SEPTUAGINTA

GENEZA • EXODUL
LEVITICUL • NUMERII
DEUTERONOMUL

COLEGIUL NOUA EUROPĂ
POLIROM

SEPTUAGINTA

GENEZA • EXODUL
LEVITICUL • NUMERII
DEUTERONOMUL

Volum coordonat de:
CRISTIAN BĂDILIȚĂ
FRANCISCA BĂLTĂCEANU
MONICA BROȘTEANU
DAN SLUȘANSCHI

în colaborare cu
pr. IOAN-FLORIN FLORESCU

COLEGIUL NOUA EUROPĂ
POLIROM
2004

Studiu introductiv

Ce este Septuaginta (LXX)?

Septuaginta a fost considerată inițial versiunea în limba greacă a primelor cinci cărți ale Bibliei ebraice, adică a Pentateuhului. Ulterior, denumirea s-a extins asupra tuturor cărților Vechiului Testament. Legenda, transmisă nouă de *Scrisoarea lui Aristeas* și de Philon din Alexandria (a se vedea mai jos), spune că traducerea respectivă a fost opera comună a șaptezeci sau, după o altă variantă, a șaptezeci și doi de înțelepți evrei, aleși câte șase din fiecare trib, și că ea s-a realizat la Alexandria, în secolul al III-lea î.H.

Această traducere nu trebuie izolată de contextul social, cultural, politic al epocii. Ea formează un capitol – ce-i drept, privilegiat, întrucât este vorba de însăși Cartea Sacră pentru evrei și, ulterior, pentru creștini – din bogata literatură iudeo-elenistică ce include, printre altele, opera lui Philon din Alexandria, *Scrisoarea lui Aristeas*, Psalmii lui Solomon, oracolele sibiline, cronicile lui Flavius Iosephus etc. Până la începutul erei creștine evreii folosesc Septuaginta fără urmă de suspiciune. Respingerea ei se manifestă o dată cu apariția creștinismului. În secolul I d.H. rabinii stabilesc canonul Bibliei ebraice, sensibil diferit de versiunea oferită de Septuaginta (celebrul „conciliu" de la Iamnia). Adversitatea dintre cele două religii surori – iudaică și creștină – are drept consecință înmulțirea traducerilor cât mai aproape de originalul iudaic, ca replici intenționate la versiunea Septuagintei. Cunoaștem cele mai importante traduceri ulterioare din *Hexapla* întocmită de Origen, un fel sinopsă pentru Vechiul Testament creștin (prescurtat VT).

Hexapla punea în paralel, pe șase coloane, următoarele versiuni ale VT: 1) ebraică, 2) ebraică în caractere grecești, 3) versiunea lui Aquila, 4) versiunea lui Symmachos, 5) Septuaginta, 6) revizuirea lui Theodotion. Așadar, cum afirmă Alfred Rahlfs, Origen dispusese într-o ordine „descrescătoare" versiunile VT, coborând dinspre originalul ebraic (limbă pe care el nu o cunoștea decât foarte sumar), prin traducerile *ad verbum* (ale lui Aquila și Symmachos) și până la traducerile mai libere (Septuaginta și Theodotion,

ultima fiind, de fapt, o revizuire a Septuagintei). După Origen, Septuaginta s-a mai bucurat de două revizuiri: aceea a presbiterului Lucian, întemeietorul şcolii exegetice din Antiohia, şi a palestinianului Pamphilos, discipol al lui Origen şi maestru al lui Eusebiu al Cezareei. Cele două revizuiri exprimă viziunile teologice şi hermeneutice a două şcoli diferite. Revizuirea lui Lucian tinde să clarifice punctele obscure; cea a lui Pamphilos este mai „ezoterică", păstrând obscurităţile, interpretate ca atare de către Origen sau de alţi Părinţi ulteriori.

Mărturii antice despre traducerea Torei în limba greacă

a) *Scrisoarea lui Aristeas către Philokrates*

Specialiştii ezită în a data cu precizie *Scrisoarea lui Aristeas* (sau pseudo-Aristeas). Intervalul în care se poate înscrie compunerea (căci e vorba de adunarea laolaltă a mai multor fragmente separate) şi publicarea ei este cuprins între anii 300 î.H. şi 100 d.H. Autorul, după cum afirmă André Pelletier, a fost cu siguranţă un evreu de limbă greacă aparţinând numeroasei comunităţi din Alexandria. Despre ce ne vorbeşte *Scrisoarea*? Despre traducerea Pentateuhului din ebraică în greacă, pe o insulă de lângă Alexandria, în vremea lui Ptolemeu al II-lea, regele iubitor de artă şi cultură, întemeietorul celebrei biblioteci şi al nu mai puţin celebrului Musaion. Aristeas descrie în amănunt prietenului Philokrates toate etapele realizării acestei opere monumentale. Demetrios din Phaleron îi prezintă lui Ptolemeu proiectul traducerii respective. Regele îşi dă imediat consimţământul. Aristeas intervine pe lângă rege pentru eliberarea iudeilor înrobiţi de către Ptolemeu I – cerere aprobată fără ezitare. Acelaşi Ptolemeu, adevăratul protagonist al epistolei, dictează apoi o scrisoare adresată Marelui Preot din Ierusalim, Eleazar, în care-l roagă pe acesta să-i pună la dispoziţie şaptezeci de cărturari vrednici (câte şase, precizează textul, din fiecare trib) pentru înfăptuirea traducerii Legii iudaice. Ambasada – alcătuită dintr-un anume Andrei, gărzi de corp şi Aristeas însuşi – pleacă spre Ierusalim. Eleazar îndeplineşte toate rugăminţile lui Ptolemeu. E copleşit de daruri. Cei şaptezeci de învăţaţi vin la Alexandria. Regele dă un banchet în cinstea lor. Autorul ţine cu tot dinadinsul să demonstreze că religia iudaică este o sinteză perfectă între religia universală şi filozofia greacă. Trei zile după banchet înţelepţii sunt transportaţi pe o insulă liniştită şi încep lucrul. De aici începe şi traducerea de mai jos, realizată după textul grec stabilit de André Pelletier (Sources chrétiennes 89, 1962).

301 După trei zile Demetrios (din Phaleron), luându-i şi ducându-i peste cele şapte stadii de mare până la insulă, după ce i-a trecut podul şi au înaintat către latura dinspre nord, îi adună într-o locuinţă pregătită chiar lângă ţărm (sălaş minunat şi tare liniştit!), îi îmbie pe acei oameni înţelepţi să purceadă la realizarea traducerii. [Şi le spune că] dacă vor avea nevoie de ceva, să binevoiască să-i ceară. **302** Iar aceia lucrau punând [versiunile fiecăruia] de acord prin confruntări. Şi ce era scris în urma punerii lor de acord, era apoi copiat de către Demetrios. **303** Adunarea lor ţinea până la ceasul al nouălea. După care erau lăsaţi să se îngrijească de ale trupului, toate câte le cereau fiindu-le oferite din belşug. **304** Altceva: în fiecare zi, Dorotheos le pregătea aceleaşi feluri de mâncare cu ale regelui, căci aşa primise poruncă. Tot în fiecare zi, o dată cu zorii, ei se înfăţişau la palat şi, după ce-l salutau pe rege, erau lăsaţi să se întoarcă la sălaşul lor. **305** Curăţindu-şi mâinile în apa mării şi rugându-se lui Dumnezeu – obiceiul tuturor iudeilor –, se înhămau iarăşi la citirea şi lămurirea fiecărui [pasaj din Scriptură]. **306** I-am întrebat şi despre aceasta, anume, de ce îşi spală mâinile în timp ce se roagă? Iar ei mi-au explicat că e o mărturie cum că n-au făcut nici un rău. Căci toată puterea [de a făptui ceva] se află în mâini. Ei legau toate cele, în chip frumos şi sfânt, de dreptate şi de adevăr. **307** După cum am spus, în fiecare zi se adunau în locul acela tare plăcut, deopotrivă liniştit şi luminos, şi lucrau ce aveau de lucrat. Se întâmplă aşa încât tălmăcirea fu isprăvită în şaptezeci şi două de zile, ca şi cum ar fi fost stabilit dinainte. **308** La sfârşit, Demetrios, adunând toată comunitatea evreilor în locul unde se înfăptuise traducerea, o citi tuturor în prezenţa tălmăcitorilor, care se bucurară de o caldă primire şi din partea mulţimii, ca unii ce făcuseră un mare bine. **309** La fel l-au întâmpinat şi pe Demetrios, rugându-l să trimită şi căpeteniilor lor o copie a întregii Legi. **310** După ce s-au citit sulurile, preoţii, cei bătrâni din grupul tălmăcitorilor, şi, din partea comunităţii [evreieşti din Alexandria], conducătorii mulţimii, au zis: „Fiindcă traducerea a fost făcută în chip frumos şi sfânt şi cu toată luarea-aminte, e bine ca ea să rămână aşa şi să nu sufere nici o schimbare." **311** Cuvintele acestea au fost însoţite de aclamaţiile tuturor. Apoi au cerut să se rostească un blestem, după obiceiul lor, împotriva oricui s-ar apuca să schimbe textul, fie lungindu-l, fie prescurtându-l. Lucru foarte bun pentru a-l păstra în veci neschimbat. **312** Când află de toate acestea, regele se bucură nespus. Socotea că lucrarea fusese dusă la îndeplinire cum nu se putea mai bine. I s-a citit şi lui întregul text şi a rămas uimit de înţelepciunea Legiuitorului. I-a spus lui Demetrios: „Cum de nici un istoric ori poet nu pomeneşte de cartea aceasta atât de veche şi desăvârşită!?" **313** Demetrios i-a răspuns: „Pentru că Legea aceasta e sfântă şi vine de la Dumnezeu. Unii, care s-au atins de ea, au fost pedepsiţi de Dumnezeu şi s-au lăsat păgubaşi." **314** [Demetrios] a mai spus că l-ar fi auzit pe Theopomp zicând că, atunci când a vrut să povestească un pasaj destul de lunecos din traducerea Legii, mintea i-a fost zdruncinată mai bine de treizeci de zile; şi că, într-un moment de potolire, l-a rugat pe Dumnezeu să-i

dezvăluie pricina nenorocirii care se abătuse asupră-i. **315** Iar după ce, printr-un vis, i se arătă că pricina era faptul de a fi dorit, în chip necugetat, să aducă înaintea oamenilor simpli [cuvintele dumnezeieşti] el se astâmpără şi astfel îşi redobândi sănătatea [minţii]. **316** „Am aflat", mai zicea el, „de la Theodotes, autor de tragedii, că şi acesta, vrând să pună odată un pasaj tradus din Biblie într-o piesă de-a lui, s-a ales cu glaucom la amândoi ochii. Când şi-a dat seama de unde i se trăgea nenorocirea, s-a rugat la Dumnezeu multe zile la rând şi aşa s-a însănătoşit." (traducere de Cristian Bădiliţă)

b) *Philon din Alexandria*

Al doilea autor care povesteşte episodul traducerii, precum şi instituirea unei sărbători speciale, care să comemoreze evenimentul, este Philon din Alexandria (aprox. 30 î.H.-45 d.H.), în *Viaţa lui Moise* II, 25-44. Philon a comentat integral Pentateuhul după versiunea Septuagintei, el însuşi, ca evreu elenizat, având cunoştinţe minime de ebraică. Philon e un martor foarte preţios al versiunii greceşti a Torei, întrucât, aşa cum am văzut, cel mai vechi manuscris al LXX ajuns până la noi datează abia din secolul al IV-lea. În plus, exegeza philoniană, alegorică şi spiritualistă, a marcat în mod decisiv tradiţia exegetică patristică, multe soluţii propuse de el regăsindu-se ulterior la Clement din Alexandria, Origen, Eusebiu sau Capadocieni.[1] Iată şi motivul pentru care, în aparatul de note exegetice al traducerii noastre, am dat un spaţiu extrem de amplu acestui reprezentant de vârf al iudaismului alexandrin elenizat. Dar iată şi mărturia lui Philon:

25 Faptul că sfinţenia legiuirii noastre i-a uimit nu numai pe evrei, ci şi pe toate celelalte neamuri, reiese clar din cele spuse mai înainte, dar şi din cele ce vor urma. **26** Odinioară, legile erau scrise în limba chaldeeană (ebraică – n.tr.) şi au rămas aşa, fără să-şi schimbe graiul, multă vreme, până nu şi-au dezvăluit frumuseţea şi altor oameni. **27** Dar când, prin exerciţiul neîntrerupt, de zi cu zi, şi prin practica credincioşilor ele au ajuns cunoscute şi de ceilalţi, ducându-li-se vestea pretutindeni – căci un lucru de preţ, chiar dacă din invidie este lăsat în umbră o bucată de vreme, prin voia firii străluceşte din nou, la momentul cuvenit – câţiva oameni, considerând că nu se cuvine ca legile să fie studiate numai de o parte a neamului omenesc, adică de către barbari, iar grecii să fie cu totul lipsiţi de ele, şi-au îndreptat gândul spre traducerea lor. **28** Cum lucrarea era însemnată şi de folos obştesc, nu a fost încredinţată unor particulari, nici unor magistraţi, care se găseau din belşug, ci unor regi, iar dintre regi, celui mai învăţat.

1. Despre subiect, *cf.* importanta lucrare a lui D. Runia, *Philo in Early Christian Literature. A Survey*, Assen-Minneapolis, 1993.

29 Ptolemeu, supranumit Philadelphul, era al treilea după Alexandru, cuceritorul Egiptului, dar, prin virtuțile sale, [se afla] în fruntea tuturor, fiind cel mai de seamă nu numai dintre cei din vremea sa, ci chiar dintre toți cei ce-au existat vreodată în vechime; chiar și acum, după atâtea generații, îi slăvesc faima multe mărturii și monumente – dovezi ale mărinimiei sale presărate prin orașe și ținuturi; astfel încât de la el se trage denumirea proverbială de „philadelphice" dată unor ambiții supraomenești și unor construcții uriașe. **30** Pe scurt, pe cât era casa Ptolemeilor mai presus de toate celelalte dinastii, pe atât și Philadelphul era de neîntrecut printre Ptolemei. **31** Acesta este omul care, cuprins de zel și pasiune pentru legiuirea noastră, s-a gândit să o treacă din limba chaldeeană în cea greacă și îndată a trimis soli la Marele Preot și rege al Iudeilor – căci era una și aceeași persoană – înfățișându-i proiectul și îndemnându-l să aleagă, după destoinicie, traducători ai Legii. **32** Iar Marele Preot, nespus de încântat, de bună seamă, și socotind că nu fără voie dumnezeiască s-a apucat regele cu atâta râvnă de o asemenea treabă, îi alege pe cei mai învățați dintre evreii din preajma sa, pe cei care pe lângă educația (*paideia*) strămoșească o mai primiseră și pe cea greacă, și îi trimite bucuros la rege.

33 Ajungând acolo, aceștia sunt primiți cu mare ospitalitate, la rândul lor cinstindu-și gazda cu vorbe alese și măgulitoare. Regele prinse a le cerceta ascuțimea minții, punând fiecăruia întrebări, nu obișnuite, ci neașteptate, iar ei răspundeau prin apoftegme, scurt și la obiect, căci nu era momentul potrivit pentru lungi discursuri. **34** După această examinare s-au pus numaidecât pe treabă spre a-și duce la îndeplinire nobila misiune și, după ce au cântărit împreună cât de anevoioasă era sarcina de a traduce legile profețite prin oracole, fără a putea tăia, adăuga sau schimba ceva, ci respectând întocmai forma și modelul original, au pornit în căutarea celui mai ferit loc din împrejurimi, în afara orașului. Căci locurile din interiorul zidurilor, populate cu tot soiul de făpturi, erau suspecte din pricina bolilor, a morților și a nelegiuirilor săvârșite de cei sănătoși. **35** În fața Alexandriei se află insula Pharos, al cărei cot îngust se întinde spre oraș, fiind înconjurat de o mare puțin adâncă la țărm, cu ape joase în multe locuri, astfel încât vuietul răsunător al valurilor se potolește până atinge plaja. **36** Socotind că din toate împrejurimile acesta era locul cel mai potrivit pentru a-și afla liniștea și singurătatea și pentru ca sufletul solitar să intre în comuniune (*homilesai*) cu Legea, [traducătorii] s-au instalat pe insulă și, luând Cărțile Sfinte, și-au îndreptat, cu ele, mâinile spre cer, rugându-se lui Dumnezeu să-i ajute să nu dea greș în încercarea lor. Iar El le ascultă rugăciunea, ca mare parte, ba chiar întregul neam omenesc, să se poată folosi, pentru a-și îndrepta viața, de aceste rânduieli înțelepte și desăvârșite.

37 Retrăgându-se așadar într-un loc ferit, neavând pe nimeni altcineva în preajmă decât elementele naturii (pământ, apă, aer, cer) despre care urmau să „hierofantizeze" la începutul Cărții Genezei – căci Legile încep cu facerea lumii – ca stăpâniți de un spirit divin, ei prind a profeți, nu fiecare cu vorbele sale, ci toți

cu aceleaşi cuvinte şi expresii, ca şi cum în urechile tuturora ar fi răsunat glasul unui sufleur nevăzut. Şi, cu toate acestea, cine nu ştie că orice limbă **38** – şi mai cu seamă cea greacă – are belşug de cuvinte şi că aceeaşi idee poate fi exprimată în mai multe feluri, prin schimbarea termenilor şi prin parafrază, potrivind când un cuvânt, când altul. Ceea ce, se spune, nu s-a întâmplat cu Legea noastră, ci, pentru aceeaşi idee (*eis tauton*), sensurile proprii ale cuvintelor greceşti s-au potrivit cu sensurile proprii ale cuvintelor chaldeene, acordându-se perfect cu lucrurile exprimate. **39** Aşa cum, cred eu, în geometrie şi în dialectică, noţiunile nu suportă un vălmăşag de interpretări, ci aceea stabilită de la bun început rămâne neschimbată, tot astfel, pare-se, şi aceşti [traducători] au găsit cuvintele potrivite cu realităţile exprimate, singurele şi cele mai în măsură să le redea cu o claritate desăvârşită. **40** Şi iată dovada cea mai evidentă: dacă nişte chaldeeni care au învăţat limba greacă sau grecii care au învăţat-o pe cea chaldeeană citesc cele două scrieri – cea chaldeeană şi cea tradusă în greacă – ei rămân muţi de admiraţie şi li se închină amândurora, cinstindu-le ca pe nişte surori sau mai degrabă ca pe una şi aceeaşi scriere în conţinut şi în formă; iar pe traducători nu-i numesc astfel, ci hierofanţi şi profeţi, pe ei, cărora, datorită judecăţii fără pată, le-a fost dat să înainteze împreună cu duhul preacurat al lui Moise.
41 De aceea, până în zilele noastre, în fiecare an au loc o sărbătoare şi o adunare solemnă pe insula Pharos către care se îmbarcă nu numai evrei, ci şi o mulţime de alţi oameni, spre a cinsti locul unde traducerea a ieşit la lumină şi spre a-i mulţumi lui Dumnezeu pentru această străveche binefacere, rămasă mereu tânără. **42** După ce înalţă rugi şi aduc mulţumiri, unii îşi întind corturile pe plajă, alţii se întind direct pe nisip, sub cerul liber, şi ospătează împreună cu rudele şi cu prietenii, socotind acest promontoriu mai somptuos decât palatele regeşti. **43** Iată cât de invidiate şi râvnite se arată Legile, deopotrivă în ochii oamenilor de rând şi ai conducătorilor; iar aceasta când, de multă vreme, neamul nostru nu mai este deloc prosper; firesc ar fi ca ceea ce-i legat de un neam aflat nu tocmai la apogeul puterii sale să rămână oarecum în umbră. **44** Dar, dacă s-ar deschide o zare mai luminoasă, cu adevărat s-ar vedea o mare schimbare! Căci eu cred că, părăsindu-şi obiceiurile proprii şi luându-şi rămas bun de la strămoşi, toţi s-ar converti la Legea noastră. Legile, strălucind împreună cu poporul [evreu] într-o soartă înfloritoare, vor umbri toate celelalte [neamuri], precum soarele, răsărind, umbreşte stelele. (traducere de Smaranda Bădiliţă)

Conţinutul Septuagintei

Septuaginta cuprinde trei tipuri de texte, în raport cu canonul Bibliei ebraice:

1) cărţile Bibliei iudaice traduse în greacă cu variante, omisiuni şi adăugiri (mai ales în Ester şi Daniel);

2) cărți ce nu aparțin Bibliei iudaice (dar care presupun un original ebraic sau aramaic) și care sunt în canonul creștin (cele numite îndeobște „deuterocanonice");
3) cărți apocrife: deși citate de Părinții Bisericii, ele n-au fost primite în canonul oficial.

Precizăm că, spre deosebire de tradiția iudaică, unde cărțile Pentateuhului sunt numite după primul cuvânt cu care începe fiecare, traducătorii Bibliei în greacă au dat titluri reprezentative, adică legate de conținutul narativ al fiecărui text.

Septuaginta, devenită Biblie „oficială" a Bisericilor ortodoxe, cuprinde cincizeci și trei de cărți (unele suplimente) în ordinea următoare, după ediția lui Alfred Rahlfs:

1. *Legislație și istorie*

Geneza
Exodul
Leviticul
Numerii
Deuteronomul
Iisus/Iosua
Judecătorii
Ruth
Cele patru cărți ale Regilor: I și II=Samuel; III și IV=Regi
Paralipomene I,II (Cronicile)
Ezdra I
Ezdra II (Ezdra, Neemia)
Ester
Iudit
Tobit
Macabei I,II,III,IV

2. *Poeți și profeți*

Psalmii
Odele
Proverbele lui Solomon
Ecleziastul
Cântarea Cântărilor

Iov
Înțelepciunea lui Solomon
Înțelepciunea lui Sirah
Psalmii lui Solomon
Cei doisprezece Profeți Mici (*Dodeka-propheton*) în ordinea următoare: Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdia, Iona, Naum, Habacuc, Sofonia, Ageu, Zaharia, Malachia
Isaia
Ieremia
Baruch
Plângerile
Scrisoarea lui Ieremia
Iezechiel
Suzana
Daniel
Bel și Dragonul

Cristian Bădiliță

O traducere provenită din iudaism

Vechimea coloniei evreiești din Alexandria, revendicată de Flavius Iosephus, este confirmată de inscripții funerare din necropola de la El-Ibrahioniyeh, datând de pe vremea lui Ptolemeu I Soter (305-282) și a fiului său, Ptolemeu al II-lea Philadelphul (289-246). Trei sunt în aramaică, celelalte în greacă. Într-adevăr, comunitatea evreiască, așa cum o dovedesc și papirii, devenise elenofonă, ebraica fiind pentru ea o limbă moartă. Membrii ei erau răspândiți în Egipt, dar numărul lor și gradul de aculturație erau semnificative la Alexandria, important lăcaș al culturii grecești: în jur de 180.000 dintr-un total de 300.000, cu tot cu *chora* („teren cultivabil din jurul orașului"), cifră raportată la o populație globală a Egiptului de vreo 8 milioane, potrivit unei estimări preluate de J. Mélèse-Modrzejewski. Integrarea lor pare să fi fost bună; același lucru se poate spune și despre gradul lor de trăire religioasă: lângă Alexandria, la Schedia și la Krokodilopolis, în Fayum, au fost găsite două dedicații sinagogale din secolul al III-lea î.H., iar Philon va vorbi adesea despre locurile de rugăciune (*proseuche)* și de

învățătură (*didascalia*) reprezentate de sinagogi la Alexandria (*Contra lui Flaccus* 41,45, *cf. Viața lui Moise* II,216).

Dacă ar fi să dăm crezare *Scrisorii lui Aristeas* și *Vieții lui Moise*, scrise de Philon, potrivit consensului stabilit între cercetători, traducerea primelor cinci cărți ale Bibliei noastre (Pentateuhul) a fost înfăptuită la Alexandria, sub Ptolemeu al II-lea Philadelphul. Faptul că traducătorii ar fi fost trimiși în misiune din Palestina, precum și răstimpul și împrejurările, cu adevărat miraculoase, ale traducerii ni se par puțin plauzibile. Cercetătorii se întreabă care sunt motivele realizării ei? Mai mulți savanți dau crezare vechilor mărturii și evocă o inițiativă regală, din rațiuni juridice.[2] Dar au fost invocate și motive liturgice[3] sau educative[4], ba chiar de „prozelitism": oare Philon nu evocă atracția exercitată asupra păgânilor de sărbătoarea ce aniversează încheierea traducerii Bibliei și propriile-i speranțe de convertire a neamurilor? Poate că traducerea a răspuns unui dublu curent, venit din partea puterii regale și a comunității evreiești. Numai acestui prim bloc de traducere ar trebui, în mod riguros, să-i rezervăm numele de Septuaginta, operă dusă la bun sfârșit, potrivit legendei, de șaptezeci și doi sau șaptezeci de traducători.

Dar, de fapt, traducerea în greacă a cărților biblice a continuat până în epoca creștină. Se pare că în jurul anului 125 d.H., Aquila, un prozelit evreu, a tradus literal Ecleziastul. Nici Alexandria n-a fost singurul centru de traducere. În Palestina s-au tradus, cred cercetătorii moderni, Ruth, Ester, Cântarea Cântărilor, Plângerile, prima carte a Macabeilor. Potrivit prefeței Ecleziasticului, un evreu alexandrin originar din Palestina a tradus, după 132 d.H., opera redactată de străbunicul său, Ben Sirah, către 180 î.H. În sfârșit, caracterul traducerilor este foarte variabil, când literal, când liber.

Această versiune greacă e transmisă de documente importante – papiri iudaici, apoi creștini, manuscrise unciale (*Alexandrinus*, *Vaticanus*, *Sinaiticus*), manuscrise în minuscule, mai recente. Martorii indirecți sunt, la rândul lor, prețioși: Philon, Flavius Iosephus, Noul Testament și Părinții Bisericii.

---

2. J. Mélèse-Modrzejewski, „Une loi pour les Juifs d'Egypte", in *Les Juifs d'Egypte*, Paris, 1991, pp. 84-101.

3. H. St. Thackeray, *The Septuagint and Jewish Worship*, Londra, 1921.

4. S. Brock, „The Phenomenon of Biblical Translation in Antiquity", in *Studies in the Septuagint*, New-York, 1974, pp. 41-571.

Moşteniri creştine

Cunoscută şi apreciată în cercurile evreieşti elenofone până la sfârşitul secolului I d.H., această versiune a exercitat o influenţă majoră abia în mediul creştin, devenind Biblia Bisericii. Pe de altă parte, Septuaginta s-a aflat la originea a numeroase „versiuni-fiice" în Orient şi în Occident. Se cunosc versiuni siriace, copte, etiopiene, armene, o versiune georgiană, plecând de la cea armeană, versiuni arabe, o versiune gotică, o alta în slavonă. Chiar şi în Occident, Septuaginta a fost tradusă de „vechile latine" (primele traduceri în latină ale Bibliei), a căror versiune africană, folosită de Sfântul Ciprian, ne este cunoscută începând cu anul 250.

Cu toate acestea, Vulgata lui Ieronim (419 d.H.), urmărind acea *veritas hebraica*, va înlocui, începând cu secolul al VII-lea, „vechile latine" şi va deveni textul de referinţă în Occident. Dar încă din secolul al XVI-lea, înainte şi după Conciliul de la Trento, care reafirmă autoritatea Vulgatei (1546), ediţiile savante ale Septuagintei se succedă, precum Poliglota Cardinalului Cisneros (1514-1521), Biblia Sixtină (1586), Poliglota lui Walton (1657), precedând lucrările erudite din secolul al XVIII-lea (1798, Holmes-Parson), ce au constituit preludiul marilor proiecte moderne, precum ediţia critică de la Göttingen, în curs de realizare.

Începând cu secolul al XIX-lea, studiile privind Septuaginta, textul ei, limba (cunoscută mai bine după descoperirea papirilor în limba „comună"), procedeele de traducere, temele şi influenţa ei s-au înmulţit în toate ţările, fiind însoţite de bibliografii mereu aduse la zi (*cf.* S. Broch *et al.*, 1973; C. Dogniez, 1995).

LXX înseamnă, mai întâi de toate, un „canon" mai bogat: Ezdra 1, Macabei 1-4, Sirah, Iudit, Tobit, Înţelepciunea lui Solomon, Baruch şi Scrisoarea lui Ieremia nu au fost păstrate în canonul iudaic. Mai mult, există adaosuri importante la mai multe cărţi canonice, ca de pildă în Ester şi în Daniel (Cântarea celor trei tineri, Suzana, Bel şi Dragonul).

Omniprezentă în viaţa creştină – în liturgie, cateheză, predică, exegeză – limba Septuagintei a oferit baze lexicografice pentru greaca creştinilor, fie că e vorba de transcrieri („heruvimi", „mană", „sabat", „Paşti" etc.), fie de traduceri („paradis", „psalmi", „acedia" depresivă a ascetului, „isihia" etc.).

Cuvintele alese de traducătorii aculturaţi, reprezentând deja încercări de exegeză, au sprijinit interpretările ulterioare ale Părinţilor Bisericii. De pildă, echivalenţa între *YHWH-'Adhōnāy* şi *kyrios*, „Domnul", între Elohim

şi *theos*, „Dumnezeu", va constitui fundamentul speculaţiilor lui Philon şi al înfloririi lor la Părinţii alexandrini şi capadocieni cu privire la Dumnezeul „creator", *theos*, şi „stăpân al providenţei", *kyrios*. Evocarea pământului „nevăzut şi neorânduit", traducând pe *tohū-wā-bohū* din Gen. 1,2, va îndrepta cu gândul pe cititorii evrei şi creştini spre materia informă. Omul făcut „după chip şi asemănare" din Gen. 1,26-27 va reaminti tematica platoniciană a modelului şi a imaginii, a asimilării cu Dumnezeu, cu prilejul speculaţiilor în jurul lui Hristos, imagine a Tatălui, model pentru om încă de la creaţie. „Sunt cel ce este", traducere a Ex. 3,14: „Sunt cel ce sunt", va avea rezonanţe pentru o întreagă tradiţie a teologiei mistice.

Opţiunile filologice, exegetice şi teologice ale Septuagintei au fost luate în considerare cu mare atenţie de către cititorii creştini. Din Septuaginta se trage tema lui Hristos-Mesia, terminologia sa, mărturiile biblice tradiţionale, accentuate uneori de către traducătorii greci. În Gen. 3,15, textul masoretic pune în gura lui YHWH, care i se adresează şarpelui, următoarele cuvinte: „Voi pune duşmănie între tine şi femeie, între seminţia ta şi seminţia ei. El îţi va pândi capul, iar tu îi vei pândi călcâiul." Textul grecesc, care foloseşte un neutru, *sperma*, pentru „neam/seminţie", continuă cu un pronume de persoana a III-a, *autos*: „*El* îţi va pândi capul, iar tu îi vei pândi călcâiul", precizând astfel un anunţ mai personal al figurii mesianice. De asemenea, speranţa eshatologică e mai accentuată uneori în greacă. Psalmul 87,5, în ebraică, vorbeşte despre un om izolat sau alungat între morţi, în culmea deznădejdii. Din acest psalm, care ne-ar vorbi de Hristos coborât în Infern, liturgia reţine expresia greacă triumfătoare „liber între morţi".

Această prezenţă liturgică, mai ales a Psalmilor şi a textelor profetice, a oferit modele literare pentru creaţia poetică a Bisericii, modele de a căror influenţă nu ne dăm încă bine seama.

Primirea, respingerea şi recuperarea în mediile iudaice

În mediile iudaice, primirea traducerii greceşti a Pentateuhului a fost la început entuziastă, cel puţin la Alexandria. *Scrisoarea lui Aristeas* îi laudă exactitudinea riguroasă; Philon, în a sa *Viaţă a lui Moise*, îi subliniază caracterul inspirat şi îşi întemeiază pe ea opera exegetică, comentând anumite pasaje. Flavius Iosephus, în *Antichităţi Iudaice*, evocă gloriosul precedent al traducerii Pentateuhului, pentru a-şi justifica în prefaţă dorinţa de a face cunoscută străinilor istoria Israelului. Iar în cartea a XII-a, povesteşte el însuşi, rescriind *Scrisoarea lui Aristeas*, cum Ptolemeu Philadelphul a

ordonat să fie tradusă în greacă Legea evreilor. Papiri găsiți în regiunea Fayum atestă răspândirea ei în Egipt, așa cum fragmente găsite la Qumran și la Nahal Hever o atestă în Palestina. Anumite pasaje rabinice par să încline către o receptare favorabilă. Astfel, marele *Midraș al Genezei*, referindu-se la Gen. 9,27: „Și Iaphet va locui în corturile lui Sem", îl citează pe Bar Qappara (aprox. 200): „Cuvintele Torei să fie pronunțate în limba lui Iaphet (în greacă) în corturile lui Sem (printre evrei)." Iar Rabbi Yudan (aprox. 300) adaugă: „Astfel vedem că (principiul) traducerii își află temeiul în Tora."

Cu toate acestea, foarte curând, au fost efectuate revizuiri ale Septuagintei (Pentateuhul și cărțile următoare), în scopul de a obține o mai mare conformitate cu textul ebraic în curs de normalizare, ca, de pildă, la începutul erei noastre, în Palestina, revizuirea numită *kaige* (deoarece cuvântul ebraic *gam*, „de asemenea", este sistematic redat prin această particulă greacă). Către 130 d.H., tot în Palestina, Aquila, un prozelit, discipol al lui Rabbi Akiba, dă o versiune literală a Bibliei, în greacă, care, fiind „cvasiautorizată", va cunoaște o importantă difuzare. Fragmente din ea se găsesc în Egipt, în Genizah (depozitul) sinagogii din Cairo, în regiunea Fayum. În secolul al VI-lea, Novella 146 a împăratului Iustinian prescrie că ea va putea fi citită în sinagogi.

Reticențele lingvistice față de Septuaginta erau legate de reticențe religioase. Majoritatea citatelor biblice ale Noului Testament plecau de la textul Septuagintei, urmărind să dovedească faptul că Iisus era într-adevăr Unsul, Mesia vestit de Scriptură. În polemica dintre evrei și creștini este bine marcată neîncrederea evreilor față de Septuaginta, preferința lor pentru versiunile mai apropiate de ebraică. În *Dialogul cu Trifon* al Sfântului Iustin († 165), se observă cum interpretarea unui anumit verset din Septuaginta, prezența unui pasaj mesianic în exemplarele Bisericii, absența lui, spune Iustin, din cele ale sinagogii, stârnește opoziția rabinului Trifon și a alor săi față de Septuaginta, ca fiind tendențioasă în ochii lor. Astfel, pentru Isaia 7,14: „Voi și învățații voștri ați pretins că în profeția lui Isaia nu se spune: «Iată, fecioara (*parthenos*) va zămisli», ci «Iată, tânăra (*neanis* în traducerea lui Aquila) va zămisli și va naște un fiu»" (*Dial.* 43; 67-68; 71; 84). De asemenea, Trifon protestează împotriva acuzațiilor lui Iustin care le reproșează evreilor faptul că ar fi scos din Scriptura lor anumite pasaje, precum în Psalmul 95, versetul 10: „Domnul a împărățit de pe lemnul (crucii)" (*Dial.* 72-73).

S-a observat, de altminteri, faptul că listele de modificări – reale sau imaginare – aduse de Septuaginta Legii (*cf.*, de ex., *Talmudul de la Babilon*, *Megilla* 9 a) conţin mai multe referinţe la pasaje cu interpretări controversate, ca pentru Gen. 1,26: „*Să facem* omul după chipul nostru..." în care creştinii vedeau un îndemn adresat Cuvântului, evreii, îngerilor, potrivit lui Philon, sie însuşi sau elementelor, după mărturia lui Iustin (*Dial.* 62).

Devenită Vechiul Testament al creştinilor, Septuaginta a fost respinsă de către evrei în favoarea versiunii autorizate a lui Aquila şi, pe măsură ce se afirma textul ebraic normalizat (Massora, între sec. al VI-lea şi al X-lea), în favoarea ebraicii, limbă sacră. *Sefer Tora* I, 8 (sec. al III-lea) afirmă: „Scripturile nu trebuie să fie scrise în greacă. Şaptezeci de învăţaţi din vechime au scris Tora în greacă pentru regele Ptolemeu şi acea zi a fost la fel de blestemată pentru Israel precum cea în care a fost făurit viţelul de aur, pentru că Tora nu putea fi tradusă întocmai."

Monique Alexandre şi Olivier Munnich

„Grecitatea" şi buna „lizibilitate" a Septuagintei

Traducătorii Septuagintei aveau la dispoziţie o limbă greacă aptă să fie utilizată pentru o traducere. Într-adevăr, înainte de reacţia aticizantă de la începutul Imperiului Roman, literatura greacă putea fi citită în tot felul de variante lingvistice, fără ca un mod anume de exprimare să se impună ca referinţă obligatorie. Era o limbă deschisă, de o mare diversitate, mai puţin rigidă, în ce priveşte morfologia şi sintaxa, decât ne spun gramaticile noastre şcolare şi studiile asupra limbii oratorilor antici. Limba „comună" a perioadei elenistice se mai bucură încă de această supleţe. Întinzându-se pe mai multe spaţii geografice şi straturi sociale, ea poate adopta întorsături dialectale, expresii ale limbii vorbite, întorsături populare. Epoca de mari mişcări militare din timpul succesorilor lui Alexandru a favorizat împrumuturi tehnice din dialectele ţărilor străbătute de acesta. Înscriindu-se în continuitatea formării cuvintelor în greacă, *koiné* dispune de mijloace de sufixare şi mai cu seamă de prefixare care facilitează crearea de cuvinte noi, uşor de înţeles plecând de la cele vechi. În plus, greaca are o lungă tradiţie de utilizări metaforice care o fac aptă să imite limbajul plin de imagini al Bibliei. Pe scurt, greaca de care dispun traducătorii noştri este o limbă

nefixată, capabilă să se adapteze şi să inoveze. Opţiunea pentru o modalitate de traducere urmând îndeaproape textul ebraic, posibilitatea de a folosi o limbă suplă şi bogată, în sfârşit, inteligenţa traducătorilor, iată tot atâţia factori care se combină pentru a da un text uşor şi chiar plăcut la citit.

Calitatea „frazelor" rezultă din literalitatea versiunii; ele se lipesc peste fraza ebraică: adesea, acelaşi număr de cuvinte, în aceeaşi ordine, într-o identitate ritmică aproape perfectă. Textul ebraic n-a fost transformat în lungi perioade *à la mode grecque*! Septuaginta are propriul ei stil, care este stilul „biblic" trecut în greacă. Fie că e vorba de stilul narativ, legislativ, istoric, sapienţial sau chiar poetic, versiunea greacă, chiar dacă pierde sonorităţile, nu denaturează, în schimb, genurile literare ale cărţilor biblice. Fără a fi sistematic ebraizantă, sintaxa ei nu se îndepărtează de model decât pentru a asigura lizibilitatea frazei greceşti. Numărul de semitisme care se întâlnesc în ea şi care, se spunea la un moment dat, jena lectura, se micşorează pe măsură ce cunoaştem mai bine textele din acea perioadă. Septuaginta se citeşte aproape la fel de uşor ca o scrisoare particulară descoperită pe un papirus.

Cea mai mare dificultate pare a fi lexicul ei: fără îndoială, nu există echivalenţe uşor de folosit între cele două limbi. Dar, în cele mai multe cazuri, acordurile între ele sunt mai numeroase decât credem. De-a lungul anilor pe care i-am petrecut pregătind adnotarea primelor volume ale *Bibliei de la Alexandria* am recoltat multe exemple de traduceri excelente, de „găselniţe" lexicale remarcabile. De pildă, greaca este la fel de bogată ca şi ebraica pentru tot câmpul noţional al relaţiilor dramatice dintre popor şi Domnul său, relaţii marcate de revoltele poporului, de iritarea pe care i-o provoacă lui Dumnezeu, de ameninţările cu flageluri şi ruină pe care această iritare le aduce cu sine. De asemenea, greaca este prevăzută cu un lexic bogat pentru descrierea nenorocirilor poporului în faţa păgânilor, popor batjocorit, dat de ruşine şi persecutat. Cuvintele rare în ebraică şi realmente specifice civilizaţiei ebraice sunt redate în greacă prin aşa-zisele clarificări, sau chiar cu ajutorul unor neologisme ce pot fi înţelese. De pildă, misterioasele Urim şi Tummim sunt redate prin „dezvăluire", *delosis*, şi prin „adevăr", *aletheia*.

Marguerite Harl

Septuaginta şi Textul Masoretic[5]

Dacă cineva compară textul Septuagintei cu Biblia ebraică (textul masoretic), observă îndată că între ele există o serie de diferenţe. Se ştie că în cartea grecească sunt câteva cărţi care nu apar în cea ebraică: Tobit, Iudit, 1,2,3 şi 4 Macabei, Baruh, Sirah, Înţelepciunea lui Solomon etc., iar cărţile Daniel şi Ester au în greceşte câteva suplimente şi „plusuri", în general rugăciuni puse în gura personajelor „pozitive". Problema complexă a canonului biblic a fost deja amintită. Chiar în interiorul cărţilor care îşi corespund, există deosebiri. Câteva exemple: în Exod, construirea sanctuarului este relatată mai pe scurt în greceşte, iar ordinea detaliilor diferă (36,8-34). În Deuteronom, „Cântarea lui Moise" (cap. 32) are în LXX câteva versete care nu apar în TM, dar câteva dintre ele apar într-unul din manuscrisele de la Qumran. În Iis. Nav. (Iosua) 20, LXX nu are versetele despre instituirea cetăţilor de scăpare (4-6). În 1Regi (= TM 1Samuel) „Cântarea Anei" din LXX are, la versetul 10, 6 stihuri care nu există în TM, în schimb istoria despre Goliat are în greceşte cu 50 de versete mai puţin decât în ebraică. 3Regi (= TM 1Regi) are două rezumate ale domniei lui Solomon (35a-o; 46a-l), precum şi o cântare despre închinarea Templului (8,53), inexistente în Biblia ebraică; de asemenea, relatarea modului în care Ieroboam a ajuns rege în Israel prezintă, în greacă, două variante, relativ contradictorii (cap. 12). Listele de nume de persoane ori de toponime coincid rareori. Numerotarea Psalmilor în LXX diferă de cea ebraică, între Psalmii 9 şi 147, iar titlurile lor în LXX sunt mai numeroase şi mai dezvoltate. Cartea lui Iov e sensibil mai scurtă în greacă. Ordinea profeţilor mici e diferită. În Ieremia, mesajele împotriva neamurilor au situări diferite (după 25,13 în LXX, între 46 şi 51 în TM) etc.[6]

---

5. *Cf.* M. Harl, „Introduction", in *La Bible d'Alexandrie. La Genèse*, Paris, Cerf, 1986. G. Dorival, M. Harl, O. Munnich, *La Bible grecque des Septante. Du Judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Cerf/Ed. C.N.R.S., 1994, mai ales cap. IV, „Le texte de la Septante: IV. Ecarts principaux entre la Septante et le texte massorétique", (pp. 173-181, O. Munnich), cap. V. „Les divergences entre la Septante et le texte massorétique" (pp. 201-222, M. Harl). J.-M. Auwers, „Le Pentateuque d'Alexandrie et le texte massorétique: enjeux d'une confrontation", in *La Bible des Septante. Le Pentateuque d'Alexandrie*, texte grec et trad., sous la direction de C. Dogniez et M. Harl, Paris, Cerf, 2001, pp. 60-66.

6. Cele mai importante diferenţe de detaliu vor fi semnalate în notele la text.

Încercarea de a explica diferenţele se loveşte de faptul că situaţia celor două texte, LXX şi TM, aşa cum au ajuns până la noi, este asimetrică. Se ştie că pentru nici un text din vechime nu s-a păstrat manuscrisul autorului. Distanţa dintre acesta şi cel mai vechi manuscris păstrat este de secole. Cele mai vechi manuscrise relativ complete ale Septuagintei (*Vaticanus* şi *Sinaiticus*) datează din sec. al IV-lea d.H. Textul ebraic are însă o istorie specială.

Multă vreme, evreii nu au notat decât consoanele. Structura limbii, în care rădăcinile sunt formate în general din trei consoane între care „şerpuiesc" vocalele care „fac" morfologia, sugerează uşor pronunţarea, atâta timp cât limba e vorbită. Problemele au început să apară după ce ebraica a ajuns să fie înlocuită în uzul curent de aramaică. Pentru călăuzirea lecturii, scribii s-au folosit întâi de patru semne consonantice care sugerau ce vocale (lungi) trebuie citite. Acestea se numesc tradiţional *matres lectionis*, iar scrierea cu ajutorul lor, *scriptio plena*. Este cea folosită curent în manuscrisele găsite în pustiul Iudeii, pentru că ele reprezintă epoca în care ebraica dispare din uzul curent. Şi această scriere poate da naştere la ambiguităţi. La capătul unei evoluţii îndelungate, în şcolile rabinice s-a ajuns la un sistem sofisticat de puncte şi liniuţe care, aşezate deasupra sau dedesubtul consoanelor, arată timbrul şi cantitatea vocalelor, silabele accentuate, iar altele constituie semne de punctuaţie şi de cantilaţie. Textele biblice astfel vocalizate erau însoţite şi de indicaţii suplimentare, privitoare la pronunţia sau interpretarea corectă, indicaţii notate printre coloane, deasupra sau dedesubtul lor, sau la sfârşitul fiecărei cărţi. Ansamblul acestor indicaţii poartă numele de *masora*, care ar însemna „tradiţie, transmitere", iar învăţaţii care au transmis astfel pronunţia tradiţională poartă numele de *masoreţi*. Principalele şcoli de masoreţi au fost în Babilon (aceasta dispare către secolul al XI-lea d.H. şi a fost uitată până la o serie de descoperiri, senzaţionale la vremea lor, făcute într-o veche sinagogă din Cairo) şi pe teritoriul palestinian, la Tiberiada. Epoca de maximă înflorire a acesteia din urmă a fost între secolele VII şi X, iar sistemul ei este cel utilizat până astăzi. După realizarea unor manuscrise cât mai „perfecte", învăţaţii rabini le-au distrus pe cele mai vechi, scrise cu mai puţină rigoare. De aceea, cele mai vechi manuscrise păstrate, care au constituit timp de secole textul recept al Bibliei ebraice, sunt de-abia din secolele IX-X. Cel mai vechi este ms. de la Cairo, datat precis după colofon în 896: el cuprinde numai cărţile „profeţilor anteriori" (Iosua – 2Regi) şi ale „profeţilor posteriori" (Isaia –Malahia). Cel mai vechi ms. complet era

Codicele de la Alep, între 910 şi 930, care, din păcate, în urma unui incendiu din 1947, a rămas cu 294 de foi din 380; singurul ms. actualmente complet al textului masoretic este *Codicele de la Sankt Petersburg*, din 1008-1009. Mare a fost bucuria savanţilor când, în anul 1902, a fost dobândit în Egipt un papirus (Nash) pe care unii îl datează din sec. I-II d.H., iar alţii îl împing chiar până în epoca Macabeilor (sec. al II-lea î.H.). Cât de fragmentare sunt aceste preţioase descoperiri din Egipt se poate vedea şi din conţinutul acestuia: Decalogul (Ex. 20,1-17), o parte din Deut. 5,6-21 şi textul *Šᵉma' Yiśra'ēl* (Deut. 6,4-9).

În afară de textul masoretic, există şi martori pentru tradiţii paralele – de pildă, celebrul şi până nu demult misteriosul „Pentateuh samaritean", precum şi textele descoperite într-o serie de peşteri din pustiul Iudeii începând cu 1947: manuscrise în ebraică şi aramaică, precum şi câteva fragmente în greacă. Aceste texte sunt de trei tipuri: veterotestamentare, apocrife şi documente proprii comunităţii de la Qumran (presupunând că avem de a face cu o comunitate locală, ipoteză tot mai serios contestată în ultima vreme). Interesează aici scrierile biblice. Sunt reprezentate toate cărţile, fie şi numai prin câteva fragmente, în afară de Ester, unele chiar în mai multe exemplare, ca Deut., Lev., Ps. şi Is. (acesta din urmă păstrat în două suluri, dintre care unul aproape complet). S-au găsit şi fragmente din cărţile deuterocanonice, cunoscute până atunci doar în greceşte: din Tobit, în ebraică şi aramaică, din Sirah, în ebraică, şi Scrisoarea lui Ieremia, în greacă. Câştigul pentru studiile biblice este important din mai multe puncte de vedere. Datând dinaintea stabilirii canonului ebraic şi cu mult înainte de amintita activitate a masoreţilor, documentele biblice de la Qumran şi din celelalte situri din pustiul Iudeii arată că, anterior stabilirii textului oficial, au existat mai multe tradiţii care, deşi identice în esenţă, prezentau o anume varietate. De fapt, se confirmă ceea ce presupuseseră deja cercetătorii examinând raportul dintre TM şi LXX. Ar fi existat o tradiţie palestiniană, una de origine babiloniană şi alta alexandrină. Uneori variantele pot arunca o lumină asupra unor pasaje dificile din textul masoretic. Dar câştigul cel mai mare este, poate, confirmarea acestuia: privind mai ales textul lui Isaia, faptul că un manuscris cu cca o mie de ani anterior celor mai vechi disponibile până atunci le confirmă esenţialmente, cu mici deosebiri ce ţin mai mult de limbajul poetic şi nu modifică întru nimic mesajul teologic, constituie o garanţie de încredere asupra întregii Biblii ebraice. Rezultatele studierii mulţimii de manuscrise conturează totuşi imaginea unui pluralism textual

care sugerează existența unor tradiții multiple încă de la origine. Traducătorii Septuagintei vor fi avut deci în față un text ebraic ce prezenta diferențe față de ceca cc avea să devină mai târziu TM.

De altfel, şi LXX, o dată alcătuită, a suferit mai multe remanieri: deja în lumea iudaică au existat câteva revizuiri, pentru o mai mare conformitate cu ebraica; creştinii, la rândul lor, încearcă să stabilească un text mai unitar. Avem, astfel, recensiunile lui Origen şi Lucian. Chiar şi aşa, există asemenea diferențe între manuscrisele greceşti de bază la Iis. Nav. (Iosua), Judecători, Tobit, încât editorii le pun separat în pagină.

Deoarece nu cunoaştem exact nici starea textului ebraic tradus de „cei şaptezeci", nici starea primară a traducerii acestora, ştiințifică este deci constatarea obiectivă a diferențelor, fără a vorbi de „greşeli" sau de „manipulări" într-o parte sau alta. Încercarea de a explica divergențele nu se poate face decât cu multă prudență şi duce doar la ipoteze.

Cercetătorii au stabilit, astfel, o tipologie a divergențelor, după motivele lor verosimile:

1. Chiar dacă TM este esențialmente fidel tradiției textuale mai vechi, fapt sugerat şi de descoperirile de la Qumran, nu e mai puțin adevărat că LXX este un martor al textului ebraic mai vechi decât orice manuscris ebraic şi merită o prezumție de autenticitate. Nu este însă uşor de apreciat cu privire la fiecare divergență luată în parte, dacă ea reflectă suportul ebraic al „celor 70" sau se explică în alt chip. O garanție pentru prima ipoteză poate fi oferită de acordul cu fragmentele corespunzătoare din pustiul Iudeii sau cu Targum-urile. De pildă, dintre cele şase stihuri ale Cântării lui Moise pe care LXX le are în plus față de TM (Deut. 32,43), o parte sunt atestate într-un text de la Qumran. Tot în Deuteronom, celebrul *Šᵉma' Yisra'ēl* este precedat în LXX de versetul din 4,45, care acolo introduce Decalogul; acesta nu apare în TM, dar este confirmat de papirusul ebr. Nash (sec. al II-lea î.H.). Fragmentul 4QJer^{b} susține presupunerea că forma cărții lui Ieremia aşa cum apare în LXX, sensibil mai scurtă decât TM, se bazează pe un substrat diferit de acesta.[7]

Există în LXX diferite moduri de raportare la corecturile cu intenție teologică din textul ebraic. De ex. în 1Samuel (= LXX 1Rg.) 3,13, TM spune că fiii lui Eli „*îi* huleau" (... *lāhem*), pe când LXX spune că „îl huleau *pe Dumnezeu*"; acesta trebuie să fie forma originară, pe când ebr. a înlocuit

7. Alte exemple, deosebit de interesante, vor fi semnalate în notele la pasajele respective.

'Elohīm cu un pronume asemănător ca sonoritate, după principiul ce avea să fie formulat de rabbi Yohanan: e preferabil să elimini o literă din text decât să rişti o profanare a Numelui. Alteori textul grec concordă cu pronunţia teologizantă ebraică, diferită de textul scris: cel mai cunoscut exemplu este redarea tetragramei sacre YHWH cu Κύριος, care echivalează pronunţia tradiţională *'Adhōnāy*. Acelaşi tip de explicaţie pentru echivalarea numelui Baal cu αἰσχύνη, pentru că se citea, cu voită deraiere lexicală, *boşeth*, „ruşine".

2. Alte divergenţe se pot datora unor dificultăţi de lectură şi înţelegere a modelului ebraic. De ex. în Am. 1,6, unde TM are „deportare masivă (*ş^e^lēmāh*)", LXX vorbeşte despre „deportarea lui Solomon", citind *ş^e^lōmōh*; de asemenea, în Am. 4,13, faţă de TM „cel care dezvăluie oamenilor planul său (*mah-śēḥō*)", LXX a citit *maşihō*, „pe unsul său".[8] Uneori apar „traduceri de perplexitate", pentru cuvinte ebraice rare, cărora „cei 70" nu le-au înţeles sensul: astfel, *t^e^rāphīm* „idoli domestici", apare, în Vaticanus, echivalat cu un cuvânt grecesc care sună asemănător, θεραπειαν (1Rg. 15,23).

3. Unele divergenţe se explică prin dorinţa traducătorilor de a da un text clar şi inteligibil de pe poziţia cititorului: apar astfel adaptări, actualizări, explicaţii.[9] Expresii idiomatice prea specifice sunt echivalate după sens: Ex. 6,12 „a fi netăiat împrejur la buze" este în LXX „a fi fără de grai". În Deut., 7,22 unde se spune că Domnul îi va alunga treptat pe păgâni din faţa evreilor, LXX adaugă „căci altfel pământul va deveni pustiu". Uneori adaosurile îşi află echivalente la Qumran sau în Targum-uri (ex. în Deut. 11,7, faţă de „aţi văzut lucrarea minunată a lui YHWH pe care a făcut-o", în LXX, la Q şi în Targum apare în plus „pentru voi, azi"). Alte adaptări: lăcustele, în TM sunt aduse de „vântul de răsărit" pe când în LXX, de „vântul de miazăzi" (Ex. 10,13), iar „clanurile" sunt numite, în Numerii, „deme". Cele mai importante adaptări rămân însă traducerea numelor divine 'Elohīm şi YHWH cu θεός şi κύριος (chiar dacă diferenţierea se respectă doar parţial). Alteori traducătorul vrea să corecteze ceea ce pare contradictoriu: faţă de TM „YHWH e sanctuar şi piatră de poticnire" (Is. 8,14), LXX are „...sanctuar şi NU piatră...".

4. În fine, alte divergenţe sunt de natură teologică, reflectând modul în care era înţeles textul biblic în Alexandria secolului al III-lea î.H.[10] Chiar

8. Frecventa omisiune în scrierea ebr. a unor finale poate explica divergenţa din Gen. 26,32, vezi nota *ad loc.*

9. Numite uneori de cercetători „targumisme".

10. „L'AT a mûri à Alexandrie", D. Barthélemy, *in* M. Harl, 1994.

dacă interpretarea în acest sens a uneia sau a alteia dintre divergențe cere multă prudență, ținând seama de istoria îndelungată a ambelor texte, rămâne neîndoielnică importanța Septuagintei. Poate cel mai celebru exemplu este cel din Is. 7,14, unde ebr. *'almāh* „tânără" (care se poate referi atât la o fecioară, cât și la o femeie căsătorită de curând) este tradus cu παρθένος, „fecioară". În același sens mesianic merge și divergența din Num. 24,7, între TM „apa se revarsă din găleți" și LXX „un om va ieși din sămânța lui", chiar dacă detaliul e greu de explicat. În Is. 11,10, TM are „rădăcina lui Iesse se va ridica stindard pentru popoare, pe ea o vor căuta neamurile", iar LXX – „va fi rădăcina lui Iesse și cel care se ridică (ὁ ἀνιστάμενος) pentru a porunci popoarelor, în el vor nădăjdui neamurile".[11] Trebuie să se țină seama însă de faptul că LXX are și „minusuri" mesianice față de TM: de ex. în Osea 11,1, față de TM „din Egipt l-am chemat pe fiul meu" (citat ca atare în NT), LXX are „...pe fiii lui".[12]

O grijă accentuată pentru corectitudinea teologică poate explica unele precizări sau atenuări. Astfel, în Ex. 24,10-11, față de TM care spune că Moise și bătrânii „l-au văzut pe Dumnezeu", LXX spune că au văzut „locul unde stătea Dumnezeu". Psalmul 17/16 se încheie în TM cu „mă voi sătura când voi vedea la trezire *fața Ta*", pe când LXX are: „...slava Ta".

Adâncirea teologizării sau/și apropierea de lumea filozofiei grecești poate explica înlocuirea unor metafore concrete ca nume divine cu un echivalent abstract. YHWH *Ṣᵉbhā'ōth*, „YHWH al oștirilor", este transferat în majoritatea cazurilor cu κύριος παντοκράτωρ, de două ori cu κύριος τῶν δυνάμεων (2Rg. 6,2; Ps. 22,10) și o singură dată cu κύριος σαβαωθ. *Ṣūr*, „Stânca", metaforă ce abundă mai ales în psalmi, este pur și simplu ignorată, sacrificând chiar paralelismul poetic (e.g. Deut. 32,4; Abac. 1,12) sau înlocuită cu ὁ θεός; la fel și *māgēn*, „Scutul" etc.

Mărturii ale unei aprofundări teologice pot fi considerate și „plusul" din Iov 42,8.10, unde LXX (în acord cu targumul palestinian) spune că Dumnezeu i-a iertat pe cei trei prieteni *de dragul lui Iov* (mijlocitorul!), sau insistența pe noțiunile de sfințenia/iubirea lui Dumnezeu, slujirea adusă lui Dumnezeu, mântuire, credință. De ex. la Is. 33,20, față de TM „Privește Sionul, cetatea sărbătorilor noastre", LXX are „Iată Sionul, cetatea – mântuirea noastră" (valorificarea cetății și a Templului ca spațiu al Prezenței).

---

11. Alte „plusuri" mesianice în Am. 4,13, 2Rg. 7,12-16 și mai ales 1Par. 17,13, Gen. 3,15; 49,10, Is. 49,6.

12. În același sens, vezi Is. 9,5, Dan. 2,22.

În concluzie, nu ar fi ştiinţific să se afirme că, dintre TM şi LXX, unul dintre texte ar fi „mai bun" sau „mai prost" decât celălalt. Tendinţa actuală a cercetătorilor este de a recunoaşte două forme de text distincte şi de a respecta autonomia fiecăruia în evoluţia lui. Existenţa unor divergenţe este explicabilă prin lunga istorie pe care o are în spate fiecare dintre cele două texte, iar studiul acestor deosebiri este valoros pentru critica biblică, pentru istoria iudaismului, a perioadei intertestamentare, pentru mai buna înţelegere a NT, pentru istoria creştinismului primar şi a creştinismului antic, mai ales a celui de limbă greacă.

Mai presus de toate, trebuie să fim conştienţi că, deşi e firesc ca diferenţele să atragă atenţia şi despre ele să se discute mai mult, corespondenţele dintre cele două texte constituie majoritatea covârşitoare. Esenţialmente, este aceeaşi Biblie, cu variante ce nu alterează esenţialul, ci oferă o „privire binoculară"[13]; în ultimă instanţă, aceasta înlesneşte apropierea de Cel Nevăzut, Care locuieşte în lumina cea neapropiată.

Francisca Băltăceanu şi Monica Broşteanu

Septuaginta şi Părinţii Bisericii

Textul LXX a fost abundent comentat de Părinţi, atât în Orient, cât şi în Occident, unde Vulgata ieronimiană s-a impus destul de târziu. Dar chiar şi Ieronim s-a văzut obligat să pună între paranteze principiul *hebraica veritas* în cazul traducerii Psalmilor, de pildă, carte atât de bine cunoscută după versiunea LXX, mai cu seamă în mediile monastice, încât impunerea unei traduceri realizate după originalul ebraic a fost practic imposibilă. În Orient, textul ebraic – mereu prezent, dar oarecum în subsidiar, ca auxiliar exegetic – a fost citit şi folosit abia târziu, către secolul al IV-lea, în mediile „antiohiene", care practicau o interpretare mai literalistă a Bibliei. Autoritatea LXX în creştinismul primelor secole (în Orient până astăzi) nu trebuie demonstrată, ea se impune ca un dat evident: „Părinţii Bisericii", notează Marguerite Harl, „care au practicat cateheza, au asigurat transmiterea învăţăturii creştine şi au predicat, cei care au definit credinţa şi au combătut

13. Auwers, p. 66.

ereziile, aceşti Părinţi ai teologiei creştine au lucrat, cu toţii, având Septuaginta şi numai Septuaginta ca Vechi Testament."[14]

Despre lectura LXX de către Părinţi există deja numeroase studii de specialitate.[15] În cele ce urmează nu ne propunem decât să exemplificăm prin câteva pasaje alese aproape la întâmplare câteva idei majore: Părinţii interpretează versiunea LXX, ignorând sau neinteresându-i de cele mai multe ori versiunea ebraică; când LXX diferă de TM, ei interpretează prima variantă (de cele mai multe ori singura pe care o cunosc) scoţând sensuri pe care TM nu le-ar susţine; pentru ei, textul LXX reprezintă un tot globalizant, suficient sieşi, fiecare fragment intrând însă în rezonanţă semantică, tipologică sau hristologică cu alte fragmente. În fine, în ochii lor, chiar şi fragmentele „ciudate", incomprehensibile, din LXX au un sens, dacă sunt citite adecvat, adică în cheie spiritualist-alegorică.[16]

Gen. 5,24, după LXX, spune despre Enoh: „Enoh i-a plăcut lui Dumnezeu şi n-a mai fost găsit, pentru că Dumnezeu l-a strămutat." Verbul care ne interesează şi care a dat naştere unei tradiţii eshatologice importante în creştinismul timpuriu este μετέθηκεν, „a strămutat". TM are un verb neutru ca sens: „l-a luat". Spre deosebire de toţi ceilalţi patriarhi, despre care se spune că „au murit", Enoh a fost „transferat", fără a ni se oferi nici o altă indicaţie suplimentară. Golul de informaţie suplimentară din LXX a favorizat dezvoltarea mai multor interpretări, între care trei importante: 1) Enoh este simbolul dreptului care dobândeşte nemurirea; Philon apropie „strămutarea" lui Enoh de dispariţia lui Ilie (*QG* I,86; *Mutat.* 34-38). Pentru Theodoret şi Augustin, versetul prefigurează Învierea eshatologică, dat fiind că Enoh este al şaptelea patriarh din listă (Învierea va avea loc în a şaptea zi milenară). 2) Tradiţia apocrifelor face din Enoh un profet care cunoaşte derularea întregii istorii omeneşti, de la Creaţie până la Judecată. El va deveni unul dintre cei doi „martori" care vor preceda venirea Antihristului. 3) În fine, alţi exegeţi înţeleg verbul μετέθηκεν nu cu sensul de „l-a strămutat", ci „l-a schimbat" spiritual. Astfel, pentru Philon, Enoh devine

14. *La Bible grecque des Septante. Du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1994, p. 289.

15. De ex., Marguerite Harl, *La langue de Japhet. Quinze études sur la Septante et le grec des chrétiens*, Paris, 1992.

16. O excelentă analiză şi prezentare a tuturor aspectelor legate de lectura patristică a LXX, în *La Bible grecque des Septante*, pp. 269-321.

simbolul convertirii care se asociază cu pocăința și singurătatea (*Praem.* 15-21; *Abr.* 17-26).

Alt exemplu din aceeași categorie: Gen. 14,13 spune, după LXX: „Unul dintre cei scăpați i-a dat de veste lui Avram, înstrăinatul." „Înstrăinatul", περάτης, după LXX, este inedit față de TM, care spune „evreul" (chiar dacă sensul termenului ebraic implică sensul de „înstrăinat"). „Evreul" Avram, din TM, a ajuns „înstrăinatul" sau „imigrantul", în LXX. Acest apelativ va fi bogat interpretat în tradiția alexandrină. După Philon, care dă tonul exegezelor, „omul lui Dumnezeu", al cărui prototip este Avram, este cel care „migrează" cu sufletul din lumea sensibilă spre cea inteligibilă (*Migr.* 20). Ulterior, dar pe baza aceluiași termen grec, „traversarea" graniței de către Avram va fi interpretată și ca simbol pascal (Clement, *Strom.* II,51,2; Origen, *C. Cels.* VIII,22; Eusebiu, *PE* VII 8,21). Cuvântul „evreul" n-ar fi impresionat pe nici un Părinte. „Înstrăinatul" însă a declanșat o veritabilă artilerie exegetică în cheie platoniciană și spirituală, din care aici n-am oferit decât o palidă ilustrație.

Al treilea exemplu: Gen. 37,3, tot după LXX: „Iacob l-a îndrăgit pe Iosif mai mult decât pe toți ceilalți fii, pentru că era copilul bătrâneților sale. Și i-a făcut o haină pestriță." De data aceasta, cuvântul germene al exegezelor este adjectivul „pestriță" (ποικίλος). TM are versiunea „haină cu mâneci lungi". Ποικίλος înseamnă „de culori diferite" sau „cu broderii". Adjectivul este amplu comentat, în sens alegoric, de Philon, care vede în el simbolul prin excelență al omului politic, versatil, cu mai multe fețe, instabil (*Ios.* 32; *Somn.* I, 219-200). Clement din Alexandria asimilează tunica lui Iosif diversității, politropiei cunoștințelor omenești, dând așadar termenului un sens pozitiv. Pentru Origen, haina cu care Iacob îl înveșmântează pe Iosif prefigurează veșmântul brodat cu care Domnul își înveșmântează Biserica, veșmânt alcătuit din toate părțile Scripturii (*Hom. Ez.* VI,9). Trei sensuri, complet diferite și remarcabile prin bogăția lor spirituală, pentru un singur adjectiv.

Altă situație este aceea când versiunea LXX, deși ambiguă în raport cu TM, dă naștere unor interpretări patristice teologic coerente și de forță. În Is. 6,2, textul grec spune că serafimii „acopereau fața" și „acopereau picioarele" neprecizând cui (sau ale cui). TM spune: „fiecare își acoperă fața sa" și „picioarele sale". Origen comentează textul LXX și înțelege că

serafimii acoperă cu aripile lor fața și picioarele lui Dumnezeu, lansându-se într-o splendidă demonstrație a ignoranței umane în ce privește misterul divinității (*Hom. Is.* 1,2).

De cele mai multe ori, numele proprii ebraice sunt traduse cu sensul lor concret în LXX, oferind Părinților materie pentru interpretări îndrăznețe, la limita bizarului. În Jd. 15,16-19, de pildă, se relatează isprăvile războinice ale lui Samson, care-și ucide dușmanii cu un „maxilar"/„falcă" de măgar. Ulterior numele „maxilar" a fost dat locului unde s-a petrecut întâmplarea: *Lechi*, în ebraică. LXX traduce numele propriu ebraic, sub forma „Luarea fălcii". În 15,19, în loc de „Dumnezeu a făcut să se ivească o despicătură la Lechi și de acolo a ieșit apă", LXX are: „Dumnezeu a deschis rana fălcii și de acolo a ieșit apă." Pe bună dreptate Marguerite Harl se întreabă cu mirare: cine a mai văzut un izvor țâșnind dintr-o falcă de măgar? Și totuși, Părinții salvează pasajul de ridicol, interpretându-l hristologic. Pentru Ioan Damaschinul, Samson îl prefigurează pe Hristos, în vreme ce „falca de măgar" îi prefigurează pe sfinții din care țâșnește balsamul mântuitor și vindecător (PG 94, coll. 1166).

Ne oprim aici cu exemplele, care sunt de ordinul zecilor. Important e să reținem că textul LXX nu este un text cu o singură față, filologică, și cu un singur receptor (cititorul neutru). El este simultan o traducere de multe ori interpretativă a textului ebraic originar și o bază de interpretare polifonică pentru toată tradiția sau tradițiile patristice și nu numai. A-l traduce în secolul XXI înseamnă nu doar a-i reproduce sau rescrie cu fidelitate și acribie scheletul lingvistic într-o limbă nouă, modernă, ci și a învesti acest schelet în trupul mișcător și viu al diferitelor tradiții exegetice. De aceea am considerat necesar ca în josul fiecărei pagini să prezentăm cele mai semnificative interpretări, pe care le-am putut găsi, despre fiecare verset tradus. În felul acesta, cititorul va putea asculta nu doar cuvintele textului propriu-zis, ci și ecourile acestor cuvinte în cutia de rezonanță a Părinților.

C.B.

Notă asupra traducerii

Cele mai importante ediţii moderne *complete* ale textului grec sunt: H.B. Swete, *The Old Testament in Greek according to the Septuagint*, Cambridge, 1887-1894; A. Rahlfs, *Septuaginta*, 1935 (retipărită adesea). O ediţie critică nouă, incompletă, care ţine seama de toate manuscrisele recent descoperite, mai ales la Qumran, este în curs de realizare la Göttingen.

Traducerea de faţă urmează cu strictețe ediţia Rahlfs, discutând în note eventualele lecţiuni propuse de editorii de la Göttingen pentru volumele deja apărute. Sub nici o formă traducătorii nu recurg la versiunea textului masoretic pentru traducerea anumitor pasaje în textul propriu-zis al LXX (diferenţele dintre cele două versiuni apar sistematic în note). Cum s-a arătat în Studiul introductiv, LXX şi TM sunt două texte aparte, diferite nu doar prin limbă, ci şi prin structură, formule, adesea chiar prin fundament teologic. Prin urmare, orice contaminare a traducerii LXX cu TM este nelegitimă. În plus, LXX reprezintă versiunea VT în general acceptată şi comentată de Părinţii Bisericii de limbă greacă, fapt ce garantează, o dată în plus, valabilitatea metodei noastre de lucru.

Traducerea fiecărei cărţi este precedată de o introducere şi însoţită de cel puţin trei tipuri de note: lingvistice, comparative cu TM şi exegetice. Referinţele patristice şi la operele autorilor antici necreştini (Philon, Flavius Iosephus, scrieri intertestamentare ş.a.) sunt de o importanţă capitală pentru înţelegerea textului LXX din unghiul diferitelor tradiţii exegetice şi teologice antice. Pentru redactarea studiului introductiv, a introducerilor (la cărţile Pentateuhului) şi a unei părţi consistente din aparatul de note am folosit traducerea comentată franceză în curs de publicare, *La Bible d'Alexandrie*. (Traducătorii români vor asigura introducerile şi garnitura de note ale cărţilor LXX neapărute încă în ediţia franceză.) Membrii grupului francez, coordonat de Marguerite Harl, Gilles Dorival şi Olivier Munnich, ne vor însoţi, cu experienţa şi competenţa lor, pe tot parcursul derulării acestui proiect (şase volume prevăzute; a se vedea mai jos structura ediţiei). Prin urmare, proiectul nostru poate fi considerat, într-o anumită măsură, un proiect româno-francez. Un cuvânt special de gratitudine i se cuvine părintelui Nicolas Sed, directorul editurii Cerf, care publică *La Bible d'Alexandrie*.

Pentru garantarea coerenţei şi unităţii proiectului, pe lângă această minimă, dar esenţială strategie de lucru, descrisă mai sus, s-a stabilit un set unic de norme de redactare (descrise mai jos).

Autorii acestei noi traduceri, efectuată exclusiv şi în mod sistematic după textul grec al LXX, au avut mereu în faţa ochilor şi celelalte versiuni româneşti, începând cu *Biblia lui Şerban* (1688) şi până la diortosirea Î.P.S. Bartolomeu Anania. Acolo unde versiunile respective ne-au fost de ajutor n-am ezitat nici o clipă în a le prelua soluţiile de echivalare. Traducerea noastră se individualizează prin trei elemente: o limbă modernă, firească, limpede şi, pe cât posibil, elegantă; o echivalare precisă a originalului LXX, fără nici un mixaj cu TM; un aparat de note amplu, cu accentul pus pe ecourile exegetice ale LXX în scrierile Părinţilor. În funcţie de specialitatea şi competenţa fiecărui traducător, specificul notelor se poate modifica. Geneza şi Leviticul, de pildă, comportă aparate de note uşor diferite, întrucât traducătorul celei dintâi este de formaţie patrolog, în vreme ce traducătorul celui de-al doilea este lingvist, specialist în istoria limbii române. Cu toate acestea, proiectul nostru se doreşte unitar şi coerent. Terminologia este în general unificată, soluţiile pentru echivalarea unor termeni importanţi sunt acceptate de întregul grup, iar forma stilistică este revăzută de un singur coordonator. Aceasta nu înseamnă că tot textul LXX româneşti trebuie să sune la fel. Fiecare traducător şi-a păstrat timbrul şi personalitatea.

Dimensiunile uriaşe ale proiectului au impus „interpretarea" polifonică. Această polifonie, care se doreşte constructivă, se face resimţită de-a lungul cărţilor LXX în româneşte şi încearcă să redea, pe cât posibil, polifonia însăşi a traducerii greceşti, săvârşită de cei şaptezeci de traducători legendari în Egiptul secolului al III-lea î.H.

Structura ediţiei:

Volumul I: Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul.
Volumul II: Iisus/Iosua, Judecătorii, Ruth, 1-4 Regi.
Volumul III: 1,2 Paralipomena, 1,2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1-4 Macabei.
Volumul IV: Psalmi, Ode, Proverbele lui Solomon, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor, Iov, Înţelepciunea lui Solomon, Înţelepciunea lui Sirah, Psalmii lui Solomon.
Volumul V: Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdia, Iona, Naum, Habacuc, Sophonia, Ageu, Zaharia, Malachia.
Volumul VI: Isaia, Ieremia, Baruch, Plângerile lui Ieremia, Scrisoarea lui Ieremia, Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel şi Dragonul.

Notă asupra traducerii Pentateuhului

Dan Sluşanschi a făcut o primă confruntare a traducerii integrale cu textul grec; Francisca Băltăceanu şi Monica Broşteanu au revăzut cu atenţie traducerile şi notele, în special cele referitoare la raportul TM-LXX. Eu însumi am recitit totul,

operând multiple corecturi stilistice şi de sens. Ioan-Florin Florescu a reluat lectura volumului, observaţiile sale, şi ale celorlalţi redactori ai editurii Polirom, ameliorând considerabil rezultatul final.

Înainte de a expune setul normelor de redactare, ţinem să mulţumim doamnei Marina Hasnaş şi domnului Alexandru Suter, de la Colegiul „Noua Europă", pentru aportul lor consistent la buna desfăşurare a acestui proiect.

Norme de redactare

I. Siglele, abrevierile şi trimiterile bibliografice la scrierile antice şi moderne citate în note şi comentarii sunt menţionate în Bibliografia volumului.

II. Titlurile întregi ale cărţilor biblice au fost scrise cu litere drepte. În citările prescurtate, virgula (,) desparte capitolul de verset, iar punctul (.) şi liniuţa (-) delimitează versete. Abrevierile pentru cărţile biblice sunt cele în general uzuale, cu următoarele precizări: Iis. Nav. = Iisus/Iosua; Od. = Ode; Prov. = Proverbele/Pildele lui Solomon; Ps. Sol. = Psalmii lui Solomon.

III. Reguli de transliterare:

- Cuvintele sau expresiile greceşti din note s-au scris cu caractere greceşti. Corespondentele latine sunt: α = a; β = b; γ = g; δ = d; ε = e; ζ = z; η = e; θ = th; ι = i; κ = k; λ = l; μ = m; ν = n; ξ = x; ο = o; π = p; ρ = r; σ, ς = s; τ = t; υ = y; φ = ph; χ = ch; ψ = ps; ω = o.
- Termenii ebraici s-au transliterat după următoarele reguli:

א	' (stop glotal)
בּ	b
ב	bh (pronunţat spirant, aprox. ca [v])
גּ	g
ג	gh (pronunţat spirant)
דּ	d
ד	dh (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th" sonor)
ה	h
ו	w
ז	z
ח	ḥ
ט	ṭ
י	y
כּ	k
כ	kh (pronunţat spirant, aprox. ca [h])
ל	l
מ	m
נ	n

ס	s
ע	‘ (guturală)
פּ	p
פ	ph (pronunțat spirant, aprox. ca [f])
צ	ṭ
ק	q
ר	r
שׂ	ś
שׁ	ş
תּ	t
ת	th (pronunțat spirant, aprox. ca engl. „th” surd)
ָ	ā (în silabă închisă, înainte de accent: o)
ֵ	ē
ִי	ī
ֹ	ō
וּ	ū
ַ ָ	a
ְ	ᵉ (pentru simplificare, am transliterat la fel *şwa mobile* şi *şwa quiescens*)
ֶ ֱ	e
ִ	i
ָ ֳ	o
ֻ	u

– Transcrierea numelor proprii (inclusiv toponime şi etnonime): s-a plecat de la forma lor greacă, din LXX, şi s-a transliterat cât mai aproape de această formă. Singura excepție a fost transliterarea diftongului „ou”: nu s-a transliterat Iouda, Routh, Saoul, ci Iuda, Ruth, Saul; aşadar, „ou” s-a transliterat peste tot „u”. În cazul numelor foarte cunoscute, s-a preluat forma românească tradițională (ex. Iov, nu Iob, cum ar fi după LXX; Avram sau Avraam, nu Abram sau Abraham; Onan, nu Aunan; Faraon, nu Pharao; dar Iacob, nu Iacov, Leia, nu Lia etc.); acolo unde s-a impus folosirea altei forme decât cea curentă, s-a dat o notă explicativă. Echivalentele din TM ale numelor proprii se regăsesc în indicele de nume al volumului.

IV. Părțile care s-au adăugat în traducere, pentru clarificarea sensului, şi care nu există în textul original, s-au pus între paranteze drepte: []

V. Notele s-au numerotat cu numărul capitolului şi versetului respectiv, date în *bold*. În cadrul aceleiaşi note, comentariile diferite se evidențiază printr-un romb plin, ♦.

C.B.

GENEZA

Introducere

Geneza greacă se prezintă în ochii cititorilor ei antici ca o carte unică şi unitară, având un titlu care-i dă sens. Ideea cum că ar fi vorba de strângerea laolaltă a unor fragmente de origini diferite, cu dublete şi suturi artificiale, e străină lecturilor vechi ale cărţilor biblice, cel puţin în măsura cunoştinţelor noastre. Geneza este, aşadar, citită ca o naraţiune continuă, coordonată, solid structurată în etape succesive; nu o succesiune de povestiri, ci o singură povestire, care are un „sens": ea descrie cum se defineşte progresiv o linie genealogică, un neam destinat, prin harul divin, să primească drept moştenire un pământ pentru totdeauna. Originea îndepărtată a acestei familii, a cărei genealogie urcă până la crearea lumii, salvarea ei, în vreme ce oamenii răi sunt nimiciţi, pe urmă, alegerea „trunchiului" moştenitor, în vreme ce ramurile laterale se aşază în marginea pământului făgăduit, migraţiile acestui „trunchi" principal – iată trama acestor povestiri. Fără nici o îndoială, Geneza greacă reproduce structura modelului ebraic. Se poate totuşi afirma că ea subliniază această structură, o accentuează, că ea creează în greacă – prin titlul ei, prin repetarea formulelor Legământului şi făgăduinţelor, prin lexicul temei centrale – o reţea de legături ce dau ansamblului unitate şi coerenţă. Când Geneza va fi citită de creştini, cu ecourile temei sale centrale rezonând în greacă în scrierile neotestamentare până la Apocalipsă, ea va intra uşor în ceea ce Northrop Frye numeşte „Marele Cod", adică întreaga Biblie, un ansamblu unificat de naraţiuni, de imagini şi de credinţă.

1. *Titlul grec: „Geneza".* Una din caracteristicile Septuagintei este de a fi dat sulurilor Torei titluri greceşti: cuvinte ce rezumă subiectul principal al fiecărei cărţi, „Geneză", „Exod" etc., în timp ce obiceiul evreilor era să desemneze fiecare sul prin primele sale cuvinte: *Bᵉrē'šīt*, de pildă, „într-un început". Chiar dacă aceste titluri n-au fost atribuite de către traducătorii înşişi, ele sunt atestate din vechime, cel mai târziu de către Philon din Alexandria, şi figurează în toate manuscrisele Septuagintei înainte de a fi universal acceptate, chiar pentru Bibliile ebraice. Numele „Geneză" este

preluat din versetele 2,4 şi 5,1 (am tradus prin „naştere" în versiunea românească, dar am precizat *ad locum*, nota C.B.). Manuscrisele îl dau singur sau în formă completată: „geneza/naşterea lumii", „cartea genezei/naşterii cerului şi pământului". Uneori el se întâlneşte la plural: „cartea genezelor/naşterilor", ceea ce, de fapt, dă mult mai bine seama de utilizările cuvântului grecesc în diferite contexte: geneza lumii, „naşterile" succesive ale urmaşilor, „generaţiile" de oameni. Într-adevăr, cuvântul γένεσις nu are sensul de „creaţie" (a lumii şi a oamenilor), ci acela de „naştere", de „venire pe lume", iar la plural, de „zămisliri". Acelaşi cuvânt are un sens precis filozofic: ceea ce face ca un lucru să se formeze, ceea ce contribuie la producerea a ceva. Aici este vorba despre geneza lumii şi a poporului lui Israel.

Folosit la singular, uneori înlocuit de cuvinte precum κοσμοποία „facerea lumii" (Philon), acest titlu nu convine în mod specific decât începutului cărţii. Repetată însă la plural de nouă ori, formula „iată naşterile..." atestă faptul că întreaga carte povesteşte venirea pe lume a generaţiilor omeneşti, între care se vor deosebi, pe de o parte, poporul ales, pe de altă parte, celelalte naţiuni.

2. *Sistemul împărţirii textului Genezei greceşti: în căutarea lecturii evreieşti a Genezei, la Alexandria.* Cum spuneam, textul însuşi al Genezei, structurat de formule repetate („iată naşterile..."), revelează unitatea subiectului: originile istoriei lui Israel. Mi s-a părut totuşi că unitatea şi sensul povestirilor sunt indicate şi într-un alt mod, prin sistemul de împărţire a textului care, chiar dacă era scris în *continuum*, fără spaţii între cuvinte, nu putea fi citit în public decât pe secţiuni având începuturi şi sfârşituri bine marcate. Care era deci sistemul de împărţire a textului când a fost tradus în greacă?

Atunci când traducătorii Pentateuhului au primit textul Torei, pentru a-i da o versiune grecească, la începutul secolului al III-lea, la Alexandria, ei l-au primit, natural, sub formă de suluri: textul era scris în *continuum*, probabil cu spaţii şi semne care delimitau secţiunile sau, cel puţin, indicau pasajele importante, cele care mai târziu aveau să fie fixate pentru lectura publică, întrucât Legea este înainte de toate un text menit să fie citit în adunările comunităţii (Deut. 31,9-13). Din nefericire, aceste semne nu ne-au parvenit, întrucât noi nu avem acum decât cópii mult ulterioare ale Torei şi nu avem nici primele manuscrise ale Septuagintei. Câteva fragmente

ale acestei versiuni, pe papirus, datând din secolele II şi I î.H. – cei mai vechi martori ai oricărui text biblic – atestă existenţa semnelor de diviziune: se poate avansa ipoteza că aceste semne existau în tot Pentateuhul şi că ele reproduceau sistemul de împărţire al modelului ebraic sau că dădeau echivalentul acestuia după un sistem specific practicilor comunităţii evreieşti din Alexandria.

Pentru a încerca să regăsim sistemul de împărţire a Genezei greceşti, aşa cum era ea citită la Alexandria în secolul al III-lea î.H., nu ne putem bizui pe manuscrisele Septuagintei. Cei mai vechi martori dau un sistem de diviziune târziu, provenind dintr-un atelier de copiere creştin, fără să fim siguri că acest sistem reproduce un model care urcă până la Geneza originară. Rânduri complet albe separă Geneza în şase mari secţiuni, acestea fiind subîmpărţite prin alineate în şaizeci şi cinci de paragrafe, subîmpărţite la rândul lor de mici spaţii albe lăsate între cuvinte în interiorul aceluiaşi rând. Manuscrisele bizantine, în minusculă, au variat în ce priveşte sistemul de împărţire şi au introdus titluri. Începând cu secolul al XII-lea, se pare că s-a decis împărţirea în cincizeci de capitole (numărul actual de capitole), păstrate ca atare după inventarea tiparului, chiar şi pentru Biblia ebraică.

Totuşi sistemul originar de împărţire era altul decât cel de acum. Nu fără rezerve, credem că este mai puţin anacronic să citim Geneza greacă a evreilor din Alexandria proiectând asupra ei, în locul diviziunilor tardive creştine, sistemul evreiesc, deşi chiar şi acesta îi este puţin posterior. Lucrările lui Charles Perrot prezintă diferitele sisteme de lectură ale Torei. Neîndoielnic, lectura liturgică, cu anumite secţiuni pentru fiecare oficiu sabatic (o secţiune a Pentateuhului, *seder*, urmată de o secţiune din Profeţi, *haphtarah*), n-a fost instituită decât în epoca sinagogală şi fixată în Palestina în secolele V şi VI d.H.; dar aceste „lecturi" nu fac, probabil, decât să prelungească ceea ce, de fapt, la începuturi, era, poate, o indicaţie pentru pasajele remarcabile, un fel de „bucăţi alese" privitoare la cult, teologie şi la marile etape ale istoriei poporului lui Dumnezeu. Aceste semne nu aveau, la început, menirea să împartă totalitatea textului biblic pentru o lectură continuă, întrucât această practică apare în Palestina abia spre sfârşitul secolului al II-lea sau la începutul secolului al III-lea d.H. (poate un pic mai devreme în diaspora).

Lectura liturgică a Pentateuhului s-a făcut după două tipuri de diviziune. Când Pentateuhul se citeşte în întregime într-un ciclu *de un an*, Geneza este împărţită în douăsprezece mari secţiuni. Acesta este ciclul „babilonian". Când Pentateuhul se citeşte într-un ciclu de trei ani, Geneza este împărţită

în patruzeci şi cinci sau patruzeci şi şase de secţiuni numite *sedarim*. Acesta este ciclul „palestinian". Studiind semnele manuscriselor ebraice, apoi ceea ce transmit tratatele masoretice, în fine, utilizând listele date în secolul al XI-lea de Mişael ben Uzziel, Ch. Perrot propune reconstituirea unuia dintre ciclurile de lectură ale cultului sinagogal în patruzeci şi cinci sau patruzeci şi şase de secţiuni pentru Geneză (cu un mare număr de ezitări). Întrucât paragrafele manuscriselor LXX se înscriu în cadrul celor patruzeci şi şase de *sedarim*, iar acestea se înscriu în cadrul celor douăsprezece secţiuni, cu întreruperi în aceleaşi locuri, se poate ca aceste întreruperi să fi fost făcute în locuri ale textului recunoscute de multă vreme ca fiind „capătul" unui episod şi „începutul" altuia.

Iată diviziunea pe care o propunem Genezei, în cheia liturgiei ebraice vechi:

I 1,1-6,8 B^{e}rē'şīt
S1 1,1-2,3
S2 2,4-3,21
S3 3,22-4,26
S4 5,1-6,8

II 6,9-11,32 Noah
S5 6,9-7,24
S6 8,1-8,14
S7 8,15-9,17
S8 9,18-10,32
S9 11,1-11,32

III 12,1-17,27 Lekh-l^{e}khā
S10 12,1-13,18
S11 14,1-14,24
S12 15,1-15,21
S13 16,1-16,16
S14 17,1-17,27

IV 18,1-22,24 Wayyērā'
S15 18,1-18,33

S16 19,1-19,38
S17 20,1-20,18
S18 21,1-21,34
S19 22,1-22,24

V 23,1-25,18 Ḥayyēy-Śārāh
S20 23,1-23,20
S21 24,1-24,41
S22 24,42-24,67
S23 25,1-25,18

VI 25,19-28,9 Tōlᵉdhoth
S24 25,19-26,11
S25 26,12-26,35
S26 27,1-27,27 (?)
S27 27,28 (?)-28,9

VII 28,10-32,3 Wayyēṭē'
S28 28,10-29,30
S29 29,31-30,21
S30 30,22-31,2
S31 31,3-32,3

VIII 32,4-36,43 Wayyiṣᵉlaḥ
S32 32,4-33,17
S33 33,18-35,8
S34 35,9-36,43

IX 37,1-40,23 Wayyāṣebh
S35 37,1-37,36
S36 38,1-38,30
S37 39,1-40,23

X 41,1-44,17 Miqqeṭ
S38 41,1-41,37
S39 41,38-42,17
S40 42,18-43,13 (?)
S41 43,14-44,17

XI 44,18-47,28 Wayyigaş
S42 44,18-46,27
S43 46,28-47,28

XII 47,29-50,26 Way^{e}hī
S44 47,29-48,22
S45 49,1-49,26 (?)
S46 49,27 (?)-50,26

3. *„Sensul" naraţiunilor din Geneza greacă în iudaism.* Studierea „iniţialelor" şi „finalelor" ce delimitează secţiunile Genezei într-unul sau altul din sistemele de împărţire, anual sau trienal, scoate în evidenţă sensul cărţii pentru cititorul evreu: istoria unei familii aleasă de Dumnezeul Atotputernic, menită să moştenească un teritoriu pentru totdeauna. Eroii acestei istorii sunt, de la originea în Adam şi reînceputul în Noe, strămoşul familiei, Avraam, şi moştenitorii săi pe care îi autentifică repetarea făgăduinţei şi Legământului. Această temă centrală este fundamentul însuşi al iudaismului: evreii sunt „descendenţa" lui Avraam. Cărţile ulterioare ale Septuagintei amintesc această istorie în scheme care-i scot în evidenţă momentele privilegiate, cu un lexic grecesc fidel Genezei după Septuaginta. Regăsim astfel de „rapeluri" în Psalmi, în cărţile Înţelepciunii, în alte scrieri ebraice care n-au intrat în canonul biblic, ca de pildă *Cartea Jubileelor*. Ca exemplu, se poate examina capitolul 10 din cartea Înţelepciunii: Înţelepciunea, care este pronia divină, i-a salvat pe cei „drepţi". Ea i-a ocrotit pe Adam, Noe, Avraam, Lot, Iacob, Iosif, apoi, Moise etc. (merită să ne punem întrebări despre absenţa lui Isaac şi despre importanţa lui Iosif). Aceşti oameni alcătuiesc „poporul sfânt" (10,15) şi ei sunt „seminţia nepătată" (*ibid.*).

Antichităţile iudaice, atribuite lui Philon, operă probabil palestiniană din secolul I d.H. scot în mod special în valoare genealogiile (cap. I, II, IV, V) cu grija unei cronologii amănunţite mergând de la Adam la Iosif; ele insistă asupra salvării drepţilor şi nimicirii necredincioşilor (episodul potopului, al turnului Babel, cu legenda lui Avraam salvat din cuptor: cap. III, VI, VII). Ultimul capitol (VIII) parcurge rapid toate povestirile de la Gen. 12 la finalul cărţii, cu listele de descendenţi ale diferitelor ramuri. Tema centrală a Genezei este bine reprezentată de o singură frază, în VIII,3: Dumnezeu făgăduieşte un pământ seminţiei lui Avraam şi încheie un Legământ cu el.

Această seminție, care este Isaac, este calificată drept „veșnică", ceea ce caracterizează în Geneză Legământul (9,16 și 17,7, de exemplu).

Acest tip de lectură istorică, atestând sensul cărții Genezei pentru evrei, este uneori corect păstrat de creștini, cum se vede din discursul lui Ștefan transmis de Faptele Apostolilor 7,1-16: relatarea începe cu porunca de a pleca, pe care Dumnezeu i-o dă lui Avraam (12,1), apoi amintește de prorocirea unei perioade de patru sute de ani de robie și de o eliberare (ieșire din Egipt); amintește darul Legământului și al circumciziei, care trece de la Avraam la Isaac, la Iacob și la cei doisprezece fii ai acestuia; povestește istoria lui Iosif și coborârea în Egipt a lui Iacob cu șaptezeci și cinci de persoane, apoi moartea lui Iacob și a fiilor săi în Egipt și transportarea trupurilor lor la Sichem (recunoaștem în această povestire elemente tradiționale evreiești nebiblice).

Am putea cita alte relecturi istorice ale cărții Genezei în mediu evreiesc, care degajă tema Legământului cu o „seminție" a lui Avraam, nimeni alta decât poporul evreu. Această identificare a „poporului sfânt", Israel, cu descendența lui Avraam este o dată indiscutabilă pentru cititorii evrei ai Genezei. Or, tocmai asupra acestei afirmații vor interveni Iisus, Pavel și primii creștini ieșiți dintre păgâni, pentru a răsturna identificarea respectivă și a-și apropria tema centrală a Genezei.

4. *Tema centrală a Genezei și interpretarea sa creștină. Fiul mai mic substituit fiului mai mare. Prevestirile lui Hristos.* Aproprierea de către creștini a temei centrale a Genezei ebraice se realizează în jurul noțiunii de „seminție": care este adevăratul „descendent" al lui Avraam, moștenitorul făgăduinței? Însăși această noțiune se situează în cadrul uneia din temele recurente, bine puse în valoare de textul grecesc, anume tema fiului mic, a mezinului, νεώτερος, care se substituie fiului mai mare. Vom examina mai întâi această temă.

E probabil ca, la origine, această temă să justifice așezarea legitimă a unui popor într-o țară, popoarele vecine, mai mult sau mai puțin aliate sau inamice, fiind considerate ramuri colaterale, ieșite dintr-un trunchi comun, dar îndepărtate, numai fiul preferat, „cel mai mic", având drept la moștenire. Repetarea temei, care permite stabilirea unei geografii într-un anumit fel religioase, este fundamentală pentru cititorul evreu: el este moștenitorul ramurii alese, a ramurii „mezine" și are dreptul de posesiune asupra pământului făgăduit, Iudeea. Popoarele din nordul, estul și sudul Canaanului

sunt descendenți ai fraților mai mari eliminați (ex. Gen. 25,12-18; 28,6-9). Paradoxal, creștinii vor da o interpretare contrară (în contrasens): ei îi vor identifica pe evrei cu fiul mai mare, identificându-se pe ei înșiși cu mezinul.

Motivul mezinului care se substituie fiului mai mare apare în Geneză în următoarele puncte decisive:

1. Cei trei fii ai lui Adam: Seth, substitut al lui Abel, se află în capul liniei genealogice a cărei istorie va fi urmărită, iar nu Cain, fratele său mai mare, ai cărui urmași dispar din povestire (*cf.* Gen. 5,17-24).

2. Cei trei fii ai lui Noe: pentru creștini, Sem, strămoșul lui Eber și Avraam, este fiul cel mare; Iafet, mezinul – considerat ca strămoș al grecilor – va primi în locul lui Sem binecuvântarea pentru lărgirea neamului (9,27).

3. Cei trei fii ai lui Thara sunt menționați în ordinea „Avraam, Nachor, Arran": nu se știe dacă este ordinea după data nașterii. Arran, mort și lăsându-i un fiu de care Avraam va avea grijă (Lot), și Nachor, rămas în Canaan, fac figură de fii mai mari, instalați în țara lor ancestrală; descendenții lor sunt idolatri, răi, totuși odrasla lui Avraam va merge la ei să-și caute soție (22, 20.24; 24,1-9).

4. În cuplul celor doi fii ai lui Avraam, Ismael și Isaac, deși cel mare, Ismael, se află sub protecție divină (16,7), totuși mezinul, Isaac, e îndrăgit de Avraam (22,2) – Isaac, cel născut după „vizita" lui Dumnezeu la Sara (21,1), moștenitorul făgăduit (15,4).

5. În legătură cu cei doi fii gemeni ai lui Isaac, Esau și Iacob, problema întâietății se pune încă de la naștere. În timp ce tradiția rabinică vede în Esau, fiul cel mare, o figură a dușmanilor evreilor – romanii –, creștinii nu ezită să răstoarne această identificare, făcând din Esau, fratele mai mare, o figură a sinagogii, ei înșiși identificându-se cu mezinul, Iacob. Profețiile „cel mare va sluji celui mic" (25,23) și „tu-i vei sluji fratelui tău" (27,40) vor fi înțelese ca o prevestire a înfrângerii evreilor (Esau) de către romani, iar aceștia pot fi un exemplu al păgânilor convertiți la Hristos. În timp ce Pavel, în Rom. 9,11-13, citând Mal. 1,2-3 amintește de alegerea mezinului doar pentru a afirma libertatea suverană a lui Dumnezeu, începând cu *Epistola lui Barnaba* această răsturnare este utilizată pentru a spune că poporul „cel mai tânăr" (creștinii) înlocuiește poporul „mai vârstnic" (evreii) (*Epistola lui Barnaba* 13,1-6).

6. Inversarea ordinii de naștere așteptată pentru gemenii lui Iuda, în 38,27-30, suscită aceeași temă interpretativă la creștini.

7. Inversarea binecuvântării celor doi fii ai lui Iosif, în 48,13-20, confirmă, pentru creştini, răsturnarea statutului celor două popoare (*Epistola lui Barnaba*).

8. Tema înlocuirii fiului mai mare de către mezin se mai citeşte şi în povestirea despre cele două femei ale lui Iacob (Rahel, cea mai tânără, preferată Leei, cea mai vârstnică); sau, printre fiii lui Iacob, vedem că Iuda joacă un rol mai important decât fratele său mai mare, Ruben (37,26; 44,14.18).

Origen enunţă următorul principiu: „Ce vine în al doilea rând este mai sigur decât ce vine în primul rând" (*Hom. Gen.* IX,1) (el dă această lege pentru a sublinia importanţa Deuteronomului, „a doua lege", şi o ilustrează cu trei exemple din Geneza, Isaac, Iacob, Manase, ultimul citat greşit aici). Origen îi identifică cu „primul popor", „cel al circumciziei", pe cei trei întâi-născuţi, Ruben, Gad şi Manase, în *Hom. Ies.* XXVI,3. La fel, Diodor al Tarsului, în legătură cu 25,31-35, remarcă: „Fiul cel mai mare eşuează mereu şi este respins; mezinul însă este preţuit şi devine moştenitor." Nimic nu este mai important pentru aproprierea de către creştini a sensului Genezei decât această inversiune: ea este aplicată, începând cu Sfântul Pavel, celor două popoare, vârstnic şi mezin, evreii şi creştinii.

Cine este „seminţia" lui Avraam? Răsturnarea identificării celor doi fii se produce, la Sfântul Pavel, în Gal. 4,21-31, atunci când afirmă că creştinii sunt urmaşii lui Isaac, în vreme ce Ierusalimul actual, înrobit, reprezintă primul Legământ, făcut întru robie, evreii fiind astfel identificaţi cu Ismael. Dar chiar mai înainte, în Gal. 3,16, Pavel remarcase faptul că făgăduinţele Legământului fuseseră făcute nu „seminţiilor", la plural, ci „seminţiei", la singular, iar această seminţie a lui Avraam nu poate fi decât Hristos. Mai mult, cuvântul grecesc ἔθνος confirmă că este vorba de naţiuni nesemite: moştenitorii făgăduinţei nu depind de legea ebraică, ci de credinţa (lui Avraam) (Rom. 4,13-25). Astfel, creştinii ocupă locul lui Israel în interpretarea „sensului" Genezei: la rândul lor, ei joacă rolul mezinului care-l înlocuieşte pe fratele mai mare.

Un testimonium împotriva evreilor: 49,10. Un singur verset din Geneză figurează în vechile culegeri de „mărturii" extrase din Scriptură pentru a demonstra, împotriva evreilor, că Mesia a venit: profeţia de la 49,10 este citată ca referinţă principală de către apologeţi (Iustin, Irineu, Origen, mai bine de patruzeci de ori în *Demonstraţia evanghelică* a lui Eusebiu al

Cezareii etc.), pentru a spune că Iisus este „aşteptarea neamurilor", Cel căruia îi revine „ceea ce-i este pus deoparte". Creştinii nu fac, de altminteri, decât să aplice la Iisus ceea ce tradiţia rabinică spunea despre Regele-Mesia care urma să vină. Menţionarea „seminţiei" femeii, în 3,15, primeşte, şi ea, o interpretare mesianică, dar nu figurează în culegerile de „mărturii".

Alte vestiri ale lui Hristos extrase din Geneza greacă. Prezenţa, în acelaşi verset, a doi termeni referindu-se la Dumnezeu, şi mai ales folosirea lui κύριος, aduce după sine o aplicare a versetului la Hristos preexistent (9,6; 19,24); menţionarea „cuvântului" lui Dumnezeu, al „îngerului" Său, ori folosirea verbului „a coborî" sugerează manifestări ale Fiului lui Dumnezeu anterioare Întrupării (vezi notele la 1,1; 1,3; 11,5 etc.). Astfel, făgăduinţa făcută lui Iacob în 46,3 („voi coborî cu tine în Egipt") este o prevestire a Întrupării (Origen, *Hom. Gen.* XV,5). Folosirea verbelor la plural suscită, iarăşi, interpretări trinitare (11,7; 18,1-8). În sfârşit, unele personaje din Geneză sunt luate drept prefigurări ale lui Hristos, datorită unuia din titlurile pe care le-au primit. Este cazul lui Noe, „dreptul" care permite naşterea unei noi omeniri; al lui Melchisedec (14,17-24); al lui Isaac, numit „iubitul", în 22,2, şi care „seamănă" în vederea unei recolte bogate; al lui Iacob, biruitor al Adversarului, în 32,23-33; al lui Iosif, vândut de fraţii săi, precum şi al lui Zara (38,29). Numărul 318 (14,14) revelează în taină numele lui Iisus şi indică crucea. La fel, numele „Răsărit" din 11,2.

După o exegeză tipologică pe care o vedem la lucru încă de la începutul creştinismului, Geneza greacă furnizează cuvinte care, în ochii creştinilor, sunt acolo, în povestirile biblice, pentru a vorbi dinainte despre obiecte prin care Hristos a adus lumii mântuirea: orice menţiune la un lemn, fie un lemn propriu-zis, fie un copac, sau un obiect din lemn, este o vestire a crucii lui Hristos. Iustin a alcătuit un întreg catalog, în al său *Dialog cu Trifon*, capitolele 86 şi 138. Acelaşi tip de exegeză permite să punem cap la cap versetele care menţionează apa, sau un izvor, o adăpătoare, mai ales când greaca precizează că este vorba de „apă vie", pentru a găsi în ele prevestirea apei mântuitoare a botezului (21,19; 24,10-27; 26,15; 29,1-14; 30,37). Tot simbol baptismal, pentru creştini, este şi lepădarea acoperământului ruşinos al frunzei (păcatul) (3,7) care va fi înlocuit de o haină de slavă (Grigore al Nyssei).

5. *Lecturi edificatoare ale Genezei greceşti: „modele" de virtute.* Asupra anumitor puncte se poate spune că redactarea în termeni greceşti a istorisirilor Genezei a favorizat unele teme edificatoare: Noe, „dreptul", în 6,9; „credinţa" lui Avraam, în 15,6; folosul pentru un om rău de a se „supune" unuia mai bun, conform 9,27 etc.

Geneza a fost citită ca o serie de biografii oferind tot atâtea modele de virtuţi şi a furnizat predicatorilor *exempla.* Sirah face o listă în 44,16-23. Vedem aici influenţa vocabularului grecesc folosit de traducătorul Genezei. Philon din Alexandria a grupat aceste modele în două triade, plasându-l în frunte pe Enos, figură a speranţei, lucru care nu se explică decât prin textul LXX; Enoh simbolizează pocăinţa, precum în Sirah, iar Noe, dreptatea (6,9).

Predicatorii creştini utilizează din belşug aceste „modele" veterotestamentare. Le întâlnim la Clement Romanul, dar ele vor servi mai cu seamă pentru o bună parte a elogiilor, biografiilor, genului „comparaţiilor", la Capadocieni şi Ioan Gură de Aur, sau în *Omiliile festale* rostite de Hesychios al Ierusalimului, de pildă. Modelele respective sunt exploatate, în tradiţia ebraică, de Philon din Alexandria, în biografiile sale alegorice sau literale, şi într-o serie de scrieri intertestamentare, precum *Testamentul celor doisprezece patriarhi*, *Testamentul lui Avraam* sau *Iosif şi Aseneth.*

Marguerite Harl

Geneza

1 [1] Întru început Dumnezeu a făcut cerul şi pământul. [2] Iar pământul era nevăzut şi neorânduit, întuneric deasupra genunii şi duhul lui Dumnezeu

---

1,1 Capitolul 1 din Gen. s-a bucurat de o atenţie specială din partea comentatorilor evrei şi creştini. Există o întreagă literatură numită „hexamerală" (de la „hexaemeron", cele şase zile ale creaţiei). Părinţii Bisericii au cunoscut tratatele lui Philon, *Opif.* şi *QG.*, din care s-au inspirat adesea, dând versetelor o interpretare platoniciană ori stoică. ♦ ἐν ἀρχῇ a fost înţeles fie în sens temporal, fie în sens instrumental (în al doilea caz sensul este de „principiu" metafizic; traducerea ar fi „în principiu"). Pentru a lăsa cât mai deschis câmpul semantic al expresiei, am preferat traducerea „întru început". Creştinii pun expresia în legătură cu Prov. 8,22 *sq.* (creaţia s-a făcut prin sau întru Înţelepciunea, σοφία, lui Dumnezeu) şi cu Prologul Evangheliei după Ioan (creaţia s-a făcut prin Logos). *Cf.* Irineu, *Dem.* 43; Origen, *Com. Io.* I,90-124. Vasile cel Mare (*Hom. Hex.* I,6) şi Grigore al Nyssei (*Hex.* PG 44,72A) accentuează ideea că Dumnezeu a creat totul „în bloc", dintr-odată, interpretând varianta de traducere a ebraicului *bᵉre'şīt* propusă de Aquila. Acesta, reproducând legătura etimologică a ebr. *re'şīt* („început") cu *ro'š*, („cap"), are κεφάλαιον („rezumat", „punct capital") în loc de ἀρχή. ♦ „a făcut": LXX redă printr-un singur verb grec, ποιέω, două verbe ebraice, *bāra'* („a crea"), folosit numai având-l ca subiect pe Dumnezeu, şi *'āśāh* („a face"). Aquila propune verbul κτίζω. ♦ „cer": pentru majoritatea interpreţilor antici „cerul" din acest verset nu este totuna cu „tăria" din v. 8. După Philon şi Origen, de pildă, aici este vorba despre lumea incorporală, inteligibilă, noetică (*Opif.* 29 şi 36; *De princ.* II,9,1 şi II,9,6). TM: *şāmayim*, întotdeauna la dual, ceea ce stă la originea traducerii frecvente cu „ceruri".

1,2 „nevăzut (ἀόρατος) şi neorânduit (ἀκατασκεύαστος)": traducătorul grec redă expresia ebraică *tohū wā-bohū*, care se presupune că înseamnă „gol", „pustiu", „neant". Traducerea greacă lasă aşadar să se subînţeleagă o materie preexistentă, ca la Platon, *Timaios* 51a. În Înţ. 11,17, text marcat de gândirea elenistică, se spune, de altfel, că Dumnezeu a creat lumea „dintr-o materie informă". Totuşi, Părinţii vor insista asupra principiului creaţiei din nimic (*ex nihilo*) începând cu Teofil al Antiohiei (*Ad Aut.* II,10). Origen îşi sprijină argumentaţia din *De Princ.* IV,4,6-8 pe Ps. 138,16 şi *Enoh* 19,3. Aquila şi Theodotion traduc *tohū wā-bohū* prin „gol", „nimic" (κένωμα). ♦ „genune": am tradus astfel termenul ἄβυσσος, „fără fund", care traduce ebraicul *tehom* (apele primordiale, din care vor apărea izvoarele şi ploile). ♦ „duhul": πνεῦμα, traduce ebraicul *rūaḥ*. Cuvânt polisemic: „suflare", „energie vitală", „vânt", „adiere", „prezenţă divină" (ultimul sens la Philon, *QG* II,28). ♦ „se purta", de fapt, „se mişca", „plutea" peste apă,

se purta peste apă. [3] Şi Dumnezeu a zis: „Să fie lumină." Şi a fost lumină. [4] Şi a văzut Dumnezeu că lumina era bună. Şi a despărţit Dumnezeu între lumină şi întuneric. [5] Şi a numit Dumnezeu lumina „zi" şi întunericul „noapte". Şi a fost seară, şi a fost dimineaţă: ziua întâi.

[6] Şi Dumnezeu a zis: „Să se facă o tărie în mijlocul apei, care să despartă în două apa de apă." Şi aşa a fost. [7] Dumnezeu a făcut tăria şi a despărţit, la mijloc, apa de sub tărie de apa de deasupra tăriei. [8] Şi

---

ca în Gen. 7,18. Vasile cel Mare cunoaşte o explicaţie a verbului din siriacă, după care duhul lui Dumnezeu ar „încălzi" apa, pregătind naşterea făpturilor (asemeni unei cloşte pe cuibar: *cf. Hom. Hex.* II,6). TM are un verb rar şi de sens nesigur care evocă tremurul (Ier. 23,9) sau zborul unei păsări care planează deasupra puilor (Deut. 32,11).

1,3 Zece cuvinte ale creaţiei („Dumnezeu a zis"). După Philon (*Opif.* 17-36), Dumnezeu creează prin Logos, care este lăcaşul ideilor/formelor lumii inteligibile. După creştini, acest Logos este Fiul. ♦ „lumina" este înţeleasă de Părinţi atât la propriu, ca lumină materială, cât şi simbolic, ca atribut hristologic, în relaţie cu In. 1,4-5.

1,4 „era bună", în greacă, καλόν (de gen neutru). Lumina este deopotrivă bună *şi frumoasă*, după criteriile teologice şi estetice greceşti.

1,5 „seară/dimineaţă": Philon vede aici reperele care fixează măsurarea timpului. Creaţia se face în timp, iar timpul înseamnă măsură (*Opif.* 33-35). După Vasile cel Mare, o „zi" durează de la o dimineaţă la cealaltă, incluzând aşadar seara de la mijloc (*Hom. Hex.* II,8). ♦ „ziua întâi" (ἡμέρα μία): Philon înţelege expresia în sensul de „o zi", nu de „prima zi" dintr-un şir de şapte. Pentru el, această zi *unică* este ziua „lucrurilor inteligibile", aflate în afară de timp (*Opif.* 15). *Cf.* de asemenea Irineu, *Adv. haer.* V, 23,2: o singură zi a creaţiei. Pentru Vasile cel Mare, μία marchează întoarcerea aceleiaşi zile, ca simbol al eternităţii (*Hom. Hex.* II,8). Această „o" zi a fost interpretată şi ca a opta zi, „ziua eternă", de după zilele lumii. Zilele săptămânii creaţiei au fost interpretate şi ca simbol al vârstei lumii (şapte mii de ani), plecând de la echivalarea unei „zile a Domnului" cu o mie de ani (*cf.* Ps. 89,4). Lumea va exista şapte mii de ani, după care, în ziua „a opta", Împărăţia lui Dumnezeu se va instaura pe pământ (doctrina milenaristă). Despre subiect, *cf.* Luneau, A., 1964.

1,6 „tărie" (στερέωμα): imaginea cerului „forjat"/„martelat", redând originea cuvântului ebraic *rāqīa'*, din *rāqā'* („a bate", „a ciocăni"). Problema interpreţilor este să înţeleagă raportul între „cerul" din Gen. 1,1 şi „tăria" din Gen. 1,6. După Philon şi Origen (*cf.* nota v.1), primul este incorporal, al doilea corporal. După Grigore al Nyssei, tăria este limita lumii sensibile (*Hex.* 72B).

1,7 Există două interpretări patristice ale despărţirii apelor. Prima este fizică (apele de sus şi apele de jos) şi se întâlneşte la Teofil al Antiohiei II,13, Vasile cel Mare, Theodoret. A doua este alegorică: apele de sus reprezintă puterile spirituale (îngerii), iar apele de jos, puterile malefice (Origen: *C. Cels.* V,44; *Hom. Luc.* XXIII,7).

1,8 „cer": în TM apare pluralul, *şāmayim*. Theodoret cunoaşte textul ebraic şi vede în plural o aluzie la „cerurile" din 1,1 şi 1,8 (*QG* 11). ♦ TM omite „şi a văzut Dumnezeu că era bine".

Dumnezeu a numit tăria „cer". Şi a văzut Dumnezeu că era bine. Şi a fost seară, şi a fost dimineaţă: ziua a doua.

[9] Şi Dumnezeu a zis: „Să se strângă apa de sub cer într-un singur loc şi să se vadă uscatul." Şi s-a făcut întocmai. Apa de sub cer s-a strâns în locurile lor de strângere şi s-a văzut uscatul. [10] Dumnezeu a numit uscatul „pământ", iar mulţimea apelor a numit-o „mări". Şi a văzut Dumnezeu că era bine. [11] Şi Dumnezeu a zis: „Pământul să nască păşune cu iarbă, semănând sămânţă după fel şi asemănare, şi pomi roditori dătători de fructe, în care să fie seminţe după felul lor pe pământ." Şi aşa a fost. [12] Pământul a născut păşune cu iarbă, semănând sămânţă după fel şi asemănare, şi pomi roditori dătători de fructe, în care să fie seminţe după felul lor pe pământ. Şi a văzut Dumnezeu că era bine. [13] Şi a fost seară, şi a fost dimineaţă: ziua a treia.

[14] Şi Dumnezeu a zis: „Să fie luminători în tăria cerului, ca să lumineze pământul şi să despartă între zi şi noapte. Să rămână ca semne pentru anotimpuri, pentru zile şi pentru ani [15] şi să stea pentru lumină în tăria cerului: să lumineze pământul. Şi aşa a fost. [16] Şi Dumnezeu a făcut cei doi luminători mari, luminătorul mare, stăpân peste zi, şi luminătorul mic, stăpân peste noapte, şi stelele. [17] Şi le-a aşezat Dumnezeu în tăria cerului, ca să lumineze pe pământ, [18] să stăpânească zilele şi nopţile şi să despartă între lumină şi întuneric. Şi a văzut Dumnezeu că era bine. [19] Şi a fost seară, şi a fost dimineaţă: ziua a patra.

1,9 „să se vadă" corespunde „nevăzutului" din 1,1. Acum se produce dezvăluirea pământului (*cf.* Teofil al Antiohiei II,13; Vasile, *Hom. Hex.* IV,2) ♦ Finalul versetului nu are corespondent în TM. ♦ „locurile lor": trecere de la singular la plural inexplicabilă (Părinţii justifică pasajul prin existenţa mai multor mări, dar a unei singure ape).

1,11 Participiul neutru σπεῖρον nu-l determină nici pe femininul βοτάνη („păşune"), nici pe masculinul χόρτος („iarbă"). Am preferat să păstrez în traducere ambiguitatea imposibil de rezolvat a textului LXX.

1,14 „semne": Philon le interpretează ca „semne meteorologice" (*Opif.* 58-59); Origen polemizează cu credinţele astrologice: aştrii sunt „semne", dar nu cauze ale evenimentelor (*Com. Gen., ap. Filocalia* XXIII).

1,16 „stăpân": exact „pentru a stăpâni" (în greacă, εἰς ἀρχάς): datorită acestui plural, Origen interpretează cei doi „luminători" ca „principii", „puteri" însufleţite (Col. 1,16; *cf. Filocalia* XIV). ♦ Pentru Philon, „soarele, luna şi stelele" sunt „creaturi inteligente" (*Opif.* 54-61;72).

1,19 „ziua a patra": Philon şi Origen cred că astrele au fost create a patra zi ca „ornamente" ale cosmosului (*Opif.* 45; *Hom. Gen.* I,5). Fiind create atât de târziu, e

[20] Şi Dumnezeu a zis: „Apele să scoată la iveală târâtoare cu suflete vii şi zburătoare care zboară deasupra pământului sub tăria cerului." Şi aşa a fost. [21] Şi Dumnezeu a făcut balene mari şi toată suflarea animalelor târâtoare, pe care apele le-au scos la iveală, soi după soi; a făcut şi zburătoarele înaripate, soi după soi. Şi a văzut Dumnezeu că erau bune. [22] Atunci Dumnezeu le-a binecuvântat zicând: „Creşteţi, înmulţiţi-vă şi umpleţi apele mărilor, iar zburătoarele să se înmulţească pe pământ." [23] Şi a fost seară, şi a fost dimineaţă: ziua a cincea.

[24] Şi Dumnezeu a zis: „Pământul să scoată la iveală suflet viu, soi după soi, patrupede, târâtoare şi fiarele pământului sălbatice, soi după soi." Şi aşa a fost. [25] Atunci Dumnezeu a făcut fiarele pământului, soi după soi, animalele domestice, soi după soi, şi târâtoarele, soi după soi. Şi a văzut Dumnezeu că erau bune. [26] Dumnezeu a zis: „Să facem om după chipul

---

limpede că nu se cuvin adorate ca entităţi divine (*Opif.* 45-47). Acelaşi *topos* la Vasile, *Hom. Hex.* VI, 120C; Ambrozie, *Hex.* III,6; VI,1; Ioan Gură de Aur, *Hom. Gen.* VI.

1,20 Originea acvatică a zburătoarelor este atestată de tradiţia evreiască (*4Ezdra* 6,47; Philon, *Opif.* 63) şi creştină (Vasile, *Hom. Hex.* VIII,2). ♦ Prima menţiune a cuvântului „suflet", în legătură cu târâtoarele (de fapt, termenul grec ἑρπετά înseamnă, în general, „animale mici fojgăitoare"). Pentru exegeţi, animalele diferă de plante prin faptul că au suflet (Philon, *Opif.* 63; Vasile, *Hom. Hex.* VII,1). Augustin deduce, din *reptilia animarum vivarum*, că animalele acvatice au sensibilitate şi memorie (*Gen. Litt.* III, VIII,11-12).

1,21 „balene": monştri marini (în ebr. *tannînim*). Termenul ebraic va fi redat în greacă fie prin κῆτος, de unde „chitul" românesc, fie prin δράκων (versiunea lui Aquila). Alegoriştii vor interpreta „balenele" ca pe un simbol al diavolului, al îngerilor căzuţi, al gândurilor rele (Origen, *Hom. Gen.* I,8-10).

1,24 „suflet viu": pentru Vasile cel Mare, animalele au un singur suflet, iraţional (*Hom. Hex.* IX,189B).

1,26 Pluralul „să facem" există şi în TM. Diferite interpretări au fost date acestui plural: Dumnezeu vorbeşte cu îngerii (tradiţia ebraică; Philon), cu Logosul, cu Fiul şi Sfântul Duh (Teofil II,18; Irineu, *Adv. haer.* I,24,1; Ioan Gură de Aur, *Hom. Gen.* VIII). ♦ Philon remarcă absenţa articolului înaintea lui „om" şi prezenţa lui în versetul următor şi opune „omul" material, creat de mai mulţi (amestecul lumii de jos cu cea de sus), omului spiritual, creat de singur Dumnezeu (*Fuga* 71-72). ♦ Termen important: ὁμοίωσις, pe care l-am tradus tradiţional, prin „asemănare", dar care trebuie înţeles platonician, „asimilare" (*cf. Theaitetos* 176b). Irineu, Clement, Origen, dar mai cu seamă Grigore al Nyssei (în *De opificio hominis*) îşi întemeiază mistica („asimilarea" lui Dumnezeu) pe acest termen. Philon şi Părinţii elimină interpretările antropomorfice (la un moment dat, o parte din călugării egipteni ajunseseră să-şi reprezinte antropomorf divinitatea, în rugăciune). ♦ În NT (Col. 1,15; 1Cor. 15,49) Hristos singur este „chip"/„icoană" a lui Dumnezeu, omul fiind invitat să „îmbrace" această icoană. ♦

nostru şi după asemănare şi să stăpânească peste peştii mării, peste zburătoarele cerului, peste animale, peste tot pământul şi peste toate târâtoarele de pe pământ." [27] Şi Dumnezeu l-a făcut pe om, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; parte bărbătească şi parte femeiască i-a făcut. [28] Şi Dumnezeu i-a binecuvântat spunând: „Creşteţi, înmulţiţi-vă, umpleţi pământul, supuneţi-l şi stăpâniţi peste peştii mărilor şi peste zburătoarele cerului, peste toate animalele, peste întreg pământul şi peste toate târâtoarele de pe pământ." [29] Şi Dumnezeu a zis: „Iată, v-am dat toată iarba mănoasă, purtând sămânţă, de pe întreg pământul şi toţi pomii cu rod plin de sămânţă roditoare – să vă fie hrană, [30] şi tuturor fiarelor pământului, tuturor zburătoarelor cerului şi târâtoarelor de pe pământ, tuturor făpturilor cu suflet viu, iarba verde să le fie hrană." Şi aşa a fost. [31] Dumnezeu s-a uitat la

---

Theodoret a consacrat o întreagă *quaestio* (*QG* 20) expresiei „după chip", care ar desemna: 1) partea invizibilă a sufletului; 2) trupul (una din chestiunile disputate la Părinţi: cine a fost făcut „după chipul" lui Dumnezeu: sufletul, trupul, sau amândouă la un loc?); 3) legătura între sensibil şi inteligibil; 4) capacitatea de a comanda. ♦ Tema dominaţiei omului asupra animalelor (*cf.* Gen. 9,1-2; Ps. 8,5-9; Sir. 17,2-4; Înţ. 9,2-3; 10,1-2) e prezentă în apocrifele intertestamentare (*Jub.* 2,14; *4Ezdra* 6,54) şi la Philon (*Opif.* 77). Omul este „locţiitor al lui Dumnezeu" pe pământ, ca fiinţă raţională, spre deosebire de animale, care sunt neraţionale, ἄλογα.

1,27 „l-a făcut": Philon (*Opif.* 134) şi Origen (*Hom. Gen.* I,13) opun omul „făcut", din acest verset, de omul „plăsmuit", din Gen. 2,7 („Omul interior este făcut", scrie Origen, „în vreme ce omul exterior este plăsmuit"). ♦ Trecere de la singular („omul"), la plural („i-a făcut"). Tradiţiile rabinice semnalează o alterare a acestui verset („l-a făcut bărbat cu orificii femeieşti"). Există tradiţii rabinice despre omul primitiv androgin (*Talmud B., Berakhoth* 61a, *Erouvim* 18a; Philon, *Opif.* 152; *Cher.* 59; *QG* I,25). Augustin critică această reprezentare a lui Adam androgin (*Gen. Litt.* III,XXII,34). ♦ Pe urmele lui Philon, Origen interpretează alegoric „partea femeiască" şi „partea bărbătească", vorbind despre un „spirit masculin", pozitiv, şi un „spirit feminin", negativ, două categorii paradigmatice (*Hom. Gen.* I,15).

1,29 „v-am dat": după Procopios (*Com. Gen.* PG 87 I,137C), Dumnezeu i-a dat omului puteri depline şi asupra regnului vegetal. Didim vorbeşte despre „puterea cunoaşterii/gnozei" asupra plantelor. Omului i s-a dat acum capacitatea de a deosebi plantele hrănitoare, nehrănitoare, medicinale (*In Genesim* 67).

1,30 Plecând de la „şi"-ul care leagă v. 29 de v. 30, propriu LXX, Părinţii au dedus că omul şi animalele au acelaşi tip de hrană, vegetală (Didim, *ibid.*; Vasile, *De origine hominis* II,6). Din TM, unde „şi"-ul nu există, rezultă că omul a primit drept hrană „iarba purtând sămânţă", iar animalele, „iarba verde". De aici, chestiunea animalelor carnivore: acestea au început să se hrănească cu carne abia după potop. Milenariştii (Irineu, de pildă, *Adv. haer.* V,33,4) îşi imaginează Paradisul eshatologic populat cu animale erbivore, ca la început.

tot ce-a făcut şi, iată, erau foarte bune. Şi a fost seară, şi a fost dimineaţă: ziua a şasea.

2 [1] Şi au fost desăvârşite cerul, pământul şi toată podoaba lor. [2] În ziua a şasea Dumnezeu şi-a desăvârşit lucrările pe care le făcuse, iar în ziua a şaptea s-a odihnit, după toate lucrările pe care le făcuse. [3] Dumnezeu a binecuvântat ziua a şaptea şi a sfinţit-o, pentru că atunci s-a odihnit după toate lucrările Sale, pe care Dumnezeu începuse să le facă.

[4] Aceasta este cartea naşterii cerului şi a pământului, atunci, în ziua în care Dumnezeu a făcut cerul, pământul [5] şi toată verdeaţa câmpului, înainte ca ea să apară pe pământ, şi toată iarba câmpului, înainte ca ea să răsară. Într-adevăr, pe atunci Dumnezeu nu trimisese încă ploaia pe pământ, şi nu era om ca să lucreze pământul, [6] dar un izvor ţâşnea din pământ şi stropea toată faţa pământului. [7] Dumnezeu a plăsmuit omul – praf din pământ –, i-a suflat în faţă suflare de viaţă şi omul a devenit suflet viu.

2,2 Diferenţă între LXX (Dumnezeu şi-a terminat creaţia în a şasea zi) şi TM (a şaptea zi). Nu există contradicţie, dacă înţelegem că Dumnezeu *îşi terminase deja* creaţia în a şaptea zi, după TM. ♦ „s-a odihnit" (ebr. *şābhath*, „a înceta", „a se odihni" – de unde sabatul). Comentariile vechi combat totuşi ideea inactivităţii lui Dumnezeu. După Philon, Dumnezeu îşi consacră ziua a şaptea contemplării operei săvârşite, aşadar, filozofiei (*Decal.* 96-106). Pentru Părinţi, a şaptea zi este ziua Domnului (duminica); începutul zilei eterne, „a opta"; sfârşitul săptămânii milenare şi odihna veşnică a sufletelor. Pentru Origen (*Hom. Num.* 23,4), adevăratul sabat nu aparţine acestei lumi, ci lumii de dincolo. Dumnezeu nu-şi încetează creaţia nici o clipă (Augustin, *Gen. Litt.* IV,VIII-XX).

2,3 Dumnezeu sfinţeşte aici sabatul (*cf.* Ex. 20,11). Părinţii traduc ideea consfinţirii printr-un verb care înseamnă „a separa". Ziua a şaptea este ceva deosebit, cu totul aparte faţă de restul zilelor (Ioan Gură de Aur, *Hom. Gen.* X, PG 53-54; Theodoret, *QG* XXI). ♦ „începuse": după Philon (*Leg.* 1,5-7), Dumnezeu nu încetează să creeze, aşadar cele şase zile n-au făcut decât să înceapă creaţia. După Didim, Dumnezeu n-a creat toate făpturile „întru început" (de pildă, îngerii au rămas pe dinafară).

2,4 γένεσις (TM: *tōl'dhoth:* un plural): termenul care dă titlul primei cărţi a Torei. El rezumă evenimentele relatate până aici. În acest singur cuvânt Philon descoperă tema lumii create de Dumnezeul universului (*Opif.* 12).

2,6 „izvor": în TM apare un cuvânt rar, *'ēdh*, care s-ar traduce prin „nor", „abur". Philon vede o alegorie pentru Logos, „care udă sufletul cu virtuţi" (*Post.* 127-129), iar Părinţii dau cuvântului un sens hristologic, baptismal.

2,7 Verbul πλάσσω apare încă de trei ori în acest capitol: în v. 8; v. 15 (cu referire la om); în v. 19 (cu referire la animale). Pentru greci, verbul respectiv evocă activitatea olarului, de pildă, sau a sculptorului. Mulţi exegeţi antici opun omul „plăsmuit"

[8] Domnul Dumnezeu a sădit o grădină în Eden, spre răsărit, şi l-a aşezat acolo pe omul pe care l-a plăsmuit. [9] Apoi Dumnezeu a mai făcut să răsară din pământ tot felul de pomi plăcuţi la vedere şi buni pentru hrană, şi pomul vieţii în mijlocul grădinii şi pomul aflării a ce se poate şti despre bine şi rău.

(terestru) celui „făcut" (din Gen. 1,26-27). Este cazul lui Philon şi Origen (*cf.* nota la 1,26). Alţii nu fac această distincţie: Irineu, *Dem.* 11; *Epistola către Diognet* 10,2. ♦ „praf" (χοῦς) este o apoziţie. Unele manuscrise vechi adaugă un participiu („luând"), pentru a face sensul mai clar. Pavel opune primul om/Adam, „făcut din praf", celui de-al doilea, venit din cer (1Cor. 15,47-49). Pentru Philon, Dumnezeu a ales cea mai bună ţărână în vederea plăsmuirii omului (*Opif.* 137). Pentru creştini (după Ps. 21,16; Ecl. 3,20 etc.), „praful" este semnul umilinţei (spirituale). Omul trebuie să se umilească, întrucât a fost plăsmuit din praf (Ioan Gură de Aur, *Hom. Gen.* XII; Vasile, *De origine hominis* II,2; 12). ♦ „suflare" (πνοή, ebr. *nišmāh*), diferită de „duh" (πνεῦμα, ebr. *rūaḥ*). Acelaşi cuvânt apare în Fapte 2,2, la Cincizecime, şi în Fapte 17,25. După TM, Dumnezeu îi suflă lui Adam „în nări"; după LXX, „în faţă". Pentru Tertulian, omul primeşte în acest moment spiritul, inteligenţa, devenind asemenea lui Dumnezeu; pentru Irineu, Ioan Gură de Aur, Augustin, omul primeşte acum sufletul.

2,8 „grădină" (παράδεισος): am tradus prin „grădină", iar nu prin „rai", tocmai pentru a transmite imaginea concretă a acestui „loc" primordial. „Raiul" a căpătat sens propriu, în româneşte, aşa încât se poate spune „grădina raiului", fără a resimţi expresia ca pleonastică. παράδεισος vine dintr-un cuvânt persan şi denumeşte un parc destinat plimbărilor şi destinderii regale. ♦ „Eden" este forma ebraică, redată în greacă prin Εδεμ. Am păstrat în traducere forma încetăţenită, deşi corect ar fi fost să transcriu „Edem". În Gen. 3,23-24, cuvântul ebraic, considerat nume comun, este tradus în greacă prin τρυφή („deliciu"; „plăcere": de aici „grădina desfătării"). ♦ „spre răsărit": LXX indică un punct cardinal, în vreme ce cuvântul din TM (*miqqedhem, litt.* „în faţă") poate fi interpretat şi ca însemnând „la început" (aşadar cu valoare temporală). La Philon, răsăritul simbolizează Înţelepciunea (*QG* I,7), la Părinţi, pe Iisus (*cf.* Za. 6,12; Lc. 1,78). Grigore al Nyssei explică prin acest verset obiceiul de a se ruga cu faţa spre răsărit.

2,9 „pomul vieţii": *cf.* Prov. 11,30; 13,12; 15,4; *1Enoh* 25,4-5; *Testamentul lui Levi* 18,10-11; *2Enoh* 8,3. Simbol eshatologic: la sfârşitul lumii, credincioşii vor gusta din pomul vieţii. Pentru creştini simbolizează şi „lemnul crucii" (*cf.* Fapte 5,30; 10,39; Gal. 3,13; 1Ptr. 2,24). A fost identificat cu un măslin (*Viaţa lui Adam şi a Evei* 36,2; 40,1-2; *Evanghelia lui Nicodim* 3), cu viţa de vie (*cf.* Daniélou, 1961, pp. 33-47), cu un palmier (Ps. 91,13). ♦ Denumirea celui de-al doilea pom a fost simplificată, devenind, la Părinţi, „pomul cunoaşterii". Foarte des cei doi pomi sunt puşi în opoziţie de comentatori, pomul vieţii având sensul pozitiv. „Pomul cunoaşterii" este pomul discernământului, la Philon (*Somn.* II,70); Augustin vede în el simbolul liberului arbitru (*Civ. Dei* XIII,21). A fost identificat cu lămâiul, cu viţa de vie, dar mai ales cu smochinul din frunzele căruia Adam şi Eva îşi vor împleti cingători, după cădere (identificarea e cunoscută şi criticată de Grigore al Nyssei, *Cant.*, Prolog).

[10] Un fluviu izvorăşte din Eden, ca să ude grădina. De acolo se împarte în patru braţe. [11] Primul se numeşte Phison: el înconjoară tot ţinutul Evilat, unde se află aur. [12] Aurul acelui ţinut este bun. Tot acolo se află şi piatra neagră şi cea verzuie. [13] Al doilea fluviu se numeşte Geon şi înconjoară tot ţinutul Etiopiei. [14] Al treilea fluviu este Tigrul şi curge prin faţa ţinutului asirienilor. Al patrulea fluviu este chiar Eufratul.

[15] Domnul Dumnezeu l-a luat pe omul pe care îl plăsmuise şi l-a aşezat în grădină, ca să o lucreze şi să o păzească. [16] Şi Domnul Dumnezeu i-a poruncit lui Adam: „Ia şi mănâncă din orice pom din grădină, [17] dar să nu mâncaţi din pomul prin care se pot cunoaşte binele şi răul. Căci în ziua când veţi mânca din el, de moarte veţi muri."

[18] Domnul Dumnezeu a zis: „Nu este bine să fie omul singur. Să-i facem un ajutor pe potriva lui." [19] Şi Dumnezeu a mai plăsmuit din pământ toate

---

2,10 „braţe" (ἀρχάς): după Ioan Gură de Aur, Ambrozie, Augustin: Gange, Nil, Tigru, Eufrat; după Efrem: Dunăre, Nil, Tigru, Eufrat. Plecând de la polisemia termenului ἀρχή, Philon vorbeşte despre cele patru virtuţi cardinale care izvorăsc din Logos: prudenţa, curajul, cumpătarea, dreptatea. Pentru Ciprian (*Ep.* 63,8), Hipolit (*Com. Dan.* I,16-17), fluviul este Iisus care se revarsă în lume prin cele patru evanghelii (*cf.* Février, 1956, pp. 179-199).

2,12 Cele două pietre sunt dificil de identificat: probabil bdeliu şi onix.

2,13 Geon este identificat cel mai des cu Nilul.

2,16 Prima apariţie în LXX a lui Adam, ca nume propriu. Până acum, ebraicul *'ādhām* fusese redat prin ἄνθρωπος. ♦ ἐντολή sugerează autoritatea binevoitoare a lui Dumnezeu faţă de Adam. Philon îi dă sensul de „sfat", „precept", nu de poruncă (*LA* I,93). Adam are nevoie de îndrumare, nu de reprimare. Stăpânii poruncesc, prietenii îndeamnă (*cf.* Ioan Gură de Aur, *Hom. Gen.* XIV).

2,17 LXX trece de la pers. I sg. la pers. a II-a pl., spre deosebire de TM, care păstrează peste tot singularul. Philon interpretează astfel schimbarea de persoană: numai înţeleptul poate găsi binele, în vreme ce abţinerea de la rău priveşte pe toată lumea (*Leg.* I, 101-104). ♦ „de moarte veţi muri": am lăsat construcţia greacă, extrem de percutantă, care calchiază ebr. *mōth tāmūth*. Versetul ridică o problemă dificilă: Adam şi Eva, deşi au mâncat din pomul interzis, n-au murit. Din formula intensivă „veţi muri de moarte", Philon deduce că este vorba despre moartea sufletului (*Leg.* I,105-107; de asemenea Origen, *Hom. Gen.* XV,2). Alţii (Iustin, *Dialogul cu Trifon*, 81), care interpretează o „zi" a lui Dumnezeu ca având o mie de ani, spun că Adam n-a atins sfârşitul primei „zile" milenare (murind la 930 de ani).

2,18 „să facem": LXX foloseşte din nou pluralul, pentru a pune plăsmuirea femeii pe acelaşi plan cu plăsmuirea bărbatului, în vreme ce TM are aici singularul („voi face").

2,19 Numirea animalelor: TM e greu de înţeles („tot ce omul va numi, adică suflet viu, va fi numele său"); LXX propune o versiune mai clară (redată şi de noi), justificată de

fiarele câmpului şi toate zburătoarele cerului şi le-a dus lui Adam, ca să vadă cum le va numi. Şi cum a numit Adam vieţuitoarele, aşa le-a fost numele. [20] Adam a pus nume tuturor animalelor, tuturor zburătoarelor cerului şi tuturor fiarelor câmpului, dar lui Adam nu i s-a găsit un ajutor asemenea lui. [21] Atunci Dumnezeu l-a toropit pe Adam şi l-a cufundat în somn. I-a luat o coastă, iar locul ei l-a umplut cu carne. [22] Şi din coasta pe care a luat-o de la Adam, Dumnezeu a meşteşugit o femeie şi i-a adus-o lui Adam. [23] Adam a zis: „Acesta e acum os din oasele mele şi carne din carnea mea. Ea se va numi femeie, pentru că a fost luată din bărbatul ei." [24] De aceea bărbatul îşi va lăsa tatăl şi mama şi se va lipi de femeia sa, iar cei doi vor deveni un singur trup. [25] Cei doi, Adam şi femeia sa, erau goi, dar nu se ruşinau.

3 [1] Şarpele era însă cel mai isteţ dintre toate fiarele de pe pământ, pe care le-a făcut Domnul Dumnezeu. Şi i-a zis şarpele femeii: „De ce a spus Dumnezeu: «Să nu mâncaţi din nici un pom din grădină»?" [2] Femeia i-a zis şarpelui: „Din rodul pomilor din grădină [putem] mânca, [3] doar despre

---

Philon (*Mut.* 63, Irineu, *Dem.* 13; Ioan Gură de Aur, *Hom. Gen.* XIV, PG 53-54, 116-117).

2,21 „l-a toropit": LXX spune exact „Dumnezeu a aruncat o toropeală (ἔκστασις) asupra lui Adam". Termenul grec nu are aici sensul de „extaz", ci de „toropeală", „stare de leşin". După Philon, termenul desemnează calmul gândirii (*Her.* 249; *LA* II, 26-30; *QG* I,24); Ioan Gură de Aur vorbeşte de un somn letargic: *ibid.*, 120); Metodiu însă vede plăcerea extatică prefigurând unirea sexuală (*Banchetul* II,2); Augustin vede exazul profetic în care lui Adam i se revelează taina căsătoriei sau patimile lui Hristos (*Gen. Litt.* IX,XIX,34-36). ♦ „coastă": cuvântul grecesc (πλευρά) desemnează, de fapt, „partea laterală a trupului". Philon îl înţelege aşa (*LA* II,19-21; *QG* I,27); de asemenea, Clement Alexandrinul (*Pedagogul* III,19,1), care vorbeşte despre singurul „loc moale" al lui Adam, pe care Dumnezeu l-a luat spre a face un lăcaş pentru sămânţa lui, pe Eva. Tradiţia creştină a făcut apropierea între coasta lui Adam („partea laterală a trupului") şi locul unde Iisus a fost împuns cu suliţa, pe cruce (*cf.* In. 19,34).

2,23 Greaca nu are cum să redea jocul de cuvinte din ebraică, unde cuvântul *'iššāh*, („femeie") este derivat din *'īš* („bărbat").

2,24 *Litt.* „vor deveni o singură *carne*". Tradiţia ebraică vorbeşte, în legătură cu acest verset, despre „căsătoria paradisiacă", fixată de Dumnezeu ca normă ideală.

3,1 „isteţ" (φρόνιμος) are o valoare pozitivă în LXX: îl califică pe Iosif, în Gen. 41,33.39. Philon (*QG* I,32) şi Theodoret (*QG* 31) îl devalorizează, interpretându-l ca „viclean". Theodotion şi Aquila traduc termenul ebraic *'ārūm* („isteţ" şi „viclean" în acelaşi timp) prin πανοῦργος („dibaci", „şmecher").

rodul pomului aflat în mijlocul grădinii, Dumnezeu a zis: «Nu mâncați și nu vă atingeți de el, ca să nu muriți.»" [4] Dar șarpele i-a zis femeii: „Nu veți muri de moarte, [5] ci Dumnezeu știa că în ziua în care ați mânca din el, vi se vor deschide ochii și veți fi ca niște dumnezei, cunoscând binele și răul." [6] Și femeia a văzut că pomul era bun de mâncat, plăcut ochilor și de folos înțelegerii; și luând din rodul lui, a mâncat. Apoi a dat și bărbatului ei, care era cu ea, și au mâncat. [7] Ochii amândurora li s-au deschis și și-au dat seama că sunt goi. Și au împletit frunze de smochin și și-au făcut cingători.

[8] Și au auzit glasul Domnului Dumnezeu care se plimba prin grădină, pe seară. Adam și femeia lui s-au ascuns de fața Domnului Dumnezeu, în mijlocul pomilor din grădină. [9] Și Domnul Dumnezeu l-a strigat pe Adam: „Adame, unde ești?" [10] El I-a zis: „Ți-am auzit glasul, când te plimbai prin grădină, m-am înfricoșat, fiindcă sunt gol, și m-am ascuns." [11] [Dumnezeu] i-a zis: „Cine ți-a dat de veste că ești gol? Nu cumva ai mâncat din singurul pom din care ți-am poruncit să nu mănânci?" [12] Adam a zis: „Femeia, pe

---

3,5 Philon (*QG* I,36) și Teofil al Antiohiei (*Ad Aut.* II,28) văd în cuvintele șarpelui: „veți fi ca niște dumnezei" prevestirea epocii politeiste. Unii gnostici, în special ofiții interpretează pozitiv cuvintele șarpelui, acuzându-l pe Dumnezeu, „demiurgul cel rău", de gelozie (*cf.* Simonetti, 1993, mai ales pp. 37-129).

3,6 „de folos înțelegerii": în greacă expresia este ambiguă, greu de redat. Sensul cel mai plauzibil ar fi „care atrage curiozitatea cunoașterii". În LXX apare „și au mâncat", în TM, „și a mâncat", la singular, despre Adam.

3,7 După interpretările iudaice și creștine, celor doi li s-au deschis ochii sufletului. Descoperirea goliciunii este interpretată divers. După Irineu (*Adv. haer.* III,23,5), cei doi descoperă pierderea veșmintelor paradisiace sau conștientizează apetitul sexual (*Dem.* 14); după Origen, ei își dau seama de nevoile materiale de supraviețuire, abătându-se de la contemplația spirituală (*C. Cels.* IV,76 *sq.*). *Cf.* Harl, 1966, pp. 486-495. ♦ Pentru unele tradiții, smochinul este însuși pomul oprit (*cf. Apocalipsa lui Moise* 20,4-5 și Theodoret, *QG* 28). Fructele sale dulci și frunzele aspre fac din acest pom când simbolul plăcerilor (Philon, *QG* I,41), când simbolul pocăinței (Irineu, *Adv. haer.* III,23,5). ♦ „cingătoarea" (περίζωμα), se referă la un minim acoperământ din frunze, legat în jurul coapselor.

3,8 De remarcat antropomorfismele: Dumnezeu „vorbește" și „se plimbă". Pentru Philon, omul de după cădere crede, în mod greșit, că Dumnezeu se modifică, precum o ființă temporală (*QG* I,42). Teofil al Antiohiei vede aici o manifestare a Logosului (*Ad Aut.* II,22). ♦ Unii exegeți fac legătura între ora în care a căzut Adam și ora răstignirii lui Iisus: între ceasul al șaselea și al nouălea după-amiaza (Irineu, *Adv. haer.* V,23,2).

3,12 Rolul femeii în episodul căderii este subliniat în Sir. 25,24; Rom. 7,9-11; 2Cor. 11,3; 1Tim. 2,13-15.

care mi-ai dat-o, ea mi-a dat din pom şi am mâncat." [13] Domnul Dumnezeu i-a zis femeii: „De ce ai făcut asta?" Femeia a zis: „Şarpele m-a amăgit şi am mâncat." [14] Atunci Domnul Dumnezeu i-a zis şarpelui: „Pentru că ai făcut asta, fii blestemat între toate dobitoacele şi fiarele pământului. Să mergi pe piept şi pe pântece şi să mănânci ţărână câte zile vei trăi. [15] Voi pune duşmănie între tine şi femeie, între seminţia ta şi seminţia ei. El îţi va pândi capul, iar tu îi vei pândi călcâiul." [16] Femeii i-a zis: „Îţi voi înmulţi chinurile şi suspinul. În chinuri vei naşte prunci; te vei întoarce spre bărbatul tău şi el îţi va fi stăpân." [17] Iar lui Adam i-a zis: „Pentru că ai ascultat de glasul femeii tale şi ai mâncat din singurul pom din care ţi-am poruncit să nu mănânci, blestemată fie glia prin muncile tale. În chinuri vei mânca din ea câte zile vei trăi. [18] Ciulini şi mărăcini va rodi şi iarba câmpului vei mânca. [19] În sudoarea feţei vei mânca pâinea ta, până când te vei întoarce în pământul din care ai fost luat. Pentru că pământ eşti şi în pământ te vei întoarce." [20] Şi Adam a numit-o pe femeia lui „Viaţă", fiindcă este mama tuturor celor vii.

[21] Şi Domnul Dumnezeu le-a făcut, lui Adam şi femeii sale, veşminte din piele şi i-a îmbrăcat. [22] Şi Dumnezeu a zis: „Iată, Adam a devenit ca

---

3,15 Pronumele relativ, tradus prin „el", este masculin, în textul grecesc, şi nu se acordă cu nimic din fraza precedentă („femeie" ori „seminţie"). În ebraică, „sămânţă" este masculin. S-ar putea să fie vorba de un literalism al LXX. Unii au înţeles că „el" se referă la Adam; „intelectul", la Philon, *Leg.* III,188-189; „omul", la Origen, *Hom. Gen.* XV,5. Acest pronume a beneficiat de o interpretare mesianică. Ar fi vorba despre Fiul, Hristosul, care-l va învinge pe duşman în cele din urmă (*cf.* Ap. 12,17; Irineu, *Adv. haer.* III,23,7 şi V,21,1). Unele versiuni latine şi Vulgata au *ipsa*, care trimit, tipologic, la Fecioara Maria.

3,17 Greaca nu poate reda jocul de cuvinte din ebraică: *'Ădhām* şi *'adhāmāh*, „pământ, ţărână". Nu Adam, ci pământul este blestemat din cauza lui Adam. Pământul va îndura „supliciul" muncilor agricole.

3,18 „iarba", χόρτος, este hrana animalelor, opusă fructelor (καρποί) din paradis, din care Adam a avut dreptul să mănânce până acum.

3,20 LXX dă, în Gen. 4,1 şi 25, numele femeii transcris după ebraică, Eva (TM: *Ḥawwāh*, pusă în legătură cu rădăcina *ḥāyāh* „a fi viu, a trăi"). Aici însă avem traducerea grecească a termenului ebraic: ζωή, „viaţă".

3,21 „veşminte" sau „tunici din piele": există două interpretări principale, cu diverse ramificaţii: hainele reprezintă trupul material, carnea trupului omenesc (Philon, *QG* I,53; gnostici, *apud* Irineu, *Adv. haer.* I,5,5); ele reprezintă condiţia păcătoasă şi muritoare a omului, de care ne lepădăm prin botez (Grigore al Nyssei, *In diem luminum*, 20-30; *cf.* Daniélou, 1958, pp. 53 *sq.*).

unul dintre noi: cunoaşte binele şi răul; acum, nu cumva să întindă mâna
şi să culeagă din pomul vieţii, să mănânce şi să trăiască veşnic." [23] Şi
Dumnezeu l-a alungat din grădina desfătării, ca să muncească pământul din
care a fost luat. [24] L-a scos afară pe Adam, l-a aşezat în faţa grădinii
desfătării şi a pus heruvimii şi sabia de foc cea rotitoare, ca să păzească
drumul către pomul vieţii.

4 [1] Iar Adam a cunoscut-o pe Eva, femeia sa, şi ea, rămânând grea, l-a
născut pe Cain şi a zis: „Am dobândit un om datorită lui Dumnezeu." [2] Şi
l-a mai născut pe fratele lui, Abel. Abel a ajuns păstor la oi, iar Cain lucra
pământul. [3] Şi a fost aşa: după câteva zile Cain a adus jertfă lui Dumnezeu din
roadele pământului, [4] iar Abel a adus şi el din cei întâi-născuţi din turmele
sale şi din părţile lor grase. Dumnezeu a privit la Abel şi la darurile sale; [5] pe

---

3,22 „unul dintre noi" este înţeles de Origen (*Com. Io.* XXXII,233 şi *Hom. Ez.* I,9) „unul *printre* noi" şi interpretat ca referindu-se la Satan, care aparţinuse lumii cereşti, dar a căzut prin neascultare. Adam repetă căderea lui Satan. ♦ Pentru Origen, „pomul vieţii" reprezintă Înţelepciunea (*De oratione* 27,10-11).

3,24 După TM, Adam este aşezat de Dumnezeu „la răsărit de grădina raiului". ♦ Heruvimii vor fi asimilaţi, de către interpreţi, fie cu cei doi heruvimi de la Chivotul Legământului (Philon, *Cher.* 21,30; Origen, *Exh. mart.* 36), fie cu îngerul care ridică sabia în faţa măgăriţei lui Balaam (Num. 22,23). După Philon, heruvimii reprezintă mişcările sferelor cereşti, iar rotirea lor este sabia. Pentru creştini, sabia de foc simbolizează purificarea sufletului înainte de a intra în paradis (*cf.* Origen, *Hom. Luc.* 24,2). Pe larg, despre acest verset, *cf.* Alexandre, 2003, pp. 67-125.

4,1 „rămânând grea": expresia exactă este „prinzând [rod ori sământă] în pântece". Am tradus sistematic expresia grecească prin „a rămâne grea".

4,2 Philon (*Agr.* 21) şi Didim (*In Genesim* 119) îl opun pe Abel, ciobanul, lui Cain, „lucrătorul de pământ" (în sens peiorativ, deosebit de ţăran, γεωργός, al cărui sens este pozitiv). Noe va fi numit γεωργός (Gen. 9,20).

4,3 „după câteva zile" este interpretat de către Philon (*QG* I,60) ca semn al întârzierii sacrificiului din partea lui Cain. Dumnezeu pedepseşte lipsa lui de zel şi promptitudine. TM are „la sfârşitul zilelor".

4,4 Tot după Philon (*ibid.*), Cain n-ar fi adus primele roade, ci roade la întâmplare (părere la care se raliază şi Ioan Gură de Aur, *Hom. Gen.* XVIII).

4,5 LXX face distincţie între „jertfele" lui Cain şi „darurile" lui Abel. „Jertfele" (θυσίαι) sunt ceva obişnuit, jertfitorul păstrându-şi o parte din ofrandă, în vreme ce „darurile" (δῶρα) sunt deosebite. Distincţia e cu atât mai semnificativă cu cât ea nu există în TM, care foloseşte acelaşi termen în ambele cazuri: *minḥāh*. ♦ „a privit": se poate adăuga o nuanţă: „cu bunăvoinţă", conferită de preverbul ἐπι-. Lecţiunile hexaplare atestă o altă lectură: în locul lui „a privit" apare verbul „a aprins", se înţelege,

Cain însă nu l-a luat în seamă, nici jertfele sale. Atunci Cain s-a întristat foarte tare şi s-a posomorât la chip. [6] Şi Domnul Dumnezeu i-a zis lui Cain: „De ce te-ai întristat aşa de tare şi de ce te-ai posomorât la chip? [7] Dacă ai adus jertfa cum trebuie, dar n-ai împărţit-o cum trebuie, oare n-ai păcătuit? Linişteşte-te! El se va întoarce către tine, iar tu îl vei stăpâni." [8] Atunci Cain i-a zis fratelui său, Abel: „Să mergem pe câmp." Când se aflau ei pe câmp, Cain s-a ridicat asupra fratelui său Abel şi l-a omorât. [9] Dumnezeu a zis către Cain: „Unde este, Abel, fratele tău?" El a răspuns: „Nu ştiu. Oare sunt eu paznicul fratelui meu?" [10] Şi Dumnezeu i-a zis: „Ce-ai făcut? Glasul sângelui fratelui tău Mă strigă din ţărână. [11] Acum blestemat să fii, departe de ţărâna care şi-a căscat gura, ca să primească sângele fratelui tău din mâna ta. [12] Căci vei munci glia, dar ea nu se va mai strădui să-ţi dea vlaga ei. Cu geamăt şi cu tremur vei trăi pe pământ." [13] Atunci Cain a zis către

---

„darurile lui Abel", lăsând neatinse jertfele lui Cain. ♦ Eusebiu (*DE* I,10,1-15) apropie sacrificiul lui Abel de jertfa „Mielului divin", Iisus. ♦ Am tradus prin „s-a posomorât la chip" o expresie însemnând exact „i-a căzut faţa" de necaz.

4,6 Tristeţea lui Cain: LXX nu aminteşte decât despre tristeţe, amărăciune, dar unii comentatori creştini, plecând probabil şi de la TM („Cain s-a încins"), vorbesc despre „invidia" şi „mânia" celui refuzat de divinitate (*1Clement* 4,7).

4,7 Frază dificilă în greacă, al cărei sens probabil este: Cain a adus ce se cuvenea, dar n-a împărţit cum se cuvenea (n-a dat partea cuvenită lui Dumnezeu, încălcând aşadar procedura ritualului). Este interpretarea pe care o propun pasajului Philon (*Agr.* 127-130), Irineu (*Adv. haer.* IV,18,3), Didim, *ad locum*. ♦ „Linişteşte-te" se poate înţelege în trei sensuri: „nu te preocupa"; „taci din gură, nu mai vorbi"; „pocăieşte-te". Cu verbul precedent, „ai păcătuit", va deveni o sentenţă celebră: „Ai păcătuit? Linişteşte-te!", adică „Încetează să păcătuieşti" (*cf. Const. apostolice* II,16,4). TM este aici aproape incomprehensibil. ♦ Ultima parte a versetului este ambiguă: Dumnezeu i se adresează tot lui Cain, sau, de această dată, lui Abel? Pronumele „el", „îl" pe cine vizează? După Philon, Cain va stăpâni „păcatul" (*QG* I,66); după Didim, „ofranda" (*ad locum*); după Irineu, „el" este Abel, care va fi stăpânit de Cain (*Adv. haer.* IV,18,3).

4,8 „pe câmp" lipseşte din TM. ♦ După Philon (*Deter.* 47-48), Cain se ucide pe sine însuşi, ucigându-şi sufletul prin crimă, în vreme ce Abel continuă să trăiască, în pofida morţii fizice.

4,10 Abel este prototipul omului drept ucis fără vină/fără motiv, al cărui sânge va fi răzbunat (Mt. 23,35); el îl prefigurează pe Iisus, al cărui sânge îi va răscumpăra pe păcătoşi (Evr. 12,24). Versetul a fost folosit pentru a susţine credinţa în supravieţuirea celui drept după moarte (Philon, *Deter.* 69-95).

4,11 Origen citează o altă versiune: „Blestemată fie ţărâna care..." (*Com. Rom.* V,6).

4,13 În TM apare „ca să o [pot] purta", în loc de „ca să fiu iertat", „ca să fiu eliberat". Philon interpretează diferit: „Prea mare este pedeapsa mea, de a fi lăsat liber"

Domnul: „Mi-e prea mare vina, ca să fiu iertat. [14] Dacă astăzi mă alungi de pe fața pământului și de fața Ta mă voi ascunde, am să gem și am să tremur, căci oricine mă va găsi mă va ucide." [15] Și Domnul Dumnezeu i-a zis: „Nu va fi așa. Cine-l va ucide pe Cain va plăti de șapte ori răzbunarea." Atunci Domnul Dumnezeu i-a pus un semn lui Cain, pentru ca nimeni, dacă-l va găsi, să nu-l ucidă. [16] Iar Cain s-a dus de la fața lui Dumnezeu și s-a sălășluit în ținutul Naid, din fața Edenului.

[17] Cain a cunoscut-o pe femeia sa, care a rămas grea și l-a născut pe Enoh. Tocmai zidea o cetate și a numit-o după numele fiului său, Enoh. [18] Lui Enoh i s-a născut Gaidad, Gaidad l-a avut pe Maiel, Maiel l-a avut pe Mathusala, Mathusala l-a avut pe Lamech. [19] Lamech și-a luat două femei, una pe nume Ada, a doua pe nume Sella. [20] Ada l-a născut pe Iobel. Acesta era părintele crescătorilor de turme, care locuiesc în corturi. [21] Fratele lui se numea Iubal. Acesta i-a învățat pe oameni să cânte din psalterion și din citeră. [22] Cât despre Sella, ea l-a născut pe Thobel, mânuitor al ciocanului,

---

(*Deter.* 141-150; *Confus.* 165); o temă specific philoniană: nu este bine pentru păcătos să rămână nepedepsit. După Didim, Cain îl roagă pe Dumnezeu să nu-l părăsească (*ad locum*).

4,15 Origen a consacrat două cărți (13 și 14, din păcate pierdute) din *Com. Gen.* acestui verset complicat. După Ieronim (*Ep.* 36,3), sensul ar fi următorul: „Cine te va ucide îți va face un bine, pentru că te va elibera de nenumăratele mustrări." Unii comentatori presupun un punct după „va ucide". Atunci sensul se schimbă: Cain va plăti șapte răzbunări. Plecând de aici: Cain va fi pedepsit la a șaptea generație, prin Lamech (Ieronim, *loc. cit.*); Cain va fi pedepsit de șapte ori pentru șapte greșeli (invidie, necinste, crimă, fratricid, crimă primordială, întristarea părinților, minciună). Cele șapte pedepse: munca pământului, nerodnicie, geamăt, tremur, exil de pe pământ, exil de la fața lui Dumnezeu, semnul infamant (*cf.* Vasile, *Ep.* 260). TM spune: „Cine-l va ucide pe Cain, acesta va fi răzbunat de șapte ori."

4,17 Despre urmașii lui Cain, *cf.* Philon, ***De posteritate Caini***, unde toate personajele sunt interpretate alegoric. ♦ După *Cartea Jubileelor* 4,1,9, femeia lui Cain se numea Awan și era sora lui. Părinții insistă pe ideea incestului (*cf.* Theodoret, *QG* 43). ♦ După Flavius Iosephus, evenimentul marchează începutul vieții politice (*AI* I,61-62). Augustin pune în paralel cuplurile Remus/Romulus, Cain/Abel, precum și întemeierea celor două orașe (*Civ. Dei.* XV,V).

4,21 LXX nu redă relația existentă în TM între numele părintelui muzicii, *Yūbhāl*, și numele trâmbiței, *yōbhēl*. În greacă, Iubal este doar inventatorul instrumentelor cu coarde; în TM, dacă *kinnōr* este un instrument cu coarde, cel de-al doilea, *'ūghābh*, desemnează familia fluierelor și flautelor.

care lucra arama şi fierul. Sora lui Thobel era Noema. [23] Lamech a zis femeilor sale:

Ada şi Sella, ascultaţi glasul meu,
femei ale lui Lamech, luaţi aminte la cuvintele mele,
că am ucis un om, pentru o rană,
un băieţandru, pentru o vânătaie;
[24] Cain a fost pedepsit de şapte ori,
Lamech va fi pedepsit de şaptezeci de ori câte şapte.

[25] Adam a cunoscut-o pe femeia lui, Eva, şi ea, rămânând grea, a născut un fiu pe care l-a numit Seth, zicând: „Dumnezeu mi-a ridicat o altă sămânţă în locul lui Abel, cel omorât de Cain." [26] Seth a avut un fiu, pe care l-a numit Enos. Acesta a nădăjduit să cheme numele Domnului Dumnezeu.

5 [1] Aceasta este cartea naşterii oamenilor. În ziua în care Dumnezeu l-a făcut pe Adam, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut. [2] Parte bărbătească şi femeiască i-a făcut şi i-a binecuvântat. Şi le-a pus numele Adam, în ziua în

---

4,23 „pentru o rană"; „pentru o vânătaie": construcţie dificilă, care s-ar putea traduce şi „am ucis, rană pentru mine", respectiv: „vânătaie pentru mine". M. Harl optează pentru această a doua soluţie, pe care o consider îndreptăţită, dar mai puţin probabilă, chiar dacă ar confirma sensul philonian din *Deter.* 50-51.

4,24 Unii comentatori înţeleg că Lamech va fi pedepsit de 490 de ori (Philon *QG* I,77; Vasile, *Ep.* 260); alţii înţeleg că este vorba despre 77 de generaţii între crima lui Lamech şi venirea lui Iisus (Ieronim, *Ep.* 36).

4,25 Greaca nu poate echivala jocul de cuvinte din ebraică între numele *Şēth* şi forma verbală *şāth*, „a aşeza, a rândui".

4,26 Ultima parte a versetului este foarte greu de tradus. Enos este simbol al speranţei (Philon, *Deter.* 138-140; *QG* I,79; Origen, *Com. Io.* XX,12; Eusebiu, *PE* VII,8,1-12). El este primul care a sperat să invoce numele lui Dumnezeu, necunoscut până atunci. Aquila dă alt sens în greacă: de atunci *a început* să se invoce numele lui Dumnezeu. Didim (*ad locum*) propune un alt sens pentru verbul grec considerat pasiv: Enos spera să fie invocat ca un dumnezeu, adică să devină ca Dumnezeu. TM are: „De atunci a început să se invoce...".

5,1 „cartea naşterii": din nou apare termenul „geneză". Versetul a fost considerat de unii comentatori (Origen, *C. Cels.* VI,49) ca final al relatării Genezei. ♦ „după chip" (*cf.* Gen. 1,26-27): după Ioan Gură de Aur, reluarea acestei expresii foarte sugestive arată că Dumnezeu îşi menţine bunăvoinţa asupra lui Adam chiar şi după cădere (*Hom. Gen.* XXI).

5,2 Ioan Gură de Aur transmite o lecţiune a textului care are singular în loc de plural. LXX trece de la sg. la pl. ca şi TM.

care i-a făcut. [3] Adam a trăit două sute treizeci de ani şi a zămislit [un fiu] după forma şi după chipul său şi l-a numit Seth. [4] După naşterea lui Seth, Adam a trăit şapte sute de ani şi a zămislit fii şi fiice. [5] Toate zilele lui Adam au fost nouă sute treizeci de ani şi a murit.

[6] Seth a trăit două sute cinci ani şi l-a zămislit pe Enos. [7] După naşterea lui Enos, Seth a trăit şapte sute şapte ani şi a zămislit fii şi fiice. [8] Toate zilele lui Seth au fost nouă sute doisprezece ani şi a murit.

[9] Şi Enos a trăit o sută nouăzeci de ani şi l-a zămislit pe Cainan. [10] După naşterea lui Cainan, Enos a trăit şapte sute cincisprezece ani şi a zămislit fii şi fiice. [11] Toate zilele lui Enos au fost nouă sute cinci ani şi a murit.

[12] Şi Cainan a trăit o sută şaptezeci de ani şi l-a zămislit pe Maleleel. [13] După naşterea lui Maleleel, Cainan a trăit şapte sute patruzeci de ani şi a zămislit fii şi fiice. [14] Toate zilele lui Cainan au fost nouă sute zece ani şi a murit.

[15] Şi Maleleel a trăit o sută şaizeci şi cinci de ani şi l-a zămislit pe Iared. [16] După naşterea lui Iared, Maleleel a trăit şapte sute treizeci de ani şi a zămislit fii şi fiice. [17] Toate zilele lui Maleleel au fost opt sute nouăzeci şi cinci de ani şi a murit.

[18] Şi Iared a trăit o sută şaizeci şi doi de ani şi l-a zămislit pe Enoh. [19] După naşterea lui Enoh, Iared a trăit opt sute de ani şi a zămislit fii şi fiice. [20] Toate zilele lui Enoh au fost nouă sute şaizeci şi doi de ani şi a murit.

[21] Şi Enoh a trăit o sută şaizeci şi cinci de ani şi l-a zămislit pe Mathusala. [22] Iar Enoh a plăcut lui Dumnezeu, după naşterea lui Mathusala, două sute de ani, şi a zămislit fii şi fiice. [23] Toate zilele lui Enoh au fost trei sute şaizeci şi cinci de ani. [24] Enoh i-a plăcut lui Dumnezeu şi n-a mai fost găsit, pentru că Dumnezeu l-a strămutat.

5,3 „după formă şi după chip": TM reia „după chip şi asemănare" din 1,26-27, în timp ce LXX foloseşte un termen rar, unic în tot Pentateuhul, ἰδέα, „formă", „tipar" (se poate referi atât la trup, cât şi la caracter). ♦ Faptul că Seth a fost născut „după chipul" lui Adam îi permite lui Pavel să spună, în 1Cor. 15,49: „Avem în noi chipul [omului] pământesc, dar îl putem avea pe cel [al omului] ceresc."

5,24 Excepţia lui Enoh: toţi ceilalţi patriarhi „mor", numai Enoh este „strămutat" („luat", după TM). Acest verb, „strămutat", a permis două interpretări: 1) Enoh este simbolul dreptului care dobândeşte nemurirea; Philon apropie „strămutarea" lui Enoh de dispariţia lui Ilie (*QG* I,86; *Mut.* 34-38). Pentru Theodoret şi Augustin, versetul prefigurează Învierea eshatologică, dat fiind că Enoh este al şaptelea patriarh din listă (Învierea va avea loc în a şaptea zi milenară); 2) Tradiţia apocrifelor (lui Enoh) face din

25 Şi Mathusala a trăit o sută şaizeci şi şapte de ani şi l-a zămislit pe
Lamech. 26 După naşterea lui Lamech, Mathusala a trăit opt sute doi ani şi a
avut fii şi fiice. 27 Toate zilele, cât a trăit Mathusala, au fost nouă sute
şaizeci şi nouă de ani şi a murit.
28 Şi Lamech a trăit o sută optzeci şi opt de ani şi a zămislit un fiu 29 pe
care l-a numit Noe, zicând: „Acesta ne va odihni din munca noastră, din
chinurile mâinilor noastre şi de pământul blestemat de Domnul Dumnezeu."
30 După naşterea lui Lamech, Noe a trăit cinci sute şaizeci şi cinci de ani şi
a zămislit fii şi fiice. 31 Toate zilele lui Lamech au fost şapte sute cincizeci
şi trei de ani şi a murit.
32 Noe avea cinci sute de ani când i s-au născut trei fii: Sem, Ham şi
Iafet.

6 1 Şi a fost aşa: când oamenii au început să se înmulţească pe pământ, li
s-au născut şi fiice. 2 Fiii lui Dumnezeu, văzând că fiicele oamenilor erau

---

personaj un profet care, fiind nemuritor, cunoaşte derularea întregii istorii omeneşti, de la Creaţie până la Judecată. Enoh este unul din personajele apocaliptice cheie. Pentru Părinţi, el va fi unul dintre cei doi „martori" care vor preceda venirea Antihristului (celălalt fiind identificat cu Ilie, Moise ori Ieremia). Abia la sfârşitul lumii Enoh va cunoaşte moartea, fiind ucis de Antihrist (Victorin, Hipolit, Augustin etc.). ♦ Unii exegeţi înţeleg verbul μετέθηκεν nu cu sensul de „l-a strămutat", ci „l-a schimbat" spiritual. Astfel, pentru Philon, Enoh devine simbolul convertirii, al *metanoiei*, care se asociază cu pocăinţa şi singurătatea (una din marile teme exegetice philoniene este „singurătatea lui Enoh": *Praem.* 15-21; *Abr.* 17-26). ♦ A se vedea importanta literatură apocaliptică pusă sub autoritatea lui Enoh.

5,27 După TM, data morţii lui Mathusala coincide cu data potopului, în vreme ce după LXX el ar fi murit la paisprezece ani după potop, fapt care nu concordă cu evenimentele relatate în Gen. 7,7. Ieronim propune să se adopte versiunea TM; alţi comentatori rezolvă contradicţia afirmând că Mathusala a fost păstrat lângă tatăl său, nemuritorul Enoh, până după sfârşitul potopului.

5,29 Numele dat noului născut presupune o legătură etimologică cu cele rostite de tatăl său. Numele ebr. *Nōaḥ* poate fi pus în legătură fie cu verbul *nūaḥ* (interpretarea Septuagintei), fie cu rădăcina *NḤM*, care evocă ideea de mângâiere (sensul ales de TM).

6,2 Capitolul 6 explică motivele pervertirii neamului omenesc, prin apariţia giganţilor, o specie intermediară între creaturile cereşti şi cele pământeşti. ♦ „Fiii lui Dumnezeu": altă lecţiune este „îngerii lui Dumnezeu". Philon şi Origen comentează „îngerii lui Dumnezeu"; prin „îngeri" se evita un antropomorfism problematic (Dumnezeu nu putea să aibă copii, ca o creatură). ♦ „Fiii" sau „îngerii" sunt, pentru Philon, simboluri ale intelectului sau ale sufletului care se încarncază în trupuri (*Gig.* 6-18); literatura

frumoase, şi-au luat soţii dintre toate cele pe care le-au ales. [3] Atunci Domnul Dumnezeu a zis: „Să nu mai rămână duhul Meu în oamenii aceştia pe veci, întrucât sunt trup. Zilele lor vor fi de o sută douăzeci de ani." [4] Pe atunci, şi după aceea, se aflau pe pământ uriaşii, când fiii lui Dumnezeu intrau la fiicele omului şi-şi zămisleau [prunci]; erau uriaşii de odinioară, oamenii cei vestiţi.

[5] Când Domnul Dumnezeu a văzut că relele oamenilor s-au înmulţit pe pământ şi că tot omul cugeta în inima lui, în fiecare zi, numai şi numai răutăţi, [6] s-a îngrijorat că l-a făcut pe om pe pământ şi a chibzuit. [7] Şi Dumnezeu a zis: „Îl voi şterge de pe faţa pământului pe omul pe care l-am făcut. [Îi voi şterge pe toţi], de la om până la animale, de la târâtoare până la zburătoarele cerului: sunt supărat că le-am făcut." [8] Dar Noe a găsit har în faţa Domnului Dumnezeu.

---

apocaliptică intertestamentară (*Enoh* 6-7) descrie revolta îngerilor şi amestecul lor cu fiicele oamenilor (îngerii îi învaţă pe bărbaţi războiul şi fierăria, iar pe femei, arta împodobirii; tot ei se află la originea idolatriei). Pentru o altă serie de exegeţi (Ioan Gură de Aur, Ioan Casian, Theodoret), „îngerii" sau „fiii lui Dumnezeu" sunt urmaşii lui Seth, corupţi de „fiicele oamenilor", care sunt urmaşii lui Cain (cele două categorii ale omenirii: bună şi rea). *Cartea Jubileelor* 4 afirmă, dimpotrivă, că îngerii au venit să aducă dreptatea pe pământ, dar că au fost amăgiţi de femei şi renegaţi de Dumnezeu. Textul biblic nu vorbeşte despre nici o greşeală comisă de vreuna dintre cele două părţi: îngeri sau fiice. Condamnarea unirii nefireşti apare o dată cu interpreţii târzii (*cf.*, despre subiect, Delcor, M., 1976, pp. 3-53 şi Bădiliţă, C., 2003, pp. 221-236).

6,3 Duhul lui Dumnezeu va rămâne doar în oamenii spirituali, nu în cei „trupeşti" (Origen, *De princ.* I,3,7; *C.Cels.* VII,38). Atanasie vede aici o mărturie despre Sfântul Duh (*Ep. Serap.* I,5-7). ♦ Am tradus prin „trup" cuvântul σάρξ, care înseamnă „carne". La fel, în alte locuri din Geneză. Nu „trupul" este condamnat de către Părinţi, ci felul de viaţă carnal, pătimaş. ♦ „o sută douăzeci de ani": fie viaţa omului va avea această limită (*cf.* Deut. 34,7), fie Dumnezeu le-a mai dat oamenilor un răgaz de o sută douăzeci de ani, pentru a se converti. Ambele interpretări apar la comentatorii antici.

6,4 LXX foloseşte un singur cuvânt, γίγαντες, pentru *două* cuvinte ebraice: *n^ephilīm* („cei care cad") şi *gibbōrīm* („cei puternici"). Philon îi apropie etimologic pe giganţi de γῆ, „pământ": sunt creaturi pământeşti, materiale (*Gig.* 60-66; la fel, Irineu, *Dem.* 18).

6,6 Verbul „s-a îngrijorat" poate fi nuanţat: „a devenit preocupat" şi în acelaşi timp „s-a mâniat" din pricina purtării oamenilor. TM are verbele *nāḥām* („s-a căit") şi *'āṭabh* („s-a mâhnit, s-a mâniat"). Chestiunea teologică este majoră: Dumnezeu a regretat crearea omului? Dumnezeu şi-a ratat creaţia? Philon şi Origen resping o asemenea interpretare, afirmând că Dumnezeu este „mâniat" şi supărat, dar nu-şi reneagă creaţia, pe care o consideră bună, în principiu. Aceeaşi idee, în Sir. 44,17.

6,8 „Noe": tema potopului şi personajul sunt reluate în diferite locuri din Scriptură: Is. 54,8-9; Iez. 14,14; Sir. 44,17-18; Înţ. 10,4; 14,6-7; Lc. 17,26; Mt. 24,37-39; Evr.

9 Iată neamurile născute din Noe: Noe era om drept, desăvârşit în
neamul său. Noe a plăcut lui Dumnezeu. 10 Noe a avut trei fii, pe Sem, pe
Ham şi pe Iafet. 11 Dar pământul s-a stricat înaintea lui Dumnezeu şi s-a
umplut de nedreptate. 12 Domnul Dumnezeu a văzut că pământul a ajuns
stricăciune, fiindcă tot trupul a stricat calea sa pe pământ. 13 Atunci
Dumnezeu i-a zis lui Noe: „A sosit dinaintea Mea clipa tuturor oamenilor,
căci din pricina lor pământul s-a umplut de nedreptate. Iată, Eu îi nimicesc,
laolaltă cu pământul. 14 Fă-ţi, aşadar, o arcă din grinzi tari. Să-i faci încăperi
şi s-o ungi cu smoală pe dinăuntru şi pe dinafară. 15 Aşa să faci arca: de

---

11,7 etc. Temele şi simbolurile cele mai importante descoperite de autorii creştini: potopul-Judecată; Învierea; pedeapsa; pocăinţa; speranţa; „omul drept"; apa baptismală; grinda-cruce. Toate acestea au fost expuse pe larg în Lewis, 1968 şi Daniélou, 1950, pp. 55-94. ♦ Philon vede în Noe un „nou Adam", iar resurecţia lumii după potop reprezintă, pentru el, o *palingenesie*, „naştere din nou". În Noe s-au păstrat „tăciunii" care au reaprins viaţa pe pământ (*QG* II, 17;31;45-46; *Mos.* II,59-65; *Abr.* 46 şi 56; *Praem.* 23). Ideea a fost preluată şi de creştini (Iustin, *Dialogul cu Trifon*, 119,4; 138,2; Origen, *Hom. Gen.* II,3).

6,9 „neamuri" în sens de „generaţii". Philon interpretează alegoric, spunând că este vorba despre virtuţile *generate* de un suflet drept (*Deus* 117-118; *Abr.* 31-37).

6,12 „a stricat calea sa": LXX are un pronume masculin (tradus prin „sa") care se poate referi la Dumnezeu sau la om. Philon interpretează în primul sens (*QG* I,99), Didim în al doilea (*ad locum*). În TM sufixul posesiv este ambiguu („trup" sau „Dumnezeu").

6,13 „clipa", καιρός, „momentul exact". TM are cuvântul *qēṣ*, care înseamnă „sfârşit" („a venit sfârşitul"), cuvânt tradus îndeobşte în LXX prin τέλος. Pentru Irineu, acesta denumeşte unul din „momentele" tari ale intervenţiei lui Dumnezeu în istorie, cum ar fi: Legea, Întruparea, Judecata etc. (*Adv. haer.* V,29,2; *Dem.* 19).

6,14 „arcă" (κιβωτός), o „ladă" (acesta este sensul exact al termenului grecesc). Termenul este important, pentru că este acelaşi care desemnează „arca" Legământului, în care vor fi depozitate Tablele Legii (Ex. 25,10). TM numeşte „arca" lui Noe *tēbhāh*, iar arca Alianţei/chivotul Legământului, *'arōn*. Traducătorul LXX a folosit, pare-se, în mod intenţionat acelaşi cuvânt grecesc: locul prin care va fi salvat cel drept este acelaşi cu locul prezenţei divine prin Lege. ♦ Pentru Philon, „arca" simbolizează trupul care închide şi adăposteşte sufletul în timpul vieţii vieţii (*Plant.* 43; *Confus.* 105). Creştinii preiau această interpretare, dar, pentru ei, cel mai des, „arca" este Biserica (ex. Origen, *Hom. Gen.* II,3,5). Pentru Hesychios, *Homiliae festales* V,2, „arca" este Maria, „născătoarea de Dumnezeu". ♦ „grinzi": de fapt, „bârne dreptunghiulare", asemenea celor utilizate la construcţiile cultice: încă un semn al voinţei traducătorului de a descrie ambarcaţiunea lui Noe ca pe un loc sacru. Unele manuscrise ale LXX au adj. „care nu putrezeşte": aşadar lemn trainic şi de durată, care a fost interpretat ca simbol al crucii (Iustin, *Dialogul cu Trifon*, 138,1-3).

6,15 Dimensiunile arcei au prilejuit diferite speculaţii: 300 se scrie în greacă cu litera *tau*, care este o imagine a crucii; 50, semnul răscumpărării păcatelor; 30 indică vârsta la

trei sute de coți lungime, de cincizeci de coți lățime și de treizeci de coți înălțime. [16] Ai să închei arca și ai s-o acoperi până la un cot deasupra. Ușa ai să i-o croiești într-o latură. Ai să-i faci caturi jos, la mijloc și sus. [17] Iată, Eu dezlănțui potopul, șuvoi peste pământ, ca să nimicească tot trupul de sub cer, în care se află suflare de viață. Toate câte sunt pe pământ vor pieri. [18] Dar cu tine voi încheia legământul Meu: vei intra în arcă, tu, fiii tăi, femeia ta și femeile fiilor tăi, împreună cu tine [19] și, din toate animalele, târâtoarele, sălbăticiunile vei lua două câte două din tot trupul, de fiecare soi, și le vei aduce în arcă, ca să le hrănești cu tine: vor fi o parte bărbătească și o parte femeiască. [20] Din toate soiurile de păsări zburătoare, din toate soiurile de animale și din toate soiurile de târâtoare pe pământ vei lua două câte două și le vei duce înăuntru, ca să se hrănească împreună cu tine, de parte bărbătească și de parte femeiască. [21] Vei lua din toate felurile de hrană, pe care le mâncați voi, și le vei aduna, ca să aveți de mâncare și tu, și ele." [22] Iar Noe întocmai a făcut ce i-a poruncit Domnul Dumnezeu.

7 [1] Și Domnul Dumnezeu i-a zis lui Noe: „Intră, tu și toată casa ta în arcă, pentru că am văzut că, din generația aceasta, tu ești drept înaintea Mea. [2] Dintre animalele curate ia cu tine șapte câte șapte, parte bărbătească și parte femeiască, iar dintre animalele necurate, câte două, parte bărbătească și parte femeiască; [3] dintre zburătoarele cerului, curate, șapte câte șapte, parte bărbătească și parte femeiască, iar dintre zburătoarele necurate, câte două, parte bărbătească și parte femeiască, pentru ca sămânța lor să se răspândească pe tot pământul. [4] Încă șapte zile și Eu dezlănțui o ploaie necontenită pe pământ, vreme de patruzeci de zile și patruzeci de nopți și voi șterge de pe fața pământului toată zidirea pe care am făcut-o." [5] Noe a îndeplinit tot ce i-a poruncit Domnul Dumnezeu.

---

care Iisus a început să predice (Clement, *Stromate* VI,86,1). Origen pune lungimea, lățimea și înălțimea în legătură cu credința, speranța și dragostea din Ef. 3,17-18 (*Hom. Gen.* II,6).

6,16 Arca are formă piramidală. Origen interpretează „etajele" în sens alegoric-simbolic: nivelurile lăcașurilor cerești sau cele trei sensuri ale Scripturii: literal, alegoric și anagogic/spiritual (*Hom. Gen.* II,5 și 6).

6,17 Cuvântul „potop" (κατακλυσμός) îi va incita pe comentatorii de cultură greacă să apropie episodul de mitul grecesc al lui Deucalion (Philon, *Praem.* 23; Teofil, III,19; Iustin, *Apologia* II,7,2; *cf.* și Origen, *C. Cels.* I, 19-20; IV,11-12).

6,18 Este prima apariție a vocabularului Legământului: διαθήκη.

[6] Noe avea şase sute de ani când a venit potopul de apă asupra pământului. [7] Din pricina apei potopului, Noe, fiii săi, femeia sa şi femeile fiilor săi, împreună cu el, au intrat în arcă. [8] Dintre zburătoare, dintre animalele curate şi dintre animalele necurate, precum şi dintre toate târâtoarele pământului, [9] două câte două au intrat la Noe, în arcă, parte bărbătească şi parte femeiască, aşa cum îi poruncise Dumnezeu. [10] Şi a fost aşa: după şapte zile apa potopului s-a şi năpustit asupra pământului. [11] În al şase sutelea an din viaţa lui Noe, luna a doua, ziua a douăzeci şi şaptea din lună, în acea zi, toate izvoarele adâncului au ţâşnit, zăgazurile cerului s-au deschis [12] şi o ploaie necontenită a căzut pe pământ vreme de patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi. [13] În chiar ziua aceea Noe, Sem, Ham, Iafet, fiii lui Noe, femeia lui Noe şi cele trei femei ale fiilor săi au intrat, împreună cu el, în arcă. [14] Şi din toate soiurile de fiare, din toate soiurile de dobitoace, din toate soiurile de târâtoare ce mişcă pe pământ, din toate soiurile de zburătoare, [15] au intrat la Noe, în arcă, două câte două, din tot trupul în care este suflare de viaţă. [16] [Vieţuitoarele] care au intrat, parte bărbătească şi parte femeiască din tot trupul, au intrat după cum îi poruncise Dumnezeu lui Noe. Iar Domnul Dumnezeu a închis arca pe dinafară.

[17] Şi potopul a durat patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi pe pământ. Apa a crescut, a smuls arca şi ea a fost ridicată de la pământ. [18] Apa s-a înstăpânit şi a crescut foarte pe pământ, iar arca era purtată deasupra apei. [19] Apa a pus tot mai mult stăpânire pe pământ şi a acoperit toţi munţii cei

---

7,6 Construirea arcei a durat o sută de ani (*cf.* Gen. 5,32), timp în care oamenii s-ar fi putut pocăi. Comentariile creştine ating tema răbdării divine (Chiril al Ierusalimului, *Cat.* II,8; Didim, *ad locum*).

7,11 După LXX, potopul începe şi se termină în ziua a douăzeci şi şaptea din lună şi durează exact un an (*cf.* Gen. 8,14). TM dă aici ziua a şaptesprezecea, ultima zi fiind însă tot 27. După TM aşadar, potopul durează cu zece zile mai mult decât după LXX. ♦ „luna a doua" poate fi primăvara sau toamna, în funcţie de calendarul folosit (liturgic, primăvara; „civil", toamna). Philon (*QG* II,11) şi *Cartea Jubileelor* (6,22; 7,3-7) fixează evenimentul la echinocţiul de primăvară.

7,13 LXX lasă să se înţeleagă că femeile au fost despărţite în arcă de soţii lor, relaţiile sexuale fiind întrerupte. Tradiţia iudaică (Ginzberg, *Legendele evreilor*, t. V) şi creştină (Didim, *ad locum*; Chiril al Ierusalimului, *Procatheză*) confirmă acest posibil sens. TM are însă „cu ei".

7,16 Dumnezeu participă concret la salvarea lui Noe, închizând arca din exterior. Philon vede în episodul îmbarcării pe arcă un simbol al închiderii intelectului (Noe) în trup (*ibid.*). Pentru Ioan Gură de Aur, închiderea lui Noe este analoagă închiderii lui Iona în pântecele balenei, prefigurare a Învierii (*Hom. Col.* V).

înalți de sub cer. [20] S-a înălțat la cincisprezece coți deasupra și a acoperit toți munții cei înalți. [21] Tot ce era trup mișcător pe pământ a pierit: zburătoare, dobitoace și sălbăticiuni, toate târâtoarele ce mișcă pe pământ și toți oamenii. [22] Toate făpturile cu suflare de viață, toate [viețuitoarele] de pe uscat au pierit. [23] Și [Dumnezeu] a șters tot ce ridicase, tot ce se afla pe fața întregului pământ, de la oameni până la animale, târâtoare și zburătoarele cerului: toate au fost șterse de pe pământ. Doar Noe a fost lăsat și cei care se aflau cu el în arcă. [24] Și apa a crescut pe pământ timp de o sută cincizeci de zile.

8 [1] Dumnezeu și-a amintit de Noe, de toate fiarele și dobitoacele, de toate zburătoarele și târâtoarele care se aflau cu el în arcă. Și a trimis Dumnezeu suflare asupra pământului și apa s-a liniștit. [2] Izvoarele adâncului și zăgazurile cerului s-au acoperit și ploaia din cer a încetat. [3] Și apa a început să se scurgă, ducându-se de pe pământ, apa a început să se scurgă și să scadă după o sută cincizeci de zile. [4] Și arca s-a așezat, în luna a șaptea, în a douăzeci și șaptea zi a lunii, pe munții Ararat. [5] Apa s-a dus și a scăzut până în luna a zecea, iar în luna a unsprezecea, în ziua întâi a lunii, s-au văzut vârfurile munților. [6] Și a fost așa: după patruzeci de zile Noe a deschis fereastra arcei pe care o făcuse [7] și a trimis corbul să vadă dacă apa s-a potolit; dar cum a ieșit, el nu s-a mai întors până când apa nu s-a uscat pe pământ. [8] Și a trimis în urma lui porumbelul, ca să vadă dacă apa s-a potolit pe fața pământului; [9] cum însă porumbelul n-a găsit nici un loc unde să-și

---

7,22 În TM, după „suflare de viață" apar cuvintele „în nări", omise de LXX.

7,23 „a fost lăsat": gr. κατελείφθη explică folosirea, în Sir. 44,17, a cuvântului κατάλειμμα: Noe este „rămășița" neamului omenesc. Tema „rămășiței salvate" are o mare importanță în textele profetice: ea este soluția găsită pentru a împăca dreptatea lui Dumnezeu (care ar cere pedepsirea) cu fidelitatea sa (care a făgăduit salvarea).

8,1 De data aceasta am tradus πνεῦμα prin „suflare", căci, spre deosebire de Gen. 1,1, aici este vorba de o boare divină menită să zvânte fața pământului după potop.

8,7 După LXX, „corbul nu s-a mai întors"; după TM, el „pleca și se întorcea". Philon interpretează alegoric plecarea definitivă a corbului: viciul se complace în atmosfera potopului, dar pleacă pentru totdeauna în condiții normale, în vreme ce porumbelul, simbolul virtuții, revine în sufletul omului drept (*QG* II, 35-39). Corbul este un animal interzis, după Lev. 11,15; va deveni simbol al diavolului.

8,9 Creștinii fac analogie între porumbelul lui Noe și cel care se va pogorî peste Iisus în momentul botezului (Mt. 3,16 etc.): porumbelul este o imagine a Duhului Sfânt care se pogoară asupra celor drepți, Iisus fiind adevăratul Noe. Un element care întărește lectura

odihnească picioarele, s-a întors la dânsul în arcă, fiindcă pe fața întregului pământ era încă apă. [Noe] şi-a întins mâna şi l-a adus la sine în arcă. [10] A mai aşteptat şapte zile şi din nou a trimis porumbelul din arcă; [11] şi porumbelul s-a întors la el către seară, şi avea în cioc o frunză de măslin, o crenguță, şi atunci Noe a ştiut că apa s-a potolit pe pământ. [12] Şi aşteptând alte şapte zile, a trimis din nou porumbelul, dar acesta nu s-a mai întors la el. [13] Şi a fost aşa: în al şase sutelea şi un an al vieții lui Noe, prima lună, prima zi din lună, apa s-a dus de pe pământ, iar Noe a dat deoparte acoperişul arcei pe care o făcuse şi a văzut că apa s-a dus de pe fața pământului. [14] În a doua lună, în a douăzeci şi şaptea zi a lunii, pământul era uscat.

[15] Şi Domnul Dumnezeu i-a zis lui Noe: [16] „Ieşi din arcă, tu şi femeia ta, şi fiii tăi, şi femeile fiilor tăi, împreună cu tine, [17] toate fiarele, câte sunt cu tine, şi tot trupul, de la zburătoare până la dobitoace, şi toate târâtoarele ce mişcă pe pământ: scoate-le împreună cu tine. Şi creşteți şi vă înmulțiți pe pământ." [18] Şi Noe a ieşit, împreună cu femeia sa şi cu fiii săi şi cu femeile fiilor săi; [19] şi toate fiarele, toate dobitoacele, toate zburătoarele şi toate târâtoarele ce mişcă pe pământ, soi după soi, au ieşit din arcă. [20] Noe a durat un altar lui Dumnezeu, a luat din toate animalele curate şi din toate zburătoarele curate şi a adus jertfă întreagă pe altar. [21] Şi Domnul Dumnezeu a

---

tipologică a episodului îl constituie faptul că **porumbelul** se întoarce „către seară" (Chiril al Ierusalimului, *Cat.* XVII,10; Ioan Gură de Aur, *Hom. in Mt.* XII,3). În unele reprezentări bizantine ale botezului lui Iisus, porumbelul ține un ram de măslin în cioc (Grabar, 1968, p. 492).

8,11 „o crenguță": am tradus astfel cuvântul κάρφος, care desemnează mai degrabă un vreasc sau un pai (oricum, ceva uscat). Traducătorul LXX vrea să sugereze probabil că apele s-au retras definitiv, aşa încât crenguța respectivă a avut vreme să se şi usuce. În TM, dimpotrivă, frunza de măslin e „proaspătă".

8,17 Philon vede în porunca divină semnul naşterii unei noi omeniri (*cf.* Gen. 1,26) (Philon, *QG* II,56).

8,20 Prima ocurență a cuvântului θυσιαστήριον, „loc pentru jertfe", „altar", neatestat în greacă înaintea LXX (avem de-a face, aşadar, cu un „neologism" antic). Pentru a reda cuvântul ebraic unic, *mizbēaḥ*, traducătorii folosesc două cuvinte greceşti: θυσιαστήριον, care desemnează „altarul" bun, al jertfelor pentru Dumnezeu, şi βωμός, care desemnează altarele păgâne. Peste tot în traducerea noastră primul termen a fost tradus prin „altar". ♦ Am tradus prin „jertfă întreagă" termenul, rar, ὁλοκάρπωσις, „acțiunea de a aduce lui Dumnezeu întregul rod" – ebr. *ʿōlāh* (tradus de obicei cu „ardere de tot") este echivalat în LXX mai des cu ὁλοκαύτωμα, ὁλοκαύτωσις.

8,21 „miros plăcut" sau „plăcută/bună mireasmă" va trece în NT, pentru Iisus, jertfă „plăcută lui Dumnezeu", „cu bun miros/miros de bună mireasmă" (Ef. 5,2). Aceeaşi

simțit miros plăcut și a zis Domnul Dumnezeu, cugetând în Sine: „Nu voi mai blestema pământul din pricina faptelor oamenilor, că mintea omului se ține de rele încă din tinerețe. Așadar n-am să mai lovesc nici un trup viu, așa cum am făcut. [22] Semănat și secerat, frig și căldură, vară și primăvară, zi și noapte nu vor înceta cât va dura pământul."

9 [1] Și Dumnezeu i-a binecuvântat pe Noe și pe fiii lui și le-a zis: „Creșteți, înmulțiți-vă, umpleți pământul și stăpâniți-l. [2] Vor tremura și se vor teme de voi toate fiarele pământului, toate păsările cerului și tot ce mișcă pe pământ, precum și toți peștii mării: le-am dat sub mâna voastră. [3] Toate târâtoarele cu viață sunt pentru hrana voastră. Ca pe verdețurile și ierburile din grădină, vi le-am dat pe toate. [4] Doar carne cu sângele vieții nu mâncați. [5] Căci am să cer înapoi sângele sufletelor voastre; am să cer de la toate fiarele, iar din mâna omului frate am să cer sufletul omului. [6] Cine varsă sângele omului, sângele său va curge pentru sânge, fiindcă după chipul lui Dumnezeu l-am făcut pe om. [7] Voi creșteți, înmulțiți-vă, umpleți pământul și înmulțiți-vă pe el."

[8] Și Dumnezeu le-a zis, lui Noe și fiilor săi, care erau împreună cu el: [9] „Iată, Eu închei legământul Meu cu voi, cu toată sămânța voastră de după voi [10] și cu toate sufletele vii care sunt cu voi, păsări, animale și fiare ale pământului, câte sunt cu voi, cu toate cele care au ieșit din arcă. [11] Și voi pune legământul Meu cu voi: nici un trup nu va mai pieri sub apa potopului și nu va mai fi nici un potop de apă, care să nimicească întreg pământul." [12] Și Domnul Dumnezeu i-a zis lui Noe: „Acesta este semnul legământului, pe care-l pun între Mine și voi și toate sufletele vii, care sunt cu voi, pentru

---

expresie va fi folosită pentru martiri. ♦ „faptele oamenilor" (sau „lucrările" lor) este specific LXX, pentru că TM spune doar „din pricina omului". Versiunea LXX a dat naștere speculațiilor teologice: Dumnezeu nu ține seamă de natura omului, esențialmente bună, ci de faptele fiecăruia. ♦ „încă din tinerețe": se referă, după Theodoret, la păcatul care intră în om „la adolescență", prin pulsiunile sexuale.

9,3 „verdețuri": Dumnezeu dă voie oamenilor să mănânce și carne, după ce Gen. 1,30 lăsase să se înțeleagă că omul va avea un regim alimentar vegetarian, mai precis, erbivor.

9,4 „sângele vieții", exact: „sângele sufletului", adică sângele *care este* sufletul animalelor. *Cf.* versetul următor: „sângele sufletelor voastre".

9,9 Prin Noe, Dumnezeu încheie un legământ cu toată omenirea, nu doar cu poporul lui Israel, ca mai târziu. ♦ Verbul folosit este ἀνίστημι, a „ridica din nou". Ioan Gură de Aur interpretează preverbul ἀνα- ca semn al reînnoirii legământului din 6,18.

generațiile următoare, în veci: [13] arcul Meu îl așez în nori: el va fi semnul legământului dintre Mine și pământ. [14] Și când voi strânge nori deasupra pământului, arcul Meu se va vedea în nori [15] și-mi voi aminti de legământul dintre Mine și voi, dintre Mine și toate sufletele vii din toate trupurile, și nu va mai fi apă pentru potop, care să nimicească toate trupurile. [16] Arcul Meu va fi în nori și îl voi privi, ca să-mi amintesc de legământul veșnic dintre Mine și toate sufletele vii din toate trupurile de pe pământ." [17] Și Dumnezeu i-a zis lui Noe: „Acesta este semnul legământului pe care l-am încheiat între Mine și toate trupurile de pe pământ."

[18] Fiii lui Noe care au ieșit din arcă erau: Sem, Ham, Iafet. Ham era părintele lui Canaan. [19] Aceștia trei sunt fiii lui Noe. Din ei s-au răspândit [oamenii] pe întreg pământul. [20] Noe a fost primul om care a lucrat pământul și a sădit viță de vie. [21] A băut vin, s-a îmbătat și s-a dezgolit în casa lui. [22] Ham, părintele lui Canaan, a văzut goliciunea tatălui său și a ieșit să-i vestească și pe cei doi frați ai săi, afară. [23] Sem și Iafet au luat haina, au pus-o pe spatele amândurora, au intrat cu spatele și au acoperit goliciunea

---

9,13 „arcul": după Philon, reprezintă „forța nevăzută a lui Dumnezeu", care „încordează și slăbește" norii (*QG* II,64).

9,20 Noe este numit γεωργός, „țăran", spre deosebire de Cain, despre care se spune doar că lucra pământul (*cf.* nota la Gen. 4,2). Philon îl apropie pe Noe abia ieșit din arcă de Adam, alungat din rai: amândoi încep să cultive pământul. Noe este un al doilea Adam (*QG* II,66). Fraza greacă este complicată, sunând exact așa: „A început Noe, om țăran al pământului...". Ideea principală este că o dată cu Noe pământul a început să fie lucrat cu pricepere și temeinicie.

9,21 Beția lui Noe: episod comentat amplu de exegeții antici. Philon i-a consacrat trei tratate, în jurul a trei teme complementare: lucrarea pământului (*De plantatione*), beția (*De ebrietate*) și trezirea din beție (*De sobrietate*). Philon dă o valoare pozitivă beției înțeleptului (*sobria ebrietas*), care nu-i altceva decât beția intelectului în comuniune cu energiile divine. Despre această temă spirituală importantă, *cf.* Sieben, 1971, coll. 2312-2322.

9,22 „goliciunea": TM, „rușinea" (*'erwāh*). ♦ Ham este fiul rău al lui Noe, care, conform unei tradiții transmise de *Cartea Jubileelor* și Flavius Iosephus, a perpetuat învățăturile îngerilor căzuți și ale giganților după potop (înscriindu-le pe table de metal, imperisabile). Această tradiție își are, probabil, originea în episodul de față, unde Ham joacă rolul „denunțătorului". Vina lui este de a vesti un lucru rușinos (goliciunea tatălui) *în afară*, așadar de a face public un lucru intim. După o altă tradiție, atestată de Philon (*QG* II,71) și preluată de creștini, Ham ar fi râs la vederea goliciunii lui Noe. Acest râs batjocoritor va fi interpretat de Chiril al Alexandriei ca o prefigurare a batjocurilor îndurate de Iisus, dezbrăcat înaintea răstignirii (*Glafire* II).

tatălui lor. Cum priveau cu fața în spate n-au văzut goliciunea tatălui lor.
[24] Noe s-a dezmeticit după vin, a aflat ce i-a făcut necoptul fiu [25] și a zis:
„Blestematul de Canaan
Slugă în casă le va fi fraților săi."
[26] Apoi a zis:
„Binecuvântat fie Domnul Dumnezeul lui Sem
și Canaan îi va fi slugă.
[27] Dumnezeu fie larg cu Iafet,
locuiască în casele lui Sem
iar Canaan fie sluga lor."
[28] După potop, Noe a trăit trei sute cincizeci de ani. [29] Toate zilele lui Noe au fost nouă sute cincizeci de ani și a murit.

10 [1] Aceștia sunt urmașii fiilor lui Noe, Sem, Ham și Iafet. După potop li s-au născut fii.
[2] Fii ai lui Iafet: Gamer, Magog, Madai, Iovan, Elisa, Thobel, Mosoch, Thiras. [3] Fii ai lui Gamer: Aschanaz, Riphath, Thorgama. [4] Fii ai lui Iovan: Elisa, Tharsis, Kitii, Rodii. [5] De la aceștia s-au alcătuit ostroave de neamuri pe pământ, fiecare după limba sa, în triburilor lor și în neamurile lor.
[6] Fii ai lui Ham: Chus, Mesraim, Phud și Canaan. [7] Fii ai lui Chus: Saba, Evila, Sabatha, Regma, Sabakatha. Fii ai lui Regma: Saba și Dadan.

9,24 „necopt": am tradus astfel un cuvânt care înseamnă „mai tânărul", „preatânărul". Ham este al doilea fiu al lui Noe, așadar nu se poate traduce prin „mezin". Ideea este lipsa de maturitate a fiului neruşinat. Philon interpretează adjectivul νεώτερος ca „revoluționar", „liberal" (*Sobr.* 6).

9,27 Greaca nu poate reda jocul de cuvinte din TM bazat pe etimologia comună între *Yephet* (Iafet) și *yoph*^{e}*t*, termen cu sens nesigur, înțeles adesea ca „lărgime": Dumnezeu va fi larg, generos cu Iafet. Tradiția rabinică îl identifică pe Iafet cu strămoșul grecilor (Iapetos, un fiu al lui Zeus, a fost tatăl lui Prometeu), care va locui în corturile lui Sem, adică va deveni ucenicul lui Sem (strămoșul evreilor) și se va converti. Pentru creștini, „lărgirea" lui Iafet înseamnă extinderea legământului și la păgâni, viitorii creștini, Iafet fiind un simbol al Bisericii (Irineu, *Dem.* 21; Origen, *Hom. Ies.* III,4). ♦ „caselе": în TM, „corturile".

10,2 Elisa nu apare în TM.

10,5 „ostroave de neamuri" sau „de nații" este o expresie calchiată de LXX după TM, interpretată de Philon în mod literal: neamul lui Iafet s-a înmulțit atât de tare, încât a trecut de pe continent pe insule (*QG* II,80).

[8] Chus l-a zămislit pe Nebrod. Acesta a fost primul uriaş de pe pământ, [9] un uriaş vânător înaintea Domnului Dumnezeu. De aceea se va spune: „Precum Nebrod, uriaşul vânător înaintea Domnului." [10] Începutul împărăţiei lui au fost Babilon, Orech, Archad şi Chalane, în ţinutul Sennaar. [11] Din acel ţinut a ieşit Assur, care a construit Ninive şi cetatea Rooboth, Chalach, [12] Dasem, aşezată între Ninive şi Chalach: mare cetate. [13] Mesraim i-a zămislit pe ludiim, pe enemetiim, pe labiim, pe nephthaliim, [14] pe patrosoniim şi pe chasloniim, din care au ieşit filistinii şi chaphthoriimii. [15] Canaan l-a zămislit pe Sidon, întâiul-născut, pe Cheteu [16] şi pe Iebuseu, pe Amoreu şi pe Gergeseu, [17] pe Eveu şi pe Arucheu, pe Aseneu [18] şi pe Aradeu, pe Samareu şi pe Amathi. După aceea triburile canaanenilor s-au împrăştiat. [19] Hotarele lor mergeau de la Sidon până la Gerara şi Gaza, până la Sodoma şi Gomora, Adama şi Seboim, până la Lasa. [20] Aceştia sunt fiii lui Ham, cu triburile lor, după limbă, cu ţinuturile locuite de ei şi cu neamurile lor.

[21] I s-au născut fii şi lui Sem, părintele tuturor fiilor lui Eber, fratele lui Iafet, cel mai mare. [22] Fii ai lui Sem: Elam şi Assur, Arphaxad şi Lud, Aram şi Cainan. [23] Fii ai lui Aram: Os, Ul, Gather şi Mosoch. [24] Arphaxad l-a zămislit pe Cainan, Cainan l-a zămislit pe Sala, Sala l-a zămislit pe Eber. [25] Şi lui Eber i s-au născut doi fii. Unul se numea Phalek, fiindcă în zilele lui a fost împărţit pământul, iar fratele lui se numea Iektan. [26] Iektan i-a avut pe Elmodad, pe Saleph, pe Asarmoth, pe Iarach, [27] pe Odorra, pe Ezel, pe Decla, [28] pe Abimeel, pe Sabev, [29] pe Uphir, pe Evila şi pe Iobab. Aceştia

---

10,8 Nebrod, gigantul, va fi considerat unul din constructorii turnului Babel (Ginzberg, *Legendele evreilor*, vol. V). Pentru Philon, numele său înseamnă „pustiire"; alexandrinul interpretează prepoziţia „înaintea" (din v. 9) în sensul de „împotrivă". Nebrod este „potrivnicul lui Dumnezeu", simbol al omenirii animalizate (*QG* II,81 şi 82).

10,11 În TM, fragmentul este ambiguu, dar sensul cel mai plauzibil este „din acel ţinut a trecut în Assur", în vreme ce pentru LXX Assur este un descendent al lui Seth.

10,21 Până acum, lista celor trei fii ai lui Noe începea cu Sem şi se termina cu Iafet. Aici însă ordinea se schimbă, Iafet fiind numit „cel mai mare" dintre cei trei fraţi (gramatical nu există nici un dubiu asupra acestui aspect). TM este ambiguu, dar poate fi înţeles şi în favoarea lui Sem. Comentatorii creştini încearcă să sugereze că Iafet este „mai mare", în sensul de „mai tare", „mai bun", întrucât Dumnezeu „l-a lăţit" (*cf.* Gen. 9,27) dincolo de poporul lui Israel. S-ar putea să fie o eroare de traducere în LXX. Aquila pune adjectivul „mai mare" la dativ (nu la genitiv, precum LXX) raportându-l astfel în mod clar la Sem.

10,25 LXX reproduce întocmai TM, dar nu poate reda jocul de cuvinte bazat pe etimologia comună între *Pelegh* şi *niph'al ghāh* („a fost împărţit").

10,28 TM are un nume în plus faţă de LXX: Obal.

toți sunt fiii lui Iektan. [30] Sălașul lor se întindea de la Masse până la Sophera, muntele de la răsărit. [31] Aceștia sunt fiii lui Sem, în triburile lor, după limbă, în ținuturile lor și în neamurile lor.

[32] Acestea sunt triburile fiilor lui Noe, după urmași și după neamuri. Din ele s-au răspândit ostroave de neamuri pe pământ, după potop.

11 [1] Tot pământul era o singură gură și un singur glas pentru toți. [2] Și a fost așa: mișcându-se ei de la răsărit au găsit o câmpie în ținutul Sennaar și s-au așezat acolo. [3] Fiecare a zis vecinului său: „Haideți să facem cărămizi și să le ardem în foc." Pentru ei cărămida înlocuia piatra, iar smoala, lutul. [4] Și au zis: „Haideți să ne construim o cetate și un turn, al cărui vârf să ajungă până la cer, și să ne facem un nume înainte de a fi împrăștiați pe fața pământului." [5] Și Domnul a coborât să vadă cetatea și turnul, pe care le-au construit fiii oamenilor. [6] Și Domnul a zis: „Iată, toți sunt un neam și-o gură; au început să facă lucrul acesta și acum nu vor lăsa nimic din ce se pun să facă. [7] Haidem, să coborâm și să le amestecăm limbile acolo, pentru ca nimeni să nu mai priceapă graiul celui de-aproape." [8] Și Dumnezeu i-a

---

11,1 „gură", de fapt, „buză" în original (*cf.* și v. 6). Motivul limbii primitive a oamenilor, omogenă și comprehensibilă pentru toți. *Cf.* Irineu, *Dem.* 22-23; Theodoret, *QG* 61.

11,2 Migrarea din răsărit, simbolul paradisului, reprezintă o a doua cădere. Philon citează în legătură cu acest verset profeția din Za. 6,12 (*Confus.* 62-63), care, pentru creștini, dă numele lui Iisus: 'Ανατολή („Răsăritul"). Pentru Origen, „mișcarea" ar reprezenta, alegoric, mișcarea în jos (căderea) a sufletelor preexistente, „sătule" de contemplarea lui Dumnezeu (*De princ.* IV,3,25; *Hom. Ier.* XII,3; *C. Cels.* V,29).

11,4 Prin „înainte de", LXX sugerează că oamenii știau că vor fi risipiți pe fața pământului (Philon, *Confus.* 120-121). TM spune exact: „de frică să nu fie împrăștiați", dând actului zidirii turnului o anumită justificare.

11,5 „Coborârea" Domnului a fost văzută ca o premanifestare a lui Dumnezeu înainte de Întrupare (Iustin, *Dialogul cu Trifon* 127-129).

11,7 Verbul la plural (*cf.* Gen. 1,26): după Philon, Dumnezeu deliberează în el însuși, apoi poruncește „puterilor" (*Confus.* 168-182). După Origen (*Com. Io.* XIII,50), Dumnezeu vorbește îngerilor, iar după Vasile cel Mare, este o deliberare a Treimii (*Adv. Eun* V,4). ♦ „amestecăm": dar nu există decât o limbă: normal ar fi fost, așa cum scrie și Philon (*Confus.* 183-195), ca Dumnezeu să „despartă" întâi limbile una de alta, pentru a le amesteca ulterior. Dar „amestecul" trimite aici la ideea pierderii de sens a cuvintelor, la ideea bruiajului fonic. Se trece de la homofonia inițială, paradisiacă, la heterophonia, diaphonia sau „poliphtongia" decăderii (*cf.* Iustin, *ibid.*, 102,4).

11,8 Exegeții vor descoperi sensul „împrăștierii" în Deut. 32,8 și Înț. 10,5: împărțirea popoarelor în diverse regiuni ale lumii. O tradiție iudaică (*Oracolele sibiline* III,

împrăştiat de acolo pe faţa întregului pământ, iar ei n-au mai construit cetatea şi turnul. [9] De aceea s-a numit Amestecare, pentru că acolo Domnul „a amestecat" limbile de pe tot pământul şi tot de acolo Domnul Dumnezeu i-a împrăştiat pe toată faţa pământului.

[10] Aceştia sunt urmaşii lui Sem: Sem avea o sută de ani când l-a zămislit pe Arphaxad, în al doilea an după potop. [11] Şi Sem a mai trăit încă cinci sute de ani după naşterea lui Arphaxad, a zămislit fii şi fiice şi a murit.

[12] Arphaxad a trăit o sută treizeci şi cinci de ani şi l-a zămislit pe Cainan. [13] Şi Arphaxad a mai trăit încă patru sute treizeci de ani după naşterea lui Cainan, a zămislit fii şi fiice şi a murit. Cainan a trăit o sută treizeci de ani şi l-a zămislit pe Sala. Şi Cainan a mai trăit încă trei sute treizeci de ani după naşterea lui Sala, a zămislit fii şi fiice şi a murit.

[14] Sala a trăit o sută treizeci de ani şi l-a zămislit pe Eber. [15] Şi Sala a mai trăit încă trei sute treizeci de ani după naşterea lui Eber, a zămislit fii şi fiice şi a murit.

[16] Eber a trăit o sută treizeci şi patru de ani şi l-a avut pe Phalek. [17] Şi Eber a mai trăit încă trei sute şaptezeci de ani după naşterea lui Phalek, a zămislit fii şi fiice şi a murit.

[18] Phalek a trăit o sută treizeci de ani şi l-a zămislit pe Ragau. [19] Şi Phalek a mai trăit încă două sute nouă ani după naşterea lui Ragau, a zămislit fii şi fiice şi a murit.

[20] Ragau a trăit o sută treizeci şi doi de ani şi l-a zămislit pe Seruch. [21] Şi Ragau a mai trăit încă două sute şapte ani după naşterea lui Seruch, a zămislit fii şi fiice şi a murit.

---

vv.97-104; *Cartea Jubileelor* 10,26) pune distrugerea turnului pe seama vânturilor puternice trimise de Dumnezeu.

11,9 Greaca preia jocul de cuvinte din TM, care botează turnul, „Babel", de la verbul ebraic *bālal*, „a amesteca". LXX traduce şi verbul şi numele turnului în greacă, fapt pentru care nu putem vorbi aici despre „Babel", ci despre un „turn" pur şi simplu, un turn numit „Amestecare". Comentatorii antici identifică acest turn cu Babilonul (*cf.* Gen. 10,10). ♦ La comentatorii creştini, episodul amestecării limbilor trimite la episodul Cincizecimii, al „separării limbilor", al clarificării sensurilor (*cf.* Fapte 2,1-6). De pildă, Grigore al Nyssei, *Encom St.*, PG 46,705A; Chiril al Alexandriei, *Glafire, ad locum*.

11,11 Fiecare verset se termină prin secvenţa „şi a murit" (ca în genealogia din Gen. 5,3-31), secvenţă care nu există în TM.

11,12 LXX îl inserează pe Cainan (care nu este citat în TM). Rezultatul este că Avram ajunge să facă parte din a zecea generaţie după Sem, aşa cum Noe făcea parte din a zecea generaţie după Adam (*cf.* Irineu, *Dem.* 24; Origen, *Com. Io.* XX,11).

[22] Seruch a trăit o sută treizeci de ani şi l-a zămislit pe Nachor. [23] Şi Seruch a mai trăit încă două sute de ani după naşterea lui Nachor, a zămislit fii şi fiice şi a murit.

[24] Nachor a trăit şaptezeci şi nouă de ani şi l-a zămislit pe Thara. [25] Şi Nachor a mai trăit încă o sută douăzeci şi nouă de ani după naşterea lui Thara, a zămislit fii şi fiice şi a murit.

[26] Thara a trăit şaptezeci de ani şi i-a zămislit pe Avram, pe Nachor şi pe Arran.

[27] Aceştia sunt urmaşii lui Thara. Thara i-a zămislit pe Avram, pe Nachor şi pe Arran, iar Arran l-a zămislit pe Lot. [28] Arran a murit în faţa tatălui său, Thara, în ţara unde s-a născut, în ţinutul caldeenilor. [29] Avram şi Nachor şi-au luat, şi ei, soţii. Soţia lui Avram se numea Sara, iar soţia lui Nachor se numea Melcha, fiică a lui Arran, care i-a avut pe Melcha şi pe Iescha. [30] Sara era stearpă şi nu făcea copii. [31] Thara i-a luat pe Avram, fiul său, pe Lot, fiul fiului său, Arran, şi pe Sara, nora sa şi femeia fiului său, Avram, şi i-a scos din ţinutul caldeenilor, a mers spre ţinutul Canaanului, a ajuns până la Charran şi s-a aşezat acolo. [32] Thara a trăit în Charran două sute cinci ani şi a murit în Charran.

12 [1] Şi Domnul i-a zis lui Avram: „Ieşi din ţinutul tău, din neamul şi din casa tatălui tău [şi mergi] în ţinutul pe care ţi-l voi arăta [2] şi voi face din tine

---

11,27 Cei trei fii ai lui Thara: în *Com. Io.* XX,13, Origen face următoarea ierarhie: Avram, „bun"; Lot, fiul lui Arran, „mediu"; Nachor, „rău". Nachor, chiar dacă textul n-o spune explicit, va fi rămas la Charran, practicând în continuare idolatria (pentru că aceasta e miza teologică a fragmentului: raportul între idolatrie şi eliberarea de idolatrie).

11,28 LXX dă „în ţinutul caldeenilor", spre deosebire de TM: *'ūr kaśdīm*. Numele cetăţii Ur lipseşte aşadar din textul grecesc. Interpreţii antici îl cunoşteau însă prin intermediul istoricilor evrei.

11,31 După Fapte 7,1, Avram ar fi plecat din Caldeea la porunca lui Dumnezeu; aici, el este scos de Thara, tatăl său. Comentatorii antici încearcă să pună de acord cele două tradiţii.

12,1 Prin această poruncă a lui Dumnezeu începe saga lui Avram, precum şi a popoarelor care descind din Isaac şi Ismael, fiii săi. Această saga este rezumată în Fapte 7,2-8 şi Evr. 11,8-19. Itinerariul descris în vv. 1-9 a fost amplu comentat (ex.: Philon, *De migratione Abrahami*; Origen, *Com. Io.* XX, 68-74;123-126). Pentru Philon, versetele respective prezintă itinerariul sufletului care se desprinde de lumea sensibilă; pentru creştini, „ieşirea" lui Avram prefigurează convertirea apostolilor, întoarcerea sufletelor către Cuvântul lui Dumnezeu (Irineu). ♦ „Ieşi": ieşirea din ţara de obârşie, supusă

un neam mare, te voi binecuvânta, voi preamări numele tău şi vei fi binecuvântat; [3] îi voi binecuvânta pe cei care te binecuvântează, iar pe cei care te blestemă îi voi blestema. Prin tine vor fi binecuvântate toate triburile pământului." [4] Avram a plecat, precum i-a spus Dumnezeu, şi Lot a venit cu el. Avram avea şaptezeci şi cinci de ani când a ieşit din Charran. [5] Avram a luat-o pe Sara, femeia sa, pe Lot, fiul fratelui său, precum şi toată averea pe care o dobândise şi toate sufletele pe care le dobândise în Charran şi au ieşit ca să meargă spre ţinutul Canaan. Şi au ajuns în ţinutul Canaan. [6] Avram a străbătut ţinutul cât era de lung până la locul Sichem, la Stejarul Înalt. Pe atunci canaanenii locuiau ţinutul acela. [7] Domnul i s-a arătat lui Avram şi i-a zis: „Seminţiei tale voi da acest pământ." Şi Avram a construit acolo un altar Domnului care i s-a arătat. [8] Apoi a plecat de acolo spre muntele aflat la răsărit de Betel şi acolo şi-a pus cortul: cu Betel spre mare şi Aggai spre răsărit. Şi a construit acolo un altar pentru Domnul şi a chemat numele Domnului. [9] Apoi Avram s-a sculat, a călătorit şi s-a aşezat în pustiu.

[10] Şi a venit foamete pe pământ. Avram a coborât în Egipt, ca să locuiască acolo, fiindcă foametea s-a înăsprit pe pământ. [11] Şi a fost aşa: când Avram se apropia să intre în Egipt, i-a zis Sarei, femeia lui: „Ştiu că eşti o femeie frumoasă la chip. [12] Când egiptenii te vor vedea vor zice: «Aceasta e femeia lui», şi pe mine mă vor ucide, iar pe tine te vor cruţa. [13] De aceea spune mai degrabă: «Sunt sora lui», ca să-mi meargă bine cu tine şi sufletul

---

idolatriei, şi eliberarea de lumea sensibilă (*cf.* Philon, *Migr.*, 1-127; *Her.*, 277; *Abr.* 62; Origen, Grigore al Nyssei, *Contra Eunomium* II,85-89; *Cant.* VIII etc.).

12,6 Secvenţa „a străbătut cât era de lung" denotă, după Philon, imensa curiozitate „intelectuală" a lui Avram (*Migr.* 216). ♦ „Sichem": la Philon, numele înseamnă „umăr" şi sugerează efortul pe care-l presupune studiul (*Migr.* 221-223). ♦ Tradiţia creştină identifică Sichem cu locul unde Iisus se va opri la un moment dat, obosit (In. 4,6: confuzie între Sichem şi Sichar). ♦ Didim interpretează astfel: la capătul investigaţiilor sale teologice, Avram a ajuns la revelaţia Întrupării (*ad locum*). ♦ „Înalt": LXX are acest adjectiv acolo unde TM are numele *Morēh*, absent ca nume propriu din LXX.

12,9 Mişcările lui Avram sunt descrise cu ajutorul unui lexic militar („s-a sculat" şi „s-a aşezat", de fapt, „şi-a ridicat/instalat tabăra"). ♦ Cuvântul „pustiu" este interpretat alegoric de Philon: singurătatea propice căutării lui Dumnezeu (Philon consideră oraşul loc al pierzării şi duşman al vieţii spirituale). Aceeaşi interpretare la Origen, *Com. Io.* XX,68-74. ♦ TM are, pentru „pustiu", un cuvânt care înseamnă şi „miazăzi" (*neghebh*).

12,10 Stratagema ascunderii identităţii soţiei într-o ţară străină apare şi în Gen. 20 şi Gen. 26. ♦ „a coborât": spre Egipt „se coboară", dinspre Egipt „se urcă". Origen înţelege alegoric, Egiptul simbolizând ţinutul răului, al idolatriei şi păcatului (*Com. Gen.* XV,1).

meu să trăiască datorită ţie." [14] Şi a fost aşa: când Avram a intrat în Egipt, egiptenii au văzut că femeia era foarte frumoasă. [15] Au văzut-o şi marii dregători ai lui Faraon, au lăudat-o în faţa lui Faraon şi au adus-o în casa acestuia. [16] Datorită ei s-au purtat bine cu Avram şi a avut parte de turme de oi, de viţei, de asini, de slugi şi de slujnice, de catâri şi de cămile. [17] Dumnezeu însă l-a încercat pe Faraon cu încercări mari şi grele, pe el şi casa lui, din pricina Sarei, femeia lui Avram. [18] Atunci Faraon l-a chemat pe Avram şi i-a zis: „De ce mi-ai făcut una ca asta şi nu mi-ai dat de ştire că e femeia ta? [19] De ce mi-ai spus: «E sora mea», iar eu am luat-o de soţie? Acum, iată, femeia ta [este] înaintea ta, ia-o şi du-te degrabă." [20] Şi Faraon a poruncit oamenilor lui să-i petreacă pe Avram, pe femeia lui şi tot ce aveau. Şi Lot era cu ei.

13 [1] Şi Avram a urcat din Egipt în pustiu, el, femeia sa şi toate câte avea, împreună cu Lot. [2] Avram era foarte bogat în vite, în argint şi în aur. [3] Şi a mers de unde venise, prin pustiu, până la Betel, unde-şi pusese cortul prima dată, la mijloc între Betel şi Aggai, [4] la altarul pe care îl făcuse la început. Acolo Avram a chemat numele Domnului. [5] Lot, care călătorea împreună cu Avram, avea oi, boi şi corturi. [6] Dar ţinutul nu le îngăduia să locuiască laolaltă, fiindcă averile lor erau multe şi nu puteau locui laolaltă. [7] Şi s-a iscat o încăierare între păstorii turmelor lui Avram şi păstorii turmelor lui Lot. Canaanenii şi fereziţii locuiau pe atunci ţinutul acela. [8] Avram i-a zis lui Lot: „Să nu fie nici o încăierare între mine şi tine, între păstorii mei şi păstorii tăi, pentru că suntem fraţi. [9] Uite, nu-i tot pământul întins înaintea ta? Desparte-te de mine: dacă tu o iei la stânga, eu o iau la dreapta; dacă tu o iei la dreapta, eu o iau la stânga." [10] Ridicându-şi ochii Lot a privit ţinutul

---

12,17 „l-a încercat" sau „l-a cercetat cu încercări mari şi grele": TM are: „i-a dat lovituri grele", trimiţând la încercările suferite de Faraon în vremea lui Moise. ♦ Unii comentatori observă că nu se spune despre Faraon că nu s-a atins de Sara, cum se va spune în cap. 20 despre Abimeleh. Faraon îi este aşadar inferior acestuia din urmă (*cf.* Theodoret, *QG* 63).

12,20 „Şi Lot era cu ei" lipseşte din TM. Armonizarea LXX e foarte importantă, pentru că Lot va fi salvat de Avram din Sodoma.

13,1 Capitolul descrie împărţirea teritoriilor între Avram şi Lot. Lot este „omul mediu", după Origen (*cf.* Origen, *Hom. Gen.* IV,1;3).

13,8 „fraţi": de fapt, Avram este unchiul lui Lot. „Frate" are sens larg, de „rubedenie" (mai departe, v. 11).

din preajma Iordanului şi a văzut că totul era udat – înainte ca Dumnezeu să dărâme Sodoma şi Gomora – precum grădina lui Dumnezeu, precum pământul Egiptului, cât ajungi până la Zogora. [11] Atunci Lot şi-a ales tot ţinutul din preajma Iordanului. Lot a plecat de la răsărit şi fiecare s-a despărţit de fratele său. [12] Avram s-a aşezat în Canaan; Lot s-a aşezat într-o cetate din împrejurimi: şi-a pus corturile la Sodoma. [13] Sodomiţii erau oameni răi şi foarte păcătoşi dinaintea lui Dumnezeu.

[14] Dumnezeu i-a zis lui Avram, după ce Lot s-a despărţit de el: „Ridică-ţi ochii şi priveşte, din locul unde eşti acum, spre miazănoapte, spre miazăzi, spre răsărit şi spre mare, [15] căci întreg ţinutul pe care-l vezi ţi-l voi da ţie şi seminţiei tale în veci. [16] Voi face seminţia ta ca nisipul pământului. Dacă cineva poate să numere firele de nisip de pe pământ, va număra şi seminţia ta. [17] Ridică-te şi străbate ţinutul acesta în lung şi în lat, căci ţie ţi-l voi da." [18] Avram şi-a luat corturile, apoi s-a dus şi s-a aşezat lângă stejarul lui Mambre, la Hebron. Acolo a ridicat altar Domnului.

14 [1] Şi a fost aşa: în timpul domniei lui Amarphal, regele Sennaarului, Arioch, regele Ellasarului, Chodollogomor, regele Elamului şi Thargal, regele neamurilor [păgâne] [2] au făcut război cu Balla, regele Sodomei, cu Barsa, regele Gomorei, cu Sennaar, regele Adamaei, cu Symobor, regele Seboimului şi cu regele Balakului (adică Segorul). [3] Toţi aceştia s-au adunat în Valea Sărată, adică Marea Sării. [4] Doisprezece ani ei i-au slujit lui Chodollogomor, dar în al treisprezecelea an s-au răzvrătit. [5] În al paisprezecelea an Chodollogomor şi regii aliaţi cu el au venit şi i-au tăiat pe uriaşii din Astaroth Karnain, precum şi puternicele neamuri [păgâne] care erau împreună cu ei, pe omeenii din cetatea Save, [6] pe chorreii din munţii Seir, până la terebintul Pharan, din pustiu. [7] Apoi s-au întors şi s-au dus la Izvorul Judecăţii – Cades – şi au tăiat toate căpeteniile lui Amalec şi pe amoreii

---

13,16 Făgăduinţele unei descendenţe numeroase sunt interprctate de creştini ca o prevestire a numărului lor uriaş (Iustin, *Dialogul cu Trifon* 119,4; 120,1-2; Irineu, *Adv. haer.* III,9,1; IV,5,3).

13,18 Gr. Μαμβρη transcrie ebr. *Mamrē'*. ♦ „stejarul": TM are „stejarii".

14,1 Capitolul prezintă confruntarea între două coaliţii, prima alcătuită din patru regi, a doua, din cinci. Philon interpretează alegoric cei patru regi ca fiind cele patru patimi care asaltează şi biruie cele cinci simţuri, în vreme ce Avram este deasupra tuturora, ca un al zecelea rege-înţelept (*Abr.* 226-241;244; *Ebr.* 105; *Congr.* 92-93).

14,6 „terebint" traduce prima parte a toponimului ebraic *'Eyl-Pā'rān*.

care locuiau în Asasanthamar. [8] A ieşit regele Sodomei, şi regele Gomorei, şi regele Adamaei, şi regele Seboimului, şi regele Balakului, adică al Segorului şi s-au rânduit pentru război în Valea Sărată, [9] împotriva lui Chodollogomor, regele Elamului, a lui Thargal, regele neamurilor [păgâne], a lui Amarphal, regele Sennaarului şi a lui Arioch, regele Ellasarului: patru regi contra cinci. [10] Valea Sărată e plină de puţuri, puţuri de smoală, iar regele Sodomei şi regele Gomorei, luând-o la fugă, au căzut acolo, iar cei rămaşi au fugit în munţi. [11] [Învingătorii] au luat toţi caii din Sodoma şi din Gomora, precum şi toate bucatele şi s-au dus. [12] L-au luat şi pe Lot, fiul fratelui lui Avram, cu toată agoniseala lui, şi au plecat. Căci [Lot] trăia în Sodoma.

[13] Unul dintre cei scăpaţi i-a dat de veste lui Avram, înstrăinatul. Acesta locuia la Stejarul lui Mambre, amoreul, fratele lui Eschol şi al lui Aunan, care erau aliaţii lui Avram. [14] Auzind Avram că fratele său, Lot, a fost luat ostatic, şi-a numărat slujitorii născuţi în casă – trei sute optsprezece – şi a plecat în urmărirea [duşmanilor] până la Dan. [15] Aici a căzut asupra lor pe timp de noapte, el şi slujitorii săi, i-a bătut şi i-a fugărit până la Choba, care se află la stânga Damascului. [16] A adus înapoi toţi caii Sodomei; i-a adus înapoi pe fratele său, Lot, averile sale, femeile şi poporul său.

[17] Regele Sodomei i-a ieşit în întâmpinare – după ce [Avram] s-a întors de la tăierea lui Chodollogomor şi a regilor care erau cu acesta – în Valea Save, adică în Câmpia Regelui. [18] Atunci Melchisedec, regele Salemului, a adus

---

14,11 „caii": LXX vorbeşte de „cai" acolo unde TM vorbeşte de „bunuri", confuzie datorată probabil faptului că termenii ebraici, *r'khuş*, „bunuri" şi *rekheş* „cai iuţi", au aceleaşi consoane.

14,13 „înstrăinatul", περάτης, în LXX, spre deosebire de „evreul", din TM. Termenul grec e un neologism, al cărui sens exact este „cel care vine de dincolo" (de Eufrat, se înţelege), adică „imigrantul". Acest apelativ va fi bogat interpretat în tradiţia alexandrină. „Omul lui Dumnezeu", al cărui prototip este Avram, trebuie să „migreze" din lumea sensibilă spre cea inteligibilă (Philon, *Migr.* 20). „Trecerea", „traversarea" graniţei de către Avram va fi interpretată şi ca simbol pascal (Clement, *Stromate* II,51,2; Origen, *C. Cels.* VIII,22; Eusebiu, *PE* VII 8,21). Am preferat traducerea prin „înstrăinatul" tocmai pentru a scoate în evidenţă ruptura lui Avram de trecut şi de ţara de origine.

14,14 „318" se scrie în greacă cu trei litere: IHT (= 10; 8; 300). Tradiţia creştină aritmologică regăseşte aici numele lui Iisus (IH) şi semnul crucii, T (*Epistola lui Barnaba* 9,7-8 şi Clement, *Stromate* VI,85). Mai târziu unii vor identifica în 318 numărul de participanţi la Conciliul de la Niceea, din 325.

14,18: „Salem": majoritatea comentatorilor identifică oraşul cu Ierusalimul. Creştinii văd în Melchisedec un *typos* pentru neamurile păgâne care se vor converti la creştinism

pâini şi vin. El era preot al Dumnezeului cel Preaînalt. [19] L-a binecuvântat pe Avram şi i-a zis: „Binecuvântat fie Avram de către Dumnezeul cel Preaînalt, care a zidit cerul şi pământul. [20] Vrednic de binecuvântare este Dumnezeu cel Preaînalt, pentru că i-a dat pe duşmani în mâinile tale." Şi [Avram] i-a dăruit o zecime din toate. [21] Regele Sodomei i-a zis lui Avram: „Mie dă-mi oamenii şi tu ia-ţi caii." [22] Avram i-a zis regelui Sodomei: „Voi întinde mâna către Dumnezeul cel Preaînalt, care a zidit cerul şi pământul, [23] [să mă pedepsească] dacă voi lua ceva dintr-ale tale, măcar o aţă sau o curea de la încălţări, ca să nu spui după aceea: «Eu l-am făcut bogat pe Avram». [24] Doar atât: ce-au mâncat tinerii, precum şi partea bărbaţilor care au mers cu mine – Eschol, Aunan, Mambre – partea aceasta o vor lua ei."

15 [1] După aceste întâmplări un cuvânt al Domnului a venit către Avram într-o vedenie şi i-a spus: „Nu te teme, Avrame, Eu te apăr. Răsplata îţi va fi foarte mare." [2] Avram zice: „Stăpâne, ce-mi vei da, căci eu mă duc fără să las nici un copil, iar fiul slujitoarei mele, Masek, este Damaskos Eliezer." [3] Şi Avram a zis: „Fiindcă nu mi-ai dat urmaşi, un slujitor mă va moşteni." [4] Şi îndată i-a venit un glas al Domnului şi i-a zis: „Nu el te va moşteni, ci acela care va ieşi din tine, el te va moşteni." [5] L-a dus afară şi i-a zis:

(Melchisedec nu era circumcis). Avram reprezintă Legea, Melchisedec, harul (Iustin, *Dialogul cu Trifon* 19,4). ♦ O ramură a iudaismului a văzut în preotul din Salem o figură mesianică (Evr. 5,5-10; 6,20; 7,1-10). ♦ „pâine şi vin": pentru creştini, prefigurarea euharistiei (*cf.* Daniélou, 1958, pp. 196-201).

14,19 Invocarea Dumnezeului Creator (de la κτίζω, de data aceasta) a permis dezvoltarea unei legende în jurul lui Melchisedec, preot păgân, idolatru, care a avut brusc viziunea creării cerului şi a pământului, descoperind existenţa unui Dumnezeu Creator.

14,22 „voi întinde mâna": gestul care însoţeşte un jurământ.

15,1 „întâmplări" (ῥήματα). Termenul grec înseamnă şi „întâmplări" şi „cuvinte". Ioan Gură de Aur îl înţelege în al doilea sens, comentând că Avram e vrednic să primească revelaţia divină pentru că a refuzat darurile regelui Sodomei, în 14,23. ♦ „vedenie": multe manuscrise precizează că această viziune a avut loc „noaptea". ♦ „te apăr": exact, „stau ca un scut peste tine", un termen militar, care va fi folosit de profeţi (Is. 31,5) în sens religios (ocrotirea poporului ales de către Dumnezeu).

15,2 „stăpâne" (δέσποτα), reluat în v. 8 (Stăpâne Doamne) este unic în Pentateuh. Corespunde formulei ebraice *'Adhonāy YHWH* din TM. ♦ „mă duc", cu sensul de „mor". Ioan Gură de Aur comentează verbul în sens filozofic: Avram, ca un adevărat înţelept, ştie că moartea e o „plecare", o „desprindere", o „eliberare" (*ibid., ad locum*). ♦ Ultima parte a versetului e neclară, TM fiind aici corupt. „Damaskos", „din Damasc"?

15,5 „stelele" sunt uneori opuse de comentatorii creştini „nisipului" din Gen. 13,16: aici ar fi vorba despre decendenţa cerească, despre Noul Legământ.

„Priveşte cerul şi numără-i stelele, dacă le poţi număra." I-a zis: „Aşa va fi seminţia ta."

[6] Avram a crezut în Dumnezeu şi [credinţa] i-a fost socotită dreptate.
[7] Apoi i-a zis: „Eu sunt Dumnezeul care te-a scos din ţinutul caldeenilor, ca să-ţi dau moştenire acest pământ." [8] A zis: „Stăpâne Doamne, după ce voi şti că-l voi moşteni?" [9] [Dumnezeu] i-a zis: „Ia pentru mine o junincă de trei ani, o capră de trei ani, un berbec de trei ani, o turturea şi un porumbel."
[10] El le-a luat pe toate pentru [Dumnezeu], le-a spintecat la mijloc şi a aşezat jumătăţile una în faţa celeilalte; dar păsările nu le-a spintecat. [11] Păsări [de pradă] au coborât peste trupuri, peste bucăţile tăiate, iar Avram s-a aşezat împreună cu ele. [12] Pe la apusul soarelui o toropeală a căzut peste

---

15,6 Verset citat în Rom. 4,3; Gal. 3,6; Iac. 2,23 cu privire la „justificarea" sau „îndreptăţirea" prin credinţă, cu o bogată exegeză, mai ales în lumea protestantă.

15,9 „pentru mine": Philon comentează amplu acest dativ (*Her.* 102-124), în sensul că omul primeşte totul în păstrare de la Dumnezeu şi trebuie să întoarcă totul sub formă de ofrandă. ♦ „porumbel": TM are un termen care se poate traduce, mai corect, prin „păsăruică". ♦ Origen dă, în *Com. Io.* VI,264-265, o listă de cinci animale care nu corespunde cu lista de aici. Pentru el, fiecare animal reprezintă un aspect al unei funcţii a lui Hristos. Despicarea în două a unora dintre ele trimite la taina Întrupării celui deopotrivă om şi Dumnezeu, în vreme ce nedespicarea păsărilor simbolizează unitatea divină. Pentru Philon, care dă o interpretare morală celor cinci animale, cifra 3 („trei ani") este semnul perfecţiunii, căci ea conţine „începutul, mijlocul şi sfârşitul" (*Her.* 125-127). Interpretarea a fost preluată de Metodiu al Olimpului (*Banchetul* V,110-111). După Diodor al Tarsului, animalele „de trei ani" simbolizează „cele trei generaţii" ale poporului eveu care vor fi exilate şi împilate, conform profeţiei de mai jos.

15,11 LXX nu precizează cum sunt aceste păsări. Am adăugat „de pradă" între paranteze, după TM, pentru a evita orice confuzie. Pentru Philon, aceste „păsări" care „coboară" sunt apucăturile rele ale sufletului (*Her.* 241-242). Pentru Targum, popoarele idolatre. Pentru Theodoret şi Chiril al Alexandriei, egiptenii care-i năpădesc pe evrei. ♦ „s-a aşezat": Avram stă ca un judecător în mijlocul păsărilor. TM are: „le-a alungat".

15,12 „toropeala" (ἔκστασις), ca în Gen. 2,21. Termenul ebraic corespunzător este *tar'dēmāh*. Plecând de la acest pasaj, Philon propune o teorie despre patru tipuri de extaz, replică la teoria lui Platon din *Phaidros* 244a-245b (*Her.* 240-266). Cele patru tipuri sunt: 1) rătăcirea minţii (în cazul maladiilor psihice); 2) stupoarea în faţa unui eveniment neaşteptat; 3) odihna minţii în timpul somnului (mintea „iese din sine", se odihneşte); 4) extazul propriu-zis, prin inspiraţie divină (specific profeţilor). O abordare completă a subiectului la Bădiliţă, S., 1996. Creştinii elenofoni vor interpreta „extazul" ca ieşire din sine sub efectul inspiraţiei divine (Iustin, *Dialogul cu Trifon* 115,3; Clement, *Stromate* I,85,3).

Avram şi, iată, o frică-ntunecoasă şi mare îl răpune. [13] Şi i s-a spus lui Avram: „Află că seminţia ta va sălăşlui într-un ţinut străin; îi vor înrobi, îi vor prigoni şi umili patru sute de ani. [14] Dar voi judeca Eu neamul care-i va înrobi. După aceea vor ieşi de acolo cu multă agoniseală, [15] iar tu vei pleca la părinţii tăi în pace, îngropat după frumoase bătrâneţi. [16] Abia urmaşii dintr-a patra generaţie se vor întoarce aici, fiindcă păcatele amoreilor nu şi-au împlinit până acum măsura." [17] Când soarele a ajuns la apus a izbucnit o flacără şi [s-a văzut] un cuptor fumegând şi vâlvătăi de foc trecând prin mijlocul bucăţilor tăiate în două. [18] În ziua aceea Domnul a făcut legământ cu Avram, zicând: „Seminţiei tale îi voi da pământul acesta, de la fluviul Egipt până la fluviul cel mare, fluviul Eufrat; [19] [ei îi voi da] pe cainiţi, pe cheneziţi, pe chedmoniţi, [20] pe chetei, pe fereziţi, pe raphaimi, [21] pe amorei, pe canaaneni, pe evei, pe gergesei şi pe iebusei."

16 [1] Sara, femeia lui Avram, nu-i năştea prunci, dar avea o slujnică egipteancă pe nume Agar. [2] Şi Sara i-a zis lui Avram: „Iată, Domnul m-a ferecat şi nu pot naşte. Intră la slujnica mea, ca să ai prunc de la ea." Avram a ascultat de vorba Sarei. [3] Atunci Sara, femeia lui Avram, a luat-o pe egipteanca Agar, slujnica ei – după zece ani de când Avram locuia în

---

15,13 „îi va umili" nu există în TM, nici în Fapte 7,6, unde acest verset este citat. ♦ „patru sute de ani", *cf.* Ex. 12,40-41: evreii ies din Egipt după patru sute de ani. Philon vorbeşte despre cele patru sute de patimi care înrobesc sufletul (*Her.* 269-270).

15,15 „îngropat": unele manuscrise au „trăind" frumoase bătrâneţi.

15,17 Vâlvătăile care trec printre bucăţile tăiate sunt interpretate de Philon ca o imagine a judecăţii lui Dumnezeu (*Her.* 311-312). Tot în cheie eshatologică interpretează pasajul şi Theodoret (focul sfârşitului lumii: *QG* 66), un element care susţine interpretarea fiind menţiunea „la apus".

15,18 Cele două fluvii sunt interpretate alegoric de Philon (*Her.* 315-316): Egiptul, „trupul", Eufratul, „bucuria" (cuvântul este apropiat etimologic de verbul εὐφραίνω, „a se bucura").

16,1 Sara şi Agar: în *De congressu*, Philon interpretează alegoric cele două femei, identificând-o pe Sara cu „înţelepciunea", iar pe Agar cu „cultura medie". Pe urmele pasajului din Gal. 4,24, creştinii vor vedea în Agar şi Sara simbolurile Vechiului şi Noului Legământ: primul, de pe Sinai, destinat robiei Legii, precum Agar; a doua, prin Iisus, destinat eliberării, precum Sara.

16,2 După LXX, „ca să ai prunc de la ea"; după TM, „poate voi dobândi prunci datorită ei". ♦ Dreptul mesopotamian îngăduia o asemenea practică, prin care o femeie îşi putea apropria copilul născut de o altă persoană.

Canaan – şi i-a dat-o de soaţă lui Avram, bărbatul ei. [4] Şi a intrat la Agar şi ea a zămislit. A văzut că a rămas grea şi de atunci stăpâna ei n-a mai avut nici o cinstire în ochii ei. [5] Sara i-a zis lui Avram: „Sunt nedreptăţită din pricina ta. Am dat-o pe slujnica mea la pieptul tău şi după ce a rămas grea am ajuns să nu mai am nici o cinstire în ochii ei. Dumnezeu să judece între mine şi tine." [6] Atunci Avram i-a zis Sarei: „Slujnica ta e în mâinile tale. Fă cu ea cum îţi pare mai bine." Sara a urgisit-o şi [Agar] a fugit de la faţa ei.

[7] Un înger al Domnului a găsit-o lângă izvorul de apă din pustiu, lângă izvorul de pe drumul Surului. [8] Şi îngerul Domnului i-a zis: „Agar, slujnica Sarei, de unde vii şi încotro te duci?" A zis: „Fug din faţa Sarei, stăpâna mea." [9] Îngerul Domnului i-a zis: „Întoarce-te la stăpâna ta şi pune-te, smerită, sub mâinile ei." [10] Şi i-a mai zis îngerul Domnului: „Voi înmulţi din belşug seminţia ta, de nici nu va putea fi numărată din cauza mulţimii." [11] Şi i-a mai zis îngerul Domnului: „Iată, tu ai rămas grea şi vei naşte un fiu; îl vei numi Ismael, fiindcă Dumnezeu a dat ascultare smereniei tale. [12] Va fi un om necioplit: mâinile lui vor fi împotriva tuturor şi mâinile tuturor vor fi împotriva lui; îşi va pune sălaşul dimpotriva tuturor fraţilor săi." [13] Agar a

---

16,5 „din pricina ta": Philon (*QG* III,23), care ţine să salveze obrazul Sarei-Înţelepciune cu orice chip, nu vede o acuză la adresa lui Avram, ci se gândeşte că expresia greacă poate să însemne: „din momentul în care" (ţi-am dat slujnica).

16,7 Philon a consacrat un tratat special fragmentului Gen. 16,7-14 (*De fuga*). ♦ „izvor de apă": locul e cu totul special, potrivit pentru o hierofanie, dat fiind că un „izvor de apă vie" e o raritate în pustiu.

16,11 Ismael: LXX nu păstrează jocul de cuvinte din ebraică, între Ismael şi verbul *şāma'* care înseamnă (Dumnezeu) „a ascultat". Philon ştie că există un raport etimologic, în ebraică, între cele două cuvinte, dar interpretează altfel: Ismael înseamnă „ascultarea de Dumnezeu", fapt care aminteşte că Agar fost învăţată de cuvintele auzite, iar Ismael este, simbolic, „omul capabil să asculte şi să înveţe" (*Fuga* 208; *Mut.* 202). ♦ După Philon, Agar reprezintă aici sufletul nedesăvârşit,care aude o voce interioară şi se converteşte la Înţelepciune, adică se întoarce la Sara.

16,12 „necioplit" (ἄγροικος). În TM apare aici un termen foarte dur, *pere'* „măgar sălbatic", dar LXX ţine să îndulcească puţin epitetul. Aquila şi Symmachos traduc, amândoi, prin ἄγριος („sălbatic").

16,13 Numele dat de Agar Celui care i-a vorbit – „Tu, Dumnezeul care s-a uitat la mine" – este echivalarea ebr. *'attāh 'ēl ro'ī*. Greaca dă explicaţia sub forma afirmativă: „Am văzut faţa, ἐνώπιος, Celui care s-a lăsat văzut de mine", pe când TM are o formă interogativă şi alt sens: „Oare într-adevăr aici am văzut, după ce m-a văzut/spatele Celui care m-a văzut?" (*'aḥarēy* putând să însemne „spatele" sau „după ce").

strigat numele Domnului care-i grăise: „Tu, Dumnezeule, care te-ai uitat la mine", căci a zis: „Am văzut faţa Celui care s-a lăsat văzut de mine." [14] De aceea a numit izvorul, „Izvorul Celui pe care l-am văzut în faţă". Era la mijloc, între Cades şi Barad.

[15] Agar i-a născut lui Avram un fiu şi Avram l-a numit pe fiul pe care i l-a născut Agar, Ismael. [16] Avram avea optzeci şi şase de ani când Agar i l-a născut pe Ismael lui Avram.

17 [1] A fost aşa: când Avram avea nouăzeci şi nouă de ani, Domnul i s-a arătat şi i-a zis: „Eu sunt Dumnezeul tău. Fii plăcut dinaintea Mea, neprihănit [2] şi voi încheia legământ între Mine şi tine şi te voi spori foarte tare." [3] Atunci Avram a căzut cu faţa la pământ, iar Dumnezeu i-a vorbit, zicându-i: [4] „Şi eu, iată, [închei] legământul Meu cu tine, şi vei fi tatăl multor neamuri. [5] Şi nu te vei mai numi Avram, ci numele tău va fi Avraam, fiindcă te-am făcut tatăl multor neamuri. [6] Te voi înmulţi foarte, foarte tare, voi face din tine neamuri întregi şi regi vor ieşi din tine. [7] Voi statornici legământul Meu între Mine şi tine şi seminţia ta de după tine, neam de neamul vostru, ca un legământ veşnic: Eu să fiu Dumnezeul tău şi al seminţiei de după tine. [8] Ţie şi seminţiei tale de după tine vă voi da ţinutul în care locuieşti, tot ţinutul Canaanului, în stăpânire veşnică, iar eu le voi fi lor Dumnezeu." [9] Dumnezeu i-a mai zis lui Avraam: „Iar tu vei păzi legământul Meu, tu şi seminţia ta de după tine, neam de neamul lor. [10] Acesta

---

16,14 În TM, izvorul se numeşte *Laḥay-ro'ī*, conţinând ideea de viaţă (*ḥay*). În LXX această ideea este absentă.

17,1 Prima ocurenţă a expresiei „Dumnezeul tău" (sau „Dumnezeul meu"), corespunzând ebraicului *'El Şadday*. Dumnezeu alege şi este ales, în termeni de exclusivitate, prin legământ.

17,5 LXX nu redă jocul sonor din TM între *'Abh'rāhām* şi expresia *'abh-hamōn*, „tatăl unei mulţimi". Philon crede că numele vechi, Avram, trebuie tradus prin „tatăl care se înalţă" (μετέωρος), aluzie la interesul lui Avram pentru astrologie, iar numele nou, Avraam, înseamnă „tată ales al sunetului" (ἦχος), migraţia fiind indicată prin alpha suplimentar (*Mut.* 66-76; *Cher.* 7; *Gig.* 62-64; *Abr.* 81-84; *QG* III,43).

17,10 „tăiaţi împrejur": după Philon, circumcizia înseamnă suprimarea a ceea ce este de prisos din partea „masculină" a spiritului, conotată pozitiv (*QG* III,47-48). ♦ Plecând de la Rom. 4,9-12, Părinţii vor insista asupra faptului că Avram a fost „îndreptăţit" prin credinţă înainte de circumcizie. După ei, tăierea împrejur trupească nu este necesară (Iustin, *Dialogul cu Trifon* 23,3-5; Irineu, *Dem.* 24), adevărata, singura circumcizie fiind aceea spirituală (Rom. 2,28-29), hristică (Col. 2,11), adică botezul (Origen, *Hom. Gen.* III,4-7).

este legământul pe care-l vei păzi, cel dintre Mine şi voi şi seminţia ta de după tine, neam de neamul lor: toţi cei de parte bărbătească vor fi tăiaţi împrejur, [11] veţi fi tăiaţi de carnea prepuţului vostru şi acesta va fi semnul legământului între Mine şi voi. [12] Toţi pruncii de opt zile de parte bărbătească vor fi tăiaţi împrejur: neam de neamul vostru, cel născut în casa ta ori cel cumpărat de la orice fiu de străin, care nu-i din seminţia ta. [13] Şi cel născut în casa ta şi cel cumpărat va fi tăiat împrejur şi va fi legământul Meu în trupul vostru ca legământ veşnic. [14] Cât despre cel de parte bărbătească netăiat împrejur, căruia nu i se va tăia carnea prepuţului în ziua a opta, sufletul acela va fi stârpit din neamul său, pentru că a rupt legământul Meu."

[15] Apoi Dumnezeu i-a zis lui Avraam: „Sara, femeia ta, nu se va mai numi Sara, ci Sarra va fi numele ei. [16] O voi binecuvânta şi-ţi voi da un copil de la ea, pe care îl voi binecuvânta, iar din el se vor naşte neamuri şi regi ai neamurilor vor ieşi din el." [17] Avraam a căzut cu faţa la pământ, a râs şi a zis în gândul său: „Oare i se va naşte prunc unui om de o sută de ani? Oare

---

17,11 Cuvântul grec ἀκροβυστία, „prepuţ", nu este atestat înaintea LXX. Pentru Părinţi, tăierea împrejur a lui Avram este un „semn" care prefigurează o realitate mai importantă (Iustin, *Dialogul cu Trifon* 23,4; Irineu, *Adv. haer.* IV,15,2).

17,12 Datorită cifrei 8, menţionată aici, creştinii vor spune că adevărata tăiere împrejur va avea loc în ziua învierii lui Hristos (Iustin, *Dialogul cu Trifon* 41,4).

17,14 „cel de parte bărbătească" nu se referă aici la pruncii necircumcişi, ci la bărbaţii maturi care vor refuza tăierea împrejur. ♦ „a opta zi" lipseşte din TM: aici are sens de „chiar şi în ziua sabatului", când în mod firesc nu se putea practica circumcizia. LXX susţine aşadar preeminenţa circumciziei asupra sabatului.

17,15 Dublarea lui „r" în LXX nu corespunde modificării numelui ebraic al Sarei, din *Śāray* în *Śārāh*. Prima formă este un feminin arhaic al lui *Śār* „prinţ", „căpetenie". Philon a crezut că *yod* final de la *Śāray* era sufixul de persoana întâi şi a explicat că, prin schimbarea numelui, s-a trecut de la „cârmuirea *mea*" (sensul lui „Sara") la „cea care cârmuieşte" (sensul lui „Sarra"). Tot el interpretează dublul *ro* prin valoarea numerică a acestei litere, 100: Sarra cârmuieşte.

17,16 Binecuvântarea Sarrei. După Philon, Sarra-Virtutea va avea o posteritate bogată (*Mut.* 148-151; *QG* III,54). În sens istoric, versetul prevesteşte înmulţirea evreilor în Egipt. Pentru creştini, fecunditatea acestei femei sterpe prevesteşte „fecunditatea" Bisericii neamurilor. Versetul trimite şi la 1Rg. 2,6, cântarea Anei (Origen, *Hom. 1Rg.* 1,18; Theodoret, *Q 1Rg.* 3).

17,17 Numele *Yiṯḥāq* face, în ebraică, un joc de cuvinte cu rădăcina care înseamnă „a râde" (ṮḤQ). LXX nu poate reda această apropiere etimologică. Unii Părinţi văd o aluzie la râsul lui Avraam în cuvintele lui Iisus din In. 8,56: „Avraam a văzut ziua mea şi s-a bucurat": naşterea lui Isaac prefigurează aşadar „ziua" lui Iisus, Întruparea.

va naşte Sarra la nouăzeci de ani?" [18] Însă Avraam a zis către Dumnezeu: „Fie ca Ismael acesta să trăiască înaintea Ta." [19] Şi Dumnezeu i-a zis lui Avraam: „Da, iată, Sarra, femeia ta, îţi va naşte un fiu, pe care îl vei numi Isaac; şi Eu voi face legământ cu el, un legământ veşnic, cu el şi cu seminţia de după el. [20] Cât despre Ismael, iată că te-am ascultat. Iată, l-am binecuvântat, îl voi spori şi-l voi înmulţi foarte tare. Va naşte douăsprezece neamuri şi voi face din el un neam mare. [21] Dar legământul Meu îl voi statornici cu Isaac, fiul pe care ţi-l va naşte Sarra la anul, pe vremea aceasta."

[22] Dumnezeu a terminat de vorbit şi s-a înălţat de la Avraam. [23] Atunci Avraam l-a luat pe Ismael, fiul lui, pe toţi slujitorii născuţi în casa lui şi pe toţi cei cumpăraţi şi a tăiat, chiar în ziua aceea, prepuţurile tuturor celor de parte bărbătească, aşa cum îi grăise Dumnezeu. [24] Avraam avea nouăzeci şi nouă de ani când şi-a tăiat carnea prepuţului. [25] Ismael, fiul lui, avea treisprezece ani când i s-a tăiat carnea prepuţului. [26] În ziua aceea au fost tăiaţi împrejur Avraam şi Ismael, fiul lui. [27] El i-a tăiat împrejur pe toţi bărbaţii din casa lui, pe slujitorii născuţi la el şi pe cei cumpăraţi de la alte neamuri.

18 [1] Dumnezeu i s-a arătat lângă stejarul lui Mambre, pe când el şedea la intrarea cortului său, într-o amiază. [2] Şi-a ridicat ochii, a privit şi, iată, trei bărbaţi s-au oprit deasupra lui. Văzându-i, a alergat în întâmpinarea lor, tocmai de la intrarea cortului, s-a închinat până la pământ [3] şi a zis: „Doamne,

---

17,18 „acesta" nu există în TM.

17,20 LXX: „douăsprezece neamuri", TM: „douăsprezece căpetenii".

17,22 „s-a înălţat" sau „a plecat".

18,1 „stejarul", după Iustin, *Dialogul cu Trifon* 86,5 prefigurează lemnul crucii.

18,2 „trei bărbaţi" (ἄνδρες): personaje misterioase, care au dat naştere multor interpretări în tradiţia iudaică şi creştină. După Philon, ar fi o „viziune a lui Dumnezeu" înconjurat de puterile Sale principale („puterile" au un rol fundamental în angelologia philoniană). Într-un fragment păstrat doar în armeană, Philon scrie că cele trei personaje sunt simple aparenţe, deoarece Dumnezeu este „neschimbător", iar cuvântul „bărbat" trimite la natura „masculină" a divinităţii, ea însăşi neavând nici un nume, doar cele două puteri ale Sale se numesc „Domnul" şi „Dumnezeu". ♦ Marea problemă exegetică este alternanţa singular-plural. Tradiţia midraşică atribuie câte o funcţie diferită fiecărui personaj: 1) vestirea naşterii lui Isaac; 2) distrugerea Sodomei; 3) vindecarea lui Avraam după circumcizie. În sec. II, creştinii au văzut manifestarea Cuvântului lui Dumnezeu, însoţit de doi îngeri (Iustin, *Dialogul cu Trifon* 56-59). El singur va vorbi în versetele următoare. Pentru Origen şi pentru antiohieni, cei trei sunt îngeri (*Com. Io.* II,144; XIII,214). Alţi exegeţi (Chiril al Alexandriei) vor vedea aici simbolul Treimii.

dacă am găsit har în fața Ta, nu trece pe lângă slujitorul Tău. [4] Să se ia apă
și să vă spele picioarele, să vă răcoriți sub copac, [5] și-am să iau pâine și veți
ospăta, iar după aceea veți pleca în drumul vostru, de la care v-ați abătut
pentru slujitorul vostru." Ei au răspuns: „Fă cum zici." [6] Avraam s-a grăbit
spre cort, la Sarra, și i-a zis: „Ia și frământă repede trei măsuri de făină albă
și pregătește turte." [7] Apoi Avraam a alergat la cireadă și a luat un vițel
fraged și frumos și i l-a dat unei slugi, zorind-o să-l gătească. [8] Apoi a luat
unt, lapte și vițelul gătit și a pus masa, iar ei au ospătat. Și el stătea lângă
dânșii sub copac.

[9] L-a întrebat: „Unde este Sarra, femeia ta?" El a răspuns: „Uite, în
cort." [10] I-a zis: „Mă voi întoarce la tine la anul, pe vremea aceasta, iar Sarra,
femeia ta, va avea un fiu." Sarra a auzit de la ușa cortului, căci stătea în spa-
tele lui. [11] Avraam și Sarra erau bătrâni, înaintați în zile, iar Sarra încetase
să mai aibă cele firești pentru o femeie. [12] Așadar Sarra a râs în sinea ei,
zicând: „Nu mi s-a întâmplat aceasta până acum, iar stăpânul meu e bătrân."
[13] Domnul i-a zis lui Avraam: „De ce Sarra a râs în sinea ei spunând: «Oare
voi naște cu adevărat, doar sunt bătrână?» [14] Este oare vreun lucru pe care
Dumnezeu să nu-l poată face? La anul pe vremea aceasta am să mă întorc la
tine și Sarra va avea un fiu." [15] Dar Sarra a tăgăduit și-a zis: „N-am râs",
căci s-a înfricoșat. El a zis: „Ba ai râs."

18,4 Origen atrage atenția că, după In. 13,5, Iisus a spălat picioarele apostolilor, în vreme ce Avraam se mulțumește doar să dea poruncă (*Com. Io.* XXXII,46-47). *Cf.* și Origen, *Com. Gen.* IV.

18,6 „turte", exact „pâinițe ascunse", termen care a incitat la comentarii alegorice (discursul despre Dumnezeu este secret, „ezoteric": Philon, *QG* IV,8; *Sacrif.* 60; Clement, *Stromate* V,80,3; Origen, *Hom. Lev.* XIII,3). Pentru Origen (*Hom. Gen.* IV,1), „turtele" sunt o imagine a „pâinii mistice".

18,7 „vițel": Origen vede aici simbolul lui Iisus „dăruit" lumii prin jertfă (*Hom. Gen.* IV,2).

18,8 „au ospătat": după exegeții antici, a fost o aparență de ospăț. Aceeași scenă apare în Testamentul lui Avraam, unde îngerul care aduce vestea iminentei morți a Patriarhului mănâncă „în mod aparent".

18,10 „la anul, pe vremea aceasta": TM are „în timpul vieții". ♦ „în spatele lui": pentru Philon, Sarra, care stă în spatele lui Avraam este Virtutea care se ține după omul virtuos (*QG* IV,13). Pentru Origen, Sarra reprezintă poporul care-l urmează pe Avraam, care îl reprezintă pe Dumnezeu (*Hom. Gen.* IV,4).

18,12 Acest verset se află pe listele rabinice care denunță corecturile aduse de traducătorii alexandrini textului ebraic. În TM Sarra spune: „Acum, că m-am trecut, mai este plăcere pentru mine?"

[16] Apoi bărbaţii s-au ridicat şi au plecat de acolo, privind spre Sodoma şi spre Gomora, iar Avraam mergea împreună cu ei, să-i petreacă. [17] Şi Domnul a zis: „Oare voi ascunde slujitorului Meu, Avraam, ce voi face? [18] Avraam va ajunge un neam mare şi numeros, şi prin el vor fi binecuvântate toate neamurile pământului. [19] Căci am ştiut că le va da poruncă fiilor săi şi celor din casa lui şi că vor păzi căile Domnului; vor face dreptate şi judecată, iar Dumnezeu îi va aduce lui Avraam tot ce i-a spus." [20] Domnul a zis: „Strigătul împotriva Sodomei şi Gomorei sporeşte, iar păcatele lor sunt foarte mari. [21] De aceea voi coborî, să văd dacă ei făptuiesc întocmai ce spune strigătul ajuns până la Mine. Iar dacă nu, să ştiu." [22] Şi bărbaţii s-au întors de acolo şi au plecat la Sodoma, iar Avraam stătea în faţa Domnului. [23] Atunci, apropiindu-se, Avraam a zis: „Oare îl vei nimici pe cel drept laolaltă cu cel păcătos şi dreptul va fi totuna cu păcătosul? [24] Dacă sunt cincizeci de drepţi în cetate, ai să-i nimiceşti? Nu vei cruţa întreg locul pentru cei cincizeci de drepţi, dacă sunt acolo? [25] Nu, n-ai să faci asta: să-l ucizi pe drept laolaltă cu cel păcătos, căci dreptul nu e totuna cu păcătosul. Oare Tu, Judecătorul întregului pământ, nu vei face dreptate?" [26] Domnul a zis: „Dacă în cetatea Sodomei găsesc cincizeci de oameni drepţi, voi cruţa tot locul acela pentru ei." [27] Avraam a zis: „M-am apucat eu să-i vorbesc Domnului, eu, care sunt pământ şi cenuşă. [28] Dar dacă din cei cincizeci de drepţi vor lipsi cinci, vei nimici din pricina celor cinci întreaga cetate?" A zis: „N-o voi nimici, dacă voi găsi acolo patruzeci şi cinci." [29] [Avraam] a continuat să-I vorbească şi a zis: „Dar dacă se găsesc acolo patruzeci?" A zis: „N-o voi nimici, pentru cei patruzeci." [30] A zis: „Iartă-mă, Doamne, mai spun o vorbă: dar dacă se vor găsi treizeci?" I-a zis: „N-o voi nimici, dacă voi găsi acolo treizeci." [31] Şi a continuat: „Fiindcă pot să-I vorbesc Domnului: dacă se găsesc acolo douăzeci?" A zis: „N-o voi nimici, pentru cei douăzeci." [32] A mai zis: „Iartă-mă, Doamne, mai spun o singură vorbă: dacă se vor găsi acolo zece?" I-a zis: „N-o voi nimici, pentru cei zece." [33] Şi Domnul s-a dus, după ce a încetat a-i grăi lui Avraam, iar Avraam s-a întors la sălaşul său.

18,17 „slujitorul" lipseşte din TM. Philon citează acest verset numindu-l pe Avraam „prieten al lui Dumnezeu", titlu ce-i va fi acordat patriarhului în Iac. 2,23, apoi în Clement Romanul 10,1.

18,20 Text ambiguu: poate fi înţeles (dar mai puţin plauzibil) şi: „strigătele celor din Sodoma", adică ale celor care nu mai suportă păcatele ce se comit sub ochii lor.

18,27 „pământ şi cenuşă": umilinţa omului (Philon, *Deus* 161; *Her.* 30; *Somn.* I,214; *QG* IV,28; Vasile cel Mare, *De fide* 1).

19 [1] Cei doi îngeri au ajuns la Sodoma pe seară. Lot şedea lângă poarta Sodomei. Văzându-i, s-a ridicat şi le-a ieşit în întâmpinare, s-a aruncat cu faţa la pământ [2] şi a zis: „Domnii mei, abateţi-vă pe la casa slujitorului vostru, opriţi-vă să vă spălaţi picioarele. Mâine o să vă sculaţi în zori şi-o să plecaţi în drumul vostru." Ei au zis: „Nu, ne vom opri în piaţă." [3] Dar [Lot] a stăruit cu sila şi ei s-au abătut pe la el şi au intrat în casa lui. Şi le-a pregătit un ospăţ, le-a copt azime, iar ei au mâncat. [4] Iar înainte de culcare, bărbaţii din cetate, sodomiţii, au înconjurat casa, de la cel mai tânăr până la cel mai bătrân, tot poporul laolaltă. [5] Şi au început să-l strige pe Lot, zicându-i: „Unde sunt bărbaţii care au intrat la tine astă seară? Adu-ni-i, ca să ne împreunăm cu ei." [6] Dar Lot a ieşit în faţa uşii şi a închis-o după sine. [7] Şi le-a zis: „Nu, fraţilor, nu faceţi rău! [8] Iată, eu am două fete care n-au cunoscut bărbat. Vi le aduc şi bucuraţi-vă de ele cum poftiţi. Dar nu faceţi nici o nelegiuire împotriva acestor bărbaţi, căci ei au intrat sub acoperişul casei mele." [9] Ei însă i-au zis: „Pleacă de-aici, venetic ce eşti! O faci pe judecătorul? Acuşi te ruşinăm pe tine mai degrabă decât pe ei." Şi s-au năpustit asupra lui Lot şi s-au apropiat să spargă uşa. [10] Dar bărbaţii şi-au întins mâinile şi l-au tras pe Lot la ei, în casă, şi au zăvorât uşa; [11] iar pe cei de la uşa casei i-au lovit cu orbire, de la mic până la mare, de s-au lăsat să mai caute uşa.

[12] Bărbaţii i-au zis lui Lot: „Ai pe cineva dintre ai tăi aici, în cetate: gineri, fii sau fiice? Sau pe altcineva? Ia-i din locul acesta, [13] pentru că vom nimici locul acesta. Căci strigătul [despre faptele] lor s-a urcat dinaintea Domnului, iar Domnul ne-a trimis să ştergem [cetatea] de pe faţa pământului." [14] Lot s-a dus şi le-a grăit ginerilor lui, care se însuraseră cu fetele sale: „Sculaţi-vă şi ieşiţi din locul acesta, fiindcă Domnul şterge cetatea de pe faţa pământului." Dar ginerilor li s-a părut că-şi râde de ei. [15] Când s-a făcut ziuă, îngerii l-au grăbit pe Lot, zicându-i: „Scoală-te, ia-ţi femeia şi pe

---

19,1 Pentru toată tradiţia, cei doi îngeri sunt doi dintre cei „trei bărbaţi" din capitolul precedent. Pentru Philon, ei sunt cele două Puteri, diferite de Fiinţa supremă (*Abr.* 142-146). Un fragment transmis de Procopios (370C) sugerează că este vorba despre Fiul şi Duhul Sfânt. ♦ În raport cu Avraam, Lot este nedesăvârşitul, cel care înaintează spre desăvârşire (Philon, Origen).

19,3 Cuvântul „azimă", în greacă, nu este atestat înaintea acestui verset.

19,9 „te ruşinăm": de fapt, „îţi facem rău", „ţi-o coacem".

19,11 „orbire", „nevedere": după Philon, Sodoma înseamnă „orbire" (*Ebr.* 222; *QG* II,43).

cele două fete ale tale şi ieşi, ca să nu pieri şi tu împreună cu nelegiuirile cetăţii." [16] Ei s-au tulburat. Atunci îngerii i-au apucat de mână, pe el, pe femeia şi pe cele două fete ale sale, pentru că Domnul vroia să-i cruţe. [17] Şi a fost aşa: când i-au scos afară au zis: „Scapă şi mântuieşte-ţi sufletul. Nu te uita înapoi şi nu adăsta prin ţinuturile din preajmă. Fugi în munţi, ca să nu fii înşfăcat şi tu laolaltă cu ceilalţi." [18] Dar Lot le-a zis: „Te rog, Doamne, [19] fiindcă slujitorul Tău a găsit milă înaintea Ta şi fiindcă ţi-ai arătat cu mărinimie dreptatea faţă de mine, scăpându-mi sufletul, şi fiindcă nu am cum rămâne teafăr până la munte fără să dea prăpădul peste mine, [20] iată cetăţuia aceasta pe-aproape, ca să scap acolo, e mică, acolo-mi voi găsi scăpare. Nu-i aşa că-i mică? Şi sufletul meu va rămâne în viaţă." [21] Şi i-a zis: „Am ţinut seamă şi de asta pentru tine: n-am să dărâm cetatea despre care mi-ai vorbit. [22] Grăbeşte-te să scapi acolo, căci nu-Mi pot duce fapta la îndeplinire până nu vei fi intrat tu acolo." De aceea a numit cetatea Segor. [23] Soarele a ieşit pe pământ, Lot a intrat în Segor [24] şi Domnul a revărsat peste Sodoma şi peste Gomora foc şi pucioasă din cer, de la Domnul [25] şi a nimicit cetăţile, precum şi toate împrejurimile, pe toţi locuitorii din cetăţi şi tot ce răsărea din pământ. [26] Atunci femeia lui s-a uitat înapoi şi s-a făcut stâlp de sare.

19,16 LXX: „s-au tulburat", în vreme ce TM are „a ezitat", „a şovăit", referindu-se la Lot, nu la gineri.

19,18 Lot se adresează mai întâi îngerilor şi apoi lui Dumnezeu (plural-singular).

19,20 LXX nu are jocul de cuvinte, pe care-l are TM, între *ṣā'îr* („mic") şi numele cetăţii, *Ṣo'ar*, transcris în greacă, Segor (v. 22).

19,21 „am ţinut seamă": am tradus o expresie foarte rară, *litt.* „ţi-am admirat faţa". Verbul este θαυμάζω, care înseamnă de obicei „a se mira". Secvenţa are exact sensul următor: „am admirat faţa, persoana ta", adică, „am ţinut cont de tine".

19,24 Comentariile antice (Philon, *QG* IV,51; Iustin, *Dialogul cu Trifon* 129,1; Irineu, *Adv. haer.* III,6,1; Eusebiu, *DE* V,8) fac deosebirea între „Domnul" care revarsă foc, de la începutul versetului, şi „Domnul" de la care se revarsă focul, primul fiind Cuvântul celui de-al doilea, Dumnezeul suprem. ♦ Distrugerea Sodomei este amintită, în alte cărţi biblice, ca exemplu al mâniei divine, care nimiceşte păcătoşii prin foc (după ce i-a nimicit prin apă, la potop). Ex.: Deut. 29,22; Is. 1,9; 13,19; Ier. 49,18; 50,40; Am. 4,11; Înţ. 10,6-7). Exegeţii antici ştiu că există în Siria urme ale acestui dezastru (Philon, *Mos.* II,56; *Abr.* 140-141).

19,26 Philon vede în întoarcerea femeii semnul unei greşeli grave: femeia se întoarce spre lucrurile materiale, ea doreşte să se întoarcă în Sodoma, regretă Sodoma (Philon, *QG* IV,52; *Fuga* 121-125; *Leg.* III,213). După Înţ. 10,7, stâlpul de sare este un memorial al sufletului necredincios. Iisus o citează pe femeia lui Lot ca exemplu al celui care are

[27] Iar Avraam s-a sculat dis-de-dimineaţă, s-a dus în locul unde stătuse dinaintea Domnului [28] şi s-a uitat spre Sodoma, spre Gomora şi spre ţinuturile din împrejurimile lor: şi, iată, o vâlvătaie urca din pământ, ca fumul coşului unui cuptor. [29] Şi a fost aşa: când a nimicit toate cetăţile din împrejurimi, Dumnezeu şi-a amintit de Avraam şi l-a scos pe Lot din mijlocul prăpădului cu care Domnul nimicea cetăţile unde locuise Lot.

[30] Apoi Lot a plecat din Segor, a urcat şi s-a aşezat în munte, împreună cu cele două fete ale sale. Căci se temea să locuiască în Segor. Şi a locuit în peşteră împreună cu cele două fete. [31] Iar cea mai mare a zis către cea mai mică: „Tatăl nostru e bătrân şi în ţinutul acesta nu-i nimeni care să intre la noi, aşa cum se obişnuieşte pe tot pământul. [32] Hai să-i dăm să bea vin tatălui nostru şi să ne culcăm cu el, ca să izvodim dintr-însul o seminţie." [33] Şi în noaptea aceea i-au dat tatălui lor să bea vin, iar cea mai mare a intrat şi s-a culcat cu tatăl ei în noaptea aceea. El însă n-a ştiut nici când ea s-a culcat, nici când s-a sculat. [34] A doua zi, cea mai mare i-a zis celei mai mici: „Iată, eu m-am culcat ieri cu tatăl nostru. Să-i dăm să bea vin şi în noaptea aceasta şi intră şi culcă-te şi tu cu el; şi vom izvodi o seminţie dintr-însul." [35] Aşadar i-au dat să bea vin tatălui lor şi în noaptea aceea, iar mezina a intrat şi s-a culcat cu tatăl ei, şi el n-a ştiut nici când ea s-a culcat,

---

grijă de bunurile sale, în mod egoist, desigur (Lc. 17,31-33; Mc. 13,16). Irineu dă stelei o conotaţie pozitivă, identificând-o cu Biserica statornică, „sarea pământului" (*Adv. haer.* IV,31,1 şi IV,33,9). ♦ Formula „a nu se uita înapoi", susţinută de cuvântul lui Iisus din Lc. 9,62, devine o temă importantă a teologiei spirituale a lui Origen, care apropie cuvintele respective de Filip. 3,13 („a tinde înainte") (*Hom. Ier.* XIII,3). Aceeaşi temă, a „epectazei" („avansarea/tinderea înainte", „progresarea necurmată") va deveni una din principalele teme la Grigore al Nyssei. *Cf.*, de asemenea, pentru exemplul femeii lui Lot, Chiril al Ierusalimului, *Cat. Myst.* I,8.

19,30 Incestul lui Lot: episodul vrea să explice originea a două popoare, moabiţii şi amaniţii, despre care se va spune, în Deut. 23,4, că vor fi excluşi din adunarea Domnului. Nici LXX, nici TM nu transmit un blam împotriva acestui incest, dat fiind că Lot nu este conştient de el, iar fiicele acţionează din necesitate, pentru a-şi asigura posteritatea. Philon totuşi le condamnă pe cele două fiice pentru faptul de a-şi fi dorit copii peste voinţa lui Dumnezeu (*Post.* 175-177). De aceea copiii vor fi blestemaţi. Irineu transmite o cu totul altă interpretare a episodului: Lot este figura Tatălui unic (în polemică antimarcionistă), iar fiicele sale reprezintă „cele două Testamente" (*Adv. haer.* IV,31,2-3). În această cheie, Lot ar fi chiar figura lui Hristos, în care-şi au originea ambele Testamente.

19,37 „Moab": LXX traduce etimologia ebraică: „ieşit din tatăl [meu]" (*mi-'abh*). La fel, pentru numele „Amman", „fiul neamului meu" (TM *ben-'ammī*).

nici când s-a sculat. [36] Şi amândouă fiice ale lui Lot au rămas grele de la tatăl lor. [37] Cea mare a născut un fiu şi l-a numit Moab, zicând: „E de la tatăl meu." El este părintele moabiţilor, trăitori până în ziua de astăzi. [38] Şi cea mică a născut tot un fiu şi l-a numit Amman, „fiul neamului meu". Acesta este părintele ammaniţilor, trăitori până în ziua de astăzi.

20 [1] De acolo, Avraam s-a mişcat spre ţinutul dinspre miazăzi şi s-a aşezat între Cades şi Sur şi şi-a făcut sălaş la Gerara. [2] Iar despre femeia lui, Sarra, Avraam a zis: „Este sora mea." Se temea să spună: „Este femeia mea", ca să nu-l ucidă bărbaţii din cetate din pricina ei. Abimeleh, regele cetăţii, a trimis oameni şi a luat-o pe Sarra. [3] Dumnezeu însă a venit la Abimeleh, noaptea, în vis, şi i-a zis: „Iată, vei muri din pricina femeii pe care ai luat-o, căci are bărbat." [4] Dar Abimeleh nu se atinsese de ea. A zis: „Doamne, vei omorî un neam neştiutor şi drept? [5] Nu mi-a spus el însuşi: «Este sora mea» şi ea mi-a spus: «Este fratele meu»? Am făcut aceasta cu inimă curată şi mâini nevinovate." [6] Dumnezeu i-a spus, în vis: „Eu am ştiut că ai făcut aceasta cu inimă curată şi te-am ferit să păcătuieşti împotriva Mea. De aceea nu te-am lăsat să te atingi de ea. [7] Acum însă dă-i omului femeia înapoi, fiindcă e profet şi se va ruga pentru tine şi vei trăi. Dar de nu i-o dai înapoi, află că veţi muri şi tu şi toate ale tale."

[8] A doua zi Abimeleh s-a sculat dis-de-dimineaţă, şi-a chemat toate slugile, a povestit lucrurile acestea în auzul lor, iar oamenii s-au înspăimântat foarte tare. [9] Apoi Abimeleh l-a chemat pe Avraam şi i-a zis: „De ce ne-ai făcut una ca asta? Oare ţi-am greşit noi cu ceva? De ce-ai adus un

---

20,2 „din pricina ei" lipsesc din TM. ♦ Philon interpretează alegoric episodul din acest capitol. Avraam este „înţeleptul", iar Sarra, „virtutea" care îi aparţine de drept înţeleptului (*QG* IV,61). Origen merge mai departe şi vede în episod iniţierea întru înţelepciune/credinţă a lui Abimeleh, care devine astfel *typos*-ul Bisericii neamurilor (*Hom. Gen.* VI).

20,3 „are bărbat": *litt.* „face casă împreună cu un bărbat".

20,4 „neştiutor": se înţelege: „care nu-şi cunoaşte vina". Abimeleh nu ştie că Sarra este soţia lui Avraam. Se introduce ideea de greşeală fără de voie.

20,5 „cu inimă curată şi mâini nevinovate", *litt.* „cu inimă curată şi în dreptatea mâinilor" – TM: „în deplinătatea inimii şi în curăţia mâinilor".

20,6 Abimeleh are „inima curată". Origen (*ibid.*) vede aici superioritatea lui Abimeleh faţă de Faraon. Unele comentarii rabinice se întreabă însă dacă şi mâinile lui Abimeleh erau tot atât de curate ca şi inima lui?

20,7 Avraam este numit „profet". Despre acest titlu conferit lui Avraam, *cf.* Philon, *Her.* 258 (orice om virtuos este profet) şi *QG* IV,66. După acest ultim pasaj, Avraam şi-a dovedit harul profetic prin aceea că a ştiut dinainte că Abimeleh nu se va atinge de Sarra.

asemenea păcat asupra mea şi asupra domniei mele? Mi-ai făcut ceea ce nimeni n-ar face niciodată." [10] Abimeleh i-a zis lui Avraam: „Ce-ai avut de gând făcând aceasta?" [11] Avraam a zis: „Mi-am spus: în locul acesta sigur nu există frică de Dumnezeu şi mă omoară din pricina femeii mele. [12] Apoi, ea îmi este cu adevărat soră, după tată, nu şi după mamă. Mi-a ajuns soţie. [13] S-a făcut aşa: când Dumnezeu m-a scos din casa tatălui meu, eu i-am zis: «Fă-mi acest bine: oriunde vom merge, spune despre mine: 'Este fratele meu.'»" [14] Atunci Abimeleh a luat o mie de didrahme, oi, viţei, slujitori şi slujitoare şi i le-a dăruit lui Avraam. Şi i-a dat-o înapoi şi pe Sarra, femeia lui. [15] Şi Abimeleh i-a zis lui Avraam: „Iată, pământul meu este în faţa ta! Locuieşte unde-ţi va plăcea." [16] Sarrei i-a zis: „I-am dat o mie de didrahme fratelui tău: să fie pentru cinstea feţei tale şi pentru toţi cei din preajma ta. Şi spune adevărul întreg." [17] Avraam s-a rugat lui Dumnezeu şi Dumnezeu i-a vindecat pe Abimeleh, pe femeia sa şi pe slujitoarele sale şi ele au născut prunci. [18] Căci Dumnezeu zăvorâse pe dinafară toate pântecele din casa lui Abimeleh, din pricina Sarrei, femeia lui Avraam.

20,11 „frică de Dumnezeu": am tradus astfel un termen foarte bogat semantic, θεοσέβεια, care corespunde cel mai exact lui *pietas* latin („respect faţă de Dumnezeu, faţă de sacru", din care decurge respectul faţă de semeni etc.). Acest termen grecesc apare doar aici în tot Pentateuhul pentru a traduce ebr. *yir^{e}'ath 'elohīm;* în restul cazurilor, apare φόβος θεοῦ.

20,12 După Philon şi Clement din Alexandria, Sarra, virtutea, se înrudeşte cu „gena" masculină a omului, nu cu cea feminină (*Her.* şi *Stromate* VI,101,2).

20,13 „acest bine", *litt.* „această dreptate".

20,14 „didrahme": o didrahmă valorează două drahme. Ulterior, în Geneză, drahma grecească va fi înlocuită cu siclul ebraic. Din pasaj nu se înţelege bine dacă didrahmele sunt un dar separat de darurile în natură (oi, viţei etc.) sau dacă acestea din urmă valorează, împreună, o mie de didrahme. TM nu menţionează suma.

20,16 Darul făcut de Abimeleh este reparatoriu; el încearcă să restaureze cinstea Sarrei în ochii celorlalţi. TM spune foarte plastic: darul acesta „va fi pentru tine ca un văl dinaintea tuturor tovarăşilor tăi". Darul o va reabilita, aşadar, pe femeie. ♦ „Spune adevărul întreg" (sau „despre toate"). Unii Părinţi (Didim, Eusebiu al Emesei) înţeleg „spune tot ce s-a întâmplat între noi" (Abimeleh vrea mărturia Sarrei despre curăţia lui). Se mai poate înţelege însă şi altfel: de acum înainte să spui tot adevărul, cum că eşti soţia lui Avraam. Înclin spre acest sens. TM are alt final de verset: „vei fi repusă în cinste".

20,17 Origen (*Hom. Gen.* VI,3) interpretează alegoric figura soţiei lui Abimeleh: este simbolul filozofiei înconjurată de „artele liberale" (slujitoarele sale). Avraam ar fi dorit ca şi alte popoare să se înfrupte din înţelepciune (Sarra), dar vremurile nu erau coapte încă. Păgânii vor trebui să aştepte moartea lui Iisus pentru a se putea căsători legitim cu înţelepciunea şi a face copii (credincioşii din Biserica creştină).

21 [1] Şi Domnul a cercetat-o pe Sarra, după cum spusese; şi a făcut Domnul pentru Sarra precum grăise. [2] Sarra a rămas grea şi i-a născut lui Avraam un fiu, la bătrâneţe, la timpul cuvenit, după cum îi spusese Domnul. [3] Avraam i-a dat fiului său, pe care i l-a născut Sarra, numele de Isaac. [4] Şi în ziua a opta, Avraam l-a tăiat împrejur pe Isaac, după cum îi poruncise Dumnezeu. [5] Avraam avea o sută de ani când i s-a născut Isaac, fiul său. [6] Atunci Sarra a zis: „Dumnezeu mi-a dăruit prilej de râs; oricine va auzi de aceasta se va bucura împreună cu mine." [7] Şi a zis: „Cine-l va vesti pe Avraam că Sarra alăptează un prunc? Căci am născut un fiu la bătrâneţe."

[8] Pruncul a crescut şi a fost înţărcat, iar în ziua în care Isaac, fiul său, a fost înţărcat, Avraam a făcut ospăţ mare. [9] [Într-o zi] Sarra a văzut că fiul pe care egipteanca Agar i l-a născut lui Avraam se juca împreună cu Isaac, fiul ei, [10] şi i-a zis lui Avraam: „Alungă-i, pe roaba aceasta şi pe fiul ei, căci fiul roabei nu va avea parte de moştenire laolaltă cu fiul meu, Isaac." [11] Lui Avraam i s-a părut tare aspră vorba aceasta despre fiul său. [12] Dar Dumnezeu i-a zis: „Să nu-ţi pară aspră vorba acesta, despre copil şi despre roabă, ci ascultă ce-ţi spune Sarra, fiindcă prin Isaac o seminţie va purta numele tău. [13] Cât despre fiul slujitoarei, voi face din el un neam mare, fiindcă este seminţia ta." [14] Avraam s-a sculat a doua zi dis-de-dimineaţă, a

---

21,1 „a cercetat-o": verbul ἐπισκέπτομαι, „a vizita, a cerceta, a se interesa de cineva", se încarcă, în LXX, cu o valoare religioasă: Dumnezeu vizitează pe cineva, fie pentru a-i aduce o veste bună, fie pentru a-i anunţa o pedeapsă.

21,2 Pentru creştini (Ioan Gură de Aur, între alţii), Sarra simbolizează Biserica, plină de „copii"/„credincioşi", după ce a fost stearpă.

21,6 „prilej de râs": râsul care exprimă bucurie şi veselie. (Pentru sensul ebr. al numelui, vezi nota la 17,17.) După Philon este vorba de râsul curat şi senin al sufletului plin de virtuţi; după Origen (şi Luca 6,21) este vorba de bucuria făgăduită creştinilor prin botez (*Hom. Ier.* XX,6).

21,7 „va vesti": TM are verbul la perfect, „l-a vestit".

21,9 Origen i-a consacrat o întreagă omilie lui Ismael (*Hom. Gen.* VII). Tradiţia ebraică îl tratează cu severitate pe fiul lui Agar; pentru creştini, el reprezintă sinagoga (*cf.* Ga. 4,29-30), dar, datorită episodului descoperirii fântânii cu apă vie în plin deşert, el poate fi interpretat şi ca figură baptismală. ♦ Cuvintele „se juca împreună cu Isaac, fiul ei" nu apar în TM. Ele justifică, în LXX, enervarea Sarrei. În ebraică verbul *ṣāḥaq* „a se juca" evocă numele lui Isaac, aşa încât Sarra presimte că Ismael îi poate lua locul lui Isaac.

21,11 O parte din tradiţia manuscrisă precizează că este vorba despre fiul său, Ismael.

21,12 Ultima parte a versetului e citată în Rom. 9,7 şi Evr. 11,18. Sensul nu este foarte precis, dar cel mai probabil este cel propus în traducere.

21,14 Pentru Origen, apa din burduf reprezintă litera Legii, care se va isprăvi la un moment dat (*Hom. Gen.* VIII,5). ♦ Intrigă gestul lui Avraam de a-l pune pe Ismael „pe

luat pâini şi un burduf cu apă, i le-a dat lui Agar, i-a pus şi copilul pe umăr şi a trimis-o [de-acolo]. Ea a plecat şi a rătăcit prin pustiu până la Izvorul Jurământului, [15] dar când i s-a isprăvit apa din burduf ea a pus copilul sub un rămuriş. [16] Apoi s-a dus şi s-a aşezat mai departe, cam la o bătaie de săgeată, zicând: „Nu, să nu văd cum îmi moare copilul!" Şi s-a aşezat mai deoparte, iar copilul striga şi plângea.

[17] Dumnezeu a auzit glasul copilului, din locul unde se afla, şi un înger al lui Dumnezeu a strigat-o din cer pe Agar şi i-a zis: „Ce se întâmplă, Agar? Nu te teme, căci Dumnezeu a auzit glasul copilului tău, din locul unde se află. [18] Scoală-te şi ia copilul de mână. Voi face din el un neam mare." [19] Dumnezeu i-a deschis ochii şi ea a văzut un izvor cu apă vie. S-a dus, şi-a umplut burduful şi i-a dat copilului să bea. [20] Dumnezeu era alături de copil şi el a crescut. A sălăşluit în pustiu şi a ajuns arcaş. [21] A locuit în pustiul Pharan, iar mama sa i-a luat femeie din Egipt.

[22] Şi a fost aşa: în vremea aceea Abimeleh, Ochozath, vornicelul său de nuntă, şi Phikol, căpetenia oştirii sale, au vorbit cu Avraam şi i-au zis: „Dumnezeu este cu tine în tot ce faci. [23] Jură-mi aşadar, acum, pe Dumnezeu, că nu mă vei nedreptăţi pe mine, nici seminţia mea, nici numele meu, ci te vei purta cu dreptate faţă de mine şi faţă de ţara în care ai locuit, aşa cum m-am purtat şi eu cu tine." [24] Avraam a zis: „Jur." [25] Avraam însă i-a cerut socoteală lui Abimeleh pentru câteva puţuri pe care i le-au luat cu sila slugile lui Abimeleh. 26 Abimeleh i-a zis: „Nu ştiu cine a făcut asta. Tu nu mi-ai spus nimic şi eu abia astăzi am aflat." [27] Avraam a luat şi i-a dăruit oi şi viţei lui Abimeleh şi amândoi au încheiat un legământ. [28] Avraam a pus deoparte şapte mieluşele. [29] Atunci Abimeleh i-a zis lui Avraam: „Ce înseamnă cele

---

umărul" lui Agar, dat fiind că Ismael avea deja cincisprezece ani (*cf.* Gen. 16,16). De fapt, toată scena pare exagerată. Ismael pare un copil abia născut. ♦ LXX traduce numele propriu ebraic *bᵉ'ēr-şebha'* prin „Izvorul Jurământului". Am tradus peste tot φρέαρ prin „izvor", din motive eufonice. Sensul exact este „puţ". De fapt, „izvorul" era un loc amenajat, în care se cobora pe trepte pentru a ajunge la apă. Nu există izvor la vedere, ci tot timpul protejat de o construcţie, mai rudimentară sau mai îngrijită.

21,15 „rămuriş": termenul grecesc denumeşte în mod normal un conifer.

21,16 În TM, Agar este cea care „strigă şi plânge". Versiunea TM e mai logică, dat fiind că Ismael are deja cincisprezece ani, şi nu se poate comporta ca un prunc.

21,19 Pentru Grigore al Nyssei, episodul prefigurează botezul creştin: copilul muribund este salvat de apa *vie* care ţâşneşte în chip miraculos (*In diem luminum*). *Cf.* şi Origen, *Hom. Gen.* VII,6.

21,22 „vornicelul de la nunta" regelui Abimeleh, o persoană foarte apropiată de acesta. În TM, numele său lipseşte aici.

şapte mieluşele pe care le-ai pus deoparte din turmă?" [30] Avraam a zis: „Vei lua de la mine aceste şapte mieluşele drept mărturie că am săpat izvorul acesta." [31] Iată de ce locul cu pricina a fost numit „Izvorul Jurământului": pentru că acolo au jurat amândoi. [32] Şi au încheiat un legământ la Izvorul Jurământului. Apoi Abimeleh, Ochozath, vornicelul său de nuntă, şi Phikol, căpetenia oştirii sale, s-au sculat şi s-au întors în ţinutul filistinilor. [33] Şi Avraam a răsădit o grădină lângă Izvorul Jurământului şi a chemat acolo numele Domnului, Dumnezeu cel veşnic. [34] Avraam a locuit în ţinutul filistinilor multe zile.

22 [1] Şi a fost aşa: după toate acestea, Dumnezeu l-a pus la încercare pe Avraam şi i-a zis: „Avraame, Avraame!" El a răspuns: „Iată-mă!" [2] I-a zis: „Ia-l pe fiul tău iubit, pe care-l iubeşti, pe Isaac, mergi în ţinutul de sus şi adu-l acolo jertfă întreagă, pe unul din munţi, unde îţi voi spune." [3] Avraam s-a sculat dis-de-dimineaţă şi a pus samarul pe măgar; a luat cu el doi slujitori şi pe Isaac, fiul său, şi, după ce a spart lemne pentru jertfă, s-a sculat şi a pornit la drum. Şi a mers până la locul despre care-i vorbise Dumnezeu. [4] În ziua a treia, Avraam şi-a ridicat ochii şi a văzut locul de departe. [5] Atunci a zis Avraam slujitorilor săi: „Voi rămâneţi aici, cu măgarul; eu şi

---

21,33 ἄρουρα, „ogor", „bucată de pământ cultivată". TM are aici cuvântul *'eşel*, „tamarisc" (*cf.* 1Rg. 22,6; 31,33). S-ar părea că termenul grec era resimţit ca denumind mai degrabă un copac decât o bucată de pământ (o sugerează sensul din cartea Regilor: Saul este îngropat *sub* o ἄρουρα).

22,1 Tema capitolului este „punerea la încercare" a credinţei lui Avraam. Este unul din cele mai extraordinare episoade din întreaga Scriptură. Evreii îl recită cu ocazia Anului Nou; creştinii îl citesc în cheie hristologică, aşa cum vom vedea pe parcursul notelor. Alte sensuri ale episodului sunt interzicerea de către Dumnezeu a jertfelor omeneşti şi identificarea unui loc de cult (Ierusalimul, *cf.* nota la 22,14).

22,2 Termenului ebraic *yaḥīdh* îi corespund două traduceri greceşti, în LXX: „iubit", sau „preaiubit" (ca în pasajul de faţă) şi, cea obişnuită, „unul născut", „unic" (Ps. 21,20; 24,16; 34,17). „Unul născut" îl desemnează pe Isaac în Evr. 11,17. ♦ „ţinutul" sau „ţara de sus": în TM e un nume de loc (*Moriyyāh*).

22,4 „ziua a treia": pentru creştini, prevestirea Învierii lui Hristos (*cf.* Origen, *Hom. Gen.* VIII,4). Theodoret interpretează literalist-psihologic: Dumnezeu îi acordă un răgaz lui Avraam (*QG* 73). ♦ Pentru Philon şi Origen, urcarea muntelui este simbolul ascensiunii spirituale a sufletului (*Somn.* I,61-71; *Hom. Gen.* VIII,4-5).

22,5 Gestul prosternării (προσκυνέω), care, în alte contexte, are sensul de „a saluta", e folosit aici în mod absolut în sensul de „a se închina, a adora". ♦ Cei doi slujitori care rămân cu măgarul sunt, după Chiril al Alexandriei, cele două popoare ale Legii, Israel şi

băieţelul ne ducem până acolo şi, după ce ne închinăm, ne întoarcem la voi." [6] Avraam a luat lemnele pentru jertfă şi i le-a dat lui Isaac, fiul său. A luat în mână focul şi cuţitul şi au plecat amândoi, împreună. [7] Isaac i-a zis tatălui său, Avraam: „Tată." Iar el l-a întrebat: „Ce-i, copile?" Celălalt: „Avem focul şi lemnele, dar unde este oaia pentru jertfă?" [8] Avraam a zis: „Dumnezeu se va îngriji de oaia pentru jertfă, copile." Au mers împreună [9] şi au ajuns la locul despre care-i grăise Dumnezeu. Avraam a ridicat acolo un altar şi a pus lemnele peste el. Apoi l-a legat pe fiul său, Isaac, şi l-a aşezat peste altar, deasupra lemnelor. [10] Avraam a întins mâna să ia cuţitul şi să-şi înjunghie fiul. [11] Dar un înger al Domnului l-a strigat din cer şi i-a zis: „Avraame, Avraame." El a răspuns: „Iată-mă!" [12] I-a zis: „Să nu pui mâna pe copil şi să nu-i faci nimic, căci acum ştiu că te temi de Dumnezeu şi că nu l-ai cruţat nici măcar pe fiul tău iubit pentru Mine." [13] Avraam şi-a ridicat ochii, s-a uitat şi, iată, un berbec prins cu coarnele într-un tufiş de sabek. Atunci Avraam s-a dus, a luat berbecul şi l-a jertfit în locul lui Isaac, fiul său. [14] Avraam a numit locul acela „Domnul a văzut", astfel încât şi astăzi se spune: „Domnul s-a arătat pe munte."

Iuda, de care Avraam se îndepărtează provizoriu. Măgarul este simbolul încăpăţânării lor. Avraam îi anunţă pe cei doi că se vor întoarce, subînţelege Chiril, la sfârşitul veacurilor, când Iisus se va pogorî din cer pentru Judecată (fragmente din *Glafire*). ♦ Alţi comentatori, evrei sau creştini, au înţeles fie că Avraam minte din bunătate, fie că profeţeşte sfârşitul fericit al încercării.

22,6 Deşi este vorba de un plural, creştinii interpretează „lemnele" ca simbol al crucii (Irineu, Origen, Chiril, citaţi în *catenae*). Isaac este pus deasupra lemnelor, aşa cum Iisus va fi pus pe cruce.

22,9 „Legarea lui Isaac": victima consimte, după tradiţia iudaică, să fie sacrificată. Forma de aici a verbului ebraic, de la rădăcina *'āqadh*, este unică în toată Biblia. A dat şi numele episodului: „*'Aqedah* sau legarea lui Isaac". *Cf.* Le Déaut, 1975 şi Harl, 1986. Meliton al Sardesului pune „legarea" lui Isaac în legătură cu legarea lui Iisus înaintea crucificării.

22,13 Berbecul este o figură pascală, pentru creştini. *Cf.*, pentru alte aspecte, Nikolausch, 1969, pp. 197-223. După unii Părinţi, sacrificarea, nerealizată, a lui Isaac prefigurează două aspecte consubstanţiale ale lui Iisus: divinitatea (Isaac nu moare, rămâne impasibil, precum Logosul); umanitatea (berbecul va muri pe altar aşa cum omul Iisus va muri pe cruce). Despre literatura patristică privind acest episod: Daniélou, 1950, pp. 97-128.

22,14 Tradiţia iudaică şi creştină identifică acest „loc al viziunii" cu Ierusalimul, locul de cult prin excelenţă, pentru evrei, locul crucificării lui Iisus, pentru creştini.

15 Îngerul Domnului l-a strigat pe Avraam a doua oară, din cer, 16 şi i-a
zis: „Am jurat pe Mine însumi, zice Domnul: fiindcă tu ai făcut un ase-
menea lucru şi nu l-ai cruţat pe fiul tău iubit pentru Mine, 17 da, te voi bine-
cuvânta şi răsbinecuvânta şi-ţi voi înmulţi şi răsînmulţi seminţia, precum
stelele cerului şi firele de nisip de pe ţărmul mării, iar urmaşii tăi vor
moşteni cetăţile duşmanilor. 18 Şi toate neamurile pământului vor fi bine-
cuvântate prin seminţia ta, fiindcă ai ascultat glasul Meu." 19 Apoi Avraam
s-a întors la slujitorii săi şi, sculându-se, au mers împreună la Izvorul
Jurământului. Şi Avraam a sălăşluit lângă Izvorul Jurământului.
20 A fost aşa: după aceste lucruri, i s-a vestit lui Avraam: „Iată, Melcha
i-a născut şi ea fii lui Nachor, fratele tău: 21 pe Ox, întâiul-născut, pe Baux,
fratele lui, pe Camuel, părintele sirienilor, 22 pe Chasad, pe Azau, pe
Phaldas, pe Iedlaph şi pe Bathuel. 23 Bathuel a zămislit-o pe Rebeca."
Aceştia sunt cei opt fii pe care Melcha i-a născut lui Nachor, fratele lui
Avraam. 24 Ibovnica lui, pe nume Reema, i-a născut, şi ea, pe Tabek, pe
Gaam, pe Tochos şi pe Mocha.

23 1 Sarra a trăit o sută douăzeci şi şapte de ani 2 şi a murit în cetatea
Arbok, care este aşezată în „Vale" – adică la Hebron – în ţinutul
Canaanului. Şi Avraam a venit să o plângă pe Sarra şi să o jelească. 3 Apoi
Avraam s-a ridicat de lângă moartă şi le-a zis fiilor lui Cheteu: 4 „Eu sunt
un străin, un venetic printre voi. Daţi-mi un loc de mormânt aici, ca să-mi
îngrop moarta departe de mine." 5 Fiii lui Cheteu i-au răspuns lui Avraam:
6 „Nu, domnul nostru, ascultă-ne. Tu eşti între noi ca un rege de la
Dumnezeu. Îngroapă-ţi moarta într-unul din cele mai alese morminte ale
noastre, căci nimeni dintre noi nu te va împiedica s-o îngropi acolo."

23,2 Vechiul nume al Hebronului era *Qir'yath 'ar'ba'*, „oraşul celor patru"; greaca traduce primul element prin „cetate" („oraş") şi transcrie al doilea element sub forma Arbok; precizarea „în ţinutul Canaanului" lipseşte din TM. ♦ „să o plângă": doliul presupunea plângerea mortului prin bătaia cu pumnii în piept. Aşa trebuie înţeles acest verb.

23,3 νεκρός, „cadavru", tradus aici prin „moartă", se foloseşte atât pentru bărbaţi, cât şi pentru femei.

23,4 Philon interpretează alegoric întregul episod. În privinţa acestui verset el atrage atenţia că Avraam, figura înţeleptului, cere „dobândirea unui mormânt", nu mormântul în sine. Mormântul simbolizează, în cheie platoniciană, lucrurile trupeşti; prin urmare, înţeleptul cere dobândirea puterii de a domina lucrurile trupeşti, nu lucrurile trupeşti în sine (*QG* V,75-78).

23,6 „rege": TM are termenul *nāsī'*, care înseamnă „căpetenie".

7 Sculându-se, Avraam s-a închinat dinaintea poporului din ținutul acela,
dinaintea fiilor lui Cheteu, 8 și le-a vorbit, zicându-le: „Dacă țineți din suflet
să-mi îngrop moarta departe de mine, ascultați-mă și vorbiți-i despre mine
lui Ephron, fiul lui Saar, 9 ca să-mi dea peștera cu două încăperi, care se află
pe o bucată din țarina lui. Să mi-o dea pe arginți și așa voi dobândi un
mormânt printre voi." 10 Ephron ședea în mijlocul fiilor lui Cheteu. Ephron,
cheteul, i-a răspuns lui Avraam, în auzul fiilor lui Cheteu și al tuturor celor
care veniseră în cetate: 11 „Vino lângă mine, domnul meu, și ascultă-mă! Îți
dau și țarina, și peștera de pe ea. Ți le dau în fața tuturor locuitorilor cetății
mele. Îngroapă-ți moarta!" 12 Și Avraam s-a închinat dinaintea poporului
din ținutul acela 13 și i-a zis lui Ephron, în auzul poporului: „Fiindcă ești de
partea mea, ascultă-mă: ia de la mine banii pentru țarină și eu îmi voi
îngropa moarta acolo." 14 Dar Ephron i-a răspuns lui Avraam: 15 „Domnul
meu, te-am ascultat. Ce înseamnă o țarină de patru sute de didrahme între
mine și tine? Îngroapă-ți moarta!" 16 Avraam l-a ascultat pe Ephron și i-a
plătit lui Ephron suma pe care o rostise în auzul fiilor lui Cheteu, de patru
sute de didrahme de argint, argint prețuit de negustori. 17 Astfel țarina lui
Ephron, unde se afla peștera cu două încăperi, de lângă Mambre, țarina și
peștera din ea, precum și toți copacii din țarină, care se aflau între hotarele
ei de jur împrejur, 18 au trecut în stăpânirea lui Avraam, dinaintea fiilor lui
Cheteu și a tuturor drumeților care se aflau în cetate. 19 După aceasta
Avraam a îngropat-o pe Sarra, femeia lui, în peștera cu două încăperi din
țarină, care se află dincolo de Mambre – adică de Hebron –, în ținutul
Canaanului. 20 Fiii lui Cheteu au hotărât ca țarina și peștera din ea să treacă
în stăpânirea lui Avraam, ca mormânt.

24 1 Avraam era bătrân, înaintat în zile, și Domnul l-a binecuvântat în
toate. 2 Avraam a zis celui mai bătrân slujitor din casa lui, mai mare peste
toți slujitorii: „Pune-ți mâna sub coapsa mea. 3 Îți cer să juri pe Domnul
Dumnezeul cerului și Dumnezeul pământului că nu-i vei lua soție fiului
meu, Isaac, dintre fiicele canaanenilor împreună cu care locuiesc, 4 ci vei

---

23,9 „cu două încăperi" sau „dublă": LXX traduce numele ebraic al peșterii, *Makh'pēlāh* („care dublează").

24,2 „slujitor" sau „rob". Poate fi identificat cu Eliezer din 15,2. Pentru unii Părinți, el îi prefigurează pe discipolii lui Iisus care merg să caute Biserica neamurilor printre idolatri (Chiril al Alexandriei, *Catenae in Genesim* 216, ed. F. Petit). ◆ „Pune-ți mâna sub coapsa mea": gestul însoțea un jurământ solemn.

merge în ţara unde m-am născut, la tribul meu, şi vei lua de acolo soţie fiului meu, Isaac." [5] Slujitorul i-a zis: „Dar poate femeia nu vrea să vină cu mine în ţinutul acesta. Îl voi întoarce pe fiul tău în ţinutul de unde ai plecat tu?" [6] Avraam i-a zis: „Ai grijă, să nu cumva să-l întorci pe fiul meu acolo. [7] Domnul Dumnezeul cerului şi al pământului, Care m-a scos din casa tatălui meu şi din ţara în care m-am născut, Care mi-a vorbit şi mi-a jurat, zicând: «Îţi voi da ţara aceasta ţie şi seminţiei tale», va trimite îngerul Său înaintea ta, iar tu vei lua de acolo soţie pentru fiul meu, Isaac. [8] Dacă femeia nu vrea să vină cu tine în ţinutul acesta, eşti dezlegat de jurământ. Numai să nu-l întorci pe fiul meu acolo." [9] Şi slujitorul şi-a pus mâna sub coapsa lui Avraam, stăpânul său, şi a jurat asupra acestui lucru.

[10] Slujitorul a luat zece cămile dintre cămilele stăpânului său, precum şi din toate bunurile stăpânului şi, sculându-se, a plecat spre cetatea lui Nachor din Mesopotamia. [11] Şi-a lăsat cămilele să se odihnească lângă un izvor din afara cetăţii, în amurg, când femeile vin după apă. [12] Şi a zis: „Doamne, Dumnezeul stăpânului meu, Avraam, să-mi fii prielnic la drum astăzi şi fie-ţi milă de stăpânul meu, Avraam. [13] Iată, eu stau lângă izvor şi câteva din fetele locuitorilor acestei cetăţi vin să scoată apă. [14] Şi aşa să fie: pe cea căreia eu îi voi spune: «Apleacă-ţi ulciorul, ca să beau», şi ea îmi va răspunde: «Bea, voi da de băut şi cămilelor tale până-şi vor potoli setea», pe aceea tu i-ai pregătit-o slujitorului tău, Isaac. Astfel voi şti că ai milă de stăpânul meu, Avraam."

[15] Înainte de a-şi termina gândul, iată, Rebeca, născută din Bathuel, fiul Melchăi, soţia lui Nachor, fratele lui Avraam, a ieşit cu ulciorul pe umăr.

24,7 TM are doar „seminţiei tale".

24,10 Scena întâlnirii slujitorului cu Rebeca, la fântână, foarte des comentată şi reprezentată în tradiţia creştină, este cunoscută sub numele de „căutarea/peţirea miresei" (μνηστεία). Întâlnirea „lângă fântână" prefigurează, pentru unii Părinţi, taina botezului, pentru alţii, preludiul nunţii sufletului cu Iisus ori a lui Iisus cu Biserica (ex. Grigore al Nyssei, *In diem luminum*, *GNO* IX, 1, p. 231). În iconografie, scena figurează ca model al Bunei Vestiri. ♦ „din toate bunurile": după LXX, se înţelege că Avraam i-a dat numai o parte din bunuri, în vreme ce TM spune: „toate bunurile". După Philon, „cămilele" simbolizează memoria, iar „bunurile" sunt cele ale sufletului.

24,15 Philon vede în Rebeca un simbol al Înţelepciunii divine (*Post.* 136-140; 146-153), iar numele ei ar semnifica „perseverenţă" şi „răbdare" (*Congr.* 37-38). Pentru Părinţi, care insistă asupra termenului „fecioară", ea prefigurează sufletul, sau Biserica, sau pe Fecioara Maria. Pentru Origen, Rebeca s-a adăpat din apa Scripturii şi i-a dat să bea slujitorului, care simbolizează, la rându-i, cuvântul inspirat, profetic. Unirea sufletului cu

[16] Fecioara era foarte frumoasă la chip. Era fecioară, încă n-o cunoscuse
nici un bărbat. A coborât la izvor, şi-a umplut ulciorul şi a luat-o înapoi
[spre casă]. [17] Atunci slujitorul a alergat înaintea ei şi i-a zis: „Dă-mi să
beau puţină apă din ulciorul tău." [18] Ea a răspuns: „Bea, domnul meu." Şi
s-a grăbit, a coborât ulciorul pe braţ şi i-a dat să bea, [19] până şi-a potolit
setea. Fata i-a zis: „Mă duc să scot apă şi pentru cămilele tale, până vor bea
toate." [20] Şi s-a grăbit să verse ulciorul în adăpătoare, apoi iarăşi a alergat la
izvor, ca să scoată apă, şi a adăpat toate cămilele. [21] Omul se uita la ea cu
luare-aminte şi tăcea, dorind să ştie dacă Dumnezeu i-a fost prielnic la drum
sau nu. [22] Şi a fost aşa: când toate cămilele au terminat de băut, omul a luat
o pereche de cercei de aur, fiecare cântărind o drahmă, şi două brăţări pentru
mâinile ei, cântărind zece monede de aur, [23] şi a întrebat-o: „A cui fată eşti?
Spune-mi dacă avem loc să poposim în casa tatălui tău?" [24] Iar ea a răspuns:
„Sunt fata lui Bathuel, fiul Melchăi, pe care i l-a născut lui Nachor." [25] Apoi
a zis: „Paie şi nutreţ sunt din belşug la noi; avem şi loc de mas." [26] Atunci
omul a încuviinţat şi s-a închinat Domnului, [27] zicând: „Binecuvântat fie
Domnul Dumnezeul stăpânului meu, Avraam, fiindcă nu şi-a ţinut dreptatea
şi adevărul departe de stăpânul meu. Domnul mi-a fost prielnic şi m-a
călăuzit la casa fratelui stăpânului meu."

[28] Copila s-a dus în fugă acasă, la mama ei, şi a povestit ce s-a întâmplat.
[29] Rebeca avea un frate pe nume Laban. Laban a alergat la omul de afară,
de lângă izvor. [30] Şi a fost aşa: când a văzut cerceii [de la urechi] şi brăţările
de pe mâinile surorii sale, şi când a auzit vorbele Rebecăi, sora sa, care spu-
nea: „Aşa mi-a vorbit omul acela", s-a dus îndată la omul care stătea alături
de cămile lângă izvor [31] şi i-a zis: „Hai, intră. Binecuvântat fie Domnul. De
ce stai afară? Am pregătit casa şi un loc pentru cămile." [32] Omul a intrat în
casă şi a despovărat cămilele. Apoi [Laban] a dat paie şi nutreţ cămilelor şi
a adus apă de spălat pe picioare, lui şi bărbaţilor care erau cu el. [33] Şi le-a
pus dinainte pâini, ca să se ospăteze. Dar el a zis: „Nu voi mânca până ce
nu-ţi grăiesc ce treabă am." Ei l-au îndemnat: „Spune!"

[34] Şi el a zis: „Eu sunt un slujitor al lui Avraam. [35] Domnul l-a binecu-
vântat din cale-afară pe stăpânul meu şi l-a înălţat. I-a dat oi şi viţei, argint
şi aur, slujitori şi slujitoare, cămile şi măgari. [36] Sarra, soţia stăpânului meu,
i-a dăruit stăpânului un fiu, când el a ajuns bătrân, iar [Avraam] i-a dat
fiului toată averea. [37] Stăpânul m-a pus să jur, zicându-mi: «Nu vei lua

---

Cuvântul, a lui Hristos cu Biserica nu se poate realiza decât lângă izvorul Scripturii (*Hom. Gen.* X,2).

femeie pentru fiul meu dintre fiicele canaanenilor, în ţinutul cărora trăiesc, [38] ci du-te în casa tatălui meu, în tribul meu şi ia de acolo soţie pentru fiul meu.» [39] Dar eu i-am zis stăpânului meu: «Poate că femeia nu va veni cu mine.» [40] Atunci el mi-a zis: «Domnul, în ochii căruia am fost plăcut, va trimite un înger cu tine şi-ţi va fi prielnic la drum şi vei lua soţie pentru fiul meu din tribul şi din casa tatălui meu. [41] Atunci vei scăpa de blestemul meu. Dacă vei merge în tribul meu şi nu-ţi vor da [femeie], eşti dezlegat de jurământul pe care mi l-ai făcut.» [42] Astăzi, când am ajuns la izvor, am zis: «Doamne, Dumnezeul stăpânului meu Avraam, dacă îmi eşti prielnic în călătoria pe care o fac acum, [43] iată, eu mă opresc lângă izvor, iar fetele locuitorilor din cetate vor ieşi să ia apă. Şi va fi aşa: fecioara pe care o voi ruga: 'Dă-mi să beau puţină apă din ulciorul tău' [44] şi care-mi va răspunde: 'Bea şi tu şi voi adăpa şi cămilele tale', aceea este soţia pe care Domnul a pregătit-o pentru slujitorul Său, Isaac, şi de aici voi şti că te-ai milostivit de stăpânul meu, Avraam.» [45] Şi s-a făcut că, înainte să-mi sfârşesc eu vorba în gând, Rebeca a ieşit cu ulciorul pe umeri, a coborât la izvor şi a luat apă. Şi eu i-am zis: «Dă-mi să beau.» [46] Ea s-a grăbit să coboare ulciorul şi mi-a zis: «Bea tu şi voi adăpa şi cămilele tale.» Eu am băut şi ea a dat de băut şi cămilelor mele. [47] Apoi am întrebat-o, zicându-i: «A cui fată eşti?» Ea mi-a zis: «Sunt fata lui Bathuel, fiul lui Nachor, pe care i l-a născut Melcha.» Atunci i-am adus cercei şi brăţări pentru mâinile ei, [48] am încuviinţat, m-am închinat Domnului şi l-am binecuvântat pe Domnul Dumnezeul stăpânului meu, Avraam, pentru că m-a călăuzit pe drumul drept, ca să o iau pe fiica fratelui stăpânului meu soţie pentru fiul său. [49] Acum, spuneţi-mi dacă vă milostiviţi şi-i faceţi sau nu dreptate stăpânului meu, iar de nu, spuneţi-mi, ca să mă întorc spre dreapta ori spre stânga."

[50] Laban şi Bathuel au răspuns: „Rânduiala aceasta vine de la Domnul. Noi nu putem să-ţi răspundem la un bine cu un rău. [51] Iat-o pe Rebeca, aici, înaintea ta! Ia-o şi du-te, şi să-i fie soţie fiului stăpânului tău, după cum a vorbit Domnul." [52] Şi a fost aşa: când slujitorul lui Avraam a auzit cuvintele acestea, s-a aruncat la pământ închinându-se Domnului. [53] Apoi a scos tot felul de podoabe de argint şi de aur, un veşmânt şi i le-a dăruit Rebecăi; de asemenea, a făcut daruri fratelui şi mamei ei. [54] Şi au mâncat şi au băut, el şi bărbaţii care erau cu el, iar după aceea au mers să se odihnească.

A doua zi dimineaţă s-a sculat şi a zis: „Acum lăsaţi-mă să mă duc la stăpânul meu." [55] Dar fraţii şi mama fetei i-au zis: „Să mai rămână fecioara cu noi măcar vreo zece zile; după aceea va pleca." [56] El le-a zis: „Nu mă ţineţi pe loc. Domnul mi-a fost prielnic la drum. Lăsaţi-mă să mă duc la

stăpânul meu!" [57] Ei i-au răspuns: „Să o chemăm pe copilă şi să auzim răspunsul din gura ei." [58] Au chemat-o pe Rebeca şi i-au zis: „Vrei să pleci cu omul acesta?" Ea a răspuns: „Voi pleca." [59] Atunci i-au lăsat să plece pe Rebeca, sora lor, cu toate ale sale, şi pe slujitorul lui Avraam, cu însoţitorii săi. [60] Şi au binecuvântat-o pe Rebeca, sora lor, zicându-i: „Tu eşti sora noastră. Să ajungi mii de miriade, iar seminţia ta să moştenească cetăţile duşmanilor." [61] Rebeca s-a sculat, împreună cu slujnicele sale, s-au urcat pe cămile şi au plecat cu omul acela. Iar slujitorul, luând-o pe Rebeca, a plecat.

[62] Isaac mergea prin pustiu, pe lângă Izvorul Vedeniei. El locuia în ţinutul de la miazăzi. [63] Isaac a ieşit într-o seară pe câmp să cugete şi, ridicându-şi ochii, a văzut nişte cămile venind. [64] Rebeca şi-a ridicat ochii şi l-a văzut pe Isaac, apoi a coborât de pe cămilă [65] şi l-a întrebat pe slujitor: „Cine-i omul acela care vine pe câmp în întâmpinarea noastră?" Slujitorul a zis: „E stăpânul meu." Atunci ea şi-a luat vălul şi s-a acoperit. [66] Slujitorul i-a povestit lui Isaac tot ce-a făcut. [67] Şi Isaac a intrat în casa mamei sale şi a luat-o pe Rebeca; şi ea i-a fost soţie, iar el a iubit-o. Aşa s-a mângâiat Isaac de [moartea] mamei sale, Sarra.

25 [1] Avraam şi-a luat din nou femeie, pe nume Chetura. [2] Aceasta i-a născut lui pe Zemran, pe Iexan, pe Madan, pe Madiam, pe Iesboc şi pe

---

24,59 După LXX, Rebeca pleacă cu „toate ale sale" (bunurile sale); după TM, ea pleacă „cu doica sa, Debbora", a cărei moarte va fi amintită în 35,8.

24,62 TM nu are segmentul „mergea prin pustiu".

24,63 „să cugete": verbul ἀδολεσχέω are sens peiorativ în greaca clasică („a pălăvrăgi": *cf.* Platon, *Phaidros* 269e sau *Cratylos* 401b). În LXX sensul devine pozitiv, de cele mai multe ori însemnând „a se plânge" (mai ales în Psalmi) şi „a medita". Aici Isaac iese în pustiu „să cugete" sau, după interpretarea lui Philon, „să vorbească cu Dumnezeu" (*Leg.* III,43; *QG* V,140). Aquila şi Symachos folosesc verbul „a vorbi", subînţelegând „cu Dumnezeu". Acesta este şi sensul „meditaţiei": dialogul intim cu divinitatea.

24,65 „vălul": gr. târzie θερίστρον desemnează un veşmânt uşor, răcoros, pentru vreme de arşiţă.

24,67 TM spune: „s-a mângâiat *după mama sa*", adică „după moartea mamei sale". ♦ Pornind de la sensul clasic „a îndemna, a încuraja", verbul παρακαλέω a dobândit în perioada elenistică sensul de „a mângâia", pe care îl va păstra în NT şi în scrierile patristice.

25,1 Origen justifică alegoric recăsătorirea lui Avraam: a treia soţie, după Sarra şi Agar, ar simboliza „ştiinţele profane" (*Hom. Gen.* XI,1-2). Prin urmare, Avraam îşi înmulţeşte capacităţile.

Sove. [3] Iexan i-a avut pe Saba, pe Thaiman şi pe Daidan. Fiii lui Daidan au fost: Raguel, Nabdeel, Assuriim, Latusiim şi Loomim. [4] Fiii lui Madiam: Gaipha, Apher, Enoh, Abira şi Elraga. Aceştia toţi au fost fiii Cheturei.

[5] Avraam i-a dat toate averile lui Isaac, fiul său, [6] iar fiilor ibovnicelor Avraam le-a făcut daruri şi, încă din timpul vieţii sale, i-a trimis departe de Isaac, fiul său, spre răsărit, în ţinutul de la răsărit.

[7] Aceştia sunt anii vieţii lui Avraam: o sută şaptezeci şi cinci. [8] Sfârşindu-se, Avraam a murit după frumoase bătrâneţi, înaintat în vârstă, sătul de zile şi s-a adăugat poporului său. [9] Isaac şi Ismael, fiii săi, l-au îngropat în peştera cu două încăperi din ţarina lui Ephron, fiul lui Saar, cheteul, ţarină şi peşteră aflate în faţa lui Mambre, [10] pe care Avraam le cumpărase de la fiii lui Cheteu; acolo i-au îngropat pe Avraam şi pe Sarra, soţia lui. [11] Şi a fost aşa: după moartea lui Avraam, Dumnezeu l-a binecuvântat pe Isaac, fiul lui. Iar Isaac s-a aşezat să locuiască lângă Izvorul Vedeniei.

[12] Aceştia sunt urmaşii lui Ismael, fiul lui Avraam, pe care i l-a născut Agar, servitoarea Sarrei, [13] şi acestea sunt numele fiilor lui Ismael după numele neamului fiecăruia: Nabaioth, întâiul-născut al lui Ismael, Kedar, Nabdeel, Massam, [14] Masma, Iduma, Masse, [15] Choddad, Thaiman, Ietur, Naphes, Kedma. [16] Aceştia sunt, aşadar, fiii lui Ismael şi acestea sunt numele pe care le aveau în corturile şi în taberele lor. Au fost douăsprezece căpetenii în neamurile lor. [17] Iată şi anii cât a trăit Ismael: o sută treizeci şi şapte. Apoi, sfârşindu-se, a murit şi s-a adăugat neamului său. [18] El s-a aşezat să locuiască de la Evilat până la Sur, care se află în faţa Egiptului, cum mergi spre Asiria. A locuit în faţa tuturor fraţilor săi.

[19] Şi aceştia sunt urmaşii lui Isaac, fiul lui Avraam. Avraam l-a avut pe Isaac. [20] Isaac avea patruzeci de ani când a luat-o de soţie pe Rebeca, fiica lui Bathuel, sirianul, din Mesopotamia, sora lui Laban, sirianul. [21] Isaac s-a tot rugat Domnului pentru Rebeca, soţia sa, care era stearpă. Dumnezeu l-a ascultat şi Rebeca, soţia sa, a rămas grea. [22] Pruncii săltau într-însa. Şi ea a

---

25,3 TM nu menţionează numele lui Thaiman, Raguel şi Nabdeel.

25,8 „sătul de zile", *litt.*, „plin de zile", în sensul de „împlinindu-şi zilele, sorocul". Expresia a fost interpretată spiritual de Philon şi Origen: sfârşitul vieţii omului înţelept coincide cu împlinirea lui spirituală (Philon, *QG* IV,152; Origen, *Hom. Ies.* XVI,1). ♦ „s-a adăugat" sau „a fost adăugat poporului său": expresie devenită clasică pentru obştescul sfârşit. Pentru omul tradiţional moartea nu este un act solitar, ci *obştesc*, solidar: prin moarte omul „este adăugat" unei entităţi colective.

25,22 „s-a dus să-L întrebe pe Domnul" – TM: YHWH; în Targumuri apare glosa: „S-a dus la casa de învăţătură a marelui Şem"(= „Marele Nume", adică „Domnul"). Theodoret

zis: „Dacă aşa-mi va fi, de ce mi se întâmplă aceasta?" Şi s-a dus să-L întrebe pe Domnul, [23] iar Domnul i-a zis:

„Două neamuri sunt în burta ta,
două popoare se vor despărţi din pântecul tău,
un popor îl va stăpâni pe celălalt,
cel mai mare va sluji celui mai mic."

[24] Când i s-a împlinit vremea să nască, erau doi gemeni în pântecul ei. [25] A ieşit fiul întâi-născut, roşcovan ca focul şi păros peste tot, ca o blană. I-a pus numele Esau. [26] După aceea a ieşit fratele său şi mâna acestuia ţinea călcâiul lui Esau. I-a pus numele Iacob. Când Rebeca a născut, Isaac avea şaizeci de ani.

[27] Copilandrii au crescut. Esau era un om al câmpului, care ştia să vâneze; Iacob era un om simplu şi stătea acasă. [28] Isaac îl iubea pe Esau,

---

al Cyrului (*QG* 77), Ioan Gură de Aur (*ad loc.*) presupun că Rebeca merge să consulte un preot, iar acest preot ar fi Melchisedec.

25,23 Profeţia marchează un moment de răscruce a istoriei, momentul separării celor două popoare „gemene". Philon vede în acest pasaj obligaţia, din partea sufletului, de a despărţi răul de bine (*QG* VI,206; *Sacrif.* 4; *Congr.* 129; *Praem.* 63). Părinţii văd separarea creştinilor de evrei, o dată cu venirea lui Iisus (ex.: *Epistola lui Barnaba* 13,2 şi Irineu, *Adv. haer.* IV,21,2-3). Pasajul ridică spinoasa problemă a alegerii/alegerii divine, dat fiind că în Osea 12,4 se spune că Iacob „l-a lovit cu călcâiul", l-a întrecut pe Esau „încă din pântecele mamei". Despre aceasta *cf.* Origen, *De princ.* III,1,22; *Com. Io.* II,191; *Hom. Gen.* XII,1-4.

25,24 „Când i s-a împlinit vremea să nască": după Origen, acest verb este întrebuinţat doar în legătură cu sfintele femei din Scriptură (aici, Rebeca; în Lc. 1,57, Elisabeta şi în Lc. 2,6, Maria; *cf. Hom. Gen.* XII,3).

25,25 LXX spune: „a ieşit fiul întâi-născut", în vreme ce TM spune doar „întâiul a ieşit". ♦ „roşcovan": în greacă, πυρράκης, de la πῦρ, „foc". Aşadar „roşu ca para focului". Nu se poate spune precis dacă textul se referă la culoarea părului sau la aceea a pielii lui Esau. Philon (*QG* VI,160 şi 170) pare să înţeleagă adjectivul în al doilea sens. ♦ Greaca pierde jocul sonor între *'ādhom*, „roşu" şi *'edhōm*, celălalt nume al lui Esau (*cf.* 25,30).

25,26 LXX pierde jocul sonor între numele lui Iacob şi *'āqēbh*, „călcâi". Tradiţia iudaică interpretează peiorativ figura lui Esau şi pozitiv pe cea a lui Iacob (*cf.*, spre exemplu, *Cartea lui Enoh* 89). Tradiţia rabinică îl va identifica pe Iacob cu poporul lui Israel, făcând din Esau figura, negativă, a Romei (Hadas-Lebel, 1984, pp. 369-392). Unii creştini din vechime au păstrat valoarea termenilor ecuaţiei, schimbând însă ecuaţia: pentru ei, Iacob este cel pe care Dumnezeu l-a iubit (Mal. 1,2-3; *cf.* Rom. 9,13), iar Esau este poporul iudeu încăpăţânat în nerecunoaşterea lui Iisus ca Mesia.

25,27 „simplu", de fapt, „ne-prefăcut" (ἁπλαστος) îl traduce pe ebr. *tām*, „integru", „perfect", „desăvârşit". Aquila va traduce adj. ebraic prin ἁπλοῦς, „simplu", iar

fiindcă mânca din vânatul acestuia. Rebeca însă îl iubea pe Iacob. [29] Odată, Iacob a făcut o fiertură. Esau a venit de pe câmp sfârşit de oboseală. [30] Şi Esau i-a zis lui Iacob: „Dă-mi să gust din fiertura aceasta roşie, căci sunt sfârşit de oboseală." De aceea i s-a pus numele Edom. [31] Iacob i-a zis lui Esau: „Vinde-mi astăzi drepturile tale de întâi-născut!" [32] Esau a zis: „Iată, eu mă sfârşesc. Ce-mi trebuie drepturile de întâi-născut?" [33] Iacob i-a zis: „Jură-mi astăzi!" Şi el a jurat. Aşadar, Esau i-a vândut drepturile de întâi-născut lui Iacob [34] şi Iacob i-a dat lui Esau pâine şi o fiertură de linte. Acesta a mâncat, a băut, apoi s-a dus. Astfel Esau şi-a disprețuit drepturile de întâi-născut.

26 [1] Şi s-a făcut că a venit o foamete pe pământ – în afară de foametea dintâi, care a fost pe timpul lui Avraam –, şi Isaac s-a dus la Gerara, la regele filistinilor, Abimeleh. [2] Domnul i s-a arătat şi i-a zis: „Nu coborî în Egipt, ci aşează-te unde-ți voi spune, [3] locuieşte în țara aceea şi Eu voi fi cu tine şi te voi binecuvânta. Căci ție şi seminției tale vă voi da tot pământul acesta, ținând jurământul pe care i l-am făcut tatălui tău, Avraam. [4] Voi înmulți urmaşii tăi ca stelele de pe cer şi le voi da toată țara aceasta, iar toate neamurile pământului vor fi binecuvântate prin seminția ta, [5] fiindcă tatăl tău, Avraam, M-a ascultat şi a păzit rânduielile, poruncile, îndreptările şi legiuirile Mele." [6] Şi Isaac s-a aşezat în Gerara.

[7] Bărbații din locul acela l-au întrebat ce-i cu Rebeca, soția lui, şi el a zis: „E sora mea." S-a temut să spună: „E soția mea", ca nu cumva să-l omoare bărbații de acolo din cauza Rebecăi, fiindcă era mândră la vedere.

Symmachos, prin ἄμωμος, „ireproşabil, neîntinat". Plecând de la echivalarea lui Symmachos, Sever al Antiohiei va vorbi despre „neîntinarea" Bisericii, prefigurată de Iacob (*Catenae in Genesim* 260, ed. F. Petit. „Simplitatea" lui Iacob trebuie interpretată ca o virtute (*cf.* Atanasie, *Viața lui Antonie* 1,3). Ea este una din virtuțile filozofice prin excelență, desemnând starea de curățire a sufletului de tot ce este neesențial, superfluu. Despre subiect, Hadot, P., 1999.

26,1 Pentru majoritatea comentatorilor antici, este vorba despre același Abimeleh ca în 20,1-2. Pentru Teofil al Antiohiei, acest Abimeleh este alt personaj decât primul.

26,7 Repetarea scenei care s-a petrecut între Avraam şi Faraon (12,10-20), apoi între Avraam şi Abimeleh (20,1-18). Origen îi dă aceeaşi interpretare: Abimeleh reprezintă filozofia omenească, aflată când în pace, când în război cu Isaac care prefigurează Cuvântul lui Dumnezeu conținut în Lege (*Hom. Gen.* XIV,3). Aşadar episodul ar pune în scenă relația ambiguă a credinței cu filozofia.

[8] A rămas acolo multă vreme. Abimeleh, regele Gerarei, s-a aplecat pe fereastră şi l-a văzut pe Isaac dezmierdându-se cu Rebeca. [9] Atunci Abimeleh l-a chemat pe Isaac şi i-a zis: „Aşadar, e soţia ta. De ce mi-ai spus: «E sora mea»?" Isaac i-a răspuns: „Mi-am zis ca nu cumva să mor din pricina ei." [10] Abimeleh i-a zis: „De ce ne-ai făcut una ca asta? Puţin a lipsit ca vreunul din neamul meu să se culce cu soţia ta şi ai fi adus peste noi un păcat din neştiinţă." [11] Atunci Abimeleh a poruncit întreg poporului său, zicând: „Oricine se va atinge de omul acesta sau de femeia lui va fi pedepsit cu moartea."

[12] Isaac a semănat ţinutul şi în anul acela a găsit orzul înmulţit de o sută de ori. Domnul l-a binecuvântat [13] şi omul a fost înălţat şi a sporit, ajungând şi mai puternic, ajungând foarte mare. [14] Avea turme de oi, cirezi de vite şi multe ogoare. Filistinii l-au pizmuit [15] şi toate izvoarele pe care slujitorii tatălui său le săpaseră pe pământul lui, filistinii le-au astupat umplându-le cu pământ. [16] Atunci Abimeleh i-a zis lui Isaac: „Pleacă de la noi, întrucât ai ajuns foarte puternic, mai tare decât noi." [17] Isaac a plecat de acolo, s-a oprit în Valea Gerarei şi s-a aşezat acolo să locuiască. [18] Apoi a săpat din nou izvoarele pe care le săpaseră odinioară slujitorii tatălui său, Avraam, şi pe care filistinii le astupaseră după moartea tatălui său, Avraam. Şi le-a numit aşa cum le numise tatăl său. [19] Servitorii lui Isaac au săpat şi în Valea Gerarei şi au dat peste un izvor cu apă vie. [20] Dar păstorii din Gerara s-au luat la bătaie cu păstorii lui Isaac, spunând că apa este a lor. Isaac a numit

---

26,8 După Clement din Alexandria (*Paed.* I,21,3-23,1), bucuria dezmierdării lui Isaac prefigurează bucuria creştinilor care se veselesc împreună cu Biserica (Rebeca). Abimeleh care se apleacă de la fereastră îl prefigurează pe Hristos care „se apleacă" asupra lumii prin întrupare.

26,10 „păcat din neştiinţă": am tradus astfel termenul ἄγνοια, care diferă de ἁμαρτία, păcatul care implică responsabilitatea personală. Abimeleh şi casa lui ar fi comis un păcat involuntar din pricina minciunii lui Isaac.

26,12 Episodul semănatului este interpretat tipologic de Origen: Isaac seamănă pe ogorul Legii, aşa cum Iisus va semăna pe ogorul Evangheliilor (*Hom. Gen.* XII,5). ♦ „orz": alt element de legătură între Isaac şi Iisus, acesta din urmă împărţind poporului pâini din orz în scena miracolului înmulţirii pâinilor din In. 6,9 *sq.* (*ibid.*).

26,15 Plecând de la cuvântul „pământ", unii Părinţi opun caracterul pământesc, „materialist" al filistinilor apei vii din fântânile lui Isaac (*cf.* Origen, *Hom. Gen.* XIII,2; Grigore al Nyssei, *In diem luminum*, *GNO* IX,1, p. 231).

26,20 LXX traduce numele propriu ebraic *'Ēśeq* prin „Nedreptate". De fapt, termenul ebraic trimite la ideea de luptă, de încăierare a păstorilor (*'āśaq*). Traducătorul gr. a citit, probabil, *'āṣaq* „a nedreptăţi".

izvorul „Nedreptate", întrucât au fost nedrepți față de el. [21] Isaac s-a mutat de acolo și a săpat alt izvor, dar și de la acesta s-au iscat certuri. Pe acesta l-a numit „Dușmănie".

[22] Iarăși s-a mutat și a săpat alt izor. Pentru acesta însă nu s-au mai bătut și Isaac l-a numit „Locul Întins", zicând: „Domnul ne-a întins și ne-a înmulțit pe pământ."

[23] De acolo a urcat la Izvorul Jurământului. [24] Domnul i s-a arătat în noaptea aceea și i-a zis: „Eu sunt Dumnezeul tatălui tău, Avraam. Nu te teme, căci sunt cu tine, te-am binecuvântat și voi înmulți seminția ta datorită lui Avraam, tatăl tău." [25] Și el a ridicat acolo un altar, a chemat numele Domnului și și-a înfipt acolo cortul. Tot acolo slujitorii săi au săpat un izvor. [26] Abimeleh s-a dus la el, tocmai de la Gerara, împreună cu Ochozath, vornicul său de nuntă, și cu Phikol, căpetenia oștirii. [27] Și Isaac le-a zis: „De ce-ați venit? Doar ați prins ură pe mine și m-ați alungat de la voi." [28] Ei au zis: „Am văzut că Domnul este cu tine și ne-am spus: să fie un jurământ între noi și tine; să încheiem un legământ cu tine, [29] pentru ca tu să nu ne faci nici un rău nouă, așa cum noi nu te-am primit cu scârbă, ci ne-am purtat bine cu tine și te-am lăsat să pleci în pace. Acum tu ești binecuvântat de Domnul." [30] Atunci el le-a pregătit un ospăț, iar ei au mâncat și au băut. [31] Sculându-se a doua zi dimineață, s-au jurat unul altuia. Și Isaac i-a lăsat să plece, iar ei s-au dus de la el teferi și nevătămați. [32] S-a făcut că în ziua

---

26,21 „Dușmănie" redă numele propriu ebraic *Śiṭnāh*, care dispare astfel ca nume propriu.

26,22 „Locul întins" redă numele propriu ebraic *Rᵉḥōbōth*, care dispare și el.

26,24 „Datorită lui Avraam": se subînțelege „datorită meritelor lui Avraam", ca în TM și în Targum.

26,25 Origen interpretează alegoric și spiritual cele două segmente ale versetului. În ciuda verbului „a înfipt", Alexandrinul opune cortul efemer al Legii, reprezentat de Isaac, casei solide simbolizate de Evanghelia lui Iisus (*Hom. Gen.* XIV,2). Cât privește fântâna: trebuie săpat adânc în inima Scripturii pentru a ajunge la „apa vie" a mântuirii (*Hom. Gen.* XIII). Tot Origen știe că la Ascalon existau puțuri ciudate, despre care se spune că datau de pe vremea lui Isaac (*C. Cels.* IV,44).

26,29 „nu te-am primit cu scârbă" – TM: „nu te-am atins", în sensul de „nu ți-am făcut rău".

26,30 Pentru Origen, ospățul acesta este banchetul pe care Înțelepciunea (Isaac) îl dă celor trei părți ale filozofiei (etică, logică, epoptică, simbolizate de Abimeleh și cei doi tovarăși ai săi).

26,32 TM spune invers: „Am dat de apă." Se presupune că traducătorul LXX a citit „i-au spus lui (ebr. *lō*) «Am găsit...»" ca „i-au spus: «Nu (ebr. *lo'*) am găsit...»". Philon

aceea au venit slujitorii lui Isaac şi i-au adus veşti despre izvorul pe care-l săpaseră, zicând: „Nu dăm de apă." [33] Şi el l-a numit „Jurământ". De aceea numele cetăţii este Izvorul Jurământului până în ziua de astăzi.

[34] Esau avea patruzeci de ani şi le-a luat de soţii pe Iudin, fiica lui Beer, cheteul, şi pe Basemmath, fiica lui Ailon, eveul. [35] Şi acestea se tot certau cu Isaac şi cu Rebeca.

27 [1] Şi a fost aşa: când Isaac a îmbătrânit şi ochii îi slăbiseră, încât nu mai putea să vadă, l-a chemat pe Esau, fiul său cel mai mare, şi i-a zis: „Fiule." El a răspuns: „Iată-mă." [2] I-a zis: „Uite, eu am îmbătrânit şi nu cunosc ziua când mă voi sfârşi. [3] Acum, ia-ţi cele de trebuinţă, tolba şi arcul, ieşi pe câmp şi vânează ceva pentru mine. [4] Apoi găteşte nişte mâncăruri cum îmi plac mie şi adu-mi să mănânc, pentru ca sufletul meu să te binecuvânteze înainte de a muri." [5] Rebeca însă a auzit ce i-a spus Isaac lui Esau, fiul său. Esau a plecat pe câmp să vâneze ceva pentru tatăl său. [6] Atunci Rebeca i-a zis lui Iacob, fiul ei mai mic: „Uite, am auzit că tatăl tău i-a vorbit lui Esau, fratele tău, şi i-a zis: [7] «Adu-mi vânat şi găteşte-mi mâncăruri; eu voi mânca şi te voi binecuvânta în faţa Domnului înainte de a muri.» [8] Acum, fiule, ascultă-mă, şi fă după cum îţi poruncesc! [9] Du-te la turme, prinde-mi doi iezi fragezi şi frumoşi şi eu voi face din ei mâncăruri pentru tatăl tău, aşa cum îi plac lui. [10] Tu i le vei duce şi el va mânca, pentru ca să te binecuvânteze tatăl tău înainte de a muri." [11] Iacob i-a zis Rebecăi, mama

---

interpretează versetul, după LXX, în sens alegoric: înţeleptul recunoaşte că nu poate atinge limita cunoaşterii (*QG* VI,9).

26,35 „se certau cu Isaac şi cu Rebeca" – TM: „acestea erau pricină de supărare pentru Isaac şi Rebeca."

27,1 O tradiţie rabinică vede cauza orbirii lui Isaac în viziunea pe care a avut-o pe rug, când era gata să fie sacrificat (22,9). *Cf.* Le Déaut, 1975, pp. 140-142. Pentru Philon, orbirea este semnul migraţiei spirituale (*QG* VI,196). Pentru Grigore al Nyssei, lucrul acesta arată că Isaac nu s-a unit cu Rebeca decât la bătrâneţe, o singură dată, pentru un singur copil, restul timpului consacrându-şi-l contemplării realităţii invizibile (*De virginitate* 7,3).

27,4 „mâncăruri": termenul grecesc înseamnă exact „mâncăruri alese", „delicatese".

27,6 Din TM lipseşte precizarea „mai mic" după „fiului ei".

27,9 „fragezi" lipseşte din TM.

27,11 „n-am păr", *litt.*, „sunt neted". Philon dă o interpretare alegorică a caracterelor celor doi fraţi, plecând de la cele două adjective din versetul de faţă. „Netedul" simbolizează virtutea, în vreme ce „părosul", viciul, răutatea (*QG* VI,201-206; *Leg.* 59). După *Cartea lui Enoh* 89,12, Esau este „mistreţul negru", iar Iacob, „mielul alb".

sa: „Esau, fratele meu, e bărbat păros, în vreme ce eu n-am păr. [12] Nu cumva tatăl meu să mă pipăie: am să fiu înaintea lui ca unul care-l dispreţuieşte şi am să atrag asupră-mi blestem, nu binecuvântare." [13] Dar mama sa i-a zis: „Blestemul să cadă asupra mea, copile! Tu doar ascultă-mi vorba, du-te şi adu-mi [ce ţi-am spus]." [14] El s-a dus şi i-a adus mamei sale, iar mama sa a gătit mâncăruri aşa cum îi plăceau tatălui său. [15] Apoi Rebeca a luat haina cea frumoasă a lui Esau, fiul ei mai mare, care se găsea în casă, lângă ea, şi l-a îmbrăcat pe Iacob, fiul ei mai mic. [16] Iar cu pieile iezilor i-a înfăşurat braţele şi partea dezgolită a gâtului. [17] Şi a pus în mâinile fiului ei, Iacob, mâncărurile şi pâinile pe care le făcuse. [18] Şi el le-a dus tatălui său, zicându-i: „Tată." El i-a zis: „Iată-mă. Cine eşti tu, copile?" [19] Iacob i-a răspuns tatălui său: „Eu sunt, Esau, întâiul tău născut. Am făcut cum mi-ai spus. Hai, aşează-te şi mănâncă din vânatul meu, pentru ca sufletul tău să mă binecuvânteze." [20] Isaac i-a zis fiului său: „Ce-i vânatul acesta pe care l-ai găsit atât de iute, copile?" El a răspuns: „Domnul Dumnezeu mi l-a scos în cale." [21] Isaac i-a zis lui Iacob: „Apropie-te să te pipăi, copile, de eşti tu fiul meu Esau ori nu." [22] Iacob s-a apropiat de Isaac, tatăl său, iar acesta l-a pipăit şi a zis: „Glasul este glasul lui Iacob, dar mâinile sunt mâinile lui Esau." [23] Şi nu l-a recunoscut, întrucât mâinile lui erau păroase ca mâinile fratelui său, Esau. Şi l-a binecuvântat. [24] Şi l-a întrebat: „Tu eşti fiul meu Esau?" El a zis: „Eu sunt." [25] „Adu-mi şi voi mânca din vânatul tău, copile, pentru ca sufletul meu să te binecuvânteze." [Iacob] i-a adus şi el a mâncat; apoi i-a adus vin şi el a băut. [26] Şi Isaac, tatăl său, i-a zis: „Apropie-te şi sărută-mă, copile." [27] S-a apropiat şi l-a sărutat. Isaac a simţit mirosul hainelor lui şi l-a binecuvântat zicând:

„Iată, mirosul fiului meu
ca mirosul unui ogor îmbelşugat, pe care Domnul l-a binecuvântat.
[28] Dumnezeu să-ţi dea din roua cerului

27,12 „dispreţuieşte", după LXX. Verbul TM are exact sensul de „a lua în râs". LXX nu-l redă exact, spre deosebire de Symmachos.

27,20 TM are mici nuanţe diferite: Isaac se miră de rapiditatea cu care „Esau" a găsit vânatul, nu de vânatul însuşi, iar Iacob îi răspunde că Dumnezeu „i-a purtat noroc".

27,22 „glasul lui Iacob": după Philon, e glasul tandreţii şi cumpătării în opoziţie cu duritatea glasului lui Esau (*QG* VI,210 şi 222). Origen vorbeşte despre „glasul pietăţii", care recunoaşte că vânatul e un dar de la Dumnezeu (PG XII,124A).

27,27 „mirosul [lui Iacob]": după Philon şi Origen, Isaac a simţit parfumul virtuţilor fiului său (*QG* VI,214 şi PG XII,124B). ♦ Mirosul ogorului binecuvântat de Dumnezeu este, după tradiţia iudaică, mireasma grădinii Edenului (*apud* Rachi).

şi din grăsimea pământului
belşug de grâne şi de vin.
[29] Neamurile [păgâne] să-ţi slujească
şi căpeteniile să ţi se închine.
Fii stăpânul fratelui tău
şi să ţi se-nchine fiii tatălui tău.
Blestemat fie cine te blestemă
şi binecuvântat, cine te binecuvântează."
[30] Şi a fost aşa: după ce Isaac l-a binecuvântat pe Iacob, fiul său, şi Iacob a ieşit de la Isaac, tatăl său, Esau, fratele lui, s-a întors de la vânătoare. [31] A pregătit şi el mâncăruri şi i le-a dus tatălui său, zicând: „Să se ridice tatăl meu şi să mănânce din vânatul fiului său, pentru ca sufletul tău să mă binecuvânteze." [32] Isaac, tatăl său, l-a întrebat: „Cine eşti tu?" El a zis: „Sunt eu, fiul tău întîi-născut, Esau." [33] Isaac, cuprins de mare cutremurare, a zis: „Atunci cine a vânat pentru mine şi mi-a adus mâncărurile, iar eu am mâncat din toate înainte de venirea ta şi l-am binecuvântat, şi binecuvântat să fie?" [34] Când Esau a auzit cuvintele tatălui său Isaac, a scos un strigăt mare şi sfâşietor şi a zis: „Binecuvântează-mă şi pe mine, tată." [35] Dar [Isaac] i-a zis: „Fratele tău a venit cu înşelăciune şi ţi-a luat binecuvântarea." [36] [Esau] a zis: „Pe bună dreptate a fost numit Iacob: acum m-a lovit cu călcâiul a doua oară. Prima dată mi-a luat drepturile de întâi născut, iar acum mi-a luat binecuvântarea." Şi Esau i-a zis tatălui său: „Nu ţi-a rămas o binecuvântare şi pentru mine, tată?" [37] Isaac a răspuns: „Dacă pe el l-am făcut stăpânul tău, iar pe toţi fraţii, slujitorii săi; dacă l-am întărit cu grâne şi vin, pentru tine ce să mai fac, copile?" [38] Esau i-a zis tatălui său: „Nu ai decât o

---

27,30 Esau intră în momentul în care Iacob iese. Philon comentează astfel scena: binele şi răul nu fac casă comună (*QG* VI,220).

27,33 „...şi binecuvântat să fie." Greaca are un participiu perfect pasiv care arată o stare de fapt asupra căreia nu se va putea reveni.

27,35 Philon justifică „înşelăciunea" lui Iacob spunând că e vorba de o stratagemă aidoma stratagemelor atleţilor. Pentru el, Iacob este imaginea „atletului lui Dumnezeu" (*QG* VI,228).

27,36 Despre Iacob „care îi dă cu călcâiul", adică îl întrece pe Esau, *cf.* Irineu, *Adv. haer.* IV,21,3. Pentru episcopul Lyonului, Iacob îl prefigurează pe Iisus biruitor.

27,38 „străpuns de căinţă": segmentul nu apare în TM. Verbul κατανύσσομαι este un neologism, care se întâlneşte mai cu seamă în Psalmi, în Lev. 10,3, în Fapte 3,37. Ideea este de „străpungere a inimii de durere sau de mânie". Va intra în vocabularul ascetic, desemnând străpungerea inimii, plânsul, lacrimile de pocăinţă (lat. *compunctio*).

binecuvântare, tată? Binecuvântează-mă şi pe mine, tată." Atunci Isaac a
fost străpuns de căinţă, iar Esau a strigat cu jale şi a plâns. [39] Isaac, tatăl său,
i-a răspuns zicând:

„Iată, sălaşul tău va fi departe de pământurile grase
şi [departe] de roua cerului, de sus.
[40] Vei trăi din sabia ta
şi vei sluji fratelui tău,
dar va veni vremea când te vei smulge
şi vei rupe jugul lui de pe grumazul tău."

[41] Esau a început să-l urască pe Iacob din pricina binecuvântării pe care
i-a dat-o tatăl său. Şi-a zis în gând: „Apropie-se zilele de doliu pentru tatăl
meu, ca să-mi ucid fratele." [42] Rebeca a prins veste de vorbele fiului ei mai
mare; a trimis după Iacob, fiul ei mai mic, şi i-a zis: „Iată, Esau, fratele tău,
ameninţă că te va omorî. [43] Acum, copile, ascultă-mi vorba, scoală-te şi fugi
în Mesopotamia, la Laban, fratele meu, în Charran, [44] şi stai la el câteva
zile, până când patima [45] şi mânia fratelui tău se vor abate de la tine şi el va
uita ce i-ai făcut. Atunci voi trimite să te aducă de acolo, ca să nu rămân
fără nici unul dintre voi, copiii mei, într-o singură zi."

[46] Rebeca i-a zis lui Isaac: „Sunt scârbită de viaţa mea din pricina fetelor
fiilor lui Cheteu. Dacă Iacob îşi va lua soţie dintre fetele acestei ţări, la ce
bun să mai trăiesc?"

28 [1] Atunci Isaac l-a chemat pe Iacob, i-a dat binecuvântarea şi i-a
poruncit zicând: „Nu-ţi vei lua soţie dintre fetele din Canaan. [2] Scoală-te şi
fugi în Mesopotamia, în casa lui Bathuel, tatăl mamei tale, şi ia-ţi soţie de
acolo, dintre fetele lui Laban, fratele mamei tale. [3] Dumnezeul meu să te
binecuvânteze, să te ajute să sporeşti şi să te înmulţeşti, ca să ajungi o mare

---

27,43 Fuga lui Iacob este prezentată în cartea Înţelepciunii ca un gest al omului drept călăuzit de înţelepciune (Înţ. 10,10). Irineu pune în paralel cursele întinse lui Iacob de către Esau cu cele pe care evreii le-au întins Bisericii (*Adv. haer.* IV,21,3). ♦ Spre deosebire de TM, LXX menţionează „în Mesopotamia".

27,46 Versetul este pus în manuscrisele LXX la începutul paragrafului următor, spre deosebire de decupajul modern, care îl pune la sfârşitul capitolului 27, unde nu se potriveşte atât de bine.

28,3 „ca să ajungi o mare adunare de neamuri": expresia apare pentru prima dată aici, într-o formulă de binecuvântare.

adunare de neamuri. [4] Şi să vă dea binecuvântarea lui Avraam, tatăl meu, ţie şi seminţiei tale de după tine, ca să moşteneşti ţara unde vei locui, ţara pe care Dumnezeu i-a dat-o lui Avraam." [5] Apoi Isaac l-a trimis pe Iacob şi el s-a dus în Mesopotamia, la Laban, fiul lui Bathuel, sirianul, fratele Rebecăi, mama lui Iacob şi a lui Esau.

[6] Esau a văzut că Isaac l-a binecuvântat pe Iacob şi că Iacob a plecat în Mesopotamia Siriei, ca să-şi ia de acolo soţie; când l-a binecuvântat, Isaac îi poruncise: „Nu-ţi vei lua soţie dintre fetele din Canaan." [7] Iacob i-a ascultat pe tatăl şi pe mama sa şi a plecat în Mesopotamia Siriei. [8] Dacă Esau a văzut că fetele din Canaan nu sunt pe placul tatălui său, [9] s-a dus la Ismael şi a luat-o de soţie pe Maeleth, fiica lui Ismael, fiul lui Avraam, sora lui Nabaioth, pe lângă soţiile pe care le avea.

[10] Şi Iacob a plecat de la Izvorul Jurământului şi a mers spre Charran. [11] A găsit un loc şi s-a culcat, căci soarele asfinţise. A luat o piatră din cele care erau acolo, a pus-o sub cap şi s-a culcat în locul acela. [12] Şi a adormit, când [în vis], iată, o scară înfiptă zdravăn în pământ, al cărei capăt ajungea până la cer, iar îngerii lui Dumnezeu urcau şi coborau pe ea. [13] Domnul stătea sprijinit de ea şi a zis: „Eu sunt Domnul Dumnezeul lui Avraam, tatăl tău, şi Dumnezeul lui Isaac. Nu te teme. Pământul pe care dormi ţi-l voi da

---

28,4 „ţara unde vei locui": sensul exact este „ţara de locuit provizoriu". Expresia a primit o interpretare spirituală, ca de pildă, în *Epistola către Diognet* 5,5.

28,10-22 Vedenia lui Iacob. Relatarea justifică toponimul *Bēyth-'Ēl*.

28,11 „un loc": tema „locului lui Dumnezeu", adică al locului consacrat printr-o hierofanie, aparţine şi misticii evreieşti şi a fost dezvoltată de către Philon, în *Confus.* 97, pe baza unui verset din Exod (24,10). *Cf.*, pentru amănunte, nota la pasajul respectiv.

28,12 Philon comentează viziunea scării în trei sensuri: cosmic (scara reprezintă universul); psihologic (scara este simbolul sufletului străbătut de cuvintele dumnezeieşti); moral (viaţa omului are suişuri şi coborâşuri) (*Somn.* I,1-188). ♦ Versetul este preluat în Evanghelia după Ioan 1,51: „De acum veţi vedea cerul deschizându-se şi îngerii lui Dumnezeu urcând şi coborând peste Fiul Omului", cu sensul că de acum înainte legătura dintre cer şi pământ nu mai este Templul, ci persoana lui Iisus. ♦ După Origen, Iacob reprezintă filozofia contemplativă, el este un „vizionar" (de unde şi numele ulterior, Israel) (*cf. Comm. in Canticum Canticorum*, Prolog).

28,13 După TM se poate înţelege că YHWH „stătea lângă Iacob" sau lângă „scară". LXX clarifică. ♦ Pentru Philon, expresia „stătea sprijinit" înseamnă că Dumnezeu asigură stabilitatea întregului cosmos (*Somn.* I,157-158). La rândul său, Iustin vede în „Domnul" pe Hristos, într-una din hierofaniile sale de dinaintea Întrupării (*Dialogul cu Trifon* 86,2).

ţie şi seminţiei tale. [14] Urmaşii tăi vor fi ca firele de nisip de pe pământ şi se vor întinde spre mare, la miazăzi, la miazănoapte şi la răsărit. Prin tine şi prin seminţia ta vor fi binecuvântate toate triburile pământului. [15] Iată, Eu sunt cu tine; te voi păzi oriunde vei merge şi te voi întoarce în ţinutul acesta, căci nu te voi părăsi până când nu voi îndeplini tot ce ţi-am spus." [16] Apoi Iacob s-a trezit din somn şi a zis: „Dumnezeu este în locul acesta şi eu nu ştiam." [17] S-a speriat şi a zis: „Ce loc înfricoşător! Nu-i altceva decât casa lui Dumnezeu, iar aceasta este poarta cerului." [18] A doua zi dimineaţă, Iacob s-a sculat, a luat piatra pe care şi-o pusese sub cap acolo, a ridicat-o în picioare ca pe un stâlp şi a vărsat untdelemn peste vârful ei. [19] Şi a numit Iacob locul acela „Casa lui Dumnezeu". Mai înainte cetatea se numea Ulamlus. [20] Iacob a înălţat o rugăciune zicând: „Dacă Domnul Dumnezeu va fi cu mine, dacă mă va păzi pe calea pe care merg, dacă îmi va da pâine să mănânc şi haină să mă îmbrac [21] şi mă va întoarce teafăr şi nevătămat acasă, la tatăl meu, atunci Domnul va fi Dumnezeul meu, [22] iar piatra aceasta pe care am ridicat-o ca pe un stâlp va fi pentru mine Casa lui Dumnezeu. Şi din toate câte îmi vei da, eu îţi voi aduce a zecea parte."

29 [1] Şi Iacob sculându-se a mers spre răsărit, la Laban, fiul lui Bathuel, sirianul, fratele Rebecăi, mama lui Iacob şi a lui Esau. [2] S-a uitat şi a văzut pe câmp un izvor şi erau acolo trei turme de oi care se odihneau lângă el. Căci din acel izvor se adăpau turmele. Iar pe gura izvorului era o piatră mare. [3] Acolo se strângeau de obicei toate turmele; păstorii rostogoleau piatra de pe gura izvorului, îşi adăpau oile, după care puneau din nou piatra la loc peste izvor. [4] Iacob i-a întrebat: „Fraţilor, voi de unde sunteţi?" Ei au

---

28,14 „se vor întinde" – TM: „te vei întinde".

28,17 „Casa lui Dumnezeu" traduce numele propriu ebraic *Bēyth-'Ēl*, loc de cult pentru spiţa lui Avraam.

28,18 „Piatra unsă cu untdelemn" este, pentru tradiţia rabinică, piatra de temelie a Templului de la Ierusalim (Targum 28,10). Pentru Iustin, ea este o prefigurare a lui Iisus (*Dial.* 86,2-3; 113,6).

28,19 În numele propriu grecesc transcris aici „Ulamlus", traducătorul LXX a integrat adverbul ebraic *'ūlām*, „dar, de fapt", în numele cetăţii. După TM, cetatea se numea *Lūz*.

28,22 Inaugurarea practicii zeciuielii către Dumnezeu, înainte de Legea scrisă (Deut. 14,22).

29,1 „sculându-se": expresia exactă este: „ridicându-şi picioarele".

29,2 Din nou, am ales „izvor" în loc de „puţ" sau „fântână", pentru acelaşi motiv pe care l-am mai explicat: izvorul presupunea săparea unei fântâni cu trepte.

zis: „Suntem din Charran." [5] El a zis: „Îl cunoaşteţi pe Laban, fiul lui Nachor?" Ei au zis: „Îl cunoaştem." [6] El le-a zis: „E sănătos?" Ei au zis: „Sănătos." Şi, iată, Rahel, fata lui, venea cu oile. [7] Atunci Iacob a zis: „Mai este mult din zi. Nu-i ceasul să vă adunaţi turmele. Adăpaţi-vă oile şi duceţi-vă să le paşteţi." [8] Ei au răspuns: „Nu putem până când nu se adună toţi păstorii, ca să rostogolim piatra de pe gura izvorului şi să adăpăm oile." [9] El încă vorbea cu ei când Rahel, fiica lui Laban, a ajuns cu oile tatălui ei – căci ea păştea oile tatălui ei. [10] Şi a fost aşa: când Iacob a văzut-o pe Rahel, fiica lui Laban, fratele mamei sale, şi oile lui Laban, fratele mamei sale, s-a apropiat de izvor, a rostogolit piatra de pe gura lui şi a adăpat oile lui Laban, fratele mamei sale. [11] Şi Iacob a sărutat-o pe Rahel, apoi a strigat tare şi a plâns. [12] Apoi i-a spus Rahelei că este frate cu tatăl ei şi fiul Rebecăi, iar fata a dat fuga şi i-a povestit tatălui său cele întâmplate. [13] Şi a fost aşa: când Laban a auzit numele lui Iacob, fiul surorii sale, a alergat să-l întâmpine şi, luându-l în braţe, l-a sărutat şi l-a adus în casă. Şi Iacob i-a povestit totul de-a fir a păr. [14] Atunci Laban i-a zis: „Tu eşti din oasele şi din carnea mea." Şi Iacob a rămas cu el o lună de zile.

[15] Laban i-a zis lui Iacob: „Fiindcă eşti fratele meu, nu-mi vei sluji pe degeaba. Spune, care ai vrea să-ţi fie plata?" [16] Laban avea două fete: cea mai mare se numea Leia, iar cea mai mică, Rahel. [17] Leia era bolnavă de ochi, în vreme ce Rahel avea chip frumos şi era plăcută la vedere. [18] Iacob s-a îndrăgostit de Rahel şi a zis: „Am să-ţi slujesc şapte ani pentru Rahel, fiica ta cea mică." [19] Laban i-a zis: „E mai bine pentru mine să ţi-o dau ţie decât să o dau altui bărbat. Rămâi să locuieşti cu mine." [20] Şi Iacob i-a slujit şapte ani pentru Rahel, dar lui i s-au părut doar câteva zile, datorită iubirii

---

29,10 Episodul scoate în evidenţă forţa fizică a lui Iacob, care urneşte singur piatra de pe gura puţului, piatră ce nu putea fi urnită decât de toţi păstorii locului împreună. ♦ Tradiţia creştină vede aici o prefigurare a puterii lui Iisus care adapă cu apa vie a botezului turmele Rahelei (Biserica). *Cf.* Grigore al Nyssei, *In diem luminum*, GNO IX, p. 232.

29,12 „frate cu tatăl ei": substantivul ἀδελφός, „frate", este folosit aici şi în versetul 15 cu sensul de „rudă apropiată". În realitate, Iacob este nepotul de soră al lui Laban.

29,16 Philon dă semnificaţii simbolice soţiilor lui Iacob: Leia este partea virtuoasă a sufletului, în vreme ce Rahel este partea aplecată spre lumea sensibilă. În alt cod exegetic, Rahel este simbolul culturii profane cu care se începe urcuşul spiritual, iar Leia virtutea, filozofia (*Congr.* 25-28). Iată de ce, în opinia lui Philon, Iacob ar fi vrut să se căsătorească întâi cu Rahel. Laban este ignorantul prin excelenţă (*Ebr.* 47-51). ♦ Tradiţia creştină vede în cele două femei simbolurile Sinagogii (Leia) şi Bisericii (Rahel). *Cf.* Iustin, *Dialogul cu Trifon* 134,3; Irineu, *Adv. haer.* IV,21,3.

pe care o avea pentru ea. [21] Iacob i-a zis lui Laban: „Dă-mi-o de soție, ca să intru la ea, căci s-au împlinit zilele mele." [22] Laban i-a adunat pe toți bărbații locului și a făcut nuntă. [23] Dar a fost așa: seara, Laban a luat-o pe fiica sa Leia și i-a dus-o lui Iacob și Iacob a intra la ea. [24] Laban i-a dat-o ca servitoare fiicei sale Leia pe servitoarea sa, Zelpha.

[25] Când s-a făcut dimineață, a văzut că era Leia. Atunci Iacob i-a zis lui Laban: „De ce mi-ai făcut una ca asta? Oare nu ți-am slujit pentru Rahel? De ce m-ai înșelat?" [26] Laban a zis: „Aici, la noi, nu se face să o măritǎm pe fata mai mică înaintea celei mai mari. [27] Împlinește dar cele șapte [zile] ale acesteia și am să ți-o dau și pe cealaltă în schimbul slujbei pe care mi-o vei împlini pentru ea, încă șapte ani." [28] Și Iacob a făcut întocmai. A împlinit cele șapte [zile] ale celei dintâi, apoi Laban i-a dat-o de soție pe fiica sa, Rahel. [29] Și Laban i-a dat-o ca servitoare fiicei sale Rahel pe servitoarea sa, Balla. [30] Iacob a intrat la Rahel, pe care o iubea mai mult decât pe Leia. Și i-a slujit lui Laban alți șapte ani.

[31] Domnul, văzând că Leia nu-i iubită, i-a deschis pântecele. În schimb, Rahel era stearpă. [32] Și Leia a rămas grea și i-a născut un fiu lui Iacob. I-a pus numele Ruben, zicând: „Fiindcă Domnul mi-a văzut umilirea. Acum bărbatul meu mă va iubi." [33] Și Leia a rămas iarăși grea și i-a născut lui Iacob un al doilea fiu, zicând: „Dumnezeu a auzit că sunt urâtă și mi l-a dat și pe acesta." Și i-a pus numele Simeon. [34] Și iar a rămas grea și a mai născut un fiu, zicând: „Acum bărbatul meu va fi de partea mea, căci i-am

---

29,22 „nuntă": nu este vorba de un ritual juridic, de o căsătorie în sens „juridic", ci pur și simplu de o masă festivă.

29,27 „în schimbul slujbei": exact, „în schimbul muncii pe care o voi face". După LXX, Laban îndulcește aici limbajul, folosind verbul „a munci", în locul verbului folosit mai sus: „a sluji". TM are peste tot *'ābhadh*, „a sluji".

29,31 „i-a deschis pântecele": pântecele deschis de Dumnezeu rămâne, după Philon, veșnic feciorelnic. Am tradus prin „pântece" un termen care înseamnă exact „matrice" (*cf.* Philon, *Congr.* 7). Theodoret vede în darul fecundității acordat femeilor patriarhilor voința lui Dumnezeu de a constitui o descendență „prin har", nu „prin natură", descendență care va ajunge până la Iisus Hristos (*QG* 75).

29,32 Etimologia nu are justificare în greacă, ci în ebraică (*R^e'ūbhēn – rā'āh [YHWH] b^e'onyī*). ♦ Philon interpretează numele Ruben prin „fiu văzător" (*Leg.* I,81; *Somn.* II,33).

29,33 TM apropie numele *Șim^e'ōn* de verbul *șāma'*, „a auzi, a asculta".

29,34 TM are un joc fonetic între numele lui Levi și forma verbală *yillāweh*, „se va lega".

născut trei fii." De aceea l-a numit Levi. [35] Şi iar a rămas grea şi a născut un fiu, zicând: „Şi acum Îl voi lăuda pe Domnul." De aceea l-a numit Iuda. Şi a încetat să mai nască.

30 [1] Rahel, văzând că nu i-a născut nici un copil lui Iacob, a prins ciudă pe sora ei şi i-a zis lui Iacob: „Dăruieşte-mi copii, altfel mă voi sfârşi." [2] Dar Iacob s-a mâniat pe Rahel şi i-a zis: „Oare sunt eu Dumnezeu, care ţi-a stârpit rodul pântecelui?" [3] Rahel i-a zis lui Iacob: „Iat-o pe servitoarea mea, Balla. Intră la ea şi ea va naşte pe genunchii mei şi astfel voi face şi eu copii dintr-însa." [4] Şi i-a dat-o de soţie pe servitoarea ei, Balla. Iacob a intrat la ea [5] şi Balla, servitoarea Rahelei, a rămas grea şi i-a născut un fiu lui Iacob. [6] Rahel a zis: „Dumnezeu mi-a făcut dreptate, mi-a ascultat glasul şi mi-a dat un fiu." De aceea l-a numit Dan. [7] Balla, servitoarea Rahelei a rămas din nou grea şi i-a născut un al doilea fiu lui Iacob. [8] Rahel a zis: „Dumnezeu mi-a venit în ajutor, am înfruntat-o pe sora mea şi am biruit." Şi l-a numit Neftali.

[9] Când Leia a văzut că nu mai naşte, a luat-o pe Zelpha, servitoarea ei, şi i-a dat-o de soţie lui Iacob. [10] Iacob a intrat la ea şi Zelpha, servitoarea Leii, a rămas grea şi i-a născut lui Iacob un fiu. [11] Leia a zis: „Cu noroc." Şi l-a numit Gad. [12] Apoi Zelpha, servitoarea Leii, a rămas din nou grea şi i-a născut un al doilea fiu lui Iacob. [13] Şi Leia a zis: „Sunt fericită, căci femeile mă socotesc fericită." Şi l-a numit Aser.

29,35 Numele lui Iuda trimite, în TM, la verbul *yādhāh*, „a lăuda". ♦ Faptul că Leia, simbolul filozofiei teologale, încetează să mai nască reprezintă, pentru Philon, semnul că Leia a atins, cu Iuda, virtutea supremă.

30,6 „Dan": LXX nu redă jocul sonor, prezent în TM, între numele lui Dan şi *dîn*, „judecată, dreptate". Dan e un personaj cu dublă valenţă în tradiţia iudaică, deopotrivă pozitiv şi negativ: la Philon, el este un om al discernământului; în *Testamentul celor XII patriarhi* şi în romanul mistic *Iosif şi Aseneth* el are o imagine negativă (urzeşte asasinarea lui Iosif). Creştinii (Irineu, Hipolit, Theodoret) văd în Dan, pe baza unui pasaj din „binecuvântările lui Iacob", un simbol al Antihristului.

30,8 Neftali trimite, în ebraică, la verbul *pāthal*, „a lupta", redat de traducătorii LXX, destul de ciudat, printr-un verb grecesc care înseamnă exact „a se întoarce" (l-am tradus prin „am înfruntat-o"). A se vedea „Testamentul lui Neftali", din *Testamentul celor XII patriarhi*.

30,11 „Gad": TM apropie numele său de expresia „din fericire" (*bᵉ-ghādh*). În *Testamentul celor XII...*, Gad, aliatul lui Dan, este un personaj negativ, care se pocăieşte înaintea morţii.

30,13 „Aser" trimite, în ebraică, la verbul *'iŝŝer*, „a fi fericit". În legătură cu acest nume, Philon spune că este vorba de o fericire materială, „bastardă" (*Somn.* II,35; *Migr.* 95).

[14] Ruben a mers la secerat grâul; a găsit pe ogor fructe de mandragoră şi
i le-a adus mamei sale, Leia. Rahel i-a zis Leii: „Dă-mi şi mie din mandra-
gorele găsite de fiul tău." [15] Leia i-a zis: „Nu-ţi ajunge că mi-ai luat băr-
batul? Vrei să-mi iei şi mandragorele de la fiul meu?" Rahel i-a zis: „Nu aşa.
Uite, să se culce cu tine în noaptea asta în schimbul mandragorelor de la
fiul tău." [16] Seara, Iacob s-a întors de pe ogor. Leia i-a ieşit înainte şi i-a zis:
„Astăzi vei intra la mine, căci te-am cumpărat în schimbul unor mandragore
găsite de fiul meu." Şi el s-a culcat cu ea în noaptea aceea. [17] Dumnezeu a
ascultat-o pe Leia, ea a rămas grea şi i-a născut lui Iacob un al cincilea fiu.
[18] Şi Leia a zis: „Dumnezeu m-a răsplătit, pentru că i-am dat-o bărbatului
meu pe slujitoarea mea." Şi l-a numit Issachar, care înseamnă „răsplată".
[19] Leia a mai rămas o dată grea şi i-a născut un al şaselea fiu lui Iacob. [20] Şi
Leia a zis: „Dumnezeu mi-a făcut un dar frumos. Acum bărbatul meu mă va
alege pe mine, căci i-am născut şase fii." Şi l-a numit Zabulon. [21] După
aceea a născut o fată şi a numit-o Dina.

[22] Dumnezeu însă şi-a amintit şi de Rahel. Dumnezeu a ascultat-o şi i-a
deschis pântecele, [23] ea a rămas grea şi i-a născut lui Iacob un fiu. Rahel a
zis: „Dumnezeu m-a scăpat de ruşine." [24] Şi l-a numit Iosif, zicând: „Să-mi
adauge Dumnezeu încă un fiu."

[25] Şi a fost aşa: când Rahel l-a născut pe Iosif, Iacob i-a zis lui Laban:
„Lasă-mă să plec la mine, în ţinutul meu. [26] Dă-mi femeile şi copiii mei, pentru
care ţi-am slujit, ca să mă duc. Doar ştii cât ţi-am slujit." [27] Laban i-a zis:
„Dacă aflam har înaintea ta, mi s-ar fi făcut semn. Căci Dumnezeu m-a

---

30,14 „mandragora": plantă din familia solanaceelor. Creşte în Africa de Nord, Asia occidentală, Europa de Sud, până în Himalaia. Renumită pentru virtuţile ei afrodisiace, creşte până la treizeci cm înălţime, fără tijă. Rădăcina are forma unui cartof, dar adesea e antropomorfă, de unde legendele născute în jurul ei. Extragerea rădăcinii este foarte dificilă, întrucât micile ramificaţii pot ajunge până la un metru adâncime. Grecii o numeau „planta lui Circe".

30,15 „Nu aşa" – TM: „Bine." Traducătorul a citit probabil ebr. *lākhēn* ca *lo'-kēn*.

30,18 Pentru Philon, numele lui Issachar (ebr. *sakhar*) înseamnă „răsplată pentru faptele bune" (*Somn.* II,34; *Plant.* 134-136).

30,20 TM face joc sonor între numele Zabulon şi *zebhedh*, „dar", „cadou". Pentru Philon, Zabulon înseamnă „eliberarea de noapte" (*Somn.* II,34 şi 39).

30,23-24 „Iosif": LXX redă ambele sensuri etimologice ale cuvântului ebraic *Yōsēph*: „a ridicat", „a înlăturat" (TM, *'āsaph*); am tradus „m-a scăpat de ruşine"; şi „a adăugat" (*yōseph*). Pierde însă asonanţa.

30,27 Frază obscură, atât după LXX, cât şi după TM. Theodoret comentează idolatria lui Laban, care credea în „semne" (*QG* 87).

binecuvântat prin venirea ta. [28] Hotărăşte ce plată vrei şi ţi-o voi da." [29] Iacob i-a zis: „Tu ştii cât ţi-am slujit şi cât de mari au ajuns turmele tale cu mine. [30] Căci înainte de a veni eu aveai turme mici, dar [de atunci] au sporit foarte mult. Domnul te-a binecuvântat cu venirea mea. Acum, când o să-mi fac şi eu casa mea?" [31] Laban a întrebat: „Ce să-ţi dau?" Iacob i-a zis: „Nu-mi dai nimic. Fă ce-ţi spun şi îţi voi paşte iar oile şi ţi le voi păzi. [32] Toate oile să treacă azi [prin faţa noastră]. Pune deoparte toate mioarele brumării şi toate caprele cu pete albe şi bălţate. Aceasta îmi va fi plata. [33] Dreptatea mea va fi auzită mâine, căci plata este în faţa ta. Toate caprele care nu vor fi bălţate şi cu pete albe şi toate oile care nu vor fi brumării vor fi socotite hoţie din partea mea."

[34] Laban i-a zis: „Fie după cuvântul tău." [35] Şi a pus deoparte, în ziua aceea, ţapii bălţaţi şi cu pete albe, toate caprele bălţate şi cu pete albe, tot ce avea culoare albă, precum şi toate oile brumării, şi le-a dat pe mâna fiilor săi. [36] Apoi a hotărât o depărtare de trei zile de mers între aceştia şi Iacob. Iacob păştea restul oilor lui Laban. [37] Iacob a luat o nuia de styrax, verde, una de migdal şi una de platan, le-a cojit părţile albe şi le-a dat jos ce era verde, astfel încât albul părea pestriţ pe nuiele.

[38] Apoi a aşezat nuielele pe care le-a cojit în jgheaburile adăpătorilor, pentru ca atunci când oile vor veni să se adape înaintea nuielelor, bând ele,

---

30,34 Stratagema lui Iacob se întemeiază pe o credinţă populară după care femelele fată animale asemănătoare cu obiectele pe care le-au avut în faţa ochilor în momentul inseminării. Iacob îi făgăduieşte lui Laban (al cărui nume înseamnă „alb" în ebraică) exemplarele albe şi pe cele negre, în mod normal cele mai numeroase, păstrând pentru sine pe cele „pestriţe", după sensul exact al cuvântului grecesc. „Păcăleala" constă în punerea unor vergi „pestriţe", anume incizate, cojite din loc în loc în faţa oilor ce urmau să fete. Astfel turma lui sporeşte numeric faţă de cea a lui Laban. ♦ Philon interpretează pasajul în *Somn.* I,189-227. El modifică textul LXX, interpretând adjectivul redat de mine prin „cu pete albe" prin „strălucitor de alb". Aducând modificări textului LXX, Philon sugerează, prin intermediul a trei culori – cenuşiu, tărcat/pestriţ, alb strălucitor – cele trei căi ducând la desăvârşire: asceza (Iacob), învăţătura (Avraam) şi calea naturală (Isaac). Pentru întreaga interpretare philoniană, *cf.* Bădiliţă, S., 2002, pp. 153-165.

30,35 Laban îndepărtează din turmele încredinţate lui Iacob, caprele şi oile susceptibile să fete iezii şi mieii cuveniţi lui Iacob.

30,37 „styrax": am transcris numele grecesc, care traduce un substantiv ebraic desemnând o specie de plop (plop alb). Iacob taie din loc în loc coaja verde, lăsând să se vadă miezul alb al nuielei. El obţine astfel o nuia „pestriţă".

30,38 Pentru Iustin, nuiaua verde prefigurează lemnul crucii pe care a fost răstignit Iisus (*Dialogul cu Trifon* 86,2). Faptul că nuielele au fost puse în apă îi evocă lui Grigore al Nyssei ritualul botezului (*In diem luminum*, GNO IX, p. 232). Iacob, lângă

[39] să devină grele tot cum erau nuielele. Şi oile au început să fete miei cu pete albe, pestriţi şi cu pete cenuşii. [40] Iacob a ales mieii şi a pus în faţa oilor un berbec cu pete albe, precum şi toţi mieii pestriţi. Şi a pus deoparte turmele sale şi nu le-a amestecat cu oile lui Laban. [41] Şi a fost aşa: când oile au fost date la berbec, ca să rămână grele, Iacob a pus nuielele în jgheaburi, înaintea oilor, pentru ca ele să fete tot cum erau nuielele. [42] Când însă oile fătau nu punea nimic. Şi oile fără nici un semn au ajuns ale lui Laban, iar cele însemnate ale lui Iacob. [43] Astfel omul a devenit foarte, foarte bogat: avea turme multe, şi vite, şi servitori, şi servitoare, şi cămile, şi măgari.

31 [1] Iacob a auzit vorbele fiilor lui Laban, cum spun: „Iacob i-a luat totul tatălui nostru şi de pe urma averilor tatălui nostru şi-a dobândit toată slava." [2] Iacob s-a uitat la faţa lui Laban şi a văzut că nu era cu el cum fusese cu o zi sau două mai înainte. [3] Domnul i-a zis lui Iacob: „Întoarce-te în ţara tatălui tău, la neamul tău, şi Eu voi fi cu tine." [4] Atunci Iacob a trimis să le cheme pe Rahel şi pe Leia, în câmp, unde erau turmele, [5] şi le-a zis: „Mă uit la faţa tatălui vostru şi văd că nu este cum era ieri şi alaltăieri cu mine. Dar Dumnezeul tatălui meu mi-a stat alături. [6] Voi ştiţi că l-am slujit pe tatăl vostru din toate puterile mele; [7] el însă mi-a schimbat plata şi m-a înşelat cu zece miei. Totuşi Dumnezeu nu i-a îngăduit să-mi facă rău. [8] Dacă spune: «Vei avea ca plată pestriţele», toate oile fată miei pestriţi. Dacă spune: «Vei avea ca plată oile albe», toate oile fată miei albi. [9] Dumnezeu a luat toate animalele tatălui vostru şi mi le-a dat mie. [10] Odată, când oile erau date la berbec, le-am văzut în vis cu ochii mei. Ţapii şi berbecii se urcau pe oile şi pe caprele cu pete albe, pestriţe şi cu pete cenuşii. [11] Şi îngerul lui

---

adăpători/izvor îl prefigurează pe Iisus Păstorul câştigând o turmă întreagă de la Laban-Satan (*ibid.*).

30,40 Versiunea LXX diferă de TM, fiind mai coerentă. În concluzia TM se spune că oile şi caprele „mai grase" i-au revenit lui Iacob, iar cele „slabe", lui Laban. LXX distinge între animalele pestriţe, însemnate, care i se cuveneau lui Iacob, şi cele neînsemnate, care-i reveneau lui Laban.

30,42 Pentru Irineu şi Origen, animalele „însemnate" simbolizează neamurile „însemnate", la rândul lor, de Cuvântul lui Dumnezeu (*Adv. haer.* IV,21,3; *C. Cels.* IV,43; *Com. Io.* XXVIII,8).

31,1 δόξα, „slavă", evocă aici bogăţia.

31,2 „o zi sau două mai înainte": exact: „ieri şi a treia zi", calc după ebraică.

31,7 „zece miei" – TM: plata a fost schimbată „de zece ori", Targum Io.: „m-a înşelat cu zece părţi" din turme. *Idem* la 31,42.

Dumnezeu mi-a zis, în somn: «Iacob.» Eu am zis: «Ce este?» [12] El a zis: «Ridică-ţi ochii şi uită-te la ţapii şi la berbecii care se urcă pe oile şi pe caprele cu pete albe, pestriţe şi cu pete cenuşii. Am văzut câte ţi-a făcut Laban. [13] Eu sunt Dumnezeul care ţi s-a arătat în Locul lui Dumnezeu, acolo unde Mi-ai uns cu untdelemn un stâlp şi unde ai făcut o rugăciune. Acum, scoală-te, ieşi din ţara aceasta şi du-te în ţara unde te-ai născut, iar Eu voi fi cu tine.»" [14] Rahel şi Leia i-au răspuns: „Oare mai avem noi vreo parte sau vreo moştenire în casa tatălui nostru? [15] Nu ne-a socotit el ca pe nişte străine? Ne-a vândut şi ne-a mâncat banii cu lăcomie. [16] Toată bogăţia şi slava pe care Dumnezeu i le-a luat tatălui nostru sunt ale noastre şi ale copiilor noştri. Acum, dar, fă ce ţi-a spus Dumnezeu!"

[17] Iacob s-a sculat, şi-a pus femeile şi copiii pe cămile [18] şi a luat cu sine toate averile şi toată agoniseala din Mesopotamia, ca să plece la Isaac, tatăl său, în Canaan. [19] Laban era plecat să-şi tundă oile, şi atunci Rahel a furat idolii tatălui ei. [20] Iacob s-a ascuns de Laban, sirianul, nespunându-i că fuge. [21] Şi a fugit cu toate ale sale, a trecut râul şi s-a îndreptat spre muntele Galaad. [22] A treia zi, Laban, sirianul, a aflat că Iacob a fugit; [23] şi-a luat toţi fraţii cu el şi l-a urmărit cale de şapte zile, prinzându-l pe muntele Galaad.

[24] Dumnezeu însă a venit la sirianul Laban, noaptea, în somn, şi i-a zis: „Păzeşte-te să-i spui vorbe rele lui Iacob." [25] Şi Laban l-a prins pe Iacob. Acesta îşi înfipsese cortul pe munte. Laban şi-a aşezat fraţii pe muntele Galaad. [26] Laban i-a zis lui Iacob: „Ce-ai făcut? De ce-ai fugit pe ascuns, de ce m-ai furat şi le-ai dus pe fetele mele ca pe nişte ostatece luate cu sabia? [27] Dacă mi-ai fi dat de ştire, te-aş fi lăsat să pleci cu voie bună, cu cântări, cu tobe şi ţitere. [28] N-am fost socotit vrednic nici măcar să-mi sărut copiii şi

---

31,13 „Dumnezeul care ţi s-a arătat": TM are „Dumnezeul [de la] *Bēyth-'ēl*". ♦ Philon notează diferenţa dintre „Dumnezeul", cu articol, şi „Dumnezeu", fără articol. După el, primul termen îl desemnează pe Dumnezeu însuşi, al doilea, Logosul, intermediar între Dumnezeu şi lumea creată (*Somn.* I,228-256). ♦ Cuvintele „iar Eu voi fi cu tine" lipsesc din TM.

31,15 „ne-a mâncat banii": am tradus astfel o expresie care este aproape o *figura etymologica* şi care se traduce exact prin „mi-a înfulecat prin înfulecare". După cutumă, socrul trebuia să-i dea fiicei sale o parte din suma primită de la ginere, or Laban a profitat singur de serviciile lui Iacob.

31,19 Capitolul prezintă despărţirea totală a celor două branşe din familia lui Avraam: monoteistă (prin Iacob) şi idolatră (prin Laban). Rahel îşi „trădează" părintele şi implicit îşi reneagă trecutul idolatric. Povestirea în greacă prezintă multe diferenţe de amănunt faţă de TM.

fiicele. Te-ai purtat fără minte. [29] Acum braţul meu poate să-ţi facă rău, dar Dumnezeul tatălui tău mi-a spus ieri: «Păzeşte-te să-i spui vorbe rele lui Iacob.» [30] Acum pleacă, fiindcă prea mare ţi-a fost dorul să te întorci acasă, la tatăl tău. Dar de ce mi-ai furat zeii?" [31] Iacob i-a răspuns lui Laban: „Mi-am spus că, poate, tu o să mi le iei pe fetele tale şi toate avuţiile mele. Vezi ce-i al tău într-ale mele şi ia-ţi-l înapoi." [32] [Laban] însă n-a găsit nimic care să fie al său. Atunci Iacob i-a zis: „La cine vei găsi zeii tăi, acela nu va trăi înaintea fraţilor noştri." Iacob nu ştia că Rahel, femeia sa, i-a furat. [33] Laban a intrat şi i-a căutat în casa Leii şi nu i-a găsit. Apoi a ieşit din casa Leii şi i-a căutat în casa lui Iacob şi a celor două servitoare ale sale, dar tot nu i-a găsit. Apoi a intrat şi în casa Rahelei. [34] Dar Rahel a luat idolii şi i-a pus în samarul cămilei şi s-a aşezat peste ei, [35] zicându-i tatălui său: „Nu te supăra, stăpâne, nu mă pot scula înaintea ta din pricina lucrului obişnuit la femei." Şi Laban a scotocit prin toată casa Rahelei, dar nu şi-a găsit idolii.

[36] Atunci Iacob s-a mâniat şi s-a luat la harţă cu Laban. Iacob i-a răspuns lui Laban: „Cu ce-am greşit şi cu ce-am păcătuit, de m-ai urmărit până aici [37] şi-ai scotocit prin toate corturile mele? Ai găsit vreun lucru de-al tău? Pune-l aici, înaintea fraţilor mei şi a fraţilor tăi, şi ei să ne osândească pe unul dintre noi doi. [38] De douăzeci de ani sunt cu tine. Oile şi caprele tale n-au rămas sterpe; berbecii turmelor tale nu i-am mâncat; [39] nu ţi-am adus nici o vită sfâşiată de fiară; eu însumi ţi-am plătit dintr-ale mele toate furturile din timpul zilei şi din timpul nopţii. [40] Ziua am fost mistuit de arşiţă, iar noaptea am îngheţat de frig; somnul nu s-a lipit de ochii mei. [41] Iată cei douăzeci de ani cât am stat în casa ta! Ţi-am slujit paisprezece ani pentru cele două fete ale tale şi şase ani cu turmele tale, şi am fost înşelat la plată cu zece miei. [42] Dacă Dumnezeul tatălui meu, Avraam, şi Frica [de Dumnezeu a] lui Isaac nu erau cu mine, m-ai fi trimis gol de la tine. Dumnezeu însă a văzut umilirea mea şi truda mâinilor mele şi te-a osândit ieri." [43] Atunci Laban i-a răspuns lui Iacob: „Fetele acestea sunt fetele mele, băieţii aceştia sunt băieţii mei, vitele acestea sunt vitele mele şi tot ce vezi este al meu şi

---

31,42 „Frica": cuvântul grecesc φόβος îl traduce pe ebraicul *paḥadh*. Dumnezeul lui Isaac se numeşte „Frică". Unele manuscrise greceşti ale LXX pun aici θεός. În epoca elenistică „frica" (sau „teama") este una din pasiunile omeneşti condamnate de stoici şi nu are sens religios. Creştinismul o valorizează pozitiv, mai ales în mediile monastice: „frica de Dumnezeu" devine primul pas spre mântuire, virtutea originară. Cu toate acestea, Theodoret ţine să expliciteze termenul echivalându-l cu „pietatea", εὐσέβεια (*QG* 91).

al fetelor mele. Ce să fac eu astăzi pentru ele, pentru ele şi pentru copiii lor?
44 Hai să încheiem un legământ, eu şi tu, ca să fie mărturie între mine şi
tine." [Iacob] i-a zis: „Iată, nu e nimeni cu noi. Vezi, Dumnezeu [este]
martor între mine şi tine."
45 Atunci Iacob a luat o piatră şi a ridicat-o ca un stâlp. 46 Apoi le-a zis
fraţilor săi: „Adunaţi pietre." Şi ei au adunat pietre, au făcut o movilă şi au
mâncat şi au băut acolo, pe movilă. Laban i-a zis: „Movila aceasta este
martor între mine şi tine." 47 Şi Laban a numit-o Movila Mărturiei, iar
Iacob, Movila Martor.
48 Laban i-a zis lui Iacob: „Iată, movila aceasta şi stâlpul acesta pe care
l-am aşezat între mine şi tine! Movila este martor şi stâlpul este martor." De
aceea s-a numit [locul] „Movila este martor" 49 şi Vedenia, întrucât spusese:
„Să vadă Dumnezeu între mine şi tine, căci ne vom despărţi aici unul de
celălalt. 50 Dacă le vei umili pe fiicele mele şi-ţi vei lua alte femei pe lângă
ele, vezi că nu-i nimeni cu noi aici! [51] 52 Aşa cum eu nu voi trece de
movila aceasta către tine, nici tu să n-o treci către mine, ca să ne facem rău:
Dumnezeul lui Avraam şi Dumnezeul lui Nachor va judeca între noi." 53 Şi
Iacob a jurat pe Frica [de Dumnezeu a] tatălui său, Isaac. 54 Şi a adus jertfă
pe munte, apoi i-a chemat pe fraţii săi, au mâncat, şi au băut, şi s-au culcat
pe munte.

32 1 A doua zi dimineaţă, Laban s-a sculat, şi-a sărutat fiii şi fiicele, i-a
binecuvântat şi s-a întors în ţinutul său. 2 Iacob a plecat în drumul său. Ridi-
cându-şi ochii, a văzut oastea lui Dumnezeu adunată într-o tabără şi îngerii

---

31,44 Ultima parte a versetului lipseşte din TM, care o pune la versetul 50.

31,47 LXX traduce numele proprii din TM. Laban numeşte locul în aramaică, *Yᵉghar Śāḥadhūthā'*, Iacob, în ebraică, *Galᵉ'ēdh*.

31,48 Textul LXX pare a avea la bază un original care punea laolaltă ceea ce corespunde cu TM 51a+48b.

31,49 LXX redă prin „Vedenie" celălalt nume dat locului, ebr. *Miṣpāh*, care trimite la o formă verbală însemnând „să supravegheze", „să păzească".

31,51 Versetul 51 lipseşte din LXX, întrucât versetul 51 din TM se găseşte în versetul 48 din LXX.

32,1 Versetul încheie, de fapt, paragraful precedent. Wevers îl şi pune ca versetul 55 al capitolului 31.

32,2 „oastea lui Dumnezeu adunată într-o tabără" lipseşte din TM. ♦ Plecând de la acest verset, Origen îl numeşte pe Iacob „vizionar" (*Com. in Cant.*, Prolog şi *Hom. Lev.* II,3).

lui Dumnezeu i-au ieşit înainte. [3] Când i-a văzut, Iacob a zis: „Aceasta este tabăra oştirii lui Dumnezeu" şi a numit locul acela „Taberele".

[4] Iacob a trimis soli înainte, la fratele său, Esau, în ţinutul Seir din Edom [5] şi le-a poruncit aşa: „Iată cum să-i vorbiţi stăpânului meu, Esau: slujitorul tău, Iacob, spune aşa: «Am locuit cu Laban multă vreme, până acum; [6] am boi, măgari, turme, servitori şi servitoare. Am trimis să-l vestească pe stăpânul meu, Esau, pentru ca slujitorul tău să găsească trecere înaintea ta.»" [7] Solii s-au întors la Iacob şi i-au zis: „Am fost la fratele tău, Esau. Iată, îţi iese înainte cu patru sute de bărbaţi." [8] Iacob s-a înspăimântat foarte tare şi nu ştia ce să facă. A împărţit poporul care era cu el, apoi cirezile şi turmele, în două tabere [9] şi a zis: „Dacă Esau vine şi taie în bucăţi prima tabără, scapă cealaltă." [10] Apoi Iacob a zis: „Dumnezeule al tatălui meu Avraam şi Dumnezeule al tatălui meu Isaac, Doamne, care mi-ai zis: «Întoarce-te în ţinutul unde te-ai născut şi Eu îţi voi face bine», [11] îmi ajung toată dreptatea şi tot adevărul pe care le-ai arătat faţă de slujitorul Tău; căci am trecut Iordanul doar cu un toiag şi, iată, acum am două tabere. [12] Izbăveşte-mă din mâinile fratelui meu, Esau: mi-e frică să nu vină şi să lovească mamele şi copiii. [13] Tu însă ai zis: «Îţi voi face bine şi voi înmulţi sămânţa ta precum nisipul mării, care nu se poate număra de mult ce este.»"

[14] Şi s-a culcat acolo în noaptea aceea. A luat daruri din ce aducea şi i le-a trimis fratelui său, Esau: [15] două sute de capre, douăzeci de ţapi, două sute de oi, douăzeci de berbeci, [16] treizeci de cămile alăptând şi puii lor, patruzeci de vite şi zece tauri, douăzeci de măgăriţe şi zece măgăruşi. [17] Şi le-a dat pe mâna slujitorilor săi: câte un păstor pentru fiecare turmă. Şi le-a zis slujitorilor: „Mergeţi înaintea mea şi lăsaţi depărtare între turme." [18] Apoi i-a poruncit celui dintâi: „Dacă fratele meu, Esau, îţi iese înainte şi te întreabă: «Al cui eşti, unde mergi şi ale cui sunt turmele pe care le mâni?», [19] tu răspunde-i: «Ale slujitorului tău, Iacob. I le-a dăruit stăpânului meu, Esau. Iar el vine în urma noastră.»" [20] Şi a poruncit astfel celui dintâi, celui de-al doilea, celui de-al treilea şi tuturor celor care mergeau înainte mânând

---

32,3 „Taberele" traduce toponimul ebr. *Maḥanāyim*, *litt.* „cele două tabere".

32,11 „îmi ajung" – TM: „sunt [prea mic] pentru" (= sunt nevrednic de). Textul e dificil în ambele limbi.

32,15 Evagrie comentează episodul în *Tratatul practic* 26: „Darurile potolesc ranchiuna." Urmează referirea la Gen. 32. El recomandă călugărului să dăruiască o masă de împăcare fratelui pe care l-a supărat voluntar sau involuntar. *Cf.* şi *Pateric. Colecţia alfabetică*, Pimen 4.

turmele, şi le-a zis: „Aşa să-i vorbiţi lui Esau, când îl veţi întâlni. [21] Să-i spuneţi: «Iată, slujitorul tău, Iacob, vine în urma noastră.»" Şi-a zis în gând: „Am să-l împac cu darurile pe care i le trimit înainte. După aceea am să mă uit la faţa lui, poate mă va primi cu îngăduinţă." [22] Şi a lăsat să meargă darurile înainte, iar el s-a culcat în noaptea aceea în tabără.

[23] S-a sculat noaptea, le-a luat pe cele două soţii şi pe cele două slujnice, pe cei unsprezece copii ai săi şi a trecut prin vadul Iabok. [24] I-a luat, a trecut şuvoiul şi le-a trecut pe toate ale sale. [25] Apoi Iacob a rămas singur şi un om s-a luptat cu el până dimineaţa. [26] Văzând că nu-l dovedeşte, acela i-a atins coapsa. Şi i-a amorţit coapsa lui Iacob în timp ce se lupta cu el. [27] Şi i-a zis: „Lasă-mă să plec, căci se ridică zorii." Dar Iacob i-a zis: „Nu te las până când nu mă binecuvântezi." [28] Celălalt l-a întrebat: „Cum te numeşti?" El a zis: „Iacob." [29] Celălalt i-a zis: „Nu te vei mai numi Iacob, ci Israel va fi numele tău, pentru că ai fost tare cu Dumnezeu şi puternic cu oamenii."

32,23 „Iabok": LXX transcrie numele ebraic care face joc de cuvinte cu *yē'ābhēq* „s-a luptat", de la 25. Anunţă lupta lui Iacob cu un personaj misterios.

32,25 Începe episodul faimos al schimbării numelui lui Iacob în Israel. Relecturi ale acestui episod apar în cărţile sapienţiale din VT şi în NT. În Înţ. 10,12 se spune că Înţelepciunea „a hotărât în favoarea lui [Iacob] în lupta crâncenă". Philon interpretează încleştarea ca pe o luptă împotriva patimilor, un exerciţiu pentru dobândirea virtuţii (*Praem.* 36-48). Aceeaşi interpretare la Origen în *Hom. Num.* XVI,7; în *Com. Io.* I,260 însă, Iacob reprezintă figura lui Hristos biruitor al Vrăjmaşului. ♦ „un om". Tradiţia iudaică a identificat acest „om" cu un înger (Os. 12,5; Demetrios, *apud* Eusebiu al Cezareii *PE* IX,21,7; Philon). După Origen, un înger se luptă „cu Iacob" pentru a-l ajuta în lupta cu „alt înger" (*De Princ.* IV,2,5). Origen citează o scriere apocrifă, *Rugăciunea lui Iosif*, în care se sugerează că îngerul a coborât pe pământ sub numele de Iacob şi s-ar fi luptat cu adevăratul Iacob, cel care va primi numele „Israel". Acest înger invidios ar fi fost Uriel (*Com. Io.* II,188-192). Pentru Iustin, „omul" ar putea fi o figură a Logosului care se manifestă înaintea Întrupării (*Dialogul cu Trifon* 125,3).

32,26 Verset greu de înţeles, întrucât nu se poate deduce exact cine este subiectul. Origen, de pildă, înţelege că Iacob s-a luptat cu diavolul, ajutat de un înger (*Hom. Ex.* I,5; *Hom. Num.* XIII). ♦ Coapsa lui Iacob a amorţit, după LXX. TM spune: „i-a fost zdrobită" sau „luxată". ♦ Iustin vede în „amorţirea" coapsei lui Iacob o prevestire a patimilor lui Iisus (*Dialogul cu Trifon* 125,5).

32,29 LXX redă sensul numelui ebraic, care trimite la radicalul *śārāh*, „a stărui, a se încorda, a se lupta". Creştinii dau diverse interpretări simbolice numelui „Israel": Iustin (*ibid.* 125,3) îl traduce „om care a biruit o putere"; Clement (*Paed.* I,57,1) şi Origen (*ibid.*) îl consideră „omul care L-a văzut pe Dumnezeu". ♦ Theodoret, mai realist, interpretează biruinţa lui Iacob (dacă biruinţă va fi fost) ca pe o încurajare din partea lui Dumnezeu pentru întâlnirea cu Esau. Lectura lui Theodoret este contextuală (*QG* 92).

[30] Iacob a întrebat: „Spune-mi numele Tău!" Acela i-a răspuns: „De ce Mă întrebi care este numele Meu?" Şi l-a binecuvântat. [31] Şi Iacob a numit locul acela „Chipul lui Dumnezeu", „căci l-am văzut pe Dumnezeu faţă către faţă şi s-a mântuit sufletul meu". [32] Soarele s-a ridicat deasupra când trecuse de „Chipul lui Dumnezeu". Şchiopăta din pricina coapsei. [33] De aceea fiii lui Israel nu mănâncă până în ziua de astăzi nervul acela de pe coapsă, care amorţise: fiindcă [acela] a atins nervul coapsei lui Iacob şi l-a amorţit.

33 [1] Ridicându-şi ochii, Iacob l-a văzut pe fratele său, Esau, venind cu patru sute de bărbaţi. Atunci Iacob şi-a împărţit copiii între Leia, Rahel şi cele două slujitoare, [2] punându-le pe cele două slujitoare cu copiii lor înainte, pe Leia şi copiii ei după aceea, şi pe Rahel şi Iosif în urmă. [3] El a mers înaintea tuturor şi s-a închinat până la pământ de şapte ori până când a ajuns în apropierea fratelui său. [4] Şi Esau a alergat înaintea lui, l-a îmbrăţişat şi l-a sărutat, i-a căzut la piept şi au plâns amândoi. [5] Ridicându-şi ochii, a văzut femeile şi copiii şi a întrebat: „Ce ai aici?" El a zis: „Copiii pe care Dumnezeu s-a milostivit [să-i dăruiască] slujitorului tău." [6] Atunci cele două slujitoare şi copiii lor s-au apropiat şi s-au închinat; [7] apoi s-au apropiat Leia şi copiii ei şi s-au închinat, iar după ei s-au apropiat Rahel şi Iosif şi s-au închinat. [8] [Esau] a zis: „Ce-i cu toate taberele acestea pe care le-am întâlnit?" [Iacob] a zis: „Pentru ca slujitorul tău să afle har înaintea ta, stăpâne." [9] Atunci Esau a zis: „Am şi eu multe, frate. Averile tale să fie ale tale." [10] Iacob a zis: „Dacă am aflat har înaintea ta, primeşte darurile din mâinile mele. Căci am văzut faţa ta aşa cum ar fi văzut cineva faţa lui Dumnezeu, şi vei fi binevoitor cu mine. [11] Ia-ţi binecuvântările, pe care ţi le-am adus, fiindcă Dumnezeu s-a milostivit de mine şi mi-a dat din toate." Şi l-a silit, iar el le-a luat. [12] [Esau] i-a zis: „Hai să ne sculăm şi să pornim la drum cât mai repede." [13] Iacob i-a zis iar: „Stăpânul meu ştie că pruncii sunt

---

32,31 „Chipul lui Dumnezeu": TM are *Penū'ēl*; termenul grecesc este εἶδος. Se poate traduce prin „formă vizibilă". Clement din Alexandria interpretează termenul hristologic: Fiul este „chipul", „imaginea", „forma vizibilă" a lui Dumnezeu Tatăl (*Paed.* I,57,2).

33,4 Targum Io. spune că Esau „l-a muşcat" pe Iacob, nu „l-a îmbrăţişat". ♦ „i-a căzut la piept": exact, „i-a căzut de gât", l-a cuprins de grumaz cu braţele, îmbrăţişându-l puternic.

33,10 În TM răspunsul lui Iacob începe cu „Nu, rogu-te". ♦ „şi vei fi binevoitor": TM are verbul la perfect: „şi ai fost binevoitor".

33,11 „binecuvântările": am tradus exact termenul grecesc, dar din context reiese că este vorba despre „darurile" aduse de Iacob lui Esau pentru împăcare.

33,12 TM are: „Eu voi merge înaintea ta."

gingaşi, iar oile şi vacile abia au fătat. Dacă le fugăresc, într-o singură zi vor muri toate vitele. [14] Să meargă stăpânul meu înaintea slujitorului său, iar eu voi prinde puteri pe drum, după răgazurile celor dinaintea mea şi în pas cu copilandrii, până când voi ajunge la stăpânul meu, la Seir." [15] Esau a zis: „Voi lăsa cu tine o parte din oamenii mei." Celălalt a zis: „De ce? Ajunge că am aflat har înaintea ta, stăpâne." [16] Şi Esau s-a întors în ziua aceea la Seir.

[17] Iar Iacob merge la Corturi. Acolo şi-a făcut case pentru el şi corturi pentru vite. De aceea locul s-a numit „Corturi". [18] Şi Iacob a ajuns la Salem, cetatea sichemilor, din ţinutul Canaanului; când a venit din Mesopotamia Siriei, s-a aşezat în faţa cetăţii. [19] A dobândit partea de câmp unde şi-a pus cortul pe o sută de miei, de la Emmor, tatăl lui Sichem. [20] Şi a ridicat acolo un altar şi l-a chemat pe Dumnezeul lui Israel.

34 [1] Dina, fata Leii, pe care i-a născut-o lui Iacob, a ieşit să le vadă pe fiicele localnicilor. [2] Sichem, fiul lui Emmor, chorreul, stăpânul ţinutului, a văzut-o, a luat-o şi s-a culcat cu ea, umilind-o. [3] Şi s-a lipit de sufletul Dinei, fiica lui Iacob, s-a îndrăgostit de fecioară şi i-a vorbit după gândul ei. [4] Sichem i-a zis tatălui său, Emmor: „Ia-mi-o pe copila aceasta de soţie." [5] Iacob a aflat că fiul lui Emmor a pângărit-o pe fiica sa, Dina, dar, cum fiii săi erau cu turmele pe câmp, a tăcut până la întoarcerea lor. [6] Atunci Emmor, tatăl lui Sichem, a ieşit să-i vorbească lui Iacob. [7] Tocmai atunci s-au întors şi fiii lui Iacob de la câmp. Când au auzit, bărbaţii au fost străpunşi de amărăciune şi s-au necăjit foarte că acela făcuse un asemenea lucru de ocară în Israel, culcându-se cu fata lui Iacob: „Aceasta nu va rămâne aşa." [8] Emmor le-a zis: „Fiul meu, Sichem, a ales-o în sufletul său pe fata voastră. Daţi-i-o de soţie. [9] Încuscriţi-vă cu noi. Voi daţi-ni-le pe fetele

---

33,18 „Salem, cetatea sichemilor": LXX interpretează ca nume de cetate adjectivul *şālēm*, însemnând „teafăr, sănătos".

33,19 „o sută de miei": TM are un cuvânt rar, *q*^{e}*śīṭāh*, care a ajuns să se refere la monedă, dar pornind tot de la sensul de „miel" (*cf.* lat. *pecus* şi *pecunia*).

34,2 „chorreul": TM are „eveul".

34,5 LXX precizează că „fiul lui Emmor" a pângărit-o pe Dina. TM nu face această precizare.

34,7 „Aceasta nu va rămâne aşa" (ameninţare). TM are „Nu trebuia să se facă aşa ceva" (apreciere morală).

34,9 Verbul grecesc ἐπιγαμβρεύω este un neologism. γαμβρός desemnează pe oricine intră într-o familie prin căsătorie: ginere, cumnat sau socru. Am tradus verbul prin „a se încuscri".

voastre şi luaţi-le pe fetele noastre pentru fiii voştri. [10] Şi locuiţi printre noi; iată, ţara se întinde larg înaintea voastră! Locuiţi-o, faceţi negoţ şi luaţi-o în stăpânire." [11] Sichem a zis tatălui şi fraţilor Dinei: „De-aş afla har dinaintea voastră, ceea ce ne veţi spune, noi vă vom da. [12] Creşteţi preţul zestrei; oricât aţi cere eu am să vă dau, iar voi daţi-mi-o pe copilă de soţie." [13] Fiii lui Iacob au răspuns lui Sichem şi tatălui său, Emmor, cu viclenie, pentru că au pângărit-o pe sora lor, Dina. [14] Şi le-au zis Simeon şi Levi, fraţii Dinei şi fiii Leii: „Nu putem face aşa ceva: să o dăm pe sora noastră unui om cu prepuţ. E o ruşine pentru noi. [15] Ne învoim şi vom locui printre voi doar dacă veţi fi ca noi, tăindu-vă împrejur fiecare ins de parte bărbătească. [16] Atunci noi vă vom da fetele noastre şi ne vom lua soţii dintre fetele voastre, vom locui lângă voi şi vom fi ca un singur neam. [17] Dacă însă nu ne ascultaţi şi nu vă tăiaţi împrejur, ne luăm fetele şi plecăm."

[18] Cuvintele acestea au fost plăcute înaintea lui Emmor şi a lui Sichem, fiul lui Emmor. [19] Tânărul n-a zăbovit să facă ce i s-a spus, fiindcă tânjea după fata lui Iacob. El era cel mai slăvit dintre toţi din casa tatălui său. [20] Emmor şi Sichem, fiul său, au venit la poarta cetăţii lor şi au vorbit astfel bărbaţilor din cetate: [21] „Oamenii aceştia sunt paşnici cu noi. Să locuiască în ţinutul nostru şi să meargă unde vor; iată, ţinutul se întinde larg înaintea lor. Noi le vom lua fetele de soţii, iar lor le vom da fetele noastre. [22] Oamenii se învoiesc să locuiască împreună cu noi, ca să fim un singur popor, doar dacă noi îi tăiem împrejur pe toţi cei de parte bărbătească, aşa cum sunt ei tăiaţi împrejur. [23] Turmele, averile şi vitele lor nu vor fi oare ale noastre? Doar să ne învoim cu asta şi ei vor locui cu noi." [24] Toţi cei care au ieşit pe poarta cetăţii i-au ascultat pe Emmor şi pe Sichem, fiul său, şi şi-au tăiat împrejur carnea prepuţului, toţi inşii de parte bărbătească.

[25] Şi a fost aşa: a treia zi, când ei erau încă suferinzi, cei doi fii ai lui Iacob, Simeon şi Levi, fraţii Dinei, şi-au luat, fiecare, sabia, şi au intrat în cetate, fără nici o primejdie, şi i-au ucis pe toţi cei de parte bărbătească. [26] I-au ucis pe Emmor şi pe Sichem, fiul său, sub tăişul sabiei, au luat-o pe

---

34,12 „zestre": LXX foloseşte un singur cuvânt acolo unde TM foloseşte două: *mohar*, suma oferită de ginere familiei soţiei şi *mattān*, „cadourile".

34,17 LXX foloseşte pluralul, „fiicele noastre", acolo unde TM are singularul „fiica noastră".

34,25 Philon interpretează în sens pozitiv violenţa fraţilor Dinei: ei sunt discipolii Înţelepciunii care apără Dreptatea (Dina) împotriva răutăţii (Sichem); *cf. Mut.* 193; *Migr.* 223-224.

Dina din casa lui Sichem şi s-au dus. [27] Atunci fiii lui Iacob au intrat peste răniţi şi au prădat cetatea în care o pângăriseră pe sora lor, Dina, [28] luând cu ei oile, vitele, măgarii şi tot ce se găsea în cetate sau pe câmp. [29] Şi i-au luat în robie pe sclavii acelora, slujitorii şi femeile, prădând tot ce se găsea în cetate şi în case. [30] Atunci Iacob le-a zis, lui Simeon şi lui Levi: „Din pricina voastră toţi locuitorii din ţinut, canaanenii şi fereziţii, mă urăsc ca pe un ticălos. Iar eu am oameni puţini; dacă se unesc împotriva mea, or să mă omoare: eu şi toată casa mea vom fi zdrobiţi." [31] Ei au răspuns: „Atunci ei să se poarte cu sora noastră ca şi cu o desfrânată?"

35 [1] Dumnezeu i-a zis lui Iacob: „Scoală-te şi urcă la Betel, locuieşte acolo şi fă un altar lui Dumnezeu, Care ţi s-a arătat când fugeai de fratele tău, Esau." [2] Iacob a zis celor din casa lui şi tuturor celor care erau cu el: „Aruncaţi din mijlocul vostru zeii străini pe care-i aveţi, curăţiţi-vă şi schimbaţi-vă hainele. [3] Apoi să ne sculăm, să urcăm la Betel şi să facem acolo un altar Dumnezeului Care m-a ascultat în ziua strâmtorării, Care a fost cu mine şi m-a păzit pe drum." [4] Ei i-au dat lui Iacob zeii străini care erau în mâinile lor şi cerceii de la urechi, iar Iacob le-a ascuns pe toate sub terebintul de la Sichem şi acolo au dispărut până în ziua de astăzi.

[5] Israel a plecat de la Sichem. Dar frica de Dumnezeu a pus stăpânire pe cetăţile dimprejur şi nimeni nu i-a urmărit pe fiii lui Israel. [6] Iacob a ajuns la Luza – adică la Betel, în ţinutul Canaanului –, el şi tot poporul care era cu el. [7] A ridicat un altar şi a numit locul Betel: căci acolo Dumnezeu i s-a arătat când fugea de fratele său, Esau. [8] Debora, doica Rebecăi, a murit mai jos de Betel, sub un stejar: de aceea Iacob l-a numit „Stejarul Plângerii". [9] Dumnezeu s-a lăsat văzut de Iacob încă o dată la Luza, când a venit din

---

34,29 „sclavii": exact, „trupurile" acelora. Aici, trupurile desemnează persoanele propriu-zise. ♦ Segmentul „tot ce se găsea în cetate" lipseşte din TM.

35,2 „zeii străini" sunt idolii furaţi de Rahel din casa lui Laban (31,17-25). Targum Io. spune că ar fi vorba despre zeii neamurilor păgâne pe care oamenii lui Iacob i-ar fi luat din cetatea Sichem.

35,3 „să facem" – TM: „voi face".

35,4 Segmentul „şi acolo au dispărut până în ziua de astăzi" lipseşte din TM.

35,6 LXX transcrie numele ebraic *Luz* prin Luza, ataşând originalului particula ebraică, *āh*, care marchează direcţia.

35,7 „Betel": TM are „Dumnezeul de la Betel".

35,8 „a murit": TM are „a murit şi a fost îngropată".

35,9 „la Luza" lipseşte din TM.

Mesopotamia Siriei. Şi Dumnezeu l-a binecuvântat [10] şi i-a zis: „Numele tău este Iacob, dar nu te vei mai numi Iacob, ci Israel va fi numele tău." [11] Dumnezeu i-a zis: „Eu sunt Dumnezeul tău. Sporeşte şi înmulţeşte-te! Din tine vor fi neamuri şi adunări de neamuri şi regi vor ieşi din coapsa ta. [12] Îţi voi da pământul pe care l-am dat lui Avraam şi lui Isaac. Va fi al tău şi-l voi da seminţiei tale." [13] Dumnezeu s-a ridicat de la el, din locul unde i-a vorbit. [14] Şi Iacob a aşezat un stâlp în locul acela unde i-a vorbit Dumnezeu, un stâlp de piatră; a făcut o libaţie şi a turnat untdelemn peste el. [15] Iacob a numit locul unde Dumnezeu îi vorbise, Betel.

[16] Iacob a plecat din Betel şi şi-a înfipt cortul dincolo de turnul Gader. Şi a fost aşa: când s-au apropiat, la Chabratha, de ţinutul Efrata, Rahel a născut şi naşterea i-a fost foarte grea. [17] A fost aşa: când ea se chinuia să nască, moaşa i-a zis: „Curaj, căci ai un fiu!" [18] Şi a fost aşa: când ea îşi dădea sufletul – căci murea – i-a pus numele „Fiul chinului meu". Dar tatăl l-a numit Beniamin. [19] Rahel a murit şi a fost îngropată pe drumul spre Efrata, adică spre Betleem. [20] Iacob a ridicat un stâlp pe mormântul ei: acesta este stâlpul în amintirea Rahelei până în ziua de astăzi.

[[21]] [22] Şi a fost aşa: când Israel s-a aşezat să locuiască în ţinutul acela, Ruben s-a dus şi s-a culcat cu Balla, ibovnica tatălui său. Israel a auzit şi acesta i-a părut un lucru rău.

35,10 De această dată TM are în plus cuvintele „şi-i puse numele Israel".

35,14 „libaţie": unica dată când termenul este folosit în Geneză. Am ţinut să-l redau ca atare.

35,16 Propoziţia „şi-a înfipt cortul ... etc." este redată de TM după v. 20. ♦ „Turnul Gader": TM are *Migʿdal-ʾĒdher*, interpretat de Targumuri ca „Turnul turmei". LXX traduce prima parte prin „turn" şi transcrie partea a doua. ♦ „Chabratha" este transcrierea eronată a unui termen ebraic, *kibhʿrath*, care desemnează, probabil, distanţa până la un anumit loc.

35,17 Episod semnificativ, întrucât naşterea lui Beniamin se petrece la Betleem. De unde sensul mesianic, care apare şi în Targum Io.: „dincolo de Turnul turmei, de unde trebuie să se arate Regele Mesia la sfârşitul zilelor" (*cf.* şi Mich. 4,8; Le Déaut, 1975, p. 277; Mich. 5,2 cu comentariul lui Eusebiu al Cezareii, în *DE* VII,2,35). ♦ „Curaj!": TM are: „Nu-ţi fie teamă!" ♦ „un fiu": TM are „încă un fiu" .

35,18 LXX traduce numele ebraic *ben-ʾōnī* („fiul chinului meu") fără a reda, evident, jocul sonor. Philon interpretează numele fiului Rahelei ca „fiu al zilelor" (ebr. *ben-yāmīm*). *Cf. Somn.* II,36; *Mut.* 92.

35,21 Rahlfs, a cărui ediţie o urmăm cu stricteţe, sare peste versetul 21 (după TM), întrucât el apare mai sus, în v. 16.

35,22 La evrei, episodul relatat în acest verset nu trebuia tradus în limba vernaculară, fiind compromiţător. Targum Io. îndulceşte lucrurile, afirmând că Ruben n-a făcut decât

Iacob a avut doisprezece fii. [23] Fiii Leii: întâiul-născut al lui Iacob, Ruben, apoi Simeon, Levi, Iuda, Issachar, Zabulon. [24] Fiii Rahelei: Iosif şi Beniamin. [25] Fiii Ballei, slujitoarea Rahelei: Dan şi Neftali. [26] Fiii Zelphei, slujitoarea Leii: Gad şi Aser. Aceştia sunt fiii lui Iacob, născuţi în Mesopotamia Siriei.

[27] Iacob a ajuns la tatăl său, Isaac, la Mambre, în cetatea din câmpie, adică Hebron, în ţinutul Canaanului, unde au locuit Avraam şi Isaac. [28] Zilele pe care le-a trăit Isaac au fost: o sută optzeci de ani. [29] Sfârşindu-se, a murit şi s-a adăugat neamului său, bătrân şi sătul de zile. Fiii săi, Esau şi Iacob, l-au îngropat.

36 [1] Iată urmaşii lui Esau, adică Edom. [2] Esau şi-a luat soţii dintre fiicele canaanenilor: pe Ada, fiica lui Ailon, cheteul, pe Elibema, fiica lui Ana, fiul lui Sebegon eveul [3] şi pe Basemmath, fiica lui Ismael, sora lui Nabaioth. [4] Ada i l-a născut lui Esau pe Eliphas, Basemmath i l-a născut pe Raguel, [5] iar Elibema i i-a născut pe Ieus, Ieglom şi pe Core. Aceştia sunt fiii lui Esau, născuţi în ţinutul Canaanului. [6] Esau şi-a luat femeile, fiii şi fiicele, toţi robii casei sale, toate avuţiile, toate vitele, tot ce stăpânea şi tot ce dobândise în ţinutul Canaanului şi a plecat din ţinutul Canaanului, departe de fratele său, Iacob. [7] Căci avuţiile lor erau prea multe ca să locuiască împreună, iar pământul unde şedeau nu-i mai încăpea din pricina mulţimii avuţiilor lor. [8] Esau s-a aşezat să locuiască pe muntele Seir (Esau, adică Edom).

[9] Iată urmaşii lui Esau, tatăl lui Edom, pe muntele Seir, [10] precum şi numele fiilor lui Esau: Eliphas, fiul Adei, soţia lui Esau, şi Raguel, fiul

---

„să răscolească aşternutul" ibovnicei tatălui său; „şi acesta i-a părut un lucru rău" lipseşte din TM.

35,27 „în ţinutul Canaanului" nu apare în TM.

36,1 Capitolul prezintă toate ramificaţiile neamului lui Esau după o strictă delimitare a teritoriilor. *Cf.* 13,6, separarea lui Lot de Avraam.

36,6 TM precizează: Esau a plecat în ţinutul Seir.

36,9-19 Edomiţii, descendenţii lui Esau. Edomul se întindea de la Wadi Zered până la Golful Aqaba, cam 160 km. Zonă muntoasă cu puţine locuri cultivabile. Avea drept capitală, Sela, aşezată pe un podiş lângă Petra. Urmaşii lui Esau i-au găsit acolo pe chorrei, pe care i-au cucerit şi asimilat. La ieşirea din Egipt, edomiţii nu-i vor lăsa pe evrei să le traverseze ţara (Num. 20,14-21). David a cucerit ţinutul Edomului; politica de exterminare a populaţiei edomite a continuat sub Solomon. În timpul regelui Iosafat (870-848) o coaliţie formată din edomiţi, moabiţi şi amoniţi s-a format împotriva regatului lui Iuda, coaliţie care a eşuat. După Hipolit (*De Christo et Antichristo*) aceste

Basemmathei, soţia lui Esau. [11] Lui Eliphas i s-au născut fii: Thaiman, Omar, Sophar, Gothom şi Kenez. [12] Thamna era ibovnica lui Eliphas, fiul lui Esau şi i l-a născut lui Eliphas pe Amalek. Aceştia au fost fiii Adei, soţia lui Esau. [13] Iată fiii lui Raguel: Nachoth, Zare, Some şi Moze. Aceştia au fost fiii Basemmathei, soţia lui Esau. [14] Iată care au fost fiii Elibemei, fiica lui Ana, fiul lui Sebegon, soţia lui Esau: ea i i-a născut lui Esau pe Ieus, pe Ieglom şi pe Core.

[15] Iată fiii lui Esau, căpeteniile: fiii lui Eliphas, întâiul-născut al lui Esau: căpetenia Thaiman, căpetenia Omar, căpetenia Sophar, căpetenia Kenez, [16] căpetenia Core, căpetenia Gothom, căpetenia Amalek. Acestea au fost căpeteniile [ieşite] din Eliphas, în ţinutul Idumeii. Au fost fiii Adei. [17] Şi iată fiii lui Raguel, fiul lui Esau: căpetenia Nachoth, căpetenia Zare, căpetenia Some, căpetenia Moze. Acestea au fost căpeteniile [ieşite] din Raguel, în ţinutul Edomului. Au fost fiii Basemmathei, soţia lui Esau. [18] Iată fiii Elibemei, soţia lui Esau: căpetenia Ieus, căpetenia Ieglom, căpetenia Core. Acestea au fost căpeteniile [născute] de Elibema. [19] Aceştia au fost fiii lui Esau şi acestea căpeteniile lor. Aceştia sunt fiii lui Edom.

[20] Iată fiii lui Seir, chorreul, care locuiau în ţinut: Lotan, Sobal, Sebegon, Ana, [21] Deson, Asar şi Rison. Acestea au fost căpeteniile lui Chorreu, fiul lui Seir, în ţinutul Edomului. [22] Lui Lotan i s-au născut fii: Chorri şi Aiman. Lotan a avut o soră, Thamna. [23] Iată fiii lui Sobal: Golon, Manachath, Gaibel, Soph şi Oman. [24] Şi iată fiii lui Sebegon: Aie şi Onan. Pe acest Onan l-a găsit Iamin în pustiu pe când păştea vitele tatălui său Sebegon. [25] Iată fiii lui Ana: Deson. Elibema a fost fiica lui Ana. [26] Iată fiii lui Deson: Amada, Asban, Iethran şi Charran. [27] Iată fiii lui Asar: Balaan, Zukam, Iukam şi Ukan. [28] Iată fiii lui Rison: Os şi Aram. [29] Iată căpeteniile [ieşite] din Chorri: căpetenia Lotan, căpetenia Sobal, căpetenia Sebegon, căpetenia Ana, [30] căpetenia Deson, căpetenia Asar, căpetenia Rison. Acestea au fost căpeteniile [ieşite] din Chorri, după cârmuirile lor, în ţinutul Edomului.

[31] Iată şi regii care au domnit în Edom, înainte ca un rege să domnească în Israel. [32] În Edom a domnit Balac, fiul lui Beor, iar cetatea lui s-a numit

---

trei popoare vor fi singurele sprijinitoare ale Antihristului, la sfârşitul timpurilor. Să mai amintim că familia Irozilor era de origine edomită.

36,24 „Onan" (Ωναν), altul decât Onan (Αυναν), fiul lui Iuda, din 38,4. ♦ „Iamin": LXX dă ca nume propriu un substantiv comun ebraic, *yēmīm*, al cărui sens n-a fost clarificat („ape termale" sau „catâri").

36,27 Numele „Iukam" nu apare în TM.

Dennaba. [33] Balac a murit şi în locul său a domnit Iobab, fiul lui Zara din Bosorra. [34] Iobab a murit şi în locul său a domnit Asom, din ţinutul thaimaniţilor. [35] Asom a murit şi în locul său a domnit Adad, fiul lui Barad, cel care l-a bătut pe Madiam în câmpia Moabului, iar cetatea lui s-a numit Getthaim. [36] Adad a murit şi în locul lui a domnit Samala, din Masekka. [37] Samala a murit şi în locul lui a domnit Saul din Rooboth, care se află lângă râu. [38] Saul a murit şi în locul lui a domnit Balaennon, fiul lui Achobor. [39] Balaennon, fiul lui Achobor, a murit şi în locul lui a domnit Arad, fiul lui Barad; cetatea lui s-a numit Phogor, iar soţia lui, Maitebeel, care era fiica lui Matraith, fiul lui Maizoob.

[40] Iată numele căpeteniilor lui Esau, în triburile lor, după loc, în ţinuturile lor şi după neamurile lor: căpetenia Thamna, căpetenia Gola, căpetenia Iether, [41] căpetenia Elibemas, căpetenia Elas, căpetenia Phinon, [42] căpetenia Kenez, căpetenia Thaiman, căpetenia Mazar, [43] căpetenia Megediel, căpetenia Zaphoim. Acestea au fost căpeteniile [ieşite] din Edom, după aşezările lor în ţinutul pe care-l săpâneau.

Acesta a fost Esau, tatăl lui Edom.

37 [1] Iacob locuia în ţinutul unde locuise tatăl său, în Canaan. [2] Iată urmaşii lui Iacob. Iosif avea şaptesprezece ani, păştea oile împreună cu fraţii săi, el fiind foarte tânăr, împreună cu fiii Ballei şi fiii Zelphei, femeile

---

37,1 Ultima parte a Genezei se ocupă de soarta lui Iosif, fiul lui Israel care va ajunge mâna dreaptă a lui Faraon. Personajul i-a interesat şi pe autorii antici, care i-au consacrat lucrări de sine stătătoare. Ajunge să menţionez biografia lui Philon, *De Iosepho*, care face din fiul cel mai mic al lui Iacob figura prin excelenţă a omului politic (conotaţie mai degrabă negativă); şi romanul mistic, *Iosif şi Aseneth*, asupra căruia voi reveni cu o notă la locul cuvenit. Menţiuni despre el apar în *Testamentul celor XII patriarhi* (*Test. lui Zabulon* 8,4; *Test. lui Simeon* 4,4): este considerat un simbol al „cumpătării", în opoziţie cu fraţii lui, care sunt atinşi de un viciu sau altul. Philon îi atribuie şi calităţi lui Iosif, considerându-l un „vizionar" şi un practicant al pocăinţei (μετανοία), concept philonian fundamental. În tradiţia creştină a primelor secole Iosif nu este un personaj reprezentativ: Origen îl consideră o figură a lui Hristos, datorită umilirii în Egipt (*Hom. Gen.* V,7); la fel şi Ioan Gură de Aur (*Hom. Gen.* LXI, PG 54,528). În literatura edificatoare, monastică, Iosif încarnează cumpătarea şi generozitatea.

37,2 „el fiind foarte tânăr": Philon consideră că este vorba de spiritul „tânăr" al lui Iosif şi prezintă naşterea acestuia într-un mod peiorativ, ca o decădere a lui Iosif, ascetul, în lumea sensibilă. ♦ „bârfe răutăcioase": text ambiguu. Nu se poate spune dacă Iosif îşi pâra fraţii pentru vorbele lor răutăcioase despre Iacob sau dacă îi aducea la cunoştinţă tatălui său bârfe pe seama fraţilor.

tatălui său. Iosif îi aducea la cunoştinţă lui Israel, tatăl lor, bârfe răutăcioase.
3 Iacob l-a îndrăgit pe Iosif mai mult decât pe toţi ceilalţi fii, pentru că era
copilul bătrâneţilor sale. Şi i-a făcut o haină pestriţă. 4 Fraţii lui, văzând că
tatăl îl iubeşte cel mai mult dintre toţi fiii, au prins ură pe el şi nu-i puteau
spune nici o vorbă potolită.

5 Iosif a avut un vis şi l-a povestit fraţilor săi, 6 zicându-le: „Ascultaţi ce
vis am avut. 7 Se făcea că legam snopi în mijlocul câmpului şi snopul meu
s-a ridicat şi a stat drept, iar snopii voştri, de jur împrejur, s-au închinat în
faţa snopului meu." 8 Fraţii săi i-au zis: „Oare vei domni ca un rege peste
noi, oare vei stăpâni peste noi ca un domn?" Şi l-au urât mai departe din
pricina viselor şi vorbelor sale. 9 A avut un alt vis şi l-a povestit tatălui şi
fraţilor săi, zicând: „Am avut un alt vis: era ca şi cum soarele, luna şi
unsprezece stele mi se închinau." 10 Tatăl său l-a certat şi i-a zis: „Ce-i cu
visul acesta pe care l-ai avut? Oare vom merge eu, mama ta şi fraţii tăi să ne
închinăm în faţa ta până la pământ?" 11 Fraţii săi au prins ciudă pe el, dar
tatăl a păstrat întâmplarea [în inima sa].

12 Fraţii s-au dus să pască oile tatălui lor la Sichem. 13 Israel i-a zis lui
Iosif: „Oare fraţii tăi nu pasc oile la Sichem? Hai să te trimit la ei." El i-a
zis: „Iată-mă." 14 Israel i-a zis: „Du-te şi vezi dacă fraţii tăi şi turmele sunt
bine şi dă-mi de veste." L-a trimis din valea Hebronului şi el a mers până la
Sichem. 15 Un om l-a găsit rătăcind pe câmp şi l-a întrebat: „Ce cauţi?" 16 El
i-a zis: „Îi caut pe fraţii mei. Spune-mi, unde-şi pasc turmele?" 17 Omul i-a
zis: „Au plecat de aici. I-am auzit spunând: «Să mergem la Dothaim!»" Şi

---

37,3 „pestriţă" (ποικίλος): termen cheie pentru interpretarea lui Philon. TM are „haină cu mâneci lungi". ποικίλος poate însemna două lucruri: „de culori diferite" sau „cu broderii". Ideea însă rămâne aceeaşi. Adjectivul este amplu comentat, în sens alegoric, de Philon, care vede în el simbolul prin excelenţă al omului politic, versatil, cu mai multe feţe, instabil (*Ios.* 32; *Somn.* I,219-200). Clement din Alexandria asimilează tunica lui Iosif diversităţii, politropiei cunoştinţelor omeneşti. Pentru Origen, haina cu care Iacob îl înveşmântează pe Iosif prefigurează veşmântul brodat cu care Domnul îşi înveşmântează Biserica, veşmânt alcătuit din toate părţile Scripturii (*Hom. Ez.* VI,9).

37,5 „fraţilor săi" – TM are în plus: „care l-au urât şi mai mult".

37,11 *Cf.* Fapte 7,9: „Patriarhii, plini de invidie, pe Iosif l-au vândut." Origen foloseşte exemplul răutăţii fraţilor lui Iosif pentru a arăta că Dumnezeu se foloseşte de răutatea oamenilor în ansamblul economiei Sale divine (dacă fraţii nu l-ar fi vândut, toată familia ar fi murit de foame; Iosif însuşi îşi va înţelege destinul în felul acesta). *Cf.* Origen, *Hom. Num.* XIV,2.

37,15 „Un om": exegeza iudaică îl asimilează pe acest „om" arhanghelului Gabriel, apropiind pasajul de Dan. 9,21.

Iosif s-a dus după fraţii săi şi i-a găsit la Dothaim. [18] Ei l-au zărit de departe, înainte ca el să se apropie, şi au pus la cale să-l omoare. [19] Fraţii îşi spuneau între ei: „Iată, soseşte cel cu visele. [20] Acum, haideţi să-l omorâm, să-l aruncăm într-o groapă şi să spunem: l-a mâncat o fiară sălbatică. Să vedem ce se va alege de visele sale!" [21] Dar Ruben, auzind, l-a scos din mâinile lor şi le-a zis: „Să nu-l lovim încât să-i luăm viaţa." [22] Apoi Ruben le-a zis: „Nu faceţi vărsare de sânge! Aruncaţi-l în groapa aceea din pustiu, dar nu ridicaţi mâna asupra lui!" [A vorbit aşa], ca să-l scoată din mâinile lor şi să-l dea înapoi tatălui său. [23] S-a întâmplat aşa: când Iosif a ajuns la fraţii săi, aceştia l-au dezbrăcat de haina pestriţă cu care era îmbrăcat, [24] l-au luat şi l-au aruncat în groapă. Groapa era goală, fără apă. [25] Apoi s-au aşezat să mănânce pâine, dar ridicându-şi ochii au văzut câţiva negustori ismaeliţi care veneau de la Galaad. Cămilele lor erau încărcate cu parfumuri, răşină şi mir. Mergeau să le ducă în Egipt. [26] Iuda le-a zis fraţilor săi: „Ce folos dacă-l vom ucide pe fratele nostru şi-i vom ascunde sângele? [27] Haideţi să-l vindem acestor ismaeliţi şi mâinile noastre să nu se atingă de el, fiindcă este fratele nostru şi carne din carnea noastră." Fraţii l-au ascultat. [28] Şi negustorii madieniţi treceau pe acolo. Ei l-au tras afară şi l-au scos pe Iosif din groapă, apoi l-au vândut ismaeliţilor, pe douăzeci de galbeni, iar aceştia l-au dus în Egipt. [29] Ruben s-a întors la groapă şi, nevăzându-l pe Iosif, şi-a sfâşiat hainele. [30] S-a dus înapoi la fraţii săi şi le-a zis: „Copilul nu-i acolo. Şi eu unde să mă duc acum?"

37,19 „cel cu visele", sens peiorativ, „visătorul". Termenul grec apare aici pentru prima dată: ἐνυπνιαστής. Philon interpretează negativ, echivalând termenul cu ὀνειρόπληξ, „tulburat de vise" (*Ios.* 12) şi ὀνειροπόλος, „tălmaci de vise" (*Somn.* II,42). În TM sensul este pozitiv, Iosif fiind pur şi simplu un maestru în descifrarea viselor („meşter la vise", *litt.* „stăpânul viselor"). Termenul folosit de LXX va fi folosit ulterior în literatura creştină pentru a-i desemna pe călugării „vizionari" în sens peiorativ (*cf.* Grigore al Nyssei, *De virginitate* 23,3).

37,20 Am tradus substantivul λάκκος prin „groapă". De fapt, este vorba tot de un rezervor săpat în pământ unde se adună apa unui izvor şi în care se coboară pe trepte săpate într-una din laturi. Este vorba de o cisternă părăsită, fără apă, cum se spune în v. 24. Fraţii i-au blocat doar ieşirea cu un capac.

37,24 Interpretare alegorică a „cisternei fără apă" la Clement din Alexandria (*Stromate* V,53, 2-9); Didim, *In Zacchariam* III,161-165. Rezervorul fără apă este un simbol al Hadesului păcătoşilor.

37,28 Vânzarea lui Iosif trimite la vânzarea lui Iisus de către Iuda.

37,29-31 Haina lui Iosif mânjită nu cu sângele său, ci cu al unui ied, prefigurează imperfect patimile lui Iisus, după Ioan Gură de Aur (*Hom. Gen.* LXI, *ad loc.*).

[31] Ei au luat haina lui Iosif, au înjunghiat un ied şi au murdărit haina cu sânge. [32] Apoi au trimis şi au dus haina pestriţă tatălui lor, zicându-i: „Uite ce-am găsit. Vezi dacă-i haina fiului tău sau nu." [33] El a recunoscut-o şi a zis: „Da, e haina fiului meu. L-a mâncat o fiară sălbatică; o fiară sălbatică l-a rupt în bucăţi." [34] Iacob şi-a sfâşiat hainele, şi-a pus un sac peste coapse şi l-a plâns multă vreme pe fiul său. [35] Toţi fiii şi toate fiicele sale au venit să-l mângâie, dar el nu vroia mângâiere, ci spunea: „Voi coborî, plângând, la fiul meu, în Sălaşul Morţilor." Aşa l-a plâns tatăl său. [36] Madieniţii l-au vândut pe Iosif, în Egipt, lui Petephres, eunucul lui Faraon, mai-marele peste bucate.

38 [1] Şi a fost aşa: în vremea aceea, Iuda s-a despărţit de fraţii săi, a coborât şi s-a dus la cineva din Odollam, pe nume Iras. [2] Acolo Iuda a văzut-o pe fata unui canaanean, numită Sava, a luat-o de soţie şi a intrat la ea. [3] Fata a rămas grea şi a născut un fiu, pe care l-a numit Er. [4] Apoi a rămas iarăşi grea şi a născut un fiu pe care l-a numit Onan. [5] Şi, zămislind iar, a născut un fiu pe care l-a numit Selom. Se afla la Chasbi când i-a născut. [6] Iuda i-a luat de soţie lui Er, întâiul său născut, o femeie pe nume Thamar. [7] Însă Er, întâiul-născut al lui Iuda, a fost rău înaintea Domnului, iar Dumnezeu l-a omorât. [8] Atunci Iuda i-a zis lui Onan: „Intră la femeia

---

37,34 Cuvântul grecesc σάκκος este un împrumut semitic vechi (ebr. *śaq*), care avea la origine sensul de „material textil grosolan de culoare închisă". Încingerea coapselor cu un asemenea „sac" făcea parte din ritualul doliului.

37,35 „sălaşul morţilor": exact, „Hades", echivalentul grecesc al ebraicului *ṣᵉ'ōl*.

37,36 Petephres: după TM numele eunucului este Potifar. Numele Potifar este o formă coruptă a formei corecte, egiptene, *Poti-fera* („cel pe care l-a dăruit zeul Soare"). ♦ „mai-marele peste bucate", altfel spus, „mare cămăraş" era unul din rangurile oficiale în Egipt, la curtea faraonului. În privinţa lui Petephres, LXX ezită între această funcţie şi cea de şef al închisorii (*cf.* 40,3). Manuscrisul *Vaticanus* optează pentru această din urmă variantă, spre deosebire de *Alexandrinus*.

38,1 Se întrerupe provizoriu povestea lui Iosif, urmărindu-se destinul lui Iuda şi al fiilor săi.

38,4 „Onan": după LXX, exact, Αυναν. În conformitate cu normele comune de redactare, am păstrat aici forma arhicunoscută.

38,7 Philon interpretează alegoric numele „Er": „ceea ce este de piele", „trup", „cadavru" (*Leg.* III,69-74). Origen reia sensul în *Hom. Lev.* V,4. ♦ LXX are „Domnul" şi „Dumnezeu" acolo unde TM are de două ori *YHWH*.

38,8 Trimite la legislaţia leviratului (de la *levir*, „fratele soţului") (Deut. 25,5-6). Dacă un bărbat căsătorit murea fără copii, fratele lui trebuia s-o ia de soţie pe văduvă. Copiii rezultaţi din noua căsătorie erau consideraţi ai fratelui/soţului mort. Fratele celui decedat avea totuşi libertatea de a accepta sau nu (*cf.* şi Ruth).

fratelui tău, unește-te cu ea și ridică urmași fratelui tău." [9] Dar Onan, știind că nu vor fi urmașii săi, când intra la femeia fratelui își vărsa sămânța pe pământ, ca să nu-i dăruiască urmași fratelui său. [10] Acest lucru a fost socotit rău înaintea lui Dumnezeu și l-a ucis și pe acela.

[11] Atunci Iuda i-a zis nurorii sale, Thamar: „Stai văduvă în casa tatălui tău până când va crește fiul meu, Selom." Căci și-a spus: „Să nu moară și el ca frații lui." Thamar a plecat și a rămas în casa tatălui ei.

[12] Zilele s-au plinit și Sava, soția lui Iuda, a murit. După ce s-a mângâiat, Iuda a urcat la Thamna, la cei care-i tundeau oile, împreună cu Iras, păstorul său din Odollam. [13] Atunci unii i-au dus vestea Thamarei și i-au zis: „Iată, socrul tău urcă la Thamna, să-și tundă oile." [14] Ea și-a dat jos hainele de văduvă, s-a înfășurat într-un văl ușor, s-a făcut frumoasă și s-a așezat la poarta Ainan, care dă spre Thamna, căci a văzut că Selom a crescut, dar [tatăl lui] nu i-a dat-o pe ea de soție. [15] Văzând-o, Iuda a crezut că-i o desfrânată, căci ea își ascunsese fața și n-a recunoscut-o. [16] S-a abătut din drum pe la ea și i-a zis: „Lasă-mă să intru la tine", căci nu știa că e nora sa. Ea l-a întrebat: „Ce-mi dai, ca să intri la mine?" [17] El a zis: „Îți voi trimite un ied din turmele mele." Ea a zis: „Dar să-mi dai un zălog până când mi-l vei trimite." [18] El a întrebat: „Ce zălog să-ți dau?" Ea a zis: „Inelul, colanul și toiagul din mâna ta." El i le-a dat, a intrat la ea și ea a rămas grea de la el. [19] Apoi s-a sculat, și-a dat jos vălul și s-a îmbrăcat din nou în hainele de

---

38,11 Comentariu al lui Philon: cea care-și plânge patimile trăiește în casa unicului „Tată și Mântuitor" primind sămânța dumnezeiască a virtuților (*Deus* 136-137). Același Philon vede în Thamar o siriană din Palestina crescută în politeism, convertită la monoteismul iudaic (*Virt.* 221-222). Este o figură a virtuții, alături de Sarra, Leia și Rebeca (*Congr.* 124; *Mut.* 134-136). După Origen, ea prefigurează Biserica (*Com. in Cant.* II). În plus, Thamar este mama lui Phares, care figurează în genealogia evanghelică a lui Hristos (*cf.* nota mai jos).

38,14 „s-a făcut frumoasă": în TM verbul corespunzător are sens ambiguu, fie „s-a ascuns", fie „s-a parfumat". Același verb pentru Iudit (Iud. 10,4). ♦ „Ainan": LXX transcrie a doua parte a expresiei ebraice *pethaḥ 'ēynayim*, care înseamnă „poarta ochilor". Altfel spus, Thamar se așază acolo „unde toți ochii o pot vedea". Dar expresia este înțeleasă în general ca toponim, cum o înțelege și LXX.

38,15 „și n-a recunoscut-o" lipsește din TM.

38,18 „Inelul, colanul și toiagul": interpretarea alegorică la Philon: ce simbolizează aceste obiecte aparține doar lui Dumnezeu, sunt simbolul universului (*Mut.* 135; *Somn.* II,44-45; *Fuga* 149-150). Iustin reține doar toiagul, care anunță venirea lui Hristos, ieșit din neamul lui Phares (*Dialogul cu Trifon* 86,6; la fel, Irineu, *Adv. haer.* IV,25,2).

văduvă. [20] Iuda i-a trimis iedul, prin păstorul său din Odollam, ca să-şi ia înapoi zălogul de la femeie, dar acela n-a găsit-o.

[21] I-a întrebat pe bărbaţii de acolo: „Unde-i desfrânata de pe drum de la Ainan?" Dar ei au zis: „N-a fost nici o desfrânată pe-aici." [22] Acela s-a întors la Iuda şi i-a zis: „N-am găsit-o, iar oamenii locului spun că n-a fost nici o desfrânată acolo." [23] Iuda a zis: „Să şi le ţină, dar să nu ajungem de râs: eu am trimis iedul, tu însă n-ai găsit-o."

[24] Şi a fost aşa: după trei luni au venit oameni la Iuda şi i-au spus: „Thamar, nora ta, s-a desfrânat şi iată, a rămas grea din desfrânare." Atunci Iuda a zis: „Aduceţi-o afară şi să fie arsă!" [25] Pe când o duceau, ea a trimis pe cineva [cu zălogul] la socrul ei, zicând: „Acestea sunt ale omului cu care am rămas grea." Apoi a mai zis: „Recunoşti inelul, colanul şi toiagul acesta?" [26] Iuda le-a recunoscut şi a zis: „Thamar este mai îndreptăţită decât mine, fiindcă nu i-am dat-o fiului meu, Selom." Şi nu s-a mai culcat cu ea.

[27] Şi a fost aşa: când i-a venit vremea să nască, [a simţit] că în pântecele ei erau gemeni. [28] La naştere, unul din ei şi-a scos mâna; moaşa a prins-o şi i-a legat de mână un fir roşu, zicând: „Acesta va ieşi primul." [29] Dar acela şi-a strâns mâna şi îndată a ieşit fratele lui. Iar ea a zis: „De ce-ai spart tu ţarcul?" Şi l-a numit Phares. [30] Apoi a ieşit şi fratele său, la mâna căruia era legat firul roşu. Şi l-a numit Zara.

38,24 După Lev. 21,9 fiica unui preot care se va prostitua va fi arsă.

38,25 După Philon, Thamar face parte din seria sfintelor femei vetero-testamentare care au conceput în urma intervenţiei divine (Sarra, Leia, Ana). Ea a primit sămânţa divină fără să-l fi văzut pe cel care s-a culcat cu ea, întrucât avea faţa acoperită cu văl.

38,26 „îndreptăţită": gr. δεδικαίωται. Versetul a primit o interpretare mesianică în unele Targumuri.

38,27 Din nou tema preeminenţei mezinului asupra fiului mai mare. Zara prefigurează Noul Legământ şi Biserica; Phares, poporul evreu trăitor sub Lege (*cf.* Irineu, *Adv. haer.* IV,25,2).

38,28 „firul roşu" are corespondenţă în Ios. 2,18 şi evocă, pentru Irineu, sângele vărsat de cel drept (*Adv. haer.* IV,25,2).

38,29 Phares este simbolul poporului Legii, iar Zara, cel care-şi scoate primul mâna, prefigurează poporul creştin. După Eusebiu (*Quaestiones evangelicae* VII,5-6), „mâna" simbolizează „lucrările lui Hristos"; interpretare preluată de Ambrozie, *Apologia lui David* 12. Firul roşu prefigurează semnul crucii şi el a spart ţarcul Legii, aşa cum o va face Hristos, după expresia din Ef. 2,14-16 (dar această interpretare presupune că întrebarea moaşei, „De ce-ai spart tu ţarcul?", se referă la Zara, nu la Phares). ♦ Phares vine de la ebr. *pereţ*, „spărtură"; Zara vine de la *zērah*, „roşeaţa zorilor".

39 [1] Aşadar Iosif a fost adus în Egipt şi Petephres, eunucul lui Faraon şi mai-mare peste bucate, bărbat egiptean, l-a cumpărat de la ismaeliţii care-l aduseseră acolo. [2] Domnul era cu Iosif. Acesta, om norocos, trăia în casa stăpânului său egiptean. [3] Stăpânul său ştia că Domnul este cu el şi că orice-ar fi făcut, unde punea el mâna, Domnul se arăta prielnic. [4] Şi Iosif a aflat har înaintea stăpânului. Plăcându-i de el, acesta l-a pus în fruntea casei sale şi i-a dat pe mână lui Iosif tot ce avea. [5] Şi a fost aşa: după ce l-a aşezat în fruntea casei şi peste toate câte avea, Domnul a binecuvântat casa egipteanului, datorită lui Iosif, iar binecuvântarea Domnului a fost peste tot ce avea el în casă şi pe câmp. [6] El a dat totul pe mâna lui Iosif şi nu mai ştia nimic dintr-ale sale, în afară de pâinea pe care o mânca.

Iosif era frumos la chip şi foarte plăcut la vedere. [7] Şi a fost aşa: după acestea, soţia stăpânului său şi-a pus ochii pe Iosif şi i-a zis: „Culcă-te cu mine." [8] Dar el n-a vrut şi i-a zis soţiei stăpânului său: „Dacă, datorită mie, stăpânul meu nu are nici o grijă cu casa, dacă mi-a dat pe mână toate câte sunt în ea [9] şi nimeni nu-i mai mare decât mine şi nu sunt oprit de la nimic în afară de tine, întrucât eşti soţia lui, oare cum aş putea face un lucru atât de rău, păcătuind înaintea lui Dumnezeu?" [10] Ea îl ademenea cu vorba pe Iosif zi după zi, dar el n-a ascultat-o şi nu s-a dus să doarmă cu ea ca să se împreuneze. [11] Într-o zi, Iosif a intrat în casă după treburi şi înăuntru nu era nimeni. [12] Ea l-a apucat de haine, zicându-i: „Culcă-te cu mine." El însă şi-a lăsat hainele în mâinile ei şi a fugit afară. [13] Ea, văzând că şi-a lăsat hainele în mâinile ei şi că a fugit afară, [14] i-a chemat pe cei din casă şi le-a zis: „Uitaţi-vă, ne-a adus un slujitor evreu care să ne batjocorească. A intrat aici şi mi-a zis: «Culcă-te cu mine.» Atunci eu am început să strig în gura mare, [15] iar el, auzind că am ridicat glasul şi am strigat, şi-a lăsat hainele în mâinile mele şi a fugit afară." [16] Şi a ţinut hainele la ea până când a venit stăpânul acasă. [17] Şi i-a vorbit în felul acesta: „Slujitorul evreu, pe care ni l-ai adus, a intrat la mine ca să mă batjocorească şi mi-a zis: «Am să mă

39,1 După această paranteză despre Iuda, se reia firul poveştii despre Iosif în Egipt, cu episodul tentativei de seducere din partea soţiei lui Petephres, urmat de întemniţarea dreptului nevinovat.

39,9 Plecând de la acest episod, o parte din tradiţia iudaică (*Testamentul celor XII patriarhi*) şi creştină (Origen, *C. Cels.* IV,46) fac din Iosif modelul omului plin de cumpătare (σωφροσύνη).

39,12 Clement interpretează nuditatea lui Iosif ca simbolizând puritatea sufletului (*Stromate* VII,61,2-3).

culc cu tine», [18] dar, cum a auzit că am ridicat glasul şi am strigat, şi-a lăsat hainele în mâinile mele şi a fugit afară." [19] Şi a fost aşa: când stăpânul a auzit ce i-a povestit soţia sa, care i-a zis: „Asta mi-a făcut slujitorul tău", s-a umplut de mânie. [20] L-a luat pe Iosif şi l-a aruncat în temniţă, în locul din temniţă unde sunt ţinuţi prizonierii regelui. [21] Dar Domnul era cu Iosif, revărsând asupră-i mila Sa. I-a dăruit trecere înaintea mai-marelui temniţei, [22] iar acesta a lăsat toată închisoarea, cu toţi osândiţii câţi se aflau acolo şi cu tot ce făceau ei, pe mâinile lui Iosif. [23] Datorită lui, mai-marele temniţei nu mai avea nici o grijă cu temniţa, căci toate erau în mâinile lui Iosif, iar Domnul era cu acesta; şi unde punea Iosif mâna, Domnul se arăta prielnic.

40 [1] După aceste întâmplări, marele paharnic al regelui Egiptului şi marele pitar au greşit în faţa stăpânului lor, regele Egiptului. [2] Faraon s-a mâniat pe cei doi eunuci, pe marele paharnic şi pe marele pitar, [3] şi i-a dat în paza temnicerului, acolo, în temniţa unde era închis Iosif. [4] Mai-marele temniţei i-a aşezat la un loc cu Iosif, iar acesta le-a slujit. [5] Şi erau de ceva zile în temniţă când au avut amândoi un vis: într-o noapte fiecare a avut o vedenie în vis, marele paharnic şi marele pitar, supuşii regelui Egiptului, care erau întemniţaţi. [6] Dimineaţa, Iosif s-a apropiat de ei şi i-a văzut foarte tulburaţi. [7] Şi i-a întrebat pe eunucii lui Faraon, care erau cu el în temniţă, la stăpânul său: „De ce sunteţi astăzi cu feţele întunecate?"

[8] Ei i-au zis: „Am avut un vis şi nu este nimeni să ni-l tălmăcească." Iosif le-a zis: „Lămurirea viselor nu vine oare de la Dumnezeu? Povestiţi-mi-le, aşadar." [9] Şi marele paharnic i-a povestit lui Iosif visul, zicând: „Am văzut, în somn, o viţă de vie înaintea mea, [10] cu trei mlădiţe. A înflorit şi a început să dea vlăstari. Ciorchinii plini de struguri erau copţi. [11] Eu ţineam în mână paharul lui Faraon. Am luat un strugure, l-am stors în pahar şi i-am dat paharul lui Faraon."

40,5 „vis": în VT visul este uneori legat de profeţie (*cf.* Ier. 23,25-32 sau 1Reg. 26,8). Aici însă este vorba de două vise premonitorii pe care le au doi neevrei, interpretate de un evreu expert în arta onirică. În visele profetice, Dumnezeu transmite direct mesajul; în visele normale (de felul acestora două) mesajul este decriptat de un profesionist (*cf.* Daniel: visul lui Nabucodonosor interpretat de Daniel). Totuşi, aşa cum Iosif însuşi o spune, garanţia autenticităţii vine din faptul că „lămurirea, clarificarea visului vine de la Dumnezeu".

40,9 „viţă cu trei mlădiţe": pentru Philon, viţa simbolizează nebunia, iar cele trei „mlădiţe", erorile extreme (*Somn.* II,195-200). Pentru Didim cele trei mlădiţe prefigurează Treimea (*De Trinitate* I,18).

[12] Iosif a zis: „Tâlcul visului este următorul: cele trei vițe sunt trei zile.
[13] Peste trei zile Faraon își va aminti de dregătoria ta, îți va da înapoi rangul
de mare paharnic, iar tu îi vei da lui Faraon paharul în mână, așa cum ți-o
cerea slujba dinainte, când îi turnai vinul. [14] Amintește-ți și de mine când o
vei duce bine; ai milă și amintește-i lui Faraon de mine și scoate-mă din
temnița aceasta! [15] Căci am fost răpit mișelește din ținutul evreilor și aici,
deși n-am făcut nici un rău, m-au aruncat în groapa aceasta."
[16] Atunci, marele pitar, văzând că [Iosif] a tălmăcit bine visul, i-a zis:
„Am avut și eu un vis: se făcea că duceam pe cap trei coșuri de pâine albă.
[17] În coșul de deasupra aveam tot felul de bucate, din care mânca Faraon de
obicei, gătite de pitar; și păsările cerului au mâncat din coșul de pe capul
meu." [18] Răspunzând, Iosif i-a spus: „Tâlcul visului este următorul: cele trei
coșuri sunt trei zile. [19] Peste trei zile Faraon îți va lua capul, te va spânzura
de un copac, iar păsările cerului se vor înfrupta din carnea ta."
[20] Și a fost așa: a treia zi era ziua de naștere a lui Faraon și a dat un ospăț
pentru toți slujitorii săi. În mijlocul slujitorilor și-a amintit de dregătoria
marelui paharnic și de cea a marelui pitar. [21] Și marelui paharnic i-a dat
înapoi rangul, iar acesta i-a dat paharul în mână lui Faraon, [22] în vreme ce
pe marele pitar l-a spânzurat, așa cum le tălmăcise lor Iosif. [23] Dar marele
paharnic nu și-a amintit de Iosif, ci l-a uitat cu desăvârșire.

41 [1] Și a fost așa: după doi ani de zile, Faraon a avut un vis. Se făcea că
stătea pe malul fluviului [2] și, iată, din fluviu au ieșit, parcă, șapte vaci

---

40,13 LXX „Faraon își va aminti de dregătoria ta"; TM: „Faraon îți va înălța capul", altfel spus „te va elibera".

40,15 A doua „groapă" în care este aruncat Iosif, după cea în care fusese ascuns de frații lui, înaintea vânzării. LXX folosește același termen ca în cap. 37, care se poate traduce fie prin „cisternă", „rezervor", fie prin „groapă" (evident fără apă).

40,19 „a spânzura de copac": *cf.* Deut. 21,22-23. Expresia este aplicată lui Hristos în NT și confundată adesea cu răstignirea. Un text apocrif, atribuit lui Ioan Gură de Aur (*De negatione Petri*, PG 59,615) vede în această scenă – Iosif întemnițat între doi dregători – prefigurarea scenei răstignirii lui Iisus între cei doi tâlhari.

40,20 „ziua de naștere": plecând de la această mențiune Origen face o paralelă între ospețele stropite cu sânge ale lui Faraon și Irod (*Hom. Lev.* VIII,3).

41,1 „după doi ani de zile": TM are „la sfârșit". ♦ „fluviul" este Nilul.

41,2 „trupește", am tradus astfel un adjectiv grecesc care înseamnă exact „alese", „deosebite". ♦ „Achei": Rahlfs reține acest cuvânt, dar manuscrisele dau diverse lecțiuni. Aici, ca și în Sir. 40,16, el este luat drept nume propriu transcriind cuvântul ebraic *'āḥū*

frumoase şi trupeşe, care au început să pască pe Achei. [3] Apoi alte şapte vaci au ieşit din fluviu, după cele dintâi, urâte şi slabe, şi s-au dus lângă celelalte vite, în lunca fluviului. [4] Iar cele şapte vaci urâte şi slabe le-au înghiţit pe cele şapte vaci frumoase şi trupeşe. Atunci Faraon s-a trezit.

[5] Şi a avut un al doilea vis: iată, şapte spice frumoase şi pline creşteau dintr-un pai; [6] şi alte şapte spice, subţiri şi pălite de vânt, creşteau după ele. [7] Iar cele şapte spice subţiri şi pălite le-au înghiţit pe cele şapte spice frumoase şi pline. Atunci Faraon s-a trezit: era un vis.

[8] Şi a fost aşa: a doua zi dimineaţă sufletul lui era foarte tulburat şi a trimis să-i cheme pe toţi tălmăcitorii [de vise] ai Egiptului şi pe toţi înţelepţii; Faraon le-a povestit visul, dar nici unul nu i l-a deslușit. [9] Atunci marele paharnic i-a zis lui Faraon: „Astăzi îmi amintesc de greşeala mea. [10] Faraon s-a mâniat pe slujitorii săi şi ne-a aruncat în temniţă, în casa mai--marelui peste bucate: pe mine şi pe marele pitar. [11] Şi fiecare dintre noi a avut un vis, în aceeaşi noapte. [12] Era acolo cu noi un tânăr, un slujitor evreu al mai-marelui peste bucate: noi i-am povestit visele şi el ni le-a tălmăcit. [13] Iar lucrurile s-au petrecut întocmai cum ni le tălmăcise el: eu mi-am recăpătat rangul, iar celălalt a fost spânzurat."

[14] Atunci Faraon a trimis să-l cheme pe Iosif. L-au scos din temniţă, i-au tăiat părul, i-au schimbat haina şi apoi a venit la Faraon. [15] Faraon i-a zis lui Iosif: „Am avut un vis şi nu are cine să-l tălmăcească. Am aflat că tu ai tălmăcit nişte vise, după ce le-ai ascultat." [16] Iosif i-a răspuns lui Faraon: „Fără ajutorul lui Dumnezeu, Faraon nu va primi nici un răspuns mântuitor." [17] Faraon i-a zis lui Iosif: „Se făcea că stăteam în lunca fluviului [18] şi din fluviu au ieşit, parcă, şapte vaci frumoase şi trupeşe, care au început să pască pe Achei. [19] Apoi, iată, în urma lor, alte şapte vaci au ieşit din fluviu, rele, urâte şi slabe, cum nu s-au văzut mai urâte în tot Egiptul. [20] Şi cele

---

(provenit, la rândul lui, din egipteană) cu sensul de „păpuriş". Aşadar vitele păşteau într-un păpuriş. În Iov 8,11, traducătorul a optat pentru termenul βούτομος, „papură înflorită". Philon parafrazează spunând că vacile păşteau „pe malul fluviului" (*Ios.* 101). Ieronim înţelege „mlaştină".

41,5 La începutul v. 5 TM are o frază suplimentară, „a adormit din nou", în timp ce la sfârşitul v. 21 LXX are aceste cuvinte, care lipsesc din TM.

41,6 „pălite de vânt": calc după TM, unde textul e uşor diferit: „arse de vântul de la Răsărit".

41,16 TM are „Nu eu, ci Elohim va da un răspuns mântuitor lui Faraon" (altă versiune: „Chiar fără mine Dumnezeu va şti să-i dea un răspuns mântuitor lui Faraon").

şapte vaci urâte şi slabe le-au înghiţit pe cele şapte vaci dinainte, frumoase şi trupeşe. [21] Acestea au intrat în pântecele acelora, dar nu era limpede că intraseră în pântecele lor, căci tot urâte au rămas, ca la început. M-am trezit şi am adormit din nou. [22] Şi am avut încă un vis: parcă şapte spice frumoase şi pline creşteau dintr-un pai; [23] şi alte şapte spice, subţiri şi pălite de vânt, creşteau în urma lor. [24] Iar cele şapte spice subţiri şi pălite le-au înghiţit pe cele şapte spice frumoase şi pline. Am povestit acestea tălmăcitorilor, dar nimeni nu mi-a desluşit [înţelesul]."

[25] Iosif i-a zis lui Faraon: „Faraon a avut un singur vis: Dumnezeu i-a arătat lui Faraon ce vrea El să facă. [26] Cele şapte vaci frumoase sunt şapte ani, iar cele şapte spice frumoase tot şapte ani sunt. Faraon a avut un singur vis. [27] Şi cele şapte vaci slabe care ies din apă în urma [celorlalte] sunt şapte ani, iar cele şapte spice subţiri şi pălite de vânt vor fi şapte ani de foamete. [28] Cât despre lucrul pe care i l-am spus lui Faraon, anume, că Dumnezeu i-a arătat lui Faraon ce vrea El să facă, [29] iată: vin şapte ani de mare belşug în toată ţara Egiptului, [30] iar după ei vor urma şapte ani de foamete. Tot belşugul va fi uitat în ţara Egiptului şi foametea va nimici pământul. [31] Nici nu se va mai cunoaşte că a fost belşug, din pricina foametei care va veni pe urmă, căci ea va fi cumplită. [32] Repetarea visului de două ori înseamnă că lucrul acesta, care vine de la Dumnezeu, va fi adevărat şi că Dumnezeu se va grăbi să-l împlinească. [33] Acum dar, caută un om înţelept şi isteţ şi pune-l la cârma Egiptului. [34] Faraon să numească şi să aşeze guvernatori de ţinuturi în toată ţara, care să strângă a cincea parte din toate roadele Egiptului în cei şapte ani de belşug; [35] să adune toate bucatele din cei şapte ani buni care vor veni, grâul să stea la îndemâna lui Faraon, iar restul hranei să fie pus sub pază în cetăţi. [36] Bucatele să fie păstrate în ţară pentru cei şapte ani de foamete care se vor abate asupra Egiptului, iar ţara nu va pieri de foame."

[37] Cuvintele acestea i-au plăcut lui Faraon şi tuturor slujitorilor săi. [38] Şi le-a zis Faraon tuturor slujitorilor săi: „Oare vom găsi un asemenea om, cu duhul lui Dumnezeu în el?" [39] Faraon i-a zis lui Iosif: „Fiindcă Dumnezeu ţi-a arătat toate acestea, înseamnă că nu există om mai înţelept şi mai isteţ decât tine. [40] Tu vei fi stăpân peste casa mea şi tot poporul meu se va supune gurii tale. Doar eu mă voi afla deasupra ta cu tronul meu."

41,34 „guvernatori de ţinuturi": termenul trimite la realitatea Egiptului ptolemaic, când ţara era împărţită pe regiuni.

41,40 Sfârşitul versetului sună exact: „voi ţine tronul deasupra ta".

41 Apoi Faraon i-a mai zis lui Iosif: „Iată, azi te aşez stăpân peste toată
ţara Egiptului." 42 Şi Faraon şi-a scos inelul din mână şi l-a pus pe mâna lui
Iosif, apoi l-a îmbrăcat în haină de in subţire şi i-a pus la gât un colan de
aur. 43 L-a urcat în al doilea car, după el, şi un crainic l-a vestit, mergând
înaintea lui. Şi l-a pus cârmuitor peste toată ţara Egiptului. 44 Faraon i-a zis
lui Iosif: „Eu sunt Faraon. Fără [încuviinţarea] ta, nimeni nu va mişca nici
mâna în ţara Egiptului." 45 Şi Faraon l-a numit pe Iosif Psonthomphanech şi
i-a dat-o de soţie pe Aseneth, fiica lui Petephres, preot la Heliopolis. 46 Iosif
avea treizeci de ani când a stat înaintea lui Faraon, regele Egiptului. Apoi
Iosif a plecat de la Faraon şi a cutreierat toată ţara Egiptului.
47 Şapte ani de zile pământul a făcut grâne din belşug. 48 Şi Iosif a
adunat toate bucatele din cei şapte ani de belşug, în Egipt, şi le-a adăpostit
în cetăţi: în fiecare cetate strângea bucatele culese din câmpurile dimprejur.
49 Şi Iosif a adunat foarte mult grâu, cât nisipul mării, până când nu l-au mai
putut socoti, căci nu mai aveau număr.
50 Înainte de cei şapte ani de foamete, Iosif a avut doi fii, pe care i-a
născut Aseneth, fiica lui Petephres, preot la Heliopolis. 51 Iosif l-a numit pe

---

41,45 „Psonthomphanech" transcrie probabil un cuvânt de origine egipteană. Explicaţiile etimologice au născut două interpretări în tradiţia exegetică antică: 1) „omul care dezvăluie faţa ascunsă a lucrurilor", de la rădăcina ebraică *ţāphan*, „a ascunde" (Philon, *Mut.* 91; Flavius Iosephus, *Antichităţi iudaice* II,6,1; Origen, *Hom. Num.* XXV,3); şi 2) „salvatorul lumii" (Ieronim, *Quaestiones in Genesim, ad loc.*). ♦ „Aseneth": romanul mistic iudeo-elenistic, *Iosif şi Aseneth* (sec. II î.H.), pleacă de la această scurtă informaţie din Geneză. Este vorba despre căsătoria lui Iosif cu fiica preotului Petephres (sau Pentephres), căsătorie precedată de convertirea Asenethei la monoteism în urma unei revelaţii extraordinare. După căsătorie, fiul lui Faraon pune la cale uciderea lui Iosif şi răpirea Asenethei, cu complicitatea câtorva fraţi ai lui Iosif. Planul însă este dejucat, fiul lui Faraon moare, iar Iosif ajunge moştenitor, apoi rege al Egiptului. ♦ „Heliopolis", „Cetatea Soarelui": TM are substantivul *'ōn*, transcriere a cuvântului egiptean *Ana*. Philon interpretează numele cetăţii ca simbol al Intelectului (*Somn.* I,77; *Post.* 57). ♦ La sfârşitul versetului, TM are în plus: „atunci Iosif a putut să umble prin ţara Egiptului".

41,46 „treizeci de ani": Origen interpretează hristologic menţionarea vârstei lui Iosif. Este vârsta la care Iisus însuşi îşi începe misiunea publică. Iosif începe să adune grânele, Iisus, să predice Evanghelia. Grânele spirituale sunt depozitate în hambarele/sufletele apostolilor pentru a hrăni lumea, simbolizată de Egipt (*cf. Hom. Luc.* XXVII).

41,50 „cei şapte ani de foamete": TM are „anul de foamete".

41,51 TM: joc de cuvinte între numele lui Manase (ebr. *Mᵉnaşşeh*) şi verbul *nāšāh* „a uita".

cel întâi-născut Manase, „fiindcă Dumnezeu m-a făcut să uit toate necazurile mele şi [dorul] de casa tatălui meu". [52] Pe al doilea l-a numit Efraim, „fiindcă Dumnezeu m-a făcut să cresc în ţara umilirii mele".

[53] Cei şapte ani de belşug, pe care i-a cunoscut ţara Egiptului, au trecut [54] şi au început să vină cei şapte ani de foamete, precum spusese Iosif. Foametea domnea pe tot pământul, dar în Egipt era pâine. [55] Toată ţara Egiptului a început să flămânzească, iar poporul i-a cerut pâine lui Faraon. Şi Faraon le-a zis egiptenilor: „Duceţi-vă la Iosif şi faceţi ce vă va spune el." [56] Foametea s-a întins peste întreaga ţară. Atunci Iosif a deschis toate grânarele şi a început să vândă grâu egiptenilor. [57] Oamenii din toate ţinuturile veneau la Iosif, ca să cumpere. Căci foametea pusese stăpânire peste întreaga ţară.

42 [1] Iacob, aflând că se vinde [grâu] în Egipt, le-a zis fiilor săi: „De ce staţi cu mâinile-n sân? [2] Iată, am auzit că în Egipt este grâu. Duceţi-vă acolo şi cumpăraţi şi pentru noi ceva bucate, ca să trăim şi să nu murim."

[3] Atunci, zece fraţi ai lui Iosif s-au dus să cumpere grâu din Egipt. [4] [Iacob] însă nu l-a trimis cu ei şi pe Beniamin, fratele lui Iosif, zicându-şi: „Să nu dea vreo slăbiciune peste el."

[5] Fiii lui Israel s-au dus aşadar să cumpere, împreună cu alţi drumeţi, căci era foamete în tot ţinutul Canaanului. [6] Iosif cârmuia întreaga ţară şi el însuşi vindea poporului [grâu]. Fraţii săi au venit şi i s-au închinat până la pământ. [7] Văzându-i, Iosif i-a recunoscut, dar se prefăcea străin şi le-a vorbit cu asprime, întrebându-i: „De unde veniţi?" Ei au zis: „Venim din ţara Canaanului să cumpărăm de mâncare." [8] Iosif şi-a recunoscut fraţii, dar ei nu l-au recunoscut. [9] Atunci Iosif şi-a amintit de visele pe care le avusese odinioară şi le-a zis: „Voi sunteţi iscoade şi aţi venit să cunoaşteţi drumurile ţării." [10] Dar ei au zis: „Nu, stăpâne. Slujitorii tăi au venit să cumpere de mâncare.

41,52 LXX pierde şi jocul fonetic între numele lui Efraim şi verbul ebraic care înseamnă „a rodi" (tradus în greacă prin αὐξάνω, „a creşte").

42,4 „slăbiciune": TM are un termen care înseamnă „nenorocire".

42,6 *Proskyneza*, gest de închinare făcut înaintea divinităţii sau regilor care se presupunea că întrupează divinitatea pe pământ. Trimite la sensul primului vis premonitoriu al lui Iosif: fraţii mai mari se închină în faţa mezinului.

42,7 „se prefăcea străin", sau „se prefăcea duşmănos, plin de ură".

42,9 „drumurile": exact, „urmele" sau „căile de acces ascunse" ale ţării. TM are „goliciunea" (= „punctele slabe").

[11] Suntem, toți, fiii unui singur om, oameni pașnici; slujitorii tăi nu sunt iscoade." [12] El le-a zis: „Ba nu, ați venit să cunoașteți drumurile țării." [13] Ei au zis: „Noi, slujitorii tăi, suntem doisprezece frați din țara Canaanului; iată, cel mai mic se află acum cu tatăl nostru astăzi, iar altul nu mai este." [14] Iosif le-a zis: „Sunteți ce-am spus: iscoade [15] și iată cum vă veți da de gol! Pe sănătatea lui Faraon, veți pleca numai dacă fratele vostru cel mic va veni aici. [16] Trimiteți pe unul dintre voi să-l aducă; voi, ceilalți, să stați închiși până se va vădi dacă spusele voastre sunt adevărate sau nu. Dacă nu, atunci, pe sănătatea lui Faraon, sunteți iscoade." [17] Și i-a ținut în închisoare trei zile.

[18] Iar a treia zi le-a spus: „Faceți aceasta și veți trăi, căci sunt om cu frica lui Dumnezeu: [19] dacă sunteți oameni pașnici, să rămână doar unul dintre voi în închisoare; voi așterneți-vă la drum, luați grâul pe care l-ați cumpărat [20] și aduceți-mi-l pe fratele vostru mai mic: atunci vorbele voastre vor fi vrednice de crezare; dacă nu, veți muri." Ei au făcut întocmai. [21] Fiecare zicea fratelui său: „Da, am greșit împotriva fratelui nostru; am disprețuit strâmtorarea sufletului lui, când se ruga de noi, și nu l-am ascultat. De aceea s-a abătut peste noi strâmtorarea aceasta." [22] Ruben a răspuns, zicându-le: „Nu v-am spus să nu-i faceți nici un rău copilului? Și nu m-ați ascultat. Acum, iată, sângele lui este cerut."

[23] Ei nu știau că Iosif îi ascultă, fiindcă între ei se afla un tălmaci. [24] Iosif s-a dus de lângă ei și a plâns. Apoi a venit iar și le-a vorbit. L-a luat pe Simeon și l-a legat în fața lor. [25] Iosif a poruncit să li se umple sacii cu grâu, să i se pună fiecăruia la loc banii în sac și să li se dea merinde pentru drum. Și li s-a făcut întocmai. [26] Apoi și-au încărcat grâul pe măgari și au plecat de acolo. [27] Dar când unul dintre ei și-a dezlegat sacul ca să dea nutreț măgarilor la locul de popas, a văzut punga cu banii lui chiar la gura sacului. [28] Și le-a zis fraților săi: „Mi s-au înapoiat banii: iată, sunt la gura sacului." Atunci le-a sărit inima din loc și s-au tulburat din cale-afară, întrebându-se unii pe alții: „Ce ne-a făcut oare Dumnezeu?"

42,11 „pașnici": TM are substantivul *kēnīm*, „oameni cinstiți".

42,15 „iată cum vă veți da de gol": TM are „în aceasta veți fi puși la încercare".

42,19 „pe care l-ați cumpărat": TM are „pentru foamea caselor voastre".

42,23 Iosif vorbea cu frații săi prin intermediul unui „hermeneut" (ἑρμηνευτής), tălmaci. Considerându-l străin, necunoscător al limbii, ei nu s-au sfiit să spună aceste lucruri în prezența lui.

42,27 „punga": exact, „legătura" cu bani. Nu pare să fie vorba de o pungă din piele, ci de o modestă legăturică în care erau înnodați banii.

29 Au ajuns la tatăl lor, Iacob, în țara Canaanului, și i-au povestit toate
întâmplările, zicându-i: 30 „Omul care este stăpânul țării ne-a vorbit cu
asprime și ne-a închis în temniță, socotind că ne-am dus să-i iscodim țara.
31 Noi i-am zis: «Suntem oameni pașnici, nu iscoade; 32 suntem doisprezece
frați, fii ai tatălui nostru: unul nu mai este, iar cel mai mic se află acum cu
tatăl nostru, în țara Canaanului.» 33 Dar omul care este stăpânul țării ne-a
zis: «Așa am să știu că sunteți pașnici. Lăsați pe unul din frați aici, cu mine,
luați acasă, la voi, grâul pe care l-ați cumpărat și 34 aduceți-mi-l pe fratele
vostru mai mic. Atunci am să știu că nu sunteți iscoade, ci oameni pașnici.
Am să vi-l dau înapoi pe fratele vostru și-o să puteți umbla prin țară.»"
35 Și a fost așa: când și-au golit sacii [au găsit] în fiecare sac punga cu
bani a fiecăruia. Văzând pungile cu banii, ei și tatăl lor s-au înspăimântat.
36 Iacob, tatăl lor, le-a zis: „M-ați lăsat fără copii. Iosif nu mai este, Simeon
nu mai este și-o să mi-l luați și pe Beniamin. Toate s-au abătut asupra mea."
37 Atunci Ruben i-a spus tatălui său: „Omoară-i pe cei doi fii ai mei, dacă
nu ți-l aduc înapoi; dă-mi-l mie pe Beniamin și-am să ți-l aduc înapoi."
38 [Iacob] i-a zis: „Nu, fiul meu nu va merge cu voi, fiindcă fratele vostru a
murit și doar el îmi mai rămâne. Și de-o fi să dea o slăbiciune peste el pe
drumul pe care îl aveți de făcut, o să-mi pogorâți bătrânețile, îndurerate, în
Sălașul Morților."

43 1 Foametea a pus stăpânire pe pământ. 2 Și a fost așa: când au isprăvit
de mâncat grâul pe care l-au adus din Egipt, tatăl lor le-a zis: „Duceți-vă și
mai cumpărați ceva bucate."
3 Iuda i-a zis: „Omul ne-a spus-o răspicat: «Nu-mi veți vedea fața dacă
fratele vostru cel mic nu va fi cu voi.» 4 Așadar numai dacă îl trimiți pe
fratele nostru cu noi, o să ne ducem și-o să-ți cumpărăm bucate. 5 Dacă nu-l
lași să meargă, nu ne ducem. Omul ne-a spus: «N-o să-mi vedeți fața, dacă
fratele vostru cel mic nu va fi cu voi.»"
6 Israel a zis: „De ce mi-ați făcut rău spunând acelui om că aveți un
frate?" 7 Ei au zis: „Omul ne-a descusut întrebându-ne despre noi și familia
noastră, vrând să știe dacă tatăl nostru este încă în viață, dacă mai avem un
frate. Iar noi am răspuns la ce ne-a întrebat. De unde să știm că ne va spune:
«Aduceți-l pe fratele vostru?»" 8 Iuda i-a zis lui Israel, tatăl său: „Lasă-l pe
copil să meargă cu mine; noi ne sculăm și ne ducem, ca să trăim și să nu

---

43,3 Cuvintele „cel mic" nu apar în TM.

murim, noi, tu şi toate ale noastre. [9] *Eu* îl iau de la tine, din mâna mea să-l ceri! Dacă nu ţi-l aduc [înapoi], dacă n-am să stau cu el înaintea ta, cu păcat am să fiu faţă de tine tot restul zilelor mele. [10] Dacă nu zăboveam atâta, ne-am fi întors acum şi a doua oară." [11] Atunci Israel, tatăl lor, le-a zis: „Dacă aşa stau lucrurile, aşa faceţi! Luaţi în sacii voştri câte ceva din roadele pământului şi duceţi-le în dar omului aceluia: răşină, miere, tămâie, ulei bine mirositor, terebint şi nuci. [12] Luaţi cu voi de două ori mai mulţi bani [decât prima dată], iar banii care v-au fost puşi la loc, în sacii voştri, daţi-i înapoi. Poate-i o greşeală. [13] Luaţi-l pe fratele vostru, sculaţi-vă şi duceţi-vă la omul acela! [14] Dumnezeul meu să vă dea trecere pe lângă el şi să-i trimită acasă pe fratele vostru şi pe Beniamin. Căci eu fără copii am rămas, fără copii."

[15] Bărbaţii au luat darurile, bani de două ori mai mulţi, l-au luat pe Beniamin, s-au sculat şi au plecat spre Egipt şi i s-au înfăţişat lui Iosif. [16] Iosif i-a văzut, pe ei şi pe Beniamin, fratele născut din aceeaşi mamă cu el, şi i-a zis mai-marelui casei lui: „Adu-i pe oamenii aceştia în casă, înjunghie vite şi pregăteşte masa, căci oamenii aceştia vor împărţi pâinea cu mine la amiază." [17] Omul a făcut întocmai cum a spus Iosif şi i-a adus în casa lui Iosif. [18] Ei, văzându-se aduşi în casa lui Iosif, şi-au zis: „Din pricina banilor puşi în sacii noştri prima dată am fost aduşi aici, ca să fim pârâţi şi luaţi în robie, cu tot cu măgarii noştri." [19] Au venit la mai marele casei lui Iosif şi i-au vorbit în porticul casei [20] : „Te rugăm, stăpâne, iată, noi am venit prima dată să cumpărăm bucate. [21] Şi când am ajuns la un popas şi am

---

43,9 După Origen, formula de jurământ rostită de Iuda: „cu păcat am să fiu faţă de tine tot restul zilelor mele" are o pondere extraordinară, implicând pedeapsa veşnică, lucru care-l determină pe Iacob să accepte plecarea lui Beniamin (*Hom. Lev.* XIV,4).

43,11 TM are „un pic de" înainte de „răşină" şi „miere".

43,14 „Dumnezeul meu": TM are *'Êl Şadday*. Nume misterios: cercetătorii nu sunt unanimi asupra semnificaţiei lui: „Dumnezeul din munte/din câmpie". Se crede că acest nume divin ar fi fost adus din Mesopotamia de strămoşii poporului israelit.

43,16 „mai-marele": de fapt, intendentul, „iconomul" gospodăriei lui Iosif. *Cf.* mai jos, şi în capitolul 44. ♦ „vite": exact, sensul iniţial al cuvântului θῦμα este „victimă", „animal pentru sacrificiu". În *koiné* însă cuvântul îşi lărgeşte sensul, însemnând pur şi simplu „vite".

43,18 Mai multe diferenţe de amănunt faţă de versetul din TM, care sună aşa: „Oamenii s-au înspăimântat [văzând] că sunt duşi în casa lui Iosif. Au zis: «Din pricina banilor puşi înapoi în sacii noştri prima oară suntem aduşi, ca să vină val-vârtej şi să se prăvălească peste noi ca să ne ia ca robi, cu tot cu măgari. »"

deschis sacii, am găsit banii noştri în fiecare dintre ei. Aceşti bani i-am adus acum, ca să vi-i dăm înapoi, cântăriţi; [22] şi am adus alţi bani, ca să cumpărăm [alte] bucate. Nu ştim cine ne-a pus banii în saci." [23] Iar [acela] le-a zis: „Pace vouă, nu vă fie teamă! Dumnezeul vostru şi Dumnezeul părinţilor voştri v-a pus comoara în saci; primesc banii voştri cinstiţi." Şi l-a adus pe Simeon, [24] a venit cu apă ca să le spele picioarele şi a dat nutreţ măgarilor lor. [25] Ei au pregătit darurile, până când a venit Iosif, la amiază, căci au auzit că aveau să mănânce acolo.

[26] Iosif a intrat în casă şi ei i-au adus în casă darurile, pe care le aveau în mâini, şi i s-au închinat până la pământ. [27] El i-a întrebat: „Cum o duceţi?" Şi a continuat: „Bătrânul vostru tată, despre care mi-aţi vorbit, e sănătos? Mai trăieşte?" [28] Ei au răspuns: „Slujitorul tău, tatăl nostru, e sănătos şi mai trăieşte." El a zis: „Binecuvântat de Dumnezeu este omul acela", şi ei s-au aplecat şi s-au închinat în faţa lui. [29] Apoi Iosif şi-a ridicat ochii şi l-a văzut pe Beniamin, fratele său născut din aceeaşi mamă, şi i-a întrebat: „Acesta este fratele vostru cel mic, pe care mi-aţi spus că-l veţi aduce la mine?" Şi a adăugat: „Dumnezeu să aibă milă de tine, copile!" [30] În clipa aceea Iosif s-a tulburat – totul s-a răvăşit înăuntrul său, văzându-şi fratele – şi-l podidea plânsul. A intrat într-o încăpere şi a plâns acolo. [31] După ce s-a spălat pe faţă, a ieşit şi a zis stăpân pe sine: „Aduceţi pâine!" [32] Şi i-au adus, lui

---

43,23 „Pace vouă" (ἴλεως ὑμῖν): *litt.*, „[Dumnezeu] să vă fie prielnic". ♦ „Dumnezeul părinţilor voştri": TM are „Dumnezeul părintelui vostru". ♦ „cinstiţi" lipseşte din TM, iar sensul cuvintelor este altul: „am primit banii voştri".

43,24 La începutul versetului, TM are o frază suplimentară: „Omul/acela i-a dus pe oameni/aceia în casa lui Iosif."

43,25 „la amiază": Origen vorbeşte despre semnificaţia sacră a ceasului de amiază (*Com. in Cant.* II). Amiaza (μεσημβρία) este ceasul deschiderii cerurilor şi al coborârii îngerilor, buni sau răi, pe pământ. Călugării egipteni numesc acedia, unul din cele opt gânduri rele, „demonul de amiază", întrucât la ora prânzului acedia devine extrem de chinuitoare.

43,28 „Binecuvântat de Dumnezeu este omul acela" lipseşte din TM.

43,30 „s-a tulburat" lipseşte din TM, care spune doar: „Iosif s-a grăbit". ♦ „încăpere": ταμιεῖον desemna, în epoca clasică, o încăpere unde se depozita tezaurul. Aici însă îl traduce pe ebr. *hedher* şi înseamnă pur şi simplu „încăpere", „cămară".

43,32 „spurcăciune" (βδέλυγμα): prima dată când acest substantiv apare în LXX (ca verb este menţionat în 26,29); în Lev. şi Deut. termenul se specializează, marcând interdicţiile cultuale şi culinare (*cf.* Lev. 11). Va reveni la Profeţi şi mai cu seamă la Daniel. Tot ce încalcă flagrant tradiţia monoteistă iudaică (sacrificii aduse zeilor străini; trădarea lui Iahve; nerespectarea regimului alimentar) este „spurcăciune". Aici însă

deoparte, lor deoparte, iar egiptenilor care mâncau cu el, deoparte, fiindcă egiptenii nu puteau să mănânce pâine împreună cu evreii (aşa ceva este spurcăciune în ochii egiptenilor). [33] Ei au fost aşezaţi în faţa lui, întâiul-născut după întâietatea vârstei sale, cel mai mic după vârsta sa fragedă. *Fraţii se uitau cu mirare unul la celălalt.* [34] Şi le-au adus porţii de la masa lui, iar porţia lui Beniamin era de cinci ori mai mare decât porţiile tuturor celorlalţi. Au băut şi s-au îmbătat cu el.

44 [1] Şi Iosif i-a poruncit aşa mai-marelui casei lui: „Umpleţi sacii acestor oameni cu bucate, câte pot duce, şi puneţi banii fiecăruia la gura sacului. [2] Iar pocalul meu de argint aşezaţi-l în sacul celui mai mic, împreună cu preţul grâului său." Şi s-a făcut întocmai cum a spus Iosif.

[3] Când s-a luminat de ziuă, oamenii au fost lăsaţi să plece, ei şi măgarii lor. [4] Abia ieşiseră din cetate (nu erau prea departe), că Iosif i-a zis mai-marelui casei lui: „Scoală-te şi urmăreşte-i pe oamenii aceia, opreşte-i şi spune-le: «De ce aţi răsplătit binele cu rău? [5] De ce mi-aţi furat pocalul de argint? Oare nu din el bea stăpânul meu? În el ghiceşte viitorul. Mare rău aţi săvârşit cu asta.»" [6] [Mai-marele] i-a găsit şi le-a vorbit întocmai. [7] Dar ei i-au zis: „De ce spune stăpânul nostru asemenea vorbe? Să nu li se întâmple slujitorilor tăi să facă una ca asta! [8] Dacă ţi-am adus înapoi tocmai din Canaan argintul pe care l-am găsit în sacii noştri, cum să fi furat argint

---

termenul exprimă reacţia egiptenilor faţă de ceea ce este legat de tradiţiile neegiptene. Philon suprimă remarca din comentariul său, considerând-o probabil jignitoare pentru evrei (*Ios.* 202).

43,33 „se uitau cu mirare": pentru că, după Philon, văd că un „egiptean", precum Iosif, cunoaşte regulile tradiţiei iudaice conform cărora fraţii stau la masă după vârstă (*Ios.* 203-204).

43,34 După Philon, Iosif îi pune fratelui mai mic o porţie de cinci ori mai mare pentru a verifica dacă fraţii mai au în ei vreun strop de invidie (*Ios.* 234). ♦ ἐμεθύσθησαν, „s-au îmbătat". Philon suprimă menţiunea, compromiţătoare, despre beţie. Origen însă vede aici un exemplu de „beţie divină" (*Com. Io.* I,206).

44,5 Întrebarea „De ce mi-aţi furat pocalul de argint?" lipseşte din TM. ♦ Expresia „în el ghiceşte viitorul" trimite la practica lecanomanţiei, de origine babiloniană. Lecanomanţia este divinaţia cu ajutorul vaselor (λεκάνη, „vas", „lighean"). Practica respectivă constă în urmărirea atentă a figurilor pe care petele de ulei le alcătuiesc pe suprafaţa apei dintr-un vas, care poate fi şi un pocal (*cf.* Cunen, 1959, pp. 396-404). Philon omite această frază, incompatibilă cu interzicerea divinaţiei de către Lege (Lev. 19,26; Num. 23,23; Deut. 18,10).

sau aur din casa stăpânului tău? [9] Să moară acela dintre slujitorii tăi asupra căruia va fi găsit pocalul, iar noi să devenim robii stăpânului tău." [10] El a zis: „Să fie aşa cum spuneţi! Omul asupra căruia se găseşte pocalul va fi robul meu, iar voi veţi fi fără vină." [11] Ei s-au grăbit, fiecare şi-a dat sacul jos, pe pământ şi l-a deschis. [12] [Mai-marele casei] a început să caute de la cel mai în vârstă şi a mers până la cel mai mic. Şi a găsit pocalul în sacul lui Beniamin. [13] Ei şi-au sfâşiat hainele, şi-a pus fiecare sacul pe măgar şi s-au întors în cetate.

[14] Iuda şi fraţii săi au intrat la Iosif, care era încă acolo, şi au căzut la pământ înaintea lui. [15] Iosif le-a zis: „De ce-aţi făcut una ca asta? N-aţi aflat că un om ca mine ştie să ghicească?" [16] Iuda i-a zis: „Ce să-i răspundem stăpânului nostru? Ce să-i spunem? Cum să ne îndreptăţim? Dumnezeu a descoperit nedreptatea slujitorilor tăi. Iată, suntem robii stăpânului nostru, şi noi, şi cel asupra căruia a fost găsit pocalul." [17] Iosif a zis: „Dea Domnul să nu se împlinească vorba aceasta. Cel asupra căruia a fost găsit pocalul va fi robul meu, iar voi duceţi-vă teferi sănătoşi la tatăl vostru."

[18] Atunci Iuda s-a apropiat şi i-a zis: „Te rog, stăpâne, îngăduie slujitorului tău să vorbească înaintea ta! Şi să nu te mânii pe slujitorul tău, fiindcă tu eşti cu Faraon. [19] Stăpâne, tu i-ai întrebat pe slujitorii tăi: «Aveţi un tată sau un frate?» [20] Şi noi i-am răspuns stăpânului: «Avem un tată bătrân, şi [el are] un copil al bătrâneţilor sale. Fratele acestuia a murit şi numai el a rămas de la mama lui, iar tatăl lui îl iubeşte.» [21] Tu ai spus slujitorilor tăi: «Aduceţi-l la mine şi eu voi avea grijă de el.» [22] Şi noi i-am răspuns stăpânului nostru: «Copilul n-o să poată să-şi părăsească tatăl. Dacă-l părăseşte, tatăl o să moară.» [23] Tu ai zis slujitorilor tăi: «Dacă fratele vostru cel mic nu vine cu voi, n-o să daţi ochi cu mine.» [24] Noi ne-am dus la slujitorul tău, la tatăl nostru, şi i-am spus întocmai vorbele stăpânului nostru. [25] Iar tatăl nostru ne-a zis: «Duceţi-vă din nou şi cumpăraţi ceva bucate.» [26] Noi i-am zis: «Nu ne putem duce decât dacă vine şi fratele

---

44,9 „pocalul" lipseşte din TM.

44,15 „ştie să ghicească": exact, „practică divinaţia". S-ar putea ca insistenţa cu care Iosif îşi etalează calităţile mantice să facă parte din strategia de ascundere a adevăratei identităţi, iudaice, în faţa fraţilor săi. Dar ele trebuie să fi fost reale, întrucât sunt confirmate de episoadele oniromantice din capitolele precedente. Theodoret încearcă să-l salveze pe Iosif, propunând înţelegerea frazei fără cuvintele „ca mine". Prin urmare, după Theodoret, Iosif ar vorbi despre altcineva, nu despre el însuşi, lectură nesusţinută, firește, de text (*QG* 107-108).

nostru cel mic cu noi. Căci n-o să putem da ochi cu omul acela fără fratele nostru cel mic.» [27] Atunci slujitorul tău, tatăl nostru, ne-a zis: «Voi ştiţi că soţia mea a născut doi copii. [28] Unul s-a dus şi voi mi-aţi spus că l-au mâncat fiarele. Până astăzi nu l-am mai văzut. [29] Dacă mi-l luaţi şi pe acesta şi dă vreo slăbiciune peste el pe drum, o să-mi pogorâţi bătrâneţile, cu durere, în Sălaşul Morţilor.» [30] Acum, dacă ajung la slujitorul tău, tatăl nostru, fără copil – sufletul aceluia atârnă de sufletul acestuia – [31] când va vedea că băiatul nu-i cu noi, se va sfârşi, iar slujitorii tăi vor pogorî bătrâneţile slujitorului tău, tatăl nostru, cu durere, în sălaşul morţilor. [32] Căci slujitorul tău a primit copilul de la tatăl său, zicându-i: «Dacă nu ţi-l aduc [înapoi], dacă nu voi sta cu el dinaintea ta, cu păcat voi fi faţă de tatăl meu tot restul zilelor mele.» [33] Acum dar am să rămân la tine ca slujitor în locul copilului, rob al stăpânului meu, iar copilul să plece cu fraţii. [34] Cum să mă duc la tatăl meu fără copil? [Nu vreau] să văd nenorocirile care se vor abate asupra tatălui meu."

45 [1] Iosif nu se mai putea stăpâni în faţa celor care erau acolo şi le-a zis: „Scoateţi-i afară pe toţi!" Şi nu mai rămăsese nimeni lângă Iosif, când el s-a făcut cunoscut de fraţii săi. [2] Şi a strigat plângând în hohote. Toţi egiptenii au auzit, şi a ajuns să se audă până la casa lui Faraon. [3] Iosif le-a zis fraţilor săi: „Eu sunt Iosif. Tata mai trăieşte?" Dar fraţii nu erau în stare să-i răspundă, căci s-au tulburat peste poate.

[4] Iosif le-a zis fraţilor săi: „Apropiaţi-vă!" Ei s-au apropiat. Le-a zis: „Eu sunt Iosif, fratele vostru, pe care l-aţi vândut în Egipt. [5] Acum nu vă amărâţi

---

44,28 „voi mi-aţi spus": TM are „eu am spus". LXX contrazice 37,33, unde Iacob însuşi presupune că Iosif a fost sfâşiat de o fiară.

45,1 Scena recunoaşterii. Tradiţional este cunoscută sub numele de „scena iertării" (ἀμνηστία) sau „împăcării". Celsus şi-a bătut joc în lucrarca sa polemică de caracterul prea teatral şi artificial al scenei (Origen, *C. Cels.* IV,47). ♦ „Scoateţi-i afară": exact, „trimiteţi-i pe toţi de aici".

45,5 Iosif dă singur o explicaţie pozitivă, din punct de vedere teologic, nenorocirilor prin care a trecut. Dacă fraţii nu-l vindeau, toată familia ar fi murit acum de foame, iar poporul lui Iahve ar fi dispărut de pe faţa pământului. Dumnezeu însuşi a rânduit astfel lucrurile, lăsându-i pe fraţi să acţioneze. Dacă Iosif nu ar fi suferit, poporul ales n-ar fi ajuns să moştenească pământul făgăduit, aşadar făgăduinţa însăşi a lui Dumnezeu ar fi rămas literă moartă. Răul circumstanţial n-a făcut decât să favorizeze înfăptuirea binelui divin. Cum o va spune în 45,7, Iosif a fost doar „trimis înainte" de Dumnezeu, cu o misiune al cărei sens a rămas la început ascunsă celor profani. Nu modalitatea (violentă

şi nici să nu vă pară rău că m-aţi vândut aici, căci Dumnezeu m-a trimis
înaintea voastră ca să [vă ţină în] viaţă. [6] Iată, de doi ani foametea bântuie
pe pământ şi au mai rămas încă cinci, în care nu va fi nici arătură, nici sece-
riş. [7] Dumnezeu m-a trimis înaintea voastră, ca să vă păstreze pe pământ, pe
cei care aţi mai rămas, şi să hrănească mulţi urmaşi după voi. [8] Aşadar nu
voi m-aţi trimis aici, ci Dumnezeu, făcându-mă ca un tată pentru Faraon,
stăpân peste toată casa lui şi cârmuitor al întregului Egipt. [9] Duceţi-vă
degrabă la tatăl meu şi spuneţi-i: «Iată ce spune fiul tău, Iosif: 'Dumnezeu
m-a făcut stăpân peste toată ţara Egiptului. Vino la mine fără zăbavă! [10] O
să locuieşti în ţinutul Gesem din Arabia şi-o să fii aproape de mine, tu, fiii
tăi şi fiii fiilor tăi, oile, vitele şi toate ale tale. [11] Acolo am să te hrănesc –
căci au să mai fie încă cinci ani de foamete – ca să nu pieri, nici tu, nici fiii
tăi, nici toate ale tale.'» [12] Iată, ochii voştri şi ochii fratelui meu, Beniamin,
văd bine că vă vorbesc cu gura mea. [13] Spuneţi-i tatălui meu despre slava
mea din Egipt şi despre tot ce-aţi văzut. Apoi aduceţi-l degrabă aici pe tatăl
vostru." [14] Şi s-a aruncat de gâtul fratelui său, Beniamin, şi a plâns aşa, iar
Beniamin a plâns de gâtul lui.

[15] Apoi i-a sărutat pe toţi fraţii şi a plâns de gâtul lor, după care fraţii au
vorbit cu el.

[16] A ajuns zvonul până în casa lui Faraon. Lumea zicea: „Au venit fraţii
lui Iosif." Faraon şi curtenii lui s-au bucurat. [17] Faraon i-a zis lui Iosif:
„Spune fraţilor tăi: «Faceţi aşa! Umpleţi-vă carele, întoarceţi-vă în ţinutul
Canaanului [18] şi, după ce-l luaţi pe tatăl vostru, cu toate ale sale, veniţi la
mine, iar eu vă voi da din toate bunătăţile Egiptului şi veţi mânca măduva
pământului.» [19] Tu porunceşte lucrurile acestea: «Luaţi din Egipt care
pentru slujitorii voştri şi pentru femei şi întoarceţi-vă cu tatăl vostru. [20] Şi
nu duceţi grija agoniselii voastre, căci tot ce-i mai bun în Egipt va fi al
vostru.»"

şi crudă) a acestei delegări contează, ci sensul misiunii, care este salvarea fiilor lui Israel şi perpetuarea neamului lor.

45,8 „ca un tată": titlu în nomenclatura curţii lui Faraon (primul loc după rege).

45,10 „ţinutul Gesem": locul unde, la invitaţia lui Iosif şi a lui Faraon, se vor instala Iacob şi fiii săi." ♦ Menţiunea „din Arabia" lipseşte în TM. Dificil de precizat exact limitele acestui ţinut, cu siguranţă la est de Egipt, incluzând şi o parte din delta Nilului.

45,18 „măduva pământului": expresie care sugerează belşugul pământului făgăduinţei. În alte contexte traducătorii LXX echivalează termenul ebraic *ḥelebh*, tradus aici prin „măduvă", cu „grăsime" (Gen. 4,4) sau „lapte" (Ps. 118,70).

[21] Fiii lui Israel au făcut întocmai. Iosif le-a dat care, după cum spusese Faraon, regele, şi le-a dat merinde pentru drum. [22] I-a dat fiecăruia câte două haine, iar lui Beniamin trei sute de galbeni şi cinci schimburi de haine. [23] Tatălui său i-a trimis la fel, precum şi zece măgari încărcaţi cu toate bunătăţile Egiptului şi zece catâri cu pâine pentru călătoria lui. [24] Apoi i-a lăsat pe fraţi să plece, iar ei s-au aşternut la drum. Şi le-a zis: „Să nu vă certaţi pe drum!"

[25] Ei au urcat din Egipt şi s-au dus spre ţinutul Canaanului, la tatăl lor, Iacob. [26] Şi i-au dus vestea, zicându-i: „Fiul tău, Iosif, trăieşte şi *el* cârmuieşte toată ţara Egiptului." Dar Iacob şi-a ieşit din minţi, căci nu i-a crezut. [27] Atunci ei i-au povestit toate vorbele lui Iosif, toate câte le spusese. Dar când a văzut carele trimise de Iosif, ca să-l aducă, duhul lui Iacob, tatăl lor, a prins din nou viaţă. [28] Şi Israel a zis: „Mare lucru este pentru mine dacă fiul meu Iosif trăieşte. Mă duc să-l văd înainte de a muri."

46 [1] Israel a pornit la drum, el şi toate ale sale. Ajuns la Izvorul Jurământului, a adus jertfă Dumnezeului tatălui său, Isaac. [2] Dumnezeu i-a vorbit lui Israel, noaptea, într-o vedenie: „Iacobe! Iacobe!" El a zis: „Ce este?" [3] „Eu sunt Dumnezeul părinţilor tăi. Nu-ţi fie teamă să cobori în Egipt. Acolo voi face din tine un neam mare. [4] Eu voi coborî cu tine în Egipt şi Eu te voi înălţa la sfârşit, iar Iosif îşi va pune mâinile peste ochii

---

45,22 „cinci schimburi": pentru Philon, cifra 5 trimite la numărul simţurilor. El interpretează depreciativ darul oferit de Iosif care confirmă, o dată în plus, că Iosif este un om ataşat de lumea materială, un „politician".

45,23 „pâine": TM adaugă „grâu" şi „alimente".

46,3 „Nu-ţi fie teamă!" Mulţi comentatori evrei sau creştini justifică teama lui Iacob interpretând negativ Egiptul. În imaginarul grec, de la Herodot până la Platon şi chiar mult mai încoace, Egiptul reprezintă leagănul civilizaţiei omeneşti, model deopotrivă religios, politic şi cultural; în imaginarul iudaic, mai ales după exod, lucrurile stau complet diferit. Chiar şi pentru autori îmbibaţi de cultură greacă, precum Philon, Egiptul simbolizează trei lucruri principale: oprimarea; zoolatria (cultul animalelor); materialismul (*cf.* Bădiliţă, S., 1999, pp. 29-38). De asemenea, Noberasco, Beaux-Jaeger, 1993.

46,4 „voi coborî": Origen interpretează eshatologic acest pasaj. Cuvintele „voi coborî" prevestesc întruparea, iar „te voi înălţa la sfârşit", readucerea omului în rai (*Hom. Gen.* XV,5-6). ♦ „îşi va pune mâinile peste ochii tăi": sensul este, bineînţeles, „îi va închide ochii cu mâna lui", atunci când îşi va da sufletul. Origen însă dă un sens hristologic frazei ca atare: Iosif este figura lui Hristos care pune mâna peste ochii orbului redându-i vederea (*cf.* Mt. 20,34) (*Hom. Gen.* XV,7). TM are „mâna", nu „mâinile".

tăi." [5] Iacob s-a sculat de la Izvorul Jurământului, iar fiii lui Israel i-au urcat pe tatăl lor cu avutul său şi pe femeile sale în carele trimise de Iosif, ca să-i aducă; [6] şi-au încărcat averile şi toată agoniseala din ţara Canaanului şi au intrat în Egipt, Iacob şi tot neamul său: [7] fii şi fii fiilor săi, fiicele şi fiicele fiilor săi. Şi-a adus toată seminţia în Egipt.

[8] Iată numele fiilor lui Israel care au intrat în Egipt: Iacob şi fii săi; întâiul-născut al lui Iacob, Ruben. [9] Fii lui Ruben: Enoh şi Phallus, Asron şi Charmi. [10] Fii lui Simeon: Iemuel, Iamin, Aod, Iachin, Saar şi Saul, fiul canaanencei. [11] Fii lui Levi: Gerson, Caath şi Merari. [12] Fii lui Iuda: Er şi Onan, Selom, Phares şi Zara. Er şi Onan au murit în ţinutul Canaanului. Fii lui Phares au fost Asron şi Iemuel. [13] Fii lui Issachar: Thola, Phua, Iasub, Zambran. [14] Fii lui Zabulon: Sered, Allon şi Aloel. [15] Aceştia sunt fii pe care Leia i-a născut lui Iacob în Mesopotamia Siriei, împreună cu Dina, fiica lui: treizeci şi trei de suflete, fii şi fiice.

[16] Fii lui Gad: Saphon, Aggis, Saunis, Thasoban, Aedis, Aroedis şi Aroelis.

[17] Fii lui Aser: Iemna, Iesua, Ieul, Baria şi sora lor, Sara. Fii lui Baria: Chobor şi Melchiel. [18] Aceştia sunt fii pe care Zelpha, slujitoarea pe care Laban i-a dat-o Leii, fiica sa, i-a născut lui Iacob: şaisprezece suflete.

[19] Fii Rahelei, soţia lui Iacob: Iosif şi Beniamin. [20] Iosif a avut fii în ţara Egiptului, pe care i-a născut Aseneth, fiica lui Petephres, preot la Heliopolis: pe Manase şi pe Efraim. Manase a avut fii, pe care i-a născut ibovnica lui, Sirianca: pe Machir. Machir l-a avut pe Galaad. Fii lui Efraim, fratele lui Manase: Sutalaam şi Taam. Fiul lui Sutalaam: Edem. [21] Fii lui Beniamin: Bala, Chobor şi Asbel. Bala a avut fii: pe Gera, pe Noeman, pe Anchis, pe Ros, pe Mamphin şi pe Ophimin. Gera l-a avut pe Arad. [22] Aceştia sunt fii Rahelei, pe care i-a născut lui Iacob. Cu totul, optsprezece suflete.

[23] Fii ai lui Dan: Asom. [24] Fii lui Neftali: Asiel, Gouni, Issaar şi Syllem. [25] Aceştia sunt fii Ballei, [slujitoarea] pe care Laban i-a dat-o Rahelei, fiica lui; aceşti fii i-a născut lui Iacob, cu totul şapte suflete. [26] Sufletele care au

---

46,18 În realitate, lista LXX cuprinde *şaptesprezece* persoane.

46,20 Toată lista de la Manase până la Edem lipseşte din TM, care are prin urmare cu cinci nume mai puţin decât LXX.

46,21 Deosebindu-i pe fiii lui Beniamin de cei ai lui Bala şi de cei ai lui Gera, LXX stabileşte trei generaţii, în vreme ce TM îi dă pe toţi ca fii ai lui Beniamin. În Num. 26,40-41 TM face aceeaşi distincţie ca şi LXX aici.

46,22 În realitate lista LXX cuprinde nouăsprezece nume (TM 14).

intrat cu Iacob în Egipt, doar cele ieşite din coapsele lui, în afară de soţiile fiilor lui Iacob, au fost, cu totul, şaizeci şi şase.

27 Fiii lui Iosif, care i s-au născut în ţara Egiptului: nouă suflete. Toate sufletele casei lui Iacob care au intrat în Egipt au fost şaptezeci şi cinci.

28 [Iacob] l-a trimis pe Iuda înainte la Iosif, [rugându-l pe acesta] să vină să-l întâlnească lângă Heroonpolis, în ţinutul Ramese. 29 După ce şi-a pregătit carele, Iosif a pornit în întâmpinarea lui Israel, tatăl său, la Heroonpolis. Când l-a văzut, i-a căzut de gât şi a plâns cu lacrimi multe. 30 Şi Israel i-a zis lui Iosif: „Acum pot să mor, căci te-am văzut. Aşadar trăieşti."

31 Iosif le-a zis fraţilor săi: „Trebuie să merg să duc vestea lui Faraon. Îi voi spune: «Fraţii mei şi casa tatălui meu, care trăiau în ţinutul Canaanului, au venit la mine. 32 Oamenii sunt păstori – crescători de vite – şi au adus cu ei cirezile, vitele şi toate ale lor.» 33 Dacă Faraon vă cheamă şi vă întreabă: «Cu ce vă îndeletniciţi?», 34 voi răspundeţi: «Slujitorii tăi au crescut vite din copilărie până acum, noi şi părinţii noştri» – ca să vă lase să locuiţi în ţinutul Gesem, din Arabia. Căci păstorul este spurcăciune în ochii egiptenilor."

47 1 Iosif s-a dus şi i-a dat de veste lui Faraon zicând: „Tatăl meu şi fraţii mei, cu cirezile, vitele şi toate ale lor, au venit din ţinutul Canaanului şi sunt în ţinutul Gesem." 2 A luat cinci bărbaţi dintre fraţii săi şi i-a înfăţişat lui Faraon. 3 Şi Faraon le-a zis fraţilor lui Iosif: „Cu ce vă îndeletniciţi?" Ei au răspuns: „Slujitorii tăi sunt păstori, noi şi părinţii noştri." 4 I-au zis lui Faraon: „Am venit să locuim în această ţară, căci nu mai este

---

46,27 LXX: şaptezeci şi cinci; TM: şaptezeci. Ex. 1,5, LXX, şi un manuscris de la Qumran au şaptezeci şi cinci, spre deosebire de TM, care are şaptezeci. TM a redus numărul plecând probabil de la Deut. 10,22, care are şaptezeci (doar manuscrisul *Alexandrinus* are şaptezeci şi cinci). Fapte 7,14 are tot şaptezeci şi cinci, ca în versetul de faţă. Tradiţia patristică variază: Irineu, *Dem.* 25 are şaptezeci şi cinci; Origen (*De princ.* IV,3,II), şaptezeci.

46,28 Oraşul este, în ebraică, *Goşen*. LXX dă aici numele Heroonpolis, „Oraşul eroilor", nume preluat de Philon (*Ios.* 256) şi de Flavius Iosephus (*Antichităţi iudaice* II,184). Goşen a fost transcris în Gen. 45,10, sub forma Gesem. Precizarea „în ţinutul Ramese" lipseşte din TM, care are în schimb următorul supliment faţă de LXX: „şi au ajuns în ţinutul Goşen".

46,29 Plecând de la expresia „i s-a aruncat de gât" (care sună destul de stângaci în româneşte, dar acesta e sensul exact) Chiril al Ierusalimului face o apropiere între această scenă şi scena evanghelică a reîntâlnirii dintre tatăl şi fiul risipitor (Lc. 15,20), unde apare aceeaşi expresie (*Cat.* XVI,30).

păşune pentru vitele slujitorilor tăi. Foametea a pus stăpânire pe ţinutul Canaanului. Acum noi, slujitorii tăi, ne vom aşeza în ţinutul Gesem."
5 Faraon i-a zis lui Iosif: „Să locuiască în ţinutul Gesem. Dacă afli că printre
ei se găsesc bărbaţi destoinici, pune-i peste cirezile mele."

Iacob şi fiii săi au venit la Iosif, în Egipt, şi Faraon, regele Egiptului, a auzit de asta. Atunci Faraon i-a vorbit aşa lui Iosif: „Tatăl şi fraţii tăi au venit la tine. 6 Iată, ţara Egiptului este în faţa ta. Aşază-i pe tatăl şi pe fraţii tăi pe pământul cel mai bun." 7 Iosif l-a adus pe tatăl său, Iacob, şi l-a înfăţişat lui Faraon. Iacob l-a binecuvântat pe Faraon 8 şi acesta i-a zis: „Câţi ani ai?" 9 Iacob i-a zis lui Faraon: „Am petrecut pe pământ o sută treizeci de ani. Scurte şi grele au fost zilele anilor vieţii mele; n-au ajuns zilele anilor vieţii părinţilor mei, cât au petrecut ei pe pământ." 10 Şi după ce l-a binecuvântat pe Faraon Iacob a plecat de la el. 11 Iosif i-a aşezat pe tatăl şi pe fraţii săi, dându-le în stăpânire pământul cel mai bun din ţara Egiptului, în ţinutul Ramese, aşa cum poruncise Faraon. 12 Şi Iosif le-a împărţit grâu tatălui şi fraţilor săi, precum şi întregii case a tatălui său, după numărul de inşi.

13 Grâu nu mai era în toată ţara, căci foametea se înteţise cumplit. Egiptul şi Canaanul se sfârşiseră din pricina foametei. 14 Iosif a adunat toţi banii găsiţi în ţara Egiptului şi în ţinutul Canaanului, preţul grâului pe care-l vânduse şi-l împărţise oamenilor, şi i-a dus în casa lui Faraon. 15 Şi s-au isprăvit toţi banii din Egipt şi din Canaan. Atunci toţi egiptenii au venit la Iosif şi i-au zis: „Dă-ne pâine! De ce să murim în faţa ta? Toţi banii noştri s-au isprăvit."

16 Iosif le-a zis: „Aduceţi vitele voastre şi vă voi da pâine în schimbul vitelor, dacă vi s-au isprăvit banii." 17 Ei i-au adus vitele lui Iosif şi Iosif le-a dat pâine în schimbul cailor, oilor, vitelor şi măgarilor. Anul acela i-a hrănit cu pâine în schimbul tuturor vitelor lor. 18 A trecut anul acela, iar în

---

47,5 Spre deosebire de TM, LXX întrerupe răspunsul lui Faraon printr-o secvenţă narativă.

47,7 „l-a binecuvântat": verbul poate să aibă valoarea comună de „a saluta": „Iacob l-a salutat pe Faraon."

47,11 Fiii lui Israel vor pleca din ţinutul Ramese în Ex. 12,37.

47,12 „după numărul de inşi" sau de persoane/trupuri. TM are: „după numărul de copii".

47,18 Fraza „să nu pierim din pricina stăpânului nostru" s-ar putea traduce şi „oare vom pieri din pricina stăpânului nostru?" În TM este: „Nu putem ascunde stăpânului nostru că..." ♦ „trupurile": Origen interprctează literal cuvântul, deducând de aici că egiptenii nu sunt decât „carne", „trupuri".

al doilea an ei au venit şi i-au zis: „Să nu pierim din pricina stăpânului nostru! Banii s-au isprăvit, avutul şi vitele s-au terminat şi ele – s-au dus la stăpânul –, aşa că nu ne-au mai rămas înaintea stăpânului decât trupurile şi pământurile noastre. [19] Aşadar, pentru ca noi să nu murim în faţa ta, iar pământurile noastre să nu rămână pustii, cumpără-ne pe noi şi pământurile noastre, în schimbul pâinii, iar noi, cu tot cu pământuri, vom fi robii lui Faraon. Dă-ne sămânţă de semănat, ca să trăim şi să nu murim; iar pământul nu va rămâne pustiu." [20] Şi Iosif a cumpărat tot pământul egiptenilor pentru Faraon. Egiptenii i-au vândut lui Faraon pământurile, pentru că foametea pusese stăpânire pe ei. Toată ţara a devenit a lui Faraon. [21] [Iosif] a făcut din popor robii lui Faraon, de la un capăt la celălalt al Egiptului, [22] în afară de ţinutul preoţilor. Pe acesta Iosif nu l-a cumpărat, întrucât Faraon le dăduse preoţilor un tain de mâncare, iar aceştia se hrăneau cu tainul pe care li-l dăduse Faraon. De aceea nu şi-au vândut pământul.

[23] Iosif le-a zis tuturor egiptenilor: „Iată, astăzi v-am cumpărat pe voi şi pământurile voastre pentru Faraon. Luaţi sămânţă şi semănaţi pământul; [24] din ce va creşte veţi da lui Faraon a cincea parte, iar celelalte patru părţi să fie ale voastre, pentru semănatul pământului şi pentru mâncarea voastră şi a tuturor celor din casele voastre." [25] Ei au zis: „Ne-ai salvat, am aflat har înaintea stăpânului nostru; vom fi robii lui Faraon." [26] Şi Iosif a pus o rânduială, rămasă până astăzi în ţara Egiptului: să i se dea a cincea parte lui Faraon, scutind doar pământurile preoţilor; acestea nu erau ale lui Faraon.

[27] Israel s-a aşezat să locuiască în Egipt, undeva în ţinutul Gesem. Au moştenit din el, au crescut şi s-au înmulţit foarte tare. [28] Iacob a mai trăit şaptesprezece ani în ţara Egiptului. Zilele anilor vieţii sale au fost: o sută patruzeci şi şapte de ani. [29] Când i s-a apropiat vremea să moară, Israel l-a chemat pe fiul său Iosif şi i-a zis: „Dacă am găsit trecere în faţa ta, pune-ţi mâna sub coapsa mea! Ai milă şi încredinţează-mă că n-am să fiu îngropat în Egipt, [30] ci c-am să dorm împreună cu părinţii mei; o să mă iei din Egipt

---

47,20 După Origen, foametea este o năpastă doar pentru cei răi, în speţă, egiptenii, nu şi pentru cei buni, în speţă, neamul lui Israel (*Hom. Gen.* XVI,3).

47,22 TM spune că Iosif „a mutat poporul în oraşe". ♦ „ţinutul preoţilor" este cunoscut de Herodot (*Hist.* II,168).

47,24 La sfârşitul versetului TM are în plus faţă de LXX: „şi ca hrană pentru copiii voştri".

47,25 „a cincea parte" trimite iarăşi la simbolistica simţurilor carnale. Philon (*Migr.* 204) şi Origen (*Hom. Gen.* XVI,6) interpretează peiorativ: egiptenii sunt fiinţe carnale.

şi-o să mă îngropi în mormântul lor." Iar el a zis: „Am să fac după cuvântul tău." [31] Şi i-a zis: „Jură-mi!" Şi Iosif i-a jurat. Iar Israel s-a închinat sprijinindu-se pe capătul toiagului său.

48 [1] Şi a fost aşa: după aceste întâmplări, i s-a dat de veste lui Iosif: „Tatăl tău este bolnav." El i-a luat pe cei doi fii ai săi, pe Manase şi pe Efraim, şi s-a dus la Iacob.

[2] I-au dat de veste lui Iacob, zicându-i: „Iată, fiul tău Iosif vine la tine." Atunci, adunându-şi puterile, Israel s-a aşezat pe pat. [3] Şi Iacob i-a zis lui Iosif: „Dumnezeul meu mi s-a arătat la Luza, în ţinutul Canaanului, m-a binecuvântat şi mi-a zis: [4] «Iată, Eu te voi spori şi te voi înmulţi; voi face din tine adunări de neamuri şi-ţi voi da ţara aceasta, ţie şi urmaşilor tăi, spre stăpânire veşnică.» [5] Acum dar, cei doi fii ai tăi născuţi în Egipt, înainte ca eu să vin la tine, în Egipt, sunt ai mei: Efraim şi Manase, aşa cum [sunt] Ruben şi Simeon, vor fi ai mei. [6] Cei care ţi se vor naşte după ei vor fi ai tăi şi vor fi numiţi după numele fraţilor lor, întru moştenirea lor. [7] Când am venit

---

47,31 „capătul toiagului": TM are „de capătul patului". După LXX, toiagul poate fi al lui Iacob sau al lui Iosif. Pentru Origen, toiagul este al lui Iosif înaintea căruia se pleacă Iacob (*Hom. Gen.* XV,4). La fel, Theodoret vede în această scenă împlinirea visului avut de Iosif în copilărie (37,9) (*QG* 109).

48,1 „este bolnav": verbul ἐνοχλέω înseamnă, în epoca clasică, „a fi tulburat, a se simţi rău". Începând cu sec. al III-lea î.H. este atestat cu sensul de „a fi bolnav". ♦ „şi s-a dus la Iacob" nu există în TM.

48,5 Philon interpretează alegoric numele celor două perechi de fraţi: natura şi studiul (învăţătura) corespund lui Simeon şi Ruben; amintirea şi memoria, lui Manase şi Efraim (*Mut.* 97-102).

48,6 „moştenirea": exact, „partea lor de moştenire", în sens concret.

48,7 Locul morţii Rahelei a fost menţionat şi în 35,16, dar aici există un element suplimentar: „Drumul Cailor" (ἱππόδρομος), care nu corespunde nici unui termen din TM (acesta are doar „pe drum"). Ce este acest „hipodrom"? L-am tradus prin „Drumul Cailor", gândindu-mă că ar putea fi vorba fie de un drum special amenajat pentru transportul cu cai, fie de un drum pe unde caii erau duşi la vânzare dintr-o regiune într-alta. Al treilea sens, tehnic, de „teren pentru cursele de cai" nu este exclus. Aceste „hipodromuri" au început să fie construite în Palestina începând cu vremea lui Irod, aşadar termenul este un anacronism în VT. Cum el nu apare în TM, avem probabil de-a face cu o glosă intercalată în text de către traducătorul LXX, pentru edificarea cititorilor contemporani cu el (subînţelege: „acolo unde se află *acum* hipodromul"). Un hipodrom este semnalat, lângă mormântul Rahelei, în *Testamentul celor XII patriarhi*, Iosif 20,3. ♦ Pentru Chabratha, *cf.* nota de la 35,16.

din Mesopotamia Siriei, Rahel, mama ta, a murit în ţinutul Canaanului, pe când mă aflam aproape de Drumul Cailor, la Chabratha, ca să merg la Efrata. Şi am îngropat-o lângă Drumul Cailor, adică Betleem."

[8] Văzându-i pe fiii lui Iosif, Israel a întrebat: „Cine sunt aceştia?" [9] Iosif *i-a zis tatălui* său: „Sunt fiii mei, pe care mi i-a dat aici Dumnezeu." Atunci Iacob i-a zis: „Adu-i lângă mine, ca să-i binecuvântez." [10] Ochii lui Israel slăbiseră din pricina bătrâneţii şi nu puteau vedea. Iosif i-a adus [pe copii] lângă el şi el i-a sărutat şi i-a îmbrăţişat. [11] Israel i-a zis lui Iosif: „Iată, n-am fost lipsit de [bucuria de] a te mai vedea şi, iată, Dumnezeu mi i-a arătat şi pe urmaşii tăi!" [12] Iosif i-a luat de pe genunchii lui şi ei s-au închinat cu faţa până la pământ. [13] Şi i-a luat Iosif pe cei doi fii ai săi, cu mâna dreaptă pe Efraim, la stânga lui Israel, cu mâna stângă pe Manase, la dreapta lui Israel, şi i-a dus mai aproape de el. [14] Dar Israel a întins mâna dreaptă peste capul lui Efraim – care era mai mic – şi mâna stângă peste capul lui Manase, punându-şi mâinile în cruciş. [15] Şi i-a binecuvântat, zicând: „Dumnezeu, înaintea căruia părinţii mei Avraam şi Isaac au fost plăcuţi, Dumnezeul care m-a crescut din copilărie şi până în ziua de astăzi, [16] îngerul care m-a scăpat de toate relele să-i binecuvânteze pe copiii aceştia! Prin ei vor fi chemate numele meu şi numele părinţilor mei, Avraam şi Isaac! Înmulţească-se foarte pe pământ!"

[17] Iosif a văzut că tatăl său şi-a pus mâna dreaptă pe capul lui Efraim şi i-a căzut greu. Şi a luat mâna tatălui, ca să o schimbe de pe capul lui Efraim pe capul lui Manase. [18] Iosif i-a zis tatălui său: „Nu aşa, tată! Iată, *acesta* este întâiul-născut! Pune-ţi dreapta pe capul lui." [19] Dar [Iacob] n-a vrut, ci a zis: „Ştiu, copile, ştiu! Şi acesta va ajunge un popor, şi acesta va fi înălţat, dar fratele său mai mic va fi mai tare şi urmaşii lui vor ajunge o mulţime de

---

48,11 TM: „Nu mă aşteptam să-ţi văd faţa."

48,12 TM: „El [Iosif] s-a închinat" (LXX are plural).

48,14 La sfârşit, TM are în plus: „căci Manase era cel mai mare". ♦ Philon explică gestul lui Iacob prin faptul că bătrânul cunoaşte superioritatea memoriei (simbolizată de Efraim) faţă de amintire (simbolizată de Manase) (*Leg.* III,90-93). Pentru autorul *Epistolei lui Barnaba* (13,5), fratele mai mic binecuvântat în locul celui mai mare prefigurează poporul creştin, întrevăzut de Iacob în chip profetic şi spiritual.

48,15 „ziua": Philon interpretează alegoric ziua, spunând că Dumnezeu l-a crescut pe Iacob călăuzindu-l până la lumina desăvârşită. Iacob îi dă o lecţie spirituală fiului său Iosif, „omul politic" veşnic imatur (*Leg.* III,179).

48,16 Dumnezeu e invocat de Iacob sub numele de „înger", poate prin referire la scena luptei din 32,23-33, unde „omul" de la 25 şi 26 e interpretat tradiţional ca „înger".

neamuri." [20] Şi el i-a binecuvântat în ziua aceea zicând: „Întru voi Israel va fi binecuvântat aşa: să te facă Dumnezeu ca pe Efraim şi pe Manase!" Şi l-a pus pe Efraim înaintea lui Manase. [21] Apoi Israel i-a zis lui Iosif: „Iată, eu mor. Dumnezeu va fi cu voi şi vă va întoarce în ţara părinţilor voştri. [22] Îţi dau ţie Sichemul, parte aleasă, mai mult decât partea fraţilor tăi, pe care am luat-o din mâinile amoreilor cu sabia şi cu arcul meu."

49 [1] Iacob şi-a chemat fiii şi le-a zis:
„Adunaţi-vă, ca să vă spun
ce vi se va întâmpla la sfârşitul zilelor.
[2] Strângeţi-vă şi ascultaţi, fii ai lui Iacob,
ascultaţi-l pe Israel, tatăl vostru!
[3] Ruben tu, întâiul meu născut,
tăria mea şi începutul copiilor mei,
greu de răbdat, crunt, semeţ.
[4] Ai dat pe de lături, ca apa; nu da în clocot,

48,22 „Sichem": TM are „îţi dau cu un umăr mai presus" de fraţii tăi.

49,1 Capitol celebru în exegeza antică, deopotrivă iudaică şi creştină, cunoscut sub numele de „Binecuvântările lui Iacob" (*cf.* Philon, *Mut.* 200). Comentarii ample şi sistematice: Hipolit, *Binecuvântările lui Iacob*, şi Rufinus, *Binecuvântările patriarhilor*. Despre figurile patriarhilor, *cf. Testamentul celor XII patriarhi*, scriere intertestamentară. ♦ Este deopotrivă o „vestire" şi o profeţie citită de creştini în cheie eshatologică şi hristologică. Hipolit vede în fiecare dintre fiii lui Iacob o figură/imagine a lui Hristos, a apostolilor sau a evreilor ostili. Rufinus interpretează capitolul după trei sensuri: istoric, mistic/anagogic şi moral. ♦ „la sfârşitul zilelor": expresia a fost înţeleasă în sens istoric (la sfârşitul vieţii fiecărui patriarh) sau eshatologic (la sfârşitul istoriei). După Origen, aceste cuvinte confirmă faptul că lumea se va sfârşi (*De princ.* III,5,1). Pentru Eusebiu, ele au sens mesianic (*DE* VIII,1,1-81): Iacob anunţă venirea Mesiei.

49,3 Ruben are dreptul întâiului-născut, dar în binecuvântările lui Moise acest drept va reveni lui Iosif, întâiul-născut al Rahelei (Deut. 33,17). ♦ LXX: „început (ἀρχή) al copiilor mei" (sau „pârgă", dar conotaţia patristică este alta: *cf.* Origen, *Com. Io.* I). Spre deosebire de LXX, TM are cuvântul *'ōnî*, „bărbăţia mea", „forţa mea virilă". ♦ „greu de răbdat, crunt, semeţ": exact, „dur de răbdat, dur, semeţ". Hipolit vorbeşte, plecând de la adj. „dur" despre „încăpăţânarea" primului-născut, adică a poporului Legii (evreii), care n-a vrut să primească evanghelia. Pune versetul în corespondenţă cu Ex. 33,5. TM are altceva: „culme de semeţie, culme de putere".

49,4 *Cf.* Gen. 35,22: Ruben s-a culcat cu Balla, ibovnica tatălui său. ♦ „patul": pentru Hipolit, „patul" simbolizează „trupul lui Hristos pe care sfinţii stau ca pe un pat". Acest trup a fost pângărit de cei care l-au biciuit şi scuipat, ori i-au dat să bea oţet (*Ben. Iac.* 13).

căci te-ai urcat în patul tatălui tău,
ai pângărit aşternutul în care te-ai urcat.
[5] Simeon şi Levi, fraţi!
Au împlinit o nedreptate din voia lor.
[6] Sufletul meu să nu meargă la sfat cu ei,
rărunchii mei să nu se sprijine pe cârdăşia lor,
pentru că au ucis oameni în mânia lor
şi-n pofta lor au schilodit un taur.
[7] Blestemată fie-le mânia, căci e semeaţă,
şi ciuda lor, căci s-a întărit.
Îi voi împărţi în [neamul lui] Iacob
şi-i voi împrăştia în [neamul lui] Israel.
[8] Iuda, pe tine să te laude fraţii tăi,
mâinile tale în ceafa duşmanilor tăi.
Fiii tatălui tău se vor închina ţie.
[9] Pui de leu, Iuda!
Dintr-o mlădiţă, fiul meu, ai crescut;
te-ai trântit şi ai dormit ca un leu,
ca un pui de leu; cine-l va trezi?
[10] Căpetenie nu va lipsi din [neamul lui] Iuda

49,5 Amintirea masacrării sichemiţilor, din pricina Dinei. Hipolit aminteşte acest sens, istoric, dar oferă apoi interpretarea sa tipologică: preoţii descind din Levi, iar scribii din Simeon. Prin urmare, ei îi simbolizează, profetic, pe cei care l-au persecutat pe Iisus.

49,6 „rărunchii": exact, „ficaţii". ♦ „au schilodit un taur" (M. Simonetti traduce prin „i-au tăiat tendoanele unui taur"): după Hipolit acest „taur" este simbolul lui Hristos crucificat (*Ben. Iac.* 14). În Deut. 33,17, Iosif este numit „întâiul-născut al taurului".

49,7 Descendenţii lui Simeon şi ai lui Levi nu vor avea teritorii proprii. Hipolit interpretează versetul ca o imagine a dispersării evreilor.

49,8 Regatul lui Iuda va birui regatul lui Israel. ♦ „mâinile tale...": după Hipolit, este vorba de mâinile lui Iisus întinse pe cruce, care i-au biruit pe duşmani.

49,9 „pui de leu": simbol mesianic, la Părinţi, dar şi în iudaismul anterior erei creştine. *Cf.* Prigent, 1959, pp. 419-430. După Hipolit, avem de-a face aici cu o profeţie pozitivă, întrucât din tribul lui Iuda se va naşte David, iar din David se va naşte Hristos. Prin urmare, spune Hipolit, Iacob îl binecuvântează aici, în mod spiritual, pe David.

49,10 „până când va veni": lecţiune controversată încă de la începuturile creştinismului. Iustin (*Dialogul cu Trifon* 120,3-4) susţine că versetul trebuie înţeles în felul următor: „până când va veni cel pentru care acest lucru a fost hărăzit", scoţând în evidenţă sensul mesianic. După Origen, „ceea ce este hărăzit" este funcţia împărătească a lui Hristos. ♦ „aşteptarea" întăreşte sensul mesianic. TM are „supunerea".

şi cârmuitor din coapsele sale,
până când va veni ce i-a fost hărăzit;
el este aşteptarea neamurilor [păgâne].
[11] Îşi va lega mânzul de vița de vie
şi de vrej, mânzul măgăriței sale.
În vin îşi va spăla haina sa
şi-n sânge de strugure, veşmântul său.
[12] Scânteietori sunt ochii săi de la vin,
şi dinții săi mai albi ca laptele.
[13] Zabulon va locui lângă mare,
acolo unde vin să ancoreze corăbiile,
şi se va întinde până la Sidon.
[14] Issachar a poftit binele
şi s-a odihnit în mijlocul moştenirilor sale.
[15] Şi, văzând că odihna este bună
şi pământul mănos,
şi-a pus umărul la muncă
şi s-a făcut lucrător al pământului.
[16] Dan va judeca poporul său
şi va fi ca un [singur] trib în Israel.

49,11 Creştinii văd în acest verset realizarea profeției „primei veniri" a lui Iisus (Mt. 21, 2-11) (Iustin, *Apologia* 32,5-6; *Dialogul cu Trifon* 53,1-2). ♦ „haina spălată în sânge" este pusă în legătură cu Is. 65,1-3 şi interpretată ca o vestire mesianică. Pentru Hipolit, aceste cuvinte fac aluzie la botezul lui Iisus (*Ben. Iac.* 18).

49,12 „ochii": după Hipolit, Iacob vorbeşte despre „ochii lui Iisus", profeții şi apostolii. „Vinul" îl simbolizează pe Duhul Sfânt. „Scânteierea" ochilor este generată de „beția spirituală", *sobria ebrietas*, una din formulele consacrate de Philon. ♦ „dinții", tot după Hipolit (*ibid.* 19), sunt apostolii, „înălbiți" de Logos.

49,13 Profeția despre Zabulon anunță extinderea harului lui Hristos la neamurile păgâne, care locuiesc deocamdată lângă „marea ispitelor", dar care îşi vor găsi la un moment dat liniştea în porturile Bisericii (Hipolit, *Ben. Iac.* 20).

49,14 *Testamentul celor XII patriarhi* îl prezintă pe Issachar ca pe un personaj consacrat în întregime studiului (*Issachar* 4,5). Philon îl admiră (*Leg.* I,80; *Ebr.* 94). TM îl numeşte „asin ciolănos" (sens pozitiv, indicând robustețea). Plecând de la „odihna în mijlocul moştenirilor sale" (de fapt, părților sale de moştenire), Hipolit spune că patriarhul este o figură a lui Iisus care stă pe Muntele Tabor între Ilie şi Moise (*ibid.* 21). Rufin îl vede odihnindu-se în mijlocul apostolilor (*Ben.* II,12-14). ♦ „lucrător al pământului": după Hipolit, lucrarea în sânul şi întru sporirea Bisericii, „pământul mănos" fiind trupul lui Hristos.

[17] Dan să se facă şarpe în drum
zvârcolindu-se pe cărare,
muşcând glezna calului
şi călăreţul se va prăvăli pe spate;
[18] aştept mântuirea Domnului.
[19] Pe Gad îl vor jefui jefuitorii,
dar şi el îi va jefui pe ei fără zăbavă.
[20] Aser, pâinea sa e mănoasă
şi-i va hrăni pe cârmuitori.
[21] Neftali, tulpină crescută liber
adăugând frumuseţe prin rod.
[22] Fiu care ai sporit, Iosife,
fiu care ai sporit, pradă invidiei,
fiul meu cel mai mic,
întoarce-te spre mine!

49,17 Despre Dan, *cf.* 30,6 şi nota. În ochii lui Philon, Dan este un personaj pozitiv, întrucât şarpele din drum nu este neapărat ispititorul Evei, ci mai degrabă şarpele ridicat de Moise în pustiu (Num. 21,9), care simbolizează „stăpânirea de sine" (*cf. Agr.* 94-110; *Leg.* II,97-101). Origen merge pe aceeaşi idee (*Hom. Ez.* XI,3), în vreme ce Hipolit vede în Dan una din figurile/typurile Antihristului, care se va naşte din acest trib, înaintea sfârşitului lumii (*Ben. Iac.* 22 şi *De Christo et Antichristo, cf.* Bibliografie). ♦ În cuvintele greceşti „muşcând glezna" se poate găsi o paragramă a numelui lui Dan: *DakNoN pterNAN.*

49,18 „aştept mântuirea": Rahlfs, pe care îl urmăm cu fidelitate, dă forma „aştept", după TM; manuscrisele principale (*Vaticanus* şi *Alexandrinus*) au însă un participiu care se referă la călăreţ („aşteptând").

49,19 După Hipolit (*ibid.* 23), versetul anunţă (şi rezumă) controversa dintre Iisus şi scribi şi farisei (Mt. 21,23-27). Într-un prim moment aceştia („jefuitorii") îl „jefuiesc", punându-i întrebări încuietoare, dar în al doilea moment Iisus îi pune la punct.

49,20 „Aser": prefigurare a lui Iisus şi a apostolilor, în acelaşi timp, după Hipolit (*ibid.* 24). Aceştia îi hrănesc cu pâine, atât materială, cât şi spirituală, pe credincioşi. După Hipolit, numele lui Aser înseamnă „bogăţie".

49,21 „tulpină crescută liber": după Hipolit, tulpina – Biserica păgânilor creşte liber din trupul lui Hristos. TM are cu totul altă metaforă: „Este o ciută în libertate care naşte pui de căprioară."

49,22 În ce priveşte profeţia despre Iosif, diferenţele dintre LXX şi TM sunt numeroase. ♦ „care ai sporit": TM are „ai rod"; LXX: „întoarce-te spre mine"; TM: „agaţă-te" (simbolistică vegetală). Acest „întoarce-te spre mine" este interpretat de Hipolit ca prevestind întoarcerea lui Iisus la Tatăl, după moarte (*ibid.* 26).

[23] Pe el l-au tot ocărât urzind planuri,
l-au hăituit stăpânitorii de săgeți;
[24] dar arcurile lor au fost frânte cu tărie
și vlaga brațelor le-a slăbit
sub brațul Stăpânitorului lui Iacob.
De-atunci El l-a întărit pe Israel,
[25] de la Dumnezeul tatălui tău;
Dumnezeul meu ți-a venit în ajutor
și ți-a dat binecuvântarea cerului de sus,
și binecuvântarea pământului care le ține pe toate,
datorită binecuvântării sânilor și pântecelui,
[26] binecuvântării tatălui și mamei tale.
El a întrecut binecuvântările munților statornici
și binecuvântările nisipurilor veșnice.
[Binecuvântările] acestea să fie peste capul lui Iosif
și peste frații săi, pe care [Iosif] i-a călăuzit.
[27] Beniamin, lup răpitor,
dimineața tot va mai mânca,
iar seara își va împărți hrana."

[28] Aceștia sunt toți cei doisprezece fii ai lui Iacob și așa le-a vorbit tatăl lor, binecuvântându-i, pe fiecare cu binecuvântarea lui. [29] Și le-a zis: „Eu mă adaug poporului meu. Îngropați-mă cu părinții mei în peștera de pe țarina lui Ephron, cheteul, [30] în peștera cu două încăperi din fața lui Mambre, în Canaan, peștera pe care Avraam a cumpărat-o de la Ephron cheteul, ca să

49,23-24 „stăpânitorii de săgeți etc.", după Hipolit, sunt calomniatorii și cei care l-au ucis pe Iisus. Dar ei au fost până la urmă învinși de puterea Logosului.

49,25 Hipolit înțelege și scrie: „De la Dumnezeu, Tatăl tău" în loc de „Dumnezeul tatălui tău", dând imediat o interpretare hristologică versetului. ♦ „sânii": după Hipolit: 1) cele două Testamente, care L-au anunțat pe Hristos și care-i hrănesc pe credincioși ducându-i spre Dumnezeu; 2) „sânii Mariei" care l-au hrănit pe Iisus prefigurat de Iosif.

49,26 „și mamei tale" nu există în TM.

49,27 „lup răpitor" („care sfâșie"): după Hipolit, Iacob îl numește astfel pe apostolul Pavel, născut, crede el, din tribul lui Beniamin, care, la început, i-a persecutat pe ucenicii lui Iisus („dimineața mânca") pentru ca în a doua parte a vieții să devină unul din cei mai zeloși propovăduitori ai Evangheliei („seara va împărți hrana"). *Cf.* elogiul făcut de Moise tribului lui Beniamin (Deut. 33,12).

49,28 LXX: „fii ai lui Iacob"; TM: „triburi ale lui Israel".

49,29 TM are în plus, la început: „Și le-a poruncit."

aibă un mormânt. [31] Acolo i-au înmormântat pe Avraam şi pe Sarra, soţia lui, pe Isaac şi pe Rebeca, soţia lui, şi tot acolo am îngropat-o eu pe Leia; [32] ţarina şi peştera de pe ea au fost luate de la fiii lui Cheteu." [33] Apoi Iacob n-a mai dat nici o poruncă fiilor săi, şi-a ridicat picioarele pe pat, s-a săvârşit şi a fost adăugat poporului său.

50 [1] Iosif s-a prăbuşit peste tatăl său, a plâns şi l-a sărutat. [2] Apoi Iosif le-a poruncit slujitorilor săi gropari să-i înmormânteze tatăl, iar aceştia l-au înmormântat pe Israel. [3] Şi au împlinit patruzeci de zile: atât este numărul de zile pentru o înmormântare. Şi Egiptul l-a plâns şaptezeci de zile.

[4] După ce au trecut zilele de doliu, Iosif le-a vorbit aşa preaputernicilor de la curtea lui Faraon: „Dacă am aflat har înaintea voastră, spuneţi acestea, despre mine, la urechile lui Faraon. [5] Tatăl meu m-a pus să jur şi mi-a zis: «Să mă îngropi în mormântul pe care l-am săpat pentru mine în Canaan.» Acum dar am să mă scol, am să-l îngrop acolo pe tatăl meu şi am să mă întorc." [6] Şi Faraon i-a zis: „Du-te şi îngroapă-ţi tatăl aşa cum te-a pus să juri."

[7] Iosif s-a dus să-şi îngroape tatăl şi cu el au mers toţi slujitorii lui Faraon, bătrânii din casa acestuia, toţi bătrânii din ţara Egiptului, [8] toată slujitorimea lui Iosif şi fraţii acestuia, precum şi toată casa tatălui său. La Gesem şi-au lăsat neamurile, turmele şi vitele. [9] Au mers cu el care şi călăreţi, aşa încât alaiul era foarte mare.

49,33 Scenă tipică de trecere în moarte. Patriarhul care a trăit o viaţă virtuoasă şi plină („sătul de zile") se stinge în patul său, înconjurat de toţi fiii, după ce le-a spus un ultim cuvânt esenţial (testamentul oral). Scena morţii lui Iacob va deveni model pentru toate „sfârşiturile" sfinţilor creştini nemartirizaţi.

50,1 Exact: „a căzut peste faţa tatălui său."

50,2 „să-l înmormânteze": deşi termenul grec înseamnă „a înmormânta", trupul lui Iacob trebuie să fi fost îmbălsămat, după tradiţia iudaică, ale cărei rituri funerare sunt asemănătoare cu ale tradiţiei egiptene (*cf.* Herodot, *Hist.* II,85-89). Îmbălsămarea sau mumificarea presupunea extragerea organelor din trup, pentru a fi păstrate separat, uscarea trupului, apoi umplerea lui cu sare. După aceea trupul era învelit într-o pânză special preparată, apoi într-o altă pânză, curată. Ritualul dura până la şaptezeci de zile, uneori mai puţin, ca în cazul lui Iacob.

50,3 Despre doliul de şaptezeci de zile vorbeşte şi Herodot, *ibid.* II,86.

50,5 La începutul cuvintelor lui Iacob TM are: „Iată, am să mor."

50,8 „slujitorimea": „casa" lui Iosif, incluzându-i pe slujitori.

[10] Când au ajuns la Aria lui Atad, dincolo de Iordan, s-au lovit cu pumnii în piept, crunt de tot, a jale. [Iosif] l-a jelit şapte zile pe tatăl său. [11] Văzând jalea de pe Aria lui Atad, locuitorii Canaanului şi-au zis: „Mare jale-i la egipteni!" De aceea locului de dincolo de Iordan i-au pus numele „Jalea Egiptenilor". [12] Aşa au făcut fiii săi pentru el şi l-au îngropat acolo. [13] Fiii săi l-au dus înapoi în ţinutul Canaanului şi l-au îngropat acolo, în peştera cu două încăperi, pe care Avraam o cumpărase, pentru mormânt, de la Ephron cheteul, în faţa lui Mambre. [14] După aceea, Iosif s-a întors în Egipt, el, fraţii săi şi toţi cei care s-au dus să-l îngroape pe tatăl său.

[15] Văzând că părintele lor a murit, fraţii lui Iosif şi-au zis: „Să nu-şi amintească Iosif de răul pe care i l-am făcut şi să ne plătească toate relele suferite din pricina noastră!" [16] Au venit la Iosif şi i-au zis: „Înainte să se sfârşească tata s-a jurat: [17] «Spuneţi-i aşa lui Iosif: 'Iartă-le lor nedreptatea şi păcatul, căci te-au făcut să înduri multe rele.'» Acum, iartă nedreptatea celor ce-l slujesc pe Dumnezeul tatălui tău!" Şi Iosif a plâns auzindu-le vorbele. [18] Iar ei, venind la el, i-au zis: „Suntem robii tăi!" [19] Dar Iosif le-a zis: „Nu vă temeţi, căci eu sunt al lui Dumnezeu. [20] Voi aţi urzit planuri mârşave împotriva mea, dar Dumnezeu a urzit de bine pentru mine, ca să fie cum este acum şi ca să fie hrănit mult popor!" [21] Apoi le-a mai zis: „Nu vă temeţi! Am să vă hrănesc şi pe voi şi pe cei din casele voastre." Şi i-a mângâiat vorbindu-le pe inima lor.

50,10 „Aria lui Atad" (ebr. *goren-'āṭādh*). LXX traduce doar primul termen al numelui. Şi al doilea poate fi tradus, prin „ciulin". Aşadar locul s-ar numi „Aria Ciulinilor". ♦ Lovirea puternică cu pumnii în piept este expresia durerii resimţite la moartea unei rude foarte apropiate. În Palestina mileniilor I şi II î.H., ritualul doliului (al jelirii) cuprindea: raderea capului şi tăierea bărbii; crestături pe trup (interzise de Moise, în Deut.); sfâşierea hainelor şi îmbrăcare în sac; presărarea de praf pe cap şi tăvălirea prin cenuşă; bocetul.

50,12 Cuvintele „şi l-au îngropat acolo" lipsesc din TM. LXX intră în contradicţie cu anunţarea înmormântării lui Iacob în grota Rahelei, de la Makpelah (v. 5). Conform discursului lui Ştefan, din Fapte 7,16, Iacob a fost înmormântat la Sichem (sic!).

50,17 „Acum, iartă": exact: „acum, primeşte", „îngăduie", „lasă de la tine."

50,18 LXX omite scena prosternării fraţilor dinaintea lui Iosif, prezentă în TM.

50,19 „eu sunt al lui Dumnezeu": în TM este o interogaţie: „Oare sunt eu în locul lui Dumnezeu?" Pentru TM, Iosif refuză să-şi judece fraţii şi să-i pedepsească, întrucât nu este Dumnezeu. LXX schimbă sensul: Iosif iartă, întrucât este om al lui Dumnezeu, ca şi fraţii săi.

[22] Iosif a locuit în Egipt, el, fraţii săi şi toată casa tatălui său. Şi a trăit
Iosif o sută zece ani [23] şi i-a văzut pe copiii lui Efraim până la a treia gene-
raţie. Şi fiii lui Machir, fiul lui Manase, s-au născut pe coapsele lui Iosif.
[24] Şi Iosif le-a zis fraţilor săi: „Eu mor. Dumnezeu însă o să vă cerceteze, o
să vă ia din ţara aceasta şi-o să vă ducă în ţinutul pe care Dumnezeu a jurat
[că-l va da] părinţilor voştri, Avraam, Isaac şi Iacob." [25] Şi Iosif i-a pus să
jure pe fiii lui Israel, zicând: „Când Dumnezeu o să vă cerceteze, să luaţi şi
oasele mele de aici, cu voi."

[26] Iosif s-a sfârşit la o sută zece ani. L-au îngropat şi l-au pus într-un
sicriu în Egipt.

50,26 Geneza se termină cu testamentul şi îngroparea lui Iosif. ♦ „sicriu": termenul grec σορός corespunde aici ebr. *'ārōn*, care va fi tradus prin κιβωτός în episodul construirii „chivotului Legământului". Transportarea osemintelor lui Iosif va fi menţionată în Ex. 13,19. Philon, de obicei critic faţă de Iosif, „om politic", interpretează scena testamentului foarte pozitiv (*Migr.* 17-24). Sirach îl numeşte pe Iosif „căpetenia fraţilor săi" (49,15).

EXODUL

Introducere

Exodul este socotit „Evanghelia Vechiului Testament", dat fiind că el prezintă primele intervenţii concrete şi publice ale lui Dumnezeu în istoria unui grup etnic (evreii) pentru a-l elibera din robie, pentru a-i da o Lege morală, juridică şi religioasă şi pentru a-l călăuzi spre pământul făgăduit. Ieşirea din Egipt este socotită de către evrei momentul fondator al istoriei lor, devenită, prin intervenţie divină, o istorie sacră. Ea marchează începutul unui destin punctat de momente de glorie (intrarea în Canaan; întemeierea regatului), dar şi de resemnare (distrugerea templului, exilul, risipirea). Cartea Exodului descrie o serie de întâlniri ale „poporului sfânt" cu Dumnezeu, întâlniri concretizate într-un cod legislativ, etic şi cultual. Aceste întâlniri vor fi şi sunt reactualizate prin diferitele sărbători evreieşti instaurate de Dumnezeu însuşi în timpul „convorbirilor" cu Moise. Cea mai importantă dintre ele este, fără îndoială, Paştele, preluată apoi în tradiţia creştină cu dubla semnificaţie, de patimi/suferinţă şi eliberare.

„Pomeniţi ziua aceasta în care aţi ieşit din pământul Egiptului, din casa robiei, căci Domnul v-a scos de aici cu mână tare." (Ex. 13,3) Cuvântul lui Moise răsună peste veacuri, mai presus de toate asupririle, iar ieşirea din Egipt a devenit un simbol major al eliberării. Acest cuvânt a dobândit universalitate din ziua în care a răsunat în limba greacă, la Alexandria. Datorită traducerii Legii sale, diaspora evreiască din Egipt, primind mijlocul legal de a folosi în justiţie propriul cod, poate să restabilească şi adevărul istoric împotriva detractorilor săi şi să ofere ca model lumii elenofone puritatea religiei sale. Meditând textul grecesc al Exodului în casele sale de rugăciune, ea pregăteşte înflorirea comentariilor philoniene, exegeza literală şi alegorică a motivelor de o infinită bogăţie din cartea „trecerii" către muntele din pustiu, către întâlnirea cu Dumnezeu, către primirea Legii şi a splendorii lăcaşului sfânt: lecturi evreieşti şi creştine, la care se poate extinde comparaţia, propusă de Emmanuel Levinas: „Textul este întins pe amplificările date de tradiţie precum corzile pe lemnul viorii."

I. Ieşirea din Egipt şi personalitatea lui Moise

Titlul cărţii, Exodul, s-a transmis prin două manuscrise în unciale: *Vaticanus* şi *Coislinianus*. Într-un al treilea, *Alexandrinus*, întâlnim "Εξοδος Αἰγύπτου („Ieşirea din Egipt"). În LXX, acest termen apare în Ex. 19,1 şi în Num. 33,38, cu sensul „ieşirea fiilor lui Israel din ţara Egiptului", reluat în Ps. 104,38 şi 113,1 pentru a desemna acelaşi eveniment. Pentru evreii vorbitori de limbă greacă a existat şi un sinonim, ἐξαγωγή, rezultat din folosirea frecventă a verbului ἐξάγειν, „a face să iasă, a scoate", avându-L ca subiect pe Dumnezeu (sau pe Moise acţionând la porunca Lui), termen ce indică mai direct acţiunea eliberatoare săvârşită de Dumnezeu. Pentru creştini, începând cu Meliton al Sardesului (sec. al II-lea) şi Iustin Martirul (*Dialogul cu Trifon* 59,1.2), s-a încetăţenit ἔξοδος, pe când evreii au numit această carte, ca pe celelalte ale Torei, după primul cuvânt: *Ş^emōth*, „Numele". Epopeea evreilor care ies din Egipt sub conducerea lui Moise şi primirea Legii de la Dumnezeu în pustiu a fost cunoscută şi în afara iudaismului. Traducerea Exodului în greceşte este un moment important în istoria relaţiilor dintre evrei şi lumea păgână a epocii elenistice. Despre conflicte anterioare perioadei când s-a făcut această traducere se vorbeşte în apologetica evreiască ulterioară, care asociază transpunerii textului Scripturii într-un limbaj nou recurgerea la surse nebiblice. O tradiţie egipteană ostilă transformă istoria pornind de la legende xenofobe. Cel mai vechi susţinător al acesteia este Manethon, care a scris în greceşte în sec. al III-lea î.H., sub Ptolemeu al II-lea, dar calomniile conţinute în lucrarea sa existau dinainte. Această tradiţie pune pe seama israeliţilor istorii închipuite, de care se serviseră odinioară egiptenii în propaganda lor împotriva străinilor instalaţi în ţară, în special împotriva perşilor. Tema comună este expulzarea acestor străini în timpul unei ciume provocate de prezenţa în ţară a unor oameni cu obiceiuri şi religii diferite. Astfel, în Ex. 4,6-7, orice aluzie la lepră este evitată, pentru a nu da prilej vrăjmaşilor să-l acuze pe Moise şi pe poporul său, pornind de la acest pasaj, de a fi fost leproşi.

În tradiţia greacă, Hekataios din Abdera, la începutul domniei lui Ptolemeu I, reia această legendă a expulzării în urma unei epidemii, expulzare interpretată ca semn al nemulţumirii zeilor. El scoate în relief figura lui Moise, marele legiuitor, modelând-o după imaginea filozofilor şi legislatorilor greci. Sunt subliniate inteligenţa şi curajul lui Moise, care îşi

călăuzeşte poporul în timpul călătoriei numite ἀποικία şi nu ἔξοδος (numele desemnează în greacă o expediţie în vederea fondării unei colonii).

Dacă Moise, legiuitorul, s-a bucurat de prestigiu în mediile intelectuale, în mediile populare a fost cultivată imaginea unui Moise magician. La originea acesteia se află conflictul dintre Moise şi vrăjitorii lui Faraon (Ex. 7,11-12.20-28; 8,3.14; 9,11). Numele lui Moise se va regăsi în papirusurile magice de origine iudaică cunoscute de creştini (*cf.* 2Tim. 3,8) din colecţiile făcute exclusiv de către păgâni, dar şi în textele alchimice şi astrologice de mai târziu.

Traducerea în greacă a Exodului este de o importanţă capitală pentru evreii elenizaţi, care nu vor doar să răspundă denigrărilor, ci să creeze în lumea greacă o opinie favorabilă istoriei, culturii şi religiei lor. Încă din prima jumătate a sec. al II-lea î.H., filozoful evreu Aristobul dedică regelui Ptolemeu al VI-lea (181-146 î.H.) un tratat intitulat *Exegeza Legii lui Moise*, în care afirmă că Platon a cercetat în cele mai mici detalii Legea, iar Pitagora a preluat în propria sa doctrină învăţămintele Scripturilor evreieşti. Pentru alţi autori, angajaţi în apologetică şi propagandă, referinţa la Exodul grec se asociază cu rescrierea relatării biblice. În Palestina, pe la mijlocul sec. al II-lea, Eupolemos, în lucrarea sa *Despre regii lui Iuda*, îl laudă pe Moise în maniera autorilor greci care şi-au slăvit eroii civilizatori. Moise devine astfel primul înţelept, primul legislator, inventatorul scrierii (pe care grecii ar fi preluat-o de la fenicieni, iar aceştia de la evrei).

Scriitorul evreu cu nume persan, Artapan, compune, probabil în Egipt, o scriere despre evrei cu scop propagandistic, religios şi naţionalist, adaptată tradiţiilor păgâne, urmărind să respingă calomniile lui Manethon: Moise ar fi fondat cultul egiptean, şi egiptenii îl venerează ca pe o fiinţă divină. Lovind Nilul cu toiagul, inaugurase inundaţiile benefice, iar Faraon, pentru că a încercat din invidie să-l asasineze, moare de o boală de piele.

Figura lui Moise atinge culmea proslăvirii în forma cea mai savantă, mai filozofică şi mistică în opera lui Philon din Alexandria. Acesta se înscrie în tradiţia propriu-zis religioasă a lui Israel, aşa cum este exprimată în Sir. 45,1-5 şi în Cartea Înţelepciunii 10,15-11,4. Lui Moise i se atribuie rolul central ca profet inspirat. Tratatele lui Philon sunt hrănite de meditaţii asupra Exodului. Lucrarea care rămâne cel mai aproape de naraţiunea biblică, urmând o exegeză spirituală, este *Viaţa lui Moise*, care va găsi mai târziu numeroase ecouri la scriitori creştini cum ar fi Grigore al Nyssei.

II. Observaţii asupra lexicului grec din Exod

Traducătorul Exodului acordă o grijă deosebită exigenţelor limbii greceşti, fiind unul dintre traducătorii Pentateuhului care au căutat să folosească expresii tipic greceşti. În sintaxă, el transformă relaţiile de coordonare în relaţii de subordonare conform geniului limbii greceşti (3,4; 4,23; 28,41). Traducerea Exodului este opera unui traducător căruia îi este mai la îndemână limba greacă decât ebraica. Astfel, traducătorul Exodului poate fi caracterizat ca fiind competent, atent la formulările autentic greceşti, păstrând o anumită libertate faţă de original, dar riguros în maniera sa de a-l reda cu fidelitate. Câteva exemple:

„Nedreptatea". Prin alegerea lui ἄδικος „nedrept", calificând martorul în 23,1, este slăbită valoarea ebr. *ḥāmās*, ce implică mai clar ideea de violenţă. O altă rădăcină ebraică, aparţinând aceluiaşi câmp semantic, *nāgaś*, suferă două tratamente diferite în Exod, în funcţie de context. Substantivul corespunzător este redat cel mai adesea prin ἐργοδιώκτης, „supraveghetor de lucrări" (tradus de noi prin „vătaf" – n.t.) (3,7; 5,6.10.13); în 5,14 totuşi i se substituie ἐπιστάτης, „ispravnic", pentru a introduce un nivel superior al ierarhiei, supus direct lui Faraon („ispravnicii lui Faraon"); traducerea pare modelată după LXX 1,11: „Şi Faraon le-a pus ispravnici" (ἐπέστησεν ... ἐπίστατας).

„Semne şi minuni" (σημεῖα καὶ τέρατα). Σημεῖον corespunde constant în Exod lui *'ōth*, „semn" (4,8.9.17.28.30; 7,3; 8,19; 10,2). Face pereche cu τέρας, care traduce deopotrivă ebr. *pele'*, „minune" (15,11) şi *mōphēth*, „miracol" (4,21; 7,3.9; 11,10). Regularitatea folosirii lui σημεῖον impune traducerea constantă prin „semn", iar corespondenţa dintre τέρας şi *mōphēth* determină traducerea cuvântului grec prin „minune", pe când θαυμάσιον traduce adesea în LXX *niphla'ōth*, „fapte minunate", conform unui sens atestat în textele greceşti încă de la Herodot; singurul caz din Exod se găseşte la 3,20, în 34,10 preferându-se ἔνδοξον. Această ultimă alegere este rară în LXX (Iov 5,9; 9,10); ἔνδοξος este folosit cu sensul de „remarcabil, renumit, ilustru" (l-am tradus prin „slăvit" – n.t.). Prezenţa lui ἔνδοξον pentru a traduce *niphla'ōth* în Ex. 34,10 a fost determinată de importanţa expresiei ἐνδόξως ... δεδόξασται (15,1.21), „cu slavă s-a preaslăvit".

„A deosebi printr-o minune". Folosirea lui παραδοξάζειν în Ex. (8,18; 9,4; 11,7) scoate în evidență soarta specială a lui Israel, deosebită de a egiptenilor. Verbul reapare în Deut. 28,59, unde orientarea sorții riscă să se inverseze sub amenințarea care vizează poporul. În cele două cazuri, traducerea „a deosebi/a însemna în chip minunat, printr-o minune" (țara sau un loc sfânt) se potrivește. În ceea ce privește tema „distincție-separare" în Exod, ea nu este explicitată în greceşte decât în 8,19: „voi pune la mijloc un hotar." Folosirea lui παραδοξάζειν în 8,18 presupune lectura verbului *pālā'* la forma cauzativă, „a face minuni", în timp ce TM citește *palāh*, „a deosebi". Omofonia, asociată cu asemănarea grafică, explică confuzia. Targum-urile însă au aceeași lectură cu cea presupusă de Septuaginta.

„Răzbunare". Ἐκδίκησις nu apare în Exod decât în 7,4 şi 12,12 pentru a traduce ebr. *şephet*, „judecată" (în sensul de „sancțiune, pedeapsă dată"), redat prin κρίσις, „judecată", în 6,6. În Num. 33,4 şi în Iez. 18,41; 25,11.17; 30,14 se regăsește formularea ποιεῖν ἐκδίκησιν prezentă în Ex. 12,12. În toate aceste pasaje este vorba de „a se răzbuna" sau de „a da o pedeapsă". Ideea de răzbunare şi expresia ei concretă, pedeapsa, sunt conținute în termenul grec. Ca „răzbunare" se potrivește mai bine în 12,12, precum şi în 7,4.

„Plagă". Termenul din limbile moderne, folosit în sens de „nenorocire, cataclism", este de origine biblică. Provine din πληγή, „lovitură", care apare pentru prima dată în LXX, în Ex. 11,1, pentru a vesti moartea tuturor întâilor-născuți din Egipt. Corespondența cu ebr. *negha'* nu se regăsește decât în 2Par. 6,28, acesta fiind în mod obişnuit redat prin ἀφή („lovitură, atingere"). Πληγή traduce *negheph*, „pedeapsă", în Ex. 12,13. Traducerea lui πληγή prin „lovitură" s-ar potrivi mai bine sensului grecesc, dar nu se potrivește cu „a aduce" prin care noi traducem, în 11,1, ἐπάγειν.

„Vrăjitorii" Egiptului. Cei trei termeni care îi desemnează pe „magicienii Egiptului" corespund celor din ebraică, dar nu riguros. Dacă ἐπαοιδός traduce întotdeauna *ḥar'ṭom* în Ex. (7,11.22; 8,3.14.15), cuvânt de origine egipteană, în 9,11 apare φαρμακός cu această funcție, iar în 7,11, acesta îi corespunde lui *m'khaşşeph*. În ce-l privește pe σοφιστής, prezent o singură dată în Exod, tot în 7,11, el redă ebr. *ḥākhām*. În ciuda acestor variații, alegerea traducătorului nu este lipsită de coerență. Ἐπαοιδός, în greceşte, desemnează una din funcțiile lui φάρμακος, „magician, vrăjitor, cel care

foloseşte descântece", de unde traducerea „descântător". Pentru φάρμακος, este preferabil „vrăjitor" în loc de „magician", pentru a respecta în 7,11 traducerea lui φαρμακεῖαι cu „vrăjitorii, farmece" (φαρμακεῖαι traduce un *hapax*, *lahaṭīm*, de la rădăcina „a ascunde, a învălui"; prin urmare, este vorba de ştiinţe oculte). Pentru a înţelege nuanţele lui σοφιστής, folosirea termenului în LXX este lămuritoare, cu o singură excepţie: în Dan. 1,20, acest termen traduce aramaicul *ḥakkīm* (echivalentul ebr. *ḥākhām*), desemnându-l pe cel ce exersează înţelepciunea într-un mod profesionist (tehnic) în slujba unei puteri vrăjmaşe lui Dumnezeu. Înţelesul peiorativ al lui σοφιστής în Daniel este confirmat şi prin faptul că termenul se referă la înţelepţii Babilonului, care sunt supuşi regelui, σοφός fiind rezervat lui Daniel şi grupului său.

Încăpăţânarea („împietrirea") lui Faraon. Această temă este exprimată în LXX cu ajutorul aceloraşi imagini ca şi în TM. Βαρεῖσθαι (7,14), „a se îngreuna", tradus de noi cu „a se împietri", este concurat de σκληρύνειν, „a întări" (3 Reg. 12,4; Gen. 49,7; Ex. 7,3; 13,15; Deut. 2,30 etc.). Interferenţe s-au putut, de asemenea, releva între βαρύνειν, σκληρύνειν şi κατισχύνειν, „a se întări, a prinde putere", de unde contextual: „a se încăpăţâna, a rezista" (fapt ce a permis traducerea lor în limba română cu „a se împietri" – n.t.).

„Spin" (10,7). Grecescul σκῶλον corespunde unui cuvânt ebraic însemnând „cursă, capcană", ca şi în Deut. 7,16 şi Jd. 8,27. Termenul grec, fie la neutru, fie la masculin, desemnează, la Homer, un ţăruş, un fel de par călit în foc şi apropiat de σκόλοψ („par, ţăruş, ţeapă"), după P. Chantraine. Este greu de trecut de la acest sens la cel de „piatră de poticnire", pe care îl dau dicţionarele, fără a implica o metaforă a obstacolului sau confuzia cu σκάνδαλον şi πρόσκομμα (*cf.* Ex. 23,33 şi 34,12), care traduc acelaşi cuvânt ebraic pe care îl traduce σκῶλον. Aceste două conjecturi sunt puţin plauzibile. Se optează pentru păstrarea sensului de „spin".

Fiii lui Israel şi „însoţitorii" lor. Atunci când fiii lui Israel părăsesc Egiptul, se constituie într-o trupă de „şase sute de mii de bărbaţi pedeştri" fără a număra şi „însoţitorii" (12,37). Cuvântul ἀποσκευή desemnează după context ceea ce se adaugă „bărbaţilor" şi ceea ce este distinct de turmele de vite (v. 38). Această utilizare în 10,24 şi 10,10 arată că este vorba de copii, de bătrâni şi de femei. În alte locuri, ἀποσκευή este echivalentul unui cuvânt însemnând „bunuri, averi" pe care le poţi transporta. Or, copiii sunt

cei care trebuie purtați. Această trăsătură comună poate explica dubla utilizare a lui ἀποσκευή: în primul rând bagaje, echipament de campanie, dar în context militar include și persoane, familia lăsată în urmă de către soldatul plecat în campanie. (În funcție de context, am tradus prin „însoțitori", „femei și copii", „bunuri" – n.t.).

Răzvrătirea poporului. În afara reproșurilor pe care poporul le adresează lui Moise în momentul în care este prins între Marea Roșie și egipteni (14,11), revolta mai izbucnește în două împrejurări: când lipsește apa (15,22-27; 17,1-7) și când lipsește hrana (16,1-12). Răzvrătirii, Dumnezeu îi răspunde prin Moise îndulcind apele amare, făcând să țâșnească apă din stâncă și, pe de altă parte, dăruind prepelițe și pâine din cer. Expresia grecească a nemulțumirii fiilor lui Israel este redată prin verbul γογγύζω, de compusul lui intensiv διαγογγύζω și substantivul γογγυσμός. Echivalarea lexicală a termenilor care desemnează murmurul poporului s-a extins și la alte cărți ale LXX. Verbul simplu γογγύζω este cunoscut dintr-un papirus din sec. al III-lea î.H. El intră în seria verbelor cu sonoritate bazată pe secvența O-U, percepută ca exprimând fie „plângere, jeluire", fie „chemare". De origine ioniană, termenul este echivalent atticului τονθρύζω sau τονθορύζω, „a mormăi, a se bâlbâi". Traducerea cu „a murmura" nu este cu totul exactă (pentru aceasta există în greacă μορμύρω care exprimă doar nemulțumirea).

„Eu sunt Domnul". În 20,2, această formulă se prezintă pentru prima dată ca autoafirmare a lui Dumnezeu și ea corespunde unei expresii ebraice care începe cu forma *'ānokhī* a pronumelui personal, căreia traducătorul îi dă o notă specifică prin gr. ἐγὼ εἰμί, „Eu sunt" (cu precizarea că în limba română prezența pronumelui personal este obișnuită pe lângă verb, pe când în greacă este excepțională și se folosește pentru a scoate în evidență importanța și calitatea, aici majestatea, persoanei subiect – *cf.* Ex. 20,5; Deut. 5,9 – n.t.).

În tradiția evreiască, pronumelui *'anokhī*, prin care se deschide Decalogul (20,2), îi sunt consacrate diverse *midrașim*. Formula este completată în greacă prin ὁ θεός σου („Dumnezeul tău"), cu articol hotărât înaintea lui θεός, articol absent în ebraică pentru *'Elohīm*, și care dă termenului generic valoarea unui calificativ pentru κύριος, „Domnul" ; acesta din urmă, folosit fără articol, corespunde ebr. YHWH, numele propriu al divinității. Articolul hotărât înaintea lui θεός poate fi semnul unei opțiuni monoteiste insistente.

Poruncile, legile şi rânduielile lui Dumnezeu. O bună parte din vocabularul legislativ al LXX apare prima dată în Exod. Pentru a sesiza acest lucru trebuie pornit de la 12,43.49. În 12,43, νόμος corespunde ebr. *ḥuqqāh*, „poruncă, regulă, rânduială, aşezământ", iar în 12,49, ebr. *tōrāh*, „lege". O legătură puternică este astfel stabilită între cele două versete, care cuprind o suită coerentă de enunţuri relative la calitatea de circumcis, necesară pentru a fi admis la consumarea jertfei pascale. Recurgerea la un singur termen grec, cel mai general, νόμος, arată importanţa circumciziei ca temei al Legământului (*cf.* Gen. 17,10-14). Νόμος nu se referă la reguli particulare ale ritualului pascal, ci la exigenţele „Legii" în ansamblu (13,9-10).

În 16,4.28 definiţia termenului νόμος (*tōrāh*), se lărgeşte de la circumcizie (cum apare în 12,43.49) la dimensiunile întregului Legământ, prin intermediul unei instituţii-cheie, Sabatul. În 18,16.20, νόμος (singular) are un înţeles global pe care nu-l au προστάγματα (plural) „decrete, hotărâri" (pe care, în lipsa unui termen adecvat, le-am tradus prin „porunci" – n.t.); la fel, în 24,12, în raport cu ἐντολαί, „porunci". Toate acestea apar ca mijloace de care se serveşte Dumnezeu pentru „a dicta/a întemeia legea" (vb. νομοθετεῖν este folosit în 24,12).

Dar cel mai adesea e folosit νόμιμον care traduce *ḥuqqāh* pentru a numi o poruncă anume, cu privire la o sărbătoare, la o comemorare (12,14.17), la un ritual specific al cortului (27,21; 28,43), la un privilegiu sau la o îndatorire a preoţilor (29,28; 30,21). Noi am tradus νόμιμον cu „legiuire", însoţit în mod constant în Exod de epitetul αἰώνιον, „veşnic", fapt care generează o formulă reluată adesea: „legiuire veşnică".

Mai delicată este interpretarea termenilor δικαίωμα (15,25.26; 21,1.9.31; 24,3) şi κρίσις (15,25). În limbajul juridic ptolemaic, δικαιώματα sunt „acte justificative", fapt ce nu corespunde contextului din Exod în care este folosit cuvântul. Nu este imposibil ca δικαιώματα să reprezinte pentru traducătorul Exodului „reguli de drept" care permit instruirea unui proces de călcare a legii (le-am tradus prin „îndreptări" sau „rânduieli" – n.t.). Printr-o altă alunecare semantică, κρίσεις (15,25), care sunt asociate cu δικαιώματα, desemnează „judecăţile" nu în sens de „procese", ci de „proceduri" judiciare care guvernează instrumentarea şi sunt susceptibile de a conduce la decizii conforme dreptului.

Jertfa de „punere deoparte". În 13,12, editorii textului grec reţin lecţiunea ἀφελεῖς, „tu vei lua", din *Vaticanus*, mai degrabă decât ἀφορίεις, „vei pune deoparte", care este mai bine reprezentată în tradiţia manuscrisă.

'Αφελεῖς este într-adevăr atestat la Philon şi nicăieri în altă parte în LXX. Vb. ἀφορίζειν nu corespunde ebr. *'ābhar*, care, la cauzativ, înseamnă „a transfera". Acest transfer este o ofrandă, al cărei aspect negativ constă în sustragerea de la folosirea profană. Alegerea lui ἀφαιρεῖν în greacă subliniază acest aspect (35,24). Sensul de „a lua" este atestat de o inscripţie cu caracter religios în sec. al IV-lea î.H., fiind mai potrivit pentru ἀφαιρεῖν în 29,27 şi 35,24 (totuşi, pentru uniformitatea vocabularului sacrificial în cărţile Pentateuhului, am optat constant pentru traducerea cu „punere deoparte" – n.t.).

Animalele domestice. Traducem μόσχος de fiecare dată când este posibil prin „viţel", iar μοσχάριον prin „tăuraş". În 34,19 totuşi μόσχος este feminin şi desemnează o junincă, după înţelesul grec clasic. De altfel, diversitatea termenilor greceşti μόσχος, „juncan" sau „junincă", βοῦς, „vită", ταῦρος, „taur", corespunde unui singur termen ebr.: *şōr*.

Ὑποζύγιον şi ὄνος sunt traduse prin „asin" sau „măgar". Cele două cuvinte greceşti sunt folosite nediferenţiat în κοινή pentru a desemna măgarul sau asinul după cum atestă papirusurile. Folosirea lui ὑποζύγιον în acest sens este tot mai rară, făcând loc lui ὄνος, „măgar", care permitea distincţia feminin/masculin, şi a dispărut în sec. I d.H.

III. Expresia grecească a unor teme din Exod şi posteritatea lor

Πάσχα/*Paşte*. Substantivul πάσχα, în LXX, nu este, cum s-ar părea, o elenizare a ebr. *pesaḥ*; el transcrie termenul aramaic aflat în calendarul tradiţiei orale la vremea traducerii greceşti. Sunt mărturii provenind din *Hexapla* lui Origen, care îi atribuie când lui Theodotion, când lui Aquila şi Symmachos o transcriere din ebraică sub forma φασεχ. Un ecou al termenului grec πάσχα este sesizabil totuşi în traducerea vb. *pāsaḥ* în 12,13.27 cu gr. σκεπάζω, „a acoperi, a proteja, a ocroti", mai ales la viitor şi la aorist. Un alt echivalent pentru *pāsaḥ* în Ex. 12 este παρέρχομαι, „a depăşi, a trece mai departe", în v. 23. Aceste două traduceri se înscriu într-o tradiţie interpretativă căreia LXX îi atestă vechimea. Folosirea lui παρέρχομαι a generat cele mai răspândite interpretări greceşti ale lui πάσχα, deoarece vb. apare de două ori în v. 23 pentru a traduce mai întâi *'ābhar*, „a trece", apoi *pāsaḥ*. Philon foloseşte termenii διάβασις, „trecere/traversare", şi διαβατήρια, care la greci desemna sacrificiul oferit înainte de a trece o frontieră sau un

râu. Aquila foloseşte ὑπέρβασις, „acţiunea de a trece pe deasupra" sau „acţiunea de a sări peste", interpretare răspândită printre evrei în Evul Mediu. Există un ecou al acestui înţeles în traducerea greacă medievală numită *Graecus Venetus* după un manuscris de la sfârşitul sec. al XIV-lea: *pāsaḥ* este redat prin ἅλλομαι, „a sări". Procopios (PG 87 561b), cu mult înainte, semnalează o semnificaţie apropiată a Paştelui: „a înainta cu paşi mari". În ceea ce priveşte traducerea cu σκεπάζω, „a acoperi, a ocroti", ea se apropie de unul din cele două verbe utilizate în Targ. N pentru a reda *pāsaḥ*: aramaicul *'aggēn*, „a acoperi, a ocroti", care face aluzie la imaginea lui Dumnezeu ca „scut", redată prin ὑπερασπίζω în Is. 31,5 şi în Gen. 15,1. Diversitatea exegezelor antice se reflectă în divergenţele moderne privitoare la sensul ebr. *pāsaḥ*; majoritatea exegeţilor, urmând tradiţia iudaică veche şi pe Raşi, optează pentru „a trece dincolo, a trece (sau a sări) pe deasupra", adică „a omite, a cruţa"; alţii înclină spre „a ocroti". Între interpretările vechi, aceea a lui Philon care propune pentru πάσχα sensul de „trecere" prezintă particularitatea de a face din fiii lui Israel actori ai acestei „traversări". Este vorba pentru el de „trecerea" sufletului de la sensibil (patimi trupeşti) spre inteligibil şi divin, exemplul istoric fiind ieşirea din Egipt. Acest simbolism a cunoscut o mare răspândire în tradiţia creştină, unde a fost preluat de către Clement din Alexandria (*Strom.* II,11,51,1-2), şi mai ales de către Origen. Acesta, în tratatul său *Despre Paşte*, se opune etimologiei propuse de creştinii dinaintea lui, Meliton şi Hipolit, care puneau πάσχα în relaţie cu πάθος, asociind „Paştele" cu „Patima" lui Hristos. Relaţia dintre Paşte şi „a pătimi" a fost deja prezentată de Philon, dar subordonată temei „trecerii": „Paştele este strădania sufletului de a se desprinde de patimile iraţionale şi îndurarea de bunăvoie a bunei dispoziţii raţionale" (*Her.* 192). Revenirea la explicaţia Paştelui ca „trecere" îi permite lui Origen să arate că Paştele nu este o închipuire a patimii lui Hristos, ci Hristos Însuşi. În ceea ce priveşte „trecerea" pe care o săvârşesc creştinii, ea nu poate fi decât botezul, noua „ieşire din Egipt" şi „trecere a Mării Roşii". Învăţătura despre Paşte ca trecere a fost dezvoltată apoi de către Eusebiu al Cezareii, Atanasie, Grigore din Nazianz, Chiril al Alexandriei şi mulţi alţii. Origen face, de asemenea, din Hristos subiectul acţiunii implicate de cuvântul Paşte reţinând traducerea cu ὑπέρβασις: este „trecerea" Mântuitorului „pe deasupra morţii" (*Despre Paşte* 47,34). Această interpretare ocupă un loc important în tradiţia creştină privitoare la Paşte. S-a întâmplat de altfel că teologia fondată pe etimologia πάσχα ὑπέρβασις se apropie de aceea a

autorilor care exploatează asonanța πάσχα-πάσχειν, „paște-pătimire" (a lui Hristos). Trei omilii din sec. al IV-lea sunt reprezentative în acest sens; una dintre temele lor principale este formulată astfel: „victima este jertfită (*cf.* 1Cor. 5,7; Ex. 12,21), moartea trece pe deasupra" – precum s-a oferit la Paștele istoric jertfa mielului pentru ca întâii-născuți ai evreilor să scape de moarte, la fel și pentru adevăratul Paște au fost necesare jertfa lui Hristos, sângele și moartea Sa pentru mântuirea oamenilor. Una dintre trăsăturile remarcabile ale acestor omilii este că ele consideră că subiectul acțiunii de „a trece pe deasupra" nu este Domnul, ci „nimicitorul", *cf.* Ex. 12,23. Această exegeză este cunoscută și de Ieronim (*In Matth.* 4,26,2) și de Theodoret (*QE* 24).

Προσήλυτος: *„străin", și nu „prozelit"*. Προσήλυτος, *litt.* „cel ce se apropie, cel ce vine", traduce același termen ebraic *gēr* ca și πάροικος: „locuitor temporar", utilizat în Ex. 2,22 și 18,3 (tradus de noi cu „pribeag" – n.t.). Alegerea unui nou termen trebuia să corespundă necesității de a desemna o situație anume (cu atât mai mult cu cât προσήλυτος n-a fost atestat în gr. înainte de Ex. 12,48, termenul clasic pentru „venetic", „străin", în opoziție cu băștinașul, fiind ἔπηλυς). Studiindu-se rădăcina *qrb*, „a se apropia", în textele de la Qumran și în cele ale rabinismului vechi, s-a crezut că προσήλυτος, în LXX, este cel care s-a „apropiat" de iudaism și i s-a dat *calitatea* de „prozelit", așa cum este atestată în epoca scrierilor NT, adică a convertitului la religia iudaică. Se poate obiecta că προσήλυτος, *cf.* Ex. 12,48, nu trebuie supus circumciziei pentru a participa la Paște, în timp ce πάροικος, „veneticul, locuitorul temporar, străinul" (corespunzând de astă dată „oaspetelui") nu poate să stea la masă necircumcis. Este foarte probabil ca în Ex. 12,48-49 προσήλυτος să fie evreul venit din diaspora, un „imigrant" făcând deja parte din popor și adunându-se cu frații săi pentru a celebra Paștele. Cel care revine astfel în comunitate se poate apropia (προσέλθειν) „să facă Paștele". Verbul προσέρχεσθαι poate avea în LXX o valoare religioasă. În Ex. 16,9 este aplicat persoanelor care „se apropie" înaintea lui Dumnezeu. Este vorba de apropierea „imigrantului" evreu care (re)vine pentru a face Paștele. Folosirea lui προσήλυτος în 22,20 și 23,9.12 corespunde așadar situației imigrantului (străinului) acceptat de comunitatea compusă din cei care odinioară au fost imigranți în Egipt și obligați întru amintirea acestei condiții grele să se poarte bine cu προσήλυτος. Situația imigrantului primit în acest fel este implicată de dubla traducere a lui *gēr* în 20,10: „străinul care locuiește la tine" (ὁ προσήλυτος ὁ παροικῶν).

Jertfa întâiului-născut, „[lucru] neclintit". În 13,16, neutrul ἀσάλευτον, „neclintit", corespunde ebr. *tōṭāphoth*. Una dintre explicațiile acestui termen, plecând de la concordanța mai multor fapte religioase și lingvistice din Orientul antic și din Biblie, duce la înțelesul de „amuletă, talisman", sub forma unui simbol plasat pe frunte care ar fi avut la origine funcție apotropaică. Interpretarea iudaică post-biblică nu se opune acestei ipoteze și nici termenul grec φυλακτήριον, „filacter", folosit și în Mt. 23,5. Interpretarea medievală a ebr. *tōṭāphoth* este „banderolă pentru cap (frunte)". Etimologic, termenul poate veni de la rădăcina semitică însemnând „a încercui, a înconjura"; folosirea sa în Ex. 13,16 se înscrie într-o serie de metafore atestate în diferite cărți ale Bibliei și în textele babiloniene.

'Ασάλευτον, „neclintit", corespunde aceluiași termen în Deut. 6,8 și 11,18. Acestea sunt singurele utilizări ale cuvântului în LXX. Adjectivul grecesc ἀσάλευτος apare numai în epoca elenistică. Conform dicționarelor, ocurențele sale din LXX sunt cele mai vechi atestări ale termenului. În *Imnul către Isis* de pe o inscripție din vremea lui Augustus și în papirusurile dinaintea epocii bizantine, folosirea cuvântului este stabilă: el subliniază caracterul definitiv al unui contract de vânzare sau al unei decizii legale și judiciare care trebuie respectată cu scrupulozitate. Traducerea greacă din Ex. 13,16 interpretează un termen ebraic dificil introducând noțiunea unei legi cu totul constrângătoare și durabile. 'Ασάλευτον (neutru singular) este folosit aici pentru a califica ansamblul ritualului (jertfa întâiului-născut). Pentru Origen, în comentariul său la Mt. 23,5, portul filacteriilor la „cărturari și farisei" este contrar observării spirituale a preceptului din Deut. 11,18 de către „ucenicii lui Iisus", după un sens figurat: mâna reprezintă faptele bune, iar mișcarea poruncilor dumnezeiești – meditația asupra învățămintelor sfinte. Un fragment grec al lui Origen la Mt. 23,5 are ἀσάλευτα pentru Deut. 11,18.

Termenul ebraic se mai poate asocia și cu rădăcina care înseamnă deopotrivă „curgere picătură cu picătură" și „mișcare intermitentă".

„A treia căpetenie" din carele egiptene. Cu toate că un car de luptă egiptean nu avea decât doi ocupanți, în Exod apare un τριστάτης (14,7; *cf.* 15,4). Termenul revine de mai multe ori în 4Rg. pentru a reda același substantiv ebraic însemnând „scutier" sau „ofițer, căpitan", tradus prin τρισσός în 3Rg. 9,22 și Iez. 23,23. În Regi *šālīšīm* sunt ofițeri de rang înalt, ocupând locul „al treilea" în raport cu regele și cu statul său major. Cei doi termeni greceşti au în comun tema τρισ-: „trei, al treilea". Traducătorii au

făcut legătura între *şālīşīm* şi *şālōş* („trei"). Cuvântul ebraic înseamnă literalmente „al treilea" şi ar trebui să-l desemneze în Exod pe purtătorul scutului, ca în echipajele de trei oameni ale carelor de luptă hittite, şi mai târziu israelite. Dar în greaca veche, τριστάτης se referă la rangul de „comandant, căpetenie" sau la numărul de trupe plasate sub ordinele unui căpitan. Această semnificaţie ar putea lămuri indirect folosirea lui τριστάτης în 4Rg. şi interpretarea pe care o dă Origen: „cel care ocupă locul al treilea pornind de la tronul regal", cum ar fi David în raport cu Saul după 1Rg. (18,13). În acelaşi pasaj, Origen enumeră diverse ipoteze asupra înţelesului acestui cuvânt: fie ar fi vorba de războinici în stare să se lupte cu trei oameni deodată, fie de soldaţi din al treilea rând al armatei aşezate în front, fie de războinici de odinioară care dispuneau de atelaje din doi sau trei cai, fie de echipajul carului ce număra doi combatanţi pe lângă vizitiu. Probabil că această ultimă ipoteză este mai plauzibilă. Pentru a traduce τριστάτης este bine să se respecte tema „trei" din greacă: „al treilea războinic" (cum ar fi la marină „secundul" pentru „al doilea" după căpitan), de vreme ce astfel este cunoscut în interpretările patristice. Pentru Grigore al Nyssei, cei trei oameni care urcă pe car reprezintă cele trei părţi ale sufletului: raţională, poftitoare şi irascibilă (*VM* 2,123).

Pâinea din cer. „Mana" nu a fost de la început un substantiv şi traducerea greacă a întrebării de la 16,15 pierde jocul etimologic perceptibil în ebraică (folosirea interogativului *mān*). Pentru Philon, exegeza alegorică este esenţială în v. 14: „mărunt, subţire", λεπτός, devine „subtil", pentru a desemna Logosul. Sunt invocate credinţe populare: „Dacă bobul de coriandru este împărţit şi tăiat la infinit, fiecare din bucăţele, dacă este semănată, germinează la fel de bine ca şi sămânţa întreagă. Aşa este şi Logosul lui Dumnezeu prezent în totalitatea sa în fiecare din părţi" (*Leg.* III,170). Albul luminos sau strălucirea este de asemenea a Logosului. Numele κόριον, „coriandru", evocă „pupila ochiului". „Chiciura" (bucăţelele de gheaţă), πάγος, introduce prin omofonie tema soliditătii, πῆξις, efect specific al Logosului: el întăreşte partea corporală, moale, a omului în timp ce cheamă sufletul la sine (*ibid.*, 171-172). Darul „manei" a determinat la creştini crearea unui neologism μαννοδοτέω atestat pentru prima dată la Meliton.

„Sabatul". Prima atestare a termenului σάββατα în LXX este legată de adunarea manei, a „pâinii din cer", în Ex. 16,23. Este vorba de transcrierea greacă a unui nume propriu aramaic. Se întâmplă totuşi chiar în Exod ca

σάββατα să fie perceput ca un neutru plural şi declinat astfel (16,29; 20,8; 31,13-14; 35,3). În ce priveşte ebr. *şabbāthōn*, derivat abstract de la *şabbāth*, desemnează sabatul solemn şi este tradus în 16,23, ca şi în 31,15; 35,2 prin ἀνάπαυσις, „odihnă, repaos". Imperativ fundamental al Legii în tradiţia iudaică, respectarea sabatului în timpurile de început ale creştinismului îi opunea în Biserică pe iudeo-creştini grupului creştin al „eleniştilor", adică al celor proveniţi dintre păgâni. Iustin recapitulează argumentele avansate pentru a apăra libertatea creştinilor în faţa exigenţelor legaliste ale sabatului *(Dial.* 12,3; 18,2; 19,5-6). Dintre poruncile Decalogului, considerat lege naturală de către creştini şi rămas cu valoare imperativă, porunca asupra sabatului este singura care, după cum spun Părinţii, nu trebuie respectată în literă (Irineu, *Adv. haer.* IV,8-13; 16,1). În detrimentul sabatului, creştinii dezvoltă o abundentă simbolistică a „zilei a opta", ziua Domnului.

„Cele zece cuvinte" sau Decalogul. Cuvântul δεκάλογος este absent din LXX şi din lucrările lui Philon. Este un neologism format de la sintagma greacă οἱ δέκα λόγοι, „cele zece cuvinte", folosită în Ex. 34,28 şi Deut. 10,4 cu referire la cele zece porunci din Ex. 20,3-17. Δεκάλογος este atestat pentru prima dată la Ptolemaios, creştin gnostic, discipol al lui Valentin, în *Scrisoare către Flora,* posterioară operei lui Iustin. Termenul se întâlneşte la Irineu în formă latinizată: *decalogus* în traducerea latină a lucrării *Adv. haer.*, IV,15,1 şi 16,4. Apoi, la Clement din Alexandria (*Paed.* III,12,89,1 şi în alte locuri). În limba greacă este însoţit de articolul feminin, putând fi la origine un adjectiv pe lângă substantivul νομοθεσία, „codul legislativ" (al celor zece cuvinte), după cum spune Origen: „Numărul zece este desăvârşit şi potrivit lui Dumnezeu ... cele zece cuvinte sunt primul cod legislativ" (δεκάλογος ἡ πρώτη νομοθεσία) (frag. 62 la Ier. 39,17, *GCS* 3, p. 228).

Între tradiţia iudaică ilustrată de Targumuri şi LXX, preluată de creştini, sunt numeroase diferenţe. De exemplu, pentru tradiţia iudaică prima poruncă se află în Ex. 20,2 (*cf.* Deut. 5,6) – „alegerea lui Israel". Pentru Philon, Origen şi Părinţii greci „cele zece cuvinte" încep cu v. 3 (*cf.* Deut. 5,7), cu porunca privitoare la „monarhia divină". Excepţie face Clement din Alexandria care regrupează v. 2 cu v. 6, ca postulând unicitatea lui Dumnezeu care-Şi manifestă puterea, al cărui cult exclude orice formă de idolatrie (VI,16,137,2). La sfârşitul Decalogului, o uşoară diferenţă se manifestă între LXX şi TM şi în consecinţă între cele două tradiţii: printre „obiectele" poftei, femeia aproapelui precede casa (Ex. 20,17; Deut. 5,21). Philon şi Părinţii greci

totuşi reunesc sub o singură poruncă, a zecea, toate interdicţiile privind pofta şi lăcomia, deoarece numărătoarea lor coincide exact cu tradiţia iudaică majoritară începând cu porunca despre furt, a opta pentru ei (Deut. 5,19).

Altfel stau lucrurile în tradiţia romano-catolică, urmată de Biserica luterană: ultima poruncă este scindată în două părţi: pofta având ca obiect femeia şi lăcomia, respectiv dorinţa pentru bunuri şi averi. Prima poruncă cuprinde de fapt în tradiţia romană vv. 3-6 din Ex. 20. Lista romană prezintă o contaminare între TM şi LXX.

Prezentarea Decalogului a avut diverse forme, determinate de raţiuni catehetice. Până în timpul lui Tertulian şi Clement din Alexandria sunt citate mai ales poruncile privitoare la relaţiile dintre oamenii uniţi de porunca iubirii aproapelui şi prin ceea ce se numeşte „regula de aur" (*cf.* Mt. 7,12). Decalogul este prezentat ca lege naturală (cu excepţia sabatului) deasupra căreia se află Legea desăvârşită a lui Hristos, deşi, adesea, în practică, această „lege naturală" este mai potrivită pentru catehizarea maselor de credincioşi.

IV. Facerea cortului şi a veşmintelor preoţeşti

În cap. 35-40 apar mari diferenţe între versiunea greacă şi textul ebraic. „Frazele privitoare la cort, la curte, chivot şi veşmintele preoţilor au fost masiv modificate, încât este greu de recunoscut ideea textului", spune Origen (*Epistula ad Africanum* 7, SC 302, p. 533). În comparaţie cu TM, LXX comportă într-adevăr omisiuni, adaosuri şi inconstanţă în traducerea aceloraşi cuvinte şi prezintă secvenţe narative conform unei ordini cu totul diferite. Faptul cel mai frapant este că în LXX prezentarea lucrărilor, după adunarea materialelor necesare (35,4 până la 36,7), începe prin confecţionarea veşmântului lui Aaron, în timp ce TM plasează la început fabricarea diverselor părţi ale cortului şi ale mobilierului său. Pe lângă acestea, gradul de îndepărtare faţă de TM variază considerabil în funcţie de loc, de la conformitatea aproape perfectă până la alteritatea aproape radicală. În Antichitate s-au făcut eforturi pentru a recompune un text grec fidel textului ebraic, începând cu Origen.

Savanţii au încercat să explice aceste diferenţe şi au fost prezentate mai multe ipoteze plauzibile: un substrat ebraic distinct faţă de TM, sau dualitatea traducătorilor, sau remanierea textului grecesc operată de către un editor etc.

Trei studii sunt importante din acest punct de vedere:

1. Julius Popper a publicat la Leipzig, în 1862, o lucrare asupra construirii „cortului" conform Exodului, *Der biblische Bericht über die Stiftshütte*. Teza acestuia este că a doua dintre cele două secțiuni ale Exodului privitoare la sanctuar este mai târzie. Examinarea versiunii grecești, atât de diferită, este făcută spre a demonstra această teză. După ce a renunțat, pe bună dreptate, la ideea că o astfel de alterare, atât de ferm perpetuată, ar fi provenit din neglijența unui copist sau dintr-un accident de editare, Popper refuză o altă teorie (Z. Frankel), care presupunea existența unor traduceri parțiale și succesive cu scopuri și calități diverse, reunite în final pe la sfârșitul secolului al III-lea î.H., fără nici o referință la ordinea textului ebraic. Apoi își expune propria explicație pornind de la identificarea, în TM, a două ansambluri în secțiunea finală având drept criteriu recurența în ebraică a formulei „precum a rânduit Domnul lui Moise", în 35,1-36,8 și 38,21-40,38 și absența acesteia în 36,8-38,20. Al doilea criteriu este comparația dintre textul grec și ebraic: LXX oferă o traducere completă a descrierii veșmintelor preoțești (36,8-38 = 39,1-31 TM), într-un stil conform celui paralel din prima secțiune (28,1-43). Dar părții din TM 36,8-38,20 îi corespunde în LXX 37,1-38,27, un text grec mai liber, un rezumat cu glose și schimbări în ordinea descrierii. Aceste analize îl duc pe Popper la concluzia că textul ebraic de care dispuneau primii traducători nu avea secvența din 36,8-38,20, iar descrierea veșmintelor preoțești este opera unui cercetător scrupulos, atent la executarea poruncilor divine, conform cu prescripțiile date, după formula „precum Domnul rânduise lui Moise", care este un fel de semnătură. Acest expozeu se găsea în textul ebraic în locul pe care-l ocupă în LXX. A doua dezvoltare cu privire la cort ar fi fost făcută în cu totul alt spirit, absența formulei caracteristice primei arătând că interpolatorul era conștient de temeritatea întreprinderii sale. Inserarea acestei completări în LXX la o dată ulterioară s-ar supune mai degrabă grijii de a completa lacunele, decât celei de a face o traducere autentică. Ordinea actuală a narațiunii din TM ar rezulta din intervenția învățaților din Palestina care au organizat textul de la sfârșitul Exodului după o logică mai fidelă celei din cap. 25-28. Popper oferă aici o explicație genetică a divergențelor dintre versiunile greacă și ebraică din ultimele capitole ale Exodului. Particularitățile LXX ar reflecta progresul expansiunilor succesive ale textului ebraic, unul puțin anterior primei încercări de traducere, celălalt posterior. Ele ar descrie trăsături proprii celor două expansiuni diferite una de alta și ar face cunoscută una

din stările textului pre-masoretic. Teza lui Popper presupune intervenţia a cel puţin doi traducători, în epoci distincte, pentru a produce textul corespunzător LXX. Acest exemplu îi permite lui Popper să sugereze, devansând rezultatele criticii celei mai recente, că divergenţele dintre LXX şi TM nu se explică prin stângăcii, erori sau neglijenţe, ci că LXX şi TM reprezintă două recensiuni diferite, la fel de „savante" una ca şi cealaltă, ale textului biblic.

2. O altă teorie aparţinând lui A.H. Finn afirmă că divergenţele dintre LXX şi TM de la sfârşitul Exodului nu provin din diferenţe dintre substratul ebraic şi elin. Argumentul său principal este că distanţarea dintre greacă şi ebraică este de acelaşi tip cu deosebirea dintre prima descriere a veşmintelor şi a cortului (Ex. 25-28) şi cea de la sfârşitul cărţii, putând fi pusă pe socoteala traducătorului (adaosuri armonizante, sau note explicative, sau greşeli: omisiuni, diferenţe de conţinut, diferenţe în ordinea subiectelor). Tendinţa acestei teorii este de a acuza de incoerenţă şi confuzie aranjamentul propriu LXX .

3. O ultimă ipoteză îi aparţine lui D.W. Gooding şi se leagă de prima. Teza lui este că îndepărtarea dintre textul grec şi ebraic din prima secţiune s-ar putea explica prin neglijenţa traducătorului privitoare la detaliile tehnice, care ar fi agravată în secţiunea a doua. Există desigur confuzii, dar grija pentru exactitate este vădită în ansamblu; interpretarea pasajelor dificile ale textul ebraic depinde de tradiţia exegetică, a cărei existenţă este sigură chiar atunci când principiul rămâne obscur. Anumite particularităţi ale textului grec nu par bizare decât dacă se face efortul de a le plia la un model ebraic care ar fi absolut identic cu TM. Pe de altă parte, dacă ordinea care guvernează ultimele capitole ar fi secundară şi dacă ea ar fi pe alocuri iremediabil absurdă, ne putem întreba ce fantezie aberantă ar călăuzi editorul în remanierea textului grecesc original. Dat fiind faptul că argumentele bibliştilor nu încetează să se contrazică între ele şi că judecăţile lor asupra ordinii subiectelor se supun unor criterii foarte subiective, noi ne-am propus să dăm seamă de textul grec de la sfârşitul Exodului aşa cum se prezintă, fără a face ipoteze noi asupra originii lui. Un lucru ni se pare sigur: înrudirea dincolo de deosebirile de detaliu între traducerile greceşti ale celor două secţiuni privitoare la sanctuar şi la veşmintele liturgice. În ceea ce priveşte întrebarea asupra unicităţii sau diversităţii acestor traduceri, înclinăm a crede că ele sunt datorate unor autori diferiţi, dar că al doilea a folosit munca celui dintâi (cu excepţia cap. 38,13-27 LXX, fragment care rezistă oricărui efort de „reabilitare" conform criticii lui D.W. Gooding).

O trăsătură comună a textului ebraic şi grecesc în ceea ce priveşte descrierea cortului şi a veşmintelor lui Aaron este dificultatea lor extremă, din cauză că sanctuarul din pustie nu mai era decât o amintire îndepărtată în vremea redactării finale a Exodului şi descrierile erau evident influenţate atât de tradiţiile relative la templul lui Solomon, cât şi de cunoştinţele referitoare la al doilea templu.

Alain Le Boulluec

Exodul

1 [1] Iată numele fiilor lui Israel intraţi în Egipt împreună cu Iacob, tatăl lor, venind fiecare cu toată casa lui: [2] Ruben, Simeon, Levi, Iuda, [3] Issachar, Zabulon şi Beniamin, [4] Dan şi Neftali, Gad şi Aser. [5] Iosif se afla mai demult în Egipt. Cu toţii erau şaptezeci şi cinci de suflete [născute] din Iacob. [6] Apoi au murit Iosif şi fraţii lui cu toţi cei din generaţia lor. [7] Iar fiii lui Israel au sporit, s-au înmulţit, s-au răspândit şi s-au întărit foarte mult, căci pământul îi înmulţea.

[8] S-a ridicat apoi un alt rege peste Egipt, care nu-l cunoştea pe Iosif. [9] Şi i-a grăit neamului său: „Iată, ce mare mulţime e neamul fiilor lui Israel, şi e

---

1,5 „şaptezeci şi cinci de suflete": TM are „şaptezeci". Aceeaşi divergenţă şi în Gen. 46, 27. Unii Părinţi le-au reproşat evreilor că ar fi alterat textul sacru: ex., Iustin, *Dial.*, 72. *Cf.* şi Bare, B., 1987, pp. 71-74. ♦ Coborârea în Egipt este înţeleasă, la modul alegoric, ca fiind captivitatea sufletelor în lume (Origen, *Hom. Ex.* 1,3).

1,6 Pentru Origen, există o legătură între moartea lui Iosif şi înmulţirea fiilor lui Israel (1,7); el descoperă în moartea lui Iisus Hristos sporirea poporului credincios şi în moartea pentru păcat (2Cor. 4,10 şi Col. 3,5) a fiecărui credincios, sporirea duhovnicească (*Hom. Ex.* 1,4).

1,7 „s-au răspândit", **χυδαῖοι ἐγένοντο**, (*hapax* LXX): cuvânt care se leagă de rădăcina **χυ** cu înţelesul „a se răspândi", „a se revărsa", şi se poate aplica unei mulţimi. În perioada elenistică, cele mai frecvente utilizări ale acestui cuvânt şi ale celor derivate din el sunt peiorative („mişunau"). Clement din Alexandria se bazează pe această evoluţie semantică pentru a-i da sensul de „grosolan", apropiindu-l printr-o alegorie polemică de **Ἰουδαῖοι** (*Strom.* VII,18,109,1; *cf.* 100,4). ♦ LXX: „căci pământul îi înmulţea"; TM are „şi ţara s-a umplut". ♦ Atât Aquila, cât şi unii Părinţi, începând cu Origen, înţeleg la fel: „pământul îi înmulţea" (*C. Cels.* 6,26; *Hom. Ex.* 1,4, de trei ori, *cf.* Gen. 1,24). Pentru gândirea arhaică greacă este cât se poate de explicabil, Geea fiind mama tuturor celor vii: **Ἐξ ἀρχῆς οὗς Γαῖα καὶ Οὐρανὸς ἔτικτεν**: „pe cei care i-a născut dintru început Geea şi largul Cer" (Hesiod, *Theogonia* 45).

1,8 După Origen, acest „alt rege" reprezintă „duhul acestei lumi", diavolul care îi îndepărtează pe cei credincioşi de cele duhovniceşti şi caută să le întunece oamenilor dreapta judecată (*Hom. Ex.* 1,5).

1,9 LXX, spre deosebire de TM, foloseşte două cuvinte diferite pentru a-i deosebi pe egipteni de israeliţi: **ἔθνος** pentru cei dintâi, termen generalizat pentru conceptul de

mai tare ca noi! [10] Hai să-i lucrăm cu vicleşug, ca nu cumva să se mai înmulţească şi, de va fi să dea peste noi vreun război, să se alăture vrăjmaşilor şi, biruindu-ne, să iasă din ţară." [11] Şi le-a pus ispravnici peste lucrări, ca să-i asuprească la muncă, şi aşa i-au clădit lui Faraon cetăţile întărite Pitom şi Ramese şi On, care e Cetatea Soarelui. [12] Cu cât îi umileau mai tare, cu atât ei se înmulţeau şi se întăreau, încât pe egipteni i-a apucat scârba de fiii lui Israel. [13] Şi egiptenii îi împilau pe fiii lui Israel cu silnicie. [14] Şi le făceau viaţa amară cu lucrările cele mai grele în lut, la cărămizi şi la toate muncile câmpului, unde îi robeau cu asprime.

[15] Şi regele egiptenilor a grăit moaşelor evreilor, dintre care una se chema Sepphora şi cealaltă Phua, zicându-le: [16] „Ori de câte ori moşiţi pe evreice la naştere, dacă-i băiat, să-l ucideţi, iar dacă-i fată, s-o cruţaţi." [17] Dar

---

„neamuri [păgâne]", şi γένος pentru fiii lui Israel. ♦ În LXX, regele Egiptului n-a spus că „poporul fiilor lui Israel este mai numeros şi mai puternic decât poporul egiptean", aşa cum reiese din TM, ci că „este o mare mulţime" (μέγα πλῆθος), expresie comentată alegoric de Philon (*Migr.* 54-55). ♦ După Origen, „regele" este Satan, care presimte înfrângerea poporului său, adică a gândurilor necurate, de către cei credincioşi care îl pomenesc pe Hristos (*ibid.*).

1,10 Verbul κατασοφίζομαι, „a folosi viclenia, a înşela prin vicleşug", este surprinzător în context, unde „viclenie" înseamnă de fapt opresiune violentă. Se poate presupune că Faraon nu putea acţiona deschis împotriva evreilor din cauza vechilor înţelegeri din vremea lui Iosif şi căuta motive „legitime" de a-i oprima.

1,11 LXX vorbeşte de construirea unor „cetăţi întărite" şi nu a unor „cetăţi comerciale", ca în TM. În LXX se adaugă şi cetatea On „care este Cetatea Soarelui". După Origen, această denumire este o aluzie la acţiunea demonului care, după 2Cor. 11,14, „se preface în înger de lumină" (*Hom. Ex.* 1,5). ♦ Numele celor trei oraşe au primit diverse explicaţii: conform etimologiei folosite de Philon şi dezvoltate pe vremea Părinţilor, Πιθωμ înseamnă „convingere", Ῥαμεσση – „roadere" (mişcarea produsă de un vierme), de unde „senzaţie" (Philon, *Somn.* I, 77).

1,12 „i-a apucat scârba", ἐβδελύσσοντο: e greu de redat în limba română pentru că implică senzaţia de dezgust, de greaţă, asociată actului fiziologic de eliminare a gazelor intestinale. BB „să scârbiia".

1,15 Numele moaşelor, de origine ebraică, sunt asociate frumuseţii, respectiv vorbirii. Pentru Philon, Sepphora înseamnă „pasăre mică" şi Phua „cea roşie" (*Her.* 128). ♦ Origen extinde alegoria la cele două Testamente: una este Legea spirituală (Rom. 7,14), cealaltă înseamnă „Evanghelia scăldată în sângele lui Hristos". ♦ Faraon este diavolul care încearcă să sugereze bărbaţilor din Biserică interpretări eretice şi opinii perverse (*Hom. Ex.* 2,2).

1,17 După Philon, moaşele, care îi ţin în viaţă pe băieţi, sunt suflete în căutarea tainelor nevăzute ale lui Dumnezeu care se zidesc în virtute; ele se împotrivesc lui Faraon, iubitor al materiei-femelă. De aceea „Dumnezeu le-a făcut bine" (*Leg.* III,3.243).

moaşele s-au temut de Dumnezeu şi n-au făcut precum le poruncise regele Egiptului, lăsând băieţii în viaţă. [18] Atunci regele Egiptului le-a chemat pe moaşe şi le-a zis: „Cum de-aţi făcut una ca asta şi i-aţi lăsat în viaţă pe băieţi?" [19] Iar moaşele i-au răspuns lui Faraon: „Evreicele nu sunt ca egiptencele, ci nasc mai înainte de-a ajunge moaşele la ele." Şi tot năşteau. [20] Şi Dumnezeu le-a făcut bine moaşelor şi poporul se tot înmulţea şi se întărea foarte mult. [21] Fiindcă moaşele au fost cu frica de Dumnezeu, ele şi-au întemeiat familii. [22] Atunci Faraon a poruncit întregului său popor, zicând: „Aruncaţi în râu orice băiat li s-ar naşte evreilor şi lăsaţi toate fetele în viaţă."

2 [1] Era [un om] din neamul lui Levi care a luat-o pe una din fetele lui Levi de nevastă. [2] Iar ea a zămislit şi a născut un băiat. Văzând cât este de frumos, l-au ţinut ascuns trei luni. [3] Când n-au mai putut să-l ascundă,

---

1,21 „ele şi-au întemeiat familii": adică au avut numeroşi urmaşi. După Targum şi Midraş, moaşe erau şi mama şi sora lui Moise, care au primit casa preoţiei şi casa regalităţii.

1,22 În tot acest pasaj, opoziţia masculin/feminin trimite, după Origen, la distincţia dintre virtute şi viciu. Faraon („diavolul") nu îngăduie să rămână în viaţă decât viciile, dar biruinţa lui Hristos asupra ispititorului deschide calea vieţii pentru cel ce crede şi se botează (*Hom. Ex.* 2,3).

2,1-7,7 Dumnezeu pregăteşte un eliberator – naşterea şi chemarea lui Moise. Ca şi în alte cazuri, alegerea lui Dumnezeu se manifestă printr-o ocrotire deosebită, încă de la naşterea eroului. Un moment important este revelarea Numelui divin: pentru cei din vechime, a-ţi dezvălui numele înseamnă a intra într-o relaţie deosebită. Dumnezeu şi-l dezvăluie în mod liber, în momentul ales de El (*cf.* Gen. 32,30 *versus* Ex. 3,14).

2,2 „Frumos", ἀστεῖος, „graţios, plin de har, fermecător", traduce ebr. *ţôbh* care, asemenea lui καλός din greacă, înseamnă în acelaşi timp frumos şi bun; pentru Philon, sinonim cu stoicul τέλειος, „desăvârşit". Acest lucru îl califică încă de la naştere pe Moise ca înţelept prin excelenţă. ♦ Verbul σκεπάζω, „a ascunde, a adăposti", traduce verbul *ţāphan*, „a ascunde", redat în greacă de obicei prin κρύπτω. Origen descoperă aici o sugestie morală, σκεπάζω având şi sensul de a acoperi faptele bune care trebuie făcute în ascuns; dacă nu se fac astfel, puterile răului, simbolizate de egipteni, le întorc în favoarea lor, înecându-le sub valurile patimilor (*Hom. Ex.* 2,3).

2,3 „Coş de papură", θῆβις, este atestat cu acest înţeles în papirusurile contemporane traducerii Exodului. Ca şi ebr. *tēbhāh*, are la origine un cuvânt egiptean cu înţelesul de „cutie, cufăr, scrin". Acelaşi termen este tradus cu κιβωτός (Gen. 6,14-16) pentru a desemna arca lui Noe. Pentru Părinţi, începând cu Origen, folosirea acestui termen permite o comparaţie cu arca lui Noe. ♦ Începând din secolul al IV-lea, „coşul" în care a fost aşezat Moise este atestat în tradiţia creştină ca simbol al Botezului, la Eusebiu al Emesei şi Grigore al Nyssei.

mama lui a luat un coş de papură, l-a uns cu catran şi, aşezând copilul înăuntru, l-a lăsat să plutească între trestii, la marginea râului. [4] Iar sora lui se uita de departe să vadă ce i se va întâmpla. [5] Fiica lui Faraon tocmai se coborâse la râu să se scalde, iar însoţitoarele ei se plimbau pe malul râului. Văzând coşul plutind în păpuriş, a trimis pe una dintre ele să-l ia. [6] Deschizându-l a văzut pruncul plângând în coş şi a zis cuprinsă de milă: „Iată un copilaş de-al evreilor!" [7] Atunci sora lui i-a zis fiicei Faraonului: „N-ai vrea să merg să-ţi caut printre femeile evreice o doică să-ţi alăpteze copilul?" [8] Şi fiica Faraonului i-a răspuns: „Du-te!" Fata s-a dus şi a chemat-o pe mama copilului. [9] Fiica lui Faraon i-a zis: „Ai grijă de acest copil, să mi-l alăptezi, şi eu îţi voi plăti." Atunci femeia a luat pruncul şi l-a alăptat. [10] După ce copilul a mai crescut, l-a adus fiicei Faraonului şi îi era [acesteia] ca un fiu. l-a pus numele Moise, zicând: „Din apă l-am scos."

[11] Trecând multă vreme de la acele zile, Moise a crescut mare şi s-a dus pe la fraţii lui, fiii lui Israel. Luând aminte la necazul lor, a văzut un egiptean lovind un evreu, pe unul dintre fraţii lui, fiii lui Israel. [12] Uitându-se încoace şi încolo, nevăzând pe nimeni, l-a lovit [de moarte] pe egiptean şi l-a ascuns în nisip. [13] Ieşind a doua zi, vede doi evrei luându-se la harţă şi-i zice vinovatului: „De ce-l baţi pe aproapele tău?" [14] Acesta i-a zis: „Cine te-a pus stăpân şi judecător peste noi? Nu cumva vrei să mă omori şi pe mine cum l-ai omorât ieri pe egiptean?" Moise s-a înfricoşat şi a zis: „Oare s-a aflat lucrul acesta?" [15] Şi Faraon a auzit de această întâmplare şi căuta

---

2,6 Pentru Origen, fiica lui Faraon este Biserica venită dintre neamuri care eliberează Legea, închipuită de Moise, de sub tutela doicii sale, Sinagoga, şi din închisoarea reprezentată de coş (simbol al simţurilor), reprezentând interpretarea trupească a Legii de către evrei (*Hom. Ex.* 2,4). Această interpretare se găseşte şi la Eusebiu al Emesei, Chiril al Alexandriei, Ilarie; Grigore al Nyssei vede în fiica lui Faraon, „stearpă şi fără copii", un simbol al culturii profane, necesară totuşi înainte de a accede la treapta filozofiei creştine (*VM* 2,10).

2,10 Clement din Alexandria (*Strom.* I,23,152,3) apropie numele lui Moise, în transcripţia lui greacă, Μωυσῆς, de numele egiptean al apei: *mou.* Numele lui Moise derivă dintr-o formă verbală egipteană care înseamnă „scos din", „fiul lui". Clement mai cunoştea o tradiţie iudaică după care primul nume dat lui Moise de către părinţi, la tăierea împrejur, ar fi fost Ioachim (*Strom.* I, 23, 153, 1).

2,15 „Retragerea" lui Moise este redată de verbul grecesc ἀναχωρεῖν, de la care provine rom. „anahoret". Vasile cel Mare şi Grigore al Nyssei explică sensul monahismului capadocian pornind de la acest termen (*cf.* Harl, M., *REG* 80, pp. 407-412). De asemenea, Philon vedea în şederea lui Moise în Arabia o perioadă de antrenament moral

să-l omoare pe Moise. Atunci Moise a plecat de la fața lui Faraon [și s-a dus] să locuiască în țara Madiam. Ajuns în țara Madiam s-a oprit lângă o fântână. [16] Preotul din Madiam avea șapte fete, care păștеau oile tatălui lor, Iothor. Venind ele la fântână, au scos apă până au umplut jgheaburile, ca să adape oile lui Iothor, tatăl lor. [17] Dar niște păstori au venit și le-au alungat. Atunci, ridicându-se Moise le-a luat apărarea, a scos apă și a adăpat oile lor. [18] Apoi s-au întors la Raguel, tatăl lor, și acesta le-a zis: „Cum de ați venit astăzi așa devreme?" [19] Ele i-au zis: „Un om din Egipt ne-a scăpat de păstori, ne-a scos apă și ne-a adăpat oile." [20] Atunci el le-a zis fiicelor sale: „Unde este? Și de ce l-ați lăsat pe omul acela? Chemați-l să mănânce pâine!" [21] Moise a rămas la acel om, care i-a dat-o pe fiica lui, Sepphora, de nevastă. [22] Zămislind, femeia i-a născut un fiu. Moise i-a dat numele de Gersam, zicând: „Pribeag sunt în țară străină."

[23] După multă vreme de la acele zile, regele Egiptului a murit. Fiii lui Israel gemeau din pricina muncilor și strigau, iar strigătul [pricinuit de] chinurile lor a urcat la Dumnezeu. [24] Dumnezeu le-a auzit suspinul; și-a amintit de legământul făcut cu Avraam, Isaac și Iacob. [25] Și i-a cercetat Dumnezeu pe fiii lui Israel și S-a făcut cunoscut lor.

3 [1] Moise păștea oile lui Iothor, socrul său, preotul din Madiam. Mânând oile dincolo de pustie, a ajuns la muntele Horeb. [2] [Acolo] i s-a arătat un

---

și filozofic sub îndrumarea lui Dumnezeu, departe de ateismul lui Faraon (*Mos.* I,48 și *Leg.* III,12-13). ♦ „Madiam" (forma după ebraică, Madian): numele colectiv al unor triburi nomade trăind undeva la sud sau la sud-est de Palestina.

2,17-19 Același verb grecesc ῥύεσθαι traduce o dată ebr. *yāṣa'*, „a salva", apoi *nāṭal*, „a apuca, a smulge" (cu intenția de a scăpa, a salva). Același verb îl întâlnim și în rugăciunea domnească „și ne scapă/izbăvește de cel rău". Σώζειν este absent în Exod, fiind însă foarte frecvent în cărțile istorice, în Psalmi și în Profeți pentru a reda ebr. *yāṣa'*.

2,22 Πάροικος, „pribeag", traduce ebr. *gēr* ca și în Ex. 18,3, redat în alte locuri prin προσήλυτος, care denumește un străin (poate fi și un imigrant iudeu) venit să locuiască între fiii lui Israel (Ex. 12,48-49; 22,20; 23,9.12). *Cf.* nota la Lev. 16,29.

2,23 Grecescul ἔργα: „munci" redă parțial înțelesul lui *'abhōdhāh*, pentru că, în greacă, ἔργα nu se referă la sclavie, ca în ebraică sau ca în română (împrumutat din slavă, unde însemna „chin"). Grecescul δουλεία („robie") nu-l traduce pe ebr. *'abhōdhāh* decât în Ex. 6,6.

3,1-10 Pentru Grigore al Nyssei, rugul aprins înseamnă iluminare (*Cant.* 12; *VM* 2,19). Spinii rugului simbolizează încercările virtuții care duc la vederea luminii taborice. În lumină se arată Logosul, Dumnezeu întrupat. Rugul reprezintă trupul pe care l-a primit

înger al Domnului în pară de foc dintr-un rug. Vedea că rugul arde cu văpaie, dar nu se mistuie. [3] Moise a zis: „Voi merge să cercetez vedenia asta mare: de ce nu se mistuie rugul?" [4] Când a văzut Domnul că se apropie să vadă, L-a strigat din rug, zicând: „Moise, Moise!" Iar el a zis: „Ce este?" [5] Şi i-a zis: „Aici să nu te-apropii! Dezleagă-ţi încălţămintea din picioarele tale, căci locul în care stai este pământ sfânt." [6] Apoi i-a zis: „Eu sunt Dumnezeul tatălui tău, Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac şi Dumnezeul lui Iacob." Atunci Moise a întors capul, căci se sfia să-L privească pe Dumnezeu în faţă. [7] Domnul a zis către Moise: „Am văzut bine

---

Logosul (*VM* 2,20). Tot după Grigore al Nyssei, rugul care nu se mistuie reprezintă maternitatea feciorelnică a Născătoarei de Dumnezeu.

3,1 Pentru Philon, Moise, în ipostaza de păstor la Iothor, este călăuzitorul gândurilor de la deşertăciune spre cele bune. Egiptenii, robi ai patimilor, au oroare de păstori şi urăsc dreapta judecată (*Sacrif.* 50-51; *Agr.* 43).

3,2 După Theodoret, „îngerul" nu este Tatăl, ci Unul-Născut Fiul Său (*QE* 5). Tot după el, minunea prefigurează fecioria inalterabilă a celei care avea să-L nască pe Unul-Născut. În acelaşi tratat afirmă că Dumnezeu S-a arătat în rug pentru a-i împiedica pe evrei să adore un idol cioplit din lemnul arborilor (*QE* 6). ♦ Philon interpretează chemarea şi apoi interdicţia divină astfel: Moise încearcă să afle cauzele generării şi ale coruperii; însă o astfel de cunoaştere îi este inaccesibilă omului, fiind rezervată dumnezeirii. Dumnezeu, în marea Sa îndurare, îl opreşte pe Moise de la această căutare imposibilă, zicându-i: „Aici să nu te apropii!" (*Fuga* 161-163).

3,4 „Ce este?"; TM are „Iată-mă!" Proprie LXX, întrebarea lui Moise, care se referă simultan la natura evenimentului, la identitatea glasului auzit şi la sensul chemării, a stat la baza unor elaborări teologice importante la exegeţii de limbă greacă, în relaţie cu Ex. 3,14.

3,5 Pentru unii exegeţi, descălţarea sandalelor reprezintă un gest de asceză, de renunţare la grijile vieţii pământeşti (Grigore al Nyssei, *VM* 2,22-23; *Cant.*, *GNO* VI, p. 355). Pe de altă parte, veşmintele preoţeşti nu comportă încălţăminte, fiindcă preotul trebuie să calce numai pe pământ sfinţit şi îi este interzis să se atingă de pici moarte. După tradiţia evreiască, această prescripţie, dată lui Moise, indică renunţarea la viaţa conjugală din momentul învestirii în misiune. Gestul este întâlnit de altfel şi la păgâni, care se descalţă pentru a intra în temple (Iustin, *Apol.* I,62).

3,6. Părinţii Bisericii descoperă aici identitatea Fiului şi a Tatălui. „Domnul" s-ar referi la „înger", adică la Fiul, în 3,2 şi la Dumnezeu Tatăl, în 3,6.14 (Vasile cel Mare, *Adv. Eun.* II,18).

3,7 Sunt dificultăţi de redare în limba română a celor trei termeni care desemnează ierarhia opresoare. În primul rând sunt ἐπιστάται τῶν ἔργων, „ipistaţi", „şefi de lucrări", tradus de noi cu „ispravnici (de la «a isprăvi»)", care erau dintre egiptenii priceputi la lucrările respective („ingineri"). Apoi sunt ἐργοδιῶκται, tradus cu „vătafi", ceea ce ar fi

necazurile poporului Meu în Egipt şi am auzit strigătul lor împotriva vătafilor de la lucru. Le ştiu durerile. [8] De aceea M-am coborât să-i ridic din mâinile egiptenilor şi să-i scot din ţara aceea, să-i duc într-o ţară bună şi mare, într-o ţară unde curge lapte şi miere; în ţinutul canaanenilor, cheteilor, amoreilor, fereziţilor, gergeseilor, eveilor şi iebuseilor. [9] Iată, acum a ajuns la Mine strigătul fiilor lui Israel şi am văzut chinul la care îi supun egiptenii. [10] Acum, mergi, te trimit la Faraon, regele Egiptului, să-Mi scoţi poporul, pe fiii lui Israel din pământul Egiptului." [11] Moise a grăit către Dumnezeu: „Cine sunt eu, [Doamne], să merg la Faraon, regele Egiptului, ca să-i scot pe fiii lui Israel din ţara Egiptului?" [12] Iar Dumnezeu i-a grăit lui Moise, zicând: „Eu voi fi cu tine şi iată semnul că Eu te trimit: Atunci când vei scoate poporul Meu din Egipt, veţi sluji lui Dumnezeu pe muntele acesta." [13] Moise a grăit către Dumnezeu: „Iată, eu voi merge la fiii lui Israel şi le voi spune: «Dumnezeul părinţilor voştri m-a trimis la voi», iar de mă vor întreba: «Care este numele Lui?», eu ce să le spun?" [14] Şi Dumnezeu i-a grăit lui Moise: „Eu sunt Cel-ce-este", şi [mai] zise: „Aşa să le spui fiilor lui Israel: Cel-ce-este m-a trimis la voi." [15] Dumnezeu i-a zis iarăşi lui Moise: „Aşa să le spui fiilor lui Israel: «Domnul Dumnezeul părinţilor voştri, Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac şi Dumnezeul lui Iacob m-a trimis la voi». Acesta e numele Meu în veci şi pomenirea Mea din neam în neam. [16] Du-te, adună sfatul bătrânilor fiilor lui Israel şi spune-le aşa: «Domnul Dumnezeul părinţilor voştri, Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac şi Dumnezeul lui Iacob mi s-a arătat, zicând: 'Cercetându-vă, am

---

un fel de „maiştri" (BA: *contremaîtres*). A treia categorie sunt γραμματεῖς, „scribii", aleşi dintre fiii lui Israel, un fel de „pontatori" sau „şefi de echipe", care erau responsabili în faţa egiptenilor de supunerea poporului.

3,12 Se face uneori confuzie în traducerile româneşti între προσκύνησις, „închinare, prosternare" şi λάτρευσις, „a aduce cult, a sluji lui Dumnezeu", fapt ce însemna în vremea veche „a aduce jertfe". Vulgata traduce Ex. 3,12 prin *immolabis Deo super montem istum* („veţi aduce jertfă pe acest munte").

3,14 Bine cunoscutul verset prin care se consideră că a pătruns ontologia greacă în teologia biblică. O traducere posibilă a textului ebraic ar fi: „Eu sunt Cel care va fi (acolo)" în relaţie cu trimiterea lui Moise, sau „Eu sunt Cel ce sunt", sau „Eu voi fi (acolo) pentru că sunt (aici)", sau „Eu sunt fiindcă Eu sunt", sau „Eu sunt Cel ce este" în LXX. Vulgata traduce: *Ego sum qui sum* („Eu sunt Cel ce sunt").

3,16 „Cercetându-vă, am luat seama la voi", ἐπισκοπῇ ἐπέσκεμμαι, implică ideea de vizitare, cercetare atentă. *Litt.* „cu cercetare v-am cercetat pe voi şi câte vi s-au întâmplat în Egipt."

luat seama la voi şi la tot ce vi s-a întâmplat în Egipt, [17] şi [Mi-]am zis: Din răutăţile egiptenilor vă voi scoate în ţara canaanenilor, cheteilor, amoreilor, fereziţilor, gergeseilor, eveilor şi iebuseilor, într-o ţară în care curge lapte şi miere'». [18] Ei vor asculta de glasul tău. Vei merge împreună cu sfatul bătrânilor lui Israel la Faraon, regele Egiptului, şi-i vei grăi aşa: «Dumnezeul evreilor ne-a chemat pe noi. Aşadar, vom merge cale de trei zile în pustiu ca să jertfim Dumnezeului nostru». [19] Eu ştiu bine că Faraon, regele Egiptului, nu vă va lăsa să plecaţi decât cu mână tare. [20] Întinzându-Mi braţul, îi voi lovi pe egipteni cu tot felul de minuni pe care le voi face între ei, apoi [Faraon] vă va lăsa. [21] Voi da har acestui popor înaintea egiptenilor şi atunci când veţi pleca în mare grabă, nu vă vor lăsa cu mâna goală. [22] Fiecare femeie să ceară de la vecina ei şi de la cea cu care locuieşte împreună lucruri din argint şi din aur şi veşminte şi să le puneţi pe fiii şi pe fiicele voastre. Aşa îi veţi despuia pe egipteni."

4 [1] Moise a răspuns şi a zis: „Dacă nu mă vor crede, nici nu vor asculta glasul meu, ci vor zice: «Nu ţi s-a arătat Dumnezeu», ce să le spun?" [2] Iar

---

3,17 „Ţara în care curge lapte şi miere" a fost înţeleasă de Părinţi ca fiind Hristos (*Epistola lui Barnaba*); cina de după botez, euharistia din care se hrănesc, precum pruncii, cei credincioşi. Hipolit descrie prima euharistie a celor botezaţi pe vremea când Trupul şi Sângele Domnului li se dădeau împreună cu lapte şi miere, şi acestea fiind „euharistice", indicând împlinirea acestei făgăduinţe (*Trad.* 21, SC 11 bis., pp. 90-93).

3,18 După Origen, cele „trei zile" au înţeles moral: este vorba de păzirea sufletului, a trupului şi a duhului după poruncile lui Dumnezeu. De asemenea, au şi un înţeles mistic: cele trei zile prefigurează participarea credinciosului la Învierea Domnului „cea de a treia zi" (*Hom. Ex.* 3,3; 5,2).

3,20 LXX îşi creează propriul sistem lexical pentru a vorbi de faptele minunate ale lui Dumnezeu. Ebr. *niphlā'oth* este tradus numai aici cu τὰ θαυμάσια, în 34,10 cu ἔνδοξα, iar în 15,11 un substantiv ebraic din aceeaşi rădăcină e tradus cu τέρατα.

3,22 „A despuia", σκυλεύειν, este înţeles de către Philon fie ca plată dreaptă a muncii, fie, mai exact, ca un tribut pe care cei învinşi sunt datori să-l dea învingătorilor, după luptă, ca recunoaştere a suveranităţii (*Mos.* II,140-142). Pentru Irineu, prăzile pe care creştinii le-au luat de la păgâni au fost utilizate spre folosul oamenilor şi întru slava Domnului, după modelul prăzilor luate de evrei de la egipteni (*Adv. haer.* III, 30, 1-4). Origen vede în „prădarea" egiptenilor o alegorie a folosului filozofiei păgâne, nu fără riscul ereziilor, simbolizat, mai departe, de viţelul de aur (*Ep. Greg.*).

4,1 „Ce să le spun?" Întrebarea lui Moise nu apare aici în TM, ci doar la 3,13. Aici însă nu se mai referă la numele lui Dumnezeu.

4,2-5 După Philon, „toiagul" reprezintă educaţia pe care se sprijină înţeleptul. Aruncat, devine şarpe, care este un simbol pentru iubirea de plăcere, pe care Moise, pentru a fi

Domnul i-a zis: „Ce ai în mână?" A zis: „Un toiag." [3] I-a zis: „Aruncă-l la pământ." Şi l-a aruncat la pământ şi s-a făcut şarpe şi Moise a fugit de el. [4] Domnul a zis către Moise: „Întinde-ţi mâna şi apucă-l de coadă." Întinzând mâna l-a apucat de coadă şi s-a făcut toiag în mâna lui. [5] „Ca să creadă în tine că ţi s-a arătat Dumnezeul părinţilor lor, Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac şi Dumnezeul lui Iacob." [6] Şi Domnul i-a zis din nou: „Bagă-ţi mâna în sân." A băgat mâna în sân, apoi a scos-o şi mâna lui se făcuse ca zăpada. [7] Şi i-a zis: „Bagă-ţi iarăşi mâna în sân." A băgat iarăşi mâna în sân şi, când a scos-o din nou, îşi recăpătase culoarea pielii lui. [8] „Dacă nu te vor crede şi nu vor asculta de glasul primului semn, te vor crede pentru glasul celui de-al doilea semn. [9] Dacă nu te vor crede pentru aceste două semne şi nu vor asculta de glasul tău, să iei apă din râu şi s-o verşi pe pământ şi apa luată din râu va fi sânge pe pământ." [10] Dar Moise a zis către Domnul: „Te rog, Doamne, nu sunt în stare, şi nu de ieri, alaltăieri, nici de când ai început să-i vorbeşti slujitorului Tău; am glasul stins şi limba împleticită." [11] Zise Domnul către Moise: „Cine i-a dat omului gură şi cine l-a făcut surd sau mut, văzător sau orb? Oare nu Eu, Dumnezeu? [12] Acum, du-te! Eu îţi voi deschide gura şi te voi învăţa ce trebuie să spui." [13] Şi Moise a zis: „Te rog, Doamne, alege pe un altul mai destoinic pe care să-l trimiţi." [14] Aprinzându-se Domnul de mânie asupra lui Moise, a zis:

---

desăvârşit, trebuie s-o stăpânească (*Leg.* III, 88-93). Pentru Irineu (*Adv. haer.* III, 21,8), „toiagul" reprezintă întruparea Fiului, care „înghite" lăcomia egiptenilor; pentru Grigore al Nyssei, el prefigurează lemnul Crucii prin care s-au făcut minuni (*VM* 2,27. 31).

4,6 În TM se spune că „mâna devenise leproasă, de culoarea zăpezii". În LXX se omite referinţa la lepră. ♦ După Origen, care reia TM, „mâna" lui Moise reprezintă faptele Legii (nedepline, nedesăvârşite) prin care nimeni nu se poate mântui (*Hom. Ex.* 12,3), iar după Tertulian, miracolul reprezintă un argument în plus pentru învierea trupurilor (*Res.* 55,8).

4,7 După Maxim Mărturisitorul, primul gest al lui Moise simbolizează Întruparea şi Învierea din morţi, care i-a urmat, iar al doilea gest simbolizează întoarcerea Domnului la sânul Tatălui (*Qu.* 1).

4,9 Tertulian vede în cele trei minuni succesive trei momente ale acţiunii divine: eliberarea de demon, de moarte şi de pedeapsa viitoare (*Res.* 28,1-2).

4,10 „nu sunt în stare". În LXX nu se precizează natura neputinţei lui Moise, ca în TM, dar, în 6,12, ἄλογος indică limpede dificultatea de a vorbi. Se mai poate înţelege faptul că elocinţa omenească, comparată cu cuvântul lui Dumnezeu, este „neputinţă" de a vorbi (Philon, *Mos.* 1,83). ♦ În sens fizic, incapacitatea lui Moise evidenţiază puterea lui Dumnezeu, care îi face de ruşine pe egipteni cu ajutorul unui om cu limba împleticită, aşa cum, mai târziu, şi-a ales ucenici dintre smeriţii pescari (Mt. 4,18-21) sau vameşi (Mt. 9,9) (*cf.* Theodoret, *QE* 11).

„Nu-l vezi oare pe Aaron, fratele tău, levitul? Ştiu că va grăi în locul tău; iată-l, el însuşi va ieşi în întâmpinarea ta şi văzându-te se va bucura în sinea lui. [15] Să-i vorbeşti şi să pui cuvintele Mele în gura lui, iar Eu voi deschide gura ta şi gura lui şi vă voi arăta ce aveţi de făcut. [16] El va vorbi în locul tău către popor, el va fi gura ta, iar tu vei fi pentru el în cele privitoare la Dumnezeu. [17] Şi acest toiag, cel care s-a prefăcut în şarpe, ia-l în mână şi prin el vei face semne."

[18] Moise a plecat şi s-a întors la Iothor, socrul său, şi i-a zis: „Plec! Mă duc la fraţii mei în Egipt să văd dacă mai trăiesc." Iothor i-a zis lui Moise: „Mergi sănătos!" [19] Trecuseră [de atunci] multe zile şi regele Egiptului a murit. Domnul a grăit către Moise în Madiam: „Pleacă, du-te în Egipt, căci au murit toţi cei care căutau să-ţi ia viaţa." [20] Moise, luându-şi femeia şi copiii, i-a urcat pe măgari şi s-a întors în Egipt. A luat în mână şi toiagul de la Dumnezeu. [21] Domnul a grăit către Moise: „După ce vei pleca şi vei ajunge în Egipt, ia aminte la toate minunile pe care le-am pus în mâinile tale, ca să le faci înaintea lui Faraon. Eu voi împietri inima lui şi nu va lăsa poporul să plece. [22] Dar tu să-i spui lui Faraon: «Aşa vorbeşte Domnul: 'Israel este fiul Meu întâi-născut. [23] Eu ţi-am spus: lasă poporul Meu ca să-Mi slujească şi, dacă nu vrei să-l laşi, ia seama, Eu am să-l ucid pe fiul tău întâi-născut.'»"

[24] Şi fiind pe cale, la un popas, l-a întâmpinat un înger al Domnului şi căuta să-l omoare. [25] Sepphora, luând o piatră [ascuţită], l-a tăiat împrejur

---

4,16 Traducerea greacă explicitează un raport care se stabileşte între Aaron şi Dumnezeu, mijlocit de Moise: „tu vei fi pentru el în cele privitoare la Dumnezeu", adică Moise se va ocupa de „relaţia" directă cu Dumnezeu.

4,17 Poate fi vorba de un alt „toiag" dat de Dumnezeu lui Moise (*cf.* v. 20). Moise trimis cu toiagul pentru izbăvirea poporului îl închipuie pe Iisus Mântuitorul (după Iustin, *Dial.* 86,1).

4,19 „Trecuseră [de atunci] multe zile şi regele Egiptului a murit", *litt.* „după zilele acelea, care au fost multe." LXX reia formula din 2,23, care nu reapare aici în TM. Repetiţia are menirea de a face o tranziţie, dar scoate în evidenţă şi sutura între două documente.

4,24 „un înger al Domnului": TM are „YHWH". LXX vrea să evite un antropomorfism prea flagrant, mai ales în momentul în care Domnul tocmai l-a trimis în misiune pe slujitorul Său, Moise.

4,25 „a căzut la picioarele lui": din cuvintele Sepphorei se înţelege că este vorba de „picioarele" îngerului. Este un gest de implorare, obişnuit în Antichitate, care încheie un ritual sacrificial. Se presupune că mânia divină ar fi putut fi stârnită de netăierea împrejur a copilului sau a lui Moise, care trăise în Egipt, şi că este potolită de Sepphora prin circumciderea fiului său. ♦ „S-a oprit sângele tăierii împrejur a fiului meu": TM are aici expresia misterioasă adresată lui Moise: „Tu eşti pentru mine un soţ de sânge."

pe fiul ei; a căzut la picioarele lui şi a zis: „S-a oprit sângele tăierii împrejur a fiului meu." [26] Şi [îngerul] s-a îndepărtat de Moise pentru că ea spusese: „S-a oprit sângele tăierii împrejur a fiului meu."

[27] A grăit Domnul către Aaron: „Du-te în întâmpinarea lui Moise în pustiu!" Şi el s-a dus şi l-a întâmpinat pe muntele Domnului şi s-au îmbrăţişat. [28] Şi Moise i-a vestit lui Aaron toate cuvintele pe care le trimisese Domnul şi toate semnele pe care îi poruncise [să le facă]. [29] Apoi Moise a plecat împreună cu Aaron şi s-au întâlnit cu sfatul bătrânilor fiilor lui Israel. [30] Şi Aaron a grăit toate cuvintele pe care Dumnezeu i le spusese lui Moise. Şi a făcut semne înaintea poporului, [31] iar poporul a crezut şi s-a bucurat că Dumnezeu i-a cercetat pe fiii lui Israel şi că a văzut necazurile lor. Poporul, plecându-se, s-a închinat [până la pământ].

5 [1] După aceea Moise şi Aaron au intrat la Faraon şi i-au zis: „Aşa grăieşte Domnul Dumnezeul lui Israel: «Lasă poporul Meu ca să-Mi facă sărbătoare în pustie.»" [2] Şi Faraon a zis: „Cine este ca să ascult de glasul lui şi să-i las pe fiii lui Israel? Nu-l cunosc pe «Domnul», iar pe Israel nu-l las să plece!" [3] Şi ei i-au zis: „Dumnezeul evreilor ne-a chemat. Vom merge, aşadar, cale de trei zile în pustiu, ca să jertfim Dumnezeului nostru, nu cumva să vină peste noi moarte şi ucidere." [4] Şi regele Egiptului le-a zis: „Moise şi Aaron, de ce-mi întoarceţi poporul de la lucru? Duceţi-vă fiecare la treaba lui!" [5] Şi Faraon a zis: „Iată, acum s-a înmulţit poporul, să nu-i mai dăm răgaz de la muncă!" [6] Şi a poruncit Faraon vătafilor peste popor şi scribilor, zicând: [7] „Încetaţi să mai daţi paie poporului pentru cărămizi, ca ieri şi alaltăieri. Chiar ei să meargă şi să-şi adune paiele. [8] Şi numărul poruncit de

---

4,26 Moise este atacat de îngerul lui Dumnezeu şi cuvintele Sepphorei îi sunt adresate acestuia. Viaţa lui Moise, salvată substitutiv prin puterea sângelui tăierii împrejur a copilului, trimite la valoarea mântuitoare, răscumpărătoare a sângelui, care se va asocia, în exegeza patristică, cu sângele Mielului pascal, Iisus Hristos. Sângele şi circumcizia îl lipsesc de putere pe îngerul vrăjmaş fiilor lui Israel şi prefigurează tăierea împrejur asumată de către Iisus prin care devine inutilă tăierea împrejur trupească a neamurilor (Origen, *C. Cels.* 5,48).

5,1 Exact: „trimite-l afară", „lasă-l să plece". ♦ „A face sărbătoare", ἑορτάζειν. Verbul ebraic corespunzător înseamnă „a face o procesiune, un pelerinaj". Pentru evrei, însemna a săvârşi o slujbă sfântă, însoţită de sacrificii „strămoşeşti" (τὰς πατρίους θυσίας ἐπιτελεῖν) (Philon, *Mos.* 1,87).

5,3 „ne-a chemat": TM are „s-a întâlnit cu noi" (*cf.* şi 3,18).

5,8 „n-au de lucru": TM „sunt nişte leneşi".

cărămizi, pe care-l au de făcut în fiecare zi, să-l cereți fără a scădea ceva! N-au de lucru, de aceea strigă, zicând: «Să mergem și să jertfim Dumnezeului nostru!» [9] Să se îngreuneze povara muncilor acestor oameni și la asta să le fie grija, nu la vorbe deșarte!" [10] Și vătafii, și scribii zoreau poporul zicând: „Așa zice Faraon: «Nu vă mai dau nici un pai.» [11] Voi înșivă duceți-vă și adunați-vă singuri paiele de unde veți ști; căci nu se va ușura cu nimic sarcina voastră." [12] Și poporul s-a risipit prin tot Egiptul, ca să adune trestie pentru paie. [13] Iar vătafii îi zoreau, zicând: „Terminați lucrul vostru în fiecare zi ca atunci când vi se dădeau paie." [14] Iar scribii din neamul fiilor lui Israel, puși peste ei de către ispravnicii lui Faraon, erau biciuiți, zicându-li-se: „De ce nu împliniți și astăzi numărul de cărămizi ca ieri și alaltăieri?" [15] Iar scribii fiilor lui Israel au mers la Faraon strigând: „De ce faci asta slujitorilor tăi? [16] Nu li se mai dau paie robilor tăi, și ni se spune: «Faceți cărămizi!» Iată, robii tăi sunt biciuiți! Nedreptate faci poporului tău!" [17] Și [Faraon] le-a zis: „Stați degeaba, sunteți niște trândavi; de aceea ziceți: «Să mergem și să jertfim Dumnezeului nostru!» [18] Acum, plecați la treabă! Paie n-o să mai primiți, iar numărul de cărămizi să fie împlinit întocmai!" [19] Scribii fiilor lui Israel s-au văzut la mare strâmtorare, când li s-a zis: „Numărul de cărămizi să fie făcut întocmai!" [20] Pe când ieșeau de la Faraon, s-au întâlnit cu Moise și Aaron, veniți în întâmpinarea lor. [21] Și le-au zis: „Vedea-v-ar să vă vadă Dumnezeu și să vă judece, că ne-ați făcut ca un miros spurcat înaintea lui Faraon și a slujitorilor săi, dându-le sabie în mâini, ca să ne ucidă!" [22] Și s-a

---

5,14 „Scribii", γραμματεῖς, erau ştiutorii de carte, „funcționari" de rang inferior, însărcinați cu „pontajul" cantității cărămizilor. Pentru Philon, este o alegorie morală: „șefii" puși de egipteni stârnesc râvna (κατασπεύδειν) pentru plăcerile pătimașe, închipuite de lut, cărămizi și paie. Moise, dimpotrivă, stârnește râvna pentru Paște, pentru mâncarea mielului „cu zor" (σπουδή), adică traversarea „mării" patimilor (*Her.* 255).

5,16 οἰκέται: „slujitori" și παῖδες: „robi, slugi" traduc un singur termen ebr. *'ebhedh*: „servitor". ♦ Origen înțelege prin „poporul tău" pe cei care cedează persecuțiilor și mărturisesc că sunt ai lui Faraon (*Hom. Ex.* 3,3).

5,21 „miros spurcat": arată cum este perceput poporul ales de către vrăjmașii lui, egiptenii. Origen spune că la fel este perceput și cuvântul profetic de către necredincioși, în vreme ce pentru creștini el este „miros de bună mireasmă" (2Cor. 2,15-16) (*Hom. Ex.* 3,3). ♦ Și θεράποντες redă ebr. *'ebhedh*, „servitor" aflat în slujba lui Faraon. Opțiunea pentru θεράπων, în loc de οἰκέτης sau παῖς, care traduc același *'ebhedh*, indică o nuanță de supunere nobilă, așa cum este relația dintre vasal și suzeranul său, privilegiu al lui Moise în relația cu Dumnezeu (Ex. 4,10 și 14,31). „Slujitor" al lui Dumnezeu înseamnă un „apropiat" al Lui.

întors Moise către Domnul, zicând: „Doamne, de ce tot necăjeşti acest popor? De ce mă mai trimiţi? [23] Că, de când tot merg eu la Faraon să-i vorbesc în numele Tău, el chinuieşte acest popor, şi Tu nu-l mai izbăveşti!"

6 [1] Domnul a grăit către Moise: „Iată, ai să vezi câte-i voi face lui Faraon; căci prin mâna [Mea] cea tare va lăsa poporul şi prin braţul [Meu] cel înălţat îl va alunga din ţară."

[2] Atunci Dumnezeu i-a grăit lui Moise şi a zis către el: „Eu [sunt] Domnul. [3] M-am arătat lui Avraam, lui Isaac şi lui Iacob, Dumnezeu fiindu-le lor. Dar numele Meu, «Domnul», nu li l-am dezvăluit. [4] Şi am încheiat legământ între Mine şi ei ca să le dau ţara canaanenilor, ţara pribegiei lor, în care au locuit ca străini. [5] Eu Însumi am auzit suspinul fiilor lui Israel, pe care egiptenii îi înrobesc, şi Mi-am adus aminte de legământul vostru. [6] Du-te şi spune fiilor lui Israel aşa: «Eu [sunt] Domnul şi vă voi scoate de sub stăpânirea egiptenilor şi vă voi izbăvi din robie şi vă voi răscumpăra cu braţ înălţat şi cu judecată mare. [7] Şi vă voi primi ca popor al Meu şi voi fi Dumnezeul vostru şi veţi cunoaşte că Eu [sunt] Domnul, Dumnezeul vostru, Cel care vă scoate din robia egiptenilor. [8] Şi vă voi duce într-o ţară asupra

---

6,1 „Mână tare" şi „braţ înălţat", metafore ale puterii divine. *Cf.* Deut. 4,34 *et passim*.

6,2 „Domnul": TM are YHWH. Acest nume revelat a fost pus de exegeţi în relaţie cu formula din Ex. 3,14 (*'ehyeh 'aşer 'ehyeh*) – vezi nota *ad loc.* – şi derivat de la verbul *hāyah*, „a fi". Nu există mărturii sigure privind pronunţarea numelui lui Dumnezeu datorită tabuului numelor divine la toate popoarele antice. Se pare că tetragrama sacră YHWH a început la un moment dat să fie înlocuită, la lectură, cu Adonai (= „Stăpânul meu"), iar masoreţii au marcat acest lucru punând sub consoanele ei vocalele de la Adonai. De aici a apărut, începând cu secolul al XIII-lea, rostirea „Yehova", care nu corespunde nici unei realităţi antice. Mărturii privind pronunţarea corectă „Yahve" se întâlnesc la Theodoret, în *Ex Inter.* 15: Ἰαβη; în *Haer.*, V, 3: Ἰαβαι; precum şi la Clement din Alexandria în *Strom.* V,6,34: Ἰαου.

6,3 „numele Meu, «Domnul» (YHWH, după TM) nu li l-am dezvăluit": Iustin raportează această revelaţie la Hristos preexistând creaţiei lumii, iar Diodor al Tarsului ne oferă fonetica tetragramei: ιωθ, αλφ, ουαυ, η. Acest nume îl deosebeşte pe Dumnezeu de idoli şi nu a fost dezvăluit patriarhilor, revelarea lui fiind rezervată unor vremuri în care chiar şi demonii se chemau zei şi domni. Numele descoperit patriarhilor era „El-Şaddai" (Gen. 17,1 *et passim*). Pentru Theodoret, acesta este numele pe care Moise a avut privilegiul să-l cunoască după Ex. 3,14 (*QE* 15).

6,8 Gestul de ridicare a mâinii indică, la evrei, jurământul (Deut. 32,40), fiind asociat cu semnul puterii absolute, redat în greceşte prin ἐκτείνειν τὴν χεῖρα („a întinde mâna") sau αἴρειν τὴν χεῖρα εἰς τὸν οὐρανόν („a ridica mâna spre cer"), şi cu verbul ὄμνυμι, „a jura", în Deut. 32,40.

căreia Mi-am întins mâna şi [am jurat] să le-o dau lui Avraam, lui Isaac şi lui Iacob, pe care am să v-o dau vouă drept moştenire. Eu [sunt] Domnul!»" [9] Aşa le-a grăit Moise fiilor lui Israel. Dar ei nu l-au ascultat pe Moise din pricina deznădejdii şi a muncilor grele.

[10] Domnul a zis către Moise: [11] „Du-te şi spune-i lui Faraon, regele Egiptului, să-i lase pe fiii lui Israel să plece din ţara lui." [12] Şi Moise a grăit înaintea Domnului, zicând: „Iată, fiii lui Israel nu m-au ascultat, cum o să mă asculte Faraon, pe mine care sunt fără de grai?" [13] Domnul a grăit către Moise şi Aaron şi i-a poruncit prin ei lui Faraon, regele Egiptului, să-i lase să plece pe fiii lui Israel din ţara Egiptului.

[14] Iată începătorii familiilor strămoşeşti: fiii lui Ruben, întâiul-născut al lui Israel: Enoh şi Phallus, Asron şi Kharmi. Aceasta este familia lui Ruben. [15] Fiii lui Simeon sunt: Iemuel şi Iamin, Aod, Iachin, Saar şi Saul, cel [născut] dintr-o feniciană. Acesta este neamul fiilor lui Simeon. [16] Iată numele fiilor lui Levi, după înrudirea lor: Gedson, Caath şi Merari. Anii vieţii lui Levi: o sută treizeci şi şapte. [17] Aceştia au fost fiii lui Gedson: Lobeni, Semeii cu familiile neamului lor. [18] Şi fiii lui Caath: Ambram şi Issaar, Hebron şi Oziel. Anii vieţii lui Caath: o sută treizeci de ani. [19] Fiii lui Merari: Mooli şi Omusi. Acestea sunt familiile strămoşeşti ale lui Levi, după neamul lor. [20] Ambram a luat-o de soţie pe Iochabed, fiica fratelui tatălui lui, şi ea i-a născut pe Aaron, Moise şi Mariam, sora lor. Anii vieţii lui Ambram: o sută treizeci şi doi de ani. [21] Şi fiii lui Issaar: Core, Napec şi Zechri. [22] Şi fiii lui Oziel: Elisaphan şi Setri. [23] Aaron a luat-o de soţie pe Elizabeta, fiica lui Aminadab, sora lui Naason, şi i-a născut pe Nadab, Abiud, Eleazar şi

---

6,9 „deznădejdii": *litt.* „împuţinării sufletului"; ὀλιγοψυχία traduce rădăcina ebr. *qāṣar*: „a fi scurt", ca atribut pentru suflet, mai exact, pentru suflu sau duh. Suflul „lung" indică răbdarea (Ex. 34,6; Ps. 86,15; Ecl. 7,8 etc.). La sportivi, menţinerea „suflului" la efort indică rezistenţa; cel care are respiraţia scurtă (şi deasă) are şi rezistenţă mică, nu are răbdare, nici nădejde în victorie, şi nici curaj. Vulgata: *propter angustiam spiritus*.

6,12 „fără de grai": ἄλογος transferă expresia din TM „netăiat împrejur la buze". Origen interpretează lipsa de cuvânt a lui Moise din perspectiva polemicii antiiudaice. El vede aici tăcerea poporului evreu incapabil să justifice preceptele Legii şi să înţeleagă oracolele Profeţilor despre venirea lui Hristos (*Hom. Luc.* 5,3).

6,14 „începătorii" pentru ἀρχηγός: „conducător politic/militar", la origine şeful unei familii, strămoşul eponim. ♦ Philon prezintă naşterea lui Moise ca aparţinând celei de-a şaptea generaţii de la primul venit între străini pentru a întemeia poporul evreu.

6,23 Theodoret observă că prin căsătoria lui Aaron se uneşte tribul sacerdotal al leviţilor cu tribul regal al lui Iuda, din care se trage Iisus, acesta fiind Rege şi Preot deopotrivă (*QE* 16).

Ithamar. [24] Fiii lui Core: Asir, Elcana şi Abiasaph. Aceştia sunt născuţi din Core. [25] Eleazar, fiul lui Aaron, a luat de soţie dintre fiicele lui Phutiel şi a adus pe lume pe Phinees. Iată capii dintru început ai caselor strămoşeşti ale leviţilor după înrudirile lor. [26] Acestui Aaron şi acestui Moise le-a zis Dumnezeu să-i scoată din ţara Egiptului pe fiii lui Israel cu oştirea lor. [27] Ei sunt cei care i-au vorbit lui Faraon, regele Egiptului, şi i-au scos pe fiii lui Israel din Egipt; acest Aaron şi acest Moise.

[28] În ziua în care Domnul i-a vorbit lui Moise în ţara Egiptului, [29] Domnul i-a zis lui Moise aşa: „Eu [sunt] Domnul. Spune-i lui Faraon, regele Egiptului, toate câte ţi-am spus Eu." [30] Şi Moise a grăit înaintea Domnului: „Iată, eu am glasul stins; cum mă va auzi pe mine Faraon?"

7 [1] Şi zise Domnul către Moise: „Iată, te-am dat ca pe un dumnezeu lui Faraon, iar fratele tău Aaron va fi profetul tău. [2] Tu să-i spui toate câte-ţi poruncesc şi fratele tău, Aaron, să i le spună lui Faraon; să-i lase pe fiii lui Israel să plece din ţara lui. [3] Eu îi voi împietri inima lui Faraon şi voi înmulţi semnele şi minunile Mele în ţara Egiptului. [4] Dar Faraon nu va asculta de voi şi Eu voi întinde mâna asupra Egiptului şi voi scoate cu putere poporul Meu, pe fiii lui Israel, din pământul Egiptului cu răzbunare mare. [5] Şi vor cunoaşte toţi egiptenii că Eu sunt Domnul, care întinde braţul asupra Egiptului şi-i scoate pe fiii lui Israel din mijlocul lor." [6] A făcut Moise şi Aaron după cum le-a poruncit lor Domnul, aşa au făcut. [7] Moise avea optzeci de ani şi Aaron, fratele său, optzeci şi trei de ani când au vorbit către Faraon.

[8] Şi Domnul a zis către Moise şi Aaron: [9] „Dacă Faraon va zice către voi: «Daţi-mi un semn sau o minune», să-i spui lui Aaron, fratele tău: «Ia

---

6,30 Ἰσχνόφωνος: „cu glas amorţit, stins", adică „gângav, bâlbâit, împiedicat la vorbă".

7,1 Moise va fi „ca un dumnezeu/zeu" pentru Faraon în măsura în care îi va vorbi prin Aaron în felul în care Dumnezeu vorbeşte oamenilor prin profet, spune Acacius al Cezareii. Theodoret combină Ex. 4 şi Ex. 7,1-2: precum Dumnezeu îi dă porunci lui Moise, tot aşa Moise i le transmite lui Aaron: de aceea, Aaron a fost numit „profetul" lui Moise (*QE* 17). Pentru Grigore al Nyssei, Moise este numit „dumnezeu", θεός, fiindcă el este θεό-μενος: „cel care contemplă, cel ce Îl vede pe Dumnezeu" (*Cant.* 7, *ibid.* p. 217).

7,4 „cu răzbunare mare": gr. ἐκδίκησις, „răzbunare". Termenul îl traduce pe ebr. *şephet*, care desemnează o judecată încheiată cu pedeapsă. *Cf.* 12,12.

7,5 „care întinde braţul": TM are „când va întinde mâna".

7,8-13,16 *Cele zece plăgi. Instituirea Paştelui.* Indiferent de explicaţia naturală sau miraculoasă a nenorocirilor abătute asupra egiptenilor, ele sunt manifestări ale puterii lui Dumnezeu, care îşi eliberează poporul.

toiagul şi aruncă-l pe pământ înaintea lui Faraon şi a slujitorilor lui! Şi va fi balaur»". [10] Au mers Moise şi Aaron înaintea lui Faraon şi a slujitorilor săi, şi au făcut aşa cum le poruncise Domnul. A aruncat Aaron toiagul înaintea lui Faraon şi a slujitorilor lui şi s-a făcut balaur. [11] I-a chemat şi Faraon pe înţelepţii egiptenilor şi pe vrăjitorii lor. Au făcut la fel şi descântătorii egiptenilor prin vrăjile lor: [12] Fiecare şi-a aruncat toiagul şi s-a prefăcut în balaur. Dar toiagul lui Aaron a înghiţit toiegele acelora. [13] Şi s-a împietrit inima lui Faraon şi n-a ascultat de ei, precum spusese Domnul.

[14] Şi Domnul i-a zis lui Moise: „S-a împietrit inima lui Faraon, ca să nu lase poporul. [15] Du-te, aşadar, mâine în zori la Faraon, când va ieşi la râu şi stai înaintea lui pe malul râului, având în mână toiagul care s-a prefăcut în şarpe [16] şi spune-i: «Domnul Dumnezeul evreilor m-a trimis la tine, zicând: 'Lasă poporul Meu să plece ca să-Mi facă slujbă în pustiu. Vezi că până acum n-ai ascultat.' [17] Aşa grăieşte Domnul: 'Întru acesta vei cunoaşte că Eu sunt Domnul: Iată, Eu lovesc cu toiagul din mâna Mea apa din râu şi se va preschimba în sânge. [18] Şi peştii din râu vor muri şi se va împuţi râul şi egiptenii nu vor mai putea să bea din apa râului.'»" [19] Domnul a zis către Moise: „Spune-i lui Aaron, fratele tău: «Ia toiagul şi întinde-ţi mâna asupra apelor Egiptului, asupra râurilor, canalelor, iazurilor şi asupra oricărei ape adunate şi se vor face sânge.»" Şi s-a făcut sânge în toată ţara Egiptului, şi în lemne, şi în pietre. [20] Moise şi Aaron au făcut după cum le-a poruncit lor

---

7,9 Δράκων: „balaur", diferit de „şarpe", ca în Ex. 4,3. ♦ „pe pământ" lipseşte din TM.

7,11 „Înţelepţii", σοφιστάι, traduce ebr. *ḥākhām* (înţelept de profesie), termen care aici apare cu sens peiorativ, desemnându-i pe magii străini. Pentru Iustin, magicienii şi vrăjitorii Egiptului sunt asimilabili demonilor (*Dial.* 79,4).

7,12 Toiagul transformat aici în balaur (sau în şarpe în Ex. 4,3, pentru a nu-l înspăimânta prea tare pe Moise, aflat atunci la începutul misiunii sale profetice) manifestă puterea lui Dumnezeu şi, în tradiţia patristică, prefigurează Crucea lui Hristos, prin care este biruit „stăpânitorul lumii acesteia" cu „începătoriile" şi „puterile" sale. Pentru Origen, este „nebunia crucii" (1Cor. 1,18) care, vestită oamenilor, se schimbă în Înţelepciunea care înghite „înţelepciunea acestei lumi" (*Hom. Ex.* 4,6).

7,14-25 Prima plagă loveşte apele din pricina idolatrizării apei de către egipteni. Egiptenii sunt loviţi fiindcă îşi folosesc libertatea spre rău, iar evreii sunt cruţaţi pentru că se întorc spre lumina Adevărului, *cf.* Grigore al Nyssei (*VM* 2,65). Termenul grecesc πληγή (lat. *plaga*) traduce ebr. *makkāh*, „lovitură", înţeleasă ca acţiune divină de pedepsire a duşmanilor. Primele nouă plăgi par a fi semne miraculoase cu scopul de a-i conferi lui Moise autoritate în faţa evreilor şi pentru ca Faraon să recunoască puterea lui YHWH.

7,19 „şi în lemne, şi în pietre": expresie eliptică, vrând să spună că inclusiv apa adunată în vase din piatră sau din lemn a devenit sânge, nu doar apa din natură.

Domnul: [Aaron] a ridicat toiagul, a lovit apa din râu înaintea lui Faraon şi a slujitorilor lui şi toată apa din râu s-a prefăcut în sânge. [21] Peştii au murit şi râul s-a împuţit, încât nu mai puteau egiptenii să bea apă. Era sânge pe tot pământul Egiptului. [22] La fel însă au făcut şi descântătorii egiptenilor cu vrăjile lor şi s-a împietrit inima lui Faraon; şi n-a ascultat de ei, precum spusese Domnul. [23] Faraon s-a întors şi a intrat în casa lui şi n-a luat seama nici la acest semn. [24] Toţi egiptenii au săpat pe lângă râu, ca să bea apă, căci nu puteau să bea din râu. [25] Şi s-au împlinit şapte zile de când Domnul lovise râul.

[26] Domnul a zis către Moise: „Intră la Faraon şi spune-i: «Aşa grăieşte Domnul: 'Lasă poporul Meu să-Mi slujească. [27] Iar dacă nu vrei să-l laşi, iată, Eu lovesc toate ţinuturile tale cu broaşte. [28] Şi va vărsa râul broaşte şi, urcându-se, vor intra în casele tale, în odăile tale de taină, pe paturile tale, cât şi în casele slujitorilor tăi şi ale poporului tău, în aluaturile tale şi în cuptoarele tale. [29] Se vor urca broaştele şi pe tine, şi pe slujitorii tăi şi pe poporul tău.»"

8 [1] Domnul a zis către Moise: „Spune-i fratelui tău Aaron: «Întinde toiagul tău cu mâna asupra apelor, canalelor, iazurilor şi adu broaştele.»" [2] Şi Aaron a întins mâna asupra apelor Egiptului şi a adus broaştele; şi broasca s-a suit şi a acoperit pământul Egiptului. [3] Dar la fel au făcut şi descântătorii egiptenilor cu vrăjile lor şi au ridicat broaştele în ţara Egiptului. [4] Şi Faraon i-a chemat pe Moise şi pe Aaron şi le-a zis: „Rugaţi-vă pentru mine Domnului, ca să ia broaştele de la mine şi de la poporul meu; şi eu voi lăsa poporul să jertfească Domnului." [5] Moise i-a zis lui Faraon: „Hotărăşte tu însuţi când să mă rog pentru tine, pentru slujitorii tăi şi pentru poporul tău, ca să piară broaştele de la tine, de la poporul tău, din casele voastre şi să rămână doar în râu." [6] Acesta i-a zis: „Mâine." [Moise] a zis: „[Fie]

7,22 „s-a împietrit", *cf.* 7,13; 8,11.15.28 şi 9,7.35.

7,27 Broaştele trimit fie la „broaştele" lui Aristofan din comedia-i bine cunoscută, aşa cum remarcă Origen (*Hom. Ex.* 4,6), fie sugerează, prin caracterul amfibiu, un mod de viaţă necurat, fiind un simbol al omului decăzut, om şi dobitoc în acelaşi timp, *cf.* Grigore al Nyssei, *VM* II,71-72.

7,28 „va vărsa", în sens de „va vomita": TM are „va mişuna de".

8,1 LXX omite „asupra ţării Egiptului" la sfârşitul versetului.

8,6 Două formule, uşor diferite între ele, apar în Biblie ca afirmare emblematică a monoteismului: „Nu este alt [Dumnezeu] în afară de Domnul" (*litt.* „Nu este nimeni afară de

precum ai zis! Ca să ştii că nu este alt [Dumnezeu] în afară de Domnul, [7] se vor duce broaştele de la tine, din casele voastre, din curţile voastre şi ale slujitorilor tăi şi de la poporul tău, în afară de cele care vor rămâne în râu." [8] Moise şi Aaron au plecat de la Faraon şi a strigat Moise către Domnul pentru oprirea broaştelor, după cum hotărâse Faraon. [9] Iar Domnul a făcut precum l-a rugat Moise şi au pierit broaştele din casele, din curţile şi de pe ogoarele lor. [10] Şi le-au adunat grămezi, grămezi şi s-a împuţit pământul. [11] Văzând Faraon că i s-a dat un răgaz, i s-a împietrit inima şi nu i-a ascultat, precum spusese Domnul.

[12] Domnul i-a zis lui Moise: „Spune-i lui Aaron: «Întinde toiagul cu mâna şi loveşte ţărâna pământului şi vor ieşi ţânţari asupra oamenilor şi asupra vitelor, în toată ţara Egiptului.»" [13] Şi-a întins Aaron toiagul cu mâna şi a lovit ţărâna pământului şi s-au ivit ţânţari asupra oamenilor şi asupra vitelor. Şi peste toată ţărâna pământului s-au ivit ţânţari în toată ţara Egiptului. [14] [Au încercat] să facă la fel şi descântătorii cu vrăjile lor şi să aducă ţânţari, dar n-au putut. Şi s-au ivit ţânţari asupra oamenilor şi asupra vitelor. [15] Atunci descântătorii au zis către Faraon: „Acesta-i degetul lui Dumnezeu!" Dar s-a împietrit inima lui Faraon şi nu i-a ascultat, precum spusese Domnul.

[16] Domnul a zis către Moise: „Trezeşte-te mâine în zori şi stai înaintea lui Faraon când va ieşi la apă. Atunci să-i spui: «Aşa grăieşte Domnul: 'Lasă poporul Meu să-Mi slujească în pustiu. [17] Iar de n-ai să vrei să-Mi laşi

---

Domnul") şi „Nu este nimeni ca Domnul Dumnezeul nostru (*cf.* Deut. 33,26; Is. 44,6-7; 45,5.14.18.21, sau, alăturate, în 2Rg. 7,22).

8,7 „se vor duce": *litt.* „se vor lua", „vor fi îndepărtate".

8,10 Grămezile de mortăciuni împuţite sugerează răutatea egiptenilor sau, cum spune Grigore al Nyssei, dezgustul păcătosului pentru păcatele lui trecute (*VM* 2,78).

8,12 După Origen, ţânţarii îi reprezintă pe filozofii păgâni care, prin subtilitatea şi vicleniа lor, bâzâie sufletele, fără a putea fi văzuţi şi prinşi cu înşelăciunea (*Hom. Ex.* 4,6).

8,15 După Irineu, „degetul lui Dumnezeu" se referă la dumnezeirea celui ce mântuieşte, la Hristos (*Adv. haer.* III,21,8). Exegeza antică, ebraică sau creştină, insistă asupra faptului că această plagă nu este o vrăjitorie, ci vine de la Dumnezeu pentru a arăta că Moise nu este un vrăjitor sau un descântător, aceştia neputând să săvârşească minunea. Pe de altă parte, „degetul" lui Dumnezeu, recunoscut de vrăjitori, îi face să se supună, dar nu să vadă şi să se supună „mâinii" lui Dumnezeu, precum fiii lui Israel, *cf.* Eusebiu al Emesei, *apud* Devreesse, R., 1959, pp. 92-93.

8,17 Κυνόμυια, „muscă de câine", un termen bine cunoscut în limba greacă de la Homer şi până în perioada elenistică, cu valoare de insultă. Mai desemnează şi tăunul. Termenul ebraic este greu de interpretat; în vechea exegeză iudaică, el derivă din rădăcina unui

poporul, iată, Eu trimit asupra ta, şi asupra slujitorilor tăi, şi asupra poporului tău, şi asupra caselor voastre muşte câineşti şi se vor umple casele egiptenilor şi pământul în care locuiesc de muşte câineşti. [18] În acea zi voi însemna în chip minunat ţinutul Gesem, unde locuieşte poporul Meu. Acolo nu vor fi muşte câineşti, ca să ştii că Eu sunt Domnul, Domnul întregului pământ. [19] Şi voi pune la mijloc un hotar între poporul Meu şi poporul tău. Mâine va fi semnul acesta pe pământ.'»" [20] Şi Domnul a făcut aşa. Şi a venit mulţime de muşte câineşti în casele lui Faraon şi în casele slujitorilor lui şi în toată ţara Egiptului. A fost prăpăd pe pământ din pricina muştelor. [21] Faraon i-a chemat pe Moise şi pe Aaron, zicând: „Mergeţi şi jertfiţi Dumnezeului vostru [aici] în ţară." [22] Şi Moise a zis: „Nu se poate aşa, căci cele ce jertfim Domnului Dumnezeului nostru sunt urâciuni pentru egipteni şi dacă vom jertfi înaintea egiptenilor cele nesuferite lor, ne vor ucide cu pietre. [23] Aşa că vom merge cale de trei zile în pustiu şi vom jertfi Domnului Dumnezeului nostru precum ne-a spus." [24] Faraon a zis: „Bine, vă las să jertfiţi Domnului Dumnezeului vostru în pustiu, dar nu lungiţi prea mult calea. Rugaţi-vă Domnului pentru mine!" [25] Moise a zis: „Iată, eu voi pleca de la tine şi mă voi ruga lui Dumnezeu, iar mâine se vor duce muştele câineşti de la tine, de la slujitorii tăi şi de la poporul tău. Dar încetează, Faraon, să înşeli, să nu laşi poporul să jertfească Domnului!" [26] Moise a plecat de la Faraon şi s-a rugat către Dumnezeu. [27] Şi a făcut Domnul precum a zis Moise; a alungat

---

verb care înseamnă „a amesteca" cu referire la tot felul de fiinţe, insecte şi animale răufăcătoare – o mixtură monstruoasă asociată zoolatriei egiptene. În tradiţia creştină, insectele reprezintă tot felul de demoni (*cf.* lat. *larva* „stafie, fantomă, arătare a morţilor, mască"; în entomologie, *larva* este „masca" sub care se ascunde viitoarea insectă).

8,18 „Eu sunt Domnul, Domnul întregului pământ": TM are „Eu, YHWH, [sunt] în mijlocul pământului/ţării." Greaca transpune ontologic, ca şi la 3,14.

8,19 Διδόναι se traduce aici cu „a pune, a stabili". Se poate folosi cu acest înţeles, având în vedere că διδόναι putea însemna la începuturi *„a pune* ceva în mână". ♦ Διαστολή, „separaţie", ar presupune aici un ebr. *peluth*, de la *pālāh*, „a deosebi". Însă TM are o formă neclară, *pedhuth*, care poate fi apropiată de cuvântul, foarte rar, *pedhūth* „răscumpărare, eliberare". Philon comentează această „punere deoparte" a poporului evreu ca presupunând o antiteză între credincioşi şi necredincioşi (*Mos.* I,145-186). Grigore al Nyssei vede aici un act de cernere între cei drepţi şi cei nedrepţi (*VM* 1,25).

8,22 „urâciuni", „spurcăciuni", τὰ βδελύγματα, adică „lucruri care produc scârbă", desemnează aici tabuurile egiptene legate de zoolatrie, de idolii pe care îi venerau. Philon denaturează sensul: virtuţile oamenilor pioşi sunt „spurcăciune", „urâciune" pentru cei răi (*Fuga* 18).

muştele câineşti de la Faraon, şi de la slujitorii lui, şi de la poporul lui şi n-a mai rămas nici una. [28] Dar şi de această dată i s-a împietrit inima lui Faraon şi n-a vrut să trimită poporul.

9 [1] Domnul a zis către Moise: „Du-te la Faraon şi spune-i: «Aşa grăieşte Domnul Dumnezeul evreilor: 'Lasă poporul Meu să-Mi slujească. [2] Iar dacă nu vrei să-Mi laşi poporul şi încă îl mai ţii în stăpânirea ta, [3] iată, mâna Domnului va fi asupra vitelor din câmp; asupra cailor, asinilor, cămilelor, boilor, oilor, [şi va fi] prăpăd de moarte foarte mare. [4] Atunci voi însemna în chip minunat vitele egiptenilor de vitele fiilor lui Israel. Nu va pieri nimic din toate câte sunt ale fiilor lui Israel.'»" [5] Şi a pus Dumnezeu un hotar, zicând: „Mâine Domnul va împlini acest cuvânt pe pământ." [6] A doua zi a împlinit Domnul cuvântul Său şi au murit toate vitele egiptenilor, iar dintre vitele fiilor lui Israel n-a pierit nici una. [7] Faraon a văzut că n-a murit nici una dintre vitele fiilor lui Israel; şi i s-a împietrit inima lui Faraon şi n-a lăsat poporul.

[8] Domnul a grăit către Moise şi Aaron, zicând: „Luaţi în mâinile voastre spuză din cuptor şi Moise s-o împrăştie spre cer înaintea lui Faraon şi a slujitorilor lui. [9] Şi se va înălţa un nor de praf asupra întregii ţări a Egiptului. Vor fi bube supurând pe oameni şi pe vite în toată ţara Egiptului." [10] Şi Moise a luat spuză din cuptor înaintea lui Faraon şi a împrăştiat-o spre cer; şi ea s-a făcut răni, bube supurând pe oameni şi pe vite. [11] Şi nu puteau vrăjitorii să stea înaintea lui Moise din cauza plăgilor, căci vrăjitorii şi toată ţara Egiptului s-au umplut de plăgi. [12] Şi Domnul a împietrit inima lui Faraon şi nu i-a ascultat, precum hotărâse Domnul.

[13] Domnul a zis către Moise: „Scoală-te mâine dimineaţă şi stai înaintea lui Faraon zicând: «Aşa grăieşte Domnul Dumnezeul evreilor: Lasă poporul Meu să-Mi slujească! [14] De astă dată Eu voi trimite toate nenorocirile

---

9,1 Plaga a cincea, mai mult decât celelalte, este o pedeapsă a păcatului zoolatriei; sunt lovite turmele egiptenilor întreţinute în scopuri sacrificiale.

9,8 Αἰθάλη desemnează spuza sau funinginea, şi nu cenuşa (σποδός). S-a înţeles „cenuşă" din cauza „prafului" (κόνις) de la κονιορτός.

9,9 „pe vite": *litt.* „patrupede".

9,12 În versetele anterioare se spune că „lui Faraon i s-a împietrit inima"; aici se spune însă că „Domnul i-a împietrit inima", sugerând un *crescendo* al scenariului. Origen a remarcat acest aspect, punându-l în legătură cu problema liberului arbitru (*cf.* Perrone [ed.], L., 1992).

9,14 Τὰ συναντήματα, „întâmplările", adică, „ceea ce-ţi iese în cale" aici cu sens negativ: „nenorociri, adversităţi".

asupra inimii tale şi asupra slujitorilor tăi şi a poporului tău, ca să ştii că nu este altul ca Mine pe tot pământul. [15] Căci acum, întinzându-Mi mâna, cu moarte vă voi lovi pe tine şi tot poporul. Vei fi şters de pe pământ. [16] Iată de ce te-am păstrat: ca să-mi arăt în tine puterea şi să se vestească numele Meu pe tot pământul. [17] Şi tu încă te mai împotriveşti să laşi poporul Meu! [18] Iată, mâine la acest ceas, Eu voi abate foarte multă grindină, cum n-a mai fost în Egipt din zilele întemeierii lui şi până în ziua de azi. [19] Acum, grăbeşte de-ţi adună vitele şi ce mai ai în câmp, căci va cădea grindină peste oameni şi peste toate vitele. Cei ce se vor găsi pe câmp şi nu vor intra în casă vor pieri.»" [20] Aceia dintre oamenii lui Faraon care se temeau de cuvântul Domnului şi-au adunat vitele în case. [21] Cei care n-au ţinut seama în cugetul lor de cuvintele Domnului au lăsat vitele pe câmp. [22] Domnul a zis către Moise: „Întinde-ţi mâna spre cer şi va fi grindină peste tot pământul Egiptului, peste oameni şi peste dobitoace şi peste toată iarba de pe pământ." [23] A întins Moise mâna către cer şi Domnul a dat glas [de tunet] şi grindină şi văpaie de foc brăzda pământul. Domnul a abătut grindină peste toată ţara Egiptului. [24] Şi era grindină cu foc arzător prin grindină şi era foarte, foarte multă grindină cum n-a mai fost în Egipt de la întemeierea acestui neam: [25] grindina a lovit toată ţara Egiptului de la om până la dobitoc şi a strivit grindina toată iarba din câmpie şi tot pomul de pe câmp. [26] Dar n-a fost grindină şi în ţinutul Gesem, unde erau fiii lui Israel. [27] Faraon a trimis să-i cheme pe Moise şi pe Aaron, şi le-a zis: „Acum am greşit. Domnul este drept. Eu şi poporul meu suntem vinovaţi. [28] Rugaţi-vă pentru mine la Domnul, ca să oprească glasurile care s-au făcut de la Domnul, şi grindina, şi focul. Iar eu vă voi lăsa să plecaţi." [29] Moise a zis: „Când voi ieşi din cetate voi întinde braţele mele către Domnul şi glasurile [de tunet] vor înceta, şi grindina, şi ploaia. Să cunoşti că pământul este al Domnului. [30] Dar eu ştiu că nici tu, nici slujitorii tăi încă nu vă temeţi de Domnul." [31] Inul şi orzul au fost bătute fiindcă orzul era în spic şi inul era cu sămânţă,

---

9,19 Avertismentul lui Dumnezeu către egipteni, de a se pune la adăpost, este interpretat ca un semn al milostivirii: până şi dintre păgânii idolatri unii merită să fie cruţaţi (Theodoret, *QE* 21).

9,23 „glas [de tunet]": în interpretarea unor Părinţi, reprezintă avertismentele şi învăţăturile dumnezeieşti, „tunetul" fiind, de exemplu, modul lui Dumnezeu de a glăsui cu putere (Origen, *Hom. Ex.* 4,7,8). „Glasurile" care veneau din cer reprezintă învăţătura cea dreaptă în raport cu care se poate recunoaşte greşeala. Grindina devastează plantele încă fragede ale răutăţii şi ale păcatelor, focul şi fulgerul ard ţepii plăcerilor (Origen, *Hom. Ex.* 4,7).

[32] dar grâul şi ovăzul n-au fost lovite căci erau mai târzii. [33] Moise a ieşit de la Faraon afară din cetate, a întins mâinile către Domnul şi au încetat glasurile. Grindina şi ploaia n-au mai căzut pe pământ. [34] Faraon, văzând că au încetat ploaia şi grindina şi glasurile, a continuat să păcătuiască. I s-a împietrit inima, lui şi slujitorilor lui; [35] i s-a împietrit inima şi nu i-a lăsat pe fiii lui Israel, precum Domnul îi grăise lui Moise.

10 [1] Şi a zis Domnul către Moise: „Intră la Faraon, căci Eu am împietrit inima lui şi a slujitorilor lui ca să urmeze la rând aceste semne cu ei. [2] Ca să povestiţi în auzul fiilor voştri şi al fiilor fiilor voştri cum i-am jucat pe egipteni, despre semnele Mele, pe care le-am făcut între ei ca să ştiţi că Eu sunt Domnul." [3] Au intrat Moise şi Aaron înaintea lui Faraon şi i-au zis: „Aşa grăieşte Domnul Dumnezeul evreilor: «Până când n-ai să vrei să te ruşinezi de Mine? Lasă poporul să-Mi slujească! [4] Iar dacă nu vrei să-Mi laşi poporul, iată, mâine pe vremea asta Eu voi aduce multe lăcuste peste toate ţinuturile tale. [5] Şi va acoperi faţa pământului de n-o să-l poţi vedea şi va prăpădi tot restul ţării care a rămas [neatins], pe care vi l-a lăsat grindina, şi o să roadă toţi copacii care cresc la voi în ţară. [6] Vor umple casele tale, şi casele slujitorilor tăi, şi toate casele din toată ţara egiptenilor, cum n-au mai văzut părinţii tăi niciodată, nici strămoşii lor, de când sunt ei pe pământ până în ziua de azi.»" Şi, întorcându-se, Moise a ieşit de la Faraon. [7] Şi slujitorii au zis către Faraon: „Până când acesta va fi ca un spin pentru noi? Lasă-i pe aceşti oameni să slujească Dumnezeului lor! Sau vrei să vezi Egiptul cum piere?" [8] Şi l-au chemat pe Moise şi pe Aaron la Faraon şi acesta le-a zis: „Duceţi-vă şi slujiţi Dumnezeului vostru. Dar cine sunt cei care vor merge?" [9] Şi Moise zice: „Vom merge împreună cu tinerii şi cu

---

9,35 „lui Moise": TM are „prin Moise".

10,2 „i-am jucat", ἐμπαίζειν, „a te purta copilăreşte, a (te) juca, a glumi"; poate însemna şi „a-ţi bate joc" şi chiar „a tortura" sau „a ucide" (*cf.* 1Rg. 6,6); termenul grecesc redă ebr. *'ālal*, „a acţiona", care are, la forma *hitpha'el*, şi înţelesul de „a mima o atitudine, a juca un rol".

10,3 „n-ai să vrei să te ruşinezi": după A. Le Boulluec (BA, *L'Exode*, p. 136), se poate traduce şi prin „ai să refuzi să te umileşti înaintea Mea". Sensul ales aici e mai aproape de textul grecesc, dar soluţia savantului francez, mai clară, nu este exclusă.

10,4 „toate ţinuturile": *litt.* „toate hotarele".

10,6 A doua ocurenţă a termenului γῆ, „pământ", corespunde ebr. *'adhāmāh*, „lut, humă", elementul din care a fost creat Adam.

10,9 „este sărbătoarea Domnului Dumnezeului nostru": TM „este pentru noi sărbătoarea lui YHWH".

bătrânii, împreună cu fiii şi cu fiicele, cu oile şi cu boii noştri; căci este sărbătoarea Domnului Dumnezeului nostru." [10] Şi a zis către ei: „Să fie aşa: Domnul cu voi! Cum vă las pe voi, am să las şi bunurile voastre? Vedeţi că aveţi gând rău! [11] Nu, aşa nu! Să meargă bărbaţii şi să-I slujească lui Dumnezeu, doar asta căutaţi." Şi i-au izgonit din faţa lui Faraon. [12] Domnul a zis către Moise: „Întinde mâna către pământul Egiptului şi ridică lăcuste pe pământ şi să roadă toată iarba pământului şi tot rodul pomilor, cât a mai scăpat de grindină". [13] Şi Moise a ridicat toiagul spre cer şi Domnul a adus vântul de miazăzi peste întreaga ţară, toată ziua aceea şi toată noaptea. Şi când s-a făcut dimineaţă, vântul de miazăzi a adus lăcustele. [14] Le-a ridicat asupra întregii ţări a Egiptului şi au zăbovit îndelung în toate ţinuturile Egiptului, cum n-a mai fost înainte şi nici nu va mai fi la fel vreodată. [15] Şi au acoperit faţa pământului, şi au pustiit ţara, şi au ros toată iarba pământului şi tot rodul pomilor cât mai scăpase de grindină. N-a mai rămas nimic verde din copaci şi din iarba câmpului prin tot Egiptul. [16] Iar Faraon s-a grăbit să-l cheme pe Moise şi Aaron zicând: „Am greşit în faţa Domnului Dumnezeului vostru şi în faţa voastră. [17] Iertaţi-mi şi de astă dată păcatul şi rugaţi-vă Domnului Dumnezeului vostru să abată de la mine prăpădul acesta!" [18] Moise a ieşit de la Faraon şi s-a rugat Domnului. [19] Şi a schimbat Domnul vântul [şi l-a stârnit] foarte tare dinspre mare şi a ridicat lăcustele şi le-a aruncat în Marea Roşie. N-a mai rămas nici o lăcustă în toată ţara Egiptului. [20] Şi a împietrit Domnul inima lui Faraon şi [acesta] nu i-a lăsat [să plece] pe fiii lui Israel.

[21] Domnul a zis către Moise: „Întinde-ţi mâna spre cer şi se va lăsa întuneric asupra ţării Egiptului, un întuneric să-l pipăi cu mâna." [22] Moise a

---

10,10 ἀποσκευή: „bunuri, avere mobilă, agoniseală" (pentru sensul de „însoţitor", *cf.* 12,37). Faraon dorea ca femeile şi copiii evreilor să rămână ostatici şi să nu meargă în pustiu decât bărbaţii. ♦ „gând rău": *litt.* „răutate", „vicleşug": „este vicleşug în voi".

10,13 În LXX, Moise trebuie să-şi ridice toiagul „spre cer"; în TM, trebuie să-l întindă „asupra ţării Egiptului". ♦ Direcţia vântului nu este identică în LXX şi TM; pentru observatorul situat în Egipt, lăcustele nu vin de la est, ci de la sud sau de la sud-vest.

10,17 „A ierta (a scuza)": προσδέχεσθαι în greaca *koiné* are înţelesul de „a admite cu indulgenţă, cu bunăvoinţă, a primi o scuză".

10,21-29 Pentru Origen întunericul, tenebrele sunt rezultatul orbirii duhovniceşti, simbolizând eroarea celor care încearcă să cunoască judecăţile Providenţei şi a celor care cedează părerilor nestatornice (*Hom. Ex.* 4,7). ♦ Opţiunea Egipt-pustiu este rezultatul unei alegeri personale între viciu şi virtute, iar durata limitată a întunericului – trei zile – prefigurează, pentru Grigore al Nyssei, recuperarea Împărăţiei cerurilor, datorită lui Moise, care întinde mâinile în forma crucii, asemeni lui Hristos (*VM* 2,82).

întins mâna spre cer şi s-a făcut un întuneric beznă, o vijelie peste toată ţara Egiptului timp de trei zile. [23] Şi nimeni nu şi-a mai văzut fratele vreme de trei zile şi nu s-a mai sculat nimeni din pat vreme de trei zile; dar toţi fiii lui Israel erau în lumină oriunde se aflau. [24] Faraon i-a chemat pe Moise şi pe Aaron, zicând: „Mergeţi şi faceţi slujbă Domnului Dumnezeului vostru, dar oile şi boii lăsaţi-i. Să meargă cu voi şi însoţitorii voştri." [25] Şi Moise a zis: „Chiar tu ne vei da [vite] pentru arderi de tot şi jertfe pe care să le aducem Domnului Dumnezeului nostru. [26] Vor merge cu noi şi vitele noastre şi nu vom lăsa nici o copită, fiindcă vom lua dintre ele ca să-i aducem jertfă Domnului Dumnezeului nostru. Nici noi nu ştim ce vom jertfi Domnului Dumnezeului nostru până nu vom ajunge acolo". [27] Domnul a împietrit inima lui Faraon şi [acesta] n-a vrut să-i lase. [28] Şi zice Faraon: „Du-te de la mine şi ia seama la tine, ca nu cumva să-mi mai vezi faţa! În ziua în care te mai văd, ai să mori!" Moise zice: „Tu ai spus. N-am să mă mai arăt în faţa ta."

11 [1] Domnul a zis către Moise: „Voi aduce încă o plagă asupra lui Faraon şi asupra Egiptului, apoi o să vă lase să plecaţi de aici. Iar când o să vă lase să plecaţi, o să vă alunge cu mare grabă. [2] Vorbeşte în taină la urechile poporului să ceară fiecare de la aproapele său şi femeia de la vecina sa obiecte de argint, de aur şi veşminte". [3] Domnul a dat har poporului Său înaintea egiptenilor şi le-au dat împrumut [cele cerute]. Omul acesta, Moise, a ajuns la mare trecere înaintea egiptenilor, înaintea lui Faraon şi a tuturor slujitorilor lui.

[4] Şi Moise a zis: „Aşa grăieşte Domnul: «La miezul nopţii Eu voi trece prin Egipt, [5] şi va muri tot cel întâi-născut din ţara Egiptului, de la

---

10,22 „vijelie", θύελλα, nu are corespondent în TM, ci pare a fi o influenţă după Deut. LXX (4,11; 5,22), unde acest termen traduce un alt cuvânt ebraic.

10,26 „aducem jertfă": *litt.* „să slujim". Sensul „latriei" este mai larg decât aducerea de jertfe.

11,1 „cu mare grabă": expresie greu de redat. *Litt.* „o să vă alunge cu toată alungarea".

11,2 În obişnuita sa tendinţă de a armoniza, LXX adaugă aici „şi veşminte".

11,3 „înaintea egiptenilor": Dumnezeu a făcut în aşa fel încât evreii au găsit ascultare la egipteni, iar aceştia le-au dat lor obiectele preţioase. Nu e vorba atât de un împrumut, cât de cerere pur şi simplu. ♦ TM adaugă la final „şi în faţa poporului". Potrivit LXX, faima lui Moise este doar la curtea lui Faraon: această limitare nu e, probabil, intenţionată; putem bănui, în spatele ei, un original mai vechi şi mai scurt.

11,4 „prin Egipt": *litt.* „prin mijlocul Egiptului".

întâiul-născut al lui Faraon, care şade pe tron, până la întâiul-născut al slujitoarei de la râşniţă şi întâiul-născut al oricărei vite. [6] Şi va fi strigăt mare în toată ţara Egiptului, cum n-a mai fost şi nici nu va mai fi. [7] Dar între toţi fiii lui Israel nu va mârâi nici un câine, cu limba lui, fie la om, fie la vită, ca să vedeţi ce deosebire în chip minunat face Domnul între egipteni şi Israel. [8] Şi se vor pleca toţi aceşti servitori ai tăi înaintea mea şi se vor închina, zicând: 'Ieşi, tu cu tot poporul tău, pe care-l călăuzeşti!' După aceea voi ieşi.»" Moise a ieşit mânios de la Faraon. [9] Domnul a zis către Moise: „Nu va asculta Faraon de voi, ca să înmulţesc şi mai mult semnele şi minunile Mele în ţara Egiptului." [10] Moise şi Aaron au făcut toate semnele şi minunile acestea în ţara Egiptului înaintea lui Faraon. Dar Domnul a împietrit inima lui Faraon şi acesta n-a vrut să-i lase pe fiii lui Israel din ţara Egiptului.

12 [1] Domnul a vorbit către Moise şi Aaron în ţara Egiptului, zicând: [2] „Luna aceasta este pentru voi cea dintâi dintre luni, să fie pentru voi cea dintâi între lunile anului. [3] Spune întregii adunări a fiilor lui Israel aşa: «În ziua a zecea a acestei luni să ia fiecare câte un miel de familie; pentru

---

11,4-10 Pentru unii Părinţi, care interpretează plăgile Egiptului ca simboluri ale educaţiei morale şi religioase a sufletului, moartea întâilor-născuţi coincide cu o convertire decisivă, deschizându-ne spre o viaţă nouă o dată cu nimicirea mişcărilor vechi, fireşti ale cărnii (Origen, *Hom. Ex.* 4,8 şi Grigore al Nyssei, *VM* 2,89-94). În sens mistic, moartea simbolizează victoria lui Hristos prin cruce asupra puterilor întunericului, asupra lumii şi idolatriei (*ibid.*).

11,7 „nu va mârâi nici un câine, cu limba lui" (adică, „nu va lătra"): sunt diverse glose pentru ebr. „a mişca limba", cu înţelesul de „a lătra". Gr. γρύζειν însemnând „a mârâi", dar şi „a grohăi, a guiţa", corespunde în versiunea latinească vb. *mutire*, „a mugi".

12,1-13,16 O veche sărbătoare pastorală a primilor miei este transformată de Dumnezeu în memorialul trecerii de la robie la libertate. Ori de câte ori fiii poporului ales vor jertfi şi vor mânca mielul pascal, se vor face contemporani cu evenimentul fondator, care rămâne exemplar ca manifestare a ocrotirii divine.

12,1-20 Tradiţia creştină pune în relaţie Paştele, jertfirea mielului pascal, cu mântuirea săvârşită de Hristos, *cf.* 1Cor. 5,7. Pâinile fără drojdie şi Paştele sunt o singură sărbătoare, aceea a eliberării din Egipt, azimele însemnând curăţirea săvârşită de Hristos (Gal. 5,9-12; Mt. 12,6). După Theodoret, graba cu care se mănâncă mielul pascal are o semnificaţie morală: se referă la lepădarea de orice fel de „viaţă egipteană", adică senzitivă, trupească (*QE* 24).

12,3 Origen descrie ritualul jertfei pascale: mielul se sacrifică între cele două seri după cinci zile de la prinderea şi punerea lui deoparte. Remarcabil este faptul că în timpul junghierii se face o dedicaţie: „Acest miel este jertfit pentru cutare şi cutare" (cel mult cincizeci de nume) (*Peri Pascha* 16,29-30).

fiecare casă câte un miel. [4] Dacă cei din casă sunt prea puţini şi nu sunt destui pentru un miel [ca să-l mănânce], să ia împreună cu ei şi pe vecinul, pe aproapele lui, după numărul de suflete. Fiecare să socotească de câţi [este nevoie] la un miel. [5] Să alegeţi un miel fără cusur, de parte bărbătească, de un an. Luaţi fie miei, fie iezi. [6] Să-l ţineţi până în ziua a paisprezecea a acestei luni şi toată mulţimea adunării fiilor lui Israel să-l înjunghie spre seară. [7] Să ia din sângele [lui] şi să ungă cei doi stâlpi şi pragul de sus al [uşilor] caselor în care vor mânca. [8] Să mănânce carnea în noaptea aceea; friptă în foc, cu azimă şi cu [ierburi] amare s-o mănânce. [9] Să nu mâncaţi din ea nimic crud, nici fiert în apă, ci fript în foc; capul şi picioarele, şi măruntaiele. [10] Nu lăsaţi nimic până a doua zi şi nu-i zdrobiţi oasele. Cele

---

12,5 Origen distinge între sufletele care au nevoie de Hristos în ipostaza de ied („ţap ispăşitor") – iedul, capra şi ţapul fiind animale oferite ca sacrificiu pentru păcat (Lev. 4,28) – şi cele desăvârşite, care îl au pe Hristos ca miel pascal (*P. Pascha* 23).

12,6 Pentru Pseudo-Hipolit, intervalul scurs de la prinderea mielului şi până la jertfirea lui prefigurează prinderea lui Hristos şi întemniţarea lui de către Marele Preot până la răstignire (*Hom.* 23). Pentru Origen, aşteptarea până la luna plină, când se jertfeşte mielul pascal, indică creşterea necesară sufletului creştin de la catehumenat până la botez şi împărtăşanie, iar cele cinci zile simbolizează cele cinci simţuri curăţite de Hristos şi spiritualizate (*P. Pascha* 17-18).

12,8 „carnea": după Origen, simbolul Sfintelor Scripturi, carnea Cuvântului dumnezeiesc (*Peri Pascha* 26). ♦ „Ierburile amare" (ἐπὶ πικρίδων) desemnează amărăciunea pocăinţei şi încercările prin care trece sufletul în căutarea lui Hristos (Origen, *Com. Io* 10,14,102) sau este un simbol al ascezei (Grigore al Nyssei, *GNO* IX, p. 296).

12,9 După Origen, în grilă paulină, celor trei moduri de consumare a cărnii le corespund trei feluri de lectură a Scripturii: evreii o mâncau „crudă", luând doar litera; ereticii amestecă învăţătura cu apa murdară a altor doctrine; creştinii se hrănesc cu cuvântul „fript" la focul Duhului (*P. Pascha* 28,29). ♦ Pentru Pseudo-Hipolit, capul simbolizează divinitatea lui Hristos, picioarele, întruparea, firea omenească. Hristos se oferă ca hrană potrivită pe măsura fiecăruia (*Hom.* 29).

12,10 „nu-i zdrobiţi oasele": această prescripţie nu apare aici în TM, ci doar în 12,46. Tradiţia creştină a văzut în ea prefigurarea faptului că, după patimile Sale, oasele lui Hristos nu au fost zdrobite ca ale tâlharilor. Oasele au fost interpretate şi ca o imagine a soliditătii trupului lui Hristos de constituţie divină, vădită în virtuţile sfinţilor; după Origen, oasele sunt cuvintele Sfintei Scripturi inspirate de Duhul Sfânt (*ibid.*). Mai pot fi revelaţiile dumnezeieşti, dificil de „mestecat" de cei cu dinţi de lapte (Grigore al Nyssei, *Cant.* 6, GNO VI şi Ieronim, *Ex.*, CCL 78, p. 539). ♦ După Origen, „noaptea" este un simbol pentru lumea prezentă, iar „dimineaţa", un simbol pentru lumea viitoare, transfigurată, atunci urmând să fie arse oasele rămase (= cunoaşterea parţială a lui Dumnezeu) (*ibid.*).

rămase până a doua zi, să fie arse în foc. [11] Așa să-l mâncați: cu șalele încinse, cu sandale în picioare și cu toiege în mâinile voastre. Să-l mâncați în grabă, căci este Paștele Domnului. [12] Iar Eu voi străbate țara Egiptului în acea noapte și voi lovi pe orice întâi-născut din țara Egiptului, de la oameni până la dobitoace, și voi aduce răzbunare peste toți zeii Egiptului. Eu [sunt] Domnul. [13] Sângele să fie pentru voi un semn al caselor în care locuiți; Eu am să văd sângele și am să vă ocrotesc; și asupra voastră nu va fi atingere și n-am să vă nimicesc când voi lovi țara Egiptului. [14] Să fie ziua aceea de pomenire pentru voi și să țineți sărbătoare Domnului din neam în neam. Ca pe o legiuire veșnică să țineți această sărbătoare. [15] Șapte zile să mâncați azimă. Din ziua întâi să lepădați dospitura din casele voastre. Oricine va mânca dospit din ziua întâi până în ziua a șaptea va fi stârpit din Israel. [16] Ziua întâi se va chema sfântă, iar în ziua a șaptea să aveți o adunare sfântă. Să nu faceți nici o muncă înrobitoare în aceste zile, doar cele de nevoie pentru viața fiecăruia. Doar atât să faceți pentru voi! [17] Păziți această poruncă fiindcă în această zi voi scoate oștirea voastră din pământul Egiptului. Să țineți această zi, voi și urmașii voștri, ca pe o legiuire veșnică. [18] Începând din seara zilei a paisprezecea a lunii întâi până în seara zilei a douăzeci și una a lunii, să mâncați azime. [19] Șapte zile să nu se găsească dospitură în casele voastre. Sufletul aceluia care va mânca pâine dospită va fi nimicit din adunarea lui Israel, fie el venetic sau băștinaș. [20] Nu mâncați nici un fel de pâine dospită, ci fiecare va mânca azimă în casa lui".

12,11 „cu șalele încinse": trimite la necesitatea stăpânirii instinctului, a poftei trupești; „sandalele" reprezintă stabilitatea definitivă a NT unde Iisus apare încălțat (Lc. 3,16); VT fiind doar provizoriu, Moise este desculț (Ex. 3,5). În Pseudo-Hipolit (*ibid.*), toiagul este pus în legătură cu tulpina lui Iesei din care va ieși, ca mlădiță, însuși Hristos.

12,13 Folosind verbul σκεπάζω, ca și în 12,27, pentru a traduce verbul ebraic *pāsāḥ* aflat în relație cu numele Paștelui, LXX reține sensul de „a acoperi, a ocroti", și nu pe acela de „a trece". ♦ „atingere", *litt.* „plagă" (πληγὴ).

12,14 „Legiuire", νόμιμον, „regulă, datină, obicei", corespunde ebr. *ḥuqqāh*, desemnând o prescripție particulară, în timp ce νόμος, „lege", traduce *tōrāh* (Ex. 12,17; 27,21; 28,43).

12,16 „doar cele de nevoie pentru viața fiecăruia." Această variantă explicitează adjectivul λατρευτόν: „înrobitoare, servilă", introdus aici după Lev. 23,7-8. Munca „interzisă" este aceea făcută pentru altceva decât pentru nevoile strict personale. Pentru Theodoret, munca „înrobitoare" este diferită de munca „spirituală"; sunt autorizate în această perioadă lectura și ascultarea Scripturilor, cântecele și serviciile liturgice (*Q Dt.* 1).

12,19 „venetic", γειώρας, termen aproape sinonim cu προσήλυτος (Ex. 12,48) sau πάροικος (2,22 și 18,3); transpune ebr. *gēr*, aflându-se în opoziție cu „autohton, băștinaș, localnic".

[21] Moise a chemat sfatul bătrânilor fiilor lui Israel şi le-a zis: „Mergeţi de luaţi pentru fiecare dintre voi câte un miel de familie şi jertfiţi Paştele. [22] Apoi luaţi un mănunchi de isop şi, muindu-l în sângele [de] lângă uşă, stropiţi cu sângele de lângă uşă pragul de sus şi cei doi stâlpi [ai uşii]. Nici unul dintre voi să nu calce pragul şi să nu iasă din casa lui până dimineaţă. [23] Când va trece Domnul să-i lovească pe egipteni şi va vedea sângele pe pragurile de sus şi pe cei doi stâlpi, va trece Domnul pe lângă uşă şi nu va lăsa pe nimicitor să intre în casele voastre, ca să lovească. [24] Să păziţi această lucrare, legiuire pentru tine şi fiii tăi, în veac. [25] Dacă veţi intra în ţara pe care Domnul are să v-o dea, precum a zis, să ţineţi rânduiala slujbei. [26] Şi dacă se va întâmpla să vă întrebe copiii voştri: «Ce este slujba aceasta?», [27] să le spuneţi: «Jertfa Paştelui Domnului care a ocrotit casele fiilor lui Israel în Egipt şi i-a lovit pe egipteni, iar casele noastre le-a mântuit.»" Iar poporul s-a închinat cu plecăciune. [28] Apoi fiii lui Israel au plecat şi au făcut întocmai după cum le poruncise Domnul lui Moise şi lui Aaron. Aşa au făcut.

12,21 Θύω, „a jertfi", este folosit în legătură cu Paştele (2Cor. 30,15.17), putând însemna şi „a înjunghia" în alte contexte. Nu se foloseşte grecescul σφάζω, „a sfâşia". Este acelaşi verb θύω pe care sfântul apostol Pavel îl foloseşte în 1Cor. 5,7: τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός („Paştele nostru, Hristos, a fost jertfit"), text pe care se întemeiază exegeza Părinţilor ce aplică Ex. 12 la Hristos ca fiind Mielul pascal. ♦ Pentru unii Părinţi, pragul şi cei doi stâlpi ai uşii reprezintă limba şi cele două buze sfinţite prin pecetea mirungerii baptismale şi, în cheie platoniciană, partea raţională, pe de o parte, partea irascibilă şi cea poftitoare a sufletului, pe de alta (Theodoret *QE* 24; Maxim Mărturisitorul, *Qu.* 122,27-35).

12,22 „isop": în VT, isopul este o plantă purificatoare, folosită în ritualul de Paşte, precum aici, la curăţirea leprei (Lev. 14,4.6), la curăţirea plăgilor (Lev. 14,49) şi la jertfirea vacii roşii (Num. 19,2-6). Este o plantă aromată, de culoare verde-cenuşiu, care-şi menţine culoarea tot timpul anului. *Cf.* nota la Lev. 14,4.

12,23 „va trece (pe lângă uşă)": παρελεύσεται... Verbul ebr. pentru Paşte *pāsaḥ* este înţeles ca „a trece mai departe", şi nu „a ocroti, a proteja" (σκεπάζω), ca în 12,13.27. „Nimicitorul", ὁ ὀλεθρεύων, în exegeza Părinţilor, este diavolul pe care Hristos îl va birui prin cruce.

12,24 Ebr. *dābhār* are două sensuri: „cuvânt" şi „lucrare", poruncă dumnezeiască şi împlinirea unui ritual, asemenea gr. ῥῆμα.

12,25 Λατρεία corespunde exact ebr. *'abhodhāh*, „slujire", „cult", „cinstire".

12,27 „a ocrotit", σκεπάζω, asociat aici Paştelui, ca în v. 13. Comentariile rabinice reţin însă şi aici sensul de „a trece": Rabban Gamaliel spunea că, de Paşte, capul familiei trebuia să amintească următoarele trei lucruri: „*Pesāḥ*, întrucât Dumnezeu a trecut de casele părinţilor noştri din Egipt, *maṭṭāh*, fiindcă părinţii noştri au fost eliberaţi din Egipt; *mārōr*, fiindcă egiptenii le-au făcut părinţilor noştri viaţa amară" (*Mişna*, *Pes.* X,5).

[29] La miezul nopții, Domnul a lovit pe tot întâiul-născut din Egipt, de la întâiul-născut al lui Faraon, care ședea pe tron, până la întâiul-născut al roabei din hrubă și întâiul-născut al fiecăruia dintre dobitoace. [30] Și, trezindu-se Faraon noaptea cu slujitorii săi și cu toți egiptenii, s-a făcut strigăt mare în tot pământul Egiptului, căci nu era casă în care să nu fie un mort. [31] Și Faraon i-a chemat pe Moise și pe Aaron, noaptea, și le-a spus: „Sculați-vă și ieșiți din poporul meu, voi și fiii lui Israel! Mergeți și slujiți-I Domnului Dumnezeului vostru precum ați zis! [32] Luați-vă și oile și boii voștri și plecați, iar pe mine să mă binecuvântați!" [33] Și egiptenii zoreau poporul să iasă grabnic din țară, căci ziceau: „Vom muri cu toții." [34] Atunci poporul a luat pe umeri aluatul său care încă nu dospise, abia frământat, învelit în haine. [35] Fiii lui Israel au făcut precum poruncise Moise și au cerut egiptenilor lucruri de aur și de argint și veșminte. [36] Și Domnul a dat har poporului Său înaintea egiptenilor și le-au dat cele cerute. Așa i-au prădat pe egipteni.

[37] Și au plecat fiii lui Israel de la Ramese spre Soccoth, ca la șase sute de mii de bărbați pedeștri, fără a mai socoti femeile și copiii. [38] Multă amestecătură de oameni a venit împreună cu ei, cu turme de oi, boi și vite foarte multe. [39] Iar aluatul scos din Egipt l-au copt în spuză și au făcut azime; încă nu dospise, fiindcă egiptenii îi alungaseră în grabă și nu putuseră zăbovi nici să-și pregătească merinde pentru drum. [40] Iar șederea fiilor lui Israel, cât au locuit în Egipt și în Canaan, a fost de patru sute treizeci de ani. [41] Și a fost așa: după patru sute treizeci de ani a ieșit toată oștirea Domnului din

---

12,29-36 După Grigore al Nyssei, moartea întâiului-născut al celui de pe tron are și un înțeles duhovnicesc: în războiul nevăzut trebuie oprită mișcarea gândului rău încă de la prima apariție (*VM* 2.91,101) și acest lucru e posibil datorită pecetei baptismale preînchipuită de ungerea cu sângele mielului.

12,31 Expresia „Dumnezeul vostru", proprie LXX, subliniază înfrângerea lui Faraon, opunându-se primului său refuz (5,2).

12,37 „Ramese", gr. Ῥαμεσση: Philon și Origen dau ca „etimologie" acestui toponim „viermuială, mișcarea viermilor" sau „ruginire", cu explicația că trebuie părăsită de îndată cetatea simțurilor care rod intelectul asemenea viermilor. Ieronim înțelege „tunet de bucurie" (*Ep.* 78,3). ♦ „Soccoth", gr. Σοκχωθα (ebr. *sukkoth*, „corturile"): Origen spune că ele sunt semnul disponibilității celui care se grăbește spre Dumnezeu. ♦ Traducerea opune clar ἄνδρες, „bărbați", lui ἀποσκευή, „însoțitori", ceea ce corespunde ebr. *ṭāph*, „copii". Augustin interpretează ἀποσκευή ca fiind servitorii, femeile și cei tineri care încă nu poartă arme (*QE* 47). Pentru alt sens, *cf.* 10,10.

12,40 Mențiunea „și în Canaan" apare numai în LXX și în *Pentateuhul samaritean*. Lipsește din TM.

pământul Egiptului. [42] [Noapte de] veghe este pentru Domnul, ca să-i scoată din țara Egiptului; acea noapte este veghea Domnului. Să fie pentru toți fiii lui Israel și pentru urmașii lor.

[43] Domnul a zis către Moise și Aaron: „Aceasta este legea Paștelui: Nimeni de alt neam să nu mănânce din el! [44] Dar pe orice rob născut în casă ori cumpărat cu bani să-l tai împrejur și atunci va mânca. [45] Străin sau argat cu simbrie să nu mănânce! [46] Paștele să fie mâncat în aceeași casă; carnea să n-o scoateți afară din casă și oasele să nu le zdrobiți. [47] Toată adunarea fiilor lui Israel să facă așa! [48] Iar dacă va veni la voi vreun străin ca să facă Paștele Domnului, să tăiați împrejur toată partea bărbătească și atunci va putea veni să facă Paștele și va fi ca un băștinaș din țară. Dar nici un netăiat împrejur să nu mănânce. [49] O singură lege să fie pentru băștinaș și pentru străinul care locuiește la voi." [50] Fiii lui Israel au făcut precum le porunci se Domnul prin Moise și Aaron. Așa au făcut. [51] Și a fost așa: în acele zile Domnul a scos pe fiii lui Israel din țara Egiptului cu toată puterea lor [armată].

13 [1] Domnul a grăit către Moise, zicând: [2] „Sfințește-Mi orice întâi-născut. Întâiul-născut care deschide pântecele, dintre fiii lui Israel, de la om până la dobitoc, al Meu este."

[3] Moise a zis către popor: „Pomeniți ziua aceasta în care ați ieșit din pământul Egiptului, din casa robiei, căci Domnul v-a scos de aici cu mână

12,42 „[Noapte de] veghe", προφυλακή, se referă în primul rând la Dumnezeu, care a ocrotit poporul Său, și la imperativul celebrării liturgice a evenimentului. Dacă a priveghеat Domnul, atunci și poporul, la rândul lui, va priveghea întru pomenirea minunii făcute.

12,44 TM se referă doar la cazul „slujitorului cumpărat cu bani", adică al sclavului. LXX face distincția între „servitor" (οἰκέτης), pe de o parte, și „[sclavul] cumpărat" (ἀργυρώνητος), pe de altă parte.

12,48 „dacă va veni la voi vreun străin": προσήλυτος προσελθών este singurul caz în care προσελθεῖν traduce verbul ebr. *gūr*, „a călători, a locui".

13,2 Pentru Origen, expresia „cel care deschide pântecele" este luată împreună cu Lc. 2,23, ca și Ex. 13,12, ca aluzie la zămislirea feciorelnică a lui Hristos (*Hom. Luc.* 14,7-8).

13,3 Folosirea lui μνημονεύειν, la activ, „a aduce aminte, a pomeni", mai degrabă decât a lui μιμνήσκεσθαι, „a-și aminti" (care echivalează același verb ebraic în 2,24;6,5; 32,13 și mai ales 20,8) subliniază actualizarea sărbătorii azimelor ca amintire prezentă a zilei ieșirii din Egipt, reflectând astfel situația liturgică din vremea traducătorului.

tare. Să nu se mănânce dospit. [4] Căci voi plecați astăzi, în luna [roadelor] noi. [5] Iar când va fi să te ducă Domnul Dumnezeul tău în țara canaanenilor, cheteilor, eveilor, gergeseilor, amoreilor, fereziților și iebuseilor, pe care a jurat părinților tăi să ți-o dea, țară unde curge lapte și miere, în luna aceasta să faci slujbă. [6] Timp de șase zile să mâncați azimă, iar ziua a șaptea este sărbătoarea Domnului. [7] Să mâncați azime timp de șapte zile; să nu se vadă aluat, nici dospitură în toate ținuturile tale. [8] În acea zi să spui fiului tău: «Pentru cele făcute mie de către Domnul Dumnezeu, când am ieșit din Egipt.» [9] Să ai semn pe mâna ta spre pomenire, înaintea ochilor tăi, ca să fie legea Domnului în gura ta, căci cu mână tare te-a scos Domnul Dumnezeu din Egipt. [10] Să păziți această lege zi de zi la ceas rânduit. [11] Când te va duce Domnul Dumnezeul tău în țara canaanenilor, precum s-a jurat părinților tăi, și ți-o va da, [12] să pui deoparte pentru Domnul toată partea bărbătească ce deschide pântecele, din cirezile de boi, din vitele de povară ale tale, din turmele de oi, din toate câte ai. Partea bărbătească s-o sfințești Domnului. [13] Pentru toată partea bărbătească ce deschide pântecele unei asine vei da în schimb o oaie, ca răscumpărare. Pe întâiul-născut dintre fiii tăi să-l răscumperi. [14] Și dacă te va întreba fiul tău: «Ce înseamnă asta?», să-i spui: «Cu mână tare ne-a scos Domnul din pământul Egiptului, din casa robiei. [15] Atunci când Faraon s-a împietrit să nu ne lase, Domnul a ucis pe tot întâiul-născut din țara Egiptului, de la întâiul-născut al oamenilor până la întâiul-născut al vitelor. Iată de ce eu jertfesc Domnului toată făptura de parte bărbătească ce deschide pântecele și răscumpăr pe orice întâi-născut

---

13,4 „luna [roadelor] noi", *'ābhībh*, își ia numele de la „spic" și, cu excepția Ex. 9,31, unde într-adevăr indică maturitatea recoltei, este întotdeauna tradus prin gr. νέα, (subînțeles γενήματα), „nouă recoltă".

13,5 Lista popoarelor este mai completă în LXX (precum și în *Peshitta* și *Pentateuhul samaritean*) decât în TM.

13,9 Augustin înțelege „pe mâna ta", *litt.* „deasupra mâinii tale", ca argument în favoarea superiorității credinței față de fapte (*QE* 48).

13,13 Conform TM, dacă nu se răscumpără mânzul măgăriței cu un miel, trebuie să i se rupă gâtul. Philon vede în schimbul măgăruș-oaie un simbol al efortului (ostenelii), pe baza omofoniei ὄνος-πόνος, care aduce progres (πρό-βατον, „care merge înainte", este termenul consacrat pentru „oaie") (*Sacrif.* 112). ♦ Prin a cincea generație, Theodoret înțelege că pedeapsa lui Dumnezeu n-a căzut asupra celei de-a treia sau a patra generații a fiilor lui Isarel, care au fost aserviți idolilor egipteni, ci asupra celei de-a cincea care a ieșit din Egipt, fiindcă, după o atât de mare binefacere, a recăzut în impietatea de a adora vițelul de aur (*QE* 40).

dintre fiii mei.» [16] Să fie semn pe mâna ta, şi [lucru] neclintit înaintea ochilor tăi, căci cu mână tare Domnul te-a scos din Egipt."

[17] Când Faraon a lăsat poporul [să plece în pustiu], Dumnezeu nu l-a călăuzit pe drumul spre ţara filistenilor, care era mai scurt, căci a zis Dumnezeu: „Nu cumva să se îngrijoreze poporul văzând războiul şi să se întoarcă în Egipt." [18] Dumnezeu a întors poporul pe calea ce duce în pustiu, spre Marea Roşie. Fiii lui Israel au urcat din ţara Egiptului la al cincilea neam. [19] Moise a luat cu sine osemintele lui Iosif, căci Iosif îi legase cu jurământ pe fiii lui Israel, zicând: „Când vă va cerceta Domnul, să luaţi cu voi oasele mele de aici." [20] Atunci, ieşind din Soccoth, fiii lui Israel au făcut tabără la Othom, la marginea pustiului. [21] Dumnezeu îi călăuzea ziua în stâlp de nor, iar noaptea în stâlp de foc, ca să le arate calea. [22] Stâlpul de nor nu lipsea dinaintea întregului popor ziua, nici stâlpul de foc, noaptea.

14 [1] Domnul a grăit către Moise, zicând: [2] „Spune-le fiilor lui Israel să se întoarcă şi să facă tabără înaintea Împrejmuirii, între Magdolon şi mare,

---

13,17-15,21 Trecerea Mării Roşii, relatată în două texte, primul în proză, iar al doilea, mai vechi, sub formă de poem. Evenimentul va dobândi o mare încărcătură teologică.

13,21 În LXX nu apare sfârşitul versetului din TM: „pentru a-i lumina, ca să poată merge ziua şi noaptea". ♦ Călătoria poporului Israel condus de nor este o etapă a înălţării sufletului, închipuit de ascensiunea lui Moise (Grigore al Nyssei, *Cant.* 5-6, *GNO* VI, p. 355).

13,22 Pentru Maxim Mărturisitorul, „norul" şi „stâlpul de foc" sunt două simboluri ale acţiunii cuvântului lui Dumnezeu în viaţa credincioşilor: acesta răcoreşte precum un nor zăduful pustiului, făcând să înceteze aprinderea patimilor pe calea cunoaşterii şi străluceşte precum focul în noaptea ignoranţei, risipind-o (*Q Th* 26,1-2). Pentru exegeza iudaică, norul este simbol al înţelepciunii, care oferă adăpost poporului în timpul zilei, iar coloana de foc este ghidul infailibil pe timp de noapte, care, după Philon, poate fi un înger nevăzut, un slujitor al Marelui Rege, o călăuză învăluită în nor, ce nu este îngăduit a fi văzută de ochii trupeşti (*Mos.* 1,166). Vezi şi Ps. 77,14b şi 104,39 pentru interpretarea norului.

14,2 „înaintea Împrejmuirii" (ἀπέναντι τῆς ἐπαύλεως): *Pī-Haḥīroth* este o denumire de origine egipteană; sensul poate fi „locul de vărsare al canalelor" sau „lăcaşul mlaştinilor". Deja, începând cu Origen, termenul este perceput ca nume propriu: *Epauleum* (în traducerea latină) este interpretat ca „urcare obositoare", simbol al căii dificile indicată de Dumnezeu celui ce vrea să înainteze. În 384 d.H., călăuzele pelerinei Egeria, reconstituind itinerariul evreilor spre Marea Roşie, i-au arătat de departe *Epauleum*. „Magdolon" transcrie ebr. *migh'dōl*, „turn". Origen îl interpretează fie ca sediu al virtuţilor, greu de atins, fie ca locul cunoaşterii şi al propovăduirii lui Dumnezeu. Progresului credinţei i se opun obstacolele ereticilor şi contradicţiile necredincioşilor (*Hom. Ex.* 5,3).

în faţa lui Beelsepphon. Să faci tabără lângă mare în faţa acestor [locuri].
3 Faraon va zice poporului său: «Fiii lui Israel s-au rătăcit prin ţară; pustiul
i-a zăvorât», 4 căci Eu voi împietri inima lui Faraon şi va porni în urmărirea
lor şi voi fi slăvit prin Faraon şi prin toată oştirea lui. Toţi egiptenii vor şti
că Eu sunt Domnul." Şi ei au făcut aşa. 5 S-a dat de ştire regelui egiptenilor
că poporul a fugit. S-a întors inima lui Faraon şi a slujitorilor lui împotriva
poporului şi ziceau: „Ce-am făcut? I-am lăsat pe fiii lui Israel să se ducă din
robie." 6 Faraon şi-a pregătit carele lui [de luptă] şi a adunat tot poporul pe
lângă sine. 7 A luat şase sute de care alese şi toată călărimea egiptenilor şi
a treia căpetenie în fiecare [car]. 8 Şi Domnul a împietrit inima lui Faraon,
regele Egiptului, şi a slujitorilor lui şi au pornit în urmărirea fiilor lui Israel.
Dar fiii lui Israel au ieşit cu braţ înălţat. 9 Egiptenii au pornit pe urmele lor
cu toată călărimea şi carele de luptă ale lui Faraon şi căpeteniile cu întreaga
oştire şi i-au ajuns pe când făceau tabără lângă mare, înainte de Împrejmuire,
lângă Beelsepphon. 10 Şi Faraon s-a apropiat. Ridicându-şi privirile, fiii lui
Israel văd cu ochii lor: egiptenii şi-au pus tabăra în spatele lor şi ei s-au
înspăimântat foarte. Şi fiii lui Israel au înălţat glas mare către Domnul 11 şi
au grăit către Moise: „Nu mai erau oare morminte în ţara Egiptului, ca să ne

---

14,3 După Origen, Faraon reprezintă aici gândul celui necredincios, care îşi vădeşte propria rătăcire. Necredinciosul vede numai rătăcire în calea credinţei (*Hom. Ex.* 5,3).

14,9 Unii Părinţi văd în urmărirea lui Israel de către Faraon asaltul patimilor împotriva sufletului virtuos, în timpul încercărilor catehumenatului, care precedă botezul (Grigore al Nyssei, *VM* 2,117). ♦ După Origen, caii şi carele sunt patimile trupeşti sau demonii, traseul evreilor prin deşert fiind apoi asimilat călătoriei eshatologice a sufletului şi tainei învierii din morţi, iar urmărirea de către egipteni este asaltul duhurilor rele care rătăcesc în văzduh (*Hom. Num.* 27,4).

14,11-12 Protestul unora dintre evrei este cel al firii omeneşti supuse îndoielii aidoma lui Petru (Mt. 14,31), dar mai bine este a muri în pustiu după ce te-ai lepădat de Satan şi ai făcut măcar câţiva paşi decât să rămâi în slujba lui Faraon de teama strâmtorării drumului ascetic al virtuţii. ♦ Origen interpretează liniştea fiilor lui Israel, nepregătiţi pentru război, ca simbolizând atitudinea celor „simpli", dar care ţin cu tărie regula de credinţă. Aceştia vor învinge prin tăcere şi smerenie pe adversarii dreptei credinţe, căci este o vreme când puterile omului sunt încă slabe şi Dumnezeu luptă pentru el. Abia după ce a mâncat mană din pustie şi a băut apă din stâncă, poporul înfruntă el însuşi pe amaleciţi (*Hom. Ex.* 5,4). ♦ Tradiţia Bisericii recunoaşte în trecerea Mării Roşii o prefigurare a botezului (*cf.* 1Cor. 10,1-2). La început se vădesc efectele „negative" ale tainei, adică dezlipirea de robia păcatului şi a demonilor şi nevoinţele pustiei, şi abia apoi trecerea Iordanului şi intrarea în Ţara Făgăduinţei evocă împlinirea, roadele şi darurile Duhului Sfânt, ca urmare a botezului.

scoți să murim în pustiu? Ce ne-ai făcut, scoțându-ne din Egipt? [12] Oare nu ți-am spus, încă în Egipt, acest cuvânt: «Lasă-ne să robim egiptenilor, căci nouă ne este mai bine să le robim egiptenilor decât să murim în pustiul acesta?»" [13] Dar Moise a zis către popor: „Curaj! Stați pe loc și vedeți mântuirea de la Dumnezeu, pe care El o va împlini astăzi pentru noi. În veci n-o să-i mai vedeți pe egipteni așa cum i-ați văzut astăzi. [14] Domnul va lupta pentru voi. Iar acum, tăceți!"

[15] Domnul a zis către Moise: „De ce strigi către Mine? Vorbește fiilor lui Israel să ridice tabăra, [16] iar tu ridică toiagul și întinde-ți mâna asupra mării și se va despica. Fiii lui Israel să intre pe uscat în mijlocul mării. [17] Iată, eu voi împietri inima lui Faraon și a tuturor egiptenilor și ei vor intra în urma voastră și voi fi slăvit prin Faraon și prin toată oștirea lui, și prin carele, și prin caii lui. [18] Și toți egiptenii vor cunoaște că Eu sunt Domnul slăvit prin Faraon, și prin oștirea, și prin caii lui. [19] Atunci s-a ridicat îngerul lui Dumnezeu, care mergea înaintea taberei fiilor lui Israel, și s-a mutat în urma lor. S-a ridicat și stâlpul de nor din fața lor și a stat în spatele lor. [20] Și a mers între tabăra egiptenilor și tabăra lui Israel, s-a pus la mijloc și s-a oprit acolo. S-a făcut întuneric și beznă, și noaptea s-a dus, dar nu s-au amestecat unii cu alții toată noaptea. [21] Moise a întins mâna asupra mării și Domnul a adus asupra mării, toată noaptea, vânt tare dinspre miazăzi și a făcut prin mare uscat și a despărțit apa. [22] Și fiii lui Israel au intrat în mijlocul mării pe uscat și apa le era zid la dreapta și zid la stânga. [23] Iar egiptenii

---

14,13 Explicitarea „mântuirea de la Dumnezeu, pe care El o va împlini", față de TM, „mântuirea lui YHWH pe care o va face pentru voi", are o valoare generalizatoare și doctrinală, proprie LXX.

14,15 Moise, care tocmai vorbise cu poporul, este admonestat – „De ce strigi către Mine?" –, loc ce a creat dificultăți de interpretare. S-a presupus un dialog tăcut, mental, între Moise și Dumnezeu; în timp ce încuraja poporul, Moise era sub efectul unei inspirații profetice. Origen consideră această stare drept „rugăciunea sufletului" (*Hom. Ex.* 5,4; *Hom. Num.* 10,3). Aceeași temă se regăsește la Grigore al Nyssei (*VM* 1,29) și la Augustin (*QE* 52).

14,19 Îngerul călăuzitor din nor prefigurează pentru creștini harul Duhului Sfânt (*VM* 2,119-121).

14,20 „S-a făcut întuneric și beznă, și noaptea s-a dus." TM are „și norul [era] întuneric și lumina noaptea". Targumul (și unii traducători moderni) interpretează „norul era întuneric [pentru egipteni] și lumina noaptea [pentru evrei]". *Cf.* și Înț. 18. Symmachos traduce „Noaptea era întunecoasă de o parte și luminoasă de altă parte". Expresia grecească pe care am echivalat-o cu „noaptea s-a dus" poate însemna că noaptea a trecut ori că a dispărut.

îi urmăreau. Şi au intrat după ei prin mijlocul mării cu toţi caii lui Faraon, cu carele şi căpeteniile lor. [24] Iar la straja dimineţii, Domnul a privit din stâlpul de foc şi de nor asupra taberei egiptenilor şi a zguduit tabăra egiptenilor. [25] Şi le-a legat osiile carelor lor şi le mânau cu greu. Şi egiptenii au zis: „Să fugim de la faţa lui Israel, căci Domnul se luptă cu egiptenii pentru ei." [26] Domnul a zis către Moise: „Întinde mâna spre mare, ca să se aşeze la loc apele şi să-i înghită pe egipteni, cu care şi căpetenii." [27] Spre ziuă, Moise a întins mâna asupra mării şi apele s-au aşezat la loc; şi egiptenii fugeau [pe] sub talazul apei şi Domnul i-a aruncat pe egipteni în mijlocul mării. [28] Şi apa s-a întors şi a acoperit carele, şi călăreţii, şi toată oştirea lui Faraon care intrase după ei în mare. N-a scăpat nici unul dintre ei. [29] Iar fiii lui Israel mergeau pe uscat prin mijlocul mării, iar apa le stătea zid la dreapta şi zid la stânga. [30] În ziua aceea, Domnul l-a izbăvit pe Israel din mâinile egiptenilor şi Israel i-a văzut pe egipteni morţi la marginea mării. [31] Iar Israel a văzut mâna cea mare: câte le-a făcut Domnul egiptenilor. Şi poporul s-a temut de Domnul şi au crezut în Domnul şi în Moise, slujitorul lui.

15 [1] Atunci Moise şi fiii lui Israel au cântat această cântare lui Dumnezeu, zicând:

14,28 Înecarea egiptenilor simbolizează şi mânia care-l apucă pe diavol la vederea celor care au scăpat de păcat prin apele înnoitoare ale botezului (*cf.* Grigore al Nyssei, *Lum.*, *GNO* IX, p. 233).

14,29 Orice om este pus în situaţia de a alege între condiţia de fiu al lui Israel şi aceea de egiptean, între răscumpărarea prin Iisus Hristos şi scufundarea în păcate (Origen, *Hom. Ex.* 6,14).

14,30 Pentru Origen, egiptenii morţi de pe maluri sunt duhurile rele biruite, gândurile trupeşti nimicite (*Hom. Ex.* 5,5).

14,31 Origen vede în acest verset legătura dintre „credinţă şi lege, dintre Evanghelie şi Vechiul Testament" în lumina celor spuse în Rom. 1,17 (*Com. Rom.* 1,13; 858 C).

15,1-19 Cântarea lui Moise ocupă un loc important în liturgica creştină. După Philon, Moise reprezintă intelectul, mintea desăvârşită, iar sora sa, Mariam, simţurile curăţite. Faraon şi egiptenii reprezintă orgoliul, impietatea, patimile, nesupunerea cărnii. Fiecare verset a fost explicat în tradiţia patristică cu referire la harul lui Hristos care, prin botez, dăruieşte mântuirea. Astfel, marea este „roşie" de sângele lui Hristos vărsat pe cruce, iar locul de odihnă este Biserica (Hesychios al Ierusalimului).

15,1 Cântarea proslăveşte victoria lui Dumnezeu şi biciuieşte înfrângerea cohortelor dobitoceşti ale patimilor care „nechează de mândrie" (Philon, *Agr.* 80-82). ♦ „Călăreţ", *litt.* „omul suit pe cal". Philon deosebeşte între „călăreţ", ἱππεύς, cel care îşi stăpâneşte

„Să cântăm Domnului, căci El cu slavă s-a preaslăvit;
a aruncat în mare cal şi călăreţ.
[2] Ajutor şi scăpare El mi-a fost spre mântuire.
Acesta este Dumnezeul meu şi-L voi slăvi,
Dumnezeul tatălui meu, şi-L voi înălţa.
[3] Domnul care zdrobeşte războaiele,
Domnul este numele Lui.
[4] El a aruncat în mare carele şi oştirea lui Faraon,
pe căpeteniile alese ale călărimii
le-a aruncat în Marea Roşie.
[5] Cu marea i-a acoperit,
s-au afundat în adânc ca nişte pietre.
[6] Dreapta Ta, Doamne, s-a preaslăvit întru putere;
mâna Ta cea dreaptă, Doamne, i-a strivit pe duşmani.
[7] Şi cu mulţimea slavei Tale i-ai zdrobit pe potrivnici;
ai trimis mânia Ta şi i-a mistuit ca pe o trestie.
[8] Şi prin suflarea mâniei Tale apele s-au despărţit;
ca un zid s-au închegat apele,
s-au închegat valurile în mijlocul mării.
[9] Zicea vrăjmaşul: «Am să-i urmăresc şi-am să-i prind,
am să împart prada şi-am să-mi îndestulez sufletul,
cu sabia mea voi nimici, cu mâna mea voi domni.»
[10] Ai trimis suflarea Ta şi i-a acoperit marea;
s-au afundat ca plumbul în noianul de ape.
[11] Cine-Ţi este asemenea între zei, Doamne?

---

calul (patimii), şi „omul suit pe cal", ἀναβάτης, care îl desemnează pe călăreţul purtat de dobitoc fără să-l poată controla (*Leg.* II,103). Pentru Origen, calul îl reprezintă pe prigonitorul „călărit" de demon (*Hom. Ex.* 6,2).

15,2 „Ajutor şi scăpare": TM are „puterea şi cântarea mea [este] YHWH".

15,3 „care zdrobeşte războaiele": TM are „om războinic". Aceeaşi expresie ebr. e redată literalmente în LXX când este vorba de oameni (Iis. Nav. 17,1; Jd. 20,17). LXX, cu înclinaţie mesianică, respinge ideea unui Dumnezeu războinic (*cf.* Le Déaut, R., p. 177).

15,5 „Pietrele" simbolizează povara păcatului, fapt care confirmă comparaţia cu plumbul din v. 10 (Origen, *Hom. Ex.* 6,4).

15,7 LXX stabileşte un paralelism între „Ai trimis mânia Ta" şi v. 10: „Ai trimis suflarea Ta", cu acelaşi verb, ἀποστέλλω, faţă de TM: „ai suflat vânt".

15,11 „preaslăvit întru sfinţi": TM are „slăvit în sfinţenie". LXX creează un paralelism cu „între zei" din versetul precedent.

Cine este ca Tine preaslăvit între sfinți,
minunat întru slavă, Care faci minuni?
12 Ți-ai întins dreapta și pământul i-a înghițit.
13 Ai călăuzit cu dreptatea Ta acest popor al Tău, pe care l-ai răscumpărat,
l-ai chemat cu puterea Ta la odihna Ta cea sfântă.
14 Auzit-au neamurile și s-au mâniat,
dureri i-a cuprins pe cei ce locuiesc în țara Filistim.
15 Atunci s-au tulburat căpeteniile Edomului,
și pe mai-marii moabiților i-a cuprins spaima,
s-au topit toți locuitorii Canaanului.
16 Să cadă peste ei frică și cutremur,
să-i încremenească măreția brațului Tău,
până va trece poporul Tău, Doamne,
până va trece acest popor al Tău, pe care l-ai dobândit!
17 Călăuzindu-i, sădește-i în muntele moștenirii Tale,
în lăcașul Tău cel gătit, pe care l-ai lucrat, Doamne,
lăcașul Tău cel sfânt, Doamne, pe care l-au gătit mâinile Tale.
18 Domnul împărățește în veac și peste veac, de-a pururi."
19 Căci au intrat în mare caii lui Faraon cu care și căpetenii și Domnul a adus peste ei apele mării, iar fiii lui Israel au trecut pe uscat prin mijlocul mării.
20 Mariam proorocița, sora lui Aaron, a luat timpanul în mână și toate femeile au ieșit după ea cu timpane și hore.

15,13 Echivalarea ebr. *ḥesedh*, „bunăvoință, îndurare", cu gr. δικαιοσύνη, „dreptate", este excepțională și se întâlnește numai în Gen. și Ex. ♦ „l-ai chemat cu puterea Ta la odihna Ta cea sfântă": verbul παρακαλῶ, „a chema, a mângâia", a permis aluzia la Duhul Sfânt Mângâietor, παράκλητος (Origen, *Hom. Ex.* 6,7).

15,14 „s-au mâniat": TM are „s-au cutremurat".

15,17 „lăcașul Tău cel gătit": TM are „un loc pentru locuirea Ta". Corespondența între gr. ἕτοιμος și ebr. *mākhōn*, „loc stabilit", se repetă în astfel de contexte și dă stereotipul „lăcaș (pre)gătit" pentru a desemna templul.

15,20 Mariam este o dovadă că la Dumnezeu desăvârșirea este rezervată deopotrivă femeilor și bărbaților (Clement, *Strom.* IV,19,119). Origen o enumeră printre proorocițele VT, alături de Debora (Jd. 4,4) și Olda (4Rg. 22,14). ♦ Timpanul sau tamburina, tradus în edițiile vechi cu „tâmpină" (de aici „a în-tâmpina", adică „a primi pe cineva cu surle și tobe" în semn de cinstire sau semn de război, „s-au tâmpinat oștirile..."), reprezintă pentru Părinți asceza, un simbol al trupului, a cărui curățire de patimi face această haină de piele aptă de a da slavă lui Dumnezeu, după îndemnul sufletului.

[21] Şi Mariam a început, zicând:
„Să-I cântăm Domnului, căci El cu slavă s-a preaslăvit;
cal şi călăreţ i-a aruncat în mare."
[22] Moise i-a luat pe fiii lui Israel de la Marea Roşie şi i-a călăuzit în pustiul Sur. Au mers trei zile prin pustiu şi n-au găsit apă să bea. [23] Au ajuns la Mera şi n-au putut să bea din Mera, căci era amară: de aceea i-au pus locului aceluia numele „Amara". [24] Şi poporul a murmurat împotriva lui Moise, zicând: „Ce să bem?" [25] Iar Moise a strigat către Domnul şi Domnul i-a arătat un lemn pe care [Moise] l-a aruncat în apă şi apa s-a îndulcit. Acolo i-a pus [poporului] îndreptări şi judecăţi; acolo l-a pus la încercare. [26] Şi a zis: „Dacă ai să asculţi cu luare aminte glasul Domnului Dumnezeului tău şi ai să faci cele plăcute înaintea Lui; dacă ai să iei seama şi ai să pleci urechea la poruncile Lui şi ai să păzeşti toate îndreptările Lui, n-am să aduc asupra ta bolile pe care le-am adus asupra egiptenilor. Eu sunt Domnul care te vindecă."
[27] Şi au ajuns la Ailim, iar acolo erau douăsprezece izvoare de apă şi şaptezeci de palmieri. Acolo, lângă ape, şi-au făcut tabără.

15,22-18,27 *Drumul prin pustiu.* Primele fapte minunate ale Domnului, care îşi hrăneşte poporul, îi dă apă de băut şi biruinţă asupra duşmanilor. Experienţa madianiţilor îl ajută pe Moise să-şi organizeze poporul.

15,22-26 După Philon, apele amare şi îndulcirea lor reprezintă darul Legii făcut poporului de către Dumnezeu, iar minunea este menită să convingă că legile nu sunt o invenţie omenească, ci Cuvântul lui Dumnezeu (*Decal.* 15). ♦ Targumul, Midraşul şi Pseudo-Philon pun în legătură, în mod mai complex, apa de la Mera cu Legea şi lemnul care a îndulcit apele cu Pomul Vieţii. Tot după Philon, această încercare a amărăciunii ţine de întoarcerea dinspre Egipt către Canaan, adică de la atracţiile plăcerilor trupeşti, de la iubirea de confort şi ura pentru muncă, reprezentate de egipteni, spre iubirea de Dumnezeu şi de efortul aseetic pe care aceasta îl implică. Lemnul care a îndulcit amărăciunea ascezei este nădejdea nemuririi (*Migr.* 36). Părinţii înţeleg prin lemn şi apele amare crucea şi botezul (Iustin, *Dial.* 86,1 şi Grigore al Nyssei, *Bapt.*).

15,23 Spre deosebire de greacă, în limba română ebr. *mārāh*, „amar", poate fi redat prin „Amara" sau „Amărăciune", păstrându-se jocul de cuvinte.

15,25 Poruncile lui Dumnezeu sunt izvor al vieţii prin crucea lui Hristos, adică apele amare ale Legii, ale poruncilor, sunt îndulcite de lemnul crucii prin care se descoperă şi se înnoieşte sensul lor (Origen, *Hom. Ex.* 7,2). ♦ Bolile din versetul 26 reprezintă, în înţeles alegoric, înrobirea faţă de lume şi faţă de plăceri.

15,27 La Philon, cele douăsprezece izvoare corespund celor douăsprezece triburi, iar cei şaptezeci de palmieri, numărului de căpetenii (*Mos.* I,188-190). În tradiţia patristică se face asocierea cu cei doisprezece apostoli (Irineu, *Dem.* 46) şi cu cei şaptezeci de

16 [1] În ziua a cincisprezecea a lunii a doua de când au plecat din ţara Egiptului, s-au ridicat din Ailim şi toată adunarea fiilor lui Israel a plecat în pustiul Sin, care este între Ailim şi Sinai. [2] Toată adunarea fiilor lui Israel a prins a murmura împotriva lui Moise şi a lui Aaron. [3] Şi fiii lui Israel au zis către ei: „Mai bine muream loviţi de Domnul în Egipt, când şedeam lângă oalele cu carne şi mâncam pâine pe săturate, decât să ne scoateţi în pustiu, ca să moară de foame toată această adunare." [4] Domnul a zis către Moise: „Iată, Eu am să fac să plouă peste voi pâine din cer. Poporul să iasă şi să adune zilnic [numai] pentru acea zi, ca să-i pun la încercare, dacă vor merge în legea Mea sau nu. [5] Şi va fi aşa: în ziua a şasea, când vor pregăti ce au adunat, pentru ziua aceea va fi îndoit decât ar fi să adune [de obicei] în fiecare zi." [6] Şi Moise şi Aaron au zis către toată adunarea fiilor lui Israel: „În seara aceasta veţi cunoaşte că Domnul v-a scos din ţara Egiptului. [7] Şi dimineaţă veţi vedea slava Domnului, fiindcă Dumnezeu a auzit murmurul vostru [împotriva] Lui. Iar noi ce suntem, ca să murmuraţi împotriva noastră?" [8] Şi a zis Moise: „Către seară Domnul o să vă dea să mâncaţi carne şi dimineaţă pâine, pe săturate, fiindcă a auzit Domnul murmurul vostru, cu care aţi cârtit împotriva noastră. Iar noi, cine suntem noi? Nu împotriva noastră este murmurul vostru, ci împotriva lui Dumnezeu." [9] Moise a zis către Aaron: „Spune întregii adunări a fiilor lui Israel: «Apropiaţi-vă înaintea lui Dumnezeu, căci a auzit murmurul vostru.»" [10] Pe când Aaron vorbea întregii adunări a fiilor lui Israel, şi-au întors [privirea] spre pustiu şi, iată, slava Domnului s-a arătat în nor. [11] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [12] „Am auzit murmurul fiilor lui Israel; vorbeşte-le şi spune-le: «O să

---

ucenici (Origen, *Hom. Ex.* 7,3; Grigore al Nyssei, *VM* 2,133-134; Chiril al Alexandriei, *Glaph. Ex.* II).

16,1-2 Pentru Părinţi (mai ales Clement, *ET* 13,2; Origen, *Hom. Ex.* 7,4), lectura pe care In. 6,51 o face acestui pasaj este determinantă. Ei disting între primul Paşte, al evreilor, şi al doilea Paşte, care este Hristos (*cf.* 1Cor. 5,7).

16,4 „am să fac să plouă": verbul grec clasic ὕω apare doar aici şi la 9,18 (referitor la grindină). ♦ Hrana, necesară sufletului în fiecare zi, este dată de cuvintele lui Dumnezeu. Se poate citi în legătură cu rugăciunea domnească: „Pâinea noastră cea de toate zilele, dă-ne-o nouă astăzi." Origen (*Hom. Ex.* 7,8): pâinile sunt cărţile Legii şi Profeţii cu care Domnul, în dimineaţa de după Înviere, ne-a săturat. Tradiţia patristică interpretează acest verset în relaţie cu Ps. 77,25; 104,40; Jd.16,20 şi, mai ales, cu In. 6,32-33.35.48-51.58 (Iustin, *Dial.* 131,3; Theodoret, *QE* 29).

16,12 „diseară" – TM are: „între cele două seri", *cf.* Ex. 12,6. În limba greacă formularea este calchiată după Gen. 8,11. Traducătorii au adoptat soluţii încă şi mai simple în

mâncați diseară carne și dimineață o să vă săturați cu pâine și o să cunoașteți că Eu [sunt] Domnul Dumnezeul vostru.»" [13] S-a făcut seară și s-au ridicat prepelițe și au acoperit tabăra; iar dimineața, când a încetat să cadă roua în jurul taberei, [14] iată, pe fața pustiului, ceva mărunt precum coriandrul, alb ca o chiciură pe pământ. [15] Văzând acest lucru fiii lui Israel au zis unul către altul: „Ce-o fi asta?" Nu știau ce este. Moise le-a zis: „Aceasta este pâinea pe care Domnul v-a dat-o spre mâncare. [16] Iată ce a rânduit Domnul: «Adunați din această [pâine] fiecare cât îi trebuie; un *gomor* pentru fiecare om, după numărul sufletelor voastre, fiecare pentru soții lui din cort.»" [17] Fiii lui Israel au făcut așa; au adunat unul mai mult și altul mai puțin. [18] Măsurând cu *gomorul*, celui ce [adunase] mai mult nu-i prisosea, iar celui ce [adunase] mai puțin nu-i lipsea. Fiecare aduna cât îi trebuia. [19] Moise a zis către ei: „Nimeni să nu păstreze pentru a doua zi." [20] Dar ei n-au ascultat de Moise, ci unii au păstrat-o până a doua zi și a făcut viermi și s-a împuțit. Atunci Moise s-a supărat pe ei. [21] Au adunat în fiecare dimineață, fiecare ce i se cuvenea. Când soarele începea să dogorească, [ce rămânea pe câmp] se topea. [22] Și a fost așa: în ziua a șasea au adunat îndoit de cât le trebuia, doi *gomori* de fiecare. Toate căpeteniile adunării au venit

---

Ex. 29,39-41. ♦ După Origen, o explicație literală nu poate răspunde la întrebarea: „De ce, pe de o parte, carnea fără pâine și, pe de alta, pâinea fără carne?" Doar întruparea lui Hristos luminează enigma. Carnea sau trupul sunt întruparea Cuvântului în seara lumii, spre apus (In. 14; Gal. 4,4; 1Ptr. 1,20). Se mănâncă trupul Său seara, căci El a îndurat patimile seara, dar lumina Sa, care înnoiește lumea, a venit dimineața, cu Învierea (*Hom. Gen.* 10,3).

16,14 Evreii au fost hrăniți cu mană până la intrarea în țara făgăduită (Iis. Nav. 15,12). S-au făcut tot felul de speculații asupra manei. În Sinai, de pildă, există anumite insecte care în timpul lunii iunie depun miere extraflorală pe ramurile de tamarisc. Bobițele respective cad noaptea de pe ramuri, pe pământ. Dar consistența lor nu acoperă integral descrierea manei din Exod.

16,15 „Ce-o fi asta?" Traducerea greacă nu poate reda sonoritatea întrebării ebr. *mān hū'*, care servește de „etimologie" manei (v. 31).

16,16 „gomor" traduce ebr. *'omer*: un „gomor" înseamnă aproximativ doi litri.

16,21 Πρωὶ πρωί, echivalentul unei formulări ebraice cu valoare distributivă, familiară în *koiné*. Se traduce „în fiecare dimineață", *litt.* „dimineață de dimineață". Origen întreabă: „Dacă mana este cuvântul lui Dumnezeu, cum poate face viermi?" Răspunde comentând versetul din In. 15,22: „Dacă cineva păcătuiește după ce a primit cuvântul lui Dumnezeu, acest păcat este un vierme care îi roade măruntaiele" (*Hom. Ex.* 7,6).

16,22 „cât le trebuia" traduce aici ebr. *leḥem*, care, de la sensul de bază, „pâine", ajunge să însemne și „tot ce se mănâncă".

la Moise şi i-au dat de veste. [23] Moise le-a zis: „Acesta este cuvântul pe care L-a grăit Domnul: «Mâine este sabat, odihnă sfântă închinată Domnului; ce va fi să coaceţi, coaceţi, ce va fi să fierbeţi, fierbeţi şi tot ce prisoseşte puneţi deoparte pentru a doua zi.»" [24] Au păstrat până a doua zi cum le poruncise Moise şi nu s-a împuţit, nici n-a făcut viermi. [25] Moise a zis: „Mâncaţi astăzi, căci este ziua de sabat a Domnului şi nu se va găsi [nimic] pe câmp. [26] Şase zile să adunaţi, în ziua a şaptea este sabatul şi nu va fi nimic [pe câmp] în această zi." [27] Şi a fost aşa: în ziua a şaptea au ieşit unii din popor să adune şi n-au mai găsit. [28] Şi Domnul a zis către Moise: „Până când n-o să vreţi să ascultaţi de poruncile Mele şi de legea Mea? [29] Vedeţi, Domnul v-a dăruit această zi, sabatul, de aceea El Însuşi v-a dat în ziua a şasea pâine pentru două zile. Rămâneţi fiecare în casele voastre şi nimeni să nu iasă din locuinţa în care se află în ziua a şaptea." [30] Şi poporul a făcut sabatul în ziua a şaptea. [31] Fiii lui Israel au numit-o *mană*. Era ca bobul de coriandru, albă, iar la gust ca turta cu miere. [32] Şi Moise a zis: „Iată ce porunceşte Domnul: «Umpleţi un *gomor* cu mană şi-l puneţi deoparte pentru urmaşii voştri, ca să vadă pâinea pe care aţi mâncat-o în pustiu, atunci când Domnul v-a scos din ţara Egiptului.»" [33] Şi Moise a zis către Aaron: „Ia un vas de aur, pune în el un *gomor* plin cu mană spre păstrare, înaintea Domnului, pentru urmaşii voştri." [34] Aaron a pus deoparte [mană] în faţa [tablelor] mărturiei spre păstrare, precum Domnul i-a poruncit lui Moise. [35] Fiii lui Israel au mâncat mană patruzeci de ani, până când au ajuns în pământ locuit. Au mâncat mană până când au ajuns în părţile Feniciei. [36] *Gomorul* era a zecea [parte] din trei măsuri.

17 [1] Şi toată adunarea fiilor lui Israel a plecat din pustia Sin şi au mers din tabără în tabără, după cuvântul Domnului, şi s-au oprit la Raphidin. Acolo nu era apă, ca să bea poporul. [2] Şi poporul îl înfrunta pe Moise, zicând: „Dă-ne apă să bem." Şi Moise le-a zis: „De ce mă ocărâţi şi de ce-L ispitiţi pe Domnul?" [3] Acolo poporul a însetat de apă şi poporul a murmurat zicând lui Moise: „De ce ne-ai scos din Egipt? Vrei să ne omori cu setea, pe noi, pe copiii noştri şi vitele noastre?" [4] Şi Moise a strigat către Domnul, zicând: „Ce să fac cu acest popor? Încă puţin şi o să mă ucidă cu pietre."

16,34 Anticiparea „mărturiei" pe care Moise o va primi ulterior.

17,4 Origen ilustrează cuvintele lui Iisus din Mt. 13,57: „Nu este prooroc disprețuit decât în patria lui şi în casa lui", prin exemplul profeţilor persecutaţi şi, mai ales, prin reproşurile aduse aici lui Moise (*Com. Mt.* 10,18).

[5] Domnul a zis către Moise: „Treci dinaintea acestui popor, ia cu tine câțiva bătrâni din popor, ia în mână și toiagul cu care ai lovit râul și mergi mai departe. [6] Acolo, pe stânca din Horeb, Eu voi sta înaintea ta. Tu ai să lovești stânca, va ieși apă și poporul Meu va bea." Moise a făcut întocmai înaintea fiilor lui Israel. [7] Și i-a dat locului aceluia numele de „Încercare" și „Ocară" din pricina ocării [aduse lui Moise] de fiii lui Israel și a punerii la încercare a Domnului, când au zis: „Oare Domnul este între noi sau nu?"

[8] Atunci Amalek a venit și a făcut război cu Israel, la Raphidin; [9] și Moise i-a zis lui Iisus: „Alege-ți câțiva bărbați zdraveni și ieși mâine la luptă cu Amalek. Iată, eu voi sta pe culmea dealului cu toiagul lui Dumnezeu în mână." [10] Și Iisus a făcut precum i-a zis Moise; s-a rânduit de luptă împotriva lui Amalek. Moise, Aaron și Or au urcat pe vârful dealului. [11] Și a fost așa: de câte ori Moise ridica mâinile, Israel biruia. Și de câte ori cobora mâinile, biruia Amalek. [12] Și s-au îngreuiat mâinile lui Moise, iar ei au luat o piatră și au pus-o sub el. [Moise] s-a așezat pe ea, iar Aaron și Or îi sprijineau mâinile unul de o parte și altul de cealaltă. Mâinile lui Moise au

---

17,6 „Eu voi sta înaintea ta": expresia πρὸ τοῦ σε, „înaintea ta", implică și o relație de anterioritate temporală pe lângă relația spațială din TM. Astfel, Philon poate afirma simultan că Dumnezeu este anterior întregii creații și că este atotprezent (*Leg.* III,4). Pentru a respinge o interpretare ariană, Ambrozie aplică versetul la Dumnezeu-Cuvântul, afirmându-I ubicuitatea și echivalând cele spuse aici despre Dumnezeu cu cele spuse despre Cuvântul în In. 1,48; 14,23 (*Post.* I,8,32).

17,7 „Încercare" și „Ocară": LXX traduce cuvintele care apar ca toponime în TM, *Massāh* și *Merībhāh*.

17,8-16 *Biruința asupra lui Amalek.* Această bătălie împotriva unui popor al deșertului ilustrează, în tradiția iudaică, puterea rugăciunii; în tradiția creștină se adaugă puterea crucii. ♦ „Amalek": nepotul lui Esau (*cf.* Gen. 36,12). Israeliții i-au întâlnit pe amaleciți aici, în pustiul Sinai.

17,9 „Iisus" (Ἰησοῦς) este forma greacă a numelui lui Ieshua (Iosua). Vom păstra peste tot forma „Iisus".

17,10 Origen remarcă apariția numelui Mântuitorului (Iisus) care este singur în stare să-și aleagă bărbați destoinici și să-l înfrângă pe Amalek, „cel tare" din Mt. 12,29 (*Hom. Ex.* 11,3).

17,11 Philon propune ca etimologie pentru „Amalek" „poporul care linge" sau „înhață" (*Leg.* III,186), simbolizând patimile care „devorează sufletul și-l mistuie în întregime".

17,12 Philon acordă diverse valori simbolice susținerii brațelor lui Moise: de pildă, Aaron (cuvântul) și Or (lumina) reprezintă sprijinul oferit de cele două puteri indispensabile înțeleptului (*Leg.* III,45). După Origen (*Hom. 1Reg.* 1,9) și *Epistola lui Barnaba*, acest verset prefigurează întinderea brațelor lui Hristos pe cruce, între cei doi tâlhari.

rămas tari până la apusul soarelui. [13] Şi Iisus l-a pus pe fugă pe Amalek cu tot poporul său, omorându-i cu sabia. [14] Domnul a zis către Moise: „Scrie acestea într-o carte spre aducere aminte şi spune-i lui Iisus: «Voi şterge cu totul pomenirea lui Amalek de sub cer.»" [15] Atunci Moise a zidit Domnului un altar cu numele: „Domnul este scăparea mea." [16] Căci cu [mână] ascunsă se războieşte Domnul cu Amalek din neam în neam.

18 [1] Iothor, preotul din Madiam, socrul lui Moise, a auzit despre toate câte le-a făcut Domnul pentru poporul Său Israel, anume că l-a scos Domnul pe Israel din Egipt. [2] Iothor, socrul lui Moise, a luat-o pe Sepphora, femeia lui Moise, după ce [acesta] a lăsat-o, [3] şi pe cei doi fii ai lui: unul cu numele Gersam, [pe care l-a tâlcuit Moise] zicând: „Pribeag am fost în pământ străin", [4] şi celălalt cu numele Eliezer, [pe care l-a tâlcuit Moise] zicând: „Dumnezeul tatălui meu mi-a fost ajutor şi m-a scos din mâna lui Faraon." [5] Şi Iothor, socrul lui Moise, a venit cu fiii şi cu femeia la Moise în pustiu, acolo unde îşi făcuse tabăra, pe muntele lui Dumnezeu. [6] I s-a dat de ştire lui Moise: „Iată socrul tău Iothor a venit la tine împreună cu femeia şi cu cei doi fii ai tăi." [7] Moise a ieşit în întâmpinarea socrului său şi s-a închinat înaintea lui, s-au îmbrăţişat şi s-au sărutat. Apoi au intrat în cort. [8] Şi i-a povestit Moise socrului său toate câte i le-a făcut Domnul lui Faraon şi

---

17,13 Pentru Origen, biruinţa asupra amaleciţilor constituie o nouă etapă în ascensiunea sufletului călăuzit de Fiul şi de Sfântul Duh (*Hom. Num.* 27,5).

17,14 Prima ocurenţă a lui μνημόσυνον, „pomenire", corespunde ebr. *zikkārōn*; a doua interpretează substantivul din aceeaşi rădăcină, *zēkher*, ca referindu-se la o pomenire scrisă ce urmează a fi ştearsă. Dublarea intensivă a expresiei este un calc după ebraică (*litt.* „a şterge cu ştergere"). ♦ Pentru Iustin, porunca de a scrie cele întâmplate se referă la vestirea biruinţei lui Hristos cel răstignit asupra demonilor (*Dial.* 131,4-5).

17,16 LXX, traducând κρυφαία („[mână] ascunsă"), presupune vocalizarea *kesuyāh* (<rad. *kāsāh*: „a ascunde") în loc de *kēs yāh*. *Kēs* este neatestat în rest. Vulgata îl interpretează ca pe o apocopă a lui *kissē'*, „tron", traducând *manus solii Domini*. Anumiţi corectori ai TM au înlocuit *kēs yāh* cu *nēs yāh*, „stindardul lui YHWH". Origen, după o cercetare amănunţită asupra temei poporului lui Amalek, îl asimilează pe acesta puterilor întunericului conduse de diavol (*Hom. Num.* 19). Iustin referă „mâna ascunsă" la Fiul lui Dumnezeu sau la Duhul lui Hristos (*Dial.* 49,7-8). Irineu aplică această sintagmă pruncului Iisus, recunoscut de către magi ca fiind Hristosul deja biruitor (*Adv. haer.* III,16,4).

18,3-4 Greaca nu poate transpune jocul de cuvinte între numele fiilor lui Moise şi ebr. *gēr şām*, „imigrant/străin în trecere acolo", respectiv *'Elī 'ezrī*, „Dumnezeul meu ajutorul meu".

egiptenilor pentru Israel, toate necazurile care li s-au întâmplat pe drum şi cum i-a izbăvit Domnul din mâna lui Faraon şi a egiptenilor. [9] Iothor a tresăltat [de bucurie] pentru tot binele pe care li l-a făcut Domnul, fiindcă i-a izbăvit din mâinile egiptenilor şi din mâna lui Faraon. [10] Şi Iothor a zis: „Binecuvântat fie Domnul, pentru că l-a izbăvit pe poporul Lui din mâinile egiptenilor şi din mâna lui Faraon. [11] Acum am cunoscut că mare este Domnul, mai presus de toţi zeii, pentru că i-a smerit." [12] Şi Iothor, socrul lui Moise, a adus arderi de tot şi jertfe lui Dumnezeu. Aaron şi toţi bătrânii lui Israel au venit să mănânce pâine înaintea lui Dumnezeu împreună cu socrul lui Moise.

[13] Şi a fost aşa: a doua zi Moise s-a aşezat să judece poporul, şi tot poporul stătea înaintea lui Moise de dimineaţa până seara. [14] Văzând Iothor ce făcea cu poporul, i-a zis: „Ce faci cu acest popor? De ce stai singur la judecată şi tot poporul stă în picioare dinaintea ta, de dimineaţa până seara?" [15] Şi Moise îi zice socrului său: „Poporul vine la mine să afle judecată de la Dumnezeu. [16] Atunci când se iveşte între ei vreo pricină, vin la mine, eu îi judec şi le arăt poruncile lui Dumnezeu şi legea Lui." [17] Socrul lui Moise a zis către el: „Ce faci nu faci bine. [18] Grabnic vei pieri, neputând răbda nici tu, nici poporul care se află cu tine. Este lucru greu pentru tine şi nu poţi să-l faci singur. [19] Aşadar, ascultă-mă acum: am să-ţi dau un sfat şi Dumnezeu va fi cu tine. Fii pentru popor ca [trimis] de la Dumnezeu şi cuvintele lor să le duci la Dumnezeu. [20] Să dai mărturie [înaintea lor] despre poruncile lui Dumnezeu şi legea Lui şi să le arăţi căile de urmat şi faptele de împlinit. [21] Alege-ţi din tot poporul bărbaţi destoinici şi temători de Dumnezeu, bărbaţi drepţi, care urăsc trufia, şi pune-i căpetenii peste o mie, peste o sută, peste cincizeci şi peste zece. [22] Ei să judece poporul în orice clipă. Pricinile grele să le aducă înaintea ta, iar pe cele mai mărunte să le judece ei înşişi.

18,12 Iothor are o interpretare defavorabilă la Philon: „orgoliu, exces" (*Ebr.* 36; *Mutat.* 103). Doar cu numele de Raguel: „păstorirea lui Dumnezeu", el devine membru al turmei dumnezeieşti (*Mut.* 105). Chiril al Alexandriei vede în el prefigurarea convertirii neamurilor la credinţa adevărată, tot datorită celui de-al doilea nume, prin care se arată autoritatea Păstorului prin excelenţă, Hristos (*Glaph. Ex.* I).

18,19 Lumina poate veni şi de la cei netăiaţi împrejur (*cf.* Origen, *Hom. Ex.* 11,6). Augustin semnalează că Moise poate recunoaşte originea divină a unui gând bun, inspirat, şi vede în Iothor tipul legii naturale (*Quaest. in Hept.* II,67).

18,21 „trufie", ὑπερηφανεία, redă parţial ebr. *beţa'*, care înseamnă „câştig ilicit", mai exact redat de grecescul πλεονεξία, „exces, lăcomie". În alte locuri, cum ar fi Jd. 5,19, Philon traduce termenul de mai sus cu ἀλαζονεία, „laudă de sine, trufie".

Aşa te vor ajuta şi te vei uşura. [23] Dacă faci acest lucru, Dumnezeu te va întări şi vei putea răbda, iar tot poporul acesta va ajunge cu pace la locul său." [24] Moise a ascultat cuvântul socrului său şi a făcut precum i-a zis. [25] Şi Moise şi-a ales bărbaţi destoinici din tot poporul lui Israel şi i-a pus căpetenii peste o mie, peste o sută, peste cincizeci şi peste zece. [26] Şi judecau poporul în orice clipă. Toate pricinile mai grele le aduceau la Moise, iar pe cele mai uşoare le judecau singuri. [27] Apoi Moise l-a lăsat pe socrul său să plece, şi el a plecat în ţara lui.

19 [1] Chiar în ziua în care [s-au împlinit] trei luni de la ieşirea fiilor lui Israel din pământul Egiptului, ei au ajuns în pustiul Sinai. [2] Au plecat de la Raphidin şi au ajuns în pustiul Sinai; şi Israel a făcut tabără acolo, în faţa muntelui. [3] Şi Moise s-a suit pe muntele lui Dumnezeu; şi Dumnezeu l-a chemat din munte, zicând: „Aşa să-i vorbeşti casei lui Iacob şi să vesteşti fiilor lui Israel: [4] «Voi înşivă aţi văzut câte le-am făcut egiptenilor, iar pe voi v-am luat ca pe aripi de vultur şi v-am adus la Mine. [5] Şi acum, dacă veţi asculta de glasul Meu şi veţi păzi legământul Meu, Îmi veţi fi popor scump între toate neamurile, căci al Meu este tot pământul; [6] iar voi îmi veţi

---

19-24 *Legământul de la Sinai.* Pentru a sugera comuniunea la care îi cheamă pe oameni, Dumnezeu recurge la analogia tratatelor de vasalitate; încheierea acestora se desfăşoară după un ceremonial ale cărui elemente se regăsesc în cele două relatări ale legământului sinaitic: cel care are iniţiativa se prezintă enumerându-şi binefacerile în favoarea celuilalt şi sunt expuse apoi obligaţiile celeilalte părţi; divinitatea este luată ca martor şi garant prin celebrarea unui ritual, apoi se instituie semne şi modalităţi de rememorare. Spre deosebire de aliantele interumane, legământul cu Dumnezeu este expresia libertăţii Lui suverane şi a planului Său de mântuire a omului. Cap. 19 relatează pregătirea pentru încheierea legământului, a cărui celebrare este narată apoi în cap. 24, sub două forme: a unei jertfe de comuniune şi a unui ospăţ sacru. Situarea corpusului legislativ (cap. 20-23 „Codul legământului") e menită să arate că împlinirea Legii trebuie să fie o expresie a voinţei omului de a răspunde iniţiativei lui Dumnezeu şi a rămâne în comuniune cu El.

19,1-25 După interpretarea iudaică tradiţională, dăruirea Legii, celebrată la sărbătoarea săptămânilor, se situează la cincizeci de zile după Paşte – ieşirea din Egipt. Încă de la începuturile creştinismului, această succesiune este percepută ca prefigurând venirea Duhului Sfânt la Rusalii, după evenimentul pascal – Învierea lui Iisus.

19,3 „pe muntele lui Dumnezeu": expresia din LXX stabileşte o distanţă între Moise şi Dumnezeu, pe când TM are doar „la Dumnezeu".

19,6 βασίλειον ἱεράτευμα, „preoţie împărătească", şi ἔθνος ἅγιον, „neam sfânt", stau la baza teologiei din 1Ptr. 2,9, care susţine preoţia universală a creştinilor (*cf.* şi tratatul *Despre Preoţie* al lui Ioan Gură de Aur).

fi preoție împărătească și neam sfânt.» Iată cuvintele pe care le vei spune fiilor lui Israel." [7] Moise a mers și i-a chemat pe bătrânii poporului și le-a înfățișat toate aceste cuvinte pe care i le poruncise Domnul. [8] Tot poporul a răspuns într-un cuget și a zis: „Toate câte a zis Dumnezeu le vom face și ne vom supune." Moise a adus cuvintele poporului la Dumnezeu. [9] Și Domnul a zis către Moise: „Iată, Eu vin către tine în stâlp de nor, pentru ca poporul să Mă audă vorbind cu tine și să te creadă în veac." Și Moise i-a vestit Domnului cuvintele poporului. [10] Domnul a zis către Moise: „Coboară și dă mărturie înaintea poporului. Curăță-i astăzi și mâine și să-și cureţe veșmintele. [11] A treia zi să fie pregătiți, căci a treia zi se va coborî Domnul pe muntele Sinai, înaintea întregului popor. [12] Să pui hotar poporului, de jur împrejur, zicând: «Luați aminte, să nu cumva să vă suiți pe munte, nici să atingeți ceva din el, căci oricine se atinge de munte cu moarte va pieri. [13] Pe unul ca acela nici mână să nu-l atingă, ci va fi ucis cu pietre ori săgetat cu săgeata. Fie om sau dobitoc, nu va trăi. Când glasurile și trâmbițele și norul se vor îndepărta de munte, atunci se vor sui și ei pe munte.»" [14] Moise a coborât de pe munte și a sfințit poporul, iar ei și-au curățit hainele. [15] Și a zis poporului: „Pregătiți-vă timp de trei zile; de femeie nu vă atingeți." [16] În ziua a treia, spre dimineață, au apărut pe muntele Sinai glasuri [de tunete], fulgere și un nor întunecos. Glas de trâmbițe răsuna tare și tot poporul din tabără a căzut la pământ. [17] Moise a scos poporul din tabără întru întâmpinarea lui Dumnezeu și au stat în picioare la poalele muntelui. [18] Tot muntele

---

19,8 ὁμοθυμαδόν, „într-un cuget": descrie starea de pregătire a comunității, necesară în vederea primirii Legii. Ea implică teamă reverențială, curățire, asceză.

19,10 Hainele curate reprezintă pregătirea pentru întâlnirea cu Dumnezeu. După Origen, aici e vorba de sfințirea trupului și a duhului (1Cor. 7,34), pregătire necesară ascultării Cuvântului lui Dumnezeu sau participării la nunta Mirelui, adică la euharistie (*Hom. Ex.* 11,7).

19,11 Cele trei zile sunt necesare curățirii celor trei puteri ale sufletului, după Maxim Mărturisitorul (*Qu.* 73), inspirat de Grigore al Nyssei (*VM* 2,154-164).

19,12 „Să pui hotar poporului": Clement asociază această interdicție formulelor platoniciene din *Timaios* 28c și *Scrisoarea a VII-a*, 341c, subliniind identitatea învățăturii despre limitele cunoașterii lui Dumnezeu (*Strom.* V,12,78,2).

19,15 Pregătirea pentru primirea Legii este înțeleasă de unii Părinți ca un îndemn și ca o justificare a ascezei. ♦ Maxim Mărturisitorul consideră femeia o alegorie pentru partea irațională a omului, de care trebuie să se păzească atunci când se apropie de muntele gnozei (*Qu.* 73).

19,18 „tot poporul a fost zguduit cu putere": TM are „tot muntele s-a cutremurat". Pentru creștini, focul este simbolul Duhului Sfânt.

Sinai era plin de fum, fiindcă Dumnezeu se coborâse pe el în pară de foc. Ca dintr-un cuptor se ridica fumul şi tot poporul a fost zguduit cu putere. [19] Glasul trâmbiţelor se făcea tot mai puternic. Moise vorbea, iar Dumnezeu îi răspundea cu glas. [20] Domnul s-a coborât pe muntele Sinai, pe vârful muntelui; şi Domnul l-a chemat pe Moise acolo, pe vârful muntelui şi Moise s-a suit pe munte. [21] Şi Dumnezeu a zis către Moise, zicând: „Coboară şi vesteşte poporului să nu se apropie de Dumnezeu, ca să-L zărească, altfel o să piară o mulţime dintre ei. [22] Şi preoţii care se apropie de Domnul Dumnezeu, să se sfinţească, pentru ca nu cumva Domnul să nimicească pe vreunii dintre ei." [23] Şi Moise a zis către Dumnezeu: „Poporul nu va putea să se suie pe muntele Sinai, căci Tu ne-ai poruncit, zicând: «Pune hotar muntelui şi sfinţeşte-l!»" [24] Domnul i-a zis: „Du-te, coboară, apoi suie-te împreună cu Aaron; iar preoţii şi poporul să nu se îmbulzească a se sui la Domnul, pentru ca nu cumva Domnul să nimicească pe vreunii dintre ei." [25] Moise a coborât la popor şi le-a vorbit.

20 [1] Şi Domnul a grăit toate aceste cuvinte, zicând: [2] „Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, care te-am scos din ţara Egiptului, din casa robiei. [3] Să nu ai alţi dumnezei în afară de Mine. [4] Să nu-ţi faci idol, nici vreo înfăţişare a celor câte se află sus, în cer, jos, pe pământ, sau în apele de sub pământ. [5] Să nu te închini lor şi să nu le slujeşti, căci Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, Dumnezeu gelos – care pun păcatele părinţilor asupra copiilor, până la

---

20,2 „Eu sunt Domnul Dumnezeul tău ..." Origen îl îndeamnă pe oricine ascultă acest cuvânt să părăsească „Egiptul" (lucrurile acestui veac), să treacă din robia lumii căzute în păcat, pentru a veni în casa libertăţii, la o viaţă conformă cu poruncile lui Dumnezeu (*Hom. Ex.* 8,1).

20,4 Traducerea obişnuită în limba greacă a ebr. *pesel* nu este εἴδωλον, ci γλυπτόν: „figură cioplită, sculptură, statuie". În alte cărţi ale LXX, εἴδωλα (numai la plural) traduce termeni ebraici însemnând „gunoaie, fleacuri, zei, duhuri, deşertăciuni" etc. Pentru Philon, aici se condamnă deopotrivă şi sculptura şi pictura (*Decal.* 66;156; *Ebr.* 109; *Gig.* 59); la fel pentru Iosephus Flavius. Origen deosebeşte εἴδωλον, „idol", de ὁμοίωμα, „înfăţişare", ficţiuni ale unor lucruri inexistente pe de o parte (*cf.* 1Cor. 8,4), efigie a fiinţelor adevărate, pe de alta (*Hom. Ex.* 8,3).

20,5 „Dumnezeu gelos", ζηλωτής, este un sens nou al termenului care în greaca clasică însemna „adept plin de râvnă"; se aplică aici lui Dumnezeu ca Unuia care nu admite rival, şi în acest sens corespunde bine ebraicului *qannā'*. Are şi sensul de „zelos", „fanatic". Pornind de aici, Marcion distingea între Dumnezeul „gelos", „fanatic", „ranchiunos" al VT şi Dumnezeul „bun", „iubitor", „iertător" din NT, revelat de Iisus Hristos (*cf.* Tertulian, *Adv. Marc.*).

a treia şi a patra generaţie – pentru cei care Mă urăsc, [6] şi Mă milostivesc de
mii şi mii, pentru cei care Mă iubesc şi păzesc poruncile Mele. [7] Să nu iei
numele Domnului Dumnezeului tău în deşert, căci Domnul nu va curăţi pe
cel care ia numele Său în deşert. [8] Aminteşte-ţi de ziua sabatului, ca s-o
sfinţeşti. [9] Şase zile să lucrezi şi să faci toate lucrările tale, [10] iar în ziua a
şaptea, sabatul pentru Domnul Dumnezeul tău, să nu faci în ziua aceea vreo
muncă, nici tu, nici fiul tău, nici fiica ta, nici slujitorul tău sau slujitoarea ta,
nici vita ta, nici asinul tău, nici unul dintre dobitoacele tale şi nici străinul
care locuieşte la tine. [11] Căci în şase zile Domnul a făcut cerul, şi pământul,
şi marea, şi toate cele ce sunt în ele, iar în ziua a şaptea S-a odihnit. De
aceea Domnul a binecuvântat ziua a şaptea şi a sfinţit-o. [12] Cinsteşte-i pe
tatăl tău şi pe mama ta, ca să-ţi fie bine şi să trăieşti ani mulţi pe pământul
cel bun pe care Domnul Dumnezeu ţi-l dă. [13] Să nu săvârşeşti adulter.
[14] Să nu furi. [15] Să nu ucizi. [16] Să nu aduci mărturie mincinoasă împotriva
aproapelui tău. [17] Să nu pofteşti femeia aproapelui tău. Să nu pofteşti casa
aproapelui tău, nici ogorul lui, nici slujitorul lui, nici slujitoarea lui, nici
boul lui, nici asinul lui, nici vreo altă vită de-a lui, nici altceva din câte are
aproapele tău."

20,7 Interdicţia se referă la a atribui idolilor numele lui Dumnezeu, unic şi irepetabil. (Clement, *Strom.* VI,16,137,3); de asemenea, la falsul jurământ şi, în general, la a numi divinitatea în contexte superficiale (Philon, *Decal.*). ♦ Pentru Clement din Alexandria (*ibid.*), porunca se referă la Dumnezeu-Tatăl Creator şi la Înţelepciunea care-i naşte pe cei drepţi. „A nu curăţi" înseamnă „a nu declara curat, nevinovat" până la „a nu lăsa nepedepsit" cu sensul de a îndrepta prin împăcare.

20,13 Condamnarea adulterului are şi un înţeles alegoric, spiritual, adulterul reprezentând, pentru evrei, înşelarea lui YHWH cu alţi zei, pentru creştini, amestecarea credinţei creştine cu păgânismul sau cu ereziile.

20,15 Această poruncă poate fi înţeleasă şi ca referindu-se la intenţia de a distruge dreapta credinţă, adevărata învăţătură despre Dumnezeu (Clement, *Strom.* VI 16,147,2).

20,16 Philon insistă asupra păcatului falsei mărturii care îi afectează chiar pe judecătorii legaţi prin jurăminte teribile, care încalcă legea fără să ştie. De asemenea, orice formă de divinaţie, de ghicire a viitorului este un caz particular de călcare a acestei porunci. ♦ Clement din Alexandria trece de la interdicţia de a fura la „al zecelea cuvânt, care se referă la diversele dorinţe", mai mult sau mai puţin licite (*Strom.* VI, 16, 148,4).

20,17 Grecescul ἐπιθυμέω, tradus cu „a pofti", corespunde unui termen ebraic cu înţelesul de „a încerca să posezi". Pofta (lăcomia) este păcatul în sensul cel mai larg (Rom. 7,7). Pentru unii monahi, lăcomia, numită şi „gastrimargie", este rădăcina tuturor relelor (Evagrie, *Pract.* 6-7). Poftirea lucrurilor deşarte, chiar dacă sunt mici, are ca efect limitarea activităţii Providenţei (*Strom.* VI,16,148,4-6).

18 Şi tot poporul vedea glasul, şi fulgerele, şi glasul trâmbiţei, şi muntele
fumegând. Înfricoşat, poporul se ţinea departe. 19 Şi au zis către Moise:
„Vorbeşte-ne tu, să nu ne mai vorbească Dumnezeu, ca să nu murim." 20 Iar
Moise le zise: „Curaj, căci Dumnezeu a venit la voi ca să vă încerce; pentru
ca frica de El să fie în voi, ca să nu păcătuiţi." 21 Dar poporul stătea departe
şi Moise a intrat în negura unde era Dumnezeu.
22 Domnul a grăit către Moise: „Acestea să le spui casei lui Iacob şi să le
vesteşti fiilor lui Israel: «Voi înşivă aţi văzut că din cer am vorbit către voi.
23 Să nu vă faceţi zei din argint, şi nici zei din aur să nu vă faceţi. 24 Să
faceţi pentru Mine un altar de pământ şi aduceţi pe el, ca jertfă, arderi de
tot, [jertfe] de mântuire, oile şi viţeii voştri, în orice loc unde voi numi
numele Meu, acolo, şi Eu voi veni la tine şi te voi binecuvânta. 25 Iar dacă
faci pentru Mine altar de piatră, să nu-l zideşti din [pietre] cioplite, căci ai
folosit cuţitul tău pentru ele şi sunt pângărite. 26 La altarul Meu să nu te urci
pe trepte, ca să nu ţi se descopere ruşinea.»"

21 1 „Iată îndreptările pe care să le pui înaintea lor. 2 Dacă vei dobândi un
slujitor evreu, şase ani să-ţi robească, iar în anul al şaptelea să fie liber, în
dar. 3 Dacă a venit singur, singur să plece. Dacă a venit cu femeie, să plece
şi femeia cu el. 4 Dacă stăpânul i-a dat femeie şi [aceasta] i-a născut fii şi
fiice, femeia şi copiii să fie ai stăpânului său, iar el să plece singur. 5 Dacă

20,19 Iustin (*Dial.* 67,9-10), urmat de alţi Părinţi, consideră că Vechiul Legământ stă sub semnul fricii, până într-atât încât poporul nu putea să sufere auzirea cuvântului lui Dumnezeu. Acestuia i se opune promisiunea unui alt Legământ (*cf.* Ier. 38,31-32 şi Is. 54,10; 55,3). Pentru monahi, frica de Dumnezeu este „începutul credinţei" (Evagrie, *Pract.*, *passim*; *Patericul*, *passim*).

20,21 „negura", „întunericul" (γνόφος): Moise a intrat în întuneric – aici se află izvorul teologiei apofatice, care se constituie începând cu Platon şi, mai târziu, cu Philon şi se consolidează la Sf. Părinţi, culminând cu Dionisie Areopagitul şi Ioan al Crucii. „Negura" simbolizează natura fără formă, nevăzută, netrupească a dumnezeirii, astfel că sufletul care voieşte să cunoască Fiinţa în esenţa ei trebuie să ştie că Dumnezeu este în Sinea Sa de neînţeles. Această învăţătură a incognoscibilităţii lui Dumnezeu este reluată de Clement (*Strom.* II,2,6,1), de Origen, de Grigore al Nyssei şi de Ioan Gură de Aur, care-i consacră un întreg tratat.

20,24 „voi numi numele Meu", gr. ἐπονομάσω τὸ ὄνομά μου: traducerea LXX este susţinută şi de TM. Precizarea „în orice loc" se opune menţiunii din Deut. 12,5, sugerând posibilitatea practicării cultului în orice loc în care Dumnezeu îşi revelează prezenţa.

21,1 Încep „îndreptările", δικαιώματα, norme de drept, pe care Sf. Părinţi le asociază cu viaţa activă, cu faptele virtuţii şi sunt de nedespărţit de efortul de cunoaştere a lui Dumnezeu.

slujitorul îţi va răspunde: «Îmi îndrăgesc stăpânul, femeia şi copiii, nu mă duc liber de aici», [6] stăpânul să-l aducă la judecata lui Dumnezeu; să-l aducă lângă stâlpul uşii; stăpânul îi va străpunge urechea cu o undrea şi are să-i fie rob pentru totdeauna. [7] Dacă cineva îşi va da fata ca slujitoare, ea nu va pleca precum pleacă roabele. [8] Dacă nu-i va plăcea stăpânului căruia i-a fost făgăduită, să o elibereze prin răscumpărare. Nu are dreptul să o vândă cuiva de neam străin, fiindcă a călcat înţelegerea cu ea. [9] Dacă i-a făgăduit-o fiului său, să facă cu ea după cum este rânduiala fiicelor. [10] Dacă îşi mai ia o alta, să n-o lipsească de cele necesare [traiului], de haine şi de cele datorate soţiei. [11] Dacă nu-i face acestea trei, [ea] poate pleca pe degeaba, fără [să plătească] bani.

[12] Dacă cineva loveşte un om şi acesta moare, să fie osândit la moarte. [13] Iar dacă [n-a ucis] din voia lui, ci Dumnezeu l-a dat în mâinile lui, am să-ţi dau un loc unde să scape ucigaşul. [14] Dacă cineva se porneşte cu viclesug împotriva aproapelui, ca să-l omoare, şi caută apoi scăpare, să-l iei chiar şi de la altarul Meu şi să fie omorât. [15] Cine îşi loveşte tatăl sau mama, cu moarte să moară. [16] Cine-i va blestema pe tatăl sau pe mama sa, cu moarte să piară. [17] Dacă cineva răpeşte pe vreunul dintre fiii lui Israel şi înrobindu-l îl vinde, [sau dacă acela] este găsit [la el], cu moarte să piară, el şi cel la care este găsit. [18] Dacă doi bărbaţi se iau la ceartă şi unul îl loveşte pe celălalt cu piatra sau cu pumnul şi [celălalt] nu moare, ci zace la pat; [19] dacă omul se scoală şi se plimbă pe afară în toiag, cel care l-a lovit să fie fără vină. Dar să-i plătească neputinţa de a lucra şi îngrijirile. [20] Dacă cineva îşi bate

---

21,7 Termenul folosit aici pentru femeia neliberă are un sens aparte: οἰκέτις – „casnică/de-a casei" şi nu δούλη – „sclavă" sau παιδίσκη – „slujnică", ceea ce vrea să însemne că statutul slujitoarei israelite era deosebit de al celei de alt neam, fapt care o apropie de condiţia unei soţii de rang inferior. În limba greacă οἰκέτις este ambiguu. La Theocrit înseamnă „stăpâna casei" şi nu o sclavă. Termenul mai apare în Lev. 19,20, unde elementul comun este existenţa relaţiilor sexuale dintre un bărbat şi o femeie neliberă.

21,10 ὁμιλία, „cele datorate soţiei (drepturi conjugale)": vizează relaţiile sexuale.

21,13 „Iar dacă [n-a ucis] din voia lui..." – TM: „Dacă nu a stat la pândă". După Philon, uciderea involuntară este asimilată judecăţii lui Dumnezeu, care îl pedepseşte pe cel ce a scăpat de justiţia omenească, ucigaşul fiind într-un anume fel „slujitor" al lui Dumnezeu şi i se dau cetăţile de scăpare (Deut. 19,1.13).

21,16-17 Versetele sunt inversate în LXX faţă de TM, punându-se împreună astfel regulile referitoare la greşelile faţă de părinţi.

21,20-21 Ἐκδικέω, folosit la pasiv, înseamnă „a suferi o pedeapsă, a fi pedepsit" şi nu „a fi răzbunat" cum se poate înţelege în mod obişnuit în limba greacă. Δίκη înseamnă aici pedeapsă (vezi Sir. 23,21; Za. 5,3).

slujitorul sau slujitoarea cu toiagul şi [acela sau aceasta] moare sub mâna sa, să fie pedepsit cu dreptate. [21] Dacă mai trăieşte o zi sau două, să nu fie pedepsit, căci este argintul lui. [22] Dacă doi bărbaţi se încaieră şi lovesc o femeie însărcinată, iar aceasta pierde pruncul încă nealcătuit, să plătească atât cât cere bărbatul femeii, prin hotărâre judecătorească. [23] Dacă însă pruncul este alcătuit, să dea suflet pentru suflet, [24] ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, mână pentru mână, picior pentru picior, [25] arsură pentru arsură, rană pentru rană, vânătaie pentru vânătaie. [26] Dacă vatămă cineva ochiul slujitorului sau slujitoarei sale şi vor orbi, să-i lase liberi pentru ochiul lor. [27] Dacă rupe cineva dintele slujitorului sau slujitoarei sale, să-i lase liberi pentru dintele lor.

[28] Dacă un taur împunge un bărbat sau o femeie şi [omul] moare, taurul să fie ucis cu pietre şi carnea lui să nu fie mâncată, iar stăpânul taurului să fie fără vină. [29] Dacă însă taurul împungea încă de ieri, de alaltăieri, iar stăpânul, fiind înştiinţat, nu l-a păzit şi taurul a omorât un bărbat sau o femeie, atunci taurul să fie omorât cu pietre, iar stăpânul lui să moară. [30] Dacă i se cere răscumpărare, să dea răscumpărare, cât i se va cere, pentru sufletul

---

21,21 „este argintul lui": servitorii sunt proprietatea stăpânului, adică „argintul", „averea" acestuia.

21,22-23 „nealcătuit", μὴ ἐξεικονισμένον (*litt.* „cu chipul încă neformat"), „alcătuit" (*litt.* „cu chipul format"): este o interpretare întemeiată pe Gen. 1,26 (omul, chip al lui Dumnezeu) şi 9,6. O persoană care provoacă moartea unui foetus format, care e făcut după chipul lui Dumnezeu, este pasibilă de pedeapsa capitală. ♦ În TM criteriul este vătămarea femeii: v. 22 „dar nu urmează nici o vătămare (*'āsōn)* [a femeii]", v. 23 „dar urmează o vătămare". ♦ Philon citeşte la fel: uciderea, vătămarea unui făt „deja format (ἤδη μεμορφωμένον) şi nu a celui neformat şi nediferenţiat (ἄπλαστον καὶ ἀδιατύπωτον)" (*Spec.* III,108-109). ♦ Pentru Origen, femeia însărcinată este sufletul, care este gata să nască Cuvântul lui Dumnezeu, dar el poate fi vătămat de cel care caută certuri pe cuvinte (1Tim. 6,2; 2Tim. 2,14) şi atunci sufletul nu mai poate naşte cu adevărat, ci avortează Cuvântul şi Îl pierde încă neformat. Dacă sufletul a primit botezul, uciderea este o crimă. Soţul sufletului este Hristos (*Hom. Ex.* 10,3-4).

21,28-36 Cum este cu putinţă ca un taur care împunge să fie pedepsit? Iustin asociază Ex. 21,29 cu Ps. 21,11*sq.* şi vede aici prefigurarea violenţei împotriva lui Iisus pe Muntele Măslinilor din partea trimişilor învăţaţilor evrei (*Dial.* 103,1). Pentru Origen, taurul este o putere întunecată (*Com. Gen.* 9.2). De asemenea, el contrazice ideea că aici ar fi vorba de metempsihoză, conform căreia în animale s-ar fi coborât sufletele omeneşti (*De princ.* I,8,4). Maxim Mărturisitorul vede în taur chipul patimii, râvna şi zelul iraţional care se crede inspirat de Dumnezeu (*Qu.* 24).

21,29 Verbul gr. ἀφανίζω poate fi tradus şi cu „a distruge, a desfiinţa", dar şi „a supraveghea, a pune deoparte (de ochii mulţimii)", adică nu sugerează neapărat nimicirea, distrugerea, ci mai degrabă ascunderea.

său. [31] După aceeaşi rânduială să se facă dacă împunge un fiu sau o fiică. [32] Dacă taurul împunge un slujitor sau o slujitoare, să se dea treizeci de didrahme de argint stăpânului lor, iar taurul să fie ucis cu pietre. [33] Dacă cineva deschide o fântână sau sapă un puţ şi nu-l acoperă, şi cade acolo un viţel sau un asin, [34] proprietarul puţului să plătească; să dea bani stăpânului vitei, iar hoitul să fie al lui. [35] Dacă taurul cuiva împunge taurul aproapelui său şi [acesta] moare, să se vândă taurul viu şi să se împartă banii, iar taurul mort să fie împărţit. [36] Dacă se ştia că taurul împunge încă de ieri, de alaltăieri şi stăpânului i s-a dat de ştire, dar nu l-a păzit, să dea taur pentru taur, iar taurul mort să fie al lui.

[37] Dacă cineva fură un viţel sau o oaie şi le taie sau le vinde, să dea înapoi cinci viţei în locul viţelului furat şi patru oi în locul oii furate."

22 [1] „Dacă hoţul este prins în timp ce tâlhărea şi moare lovit, nu se socoteşte omor. [2] Dar dacă soarele răsărise, [cel care l-a lovit] este vinovat de moarte. Să plătească cu viaţa. [Hoţul să dea înapoi cele furate.] Dacă nu are cu ce, să fie vândut ca despăgubire. [3] Iar dacă este prins, iar cele furate s-au găsit vii în mâna lui, fie asin, fie oaie, să plătească îndoit. [4] Dacă cineva îşi paşte [vitele] pe un ogor, sau într-o vie, ori îşi lasă vita să pască pe ogorul altuia, să plătească din ogorul lui potrivit cu paguba. Iar dacă a fost păscut tot ogorul, să dea înapoi ce este mai bun din ogorul lui şi ce are mai bun în via lui. [5] Dacă izbucneşte un foc şi, întâlnind mărăcini, arde [grâul de pe]

21,32 διδράχματα (*cf.* Ex. 30,13.15): δίδραχμον este adesea folosit în LXX pentru a reda ebr. *şēkhēl*, căruia îi corespunde în mod obişnuit gr. σίκλος. 'Αργύριον, „argint", traduce *keseph*: „monedă de argint", redat şi de δίδραχμον (Gen. 20,16).

21,33 „viţel", μόσχος, „tăuraş": TM are tot „taur".

22,1-2 Se subînţelege „noaptea". Tâlharii spărgeau noaptea; prinşi de îndată, puteau fi ucişi pe loc, întrucât cel care lovea nu putea şti pe cine loveşte. Interpretare alegorică a Părinţilor: casa este sufletul; locuitorul, conştiinţa; hoţul, diavolul sau gândul rău; v. 1 se referă la cel ce învinge răul în el însuşi, înainte de a-l săvârşi, pe când v. 2 se referă la cel care pretinde a nimici răul atunci când deja l-a făcut. Luminat de către „simţul divin", el ia cunoştinţă de moartea (păcatului) din el (Origen, *In Mt. ser.* 59, GCS, 38, pp. 134, 27-135, 16).

22,2 Am restituit, între croşete, un segment al frazei fără de care segmentul următor nu ar avea sens.

22,4 „să plătească din ogorul lui": γένημα, cuvânt care în *koiné* desemnează orice produs vegetal.

22,5 Focul care a izbucnit şi a cărui propagare este descrisă de către Philon (*Spec.* IV,26.29) reprezintă, alegoric, impulsurile inconştiente, iraţionale, care consumă, o dată cu patimile

arie, sau cĺăi, sau holdă, cel care a aprins focul să plătească. [6] Dacă cineva dă aproapelui său argint sau lucruri spre păstrare şi se fură din casa omului, iar hoţul este găsit, să dea înapoi îndoit. [7] Dacă hoţul nu este găsit, stăpânul casei să vină înaintea lui Dumnezeu şi să jure că nu s-a atins de nimic din cele încredinţate lui spre păstrare de către aproapele său. [8] Pentru orice pricină de nedreptate cu privire la un viţel, un asin, o oaie, un veşmânt sau orice altă pagubă de care se plânge cineva, oricare ar fi aceasta, să se aducă pricina celor doi înaintea lui Dumnezeu, iar cel care este dovedit de către Dumnezeu să plătească îndoit aproapelui său. [9] Dacă cineva dă aproapelui său un asin, un viţel, o oaie sau o vită oarecare spre pază şi [aceea] se vatămă, sau moare, sau este răpită fără martori, [10] să se facă jurământ, în faţa lui Dumnezeu, între cei doi că paznicul nu s-a atins de nimic din cele încredinţate de către aproapele, iar stăpânul vitei să primească [jurământul] fără nici o despăgubire. [11] Dar dacă se fură de la el, să-i plătească stăpânului. [12] Dacă este răpită de fiară, să-l ducă pe acesta la locul răpirii şi nu va plăti. [13] Dacă cere cineva [cu împrumut o vită] de la aproapele său şi [aceea] se vatămă, sau moare, sau este răpită în lipsa stăpânului, să plătească; [14] iar, dacă stăpânul era de faţă, să nu plătească. Dacă este argat, [vita] va fi în locul simbriei lui.

(spinii), virtutea (grâul), progresul moral (spicele) şi bunele dispoziţii (câmpul) (*Leg.* III, 248-249; *cf. Her.* 296). Origen adaptează această alegorie lucrării Cuvântului care mistuie păcatele fără să ardă holda (*Com. Io.* 6,297-8).

22,8 „pricină de nedreptate" (ῥητὸν ἀδίκημα), „delict declarat", în limba greacă este un calc după ebraică, iar ῥητόν este un echivalent pentru ῥῆμα (cu sensul de „lucru, afacere"), ca în Ex. 9,4. Pentru vorbitorii de limbă greacă, ῥητόν era totuşi perceput ca un calificativ pe lângă ἀδίκημα, însemnând „spus, exprimat" (delict declarat). Sunt mai multe variante ale acestui loc.

22,12 TM: „Dacă vita a fost sfâşiată, păstorul o va aduce drept mărturie şi nu va avea de plătit nimic." În LXX, procedeul este invers: proprietarul trebuie condus unde a fost sfâşiată vita. Există o paralelă într-o variantă marginală a Targumului N: „Îl va conduce lângă corpul vitei, al animalului sfâşiat." Această variantă este cunoscută şi de *Mekhilta*: „Îl va conduce pe proprietar lângă vita sfâşiată" (Rabbi Ionathan).

22,14 „Dacă este argat (μισθωτός), [vita] va fi în locul simbriei lui" (ἀντὶ τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ) („simbriaş" sau „argat"), TM: „Dacă [animalul] a fost închiriat, se socoteşte în chirie." Genul masculin exclude ca μισθωτός, în LXX, să se poată aplica unui animal „închiriat". De altfel, μισθωτός desemnează în greacă un argat cu simbrie, angajat temporar. În ebraică, *śākhīr*, „închiriat", desemna şi un fel de zilier. O altă explicaţie: „argatul" (μισθωτός) este plătit de către proprietar fiindcă păzeşte animalul. În caz de pierdere sau furt îl despăgubeşte pe proprietar în limitele „simbriei" (μισθός). Subiectul verbului ἔσται, „va fi", nu este vita, formularea fiind impersonală.

[15] Dacă cineva înşală o fecioară nelogodită şi se culcă cu ea, să-i dea zestrea cuvenită şi ea să-i fie femeie. [16] Dacă tatăl ei refuză cu orice chip şi nu voieşte să i-o dea de femeie, atunci să-i plătească tatălui preţul zestrei fecioarelor. [17] Pe vrăjitori să nu-i laşi să trăiască. [18] Oricine se împreunează cu dobitoc, să fie osândit la moarte. [19] Cel ce jertfeşte altor zei, în afară de Domnul, cu moarte să moară.

[20] Să nu faci rău străinului şi să nu-l asupreşti, căci şi voi aţi fost străini în ţara Egiptului. [21] Să nu faci rău văduvei şi orfanului. [22] Căci, dacă vei face vreun rău acestora şi vor striga către Mine, voi auzi glasul lor. [23] Mă voi aprinde de mânie şi vă voi ucide cu sabia; vor rămâne femeile voastre văduve şi copiii voştri orfani. [24] Dacă dai argint cu împrumut fratelui tău mai sărac de lângă tine, să nu-l strâmtorezi şi să nu-i ceri dobândă. [25] Dacă iei zălog haina aproapelui tău, să i-o dai înapoi până la apusul soarelui, [26] căci acesta este veşmântul lui, singura învelitoare pentru ruşinea lui. Cu ce se va înveli culcându-se? Dacă strigă la Mine îl voi auzi, căci sunt milostiv. [27] Să nu-i vorbeşti de rău pe zei şi nici pe stăpânii poporului. [28] Nu întârzia să-Mi aduci pârga din aria şi din teascul tău. Mie să Mi-i dai pe întâii-născuţi dintre fiii tăi. [29] Aşa să faci şi cu viţelul tău, cu oaia ta, cu asinul tău; şapte zile să fie la mama lor, iar în ziua a opta să-i aduci la Mine. [30] Să-Mi fiţi bărbaţi sfinţi; să nu mâncaţi carne sfâşiată de fiare, ci s-o aruncaţi la câini."

22,17 „vrăjitori": TM are „vrăjitoarea". Trecerea de la masculin plural la feminin singular este atestată în tradiţia iudaică ulterioară, fiind motivată de faptul că femeile practicau de obicei magia. „Pe vrăjitoare să nu le laşi să scape" (Lev. 19,31).

22,24 „fratelui": TM are „poporului". LXX oferă o traducere după sens: nu este vorba de întregul popor, ci de un membru al poporului. Philon precizează că „frate" îl poate desemna pe cineva din acelaşi popor (*Virt.* 82; *cf.* Clement, *Strom.* II,18,84,4). • Κατεπείγων, „presant, care strâmtorează", nu este folosit în altă parte în LXX, verbul aplicându-se, în greaca clasică, creditorului care-l strâmtorează pe debitor. Cel ce împrumuta era adesea nemilos (*cf.* 4Rg. 4,1; Ps. 108,11). Rata dobânzii ajungea în Egipt până la 20 la sută.

22,27 „Să nu-i vorbeşti de rău pe zei": θεούς, plural în LXX. În TM, *'elōhīm*, la început de verset, rămâne nedeterminat, dar exegeţii moderni traduc cu „Dumnezeu". Unele tradiţii exegetice vechi sunt de acord cu traducerea lui *'elōhīm*, aici, prin plural. După Philon, a insulta zeii, a blestema zeii altuia constituie o insultă la adresa persoanei celuilalt (*QE* II,5); Origen răspunde acuzaţiilor lui Celsus, care, invocând Ex. 22,27, se împotriveşte atitudinii creştinilor faţă de statuile zeilor (*C. Cels.* 8,38). Este vorba, după Origen, de o exegeză atestată de Targum, unde „judecătorii", pentru desăvârşirea lor, sunt numiţi „zei" (*C. Cels.* 4,31; *cf.* Ps. 81,1).

22,29 Menţionarea asinului, proprie LXX, e surprinzătoare (*cf.* 34,20).

22,30 Omul nu trebuie să ajungă „comesean" cu fiarele sălbatice (Philon, *Spec.* IV, 119-120).

23 [1] „Să nu pleci urechea la [cuvînt] deşert; să nu cazi la învoială cu cel ticălos ca să fii martor nedrept. [2] Să nu fii cu cei mulţi la rău şi să nu treci de partea mulţimii ca să fii cu cei mulţi când se abat de la judecată. [3] Nici de cel sărac să nu-ţi fie milă la judecată. [4] Dacă întâlneşti vita sau asinul rătăcit al vrăjmaşului tău, să-l întorci şi să i-l aduci înapoi. [5] Dacă vezi asinul vrăjmaşului tău căzut sub povara lui, să nu-l treci cu vederea, ci să-i ridici povara împreună cu asinul. [6] Să nu strâmbi hotărârea [dată] săracului la judecată. [7] Fereşte-te de orice cuvânt nedrept. Să nu-l omori pe cel nevinovat şi drept. Să nu-l îndreptăţeşti pe cel nelegiuit în schimbul darurilor. [8] Să nu primeşti daruri, căci darurile orbesc ochii văzătorilor şi strică vorbele drepte. [9] Pe străin să nu-l asupriţi, căci voi ştiţi sufletul înstrăinatului; voi înşivă aţi fost străini în ţara Egiptului.

23,1 „[cuvânt] deşert", **μάταιος**, este interpretat de Philon ca „mincinos" (*QE* II,9). Încă de la Herodot, ca adjectiv, înseamnă „fără temei" şi califică vorbele transmise „după ureche" (ἀκοή: „zvon"). Philon consideră că legislatorii greci au copiat pasajele din „preasfintele table ale lui Moise" pentru a interzice, pe bună dreptate, mărturiile bazate pe zvonuri (*Spec.* IV,61; *QE* II,9). Pentru Origen, deşarte sunt discursurile eretice despre (sau împotriva lui) Dumnezeu Creatorul; se pot asculta, dar trebuie respinse (*Hom. Ex* 3,2; *cf.* şi Grigore al Nyssei, *Cant.* 6, *GNO* VI, p. 196). ♦ „Să nu cazi la învoială cu" traduce συγκατατίθεσθαι. TM are „să nu pui mâna împreună cu...", un gest de jurământ cu valoare juridică. Acest lucru aminteşte şi de formula grecească μὰ τὸν Δία: „pe Zeus!", care la origine se asocia cu gestul punerii mâinii pe statuia sau pe altarul zeului. Se păstrează până astăzi în practica tribunalelor jurământul cu mâna pe Biblie. Strict, συγκατατίθεσθαι înseamnă „a pune mâna pe ceva împreună cu cineva", „a-ţi da acordul". ♦ "Αδικος, „(martor) nedrept", ca adj., redă ebr. *rāṣā'*, termen generic pentru „răufăcător, cel care lezează, răneşte, insultă pe aproapele", tradus în mod obişnuit cu ἄνομος; sau ebr. *ḥāmās*, însemnând „violenţă, nedreptate".

23,2 „să nu treci de partea mulţimii": Clement din Alexandria (*Paed.* III,4,27,3), opunând numărul mic al înţelepţilor dezordinii mulţimii, citeşte προσθήσῃ: „să nu iei partea, să nu te dai de partea mulţimii", în locul pasivului προστεθήσῃ: „să nu fii adăugat mulţimii".

23,4-5 Aici se află îndemnul de a ridica de la cădere sufletele rătăcite (*cf.* Ioan Gură de Aur, *Hom. Oz.* 6,4).

23,7 „cuvânt nedrept": ῥῆμα are în LXX ambiguitatea ebr. *dābhār*, „cuvânt", dar şi „faptă, lucru". ♦ „Să nu-l îndreptăţeşti pe cel nelegiuit în schimbul darurilor": TM are „Nu-l voi declara drept pe cel rău." LXX introduce aici tema coruperii judecătorului. ♦ Verbul δικαιοῦν nu are sensul clasic de „a face cuiva dreptate", ci înseamnă „a da dreptate, a declara drept", „a achita" (sens în acord cu Is. 5,12; 42,21; 43,9.26; 45,25).

23,9 „sufletul înstrăinatului", *litt.* „străinului", (devenit „prozelit" la Philon) se caracterizează prin lepădarea de politeism şi întoarcerea spre Dumnezeul unic. Prozelitul nu

[10] Şase ani vei semăna ogorul tău şi-i vei aduna roadele, [11] dar în anul al
şaptelea îl vei lăsa să se odihnească şi-l vei cruţa; săracii din neamul tău se
vor hrăni din ogor, şi ce rămâne vor mânca fiarele câmpului. Aşa vei face
cu via ta şi cu măslinii tăi. [12] Şase zile să-ţi faci lucrul tău, iar în ziua a
şaptea să te odihneşti, ca să se odihnească boul tău şi asinul tău; să-şi tragă
sufletul fiul slujnicei tale şi străinul.

[13] Să păziţi toate câte le-am grăit către voi; numele altor zei să nu le
pomeniţi, să nu se audă din gura voastră. [14] De trei ori pe an să-Mi faceţi
sărbătoare. [15] Luaţi aminte să ţineţi sărbătoarea azimelor; timp de şapte zile
să mâncaţi azime, precum ţi-am poruncit, la vremea lunii [roadelor] noi,
fiindcă atunci ai ieşit din Egipt. Să nu te înfăţişezi înaintea Mea cu mâna
goală. [16] Să ţii şi sărbătoarea secerişului, a primelor roade ale muncii tale
din cele semănate în ogorul tău, şi sărbătoarea culesului, la sfârşitul anului,
când se adună de pe câmp roadele muncii tale. [17] De trei ori pe an toţi cei de
parte bărbătească să se înfăţişeze Domnului Dumnezeului tău. [18] Ori de câte
ori voi alunga neamurile [păgâne] din faţa ta şi-ţi voi lărgi hotarele, să nu
jertfeşti pe aluat sângele jertfei Mele, iar grăsimea sărbătorii Mele să nu
rămână pe a doua zi. [19] Să aduci pârga din primele roade ale pământului la
casa Domnului Dumnezeului tău. Să nu fierbi mielul în laptele mamei sale.

---

este cel tăiat împrejur trupeşte, ci spiritual, adică cel ce s-a desprins de patimi. Philon interpretează acest verset din perspectiva Lev. 19,34: „Trebuie să-l iubeşti pe străin ca pe tine însuţi, deopotrivă trup şi suflet" (*Virt.* 103; *cf.* şi Clement, *Strom.* II,18,88,1).

23,13 Origen insistă asupra calităţii dispoziţiei interioare, indispensabilă mântuirii. El crede în eficacitatea incantaţiilor care păstrează sonoritatea proprie numelor divine din ebraică: 'Αδωναι sau Σαβαωθ. De asemenea, este interzisă rostirea „numelor altor zei" (*C. Cels.* 5,46). ♦ Acest canon era riguros respectat de către creştini, care suportau persecuţii, mai degrabă decât să pronunţe „Zeus". Totuşi era îngăduit a folosi numele comun θεός, „zeu", în limba maternă (greacă) (*C. Cels.* 5,46).

23,16 Termenul ebr. *'āsiph*, „recoltă", redat în 34,22 prin echivalentul grec συναγωγή, „strângerea roadelor", este tradus aici cu sensul de „împlinire, desăvârşire" (συντέλεια). Sărbătoarea a treia este, într-adevăr, desăvârşirea ciclului agricol (secerişul desemnat prin συναγωγή corespunde de această dată verbului ebraic); vb. *'āsaph* „a aduna, a recolta" este tradus prin συντελεῖν în Lev. 23,39, printr-o identificare a sărbătorii culesului cu sărbătoarea corturilor, numită în Ex. 34 „sărbătoarea săptămânilor" şi se celebra la şapte săptămâni (cincizeci de zile) după Paşte. Era celebrată toamna, între 15-21 ale lunii Tişri, la recoltarea strugurilor şi măslinelor. Este denumită şi „sărbătoarea corturilor", deoarece israeliţii îşi făceau colibe din frunze care să evoce popasul strămoşilor lor în pustiu. Pentru sărbătorilor evreilor, *cf.* notele la Lev. 23,1-44.

23,19 Philon încearcă să explice prin începutul acestui verset Gen. 4,7: Cain ar fi călcat această regulă, nepunând deoparte pârga roadelor sale, adică ceea ce era mai bun, mai de

[20] Iată, Eu trimit îngerul Meu înaintea feței tale, ca să te păzească pe drum, să te ducă în țara pe care am pregătit-o pentru tine. [21] Ia aminte, ascultă-l și nu fi răzvrătit, căci el nu ți se va pleca, fiindcă numele Meu este asupra lui. [22] Dacă veți asculta glasul Meu și dacă faci tot ce-ți voi rândui, dacă veți păzi legământul Meu, Îmi veți fi popor scump între toate neamurile, căci al Meu este tot pământul; Îmi veți fi preoție împărătească și neam sfânt. Să spui aceste cuvinte fiilor lui Israel: «Dacă ascultați glasul Meu și veți împlini tot ce v-am spus, voi fi dușman dușmanilor tăi și potrivnic potrivnicilor tăi.» [23] Căci îngerul Meu, călăuza ta, va merge înaintea ta și te va duce la amoreu, cheteu, ferezit, canaanean, gergeseu, eveu și iebuseu, iar Eu îi voi zdrobi. [24] Să nu te închini zeilor lor, să nu le faci slujbe ori să faci după faptele lor, ci să-i nimicești cu totul și să le zdrobești pe de-a-ntregul stâlpii lor [de piatră]. [25] Să-i slujești Domnului Dumnezeului tău și Eu voi binecuvânta pâinea ta, și vinul tău, și apa ta și voi alunga slăbiciunile de la voi. [26] [Nimeni] nu va fi neroditor, nu va fi nici o femeie stearpă în țara ta și voi înmulți numărul zilelor tale. [27] Voi trimite frica înaintea ta și voi înspăimânta toate neamurile la care vei ajunge; și-i voi pune pe fugă pe toți

---

preț, ca să le ofere lui Dumnezeu (*Sacrif.* 72). Hipolit ne dă mărturie despre vechiul obicei creștin de a duce la biserică pârga roadelor, primele recolte, consemnând textul rugăciunii rostite de episcop cu acest prilej (*Trad.* 31).

23,21 „nu ți se va pleca": TM are „nu va ierta păcatul vostru." ♦ „Numele Meu este asupra lui": Iustin pune această expresie printre cele care îl asociază pe Iosua/Iisus, cel care a condus poporul în pământul făgăduinței (*cf.* v. 20) cu Iisus. „Iisus" (Dumnezeu Cuvântul) este Cel care a zis: „Numele Meu este asupra lui" (*Dial.* 75, 1-2).

23,22 „Dacă veți asculta glasul Meu": această reluare intensivă este comentată de Philon prin „dacă veți asculta *cu adevărat*" (*cf.* 15,26), însemnând împlinirea cuvintelor ascultate (*QE* II,16).

23,24 „stâlpi (de piatră)", „stele", στύλοι, simbolizează pentru Philon falsele credințe și falsele doctrine (*QE* II,17).

23,26 TM: „nu va fi femeie care să avorteze, nici femeie stearpă". Cuplul ἄγονος, „(bărbat) fără urmași" – στεῖρα, „(femeie) stearpă, neroditoare" desemnează sterilitatea masculină și feminină, ca în Deut. 7,14, unde corespunde ebr. *'aqār – 'aqārāh.*

23,27 „Teama" sau „frica" de Dumnezeu va conduce poporul lui Israel, adică îl va menține în ascultare față de El și de profetul Său. Teama precede iubirea de Dumnezeu în calea spre desăvârșire și spre dreapta cinstire a dumnezeirii (Philon, *QE* II,21 și literatura monastică creștină, în special). Dacă „teama de Dumnezeu" va conduce poporul lui Israel, toți cei care i se împotrivesc lui Israel I se împotrivesc lui Dumnezeu. Prin Legea dumnezeiască, Israel îi va converti chiar și pe dușmanii săi. Când teama domnește în suflet, ea risipește purtările idolatre, artificiale (Philon, *QE* II, 22).

potrivnicii tăi. [28] Şi voi trimite roiuri de viespi înaintea ta şi voi alunga pe amorei, pe evei, pe canaaneni şi pe chetei de la tine. [29] Nu-i voi alunga într-un singur an, ca să nu se pustiască pământul şi să se înmulţească fiarele pământului împotriva ta; [30] ci îi voi alunga încetul cu încetul de la tine, ca să te poţi înmulţi şi să moşteneşti pământul. [31] Voi întinde hotarele tale de la Marea Roşie până la Marea Filistenilor, şi de la pustiu până la fluviul cel mare al Eufratului; şi-i voi da în mâinile voastre pe locuitorii ţării şi-i voi alunga de la tine. [32] Să nu faci legământ cu ei, nici cu zeii lor. [33] Ei să nu locuiască în ţara ta, ca să nu te facă să păcătuieşti împotriva Mea; dacă vei sluji zeilor lor, vor fi o piedică pentru tine."

24 [1] Şi i-a zis lui Moise: „Urcă-te la Domnul: tu şi Aaron, Nadab, Abiud şi şaptezeci dintre bătrânii lui Israel. Ei să se închine de departe Domnului. [2] Numai Moise să se apropie de Dumnezeu, ei să nu se apropie. Poporul să nu se urce împreună cu ei." [3] Moise a mers şi i-a spus poporului toate cuvintele lui Dumnezeu şi îndreptările Sale. Întreg poporul a răspuns într-un glas, zicând: „Toate aceste cuvinte, pe care le-a zis Domnul, le vom împlini şi le vom asculta." [4] Şi Moise a scris toate cuvintele Domnului. Trezindu-se de dimineaţă, Moise a ridicat sub munte un altar şi douăsprezece pietre pentru cele douăsprezece triburi ale lui Israel. [5] Şi i-a trimis pe tinerii dintre fiii lui Israel să aducă arderi de tot şi să-I jertfească viţei lui Dumnezeu, ca jertfă

23,28 „roiuri de viespi", σφηκιαί. Philon vorbeşte de „viespi", σφῆκες (*QE* II,24), şi de „roiuri de viespi", σμήνη σφηκῶν (*Praem.* 96), însemnând că loviturile Lui sunt imparabile şi că nimic nu este mai presus de legământul Său (*QE* 2,24). Theodoret compară invazia viespilor de aici cu invazia broaştelor, ţânţarilor şi muştelor câineşti trimise asupra Egiptului (*Q Id.* 8).

23,31 „Mare" şi „Eufrat" sunt precizări care apar numai în LXX, lipsind în TM.

23,33 Verbul ebraic, tradus prin λατρεύω („a sluji") când se referă la Dumnezeul evreilor, este redat prin δουλεύω, „a fi rob", când se referă la zeii străini.

24,1 După Philon, cei care îl însoţesc pe Moise în urcarea sa sunt figuri simbolice: suind spre vederea Fiinţei, sufletul (Moise) este străjuit de Cuvânt (Aaron), de hotărârea liberă (Nadab) şi de iubire (Abiud) (*Migr.* 169-170). Pentru Maxim Mărturisitorul, Aaron, Logosul, nu este cuvântul rostit, ci mintea cugetătoare. Cei doi fii sunt înflăcărarea şi dorinţa, puse în slujba cunoaşterii lui Dumnezeu, iar cei şaptezeci de bătrâni reprezintă contemplaţia naturală şi timpul. Moise trebuie să lase în urma lui, pe rând, toate acestea pentru a ajunge prin întunericul necunoştinţei la unirea cu Cel-ce-nu-poate-fi-cunoscut (*Qu.* 73).

24,4 Pentru Augustin, acest pasaj se înţelege în relaţie cu 2Cor. 6,16: acest popor este altar şi templu al lui Dumnezeu (*QE* 97).

de mântuire. [6] Luând Moise jumătate din sânge, a vărsat-o într-un vas, iar cealaltă jumătate a sângelui a turnat-o pe altar. [7] Apoi, luând cartea legământului, a citit în urechile poporului şi ei au zis: „Toate câte le-a grăit Domnul le vom împlini şi le vom asculta." [8] Luând sângele, Moise a stropit poporul şi a zis: „Iată sângele legământului pe care Domnul l-a încheiat cu voi prin toate aceste cuvinte."

[9] Şi Moise, şi Aaron, şi Nadab, şi Abiud, şi cei şaptezeci din sfatul bătrânilor lui Israel s-au urcat [10] şi au văzut locul unde a stat Dumnezeul lui Israel. Sub picioarele lui era ca o lucrare din lespede de safir, iar la înfăţişare ca seninul cerului în curăţia lui. [11] Şi nici unul n-a murit dintre aleşii lui Israel; s-au arătat pe locul lui Dumnezeu, au mâncat şi au băut. [12] Şi Domnul a zis către Moise: „Urcă la Mine pe munte şi stai acolo; îţi voi da tablele de piatră – Legea şi poruncile – pe care le-am scris ca să le fie spre legiuire." [13] Ridicându-se Moise cu Iisus, însoţitorul său, au urcat în muntele lui Dumnezeu.

24,10 „au văzut locul unde a stat Dumnezeu": TM are „au văzut pe Dumnezeu". Traducerea grecească atenuează textul, din scrupul teologic. Din acelaşi motiv, Targum-urile explică: ceea ce se vede este strălucirea slavei divine şi nu Dumnezeu însuşi. ♦ Pentru Evagrie Ponticul, „locul lui Dumnezeu" este ceea ce percepe intelectul uman care s-a îmbrăcat cu harul, adică se află în starea de rugăciune, semănând cu safirul de culoarea cerului (*De malignis cogitationibus*, 18; *cf. Pract.* 45). Pentru Didim, „locul" este „virtutea, înţelepciunea practică" sau contemplarea celor inteligibile (PG 39, 1113C).

24,11 După Augustin, „aleşii" sunt cei numiţi la v. 9 şi reprezintă aleşii poporului lui Dumnezeu (în lumina Epistolelor lui Pavel: 2Tim. 3,2; Rom. 8,29-30; 2Tim. 2,19-20). Numărul şaptezeci trimite la Sfântul Duh, iar cei patru (Moise, Aaron, Nadab şi Abiud) la cele patru Evanghelii şi la făgăduinţa făcută lumii întregi, reprezentată de cele patru puncte cardinale. Ospăţul care are loc pe munte prefigurează fericirea celor ce ajung în Împărăţie, fericire rezervată „aleşilor" (*QE* 102). ♦ „S-au arătat pe locul lui Dumnezeu": TM are „l-au văzut pe Dumnezeu".

24,13 „Iisus, însoţitorul său" traduce participiul ὁ παρεστηκώς, „cel ce stă alături", indicând relaţia apropiată, de maximă încredere, dintre două persoane; în celelalte traduceri greceşti apare λειτουργός, „(împreună) slujitor". Philon face următoarea observaţie: De ce urcă Iisus împreună cu Moise? Fiindcă Iisus este una cu Moise, aşa cum ne arată numele său, „mântuire", calificativ propriu sufletului inspirat; fiind chemat să devină succesorul lui Moise după ce s-a ridicat deasupra celorlalţi (*QE* II,43). Pentru unii Părinţi, Iosua/Iisus are un alt rol: el îl „asistă" pe Moise, spune Origen, nu ca un slujitor de rang inferior, ci ca protector, fiindcă Îl simbolizează pe Iisus Hristos (*Hom. Ies.* 1,2). Iosua/Iisus ascunde taina venirii lui Iisus Hristos şi pentru Augustin, care constată că, în Exod, Iisus apare, apoi dispare şi din nou reapare: aceasta înseamnă că Noul Legământ este ascuns în Lege şi, uneori, se arată celor cu mintea trează (*QE* 103).

[14] Şi le-a zis bătrânilor: „Rămâneţi liniştiţi aici, până când ne întoarcem la voi. Iată, Aaron şi Or sunt cu voi; dacă cineva are vreo pricină de judecată, să meargă la ei." [15] Şi s-au urcat Moise şi Iisus în munte, iar norul a acoperit muntele. [16] Slava lui Dumnezeu s-a coborât pe muntele Sinai şi norul l-a acoperit timp de şase zile. În ziua a şaptea, Domnul l-a chemat pe Moise din mijlocul norului. [17] Chipul slavei Domnului [era] înaintea fiilor lui Israel ca un foc arzător pe vârful muntelui. [18] Moise a intrat în nor şi s-a suit pe munte. A stat acolo, pe munte, patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi.

25 [1] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [2] „Spune fiilor lui Israel: «Luaţi pârga ce Mi se cuvine de la tot omul care va hotărî cu dragă inimă.»

24,14 „Rămâneţi liniştiţi aici": acest verb, ἡσυχάζω, desemnează liniştea duhului, pacea lăuntrică, repaosul, dar poate însemna şi nemişcare trupească, „a sta într-un loc". Această opţiune este singulară pentru că nicăieri în altă parte cuvântul ebraic corespunzător nu este tradus cu acest verb grecesc.

24,16 „Slava" redă gr. δόξα, care traduce ebr. *kabhōdh*, provenind dintr-un radical cu înţelesul „greu, important". Termenul desemnează manifestarea măreţiei divine, care se înfăţişează poporului ales ca un foc mistuitor pe muntele Sinai, dovedindu-se nimicitoare ca pedeapsă şi minunată în ocrotire (Lev. 9,6.23; Num. 14,10; 16,19). Ea umple templul lui Solomon (3Rg. 8-10, 2Par. 7,1), iar Iezechiel o vede părăsind Ierusalimul în ajunul distrugerii lui (Iez. 1,27). Se întâlnesc pasaje în care slava lui YHWH se vădeşte în întreaga Zidire, în Psalmi sau în Is. 6,3; 24,15. ♦ Pentru Philon, începutul versetului dovedeşte că Dumnezeu – Fiinţa Însăşi – nu se deplasează, ci „Slava lui Dumnezeu" este cea care „coboară". Această slavă se poate înţelege în două feluri: ea descoperă prezenţa puterii lui Dumnezeu şi are drept scop întărirea credinţei celor care urmează să fie instruiţi în cunoaşterea Legii; înseamnă şi că „locul dumnezeiesc" este cu totul inaccesibil minţii omeneşti celei mai curate (Philon, *QE* II,45). ♦ După Grigorie al Nyssei, Moise, în timpul convorbirii cu Dumnezeu, a depăşit condiţia pământeană pentru a deveni părtaş la viaţa cea veşnică (*VM* 1,58).

25-31 Dumnezeu îi dă lui Moise prescripţii cu privire la construirea sanctuarului, la instituirea slujitorilor acestuia şi la desfăşurarea cultului.

25,1-9 *Ofrandele pentru construirea cortului.* Revelaţia referitoare la sanctuar scoate întâi în relief ofrandele pe care trebuie să le aducă poporul privind materialele necesare şi fixează atenţia asupra modelului pe care îl va alcătui discursul divin. Această exemplaritate superioară a orientat lecturile exegeţilor de limbă greacă în trei direcţii: o interpretare cosmologică, asociind Bibliei platonismul; aplicarea pentru creştini la tainele lui Hristos; şi perspectiva ecleziologică. Pentru Părinţi, acest pasaj se înţelege şi în relaţie cu textele din NT (In. 2,19-21; 2Cor. 5,1; Evr. 9,24; 10,20).

25,2 *Litt.* „pârgile". Termenul grec ἀπαρχαί desemnează „pârga" din limbajul sacrificial. Corespunde ebr. *t'rūmāh*, la singular, „punere deoparte". Traducerea prin ἀφαίρεμα,

[Voi] să primiți toată pârga pentru Mine. [3] Iată ce fel de pârgă să luați de la ei: aur, și argint, și aramă, [4] hiacint, purpură, [pânză] roșie și stacojie, [măsură] îndoită, pânză de in subțire răsucit și păr de capră, [5] piei de berbec, vopsite în roșu, și piei de culoare vineție, și lemn care nu putrezește. [6] Ulei pentru candele și miresme pentru uleiul ungerii și tămâie bine mirositoare. [7] Și pietre de sardiu, și pietre scumpe de încrustat pentru efod, și cămașă până la călcâie. [8] Și să-Mi faci [lăcaș] sfințit, și Mă voi arăta în

---

mai ales la 35,5 este mai literală. Aquila a revenit la ἀφαίρεμα mai ales la 25,2. Această alternanță exprimă două moduri de a considera ofranda: unul negativ (ἀφαίρεμα), altul pozitiv (ἀπαρχή), aceasta din urmă desemnând excelența, calitatea deosebită a darului. Această valoare a termenului grec este abundent ilustrată în textele patristice. Sensul de „pârgă" pentru ἀπαρχή corespunde ebr. *rē'šīth*, fiind mai bine adaptat la text în 23,19. Pentru Origen, pârga oferită lui Dumnezeu este rodul minții și al tuturor facultăților superioare; înțelegerea tuturor lucrurilor este subordonată cunoașterii lui Dumnezeu (*Hom. Ex.* 13,3 și *Com. Io.* I).

25,4 „îndoită" (διπλοῦν): TM are *šānī*: „stacojiu, sclipitor", a fost citit *šēnī*, „al doilea". Symmachos traduce διαβαφές cu referire la vopsea: „de două ori vopsit". Precizarea „tors/răsucit" (κεκλωσμένην) se găsește doar în LXX. ♦ Cele patru culori ale pânzei sunt asociate celor patru elemente de către Philon: „inul subțire" provine din pământ; purpura din apă; vioriul întunecat ține de aer (care este luminat de lumină străină), iar stacojiul este asemănător focului. Un templu construit de mâna omului, consacrat Părintelui Universului, trebuie să fie făcut din substanțele din care a fost făcut Întregul (*Mos.* II,88). Acest simbolism a fost preluat de tradiția creștină (Clement, *Strom.* V,6,32,3 și Cosmas, *Topographia* 5,35). ♦ „Părul de capră": acest material de rând este înțeles de Chiril al Alexandriei în legătură cu aprecierea Domnului despre darul văduvei sărace (Lc. 21,2-3).

25,5 „de culoare vineție" (ὑακινθίνος): este interpretarea dată de LXX ebr. *taḥaš* care desemna fie un animal, fie o substanță colorată. ♦ Grigore al Nyssei deosebește între aspectul exterior modest al cortului, care nu pare de mare valoare, și interiorul de mare preț. La fel, în Cântarea Cântărilor, într-un înveliș erotic, lumesc se află un conținut tainic referitor la cunoașterea lui Dumnezeu (Grigore al Nyssei, *GNO* VI, p. 43).

25,7 TM are aici *ḥošen*, „pectoralul".

25,8 Ebr. *šākhan*, „a locui", este tradus în diferite feluri în LXX cu intenția manifestă de a evita sensul propriu: „a coborî" în 24,16; „a se arăta" în 25,8; „a fi chemat" în 29,45.46; „a-și întinde umbra" în 40,35. Refuzul termenului „a locui" vine din grija de a nu circumscrie divinitatea unui loc. ♦ Philon preferă pentru cort ἁγίασμα, „sanctuar", termen curent în greacă pentru a desemna templul. Părinții folosesc de obicei σκηνή, „cort", lat. *tabernaculum*. Pentru Origen, ἁγίασμα desemnează atât trupul și sufletul fiecărui om, templu al Duhului Sfânt, dacă este curat și consacrat lui Dumnezeu, cât și Biserica, împodobită cu virtuțile care îi sunt proprii.

mijlocul vostru. [9] Să le faci după tot ce-ţi arăt pe munte: felul cortului şi felul tuturor lucrurilor sale. Aşa să faci!

[10] Să faci un chivot al mărturiei din lemn care nu putrezeşte; de doi coţi şi jumătate lungime, un cot şi jumătate lăţime şi un cot şi jumătate înălţime. [11] Să-l poleieşti cu aur curat, să-l aureşti pe dinlăuntru şi pe dinafară şi să-i faci de jur împrejur, tot din aur, o cunună de zimţi răsuciţi. [12] Să-i torni

---

25,9 Sf. Părinţi au înţeles simbolismul cortului sub influenţa Epistolei către Evrei (8,5, unde este citat Ex. 25,9), şi mai ales a formulei din Evr. 9,24, completată de 2Cor. 5,1. Astfel, ei opun simpla copie, care era templul vechiului Israel, „cortului nefăcut de mână omenească" (ἀχειροποίητος), deopotrivă Templu ceresc unde credincioşii trebuie să intre urmând lui Hristos, şi Biserica de pe pământ, după asemănarea Ierusalimului ceresc (Chiril, *Ador.* 5,9,6BC). Pentru Grigore al Nyssei, cortul nefăcut de mână omenească este Hristos. El este Puterea şi Înţelepciunea lui Dumnezeu, fără de început, necreat; El şi-a aşezat cortul în mijlocul omenirii (*cf.* In. 1,14), întrupându-Se. Expresia cuprinde o aluzie la cele două naturi ale lui Hristos. Grigore extinde la întregul „cort" ceea ce se spune în Evr. 10,20 despre perdeaua Templului: „trupul" lui Hristos (*VM* 2, 170,179).

25,10-22 „chivot al mărturiei": κιβωτός traduce atât *tēbhāh*, folosit pentru „arca" lui Noe în Gen. 6,14 (*cf.* nota respectivă), cât şi *'arōn*, termenul folosit în Ex. 25 pentru „cortul" mărturiei, ambele fiind asociate în tradiţia iudaică cu ideea de „legământ" şi menite să păstreze ceea ce asigură mântuirea. Pentru Philon, arca lui Noe este un simbol al trupului, ce poartă în el mintea care îl salvează în timpul potopului, iar chivotul Legământului simbolizează lumea inteligibilă (*Plant.* 43). Tradiţia creştină continuă acest simbolism: fiecare suflet trebuie să devină o *arcă* a lui Noe, un *chivot* al Legii, o *bibliotecă* a Cărţilor Sfinte (Origen, *Hom. Gen.* 2,6 şi 9,4). Pentru Părinţi, chivotul este o icoană a umanităţii lui Hristos, întrupat din Fecioară (Hipolit, citat de Theodoret şi Origen, *Com. Rom.* 3,8, PG 14,9,4,9 D). Din sec. V, se dezvoltă tema identificării chivotului cu Sfânta Fecioară, mai ales în cântările lui Roman Melodul şi la Ioan Damaschinul (*Sermo* 3,2-4), şi este moştenită până azi şi de tradiţia răsăriteană şi de cea apuseană. Părinţii din Occident, începând cu Isidor din Sevilla, au dezvoltat interpretarea conform căreia arca lui Noe simbolizează Biserica (*cf.* şi Revel-Neher, E., 1984).

25,10 „chivot al mărturiei": μαρτυρίου este adăugat în greacă, după 26,33-34 etc. Expresia „chivotul mărturiei" corespunde în LXX uneia din cele două formule ce caracterizează în ebraică acest obiect sfânt, expresie care îl desemnează ca receptacol al legii (*'arōn ha'edhōth*), cealaltă formulă, complementară, desemnându-l ca semn al legământului şi loc al prezenţei divine (*'arōn habb^{e}rīth*).

25,11 „zimţi răsuciţi" redau κυμάτια στρεπτά, termen arhitectonic. Aceste ondulaţii reprezintă schimbările substanţei corporale, în sens spiritual (Philon, *QE* II,70). ♦ Origen vede în chivotul cu Tablele Legământului mintea/intelectul în care trebuie înscrisă Legea lui Dumnezeu, *cf.* Ex. 25,16. 21 (*Hom. Num.* 10,3).

25,12 „Să torni", ἐλαύνω („a martela"). Termenul ebr. corespunzător înseamnă „a topi, a turna", redat exact de χωνεύω, în 26,37; ♦ **Κλίτη**, „laturi", face dificilă înţelegerea

patru inele de aur şi să le pui pe cele patru laturi; două inele pe o latură şi două inele pe cealaltă. [13] Să faci şi drugi din lemn care nu putrezeşte şi să-i poleieşti cu aur. [14] Şi să bagi drugii în inelele de pe laturile chivotului ca să ridici chivotul cu ele. [15] Drugii să fie înţepeniţi în inelele chivotului. [16] Şi să pui în chivot mărturiile pe care ţi le voi da. [17] Să-i faci un capac al împăcării din aur curat, de doi coţi şi jumătate în lungime şi un cot şi jumătate în lăţime. [18] Să faci doi heruvimi din aur lucrat [cu ciocanul] şi să-i pui pe capacul împăcării la amândouă capetele lui. [19] Să fie făcut un heruvim [ieşind] dintr-o latură şi un heruvim [ieşind] din cealaltă latură a capacului împăcării. Să fie doi heruvimi pe cele două laturi ale lui. [20] Heruvimii să fie cu aripile întinse în sus, umbrind cu aripile capacul, cu feţele una spre cealaltă. Feţele heruvimilor să fie [plecate] spre capac. [21] Să pui capacul deasupra chivotului şi în chivot să pui mărturiile pe care ţi le voi da. [22] Acolo Mă voi face cunoscut ţie şi îţi voi grăi de deasupra capacului împăcării, dintre

---

textului; folosit apoi la singular, κλίτος, traduce exact un *hapax* în ebraică, înţeles în relaţie cu picioarele chivotului. Theodotion şi Aquila au corijat prin μέρη, „părţi". Augustin introduce noţiunea de unghi pentru a lămuri textul (*QE* 104). ♦ După Grigore al Nyssei, inelele, drugii, pârghiile mesei, ca şi stâlpii cortului şi heruvimii reprezintă puterile angelice, care susţin lumea cerească, reprezentată de cort (*VM* 2,179). De asemenea, „drugii" ar reprezenta puterile binefăcătoare care îi ridică pe cei care trebuie mântuiţi spre înălţimile virtuţii (*ibid.* 180).

25,13 „drugi": ἀναφορεῖς, *litt.* „purtători", se regăseşte în 35,11 pentru a reda termenul ebr. însemnând „bare", care se traduce de cinci ori în LXX prin διωστῆρες şi o dată prin μοχλοί „leviere, bare", în 38,24. Drugii auriţi, precum şi inelele (cu sinonimul κρίκοι în loc de δακτύλιοι) strălucesc de lumina dumnezeiască a Cuvântului, comunicată ucenicilor (Chiril al Alexandriei, *Ador.* 9,600A).

25,16-17 Pluralul „mărturiile" este propriu LXX: fiecare tablă a Legii trebuie considerată „o mărturie". „Capacul împăcării" (ἱλαστήριον ἐπίθεμα) redă ebr. *kappōreth* al cărui radical înseamnă „a şterge". Termenul „împăcare" trimite spre funcţia cultică a obiectului (*cf.* nota la Lev. 4,20). Pentru „capac", *cf.* nota la Lev. 16,2. ♦ „Acoperământ (capac) al împăcării" este Cel care s-a făcut om (Rom. 3,25; 1In. 2,1), mijlocitor între Tatăl şi noi (Chiril al Alexandriei, *Ador.* 600D). Cel Unul-Născut a rămas Dumnezeu Cuvântul (întrupându-Se), precum o dovedeşte atitudinea heruvimilor, care ne arată starea de contemplaţie continuă a puterilor cereşti, îndreptate spre Dumnezeu (*Ador.* 9,601A).

25,18 „heruvimi din aur lucrat [cu ciocanul]" redă τορευτά: „lucrat în relief", lat. *productiles*, „cizelaţi" în TM. ♦ „Heruvim" înseamnă „mare cunoştinţă, ştiinţă înaltă" după Philon (*Cher.*) şi mai apoi după Părinţi (Clement, *Strom.* V,6,35,6).

25,22 „Mă voi face cunoscut ţie": TM are „Mă voi întâlni cu tine" (*no'adh^{e}tī*). Probabil traducătorul a confundat rădăcina *Y'D* „a se întâlni" cu *YD'* „a cunoaşte".

cei doi heruvimi de pe chivotul mărturiei, toate câte am să le poruncesc prin tine fiilor lui Israel.

[23] Să faci o masă de aur curat de doi coți lungime, de un cot lățime și de un cot și jumătate înălțime. [24] Și să-i faci o cunună de aur cu zimți răsuciți de jur împrejur. [25] Să-i faci o îngrăditură lată de o palmă, de jur împrejur și în jurul ei o cunună de zimți răsuciți. [26] Să faci patru inele de aur și să pui inelele în cele patru părți ale ei, în dreptul picioarelor, [27] sub brâu. Inelele să fie puse pentru drugi, ca să poți ridica masa cu ei. [28] Iar drugii să-i faci din lemn care nu putrezește și să-i poleiești cu aur curat; cu ei să ridici masa. [29] Apoi să faci vase, cădelnițe, potire și cupe, cu care să aduci libații. Din aur curat să le faci. [30] Și să pui pe masă, de-a pururi înaintea Mea, pâinile [punerii] înainte.

[31] Să faci un sfeșnic din aur curat; bătut să faci sfeșnicul. Trunchiul, ramurile, cupele, măciuliile și florile să iasă din el. [32] Din laturile lui să iasă

25,23-30 „Pâinile" sunt umbra Pâinii venite din cer, aceea care se va oferi pe altarele sfintelor biserici (Chiril al Alexandriei, *Ador.* 9,604C).

25,25 „îngrăditură, brâu, cunună" redau termenul grec στεφάνη, „cunună, coroană, parapet, margine"; masa pare a avea ca margine o „coroană", un fel de mic „parapet" sau „bordură".

25,26 Textul grecesc este dificil. Folosirea termenului μέρη, „părți" (de unde, probabil, „unghiuri, colțuri"), nu este clară aici. O altă traducere ar putea fi: „în cele patru direcții ale picioarelor" (μέρος apare și cu înțelesul de „direcție" în geometrie; *cf.* Iis. Nav. 18,14.20).

25,29 „Vase", τρυβλία, termenul se regăsește în Ex. 38,12 și Num. 4,7 și traduce același termen ebraic, cu sensul de „bol". ♦ Θυίσκαι, după Num. 7, desemnează un fel de cădelniță, un vas care se umple cu tămâie. ♦ Σπονδεῖα, „vase pentru libații", tradus cu „potire". ♦ Κύαθοι, „cupele", serveau în Grecia antică la scoaterea vinului din „cratere".

25,30 „pâinile [punerii] înainte", ἄρτους ἐνωπίους: epitetul ἐνώπιοι, pentru a califica pâinea, este un caz izolat în limba greacă și s-ar putea să fie vorba de un transfer semantic sacerdotal. A fost tradus în diverse feluri: „pâinile așezate înainte, în față" „pâinile feței", „pâinile prezenței". În vechile traduceri românești avem „pâinile punerii înainte". Pentru Origen, acest ritual asigură coeziunea celor douăsprezece triburi ale lui Israel și prefigurează predica apostolilor trimiși de Mântuitorul la acestea (fragm. la 1Rg. 21,4-5, în GCS 6, p. 298, 5-14).

25,31-40 Sfeșnicul era o stilizare a migdalului, închipuind Arborele vieții și lumina lui Dumnezeu Însuși. A fost interpretat mai târziu ca semn al prezenței divine în mijlocul poporului și asociat cu Mesia, asupra căruia odihnește Duhul lui Dumnezeu, plin de daruri (Is. 11,1 și Za. 4,2). Părinții creștini îl asociază pe Hristos sfeșnicului (*m'norāh*), pornind de la identificarea sfeșnicului cu Mesia, în tradiția iudaică. Pentru Origen, simbolizează Legea și pentru Irineu, pe Duhul Sfânt cu cele șapte daruri (*Dem.* 9); pentru

şase ramuri; trei ramuri dintr-o latură şi trei ramuri din cealaltă latură. [33] Pe fiecare ramură să fie trei cupe lucrate în formă de floare de migdal împreună cu o măciulie şi cu o floare. Aşa să fie pe cele şase ramuri care ies din sfeşnic. [34] Pe sfeşnic să fie patru cupe, lucrate ca floarea de migdal de pe o ramură, cu măciuliile şi florile ei. [35] O măciulie sub [primele] două ramuri care ies din ea, o altă măciulie sub următoarele patru ramuri care ies din ea. Aşa să fie cu toate cele şase ramuri care ies din sfeşnic. [36] Măciuliile şi ramurile să iasă din el. Sfeşnicul să fie bătut şi dintr-o singură bucată de aur curat. [37] Să-i faci şapte candele şi să pui feştilele [în aşa fel încât] să lumineze dintr-o singură faţă. [38] Să le faci şi mucări, şi tăviţe de aur curat. [39] Toate aceste vase să le faci dintr-un talant de aur curat. [40] Ai grijă să le faci precum ţi-am arătat pe munte."

26 [1] „Să faci un cort din zece scoarţe ţesute din in subţire răsucit şi din mătase viorie, purpurie şi stacojie, răsucită. Să faci pe ele chipuri de heruvimi brodaţi cu măiestrie. [2] Lungimea unei scoarţe să fie de douăzeci şi opt de coţi, lăţimea de patru coţi. Să fie aceeaşi măsură pentru toate scoarţele. [3] Cinci scoarţe să fie înnădite împreună şi celelalte cinci, de asemenea,

---

Clement, crucea lui Hristos care luminează lumea (*Strom.* V,6,35,1). Imaginea Bisericii ca sfeşnic pentru lume apare şi la Irineu (*Adv. haer.* V,20,1). În Răsărit, tradiţia ortodoxă vede în sfeşnic chipul Sfintei Fecioare, purtătoare a lui Hristos, lumina lumii (Proclus de Constantinopol, PG 66,700). ♦ „Cupele" sunt vase pentru amestecarea vinului la greci: κρατῆρες. Σφαιρωτῆρες: „măciulii, sfere mici", lat. *spherulas*, desemnează un ornament de formă sferică.

25,33 Κάρυον, „migdală", desemnează tot un relief ornamental. Diminutivul καρυίσκος este folosit aici cu sensul de „floare de migdal".

25,37 Cele şapte candele simbolizează, în Apocalipsa lui Ioan, plinătatea Duhului, iar după Chiril al Alexandriei, darurile Duhului Sfânt, prin care Hristos îi luminează pe oameni (*Ador.* 9,608A-B).

25,38 „mucări": termenul ebr. *malʿqōaḥ* desemnează un fel de pensetă servind la tăierea meşelor carbonizate ale candelelor. Un echivalent exact găsim în LXX, Num. 4,9 şi în Ex. 38,17. Ἐπαρυστῆρ şi fem. ἐπαρυστρίς, pentru a reda *malʿqōaḥ*, sunt înrudite cu ἀρύω, „a turna", fiind probabil un fel de vase cu gâtul alungit pentru a alimenta candelele cu ulei (Maxim Mărturisitorul, *Q Th.* 63, PG 90,6,7,6,A). ♦ „Tăviţe", ὑποθέματα, nu mai apare în altă parte în LXX; desemnează recipiente plasate sub candele pentru depozitarea cenuşii meşelor care au ars.

26,2 Origen vede în numărul scoarţelor (28=7x4) Legea (al cărei număr simbolic este 7) conţinută în cele patru Evanghelii (*Hom. Ex.* 9,13).

să fie legate una de alta. [4] Şi să le faci cheutori din mătase viorie pe marginea scoarţei în capătul primei jumătăţi, la înnăditură, şi la fel să faci şi la marginea din afară a scoarţei, la a doua înnăditură. [5] Să faci cincizeci de cheutori la o scoarţă şi alte cincizeci de cheutori să le faci pe marginea scoarţei a doua, la înnăditura cu prima, încât să cadă una în faţa celeilalte. [6] Să faci cincizeci de copci de aur şi să legi scoarţele una de alta cu copci, încât cortul să fie un întreg. [7] Să faci pături din păr de capră; unsprezece pături de acest fel să faci ca acoperământ deasupra cortului. [8] Lungimea unei pături să fie de treizeci de coţi şi lăţimea de patru coţi. Aceeaşi măsură să fie pentru cele unsprezece pături. [9] Să uneşti cinci pături într-una singură şi pe celelalte şase tot într-una, şi să îndoieşti pătura a şasea în partea din faţă a cortului. [10] Să faci cincizeci de copci pe marginea păturii care este la mijloc, la înnăditură, şi tot cincizeci de cheutori să le faci pe marginea celeilalte pături, care se înnădeşte cu prima. [11] Şi să faci cincizeci de copci de aramă, şi să prinzi copcile cu cheutorile, şi să înnădeşti păturile, încât să fie una. [12] Prisosul păturilor cortului, jumătatea care rămâne din pătură s-o laşi să cadă ca acoperământ pe partea dinapoi a cortului. [13] De un cot pe o parte şi de un cot pe cealaltă parte din prisosul păturilor, în lungimea păturilor cortului, să fie pentru acoperirea laturilor cortului de o parte şi de

---

26,4-5 „înnăditură", συμβολή, nu desemnează asamblarea scoarţelor câte cinci (v. 3), ci unirea între ele a acelor asamblaje de câte cinci scoarţe fiecare. Asamblajele respective au câte o margine, care va fi înnădită, de unde expresia „a doua înnăditură". Asamblajului considerat cel dintâi, căruia îi sunt ataşate cheutorile, îi corespunde „prima margine" (τῆς μίας), iar celuilalt „cea dinafară" (ἐξωτέρας traducând ebr. *qīṭōnāh*, „ultima").

26,6 Pentru Grigore al Nyssei, scoarţele care acoperă cortul simbolizează unirea duhovnicească a credincioşilor în dragoste şi pace (*VM* 2,187).

26,7-14 *Pieile pentru acoperirea cortului.* Vorbind despre cortul „cel nefăcut de mână omenească", Grigore al Nyssei vede în „pieile vopsite în roşu" (v. 14) şi în păturile de păr simboluri ale morţii preînchipuind patimile lui Hristos (*VM* 2,183). În „Cortul" cel nou al Bisericii, pieile capătă strălucirea vieţii, precum sufletele, moarte pentru păcat, fac să înflorească harul Duhului; păturile de păr reprezintă austeritatea spinoasă a ascezei şi a pocăinţei (Origen, *Hom. Ex.* 13,15), trimiţând la veşmintele purtate de monahi (*VM* 2,187; *cf.* şi Evagrie Ponticul, *Pract.*, prolog).

26,7 „acoperământ (σκέπη) deasupra cortului": TM are „cort peste lăcaş". În LXX, σκηνή traduce de obicei atât ebr. *'ōhel*, „cort", cât şi *miš'kān*, „lăcaş". Aici fiind folosite ambele cuvinte ebraice, LXX îl traduce pe *'ōhel* cu un termen referitor la funcţia lui („acoperământ, ocrotire"). ♦ Pentru Augustin, 11 este numărul încălcării Legii (10+1), fiind pus în legătură cu 77, simbolul iertării tuturor păcatelor (7x11), *cf.* Mt. 18,22 (*QE* 108).

alta. [14] Să-i faci cortului un acoperământ din piei de berbec, vopsite în roşu, iar deasupra un acoperământ din piele vineție. [15] Să-i faci cortului stâlpi din lemn care nu putrezeşte. [16] Să faci fiecare stâlp de zece coți [lungime] şi de un cot şi jumătate lățime. [17] Fiecare stâlp să aibă două cepuri, unul în fața celuilalt. Aşa să faci pentru toți stâlpii cortului. [18] Să faci pe latura de miazănoapte a cortului douăzeci de stâlpi. [19] Să faci patruzeci de temelii de argint pentru cei douăzeci de stâlpi, două temelii la un stâlp, de o parte şi de alta; două temelii la un stâlp, [câte una] pentru cele două laturi ale lui. [20] Şi douăzeci de stâlpi pe latura a doua, dinspre miazăzi [21], cu patruzeci de temelii din argint, două temelii pentru fiecare stâlp; [câte una] pentru cele două laturi ale lui; două temelii de fiecare stâlp pentru amândouă laturile lui. [22] Să faci şase stâlpi şi în partea din spate a cortului, înspre mare. [23] Să faci doi stâlpi în unghiurile din spate ale cortului, spre fund. [24] Să fie uniți în partea de jos şi la fel să fie într-o singură încheietură şi la capete. Aşa să-i faci pe amândoi; să stea în cele două unghiuri. [25] Să fie opt stâlpi cu şaisprezece temelii de argint, două temelii pentru fiecare stâlp de o parte şi de alta; câte două temelii pentru fiecare stâlp. [26] Să faci bârne din lemn care nu

---

26,14 Augustin, ca şi Părinții greci, vede în roşul pieilor de berbec sângele patimilor lui Hristos. Aceeaşi culoare îi evocă pe martiri şi rugăciunile lor de mijlocire. ♦ „Vinețiul (hiacintul)" simbolizează vigoarea vieții veşnice (*QE* 108).

26,15-25 Stâlpii cortului sunt interpretați de unii Părinți, în lumina Gal. 2,9, ca fiind învățătorii şi slujitorii Bisericii (Origen, *Hom. Ex.* 9,3; Grigore al Nyssei, *VM* 2,184). Interpretarea hristologică este, de asemenea, răspândită.

26,16 Chiril aplică versetul la Hristos, temelia Bisericii şi stâlpul adevărului (*cf.* 1Tim. 3,15). Cei 10 coți lungime ar simboliza perfecțiunea naturii Sale divine, iar lățimea de un cot şi jumătate ar arăta pogorârea Sa de la dumnezeire la umanitate (*Ador.* 9,636C-637A).

26,19-21 LXX substituie „cepurilor" din textul ebraic (redate prin ἀγκωνίσκοι în v. 17) „marginile/laturile" (sens bine atestat al lui μέρη în LXX). Traducerea situează la extremitatea stâlpilor fixarea celor două „temelii". ♦ Cuvintele „pentru cele două laturi (margini) ale lui" (εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη αὐτοῦ), adică „de-o parte şi de alta", sunt repetate de două ori în v. 21 şi o dată în v. 25, fără echivalențe în TM.

26,24 „capete (capiteluri)", κεφαλίδες, traduce cuvântul ebraic însemnând „vârfuri". Traducerea e în acord cu reprezentarea stâlpilor (στύλοι) proprie LXX. Aceasta pare să indice introducerea fiecăruia din cei doi stâlpi în fiecare din unghiuri, fără să indice cu precizie cum sunt uniți cu primii stâlpi ai pereților laterali (TM: „la vârfuri, la primul inel"; LXX: „la capete, într-o singură împreunare").

26,26-30 Pentru Philon, bârna din mijloc (v. 28) simbolizează Logosul necesității care susține lucrurile cereşti şi pe cele pământeşti printr-o legătură indisolubilă (*QE* II,89,90).

putrezește, câte cinci pentru fiecare stâlp pe prima latură a cortului, [27] și cinci bârne pentru un stâlp pe latura a doua a cortului, și cinci bârne pentru un stâlp aflat în latura din spate a cortului, spre mare. [28] Și bârna din mijlocul stâlpilor să treacă de la un capăt până la celălalt capăt. [29] Să poleiești stâlpii cu aur și să faci inele de aur prin care să bagi bârnele. Să poleiești bârnele cu aur. [30] Să ridici cortul după chipul arătat în munte. [31] Să faci perdeaua țesută din mătase viorie, purpurie și stacojie răsucită și din in subțire. În țesătură să faci chipuri de heruvimi brodați. [32] Să pui perdeaua pe patru stâlpi auriți care nu putrezesc și capetele lor să fie din aur și cele patru temelii din argint. [33] Să pui perdeaua pe stâlpi, și să pui înapoia perdelei chivotul mărturiei, și perdeaua să fie despărțire pentru voi între cele sfinte și sfânta sfintelor. [34] Să acoperi astfel cu perdeaua chivotul mărturiei din sfânta sfintelor. [35] Să așezi masa în fața perdelei și sfeșnicul înaintea mesei, în partea de miazăzi a cortului, iar masa să o pui în partea de miazănoapte a cortului. [36] Să faci apoi o [altă] perdea brodată din mătase viorie, purpurie

---

Origen vede în bârnele stâlpilor mâinile drepte ale Învățătorilor unite în Biserică în semn de comuniune apostolică (*Hom. Ex.* 9,3).

26,31-37 *Perdeaua ce desparte „sfânta" de „sfânta sfintelor" și perdeaua de la ușa cortului.* Philon dezvoltă, referitor la acestea, un simbolism cosmologic: perdeaua separă lumea inteligibilă/cerească de cea sensibilă/pământească, supusă schimbării (*QE* II,91); tot el distinge între perdeaua de la ușa cortului și cealaltă perdea („catapeteasma"), al cărei nume îl raportează la καταπετασνύναι, „a întinde aripile", evocând zborul către lumea nevăzută și către Dumnezeu. Interpretarea cosmologică se combină, la unii comentatori creștini, cu cea hristologică, prin tradiția despre ruperea perdelei („catapetesmei") Templului, *cf.* Mt. 25,21. Aceasta semnifică revelarea tainelor ascunse în Lege și lasă să se întrevadă un alt văl ce trebuie înlăturat pentru a se ajunge la vederea față către față (Origen, *Com. Mt.*, GCS 11, pp. 285-286). Chiril al Alexandriei, referindu-se la Evr. 10,20, vede în perdea taina Întrupării: Cuvântul născut din Dumnezeu se ascunde după vălul de carne luat din trupul Născătoarei de Dumnezeu (*Ador.* 10,661A-D).

26,32 Pentru Clement din Alexandria, cei patru stâlpi indică „sfânta tetradă a vechilor legăminte" încheiate, pe rând, cu Adam, Noe, Avraam și Moise (*Strom.* V,6,34,4). ♦ Pentru Chiril, ei reprezintă propovăduirea celor patru evangheliști pe care se înalță Hristos, simbolizat de perdea (*Ador.* 10,661).

26,34 „Să acoperi astfel cu perdeaua chivotul...": TM are „să pui capacul peste chivot". Probabil *kappōreth* („capacul chivotului") a fost confundat cu *pārōkheth* („văl").

26,36 Termenul ἐπίσπαστρον, „perdea", aparține vocabularului grec ce descrie porțile monumentale; se întâlnește în inventarul templului lui Apollo din Delos și desemnează „un sistem de perdele tras cu sfori" (*cf.* Pelletier, A., *REG* 97, 1984, p. 406). Un astfel de sistem va fi fost deja instalat în epoca traducerii Exodului.

şi stacojie, răsucită şi din pânză de in subţire. [37] Să faci pentru perdea cinci stâlpi poleiţi cu aur, cu capete de aur şi să torni pentru ei cinci temelii de aramă."

27 [1] „Să faci un altar din lemn care nu putrezeşte, de cinci coţi lungime, şi cinci coţi lăţime – altarul să fie pătrat – şi de trei coţi înălţime. [2] Şi să-i faci coarne la cele patru colţuri. Coarnele să iasă din el şi să le îmbraci în aramă. [3] Şi să faci altarului brâu, acoperământ, cupe, cârlige şi vătrai. Toate aceste lucruri să le faci din aramă. [4] Şi să-i faci o vatră [cu un grătar] lucrat ca o plasă de aramă; pentru vatră să faci patru inele de aramă la cele patru colţuri. [5] Şi să le pui sub vatra altarului în partea de jos, iar vatra să fie până la jumătatea altarului. [6] Şi să faci altarului pârghii din lemn care nu putrezeşte şi să le acoperi cu aramă. [7] Şi să bagi pârghiile în inelele fixate pe laturile altarului, încât să poată fi purtat. [8] Să-l faci scobit, căptuşit cu scânduri: după cum ţi s-a arătat pe munte, aşa să-l faci.

[9] Cortului să-i faci şi o curte. Pe latura dinspre apus, pânzele curţii să fie de in subţire, răsucit, în lungime de o sută de coţi pe latură. [10] Să aibă

26,37 Philon introduce termenul de κάλυμμα, „ascunzătoare", pentru perdeaua de la intrarea templului, ca să o deosebească de cealaltă; cea dintâi împiedică pe cei necuraţi să vadă, fie şi de departe, „sfânta" (*Mos.* 87,101). Clement face un joc de cuvinte între κάλυμμα şi κώλυμα, „obstacol" (în calea „necredinţei întinate") (*Strom.* V,6,33,3).

27,1-8 *Altarul.* Philon remarcă amplasarea distinctă a altarului „de jertfă" tradus în ediţiile mai vechi cu „jertfelnic") şi a altarului tămâierii; primul în afara sanctuarului, în curte (Ex. 29,11.42; 40,6), celălalt în interior (Ex. 40,6), corelându-le cu cele două tipuri de virtuţi (*Ebr.* 85).

27,3 „Şi să faci altarului brâu (împrejmuire, acoperământ)" lipseşte în TM.

27,4-5 „vatră", ἐσχάρα, îi corespunde în v. 4 lui *mikbār*, „grilaj" şi lui *reşeth*, „plasă", din TM. Traducerea interpretativă a LXX s-ar putea datora unei tradiţii exegetice obscure. E mai dificil de explicat trecerea de la *karkōbh*, „bordură/împrejmuire", la ἐσχάρα, „vatră", în v. 5.

27,9-19 *Curtea.* Philon, descriind amplasarea curţii, simplifică prevederile biblice cu privire la poziţia cortului. El asimilează curtea τέμενος-ului grec, spaţiu delimitat pentru a fi consacrat (*Mos.* II,89-93). Chiril observă lărgirea măsurilor curţii în raport cu cele ale cortului, ceea ce ar prevesti extinderea Bisericii lui Hristos înspre cele patru zări (*Ador.* 9,640B-D).

27,9 „Pe latura dinspre apus": εἰς τὸ κλίτος τὸ πρὸς λίβα (λίψ: „vântul care face să picure", *cf.* Chantraine, P., *DELG*, *s.v.* λείβω) indică, de fapt, sudul pentru locuitorii Palestinei (sud-vest în Grecia). Dacă nu se efectuează o rotaţie de 90°, necesară pentru a recupera poziţia observatorului din Palestina, indicaţiile privind lungimea şi lăţimea

douăzeci de stâlpi şi douăzeci de temelii de aramă, iar cârligele şi verigile din argint. [11] Tot aşa, pe latura dinspre răsărit, să faci pânze de o sută de coţi lungime şi douăzeci de stâlpi cu douăzeci de temelii din aramă, iar cârligele şi verigile stâlpilor cu temeliile lor să fie din argint. [12] Lăţimea curţii în [partea] dinspre mare din pânze de cincizeci de coţi cu zece stâlpi şi temeliile lor. [13] Pentru lăţimea curţii în partea de miazăzi: pânze de cincizeci de coţi cu zece stâlpi şi temeliile lor. [14] Pe prima latură, înălţimea pânzelor să fie de cincisprezece coţi, cu trei stâlpi şi trei temelii. [15] Şi pe latura a doua pânze de cincisprezece coţi înălţime, cu trei stâlpi şi trei temelii. [16] Şi pentru poarta împrejmuirii să faci o perdea brodată de douăzeci de coţi înălţime, din mătase viorie, purpurie şi stacojie răsucită şi din pânză de in subţire, răsucit, şi patru stâlpi cu patru temelii. [17] Toţi stâlpii gardului de jur împrejur să fie argintaţi, capetele lor din argint şi temeliile din aramă. [18] Lungimea curţii să fie de o sută pe o sută, lăţimea de cincizeci pe cincizeci, iar înălţimea de cinci coţi, din pânză de in răsucit şi temeliile din aramă. [19] Şi toate lucrurile din curte, uneltele, ţăruşii să fie din aramă. [20] Iar tu porunceşte fiilor lui Israel să-ţi aducă ulei curat de măsline, fără drojdie, bine limpezit, pentru luminat, ca să ardă candela tot timpul. [21] În cortul

---

curţii vor fi contrare celor din cap. 26 privitoare la cort (unde laturile lungi sunt către nord, v. 18, respectiv sud, v. 20).

27,11-12 Pentru Chiril al Alexandriei, stâlpii acoperiţi cu argint (v. 17, LXX) îi reprezintă pe apostoli şi evanghelişti; temeliile argintate semnifică faptul că ei se sprijină pe Cuvântul lui Hristos, dătătorul de lumină; iar bronzul simbolizează răsunetul acestui cuvânt (*Ador.* 9,640D-641B).

27,16 „brodată", *litt.* „făcută cu meşteşugul celui ce brodează" (τῇ ποικιλίᾳ τοῦ ῥαφιδευτοῦ), corespunde unui termen ebraic redat literal prin ἔργον ποικιλτοῦ în 26,36. Ῥαφιδευτής îl desemnează pe „cel ce lucrează cu acul", meşteşug care, după Origen (*Ep. Greg.*, 2), reprezintă „înţelepciunea lui Dumnezeu", întocmai cum la vechii greci broderia şi ţesutul constituiau apanajul zeiţei Atena, zeiţa înţelepciunii.

27,19 „Lucrurile (obiectele)", κατασκευή, corespunde ebr. *k'lî*: „vas, obiect, unealtă", redat de obicei prin σκεῦος la plural.

27,20-21 *Uleiul pentru sfeşnic.* Părinţii interpretează alegoric detaliile textului: pentru Chiril „uleiul curat" semnifică dreapta credinţă, care nu înstrăinează slava lui Hristos; Aaron şi fiii săi îi simbolizează pe oamenii Bisericii, care strălucesc prin credinţă „de seara până dimineaţa", opunându-se întunericului ereziilor. Sfeşnicul se află „în afara perdelei": lumina sa e destinată oamenilor creaţi, nu lui Hristos, El Însuşi lumină, simbolizat aici de chivot (*Ador.* 9,641D-644D).

27,21 „cortul mărturiei" (μαρτύριον) care desemna, în 25,16, prescripţiile divine puse în chivotul „mărturiei" corespunde, începând de aici, ebr. *mô'ēdh*, „întâlnire".

mărturiei, în partea dinafară a perdelei, care este în faţa chivotului, Aaron şi fiii lui să aprindă candela în fiecare seară [şi să ardă] până dimineaţa înaintea Domnului. Legiuire veşnică pentru neamurile voastre la fiii lui Israel."

28 [1] „Să aduci lângă tine dintre fiii lui Israel pe Aaron, fratele tău, şi pe fiii lui, ca să-Mi fie preoţi; pe Aaron cu Nadab, şi Abiud, şi Eleazar, şi Ithamar, fiii lui Aaron. [2] Şi să-i faci un veşmânt sfânt lui Aaron, fratele tău, spre cinste şi slavă. [3] Şi să le vorbeşti tuturor celor iscusiţi la minte, pe care i-am umplut de duhul priceperii, ca să facă un veşmânt sfânt lui Aaron, pentru [locul] sfânt, în care să-Mi slujească ca preot. [4] Iată veşmintele pe care le au de făcut: pieptar, efod, cămaşă [până la călcâie], tunică cu ciucuri, bonetă şi brâu. Să le facă veşminte sfinte lui Aaron şi fiilor lui, spre a-Mi sluji ca preoţi. [5] Ei să ia aur şi mătase viorie, purpurie şi stacojie, şi pânză de in subţire. [6] Să facă efodul brodat din pânză de in răsucit, lucru ţesut cu măiestrie; [7] acestuia să-i faci două umărare legate unul de altul, pe umeri, atârnate în cele două părţi. [8] Şi ţesătura umărarelor de deasupra să fie dintr-o singură lucrare cu întregul, din aur şi mătase viorie, purpurie şi stacojie ţesută şi de in subţire, răsucit. [9] Şi să iei două pietre de smarald şi să

28,3 Διάνοια, „minte, cuget", traduce termenul ebr. *lebh*, „inimă", înţeles ca sediu al voinţei, organ al operaţiilor intelectuale. ♦ Πνεῦμα αἰσθήσεως, „duhul priceperii, al simţirii, discernământ", traduce termenul ebr. *ḥokh^emāh*, „înţelepciune". ♦ Pentru Clement, discernământul aparţine inteligenţei duhovniceşti, superioare gândirii filozofice (*Strom.* I,4, 26,1), dar acceptă că e posibil şi pentru gânditorii greci să fi avut o πνεῦμα αἰσθήσεως, „un duh al simţirii" (*Strom.* I,17,87,2).

28,4 „pieptar", περιστήθιον, în LXX. Altminteri, λογεῖον, „raţional", este preferat. *Cf.* nota la Lev. 8,8. ♦ Ἐπωμίς, „scapular/efod", e tradus prin *superhumerale*, calc latin după greacă. Theodoret aminteşte că în 1Rg. este translitcrat termenul ebr. ἐφουδ (*QE* 60). ♦ ποδήρης, „cămaşa [până la călcâie]" (< ποῦς, „picior"), este deosebită de „tunică", χιτών (vezi nota la 29,5). ♦ Tunica este însoţită de un calificativ, κοσυμβωτός, sau, ca la v. 39, tunicile au κόσυμβοι (vezi nota *ad loc.*). Rădăcina ebraică corespunzătoare înseamnă „a amesteca" şi face aluzie la un anumit fel de a ţese. Această tehnică servea fabricării ornamentelor de pasmanterie, termenul aparţinând limbajului artizanilor, precum κροσσωτός, „cordon" (notă la v. 14), care este definit cu termenul ἔργον πλοκῆς, „lucru împletit", diferit de „broderie", ποικιλτῆς.

28,6-14 „Scapularul" sau „efodul" este, pentru Philon, simbolul cerului. Cele două smaralde figurează cele două emisfere de deasupra şi dedesubtul pământului, care au, fiecare, câte şase semne ale zodiacului (*Mos.* II, 122-123). Ἐπωμίς semnifică, pentru Philon, efortul care constă în a lua pe umeri (ἐπ'ὤμοις) o sarcină (*QE* II,108 şi Clement, *Strom.* V,6,37,2), sarcina însemnând ostenelile virtuţilor (*cf.* şi Origen, *Hom. Ex.* 9,4,1). *Cf.* nota la Lev. 8,7.

sapi pe ele numele fiilor lui Israel. [10] Primele şase nume pe o piatră şi alte şase nume pe cealaltă piatră, după naşterea lor. [11] Cu meşteşugul săpătorului în piatră să sapi în cele două pietre, ca într-o pecete, numele fiilor lui Israel. [12] Şi să pui cele două pietre pe umărarii efodului; pietre de pomenire să fie pentru fiii lui Israel. Aaron să poarte pe cei doi umeri ai lui numele fiilor lui Israel înaintea Domnului spre pomenirea lor. [13] Să faci nişte paveze din aur curat. [14] Şi să faci două lănţişoare din aur curat, împletite cu flori, şi să prinzi lănţişoarele împletite de paveze, în partea din faţă. [15] Şi să faci un pieptar al judecăţilor, brodat la fel ca efodul; din aur şi din mătase viorie, purpurie şi stacojie răsucită, şi de in subţire răsucit să-l faci. [16] Să fie pătrat, în două, de o palmă în lungime şi de o palmă în lăţime. [17] Să ţeşi pe el

---

28,13 „paveze", ἀσπιδίσκαι: par a fi discuri din aur, care împodobeau porţile, comparabile blazoanelor de mai târziu. Pentru Părinţi, ele sunt asociate armelor descrise de Apostolul Pavel în Ef. 6,11, reprezentând credinţa şi viaţa conformă conştiinţei (Grigore al Nyssei, *VM* 2,198-199).

28,14 κροσσωτά înseamnă „franjuri" (neutru plural). Se întâlneşte şi în Ps. 44,14 cu înţelesul „podoabe, ciucuri, franjuri de aur", care împodobeau veşmintele prinţilor. Terminologia ţine de pasmanterie; aici κροσσωτά sunt făcute din fire de aur împletite, corespunzând unui termen ebraic care înseamnă „lănţişor". În Ex. 36,24-25 se foloseşte ἐμπλοκία, „împletituri în formă de torsadă". De aceea, κροσσωτά s-ar traduce aici prin „lănţişoare". ♦ „împletite cu flori": TM are „în formă de cordon". LXX înfrumuseţează descrierea. Aceste înfloriturii stau, poate, la originea unui motiv iconografic atestat din sec. al XIV-lea în reprezentările bizantine şi slave ale Sfintei Fecioare. Franjurile veşmântului sunt ornate cu flori ţesute cu fire de aur. „Împărăteasa" împodobită din Ps. 44,10.14 reprezenta, în primele veacuri creştine, sufletul sau Biserica, fiind asimilată mai apoi Sfintei Fecioare: una din prefigurările ei scripturale era considerată „veşmântul brodat cu artă dumnezeiască" al Marelui Preot (Andrei Cretanul). Pentru alţi Părinţi, ἄνθη, „flori", evocă „culorile" (Chiril, *Ador.* 11,7,37B), dar pot să însemne, în greacă, şi „coloranţi" (*LSJ*, v. ἄνθος, III). În acest caz traducerea ar putea fi: „întreţesute, amestecate cu fire colorate".

28,15 λογεῖον, „pieptar al judecăţilor", corespunde unui termen ebraic cu etimologie necunoscută, tradus în mod obişnuit de περιστήθιον, termen ce indică aşezarea obiectului pe pieptul (στῆθος) marelui preot (v. 29). În greaca obişnuită, λογεῖον este „locul din care vorbeşte cineva, loc desemnat pentru a vorbi" (tribună), folosit de un orator sau un actor. *Cf.* nota la Lev. 8,8.

28,17 Cele patru rânduri de pietre sunt asociate de Clement (*Strom.* 5,6,38,4) celor doisprezece apostoli. Tertulian le asociază celor douăsprezece izvoare ale Elimului (*Adv. Marc.* 4,13,4). Pentru Chiril al Alexandriei, numărul 3 de pe fiecare rând este o aluzie la credinţa în Sfânta Treime (*Ador.* 11,7,4,1A). Epifanie a scris un tratat, *De XII gemmis*, al cărui text integral a fost păstrat în georgiană. Există, de asemenea, rezumate ale acestui tratat în greacă (PG 43,293-311) şi în latină (PL 44,321-366). Găsim aici

ţesătură încrustată cu pietre scumpe pe patru rânduri: de sardiu, de topaz şi de smarald, rândul întâi; [18] rândul al doilea din antrax, safir şi jasp; [19] rândul al treilea, din liguriu, agată şi ametist, [20] rândul al patrulea, din hrisolit, beril şi onix. Pietrele să fie legate cu aur în ferecături de aur. [21] Pietrele să fie după numele fiilor lui Israel, douăsprezece la număr, săpate ca nişte peceţi, fiecare cu numele ei, pentru cele douăsprezece triburi. [22] Să faci pe pieptar lănţişoare împletite din aur curat. [[23-28]] [29] Aaron să ia numele fiilor lui Israel pe pieptarul judecăţii [pus] pe piept, când intră în [locaşul] sfânt, spre pomenire înaintea lui Dumnezeu. [29a] Şi să pui pe pieptarul judecăţii lănţişoarele împletite, pe ambele laturi ale pieptarului, şi cele două paveze pe cei doi umeri ai efodului, în partea din faţă. [30] Şi să pui pe pieptarul judecăţii Dezvăluirea şi Adevărul, ca să fie pe pieptul lui Aaron atunci când intră înaintea Domnului în [locaşul] sfânt. Să poarte Aaron judecăţile fiilor lui Israel pe piept înaintea Domnului de-a pururi. [31] Şi să faci pe dedesubt o

---

indicaţii despre nume, culori, origine geografică, particularităţi, virtuţi terapeutice şi apotropaice ale acestor pietre.

28,19 „liguriu", cel mai obscur termen al acestei liste este λιγύριον. Epifanie ezită între λιγύριον, λαγούριον, λαγκούριον, asimilându-l cu hiacintul (*cf.* Ieronim, *Ep.* 64,16,3).

28,23-28 Lipsesc din LXX.

28,29-30 Se traduce ebr. *lebh*, „inimă", prin στῆθος, „piept". ♦ Părinţii văd în „numele fiilor lui Israel" din v. 30 numele sfinţilor vrednici de pomenire, scrise în inima lui Hristos (Chiril al Alexandriei, *Ador.* 11,740B). ♦ După Philon, legătura dintre „efod" şi „pieptarul judecăţii" este aceea dintre cuvânt (Logos) şi faptă, simbolizată de umeri (*Mos.* II,130). După unii Părinţi, trebuie întâi îmbrăcat efodul şi apoi ataşat scapularul, „pieptarul judecăţii", căci acţiunea dreaptă este temeiul contemplării celor inteligibile (Theodoret, *QE* 60); cele de jos sunt legate de cele de sus prin mijlocirea lui Hristos (Chiril, *Ador.* 11,740 D-741A).

28,30 Ebr. *'ūrīm* şi *tummīm* sunt interpretate ca „dezvăluire" (δήλωσις) şi „adevăr" (ἀλήθεια). La alţi traducători sunt „iluminări şi desăvârşiri", derivând *tummīm* de la rădăcina ebraică pentru „plenitudine" (*cf.* 2Ezr. 2,63). Ἀλήθεια, „adevăr", corespunde cuvântului ebr. pentru „perfecţiune" în Prov. 28,6. Semnificaţia reală pentru *'ūrīm* şi *tummīm* a fost uitată încă din vremea redactării textului ebraic al Exodului. Pentru Chiril al Alexandriei, „manifestarea şi adevărul". Dumnezeu dă cele două nume lui Hristos, care-L face cunoscut pe Tatăl după propria Sa voie şi care este „adevăr" ca Fiu de o fiinţă cu El (*Ador.* 11,741B-D).

28,31-34 Pentru Clement al Alexandriei, „cămaşa [până la călcâie]" înseamnă Întruparea Cuvântului care se face arătat până la pământ (*Strom.* V,6,39,2). ♦ Pentru Grigore al Nyssei, alternanţa dintre clopoţei şi rodii semnifică unirea credinţei şi a propovăduirii prin cuvânt cu viaţa virtuoasă a celor desăvârşiţi, care au pe dinafară aspect smerit, aspru şi interior plăcut şi dulce, precum este rodia (*VM* 2,192-193).

cămaşă [până la călcâie] cu totul din mătase viorie. [32] Să aibă o despicătură la mijloc [pentru cap], cu un guler tivit de jur împrejurul deschiderii, ţesut împreună cu ea, ca să nu se rupă. [33] Şi să faci la poala cămăşii, în partea de jos, ca nişte rodii înflorate din mătase viorie purpurie şi stacojie, ţesută, şi din in subţire răsucit. La poala de jos a cămăşii, de jur împrejur, să faci ca nişte rodii de aur, iar între ele să faci clopoţei, de jur împrejur; [34] lângă o rodie înflorată de aur un clopoţel şi o floare, pe poalele veşmântului, de jur împrejur. [35] Să fie pentru Aaron, când face slujbă, ca să răsune atunci când intră în [locaşul] sfânt înaintea Domnului şi atunci când iese, ca să nu moară. [36] Să faci o foiţă de aur curat şi să întipăreşti pe ea în chip de pecete: Sfinţenia Domnului. [37] Şi s-o pui pe mitră [legată] cu mătase viorie răsucită. Să fie în partea din faţă a mitrei. [38] Şi să fie pe fruntea lui Aaron, ca să poarte Aaron

---

28,36 „foiţă", πέταλον: termen grecesc care defineşte o plăcuţă de metal, ca şi în 36,10, şi corespunde unui termen ebr. însemnând „lamă" sau „placă". În 29,6, acelaşi cuvânt grecesc traduce un alt termen ebr. *nēzer*, însemnând în acelaşi timp „coroană" şi „consacrare". Două cuvinte sunt folosite în 36,37: πέταλον mai întâi, în aceleaşi condiţii ca aici, şi apoi ἀφόρισμα, „lucru pus deoparte prin consacrare", pentru a traduce ebr. *nēzer*. Schimbarea care intervine în 36,37 faţă de 29,6 respectă dualitatea termenului ebraic; folosirea lui πέταλον în 29,6 aminteşte de obiectul desemnat în 28,36 şi convine interpretării lui *nēzer* ca fiind „coroană". Grigore al Nyssei vorbeşte despre „diadema" rezervată celor care au vieţuit bine (*VM* 2,201). În *Protoevanghelia lui Iacob* (5,1), πέταλον descoperă slava Dumnezeului celui preasfânt şi nu este vizibilă decât celor care au păcatele iertate. Credinciosul care se supune Cuvântului, (cel botezat), poate deveni el însuşi această „tăbliţă" gravată cu numele lui Dumnezeu (AS II,388,12); când se săvârşeşte taina botezului se adaugă şi taina mirungerii, prin care se însemnează cel botezat cu o pecete de neşters; astfel, cel botezat este consacrat, „pus deoparte pentru Domnul" (Chiril al Ierusalimului, *Cat. Myst.* 4,7). ♦ „Sfinţenia Domnului" (ἁγίασμα Κυρίου) traduce în greceşte cuvintele înscrise pe „tăbliţă", adică tetragrama sau „numele divin" în 29,6. Tăbliţa însăşi este ἁγίασμα, „lucru sfânt". *Cf.* nota la Lev. 8,9.

28,37 Acelaşi cuvânt ebraic este redat aici, ca în 29,6 şi în 36,35.38, prin „mitră", μίτρα, („bandă" e unul din sensurile curente ale cuvântului grecesc), dar şi prin κίδαρις, „bonetă", în 28,4.39; 36,35. Κίδαρις este un termen de origine orientală care desemnează un fel de bonetă de fetru moale, mai rigidă, pentru Marele Rege (*cf.* Xenofon). În v. 39 se precizează că „boneta" este din in subţire. *Cf.* nota la Lev. 8,9.

28,38 „ca să poarte Aaron (*litt.* „ridica, îndepărta", ἐξαιρεῖ) păcatele (τὰ ἁμαρτήματα) privitoare la cele sfinte." Expresia ebraică *nāśā' 'awōn*, „a purta greşelile", are sensuri diverse în funcţie de context. În Exod, valoarea sa este clară în 28,43: „a se păngări", şi traducerea grecească este lipsită de ambiguitate. În 34,7, Dumnezeu „rabdă, suportă greşeala", şi LXX înţelege într-un sens ce implică milă („ridică/şterge greşelile", folosind verbul ἀφαιρεῖν). Prima ocurenţă priveşte aici greşelile de ordin ritual. ♦ „Foiţa" plasată pe fruntea lui Aaron are rol apotropaic. Ea permite marelui preot „să poarte" fără

păcatele privitoare la cele sfinte, pe care le-au sfinţit fiii lui Israel; toate darurile lor sfinţite. Să fie de-a pururi pe fruntea lui Aaron, lucru primit pentru ei înaintea Domnului. [39] Ciucurii cămăşilor să fie din in subţire. Să faci o bonetă de in subţire şi un brâu brodat. [40] Şi să faci fiilor lui Aaron tunici şi brâie şi bonete. Să le faci spre cinstea şi slava lor. [41] Şi să-i îmbraci cu ele pe Aaron, fratele tău, şi pe fiii lui. Apoi să-i ungi, să le împlineşti [*i.e.* consacri] mâinile şi să-i sfinţeşti, ca să-Mi fie preoţi. [42] Să le faci nădragi din pânză de in subţire de la şale până la genunchi, ca să-şi acopere ruşinea trupului lor. [43] Şi Aaron şi fiii lui să-i poarte când intră în cortul mărturiei sau când se apropie de altar să facă slujbă în [lăcaşul] sfânt; aşa păcatul n-o să cadă asupra lor şi nu vor muri. Legiuire veşnică pentru el şi pentru urmaşii lui după el."

29 [1] „Iată ce trebuie să faci ca să-i sfinţeşti întru preoţia Mea: să iei un viţel din cireadă şi doi berbeci fără cusur; [2] şi pâini nedospite frământate în ulei şi turte nedospite unse cu ulei: să le faci din fruntea făinii de grâu. [3] Să le pui într-un coş şi să le aduci împreună cu viţelul şi cu cei doi berbeci. [4] Apoi să-l aduci pe Aaron cu fiii lui la uşa cortului mărturiei şi să-i speli cu apă. [5] Să

---

primejdie lipsurile privitoare la sacrificiile şi la ofrandele aduse pentru a obţine iertarea. Expresia greacă ἐξαίρειν τὰ ἁμαρτήματα este unică în LXX. Sensul cel mai obişnuit al lui ἐξαίρειν în epoca clasică este „a ridica". În LXX, verbul corespunde totuşi altor termeni decât în Ex. 28,38. Semnifică adesea „a şterge, a suprima".

28,39 „Ciucuri", κόσυμβοι, pentru Grigore al Nyssei, sunt un fel de pandantive de formă sferică asemănătoare unor ghinde şi desemnează frumuseţea pe care virtutea o adaugă împlinirii poruncilor (*VM* 2,194).

28,41 „să le împlineşti mâinile", gr. ἐμπλήσεις αὐτῶν τὰς χεῖρας: verbul ἐμπίπλημι înseamnă „a umple", dar şi „a împlini". Alături de τελειόω, „a termina", „a desăvârşi", face parte din lexicul specific al consacrării preoţilor. Am optat pentru o traducere literală, mai rigidă, dar mai bogată în sugestii teologice. În cadrul ceremoniei de învestitură mâinile preotului erau „împlinite", „umplute" cu părţile jertfei care se aduceau la altar (*cf.* nota la Lev. 8,22). Verbele „a împlini" şi „a umple" se regăsesc astăzi în ritualul ortodox al hirotoniei preotului, prin care harul dumnezeiesc este chemat ca „pe cele cu lipsă să le împlinească" şi „să umple" persoana viitorului preot.

28,42 „nădragii": semn al ascezei şi al castităţii (Origen, *Hom. Lev.* 4,6). Lipsa lor este o concesie necesară pentru înmulţirea neamului, dar în cazul preoţilor Bisericii se reţine doar posibilitatea procreaţiei spirituale (*Hom. Lev.* 6,6). *Cf.* nota la Lev. 6,3.

29,5 LXX nu deosebeşte aici două elemente diferite ale costumului sacerdotal: ποδήρης caracterizează ὑποδύτης, „veşmântul de dedesubt", în 28,31, şi nu χιτών, „tunică", termenul ales fiind substantiv în 25,7 şi 35,9. În 28,4, Ms. *Vaticanus* are o lecţiune aparte: „tunica (lungă) până la pământ". Aici se găsesc urme ale ştergerii şi ale refacerii după ebraică. A fost preferat adesea textul îndreptat „tunica şi cămaşa până la pământ".

iei veşmintele şi să-l îmbraci pe Aaron, fratele tău, cu tunica, efodul şi pieptarul. Pieptarul să-l pui peste efod. [6] Să-i aşezi mitra pe cap şi să pui pe mitră foiţa cu Sfinţenia, [7] şi să iei din uleiul ungerii şi să-l torni pe capul lui şi să-l ungi. [8] Să-i aduci şi pe fiii lui şi să-i îmbraci cu tunici, [9] şi să-i încingi cu brâie, să le pui bonete şi Îmi vor sluji ca preoţi în veac. Vei desăvârşi [*i.e.* consacra] mâinile lui Aaron şi mâinile fiilor lui. [10] Şi să aduci viţelul la uşa cortului mărturiei; şi Aaron şi fiii lui să pună mâinile pe capul viţelului înaintea Domnului lângă uşa cortului mărturiei. [11] Să înjunghii viţelul înaintea Domnului lângă uşa cortului mărturiei. [12] Să iei cu degetul tău din sângele viţelului şi să-l pui pe coarnele altarului. Tot sângele rămas să-l torni la piciorul altarului. [13] Apoi să iei toată grăsimea de pe măruntaie, seul ficatului şi cei doi rinichi cu grăsimea lor şi să le pui pe altar. [14] Iar carnea viţelului, pielea şi balega să le arzi în foc, afară din tabără, căci ţin de păcat. [15] Să iei apoi primul berbec şi Aaron şi fiii lui să pună mâinile pe capul berbecului, [16] şi să-l înjunghii. Să-i iei sângele şi să-l torni pe altar de jur

---

♦ Philon vorbeşte totuşi de „tunica până la pământ", replica cerului întreg (considerat în tradiţia iudaică drept „mantie a lui Dumnezeu", iar pământul „aşternut al picioarelor Lui") (*Somn.* I, 215).

29,9 „Vei desăvârşi [*i.e.* consacra] mâinile": spre deosebire de 28,41, aici este folosit vb. τελειόω, „a termina", „a desăvârşi". Sensul expresiei este de a sfinţi mâinile preoţilor, a le „umple" cu duhul dumnezeiesc, pentru ca şi ele, la rândul lor, să transmită acest duh. Expresia însă trebuie înţeleasă ca referindu-se la întreaga persoană a preoţilor, cum o arată v. 35. *Cf.* şi 32,29.

29,10-14 Chiril al Alexandriei compară viţelul, tăuraşul, cu Hristos. Acesta, ca Dumnezeu, nu a cunoscut jugul Legii, dar l-a cunoscut ca om. Viţelul este jertfit pentru „cort" şi pentru leviţi, aşa cum Hristos a murit pentru Biserică şi pentru cei care îi sunt consacraţi prin credinţă. Moartea lui Emmanuel este primită de Dumnezeu; măruntaiele jertfei sunt oferite lui Dumnezeu, ca miros bine plăcut, închipuind virtuţile lăuntrice. Restul corpului este ars în afara cetăţii (v. 14), precum Hristos a suferit „în afara porţii cetăţii". Arderea simbolizează victoria asupra morţii, căci focul reprezintă dumnezeirea. La fel, pătimirea lui Hristos a curăţit de păcat (*Ador.* 11,756B, 757A).

29,12 „Tot sângele rămas": acest ritual sugerează, pentru Maxim Mărturisitorul, că omul nu trebuie să pună toată vigoarea şi puterea sa, reprezentată de sânge, în slujba propriilor sale interese şi dorinţe, ci s-o ofere lui Dumnezeu (*Qu.* 23).

29,15-18 Chiril al Alexandriei vede în detaliile acestei noi jertfe o prefigurare hristologică: „sângele vărsat pe altar" (v. 16) reprezintă viaţa lui Hristos oferită Tatălui ca mireasmă bine mirositoare (v. 18) pentru întreaga Biserică (trupul lui Hristos) (*cf.* v. 18), şi pentru fiecare dintre membrii săi (*cf.* v. 17); „picioarele" şi „capul" înseamnă că sfinţenia vieţii lui Hristos a durat de la început şi până la sfârşit, şi a caracterizat gândurile şi faptele Sale în totalitate (v. 18) (*Ador.* 11,757B-D).

împrejur. [17] Apoi să tai berbecul în bucăţi, să-i speli măruntaiele şi picioarele în apă, şi să le pui peste bucăţile tăiate împreună cu capul. [18] Să aduci tot berbecul pe altar ca ardere de tot pentru Domnul. Este o jertfă cu mireasmă bine plăcută pentru Domnul. [19] Apoi să iei al doilea berbec şi Aaron şi fiii lui să-şi pună mâinile pe capul berbecului, [20] şi să-l înjunghii. Să iei din sângele lui şi să pui pe lobul urechii drepte a lui Aaron, şi pe vârful mâinii drepte, şi pe vârful piciorului drept, şi pe lobii urechilor drepte ale fiilor lui, şi pe vârfurile mâinilor lor drepte, şi pe vârfurile picioarelor drepte ale lor. [21] Şi să iei din sângele de pe altar şi din uleiul ungerii şi să-l stropeşti pe Aaron, şi veşmântul lui, şi pe fiii lui, şi veşmintele fiilor lui împreună cu el; şi să se sfinţească împreună cu veşmântul lui, şi cu fiii lui, şi cu veşmintele fiilor lui împreună cu el. Iar sângele berbecului să-l torni pe altar de jur împrejur. [22] Şi să iei grăsimea berbecului şi grăsimea care acoperă măruntaiele şi seul ficatului şi cei doi rinichi cu grăsimea de pe ei şi şoldul drept – aceasta este [jertfa de] desăvârşire – [23] şi să iei o pâine cu ulei şi o turtă din coşul cu azime pus înaintea Domnului. [24] Să le pui pe toate în mâinile lui Aaron şi în mâinile fiilor lui şi să le aducă pe toate ca punere deoparte înaintea Domnului. [25] Apoi să le iei din mâinile lor şi să le aduci pe altarul arderii de tot ca mireasmă bine mirositoare înaintea Domnului. Este prinos

---

29,17 „A tăia", διχοτομεῖν, nu apare în altă parte în LXX. Substantivul διχοτόμημα, folosit la sfârşitul versetului, desemnează partea unui corp tăiat în două (*cf.* Gen. 15,11), dar şi o „bucată" sau „un sfert" (*cf.* Iez. 24,4). Verbului redat aici prin διχοτομεῖν îi corespunde în Lev. 1,6 μελίζειν, „a dezmembra", „a tăia în bucăţi", şi în Lev. 1,12 διαιρεῖν, „a împărţi, a diviza".

29,19-28 „Ungerea cu sânge" a celor trei părţi ale corpului reprezintă, după Philon, purificarea omului virtuos în cuvânt (urechea), în faptă (mâna) şi în calea vieţii (picioarele); pe lângă acestea, sporul în orice activitate cere pricepere şi tinde spre culmea desăvârşirii (*Mos.* II,150-151). Pentru Origen, „şoldul drept" (v. 22) reprezintă fapta bună, iar „pieptul" (vv. 26,28) inima curată şi duhul închinat lui Dumnezeu (*Hom. Ex.* 9,4).

29,20 În LXX lipseşte finalul din TM: „apoi să stropeşti altarul cu sânge de jur împrejur." Fraza apare oarecum diferit, la finalul v. 21, unde lipseşte din TM. Deplasarea tulbură, în LXX, coerenţa ritului.

29,22 Βραχίων, în greacă, poate însemna şi „spata" unui animal. În TM, este partea superioară a membrelor posterioare, „şoldul" berbecului. Aici „şold" sau „braţ" au valoarea simbolică de efort, faptă sau tărie (Origen, Theodoret, Chiril).

29,25 LXX redă ebr. *'iššeh* („ardere, ofrandă mistuită de foc") prin κάρπωμα, *litt.* „fruct, roadă, câştig", tradus de noi ca „prinos". Ce este ars în acest fel de sacrificiu este considerat ca revenind cu totul în posesia lui Dumnezeu ca un rod de care El se bucură în mod exclusiv.

pentru Domnul. [26] Să iei pieptul de la berbecul desăvârşirii, care este pentru Aaron, şi să-l pui deoparte, ca punere deoparte înaintea Domnului. Aceasta să fie partea ta. [27] Să sfinţeşti pieptul ca [dar] pus deoparte şi şoldul punerii deoparte, care au fost puse deoparte şi au fost luate din berbecul desăvârşirii, care este al lui Aaron şi al fiilor lui. [28] Şi aceasta să fie pentru Aaron şi fiii lui legiuire veşnică, din partea fiilor lui Israel. Aceasta este punere deoparte şi va fi [sfinţire] pusă deoparte din partea fiilor lui Israel, luată din jertfele de mântuire ale fiilor lui Israel, punere deoparte pentru Domnul. [29] Şi veşmântul locaşului sfânt, care este al lui Aaron, să fie şi al fiilor lui după el, ca să fie unşi şi ei în el, şi să se desăvârşească mâinile lor. [30] Şapte zile să le îmbrace fiul lui care îi va urma la preoţie, atunci când va intra în cortul mărturiei, ca să facă slujbă întru cele sfinte. [31] Să iei berbecul desăvârşirii şi să-i fierbi carnea în loc sfânt. [32] Aaron şi fiii lui să mănânce carnea berbecului şi pâinile care sunt în coşul de lângă uşile cortului mărturiei. [33] Să le mănânce pe acestea întru care s-au sfinţit, ca să-şi desăvârşească mâinile şi să se sfinţească. Nici [un nelevit] să nu mănânce din ele, căci sunt sfinte. [34] Iar dacă din carnea jertfei desăvârşirii şi din pâini rămâne ceva până a doua zi, să arzi rămăşiţele în foc. Să nu se mănânce căci ele sunt sfinţenie. [35] Să faci pentru Aaron şi pentru fiii lui întocmai precum ţi-am poruncit; şapte zile să le desăvârşeşti mâinile. [36] Şi viţelul pentru păcat să-l aduci jertfă în ziua curăţirii; să cureţi altarul întru sfinţirea ta şi să-l ungi spre sfinţire. [37] Şapte zile să cureţi altarul şi să-l sfinţeşti; altarul să fie preasfânt între cele sfinte. Oricine se atinge de altar se va sfinţi.

[38] Pe altar să aduci doi miei fără cusur, de un an, în fiecare zi, neîncetat, prinos necurmat. [39] Un miel să-l aduci dimineaţa şi al doilea să-l aduci seara,

---

29,26 Pentru „punere deoparte" *cf.* nota la Lev. 7,14.

29,32-34 Chiril vede în hrana rezervată preoţilor o prefigurare a împărtăşirii cu trupul lui Hristos, interzisă necredincioşilor şi celor nebotezaţi (*Ador.* 11,761D; 764A).

29,33 În LXX, doar aici şi în v. 36, verbul ἁγιάζειν, „a sfinţi", corespunde ebr. *kuppār*, redat de obicei prin ἱλάσκεσθαι, „a împăca", sau un compus al său ἐξιλάσκεσθαι.

29,36 „în ziua curăţirii": TM are „în fiecare zi, ca împăcare". Versetul e probabil interpretat de LXX în lumina ritualului din Ziua împăcării (*cf.* Lev. 16,3-19).

29,37 „să cureţi": verbul καθαρίζειν, „a purifica, a curăţi", folosit în v. 36 pentru a traduce ebr. *ḥittē'*, „a ridica păcatul", corespunde aici verbului care desemnează ritualul restaurării altarului pentru a săvârşi cultul cum se cuvine.

29,38-46 *Prinos necurmat.* Clement Romanul şi Flavius Iosephus vorbesc la prezent despre jertfele oferite la Ierusalim, ceea ce face posibil să credem că exista un cult continuu între 70-135 d.H. în templul devastat de romani (*1Clement* 41,2). Mai târziu, Origen

[40] cu o zecime de măsură din fruntea făinii, frământată într-un sfert de hin de ulei curat, şi o libaţie, dintr-un sfert de hin de vin, pentru primul miel. [41] Pe cel de-al doilea miel să-l aduci seara, ca şi la jertfa de dimineaţă, cu aceeaşi libaţie. Să fie prinos cu bună mireasmă pentru Domnul, [42] jertfă neîncetată, pentru voi şi urmaşii voştri, la uşile cortului mărturiei înaintea Domnului, acolo unde Mă voi face cunoscut ţie ca să-ţi grăiesc. [43] Şi acolo voi da rânduieli fiilor lui Israel şi Mă voi sfinţi întru slava Mea. [44] Şi voi sfinţi cortul mărturiei, şi altarul, şi pe Aaron, şi pe fiii lui îi voi sfinţi, spre a-Mi sluji ca preoţi. [45] Şi voi fi chemat de fiii lui Israel şi le voi fi lor Dumnezeu. [46] Şi vor cunoaşte că Eu sunt Domnul Dumnezeul lor, Cel care i-a scos din ţara Egiptului, ca să fiu chemat de către ei şi să le fiu Dumnezeu."

30 [1] „Să faci un altar al tămâierii din lemn care nu putrezeşte. Şi să-l faci [2] de un cot lungime, un cot lărgime – să fie pătrat – şi doi coţi înălţime. Din el să iasă coarnele lui. [3] Să poleieşti cu aur curat grătarul, laturile lui împrejur şi coarnele. Şi să-i faci pe laturi, de jur împrejur, o cunună împletită din aur. [4] Să mai faci pe cele două laturi, sub cununa împletită, şi două inele de

---

vede în faptul că jertfa evreilor a încetat „dovada" că litera Legii este moartă (*Com. Rom.* 6,7, PG 14,1073B).

29,42 „Mă voi face cunoscut ţie": TM are „Mă voi întâlni cu voi" (*cf.* şi 30,6).

29,43 „acolo voi da rânduieli": TM are „acolo Mă voi întâlni".

29,45 „voi fi chemat": TM are „voi locui" (la fel şi la 29,46).

30,1-10 *Altarul tămâierii.* Altarul de jertfă situat la exterior simbolizează, pentru Philon, viaţa publică dominată de interes pentru luerurile trupeşti, opusă altarului tămâierii din interior (v. 6), simbol al vieţii duhovniceşti, a cărei bună mireasmă umple sufletul (*Ebr.* 87). Proeminenţa altarului „lăuntric" descoperă faptul, important, că Dumnezeu pune mult mai mare preţ pe cel mai mic bob de tămâie oferit de către un om evlavios, decât pe mii de animale sacrificate de cel netrebnic (*Spec.* I, 274-275). Superioritatea jertfei de tămâie este atestată de o lege transmisă oral, atestată de *Mişna*: nu este îngăduit să aduci ardere de tot înainte de a aduce în interior arderea tămâiei (*Spec.* I, 276). Pentru Părinţi, arderea tămâiei are un înţeles simbolic: este buna mireasmă duhovnicească a darului iubirii, oferit de către Domnul ca Mare Preot (Clement, *Paed.* II,67, 1). Altarul tămâierii este cel al rugăciunii inimii (Origen, *Hom. Num.* 5,1.3). Altarul de aur reprezintă pe cei care trăiesc în feciorie, cu desăvârşire curaţi, „auriţi" cu înţelepciunea şi cu neprihănirea (Metodiu, *Symp.* 5,8,130-131).

30,3 „Laturile" sunt o margine curbată; TM are „margine". Ebr. *zēr*, „ornament metalic" care înconjoară chivotul (25,11), masa (25,24) şi altarul, este întotdeauna redat, când este tradus, prin două cuvinte greceşti; termenul comun este adjectivul στρεπτός, „curbat"; substantivul este când στεφάνη, „cunună", când κυμάτιον, „mulură" (vezi nota la 25,11).

aur, de o parte şi de alta, cu cârlige pentru pârghii, încât să poată fi ridicat cu ele. [5] Să faci pârghii din lemn care nu putrezeşte şi să le poleieşti cu aur. [6] Să-l pui înaintea perdelei care se află pe chivotul mărturiilor, acolo unde Mă voi face cunoscut ţie. [7] Şi Aaron să-l tămâieze cu tămâie în amestec fin; să-l tămâieze dimineaţa în zori, când pregăteşte candelele, [8] şi seara, când Aaron va aprinde candelele, să-l tămâieze iarăşi, cu tămâiere necurmată, de-a pururi, înaintea Domnului, şi el, şi urmaşii lui. [9] Să nu aduci pe el alt amestec de tămâie, prinoase sau jertfe. Nici libaţii să nu torni peste el. [10] Aaron să aducă jertfă de împăcare pe coarnele lui o dată pe an şi să-l cureţe cu sângele curăţirii păcatelor de împăcat, pentru urmaşii lor. Este un lucru preasfânt între cele sfinte ale Domnului."

[11] Domnul a grăit către Moise, zicând: [12] „Când vei face numărătoarea fiilor lui Israel la cercetarea lor, fiecare să-I dea Domnului răscumpărarea pentru sufletul lui, ca să nu li se întâmple vreo nenorocire cu prilejul numărătorii lor. [13] Iată ce să aducă cei care vin la cercetare: jumătate de didrahmă – după didrahma sfântă: douăzeci de oboli o didrahmă; jumătate de didrahmă este darul pentru Domnul. [14] Oricine vine la cercetare, de la douăzeci de ani în sus, să aducă darul pentru Domnul. [15] Când aduceţi darul Domnului, ca să faceţi împăcare pentru sufletele voastre, nici cel bogat să nu dea mai mult, nici cel sărac mai puţin de jumătate de didrahmă. [16] Să iei argintul dat

---

30,7 „Tămâie în amestec fin" traduce ebr. *qᵉṭorēth*, un amestec special, în care iniţial intrau patru plante aromatice: tămâie (ebr. *lᵉbhonāh*, gr. λίβανος), galban (ebr. *ḥelbᵉnāh*, gr. χαλβάνη), balsam (ebr. *ṭorī*, gr. βάλσαμον) şi un aromat neidentificat, probabil smirmă (ebr. *nātāph*, gr. στακτή). Alegerea cuvântului grecesc σύνθετον („compus") şi σύνθεσις („compoziţie/amestec"), în 31,11 (*cf.* 35,19.28; 38,25; 39,15; 40,27), trebuie să trimită în acelaşi timp la reţeta din 30,34 şi la radicalul „compoziţiei" din ebraică. Tămâia este, pentru Chiril, semnul unităţii, care scapă înţelegerii omeneşti, dintre Cuvântul lui Dumnezeu şi trupul Său omenesc; „fineţea" simbolizează mireasma, care este Hristos, jertfindu-Se pentru oameni, printr-o jertfă eliberată de cultul după Lege (*Ador.* 9,621 A-C).

30,11-16 *Darea către templu.* Sfinţii Părinţi au substituit această dare cu contribuţia datorată Bisericii şi cu „darurile pentru săraci", gestionate de către preoţi sub controlul exclusiv al lui Dumnezeu (*CA* 2,35). ♦ Chiril al Alexandriei aplică acest text lui Hristos ca „răscumpărare": Hristos s-a oferit pe Sine Însuşi ca răscumpărare pentru toţi, în chipul drahmei care, fiind jumătate de didrahmă, nu este separată de cealaltă jumătate: Fiul şi Tatăl neputând fi despărţiţi în unitatea naturii lor (*In Io.* 3,5,307A).

30,13 În sec. al V-lea î.H., un papirus găsit la Elephantina precizează că doi sicli valorează un stater, adică patru drahme. După distrugerea Templului, taxele dedicate acestuia au fost confiscate de Vespasian în favoarea Capitoliului roman (*cf.* Suetonius, *Domitian* 12, „fiscus Iudaicus"; Dion Cassius 66,7,2).

[Domnului] de către fiii lui Israel şi să-l dai pentru cheltuiala cortului mărturiei; va fi pentru fiii lui Israel pomenire înaintea Domnului, ca să se facă împăcare pentru sufletele voastre."

[17] Domnul a grăit către Moise, zicând: [18] „Să faci o băiţă de aramă cu temelie de aramă, pentru spălare, s-o pui la mijloc între cortul mărturiei şi altar şi să torni apă în ea. [19] Aaron şi fiii lui să-şi spele cu apă [în ea] mâinile şi picioarele. [20] Când vor intra la cortul mărturiei, să se spele cu apă şi nu vor muri; sau când se vor apropia de altar, ca să facă slujbă ori să aducă arderi de tot Domnului. [21] Să se spele cu apă pe mâini şi pe picioare. Când vor merge în cortul mărturiei, să se spele cu apă, ca să nu moară. Să fie legiuire veşnică pentru el şi urmaşii lui după el."

[22] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [23] „Ia miresme: floare de smirnă aleasă, cinci sute de sicli; scorţişoară bine mirositoare, jumătate din aceea, adică două sute cincizeci; trestie mirositoare, două sute cincizeci; [24] casie, cinci sute de sicli, după siclul [locului] sfânt şi ulei de măsline, un hin. [25] Să faci din ele uleiul ungerii sfinte, mir înmiresmat după meşteşugul făcătorului de miruri. Acesta să fie uleiul ungerii sfinte. [26] Şi să ungi cu el cortul mărturiei, şi chivotul mărturiei, [27] şi sfeşnicul cu toate ale lui, şi

---

30,17-21 „Băiţa de aramă", „ligheanul de aramă", este asociată cu botezul (Chiril al Ierusalimului, *Cat.* 3,5, PG 33, 433B). Chiril al Alexandriei scoate de aici un argument în favoarea botezului şi în defavoarea sfinţirii după Lege, care nu este suficientă pentru a ajunge la deplinătatea sfinţeniei înaintea lui Dumnezeu. Curăţirea obţinută prin botezul în numele lui Hristos, prefigurată de acest text, este necesară (*Ador.* 9, 628B-D). ♦ „Mâinile" şi „picioarele" sunt spălate (*cf.* v. 20); trebuie să fie curate atât faptele, cât şi „calea" de a împlini orice faptă. Numai aşa poate fi oferită lui Dumnezeu buna mireasmă a unei purtări conforme cu Evanghelia (*ibid.*).

30,22-28 *Uleiul ungerii şi mirul.* Clement al Alexandriei asociază uleiul ungerii cu Hristos, „Unsul" prin excelenţă. Mireasma (μύρον) sfântă este Duhul Sfânt; Însuşi Hristos a fost uns (Ps. 44,8). El pregăteşte pentru ucenicii Lui un ulei cu bună mireasmă, pe care îl alcătuieşte din „aromate cereşti" (*Paed.* II,8,65,2-3). Hipolit îi consideră pe „preoţii" şi pe „regii" care, prin ungere poartă numele Domnului, imagini ale Regelui şi Preotului desăvârşit, coborât din cer, vestit în 1Rg. 2,35 (*Com. Dan.* 4,30,8-9). La Origen, acest simbolism este pus în relaţie cu Ps. 44,8 şi Cânt. 1,3. Hristos, Unsul, este în acelaşi timp „Mirele" (Mt. 9,15) şi Marele Preot (Evr. 6,20). ♦ „Parfumul" (μύρον) din Ex. 30,25, cu care Aaron trebuie uns (Ex. 30,30), anunţă „parfumul ceresc", a cărui mireasmă reprezintă sufletul despre care se zice: „Mireasma mirului tău e mai presus de toate aromatele" (Cânt. 1,3).

30,23 După Herodot (III, 111), cuvântul κιννάμωμον, „scorţişoară", este în greacă un împrumut din limba feniciană. De fapt, scorţişoara provine din China.

altarul tămâierii, [28] şi altarul arderilor de tot cu toate ale lui, şi masa şi toate ale ei, şi băiţa cu temelia ei. [29] Să le sfinţeşti şi să fie preasfinte între cele sfinte; şi oricine le va atinge se va sfinţi. [30] Pe Aaron şi fiii lui să-i ungi şi să-i sfinţeşti, ca să-Mi fie preoţi. [31] Să vorbeşti fiilor lui Israel, zicând: «Să vă fie acesta un ulei sfinţit al ungerii, pentru voi şi pentru urmaşii voştri.» [32] Să nu se ungă cu el trupul vreunui om şi să nu folosiţi pentru voi acest amestec sau ceva asemănător. Este sfânt şi să rămână pentru voi sfinţenie. [33] Oricine va face ceva asemănător şi va da altuia străin [de neamul leviţilor] să fie nimicit din poporul său." [34] Şi Domnul a zis către Moise: „Ia pentru tine miresme, smirnă, onix, galban mirositor, oliban cristalin, în părţi egale, [35] şi să se facă din ele tămâie bine mirositoare, după meşteşugul făcătorului de miruri, un amestec curat, un lucru sfânt. [36] S-o sfărâmi mărunt şi s-o pui înaintea mărturiilor; în cortul mărturiei, când Mă voi face cunoscut ţie acolo. Preasfânt între cele sfinte să fie pentru voi. [37] Să nu faceţi pentru voi înşivă tămâie după această alcătuire; ci să fie sfinţenie pentru Domnul. [38] Să piară din popor oricine va face asemenea [alcătuire] ca să se înmiresmeze cu ea."

30,34-37 După Philon, cele patru aromate care compun mireasma sfântă destinată altarului tămâierii simbolizează cele patru elemente: apa, pământul, aerul şi focul. Primele două elemente sunt grele, celelalte două uşoare. Amestecul armonios înseamnă lucrarea sfântă (v. 35), lumea care se sfinţeşte ca ardere de tot dimineaţa şi seara (Ex. 30,7.8), printr-o triplă liturgie a cosmosului, a templului şi a sufletului. „Tămâia" reprezintă în sistemul gnostic πνεῦμα. Pentru Clement este simbolul rugăciunii (*Strom.* VII 6,34,2). Pentru Origen, compoziţia tămâiei înseamnă cele patru Evanghelii, iar învăţătura ucenicilor lui Hristos este meşteşugul Făcătorului de miruri (Origen, PG 17,276B).

30,34 „miresme", ἡδύσματα: primele trei substanţe sunt *hapax* în ebraică. Rădăcina ebraică a celui dintâi termen (smirnă) este *NṬP*, „a lăsa să cadă pic cu pic", traducerea greacă στακτή este exactă etimologic, desemnând uleiul extras din „smirna" proaspătă, care a fost pisată şi amestecată cu puţină apă, parfum de mare preţ (Dyoskorides I,60). ♦ Ὄνυξ, „unghie", în LXX, este folosit datorită unei interpretări tradiţionale a cuvântului ebraic corespunzător: este vorba de o cochilie în formă de unghie care se găsea în Marea Roşie şi, prin ardere, producea un fum mirositor. ♦ Χαλβάνη, „galbanum", cuvânt de origine semitică: uleiul extras din tija unei plante din genul *Ferula* (νάρθεξ: Dyoskorides III,83); solidificată, capătă o culoare de ambră: această gumă arsă răspândeşte un miros plăcut. Cei trei termeni, în ordine: χαλβάνη, ὄνυξ, στακτή, sunt folosiţi în Sir. 24,15 pentru a elogia înţelepciunea, în relaţie cu slujba „cortului". ♦ Λίβανος, „oliban", un împrumut semitic, este tămâia propriu-zisă care provine din Arabia de Sud (Dyoskorides, I,68,1). *Cf.* nota la Lev. 4,7.

31 [1] Domnul a grăit către Moise, zicând: [2] „Iată, am chemat anume pe Beseleel, fiul lui Urios, fiul lui Or, din tribul lui Iuda [3] şi l-am umplut de duhul dumnezeiesc al priceperii, iscusinţei şi ştiinţei în tot lucrul. [4] Ca să născocească, să plănuiască lucrări în aur, argint, aramă şi din mătase viorie, purpurie şi stacojie ţesută şi din in răsucit, [5] şi să facă lucrări durate în piatră şi lucrări din lemn şi să înfăptuiască toate acestea. [6] Eu însumi i-am dat [ca ajutor] pe Eliab al lui Achisamach, din tribul lui Dan, şi am dat iscusinţă oricărui om priceput cu inima, ca să facă tot ce ţi-am poruncit: [7] cortul mărturiei, chivotul legământului, capacul împăcării de deasupra lui şi lucrurile cortului: [8] altarele, masa cu toate ale ei, sfeşnicul cel curat cu ale lui, [9] băiţa de spălat şi temelia ei, [10] veşmintele de slujbă ale lui Aaron şi veşmintele fiilor săi în care să-Mi fie preoţi, [11] şi uleiul ungerii, şi amestecul de tămâie pentru locul sfânt. Să le facă pe toate câte ţi-am poruncit."

[12] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [13] „Porunceşte fiilor lui Israel: «Luaţi aminte să păziţi zilele Mele de sabat. Sunt un semn între voi de la Mine pentru urmaşii voştri, ca să ştiţi că eu, Domnul, sunt cel ce vă sfinţeşte. [14] Să păziţi zilele de sabat, fiindcă sunt un lucru sfânt al Domnului pentru voi. Cel care pângăreşte ziua de odihnă, cu moarte să moară. Oricine va face vreun lucru în această zi, sufletul aceluia să fie stârpit din mijlocul poporului său. [15] Şase zile să lucrezi, dar în ziua a şaptea, de sabat, este odihnă sfântă pentru Domnul. Oricine face vreun lucru în ziua a şaptea cu moarte să moară. [16] Să vegheze fiii lui Israel să ţină sabatul, [ei] şi urmaşii lor, legământ veşnic. [17] Între Mine şi fiii lui Israel să fie un semn veşnic, fiindcă în şase zile Domnul a făcut cerul şi pământul, şi în ziua a şaptea a încetat şi S-a odihnit.»"

31,1-11 După Philon, Moise, „păzitorul tainelor lui Dumnezeu", vede arhetipurile, iar Beseleel, călăuzit de Moise, le imită; „crează umbre", precum o arată şi numele său „în umbra lui Dumnezeu" (*Somn.* I 206). ♦ Clement din Alexandria (*Strom.* I,4,25,5-26) înţelege prin aceasta că şi ştiinţa, şi tehnica sunt de origine dumnezeiască şi că amândouă sunt bune pentru oameni, cu condiţia de a le primi şi folosi întru slava lui Dumnezeu (*cf.* şi Origen, *Hom. Num.* 18,3).

31,3 „de duhul dumnezeiesc al priceperii, iscusinţei şi ştiinţei în tot lucrul": TM are „de duhul lui Dumnezeu, în pricepere, în înţelegere şi în ştiinţă şi în toată lucrarea". LXX atenuează formula, în acord cu o interpretare clasică atestată de Targum-uri, reducând „duhul lui Dumnezeu" la o inspiraţie divină calificată prin atribute genitivale şi aplicată la acţiune.

31,13 „între voi de la Mine": TM are: „între Mine şi voi".

[18] După ce a încetat a-i vorbi lui Moise pe muntele Sinai, i-a dat cele
două table ale mărturiei, table de piatră, scrise cu degetul lui Dumnezeu.

32 [1] Văzând poporul că Moise întârzia să coboare din munte, a venit la
Aaron şi i-au zis: „Ridică-te să ne faci zei care să meargă înaintea noastră,
căci nu ştim ce i s-a întâmplat acestui om, Moise, care ne-a scos din Egipt."
[2] Şi Aaron le-a zis: „Scoateţi inelele de aur din urechile femeilor şi fiicelor
voastre şi aduceţi-le la mine." [3] Tot poporul şi-a scos inelele de aur din
urechi şi i le-a adus la Aaron. [4] El le-a primit din mâinile lor, le-a topit şi a
făurit din ele un viţel turnat, apoi le-a zis: „Aceştia sunt zeii tăi, Israele, care
te-au scos din ţara Egiptului." [5] Văzând Aaron aceasta, le-a durat dinaintea
lui un altar zidit. Apoi a strigat Aaron, zicând: „Mâine este sărbătoarea
Domnului." [6] Trezindu-se în zori, a înălţat arderile de tot, a adus jertfă de
mântuire, iar poporul s-a aşezat să mănânce şi să bea, apoi s-a sculat la joc.
[7] Atunci Domnul a grăit către Moise, zicând: „Pleacă îndată de aici şi
coboară, căci poporul pe care l-ai scos din ţara Egiptului a săvârşit fără-
delege. [8] Repede s-au abătut din drumul pe care li l-am poruncit; şi-au făcut
un viţel şi i s-au închinat, i-au adus jertfă şi au zis: «Iată zeii tăi, Israele,

---

31,18 Părinţii au văzut în „degetul lui Dumnezeu" un simbol al Duhului Sfânt (Irineu, *Dem.* 26) care vesteşte întruparea Logosului (Hipolit, *Com. Dan.* 3,14,7) şi desemnează puterea creatoare (Clement, *Strom.* VI,16,133.1). ♦ Pentru unii Părinţi, „tablele" simbolizează cerul şi pământul, sau reprezintă sufletul omenesc (senzitiv şi intelectiv, *cf.* Clement, *Strom.* VI, 16,136,4), în care este înscrisă Legea naturală de către Dumnezeu. „Tablele de piatră" sunt în opoziţie cu Noul Testament al lui Iisus Hristos, care e pecetluit în inimi de carne (Origen, *Com. Rom.* 2,14, 917 A).

32,2 Absenţa autorităţii duce la păcat: poporul lipsit de minte şi slab se abandonează impietăţii, imitând cultul egiptean (Philon, *Mos.* II, 161-162).

32,5 Se alege θυσιαστήριον, cuvânt rezervat în LXX altarului consacrat cultului lui YHWH la poporul evreu, şi nu βωμός, care desemnează altarul păgân. Astfel, LXX, ca şi Targum-urile, încearcă să atenueze greşeala lui Aaron (a făcut un altar pentru Dumnezeu, iar viţelul era doar o încercare de a-L reprezenta).

32,6 Opţiunea pentru χόρτασμα, „saţietate", dar şi „hrană pentru animale" în loc de βρῶμα, „hrană umană", este pentru Clement o aluzie la abundenţa iraţională (*Paed.* I, 96-3). Divertismentul, distracţia sunt asociate idolatriei (1Cor. 10,7).

32,7 Greşeala poporului este exprimată de gr. ἀνομεῖν, corespunzând verbului ebr. *şiḥēth*, formă activă, intensivă, care înseamnă „a corupe, a distruge", de unde, aici, „a acţiona rău"; ἀνομεῖν, în Pentateuh, redă întotdeauna această rădăcină, tradusă prin verbe ca „a greşi", „a (se) corupe" sau „a săvârşi o fărădelege".

care te-au scos din ţara Egiptului!» [9] 10 Acum, lasă-Mă! Sunt aprins de mânie împotriva lor şi-i voi zdrobi, iar pe tine te voi face un neam mare." 11 Atunci Moise s-a rugat înaintea Domnului Dumnezeu şi a zis: „De ce, Doamne, Te-ai aprins de mânie împotriva poporului Tău, pe care l-ai scos din ţara Egiptului cu putere mare şi cu braţul Tău cel înălţat? 12 Nu cumva să grăiască egiptenii, zicând: «I-a scos din viclenie, ca să-i omoare în munţi şi să-i piardă de pe pământ.» Opreşte-Ţi aprinderea mâniei Tale şi fii îngăduitor faţă de răutatea poporului Tău. 13 Adu-Ţi aminte de Avraam, Isaac şi Iacob, slujitorii Tăi, înaintea cărora ai jurat pe Tine însuţi şi le-ai grăit aşa: «Voi înmulţi seminţia voastră ca mulţimea stelelor cerului» şi ţara aceasta, pe care ai zis că o dai seminţiei lor, iar ei o vor stăpâni în veac." 14 Atunci Domnul s-a îmblânzit în ce priveşte răul pe care a zis că-l face poporul său.

15 Şi Moise întorcându-se a coborât din munte cu cele două table ale mărturiei în mâinile sale: table de piatră scrise pe amândouă părţile; erau scrise şi pe o parte, şi pe alta. 16 Tablele erau lucrul lui Dumnezeu şi scrierea era scrierea lui Dumnezeu, săpată pe table. 17 Şi auzind Iisus glasul poporului care striga, a zis către Moise: „Strigăt de luptă în tabără!" 18 Dar el zise: „Nu este nici strigăt de pornit la luptă, nici strigăt de fugă, ci eu aud

---

32,9 Versetul din TM nu apare în LXX.

32,10 Anumiţi Părinţi interpretează ordinul dat lui Moise ca un îndemn de a mijloci, „căci mult poate rugăciunea dreptului". Theodoret merge până acolo încât spune că „lasă-Mă" (ἔασόν με) este echivalentul lui „împiedică-Mă, opreşte-Mă" (κώλυσόν με). Dumnezeu este Cel ce i-a dezvăluit lui Moise călcarea legii de către popor cu scopul de a-l face să se roage (*QE* 67). În logica exegezei sale anterioare, Theodoret aplică această promisiune poporului evreu, dar ea nu se împlineşte decât pentru creştini, după venirea Mântuitorului. Moise, Legiuitorul, nu a fost în stare, în ciuda ordinului ceresc, să facă să înceteze mânia lui Dumnezeu: el a invocat, de fapt, vechile înţelegeri încheiate cu Avraam, Isaac şi Iacob (*cf.* Ex. 32,13).

32,11 „Moise s-a rugat înaintea Domnului": TM are „Moise a îmblânzit faţa Domnului". LXX atenuează expresia.

32,14 Ideea este că Dumnezeu a privit cu mai multă îngăduinţă răul poporului său, reducându-i oarecum dimensiunile. Poate că răul comis de ei nu era chiar atât de mare, încât să fie nevoie să-i nimicească. A renunţat, aşadar, la pedeapsa capitală. Moise a preluat iniţiativa, după ce l-a înduplecat pe YHWH.

32,18 După Philon, cele trei feluri de strigăte sunt o alegorie a luptei spirituale împotriva patimilor: cântecele biruitoare, strigătele celor învinşi şi vrednici de plâns şi strigătele sclavilor de bunăvoie, pe care delirul bahic îi duce la incultură şi la nebunie (*Ebr.* 105; 121-125).

strigăt de oameni beți." [19] Și cum s-a apropiat de tabără a văzut vițelul și horele; și s-a aprins Moise de mânie, a aruncat din mâini cele două table și le-a zdrobit la poalele muntelui. [20] Și luând vițelul pe care îl făcuseră, l-a ars în foc și l-a sfărâmat mărunt, apoi l-a risipit pe apă și le-a dat să bea [apa] fiilor lui Israel. [21] Și Moise a zis către Aaron: „Ce ți-a făcut acest popor, ca să aduci asupra lui un păcat atât de mare?" [22] Aaron a zis către Moise: „Nu te mânia, stăpâne, căci tu știi pornirile acestui popor. [23] Ei mi-au zis: «Fă-ne zei care să meargă înaintea noastră, căci nu știm ce i s-a întâmplat acestui om, Moise, care ne-a scos din țara Egiptului.» [24] Și eu le-am zis: «Dacă are cineva lucruri de aur să le aducă»; iar ei mi le-au adus și le-am pus pe foc și a ieșit vițelul acesta." [25] Și văzând Moise că poporul este fără frâu – căci Aaron îl slăbise spre veselirea vrăjmașilor lor – [26] s-a dus la porțile taberei și a zis: „Cine este pentru Domnul, să vină la mine!" Și au venit la el toți fiii lui Levi. [27] Și le-a zis: „Așa grăiește Domnul, Dumnezeul lui Israel: «Să-și încingă fiecare sabia lui și să meargă încolo și încoace, din poartă în poartă, prin tabără și să-l ucidă pe fratele lui, fiecare [să-l ucidă] pe aproapele lui, fiecare pe vecinul lui.»" [28] Și fiii lui Levi au făcut precum le-a spus Moise și au căzut din popor, în acea zi, aproape trei mii de bărbați. [29] Și Moise le-a zis: „V-ați împlinit [*i.e.* consacrat] astăzi mâinile întru Domnul, fiecare prin fiul său, prin fratele său, ca să fiți binecuvântați."

[30] A doua zi, Moise a zis către popor: „Voi ați săvârșit un mare păcat; acum voi urca la Domnul, ca să fac împăcare pentru păcatul vostru." [31] Și Moise s-a întors la Domnul și a zis: „Te rog, Doamne! Acest popor a săvârșit mare păcat; și-au făcut zei din aur. [32] Acum, dacă vrei să ierți păcatul lor, iartă-l, iar dacă nu vrei, șterge-mă pe mine din cartea Ta, în care m-ai scris!" [33] Și Domnul a zis către Moise: „Cel care a păcătuit înaintea Mea, acela să

32,19 Spargerea Tablelor Legii simbolizează pentru Părinți substituirea Legământului sinaitic cu Legământul lui Iisus (Clement, *Paed.* III,12,94,1).

32,20 Sfărâmarea vițelului de aur poate fi pusă în opoziție cu pregătirea miresmelor din Ex. 30,36, și poate fi comparată cu reluarea gestului în Deut. 9,21, unde nu se spune că i-a obligat să bea pulberea. Philon aplică acest verset prietenilor virtuții, care zdrobesc plăcerile trupești și le ard (*Post.* 158-164), dar această alegorie se potrivește mai bine pentru Deut. 9,21. Maxim Mărturisitorul vede în v. 20 prefigurarea venirii Logosului, care va distruge, prin subțirimea contemplării, grosimea patimilor idolești (*Q Th.* 16).

32,32 Această rugăciune îl arată pe Moise „cel mai blând dintre toți oamenii" (v. Num. 12,3) (Evagrie, *Ep.* 56). „Blândețea" lui Moise face din el un model pentru Grigore din Nazianz (*Or.* 14,2; PG 35,861 A).

fie şters din cartea Mea. [34] Acum, du-te, coboară şi călăuzeşte acest popor în locul despre care ţi-am spus. Iată, îngerul Meu va merge înaintea feţei tale. În ziua în care vă voi cerceta, îi voi pedepsi pentru păcatul lor." [35] Şi Domnul a pedepsit poporul pentru facerea viţelului pe care-l făcuse Aaron.

33 [1] Şi Domnul a zis către Moise: „Du-te, pleacă de aici – tu şi poporul tău pe care l-ai scos din ţara Egiptului – spre ţara despre care am jurat lui Avraam, Isaac şi Iacob, zicând: «Am să vă dau această ţară vouă şi urmaşilor voştri.» [2] Şi voi trimite îngerul Meu înaintea feţei tale şi-l va alunga pe amoreu, pe cheteu, pe ferezit, pe gergeseu, pe eveu şi pe iebuseu. [3] Şi te voi duce într-o ţară în care curge lapte şi miere, dar nu voi merge cu tine, pentru ca nu cumva să te nimicesc pe drum, fiindcă eşti un popor îndărătnic." [4] Auzind poporul acest cuvânt aspru, au jelit cu mare jale. [5] Şi Domnul le-a zis fiilor lui Israel: „Sunteţi un popor îndărătnic. Luaţi aminte să nu trimit asupra voastră prăpădul şi să vă nimicesc cu totul. Acum, lepădaţi veşmintele voastre de slavă şi podoaba voastră şi-ţi voi arăta ce voi face cu tine." [6] Şi fiii lui Israel şi-au lepădat gătelile şi podoabele pe muntele Horeb.

[7] Moise şi-a luat cortul şi l-a înfipt afară, departe de tabără şi l-a numit „cortul mărturiei". Când se întâmpla să caute cineva pe Domnul, ieşea la

---

33,2 „îngerul Meu": TM are „un înger". Theodoret crede că este vorba de arhanghelul Mihail, la fel ca în Iis. Nav. 5,14 (*Q Ios.* 5).

33,3 „îndărătnic", σκληροτράχηλος, *litt.* „cu grumazul tare", „tare de cerbice". Expresia este un calc după ebraică; mai apare în Deut. 9,6.13. Nu mai este atestată, în afară de Septuaginta, decât în corpusul esopic.

33,4 În LXX nu apare sfârşitul versetului din TM („şi nimeni nu şi-a pus podoabe"), evitându-se astfel contradicţia cu v. 5.

33,7 LXX „cortul mărturiei": TM are *'ohel mô'ēdh*, „cortul întâlnirii". Până aici nu fusese vorba decât despre cortul ce adăpostea chivotul. Versetele 7-11 constituie sub formă narativă textul de instituire a cortului „mărturiei", strâns legat aici de persoana lui Moise. Philon se bazează pe particularităţile textului grec când afirmă că, spre deosebire de cortul lui Dumnezeu, care este înţelepciunea (*cf. Leg.* III, 46), cortul lui Moise merită doar să se numească astfel, şi nu să fie, pentru că este copia virtuţii divine (*Deter.* 160). Textul ne spune că l-a numit „cortul mărturiei" pentru ca „sufletul să fie îndemnat a cerceta cine dă mărturie pentru gândurile de virtute". Sufletul prieten al lui Dumnezeu, după ce s-a îndepărtat de trup, primeşte statornicia (πῆξις, de la πήγνυμι, „a planta, a sădi") (*Leg.* II, 54-55). ♦ În ceea ce priveşte „ieşirea în afara taberei", ea semnifică, pentru Origen, întoarcerea la cunoaşterea Celui care este Unul, adică ieşirea din confuzia luptelor şi a morţii spre o viaţă liniştită. A ieşi în afara taberei, urmând lui Moise, înseamnă a urma Legea lui Dumnezeu (*Hom. Lev.* 14,3).

cort, afară din tabără. [8] De fiecare dată când Moise se ducea la cort, afară din tabără, tot poporul stătea în picioare şi privea, fiecare de lângă uşa cortului lui, luând aminte la Moise, care se îndepărta până intra în cort. [9] După ce intra Moise în cort, stâlpul de nor cobora, stătea la uşa cortului şi-i grăia lui Moise. [10] Şi tot poporul vedea stâlpul de nor stând la intrarea cortului; şi tot poporul se ridica în picioare şi fiecare cădea cu faţa la pământ la uşa cortului său. [11] Şi Domnul vorbea cu Moise faţă către faţă, cum vorbeşte cineva cu prietenul său. Apoi [Moise] pleca şi se întorcea în tabără, dar tânărul său slujitor, Iisus, fiul lui Nave, nu ieşea din cort.

[12] Şi Moise a zis către Domnul: „Iată, Tu îmi zici: «Ridică acest popor!» Dar nu mi-ai arătat pe cine vei trimite cu mine. [Pe de altă parte] Tu însuţi mi-ai spus: «Te cunosc mai mult decât pe toţi şi ai [găsit] har înaintea Mea.» [13] Dacă am găsit har înaintea Ta, să mi Te arăţi Tu Însuţi, ca să Te văd desluşit, încât să fiu ca unul care a găsit har înaintea Ta şi să cunosc că acest neam mare [este] poporul Tău." [14] Şi-i zice [Domnul]: „Eu Însumi voi merge înaintea ta şi-ţi voi da odihnă." [15] Şi zice [Moise] către El: „Dacă nu vii Tu Însuţi, n-am să mă duc de aici. [16] Şi cum se poate cunoaşte cu adevărat că eu şi poporul Tău am găsit har înaintea Ta, dacă nu prin aceea că Tu vei merge împreună cu noi? Atunci voi fi slăvit – eu şi poporul Tău – mai mult decât toate neamurile de pe pământ." [17] Şi Domnul a zis către Moise: „Îţi voi împlini şi cuvântul pe care l-ai zis, fiindcă ai găsit har înaintea Mea şi te cunosc mai mult decât pe toţi." [18] Şi [Moise] zice: „Arată-mi slava Ta!" [19] A zis [Domnul]: „Eu voi trece dinaintea ta cu slava Mea şi voi rosti numele Meu, «Domnul», înaintea ta. Şi voi avea milă de cine am milă şi Mă voi îndura de cine Mă îndur." [20] Apoi a zis [Domnul]: „Faţa nu poţi

---

33,11 Dumnezeu vorbea cu Moise ca un prieten cu prietenul său. Origen precizează că şi prietenul lui Dumnezeu are nevoie de puterea lui Hristos pentru a-i înfrunta pe vrăjmaşii nevăzuţi (*De princ.* III,2,5). Irineu spune că Logosul vorbea aici cu Moise faţă către faţă (*Adv. haer.* IV,20,9). Grigore al Nyssei face din această relaţie de prietenie principiul unei dorinţe fără saţ de unire tot mai intimă cu Dumnezeu (*Cant.* 1, *GNO* 6, pp. 31,8-32,8).

33,12 „Te cunosc mai mult decât pe toţi": TM are „te cunosc pe nume" (vezi şi 33,17).

33,13 „să mi Te arăţi Tu Însuţi, ca să Te văd desluşit": TM are „arată-mi calea Ta, ca să Te cunosc".

33,19 „Eu voi trece dinaintea ta cu slava Mea": TM are „Eu voi face să treacă toată bunătatea Mea dinaintea ta".

33,20 Cererea lui Moise, căruia Dumnezeu deja îi vorbise faţă către faţă, este semnul unui suflet animat de dorinţa arzătoare pentru frumuseţea desăvârşită. Răspunsul din v. 20, aparent lipsit de speranţă, este completat de făgăduinţa din v. 23. Tertulian observă

să Mi-o vezi, căci un om nu poate să-Mi vadă faţa şi să trăiască." [21] Şi Domnul a zis: „Iată un loc lângă Mine. Stai pe stâncă! [22] Atunci când va trece slava Mea, te voi pune în scobitura stâncii şi te voi acoperi cu mâna Mea, până ce voi trece. [23] Apoi Îmi voi da deoparte mâna şi-Mi vei vedea spatele, dar faţa Mea n-ai s-o vezi."

34 [1] Şi Domnul a grăit către Moise: „Taie-ţi două table din piatră, ca şi cele dintâi, şi urcă la Mine pe munte; voi scrie pe table cuvintele care erau pe primele table, pe care le-ai spart. [2] Fii gata dimineaţă, în zori, să te sui pe muntele Sinai şi să-Mi stai acolo, pe vârful muntelui. [3] Să nu se suie nimeni cu tine, nici să se arate pe tot muntele; nici oi, nici boi să nu pască aproape de acel munte." [4] Şi Moise a tăiat două table de piatră ca cele dintâi şi, trezindu-se în zori, s-a suit pe muntele Sinai, după cum îi poruncise Domnul, luând cu el şi cele două table de piatră. [5] Atunci Domnul S-a coborât în nor şi a stat acolo lângă el; şi el a chemat numele [Său], „Domnul". [6] Domnul a trecut prin faţa lui şi a zis: „Domnul Dumnezeul îndurărilor şi al milelor, îndelung răbdător şi mult milostiv, şi adevărat, [7] Cel ce păzeşte dreptatea şi-şi arată mila faţă de mii şi mii, Care şterge fărădelegile, şi nedreptăţile,

---

că, în trecut, Fiul lui Dumnezeu a fost întotdeauna văzut „în oglindă şi ghicitură", căci păstrase pentru viitor întâlnirea faţă către faţă cu Moise pe muntele Taborului, când S-a schimbat la faţă (Mt. 17,3) (*Adv. Prax.* 14,5-8).

33,22 Ὀπή, „scobitură". Termenul ebr. *nīqᵉrāh*, din rădăcina *NQR*, „a săpa, a perfora", nu se găseşte decât aici şi în Is. 2,21. Ὀπή traduce, de asemenea, *ḥāgū* (*Abd.* 1,3), *ḥōr* (Cânt. 5,4), *se'īph* (Jd. 15,11). În afara acestor locuri, aceste cuvinte sunt redate diferit în LXX. Nu există o echivalenţă cuvânt la cuvânt în acest câmp lexical pentru cavitate şi este puţin probabil că folosirea lui ὀπή aici să fi fost influenţată de faptul că este din aceeaşi rădăcină cu vb. „a vedea". ♦ Scobitura din stâncă, după Origen, este venirea lui Hristos în trup, prin care se poate contempla Logosul (*Hom. Ier.* 16,2).

34,1 Al doilea rând de table reprezintă, după Grigore al Nyssei, restaurarea, prin trupul dumnezeiesc al lui Hristos, datorită imprimării „degetului lui Dumnezeu" (Duhul Sfânt), a naturii umane corupte de păcat (*VM* 2,216). „Al doilea rând de table" a devenit pentru creştini simbolul NT, scris tot cu degetul lui Dumnezeu (Augustin, *Quaest. in Hept.* II,166).

34,7 „Fărădelegi", ἀνομίας (v. nota la 32,7), se aplică în cazul multor fapte rele, fără a fi perceptibilă ideea opoziţiei faţă de νόμος, „lege". ♦ „Nu va socoti curat pe cel vinovat" (gr. οὐ καθαριεῖ τὸν ἔνοχον). Καθαρίζω corespunde verbului *niqqēh* şi nu înseamnă aici „a curăţi", ci „a declara curat"; ἔνοχον, „vinovat" nu este niciodată echivalentul strict al unui termen ebraic.

şi păcatele, dar nu va socoti curat pe cel vinovat, aducând fărădelegile părinţilor peste copii şi peste copiii copiilor, până la a treia şi a patra spiţă." [8] Moise a căzut îndată cu faţa la pământ şi s-a închinat. [9] Şi a zis: „Dacă am găsit har înaintea Ta, să meargă Domnul meu cu noi, căci poporul acesta este tare de cerbice şi Tu vei ierta păcatele noastre şi fărădelegile noastre şi vom fi ai Tăi." [10] Şi Domnul a zis către Moise: „Iată, Eu închei cu tine un legământ înaintea întregului tău popor. Voi săvârşi fapte slăvite, care n-au mai fost pe întreg pământul, la nici un neam; şi tot poporul în care te afli va vedea faptele Domnului; căci minunate sunt [lucrurile] pe care Eu le voi face pentru tine. [11] Fii cu luare-aminte la toate câte-ţi poruncesc; iată, Eu voi alunga dinaintea voastră pe amoreu, pe canaanean, pe cheteu, pe ferezit, pe eveu, pe gergeseu şi pe iebuseu. [12] Ia seama! Să nu faci vreun legământ cu cei care locuiesc în ţara unde vei merge, ca nu cumva să-ţi fie pricină de poticnire între voi. [13] Altarele lor păgâneşti să le dărâmaţi, să zdrobiţi stelele lor, să le tăiaţi dumbrăvile de închinare şi să ardeţi în foc cu totul chipurile zeilor lor. [14] Să nu vă închinaţi altui zeu, căci Domnul Dumnezeu se numeşte «Gelos». El este un Dumnezeu plin de râvnă. [15] Nu cumva să închei legăminte între [evreii] aşezaţi în ţară cu ceilalţi de alt neam şi să preacurvească după pilda zeilor lor; să aducă jertfe zeilor lor şi să te cheme să mănânci din cele jertfite lor, [16] ca apoi să-ţi iei dintre fiicele lor pentru fiii tăi, iar pe fiicele tale să le dai fiilor lor; şi aşa să se desfrâneze fiicele tale, după pilda zeilor lor; iar pe fiii tăi [să-i atragă la] desfrâu după zeii lor. [17] Să nu-ţi faci zei turnaţi. [18] Să ţii sărbătoarea azimelor; la vremea hotărâtă, în luna [roadelor] noi, şapte zile să mănânci azime, precum ţi-am poruncit. Căci ai ieşit din Egipt în luna [roadelor] noi. [19] Toată partea bărbătească ce deschide pântecele este a Mea; la fel, întâiul-născut al junincii şi întâiul-născut al oii. [20] Pe întâiul-născut al asinei să-l răscumperi cu o oaie. Dacă nu-l răscumperi, să dai preţul. Să răscumperi pe orice întâi-născut dintre fiii tăi. Să nu te înfăţişezi cu mâna goală înaintea Mea. [21] Şase zile să lucrezi, iar într-a

---

34,12 „Ia seama", *litt.* „Ia seama la tine însuţi" (*cf.* 23,21; Deut. 4,9): **πρόσεχε σεαυτῷ** este asociat de Philon cu celebrul „cunoaşte-te pe tine însuţi" delfic (**γνῶθι σεαυτόν**), prin care se înţelege datoria de a asculta şi de a se supune poruncilor lui Dumnezeu şi de a stăpâni patimile (*Migr.* 8).

34,20 „să dai preţul" (**τιμὴν δώσεις**): răscumpărarea asinului cu bani şi nu uciderea lui este potrivită unei societăţi în care animalul este indispensabil pentru lucru; este răscumpărarea pentru întâiul-născut al unor animale necurate (Philon, *Spec.* I, 135). Vezi şi 22,29.

şaptea să te odihneşti; să opreşti şi semănatul, şi seceratul. [22] Să-Mi ţii sărbătoarea săptămânilor la începutul secerişului grâului şi sărbătoarea culesului la mijlocul anului. [23] De trei ori pe an toţi ai tăi de parte bărbătească să se arate înaintea Domnului Dumnezeului lui Israel. [24] Căci, atunci când voi alunga neamurile din faţa ta şi voi întinde hotarele tale, nimeni nu va pofti ţara ta, dacă vei sui să te înfăţişezi Domnului Dumnezeului tău de trei ori pe an. [25] Sângele jertfelor junghiate pentru Mine să nu fie [turnat] pe aluat, iar jertfa sărbătorii de Paşte să nu rămână până a doua zi. [26] Cele dintâi roade ale pământului să le aduci la casa Domnului Dumnezeului tău. Să nu aduci mielul [fiert] în laptele maicii sale."

[27] Şi Domnul a zis către Moise: „Scrie aceste cuvinte, căci pe temeiul lor am încheiat legământ cu tine şi cu Israel." [28] Şi Moise a stat acolo, înaintea Domnului, patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi; pâine n-a mâncat şi apă n-a băut şi a scris aceste cuvinte pe tablele legământului: cele zece porunci. [29] Iată, Moise cobora de pe munte cu cele două table în mâini. În timp ce el cobora de pe munte, nu ştia că înfăţişarea chipului său a prins să strălucească, de când îi vorbise Domnul. [30] Aaron şi toţi bătrânii lui Israel au văzut înfăţişarea plină de slavă a feţei lui Moise şi s-au temut să se apropie de el. [31] Atunci Moise i-a chemat şi s-au întors către el, Aaron şi toţi mai-marii adunării, iar Moise le-a grăit. [32] După aceea s-au apropiat de el toţi fiii lui Israel şi el le-a poruncit toate câte i le spusese Domnul în muntele Sinai. [33] Şi când a încetat să le vorbească, şi-a acoperit faţa cu un văl. [34] De fiecare dată când Moise intra la Domnul, ca să-I vorbească, îşi ridica vălul

---

34,22 Exemplu de corespondenţă între ἀρχή şi ebr. *bikkūrīm*, „pârgă/primele roade" redat în mod obişnuit prin πρωτογενήματα. ♦ „la mijlocul anului": TM are „la sfârşitul anului".

34,28 Spre deosebire de Deuteronom (*cf.* 10,4) se înţelege că Moise a scris tablele legământului, iar nu Dumnezeu. Pentru „cele zece porunci", *cf.* notele la Deut. 4,13; 10,4.

34,29-35 După Philon, Moise nu este un simplu iniţiat, ci devine un hierofant al ceremoniilor mistice, al tainelor dumnezeieşti, un învăţător al adevărurilor dumnezeieşti (*Gig.* 34). El este simbolul slavei inerente sufletului locuit de Duhul Sfânt (Clement, *Strom.* 4,18,117,1), atribut dumnezeiesc al celui care prin contemplarea lui Dumnezeu a ajuns la limita îndumnezeirii (Origen, *Com. Io.* 32, 334.338). ♦ Faţa strălucitoare a lui Moise serveşte de mijlocire între catehumen şi slava lui Dumnezeu; la botez, Iisus, după Moise, are această menire (Origen, *Hom. Ies.* 4,1). Δόξα, în greacă poate însemna „splendoare, strălucire", dar în română s-a folosit mai mult termenul slavon, „slavă". ♦ Reprezentările lui Moise cu coarne derivă din Vulgata care, asemenea lui Aquila, a înţeles ebr. *qāran* „a iradia, a străluci" în legătură cu rădăcina cuvântului *qeren* „corn".

34,34 Ridicarea vălului înseamnă trecerea de la sensibil la inteligibil (Grigore al Nyssei, *Cant., Prol.*).

până când ieșea. La ieșire, grăia tuturor fiilor lui Israel câte îi poruncise Domnul. [35] Și fiii lui Israel vedeau că fața lui Moise era plină de slavă, iar Moise purta un văl pe față până când intra să stea de vorbă cu El.

35 [1] Și Moise a strâns toată adunarea fiilor lui Israel și le-a zis: „Iată cuvintele pe care Domnul a poruncit să le împliniți: [2] Șase zile să lucrezi, iar în ziua a șaptea să încetezi, sabat sfânt, odihnă pentru Domnul. Oricine va lucra într-însa, să moară. [3] Să nu aprindeți foc în nici una dintre locuințele voastre în ziua de sabat; Eu sunt Domnul!"

[4] Și Moise a grăit către toată adunarea fiilor lui Israel, zicând: „Domnul a rânduit și acest lucru, zicând: [5] «Luați dintr-ale voastre și puneți deoparte pentru Domnul. Fiecare să aducă daruri alese Domnului cât îl lasă inima: aur, argint, aramă, [6] mătase viorie, purpurie și stacojie țesută în două, in subțire răsucit și păr de capră, [7] piei de berbec vopsite în roșu, piei de culoare vineție și lemn care nu putrezește, [[8]] [9] pietre de sardiu și pietre de pecete

---

35-39 Construirea sanctuarului, relatată în termeni asemănători cu cei din **25-31**. Dumnezeu este cel care orânduiește cultul, iar sanctuarul de pe pământ este locul privilegiat în care se manifestă Prezența divină, „Slava".

35,1 „adunarea": apare în mai mult locuri din Exod. Sensul exact este „comunitatea".

35,1-3 Aprinderea focului în ziua a șaptea este cel mai mare sacrilegiu, pentru că toate activitățile presupun aprinderea focului (Philon, *Mos.* II, 213-220). ♦ Pentru Origen, sabatul are un înțeles anagogic: a părăsi lucrările lumești, a se feri de păcatul de a omite slăvirea lui Dumnezeu, pentru a rămâne în locul unde este Hristos (*Sel. in Ex.* 16,23).

35,3 „Eu sunt Domnul" apare numai în LXX.

35,4-29 De la 35,4 și până la sfârșit, deși păstrează esențialul din TM, LXX prezintă oarecare diferențe de traducere și de redactare. ♦ După Origen, aici este o simbolistică a ofrandelor aduse de fiecare: aurul este interiorizarea credinței, argintul este cuvântul temeinic încercat, sunetul, care traduce gândul în altă limbă, este bronzul, iar darul fiecăruia înseamnă inima deschisă, disponibilă pentru cultul spiritual (*Hom. Ex.* 13).

35,5 „darurile alese" (ἀπαρχαί), *litt.* „pârgă", la plural, sunt de fapt părți din cele prădate de la egipteni (Irineu, *Adv. haer.* IV, 30,1.4).

35,6 „stacojie țesută în două": simbolizează, după Origen, focul aruncat de Iisus pe pământ (Lc. 12,49), care ilumineză pe credincioși și îi arde pe păcătoși, precum și focul veacului ce va să vină (Mt. 25,41) (*Hom. Ex.* 13,3). ♦ Inul, simbol al pământului, este răsucit: trebuie „toarsă" carnea prin asceză. ♦ Pieile, „părul de capră" – lucru mort – înseamnă că pofta păcătoasă este deja moartă în cel care a făcut darul (*ibid.* 13,5 și Evagrie, *Pract.*, prolog).

35,7 Darul pieilor de berbec înseamnă nimicirea mâniei (Origen, *Hom. Ex* 13,5).

35,8 Lipsește în LXX. În TM: „ulei pentru candele, miresme pentru uleiul ungerii și tămâie bine mirositoare."

pentru efod şi cămaşă. [10] Şi toţi oamenii iscusiţi cu inima, dintre voi, să vină şi să facă tot ce-a rânduit Domnul: [11] cortul, învelitorile, acoperămintele, perdelele, bârnele şi stâlpii, [12] chivotul mărturiei şi drugii lui, capacul împăcării şi perdeaua lui, [[12a]] scoarţele curţii cu stâlpii lor, pietrele de smarald, tămâia şi uleiul de ungere, [13] şi masa cu toate vasele ei, [14] sfeşnicul de luminat cu toate ale lui, [[15]] [16] altarul cu toate lucrurile lui, [[17, 18]] [19] veşmintele sfinte ale preotului Aaron şi veşmintele de slujbă, şi tunicile preoţeşti pentru fiii lui Aaron, şi uleiul ungerii şi amestecul de tămâie.»" [20] Apoi toată adunarea fiilor lui Israel a plecat de la Moise. [21] Şi fiecare a adus ce-l lăsa inima şi cât îl îndemna sufletul; au adus [daruri] puse deoparte Domnului pentru toate lucrările cortului mărturiei, pentru toate cheltuielile şi pentru toate veşmintele [locului] sfânt. [22] Şi bărbaţii au adus din partea femeilor, după cum îi îndemna cugetul lor; au adus inele cu peceţi, toarte, verigi, plase [pentru păr], brăţări şi tot felul de lucruri din aur. Pe toate le-au adus ca aur pus deoparte pentru Domnul. [23] Cei care aveau, aduceau pânză de in subţire, piele de culoare vineţie şi piele de berbec vopsită în roşu. [24] Oricine avea pus deoparte argint sau aramă, îl aducea în dar pentru Domnul, iar cei care aveau, aduceau lemn care nu putrezeşte pentru toate lucrările de clădit. [25] Şi fiecare femeie cu minte iscusită ţesea cu mâinile ei şi aducea ţesătură de mătase viorie, purpurie şi stacojie, şi pânză de in subţire. [26] Toate femeile cu minte pricepută şi iscusite la lucru au tors părul de capră. [27] Şi căpeteniile au adus pietre de smarald şi pietre de pecete pentru efod şi pieptar. [28] Şi amestecurile [de miresme], şi uleiul ungerii, şi amestecul de tămâie. [29] Orice bărbat şi orice femeie, pe care îi îndemna cugetul, veneau şi făceau toate lucrările pe care Domnul le rânduise prin Moise, aducând [daruri] puse deoparte Domnului.

[30] Şi Moise a grăit fiilor lui Israel: „Iată, Domnul l-a chemat pe nume pe Beseleel, fiul lui Urios, fiul lui Or, din tribul lui Iuda. [31] Şi l-a umplut de

---

35,13-14 Lacune în raport cu TM: „drugi" şi „pâinile [punerii] înainte".

35,15 Lipseşte în LXX.

35,17-18 Lipsesc în LXX.

35,22 Femeile, prin ofranda lor, schimbă podoaba trupească cu cea spirituală în beneficiul ovlaviei (Philon, *Migr.* 97). ♦ Brăţările evocă mâna dreaptă şi sunt, pentru Origen, faptele bune săvârşite în trup (reprezentat simbolic de către femeie); împletiturile sunt aici plasele care servesc la reţinerea şi separarea şuviţelor de păr şi reprezintă capacitatea de discernământ, lat. *discriminalia*: conduită a femeilor opusă impietăţii comise în 32,3-4 (*Hom. Ex.* 13,5). ♦ Lemnul care nu putrezeşte simbolizează pentru Origen harul fecioriei, desăvârşita incoruptibilitate, limitat la un număr mic de oameni (*ibid.* 13,6).

duhul dumnezeiesc a toată iscusința, priceperea și știința, [32] ca să fie mai mare peste toate lucrările de clădit; să lucreze aurul, argintul, arama, [33] să cioplească piatra, să lucreze lemnul și să facă tot lucrul cu meșteșug. [34] I-a pus în minte [și puterea] să învețe pe alții, lui și lui Eliab, fiul lui Achisamac, din tribul lui Dan. [35] I-a umplut de iscusință, pricepere și știință, ca să înțeleagă toate lucrurile pe care le au de făcut în [lăcașul] sfânt, toate țesăturile și broderiile din mătase viorie și din pânză de in subțire; să facă tot felul de broderii măiestre."

36 [1] Beseleel și Eliab au lucrat, împreună cu toți cei pricepuți la minte, cărora li s-a dat pricepere și știință spre a înțelege cum să facă toate lucrările cuvenite [locului] sfânt, precum le-a rânduit Domnul.

[2] Moise i-a chemat pe Beseleel și pe Eliab și pe toți cei care aveau iscusință, cărora le-a dat Dumnezeu știință în inimă, și pe toți cei care voiau să se apuce de lucrări cu dragă inimă și să le ducă la bun sfârșit. [3] Ei au luat de la Moise toate [darurile] puse deoparte, pe care le aduseseră fiii lui Israel pentru lucrările [locului] sfânt, ca să le facă. Și primeau daruri în fiecare dimineață de la cei care le aduceau. [4] Au venit toți meșterii care lucrau la sfântul lăcaș, fiecare după meșteșugul său, pe care îl făceau ei înșiși, [5] și au zis către Moise: „Poporul aduce prea mult pentru lucrările rânduite de Domnul." [6] Atunci Moise a poruncit să se strige în tabără așa: „Nici un bărbat și nici o femeie să nu mai lucreze pentru prinoasele sfântului lăcaș!" Poporul a fost oprit să mai aducă prinoase. [7] Căci cele aduse erau de ajuns pentru toată lucrarea, ba chiar prisoseau.

[8] Lucrătorii pricepuți au făcut veșmintele sfințite, care sunt pentru preotul Aaron, precum rânduise Domnul lui Moise; [9] au făcut efodul din [fire de] aur și din mătase viorie, purpurie și stacojie țesută, și din in subțire, răsucit. [10] Foile de aur au fost tăiate în fire, astfel încât să fie întrețesute cu mătasea viorie, purpurie și stacojie și cu inul răsucit, lucru țesut cu măiestrie. [11] I-au făcut [efodului] umărare legate împreună de o parte și de alta, [12] lucrătură brodată, împletită la cele două laturi, care se îngemănau prin felul lucrăturii, din aur, mătase viorie, purpurie și stacojie, țesută și din in răsucit, după cum rânduise Domnul lui Moise. [13] Au făcut apoi câte două pietre de smarald, încopciate pe margini de jur împrejur cu aur, săpate și

---

36,13 Σμάραγδος corespunde ebr. *ṣōham*, desemnând o piatră prețioasă roșie, cunoscută sub numele de cornalină, onix sau sardoniu. Alții optează pentru „beril", piatră albastră sau verde: βερύλλιον în 28,20. Σμάραγδος, în rest.

încrustate ca nişte peceţi după numele fiilor lui Israel. [14] Şi le-a pus ca pietre de pomenire pe umerii efodului pentru fiii lui Israel, după cum Domnul îi rânduise lui Moise.

[15] Au făcut un pieptar, brodat la fel ca efodul, din aur, mătase viorie, purpurie şi stacojie, ţesută şi din in răsucit. [16] Pieptarul l-au făcut pătrat, îndoit, de o palmă lungime şi o palmă lăţime, în două. [17] Au cusut pe el o ţesătură cu patru rânduri de pietre; primul rând de pietre era de sardiu, de topaz şi de smarald, [18] al doilea rând: antrax, safir şi jasp, [19] al treilea: ligurion, agat şi ametist [20] şi rândul al patrulea era din hrisolit, beril şi onix. Toate erau în ferecături de aur legate între ele cu aur. [21] Pietrele erau după numele fiilor lui Israel, în număr de douăsprezece, săpate ca nişte peceţi, fiecare cu numele ei după cele douăsprezece triburi. [22] Pe pieptar au făcut lănţişoare împletite din aur curat. [23] Au făcut două paveze din aur şi două inele din aur şi au prins cele două inele din aur la fiecare capăt al pieptarului. [24] Au trecut lănţişoarele împletite de aur prin inelele de la amândouă capetele pieptarului. [25] Cele două capete ale lănţişoarelor le-au prins de cele două paveze de pe umerii efodului în partea din faţă. [26] Au făcut două inele de aur şi le-au pus la celelalte două capete ale pieptarului, în interior, spre marginea părţii din spate a efodului. [27] Şi au făcut alte două inele de aur şi le-au pus pe cei doi umeri ai efodului, în partea de jos şi în faţă, la înnăditură, deasupra cusăturii efodului. [28] Au legat pieptarul de inelele efodului, care erau prinse cu un şnur de mătase viorie, împletită cu ţesătura efodului, astfel încât pieptarul să nu poată aluneca pe deasupra efodului, precum rânduise Domnul lui Moise.

[29] Şi au făcut cămaşa de sub efod cu totul ţesută de mătase viorie. [30] I-au făcut cămăşii o despicătură la mijloc [pentru cap] cu un guler tivit de jur împrejurul deschiderii, ţesut împreună cu ea, ca să nu se rupă. [31] La poala de jos a cămăşii, de jur împrejur, au făcut ca nişte rodii înflorate, ţesute din mătase viorie, purpurie şi stacojie şi din in subţire. [32] Au făcut nişte clopoţei de aur şi au pus clopoţeii de aur la poalele cămăşii, de jur împrejur, printre rodii; [33] [câte] un clopoţel de aur, apoi o rodie pe poala cămăşii, de jur împrejur, ca s-o îmbrace la slujbă, precum Domnul îi rânduise lui Moise.

36,22 Traducerea „lucrare împletită (în formă de torsadă)", ἔργον ἐμπλόκιον, (vezi şi 24 şi 25) se foloseşte pentru aceeaşi expresie ebraică din 28,22: ἔργον ἁλυσιδωτόν, „lucrarea în formă de lănţişor" (vezi şi nota *ad loc.*). Sensul nu este acelaşi cu cel din 35,22 (vezi nota *ad loc.*), deşi registrul metaforic rămâne cel al coafurii femeilor (ἐμπλόκιον poate însemna un anume fel de a împleti părul).

[34] Au făcut apoi tunici ţesute de in subţire pentru Aaron şi fiii lui. [35] Şi bonete şi mitre de in subţire, şi nădragi din pânză de in subţire, răsucit. [36] Şi brâie de in subţire şi de mătase viorie, purpurie şi stacojie ţesută, lucru brodat, după cum Domnul îi rânduise lui Moise.

[37] Au făcut şi o foiţă din aur, punere deoparte pentru lăcaşul sfânt, din aur curat şi au scris pe ea cu litere săpate ca pe o pecete: „Sfinţenia Domnului." [38] Şi i-au pus o margine de mătase viorie, cu care au prins-o de mitră, deasupra, în locul arătat de Domnul lui Moise.

37 [1] Au făcut pentru cort zece scoarţe. [2] Lungimea unei scoarţe era de douăzeci şi opt de coţi. Toate erau de aceeaşi măsură. Lăţimea fiecărei scoarţe era de patru coţi. [3] Au făcut şi o perdea de mătase viorie, purpurie şi stacojie, ţesută şi din pânză de in răsucit, brodată cu heruvimi. [4] Şi au pus-o pe patru stâlpi care nu putrezesc, poleiţi cu aur. Capetele lor erau de aur, şi temeliile lor de argint. [5] Şi au făcut o perdea la uşa cortului mărturiei din mătase viorie, purpurie şi stacojie şi din pânză de in subţire, răsucit, cu heruvimi brodaţi. [6] Cei cinci stâlpi ai ei, cârligele lor, capetele şi verigile lor le-au poleit cu aur, iar cele cinci temelii erau din aramă.

[7] Apoi au făcut curtea. Spre miazăzi, scoarţele curţii erau de in subţire, răsucit, de o sută pe o sută [de coţi], [8] cu douăzeci de stâlpi şi douăzeci de temelii. [9] Spre miazănoapte [erau] scoarţe de o sută pe o sută, cu douăzeci de stâlpi şi douăzeci de temelii. [10] Pe partea dinspre mare, scoarţele erau de cincizeci de coţi, cu zece stâlpi şi zece temelii. [11] Şi, pe partea dinspre răsărit, scoarţe de cincizeci de coţi. [12] Erau scoarţe de cincisprezece coţi pe o latură cu trei stâlpi şi trei temelii. [13] Şi pe a doua latură, de o parte şi de alta a intrării în cort, scoarţe de cincisprezece coţi, cu trei stâlpi şi trei temelii. [14] Toate scoarţele curţii erau din in subţire răsucit. [15] Temeliile

---

36,37 Ebr. *nēzer* e redat aici prin ἀφόρισμα, „obiect pus deoparte, afierosit". Complementul în genitiv τοῦ ἁγίου desemnează clar în limba greacă locul sfânt căruia îi este consacrată „foiţa" de aur, în timp ce echivalentul ebraic califică diadema, „de sfinţenie". Complementul κυρίῳ este un dativ (pentru Domnul), *litt.* „lucrul sfânt Domnului", şi nu genitiv, ca în 28,36.

37,11 În TM, punctele cardinale sunt valabile pentru un observator plasat la Ierusalim şi ele diferă de orientarea dată în LXX la 27,9-13 (v. nota *ad locum*); astfel κλίτος desemnează „sudul" după uzajul comun şi θάλασσα (v. 10) „vestul".

37,15 Ἀγκύλη, *litt.* „agrafă", este aici, ca şi în v. 17, substitut pentru κρίκος, „cârlig", care redă în 27,10.11şi în 37,6 acelaşi cuvânt ebr. *vav*.

stâlpilor erau din aramă, cârligele lor din argint, capetele şi toţi stâlpii curţii argintaţi. [16] Perdeaua brodată de la intrarea în curte era din mătase viorie, purpurie şi stacojie şi din pânză de in subţire răsucit. Lungimea era de douăzeci de coţi, înălţimea de cinci coţi, potrivit cu scoarţele curţii. [17] Şi aveau patru stâlpi şi patru temelii de aramă, cârlige de argint şi capete argintate. [18] Şi stâlpii erau, de asemenea, placaţi cu argint, şi toţi ţăruşii curţii, de jur împrejur, erau din aramă.

[19] Iată alcătuirea cortului mărturiei încredinţată lui Moise, a cărui slujire a revenit leviţilor prin Ithamar, fiul lui Aaron, preotul. [20] Beseleel, fiul lui Urios, din tribul lui Iuda, a făcut precum Domnul rânduise prin Moise. [21] La fel şi Eliab, fiul lui Achisamac, din tribul lui Dan, s-a îngrijit de ţesături, cusături şi broderii, ca să se lucreze mătasea stacojie şi pânza de in subţire.

38 [1] Beseleel a făcut chivotul [2] şi l-a poleit cu aur curat pe dinăuntru şi pe dinafară. [3] A turnat pentru el patru inele de aur, două pentru prima latură şi două pentru latura a doua, [4] destul de largi, pentru drugi, ca să fie ridicat cu ele. [5] A făcut din aur şi un capac al împăcării deasupra chivotului [6] şi doi heruvimi de aur; [7] un heruvim la un capăt al capacului şi un heruvim la celălalt capăt al capacului, [8] umbrind cu aripile lor capacul împăcării.

[9] A făcut şi o masă a punerii înainte, pentru daruri, din aur curat. [10] A turnat pentru ea patru inele, două pe prima latură şi două pe a doua, destul de largi ca să fie ridicată cu drugii care intrau în ele. [11] Şi a făcut drugi pentru chivot şi pentru masă, şi i-a poleit cu aur. [12] A făcut vase pentru masă: vase, cădelniţe, potire şi cupe de turnat libaţii, toate din aur curat.

[13] A făcut şi sfeşnicul pentru luminat din aur, cu tijă trainică, [14] cu ramuri [pornind] din cele două laturi ale lui. [15] Din ramuri ieşeau trei muguri

---

37,19 „Slujirea" (λειτουργία) leviţilor constă în administrarea obiectelor sacre enumerate mai sus şi nu în stabilirea inventarului de obiecte din sanctuar.

38,10 O caracteristică lexicală proprie capitolului 38 este apariţia termenului διοστῆρες, „pârghii", pentru a desemna „drugii", aici, cât şi în vv. 4 şi 11, în loc de ἀναφορεῖς, ca în 25,13-15.27 şi 35,12, şi μοχλοί, în v. 24, în loc de φορεῖς, ca în 27,6-7.

38,13-17 *Sfeşnicul.* Această prescurtare a descrierii din TM prezintă în greacă, faţă de pasajul 25,31-39, particularităţi lexicale şi elemente ciudate, fapt ce implică o remaniere. Pare sigur că traducerea a fost făcută independent de versiunea greacă a Ex. 25,31-39.

38,13 „Tijă trainică", τὸν καύλον, este acuzativ de relaţie: „solid la tijă".

38,15 „Muguri", βλαστοί, par a corespunde lui κρίνα, „crini", în 25,31 şi aceluiaşi cuvânt ebr. *perah*, „floare", care a fost redat de asemenea prin βλαστός, „mlădiţă, vlăstar" în Num. 17,23.

de o parte şi trei de cealaltă, egali între ei [16] cu candelele lor aşezate deasupra, ieşind din muguri, în formă de floare de migdal. Au făcut apoi nişte cupe, ieşind din ele, în care să stea candelele, şi o a şaptea cupă pentru candela din vârful sfeşnicului, de sus: toate dintr-o singură bucată de aur solid. [17] Şi şapte candele de aur cu mucări şi ştergătoare din aur.

[18] El a argintat stâlpii şi a turnat pentru fiecare stâlp inele de aur şi a poleit cu aur bârnele precum şi stâlpii perdelei; şi a făcut cârlige de aur. [19] A făcut şi copci de aur pentru cort, copci de aur pentru curte, la fel, şi copci de aramă pentru a întinde acoperământul deasupra. [20] A turnat capetele de argint ale cortului şi capetele de aramă ale uşii cortului şi stâlpii curţii, şi a făcut cârlige din argint pentru stâlpi. Şi i-a argintat. [21] A făcut ţăruşi din aramă pentru cort şi pentru curte. [22] A făcut altarul de jertfă din aramă şi cădelniţe de aramă, care au fost ale celor răzvrătiţi cu ceata lui Core. [23] Din aramă a făcut toate lucrurile [necesare] altarului: vătrai, temelie, cupe şi cârlige. [24] A făcut pentru altar şi o împletitură, ca o plasă, în partea de jos a grătarului, dedesubt, până la jumătate, şi a pus patru inele din aramă în cele patru colţuri ale împletiturii altarului, destul de largi, pentru drugi, ca să se ridice altarul. [25] A făcut uleiul sfânt al ungerii şi amestecul de tămâie foarte curată, cu meşteşugul făcătorului de miruri. [26] A făcut băiţa de aramă cu

---

38,16 „Candele", λαμπάδια, sunt, probabil, echivalentul pentru κρατῆρες, „cupe", din 25,33.34. Λαμπάδια trebuie să corespundă ebr. *gābhīa'*, „corole", care desemnează „cupele" în Gen. 44,2.5.9.10. Dificultatea constă în faptul că λαμπάδια sunt în greacă „făclii, lumânări sau candele". Trebuie totuşi distinse aici de λύχνοι, „lumini", ca şi în 3Rg. 7,35, unde λαμπάδια corespunde ebr. *perah*, „floare".

38,19 „Acoperământul", κατακάλυμμα, pare a fi acelaşi obiect cu „perdeaua", καταπέτασμα, în 37,16.

38,24 „Împletitură", παράθεμα, iar în TM, „grătar". *Cf. LSJ*, παράθεμα nu este atestat în altă parte în greacă decât în Exod, de două ori aici şi în 39,10. Corespunde ebr. *mikbār* redat prin ἐσχάρα, „vatră", în 27,4. Hesychios face din παράθεμα un sinonim pentru ἐπίθεμα, „capac". Poate grătarul este înţeles ca un element suplimentar de protecţie.

38,26 „din oglinzile femeilor": TM are (38,8): „oglinzi de la femeile care slujeau." Femeile care slujesc la sanctuar nu mai sunt menţionate decât în TM 1Rg. 2,22, când se vorbeşte de greşeala fiilor lui Eli, care s-au culcat cu ele (detaliul este absent în LXX). Verbul ebraic este redat prin λειτουργεῖν în Num. 4,23 („a sluji"); traducerea prin „a posti", νηστεύειν, aici, presupune o lectură *haṣṣāmōth* în loc de *haṣṣōbh^{e}'ōth* în TM. Pentru Chiril, postul este cel al convertirii, idolatrii devenind vase alese, sfinţite pentru a primi botezul, iar postul reprezintă modul de viaţă spiritual şi evanghelic (Chiril, *Ador.* 9,629 B-632 D).

temelia ei de aramă din oglinzile femeilor care au postit la uşa cortului mărturiei în ziua în care Moise l-a terminat de făcut. [27] A făcut băiţa pentru ca Moise, Aaron şi fiii lui să-şi spele mâinile şi picioarele; când intrau în cortul mărturiei, sau când se apropiau de altar ca să slujească, se spălau, precum a rânduit Domnul prin Moise.

39 [1] Tot aurul cheltuit în lucrare pentru toate cele sfinte care s-au făcut a fost [dobândit] din aurul prinoaselor dăruite de bunăvoie: douăzeci şi nouă de talanţi şi şapte sute douăzeci de sicli, după siclul sfânt. [2] Şi argintul pus deoparte pe care l-au adus bărbaţii adunării era de o sută de talanţi şi o mie şapte sute şaptezeci şi cinci de sicli; [3] o drahmă – o jumătate de siclu după siclul sfânt – pentru fiecare bărbat, care venea la numărătoare, de douăzeci de ani şi mai mult, adică şase sute trei mii cinci sute cincizeci [de bărbaţi]. [4] Sutele de talanţi de argint [s-au folosit] la turnarea a sute de capete ale [stâlpilor] cortului şi a capetelor [de la stâlpii] pentru perdea; o sută de capete pentru o sută de talanţi, câte un talant de capăt. [5] Şi au folosit o mie şapte sute şaptezeci şi cinci de sicli pentru cârligele stâlpilor, şi capetele le-au aurit şi le-au împodobit. [6] Şi arama dăruită a fost de şaptezeci de talanţi şi o mie cinci sute de sicli, [7] din care au făcut temeliile uşii de la cortul mărturiei, [8] şi temeliile curţii de jur împrejur şi temeliile intrării curţii şi ţăruşi pentru cort şi pentru curte, de jur împrejur, [9] şi împletitura de aramă a altarului cu toate ale altarului, şi toate sculele cortului mărturiei. [10] Şi fiii lui Israel au făcut precum îi rânduise Domnul lui Moise. Aşa au făcut.

[11] Din aurul rămas din [darurile] puse deoparte au făcut cele de trebuinţă pentru slujbele înaintea lui Dumnezeu. [12] Şi din restul de mătase viorie, purpurie şi stacojie i-au făcut veşminte pentru slujbă lui Aaron, spre a sluji cu ele în lăcaşul sfânt.

[13] Apoi au adus la Moise veşmintele, cortul cu toate lucrurile lui; temeliile cu bârnele lor, stâlpii, [14] chivotul legământului cu drugii lui, [15] altarul şi toate lucrurile lui, uleiul ungerii şi amestecul de tămâie, [16] sfeşnicul cel

---

39,1-10 Separată de descrierea cortului mărturiei (37,19-21; TM: 38,21-23), pericopa despre metale şi folosirea lor alcătuieşte o unitate de sine stătătoare în LXX, iar încheierea ei (39,9b-10) ocupă un spaţiu mai redus faţă de TM.

39,9 Utilizarea termenului ἐργαλεῖα, „scule, unelte", pentru ebr. *'abhōdhāh*, „lucrare", apare deja în 27,19, unde inserarea lui într-o enumerare de obiecte explică glisarea traducerii.

curat şi candelele pentru ars şi uleiul de luminat, [17] masa punerii înainte cu toate vasele ei şi pâinile punerii înainte, [18] veşmintele lăcaşului sfânt pentru Aaron şi veşmintele fiilor săi pentru slujba preoţiei, [19] scoarţele pentru curte şi stâlpii, perdeaua de la intrarea în cort şi de la intrarea în curte, apoi toate lucrurile cortului şi uneltele lui; [20] învelitoare de piele, piei de berbec vopsite în roşu şi învelitoare din piei de culoare viorie, şi învelitori pentru restul cortului, [21] ţăruşii şi toate uneltele pentru lucrările cortului mărturiei. [22] Precum Domnul îi rânduise lui Moise, aşa au făcut toată lucrarea fiii lui Israel. [23] Şi Moise a văzut tot ce se lucrase. Şi toate erau făcute în felul poruncit de Domnul lui Moise: aşa erau făcute. Atunci Moise le-a binecuvântat.

40 [1] Domnul a grăit către Moise, zicând: [2] „În prima zi a lunii întâi, la lună nouă, să ridici cortul mărturiei. [3] Şi să pui chivotul mărturiei şi să-l acoperi cu perdeaua. [4] Să aduci masa şi să pui pe ea cele de cuviinţă, apoi să aduci sfeşnicul şi să-i pui deasupra candelele lui. [5] Să pui altarul de aur al tămâierii în faţa chivotului şi să pui perdeaua ca acoperământ la uşa cortului mărturiei. [6] Iar altarul pentru prinoase să-l aşezi lângă uşile cortului mărturiei. [7] [8] Să rânduieşti totul în cort şi să le sfinţeşti pe toate de jur împrejur; [9] să iei uleiul ungerii şi să ungi cortul şi pe toate cele dinlăuntrul lui; îl vei sfinţi, pe el şi toate lucrurile lui şi va fi sfânt. [10] Să ungi altarul pentru prinoase şi toate ale lui; să sfinţeşti altarul şi altarul va fi sfânt, preasfânt. [11] [12] Să-l aduci pe Aaron cu fiii lui la uşile cortului mărturiei şi să-i speli cu apă, [13] şi să-l îmbraci pe Aaron cu veşmintele sfinte, să-l ungi şi să-l sfinţeşti şi-mi va sluji Mie ca preot. [14] Să-i aduci şi pe fiii lui, să-i îmbraci cu tunici, [15] să-i ungi cu ulei, la fel cum l-ai uns şi pe tatăl lor, şi-Mi vor sluji ca preoţi. Să fie această ungere a preoţiei pentru totdeauna în neamul lor." [16] Şi Moise a făcut toate cele poruncite de Domnul. Le-a făcut întocmai.

[17] Şi a fost aşa: în luna întâi a anului al doilea de la ieşirea lor din Egipt, la lună nouă, cortul a fost ridicat. [18] Moise a ridicat cortul, a aşezat capetele,

---

39,17 (corespunde TM 39,36): precizarea „ale punerii înainte" (τῆς προσθέσεως) e proprie LXX şi se leagă de epitetul προκειμένους (*litt.* „expuse") folosit aici pentru pâini în loc de ἐνωπίους (*cf.* 25,29).

40,7 Lipseşte din LXX. TM: „Între cort şi altar să aşezi băiţa în care vei turna apă." În versetele următoare apar mai multe diferenţe faţă de TM.

40,11 Lipseşte din LXX.

40,12 Pentru Chiril al Alexandriei, curăţirea lui Aaron şi a leviţilor, făcută de către Moise cu ajutorul apei, este o prefigurare a botezului şi numai Mântuitorul sfinţeşte cu adevărat poporul ales de Dumnezeu (frag. la Lc.11,37, *apud* J. Reuss).

a pus de-a latul bârnele şi a ridicat stâlpii. [19] A întins scoarţele pe cort şi a pus acoperământul cortului deasupra lor, precum Domnul îi rânduise lui Moise. [20] A luat mărturiile şi le-a pus în chivot şi a pus drugii sub chivot. [21] Apoi a adus chivotul în cort şi a pus perdeaua [ca] acoperământ; şi a acoperit chivotul mărturiei, după cum Domnul îi rânduise lui Moise. [22] A aşezat masa în latura de miazănoapte a cortului mărturiei, în faţa perdelei cortului. [23] Şi a pus pe masă, înaintea Domnului, pâinile punerii înainte, în chipul rânduit de Domnul prin Moise. [24] A aşezat sfeşnicul în cortul mărturiei, în latura lui dinspre miazăzi. [25] Deasupra a pus candelele înaintea Domnului, în chipul rânduit de Domnul prin Moise. [26] A aşezat altarul de aur în cortul mărturiei, în faţa perdelei. [27] Apoi a ars deasupra amestecul de tămâie, precum Domnul îi rânduise lui Moise. [[28]] [29] Altarul pentru prinoase l-a pus lângă uşile cortului. [[30,31,32]] [33] A ridicat curtea împrejurul cortului şi altarului. Şi astfel a săvârşit Moise toate lucrările.

[34] Atunci norul a acoperit cortul mărturiei şi cortul s-a umplut de slava Domnului. [35] Moise n-a putut să intre în cortul mărturiei, fiindcă norul îşi întindea umbra peste el, şi cortul era plin de slava lui Dumnezeu. [36] Atunci când norul se ridica deasupra cortului, fiii lui Israel se porneau la drum, cu toate ale lor. [37] Iar dacă norul nu se ridica, ei rămâneau pe loc, până în ziua în care se ridica. [38] Căci un nor era deasupra cortului în timpul zilei şi un foc era deasupra lui noaptea, înaintea întregului Israel, pe tot timpul călătoriei lor.

40,24 Sfeşnicul îl reprezintă pe Ioan Botezătorul: *cf.* Ps. 131,17, „am pregătit o făclie pentru unsul Meu", lumina trimisă de Tatăl poporului evreu (In. 5,35), dar stinsă de către Irod (Chiril al Alexandriei, *Ador.* 10,680 A-681 A).

40,28 Lipseşte din LXX. TM: „Iar la uşa cortului a pus perdeaua."

40,30-32 Lipsesc din LXX. TM: „A aşezat băiţa între cortul mărturiei şi altar; [31] Moise şi Aaron îşi spălau mâinile şi picioarele în ea, [32] când intrau în cortul mărturiei şi se apropiau de altar, precum poruncise Domnul lui Moise."

40,34-38 Tatăl este izvorul „slavei", Fiul fiind născut ca o „strălucire" a slavei (Origen, *Com. Rom.* 2,5, PG 14,881 B). Slava lui Hristos Însuşi este superioară aceleia care luminează „cortul" sau faţa lui Moise, îndumnezeit prin contemplaţie, după Ex. 34,29 (*Com. Io.* 32,328-343). „Norul" este deasupra Bisericii Dumnezeului celui viu, aceea a întâilor-născuţi înscrişi în ceruri (*cf.* Evr. 12,23). Iosephus spune că prin nor se revărsa „rouă binefăcătoare", care dezvăluia prezenţa lui Dumnezeu celor care o doreau (vezi şi Ps. 132,3 şi Os. 14,6). Chiril aplică această imagine Bisericii, formate din neamuri – templu divin pe care norul îl umple ca o rouă duhovnicească (*cf.* v. 34).

LEVITICUL

Introducere

În cadrul Pentateuhului, Leviticul constituie cartea a treia a Legii lui Moise, denumită de evrei (prin sintagma de început a cărții) *wayyqra'*, formulă care înseamnă „și l-a chemat (Domnul)", ca și prin sintagmele „legea preoților" sau „legea preoțească". În limba greacă a Septuagintei, această carte este intitulată Λευϊτικόν sau Λευειτικόν, de unde, prin intermediul versiunii latine a lui Ieronim (*Leviticus*), numele a fost adoptat în majoritatea limbilor moderne: engl. *Leviticus*, fr. *Lévitique*, rom. *Levitic*. Realizatorii unor ediții moderne indică prin titlu (și) poziția acestei cărți în cadrul Pentateuhului: *Das dritte Buch Mose* (Luther), **Трєтї книги Моїсїєвы левїтъ** (Ostrog), *Das dritte Buch Mose – Leviticus* (GN). În vechile versiuni românești întâlnim variante de titlu diverse: *Carte preoțască* (Ms. 45), *Preoția* (Bibl. 1688) – ambele denumiri traduc semnificația gr. λευίτης „preot al evreilor" –, *Cartea 3 a lui Moisi, preoțească, ovreiaște Vaicra* (Ms. 4389, după Vulg.), *Cartea leviților* (Micu, Filotei), *A treia carte a lui Moisi, Leviticon* (Șaguna), *A treia carte a lui Moyse. Leviticu* (Heliade).

Potrivit tradiției ebraice, autorul Leviticului, ca și al întregului Pentateuh, ar fi fost Moise, legislatorul poporului lui Israel. Această atribuire tradițională a fost contestată încă din Evul Mediu de învățați precum Ibn Hazam din Cordoba sau Ibn Ezra (sec. al XI-lea), ca și, mai târziu, de Andreas Bodenstein (sec. al XV-lea), Thomas Hobbes și Spinoza (sec. al XVIII-lea). Majoritatea specialiștilor moderni acceptă ideea că forma finală a textului a fost redactată într-un moment anterior revenirii evreilor din exilul babilonian și că, probabil, autorii (proveniți din tribul preoților) au asamblat și prelucrat în mod relativ unitar elemente mai vechi.

Tema centrală a cărții o constituie relația ritualică a poporului ales cu Dumnezeu, realizată prin intermediul preoților. Sunt descrise cu multă precizie și grijă pentru detaliu diferitele tipuri de ritualuri și ceremonialuri care vor trasa cadrul moral și social al vieții poporului evreu, conturându-se astfel cu pregnanță caracterul teocratic al vechii societăți israelite. Marcat

adesea de reveniri, rezumate sau nuanțări ale unor chestiuni deja enunțate, conținutul cărții ar putea fi totuși împărțit în șapte părți: I. Tipuri de jertfe (cap. 1-7), II. Ritualul de consacrare sacerdotală a lui Aaron și a fiilor săi (cap. 8-10), III. Reguli de purificare și de sfințire (cap. 11-15 și cap. 17-22), IV. Ziua Împăcării (cap. 16), V. Reguli privitoare la relațiile interpersonale în cadrul poporului lui Israel (cap. 18-20), VI. Reguli privitoare la preoție și la cele șase mari sărbători ale calendarului ebraic (cap. 21-23), VII. Alte reguli privitoare la recompense și sancțiuni (cap. 24-27).

Conținutul detaliat al cărții, pe capitole, se prezintă astfel:

Cap. 1 Prezentarea jertfelor. Arderea de tot. Primele cinci capitole reprezintă un segment bine definit al lecturii sinagogale, în care sunt prezentate amănunțit regulile de desfășurare a principalelor cinci ritualuri sacrificiale. Secțiunile distincte ale primului capitol sunt următoarele: arderea de tot a vitelor mari (vv. 1-9), arderea de tot a oilor și a caprelor (vv. 10-13), jertfa de păsări mici (vv. 14-17).

Cap. 2 Jertfele vegetale. Însoțind jertfele animale, ofrandele vegetale au totuși un profil distinct, conferit de semnificații simbolice speciale. Capitolul prezintă următoarele secțiuni: jertfa de pâine (vv. 1-10), jertfa [de grâne] (vv. 11-15).

Cap. 3 Jertfa de mântuire. Jertfa de mântuire ocupă în ansamblul sacrificial o poziție importantă, ale cărei semnificații sunt nuanțate și în cuprinsul capitolelor următoare. Principalele secțiuni ale capitolului sunt următoarele: jertfa de mântuire la care se aduc vite mari (vv. 1-5), respectiv oi (vv. 6-11) sau capre (vv. 12-17).

Cap. 4 Jertfa pentru păcat. Capitolul cuprinde prezentarea prescripțiilor privitoare la sacrificiile expiatorii sau propițiatorii, care se împart în două mari categorii: jertfele pentru păcat (4,2-5,13) și, continuând cu capitolul 5, jertfele pentru delicte grave (5,14-20). Din punct de vedere compozițional, se disting șase paragrafe: descrierea ritualului („împăcarea") pentru ispășirea păcatului marelui preot (4,3-12), ritualul pentru ispășirea păcatului întregii comunități (4,13-21), ritualul pentru ispășirea păcatului unei căpetenii (4,22-26), ritualul pentru păcatul unui membru oarecare al comunității (4,27-35), și în continuarea capitolului, enumerarea câtorva păcate (5,1-6), atenuarea asprimii pedepsei în cazul oamenilor săraci (5,7-13).

Cap. 5 Exemple de jertfe pentru diferite păcate. Capitolul prezintă următoarele secțiuni: diferite păcate individuale (vv. 1-6), cazul de excepție al jertfei substitutive (vv. 7-13), daune aduse bunurilor consacrate Domnului (vv. 14-16), păcatul săvârșit fără intenție (vv. 20-26).

Cap. 6 Alte jertfe pentru păcat. Prescripțiile din acest capitol se grupează astfel: focul neîntrerupt de pe altar (vv. 1-6), partea care revine preotului din jertfa vegetală (vv. 7-11), jertfa vegetală prezentată de preot (vv. 12-16), partea care revine preotului din jertfa pentru păcat (vv. 17-23).

Cap. 7 Jertfa pentru împăcare. Conținutul capitolului: partea care revine preotului din jertfa pentru vină (vv. 1-10), prescripții privitoare la consumarea jertfei de mântuire (vv. 11-21), interdicții privitoare la grăsime și la sânge (vv. 22-27), partea care revine preoților din jertfa de mântuire (vv. 28-34), prezentare rezumativă a părților care revin preoților (vv. 35-38).

Cap. 8 Ritualul de consacrare a preoților. Cu acest capitol începe partea a II-a a Leviticului, în care sunt prezentate ceremonia de consacrare („desăvârșire") a preoților (cap. 8), intrarea în atribuții a preoților recent consacrați (cap. 9) și regulile pe care preoții sunt obligați să le respecte în exercitarea funcției lor (cap. 10).

Cap. 9 Primele jertfe ale lui Aaron și ale fiilor săi. La sfârșitul celor șapte zile cât durează ritualul de consacrare, preoții își inaugurează noua funcție prin efectuarea pentru prima dată a atribuțiilor lor esențiale, care țin de administrarea jertfelor și reclamă participarea întregii comunități. Întrucât în acest capitol stilul este mai puțin evoluat decât în cele anterioare, s-a presupus că acest fragment face parte dintr-un nucleu redacțional mai vechi, putând fi chiar urmarea directă a ultimului capitol din Exod (*cf.* Bibl. Jer., p. 137, nota *a*).

Cap. 10 Păcatul și moartea fiilor lui Aaron, Nadab și Abiud. Imprudența cu consecințe dramatice a celor doi fii ai lui Aaron a fost interpretată în general ca un sacrilegiu urmat de pedeapsa divină (vezi, de exemplu, Flavius Iosephus, *AI*, III, 208-211 și Origen, *Hom. Lev.*, IX, 1 și 9). O interpretare cu totul excentrică, formulată de mai multe ori, o găsim la Philon, *Fuga* 59, *Somn.* II, 67-186, *Leg.* II, 57: cei doi fii ai lui Aaron sunt prezentați nu ca niște sacrilegi, ci ca niște eroi ai pietății, a căror râvnă față

de Dumnezeu i-a ajutat să obţină în mod spectaculos nemurirea, pierind în focul divin: „Ei mor pentru a trăi, schimbă o existenţă muritoare pentru viaţa fără de moarte" (*Fuga* 59). Principalele secvenţe ale capitolului sunt următoarele: moartea celor doi fii ai lui Aaron şi prescripţiile interzicând doliul preoţilor (vv. 1-7), interdicţia băuturilor fermentate pentru preoţi (vv. 8-11), prescripţii privitoare la consumarea de către preoţi a ofrandelor (vv. 12-15), eroarea preoţilor cu privire la un ied jertfit (vv. 16-20).

Cap. 11 Animale curate şi animale necurate. Cu acest capitol începe partea a III-a a Leviticului, cea mai întinsă (cap. 11-15; 17-22), în care sunt cuprinse prescripţiile rituale privitoare la lucrurile pure şi la cele impure. Capitolul de faţă tratează despre animalele pure şi despre cele impure. Criteriile de separare între aceste două categorii corespund unor străvechi interdicţii religioase: pure sunt acele animale care pot fi oferite ca jertfă lui YHWH, iar impure sunt acelea care fie că sunt sacre pentru popoarele păgâne (egipteni, babilonieni, canaaneni), fie că sunt respingătoare pentru om şi nu pot fi, în consecinţă, nici oferite ca jertfă. Identificarea exactă a multora dintre animalele şi păsările menţionate aici rămâne încă o problemă pentru exegeza biblică. Respectarea riguroasă a acestor prescripţii alimentare extrem de restrictive a pus probleme mari evreilor din diaspora, aflaţi în contact cu civilizaţia elenistică, precum şi, mai târziu, creştinilor. De aceea, atât la evreii din diaspora (vezi *Ep. Arist.* şi Philon), cât şi la comentatori creştini precum Clement din Alexandria, Origen sau Theodoret al Cyrului, întâlnim tendinţa de a conferi acestor prescripţii un sens spiritual, simbolic.

Cap. 12 Ritualul de purificare a femeilor după naştere. Cu toate că naşterea unui copil rezulta din supunerea la una dintre primele porunci divine (*cf.* Gen. 1,28) şi cu toate că în Israel copiii erau priviţi ca un dar şi ca o moştenire divină (Ps. 127,3), iar o femeie însărcinată apărea în ochii comunităţii ca un semn al bunăvoinţei divine (Ps. 128,3), actul fiziologic al naşterii provoca, potrivit modului arhaic de gândire, o stare de impuritate legată, pe de o parte, de pierderea de sânge, şi, pe de altă parte, de sfera actului sexual. Nefiind deci implicată o dimensiune moral-metafizică, ritualurile purificatoare de acest tip trebuie asimilate categoriei prescripţiilor igienice din cap. 15. Considerarea lehuziei drept o stare impură este un fapt larg răspândit în culturile arhaice, ea regăsindu-se la indieni, perşi, greci şi romani, ca şi, de altfel, în mediile tradiţionale româneşti.

Cap. 13 Diferite forme de lepră. Capitolele 13 şi 14 formează împreună un întreg, întrucât cuprind prescripţii referitoare la „lepră", cuvânt prin care se desemnează generic diferite boli ale pielii omului, dar şi mucegaiuri care apar pe haine sau pe zidurile caselor. Această secţiune ar putea fi divizată astfel: 1. „lepra" la om (13,1-46); 2. „lepra" veşmintelor (13,47-59); 3. purificarea unui om atins de „lepră" (14,1-32) şi 4. „lepra" caselor şi curăţirea ei. Cele mai multe cuvinte ebraice care desemnează diferite afecţiuni dermatologice sunt în TM *hapax legomena*, aşa încât traducătorii greci au trebuit să aleagă, cel mai adesea, unităţi lexicale din terminologia medicală grecească tradiţională, destul de bogată, de altfel.

Cap. 14 Ritualul de purificare a leproşilor. Secvenţele capitolului sunt următoarele: curăţirea leproşilor (vv. 1-20), prescripţii speciale pentru oamenii foarte săraci (21-32), lepra clădirilor (vv. 33-53), prezentare sintetică a leprei (vv. 54-57).

Cap. 15 Diferite stări de impuritate la bărbat şi la femeie. Capitolul 15 conţine o importantă secţiune prescriptivă, cea referitoare la igiena organelor sexuale. Fundamentarea sanitară a prescripţiilor este inclusă în sistemul justificărilor religioase legate de necesitatea prezervării stării de puritate socială şi ceremonială a comunităţii. Sunt exegeţi care apreciază că natura şi complexitatea acestei legislaţii sunt unice în literatura Orientului Apropiat (Harrison, p. 159). Capitolul are trei părţi distincte: igiena bărbatului (vv. 1-17), igiena femeii (vv. 19-30) şi concluzia generală (vv. 31-33).

Cap. 16 Ziua împăcării. Întregul capitol poate fi socotit ca o concluzie a părţii a treia a Leviticului, deşi el constituie şi o parte în sine, bine conturată narativ între cap. 11-15 şi 17-26. Conţinutul acestui capitol se referă la marea sărbătoare anuală numită „Ziua împăcării", celebrată în fiecare an în ziua a zecea din luna a şaptea (*cf.* mai jos, 23,26-32). Funcţia rituală a acestei sărbători era aceea de a implora iertarea divină pentru păcatele întregii comunităţi a poporului lui Israel, a celor cunoscute, ca şi a celor necunoscute sau involuntare. Această semnificaţie religioasă explică probabil plasarea prescripţiilor referitoare la marea sărbătoare comunitară la încheierea prezentării „impurităţilor" rituale. Numele ebraic al sărbătorii, *yom kippurim* (*yom* „zi", *kippurim*, pluralul subst. *kippur* „ispăşire" < rad. KPR „a acoperi", *cf. supra*, 4,9), nu apare decât în Lev. 23,27-28 şi Num. 29,11. Din faptul că, în contrast cu marea sa importanţă ritualică, Ziua împăcării

este rar amintită în cărțile mai vechi ale VT, s-a putut deduce că această sărbătoare nu a putut fi instituită înaintea perioadei exilice. În calendarul mozaic actual, această sărbătoare ocupă un loc foarte important și se numește *Yom kippur*.

Cap. 17 Regulile de înjunghiere a animalelor jertfite. Capitolul prezintă următoarele secțiuni: reguli privitoare la înjunghierea animalelor (vv. 1-7), caracterul sacrificial al oricărei înjunghieri (vv. 8-9), interdicția consumării de sânge (vv. 10-14), mânuirea animalelor moarte (vv. 15-16).

Cap. 18 Prescripții privitoare la menținerea purității în relațiile sexuale. După expunerea împrejurărilor posibile de impurificare ceremonială, în cap. 18 se abordează cazurile de impurificare morală și consecințele lor. Conceptul de „sfințenie", ca și prescripțiile referitoare la viața sexuală, reprezintă un imens pas înainte în istoria umană în comparație cu cutumele primitive ale egiptenilor și mesopotamienilor, în cadrul cărora aberațiile sexuale, adulterul și incestul nu erau incriminate, ba, mai mult, uneori aveau chiar o funcție cultică. S-a observat că, din punctul de vedere al structurii literare, acest capitol amintește mult de tratatele de suzeranitate între monarhul hitit și vasalii săi, forme literar-juridice care derivă, la rândul lor, din surse mesopotamiene mai vechi (Harrison, p. 184). Principalele secțiuni ale capitolului: caracterul obligatoriu al prescripțiilor (vv. 1-5), interzicerea incestului (vv. 6-18), alte interdicții sexuale (vv. 19-23), obligația de a evita practicile păgâne (vv. 24-30).

Cap. 19 Comportamentul față de aproapele. Alte diferite prescripții. Capitolul acesta poate fi socotit o continuare a celui precedent. După observațiile privitoare la disoluția morală produsă de infracțiunile sexuale, legislatorul ia acum în discuție alte tipuri de fapte imorale, cele care atentează la pietatea, simțul dreptății, bunătatea și onoarea individului. Deși nu par orânduite după o logică precisă, aceste recomandări sunt reunite într-un cod moral având ca fundament principiul „Eu sunt Domnul", repetat mereu ca un leit-motiv. Secțiunile capitolului: regulile fundamentale ale sfințeniei în raport cu Domnul (vv. 1-8), reguli privitoare la secerat și cules (vv. 9-10), ofense la adresa aproapelui (vv. 11-14), „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți" (vv. 15-18), interdicția privitoare la orice formă de hibridizare (v. 19), relațiile sexuale cu o sclavă (vv. 20-22), prescripții privitoare la pomii fructiferi (vv. 23-25), interzicerea practicilor și obiceiurilor păgâne

(vv. 26-29), câteva alte prescripții (vv. 30-32), comportamentul față de străini (vv. 33-36), concluzie (v. 37).

Cap. 20 Pedepse pentru diferite păcate. Acest capitol detaliază prescripții referitoare la infracțiuni deja menționate (sacrificarea copiilor, incestul, necromanția etc.), tratate acum din unghi strict juridic.

Cap. 21 Alte prescripții privitoare la preoți. Capitolul prezintă următoarele secțiuni: sfințenia preoților (vv. 1-9), sfințenia marelui preot (vv. 10-15), defecte corporale care interzic accesul la funcția sacerdotală (vv. 16-24), interdicții privitoare la consumarea jertfelor (vv. 1-16), prescripții privitoare la integritatea corporală a animalelor jertfite (vv. 17-25), interdicția de a jertfi un pui de animal împreună cu mama lui (vv. 26-30), concluzie (vv. 31-33).

Cap. 22 Consumarea cărnii animalelor jertfite. Calitatea animalelor oferite ca jertfă. Acest capitol este dedicat integral datoriilor cultice ale membrilor de rând ai comunității, a căror prezentare este reluată aici într-un registru mai solemn.

Cap. 23 Sărbătorile poporului lui Israel. Acest capitol reprezintă un veritabil calendar sacru al poporului ales, principalele sărbători ale anului fiind prezentate în ordine cronologică. Iată succesiunea principalelor secvențe: despre sărbătorile Domnului (vv. 1-3), Paștele și sărbătoarea azimelor (vv. 4-8), jertfa primelor spice (vv. 9-14), sărbătoarea celor cincizeci de zile (vv. 15-22), sărbătoarea trâmbițelor (vv. 23-25), ziua împăcării (vv. 26-32), sărbătoarea corturilor (vv. 33-36), concluzie (vv. 37-38), completare privitoare la sărbătoarea corturilor (vv. 39-43), concluzie finală privitoare la sărbători (vv. 44).

Cap. 24 Prescripțiile privitoare la sfeșnic. Păcatul blasfemiei. Secvențele capitolului: focul veșnic din candele și din sfeșnic (vv. 1-4), pâinile rituale prezentate la altar (vv. 5-9), blasfemia egipteanului și legea talionului (vv. 10-23).

Cap. 25 Anul sabatic și anul jubileu. Acest capitol, prin conținutul său, poate fi privit deopotrivă ca o concluzie a celui anterior, dar și ca o introducere a celui care urmează. Conținutul capitolului este următorul: semnificația anului sabatic (vv. 1-7), anul răscumpărării generale (vv. 18-12),

pământul aparţine Domnului (vv. 13-28), condiţiile răscumpărării în oraşe (vv. 29-34), purtarea faţă de fratele sărăcit (vv. 35-38), interdicţia privitoare la reducerea unui israelit la starea de rob (vv. 39-46), fiii lui Israel sunt robi ai Domnului (vv. 47-55).

Cap. 26 Recompense şi pedepse. Conţinând prescripţii importante privitoare la relaţiile cu Dumnezeu ale poporului ales, acest capitol poate fi segmentat în trei părţi relativ distincte: despre recompensele şi despre binecuvântarea divină (vv. 1-13), despre pedepsele pentru nerespectarea poruncilor divine (vv. 14-39), fidelitatea Domnului faţă de legământul cu poporul ales (vv. 42-45).

Cap. 27 Prescripţii privitoare la răscumpărare. Logica internă a textului indică faptul că firul principal al expunerii s-a încheiat o dată cu ultimele cuvinte ale capitolului anterior. Acest ultim capitol reprezintă un fel de apendice în care sunt expuse condiţiile de răscumpărare a persoanelor (*cf.* Paul Harlé şi Didier Pralon, *Introduction*, la Bibl. Alex. p. 16).

Cartea Leviticul este scrisă în varianta juridică a ebraicei biblice, ceea ce implică întrebuinţarea unui vocabular cu pronunţat caracter tehnic, care are tendinţa de precizie şi claritate. De aici o anumită sărăcie a expresiei, produsă de repetiţii frecvente, de enumerări şi reveniri, de caracterul standardizat al unor formulări, fapt care nu exclude totuşi prezenţa unor pasaje de mare rafinament stilistic, precum şi impresia de monumentalitate proprie ansamblului. Chiar aparenta monotonie a discursului constituie, la o lectură avizată, un factor de surprinzătoare expresivitate, aspect surprins cu acuitate de Constantin Noica, în *Jurnal filozofic*, Humanitas, 1990, p. 86: „Abia acum înţeleg expresia «frumuseţile tăinuite ale Bibliei». Sunt în Biblie cărţi întregi – Leviticul, Numerii, chiar părţi din Exod – unde nu e decât «material». Pagini de-a rândul se vorbeşte despre cum şi de ce trebuie făcut cortul întâlnirii, sau în ce va consta jertfa. Detalii de ritual, material mort – îţi spui. Şi totuşi, materialul acesta capătă ritm, se organizează. O aceeaşi descriere, cu aceleaşi detalii, revine, prefăcându-se parcă într-o incantaţie (...). O dată, de două ori, de douăsprezece ori. E exasperant!... Şi deodată simţi ce frumos este."

După cum atestă comparaţia cu fragmentele din Levitic descoperite în 1949 în peşterile de la Qumrân, textul ebraic menţinut de tradiţie şi

codificat la sfârşitul Evului Mediu de aşa-numiţii masoreţi s-a transmis într-o foarte bună stare de conservare. Totuşi, în unele cazuri, vechile versiuni: arameeană, siriacă, greceşti (între ele şi Septuaginta) sau latineşti reflectă în unele locuri formulări mai vechi decât textul masoretic.

*

Cât priveşte acum spaţiul cultural românesc, Leviticul a fost pentru prima dată tradus în întregime de Nicolae Milescu, pe la jumătatea secolului al XVII-lea, o dată cu textul integral al Bibliei, după versiunea grecească a Septuagintei, aşa cum se prezenta aceasta în cea mai reputată ediţie umanistă din epocă, tipărită la Frankfurt am Main în 1596. În aceeaşi perioadă (la începutul anilor '80 ai secolului al XVII-lea), un cărturar muntean anonim (identificat de filologul ieşean N.A. Ursu în persoana lui Daniil Andrean Panoneanul, autorul *Îndreptării legii*, Târgovişte, 1652, precum şi al altor importante texte din epocă) a produs şi el o versiune integrală a Bibliei, orientându-se însă mai cu seamă după versiunile slavonă şi latină. Revizuit de un cărturar moldovean (identificat de acelaşi N.A. Ursu cu Dosoftei), textul iniţial al lui Milescu, alături de versiunea lui Daniil Panoneanul au fost întrebuinţate de editorii de la 1688 ai *Bibliei de la Bucureşti*. Aşa încât, din secolul al XVII-lea, avem la dispoziţie trei versiuni complete ale Leviticului, două manuscrise, Ms. 45 (textul revizuit al lui Milescu), Ms. 4389 (textul lui Daniil Panoneanul) şi textul tipărit la 1688[1]. Aceste prime trei versiuni româneşti, care reprezintă începuturile tradiţiei scripturale în limba română, împreună cu cele mai importante din

1. Cititorul interesat poate afla amănunte cu privire la aceste aspecte importante ale vechii culturi româneşti în lucrarea lui Virgil Cândea, *Nicolae Milescu şi începuturile traducerilor umaniste în limba română*, în vol. *Raţiunea dominantă. Contribuţii la istoria culturii româneşti*, Cluj, 1979, pp. 79-224, ca şi din studiul introductiv al lui Al. Andriescu la vol. *Biblia de la Bucureşti*, vol. I, *Facerea*, în seria *Documenta linguae Dacoromanorum*, Iaşi, 1989. Volumul al III-lea al acestei serii, dedicat *Leviticului*, a apărut la Iaşi în anul 1993 şi conţine, ca şi celelalte volume ale seriei (*Facerea, Ieşirea, Numerii, Deuteronomul*, la care s-a adăugat, mai recent, *Psaltirea*), toate cele trei versiuni din secolul al XVII-lea pe care le-am amintit mai sus. O parte din notele şi comentariile pe care le-am redactat pentru volumul din 1993 au fost preluate în cuprinsul comentariilor care însoţesc prezenta versiune. Am preluat de asemenea informaţii şi interpretări din lucrarea mea *Studii de lexicologie biblică*, Iaşi, 1995. Nu am socotit oportun să menţionez de fiecare dată acest lucru.

cele care le-au urmat (vezi Bibliografia), au stat permanent în atenţia noastră, ajutându-ne la înţelegerea literală a textului grecesc al Septuagintei şi, uneori, la definirea propriilor noastre opţiuni de traducere.

Tot din secolul al XVII-lea datează alte două fragmente din Levitic. Este vorba mai întâi de un fragment manuscris, păstrat pe două file de pergament şi conţinând vv. 3-37 din cap. 26, descoperit de B.P. Hasdeu în anul 1871 la Biblioteca Naţională din Belgrad şi publicat de acesta în *Cuvente den bătrâni*, vol. I, pp. 5-17; transcris în alfabet latin, textul este însoţit de către Hasdeu de comentarii filologico-lingvistice şi pus în paralel cu secvenţa corespondentă din *Biblia de la Bucureşti* (1688). O a doua traducere, parţială, a aceluiaşi fragment din Levitic (vv. 3-28 din cap. 26) se găseşte în *Parimiile preste an* (Iaşi, 1682), tipăritură a mitropolitului Dosoftei. Examinând cu atenţie aceste două fragmente şi comparându-le cu celelalte trei vechi versiuni, am constatat că structura lor textuală este asemănătoare, dar diferită total de cea din Ms. 45, Ms. 4389 şi Bibl. 1688. Această diferenţă atestă pe de o parte absenţa unei legături directe cu filiera textuală care va conduce la tipărirea Bibliei la Bucureşti în 1688, dar şi izvoare diferite de cele avute la îndemână şi indicate cu relativă precizie de Milescu şi revizorii lui succesivi[2]. Cred că putem presupune cu suficientă legitimitate că izvorul acestor două versiuni fragmentare trebuie să fi fost un *Parimiar* slavon, care circula probabil în manuscris. Este, de aceea, foarte puţin probabil ca fragmentul descoperit de Hasdeu să provină dintr-o încercare necunoscută de traducere integrală a Bibliei, ci este mai degrabă, asemenea fragmentului din tipăritura de la 1682 a lui Dosoftei, unul dintre fragmentele biblice destinate a fi citite în biserică la anumite ocazii şi orânduite canonic în cartea bisericească numită *Parimiar*. După părerea lui I. Şiadbei[3], confirmată în linii mari ulterior de Ion Gheţie şi Al. Mareş[4], fragmentul publicat de Hasdeu reprezintă o copie din secolul al XVII-lea, făcută de un muntean, iar traducerea a fost efectuată de cineva din Ardeal. Dată fiind semnificaţia lor filologică, am introdus şi aceste două fragmente în seria textelor pe care le-am examinat cu atenţie în cadrul comparaţiei textuale care s-a aflat la baza propriei noastre versiuni.

---

2. Este vorba în primul rând despre. Frankf., Vulg. şi Ostrog. Vezi V. Cândea, *op. cit.*, *passim*.

3. „Fragmentul Leviticului de la Belgrad", în *Revista filologică*, I (1927), pp. 276-283.

4. *Introducere în filologia românească*, Bucureşti, 1974, p. 37.

*

Versiunea pe care o propunem reflectă îndeaproape textul grecesc al Septuagintei, în recensiunea modernă a lui Alfred Rahlfs. Am reprodus, aşadar, toate opţiunile interpreţilor alexandrini, chiar şi când ele sunt diferite de cele din textul ebraic originar. În secţiunea de comentarii, am menţionat de fiecare dată diferenţele faţă de textul ebraic, la fel cum am explicat toate pasajele obscure sau greşelile de traducere existente în textul grecesc. Am citat de asemenea, în mod consecvent, opţiunile de traducere şi părerile unor interpreţi mai vechi sau mai noi ai textului biblic, în dorinţa de a pune la dispoziţia cititorului un material cât mai divers pentru propriile reflecţii asupra textului. Referirile frecvente la Vulgata şi la alte câteva reputate versiuni moderne ale Bibliei în limbile engleză, germană şi franceză, alături de cele la textul ebraic, au şi ele acelaşi rol, de a sprijini pe cititor să acceadă la o mai adecvată şi nuanţată înţelegere a Septuagintei.

În scopul de a oferi o perspectivă istorică asupra lexicalizării în limba română a unor concepte biblice, am socotit util şi interesant să luăm în discuţie primele şapte versiuni româneşti ale Leviticului (Ms. 45, Ms. 4589, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna, Heliade), alături de alte câteva dintre cele moderne. Am putut astfel să punem în evidenţă dinamica textual-istorică a textului sacru în cultura românească, aşa cum se reflectă aceasta în evoluţia stilului biblic al românei literare. În unele momente, referirile la versiunea slavonă întrebuinţată de primii traducători ai textului biblic în limba română s-au impus în acest context de la sine.

Datele de istorie şi de arheologie biblică oferite de cercetările mai recente, trimiterile comparative la culturile antice ale Orientului Apropiat şi la cultura clasică greco-latină, ca şi frecventele referiri la comentatori antici (Philon din Alexandria, Flavius Iosephus, Origen ş.a.) sunt destinate luminării din perspective complementare a semnificaţiilor Leviticului, textul cel mai „tehnic" dintre cărţile Vechiului Testament.

Eugen Munteanu

Leviticul

1 [1] Şi l-a chemat [Domnul] pe Moise şi i-a vorbit din cortul mărturiei cu aceste cuvinte: [2] „Vorbeşte fiilor lui Israel şi spune-le: «Dacă cineva dintre voi va aduce Domnului daruri dintre dobitoace, veţi aduce aceste daruri din cireada de boi sau din turma de oi şi capre. [3] Dacă darul lui este ardere de

---

1,1 *Incipit*-ul textului, conjuncţia „şi" (gr. καί, ebr. *waw*), este un indiciu sintactic al dependenţei Leviticului de cartea care îl precedă, Exodul. ♦ Forma românească tradiţională „Domnul" redă (după gr. Κύριος, slavon. **Господь**, lat. *Dominus*) ebr. *'Adhōnay* „domnul, stăpânul", care substituia, din motive de tabu religios, tetragrama YHWH, numele sacru al divinităţii. ♦ Sintagma „cortul mărturiei", reproducând întocmai gr. ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου din LXX este generală în vechea tradiţie textuală românească (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna, *cf.* şi Anania). În maniera sa neologizantă, Heliade propune „tabernacolul mărturiei", inspirat de Vulg. *tabernaculum testimonii*. Expresia corespondentă *'ohel mo'edh* din TM a fost tradusă în diferite feluri în bibliile moderne: *Tente du Rendez-vous* (Bibl. Jer.), *tente de la rencontre* (FC), *the tabernacle of the congregation* (KJV), *das heilige Zelt* (GN), *cf.* şi „cortul descoperirii" (Radu-Gal.), „cortul adunării" (Bibl. 1968).

1,2 În LXX, noţiunea pronominal-nedefinită „cineva" este lexicalizată frecvent prin subst. ἄνθρωπος, „om", pentru a sugera caracterul universal al jertfei care urmează a fi adusă. ♦ Gr. τὸ δῶρον din LXX, reprodus în vechile versiuni româneşti prin „dar", corespunde ebr. *qorbān* din TM, cuvânt care apare pentru prima dată aici în Levitic şi înseamnă literal „ceea ce se înfăţişează (ca jertfă)", redat de traducători printr-un echivalent apropiat: *offering* (KJV), *Opfer* (Luther, GN), *offrande* (Bibl. Jer.). ♦ Termenul tradiţional românesc „dobitoace" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Şaguna, Radu-Gal., Bibl. 1968) corespunde gr. κτήνη, întrebuinţat în LXX mai ales la plural pentru a desemna generic cele trei tipuri de animale oferite ca jertfă, bovinele mari, oile şi caprele. Ebraicul *b^{e}hēmāh* din TM desemnează în mod generic toate animalele domestice mari. Philon, *Spec.* I, 163-165, este de părere că cele trei specii au fost alese ca animale pentru sacrificiu pentru că sunt cele mai blânde şi mai ascultătoare.

1,3 Sintagma „ardere de tot", prezentă în toate versiunile româneşti (excepţie la Heliade: „holocautomă"), redă cu fidelitate conţinutul lexical şi forma internă a gr. ὁλοκαύτωμα sau ὁλοκαύτωσις, recurenţi în LXX pentru a desemna principalul tip de sacrificiu veterotestamentar. În TM apare *'olāh*, derivat de la verbul *'ālāh*, „a urca, a se înălţa", sugerând ideea că fumul rezultat prin ardere se înalţă spre cer. Ideea de combustie

tot din vite mari, să aducă o parte bărbătească fără cusur la uşa cortului mărturiei, ca să fie bine primită înaintea Domnului. [4] Să-şi pună mâna pe capul jertfei, iar aceasta îi va fi bine primită, ca să se săvârşească pentru el împăcarea [pentru păcate]. [5] Iar preoţii, fiii lui Aaron, să înjunghie apoi

---

integrală exprimată în LXX se reflectă în semantismul sau în forma celor mai multe echivalente din versiunile europene mai importante: Vulg.: *combustio*, Ostrog: **съжежение** „ardere", Luther: *Brandopfer*, KJV: *burnt sacrifice*, Bibl. Jer., BA: *holocauste*. ♦ Sintagma „parte bărbătească", întrebuinţată în toate versiunile biblice româneşti (excepţie la Heliade: „mascule"), vine din tradiţia slavonă, căci corespunde cu Ostrog: **мѫжескъ полъ** „parte bărbătească", întrucât gr. ἄρσην înseamnă „mascul", *cf.* Vulg. *masculus*. ♦ Exigenţa ca animalul de jertfă să fie perfect sănătos a fost interpretată simbolic de Philon, *Spec.* I, 260: „Legea nu este preocupată ca animalele pentru jertfă să fie fără cusur, ci mai mult de faptul ca acei care aduc jertfa să nu fie atinşi de nici o patimă." Ebr. *tāmīm*, „perfect, fără defecte", a fost redat în LXX prin gr. ἄμωμος, „fără pată, fără vină", de unde soluţiile unor interpreţi mai recenţi: „fără cusur" (Radu-Gal.), „fără meteahnă" (Bibl. 1990, Anania). Versiunile româneşti mai vechi (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna), sub influenţa probabilă a slavon. **непорочень** „innocens; intactus" (Ostrog) şi a lat. *immaculatus* (Vulg.), prezintă opţiunea lexicală „curat". ♦ Secvenţa ultimă a versetului, αὐτὸ δεκτὸν ἐναντίον κυρίου, corespunde ebr. *lir^{e}ţonō liph^{e}nēy YHWH*, literal: „pentru bunăvoinţa sa înaintea lui Dumnezeu." Sintagma „bine primit", propusă de Radu-Gal. (*cf.* Bibl. Jer.: *agréé*), ni se pare mai potrivită pentru a reda semnificaţia gr. δεκτός, „accepté, admis, d'où agréable" (Bailly, *s.v.*), decât alte opţiuni precum simplu „primit" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna) sau „bineplăcut" (Bibl. 1990, Anania).

1,4 Sing. „mâna" (gr. τὴν χεῖρα) reproduce întocmai TM, cu toate că, potrivit tradiţiei iudaice relatate de Philon (*Spec.* I, 198), ritualul prescria întinderea ambelor mâini. ♦ Prin „capul jertfei" am tradus secvenţa τὴν κεφαλὴν τοῦ καρπώματος, în care gr. κάρπωμα înseamnă literal „fruct", iar în LXX „prinos" (BA: *apanage*) şi corespunde ebr. *'iššeh* din TM (în mod excepţional, aici, ca şi în 1,14, traduce ebr. *'olāh*, *cf. supra* 1,3). ♦ Semnificaţia expiatorie a jertfei ocupă un loc central în ritualistica VT, dar era cunoscută şi altor popoare din Orientul Apropiat în Antichitate, de exemplu canaanenilor şi babilonienilor (vezi Thomson, 21).

1,5 Verbul la plural întrebuinţat pentru a desemna actul imolării, σφάξουσι, este în TM un termen tehnic, ebr. *şāhaţ*, folosit la singular („el va înjunghia"). Conform practicii sacrificiale primitive, suplicantul era cel care jugula animalul pentru jertfă. Expresia „înaintea Domnului" are o semnificaţie locală, referindu-se la spaţiul din faţa cortului sacru. ♦ Asemenea majorităţii interpreţilor români, am tradus prin „viţel" gr. μόσχος „vlăstar al unui animal", *cf.* Vulg.: *vitulus*; în TM *ben bāqār*, literal „fiul vacii" desemna atât viţelul propriu-zis, cât şi un taur mai tânăr. ♦ „Preoţii, fiii lui Aaron" (gr. οἱ υἱοὶ Ἀαρων οἱ ἱερεῖς) este expresia recurentă pentru desemnarea generică a tribului sacerdotal al leviţilor. În contextul istoric al textului, referirea poate fi la cei patru fii ai

viţelul înaintea Domnului şi să aducă jertfă sângele, stropind cu sânge de jur împrejur altarul care se află la uşile cortului mărturiei. [6] Jupuind animalul pentru arderea de tot, să-l taie în bucăţi potrivite, [7] iar preoţii, fiii lui Aaron, să pună foc pe altar şi să aşeze lemne pe foc. [8] După aceea, fiii lui Aaron, preoţii, să aşeze bucăţile tăiate, capul şi grăsimea, pe lemnele care ard pe altar, [9] iar măruntaiele şi picioarele să le spele cu apă şi preoţii să pună totul pe altar, căci este prinos, jertfă, mireasmă plăcută pentru Domnul.

---

lui Aaron, Nadab, Abiud, Eleazar şi Ithamar, învestiţi de Moise cu demnitatea sacerdotală. ♦ Am optat în cele din urmă pentru termenul „altar" (*cf.* Vulg.: *altare*, Bibl Alex.: *autel*) pentru a echivala gr. θυσιαστήριον, probabil o inovaţie lexicală a autorilor LXX (derivat de la θυσία „jertfă"). În stilul bisericesc românesc, se foloseşte consecvent apelativul „jertfelnic" (forma mai veche: „jîrtăvnic"), un împrumut vechi din slavona bisericească (**жьртъвникъ**).

1,6 Acţiunile sunt simultane, participanţii la ritual, suplicantul şi preotul, acţionând fiecare conform prescripţiilor şi datoriilor lor cultuale. În TM, subiectul frazei din v. 6 este „el", pe când în LXX şi Vulg. se întrebuinţează pluralul: μελιοῦσιν, respectiv *concident*.

1,7 Întrebuinţat fără articol, cuvântul πῦρ se referă la focul despre care mai jos (6,5-6) se menţionează că trebuie întreţinut perpetuu. ♦ Potrivit soluţiilor celor mai mulţi interpreţi moderni, am tradus prin „a aşeza" verbul grecesc ἐπιστοιβάζω, atestat de lexicografi doar în acest loc din Levitic, cu sensul exact „a îngrămădi", reflectat cu fidelitate de vechile versiuni româneşti, unde găsim verbul „a grămădi" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688).

1,8 Gr. τὰ διχοτομήματα, redat de unii interpreţi perifrastic (Vulg.: *membra quae sunt caesa*), înseamnă literal „(părţi) tăiate în două", operaţie desemnată în versetul anterior prin sintagma μελιοῦσιν... κατὰ μέλη „să taie în bucăţi potrivite", adică după o tehnică tradiţională care consta în „tăierea unor bucăţi potrivite, aşa încât fiecare să alcătuiască un întreg" (Philon, *Spec.* I, 199). ♦ Grăsimea animalului jertfit (gr. τὸ στέαρ, ebr. *pādher*) era socotită de popoarele vechi partea cea mai preţioasă din corpul unui animal.

1,9 Începând cu Micu, interpreţii români preferă în context termenul „măruntaie", pentru a reda conţinutul gr. τὰ ἐγκοίλια (ἐν „în", κοιλία „cavitatea ventrală"), pe care primii traducători români îl calchiaseră prin expresii precum „cele den pântece" (Ms. 45, Ms. 4389, BB). ♦ Spălarea cu apă a bucăţilor din animalul jertfit era o operaţie rituală şi era efectuată de către suplicant. În LXX se spune doar că preoţii vor pune bucăţile pe altar şi se întrebuinţează verbul gr. ἐπιτίθημι, „a aşeza deasupra", o opţiune de traducere destul de îndepărtată de originalul ebraic; aici era folosit verbul *hiqʿṭīr*, care era un termen tehnic în ritualistica sacrificială, însemnând aproximativ „a transforma o materie în fum şi aburi mirositori", înţeles pe care Ieronim a încercat să îl surprindă prin verbul latinesc *adolere*, „a oferi jertfe zeilor prin ardere" (Vulg.). ♦ Expresia ὀσμὴ εὐωδίας τῷ κυρίῳ din LXX este tautologică, fapt care se reflectă în cele mai vechi versiuni româneşti, unde găsim „miros de bună mirosire" (Ms. 45, Bibl. 1688, *cf.* şi BA: *odeur de bonne odeur*). Ebr. *rēyaḥ* „parfum" apare în TM cu o funcţie apotropaică.

[10] Dacă darul lui către Domnul va fi adus din turma de oi sau de capre,
pentru arderea de tot, atunci să aducă parte bărbătească fără cusur şi să-şi
pună mâna pe capul acesteia. [11] Iar fiii lui Aaron, preoţii, să o înjunghie în
latura dinspre miazănoapte a altarului, înaintea Domnului, şi să stropească
cu sânge în jurul altarului. [12] Să o taie apoi preoţii în bucăţi potrivite şi să le
aşeze împreună cu capul şi cu grăsimea pe lemnele care ard pe altar, [13] iar
măruntaiele şi picioarele să le spele cu apă şi să aducă preotul toate acestea
şi să le pună pe altar, căci este prinos, jertfă, mireasmă plăcută pentru Domnul.
[14] Dacă însă darul pe care îl aduci pentru Domnul ca prinos este din
păsări, atunci să aduci dar din turturele sau din porumbei. [15] Şi preotul să
aducă pasărea la altar, să-i frângă gâtul şi să o pună pe altar, iar sângele să-l
stoarcă la temelia altarului. [16] Guşa cu penele (de pe ea) să o scoată şi să o
arunce lângă altar, în partea dinspre răsărit, la locul pentru cenuşă. [17] Apoi
să-i frângă aripile fără să o taie în două şi să o aşeze preotul pe altar,
deasupra lemnelor de pe foc, căci este prinos, jertfă, mireasmă plăcută
pentru Domnul."»

2 [1] „«Dacă va aduce cineva Domnului ca jertfă un dar [de grâne], darul
său să fie din fruntea făinii de grâu şi să toarne peste ea untdelemn şi să

1,10 Prin expresia explicită ἀπό τε τῶν ἀρνῶν καὶ τῶν ἐρίφων în LXX se redă ebr. *min haṭṭo'n*, care desemnează generic „turma de vite mici".

1,14 Acceptarea păsărilor mici, a porumbeilor şi a turturelelor, ca jertfă permitea şi celor mai săraci membri ai comunităţii să-şi îndeplinească datoriile sacrificiale. Turtureaua (*Turtur communis*, în ebraică *tor*) era o pasăre larg răspândită în Palestina antică, iar porumbeii erau crescuţi în număr mare de către israeliţi. Philon, *Spec.* I, 62, menţionează că porumbeii şi turturelele sunt „cele mai blânde specii".

1,15 Gr. ἀποκνίζω, *litt.* „a zgâria", „a înţepa" dar şi „a suci", corespunde vb. ebr. *mālaq*, care desemna acţiunea de a frânge ceva cu ajutorul degetelor şi al unghiilor. ♦ LXX (gr. πρὸς τὴν βάσιν τοῦ θυσιαστηρίου), ca şi majoritatea vechilor versiuni (*cf.* Vulg.: *super crepidam altaris*), se referă la „temelia altarului", în vreme ce în TM se vorbeşte despre „peretele altarului" (*cf.* Bibl. Jer.: *sur la paroi de l'autel*).

1,16-17 Referindu-se la îndepărtarea guşii păsării împreună cu penele de pe ea (τὸν πρόλοβον σὺν τοῖς πτεροῖς), autorii LXX încearcă să echivaleze conţinutul ebr. *mur^{e}'āh*, substantiv care, conform părerii majorităţii interpreţilor, desemnează în TM guşa împreună cu stomacul şi intestinele păsării. ♦ „Fără să o taie în două", οὐ διελεῖ: este o aluzie la ritualurile păgâne divinatorii (*cf.* Gen. 15,10: Avraam nu despică păsările de jertfă).

2,1 Sintagma ἐὰν δὲ ψυχὴ προσφέρῃ, literal: „dacă (un) suflet va aduce", reflectă cu fidelitate turnura frazei din TM, unde apare subst. *nepheş*, cu sensul „cineva; oricine", dar şi cu sensurile „suflare, suflet, viaţă" sau „fiinţă, persoană; el însuşi". O transpunere

adauge tămâie; [aceasta] este o jertfă. [2] Să o înfăţişeze apoi fiilor lui Aaron, preoţii, iar preotul [slujitor] să ia un pumn plin din fruntea făinii amestecate cu untdelemn şi cu toată tămâia şi să le ardă pe altar, spre pomenire, jertfă cu mireasmă plăcută pentru Domnul. [3] Iar ceea ce rămâne din jertfa [de grâne] să fie pentru Aaron şi pentru fiii săi, ca parte preasfântă din jertfele aduse Domnului.

---

literală prin *suflet* găsim la cei mai vechi interpreţi ai Bibliei în limba română (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna). ♦ Jertfa vegetală, desemnată în LXX prin expresia parţial tautologică δῶρον θυσίαν (literal: „dar jertfă"), corespunde ebr. *min*^{e}*ḥāh*, care desemna de regulă orice fel de dar sau ofrandă, indiferent de conţinutul lor (animal sau vegetal), oferite în semn de omagiu unui personaj înalt. Tradiţia mozaică a restrâns însă sensul ebr. *min*^{e}*ḥāh* la sensul de „ofrandă vegetală". În prezentarea pe care o face jertfelor în *Spec.*, I, 194-196, Philon nu acordă mare atenţie sacrificiilor vegetale, menţionându-le doar în treacăt. Origen, în schimb, (*Hom. Lev.* II, 1-2), consideră jertfa vegetală o formă a jertfei pentru păcat, descrisă ulterior, în Levitic 5,11-13. ♦ „Fruntea făinii de grâu" transpune gr. σεμίδαλις „fleur de farine de froment" (Bailly, *s.v.*), tradus în Vulg. prin *simila*, „făină foarte curată, fruntea făinii", termeni care corespund în TM subst. *soleth*, prin care se desemnează făina de cea mai bună calitate, deosebită de făina obişnuită, denumită *qemaḥ*. Reţinem încercarea lui Heliade de a naturaliza grecismul *semidale*, glosat în paranteză prin „floare de făină". După Philon, *Somn.* II, 71 şi urm., floarea făinii reprezintă gândirea purificată a suplicantului. ♦ Termenul românesc tradiţional „untdelemn" echivalează gr. τὸ ἔλαιον „ulei de măsline" (LXX), *cf.* Vulg.: *oleum*. În Palestina antică se foloseau alte uleiuri vegetale, cel de măsline fiind mai puţin cunoscut. ♦ Tămâia (ebr. *l*^{e}*bhonāh*, gr. λίβανον, lat. *thus*, slavon. ѳїмїѧмъ), întrebuinţată pe larg în ritualurile religioase ale multor popoare antice, era răşina balsamică a unui arbore din familia terebintului. În Israelul antic tămâia era foarte scumpă, fiind importată din Peninsula Arabică (Walker, 84); era socotită un simbol al credinciosului fervent (*cf.* Ps. 141,2).

2,2 Termen românesc tradiţional, „pomenire" corespunde gr. τὸ μνημόσυνον, opţiune semantică adoptată în timp şi de alţi interpreţi: *memoriale* (Vulg.), ПАМѦТЬ (Ostrog), *Gedenkopfer* (Luther), *memorial* (KJV), *le memorial* (Bibl. Jer., SB, BA). Ebraicul *'az*^{e}*kārāh*, derivat din verbul *zākhar*, „a-şi aminti", este întrebuinţat în Levitic în legătură cu acea parte („un pumn plin") din jertfa vegetală, oferită ca ardere de tot (*cf.* şi Num. 5,15.18.26); expresia „spre pomenire" poate fi înţeleasă aici fie ca „spre a i se aminti lui YHWH de jertfa prezentată", fie ca „spre pomenirea suplicantului înaintea lui YHWH". Termenul este utilizat şi în Ex. 3,15 („pomenirea Mea din neam în neam"), Deut. 32,26 („voi şterge dintre oameni amintirea lor") etc.

2,3 Prin expresia „parte preasfântă" am redat conţinutul unei sintagme prin care vechii interpreţi exprimau, prin reduplicare, ideea de superlativ, potrivit unei structuri gramaticale (*qodheş qādhāşīm*) tipice limbii ebraice: ἅγιον τῶν ἁγίων (LXX), *sanctum sanctorum* (Vulg.).

[4] Dacă însă vei aduce în dar Domnului jertfă [de grâne] coaptă în cuptor, să aduci pâini nedospite din fruntea făinii, frământate cu untdelemn, şi turte nedospite unse cu untdelemn. [5] Dacă darul tău este jertfă [de grâne] coaptă în tigaie, el să fie din fruntea făinii, frământat cu untdelemn şi nedospit. [6] Să-l rupi în bucăţi şi să torni peste el untdelemn; [aceasta] este jertfă [de grâne] adusă Domnului. [7] Iar dacă darul tău este jertfă [de grâne] coaptă pe vatră, să fie pregătit din fruntea făinii cu untdelemn. [8] Jertfa pregătită din acestea să o aduci Domnului şi să o înmânezi preotului, iar el o va aduce pe altar; [9] din jertfa [de grâne], preotul să ia partea pentru pomenirea ei, pe care să o aşeze pe altar, căci este prinos, mireasmă plăcută pentru Domnul. [10] Iar ce va rămâne din jertfa [de grâne] să fie pentru Aaron şi fiii săi, ca parte preasfântă între prinoasele aduse Domnului.

[11] Nici o jertfă [de grâne] pe care o veţi înfăţişa ca dar Domnului să nu o pregătiţi dospită, căci nimic dospit sau cu miere nu veţi aduce ca prinos

---

2,4 Gr. ὁ κλίβανος, cu sensul „four à griller l'orge", p. ext. „four de campagne, tourtière" (Bailly, *s.v.* κριβανος), corespunde ebr. *tannūr*, substantiv prin care în TM se denumeşte cuptorul portativ din lut ars, de formă conică, întrebuinţat şi astăzi de beduinii arabi în deşert. ♦ Expresia „pâini nedospite" (TM: *ḥallōth*, LXX: ἄρτους ἀζύμους, Vulg.: *panes... sine fermento*) denumeşte generic un fel de pâinişe din aluat nefermentat, de formă circulară. În loc de apă, la prepararea lor se întrebuinţa untdelemnul. „Turtele nedospite" preparate din fruntea făinii sunt desemnate prin gr. λάγανα ἄζυμα, *cf.* Vulg. *lagana azyma*: prin ebr. *rᵉqīqīm*, se desemnează în TM un fel de turtiţe foarte mici pe care arabii le prepară şi astăzi. Eliminarea expresă a oricărui ferment (*cf. infra* 2,11) se explică prin convingerea că alterarea caracterului natural al ofrandei ar fi însemnat profanarea ei. Poate fi vorba şi despre o implicită reacţie de diferenţiere faţă de practicile cultuale ale canaanenilor (*cf.* Bibl. Jer., p. 414, nota c).

2,5 Vasul numit de noi „tigaie" este desemnat prin gr. τὸ τήγανον, iar în TM prin ebr. *maḥabhāh*, *cf.* Vulg. *sartago*, preluat de Heliade: „sartagine". Comentatorii consideră că avem de-a face cu un dispozitiv tradiţional de coacere, format dintr-un disc metalic amplu, puţin convex, care se aşeza pe jarul încins.

2,7 Prin „vatră" am redat întocmai conţinutul gr. ἔσχαρα (ca în Ms. 45 şi Ms. 4389), cuvânt care mai înseamnă şi „grătar", de unde opţiunea pentru „grătar" a altor interpreţi (Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna, Heliade), *cf.* şi Vulg. *craticula* „grătar mic". Se pare că este vorba de fapt despre un vas, dar mai mic decât cel explicat în nota anterioară. Oricum, termenul din TM, subst. *marᶜheşeth* (< *rāhaş* „a clocoti") sugerează că ar fi vorba mai degrabă de un vas decât de un grătar.

2,11 Agentul de fermentaţie este desemnat în TM prin doi termeni diferiţi, substantivele *ḥāmēṣ*, literal „ceva acru" şi *śᵉ'or* „ferment", echivalaţi în LXX prin gr. ζυμωτόν „fermentat" şi, respectiv, ζύμη „idem", ca în contextul de aici. În traducerile româneşti se folosesc, de regulă, verbul „a dospi" şi derivatele sale sau substantivul „aluat". Ca

Domnului. [12] [Puteți] să aduceți și din acestea în dar Domnului, însă numai ca dar din pârga lor; ele nu vor fi însă înălțate pe altar ca [jertfă cu] mireasmă plăcută pentru Domnul. [13] Toate darurile din jertfele voastre să le sărați cu sare; să nu lăsați să lipsească de pe jertfele voastre sarea [ca semn

---

agenți de fermentație, în Antichitate se foloseau laptele acru sau diferite sucuri de fructe. Pentru Philon, *Spec.* I, 29, fermentul simbolizează trufia și aroganța. ♦ Mierea (LXX: τὸ μέλι, Vulg.: *mel*), în TM: *d'bhaṣ* (< acad. *dišpu*), desemnează produsul apicol cunoscut, dar și un fel de sirop nefermentat de struguri sau curmale, cunoscut astăzi de arabi cu numele de *dibs*. Excluderea mierii dintre ofrandele poporului ales pentru YHWH se poate explica fie prin acțiunea sa fermentativă, fie prin nevoia de diferențiere față de cultele păgâne înconjurătoare, mierea fiind ofranda prin excelență în diferite culte uraniene ale Antichității. Philon, loc. cit., interpretează mierea ca simbol al plăcerii abuzive, iar un comentator modern presupune că prin „miere" se desemnează în Vechiul Testament, în mod generic și eufemistic, orice băutură fermentată (*cf.* Harrison, 1980, p. 54).

2,12 Ofranda primului cules din diferite specii vegetale (struguri, măsline etc.) reprezintă o jertfă distinctă de cea prescrisă în versetele anterioare. Produsele de acest tip nu erau arse pe altar, ci erau oferite ca prinos preoților, constituind unul dintre mijloacele lor de subzistență. Termenul românesc tradițional „pârgă" (venit din slavonă) apare încă în sec. al XVI-lea (psaltirile rotacizante, *Palia de la Orăștie* – 1582), ca și la alți scriitori bisericești precum Dosoftei sau Antim Ivireanul. Autorul Ms. 4389, orientându-se probabil și după Vulg.: *primitiae*, a întrebuințat acest termen, pe care îl vom regăsi în sintagma „prinos de pârgă" la Micu, urmată apoi cu consecvență de toți traducătorii români, până la Radu-Gal. La Heliade, din nou o opțiune lexicală latinizantă: „premiție".

2,13 Sarea este un simbol al statorniciei față de un angajament luat, fiind prezentă în ritualurile de consfințire a unei alianțe (*cf.* Num. 18,19, „legământ de sare"), ca și în numeroase ritualuri religioase ale popoarelor antice. Această simbolistică se regăsește în tradiția iudaică, precum și în cea creștină. Pentru Philon, *Spec.* I, 289, sarea simbolizează durata perpetuă, întrucât „menține corpurile neschimbate și le face, într-o anumită privință, nemuritoare". Flavius Iosephus, *Al* III, 227, menționează întrebuințarea obligatorie a sării inclusiv la jertfele arderii de tot, în conformitate cu o mai veche prescripție halakhică. Expresia „sarea legământului" (gr. ἅλα διαθήκης) de aici, care reapare în diverse variante în VT (de ex. în Num. 18,19; Iez. 43,24), are conotații simbolic-ritualice explicite. Expresia „voi sunteți sarea pământului" (Mat. 5,13-16 și Luc. 14,34-35) prin care Iisus Hristos se adresează apostolilor poate fi o referire directă la funcția simbolică a sării: ucenicii Mântuitorului sunt, asemenea sării, elementul prin care lumea întreagă devine o ofrandă adusă lui Dumnezeu. Origen a nuanțat în repetate rânduri această interpretare: „Oamenii lui Dumnezeu sunt sarea care conservă pământul" (*C. Cels.* VIII, 68-69). „Credincioșii sunt sarea pământului, adică a tuturor celorlalți oameni." (*Com. Io.* VI, 59) Vezi și *Epist. ad Diogn.* 6, 1: „Ceea ce este sufletul pentru corp, sunt creștinii pentru întreaga lume."

al] legământului Domnului. Pe lângă toate darurile voastre să aduceți și sare Domnului Dumnezeului vostru. [14] Și dacă vei aduce Domnului jertfă din cele dintâi roade ale tale, atunci să aduci grăunțe noi, prăjite la foc și râșnite, ca jertfă din cele dintâi roade, [15] să torni untdelemn peste ele și să adaugi tămâie; [aceasta] este o jertfă. [16] Iar preotul să pună [pe altar] partea spre pomenire din grăunțe și din untdelemn, precum și toată tămâia; [acesta] este prinos pentru Domnul.»"

3 [1] „«Iar dacă darul lui pentru Domnul va fi jertfă de mântuire, și dacă o va aduce din cireada de vite, atunci, fie parte bărbătească, fie parte femeiască, să o aducă fără nici un cusur înaintea Domnului. [2] Și să-și pună mâinile pe capul animalului adus în dar și să-l înjunghie la ușile cortului mărturiei, iar apoi preoții, fiii lui Aaron, să stropească cu sângele lui altarul pentru arderi de tot, de jur împrejur. [3] Din această jertfă de mântuire să aducă, drept prinos pentru Domnul, grăsimea care acoperă măruntaiele,

---

2,14 A treia categorie de ofrandă (*min^{e}ḥāh*), primele roade ale plantelor de cultură (gr. θυσία πρωτογενημάτων), consta în genere din spice încă fragede și necoapte (ebr. *'ābhībh*, gr. νέα χίδρα). Noțiunea pe care am desemnat-o prin participiul „râșnit", după gr. ἐρικτός, corespunde ebr. *gereś*, *cf.* Bibl. Jer. *moulu*, și a fost înțeleasă de unii interpreți drept „a măcina (boabele)", iar de către alții drept „a freca spicele în mână spre a decortica boabele". ♦ Celor patru elemente ale ofrandei vegetale (νέα „noi, tinere", πεφρυγμένα „prăjite", χίδρα „spice" și ἐρικτά „râșnite, măcinate") le-au fost conferite de către Philon, *Sacrif.* 76, 86-87, valori simbolice: grăunțele reprezintă segmentările pe care trebuie să le opereze rațiunea umană, aceasta trebuie pusă la încercare prin foc, trebuie să fie preocupată de tot ce este nou și, în al patrulea rând, ea trebuie să „macine" cu eforturi cuvântul divin.

3,1 Acest tip de jertfă (gr. θυσία σωτηρίου), în tradiția românească „jertfa de mântuire" (Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna), corespunde literal în TM expresiei *zebhaḥ ș^{e}lāmīm*. Forma de plural *ș^{e}lāmīm*, derivată din verbul *ṣālēm* „a fi întreg și nevătămat" (de la care vine și formula cea mai răspândită de salut la semiți), a fost înțeleasă ca indicând ansamblul capacităților și calităților omului în raport cu Dumnezeu (*cf.* Harrison, 1980, p. 56: *sacrifice of wellbeing*, „jertfă de bunăstare"). Dificultatea de echivalare a acestei sintagme se reflectă în varietatea opțiunilor de traducere: Vulg.: *hostia pacificorum*, KJV: *peace offering*, Radu-Gal.: „jertfă de pace", Bibl. 1968: „jertfă de împăcare", BJ: *sacrifice de communion*, GN: *Mahlopfer* „jertfă de hrană", Anania: „jertfă de mulțumire". *Cf.* și Heliade, din nou neologizant: „sacrificiu de salutariu".

3,3 Reprodus de noi fidel, gr. τὸ στέαρ τὸ κατακαλύπτον τὴν κοιλίαν καὶ πᾶν τὸ στέαρ τὸ ἐπὶ τῆς κοιλίας redă perifrastic ebr. *qerebh* care semnifică țesutul semitransparent și gras ce învăluie la rumegătoare stomacul și intestinele.

toată grăsimea de deasupra măruntaielor [4] şi amândoi rinichii împreună cu grăsimea de pe ei, cea de pe şolduri, ca şi seul de pe ficat, care se desprinde o dată cu rinichii. [5] Iar preoţii, fiii lui Aaron, să înalţe totul pe altar, deasupra arderii lor de tot aşezate peste lemnele aprinse pe altar; [acesta] este prinos, [jertfă cu] mireasmă plăcută pentru Domnul.

[6] Iar dacă darul pe care îl va aduce ca jertfă de mântuire Domnului va fi din turma de oi sau de capre, atunci, ori parte bărbătească, ori parte femeiască, să fie fără nici un cusur. [7] Dacă va aduce ca dar un miel, să-l înfăţişeze înaintea Domnului, [8] să-şi pună mâinile pe capul animalului pentru jertfă şi să-l înjunghie la uşile cortului mărturiei, iar fiii lui Aaron, preoţii, să stropească cu sângele lui altarul de jur împrejur. [9] Din această jertfă de mântuire preotul să înfăţişeze, ca prinos pentru Domnul, grăsimea şi şoldul fără cusur, desprins împreună cu şalele, grăsimea de pe măruntaie [10] şi rinichii amândoi împreună cu grăsimea de pe ei, cea de pe şale, ca şi seul de pe ficat, care se desprinde o dată cu rinichii, [11] iar preotul să înalţe totul pe altar; [aceasta este jertfă cu] mireasmă plăcută, prinos pentru Domnul.

[12] Dacă darul adus va fi o capră, să o înfăţişeze înaintea Domnului, [13] să-şi pună mâinile pe capul ei şi să o înjunghie la uşile cortului mărturiei, iar preoţii, fiii lui Aaron, să stropească cu sângele ei altarul, de jur împrejur. [14] Şi preotul să aducă, drept prinos pentru Domnul, grăsimea de pe

---

3,4 Interesant de remarcat că, între organele animalului jertfit, a căror aducere pe altar este exclusă de Moise, se numără creierul şi inima. O explicaţie a acestei interdicţii o găsim la Philon, *Spec.* 212-129: întrucât doar inima şi creierul pot produce defecte ale sufletului, „ar fi absurd ca jertfirea lor să provoace amintirea păcatelor, şi nu uitarea acestora". În schimb, rinichii şi ficatul, părţi ale animalului socotite drept vitale, sunt singurele demne de a fi oferite lui Dumnezeu.

3,9 Prin formularea „şoldul fără cusur, desprins împreună cu şalele", am încercat să redăm cât mai fidel gr. τὴν ὀσφὺν ἄμωμον σὺν τοῖς ψόαις care înseamnă, într-o altă echivalare, de asemenea mai liberă, „şoldul fără defect împreună cu muşchii lombari". O transpunere literală a secvenţei o găsim în vechile versiuni biblice româneşti: „mijlocul curat cu şalele" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna). În TM, partea respectivă a animalului sacrificat era desemnată prin ebr. *'alyāh*, termenul curent pentru denumirea cozii grase a oii sau a berbecului palestinian (*Ovis laticaudata*), rasă de ovine reputată în Antichitate pentru coada extrem de voluminoasă şi de grasă, care putea atinge, după aprecierile unor specialişti, până la 12 kg.

3,11 Prin expresia „mireasmă plăcută" (gr. ὀσμὴ εὐωδίας) se echivalează de regulă ebr. *leḥem* „pâine", p. ext. „hrană", *cf.* Bibl. Jer. *nourriture*. Cauza acestei substituţii lexicale trebuie căutată probabil în dorinţa de a evita întrebuinţarea unui cuvânt concret pentru desemnarea unei ofrande către Dumnezeu.

măruntaie şi toată grăsimea de deasupra măruntaielor [15] şi amândoi rinichii împreună cu grăsimea lor, cea de pe şolduri, ca şi seul de pe ficat, care se desprinde o dată cu rinichii. [16] Iar [preotul] să înalţe toate acestea pe altar ca prinos, [jertfă cu] mireasmă plăcută pentru Domnul. Toată grăsimea este a Domnului. [17] Aceasta va fi legiuire veşnică, pentru tot neamul vostru, în orice aşezare a voastră: să nu mâncaţi nici grăsime, nici sânge.»"

4 [1] Domnul i-a vorbit lui Moise cu următoarele cuvinte: [2] „Vorbeşte fiilor lui Israel şi spune-le: «Dacă va păcătui cineva fără de voie împotriva

---

3,17 Expresia gr. ἡ γενεὰ ὑμῶν, transpusă în tradiţia românească prin formulări precum „rudele voastre" (Ms. 45, Bibl. 1688) „neamurile voastre" (Ms. 45, Micu, Filotei, Şaguna), „generaţiile voastre" (Heliade), „neam de neamul vostru" (Radu-Gal.), „toţi urmaşii voştri" (Anania) desemnează întregul neam al lui Israel, atât pe cei prezenţi, cât şi urmaşii lor, oriunde s-ar afla aceştia. ♦ Interdicţia de a mânca grăsime şi sânge se regăseşte mai jos, în 7,22-27 (în Gen. 9,4 interdicţia se referă doar la sânge; *cf.* şi nota la Deut. 12,23). În interpretarea lui Philon, *Spec.* IV, 122-125, sângele nu trebuia consumat de oameni, deoarece el reprezintă „substanţa sufletului sensibil", iar de la grăsime oamenii trebuie să se abţină din austeritate şi cumpătare, dată fiind consistenţa sa excesivă.

4,2-5 Formula condiţională iniţială „dacă va păcătui cineva" (gr. ψυχὴ ἐὰν ἁμάρτῃ) este frecvent întrebuinţată şi în textele juridice mesopotamiene; ea exprimă intenţia divină de a accepta jertfa de împăcare, prin care să se restaureze ordinea tulburată prin păcat. Pentru întrebuinţarea cu sensul „cineva" a subst. ψυχή „suflet", vezi *supra*, nota de la 2,1. Origen, *Hom. Lev.*, se referă la acest context afirmând că gr. ψυχή „suflet" trebuie distins de gr. πνεῦμα „duh", „spirit", traducătorii evitând în mod intenţionat întrebuinţarea celui de-al doilea termen, deoarece „duhul" nu poate greşi. ♦ Pentru noţiunea „a păcătui" autorii LXX se folosesc de verbul ἁμαρτάνω „a comite o greşeală, un păcat" (*cf.* Vulg. *peccare*), prin care se echivalează ebr. *ḥāṭā'* „a rata ţinta, a păcătui". ♦ Expresia românească tradiţională „fără de voie" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna, Heliade), este traducerea exactă a adv. gr. ἀκούσιος, „involuntar", din LXX. Interpretarea lui Ieronim din Vulg.: *per ignorantiam* (preluată probabil de acesta din mai vechile versiuni ale lui Aquila şi Symmachus) o regăsim la unii traducători români: „din neştiinţă" (Anania, Radu-Gal., Bibl. 1968). Pentru crimele comise în mod deliberat nu era prescris nici un ritual expiatoriu, făptaşul fiind ucis. ♦ Termenul πρόσταγμα „ordin; prescripţie, rânduială", transpus tradiţional prin „poruncă", desemnează prescripţiile formulate negativ, de tipul „să nu ucizi". ♦ Expresia „arhiereul uns" (LXX: ὁ ἀρχιερεὺς ὁ κεχρισμένος, Vulg.: *sacerdos qui unctus est*) face explicit faptul că ceremonialul ungerii cu untdelemn al preoţilor era un simbol al învestirii lor cu puteri sacrale şi sacrificiale. Întrebuinţarea aici a participiului κεχρισμένος în loc de obişnuitul χριστός ne lasă să înţelegem că doar marele preot (ebr. *hakkohen haggādhōl, kohen hāro'ṣ*, iar aici *hakkohen hammaşīaḥ*, „preotul cel uns") primea în momentul consacrării o ungere totală. Contextul face referire la marele preot, personaj unic, şeful tribului leviţilor.

poruncilor Domnului, săvârşind o încălcare a vreuneia dintre ele, [va trebui să împlinească]:

[3] Dacă a păcătuit arhiereul, care este uns, şi a adus păcatul asupra poporului, atunci el să aducă Domnului, pentru păcatul pe care l-a săvârşit, un viţel fără cusur, [ca jertfă] pentru păcatul său. [4] Să aducă viţelul la uşa cortului mărturiei, înaintea Domnului, să pună mâna pe capul lui şi să-l înjunghie înaintea Domnului. [5] Iar preotul cel uns, ale cărui mâini sunt desăvârşite [*i.e.* consacrate], să ia din sângele viţelului şi să-l aducă în cortul mărturiei. [6] Apoi să-şi moaie preotul degetul în sânge şi să stropească de şapte ori cu sânge înaintea Domnului, de-a lungul perdelei sfinte. [7] Preotul să ungă apoi

---

După cum observă Philon, *Spec.*, I, 280, întrucât păcatul unui preot nu îl afecta doar pe acesta ca persoană, ci se răsfrângea asupra întregii comunităţi, animalul de jertfă trebuia să fie de cea mai bună calitate. ♦ „desăvârşite [*i.e.* consacrate]": *cf.* nota la 8,22.

4,6 Numărul şapte are la multe popoare antice o valoare simbolică, semnificând perfecţiunea. Aici, prin repetarea de şapte ori a gestului ritual, se urmăreşte obţinerea iertării depline. ♦ „Perdeaua cea sfântă" (LXX: τὸ καταπέτασμα τὸ ἅγιον) este bucata de ţesătură care acoperea intrarea în cortul sacru; în TM: *pārokheth* „acoperământ; perdea". Dincolo de acest acoperământ nici preotul nu putea păşi decât o singură dată pe an (v. mai jos, 16,34). Inspiraţi de predecesori precum Vulg. *velum sanctuarii*, mulţi traducători români preferă o denumire concretă de tipul „acoperământul cel sfânt" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna), „perdeaua sfântului lăcaş" (Radu-Gal., Bibl.. 1968), *cf. le rideau du sanctuaire* (Bibl. Jer.).

4,7 Altarele sacrificiale aveau în vechea Palestină o formă specială, extremităţile lor arătând asemenea unor coarne de animal. Aceste „coarne ale altarului" (gr. τὰ κέρατα τοῦ θυσιαστηρίου, ebr. *qeren*) erau socotite de israeliţi drept loc de refugiu pentru cei urmăriţi (vezi 3Rg. 1,50-51). ♦ „Altarul pentru amestecul de tămâie" simboliza prezenţa perpetuă a lui YHWH în mijlocul poporului lui Israel şi se găsea în interiorul cortului mărturiei, înaintea perdelei sfinte. Pe acest mic altar ardea în permanenţă un amestec de aromate preţioase. Ideea de amestec este sugerată în LXX de sintagma grecească τὸ θυμίαμα τῆς συνθήσεως, literal „tămâia compunerii", calchiată de vechii traducători români: „tămâia tocmirii" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna), „profumul compoziţiunii" (Heliade). O idee despre componentele acestui amestec de aromate ne putem face din Ex. 30,34, unde sunt indicate smirna, oniha, halvanul (galbanul) şi tămâia. Smirna, numită în vechile texte biblice româneşti din sec. XV-XVII *stacti* (după slavon. **стакти**, *cf.* gr. στακτή) era o răşină puternic parfumată, produsă probabil de unul din arborii *Styrax officinalis* sau *Camiphora opobalsamum*. Următorul component, oniha (gr. ὄνυχα), era obţinut, după cum presupune Harrison, 1980, p. 62, din măcinarea anumitor moluşte, sau, după Walker, p. 158, de la o specie de trandafir sălbatic (*Cistus ladaniferus*). Despre galban (gr. γαλβάνη) se presupune că ar fi răşina aromatică a unei specii de mărar, probabil *Ferula galbaniflua*.

cu acest sânge coarnele altarului pentru amestecul de tămâie [cel ce este] înaintea Domnului, în cortul mărturiei; apoi tot sângele rămas al vițelului să-l toarne la temelia altarului pentru arderile de tot, care se află lângă ușile cortului mărturiei. [8] [După aceea,] să scoată grăsimea din vițelul [adus ca jertfă] pentru păcat, grăsimea de pe măruntaie și toată grăsimea de deasupra măruntaielor, [9] amândoi rinichii împreună cu grăsimea de pe ei, cea de pe șolduri, ca și seul de pe ficat, care se desprinde o dată cu rinichii, [10] tot așa cum le pune deoparte din vițelul adus ca jertfă de mântuire; apoi să înalțe preotul toate acestea pe altarul pentru prinoasele [cuvenite Domnului]. [11] Dar pielea vițelului și toată carnea lui împreună cu capul și picioarele, cu măruntaiele și cu balega, [12] întregul viței să-l scoată afară din tabără, la un loc curat, acolo unde se aruncă cenușa, și să-l ardă în întregime pe un foc de lemne; la locul de aruncare a cenușii să-l ardă.

[13] Dacă întreaga adunare a fiilor lui Israel va greși fără de voie, fără ca ochii adunării să bage de seamă, dacă va încălca una din poruncile Domnului, săvârșind ceva care nu se cuvine, [14] atunci, când își va da seama de păcatul săvârșit, adunarea să aducă din cireadă un viței fără cusur, [ca jertfă] pentru păcat, și să-l înfățișeze la ușile cortului mărturiei. [15] Iar bătrânii adunării să-și pună mâinile pe capul vițelului înaintea Domnului și să-l înjunghie înaintea Domnului. [16] Apoi, preotul cel uns să aducă din sângele vițelului în cortul mărturiei. [17] Și să-și moaie preotul degetul în sângele vițelului și să stropească de șapte ori cu sânge înaintea Domnului perdeaua sfântă. [18] Să ungă preotul cu acest sânge coarnele altarului pentru amestecul de tămâie, [altarul] care este înaintea Domnului, care se află în cortul mărturiei; apoi tot sângele rămas să-l toarne la temelia altarului pentru

---

4,12 Locul special amenajat pentru aruncarea cenușii (LXX: ἡ ἔκχυσις τῆς σποδιᾶς, TM: *ṣephekh haddeṣen*) era socotit un spațiu tabu pentru întreaga comunitate.

4,13 Termenul „adunare", tradițional în stilul biblic românesc (vezi Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna), reflectă conținutul gr. συναγωγή (preluat de Heliade: *synagoga*). În TM, această noțiune este redată prin doi termeni distincți, ebr. *'ēdhāh* „adunare (a întregului popor)" și *qāhāl* „adunare (a liderilor tribali)" (vezi Harrison, 1980, p. 64). ♦ „Ochii adunării" (gr. οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς συναγωγῆς) desemnează metaforic conștiința publică. Fie ea și involuntară, orice abatere de la comandamentele divine reclama o jertfă de împăcare.

4,15 Pentru „bătrânii adunării", în LXX se preferă gr. οἱ πρεσβύτεροι „cei mai bătrâni", termen curent în mediile elenizante ale Egiptului ptolemaic, în locul termenului clasic οἱ γέροντες. Pentru neamul lui Israel consultarea bătrânilor era decisivă în probleme cultuale, religioase (*cf.* Ex. 24,1-9), sau administrative (*cf.* Num. 11,16-17).

prinoase, care se află la uşa cortului mărturiei. [19] [După aceea,] să scoată toată grăsimea viţelului şi să o înalţe pe altar. [20] Cu acest viţel să facă întocmai cum a făcut cu viţelul [adus ca jertfă] pentru păcatul [arhiereului]: la fel să facă. Preotul va face [astfel] împăcarea pentru ei şi li se va ierta păcatul. [21] Să scoată întregul viţel afară din tabără şi să-l ardă după cum au ars şi viţelul cel dintâi; aceasta este [jertfă pentru] păcatul adunării.

[22] Dacă a păcătuit o căpetenie săvârşind fără voie ceva ce nu se cuvine împotriva uneia dintre poruncile Domnului Dumnezeului lor şi a păcătuit şi s-a făcut astfel vinovat, [23] când îşi va da seama de păcatul pe care l-a săvârşit, să aducă drept dar [Domnului] un ied, parte bărbătească fără cusur. [24] Şi să-şi pună mâna pe capul iedului şi [preoţii] să-l înjunghie pe locul unde se înjunghie [animalele pentru] arderile de tot, înaintea Domnului; aceasta este [jertfă pentru] păcat. [25] Iar preotul să ia cu degetul său din sângele [jertfei aduse] pentru păcat şi să ungă cu el coarnele altarului pentru arderile de tot, apoi să toarne sângele rămas la temelia altarului pentru arderile de tot. [26] Şi toată grăsimea să o înalţe pe altar, întocmai ca grăsimea de la jertfa de mântuire. Preotul va face [astfel] împăcare pentru acea căpetenie şi acesteia i se va ierta [păcatul].

4,20 Prin sintagma „a face împăcare" redăm vb. gr. ἐξιλάσκομαι „apaiser par des sacrifices ou par une expiation" (Bailly, *s.v.*), *cf.* Bibl. Jer.: *le prêtre ayant fait... le rite d'expiation*, BA: *le prêtre fera l'apaisement pour eux*. Unii interpreţi au lexicalizat în context noţiunea de „a se ruga" (Vulg.: *rogare*, *cf.* Ostrog: **молитисѧ**), de unde şi opţiunea pentru „a se ruga" în vechi versiuni româneşti (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688). TM are aici un derivat de la radicalul *KPR*, care poate fi interpretat în două sensuri. Sensul etimologic primar, ilustrat şi de accadianul *kaparu* „a şterge, a înlătura", evocă ideea de „ştergere, curăţire" (*cf.* şi Radu-Gal., Bibl. 1968: „să cureţe"). După Harrison, 1980, p. 67, acesta este sensul cel mai probabil din contextul de faţă: prin jertfa oferită de om şi acceptată de Dumnezeu, păcatul făptuit se consideră „şters". Un al doilea sens posibil al radicalului *KPR* este cel de „a acoperi" (*cf.* arab. *kafara* „a acoperi"): prin jertfă se „acoperă" păcatul, ferindu-se astfel privirile lui Dumnezeu de maculare. În urma acestei proceduri ritualice, mânia lui YHWH este potolită şi El poate ierta greşeala suplicantului (vezi Snaith, p. 30).

4,22 Vechiul „boiar" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688), corespunde noţiunii de „şef, căpetenie", lexicalizată prin ὁ ἄρχων (LXX), *princeps* (Vulg.) sau **кнѣзь** (Ostrog), care corespunde în TM ebr. *nāsī'*, prin care se denumeşte în VT un şef israelit, ca de exemplu în Iez. 44-46. Se consideră că se face referire la şeful unui trib sau al unui clan (*cf.* Luther: *ein Stammesfürst*, GN: *das Oberhaupt eines Stammes*) ori, în mod generic, la orice tip de purtător de cuvânt al unui trib (*cf.* Harrison, 1980, p. 66).

[27] Dacă un singur om din poporul de rând va păcătui fără voie, săvârşind
ceva care nu se cuvine împotriva uneia dintre poruncile Domnului şi se va
face vinovat, [28] când îşi va da seama de păcatul săvârşit, să aducă o iadă,
parte femeiască fără cusur, [drept jertfă] pentru păcatul pe care l-a făptuit.
[29] Să-şi pună mâna pe capul [jertfei] pentru păcat şi [preoţii] să o înjunghie
pe locul unde se înjunghie arderile de tot. [30] Iar preotul să ia cu degetul său
din sângele jertfei şi să ungă cu el coarnele altarului pentru arderile de tot;
şi tot sângele rămas să-l toarne la temelia altarului. [31] Şi să desprindă preo-
tul toată grăsimea jertfei după cum s-a desprins grăsimea de la jertfa de mân-
tuire, şi să o înalţe pe altar ca [jertfă cu] mireasmă plăcută pentru Domnul.
Preotul va face [astfel] împăcare pentru acel om şi i se va ierta [păcatul].
[32] Dacă însă cineva aduce darul său pentru păcat din turma de oi, atunci
să aducă o parte femeiască fără cusur [33] şi să-şi pună mâna pe capul [jertfei]
pentru păcat şi să o înjunghie [preoţii] la locul unde se înjunghie animalele
pentru arderile de tot. [34] Şi preotul să ia cu degetul său din sângele [jertfei]
pentru păcat şi să ungă cu el coarnele altarului pentru arderile de tot; iar tot
sângele rămas să-l toarne la temelia altarului. [35] Şi să desprindă preotul
toată grăsimea jertfei după cum s-a desprins grăsimea mielului adus ca
jertfă de mântuire şi să o pună pe altar, deasupra arderii de tot pentru
Domnul. Preotul va face [astfel] împăcarea pentru păcatul săvârşit de omul
acela şi i se va ierta.»"

5 [1] „«Dacă cineva va păcătui când, fiind chemat ca martor, va auzi
cuvântul jurământului şi nu va spune ce a văzut sau ce ştie, va purta

---

4,27 Sintagma gr. ὁ λαὸς τῆς γῆς transpune literal ebr. *'am ha'āreṭ* şi este la rândul ei calchiată în versiuni mai vechi: *populus terrae* (Vulg.), ЛЮДИ ИЗ ЗЕМЛЯ (Ostrog), *cf.* „norodul pământului" (Ms. 45. Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu), *populul pământului* (Filotei), „poporul pământului" (Şaguna), „popolul ţărei" (Heliade). Sintagma din ebraică desemna de fapt pe membrii obişnuiţi ai comunităţii, în opoziţie cu preoţii şi căpeteniile tribale, *cf. the common people* (KJV), *das Volk* (Luther).

4,35 Nota semantică „deasupra", exprimată clar de prepoziţia cuprinsă în formularea ἐπὶ τό ὁλοκαύτωμα κυρίου din LXX corespunde ebr. *'al 'iṣṣey YHWH* „peste arderile Domnului". Aceasta înseamnă că jertfele descrise în aceste versete finale erau arse alături de alte jertfe, nefiind nevoie să se pregătească un foc special.

5,1 Prima parte a acestui capitol face corp comun cu capitolul anterior, expunând prescripţii referitoare la păcatele comise involuntar. Abia începând cu v. 14 se trece la o serie de prescripţii distincte. În contrast izbitor cu simplitatea şi claritatea exprimării din capitolele anterioare, aici LXX prezintă un discurs obscur, rezultat din transpunerea

[povara] păcatului; [2] dacă cineva va atinge vreun lucru necurat, fie stârvul unei fiare sfâşiate necurate, fie stârvul unei spurcăciuni necurate, fie al unei

---

literală a originalului ebraic, mai elaborat şi mai complex el însuşi. De aceea, întrucât au fost ele însele concepute pe baza principiului literalităţii, în toate vechile versiuni româneşti întâlnim formulări greoaie şi obscure. ♦ Expresia grecească φωνή ὁρκισμοῦ, reprodusă cu fidelitate prin „glas de jurământ" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna) sau „voce de jurământ" (Heliade), corespunde ebr. *'ālāh*. După Gesenius, *s.v.*, acest cuvânt polisemantic prezintă următoarele trei sensuri: 1. „jurământ"; 2. „înţelegere întărită prin jurământ"; 3. „imprecaţie, blestem". În contextul de aici este actualizat cel de-al treilea sens, căci avem de-a face cu o referire la imprecaţia solemnă pronunţată public de judecători, (*cf.* Bibl. Jer.: *la formule d'abjuration*) şi formulată ca o construcţie condiţională („dacă ai comis aceste fapte, Dumnezeu te va pedepsi"), prin care un făptaş necunoscut era invitat să îşi mărturisească vina şi să şi-o ispăşească (*cf.* Jd. 17,2 şi Prov. 29,24) sau, ca în cazul de faţă, martorul unui fapt reprobabil era conjurat să declare ce a văzut sau ce i-a ajuns la cunoştinţă. ♦ Expresia „va purta [povara] păcatului", după gr. λήμψεται τὴν ἁμαρτίαν, literal „va purta păcatul", se referă nu atât la consecinţe psihice precum remuşcarea, cât la urmările concrete ale unui păcat grav (boli, calamităţi naturale, moartea) sau la efectele justiţiei umane.

5,2 În acest loc, TM enumeră în mod simplu şi succint doar numele celor trei clase de animale necurate (domestice, sălbatice şi jivine de talie mică). Formulările din LXX sunt în schimb complicate, redundante şi obscure şi au pus mereu probleme de echivalare traducătorilor. Prima categorie de impurităţi, „stârvul unei fiare necurate sau sfâşiate" (LXX: ἢ θνησιμαίου ἢ θηριαλώτου, literal „sau al unui cadavru, sau al unui prins de o fiară") este amintită şi mai jos, în 7,24; 17,15; 22,8 şi este desemnată în TM mai simplu, prin subst. *n^{e}bhēlāh* „cadavru". În încercarea de a limpezi pasajul, Flavius Iosephus, *AI* III, 260, glosează gr. θνησιμαῖος prin κρέως τοῦ τεθνηκότος αὐτομάτως ζῴου „carnea unui animal mort în mod natural". A doua categorie de impurităţi menţionată în text, „stârvul unei spurcăciuni necurate", este desemnată în LXX prin sintagma τῶν θνησιμαίων βδελυγμάτων τῶν ἀκαθάρτων, reprodusă literal prin „au den mortăciunile urâciunilor celor necurate" (Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna). Opţiunea cărturarilor alexandrini pentru gr. τὸ βδέλυγμα (< βδελύσσομαι „a inspira dezgust sau ură"), poate proveni din confuzia între ebr. *şereţ* „jivină; animal de talie mică" şi ebr. *şeqeţ* „lucru dezgustător". Cu sensul curent de „lucru care inspiră ură şi dezgust", gr. βδέλυγμα apare frecvent în LXX pentru a desemna idolatria (*cf.* Deut. 18,9; 29,17). Versiunile apropiate de TM menţionează în acest loc noţiunea de „reptilă": *aliud reptile* (Vulg.), **гадъ** „reptilă" (Ostrog), *Gewürm* (Luther), *creeping things* (KJV), *bestiole* (Bibl. Jer.), „târâtoare" (Radu-Gal.). Credinţa că impuritatea se transmitea prin simplă atingere atestă faptul că pentru poporul evreu aceasta era o chestiune nu atât de igienă, cât una religioasă. O dată devenit conştient de impuritatea pe care a dobândit-o prin contactul cu un obiect necurat, membrul comunităţii mozaice avea datoria să ceară aplicarea ritualului purificator; în caz contrar se considera că este grav afectată nu doar relaţia sa

vite domestice necurate, [3] fie vreo necurăţenie omenească, oricare ar fi acea necurăţenie care îl lasă întinat, din neatenţie, iar apoi va băga de seamă şi se va face vinovat; [4] dacă cineva se va jura, spunând cu gura sa că va face un bine sau un rău, orice va grăi omul cu jurământ, şi va pierde din vedere [ceea ce a grăit] şi [apoi] îşi va da seama, [se va face vinovat]; când cineva se va face aşadar vinovat de unul dintre aceste păcate, [5] atunci să-şi mărturisească în faţa poporului păcatul pe care l-a săvârşit [6] şi să aducă Domnului pentru ceea ce s-a făcut vinovat, pentru păcatul său pe care l-a săvârşit, o parte femeiască din turmă, o mieluşea sau o iadă, jertfă pentru păcat. Preotul să facă împăcarea pentru păcatul pe care l-a săvârşit şi i se va ierta păcatul.

[7] Iar dacă nu-i dă mâna să aducă o mieluşea sau o iadă, atunci să înfăţişeze Domnului, [ca jertfă] pentru păcatul săvârşit, două turturele sau doi pui de porumbei, unul [ca jertfă] pentru păcat, iar celălalt ca ardere de tot. [8] Şi să le aducă preotului, iar acesta să înfăţişeze întâi [jertfa] pentru păcat; să-i frângă gâtul cu unghia, fără să-i desprindă [capul de trunchi]. [9] Apoi să stropească peretele altarului cu sângele jertfei pentru păcat, iar sângele rămas să-l stoarcă la temelia altarului; aceasta [este jertfă] pentru păcat. [10] Iar cealaltă pasăre să o înfăţişeze ca jertfă pentru arderea de tot, potrivit rânduielii statornicite. Şi preotul să facă împăcare pentru păcatul pe care [acest om] l-a săvârşit şi i se va ierta acestuia păcatul. [11] Dacă nu are la îndemână două

---

personală cu Dumnezeu, ci chiar securitatea şi bunăstarea întregii comunităţi. Ulterior, în secolul al II-lea, codul referitor la puritatea rituală va fi reformulat şi amplificat în *Mişna*, care va deveni fundamentul tuturor interpretărilor rabinice cu privire la legiferările mozaice primare. În timp, rigoarea primară se va înăspri la mozaici, simplii credincioşi fiind obligaţi la aceleaşi măsuri de igienă rituală ca şi preoţii, în timp ce creştinii vor renunţa aproape în întregime la acest tip de prescripţii.

5,4 TM: „se va jura în chip uşuratic"; ultimele cuvinte lipsesc în LXX. Propoziţia „va face un bine sau un rău" (LXX: κακοποιῆσαι ἢ καλῶς ποιῆσαι) se referă la angajarea unei persoane într-o acţiune oarecare.

5,7 Se introduc acum limitări şi nuanţări de natură economică privitoare la calitatea animalului care va fi jertfit: săracii, care nu pot jertfi o iadă sau o mieluşea, pot aduce două păsări mici. ♦ Prin expresia „nu-i dă mâna" am tradus o perifrază confuză şi greoaie din LXX, rezultată din calchierea unei construcţii frazeologice specifice limbii ebraice: ἐὰν δὲ μὴ ἰσχύῃ ἡ χεὶρ αὐτοῦ τὸ ἱκανόν εἰς τὸ πρόβατον. Pentru sensul contextual exact, *cf.* şi *s'il n'a pas les moyens de se procurer* (Bibl. Jer.). Expresia se repetă mai jos, în 25,26.35.

5,11 Legislatorul are aici în vedere cazul de urgenţă când suplicantul nu are la îndemână nici măcar două păsări mici spre a le oferi drept jertfă de ispăşire; un pumn de făină are însă oricine în cortul său. ♦ Efa era o unitate pentru măsurarea grânelor, despre a cărei

turturele sau doi pui de porumbel, să aducă în dar pentru păcatul săvârşit a zecea parte dintr-o efă din fruntea făinii, [ca jertfă] pentru păcat; dar să nu toarne untdelemn peste ea şi nici să nu adauge tămâie, căci este [jertfă] pentru păcat. [12] Şi să o aducă la preot, iar preotul să ia din ea un pumn plin ca [semn de] pomenire şi să o ardă pe altarul arderilor de tot aduse înaintea Domnului; aceasta [este jertfă] pentru păcat. [13] Preotul să facă, pentru acest om, împăcarea pentru păcatul săvârşit într-unul din aceste chipuri, şi i se va ierta păcatul. Făina rămasă va fi a preotului, ca şi la jertfa din fruntea făinii.»"

[14] Apoi Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [15] „Dacă va uita cineva şi va săvârşi păcat fără voie, [luând pentru sine] din lucrurile sfinţite Domnului, acela să înfăţişeze Domnului, [ca jertfă] pentru vina sa, un berbec fără cusur din turma sa, preţuit în sicli de argint, potrivit siclului din lăcaşul sfânt. [16] Şi să dea înapoi ceea ce a păcătuit luând din bunurile sfinţite, adăugând a cincea parte din preţul lor, şi să le înfăţişeze preotului;

---

capacitate s-au emis opinii diferite. Potrivit lui Gesenius, *s.v. 'ēphāh*, o efă ar fi conţinut zece omeri (adică aproxim. 20,12 litri) şi era echivalată cu un medium atic sau cu şase modii romane. După autorii notelor din BA ar fi vorba de „45 litres environ". Cât priveşte limba română, termenul apare ca atare încă în primele traduceri sub formele *ifi* (Ms. 45), *ifi* (Bibl. 1688), după Frankf. ὐφί, ortografiat în LXX οἰφί, sau *efi* (Ms. 4389), după Ostrog **ефи** şi Vulg. *ephi*.

5,15 În LXX avem din nou o formulare obscură şi tautologică, rezultată din calchierea construcţiei intensive din ebraică (verb + complement intern): ψυχή ἐὰν λάθῃ αὐτὸν λήθη, pe care au calchiat-o şi primii traducători români: „va greşi... cu uitare" (Ms. 45, Bibl. 1688), „va uita cu uitare" (Ms. 4389), „cu uitare-şi va uita" (Micu, Filotei, Şaguna), „uitând va trece cu vederea" (Heliade). „Uitarea" se referă la neglijarea datoriei de a „sfinţi" (închina) Domnului prinoasele rânduite: pârga, întâii-născuţi etc. După Philon, *Spec.* I, 234 şi 238, neglijarea datoriilor sacre este de aceeaşi gravitate ca şi greşelile voluntare la adresa aproapelui, descrise în versetele următoare. ♦ Lucrurile consacrate lui Dumnezeu, adică toate produsele animale sau vegetale prezente în sacrificiile consfinţite prin lege, sunt desemnate prin gr. τὰ ἅγια τοῦ κυρίου (transpunere literală după ebr. *qodh^{e}şēy YHWH*), expresie calchiată prin „sfintele Domnului" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna) sau „cele sânte ale Domnului" (Heliade). ♦ Pătruns în limba română o dată cu cele mai vechi traduceri româneşti biblice, cuvântul „siclu" (plural „sicli" sau, învechit, „sicle"; după gr. σίκλος, slavon. **сикль**, lat. *siclus*) este un ebraism în majoritatea limbilor moderne (ebr. *şeqel*). Iniţial, siclul a fost o unitate de măsurare a greutăţii argintului şi aurului, iar valoarea sa a fluctuat de la o epocă la alta (vezi Gesenius, *s.v.*). După Flavius Iosephus, *AI* III, 194, un siclu era echivalent cu patru didrahme atice. „Siclul sfântului lăcaş" (gr. τῷ σίκλῳ τῶν ἁγίων, literal: „siclul celor sfinte"), reprezintă etalonul monetar păstrat în sanctuarul mozaic. După Harrison, 1980, p. 71, acesta măsura aprox. 11 gr.

iar preotul să facă împăcare pentru el cu berbecul adus [ca jertfă] pentru vină şi i se va ierta vina.

17 Dacă va păcătui cineva săvârşind împotriva uneia dintre poruncile Domnului lucruri care nu trebuie săvârşite şi nu-şi dă seama [că a făptuit o greşeală], acela se va face vinovat şi va purta povara păcatului său. 18 Atunci să înfăţişeze preotului, [ca jertfă] un berbec fără cusur luat din turma sa, preţuit în argint potrivit vinei sale, iar preotul va face împăcare pentru el, pentru [păcatul] săvârşit fără să ştie, şi i se va ierta păcatul; 19 căci [omul acesta] se făcuse vinovat înaintea Domnului."

20 Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: 21 „Dacă va păcătui cineva şi va încălca din nebăgare de seamă o poruncă a Domnului, minţind

---

5,20 Conform opţiunii din Bibl. 1688, care la rândul ei reproduce segmentarea din izvorul ei principal, Frankf., majoritatea ediţiilor româneşti ale Bibliei includ următoarele şase versete în cap. al VI-lea.

5,21 Conceptul lexicalizat în limba română în mod tradiţional prin subst. „aproapele" impune, prin însemnătatea sa primordială pentru cultura creştină, o discuţie mai amplă. Avem de a face, prin acest cuvânt, cu un elocvent exemplu de inovaţie lexicală efectuată în varianta biblică a stilului bisericesc, generalizată apoi şi devenită bun comun al lexicului românesc general. Iniţial, a fost vorba despre o calchiere după corespondenţii slavon şi grecesc (ulterior şi cel latin), acceptată în cele din urmă de uzul general. Lexemele din limbile „sacre" menţionate (gr. ὁ πλησίος, lat. *proximus*, slavon. **искрънъ**) sunt, la rândul lor, obţinute prin procedeul transpunerii literale, ca şi corespondenţii lor din majoritatea limbilor europene moderne. Modelul primar al întregii serii este ebr. *'āmīth*, un derivat de la prepoziţia/adverb *'im*, multifuncţională în ebraica biblică, după cum indică Gesenius, *s.v.* Cele două grupuri de sensuri ale ebr. *'im*, şi anume cel de asociere (*cf.* gr. σύν şi lat. *cum*) şi cel de „apropiere, vecinătate" (*cf.* gr. πέλας, lat. *prope*) s-au reflectat fiecare în istoria transpunerilor biblice dintr-o limbă în alta. Pentru sensul „vecin" pot fi citate versiunile KJV (*neighbour* „vecin") şi Ostrog (**арѹгъ** „idem", după care Ms. 4389: „vecin"). Unii interpreţi moderni optează pentru sensul „asociere": GN: *Mitbürger* „compatriot", Bibl. Jer.: *compatriote* „idem". Cei mai mulţi traducători încearcă însă realizarea unor echivalări sintetice, adverbul ebraic *'im* „aproape" fiind reprodus printr-un corespondent cât mai apropiat din limba-ţintă: LXX: πλησίος, adjectiv şi substantiv (< prep. πέλας „près, auprès", Bailly, *s.v.*), Vulg.: *proximus*, adjectiv şi substantiv (< prep. şi adv. *prope* „aproape"), *cf.* şi Luther: *der Nächste* (< adv. germ. *nahe* „aproape"), după modelul din Vulg. Cuvântul apare destul de frecvent în VT şi este redat în mod consecvent în Ms. 45 şi Bibl. 1688 prin „aproapele", iar în Ms. 4389 prin „vecin". Totuşi, nu traducătorii Bibliei integrale din secolul al XVII-lea sunt creatorii acestui termen, căci substantivizarea adverbului „aproape", cu această referinţă biblică specială, o regăsim încă într-unul din cele mai vechi texte româneşti, manuscrisul din secolul al XVI-lea cunoscut sub numele de *Codicele Voroneţean* (p. 59r/6, la Iacob 2,8),

într-un context cunoscut oricărui creştin: „iubeşte aproapele tău ca tine însuţi". Prima enunţare a acestui precept fundamental al creştinismului se află în Levitic, 19,18 şi este reluată de şase ori în NT (Mat. 5,43; 22,39, Mc. 12,31; Rom. 13,9, Iac. 2,8, Gal. 5,14), peste tot gr. πλησίος sau lat. *proximus* fiind redaţi în Bibl. 1688 prin subst. „aproapele" (după care Micu, Filotei, Şaguna: „de-aproapele"). Demn de menţionat este faptul că la locurile citate, în prima traducere integrală în româneşte a NT, aşa-numitul *Noul Testament de la Bălgrad* (1648), se preferă echivalarea prin subst. „priiaten" (de patru ori), „priiatnic şi vecin" (câte o dată), sub influenţa probabilă a unei versiuni slavone a NT. Echivalenţa prin „aproapele" se găseşte şi în cele mai vechi versiuni româneşti ale Psaltirii, şi anume *Psaltirea Şcheiană* din secolul al XVI-lea (la Ps. 14,4): „giură-se aproapelui său"; în acest loc din Psalmi, aceeaşi opţiune o găsim şi în *Psaltirea lui Coresi* (1577) ca şi în Psaltirea înglobată în Bibl. 1688. Pentru Coresi, ca şi pentru celelalte psaltiri manuscrise din sec. al XVI-lea, modelul acestei formaţii au fost cuvintele slavone **искрънъ** (< adv. **искръ** „aproape" şi **блнжьнь** (< adv. **блнзъ** „aproape"), sinonime pe care în cunoscutul său *Lexicon palaeoslovenicum-graeco-latinum*, Fr. Miklosich le glosează tocmai cu gr. πλησίος şi lat. *proximus* (care le-au servit de modele în procesul traducerii) şi le ilustrează cu citate din traduceri religioase slavone din jurul anului 1000. În alt loc din *Psaltirea* sa (169r/8, Ps. 87,19), Coresi redă slavon. **искрънъ**, prezent în textul slavon tipărit intralinear, prin formaţia similară „apropiatul" (< adj. part. „apropiat"); la locul corespondent, Bibl. 1688 prezintă de asemenea subst. „aproapele", pe când la Ps. 37,11, pluralului grecesc οἱ πλησίοι îi corespunde în Bibl. 1688 locuţiunea „cei mai de-aproape", la Coresi (69r/9) subst. „apropiaţii", iar în *Psaltirea de-nţăles* (slavo-română) a lui Dosoftei din 1680 locuţiunea „cei de pre-aproape"; în alte locuri, această tipăritură a lui Dosoftei prezintă formulele: „cei de-aproape" (Ps. 27,2), „de-aproapele" (Ps. 11,3) etc. Prin subst. „vecin", Coresi şi autorii Bibl. 1688 au echivalat corect slavon. **сѣсѣдъ** şi gr. γείτων, ambele cu sensul „vecin" (*cf.* şi Ps. 30,11; 43,15; 78,4; 79,7; 88,40). Clasica ediţie critică şi comparativă a lui I.A. Candrea, *Psaltirea Şcheiană în comparaţie cu alte psaltiri din secolele XVI-XVII traduse din slavoneşte* din 1916, ne pune la dispoziţie o imagine foarte interesantă a dinamicii contextuale a acestei noţiuni biblice centrale: deşi în mod sporadic cuvintele slavone **искрънъ** şi **блнжьнь** sunt traduse uneori şi prin „soţ, priiaten" şi „vecin", formaţiile substantivale având la bază adv. „aproape" au o predominanţă covârşitoare încă din secolele de început ale culturii scrise româneşti, pentru ca în secolele care vor urma forma „aproapele" să se impună definitiv şi general. (Pentru amănunte suplimentare vezi Munteanu, 1995, p. 233 şi urm.)

♦ Prin expresia „bun stăpânit în comun" am transpus conţinutul gr. περὶ κοινωνία, sintagmă obscură în context, prin care traducătorii de la Alexandria fie că au reluat conţinutul noţiunii imediat precedente („lucru încredinţat, zălog", gr. παραθήκη), fie că au vrut să exprime ideea de „obiect stăpânit în comun" (în TM, literal „obiect pus în mâna cuiva"), aşa cum explicitează interpretările din Vulg., din Targum-uri sau din Peshitta. Obscuritatea contextului a condus la echivalări literare surprinzătoare în vechile traduceri româneşti ale sintagmei περὶ κοινωνία: „pentru soţietate" (Ms. 45, Ms. 4389), „pentru soţiire" (Bibl. 1688), „sâmbră" (Micu), „simbrie" (Filotei, Şaguna).

față de aproapele său în legătură cu un lucru dat [ca zălog], sau cu un bun stăpânit în comun sau un bun însușit și va nedreptăți astfel în vreun fel pe aproapele său, [22] dacă va găsi un lucru pierdut și tăgăduiește aceasta, dacă va jura strâmb cu privire la orice păcat pe care îl săvârșește omul, [23] dacă va păcătui astfel și se va face el însuși vinovat, atunci va trebui să dea înapoi lucrul pe care și l-a însușit sau furat, cel încredințat spre păstrare și cel dat [ca zălog], lucrul pierdut de cineva și pe care el l-a găsit; [24] pentru orice alt lucru despre care a jurat strâmb, să înapoieze suma în întregime și să mai adauge a cincea parte din prețul său. Să întoarcă totul stăpânului chiar în ziua în care s-a dovedit că a greșit. [25] Și să înfățișeze Domnului, pentru vina sa, un berbec fără cusur, luat din turmă, la un preț potrivit cu paguba pe care a pricinuit-o. [26] Iar preotul să facă pentru el împăcare înaintea Domnului și i se va ierta lui una dintre [greșelile] de care s-a făcut vinovat."

6 [1] Și i-a vorbit Domnul lui Moise cu aceste cuvinte: [2] „Poruncește lui Aaron și fiilor lui și spune-le: «Aceasta este legea privitoare la arderea de tot. Arderea de tot să rămână pe focul de pe vatra altarului toată noaptea, până dimineața, iar focul de pe altar să ardă fără să se stingă. [3] Atunci

---

5,24 Gr. τὸ κεφάλαιον, un substantiv neutru derivat de la adj. κεφάλαιος (< κεφαλή „cap") avea în limba greacă comună, pe lângă sensul de „cap" (tradus ca atare, prin „cap" în vechile versiuni românești, Ms. 45, Bibl. 1688 etc.), și pe cel de „elementul central și stabil al unei sume de bani; capital".

5,26 Finalul versetului reia în mod simetric sintagma din v. 22 tradusă de noi „cu privire la orice (păcat)", gr. περὶ ἑνὸς ἀπὸ πάντων.

6,2 Ebr. *tōrāh*, cu sensul primar „învățătură, îndrumare; regulă", care a ajuns să desemneze în TM în mod frecvent „legea divină" sau „legile lui Moise", a fost tradus de LXX prin νόμος „lege". ♦ Philon, *Spec.*, I, 285-288, citează acest verset și formulează o interpretare simbolică mai complexă a permanenței focului sacru. Acesta ar fi mai întâi simbolul recunoștinței oamenilor pentru binefacerile lui Dumnezeu, ar mai semnifica apoi unificarea tuturor jertfelor dincolo de varietatea și de desfășurarea lor în timp; în fine, în sens alegoric, altarul simbolizează sufletul recunoscător al omului înțelept, iar flacăra neîntreruptă, lumina înțelepciunii. În teologia creștină, focul permanent simbolizează jertfa hristică supremă.

6,3 Tunica de in (LXX: χιτὼν λινοῦς, Vulg.: *tunica linea*) era piesa principală a vestimentației preoțești, inul fiind materialul folosit la confecționarea îmbrăcămintei ritualice. Pentru Philon, *Somn.* I, 217, inul era simbolul luminii strălucitoare și al incoruptibilității, iar pentru Origen, *Hom. Lev.* IX, 2, inul prefigurează, prin originea sa terestră, corpul pământesc „îmbrăcat" de persoana lui Iisus Hristos. ♦ Am adoptat termenul tradițional „nădragi" (< slavon. **НАДРАГИ**, magh. *nadrag*), folosit în cele mai vechi versiuni românești

preotul să se îmbrace într-o tunică de in şi să-şi acopere trupul cu nădragi de in, să ridice cenuşa lăsată de focul care va mistui arderea de tot pe altar şi să o pună lângă altar. [4] Apoi să se dezbrace de veşmintele sale şi să ia alte veşminte, ca să ducă cenuşa în afara taberei, într-un loc curat. [5] Focul să ardă pe altar neîntrerupt şi să nu se stingă; în fiecare dimineaţă preotul să pună lemne pe foc, să aşeze peste ele [animalul pentru] arderea de tot şi să pună deasupra grăsimea jertfelor de mântuire. [6] Focul să ardă neîntrerupt pe altar şi să nu se stingă niciodată.

[7] Iată acum legea privitoare la jertfa [de grâne] pe care fiii lui Aaron o vor aduce înaintea Domnului, în faţa altarului. [8] Preotul să ia un pumn plin din fruntea făinii şi din untdelemn, cu toată tămâia adăugată la jertfă şi să le înalţe pe altar, spre pomenire Domnului, prinos cu mireasmă plăcută. [9] Iar ceea ce va mai rămâne din jertfa [de grâne] să mănânce Aaron şi fiii săi, dar

---

(Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688), pentru că desemnează cu exactitate şi cu suficientă adecvare stilistică piesa de îmbrăcăminte la care se face referire în text. Ebr. *mikhᵉnᵉsayim*, utilizat doar la dual, desemnează un fel de pantalonaşi folosiţi de preoţi pentru acoperirea organelor genitale. Caracterul special al acestei piese de îmbrăcăminte este subliniat şi prin cuvintele folosite în LXX (gr. τὸ περισκελές „un fel de chiloţi" < περὶ „împrejurul", σκέλος „coapsă", *cf.* Bailly, *s.v.*) şi în Vulg. (lat. *feminalia* „faşă pentru acoperirea coapselor; chiloţi", *cf.* Quicherat, *s.v.*). Dificultăţi stilistice (pudoare, eufemism etc.) au determinat pe unii traducători să întrebuinţeze termeni mai vagi sau mai neutri: „veşmânt" (Micu, Filotei, Şaguna, Radu-Gal.); „pantaloni" (Bibl. 1968, Anania); Heliade adoptă latinismul *feminale*. Interpretările moderne renunţă la discreţia eufemistică: *caleçon* (Bibl. Jer., BA), *Kniehosen* (GN). ♦ Prin „trup" (în LXX: τὸ σῶμα) se echivalează în mod tradiţional ebr. *bāśār*, care înseamnă literal „carne", dar care este frecvent întrebuinţat în TM ca un eufemism pentru a denumi *pudenda viri* (vezi Gesenius, *s.v.*). Pentru această întrebuinţare specială, *cf.* Gen. 17,11, Ex. 28-42, Lev. 15,2 *et passim* etc. Sensul „organ genital" al rom. „trup" a fost atestat încă din sec. al XVI-lea, în *Palia de la Orăştie* (1582) şi la Varlaam, în secolul următor. Cu toate că avem de a face cu o calchiere semantică în cadru biblic (*cf.* şi slavon. трѣпъ „corp", dar şi *membrum virile*), este interesant de constatat că această întrebuinţare este larg cunoscută la nivel popular, după cum atestă unul dintre atlasele lingvistice. ♦ „Cenuşa lăsată de focul care va mistui arderea de tot pe altar" reprezintă o perifrază explicativă pe care am fost nevoiţi să o formulăm pentru a reda satisfăcător conţinutul gr. κατακάρπωσις, termen cu înţeles obscur, un *hapax legomenon*, atestat de lexicografi exclusiv în acest loc din LXX şi explicat, în manieră contextuală, prin „rămăşiţele victimei arse pe altar". Un cuvânt compus (κατά + κάρπωσις < καρπός „fruct", p. ext. „adunare, culegere"), termenul grecesc este un calc lexical după TM, rezultat prin confuzia dintre sensul principal „grăsime; fertilitate" şi cel secundar „cenuşă grasă rezultată în urma arderii jertfelor" al ebr. *deşen* (*cf.* Gesenius, *s.v.*).

să o mănânce nedospită, într-un loc sfânt, în curtea cortului mărturiei. [10] Să nu o coacă dospită, căci aceasta este partea pe care le-am dăruit-o lor din prinoasele mele; [aceasta este] un lucru preasfânt, ca şi jertfa pentru păcat şi jertfa pentru vină. [11] Orice bărbat dintre preoţi să mănânce din ea; aceasta va fi pentru tot neamul vostru legiuire veşnică, privitoare la prinoasele Domnului. Oricine se va atinge de ele va fi sfinţit.»"

[12] Şi i-a vorbit Domnul lui Moise cu aceste cuvinte: [13] „Acesta este darul pe care Aaron şi fiii săi să-l înfăţişeze Domnului în ziua în care tu îl vei unge: a zecea parte dintr-o efă din fruntea făinii, ca jertfă neîncetată, jumătate dimineaţa şi jumătate seara. [14] Aceasta să fie pregătită în tigaie, frământată cu untdelemn, răsucită, jertfă din bucăţi, jertfă cu mireasmă plăcută pentru Domnul. [15] Preotul care-l va înlocui, uns dintre fiii săi, să aducă

6,11 Expresia „orice bărbat dintre preoţi" (LXX: πᾶν ἀρσενικὸν τῶν ἱερέων) este un calc după ebraică. Prescripţia limitativă referitoare doar la bărbaţi contrazice alte locuri din Levitic (de exemplu 10,14; 22,11-13), unde se afirmă explicit că şi membrii de sex feminin ai familiilor sacerdotale erau admişi să consume din anumite ofrande. ♦ Vb. „va fi sfinţit" (gr. ἁγιασθήσεται) trebuie înţeles în sens restrictiv: întrucât ofrandele pot fi consumate doar de către preoţi şi doar în cadrul incintei sacre, atingerea lor de către un laic declanşa mânia divină.

6,13 Verbul „a unge" sau „a mirui" (gr. χρίω „a unge", ebr. *māṣaḥ*) este întrebuinţat frecvent în VT pentru a desemna gestul ritual al tumării de untdelemn pe capul preoţilor şi al regilor, ca simbol al consacrării lor şi al învestiturii cu funcţiile sacre indicate de YHWH. ♦ Expresia „ca jertfă neîncetată", după LXX εἰς θυσίαν διὰ παντός (calchiată cu fidelitate în Ms. 45, Ms. 4389 şi Bibl. 1688: „la jârtfă pururea") corespunde ebr. *min'ḥāh tāmīdh* „ca ofrandă perpetuă", *cf.* Vulg.: *in sacrificio sempiterno.* Este vorba despre jertfa zilnică, prezentată de preot ca datorie elementară a funcţiei sale, începând cu momentul consacrării sale.

6,14 Toţi interpreţii, începând cu LXX, au avut dificultăţi în traducerea acestui verset, căci însuşi textul originar din TM este obscur şi defectuos, ceea ce i-a făcut pe unii specialişti să presupună o timpurie greşeală de copist (*cf.* Péter-Contesse, 1985, p. 63). ♦ Cu vb. „a frământa", ne-am conformat majorităţii traducătorilor români, care au echivalat astfel LXX: πεφαρμένον, participiul perfect al vb. φύρω „a amesteca", dar şi „a frământa", corespondent al ebr. (cu sens nesigur) *mur'bekheth, cf.* Bibl. Jer.: *comme un mélange.* ♦ Expresia din LXX: θυσία ἐκ κλασμάτων, reprodusă literal prin „jirtvă den bucăţi" (Ms. 45), „jârtvă de frânturi" (Bibl. 1688), „jârtvă den fărâmituri" (Ms. 4389) încearcă să redea ebr. *tuphīnīm*, cuvânt cu înţeles nesigur, interpretat fie drept „copturi" (Gesenius, *s.v.*), fie drept „frânturi".

6,15 „Să fie împlinită", gr. ἐπιτελεσθήσεται. Pentru jertfa adusă din partea preoţilor se împrumută, în acest verset, termenul din ritualul de consacrare: τελειόω, „împlinirea" sau „desăvârşirea" preoţilor.

această jertfă. Aceasta este legiuire veşnică: [jertfa] să fie împlinită în întregime. [16] Toată jertfa [de grâne] din partea unui preot să fie arsă în întregime şi să nu se mănânce nimic din ea."

[17] Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [18] „Vorbeşte lui Aaron şi fiilor săi şi spune-le: «Aceasta este legea privitoare la [jertfa pentru] păcat: în locul unde este înjunghiat animalul jertfei pentru arderea de tot, acolo să fie înjunghiat înaintea Domnului şi animalul jertfei pentru păcat; acestea sunt lucruri preasfinte. [19] Preotul care va înălţa jertfa pentru păcat, acela să o mănânce; să fie mâncată într-un loc sfânt, în curtea cortului mărturiei. [20] Oricine se va atinge de carnea ei va fi sfinţit, iar dacă va ţâşni sânge pe vreun veşmânt, partea stropită să fie spălată într-un loc sfânt. [21] Oala de lut în care a fiert carnea să fie spartă, iar dacă a fost fiartă într-un vas de aramă, acesta să fie frecat şi spălat cu apă. [22] Orice bărbat din neamul preoţesc să mănânce din ea: acestea sunt lucruri preasfinte ale Domnului. [23] Dar să nu se mănânce nici un animal jertfit pentru păcat, din al cărui sânge va fi adus în cortul mărturiei, ca să se facă împăcare în sfântul lăcaş; acesta să fie ars în întregime în foc.»"

7 [1] „«Iată legea privitoare la berbecul [jertfit] pentru vină; acestea sunt lucruri preasfinte. [2] În locul unde este înjunghiat animalul jertfit pentru arderea de tot, acolo să fie înjunghiat şi animalul adus ca jertfă pentru vină înaintea Domnului; cu sângele lui să fie stropită temelia altarului de jur

---

6,18 În pasajul care urmează, în TM nu se face o distincţie lexical-gramaticală între ritualul jertfei pentru păcat ca atare şi animalul oferit ca jertfă, ambele fiind desemnate prin cuvântul *ḥaṭṭā'th*. Autorii LXX au menţinut această indeterminare, întrebuinţând peste tot subst. ὰμαρτία. În traducere, am efectuat distincţia respectivă prin mijloace lexicale explicite.

6,19-20 Gestul consumării rituale de către preot a jertfei pentru păcat a primit la Origen, *Hom. Lev.* IV, 8, o interpretare simbolică: „a mânca" înseamnă „a consuma", „a înghiţi" păcatul, adică a curăţi de păcat, iar preotul îl prefigurează pe Hristos. Trimiţând şi mai sus, la v. 11, unde se spune că oricine va consuma din ofrandă „va fi sfinţit", Origen echivalează carnea jertfei cu persoana hristică, ceea ce înseamnă o prefigurare a actului euharistic: oricine se împărtăşeşte din trupul lui Hristos „va fi sfinţit".

6,21 Sintagma „oală de lut" din tradiţia românească echivalează gr. σκεῦος ὀστράκινον din LXX, *cf.* Vulg.: *vas fictile*. Distrugerea vasului de lut în care fusese fiartă carnea ofrandei se impunea pentru că acesta era impregnat de „sfinţenie" şi risca să „contamineze" pe cel care l-ar fi întrebuinţat în continuare. Cât priveşte vasul „de aramă" (în realitate de bronz), acesta era mult prea scump ca să poată fi distrus, aşa încât simpla fierbere şi spălare era considerată suficientă.

împrejur. [3] Să aducă toată grăsimea, şoldul, toată grăsimea care acoperă măruntaiele, [4] amândoi rinichii împreună cu grăsimea de deasupra lor, cea de pe şale, ca şi seul de pe ficat, care se desprinde o dată cu rinichii. [5] Preotul să le înalţe pe altar, ca prinos Domnului; aceasta este [jertfă] pentru vină. [6] Orice bărbat din neamul preoţilor să mănânce din ea, dar s-o mănânce într-un loc sfânt; acestea sunt lucruri preasfinte. [7] Cum se face la jertfa pentru păcat, tot aşa să fie şi la jertfa pentru vină; aceeaşi lege este pentru amândouă; [jertfa] să rămână preotului care a săvârşit împăcarea cu ajutorul ei. [8] Când preotul înfăţişează arderea de tot a cuiva, lui să-i rămână pielea animalului acelei arderi de tot. [9] Orice jertfă [de grâne] coaptă în cuptor, pregătită în tigaie sau pe vatră, să fie a preotului care o va înfăţişa. [10] Orice jertfă [de grâne] pregătită cu untdelemn sau fără untdelemn să fie a tuturor fiilor lui Aaron, deopotrivă fiecăruia.

[11] Iată legea privitoare la jertfa de mântuire pe care o vor aduce Domnului. [12] Dacă cineva o va aduce ca [jertfă de] recunoştinţă, să aducă împreună cu jertfa de recunoştinţă şi pâini din fruntea făinii, gătite cu untdelemn, turte nedospite, stropite cu untdelemn şi fruntea făinii frământată cu untdelemn. [13] Pe lângă pâinile dospite, să mai aducă darurile sale, adăugate la jertfa de recunoştinţă, [jertfa] de mântuire. [14] Din toate aceste

---

7,8 Acest loc este unicul în VT în care se specifică faptul că pielea animalului jertfit revine preotului. Se pare că această prescripţie privea doar jertfa unui particular, şi nu sacrificiul comunitar.

7,12 Am tradus prin „recunoştinţă" gr. αἴνεσις, cuvânt atestat doar în LXX, o probabilă invenţie lexicală a traducătorilor alexandrini, pentru a reda conţinutul ebr. *tōdhāh*, prin care în TM se desemnează acel tip de ofrandă prin care suplicantul îşi exprima recunoştinţa faţă de bunăvoinţa lui Dumnezeu (*cf.* Ps. 46,1; 100,1; 107,22; 116,17, Ier. 17,26, Amos 4,5 etc. Ebr. *tōdhāh* înseamnă deopotrivă „recunoştinţă, gratitudine", dar şi „laudă". La Aquila, pentru acest concept apare gr. εὐχαριστία „faptul de a mulţumi".

7,13 Trimiterea ἐπ' ἄρτοις ζυμίταις („pâini dospite") din LXX se referă, după TM, la pâini preparate cu ulei vegetal (ebr. *lehem hāmēṣ*, *cf. supra*, 2, 11), care nu puteau fi de fapt oferite ca jertfă, ci erau probabil aduse de suplicant cu sine pentru a le consuma împreună cu părţile care îi reveneau din animalul jertfit (*cf.* şi Heliade: „pâini fermentate cu aluat", Radu-Gal., „pâini dospite"). Opţiunea de traducere „pâini nedospite", înregistrată în primele secole ale tradiţiei biblice româneşti (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei) se explică prin izvorul originar, Frankf. (ἐπ' ἄρτοις ἀζυμίταις), în care avem de a face probabil cu preluarea automată a denumirii ofrandelor din versetul imediat anterior (*cf.* şi Şaguna: „azime").

7,14 Expresia „punere deoparte pentru Domnul" reprezintă o echivalare semantică explicită a conţinutului gr. ἀφαίρεμα κυρίῳ, calchiat ca atare în vechile versiuni româneşti:

daruri, câte o parte să o înfăţişeze ca punere deoparte pentru Domnul; aceasta să fie a preotului care stropeşte cu sângele animalului adus ca jertfă de mântuire. [15] Carnea jertfei de recunoştinţă, [jertfei] de mântuire, să fie a sa, dar să o mănânce în ziua înfăţişării ei; să nu lase nimic din ea pe a doua zi. [16] Iar dacă darul este adus de cineva ca jertfă spre [a îndeplini o] făgăduinţă sau ca dar de bunăvoie, aceasta să fie mâncată în ziua înfăţişării ei şi a doua zi. [17] Ceea ce va rămâne din carnea jertfei pentru a treia zi să fie ars în foc în întregime. [18] Dacă va îndrăzni cineva să mănânce în a treia zi din carnea animalului adus pentru jertfa de mântuire, această jertfă nu va fi primită; celui care a adus-o nu i se va ţine în seamă, căci acesta este un lucru necurat; şi oricine va mânca din ea va purta povara păcatului. [19] Carnea care s-a atins de ceva necurat să nu fie mâncată, ci să fie arsă în foc în întregime. Carnea animalului jertfit poate să o mănânce doar cine este curat. [20] Dacă însă cineva, aflându-se în stare de necurăţenie, va mânca din carnea

---

„luare Domnului" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688). Desemnând acea parte din ofrandă dedicată exclusiv lui Dumnezeu (care putea fi consumată exclusiv de preoţi), ebr. *ʿrūmāh* înseamnă literal „ridicare". Exegeţi mai recenţi consideră că sensul contextual exact este cel de „punere deoparte" (*cf.* Harrison, 1980, p. 83), *cf. prélèvement pour Yahwe* (Bibl. Jer., BA).

7,16 Prin „jertfă spre [a îndeplini o] făgăduinţă sau ca dar de bunăvoie" am redat formula εὐχή, ἢ ἑκούσιον din LXX, care la rândul ei transpune literal sintagma *nedher 'o n^{e}dhābhāh* din TM. Cei doi termeni desemnează două tipuri distincte de jertfe, şi anume ofranda adusă pentru îndeplinirea unui vot/jurământ sau unei promisiuni explicite către Domnul (ca în Jd. 11,30-39 sau 2Rg. 15,7-8) şi, respectiv, ofranda spontană prezentată Domnului în semn de supunere şi omagiu (ca în 1Ezr. 3,5). ♦ Cât priveşte prescripţia de a consuma carnea rezultată din sacrificiu doar în primele două zile, Philon, *Spec.* I, 220-223 indică trei motive: mai întâi raţiunile sanitar-igienice, apoi un motiv social (toţi membrii comunităţii trebuie să participe în vreun fel la festin) şi, în al treilea rând, un substrat simbolic (jertfa de mântuire este destinată să evoce mântuirea sufletului în prima zi şi sănătatea corpului uman în a doua zi). Theodoret, *Quaest. in Lev.* 6, explică această prescripţie exclusiv prin grija de a împărţi surplusul de carne la săraci.

7,18 Prin „lucru necurat" am redat gr. μίασμα „necurăţenie (provenită de la un cadavru)", *cf.* şi „pângăriciune" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna), „spurcăciune" (Ms. 4389, Heliade, Radu-Gal.), *souillure* (BA). Ebr. *piggūl* este un *terminus technicus*, desemnând carnea sacrificială neconsumată şi alterată, *cf.* Bibl. Jer.: *la viande avariée*. După Péter-Contesse, 1985, p. 73, accentul nu ar trebui pus pe igiena alimentară, ci pe simbolistica religioasă a cărnii sacrificiale.

7,20 Formula „va fi pierdut din poporul lui", recurentă în VT (LXX: ἀπολεῖται... ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς; TM: *nikhʿrʿtāh... me'ammeyhā*; Vulg.: *peribit de populis suis*; Ostrog: **погꙋбитьсѧ... отъ людии своихъ**), a fost redată literal de vechii interpreţi români prin „va

jertfei de mântuire, care este a Domnului, acela va fi pierdut din poporul lui. [21] Iar cine va atinge vreun lucru necurat, fie vreo necurăţenie omenească, fie un animal necurat sau orice altă spurcăciune necurată, şi va mânca apoi din carnea jertfei de mântuire care este a Domnului, acela va fi pierdut din poporul lui.»"

[22] Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [23] „Vorbeşte fiilor lui Israel şi spune-le: «Să nu mâncaţi nici un fel de grăsime, de bou, de oaie sau de capră! [24] Grăsimea unei vite moarte sau sfâşiate de fiare puteţi s-o folosiţi la orice altceva, dar să n-o mâncaţi. [25] Oricine va mânca din grăsimea vitelor care sunt înfăţişate ca prinos Domnului, acela va fi pierdut din poporul lui. [26] Să nu mâncaţi nici un fel de sânge, oriunde veţi locui, nici de pasăre, nici de vită. [27] Oricine va mânca sânge va fi pierdut din poporul lui.»"

[28] Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [29] „Vorbeşte fiilor lui Israel şi spune-le: «Cine va aduce o jertfă de mântuire Domnului, să înfăţişeze Domnului darul său, luat din jertfa de mântuire. [30] Cu mâinile

---

pieri (Ms. 2489: „pieri-va")... den nărodul lui" (Ms. 45, Bibl. 1688), *cf.* şi Bibl. Jer.: *sera retranché de sa race*, precum şi Radu-Gal.: „să se stârpească din poporul său". Probleme de interpretare a pus ebr. *'am*, prin care se poate înţelege atât familia foarte apropiată a cuiva, cât şi întregul popor al lui Israel. Cei mai mulţi exegeţi văd aici o condamnare la moarte. Potrivit altei interpretări, ar fi fost vorba doar de o izgonire în deşert a celui care a greşit grav faţă de Dumnezeu sau faţă de comunitate, fapt care, în condiţiile deşertului, echivala totuşi cu o condamnare la moarte. Încă şi mai grave decât cele juridice erau consecinţele de ordin ritualic-religios, căci exilatul era automat privat de efectele promisiunilor pe care Dumnezeu le făcuse neamului lui Avraam.

7,21 Pentru detalii despre „spurcăciune" *cf.* şi *supra*, 5,2. Gr. βδέλυγμα „lucru care inspiră dezgust" (< βδελύσσομαι „a inspira dezgust") din LXX corespunde ebr. *şeqeţ* „lucru dezgustător". Targum-ul şi Peshitta, precum şi unele manuscrise ale textului ebraic, preferă în acest loc lectura *şereţ* „jivină; animal de talie mică" (*cf.* Harrison, 1980, p. 80, Péter-Contesse, 1985, p. 75).

7,24 Pentru cadavrul vitelor vezi *supra*, 5,2. Dacă grăsimea animalului jertfit trebuia arsă în întregime pe altar, cea a unui animal mort accidental putea fi întrebuinţată în scopuri extra-alimentare, cum ar fi întreţinerea uneltelor sau gresarea pieilor. În această prescripţie, care nu a fost menţinută în tradiţia iudaică medievală, unii exegeţi văd o victorie a spiritului practic asupra rigorismului rabinic ulterior.

7,30 „Grăsimea de deasupra pieptului" este semnificaţia exactă a gr. τὸ στέαρ τὸ ἐπὶ τοῦ στηθυνίου, interpretată ca atare de vechii interpreţi români: *seul ce iaste preste pieptu* (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688), *cf.* şi Bibl. Jer.: *la graisse qui adhere à la poitrine*. O altă interpretare după TM este „grăsimea animalului împreună cu pieptul", *cf.* Vulg.: *adipem hostiae et pectusculum*. Pieptul (gr. στηθύνιον, diminutiv de la στῆθος „piept", lat. *pectusculum*, diminutiv de la *pectus* „piept", după ebr. *hāzeh*) era socotit

sale să aducă prinoasele Domnului, şi anume grăsimea de deasupra pieptului şi seul de pe ficat, să le înfăţişeze ca pe un dar înaintea Domnului. [31] Şi preotul să înalţe grăsimea pe altar, iar pieptul să rămână lui Aaron şi fiilor săi. [32] [Din carne] să daţi preotului şi şoldul drept, ca parte pusă deoparte din jertfa voastră de mântuire. [33] Acela dintre fiii lui Aaron care va înfăţişa sângele şi grăsimea jertfei de mântuire să aibă şoldul drept, ca parte a sa. [34] Căci, din carnea jertfelor de mântuire aduse de fiii lui Israel, Eu iau pieptul înfăţişat şi şoldul punerii deoparte şi le dau preotului Aaron şi fiilor săi, ca legiuire veşnică pentru fiii lui Israel.

[35] Iată [partea pentru] ungerea lui Aaron şi [pentru] ungerea fiilor săi din prinoasele [cuvenite] Domnului, din ziua când au fost aduşi să slujească

---

una dintre părţile cele mai delicioase ale unui animal. ♦ În LXX întâlnim expresia ἐπιθεῖναι δόμα ἔναντι κυρίου, calchiată ca atare prin „dare înaintea Domnului" în Ms. 45 şi Bibl. 1688. Prin formula „să le înfăţişeze (pe toate) ca pe un dar înaintea Domnului" am rămas apropiaţi de LXX, cu toate că secvenţa *hănīph t'nūphāh* din TM înseamnă literal „a legăna prin legănare" şi indică un gest ritual precis, interpretat sensibil diferit în timp. Potrivit Talmudului, preotul prelua animalul jertfit din mâinile suplicantului şi îl mişca orizontal, înainte şi înapoi, indicând prin prima mişcare prezentarea jertfei către YHWH, iar prin cea de-a doua mişcare faptul că aceasta revenea înapoi preotului, ca slujitor al divinităţii şi în semn de bunăvoinţă şi acceptare a jertfei de către Dumnezeu. Într-o interpretare rabinică mai recentă, ceremonia rituală ar consta în mişcarea jertfei către cele patru puncte cardinale, precum şi de sus în jos, spre a semnifica faptul că YHWH stăpâneşte vânturile şi că el a creat cerul şi pământul.

7,32 Expresia „şoldul drept", τὸν βραχίονα τὸν δεξιόν (LXX), *cf. armus dexter* (Vulg.), a fost interpretată literal de primii traducători români prin „braţul cel direpţ" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna, Heliade), *cf.* şi „umerile cel direpţ" (Ms. 4389), după Ostrog: **рамо десное** „umărul drept". De fapt, atât gr. ὁ βραχίων, cât şi lat. *armus* desemnează „braţul" sau „umărul" doar cu referire la om. Când sunt întrebuinţate în legătură cu animalele, aceste cuvinte au înţelesul „şold, coapsă", corespunzător sensului ebr. *şōq*, *cf. die rechte Keule* (Luther), *la cuisse droite* (Bibl. Jer.). Pornind de la această dublă întrebuinţare, pentru om şi pentru animale, a gr. βραχίων, Philon, *Spec.* I, 145, vede în şoldul animalului simbolul forţei. Pentru Origen, *Hom. Lev.* V, 12, şoldul simbolizează munca şi efortul. Coapsa dreaptă a animalului (ebr. *şōq hayyāmīn*) era socotită bucata cea mai aleasă. Situată în apropiere de organele de reproducere, deci de izvorul vieţii, această parte nu putea fi consumată de laici, revenind preoţilor; indicaţia expresă către „dreapta" trebuie pusă în legătură cu conotaţia puternic pozitivă atribuită de majoritatea popoarelor antice acestei părţi a corpului omenesc (*cf.* şi Origen, *ibid.*).

7,35 „Ungerea" (în vechile versiuni româneşti „ungerea", după LXX: ἡ χρῖσις, Vulg.: *unctio*, Ostrog: **помазанне**) reprezenta actul simbolic central al consacrării preoţilor, *cf.* şi *supra*, 4, 2. După Péter-Contesse, 1985, p. 79, în TM am avea de a face aici cu o

drept preoţi înaintea Domnului, [36] după cum Domnul a poruncit să li se dea în ziua în care i-a uns pe ei, din partea fiilor lui Israel; şi va fi aceasta legiuire veşnică pentru tot neamul lor.»" [37] Aceasta este legea arderilor de tot, a jertfei [de grâne], a jertfei pentru păcat, a jertfei pentru vină, a jertfei pentru desăvârşire [*i.e.* consacrare] a preotului şi a jertfei de mântuire, [38] aşa cum a rânduit Domnul lui Moise pe Muntele Sinai în ziua când a rânduit fiilor lui Israel să-şi înfăţişeze darurile lor înaintea Domnului, în pustiul Sinai.

8 [1] Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [2] „Ia pe Aaron împreună cu fiii săi, veşmintele lor, untdelemnul ungerii, viţelul [pentru jertfa] pentru păcat, cei doi berbeci şi coşul cu azime [3] şi strânge întreaga adunare la uşa cortului mărturiei." [4] Şi a făcut Moise aşa cum i-a poruncit Domnul, iar adunarea s-a strâns la intrarea cortului mărturiei. [5] Iar Moise a spus către adunare: „Iată ce a poruncit Domnul să se facă." [6] Apoi a adus Moise pe Aaron şi pe fiii săi şi i-a spălat cu apă, [7] a pus tunica [pe Aaron],

---

ambiguitate voită, întrucât tetragrama MŞHH poate fi vocalizată *maşḥāh*, cu sensul „parte, porţiune" (*cf.* KJV: *the portion*, Bibl. Jer.: *la part*, GN: *Anteil*), sau *mişḥāh*, cu sensul „ungere de consacrare, miruire", ca în LXX.

7,36 „Ziua în care i-a uns pe ei" este prima zi a ritualului de consacrare a preoţilor (*cf.* 8,35); intrarea propriu-zisă în atribuţiile funcţiei sacerdotale avea loc după încheierea săptămânii ceremoniale, adică a opta zi. ♦ Acest verset şi următorul conţin formularea succintă, sub formă de concluzii, a prescripţiilor enunţate în cap. 6 şi 7, precum şi, în general, a primei părţi a Leviticului, consacrată reglementărilor sacrificiale. Exegeţii au observat că partea conclusivă a unei secţiuni reprezintă o veritabilă formă literară tipică, pusă în relaţie cu practica scribilor mesopotamieni de a consemna într-un „colofon" de la sfârşitul fiecărei tăbliţe cuneiforme conţinutul rezumativ al întregii tăbliţe, pentru a asigura pe de o parte receptarea rapidă a conţinutului şi, pe de altă parte, pentru a marca relaţia de continuitate cu tăbliţe din aceeaşi serie (*cf.* Harrison, 1980, pp. 84-86).

7,38 În vechile versiuni româneşti (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl 1688, Micu, Filotei, Şaguna) apare sintagma „muntele Sinaiei" (sau *Sinaii*), LXX ἐν τῷ ὄρει Σινᾷ. Muntele Sinai (ebr. *Sīnāy*, gr. Σινά, lat. *Sinai*) este un platou muntos deşertic în Peninsula Arabică.

8,6 Spălarea cu apă este aici nu un simplu act de igienă, ci un gest de abluţiune rituală.

8,7 În absenţa unor reprezentări pictografice vechi şi credibile, reconstituirea formei, culorilor, dimensiunilor şi a destinaţiei precise a pieselor costumului ritual preoţesc este aproape imposibilă, fapt care procură greutăţi traducătorilor. ♦ „Tunica" (în Ms. 45, Ms. 4387, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna, simplu: „haina"), corespunde gr. ὁ χιτών, un împrumut dintr-o limbă semitică. Flavius Iosephus, *AI* III, 153, subliniază această relaţie etimologică refăcând o formă mai apropiată de etimon a cuvântului grecesc: „veşmântul de in noi îl numim χιῆθον". Corespondentul *kuttoneth* din TM desemna un fel de cămaşă purtată direct pe piele, obiect vestimentar fără o semnificaţie liturgică

l-a strâns cu brâul şi l-a îmbrăcat cu mantia, a pus deasupra efodul şi l-a încins cu brâul efodului, pe care l-a legat bine. [8] I-a pus apoi pieptarul, iar

---

specială, *cf.* Luther: *die Gewand*, KJV: *the coat*, Bibl. Jer. şi BA: *la tunique*. ♦ „Brâul", opţiune tradiţională românească, în LXX: ἡ ζώνη „centură" (preluat ca atare de Heliade: *zona*), în Vulg.: *balteus* „idem", corespunde ebr. *'abh^{e}nēṯ*, care desemna un fel de centură purtată de preoţi pe sub veşmintele exterioare, având, se pare, semnificaţia simbolică de însemn al funcţiei sacerdotale. ♦ „Mantia" (în Ms. 45, Ms. 4389 şi Bibl 1688: „haina cea până jos", la Micu, Filotei, Şaguna: „vesmântul cel lung") corespunde LXX: ὁ ὑποδύτης „veşmânt lung purtat pe sub hainele exterioare" şi Vulg.: *tunica hyacinthina*, cu referire probabilă la culoarea acestei piese. În TM, subst. *m^{e}'īl* se referă la o piesă vestimentară care consta dintr-o bucată mare de pânză, cu o deschizătură la mijloc pentru a lăsa să intre capul şi care cobora în falduri până la călcâie. ♦ Am preferat, după interpreţi români mai recenţi, să transpunem în româneşte ebr. *'ēphodh*, care desemnează în TM un fel de bluză sacerdotală confecţionată dintr-un material scump şi prinsă de umeri cu o agrafă. Opţiunile mai vechi, „cea preste umăr" (Ms. 45, Bibl. 1688), „cea de preste umere" (Ms. 4389) reprezintă transpuneri literale a membrilor compusului grecesc ἐπωμίς (ἐπί „deasupra, peste", ὦμος „umăr"), termen specializat în LXX pentru desemnarea acestei piese a costumului preoţesc. O formă precum „umărariul" de la Micu, Filotei şi Şaguna pare să fie o creaţie contextuală, sugerată de Vulg. *humerale*. La Heliade întâlnim o soluţie excentrică, o creaţie proprie inspirată de corespondentul latin, dar după modelul grecesc, glosată în paranteză de termenul ebraic originar: „superumeralul" („ephodul"). ♦ „Brâul efodului" pare să fi desemnat o bandă confecţionată din acelaşi material ca şi efodul, servind la fixarea acestuia de corp. Sintagma greoaie „facerea ceii preste umăr" (Ms. 45, Ms. 4389) rezultă din transpunerea literală a gr ἡ ποίησις τῆς ἐπωμίδος (LXX), procedeu practicat mai târziu şi de Heliade: „făptura superumeralului". Echivalarea corectă formulată în Ms. 4389 („brâul efudului") se datorează analizei corecte a izvodului slavon: **поаса ефѹдьнѣ** (Ostrog).

8,8 „Pieptarul" (ebr. *ḥoşen*), piesă esenţială a costumului sacerdotal, consta dintr-o bucată de ţesătură de in bogat decorată, de formă dreptunghiulară sau pătrată, în care erau încastrate douăsprezece pietre preţioase simbolizând cele douăsprezece triburi ale lui Israel; se fixa solid deasupra efodului şi era destinat să adăpostească *'Urīm* şi *Tummīm*, Dezvăluirea şi Adevărul (vezi imaginea reconstruită a acestui obiect ritual la Harrison, 1980, p. 91). Sensul ebr. *ḥoşen* este nesigur, de aici diferenţe între opţiunile traducătorilor. Gesenius, *s.v.*, apropie acest cuvânt de un radical arab care înseamnă „frumos" şi îi atribuie valoarea designativă „ornament". În alt loc, Ex. 28,4, acest termen ebraic a fost echivalat în LXX prin gr. περιστήθιον „pieptar", ceea ce a inspirat pe unii interpreţi (pe care i-am urmat şi noi): KJV: *the breastplate*, Luther şi GN: *die Brusttasche* „săculeţul de la piept", Bibl. Jer: *le pectoral*. În Ex. 28,15, gr. λογεῖον τῶν κρίσεων, literal: „locul [unde se fac auzite] judecăţile", traduce termenul exact din TM: *ḥoşen miş^{e}phāṭ*. Soluţia lexicală din LXX: τὸ λογεῖον, calchiată în Vulg.: *rationale* (*cf.* Heliade: „raţionalul"), pare să semnifice, în intenţia interpreţilor, raţiunea sau cuvântul divin, care luminează spiritul marelui preot, făcându-l să cunoască viitorul şi să

pronunțe previziuni (un alt sens al gr. τὸ λογεῖον este în VT și acela de „propovăduire divină", apropiat de λόγιον, „oracol", *cf.* Ps. 10,7, Fapte 7,38). Philon, *Spec.* I, 88, afirmă că τὸ λογεῖον trebuie înțeles ca „un loc al rațiunii". În limba greacă comună, subst. τὸ λογεῖον avea două sensuri principale: 1. „parte a scenei pe care urcau actorii pentru a vorbi" și 2. „tribunal" (*cf.* Bailly, *s.v.*), sensuri care se pare că au sugerat interpreților alexandrini legitimitatea denumirii cu acest cuvânt a respectivei piese a veșmântului preoțesc. Unele manuscrise ale Septuagintei, reflectate în Frankf., prezintă în acest loc lecțiunea λόγιον (diminutiv de la λόγος „cuvânt"), preluată și în Ostrog: **слово** (după care și Ms. 45 și Ms. 4389: „cuvântul"). Revizorii textului biblic tipărit în 1688 la București au găsit o rezolvare inspirată, prin care se asigură desemnarea clară a obiectului respectiv, căci în Bibl. 1688 apare aici, cuvântul „engolpiu". Cu forma mai apropiată de etimonul grecesc ἐγγόλπιον, termenul mai apare o dată în Bibl. 1688 la Ex. 28,5), în ambele locuri având caracterul unui împrumut tehnic, frecvent întrebuințat în epocă (dicționarele ne oferă atestări ale cuvântului la Dosoftei și în *Îndreptarea legii*, Târgoviște, 1652). Soluția din Bibl. 1688 a fost preluată de Micu și Filotei (ambii interpreți indicând într-o notă de subsol gr. λογεῖον), ca și de Șaguna. Mai recent, se preferă transpunerea directă a corespondentului ebraic: „hoșenul" (Radu-Gal., Bibl. 1968). ♦ „Dezvăluirea și Adevărul" reprezintă înțelesurile propriu-zise ale cuvintelor grecești δήλωσις și ἀλήθεια, interpretate ca atare de primii traducători români: „arătarea și adevărul" (Ms. 45., Bibl 1688, Micu, Filotei, Șaguna). Rom. „arătare" redă aici sensul primar al gr. δήλωσις (< vb. δηλόω „a face vizibil, a arăta"), pe când în Dan. 2,27, unde are sensul de „faptul de a lămuri ceva; interpretare", gr. δήλωσις este echivalat defectuos în Bibl. 1688 prin rom. „asemănare". În Ms. 4389 cele două noțiuni sunt combinate în cadrul sintagmei genitivale „mărturisirea adeverinței", care se explică prin Ostrog: **проповѣданиѥ истинны**. *Cf.* și Heliade: *Manifestația și Adevărul*. În TM apar ebr. *'ūrīm* „lumini" și *tummīm* „perfecțiuni". Caracterul, forma și destinația misterioaselor obiecte rămân incerte. Interpreții mai vechi văd aici un nume colectiv pentru cele douăsprezece pietre prețioase rituale montate pe pieptarul preoțesc, un fel de denominație metonimică a luminii și a perfecțiunii lui Dumnezeu. După Philon, *Spec.* I, 88, cuvintele δήλωσις și ἀλήθεια denumesc două bucăți de țesătură fixate pe pieptarul preoțesc. Speculând înrudirea semantică între λογεῖον și λόγιον (vezi mai sus), Philon arată în altă parte (*Leg.* III, 118) că preotul poartă asupra lui puterea Logosului, ale cărui virtuți principale sunt „claritatea" și „adevărul". Flavius Iosephus, *AI* III, 215-218, afirmă că din pietrele fixate pe pieptarul preoțesc izvora o lumină anunțând victoria celor care porneau la bătălie. Motivul luminii e evocat și de Aquila, care echivalează termenii ebraici prin gr. φωτισμοὺς σὺν τὰς τελειώσεις „luminile împreună cu perfecțiunile". Modernii tind să acrediteze ideea că avem de-a face de fapt cu niște obiecte ritualice diferite de cele douăsprezece pietre prețioase despre care vorbește tradiția: cu forma lor de zaruri sau de bastonașe, acestea vor fi fost un fel de instrumente magice utilizate în consultarea voinței divine, ca în Num. 27,21 sau Deut. 33,8; *cf.* Luther: *die Lose „Licht und Recht"* (= „zarurile «Lumina» și «Dreptatea»"), GN: *die heilige Lose* „sfintele zaruri". Se presupune că întregul ansamblu nu a mai fost întrebuințat în ritualuri cu caracter oracular după întoarcerea

peste pieptar i-a pus Dezvăluirea şi Adevărul. [9] I-a aşezat mitra pe cap, iar pe mitră, în partea din faţă, i-a prins tăbliţa de aur, [lucrul] sfânt sfinţit, după cum poruncise Domnul lui Moise. [10] Şi a luat Moise din untdelemnul ungerii, [11] şi a stropit cu el altarul de şapte ori, şi l-a uns, şi l-a sfinţit împreună cu toate uneltele care se găseau acolo, ligheanul pentru spălat împreună cu piedestalul lui, şi le-a sfinţit; a mai uns cu untdelemn cortul împreună cu tot ce se găsea în el şi l-a sfinţit. [12] Şi a turnat Moise din

---

evreilor din exilul babilonic (538 î.Hr.), dar a fost conservat în continuare ca piesă simbolică a costumului preoţesc.

8,9 Opţiunea tuturor traducătorilor români (cu excepţia Bibl. 1968: „chidar", probabil după Vulg. *cidaris* sau prin analogie cu piesa menţionată mai jos, în v. 13) pentru „mitră" reflectă gr. μίτρα din LXX şi corespunde ebr. *mif'nepheth*, care desemnează un acoperământ pentru cap, o fâşie de material textil care se înfăşura în jurul capului, purtată de regi sau de preoţi ca însemn al funcţiei lor şi ca suport al unei diademe (*cf.* Luther: *Kopfbund* „legătură pentru cap", Bibl. Jer.: *le turban*). ♦ „Tăbliţa de aur", după LXX τὸ πέταλον τὸ χρυσοῦν, *cf.* Vulg.: *lamina aurea*, era o plăcuţă de aur (după unele interpretări inscripţionată), care se fixa de mitră. Ebr. *ţîţ* (< vb. *ţûţ* „a străluci") are deopotrivă sensurile de „lamă, plăcuţă" (*cf.* Luther: *das goldene Stirnblatt* „plăcuţa de aur pentru frunte"), dar şi de „floare" (*cf.* Bibl. Jer.: *la fleur d'or).* Traducătorii alexandrini au încercat să redea cumva sintetic ambele sensuri, căci gr. τὸ πέταλον semnifică „petala unei flori" şi, prin analogie, „lamă sau placă de metal" (*cf.* Bailly, *s.v.*). Alte opţiuni de traducere: „potcoava de aur" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, probabil o inovaţie a traducătorilor români), „tabla de aur" (Micu, Filotei, Şaguna), *lamina auree* (Heliade, după Vulg.). ♦ „[lucrul] sfânt sfinţit", apoziţie la „tăbliţa de aur", este desemnată în TM prin ebr. *qodheş*, cu sensul literal „sfinţenie", interpretat ca „simbol al consacrării; diademă", *cf.* Bibl. Jer.: *le signe de sainte consécration.* Formularea neobişnuită „cea sfinţită sfântă" din Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna reprezintă un calc după LXX: τὸ καθηγιασμένον ἅγιον, *cf.* şi Vulg.: *consecratam in consecratione*. După mărturia lui Philon, *Mos.* II, 114, plăcuţa de aur de pe fruntea preotului avea forma unei coroane (στέφανος). Flavius Iosephus, *Bell. Iud.*, V, 253, vorbeşte şi el despre o „tiară", în jurul căreia se afla „o altă coroană", purtând o inscripţie sacră. Cât priveşte conţinutul acestei inscripţii, vechii comentatori au menţionat o tetragramă (probabil YHWH) al cărei conţinut era „sfinţenia Domnului" (Philon, *Mos.* II, 114), sau „numele propriu al Domnului" (Flavius Iosephus, *AI* III, 178). După Origen, *Hom. Lev.* VI, 5, diadema inscripţionată ar simboliza ştiinţa lui Dumnezeu, care „încoronează" pe cel care a primit botezul, chemându-l să-şi exercite sacerdoţiul în interiorul sufletului său.

8,11 „Uneltele" sunt desemnate în LXX prin termenul generic τὰ σκεύη „accesorii, unelte". În cele mai vechi versiuni româneşti (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688), apare în mod consecvent subst. *vase*.

untdelemnul ungerii pe capul lui Aaron şi l-a uns şi l-a sfinţit. [13] Apoi i-a adus Moise pe fiii lui Aaron şi i-a îmbrăcat cu tunicile, i-a încins cu brâiele şi le-a aşezat bonetele pe cap, după cum poruncise Domnul lui Moise. [14] A apropiat apoi Moise viţelul [înfăţişat ca jertfă] pentru păcat, iar Aaron şi fiii lui şi-au pus mâinile pe capul viţelului adus ca jertfă pentru păcat. [15] Şi l-a înjunghiat Moise, a luat din sângele lui şi a uns cu degetul coarnele altarului, de jur împrejur, pentru a-l curăţi; sângele rămas l-a turnat la temelia altarului şi l-a sfinţit, făcând astfel împăcare asupra lui. [16] După aceea, Moise a luat toată grăsimea care acoperă măruntaiele, seul care învăluie ficatul, cei doi rinichi împreună cu grăsimea de pe ei şi a înălţat totul pe altar. [17] Iar ceea ce a rămas din viţel, pielea, carnea şi balega, le-a ars în foc în întregime în afara taberei, după cum poruncise Domnul lui Moise. [18] A înfăţişat apoi Moise berbecul pentru arderea de tot, iar Aaron şi fiii săi şi-au pus mâinile pe capul berbecului. [19] Şi Moise a înjunghiat berbecul şi a stropit cu sânge altarul de jur împrejur. [20] A tăiat apoi berbecul în bucăţi şi a înălţat Moise capul, bucăţile şi grăsimea, [21] a spălat cu apă măruntaiele şi picioarele şi a înălţat întregul berbec pe altar, ca ardere de tot cu mireasmă plăcută, prinos pentru Domnul, aşa cum rânduise Domnul lui Moise. [22] A adus

---

8,13 Prin „bonete" am tradus gr. κιδάρεις, *cf.* şi Bibl. Jer.: *des calottes*. Este vorba despre un obiect vestimentar diferit de cele menţionate mai sus în v. 9 (costumaţia preoţilor obişnuiţi era în unele privinţe deosebită de cea a marelui preot), căci gr. κίδαρις desemna în perioada clasică turbanul specific regilor asiatici, mai ales celor persani, cuvântul grecesc însuşi fiind un împrumut dintr-o limbă orientală. Demnă de menţionat este opţiunea interpreţilor care au încercat o „naturalizare" a cuvântului în româneşte: „chidare" (Micu, Filotei, Şaguna), „cidare" (Heliade).

8,22 Pentru desemnarea celui de-al doilea berbec adus ca jertfă specială pentru consacrarea sacerdotală, în LXX avem expresia neclară τὸν κριὸν τελειώσεως, calchiată de vechii traducători români: „berbecele de săvârşire" (Ms. 45. Ms. 4389, Bibl. 1688), soluţie menţinută şi de Micu, Filotei şi Şaguna: „berbecele cel de săvârşire". Este vorba de o transpunere strictă după TM: *'ēyl hammillu'īm*, literal „berbecul umplerilor". Rezultă că Moise „umplea" în cadrul ceremoniei de învestitură mâinile preoţilor cu părţile jertfei care trebuiau duse la altar (*cf. infra* v. 27). Numele ceremoniei de învestitură a fost formulat explicit de majoritatea interpreţilor ulteriori: *in consecratione sacerdotum* (Vulg.), *the ram of consecration* (KJV), *Einsetzungsopfer* (Luther), *bélier de sacrifice d'investiture* (Bibl. Jer.). Ceea ce majoritatea traducătorilor au redat printr-o sintagmă sintetică, autorii LXX au încercat să exprime prin gr. τελείωσις „terminare; împlinire" (<vb. τελειόω „a termina, a împlini", dar şi cu sensul de „a perfecţiona", „a desăvârşi"), pe baza notei semantice „a umple", comună cu corespondentul ebraic *millu'īm* (<vb. *mālē'* „a umple"). Slavon. **СЪВЕРШЕНИЕ** din Ostrog reprezintă şi el o copie lexicală după

apoi Moise al doilea berbec, berbecul pentru desăvârşire [*i.e.* consacrarea preotului], iar Aaron şi fiii săi şi-au pus mâinile pe capul berbecului. [23] Moise a înjunghiat berbecul, a luat din sângele lui şi a uns lobul urechii drepte a lui Aaron, vârful mâinii drepte şi vârful piciorului său drept. [24] I-a adus apoi aproape Moise pe fiii lui Aaron şi a uns cu sânge lobul urechii lor drepte, vârful mâinii lor drepte şi vârful piciorului lor drept; sângele rămas l-a turnat Moise pe altar de jur împrejur. [25] [După aceea], a luat grăsimea, şoldul, toată grăsimea care acoperă măruntaiele, seul de pe ficat şi amândoi rinichii împreună cu grăsimea lor, precum şi şoldul drept. [26] A mai luat din coşul desăvârşirii aşezat înaintea Domnului o pâine nedospită, o pâine [frământată] cu untdelemn şi o turtă şi le-a aşezat peste grăsime şi peste şoldul drept. [27] A pus toate acestea în mâinile lui Aaron şi în mâinile fiilor săi, şi le-a înălţat ca punere deoparte înaintea Domnului. [28] Apoi Moise le-a luat din mâinile lor şi le-a înălţat pe altar deasupra arderii de tot [aduse ca jertfă] pentru desăvârşire care este jertfă cu mireasmă plăcută pentru Domnul – este prinos Domnului. [29] Şi a luat Moise pieptul berbecului jertfit pentru desăvârşire şi l-a înfăţişat ca [dar] pus deoparte înaintea Domnului, iar aceasta a fost partea lui Moise, după cum poruncise Domnul lui Moise. [30] A luat apoi Moise din untdelemnul ungerii şi din sângele de pe altar şi a stropit asupra lui Aaron şi a veşmintelor lui şi asupra fiilor lui şi a veşmintelor lor; l-a sfinţit astfel pe Aaron şi veşmintele sale şi, împreună cu

---

gr. τελείωσις. Întrucât primele traduceri româneşti ale Bibliei au ca izvor şi textul slavon, opţiunea pentru „săvârşire" a vechilor interpreţi români poate fi înţeleasă nu doar ca o calchiere a corespondentului grecesc, ci şi ca un împrumut lexical după slavonă. ♦ Versetul acesta a primit din partea lui Philon, *Mos.* II, 149, o interpretare morală, bazată pe un joc de cuvinte: „Cel de-al doilea berbec era oferit pentru perfecţiunea morală a persoanelor consacrate printr-o curăţire sfinţitoare. În consecinţă, Moise l-a numit berbecul desăvârşirii (τελείωσις), deoarece persoanele sfinţite deveneau iniţiate în anumite taine cu ajutorul ceremoniilor de iniţiere (τελετάς), proprii slujitorilor lui Dumnezeu."

8,23 Menţionarea explicită a urechii, a mâinii şi a piciorului semnifică probabil consacrarea în întregime a corpului uman (partea superioară, cea mediană şi cea inferioară): urechile vor fi sfinţite pentru a asculta poruncile divine, mâinile pentru a săvârşi gesturile prescrise, iar picioarele pentru a merge pe căile Domnului.

8,29 După cum se menţionează expres mai sus, la 7,30-37, pieptul animalului jertfit revenea de drept preoţilor. Dar, într-un moment în care preoţii nu existau încă, ritualul descris servind tocmai la consacrarea lui Aaron şi a fiilor lui, pieptul revine, de data aceasta, cu titlu de excepţie, lui Moise care, deşi laic, este cel care, potrivit indicaţiilor Domnului, oficiază pentru prima dată acest ritual.

el, pe fiii săi şi veşmintele lor. [31] Şi a zis Moise lui Aaron şi fiilor săi: „Să fierbeţi carnea în curtea cortului mărturiei, într-un loc sfânt, şi acolo să o mâncaţi, împreună cu pâinile care se află în coşul desăvârşirii, după cum mi s-a poruncit prin cuvintele «Aaron şi fiii săi să o mănânce!». [32] Iar ce rămâne din carne şi din pâini să ardeţi în întregime în foc. [33] Şi să nu ieşiţi nicidecum timp de şapte zile dincolo de uşa cortului mărturiei, până când se vor împlini zilele, zilele desăvârşirii voastre; căci desăvârşirea mâinilor voastre trebuie să se petreacă în şapte zile. [34] Ceea ce El a săvârşit astăzi, Domnul a poruncit să se săvârşească, pentru a se face împăcare pentru voi. [35] Să rămâneţi deci şapte zile la uşa cortului mărturiei, zi şi noapte; să păziţi poruncile Domnului, ca să nu muriţi; căci aşa mi-a poruncit Domnul Dumnezeu." [36] Aaron şi fiii săi au îndeplinit toate cuvintele pe care le-a poruncit Domnul lui Moise.

9 [1] Într-a opta zi, Moise i-a chemat pe Aaron şi pe fiii săi, împreună cu sfatul bătrânilor lui Israel. [2] Şi i-a zis Moise lui Aaron: „Ia pentru tine un viţel din turma de vite [drept jertfă] pentru păcat şi un berbec pentru arderea de tot, amândoi fără cusur, şi înfăţişează-i înaintea Domnului. [3] Şi să vorbeşti

---

8,31 Optând pentru formula pasivă „după cum mi s-a poruncit" (gr. ὃν τρόπον συντέτακταί μοι), în locul celei active din TM: *ka'aşer ţiwēythī* „după cum am poruncit eu", autorii LXX au dorit probabil să evite exprimarea ideii că Moise ar fi cel care ordonă, şi nu Dumnezeu însuşi prin intermediul lui.

8,33 Acesta este singurul loc în care se specifică faptul că ceremonia învestiturii sacerdotale durează şapte zile, timp în care viitorului preot îi era interzis orice contact cu exteriorul.

8,35 Ca să exprime ideea de respectare a poruncilor, în LXX apare o formulare nespecifică limbii greceşti (φυλάξεσθε τὰ φυλάγματα κυρίου), calchiată după ebr. *şāmar miş^emereth*; dintr-o transpunere literală rezultă şi sintagmele româneşti „veţi păzi pazele" (Ms. 45, Bibl. 1688), „veţi păzi cele de păzit" (Micu, Filotei, Şaguna), „veţi custodi custoditele" (Heliade). Exprimarea mai firească „să păziţi porâncile" din Ms. 4389 este inspirată de Ostrog съхранните повѣстїю.

9,1 Sfatul bătrânilor este desemnat în TM simplu prin subst. *z^eqēnīm* „bătrânii", iar în LXX prin gr. γερουσία, cuvânt larg întrebuinţat în Antichitatea greacă pentru a desemna o instituţie politico-religioasă importantă a *polis*-ului elen. Substantivul colectiv „bătrânimea" întrebuinţat în Ms. 45 şi în BB (aici, ca şi în alte părţi, precum Ex. 3,16, Deut. 21,3 etc.) pare o creaţie *ad hoc*, după modelul grecesc (γερουσία < γέρων „bătrân"). Orientându-se probabil după Ostrog: старцы „bătrânii", autorul Ms. 4389 preferă soluţia mai simplă „bătrânii", adoptată şi de Micu, Filotei şi Şaguna, în vreme ce Heliade introduce neologismul „senadrinul".

sfatului bătrânilor lui Israel şi să le spui: «Luaţi din turma de capre un ied [ca jertfă] pentru păcat, un viţel şi un miel de câte un an, toţi fără cusur, pentru jertfă întreagă, [4] apoi un viţel şi un berbec pentru jertfa de mântuire înaintea Domnului; luaţi, de asemenea, [o jertfă] din fruntea făinii frământată cu untdelemn, căci astăzi Domnul vi se va arăta vouă.»" [5] Şi au adus dinaintea cortului mărturiei ceea ce poruncise Moise; întreaga adunare s-a apropiat şi a stat înaintea Domnului. [6] Şi a spus Moise: „Împliniţi cuvântul acesta pe care vi l-a spus Domnul şi vi se va arăta vouă slava Domnului!" [7] [Apoi] Moise i-a zis lui Aaron: „Apropie-te de altar şi adu jertfa ta pentru păcat şi arderea ta de tot şi fă împăcare pentru tine şi pentru casa ta; [apoi] înfăţişează darurile poporului şi fă împăcare pentru ei, după cum i-a poruncit Domnul lui Moise." [8] Aaron s-a apropiat de altar şi a înjunghiat viţelul [adus ca jertfă] pentru păcat. [9] Fiii lui Aaron i-au adus sângele, iar el şi-a muiat degetul în sânge, a uns coarnele altarului şi a turnat sângele rămas la temelia altarului. [10] Apoi a înălţat pe altar grăsimea, rinichii şi seul de pe ficatul jertfei pentru păcat, după cum îi poruncise Domnul lui Moise. [11] Iar carnea şi pielea le-a ars în întregime în foc afară din tabără. [12] [După aceea], a înjunghiat jertfa pentru arderea de tot, fiii lui Aaron i-au adus sângele, iar el l-a turnat pe altar de jur împrejur. [13] I-au adus şi jertfa pentru arderea de tot, tăiată în bucăţi, împreună cu capul, iar el le-a pus pe altar. [14] A spălat măruntaiele şi picioarele cu apă şi le-a aşezat pe altar, deasupra arderii de tot. [15] Au înfăţişat apoi darul poporului. [Aaron] a luat iedul adus pentru păcatul poporului şi l-a înjunghiat la fel ca pe animalul jertfit mai înainte. [16] A adus apoi şi jertfa pentru arderea de tot, înfăptuind ce se cuvenea. [17] A mai adus şi jertfa [de grâne], cu care şi-a umplut mâinile, şi a aşezat-o pe altar, în afară de arderea de tot cea de dimineaţă. [18] A înjunghiat apoi viţelul şi berbecul aduşi ca jertfă de mântuire pentru popor. Fiii lui Aaron i-au adus sângele, iar el l-a turnat pe altar de jur împrejur. [19] I-au mai adus apoi şi grăsimea de la viţel şi de la berbec, şoldul, grăsimea de pe măruntaie, amândoi rinichii împreună cu grăsimea lor, ca şi seul care

---

9,6 Pentru a echivala ebr. *k^ebhōdh YHWH* (care desemnează frecvent în VT norul luminos în care se reflecta maiestatea divină şi prin care YHWH se revela poporului ales), în LXX apare expresia ἡ δόξα κυρίου, *cf.* Vulg.: *gloria Domini* (după care Heliade: „gloria Domnului"). În Ms. 45 şi Bibl. 1688 această importantă sintagmă este echivalată consecvent prin „mărirea Domnului", dar ulterior s-a generalizat formula conţinând un slavonism „slava Domnului" (Ms. 4389, Micu, Filotei, Şaguna).

9,7 Referirea la Moise din finalul versetului pare o interpolare târzie a cuiva care nu a băgat de seamă că cel care vorbeşte este Moise însuşi!

învăluie ficatul. [20] A aşezat părţile grase deasupra piepturilor, apoi au înălţat părţile grase pe altar. [21] Pe urmă Aaron a pus deoparte pieptul şi şoldul drept ca punere deoparte înaintea Domnului, după cum îi poruncise Domnul lui Moise. [22] [După aceea], Aaron şi-a ridicat mâinile asupra poporului şi l-a binecuvântat. Apoi, după ce a săvârşit jertfa pentru păcat, arderile de tot şi jertfele de mântuire, a coborât. [23] Iar Moise şi Aaron au intrat în cortul mărturiei; când au ieşit de acolo au binecuvântat întregul popor şi slava Domnului s-a arătat întregului popor. [24] O flacără a ieşit de la Domnul şi a

---

9,22 În tradiţia ebraică, gestul ridicării mâinilor către altar sau către cer însoţea o invocaţie sau o rugăciune. Termenii înrădăcinaţi în versiunile importante pentru tradiţia românească (gr. εὐλογεῖν, lat. *benedicere*, slavon. БЛАГОСЛОВИТИ) au constituit modele succesive pentru lexicul românesc specific. În cele mai vechi versiuni (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688) apare mai frecvent împrumutul din slavonă „a blagoslovi", întrebuinţat încă de Coresi cu un secol mai devreme. Sporadic, apare însă şi „a binecuvânta", termen forjat cu material morfematic românesc după modelul grecesc (εὐ „bine", λογεῖν „a cuvânta"). Această oscilaţie sinonimică persistă la Micu, pentru ca, începând cu Filotei, Şaguna şi Heliade, balanţa să încline definitiv pentru „a binecuvânta". Astăzi, „a blagoslovi" a supravieţuit doar în vorbirea populară (cu întrebuinţări adesea ironice) şi în mediile monahale.

9,23 Într-unul din manuscrisele Targum-ului amănuntului ciudat că Moise şi Aaron repetă gestul binecuvântării abia efectuat i se dă o explicaţie surprinzătoare: constatând că „slava lui Dumnezeu" nu a venit deasupra jertfelor oferite, Aaron şi Moise intră în cortul mărturiei, se roagă şi ies din nou, reluând binecuvântarea, confirmată de data aceasta prin rezultatul dorit.

9,24 Flacăra care iese „de la Domnul" emană din norul luminos desemnat prin expresia „slava Domnului" (vezi *supra*, v. 6), care reprezintă semnul vizibil al prezenţei lui YHWH. Dacă până acum Moise utilizase pe altar un foc oarecare, de data aceasta YHWH doreşte să arate că El este inspiratorul alegerii făcute de Moise şi că acceptă sacrificiul lui Aaron. Focul sacru rezultat din acestă flacără miraculoasă a fost păstrat nestins, potrivit tradiţiei, până în vremea lui Solomon, când, la inaugurarea marelui templu, YHWH l-a reînnoit printr-un miracol similar. Acest al doilea foc ar fi fost menţinut nestins până la distrugerea templului de către babilonieni, când ar fi fost ascuns într-o peşteră, pentru a fi recuperat la întoarcerea din captivitate. După 2Mac. 2,8 şi urm., YHWH va reaprinde focul sacru pentru a treia oară, dar acesta se va stinge definitiv în timpul persecuţiilor lui Antiochus Epiphanes. După Philon, *Mos.*, II, 158, focul sacru reprezenta esenţa cea mai pură a eterului: „Dumnezeu a îndepărtat de pe altarul său focul întrebuinţat de obicei, deoarece acesta era pângărit, şi în locul lui a făcut să plouă din cer focul ceresc, pentru a deosebi sacrul de profan, omenescul de divin." ♦ Pentru a desemna reacţia poporului în faţa miracolului divin, în TM se întrebuinţează de regulă ebr. *rānan* „a scoate strigăte de bucurie", verb care, ca termen liturgic, exprima emoţia mistică. De regulă, acest verb este transpus în LXX prin εὐφραίνω „a se bucura", tradus

mistuit ce era pe altar: arderile de tot şi grăsimile. Întregul popor a văzut aceasta şi s-a umplut de uimire şi au căzut cu faţa la pământ.

10 [1] Iar cei doi fii ai lui Aaron, Nadab şi Abiud, şi-au luat fiecare cădelniţa, au pus într-însa foc şi au aşezat deasupra tămâie, aducând astfel foc străin înaintea Domnului, ceea ce Domnul nu le poruncise. [2] Atunci a ieşit o văpaie de foc de la Domnul şi i-a mistuit, şi ei au murit înaintea Domnului. [3] Iar Moise i-a spus lui Aaron: „Aceasta a vrut să spună Domnul când a zis: «Mă voi sfinţi întru cei ce se apropie de Mine şi Mă voi proslăvi întru toată adunarea poporului.»" Iar Aaron a amuţit străpuns de durere. [4] Şi Moise i-a chemat pe Misadai şi pe Elisaphan, fiii lui Oziel, unchiul lui Aaron, şi le-a spus: „Apropiaţi-vă şi duceţi-i pe fraţii voştri din faţa celor sfinte, afară din tabără." [5] Aceştia s-au apropiat şi i-au dus, cu tunicile lor,

---

de vechii interpreţi români prin „a se veseli" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688). Aici însă, în LXX s-a întrebuinţat vb. ἐξέστη, înţeles ca „să spământe" (Ms. 45, Bibl. 1688), „se înfricosară" (Ms. 4389), „s-au spăimântat" (Micu, Filotei, Şaguna). Philon, *Her.* 249-251 menţionează patru tipuri de extaz: demenţa, rătăcirea, somnul şi inspiraţia. Acest loc din Levitic este citat pentru a exemplifica a doua categorie, despre care se spune: „Extazul de acest fel provoacă într-adevăr mirare şi stupoare."

10,1 Soluţia tradiţională „cădelniţă" (existentă în toate versiunile româneşti, cu două excepţii, Heliade: „incensoriul" şi Radu-Gal.: „căţuie"), împrumut din slavonă, este atestată încă din secolul al XVI-lea. LXX: τὸ πυρεῖον şi Vulg. *thuribulum* echivalează ebr. *maḥ'tāth*, care desemna un obiect liturgic din metal, puţin adânc, prevăzut cu o toartă, care servea la prezentarea tămâiei arzânde. ♦ Prin „foc străin" am tradus, aici ca şi mai jos, 16,1, LXX: πῦρ ἀλλότριον; adj. ἀλλότριον însemna în limba greacă comună „care vine de la altcineva; străin". Ebr. *zārāh* din TM însemna „altul, nepotrivit" şi pare să sublinieze ideea că focul de pe altar nu poate proveni decât de la Dumnezeu însuşi.

10,3 Tăcerea lui Aaron exprimă deopotrivă durere, uimire şi teroare mistică. Prin „a amuţit străpuns de durere" redăm explicit semnificaţia contextuală a gr. κατανύσσεσθαι, care la rândul lui aproximează ebr. *dāmam* „a rămâne uimit, a fi tăcut". Tăcerea lui Aaron este interpretată de Flavius Iosephus, *AI* III, 208, ca o stare de resemnare mută: „Aaron a suportat cu generozitate această nenorocire, pentru că sufletul lui era împietrit."

10,4 Misadai este forma coptă a numelui ebraic „Mīşā'ēl". Corespondentele ebraice ale celor trei nume, Misadai, Elisaphan şi Oziel sunt *mīşā'ēl* „care aparţine lui Dumnezeu", *'el'ṣāphān* „Dumnezeu a protejat" şi *'uzzī'ēl* „puterea mea este Dumnezeu".

10,5 Pentru „tunică", *cf. supra*, 8,7. Atât în TM, cât şi în LXX, referinţa pronumelui posesiv *lor* este ambiguă, nefiind clar dacă este vorba despre tunicile celor morţi sau ale celor care îi transportă. Philon, *Leg.* II, 57, optează pentru a doua soluţie, oferind următoarea explicaţie: „Purtătorii (celor doi morţi) nu i-ar fi luat în tunicile lor dacă nu s-ar fi dezbrăcat mai înainte, rupând astfel legăturile cu pasiunile şi cu nevoile trupului."

afară din tabără, după cum le spusese Moise. [6] Iar Moise le-a spus apoi lui Aaron, lui Eleazar şi lui Ithamar, ceilalţi fii care îi rămăseseră lui Aaron: „Să nu vă descoperiţi capetele şi să nu vă rupeţi veşmintele, ca să nu muriţi, iar mânia [Domnului] să se afle asupra întregii adunări! Fraţii voştri, toată casa lui Israel, pot să plângă mistuirea care i-a mistuit pe fraţii voştri [în focul trimis] de Domnul. [7] Dar voi să nu ieşiţi dincolo de uşa cortului mărturiei, ca să nu muriţi, căci untdelemnul ungerii, care vine de la Domnul, se află asupra voastră." Ei au făcut după cum le-a spus Moise.

[8] Şi Domnul i-a vorbit lui Aaron cu aceste cuvinte: [9] „Să nu beţi vin sau altă băutură ameţitoare, nici tu, nici fiii tăi, atunci când veţi intra în cortul mărturiei sau când vă veţi apropia de altar, ca să nu muriţi (aceasta va fi pentru tot neamul vostru legiuire veşnică), [10] pentru ca să faceţi deosebire între cele sfinte şi cele nesfinte, precum şi între cele necurate şi cele curate; [11] şi să-i învăţi pe fiii lui Israel toate legiuirile pe care le-a dat lor Domnul prin Moise."

[12] Şi Moise le-a spus lui Aaron şi lui Eleazar şi Ithamar, celor doi fii care-i mai rămăseseră lui Aaron: „Luaţi ce rămâne din jertfa [de grâne] din prinoasele Domnului şi mâncaţi-o nedospită, lângă altar; aceasta este un lucru preasfânt. [13] Să o mâncaţi, aşadar, într-un loc sfânt, căci aceasta este legiuită ţie şi legiuită fiilor tăi din prinoasele Domnului; aşa mi-a fost

---

10,6 În LXX, pentru ideea „să nu vă descoperiţi capetele" apare sintagma τὴν κεφαλὴν ὑμῶν οὐκ ἀποκιδαρώσετε, în cadrul căreia vb. ἀποκιδαρόω, un *hapax legomenon* care nu apare decât aici şi mai jos, în 21,10, a fost inventat (pornindu-se de la subst. κίδαρα, *cf.* mai sus 8,13) pentru a reda conţinutul semantic complex al ebr. *pārā'*, „a-şi desface pletele". Potrivit mai multor interpreţi moderni, secvenţa *ro'şēykhem 'al tiph'rā'ū* din TM ar trebui înţeleasă: „să nu vă lăsaţi capul în neorânduială (în semn de doliu)". Orice manifestare a durerii din partea preoţilor aflaţi în exerciţiul funcţiunilor lor ar fi atras mânia divină.

10,8-11 Singurul pasaj în care Domnul i se adresează în mod direct lui Aaron.

10,9 Întrucât „băutura ameţitoare" menţionată aici apare în asociere cu vinul, traducătorii mai vechi au crezut că este vorba despre o băutură puternic alcoolizată: „vinars" (Ms. 45), „rachiu" (Ms. 4389, Bibl. 1688 şi Ms. 45 într-o notă marginală), *cf.* şi KJV: *strong drink*, Luther: *starke Getränke*. În realitate, corespondentul gr. σικερα din LXX (preluat ca atare de Vulg.: *sicera*, Ostrog: сикера, Heliade, Bibl. 1968: „sicheră") reprezintă transcripţia exactă a ebr. *şēkhār*, numele prin care evreii desemnau în mod generic orice băutură obţinută prin fermentaţie, după cum aflăm de la Ieronim, *Epist. ad Nep.*: „Prin cuvântul ebraic „sicera" se denumeşte orice băutură care poate îmbăta, fie aceea care se face din cereale sau din sucul fructelor, fie acea băutură dulce şi barbară obţinută din miere, fie licoarea stoarsă din fructele de curmal."

poruncit. [14] Să mâncați, de asemenea, într-un loc sfânt, tu împreună cu fiii tăi și cu casa ta, pieptul pus deoparte și șoldul punerii deoparte; căci ele vă sunt legiuite, ție și fiilor tăi, ca date vouă din jertfele de mântuire ale fiilor lui Israel. [15] Peste prinoasele din grăsimea jertfelor, ei să aducă șoldul punerii deoparte și pieptul pus deoparte, punere deoparte înaintea Domnului; și aceasta să fie ție și, împreună cu tine, fiilor și fiicelor tale, printr-o legiuire veșnică, după cum a poruncit Domnul lui Moise."

[16] Și când Moise a întrebat de iedul adus ca jertfă pentru păcat, iată că acesta fusese ars. Atunci s-a mâniat Moise pe Eleazar și pe Ithamar, cei doi fii care-i mai rămăseseră lui Aaron, și le-a spus: [17] „De ce n-ați mâncat animalul jertfit pentru păcat într-un loc sfânt? Acesta este un lucru preasfânt, și Domnul vi l-a dat vouă să-l mâncați, ca să ridicați păcatul obștii și să faceți împăcare pentru ei în fața Domnului. [18] Căci sângele jertfei nu a fost adus în sfântul lăcaș; [trebuie] să-l mâncați în fața [Domnului], înăuntru, într-un loc sfânt, după cum mi-a poruncit Domnul." [19] Aaron însă i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: „Iată, ei și-au adus astăzi animalele [pentru jertfa lor] pentru păcat și arderile lor de tot înaintea Domnului, iar mie mi s-au întâmplat aceste lucruri. Dacă astăzi voi mânca din animalul jertfit pentru păcat, oare lucrul va fi plăcut Domnului?" [20] Moise a auzit aceasta și i-a plăcut.

11 [1] Și Domnul a vorbit către Moise și către Aaron cu aceste cuvinte: [2] „Vorbiți fiilor lui Israel și spuneți-le: «Dintre toate animalele care sunt pe pământ, iată pe care le puteți mânca: [3] Orice dobitoc având copita despicată,

---

10,17 Fiii lui Aaron arseseră în întregime carnea animalului sacrificat, încălcând astfel prescripția potrivit căreia o parte din ea trebuia consumată de preoți, în semn de asumare și ispășire a păcatelor poporului.

10,19-20 Explicația lui Aaron (singurul comentariu direct pe care și-l permite în privința cultului supusul frate al lui Moise!), ca și acceptarea ei de către Moise sunt greu de înțeles în context, așa încât unii exegeți socot că acest pasaj este o interpolare mai târzie (*cf.* Bibl. Jer.).

11,3 Termenul „dobitoc" (TM: *bᵉhēmāh*, LXX: κτῆνος, Vulg.: *pecus*) este unanim folosit în versiunile biblice pentru a desemna vitele domestice în opoziție cu animalele sălbatice, cu păsările și cu reptilele. Criteriile principale care definesc puritatea rituală și alimentară a unui animal sunt două: să aibă copita despicată și să fie rumegătoare. Aceste criterii sunt satisfăcute împreună doar de bovine, ovine și caprine, la care se adaugă, între animalele sălbatice cunoscute în vechea Palestină, cerbul, gazela, antilopa, boul sălbatic și capra sălbatică. ♦ Prin formula „copita despicată, despărțită în două unghii" am vrut să redăm cât mai exact secvența διχηλοῦν ὁπλὴν καὶ ὀνυχιστῆρας ὀνυχίζον δύο χηλῶν din LXX, care a pus grele probleme de echivalare înaintașilor

despărţită în două unghii şi care rumegă, dintre dobitoace, îl puteţi mânca; [4] însă dintre acelea care rumegă sau au copita despicată să nu le mâncaţi pe acestea: cămila, deoarece rumegă, dar nu are copita despicată, să fie necurată pentru voi; [5] iepurele, deoarece rumegă, dar nu are unghia despicată, să fie necurat pentru voi. [6] Şafanul, deoarece rumegă, dar nu are unghia despicată, să fie necurat pentru voi. [7] Porcul, deoarece are copita despicată, despărţită în două unghii, dar nu rumegă, să fie necurat pentru

---

noştri, preocupaţi constant de refacerea literală a originalului: „cu unghea îngemănată şi unghind unghi a doao copite" (Ms. 45, Bibl 1688), „cu unghia despicată şi care are despicate unghiile în două copite" (Micu, Filotei, Şaguna). La Heliade exprimarea devine cumva mai limpede: „cu copita despicată având două unghi".

11,4-6 Cuvântul „cămila" (LXX: ὁ κάμηλος, Vulg.: *camelus*), atestat în românește încă la Coresi, îşi are etimonul primar într-o limbă semitică (*cf.* ebr. *gāmāl*). După Gesenius, *s.v.*, cuvântul semitic se regăseşte în egipteană şi sanscrită. Animalul desemnat era, firește, cămila cu o cocoaşă (dromaderul), căci cămila propriu-zisă, cea cu două cocoaşe, era foarte rară în Orientul Apropiat. ♦ Prin „şafan", preluat după ebr. *şāphān* din TM, desemnăm specia *Hyrax syriacus*, un mic pachiderm ierbivor, de talia iepurelui, cu o blană deasă de culoare brună, cu capul rotund şi cu urechile scurte, cu incisivii foarte puternici, care trăieşte în număr destul de mare în zonele aride din Orientul Apropiat şi din nordul Africii. Fiind relativ puţin cunoscut, traducătorii l-au identificat cu dificultate. Compusul gr. χοιρογρύλλιος (χοίρος „porc", γρύλλος „purcel") e cunoscut doar în Levitic. Mulţi interpreţi au preluat pur şi simplu cuvântul grecesc: Vulg.: *choerogryllus*, Ostrog: **хирогрилъ**, după care Ms. 45: „hirogruliun", Micu, Filotei: „hirogrillienul", Şaguna: „hirogryllienul", Heliade: „cherogryllu". Autorul sau revizorul textului din Ms. 45 indică pe margine, ca sinonime explicative, cuvintele „arici" şi „gligan", prima soluţie alternativă fiind preluată în Ms. 4389 şi în Bibl. 1688. Aproximative sunt şi alte opţiuni: KJV: *rock badger* „viezure de stâncă", Luther: *Klippdachs* „viezure agăţător", Bibl. 1968: „iepurele de casă"! Corect însă în Bibl. Jer. şi BA: *daman* „şafan". ♦ Cât priveşte „iepurele" (LXX: ὁ δασύπους, la Heliade, transpus: *dasypodus*), Vulg.: *lepus*, TM: *'ar'nebheth*), acesta poate fi oricare dintre membrii familiei *Leporidae*, din care în Palestina trăiesc câteva specii.

11,7 Prin „porc" (LXX: ὁ ὗς, Vulg.: *sus*, TM: *ḥazīr*) trebuie să înţelegem aici o specie de porc semi-sălbatic (probabil *Sus scrofa*), căci porcul domestic nu era crescut sistematic în nici o parte din Orient din pricina aversiunii pe care o trezea. Repulsia faţă de acest animal, atât de înrădăcinată în memoria popoarelor din Orientul Apropiat (egipteni, evrei, arabi etc.) se explică probabil şi prin faptul că, în Antichitate, porcul era principalul purtător al leprei şi al viermilor intestinali. Pentru Philon, *Spec.* IV, 100-101, carnea de porc trebuie evitată deoarece, prin grăsimea ei, excită simţurile şi provoacă senzaţia de insaţiabilitate. Din *Ep. Barn.*, 10, 3, aflăm că porcul îi simbolizează pe toţi cei care „îl uită pe Dumnezeu când se bucură de plăcerile abundenţei, dar îşi aduc aminte de El când sunt la nevoie".

voi. [8] Să nu mâncaţi din carnea lor şi să nu vă atingeţi de stârvurile lor; acestea să fie necurate pentru voi.

[9] Dintre toate vieţuitoarele din apă, iată pe care le puteţi mânca. Să mâncaţi din toate cele care au aripioare de înotat şi solzi şi trăiesc în ape, fie în mări, fie în râuri. [10] Dar toate acelea care nu au aripioare de înotat şi solzi între vieţuitoarele care mişună în ape, fie în mări, fie în râuri, şi între cele pe care le scot apele [la mal], toate acestea sunt spurcăciune. [11] Ele să fie spurcăciune pentru voi, din carnea lor să nu mâncaţi şi stârvurile lor [să le socotiţi] spurcate. [12] Spurcăciune să fie pentru voi toate vieţuitoarele de apă care nu au nici aripioare de înotat, nici solzi.

[13] Iată, dintre păsări, cele pe care să nu le mâncaţi, să vă îngreţoşaţi de ele, căci sunt socotite spurcăciune: vulturul, gripsorul şi vulturul-de-mare,

---

11,13 Denumirea „vultur" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna), după LXX ὁ ἀετός, Vulg.: *aquila*, corespunde ebr. ***neşer***, prin care în TM se desemnează generic mai multe varietăţi de vultur, dintre care, în Palestina, cel mai des se întâlnesc vulturul auriu (*Aquila chrysaetus*), o pasăre maiestuoasă de aproape trei metri amplitudine, cu penajul roşu auriu pe partea dorsală superioară, şi vulturul imperial (*Aquila imperialis*), cu o talie mai mică decât precedentul, dar cu aripi mai ample; la baza aripilor, pe omoplaţi, exemplarele din această specie au o pată albă. ♦ Forma „gripsorul", care se găseşte şi în Ms. 45, Ms. 4389 şi Bibl. 1688, mai are şi alte variante la alţi traducători (Micu, Filotei, Şaguna: „gripa", Heliade: „grypul", Radu-Gal., Bibl. 1968, Anania: „zgripţorul"), toate derivând din LXX: ὁ γρύψ, Vulg.: *gryps*, cuvânt care, în mitologia greacă, desemna un animal fabulos, cu trup de leu, dar cu aripi şi corp de vultur, asimilat în lucrările moderne de istoria artei cu grifonul (*cf.* Prut, C., Bucureşti, 1972, pp. 33-34; *cf.* şi BA: *le griffon*). Sub forme diferite („gripsor", „zgripţor", „gripţuroi", „zgribţuroi" etc.) denumirea acestui animal himeric se regăseşte în cărţile populare (în special în *Alexandria*), ca şi în unele basme populare româneşti. Pornind de la corespondentul ebr. *peres* din TM, cuvânt al cărui sens literal este cel de „spărgător" (< vb. *părat* „a sparge"), unii exegeţi moderni au încercat să identifice o pasăre răpitoare anume, conturându-se în timp două ipoteze principale: 1. ar putea fi vorba despre specia *ossifragus* sau *ossifraga* („spărgătorul de oase"), cunoscută romanilor şi descrisă de Plinius în *Historia naturalis*, X, 3 şi XXX, 7, *cf.* şi KJV: *the ossifrage*; 2. s-ar face referire la o specie de vultur cu ciocul încovoiat, cu penajul gri-brun, coada albă, capul acoperit cu pene şi o bandă neagră în jurul gâtului; este o pasăre foarte rapace, se hrăneşte mai ales cu peşti şi are o talie foarte mare (1,5 m lungime şi 3 m anvergură a aripilor). Caracteristica sa, un smoc crescut sub ciocul de culoare galbenă, îi explică numele ştiinţific, *Gypaetus barbatus*. ♦ „Vulturul de mare" (ca în Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Radu-Gal., Bibl. 1968), „alietul de mare" (Micu, Filotei, Şaguna), „halietul (vulturul de mare)" (Heliade), reflectă, prin traducere sau împrumut, gr. ὁ ἁλιαίτος (ἅλς „mare", ἀετός „vultur"), *cf.* şi Vulg.: *haliaetus*. Majoritatea interpreţilor consideră însă că ebr. *'āz^{e}niyyāh* (<*'az* „puternic"),

[14] şoimul şi gaia, precum şi cele care-i sunt asemănătoare, [15] corbul împreună cu neamurile sale, [16] struţul, cucuveaua, pescăruşul împreună cu neamurile

---

redat în traduceri ca „vultur de mare", desemnează în TM aceeaşi specie ca şi cea menţionată anterior (*cf.* Harrison, 1980, p. 128).

11,14 Identificarea păsării pe care am numit-o „şoim" (după Radu-Gal. şi Bibl. 1968) este nesigură, *cf.* şi „şorliţa" (Micu, Filotei şi Şaguna, acesta din urmă cu nota de subsol: „şorliţa este un fel de vultur care are capul şi gâtul golaş"), *gypul* (Heliade). Gr. ὁ γύψ (*cf.* şi Vulg.: *milvus* „uliu") corespunde ebr. *dā'āh*, cuvânt care, după Gesenius, *s.v.*, desemna o pasăre răpitoare cu zborul planat şi putându-se menţine aparent nemişcată în zbor. Aceste caracteristici corespund însă speciei *Milvus milvus* (*cf.* Bibl. Jer.: *le milan noir*), din familia falconidelor, un răpitor diurn, de talie relativ mare, cu coada lungă şi înfurcată, numit la noi „gaiţă" sau „şorliţă" (vezi Băcescu, 1960, p. 218). Semidomesticite, unele exemplare din această specie au fost şi la noi întrebuinţate la vânarea altor păsări (potârnichi, prepeliţe, cocori) sau a iepurilor. ♦ Prin „gaie" (după Micu, Filotei, Şaguna, *cf.* şi forma „caie" din Ms. 45, Ms. 4389 şi Bibl. 1688) am echivalat LXX: ὁ ἰκτῖνος „şoim", Vulg.: *vultur*, *cf.* Bibl. Jer.: *milan rouge*. Nesiguranţa în echivalare a traducătorilor se datorează faptului că ebr. *'ayyāh*, echivalat anterior în LXX şi în Vulg. prin „vultur" sau prin „gaie", desemna în mod generic întreaga familie a falconidelor. După Băcescu, 1960, p. 89, rom. „gaie" denumeşte astăzi mai multe varietăţi ale speciei *Milvus milvus*, fiind deci sinonim cu termenul dinaintea sa.

11,15 Prin „corb", în toate versiunile româneşti se echivalează fără echivoc LXX κόραξ şi Vulg. *corvus*. Corbul (*Corvus corvus*) este menţionat aici ca reprezentant generic al unei familii care include cioara, stăncuţa, coţofana etc. Cât priveşte termenul din TM, Gesenius, *s.v.*, remarcă faptul că ebr. *'orēbh* nu se raportează la nici un radical semitic, dar ar putea fi pus în relaţie cu sanscr. *kârawa*, gr. κόραξ, lat. *cornix*, ceea ce ar putea indica un eventual împrumut indoeuropean în semitică. ♦ Toate cele trei păsări menţionate în vv. 14-15 au fost considerate de interpreţi ca simbolizând rapacitatea şi dorinţa de a avea bunul altuia (Philon, *Spec.*, IV, 116, *Ep. Barn.*, 10, 4).

11,16 Potrivit tradiţiei, echivalăm prin *struţ* gr. ἡ στρουθος (LXX) şi lat. *struthio* (Vulg.), termeni care denumesc cunoscuta pasăre a deşertului, desemnată în ebraică prin sintagma *bath hayya'anāh* „fiica strigătului", din cauza ţipetelor sale caracteristice. Interdicţia de a consuma carnea struţului apare surprinzătoare, căci multe alte popoare din zonă, inclusiv arabii, o consumă. ♦ Numele „cucuvea" echivalează gr. ἡ γλαύξ „cucuvea, bufniţă", *cf.* Vulg. *noctua* „idem", KJV: *night hawk* „idem", Bibl. Jer.: *le chat-huant*, BA: *la chouette*. După Gesenius, *s.v.*, corespondentul ebraic *tah̲ămās* nu poate fi definit cu precizie. Termenii întrebuinţaţi de vechii traducători români în acest loc sunt relativ sinonimi, ei desemnând cu aproximaţie răpitori nocturni de talie mică din genurile *Bubo* sau *Strix*. ♦ Prin „pescăruş" am indicat desemnarea exactă a gr. ὁ λάρος, *cf.* Vulg.: *larus*, termeni care corespund ebr. *şāh̲aph*, *cf.* KJV: *sea gull* „pescăruş", Heliade: „larul (pasere de mare)", Bibl. Jer.: *la mouette*, BA: *le goéland*. Opţiunile „batca" (Ms. 45) şi „babiţa" (Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna), ambele denumind „pelicanul", se explică probabil prin confuzie, întrucât atât pescăruşii, cât şi pelicanii,

sale, uliul împreună cu neamurile sale, [17] bufnița, cormoranul și ibisul, [18] porfirionul, pelicanul și lebăda, [19] cucuveaua, bâtlanul, ploierul împreună

---

trăiesc pe malul apelor și se hrănesc cu pește. *Cf.* și Radu-Gal.: „călifar". ♦ „Uliu", denumirea pe care am ales-o (ca și Ms. 4389, Bibl. 1968), alături de „coruiul" (Ms. 45, Bibl. 1688), „coroiul" (Micu, Filotei, Șaguna), „curuiul" (Heliade), „crete" (Radu-Gal.); sunt toate denumiri care corespund speciei *Accipiter gentilis* (*cf.* Băcescu, 1960, pp. 70, 170, 202, 207). Prin această opțiune, am echivalat LXX: ὁ ἱέραξ „uliu", *cf.* și Vulg.: *accipiter* „idem", Luther: *der Sperber* „idem". Ebr. *nēṣ* (< NWṢ „a zbura") sugerează zborul rapid al acestui răpitor. Ca etimologie, rom. „uliu" (atestat în *Pravila de la Govora* din 1642) este un împrumut după magh. *ölü*, ca și „coroi" (<magh. *karoly*).

11,17 Prin „bufniță" echivalăm gr. νυκτικόραξ (νύξ „noapte", κόραξ „corb"), cuvânt calchiat ca atare de vechii interpreți români: „corbul de noapte" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688), „corbul cel de noapte" (Micu, Filotei, Șaguna), *cf.* și Heliade: „nictocoracele". ♦ Pasărea denumită în LXX ἡ καταράκτης (< vb. καταράσσω „a cădea"), iar în Vulg. prin *mergulus* „cufundar" este desemnată în TM prin ebr. *ṣālākh*. După majoritatea interpreților, este vorba despre cormoran (*Phalacrocorax corbo sinensis*), răpitor marin înrudit cu pelicanul, de talie relativ mică, cu penaj brun închis și cu pete albe, a cărui caracteristică o constituie plonjonul vertical asupra prăzii, constituită din pești. ♦ Una dintre puținele păsări identificate fără echivoc, „ibisul" (LXX: ἡ ἶβις, Vulg.: *ibis*) poartă același nume în mai toate limbile europene moderne. Caracterizată printr-un gât foarte lung, terminat printr-un cioc mare și încovoiat, penaj alb imaculat, încadrat la extremitățile aripilor de pene negre, pasărea ibis (*Thresckiornis aethiopica*) își are patria în Delta Nilului. Încadrarea ei între păsările necurate se datorează faptului că era adorată de către egipteni, care vedeau în ibis încarnarea zeului Thot. Echivalentul „stârc" (din Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna) denumește la noi mai ales specia „Egreta alba" (*cf.* Băcescu, 1960, p. 159), iar „cocostârcul", dat ca sinonim într-o notă de Micu și Filotei, este, în co-ocurență cu „barză", numele popular cel mai răspândit al speciei „Ciconia alba" (*cf.* Băcescu, 1960, p. 62). Întemeindu-se pe etimologia corespondentului ebraic, subst. *yan^{e}ṣūph* (vb. *nāṣaph* „a sufla zgomotos"), Gesenius, *s.v.*, este de părere că referentul real în TM ar putea fi aici o specie de bufniță, mai ales că în alt loc, Is. 34,11, cu acest nume este indicată o pasăre locuind printre ruine, ceea ce nu este cazul ibisului.

11,18 Păsările menționate aici după LXX sunt diferite de cele enumerate în TM. În toate vechile traduceri românești apare forma „porfirion", preluată și de noi, după gr. ὁ πορφυρίων, *cf.* Vulg.: *porphirio*, Ostrog.: **порфѵ́рионъ**. Este vorba despre un fel de găinușă de apă, cu ciocul și labele roșii (*Fulica porphyris*), asemănătoare cu lișița de la noi, pasăre cu care, la nevoie, ar putea fi echivalată. După Gesenius, *s.v.*, corespondentul ebraic *rāḫām* (<*rāḫam* „a fi tandru") desemnează în TM o specie de vultur cu talie mică (*Vultur percnopterus*), pe care-l caracterizează o mare afecțiune pentru pui. ♦ „Pelicanul" (în Ms. 4389 și la Șaguna), „pelecan" (Ms. 45, Micu, Filotei, Heliade), sunt traduceri corecte după LXX ὁ πελεκάν. Pelicanul (*Pelecanus onocrotalus*) este o specie abundentă în Delta Dunării. Numele ebraic *qā'āth* derivă de la QW' „a vomita", datorită obiceiului acestei păsări de a-și hrăni puii cu peștele regurgitat din gușă. Surprinzătoare,

cu neamurile lui; pupăza şi liliacul. [20] Toate gângăniile înaripate care umblă pe patru picioare sunt spurcate pentru voi. [21] Totuşi, dintre gângăniile înaripate care umblă pe patru picioare le puteţi mânca pe acelea care au picioarele din spate mai lungi decât cele din faţă, ca să poată sări pe pământ.

---

opţiunea pentru „barză" din Bibl. 1688 se explică probabil prin nevoia de diferenţiere lexicală, căci „pelicanul" fusese denumit mai sus, în v. 16, prin „babiţă". Avem aici cea mai veche atestare scrisă într-un text literar a acestui important ornitonim, care face parte din fondul principal al limbii române. ♦ „Lebăda", un vechi împrumut din slavonă, apare firesc în toate versiunile româneşti de până acum pentru a echivala gr. κύκνος, *cf.* Vulg.: *cycnus*. Ebr. *tin'şemeth* desemnează în TM o pasăre de apă neidentificată, considerată de Gesenius, *s.v.*, aceeaşi cu porfirionul menţionat mai înainte. Lucrurile se complică încă şi mai mult, căci ebr. *tin'şemeth* corespunde mai jos, în v. 30, cu „cameleonul"!

11,19 Cucuveaua (gr. γλαύξ) fusese deja menţionată mai sus, în v. 16, fapt pe care autorii LXX par să îl fi uitat! ♦ Identificarea păsării menţionate în continuare cu specia „bâtlan" (*Ardea cinerea*) este nesigură, pasărea aceasta confundându-se adesea cu cea care urmează; în multe versiuni cele două nume sunt puse în relaţie apoziţională. Totuşi, gr. ὁ ἐρωδιός din LXX desemnează „bâtlanul". Ca şi Vulg.: *herodio*, mulţi traducători români au adoptat pur şi simplu cuvântul grecesc: „erodiul" (Ms. 45, Ms. 4389, Heliade), „erodionul" (Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna). Pornind de la sensul primar al corespondentului ebraic *hasidhāh* „cea milostivă", unii interpreţi cred că în TM se face referire aici de fapt la „barză" (*Ciconia alba*), cunoscută şi ea pentru grija şi afecţiunea faţă de pui; *cf.* Bibl Jer.: *la cigogne*. ♦ Pasărea numită în LXX ὁ χαραδριός (nume transcris ca atare în Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna: „haradrion", Heliade: „haradriul") a fost identificată de specialişti cu specia *Charadrius* (în românește „ploier", *cf.* Băcescu, 1960, p. 135), răpitor de talie mică, foarte vorace, care trăieşte pe marginea apelor. Referinţa corespondentului ebraic *'anāphāh* e greu de circumscris; interpretarea etimologică ebraică tradiţională vede aici o „pasăre supărată", iar în versiunile arabe apare „papagalul" (*cf.* Gesenius, *s.v.*). ♦ Pupăza este numele care apare în toate versiunile româneşti pentru a echivala LXX: ὁ ἔποψ „pupăză", *cf.* Vulg.: *upupa* „idem". ♦ Liliacul, în toate versiunile româneşti (la Heliade alături de grecismul *nicterida*) este echivalarea corectă pentru gr. LXX: ἡ νυκτερίς „liliac", *cf.* Vulg.: *vespertilio* „idem". Liliacul (*Vespertilio murinus*), deşi mamifer, este considerat în mai toate culturile tradiţionale drept o pasăre.

11,20-21 Prin aceste perifraze sunt descrise aici lăcustele, ale căror specii comestibile vor fi detaliate în frazele care urmează. În Orientul Apropiat lăcustele au fost cunoscute ca hrană din vremuri străvechi. Pe un basorelief din epoca lui Assurbanipal (aprox. 669-627 î.Hr.) este înfăţişată o scenă de banchet, în cadrul căreia servitorii aduc oaspeţilor lăcuste. Philon, *Her.* 239-240, vede în lăcuste nişte simboluri ale sufletelor, „care au puterea de a zbura spre înălţimi; ele primesc cerul în locul pământului şi nemurirea în schimbul morţii".

[22] Iată pe care să le mâncați dintre acestea: lăcusta călătoare împreună cu neamurile sale, solanul împreună cu neamurile sale, hagabul împreună cu neamurile sale și ofiomahul împreună cu neamurile sale. [23] Toate gângăniile înaripate care umblă pe patru picioare sunt spurcate pentru voi. [24] Ele vă vor pângări; oricine va atinge stârvul lor va fi necurat până seara. [25] De asemenea, oricine va ridica stârvurile lor să-și spele veșmintele și va fi necurat până seara. [26] Necurate să fie pentru voi toate dobitoacele care au copită, și aceasta este despicată, dar care nu rumegă. Oricine va atinge stârvul lor, necurat va fi până seara. [27] Necurate să fie pentru voi toate [animalele] cu patru picioare și care calcă pe labe. Oricine atinge stârvurile lor, necurat va

---

11,22 Ca și în cazul păsărilor, este de cele mai multe ori dificil de determinat ce se ascunde de fapt în numele de insecte menționate în text. După indicațiile privitoare la forma picioarelor din v. 21, s-a putut deduce că insectele „curate" aparțin în genere genului *Ortoptera*. ♦ În TM, subst. *'ar'beh*, ca nume colectiv, apare de 24 de ori și desemnează, după aprecierile comentatorilor moderni (*cf.* Bibl. Jer.: *les sauterelles migratrices*) lăcustele din specia *Gryllus migratorius*, apreciate ca hrană și astăzi de popoarele din Orientul Apropiat și Africa. În LXX apare gr. ὁ βροῦχος, transliterat ca atare de unii traducători: „bruchus" (Vulg.), „vruhul" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna), „varuhul" (Ms. 4389), „bruchul" (Heliade). ♦ Prin „solan", după ebr. *sol'ām*, am numit o specie de lăcuste foarte vorace, desemnată în LXX prin gr. ὁ ἀττάκης „șopârlă", cuvânt atestat, după Bailly, *s.v.*, doar în acest loc. Mulți interpreți au transliterat cuvântul grecesc: *attacus* (Vulg.), „atachisul" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna), „atichisul" (Ms. 4389), „attacul" (Heliade). ♦ Denumirea *hagab* am preluat-o după TM: *hāghābh*, cuvânt pus în relație de Gesenius, *s.v.*, cu un radical arab cu sensul „a ascunde, a învălui", probabil o evoluție semantică pornind de la faptul că un nor de astfel de insecte acoperea spațiul pe care se așezau. Acesta este termenul întrebuințat în Pentateuh ca să denumească lăcustele mici din deșert, spre a le deosebi de cele mai mari din Țara Făgăduinței (*cf.* Num. 13,33). În LXX apare termenul generic ἡ ἀκρίς „șopârlă", transpus ca atare de majoritatea traducătorilor români prin „șopârlă"; la Heliade, grecismul „acrida". ♦ „Ofiomahul", după LXX: ὁ ὀφιομάχης (compus din ὄφις „șarpe" și μάχομαι „a se lupta"), cuvânt calchiat de primii traducători români: „cela ce se bate cu șerpii" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna) și preluat ca atare de Heliade: „ophiomachul" (*cf.* și Vulg.: „ophiomachus", BA: *l'ophiomaque*) corespunde ebr. *har'gol*, nume al unei lăcuste, derivat de la un radical semitic care în arabă înseamnă „a sări, a galopa", ceea ce sugerează salturile mari ale acestor lăcuste. Pornind de la înțelesul gr. ὀφιομάχης, Philon, *Opif.* 163-164, vede în această insectă un simbol al stăpânirii de sine, al luptei constante împotriva neînfrânării și plăcerilor.

11,27 Expresia „care calcă pe labe" definește animalele numite de zoologi „plantigrade" (cum sunt canidele, felinele sau ursidele), în opoziție cu „digitigradele", cum sunt rumegătoarele.

fi până seara. [28] Iar cine va ridica stârvurile lor să-şi spele veşmintele şi necurat va fi până seara. Toate acestea sunt necurate pentru voi.

[29] Dintre micile vietăţi care mişună pe pământ, iată-le pe cele care sunt necurate pentru voi: nevăstuica, şoarecele şi crocodilul de uscat, [30] chiţcanul,

---

11,29-31 Prin „nevăstuică", în mod cvasiunanim traducătorii români echivalează în mod corect LXX: ἡ γαλῆ, *cf.* şi Vulg.: *mustela*, denumiri care trimit toate la *Mustela nivalis*, mic animal carnivor din familia mustelide. Aceasta este interpretarea tradiţională a ebr. *ḥoledh*, prezentă şi în cele mai multe Targum-uri, ca şi în Talmud. O interpretare mai nouă, neînsoţită de explicaţii, găsim în Bibl. 1968: cârtiţa, după Bibl. Jer.: *la taupe*. Conform *Ep. Arist.*, 165-166, nevăstuica este simbolul oamenilor răufăcători şi slobozi la gură, care spun tot ceea ce le trece prin cap. În *Ep. Barn.*, 10,8, se afirmă că prin nevăstuică sunt avute în vedere devierile sexuale. ♦ „Şoarecele", opţiune unanimă în traducerile româneşti, după LXX ὁ μῦς „şoarece", Vulg.: *mus* „idem", reprezintă interpretarea tradiţională în Targum-uri şi în Talmud a ebr. *'akh^{e}bār* ♦ După LXX ὁ κροκόδειλος ὁ χερσαῖος am ales aici echivalarea „crocodilul de uscat", urmându-i pe vechii traducători români (*cf.* şi BA: *le crocodile de terre ferme*). Denumirea *ṭābh* din TM pare să fi denumit cu precădere specia de reptile terestre *Scincus lacerta*, larg răspândită în Orientul Apropiat şi descrisă de Plinius în *Historia naturalis*, XXVIII, 8 cu cuvintele următoare: *scincus, quem quidam terrestrem esse crocodilum dixerunt* („scincus, despre care unii spun că este un crocodil de uscat"). ♦ După tradiţia inaugurată de LXX, următorul animal menţionat ar fi un mamifer, căci interpreţii de la Alexandria optează aici pentru gr. ἡ μυγάλη (un compus din μῦς „şoarece" şi γαλῆ „nevăstuică"), transliterat în Vulg.: *mygale* şi Ostrog: **мигалꙗ**; termenul evoca în greacă specia *Sorex aranaeus* (chiţcanul de pădure), şi a fost corect interpretat de cei mai vechi traducători români: „ghigorţan" (Ms. 45, Ms. 4389), „chiţoranul" (Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna, Heliade). Aceste denumiri se referă cu siguranţă la diversele specii de mamifere insectivore din familia *Sorecidae*, desemnată în mediile populare prin termenul generic „chiţcan" (vezi Mitică Georgescu, *Mamiferele sălbatice din România*, Bucureşti, 1989, p. 23 şi urm.). Opţiunea pentru „arici" de la Radu-Gal. şi din Bibl. 1968 nu se justifică decât cel mult ca o echivalare analogică. În TM, prin ebr. *'anāqāh* (< *'ānaq* „a geme"), se face aici o referire la o reptilă (*Ptyodactylus gecko*), de unde opţiunea de traducere a unor interpreţi pentru *der Gecko* (Luther), *gecko* (Bibl. Jer.). ♦ Cameleonul (LXX: ὁ χαμαιλέων, Vulg.: *chamaeleon*, Ostrog: **хамеаѣонъ**) este echivalarea tradiţională a ebr. *koaḥ*, care vine de la un radical puţin uzitat, cu sensul „a fi puternic". După cum se poate deduce din traducerile arabe, unde apare numele *hardawn*, ar fi vorba aici de un fel de şopârlă de dimensiuni mai mari (*Lacerta stellio*) care trăieşte prin Siria şi Palestina, cătărându-se pe zidurile în ruină. Cameleonul propriu-zis (*Chamaeleo*) se numeşte în ebraică *tin^{e}şemeth*. Formele „hameleon" (Ms. 45, Micu, Filotei, Şaguna, Heliade) şi „hamelion" (Ms. 4389) dovedesc, prin aspectul lor fonetic, împrumutul direct din greacă, pe când forma modernă „cameleon" rezultă dintr-o adaptare după fr. *caméléon*. ♦ Pentru a evita orice incongruenţă, am adoptat pentru

cameleonul, şopârla [*letaah*], şopârla [*homet*] şi cârtiţa. [31] Acestea sunt necurate pentru voi între vietăţile care mişună pe pământ. Oricine se atinge de stârvurile lor necurat va fi până seara. [32] Orice lucru pe care va cădea ceva din stârvurile lor va fi necurat, fie el vas de lemn, veşmânt, de piele sau de sac, fie orice alt lucru care se întrebuinţează la ceva; să fie înmuiat în apă şi va fi necurat până seara, iar după aceea va fi curat. [33] Orice obiect de lut în care a căzut unul din aceste stârvuri, precum şi conţinutul vasului, va fi necurat, iar vasul să fie spart. [34] Orice mâncare deasupra căreia s-ar vărsa apă [din cea folosită pentru curăţirea vaselor] va fi necurată; de asemenea, orice băutură devine în acest chip necurată, oricare ar fi vasul în care se află. [35] Orice lucru pe care va cădea unul din aceste stârvuri va fi necurat; cuptorul şi vatra să fie dărâmate; ele sunt necurate şi să le socotiţi necurate. [36] Totuşi, apa din izvoare, lacuri şi strângeri de apă va rămâne curată, dar cine va atinge stârvurile [din aceste ape] va fi necurat. [37] Dacă va cădea ceva din stârvul lor pe o sămânţă care trebuie semănată, aceasta va rămâne curată. [38] Dacă însă s-a turnat apă peste sămânţă şi va cădea deasupra ei şi ceva din stârvul lor, atunci sămânţa să fie necurată pentru voi.

[39] Dacă moare unul dintre dobitoacele cu care vă hrăniţi, cine se va atinge de stârvul lui va fi necurat până seara. [40] Iar cine va mânca dintr-un asemenea stârv să-şi spele veşmintele şi va fi necurat până seara; iar cine va

---

următoarele două animale numele lor ebraic originar. „Şopârla *letaah*" (după ebr. *l'ṭā'āh*), nume întrebuinţat în tradiţia talmudică, era un termen generic pentru orice fel de şopârle, *cf.* Vulg.: *stellio* „un fel de şopârlă", Bibl. Jer.: *letaah*. ♦ „Şopârla *homet*", după ebr. *ḥomeṭ*, desemnează cel mai probabil o şopârlă de nisip, larg răspândită în deşerturile Orientului Apropiat. ♦ Prin raport cu originalul ebraic, opţiunea „cârtiţă" (*Talpa europea*) din LXX: ὁ ἀσπάλαξ, *cf.* Vulg.: *talpa*, reprezintă o identificare incertă, căci în TM apare aici subst. *tin'şāmeth*, ca şi în versetul anterior, unde a fost interpretat drept „cameleon".

11,32 Pielea animalelor (gr. δέρμα) era larg folosită la evrei, ca la majoritatea popoarelor antice, în cele mai diverse scopuri: îmbrăcăminte, obiecte casnice, corturi etc. ♦ Sacul (gr. σάκκος, lat. *saccus*, ebr. *śāq*) era o ţesătură din lână sau păr de capră, utilizată îndeosebi la confecţionarea hainelor uzuale.

11,35 Pentru „cuptor" *cf. supra*, 2,4. ♦ Prin „vatră" am echivalat LXX: χυτρόποδες „pot de terre; marmite à pieds" (Bailly, *s.v.*), formă de plural transliterată ca atare în Vulg.: *chitropodes*, *cf.* BA: *réchauds*. Ebraicul *kīrayim*, care nu apare în TM decât în acest loc, desemna probabil o instalaţie primitivă din pietre, sub care se aprindea focul pentru fierberea alimentelor. Alte opţiuni de traducere româneşti: „cotloane" (Ms. 45, Ms. 4389), „căminuri" (Bibl. 1688, Micu, Şaguna), „vatra de fiert" (Radu-Gal.).

ridica stârvurile lor să-şi spele veşmintele, să se îmbăieze şi necurat va fi până seara.

41 Orice târâtoare care mişună pe pământ este spurcată pentru voi; să n-o mâncaţi. 42 Dintre toate cele care se târăsc pe pântece să nu mâncaţi; nici dintre cele care merg pe patru [labe], sau dintre târâtoarele cu multe picioare să nu mâncaţi nicidecum, căci sunt spurcate pentru voi. 43 Să nu vă spurcaţi sufletele cu aceste vietăţi târâtoare, să nu vă întinaţi cu ele şi să nu vă pângăriţi prin ele, 44 căci Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru! Sfinţiţi-vă şi veţi fi sfinţi, căci sfânt sunt Eu, Domnul Dumnezeul vostru! Să nu vă pângăriţi sufletele prin oricare dintre aceste vietăţi care mişună pe pământ, 45 căci Eu sunt Domnul, Care v-am ridicat din ţara Egiptului, ca să vă fiu Dumnezeu. Să fiţi sfinţi, fiindcă Eu, Domnul, sunt sfânt.»"

46 Aceasta este legea privitoare la dobitoace, la păsări, la toate vietăţile care se mişcă în apă şi la vietăţile care se târăsc pe pământ, 47 ca să faceţi deosebire între lucrurile necurate şi lucrurile curate, între vieţuitoarele care se pot mânca şi vieţuitoarele care nu se pot mânca.

12 1 Şi Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: 2 „Vorbeşte fiilor lui Israel şi spune-le: «Dacă o femeie va rămâne însărcinată şi va naşte un

---

11,42 Pentru Philon, *Spec.* IV 113, făpturile care se târăsc pe burtă îi reprezintă pe oamenii subjugaţi pântecului, robi ai patimilor trupeşti. În altă parte, *Migr.* 69, ideea este astfel nuanţată: „Fie că au mai multe picioare, fie că sunt fără picioare, aceste reptile sunt declarate necurate; tot aşa şi sufletul, fie că nu are nici un Dumnezeu, fie că are prea mulţi, aceste două aspecte îl exclud din sfera lucrurilor sfinte."

11,44 Acest verset, împreună cu cel care urmează, conţine temeiul istoric şi teologic al cerinţei de a se menţine pur. Toate prescripţiile sunt motivate de necesitatea pentru poporul ales de a-l imita pe YHWH, care este sfânt.

11,47 Prin *vieţuitoare* am tradus gr. ζωογονούντες (derivat nominal de la vb. ζωογονέω „a produce fiinţe vii", dar şi „a face să trăiască", *cf.* Bailly, *s.v.*), care, cel mai adesea, corespunde ebr. *ḥāyāh*, verb polisemantic în TM, ale cărui sensuri primare sunt „a fi, a exista" şi „a deveni" (*cf.* Gesenius, *s.v.*).

12,2 Pasivul σπερματισθῇ, literal: „va fi însămânţată", corespunde ebr. *tazria'* „a fi primit sămânţă", noţiune rar folosită în Biblie, cu referire la oameni (*cf.* Num. 5,28). ♦ Referirea la sângele menstrual se face în majoritatea limbilor vechi prin eufemisme. În TM se folosesc în alternanţă două astfel de expresii eufemistice: *niddāh* „lucru bun de aruncat; impuritate" şi *dawāh* „slăbiciune", „indispoziţie". Lui *niddāh* îi corespunde cel mai adesea în LXX gr. ἄφεδρος, literal: „care se aşază deoparte", cuvânt inexistent în greaca clasică, forjat probabil după modelul gr. ἔφεδρος „care se aşază deasupra" sau gr. πάρεδρος „care se aşază alături", toate trei adjective care determină numele

fiu, va fi necurată timp de şapte zile; va fi necurată ca în vremea sorocului ei lunar. [3] În ziua a opta, băiatul să fie tăiat împrejur, [4] iar femeia va rămâne treizeci şi trei de zile necurată din pricina sângelui ei; să nu atingă nici un lucru sfânt şi să nu meargă la sfântul lăcaş până nu se vor împlini zilele curăţirii ei. [5] Dacă va naşte o fiică, va fi necurată timp de paisprezece zile ca la vremea sorocului ei lunar, şi să rămână şaizeci şi şase de zile necurată din pricina sângelui ei. [6] Iar când se vor împlini zilele curăţirii ei, fie pentru un fiu, fie pentru o fiică, femeia să aducă preotului, la uşa cortului mărturiei, un miel de un an fără cusur pentru ardere de tot şi un pui de porumbel sau o turturea [ca jertfă] pentru păcat. [7] Preotul să le înfăţişeze înaintea Domnului şi să facă împăcare pentru ea; şi o va curăţi de izvorul [scurgerii] sângelui ei. Aceasta este legea pentru femeia care naşte un băiat sau o fată. [8] Dacă nu-i va fi la îndemână să aducă un miel, atunci să înfăţişeze două turturele sau doi pui de porumbel, unul pentru arderea de tot, şi altul [ca jertfă] pentru păcat. Preotul să facă împăcare pentru ea şi va fi curăţită.»"

---

subînţeles κάθαρσις „purificare". În alte locuri (mai jos, 15, 24 şi 20, 21) traducătorii alexandrini au preferat să echivaleze ebr. *niddāh* mai direct, prin ἀκαθαρσία „necurăţenie" sau (ca în 18,19), prin χωρισμός „separare". Celălalt termen ebraic, *dawāh*, când apare singur, ca în 20,18, este tradus prin gr. ἀποκαθημένη „aşezată la o parte". De cele mai multe ori, transpunerea acestor eufemisme a dat rezultate, formulării κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἀφέδρου αὐτῆς din LXX corespunzându-i transpuneri literale precum: „după dzilele usăbirei necurăţeniei ei" (Ms. 45), „după zilele osebirii necurăţiii ei" (Bibl. 1688); ultima formulare este menţinută de Micu, Filotei şi Şaguna, care înlocuiesc însă eufemismul „necurăţie" prin termenul mai transparent „cruntare", cu sensul de „sângerare". La Heliade, mai simplu: „separaţiune".

12,3 Operaţia circumciziei este desemnată în LXX mai detaliat (literal: „să taie împrejur carnea prepuţului lui" – περιτεμεῖ τὴν σάρκα ἀκροβυστίας αὐτοῦ). Noţiunea „prepuţ" (ebr. *ʿārʿlāh*), a fost redată cu greu în culturi care nu cunoşteau circumcizia. De aceea, sintagma ἡ σάρξ τῆς ἀκροβυστίας a fost transpusă literal prin formule eufemistice greu inteligibile astăzi, precum „trupul acoperământului" (Ms. 45) sau „trupul acoperământului marginii lui" (Bibl. 1688). Aceeaşi exprimare eufemistică la Micu, Filotei, Şaguna („marginea trupului"), pe când Heliade preferă şi de data aceasta împrumutul direct: „carnea acrobystiei". Stabilirea zilei a opta după naştere ca moment ideal al circumciziei pare să aibă justificări medical-fiziologice precise: în această zi nivelul de concentraţie al protrombinei şi al vitaminei K – substanţele care reglează coagularea şi cicatrizarea – se stabilizează la 100%, asigurând o hemoragie redusă şi o cicatrizare rapidă (*cf.* Harrison, 1980, p. 134).

12,4 Prin „curăţire", aici, ca şi mai departe, am tradus LXX: κάθαρσις, cuvânt întrebuinţat ca *terminus technicus* în tradiţia hipocratică pentru desemnarea menstruaţiei.

13 [1] Domnul le-a vorbit lui Moise şi lui Aaron cu aceste cuvinte:
[2] „Dacă unui om îi va apărea pe piele o umflătură ca un semn lucios şi dacă îi va apărea pe pielea trupului o rană de lepră, acel om să fie adus la preotul Aaron sau la unul dintre preoţi, fiii lui. [3] Preotul să cerceteze rana de pe pielea [corpului]; dacă părul de pe rană s-a albit şi dacă plaga pare mai adâncă decât pielea corpului, atunci este rană de lepră. Preotul să-l cerceteze şi să-l declare necurat pe acel om. [4] Dacă însă pe pielea corpului se va afla o pată albă care nu pare mai adâncă decât pielea şi dacă părul nu se albeşte, ci rămâne negru, atunci preotul să-l separe pe bolnav timp de şapte zile. [5] În a şaptea zi să cerceteze preotul din nou rana şi, dacă aceasta a rămas, dar nu a înaintat şi nu s-a întins pe piele, preotul să-l separe a doua oară pe bolnav, alte şapte zile. [6] Preotul să-l cerceteze din nou a şaptea zi. Dacă rana a pălit

---

13,2 Prin „o umflătură ca un semn lucios", după gr. οὐλὴ σημασίας τηλαυγής (literal: „cicatrice strălucitoare a unui semn"), am denumit afecţiunea care în TM e definită prin trei simptome: *śᵉ'ēth*, literal „ridicătură", fig. „tumefiere", *sappaḥath* „erupţie" şi *bahereth*, „pată lucioasă". ♦ S-a discutat mult despre semnificaţia reală a bolii numită în tradiţia veterotestamentară „lepră" (pentru stadiul mai recent al problemei vezi Cohrane, 1961 şi Browne, 1970). Ebraicul *ṭārā'ath*, numele generic al „leprei" în TM, un termen derivat de la radicalul *ṭāra'* „a biciui", desemnează deopotrivă afecţiuni dermatologice mai uşoare sau mai grave, ca şi degradări organice sau minerale ale hainelor sau zidurilor clădirilor. În tratatele medicale greceşti, subst. λέπρα era întrebuinţat pentru a descrie o boală caracterizată prin aspectul tumefiat sau solzos al pielii. Herodot apropie termenul λέπρα de afecţiunea numită ἐλεφαντιάσις, ale cărei manifestări clinice corespund conceptului medical modern al bolii (sindromul lui Hansen). Cuvântul „lepra" a pătruns şi în limba latină (unde pare să fi desemnat aceeaşi boală care mai era denumită şi *elephantiasis Graecorum*) şi s-a răspândit în comunităţile creştine pentru a desemna conceptul biblic cunoscut. Simptomele tipice ale acestei boli cumplite au fost înregistrate de timpuriu, cu aprox. 4000 de ani î.Hr., în India şi China. Lepra era în mod cert cunoscută în Mesopotamia în mileniul al III-lea î.Hr. şi a fost identificată de asemenea pe o mumie egipteană. Provocată de bacilul *Mycobacterium leprae*, descoperit de Hansen în anul 1871, lepra a fost unul dintre cele mai mari flageluri din istoria umană, până aproape de epoca modernă. Descoperirea antibioticelor a redus ravagiile leprei la proporţii neglijabile.

13,3 Preoţii nu îndeplineau funcţia unor vraci, ci aveau doar obligaţia de a decide existenţa sau non-existenţa bolii. ♦ Prin expresia „să-l declare necurat", aici ca şi mai jos, am redat semnificaţia exactă a ebr. *ṭimē'*, *cf.* Bibl. Jer.: *le déclarera impur*. În LXX formularea este defectuoasă: μιανεῖ αὐτόν, în reproducere literală: „va pângări pre el" (Ms. 45, Bibl. 1688), BA; *il le souillera*.

13,6 Prin „bubă oarecare", în LXX: σημασία, după care „semn" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688), se înţelege o afecţiune benignă a pielii (ebr.: *misᵉpaḥath*), *cf.* Vulg.: *scabies*.

şi nu s-a întins pe piele, preotul să-l declare curat pe acel om; a fost o bubă oarecare. Omul să-şi spele veşmintele, şi va fi curat. [7] Dar dacă rana s-a întins pe piele chiar după ce acesta s-a înfăţişat preotului pentru a fi declarat curat, atunci bolnavul să se înfăţişeze din nou preotului. [8] Preotul să-l cerceteze iarăşi. Dacă rana s-a întins pe piele, preotul să-l declare necurat; aceasta este lepră.

[9] Când va apărea pe un om o rană de lepră, să fie adus la preot, [10] iar preotul să-l cerceteze. Dacă va avea pe piele o umflătură albă şi dacă ea a făcut să se albească părul, iar în umflătură se vede carne vie, [11] atunci pe pielea acelui om se găseşte o lepră învechită. Preotul să-l declare necurat şi să-l separe, căci este necurat. [12] Dacă lepra va înflori pe piele şi va acoperi toată pielea celui care are rana, din cap până în picioare, peste tot pe unde preotul îşi va arunca privirile, [13] atunci preotul să-l cerceteze şi, dacă lepra acoperă tot corpul, să-l declare curat pe cel cu rana; deoarece a devenit alb în întregime, este curat. [14] Dar în ziua când pe el se va ivi carne vie, va fi necurat. [15] Când preotul va vedea carnea vie, să-l declare necurat, căci carnea vie este necurată, este lepră. [16] Dacă însă carnea vie se preschimbă şi se face albă, bolnavul să vină la preot. [17] Preotul îl va cerceta şi, dacă rana s-a făcut albă, îl va declara curat pe cel cu rana; el este curat.

[18] Dacă pe pielea trupului cuiva apare o bubă care se vindecă, [19] iar pe locul unde a fost buba se va ivi o umflătură albă strălucitoare ori o pată

13,12-17 Este descrisă aici o situaţie aparent paradoxală din punct de vedere epidemiologic: dacă boala este generalizată pe tot corpul, atunci bolnavul este declarat curat, iar dacă doar o parte a corpului este afectată, atunci, dimpotrivă, este declarat impur! După Péter-Contesse, 1985, p. 141, prin „lepră" s-ar putea desemna în primul caz o maladie benignă de tip exantematic, pe când în al doilea caz boala este într-adevăr lepra. O interpretare simbolică interesantă a acestui pasaj o întâlnim la Philon, *Deus*, 122-130, unde se stabileşte un paralelism între diferenţa dintre bolnavul complet acoperit de lepră (care este totuşi curat), în opoziţie cu impuritatea bolnavului parţial, pe de o parte, şi, respectiv, diferenţa dintre păcatele involuntare, care nu reclamă participarea conştiinţei, şi păcatele voluntare, revelate de forul interior, adică de conştiinţă, pe de altă parte. O interpretare similară întâlnim la Clement din Alexandria (*Paed.*, III, 54,1).

13,14 Cu excepţia Ms. 45 şi a Bibl. 1688, unde este preferat sinonimul „trup", toate traducerile româneşti, începând cu Ms. 4389 şi Micu, întrebuinţează sintagma „carne vie" pentru a desemna o rană deschisă. Constituirea acestei expresii în limba română pare să aibă o determinare biblică directă, căci ea corespunde întocmai izvoarelor: TM: *bāśār ḥay* „carne vie", LXX: χρὸς ζῶν „idem".

13,18 Între vv. 18-23 este descris un al treilea caz al bolii, cel în care lepra se dezvoltă peste o rană deja vindecată. ♦ Prin „bubă" (în Ms. 45 şi Bibl 1688: „rană", în Ms. 4389:

albă-roşiatică, acel om să se arate preotului, [20] iar preotul să-l cerceteze. Dacă pata pare mai adâncă decât pielea, iar părul s-a făcut alb, preotul să-l declare necurat; este o rană de lepră, care a înflorit în acea bubă deschisă. [21] Dacă preotul va privi şi va vedea că pe pată părul nu a albit şi că aceasta nu este mai adâncă decât pielea, iar părul s-a înnegrit, atunci să-l separe pe acel om timp de şapte zile. [22] Dacă pata s-a întins pe piele, preotul să-l declare necurat; este o rană de lepră, care a înflorit într-o bubă deschisă. [23] Dacă însă pata a rămas pe loc şi nu s-a întins, atunci acesta este semnul bubei vindecate; preotul să-l declare curat.

[24] Dacă va avea cineva pe pielea trupului o arsură de foc, iar pe semnul lăsat de arsură apare o pată albă strălucitoare sau albă-roşiatică, [25] preotul să o cerceteze, iar dacă va vedea că părul de pe pată s-a albit şi ea pare mai adâncă decât pielea, atunci este lepră, care a înflorit pe arsură. Preotul să-l declare pe acel om necurat, căci este o rană de lepră. [26] Dacă preotul cercetează şi va vedea că pe acea pată părul nu a albit, că pata nu este mai adâncă decât pielea şi că [părul] s-a înnegrit, atunci să-l separe pe acel om timp de şapte zile. [27] Să-l cerceteze apoi preotul a şaptea zi. Dacă pata s-a întins pe piele, preotul să-l declare necurat, căci este o rană de lepră care a înflorit într-o rană deschisă. [28] Dar dacă pata a rămas pe loc şi nu s-a întins pe piele, şi dacă ea s-a înnegrit, atunci este semnul unei arsuri. Preotul să-l declare curat, căci este semnul unei arsuri.

„bubă cu puroi") am tradus LXX: ἕλκος „rană deschisă; ulceraţie" (*cf.* Vulg.: *ulcus* „idem"), cuvânt cunoscut în greaca clasică, prin care se echivalează ebr. *ṣ^{e}hīn* „inflamaţie ulceroasă" (probabil de la un radical rar uzitat, cu sensul „a arde", *cf.* Strong, 1973, 7822). În Ex. 9,9 acest termen desemnează bubele care reprezintă cea de a şaptea plagă peste Egipt. Despre ce infecţie poate fi vorba, nu se poate determina cu precizie. Ca alternative de traducere, Bibl. Jer. propune *ulcère*, *furoncle* sau *abcès*.

13,22 Pentru extinderea bolii de piele, în LXX avem sintagma gr. διαχύσει διαχέηται, calchiată după o structură intensivă din TM. Expresia apare şi mai jos, în 13,27 şi 35, precum şi în 14,48. Formularea, pleonastică în limbile europene, apare şi la primii traducători români: „se va vărsa cu vărsare" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688).

13,24 În secvenţa cuprinsă între vv. 24-28, legiuitorul are în vedere o a patra situaţie: lepra se dezvoltă pe cicatricea unei arsuri mai vechi.

13,25 Întrebuinţând verbul „a înflori" cu sensul „(despre boli de piele) a erupe, a se extinde", ne-am conformat opţiunii înaintaşilor noştri (Ms. 45, Ms. 4589, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna, Radu-Gal.), care au calchiat această valoare lexicală după gr. ἐξανθέω „a înflori", *lexem* care, la rândul lui, transpune ebr. *pārah* „a izbucni", dar şi „a înflori" (*cf.* Strong, 1973, 6524).

[29] Când un bărbat sau o femeie vor avea o rană [ca] de lepră pe cap sau pe bărbie, [30] preotul să cerceteze rana şi, dacă aceasta pare mai adâncită decât pielea, şi părul de pe ea este gălbui şi subţire, preotul să-l declare necurat pe acel om: este pecingine, lepră a capului sau a bărbiei. [31] Dacă preotul cercetează rana pecinginei şi vede că aceasta nu pare mai adâncă decât pielea şi că nu are păr gălbui, să-l separe timp de şapte zile pe cel care are o astfel de rană. [32] Iar în a şaptea zi preotul să cerceteze rana şi, dacă va vedea că pecinginea nu s-a întins, că nu are păr gălbui şi că nu pare mai adâncită în piele, [33] atunci cel cu pecinginea să se radă, dar să nu radă locul cu pecingine. Preotul să-l separe din nou timp de şapte zile. [34] În a şaptea zi să cerceteze preotul pecinginea şi, dacă pecinginea nu s-a întins pe piele după ce aceasta fusese rasă şi dacă nu pare mai adâncită decât pielea, preotul să-l declare curat pe acel om. Omul să-şi spele veşmintele şi va fi curat. [35] Dar dacă pecinginea se va întinde pe piele după ce a fost declarat curat, [36] să-l cerceteze preotul şi, dacă pecinginea s-a întins pe piele, atunci să nu se mai uite să vadă dacă părul este gălbui, căci omul este necurat. [37] Dacă însă i se pare că pecinginea nu a înaintat şi că din ea a crescut păr negru, atunci pecinginea s-a vindecat. Omul este curat, şi preotul să-l declare curat.

[38] Când un bărbat sau o femeie vor avea pe pielea trupului pete albe-lucitoare, [39] preotul să-i cerceteze şi, dacă va vedea că pe pielea trupului apar nişte pete albe-lucitoare, acestea sunt o spuzeală albă [care a înflorit pe piele]; omul este curat.

[40] Dacă unui om îi va cădea părul de pe cap, el este pleşuv; este curat. [41] Dacă i-a căzut părul din partea de dinainte a capului, atunci este pleşuv în

---

13,29 În v. 29-37 se discută despre un al cincilea fel de „lepră", aceea care afectează părţile acoperite cu păr ale trupului, capul şi bărbia.

13,30 Prin „pecingine" (*cf.* Ms. 45 şi Bibl. 1688: „struncinătură", Ms. 4389: „vătămătură", Micu, Filotei, Şaguna: „vânătare") am voit să redăm conţinutul gr. θραῦμα „rană cu aspect sfărâmicios" (< vb. θραύω „a sparge, a sfărâma"). În TM, ebr. *netheq* „solz, mătreaţă" este denumirea generică pentru toate bolile caracterizate de căderea părului.

13,38 În vv. 38-39 se descrie al şaselea fel de „lepră", cel al unei maladii benigne.

13,39 Prin „spuzeală albă" încercăm să redăm cât mai bine conţinutul gr. ἀλφός „plagă albă şi făinoasă", cunoscut din textele hipocratice, *cf.* Vulg.: *impetigo* „eczemă, pecingine" (preluat ca atare de Heliade: *impetigine*). Ebr. *bohaq* nu apare decât în acest loc din TM. De menţionat este faptul că acest cuvânt este întrebuinţat şi astăzi de arabi pentru a desemna o formă benignă de lepră (*cf.* SB, p. 68).

13,40 Avem acum (vv. 40-44) un al şaptelea tip de „lepră", calviţia. Se presupune că textul s-ar referi la grupul larg de boli dermatologice cuprinse în clasa *Tinea tonsurans*

față; omul este curat. [42] Dacă însă pe partea pleșuvă din față sau pe cea din spate se va ivi o rană albă-roșiatică, atunci este lepră [care a înflorit] pe chelia lui din față sau pe cea din spate. [43] Preotul să-l cerceteze și, dacă va vedea pe chelia din față sau pe cea din spate o umflătură albă-roșiatică asemănătoare cu lepra de pe pielea trupului, [44] atunci acel om este lepros. Preotul să-l declare necurat; rana lui se află pe cap.

[45] Leprosul atins de această rană să-și poarte hainele sfâșiate și capul descoperit, să se acopere peste gură și să se numească necurat. [46] În toate zilele cât va avea rana, fiind necurat, va fi necurat. Să locuiască deoparte, locuința lui să fie afară din tabără.

[47] Când pe un veșmânt se va ivi o atingere de lepră, fie pe un veșmânt de lână, fie pe unul de cânepă, [48] pe vreo țesătură sau pe vreo urzeală de in sau de lână, pe vreo piele sau pe orice lucru din piele, [49] iar dacă pata va fi verzuie ori roșiatică pe piele sau pe veșmânt, pe țesătură, pe urzeală sau pe orice lucru din piele, aceasta este o pată de lepră; ea trebuie să fie arătată preotului. [50] Preotul să cerceteze pata și să separe lucrul cu pata timp de șapte zile. [51] În a șaptea zi, preotul să cerceteze pata și, dacă ea s-a întins pe veșmânt, pe țesătură sau pe urzeală, pe piele sau pe orice lucru făcut din piele, atunci este lepră statornică; [acel lucru] este necurat. [52] Veșmântul, țesătura sau urzeala de lână sau de in, orice lucru de piele pe care se află pata să fie arse, căci este o lepră statornică; [lucrul] să fie ars în foc. [53] Dar

---

sau *Tinea favosus*, care afectează în special zona scalpului și sunt provocate de ciuperca *Achorion schönleinii*. O altă diagnoză probabilă ar viza diferitele tipuri de psoriazis, afecțiune non-infecțioasă (*cf.* Harrison, 1980, p. 144).

13,45 Expresia „capul descoperit", după LXX: κεφαλή... ἀκατακάλυπτος, *cf.* Vulg.: *caput nudum*, corespunde ebr. *parūa'*, care (potrivit etimonului său *pāra'* „a lăsa liber, a da drumul") ar trebui tradus mai degrabă prin „neglijent, în dezordine", *cf.* și Radu-Gal.: „nepieptănat".

13,48 În TM referirea la materialul din care este confecționată o haină se face printr-un cuplu de două cuvinte, *śᵉtī* și *'ērebh*, utilizate doar împreună de opt ori în următoarele zece versete. Ce anume desemnau aceste două cuvinte este greu de precizat, dar ele au fost percepute ca sinonime de primii interpreți ai textului biblic: ὁ στήμων „urzeală"/ἡ κρόκη „idem" (LXX), *stamen* „urzeală"/*subtegumen* „idem".

13,51 Prin sintagma „lepră statornică" (după Micu, Filotei, Șaguna) am redat conținutul gr. λέπρα ἔμμονος, *cf.* Vulg.: *lepra perseverans* și BA: *lèpre persistente*. Opțiunile primilor traducători români: „stricăciune întemeiată" (Ms. 45, Bibl. 1688), „mișălie adevărată" (Ms. 3489). *Cf.* și Heliade: „lepră permanentă". Semnificația exactă a corespondentului ebraic, adj. *mamᵉ'ereth* (< *mā'ar* „a cauza o suferință acută", *cf.* Gesenius, *s.v.*) este cea de „malign, vătămător", *cf.* Bibl. Jer.: *lèpre contagieuse*.

dacă preotul va vedea că pata nu s-a întins pe veşmânt, pe ţesătură sau pe urzeală ori pe acel lucru din piele, [54] să poruncească preotul să se spele partea atinsă de pată şi să separe din nou acel lucru timp de şapte zile. [55] Să cerceteze preotul pata după ce a fost spălată şi, dacă va vedea că pata nu şi-a schimbat înfăţişarea, [chiar] dacă nu s-a întins, lucrul acela este necurat. Să fie ars în foc; pata a rămas neschimbată pe veşminte, pe ţesătură sau în urzeală. [56] Dacă preotul va vedea că pata s-a înnegrit după ce a fost spălată, să rupă [partea pătată] de pe veşmânt, din ţesătură ori urzeală sau de pe lucrul de piele. [57] Dacă însă pata se va ivi din nou pe veşmânt, pe ţesătură, pe urzeală sau pe vreun lucru de piele, atunci este o lepră înflorită. Locul atins de pată să fie ars în foc. [58] Veşmântul, ţesătura sau urzeala sau orice lucru din piele care au fost spălate şi de pe care a dispărut pata să fie spălate încă o dată şi vor fi curate.»" [59] Aceasta este legea privitoare la pata de lepră de pe un veşmânt de lână sau de cânepă, de pe ţesătură sau urzeală sau de pe vreun lucru de piele, pentru a fi socotite curate sau necurate.

14 [1] Şi i-a vorbit Domnul lui Moise cu aceste cuvinte: [2] „Iată legea privitoare la bolnavul de lepră, în ziua în care va fi declarat curat. El să fie adus la preot, [3] iar acesta să iasă afară din tabără şi să-l cerceteze pe lepros. Dacă va vedea că leprosul este vindecat de plaga leprei, [4] preotul să poruncească să se ia pentru cel care a fost curăţit două păsări vii şi curate,

---

14,4 Cele trei obiecte implicate în efectuarea ritualului de purificare, împreună cu apa de izvor, deţin semnificaţii magico-simbolice purificatoare. „Lemnul de cedru", gr. ξύλος κέδρινος, reprezintă specia de conifere *cedrus*, specifică Orientului Apropiat. ♦ Cât priveşte „firul stacojiu", ebr. *tōla'ath* desemna iniţial un fel de larve sau viermi cu o culoare specifică, roşu închis (Vulg.: *vermiculus*), ajungând ulterior să desemneze, prin extrapolare, orice obiect vestimentar vopsit cu această culoare (*cf.* Strong, 1973, 8438). Transpunerea literală a condus în LXX la construirea unei sintagme obscure: κεκλωσμένος κόκκινος (κεκλωσμένος < vb. κλώθω „a răsuci", κόκκινος „stacojiu" < κόκκος „larvă de culoare stacojie"). De aici formulările vechilor interpreţi români: „roşiu sucit" (Ms. 45), „roşu împletit" (Ms. 4389, Bibl. 1688), „roşu răsucit" (Micu, Filotei, Şaguna), „fir roşu" (Heliade). ♦ Cuvântul „isop" (gr. ὕσσωπος, lat. *hyssopus*, slavon. исопъ) a intrat în limba română o dată cu primele traduceri biblice din sec. al XVI-lea, fiind un împrumut din greacă prin intermediul limbii slavone. Etimonul primar este ebr. *'ēzobh*. Isopul (*Hyssopus officinalis*), un arbust cu flori albastru închis, originar din Orient, se cultivă la noi ca plantă ornamentală. Crenguţele de isop, adunate într-un mănunchi, erau folosite în Israel cu aceeaşi funcţie pe care o are în ritualul ortodox actual mănunchiul de busuioc.

lemn de cedru, un fir stacojiu şi isop. [5] Preotul să poruncească să fie înjunghiată una dintre păsări deasupra unui vas de lut cu apă de izvor. [6] Să ia apoi pasărea cea vie împreună cu lemnul de cedru, firul cel stacojiu şi isopul şi să le înmoaie toate în sângele păsării înjunghiate, deasupra apei de izvor. [7] Să-l stropească de şapte ori pe cel care a fost curăţit de lepră, să-l declare apoi curat, iar păsării celei vii să-i dea drumul pe câmp. [8] Omul curăţit să-şi spele veşmintele, să-şi radă tot părul şi să se spele în apă şi va fi curat. Apoi să intre în tabără, dar să rămână timp de şapte zile în afara casei sale. [9] În ziua a şaptea, să-şi radă din nou tot părul, să-şi radă capul, barba şi sprâncenele – tot părul să şi-l radă. Să-şi spele hainele, să-şi scalde trupul în apă şi va fi curat. [10] În a opta zi să ia doi miei de un an fără cusur şi o mioară de un an fără cusur, trei zecimi [de efă] din fruntea făinii, ca jertfă [de grâne] frământată cu untdelemn, şi un pahar de untdelemn, [11] iar preotul care săvârşeşte curăţirea să aducă pe omul care se curăţeşte împreună cu darurile lui înaintea Domnului, la uşa cortului mărturiei. [12] Şi să ia preotul unul dintre miei şi să-l înfăţişeze [ca jertfă] pentru vină împreună cu paharul de untdelemn. Să fie puse deoparte, ca punere deoparte înaintea Domnului. [13] Să înjunghie mielul în locul unde se înjunghie animalele jertifte pentru

---

14,5 Apa de izvor a fost numită de vechii traducători români „apă vie", după LXX: ὕδωρ ζόν, *cf.* Vulg.: *aqua vivens*, BA: *l'eau vive*. În TM expresia *mayim hayyīm* „apă vie" denumeşte apa luată dintr-o sursă curgătoare (izvor, râu), în opoziţie cu apa de rezervor.

14,7 Pentru semnificaţia numărului şapte *cf. supra*, 4,6. Cele două păsări „vii" semnifică viaţa redată leprosului, care fusese ca şi mort pentru comunitate. Valoare simbolică similară par să aibă şi celelalte elemente: „apa vie", sângele ca sediu al vieţii şi culoarea stacojie a firului răsucit. Ramura de cedru, un arbore incoruptibil, ca şi ramura de isop, semnifică faptul că fostul bolnav s-a curăţit de „lepră". Cât priveşte eliberarea celei de-a doua păsări, acest gest pare să prefigureze îndepărtarea şi dispariţia bolii.

14,8 Raderea completă a părului de pe cap era considerată un act de igienă. Herodot, în *Istorii*, II, 37, menţionează că preoţii egipteni, cărora li se impunea o curăţenie corporală perfectă, se rădeau complet o dată la trei zile.

14,10 Dacă în versetele anterioare a fost descris ritualul prin care leprosul se purifica în raport cu comunitatea, în continuare (vv. 10-20) este prezentat ritualul prin care fostul bolnav îşi restabileşte relaţia personală cu YHWH. ♦ Prin „pahar" (urmând opţiunea majorităţii înaintaşilor), am redat conţinutul gr. κοτύλη „vas mic, pahar", *cf.* Heliade: *cotylă*, BA: *cotyle*. În greacă, termenul κοτύλη desemna şi o unitate de măsură pentru lichide, de aproximativ 0.27 l. Corespondentul ebraic, subst. *logh*, echivala cu a douăsprezecea parte dintr-un *hīn*, ceea ce însemna între 5 şi 7 decilitri.

14,12 „Să fie puse deoparte, ca punere deoparte", *cf.* nota.

arderile de tot şi jertfele pentru păcat, într-un loc sfânt; căci animalul jertfit pentru vină este, ca şi cel pentru păcat, al preotului, fiind un lucru preasfânt.
[14] Preotul să ia din sângele animalului jertfit pentru vină şi să ungă lobul urechii drepte a celui care se curăţeşte, vârful mâinii drepte şi vârful piciorului său drept. [15] Preotul să ia din paharul de untdelemn şi să-şi toarne în palma mâinii sale stângi. [16] Apoi preotul să-şi moaie degetul mâinii drepte în untdelemnul din palma mâinii stângi, şi cu acest deget să stropească cu untdelemn de şapte ori înaintea Domnului. [17] Cu untdelemnul care va rămâne în palma sa, preotul să ungă lobul urechii drepte a celui ce se curăţeşte, vârful mâinii drepte şi vârful piciorului său drept, pe locul [unde a uns] cu sângele jertfei pentru vină. [18] Iar untdelemnul ce i-a rămas în mână să-l pună preotul pe capul aceluia care se curăţeşte; şi să facă preotul împăcare pentru el înaintea Domnului. [19] După aceea, preotul să aducă jertfa pentru păcat şi să facă împăcare pentru necurăţenia celui ce se curăţeşte de păcatul său. Apoi să înjunghie preotul animalul jertfit pentru arderea de tot. [20] Preotul să înalţe jertfa pentru arderea de tot şi jertfa [de grâne] pe altar, înaintea Domnului; să facă preotul împăcare pentru acel om, şi el va fi curăţit.

[21] Dacă omul este sărac şi nu-i va fi la îndemână să aducă acestea, să ia un singur miel ca jertfă pentru vină, drept punere deoparte, pentru ca să se facă împăcare pentru el; şi [să ia doar] o zecime din fruntea făinii frământate cu untdelemn pentru jertfa [de grâne] şi un pahar de untdelemn, [22] precum şi două turturele sau doi pui de porumbel, după cum îi va da mâna, unul ca jertfă pentru păcat, iar celălalt ca ardere de tot. [23] În ziua a opta să aducă toate acestea preotului, pentru curăţirea sa, la uşa cortului mărturiei, înaintea Domnului. [24] Preotul să ia mielul jertfei pentru vină şi paharul de untdelemn şi să le pună înaintea Domnului ca punere [deoparte].
[25] Să înjunghie mielul jertfei pentru vină şi să ia preotul din sângele animalului jertfit pentru vină şi să ungă lobul urechii drepte a celui care se curăţeşte, vârful mâinii drepte şi vârful piciorului drept. [26] Să-şi toarne preotul untdelemn în palma mâinii stângi. [27] Şi preotul să stropească din untdelemnul din mâna sa stângă, cu degetul mâinii sale drepte, de şapte ori, înaintea Domnului. [28] Apoi să ungă preotul cu untdelemnul din palmă lobul urechii drepte a celui care se curăţeşte, vârful mâinii drepte şi vârful piciorului drept, pe locul [unde a uns] cu sângele animalului jertfit pentru vină. [29] Iar untdelemnul ce i-a rămas în mână să-l pună preotul pe capul celui care se curăţeşte, ca să facă împăcare pentru el înaintea Domnului.
[30] Apoi să aducă una dintre turturele sau unul dintre puii de porumbel, după cum i-a dat mâna, [31] unul ca jertfă pentru păcat, şi celălalt ca ardere de tot

împreună cu jertfa [de grâne]; preotul să facă împăcare înaintea Domnului pentru cel care se curăţeşte.» [32] Aceasta este legea pentru cel care are o rană de lepră şi căruia nu-i dă mâna să aducă tot ce-i trebuie pentru curăţirea lui.

[33] Domnul le-a vorbit lui Moise şi lui Aaron cu aceste cuvinte: [34] „După ce veţi intra în ţara canaanenilor, pe care v-o dau vouă spre moştenire, dacă voi trimite o rană de lepră asupra unei case din ţara pe care o veţi stăpâni, [35] atunci stăpânul casei să se ducă la preot şi să-i dea de ştire cu aceste cuvinte: «În casa mea s-a văzut ceva ca o rană de lepră.» [36] Preotul va porunci să se scoată totul din casă, înainte ca el să intre pentru a cerceta plaga, ca nu cumva să se afle acolo ceva necurat. După aceea, preotul să intre ca să cerceteze casa. [37] Preotul să cerceteze plaga de pe pereţii casei şi, [dacă va vedea] nişte gropiţe verzui sau roşiatice care par mai adânci decât peretele, [38] atunci preotul să iasă din casă pe uşa casei şi să pună să se izoleze casa timp de şapte zile. [39] În a şaptea zi, preotul să vină din nou să cerceteze casa şi, dacă va vedea că plaga nu s-a întins pe pereţii casei, [40] atunci preotul să poruncească să fie scoase pietrele atinse de plagă şi să fie aruncate în afara cetăţii, într-un loc necurat. [41] Apoi să se răzuiască partea dinlăuntru a casei de jur împrejur, iar lutul [răzuit] să fie aruncat afară din cetate, într-un loc necurat. [42] Să se ia alte pietre cioplite şi să se pună în locul pietrelor aruncate şi să se ia alt lut, cu care să se tencuiască din nou casa. [43] Dacă plaga apare din nou şi înfloreşte în casă după ce au scos pietrele, după ce au răzuit şi după ce au tencuit casa, [44] preotul să vină din nou şi să cerceteze; dacă va vedea că plaga s-a întins în casă, atunci este

---

14,34 „rană de lepră", gr. ἀφὴ λέπρας. Primul termen, ἀφή, are sensul de „atingere", „pipăire", dar şi pe acela de „rană, plagă". Vom utiliza unul sau altul din sensuri în funcţie de context.

14,40 Locul necurat din afara cetăţii nu are nici o semnificaţie rituală. O dată sedentarizaţi, evreii au preluat configuraţia urbană obişnuită în cetăţile din Palestina, care includea şi un loc din afara oraşului, special amenajat pentru depunerea resturilor nefolositoare. Pentru Philon, *Deter.* 16, pietrele atinse de lepră semnifică patimile nocive, care trebuie aruncate pentru a face loc normelor sănătoase.

14,41 Prin „lut" (ca şi în Ms. 45 şi Bibl. 1688), am tradus gr. ὁ χοῦς, *cf.* şi Vulg.: *pulvis* şi (în versetul următor) *lutum*. Alţi traducători (Micu, Filotei, Şaguna, Heliade) au optat pentru echivalentul „ţărână". În TM termenul *'āphār* înseamnă „praf, pulbere", dar şi „lut folosit pentru tencuit, mortar" (*cf.* Strong, 1973, 6983). Tehnica tencuielii era bine cunoscută în Orientul Apropiat: atât mesopotamienii, cât şi egiptenii utilizau în acest scop un amestec de paie şi lut. Pentru locuinţele mai importante, ai căror pereţi urmau să fie pictaţi, amestecul mai cuprindea şi gips, argilă roşie sau nisip alb, ingrediente care asigurau plasticitatea finisajului (*cf.* Albricht, 1960, p. 113).

lepră statornică, iar casa este necurată. [45] Să se dărâme casa aceea, şi toate
pietrele, grinzile şi tencuiala să se scoată în afara cetăţii, într-un loc necurat.
[46] Cine va intra în casă în timpul cât aceasta era izolată va fi necurat până
seara. [47] Cine se va culca în casă – să-şi spele veşmintele şi va fi necurat până
seara. Cine va mânca în casă – să-şi spele veşmintele şi va fi necurat până
seara. [48] Dacă preotul, întorcându-se în casă, cercetează şi vede că plaga nu
s-a întins după ce casa a fost tencuită din nou, să declare curată acea casă,
căci plaga s-a vindecat. [49] Şi, pentru a săvârşi [ritualul de] curăţire a casei,
să ia [preotul] două păsări vii, curate, lemn de cedru, un fir stacojiu şi isop.
[50] Şi să înjunghie una din păsări într-un vas de lut cu apă de izvor, [51] să
ia apoi lemnul de cedru, isopul, firul stacojiu şi pasărea cea vie şi să le
înmoaie în sângele păsării înjunghiate deasupra apei de izvor; şi să
stropească de şapte ori casa de jur împrejur, [52] să înfăptuiască [ritualul de]
curăţire a casei cu sângele păsării, cu apa de izvor, cu pasărea cea vie, cu
lemnul de cedru, cu isopul şi cu firul stacojiu; [53] să dea drumul păsării celei
vii afară din cetate, pe câmp şi să facă astfel împăcare pentru casă, iar
aceasta va fi curată." [54] Aceasta este legea privitoare la orice rană de lepră
sau de pecingine, [55] [la] lepra veşmintelor şi a caselor, [56] la umflături, bube
şi pete lucioase, [57] ca să se poată înţelege în ce zi [un anumit lucru] este
necurat şi în ce zi este curăţit. Aceasta este legea privitoare la lepră.

15 [1] Şi Domnul le-a vorbit lui Moise şi lui Aaron cu aceste cuvinte:
[2] „Vorbeşte fiilor lui Israel şi spune-le: «Când un bărbat, orice bărbat, are o
scurgere din trupul lui, această scurgere este necurată. [3] Aceasta este legea
privitoare la necurăţenia lui: lăsând să se scurgă din trupul lui sămânţa,
scurgere prin care s-a alcătuit trupul lui, necurăţenia este a lui şi [se află] în

---

14,49 Am tradus prin „a săvârşi [ritualul de] curăţire" gr. ἀφαγνίζω, „écarter par une purification, (...) *p. suite* consacrer" (Bailly, *s.n.*).

15,2 Pentru întrebuinţarea eufemistică a cuvântului „trup" *cf.* 6,3. ♦ Prin „scurgere" (Ms. 45, Bibl. 1688: „cursoare", Ms. 4389: „curăre", Micu, Filotei, Şaguna, Radu-Gal., Bibl. 1968) reproducem gr. ἡ ῥύσις, *cf.* Vulg.: *fluxum*, Ostrog: изліѧїѧ. Cuvântul ebraic pentru „scurgere", subst. *zobh*, nu apare decât în Levitic, ca *terminus technicus*. Cât priveşte natura microbiană a bolii evocate, informaţiile sumare nu permit o diagnoză absolut sigură. Cea mai probabilă pare să fie infecţia gonoreică, produsă în tractul genital masculin de către microorganismul *Neisseria gonorrhoeae*. În condiţiile absenţei unui tratament adecvat, vindecarea spontană se putea produce, la un bărbat viguros, într-o perioadă începând de la câteva luni şi până la un an. O altă „scurgere" putea fi determinată şi de infectarea unei leziuni tuberculoase (*cf.* Harrison, 1980, p. 160).

el. Toate zilele în care are o scurgere din trup, scurgere prin care s-a alcătuit trupul lui, înseamnă necurăţenia lui. [4] Orice pat pe care se va culca bărbatul care are o scurgere va fi necurat şi orice lucru pe care se va aşeza va fi necurat. [5] Omul care se va atinge de patul lui să-şi spele veşmintele şi să se scalde în apă; şi necurat va fi până seara. [6] Cine se aşază pe lucrul pe care a stat cel care are scurgerea să-şi spele veşmintele şi să se scalde în apă; şi necurat va fi până seara. [7] Cine se va atinge de trupul celui care are scurgerea să-şi spele veşmintele şi să se scalde în apă; şi necurat va fi până seara. [8] Dacă cel care are scurgerea va scuipa pe un om curat, acesta să-şi spele veşmintele şi să se scalde în apă; şi necurat va fi până seara. [9] Orice şa de măgar pe care va urca cel care are scurgerea va fi necurată până seara. [10] Şi oricine se va atinge de vreun lucru care s-a aflat sub acea şa va fi necurat până seara. Cine va umbla cu asemenea lucruri să-şi spele veşmintele şi să se scalde în apă; şi necurat va fi până seara. [11] Orice om pe care îl va atinge, fără să se spele pe mâini cu apă, cel care are scurgerea, [trebuie] să-şi spele veşmintele şi să se scalde în apă; şi necurat va fi până seara. [12] Orice vas de lut pe care-l va atinge cel care are scurgerea să fie spart, iar orice vas de lemn să fie spălat cu apă şi va fi curat. [13] Când cel care are scurgerea va fi curăţit de scurgerea lui, să numere şapte zile până la curăţire, să-şi spele veşmintele, să-şi scalde trupul în apă şi va fi curat. [14] Şi, în a opta zi, să ia două turturele sau doi pui de porumbel, să-i aducă înaintea Domnului, la uşa cortului mărturiei şi să-i dea preotului. [15] Preotul să le jertfească astfel: una [ca jertfă] pentru păcat, şi cealaltă ca ardere de tot. Şi să facă preotul împăcare pentru el înaintea Domnului, pentru scurgerea lui.

[16] Bărbatul care va avea o scurgere de sămânţă să-şi spele tot corpul cu apă şi va fi necurat până seara. [17] Orice veşmânt şi orice [lucru de] piele

---

15,4 LXX redă TM printr-o perifrază mai amplă, care constituie o introducere la secvenţa în care sunt enumerate cazurile când bărbatul bolnav impurifică, direct sau indirect, obiectele cu care vine în contact (vv. 5-12). ♦ Autorii LXX au creat cuvântul ὁ γονορρυής (γόνος „sperma", ῥέω „a curge"), pentru a echivala ebr. *hazzābh* „cel care are o scurgere".

15,7 Ebr. *baśar*, redat consecvent de majoritatea traducătorilor prin „trup" are adesea în TM sensul *membrum virile* (*cf. supra*, 6,3). În capitolul de faţă din Levitic, termenul apare de şase ori: în vv. 2,3 şi 19 este întrebuinţat eufemistic pentru a desemna organul sexual masculin (şi chiar pe cel feminin, în v. 20); în vv. 13 şi 16, sensul este evident cel de „corp".

15,16 Sintagma *śikh"bhath zera'* din TM desemnează o spermatoree normală (nocturnă), prin opoziţie cu gonoreele infecţioase descrise anterior. Aici pare să fie vorba despre o

atinse de această scurgere de sămânță să fie spălate cu apă și vor fi necurate până seara. [18] Dacă un bărbat cu scurgere de sămânță s-a culcat cu o femeie, ei să se spele amândoi cu apă și vor fi necurați până seara.

[19] Femeia care va avea o scurgere, și anume o scurgere de sânge din trupul ei, să rămână șapte zile în starea ei de necurățenie lunară. Oricine se va atinge de ea va fi necurat până seara. [20] Orice pat în care se va culca în timpul necurățeniei ei lunare va fi necurat; orice lucru pe care ea se va așeza va fi necurat. [21] Oricine se va atinge de patul ei să-și spele veșmintele, să-și scalde trupul în apă și va fi necurat până seara. [22] Oricine se va atinge de vreun lucru pe care s-a așezat ea să-și spele veșmintele, să se scalde în apă și va fi necurat până seara. [23] Dacă se află ceva pe patul ei sau pe lucrul pe care s-a așezat ea, oricine va atinge aceste lucruri va fi necurat până seara. [24] Dacă se culcă un bărbat cu ea și va fi atins de necurățenia femeii, acest bărbat va fi necurat timp de șapte zile și orice pat în care el se va culca va fi necurat. [25] Dacă unei femei îi va curge sânge timp de mai multe zile în afara sorocului ei obișnuit sau dacă scurgerea va dura mai mult decât de obicei, atunci ea va fi necurată tot timpul acestei scurgeri, ca în zilele sorocului ei; [femeia] va fi necurată. [26] Orice pat pe care ea va dormi în toate zilele acestei scurgeri va fi ca și patul din vremea sorocului ei lunar; orice lucru pe care ea se va așeza va fi necurat la fel ca și în zilele sorocului ei. [27] Oricine o va atinge va fi necurat; să-și spele veșmintele, să-și scalde trupul în apă și

---

pierdere seminală involuntară, pe când în v. 18 se face referire la ejacularea matrimonială. Cei doi termeni ai sintagmei ebraice, *șikh^ebhath* „faptul de a sta întins" și *zera'* „sămânță" au fost transpuși literal de LXX: κοίτη σπέρματος „patul seminței", de unde opțiunile, de asemenea literale, ale primilor traducători români: „sămânță în pat" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688), „sămânța patului" (Micu, Filotei, Șaguna). Sintagma apare destul de frecvent în continuare, ca și în alte locuri din VT. Uneori, cu aceeași desemnare, gr. κοίτη apare singur (de ex. Num. 5,20, Rom. 9,10). Philon, *Spec.* I, 19, echivalează această expresie cu formula νύκτωρ ὀνειρώσσειν „a visa noaptea", aparținând repertoriului terminologic hipocratic, iar Flavius Iosephus, *AI*, o glosează prin secvența ὃς δ' ἂν κατὰ τοὺς ὕπνους ἀποκρίνει γονήν „cel care secretă sămânță în timpul somnului".

15,19 La toate popoarele antice, ca și în societățile de tip tradițional din epoca modernă, perioada menstruală acorda femeii un statut special, în sfera sacrului. Izolarea prescrisă, pe lângă valențele cultuale, avea și funcția secundară de a asigura femeii o perioadă de refacere a forțelor fizice, măcinate de muncile casnice.

15,25 Se face aici trimitere la declanșarea spontană a menstruației în timpul actului sexual, căci, în cazul intenției conștiente de apropiere sexuală în perioada menstruală, legea prevedea pedeapsa cu moartea (*cf.* mai jos, 18,19 și 20,18).

va fi necurat până seara. [28] Dacă va fi curățită de scurgerea ei, să numere
şapte zile, şi după aceea va fi curățită. [29] În ziua a opta, să ia pentru sine
două turturele sau doi pui de porumbel şi să-i aducă preotului, la uşa cortu-
lui mărturiei. [30] Preotul să le jertfească astfel: una [ca jertfă] pentru păcat, şi
cealaltă ca ardere de tot. Şi să facă preotul împăcare pentru ea înaintea
Domnului, pentru scurgerea necurățeniei ei.
[31] Aşa să feriți pe fiii lui Israel de necurățeniile lor, ca să nu moară
din pricina necurățeniei lor, pângărindu-mi cortul care se află în mijlocul
lor.»" [32] Aceasta este legea pentru bărbatul care are o scurgere oarecare şi
pentru acela care are o scurgere de sămânță prin care ajunge necurat, [33] ca şi
pentru femeia care se află în sorocul ei lunar, pentru bărbatul sau femeia
care au o scurgere şi pentru bărbatul care se culcă cu o femeie la vremea
sorocului ei lunar.

16 [1] Şi a vorbit Domnul lui Moise, după moartea celor doi fii ai lui
Aaron, care au adus înaintea Domnului foc străin şi au murit; [2] şi Domnul
i-a zis lui Moise: „Spune-i fratelui tău Aaron să nu intre oricând înlăuntrul
sfântului lăcaş, dincolo de perdeaua dinaintea [capacului] împăcării care se
află pe chivotul mărturiei, ca să nu moară; căci Mă voi arăta într-un nor
deasupra [capacului] împăcării. [3] Aaron va intra în sfântul lăcaş astfel: cu
un vițel [drept jertfă] pentru păcat şi un berbec pentru arderea de tot. [4] Să se
îmbrace cu tunica de in sfințită şi să-şi acopere trupul cu nădragi de in; să-şi
încingă brâul de in şi să-şi acopere capul cu boneta de in. Acestea sunt
veşmintele sfinte, mai întâi îşi va spăla cu apă tot trupul, şi apoi se va
îmbrăca cu ele. [5] De la adunarea fiilor lui Israel să primească doi iezi [ca

---

16,2 Ebraicul *kapporeth*, *terminus technicus* în TM, este greu de echivalat în limbile europene, de aceea mulți traducători au purces la un fel de refacere etimologică internă: LXX: τὸ ἱλαστήριον (< ἱλάσκομαι „a îmblânzi, a împăca, a face favorabil"), Vulg.: *propitiatorium* (< *propitio* „a îndupleca divinitatea prin sacrificii"), Ostrog: отѣштение (<отѣштати „a purifica, a ispăşi"), după care „curățire" (Ms. 4389) sau „curățitorul" (Bibl. 1968). O altă serie de echivalări sunt neologistice: „propițiatoriu" (Heliade), *propitiatoire* (Bibl. Jer., BA), iar altele rezultă dintr-o aproximare conceptuală globală: „milostivitoriu" (Micu, Filotei, Şaguna), „capacul ispăşirii" (Radu-Gal.).

16,5 Cuvântul χίμαρος, „ied", corespunde aici ebr. *śā'ir*, „țap tânăr". Traducătorii LXX au ales să facă distincția între χίμαρος, animal tânăr destinat ritualului pentru păcat, şi τράγος, „țap", animal adult, care apare în Num. 7 ca destinat jertfei de mântuire şi pentru care TM are *'attūdh*. Flavius Iosephus, parafrazând acest pasaj (*AI* III, 241), vorbeşte despre doi ἔριφοι, „ieduți". Philon (*Spec.* I, 188-190) vorbeşte despre χίμαροι, dar

jertfă] pentru păcat şi un berbec pentru arderea de tot. [6] Apoi Aaron să aducă viţelul ca jertfă pentru păcatul său şi să facă împăcare pentru sine şi pentru casa lui. [7] Să ia cei doi iezi şi să-i înfăţişeze înaintea Domnului, la uşa cortului mărturiei. [8] Şi să arunce Aaron sorţii pentru cei doi iezi: un sorţ pentru Domnul şi un sorţ pentru cel izgonit. [9] Să ia Aaron iedul pe care au căzut sorţii pentru Domnul şi să-l înfăţişeze [ca jertfă] pentru păcat; [10] iar iedul pe care au căzut sorţii pentru cel izgonit să fie adus viu înaintea Domnului, ca să se facă împăcare asupra lui pentru a-l trimite către izgonire; şi îi va da drumul în pustie. [11] Şi să aducă Aaron viţelul [jertfit] pentru păcatul său şi al casei sale şi să facă împăcare pentru el şi pentru casa lui; şi să înjunghie viţelul adus ca jertfă pentru păcatul său. [12] Să ia cădelniţa plină cu cărbuni aprinşi de pe altarul dinaintea Domnului, să-şi umple mâinile cu amestecul de tămâie mărunţit şi să le ducă dincolo de perdea. [13] Să pună tămâia deasupra focului dinaintea Domnului, şi fumul tămâiei să acopere

---

în alte locuri îi numeşte τράγοι. „Ţapii" au tins să se impună în tradiţia ulterioară (*Ep. Barn.*, Iustin, Tertulian, Origen, Theodoret). *Cf. infra.*

16,8 Aruncarea zarurilor (ebr. *gōrālōth)* pentru sondarea voinţei divine se leagă probabil de cele două pietre sacre Urim şi Tummim (*cf. supra*, 8,8). ♦ Aici şi în v. 10 apare una dintre cele mai misterioase figuri simbolice din VT, „ţapul ispăşitor" (redăm aici şi în continuare sintagma care s-a impus). În TM cuvântul *'azā'zēl* (transliterat ca atare de unii interpreţi mai recenţi) este interpretat de exegeţi drept nume al unui demon despre care vechii evrei şi canaaneni credeau că locuieşte în zonele aride ale deşertului. Tradiţia rabinică promovează aici o explicaţie circumstanţială, *'azā'zēl* fiind socotit ca un nume pentru „munte prăpăstios". Autorii LXX au pornit de la semnificaţia rituală a termenului – luând asupra sa păcatele poporului, acest animal le purta în deşert aneantizându-le – şi au ales echivalenţa prin adj. gr. ἀποπομπαῖος (< vb. ἀποπέμπω „a trimite; a izgoni"); de aici formularea „cel de slobozit" de la primii traducători români (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna). O soluţie similară în Vulg.: (*caprus*) *emissarius* (< vb. *emitto* „a trimite, a izgoni", de unde fr. *le bouc émissaire*). Cât priveşte expresia românească „ţap ispăşitor", deşi sursa primară este acest context biblic, ea este o achiziţie modernă, o sintagmă forjată după modelul germ. *Sündebock.* Acest „ţap ispăşitor" izgonit în deşert, alături de perechea sa jertfită pe altar, a trezit de timpuriu atenţia exegeţilor creştini, care au formulat diferite interpretări simbolice. Unii (*Ep. Barn.* 7, 7; Tertulian, *Adv. Marc.* III, 7, 7), văd în cei doi ţapi cele două naturi, cea divină şi cea umană, ale lui Hristos. Pentru Origen, *Hom. Lev.* X, 2, ţapul oferit lui Dumnezeu închipuie persoana lui Hristos, iar cel izgonit în deşert, pe cea a lui Barabas.

16,13 Cuvântul „mărturie" (gr. μαρτυρία, lat. *testamentum*, ebr. *'ēdhūth*) desemnează adesea în VT tăbliţele de piatră pe care erau gravate cele zece porunci (*cf.* Ex. 31,18). Aceste tăbliţe sacre erau păstrate în chivotul de aur numit, de aceea, „chivotul mărturiei".

[capacul] împăcării de pe [chivotul] mărturiilor; şi aşa el nu va muri. [14] Să ia din sângele viţelului şi să stropească cu degetul spre latura dinspre răsărit a [capacului] împăcării; să stropească apoi de şapte ori cu degetul, cu sânge, peste faţa [capacului] împăcării. [15] Şi să înjunghie iedul adus ca jertfă pentru păcatul poporului înaintea Domnului şi să-i aducă sângele înlăuntru, dincolo de perdea. Cu acest sânge să facă la fel cum a făcut cu sângele viţelului, şi să stropească cu sângele lui peste [capacul] împăcării, în partea din faţă a capacului împăcării. [16] Şi să facă împăcare pentru sfântul lăcaş, din pricina necurăţeniilor fiilor lui Israel, a nedreptăţilor şi a tuturor păcatelor lor; tot astfel să facă şi pentru cortul mărturiei, care este înfipt între ei în mijlocul necurăţeniilor lor. [17] Să nu fie nici un om în cortul mărturiei, de când va intra Aaron ca să facă împăcarea în sfântul lăcaş şi până când el va ieşi. Să facă împăcare pentru sine, şi pentru casa lui, şi pentru întreaga adunare a fiilor lui Israel. [18] Apoi să iasă la altarul care se află în faţa Domnului şi să facă împăcare [pentru acesta]; să ia din sângele viţelului şi din sângele iedului şi să ungă de jur împrejur coarnele altarului; [19] şi să stropească de şapte ori cu degetul din acel sânge peste altar, şi-l va sfinţi şi-l va curăţi de necurăţeniile fiilor lui Israel. [20] Şi să isprăvească de săvârşit împăcarea pentru sfântul lăcaş, pentru cortul mărturiei şi pentru altar şi să curăţească ce-i priveşte pe preoţi; să aducă iedul cel viu. [21] Şi să-şi pună Aaron mâinile pe capul iedului celui viu şi să mărturisească asupra lui toate fărădelegile fiilor lui Israel, toate nedreptăţile şi păcatele lor. Să le pună pe capul iedului viu şi apoi să-l trimită în pustiu printr-un om pregătit anume [pentru aceasta]. [22] Şi iedul va lua asupra lui nedreptăţile lor, ducându-le într-un ţinut neumblat; iedul va fi trimis în pustiu. [23] Apoi Aaron să intre în cortul mărturiei şi să se dezbrace de veşmântul de in, cu care se îmbrăcase când a intrat în sfântul lăcaş, şi să îl lase acolo. [24] Să-şi spele trupul cu apă într-un loc sfânt şi să se îmbrace din nou cu veşmântul lui. Să iasă după aceea afară, să aducă jertfa întreagă pentru sine şi jertfă întreagă pentru popor şi să facă împăcare pentru sine, pentru casa lui şi pentru popor, ca şi pentru preoţi. [25] Iar grăsimea jertfei pentru păcat să o înalţe pe altar. [26] Omul care a alungat iedul despărţit pentru a fi izgonit să-şi spele hainele şi să-şi scalde trupul în apă; după aceea să intre în tabără. [27] Viţelul [jertfei] pentru păcat şi iedul [jertfit] pentru păcat, al căror sânge a fost adus în sfântul lăcaş pentru săvârşirea împăcării, să fie scoşi afară din tabără şi să se ardă în întregime în foc pieile, carnea şi balega lor. [28] Omul care le va arde să-şi spele hainele şi să-şi scalde trupul în apă, şi după aceea să intre în tabără.

[29] Aceasta va fi pentru voi legiuire veşnică. În luna a şaptea, în ziua a zecea a lunii să vă smeriţi sufletele şi să nu faceţi nici un fel de lucrare, nici cel de-al casei şi nici străinul care locuieşte între voi. [30] Căci în această zi se va face împăcare pentru voi, ca să fiţi curăţiţi de toate păcatele voastre înaintea Domnului; şi veţi fi curăţiţi. [31] [Această zi] va fi pentru voi sabat, cea mai însemnată zi de odihnă, ca să vă smeriţi sufletele. Aceasta va fi legiuire veşnică. [32] Împăcarea să o săvârşească preotul care a fost uns şi ale cărui mâini au fost desăvârşite [*i.e.* consacrate] ca să urmeze la preoţie

---

16,29 Întrucât în calendarul ebraic prima lună a anului era plasată în martie-aprilie, cea de-a şaptea lună (ebr. *tiš^{e}rī*) cădea la începutul toamnei, în sezonul ploilor din septembrie-octombrie. Această lună era socotită lună sabatică, activitatea curentă reducându-se la minimum. Începând cu a cincisprezecea zi a acestei luni, se celebra şi Sărbătoarea Corturilor (*cf.* 23,34). ♦ Expresia „să vă smeriţi sufletele" corespunde exact LXX: ταπεινώσατε τὰς ψυχὰς ὑμῶν, *cf.* Vulg.: *affligetis animos vestros*. Ebr. *t^{e}'annū eth-naphşotēykhem* are sensul literal „îndureraţi-vă sufletul" şi desemnează în TM ansamblul diferitelor mortificări voluntare (reducerea hranei, suprimarea relaţiilor conjugale etc.) pe care israeliţii credincioşi şi le autoimpuneau în semn de căinţă şi ascultare faţă de Dumnezeu, în toate împrejurările impuse de lege. Starea de post începea seara şi înceta în seara zilei următoare. ♦ Ebr. *'ez^{e}rāḥ*, care denumeşte pe locuitorul israelit în opoziţie cu străinul acceptat să trăiască în cadrul comunităţii evreieşti, a fost redată de LXX, alternativ, prin gr. ὁ αὐτόχθων sau prin gr. ὁ ἐγχώριος, termeni transpuşi literal de primii traducători români prin sintagmele „cel den pământ" (Ms. 45) sau „cel de loc" (Bibl. 1688), care trebuie înţelese în sensul de „indigen, autohton". Străinul (ebr. *gēr*) este desemnat aici prin gr. ὁ προσήλυτος. În Ms. 45 şi Bibl. 1688, pentru această noţiune apare rom. „nemernic", cu sensul său etimologic primar, cel de „străin". Noţiunea de „străin" este lexicalizată în LXX prin trei cuvinte: ὁ προσήλυτος (16,29; 17,1; 17,8; 17,10 etc.), „străinul", îl desemnează adesea pe iudeul venit din altă parte pentru a locui împreună cu conaţionalii săi (de aceea el are unele drepturi civice şi religioase, *cf.* Lev. 16,29; 17,3 *sq.*; 19,33-34 etc.); ὁ ἀλλογενής, *litt.* „străin de neam/trib" (20,10; 22,10 etc.) şi πάροικος, *litt.* „vecin" (25,6; 25,23; 25,35 etc.). Sunt şi contexte în care termenii citaţi apar câte doi, ca de exemplu προσήλυτος şi πάροικος (25,23; 25,35; 25,47). În alte cazuri, noţiunea de „străin" este exprimată printr-o structură verbală (προσελεύσεται, 21,23; κατοικήσατε, 18,3).

16,31 În TM, expresia *şabbath şabbāthōn* a rezultat din juxtapunerea a două cuvinte cu înţeles distinct, deşi cu acelaşi radical: „sabat obişnuit" şi „sabat solemn", *cf.* BA: *sabbat, sabbat solennel*. Interpreţii greci au crezut că au de a face aici cu o structură gramaticală pe care o întâlneau frecvent, tipică limbii ebraice, a superlativului analitic (de tipul „sfânta sfintelor", „cântarea cântărilor", „regele regilor" etc., *cf.* Gesenius, *s.v.*, *şabbāthōn*) şi au tradus ca atare prin gr. σάββατα σαββάτων, de unde formulările „sâmbete sâmbetilor" (Ms. 45), „sâmbetele sâmbetelor" (Bibl. 1688, Heliade), „sâmbăta sâmbetelor" (Ms. 4389, Micu, Filotei, Şaguna).

tatălui său; el să se îmbrace cu veşmântul de in, veşmântul cel sfânt. [33] Să
facă împăcare pentru sfânta sfintelor, pentru cortul mărturiei şi pentru altar
şi să mai facă împăcare pentru preoţi şi pentru întreaga adunare. [34] Aceasta
va fi pentru voi legiuire veşnică: să faceţi împăcare pentru fiii lui Israel,
pentru toate păcatele lor; aceasta se va face o dată în fiecare an, după cum a
poruncit Domnul lui Moise."

17 [1] Şi Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [2] „Vorbeşte lui
Aaron şi fiilor săi şi tuturor fiilor lui Israel şi spune-le: aceasta este porunca
pe care ne-a dat-o Domnul spunând: [3] «Dacă cineva, oricine dintre fiii lui
Israel sau dintre străinii care locuiesc între voi, va înjunghia în tabără sau în
afara taberei un viţel, o oaie sau o capră [4] şi nu le va aduce la uşa cortului
mărturiei pentru a le înfăţişa [ca jertfă] pentru arderea de tot sau ca jertfă de
mântuire bine primită, cu mireasmă plăcută înaintea Domnului; sau dacă le
va înjunghia în afara taberei şi nu le va aduce la uşa cortului mărturiei ca un
dar Domnului, atunci sângele acesta să se pună în seama acelui om; întrucât
a vărsat sânge, acel om va fi stârpit din neamul lui. [5] Pentru ca fiii lui Israel
să înalţe jertfele lor, toate animalele pe care le vor înjunghia pe câmp, să le
aducă înaintea Domnului, la uşile cortului mărturiei, la preot, şi să le
dăruiască Domnului ca jertfă de mântuire. [6] Preotul să stropească cu sângele
jertfei de jur împrejur altarul Domnului de la uşile cortului mărturiei şi să
înalţe grăsimea ca jertfă cu mireasmă plăcută pentru Domnul. [7] Şi să nu mai

---

17,3 Fraza grecească prezintă la începutul acestui verset o turnură ebraică pronunţată, întrucât sintagma ἄνθρωπος, ἄνθρωπος reprezintă o calchiere a ebr. *'îş 'îş* (*litt.* „om, om"), o formulă de exprimare intensivă a pronumelui nedefinit „cineva, oricine" (*cf.* Gesenius, *s.v.*). Principiul literalităţii i-a condus pe cei mai vechi traducători români la formule precum „om, om" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu – într-o notă, cărturarul blăjean specifică: „om, om, adecă fieştecarele" –, Filotei, Şaguna şi Heliade). *Cf.* şi *supra*, 1,2.
17,7 Prin „fiinţele deşarte", după LXX οἱ μάταιοι (*cf.* şi BA: *êtres vains*), am echivalat conceptul tradus în Vulg. prin *daemones* (*cf.* KJV: *the devils*, GN: *Dämonen*). Diferenţele de interpretare se explică prin caracterul polisemantic al ebr. *śe'îrim*, care înseamnă literal „cei păroşi" (şi este o desemnare metaforică pentru spiritele malefice), dar este în mod curent şi desemnarea pentru „ţapi". Aşa că unii interpreţi au socotit potrivit să vorbească despre micile zeităţi ale locurilor pustii (Luther: *Fedgeistern* „spiritele câmpului", Bibl. Jer.: *satyres*), iar alţii văd aici o trimitere la una dintre cele opt divinităţi principale din Egipt, zeul cu chip de ţap, pe care evreii puteau să-l fi împrumutat în timpul captivităţii egiptene, din care tocmai scăpaseră. În orice caz, avem de-a face cu o desemnare dispreţuitoare a oricăror dumnezei falşi. LXX a preferat aici

înjunghie jertfele lor pentru ființele deșarte cu care ajung să se desfrâneze. Aceasta va fi legiuire veșnică pentru voi și pentru toți urmașii voștri.»

[8] Și să le spui: «Dacă cineva dintre fiii lui Israel sau dintre fiii străinilor care locuiesc între voi va aduce vreo ardere de tot sau o [altă] jertfă [9] și n-o va înfățișa la ușa cortului mărturiei ca jertfă pentru Domnul, atunci acel om va fi stârpit din neamul lui.

[10] Dacă cineva, oricine dintre fiii lui Israel sau dintre străinii care locuiesc între voi, va mânca orice fel de sânge, atunci Îmi voi întoarce fața împotriva omului care a mâncat sânge și-l voi nimici îndepărtându-l din neamul lui. [11] Căci sufletul oricărui trup este sângele lui, și Eu vi l-am dăruit vouă pe altar ca să faceți împăcare pentru sufletele voastre; căci

---

un eufemism, adj. gr. μάταιος „van, inutil", soluție copiată de vechii traducători români: „cei de nimic" (Ms. 45, Ms. 4389), „cei îndesărți" (Bibl. 1688), „cei deserți" (Micu, Filotei, Șaguna), „cei vani" (Heliade). O ingenioasă speculație lexical-semantică privitoare la acest context o găsim la Clement din Alexandria, *Strom.* VI, 137, 3, care trimite la prima dintre cele zece porunci: „Să nu iei numele Domnului *în deșert*" (ἐπὶ ματαίῳ), reinterpretată în sensul „să nu dai numele Domnului unor ființe create de om și inutile" (ἐπὶ τὰ γενητὰ καὶ μάταια). Într-un comentariu la Exod, Theodoret al Cyrului respinge această opinie, afirmând că prima poruncă din Decalog prescrie să nu proferăm numele Domnului „în van" și „fără să fie nevoie". ♦ Noțiunea „a se prostitua", exprimată prin ebr. *zānāh* „a comite un adulter", gr. ἐκπορνεύω „a se prostitua", lat. *fornicari* „idem", reprezintă în VT modalitatea curentă de a desemna infidelitatea religioasă a poporului ales față de Dumnezeul lui. Termenul tradițional românesc este aici „a (prea)curvi".

17,10 Interdicția de a consuma sângele sub orice formă reprezintă o cutumă arhaică, anterioară lui Moise. În Gen. 9,4, lui Noe și familiei lui li se interzice cu desăvârșire consumarea sângelui. Considerat sediu și simbol al vieții (*cf. infra*, v. 11), sângele era un element cu maximă semnificație în ritualul jertfelor. *Cf. supra*, 1,5; 3,17; 4,6-7; 7,22 și urm. ♦ Expresia „îmi voi întoarce fața împotriva..." reflectă cu fidelitate gr. ἐπιστήσω τὸ πρόσωπόν μου, *cf.* Vulg.: *obfirmabo faciem meam*, la rândul lor transpuneri literale după ebr. *nāthan pānay bh*^{e}, expresie frecvent folosită în VT, dar numai cu privire la YHWH, pentru a desemna supărarea divină (*cf.* Gesenius, *s.v. pānīm*).

17,11 Pasajul care începe aici pune probleme de interpretare, mai ales datorită polisemiei subst. ebr. *nepheș*, care înseamnă „suflet", „cineva" (*cf. supra*, 2,1), dar și „viață". Reprodus literal de LXX prin gr. ψυχή, iar în Vulg. prin *anima*, cuvântul a fost interpretat de unii în sensul de „viață" (Bibl. Jer., GN, Radu-Gal., Bibl. 1968, Anania). Noi am optat pentru sensul „suflet", ca în BA: *l'âme de toute chair c'est son sang.* Ca sediu simbolic al vieții, sângele deține o mare putere expiatorie: fiind oferit pe altar lui YHWH, sângele animalului jertfit ia asupra sa păcatul suplicantului. Prefigurat aici în forma sa primară, principiul ispășirii-substituție se va împlini la nivelul cel mai înalt prin jertfa hristică supremă (*cf.* Rom. 5,10-11).

sângele lui [este] în locul sufletului pentru care se face împăcare.» [12] De aceea am spus fiilor lui Israel: «Nimeni dintre voi să nu mănânce sânge, nici străinul care locuieşte între voi să nu mănânce sânge.» [13] Dacă cineva dintre fiii lui Israel sau dintre străinii care locuiesc între voi va vâna vreun animal sălbatic sau vreo pasăre care se mănâncă, atunci să-i verse sângele şi să-l acopere cu pământ. [14] Pentru că viaţa oricărui trup este sângele lui şi am spus fiilor lui Israel: «Să nu mâncaţi sângele nici unui trup, căci sufletul oricărui trup este sângele lui. Oricine va mânca sânge va fi stârpit.

[15] Oricine va mânca dintr-o vită moartă sau dintr-una sfâşiată de fiară, fie el dintre cei ai casei, fie dintre străini, să-şi spele hainele, să-şi scalde trupul în apă şi va fi necurat până seara; apoi va fi curat [din nou]. [16] Iar dacă nu-şi va spăla hainele şi nu-şi va scălda trupul în apă, atunci să poarte povara nelegiuirii sale.»"

18 [1] Şi Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [2] „Vorbeşte fiilor lui Israel şi spune-le: «Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru! [3] Să nu vă luaţi după obiceiurile din ţara Egiptului, unde aţi fost străini, şi să nu vă luaţi după obiceiurile din ţara Canaanului, unde vă voi duce, şi să nu umblaţi după legiuirile lor. [4] Hotărârile mele să le împliniţi şi poruncile mele să le păziţi şi să le urmaţi. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru. [5] Să păziţi toate

---

18,2 Formula „Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru", reluată frecvent ca un fel de refren de aici şi până la sfârşitul cap. 26, reprezintă o justificare teologică a poruncilor privitoare la puritatea morală.

18,3 Aici şi în versetul următor sunt întrebuinţaţi o serie de termeni juridici relativ sinonimi, care trebuie să fi reflectat iniţial diferenţieri de desemnare precise. ♦ Prin „obiceiuri" (Ms. 45, Bibl. 1688: „năravuri"; Micu, Filotei, Şaguna: „obiceiuri", Heliade: *datini*) am echivalat gr. ἐπιτηδεύματα „obiceiuri, datini", care corespunde ebr. *ma'aśēh*, „activitate, ocupaţie". ♦ Prin „legiuiri" (la fel ca toţi predecesorii noştri români), am echivalat gr. τὰ νομίματα; în TM, *ḥuqqoth* (*ḤQH* „a grava, a sculpta"), desemnează regulile comportamentale prescrise de o autoritate politică constituită şi expuse în formă scrisă în locuri publice.

18,4 Cuvântul „hotărârile" (majoritatea predecesorilor noştri români întrebuinţează „judecăţile"), după gr. τὰ κρίματα „hotărâri judecătoreşti, sentinţe, judecăţi", *cf.* şi Vulg.: *iudicia* „idem", corespunde ebr. *miš^{e}pāṭ* „verdict, judecată" (<*šāphaṭ* „a judeca, a pronunţa o sentinţă"), termen care în TM semnifică o decizie juridică fundamentată pe tradiţie sau pe autoritatea judecătorească, pontificală sau regală. ♦ Prin „poruncile" (potrivit tradiţiei textuale româneşti) am echivalat gr. τὰ προστάγματα „ordin, comandament", *cf.* Vulg.: *praecepta* „idem". În TM apare aici din nou ebr. *ḥuqqoth*, termen tradus în versetul anterior prin „legile".

poruncile mele şi toate hotărârile mele să le împliniţi, căci acela care la va împlini va trăi prin ele. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru.

[6] Nimeni să nu se apropie de ruda sa de sânge pentru a-i descoperi ruşinea. Eu sunt Domnul. [7] Să nu descoperi ruşinea tatălui tău, nici ruşinea mamei tale. Ea este mama ta, să nu-i descoperi ruşinea. [8] Să nu descoperi ruşinea femeii tatălui tău, căci este ruşinea tatălui tău. [9] [Să nu descoperi] ruşinea surorii tale, fiică a tatălui tău sau a mamei tale, născută în casă ori în afara casei, să nu descoperi ruşinea ei. [10] [Să nu descoperi] ruşinea fiicei fiului tău sau a fiicei fiicei tale, să nu descoperi ruşinea lor, căci aceasta este ruşinea ta. [11] Să nu descoperi ruşinea fiicei femeii tatălui tău; îţi este soră [născută] din acelaşi tată, să nu descoperi ruşinea ei. [12] Să nu descoperi ruşinea surorii tatălui tău, căci este rudă apropiată a tatălui tău. [13] Să nu descoperi ruşinea surorii mamei tale, căci este rudă apropiată a mamei tale. [14] Să nu descoperi ruşinea fratelui tatălui tău şi de femeia lui să nu te apropii, căci îţi este rudă. [15] Să nu descoperi ruşinea nurorii tale; ea este femeia fiului tău, să nu descoperi ruşinea ei. [16] Să nu descoperi ruşinea femeii fratelui

---

18,6 Expresia ebr. *ş^e'ēr b^eśārō* înseamnă literal „carnea propriului său trup" şi semnifică în context „rudă apropiată, rudă de sânge" (*cf.* Bibl. Jer.: *sa proche parente*). Ebr. *bāśār*, termen polisemantic frecvent întrebuinţat în TM, are, pe lângă sensurile „carne, trup" şi „organ sexual" (*cf. supra*, 6,10), şi pe acela de „creatură". În acest context, întreaga sintagmă sugerează imaginea unei identificări, prin sânge şi prin carne, a bărbatului şi a femeii, plenară în cadrul uniunii conjugale. Astfel concepută înrudirea, interdicţia incestului se impune de la sine: carnea şi sângele unuia şi aceluiaşi individ nu se pot autofecunda! Datorită literalismului, la LXX înregistrăm formularea οἰκεῖα σαρκὸς αὐτοῦ, reprodusă, de asemenea literal, de primii traducători români: „ale sale trupului său" (Ms. 45, Bibl. 1688), „rudenie de ale trupului său" (Micu, Filotei, Şaguna), „familiar (aproape) al sângelui său" (Heliade).

18,7 Expresia (tradiţională în versiunile biblice româneşti) „a descoperi ruşinea" reflectă LXX: ἀποκαλῦψαι ἀσχημοσύνην, *cf.* Vulg.: *revelare turpitudinem* (la Heliade: „a dezveli turpitudine"); este o modalitate eufemistică de a desemna actul sexual, decodificată ca atare de unii interpreţi: *geschlechtiche Umgang haben* (Lutber), *geschlechtlich umkehren* (GN), şi apare de nenumărate ori în VT. În TM, *'er^wah* are sensul propriu „goliciune" (*cf.* KJV: *the nakedness*, Bibl. Jer.: *la nudité*) şi apare deseori în VT pentru a desemna *pudenda hominis*.

18,11 Căsătoria între fraţi, chiar consanguini, nu era un lucru neobişnuit în Orientul Apropiat, fiind adesea învestită cu semnificaţii cultice. La egipteni, de exemplu, căsătoria între frate şi soră în cadrul familiei regale a fost respectată ca o cutumă sacră până la dizolvarea definitivă a statului egiptean antic în epoca romană.

18,16 O excepţie de la această regulă este prevăzută în Deut. 25,5-10: dacă un bărbat moare fără a avea urmaşi, fratele său avea obligaţia de a se căsători cu cumnata rămasă

tău, căci este ruşinea fratelui tău. [17] Să nu descoperi ruşinea unei femei şi pe cea a fiicei ei. Să nu le iei pe fiica fiului ei, nici pe fiica fiicei ei, ca să le descoperi ruşinea; ele îţi sunt rude apropiate şi aceasta este o nelegiuire. [18] Să nu iei o femeie o dată cu sora ei, ca să i-o faci potrivnică, descoperind ruşinea ei alături de femeia ta, cât timp aceasta este încă în viaţă.

[19] Să nu te apropii de o femeie la vremea sorocului ei lunar, ca să-i descoperi ruşinea. [20] Să nu te culci cu femeia aproapelui tău vărsându-ţi sămânţa, ca să te pângăreşti cu ea. [21] Să nu dai pe cineva din seminţia ta ca jertfă căpeteniei şi să pângăreşti numele sfânt [al Domnului]. Eu sunt Domnul. [22] Să nu te culci cu un bărbat cum te-ai culca cu o femeie, pentru că este o

---

văduvă pentru a perpetua spiţa fratelui său. Primul bărbat rezultat din această uniune era considerat urmaşul de drept al celui decedat. Instituţia leviratului era de altfel larg răspândită la popoarele antice. Pentru poziţia hristică faţă de această problemă *cf.* Mat. 14,3-4 şi 22,22-23.

18,17 Restricţia este clară. Căsătoria, fie ea simultană sau succesivă, cu o femeie şi cu fiica ei, este interzisă. ♦ În TM, verbul *lāqaḥ* „a lua" (însoţit uneori de subst. *'iššāh* „femeie"), este deseori întrebuinţat cu sensul de „a se căsători", sens calchiat de gr. λαμβάνω „a lua" şi, de aici, în multe limbi europene moderne, inclusiv în română. ♦ Prin „nelegiuire" am echivalat gr. ἀσέβημα „impietate, sacrilegiu" (la vechii traducători români: „păgânătate"), care corespunde ebr. *zimmāh* „crimă odioasă".

18,18 Acest verset nu pare să conţină o restricţie absolută. Recomandarea de a nu se căsători simultan cu două surori privea mai ales necesitatea de a prezerva bunele relaţii dintre surori, ferindu-le să devină rivale, cum s-a întâmplat cu Lea şi Rahel, soţiile lui Iacob (Gen. 29,23-30).

18,21 „Ca jertfă căpeteniei", *litt.* „(pentru) a sluji căpeteniei", λατρεύειν ἄρχοντι. Am întrebuinţat aici cuvântul „căpetenie" pentru a ne păstra aproape de LXX, unde gr. ἄρχων „şef" (după care Ms. 45, Bibl. 1688: „boieri"; Micu, Filotei, Şaguna: „căpetenie"; Heliade: „principe"), corespunde ebr. *molokh*, *molekh* sau *melekh*, al cărui sens principal este cel de „rege, şef suprem" (< *mālakh* „a domni"). De fapt, în TM cuvântul este aici un substantiv propriu, numele divinităţii supreme a canaanenilor. În cărţile ulterioare, interpreţii alexandrini vor renunţa la această ocultare a sensului, transcriind numele propriu ca atare. În special ammoniţii transiordanieni îl adorau pe acest zeu al cărui cult presupunea sacrificii umane. Săpăturile arheologice efectuate pe locul vechii lor capitale de la Rabbath-Ammon au furnizat dovezi clare ale acestei practici inumane (*cf.* Harrison, 1980, p. 190). Sacrificarea primului născut se baza, la multe popoare vechi, pe credinţa că în acest mod vor fi salvaţi următorii copii.

18,22 Homosexualitatea era o practică destul de răspândită la popoarele antice, atitudinea religioasă sau morală diferind de la o cultură la alta. În cultul mesopotamian al zeiţei Iştar, dubla homosexualitate pare să fi jucat un rol simbolic destul de important, funcţia sacră a preoţilor şi preoteselor acestei divinităţi presupunând şi astfel de practici homosexuale. Cărţile Pentateuhului abundă de fapte şi aluzii la homosexualitatea rituală a

urâciune. [23] Să nu te culci cu un dobitoc vărsându-ţi sămânţa, ca să te pângăreşti cu el. Femeia să nu se apropie de un dobitoc pentru a se lăsa încălecată de acesta. Aceasta este o spurcăciune.

[24] Să nu vă pângăriţi cu nici unul dintre aceste obiceiuri, căci prin toate acestea s-au pângărit neamurile pe care eu le izgonesc dinaintea feţei voastre. [25] Pământul a fost pângărit, şi eu l-am pedepsit pentru nedreptatea lor; iar pământul s-a supărat pe cei care îl locuiau. [26] Să vegheaţi toate legiuirile şi toate poruncile mele şi să nu faceţi nici una dintre aceste spurcăciuni, nici cel de-al casei, nici străinul care locuieşte între voi. [27] Căci toate spurcăciunile acestea le-au săvârşit oamenii acestei ţări, care au fost aici înaintea voastră şi pământul a fost pângărit; [28] [faceţi aşa] pentru ca nu cumva ţara să se supere şi pe voi dacă îl veţi pângări, după cum s-a supărat pe neamurile care erau înaintea voastră. [29] Căci oricine va săvârşi vreuna dintre aceste spurcăciuni va fi stârpit din neamul lui. [30] Să păziţi poruncile mele şi să nu vă luaţi după nici una dintre legiuirile spurcate care s-au făcut înainte de voi, ca să nu vă pângăriţi cu ele. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru.»"

19 [1] Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [2] „Vorbeşte adunării fiilor lui Israel şi spune-le: «Fiţi sfinţi, căci sfânt sunt eu, Domnul Dumnezeul vostru! [3] Fiecare să se teamă de tatăl său şi de mama sa şi să păzească zilele mele de odihnă. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru. [4] Să nu-i urmaţi pe

---

canaanenilor (*cf.* Deut. 23,17, 3Regi 14,24 etc.) Alte populaţii interziceau pederastia prin lege, cum dovedesc unele texte juridice asiriene, care prevedeau castrarea pentru un homosexual incurabil (*cf.* Pritchard, 1955, p. 181). Hitiţii tolerau pederastia, cu excepţia violării unui fiu de către tatăl său, faptă privită ca o crimă gravă. Vechii egipteni respingeau în principiu pederastia, deşi există indicii privitoare la molestarea sexuală a inamicilor înfrânţi în luptă. În întregul VT, referinţa cea mai elocventă la homosexualitate o găsim în relatările despre soarta oraşului Sodoma (Gen. 19,5 şi urm.). Legiferarea mozaică interzice fără echivoc homosexualitatea, pedeapsa prevăzută fiind moartea (*cf.* mai jos, 20,23). Aceeaşi poziţie se regăseşte în NT, apostolul Pavel condamnându-i pe homosexuali fără echivoc (*cf.* Rom. 1,27, 1Cor. 6,9 etc.).

18,23 Pentru desemnarea acestui tip de deviaţii sexuale, în TM se întrebuinţează aici un nou termen, ebr. *tebel, litt.* „amestecătură", p. ext. „confuzie; bestialitate", echivalat prin LXX: μυσαρός „infamie", *cf.* Vulg.: *scelus* „nelegiuire". Conţinutul semantic al termenilor sugerează condamnarea explicită a zoofiliei. Omul a fost orânduit de Dumnezeu să stăpânească asupra animalelor şi, de aceea, orice deviaţie de la legile stabilite pentru relaţiile sexuale normale este un mare păcat, deoarece introduce confuzie în ordinea divină.

19,4 „Idoli", după LXX: εἴδωλα, Vulg.: *idola*, este un cuvânt care corespunde ebr. *'elīlīm, litt.* „nimicuri, lucruri deşarte" (formă de plural de la ebr. *'elīl* „nimic" <

idoli şi să nu vă faceţi zei turnaţi. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru.
5 Când veţi jertfi pentru Domnul o jertfă de mântuire, să o jertfiţi astfel
încât să vă fie bine primită. 6 [Animalul jertfit] să fie mâncat în ziua în care
îl veţi înjunghia sau a doua zi; dacă va mai rămâne ceva până în a treia zi,
să fie ars în foc. 7 Dacă însă va mânca cineva din el în a treia zi, acesta este
un lucru necurat; jertfa nu va fi primită. 8 Cine va mânca, va purta povara
păcatului său, pentru că a pângărit lucrurile sfinte ale Domnului; cei care
vor mânca vor fi stârpiţi din poporul lor.

9 Când veţi secera lanurile ţării voastre, să nu isprăviţi de secerat până la
marginile câmpului şi să nu aduni spicele care vor cădea în urma secerii,
10 nici via ta să nu te întorci ca s-o culegi de tot şi nici boabele căzute din
ciorchine să nu le aduni, ci să le laşi săracului şi străinului. Eu sunt Domnul
Dumnezeul vostru.

11 Să nu furaţi, să nu mînţiţi şi să nu pârască cineva pe aproapele său.
12 Să nu juraţi pe numele Meu pentru o strâmbătate, ca să nu pângăriţi
numele Dumnezeului vostru. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru. 13 Să nu-l
nedreptăţeşti pe aproapele tău şi să nu-l jefuieşti, iar simbria lucrătorului
tocmit să nu rămână la tine până a doua zi. 14 Să nu vorbeşti de rău pe un

---

particula negativă *'al*, *cf.* Strong, 1973, 457). ♦ Sintagma „zei turnaţi" (Ms. 45: „bodzi vărsaţi", Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna: „dumnezei vărsaţi", Heliade: *zei turnaţi*) vizează orice reprezentare materială a unor divinităţi, obţinută prin turnare, cioplire, gravare etc. Gr. χωνευτός (<vb. χωνεύω „a turna [un metal]" redă sensul literal al ebr. *massēkhāh* (< *nāsakh* „a vărsa; a turna", dar şi „a da formă").

19,9 În LXX avem aici o construcţie genitivală absolută cu valoare temporală, combinată cu o construcţie cu „complement intern" tipică limbii ebraice: ἐκθεριζόντων ὑμῶν τὸν θερισμὸν τῆς γῆς ὑμῶν, pe care primii traducători români au transpus-o ca atare: „secerând voi secerea pământului vostru" (Ms. 45, Bibl. 1688), „secerând voi secerişul arăturilor voastre" (Ms. 4389). Indicaţia de a lăsa nestrânsă, pentru străini şi pentru săraci, o parte a recoltei trebuie privită ca o expresie a grijii divine pentru cei neprivilegiaţi de soartă. Ca o prefigurare a grijii creştine faţă de aproapele aflat la nevoie (*cf.* Fapte 4,34-35), Dumnezeu porunceşte poporului ales să-i considere pe cei săraci fraţi şi să-i trateze ca atare.

19,13 Legiuitorul se referă aici la persoana angajată de cineva pe un timp determinat, contra plată. Gr. ὁ μισθωτός „angajat plătit" (< vb. μισθόω „a angaja o persoană în serviciul cuiva"), *cf.* Vulg.: *mercenarius* „idem" (după care Heliade: „mercenariu"), Ostrog: **наемникъ** „idem" a fost echivalat în vechile traduceri româneşti prin subst. „năimit" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Şaguna), termenul curent în limba română literară veche pentru această noţiune.

19,14 După LXX: κωφός „surd", *cf.* Vulg.: *surdus* „idem", toţi traducătorii români au aici cuvântul „surd", încadrându-se astfel în tradiţia europeană a interpretării în acest

surd, şi în calea unui orb să nu pui piedici, ci să te temi de Domnul Dumnezeul tău. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru.

15 Să nu faceţi nedreptate la judecată; să nu te îndupleci în faţa săracului, nici să părtineşti pe cel puternic, ci să judeci cu dreptate pe aproapele tău. 16 Să nu umbli cu vicleşug în neamul tău, să nu te ridici împotriva sângelui aproapelui tău. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru. 17 Să nu urăşti pe fratele tău în cugetul tău, [dar] să certi pe aproapele tău, ca să nu te încarci de păcatul lui. 18 Să nu fii răzbunător şi să nu porţi pică fiilor poporului tău. Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi. Eu sunt Domnul.

---

sens a ebr. *ḥērēṣ* care înseamnă deopotrivă şi „surd", şi „mut". O asemenea persoană trebuia cruţată, întrucât nu putea să se apere.

19,15 Gr. κρίσις „judecată" reflectă ebr. *miṣ'pāṭ*, întrebuinţat ca termen tehnic şi desemnând procesul judiciar ca atare (în vechile traduceri româneşti: „judeţ"). ♦ În TM, *gādhōl* „mare, puternic" desemna un personaj sus-pus şi influent, semnificaţie transpusă ca atare prin gr. ὁ δυνάστες „puternic", *cf.* Vulg.: *potens* (preluat de Heliade: *potens*), după care primele versiuni româneşti: „sâlnec" (Ms. 45), „năsilnic" (Bibl. 1688), „putearnic" (Ms. 4389, Micu, Filotei, Şaguna). Înscrierea principiului imparţialităţii în codul israelit de procedură judiciară – judecătorul nu trebuie să se lase influenţat nici de puterea celui sus-pus, dar nici de neajutorarea celui slab! – reprezintă încă una din notele de puternică originalitate în comparaţie cu alte legislaţii din Orientul Apropiat antic.

19,16 Calomniatorul (ebr. *rākhīl*) era socotit acela care, prin mărturii false, prin zvonuri, defăimări sau colportarea de informaţii dubioase producea suferinţă aproapelui. Calchiată după TM, secvenţa gr. οὐκ ἐπισυστήσῃ ἐφ' αἷμα τοῦ πλησίον σου, *litt.* „să nu te ridici împotriva sângelui aproapelui tău", sugerează reţinere şi prudenţă faţă de condamnarea la moarte a cuiva.

19,17 Ura este prezentată în VT ca un sentiment care se justifică doar prin repulsia faţă de rău (*cf.* Amos 6,15) şi nu poate avea ca obiect un compatriot. Această prescripţie nu exclude însă obligaţia de a lua o atitudine publică intransigentă împotriva celui aflat în păcat, căci neglijarea sau ascunderea unui păcat însemna implicit şi asumarea lui. ♦ Prin „cuget" (ca în Ms. 45, Bibl. 1688 şi Heliade) am transpus gr. διάνοια „gândire, cuget", prin care LXX echivalează ebr. *l'bhābh* „inimă". În mentalitatea semitică, inima era privită ca sediu al inteligenţei.

19,18 Iubirea faţă de aproapele este principiul fundamental al vieţii hristice. Unic în literatura sapienţială a Antichităţii, el este enunţat aici pentru prima oară în Biblie şi reprezintă poate secvenţa cea mai importantă din Levitic. Cuvintele anterioare, îndemnând la evitarea urii, pregătesc formula care va deveni fundamentul moralei creştine: ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Această sentenţă pare să fi constituit un *topos* scriptural al doctrinei fariseice, căci este citat în repetate rânduri în NT ca ceva cunoscut şi de la sine înţeles. Dintre locurile neotestamentare memorabile în care acest principiu este evocat ca o „poruncă" (ἐντολή) amintim câteva: în Mt. 19,19, Iisus Hristos îl menţionează imediat după ultimele cinci porunci ale Decalogului, iar în Mt. 22,29 şi Mc. 12,31,

[19] Să păziți legea mea. Să nu împerechezi vitele tale de specii diferite şi via ta să nu o răsădeşti cu soiuri diferite; să nu porți pe tine un veşmânt țesut în felurite fire.

[20] Dacă cineva se va culca cu o femeie vărsându-şi sămânța, iar aceasta este o roabă logodită cu un alt bărbat şi nu a fost răscumpărată, sau dacă ea nu a fost încă eliberată, să primească pedeapsa amândoi, dar nu cu moarte, căci femeia nu era liberă. [21] Pentru vina lui, bărbatul să aducă Domnului un berbec [drept jertfă] pentru vină, la uşa cortului mărturiei. [22] Preotul să facă împăcare pentru el înaintea Domnului cu berbecul jertfit pentru vină, pentru păcatul pe care l-a săvârşit, iar păcatul pe care l-a făcut i se va ierta.

[23] Când veți intra în țara pe care v-o dăruieşte Domnul Dumnezeul vostru, să sădiți feluriți pomi roditori şi să curățiți necurăția lor; timp de

---

Mântuitorul situează acest comandament imediat după prima poruncă, referitoare la iubirea față de Dumnezeu, conferindu-i prin aceasta o valoare supremă. Sf. Pavel citează de asemenea literal secvența aceasta, afirmând (Rom. 13,10 şi Gal. 5,14), că, prin aceste cuvinte, „întreaga lege îşi găseşte împlinirea" (ἐν ἑνὶ λόγῳ πεπλήρωται).

19,19 Interdicția oricărei hibridări îşi are fundamentul simbolico-religios în nevoia de a conserva puritatea originară a ființei, aşa cum a creat-o Dumnezeu. În măsura în care Dumnezeu, separând mai întâi întunericul de lumină, a dat apoi o formă definitivă fiecărei făpturi, omul nu are dreptul să încalce principiul implicit al distinctivității creaturilor. Interdicția privitoare la încrucişarea animalelor de specii sau de rase diferite reflecta probabil şi temerea legislatorului că poporul ar putea ulterior să introducă astfel de experimente în propria sa viață sexuală, ceea ce ar fi condus la adoptarea unor practici rituale canaanene. În ciuda acestei interdicții formale, în VT sunt totuşi atestate câteva cazuri de intervenție a omului în ordinea naturii, dacă ar fi să amintim doar episodul în care Iacob întrebuințează un vicleşug spre a-şi însuşi turma lui Laban (Gen. 30,3-40). *Cf.* şi Deut. 22,9.

19,20 Femeia sclavă (ebr. *şikh^{e}bhāh*, gr. οἰκέτις) era socotită proprietatea stăpânului şi avea foarte puține posibilități de a se apăra de agresiunile sexuale ale acestuia. Violarea unei sclave era totuşi un păcat, iar vinovatul era obligat să aducă o jertfă pentru păcat. Greşeala nu era totuşi considerată extrem de gravă, cum ar fi fost în cazul unei femei libere, când pedeapsa prevăzută era moartea (*cf.* mai jos, 20,10). Un bărbat liber nu se putea căsători cu o sclavă decât dacă o răscumpăra, plătindu-i prețul, sau dacă stăpânul acesteia o elibera.

19,23-25 Ritualul circumciziei indica apartenența unui individ la poporul ales. Un individ necircumscris (ebr. *'ārēl*) era socotit impur. Imaginea „tăierii împrejur" a pomilor ca semn al purificării lor a fost sugerată de LXX prin verbul περικαθαρίζειν, *litt.* „a purifica de jur împrejur". Întrucât producția unor pomi fructiferi era neînsemnată în primii trei ani, se considera că doar a patra recoltă este demnă a fi oferită lui Dumnezeu, în semn de recunoştință. Consacrarea plantației avea loc printr-o ceremonie

trei ani să curățiți necurățenia lor; timp de trei ani rodul lor nu va fi curat pentru voi și să nu fie mâncat. [24] În al patrulea an, toate fructele vor fi sfințite întru lauda Domnului, [25] iar în anul al cincilea să mâncați fructele, ca să le sporească rodul pentru voi. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru.

[26] Să nu mâncați nimic pe munți, să nu umblați cu ghicitul în păsări sau în zborul lor. [27] Să nu vă încrețiți pletele pe capetele voastre și să nu schimonosiți înfățișarea bărbilor voastre. [28] Să nu faceți pentru un mort

---

care marca începutul perioadei de folosire a recoltei de către cultivator și semnifica trecerea fructelor de la starea impură („necircumcisă") la starea „sfințită". Din acest pasaj, Philon, *Plant.*, 93-139, a extras argumente simbolice referitoare la cinci principii ale educației copiilor (παιδεία). Mai întâi, ca și o plantă, sufletul omului nu trebuie „cultivat" decât în pământul Domnului, unde trebuie curățit de orice impurități, adică de orgoliu și gânduri deșarte; în al doilea rând, cei trei ani în care fructul nu trebuie mâncat semnifică faptul că rodul educației are nevoie să fie purificat; în al treilea rând, fructul educației trebuie să rămână intact în toate cele trei momente ale timpului, trecut, prezent și viitor; în al patrulea rând, consacrarea către Dumnezeu în al patrulea an corespunde numărului perfect; și în al cincilea rând, anul al cincilea, în care fructul poate fi consumat, corespunde cifrei care semnifică simțurile. Spre aceeași sferă a educației își orientează și Clement din Alexandria, *Strom.* II, 95, 2-3, interpretarea: cei trei ani de așteptare corespund timpului necesar pentru o bună instruire a unui catehumen, iar cifra patru corespunde tetradei virtuților consacrate lui Dumnezeu. O interpretare legată de istoria sacră o găsim la Chiril al Alexandriei, *Ador.*, VIII: primii trei ani reprezintă perioada Legii lui Moise, o perioadă încă „nepurificată", al patrulea an simbolizează epoca profeților, care anunță fructul viitor al Legii și, în fine, al cincilea an reprezintă apariția fructului așteptat, „care poate fi mâncat", adică a lui Iisus Hristos însuși.

19,26 Am tradus întocmai ca înaintașii noștri formularea din LXX: μὴ ἔσθετε ἐπὶ τῶν ὀρέων, „să nu mâncați nimic pe munți". Dacă nu este vorba despre o greșeală de traducere a LXX, ospețele pe munți evocă unele practici rituale păgâne, dezavuate de Moise. Majoritatea interpreților moderni (după Targum și Peschitta) consideră totuși că alexandrinii au citit, în mod greșit, în textul nevocalizat ebr. *'al haddām* „cu sânge", ca *'al harîm* „pe munți". Ar fi deci vorba de fapt despre interdicția de a se consuma sânge, reiterată de câteva ori în Levitic (*cf. supra*, 3,17; 7,22; 17,10 etc.).

19,27 Sunt interzise aici obiceiuri rituale practicate de popoarele păgâne vecine. Herodot, *Istorii*, III, 8, menționează de exemplu obiceiul arabilor de a-și rotunji părul în cinstea zeului lor Ὀρτόλ, iar Plinius, *Historia naturalis*, VI, 32, amintește și el că aceiași arabi își rădeau barba, dar nu și mustața. Cuvântul σισόη „păr împletit" este atestat în acest unic loc din Levitic (Bailly, *s.v*).

19,28 Obiceiul de a marca doliul sau durerea colectivă prin incizii corporale este atestat de istoricii antici babilonieni, armeni sau sciți. Interdicția are aici scopul de a marca diferența dintre poporul ales și canaanenii care îi înconjurau. Aceeași semnificație o are și interdicția tatuajului, ca practică rituală păgână. Temeiul teologic al acestei interdicții:

tăieturi în corpul vostru şi să nu însemnaţi pe voi litere scrijelite. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru. [29] Să nu-ţi pângăreşti fiica [lăsând-o] să se desfrâneze, pentru ca ţara să nu se desfrâneze şi să se umple de nelegiuiri.

[30] Să păziţi zilele mele de odihnă şi să vă temeţi de cele sfinte ale Mele. Eu sunt Domnul. [31] Să nu-i urmaţi pe cei care vorbesc din pântece şi să nu umblaţi pe la descântători, ca să nu vă pângăriţi cu ei. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru. [32] Să te ridici în faţa celui cărunt şi să cinsteşti faţa celui bătrân; să te temi de Dumnezeul tău. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru.

încrustarea pe piele a unor embleme păgâne, a unor litere, chipuri sau alte semne ducea la desfigurarea imaginii divine a omului, ceea ce putea fi privit ca un păcat capital, o ofensă adusă divinităţii.

19,29 Prostituţia obişnuită atenta la sacralitatea contractului marital, singurul care asigură demnitatea femeii şi securitatea cultică a comunităţii. Cum este însă mai greu să ne imaginăm că în vremea lui Moise un părinte îşi putea supune fiica unei prostituţii mercantile, avem aici mai degrabă o trimitere la prostituţia rituală, practicată constant şi pe scară largă în cultele orgiastice ale zeităţilor canaanene Baal şi Astarteea. Păcatul unui israelit era în acest caz cu atât mai abominabil, cu cât implica şi păcatul suprem al idolatriei, conducând deci la pângărirea gravă a întregii comunităţi.

19,31 Atât în TM, cât şi la LXX sunt distinse două tipuri de magi. Ebr. *'obhoth*, o formă de plural, are sensul primar „burdufuri", dar în context înseamnă „ventriloc, necromant". Se presupunea că spiritul malefic al mortului locuia în pântecele vrăjitorului, de unde vorbea înăbuşit, ca şi cum glasul i-ar fi venit de sub pământ. La LXX apare gr. ἐγγαστρίμυθος „ventriloc" (reperat de Bailly, *s.v.* doar în scrierile hipocratice şi în LXX), compus lexical (γαστήρ „pântece", μῦθος „discurs imaginar; poveste") calchiat ca atare de cei mai vechi traducători români: „celor ce grăiescu den pântece" (Ms 45), „celor ce băsnuiescu den pântece" (Bibl. 1688). Micu (urmat de Filotei şi Şaguna) întrebuinţează perifraza mai simplă „cei ce vrăjesc", adăugând în subsol o interesantă explicaţie: „Biblia cea veche are băzmuitorii de pântece, prin carii să înţeleg vrăjitorii aceia carii din maţele dobitoacelor spunea cele viitoare." Cât priveşte cel de-al doilea cuvânt, ebr. *yid'onîm* (tot o formă de plural, de la *yāda'* „a şti") desemnează pe vrăjitori în calitatea lor de pretinşi deţinători ai unor secrete magice. Interpreţii LXX au ales ca echivalenţă gr. ἐπαοιδός (cuvânt existent în greaca clasică cu forma ἐπῳδός), *litt.* „care cântă asupra..."; special: „care pronunţă incantaţii magice în scopul de a obţine ceva" (ἐπὶ „deasupra", ἀοιδή „cântec"). Soluţii ale vechilor traducători români: „vrăjitori cântăreţi" (Ms. 45), „vrăjitori" (Ms. 4389, Bibl. 1688), „descântători" (Micu, Filotei, Şaguna), „încântători" (Heliade). Necromanţia era privită cu oroare de evrei, dar, deşi interzisă, era practicată uneori chiar de personaje înalte precum Saul care, într-un moment-limită, invocă spiritul lui Samuel cu ajutorul unei vrăjitoare (1Regi 28).

19,32 Avem în LXX o opoziţie semantico-lexicală între adj. πολιός (despre păr) „cărunt" şi adj. πρεσβύτερος „bătrân". Formă de comparativ a adj. πρέσβυς, al doilea termen desemnează, atât în VT, cât şi în NT, grupul bătrânilor venerabili, care jucau un

[33] Dacă va veni un străin oarecare în ţara voastră, să nu-l asupriţi. [34] Străinul care locuieşte între voi să fie pentru voi ca şi cel de-al casei şi să-l iubeşti ca pe tine însuţi, căci şi voi aţi fost străini în ţara Egiptului. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru. [35] Să nu faceţi nedreptate la judecată, la măsurătoare, la cântărire şi la măsurare. [36] Să aveţi cântare drepte, greutăţi drepte, baniţă dreaptă. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru, care v-am scos din ţara Egiptului.

[37] Să păziţi toate legile şi poruncile mele şi să le împliniţi. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru.»"

20 [1] Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [2] „Vorbeşte fiilor lui Israel şi spune-le: «Dacă cineva dintre fiii lui Israel sau dintre străinii care locuiesc în Israel va da [ca jertfă] căpeteniei pe cineva din seminţia sa, acela să fie pedepsit cu moartea. Poporul din ţară să-l ucidă cu pietre. [3] Şi Eu Îmi voi întoarce faţa împotriva acelui om şi-l voi stârpi din poporul lui, fiindcă a dat căpeteniei pe unul din seminţia sa, ca să pângărească cele sfinte ale

---

rol important în viaţa comunităţii patriarhale. Ulterior, ca termen creştin, πρεσβύτερος a ajuns să însemne „preot"; prin lat. *presbyterus*, cuvântul este etimonul primar al rom. *preot*.

19,35 Pentru „judecată" în izvoare se foloseşte acelaşi cuvânt ca cel întrebuinţat mai sus, în v. 15, dar cu un sens diferit, non-judiciar. Este vorba despre împrejurări de viaţă economică circumscrise cu destulă precizie în continuare. ♦ Prin cuvintele „măsurătoare, cântărire şi măsurarea (grânelor)" am încercat să transpunem distincţiile lexicale din izvoarele originare (*cf.* Bibl. Jer.: *mesures de longueur, de poids ou de capacité*). Ebr. *middāh* apare exclusiv în acest loc din TM şi desemnează generic unitatea de măsură pentru lungime; a fost echivalat de LXX prin gr. μέτρον „unitate de măsură pentru lungime", *cf.* Vulg.: *regula*. Al doilea cuvânt, ebr. *miṣᵉqāl* „greutate", se referă la determinarea cantităţii şi a fost echivalat prin gr. τὸ ζυγόν „braţul balanţei", de unde *cumpănă* la vechii traducători români (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna, Heliade). În fine, al treilea termen, *mᵉśūrāh* (un *hapax legomenon* în TM), indică limpede prin etimologia sa (< vb. *māśar* „a împărţi") că este vorba despre o unitate de măsură pentru capacitate (*cf.* Gesenius, *s.v.*); a fost echivalat de LXX prin gr. ὁ στοθμός „greutate folosită la cântărit".

19,36 Prin „baniţă" am transpus gr. χοῦς, care desemna în epoca clasică o măsură pentru lichide egală cu 12 κοτύλα (*cf. supra*, 14,10), adică aproximativ 3 litri şi un sfert. Corespondentul ebraic, subst. *hīn*, desemna o unitate de măsură pentru lichide (aprox. 6 litri), reprezentând a şaptea parte dintr-un *bath*, adică 12 sextarii romane (*cf.* Gesenius, *s.v.*). De regulă, altfel decât aici, ebr. *hīn* este redat de LXX printr-una dintre transcripţiile εἶν, ἶν sau ὖν, transpunere practicată la locurile corespondente (*in*) şi în Bibl. 1688.

Mele şi să întineze numele celor pe care Eu i-am sfinţit. [4] Dacă locuitorii ţării îi vor trece cu vederea omului care dă căpeteniei pe unul din seminţia sa şi nu-l vor ucide, [5] atunci Îmi voi întoarce faţa împotriva acelui om şi împotriva neamului său şi-l voi nimici, laolaltă cu toţi cei care vor primi să se desfrâneze cu căpeteniile alături de el, îndepărtându-i din neamul lor. [6] Dacă va urma cineva pe cei care vorbesc din pântece şi pe descântători, ca să se desfrâneze cu ei, Îmi voi întoarce faţa împotriva acelui om şi-l voi nimici, îndepărtându-l din poporul lui. [7] Să fiţi sfinţi, căci sfânt sunt Eu, Domnul Dumnezeul vostru. [8] Să păziţi poruncile Mele şi să le împliniţi. Eu sunt Domnul care vă sfinţesc pe voi. [9] Orice om care va vorbi de rău pe tatăl ori pe mama sa, să fie pedepsit cu moartea. Şi-a vorbit de rău tatăl sau mama şi va fi vinovat. [10] Dacă cineva va săvârşi adulter cu femeia altui bărbat sau dacă va săvârşi adulter cu femeia aproapelui său, ucişi să fie amândoi, şi bărbatul adulter, şi femeia adulteră. [11] Dacă cineva se va culca cu femeia tatălui său, înseamnă că a dezgolit ruşinea tatălui său; amândoi, şi femeia, şi bărbatul să fie pedepsiţi cu moartea, căci sunt vinovaţi. [12] Dacă cineva se va culca cu nora sa, amândoi să fie pedepsiţi cu moartea, căci au săvârşit o nelegiuire şi sunt vinovaţi. [13] Dacă cineva se va culca cu un bărbat cum s-ar culca cu o femeie, amândoi au făptuit o urâciune. Să fie pedepsiţi cu moartea, căci sunt vinovaţi. [14] Dacă va trăi cineva cu o femeie şi cu mama ei, aceasta este o nelegiuire. Să fie arşi în foc şi bărbatul şi cele două femei, ca să nu rămână nelegiuirea în mijlocul vostru. [15] Dacă cineva se va împreuna cu un dobitoc, să fie pedepsit cu moartea, iar dobitocul să fie ucis. [16] Dacă o femeie se va apropia de un dobitoc pentru a se împreuna cu el, să omorâţi şi femeia, şi dobitocul; să fie ucişi, căci sunt vinovaţi. [17] Dacă un

---

20,4 Expresia ebr. *'am hā'āreṣ, litt.* „poporul ţării" (gr. οἱ αὐτόχθονες τῆς γῆς), (*cf. supra*, 16,29), pare să se refere în acest context la un fel de consiliu juridic format din bărbaţii de vază ai comunităţii, singurul în măsură să pronunţe condamnarea la moarte prin lapidare (*cf.* Harrison, 1980, p. 204).

20,9 Prin „să fie pedepsit cu moartea" am tradus gr. θανάθῳ θανατούσθω, cu transpuneri literale la vechii traducători români: „cu moarte să să omoară" (Ms. 45, Bibl. 1988).

20,14 Arderea vinovaţilor – nu este clar dacă erau arşi de vii, cum interpretează Ieronim: *vivus ardebit cum eis* (Vulg.), sau mai întâi ucişi şi apoi incineraţi – avea, după cum se indică explicit, nu doar o semnificaţie punitivă, ci şi una expiatorie.

20,17 Prin „mârşăvie" am tradus gr. ὁ ὄνειδος „reproche, blâme, honte, déshonneur" (Bailly, *s.v.*), *cf.* „ponoslu" (Ms. 45), „ocară" (Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna), „oprobiu" (Heliade). Ebr. *ḥesedh*, care de regulă are în TM sensul de „bunăvoinţă,

bărbat va lua de soție pe sora sa, fiică a tatălui său ori fiică a mamei sale, dacă îi va vedea ruşinea şi ea îi va vedea ruşinea lui, aceasta este o mârşăvie; să piară dinaintea fiilor neamului lor. El a descoperit ruşinea surorii sale şi vor purta povara păcatului lor. [18] Dacă un bărbat se va culca cu o femeie care are sorocul ei lunar şi va descoperi ruşinea ei, atunci el a descoperit izvorul ei, iar ea şi-a descoperit scurgerea sângelui ei. Să fie îndepărtați amândoi din neamul lor. [19] Să nu descoperi ruşinea surorii tatălui tău, nici a surorii mamei tale, căci aceasta înseamnă să descoperi pe ruda ta. Amândoi îşi vor purta povara păcatului. [20] Dacă cineva se va culca cu rudenia sa, atunci a descoperit ruşinea rudeniei sale; vor muri fără copii. [21] Dacă va trăi cineva cu femeia fratelui său, aceasta înseamnă o necurăţenie. El a descoperit ruşinea fratelui său; vor muri fără copii.

[22] Să păziți toate poruncile şi hotărârile Mele şi să le împliniți, ca să nu se supere pe voi pământul în care vă voi duce să-l locuiți. [23] Să nu vă luați după legile neamurilor pe care Eu le izgonesc dinaintea voastră, căci ei au săvârşit toate acestea şi M-am scârbit de ei. [24] Eu v-am spus: 'Voi veți moşteni ţara lor şi Eu vă voi da-o în stăpânire, ţara unde curge lapte şi miere.' Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru, Cel care v-am ales dintre toate neamurile. [25] Să faceți deosebire între dobitoacele curate şi cele necurate, între păsările curate şi cele necurate, ca să nu vă spurcați sufletele prin dobitoace, prin păsări sau prin vietăți târâtoare, pe care vi le-am deosebit ca

---

milostivire, iubire", este întrebuinţat aici cu conotaţia negativă de „lucru ruşinos; ticăloşie", *cf.* Bibl. Jer.: *ignominie*.

20,18 Două noi modalităţi de desemnare eufemistică a menstruaţiei, *cf. supra*, 12,2 şi 15,33. În TM avem mai întâi subst. *dāwāh* „slăbiciune", întrebuinţat îndeosebi ca nume eufemistic pentru „menstruaţie". Conotaţia „slăbiciune" au încercat să o reproducă şi LXX prin gr. ἀποκαθημένη (part. prez. de la vb. ἀποκάθημαι „a fi slăbit"). Este apoi întrebuinţat ebr. *maqor*, care iniţial a desemnat sursa unui lichid, ajungând să fie întrebuinţat mai ales pentru a desemna curgerea în sine. Pentru a evita repetarea aceluiaşi cuvânt în contexte apropiate, autorii LXX au întrebuinţat perechea sinonimică πηγή „izvor"/ ῥύσις „curgere".

20,21 Gr. ἀκαθαρσία, echivalat prin „necurăţenie" este întrebuinţat frecvent (*cf. supra*, 12,2) pentru desemnarea „impurităţii menstruale" şi apare aici cu un sens mai general, cel de „lucru respingător; impuritate morală".

20,24 Asocierea laptelui (denotare metonimică a turmelor) şi a mierii (care evocă abundenţa arborilor fructiferi) subliniază hiperbolic bogăţia şi fertilitatea Palestinei, realitate confirmată de scrierile altor autori antici, între care Flavius Iosephus, Tacitus sau Plinius.

necurate. [26] Şi să-Mi fiţi sfinţi, căci sfânt sunt Eu, Domnul Dumnezeul vostru, Cel care v-am ales din toate neamurile să fiţi ai Mei.
[27] Dacă vreun bărbat sau vreo femeie se fac asemenea celor care vorbesc din pântece sau asemenea descântătorilor, amândoi să fie pedepsiţi cu moartea. Să-i ucideţi cu pietre, căci sunt vinovaţi.»"

21 [1] Şi Domnul i-a spus lui Moise: „Vorbeşte preoţilor, fiii lui Aaron, şi spune-le: «Preotul să nu se pângărească atingând pe cineva [mort] din neamul său, [2] în afară de rudele sale cele mai apropiate, pe tatăl său, pe mama, pe fiul, pe fiica şi pe fratele său, [3] ca şi pe sora sa fecioară, care stă pe lângă el şi nu a fost măritată; pentru aceştia se poate pângări [atingându-i]. [4] Să nu se pângărească pe neaşteptate [cu cineva] în poporul său, spre a se spurca. [5] Să nu vă radeţi de tot pe cap pentru un mort, să nu vă radeţi barba schimbându-i înfăţişarea şi să nu vă scrijeliţi tăieturi pe trup. [6] Sfinţi să fie ei pentru Dumnezeul lor şi să nu pângărească numele Dumnezeului lor; căci ei aduc jertfele Domnului, darurile lor pentru Dumnezeu; [de aceea] să fie sfinţi. [7] Să nu-şi ia de soţie o femeie desfrânată sau pângărită, să nu-şi ia nici o femeie izgonită de la bărbatul ei, căci el este sfânt pentru Domnul Dumnezeul lui. [8] Să fie sfinţit, el este acela care aduce darurile Domnului

---

21,1 Repulsia faţă de cadavre, ca şi interdicţia rituală de a le atinge, impusă mai ales personalului sacerdotal, pare să fi fost mai larg răspândită în lumea antică. Aulus Gellius, *Nopţi atice*, X, xv, ne informează că preotului lui Jupiter (*flamen dialis*) îi era interzis nu numai să se atingă de un mort, ci şi să se apropie de locul unui mormânt.
21,4 Versetul acesta a pus probleme grele de interpretare, întrucât se pare că textul ebraic originar este în acest punct corupt. În timp, s-au conturat trei tipuri de interpretări: 1. Cea din LXX (οὐ μιανθήσεται ἐξάπινα ἐν τῷ λαῷ αὐτοῦ εἰς βεβήλωσιν αὐτοῦ), pe care am urmat-o şi noi; 2. Pornind de la sensul generic „stăpân" al ebr. *ba'al* care apare la începutul versetului în TM, alţi interpreţi au socotit că trebuie să se facă o referire la marele preot, în calitatea sa de şef suprem al comunităţii: *Sed nec in principe populi sui contaminabitur* (Vulg.), *But he shall not defile himself, being a chief man among his people, to profane himself* (KJV); 3. Interpretări mai recente reconstituie începutul versetului din TM, completându-l cu secvenţa *liba'alāh* „pentru o femeie măritată", aşa încât, cu această completare, versetul s-ar referi la un nou caz al interdicţiei, acela în care cadavrul ar aparţine soţiei unuia dintre apropiaţii săi (părinte, frate, fiu): *Pour une femme mariée parmi les siens il ne se rendra pas impur* (Bibl. Jer.).
21,7 LXX operează o distincţie clară între „prostituată" (gr. πόρνη) şi „femeia pângărită" (gr. βεβηλωμένη), adică femeia care şi-a pierdut virginitatea. Aceasta din urmă, ca şi femeia izgonită de bărbatul ei, era considerată impură şi nu putea deveni soţia unui preot.

Dumnezeului vostru; să fie sfânt, căci sfânt sunt Eu, Domnul care-i sfinţeşte pe ei. [9] Iar dacă fiica unui preot se va pângări desfrânându-se, ea pângăreşte numele tatălui său; să fie arsă în foc.

[10] Iar preotul care este mai mare între fraţii săi, căruia i s-a turnat pe cap untdelemnul ungerii şi care a fost desăvârşit [*i.e.* consacrat] ca să îmbrace veşmintele [preoţeşti], să nu-şi descopere capul şi să nu-şi rupă veşmintele, [11] şi să nu se apropie de nici un om mort, să nu se pângărească nici pentru tatăl său, nici pentru mama sa. [12] Şi din lăcaşul sfânt să nu iasă şi să nu pângărească locul sfinţit al Dumnezeului său, pentru că untdelemnul sfânt al ungerii de la Dumnezeu se află asupra sa. Eu sunt Domnul. [13] Preotul

---

21,10 Prescripţiile de aici, ca şi cele din versetele următoare, îl privesc pe marele preot. Formula gr. ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας (un calc după ebr. *hakkohēn haggādhōl*), nu reprezintă un titlu, ci o simplă denominaţie a marelui preot, prin raportare la „fraţii săi", adică la ceilalţi preoţi (*cf.* „preotul cel mare den fraţii săi" – Ms. 45, Bibl. 1688). Pornind de la acest context, Origen, *Hom. Lev.* XII, 1-3, vede în figura marelui preot prefigurarea lui Iisus Hristos.

21,11 Pentru înţelesul „persoană; om" al cuvântului „suflet" *cf. supra*, 1,2. În interpretarea simbolică a lui Origen (vezi v. anterior), asemenea marelui preot, Hristos nu se poate apropia de sufletul cuiva care, din pricina păcatului în care trăieşte, este ca şi mort.

21,12 Prin perechea sinonimică „lăcaşul sfânt/locul sfinţit" am redat cei doi termeni greceşti succesivi (τὰ ἅγια şi τὸ ἡγιασμένον), care apar aici în mod surprinzător pentru a reda un singur cuvânt din TM: *miqᵉdāṣ* „sanctuar". Pornind de la această diferenţă dintre LXX şi TM, Eusebiu al Cezareii, urmat de alţi exegeţi creştini, dezvoltă o complexă interpretare a contextului de aici în sensul unei prefigurări hristice.

21,13-15 Pentru distincţia între „pângărită" şi „desfrânată" *cf. supra*, v. 7. Indicaţia expresă ca un preot să se căsătorească doar cu o femeie virgină (ebr. *bᵉthūlāh*, gr. παρθένος) de neam israelit are un temei teologic şi cultic transparent: ca mediator între comunitate şi Dumnezeu, preotul trebuia să evite tot ceea ce ar fi putut să îl facă impur. Căsătorindu-se cu o femeie nedemnă, preotul ar fi săvârşit un păcat capital, pângărind astfel sfântul sanctuar, dar şi-ar fi descalificat şi descendenţa, turnând în venele urmaşilor un sânge străin. În v. 14, se specifică faptul că soţia preotului trebuie aleasă „din neamul lui" (ebr. *mē'ammāyw*, gr. ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ), dar în versetul anterior această specificare apare doar în LXX. Această diferenţă a declanşat o observaţie polemică la Origen, *Hom. Lev.* XII, 5: „Evreii tăgăduiesc că ar exista în textul lor ceea ce noi avem în Septuaginta, expresia «din neamul lui». Pe bună dreptate nu au aşa ceva, căci înrudirea cu Dumnezeu le-a fost luată şi transferată asupra Bisericii lui Hristos. Dacă în textul lor nu mai au «să fie din neamul lui», înseamnă că nu mai meritau să aibă această (înrudire)." Polemica este cam lipsită de obiect, căci menţiunea respectivă apare şi în textul ebraic în versetul următor! Mai interesant este de văzut ce trebuie să înţelegem prin această expresie. Philon este de părere că se face trimitere la tribul sacerdotal, pe când Flavius Iosephus crede că expresia se referă la întregul popor al lui Israel. ♦ Prin „sămânţă" am tradus

să-şi ia de soţie o fecioară din neamul său; [14] dar o văduvă, o femeie izgonită, pângărită sau desfrânată să nu ia de soţie; doar o fecioară din neamul său să ia de soţie. [15] Să nu-şi pângărească sămânţa în poporul său. Eu sunt Domnul care îl sfinţesc.»"

[16] Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [17] „Spune-i lui Aaron: «Nimeni dintre urmaşii tăi, din neam în neam, să nu vină să înfăţişeze Dumnezeului său darurile dacă va avea o meteahnă trupească. [18] Să nu se apropie nici un om care are o meteahnă trupească: un şchiop, un orb, un om cu nasul mutilat sau cu urechile tăiate, [19] un om cu mâna sau cu piciorul schilodite, [20] un cocoşat, un om cu albeaţă pe ochi sau fără gene, cu o râie

---

gr. σπέρμα (ebr. *zera'*), termen întrebuinţat frecvent cu sensul propriu „sperma" (*cf. supra*, 15,16 şi urm.), dar şi, ca aici, cu cel figurat de „descendenţă".

21,17 Exigenţa integrităţii corporale a preotului exista şi la greci (după cum atestă Platon, *Legile*, VI), ca şi la romani, ca de altfel la mai toate popoarele Antichităţii. Creştinismul a preluat această cerinţă, obligatorie pentru obţinerea hirotonisirii.

21,18 Prin expresiile „cu nasul mutilat" şi „cu urechile tăiate" am încercat să explicităm conţinutul gr. κολοβόρριν (κολοβός „mutilat", ῥίς „nas") şi ὠτότμητος (οὖς „ureche", τέμνω „a tăia") prin care traducătorii LXX au încercat să redea ebr. *harum* „tăiat" sau „turtit" (un *hapax* în TM) şi, respectiv, ebr. *śārūa'*, şi el un *hapax* în TM, cu sensul greu de precizat – probabil „întins; alungit", după cum presupun unii interpreţi moderni care iau ca bază a traducerii textul ebraic: „cu un mădular mai lung decât trebuie" (Radu-Gal.).

21,20 Prin „cocoşat" am tradus gr. κυρτός „curb; cocoşat" (*cf.* Ms. 45: „grebănos", Ms. 4389: „gârbov", Bibl. 1688, Micu, Filotei, Heliade, Bibl. 1968: „ghebos". *Cf.*, de asemenea, Vulg.: *gibbus* „cocoşat", Bibl. Jer.: *bossu*. Ebr. *gibbēn*, cu această unică ocurenţă în TM, este probabil un termen tehnic cu sensul greu de precizat. Dacă interpretarea tradiţională este corectă, atunci termenul ar putea desemna un bolnav de tuberculoză spinală (maladia lui Pott), caracterizată prin spondilită şi prin deformarea vertebrelor (*cf.* Harrison, 1980, p. 11). Este de asemenea posibil ca legislatorul să fi avut în vedere şi o deformare genetică. ♦ Următorul defect menţionat în TM şi desemnat prin ebr. *daq* (*hapax* care apare doar în Levitic pentru a desemna un defect trupesc!) a fost interpretat în Targum în sensul de „pitic", *cf.* KJV: *dwarf* „pitic". Alţi interpreţi optează pentru o formulă mai largă: *verkämmert* „degenerat" (Luther), *rachitique* (Bibl. Jer.), *gringalet* „sfrijit" (FC), „pipernicit" (Corn.). O a treia interpretare este cea din LXX: ἔφηλος „care are o pată luminoasă pe globul ocular" (ἐπί „pe", ἥλιος „soare, lumină"), pe care am urmat-o şi noi. ♦ Absenţa genelor este un defect desemnat prin ebr. *t'bhallul b'ʿēynō*, cuvânt rar, interpretat de LXX drept „care şi-a pierdut genele la ochi" (πτίλος τοὺς ὀφθαλμοὺς), *cf.* şi vechile opţiuni „pănihos la ochi" (Ms. 45), „zmult la ochi" (Bibl. 1688). ♦ „Râia" (gr. ψώρα, lat. *scabies*), corespunde exact ebr. *gārābh*, termen care în siriacă şi arabă semnifică tocmai „scabie, râie". ♦ Prin „pecingine" am numit însă o boală mai puţin clară, căci ebr. *yallepheth* desemnează o afecţiune a pielii, greu de definit mai îndeaproape, denumită în LXX prin genericul λέπρα, *cf.* Vulg.: *impetigo*

sălbatică ori cu pecingine sau un om cu un singur testicul; [21] oricine are o meteahnă trupească dintre urmaşii preotului Aaron să nu se apropie ca să înfăţişeze jertfe lui Dumnezeu. Deoarece are o meteahnă trupească, să nu se apropie ca să aducă darurile lui Dumnezeu. [22] Darurile lui Dumnezeu sunt lucruri preasfinte, şi el va [putea] mânca lucruri sfinte. [23] Să nu înainteze însă până la perdea şi să nu se apropie de altar, căci are o meteahnă trupească; să nu pângărească lăcaşul cel sfânt al Dumnezeului său, pentru că Eu sunt Domnul care-i sfinţesc pe ei.»" [24] Şi [astfel] a vorbit Moise către Aaron, către toţi fiii acestuia şi către toţi fiii lui Israel.

22 [1] Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [2] „Spune lui Aaron şi fiilor lui Israel să cinstească lucrurile sfinte ale fiilor lui Israel, cele pe care ei le sfinţesc pentru Mine, şi să nu pângărească numele Meu cel sfânt. Eu sunt Domnul. [3] Spune-le: «Orice om din seminţia voastră, din neam în neam, care se va apropia de lucrurile sfinte pe care fiii lui Israel le închină Domnului şi care va avea asupra lui o necurăţenie, acel om va fi îndepărtat de la Mine. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru. [4] Orice bărbat din seminţia preotului Aaron care va avea lepră sau o scurgere să nu mănânce din lucrurile sfinte până ce nu se va curăţi; tot astfel şi cel care se va atinge de orice necurăţenie, (venind de la) o vietate sau de la cineva cu o scurgere de sământă, [5] sau cel care se va atinge de orice târâtoare necurată care-l pângăreşte, sau de un om care-l va pângări printr-o oarecare necurăţenie; [6] oricine se va atinge de toate acestea va fi necurat până seara; să nu mănânce din lucrurile sfinte decât dacă-şi va spăla trupul cu apă. [7] Iar după ce va apune soarele va fi curat; atunci să mănânce din lucrurile sfinte, căci aceasta este hrana lui. [8] Să nu mănânce dintr-o vită moartă sau sfâşiată de

---

„pecingine". De aceea, unii traducători optează pentru o formulă mai vagă: *maladie de la peau* (FC). ♦ Orice imperfecţiune a organelor sexuale masculine, în special orhiodistrofia sau monorhia, a constituit în toate timpurile şi la toate popoarele un impediment major în adoptarea funcţiei sacerdotale sau regale. Literal, ebr. *m^erōaḥ 'eşek* înseamnă „cu testicolele zdrobite". Considerând că accentul ar fi pus pe incapacitatea de reproducere, unii interpreţi moderni au preferat termenul generic: *eunuque* (Bibl. Jer.), *Eunuch* (GN). Tradiţia românească mai veche, în care ne înscriem şi noi, urmează aici după LXX μονόρχις (μόνος „unul", ὄρχις „testicul"): „cu un coiu" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Şaguna), „cu un boş" (Filotei), „cu un singur testicul" (Heliade). Echivalentul *râncaci* „(despre animale) castrat incomplet; cu un singur testicul", din Ms. 4389 reprezintă o preţioasă primă atestare a acestui cuvânt popular, cunoscut până acum doar din dicţionarele din secolul al XIX-lea.

fiare, ca să nu se pângărească cu ele. Eu sunt Domnul. [9] Să păzească poruncile Mele, ca să nu se facă vinovați de păcat din pricina lor și să moară pentru că le-au încălcat. Eu sunt Domnul, Dumnezeul care-i sfințește. [10] Nici un om străin [de neamul preoțesc] să nu mănânce din lucrurile sfinte. Oaspetele preotului și sluga lui să nu mănânce din lucrurile sfinte. [11] Dacă însă un preot va avea un rob cumpărat cu argint, acesta poate să mănânce din hrana lui; și cei născuți în casa lui, și aceștia pot să mănânce din hrana lui. [12] Dacă fiica unui preot se va mărita cu un bărbat străin [de neamul preoțesc], ea să nu mănânce din pârga lucrurilor sfinte [aduse ca jertfă]. [13] Dar dacă fiica unui preot va rămâne văduvă sau va fi alungată de bărbatul ei și nu va avea urmași, dacă se va întoarce în casa tatălui său, ca în tinerețea ei, atunci ea va putea mânca din hrana tatălui ei. Dar nici un bărbat străin să nu mănânce din aceasta. [14] Și dacă un om va mânca din lucrurile sfinte din neștiință, atunci el să dea înapoi preotului lucrul cel sfânt și să adauge încă o cincime [din prețul său]. [15] Ei să nu pângărească lucrurile sfinte ale fiilor lui Israel, pe care aceștia le pun deoparte [ca dar] pentru Domnul, [16] și să aducă [astfel] asupra lor fărădelegea vinei de a mânca lucrurile sfinte ale fiilor lui Israel; pentru că Eu sunt Domnul care-i sfințesc pe ei.»"

[17] Și a vorbit Domnul lui Moise cu aceste cuvinte: [18] „Vorbește-i lui Aaron și fiilor lui, ca și întregii adunări a lui Israel și spune-le: «Orice om dintre fiii lui Israel, sau dintre străinii care locuiesc printre ei în Israel, care va aduce daruri, fie ca împlinire a unei făgăduințe, fie din propria voință, înfățișându-le Domnului ca ardere de tot, [19] [să aducă] o parte bărbătească fără cusur din cireada de vite, din turma de oi sau din turma de capre, pentru ca jertfa să vă fie bine primită. [20] Orice vită care va avea o meteahnă să nu o aducă Domnului, căci nu vă va fi bine primită. [21] Când un om va înfățișa Domnului o jertfă de mântuire din cireada de vite sau din turma de oi, fie pentru împlinirea unei făgăduințe, fie din propria voință sau în timpul sărbătorilor voastre, acest [animal] să fie fără cusur, pentru ca jertfa să fie

---

22,13 Întoarcerea în căminul părintesc și redobândirea tuturor drepturilor inițiale era posibilă pentru o femeie doar în condițiile în care nu dobândise copii; în acest ultim caz, chiar în absența soțului ei, ea va forma o familie împreună cu copiii săi și nu se va mai putea reintegra în familia paternă.

22,18 Prin „împlinire a unei făgăduințe" am redat sensul contextual al LXX ὁμολογία (după ebr. *nedher* „jertfă făgăduită"), cuvânt al cărui sens de bază este cel de „convenție, acord". *Cf.* Vulg.: *votum*, Bibl. Jer.: *voeu*, Radu-Gal: „jertfă de juruință".

bine primită; să nu aibă nici o meteahnă. [22] Să nu aducă un animal orb, schilod, cu limba tăiată, plin de bube, cu râie sălbatică sau cu pecingine, iar voi să nu înfățișați [asemenea animale] ca prinoase pe altar pentru Domnul. [23] Un viței sau un miel cu urechea tăiată sau cu coada ciuntită ai putea să-l înjunghii pentru tine însuți, însă ele nu-ți vor fi bine primite ca jertfă pentru împlinirea unei făgăduințe. [24] Un animal cu părțile bărbătești sfărâmate, zdrobite, tăiate sau smulse să nu-l aduci [ca jertfă] Domnului; nici în țara voastră să nu faceți așa ceva. [25] Din mâna unui străin să nu aduceți ca daruri Dumnezeului vostru asemenea dobitoace, pentru că au o stricăciune și o meteahnă și nu vă vor fi bine primite.»"

[26] Și Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [27] „Vițelul, mielul și iedul, după ce se vor naște, să rămână șapte zile lângă mama lor, iar apoi, din a opta zi înainte, să poată fi aduși în dar Domnului ca prinos. [28] Vita și oaia să nu le înjunghii în aceeași zi cu puiul lor. [29] Iar dacă vei înfățișa Domnului o jertfă de bucurie, să o înfățișați așa încât să vă fie bine primită.

22,22 Animalul adus la altar trebuia să fie perfect sănătos. Identificarea precisă a defectelor menționate este dificilă, căci termenii ebraici, ca și cei grecești, sunt, cei mai mulți, *hapax legomena*. ♦ Sensul ebr. *'awwereth* „orb" este transparent, așa încât toate versiunile coincid în acest punct. ♦ Prin „schilod" am echivalat gr. συντετριμμένος (< vb. συντρίβω „a străpunge, a răni"), după ebr. *șābhūr* „rupt, zdrobit", *cf.* Vulg.: *fractus* „rupt", Bibl. Jer.: *estropié*. În tradiția textuală românească găsim aici o veritabilă listă de sinonime: „zdrobit" (Ms. 45, Bibl. 1688), „dășălat" (Ms. 4389), „strujit" (Micu, Filotei, Șaguna), „schilavu" (Heliade), „slut" (Corn.), „schilod" (Radu-Gal.), „vătămat" (Bibl. 1968). ♦ Expresia „cu limba tăiată" corespunde gr. γλωσσότμητος (γλῶσσα „limbă", τέμνω „a tăia"), un *hapax legomenon*, creat de autorii LXX pentru a încerca să redea conținutul ebr. *hārūṭ*, cu sensul probabil „tăiat", *cf.* Vulg.: *cicatricem habens*, Bibl. Jer.: *mutilé*. ♦ Prin expresia „plin de bube" (*cf.* Bibl. Alex: *affligé de verrues*), am redat gr. μυρμηκίωντα, după Bailly, *s.v.*, un *hapax legomenon* derivat ad-hoc din vb. μυρμηκιάω „souffrir de verrues acompagnées de fourmillement" < μύρμηξ „furnică" (procedeul a fost imitat cu ingeniozitate de Heliade: *furniculos* < subst. „furnică") ♦ Cuvintele „râia" și „pecinginea" au fost explicate mai sus, la 21,22.

22,24 Ca organe de transmitere a vieții, testiculele erau privite ca semn al integrității animalului. Un defect de acest tip era socotit capital și descalifica animalul pentru a fi folosit ca jertfă. Sunt enumerate patru tipuri de castrare, care pot acoperi deopotrivă evenimente accidentale sau intervenții intenționate. ♦ Indicația „în țara voastră" nu este superfluă, întrucât Canaanul, pământul făgăduit spre care se îndrepta poporul lui Israel, era locuit de popoare care practicau castrarea rituală.

22,28 Această interesantă prescripție este explicată de Philon, *Virt.* 134-140, ca un semn de omenie din partea lui Moise.

30 Jertfa aceasta să fie mâncată în aceeaşi zi şi să nu lăsaţi nimic din carne
până dimineaţa următoare. Eu sunt Domnul.
31 Să păziţi poruncile Mele şi să le urmaţi. 32 Să nu pângăriţi numele a ce
este sfânt, şi Eu voi fi sfinţit în mijlocul fiilor lui Israel. Eu sunt Domnul,
care vă sfinţesc pe voi, 33 care v-am scos din ţara Egiptului, ca să vă fiu
Dumnezeu. Eu sunt Domnul."

23 1 Şi a vorbit Domnul lui Moise cu aceste cuvinte: 2 „Vorbeşte fiilor lui
Israel şi spune-le: «Iată sărbătorile Domnului, pe care le veţi vesti ca adunări
sfinte. Acestea sunt sărbătorile mele. 3 Şase zile să lucrezi, dar ziua a şaptea
să fie sabat, zi de odihnă, adunare sfântă pentru Domnul; să nu faci nici o
lucrare; aceasta este o zi de odihnă pentru Domnul în orice aşezare a voastră.
4 Acestea sunt sărbătorile Domnului, adunări sfinte, pe care le veţi vesti
la timpul lor. 5 În luna întâi, în a paisprezecea zi a lunii, la asfinţitul soarelui

---

23,2 Expresia „sărbătorile Domnului" corespunde ebr. *mo'adhēy YHWH, litt.* „momente (sau locuri) de întâlnire cu Domnul", prin care sunt desemnate generic cele şapte mari sărbători ale anului. Termenul curent din LXX, gr. αἱ ἑορταί (existent şi în greaca clasică), a fost transpus de primii traducători români prin slavonismul *praznic*. Începând cu Micu, toate versiunile ulterioare preferă cuvântul „sărbătoare" < lat. (*dies*) *servatoria*; o excepţie se înregistrează la Radu-Gal., care revin la „praznic", cu o conotaţie arhaică. ♦ Marile sărbători religioase se concretizau în Israel prin adunarea întregii comunităţi în jurul sfântului sanctuar. Aşa se explică semantic ebr. *miq'ra'* „convocare" (< *qārā'* „a chema (pe cineva)", cuvânt transpus literal de gr. κλήτη (< καλέω „a chema; a invita"). Sintagma κλητὰς ἁγίας din LXX a fost la rândul ei transpusă literal în primele trei versiuni româneşti biblice prin formula „chemate sfinte" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688), în care subst. „chemate" trebuie înţeles ca substantiv cu sensul „convocări".

23,3 Expresia gr. σάββατα ἀνάπαυσις „sabat, zi de odihnă" de aici trebuie pusă în relaţie cu formula σάββατα σαββάτων explicată mai sus, la 16,31. Stabilirea celei de-a şaptea zi ca zi de repaos absolut se întemeiază pe modelul divin (*cf.* Gen. 2,3), această zi fiind dedicată în întregime Domnului. Nouă este la evrei doar componenta periodicităţii, căci ideea de odihnă sacră în sine era familiară vechilor mesopotamieni. Din grija de a nu ofensa vreuna din zeităţile panteonului lor, mesopotamienii respectau un *şabattu* în a şaptea, a paisprezecea, a nouăsprezecea, a douăzeci şi una şi a douăzeci şi opta zi a lunii. În dezvoltarea ulterioară a cultului mozaic, sabatul a devenit prilej pentru activitatea liturgică centrală, efectuată săptămânal în sinagogă.

23,5 Evreii utilizau în mod distinct un calendar religios care începea în luna *nīsān* (martie-aprilie) şi unul profan, care începea cu luna *tiš'rī* (septembrie-octombrie). Marile sărbători erau incluse în primele şapte luni ale calendarului religios. Corespondenţa general acceptată a calendarului ebraic religios cu cel creştin este următoarea: *nīsān* (martie-aprilie), *iyyar* sau *ziv* (aprilie-mai), *siwan* (mai-iunie), *tammuz* (iunie-iulie), *ab*

este Paştele Domnului, [6] iar în a cincisprezecea zi din luna întâi este sărbătoarea azimelor pentru Domnul; timp de şapte zile să mâncaţi azime. [7] În ziua cea dintâi să aveţi o adunare sfântă şi să nu faceţi nici o lucrare de slujitor. [8] Să aduceţi arderi de tot Domnului vreme de şapte zile, iar în a şaptea zi să aveţi o adunare sfântă şi să nu faceţi nici o lucrare de slujitor.»"

[9] Şi i-a vorbit Domnul lui Moise cu aceste cuvinte: [10] „Vorbeşte fiilor lui Israel şi spune-le: «Când veţi intra în ţara pe care v-o dau şi când veţi secera lanurile ei, să aduceţi preotului cel dintâi snop al secerişului vostru. [11] Acesta va înălţa snopul înaintea Domnului, ca să vă fie bine primit;

(iulie-august), *elūl* (august-septembrie), *tişrī* sau *ethanim* (septembrie-octombrie), *marheşwan* (octombrie-noiembrie), *kislew* (noiembrie-decembrie), *tebeth* (decembrie-ianuarie), *şebat* (ianuarie-februarie), *adar* (februarie-martie). Paştele era serbat de evrei între ultimele zile din luna martie şi primele zile din aprilie. ♦ Prin „asfinţitul soarelui" am echivalat ebr. *bein ha'arbāyim*, cu sensul literal „între cele două seri", calcbiat de LXX: ἀνὰ μέσον τῶν ἑσπερινῶν, de unde soluţiile de transpunere „întru mijlocul sării" (Ms. 45), „între mijlocul serilor" (Bibl. 1688), „între seri" (Micu, Filotei, Şaguna), „între sere" (Heliade). După Philon, *Spec.*II, 145, ar fi vorba despre secvenţa de timp dintre răsăritul şi apusul soarelui, pe când potrivit tradiţiei talmudice, care continuă tradiţia fariseică, „prima seară" reprezintă momentul când căldura soarelui slăbeşte, iar „a doua seară" momentul propriu-zis al apusului soarelui. ♦ Cea mai importantă sărbătoare a evreilor, Paştele, avea ca semnificaţie comemorarea anuală a ieşirii din Egipt. Cuvântul ebraic *pesaḥ*, interpretat ca „trecere" şi întrebuinţat în TM exclusiv pentru desemnarea acestei sărbători, era receptat de evrei ca semnificând imunitatea poporului ales, asigurată de pedeapsa divină şi de nenorocirile trimise de Dumnezeu asupra egiptenilor opresori (*cf.* Gesenius, *s.v.*). Începând cu LXX: πάσχα, traducătorii au tratat acest cuvânt ca pe un nume propriu, transferându-l ca atare cu forma lui din aramaică. Primii traducători români (Ms. 45, Bihl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna) au transliterat şi ei (*pasha*), evitând probabil forma populară creştină „paşte" (< lat. *pashae*) din scrupule filologice sau poate confesionale.

23,6 „Sărbătoarea azimilor" (gr. ἑορτὴ τῶν ἀζύμων) avea o strânsă legătură cu Paştele propriu-zis: întreaga săptămână era considerată sacră şi reclama ca atare încetarea oricărei activităţi. Era săptămâna în care poporul lui Israel trebuia să rememoreze şi să reîmprospăteze legământul sacru cu Dumnezeu.

23,7 Prin „lucrare de slujitor" am reprodus întocmai gr. ἔργον λατρευτόν, sintagmă corespunzătoare ebr. *mᵉle'kheth 'abhodhāh* „ocupaţie de servitor", *cf.* Bibl. Jer.: *oeuvre servile*. Irineu, *Adv. haer.* IV, 8, 2, interpretează această formulă în sensul de „orice câştig realizat prin comerţ".

23,11 Sintagma *mimmāḥarath haşşabbāth* din TM a determinat interpretări diverse. După tradiţia LXX (τῇ ἐπαύριον τῆς πρώτης), întărită şi de Philon, *Spec.* II; 162, este vorba, cum am tradus şi noi, despre „dimineaţa de după prima zi", adică a doua după Sărbătoarea Azimilor. Tradiţia saducеilor extrapolează aici conţinutul din v. 15 de mai jos, vorbind despre „prima zi după sabat".

preotul îl va înălța în dimineața de după prima zi. [12] În ziua în care veți înfățișa snopul, să aduceți un miel de un an fără cusur, ca ardere de tot pentru Domnul, [13] și alături să fie jertfa sa [de grâne], două zecimi [de efă] din fruntea făinii de grâu, amestecată cu untdelemn, ca jertfă cu mireasmă plăcută pentru Domnul. Să aduceți și o libație, a patra parte dintr-un hin de vin. [14] Nici pâine, nici spice fragede, boabe prăjite, să nu mâncați până în ziua când le veți aduce ca daruri Dumnezeului vostru. Aceasta va fi pentru tot neamul vostru legiuire veșnică, în orice așezare a voastră.

[15] Începând cu prima zi după sabat, cu ziua în care veți aduce snopul ca dar înfățișat [Domnului], să numărați șapte săptămâni întregi; [16] până în ziua care urmează la sfârșitul ultimei săptămâni, să numărați cincizeci de zile și atunci să aduceți jertfă nouă Domnului. [17] Să aduceți din așezările voastre, ca dar înfățișat [Domnului], două pâini; să fie făcute din două zecimi [dintr-o efă] de fruntea făinii, să fie coapte dospite, primele tale roade pentru Domnul. [18] Împreună cu aceste pâini să aduceți șapte miei de un an fără cusur, un vițel din turma de vite și doi berbeci fără cusur, ca ardere de tot pentru Domnul, împreună cu jertfele lor [de grâne] și cu libațiile lor, jertfă cu mireasmă plăcută pentru Domnul. [19] Să înfățișeze un ied din turma de capre [ca jertfă] pentru păcat și doi miei de un an ca jertfă de mântuire, împreună cu pâinile din primele roade. [20] Și preotul să-i pună împreună cu pâinile din primele roade ca punere înaintea Domnului, împreună cu cei doi miei. Aceste daruri vor fi sfinte pentru Domnul și vor rămâne preotului care le înfățișează. [21] Să vestiți această zi ca pe o adunare sfântă pentru voi și să nu faceți nici o lucrare de slujitor într-însa. Aceasta va fi pentru neamul vostru legiuire veșnică, în orice așezare a voastră. [22] Când veți secera lanurile țării voastre, să nu terminați de secerat până la marginile ogorului și să nu adunați spicele care vor cădea în urma secerii, ci să le lași săracului și străinului. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru.»"

[23] Și Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [24] „Vorbește fiilor lui Israel și spune-le: «În luna a șaptea, în ziua întâi din lună, să aveți o zi

---

23,13 Ofranda lichidă (ebr. *nesekh* „libație", gr. σπονδή „idem"), consta de obicei din vin, care era vărsat la temelia altarului.

23,16 Sărbătoarea prevăzută după cincizeci de zile nu poartă un nume definit în LXX. Ulterior, ca a fost desemnată prin gr. πεντηκοστή „a cincizecea (zi)".

23,24 Prin „pomenirea trâmbițelor" am redat gr. μνημόσυνον σαλπίγγων, sintagmă reprodusă literal de primii traducători români: „pámente de trâmbiță" (Ms. 45), „pomenirea trâmbițelor" (Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna), „memorial de trobete" (Heliade).

de odihnă, pomenirea trâmbiţelor, o adunare sfântă pentru voi. [25] Să nu faceţi nici o lucrare de slujitor şi să aduceţi Domnului jertfă pentru arderea de tot.»"

[26] Şi Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [27] „În a zecea zi din această a şaptea lună este zi de împăcare; atunci să aveţi o adunare sfântă, să vă smeriţi sufletele şi să aduceţi Domnului jertfă pentru arderea de tot. [28] Să nu faceţi nici o lucrare în această zi, pentru că este pentru voi zi de împăcare, ca să faceţi împăcare pentru voi înaintea Domnului Dumnezeului vostru. [29] Oricine nu se va smeri în această zi va fi îndepărtat din neamul lui. [30] Oricine va face în această zi vreo lucrare va fi nimicit şi îndepărtat din neamul lui. [31] Să nu faceţi nici o lucrare. Aceasta va fi pentru neamul vostru legiuire veşnică, în orice aşezare a voastră. [32] [Aceasta] să fie pentru voi sabat, cea mai însemnată zi de odihnă, şi să vă smeriţi sufletele; din seara celei de-a noua zile şi până în seara zilei următoare să sărbătoriţi sabatul vostru."

Exprimarea din LXX urmărea îndeaproape originalul ebraic, unde avem *zikᶜrōn tᵉrūʿāh, litt.* „rememorare a vestirii", *cf.* Bibl. Jer.: *appel en clameur.* Ebr. *zikᶜrōn* „rememorare, amintire" are un sens activ, desemnând de fapt „ceva care cheamă la amintire" sau „un obiect care aminteşte de ceva". Ar fi vorba de faptul că actul vestirii, comemorat prin sărbătoare, are ca scop să-l determine pe Dumnezeu să-şi reamintească de poporul său la începutul unui nou an. Celălalt membru al sintagmei, ebr. *tᵉrūʿāh* „chemare, vestire" se foloseşte în special pentru desemnarea manifestărilor vocii omeneşti. Determinaţi probabil de utilizarea rituală în cadrul acestei sărbători a muzicii instrumentale, vechii interpreţi au identificat aici noţiunea de „trompetă" (LXX: σάλπιγξ, Vulg.: *tuba*). După descrierea lui Ieronim, *In Os.* V, 8, era vorba despre trâmbiţa păstorilor, confecţionată din coarne de animale, care scotea un sunet surd, dar penetrant: *Buccina pastoralis est, et cornu recurvo efficitur, unde et proprie hebraice* sophar, *graece* σάλπιγξ *apellatur.* Sărbătoarea amintirii trâmbiţelor evocă speranţa reunirii finale a poporului lui Israel, căci sunetul trâmbiţelor era privit ca simbol al chemării divine finale. Theodoret, *Quaest. in Lev.* 32, pune în relaţie sărbătoarea cu trâmbiţele de pe Muntele Sinai, menţionate în Ex. 19,13.

23,32 Semnificaţia exactă a secvenţei „să sărbătoriţi sabatul vostru" (gr. σαββατιεῖτε τὰ σάββατα ὑμῶν) se referă la încetarea lucrului în ziua de sabat, *cf.* Bibl. Jer.: *vous cesserez le travail,* GN: *alle Arbeit ruhen lassen.* Cei mai mulţi dintre primii traducători români au transpus mecanic formula din LXX prin „veţi sâmbăta sâmbetele voastre" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Şaguna), iar Filotei încearcă să corecteze impresia de inadecvare: „veţi ţinea sâmbăta sâmbetelor". În fine, Heliade creează un alt verb: „veţi sâmbători sâmbetele voastre". Construcţia ca atare este străină şi specificului limbii greceşti, căci este imitată după ebr. *şabbath şabbathōn.*

[33] Şi Dumnezeu i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [34] „Vorbeşte-le fiilor lui Israel şi spune-le: «În ziua a cincisprezecea din această a şaptea lună [va fi] sărbătoarea corturilor, timp de şapte zile, pentru Domnul. [35] În ziua întâi [va fi] o adunare sfântă; să nu faceţi nici o lucrare de slujitor. [36] Timp de şapte zile să aduceţi arderi de tot pentru Domnul, iar în ziua a opta să aveţi o adunare sfântă şi să aduceţi arderi de tot pentru Domnul; aceasta este încheierea [sărbătorii]. Să nu faceţi nici o lucrare de slujitor.

[37] Acestea sunt sărbătorile Domnului, pe care să le vestiţi ca adunări sfinte, ca să aduceţi prinoase Domnului, arderi de tot, jertfe [de grâne] şi libaţii, fiecare în ziua hotărâtă, [38] în afară de sabatele Domnului şi în afară de darurile voastre, de jertfele pentru împlinirea unei făgăduinţe şi de darurile voastre de bunăvoie, pe care le veţi dărui Domnului.

[39] În a cincisprezecea zi a acestei a şaptea luni, după ce veţi strânge roadele ţării, să sărbătoriţi pentru Domnul o sărbătoare de şapte zile. Prima şi a opta zi sunt zile de odihnă. [40] În ziua întâi să luaţi rod frumos dintr-un

---

23,34 La transpunerea sintagmei greceşti ἑορτὴ σκηνῶν din LXX, înaintaşii au optat fie pentru sensul „cort", fie pentru cel de „adăpost improvizat, colibă" al gr. σκηνή: „praznic de colibi" (Ms. 45, Ms. 4389), „praznecul corturilor" (Bibl. 1688), „sărbătoarea corturilor" (Micu, Filotei, Şaguna), „sărbătoarea tabernaculelor" (Heliade). În realitate, ebr. *sukkōth* nu desemnează corturi propriu-zise, ci adăposturi improvizate din ramuri şi frunze. Prin această sărbătoare, evreii marcau comemorarea anuală a traversării deşertului. În calendarul lor agricol, această zi semnala de asemenea sfârşitul sezonului recoltelor. Ca un amănunt interesant semnalăm cunoaşterea acestei sărbători veterotestamentare de către cărturarii români din secolul al XVII-lea, căci în lexiconul slavon-românesc al lui Mardarie Cozianul întâlnim glosa „praznic, ce-l chiamă al colibilor, evreesc".

23,36 La încheierea săptămânii sabatice, evreii organizau o ceremonie finală care semnifica încheierea perioadei sacre şi intrarea în timpul profan. Acest moment este desemnat în TM prin subst. *'aṣereth* (<vb. *'āṣar* „a închide"), cuvânt care sugera prin el însuşi ideea de închidere, deşi semnificaţia principală era cea de „adunare solemnă". Această noţiune a fost lexicalizată în LXX prin gr. ἔξοδος „ieşire", de unde soluţiile „ieşire" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1668, Micu, Filotei, Şaguna) şi „exodiu" (Heliade). O soluţie interesantă şi relativ surprinzătoare găsim la Radu-Gal.: „odovania praznicului"; subst. „odovanie" „a opta zi după o sărbătoare" (< slavon. ѡтъдѣланиѥ) a fost întrebuinţat exclusiv ca termen tehnic bisericesc şi a fost atestat mai întâi în *Codicele Voroneţean* (sec. al XVI-lea). Unii comentatori antici (Philon, *Spec.* II, 201 şi Theodoret, *Quaest. in Lev.* 32) sunt de părere că gr. ἔξοδος denumeşte nu doar încheierea Sărbătorii Corturilor, ci sfârşitul ansamblului sărbătorilor anuale.

23,40 În răstimpul celor şapte zile cât dura Sărbătoarea Corturilor, întreaga comunitate participa la o serie complexă de ritualuri care, cu vremea, au căpătat un caracter

arbore, ramuri de finic, ramuri dintr-un copac stufos sau dintr-un plop şi ramuri din sălcii de râu, ca să vă bucuraţi dinaintea Dumnezeului vostru timp de şapte zile [41] în fiecare an. Aceasta să fie pentru voi legiuire veşnică,

---

carnavalesc. Unul dintre gesturile rituale cele mai expresive era întrebuinţarea ramurilor şi a frunzelor de arbori pentru încropirea unor adăposturi efemere, care să evoce vremea rătăcirii prin pustie, după exodul din Egipt. ♦ În prima secvenţă a versetului, adjectivul „frumos" poate fi corelat, din punct de vedere gramatical, atât cu „roadă", cât şi cu „arbore". Cei mai mulţi traducători au interpretat ebr. *'ēṯ hādhār* în sensul de „arbore frumos": καρπὸς ξύλου ὡραῖος (LXX), Vulg.: *arbor pulcherrima*, de unde „lemn frumos" (Ms. 45, Bibl. 1688), „pom frumos" (Ms. 4389), dar „rod frumos de lemn" (Micu, Filotei, Şaguna), „fruct specios de lemn" (Heliade). Vechii interpreţi (Targum, Peshitta), ca şi unii exegeţi moderni (*cf.* Harrison, 1980, p. 219) cred că ar fi vorba despre arborii citrici, alţii înclină spre mirt. ♦ Ebr. *tāmār* este numele palmierului (*Phoenix dactylifera*), numit de LXX φοῖνιξ, cuvânt care este etimonul primar (prin intermediul slavon. **финикъ**) al rom. „finic", atestat mai întâi în textele religioase din sec. al XVI-lea, şi menţinut în uz până astăzi de majoritatea traducătorilor VT. ♦ Secvenţa „ramuri dintr-un copac stufos" corespunde gr. κλάδους ξύλου δασεῖς, transpus corect prin „stâlpări de lemnu dease" în Bibl. 1688. Ca pe o curiozitate filologică înregistrăm faptul că Micu (urmat de Filotei şi Şaguna) nu a perceput sensul exact al gr δασύς „des", cuvânt înrudit cu lat. *densus*, şi a păstrat în textul românesc al versiunii sale forma flexionară de acuzativ plural δασεῖς, din LXX: „stâlpări de lemn dasis"! Expresia ebraică originară *'ēṯ-'ābhoth* „arbore des (înfrunzit)" a fost decodificată ca atare de traducătorii moderni: *arbres touffus* (Bibl. Jer.), „copaci înfrunziţi" (Corn.), „copaci stufoşi" (Radu-Gal.). Unii comentatori cred că textul se referă aici la orice fel de ramură înfrunzită, în timp ce alţii resping referinţa la mirt. Încă şi astăzi evreii poartă la procesiunile ocazionate de această sărbătoare ramuri de arbori, deşi unele secte, precum samaritenii şi saduceii susţineau încă din Antichitate că această tradiţie nu este mozaică, ci este o imitare a sărbătorilor dionisiace greceşti. ♦ În continuare, în LXX sunt menţionaţi împreună doi arbori, în sintagma gr. ἰτέας, καὶ ἄγνου κλάδους ἐκ χειμάρρου, tradusă literal în Ms. 45 şi Bibl. 1688: „răchiţi şi stâlpări den agnu den pârău", formulă preluată întocmai de Micu, Filotei şi Şaguna, dar prin înlocuirea lui „răchiţi" prin „sălci". În TM, prin expresia *'ar'ᵉbhēy nāḥal*, *litt.* „salcie de torent" este desemnată o singură specie arboricolă, probabil plopul de Eufrat (*Populus Euphratica*), abundent în zonele mai umede din Orientul Apropiat (*cf.* Harrison, 1980, p. 219), *cf. salices de torrente* (Vulg.), „sălcii de râu" (Corn.), „sălciile care cresc lângă pârae" (Radu-Gal.). Evocarea ramurilor de salcie este interpretată simbolic de Theodoret, *Quaest. in Lev.* 32, ca un îndemn la cumpătare, întrucât se credea că salcia are calitatea de a stinge focul patimilor. Pe lângă subst ἰτέα „salcie", mai apare în LXX şi gr. ἄγνος, denumire botanică a cărei referinţă nu a putut fi identificată de unii traducători, care au transcris astfel pur şi simplu cuvântul grecesc. Este foarte probabil ca învăţaţii alexandrini să fi avut în minte specia denumită de botanişti *Vitex agnus castus*, un arbore cu flori violete, frumos mirositoare, numit astăzi la noi „mielărea".

din neam în neam. Să sărbătoriți [aceasta] în luna a șaptea. [42] Să locuiți în
corturi vreme de șapte zile. Toți cei de-ai casei din Israel să locuiască în
corturi, [43] ca să vadă urmașii voștri că Eu i-am făcut pe fiii lui Israel să
locuiască în corturi, când i-am scos din țara Egiptului. Eu sunt Domnul
Dumnezeul vostru.»"
[44] Astfel a vorbit Moise despre sărbătorile Domnului fiilor lui Israel.

24 [1] Și Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [2] „Poruncește
fiilor lui Israel să-Mi aducă untdelemn curat, stors din măsline, spre a
lumina, ca o candelă să ardă necontenit. [3] Înaintea perdelei din cortul
mărturiei, Aaron și fiii săi o vor face să ardă neîntrerupt, de seara până
dimineața. Aceasta va fi pentru voi legiuire veșnică, din neam în neam.
[4] Deasupra sfeșnicului curat să ardeți candelele înaintea Domnului până
dimineața.
[5] Să luați apoi din fruntea făinii de grâu și să faceți din ea douăsprezece
pâini, și fiecare pâine să fie din două zecimi [dintr-o efă]. [6] Și să le așezați
pe două șiruri, câte șase pâini în fiecare șir, pe masa cea curată dinaintea
Domnului. [7] Să puneți tămâie curată și sare peste fiecare șir, iar pâinile
acestea să fie pâini de pomenire înfățișate Domnului. [8] În fiecare zi de sabat

---

23,43 La sfârșitul capitolului este expus, într-o formă conclusivă, temeiul religios al sărbătorii, acela de a reaminti poporului de bunăvoința lui Dumnezeu față de strămoșii lor. Repetând anual la modul simbolic gestul locuirii unor colibe improvizate, poporul ales își reîmprospătează recunoștința și iubirea față de Dumnezeu, care l-a scos din pământul morții și l-a așezat în Canaan, țara făgăduinței.

24,2 Aici întâlnim singurul loc în care este specificat felul și calitatea uleiului folosit: „untdelemn curat, stors din măsline", în LXX: ἔλαιον ἐλάινον καθαρὸν κεκομμένον.

24,3-4 În context se face o trimitere distinctă la două obiecte rituale distincte, numite în TM prin sinonimele relative *m'norāh* și *nērāh*, echivalate de LXX prin gr. λύχνον și, respectiv, la plural τὰ λυχνία καθαρά, *litt.* „candelabrele curate". Am încercat să păstrăm această distincție lexicală prin cuplul „candelă/sfeșnicul cel curat".

24,5 După unii comentatori antici (Philon, Flavius Iosephus, Origen ș.a.), cele douăsprezece pâini reprezintă simbolic cele douăsprezece luni ale anului sau cele douăsprezece triburi ale lui Israel.

24,6 Masa rituală din fața altarului fiind de dimensiuni relativ reduse (*cf.* Ex. 25,23), e de presupus că pâinile rituale erau așezate una peste alta, în două șiruri. Este ceea ce sugerează de altfel și ebr. *ma'arakāh* „aranjament; coloană, șir" (<*'ārak* „a pune în ordine, a aranja"). În LXX, pentru această noțiune, apare θέμα (< vb. τίθημι „a pune"), transpus literal prin „punere" de primii traducători români (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna, Heliade).

[preotul] să pună neîncetat [aceste pâini] înaintea Domnului, de la fiii lui Israel, ca legământ veşnic. [9] Pâinile acestea să fie ale lui Aaron şi ale fiilor săi, şi ei să le mănânce într-un loc sfânt, pentru că ele sunt o parte preasfântă din jertfele pentru Domnul. Aceasta să fie legiuire veşnică."

[10] Atunci a venit între fiii lui Israel fiul unei femei israelite şi al unui egiptean şi s-a iscat în tabără o ceartă între acest fiu al femeii israelite şi un bărbat israelit. [11] Iar fiul femeii israelite a rostit numele [Domnului] şi l-a blestemat; şi l-au adus la Moise. Numele mamei lui era Salomith, fiica lui Dabri, din seminţia lui Dan. [12] Şi l-au pus sub pază, ca să-l judece după porunca Domnului. [13] Şi Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [14] „Scoate afară din tabără pe cel care a rostit blestemul, iar toţi cei care l-au auzit să-şi pună mâinile pe capul lui şi întreaga adunare să-l ucidă cu pietre. [15] Vorbeşte apoi fiilor lui Israel şi spune-le: «Oricine va blestema pe

---

24,11 Egiptcanul a blestemat pe Dumnezeu. Din respect pentru Dumnezeu, se evită scrierea tetragramei sacre YHWH, substituită eufemistic prin „nume" (ebr. *şēm*, gr. ὄνομα). Pentru a descrie acest gest, în TM sunt întrebuinţate două verbe, cu sensuri apropiate. Forma ebr. *yiqqobh* poate proveni fie de la vb. *nāqabh* „a numi, a desemna", fie de la vb. *qābhabh* „a lua în derâdere, a huli, a blestema". Pentru interpretarea „a numi" optează Targum-ul, Peshitta, ca şi LXX, care întrebuinţează vb. ἐπονομάζω „a invoca pe cineva rostindu-i numele". Al doilea verb, ebr. *qālal*, întrebuinţat cu sensurile „a vorbi de rău" (*cf.* 19,4) şi „a blestema" (*cf.* 20,9), a fost echivalat corect de LXX prin gr. καταρᾶσθαι „a blestema". Formularea (apropiată de sintaxa ebraică) din LXX: ἐπονομάσας ὁ υἱὸς... τὸ ὄνομα κατηράσατο, a fost la rândul ei imitată de primii traducători români: „numind feciorul... nume au blestemat" (Ms. 4389, Bibl. 1688, urmată îndeaproape de Micu, Filotei, Şaguna).

24,12 Despre o închisoare propriu-zisă nu poate fi vorba în perioada de traversare a deşertului, când s-a petrecut întâmplarea relatată. De aceea, opţiunea „temniţă" a vechilor interpreţi români (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna) este neadecvată. Este vorba mai mult de o supraveghere strictă, de aceea am întrebuinţat cuvântul „pază", cum, de altfel, ne şi impune LXX: φυλακή (<vb. φυλάσσω „a păzi"), după TM: *miṣ^{e}mār* (<*ṣāmar* „a păzi").

24,15-16 Principiul juridic formulat aici conţine un paradox, deoarece pedeapsa prevăzută pentru cel care blestemă numele lui Dumnezeu (gr. καταράσηται θεόν) este mai mică decât a celui care roşteşte numele Domnului (gr. ὀνομάζων δὲ τὸ ὄνομα κυρίου). Cel dintâi „va purta povara păcatului său", pe când cel de-al doilea va fi pedepsit cu moartea. Acest misterios pasaj a primit interpretări diverse, dintre care citâm două. În *Mos.* II, 203-206, adresându-se lui Moise, Philon constată mai întâi că „ai socotit că rostirea numelui este mai rea decât blestemul", după care continuă: „De altfel (...) prin «Dumnezeu» Moise nu desemnează în context Principiul suprem, pe Ziditorul universului, ci pe zeii cetăţilor (din Canaan), numiţi zei în ciuda faptului că sunt făuriţi

Dumnezeu va purta povara păcatului său; [16] iar pentru că a rostit numele Domnului să fie pedepsit cu moartea; întreaga adunare a fiilor lui Israel să-l ucidă cu pietre. Fie străin, fie de-al casei, dacă rosteşte numele Domnului, să moară. [17] Omul care va lovi un alt om, iar acesta va muri, să fie pedepsit cu moartea. [18] Cine va lovi un dobitoc, iar acesta va muri, să-l plătească: viaţă pentru viaţă. [19] Dacă va pricinui cineva aproapelui său vreo meteahnă trupească, tot aşa să i se facă, după cum şi el a făcut aceluia: [20] schilodire pentru schilodire, ochi pentru ochi, dinte pentru dinte; după cum va pricinui o meteahnă acelui om, aşa să i se facă şi lui. [21] Cine va lovi un om, iar acesta va muri, să fie pedepsit cu moartea. [22] O singură dreptate să fie şi pentru cel străin, şi pentru cel de-al casei, căci eu sunt Domnul Dumnezeul vostru.»" [23] Astfel a vorbit Moise fiilor lui Israel, iar ei au scos afară din tabără pe cel care blestemase şi l-au ucis cu pietre. Fiii lui Israel au făcut după cum îi poruncise Domnul lui Moise.

25 [1] Şi Domnul i-a vorbit lui Moise pe muntele Sinai cu aceste cuvinte: [2] „Vorbeşte fiilor lui Israel şi spune-le: «Când veţi intra în ţara pe care v-o dau, să se odihnească pământul pe care vi-l dau, sabat pentru Domnul. [3] Vreme de şase ani să-ţi semeni ogorul şi vreme de şase ani să-ţi tai via şi să-i culegi rodul. [4] Dar în anul al şaptelea să fie sabat, [an de] odihnă pentru pământ, sabat pentru Domnul; ogorul tău să nu-l semeni, şi via ta să n-o tai, [5] şi ce creşte de la sine pe ogorul tău să nu seceri, iar strugurii [din via]

---

prin meşteşugul pictorului sau al sculptorului (...). Trebuie să ne ferim de a-i huli, pentru ca nici unul dintre ucenicii lui Moise să nu se obişnuiască să ia în deşert numele Domnului. Căci numele lui este vrednic de cel mai mare respect şi de cea mai mare iubire (...). Iar dacă cineva ar îndrăzni, nu zic să blesteme pe Domnul oamenilor şi al zeilor, ci măcar să-i rostească numele, acela să îndure pedeapsa cu moartea." Explicaţia lui Origen, *Hom. Lev.* XIV, 4, mută accentul de la conţinutul crimei, către conţinutul pedepsei: „Nu putem să ne îndoim că a huli pe Dumnezeu este un păcat mai mare decât a rosti numele său. Rămâne doar să arătăm că este cu mult mai greu să porţi povara păcatului şi să îl duci cu tine, decât să fii condamnat la moarte."

24,20 Principiul juridic „dinte pentru dinte" (*lex talionis*) este preluat cu siguranţă din tradiţia mesopotamiană. După Harrison, 1980, p. 223, acest vechi principiu semitic nu s-a aplicat cu rigoare deosebită în neamul lui Israel.

25,2 O dată cu sedentarizarea în ţara promisă, poporul lui Israel va trebui să aplice legea sabatului şi asupra pământului cultivat. Fiecare al şaptelea an va fi un an sabatic, an de odihnă absolută pentru ogorul cultivat.

25,5 Prin expresia „ceea ce creşte de la sine" (ebr. *s^{e}phīaḥ*) se desemnează plantele de cultură care răsar spontan, din seminţele căzute pe pământ în timpul secerişului anterior.

sfinţită să nu-i culegi; acesta să fie un an de odihnă pentru pământ. [6] Ce va creşte din odihna pământului să vă fie hrană ţie, robului şi roabei tale, slugii tale şi străinului care locuieşte împreună cu tine, [7] animalelor domestice şi fiarelor sălbatice care trăiesc pe pământul tău; toate roadele să le aveţi pentru hrană.

[8] Să numeri pentru tine şapte [rânduri de] odihnă a anilor, de şapte ori câte şapte ani, şi vei avea şapte săptămâni de ani, patruzeci şi nouă de ani. [9] Şi să faceţi să răsune glasul trâmbiţelor în toată ţara voastră, în luna a şaptea, în a zecea zi a lunii. În ziua împăcării să vestiţi cu trâmbiţele în toată ţara voastră [10] şi astfel să sfinţiţi acest an, al cincizecilea an, şi să vestiţi

---

♦ Prin „strugurii [din via] sfinţită" am redat conţinutul sintagmei τὴν σταφυλὴν ἁγιάσματος (LXX), calchiată de cei mai vechi traducători români: „strugurul sfinţeniei" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna), „strugurele sanctificaţiunii" (Heliade). Prezenţa în acest context a conceptului de „sfinţire" (ebr. *nāzīr*, gr. ἁγιάσμα) poate fi explicat în două moduri. Ar fi vorba, mai întâi, de o trimitere la caracterul sacru al viei respective pe parcursul anului sabatic (explicaţia se găseşte la Micu, într-o notă de subsol: „adecă al anului sau den anul care este sfinţit şi de odihnă"). O a doua explicaţie recurge la analogia dintre viţa de vie în timpul anului sabatic şi nazireul consacrat Domnului: după cum acesta din urmă renunţă la a-şi mai tăia părul, tot astfel şi viţa trebuie să rămână netăiată. Această ultimă explicaţie se întemeiază pe sensul originar al ebr. *nāzar*, acela de „a separa; a tăia".

25,10 În tradiţia iudaică, după şapte ani sabatici urma anul jubileu, adică fiecare al cincizecilea an. Cu acest prilej avea loc o restituire generală a bunurilor: cei care îşi pierduseră într-un fel sau altul averea reintrau în posesia ei integrală, iar sclavii îşi redobândeau libertatea, reîntorcându-se la clanul lor (Philon, *Decal.*, 164, denumeşte acest act ἀποκατάστασις τῶν κληρουκχιῶν „restituirea patrimoniilor"). Denumirea „anului jubileu" necesită câteva disocieri semantice şi istorice. Gesenius, *s.v.*, este de părere că ebr. *yōbhēl* ar fi la origine un cuvânt onomatopeic, desemnând orice fel de sunet penetrant. Pe baza acestei întrebuinţări lexicale, s-a alcătuit sintagma *ṣ^enath hayyōbhēl* „anul jubileu" (folosită şi în forma eliptică *yōbhēl* „jubileu"), ca o trimitere la sunetul de trâmbiţă prin care se vestea începutul sărbătoresc al acestui an. O a doua explicaţie vine din tradiţia rabinică ce atribuie ebr. *yōbhēl* sensul de „berbec", detaşat din sintagmele *qeren hayyōbhēl* „corn de berbec" şi *ṣōphār hayyōbhēl* „trâmbiţă (din corn) de berbec" (*cf. supra*, 23,24). Prin Vulg.: *iubilaeus*, ebr. *yōbhēl* a pătruns, ca termen tehnic, în latina ecleziastică şi, de aici, în limbile moderne, *cf.* engl. *a jubilee*, fr. *jubilé* (Bibl. Jer.), „anul jubileu" (Corn., Radu-Gal.). În LXX, acest concept este redat, într-o formulare greoaie, prin trei cuvinte, gr. ἐνιαυτὸς ἀφέσεως σημασία, *litt.* „semnalul anului eliberării", transpusă cu dificultate de primii interpreţi români: „an de slobozenie semnul acesta" (Ms. 45., Bibl. 1688). ♦ Conceptul de „patrimoniu" este denumit în pasajele de faţă în TM printr-un singur termen, ebr. *'aḥuzāh* dar în LXX sunt întrebuinţate două cuvinte,

iertarea în țară a tuturor celor care locuiesc într-însa. Aceasta să fie pentru voi, timp de un an, semnul iertării, şi fiecare dintre voi să se întoarcă la averea lui şi fiecare dintre voi să se întoarcă în țara părinților voştri. [11] Al cincizecilea an să fie pentru voi, timp de un an, semnul iertării. Să nu semănați, să nu secerați ce creşte de la sine pe ogor şi nici via sfințită să n-o culegeți, [12] pentru că acesta este un semn de iertare, un lucru sfânt pentru voi; să mâncați din roadele câmpului.

[13] În anul însemnat ca an al iertării, fiecare să se întoarcă la averea lui. [14] Fie că vei vinde ceva aproapelui tău, fie că vei cumpăra ceva de la aproapele tău, nimeni să nu-şi asuprească aproapele. [15] Să cumperi de la aproapele tău potrivit cu numărul anilor scurşi de la semnul iertării, iar el să-ți vândă potrivit numărului anilor de rod. [16] După cât de mare este numărul anilor rămaşi, cu atât să ridice prețul moşiei, şi după cât de puțini ani au mai rămas, cu atât să scadă prețul; pentru că el îți vinde numărul secerişurilor. [17] Nimeni să nu asuprească pe aproapele său şi să te temi de Domnul Dumnezeul tău. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru. [18] Să împliniți toate rânduielile mele, şi toate judecățile mele să le păziți şi să le împliniți, şi veți trăi în deplină siguranță în țara [voastră]! [19] Pământul îşi va da roadele lui, iar voi veți mânca pe săturate şi veți trăi în deplină siguranță pe el. [20] Dacă veți spune: 'Ce vom mânca în acest al şaptelea an, de vreme ce nu vom semăna şi nici nu vom aduna roadele noastre?', [21] Eu vă voi trimite

---

κτῆσις (pe care l-am redat în v. 10 şi 13 prin „avere") şi ἔγκτησις (pe care, ținând seama de caracterul aproape exclusiv funciar al patrimoniului, l-am tradus în v. 16 prin „moşie").

25,15 Contextul se referă la tranzacția funciară. Ținând seama de faptul că la următorul an jubileu proprietatea asupra pământului va reveni stăpânului inițial, în cadrul tranzacției trebuia să se țină seama, la stabilirea prețului, de numărul anilor scurşi de la ultimul jubileu, ca şi de numărul celor rămaşi până la cel următor, ceea ce, până la urmă, era acelaşi lucru. Formulând punctul de vedere al celui care vinde şi, respectiv, al celui care cumpără, cei doi membri ai frazei sunt echivalenți.

25,16 Raportările cronologice privesc perioada dintre două jubilee succesive; prețul unui ogor este proporțional nu doar cu întinderea suprafeței sale, ci şi cu numărul de recolte pe care cumpărătorul le va obține, ținându-se seama că la proximul jubileu proprietatea va reveni stăpânului inițial. Acest tip de legiferare a proprietății funciare are la bază principiul că Dumnezeu este stăpânul unic al pământului, pe care l-a împărțit inițial celor douăsprezece seminții ale lui Israel, care trebuie să-l păstreze ca atare, întreg şi neschimbat.

25,19 Am tradus prin „roade" gr. τὰ ἐκφόρια, *litt.* „cele ce cresc din pământ", după ebr. *p^{e}rī* „fruct" (< vb. *părāh* „a produce fructe"). Primii traducători români au calchiat termenul grecesc prin „creşterile" (Ms. 45, Bibl. 1688).

binecuvântarea mea în al şaselea an şi pământul îşi va da roadele lui pentru trei ani. [22] Voi veţi semăna în al optulea an, dar veţi mânca din roadele vechi. Până în al nouălea an, când vor veni roadele cele noi, veţi mânca tot din cele vechi. [23] Pământul să nu fie vândut în chip deplin, pentru că pământul este al meu, iar voi sunteţi străini şi venetici pentru mine. [24] De aceea, pentru orice pământ pe care-l veţi stăpâni, să îngăduiţi răscumpărarea pământului. [25] Iar dacă fratele tău, care locuieşte cu tine, va sărăci şi-şi va vinde o parte din moşie, atunci să vină ruda cea mai apropiată şi să răscumpere ce-a vândut fratele său. [26] Dacă cineva nu are nici o rudă apropiată, în schimb îi dă mâna şi găseşte el însuşi îndeajuns pentru răscumpărare, [27] atunci să socotească anii de la vânzare, să înapoieze cumpărătorului ce prisoseşte şi să se întoarcă la moşia sa. [28] Dar dacă nu va avea la îndemână îndeajuns pentru a da [banii] înapoi, atunci pământul vândut să rămână la cumpărător, până în al şaselea an al iertării; în anul iertării [datoriilor] pământul să fie liber, iar omul să se întoarcă la moşia sa.

25,22 Prin expresia „roadele vechi" am echivalat sintagma gr. παλαιὰ παλαιῶν, calchiată ca atare de vechii traducători români: „vechi a vechilor" (Ms. 45), „vechile vechilor" (Bibl. 1688), „cele vechi ale celor vechi" (Micu, Filotei, Şaguna), „vechie din cele vechie" (Heliade).

25,23 Despre regimul proprietăţii funciare *cf. supra*, vv. 15-16. Nimeni dintre muritori nu se poate socoti stăpân definitiv, pentru că pământul aparţine lui Dumnezeu. Pentru a sugera ideea de stăpânire deplină şi definitivă, fără putinţă de răscumpărare, în TM apare termenul rar *f'mithuth*, substantiv derivat de la un radical purtător al ideii de „pierdere, nimicire". Prin formula *in perpetuum*, Vulg. transpune conţinutul acestui idiotism lexical ebraic în registrul „perpetuitate", preluat de mulţi interpreţi moderni: *for ever* (KJV), *für immer* (Luther), „pentru totdeauna" (Corn.), „pe vecie" (Radu-Gal.). Traducătorii alexandrini întrebuinţează aici un termen clasic, construind expresia εἰς βεβαίωσιν „prin confirmare, prin întărirc legală" (< vb. βεβαιόω „a confirma cuiva posesiunea asupra unui lucru"), *cf.* „întru adeverire" (Ms. 45), „întru adeverinţe" (Bibl. 1688). În terminologia filosofică clasică, gr. βεβαίωσις denumea acţiunea de a argumenta folosind judecăţi şi raţionamente, iar vb. βεβαιόω însemna „a argumenta; a demonstra".

25,27 Potrivit regimului special al proprietăţii funciare în Israel (*cf. supra*, v. 15-16), în momentul când deţinea suma necesară răscumpărării pământului vândut, fostul stăpân era obligat să înapoieze cumpărătorului o sumă calculată astfel: din preţul plătit se scădea preţul recoltelor de care beneficiase cumpărătorul, la care se adăuga un „surplus" echivalent cu preţul recoltelor rămase până la viitorul an jubileu, când pământul ar fi revenit oricum proprietarului iniţial.

25,28 Menţiunea „până în al şaselea an al iertării" este surprinzătoare şi nu se potriveşte deloc cu contextul. Unii editori o socotesc o interpolare şi o exclud cu totul.

[29] Dacă va vinde cineva o casă de locuit într-o cetate înconjurată cu ziduri, să poată aduce răscumpărarea până se va împlini un an de zile; putința de răscumpărare va ține un an. [30] Dar dacă nu va fi răscumpărată înainte de a se împlini un an întreg, casa care se află într-o cetate împrejmuită de ziduri să rămână în chip deplin a celui care a cumpărat-o și a urmașilor săi; nu va deveni liberă [nici chiar] în anul iertării [datoriilor]. [31] Însă casele din sate, care nu sunt împrejmuite cu ziduri, să fie socotite asemenea unui ogor; ele vor putea fi răscumpărate oricând, iar în anul iertării [datoriilor] vor deveni libere. [32] Cât privește cetățile leviților și casele pe care ei le stăpânesc în aceste cetăți, să aibă leviții dreptul de a le răscumpăra oricând. [33] Dacă cineva a răscumpărat de la leviți o casă, aceasta să devină liberă în anul iertării [datoriilor], deoarece casele din cetățile leviților sunt în stăpânirea acestora, în mijlocul fiilor lui Israel. [34] Nici ogoarele din jurul cetăților lor nu vor fi vândute, pentru că ele se află în stăpânirea lor pentru totdeauna.

[35] Iar dacă va sărăci fratele tău și nu va mai avea mijloace de trai lângă tine, să-l ajuți ca pe un străin sau ca pe un venetic, și fratele tău să trăiască alături de tine. [36] Să nu iei de la el camătă chiar [dacă l-ai împrumutat] pe

---

25,32 Tribul leviților (gr. Λευῖται), urmași ai lui Levi, unul dintre fiii lui Iacob (*cf.* Gen. 29,34), se bucura de un statut special în Israel și era socotit un „trib sfințit" (ἱερωμένη φυλή, Philon, *Spec.* II, 120). În vreme ce o parte dintre ei, și anume urmașii lui Aaron, îndeplineau funcțiile sacerdotale, membrii de rând ai tribului se ocupau cu diverse acțiuni cultuale și rituale auxiliare, sub îndrumarea preoților. Specificul atribuțiilor lor comunitare nu le permitea să presteze activități lucrative, așa încât casele în care locuiau constituiau singura lor avere și deci, asemenea pământului pentru ceilalți membri ai comunității, nu puteau fi înstrăinate definitiv.

25,33 Atât în TM, cât și în LXX, acest verset conține formulări extrem de obscure, ceea ce explică, pe de o parte, caracterul ilizibil al transpunerii literale din vechile traduceri românești, și, pe de altă parte, diferențele mari de traducere din versiunile moderne. Pasajul este comentat de Philon, *Spec.* II, 121, astfel: „Cât privește casele din orașe încredințate leviților, spre deosebire de alte case care se găsesc în interiorul zidurilor, legea nu a garantat posesiunea lor celor care le-au achiziționat, dacă vânzătorii nu sunt în măsură să le recupereze în răstimp de un an. Legea le îngăduie leviților să le răscumpere în orice moment, în felul în care îngăduie acest lucru oamenilor simpli în privința ogoarelor, cu care casele leviților sunt comparabile." Orientându-ne și după cele mai reputate versiuni biblice moderne (Bibl. Jer., BA), am căutat o formulă de echivalare credibilă.

25,34 Pământurile cultivabile și pășunile din jurul orașelor leviților erau și ele inalienabile prin lege, deoarece ele asigurau întreținerea turmelor clasei preoțești.

termen lung, ci să te temi de Dumnezeul tău. Eu sunt Domnul, iar fratele tău să trăiască împreună cu tine. [37] Să nu-i împrumuți banii tăi cu camătă și să nu-i dai din bucatele tale [cerându-i-le înapoi] cu dobândă. [38] Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru, care v-am scos pe voi din țara Egiptului, ca să vă dau vouă țara Canaan și ca să fiu Dumnezeul vostru.

[39] Dacă fratele tău se va umili în fața ta și ți se va vinde, să nu-l supui la o muncă de rob. [40] El să stea pe lângă tine asemenea unei slugi sau unui oaspete; să-ți slujească până în anul iertării [datoriilor]. [41] Atunci să plece liber, împreună cu copiii lui, să se întoarcă la familia lui și să meargă la moșia părinților lui, [42] căci ei sunt robii Mei, pe care i-am scos din pământul Egiptului; să nu fie vândut precum se vinde un rob. [43] Să nu-l supui la chinuri și să te temi de Domnul Dumnezeul tău. [44] Slujitorul și slujnica care îți vin de la neamurile locuind împrejurul tău, pe aceștia să-i cumpărați drept robi și roabe. [45] Să cumpărați de asemenea dintre fiii străinilor care locuiesc împreună cu voi și dintre urmașii lor, care se vor naște în țara voastră; aceștia să fie în stăpânirea voastră. [46] Să-i împărțiți fiilor voștri după voi și să fie în stăpânirea voastră pe veci; însă dintre frații voștri, dintre fiii lui Israel, nimeni să nu-l supună pe fratele său la chinuri.

[47] Dacă un venetic sau un străin care locuiește cu tine se va înstări, iar fratele tău va sărăci și se va vinde veneticului, străinului care locuiește cu tine sau vreunui străin prin naștere, [48] el să aibă drept de răscumpărare după ce s-a vândut. Unul dintre frații lui să-l răscumpere; [49] fratele tatălui său ori fiul fratelui tatălui său să-l răscumpere, sau cineva dintre rudele apropiate din neamul lui să-l răscumpere; iar dacă va dobândi mijloace, să se răscumpere singur. [50] Și să se socotească cu cel care l-a cumpărat, începând cu anul în care i s-a vândut și până în anul iertării [datoriilor]; prețul vânzării lui să fie asemenea celui al unei slugi plătite; să rămână lângă acesta an după an. [51] Dacă-i rămân cuiva mai mulți ani [până la anul

---

25,39 În cazul în care un membru al tribului ajungea la condiția de sclav, el se bucura prin lege de drepturi speciale, cuprinse în formula: „să nu fie supus unei munci de rob". Turnura ebraică a frazei din LXX: οὐ δουλεύσει σοι δουλείαν οἰκέτου, a fost surprinsă în literalitatea ei de către primii traducători români: „să nu-ți slujască ție slujbă de rob" (Ms. 45, Bibl. 1688), „să nu-ți lucreaze lucru ca robii" (Ms. 4389). În Israel, sclavia antică a cunoscut oricum forme mult mai blânde decât la Roma sau în alte părți.

25,42 Aici se formulează temeiul teologic pentru care era interzis oricui să reducă un israelit la condiția de sclav; nici chiar el însuși nu se putea vinde. Scoțându-i din captivitatea egipteană, Dumnezeu a devenit singurul stăpân al fiilor lui Israel și, în consecință, nimeni altcineva nu poate avea drept de proprietate asupra lor.

iertării], să dea înapoi ca răscumpărare o parte din preţul cu care a fost vândut. [52] Iar dacă-i mai rămân puţini ani până la anul iertării [datoriilor], să se facă socoteala potrivit acestor ani şi astfel să se plătească răscumpărarea. [53] El să rămână asemenea unei slugi plătite, an de an, la stăpânul său; iar tu să nu-l supui la chinuri dinaintea ochilor tăi. [54] Iar dacă nu va fi răscumpărat în acest chip, să iasă [de la stăpân] în anul iertării [datoriilor], el împreună cu copiii săi, [55] pentru că fiii lui Israel sunt robi ai Mei, ei sunt slugile Mele, pe care le-am scos din ţara Egiptului. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru.»"

26 [1] „«Să nu vă faceţi [chipuri] plăsmuite cu mâna, nici cioplite, şi să nu vă ridicaţi în ţara voastră vreun stâlp şi nici vreun semn de piatră, ca să vă închinaţi în faţa lui. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru. [2] Să păziţi zilele Mele de odihnă şi să aveţi teamă de lucrurile Mele sfinte. Eu sunt Domnul.

[3] Dacă veţi umbla după poruncile Mele, dacă veţi păzi învăţăturile Mele şi le veţi împlini, [4] atunci Eu vă voi da ploaie la vremea potrivită, iar

---

26,1 Pentru noţiunea „idoli", în TM apare termenul *'elīlim*, explicat la 19,4. A trebuit să traducem însă prin „[chipuri] plăsmuite cu mâna", după gr. τὰ χειροποίητα (χείρ „mână", ποιέω „a face"), cum apare în LXX, expresie calchiată de înaintaşii noştri: „făcute de mână" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna), „fapte de mână" (Heliade); pentru formularea „chip facere de mâini" din Ms. 4389, *cf.* şi Ostrog.: **образъ рѣкотворенъ**. ♦ Prin expresia „(chipuri) cioplite" am redat, potrivit tradiţiei (*cf.* „cioplite" în Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna), conţinutul gr. τὰ γλυπτά, participiul substantivizat al vb. γλύφω „a grava, a sculpta". În TM apare aici *pesel* (< vb. *pāsal* „a grava, a sculpta"), cuvânt care desemnează de fapt aceeaşi noţiune de „idoli" ca şi cuvântul anterior. La Heliade, forma lexicală „sculptilie" reprezintă o preluare a lat. *sculptile* din Vulg. ♦ Prin *stâlp* desemnăm potrivit tradiţiei româneşti conţinutul gr. στήλη, lat. *titulus*, slavon **столпъ**. În TM avem subst. *maṣṣēbhāh*, prin care se denumea o stelă de piatră, care marca prezenţa tangibilă a zeilor canaaneni El şi Baal. ♦ Expresia „semn de piatră" redă gr. λίθος σκοπός din LXX, urmată îndeaproape în vechile versiuni româneşti: „piatră sămnu" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna). Sintagma *'ebhen maśkīth*, *litt.* „piatră de imagine" din TM se referă la figurile gravate ale unor zeităţi canaanene, cum ar fi de pildă imaginea lui Baal aruncând fulgere, descoperită la Ras Shamra şi datând de pe la anul 1800 î.H.

26,3 Începând cu acest verset şi până spre sfârşitul capitolului, în comparaţia intertextuală introducem şi cele două vechi fragmente româneşti din Levitic (Lev. Hasd. şi Dos. Par.) menţionate în Introducere. ♦ Pentru „poruncile" *cf. supra*, 18,4. ♦ Ebr. *miṣwāh* „recomandare, precept" (<*ṣāwēh* „a recomanda"), redat prin LXX: ἡ ἐντολή „instrucţiune, recomandare", are în vechile versiuni româneşti următoarele echivalări: „porânci" (Lev. Hasd., Ms. 45), „învăţături" (Dos. Par., Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna), „legea" (Ms. 4389).

pământul vă va da roadele lui şi pomii de pe câmpuri vă vor da fructele lor. [5] Şi va ajunge treierişul vostru până la culesul viilor, iar culesul va ajunge până la semănat; veţi mânca pâinea voastră pe săturate şi veţi locui în siguranţă în ţara voastră. [6] Şi războiul nu va trece prin ţara voastră, şi voi aduce pace în ţara voastră, şi veţi dormi fără să vă tulbure nimeni; voi izgoni fiarele rele din ţara voastră. [7] Îi veţi izgoni pe vrăjmaşii voştri şi ei vor cădea în măcel în faţa voastră. [8] Cinci dintre voi vor fugări o sută şi o sută dintre voi vor fugări zece mii, iar duşmanii voştri vor cădea de sabie în faţa voastră. [9] Voi veghea asupra voastră, vă voi creşte şi vă voi înmulţi,

---

26,4 Ebr. *y'bhūl* „produs, fruct" este redat în LXX prin gr. τὰ γεννήματα, de unde vechile opţiuni de traducere româneşti: „roadele" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688), „rodurile" (Micu, Filotei, Şaguna), „productele" (Heliade). Alte soluţii: „hasna" „folos" (< *haszon*) în Lev. Hasd. şi „vipturile" (< lat. *victus*) în Dos. Par., cuvânt des întrebuinţat de Dosoftei. ♦ Expresia „lemnele câmpilor", cu sensul „pomi fructiferi", se găseşte în vechile traduceri româneşti (Ms. 45. Bibl. 1688, Dos. Par., Micu, Filotei, Şaguna) şi reprezintă o transpunere literală a LXX: τὰ ξύλα τῶν πεδίων; ca şi alte dăţi, Daniil Panoneanul, autorul presupus al versiunii din Ms. 4389, a găsit o formulă mai fericită: „pomii câmpurilor".

26,5 Autorul biblic sugerează că recoltele vor fi atât de abundente ca urmare a bunăvoinţei divine, încât perioadele de recoltare a grânelor, de cules al viilor şi de semănături de toamnă vor decurge una din alta, fără întreruperi. Ultima propoziţie din verset apare doar în LXX, lipsind din TM şi din versiunile care au ca bază textul ebraic.

26,6 Propoziţia „războiul nu va trece prin ţara voastră" de la începutul versetului se repetă la sfârşitul acestuia în unele manuscrise ale LXX. ♦ Prin „pace" (gr. εἰρήνη, lat. *pax*) se desemnează în TM nu doar absenţa războiului, ci şi o stare generală de linişte, bunăstare şi confort comunitar, sensuri sugerate de ebr. *şālōm* (<*şālam* „a fi în siguranţă"). ♦ Sinonimele „jiganii" (Ms. 45), „hiară" (Bibl. 1688), „fierile" (Ms. 4389, Dos. Par., Micu, Filotei, Şaguna), „jivinele" (Lev. Hasd.), „fiare" (Heliade, Radu-Gal., corespund ebr. *hāy* „vieţuitoare; animale sălbatice", gr. τὰ θερία „fiare", lat. *bestiae* „idem", slavon. **звѣри** „idem".

26,7-8 Pentru a desemna uciderea duşmanilor, în TM se foloseşte, în ambele versete, expresia *lehārebh* „prin sabie", în timp ce LXX preferă o variaţie sinonimică: gr. φόνῳ „prin moarte violentă" (v. 7) şi μαχαίρᾳ „prin sabie". Am încercat şi noi să reconstituim această distincţie lexicală.

26,9 Am redat prin expresia „voi veghea asupra voastră" formularea ἐπιβλέψω ἐφ' ὑμᾶς din LXX, în cadrul căreia vb. ἐπιβλέπω „a arunca ochii asupra cuiva; a arăta atenţie" (ἐπί „pe, asupra", βλέπω „a privi") reproduce semnificaţia contextuală „(referitor la graţia divină) a arăta bunăvoinţă" a ebr. *pānāh, cf. je me tournerai vers vous* (Bibl. Jer.), *ich werde mich euch zuwenden und dafür sorgen* (GN). Elementele componente ale gr. ἐπιβλέπω au fost reproduse ca atare de primii traducători români: „voi socoti preste voi" (Ms. 45), „voi căuta preste voi" (Dos. Par., Bibl. 1688), „voiu căuta pre voi" (Lev.

şi-Mi voi întări legământul Meu cu voi. [10] Veţi mânca din roada veche şi din cea de dinaintea acesteia şi o veţi scoate afară pe cea veche, pentru [ca să încapă] cea nouă. [11] Îmi voi aşeza legământul în mijlocul vostru şi sufletul Meu nu se va scârbi de voi. [12] Voi umbla printre voi, vă voi fi vouă Dumnezeu şi veţi fi poporul Meu. [13] Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru, Cel care v-am scos din ţara Egiptului când eraţi robi şi am zdrobit legătura jugului vostru şi v-am făcut să umblaţi cu îndrăzneală.

[14] Dar dacă nu Mă veţi asculta şi nu veţi îndeplini aceste porunci ale Mele, [15] dacă le veţi nesocoti şi dacă sufletul vostru se va împotrivi hotărârilor Mele, ca să nu îndepliniţi toate poruncile Mele şi să rupeţi legământul Meu, [16] atunci iată ce vă voi face: voi trimite peste voi sărăcia,

---

Hasd.), „voi căuta spre voi" (Ms. 4389, Micu, Filotei, Şaguna), „voi căuta asupra voastră" (Heliade). ♦ În formula „vă voi creşte şi vă voi înmulţi" apar cele două verbe întrebuinţate în Gen. 12,28, când Dumnezeu se adresează lui Adam şi Evei cu îndemnul de a lua în stăpânire pământul: *ebr. pārāh* „a fi roditor" şi *rābhāh* „a se înmulţi", gr. αὐξάνω „a creşte" şi πληθύνω „a se înmulţi", lat. *crescere* „a creşte" şi *multiplicabor* „a se înmulţi". Termenii impuşi de tradiţie în stilul biblic şi în cel liturgic românesc sunt „a creşte" şi „a se înmulţi", deşi unii traducători moderni încearcă să recupereze sensul originar al ebr. *pārāh*: „vă voi face roditori" (Corn., Radu-Gal.), „roditori vă voi face" (Bibl. 1968). ♦ Prin „şi-Mi voi întări legământul Meu cu voi" am tradus gr. στήσω τὴν διαθήκην μου μεθ' ὑμῶν, care corespunde ebr. *haqīmothī 'et-bᵉrīthī*, *litt.* „voi înălţa legământul meu". Fraza ebraică evocă un obicei străvechi, acela de a ridica o stelă comemorativă în locul unde a fost încheiat un pact. Două versete mai jos (26,11), întâlnim în LXX o formulă asemănătoare (θήσω τὴν διαθήκην μου), care, de această dată, nu corespunde întocmai ebr. *nāthattī miṣkānī* „îmi voi aşeza locuinţa".

26,16 Denumirile primelor trei nenorociri menţionate în acest verset diferă considerabil între TM şi LXX. Semnificaţia exactă a ebr. *behālāh* (< *bāhal* „a tremura; a se îngrozi"), un *hapax legomenon* în TM (*cf.* Strong, 1973, 928), circumscrie o stare de teroare şi panică, *cf.* KJV: *terror*, Luther: *Schrecken*, Bibl. Jer.: *le trouble*, FC: *l'épouvante*, Corn., Bibl. 1688: „groaza", Radu-Gal.: „pedepse spăimântătoare". O surprinzătoare soluţie corectă (explicabilă probabil prin izvorul principal al traducerii, care nu ne este însă cunoscut) întâlnim în Lev. Hasd.: „cutremuri". Opţiunea celor mai mulţi interpreţi români pentru „sărăcie" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna, Heliade) este normală prin raport la LXX: ἀπορία „lipsă de resurse; nevoie, sărăcie", *cf.* Vulg.: *egestas*, „sărăcie". Al doilea cuvânt al seriei, ebr. *ṣaḥepheth* (care nu apare decât aici şi încă o dată în Deut. 28,22), care literal înseamnă „coajă", a fost interpretat de majoritatea exegeţilor ca desemnând tuberculoza, boală cunoscută în Israelul antic; pentru această interpretare *cf.* Luther: *Auszehrung* „tuberculoză", KJV: *consumption* „idem", Bibl. Jer.: *consomption* „idem", Corn.: „tuberculoza", Radu-Gal.: „lingoarea". În vechile traduceri româneşti apare aici „râie" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna, Heliade), opţiune pe care am păstrat-o şi noi, deoarece reflectă corect LXX:

râia şi gălbenarea, scursura ochilor şi istovirea sufletului, şi veţi semăna în zadar seminţele voastre, iar vrăjmaşii voştri le vor mânca. [17] Eu îmi voi întoarce faţa împotriva voastră şi voi veţi cădea în faţa vrăjmaşilor voştri. Cei ce vă urăsc vă vor prigoni şi veţi fugi chiar şi fără să vă izgonească cineva. [18] Dacă nici măcar după aceasta nu Mă veţi asculta, vă voi pedepsi încă de şapte ori mai mult pentru păcatele voastre [19] şi voi sfărâma îndrăzneala nemăsurată a trufiei voastre şi voi face cerul vostru ca fierul şi pământul vostru ca arama. [20] Puterea voastră se va irosi în zadar, pământul vostru nu vă va da sămânţa lui, iar pomul de pe ogorul vostru nu va da fructul lui. [21] Dacă şi după aceasta vă veţi pune de-a curmezişul şi nu veţi vrea să Mă ascultaţi, voi înmulţi de şapte ori suferinţele, pe măsura păcatelor voastre. [22] Voi trimite peste voi fiarele sălbatice ale pământului, acestea vă vor înfuleca pe voi şi vă vor nimici vitele; vă vor împuţina până într-atât, încât drumurile voastre vor rămâne pustii. [23] Dacă şi după acestea nu vă veţi îndrepta, ci Îmi veţi sta de-a curmezişul, [24] atunci şi Eu mă voi pune vouă de-a curmezişul cu mânie şi vă voi lovi de şapte ori mai mult pentru păcatele voastre. [25] Şi voi aduce împotriva voastră sabia răzbună-

---

ἡ ψώρα „râie". În fine, prin „gălbenare", asemenea înaintaşilor, am redat sensul LXX: τὸν ἴκτερα „icter", singura atestare a încadrării la declinarea a III-a, a acestui substantiv care în greaca clasică era masculin şi de declinarca a II-a (ὁ ἴκτερος, -ου). Pornind de la sensul etimologic al ebr. *qaddaḥath* „inflamaţie" (<*qādhaḥ* „a arde"), unii interpreţi moderni consideră că TM se referă aici la malarie, boală caracterizată prin febră ridicată.

26,21 Aici, ca şi mai jos, v. 23, 24 şi 26, prin expresia „de-a curmezişul" (întrebuinţată în variante diferite încă de cei mai vechi traducători români, Ms. 45, Bibl. 1688 etc.) am echivalat adj. gr. πλάγιος „oblic", fig. „perfid", prin care LXX redă ebr. *qerī, litt.* „care se pune de-a curmezişul; „adversari".

26,23 Aici şi mai sus, în v. 18, apare în LXX vb. παιδεύω, pe care, potrivit cerinţelor contextului, l-am tradus prin „a îndrepta" şi, respectiv, „a pedepsi". În greaca clasică, acest verb însemna exclusiv „a educa" (< παῖς „copil"), dar în vorbirea populară a căpătat de timpuriu şi sensul „a pedepsi", atestat în papirusuri din epoca ptolemaică. În LXX este întrebuinţat în special cu al doilea sens, echivalând de regulă ebr. *yāsar* „a pedepsi". În limba română, „a pedepsi" (vechi împrumut din greaca medie, de la forma de aorist παίδευσα), a circulat în vechile texte româneşti cu ambele sensuri.

26,25 Pentru „sabie" vezi explicaţiile de la 25,7-8. Aici întâlnim în LXX o formulă mai complicată, gr. μάχαιραν ἐκδικοῦσαν δίκην, calchiată după ebr. *noqemeth nāqām* şi calchiată la rândul ei prin „sabie izbândind izbânda" în Bibl. 1688. ♦ Prin „moarte", asemenea primilor traducători români, am echivalat LXX: ὁ θάνατος, deşi originalul ebraic vorbeşte aici de „ciumă" (ebr. *debher*), *cf.* Vulg.: *pestilentia*, , Bibl. Jer.: *la peste*, Radu-Gal.: „ciumă".

toare a legământului Meu şi vă veţi ascunde în cetăţile voastre; Eu voi trimite moarte asupra voastră şi veţi fi daţi pe mâna vrăjmaşilor voştri. [26] Când vă voi chinui cu lipsa de pâine, zece femei vor coace pâinea voastră într-un singur cuptor şi vă vor da pâinea voastră cu cântarul, iar voi veţi mânca, dar nu vă veţi sătura. [27] Dacă nici după aceasta nu-Mi veţi da ascultare, ci Îmi veţi sta de-a curmezişul, [28] atunci şi Eu vă voi urmări cu mânie potrivnică şi vă voi pedepsi de şapte ori mai mult, pe măsura păcatelor voastre; [29] şi veţi mânca din carnea fiilor voştri şi din carnea fiicelor voastre veţi mânca. [30] Voi dărâma stâlpii voştri şi voi nimici lemnele cioplite de mâinile voastre; voi îngrămădi oasele voastre peste oasele idolilor voştri şi sufletul Meu se va supăra pe voi. [31] Voi face cetăţile voastre pustii, voi pustii sfintele voastre lăcaşe şi nu voi mirosi mireasma plăcută a jertfelor voastre. [32] Într-atât de mult voi pustii ţara voastră, încât vor rămâne uluiţi şi vrăjmaşii voştri, care vor locui într-însa. [33] Vă voi împrăştia între neamuri şi sabia Mea vă va nimici fără veste; ţara voastră va fi pustie şi cetăţile voastre

---

26,26 Formularea „când" (sau: „ca să vă) vă voi chinui cu lipsa de pâine" este comună tuturor vechilor versiuni româneşti şi reflectă fidel LXX: ἐν τῷ θλίψαι ὑμᾶς σιτοδείᾳ ἄρτων. În TM avem o exprimare alegorică: „când voi zdrobi pentru voi toiagul de pâine", *cf.* Vulg.: *postquam confregero baculum panis vestri*, Corn.: „când voi zdrobi toiagul pâinii voastre". Ebr. *matteh* „toiag" a fost echivalat prin gr. σιτοδεία (σῖτος „grâne", δέομαι „a dispărea") o creaţie lexicală care apare doar la LXX.

26,30 Aici, ca şi mai sus, 26,1, ne-am conformat tradiţiei româneşti şi am tradus prin *stâlpi* gr. στέλας (LXX): în TM apare aici un termen diferit, şi anume subst. *bāmōth* (pluralul de la *bāmāh* „înălţime"), termen prin care se desemnează locurile situate pe înălţimi, unde se practicau ritualuri idolatre primitive: Vulg.: *excelsa*, Bibl. Jer.: *hauts lieux*. Utilizarea ca amplasamente pentru locurile sacre a înălţimilor naturale a fost o practică străveche şi universală. După fixarea Muntelui Sion şi a Templului din Ierusalim ca centru al cultului divin, a devenit o realitate interzicerea utilizării altor înălţimi, identificate de acum încolo cu practicile idolatre. ♦ Prin „lemnele cioplite de mâinile voastre" am transpus LXX: τὰ ξύλινα χειροποίητα ὑμῶν, transpusă cu stricteţe şi de înaintaşii noştri: „ceale de lemnu făcute de mână ale voastre" (Ms. 45), „ceale de lemnu făcute de mâinile voastre" (Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna, Heliade), „făpturile mâinilor voastre ceale de lemn" (Ms. 4389). Echivalentul ebraic *ḥammānīm* înseamnă literal „altar cu parfumuri" şi a fost interpretat diferit. Unii au considerat că ar fi vorba despre nişte stele votive închinate lui Baal, alţii văd aici nişte statui ale zeului canaanean al soarelui (Corn.: „stâlpi ridicaţi soarelui", Radu-Gal.: „stâlpii voştri închinaţi soarelui"), în fine, alţi interpreţi optează pentru altare păgâne de fumigaţie (Bibl. Jer.: *autels à encens*). Înregistrăm şi o încercare de exprimare sintetică a tuturor notelor semantice presupuse: *Rauchopfersäulen* „stâlpi de fumigaţie pentru sacrificiu" (Luther).

vor fi pustii. [34] Atunci ţara se va bucura de anii săi de odihnă şi de toate zilele cât va rămâne pustie, şi voi veţi fi în ţara vrăjmaşilor voştri. Atunci ţara va ţine sabaturile sale şi se va bucura de anii săi de odihnă. [35] În toate zilele cât va rămâne pustie, va ţine sabaturile sale, pe care nu le-a ţinut în anii voştri de odihnă, când voi o locuiaţi; [36] iar acelora dintre voi care vor supravieţui le voi trimite frică în inima lor, în ţara vrăjmaşilor lor; îi va pune pe goană chiar şi foşnetul frunzelor care freamătă, vor fugi ca dinaintea războiului şi vor cădea fără să fie izgoniţi de nimeni. [37] Şi se vor nesocoti fraţii unul pe altul ca la război, fără să-i izgonească cineva, şi nu veţi putea să vă împotriviţi vrăjmaşilor voştri. [38] Şi veţi fi nimiciţi dintre neamuri şi vă va înghiţi pământul vrăjmaşilor voştri. [39] Iar cei ce vor supravieţui dintre voi se vor prăpădi din pricina păcatelor lor, şi din pricina păcatelor părinţilor lor se vor mistui în pământul vrăjmaşilor lor. [40] Atunci ei vor mărturisi păcatele lor şi păcatele părinţilor lor, pentru că au încălcat măsura, au arătat dispreţ faţă de Mine şi Mi-au stat de-a curmezişul. [41] Şi Eu am mers împotriva lor cu mânie potrivnică şi-i voi nimici în ţara vrăjmaşilor lor. Atunci se va smeri inima lor cea netăiată împrejur şi-şi vor recunoaşte păcatele lor. [42] Şi Îmi voi aduce aminte de legământul Meu cu Iacob, de legământul Meu cu Isaac şi de legământul Meu cu Avraam Îmi voi aduce aminte; şi de ţara [făgăduinţei] Îmi voi aduce aminte. [43] Ţara va fi părăsită de ei; şi-şi va afla ţara anii ei de odihnă, după ce a fost pustiită din pricina lor; iar ei îşi vor recunoaşte fărădelegile, pentru că au disprețuit hotărârile Mele şi s-au scârbit de poruncile Mele în sufletul lor. [44] Dar chiar şi când au fost în ţara vrăjmaşilor lor, Eu nu i-am privit cu dispreţ, nici nu M-am scârbit de ei până într-atât încât să-i nimicesc şi să rup legământul pe care-l aveam cu ei; căci Eu sunt Domnul Dumnezeul lor. [45] Şi-mi voi aduce aminte întâiul Meu legământ cu ei, [încheiat] atunci când i-am scos din ţara Egiptului, din casa robiei, dinaintea neamurilor, ca să le fiu Dumnezeu; Eu sunt Domnul.»"

[46] Acestea sunt hotărârile, poruncile şi legea pe care le-a statornicit Domnul între Sine şi fiii lui Israel, pe muntele Sinai, prin mijlocirea lui Moise.

26,36 Prin „frică", după Ms. 45, Micu, Filotei, Şaguna, Heliade (*cf.* Vulg.: *pavor*), am denumit starea psihică pe care LXX a desemnat-o, inadecvat, prin gr. δουλεία „sclavie", de unde „robime" (Ms. 45, Bibl. 1688). Corespondentul ebr. *morekh* „teamă, slăbiciune", este un *hapax legomenon* în TM (*cf.* Bibl. Jer.: *l'angoisse*).

27 [1] Şi Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [2] „Vorbeşte fiilor
lui Israel şi spune-le: «Dacă cineva va face făgăduinţă Domnului preţul
sufletului său, [3] acest preţ să fie socotit astfel: pentru un bărbat în vârstă de
la douăzeci până la şaizeci de ani să fie de cincizeci de didrahme de argint,
potrivit balanţei sfântului lăcaş, [4] iar pentru o femeie preţuirea să fie de
treizeci de didrahme. [5] Dacă [sufletul făgăduit] va fi în vârstă de la cinci
până la douăzeci de ani, preţul unui băiat să fie de douăzeci de didrahme,
iar al unei fete de zece didrahme. [6] De la o lună până la cinci ani, preţul unui
băiat să fie de cinci didrahme de argint, iar al unei fete de trei didrahme.
[7] Dacă vor avea de la şaizeci de ani în sus, preţul unui bărbat să fie de
cincisprezece didrahme de argint, iar pentru o femeie de zece didrahme.
[8] Dacă cineva este prea sărac faţă de preţul hotărât, atunci să se înfăţişeze în
faţa preotului şi preotul să-i facă acestuia preţuirea; după cum îi dă mâna
celui care a făcut făgăduinţa, aşa să-i facă preotul preţuirea.

[9] Dacă va fi vorba despre vitele care se aduc în dar Domnului, oricare va
fi înfăţişată Domnului să fie lucru sfânt pentru cel care a adus darul. [10] Să
nu fie schimbată o vită bună pe una rea, nici una rea pe una bună. De va fi
totuşi să se schimbe o vită pentru altă vită, atunci să fie sfinte şi cea dată, şi
cea primită la schimb. [11] Iar dacă este vorba despre orice fel de animal
necurat, din cele care nu pot fi aduse în dar Domnului, să fie adus animalul
în faţa preotului, [12] iar preotul îi va hotărî preţul după cât va fi animalul de
bun sau de rău; şi aşa să rămână, după cum l-a preţuit preotul. [13] Dacă vrea
să răscumpere animalul, să adauge o cincime peste preţul hotărât.

[14] Dacă vreun om îşi va sfinţi casa [făgăduind-o] Domnului, atunci
preotul să-i hotărască preţul după cât va fi casa de bună sau de rea şi, după
cum o va preţui preotul, aşa să rămână. [15] Iar dacă cel care şi-a sfinţit casa

---

27,2 Fraza este obscură atât în TM, cât şi în LXX. Îndeplinirea angajamentelor votive ale unui israelit către YHWH era respectată cu strictețe. Mai concret, este vorba, aici şi în continuare, de făgăduirea către Dumnezeu, într-un moment limită, a unui „suflet" omenesc (pentru „suflet" *cf.* 2,1), fie acesta un membru al familiei (rudă de sânge sau sclav), sau chiar suplicantul însuşi. Îndeplinirea promisiunii se realiza prin donarea către preot a sumei de răscumpărare, calculată corespunzător de acesta din urmă. ♦ Reflectată literal în sintagmele „să va ruga rugă" (Ms. 45, Bibl. 1688), „va făgădui făgăduinţă" (Micu, Filotei, Şaguna), formula εὐξηται εὐχήν din LXX imită o construcţie intensivă tipică limbii ebraice.

27,3 Pentru echivalenţele monetare între „siclu" şi didrahmă" *cf. supra*, 5,15. Aici, pentru desemnarea unităţii monetare etalon, în LXX apare gr. σταθμός „greutate (pentru cântărit)", de unde rom. „cumpănă" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna, Heliade).

va voi să şi-o răscumpere, atunci să adauge o cincime din argintul preţului hotărât, iar casa să rămână a lui.

[16] Dacă-şi va sfinţi cineva un ogor din moşia sa [făgăduindu-l] Domnului, preţul să se hotărască potrivit semînţei [trebuincioase pentru semănat], şi anume cincizeci de didrahme de argint pentru o măsură de orz. [17] Iar dacă cineva îşi va sfinţi ogorul începând cu anul iertării [datoriilor], preţul să rămână cel hotărât. [18] Dacă însă cineva îşi va sfinţi ogorul mai târziu, după anul iertării [datoriilor], preotul să stabilească argintul potrivit cu numărul anilor care rămân până la [următorul] an al iertării [datoriilor] şi să o scadă din preţul ogorului. [19] Dacă cel ce şi-a sfinţit ogorul va voi să-l răscumpere, atunci să adauge argint, o cincime din preţul hotărât, şi ogorul să-i rămână lui. [20] Dar dacă acel om nu-şi va răscumpăra ogorul, iar ogorul va fi vândut altui om, atunci să nu-l mai poată răscumpăra, [21] ci, după trecerea anului iertării [datoriilor], ogorul să rămână sfinţit pentru Domnul, ca orice ogor închinat [Domnului]; acesta să rămână în stăpânirea preotului.

[22] Iar dacă cineva va sfinţi [făgăduind] Domnului un ogor pe care l-a cumpărat şi care nu face parte din moşia sa, [23] atunci preotul să-i socotească preţul întreg potrivit timpului rămas până la anul iertării [datoriilor], iar omul să plătească acel preţ, în aceeaşi zi, ca lucru sfânt pentru Domnul; [24] în anul iertării [datoriilor], ogorul să se întoarcă însă la omul de la care

---

27,16 Practica descrisă (şi codificată) aici permitea unui israelit ajuns în dificultate financiară să încredinţeze preoţilor pământul său, sau numai o parte din el, putând să-şi păstreze dreptul de proprietate, în schimbul unei răscumpărări plătite ulterior. Cuantumul acestei răscumpărări era stabilit în funcţie de cantitatea de grâne necesară însămânţării respectivului ogor, cum interpretăm şi noi (împreună cu Radu-Gal., GN, BA), sau de cantitatea de grâne recoltată de pe acel ogor (după Bibl. Jer., Corn., Bibl. 1968). ♦ Prin termenul generic „măsură", potrivit tradiţiei textuale româneşti (*cf.* Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna), traducem gr. κόρος (cuvânt de origine ebraică în greacă), care desemna o unitate de măsurare a cerealelor egală cu 6 mediumni atici, adică aprox. 300 litri (Bailly, *s.v.*). În Iez. 45,11 şi 14, ca şi în Os. 3,2, ebr. *ḥomer* este transliterat în LXX ca atare (γομόρ), de unde xenismul „gomor" în Bibl. 1688 la locurile citate.

27,21 În expresia „ogor închinat" (gr. ἡ γῆ ἡ ἀγωρισμένη) se reflectă ebr. *śᵉdhēh haḥērem*, *litt.* „ogor interzis". Ceea ce era consacrat lui Dumnezeu prin gestul votiv devenea sacru şi trebuia distrus (în cazul de faţă rămânea în posesia definitivă a preoţilor) *cf.* Vulg.: *consecrata*, Radu-Gal.: „legată cu blestem", Bibl. Jer.: *dévoué par anathème*. Echivalările mai vechi „usăbit" (Ms. 45.), „usebit" (Ms. 4389), „osăbit" (Bibl. 1688), „osăbit" (Micu, Filotei, Şaguna), „separat" (Heliade), reflectă sensul literal al gr. ἀφωρισμένη (part. vb. ἀφορίζω „a separa, a despărţi").

fusese cumpărat şi care avusese pământul în stăpânire. [25] Toate preţurile să fie stabilite potrivit balanţelor sfinte; o didrahmă va fi douăzeci de oboli.

[26] Orice întâi-născut care se va ivi între dobitoacele tale va fi al Domnului, aşa încât nimeni să nu-l sfinţească [făgăduindu-l] Domnului; fie viţel, fie miel, este al Domnului. [27] Dar dacă este vorba despre un animal patruped dintre cele necurate, să-l răscumpere potrivit preţului hotărât, adăugând încă o cincime, şi să-i rămână lui; dacă nu va fi răscumpărat, atunci să fie vândut potrivit preţului său. [28] Tot ce se află făgăduit [sub anatemă] Domnului, ceea ce un om a făgăduit Domnului din ce are, fie un om, o vită sau un ogor din moşia lui, nu va putea nici vinde, nici răscumpăra; toate aceste lucruri făgăduite [sub anatemă] vor fi părţi preasfinte pentru Domnul. [29] Oricine va fi făgăduit [sub anatemă] Domnului dintre oameni nu va putea fi răscumpărat, ci va fi dat morţii.

[30] Fiecare a zecea parte a pământului, fie din sămânţa de pe ogor, fie din fructele pomilor, să fie a Domnului; este o parte preasfântă pentru Domnul. [31] Dacă însă va voi cineva să-şi răscumpere zeciuiala sa, atunci să adauge la aceasta încă o cincime şi a lui să fie. [32] Fiecare a zecea parte din cireada de vite şi din turma de oi, fiecare al zecelea animal din toate cele care trec pe sub toiag la numărătoare, să fie zeciuială sfinţită pentru Domnul. [33] Să nu schimbi o vită rea cu una bună. Dar dacă totuşi le vei schimba una cu alta, atunci şi vita dată, şi cea primită în schimb vor fi sfinte şi nu vor putea fi răscumpărate.»"

[34] Acestea sunt poruncile pe care i le-a dat Domnul lui Moise pentru fiii lui Israel, pe muntele Sinai.

27,25 Prin „oboli" (după Micu, Filotei, Şaguna, Heliade), am tradus gr. ὀβολοί, *cf.* şi Vulg.: *oboli*. De menţionat că atestarea de la Micu este anterioară celor înregistrate în dicţionarul academic (*DLR*), aşa încât, la etimoanele indicate, fr. *obole* şi lat. *obolus*, trebuie adăugat şi gr. ὀβολός. Un obol reprezenta în sistemul grecesc de măsurătoare a şasea parte dintr-o didrahmă, adică aprox. 72 de centigrame. Corespondentul din TM. *gērāh* „grăunte", desemna cea mai mică unitate pentru greutate din etaloanele păstrate în Templu, echivalentă cu a douăzecea parte dintr-un siclu.

NUMERII

Introducere

Cea de-a patra carte a Pentateuhului, atribuită tradițional lui Moise, este scrisă de un sacerdot care a reunit, cu cincisprezece secole înainte de Hristos, texte mai vechi, tradiții și formule rituale, așezate sub semnul unui itinerar al purificării spirituale. Partea narativă consacrată acestor ani din istoria poporului evreu este întrețesută cu foarte multe date cu caracter legislativ și cultic. Unele ritualuri menționate în text sunt mult mai vechi decât perioada exodului; de pildă, ritualul descris în 5,11 („apa mustrării") se presupune că datează chiar din epoca de dinainte de exil. Dacă pentru a-l considera pe Moise autor al acestei cărți poate fi invocat doar un scurt pasaj din 33,2 („Și Moise a scris plecările și popasurile lor, după cuvântul Domnului..."; *cf.* 15,22-23, unde se vorbește despre Moise la persoana a treia într-un discurs pe care îl are de rostit Moise însuși), nu este mai puțin adevărat că atât pentru partea narativă, cât și pentru cea legislativă sau de cult, el rămâne cea mai importantă figură a cărții. Istoria fiilor lui Israel care, după primirea Legii pe Muntele Sinai, pornesc într-o călătorie de patruzeci de ani în căutarea Pământului Făgăduinței, pentru a-l atinge abia atunci când cei ce fuseseră robi în Egipt nu mai erau în viață, are o bogată încărcătură simbolică și a prilejuit nenumărate interpretări, de la vechile comentarii patristice până la miturile politice.

Transpunerea în greacă a textului ebraic a încercat, începând chiar cu titlul cărții, să pună în evidență simbolistica numerică a acestui itinerar spiritual. Cum se știe, titlul cărții în textul masoretic era *Bemidbar* („În deșert"). Dar acest titlu putea fi la fel de potrivit pentru două dintre cărțile care o precedă, ca și pentru cartea care o urmează. Exodul, Leviticul, Numerii și Deuteronomul se petrec toate în deșert. La această remarcă s-ar putea adăuga și că titlul din TM al Exodului, *Shemōt* („Nume"), precum și titlul Deuteronomului, *Dēbārim* („Cuvinte"), ar fi la fel de potrivite pentru cartea Numerii ca și *Bemidbar*, pentru că sunt numeroase nume și cuvinte ale Domnului în Numerii. De fapt, un singur titlu din TM pare potrivit cărții căreia îi este atribuit: *Berē'shīt* („La început") pentru Geneză. În timp ce în TM titlul unei cărți constă în unul sau mai multe cuvinte din primul verset

al cărții respective, în LXX fiecare dintre cărți are un titlu care descrie subiectul tratat: Γένεσις (Geneza, adică „naşterea" lumii şi a patriarhilor); Ἔξοδος (Exodul, ieşirea evreilor din Egipt); Λευιτικόν (Leviticul, cartea privitoare la cult şi la îndatoririle tribului lui Levi); Ἀριθμοί (Numerii); Δευτερονόμιον (Deuteronomul, legea enunțată pentru a doua oară sau a doua lege).

Or, alături de seria de titluri din TM, iudaismul rabinic cunoaşte o altă serie de titluri pentru cele cinci cărți ale Torei, care concordă cu tradiția LXX: *Sēpèr yeçirat ha'ōlām* („Cartea facerii lumii"); *Sēpèr yeçi'at Miçrayim* („Cartea ieşirii din Egipt"); *Sēpèr tōrat hakkōhanīm* („Cartea legii preoților"); *Ḥōmēsh happiqqūdīm* („Al cincilea dintre recensăminte"); *Sēpèr mishnèh tōrāh* („Cartea celei de-a doua legi"). Se constată că trei dintre titluri sunt practic identice cu cele din LXX: primele două şi ultimul. Cel de-al treilea titlu („Cartea legii preoților") pare a fi marcat o distanțare în raport cu titlul din LXX; dar această distanțare este mai mult aparentă decât reală, deoarece preoții sunt descendenții lui Levi. Legea preoției[1] se referă la tribul lui Levi.

Cât despre titlul *Ḥōmēsh* („Al cincilea"), surprinzător la prima vedere, acesta nu trebuie să inducă în eroare, pentru că de fapt fiecare dintre cele cinci cărți ale Torei constituie o cincime din Tora; cu alte cuvinte, termenii *sēpèr* şi *ḥōmēsh* sunt sinonimi aici. Mai rămâne termenul *happiqqūdīm*. Rădăcina *pāqad* este tradusă în mod curent în LXX printr-un termen din familia lui ἐπισκέπτεστθαι, „a trece în revistă". Corespondentul grec pentru *happiqqūdīm* ar fi deci Ἐπισκέψεις („Numărători") sau Ἐπισκεμμένοι („Cele numărate"). Există deci aici o reală distanțare între LXX şi tradiția rabinică, ce nu se regăseşte în cazul celorlalte cărți ale Pentateuhului. Totuşi, nu trebuie dată o importanță prea mare acestei diferențe: numărătoarea constă în numărarea războinicilor şi are ca rezultat un număr. Cele două titluri corespund de fapt unei aceleiaşi modalități de a înțelege cuprinsul acestei cărți.

Este necesară o precizare asupra titlului, care este la plural. Desigur, există numeroase nume în Numerii. Dar unele dintre acestea sunt mai importante decât altele, şi în primul rând acelea din cele două recensăminte ale fiilor lui Israel, situate la un interval de patruzeci de ani distanță: 603550 la recensământul din a doua lună a celui de-al doilea an (1,45-46); 601730 la recensământul din Araboth Moab, din a doua jumătate a celui de-al patruzecilea an (26,51). Un al treilea număr important figurează la 14,34:

1. Cum a şi fost tradus în româneşte în unele versiuni titlul cărții (n. trad.).

„După numărul zilelor în care ați cercetat pământul, patruzeci de zile, zi pentru an, veți lua pentru păcatele voastre patruzeci de ani și veți cunoaște urgia mâniei Mele." Astfel, însuși titlul cărții face referință la cele două recensăminte, precum și la rătăcirea poporului în deșert și înlocuirea generației celor care au părăsit Egiptul cu cea a celor care vor intra în Canaan.

Dar noțiunea de număr merge mai departe. Ea este cea care face posibilă însăși istorisirea care ne este povestită aici. În primul recensământ din capitolul întâi, este vorba de „numărul numelor" celor care au fost recenzați: recenzorii – Moise, Aaron și cei doisprezece aleși ai adunării – înregistrează populația evreilor „după numărul numelor lor" (1,18.20.22 *sq*): câte nume de bărbați peste douăzeci de ani, tot atâția înscriși; numărul numelor apare astfel ca principiu al recensământului, care n-ar fi avut loc dacă n-ar fi existat un „număr al numelor". „Numărul numelor" îi permite lui Israel să se organizeze ca popor și tot acesta stă la baza numărătorii leviților din capitolul 3 (3,22 *sq*), după cum el este la originea organizării religioase a poporului lui Israel.

Fără îndoială, „numărul numelor" a jucat același rol în cazul celui de-al doilea recensământ din capitolul 26, dar textul biblic nu menționează acest lucru. În schimb, în 26,53, „numărul numelor" apare ca principiul de împărțire a sorților de moștenire în Canaan: fiecare trib va primi după „numărul numelor", deci în funcție de numărul celor înscriși. „Numărul numelor" este deci ceea ce va face posibil pentru un popor fără pământ să se așeze în Canaan.

Pe scurt, numărul stă atât la originea organizării lui Israel ca popor și ca popor religios, cât și la baza așezării lui Israel în Pământul Făgăduinței. El stă în egală măsură și la baza episoadelor decisive ale istoriei lui Israel: revolta cea mai puternică împotriva lui Moise, cea a lui Core, care contesta preoția atribuită lui Aaron și descendenților săi, se termină cu moartea celor două sute cincizeci de răsculați (16,35) și a paisprezece mii șapte sute de susținători (16,49); revolta cea mai radicală a evreilor, care era îndreptată chiar împotriva Domnului, când aceștia păcătuiesc cu femeile madienite, culminează cu masacrarea a douăzeci și patru de mii dintre fiii lui Israel (25,9); iar războiul victorios împotriva madieniților, pe care îl poruncește Domnul, este dus de douăsprezece mii de luptători evrei.

Dar titlul Numerii nu trimite numai la istoria poporului, ci se referă, de asemenea, la anumite ritualuri pe care le descrie această carte, în special la sacrificiile animale. În 15,12, Domnul îi spune lui Moise: „După numărul celor pe care îi aduceți [jertfă], așa să faceți cu fiecare, după numărul lor."

În capitolul 29 este vorba, de asemenea, în mai multe rânduri, despre „numărul" animalelor sacrificate la sărbători.

Insistând prin titlul său asupra numerelor, nu este de mirare că LXX dezvoltă vocabularul numerelor mai mult decât o face TM. Astfel, în 1,49, Domnul îi porunceşte lui Moise să nu facă numărătoarea leviţilor: „şi numărul lor să nu-l iei." TM spune numai: „nu le vei lua capul [leviţilor] (= „nu-i vei număra"; *cf.* nota la 1,2)".

Desigur că noţiunea de numere nu epuizează ea singură tematica acestei cărţi. Dar analizele care precedă arată că este fără îndoială cel mai bun titlu posibil, cel care marchează cel mai bine coerenţa şi unitatea cărţii. Origen, aplicând o lectură mai mult alegorică decât literală, consideră că numărarea triburilor lui Israel trebuie pusă în relaţie cu ansamblul cărţii; după el, cartea în întregime descrie „felul în care poporul lui Dumnezeu, ieşind din Egiptul acestei lumi şi îndreptându-se către Pământul Făgăduinţei, (...), către slava împărăţiei lui Dumnezeu, (...), este condus după o anumită rânduială şi după meritele fiecăruia" (*Hom. Num.* 2,1): în acest sens, cartea este istoria celor care merită să fie socotiţi înaintea lui Dumnezeu în numărul celor aleşi (*Hom. Num.* 28,4).

Despre traducerea cărţii în LXX, se poate spune că ea rămâne fidelă soluţiilor alese de traducătorii cărţilor anterioare, care unificau anumite realităţi de cult, eliminau altele, operau distincţii absente în TM, reduceau sau multiplicau anumite realităţi cultice ale religiei deşertului. Variaţii de traducere apar şi în interiorul cărţii, unde, ca să luăm un exemplu mai des întâlnit, expresia din TM *nāśō' 'èt rō'sh*, *litt.* „a lua capul", este tradusă când prin λαμβάνειν (τὴν) ἀρχὴν, „a lua început(ul)", în 1,2; 26,2, când prin λαμβάνειν τὸ κεφάλαιον, „a lua suma totală", în 4,2; 31,26.49. Această variaţie în traducere nu se poate explica prin existenţa a doi traducători diferiţi, pentru că cele două traduceri se regăsesc în toată cartea, mai mult, ambele figurează în capitolul 4. Traducerea literală de aşteptat ar fi fost λαμβάνειν τὴν κεφαλὴν, „a lua capul". Traducătorul a considerat că ea nu avea sens în greacă. Deoarece cuvântul *rō'sh* este tradus prin ἀρχή în Gen. 1,1; 2,10 *sq*, Ex. 6,25; 12,2, el foloseşte mai întâi traducerea λαμβάνειν (τὴν) ἀρχὴν. Apoi, conştient de caracterul obscur al expresiei, încearcă să găsească o traducere mai acceptabilă, în care să fie, în greacă, un corespondent al numelui ebraic pentru „cap": or, în Lev. 5,24, *rō'sh* este tradus prin κεφάλαιον, cu sensul de „capital"; această traducere era cu atât mai pertinentă cu cât κεφάλαιον poate avea în greacă sensul de „sumă totală".

Astfel, ipoteza mai multor traducători nu se susține. Putem vorbi numai de o dorință de variație a traducerii.

Acest procedeu permite câteodată să se facă unele distincții utile: cuvântul *bègèd* este tradus când prin ἱμάτιον, când prin στολή, mai ales când este vorba de veşmântul marelui preot; cuvântul *mal'āk* este tradus prin ἄγγελος (20,14.16), când este vorba de un înger al lui Dumnezeu, şi prin πρέσβις (21,21; 22,5), când este vorba de un emisar al regelui; substantivul *maṭṭ ēh* este tradus prin φυλή, „trib", sau prin ῥάβδος, „toiag", după context; cuvântul *mō' ēd* este tradus cel mai adesea prin μαρτύριον „mărturie", dar şi, după context, prin ἑορτή, „sărbătoare", sau καιρός, „timp stabilit", sau chiar prin βουλή, „sfat" (16,2).

Procedeul permite, de asemenea, precizarea câmpului semantic al unui cuvânt ebraic care nu are un echivalent strict în greacă: cuvântul *migrāsh* este tradus în patru feluri diferite în capitolul 35.

Un fenomen opus celui prezentat (care avea drept consecință variația traducerii) este acela prin care acelaşi termen grecesc traduce două sau mai multe cuvinte ebraice. În Lev., cuvântul ἄρτος, „pâine", redă deopotrivă ebr. *ḥallāh*, „prăjitură" sau „pesmet", şi *lèḥèm*, „pâine"; de altfel, ἄρτος denumeşte în greacă nu numai pâinea, ci şi toate produsele făcute din făină.

În ceea ce priveşte caracterul literal sau liber al traducerii, ea a fost calificată drept o traducere „relativ liberă", spre deosebire, pe de o parte, de Cântarea Cântărilor, „literală", de Amos şi de cartea lui Ruth, „relativ literale", şi, pe de altă parte, de Proverbe, „liberă", sau de Înțelepciunea lui Iisus Sirah, „nesistematică".

În ceea ce priveşte criteriile sintactice, cartea Numerii apare ca o traducere relativ literală; studiul ordinii cuvintelor, care o reproduce adeseori pe aceea din ebraică, confirmă această concluzie; în schimb, în materie de criterii lexicale, prin gustul pentru variație, pentru unificare, ca şi prin traducerile duble, Numerii apare ca o traducere relativ liberă.[2]

Gilles Dorival

2. În ceea ce priveşte cele mai vechi traduceri româneşti ale cărții (ms. 45, Biblia 1688), făcute după ediția de la Frankfurt din 1597 a LXX, caracterul literal este predominant. Spre deosebire de alte cărți ale Pentateuhului, din Numerii au intrat puține fragmente în tipicul Bisericii Ortodoxe: 8,16-17 este citit la Întâmpinarea Domnului (2 februarie), 24,3-7.17-18 se citeşte în Ajunul Crăciunului (n. trad.).

Numerii

1 [1] Şi Domnul a grăit către Moise în pustiul Sina, în cortul mărturiei, în [ziua] întâi a lunii a doua a anului al doilea, de la ieşirea lor din pământul Egiptului, zicând: [2] „Faceţi numărătoarea întregii adunări a fiilor lui Israel, după înrudirile lor, după casele strămoşilor lor, după număr din numele lor, pe cap de om, tot bărbatul [3] de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oastea lui Israel, număraţi-i pe ei împreună cu oastea lor; tu şi cu Aaron să-i număraţi pe ei. [4] Şi împreună cu voi să fie câte unul după tribul fiecărei căpetenii, după casele strămoşilor să fie. [5] Şi acestea sunt numele oamenilor care vor sta alături de voi: dintre cei ai lui Ruben – Elisur, fiul lui Sediur; [6] dintre cei ai lui Simeon: Salamiel, fiul lui Surisadai; [7] dintre cei ai lui

---

1,1-19 Origen (*Hom. Num.* 1,1-2) se întreabă de ce numărarea triburilor n-a avut loc la ieşirea din Egipt. Răspunde prin aceea că poporul trebuia să progreseze spiritual trecând printr-o serie de încercări: ieşirea din Egipt, trecerea Mării Roşii, mana şi stânca, primirea Legii, ridicarea şi împodobirea cortului mărturiei etc. De asemenea, remarcă el, nu toată lumea a fost numărată. Au fost omişi sclavii (din pricina condiţiei lor), femeile (din pricina slăbiciunii firii lor), egiptenii din rândul poporului (ca străini), copiii sub douăzeci de ani (încă necopţi la minte). Împărţirea poporului în două grupuri echivalează, pentru Origen, cu o decantare de ordin spiritual. Pentru a trece în rândul sfinţilor trebuie să te lepezi de gândurile puerile şi să treci pragul maturităţii spirituale.

1,2 „Faceţi numărătoarea", gr. λάβετε ἀρχήν, *litt.* „luaţi începătură"; TM: „luaţi capul" (*cf.* 4,2). Deşi sintagma „a lua începătura/capul" este menţionată în dicţionare şi apare în cele mai vechi traduceri româneşti ale Bibliei, cu sensul „a număra", aceasta nu s-a putut impune în limba română, deoarece intra în concurenţă cu sensul „a ucide" („a lua capul cuiva"). ♦ „după înrudirile lor", gr. κατὰ συγγενείας αὐτῶν. ♦ „tot bărbatul", TM: „după craniile lor"; BA, spre deosebire de Rahlfs, consideră că πᾶς ἄρσην aparţine versetului următor (1,3).

1,3 „oastea": termenul grec, δύναμις, înseamnă în primul rând „forţă", „putere" (aici, înseamnă „putere armată"). Plecând de la sensul generic, Origen (*Hom. Num.* 1,2) dă o interpretare morală: „puterea" este puterea de spirit a lui Israel (care vine din Lege) în opoziţie cu puterea egiptenilor (care vine din magie), a asirienilor (care vine din astrologie) şi a grecilor (care vine din filozofie). ♦ Al doilea „număraţi-i pe ei" apare doar în LXX.

1,4 Pentru Apolinarie (Devreesse, R., p. 137) „căpeteniile" fiecărui trib ar fi „îngerii".

Iuda: Naason, fiul lui Aminadab; [8] dintre cei ai lui Issachar: Nathanael, fiul lui Sogar; [9] dintre cei ai lui Zabulon: Eliab, fiul lui Chailon; [10] dintre fiii lui Iosif, dintre cei ai lui Efraim: Elisama, fiul lui Emiud, [iar] dintre cei ai lui Manase: Gamaliel, fiul lui Phadassur; [11] dintre cei ai lui Beniamin: Abidan, fiul lui Gadeoni; [12] dintre cei ai lui Dan: Achiezer, fiul lui Amisadai; [13] dintre cei ai lui Aser: Phagaiel, fiul lui Echran; [14] dintre cei ai lui Gad: Elisaf, fiul lui Raguel; [15] dintre cei ai lui Neftali: Achire, fiul lui Ainan. [16] Aceştia sunt cei chemaţi ai adunării, căpeteniile triburilor, după strămoşi, ei sunt [căpeteniile] peste o mie ale lui Israel." [17] Şi Moise şi Aaron i-au luat pe oamenii aceştia cei numiţi după nume [18] şi toată adunarea au strâns-o în [ziua] întâi a lunii a doua a anului şi i-au înscris după rudeniile lor, după strămoşii lor, după numărul numelor lor, de la douăzeci de ani în sus, pe cap de om, tot bărbatul, [19] precum îi orânduise Domnul lui Moise. Şi au fost număraţi în pustiul Sina.

1,14 Între LXX şi TM este o diferenţă în privinţa poziţiei celor din tribul lui Gad în cadrul enumerării; aceştia sunt menţionaţi în poziţia a noua în LXX, în timp ce în TM apar în poziţia a treia. Explicaţia ar consta în intenţia traducătorilor LXX de a armoniza între ele diversele părţi ale Bibliei (în cazul de faţă, Num. 1,5-15 cu Gen. 35,22-26 şi 49,3-22). ♦ „Raguel": TM *De'ū'ēl*, dar la 2,14 *Re'ū'ēl*. Personajul de aici nu trebuie confundat cu Raguel, nepotul lui Avraam (Gen. 25,3), nici cu fiul lui Esau (Gen. 36,4 etc.) nici cu socrul lui Moise (Ex. 2,18; Num. 10,29).

1,16 „căpeteniile triburilor, după strămoşi", *litt.* „...după spiţele părinţilor" (κατὰ πατριάς); TM are „după triburile părinţilor" (*cf.* 1,4 şi 1,18-19).

1,18 „a anului" este omis în TM ♦ „şi i-au înscris": gr. ἐπαξονέω (care conţine în rădăcina sa cuvântul ἄξων) are sensul de „a înscrie pe table care se învârt pe un ax", asemănătoare celor pe care erau scrise legile în cetăţile greceşti. ♦ TM are aici o formă *hapax* a vb. *yāladh*, „a da naştere": expresie idiomatică ce ar însemna „a fi înregistrat într-o înrudire" ♦ În TM apare termenul *miş^{e}pāḥāh*, care în alte contexte este echivalat în greacă fie prin δῆμος (150 de ocurenţe, dar numai în Num.), fie prin φυλή (27,11; 33,54; 36,1). Am optat pentru traducerea gr. δῆμος prin „familie", păstrând „popor" pentru termenul λαός. Versiunile moderne utilizează, de altfel, termenul „familie", care are atestări vechi în limba română chiar cu acest sens (vezi Cantemir, *Divanul*, 1698) ♦ „pe cap de om", gr. πᾶν ἀρσενικὸν κατὰ κεφαλὴν αὐτῶν, *litt.*: „fiecare bărbat după capul lor".

1,19 În LXX, tribul lui Gad figurează în poziţia a noua, iar în TM, în poziţia a treia. ♦ Pentru Origen (*Hom. Num.* 1,3) triburile prefigurează ordinea în momentul Învierii eshatologice. Sprijinindu-se pe 1Cor. 15,23 şi pe In. 14,2 Origen afirmă că fiecare suflet înviat va fi înscris, după criterii spirituale, într-unul din cele patru triburi: al lui Ruben (pentru că a trăit cuviincios), al lui Simeon (pentru că a fost ascultător), al lui Levi (pentru calităţile de preot) şi al lui Iuda (pentru că şi-a dominat intelectul).

[20] Şi au fost fiii lui Ruben, întâiul-născut al lui Israel, după înrudirile lor, după familiile lor, după casele strămoşilor lor, după numărul numelor lor, pe cap de om, toţi bărbaţii de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oaste, [21] numărătoarea lor: din tribul lui Ruben, patruzeci şi şase de mii cinci sute. [22] Pentru fiii lui Simeon, după înrudirile lor, după familiile lor, după casele strămoşilor lor, după numărul numelor lor, pe cap de om, toţi bărbaţii de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oaste, [23] numărătoarea lor: din tribul lui Simeon, cincizeci şi nouă de mii trei sute. [24] Pentru fiii lui Iuda, după înrudirile lor, după familiile lor, după casele strămoşilor lor, după numărul numelor lor, pe cap de om, toţi bărbaţii de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oaste, [25] numărătoarea lor: din tribul lui Iuda, şaptezeci şi patru de mii şase sute. [26] Pentru fiii lui Issachar, după înrudirile lor, după familiile lor, după casele strămoşilor lor, după numărul numelor lor, pe cap de om, toţi bărbaţii de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oaste, [27] numărătoarea lor: din tribul lui Issachar, cincizeci şi patru de mii patru sute. [28] Pentru fiii lui Zabulon, după înrudirile lor, după familiile lor, după casele strămoşilor lor, după numărul numelor lor, pe cap de om, toţi bărbaţii de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oaste, [29] numărătoarea lor: din tribul lui Zabulon, cincizeci şi şapte de mii patru sute. [30] Pentru fiii lui Iosif, fiii lui Efraim, după înrudirile lor, după familiile lor, după casele strămoşilor lor, după numărul numelor lor, pe cap de om, toţi bărbaţii de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oaste, [31] numărătoarea lor: din tribul lui Efraim, patruzeci de mii cinci sute. [32] Pentru fiii lui Manase, după înrudirile lor, după familiile lor, după casele strămoşilor lor, după numărul numelor lor, pe cap de om, toţi bărbaţii de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oaste, [33] numărătoarea lor: din tribul lui Manase, treizeci şi două de mii două sute. [34] Pentru fiii lui Beniamin, după înrudirile lor, după familiile lor, după casele strămoşilor lor, după numărul numelor lor, pe cap de om, toţi bărbaţii de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oaste, [35] numărătoarea lor: din tribul lui Beniamin, treizeci şi cinci de mii patru sute. [36] Pentru fiii lui Gad, după înrudirile lor, după familiile lor, după casele strămoşilor lor, după numărul numelor lor, pe cap de om, toţi bărbaţii de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oaste,

1,20-46 Între LXX şi TM există unele diferenţe în enumerarea celor douăsprezece triburi. În timp ce 1,20-23 şi 1,38-46 coincid, versetelor 24-35 din LXX le corespund versetele 26-37 din TM, iar versetelor 36-37 din LXX le corespund versetele 24-25 din TM.

[37] numărătoarea lor: din tribul lui Gad, patruzeci şi cinci de mii şase sute şi cincizeci. [38] Pentru fiii lui Dan, după înrudirile lor, după familiile lor, după casele strămoşilor lor, după numărul numelor lor, pe cap de om, toţi bărbaţii de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oaste, [39] numărătoarea lor: din tribul lui Dan, şaizeci şi două de mii şapte sute. [40] Pentru fiii lui Aser, după înrudirile lor, după familiile lor, după casele strămoşilor lor, după numărul numelor lor, pe cap de om, toţi bărbaţii de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oaste, [41] numărătoarea lor: din tribul lui Aser, patruzeci şi una de mii cinci sute. [42] Pentru fiii lui Neftali, după înrudirile lor, după familiile lor, după casele strămoşilor lor, după numărul numelor lor, pe cap de om, toţi bărbaţii de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oaste, [43] numărătoarea lor: din tribul lui Neftali, cincizeci şi trei de mii patru sute. [44] Aceasta e numărătoarea pe care au numărat-o Moise şi Aaron şi căpeteniile lui Israel, doisprezece oameni: câte un bărbat de fiecare trib, după tribul caselor strămoşilor. [45] Şi toată numărătoarea fiilor lui Israel, cu oastea lor, de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce ieşea să se rânduiască la război în Israel, a fost de [46] şase sute trei mii cinci sute cincizeci.

[47] Iar leviţii, din tribul strămoşilor lor, n-au fost număraţi cu fiii lui Israel. [48] Şi a grăit Domnul către Moise zicând: [49] „Vezi ca tribul lui Levi să nu-l socoteşti laolaltă [cu ceilalţi] şi numărul lor să nu-l iei între fiii lui Israel. [50] Ci tu să-i rânduieşti pe leviţi la cortul mărturiei şi la toate uneltele lui şi la toate câte sunt în el. Ei au să ridice cortul şi toate uneltele lui, şi au să slujească în el, şi au să pună tabără împrejurul cortului. [51] Şi la ridicarea cortului, leviţii au să-l strângă, şi la punerea cortului, ei au să-l întindă. Iar cel de alt neam care se va apropia [să intre în el] să moară. [52] Iar fiii lui Israel să-şi pună tabăra, [fiecare] bărbat în rândul său şi [fiecare] bărbat după ceata

---

1,46 Theodoret al Cyrului se întreabă de ce Dumnezeu a poruncit numărarea poporului? Răspuns: vrea să arate că şi-a ţinut promisiunea făcută lui Avraam, în Gen. 22,17 de a-i dărui o descendenţă numeroasă ca stelele de pe cer şi ca nisipul mării (*Qu. Num.* 1).

1,47-54 Pasaj similar cu Num. 3,5-10 şi, parţial, cu Lev. 25,32-33; după părerea lui Flavius Iosephus (*AI* III, 286-287), Num. 3,5-10 ar relata evenimente anterioare numărătorii fiilor lui Israel (Num. 1-2).

1,47 „leviţi": membrii tribului lui Levi au un loc aparte în cadrul poporului: ei slujesc la sanctuar (Num. 3-4), nu au parte de moştenire în Israel (Deut. 18,1), dar primesc zeciuială (Num. 18,21-24).

1,51 „cel de alt neam", *litt.* „străinul", cu sensul de oricare nelevit.

sa, laolaltă cu oastea sa. [53] Iar leviții să-şi pună tabăra înaintea Domnului împrejurul cortului mărturiei, şi nu va fi păcătuire între fiii lui Israel. Şi leviții înşişi să facă de pază la cortul mărturiei." [54] Şi au făcut fiii lui Israel după toate câte le poruncise Domnul lui Moise şi Aaron; aşa au făcut.

2 [1] Şi Domnul a grăit către Moise şi Aaron zicând: [2] „[Fiecare] om, ţinându-se el după ceata, după însemnele, după casele strămoşilor lui, [aşa] să pună tabără fiii lui Israel. În faţă, împrejurul cortului mărturiei, să pună tabăra fiii lui Israel. [3] Şi cei care îşi vor pune tabăra primii, spre răsărit [vor fi] ceata taberei lui Iuda, cu oastea lor, şi căpetenia fiilor lui Iuda – Naason, fiul lui Aminadab. [4] Oastea lui, cei număraţi: şaptezeci şi patru de mii şase sute. [5] Şi cei care îşi vor pune tabăra alături – tribul lui Issachar, şi căpetenia fiilor lui Issachar – Nathanael, fiul lui Sogar. [6] Oastea lui, cei număraţi: cincizeci şi patru de mii patru sute. [7] Şi cei care îşi vor pune tabăra alături – tribul lui Zabulon, şi căpetenia fiilor lui Zabulon – Eliab, fiul lui Chailon. [8] Oastea lui, cei număraţi: cincizeci şi şapte de mii patru sute. [9] Toţi cei număraţi în tabăra lui Iuda: o sută optzeci şi şase de mii patru sute, cu oastea lor. Ei să-şi ridice tabăra cei dintâi.

[10] Ceata taberei lui Ruben, către miazăzi, cu oastea lor, şi căpetenia fiilor lui Ruben – Elisur, fiul lui Sediur. [11] Oastea lui, cei număraţi: patruzeci şi şase de mii cinci sute. [12] Şi cei care îşi vor pune tabăra alături – tribul lui

---

1,53 „nu va fi păcătuire între fiii lui Israel": TM are „nu va fi mânia [lui Dumnezeu] peste comunitatea fiilor lui Israel".

2,1-9 Pentru Origen (*Hom. Num.* 3,3), cele patru diviziuni ale taberei, spre cele patru puncte cardinale, simbolizează cele patru ordine de sfinţi despre care ar vorbi Evr. 12,18-23 şi care formează o ierarhie: cel mai sus, Biserica întâilor-născuţi înscrişi în ceruri; apoi, corul îngerilor; urmează Ierusalimul ceresc şi, cel mai jos, muntele Sion.

2,2 „[Fiecare] om ţinându-se el"; gr. ἄνθρωπος ἐχόμενος αὐτοῦ, *litt.*: „om ţinându-se el aproape de", omis în TM. ♦ „după ceata, după însemnele, după casele strămoşilor lui": Origen interpretează în sens moral şi alegoric, în lumina pasajului din 1Cor. 14,40 (*Hom. Num.* 2). „Tagma" (ceata) este pusă în relaţie cu „ordinul" (imagine militară). Fiecare ins trebuie să-şi cunoască „ceata", „ordinul" din care face parte şi să aibă un comportament potrivit cerinţelor ordinului respectiv, mai ales atunci când e vorba de preoţie. „Însemnele" sunt, pentru Origen, „genele" fiecărui individ în parte, care-i definesc caracterul şi-l disting de ceilalţi. Cât despre „casele strămoşilor", acestea prefigurează diferitele familii cereşti în care sufletele vor intra după moarte.

2,9 După Theodoret, tribul lui Iuda este foarte numeros, ca semn al naşterii lui Iisus Hristos din sânul lui (*Qu. Num.* 3, PG 80, 352-353).

Simeon, şi căpetenia fiilor lui Simeon – Salamiel, fiul lui Surisadai. [13] Oastea lui, cei număraţi: cincizeci şi nouă de mii trei sute. [14] Şi cei care îşi vor pune tabăra alături – tribul lui Gad, şi căpetenia fiilor lui Gad – Elisaf, fiul lui Raguel. [15] Oastea lui, cei număraţi: patruzeci şi cinci de mii şase sute şi cincizeci. [16] Toţi cei număraţi în tabăra lui Ruben: o sută cincizeci şi una de mii şi patru sute şi cincizeci, cu oastea lor; în al doilea rând să-şi ridice [tabăra]. [17] Şi cortul mărturiei se va ridica, precum şi tabăra leviţilor, în mijlocul taberelor. Precum îşi pun tabăra, aşa să o şi ridice, fiecare urmând la rând, după ceata [lui].

[18] Ceata taberei lui Efraim, către apus, cu oastea lor, şi căpetenia fiilor lui Efraim – Elisama, fiul lui Emiud. [19] Oastea lui, cei număraţi: patruzeci de mii cinci sute. [20] Şi cei care îşi vor pune tabăra alături – tribul lui Manase, şi căpetenia fiilor lui Manase – Gamaliel, fiul lui Fadassur. [21] Oastea lui, cei număraţi: treizeci şi două de mii două sute. [22] Şi cei care îşi vor pune tabăra alături – tribul lui Beniamin, şi căpetenia fiilor lui Beniamin – Abidan, fiul lui Gadeoni. [23] Oastea lui, cei număraţi: treizeci şi cinci de mii patru sute. [24] Toţi cei număraţi în tabăra lui Efraim: o sută opt mii şi o sută, cu oastea lor. În al treilea rând îşi vor ridica tabăra.

[25] Ceata taberei lui Dan, către miazănoapte, cu oastea lor, şi căpetenia fiilor lui Dan – Achiezer, fiul lui Amisadai. [26] Oastea lui, cei număraţi: şaizeci şi două de mii şapte sute. [27] Şi cei care îşi vor pune tabăra alături – tribul lui Aser, şi căpetenia fiilor lui Aser – Phagaiel, fiul lui Echran. [28] Oastea lui, cei număraţi: patruzeci şi una de mii cinci sute. [29] Şi cei care îşi vor pune tabăra alături – tribul lui Neftali, şi căpetenia fiilor lui Neftali – Achire, fiul lui Ainan. [30] Oastea lui, cei număraţi: cincizeci şi trei de mii patru sute. [31] Toţi cei număraţi în tabăra lui Dan: o sută cincizeci şi şapte de mii şase sute. Cei din urmă vor ridica tabăra, cu ceata lor."

[32] Aceasta este numărătoarea fiilor lui Israel, după casele strămoşilor lor. Toată numărătoarea taberelor, cu oştile lor: şase sute trei mii cinci sute cincizeci. [33] Iar leviţii nu au fost număraţi printre ei, după cum îi poruncise Domnul lui Moise. [34] Şi au făcut fiii lui Israel toate câte i le orânduise Domnul lui Moise; aşa puneau tabăra, după ceata lor; şi aşa îşi ridicau [tabăra], fiecare ţinându-se [la rând], după familiile lor, după casele strămoşilor lor.

2,14 „Şi cei care îşi vor pune tabăra alături" nu apare în TM.

2,18 „către apus", *litt.*: „către mare". Expresia traduce ebr. *yāmmāh*, „spre mare" = „spre apus"; în Egipt, sensul era „spre miazănoapte".

3 [1] Acestea [sunt] rudeniile lui Aaron şi Moise în ziua în care Domnul
i-a grăit lui Moise pe muntele Sina, [2] şi acestea [sunt] numele fiilor lui
Aaron: întâiul-născut, Nadab, şi Abiud, Eleazar şi Ithamar. [3] Acestea [sunt]
numele fiilor lui Aaron, preoţii cei unşi, cărora le-au desăvârşit [*i.e.* consacrat] mâinile pentru a sluji ca preoţi. [4] Şi au murit Nadab şi Abiud în faţa
Domnului, aducând ei foc străin înaintea Domnului în pustiul Sina; şi copii
nu aveau. Şi Eleazar şi Ithamar au slujit ca preoţi împreună cu Aaron, tatăl lor.
[5] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [6] „Ia tribul lui Levi şi aşază-i pe
ei dinaintea lui Aaron preotul şi îi vor sluji lui, [7] şi vor face de pază pentru
el şi [vor face] de pază pentru fiii lui Israel dinaintea cortului mărturiei, ca
să lucreze lucrările cortului, [8] şi vor păzi toate uneltele cortului mărturiei şi
cele de pază ale fiilor lui Israel, la toate lucrările cortului. [9] Şi să-i dai pe
leviţi lui Aaron şi fiilor lui, preoţii. În dar Mi-au fost dăruiţi aceştia din
partea fiilor lui Israel. [10] Şi pe Aaron şi pe fiii lui să-i pui peste cortul
mărturiei, şi să-şi păzească preoţia şi toate cele de la altar şi dinăuntrul
perdelei [altarului]. Şi cel străin care [le]-ar atinge să moară."
[11] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [12] „Şi Eu, iată, i-am luat pe leviţi dintre fiii lui Israel în locul tot întâiului-născut care deschide pântecele

---

3,3 „le-au desăvârşit mâinile": TM are: „le-a desăvârşit mâna". Pluralul verbului din LXX s-ar putea referi la faptul că subiectul este multiplu: Domnul împreună cu Moise (*cf.* Ex. 6,23; 29,9 şi 35; 40,2-15; Lev. 8,1-36).

3,4 Moartea lui Nadab şi Abiud este povestită în Lev. 10,1-3. Pentru Philon, Nadab şi Abiud reprezintă intelectul despuiat de pasiuni care, prin virtute, se întoarce în eter, migrând astfel dinspre lumea creată spre cea necreată (*Confus.* 156; *Her.* 309; *Fuga* 59; *Somn.* II,67). Pentru Irineu (*Adv. haer.* IV,26,2), Nadab şi Abiud, care aduc foc străin, îi prefigurează pe eretici, care introduc învăţături străine în Biserică.

3,5-10 Theodoret se întreabă, în *Qu. Num.* 4 (PG 80,353AB), care sunt exact atribuţiunile preoţilor şi ale leviţilor? După aceste versete, spune el, preoţii aduc sacrificiile, iar leviţii sunt ajutoarele preoţilor şi păzitorii cortului.

3,9 „preoţii" nu apare în TM. ♦ „În dar Mi-au fost dăruiţi aceştia": după TM, destinatarul darului ar putea fi Aaron; interpretarea din LXX este certificată de unele manuscrise ebraice şi concordă cu Num. 8,16, unde TM coincide cu LXX.

3,10 „[le]-ar atinge": TM are „se apropie".

3,11-13 Al doilea discurs al Domnului despre leviţi. După Philon (*Her.* 124), leviţii sunt deopotrivă tribul consacrat lui Dumnezeu şi simbolul intelectului întors spre Dumnezeu. După *Sacrif.* 118-134, leviţii reprezintă raţiunea care-şi găseşte refugiul în Dumnezeu. La rândul său, Origen interpretează „dintre fiii lui Israel" (*i.e.* din mijlocul fiilor lui Israel) ca o indicaţie asupra „imparţialităţii" levitice: levitul nu deviază nici spre stânga, nici spre dreapta, după expresia din Num. 20,17, fiind garantul fidelităţii faţă de Dumnezeu.

la fiii lui Israel: leviţii vor fi răscumpărare pentru ei şi vor fi ai Mei. [13] Pentru că al Meu este tot întâiul-născut. În ziua în care am lovit tot întâiul-născut în pământul Egiptului, Mi-am sfinţit tot întâiul-născut în Israel, de la om până la dobitoc. Ai mei vor fi, Eu [sunt] Domnul."

[14] Şi a grăit Domnul către Moise în pustiul Sina, zicând: [15] „Socoteşte-i pe fiii lui Levi, după casele strămoşilor lor, după familiile lor, după înrudirile lor, pe tot bărbatul de la o lună în sus, [aşa] să-i socoteşti pe ei." [16] Şi i-au numărat Moise şi cu Aaron, după glasul Domnului, în felul în care le orânduise Domnul. [17] Şi aceştia erau fiii lui Levi, după numele lor: Gedson, Caath şi Merari. [18] Şi acestea [sunt] numele fiilor lui Gedson, după familiile lor: Lobeni şi Semei. [19] Şi fiii lui Caath, după familiile lor: Amram şi Issaar, Chebron şi Oziel. [20] Şi fiii lui Merari, după familiile lor: Mooli şi Musi. Acestea sunt familiile leviţilor, după casele strămoşilor lor.

[21] Lui Gedson: familia lui Lobeni şi familia lui Semei; acestea [sunt] familiile lui Gedson. [22] Numărătoarea lor, după numărul tuturor bărbaţilor de la o lună în sus – numărătoarea lor: şapte mii cinci sute. [23] Şi fiii lui Gedson să-şi pună tabăra îndărătul cortului, spre apus. [24] Şi căpetenia casei strămoşilor familiei lui Gedson [era] Elisaf, fiul lui Lael. [25] Şi [erau în] paza fiilor lui Gedson în cortul mărturiei: cortul, şi acoperământul, şi vălul uşii de la cortul mărturiei, [26] şi pânzele curţii, şi perdeaua de la poarta curţii de lângă cort şi toate celelalte lucrări ale lui.

[27] Lui Caath: familia lui Amram, şi familia lui Saar, şi familia lui Chebron, şi familia lui Oziel; acestea sunt familiile lui Caath. [28] După numărul tuturor bărbaţilor de la o lună în sus: opt mii şase sute, stând de pază la cele sfinte. [29] Familiile fiilor lui Caath vor pune tabăra în partea

---

3,12 „răscumpărare": gr. λύτρον nu are corespondent aici în TM, dar în alte locuri (3,46.48.51) traduce un derivat de la *pādhāh*, „a răscumpăra".

3,15 „după înrudirile lor" nu apare în TM: este posibil ca în LXX să fie o traducere dublă pentru *miš^epāḥāh* (vezi nota la 1.18).

3,16 „şi cu Aaron" nu apare în TM; această omisiune s-ar încadra într-un şir mai lung de exemple (1,53; 8,12; 16,11 şi 44; 17,8; 20,8), prin care LXX îi acordă lui Aaron un rol mai important decât cel atribuit în TM. ♦ „după glasul Domnului": expresia este proprie Num. pentru a reda ebr. *'al peh YHWH*, *litt.*: „după gura Domnului".

3,23 „Şi fiii lui Gedson": TM are „familiile din Gēr^eşunnī". În afara diferenţelor de antroponime, întâlnim aici şi traducerea grecească υἱοί „fiii", pentru cuvântul ebraic echivalat de obicei prin δῆμος, care în LXX va apărea în versetul următor.

3,26 „perdeaua de la poarta curţii de lângă cort": *cf.* Ex. 27,16.

dinspre miazăzi a cortului, [30] şi căpetenia casei strămoşilor familiei lui Caath [era] Elisaphan, fiul lui Oziel. [31] Şi în paza lor [vor fi] chivotul, şi masa, şi sfeşnicul, şi altarele, şi uneltele [locului] sfânt, cele în care slujesc, şi vălul, şi toate lucrările lor. [32] Şi căpetenie peste căpeteniile leviţilor [era] Eleazar, fiul lui Aaron preotul, cel pus să stea de pază la cele sfinte.

[33] Lui Merari: familia lui Mooli şi familia lui Musi; acestea sunt familiile lui Merari. [34] Numărătoarea lor, după numărul a tot bărbatul de la o lună în sus: şase mii cincizeci. [35] Şi căpetenia casei strămoşilor familiei lui Merari [era] Suriel, fiul lui Abichail. Ei să-şi pună tabără în partea dinspre miazănoapte a cortului. [36] Numărătoarea pentru paza fiilor lui Merari: abacele cortului, şi stinghiile lui, şi stâlpii lui, şi tălpile lui, şi toate uneltele lor, şi toate lucrările lor, [37] şi stâlpii curţii de jur-împrejur, şi tălpile lor, şi ţăruşii şi funiile lor.

[38] Şi cei care pun tabăra în faţa cortului mărturiei înspre răsărit: Moise şi Aaron şi fiii lui care stau de pază la cele sfinte pentru fiii lui Israel. Şi străinul care [le]-ar atinge să moară.

[39] Toată numărătoarea leviţilor, pe care i-au numărat Moise şi Aaron după glasul Domnului, după familiile lor, toţi bărbaţii de la o lună în sus: douăzeci şi două de mii.

[40] Şi i-a spus Domnul lui Moise: „Socoteşte-i pe toţi întâii-născuţi de parte bărbătească ai fiilor lui Israel, de la o lună în sus, şi ia-le numărul după nume. [41] Şi pe leviţi să-i iei pentru Mine – Eu [sunt] Domnul – în locul tuturor întâilor-născuţi ai fiilor lui Israel, şi vitele leviţilor, în locul tuturor întâilor-născuţi dintre vitele fiilor lui Israel." [42] Şi a numărat Moise, în felul în care i-a poruncit Domnul, tot întâiul-născut dintre fiii lui Israel.

3,31 „vălul": gr. κατακάλυμμα nu poate fi nici acoperământul din v. 25, nici pânzele curţii din v. 26, ambele încredinţate lui Gedson, ci vălul care desparte sfânta sfintelor (*cf.* Ex. 26,34).

3,32 „Eleazar, fiul lui Aaron preotul": textul din LXX este aici mai clar decât cel din TM, pentru că sistemul cazual din greacă permite eliminarea unei posibile lecturi ambigue: „Eleazar, fiul lui Aaron, preotul", în care „preotul" ar putea fi considerat apoziţie pe lângă Eleazar.

3,39 După tradiţia rabinică, Aaron trebuie şters de pe listă, în sensul că el nu trebuie inclus în numărul leviţilor număraţi. ♦ „douăzeci şi două de mii": după Origen (*Hom. Num.* 4,1), 22 000 este un număr excelent, întrucât îl conţine pe 22, care reprezintă numărul literelor alfabetului ebraic, al patriarhilor, al creaturilor etc. Simbolizează, în chip mistic, „suma tuturor făpturilor".

[43] Şi au fost toţi întâii-născuţi de parte bărbătească, după numărul numelor [lor], de la o lună în sus, după numărătoarea lor: douăzeci şi două de mii două sute şaptezeci şi trei.

[44] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [45] „Ia-i pe leviţi în locul a tot întâiului-născut dintre fiii lui Israel şi vitele leviţilor în locul vitelor lor, şi ai Mei vor fi leviţii. Eu [sunt] Domnul. [46] Şi [pentru] răscumpărările celor două sute şaptezeci şi trei, cei care prisosesc faţă de leviţi dintre întâii-născuţii fiilor lui Israel, [47] să iei [câte] cinci sicli de cap, după didrahma sfântului [lăcaş], douăzeci de oboli la siclu, [48] şi să-i dai banii lui Aaron şi fiilor lui ca răscumpărare pentru cei ce prisosesc dintre ei." [49] Şi Moise a luat banii, răscumpărările pentru cei ce prisoseau la răscumpărarea leviţilor; [50] în locul întâilor-născuţi ai fiilor lui Israel a luat banii: o mie trei sute şaizeci şi cinci de sicli, după siclul sfântului [lăcaş]. [51] Şi Moise le-a dat lui Aaron şi fiilor lui răscumpărările pentru cei ce prisoseau, după glasul Domnului, precum îi orânduise Domnul lui Moise.

4 [1] Şi a grăit Domnul către Moise şi Aaron, zicând: [2] „Fă numărătoarea fiilor lui Caath dintre fiii lui Levi, după familiile lor, după casele strămoşilor lor, [3] de la douăzeci şi cinci de ani în sus, până la cincizeci de ani, pe toţi cei ce intră să slujească pentru a face toate lucrările în cortul mărturiei. [4] Şi

---

3,43 „două sute şaptezeci şi trei": Origen (*Hom. Num.* 4,1) interpretează mistic şi acest număr: 22 273 se descompune în 22 000, „suma tuturor creaturilor", şi 273, „misterul zămislirii omului", întrucât reprezintă numărul de zile al sarcinii unei femei.

3,47 „cinci sicli de cap": TM are „cinci, cinci şekeli pe craniu.... după didrahma cea sfântă"; alternanţa siclu-didrahmă pare să derive dintr-o echivalenţă destul de aproximativă, pentru că şekelul avea 11,5 gr. argint, iar drahma atică 4,32 gr., pentru a ajunge în epoca ptolemaică la 3,6 gr. (vezi Gen. 23,15-16; Ex. 21,32; Lev. 27,3 în comparaţie cu Ex. 30, 23-24; 39,1; Lev. 5,15); valoarea de 20 de oboli pentru un siclu ar trimite tot spre epoca ptolemaică.

4,3 „de la douăzeci şi cinci de ani": TM are „treizeci de ani"; diferenţa aceasta apare şi în versetele 23, 30, 35, 39, 43, 47. Explicaţia ar putea consta, ca şi în cazul citat la 1,14, în dorinţa LXX de a armoniza între ele diversele părţi ale Bibliei (în cazul de faţă, cu 8,24, unde este menţionată vârsta de douăzeci şi cinci de ani, atât în LXX, cât şi în TM; pe de altă parte însă, armonizarea ar fi fost mai simplă dacă s-ar fi operat modificarea numai în 8,24); rămâne deschisă şi ipoteza că diferenţele provin dintr-un model ebraic diferit de TM.

4,4 „sfânta sfintelor": gr. ἅγιον τῶν ἁγίων; *litt.*: „sfânt dintre cele sfinte", atât în LXX, cât şi în TM. În vechile traduceri româneşti (ms. 45 şi ms. 4389) găsim traducerea *sfântu sfinţilor* şi, respectiv, *a sfântului sfinţilor*, dar în Biblia 1688 apare forma *Svânta*

lucrările fiilor lui Caath în cortul mărturiei [sunt] acestea: sfânta sfintelor. [5] Şi Aaron şi fiii lui să intre când se va strânge tabăra şi să dea jos perdeaua umbritoare şi să acopere cu ea chivotul mărturiei. [6] Şi să pună peste ea acoperământ de piele ca hiacintul şi să arunce peste el o pânză toată ca hiacintul, şi să petreacă drugii [chivotului]. [7] Şi peste masa punerii-înainte să aştearnă o pânză, toată purpurie, şi vasele, şi cădelniţele, şi cupele, şi potirele pentru libaţie, iar pâinile cele de-a pururi să fie pe ea. [8] Şi să

Svintelor, menţinută apoi în majoritatea versiunilor româneşti până la cele mai recente ediţii ale Bibliei Sinodale. Expresia din TM a generat trei tipuri de interpretări: 1) a fost considerată o apoziţie pentru „cortul mărturiei", interpretare puţin verosimilă, întrucât, conform cu Ex. 26,33-34, trebuie făcută o distincţie între cort, „loc sfânt", şi „sfânta sfintelor" care adăposteşte chivotul mărturiei; de aceea Targumul N. a modificat expresia cu „în casa lucrurilor sfinte", adică în sanctuar; 2) expresia s-ar referi la tipul de slujbe ale fiilor lui Caath; 3) expresia ar desemna obiectele sacre de care se îngrijeau fiii lui Caath. Expresia din LXX, la nominativ-acuzativ, nu poate reprezenta o apoziţie pentru „cortul mărturiei", aflat la dativ în greacă; de asemenea, în pasajul de faţă, expresia în discuţie apare în greacă cu forma nearticulată, în timp ce în Ex. 26,33-34 şi în Num. 18,10 apare forma articulată pentru a denumi locul unde se află chivotul; în Ex. 29,37 şi 40,10, ca şi în 30,10 şi 30,36, referirea ar fi mai degrabă la un obiect sau la un animal de jertfă, nu la o anumită activitate. Acest sens din Ex., confirmat de numeroase ocurenţe din Lev. (2,3 şi 10; 6,17 şi 22; 7,1 şi 6; 10,12 şi 17; 14,13; 24,9; 27,28; vezi comentariul la Lev. 2,3), face improbabilă şi a doua ipoteză de interpretare. Rămâne mai plauzibilă a treia interpretare, anume că este vorba de lucrurile sfinte de care trebuiau să se îngrijească fiii lui Caath. În spiritul acestei interpretări expresia s-ar putea traduce prin „cele sfinte între sfinte", care ar desemna astfel atât obiectele sacre, cât şi chivotul însuşi („cel sfânt între cele sfinte"). Forma de plural apare de altfel în 4,19. ♦ Origen remarcă faptul că obiectele care trebuie acoperite sunt în număr de şapte, cifră sacră. Aceste obiecte simbolizează, după el, secretele înţelepciunii tainice, care trebuie acoperite şi păstrate departe de ochii mulţimii profane (*Hom. Num.* 4,15,2-3).

4,5 „perdeaua umbritoare", τὸ καταπέτασμα τὸ συσκιάζον: TM are „vălul perdelei" (*pārokheth hammāsākh*) tradus în greacă fie prin καταπέτασμα (Ex. 35,12), de unde tradiţionalul „catapeteasmă", care a ajuns astăzi să denumească strict iconostasul din bisericile ortodoxe, fie prin κατακάλυμμα τοῦ καταπετάσματος (Ex. 40,21).

4,6 „ca hiacintul": ebr. *taḥaş* şi *t'khēleth* – ambele traduse cu acelaşi cuvânt în gr. (vezi n. urm.)

4,7 „toată purpurie" (ὁλοπόρφυρον): TM are „albastră" (sau „violetă", sau „purpuriu-violetă"); termenul *t'khēleth* este tradus întotdeauna în restul Pentateuhului prin ὑάκινθος sau ὑακίνθινον; Ulrich, E., 1992, propune emendarea lui ὁλοπόρφυρον din acest pasaj cu ὑακίνθινον.

4,8 „peste ea" (peste masă): TM are „peste ele" (peste obiectele de cult enumerate în versetul anterior).

aştearnă peste ea pânză stacojie şi să o acopere cu acoperământ de piele ca hiacintul şi să petreacă prin ea drugii. [9] Şi să ia o pânză ca hiacintul şi să acopere sfeşnicul care luminează, şi candelele lui, şi mucările lui, tăviţele lui şi toate vasele pentru untdelemn, cu care se slujeşte. [10] Şi să-l pună pe el şi toate uneltele lui într-o învelitoare de piele ca hiacintul şi să-l aşeze pe drugi. [11] Şi pe altarul de aur să aştearnă o pânză ca hiacintul şi să-l acopere cu acoperământ de piele ca hiacintul şi să petreacă drugii. [12] Şi să ia toate vasele de slujit în care se slujeşte la cele sfinte şi să le pună într-o pânză ca hiacintul şi să le acopere cu acoperământ de piele ca hiacintul şi să le pună peste drugi. [13] Şi capacul să-l pună peste altar şi să-l acopere pe deasupra cu o ţesătură, toată ca purpura. [14] Şi să pună toate vasele în care se slujeşte deasupra lui, şi talgerele pentru jăratic, şi cârligele pentru carne şi pocalele, şi capacul, şi toate vasele altarului. Şi să pună peste el acoperământ de piele ca hiacintul, şi să petreacă drugii lui. Şi să ia o pânză ca purpura şi să învelească laolaltă vasul de spălat şi soclul lui şi să le pună într-un acoperământ de piele ca hiacintul şi să le pună peste drugi. [15] Aaron şi cu fiii lui vor termina de acoperit cele sfinte şi toate vasele sfinte la ridicarea taberei şi [abia] după aceea vor intra fiii lui Caath să le ridice; şi să nu se atingă de cele sfinte, ca să nu moară. Acestea le vor ridica fiii lui Caath în cortul mărturiei. [16] Eleazar, fiul lui Aaron preotul, va veghea: untdelemnul pentru lumină, şi amestecul de tămâie şi jertfa de fiecare zi, untdelemnul ungerii, şi va avea grijă de întregul cort şi tot ce se află în el în [lăcaşul] sfânt, în toate lucrările." [17] Şi a grăit Domnul către Moise şi Aaron, zicând: [18] „Să nu lăsaţi să piară din trib ceata familiei lui Caath, dintre leviţi. [19] Aşa să faceţi cu ei, ca să trăiască, şi nu vor muri când se vor apropia de sfintele sfintelor:

4,9 Pentru Philon (*Her.* 226), masa din versetul 7 simbolizează rugăciunile de mulţumire pentru muritori; candelabrul simbolizează rugăciunile de mulţumire pentru fiinţele cereşti.

4,13 „capacul să-l pună peste altar": TM are „ei vor arunca cenuşa de pe altar". În Ex. 27,3 καλυπτήρ trimite la un ritual diferit de TM, care are „vase de luat cenuşa". Poate că este vorba de un capac de metal, care se pune peste altarul pe care au rămas tăciuni, pentru a putea pune deasupra pânza purpurie. Acest „capac" e necunoscut în TM.

4,14 După Theodoret (*Qu. Num.* 6, PG 80,356 AB), hiacintul simbolizează cerul, iar purpura, regalitatea. Cuverturile de culoarea hiacintului convin obiectelor din interior, iar cele de culoarea purpurei, obiectelor din exteriorul cortului. Explicaţia lui Theodoret nu este general valabilă.

4,15 „ca să nu moară": TM are „şi vor muri". LXX oferă aici o traducere explicită. ♦ „Acestea le vor ridica", TM are: „acestea sunt sarcina".

4,16 „Eleazar... va veghea"; *litt.*: „Cel care va supraveghea... Eleazar".

Aaron şi fiii lui să meargă şi să-i rânduiască pe fiecare la îndatorirea lui [20] şi să nu intre să vadă fără veste cele sfinte, ca să nu moară."

[21] Şi a grăit Domnul către Moise, zicând: [22] „Fă şi numărătoarea fiilor lui Gedson, tot după casele strămoşilor lor, după familiile lor, [23] de la douăzeci şi cinci de ani în sus şi până la cincizeci de ani; socoteşte-i pe toţi cei ce intră să slujească şi să facă lucrările sale în cortul mărturiei. [24] Aceasta este slujirea familiei lui Gedson: să slujească şi să ridice. [25] Să ducă învelitorile de piele ale cortului şi cortul mărturiei, şi acoperământul lui, şi acoperământul ca hiacintul de deasupra lui, şi acoperământul uşii cortului mărturiei [26] şi pânzele curţii, câte sunt pe cortul mărturiei, şi celelalte, şi toate vasele de slujit, cu câte se slujeşte; [acestea] vor face. [27] După [zisa] gurii lui Aaron şi a fiilor lui să fie slujba fiilor lui Gedson, după toate slujirile lor şi în toate [cele] purtate de ei. Şi să veghezi asupra lor, după numele lor, la toate cele purtate de ei. [28] Aceasta este slujirea fiilor lui Gedson, în cortul mărturiei, şi paza lor [stă] sub mâna lui Ithamar, fiul lui Aaron preotul.

[29] Să-i număraţi pe fiii lui Merari, după familiile lor, după casele strămoşilor lor. [30] Să-i număraţi de la douăzeci şi cinci de ani în sus, până la cincizeci de ani, pe tot cel ce intră să slujească la lucrările din cortul mărturiei. [31] Şi pe acestea le vor păzi dintre cele purtate de ei, după toate lucrările lor, în cortul mărturiei: abacele cortului şi stinghiile lui, şi stâlpii lui, şi tălpile lui, şi acoperământul, şi tălpile lor, şi stâlpii lor, şi acoperământul uşii cortului, [32] şi stâlpii curţii de jur-împrejur, şi tălpile lor, şi stâlpii perdelei de la poarta curţii, şi tălpile lor, şi ţăruşii lor, şi funiile lor, şi toate uneltele lor, şi toate din slujirea lor, – după nume să vegheaţi asupra lor, şi tot ce se află în paza lor, dintre cele pe care le duc. [33] Aceasta este slujirea familiei fiilor lui Merari, în toate lucrările lor, în cortul mărturiei, sub mâna lui Ithamar, fiul lui Aaron preotul."

[34] Şi i-au numărat Moise şi Aaron şi mai-marii lui Israel pe fiii lui Caath după familiile lor, după casele strămoşilor lor, [35] de la douăzeci şi cinci de ani în sus până la cincizeci de ani, pe toţi cei care intră să slujească şi să

4,20 „fără veste cele sfinte": TM are „deodată (*litt.* dintr-o înghiţitură) sanctuarul" (*k^{e}balla' 'eth - haqqōdheş*); Kebala, unul dintre cei patru îngeri ai samaritenilor, îşi are originea în acest verset; *cf.* Gaster, M., 1984, p. 114.

4,22 „Fă numărătoarea": TM are: „Ia capul". *Cf.* nota la 1,2. ♦ „Gedson": TM are *Gēr^{e}şōn*.

4,23 „douăzeci şi cinci de ani": TM are „treizeci de ani" (*cf.* nota la 4,3).

4,34 „mai-marii lui Israel": TM are: „mai-marii adunării".

lucreze în cortul mărturiei. [36] Şi s-a făcut numărătoarea lor, după familiile lor: două mii două sute cincizeci. [37] Aceasta a fost numărătoarea familiei lui Caath, toţi cei care slujesc în cortul mărturiei, aşa cum i-au numărat Moise şi Aaron, după glasul Domnului, prin mâna lui Moise.

[38] Şi i-au numărat pe fiii lui Gedson, după familiile lor, după casele strămoşilor lor, [39] de la douăzeci şi cinci de ani în sus, până la cincizeci, pe toţi cei care intră să slujească şi să facă lucrările în cortul mărturiei. [40] Şi s-a făcut numărătoarea lor, după familiile lor, după casele strămoşilor lor: două mii şase sute treizeci. [41] Aceasta a fost numărătoarea familiei fiilor lui Gedson, toţi cei care slujesc în cortul mărturiei, cum i-au numărat Moise şi Aaron după glasul Domnului, prin mâna lui Moise.

[42] Şi s-a făcut şi numărătoarea familiei fiilor lui Merari, după familiile lor, după casele strămoşilor lor, [43] de la douăzeci şi cinci de ani în sus până la cincizeci, toţi cei care intră să slujească la lucrările cortului mărturiei. [44] Şi s-a făcut numărătoarea lor, după familiile lor, după casele strămoşilor lor: trei mii două sute. [45] Aceasta este numărătoarea familiei fiilor lui Merari, cum i-au numărat Moise şi Aaron după glasul Domnului, prin mâna lui Moise.

[46] Toţi cei număraţi, [aşa] cum i-au numărat Moise şi Aaron şi mai-marii lui Israel, – pe leviţi după familiile, după casele strămoşilor lor, [47] de la douăzeci şi cinci de ani în sus, până la cincizeci, toţi cei care intră spre săvârşirea lucrărilor şi la lucrările de ridicare în cortul mărturiei –, [48] [toţi] cei număraţi au fost opt mii cinci sute optzeci. [49] După glasul Domnului au fost ei număraţi, prin mâna lui Moise, om cu om, pe lucrările lor şi pe cele ridicate de ei. Şi au fost număraţi în felul în care Domnul îi poruncise lui Moise.

5 [1] Şi a grăit Domnul către Moise, zicând: [2] „Porunceşte fiilor lui Israel să izgonească din tabără pe toţi leproşii şi pe toţi cei cu scurgere şi pe toţi

---

4,37 „după glasul Domnului": TM are: „pe gura lui YHWH".

4,41 „prin mâna lui Moise": absent în TM.

4,47 „săvârşirea lucrărilor": *litt.* „lucrările lucrărilor". Origen interpretează această formulare specială. Pentru el, ea desemnează prescripţiile în legătură cu tainele ascunse, prescripţii care trebuie îndeplinite, o parte în prezent, o parte în lumea ce va să fie. ♦ **25** simbolizează perfecţiunea celor cinci simţuri. Doar cel care şi-a purificat simţurile poate îndeplini „lucrările lucrărilor". Numărul 50 este simbolul răscumpărării, legat de anul jubiliar (Lev. 25,10). Cât despre cortul mărturiei, el simbolizează adunarea sfinţilor importanţi (*Hom. Num.* 5,2 sq.).

5,2 „de un răposat"; *litt.* „de un suflet": folosirea cuvântului ψυχή cu sensul de „persoană" are numeroase atestări în greaca clasică şi în LXX; traducerea prin „răposat"

întinaţii prin [atingerea] de un răposat. [3] De la bărbat şi până la femeie, izgoniţi-i afară din tabără, să nu-şi pângărească taberele în care mă aflu Eu." [4] Şi aşa au făcut fiii lui Israel şi i-au izgonit afară din tabără. Precum îi poruncise Domnul lui Moise, aşa au făcut fiii lui Israel.

[5] Şi a grăit Domnul către Moise, zicând: [6] „Grăieşte fiilor lui Israel, zicând: «Bărbat sau femeie, [ori]care va săvârşi păcate omeneşti şi, din nebăgare de seamă, va nesocoti şi va greşi, [7] să mărturisească de faţă cu toţi păcatul pe care l-a făcut şi să înapoieze în întregime [preţul] pentru greşeală, să mai adauge a cincea parte şi să dea înapoi celui faţă de care a greşit. [8] Iar dacă omul [păgubit] nu va avea o rudă apropiată căreia să-i înapoieze [preţul] a ceea ce i-a greşit, preţul pentru greşeală, dat Domnului, să fie al preotului, pe lângă berbecul de împăcare cu care va face [jertfa de] împăcare pentru el. [9] Şi toată pârga din toate cele sfinţite la fiii lui Israel, toate câte I le vor aduce Domnului pentru preot, ale preotului să fie. [10] Şi

---

se bazează pe pasajele din Lev. 21,11 şi Num. 6,6, unde apare specificarea că este vorba de o persoană decedată (*cf.* şi Lev. 21,5; 21,11).

5,2-3 Theodoret interpretează moral alungarea din tabără a leproşilor, a gonoreicilor şi a celor necuraţi. După el, Dumnezeu ne învaţă lucruri importante prin lucruri mărunte: trebuie alungaţi ucigaşii, mult mai răi decât cei contaminaţi de atingerea unui cadavru; trebuie alungaţi vicioşii, mai detestabili decât leproşii, adulterii ş.a.m.d. (*Qu. Num.* 8, PG 80,356C).

5,5-8 Versetele acestea corespund Lev. 5,20-26, unde textul este mai amplu.

5,6 „din nebăgare de seamă (acela) va nesocoti": TM are „fiind necredincios cu necredinţă faţă de YHWH".

5,8 „rudă apropiată": TM are „răscumpărător" (*cf.* Lev. 25,25-26); participiul substantivat ebr. *haggō'ēl* este redat de participiul substantivat ὁ ἀγχιστεύων, *litt.* „cel care acţionează ca apropiat": în Lev. 25,25-26 şi aici, referitor la răscumpărarea unei proprietăţi sau la primirea banilor restituiţi; în Num. 35, precizat de τὸ αἷμα, referitor la răzbunătorul sângelui, iar în 36,8, traducând în mod surprinzător ebr. *yāraš*, cu privire la moştenirea primită de fiice sau de colaterali. Folosind acest verb, LXX recuperează un termen din vocabularul juridic grecesc, referitor numai la moştenire, dar lărgindu-i sensul.

5,9 „pârga", ἀπαρχή: TM are *t'rūmāh.* Cuvântul grecesc mai apare în Ex. pentru a desemna fie primele roade aduse în dar Domnului, fie darurile de preţ destinate construcţiei sanctuarului. În tot Pentateuhul, doar în Lev. 22,12 termenul mai apare relaţionat cu „cele sfinţite" şi pare a desemna acea parte din ofrandele vegetale şi animale aduse pentru mântuire, pe care Domnul o dă înapoi preoţilor, vezi nota la Lev. 2,12 (*cf.* şi Num. 18,8-9). ♦ Theodoret precizează că „pârga" adusă preoţilor va fi consumată de aceştia (*ibid.*).

5,10 Tot versetul prezintă dificultăţi. Textul din TM este aproape incomprehensibil, iar cel din LXX pare „absurd", în a doua parte a versetului, care, în traducere literală, ar

cele sfințite de la fiecare vor fi ale lui. Omul care face un dar preotului, al preotului va fi [darul].»"

[11] Și a grăit Domnul către Moise, zicând: [12] „Grăiește fiilor lui Israel și spune-le: «Femeia oricărui bărbat, de-l va disprețui și nu-l va lua în seamă, lăsându-l deoparte, [13] și cineva se va culca în pat cu ea slobozind sămânță, fără știrea bărbatului ei, și va ascunde [acest lucru]; dacă ea a fost pângărită, fără să fie [vreun] martor împotriva ei, ea nefiind prinsă asupra faptului; [14] și dacă [soțul] va fi cuprins de duhul geloziei și o va bănui pe femeia lui, ea fiind pângărită; sau dacă va fi cuprins de duhul geloziei și o va bănui pe femeia lui, ea nefiind pângărită, [15] să o aducă omul acela pe femeia lui la preot și să dea darul pentru ea, o zecime de efă de făină de orz; [dar] nu va turna peste făină untdelemn, nici nu va pune peste ea tămâie, pentru că aceasta este jertfă de bănuială, jertfă de pomenire, amintind păcatul. [16] Preotul să o aducă și să o așeze înaintea Domnului; [17] și să ia preotul apă curată, vie, într-un vas de lut și țărână din bătătura cortului mărturiei; și, luându-o,

---

avea următoarea formă: „și omul care îi va da preotului îi va aparține". Din cauza numeroaselor dificultăți sintactice și semantice se adoptă soluția menținerii ambiguităților.

5,11-31 Philon menționează că, în cazul unei bănuieli de adulter, Legea face aici apel nu la judecata oamenilor, ci la tribunalul naturii, întrucât Dumnezeu vede lucrurile invizibile (*Spec.* III, 52-62). El precizează însă că, înainte de ritualul ordaliei, bărbatul și femeia bănuită de adulter trebuie să compară în fața judecătorilor din Ierusalim (53-54). Philon adaugă precizări față de textul LXX: soțul expune cazul în fața preotului; preotul scoate acoperământul de pe capul femeii, de la începutul ceremoniei; țărâna este luată din solul Templului (*ibid.*). Același ritual este descris, cu mici diferențe, și de Flavius Iosephus, în *AI* III, 270-273.

5,12 „Femeia oricărui bărbat": *litt.*: „a unui bărbat a unui bărbat ... femeia sa" – semitism care traduce literal ebr. *'iš 'iš ... 'iștō* „un bărbat, un bărbat [= orice bărbat]... femeia sa".

5,14-15 „duhul geloziei și o va bănui", gr. πνεῦμα ζηλώσεως καὶ ζηλώσῃ: cuvântul grecesc are atât sens pozitiv, „zel, râvnă, năzuință, emulație", cât și un sens negativ, „invidie, gelozie", vezi și construcțiile la Deut. 5,9. ♦ „tămâie", gr. λίβανον. Nu este chiar tămâie, ci „oliban". ♦ Pilon spune că absența untdelemnului și a „olibanului" se explică prin faptul că este vorba de un sacrificiu oferit în împrejurări dureroase (*Spec.* III,56-57).

5,15 Pentru „pomenire" *cf.* nota la Lev. 2,2.

5,17 Traducerea interpretativă: „apă curată, vie", după LXX, pentru „ape sfinte", după TM. ♦ Philon interpretează versetul alegoric: vasul de lut simbolizează moartea prin care va fi pedepsit adulterul; pământul și apa, elemente ale nașterii și creșterii, simbolizează eliminarea murdăriei păcatului; apa curată și vie este simbolul curăției femeii; țărâna luată din solul fertil al cortului/Templului simbolizează fecunditatea femii caste (*ibid.*).

preotul să o pună în apă. [18] Şi s-o aşeze preotul pe femeie înaintea Domnului şi să descopere capul femeii şi să-i pună în mâini jertfa de pomenire, jertfa bănuielii, iar în mâna preotului să se afle apa mustrării aducătoare de blestem.

[19] Şi preotul să o pună să jure şi să-i spună femeii: «Dacă nu s-a culcat nimeni cu tine şi dacă n-ai călcat strâmb, pângărindu-te, [fiind] în stăpânirea bărbatului tău, fii dovedită curată prin apa mustrării aducătoare de blestem! [20] Iar dacă ai călcat strâmb, fiind în stăpânirea bărbatului tău, sau te-ai pângărit şi şi-a dat cineva sămânţa lui în tine, în afară de bărbatul tău, [atunci, dimpotrivă]!» [21] Şi preotul s-o pună pe femeie să se jure cu jurămintele blestemului acestuia şi să-i spună preotul femeii: «Domnul să te pună sub blestem şi sub jurământ în mijlocul poporului tău, – să dea Domnul să-ţi cadă coapsa şi să ţi se umfle pântecul, [22] şi să intre apa aceasta aducătoare de blestem în pântecul tău, să-ţi umfle burta, şi căzută să-ţi fie coapsa.» Iar femeia să spună: «Aşa să fie, aşa să fie!» [23] Şi preotul să scrie blestemele acestea în carte şi să o înmoaie în apa mustrării aducătoare de blestem. [24] Şi să-i dea femeii să bea apa mustrării aducătoare de blestem şi apa mustrării aducătoare de blestem va intra în ea. [25] Şi preotul să ia din mâna femeii jertfa bănuielii şi să pună jertfa înaintea Domnului şi să o aducă spre altar. [26] Preotul să ia pomenirea din jertfa ei şi să o aşeze pe altar şi după aceasta să-i dea femeii să bea apa. [27] Şi va fi aşa: dacă este pângărită, şi a făcut lucrul acesta pe ascuns, fără ştiinţa bărbatului ei, va intra în ea apa mustrării aducătoare de blestem şi-i va umfla pântecele şi va face să-i cadă coapsa; şi femeia se va afla sub blestem în poporul ei. [28] Iar dacă femeia nu este pângărită, ci este curată, atunci va fi dezvinovăţită şi va rodi sămânţa. [29] Aceasta este legea bănuielii, pentru cel a cărui femeie va călca

---

5,18-19 Pentru Theodoret, scopul ritualului este înfricoşarea femeii, în aşa fel încât ea să mărturisească adevărul. Stă cu capul descoperit, ca simbol al faptului că lui Dumnezeu nu i se poate ascunde nimic (*ibid.*).

5,21 „cu jurămintele": *litt.*: „în jurăminte"; TM are „în jurământ". ♦ „să-ţi cadă coapsa": *litt.*: „să ţi se desfacă coapsa": Flavius Iosephus (*AI* III,271) confirmă LXX şi TM: să-i fie dezarticulat piciorul drept. Sensul expresiei a fost interpretat „să rămâi stearpă" sau, figurat, „să ţi se usuce sânul".

5,23 „în carte": *litt.* „pe o carte". TM are „în carte"; termenul grec poate însemna atât „carte" (*volumen*), cât şi „foaie". După Flavius Iosephus (*AI* III,271) blestemele sunt scrise pe o piele lucrată.

5,27 „fără ştiinţa bărbatului ei": TM are „a fost necredincioasă cu neredinţă faţă de bărbatul ei". ♦ Philon dezvoltă textul LXX: după el, pântecele femeii se umflă şi se inflamează (*Spec.* III,62). După Theodoret, pântecele se umflă şi crapă (*Qu. Num.* 10; PG 80,360C).

strâmb, aflându-se în stăpânirea bărbatului, şi se va pângări; [30] dacă un om va fi cuprins de duhul geloziei şi-şi va bănui femeia, să-şi pună femeia să stea înaintea Domnului şi să-i facă preotul toată legea aceasta. [31] Şi omul va fi dezvinovăţit de păcat şi femeia îşi va lua păcatul [asupră-i]."

6 [1] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [2] „Grăieşte fiilor lui Israel şi spune-le: «Bărbatul sau femeia care va jura cu mare jurământ să trăiască în curăţie pentru Domnul, [3] fără vin şi băutură ameţitoare, să se cureţe şi de

---

6,1-8 „jurământul mare": expresia ca atare nu se găseşte în LXX (unde apare „a făcut făgăduinţă în chip mare"). Ea apare însă la Philon (*Agr.* 175; *Deus* 87; *Ebr.* 2; *Fuga* 115 etc.). Referinţe din NT: Lc. 1,15; Fapte 18,18; 21,23-26. Expresia nu apare la Origen, dar ideea este prezentă (*Hom. Num.* 24,2). După Alexandrin, jurământul nazireului le întrece pe toate celelalte, întrucât nazireul se oferă pe sine însuşi lui Dumnezeu, nu un lucru exterior. Prin urmare acesta este un imitator *avant la lettre* al lui Iisus Hristos. Metodiu al Olimpului, în *Banchetul* 5, merge în acelaşi sens: cel care face „marele jurământ" se oferă pe sine însuşi lui Dumnezeu prin castitate şi feciorie. Interzicerile nu trebuie luate în sens literal: abţinerea de la vin înseamnă abţinerea de la plăceri şi vicii, iar abţinerea de la sikera (orice băutură ameţitoare), evitarea „păcatelor colaterale" (toalete scumpe, flecăreală). Asemănător, la Maxim Mărturisitorul (*Quaestiones et dubia* 47).

6,2 „cu mare jurământ", gr. μεγάλως εὔξηται εὐχήν: termenul care desemnează de obicei „rugăciunea" are şi sensul de „jurământ". În TM este vorba de jurământul „nazireului", cel curat, înfrânat, descriind regulile la care se supun prin jurământ nazireii, ritualul de îndeplinit în caz de întrerupere prin atingerea unui cadavru şi ceremoniile care marchează sfârşitul naziratului. LXX are altă optică, vorbind despre „marele jurământ de purificare", tradiţie ce pare proprie iudaismului alexandrin. Vocabularul este mai puţin instituţional decât cel din TM, necuprinzând un termen tehnic ca „nazireu" şi familia lui, ci îl echivalează cu termeni aparţinând când sferei purităţii, când celei a jurământului (există presupunerea că modelul ebr. al LXX avea în unele locuri, în loc de răd. *NZR*, răd. *NDR*, foarte apropiată paleografic). LXX insista mai mult deci pe aspectul personal al actului. În Num. 6 este vorba de un nazirat temporar; naziratul absolut şi definitiv este, de pildă, acela al lui Samson (Jd. 13), cu privire la care LXX transcrie în greacă (ναζιραῖος) termenul ebraic. ♦ Philon explică diferenţa dintre simplul jurământ, cerere adresată lui Dumnezeu pentru a obţine bunuri, şi „jurământul mare" („mare" ca adj. apare numai la el; în LXX este adv.), care constă în a socoti că Dumnezeu însuşi este cauza tuturor celor bune: este o jertfă, dar nu de lucruri materiale, ci de „bunul cel mai mare" al omului, propria fiinţă (*Deus* 87).

6,3 „băutură ameţitoare": exact, „sikera". După Ioan Gură de Aur (*Com. Is.* 5,16), aceasta era o băutură obţinută din fructe de palmier, zdrobite şi lăsate să fermenteze. Philon şi alţi Părinţi îl echivalează pur şi simplu cu „băutură alcoolică". Termenul va fi utilizat de Părinţi în legătură cu Ioan Botezătorul, care a făcut jurământ de nazireu. *Cf.* şi nota la Lev. 10,9.

vin şi oţet din vin, nici oţet din băutură ameţitoare să nu bea, şi din câte se fac din struguri să nu bea, iar struguri proaspeţi şi stafide să nu mănânce. [4] Toate zilele jurământului său, din toate cele ce se fac [din] vie, vinul de la boască până la sâmburi, să nu [bea ori să nu] mănânce. [5] Toate zilele jurământului său, brici să nu se atingă de capul său: până se vor împlini zilele jurământului către Domnul, sfânt va fi, lăsându-şi părul capului să crească în plete. [6] Toate zilele jurământului său către Domnul, la om mort să nu intre: [7] [chiar de ar fi] tatăl său şi mama sa, fratele său şi sora sa, să nu se pângărească din pricina lor, dacă vor fi murit, căci jurământul către Domnul se află asupră-i, pe capul său. [8] Toate zilele jurământului său, sfânt va fi pentru Domnul. [9] Iar de va muri cineva lângă el fără de veste, de îndată îi va fi pângărit capul [cu privire la care a făcut] jurământul; atunci el să-şi radă capul în ziua curăţirii sale: să se radă în a şaptea zi. [10] Iar în ziua a opta să-i aducă preotului două turturele sau doi pui de porumbel la uşa cortului mărturiei. [11] Iar preotul să o aducă pe una jertfă pentru păcat şi pe alta pentru arderea de tot; şi preotul va face [rugăciune de] împăcare pentru păcatul lui cu privire la mort şi-i va sfinţi capul în ziua [12] în care a fost sfinţit el pentru Domnul în zilele jurământului său. Şi va aduce pentru vina sa un miel de un an, şi zilele de mai înainte nu i se vor număra, deoarece i s-a pângărit capul [cu privire la care a făcut] jurământul său.

[13] Şi aceasta este legea celui care a făcut jurământ: în ziua când se vor împlini zilele jurământului său, să aducă el însuşi la uşa cortului mărturiei [14] şi să închine ca dar Domnului un miel de un an, fără cusur, pentru arderea de tot, şi o mioară de un an, fără cusur, [ca jertfă] pentru păcat, şi un berbec fără cusur, [ca jertfă] de mântuire, [15] şi un coş de azime de făină curată, pâini frământate cu untdelemn, şi turte nedospite unse cu untdelemn, cu

---

6,4 „zilele jurământului": TM are „zilele naziratului său".

6,5 După Philon, faptul de a nu-ţi tăia părul simbolizează nefalsificarea legământului, asimilat cu o monedă (*Somn.* I,252-253).

6,9 Pentru Clement din Alexandria, ideală ar fi lipsa oricărui păcat, dar aceasta nu poate aparţine decât lui Dumnezeu (*Pedagogul* I,4,3-5,1). Gradul următor: abţinerea de la păcatele voluntare (cazul înţeleptului); apoi, evitarea păcatelor involuntare (cazul tuturor). Părul trebuie tăiat, întrucât, după Clement, el simbolizează ignoranţa care împiedică înţelegerea.

6,12 „nu i se vor număra": *litt.* „nu vor fi numărate", „nu se va ţine cont de ele". ♦ Pentru Clement din Alexandria, *Pedagogul*, I,5,2, termenul ἄλογος („nul şi neavenit", „iraţional") desemnează păcatul comis fără acordul raţiunii.

6,15 „coş de azime": *cf.* nota la Lev. 2,4.

jertfa lor şi libaţia lor. [16] Şi să [le] aducă preotul înaintea Domnului şi să facă [jerfa] pentru păcat şi arderea de tot pentru el. [17] Şi berbecul să-l aducă Domnului jertfă de mântuire pe lângă coşul azimelor; şi să facă preotul jertfa lui şi libaţia lui [18] şi cel jurat să-şi radă lângă uşile cortului mărturiei capul juruinţei lui şi să pună părul peste focul care este sub jertfa de mântuire. [19] Şi preotul să ia şoldul fiert de berbec şi o pâine azimă din coş şi o turtă nedospită şi să le pună în mâinile celui jurat, după ce-şi va rade capul, [20] Şi să le aducă preotul cu punere înaintea Domnului; va fi lucru sfânt pentru preot, ca şi pieptul punerii-deasupra, ca şi şoldul punerii deoparte. După aceasta, cel jurat să bea vin.»" [21] Aceasta este legea juratului, care va jura Domnului darul său către Domnul pentru jurământ, în afară de cele jurate cu mâna sa, după puterea jurământului său, făcut după legea curăţiei.

[22] Şi a grăit Domnul către Moise, zicând: [23] „Spune-i lui Aaron şi fiilor lui: «Aşa să-i binecuvântaţi pe fiii lui Israel, spunându-le (şi ei vor pune numele Meu peste fiii lui Israel şi Eu, Domnul, îi voi binecuvânta): [24] Domnul să te binecuvânteze şi să te păzească! [25] Să-Şi arate Domnul faţa Sa către tine şi să te miluiască! [26] Să-Şi ridice Domnul faţa Sa către tine şi să-ţi dăruiască pace!»"

7 [1] Şi în ziua în care Moise a sfârşit de înălţat cortul, l-a uns şi l-a sfinţit, pe el şi toate uneltele lui, şi altarul şi toate uneltele lui; şi le-a uns şi le-a sfinţit; [2] iar căpeteniile lui Israel au adus [daruri] – douăsprezece căpetenii ale caselor strămoşilor lor, căpetenii de triburi, cei care supravegheaseră

6,20 „să le aducă preotul ca punere [deoparte] înaintea Domnului": TM are: „şi preotul le va legăna cu legănare"; nu este vorba de o deplasare a preotului pentru a aduce prinosul, ci de „depunerea" acestuia. Pentru „punere" [deoparte]", *cf.* nota la Lev. 7,14.

6,22-27 Între LXX şi TM există o diferenţă în ordinea versetelor. Astfel 6,23 din LXX corespunde cu 6,27 din TM, iar 6,24-26 corespund 6,24-26 din TM. Versetele prezintă particularitatea de a se fi păstrat, în versiunea ebraică, pe lamele de argint din secolul al VII-lea î.H. şi pe o placă de marmură, scrisă în greceşte, la sinagoga samariteană din Salonic. Diferenţele existente între ordinea versetelor din LXX şi cea din TM lasă loc ipotezei că textul celor trei binecuvântări a fost lăsat iniţial şi în LXX în ebraică (*Mişna Megillah* IV,10 spune că binecuvântarea preoţească nu poate fi rostită decât în ebraică, nicidecum tradusă).

6,26 „Să-şi arate Domnul faţa Sa către tine": după Theodoret (*Qu. Num.* 11; PG 80, 364 C) este profeţită aici epifania lui Iisus. În tradiţia rabinică este vorba de *şᵉkhināh* sau de lumina Torei.

numărătoarea – [3] şi au înfăţişat darurile lor înaintea Domnului: şase care acoperite şi doisprezece boi, un car de la două căpetenii şi un viţel de la fiecare; şi le-au adus înaintea cortului. [4] Şi a spus Moise către Domnul, zicând: [5] „Primeşte-le de la ei, şi să fie pentru lucrările legate de slujba la cortul mărturiei, şi să le dai leviţilor, fiecăruia după slujirea lui." [6] Şi, luând Moise carele şi boii, le-a dat leviţilor: [7] două care şi patru boi le-a dat fiilor lui Gedson, după slujirile lor, [8] şi patru care şi opt boi le-a dat fiilor lui Merari, după slujirile lor sub [mâna lui] Ithamar, fiul lui Aaron preotul. [9] Iar fiilor lui Caath nu le-a dat, căci ei au [în grijă] cele pentru slujba lăcaşului sfânt: le vor ridica pe umeri.

[10] Şi căpeteniile au adus [daruri] la târnosirea altarului, în ziua în care a fost uns, şi şi-au înfăţişat darurile înaintea altarului. [11] Şi i-a spus Domnul lui Moise: „O căpetenie pe zi, în fiecare zi o altă căpetenie să aducă darurile lor la târnosirea altarului."

[12] Şi cel care a adus în ziua dintâi darul său a fost Naason, fiul lui Aminadab, căpetenia tribului lui Iuda. [13] Şi şi-a înfăţişat darul: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o cupă de argint de şaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaş], amândouă pline cu făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [14] o cădelniţă de zece [măsuri de] aur, plină cu tămâie, [15] un viţel, un berbec, un miel de un an, pentru arderea de tot, [16] şi un ied, pentru păcat; [17] şi pentru jertfa de mântuire: două juninci, cinci berbeci, cinci ţapi, cinci mioare de un an. Acesta [a fost] darul lui Naason, fiul lui Aminadab.

[18] În ziua a doua a adus Nathanael, fiul lui Sogar, căpetenia tribului lui Issachar. [19] Şi şi-a înfăţişat darul: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o cupă de argint de şaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaş], amândouă pline cu făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [20] o cădelniţă de zece [măsuri de] aur, plină cu tămâie, [21] un viţel, un berbec, un miel de un an, pentru arderea de tot [22] şi un ied, pentru păcat; [23] şi pentru

---

7,3 „darurile": TM are „darul", ca şi ms. *Vaticanus*. ♦ „care acoperite", gr. ἀμάξας λαμπηνικάς; ultimul cuvânt nu are sens clar în greacă; în lexicografia bizantină (Hesychios, Photius) se consideră că ar fi vorba de care imperiale, acoperite.

7,10 „târnosirea altarului": pentru a echivala ebr. *hănukkāh*, format pe rădăcina *ḤNK* „a începe", „a introduce", traducătorul a creat gr. ἐγκαινισμός de la καινός „nou" (alte derivate în 7,88 şi Deut. 20,5). Sensul acestor vocabule este mai degrabă acela de reînnoire. Un exemplu bun este oferit de relatarea purificării şi restaurării templului după profanarea lui (1Mac. 4,36-38), care se află la originea sărbătorii „Închinării templului" sau a „Luminilor" (vezi şi In. 10,22).

jertfa de mântuire: două juninci, cinci berbeci, cinci țapi, cinci mioare de un an. Acesta [a fost] darul lui Nathanael, fiul lui Sogar.

[24] În ziua a treia [a adus] căpetenia fiilor lui Zabulon, Eliab, fiul lui Chailon. [25] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o cupă de argint de șaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaș], amândouă pline cu făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [26] o cădelniță de zece [măsuri de] aur, plină cu tămâie, [27] un vițel, un berbec, un miel de un an, pentru arderea de tot [28] și un ied, pentru păcat; [29] și pentru jertfa de mântuire: două juninci, cinci berbeci, cinci țapi, cinci mioare de un an. Acesta [a fost] darul lui Eliab, fiul lui Chailon.

[30] În ziua a patra, căpetenia fiilor lui Ruben, Elisur, fiul lui Sediur. [31] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o cupă de argint de șaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaș], amândouă pline cu făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [32] o cădelniță de zece [măsuri de] aur, plină cu tămâie, [33] un vițel, un berbec, un miel de un an, pentru arderea de tot [34] și un ied, pentru păcat; [35] și pentru jertfa de mântuire: două juninci, cinci berbeci, cinci țapi, cinci mioare de un an. Acesta [a fost] darul lui Elisur, fiul lui Sediur.

[36] În ziua a cincea, căpetenia fiilor lui Simeon, Salamiel, fiul lui Surisadai. [37] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o cupă de argint de șaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaș], amândouă pline cu făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [38] o cădelniță de zece [măsuri de] aur, plină cu tămâie, [39] un vițel, un berbec, un miel de un an, pentru arderea de tot [40] și un ied, pentru păcat; [41] și pentru jertfa de mântuire: două juninci, cinci berbeci, cinci țapi, cinci mioare de un an. Acesta [a fost] darul lui Salamiel, fiul lui Surisadai.

[42] În ziua a șasea, căpetenia fiilor lui Gad, Elisaf, fiul lui Raguel. [43] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o cupă de argint de șaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaș], amândouă pline cu făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [44] o cădelniță de zece [măsuri de] aur, plină cu tămâie, [45] un vițel, un berbec, un miel de un an, pentru arderea de tot [46] și un ied, pentru păcat; [47] și pentru jertfa de mântuire: două juninci, cinci berbeci, cinci țapi, cinci mioare de un an. Acesta [a fost] darul lui Elisaf, fiul lui Raguel.

[48] În ziua a șaptea, căpetenia fiilor lui Efraim, Elisama, fiul lui Emiud. [49] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o cupă de argint de șaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaș], amândouă pline cu făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [50] o cădelniță de zece

[măsuri de] aur, plină cu tămâie, [51] un viţel, un berbec, un miel de un an, pentru arderea de tot [52] şi un ied, pentru păcat; [53] şi pentru jertfa de mântuire: două juninci, cinci berbeci, cinci ţapi, cinci mioare de un an. Acesta [a fost] darul lui Elisama, fiul lui Emiud.

[54] În ziua a opta, căpetenia fiilor lui Manase, Gamaliel, fiul lui Fadassur. [55] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o cupă de argint de şaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaş], amândouă pline cu făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [56] o cădelniţă de zece [măsuri de] aur, plină cu tămâie, [57] un viţel, un berbec, un miel de un an, pentru arderea de tot [58] şi un ied, pentru păcat; [59] şi pentru jertfa de mântuire: două juninci, cinci berbeci, cinci ţapi, cinci mioare de un an. Acesta [a fost] darul lui Gamaliel, fiul lui Fadassur.

[60] În ziua a noua, căpetenia fiilor lui Beniamin, Abidan, fiul lui Gadeoni. [61] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o cupă de argint de şaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaş], amândouă pline cu făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [62] o cădelniţă de zece [măsuri de] aur, plină cu tămâie, [63] un viţel, un berbec, un miel de un an, pentru arderea de tot [64] şi un ied, pentru păcat; [65] şi pentru jertfa de mântuire: două juninci, cinci berbeci, cinci ţapi, cinci mioare de un an. Acesta [a fost] darul lui Abidan, fiul lui Gadeoni.

[66] În ziua a zecea, căpetenia fiilor lui Dan, Achiezer, fiul lui Amisadai. [67] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o cupă de argint de şaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaş], amândouă pline cu făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [68] o cădelniţă de zece [măsuri de] aur, plină cu tămâie, [69] un viţel, un berbec, un miel de un an, pentru arderea de tot [70] şi un ied, pentru păcat; [71] şi pentru jertfa de mântuire: două juninci, cinci berbeci, cinci ţapi, cinci mioare de un an. Acesta [a fost] darul lui Achiezer, fiul lui Amisadai.

[72] În ziua a unsprezecea, căpetenia fiilor lui Asser, Phagaiel, fiul lui Echran. [73] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o cupă de argint de şaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaş], amândouă pline cu făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [74] o cădelniţă de zece [măsuri de] aur, plină cu tămâie, [75] un viţel, un berbec, un miel de un an, pentru arderea de tot [76] şi un ied, pentru păcat; [77] şi pentru jertfa de mântuire: două juninci, cinci berbeci, cinci ţapi, cinci mioare de un an. Acesta [a fost] darul lui Phagaiel, fiul lui Echran.

[78] În ziua a douăsprezecea, căpetenia fiilor lui Neftali, Achire, fiul lui Ainan. [79] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o

cupă de argint de şaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaş], amândouă pline cu făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [80] o cădelniţă de zece [măsuri de] aur, plină cu tămâie, [81] un viţel, un berbec, un miel de un an, pentru arderea de tot [82] şi un ied, pentru păcat; [83] şi pentru jertfa de mântuire: două juninci, cinci berbeci, cinci ţapi, cinci mioare de un an. Acesta [a fost] darul lui Achire, fiul lui Ainan.

[84] Aceasta [a fost] târnosirea altarului, în ziua în care l-a uns, [darurile] din partea căpeteniilor fiilor lui Israel: tipsii de argint, douăsprezece; cupe de argint, douăsprezece; cădelniţe de aur, douăsprezece; [85] o sută treizeci de sicli o tipsie şi şaptezeci de sicli o cupă; tot argintul vaselor: două mii patru sute de sicli, după siclul sfântului [lăcaş]; [86] cădelniţe de aur, douăsprezece, pline cu tămâie; tot aurul cădelniţelor: o sută şi douăzeci [de măsuri] de aur. [87] Toate vitele pentru arderea de tot: viţei doisprezece; berbeci, doisprezece; miei de un an, doisprezece; şi jertfele şi libaţiile lor, şi doisprezece iezi pentru păcat. [88] Toate vitele pentru jertfa de mântuire: juninci, douăzeci şi patru; berbeci, şaizeci; ţapi, şaizeci; mioare, şaizeci, de un an, fără cusur. Aceasta [a fost] târnosirea altarului, după ce i-a împlinit [*i.e.* consacrat] mâinile [lui Aaron ca să slujească] şi l-a uns. [89] Pe când pătrundea Moise în cortul mărturiei să-i grăiască, a auzit glasul Domnului grăind către el de deasupra capacului împăcării care se află peste chivotul mărturiei, între cei doi heruvimi. Şi îi vorbea.

7,87-88 „Toate vitele": *litt.* „toate vacile"; cum animalele de jertfă nu erau numai masculi, am preferat traducerea din text. ♦ „i-a împlinit mâinile": *litt.* „i-a umplut mâinile", o altă expresie pentru consacrarea preoţilor (*cf.* nota la Lev. 8,22). TM spune numai că inaugurarea a avut loc „după ungere [a altarului]", în vreme ce greaca adaugă înainte de ungere ritualul de învestire a preotului şi dă un pronume masculin ce pare a se referi la Aaron.

7,89 „cortul mărturiei": LXX traduce prin σκηνή atât ebr. *'ōhēl*, „cort", cât şi *miş^{e}kān*, „locuinţă"; de asemenea, μαρτυρια apare atât pentru *'ēdhūth*, „mărturie", cât şi pentru *mō'ēdh*, „întâlnire". Acolo unde TM face distincţia între „cortul întâlnirii" şi „lăcaşul mărturiei", LXX propune o singură realitate. ♦ „să-i grăiască [Domnul]"; Flavius Iosephus (*AI* III,223) observă că de data aceasta Moise nu mai urcă pe muntele Sinai, ci intră în cortul mărturiei pentru a asculta poruncile Domnului. ♦ „a auzit glasul Domnului": în TM nu apare ultimul cuvânt. ♦ Pentru Theodoret, Moise ascultându-L pe Dumnezeu în cort prefigurează pe marii preoţi care intră o singură dată pe an în sfânta sfintelor, ca să contemple slava lui Dumnezeu (*Qu. Num.* 11; PG 80,365A).

8 [1] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [2] „Grăieşte-i lui Aaron şi spune-i: «Când vei pune candelele, cele şapte candele vor lumina dintr-o parte către faţa sfeşnicului.»" [3] Şi Aaron aşa a făcut: numai dintr-o parte, către faţa sfeşnicului, i-a atârnat candelele, după cum îi orânduise Domnul lui Moise. [4] Şi aceasta era alcătuirea sfeşnicului: fusul lui, din aur bătut şi florile lui, cu totul [din aur] bătut: în felul în care-i arătase Domnul lui Moise, aşa a făcut sfeşnicul.

[5] Şi a grăit Domnul către Moise, zicând: [6] „Ia-i pe leviţi din mijlocul fiilor lui Israel şi curăţeşte-i! [7] Aşa să le faci curăţirea: îi vei stropi cu apa curăţirii şi vei trece cu briciul peste tot trupul lor, şi-şi vor spăla hainele; şi [aşa] se vor curăţi. [8] Şi vor lua un viţel şi jertfa acestuia – făină curată, frământată cu untdelemn; şi vei lua un viţel de un an, pentru păcat. [9] Şi-i vei aduce pe leviţi înaintea cortului mărturiei, şi vei aduna toată adunarea fiilor lui Israel; [10] şi-i vei aduce pe leviţi înaintea Domnului, iar fiii lui Israel îşi vor pune mâinile peste leviţi. [11] Şi Aaron îi va pune deoparte pe leviţi ca daţi înapoi Domnului din partea fiilor lui Israel: şi ei vor săvârşi lucrările Domnului. [12] Iar leviţii, la rândul lor, îşi vor pune mâinile pe capetele viţeilor şi el [Aaron] va aduce [jertfă], unul pentru păcat şi unul pentru arderea de tot Domnului, ca împăcare pentru ei. [13] Şi-i vei aşeza pe leviţi înaintea Domnului, înaintea lui Aaron şi înaintea fiilor lui şi-i vei da înapoi ca răscumpărare Domnului. [14] Şi-i vei pune deoparte pe leviţi din mijlocul fiilor lui Israel, şi ai Mei vor fi. [15] Şi după aceasta leviţii vor intra spre a

---

8,2 „dintr-o parte către faţa sfeşnicului": *litt.* „din partea peste faţa sfeşnicului"; TM are „în direcţia feţelor sfeşnicului". Prin sfeşnic se înţelege fie tija centrală şi cele şase braţe care pleacă din ea, fie, aşa cum este cazul în acest verset şi în Ex. 25,33, numai tija centrală. Luminile sunt dispuse în aşa fel încât să lumineze spre tija sfeşnicului, nu spre exterior.

8,3 „numai dintr-o parte, către faţa sfeşnicului": precizarea „dintr-o parte", inexistentă în TM, poate reprezenta în LXX o încercare de armonizare cu Ex. 25,37: „candelele să lumineze dintr-o singură parte" (ἐκ τοῦ ἑνός προσώπου). ♦ „a atârnat": TM are „a ridicat"; vb. *ʿālāh* are sensul „a face să meargă în sus", dar în Targum-uri (I şi O) a fost tradus şi prin „a aprinde". Cum verbul grecesc utilizat în traducerea LXX poate avea şi el sensul „a aprinde", poate fi vorba de o ambiguitate voit menţinută în traducere (*cf.* şi Ex. 30,8 unde sensul este „a aprinde").

8,7 „apa curăţirii", adică o apă care purifică de păcat; TM: „apele păcatului" ♦ „peste tot trupul lor"; Theodoret (PG 80,365AB) consideră că părul este simbolul morţii, de aceea trebuie ras de pe tot trupul.

8,8 „de un an": absent în TM.

8,11 „daţi înapoi": exact, „danie". TM are „legănare".

săvârşi lucrările cortului mărturiei şi-i vei curăţi şi-i vei da înapoi ca răscumpărare Domnului. [16] Într-adevăr, aceştia mi-au fost daţi înapoi din mijlocul fiilor lui Israel, în locul celor ce deschid orice pântece, toţi întâii--născuţi dintre fiii lui Israel: pe aceştia i-am luat pentru Mine. [17] Căci al Meu este tot întâiul-născut între fiii lui Israel, de la om până la dobitoc. În ziua în care i-am lovit pe toţi întâii-născuţi în pământul Egiptului, pe ei i-am sfinţit pentru Mine. [18] Şi i-am luat pe leviţi în locul a tot întâiului-născut între fiii lui Israel. [19] Şi i-am dăruit pe leviţi, ca daţi înapoi, lui Aaron şi fiilor săi, din mijlocul fiilor lui Israel, spre a săvârşi lucrările fiilor lui Israel în cortul mărturiei şi spre a face împăcare pentru fiii lui Israel; şi nimeni dintre fiii lui Israel nu se va apropia de cele sfinte." [20] Şi Moise şi Aaron şi toată adunarea fiilor lui Israel au făcut cu leviţii după cum îi poruncise Domnul lui Moise pentru leviţi; aşa au făcut cu ei fiii lui Israel. [21] Şi leviţii s-au curăţit şi şi-au spălat hainele; şi Aaron i-a dat înapoi, ca daţi înapoi, Domnului şi Aaron a săvârşit pentru ei împăcare, ca să fie curăţiţi. [22] Şi după aceasta leviţii au intrat să-şi facă slujba lor în cortul mărturiei, dinaintea lui Aaron şi dinaintea fiilor săi; după cum îi orânduise Domnul lui Moise pentru leviţi, aşa au făcut cu ei.

[23] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [24] „Aceasta este [rânduiala] pentru leviţi: de la douăzeci şi cinci de ani în sus vor intra să slujească în cortul mărturiei. [25] Şi de la cincizeci de ani, [levitul] se va îndepărta de la

---

8,19 După TM, nu va suferi tot poporul dacă un fiu al lui Israel se va apropia de sanctuar; cel care o va face va fi pedepsit (cu moartea, vezi 1,51), dar vina nu va fi a întregului popor; după LXX, nimeni nu se va apropia de cele sfinte, deci pedeapsa cu moartea nu se va aplica.

8,22 „să-şi facă slujba": *litt.* „să-şi slujească slujba". TM are „să muncească munca lor". În greacă este subliniat caracterul de „serviciu public" (λειτουργία).

8,23-26 Philon distinge două perioade în viaţa leviţilor: de la douăzeci şi cinci la cincizeci de ani, perioada vieţii active, după care urmează perioada vieţii contemplative (*Fug.* 37). 50 este numărul perfecţiunii (maturitatea leviţilor); 25 este jumătatea perfecţiunii (imaturitatea) (*Deter.* 62-64). După Theodoret, înainte de douăzeci şi cinci de ani sufletul nu distinge între bine şi rău; după cincizeci însă trupul începe să slăbească (*Qu. Num.* 13; PG 80,365B).

8,24 „vor intra să slujească în cortul mărturiei": *litt.* „vor intra să lucreze în cortul mărturiei". TM are „va veni să se războiască în război prin lucrul de la cortul mărturiei". Folosirea vocabularului militar în TM pentru a desemna sarcina leviţilor ar sublinia faptul că şi leviţii, în felul lor, îndeplinesc datoriile militare impuse israeliţilor în deşert.

8,25 „se va îndepărta de la slujire": TM are „se va întoarce de la războiul lucrului".

slujire şi nu va mai lucra. [26] Şi fratele său va sluji în cortul mărturiei, stând de pază; iar lucrări nu va [mai] face. Aşa vei face cu leviţii în ce priveşte slujba lor de pază."

9 [1] Şi a grăit Domnul către Moise, în pustiul Sina, în anul al doilea de la ieşirea lor din pământul Egiptului, în luna întâi, zicând: [2] „Spune-le fiilor lui Israel să facă Paştele la ceasul lui: [3] a paisprezecea zi a lunii întâi, către seară, îl vei face la vremea lui. După legea şi după rânduiala lui îl vei face." [4] Şi Moise le-a spus fiilor lui Israel să facă Paştele. [5] Începând cu a paisprezecea zi a lunii, în pustiul Sina, după porunca Domnului către Moise, aşa au făcut fiii lui Israel.

[6] Şi au venit bărbaţii care erau necuraţi, [căci se atinseseră] de om [mort], şi nu puteau să facă Paştele în ziua aceea, şi s-au înfăţişat înaintea lui Moise şi a lui Aaron în ziua aceea [7] şi au zis bărbaţii către el: „Suntem

---

8,26 „fratele său va sluji în cortul mărturiei, stând de pază": TM are „îi va sluji pe fraţii săi în cortul întâlnirii, spre pază (= stând de pază)". Încă din vechime s-a încercat rezolvarea contradicţiei din TM, unde rezultă că levitul „ieşit la pensie" continuă totuşi să facă de pază; or, aceasta era activitatea principală a leviţilor, după cum se vede din versetele anterioare. S-ar putea ca traducerea LXX să fie tocmai o încercare în acest sens („fratele său" însemnând orice levit aflat încă în activitate). Există şi presupunerea că această armonizare are la bază deja un model ebraic diferit.

9,1-14 Philon subliniază ceea ce deosebeşte Paştele de toate celelalte sărbători: în acestea din urmă oficiază doar preoţii, în vreme ce la Paşte poporul întreg se bucură de demnitatea sacerdotală, aducând jertfă (*Decal.* 159; *Mos.* II 224-225; *Spec.* II, 145).

9,2 Gr. πάσχα nu transcrie direct ebr. *pesaḥ*, ci echivalentul aramaic.

9,3 „către seară": TM are „între cele două seri". În tradiţia rabinică este vorba de perioada dintre amiază, când soarele începe să coboare, şi până la apusul soarelui; în LXX e vorba de timpul dintre apusul soarelui şi căderea nopţii. ♦ „După legea şi după rânduiala lui": TM are „după toate îndreptările (*ḥuqqāh*) lui şi după toate judecăţile (*miṣ^epāṭ*) lui". Pentru a traduce ultimul termen, LXX foloseşte aici σύγκρισις, „combinare [de elemente], structură"; „comparaţie, interpretare"; „decizie". În context, e vorba, fără îndoială, de ritual.

9,7 „vom amâna să aducem darul Domnului la vremea sa", *litt.* „să fim oare lăsaţi la urmă/înlăturaţi de la a aduce..."; TM are „de ce am fi înlăturaţi ca să nu aducem darul": verbul ὑστερέω la pasiv poate avea şi sensul de „a fi privat de ceva"; pentru a păstra sensul prim al verbului s-ar putea traduce prin: „vom fi lăsaţi la urmă"; Biblia 1688 traduce prin „să nu ne lipsim ca să aducem...", ms. 4389: „pentru ce nu ni se cade să aducem..."; Biblia Sinodală: „de ce să nu fim lăsaţi să aducem"; *cf.* versetele 10-12, unde se specifică faptul că pentru cei aflaţi în stare de impuritate Paştele se celebrează mai târziu.

necurați [căci ne-am atins de] om [mort]. Oare, [pentru aceasta], vom amâna să aducem darul Domnului la vremea sa, în mijlocul fiilor lui Israel?" [8] Şi a zis Moise către ei: „Stați aici şi voi asculta ce-mi va porunci Domnul pentru voi." [9] Şi a grăit Domnul către Moise, zicând: [10] „Vorbeşte astfel fiilor lui Israel: «Orice om care se va pângări [atingându-se] de un om [mort] sau [care se află] la drum lung – fie el dintre voi sau din generațiile voastre – va face Paştele Domnului [astfel]: [11] să-l facă în luna a doua, în a paisprezecea zi, către seară, să-l mănânce cu azimă şi cu ierburi amare; [12] să nu lase din el pe a doua zi, şi os din el să nu frângă. După legea Paştelui să-l facă. [13] Iar omul care va fi curat şi nu va fi la drum lung, dar va întârzia să facă Paştele, acel om va fi stârpit din poporul său: pentru că nu a adus darul Domnului la vremea lui, omul acela îşi va lua păcatul asupra sa. [14] Iar de va veni la voi, în pământul vostru, vreun străin şi va face Paştele Domnului, să-l facă după legea Paştelui şi după întocmirea lui. O singură lege să aveți, şi pentru străin şi pentru pământean.»"

[15] Iar în ziua când a fost înălțat cortul, norul a învăluit cortul, casa mărturiei. Şi seara era peste cort ca un chip de foc, până dimineața. [16] Aşa a fost mereu: norul îl învăluia ziua, şi chipul de foc, noaptea. [17] Şi când se ridica norul de peste cort, după aceea porneau şi fiii lui Israel. Şi în locul unde stătea norul, acolo îşi aşezau tabăra fiii lui Israel. [18] Din porunca Domnului îşi vor aşeza tabăra fiii lui Israel, şi din porunca Domnului şi-o vor ridica. Toate zilele în care norul umbreşte cortul îşi vor aşeza tabăra fiii lui Israel. [19] Şi când va zăbovi norul peste cort zile multe, vor veghea fiii lui Israel veghea Domnului şi nu-şi vor ridica tabăra. [20] Şi când ar fi ca norul să acopere cortul zile în şir, după glasul Domnului îşi vor pune tabără şi după porunca Domnului îşi vor strânge tabăra. [21] Şi când ar fi ca norul să stea de cu seară şi până dimineață şi dimineața s-ar ridica norul, îşi vor strânge [tabăra] ziua sau noaptea. [22] [De-ar fi] ca norul să umbrească peste el o lună de zile împlinită, fiii lui Israel îşi vor pune tabără şi n-o vor strânge. [23] Căci din porunca Domnului îşi vor ridica [tabăra], iar paza Domnului au păzit-o, din porunca Domnului, prin mâna lui Moise.

9,15-23 Pentru Origen, norul şi forma de foc sunt Fiul lui Dumnezeu şi Duhul Sfânt, ca în versetul psalmic, „Domnul îi conducea" (Ps. 77,14).

9,21-22 Versete dificile şi în greacă şi în TM. Se pare că LXX are în vedere trei cazuri: norul durează de seara până dimineața (conform v. 15, el este atunci sub formă de foc), când se ridică, iar evreii pleacă; norul durează o zi şi o noapte, apoi se ridică, iar ei pleacă; norul durează mai multe zile sau chiar o lună: în tot acest timp, evreii rămân în tabără.

10 [1] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [2] „Fă-ţi două trâmbiţe de argint – [de argint] bătut să le faci –, să le ai ca să chemi adunarea şi să ridici taberele; [3] şi vei suna din ele şi vei strânge la un loc toată adunarea la uşa cortului mărturiei. [4] Dacă vor suna dintr-o singură trâmbiţă, se vor strânge la tine toate căpeteniile, mai-marii lui Israel. [5] Şi veţi da semn din trâmbiţă, şi vor ridica tabăra cei care au pus tabără la răsărit. [6] Şi veţi da al doilea semn din trâmbiţă, şi vor ridica tabăra cei care au pus tabără la miazăzi. Şi veţi da al treilea semn din trâmbiţă, şi vor ridica tabăra cei care au pus tabără la apus. Şi veţi da al patrulea semn din trâmbiţă, şi vor ridica tabăra cei care au pus tabără la miazănoapte. Vor da semn din trâmbiţă la ridicarea taberelor lor. [7] Şi când veţi strânge adunarea, să trâmbiţaţi, dar nu cu semn. [8] Şi fiii lui Aaron, preoţii, vor suna din trâmbiţe, şi [aceasta] să vă fie legiuire veşnică pentru toate generaţiile voastre. [9] Iar de veţi ieşi la război în pământul vostru împotriva vrăjmaşilor voştri care vă stau împotrivă, veţi da semn din trâmbiţă şi veţi fi pomeniţi înaintea Domnului şi vă veţi mântui de duşmanii voştri. [10] Şi în zilele de bucurie pentru voi, la sărbătorile voastre, şi la lună nouă, veţi suna din trâmbiţe pentru arderile de tot şi pentru jertfele voastre de mântuire; şi vă va fi drept pomenire înaintea Dumnezeului vostru. Eu [sunt] Domnul Dumnezeul vostru."

[11] Şi a fost aşa: în anul al doilea, în luna a doua, în douăzeci ale lunii, s-a ridicat norul de pe cortul mărturiei [12] şi au ridicat tabăra fiii lui Israel cu

---

10,2 „două trâmbiţe"; gr. σάλπιγξ corespunde aici (ca şi la vv. 8.9.10 şi 31,6) cu ebr. *ḥaṣōṣᵉrāh*, trâmbiţa care dă semnalul. Acelaşi cuvânt este folosit şi pentru trei alte nume ebr. de instrumente cu rol diferit: *yōbhēl* (corn de berbec din care se vesteşte anul jubiliar), *şōphār* (corn de berbec din care se sună la Yōm Kippūr) şi *tᵉrū'āh* (sunet de trâmbiţe însoţit de aclamaţii). Flavius Iosephus (*AI* III, 291) descrie forma instrumentului biblic din acest loc: un tub drept, lung de cca 44 cm, mai larg decât un oboi şi având la capăt un pavilion. *Cf.* nota la Lev. 23,24.

10,4 „dintr-o singură trâmbiţă": la fel în TM şi în Flavius Iosephus (*AI* III, 292); totuşi, în multe traduceri moderne apare: „o singură dată din trâmbiţă".

10,7 „dar nu cu semn": TM are „dar să nu strigaţi". După Theodoret, comunitatea reunită fără nici un semnal simbolizează comunitatea celor neiniţiaţi în tainele creştine (catehumenii) (*Qu. Num.* 15; PG 80,360C).

10,8 Sunetul trâmbiţei simbolizează apelul divin, după Theodoret. De aceea preoţii sunt cei care dau semnalul (*ibid.*).

10,12 „cu toate ale lor": gr. ἀπαρτία desemnează, ca şi ἀποσκευή, atât lucrurile trebuincioase la drum, cât şi pe membrii familiei, bunurile mobile, animalele. ♦ „Pharan" – pustiu aflat la nord-est de Sinai, unde evreii vor poposi (12,16 şi urm.) şi de unde vor trimite iscoade în Canaan.

toate ale lor în pustiul Sina, şi norul s-a oprit în pustiul Pharan. [13] Şi au ridicat tabăra pentru prima oară după glasul Domnului, prin mâna lui Moise. [14] Şi au ridicat tabăra mai întâi ceata taberei fiilor lui Iuda cu oastea lor. Şi peste oastea lor [era] Naason, fiul lui Aminadab. [15] Şi peste oastea tribului fiilor lui Issachar [era] Nathanael, fiul lui Sogar; [16] şi peste oastea tribului fiilor lui Zabulon [era] Eliab, fiul lui Chailon. [17] Şi vor desface cortul [mărturiei] şi vor ridica [tabăra] fiii lui Gedson şi fiii lui Merari – strângând cortul. [18] Şi au ridicat tabăra ceata taberei lui Ruben, cu oastea lor. Şi peste oastea lor [era] Elisur, fiul lui Sediur. [19] Şi peste oastea tribului fiilor lui Simeon [era] Salamiel, fiul lui Surisadai. [20] Şi peste oastea tribului fiilor lui Gad [era] Elisaf al lui Raguel. [21] Şi vor ridica [tabăra] fiii lui Caath, purtând cele sfinte, şi vor ridica [alţii] cortul până să sosească [ei]. [22] Şi vor ridica [tabăra] ceata taberei lui Efraim, cu oastea lor. Şi peste oastea lor [era] Elisama, fiul lui Emiud. [23] Şi peste oastea tribului fiilor lui Manase [era] Gamaliel al lui Phadassur. [24] Şi peste oastea tribului fiilor lui Beniamin [era] Abidan al lui Gadeoni. [25] Şi vor ridica [tabăra] ceata taberei fiilor lui Dan, la urma tuturor taberelor, cu oastea lor. Şi peste oastea lor [era] Achiezer al lui Amisadai. [26] Şi peste oastea tribului fiilor lui Aser [era] Phagaiel, fiul lui Echran. [27] Şi peste oastea tribului fiilor lui Neftali [era] Achire, fiul lui Ainan. [28] Acestea [sunt] rândurile [de luptă] ale fiilor lui Israel; şi şi-au ridicat [tabăra], cu oastea lor.

[29] Şi Moise i-a zis lui Iobab, fiul lui Raguel Madienitul, socrul lui Moise: „Să urcăm la locul despre care Domnul a zis: «Pe acesta vi-l voi da vouă!» Vino cu noi şi-ţi vom face bine, căci Domnul a zis lucruri bune despre Israel." [30] Şi a zis către el: „Nu merg, ci [mă duc] la pământul meu şi la seminţia mea." [31] Dar [Moise] i-a zis: „Nu ne părăsi, căci ai fost cu noi în pustiu şi vei fi între noi [ca unul] mai vârstnic. [32] Şi va fi aşa: dacă vei merge cu noi, atunci vor veni [şi asupra ta] toate binefacerile pe care ni le va face Domnul nouă şi noi ne vom purta bine cu tine."

[33] Şi au urcat de la muntele Domnului, cale de trei zile, şi chivotul legământului Domnului a mers înaintea lor cale de trei zile, ca să le găsească loc

---

10,29 „Iobab": este acelaşi cu Iobab, cumnatul lui Moise, care apare în Jd. 4,11. Termenul grecesc γαμβρός poate însemna atât „cumnat", cât şi „socru" sau „ginere" (rude prin alianţă); cu sensul de „ginere", cuvântul apare în Gen.19,12 şi 14, iar cu sensul de „socru" are numeroase ocurenţe în Ex. 3,1; 4,18 şi în alte 12 exemple, în cap. 18.

10,31 „vei fi între noi [ca unul] mai vârstnic": greaca interpretează astfel expresia idiomatică din TM „vei fi pentru noi ochi (= călăuză)".

de popas. [34] Şi a fost aşa: la ridicarea chivotului, Moise a zis: „Scoală-Te, Doamne, ca să se risipească duşmanii Tăi şi să fugă toţi cei care Te urăsc!" [35] Şi la locul de popas a zis: „Întoarce-Te, Doamne, către miile şi zecile de mii din Israel." [36] Şi norul făcea umbră peste ei ziua, când ridicau tabăra.

11 [1] Şi poporul a început a cârti cu răutate înaintea Domnului; şi Domnul a auzit şi S-a mâniat cu urgie; şi s-a aprins între ei foc de la Domnul şi a mistuit o parte din tabără. [2] Şi a strigat poporul către Moise; şi Moise s-a rugat la Domnul şi focul s-a potolit. [3] Iar locul acela s-a chemat „Vâlvătaia", căci se aprinsese între ei foc de la Domnul.

[4] Şi gloata amestecată printre ei a fost cuprinsă de poftă şi [chiar şi] fiii lui Israel s-au aşezat şi au plâns şi au zis: „Cine ne va da nouă bucăţi de carne? [5] Ne aducem aminte de peştii pe care-i mâncam în Egipt, [primiţi] pe degeaba, şi de castraveţi, şi de pepeni, şi de praz, şi de ceapă, şi de usturoi. [6] Iar acum ne-a secat sufletul, iar ochii noştri [nu mai văd nimic] în afară de mană." [7] Iar mana era precum sămânţa de coriandru, la înfăţişare precum

---

10,36 În TM, versetul se află între vv. 33-34 LXX.

11,1 „a început a cârti cu răutate înaintea Domnului": TM are „era ca oamenii care se plâng cu răutate în urechile lui YHWH". Acesta este singurul loc în care gr. γογγύζω nu echivalează ebr. *lūn* „a cârti", LXX schimbând astfel registrul de la lamentaţie la revoltă (cum o face, de altfel, şi Targumul N). Ca în multe alte locuri, şi aici antropomorfismul din TM este atenuat în LXX. ♦ „S-a mâniat cu urgie": TM are „I s-a aprins faţa" ♦ Vasile cel Mare se sprijină pe acest verset pentru a-i pune la punct pe călugării care se plâng din pricina hranei (*Qu. brev.* 133).

11,3 „Vâlvătaia": acest loc al răzvrătirii este amintit în Deut. 9,22.

11,4 „gloata amestecată printre ei": TM are „adunătura care [era] în mijlocul lui"; ἐπίμικτος, „amestecat", apare în LXX în Ex. 12,38, 2Ezr. 23,3, Iez. 30,5, Jd. 2,20, desemnând o populaţie care însoţeşte trupele sau care trăieşte printre membrii unei alte populaţii. ♦ Philon (*Migr.* 152-155), comentând termenul din Ex. 12,38 şi Num. 11,4, consideră că exprimă, simbolic, pornirile bestiale şi iraţionale ale sufletului, în acest caz fiind vorba de un grup care este el însuşi „o amestecătură". Ioan Gură de Aur (*In Eust.*, PG 50, 605) preia o interpretare a lui Origen şi a lui Eusebiu al Cezareii, după care termenul i-ar desemna pe egiptenii convertiţi la învăţăturile lui Moise, care s-au amestecat printre evrei în timpul exodului.

11,6 „ne-a secat sufletul": expresia, tradusă literal în LXX după TM, este păstrată şi în Targ. Jo., dar aici este tradusă prin „sufletele noastre au o dorinţă puternică". Unele traduceri moderne interpretează fie ca „gâtlejul ne e secat" (É. Dhorme; J. de Vaulx), fie ca „ne-a dispărut pofta (dorinţa)" (P. J. Budd). Sensul expresiei rămâne enigmatic.

11,7-8 Pentru descrierea manei, vezi şi Ex. 16,31. Pentru Philon (*Deter.* 118) mana simbolizează logosul divin. ♦ „precum cleştarul": gr. κρύσταλλος înseamnă „gheaţă"

cleştarul. [8] Şi poporul se răspândea, o strângeau şi o măcinau în râşniţă şi o pisau în piuă, o fierbeau în oală şi o făceau turte; şi era plăcută la gust, ca turta cu untdelemn. [9] Şi când cădea roua peste tabără, noaptea, cădea [şi] mana peste ea. [10] Şi Moise le-a auzit plângerile, pe familii – fiecare la uşa sa. Şi S-a mâniat Domnul cu urgie mare, iar Moise s-a mâhnit. [11] Şi a zis Moise către Domnul: „Pentru ce l-ai chinuit pe slujitorul Tău şi de ce n-am aflat har înaintea Ta, de-ai pus năvala poporului asupra mea? [12] Oare eu am zămislit în pântece tot poporul acesta, eu l-am născut, ca să-mi zici mie: «Ia-l la sânul tău, cum îl ia doica pe prunc», până la pământul pe care l-ai făgăduit cu jurământ părinţilor lor? [13] De unde să am eu carne să dau la tot poporul acesta? Că se plâng la mine, zicând: «Dă-ne carne să mâncăm!» [14] Singur n-am să pot purta poporul acesta, căci ar fi lucru prea greu pentru mine. [15] Iar dacă Tu îmi faci astfel, [mai degrabă] omoară-mă de-a binelea, de-am aflat cumva milă la Tine, ca să nu-mi mai văd chinul." [16] Şi Domnul a zis către Moise: „Adună-Mi şaptezeci de oameni dintre bătrânii lui Israel, pe care să-i ştii tu însuţi că sunt bătrânii poporului şi cărturarii lor, să-i aduci la cortul mărturiei şi să stea acolo cu tine. [17] Iar Eu Mă voi pogorî şi

---

sau „cristal de stâncă" (piatră care seamănă la înfăţişare cu gheaţa). ♦ „plăcută la gust ca turta cu untdelemn", *litt.*: „gustul său era, ca gust, turta cu untdelemn", cu juxtapunerea a două nominative; cuvântul ἡδονή nu este folosit în nici o altă carte a Pentateuhului şi are aici sensul de „gust (savoare)", mai concret decât sensul obişnuit de „plăcere".

11,10 TM are „la intrarea cortului său"; gr. θύρα nu înseamnă numai „uşă a unei locuinţe", ci are şi sensul general de „intrare".

11,11 „năvala": TM are „povara".

11,15 „omoară-mă de-a binelea", *litt.* „să mă ucizi cu moarte rea". TM are „ucide-mă aşadar cu ucidere"; subst. gr. ἀναίρεσις înseamnă şi „moarte violentă"; în acest caz traducerea ar putea fi: „să mă omori dintr-o dată" sau „pe loc" ♦ „să nu-mi mai văd chinul": TM are „nenorocirea mea", dar forma primară fusese „nenorocirea ta", interpretată în Targumul N ca „nenorocirea poporului tău"; LXX traduce deci ţinând seama de corecturile copiştilor.

11,16 „Adună-Mi": expresia este ciudată, atât în LXX, cât şi în TM. După unele comentarii (*Sifre Num.* 92), specificarea „pentru Mine" (ebr. *lî*) subliniază faptul că e vorba de o instituţie definitivă. ♦ „tu însuţi": nu apare în TM. ♦ „cărturarii lor": instituirea adunării bătrânilor poporului este relatată în Ex. 18,21-26; aici le sunt alăturaţi şi cărturarii, sau scribii. Ei apar şi cu alte funcţii: în Ex. 5,6 notează numărul cărămizilor fabricate de evrei, în Deut. 1,15 sunt un fel de grefieri, iar în Deut. 20,5 au misiunea de a vorbi poporului.

11,17 „voi lua din duhul": după Philon (*Gig.* 22-23) şi Theodoret (*Qu. Num.* 18, PG 80, 372A) duhul este ştiinţa divină, care nu se confundă cu „duhul lui Moise"; la fel ca şi

voi vorbi acolo cu tine, şi voi lua din duhul care se află asupra ta şi-l voi pune asupra lor; şi ei te vor ajuta să înfrunţi năvala poporului; şi n-o să-i mai porţi singur. [18] Iar poporului să-i spui: «Curăţiţi-vă pentru mâine şi-o să mâncaţi carne, căci v-aţi plâns înaintea Domnului, zicând: 'Cine ne va da nouă bucăţi de carne? Că bine ne era nouă în Egipt!' Şi vă va da Domnul carne să mâncaţi; şi o să mâncaţi carne. [19] Nu o zi veţi mânca, nici două, nici cinci zile, nici zece zile, nici douăzeci de zile, [20] ci până într-o lună de zile veţi mânca, până o să vă iasă pe nas şi o să dea holera în voi, căci nu v-aţi supus Domnului, Care este între voi, şi v-aţi plâns înaintea Lui, spunând: 'De ce am ieşit noi din Egipt?'»" [21] Şi Moise a zis: „Popor de şase sute de mii de pedeştri [este] cel din care fac parte, şi Tu ai zis: «Carne le voi da să mănânce, şi vor mânca o lună de zile»? [22] Oare vor fi oi şi boi de junghiat destui ca să le ajungă? Ori să se strângă tot peştele mării pentru ei şi să le ajungă?"

[23] Şi Domnul a zis către Moise: „Oare mâna Domnului nu este de ajuns? Acum vei cunoaşte dacă te va ajunge cuvântul Meu sau nu." [24] Moise a ieşit şi a spus poporului cuvintele Domnului, şi a adunat şaptezeci de oameni

---

focul, ea nu se împuţinează când este transmisă; Theodoret mai adaugă şi exemplul botezului: chiar dacă un preot botează zeci de mii de oameni, harul său nu se împuţinează cu nimic.

11,18 „că bine ne era nouă în Egipt", *litt.* „[ce e] bun pentru noi este în Egipt". Am adoptat soluţia din traducerile moderne, deşi implică schimbarea timpului verbului.

11,20 „nu v-aţi supus Domnului": expresie atenuată faţă de TM „l-aţi disprețuit pe YHWH".

11,22 Philon citează vv. 12,13 şi 22 ca exemple de *parrhesia*, termen devenit celebru mai ales în mediile monastice creştine, şi care desemnează libertatea de vorbire în faţa lui Dumnezeu, intimitatea cu Dumnezeu, o intimitate la limita îndrăznelii (*Her.* 20-21). Theodoret (*Qu. Num.* 19) se întreabă de ce Moise s-a îndoit aici de promisiunea lui Dumnezeu de a hrăni poporul. Răspunsul lui Theodoret: uneori Moise vorbeşte ca un profet, alteori (precum în cazul de faţă) ca un simplu om.

11,23 „dacă te va ajunge": TM are „dacă se va înfăptui pentru tine"; verbul grecesc ἐπικαταλαμβάνεσθαι este un *hapax* în LXX; traduce verbul *qārāh* din TM şi face pereche cu συναντιλαμβάνεσθαι din versetul 17 („a duce împreună"). ♦ „mâna Domnului": după Philon, puterile dumnezeieşti îi ating pe toţi oamenii, celebri sau anonimi, spre binele fiecăruia (*Mut.* 232). Iustin (*Dialogul cu Trifon* 126,6) vede în „cuvânt" Logosul preexistent.

11,24 După Origen, când Moise e în cort, el are acces direct la mister; când iese, el transformă această viziune directă a adevărului în discurs destinat „celor simpli", care nu pot intra în cort (*Hom. Num.* 6,1).

dintre bătrânii poporului şi i-a aşezat împrejurul cortului. [25] Şi Domnul S-a pogorât în nor şi a grăit către el. Şi a luat din duhul care era asupra lui şi a pus asupra celor şaptezeci de bătrâni. Iar când duhul a poposit asupra lor, au prorocit şi [apoi] au încetat. [26] Rămăseseră în tabără doi oameni, unul pe nume Eldad şi al doilea pe nume Modad; şi duhul a poposit asupra lor – şi aceştia erau dintre cei înscrişi, dar nu veniseră la cort – şi proroceau în tabără. [27] Atunci un slujitor tânăr a alergat să-l vestească pe Moise şi i-a zis: „Eldad şi Modad prorocesc în tabără." [28] Şi Iisus al lui Nave, cel ales, care stătea [mereu] lângă Moise, a răspuns şi a zis: „Stăpânul meu, Moise, opreşte-i!" [29] Şi Moise i-a zis: „Oare eşti gelos tu în locul Meu? Cine-ar putea face ca tot poporul Domnului să fie proroci, [dacă nu] Domnul, când trimite duhul Său asupra lor?" [30] Şi Moise s-a dus în tabără, el şi cu bătrânii lui Israel. [31] Şi s-a ridicat o suflare de la Domnul şi a stârnit mama prepeliţelor dinspre mare şi le-a prăvălit peste tabără, cale de o zi într-o parte şi cale de o zi într-alta, împrejurul taberei, cam doi coţi de la pământ. [32] Şi s-a sculat poporul toată ziua şi toată noaptea, şi a doua zi toată ziua, şi a tot adunat prepeliţe; cel care adunase cel mai puţin [tot avea] zece cori, şi le-au pus la uscat împrejurul taberei. [33] Carnea mai era încă între dinţii lor, neîmpuţinată, când Domnul S-a mâniat tare pe popor; şi a lovit Domnul poporul cu plagă cumplită. [34] Şi locul acela s-a numit „Mormintele Poftei", căci acolo a fost îngropat poporul cel pofticios.

[35] De la „Mormintele Poftei", poporul a ridicat tabăra [pornind] către Aseroth; şi poporul a ajuns în Aseroth.

11,25 „au încetat", *litt.* „n-au mai adăugat", adică n-au profeţit decât în ziua aceea.

11,27 „Eldad şi Modad": în ciuda unor diferenţe, textele rabinice afirmă superioritatea lui Eldad şi Modad asupra bătrânilor, pentru că, în timp ce aceştia din urmă au primit darul profeţiei de la Moise şi au profeţit o singură dată, cei doi l-au primit direct de la Dumnezeu, pentru toată viaţa: de aceea ei sunt desemnaţi cu numele lor. În timp ce bătrânii au profeţit doar ceea ce se va întâmpla în ziua următoare (prepeliţele), Eldad şi Modad au făcut profeţii pentru evenimente viitoare mai îndepărtate; în timp ce bătrânii au murit toţi în deşert, Eldad şi Modad au devenit căpetenii ale poporului după moartea lui Iisus al lui Nave. Deşi în tradiţia rabinică cei doi sunt consideraţi ca făcând parte din numărul celor şaptezeci, în patristica greacă apare şi menţiunea că ei ar fi număraţi alături de cei şaptezeci, care astfel ar fi, de fapt, şaptezeci şi doi (Epifanie al Salaminei, *De fide*, 4).

11,31 „mama prepeliţelor": TM are „prepeliţele". Gr. ὀρτυγομήτρα (compus din ὄρτυξ „prepeliţă" şi μήτρα „origine") denumeşte o pasăre migratoare care, după Aristotel, seamănă cu păsările de mlaştină şi care pleacă o dată cu prepeliţele. După Hesychios, ar fi o prepeliţă foarte mare.

12 [1] Atunci Mariam şi Aaron au vorbit împotriva lui Moise din pricina femeii etiopience pe care o luase Moise, – pentru că-şi luase o femeie etiopiancă – [2] şi au zis: „Oare doar lui Moise i-a vorbit Domnul? Nu ne-a vorbit şi nouă?" Şi Domnul a auzit. [3] Iar Moise era om foarte blând, [mai blând] decât toţi oamenii care sunt pe pământ. [4] Şi Domnul le-a spus de îndată lui Moise, lui Mariam şi lui Aaron: „Ieşiţi voi trei la cortul mărturiei!" Şi au ieşit cei trei la cortul mărturiei. [5] Şi Domnul S-a pogorât în stâlp de nor şi a stat la uşa cortului mărturiei; au fost chemaţi Aaron şi Mariam, şi au ieşit amândoi. [6] Şi a zis către ei: „Ascultaţi cuvintele Mele!

12,1 „etiopiancă": TM are „cuşită" (Cuş este numele Etiopiei în Biblia ebraică). E probabil alta decât Sepphora, madienita, mama lui Gersan şi a lui Eliezer. ♦ Pentru Philon (*Leg.* II,66-67) etiopianca simbolizează judecata neschimbată, fermă, încercată şi trecută prin foc. Pentru Irineu, Moise reprezintă aici Logosul, iar etiopianca prefigurează Biserica provenită din păgâni. Aşadar nunta celor doi prevesteşte nunta mistică între Iisus şi Biserică (*Adv. haer.* IV,20,12). Aproximativ aceeaşi interpretare la Origen, în *Hom. Num.* 6.

12,2 „Nu ne-a vorbit şi nouă?": în Ex. 15,20, Mariam este numită „prorociţă"; ea conduce grupul de femei care cântă (15,21) cunoscutul imn de mulţumire Domnului pentru nimicirea oştilor lui Faraon (Ex. 15,1-4). Lui Aaron, Domnul îi vorbeşte în mai multe rânduri (*e.g.* Num. 2,1; 4,1; 4,17), dar de fiecare dată el este împreună cu Moise.

12,3 „blând": TM are *'ānāw* „sărac", cu particularitatea că există o indicaţie în manuscrise că forma scrisă (*ketīb*) care apare în TM: *'nw* este citită (*qerēy*) *'ānāyw*: prezenţa lui *y* care diferenţiază forma aceasta faţă de *'ānāw* „sărac" ar putea marca şi o diferenţă faţă de sensul obişnuit al cuvântului, cu atât mai mult cu cât în *Sifre Num. 109* apar atât sensul de „sărac", cât şi cel de „blând". Oricum, la profeţi, şi mai ales la Sophonia, apare expresia „săracii lui YHWH": cei lipsiţi şi umili care, neavând nici un sprijin material sau uman, îşi pun toată nădejdea în Domnul şi trăiesc cu blândeţe şi nădejde în aşteptarea Mântuitorului. Este interesant faptul că Moise e caracterizat astfel tocmai în momentul în care primeşte cea mai mare laudă de la Dumnezeu (12,7-8).

12,4 „de îndată": traducerile moderne au „fără veste, deodată", punând accentul pe caracterul de „acţiune neaşteptată", nu pe cel de „reacţie promptă"; cuvântul gr. παραχρῆμα are sensul principal „pe dată, chiar în acel moment", cu atestări numeroase în *koine*.

12,5 „au fost chemaţi": TM are „[Domnul] i-a chemat". LXX echivalează expresia directă din ebr. cu aşa-zisul „pasiv divin", folosit pentru a evita rostirea Numelui.

12,6 „Dacă va fi la voi vreun proroc pentru Domnul, am să Mă arăt lui într-o vedenie": TM are „când va fi profetul vostru YHWH, într-o vedenie mă voi face cunoscut lui": comentatorii moderni resping sensul literal al textului, după care YHWH ar fi profetul lui Israel; se consideră fie că YHWH reprezintă apoziţia subiectului verbului „mă voi face cunoscut" (É. Dhorme), fie că trebuie înţeles „profet al lui YHWH", ceea ce din punct de vedere gramatical nu se susţine; alţii (J. de Vaulx) deplasează sau suprimă

Dacă va fi la voi vreun proroc pentru Domnul, am să Mă arăt lui într-o
vedenie şi-am să-i vorbesc în somn. [7] Nu [tot] aşa am să fac şi cu slujitorul
Meu, Moise: el este [omul] de încredere în toată casa Mea. [8] Lui am să-i
vorbesc gură către gură, aievea, nu în enigme; el a văzut slava Domnului.
Cum de nu v-aţi temut să vorbiţi împotriva slujitorului Meu, Moise?" [9] Şi
urgia mâniei Domnului [a fost] asupra lor; şi El a plecat. [10] Şi norul s-a
depărtat de cort, şi, iată, Mariam era leproasă, precum zăpada. Şi a privit
Aaron spre Mariam şi iată, era leproasă. [11] Şi Aaron a zis către Moise: „Te
rog, stăpâne, nu ne ţine de rău pentru păcat, căci n-am ştiut cum anume am
păcătuit. [12] Să nu se facă precum moartea, ca o stârpitură care iese din

---

cuvântul YHWH. Probabil că LXX depinde de un model ebr. care avea *l'-YHWH* „Domnului/pentru Domnul".

12,8 „a văzut slava Domnului": TM are „va privi chipul lui YHWH". Aluzia se face la Ex. 32,18-23; 34,5 şi urm. Acolo Moise, după episodul tensionat al viţelului de aur, îi cere lui Dumnezeu să-i vadă slava, iar El îi răspunde că îl va vedea din spate, pentru că nici un om nu poate vedea faţa lui Dumnezeu fără să moară. După vedenia de pe munte, chipul lui Moise reflectă strălucirea slavei lui Dumnezeu (34,29-35). Aici TM spune prescurtat că Moise a văzut „chipul", iar LXX, din scrupul teologic, vorbeşte doar de „slavă" (în sens biblic, manifestarea exterioară, la limita perceptibilului, a Prezenţei inefabile) ♦ Iulian Apostatul (*Contra Galilaeos* I, 170, 16-18) utilizează referinţa literală din acest verset pentru a arăta că Platon, deşi considerat „idolatru", a folosit un limbaj mai înalt decât Moise, care foloseşte lexicul corporalităţii pentru a vorbi despre divinitate.

12,9 „urgia mâniei Domnului [a fost] asupra lor": TM are „faţa lui YHWH se aprinse asupra lor".

12,10 „leproasă": sensul cuvântului tradus astfel nu era cel de astăzi (vezi nota la Lev. 13,2). ♦ Theodoret (*Qu. Num.*, 23 în PG 80 376C-377A) consideră că pedeapsa o atinge doar pe Mariam pentru a-l înspăimânta şi pedepsi pe Aaron. În schimb, Rabbi Aqiba, bazându-se pe „asupra lor" din 12,9, afirmă că şi Aaron fusese lovit de boală: opinie discutată şi de alţi rabini (*Talmudul B Şabbath* 96b).

12,11 „nu ne ţine de rău pentru păcat, căci n-am ştiut cum anume am păcătuit", TM are: „nu ne ţine de rău pentru un păcat pe care am avut nebunia [de a-l face] şi pe care l-am săvârşit"; în timp ce în TM apare recunoaşterea unei vinovăţii, în LXX Aaron motivează păcatul prin neştiinţă (în *Sifre Num.* 105, păcatul lui Aaron este prezentat ca fiind făptuit fără voie).

12,12 Traducerea acestui verset diferă de la o versiune la alta, în funcţie de felul în care este interpretată sintaxa frazei. Dacă se consideră că subiectul lui γένηται este Mariam (*cf.* Philon, *Leg.* I, 76, şi versiunile din Targumim), iar subiectul lui κατεσθίει este lepra, atunci comparaţia cu avortonul (tradus de noi prin „stârpitură"; altă traducere posibilă ar fi fost „lepădătură", dar sensul acestui din urmă cuvânt s-a îndepărtat în limba actuală de cel primar) se referă la Mariam, căreia lepra i-ar putea mistui jumătate

pântecele mamei şi-i roade jumătate din trup. [13] Şi a strigat Moise către Domnul, zicând: „Dumnezeule, Te rog, lecuieşte-o!" [14] Şi a zis Domnul către Moise: „Dacă tatăl ei ar scuipa-o drept în faţă, nu s-ar ruşina şapte zile? Să fie scoasă şapte zile afară din tabără şi după aceea să intre înapoi!" [15] Şi Mariam a fost scoasă afară din tabără vreme de şapte zile. Şi poporul n-a ridicat tabăra până când Mariam nu s-a curăţit.

[16] Şi după aceasta poporul s-a ridicat din Aseroth şi şi-a pus tabăra în pustiul Pharan.

13 [1] Şi a grăit Domnul către Moise, zicând: [2] „Trimite-ţi oameni să cerceteze pământul canaanenilor, pe care Eu îl dau în stăpânire fiilor lui Israel, câte un om de [fiecare] trib după familiile strămoşilor lor să-i trimiţi pe ei, pe fiecare căpetenie dintre ei." [3] Şi Moise i-a trimis din pustiul Pharan, după glasul Domnului: fiecare dintre aceştia erau căpetenii ale fiilor lui Israel.

---

din trup; subiectul poate fi însă şi „moartea", „stârpitura" sau chiar „păcatul" din versetul anterior: „să nu i se întâmple [lui Mariam]"; în TM, *litt.*: „ca ea să nu fie ca un mort ieşind din pântecele mamei sale...". LXX atenuează textul din TM, substituind cuvântului „mort" expresia „precum moartea", pentru a nu o compara pe Mariam cu un cadavru.

12,13 Rugămintea lui Moise către Dumnezeu pentru a o vindeca pe Mariam este văzută de Grigore al Nyssei ca o dovadă a spiritului său nerăzbunător, „răbdător de rele" (*Viaţa lui Moise* I,63 şi II,261-263). Eusebiu vede în Moise strigând către Dumnezeu pentru vindecarea lui Mariam figura lui Iisus care-l vindecă pe lepros (Mt. 8,1-4).

12,14 „Să fie scoasă şapte zile afară din tabără"; vezi Lev. 13,4-6, unde se indică intervalul de şapte zile. Poruncindu-i lui Moise să o scoată pe Mariam afară din tabără vreme de şapte zile, Dumnezeu îi făgăduieşte lui Moise şi vindecarea surorii sale. ♦ Pentru Origen (*Hom. Num.* 7,4), Mariam reprezintă sinagoga, iar tatăl care i-a scuipat în obraz ar fi Dumnezeu care l-a repudiat pe Israel în beneficiul Bisericii. Un *topos* apologetic, care intră în scenariul recuperării tradiţiei iudaice şi a identificării creştinilor cu *Verus Israel.*

12,15 „până când Mariam nu s-a curăţit": TM are „până nu s-a alăturat iarăşi adunării" (aceeaşi diferenţă în versetul anterior). LXX explicitează din nou textul, pentru a accentua legătura cu Lev. 13.

12,16 Versetul cu această numerotare în TM şi Rahlfs este aşezat în majoritatea versiunilor la începutul capitolului următor.

13,2 „pe fiecare căpetenie dintre ei"; cuvântul „căpetenie" (ἀρχηγός), *litt.* „cel care este la început", dar şi „cârmuitor, conducător") nu pare să desemneze un conducător militar (*cf.* 10,4; 14,4; 16,2; 25,4).

13,3 După Eusebiu (*Demonstratio evangelica* III,II), cele douăsprezece căpetenii trimise de Moise îi prefigurează pe cei doisprezece apostoli trimişi de Iisus în lume.

[4] Şi acestea [sunt] numele lor: din tribul lui Ruben – Salamiel, fiul lui Zachur; [5] din tribul lui Simeon – Safat, fiul lui Suri; [6] din tribul lui Iuda – Chaleb, fiul lui Iephonne; [7] din tribul lui Issachar – Igaal, fiul lui Iosif; [8] din tribul lui Efraim – Ause, fiul lui Nave; [9] din tribul lui Beniamin – Phalti, fiul lui Rafu; [10] din tribul lui Zabulon – Gudiel, fiul lui Sudi; [11] din tribul lui Iosif, dintre fiii lui Manase – Gaddi, fiul lui Susi; [12] din tribul lui Dan – Amiel, fiul lui Gamali; [13] din tribul lui Aser – Sathur, fiul lui Michael; [14] din tribul lui Neftali – Nave, fiul lui Iabi; [15] din tribul lui Gad – Gudiel, fiul lui Machi. [16] Acestea [sunt] numele oamenilor pe care Moise i-a trimis să cerceteze pământul. Şi Moise i-a dat lui Ause, fiul lui Nave, numele de Iisus.

[17] Şi i-a trimis Moise să cerceteze pământul Canaanului şi a zis către ei: „Urcaţi prin pustiul acesta şi suiţi-vă pe munte, [18] şi veţi vedea cum sunt pământul şi poporul aşezat în el, dacă este puternic sau slab, dacă sunt puţini sau mulţi, [19] şi cum este pământul unde sunt aşezaţi, dacă este bun sau rău, şi cum sunt cetăţile în care locuiesc, dacă sunt cu ziduri sau fără ziduri; [20] şi

---

13,4 „Salamiel", ca în Rahlfs; după J. Wevers (*Text History...*, p. 116), lecţiunea originală a LXX trebuia să fi fost: „Samu" sau „Sammu"; TM are *Şammuwa'*.

13,5 „Suri", ca în Rahlfs; J. Wevers, *ibidem*, consideră că lecţiunea originală trebuia să fi fost: „Huri"; TM are *Hōrī*.

13,11 „fiii lui Manase": TM are „din tribul lui Manase".

13,16 „Moise i-a dat lui Ause... numele de Iisus." Iustin (*Dialogul cu Trifon* 75,2 şi 113,1) foloseşte versetul acesta pentru a afirma că în Pentateuh se revelează faptul că numele Domnului este Iisus, considerând că schimbarea de nume din Ause în Iisus nu este întâmplătoare şi imputându-i lui Trifon faptul că nu se întreabă pentru ce apare această menţiune în textul biblic. Şi Theodoret (*Qu. Num.*25; PG 80, 377B) consideră că este vorba de o prefigurare a lui Iisus şi observă că, după cum cei trimişi să cerceteze pământul Canaanului folosesc limba neamurilor acelui ţinut, Logosul divin se foloseşte de limbajul omenesc.

13,17 „prin pustiul acesta": TM are „aici în pustiu" (sau „la miazăzi": *neghebh*); LXX traduce adverbul de loc *zeh* printr-un adjectiv demonstrativ, iar cuvântul *neghebh*, care desemnează „sudul", are şi sensul de „pustiu". Pentru acest din urmă termen, în majoritatea traducerilor moderne apare „sud" sau „miazăzi", dar unele evită să se pronunţe şi au „prin Negeb" (deşert situat în sudul Palestinei).

13,19 „dacă sunt cu ziduri sau fără ziduri": TM are „dacă sunt în tabere sau în cetăţi"; *cf.* şi Deut. 9,1.

13,20 „îndrăzniţi": gr. προσκαρτερέω, a cărui singură atestare în Pentateuh este cea de aici, ar putea fi tradus şi prin „răbdând, chinuindu-vă (să faceţi ceva), îmbărbătându-vă să îndurați". Fiind vorba de teama faţă de locuitorii ţinutului, e mai probabil că în context se insistă asupra curajului de care trebuie să dea dovadă iscoadele; de altfel, TM

cum este pământul, roditor sau părăginit, dacă sunt pe el copaci sau nu. Şi îndrăzniţi de luaţi din roadele pământului." Şi erau zile de primăvară, înainte [de a se coace] strugurii. [21] Şi au urcat şi-au cercetat pământul de la pustiul Sin până la Raab, la intrarea în Efaath. [22] Şi au urcat prin pustiu şi au ajuns până la Hebron; acolo [se aflau] Achiman şi Sessi şi Thelamin, urmaşi ai lui Enach. Hebronul fusese zidit cu şapte ani mai înainte decât Tanin din Egipt. [23] Şi au ajuns până la Valea Strugurelui şi au cercetat-o. Şi au tăiat de acolo o viţă şi un ciorchine de struguri de pe ea şi l-au pus pe prăjini; la fel şi din rodii şi din smochine. [24] Locului i-au pus numele „Valea Strugurelui" din cauza strugurelui pe care fiii lui Israel l-au tăiat de acolo.

[25] Şi s-au întors de acolo după ce au cercetat pământul, peste patruzeci de zile. [26] Au mers ei şi au ajuns la Moise şi Aaron şi la toată adunarea fiilor

---

are „fiţi curajoşi" ♦ „zile de primăvară, înainte de [a se coace] strugurii": TM are „zilele pârgii strugurilor"; cum cercetarea ţinutului va dura patruzeci de zile, după care se vor întoarce cu un ciorchine de struguri (versetele 23-25), comentatorii moderni (J. de Vaulx, p. 266) consideră că perioada ar fi cuprinsă între iulie şi sfârşitul lui august sau începutul lui septembrie. În acest caz, indicaţia „zile de primăvară" din LXX s-ar referi de fapt la „legarea rodului", nu la coacere.

13,21 „pustiul Sin"; în LXX acelaşi toponim (Sin) denumeşte două realităţi geografice diferite: un deşert din Canaan (aici şi în 20,1; 27,14; 33,36; 34,3; Deut. 32,51) şi un deşert de lângă Marea Roşie (Ex. 16,1; 17,1; Num. 33.11-12). ♦ „Raab, la intrarea în Efaath", ca şi în Rahlfs (J. Wevers, *Text History...*, p. 116, indică forma „Hemath", acceptată în BA); TM are *Ḥamāth*; denumirea mai apare în 34,8, unde şi în Rahlfs se dă forma Emath; forma din TM este identificată în Targ. Jo. şi N. cu Antiohia; toponimul defineşte limita nordică a Pământului Făgăduinţei – vezi şi Iis. Nav., 13,5.

13,22 „urmaşi ai lui Enach", TM are „cei născuţi ai lui ʿAnāq"; interpretând o menţiune din Flavius Iosephus (*Al* II, 305) şi coroborând-o cu versetele 28 şi 33 din capitolul de faţă, BA identifică indicaţia topografică din v. 28, „acolo", cu Hebronul, iar pe „urmaşii lui Enach", cu „uriaşii" (v. 33); în Targumim apare specificarea „Anaq uriaşul", iar după Theodoret (*Qu. Num.* 26; PG 80, 377BC), Enach este un uriaş, ca şi cei născuţi din el. Pentru Philon (*Post.* 60-62), „Hebron"/„Chebron" înseamnă „unire" (se referă, fie la unirea trupului cu sufletul, fie a sufletului cu virtutea). ♦ „Tanin din Egipt": e vorba de oraşul Tanis (cunoscut sub numele de Avaris drept capitala faraonilor hicsoşi). TM are *Tō'an*.

13,26 „pustiul Pharan Cades": TM are „pustiul Pā'rān, către Qādēš". În Gen. 14,7, Cades este o localitate numită „Izvorul Judecăţii", unde au fost înfrânţi amaleciţii şi amoreii; faptul că LXX, spre deosebire de TM, nu face distincţia între numele deşertului şi numele localităţii aflate în acest deşert se explică prin dorinţa de armonizare cu Num. 33,36: „în pustiul Pharanului, adică la Cades" (echivalarea apare numai în LXX). ♦ „le-au dat seamă", *litt.*: „le-au răspuns cuvânt"; se subînţelege că au făcut relatarea ca un răspuns la întrebările lui Moise şi Aaron şi ale întregii adunări. ♦ Grigore al Nyssei

lui Israel în pustiul Pharan Cades; şi le-au dat seamă acestora şi întregii adunări şi le-au arătat rodul pământului. [27] Şi povestindu-i, i-au zis: „Am ajuns în ţara unde ne-ai trimis, ţară unde curge lapte şi miere: acestea [sunt] roadele ei. [28] Numai că neamul care locuieşte în ea este îndrăzneţ, iar cetăţile sunt tari, înconjurate cu ziduri şi foarte mari; acolo i-am văzut şi pe urmaşii lui Enach; [29] Amalec locuieşte în pământul dinspre miazăzi; cheteul, şi eveul, şi iebuseul şi amoreul locuiesc în munte, şi canaaneul locuieşte spre apus şi de-a lungul Iordanului." [30] Şi Chaleb a potolit poporul în faţa lui Moise şi i-a zis: „Nu, ci noi să urcăm hotărâţi şi să ni-l împărţim ca moştenire, căci ne vom arăta puternici în faţa lor." [31] Dar oamenii care urcaseră cu el i-au zis: „Nu, să nu ne urcăm, fiindcă nu vom face faţă neamului [aceluia], căci sunt cu mult mai tari decât noi." [32] Şi au răspândit printre fiii lui Israel rătăcirea din pricina pământului pe care-l cercetaseră, zicând: „Pământul prin care am trecut să-l cercetăm îi înghite pe cei ce locuiesc într-însul. Tot poporul pe care l-am văzut acolo sunt oameni nemăsurat de mari. [33] Am văzut acolo uriaşi, iar noi eram în faţa lor ca nişte lăcuste, chiar aşa eram în faţa lor."

14 [1] Şi, luând aminte, întreaga adunare a dat un strigăt, iar poporul a plâns toată noaptea aceea. [2] Şi toţi fiii lui Israel cârteau împotriva lui Moise şi împotriva lui Aaron; şi toată adunarea zicea către ei: „Trebuia să fi murit

---

(*Viaţa lui Moise* II 265-266) interpretează alegoric pasajul: Iisus Nave şi Chaleb reprezintă „judecăţile" născute din credinţă, care întăresc speranţa celor buni; iscoadele reprezintă gândurile rele inspirate de Satan; ciorchinele îl simbolizează pe Iisus răstignit pe cruce, iar mustul simbolizează sângele lui Iisus.

13,27 „ţara unde curge lapte şi miere" (vezi şi Ex. 3,8 şi 17; 33,3; Lev. 20,24).

13,28 „urmaşii lui Enach", *litt.*: „cel născut al lui Enach"; aici apare forma de singular, spre deosebire de 13,22; în TM, forma de plural, aceeaşi cu cea de la 13,22.

13,29 „Amalec" este un etnonim; majoritatea versiunilor moderne traduc „amaleciţi"; faţă de alte liste, apare aici în locul ferezienilor şi gergeseilor (*cf.* Ex. 3,8; 13,5; 23,23.28; 33,2; 34,11).

13,30 „să urcăm hotărâţi": *litt.* „urcând vom urca"; LXX reproduce şi de această dată construcţia cu caracter intensiv din TM. ♦ „ne vom arăta puternici", *litt.* „puternici vom avea puterea"; acelaşi tip de traducere a intensivului din ebraică.

13,32 „rătăcirea din pricina pământului": *litt.* „rătăcirea pământului". Gr. ἔκστασις se referă la uluirea produsă de explorarea ţării. TM spune că cei trimişi au adus „faimă rea" pământului.

14,1 „a dat un strigăt": *litt.* „a dat glas". Răzvrătirea poporului în pustiu este evocată în Ps. 94,7-11 şi, de acolo, în Evr. 3,7-19.

în ţara Egiptului, sau în pustiul acesta să fi murit! [3] De ce oare ne-a adus pe noi Domnul în pământul acesta, ca să cădem în război? Femeile noastre şi copiii noştri vor ajunge pradă. Iar acum, mai bine ne-ar fi să ne întoarcem în Egipt." [4] Şi şi-au zis unii altora: „Să ne punem o căpetenie şi să ne întoarcem în Egipt!" [5] Moise şi Aaron au căzut cu faţa la pământ înaintea întregii adunări a fiilor lui Israel. [6] Iar Iisus al lui Nave şi Chaleb al lui Iephonne, dintre cei care cercetaseră pământul, şi-au sfâşiat hainele [7] şi au zis către toată adunarea fiilor lui Israel: „Ţara pe care am cercetat-o este foarte, foarte bună. [8] De vreme ce Domnul ne-a ales pe noi, El ne va duce în această ţară, şi ne-o va dărui, ţară unde curge lapte şi miere. [9] Dar să nu vă abateţi departe de Domnul. Iar de poporul din ţara aceea să nu vă înfricoşaţi, căci este prada noastră. Pentru că s-a dus vremea lor, iar Domnul este cu noi. Nu vă fie frică de ei!" [10] Şi toată adunarea a zis să-i ucidă cu pietre. Dar slava Domnului li s-a arătat tuturor fiilor lui Israel în nor, peste cortul mărturiei.

[11] Şi Domnul a grăit către Moise: „Oare până când Mă va mânia poporul acesta şi până când nu Mă vor crede, cu toate semnele pe care le-am făcut printre ei? [12] Am să-i lovesc de moarte şi am să-i nimicesc; şi am să fac din

---

14,3 „ca să cădem în război": TM are „să cădem de sabie".

14,5 „întregii adunări": TM are „întregii adunări a comunităţii".

14,7 „pe care am cercetat-o": TM are „(pământul) pe care l-am străbătut pentru a-l cerceta": posibilă armonizare, în LXX, cu 13,32.

14,9 „Dar să nu vă abateţi departe de Domnul": *litt.* „dar de la Domnul să nu vă faceţi răzvrătiţi (apostaţi)": TM are „în YHWH să nu vă răsculaţi". Termenul gr. ἀποστάται nu apare în altă parte în Pentateuh; expresia ἀποστάται γίνεσθε traduce verbul *māradh*, care în Gen. 14,4 este tradus prin ἀφιστάναι (ἀφίστημι), de la care derivă cuvântul ἀποστάτης; acesta nu e cunoscut înainte de *koiné*, unde are sensul de „revoltat"; sensul de „apostat" îl capătă în creştinism. Această atestare ar fi deci una dintre primele menţionări ale folosirii cuvântului în context religios. ♦ „prada": gr. κατάβρωμα are sensul de „mâncare, hrană"; se poate ca sensul să fie şi cel de „pradă", pe care cuvântul îl capătă în epoca patristică (*ibid.* p. 318); vezi şi Deut. 28,26. ♦ „s-a dus vremea lor", *litt.* „s-a îndepărtat vremea de la ei": TM are „umbra lor s-a îndepărtat de deasupra lor"; *cf.* Gen. 6,13, unde Domnul îi vesteşte lui Noe hotărârea Sa de a-i nimici pe oameni, spunând: „A venit vremea/clipa (καιρός) fiecărui om înaintea Mea."

14,11 „Mă va mânia": TM are „Mă va disprețui"; în 11,20, acolo unde LXX are: „căci nu v-aţi supus Domnului", în TM apărea „pentru că L-aţi disprețuit pe YHWH"; se consideră că diferenţa este datorată concepţiei reflectate în LXX după care „este de neconceput ca omul să manifeste dispreţ faţă de Dumnezeu".

14,12 „Am să-i lovesc de moarte": TM are „am să-i lovesc cu ciumă"; aceeaşi diferenţă apare şi în Ex. 5,3; 9,3.15; Lev. 26,25; Deut. 28,21; înlocuirea cuvântului *debher* „ciumă" cu „moarte" apare şi în Targum Io.: vezi BA, *Introd.*, p. 98 şi nota la Lev. 26,25. ♦ „casa

tine şi din casa tatălui tău un neam mare şi mult mai numeros decât acesta."
[13] Moise a zis către Domnul: „Şi va auzi Egiptul că Tu cu puterea Ta ai
ridicat poporul acesta dintre ei. [14] Dar şi toţi locuitorii de pe pământul
acesta au auzit că Tu eşti Domnul acestui popor, că Te arăţi lor ochi către
ochi, Doamne; iar norul Tău s-a aşezat peste ei şi-n stâlp de nor mergi
înaintea lor ziua, iar noaptea, în stâlp de foc. [15] Tu vei strivi poporul acesta
ca pe un om! Şi neamurile care au auzit de numele Tău vor spune: [16] «Pentru
că Domnul nu a fost în stare să ducă poporul acesta la pământul pe care l-a
jurat lor, i-a împrăştiat în pustiu.» [17] Şi acum să se înalţe puterea Ta, Doamne,
precum ai spus: [18] «Domnul îndelung-răbdător, şi mult-milostiv, şi adevărat,
Care iartă fărădelegile, şi nedreptăţile, şi păcatele, [dar] nicidecum nu-l va
curăţi pe cel vinovat, care pune păcatele părinţilor asupra fiilor până la a
treia şi a patra [generaţie].» [19] Iartă păcatul poporului acestuia, după mare
mila Ta, precum Ţi-ai făcut milostivire cu ei din Egipt şi până acum!" [20] Şi
Domnul a zis către Moise: „Milostiv le sunt lor, după cuvântul tău. [21] Dar
viu sunt Eu şi viu este numele Meu şi slava Domnului va umple tot
pământul, [22] că toţi oamenii care văd slava Mea şi semnele pe care le-am
făcut în Egipt şi în pustiul acesta şi M-au încercat cu aceasta pentru a zecea
[oară] şi nu Mi-au ascultat glasul, [23] adevărat nu vor vedea pământul pe care

---

tatălui tău": TM omite; expresia mai este atestată în Gen. 12,1; 20,13; 24,7; 31,30; 38,11, dar în contexte diferite de cel de faţă; raţiunea prezenţei acestei expresii în Num. 14,12 rămâne neclară. ♦ „numeros": TM are „puternic"; aceeaşi diferenţă, în Gen. 18,18.

14,14 „Te arăţi": verbul gr. ὀπτάζεσθαι este un *hapax*; în alte contexte din LXX (3Regi 8,8; Tob. 12,19) este folosit verbul ὀπτάνεσθαι „a fi văzut"; la fel în literatura patristică. Nu este sigur că cele două verbe ar fi sinonime, pentru că, datorită similitudinii cu ὀπτασία, verbul din acest verset ar putea însemna şi „a se arăta într-o viziune". După Eusebiu (*DE* V, XVIII), versetul arată că, dacă Dumnezeu Tatăl nu poate fi văzut (*cf.* In. 1,18), Dumnezeu Fiul s-a arătat, de pildă sub chipul omului care se lupta cu Iacob (Gen. 32,34).

14,16 „i-a împrăştiat": καταστρόννυμι înseamnă *litt.* „a aşterne jos". LXX atenuează aici sensul ebr. *ŠHT*, „a înjunghia, a ucide", tradus în alte părţi cu un verb de acelaşi sens.

14,17 „să se înalţe puterea Ta": TM are „va creşte, aşadar, puterea lui Adonai"; traducerea verbului *gādhal* prin ὑψοῦν apare şi în Gen. 19,13; 24,35; 26,13; 48,19.

14,18 „pune păcatele"; vezi şi Ex. 20,5 şi Deut. 5,9.

14,20 „Milostiv le sunt lor": TM are „am iertat".

14,21 „viu este numele Meu": nu apare în TM. E probabil o traducere dublă.

14,23 „ci doar copiii lor... acestora le voi da pământul": TM omite; acest adaos al LXX este original, chiar dacă unele expresii sunt similare cu Deut. 1,39. Adaosul modifică sensul versetelor 23-24 din TM, unde se spune că doar Chaleb şi urmaşii săi vor vedea

l-am jurat părinților lor, ci doar copiii lor care sunt cu Mine aici, câți nu cunosc binele, nici răul, tot tânărul nepriceput, acestora le voi da pământul, iar toți cei care M-au mâniat nu-l vor vedea. [24] Iar pe slujitorul Meu Chaleb, pentru că s-a arătat alt duh în el și M-a urmat, îl voi duce în țara unde a intrat și semința lui o va moșteni. [25] Amalec și canaaneul locuiesc în vale: mâine întoarceți-vă și porniți către pustiu, pe drumul către Marea Roșie!"

[26] Și a spus Domnul către Moise și Aaron: [27] „Până când această adunare rea? Aceste cârteli înaintea Mea ale fiilor lui Israel, pe care le-au adus asupra voastră, le-am auzit. [28] Le-am spus: «Viu sunt Eu – zice Domnul, – cu adevărat precum ați vorbit în urechile Mele, așa am să vă fac: [29] în pustiul acesta vor cădea mădularele voastre și toți cei numărați și numărați dintre voi, de la douăzeci de ani în sus, care au cârtit împotriva Mea; [30] n-o să intrați în pământul peste care Mi-am întins mâna, ca să vă așezați corturile pe el, în afară de Chaleb, fiul lui Iephonne și Iisus al lui Nave. [31] Și pe copiii despre care ați zis: 'Vor fi luați pradă!', pe ei am să-i duc în pământul [acela] și ei vor moșteni pământul de care voi v-ați lipsit; [32] și mădularele voastre vor cădea în pustiul acesta, [33] iar fiii voștri vor rătăci în pustiu patruzeci de ani și vor purta curvia voastră până vor pieri mădularele voastre în pustiu. [34] După numărul zilelor în care ați cercetat pământul, patruzeci de zile, zi pentru an, veți lua pentru păcatele voastre patruzeci de ani și veți cunoaște urgia mâniei Mele.» [35] Eu, Domnul, am grăit. Cu adevărat, așa voi face acestei adunări rele care s-a înțeles să se răzvrătească

Pământul Făgăduinței; acestora, LXX li-i adaugă pe copiii evreilor, menționați în TM în vv. 26-35.

14,28 „le-am spus": TM are „spune către ei".

14,29 „mădularele voastre": TM are „cadavrele voastre"; aceeași diferență și în vv. 32 și 33.

14,30 „n-o să intrați": *litt.* „de veți intra", dar sensul este „Mă jur că nu veți intra". ♦ „peste care Mi-am întins mâna": TM are „Mi-am ridicat mâna"; „a ridica mâna" în ebraică indica gestul jurământului: vezi și Ex. 6,9.

14,31 „vor moșteni pământul de care voi v-ați lipsit": *litt.* „...v-ați îndepărtat". TM are „vor cunoaște pământul pe care voi l-ați disprețuit". LXX atenuează expresia.

14,33 „vor rătăci": *litt.* „vor fi păscând", ca în TM; sensul „a pășuna, a umbla cu vitele la păscut" al lui νέμομαι ar putea justifica, dar cu dificultate, traducerile moderne cu „vor rătăci"; am adoptat *pro consuetudine* traducerea cu „a rătăci" (o altă soluție posibilă, plecând de la sensul de bază al verbului grecesc, ar fi fost: „vor avea parte de"). ♦ „curvie": TM are „curviile"; în Pentateuh este singura ocurență a acestui cuvânt pentru a desemna idolatria.

împotriva Mea. În pustiul acesta vor fi nimiciți cu totul, și acolo vor muri." [36] Și oamenii pe care Moise îi trimisese ca să cerceteze pământul și întorcându-se l-au bârfit în fața adunării și-au scos cuvinte rele despre pământ, [37] oamenii aceia care au vorbit de rău despre pământ au murit loviți înaintea Domnului. [38] Iar Iisus, fiul lui Nave, și Chaleb, fiul lui Iephonne, au rămas cu viață, dintre oamenii care fuseseră să cerceteze pământul.

[39] Și Moise a spus cuvintele acestea către toți fiii lui Israel și poporul s-a jeluit tare; [40] și, sculându-se dis-de-dimineață, s-au suit către vârful muntelui, zicând: „Iată-ne, ne vom sui la locul despre care ne-a vorbit Domnul, căci am păcătuit." [41] Și a zis Moise: „De ce călcați cuvântul Domnului? Nu sunteți pe calea cea bună! [42] Nu vă suiți, pentru că Domnul nu este cu voi, și veți cădea în fața dușmanilor voștri. [43] Căci amalec și canaaneul [sunt] acolo, înaintea voastră, și veți cădea răpuși de sabie. Fiindcă v-ați întors neascultându-l pe Domnul, Domnul nu va fi cu voi." [44] Dar ei, neluând seama, au urcat până în vârful muntelui. Iar chivotul legământului Domnului și Moise nu s-au clintit din tabără. [45] Și s-au coborât amalec și canaaneul care trăiau în muntele acela, i-au pus pe fugă și i-au tăiat până la Erman. Și s-au întors la tabără.

15 [1] Și Domnul a spus către Moise: [2] „Grăiește fiilor lui Israel și spune-le: «Când veți intra în pământul locuirii voastre pe care Eu vi-l dau, [3] și vei aduce arderi de tot Domnului, jertfă întreagă, jurământ mare, sau de bunăvoie, sau la sărbătorile voastre aducând mireasmă de bună mirosire Domnului, din boi sau din oi, [4] cine va aduce darul său Domnului să aducă jertfă de făină curată, a zecea parte de efă, frământată cu untdelemn – un sfert de hin. [5] Și vin pentru libație, un sfert de hin, să aduceți pe lângă arderea de tot sau pe lângă jertfă. La fiecare miel să aduceți tot atât, prinos pentru mireasmă de bună mirosire Domnului. [6] Și la berbec, când îl aduceți, fie pentru ardere de tot, fie pentru jertfă, să faci jertfă de făină curată, două

14,45 „și s-au întors în tabără": TM omite. Adaosul din LXX s-ar datora dorinței de a sublinia faptul că, înfrânți, cei nesupuși acceptă din nou autoritatea lui Moise.

15,3 „jurământ", „făgăduință" mare: *cf.* 6,1-21 (legea naziratului). Se consideră că în TM se pune accentul mai mult pe aspectul instituțional al făgăduinței, în timp ce LXX corespunde unui iudaism mai puțin instituțional, mai puțin juridic, insistându-se mai mult asupra demersului personal. ♦ „mireasmă de bună mirosire", *litt.* „miros de bun miros". *Cf.* nota la Lev. 1,9.

15,4 „făină curată", *cf.* nota la Lev. 2,1. ♦ „efă", *cf.* nota la Lev. 5,11.

zecimi, frământată cu untdelemn, a treia parte dintr-un hin, [7] şi vin pentru libaţie, a treia parte dintr-un hin, să aduceţi pentru mireasma de bună mirosire Domnului. [8] Iar dacă aduceţi din boi pentru arderea de tot, sau pentru jerfa jurământului mare, sau pentru [jertfa de] mântuire Domnului, [9] să aduceţi, pe lângă viţel, jertfă de făină curată, trei zecimi, frământată cu untdelemn, o jumătate de hin, [10] şi vin pentru libaţie, o jumătate de hin, prinos pentru mireasma de bună mirosire Domnului. [11] Aşa să faci pentru fiecare viţel, sau berbec, sau miel, sau ied. [12] După numărul celor pe care îi aduceţi, aşa să faceţi cu fiecare, după numărul lor. [13] Tot locuitorul ţării va face acestea la fel, spre a aduce prinos pentru mireasma de bună mirosire Domnului. [14] Iar dacă vreun străin a venit printre voi în pământul vostru, sau dacă se află la voi între generaţiile voastre, atunci să aducă prinos mireasmă de bună mirosire Domnului, precum faceţi voi. Acestea să le facă adunarea pentru Domnul. [15] Aceeaşi lege să fie pentru voi şi pentru străinii veniţi printre voi, lege veşnică pentru generaţiile voastre: precum sunteţi voi, [aşa să fie] şi străinul înaintea Domnului. [16] Aceeaşi lege şi aceeaşi îndreptare să fie pentru voi şi pentru străinul care vi se alătură.»"

[17] Şi a grăit Domnul către Moise, zicând: [18] „Grăieşte fiilor lui Israel şi spune-le: «Când veţi pătrunde în ţara la care vă duc Eu [19] şi când veţi mânca din pâinea pământului, să aduceţi ca punere deoparte pentru Domnul: [20] pârga frământatului vostru de pâine – ca prinos să o puneţi deoparte pentru El. Ca punere deoparte de la arie, aşa să puneţi deoparte pentru El [21] pârga frământatului vostru şi să o daţi Domnului ca punere deoparte, pentru generaţiile voastre.

[22] Iar când veţi păcătui şi nu veţi împlini toate poruncile pe care Domnul le-a grăit către Moise, [23] după cum v-a orânduit Domnul vouă, prin mâna lui Moise, din ziua în care v-a orânduit vouă, şi după aceea, pentru generaţiile voastre, [24] şi de va fi [ca] în afara ochilor adunării, fără de voie, să se facă

15,11 După Lev. 1,3.10 jertfele sunt animale-masculi; în Lev. 3,1.6, unde este vorba de jertfe de mântuire se menţionează că animalele pot fi „parte bărbătească sau parte femeiască"; vezi BA, *Introd.*, p. 127.

15,16 „îndreptare": gr. δικαίωμα, „hotărâre dreaptă, lege, decret"; termenul are, în acelaşi timp, conotaţii juridice şi religioase. În *Pateric*, la Dorotei din Gaza şi în scrisorile lui Ioan şi Varsanufie, termenul se tehnicizează, însemnând „autojustificare". Călugărul care-şi justifică păcatele este lipsit de smerenie.

15,20 „punere deoparte de la arie": vezi Ex. 22,28.

15,24-25 „fără de voie": TM are „din neatenţie"; *cf.* Lev. 4,2.13.22.27; vezi şi infra, 35,9-15, pentru omuciderea involuntară.

[păcatul], atunci toată adunarea să aducă un viţel, fără cusur, pentru arderea de tot spre mireasmă de bună mirosire Domnului, precum şi jertfa şi libaţia lui, după orânduială, şi un ied, pentru păcat. [25] Şi preotul va săvârşi împăcarea pentru toată adunarea fiilor lui Israel, şi li se va ierta lor. Căci este fără voie, şi ei au adus darul lor, prinos Domnului pentru păcatul lor înaintea Domnului, pentru cele fără voia lor. [26] Şi se va ierta întregii adunări a fiilor lui Israel, şi celui străin care vi se alătură, căci pentru întreg poporul a fost fără voie. [27] Iar dacă un om va păcătui fără voie, va aduce o capră de un an pentru păcatul său, [28] iar preotul să săvârşească împăcarea pentru omul care a fost fără voie şi a păcătuit fără voie înaintea Domnului: va săvârşi împăcarea pentru el. [29] Pentru cel de loc dintre fiii lui Israel, ca şi pentru străinul care li s-a alăturat, aceeaşi lege să fie, pentru cei care au făptuit fără voie. [30] Dar omul care va făptui cu trufie, dintre locuitorii ţării sau dintre străini, acesta Îl va mânia pe Dumnezeu. Stârpit va fi sufletul acela din poporul lui, [31] căci a disprețuit cuvântul Domnului şi l-a spulberat poruncile – omul acela să fie strivit cu totul – păcatul lui este într-însul.»"

[32] Fiii lui Israel erau în pustiu şi au aflat un om strângând lemne în ziua sabatului. [33] Şi cei care l-au găsit strângând lemne în ziua sabatului l-au adus la Moise şi Aaron şi la toată adunarea fiilor lui Israel. [34] Şi l-au pus în închisoare, căci nu se hotărâseră ce să-i facă. [35] Şi a grăit Domnul către Moise, zicând: „Negreşit să fie omorât omul. Să-l ucideţi cu pietre, toată adunarea!" [36] Şi toată adunarea l-a scos afară din tabără şi l-a ucis, toată adunarea, cu pietre, afară din tabără, după cum îi rânduise Domnul lui Moise.

[37] Şi Domnul a zis către Moise: [38] „Grăieşte fiilor lui Israel şi spune-le să-şi facă ciucuri la poalele hainelor, pentru generaţiile lor; şi puneţi la

---

15,30 „cu trufie", *litt.* „cu mână de trufie": TM are „cu mână ridicată".

15,31 „păcatul lui este într-însul": în tradiţia rabinică este citat acest pasaj pentru susţinerea doctrinei judecăţii postume (Targ. Io.) şi a învierii (*Sifre Num.* 112).♦ Vasile cel Mare (*De judicio Dei* 6) citează vv. 30 şi 31 pentru a demonstra că Scriptura nu face deosebire între păcate voluntare condamnabile şi necondamnabile. Toate păcatele voluntare sunt pedepsite.

15,32 „sabatul" este menţionat în Ex. şi în Lev., dar acolo nu se specifică pedepsele pentru încălcarea zilei de odihnă.

15,34 „căci nu se hotărâseră ce să-i facă": TM are „căci nu se hotărâse ce urma să se facă"; diferenţa aceasta între LXX şi TM este considerată un „targumism" al LXX (traducere explicitată, cu intenţie exegetică, procedeu comun cu targumurile).

15,38 „ciucuri la poalele hainelor": este vorba mai degrabă de cordoane împletite, având noduri şi terminate cu un ciucure, de la colţurile veşmintelor de rugăciune. *Cf.* Deut. 22,12.

ciucurii poalelor fir de culoarea hiacintului. [39] Şi [firul] va fi pentru voi în ciucuri şi-i veţi privi spre a vă aduce aminte de toate poruncile Domnului, ca să le faceţi şi să nu vă abateţi pe urma cugetelor voastre şi a ochilor voştri, când vă duc la curvie; [40] să vă aduceţi aminte şi să împliniţi toate poruncile Mele, ca să fiţi sfinţi pentru Dumnezeul vostru. [41] Eu, Domnul Dumnezeul vostru, Care v-am scos din pământul Egiptului ca să vă fiu Dumnezeu, Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru."

16 [1] Şi au grăit Core, fiul lui Issaar, fiul lui Caath, fiul lui Levi, şi Dathan şi Abiron, fiii lui Eliab, şi Aun, fiul lui Phaleth, fiul lui Ruben, [2] şi s-au sculat împotriva lui Moise, precum şi două sute cincizeci de oameni dintre fiii lui Israel, căpetenii ale adunării, aleşi ai sfatului şi oameni de vază, [3] şi s-au ridicat împreună împotriva lui Moise şi Aaron şi au zis: „Destul cu voi, căci toată adunarea, toţi [sunt] sfinţi, şi Domnul e cu ei; de ce v-aţi ridicat aşadar peste adunarea Domnului?" [4] Şi, auzind, Moise a căzut cu faţa la pământ [5] şi a grăit către Core şi către toată adunarea lui, zicând: „I-a numărat şi i-a cunoscut Dumnezeu pe cei ce sunt ai Săi şi pe sfinţi şi i-a adus

---

16,1-35 După Philon, *Fuga* 143-148, necredincioşii pot fi definiţi ca oameni care caută fără să găsească niciodată nimic: Laban, sodomiţii, Faraon şi acoliţii lui Core.

16,1 „au grăit", *litt.* „a grăit": TM are „a luat", care este neclar, neavând complement, şi de aceea s-au propus tot felul de întregiri. Soluţia LXX pare originală: în Ex., Num., şi Lev., verbul λαλεῖν este rezervat Domnului când li se adresează lui Moise (şi lui Aaron), ori unui personaj (Moise, Balaam, fiicele lui Salpaad, conducătorii tribului fiilor lui Galaad) atunci când vorbeşte în numele lui Dumnezeu sau conform voinţei acestuia. Folosind acest verb pentru Core, LXX sugerează că el se pune în mod abuziv în locul lui Moise, sau al unui trimis al lui Dumnezeu. O astfel de exegeză apare şi în tradiţia rabinică.

16,2 „aleşi ai sfatului", *litt.* „chemaţi ai sfatului". Este singura dată când *mō'ēdh* este tradus prin βουλή. LXX foloseşte aici vocabularul instituţiilor politice greceşti. σύγκλητος este cel convocat într-o adunare deliberantă, iar βουλή desemnează orice consiliu deliberativ. Nu se mai vorbeşte de acest consiliu în altă parte în LXX, dar se poate presupune că este vorba de un organ intermediar între Moise şi comunitate, care nu trebuie confundat cu cei şaptezeci din cap. 11.

16,5 „I-a numărat şi i-a cunoscut Dumnezeu pe cei ce sunt ai Lui şi pe sfinţi": TM are „Dimineaţa YHWH va face cunoscut cine este al Său şi pe sfânt". Se poate presupune că LXX depinde de un model care, în loc de *bōqer* („dimineaţă") avea *pāqadh* „a trece în revistă, a număra" (ce conţine o consoană identică şi două asemănătoare grafic) şi care, în loc de *w'yodha'* „va face cunoscut", avea *wayyēdha'* „a cunoscut", şi, evident, nu tetragrama, ci 'Elohīm.

către Sine; pe cei pe care Şi i-a ales i-a adus către Sine. [6] Aşa să faceţi: luaţi-vă cădelniţe, Core şi toată adunarea lui, [7] şi puneţi în ele foc, şi puneţi în ele tămâie înaintea Domnului mâine, şi omul pe care-l va alege Domnul, acesta va fi sfânt. Ajungă-vă, fii ai lui Levi!" [8] Şi Moise a grăit către Core: „Ascultaţi-mă, fii ai lui Levi! [9] Oare e puţin lucru pentru voi că Dumnezeul lui Israel v-a pus deoparte din adunarea lui Israel şi v-a apropiat de Sine, ca să împliniţi slujbele de la cortul Domnului, şi v-a ridicat înaintea adunării să slujiţi pentru ei? [10] Şi te-a apropiat pe tine şi pe toţi fraţii tăi, fiii lui Levi, cu tine, iar [acum] năzuiţi la preoţie? [11] Aşa faci tu şi toată adunarea ta care s-a strâns împotriva lui Dumnezeu. Şi cine este Aaron, de cârtiţi împotriva lui?"

[12] Şi Moise a trimis să-i cheme pe Dathan şi pe Abiron, fiii lui Eliab. Iar ei au zis: „Nu ne urcăm. [13] Oare e puţin lucru că ne-ai scos dintr-un pământ în care curge lapte şi miere, ca să ne omori în pustiu, că domneşti peste noi [ca un] stăpân? [14] Chiar dacă ne-ai fi dus la un pământ în care curge lapte şi miere şi ne-ai fi dat moştenire câmp şi podgorii, le-ai fi scos ochii oamenilor acelora. Nu ne urcăm!" [15] Moise s-a mâhnit foarte tare şi a grăit către Domnul: „Nu lua aminte la jertfa lor. N-am luat din cele poftite de vreunul dintre ei, nici n-am făcut rău vreunuia dintre ei." [16] Şi a spus Moise către Core: „Sfinţeşte-ţi adunarea şi să fiţi pregătiţi înaintea Domnului, tu şi ei, şi Aaron, mâine! [17] Şi luaţi-vă fiecare cădelniţa şi puneţi în ea tămâie şi să vă aduceţi fiecare cădelniţa înaintea Domnului, două sute cincizeci de cădelniţe – şi tu, şi Aaron, fiecare cădelniţa sa!" [18] Şi fiecare şi-a luat cădelniţa; şi au pus în ele foc, şi au aruncat în ele tămâie. Iar Moise şi Aaron au stat lângă uşile cortului mărturiei. [19] Şi s-au răzvrătit împotriva lor Core şi toată adunarea lui la uşile cortului mărturiei. Şi întregii adunări i s-a arătat slava Domnului. [20] Şi Domnul a grăit către Moise şi Aaron, zicând: [21] „Despărţiţi-vă din mijlocul adunării acesteia şi-i voi nimici o dată [pentru totdeauna]!"

16,14 „Chiar dacă ne-ai fi dus [...] şi ne-ai fi dat [...], le-ai fi scos ochii oamenilor acelora": TM are „Nici măcar nu ne-ai dus [...] şi nu ne-ai dat [...]: oare vei crăpa ochii...?".

16,15 „N-am luat din cele poftite de vreunul dintre ei": TM are „Nu le-am ridicat nici măcar un măgar"; modelul LXX avea *hāmūdh* în loc de *ḥamōr*, sau, poate, măgarul, bun de preţ al nomadului, este interpretat ca obiect dezirabil. ♦ Irineu vede în Moise, care pronunţă acest verset, modelul bunului „presbiter" (*Adv. haer.* IV,26,4). După Theodoret, Moise îl roagă pe Dumnezeu să nu accepte ceea ce i se oferă în mod nelegitim de către rebeli (*Qu. Num.* 33).

16,16 „Sfinţeşte-ţi adunarea şi să fiţi pregătiţi înaintea Domnului": TM are „Tu şi toată adunarea ta să fiţi înaintea lui YHWH". Probabil LXX armonizează cu 11,18.

16,21 „îi voi nimici o dată [pentru totdeauna]!": TM are „îi voi nimici într-o clipă".

[22] Ei au căzut cu feţele la pământ şi au zis: „Dumnezeule, Dumnezeu al duhurilor şi a tot trupul, oare, pentru un om care a greşit, urgia Domnului va fi peste toată adunarea?"

[23] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [24] „Grăieşte adunării şi spune-le: «Îndepărtaţi-vă de jur-împrejur de la adunarea lui Core!»" [25] Moise s-a ridicat şi s-a dus către Dathan şi Abiron; şi s-au dus împreună cu el toţi bătrânii lui Israel. [26] Şi a grăit către adunare, zicând: „Despărţiţi-vă de corturile acestor oameni împietriţi şi nu vă atingeţi de nimic din ce-i al lor, ca să nu pieriţi cu ei din pricina întregului lor păcat!" [27] Şi s-au îndepărtat de cortul lui Core, de jur-împrejur. Dathan şi Abiron au ieşit şi s-au oprit lângă uşile corturilor lor, şi femeile lor, şi copiii lor, şi [toţi] ai lor. [28] Şi Moise a zis: „Iată de unde veţi cunoaşte că Domnul m-a trimis să fac toate lucrurile acestea – căci nu [le fac] de la mine însumi – : [29] dacă ei vor muri de moartea tuturor oamenilor, dacă vor fi cercetaţi ca toţi oamenii, atunci înseamnă că nu m-a trimis Domnul; [30] dar dacă Domnul va arăta o minune şi pământul, deschizându-şi gura, îi va înghiţi pe ei, casele lor, corturile lor şi toate ale lor şi vor coborî de vii la iad, atunci veţi cunoaşte că aceşti oameni L-au mâniat pe Domnul." [31] Şi cum a încetat de a grăi toate cuvintele acestea, s-a despicat pământul sub ei: [32] s-a deschis pământul şi i-a înghiţit pe ei, şi casele lor, şi pe toţi oamenii care erau cu Core, şi vitele lor, [33] şi ei şi toate ale lor au coborât de vii la iad, şi i-a acoperit pământul, şi au pierit din mijlocul adunării. [34] Şi tot Israelul, cei din jurul lor, au fugit la glasul lor, căci ziceau: „Nu cumva să ne înghită şi pe noi pământul!" [35] Şi a ieşit foc de la Domnul şi i-a înghiţit pe cei două sute cincizeci de oameni care aduseseră tămâie.

17 [1] Şi Domnul a grăit către Moise [2] şi către Eleazar, fiul lui Aaron, preotul: „Luaţi cădelniţele de aramă din mijlocul celor arşi şi împrăştie

---

16,22 „Dumnezeu al duhurilor şi a tot trupul": TM are „Dumnezeul duhurilor a tot trupul". Copula introdusă de LXX manifestă o mentalitate elenizată, care concepe şi existenţa unor creaturi pur spirituale, fără trup, după cum vede şi persoana umană ca un „compus" din suflet şi trup.

16,26 „împietriţi": TM are „vicleni".

16,27 „ai lor": ἀποσκευή desemnează tot ceea ce vine în urma unei oştiri în mers, inclusiv persoanele (*cf.* Gen. 14,12 şi Ex. 10,10).

16,33 Pentru Irineu (*Adv. haer.* IV 26,2), oamenii lui Core, Dathan şi Abiron înghiţiţi de flăcări îi prefigurează pe eretici, care vor avea parte de focul iadului.

17,1 Pentru Origen (*Hom. Num.* 9) Core şi susţinătorii săi îi prefigurează pe eretici, ca şi la Irineu; cădelniţele de aramă simbolizează Scripturile; „focul străin" reprezintă falsele

acolo focul acesta străin, fiindcă s-au sfinţit [3] cădelniţele păcătoşilor acestora prin moartea lor. Şi fă din ele foi bătute [cu ciocanul], cingătoare pentru altar, căci au fost aduse înaintea Domnului şi s-au sfinţit, şi au devenit semn pentru fiii lui Israel." [4] Şi Eleazar, fiul lui Aaron preotul, a luat cădelniţele de aramă pe care le aduseseră cei arşi şi le-a făcut cingătoare pentru altar, [5] semn de amintire pentru fiii lui Israel, ca nici un străin care nu-i din seminţia lui Aaron să nu vină să pună tămâie înaintea Domnului, şi atunci nu se va întâmpla cu el precum [s-a întâmplat cu] Core şi adunătura lui, după cum a grăit Domnul, prin Moise.

[6] Dar fiii lui Israel au cârtit a doua zi împotriva lui Moise şi Aaron, zicând: „Voi aţi ucis poporul Domnului!" [7] Şi a fost aşa: când s-a strâns adunarea împotriva lui Moise şi Aaron, au dat năvală spre cortul mărturiei; atunci norul l-a acoperit şi s-a arătat slava Domnului. [8] Moise şi Aaron au intrat în faţa cortului mărturiei [9] şi a grăit Domnul către Moise şi Aaron, zicând: [10] „Depărtaţi-vă din mijlocul adunării acesteia şi-i voi nimici o dată [pentru totdeauna]!" Iar ei au căzut cu faţa la pământ. [11] Şi Moise a spus către Aaron: „Ia cădelniţa şi pune în ea foc de la altar; aruncă în ea tămâie, adu-o degrabă în tabără şi fă împăcare pentru ei! Fiindcă a ieşit urgie de la faţa Domnului şi-a început să nimicească poporul." [12] Şi Aaron a luat după cum îi spusese Moise şi-a alergat spre adunare. Şi, iată, începuse nimicirea poporului. Şi a pus tămâia şi a făcut împăcare pentru popor: [13] a stat între morţi şi vii şi nimicirea s-a potolit. [14] Şi-au fost în nimicirea [aceea] paisprezece mii şapte sute de morţi, în afară de cei [ucişi] din pricina lui Core. [15] Şi Aaron s-a întors către Moise la uşa cortului mărturiei şi s-a potolit nimicirea.

[16] Şi a grăit Domnul către Moise, zicând: [17] „Grăieşte fiilor lui Israel şi ia de la ei câte un toiag, după casele strămoşilor, de la toate căpeteniile lor, după casele strămoşilor lor, douăsprezece toiege, şi fiecăruia înscrie-i numele pe toiagul său. [18] Iar lui Aaron înscrie-i numele pe toiagul lui Levi. Pentru că vor da un singur toiag, după tribul casei strămoşilor lor. [19] Şi să le

---

interpretări ale ereticilor. Eleazar şi preoţii prefigurează Biserica adevărată, care smulge tot ce se îndepărtează de adevăr.

17,3 „prin moartea lor": *litt.* „prin sufletele lor" (ψυχή în sens de „cadavru", ca la 5,2; 6,6 etc.).

17,7 „Şi a fost aşa": gr. καὶ ἐγένετο, slab legat sintactic de restul propoziţiei, traduce literal expresia frecventă ebr. *wayhī*: la fel. ἔσται traduce *w'hāyā* „şi va fi".

17,19 „acolo unde Mă voi face cunoscut ţie": TM are „Mă voi întâlni cu voi acolo". LXX e la fel cu unele manuscrise ebraice, *Pentateuhul samaritean* şi *Targum Io.*

pui în cortul mărturiei, în faţa mărturiei, acolo unde Mă voi face cunoscut ţie. [20] Şi va fi aşa: omului pe care-l voi alege, îi va înmuguri toiagul. Şi voi îndepărta de la Mine cârtirea fiilor lui Israel împotriva voastră." [21] Moise le-a grăit fiilor lui Israel şi toate căpeteniile lor i-au dat câte un toiag, fiecare căpetenie un toiag, după căpeteniile caselor strămoşilor lor: douăsprezece toiege, iar toiagul lui Aaron era în mijlocul toiegelor lor. [22] Şi Moise a pus toiegele înaintea Domnului, în cortul mărturiei. [23] Şi a fost aşa: a doua zi au intrat Moise şi Aaron în cortul mărturiei şi, iată, toiagul lui Aaron pentru casa lui Levi înmugurise şi dăduse vlăstar; înflorise şi odrăslise migdale. [24] Şi a scos Moise toate toiegele din faţa Domnului către toţi fiii lui Israel; şi ei au văzut şi fiecare şi-a luat toiagul lui. [25] Şi Domnul a grăit către Moise: „Pune toiagul lui Aaron în faţa mărturiilor, la păstrare, semn pentru fiii celor neascultători; să înceteze cârtirea lor dinaintea Mea, şi nu vor muri." [26] Şi Moise şi Aaron au făcut după cum rânduise Domnul lui Moise, aşa au făcut.

[27] Şi fiii lui Israel au zis către Moise: „Iată, suntem nimiciţi, pieriţi, potopiţi. [28] Cine se atinge de cortul Domnului moare. O să murim până la urmă [cu toţii]?"

18 [1] Iar Domnul a zis către Aaron: „Tu, fiii tăi şi casa strămoşilor tăi să luaţi [asupra voastră] păcatele [cu privire la] cele sfinte: tu şi fiii tăi să luaţi asupra voastră păcatele [cu privire la] preoţia voastră. [2] Şi pe fraţii tăi, tribul lui Levi, familia părinţilor tăi, adu-i la tine, să ţi se alăture şi să-ţi slujească, iar tu şi fiii tăi împreună cu tine – înaintea cortului mărturiei. [3] Şi să stea de pază pentru tine şi de pază cortului, numai de vasele sfinte şi de altar să nu se apropie; şi [atunci] nu vor muri nici ei, nici voi. [4] Şi să ţi se alăture şi să

17,21 „toiagul lui Aaron": pentru creştini este simbolul trupului mort care se întoarce la viaţă, sau al creştinului care moare şi renaşte în Hristos, sau al lui Hristos însuşi (Origen, *Hom. Num.* 9; Iustin, *Dialogul cu Trifon* 86,4).

17,23 „migdale": κάρυον înseamnă orice fel de fruct dur (nucă, alună, migdală etc.).

17,25 „în faţa mărturiilor", adică a tablelor legii – *cf.* Ex. 25,16. După Evr. 9,4, toiagul lui Aaron este pus în chivotul legământului împreună cu tablele legii şi cu vasul cu mană.

18,1 Origen vede în acest verset o imagine a spovedaniei creştine: preoţii şi episcopii iartă greşelile laicilor (simbolizaţi de evrei).

18,2 „familia": singurul loc unde δῆμος corespunde ebr. *şebheţ*: în Ex. şi Num., acest cuvânt este tradus cu φυλή, dar aici acesta din urmă era deja folosit pentru a echivala ebr. *mattēh*.

stea de pază la cortul mărturiei după rânduiala tuturor slujbelor cortului; iar străinul să nu se apropie de tine. [5] Să stați de pază la cele sfinte și la altar, și nu va mai fi mânie între fiii lui Israel. [6] Eu i-am luat pe frații voștri, pe leviți, din mijlocul fiilor lui Israel, ca dar adus Domnului, să împlinească slujbele cortului mărturiei. [7] Și tu și fiii tăi cu tine să păstrați preoția voastră cu privire la toate cele ale altarului și la cele de dincolo de perdea, și să faceți slujbele, darul preoției voastre. Iar cel străin care s-ar apropia, să moară."

[8] Și Domnul a grăit către Aaron: „Iată, Eu v-am dat vouă păstrarea pârgilor. Din toate cele care Mi-au fost sfințite de la fiii lui Israel, ți-am dat [o parte], drept cinstire ție și fiilor tăi după tine, legiuire veșnică. [9] Și acestea să fie pentru voi: [o parte] din cele sfinte sfințite, prinosurile, [o parte] din toate darurile lor și din toate jertfele lor, din toate cele pentru vină și din toate cele pentru păcat, pe care Mi le aduc Mie, [o parte] din toate cele sfinte, vor fi pentru tine și pentru fiii tăi. [10] În sfânta sfintelor să le mâncați. Tot bărbatul să le mănânce, tu și fiii tăi. Sfinte să-ți fie! [11] Aceasta să fie pentru voi: pârga darurilor lor. Din toate cele puse de fiii lui Israel, ți-am dat ție și fiilor tăi și fiicelor tale cu tine, legiuire veșnică. Tot [omul] curat din casa ta să le mănânce. [12] Toată pârga untdelemnului și toată pârga vinului și a grâului, pârga lor, pe care o vor da Domnului, ție ți le-am dat. [13] Toate roadele dintâi câte sunt pe pământul lor, câte le vor aduce Domnului, ale tale să fie. Tot [omul] curat din casa ta să le mănânce. [14] Tot ce este făgăduit sub anatemă de la fiii lui Israel, al tău să fie. [15] Și tot ce deschide pântecele

---

18,7 „dincolo de perdea": TM are „ceea ce vine din casă pentru văl". Aici καταπέτασμα corespunde ebr. *pārōkheth*, ca și în 4,5; în alte părți, el traduce ebr. *māsākh* (de ex. 3,26). Este vorba de vălul ce „umbrește" chivotul, nu de vălul de la intrarea în cort. ♦ Pentru Origen (*Hom. Num.* 10,3), vălul trimite la tainele ascunse ale înțelepciunii: sarcina preoților creștini nu este numai de a împlini poruncile Legii, dar și de a scruta tainele dumnezeiești.

18,8 Origen interpretează „pârga" alegoric: ea îl simbolizează pe Iisus, care intră în sufletele credincioșilor și rămâne acolo pentru totdeauna.

18,10 „În sfânta sfintelor să le mâncați": mulți comentatori antici și moderni au fost șocați de ideea că s-ar putea mânca în sfânta sfintelor și au încercat să înțeleagă altfel pasajul.

18,12 „Toată pârga untdelemnului... vinului... grâului": TM are „toată grăsimea...". Traducătorului i s-a părut nepotrivit „grăsimea" pentru produse vegetale și a socotit că poate însemna „pârgă".

18,14 „făgăduit sub anatemă", *litt.* „anatema". ἀνάθεμα (ebr. *ḥērem*) desemnează ființele umane, animalele și obiectele care sunt închinate Domnului și ca urmare sunt interzise uzului profan.

oricărei fiinţe, ce vor aduce ei Domnului, de la om, până la dobitoc, al tău să fie. Doar întâii-născuţi ai oamenilor vor fi răscumpăraţi şi întâii-născuţi ai animalelor necurate îi vei răscumpăra. [16] Şi răscumpărarea lui – de la o lună. Preţul cuvenit: cinci sicli, după siclul sfântului [lăcaş] (sunt douăzeci de oboli). [17] Numai întâiul-născut al vacilor, întâiul-născut al oilor şi întâiul-născut al caprelor nu le veţi răscumpăra: sunt sfinte. Sângele lor îl veţi turna la altar, iar grăsimea o vei înălţa prinos pentru mireasmă de bună mirosire Domnului. [18] Şi cărnurile să fie ale tale. La fel cu pieptul punerii înainte şi cu şoldul cel drept – ale tale să fie. [19] Toate cele puse deoparte din cele sfinte, câte le pun fiii lui Israel pentru Domnul, ţie ţi le-am dat, şi fiilor tăi, şi fiicelor tale cu tine, legiuire veşnică. Legământ veşnic de sare este înaintea Domnului, pentru tine şi pentru seminţia ta după tine."

[20] Şi Domnul a grăit către Aaron: „În pământul lor tu nu vei avea moştenire şi parte nu vei avea între ei, căci Eu sunt partea ta şi moştenirea ta în mijlocul fiilor lui Israel. [21] Şi fiilor lui Levi, iată, le-am dat toată zeciuiala din Israel ca moştenire, în schimbul slujbelor lor, câte slujbe împlinesc ei în cortul mărturiei. [22] Şi fiii lui Israel nu vor mai veni la cortul mărturiei, pentru ca nu cumva să-şi ia asupra lor păcat aducător de moarte. [23] Levitul însuşi va îndeplini slujba cortului mărturiei şi ei înşişi vor lua asupra lor păcatele, legiuire veşnică în generaţiile lor. Şi-n mijlocul fiilor lui Israel nu vor avea moştenire, [24] pentru că zeciuiala fiilor lui Israel, câte prinosuri pun deoparte pentru Domnul, le-am dat leviţilor moştenire. De aceea le-am zis: «Nu veţi avea moştenire în mijlocul fiilor lui Israel!»"

[25] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [26] „Leviţilor să le mai grăieşti şi să le spui: «Când luaţi de la fiii lui Israel zeciuiala pe care v-am dat-o de la ei ca moştenire, să scoateţi din ea o punere deoparte pentru Domnul, zeciuială din zeciuială. [27] Şi vi se vor socoti vouă punerile deoparte [pentru Domnul] ca grâul de la arie şi ca punerea deoparte de la teasc. [28] Aşa veţi scoate şi voi din toate punerile deoparte pentru Domnul, din toate zeciuielile voastre câte le-aţi lua de la fiii lui Israel, şi veţi da din ele punere deoparte pentru Domnul, lui Aaron preotul. [29] Din toate darurile voastre scoateţi o punere deoparte pentru Domnul, din toate pârgile, ceea ce a fost sfinţit din ele.» [30] Şi să le spui: «Ori de câte ori puneţi deoparte pârga, se va socoti leviţilor precum roada de la arie şi roada de la teasc. [31] Şi s-o mâncaţi în orice loc,

---

18,19 „legământ... de sare": *cf.* Lev. 2,13.

18,31 „plata pentru slujirile voastre": versetul are un ecou în 1Cor. 9,13, unde Pavel aminteşte că aceia care slujesc la altar au dreptul să se hrănească de la altar. Theodoret

voi şi casele voastre, fiindcă aceasta e plata pentru slujirile voastre din cortul mărturiei. [32] Şi nu veţi lua păcat asupra voastră, dacă puneţi deoparte pârga din pârgă. Şi cele sfinte ale fiilor lui Israel să nu le întinaţi, ca să nu muriţi.»"

19 [1] Şi Domnul a grăit către Moise şi Aaron, zicând: [2] „Aceasta este hotărârea legii, cât a rânduit Domnul, zicând: «Grăieşte fiilor lui Israel, să ia şi să aducă la tine o junincă roşcată fără cusur, care nu are meteahnă şi pe care nu s-a pus jug, [3] şi s-o dai lui Eleazar, preotul; şi s-o scoată afară din tabără la loc curat şi s-o junghie înaintea lui. [4] Şi Eleazar să ia din sângele ei şi să stropească în faţa cortului mărturiei cu sângele ei, de şapte ori. [5] Şi s-o ardă cu totul înaintea lui: pielea, şi carnea ei, şi sângele ei împreună cu balega ei să fie arse de tot. [6] Preotul să ia lemn de cedru, şi isop, şi fir roşu, şi să le pună în mijlocul cenuşii juncii. [7] Şi preotul să-şi spele hainele şi să-şi îmbăieze trupul cu apă, iar după aceasta să intre în tabără; necurat va fi preotul până seara. [8] Şi cine-a ars-o să-şi spele hainele şi să-şi îmbăieze trupul, şi necurat va fi până seara. [9] Apoi un om curat să strângă cenuşa juncii şi s-o pună afară din tabără la loc curat, şi va fi pentru adunarea fiilor lui Israel spre păstrare, apă de stropit. Spre curăţire este. [10] Şi cine-a strâns cenuşa juncii, să-şi spele hainele şi necurat va fi până seara. Şi [aceasta] va fi pentru fiii lui Israel şi pentru străinul care li se alătură, ca legiuire veşnică.

[11] Cine se atinge de un mort, de orice om mort, va fi necurat şapte zile. [12] Acesta se va curăţi în ziua a treia şi în ziua a şaptea, şi va fi curat. Iar dacă nu se va curăţi în ziua a treia şi în ziua a şaptea, nu va fi curat. [13] Oricine se atinge de un mort – de un om mort – şi nu se va curăţi, a întinat cortul Domnului. Sufletul acela va fi stârpit din Israel. Pentru că apa stropirii n-a fost stropită peste el, este necurat, căci necurăţia lui este într-însul.

[14] Aceasta este legea: dacă un om moare într-o casă, toţi cei ce vor intra în casă şi toate câte sunt în casă vor fi necurate şapte zile. [15] Şi orice vas deschis, dacă n-are închizătoare deasupra, este necurat. [16] Şi toţi cei care

---

spune că preoţii trebuie să mănânce ofrandele în interiorul sanctuarului, spre deosebire de zeciuiala din zeciuială, pe care o pot mânca oriunde (*Qu. Num.* 34).

19,9 „apă de stropit": TM are „apele pângăririi"; la fel şi în vv. 20-21.

19,12 „se va curăţi": TM are „va fi pângărit în el" – verbul ebr. care înseamnă de obicei „a se pângări" este de mai multe ori folosit în sensul de „a scăpa de pângărire".

19,16 „de un rănit": TM are „de cineva străpuns cu sabia". Substantivul τραυματίας „rănit" capătă în LXX sensul de „rănit de moarte", evoluţie de sens firească întrucât în Antichitate luptătorii supravieţuiau rareori rănilor.

s-ar atinge în câmp de un rănit [de moarte] sau de un om mort, de oseminte omeneşti sau de un mormânt, vor fi necuraţi şapte zile. [17] Şi vor lua pentru cel necurat din cenuşa arderii de curăţire şi vor turna peste ea apă vie într-un vas. [18] Şi un om curat va lua isop şi-l va muia în apă şi va stropi peste casă, peste vase şi peste suflete, câte ar fi acolo, şi peste cel care s-a atins de oseminte omeneşti, de un rănit [de moarte], de un om mort sau de un mormânt. [19] Şi cel curat va stropi peste cel necurat în ziua a treia şi în ziua a şaptea; iar în ziua a şaptea va fi curăţit; să-şi spele hainele şi să se îmbăieze cu apă, şi va fi necurat până seara. [20] Şi omul care s-ar întina şi nu s-ar curăţi, omul acela să piară din mijlocul adunării, căci a întinat cele sfinte ale Domnului; şi, fiindcă apa stropirii n-a fost stropită peste el, este necurat. [21] Şi [aceasta] să vă fie legiuire veşnică. Cine va fi stropit cu apa stropirii să-şi spele hainele, iar cine se atinge de apa stropirii va fi necurat până seara. [22] Şi orice lucru de care s-ar atinge cel necurat va fi necurat, iar omul care l-ar atinge va fi necurat până seara.»"

20 [1] Şi fiii lui Israel au ajuns, cu toată adunarea, în pustiul Sin, în luna întâi; şi poporul a rămas la Cades; acolo a murit Mariam şi acolo a fost îngropată. [2] Şi, [cum] nu era apă pentru adunare, s-au strâns împotriva lui Moise şi a lui Aaron. [3] Şi poporul îl ocăra pe Moise, zicând: „Mai bine muream în prăpădul fraţilor noştri înaintea Domnului! [4] Şi de ce aţi scos adunarea Domnului în pustiul acesta – ca să ne omorâţi pe noi şi vitele noastre? [5] Şi pentru ce ne-aţi scos din Egipt, ca să ajungem în locul acesta rău? Loc unde nu se seamănă şi nu sunt nici smochini, nici vii, nici rodii, unde nu-i nici apă de băut." [6] Moise şi cu Aaron au mers din faţa adunării, la uşa cortului mărturiei, şi au căzut cu faţa la pământ; şi li s-a arătat slava Domnului. [7] Şi a grăit Domnul către Moise, zicând: [8] „Ia toiagul şi cheamă

19,17 „cenuşa arderii de curăţire": TM are „cenuşa arderii păcatului".

20,1 „Cades": după Num. 13,22.27; 33,36, trebuie făcută distincţia între pustiul Sin şi pustiul Pharan, care se numeşte şi Cades. După LXX, poporul stă în pustiul Sin în prima lună, apoi merge în pustiul Cades, unde moare Mariam. Şi Targumul Io. îi situează moartea în pustiul Sin. Iosephus nu aminteşte de Cades.

20,2 După tradiţia rabinică, poporul ajunge să fie lipsit de apă pentru că fântâna care îl însoţea în mersul prin pustiu a dispărut în clipa morţii lui Mariam (*Bemidbar Rabbah* 1,24-34).

20,4 „ca să ne omorâţi": TM are „ca să murim acolo".

20,5 „ne-aţi scos", *litt.* „ne-aţi făcut să urcăm". Întotdeauna spre Palestina, şi mai ales spre Ierusalim, se urcă.

adunarea, tu şi cu Aaron, fratele tău; şi grăiţi către stâncă înaintea lor, şi ea vă va da apele ei; şi veţi scoate pentru ei apă din stâncă şi veţi adăpa adunarea şi vitele lor." [9] Moise a luat toiagul de dinaintea Domnului, după cum rânduise Domnul. [10] Şi a chemat Moise, şi Aaron, adunarea înaintea stâncii şi le-a spus: „Ascultaţi-mă, nesupuşilor! Oare să vă scoatem apă din stânca aceasta?" [11] Şi, înălţându-şi braţul, Moise a lovit stânca cu toiagul de două ori, şi a ieşit apă multă; şi [toată] adunarea şi vitele lor au băut. [12] Şi Domnul a grăit către Moise şi Aaron: „Pentru că n-aţi avut credinţă [aşa încât] să Mă arătaţi sfânt înaintea fiilor lui Israel, nu voi veţi duce adunarea aceasta în ţara pe care le-am dat-o. [13] Aceasta e apa de sfadă, căci fiii lui Israel au rostit ocări înaintea Domnului, dar El s-a arătat sfânt între ei.

[14] Moise a trimis soli din Cades la regele Edomului, zicând: „Aşa zice fratele tău, Israel: «Tu ştii tot necazul care s-a abătut asupra noastră, [15] cum au coborât părinţii noştri în Egipt şi am pribegit în Egipt zile multe, şi egiptenii ne-au chinuit pe noi şi pe părinţii noştri; [16] şi am strigat către Domnul, iar Domnul a auzit glasul nostru şi, trimiţând un înger, ne-a scos din Egipt; acum ne aflăm la Cades, o cetate din partea hotarelor tale. [17] [Lasă-ne] să trecem prin ţara ta! Nu vom trece prin ogoare, nici prin vii, nici nu vom bea apă din fântâna ta, ci vom merge pe calea regească; nu ne vom abate nici la dreapta, nici la stânga, până ce vom trece de hotarele tale.»" [18] Dar Edom a zis către el: „Nu vei trece prin ţara mea. Altfel, îţi voi ieşi în întâmpinare cu

---

20,12 „să Mă arătaţi sfânt": ἁγιάζω, *litt.* „a sfinţi", înseamnă „a proclama sfinţenia (lui Dumnezeu), a-L preamări". ♦ În ce constă greşeala lui Moise şi Aaron? TM şi LXX, în pasajul de faţă, sunt clare: Domnul le dăduse porunca să vorbească stâncii, iar Moise loveşte de două ori stânca cu toiagul (ca în Ex. 17,1-7 – episodul de la Rafidim). Altfel spus, greşeala lui este de a se încrede în puterea magică a toiagului mai mult decât în cuvântul Domnului. Pentru Origen (*Hom. Num.* 6,3), greşeala lui Moise este că ar fi spus: „Oare să vă scoatem apă din stânca aceasta?", în loc să aibă încredere în puterea lui Dumnezeu şi să spună: „Dumnezeu vă va scoate apă...". După Grigore al Nyssei (*Viaţa lui Moise* 1,66), Moise pare să fi cedat în faţa necredinţei poporului. Theodoret (*Qu. Num.* 37) observă caracterul ambiguu al cuvintelor lui Moise de la v. 10, subliniind totuşi că ambiguitatea nu era a sufletului, ci a limbii.

20,13 „apa de sfadă": TM are „apele Meriba". De obicei, Meriba e considerată un nume de loc. Însă Targumurile o traduc ca şi LXX.

20,16 „am strigat către Domnul": LXX foloseşte acelaşi verb ca şi în Ex. 14,10, pasajul la care se referă versetul. ♦ „un înger": aluzie la îngerul Domnului care îi însoţeşte pe fiii lui Israel la plecarea din Egipt (Ex. 14,19) şi pe care Domnul li-l făgăduieşte ca însoţitor până în Canaan.

20,17 „din fântâna ta": TM are „din fântână".

războiï." [19] Atunci fiii lui Israel au zis: „Vom trece pe lângă munte. Iar dacă vom bea din apa ta, noi şi vitele [noastre], îţi vom plăti. Că nu-i mare lucru – vom trece pe lângă munte." [20] Dar el a spus: „Nu veţi trece prin ţara mea!" Şi Edom i-a ieşit în întâmpinare cu gloată grea şi cu braţ puternic. [21] Şi Edom n-a vrut să-l lase pe Israel să treacă prin hotarele sale. Atunci Israel s-a abătut departe de el.

[22] Şi-au ridicat tabăra de la Cades. Şi fiii lui Israel, toată adunarea, au ajuns la Muntele Or. [23] Şi Domnul a grăit către Moise şi Aaron pe Muntele Or, la hotarele pământului Edomului, zicând: [24] „Să se adauge Aaron la poporul său, căci nu veţi intra în pământul pe care îl l-am dat fiilor lui Israel, pentru că M-aţi mâniat la apa de sfadă. [25] Ia-l pe Aaron şi pe Eleazar, fiul său, şi urcă-i pe Muntele Or, dinaintea întregii adunări; [26] dezbracă-l pe Aaron de veşmântul lui şi îmbracă-l pe Eleazar, fiul său, iar Aaron să se adauge [la poporul său], să moară acolo." [27] Moise a făcut după cum rânduise Domnul şi l-a urcat pe Muntele Or înaintea întregii adunări. [28] Şi l-a dezbrăcat pe Aaron de veşmintele lui şi l-a îmbrăcat cu ele pe Eleazar, fiul lui. Şi Aaron a murit pe vârful muntelui, iar Moise şi cu Eleazar au coborât de pe munte. [29] Şi toată adunarea a văzut că Aaron s-a dus; şi toată casa lui Israel l-a plâns pe Aaron treizeci de zile.

21 [1] Şi Chananis, regele Aradului, care sălăşluieşte spre pustiu, a auzit că Israel a apucat-o pe calea spre Atharin; şi a ieşit la război împotriva lui

---

20,22 „Muntele Or", ca şi TM *hōr hāhār*, omonim în ebr. cu locul din 34,7-8, cu care nu trebuie confundat. LXX are acolo „muntele Muntele". Contextul arată că este vorba de locuri diferite: cel din cap. 20 şi 23 se află în sudul Palestinei, pe drumul spre Marea Roşie, pe când cel din cap. 34 defineşte frontiera nordică a pământului făgăduinţei. Acesta poate fi, eventual, identificat cu Taurus Amanus (un lanţ dublu de munţi situat la nord şi la nord-vest de Antiohia), despre care vorbeşte Targumul Io.

20,24 „M-aţi mâniat la apa de sfadă": TM are „v-aţi răzvrătit împotriva unei guri pentru apa Meriba", adică, după Targumuri şi traducerile moderne, „v-aţi răzvrătit împotriva cuvintelor gurii Mele...". LXX elimină un antropomorfism, dar creează un antropopatism (Dumnezeu e afectat de sentimente ca un om).

21,1 „Chananis": TM are „canaaneanul". Aceeaşi diferenţă – în 33,40. În LXX etnonimul ar fi fost Χαναναῖος. Aici este înlocuit cu un nume propriu, creându-se un personaj necunoscut în TM. Din relatarea iscoadelor trimise în pământul făgăduinţei, ştim că poporul canaanean locuia spre vest şi în valea Iordanului. Or, în momentul episodului de faţă, evreii se află la vreo 100 km sud-vest de Marea Moartă şi deci nu pot fi în contact cu canaanenii, aflaţi mult mai la nord. Şi Targumul caută o soluţie, substituindu-l pe regele din Arad cu Amalec.

Israel şi l-au prădat, luând robi dintre ei. [2] Atunci Israel s-a rugat cu jurământ Domnului şi a spus: „Dacă-mi vei da poporul acesta în mâna mea, îl voi anatemiza pe el şi cetăţile lui." [3] Şi Domnul a ascultat glasul lui Israel şi l-a dat pe Chananis în mâna lui şi el l-a anatemizat pe acesta şi cetăţile lui. Şi au pus numele locului aceluia „Anatema".

[4] Şi, ridicând tabăra de la Muntele Or [şi pornind] pe calea spre Marea Roşie, au ocolit pământul Edomului. Iar poporul a slăbit la suflet pe cale. [5] Şi poporul a cârtit împotriva lui Dumnezeu şi împotriva lui Moise, zicând: „De ce ne-ai scos din Egipt, ca să ne omori în pustiu? Că nu este pâine, nici apă, iar sufletului nostru i s-a urât de pâinea asta seacă." [6] Atunci Domnul a trimis asupra poporului şerpi ucigaşi, care muşcau poporul; şi popor mult a murit dintre fiii lui Israel. [7] Şi oamenii veneau la Moise şi ziceau: „Am păcătuit cârtind împotriva Domnului şi împotriva ta. Roagă-te, aşadar, către Domnul să alunge şerpii de la noi!" Şi Moise s-a rugat Domnului pentru popor. [8] Şi Domnul i-a spus lui Moise: „Fă-ţi un şarpe şi pune-l pe un semn, şi va fi aşa: dacă şarpele va muşca vreun om, toţi oamenii muşcaţi [de şarpe], văzându-l, vor trăi." [9] Şi Moise a făcut un şarpe de aramă şi l-a pus pe un semn şi a fost aşa: dacă un şarpe muşca vreun om, acela privea către şarpele de aramă şi rămânea viu.

[10] Fiii lui Israel şi-au ridicat tabăra şi şi-au aşezat-o în Oboth. [11] Apoi, ridicând tabăra din Oboth, au aşezat-o în Achelgai, de cealaltă parte, în

---

21,3 „Anatema", ebr. *Hormāh*, nume derivat de la rădăcina cuvântului *hērem* (vezi nota la 18,14).

21,4 „poporul a slăbit la suflet": TM are *litt.* „sufletul poporului a fost scurtat", ceea ce este înţeles de Targumuri fie ca mâhnire, fie ca nerăbdare. Traducerea LXX reuşeşte să redea cu verbul clasic ὀλιγοψυχεῖν în acelaşi timp substantivul *nepheş* şi verbul *qāṭar*.

21,6 „şerpi ucigaşi": TM are „şerpi arzători". Targumul Io. are: „şerpi veninoşi". Aşadar, LXX explicitează o expresie stranie din TM într-un mod care concordă întrucâtva cu unul din Targumuri.

21,8 „pune-l pe un semn": gr. σημεῖον are ca echivalent în TM *nēs*, care desemnează, probabil, o prăjină.

21,9 La autorii creştini, şarpele de aramă e socotit o prefigurare a lui Iisus, înălţat pe crucea mântuirii (*cf.* In. 3,14). Barnaba consideră şarpele un simbol al crucii care vindecă (*Ep. Barn.* XII,6). În *Adv haer.* IV,2,7 şi 24,1, Irineu vede în muşcătura şarpelui din rai un simbol al păcatului originar, iar în şarpele de aramă un simbol al Fiului lui Dumnezeu răstignit pe cruce. *Cf.* Origen, *P. Pascha* 14,29-31.

21,10-20 Nu sunt uşor de identificat locurile amintite în text, dar itinerariul poate fi reconstituit, în mare. Lăsând în urmă drumul spre Marea Roşie şi ocolind Edomul (v. 4), o iau spre nord (vv. 10-12) până la Arnon, râu care se varsă în Marea Moartă şi care

pustiu, în fața Moabului, spre soare-răsare; [12] de acolo și-au ridicat tabăra
și-au așezat-o în Valea Zaret. [13] Și, ridicându-și de acolo tabăra, și-au
așezat-o dincolo de Arnon, în pustiu, în afara hotarelor amoreilor; pentru că
Arnon este hotarul Moabului dintre Moab și amorei;[14] pentru aceasta se
zice în carte:

„Războiul Domnului a pârjolit Zoobul,
și făgașele Arnonului,
[15] și a pus făgașele drept sălaș lui Er,
alături de hotarele Moabului."

[16] Și de acolo – Fântâna. Aceasta este fântâna despre care i-a spus
Domnul lui Moise: „Adună poporul și le voi da lor apă să bea."

[17] Atunci Israel a cântat cântarea aceasta la fântână:

„Începeți-o pentru ea!

---

constituie granița între Moab și ținutul amoreilor (vv. 13-16). Apoi poporul străbate acest ținut și, mai la nord, regatul Basanului, după care coboară spre sud-vest până în Moab (vv. 16-20). Din cauza precizării că Ierihonul se află la vest de Moab (22,1), trebuie presupus că Moabul cuprindea nu numai zona de la sud de Arnon, ci și, la nord de acesta, coasta orientală a Mării Moarte.

21,13 „dincolo de Arnon, în pustiu": TM are „... Arnon, care este în pustiu". Flavius Iosephus (*AI* IV, 85) precizează că Arnonul izvorăște din munții Arabiei, curge prin pustiu și se varsă în „lacul Asphaltit" (= Marea Moartă).

21,14 „a pârjolit Zoobul și făgașele Arnonului": TM are un text dificil, interpretat de Targumuri ca „Domnul a făcut minuni la Marea Trestiilor și fapte de vitejie la râpile Arnonului".

21,15 „a pus făgașele drept sălaș lui Er": TM are „coborârea râpelor ce o iau în jos spre sălașul lui *'ăr*". De bună seamă LXX va fi avut în față un text ebraic diferit de TM. Despre Er se vorbește în Gen. 38,3.6.7; 46,12; Num. 26,15. Este fiul lui Iuda și al unei canaanence, se căsătorește cu Tamar și moare în Canaan. E greu de spus dacă este același cu cel amintit aici; acesta poate fi identificat mai degrabă cu Aroer (Deut. 2,29), numele capitalei Moabului.

21,16 „Și de acolo – Fântâna": TM are „... spre fântână". Chiar dacă gr. nu are prepoziție, pare a fi indicarea unei etape. ♦ „le voi da lor apă să bea": TM nu are „să bea". Cuvântul adresat lui Moise nu se regăsește în Pentateuh. Iucru firesc, de vreme ce este prima dată când poporul se află în Moab. Targum-urile și *NbR* (19,151) încearcă să rezolve vorbind despre fântâna care însoțea poporul în drum. LXX are altă explicație, de vreme ce fântâna nu este lucrarea lui Israel, ci a regilor neamurilor (21,18): deci, se afla de mult acolo.

21,17 „a cântat cântarea aceasta la fântână": TM are „a cântat cântarea aceasta: «Urcă, fântână!...»".

18 Fântâna au săpat-o căpetenii,
în piatră au cioplit-o regii neamurilor,
în timpul domniei lor, sub stăpânirea lor."
Şi de la fântână, la Manthanain.
19 Şi de la Manthanain, la Naaliel. Şi de la Naaliel, la Bamoth. 20 Şi de la Bamoth, la valea împădurită, care se află în câmpia Moabului şi, de la vârful Stâncii Cioplite priveşte spre faţa pustiului.
21 Moise a trimis soli către Seon, regele amoreilor, cu cuvinte de pace, zicând: 22 „Vom trece prin pământul tău. Vom umbla pe drum, nu ne vom abate nici către ogoare, nici către vii, nu vom bea apă din fântânile tale. Vom merge pe calea regească până ce vom fi trecut de hotarele tale." 23 Dar Seon nu i-a îngăduit lui Israel să treacă prin hotarele sale; ci şi-a adunat Seon tot poporul şi a ieşit să se rânduiască de luptă împotriva lui Israel, în pustiu; a ajuns la Iassa şi s-a rânduit de luptă împotriva lui Israel. 24 Şi Israel l-a lovit, tăindu-l cu sabia, şi s-a înstăpânit peste pământul lui, de la Arnon şi până la Iabok, până la fiii lui Amman. Că Iazer este hotarul fiilor lui Ammon. 25 Şi Israel a luat toate cetăţile acestea şi s-a aşezat Israel în toate cetăţile amoreilor, în Esebon şi-n toate cetăţile din apropierea lui. 26 Pentru că Esebon este cetatea lui Seon, regele amoreilor, iar acesta se războise mai întâi cu regele Moabului şi-i luase tot pământul, de la Aroer, până la Arnon.
27 De aceea vor zice făcătorii de pilde:
„Mergeţi la Esebon,
ca să se zidească şi să se tocmească cetatea Seon,
28 fiindcă a ieşit foc din Esebon,
văpaie din cetatea Seon
şi-a pârjolit până în Moab
şi-a înghiţit stâlpii Arnonului.

21,18 „regii neamurilor, în timpul domniei lor": TM are „prin cel care dăltuieşte, ei cu toiegele lor".

21,21 „cu cuvinte de pace": nu apare în TM; probabil e o armonizare cu Deut. 2,26.

21,24 Râul Iabok se varsă în Iordan, la 40 km nord de Marea Moartă, dar izvorul său este mai la sud. Între Arnon şi izvorul Iabokului sunt vreo 70 km. ♦ „fiii lui Amman" formează teritoriul din jur de Amman, esenţialmente podişul Belqā. Iazer se află la cca 15 km sud-vest de izvorul Iabokului (astăzi Tell-'Arēm, la 14 km sud-vest de Aman). ♦ „Iazer este hotarul": TM are „puternic este hotarul". Probabil LXX, în loc de *'az*, a citit *ya'zēr* (care apare în TM la v. 32).

21,25 Esebon, capitala amoreilor, este identificată cu actualul Tell-Hesbān, la 9 km nord de Madaba.

[29] Vai ţie, Moab!
Nimicit ai fost, popor al lui Chamos,
Pe fiii lor [robi] i-au dat, ca să scape [cu viaţă],
şi roabe sunt fiicele lor
lui Seon, regele amoreilor.
[30] Şi seminţia lor va pieri de la Esebon până la Daibon,
şi femeile lor iar au aprins foc peste Moab."
[31] Iar Israel s-a aşezat în toate cetăţile amoreilor. [32] Moise a trimis să se cerceteze Iazerul, şi l-au luat în stăpânire, precum şi satele lui; şi i-au izgonit pe amorei, care sălăşluiau acolo, [33] şi s-au întors urcând pe calea către Basan. Şi a ieşit Og, regele Basanului, în întâmpinarea lor cu tot poporul lui – la război la Edrain. [34] Şi Domnul a grăit către Moise: „Nu vă temeţi de el, fiindcă l-am dat în mâinile tale, cu tot poporul lui, şi cu tot pământul lui, şi vei face cu el cum ai făcut cu Seon, regele amoreilor, care sălăşluia în Esebon." [35] Şi l-a lovit pe el, pe fiii lui şi pe tot poporul lui, până n-a mai lăsat nici un prins de viu. Şi au moştenit pământul lor.

22 [1] Apoi fiii lui Israel şi-au ridicat tabăra şi-au pus-o spre partea de apus a Moabului, lângă Iordan, la Ierihon.
[2] Şi văzând Balac, fiul lui Sepphor, toate câte i le făcuse Israel amoreului, [3] Moab s-a temut foarte tare de popor, pentru că erau mulţi; şi a prins

---

21,29 „Chamos": TM *K^emōš* – zeul naţional al moabiţilor: numele lui complet este, poate, 'Aştar K^emōš. Această divinitate a războiului (pe care grecii au identificat-o cu Ares) este reprezentată pe stela lui Şihan (sec. IX-VIII î.H.).
21,30 „femeile lor iar au aprins foc peste Moab": TM are „am pustiit până la Nōpaḥ, care este până la Mēydebā'", text dificil. Diferenţele s-ar putea explica prin lecţiuni diferite.
21,33 Prima menţionare a Basanului (ebr. Başān), care este un podiş înalt, fertil, situat la nord de Yarmuk, de-a lungul lacului Tiberiadei.
22,2-24,25 Din capitolele 22-24, Balaam apare ca o figură pozitivă. Nu este un israelit, ba chiar este un vrăjitor, dar în acelaşi timp este inspirat de Dumnezeu şi îi împlineşte voinţa. De unde apare atunci imaginea lui ambiguă (la Flavius Iosephus şi la Părinţii Bisericii), negativă (la Philon şi în NT), sau chiar foarte negativă (în textele rabinice)? Trebuie făcut apel la alte texte din Biblie. La 24,14, el îi spune lui Balac, literal, „Vino să-ţi dau un sfat". În text se înţelege că e o prevestire despre biruinţa lui Israel, dar, scos din context, a fost pus în legătură cu 31,16, unde fiicele madianiţilor i-au împins pe fiii lui Israel la idolatrie. În alte texte biblice Balaam apare clar negativ: Iis. Nav. 13,22 îl numeşte „ghicitor", Deut. 23,5-6 şi 2Ezr. 23,2 îl numesc „vândut". În general, LXX, în unele amănunte, îi este mai defavorabilă lui Balaam decât TM. Problema lui Balaam a revenit în actualitate prin descoperirea, în 1967, a inscripţiei de la Deir 'Alla, la vărsarea

Moab ură împotriva fiilor lui Israel. [4] Şi Moab a spus sfatului bătrânilor din Madian: „Acum adunarea aceasta îi va paşte pe toţi cei din jurul nostru, cum paşte viţelul verdeaţa de pe câmp." Şi Balac, fiul lui Sepphor, era regele Moabului în vremea aceea. [5] Şi i-a trimis soli lui Balaam, fiul lui Beor din Phathura – de pe râul din ţara fiilor poporului său – să-l cheme, zicând: „Iată, un popor a ieşit din Egipt şi, iată, au acoperit de tot faţa pământului; şi s-au aşezat în preajma mea. [6] Acum vino să-mi blestemi poporul acesta, căci e mai tare decât noi, – doar-doar voi putea să-l bat şi să-l alung din ţară. Ştiu că cei pe care tu îi binecuvântezi binecuvântaţi [sunt] şi cei pe care tu îi blestemi blestemaţi [sunt]." [7] Şi s-au dus bătrânii Moabului şi bătrânii Madianului [cu darurile] pentru ghicit în mâini, au ajuns la Balaam şi i-au zis cuvintele lui Balac. [8] Şi el le-a zis: „Poposiţi [aici peste] noapte şi vă voi da răspuns despre lucrurile pe care mi le va zice Domnul." Şi căpeteniile Moabului au mas la Balaam. [9] Şi Dumnezeu a venit la Balaam şi i-a zis: „Ce-i cu oamenii aceştia la tine?" [10] Şi Balaam l-a zis lui Dumnezeu: „Balac, fiul lui Sepphor, regele Moabului, i-a trimis la mine, zicând: [11] «Iată, un popor a ieşit din Egipt, iată, au acoperit de tot faţa pământului şi s-au aşezat în preajma mea. Şi acum vino să mi-l blestemi, doar-doar voi putea să-l bat şi să-l alung din ţară.»" [12] Dar Dumnezeu i-a zis lui Balaam: „Nu merge cu ei şi nici nu blestema poporul, pentru că este binecuvântat." [13] Şi sculându-se Balaam dimineaţa, le-a zis căpeteniilor lui Balac: „Întoarceţi-vă degrabă către domnul vostru! Dumnezeu nu mă lasă să merg cu voi." [14] Şi sculându-se căpeteniile Moabului, au mers la Balac şi i-au zis: „Balaam nu vrea să meargă cu noi."

Iabokului în Iordan. Ea aminteşte despre Balaam, fiul lui Beor, omul care îi vede pe zei şi primeşte de la ei vedenii pe care le rosteşte în oracole. Balaam apare astfel ca profetul celebru al unei populaţii neisraelite, chiar dacă amănuntele interpretării inscripţiei dau încă naştere la multe controverse. ♦ Pentru Origen, Balaam îi prefigurează pe preoţii, scribii şi fariseii din Evanghelie, care simulează credinţa; Balac simbolizează un demon care doreşte să „înfulece" poporul lui Israel; cât despre măgăriţă, ea îi simbolizează pe creştinii simpli, nesofisticaţi (*Hom. Num.* 14,3). Grigore al Nyssei oferă o imagine mai degrabă pozitivă despre Balaam: aceasta este un vrăjitor care-şi dă seama de vanitatea meseriei sale în raport cu imensa forţă a credinţei iudaice (*Viaţa lui Moise* 1,73-74; II,291-296).

22,7 „cu [darurile] pentru ghicit": gr. τὰ μαντεῖα, *litt.* „cele pentru ghicit". S-ar putea înţelege şi în sensul de „material necesar pentru ghicit", dar două texte din NT spun că Balaam a iubit „plata nedreptăţii" (2Ptr. 2,15) şi că a fost rătăcit de dorinţa „plăţii" (Iuda 11).

15 Atunci Balac a trimis căpetenii încă şi mai multe şi mai de vază decât
acelea. 16 Şi ei au ajuns la Balaam şi i-au zis: „Acestea le zice Balac al lui
Sepphor: «Rogu-te, nu pregeta să vii la mine. 17 Căci te voi cinsti şi oricâte
vei spune eu ţi le voi face. Vino şi-mi blestemă poporul acesta!»" 18 Şi
Balaam le-a răspuns căpeteniilor lui Balac: „Chiar dacă Balac mi-ar da casa
lui plină de argint şi de aur, tot nu voi putea să calc cuvântul Domnului, aşa
încât să-l fac pe el mic sau mare, după gândul meu. 19 Iar acum rămâneţi şi
voi aici noaptea aceasta, şi voi afla ce-mi va mai spune Domnul." 20 Şi
Dumnezeu a venit la Balaam noaptea şi i-a spus: „Dacă oamenii aceştia
sunt aici ca să te cheme, scoală-te şi însoţeşte-i! Dar cuvântul pe care ţi-l
voi spune, pe acesta să-l împlineşti." 21 Şi sculându-se Balaam dimineaţa, a
pus şaua pe măgăriţa sa şi a mers împreună cu căpeteniile Moabului. 22 Şi
Dumnezeu s-a mâniat cu urgie că a plecat; şi îngerul lui Dumnezeu s-a
ridicat să-l abată din cale; el era călare pe măgăriţa sa şi cu el erau două
slugi ale sale. 23 Şi văzându-l măgăriţa pe îngerul lui Dumnezeu stându-le
împotrivă în cale, cu sabia scoasă în mână, măgăriţa s-a abătut din drum şi a
luat-o înspre câmp. Iar el şi-a lovit măgăriţa cu toiagul, ca s-o îndrepte la
loc, pe cale. 24 Şi îngerul lui Dumnezeu s-a oprit în răzoarele viilor, cu gard
de o parte şi gard de cealaltă. 25 Şi văzându-l măgăriţa pe îngerul lui Dumnezeu,
s-a tras către zid şi i-a strâns piciorul lui Balaam. Şi el a mai bătut-o o dată.
26 Dar îngerul lui Dumnezeu a luat-o de la capăt şi, îndepărtându-se, s-a
oprit într-un loc strâmt, unde nu era chip să te abaţi nici la dreapta, nici la
stânga. 27 Şi văzându-l măgăriţa pe îngerul lui Dumnezeu, s-a lăsat jos, sub
Balaam. Şi Balaam s-a înfuriat şi-şi tot lovea măgăriţa cu toiagul. 28 Atunci
Dumnezeu a deschis gura măgăriţei de i-a zis lui Balaam: „Ce ţi-am făcut
de m-ai bătut şi a treia oară?" 29 Şi Balaam i-a spus măgăriţei: „Pentru că
ţi-ai bătut joc de mine. Şi, dacă aveam o sabie în mână, pe dată te-aş fi
străpuns." 30 Şi măgăriţa i-a zis lui Balaam: „Nu sunt eu măgăriţa ta, pe care
ai încălecat din tinereţea ta până în ziua de astăzi? Oare ţi-aş fi făcut eu un

---

22,22 Schimbarea de atitudine a lui Dumnezeu, care îi reproşează lui Balaam că a pornit la drum după ce El însuşi i-o poruncise (v. 20), a prilejuit multe comentarii. Un Targum subînţelege: „[pentru că mergea] să-i blesteme". Theodoret (*Qu. Num.* 41) presupune că Domnul a voit să arate ce mare grijă are faţă de poporul său. Exegeza modernă consideră pasajul ca un exemplu tipic de întâlnire nearmonizată (în mod voit?) între două tradiţii care intră în redactarea finală a textului şi care situau opreliştea din partea lui Dumnezeu în două momente diferite ale acţiunii.

22,24 „în răzoare": TM are „pe un drum/într-un loc/îngust".

lucru ca acesta ca să te înjosesc?" Atunci el a zis: „Nu." [31] Iar Dumnezeu i-a deschis ochii lui Balaam şi l-a văzut pe îngerul Domnului stându-le în cale, cu sabia scoasă în mână; şi, aplecându-se, s-a închinat în faţa lui. [32] Şi îngerul lui Dumnezeu i-a zis: „De ce ţi-ai bătut măgăriţa şi a treia oară? Iată, eu am ieşit să te abat din cale, pentru că nu este cum se cuvine calea ta înaintea mea. [33] Ci măgăriţa, văzându-mă, s-a abătut şi a treia oară de la mine. Şi dacă nu se abătea, pe tine te-aş fi ucis, iar pe ea aş fi cruţat-o." [34] Şi Balaam i-a zis îngerului Domnului: „Am păcătuit: n-am ştiut că tu mi te-ai pus în cale, ca să-mi ieşi înainte. Şi acum, dacă nu-ţi este pe plac, mă voi întoarce." [35] Şi îngerul lui Dumnezeu a grăit către Balaam: „Du-te împreună cu oamenii aceştia! Doar cuvântul pe care ţi-l voi spune, ai grijă să-l rosteşti [întocmai]!" Şi Balaam s-a dus împreună cu căpeteniile lui Balac.

[36] Şi, auzind Balac că a sosit Balaam, i-a ieşit în întâmpinare spre cetatea Moab, care se află la hotarele Arnonului, înspre partea hotarelor. [37] Şi Balac i-a spus lui Balaam: „N-am trimis la tine să te cheme? De ce nu ai venit la mine? Oare, într-adevăr, nu-s eu în stare să te cinstesc?" [38] Balaam a grăit către Balac: „Iată că am ajuns la tine. Acum voi putea vorbi? Cuvântul pe care Dumnezeu mi-l va pune în gură, pe acela îl voi rosti." [39] Şi Balaam şi cu Balac s-au aşternut la drum şi au sosit la Cetăţile Sălaşelor. [40] Şi Balac a jertfit oi şi viţei şi i-a trimis lui Balaam şi căpeteniilor care erau cu el. [41] Şi s-a făcut dimineaţă. Luându-l Balac pe Balaam cu el, l-a suit pe stâlpul lui Baal şi i-a arătat de acolo o parte din popor.

23 [1] Şi Balaam i-a spus lui Balac: „Clădeşte-mi aici şapte altare şi pregăteşte-mi aici şapte viţei şi şapte berbeci!" [2] Şi Balac a făcut precum i-a spus Balaam; şi a pus câte un viţel şi un berbec pe fiecare altar. [3] Şi Balaam i-a spus lui Balac: „Stai aproape de jertfa ta şi eu am să mă duc, poate mi se va arăta Dumnezeu în întâmpinare; şi cuvântul pe care mi-l va arăta El ţi-l voi vesti." Şi Balac a stat lângă jertfele lui, iar Balaam a mers să-l întrebe pe Dumnezeu – şi s-a dus de-a dreptul. [4] Şi Dumnezeu i S-a arătat lui Balaam, şi Balaam a grăit către El: „Am pregătit şapte altare şi-am pus câte

---

22,39 „Cetăţile Sălaşelor" traduce ebr. *Qiryat-Huţoth*, localitate necunoscută.

22,41 „stâlpul lui Baal": TM are „înălţimile lui Baal", adesea interpretat, în traducerile moderne, ca un nume propriu Bamoth-Baal.

23,3 „Şi Balac a stat lângă jertfele lui, iar Balaam a mers să-l întrebe pe Dumnezeu": nu apare în TM. ♦ „de-a dreptul": TM are un cuvânt interpretat în diferite feluri, poate „[către] o creastă golaşă". Targumurile interpretează „singur, liniştit".

un viţel şi un berbec pe fiecare altar." [5] Şi Dumnezeu a pus cuvânt în gura lui Balaam şi i-a spus: „Întoarce-te către Balac şi aşa să grăieşti." [6] Şi s-a întors la el, iar el stătea în picioare lângă arderile sale de tot; şi toate căpeteniile Moabului erau cu el.

[7] Şi a fost duhul lui Dumnezeu peste el şi, grăind în pildă, a zis:

„Din Mesopotamia a pus să mă cheme Balac,
regele Moabului, din munţii dinspre răsărit, zicând:
«Vino de mi-l blestemă pe Iacob
şi mi-l osândeşte pe Israel!
[8] De ce să-l osândesc eu pe cel pe care Domnul nu-l blestemă,
De ce să-l blestem pe cel pe care nu-l blestemă Dumnezeu?
[9] Căci de pe vârful munţilor îl voi vedea
şi de pe dealuri îl voi privi.
Iată, un singur popor se va sălăşlui
şi între neamuri nu va fi numărat.
[10] Cine a numărat sămânţa lui Iacob
şi cine va număra familiile lui Israel?
Fie ca sufletu-mi să moară printre sufletele drepţilor
şi seminţia mea să fie ca seminţia lor."

[11] Şi Balac i-a spus lui Balaam: „Ce mi-ai făcut? Te-am chemat să-i blestemi pe duşmanii mei şi iată că tu i-ai binecuvântat din belşug." [12] Balaam i-a spus lui Balac: „Câte le pune Dumnezeu în gura mea, oare nu pe acestea mă voi îngriji să le spun [întocmai]?"

[13] Şi Balac a zis către el: „Mai vino cu mine şi în alt loc, de unde nu-l vei vedea, ci doar o parte vei vedea, dar pe toţi nu-i vei vedea, şi să mi-l blestemi de acolo!" [14] Şi l-a luat cu el până la straja asupra câmpului, pe

---

23,7 „a fost duhul lui Dumnezeu peste el": lipseşte aici din TM, dar apare în 24,2. ♦ „grăind": *litt.* „primind", gr. ἀναλαβὼν ♦ „pilda", gr. παραβολή, este echivalentul constant al ebr. *māšāl*, care desemnează un proverb, o sentinţă, o parabolă. Cele şapte „parabole" ale lui Balaam sunt mesaje primite de la Dumnezeu şi adresate lui Balac. ♦ „Mesopotamia": TM are „Aram", ca în Deut. 23,5. În alte părţi apare „Siria".

23,10 „sămânţa", gr. σπέρμα, modifică expresia ebr. „pulberea [lui Iacob]", probabil prin referire la formulele din Gen. 13,16 şi 28,14, unde „descendenţa" este asemuită cu pulberea pământului. ♦ „seminţia mea": TM are „sfârşitul meu", ceea ce poate însemna fie „zilele mele de pe urmă", fie „posteritatea mea".

23,14 „straja asupra câmpului", *litt.* „punctul de observaţie/vârful unui câmp": TM are „un câmp de străjeri". Nu se ştie dacă în ebr. e un nume de loc, dar în gr. σκοπιά este

vârful Stâncii Cioplite, şi a clădit acolo şapte altare şi a pus câte un viţel şi un berbec pe fiecare altar. [15] Şi Balaam i-a spus lui Balac: „Stai lângă jertfa ta, iar eu mă voi duce să-l întreb pe Dumnezeu." [16] Şi Dumnezeu i-a ieşit în cale lui Balaam, a pus cuvânt în gura lui şi a spus: „Întoarce-te către Balac şi aşa să-i grăieşti." [17] Şi el s-a întors la acela, iar acela stătea în picioare lângă arderea lui de tot; şi toate căpeteniile Moabului erau cu el. Şi Balac i-a zis: „Ce ţi-a grăit Domnul?"

[18] Şi el, grăind în pildă, a zis:
„Scoală, Balac, şi ascultă!
Ia aminte ca martor, fiu al lui Sepphor!
[19] Dumnezeu nu este ca omul, să fie mincit,
şi nici ca fiul omului, să fie amenincat.
A spus El oare ceva şi nu va face?
Va grăi El şi nu se va ţine [de cuvânt]?
[20] Iată, am fost adus să binecuvântez:
voi binecuvânta, şi nu voi da înapoi.
[21] Nu va fi caznă pentru Iacob,
nici chin nu se va arăta pentru Israel.
Domnul Dumnezeul lui – cu el,
faptele slăvite ale căpeteniilor – într-însul.
[22] Dumnezeu este Cel care i-a scos din Egipt,
ca slava inorogului este slava lui,
[23] căci nu este prezicere în Iacob,

---

reluat în 33,52 pentru a numi înălţimile unde au loc ritualuri idolatre, ca şi aici. ♦ „Stânca Cioplită", *cf.* Deut. 3,27.

23,18 „ca martor": TM are „până la mine". Gr. citeşte *'ēdh* şi nu *'adh*.

23,19 „Dumnezeu [...] să fie clătinat, [...] să fie amenincat": TM are „Dumnezeu nu este un om, ca să mintă, nici fiu de om, încât să se căiască". LXX evită să folosească verbele „a minţi" şi „a se căi" în legătură cu Dumnezeu.

23,21 „faptele slăvite ale căpeteniilor": TM are „strigătele [de izbândă] ale unui rege". Gr. evocă aici biruinţele evreilor, pe când ebr. vorbeşte despre triumful unui rege (YHWH sau regele mesianic).

23,22 „inorogul". Propoziţia este enigmatică atât în gr., cât şi în ebr. TM are „ca nişte coarne de bivol pentru el". Interpretând bivolul din ebr. prin inorog (μονόκερως, ca şi în 24,8 şi Deut. 33,17), traducătorul a ales un animal din mitologia elenistică, socotit invincibil. Aceste versete sunt uneori interpretate mesianic. Creştinii au văzut în inorog o reprezentare a lui Hristos. Cornul unic a fost interpretat teologic (un singur Dumnezeu, o singură împărăţie) sau tipologic (figurând partea de sus a crucii lui Hristos).

nici vrăji de prevestire în Israel.
La timp li se va spune lui Iacob şi lui Israel
ce va săvârşi Dumnezeu.
[24] Iată, un popor se va ridica precum un pui de leu,
şi precum leul se va semeţi.
Şi nu se va culca până când nu-şi va mânca vânatul
şi sângele răniţilor de moarte nu-l va bea."
[25] Şi Balac i-a zis lui Balaam: „Dacă nu mi-l blestemi, măcar nu-i binecuvânta!" [26] Şi răspunzându-i, Balaam i-a zis lui Balac: „Nu ţi-am spus oare: «Cuvântul pe care mi-l va grăi Dumnezeu, pe acela îl voi rosti»?"
[27] Şi Balac i-a zis lui Balaam: „Vino, să te iau în alt loc, să vedem de-i va plăcea lui Dumnezeu şi să mi-l blestemi de acolo." [28] Şi l-a luat Balac pe Balaam pe vârful Phogorului, la marginea pustiului. [29] Şi Balaam i-a spus lui Balac: „Clădeşte-mi aici şapte altare şi pregăteşte-mi aici şapte viţei şi şapte berbeci." [30] Şi Balac a făcut după cum îi spusese Balaam şi a pus câte un viţel şi un berbec pe fiecare altar.

24 [1] Şi, văzând Balaam că este plăcut înaintea Domnului a-l binecuvânta pe Israel, n-a mers, după obicei, în întâmpinarea prezicerilor, ci şi-a întors faţa către pustiu. [2] Şi Balaam, ridicându-şi ochii, l-a văzut pe Israel aşezat în tabără, după triburi. Şi a fost duhul Domnului asupra lui.
[3] Şi, grăind în pildă, a spus:
„Zice Balaam, fiul lui Beor,
zice omul care vede cu adevărat,
[4] zice acela care aude cuvintele lui Dumnezeu,
acela care a văzut vedenia lui Dumnezeu,
în somn luându-i-se vălul de pe ochi.
[5] Cât sunt de frumoase casele tale, Iacobe,
corturile tale, Israele,
[6] ca dumbrăvile umbroase
şi ca livezile de lângă râuri

23,28 „Phogor": munte unde este cinstită divinitatea cu acelaşi nume; nu trebuie confundat cu cetatea Phogor din Gen. 36,39. TM are *P^e'ōr*.

24,4 „în somn/vis": TM are „[el care] cade". Imaginea omului inspirat care se prăbuşeşte la pământ sub efectul duhului profetic este înlocuită în LXX printr-o referire la vis, care, după Num. 12,6, este mijlocul privilegiat prin care Dumnezeu se adresează celorlalţi profeţi în afară de Moise.

şi asemenea corturilor înălţate de Domnul,
asemenea cedrilor de lângă ape.
7 Va ieşi om din seminţia sa
şi va domni asupra multor neamuri,
şi se va înălţa împărăţia lui mai sus ca a lui Gog,
şi va creşte împărăţia lui.
8 Dumnezeu l-a călăuzit afară din Egipt;
ca slava inorogului este slava lui.
Mânca-va neamurile duşmanilor lui,
suge-va grăsimea lor până în măduvă
şi cu săgeţile lui îi va străpunge pe duşmani.
9 S-a culcat şi s-a odihnit, precum un leu şi-un pui de leu.
Cine îl va scula?
Cei ce te binecuvântează sunt binecuvântaţi,
şi cei care te-au blestemat sunt blestemaţi."
10 Atunci Balac s-a mâniat pe Balaam şi a bătut din palme; şi i-a zis Balac lui Balaam: „Te-am chemat să-l blestemi pe duşmanul meu şi iată că l-ai binecuvântat din belşug şi a treia oară. 11 Acum, dar, fugi spre locul tău! Am zis: «Te voi cinsti!» Şi acum te-a lipsit Domnul de slavă." 12 Dar Balaam i-a zis lui Balac: „Nu le-am grăit, oare, şi solilor tăi pe care i-ai trimis la mine, zicându-le: 13 «Chiar dacă Balac mi-ar da casa lui plină de argint şi de aur, tot nu voi putea să calc cuvântul Domnului, aşa încât să-l fac bun sau rău, de la mine; câte-mi va spune Dumnezeu, pe acelea le voi spune»? 14 Şi acum, iată, o iau la fugă către locul meu. Vino să-ţi împărtăşesc ce va face poporul acesta poporului tău la sfârşitul zilelor."
15 Şi, grăind în pildă, a spus:
„Zice Balaam, fiul lui Beor,

24,7 „om": pentru comentatorii creştini, vv. 4-9 se aplică la Hristos.

24,14 „Vino să-ţi împărtăşesc ce va face": *litt.* „vino, îţi voi da un sfat ce va face"; anacolutul există şi în TM. Origen (*Hom. Num.* 18,1-2) remarcă faptul că Balaam nu dă aici un sfat, ci rosteşte o profeţie, motiv pentru care consideră că ar fi fost mai logic să spună: „Vino, îţi voi proroci despre ce va face poporul acesta poporului tău la sfârşitul zilelor", deşi în prorocia despre Balac şi despre neamuri, Origen descifrează prorocirea venirii lui Hristos. Expresia „îţi voi da un sfat" asupra căreia Origen mărturiseşte că a reflectat de multe ori, nu poate avea sensul curent, ci semnifică „îţi voi dezvălui un sfat al lui Dumnezeu"; la rândul său, cuvântul „sfat" ar putea însemna „un gând al lui Dumnezeu", despre ceea ce se va întâmpla la sfârşitul zilelor sau ar putea simboliza Sfânta Treime – sfatul lui Dumnezeu.

zice omul care vede cu adevărat,
16 cel care aude cuvintele lui Dumnezeu,
cel ce are ştiinţa de la Cel Preaînalt
care a văzut vedenia lui Dumnezeu,
în somn luându-i-se vălul de pe ochi.
17 Am să-i arăt, şi nu acum,
îl fericesc, şi nu-i aproape.
O stea va răsări din Iacob,
şi un om se va ridica din Israel
şi va zdrobi căpeteniile lui Moab
şi-i va lua pradă pe toţi fiii lui Seth
18 şi Edomul îi va fi moştenire
şi-i va fi moştenire Esau, duşmanul său.
Cu tărie Israel a făptuit.
19 Şi se va scula din Iacob
şi-l va nimici pe cel scăpat din cetate."
20 Şi văzându-l pe Amalec, şi grăind în pildă, a spus:
„Începutul neamurilor, Amalec,
şi semînţia lor va fi nimicită."
21 Şi văzându-l pe Cheneu, şi grăind în pildă, a spus:
„Puternic este sălaşul tău.
Şi pe stâncă de ţi-ai pune cuibul
22 şi de-ar avea Beor cuib de viclenie,
asirienii te vor lua în robie."
23 Şi văzându-l pe Og, şi grăind în pildă, a spus:
„Vai, vai, cine va trăi, când Dumnezeu o va aduce şi pe-aceasta?
24 Şi va ieşi din mâinile chitienilor

24,17 „O stea va răsări din Iacob." Acest verset a jucat un mare rol în dezbaterile asupra mesianismului atât în mediul iudaic, cât şi în cel creştin. La Qumran, „steaua" este Stăpânul Dreptăţii. În sec. II d.H., căpetenia răscoalei antiromane, Bar Kozeva, şi-a schimbat numele în Bar Kokh^{e}bha, „Fiul Stelei". Pentru rabini, steaua vesteşte domnia lui David. Pentru Părinţii Bisericii, steaua care se va ridica este Hristos, sau este asimilată cu steaua văzută de magi.

24,22 „[...] asirienii te vor lua în robie" – foarte diferit de TM, care are „dar Qāyīn va trebui pârjolit, până când Asur te va lua în robie".

24,24 „va ieşi din mâinile chitienilor": TM are „şi corăbii [vor veni] de la (*litt.* «din mâna») Kittim". ♦ „pe evrei": TM are „pe Eber", strănepotul lui Sem şi strămoşul îndepărtat al lui Avraam (Gen. 10,21.24; 11,14.16).

şi-l vor înjosi pe Assur şi-i vor asupri pe evrei
şi [apoi] vor fi nimiciţi toţi deodată."
[25] Şi, ridicându-se, Balaam s-a întors la locul său, iar Balac s-a dus la al lui.

25 [1] Israel a poposit în Sattin. Acolo poporul s-a pângărit, curvind cu fetele lui Moab. [2] Ele i-au chemat la jertfele idolilor lor şi poporul a mâncat din jertfele lor şi s-au închinat la idolii lor. [3] Şi Israel a fost iniţiat în misterele lui Beelphegor. Şi S-a pornit Domnul cu urgie asupra lui Israel. [4] Şi Domnul i-a zis lui Moise: „Ia toate căpeteniile poporului şi pedepseşte-i pilduitor pentru Domnul, în faţa soarelui; şi se va întoarce urgia mâniei Domnului de la Israel." [5] Şi Moise le-a spus triburilor lui Israel: „Fiecare să ucidă pe cel din casa lui care a fost iniţiat în misterele lui Beelphegor!"
[6] Şi iată că, venind un om dintre fiii lui Israel, l-a dus pe fratele lui la o madienită, înaintea lui Moise şi înaintea întregii adunări a fiilor lui Israel; iar ei plângeau la uşa cortului mărturiei. [7] Şi văzând Phinees, fiul lui Eleazar, fiul lui Aaron preotul, s-a sculat din mijlocul adunării şi, luând o lance în mână, [8] a intrat pe urma omului israelit în odaie şi i-a străpuns pe amândoi, pe omul israelit şi pe femeie prin pântecele ei. Şi a încetat plaga [care se abătuse] asupra fiilor lui Israel. [9] Şi cei morţi din cauza plăgii au fost douăzeci şi patru de mii.
[10] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [11] „Phinees, fiul lui Eleazar, fiul lui Aaron preotul a potolit mânia mea [abătând-o] de la fiii lui Israel, fiind cuprins de gelozia Mea printre ei, de nu i-am nimicit pe fiii lui Israel

---

25,2 „idolii lor": traducătorul denigrează ceea ce TM numeşte „zeii moabiţilor" (în Gen. 31,30.32, „zeii lui Laban" erau traduşi ca atare). După o tradiţie iudaică, Balaam este cel care i-a sugerat lui Balac să-i atragă pe israeliţi (*cf.* nota la cap. 22). Vezi şi Ap. 2,14.
25,3 „a fost iniţiat": pentru a reda un verb ebr. care înseamnă „a se alipi de", sau „a se pune sub jugul cuiva", LXX foloseşte τελέομαι (apare doar aici şi în reluarea din Ps. 105,28), trimiţând astfel la misterele religiei greceşti.
25,4 „pedepseşte-i pilduitor": TM are „spânzură-i". Verbul παραδειγματίζω, „a da ca exemplu", insistă asupra caracterului public al pedepsei.
25,7 „lance": σειρομάστης, prăjină folosită pentru a sonda silozurile de grâu (care erau gropi săpate în pământ).
25,8 „odaie": gr. καμίνος desemnează un cuptor (Gen. 19,28; Ex. 19,18), dar uneori şi o încăpere boltită. Aici traduce ebr. (*hapax*) *qubbāh*.
25,11 „gelozia Mea": verset citat de Iulian Apostatul în tratatul *C. Gal.*, acuzându-l pe Dumnezeul lui Moise că-i apreciază pe cei care îi seamănă în mânie şi gelozie. Dimpotrivă, pentru Philon şi Părinţi, acest ζῆλος al lui Phinees este râvna pentru bine pusă în slujba lui Dumnezeu.

în râvna Mea. [12] Aşa am zis: iată, Eu v-am dat legământ de pace, [13] şi el şi cu seminţia lui de după el vor avea legământ de preoţie veşnică, pentru că a fost cuprins de râvnă pentru Dumnezeul lui şi a făcut împăcare pentru fiii lui Israel." [14] Iar numele omului israelit care a fost lovit cu madienita era Zambri, fiul lui Salo, căpetenia casei strămoşilor fiilor lui Simeon. [15] Şi numele femeii madienite, al celei lovite, era Chasbi, fata lui Sur, căpetenia neamului lui Ommoth, care este al unei case strămoşeşti a madienitilor.

[16] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: „Spune fiilor lui Israel: [17] «Duşmăniţi-i pe madieniţi şi loviţi-i, [18] căci ei vă duşmănesc cu vicleşug – câte v-au viclenit prin Phogor şi prin Chasbi, fata căpeteniei Madianului, sora lor care a fost lovită în ziua pedepsei [venite] din pricina lui Phogor.»"

26 [1] Şi a fost aşa: după acea pedeapsă, Domnul le-a grăit lui Moise şi lui Eleazar, preotul, zicând: [2] „Fă numărătoarea întregii adunări a fiilor lui Israel, de la douăzeci de ani în sus, după casele strămoşilor lor; şi toţi cei care ies [la luptă] să se rânduiască la oaste în Israel." [3] Moise şi cu Eleazar, preotul, au grăit, în Arabothul Moabului, lângă Iordan, înspre Ierihon, zicând:

[4] „De la douăzeci de ani în sus", după cum îi rânduise Domnul lui Moise.

Şi fiii lui Israel, care au ieşit din Egipt [au fost]: [5] Ruben, întâiul-născut al lui Israel. Iar fiii lui Ruben: Enoh, şi familia lui Enoh. Din Phallu, familia Phallui. [6] Din Asron, familia Asroni. Din Charmi, familia Charmi. [7] Acestea [sunt] familiile lui Ruben. Şi s-a făcut numărătoarea lor – patruzeci şi trei de mii, şapte sute treizeci. [8] Şi fiii lui Phallu: Eliab. [9] Şi fiii lui Eliab: Namuel, Dathan şi Abiron. Aceştia [sunt] cei chemaţi din adunare, cei care s-au răzvrătit împotriva lui Moise şi Aaron, în adunarea lui Core, la răzvrătirea împotriva Domnului; [10] şi deschizându-şi pământul gura, i-a înghiţit, împreună cu Core, la prăpădul adunării lui, când i-a mistuit focul pe cei două sute cincizeci şi au rămas drept semn, [11] dar fiii lui Core n-au murit.

[12] Şi fiii lui Simeon: familia fiilor lui Simeon. Din Namuel, familia Namueli. Din Iamin, familia Iamini. Din Iachin, familia Iachini. [13] Din Zara, familia Zarai. Din Saul, familia Sauli. [14] Acestea [sunt] familiile lui Simeon: după numărătoarea lor, douăzeci şi două de mii două sute.

[15] Iar fiii lui Iuda: Er şi Aunan. Şi au murit Er şi cu Aunan în pământul Canaanului. [16] Iar după familiile lor, fiii lui Iuda au fost: din Selon, familia

---

26,2 „Fă numărătoarea", *litt.* „ia începutul", ca şi la 1,2.

26,15 „fiii lui Iuda": pentru această numărătoare, a doua, LXX îi menţionează pe fiii lui Iuda în ordinea naşterii dată în Gen. 46,8-26, diferită de cea din TM.

Seloni. Din Phares, familia Phares. Din Zara, familia Zarai. [17] Şi fiii lui Phares au fost: din Asron, familia Asroni. Din Iamun, familia Iamuni. [18] Acestea [sunt] familiile lui Iuda: după numărătoarea lor, şaptezeci şi şase de mii cinci sute.

[19] Şi fiii lui Issachar, după familiile lor: din Thola, familia Tholai. Din Phua, familia Phuai. [20] Din Iasub, familia Iasubi. Din Samaran, familia Samarani. [21] Acestea [sunt] familiile lui Issachar: după numărătoarea lor, şaizeci şi patru de mii trei sute.

[22] Fiii lui Zabulon, după familiile lor: din Sared, familia Saredi. Din Allon, familia Alloni. Din Allel, familia Alleli. [23] Acestea [sunt] familiile lui Zabulon: după numărătoarea lor, şaizeci de mii cinci sute.

[24] Fiii lui Gad, după familiile lor: din Saphon, familia Saphoni. Din Aggis, familia Aggis. Din Suni, familia Suni. [25] Din Azeni, familia Azeni. Din Addi, familia Addi. [26] Din Aroadi, familia Aroadi. Din Ariel, familia Arieli. [27] Acestea [sunt] familiile lui Gad: după numărătoarea lor, patruzeci de mii cinci sute.

[28] Fiii lui Aser, după familiile lor: din Iamin, familia Iamini. Din Iesu, familia Iesui. Din Baria, familia Bariai. [29] Din Chober, familia Choberi. Din Melchiel, familia Melchieli. [30] Şi numele fiicei lui Aser: Sara. [31] Acestea [sunt] familiile lui Aser: după numărătoarea lor, cincizeci şi trei de mii patru sute.

[32] Fiii lui Iosif, după familiile lor: Manase şi Efraim. [33] Fiii lui Manase: din Machir, familia Machiri. Şi Machir l-a născut pe Galaad. Din Galaad, familia Galaadi. [34] Şi aceştia [sunt] fiii lui Galaad: din Achiezer, familia Achiezeri. Din Cheleg, familia Cheleghi. [35] Din Esriel, familia Esrieli. Din Suchem, familia Suchemi. [36] Din Sumaer, familia Sumaeri. Şi din Opher, familia Opheri. [37] Şi lui Salpaad, fiului lui Opher, nu i s-au născut fii, doar fete, şi iată numele fetelor lui Salpaad: Mala, Noua, Egla, Melcha şi Thersa. [38] Şi acestea [sunt] familiile lui Manase: după numărătoarea lor, cincizeci şi două de mii şapte sute.

[39] Şi aceştia [sunt] fiii lui Efraim: din Sutala, familia Sutalai. Din Tanach, familia Tanachi. [40] Aceştia [sunt] fiii lui Sutala: din Eden, familia Edeni. [41] Aceastea [sunt] familiile lui Efraim: după numărătoarea lor, treizeci şi două de mii cinci sute. Acestea [sunt] familiile fiilor lui Iosif, după familiile lor:

[42] Fiii lui Beniamin, după familiile lor: din Bale, familia Balei. Din Asyber, familia Asyberi. Din Iachiran, familia Iachirani. [43] Din Sophan, familia Sophani. [44] Şi fiii lui Bale au fost: Adar şi Noeman. Din Adar,

familia Adari. Din Noeman, familia Noemani. [45] Aceştia [sunt] fiii lui Beniamin, după familiile lor: după numărătoarea lor, patruzeci şi cinci de mii şase sute.

[46] Şi fiii lui Dan, după familiile lor: din Sami, familia Sami. Acestea [sunt] familiile lui Dan, după familiile lor. [47] Toate familiile lui Sami: după numărătoarea lor, şaizeci şi patru de mii patru sute.

[48] Fiii lui Neftali, după familiile lor: din Asiel, familia Asieli. Din Gauni, familia Gauni. [49] Din Ieser, familia Ieseri. Din Sellem, familia Sellemi. [50] Acestea [sunt] familiile lui Neftali: după numărătoarea lor, patruzeci şi cinci de mii patru sute.

[51] Aceasta este numărătoarea fiilor lui Israel: şase sute una mii şapte sute treizeci.

[52] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [53] „Acestora li se va împărţi pământul să-l moştenească, după numărul numelor [lor]. [54] Celor mai mulţi le vei înmulţi moştenirea şi celor mai puţini le vei împuţina moştenirea. Fiecăruia să-i fie dată moştenirea după numărătoare. [55] Pământul se va împărţi prin sorţi: pe nume, după triburile strămoşilor lor, li se va da să-l moştenească. [56] Moştenirea să le-o împarţi prin sorţi, între cei mulţi şi cei puţini.

[57] Şi fiii lui Levi, după familiile lor: din Gedson, familia Gedsoni. Din Caath, familia Caathi. Din Merari, familia Merari. [58] Acestea [sunt] familiile fiilor lui Levi: familia Lobeni, familia Chebroni, familia lui Core şi familia Musi. Şi Caath l-a născut pe Amram. [59] Şi numele femeii lui era Iochabed, fiică a lui Levi, care i-a născut pe aceştia lui Levi în Egipt. Şi i-a născut lui Amram pe Aaron, pe Moise şi pe Mariam, sora lor. [60] Şi lui Aaron i s-au născut Nadab, Abiud, Eleazar şi Ithamar. [61] Nadab şi cu Abiud au murit când au adus foc străin înaintea Domnului, în pustiul Sina. [62] Şi au fost, după numărătoarea lor, douăzeci şi trei de mii, toţi bărbaţii, de la o lună în sus. Căci n-au fost număraţi împreună în mijlocul fiilor lui Israel, pentru că lor nu li s-a dat parte de moştenire în mijlocul fiilor lui Israel.

[63] Şi aceasta [a fost] numărătoarea lui Moise şi a lui Eleazar, preotul, care i-au numărat pe fiii lui Israel în Arabothul Moabului, pe Iordan, în faţa Ierihonului. [64] Iar între ei nu se afla nici un om dintre cei număraţi de Moise şi de Aaron, care i-au numărat pe fiii lui Israel în pustiul Sina. [65] Căci Domnul le spusese: „De moarte vor muri în pustiu!" Şi dintre ei n-a rămas nici unul, în afară de Chaleb, fiul lui Iephonne, şi de Iisus, fiul lui Nave.

27 [1] Şi iată că au venit fetele lui Salpaad, fiul lui Opher, fiul lui Galaad, fiul lui Machir, din familia lui Manase, din fiii lui Iosif. Şi acestea sunt

numele lor: Mala, Noua, Egla, Melcha şi Thersa. [2] Şi au stat înaintea lui Moise, înaintea lui Eleazar, preotul, înaintea căpeteniilor şi înaintea întregii adunări, la uşa cortului mărturiei, şi au zis: [3] „Tatăl nostru a murit în pustiu; el nu era în mijlocul adunării care s-a răzvrătit împotriva Domnului în adunarea lui Core, fiindcă murise pentru păcatul său, şi lui nu i s-au născut fii. [4] Să nu fie şters numele tatălui nostru din mijlocul familiei sale, pentru că n-a avut fii. Daţi-ne şi nouă avere în mijlocul fraţilor tatălui nostru." [5] Şi Moise a dus judecata lor înaintea Domnului.

[6] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [7] „Drept au grăit fetele lui Salpaad. Să le dai lor în dar avut şi moştenire în mijlocul fraţilor tatălui lor şi să le dai partea de moştenire a tatălui lor. [8] Şi fiilor lui Israel le vei grăi, zicând: «Dacă un om moare şi nu are fii, să-i daţi moştenirea lui fiicei sale. [9] Iar dacă nu are fiică, să-i daţi moştenirea fratelui său. [10] Iar dacă nu are fraţi, să-i daţi moştenirea fratelui tatălui său. [11] Iar dacă nu are fraţi ai tatălui său, să-i daţi moştenirea rudei celei mai apropiate din tribul său – să moştenească ale lui. Şi aceasta să fie pentru fiii lui Israel îndreptare de judecată, după cum i-a rânduit Domnul lui Moise.»"

[12] Şi Domnul a grăit către Moise: „Urcă-te pe muntele din cealaltă parte (adică pe muntele Nabau) şi priveşte pământul Canaanului, pe care Eu îl dau fiilor lui Israel în stăpânire. [13] Şi când îl vei vedea, te vei adăuga poporului tău şi tu, după cum s-a adăugat Aaron, fratele tău, pe Muntele Or; [14] căci aţi călcat cuvântul Meu în pustiul Sin, când se împotrivea adunarea să Mă arate sfânt. Nu Mi-aţi arătat sfinţenia cu privire la apă înaintea lor" (aceasta este apa de sfadă de la Cades în pustiul Sin). [15] Şi Moise a grăit către Domnul: [16] „Să rânduiască Domnul, Dumnezeul duhurilor şi a tot trupul, un om peste adunarea aceasta, [17] care să iasă în faţa lor şi să intre în faţa lor şi care să-i ducă afară şi să-i aducă înăuntru şi să nu fie adunarea Domnului precum oile fără păstor." [18] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: „Ia-l lângă tine pe Iisus, fiul lui Nave, om care are duh într-însul, şi pune-ţi mâinile asupra lui; [19] şi aşază-l dinaintea lui Eleazar, preotul, şi dă-i porunci înaintea întregii adunări, şi dă porunci cu privire la el înaintea lor [20] şi dă din slava ta asupra lui, pentru ca fiii lui Israel să-i dea ascultare. [21] Şi el să

27,14 „apa de sfadă": vezi nota la 20,13.

27,17 „precum oile fără păstor": imaginea este reluată în Mt. 9,36 şi Mc. 6,34, unde Iisus se arată plin de compasiune pentru mulţimea necăjită.

27,21 „judecata Dezvăluirilor": gr. δήλωσις „dezvăluire" (aici δῆλοι) şi ἀλήθεια „adevăr" redau interpretarea etimologică populară pentru ebr. *'ūrīm* şi *tummīm*, obiecte

stea în fața lui Eleazar, preotul, și să întrebe pentru el judecata Dezvăluirilor înaintea Domnului: la cuvântul lui vor ieși și la cuvântul lui vor intra, el și cu fiii lui Israel, cu toții dimpreună, și toată adunarea." [22] Iar Moise a făcut după cum îi poruncise Domnul și, luându-l pe Iisus, l-a adus înaintea lui Eleazar, preotul, și înaintea întregii adunări; [23] și și-a pus mâinile asupra lui și l-a învestit, după cum Domnul îi rânduise lui Moise.

28 [1] Și Domnul a grăit către Moise, zicând: [2] „Poruncește fiilor lui Israel și spune-le: «Îngrijiți-vă ca darurile Mele, cele ce Mi s-au dat, prinosurile Mele pentru mireasmă de bună mirosire, să Mi le aduceți la sărbătorile Mele». [3] Și să le spui: «Acestea sunt prinosurile pe care le veți aduce Domnului: miei de un an, fără cusur, doi pe zi, la arderea de tot, mereu; [4] un miel să-l jertfești dimineața și pe al doilea să-l aduci spre seară. [5] Și să aduci o zecime de efă de făină curată la jertfă, frământată cu untdelemn, a patra parte de hin, [6] ardere de tot necontenită care s-a adus pe muntele Sina spre mireasmă de bună mirosire Domnului. [7] Și libația lui – a patra parte de hin la primul miel, în lăcașul sfânt vei vărsa libația de sicheră pentru Domnul. [8] Și mielul al doilea să-l jertfești spre seară. Potrivit cu jertfa lui și cu libația lui, să aduci [jertfa] ca mireasmă de bună mirosire pentru Domnul.

[9] Și de sabat să aduceți doi miei de un an fără cusur și două zecimi din fruntea făinii frământată cu untdelemn, ca jertfă și ca libație, [10] ardere de tot de sabat, pe lângă arderea de tot cea de toate [zilele] și libația sa.

---

misterioase cu valoare divinatorie purtate de marele preot (*cf.* Ex. 28,30; Lev. 8,8; Deut. 33,8). ♦ „la cuvântul lui", *litt.* „pe gura lui".

28-29 După două versete introductive, în capitolele următoare sunt prezentate nouă sărbători: sărbătoarea din fiecare zi, marcată de „jertfa de ardere de tot neîntreruptă" (28,3-8), sabatul cu arderea de tot a doi miei (vv. 9-10), luna nouă, cu arderea de tot a doi tăurași, un berbec și șapte miei, precum și a unui ied pentru păcat (vv. 11-15), Paștele (v. 16), îndată după el, cele șapte zile ale azimelor, cu aceleași jertfe ca la luna nouă (vv. 17-25), sărbătoarea noilor roade oferite „Domnului săptămânilor" (vv. 26-31), ziua sfântă a chemării, prima din luna a șaptea (29,1-6), ziua sfântă, a zecea din luna a șaptea (vv. 7-11), cele șapte zile de sărbătoare pentru Domnul, începând cu ziua a cincisprezecea din luna a șaptea (vv. 12-38). Uniformitatea celor două capitole este mai bine afirmată în LXX decât în TM datorită unei mai mari uniformizări a vocabularului ritual: atât *ḥāgh* „pelerinaj", cât și *mō'ēdh* „loc/timp de adunare" sunt traduse cu același ἑορτή, „sărbătoare". Enunțarea sărbătorilor trebuie comparată cu listele paralele din Ex. 23,14-17; 34,18-24; Lev. 23,5-36 și Deut. 16,1-16.

28,6 „ardere de tot necontenită [...] pe muntele Sina", adică poruncită de Domnul lui Moise pe Sinai (Ex. 29,38-46).

[11] Şi de lună nouă, să aduceţi arderi de tot Domnului doi viţei şi un berbec, şapte miei de un an, fără cusur, [12] trei zecimi din fruntea făinii, frământată cu untdelemn, la fiecare viţel, şi două zecimi din fruntea făinii frământată cu untdelemn, la fiecare berbec, [13] o zecime din fruntea făinii frământată cu untdelemn, la fiecare miel, jertfă, mireasmă de bună mirosire, prinos Domnului. [14] Libaţia lor – o jumătate de hin va fi la un viţel, o treime de hin va fi la un berbec, şi o pătrime de hin de vin va fi la un miel. Aceasta [să fie] arderea de tot, lună de lună, pentru lunile anului. [15] Şi un ied, pentru păcat, va fi pentru Domnul; în afară de arderea de tot cea de toate [zilele] va fi jertfit, ca şi libaţia sa.

[16] Şi în luna întâi, a paisprezecea zi a lunii – Paştele Domnului. [17] Şi în a cincisprezecea zi a lunii acesteia – sărbătoare. Şapte zile să mâncaţi azime. [18] Şi ziua întâi, zi de chemare sfântă să fie pentru voi, nici o lucrare de slugă să nu faceţi. [19] Şi să aduceţi arderi de tot, prinosuri Domnului: doi viţei, un berbec, şapte miei de un an, fără cusur, să aveţi. [20] Şi jertfa lor: fruntea făinii, frământată cu untdelemn, trei zecimi la fiecare viţel şi două zecimi la fiecare berbec, [21] vei aduce o zecime – o zecime la fiecare miel, pentru cei şapte miei, [22] şi un ied, pentru păcat, spre a face împăcare pentru voi; [23] în afară de arderea de tot de toate dimineţile, care-i ardere de tot neîncetată. [24] Acestea să le faceţi astfel în fiecare zi, timp de şapte zile, ca dar, prinos ca mireasmă de bună mirosire pentru Domnul; în afară de arderea de tot neîncetată, să aduci libaţia ei. [25] Şi ziua a şaptea, zi de adunare sfântă să fie pentru voi, nici o lucrare de slugă să nu faceţi.

[26] Şi în ziua [roadelor] noi, când aduceţi jertfă nouă Domnului săptămânilor, zi de chemare sfântă să fie pentru voi, nici o lucrare de slugă să nu faceţi. [27] Şi să aduceţi arderi de tot ca mireasmă de bună mirosire pentru Domnul, doi viţei, un berbec, şapte miei de un an, fără cusur. [28] Jertfa lor: fruntea făinii, frământată cu untdelemn, trei zecimi la fiecare viţel şi două

28,16 „Paştele", la singular; Philon (*Mos.* II, 224 şi *Spec.* II, 145-149) explică πάσχα prin διαβατήρια, „treceri, [rituri de] trecere"; implică şi sacrificiile oferite zeilor pentru „a trece cu bine un rîu, o mare, o graniţă"; ca „sărbătoare a trecerilor", Paştele ar aminti ieşirea din Egipt şi jertfele făcute cu acel prilej.

28,26 „ziua [roadelor] noi", gr. τὰ νέα, care traduce de obicei ebr. *'ābhībh*, „luna spicelor" (*cf.* Ex. 13,4) corespunde aici, în mod excepţional, ebr. *bikkūrīm* „primele roade". Este sărbătoarea secerişului (*cf.* Ex. 23,16 etc.). ♦ „Domnul săptămânilor" – sens obscur. Expresia nu poate fi interpretată ca un titlu dat Domnului. În TM, cuvântul tradus prin „săptămâni" e precedat de prep. *b*^{e} – şi sufixat: „în săptămânile voastre" = „la sărbătoarea Săptămânilor" = „a secerişului" (Lev. 23,15-21 etc.).

zecimi la fiecare berbec, [29] o zecime – o zecime la fiecare miel, pentru cei
şapte miei [30] şi un ied pentru păcat, spre a face împăcare pentru voi. [31] În
afară de arderea de tot neîncetată; şi jertfa lor să mi-o aduceţi – fără cusur
să vă fie – şi libaţiile lor.

29 [1] Şi în luna a şaptea, în prima zi a lunii să fie pentru voi zi de che-
mare sfântă. Nici o lucrare de slugă să nu faceţi. Să fie pentru voi ziua sem-
nului. [2] Şi să aduceţi arderi de tot ca mireasmă de bună mirosire pentru
Domnul, un viţel, un berbec, şapte miei de un an, fără cusur. [3] Jertfa lor:
fruntea făinii, frământată cu untdelemn, trei zecimi la fiecare viţel şi două
zecimi la fiecare berbec, [4] o zecime – zecime la fiecare miel, pentru cei
şapte miei, [5] şi un ied, pentru păcat, spre a face împăcare pentru voi. [6] Pe
lângă arderile de tot de la luna nouă, cu jertfele şi libaţiile lor, şi arderea de
tot neîncetată, cu jertfele şi libaţiile ei, după rânduiala lor, ca mireasmă de
bună mirosire pentru Domnul.

[7] Şi a zecea [zi] a lunii acesteia, să fie pentru voi zi de chemare sfântă şi
să vă smeriţi sufletele şi să nu faceţi nici o lucrare. [8] Şi să aduceţi arderi de
tot ca mireasmă de bună mirosire, prinosuri pentru Domnul, un viţel, un
berbec, şapte miei de un an, fără cusur, să aveţi. [9] Jertfa lor: fruntea făinii,
frământată cu untdelemn, trei zecimi la fiecare viţel şi două zecimi la fiecare
berbec, [10] o zecime – o zecime la fiecare miel, pentru cei şapte miei, [11] şi un
ied, pentru păcat, ca să facă împăcare pentru voi; pe lângă jertfa pentru
păcat din [ziua] împăcării, şi arderea de tot neîncetată, cu jertfa sa, şi cu
libaţia sa după rânduială, ca mireasmă de bună mirosire, prinos Domnului.

[12] Şi a cincisprezecea zi a lunii acesteia, a şaptea, să fie pentru voi zi de
chemare sfântă, nici o lucrare de slugă să nu faceţi şi să o ţineţi ca sărbătoare
a Domnului, şapte zile. [13] Şi să aduceţi arderi de tot, prinosuri ca mireasmă
de bună mirosire pentru Domnul: în ziua întâi, treisprezece viţei, doi
berbeci, paisprezece miei de un an, fără cusur; [14] jertfele lor: fruntea făinii,
frământată cu untdelemn, trei zecimi pentru fiecare viţel, pentru cei trei-
sprezece viţei, şi două zecimi pentru fiecare berbec, pentru cei doi berbeci,
[15] o zecime – o zecime pentru fiecare miel, până la cei paisprezece miei,

---

29,1 „zi de chemare": gr. ἡμέρα σημασίας, *litt.* „ziua semnalului/semnalizării" desem-
nează sărbătoarea trâmbiţelor (*cf.* Lev. 23,24), azi Ro'ş Haşşanāh.

29,7 „a zecea [zi] a lunii": ziua împăcării, ebr. Yōm Kippūr (*cf.* Lev. 16,29) ♦ „să vă
smeriţi sufletele", *litt.* „să vă chinuiţi sufletele", se referă de bună seamă la post sau, în
general, la mortificări.

29,12 „sărbătoare a Domnului" – e numită „sărbătoarea corturilor" în Lev. 23,34.

16 şi un ied, pentru păcat, pe lângă arderea de tot neîncetată, cu jertfele lor şi
cu libaţiile lor. 17 În ziua a doua: doisprezece viţei, doi berbeci, paisprezece
miei de un an, fără cusur. 18 Şi cu jertfa lor, şi cu libaţia lor, pentru viţei şi
pentru berbeci şi pentru miei – după numărul lor, după rânduiala lor. 19 Şi
un ied, pentru păcat, pe lângă arderea de tot cea neîncetată, cu jertfele lor şi
cu libaţiile lor. 20 În ziua a treia: unsprezece viţei, doi berbeci, paisprezece
miei de un an, fără cusur, 21 cu jertfa lor şi cu libaţia lor, pentru viţei, şi
pentru berbeci, şi pentru miei, după numărul lor, după rânduiala lor. 22 Şi un
ied, pentru păcat, pe lângă arderea de tot neîncetată, cu jertfele lor şi cu
libaţiile lor. 23 În ziua a patra: zece viţei, doi berbeci, paisprezece miei de un
an, fără cusur, 24 cu jertfele lor şi cu libaţiile lor, pentru viţei şi pentru
berbeci şi pentru miei, după numărul lor, după rânduiala lor. 25 Şi un ied,
pentru păcat, pe lângă arderea de tot neîncetată, cu jertfele lor şi cu libaţiile
lor. 26 În ziua a cincea: nouă viţei, doi berbeci, paisprezece miei de un an,
fără cusur, 27 cu jertfele lor şi cu libaţiile lor pentru viţei, şi pentru berbeci,
şi pentru miei, după numărul lor, după rânduiala lor. 28 Şi un ied, pentru
păcat, pe lângă arderea de tot neîncetată, cu jertfele lor şi cu libaţiile lor.
29 În ziua a şasca: opt viţei, doi berbeci, paisprezece miei de un an, fără
cusur, 30 cu jertfele lor şi cu libaţiile lor pentru viţei şi pentru berbeci, şi
pentru miei, după numărul lor, după rânduiala lor. 31 Şi un ied, pentru păcat,
pe lângă arderea de tot neîncetată, cu jertfele lor şi cu libaţiile lor. 32 În ziua
a şaptea: şapte viţei, doi berbeci, paisprezece miei de un an, fără cusur, 33 cu
jertfele lor şi cu libaţiile lor pentru viţei, şi pentru berbeci, şi pentru miei,
după numărul lor, după rânduiala lor. 34 Şi un ied, pentru păcat, pe lângă
arderea de tot cea neîncetată, cu jertfele lor şi cu libaţiile lor; 35 Şi ziua a
opta va fi pentru voi încheierea [sărbătorii]. Să nu faceţi în ea nici o lucrare
de slugă. 36 Şi să aduceţi arderi de tot ca mireasmă de bună mirosire,
prinosuri Domnului, un viţel, un berbec, şapte miei de un an, fără cusur,
37 cu jertfele lor şi cu libaţiile lor pentru viţel şi pentru berbec, şi pentru
miei, după numărul lor, după rânduiala lor. 38 Şi un ied, pentru păcat, pe
lângă arderea de tot cea neîncetată, cu jertfele lor şi cu libaţiile lor.
39 Acestea să le faceţi pentru Domnul în sărbătorile voastre, pe lângă
rugăciunile voastre şi [darurile] de bunăvoie, arderile de tot şi jertfele
voastre, libaţiile voastre şi [jertfele] voastre de mântuire.»"

29,35 „încheierea": gr. ἐξόδιον, care traduce cuvântul rar ebr. *'aţereth* „adunarea" solemnă din ultima zi a sărbătorilor mari. Alegerea cuvântului din LXX sugerează o relaţie istorică cu ieşirea din Egipt.

30 [1] Şi Moise le-a grăit fiilor lui Israel, aşa cum îi poruncise Domnul lui Moise.

[2] Şi Moise le-a grăit căpeteniilor triburilor lui Israel, zicând: „Acesta este cuvântul pe care l-a rânduit Domnul: [3] «Tot omul care va face făgăduinţă Domnului sau va jura cu jurământ sau va face legământ pe sufletul său – să nu-şi spurce cuvântul; toate câte-i vor fi ieşit din gură, să le facă. [4] Iar dacă o femeie va face făgăduinţă Domnului sau va face legământ, în casa tatălui ei, în tinereţea ei, [5] şi tatăl ei îi va auzi făgăduinţele şi legămintele cu care şi-a legat sufletul; iar tatăl ei va tăcea, toate făgăduinţele ei şi toate legămintele cu care şi-a legat sufletul vor rămâne întărite pentru ea. [6] Dar dacă tatăl ei se va împotrivi în ziua când îi va auzi toate făgăduinţele şi legămintele pe care le-a făcut pe sufletul ei, acestea nu vor rămâne. Domnul o va socoti curată, căci tatăl ei s-a împotrivit. [7] Şi dacă ea ar fi la bărbatul ei, şi făgăduinţele ei [ar fi] asupra ei, după rostirea buzelor ei, prin care şi-a legat sufletul; [8] şi dacă bărbatul ei le-ar auzi şi ar tăcea în ziua în care le-a auzit, atunci vor rămâne toate făgăduinţele ei, şi legămintele pe care ea le-a făcut pe sufletul ei vor rămâne. [9] Iar dacă bărbatul ei se va împotrivi în ziua când le aude, toate făgăduinţele şi legămintele pe care le-a făcut pe sufletul ei nu vor rămâne, căci bărbatul ei s-a împotrivit; şi Domnul o va socoti curată. [10] Şi făgăduinţa văduvei şi a celei izgonite [de bărbat], pe care le-a făcut pe sufletul ei, vor fi întărite pentru ea. [11] Iar dacă făgăduinţa sau jurământul cu care s-a jurat pe sufletul ei ar fi făcute în casa bărbatului ei, [12] şi bărbatul ei le-ar auzi şi ar tăcea lângă ea şi nu i s-ar împotrivi, atunci toate făgăduinţele ei vor rămâne; şi toate legămintele pe care le-a făcut pe sufletul ei vor rămâne asupra ei. [13] Iar dacă bărbatul ei le-ar anula, în ziua în care le-ar auzi, toate câte ies de pe buzele ei, făgăduinţele şi legămintele asupra sufletului ei, nu vor rămâne asupra ei: bărbatul ei le-a anulat, şi Domnul o va socoti curată. [14] Orice făgăduinţă şi orice jurământ cu care s-a legat să-şi

---

30,3 „făgăduinţă", „jurământ", „legământ": Num. introduce aici un al treilea termen, ὁρισμός, *litt.* „obligaţie", propriu acestui capitol. ♦ Origen (*Hom. Num.* 24,2) citează mai multe exemple de legăminte: cel al Anei care i-l făgăduieşte Domnului pe fiul ei, Samuel (1Rg. 1), sau cel al naziratului, superior altor feluri de jurăminte, prin faptul că nu îi jertfeşte lui Dumnezeu alte lucruri, ci chiar fiinţa şi trupul celui juruit, prevestind astfel jertfa lui Hristos.

30,6 „o va socoti curată", *litt.* „o va curăţi" (ca şi la vv. 9 şi 13): TM are „o va ierta", subînţelegând o oarecare greşeală a femeii.

30,7 „după rostirea (*litt.* «declaraţia») buzelor ei": echivalentul din TM este înţeles uneori ca „lipsă de cugetare", deci se presupune că e o făgăduinţă necugetată.

smerească sufletul, bărbatul ei i le va întări şi bărbatul ei i le va anula. [15] Iar
dacă el va tăcea cu totul, zi după zi, atunci va întări toate făgăduinţele ei şi
toate legămintele pe care ea le-a luat asupra ei le va întări, căci el a tăcut
lângă ea în ziua când le-a auzit. [16] Iar dacă i le va anula după ziua în care
le-a auzit, atunci el va lua păcatul asupra sa.»" [17] Acestea sunt îndreptările,
câte i le-a poruncit Domnul lui Moise, [în ce priveşte legăturile] dintre băr-
bat şi femeia sa şi dintre tată şi fiică, în tinereţea acesteia, la casa tatălui ei.

31 [1] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [2] „Împlineşte răzbunarea
fiilor lui Israel asupra madienitilor şi la urmă te vei adăuga poporului tău."
[3] Iar Moise a grăit către popor, zicând: „Înarmaţi dintre voi oameni: să se
rânduiască la război înaintea Domnului împotriva Madianului, ca să aducă
răzbunarea de la Domnul asupra Madianului. [4] O mie dintr-un trib şi o mie
dintr-alt trib, din toate triburile lui Israel, trimiteţi să se rânduiască pentru
război." [5] Şi dintre miile lui Israel s-au numărat o mie de fiecare trib, dou-
sprezece mii, înarmaţi pentru linia de bătaie. [6] Şi Moise i-a trimis, câte o
mie din fiecare trib, cu oastea lor, cu Phinees, fiul lui Eleazar, fiul lui
Aaron, preotul, – având în mâini vasele cele sfinte şi trâmbiţele pentru
semne. [7] Şi s-au rânduit de război împotriva Madianului, după cum Domnul
îi poruncise lui Moise, şi i-au ucis pe toţi cei de parte bărbătească. [8] Şi pe
regii Madianului i-au ucis, ca şi pe cei răniţi de moarte ai lor; pe Evin, şi pe
Sur, şi pe Rocom, şi pe Ur, şi pe Roboc, cinci regi ai Madianului; şi pe
Balaam, fiul lui Beor, l-au ucis cu sabia, laolaltă cu cei răniţi de moarte ai
lor. [9] Şi le-au luat în robie pe femeile Madianului şi tot ce era al lor: vitele şi
toată averea; şi oastea lor au robit-o. [10] Şi toate cetăţile lor de locuit şi săla-
şele lor le-au ars cu foc. [11] Şi au luat toată prada şi toate câte le jefuiseră, de
la om şi până la dobitoc. [12] Şi i-au mânat la Moise şi la Eleazar, preotul, şi
la toţi fiii lui Israel pe cei robiţi şi cele jefuite şi prădate: la tabăra de la
Arabothul Moabului, care se află pe Iordan, în faţa Ierihonului.
[13] Şi Moise cu Eleazar, preotul, şi toate căpeteniile adunării au ieşit în
întâmpinarea lor afară din tabără. [14] Şi Moise s-a mâniat pe mai-marii
oştirii, pe căpeteniile peste mii şi pe cele peste sute care veneau din liniile

---

31,10 „sălaşele": TM are „taberele". Gr. ἔπαυλις desemnează un bivuac militar (Gen. 25,16), dar şi o incintă (Ex. 8,7), sau o zonă rurală protejată, un sat (Num. 22,39 – ca toponim), un domeniu (Lev. 25,31).

31,14 „mai-marii oştirii", *litt.* „cei însărcinaţi cu trecerea în revistă".

de război. [15] Şi le-a spus Moise: „De ce-aţi luat vii toate femeile? [16] Pentru că, la cuvântul lui Balaam, acestea au fost pentru fiii lui Israel, [prilej] să se lepede şi să calce cuvântul Domnului, din pricina lui Phogor, de-a venit pedeapsa asupra adunării Domnului. [17] Ci acum ucideţi-i pe cei de parte bărbătească împreună cu toate ale lor, şi ucideţi toate femeile care-au cunoscut patul bărbatului. [18] Iar toată mulţimea femeilor care n-au cunoscut patul bărbatului, lăsaţi-le vii. [19] Voi să sălăşluiţi afară din tabără vreme de şapte zile. Toţi cei care-au ucis şi s-au atins de un rănit de moarte să se curăţească în ziua a treia şi în ziua a şaptea; [atât] voi, cât şi prinşii voştri. [20] Şi să curăţiţi toată îmbrăcămintea şi toate cele făcute din piele şi toată lucrătura din piele de capră, şi toată unealta de lemn." [21] Şi Eleazar, preotul, le-a spus oamenilor oştirii veniţi din liniile de război: „Aceasta este îndreptarea legii pe care i-a poruncit-o Domnul lui Moise: [22] Fără a mai socoti cele de aur, de argint, de aramă, de fier, de plumb şi de cositor, [23] toate lucrurile care trec prin foc se vor curăţi; dar şi cu apa curăţirii se va curăţi. Şi toate câte nu vor trece prin foc vor trece prin apă. [24] Şi în ziua a şaptea vă veţi spăla hainele şi vă veţi curăţi; apoi veţi intra în tabără."

[25] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [26] „Socoteşte prăzile de la prinşii de război, de la om şi până la dobitoc, tu şi cu Eleazar, preotul, şi cu căpeteniile seminţiilor din adunare. [27] şi veţi împărţi în două prăzile, între războinicii care au ieşit în linia de luptă şi întreaga adunare. [28] Şi [din cele] pentru războinicii care au ieşit în linia de luptă, să scoateţi deoparte dare pentru Domnul, un suflet la cinci sute, dintre oameni, dintre dobitoace, dintre vite, dintre oi şi dintre capre; [29] iar din jumătatea [cuvenită] lor să iei şi să dai lui Eleazar, preotul, pârgile Domnului. [30] Şi din jumătatea [cuvenită] fiilor lui Israel să iei unul la cincizeci, dintre oameni, dintre vite, dintre oi, dintre măgari, dintre toate dobitoacele, şi să le dai leviţilor, celor care stau de pază la cortul Domnului." [31] Şi Moise, şi Eleazar, preotul, au făcut după cum îi rânduise Domnul lui Moise. [32] Şi a fost prisos de prăzi pe care le făcuseră războinicii: din oi – şase sute şi şaptezeci şi cinci de mii, [33] şi vite – şaptezeci şi două de mii, [34] şi măgari – şaizeci şi una de mii, [35] şi suflete de om, – femei care n-au cunoscut patul bărbatului, toate sufletele – treizeci şi două de mii. [36] Şi s-a făcut împărţirea pe jumătate. Partea celor ieşiţi la război, din numărul oilor, a fost de trei sute treizeci şi şapte de mii

31,16 După Origen (*Hom. Num.* 25,2), acest verset arată, mai clar decât v. 9, că Balaam ar fi fost cel care i-a îndemnat pe fiii lui Israel să păcătuiască.

cinci sute; [37] şi s-a făcut darea pentru Domnul, din oi – şase sute şaptezeci şi cinci; [38] şi vite – treizeci şi şase de mii, iar darea pentru Domnul – şaptezeci şi două; [39] şi măgari – treizeci de mii cinci sute, iar darea pentru Domnul – şaizeci şi unul; [40] şi suflete de om – şaisprezece mii, iar darea lor pentru Domnul – treizeci şi două de suflete. [41] Şi Moise a dat darea pentru Domnul, – cele puse deoparte pentru Dumnezeu – lui Eleazar, preotul, după cum îi rânduise Domnul lui Moise. [42] Din jumătatea pentru fiii lui Israel, pe care Moise o despărţise de cea pentru războinici, [43] şi jumătatea [cuvenită] adunării era: din oi – trei sute treizeci şi şapte de mii cinci sute, [44] şi vite – treizeci şi şase de mii, [45] măgari – treizeci de mii cinci sute, [46] şi suflete de om – şaisprezece mii. [47] Şi Moise a luat din jumătatea pentru fiii lui Israel – unul la cincizeci, dintre oameni şi dintre dobitoace, şi le-a dat leviţilor care stau de pază la cortul Domnului, precum îi rânduise Domnul lui Moise.

[48] Şi au venit la Moise toţi cei rânduiţi mai-mari ai oştirii, cei peste o mie, şi cei peste o sută, [49] şi au zis către Moise: „Slujitorii tăi i-au socotit pe războinicii care sunt la noi : nici măcar unul nu s-a răzleţit. [50] Şi am adus darul pentru Domnul, [fiecare] om ce-a găsit de aur: podoabe, şi brăţări, inele, cercei, salbe, ca împăcare pentru noi înaintea Domnului. [51] Iar Moise şi Eleazar, preotul, au luat aurul de la ei, toate obiectele lucrate. [52] Şi tot aurul – cele puse deoparte pentru Domnul – a fost de şaisprezece mii şapte sute cincizeci de sicli de la căpeteniile peste o mie şi de la căpeteniile peste o sută. [53] Iar războinicii au luat fiecare pentru sine din pradă. [54] Iar Moise şi Eleazar, preotul, au luat aurul de la căpeteniile peste o mie şi de la căpeteniile peste o sută şi l-au adus la cortul mărturiei ca pomenire a fiilor lui Israel înaintea Domnului.

32 [1] Fiii lui Ruben şi fiii lui Gad aveau grămadă de vite – mulţime mare. Şi au văzut pământul Iazerului şi pământul Galaadului: locul era loc bun de păşunat. [2] Şi mergând fiii lui Ruben şi fiii lui Gad la Moise, la Eleazar, preotul, şi la căpeteniile adunării, le-au spus: [3] „Atharoth, şi Daibon, şi

---

31,50 Numele diferitelor bijuterii sunt greu de identificat cu precizie atât în gr., cât şi în ebr. Origen le-a dat, evident, o interpretare alegorică.

32,1 Pentru Origen (*Hom. Num.* 26) întreg episodul capătă mai multe interpretări: Ruben, Gad şi Manase, care fac parte dintre cei întâi-născuţi, reprezintă poporul Vechiului Testament: acesta nu primeşte moştenirea sa de la Iisus Nave, prefigurare a lui Hristos, ci de la Moise; războinicii lui Ruben, Gad şi Manase, sunt asemănaţi cu sfinţii patriarhi care vor avea parte de împărăţia cerurilor.

Iazer, şi Nambra, şi Esebon, şi Eleale, şi Sebama, şi Nabau, şi Baian [4] – pământul pe care l-a supus Domnul fiilor lui Israel – este pământ bun pentru vite, iar slujitorii tăi au vite." [5] Şi ziceau: „Dacă am aflat har înaintea ochilor tăi, să ne fie dat nouă, slujitorilor tăi, pământul acesta în stăpânire şi pe noi să nu ne treci Iordanul!" [6] Dar Moise le-a spus fiilor lui Gad şi fiilor lui Ruben: „Fraţii voştri să meargă la război şi voi să vă aşezaţi aici? [7] De ce abateţi gândurile fiilor lui Israel, ca să nu treacă în ţara pe care le-a dat-o Domnul? [8] Oare nu aşa au făcut şi părinţii voştri când i-am trimis de la Cades Barne să cerceteze ţara? [9] Au urcat la Valea Strugurelui şi au cercetat ţara şi au abătut apoi inima fiilor lui Israel, ca să nu intre în ţara pe care le-a dat-o Domnul.

[10] În ziua aceea Domnul S-a mâniat cu furie şi s-a jurat zicând: [11] «Oamenii aceştia care au ieşit din Egipt, de la douăzeci de ani în sus – cei care ştiu răul şi binele – nu vor vedea pământul pe care l-am dat cu jurământ lui Avraam, lui Isaac şi lui Iacob, pentru că nu M-au urmat, [12] în afară de Chaleb, fiul lui Iephonne, fiindcă s-a ţinut deoparte, şi de Iisus al lui Nave, căci ei au mers împreună în urma Domnului.» [13] Şi Domnul S-a mâniat cu urgie împotriva lui Israel şi i-a învârtit prin pustiu vreme de patruzeci de ani, până ce a fost nimicită toată generaţia răufăcătorilor înaintea Domnului. [14] [Şi acum], iată, în locul părinţilor voştri v-aţi ridicat voi, adunătură de oameni păcătoşi, ca să mai sporiţi pornirea Domnului cu mânie asupra lui Israel. [15] Pentru că o să vă abateţi de la El, aşa încât o să-l lase mai departe în pustiu, iar voi veţi săvârşi fărădelege faţă de toată adunarea aceasta!" [16] Şi ei au venit la el şi-i ziceau: „Stâni de oi o să facem aici pentru vitele noastre şi cetăţi pentru ai noştri. [17] Iar noi, înarmându-ne, vom fi straja din fruntea fiilor lui Israel, până ce-i vom duce la locurile lor. Iar ai noştri vor sta în cetăţi [apărate] cu ziduri împotriva celor care locuiesc în ţară. [18] Şi nu ne vom întoarce la casele noastre până ce nu se vor sfârşi de împărţit fiii lui Israel, fiecare la moştenirea sa. [19] Şi nu vom mai avea moştenire între ei,

---

32,4 „l-a supus": TM are „l-a lovit".

32,11 „cei care ştiu răul şi binele": precizarea nu apare în TM. Este un ecou al definirii copiilor ca aceia care nu cunosc nici binele, nici răul, prezentă tot numai în gr. la 14,23 şi, în ambele limbi, în Deut. 1,39.

32,12 „fiindcă s-a ţinut deoparte": TM are „qenizitul". LXX oferă o explicaţie interpretativă a acestui nume, bazată pe opoziţia lui Chaleb faţă de celelalte iscoade în Canaan (13,31; 14,6-9).

32,17 „straja din frunte" (= avangarda). Nu apare aici în TM.

dincolo de Iordan şi mai departe, pentru că ne primim partea noastră de cealaltă parte a Iordanului, înspre răsărit." [20] Şi Moise le-a spus: „Dacă veţi face după cuvântul acesta şi vă veţi înarma înaintea Domnului la război, [21] şi dacă fiecare oştean dintre voi va trece Iordanul, înaintea Domnului, până când duşmanul va fi strivit [şi alungat] de la faţa Lui, [22] iar ţara va fi luată în stăpânire înaintea Domnului, după aceea vă veţi întoarce şi veţi fi fără de vină înaintea Domnului şi a lui Israel, iar pământul acesta va fi în stăpânirea voastră înaintea Domnului. [23] Iar de nu veţi face aşa, veţi păcătui înaintea Domnului şi vă veţi cunoaşte păcatul când vă vor ajunge relele. [24] Şi o să vă clădiţi cetăţi vouă înşivă şi pentru ai voştri, şi staule pentru vitele voastre; ce iese din gura voastră să făptuiţi."

[25] Şi fiii lui Ruben şi fiii lui Gad i-au spus lui Moise: „Slujitorii tăi vor face după cum porunceşte domnul nostru. [26] Ce-i al nostru, şi femeile noastre, şi toate dobitoacele noastre se vor afla în cetăţile Galaadului, [27] iar slujitorii tăi vor trece cu toţii înarmaţi şi rânduiţi de război înaintea Domnului, precum ne spune domnul." [28] Şi Moise le-a adus alături pe Eleazar, preotul, pe Iisus, fiul lui Nave, şi pe căpeteniile seminţiilor din triburile lui Israel, [29] şi le-a spus Moise: „Dacă fiii lui Ruben şi fiii lui Gad vor trece împreună cu voi Iordanul, fiecare înarmat de război înaintea Domnului, şi dacă veţi lua în stăpânire ţara din faţa voastră, atunci le veţi da lor pământul Galaadului în stăpânire. [30] Iar dacă nu vor trece înarmaţi, împreună cu voi, la război înaintea Domnului, atunci [să luaţi] ce-i al lor, şi femeile lor, [şi] dobitoacele lor, şi să le treceţi înaintea voastră în pământul Canaanului; şi vor avea parte de moştenire împreună cu voi, în pământul Canaanului." [31] Şi fiii lui Ruben şi fiii lui Gad i-au răspuns zicând: „Câte le spune domnul slujitorilor săi, aşa le vom face! [32] Noi vom trece înarmaţi înaintea Domnului în pământul Canaanului, iar voi ne veţi da stăpânirea noastră dincolo de Iordan." [33] Şi Moise le-a dat fiilor lui Gad, fiilor lui Ruben şi unei jumătăţi din tribul lui Manase, dintre fiii lui Iosif, regatul lui Seon, regele amoreilor, şi regatul lui Og, regele Basanului, pământul şi cetăţile, împreună cu hotarele lor – cetăţile pământului dimprejur.

[34] Şi au clădit fiii lui Gad [cetăţile] Daibon, Atharoth, Aroer [35] Sofar şi Iazer şi le-au înălţat, [36] şi Nambran şi Baitharan, cetăţi întărite şi staule de

---

32,22 „în stăpânire în faţa Domnului": în gr., joc de cuvinte între κατακυριεύειν şi κύριος.
32,30 „la război înaintea Domnului, atunci [să luaţi] ce-i al lor, şi femeile lor, şi dobitoacele lor, [şi] să le treceţi înaintea voastră în pământul Canaanului": nu apare în TM şi presupune, probabil, un model ebraic diferit.

oi. [37] Şi fiii lui Ruben au clădit [cetăţile] Esebon, Eleale, Cariathaim [38] şi Beelmeon, înconjurate [de ziduri], şi Sebama; şi au numit cetăţile pe care le-au clădit după numele lor. [39] Iar fiul lui Machir, fiul lui Manase, a mers în Galaad, l-a cucerit şi l-a dat pieirii pe amoreul care locuia în el. [40] Şi Moise i-a dat Galaadul lui Machir, fiul lui Manase, şi el s-a aşezat acolo. [41] Şi Iair al lui Manase a mers, a luat sălaşele şi le-a numit Sălaşele lui Iair. [42] Şi Nabau a mers, a luat Canaathul şi satele lui şi le-a numit Naboth, după numele său.

33 [1] Acestea sunt popasurile fiilor lui Israel după ce au ieşit din pământul Egiptului cu oastea lor prin mâna lui Moise şi a lui Aaron. [2] Şi Moise a scris plecările şi popasurile lor, după cuvântul Domnului; şi acestea sunt popasurile călătoriei lor. [3] Au plecat din Ramese în luna întâi, în a cincisprezecea zi a lunii întâi; a doua zi de Paşte au ieşit fiii lui Israel cu braţ înalt, împotriva tuturor egiptenilor, [4] când egiptenii îşi îngropau toţi morţii pe care îi doborâse Dumnezeu, tot întâi-născutul din pământul Egiptului; şi Dumnezeu s-a răzbunat pe zeii lor. [5] Şi plecând fiii lui Israel din Ramese, au pus tabără la Soccoth. [6] Şi plecând de la Soccoth, au pus tabără la Buthan, care este o parte de pustiu. [7] Şi au plecat de la Buthan şi au pus tabără la gura Irothului, care este în faţa Beelsepphonului, şi au pus tabără în preajma Magdolului. [8] Şi au plecat din preajma Irothului şi au trecut, prin mijlocul mării, înspre pustiu; şi au mers cale de trei zile prin pustiu şi au pus tabără

32,38 „înconjurate [de ziduri]": ebr. are un text dificil, interpretat uneori „care şi-au schimbat numele". Targumul N interpretează aproape ca LXX „cetăţi înconjurate cu ziduri înalte". Targumul Io. încearcă o combinare între cele două variante: „cetate înconjurată de ziduri, care poartă înscrise numele eroilor săi".

33,1-49 Cele 42 de etape enumerate în acest capitol instituie, în tradiţia rabinică, modelul de scriere a Torei: fiecare coloană trebuia să conţină 42 de rânduri. În tradiţia patristică, acelaşi număr coincide cu cel al generaţiilor de la Avraam până la Iisus, aşa cum sunt enumerate în Mt. 1,17. Origen (*Hom. Num.*27) consacră comentarii ample capitolului de faţă, punând în evidenţă nu numai simbolul descendent al scării genealogice a lui Hristos, ci şi pe cel ascendent, al sufletului omenesc care se ridică spre Tatăl luminilor prin virtuţi şi iluminări succesive. În *Scara* lui Ioan Climax apare aceeaşi imagine: „suirea minţei către ceale cereşti"; *cf.* şi *Vămile văzduhului*, text apocrif atribuit lui Grigore, ucenicul sfântului Vasilie cel Nou.

33,1 „popasurile", gr. σταθμός, desemnează în acelaşi timp locul unde se opreşte o armată pentru popas, tabăra şi ziua de mers, etapa. Corespunde aici ebr. *masa'* „deplasare pentru o nouă etapă". Asupra celor 42 de etape din pustiu există numeroase comentarii, rabinice şi patristice.

la Amara. [9] Şi au plecat de la Amara şi au mers la Ailim; la Ailim sunt douăsprezece izvoare cu apă şi şaptezeci de pomi de finic; şi au pus tabără acolo, lângă apă. [10] Şi au plecat de la Ailim şi au pus tabără lângă Marea Roşie. [11] Şi au plecat de la Marea Roşie şi au pus tabără în pustiul Sin. [12] Şi au plecat din pustiul Sin şi au pus tabără la Raphaca. [13] Şi au plecat de la Raphaca şi au pus tabără în Ailus. [14] Şi au plecat din Ailus şi au pus tabără în Raphidin; acolo nu avea poporul apă de băut. [15] Şi au plecat de la Raphidin şi au pus tabără în pustiul Sina. [16] Şi au plecat din pustiul Sina şi au pus tabără la Mormintele Poftei. [17] Şi au plecat de la Mormintele Poftei şi au pus tabără în Aseroth. [18] Şi au plecat de la Aseroth şi au pus tabără în Rathama. [19] Şi au plecat de la Rathama şi au pus tabără în Remmon-Phares. [20] Şi au plecat de la Remmon-Phares şi au pus tabără în Lemona. [21] Şi au plecat de la Lemona şi au pus tabără la Dessa. [22] Şi au plecat de la Dessa şi au pus tabără la Makellath. [23] Şi au plecat de la Makellath şi au pus tabără la Saphar. [24] Şi au plecat de la Saphar şi au pus tabără la Charadath. [25] Şi au plecat de la Charadath şi au pus tabără la Makeloth. [26] Şi au plecat de la Makeloth şi au pus tabără la Kataath. [27] Şi au plecat de la Kataath şi au pus tabără la Tarath. [28] Şi au plecat de la Tarath şi au pus tabără la Matecca. [29] Şi au plecat de la Matecca şi au pus tabără la Selmona. [30] Şi au plecat de la Selmona şi au pus tabără la Massuruth. [31] Şi au plecat de la Massuruth şi au pus tabără la Banaia. [32] Şi au plecat de la Banaia şi au pus tabără pe Muntele Gadgad. [33] Şi au plecat de lângă Muntele Gadgad şi au pus tabără la Etebatha. [34] Şi au plecat de la Etebatha şi au pus tabără la Ebrona. [35] Şi au plecat de la Ebrona şi au pus tabără la Gesion-Gaber. [36] Şi au plecat de la Gesion-Gaber şi au pus tabără în pustiul Sin. Şi au plecat din pustiul Sin şi au pus tabără în pustiul Pharan – adică la Cades. [37] Şi au plecat de la Cades şi au pus tabără pe Muntele Or, aproape de pământul Edom. [38] Şi Aaron, preotul, s-a urcat [pe munte] după rânduiala Domnului şi a murit acolo, în al patruzecilea an de la ieşirea fiilor lui Israel din pământul Egiptului, în luna a cincea, în prima zi a lunii. [39] Şi Aaron avea o sută douăzeci şi trei de ani atunci când a murit pe Muntele Or. [40] Şi a auzit Chananis, regele Aradului – el locuia în pământul Canaanului – când au plecat fiii lui Israel. [41] Şi au plecat de pe Muntele Or şi au pus tabără la Selmona. [42] Şi au plecat de la Selmona şi au pus tabără la Phino. [43] Şi au plecat de la Phino şi au pus tabără la Oboth. [44] Şi s-au ridicat de la Oboth şi au pus tabără în Gai, de cealaltă parte a hotarelor Moabului. [45] Şi

---

33,45 „Daibon-Gad", TM: *Dībhōn Gādh*; după Origen (*Hom. Num.* 27,12), numele ar însemna „stupul ispitirilor", albinele fiind cuvintele profeţilor şi ale apostolilor; stupul,

au plecat de la Gai şi au pus tabără la Daibon Gad. [46] Şi au plecat de la Daibon Gad şi au pus tabără în Gelmon Deblathaim. [47] Şi au plecat din Gelmon Deblathaim şi au pus tabără pe munţii Abarim, înaintea Nabaului. [48] Şi au plecat din munţii Abarim şi au pus tabără la apus de Moab, pe Iordan, spre Ierihon, în mijlocul Aisimothului, până la Belsattim, spre apus de Moab.

[50] Şi Domnul a grăit către Moise la apus de Moab, lângă Iordan, spre Ierihon, zicând: [51]„Grăieşte fiilor lui Israel şi spune-le: «Treceţi Iordanul către ţara Canaanului [52] şi nimiciţi-i pe toţi locuitorii din ţara [aceea] de dinaintea feţei voastre; dărâmaţi turnurile lor de pază şi nimiciţi toţi idolii turnaţi şi toţi stâlpii lor smulgeţi-i; [53] şi nimiciţi-i pe toţi cei care locuiesc în ţară şi aşezaţi-vă în ea. Căci vouă v-am dat moştenire pământul lor. [54] Şi împărţiţi pământul lor, prin sorţi, după triburile voastre. Celor mai numeroşi să le înmulţiţi stăpânirea şi celor mai puţini să le scădeţi stăpânirea; cui îi va ieşi acolo numele [la sorţi], a lui va fi. Veţi moşteni după triburile strămoşilor voştri. [55] Iar dacă nu-i veţi nimici pe locuitorii din ţara aceea înaintea feţei voastre, va fi aşa: pe câţi dintre ei îi veţi lăsa cu viaţă [vă vor fi] spini în ochi şi bolduri în coaste; duşmani vă vor fi în ţara unde veţi locui. [56] Şi după cum socotisem să fac cu ei, voi face cu voi.»"

34 [1] Şi i-a grăit Domnul lui Moise, zicând: [2] „Porunceşte fiilor lui Israel şi spune-le: «Intraţi în pământul Canaanului. Acesta vă va fi vouă moştenire – pământul Canaanului împreună cu hotarele sale. [3] Latura dinspre miazăzi va fi a voastră de la pustiul Sin şi până la marginile Edomului; iar hotarele voastre dinspre miazăzi vor fi din părţile Mării Sărate, dinspre răsărit. [4] Şi vă vor înconjura hotarele de la miazăzi până la înălţimea Acrabin şi vor trece de Senna; capătul lui îl veţi avea dinspre miazăzi la Cades-Barne şi va ajunge la sălaşul Arad şi va trece de Asemona. [5] Şi hotarele vă vor înconjura de la Asemona, pârâul Egiptului, iar capătul va fi Marea. [6] Ale voastre vor fi hotarele Mării: Marea cea Mare va fi margine – aceasta vă va fi vouă hotarul Mării. [7] Şi hotarele dinspre miazănoapte: de la Marea cea Mare vă veţi măsura [întinsul] de-a lungul muntelui Muntele.

Sfintele Scripturi, iar ispitirile, tendinţele de a interpreta literal cele ce trebuie înţelese în sens spiritual.

33,52 „turnurile lor de pază", *litt.* „locurile de observaţie": TM are „chipurile lor". LXX înlocuieşte idolii cu locurile unde li se aducea cult, pe înălţimi.

34,3 „Marea Sărată" = Marea Moartă.

[8] Şi de la muntele Muntele vă veţi măsura [întinsul] ducând până la Emath;
capătul vă va fi la hotarele Saradei. [9] Şi hotarele vor duce până la Dephrona
şi vă va fi capătul la Asernain. Acestea vă vor fi hotarele dinspre miază-
noapte. [10] Şi vă veţi măsura [întinderea] hotarelor dinspre răsărit de la
Asernain Sepphama. [11] Şi hotarele vor coborî de la Seppham Arbela, de la
răsărit, până la Izvoare; şi hotarele vor coborî până la Bela, pe întinsul mării
Chenara, la răsărit. [12] Hotarele vor coborî pe Iordan şi capătul vă va fi
Marea cea Sărată. Aceasta vă va fi ţara cu hotarele ei de jur împrejur."

[13] Şi Moise le-a poruncit fiilor lui Israel zicând: „Aceasta este ţara pe
care o veţi moşteni prin sorţi, precum i-a rânduit Domnul lui Moise – s-o
dea celor nouă triburi şi unei jumătăţi din tribul lui Manase. [14] Căci tribul
fiilor lui Ruben şi tribul fiilor lui Gad au primit după casele strămoşilor lor,
iar jumătate din tribul lui Manase şi-a luat partea de moştenire, [15] două
triburi şi jumătate de trib şi-au primit partea de moştenirea dincolo de
Iordan, în dreptul Ierihonului, de la miazăzi către răsărit."

[16] Şi Domnul i-a grăit lui Moise, zicând: [17] „Acestea sunt numele băr-
baţilor care vor moşteni pentru voi pământul: Eleazar, preotul, şi Iisus fiul
lui Nave. [18] Şi vă veţi lua câte o căpetenie din [fiecare] trib, care să vă
împartă pământul de moştenit. [19] Iată numele bărbaţilor: din tribul lui Iuda,
Chaleb, fiul lui Iephonne: [20] din tribul lui Simeon, Salamiel, fiul lui Emiud;
[21] din tribul lui Beniamin, Eldad, fiul lui Chaslon; [22] din tribul lui Dan,
căpetenie Bacchir, fiul lui Egli; [23] din fiii lui Iosif, din tribul fiilor lui
Manase, căpetenie Aniel, fiul lui Uphi; [24] din tribul fiilor lui Efraim, căpe-
tenie Camuel, fiul lui Sabatha; [25] din tribul lui Zabulon, căpetenie Elisaphan,
fiul lui Pharnach; [26] din tribul fiilor lui Issachar, căpetenie Phaltiel, fiul lui
Oza; [27] din tribul fiilor lui Aser, căpetenie Achior, fiul lui Selemi; [28] din
tribul lui Nephthali, căpetenie Phadael, fiul lui Benamiud." [29] Aceştia sunt
cei cărora Domnul le-a poruncit să le împartă [moştenire] fiilor lui Israel în
ţara Canaan.

35 [1] Şi Domnul i-a grăit lui Moise, în partea de apus a Moabului, de-a
lungul Iordanului, în dreptul Ierihonului, zicând: [2] „Hotărăşte-le fiilor lui
Israel, iar ei să le dea leviţilor din loturile stăpânirii lor, cetăţi de locuit; iar
marginile din afara cetăţilor, împrejurul lor, să le dea leviţilor [3] şi ei le vor
avea drept cetăţi de locuit; şi locurile puse deoparte pentru ei le vor avea
[pentru] vitele lor şi [pentru] toate dobitoacele lor. [4] Şi [marginile] de lângă
cetăţi, pe care le veţi da leviţilor, de la zidul cetăţii în afară, [vor măsura]

două mii de coți de jur-împrejur. [5] Și vei măsura, în afara cetății, latura dinspre răsărit, două mii de coți; latura dinspre miazăzi, două mii de coți; latura dinspre Mare, două mii de coți și latura dinspre miazănoapte, două mii de coți; și cetatea din mijlocul acestui loc va fi a voastră, ca și marginile cetăților. [6] Și cetățile pe care le veți da leviților [vor fi] cele șase cetăți de scăpare pe care i le veți da ucigașului ca să se adăpostească acolo; pe lângă acestea [vor mai fi încă] patruzeci și două de cetăți. [7] Toate cetățile pe care le veți da leviților: patruzeci și opt de cetăți, acestea și cu împrejurimile lor. [8] Și cetățile pe care le veți da din stăpânirea fiilor lui Israel [vor fi] multe de la cei care au multe, și de la cei care au puține, puține. Fiecare după moștenirea sa va da cetăți leviților."

[9] Și Domnul i-a grăit lui Moise, zicând: [10] „Grăiește fiilor lui Israel și spune-le: «Voi să treceți Iordanul către țara Canaanului [11] și să vă puneți deoparte cetăți pentru voi înșivă. Vă vor fi adăpost, ca să fugă acolo ucigașul – toți cei care vor ucide fără voie un suflet. [12] Și cetățile vor fi pentru voi locuri de scăpare [departe] de ruda cea mai apropiată [a ucisului], care cere sângele, iar ucigașul nu va muri înainte de a se înfățișa adunării, la judecată. [13] Și cetățile pe care le veți da – șase cetăți – le veți avea drept loc de scăpare. [14] Trei cetăți le veți da dincolo de Iordan și trei cetăți le veți da în țara Canaanului. [15] Ele le vor sluji drept loc de scăpare fiilor lui Israel, străinilor și celor care locuiesc printre voi – cetățile vor sluji drept adăpost, ca să fugă acolo toți cei care vor ucide fără voie un suflet.

[16] Dacă-l va lovi cu o unealtă de fier și omul va muri – ucigaș este. Ucigașul să fie dat morții. [17] Dacă-l va lovi cu o piatră din mână, de pe urma căreia omul va muri, și acela va muri – ucigaș este. Ucigașul să fie dat morții. [18] Dacă-l va lovi cu o unealtă de lemn din mână, de pe urma căreia omul va muri, și acela va muri – ucigaș este. Ucigașul să fie dat morții.

35,6-7 Text dificil și în gr., și în ebr. ♦ „de scăpare", ebr. *miqᵉlāṭ* – cetate unde se poate refugia cel care a ucis din greșeală.

35,12 „ruda cea mai apropiată care cere sângele", gr. ὁ ἀγχιστεύων τὸ αἷμα/τοῦ αἵματος . Vb. ἀγχιστεύειν, pornind de la rădăcina care înseamnă „apropiat", este folosit în Lev. (25,25) în sensul larg de „a acționa în calitate de rudă apropiată" (pentru a primi o moștenire, pentru a se căsători cu o văduvă, pentru a răscumpăra din robie etc.) = ebr. *go'ēl*. Urmat de complementul „sânge", calchiază expresia ebr. *go'ēl haddām* și se referă la ruda apropiată care are dreptul să ceară socoteală pentru sângele vărsat, „răzbunătorul sângelui". Noțiunea de *go'ēl* a fost transferată și asupra lui Dumnezeu, El fiind considerat apropiatul poporului Său, Răscumpărătorul acestuia.

[19] Ruda lui cea mai apropiată, care-i cere sângele, îl va omorî pe ucigaş. Când îi va ieşi în cale, îl va ucide. [20] Dacă-l va împinge din duşmănie şi, stând la pândă, va azvârli în el cu orice lucru, şi acela va muri, [21] sau, mânios fiind, dacă l-a lovit cu mâna şi acela a murit, cine l-a lovit să fie dat morţii – ucigaş este. Ucigaşul va fi dat morţii. Ruda cea mai apropiată, care-i cere sângele, îl va omorî pe ucigaş, când îi va ieşi în cale. [22] Iar dacă, fără de veste, nu din răutate, îl va îmbrânci sau va azvârli în el cu orice lucru, nu stând la pândă, [23] sau dacă, fără să ştie, va prăvăli o piatră de pe urma căreia acela va muri şi dacă acela moare, dar nu-i era duşman şi nu căuta să-i facă vreun rău, [24] atunci adunarea va judeca între cel care a lovit şi ruda cea mai apropiată, care-i cere sângele, după judecăţile acestea, [25] şi adunarea îl va scoate pe ucigaş de lângă ruda cea mai apropiată care-i cere sângele şi adunarea îl va aşeza din nou în cetatea lui de scăpare, unde fugise; şi va locui acolo până când va muri marele preot, pe care l-au uns cu untdelemnul cel sfânt. [26] Iar dacă ucigaşul va ieşi din hotarele cetăţii unde fugise, [27] şi ruda cea mai apropiată care îi cere sângele îl va găsi în afara hotarelor cetăţii lui de scăpare, şi dacă ruda cea mai apropiată care îi cere sângele îl va omorî pe ucigaş, nu va fi vinovată. [28] Într-adevăr, [cel care a ucis] să locuiască în cetatea sa de scăpare până va muri marele preot, iar după moartea marelui preot ucigaşul se va întoarce la pământul stăpânirii lui. [29] Şi acestea vă vor fi ca îndreptări la judecată, pentru generaţiile voastre pretutindeni unde veţi locui.

[30] Oricine loveşte pe cineva – după [spusele] martorilor îl vei ucide pe ucigaş; însă mărturia unui singur martor nu va fi de ajuns pentru ca cineva să moară. [31] Şi nu veţi primi răscumpărare pentru cineva din partea ucigaşului, cel vinovat de moarte. Pentru că va fi dat morţii. [32] Nu veţi primi răscumpărare ca să se adăpostească într-o cetate de scăpare, ca să locuiască

35,25.28.32 „până când va muri marele preot"; după Theodoret (*Qu. Num.* 50; *PG*, 80, 400 B), permisiunea ca ucigaşul fără voie să se întoarcă în cetatea sa după moartea marelui preot ar corespunde termenului de iertare a păcatului „după rânduiala lui Melchisedec", căci Melchisedec este cel care i-a întors în rai pe cei ce fuseseră izgoniţi; ultima parte a comentariului vine în contradicţie cu credinţa, atestată în versiunea greacă a *Vieţii lui Adam şi a Evei* (37,6 şi 43,1), că arhanghelul Mihail este cel care a adus înapoi în rai trupul lui Adam şi al Evei; este posibilă şi o interpretare, bazată pe Evr. 5,6.10 şi 7,11.17, unde se menţionează că Hristos este mare preot „după rânduiala lui Melchisedec"; conform acesteia, prin moartea lui Iisus se răscumpără păcatele (*cf.* şi Maxim Mărturisitorul, *Quaestiones et dubia*, 29).

iarăşi pe pământ, până va muri marele preot. [33] Şi nu veţi însângera pământul unde aţi venit să locuiţi. Pentru că sângele acesta însângerează pământul; şi pământul nu se va împăca de sângele care s-a vărsat peste el decât prin sângele celui care l-a vărsat. [34] Şi să nu pângăriţi pământul pe care locuiţi, unde Eu îmi voi pune cortul între voi. Pentru că Eu sunt Domnul Care şi-a pus cortul în mijlocul fiilor lui Israel."

36 [1] Şi căpeteniile tribului fiilor lui Galaad, fiul lui Machir, fiul lui Manase din tribul fiilor lui Iosif, s-au apropiat şi au grăit înaintea lui Moise, înaintea lui Eleazar, preotul, şi înaintea căpeteniilor caselor strămoşilor fiilor lui Israel. [2] Şi au zis: „Domnul i-a poruncit domnului nostru să dea înapoi fiilor lui Israel pământul moştenirii, cel moştenit prin sorţi; şi Domnul i-a poruncit domnului să dea fiicelor lui moştenirea lui Salpaad, fratele nostru. [3] Şi ele vor fi femeile unui om din triburile fiilor lui Israel şi lotul lor [de moştenire] va fi pus deoparte din stăpânirea strămoşilor noştri şi se va adăuga la moştenirea tribului unde se vor mărita; şi va fi pus deoparte din lotul moştenirii noastre. [4] Iar dacă se va face iertarea fiilor lui Israel, moştenirea lor se va adăuga la moştenirea tribului unde se vor mărita; şi moştenirea lor va fi pusă deoparte din moştenirea tribului moşiei noastre."

[5] Şi Moise le-a poruncit fiilor lui Israel după rânduiala Domnului, zicând: „Aşa zice tribul fiilor lui Iosif: [6] Acesta este cuvântul pe care Domnul l-a porunci fiicelor lui Salpaad, zicând: «Unde le va plăcea, [acolo] să se mărite, numai să se mărite cu cineva din familia tatălui lor, [7] iar moştenirea fiilor lui Israel nu se va strămuta de la un trib la altul, căci fiii lui Israel se vor alipi fiecare la moştenirea tribului strămoşilor lor. [8] Şi orice fată care [are drept de] rudenie pe moştenirea din triburile fiilor lui Israel, să se mărite cu unul din familia tatălui ei, ca fiii lui Israel să aibă [drept de] rudenie, fiecare pe moştenirea părinţilor săi. [9] Şi partea de moştenire nu va

---

35,33 „nu veţi însângera pământul", *litt.* „nu veţi ucide prin omor pământul". TM are „să nu pângăriţi pământul". După concepţia veche, omorul nepedepsit pângăreşte pământul (= îl ucide).

36,4 „se va face iertarea": se referă la anul jubiliar (o dată la cincizeci de ani), când se face eliberarea sclavilor şi a pământului, care se întoarce la proprietarul iniţial (*cf.* Lev.25,10).

36,8 „[are drept de] rudenie pe moştenire", *litt.* „îşi exercită dreptul de rudă apropiată asupra moştenirii". TM are „moşteneşte".

trece de la un trib la alt trib, ci fiii lui Israel se vor alipi fiecare la moştenirea sa." [10] Şi cum i-a rânduit Domnul lui Moise, aşa au făcut fetele lui Salpaad, [11] iar Thersa, şi Egla, şi Melcha, şi Noua, şi Mala, fetele lui Salpaad, s-au măritat cu verii lor. [12] S-au măritat cu oameni din familia lui Manase, dintre fiii lui Iosif, şi moştenirea lor a ajuns la familia [din] tribul părintelui lor.

[13] Acestea [sunt] poruncile şi îndreptările şi hotărârile pe care Domnul le-a poruncit prin Moise, la apus de Moab, pe Iordan, în faţa Ierihonului.

36,13 „Acestea [sunt] poruncile...": concluzia nu se referă la întreaga carte, ci doar la 33,50-36,12. ♦ „prin Moise": după aceste cuvinte, TM are în plus „fiilor lui Israel". ♦ „în faţa Ierihonului": aceste ultime cuvinte sugerează că peregrinarea prin pustiu s-a terminat şi poporul este gata să intre în pământul făgăduinţei.

DEUTERONOMUL

Introducere

I. A cincea carte a Torei, numită „Deuteronom"

Traducerea în greacă a Torei se încheie cu Deuteronomul: diferită prin conținut și stil de cele patru cărți precedente, această carte stă la temelia religiei iudaice. Traducerea sa în greacă, în Alexandria, la începutul secolului al III-lea î.H., poate dezvălui felul în care un învățat iudeu, în locul și la vremea aceea, înțelegea cartea respectivă conferindu-i, eventual, unele trăsături noi.

După istoria Patriarhilor și relatarea eliberării evreilor din Egipt (Geneza, Exodul), după cartea consacrată organizării cultului (Leviticul) și cea care prezintă pregătirile în vederea cuceririi Canaanului (Numerii), Deuteronomul marchează un moment de oprire: înainte de pasul decisiv al trecerii Iordanului, Moise adună poporul în câmpia Moabului și îi adresează câteva discursuri. Poporul ascultă, stând în picioare. Deuteronomul este în întregime alcătuit din succesiunea acestor discursuri: Moise amintește trecutul; dă legi pentru momentul în care Israel va intra în ținutul Canaanului; instituie înnoirea Legământului, își vestește moartea și îi transmite lui Iisus (Iosua) rolul de conducător al poporului.

Tonul discursului este solemn. „Voi stați cu toții astăzi dinaintea Domnului Dumnezeului vostru" (29,9). Moise vorbește, de asemenea, pentru „cei care nu sunt astăzi cu noi" (29,14). Legământul înnoit este însoțit de blesteme pentru ziua în care Israel îl va rupe. Amintirea răzvrătirii poporului în deșert servește ca avertisment asupra riscurilor apostaziei: Israel este un popor deosebit, ales de Dumnezeu pentru a fi poporul său și pentru a primi pământul pe care Dumnezeu i-l va dărui. Toate binecuvântările îi sunt promise dacă rămâne credincios: va avea rodnicie și o viață fericită. Moise anunță pentru viitor un alt profet care, ca și el, va proclama voința lui Dumnezeu. El îmbărbătează, îndeamnă, afirmă iubirea lui Dumnezeu pentru poporul său, blândețea lui nemărginită; el vestește izbăvirea. Discursurile lui Moise iau în cele din urmă forma unui lung cânt, un poem reluând toată

istoria parcursă, anunțând viitorul și care trebuie păstrat, ca și Legea însăși, pentru a servi drept „mărturie" între cei care au încheiat Legământul, Dumnezeu unul, care spune „Eu sunt", și poporul ales, unic între toate popoarele.

Când a purces la alcătuirea unei versiuni grecești a Deuteronomului, traducătorul cunoștea locul excepțional pe care îl ocupa această carte în viața poporului evreu: ea a stat la baza restabilirii adevăratului cult, la Ierusalim, în vremea regelui Iosia, după vremurile de îndepărtare de Dumnezeu; cuprindea legislația – „legile lui Moise" –, care însoțea decalogul pentru a da societății lui Israel regulile de cult și de drept. În afara sărbătorilor prevăzute deja în alte cărți, Deuteronomul instaurează ceremonii, o declarație de credință (Deut. 26), ritualul înnoirii Legământului. Se prezintă în mod explicit ca o „carte" în care „cuvintele" lui Dumnezeu, transmise prin gura lui Moise, sunt „scrise", urmând să fie recopiate, elogiate, proclamate, studiate, predate ca învățătură tuturor. Întemeiază practica esențială a iudaismului: studierea Torei.

Aceasta din urmă este tema asupra căreia versiunea greacă insistă în mod deosebit. Prin titlul dat cărții, prin rigurozitatea vocabularului, prin unele interpretări semnificative, Deuteronomul Septuagintei pune în valoare importanța „cărții"; face distincția între revelația primă, orală, și „cuvintele" fixate ulterior prin scris și destinate apoi din nou lecturii, învățăturii și comentariului oral. Importanța limpede afirmată a studierii Legii, ca și unele inflexiuni date de traducerea în greacă textului ebraic, conferă Deuteronomului grec o originalitate pe care vor încerca să o pună în lumină paginile următoare.

Pentru învățatul evreu care și-a luat sarcina de a-l transpune în greacă, Deuteronomul exista în forma sa definitivă, ca o carte completă și autonomă. Traducătorul ignora ceea ce știința actuală consideră ca faze succesive de redactare. În pofida dubletelor, întreruperilor, repetițiilor, articulațiilor, interpretate de critica biblică drept tot atâtea semne ale unor straturi diferite îmbinate între ele într-o manieră complexă, traducătorul primea textul sub forma unei cărți în ediția sa ultimă, într-o înlănțuire continuă și logică; pentru el totul avea înțeles în această unitate literară. Ca și traducătorul respectiv, noi citim Deuteronomul ca un tot unitar, în forma pe care i-a dat-o tradiția ebraică și în care a intrat în canon. Ca și traducătorul, citim această carte la locul pe care i l-a acordat tradiția: este cartea a cincea, ultima, a Torei. Acest loc nu i-a fost hărăzit cărții lui Iosua, plasată ceva

mai departe, cu toate că relatează adevăratul final al epopeii evreilor, intrarea în țara făgăduită și cucerirea ei.

Tradiția iudaică denumește a cincea carte a Torei prin termenul *dᵉbhārīm*, „cuvinte", nu se știe de când. Titlul este pe deplin justificat: nu doar pentru că apare la începutul cărții, într-o formulă introductivă generală, „Acestea sunt cuvintele pe care le-a rostit Moise către tot Israelul...", ci pentru că este cheia întregii cărți, definindu-i cu precizie conținutul. Moise este profetul care „vorbește" în numele lui Dumnezeu. Dumnezeu îi pune în gură „cuvintele" Sale, iar profetul rostește aceste „cuvinte" în numele Domnului; de acum înainte, acestea sunt propriile Sale „cuvinte" (18,18-19), pe care poporul trebuie să le înțeleagă, să le respecte, să le pună în faptă (una dintre formulele recurente în Deuteronom). Termenul *dabhar* desemnează uneori prescripția însăși, fapta care trebuie împlinită. *Dᵉbhārīm* sunt „cuvintele" divine revelate lui Moise și „prescripțiile" transmise poporului evreu, Legile. Pe muntele Sinai, Moise transmisese poporului cele „zece cuvinte". Acum, în câmpia Moabului, el rostește „cuvintele acestei Legi", pe care Domnul îi poruncise să o prezinte „astăzi" în numele Său, pentru poporul ce urma să intre în ținutul Canaanului. Aceste cuvinte nu vor mai fi scrise pe două table, ci într-o „carte", obiect de venerație și de studiu. Tradiția orală (de la Dumnezeu la Moise, apoi de la Moise la popor) devine tradiție scrisă. Cuvântul *dᵉbhārīm* singur ajunge pentru a desemna cartea.

Se putea da un titlu echivalent în greacă? Constatăm că, de-a lungul întregii cărți, pentru a transpune *dᵉbhārīm*, traducătorul a folosit nu unul, ci două cuvinte grecești, repartizate după reguli semantice pe care le vom analiza mai departe: îl redă pe *dabhar-dᵉbhārīm* fie prin ῥῆμα-ῥήματα, fie prin λόγος-λόγοι. Nici unul dintre aceste două cuvinte, ῥήματα și λόγοι, nu poate corespunde exact ca titlu pentru versiunea greacă: cel dintâi ar fi înțeles de cititorul elenofon într-un sens limitat, prea sărac („cuvinte"); al doilea ar indica în mod cert „discursurile". Or Deuteronomul nu este, pentru credinciosul evreu, o culegere de „discursuri". Este cartea „cuvintelor" lui Dumnezeu, care au trecut prin gura lui Moise, profet și legiuitor. Folosirea celor doi termeni grecești pentru a traduce *dᵉbhārīm* arată că nici unul dintre ei, luat în parte, nu era adecvat pentru a reda bogăția evidentă a ebraicului *dabhar-dᵉbhārīm*.

Titlul folosit în greacă, δευτερονόμιον, este împrumutat din traducerea versetului 17,18, care devine în felul acesta cheia întregii cărți. Versetul prescrie ca viitoarea căpetenie a Israelului să scrie (după textul ebraic) *mišnēh hattōrāh hazzo'th*, „o copie a acestei Legi" (cea pe care o transmite

Moise). Pentru a reda cele două cuvinte *mişnēh hattōrāh*, traducătorul a creat un singur cuvânt, un neologism, din care terminaţia *-ion* face un nume (ca βιβλίον, „carte") şi care reuneşte numele Legii (*tōrāh* = νόμος) şi ideea de repetiţie (δεύτερος). Creat pe verbul *şānāh*, „a repeta", „a dubla", cuvântul *mişnēh* înseamnă de fapt „copie" sau „dublet" (după cum explică Rachi[1], regele trebuia să aibă două copii ale Legii: una era păstrată în tezaurul său, cealaltă îl însoţea în luptă). Cuvintele formate în greacă pe δεύτερο- indică mai degrabă ceea ce se face a doua oară sau ceea ce vine pe locul al doilea. Fără îndoială, traducătorul voia să exprime ideea că prinţul îşi făcea o copie, un dublet al legii (al „acestei" Legi, al „acestei" cărţi). Numai că ambiguitatea lui δεύτερο- le va permite creştinilor elenofoni să înţeleagă termenul cu sensul de „a doua Lege".

Alegând cuvântul din versetul 17,18 ca titlu al întregii cărţi, inventatorul acestui titlu a pus în lumină valoarea remarcabilă a cărţii a cincea a Torei în istoria iudaismului: el identifică această carte nu numai cu cea pe care Iisus (Iosua) avea să o scrie pe pietre în momentul intrării în ţara făgăduită (Iis. Nav. 9,2c = 8,32 TM), ci mai ales cu cea pe care Iosia o va citi în mod public pentru a reîntemeia adevăratul cult la Ierusalim (4Rg. 22-23), precum şi cu cea pe care Ezdra o va citi de asemenea într-o lectură publică la întoarcerea din exil (2Ezr. 18-19 = Ne. 8-10).

II. Versiunea greacă a Deuteronomului: munca traducătorului. Comparaţie între Septuaginta şi Textul Masoretic

Problemele pe care le pune versiunea greacă a Deuteronomului, precum şi a celorlalte cărţi, sunt în primul rând de ordin lingvistic; este însă dificil să fie separate de problemele exegetice şi de consecinţele lor teologice. Cum a transpus traducătorul iudeu în limba elenismului elementele fundamentale ale religiei sale? Ce au devenit trăsăturile proprii textului ebraic atunci când au fost citite în greacă independent de modelul ebraic?

Atunci când vorbim despre traducător (traducător care *presupunem* că era unul singur pentru întregul Deuteronom) şi de munca sa, se impune o remarcă metodologică: afirmaţiile noastre sunt aleatorii; nu avem în faţa ochilor textul său propriu (Septuaginta originară), ci textul manuscriselor care ni l-au transmis, şi mai târzii cu multe secole. Una sau alta dintre

1. *Le Pentateuque avec Commentaire de Rachi*, v. V, Paris, 1981.

trăsăturile reținute de editori poate proveni din modificări produse în cursul timpului, se poate datora copiștilor, revizorilor – aflați sub influența altor tradiții. Este îndeajuns de convingătoare consultarea lecțiunilor diferite, extraordinar de numeroase, date de aparatul critic al ediției J. W. Wevers[2]. În plus, atunci când comparăm versiunea greacă și Textul Masoretic, nu putem ignora faptul că textul ebraic însuși a putut fi oarecum modificat între momentul în care a servit ca model traducătorului și momentul în care a fost fixat în forma acceptată acum, cu vocalizarea și punctuația sa. Septuaginta în stadiul său prim poate fi un martor al textului ebraic antic.

O apreciere globală a muncii traducătorului

Suntem de acord cu Wevers în sublinierea conservatorismului de care dă dovadă traducătorul Deuteronomului; versiunea sa este mai puțin „liberă" față de modelul său, spre deosebire, de pildă, de versiunea Genezei; este mai „literală". Traducătorul rămâne foarte aproape de model, îi urmează îndeaproape sintaxa, stilul. Atunci când se îndepărtează de un element al modelului său (pe care îl presupunem ca având un consonantism identic celui al actualului Text Masoretic), pare că o face din rațiuni literare, în mod punctual, nu sistematic. De exemplu, alternanța, în textul ebraic, dintre singular și plural, „tu" și „voi", pentru a desemna destinatarul discursurilor lui Moise, este în linii mari respectată de traducător – alternanța servindu-le istoricilor ca un criteriu prin care pot distinge diversele surse ale cărții. Chiar dacă se constată diferențe destul de numeroase, care par datorate dorinței de a evita schimbările bruște de persoană, totuși grija de a uniformiza textul în interiorul câte unui pasaj nu se manifestă sistematic pe parcursul întregii cărți.

O sintaxă și un stil calchiate după textul ebraic: traducătorul urmează *ordinea cuvintelor* din modelul său, uneori chiar împotriva uzului limbii grecești (de pildă, în 22,1 negația este în capul frazei, departe de verb; în 29,9-11 infinitivul de care depinde verbul plasat în capul frazei se găsește în versetul 11). El respectă aproape întotdeauna *numărul de cuvinte* din model. Excepțiile de la această regulă au fost minuțios indicate în Hexapla întocmită de Origen.

Traducătorul reproduce cu exactitate *articulațiile* textului (formule introductive, particule de legătură). Se constată un mic număr de divergențe în decupajele frazei, care dezvăluie felul în care el a înțeles textul.

2. *Septuaginta. Vetus Testamentum graecum*, III, 2: *Deuteronomium*, Göttingen, 1977.

Traducătorul reproduce *parataxa propoziţiilor* (καὶ..., καὶ..., cu diferitele valori pe care le poate avea în greacă această conjuncţie copulativă, ca şi *w*^{e}- în ebraică) şi calchierea turnurii ebraice pentru „relansarea" textului, îndeosebi la viitor, pentru a formula prescripţii valabile în ţinutul Canaanului: „Şi se va întâmpla" (καὶ ἔσται...), că vă veţi găsi într-o anume situaţie, „atunci" (καὶ) veţi face aşa (6,20-21; 7,12-13; 17,18; 20,2-4 etc.). Fraza greacă urmează fraza ebraică pe toată lungimea ei, până într-atât încât este uneori greu de identificat acel καὶ care introduce verbul principal (printre alte exemple: 14,23-26; 26,1-3; 29,18-19; 30,1-3).

Traducătorul foloseşte, calchiind modelul ebraic, *succesiuni de infinitive necoordonate*, neprecedate de articol, depinzând de verbele pentru care indică dezvoltarea consecutivă, chiar dacă aceste verbe nu implică în greacă o asemenea construcţie. De pildă, verbele „a auzi" şi „a se răzvrăti" sunt urmate de infinitive care depind aproximativ de ele şi care indică în ce fel acţionează cel care „ascultă" (11,13; 13,6; 28,1; 28,15 etc.) sau care „se răzvrăteşte" (28,14; 29,17).

Traducătorul reproduce în propoziţie *cuvinte la nominativ*, independente de sintaxa propoziţiei (4,11; 5,3 etc.). Dă uneori *genitive* numite *„ebraice"* (de calitate) acolo unde uzul grecesc ar fi recurs la un adjectiv epitet (32,7).

Uzul prepoziţiilor greceşti este un calc după prepoziţiile ebraice şi reprezintă unul dintre criteriile traducerii literale studiate de A. Aejmelaeus[3]. În traducerea Deuteronomului, aceste calcuri sunt aproape fără excepţie: ἐν calchiază ebraicul *b*^{e}; εἰς calchiază pe *l*^{e}; ἀπό calchiază pe *min*. Acest din urmă calc este deosebit de frapant în construcţiile contrare uzului grecesc: ἀπό este folosit cu sensul „prea mult pentru" (1,17); introduce un complement de obiect cu sens partitiv (ex.: 1,25; 2,5.9.19 etc.).

Traducătorul calchiază *reluarea pleonastică* a pronumelui demonstrativ la sfârşitul propoziţiei relative, de tipul: „drumul pe care să urcăm *pe el*", ἐν αὐτῇ (1,22; *vide* şi 1,33; 3,21; 4,5.26.28; 28,37; 30,3; 32,50).

Calchiază *construcţiile idiomatice ebraice*, de pildă: „se ridică *şi* face cutare lucru", pentru a spune „începe să facă..." (9,12); „răspunde şi spune" (1,14.41; în alte locuri: „răspunzând spune": 21,7; 25,9; 27,14.15 etc.). Reproduce aşa-numita *figură etimologică*, insistând asupra verbului, de tipul: „ascultând tu asculţi" (numeroase exemple sunt semnalate în note; am utilizat adesea un adverb pentru a indica insistenţa). Se remarcă utilizarea

3. *Parataxis in the Septuagint. A Study of the Renderings of the Hebrew Coordinate Clauses in the Greek Pentateuch*, Helsinki, 1982.

sistematică a participiului λέγων, „spunând", un calc ebraic care introduce cuvintele cuiva, fără ca participiul să se acorde cu cel care vorbeşte (de pildă în 30, 12-13).

Traducătorul respectă cel mai adesea *indicarea părţilor corpului* care servesc în ebraică la formarea expresiilor prepoziţionale sau care sunt numite pentru valoarea lor simbolică: „faţa" (20,3); „gura" (19,15; 21,5); „urechea" (5,1); „mâna" (12,7.11; 15,7; 16,10; 28,8); „piciorul" (2,5.28); „ochiul" în expresia stereotipă „ochiul tău nu va avea îngăduinţă" (7,16 şi *passim*) etc.

Textul grecesc al Deuteronomului este în ansamblul său echivalent textului ebraic: îi corespunde aproape cuvânt cu cuvânt. Excepţiile de la această regulă „cantitativă" sunt totuşi de ordinul sutelor, cel mai adesea, e drept, în cazul cuvintelor puţin importante sau al repetiţiilor în care prezenţa sau absenţa cuvântului nu modifică sensul. Fără a exploata integral lista oferită de Wevers[4], care indică toate „plusurile" şi toate „minusurile" textului grecesc în raport cu cel ebraic, vom da aici câteva lămuriri. Problema pe care această comparaţie o pune istoricilor textului biblic este de a alege din două forme de text atestate, scurtă sau lungă, pe cea care are cele mai mari şanse de a fi mai veche.

Lacunele din textul grecesc sunt relativ puţin numeroase. Ele au fost reperate în veacul al treilea al erei noastre, atunci când Origen a întocmit Hexapla, prin compararea textelor cuvânt cu cuvânt: cuvintele ebraice care nu aveau un corespondent în Septuaginta veche au primit un cuvânt împrumutat dintr-o altă traducere şi marcat cu asterisc. Wevers numără aproape două sute de cuvinte marcate în felul acesta[5] la care se adaugă un număr aproape egal de cuvinte „suplimentare", din manuscrisele influenţate de Hexapla, fără ca asteriscul să fi fost păstrat. Întreprinderea Hexaplei a fost extrem de minuţioasă: un mare număr de cuvinte mărunte este astfel luat în consideraţie pentru a da o imagine exactă a textului ebraic, aşa cum era el cunoscut la vremea aceea, pentru a avea o echivalenţă formală perfectă între textul ebraic şi cel grecesc. Astfel de cuvinte sunt, de pildă, articolele, pronumele demonstrative, adjectivul „tot", cuvinte care completează formule stereotipe fără să adauge nimic sensului. Este adevărat că, pentru rabinii care l-au ajutat pe Origen în această muncă de comparare, fiecare cuvânt mărunt era purtător de sens: Tora se citeşte şi se comentează cuvânt cu cuvânt.

4. *Text History of the Greek Deuteronomy*, MSU 13, Göttingen, 1978, pp. 43-47.
5. *ibid.*, p. 31 *sq.*

Cea mai mare parte a lacunelor ceva mai întinse se poate explica în versiunea greacă drept *abrevieri redacționale* (de pildă în 1,25: în loc de „ei ne-au adresat cuvântul și au spus" [TM], textul grecesc păstrează doar „și ei au spus"). Traducătorul, sau copistul, evită uneori o repetiție sau o precizare considerată superfluă (de ex. în 31,21, lipsește începutul versetului; 32,52: lipsește sfârșitul versetului). Aceste fenomene de abreviere sunt însă rare și contrare tendinței obișnuite de lungire a textului, pe care o vom arăta mai departe. Editorii se bazează uneori pe aceste *lectiones breuiores* ale Septuagintei pentru a formula ipoteza că textul ebraic antic era mai scurt decât TM actual.

Cuvintele și expresiile suplimentare în greacă sunt cu mult mai numeroase decât lacunele, mai ales dacă urmăm ediția lui A. Rahlfs[6]: acest editor a acceptat numeroase cuvinte și expresii din manuscrise, pe care Wevers le-a eliminat, considerând că stilul foarte repetitiv al Deuteronomului ebraic a favorizat tendința traducătorului de a armoniza expresiile paralele. După Wevers, care se bazează cu precădere pe Papirusul 848, unele dintre aceste forme lungi se aflau într-o formă scurtă în Septuaginta antică. Acest fenomen de *aliniere și de lungire a formulelor repetate* este foarte frecvent în cartea noastră. De pildă, constatăm că formula „(prescripțiile) pe care Eu ți le poruncesc" poate fi lungită (în ebraică sau în greacă, în funcție de pasaje) sub forma: „pe care Eu ți le poruncesc *astăzi*"; sau „pe care Eu îți poruncesc *astăzi să le împlinești*"; sau chiar, cu reluarea pleonastică a pronumelui, „pe care Eu îți poruncesc *astăzi să le împlinești pe ele*" (11,22). De asemenea, formulele stereotipe legate de dăruirea țării se pot citi cu cuvinte suplimentare (promisiunea *de a da*, promisiunea făcută *părinților*, de a da *ca parte de moștenire* etc.).

În afară de aceste lungiri ale expresiilor paralele, se remarcă un număr important de *cuvinte izolate* care sunt în „plus" în greacă față de textul ebraic. Pentru a le indica, Hexapla dă dovadă de aceeași minuțiozitate: prin „obelos" este pus în evidență orice cuvânt, cât de mărunt, care în mod formal nu are un echivalent în textul ebraic (sunt cuvinte „obelizate", adică marcate cu „obelos"). Pentru fiecare „plus" se poate face una dintre ipotezele obișnuite:

6. *Septuaginta, id est Vetus Testamentum Graece iuxta LXX interpretes*, Stuttgart, 1935, 2 vol.

– Cuvântul sau expresia va fi figurat în modelul ebraic al Septuagintei, de unde a dispărut ulterior.

– Cuvântul suplimentar era necesar în traducere din motive lingvistice, pentru corectitudinea sintaxei.

– Cuvântul suplimentar obelizat este rezultatul unei duble traduceri, de ordin gramatical, datorată ezitării între două verbe sau nevoii de precizare sau de lămurire a unui cuvânt sau pentru că textul ebraic este dificil de transpus în greacă.

– Cuvântul suplimentar poate fi împrumutat dintr-un alt pasaj: fie că este vorba de un fenomen de armonizare, fie, mai adesea, împrumutul are rostul de a reuni cele două texte, pentru a aminti o idee, pentru a întări o expresie. Nevoia de precizie explică numeroase cuvinte suplimentare: traducătorul explicitează sensul implicit al unui cuvânt ebraic, adaugă precizări de ordin geografic, etnic, ritual etc.

– Elementele suplimentare din text corespund adesea unei nevoi literare şi de redactare: traducătorul subliniază logica unei relatări sau dă mai multă forţă şi expresivitate textului său, îi sporeşte dramatismul sau emfaza.

III. Transpunerea în greacă a temelor religioase din Deuteronom

În pofida sinonimiei aparente dintre cele două cuvinte greceşti folosite pentru a transpune termenul *dᵉbhārīm*, s-ar putea afirma că unul dintre ele, ῥῆμα, îndeosebi atunci când apare la singular, se referă mai degrabă la învăţătura orală a lui YHWH decât la cea a lui Moise. Această tradiţie orală (ῥῆμα) se transpune în continuare în „cuvinte" (ῥήματα sau λόγοι), care sunt destinate scrierii, dar care rămân de asemenea obiectul unei transmiteri orale prin învăţătură şi comentariu. Se pare că recurgerea la λόγος-λόγοι pentru a reda *dabhar-dᵉbhārīm* este mai puţin marcată religios decât recurgerea la ῥῆμα-ῥήματα.

Verbele ebraice cu înţelesul „a învăţa", cu diverse conotaţii, au în greacă echivalente simple. Cel mai uzual este διδάσκειν (4,1 *et al.*) pentru *lāmadh*. Traducătorul îşi diversifică însă vocabularul cu verbe fie rare, fie noi, încercând să exprime forţa verbelor ebraice.

Traducătorul Deuteronomului nu se fereşte să repete, ca şi textul ebraic, verbele care invită nu numai la „ascultarea" cuvintelor legii, ci şi la „vegherea" ca ele „să nu cadă în uitare": importanţa verbelor ἀκούειν şi φυλάσσειν reiese din versiunea grecească fără să mai fie nevoie să le

comentăm repetiția. Insistența asupra rolului memoriei este puternică în discursurile de îndemn ale lui Moise: formula „amintește-ți" revine de vreo zece ori în Deuteronom, cel mai adesea cu referire la eliberarea din Egipt („amintește-ți că ai fost rob", 5,15; 15,15; 16,12; 24,18.20.22; „amintește-ți tot ce a făcut Domnul", 7,18; 24,9). Cea mai importantă este însă „amintește-ți de Dumnezeu" (8,18).

Afirmarea unui Dumnezeu unic, pentru un popor unic, practicând cultul într-un loc unic (*vide* 12,1-19), formează – împreună cu corolarul său, respingerea oricărui cult străin – fundalul Deuteronomului. „Cuvintele" lui Moise vizează în primul rând lupta cu idolatria.

În Deuteronom, poporul evreu este pus în gardă împotriva riscurilor contaminării de cultele abominabile: trebuie să le distrugă toate obiectele (12,2-3). Această primejdie a contaminării justifică interdicția căsătoriei cu fiice ale țărilor cucerite (7,4) și, poate, limitarea numărului de soții ale regelui.

Greaca nu precizează mai mult decât textul ebraic natura cultelor condamnate în felul acesta. O dată este numit Egiptul (29,17), dar cel mai adesea este vorba de Canaan, de țările în care vor intra (11,30; 32,49) sau de Canaan și de alte „neamuri". De două ori cultul proscris este cel al astrelor (4,19 și 17,3); în rest este vizat cultul reprezentărilor divine, „idoli", obiecte sculptate în lemn sau piatră, stele (4,16; 7,5; 7,25; 12,2-3; 29,16 *et passim*). Sunt de asemenea menționate sacrificările de copii (12,31 și 18,10), prostituția sacră (23,18), unele ritualuri de doliu (14,1), divinația și magia (18,10-11). Formula „urâciune/spurcăciune pentru Domnul", βδέλυγμα κυρίῳ, (7,25 etc.) este folosită pentru a condamna fie practica idolatrică, fie omul idolatru (*vide* 17,1; 18,12; 22,5; 23,19; 24,4; 25,16). Pentru a reda noțiunea de detestare a practicilor idolatrice, traducătorul Deuteronomului introduce un cuvânt nou, προσόχθισμα (7,26).

Deuteronomul, culegere a „legilor lui Moise", se distinge de decalog, de codul legământului din Ex. 20,22-23,33, de prescripțiile formulate în Numerii și de codul sacerdotal din Levitic. Se prezintă diferit și este mai cuprinzător. În capitolele 12-26, versiunea greacă este, cu foarte puține excepții, identică Textului Masoretic prin succesiunea prescripțiilor și prin conținutul lor.

Relațiile dintre Israel și Domnul său sunt bazate pe legământul lor, pe care câteva versete din Deuteronom îl prezintă ca fiind încheiat printr-o alegere reciprocă (26,17-18 și înnoirea legământului în 29,1.9-18; se regăsește

limbajul deuteronomic în Iis. Nav. 24, pentru legământul de la Sichem). Miza pentru Israel este moştenirea „ţării" făgăduite, acest ţinut care îi va da toate bunurile, rodnicia şi fericirea (4,1; 6,10-11; 8,7-10; 11,8-16 etc.). Condiţia pentru această recompensă este o supunere fără greş. Moise subliniază caracterul dramatic al legământului, pentru că omul este împins mereu, de la sine, spre rău sau se lasă contaminat de rău. Vorbeşte însă în numele unui Domn care „se întoarce" mereu la milă şi la iertare.

Lecturi creştine ale Deuteronomului

Ar fi excesiv să încercăm a da aici, în rezumat, o listă a lecturilor Deuteronomului la primii scriitori creştini. Am indicat în note unele referiri la primii Părinţi greci, în special la *Epistola lui Barnaba*, la Clement Romanul, Iustin, Irineu, Clement Alexandrinul, Origen şi (pentru „antiohieni") la Theodoret al Cyrului. Au fost puse în lumină numeroase reluări ale interpretărilor alegorice philoniene la Clement Alexandrinul (cu precădere tema umanităţii legilor mozaice) şi la Origen. În afară de folosirea punctuală a unor versete, se pot identifica câteva direcţii majore de interpretare a Deuteronomului. Se constată fenomene de respingere, de aprofundare şi de transpoziţie, precum şi o profundă înţelegere a spiritului religios, care face pereche, neadecvat, cu o totală răsturnare de sens în versetele care privesc „poporul lui Dumnezeu". Este corect să spunem, în acelaşi timp, că Deuteronomul a hrănit gândirea creştină şi că a fost citit polemic, împotriva evreilor.

Părinţii se bazează pe interpretarea paulină a unor versete: poporul creştin îi înlocuieşte pe evrei ca popor ales de Dumnezeu (Rom. 10-11). Creştinii sunt „poporul sfânt" (7,6; 32,8-9.21). Această părtinire teologică face adesea ca lectura Deuteronomului să fie tendenţioasă, neobiectivă. Cu toate acestea, creştinii descifrează în versetul 32,43 reunificarea celor două popoare.

Partea legislativă a Deuteronomului a fost în mod deosebit folosită în polemică: deşi această carte impune să fie respectate „toate cuvintele scrise" şi evreii să aibă forţa de a se supune legilor, Iisus este împotriva unei respectări în litera Legii, iar Pavel, slujind evanghelia orală a lui Iisus, atacă dependenţa excesivă de „ceea ce este scris" (Gal. 3,10: Deut. 27,26): „blestemul" Legii (Gal. 3,13: Deut. 21,23) şi incapacitatea ei de a da „viaţa" (Gal. 3,21) decurg din reificarea printr-un document „scris".

Dacă ofrandele şi sacrificiile ocupă un loc modest în comentariile creştine, în schimb calendarul liturgic al Deuteronomului, alături de cele spuse despre „adunarea" lui Israel, este reluat şi transpus pentru a da sens sărbătorilor creştine şi „eclesiologiei".

Învăţătura spirituală este în întregime adoptată. Iisus însuşi a dat ca „primă poruncă" *Ş^ema' Yiśrā'ēl* (6,4-9). Creştinii au păstrat preceptele legate de sfinţenie şi de purificarea inimii (9,5; 10,12); au insistat asupra „alegerii" care trebuie făcută între viaţă şi moarte, între bine şi rău (30,15-19); ei reiau îndemnurile la vigilenţă (4,9; 15,9). Adoptă modelul, deopotrivă spiritual şi literar, al morţii lui Moise, aşa cum este el relatat în Deut. 34.

Deuteronomul, ca şi alte cărţi grupate de Biserică sub numele „Vechiul Testament", a furnizat cititorilor creştini câteva versete în care au văzut anunţată venirea lui Iisus Mântuitorul. Le-au considerat ca „mărturii" (testimonia) care atestau că promisiunea de mântuire se împlinise prin el. Pătimirea sa fusese anunţată: el este cel care a fost „spânzurat pe lemn", cu toate că era „viaţa" (28,66; *vide* şi 21,23; 32,6; 33,7). Cu ajutorul exegezelor tipologice sau de tip simbolic, cititorii au putut vedea în el „răscumpărătorul" (7,8); el este ploaia binefăcătoare care „coboară" (32,2); „cuvântul" „apropiat" de om (30,14). Şi, mai ales, din discursul lui Petru (Fapte 3,22-23), Iisus a fost identificat cu „profetul" făgăduit de Domnul (18,15). Lectura „hristocentrică" a unor versete din Deuteronom s-a putut extinde şi la alte pasaje, după cum s-a văzut mai cu seamă pentru Cântul lui Moise din Deut. 32. Acest cânt a deţinut un loc atât de important în gândirea şi în viaţa creştinilor încât, din timpuri foarte vechi, a figurat în Psaltire alături de alte „ode" ataşate Psalmilor; sub acest titlu, a fost neîncetat comentat, a fost subiect de meditaţie, a fost alăturat rugăciunii, cu precădere în mediile monastice.

Cécile Dogniez şi Marguerite Harl

Deuteronomul

1 [1] Acestea sunt cuvintele pe care le-a rostit Moise către tot Israelul dincolo de Iordan, în pustiu, către apus, aproape de [Marea] Roşie, între Pharan, Tophol, Lobon, Vâlceaua şi Auritele; [2] era cale de unsprezece zile în Horeb, peste muntele Seir, spre Cades Barne. [3] Şi într-al patruzecilea an, în luna a unsprezecea, în prima zi a lunii, Moise a grăit către toţi fiii lui Israel, toate câte i le poruncise Domnul pentru ei. [4] După ce l-a lovit pe Seon, regele amoreilor, care locuia în Esebon, şi pe Og, regele din Basan, care sălăşluia în Astharoth şi în Edrain, [5] dincolo de Iordan, în ţinutul Moabului, Moise a început să le tâlcuiască legea aceasta spunând: [6] „Domnul

---

1,1 Titlul grecesc este preluat din traducerea v. 17,18, care prescrie viitorului conducător al lui Israel să scrie *mişnēh hattōrāh hazzo'th*, „o copie a acestei legi". Pentru a reda cuvintele *mişnēh hattōrāh*, traducătorul a creat neologismul δευτερονόμιον, care uneşte numele legii cu ideea de repetare; *cf.* Introducerea. ♦ Toponimele „Vâlceaua" şi „Auritele" (în greacă: Αυλων „spaţiu închis", „vale între doi munţi" şi Καταχρύσεα) apar în textul grecesc în traducere etimologică, corespunzând termenilor TM *Haṣēroth* şi *Dī zāhābh*. ♦ „Israel" (sau „tot Israelul") este o expresie tehnică specifică Deuteronomului; expresia curentă în celelalte cărţi este „fiii lui Israel". Referindu-se la unitatea poporului ales, ca partener al legământului cu Dumnezeu (indicată în Lev. 4,13.14.15.21 prin συναγωγή şi în Deut. 23,2.3 şi 31,30 prin ἐκκλησια), termenul îngăduie o pendulare între singular şi plural, între „tu" şi „voi". ♦ [Marea] Roşie: aici textul grecesc traduce literal TM (ἡ ἐρυθρά, „cea roşie"); în schimb, către sfârşitul capitolului (1,40), ca şi în restul Deuteronomului, apare denumirea completă: ἡ ἐρυθρὰ θάλασσα, „Marea Roşie".

1,2 „în [ţinutul] Horeb": aceasta este lecţiunea ediţiei Rahlfs (cu prepoziţia ἐν); codicele *Alexandrinus* are aici varianta ἐκ „din", „de la", preferată de alţi editori moderni (Wevers) şi pe care o susţine formularea de mai jos (1,19) ἀπάραντες ἐκ Χωρηβ, „plecând din Horeb".

1,5 „să tâlcuiască": verbul grecesc διασαφέω este un *hapax* în Pentateuh; sensurile sale sunt multiple, putându-se interpreta ca „a expune în mod clar", „a explica" sau chiar „a interpreta" legea. ♦ „legea aceasta": substantivul νόμος (TM: *tōrāh*) apare mereu (cu numai trei excepţii, justificabile: 17,11 şi 33,4.10) însoţit de demonstrativul οὗτος, pentru a indica transmiterea orală a legilor.

1,6 „Fie-vă de ajuns": verbul ικανόω este folosit într-o formă pasivă, impersonală; această construcţie neobişnuită şi ambiguă apăruse şi în Gen. 32,11.

Dumnezeul nostru ne-a glăsuit nouă în Horeb, spunând: «Fie-vă de ajuns cât aţi sălăşluit pe muntele acesta; [7] întoarceţi-vă şi plecaţi, îndreptaţi-vă spre muntele amoreilor şi spre toţi cei care sălăşluiesc prin împrejurimile Arabei, la munte şi câmpie, spre miazăzi şi spre ţărmul mării, spre pământul canaanenilor şi Antiliban, până la râul cel mare, Eufrat. [8] Iată, v-am dat dinainte pământul; intraţi şi luaţi moştenire pământul pe care l-am jurat părinţilor voştri, Avraam şi Isaac şi Iacob, că îl dau lor şi seminţiei lor de după ei.» [9] Şi v-am vorbit la vremea aceea spunându-vă: «Nu voi fi în stare singur să vă duc: [10] Domnul Dumnezeul vostru v-a înmulţit şi, iată, sunteţi acum ca stelele cerului de mulţi; [11] Domnul Dumnezeul părinţilor voştri să vă înmulţească înmiit, de câţi sunteţi, şi să vă binecuvânteze, după cum v-a glăsuit. [12] Cum voi putea eu singur să duc chinul vostru, starea şi cârtelile voastre? [13] Alegeţi-vă bărbaţi înţelepţi, ştiutori şi pricepuţi, pentru fiecare trib, şi îi voi rândui conducători în fruntea voastră.» [14] Iar voi mi-aţi răspuns zicându-mi: «Este bună vorba pe care ne-ai spus să o împlinim.» [15] Şi am

---

1,7 „plecaţi": în text „plecaţi voi", transpunere excesivă în greacă a construcţiei ebraice care repetă pronumele după verb.

1,8 „v-am dat": traduce aici verbul παραδίδωμι (TM: *nāthan*, „a dărui"), care apare frecvent în Deuteronom şi care face parte din vocabularul dreptului militar şi penal al Egiptului elenistic; sintaxa verbului grecesc o urmează îndeaproape pe cea a verbului ebraic: este urmat fie de prepoziţia ἐνώπιον, „dinaintea" (ca aici), fie de sintagma πρὸ προσώπου, „în faţa", fie de sintagma εἰς τὰς χεῖρας, „în mâinile" – aceasta din urmă părând să fie preferată de traducător, de vreme ce recurge la ea chiar şi acolo unde textul ebraic nu o foloseşte (2,36; 7,2.23). ♦ Verbul grecesc κληρονομεῖν, „a moşteni", este clasic pentru a desemna intrarea în posesia unui pământ. Este echivalentul majoritar al ebr. *yāraṣ*. În Biblie, conceptul, deosebit de important, de „moştenire" este strâns legat de acela de „legământ", având mai degrabă sensul de „proprietate sacră": astfel, pământul făgăduinţei este „moştenirea lui Israel", iar Israel este „moştenirea lui YHWH".

1,12 Prin „stare" am echivalat termenul grecesc ὑπόστασις, folosit în Septuaginta pentru mai multe rădăcini ebraice cu sensuri diferite: „povară", „apăsare", „fondul sentimentelor", „dispoziţie interioară". *Cf.* Ps. 37,5 sau Is. 46,1, unde acelaşi termen ebraic este tradus prin cuvântul grec φορτίον, „povară", „greutate".

1,13 În Ex. 18,13-23 Iothor este cel care îl sfătuieşte pe Moise să pună căpetenii peste popor. ♦ „bărbaţi înţelepţi": termenul grecesc σοφός acoperă înţelesul de „înţelepciune aplicată, practică" al ebraicului *ḥākhām*.

1,14 „vorba" este aici traducerea termenului grecesc ῥῆμα, care înseamnă deopotrivă „cuvântul" şi realitatea pe care o indică.

1,15 „scribii" sunt grefierii sau secretarii judecătorilor (γραμματοεισαγωγεῖς); pasajul este însă diferit de TM, unde nu apare în final referirea la „judecători", ci la „triburi" (cuvinte asemănătoare în ebraică: *ṣōpheṭ* şi *ṣēbheṭ*).

luat dintre voi bărbați înțelepți, știutori și pricepuți și i-am rânduit să fie în fruntea voastră ca mai-mari peste o mie, peste o sută, peste cincizeci, peste zece și ca scribi pentru judecătorii voștri. [16] Și le-am poruncit judecătorilor voștri la vremea aceea spunându-le: «Ascultați [ce se întâmplă] între frații voștri și judecați după dreptate între un bărbat și fratele său și străin. [17] Nu te gândi în fața cui [te afli] la judecată, judecă-l pe cel mic ca și pe cel mare, nu te teme de fața omului, căci judecata este a lui Dumnezeu; iar dacă pricina vă va veni prea grea, aduceți-o la mine și eu o voi asculta.» [18] Și v-am încredințat la vremea aceea toate cuvintele pe care să le împliniți.

[19] Și, plecând din Horeb, am străbătut tot pustiul cel mare și înspăimântător, pe care l-ați văzut în drumul către muntele amoreilor, după cum ne-a poruncit Domnul Dumnezeul nostru, și am ajuns până la Cades Barne. [20] Și v-am spus: «Ați venit până la muntele amoreu, pe care Domnul Dumnezeul nostru vi-l dă vouă. [21] Iată, Domnul Dumnezeul vostru v-a dat pământul din fața voastră; suiți-vă și luați-l moștenire, după cum v-a spus Domnul Dumnezeul părinților voștri; nu vă temeți și nu vă înfricoșați.» [22] Și ați venit

---

1,16 Termenul προσήλυτος (tradus aici prin „străinul") este atestat pentru prima dată în greacă în Ex. 12,48.49; este corespondentul ebr. *ger*, redat în alte pasaje prin πάροικος, care implică ideea de vecinătate; inscripțiile atestă, începând cu sec. al III-lea î.H., folosirea lui πάροικος pentru a numi străinul care locuiește într-o anumită zonă, fără drept politic, dar cu statut de protejat. Alegerea termenului προσήλυτος corespunde necesității de a indica o situație specială. În Ex. 20,10 ὁ προσήλυτος ὁ παροικῶν ἐν σοι, „străinul care locuiește la tine", traduce ebr. *gēr 'aṣer biṣ'ārеykhā*, „străinul care este la poarta ta". *Cf.* Ex. 12,48.

1,17 Datoria judecătorului „de a nu căuta la fața omului", adică de a nu ține seama de condiția socială a împricinaților, de a fi imparțial, este o idee reluată mai jos (Deut. 16,19), cu folosirea aceluiași verb grecesc ἐπιγιγνώσκω, „a se gândi", „a da atenție", „a fi preocupat". ♦ Înfățișarea celor care se prezintă în fața judecătorului este o temă recurentă în NT; pasajul acesta din Deuteronom este în relație directă cu Iac. 2,1-9. ♦ Philon aplică prescripția creării de către Dumnezeu a omului și a universului (*Her.* 155-157).

1,18 „să le împliniți": verbul ποιέω înseamnă aici (și mai departe) „a pune în faptă cuvintele, poruncile", fiind un neologism semantic.

1,21 Versetul este la plural, cu toate că TM folosește singularul. ♦ „nu vă înfricoșați": apare aici pentru prima dată verbul grecesc târziu δειλιάω, „a fi înspăimântat", „a da dovadă de lașitate"; face mereu pereche cu φοβέω, „a se teme", în pasaje de încurajări războinice (Deut. 31,6.8; Iis. Nav. 1,9; 8,1; 10,25).

1,22 „să se întoarcă să ne dea de veste (*litt.* dezvăluie)": ἀναγγελέω ἀπόκρισιν este echivalentul literal al expresiei ebraice *ṣubh dabhar*, „a aduce înapoi răspuns", care apare variat redată în LXX, prin simplificare: „a răspunde" (Gen. 37,14), „a răspunde o vorbă" (Num. 13,26 și Iis. Nav. 14,7), „a spune" (Deut. 1,25).

toți la mine și mi-ați spus: «Să trimitem bărbați înaintea noastră, care să iscodească pentru noi ținutul și să se întoarcă să ne dea de veste, vădindu-ne drumul pe care să urcăm și cetățile în care să intrăm.» [23] Și vorba voastră mi-a fost pe plac și am luat dintre voi doisprezece bărbați, câte un bărbat din fiecare trib. [24] Și, întorcându-se, au urcat în munte și au mers până la Valea Strugurelui și au cercetat-o. [25] Și au luat în mâini din roadele pământului, ni le-au adus și au spus: «Bun este pământul pe care Domnul Dumnezeul nostru ni-l dă nouă.» [26] Și nu ați vrut să vă suiți și v-ați abătut de la cuvântul Domnului Dumnezeului vostru [27] și ați cârtit în corturile voastre și ați spus: «Fiindcă Domnul ne urăște, ne-a făcut să ieșim din țara Egiptului ca să ne dea pe mâna amoreilor și să ne stârpească. [28] Unde să ne suim?» Frații voștri v-au înmuiat inima spunând: «Un neam mare, numeros și mai puternic decât noi și cetăți mari și înconjurate de ziduri până la cer și, pe deasupra, fii de uriași am văzut acolo.» [29] Și eu v-am spus: «Nu vă ascundeți de frică și nu vă înspăimântați din pricina lor. [30] Domnul Dumnezeul vostru, care merge înainte, în fața voastră, va lupta cu ei dimpreună cu voi, în toate, așa cum a făcut pentru voi în țara Egiptului [31] și în pustiul acesta, pe care l-ați văzut, căci Domnul Dumnezeul tău te-a hrănit așa cum un om își hrănește fiul, tot drumul pe care l-ați străbătut, până ce

---

1,24 „Valea Strugurelui" este traducerea etimologică a toponimului ebraic Eșkol (care apare ca antroponim, Eschol, în Gen. 14,13.24).

1,26 Aici, ca și în alte pasaje din Deuteronom (1,43; 9,23; 34,5) textul grecesc are ῥῆμα, „cuvânt", acolo unde în TM este „gură"; pasajele pot sugera anti-antropomorfismul traducătorului sau reducerea unei metafore la înțelesul său simplu.

1,27 Prima apariție în Deuteronom a formulei „a scoate din țara Egiptului". Menționată prima dată în Ex. 20,2, ieșirea din Egipt este evenimentul fondator al istoriei lui Israel, la care poporul lui Dumnezeu va trebui să se refere neîncetat, întrucât îi datorează identitatea și originalitatea proprie. Tema va fi frecvent reluată în celelalte cărți biblice și continuată în iudaism și creștinism.

1,28 Tradiția manuscrisă diferă aici: codicele *Vaticanus* (pe care se bazează ediția Rahlfs) are οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν, „frații voștri", în vreme ce *Alexandrinus*, în acord cu TM, are ...ἡμῶν, „(frații) noștri".

1,31 „te-a hrănit": aceasta este prima atestare cunoscută a verbului τροφοφορέω, „a hrăni", „a aduce hrana". Traducerea în felul acesta a verbului ebraic *nāśā*, „a purta", este o interpretare, care conturează imaginea tatălui ce își hrănește fiul, diferită de o altă imagine în care apare verbul *nasa*: (Ex. 19,4) vulturul care își poartă puiul pe aripi. Papirii atestă aici verbul τροποφορέω, „a se plia". Origen cunoaște această formă (*Com. Mt.* 10,14,7; *C. Cels.* II,360; IV,71), în sensul de „a se adapta": Dumnezeu se adaptează la om, luând toate formele limbajului său. ♦ La Părinți apare tema Dumnezeului-doică hrănitoare (*cf.* Atanasie, *Ep. Serap.* 4,16; Macarie, *Hom.* 46,3).

ați ajuns în locul acesta.» [32] Nici în cuvântul acesta nu v-ați încrezut în Domnul Dumnezeul vostru [33] care merge înaintea voastră pe drum, ca să vă găsească un loc, îndrumându-vă noaptea în foc și ziua într-un nor, ca să vă arate calea pe care s-o urmați. [34] Și a auzit Domnul glasul cuvintelor voastre și, pornit, a jurat spunând: [35] «Nici unul din bărbații aceștia nu va vedea ținutul cel bun, pe care l-am făgăduit părinților lor, [36] în afară de Chaleb, fiul lui Iephonne; el îl va vedea și lui îi voi da pământul pe care-a pus piciorul și fiilor lui, fiindcă a stat alături de Domnul.» [37] Și Domnul s-a mâniat împotriva mea din pricina voastră spunând: «Nici chiar tu nu vei ajunge acolo; [38] Iisus, fiul lui Nave, cel care-ți stă alături, el va ajunge: întărește-l, pentru că el va împărți [pământul] pentru Israel. [39] Și toți copiii mici, care astăzi nu cunosc nici binele, nici răul, ei vor ajunge acolo și lor le voi da [pământul] și îl vor moșteni.» [40] Iar voi v-ați întors și v-ați așezat tabăra înspre pustiu, pe drumul spre Marea Roșie. [41] Și mi-ați răspuns și ați zis: «Am greșit în fața Domnului Dumnezeului nostru; ne vom sui și vom lupta în toate așa cum ne-a poruncit Domnul Dumnezeul nostru»; și luându-și fiecare cele pentru război, v-ați strâns și v-ați suit în munte. [42] Iar Domnul mi-a spus: «Spune-le: Nu vă suiți și nu vă luptați, căci Eu nu sunt cu voi, să nu fiți spulberați dinaintea dușmanilor voștri.» [43] Și eu v-am vorbit, iar voi nu mi-ați dat ascultare și ați încălcat cuvântul Domnului și, semețindu-vă, v-ați suit în munte. [44] Și au ieșit amoreii care sălășluiau în muntele acela în întâmpinarea voastră și v-au urmărit, așa cum fac viespile, și v-au bătut de la Seir până la Erma. [45] Și așezându-vă ați plâns în fața Domnului, iar Domnul nu a auzit glasul vostru și nu s-a întors către voi. [45] Și ați șezut la Cades multe zile, [toate] zilele câte le-ați petrecut acolo."

2 [1] „Și, întorcându-ne, am pornit spre pustiu, înspre Marea Roșie, așa cum îmi spusese Domnul, și am mers înconjurând muntele Seir vreme de multe zile. [2] Și mi-a vorbit Domnul: [3] «Vă ajunge cât ați mers pe lângă muntele acesta, întoarceți-vă acum spre miazănoapte; [4] și poruncește

---

1,34 „pornit": mânia, exasperarea divină. Părinții au încercat să interpreteze pasajul în sens neantropomorfic. Dumnezeu nu se poate mânia ca un om, El este impasibil, netulburat. „Mânia" lui este expresia justiției. Despre subiect: Philon, *Deus* 52; Irineu, *Adv. haer.* II,13,3; Origen, *Hom. Ez.* 10,2; *Hom. Num.* 23,2, precum și introducerea lui C. Ingremeau la tratatul lui Lactanțiu, *De ira Dei*, SC 289.

1,36 Alipirea de Dumnezeu este o temă proprie Deuteronomului, exprimată în greacă prin mai multe verbe: προσκεῖσθαι, (προσ)κολλᾶσθαι, ἐχεῖν + genitivul.

1,38 „Iisus": *cf.* nota la Ex. 17,9. ♦ „cel care-ți stă alături" : *cf.* nota la Ex. 24,13.

poporului spunând: 'Treceți prin ținuturile fraților voștri, fiii lui Esau, care sălășluiesc în Seir, și ei se tem de voi și tare se păzesc de voi. [5] Să nu porniți război cu ei: căci nu vă voi da vouă din pământul lor, nici cât talpa piciorului, pentru că muntele Seir l-am dat moștenire fiilor lui Esau. [6] Cumpărați-vă de la ei pe argint de-ale gurii și mâncați, iar apa luați-o cu măsura de la ei, pe argint, și beți-o.' [7] Căci Domnul Dumnezeul nostru te-a binecuvântat pe tine în toată lucrarea mâinilor tale; știi bine cum ai străbătut pustiul acela mare și înfricoșător; iată, sunt patruzeci de ani de când Domnul Dumnezeul tău este cu tine și nu ți-a lipsit nimic.» [8] Și am trecut pe la frații noștri, fiii lui Esau, care sălășluiau în Seir, în lungul drumului Arabei, de la Ailon și de la Gasiongaber, și ne-am întors și am mers înspre pustiul Moab. [9] Și mi-a vorbit Domnul: «Nu vă învrăjbiți cu moabiții și nu porniți război împotriva lor; căci nu vă voi da moștenire nimic din pământul lor, pentru că fiilor lui Lot le-am dat să moștenească Seirul. ([10] Omminii se așezaseră cei dintâi aici, neam mare și numeros și puternic, deopotrivă cu enakimiții; [11] raphaimii s-au numărat și ei în rândul enakimiților, iar moabiții le-au dat numele de ommin. [12] În Seir au sălășluit mai înainte chorreii, iar fiii lui Esau i-au nimicit și i-au spulberat dinaintea lor și s-au așezat ei în locul acelora, așa cum a făcut Israel cu pământul moștenirii sale, pe care l-a dat lor Domnul.) [13] Acum ridicați-vă și porniți și străbateți valea Zaret.» Și noi am traversat valea Zaret. [14] Și zilele cât am mers de la Cades Barne până am traversat valea Zaret au fost [cu totul] treizeci și opt de ani, până ce s-a stins toată generația bărbaților războinici, pierind din tabără, așa cum le jurase Dumnezeu. [15] Și mâna lui Dumnezeu se afla asupra lor, ca să-i nimicească din tabără, până ce au pierit. – [16] Și s-a făcut că, după ce au pierit toți bărbații războinici din mijlocul poporului, [17] Dumnezeu mi-a

---

2,5 „să nu porniți": textul grecesc recurge la viitorul cu valoare de imperativ; întregul Deuteronom este dominat de acest tip de construcție. Pe parcursul cărții, am redat recomandările fie prin conjunctiv, fie prin imperativ, fie prin viitor – atunci când această transpunere părea adecvată pentru ansamblul frazei. ♦ „război": cuvântul este adăugat în textul grecesc, probabil prin influența versetului 9.

2,7 „în toată lucrarea mâinilor tale" este o formulă relativ frecventă în Deuteronom (*e.g.* 16,15; 28,12; 30,9). ♦ Numărul „patruzeci", care indică durata tradițională a drumului parcurs prin deșert, este menționat pentru prima dată în Ex. 16,35, apoi în Num. 14,32; 32,13; 33,38 și în Deut. 1,3 și 8,2 (în textul ebraic). În Deuteronom, cei patruzeci de ani apar ca o încercare la care Dumnezeu și-a supus poporul ales. În NT, cele patruzeci de zile petrecute de Iisus în deșert amintesc anii exodului (Mc. 1,12; Lc. 4,1; Mt. 4,4 – unde este citat Deut. 8,3).

grăit, zicând: [18] «Vei trece astăzi hotarele moabiților, la Seir, [19] și vă veți apropia de fiii lui Amman; nu vă învrăjbiți cu ei și nu porniți război împotriva lor; căci nu îți voi da moștenire din ținutul fiilor lui Amman, pentru că l-am dat moștenire fiilor lui Lot. ([20] Va fi socotit ca ținut al raphaimilor; căci raphaimii l-au locuit la început, iar ammaniții i-au numit pe aceștia zomzommin, [21] neam mare și numeros și mai puternic decât voi, ca și enakimiții, și Domnul i-a făcut să dispară dinaintea lor și ei s-au înstăpânit și au șezut în locul lor până în ziua de azi: [22] cum le-au făcut fiilor lui Esau care locuiau în Seir, felul în care au izgonit ei neamul chorreu din fața lor și s-au înstăpânit și au șezut în locul lor până în ziua de azi. [23] Și eveii, cei care sălășluiesc în Aseroth până la Gaza, și cappadocienii, care au venit din Cappadocia, i-au izgonit și au șezut în locul lor.) [24] Așa că sculați-vă și plecați și treceți valea Arnon; iată, l-am dat în mâinile tale pe Seon amoreul, regele Esebonului, precum și pământul lui; începeți să-l moșteniți, porniți război cu el. [25] În această zi, începe să întipărești spaima și groaza de tine pe chipurile tuturor neamurilor de sub cer; la auzul numelui tău, să fie tulburate și să arate durere dinaintea ta.»

[26] Și am trimis soli din pustiul Kedamoth, la Seon, regele Esebonului, cu cuvinte de pace, spunând: [27] «Voi trece prin ținutul tău; voi merge pe drumul meu, fără să mă abat nici la dreapta, nici la stânga. [28] Tu îmi vei da hrană pe bani și eu voi mânca, îmi vei da apă pe bani și eu voi bea – atâta doar, că am să trec pe jos – [29] tot așa cum au făcut pentru mine fiii lui Esau care locuiesc la Seir și moabiții care locuiesc în Aroer, până ce voi trece Iordanul, spre ținutul pe care Dumnezeul nostru ni l-a dat.» [30] Dar Seon, regele din Esebon, nu a voit să ne lase să trecem pe la el, pentru că Domnul Dumnezeul nostru i-a împietrit duhul și i-a învârtoșat inima, ca să fie dat în

---

2,23 Etnonimul „eveii" (οἱ Εὐαῖοι) din Septuaginta are trei corespondente în TM: populația *'awwiyīm* (aici și în Iis. Nav. 13,3), *hiwwī* (Gen. 10,17; Ex. 3,8.17; Deut. 7,1; 20,17 etc.) și *hittī* (Gen. 26,34).

2,26 Origen, în *Omiliile* XII și XIII la Num., a comentat victoria asupra lui Seon ca un triumf asupra diavolului „orgolios și trufaș", epitete întemeiate pe etimologia numelui Seon. Numele capitalei sale, Esebon, este interpretat de Origen în sens etimologic, ca „raționamente", căci „esența puterii diavolului stă în argumente" (*cf.* Philon din Alexandria, *Leg.* III,26). Victoria împotriva lui Og (cu sensul etimologic „obstacol") o interpretează ca o înfrângere a moleșelii (sensul etimologic al numelui Basan).

2,27 „voi trece": TM „lasă-mă să trec".

2,30 Origen (*Com. Io.* XXXII, 218-228) socotește că acesta este singurul pasaj din Biblie în care „duhul" (πνευμα) apare în sens negativ.

mâinile tale, aşa cum a fost în ziua aceea. [31] Şi a zis Domnul către mine: «Iată, am început să-l dau dinaintea ta pe Seon amoreul, regele Esebonului, şi pământul lui; începe să moşteneşti pământul lui.» [32] Şi Seon, regele Esebonului, ne-a ieşit dinainte, el şi tot poporul lui, la război la Iassa. [33] Şi Domnul Dumnezeul nostru ni l-a pus dinainte şi noi l-am bătut, pe el şi pe fiii lui şi pe tot poporul lui [34] şi am pus stăpânire atunci pe toate oraşele lui şi am nimicit, rând pe rând, fiece oraş, şi pe femeile lor şi pe copiii lor, nu am lăsat nici un suflet viu; [35] doar turmele le-am luat pradă şi cele jefuite din oraşe. [36] De la Aroer, care este aşezat pe malul pârâului Arnon, şi de la oraşul care se află în vale şi până la muntele Galaad, nu a fost nici un oraş care să ne scape, Domnul Dumnezeul nostru pe toate le-a dat în mâinile noastre; [37] dar de pământul fiilor lui Ammon nu ne-am apropiat, nici de toate locurile din vecinătatea pârâului Iabok, nici de oraşele din munte, aşa cum ne poruncise Domnul Dumnezeul nostru."

3 [1] „Şi ne-am întors şi ne-am suit pe drumul spre Basan, iar Og, regele din Basan, ne-a ieşit în întâmpinare, el şi cu tot poporul lui, în război la Edrain. [2] Şi mi-a spus Domnul: «Nu te teme de el, pentru că ţi l-am dat pe mână, pe el şi pe tot poporul lui şi tot pământul lui, şi te vei purta cu acesta aşa cum te-ai purtat cu Seon, regele amoreilor, care sălăşluieşte în Esebon.» [3] Şi ni l-a dat Domnul Dumnezeul nostru pe mână, şi pe regele Og al Basanului şi pe tot poporul lui şi l-am lovit până ce i s-a stins sămânţa. [4] Iar noi am pus stăpânire atunci pe toate oraşele lui, nu a mai rămas nici un singur oraş pe care să nu-l luăm de la ei, şaizeci de oraşe, toate împrejurimile Argobului, de sub domnia lui Og, în Basan, [5] toate – oraşe întărite, ziduri

---

2,34 Precizarea „rând pe rând" (ἐξῆς) e fără corespondent în TM, care are, în schimb, înainte de „femeile şi copiii", *m^ethrim*, „bărbaţi", cuvânt socotit superfluu de traducător, exterminarea bărbaţilor fiind de la sine înţeleasă. Lui Celsus, care se indigna de ideea masacrării duşmanilor, mai ales a tinerilor, Origen (*C. Cels.* VII, 18) răspunde că nu trebuie luat în sens literal cuvântul ζωγρίας, ci în sens spiritual: trebuie distrus tot ce are viaţă la duşmanii născuţi din viciu, chiar şi relele abia născânde, adică cele mai mici gânduri păcătoase.

2,36 Traducătorul foloseşte aici doi termeni greceşti (χειμάρρους „pârâu", „torent", şi φάραγξ „râpă", „surpătură", aproximat de noi prin „vale", defileu) pentru unul singur din TM (*naḥal*); editorii BA consideră că aici nu este vorba de o ezitare de traducere, ci de o adecvare la realitatea topografică: o vale pe care ploile o fac impracticabilă.

3,4 „împrejurimile": forma substantivată a adjectivului (περίχωρος) pare să fie proprie Septuagintei.

înălțate, cu porți și zăvoare, fără a mai socoti și orașele fereziților, foarte numeroase. [6] Noi le-am nimicit, cum am făcut cu Seon, regele din Esebon, am nimicit fiecare oraș, unul după altul, femeile și copiii; [7] și toate turmele și cele jefuite din orașe le-am luat de la ei ca pradă.

[8] Și luarăm atunci pământul din mâinile celor doi regi ai amoreilor, care se aflau dincolo de Iordan, de la pârâul Arnon și până la Aermon ([9] fenicienii au numit Aermonul Sanior, iar amoreii îl numiră Sanir); [10] toate orașele din Misor și tot Galaadul și tot Basanul până la Selcha și Edrain, orașe [aflate] sub domnia lui Og în Basan. [11] Căci nu mai rămăsese nimeni în afară de Og, regele Basanului, dintre raphaimi; iată, patul lui era un pat de fier, iată, acesta se afla în cetățuia fiilor lui Ammon și avea nouă coți în lungime și patru coți în lățime – coți de bărbat. [12] Și pământul acesta noi l-am luat în moștenire din clipa aceea, de la Aroer, care se află pe malul pârâului Arnon, și jumătate din muntele Galaad, precum și orașele sale, – eu le-am dat lui Ruben și lui Gad. [13] Iar restul Galaadului și tot Basanul, regatul lui Og, le-am dat la jumătatea de trib a lui Manase, precum și tot ținutul din preajma Argobului, tot acel Basan: acesta va fi socotit ca ținut al raphaimilor. [14] Și Iair, fiul lui Manase, a luat toate împrejurimile Argobului până la ținuturile locuite de gergesei și omachathiți; le-a numit cu numele său, anume Basan Auoth Iair, până în ziua de azi. [15] Iar lui Machir i-am dat Galaadul. [16] Și lui Ruben și lui Gad le-am dat de la Galaad până la pârâul Arnon (mijlocul pârâului este hotarul) și până la Iabok; pârâul [este] hotarul pentru fiii lui Amman. [17] Și Araba și Iordanul [sunt] hotar la Machanareth și până la marea Arabei, marea cea sărată, sub Asedoth Phasga, la răsărit. [18] Și v-am poruncit la vremea aceea spunând: «Domnul Dumnezeul vostru v-a dat pământul acesta moștenire; luați-vă armele și mergeți mai departe, înaintea fraților voștri, fiii lui Israel, voi toți cei care sunteți în stare. [19] Numai femeile voastre și copiii voștri și turmele voastre – știu că aveți multe turme – să locuiască în orașele voastre, pe care vi le-am dat, [20] până când Domnul Dumnezeul vostru le va da odihnă și fraților voștri așa cum [v-a dat] vouă, și vor primi și ei moștenire pământul, pe care Domnul Dumnezeul nostru

---

3,11 „patul de fier" al regelui Og a fost interpretat ca o referire la sarcofagul, de mari dimensiuni, aflat în capitala ammoniților.

3,12-16 Împărțirea pământului între Ruben, Gad și Machir este obscură (deopotrivă în greacă și în ebraică) din pricina dublei lor menționări (12-13 și 15-16) și a intercalării unei notițe referitoare la Iair (14).

l-a dat lor dincolo de Iordan, iar voi vă veţi întoarce, fiecare la moştenirea sa, pe care v-am dat-o vouă.»

[21] Şi lui Iisus [Nave] i-am poruncit la vremea aceea spunând: «Ochii voştri au văzut toate câte le-a făcut Domnul Dumnezeul nostru acestor doi regi; aşa va face Domnul Dumnezeul nostru cu toate regatele pe care le vei străbate până acolo. [22] Nu vă temeţi, căci Domnul Dumnezeul nostru va lupta el însuşi pentru voi.» [23] Şi m-am rugat Domnului la vremea aceea spunând: [24] «Doamne, Doamne, Tu ai început să îi arăţi slujitorului Tău tăria Ta şi puterea Ta şi mâna Ta cea tare şi braţul Tău cel înălţat; căci cine este dumnezeul din cer sau de pe pământ care va face aşa cum [ai făcut] Tu cu tăria Ta? [25] Eu voi trece acum şi voi vedea acest pământ bun care se află dincolo de Iordan, acest munte bun şi Antilibanul.» [26] Şi m-a dispreţuit Domnul din pricina voastră şi nu mi-a dat ascultare şi Domnul mi-a spus: «Ajunge, nu te porni să rosteşti din nou această cuvântare; [27] suie-te în vârful Stâncii-Cioplite şi ridică-ţi ochii către mare şi spre miazănoapte şi spre miazăzi şi spre răsărit şi priveşte cu ochii tăi; căci tu nu vei trece Iordanul acesta. [28] Şi porunceşte-i lui Iisus [Nave] şi întăreşte-l şi îndeamnă-l, pentru că el este cel care va trece înaintea poporului acestuia şi el le va împărţi lor pământul pe care l-ai văzut.» [29] Iar noi ne-am pus tabăra într-o vale împădurită, foarte aproape de casa lui Phogor."

4 [1] „Iar acum, Israele, ascultă îndreptările şi hotărârile pe care vi le dau spre învăţare astăzi ca să le împliniţi, ca să trăiţi şi să vă înmulţiţi şi, ajungând [acolo], să moşteniţi pământul pe care Domnul Dumnezeul părinţilor voştri vi l-a dat vouă. [2] Să nu adăugaţi nimic la lucrul pe care eu

---

3,24 „Doamne, Doamne": repetiţia apare şi în 9,26; corespunde formulei *'Adhonāy YHWH*, pe care traducătorul Genezei o redase printr-un singur vocativ: δέσποτα (15,2). Repetiţia apare şi în Mt. 25,11. ♦ Pentru a exprima puterea lui Dumnezeu, textul grecesc foloseşte o formulă lungă, în care există două sintagme suplimentare faţă de textul ebraic: τὴν δύναμιν, „puterea Ta" şi τὸν βραχίονα τὸν ὑψηλόν, „braţul Tău cel înălţat".
3,27 „Stânca-Cioplită" (Λελαξευμένος) este traducerea toponimului Pisgah.
4,1 Formula „iar acum" (καὶ νῦν, ebr. *w^e 'attāh*) este caracteristică textelor juridice şi liturgice; aici marchează articulaţia dintre rememorarea trecutului şi prezentarea legii. ♦ Verbul διδάσκω, „a învăţa, a da spre învăţare", este reprezentativ pentru tematica Deuteronomului; în perioada elenistică, termenul διδασκαλεῖα desemna sinagogile, şcolile de înţelepciune. ♦ În TM lipseşte „astăzi". ♦ „să vă înmulţiţi" (πολυπλασιασθῆτε): cuvântul lipseşte în *Alexandrinus*, dar apare în pasajele similare 8,1 şi 11,8.
4,2 Interdicţia de a adăuga sau de a scoate ceva din textul sacru va dobândi importanţă în creştinism pentru a exprima integralitatea Scripturilor. Irineu (*Adv. Haer.* IV, 33,8)

însumi vi-l poruncesc şi să nu lăsaţi nimic deoparte; păziţi poruncile Domnului Dumnezeului vostru, tot ceea ce eu vă poruncesc astăzi. [3] Ochii voştri au văzut toate câte i le-a făcut Domnul Dumnezeul nostru lui Beelphegor: oricine a mers în urma lui Beelphegor, Domnul Dumnezeul vostru l-a spulberat pe acela dintre voi; [4] voi în schimb, care sunteţi alături de Domnul Dumnezeul vostru, voi sunteţi azi în viaţă cu toţii. [5] Iată, v-am arătat îndreptările şi judecăţile, aşa cum mi-a poruncit Domnul, ca voi să le împliniţi întocmai în ţara în care intraţi ca s-o moşteniţi. [6] Iar voi să le păziţi şi să le împliniţi, că aceasta este înţelepciunea voastră şi priceperea dinaintea tuturor neamurilor, câte vor spune, auzind aceste îndreptări: «Iată un popor înţelept şi priceput, acest neam mare.» [7] Căci oare mai este un neam mare, căruia îi stă aproape un dumnezeu aşa cum ne stă nouă Domnul Dumnezeul nostru, în toate împrejurările în care Îl chemăm? [8] Şi mai este vreun neam mare care să aibă rânduieli şi hotărâri drepte, precum legea aceasta pe care v-o pun astăzi în faţa ochilor? [9] Ia seama la tine şi păzeşte-ţi bine sufletul, să nu uite nici unul din cuvintele pe care ochii tăi le-au văzut şi să nu se îndepărteze de inima ta, toate zilele vieţii tale, şi să-i înveţi pe fiii tăi şi pe fiii fiilor tăi [10] despre ziua în care aţi stat în faţa Domnului Dumnezeului

---

citează această regulă pentru a defini una din condiţiile păstrării imuabile a Scripturilor. Ea va fi folosită în polemica împotriva ereticilor.

4,3 „Beelphegor" (TM: „Ba'al P^{e}'ōr") reprezintă transcrierea ca nume propriu, fără traducere („Zeul lui Phegor"; *cf.* Num. 25,3); dimpotrivă, puţin mai sus (3,29), „Bēyth P^{e}'ōr" fusese redat prin „casa lui Phogor" (οἶκος Φογωρ).

4,7 „dumnezeu care stă aproape" (ἐγγίζων): noţiunea de Dumnezeu apropiat este o creaţie biblică (*cf.* Ps. 118,151; 144,18; Is. 50,8; 55,6; 58,2; Ier. 23,23); textul grecesc redă sensul de singular al pluralului ebraic *'elohīm q^{e}rōbhīm*.

4,9 „Ia seama la tine" (πρόσεχε σεαυτῷ) este o expresie care apare frecvent în Deuteronom, ca şi în alte cărţi ale Pentateuhului (Gen. 24,6; Ex. 10,28; 23,21; 34,12), dar care nu se regăseşte în restul Bibliei. Formula a fost interpretată ca un precept moral („îngrijeşte-te de tine însuţi"), sens care lipseşte însă în textul ebraic. Philon o apropie de preceptul delfic „cunoaşte-te pe tine însuţi" (*Somn.* I,58-60).

4,10 „în ziua adunării": termenul ἐκκλησία, „adunare", apare aici pentru prima dată în Pentateuh. Termenul ebraic *qāhāl* este tradus în cărţile precedente prin συναγωγή, echivalent deopotrivă al lui *'ēdhāh*. În perioada clasică, ἐκκλησία indică „adunarea" ca acţiune, nu ca sumă a persoanelor care se adună. Tucidide (2,22) şi Platon (*Gorgias* 452e, 456b) indică σύλλογος ca termen generic pentru „adunare", precizând că ἐκκλησία este un caz particular. În Septuaginta, expresia „ziua adunării" este specific deuteronomică, referindu-se la un eveniment anume, excepţional: revelaţia de pe Horeb. Este posibil ca acest caracter aparte, strict religios, al adunării să justifice faptul că traducătorul a recurs la un termen nou pe parcursul Pentateuhului.

vostru, la Horeb, în ziua adunării, atunci când Domnul mi-a spus: «Adună poporul la Mine, să audă vorbele Mele, să învețe să se teamă de Mine în toate zilele pe care le trăiesc ei pe pământ, şi să-i înveţe şi pe fiii lor.» [11] Iar voi v-aţi apropiat şi aţi stat lângă munte şi muntele a ars cu foc până la cer: întuneric, negură, vijelie, glas mare. [12] Şi v-a vorbit Domnul din mijlocul focului: şi voi aţi auzit glasul vorbelor şi nu l-aţi văzut înfăţişarea, ci numai un glas. [13] Şi El v-a vestit legământul Lui, pe care v-a poruncit să-l înfăptuiţi, cele zece porunci, şi le-a scris pe două table de piatră. [14] Iar Domnul mi-a poruncit atunci să vă învăţ îndreptările şi judecăţile, ca să le înfăptuiţi în ţara în care intraţi ca s-o moşteniţi. [15] Şi v-aţi păzit foarte sufletele, căci nu l-aţi văzut înfăţişarea în ziua în care Domnul v-a vorbit în Horeb, pe munte, din mijlocul focului. [16] Nu săvârşiţi fărădelegi şi nu vă faceţi înfăţişări cioplite, nici un fel de chip, înfăţişare de bărbat sau de femeie, [17] înfăţişarea vreunui dobitoc din cele de pe pământ, înfăţişarea vreunei păsări înaripate, care zboară sub cer, [18] înfăţişarea vreunei târâtoare, care se târăşte pe pământ, înfăţişarea vreunui peşte, câţi sunt în apele de sub pământ. [19] Şi nu

---

4,11 „glas mare": φωνὴ μεγάλη este varianta care apare în codicele *Vaticanus*, similar pasajului 5,22; în *Alexandrinus* sintagma lipseşte, la fel ca în textul ebraic.

4,12 „glasul vorbelor... un glas" (φωνὴν ῥημάτων... φωνήν): Philon foloseşte acest verset ca argument pentru superioritatea auzului asupra văzului (*Migr.* 48; *Decal.* 33).

4,13 „cele zece porunci" (τὰ δέκα ῥήματα), *litt.* „cele zece cuvinte". Pentru ῥῆμα *cf.* Introducerea, III şi nota la Deut. 1,14.

4,16 Prin „nu săvârşiţi fărădelegi" a fost tradus aici verbul ἀνομέω precedat de negaţie (care apare şi în 9,12; 31,29; 32,5). ♦ Origen citează versetele 16-18 şi interpretează interdicţia ca o impunere a respectării adevărului fiecărei specii (bărbat, femeie, animal, pasăre, reptilă, peşte), fără reprezentări înşelătoare (*C. Cels.* IV,31); în altă parte (*Hom. Luc.* 8,3), Origen spune că a folosit pasajul din Deuteronom pentru a explica faptul că sufletul nu trebuie să se îmbrace în chipuri de animale, adică în vicii, ci numai în chipul lui Dumnezeu.

4,19 „alcătuirea" (κόσμος): traducerea grecească interpretează textul ebraic, unde apare *ṣābhā'*, „armată" (redat de Aquila literal: στρατία); termenul grecesc păstrează din cel ebraic numai sensul de „ordine", adăugând însă nuanţa: „frumuseţe", „podoabă". ♦ „să te închini": προσκυνέω („a se prosterna"); termenul face pereche aproape întotdeauna în Deuteronom cu „a sluji [divinităţii], a aduce închinare" (λατρεύω). Gestul salutului prin prosternare le era cu totul străin grecilor; în greaca clasică, verbul προσκυνέω este folosit pentru a numi adorarea unei divinităţi. Traducătorul îl foloseşte ca echivalent constant al lui *ṣāḥāḥ*. ♦ Acest avertisment împotriva cultului aştrilor (care a existat mereu ca o tentaţie pentru Israel, *cf.* altarul ridicat de Manase, 4Rg. 21,4-5) este citat în tradiţia rabinică drept unul dintre pasajele care au fost modificate în traducere datorită regelui Ptolemeu, pentru a preciza rolul aştrilor: acela „de a lumina" (τοῦ φωτίζειν); aceste două cuvinte suplimentare nu se află în nici unul din codicii Septuagintei.

cumva, ridicând ochii către cer şi văzând soarele, luna, stelele şi toată alcătuirea cerului, rătăcindu-te să te închini în faţa lor şi să slujeşti celor pe care Domnul Dumnezeul tău le-a pus pentru toate neamurile de sub cer. [20] Pe voi Dumnezeu v-a luat şi v-a făcut să ieşiţi din cuptorul de fier, din Egipt, să-I fiţi poporul de moştenire, ca în ziua de azi. [21] Şi Domnul s-a mâniat pe mine din pricina vorbelor voastre şi a jurat că nu voi trece Iordanul acesta şi că nu voi intra în ţara pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-a dat-o moştenire. [22] Eu, cu adevărat, eu mă sfârşesc pe pământul acesta şi nu trec Iordanul – voi, în schimb, îl treceţi şi luaţi ca moştenire pământul acesta bun. [23] Luaţi aminte, nu uitaţi de legământul Domnului Dumnezeului vostru, pe care l-a încheiat cu voi, şi nu vă faceţi înfăţişări cioplite, din cele pe care ţi le-a înşiruit Domnul Dumnezeul tău. [24] Căci Domnul Dumnezeul tău este un foc mistuitor, Dumnezeu gelos.

[25] Dacă vei zămisli fii şi fii ai fiilor tăi, dacă veţi îmbătrâni pe pământ şi veţi săvârşi vreo fărădelege şi veţi face vreo înfăţişare cioplită şi veţi face rău înaintea Domnului Dumnezeului vostru, încât să-L mâniaţi, [26] eu dau

---

4,20 Sintagma „din cuptorul de fier" (ἐκ τῆς καμίνου τῆς σιδηρᾶς) apare aici în locul celei obişnuite „casa robiei" şi este, în ebraică şi în greacă, o interpretare a evenimentelor: ieşirea din Egipt este văzută ca o purificare prin foc. ♦ „poporul de moştenire": adjectivul ἔγκληρος este atestat numai aici în Septuaginta; poate avea un sens activ („cel care primeşte moştenirea", fiind echivalentul termenului juridic ἐπίκληρος) sau pasiv („care este primit ca moştenire").

4,24 „foc mistuitor": verbul καταναλίσκω corespunde termenului TM *'akhāl*, „a mânca". Philon (*Philonis Judaei Paralipomena Armena translata*, Veneţia, 1826, p. 613-619) vorbeşte nu de un foc distructiv, ci de unul creator, comparabil cu acel πῦρ τεχνικόν al filozofilor, care dă formă materiei. Noul Testament reia ideea focului devorator şi a unui Dumnezeu gelos (Evr. 10,27; 12,29 – ultimul pasaj folosind chiar sintagma πῦρ καταναλίσκον ca un echivalent pentru Dumnezeu). Clement din Alexandria (*Ecl. proph.* 26,1) afirmă că πῦρ καταναλίσκον trebuie înţeles ca simbol al puterii lui Dumnezeu care „creează, săvârşeşte, hrăneşte, dă creştere, mântuieşte". ♦ „Dumnezeu gelos": *cf.* nota la Ex. 20,5.

4,26 „dau mărturie": verbul διαμαρτυρέω corespunde în mod curent verbului ebraic *'ūdh* („a lua ca martor", „a protesta", „a avertiza", „a declara") şi în mod excepţional verbului *zāhar* („a învăţa"). Sensul clasic al lui διαμαρτυρέω este „a protesta luând ca martori zeii şi oamenii", „a afirma solemn"); contextul indică întotdeauna un avertisment pentru o faptă comisă, sensul fiind strâns legat de profeţie şi de legea divină. În Noul Testament este formulată limpede interdicţia jurămintelor pe cer şi pământ (Mt. 5,34; Iac. 5,12). ♦ Versetul conţine două figuri etimologice, calchiate din ebraică; ele au fost redate în traducerea de faţă (aici şi frecvent în restul textului) prin sintagme care sugerează ducerea la capăt a acţiunilor respective: ἀπωλείᾳ ἀπολεῖσθε, „veţi pieri

mărturie în fața voastră astăzi, pe cer și pe pământ, că veți pieri pentru totdeauna de pe pământul pentru care treceți Iordanul, ca să-l moșteniți; nu veți rămâne acolo vreme îndelungată, ci veți fi șterși cu totul. [27] Și Domnul vă va risipi printre toate neamurile și voi veți rămâne puțini la număr printre neamurile spre care vă va îndrepta Domnul vostru acolo. [28] Și vă veți închina acolo la alți zei: lucruri făcute de mâinile oamenilor, lemne și pietre, care nu văd și nu aud și nu mănâncă și nu au simțire. [29] Și-L veți căuta acolo pe Domnul Dumnezeul vostru – și-L veți găsi, câtă vreme Îl veți căuta din toată inima ta și din tot sufletul tău în asuprirea ta. [30] Și toate aceste cuvinte te vor găsi la sfârșitul zilelor, iar tu te vei întoarce către Domnul Dumnezeul tău și Îi vei auzi glasul. [31] Pentru că Domnul Dumnezeul tău este Dumnezeu milostiv, nu te va lăsa, nu te va nimici, nu va uita legământul cu părinții tăi, față de care s-a legat cu jurământ. [32] Întreabă zilele dintâi, cele care au fost mai înainte de tine, din ziua în care Dumnezeu l-a zidit pe om pe pământ, și de la un capăt al cerului și până la celălalt: se mai află oare ceva asemenea

---

pentru totdeauna" (literal: „veți pieri de pieire") și ἐκτριβῇ ἐκτριβήσεσθε, „veți fi șterși cu totul" (literal: „veți fi șterși cu ștergere").

4,28 „la alți zei" (θεοῖς ἑτέροις): determinativul lipsește în TM, unde este doar *'elohīm*; acest pasaj grecesc este în consonanță cu 5,7; 6,14 etc. ♦ „lucruri făcute de mâinile oamenilor" (ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων): această sintagmă, care definește stereotip idolii, se găsește de opt ori în Septuaginta, întotdeauna la plural și fără articol, adesea însoțită de indicări ale materialelor (ca lemnul și piatra). Incriminarea idolatriei este aici palidă în comparație cu alte pasaje (cum ar fi Ier. 10,5.15), idolatria fiind considerată în tradiția iudaică drept unul din cele trei păcate capitale. Noul Testament reia tema, cu același ton de respingere netă (Fapte 17,24.29; Rom. 1,21-22).

4,29 Principiul biblic după care omul îl găsește pe Dumnezeu dacă îl caută este exprimat în Is. 55,6; Ier. 36,13 și 1Par. 28,9. ♦ Philon citează acest verset (*Fuga* 141-142) – fără ultimele cuvinte – pentru a afirma valoarea morală a căutării lui Dumnezeu.

4,30 Termenul „cuvinte" (λόγοι, în ebraică *d'bhārīm*) este aici înțeles ca o referire la amenințările proferate. ♦ Sensul sintagmei „la sfârșitul zilelor" (ἐπ' ἐσχάτῳ τῶν ἡμερῶν) variază în funcție de context, de perspectiva vorbitorului; aici pare să fie o trimitere la întoarcerea lui Israel către Dumnezeu.

4,31 Atributele divine „milostiv/ îndurător", care apar deseori în Biblie, sunt interpretate de cititorii evrei sau creștini ca o dovadă că Dumnezeu, în mod paradoxal, nu este impasibil.

4,32 Traducătorul în greacă a folosit aici în mod excepțional verbul κτίζω, „a zidi", „a face" (față de obișnuitul ποιέω) în legătură cu crearea lumii, ca și în Gen. 14,19. ♦ Expresia „de la un capăt al cerului și până la celălalt" este un calc după ebraică având sensul evident „pretutindeni"; în alte pasaje (Deut. 13,8; 28,64; Ier. 12,12) este folosită o expresie paralelă, cu referire la pământ.

acestui lucru mare, s-a mai auzit ceva asemănător? [33] A mai auzit oare vreun neam glasul lui Dumnezeu cel viu vorbind din mijlocul focului, aşa cum ai auzit tu şi ai rămas în viaţă? [34] Dumnezeu ţi-a dovedit-o, venind să-Şi ia un neam din mijlocul altui neam, cu încercare, cu semne, cu minuni, cu război, şi cu mână puternică, şi cu braţ înălţat, şi cu arătări măreţe în toate, câte le-a făcut Domnul Dumnezeul nostru în Egipt dinaintea privirilor tale, [35] ca să ştii că Domnul Dumnezeul tău, Acesta este Dumnezeu, şi nu este [altul] în afara Lui. [36] Din cer a făcut să I se audă glasul, pentru a te învăţa, şi pe pământ ţi-a arătat focul Său cel mare, şi vorbele I le-ai auzit din mijlocul focului. [37] Pentru că i-a iubit pe părinţii tăi, a ales sământa lor după voi înşivă şi te-a scos chiar El, prin puterea Sa cea mare, din Egipt, [38] ca să nimicească neamurile mari şi mai puternice decât tine, sub ochii tăi, ca să te călăuzească şi să-ţi dea pământul lor să-l moşteneşti, aşa cum îl ai astăzi. [39] Şi tu să ştii astăzi şi să te întorci la gândul că Domnul Dumnezeul tău, Acesta este Dumnezeu sus în cer şi jos pe pământ, şi că nu se află vreun altul în afară de El. [40] Şi să păzeşti rânduielile Lui şi poruncile Lui, câte ţi le-am poruncit eu ţie astăzi, pentru ca să îţi fie bine, ţie şi fiilor tăi după tine, astfel încât să trăiţi vreme îndelungată pe pământul pe care Domnul Dumnezeul tău ţi l-a dat pentru toate zilele."

4,33 „Dumnezeu cel viu" (θεὸς ζῶν) diferă de TM prin adăugarea calificativului; aceeaşi adăugire este prezentă însă în texte paralele, ceea ce ar sugera că nu este aici o simplă armonizare cu 5,26, ci o veritabilă opoziţie cu ceilalţi zei.

4,34 „cu încercare" (πειρασμῷ; *massāh* în TM): cuvântul apare ca toponim în Ex. 17,7, în Deut. 6,16 şi 9,22; în acest verset, ca şi mai jos în 7,19 şi 29,2, apare asociat cu sintagma „semne şi minuni", referindu-se la plăgile Egiptului. ♦ „Semnele" şi „minunile" sunt menţionate pentru prima dată în Ex. 7,3 şi apar în Deut. ca formulă tipică (6,22; 7,19; 11,2.3; 13,2; 26,8; 28,46; 29,2; 34,11); se regăsesc apoi în Ier. 39,20-21; Ps. 77,43; 104,27; 134,9 şi 2Ezr. 9,10, într-un text care face referire la Exod.

4,35 Versetul reprezintă prima afirmare în Deuteronom a monoteismului (*cf.* Ex. 20,3), reluată în 4,39 şi 32,39.

4,36 „Din cer": *cf.* Ex. 20,22; spre deosebire de Exod 19,20 unde se spune că „Domnul a coborât pe muntele Sinai". ♦ „a făcut să I se audă glasul": literal „glasul Său a ajuns să se audă"; spre deosebire de TM, textul grecesc – fie traducând liber, fie interpretând anti-antropomorfic – nu formulează explicit „Dumnezeu te-a făcut să-l auzi glasul".

4,37 Redarea verbului „a iubi" mai degrabă prin ἀγαπάω decât prin φιλέω nu este o inovaţie a traducătorilor Septuagintei, ci reflectă evoluţia elenistică a limbii greceşti. Această repartiţie lexicală se regăseşte în NT, unde ἀγαπάω desemnează manifestarea iubirii divine. ♦ Acest verset, printr-o sinteză doctrinară proprie Deuteronomului, leagă alegerea poporului lui Israel de promisiunea făcută lui Avraam şi de intervenţia lui Dumnezeu în ieşirea din Egipt.

41 Atunci despărți Moise trei orașe dincolo de Iordan, spre soare-răsare,
42 ca acolo să-și găsească adăpost ucigașul ce și-a ucis aproapele fără să
știe, adică fără să-l fi dușmănit cu o zi sau cu două mai înainte; și se va adă-
posti într-unul din orașele acelea și va rămâne în viață: 43 Bosor în deșert, în
ținutul de șes care-i aparține lui Ruben, și Ramoth în Galaad, care este al lui
Gaddi, și Gaulon în Basan, al lui Manase.
44 Aceasta este legea pe care a pus-o Moise dinaintea fiilor lui Israel.
45 Acestea sunt mărturiile și îndreptările și hotărârile pe care Moise le-a grăit
fiilor lui Israel în pustiu, după ce ieșiseră din țara Egiptului, 46 în ținutul de
dincolo de Iordan, în valea de lângă casa lui Phogor, în țara lui Seon, regele
amoreilor, sălășluit la Esebon, pe care îl lovise Moise cu fiii lui Israel, după
ieșirea lor din țara Egiptului 47 – și au luat moștenire pământul acestuia și
pământul lui Og, regele Basanului, [cei] doi regi ai amoreilor, aflați dincolo
de Iordan, către soare-răsare, 48 de la Aroer, care se află pe malul pârâului
Arnon, și peste muntele Seonului, care este Aermon, 49 toată Araba de
dincolo de Iordan, spre soare-răsare, sub Asedoth cea săpată în piatră.

5 1 Și a chemat Moise tot Israelul și le-a spus: „Ascultă, Israele, îndrep-
tările și hotărârile pe care le voi rosti urechilor voastre în ziua aceasta, învă-
țați-le și îngrijiți-vă să le puneți în faptă. 2 Domnul Dumnezeul vostru a
încheiat cu voi legământ la Horeb; 3 nu cu părinții voștri a încheiat Domnul
acest legământ, ci cu voi, care sunteți cu toții aici, în viață, astăzi. 4 Față în
față, Domnul v-a grăit pe munte, din mijlocul focului – 5 și eu am stat la mijloc
între Domnul și voi la vremea aceea, ca să vă vestesc vorbele Domnului,
pentru că vă era teamă dinaintea focului și nu v-ați suit pe munte –, spunând:

4,41 Apollinarius pune cele „trei orașe" în raport cu Treimea și opune azilul în orașe exilului în singurătate: refugiații puteau fi asistați de leviți (Devreesse, R., 1959, p. 152).

4,44 „legea" (νόμος): este aici termenul generic prin care se face referire la diversele prescripții enumerate în versetele următoare.

4,45 „în pustiu": sintagma lipsește în *Vaticanus* (și în alte codice), dar este atestată de majoritatea manuscriselor și de Papirusul 963.

5,1 A doua cuvântare a lui Moise (care se încheie la 28,68) începe cu reluarea decalogului. ♦ Formula solemnă „ascultă, Israele" (ἄκουε, Ισραηλ) apare numai în Deuteronom, fie în context juridic, la începutul unui discurs important (5,1; 6,4; 27,9), fie în ajunul unei lupte (9,1; 20,3). *Cf.* nota 6,4.

5,2-3 În textul ebraic apare persoana întâi plural a verbelor și pronumelor, aici traducătorul a recurs însă la persoana a doua.

5,5 „am stat": verbul ἱστάναι înseamnă „[a te opri și] a sta drept" și indică o atitudine care, după Philon (*Somn.* II,215-236), este proprie lui Dumnezeu sau apropiaților săi.

[6] «Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, care te-am scos din ţara Egiptului, din casa robiei. [7] Să nu ai alţi dumnezei dinaintea Mea; [8] să nu-ţi faci idol şi nici un fel de înfăţişare, din cele ce sunt sus în cer, din cele ce sunt jos pe pământ şi din cele ce sunt în apele de sub pământ. [9] Să nu te închini lor şi să nu le slujeşti, pentru că Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, Dumnezeu gelos, care pun păcatele părinţilor asupra copiilor până la a treia şi a patra generaţie, pentru cei care Mă duşmănesc; [10] şi mă milostivesc până la a mia de cei care Mă iubesc şi-Mi păzesc poruncile. [11] Să nu iei în deşert numele Domnului Dumnezeului tău; căci Domnul nu-l va curăţi pe cel care ia numele Său în deşert. [12] Păzeşte ziua de sabat ca s-o sfinţeşti, cum ţi-a poruncit Domnul Dumnezeul tău. [13] Şase zile să munceşti şi să-ţi faci toate muncile; [14] iar în ziua a şaptea, sabat pentru Domnul Dumnezeul tău, să nu faci în ziua aceea nici o muncă, nici tu, nici fiii tăi, nici fiica ta, nici slujitorul tău sau slujnica ta, nici vita, nici asinul tău, nici unul dintre dobitoacele tale, nici străinul care locuieşte la tine, astfel încât să se odihnească slujitorul tău şi slujnica ta deopotrivă cu tine. [15] Şi să-ţi aminteşti că ai fost

---

5,6 Este reluat aici decalogul din Ex. 20,2-17. Comentatorii au remarcat fidelitatea traducerii greceşti faţă de originalul ebraic, cu foarte puţine adăugiri şi intervertiri (o armonizare în 5,15; inversiune de propoziţii în 5,16; inversiune de versete în 5,17 şi 5,18). S-a constatat, de asemenea, că cele două redactări greceşti sunt mai apropiate decât cele ebraice, poate datorită influenţei exercitate de Deuteronom asupra Exodului. ♦ *Cf.* nota la 2,5. ♦ „Eu sunt Domnul": ἐγὼ κύριος, literal „Eu Domnul"; în greacă apare verbul „a fi" (în concordanţă cu TM) mai jos, în 5,9 şi în Ex. 20,2, precum şi în majoritatea manuscriselor în versetul de faţă. ♦ Egiptul fusese numit „casa robiei" încă din Ex. 13,3.14 şi 20,2. Acest calificativ revine în 6,12; 7,8; 8,14; 13,10, apoi în Jd. 6,8; Mich. 6,4; Ier. 41,13. Pentru Origen (*Hom. Ex.* 8,1; *Hom. Lev.* 16,7 etc.), Egiptul este un simbol al lumii de aici, loc al captivităţii omului în păcat, în contrast cu paradisul libertăţii şi cu Ierusalimul, „casa libertăţii".

5,8 Lecţiunea din codicele *Vaticanus* (εἴδωλον, „idol") face ca versetul să fie conform celui din Ex. 20,4; editorul Wevers acceptă lecţiunea Papirusului 963 (γλυπτόν, „figură sculptată", „statuie"), care reprezintă traducerea obişnuită în Deuteronom a cuvântului ebraic *pesel* (*cf.* 4,16.23). Εἴδωλον este un neologism semantic, pentru că şi-a modificat sensul de la „formă", „simulacru", la „statuie".

5,9 „Dumnezeu gelos": *cf.* nota la Ex. 20,5.

5,14 Prima parte a acestui verset, în ediţia Rahlfs, este conformă pasajului Ex. 20,10, cu excepţia formei de plural „fiii tăi" (editorul Wevers preferă singularul, bazându-se pe *Alexandrinus* şi pe Papirusul 963).

5,15 În textul grecesc, ca şi în cel ebraic, justificarea obligaţiei de a respecta sabatul diferă aici de cea din Ex. 20,11. Spre deosebire de redactorul Exodului, care plasează

slugă în țara Egiptului și că Domnul Dumnezeul tău te-a scos de acolo cu mână puternică și cu braț înălțat; de aceea Domnul Dumnezeul tău ți-a poruncit să păzești ziua sabatului și să o sfințești. [16] Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, după cum ți-a poruncit Domnul Dumnezeul tău, ca să-ți fie bine și să trăiești vreme îndelungată pe acest pământ, pe care Domnul Dumnezeul tău ți l-a dăruit. [17] Să nu săvârșești adulter. [18] Să nu ucizi. [19] Să nu furi. [20] Să nu fii martor mincinos împotriva aproapelui tău printr-o mărturie mincinoasă. [21] Să nu poftești femeia aproapelui tău; să nu poftești casa aproapelui tău, nici ogorul lui, nici slujitorul lui, nici slujnica lui, nici vita lui, nici asinul lui, nici vreunul din dobitoacele lui, nimic din cele ce sunt ale aproapelui tău.»

[22] Aceste cuvinte le-a rostit Domnul în fața întregii voastre adunări, pe munte, din mijlocul focului – întuneric, negură, vijelie, glas tunător – și n-a mai adăugat nimic; și a scris toate acestea pe două table de piatră și mi le-a dat mie. [23] Și s-a întâmplat că, auzind glasul din mijlocul focului (iar muntele ardea în foc), ați venit la mine, toate căpeteniile triburilor voastre și sfatul vostru de bătrâni [24] și ați prins a-mi zice: «Iată, Domnul Dumnezeul nostru ne-a arătat slava Sa și am auzit glasul Său din mijlocul focului; în

---

sabatul în relație directă cu crearea lumii, cel al Deuteronomului îi dă un sens istoric: celebrarea săptămânală a eliberării poporului lui Dumnezeu din Egipt.

5,16 Cuvintele „ca să-ți fie bine" se regăsesc în greacă în Ex. 20,12, cu deosebirea că acolo lipsesc în textul ebraic; explicația poate fi ori contaminarea, la nivelul Septuagintei, a pasajului din Exod sub influența celui din Deuteronom, ori un substrat ebraic diferit al TM.

5,17 În TM interdicția de a ucide precedă interdicția adulterului.

5,22 În Targumuri este evitată precizarea că nu a mai fost formulată nici o lege după decalog, cu formularea „și nu a încetat": verbul ebraic este pus în legătură cu rădăcina *s-w-p* „a înceta", nu cu *y-s-p* „a adăuga". Rabinii au încercat să arate că întreaga Tora, legea scrisă și legea orală, vine direct de la Dumnezeu, nu numai decalogul. Pentru Irineu (*Adv. Haer.* IV,15,1), decalogul amintește principiile naturale, iar Dumnezeu nu impune nimic altceva, chiar dacă au fost necesare unele prescripții de cult după episoadele de idolatrie.

5,24 „slava": δόξα (în TM, fragmentul de frază este mai amplu: „slava și puterea sa"); tema dezvăluirii gloriei divine nu mai apare în altă parte în Deuteronom, deși fusese importantă în Exod (16,6.7; 24,16; 33,18-20). ♦ Traducătorul în greacă transpune ultimele verbe ale versetului la viitor („va vorbi", „va rămâne în viață"), deși TM exprimă fapte petrecute deja; modificarea timpului verbal are, poate, rostul de a evita contradicția cu ideea generală exprimată în Biblie, că nimeni nu-L poate vedea pe Dumnezeu fără să moară (*cf.* Ex. 33,20).

ziua aceasta am văzut că Dumnezeu va vorbi omului şi el va rămâne în viaţă. [25] Dar acum, să nu murim, pentru că acest foc mare ne va mistui dacă vom sta să auzim glasul Domnului Dumnezeului nostru; şi vom muri. [26] Căci cine este muritorul care a auzit glasul Dumnezeului Celui viu care-i vorbeşte din mijlocul focului, aşa ca noi, şi va trăi? [27] Apropie-te dar tu şi ascultă ce are să-ţi spună Domnul Dumnezeul nostru, şi să ni le spui pe toate câte ţi le-a spus Domnul Dumnezeul nostru; şi vom asculta şi le vom împlini.» [28] Şi Domnul a auzit glasul cuvintelor voastre, pe care mi le-aţi spus, şi mi-a zis Domnul: «Am auzit glasul cuvintelor acestui popor, câte ţi le-a grăit. Toate sunt bune, câte ţi-au spus. [29] Cine le va da lor aşa inimă, să se teamă de Mine şi să păzească poruncile Mele în toate zilele, ca să le fie bine, lor şi fiilor lor pentru totdeauna? [30] Mergi şi spune-le: 'Întoarceţi-vă la casele voastre.' [31] Tu însă stai lângă Mine şi-ţi voi spune poruncile, îndreptările şi hotărârile, aşa cum să-i înveţi, şi să le pună în faptă pe pământul pe care l-am dat lor moştenire.» [32] Îngrijeşte-te să le împlineşti aşa cum ţi-a poruncit Domnul Dumnezeul tău; nu te abate la dreapta, nici la stânga, [33] în toată calea pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-a poruncit să mergi, ca să-ţi dea odihnă, să-ţi fie bine şi să trăiţi zile multe pe pământul pe care-l veţi moşteni."

6 [1] „Iată poruncile, îndreptările şi hotărârile pe care Domnul Dumnezeul nostru mi-a poruncit să vă învăţ, ca să le înfăptuiţi pe pământul în care intraţi să-l moşteniţi; [2] ca să vă temeţi de Domnul Dumnezeul vostru şi să păziţi toate îndreptările şi poruncile Lui, aşa cum vi le-am poruncit eu astăzi, tu, fiii tăi şi fiii fiilor tăi, în toate zilele vieţii tale, ca să trăiţi zile multe. [3] Ascultă, Israele, şi îngrijeşte-te să le pui în faptă, ca să-ţi fie bine şi să te

---

5,29 Utilizarea expresiei interogative „cine va da" (τίς δώσει) pentru a exprima o dorinţă este o imitaţie a turnurii ebraice; procedeul este frecvent întâlnit în Septuaginta (*e.g.* Num. 11,29; Jd. 9,29; 2Rg. 19,1; Iov 19,23).

5,30 „la casele voastre": εἰς τοὺς οἴκους; în TM, în schimb, este vorba despre „corturi"; Symmachus revine la originalul ebraic (τὰς σκηνάς).

5,33 Sensul moral al „căii" (ὁδός), în formula religioasă caracteristică Deuteronomului, κατὰ πᾶσαν τὴν ὁδόν... πορεύεσθαι (8,6; 10,12; 11,22; 19,9; 26,17) apăruse încă din cărţile precedente ale Pentateuhului: Gen. 18,19; Ex. 18,20.

6,2 „astăzi": precizarea lipseşte în TM, dar apare în celelalte pasaje similare din Deuteronom.

6,3 Hiperbola biblică a pământului unde curge lapte şi miere este reluată de cinci ori în Deuteronom (11,9; 26,9.15; 27,3; 31,20), fiind însă rară în textele profetice; lipseşte cu totul în NT.

înmulțești foarte, așa cum a spus Domnul Dumnezeul părinților noștri: că-ți va da un pământ unde vor curge lapte și miere.

[4] Iată dar toate îndreptările și hotărârile pe care le-a poruncit Domnul fiilor lui Israel în pustiu, după ce i-a scos din țara Egiptului: «Ascultă, Israele: Domnul Dumnezeul nostru este singurul Domn; [5] să-L iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta și din tot sufletul tău și cu toată puterea ta; [6] și aceste cuvinte, pe care ți le poruncesc astăzi, să fie în inima ta și în sufletul tău; [7] iar tu să le dai mai departe fiilor tăi și să le rostești așezat între ei în casă și mergând pe drum, și la culcare, și la sculare. [8] Și să le atârni ca semn la mâna ta și să se afle neclintit în fața ochilor tăi; [9] și să le scrieți pe ușorii caselor voastre și ai porților voastre.»

[10] Și când Domnul Dumnezeul tău te va fi adus în țara pe care le-a jurat părinților tăi, lui Avraam și Isaac și Iacob, că ți-o va dărui, [țară cu] orașe mari și frumoase, pe care nu [tu] le-ai clădit, [11] case pline de toate bunurile, pe care nu [tu] le-ai umplut, fântâni săpate în piatră, pe care nu [tu] le-ai săpat, vii și livezi de măslini pe care nu [tu] le-ai sădit, și când vei fi mâncat și te vei fi îndestulat, [12] ia seama la tine să nu uiți că Domnul Dumnezeul

---

6,4 Cuvintele „ascultă, Israele", în ebraică *Ş^ema' Yiśrā'ēl*, au devenit titlul rugăciunii care se recită dimineața și seara în Templu. *Ş^ema'* este compusă din trei pasaje biblice: Deut. 6,4-9 (mărturisirea credinței în unicitatea divină), Deut. 11,13-21 (principiul răsplății), Num. 15,36-41 (purtarea „ciucurilor"); *ş^ema'* este importantă și în NT: Iisus citează (cu câteva cuvinte în plus) Deut. 6,4-5, adăugând ca a doua poruncă Lev. 19,19, în Mc. 12,29-31; Lc. 10,27; Mt. 22,37-39. Astăzi evreii evlavioși recită de două ori pe zi mărturisirea de credință *ş^ema'*, la sinagogă sau individual.

6,5 Tema iubirii lui Israel față de Dumnezeu este caracteristică pentru Deuteronom (*cf.* 7,9; 10,12; 11,1.13.22; 13,4; 19,9; 30,6.16.20). În restul Pentateuhului nu mai este menționată decât în Ex. 20,6. Iubirea pe care Israel i-o datorează lui Dumnezeu este întotdeauna explicată: înseamnă să îi asculte glasul, să-L slujească, să se alipească de El, să se teamă de El (*cf.* 10,12; 13,4-5).

6,8 Prescripția de a purta la mână cuvintele divine și de a le avea în fața ochilor, în semn de iubire față de Dumnezeu, stă la baza obiceiului de a purta „filacterii", numite în ebraică *ṭōṭāphōth* și, mai târziu, *tefillin*. Textul grecesc folosește expresia „în fața ochilor", cel ebraic: „între ochi" (*cf.* Aquila, Symmachus: μεταξύ). Aceste „filacterii" pe care evreii trebuie să le poarte asupra lor la rugăciunea de dimineață conțin patru pasaje din Tora: Ex. 13,1-10; 13,11-16; Deut. 6,4-10; 11,13-21. Pe cele descoperite la Qumran, printre alte pasaje din Tora, era înscris și decalogul (10QPhyl. 1-4).

6,9 „ușorii": φλία, cuvânt homeric, mai apare și în 11,20. Termenul ebraic este *m^ezūzāh*, folosit apoi metonimic cu referire la obiceiul de a atârna la intrarea caselor cutiuțe în care sunt scrise cuvintele divine din Deut. 6,4-9 și 11,13-21.

tău te-a scos din ţara Egiptului, din casa robiei. [13] Teme-te de Domnul Dumnezeul tău şi slujeşte-L, alipeşte-te de El şi jură pe numele Lui. [14] Să nu mergi după zeii străini, dintre zeii neamurilor care vă înconjoară, [15] – căci Domnul Dumnezeul tău este un Dumnezeu gelos în ce te priveşte – de teamă ca nu cumva Domnul Dumnezeul tău să se mânie cu urgie împotriva ta şi să nu te nimicească de pe faţa pământului.

[16] Nu-L pune la încercare pe Domnul Dumnezeul tău, aşa cum L-ai încercat la Încercarea. [17] Păzeşte cu grijă poruncile Domnului Dumnezeului tău, mărturiile şi îndreptările pe care ţi le-a poruncit; [18] şi vei face tot ceea ce este plăcut şi bun înaintea Domnului Dumnezeului vostru, ca să-ţi fie bine şi să ajungi să moşteneşti pământul cel bun, aşa cum le-a jurat Domnul părinţilor voştri, [19] că ţi-i va alunga dinainte pe toţi duşmanii, aşa cum a spus.

[20] Şi când fiul tău te va întreba mâine, spunând: «Ce sunt mărturiile, îndreptările şi hotărârile pe care ni le-a poruncit Domnul Dumnezeul nostru?», [21] să-i spui fiului tău: «Îi eram slugi lui Faraon în ţara Egiptului; şi Domnul ne-a scos de acolo cu mână puternică şi cu braţ înălţat. [22] Şi Domnul a făcut semne şi minuni mari şi grele împotriva Egiptului, împotriva lui Faraon şi a casei sale, sub ochii noştri; [23] şi pe noi ne-a scos de acolo, ca să ne călăuzească şi să ne dea ţara pe care le-a jurat părinţilor noştri că [le-]o va dărui. [24] Şi Domnul ne-a poruncit să punem în faptă aceste îndreptări, să ne temem de Domnul Dumnezeul nostru, ca să ne fie bine în toate zilele şi să rămânem în viaţă ca azi. [25] Şi va fi milostiv cu noi câtă vreme ne vom

---

6,13 În locul verbului φοβηθήσῃ, „să te temi", din acest verset, codicele *Alexandrinus* dă verbul προσκυνήσεις, „să te închini"; versetul, fundamental pentru Deuteronom, este reluat în 10,20. Greaca dă aici, poate prin armonizare cu Deut. 10,20, un verb suplimentar κολληθήσῃ, „să te alipeşti de El", care nu are aici corespondent în TM. Pavel va relua expresia „a se alipi de Domnul" (1Cor. 6,17), care va fi mult folosită în limbajul spiritual al creştinilor: originea ei este aşadar biblică, nu platoniciană, aşa cum s-a afirmat adesea.

6,15 „gelos" (ζηλωτής): Theodotion, Aquila şi Symmachus par să fi avut un alt cuvânt ebraic decât *qannā'*, de vreme ce Hexapla înregistrează aici ἰσχυρός, „puternic", care la ei redă de obicei termenul *'ēl* (LXX: θεός) (*cf.* 3,24; 7,9). *Cf.* nota la Ex. 20,5.

6,16 „Nu-L pune la încercare": verbul ἐκπειράζω nu este atestat în afara Septuagintei, unde apare de patru ori (în afara pasajului de faţă, în Deut. 8,2.16 şi Ps. 77(78),18. Aceste cuvinte sunt citate de Iisus ca răspuns la a doua ispitire a Satanei (Mt. 4,7). ♦ „Încercarea": Πειρασμός, corespunde – aici, în Ex. 17,7 şi Deut. 9,22 – toponimului ebraic *massāh*, redat etimologic pentru a respecta jocul de cuvinte.

6,25 „milostivire": ἐλεημοσύνη este un termen atestat în literatură şi în documentele papirice începând cu sec. al III-lea î.H. În Gen. 47,29, el corespunde termenului ebraic

îngriji să înfăptuim toate poruncile acestea înaintea Domnului Dumnezeului nostru, aşa cum ne-a poruncit Domnul.»"

7 [1] „O dată ce te va aduce Domnul Dumnezeul tău în ţara în care vei intra s-o moşteneşti şi va şterge din faţa ochilor tăi neamuri mari, cel cheteu, gergeseu, amoreu, canaanean, ferezit, eveu, iebuseu, şapte neamuri numeroase şi mai puternice decât voi, [2] şi Domnul Dumnezeul tău ţi le va da pe mână şi le vei bate, [atunci] să le faci să piară cu totul, să nu închei nici un fel de legământ cu ei şi să nu ai milă de ei. [3] Să nu închei căsătorii cu ei: pe fiica ta să n-o dai fiului aceluia, iar pe fiica aceluia să n-o iei pentru fiul tău; [4] căci îl va îndepărta pe fiul tău de mine şi va sluji zeilor străini, iar Domnul se va aprinde de mânie împotriva voastră şi vă va nimici degrabă. [5] Iată însă ce veţi face cu ei: le veţi dărâma altarele [păgâne], le

---

ḥesedh, „milă", ca şi în Proverbe (în şapte rânduri); aici corespunde termenului *ṣ'dhāqāh*, redat uzual în greacă prin δικαιοσύνη („dreptate"). Echivalarea ἐλεημοσύνη - *ṣ'dhāqāh* se regăseşte în Deut. 24,13; Ps. 23,5; 32,5; 34,24; 102,6; Is. 1,27; 28,17; 59,16; Dan. 4,24; 9,16. Studierea acestor pasaje conduce la ideea că traducătorii în greacă percepeau termenul *ṣ'dhāqāh* („dreptatea lui Dumnezeu") ca act de bunătate. Δικαιοσύνη nu se aplică niciodată în greacă justiţiei divine, traducătorii recurgând mereu la alţi termeni – cum este aici ἐλεημοσύνη.

7,1 „va şterge": ἐξαιρέω, literal „a lua", „a ridica", „a îndepărta"; este în general folosit în Pentateuh cu sensul „a ridica tabăra", „a porni". Aici este însă un echivalent excepţional al cuvântului ebraic *nāṣal*, tradus în greacă felurit, în funcţie de context. ♦ „neamuri mari": *Alexandrinus* adaugă καὶ πολλά, „şi numeroase".

7,2 „să le faci să piară cu totul": ἀφανισμῷ ἀφανιεῖς, literal „să faci să piară pierind"; reprezintă încă o figură etimologică, de tip ebraic, ca şi οὐ διαθήσῃ ... διαθήκην, „să nu legi nici un fel de legământ", care urmează. Substantivul ἀφανισμός, *hapax* în Pentateuh, este de uz târziu în greacă, deşi verbul ἀφανίζω este bine atestat clasic; verbul este folosit aici ca echivalent al cuvântului ebraic *ḥāram*, pentru care traducătorii Septuagintei mai folosesc şi verbele ἐξολεθρεύω şi ἀναθεματίζω (*cf.* Index de termeni).

7,3 Evitarea legăturilor familiale cu non-israeliţi constituie una dintre interdicţiile legii separării, formulată deja în Ex. 34,12.

7,4 Textul grecesc, spre deosebire de cel masoretic, recurge la singularul λατρεύσει, „va sluji", pentru care trebuie subînţeles subiectul „fiul tău", impus de sensul frazei.

7,5 „altarele": traducătorul foloseşte aici termenul clasic, βωμός, pentru a reda cuvântul ebraic *miz'bēaḥ*, fiind vorba despre altarele canaanene; în alte pasaje, este folosit pentru altarele israelite termenul neologic θυσιαστήριον. În traducerea de faţă am redat termenul θυσιαστήριον prin „altar", iar βωμός – prin „altar [păgân]". ♦ Prin „stâlp de piatră" am tradus aici cuvântul στήλη, „stelă", „piatră ridicată" (TM: *maṣṣēbhāh*; în alte pasaje, *e.g.* Lev. 26,30, στήλη corespunde ebr. *bamōt*).

veţi sfărâma stâlpii de piatră, le veţi tăia dumbrăvile sfinte şi le veţi pune pe foc statuile zeilor lor; [6] căci tu eşti popor sfânt pentru Domnul Dumnezeul tău şi Domnul Dumnezeul tău te-a ales ca să-I fii poporul scump între toate celelalte neamuri de pe faţa pământului. [7] Nu pentru că sunteţi mai numeroşi între toate neamurile v-a ales Domnul şi v-a pus deoparte – căci voi sunteţi puţin numeroşi faţă de toate neamurile –, [8] ci pentru că Domnul v-a iubit şi şi-a ţinut jurământul cu care S-a legat în faţa părinţilor voştri, că Domnul vă va scoate cu mână puternică şi cu braţ înălţat şi vă va răscumpăra din casa robiei, din mâinile lui Faraon, regele Egiptului. [9] Şi vei şti că Domnul Dumnezeul tău, Acesta este Dumnezeu, Dumnezeu credincios, care păzeşte legământul, îndurător până la a mia generaţie cu cei care-L iubesc şi-I păzesc poruncile; [10] şi răsplăteşte celor care-L urăsc, fiecăruia, cu nimicirea; şi nu zăboveşte faţă de cei care-L urăsc, le dă [ce li se cade] dinaintea sa. [11] Să păzeşti poruncile, îndreptările şi hotărârile acestea, pe care eu azi ţi-am poruncit să le pui în faptă.

[12] Şi atunci când veţi asculta de toate aceste îndreptări, le veţi păzi şi pune în faptă, atunci şi Domnul Dumnezeul tău îşi va păzi până la capăt

---

7,6 În textul grecesc, ca şi în cel ebraic, în Deuteronom este descris pentru prima dată legământul dintre Dumnezeu şi Israel în termenii unei alegeri.

7,7 Sunt numeroase versetele din Septuaginta care fac referire la numărul mic al evreilor (ὀλιγοστός sau ὀλίγος ἀριθμῷ). Philon vede aici o temă filozofică (sau de aplicaţie psihologică), de identificare a „răului" cu ceea ce este în număr mare şi a „binelui" cu ceea ce este în număr mic.

7,8 Aici este pentru prima dată menţionată iubirea lui Dumnezeu pentru Israel; în 4,37 şi 10,15 este vorba de iubirea lui Dumnezeu pentru părinţii neamului, iar în 6,5 – despre iubirea lui Israel pentru Dumnezeu. Textul grecesc (ca şi cel ebraic) foloseşte acelaşi verb: ἀγαπάω (ebr. *'āhēbh*). ♦ Vocabularul cliberării lui Israel apare uniformizat în greacă: Septuaginta foloseşte λυτρόω, la mediu sau pasiv, acolo unde TM recurge la două verbe, *gā'al* „a acţiona în calitate de rudă apropiată" (redat de Aquila prin ἀγχιστεύω) şi *pādhāh* „a elibera", singurul folosit în Deuteronom (în pasajul de faţă şi în 9,26; 13,6; 15,15; 21,8; 24,18). Sensul originar al verbului λυτρόω este „a elibera plătind o răscumpărare". NT reia termenul pentru a indica actul de răscumpărare a omenirii prin moartea lui Iisus. Aici termenul trebuie luat în sens metaforic; nu este vorba de un preţ cerut sau primit. La Pavel, învăţătura despre răscumpărare este esenţialmente biruinţa lui Hristos asupra morţii şi a diavolului, care ţineau omenirea în robie.

7,9 Apelativul „Dumnezeu credincios" sau „vrednic de încredere" (πιστός: TM *ne'emān*... – de la vb. *'āman*), care revine în 32,4, este o raritate, termenul fiind în general rezervat omului sau legământului pe care îl încheie Dumnezeu. Rar folosit în Septuaginta, termenul este reluat ca apelativ divin în NT (*e.g.* 1Cor. 1,9; 10,13; 1Tes. 5,24).

legământul şi îndurarea, pe care le-a jurat părinţilor tăi; [13] şi te va iubi, te va binecuvânta, te va înmulţi şi va binecuvânta vlăstarele pântecelui tău şi roadele pământului tău, grâul tău, şi vinul tău, şi untdelemnul tău, viţeii vitelor tale, şi mieii oilor tale pe pământul pe care Domnul le-a jurat părinţilor tăi că ţi-l va dărui. [14] Vei fi binecuvântat înaintea tuturor neamurilor; nu va fi printre voi nici bărbat sterp, nici femeie stearpă, nici printre turmele tale. [15] Şi Domnul va îndepărta de tine toată slăbiciunea; şi toate bolile cele rele ale Egiptului, pe care le-ai văzut şi le cunoşti, El nu le va aşeza asupra ta, ci asupra tuturor duşmanilor tăi. [16] Şi vei mânca toate prăzile neamurilor, pe care ţi le dă Domnul Dumnezeul tău; ochiul tău nu va avea îngăduinţă pentru ele şi nu vei sluji dumnezeilor lor, căci aceasta este capcană pentru tine.

[17] Dar dacă tu îţi spui în sinea ta: «Cum aş putea să nimicesc acest neam mai numeros decât mine?», [18] nu te teme de ei! Adu-ţi bine aminte câte a făcut Domnul Dumnezeul tău împotriva lui Faraon şi a tuturor egiptenilor, [19] încercările mari pe care ochii tăi le-au văzut, semnele şi minunile acelea mari, mâna puternică şi braţul înălţat, [atunci] când te-a scos Domnul Dumnezeul tău: aşa se va purta Domnul Dumnezeul nostru cu toate neamurile în faţa cărora te înspăimânţi. [20] Domnul Dumnezeul tău va trimite asupra lor viespile, până vor fi nimiciţi cei care au rămas şi se vor ascunde de tine. [21] Tu nu vei fi lovit dinaintea lor, pentru că Domnul Dumnezeul tău este întru tine, Dumnezeu mare şi puternic, [22] iar Domnul Dumnezeul tău va spulbera aceste neamuri dinaintea ochilor tăi, puţin câte puţin; nu vei putea să le spulberi grabnic, pentru ca pământul să nu ajungă pustiu, iar fiarele sălbatice să nu se înmulţească împotriva ta. [23] Şi Domnul Dumnezeul tău ţi le va da pe mână şi le va da pierzării până ce le va nimici; [24] şi-i va da pe regii lor pe mâna voastră şi va pierde numele lor din locul acela; nimeni nu

---

7,13 Verbul πληθύνω, „a înmulţi", specific pentru vocabularul binecuvântării, apare întotdeauna folosit singur în Deuteronom (ca şi în TM), nefiind însoţit de verbul αὐξάνω, „a creşte", cu care formează o pereche în mai multe pasaje din Geneză.

7,16 Verbul φάγῃ, „vei mânca", corespunde literal imaginii prin care textul ebraic indică distrugerea totală a neamurilor. Autorul traducerii greceşti a atenuat această imagine adăugând τὰ σκῦλα, „prăzile". ♦ Ochiul este prin excelenţă calea de manifestare a sentimentelor omeneşti, mai ales a celor de milă (în TM şi, redat cu fidelitate, în LXX).

7,18 „adu-ţi bine aminte": literal „aminteşte-ţi cu amintirea" (μνείᾳ μνεσθήσῃ) este încă una din numeroasele figuri etimologice, pe care traducerea în română nu poate decât să le sugereze.

7,21 „puternic": TM are *yārē'*, „de temut", sens care apare redat prin φοβερός la Aquila şi Theodotion.

va sta în faţa ta până când îi vei nimici. [25] Ardeţi în foc statuile zeilor lor; să nu doreşti nici argintul şi nici aurul dintr-însele şi nici să nu le iei pentru tine, ca să nu te împiedici din pricina lor, căci este urâciune pentru Domnul Dumnezeul tău. [26] Să nu aduci vreo urâciune în casa ta, căci vei fi anatemă ca şi ea; să [le] duşmăneşti cu duşmănie şi să [le] urăşti cu ură, căci este anatemă.

8 [1] „Toate poruncile pe care vi le-am poruncit astăzi, îngrijiţi-vă să le puneţi în faptă, ca să rămâneţi în viaţă, să vă înmulţiţi şi să ajungeţi să moşteniţi pământul pe care Domnul Dumnezeul vostru l-a făgăduit părinţilor voştri. [2] Şi aminteşte-ţi de tot drumul pe care te-a călăuzit Domnul Dumnezeul tău în pustiu, ca să te pedepsească şi să te încerce şi să deslueşască ce-i în inima ta, dacă vei păzi poruncile Lui sau nu. [3] Şi te-a

---

7,25 Verbul πταίω, „a se împiedica, a se lovi de", este un *hapax* în Pentateuh, ca şi verbul corespunzător din TM, *yāqaṣ*, „a fi prins în capcană" (redat de Aquila prin σκωλωθῇς). Pentru traducerea verbului ebraic sunt folosiţi diferiţi termeni greceşti: mai sus, la versetul 16, cuvântul din aceeaşi familie, care desemnează capcana, a fost redat prin σκῶλον, „spin"; Ecl. 9,12 παγιδεύω, „a prinde în plasă"; Is. 28,13 κινδυνεύω, „a trece prin primejdie". ♦ Termenul βδέλυγμα („silă, greaţă", „lucru urât; spurcăciune, urâciune") apare frecvent în Deuteronom, mai ales în formula βδέλυγμα κυρίῳ τῷ θεῷ σού, cu referire la obiectele de cult păgâne, idolatrice. În textul ebraic îi corespund doi termeni, folosiţi cu o frecvenţă echivalentă: *tō'ēbāh* (cu un sens preponderent moral, religios) şi *şeqeṣ* (cu un sens concret, de indicare a unor acte sau acţiuni). Prin acest termen Părinţii îl vor numi pe Antihrist („urâciunea pustiirii", expresie care apare în Cartea lui Daniel, fiind reluată în Evanghelii: Mt. 24,15).

7,26 În Septuaginta, cuvântul ἀνάθημα, „ofrandă închinată divinităţii" (TM: *ḥērem*), în contextul privitor la exterminarea păgânilor este un neologism semantic care desemnează tot ce este consacrat lui Dumnezeu pentru a fi distrus de El, adică blestemat.

8,2 În TM apare în plus „vreme de patruzeci de ani". ♦ „ca să te pedepsească": verbul κακόω este interpretat de Philon ca manifestare a iubirii părinteşti a lui Dumnezeu, care îşi educă în felul acesta poporul ales, corijându-l şi punându-l la locul său (*Congr.* 170-175).

8,3 Verbul λιμαγχονέω, „a face să sufere de foame", un *hapax* în Septuaginta, este un termen medical atestat, de pildă, la Hipocrat; în alte pasaje (*e.g.* Gen. 41,55) acelaşi verb ebraic este redat prin πεινάω, „a fi flămând". Philon foloseşte aici o perifrază (λιμῷ παρέβαλλειν, „a da/a încredinţa foamei"), interpretând ca absenţă a senzaţiei de foame şi, în general, a oricăror nevoi sau dorinţe (*Congr.* 172). ♦ „te-a hrănit cu îmbucături": verbul ψωμίζω (Deut. 8,16; 32,13) este folosit în Septuaginta cel mai adesea pentru a evoca felul în care Dumnezeu şi-a hrănit poporul în deşert. Verbul este clasic; Aristotel îl foloseşte (*Historia animalium* VIII,2) pentru păsările cărora li se pun grăunţe în cioc. ♦ În TM, finalul versetului este mai puţin explicit („ceea ce iese din gura lui YHWH").

pedepsit, şi te-a făcut să suferi de foame, şi te-a hrănit cu îmbucături de mană, pe care n-o cunoscuseră părinţii tăi, ca să-ţi dea de veste că omul nu va trăi numai cu pâine, ci va trăi omul din orice vorbă care iese din gura lui Dumnezeu. [4] Veşmintele nu ţi s-au zdrenţuit, picioarele nu ţi s-au bătătorit, iată, de patruzeci de ani. [5] Şi vei şti în inima ta că, aşa cum un om îşi învaţă fiul, tot aşa Domnul Dumnezeul tău te va învăţa pe tine, [6] iar tu vei păzi poruncile Domnului Dumnezeului tău umblând pe căile Sale şi temându-te de El. [7] Căci Domnul Dumnezeul tău te aduce într-o ţară bună şi îmbelşugată, unde şuvoaiele de apă şi izvoarele din adâncuri curg prin câmpii şi prin munţi; [8] pământ cu grâu şi cu orz, vii, smochini, rodii, pământ cu ulei de măsline şi miere; [9] pământ unde nu-ţi vei mânca pâinea în sărăcie şi nu-ţi va lipsi nimic; pământ unde pietrele sunt de fier şi unde vei scoate din munţi aramă; [10] şi vei mânca şi te vei îndestula şi-L vei binecuvânta pe Domnul Dumnezeul tău în ţara cea bună, pe care ţi-a dat-o. [11] Ia seamă la tine, să nu uiţi de Domnul Dumnezeul tău, să-I păzeşti poruncile, îndreptările şi hotărârile, aşa cum ţi le-am poruncit eu astăzi; [12] când vei mânca, şi te vei îndestula, şi-ţi vei zidi case frumoase, şi vei sălăşlui în ele, [13] iar vitele şi oile tale se vor înmulţi; când argintul şi aurul tău se vor înmulţi şi toate ale tale se vor înmulţi, [14] nu te semeţi în inima ta şi nu uita de Domnul Dumnezeul tău care te-a scos din ţara Egiptului, din casa robiei, [15] ducându-te prin pustiul cel mare şi înspăimântător, unde se află şarpele muşcător, şi scorpionul, şi setea, şi unde nu era apă – El a scos din crăpătura pietrei izvor de apă; [16] El, în pustiu, te-a hrănit cu îmbucături de mană, pe care n-au cunoscut-o părinţii tăi, ca să te pedepsească şi să te pună la încercare şi să-ţi fie bine până la sfârşitul zilelor tale. [17] Să nu spui în inima ta: «Tăria mea şi vlaga mâinii mele mi-au dat puterea aceasta mare.» [18] Şi aminteşte-ţi de Domnul Dumnezeul tău, că El îţi dă tăria de-a avea această putere, ca

---

În NT (Mt. 4,4), este reluată întocmai jumătatea de verset din Deuteronom, ca răspuns al lui Iisus la ispitirea diavolului de a transforma pietrele în pâine.

8,5 Metafora veşmintelor care nu s-au zdrenţuit şi a picioarelor care nu s-au bătătorit a fost luată în sens literal în tradiţia ebraică şi în cea creştină. Unii Părinţi au văzut aici şi o prefigurare a Învierii (Ambrozie, *De fide, libri quinque*, 2.2.23; Augustin, *Epistulae*, 205).

8,8 „pământ cu ulei de măsline": exact „pământ al măslinului care dă ulei". ♦ Cele şapte elemente enumerate aici (grâu, orz, viţă, smochin, rodiu, măslin, miere) corespund exact produselor care se duceau la Templu pentru ceremonia roadelor de pârgă (*cf. infra* 26,1-11).

8,11-16 Cele şase versete formează o unică frază, neobişnuit de lungă, pe care autorul traducerii greceşti a reuşit să o redea printr-o suită de propoziţii finale, genitive absolute, participiale relative.

să-mplinească legământul pe care l-a jurat Domnul în faţa părinţilor tăi, ca astăzi. [19] Şi de se va întâmpla să uiţi cu totul de Domnul Dumnezeul tău şi vei umbla în urma altor dumnezei şi-i vei sluji şi te vei închina lor, iau astăzi cerul şi pământul ca martori împotriva voastră: veţi pieri cu totul; [20] întocmai ca şi celelalte neamuri – toate pe care Domnul le-a făcut să dispară dinaintea voastră – veţi pieri şi voi, pentru că n-aţi ascultat glasul Domnului Dumnezeului vostru."

9 [1] „Ascultă, Israele: vei trece astăzi Iordanul, ca să te duci să moşteneşti neamuri mari şi cu mult mai puternice decât tine, oraşe mari şi întărite până la cer, [2] un popor mare şi numeros şi înalt de stat, fiii lui Enach, pe care tu i-ai cunoscut şi pe care i-ai auzit spunând: «Cine va sta împotriva fiilor lui Enach?». [3] Şi vei şti astăzi că El, Domnul Dumnezeul tău, El merge înaintea ta; [El] este foc mistuitor; El îi va nimici pe aceia şi El îi va întoarce dinaintea ochilor tăi şi-i vei face să piară, cum ţi-a spus Domnul. [4] Să nu spui în inima ta, după ce Domnul Dumnezeul tău va şterge neamurile acestea din faţa ochilor tăi: «Datorită dreptăţii mele Domnul mi-a dat să moştenesc acest pământ bun»; ci din pricina necredinţei acestor neamuri Domnul le-a nimicit din faţa ochilor tăi. [5] Nu pentru dreptatea ta şi nici pentru sfinţenia inimii tale ai ajuns să capeţi moştenire pământul lor, ci din cauza necredinţei acestor neamuri Domnul le-a nimicit dinaintea ochilor tăi – şi ca să împlinească legământul cu care S-a jurat în faţa părinţilor voştri, Avraam şi Isaac şi Iacob. [6] Şi vei şti astăzi că nu datorită dreptăţii tale îţi dă Domnul Dumnezeul tău acest pământ bun moştenire, fiindcă eşti un popor îndărătnic. [7] Aminteşte-ţi, nu uita cum L-ai întărâtat pe Domnul Dumnezeul tău în pustiu; din ziua în care aţi ieşit din Egipt până când aţi ajuns în locul acesta, fără încetare aţi arătat nesupunere faţă de Domnul. [8] Şi la Horeb l-aţi mâniat pe Domnul şi s-a aprins Domnul împotriva voastră,

---

9,3 „şi-i vei face să piară": ediţia Rahlfs respectă codicele *Vaticanus*; *Alexandrinus* are aici în plus ἐν τάχει, „degrabă", „iute".

9,5 Versetul înfăţişează două motive pentru intrarea evreilor în ţara Canaanului: nelegiuirea păgânilor şi fidelitatea lui Dumnezeu faţă de făgăduinţa Sa. Este un avertisment împotriva ispitei, care l-ar putea încerca pe Israel, de a-şi atribui vreun merit în aceasta. Gratuitatea alegerii divine va fi dezvoltată în NT, mai ales în Epistola către Romani, unde Pavel respinge ideeea îndreptăţirii omului prin faptele Legii. Origen comentează pe larg îndreptăţirea lui Avraam prin credinţă. Tot despre gratuitatea darurilor divine, *cf.* Philon, *Sacrif.* 57.

9,6 „îndărătnic": σκληροτράχηλος, *litt.* „cu grumaz tare", „plin de cerbicie". *Cf.* Ex. 33,3.

[gata] să vă nimicească, [9] iar eu, urcându-mă pe munte, am luat tablele de piatră, tablele legământului pe care l-a încheiat Domnul cu voi. Şi am rămas pe munte patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi; pâine n-am mâncat şi apă n-am băut. [10] Şi mi-a dat Domnul cele două table de piatră, scrise cu degetul lui Dumnezeu, iar pe ele erau scrise toate cuvintele pe care Domnul vi le-a grăit pe munte, în ziua adunării. [11] Şi a fost că după patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi mi-a dat Domnul cele două table de piatră, tablele legământului. [12] Şi Domnul mi-a spus: «Scoală-te şi coboară iute de aici, pentru că poporul tău, pe care l-ai scos din Egipt, a încălcat legea; iute s-au mai abătut din calea pe care le-am poruncit-o: şi-au făcut un chip din metal turnat.» [13] Şi Domnul mi-a spus: «Ţi-am grăit o dată şi încă o dată: am cunoscut poporul acesta şi, iată, este un popor îndărătnic; [14] lasă-mă să-i nimicesc şi voi pierde numele lor sub cer şi voi face din tine un neam mare şi puternic şi mai numeros decât acesta.» [15] Şi, întorcându-mă, am coborât de pe munte şi muntele ardea cu foc, iar cele două table erau în cele două mâini ale mele. [16] Şi văzând că aţi păcătuit în faţa Domnului Dumnezeului vostru şi v-aţi făcut singuri un chip din metal turnat, că v-aţi abătut de la calea pe care v-o poruncise Domnul, [17] am luat cele două table şi le-am aruncat cu amândouă mâinile şi le-am spart în faţa voastră. [18] Şi m-am rugat înaintea Domnului a doua oară, ca şi prima oară, patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi – pâine n-am mâncat şi apă n-am băut – pentru toate păcatele voastre, căci aţi greşit făcând rău înaintea Domnului Dumnezeului

---

9,9 Expresia „patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi" apare de zece ori în VT: de cinci ori în Deuteronom (9,9.11.18.25 şi 10,10), de trei ori în Geneză, în legătură cu Noe (7,4.12.17), o dată în Exod (24,18) şi o dată în 3Rg. 19,8, în legătură cu călătoria lui Ilie în deşert. Expresia este simbolul unei perioade de criză şi vesteşte că Israel, sau omenirea, va regăsi calea mântuirii.

9,10 „cu degetul lui Dumnezeu": este o reluare exactă (în LXX şi în TM) a expresiei din Ex. 31,18; acelaşi antropomorfism se percepe în Lc. 11,20.

9,13 „ţi-am spus o dată şi a doua oară" (ἅπαξ καὶ δίς): cuvintele lipsesc din TM. Versetul în întregul lui nu are un pasaj paralel în Exod 32.

9,15 „cele două table": textul masoretic precizează „ale legământului"; manuscrisele din Hexapla adaugă τῆς διαθήκης („ale legământului"), iar *Alexandrinus* adaugă τῶν μαρτυριῶν („ale mărturiilor").

9,18 „m-am rugat" (ἐδεήθην): TM „m-am lăsat să cad"; Aquila traduce aici prin προσέπιπτον, „m-am aruncat la pământ", termen la care recurge şi Septuaginta în alte pasaje similare (*e.g.* Gen. 17,3; Lev. 9,24: πίπτειν ἐπὶ πρόσωπον). ♦ „a doua oară" (δεύτερον): precizarea lipseşte în TM; în Targumuri sintagma „ca şi prima oară" se referă la rugăciunea lui Moise, în vreme ce în TM ea se referă la post.

vostru şi L-aţi mâniat. [19] Şi m-am înspăimântat din pricina mâniei şi furiei, pentru că Domnul se întărâtase împotriva voastră şi [voia] să vă nimicească. Şi Domnul m-a ascultat atunci. [20] Şi împotriva lui Aaron s-a mâniat Domnul foarte tare şi a vrut să-l nimicească; şi L-am rugat atunci şi pentru Aaron. [21] Şi păcatul vostru pe care l-aţi făcut, viţelul, l-am luat şi l-am ars în foc şi l-am rupt şi l-am sfărâmat de tot, până s-a făcut fărâme; şi s-a făcut pulbere şi am aruncat pulberea în albia pârâului care cobora din munte. – [22] Şi la Vâlvătaia, la Încercarea şi la Mormintele Poftei voi l-aţi mâniat pe Domnul Dumnezeul vostru. [23] Şi când Domnul v-a trimis de la Cades Barne spunând: «Suiţi-vă şi moşteniţi pământul pe care vi-l dau», atunci nu v-aţi încrezut în cuvântul Domnului Dumnezeului vostru şi n-aţi crezut în El şi n-aţi ascultat de glasul Lui. [24] Aţi fost neascultători faţă de Domnul încă din ziua în care vi s-a făcut cunoscut. – [25] Şi m-am rugat în faţa Domnului patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi, atâta m-am rugat, pentru că Domnul a spus că vă va nimici. – [26] Şi L-am rugat pe Domnul şi I-am spus: «Doamne, Doamne, rege al zeilor, nu nimici poporul Tău şi partea Ta, pe care ai răscumpărat-o cu puterea Ta cea mare, [pe cei] pe care i-ai scos din ţara Egiptului cu puterea Ta cea mare şi cu mâna Ta cea puternică şi cu braţul Tău cel înălţat. [27] Aminteşte-Ţi de Avraam, de Isaac şi de Iacob, slujitorii Tăi, cărora le-ai jurat pe Tine însuţi; nu privi la îndărătnicia acestui popor şi nici la necredinţele ori la păcatele sale, [28] de teamă ca nu cumva locuitorii acestui ţinut, în care ne-ai adus pe noi, să spună: 'Pentru că Domnul n-a putut să-i ducă în pământul de care le-a vorbit şi pentru că i-a urât, i-a scos [de acolo] ca să-i ucidă în pustiu.' [29] Iar aceştia sunt poporul Tău şi moştenirea Ta, [cei] pe care i-ai scos din ţara Egiptului cu puterea Ta cea mare şi cu braţul Tău cel înălţat.»"

9,20 Intervenţia lui Moise în favoarea lui Aaron nu figurează în textul paralel din Exod (32, 21), dar este atestată de un manuscris de la Qumran.

9,22 „Vâlvătaia", „Încercarea" şi „Mormintele Poftei" sunt traduceri ale unor toponime: *Tabh^{e}'ērāh, Massāh, Qibh^{e}rot hata'awāh* (Num. 11,3; Ex. 17,7; Num. 11,34).

9,26 „rege al zeilor": sintagma, care apare numai aici, aparţine traducerii greceşti şi este interpretată ca o calchiere a apelativului divin al lui Amon-Ra, care ar putea reflecta o influenţă a religiei ptolemaice asupra traducătorului. ♦ „partea ta" (τὴν μερίδα σου): aceasta este varianta codicelui *Vaticanus*, căreia îi corespunde τὴν κληρονομίαν σου, „moştenirea ta", în *Alexandrinus*.

9,29 „moştenirea": acelaşi termen ebraic care fusese redat mai sus prin „partea", este tradus aici prin κλῆρος.

10 [1] „Atunci mi-a spus Domnul: «Cioplește-ți două table de piatră cum
au fost cele dintâi și suie-te la Mine pe munte; și fă-ți un chivot de lemn;
[2] Eu voi scrie pe table cuvintele de pe tablele dintâi, pe care le-ai spart, și tu
le vei pune în chivot.» [3] Și am făcut un chivot din lemn care nu putrezește și
am cioplit cele două table de piatră, precum cele dintâi; și m-am suit pe
munte, iar cele două table erau în mâinile mele. [4] Și a scris pe table, întocmai după scrierea dintâi, cele zece porunci pe care le rostise Domnul către
voi pe munte, din mijlocul focului, și mi le-a dat Domnul mie. [5] Și, întorcându-mă, am coborât de pe munte și am pus tablele în chivotul pe care-l
făcusem; și ele stăteau acolo, după cum îmi poruncise Domnul. – [6] Și fiii lui
Israel au plecat din Beroth, de la fiii lui Iakim, la Misadai; acolo a murit
Aaron și a fost îngropat, iar în locul lui a slujit ca preot Eleazar, fiul său. [7] De
acolo au plecat la Gadgad și de la Gadgad la Etebatha, pământ străbătut de
ape. [8] Din clipa aceea Domnul a despărțit spița lui Levi, pentru ca ea să poarte
chivotul legământului cu Domnul, să stea înaintea Domnului, să slujească,
și să aducă rugăciuni de mulțumire întru numele Lui până în ziua de astăzi.
[9] De aceea leviții nu au nici parte, nici moștenire între frații lor: Domnul
Însuși este moștenirea lui, după cum i-a spus aceluia. [10] Iar eu am stat pe
munte patruzeci de zile și patruzeci de nopți și Domnul m-a ascultat și
atunci și n-a [mai] vrut Domnul să vă nimicească. [11] Și Domnul mi-a spus:
«Pleacă și mergi în fruntea acestui popor, și duceți-vă să luați moștenire
pământul pe care am jurat părinților voștri că li-l dăruiesc.»

10,1 Termenul „chivot" este transpunerea tradițională în română a grecescului κιβωτός, „cutie de lemn, cufăr". În Exod, chivotul era locul prezenței divine, în schimb în Deuteronom are unica funcție de a adăposti cele zece porunci.

10,3 În acest pasaj din Deuteronom, atât în TM, cât și în LXX, construirea chivotului îi este atribuită lui Moise; în pasajul corespunzător din Exod era indicat Beseleel (38,1). ♦ În TM era precizată specia lemnului din care fuscse făcut chivotul (salcâm), în greacă însă se produce un transfer de la specie la calitate: ἀσήπτων, „care nu putrezește".

10,4 „a scris" (ἔγραψεν): subiectul nu este exprimat nici în greacă, nici în ebraică. Pasajul sugerează mai degrabă că cel care a scris este Dumnezeu, nu Moise (ca în Ex. 34,28). ♦ „întocmai după scrierea dintâi": κατὰ τὴν γραφὴν τὴν πρώτην („așa cum fuseseră scrise prima dată"). ♦ „cele zece porunci", *litt.* „cele zece cuvinte" (δέκα λόγους): sintagma apare pentru a doua oară (Ex. 34,28). *Cf.* Deut. 4,13, δέκα ῥήματα.

10,8 Prima mențiune a leviților în Deuteronom. Cele patru funcții ale leviților sunt exprimate prin patru verbe: „a duce chivotul"; „a sta înaintea lui Dumnezeu"; „a sluji" (a se ocupa de cult); „a se ruga/mulțumi lui Dumnezeu".

10,9 Textul grecesc oscilează între plural („leviții") și singular („moștenirea lui"), în vreme ce TM prezintă o uniformizare la singular.

[12] Şi acum, Israele, ce altceva îţi cere Domnul Dumnezeul tău decât să te temi de Domnul Dumnezeul tău, să mergi pe toate căile Sale, să-L iubeşti, să slujeşti Domnului Dumnezeului tău din toată inima şi din tot sufletul tău, [13] să păzeşti poruncile Domnului Dumnezeului tău şi îndreptările Lui, aşa cum ţi le-am *poruncit* eu astăzi, ca să-ţi fie bine? [14] Iată, ale Domnului Dumnezeului tău [sunt] cerul şi cerul cerului, pământul şi toate câte sunt pe el. [15] Numai că Domnul i-a ales pe părinţii voştri să-i iubească şi v-a pus deoparte pe voi, seminţia lor de după ei, mai presus de toate neamurile, în ziua aceea. [16] Şi voi vă veţi tăia împrejur împietrirea inimii şi încăpăţânarea şi nu vă veţi îndărătnici. [17] Căci Domnul Dumnezeul vostru, Acesta [este] Dumnezeul dumnezeilor şi Domnul domnilor, Dumnezeu cel mare şi puternic şi înfricoşător, Care nu ţine seama de faţa [nimănui] şi nu primeşte dar, [18] Care face judecată [dreaptă] străinului, orfanului şi văduvei şi-l iubeşte pe străin, îi dă pâine şi veşmânt. [19] Să-l iubiţi pe străin; căci şi voi eraţi străini în ţara Egiptului. [20] Să te temi de Domnul Dumnezeul tău şi să-l slujeşti şi să te alipeşti de El şi să juri pe numele Lui. [21] Acesta este fala ta, Acesta este

---

10,12 Întrebarea: „Ce-ţi cere Domnul Dumnezeul tău" se regăseşte în Mich. 6,8 într-un context similar. Philon (*Spec.* I, 299-300) spune că cererea adresată de Dumnezeu omului este foarte simplă: să-l iubească pe Dumnezeu ca pe un binefăcător şi să se teamă de El ca de un stăpân: iubirea faţă de Dumnezeu este etapa ultimă a iniţierii spirituale, pe când teama, începutul înţelepciunii, este accesibilă tuturor. Irineu, citând acest verset, spune că omul are nevoie de prietenia lui Dumnezeu, pe când „lui Dumnezeu aceasta nu-i aduce nimic în plus" (*Adv. Haer.* IV, 16,4). Origen adaugă că Dumnezeu cere ceva omului nu pentru că „are nevoie de darurile noastre, ci pentru a ne da înapoi, spre mântuire, ceea ce i-am dat" (*Hom. Luc.* 39,6-7).

10,14 Versetul (introdus prin particula exclamativă ἰδού, „iată") este o frază nominală, care imită fraza ebraică. ♦ „cerul cerului" (ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ): sintagma transpune (la singular) superlativul ebraic; cele două ceruri distincte (ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ) se regăsesc în 3Rg. 8,27. Philon (*Spec.* I,302) interpretează această distincţie ca opoziţia dintre cerul inteligibil (ὁ νοητός), divin, şi cerul perceptibil (ὁ αἰσθητός), terestru.

10,16 Sintagma „vă veţi tăia împrejur împietrirea/cerbicia inimii" (σκληροκαρδία) transpune în plan moral imaginea din TM, „vă veţi tăia prepuţul inimii"; Aquila traduce literal: ἀκροβυστίαν καρδίας. Termenul σκληροκαρδία este reluat în NT (Mt. 19,8; Mc. 10,5; 16,4).

10,18 Tripleta „străin, orfan, văduvă" este folosită pentru prima dată în Ex. 22,20-21.

10,21 „fala": substantivul καύχημα apare aici pentru prima dată în Pentateuh; este atestat numai la Pindar şi în greaca târzie. Termenul ebraic pe care îl traduce, *t^ehillāh*, „laudă", apare redat diferit: ὕμνησις, αἴνεσις, ἔπαινος, ὕμνος, ἀγαλλίαμα, ἀγαυρίαμα, γαυρίαμα, ἀρετή, în mod excepţional δόξα (Ex. 15,11).

Dumnezeul tău, care a înfăptuit pentru tine lucruri mari şi pline de slavă, pe care le-au văzut ochii tăi. [22] Părinţii tăi au coborât în Egipt în [număr de] şaptezeci de suflete şi, iată, acum Domnul Dumnezeul tău te-a făcut mulţime, cât stelele de pe cer."

11 [1] „Şi să-L iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău şi să-I păzeşti rânduielile, judecăţile şi îndreptările în toate zilele. [2] Şi veţi cunoaşte astăzi – nu copiii voştri, care n-au văzut şi n-au cunoscut învăţătura Domnului Dumnezeului tău, faptele Sale măreţe, şi mâna Sa cea puternică, şi braţul Său cel înălţat, [3] şi semnele şi minunile pe care le-a făcut în mijlocul Egiptului, lui Faraon, regele Egiptului, şi întregii sale ţări; [4] şi tot ce-a făcut cu puterea egiptenilor, cu carele lor şi cu călărimea lor, cum le-a revărsat în faţă apele Mării Roşii, atunci când porniseră în urmărire dinapoia voastră, şi cum Domnul i-a dat pieirii până în ziua de azi; [5] şi câte a făcut pentru voi în pustiu, până ce-aţi ajuns în locul acesta; [6] şi câte le-a făcut lui Dathan şi lui Abiron, fiii lui Eliab, fiul lui Ruben, pe care pământul, deschizându-şi gura, i-a înghiţit laolaltă cu casele şi cu corturile lor, şi tot ce era cu ei, în mijlocul întregului Israel: [7] căci ochii voştri au văzut toate faptele mari ale Domnului, câte le-a făcut pentru voi astăzi. [8] Păziţi-l toate poruncile, pe care vi le poruncesc astăzi, ca să trăiţi şi să vă înmulţiţi şi, o dată intraţi, să moşteniţi pământul pe care păşiţi [trecând] Iordanul spre a-l moşteni; [9] ca să trăiţi vreme îndelungată pe pământul pe care Domnul le-a jurat părinţilor voştri că li-l va da lor şi urmaşilor lor de după ei, pământ unde curge lapte şi miere. [10] Căci pământul unde intraţi, ca să-l luaţi moştenire, nu este ca pământul Egiptului,

---

10,22 Acest pasaj din Septuaginta este singurul care concordă cu TM în evaluarea la „şaptezeci" a celor care au intrat în Egipt. Codicele *Alexandrinus* indică „şaptezeci şi cinci", în acord cu Gen. 46,27 şi Ex. 1,5; editorii consideră că lecţiunea codicelui *Vaticanus* (acceptată de Rahlfs) este cea bună.

11,1 „să păzeşti rânduielile": textul grecesc oferă o figură etimologică (φυλάξῃ τὰ φυλάγματα, *litt.* „să păzeşti cele ce trebuie păzite") în care substantivul este o inovaţie lexicală; *Alexandrinus*, în acord cu TM, adaugă aici: „şi poruncile Lui" (καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ).

11,2 „învăţătura Domnului" (παιδεια κυριου): aceasta este singura prezenţă în Pentateuh a cuvântului παιδεια („învăţătură", „pedeapsă"), frecvent în Proverbe, Înţelepciunea şi Sirach. Este un echivalent pentru ebraicul *mūsar*, „mustrare", aici referindu-se la educaţia dată de manifestările puterii divine.

11,10 „îl udă cu picioarele" (ποτίζωσιν τοῖς ποσίν): expresia este un calc după ebraică; se referă la o metodă foarte veche de irigare, unde rigolele se închideau/deschideau cu piciorul.

din care ați ieșit, [având o vreme] când însămânțează sămânța și-l udă cu picioarele, ca pe o grădină de zarzavaturi. [11] Ci pământul unde intri, ca să-l moștenești, [este] un ținut cu munți și văi, [care-și] bea apa din ploaia cerului [12] și pe care Domnul Dumnezeul tău îl veghează; ochii Domnului Dumnezeului tău sunt neîncetat asupra lui, de la începutul anului până la sfârșit.

[13] Dacă veți asculta cu luare-aminte toate poruncile Lui, așa cum ți le poruncesc eu astăzi – să-L iubești pe Domnul Dumnezeul tău și să-I slujești din toată inima ta și din tot sufletul tău – [14] atunci El va da ploaie pământului tău, timpurie și târzie, după anotimp, iar tu îți vei strânge grâul, vinul și untdelemnul tău. [15] Și îți va da nutreț pe câmpuri, pentru turmele tale; și când vei mânca și te vei îndestula, [16] ia seama să nu te semețești în inima ta, să nu te abați și să slujești zeilor străini și să te închini lor, [17] pentru ca Domnul să nu se aprindă de mânie împotriva voastră și să nu strunească cerul – căci atunci nu va mai fi ploaie, pământul nu va mai da roade, iar voi veți dispărea degrabă de pe acest pământ bun, pe care Domnul vi l-a dăruit. [18] Puneți dar cuvintele acestea în inima voastră și în sufletul vostru; și atârnați-le ca semn la mâna voastră, iar ele să fie neîncetat dinaintea ochilor voștri. [19] Și dați-le ca învățătură copiilor voștri, rostiți-le așezați în casă, mergând pe drum, la culcare și la sculare. [20] Și scrieți-le pe ușorii caselor voastre și porților voastre, [21] ca să aveți zile multe și zilele fiilor voștri pe pământul pe care am jurat părinților voștri că li-l dau să fie câte sunt zilele cerului pe pământ. [22] Și dacă veți asculta cu grijă toate aceste porunci, pe care Eu vi le poruncesc astăzi să le puneți în faptă – să-L iubiți pe Domnul Dumnezeul vostru și să mergeți pe toate căile Lui și să vă alipiți de El – [23] Domnul va goni toate celelalte neamuri dinaintea voastră, iar voi veți moșteni neamuri mari și cu mult mai puternice decât voi. [24] Orice loc purtând urma piciorului vostru va fi al vostru; din pustiu și Antiliban și de la râul cel mare, râul Eufrat, și până la Marea de la apus, [acestea] vor fi hotarele tale. [25] Nimeni nu se va pune împotriva voastră; Domnul Dumnezeul vostru va împrăștia frică și spaimă de voi pe fața întregului pământ, pe care pășiți așa cum v-a spus vouă Domnul.

[26] Iată, eu pun astăzi înaintea voastră binecuvântare și blestem, [27] binecuvântarea – de ascultați poruncile Domnului Dumnezeului vostru, pe care

---

11,14 „[ploaie] timpurie și [ploaie] târzie" (πρόιμον καὶ ὄψιμον): cei doi termeni, care aparțin lexicului agricol și prozei târzii, sunt folosiți în Septuaginta pentru a desemna ploaia de toamnă și ploaia de primăvară (Ier. 5,24; Ioel 2,23; Os. 6,3; Za. 10,1). Cele două adjective sunt reluate în NT, având subînțeles cuvântul „ploaie", în Iac. 5,7.

vi le poruncesc astăzi, [28] şi blestemele – de nu ascultaţi poruncile Domnului Dumnezeului vostru, aşa cum vi le poruncesc astăzi, şi vă răzleţiţi de drumul pe care vi l-am poruncit, începând să slujiţi unor zei străini, pe care nu-i cunoaşteţi. [29] Şi atunci când Domnul Dumnezeul tău te va aduce în ţara în care vei merge s-o iei moştenire, tu să dai binecuvântarea pe muntele Garizim şi blestemul pe muntele Gaibal. ([30] Nu îi vezi dincolo de Iordan, înapoia drumului către soare-apune, în ţinutul lui Canaan, care locuieşte la apus, aflându-se aproape de Golgol, lângă Stejarul Înalt?) [31] Căci voi treceţi Iordanul ca să ajungeţi să moşteniţi pământul pe care Domnul Dumnezeul vostru vi-l dă moştenire pentru totdeauna, şi-l veţi moşteni şi veţi locui într-însul. [32] Şi să vă îngrijiţi să puneţi în faptă toate judecăţile şi rânduielile Lui, pe care eu astăzi le pun înaintea voastră."

12 [1] „Acestea sunt judecăţile şi rânduielile pe care îngrijiţi-vă să le puneţi în faptă în ţara pe care Domnul Dumnezeul părinţilor voştri v-o dă moştenire pentru toate zilele pe care le veţi trăi pe pământ. [2] Nimiciţi toate locurile unde au slujit acolo zeilor lor, [locuri] pe care voi le moşteniţi, pe munţii cei înalţi, pe dune şi sub desişul copacilor; [3] nimiciţi-le cu totul altarele [păgâneşti], sfărâmaţi-le stâlpii, tăiaţi-le dumbrăvile sfinte şi ardeţi în foc statuile zeilor lor; şi faceţi să piară numele lor din locul acela! [4] Să nu faceţi la fel Domnului Dumnezeului vostru, [5] ci într-un loc [anume], ales de Domnul Dumnezeul vostru, într-unul din triburile voastre, spre a-i rosti numele, ca să fie chemat, numai acolo să-L căutaţi şi să intraţi; [6] şi acolo îi veţi aduce arderile de tot, jertfele voastre şi pârga, făgăduinţele şi darurile voastre şi întâii-născuţi din turmele voastre de vite şi de oi; [7] şi veţi mânca acolo înaintea Domnului Dumnezeului vostru şi vă veţi bucura de tot ce veţi

---

11,29 Ceremonia la care face aluzie versetul va fi detaliată în 27,11-13 şi descrisă în Iis. Nav. 8,32-35. Funcţia pe care o îndeplinesc cei doi munţi în ceremonie este justificată de orientarea lor: Garizim spre miazăzi, Gaibal (ebr. *'Ēybāl*) spre miazănoapte.

11,30 „Stejarul Înalt": TM „stejarii de la Mōreh", ca în Gen. 12,6.

12,1 Capitolul începe în Septuaginta cu conjuncţia copulativă και, în vreme ce în TM începe direct.

12,2 „dune" (θίς): dintre cei trei termeni care indică locurile de cult idolatric condamnate, acesta apare mai frecvent redat prin βουνός „colină"; θίς este un termen homeric, ionian, care desemnează în primul rând nisipul de la ţărmul mării şi abia prin extindere colina. Mai este utilizat doar de două ori în Septuaginta, cu epitetul „veşnic", în Gen. 49,26 şi Baruch 5,7.

12,5 Pasajul este comparabil cu 3Rg. 8,26-30 (sfinţirea templului lui Solomon).

aduce pe braţe, voi şi casele voastre, după cum te-a binecuvântat Domnul Dumnezeul tău. [8] Nu le veţi face pe toate aşa cum le facem noi astăzi, fiecare ce-i este pe plac; [9] căci încă n-aţi ajuns, până acum, la odihna şi la moştenirea pe care vi le dăruieşte Domnul Dumnezeul vostru. [10] Veţi trece Iordanul, veţi locui pământul pe care Domnul Dumnezeul vostru vi-l dă moştenire şi atunci vă va dărui linişte dinspre toţi duşmanii dimprejur şi veţi sălăşlui la adăpost. [11] Şi va alege Domnul Dumnezeul vostru locul unde-i va fi chemat numele: acolo să-l aduceţi tot ce vă poruncesc eu astăzi, arderile de tot, jertfele, zeciuiala, pârga mâinilor voastre, daniile şi tot ce este ales din darurile voastre, pe care le făgăduiţi Dumnezeului vostru; [12] şi vă veţi bucura înaintea Domnului Dumnezeului vostru, voi, fiii şi fiicele voastre, slujitorii şi slujitoarele voastre, şi levitul de la porţile voastre, căci el nu are pentru sine nici parte, nici moştenire laolaltă cu voi. [13] Ai grijă să nu aduci arderea ta de tot oriunde ţi se pare, [14] ci doar în locul pe care-l va alege Domnul Dumnezeul tău, într-unul din triburile tale; acolo să-ţi aduci arderea de tot şi acolo să faci tot ce-ţi poruncesc eu astăzi. [15] Însă după dorinţa ta vei jertfi şi te vei înfrupta cu carne după binecuvântarea Domnului Dumnezeului tău, pe care ţi-a dat-o, în fiecare oraş; omul necurat de la tine şi cel curat vor mânca la un loc, ca şi cum ar fi [carne de] ciută sau cerb; [16] dar sânge să nu mâncaţi, ci să-l lăsaţi să se scurgă pe pământ ca apa. [17] Nu vei putea să mănânci în oraşele tale zeciuiala din grâul tău şi din vinul tău şi din untdelemnul tău, întâii-născuţii vitelor tale şi ai oilor tale, nimic din făgăduinţele pe care le-aţi făgăduit, şi prinosurile voastre, şi pârga mâinilor voastre, [18] ci numai înaintea Domnului Dumnezeului tău le vei mânca, în locul ales de Domnul Dumnezeul tău pentru aceasta: tu şi fiul tău şi fiica ta, slujitorul tău şi slujitoarea ta şi străinul din oraşele voastre; şi tu te vei bucura înaintea Domnului Dumnezeului tău pentru tot ce vei duce cu mâna ta. [19] Ai grijă să nu uiţi de levit, în toată vremea cât vei trăi pe pământ.

[20] Şi dacă Domnul Dumnezeu îţi lărgeşte hotarele, aşa cum ţi-a spus, iar tu zici «Mă voi înfrupta cu carne», dacă sufletul tău doreşte să se înfrupte cu carne, după dorinţa sufletului tău înfruptă-te cu carne. [21] Şi dacă locul pe

---

12,8 „plăcut" (τὸ ἀρεστόν): în TM *yāšār*, „drept".

12,9 „odihnă" – *cf.* Ps. 94,11. Se remarcă frecvenţa verbului καταπαύειν, „a se odihni", asociat cu intrarea în pământul făgăduinţei.

12,15 Versetul începe cu opoziţia puternică a conjuncţiei **ἀλλά**, care separă clar sacrificiile de cult, împlinite într-un loc anume, de tăierea liberă a animalelor pentru hrană; traducătorul a păstrat însă verbul θύω, „a jertfi", „a sacrifica".

care-l va alege Domnul Dumnezeul tău ca să-I fie chemat numele se găseşte prea departe de tine, atunci să jertfeşti din vitele tale şi din oile tale pe care ţi le dă Domnul, aşa cum ţi-am poruncit, şi să te înfrupţi în oraşele tale după dorinţa sufletului tău; [22] cum este mâncată ciuta sau cerbul, să mănânci; omul necurat de la tine şi omul curat să mănânce deopotrivă. [23] Ia aminte să nu mănânci sânge, căci sângele este sufletul lui; sufletul nu va fi mâncat împreună cu carnea; [24] nu-l veţi mânca, ci-l veţi scurge pe pământ ca apa; [25] nu-l vei mânca, pentru ca să-ţi fie bine, ţie şi fiilor tăi după tine, dacă faci ce este bun şi plăcut înaintea Domnului Dumnezeului tău. [26] Dar lucrurile sfinţite [Domnului], dacă le ai, şi cele făgăduite ale tale le vei lua şi vei merge în locul ales de Domnul Dumnezeul tău, ca să-I fie chemat numele, [27] şi îţi vei face arderea de tot; carnea o vei aduce pe altarul Domnului Dumnezeului tău, sângele jertfelor tale îl vei scurge la temelia altarului Domnului Dumnezeului tău, iar carnea o vei mânca. [28] Ia aminte şi ascultă, să împlineşti toate cuvintele pe care ţi le poruncesc, ca să-ţi fie bine, ţie şi fiilor tăi, pentru totdeauna, dacă vei face ce este bun şi plăcut înaintea Domnului Dumnezeului tău.

[29] Când Domnul Dumnezeul tău va nimici dinaintea ta neamurile la care vei intra ca să le moşteneşti pământul, şi-i vei moşteni şi te vei sălăşlui în ţinutul lor, [30] ia seama să nu cauţi să-i urmezi, o dată ce-au fost nimiciţi dinaintea ta; să nu-i cauţi pe zeii lor spunând: «Cum se poartă neamurile acestea cu zeii lor? Şi eu mă voi purta la fel.» [31] Să nu te porţi aşa cu Domnul Dumnezeul tău, căci au făcut pentru zeii lor urâciuni pe care Domnul le urăşte: şi-au ars fiii şi fiicele în foc pentru zeii lor."

13 [1] „Tot lucrul pe care ţi-l poruncesc eu astăzi, să veghezi să-l pui în faptă; să nu adaugi nimic şi nici să nu laşi nimic deoparte.

[2] Dacă din [neamul] tău se ridică un profet sau cineva care visează un vis şi-ţi dă un semn sau o minune, [3] şi dacă împlineşte semnul sau minunea

---

12,23 Interdicţia de a bea sânge (*cf.* Gen. 9,4; Lev. 3,17; 7,25-26; 17,10-14) este întemeiată pe identificarea sângelui cu ebr. *nepheş*, „fiinţă vie", tradus în gr. cu ψυχή, pe care creştinii l-au înţeles ca „suflet" – ceea ce a pus probleme exegeţilor (dacă „sufletul" = sângele, atunci mai este nemuritor?). Origen a reunit formulele din Lev. 17,11 şi Deut. 12,23, făcând distincţia între „omul exterior" şi „omul interior" (*Dialogus Her.*, 11).
12,25 „bun şi plăcut" (τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀρεστόν): prin această sintagmă este tradus în greacă un singur cuvânt din TM, *yāşār*, „ceea ce este drept".
13,1 *Cf.* nota la 2,5.

despre care ţi-a vorbit, zicând: «Haideţi să slujim unor zei străini», pe care nu-i cunoaşteţi, [4] să nu ascultaţi cuvintele acelui profet sau ale celui care-a visat visul, pentru că Domnul Dumnezeul vostru vă încearcă să vadă dacă-L iubiţi pe Domnul Dumnezeul vostru din toată inima voastră şi din tot sufletul vostru. [5]. Urmaţi Domnului Dumnezeului vostru, temeţi-vă de El şi păziţi-I poruncile, ascultaţi de glasul Lui şi staţi-I alături. [6] Şi profetul acela sau acela care a visat visul să fie omorât; căci a vorbit ca să te rătăcească de la Domnul Dumnezeul tău, Care te-a scos din ţara Egiptului, Care te-a răscumpărat din robie, şi ca să te abată de la calea pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-a poruncit să mergi; tu dă-l pierzării pe cel rău dintre voi.

[7] Dacă te cheamă fratele tău – [născut] din tatăl tău sau din mama ta –, fiul tău sau fiica ta, femeia de la sânul tău ori prietenul [ce este] deopotrivă cu sufletul tău şi-ţi spune în taină: «Hai să slujim zeilor străini», pe care tu nu i-ai cunoscut, şi nici părinţii tăi, [8] dintre zeii neamurilor dimprejurul vostru, care sunt aproape de tine sau departe de tine, de la un capăt al pământului la altul, [9] tu să nu te învoieşti cu el şi nici să nu-l asculţi, iar ochiul tău să nu aibă îngăduinţă pentru el; să nu ai milă de el şi să nu-l cruţi. [10] Să-l dai de gol, mâinile tale să se ridice primele asupra lui, ca să-l ucidă şi apoi mâinile întregului popor; [11]să-l ucidă cu pietre şi să-l omoare, fiindcă a încercat să te îndepărteze de Domnul Dumnezeul tău, Care te-a scos din ţara Egiptului, din casa robiei. [12] Şi tot Israelul, auzind, se va înspăimânta şi nu vor mai săvârşi astfel de faptă rea între voi.

[13] Dacă vei auzi că într-unul dintre oraşele tale, pe care Domnul Dumnezeul tău ţi le-a dat spre locuire, se spune: [14] «Bărbaţi nelegiuiţi au ieşit dintre voi şi i-au tulburat pe toţi locuitorii spunând: 'Hai să slujim la zei străini'», pe care nu i-aţi cunoscut, [15] şi vei întreba şi vei cerceta cu grijă

13,2 „profet" (προφήθης): TM *nābhī'*; în Deuteronom nu este folosit termenul ψευδοπροφήθης, „profet mincinos", care apare abia în Ieremia.

13,10 „să-l dai de gol", de fapt, „să vesteşti... despre el" (ἀναγγέλλειν ... περὶ αὐτοῦ): TM „va trebui să-l omori". Diferenţa de sens dintre cele două texte s-ar putea explica printr-o lectură diferită a textului ebraic: *n-g-d*, „a anunţa", faţă de *h-r-g* („a omorî").

13,14 „nelegiuiţi" (παράνομοι): TM *b'liyya'al*, „fără folos"; termenul ebraic este redat diferit în greacă, prin cuvinte care indică apostazia, impietatea, atitudini opuse legii (Aquila foloseşte cu regularitate ἀποστασία: Deut. 15,9; Jud. 19,22; Naum 1,11). Numele Belial, transpunerea termenului ebraic *beliyya'al*, este interpretat ca unul dintre numele răului; apare frecvent în scrierile de la Qumran în opoziţie cu „Îngerul luminii". În afara Septuagintei, apare transliterat Beliar, ca nume al Satanei (*e.g.* 2Cor. 6,15). Este unul din personajele a căror tradiţie a conturat tradiţia Antihristului o dată cu Irineu.

şi, iată, cuvântul [se dovedeşte] cu totul adevărat, [şi] urâciunea aceasta s-a petrecut la voi, [16] atunci va trebui să-i nimiceşti pe toţi locuitorii oraşului cu pricina, căsăpindu-i cu sabia; vei arunca anatema asupra lui şi asupra a tot ce se află într-însul; [17] vei aduna toate prăzile de pe străzi, vei arde în foc oraşul şi toate prăzile lui, grămadă, înaintea Domnului Dumnezeului tău şi va rămâne nelocuit pentru totdeauna şi nici nu va mai fi reclădit. [18] Nimic din ce-a fost dat anatemei să nu se lipească de mâna ta, pentru ca Domnul să abată suflarea mâniei Sale; şi-ţi va dărui mila Sa, te va milui şi te va înmulţi, aşa cum le-a jurat părinţilor tăi, [19] dacă vei asculta de glasul Domnului Dumnezeului tău şi-i vei păzi toate poruncile, aşa cum ţi le dau eu astăzi, făcând ce este bun şi plăcut înaintea Domnului Dumnezeului tău."

14 [1] „Sunteţi fiii Domnului Dumnezeului vostru; nu faceţi curăţiri, nu vă tundeţi între ochi pentru un mort; [2] căci tu eşti popor sfânt pentru Domnul Dumnezeul tău şi Domnul Dumnezeul tău te-a ales să-I fii popor scump între toate neamurile de pe faţa pământului.

[3] Nu mâncaţi nimic spurcat. [4] Iată animalele pe care le veţi mânca: viţelul, dintre vite, şi mielul, dintre oi, şi iedul, dintre capre, [5] cerbul, ciuta, bivolul, ţapul-cerb, gazela, antilopa şi girafa. [6] Orice animal cu copita

---

14,1 „fiii Domnului": tema filiaţiei divine apăruse deja în Ex. 4,22; aici este folosit pentru prima dată termenul „fii" (la plural: υἱοί) pentru Israel. Traducătorii folosesc fie υἱοί, fie τέκνα pentru ebr. *bānīm*. ♦ „nu faceţi curăţiri": verbul φοιβάω este târziu şi nesigur, apărând numai aici în Septuaginta; în unele manuscrise este înlocuit, probabil din ignoranţă, prin φοβεῖσθαι, „a se teme" (care explică traducerea din Vetus Latina: *non timebitis*). Cuvântul a fost studiat de E. Degani: derivat din *Phoibos*, epitetul lui Apollo, zeu al purificării şi al oracolelor, poate avea sensul „a curăţi" sau (în forma φοιβάζω) „a da oracole" (Degani, E., 1966, pp. 93-94). Theodoret al Cyrului pune verbul în legătură cu Apollo Pythianul şi interpretează pasajul ca o condamnare a manticii (*Q Dt.* 13). ♦ „nu vă tundeţi" (în semn de doliu) (οὐκ ἐπιθήσετε φαλάκρωμα): termenul φαλάκρωμα, „pleşuvie în creştetul capului" (aici: pe frunte), nu este atestat înainte de Septuaginta, dar este creat pe un termen uzual (φαλακρός, „chel"). Textul este neclar. Theodotion, Aquila şi Symmachus folosesc un verb mai precis: κατατέμω, „a face incizii" (*cf.* 3Rg. 18,28); *cf.* Jud. 16,6: ἐντομίδες, „incizii". Tăieturile de orice fel în semn de doliu reprezintă o interdicţie formulată în Lev. 19,28.

14,5 „ţapul-cerb" (τραγέλαφος): Origen vede în menţionarea acestui animal inexistent o absurditate care impune o interpretare alegorică (*De princ.* 4,3,2).

14,6 Sintagmele folosite aici sunt în mare parte sinonimice: διχηλεῖν ὁπλήν, „a fi despicat la copită", şi ὀνυχίζειν ὀνυχιστῆρας, „a fi despicat la unghii" (ὁπλή şi ὄνυξ sunt sinonime). În tradiţia iudaică, şi apoi în cea creştină, verbul διχηλεῖν a fost interpretat alegoric: despicarea copitei a fost văzută ca un indiciu al capacităţii de discernământ.

despicată, care are copita despărţită în două unghii şi este rumegător dintre animale, îl veţi mânca. [7] Iar pe acestea nu le veţi mânca, dintre rumegătoarele cu copita despicată şi cu o singură unghie în copită: cămila, iepurele, şafanul, pentru că acestea sunt rumegătoare şi nu au copita despicată; sunt necurate pentru voi; [8] nici porcul, fiindcă are copita despicată şi copita despărţită în unghii şi nu rumegă defel: e necurat pentru voi; nu mâncaţi din carnea lor şi nici de hoiturile lor nu vă atingeţi. [9] Iată ce să mâncaţi din cele care sunt în ape: pe toate câte au aripioare şi solzi, mâncaţi-le, [10] iar pe cele care nu au aripioare şi solzi, nu le mâncaţi, fiindcă sunt spurcate pentru voi. [11] Veţi mânca orice pasăre curată, [12] dar pe acestea nu le veţi mânca: vulturul, gripsorul, vulturul-de-mare, [13] şoimul, gaia şi cele de soiul lor; [14] orice soi de corb şi cele de soiul lui; [15] struţul şi cucuveaua şi pescăruşul, [16] şi bâtlanul şi lebăda şi ibisul, [17] cormoranul, uliul şi soiurile lor, pupăza, bufniţa, [18] pelicanul şi ploierul cu soiurile lor şi porfirionul şi liliacul. [19] Toate insectele cu aripi sunt necurate pentru voi: nu veţi mânca din ele. [20] Veţi mânca orice zburătoare curată. [21] Nu veţi mânca nici un hoit; va fi dat străinului ce locuieşte în oraşele tale, şi-l va mânca, sau îl vei vinde străinului, căci tu eşti popor sfânt pentru Domnul Dumnezeul tău. Să nu fierbi mielul în laptele mamei sale.

[22] Să iei o zeciuială din tot rodul semințelor tale, rodul ogorului tău an de an, [23] şi să o mănânci înaintea Domnului Dumnezeului tău, în locul pe care-l va alege Domnul Dumnezeul tău ca să-I fie chemat numele. Să duci zeciuiala din grâul tău, din vinul tău, din untdelemnul tău, întâii-născuţi din vitele şi din oile tale, ca să înveţi să te temi de Domnul Dumnezeul tău în toate zilele. [24] Dacă drumul va fi însă prea lung pentru tine şi nu le vei putea închina, fiind departe de tine locul ales de Domnul Dumnezeul tău, ca să-I fie chemat numele, fiindcă Domnul Dumnezeul tău te va binecuvânta, [25] [atunci] să le vinzi pe argint, să iei argintul în mâinile tale şi să mergi la locul ales de Domnul Dumnezeul tău [26] şi să dai argintul pe orice va dori sufletul tău, pe vite sau oi, pe vin sau sicheră, sau pe orice va dori sufletul tău; să mănânci acolo înaintea Domnului Dumnezeului tău şi să te bucuri

---

14,8 „copita despărţită în unghii" (ὀνυχίζει ὄνυχας ὁπλῆς): sintagma lipseşte în TM.

14,12-18 Sunt reluate aici speciile enumerate în Lev. 11, cu aceleaşi identificări greceşti ale denumirilor ebraice. *Cf.* notele la Lev. 11,4-19.

14,21 Ultima recomandare este, probabil, o aluzie la un obicei al vechilor populaţii canaanene, de care evreii trebuia să se distingă.

14,26 „sicheră" (σίκερα): *cf.* nota la Lev. 10,9. Philon recurge la termenul μέθυσμα, „băutură ameţitoare", folosit şi de Aquila şi care mai apare în manuscrisc ale Septuagintei.

tu, şi familia ta, [27] şi levitul din oraşele tale, care nu are nici parte şi nici moştenire laolaltă cu tine. [28] După trei ani, să aduci toată zeciuiala roadelor tale. Atunci să o pui în oraşele tale, [29] ca să vină levitul, care nu are nici parte şi nici moştenire laolaltă cu tine, şi străinul, şi orfanul, şi văduva din oraşele tale, să mănânce şi să se sature, pentru ca Domnul Dumnezeul tău să te binecuvânteze în toate lucrările pe care le vei face."

15 [1] „Tot la şapte ani să faci iertare. [2] Iată rânduiala pentru iertarea ta: să ierţi aproapelui tot ce-ţi este dator, să nu-l urmăreşti pe fratele tău, pentru că iertarea a fost vestită de Domnul Dumnezeul tău. [3] De la străin să ceri numai ce este al tău dintr-ale sale; fratelui tău iartă-i datoria faţă de tine; [4] să nu se afle la tine om în nevoie, pentru că Domnul Dumnezeul tău te-a binecuvântat cu binecuvântarea Sa în ţara pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-o dăruieşte să ai parte de ea ca moştenire, [5] dacă te vei supune ascultând glasul Domnului Dumnezeului vostru, ca să păzeşti şi să împlineşti poruncile pe care ţi le poruncesc eu ţie astăzi. [6] Căci Domnul Dumnezeul tău te-a binecuvântat, aşa cum ţi-a spus, şi vei da împrumut multor neamuri, tu însă nu vei lua împrumut; şi vei stăpâni multe neamuri, tu însă nu vei fi sub stăpânire.

[7] Dacă ai vreun frate la nevoie în vreunul din oraşele tale, din ţara pe care ţi-o dă Domnul Dumnezeul tău, să nu încetezi să-l iubeşti în inima ta şi să nu-ţi închizi palma fratelui tău aflat în nevoie; [8] deschide-ţi cu adevărat

---

15,1-6 *Cf.* Lev. 25. În Exod şi în Levitic se menţionează, în fiecare al şaptelea an, lăsarea pământului necultivat (Ex. 23,11; Lev. 25,2-5) şi eliberarea robilor evrei (Ex. 21,2; Lev. 25,40-41); într-al cincizecilea an (Lev. 25,8-12), fiecare trebuie să intre din nou în posesia bunurilor sale; iertarea datoriilor este proprie Deuteronomului. În parafraza la Lev. 25, Flavius Iosephus vorbeşte despre anul sabatic, de odihnă (ἄνεσις) a pământului, în analogie cu repaosul (ἀνάπαυσις) săptămânal al omului, şi despre anul al cincizecilea, numit de evrei „Iobelos" (acesta este sensul prim al cuvântului „jubileu"). Iertarea datoriilor, fixată de Flavius Iosephus pentru anul jubiliar şi nu pentru cel sabatic, nu mai era practicată în vremea sa; el consideră că sensul cuvântului „Iobelos" este ἐλευθερία, „libertate" (*AI* III,280-286). ♦ Origen (*De or.* 27,14) numeşte exemplele biblice de iertare la şapte ani folosind termeni diferiţi: „libertatea" (ἐλευθερία) acordată robilor evrei, „iertarea" (ἄφεσις) datoriilor, „odihna" (ἄνεσις) pământului. Deasupra acestora se situează sărbătoarea care are loc la de şapte ori şapte ani, pe care evreii o numesc Ἰωβελαῖος, „Jubileul".

15,8 Ca şi în alte pasaje, am redat figurile etimologice din textul grecesc printr-o subliniere a conţinutului semantic: „să iei şi să-ţi deschizi" (literal: „deschizând vei deschide"), „să iei şi să-i împrumuţi" („împrumutându-i îi vei împrumuta").

brațele către el și împrumută-i cu adevărat ce-i lipsește, cât îi lipsește. [9] Ia aminte să nu ai [vreun] lucru ascuns în inima ta, vreo nelegiuire, spunând: «Se apropie anul al șaptelea, anul de iertare», iar ochiul tău să fie vrăjmaș fratelui aflat în nevoie și să nu-i dai nimic, căci el va striga împotriva ta înaintea Domnului, iar pentru tine va fi greșeală mare. [10] Să-i dai cu adevărat aceluia, să-i împrumuți cu adevărat ce îi lipsește – și să nu te întristezi în inima ta când îi vei da. Căci pentru lucrul acesta Domnul Dumnezeul tău te va binecuvânta în toate faptele și-n toate pe care îți vei pune mâna. [11] Nevoiașul nu va dispărea de pe fața pământului; de aceea eu însumi îți poruncesc să împlinești această vorbă, zicându-ți: «Deschide-ți cu adevărat brațele către fratele tău sărman și către cel aflat în nevoie pe pământul tău.»

[12] Dacă fratele tău, evreu sau evreică, ți-a fost vândut, va fi robul tău vreme de șase ani, iar într-al șaptelea an lasă-l liber. [13] Numai că atunci când îl vei lăsa să se ducă de la tine, eliberându-l, să nu-l trimiți [cu mâna] goală; [14] dăruiește-i merinde de drum din turmele tale de oi, din grâul tău și de sub teascul tău. Cum te-a binecuvântat Domnul Dumnezeul tău, așa să-i dai. [15] Amintește-ți că ai fost slugă în țara Egiptului și că te-a răscumpărat Domnul Dumnezeul tău: de aceea îți poruncesc astăzi să împlinești acest cuvânt. [16] Dar dacă îți spune: «Nu voi pleca de la tine», fiindcă te-a îndrăgit, pe tine și casa ta, fiindcă-i este bine pe lângă tine, [17] atunci să iei o undrea, să-i găurești urechea la poartă și să rămână slujitorul tău pentru totdeauna; iar cu slujitoarea ta vei face tot așa. [18] Să nu-ți fie greu să-i lași să plece slobozi după șase ani, căci pentru simbria pe un an a unui simbriaș ți-a fost rob vreme de șase ani; și Domnul Dumnezeul tău te va binecuvânta în tot ce vei face.

[19] Orice întâi-născut care se va naște între vitele sau între oile tale, parte bărbătească, să-l sfințești Domnului Dumnezeului tău; să nu lucrezi cu vițelul tău întâi-născut și nici să nu tunzi întâiul-născut dintre oile tale. [20] Să-l mănânci înaintea Domnului, an după an, în locul pe care-L va alege Domnul Dumnezeul tău, tu și casa ta. [21] Dacă are însă vreun cusur, fie că

15,9 „[vreun] lucru ascuns în inima ta" (ῥῆμα κρυπτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ σου): traducerea grecească adaugă adjectivul κρυπτόν („ascuns") pentru a glosa prepoziția ἐν („în").

15,14 „dăruiește-i merinde de drum" (ἐφόδιον ἐφοδιάσεις): figura etimologică din textul grecesc corespunde unei figuri etimologice cu conținut diferit din TM, unde sunt folosite un verb și un substantiv din același radical (*ʿānaq*, „inel"), cu sensul aproximativ „a da cuiva [daruri] prinse cu un inel" (probabil pentru a putea fi transportate).

este şchiop, sau orb, sau lovit de altă meteahnă, să nu-l jertfeşti Domnului Dumnezeului tău. [22] În oraşele tale să-l mănânci, [tu şi] cel necurat aflat la tine şi cel curat deopotrivă, ca pe ciută sau cerb; [23] numai sângele să nu-l bei, ci să-l scurgi pe pământ ca apa."

16 [1] „Să păzeşti luna [Roadelor] noi şi să ţii Paştele pentru Domnul Dumnezeul tău, căci în luna [Roadelor] noi ai ieşit din Egipt, [la vreme de] noapte. [2] Şi să jertfeşti ca Paşte pentru Domnul Dumnezeul tău oi şi vite, în locul ales de Domnul Dumnezeul tău, ca să-l fie chemat numele acolo. [3] Să nu le mănânci cu pâine dospită; şapte zile să le mănânci cu azimă, pâinea înjosirii, pentru că voi în grabă aţi ieşit din Egipt; astfel să vă amintiţi de ziua ieşirii voastre din ţara Egiptului în toate zilele vieţii voastre. [4] Să nu fie pâine dospită, în toate ţinuturile tale, vreme de şapte zile, şi nimic din carnea pe care o vei jertfi în seara zilei dintâi să nu rămână până dimineaţă. [5] Nu-ţi este îngăduit să jertfeşti Paştele în nici unul din oraşele pe care Domnul Dumnezeul tău ţi le dă, [6] ci-n locul ales de Domnul Dumnezeul tău, ca să-l fie chemat numele, [numai acolo] să-l jertfeşti Paştele seara, la apusul soarelui, la vremea în care ai ieşit din Egipt: [7] acolo să fierbi, să frigi şi să mănânci, în locul pe care Domnul Dumnezeul tău îl va alege, iar dimineaţa să te întorci şi să mergi la sălaşurile tale. [8] Vreme de şase zile să

16,1 „luna [Roadelor] noi" (τὰ νεά [γενήματα]): sintagma corespunde ebr. *'ābhībh*, „spic". Acelaşi cuvânt grecesc fusese folosit în Num. 28,26 pentru a traduce *bikkūrīm* („roadele dintâi", „pârga") din TM. ♦ Termenul τὸ πάσχα din Septuaginta nu este o elenizare a ebr. *pesaḥ*, ci transcrie termenul aramaic al calendarului, în vigoare la vremea traducerii greceşti. Mărturii provenite din Hexapla îi atribuie fie lui Theodotion, fie lui Aquila, fie lui Symmachus o transcriere ebraică sub forma φασεχ. Origen ştia că numele ebraic al Paştelui trebuia transliterat *phasek* (φασεκ) şi că apropierea pe care o făceau creştinii între substantivul πάσχα şi verbul πάσχειν, „a pătimi" (evocare a patimilor lui Iisus), nu era întemeiată.

16,3 „pâinea înjosirii" (ἄρτον κακώσεως): sintagma apare numai aici şi se referă la soarta evreilor în Egipt (Ex. 3,7.17; Deut. 8,2; 26,6). Termenul κάκωσις a primit în literatura creştină sensul de „mortificare".

16,8 Durata („şase zile") diferă faţă de cea indicată în Ex. 12,15: „şapte zile". ♦ „Ieşirea, sărbătoare" (ἐξόδιον, ἑορτή): cele două cuvinte greceşti corespund unuia singur din TM, *'aṣereth*, care are un înţeles cuprinzător: „adunare solemnă", „sărbătoare". ♦ „în afară de ce vei face pentru a trăi": această propoziţie apare numai în versiunea grecească. Sensul presupus este că se exclude doar munca salariată, spre deosebire de ceea ce face fiecare „pentru sine" (Daniel, S., 1966, p. 332).

mănânci azimă, iar în ziua a şaptea va fi ieşirea, sărbătoare pentru Domnul Dumnezeul tău; să nu munceşti în ziua aceea, în afară de ce vei face pentru a trăi. [9] Să-ţi numeri şapte săptămâni întregi; când începi să [foloseşti] secera pentru recoltă, atunci să începi să numeri cele şapte săptămâni. [10] Să faci o sărbătoare a săptămânilor pentru Domnul Dumnezeul tău, după cât îţi dă mâna, din cele ce-ţi vor fi dăruite, cum te-a binecuvântat Domnul Dumnezeul tău. [11] Să te veseleşti înaintea Domnului Dumnezeului tău, tu şi fiul tău şi fiica ta, slujitorul tău şi slujitoarea ta, precum şi levitul din oraşele tale, şi străinul, şi orfanul, şi văduva aflată printre voi, în locul ales de Domnul Dumnezeul tău ca să-I fie chemat numele; [12] să-ţi aminteşti că ai fost slugă în ţara Egiptului, şi să te îngrijeşti să pui în faptă poruncile acestea. [13] Să faci o sărbătoare a corturilor vreme de şapte zile, atunci când vei strânge roadele de pe ogorul şi de sub teascul tău; [14] şi să te veseleşti la sărbătoarea ta, tu şi fiul tău şi fiica ta, slujitorul tău şi slujitoarea ta, şi levitul, şi străinul, şi orfanul, şi văduva care se află în oraşele tale. [15] Şapte zile vei sărbători în cinstea Domnului Dumnezeului tău, în locul ales de Domnul Dumnezeul tău; şi dacă Domnul Dumnezeul tău te va binecuvânta în toate roadele tale şi în toată lucrarea mâinilor tale, atunci te vei veseli. [16] La trei prilejuri din an, toţi ai tăi de parte bărbătească să se înfăţişeze înaintea Domnului Dumnezeului tău, în locul ales de Domnul: la sărbătoarea azimelor, la sărbătoarea săptămânilor şi la sărbătoarea corturilor. Să nu te arăţi în faţa Domnului Dumnezeului tău cu mâna goală: [17] fiecare după putinţa mâinilor sale, după binecuvântarea pe care ţi-a dat-o Domnul Dumnezeul tău.

[18] Să-ţi statorniceşti judecători şi scribi în toate oraşele tale, cu care te dăruieşte Domnul Dumnezeul tău, după triburi, iar ei să judece poporul după o judecată dreaptă. [19] Să nu-şi abată judecata, să nu ia seama la faţa [împricinaţilor] şi nici să nu primească daruri; căci darurile orbesc ochii înţelepţilor şi amuţesc cuvintele celor drepţi. [20] Cu dreptate să cauţi ce este drept, ca să trăieşti şi să ajungi să iei moştenire pământul pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-l dăruieşte.

[21] Să nu-ţi sădeşti dumbrăvi sfinte, nici un astfel de arbore pe lângă altarul Domnului Dumnezeului tău, pe care ţi-l vei face singur; [22] să nu-ţi ridici vreun stâlp de piatră, care-I este urât Domnului Dumnezeului tău."

16,19 „amuţesc cuvintele": *litt.* „elimină (ἐξαίρει) cuvintele".

16,21 „pe care (ὅ) ţi-l vei face singur": toate manuscrisele Septuagintei au aici negaţia οὐ; emendarea pasajului îi aparţine lui Grabe şi a fost adoptată de toţi editorii.

17 [1] „Să nu jertfeşti Domnului Dumnezeului tău un viţel sau o oaie care să aibă vreun cusur, vreo meteahnă, pentru că Îi este urâciune Domnului Dumnezeului tău.

[2] De găseşti la tine, în vreunul din oraşele pe care ţi le dăruieşte Domnul Dumnezeul tău, vreun bărbat sau vreo femeie care fac rău înaintea Domnului Dumnezeului tău, încălcând legământul Său, [3] şi merge să se închine zeilor străini şi se închină dinaintea lor, a soarelui sau a lunii sau a oricărei alte podoabe a cerului, care nu i-a fost rânduită, [4] şi dacă cineva îţi dă de veste, atunci tu să cercetezi cu de-amănuntul şi, iată: [se dovedeşte că] fapta s-a petrecut cu adevărat, s-a săvârşit această urâciune în Israel. [5] Atunci să-i scoţi pe bărbatul sau pe femeia aceea: îi veţi bate cu pietre şi vor pieri. [6] După mărturia a doi martori sau a trei martori va fi ucis cel ce trebuie să piară; nu va fi osândit la moarte printr-un singur martor. [7] Iar mâna martorilor se va ridica asupra lui cea dintâi, pentru a-l osândi la moarte, şi mâna întregului popor abia după aceea; aşa îl vei scoate pe cel rău dintre voi.

[8] Dacă nu eşti în stare să dai o hotărâre, judecând între sânge şi sânge, între drept şi drept, între lovitură şi lovitură, între ceartă şi ceartă – lucruri care se judecă în oraşele voastre – atunci te vei scula şi vei urca în locul ales de Domnul Dumnezeul tău, ca să-I fie chemat numele, [9] şi vei merge la preoţi, la leviţi şi la judecător – care va fi atunci, în zilele acelea – şi, cercetând, ei îţi vor spune hotărârea. [10] Iar tu să făptuieşti după hotărârea vestită de ei în locul pe care îl va alege Domnul Dumnezeul tău, ca să-I fie chemat numele, şi să iei aminte să faci în toate aşa cum îţi va fi rânduit. [11] După lege şi după judecata pe care ţi-o vor spune, să făptuieşti şi să nu te abaţi de la cuvântul ce ţi l-au spus nici la dreapta, nici la stânga. [12] Omul care se va purta cu trufie, nevrând să se supună preotului aflat acolo pentru a sluji în numele Domnului Dumnezeului tău, sau judecătorului care va fi acolo în zilele acelea, omul acela va fi osândit la moarte şi aşa vei înlătura răul din Israel; [13] tot poporul, auzind se va înspăimânta şi nu va mai săvârşi nelegiuire.

17,1 „vreo meteahnă": textul grecesc recurge la substantivul ῥῆμα, după modelul ebraic, unde este folosit *dabhar*, „cuvânt", „lucru". Origen (*Exh. mart.* 7), sprijinindu-se pe ambiguitatea acestui termen, vede aici interdicţia de a pronunţa cuvinte nepotrivite.

17,8 „Dacă nu eşti în stare...": verbul ἀδυνατεῖν are aici drept subiect ῥῆμα („hotărâre"), având deci sensul de „a fi imposibil", chiar dacă în greaca clasică se referă numai la persoane. În TM, *yippālē'* arată că este vorba de o problemă ieşită din comun, care depăşeşte puterile unui singur om.

[14] Dacă vei intra în ţara pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-o dă s-o moşteneşti şi să te sălăşluieşti într-însa, şi vei spune: «Îmi voi statornici o căpetenie, precum celelalte neamuri dimprejur», [15] va trebui să-ţi statorniceşti căpetenia pe care o va alege Domnul Dumnezeul tău. Vei primi căpetenie dintre fraţii tăi; nu vei putea primi deasupra ta un om străin, pentru că nu este fratele tău. [16] Numai să nu-şi sporească el călărimea şi nici să nu-şi întoarcă poporul în Egipt, pentru a-şi putea înmulţi călărimea, fiindcă Domnul a spus: «Nu vă întoarceţi să mergeţi pe drumul acesta.» [17] Şi să nu-şi sporească femeile, iar inima lui să nu se schimbe; iar argintul şi aurul să nu şi le sporească prea mult. [18] Şi va fi aşa: atunci când se va aşeza la putere, să scrie pentru sine, într-o carte, acest Deuteronom, primindu-l de la preoţi, leviţi, [19] şi să-l aibă cu el şi să-l citească în toate zilele vieţii sale, ca să înveţe să se teamă de Domnul Dumnezeul său, păzind toate poruncile acestea şi împlinind toate îndreptările, [20] pentru ca inima lui să nu se ridice mai presus de fraţii săi; să nu se abată de la porunci, nici la dreapta, nici la stânga, aşa încât să trăiască vreme îndelungată în domnia sa, el şi fiii săi, printre fiii lui Israel."

18 [1] „Preoţii – leviţii, întreg tribul lui Levi – nu vor avea nici parte, nici moştenire împreună cu Israel. Prinoasele Domnului vor fi moştenirea lor, pe acestea le vor mânca. [2] Ei nu vor avea moştenire printre fraţii lor; Domnul Însuşi [va fi] moştenirea lui, după cum i-a spus. [3] Iată dreptul preoţilor, ce primesc de la popor, de la închinătorii de jertfe: fie că este un viţel, fie că este o oaie, îi va da preotului şoldul, fălcile şi foalele. [4] Îi vei da lui pârga

---

17,14-20 Pasajul este în general cunoscut ca „legea regelui", dar traducerea grecească înlocuieşte termenii „rege" şi „regat" prin „căpetenie" (ἄρχων) şi „putere" (ἀρχή).

17,16 Conjuncţia cu care începe versetul (διότι), cu valoare cauzală, nu corespunde sensului restrictiv al particulei ebraice *raq* („cu condiţia ca..."). Aceasta este varianta din codex *Vaticanus*, preluată de editori; *Alexandrinus* oferă în schimb particula πλήν, care permite inserarea logică a frazei în context.

17,18 „acest Deuteronom" (τὸ δευτερονόμιον τοῦτο): compusul reuneşte două cuvinte distincte din expresia TM *mişnēh hattōrāh hazzo'th*, „o copie a acestei legi"; *cf.* Introducerea, I.

18,3 „şoldul, fălcile şi foalele": în pasajele paralele (Ex. 29,22.27; Lev. 7,32-34 *et alia*; Num. 6,20; 18,18) se indică numai primul termen (βραχίον); sensul său exact este „braţ", dar apare folosit pentru a numi „şoldul" sau „coapsa" unui animal, spata (Aristotel, *Historia animalium* 8,5,4). Al doilea termen este un *hapax* (σιαγόνια), iar ultimul (ἔνυστρον) numeşte stomacul din faţă al rumegătoarelor.

din grâul tău, din vinul tău şi din untdelemnul tău şi pârga din tunsul oilor tale; [5] căci pe el l-a ales Domnul Dumnezeul tău din toate triburile, ca să stea înaintea Domnului Dumnezeului tău, să slujească şi să binecuvânteze în numele Lui, el însuşi şi fiii săi între fiii lui Israel. [6] Dacă vine levitul dintr-unul din oraşele tale, dintre toţi fiii lui Israel, unde locuieşte el, [dacă vine] după cum doreşte sufletul lui, în locul ales de Domnul, [7] să slujească în numele Domnului Dumnezeului său, întocmai ca toţi fraţii săi leviţi care stau înaintea Domnului, [8] să mănânce partea ce i-a fost împărţită, în afară de ce iese din vânzarea bunurilor părinteşti.

[9] Dacă vei intra în ţara pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-o dăruieşte, nu te vei deprinde să faci după urâciunile acelor neamuri. [10] Să nu se afle la tine vreun om care să-şi curăţească fiul sau fiica prin foc, care să se ocupe cu ghicitul, care să se folosească de preziceri, de augurii, de vrăji, [11] care să descânte, ventriloc sau care să cerceteze minuni, ori să le pună întrebări celor morţi. [12] Căci oricine se poartă astfel este urâciune pentru Domnul Dumnezeul tău; din pricina acestor urâciuni, Domnul îi va nimici pe aceştia dinaintea ta. [13] Fii desăvârşit înaintea Domnului Dumnezeului tău; [14] căci aceste neamuri, [oamenii] pe care-i vei moşteni, vor asculta de preziceri şi prevestiri; în schimb, ţie Domnul Dumnezeul tău nu ţi-a îngăduit [să te porţi] astfel. [15] Domnul Dumnezeul tău va ridica un profet dintre fraţii tăi, ca şi mine, şi de el vei asculta [16] în tot ce ţi-a cerut Domnul Dumnezeul tău pe Horeb, în ziua adunării, când spuneaţi: «Nu mai putem răbda să auzim

---

18,8 „în afară de ce iese din vânzarea bunurilor părinteşti" (πλὴν τῆς πράσεως τῆς κατὰ πατριάν): pasajul este neclar în greacă (sugerând că leviţii ar fi avut totuşi bunuri personale, provenite din moştenire paternă), iar TM pare să fie deopotrivă de ambiguu.

18,14 „în schimb": opoziţia dintre divinaţia practicată de păgâni şi darul profeţiei acordat de Dumnezeu evreilor (*cf.* Philon, *Spec.* I,60-65) este bine marcată de particula adversativă δέ, care apare în *Alexandrinus* şi căreia îi corespunde particula copulativă καί în *Vaticanus*.

18,15 Versetul poate fi înţeles în sens general, cu referire la fenomenul profetismului la evrei în contrast cu practicarea ghicitului de către păgâni, sau ca o aluzie la un profet anume. Manuscrisele de la Qumran atestă prezenţa versetelor 18 şi 19 în numeroase *testimonia* cu valoare mesianică. De asemenea, în cuvântarea lui Petru din Fapte (3,22-23), aceste versete sunt prezentate ca o prevestire a lui Iisus, noul Moise. Unii interpreţi vor recunoaşte sensul istoric: profetul prevestit este Iisus Nave (Iosua), dar numele acestuia (Iēsous) trimite prefigurativ la persoana lui Iisus (de ex. Clement din Alexandria, *Pedagogul* I, 60, 3). Deşi Ioan Botezătorul este un profet, atunci când este întrebat dacă este Profetul (In. 1,21), răspunde negativ, pentru că acel profet vestit de Moise era Iisus.

glasul Domnului Dumnezeului nostru şi nici să privim focul cel mare, căci nu vrem să murim.» [17] Şi Domnul mi-a spus: «Toate câte le-au grăit sunt bune. [18] Voi ridica un profet pentru ei din rândul fraţilor lor, ca şi tine, şi-i voi da pe buze cuvântul Meu şi le va vorbi aşa cum îi voi porunci Eu. [19] Iar pe omul care nu va asculta [cuvintele] rostite de profet în numele Meu, Eu Însumi îl voi pedepsi. [20] Dar profetul care va rosti cu nelegiuire în numele Meu vreun cuvânt pe care Eu nu i-am rânduit să-l grăiască, sau care va vorbi în numele unor zei străini – profetul acela va muri.» [21] Dacă tu spui în inima ta: «Dar cum de vom cunoaşte cuvântul pe care nu-l va rosti Domnul?», [iată răspunsul]: [22] ce va spune profetul în numele Domnului, dacă nu se face cuvântul faptă şi nu se împlineşte, atunci nu Domnul a rostit acel cuvânt. Profetul a vorbit cu nelegiuire, să nu-l cruţaţi."

19 [1] „Când Domnul Dumnezeul tău va face să dispară neamurile al căror pământ Dumnezeul tău ţi-l dăruieşte şi-i veţi moşteni pe [oamenii] aceştia şi veţi locui în oraşele şi-n casele lor, [2] pune deoparte trei oraşe în mijlocul ţării pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-o dăruieşte. [3] Socoteşte-ţi drumul şi împarte în trei ţinuturile ţării pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-o dă ca parte, şi acolo va fi adăpost pentru orice ucigaş. [4] Aceasta va fi rânduiala pentru ucigaş, care se va adăposti acolo şi va rămâne în viaţă: cine-şi va lovi aproapele fără să vrea, fără să aibă ură împotriva lui, nici de ieri, nici de alaltăieri, [5] şi cine merge cu aproapele lui în pădure ca să adune lemne, iar celui care taie lemnul îi scapă mâna cu securea şi iese fierul din lemn şi se întâmplă să-l lovească pe cel de alături, iar acesta moare, omul acela se va adăposti într-unul din oraşe şi va rămâne în viaţă, [6] ca să nu-l urmărească pe ucigaş o rudă de sânge – căci este aprinsă în inima sa – şi să-l ajungă din urmă, dacă drumul este prea lung, să-i ia viaţa şi să moară [încă unul]; el nu are asupră-i învinuirea de omor, căci nu-l urâse pe [cel omorât] cu o zi sau cu două mai înainte. [7] De aceea îţi dau porunca aceasta spunând: «Să pui deoparte trei oraşe.» [8] Dacă Domnul Dumnezeul tău îţi lărgeşte hotarele,

---

18,18 „cuvântul": tradiţia manuscrisă adoptată de editori dă aici substantivul la singular (ῥῆμα); totuşi *Vaticanus* (şi alte mărturii) folosesc pluralul, în acord cu TM (*dᵉbhārīm*).

19,3 „Socoteşte-ţi drumul": verbul στοχάζομαι are înţelesul de bază „a presupune", „a calcula"; textul ebraic are aici verbul *kūn*, redat cel mai adesea în LXX prin ἑτοιμάζω, „a pregăti".

19,6 „şi să moară [încă unul]" (καὶ ἀποθάνῃ): sintagma apare în plus în Septuaginta, pentru a clarifica sensul termenului precedent: ψυχή, „suflet" (tradus aici prin „viaţă"), care calchiază textul ebraic.

aşa cum le-a făgăduit părinţilor tăi, şi Domnul îţi dă întreg pământul pe care a spus că îl va da părinţilor tăi, [9] dacă tu asculţi, ca să le pui în faptă, toate aceste porunci pe care eu ţi le poruncesc astăzi – să-L iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău, să mergi pe toate căile sale în toate zilele – atunci să-ţi adaugi încă trei oraşe la acestea trei, [10] şi nu va fi vărsat sânge nevinovat pe pământul tău, pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-l dă moştenire; şi nu va fi la tine [om] vinovat de sânge. [11] Dar dacă un om va fi plin de ură faţă de aproapele său şi-i va întinde o capcană, dacă se va arunca asupra lui şi-l va lovi de moarte şi acesta va muri, iar omul va căuta scăpare spre unul din oraşe, [12] atunci sfatul bătrânilor din oraşul său să trimită să-l caute şi să-l prindă acolo; să-l dea pe mâna rudelor de sânge şi să-l omoare. [13] Ochiul tău să nu aibă milă de el şi tu să curăţeşti sângele nevinovat din Israel şi să-ţi fie bine.

[14] Să nu muţi semnele de hotar ale vecinului tău, pe care le-au statornicit părinţii tăi în moştenirea ta, primită în ţara pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-o dă moştenire.

[15] Un singur martor nu va fi de-ajuns împotriva unui om în orice nedreptate, în orice greşeală, în orice păcat cu care a păcătuit; pe buzele a doi martori sau pe buzele a trei martori să se sprijine tot cuvântul. [16] Dar dacă un martor nedrept se ridică împotriva unui om şi-l învinuieşte de nelegiuire, [17] atunci cei doi oameni care se contrazic să stea înaintea Domnului, înaintea preoţilor şi înaintea judecătorilor care vor fi în zilele acelea, [18] iar judecătorii să cerceteze cu grijă şi, iată: [se dovedeşte că] martorul nedrept a adus o mărturie nedreaptă şi a stat împotriva fratelui său. [19] Atunci voi să faceţi împotriva lui după cât de netrebnic s-a purtat el împotriva fratelui său şi să-l alungi pe cel rău dintre voi. [20] Iar ceilalţi, auzind, se vor înspăimânta şi nu vor continua să facă printre voi nici o faptă

19,14 Legea respectării hotarelor este pentru prima dată enunţată aici; va fi reluată în Deut. 27,17, cu o modificare de lexic (acolo verbul folosit este μετατίθημι, identic ca sens cu μετακινέω). ♦ „semnele de hotar" (ὅρια): bornele care delimitează teritoriul pot fi interpretate ca simbol al regulilor: rabinii şi primii creştini au văzut în acest verset interdicţia de a schimba regulile strămoşeşti sau canonul Scripturilor. ♦ „părinţii" (οἱ πατέρες): aceasta este varianta codicelui *Vaticanus*; *Alexandrinus* foloseşte însă οἱ πρότεροι, „înaintaşii", mai apropiat de termenul ebraic *ri'şōnīm*.

19,16 „martor nedrept" (gr. ἄδικος): TM *ḥāmās*, „de silnicie, violent". Termenul ebraic este transpus în greacă în sfera dreptăţii, dar cuvintele ἄδικος, ἀδικία sunt adesea folosite în traducerile din ebraică în sensul tare, evocând silnicia făcută cuiva (*cf.* lat. *iniuria*). În **19,18** acelaşi termen traduce ebr. *şeqer*, „de minciună, mincinos".

rea ca a lui. [21] Ochiul tău să nu aibă milă de el: viață pentru viață, ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, mână pentru mână, picior pentru picior."

20 [1] „Dacă pleci la război împotriva dușmanilor tăi și vezi cai și călăreți și popor mai numeros decât tine, să nu te temi de ei, căci Domnul Dumnezeul tău este cu tine, El – care te-a ridicat din țara Egiptului. [2] Și va fi că, atunci când vei fi gata să purcezi la război, iar preotul va sta să vorbească poporului, [3] va spune către ei: «Ascultă, Israele. Voi porniți astăzi la război împotriva dușmanilor voștri, să nu vi se înmoaie inima, să nu vă temeți, să nu vă înspăimântați, să nu vă abateți din fața lor, [4] căci Domnul Dumnezeul vostru, Care merge înaintea voastră, se află alături de voi să lupte cu dușmanii voștri, să vă izbăvească.» [5] Iar scribii să vorbească în fața poporului și să zică: «Cine-a ridicat o casă nouă și n-a sfințit-o? Să plece și să se întoarcă la casa lui, ca nu cumva să moară în război și altul să i-o sfințească. [6] Și cine-a sădit o vie și nu s-a bucurat de ea? Să plece și să se întoarcă la casa lui, ca nu cumva să moară în război și un altul să se bucure de ea. [7] Și cine s-a logodit cu o femeie și n-a luat-o? Să plece și să se întoarcă la casa lui, ca nu cumva să moară în război și un altul s-o ia.» [8] Și să mai vorbească scribii poporului, spunând: «Cine-i înspăimântat și slab de

---

19,21 Legea numită „a talionului" fusese enunțată în Ex. 21,24 și Lev. 24,19-20. În cele trei pasaje unde este formulată în LXX, apare prepoziția ἀντί, „pentru", „în schimbul", în vreme ce în TM, în celelalte două pasaje apare prepoziția *taḥat*, iar aici, un simplu *b*^{e} înaintea celui de-al doilea termen. Iisus va răspunde acestei legi prin porunca dată ucenicilor de a nu se împotrivi celui rău (Mt. 5,38-39). De remarcat că aici „legea talionului" are un sens exact după context: ea nu legitimează un act de răzbunare, ci definește un act reparatoriu (martorul mincinos trebuie să plătească pentru mărturia mincinoasă).

20,1 „cai și călăreți": textul grecesc folosește singularul cu valoare de colectiv; TM dă aici „cai și care" (traducătorul a vocalizat termenul *rākhabh*, „călăreț", în loc de *rekhebh*, „car").

20,5 Sfințirea este indicată aici printr-un verb (neatestat mai înainte), ἐγκαινίζω, care corespunde numelui ἐγκαινισμός, folosit prima dată în Num. 7,10-11 pentru „târnosirea" altarului (exact: „înnoirca"). Verbul va fi reluat pentru a indica inaugurarea Templului lui Solomon (3Rg. 8,63; 2Par. 7,5). Termenul corespunde ebr. *ḥānak*, „a începe", iar *ḥanukkāh* va denumi mai târziu sărbătoarea de resfințire, reinaugurare a Templului, de către Iuda Macabeul.

20,6 „să se bucure": TM are aici verbul *ḥālal*, nu în sensul obișnuit de „a profana", ci de a „folosi în mod profan, privat" un lucru sacru. Acest sens se regăsește doar în Deut. 28,30 și în Ier. 38(31), 5. Roadele dintâi, pârga, sunt de obicei „sacre", adică trebuie oferite întâi lui Dumnezeu, abia apoi putând fi folosite de om.

inimă? Să plece şi să se întoarcă la casa lui, ca să nu înfricoşeze inima fratelui său, precum a sa.» [9] Şi atunci când scribii vor înceta să vorbească în faţa poporului, vor statornici căpetenii ale armatei, care să conducă poporul.

[10] Dacă vei înainta spre un oraş, ca să te războieşti cu el, să-i pofteşti la pace. [11] Dacă-ţi vor răspunde cu vorbe de pace şi-ţi vor deschide, va fi aşa: tot poporul, toţi cei pe care-i vei găsi în oraş, îţi vor plăti tribut şi ţi se vor supune. [12] Iar dacă nu ţi se vor supune şi se vor război cu tine, vei împresura [oraşul] acela [13] şi Domnul Dumnezeul tău ţi-l va da în mâini; tu vei trece toţi bărbaţii prin sabie, [14] dar nu şi femeile şi agoniseala sa; iar turmele toate şi tot ce se va afla în oraş, toate bunurile le vei prăda şi vei mânca toată prada duşmanilor pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-i dă ţie. [15] Aşa să te porţi cu toate oraşele foarte îndepărtate, care nu sunt dintre oraşele acestor neamuri; [16] iar din oraşele neamurilor pe care Domnul Dumnezeul tău ţi le dăruieşte, ca să le moşteneşti pământul, să nu lăsaţi în viaţă nici un suflet, [17] ci să-i daţi anatemei: pe chetei, şi amorei, şi canaaneni, şi fereziţi, şi evei, şi iebusei, şi gergesei, după cum ţi-a poruncit Domnul Dumnezeul tău, [18] ca să nu vă înveţe să făptuiţi toate urâciunile pe care le-au făptuit pentru zeii lor şi să greşiţi înaintea Domnului Dumnezeului vostru.

[19] Dacă tu, asediind un oraş vreme de mai multe zile, te vei război cu el pentru a-l lua în stăpânire, să nu-i stârpeşti arborii ridicând fierul asupra lor; să mănânci de acolo, dar să nu-i dobori. Este oare om lemnul aflat în câmp, ca să se tragă îndărăt dinaintea ta într-o cetăţuie? [20] În schimb, arborele despre care ştii că nu poartă roade bune de mâncat, pe acela să-l stârpeşti şi să-l dobori şi să ridici întăritură împotriva oraşului care se războieşte cu tine, ca să ţi se predea."

21 [1] „Dacă se va găsi un om [ucis] plin de răni pe pământul pe care Domnul Dumnezeul tău ţi l-a dat ca să-l moşteneşti, căzut pe câmpie, fără

20,14 Prin „agoniseala" am tradus substantivul ἡ ἀποσκεύη, folosit în Septuaginta pentru a numi tot ceea ce o armată poate lua cu sine, prada; Aquila traduce aici prin τὰ νήπια, „copiii mici", înţelegându-l în sensul cuprinzător (la fel în BA) de „familie", „femeile şi copiii". *Cf.* Ex. 10,10.

20,19-20 Pentru Philon (*Virt.* 150 s.; *Spec.* IV, 226-229), interdicţia – menţionată aici pentru prima dată – de a tăia copacii fructiferi din ţinuturile cucerite este semnul moderaţiei legilor mozaice; pe de altă parte, copacii sunt văzuţi alegoric, sugerând activităţile intelectuale: trebuie distrus numai ceea ce este steril (*Agric.* 12 s.).

21,1 Ritualul de purificare pentru o crimă anonimă, prin jertfirea unei juninci, nu mai apare în alt loc în Biblie. ♦ Termenul folosit pentru a numi omul lovit este τραυματίας,

să se ştie cine l-a lovit, [2] sfatul bătrânilor tăi şi judecătorii tăi să iasă şi să măsoare depărtarea până la oraşele din jurul celui lovit; [3] şi din oraşul cel mai apropiat de cel lovit, din acel oraş sfatul bătrânilor va lua, din turma de vite, o junincă nepusă încă la muncă şi care n-a tras la jug, [4] iar sfatul bătrânilor din acel oraş va mâna juninca într-o râpă sălbatică, care n-a fost nici lucrată, nici semănată, şi vor tăia vinele junincii în râpă. [5] Şi se vor apropia preoţii, leviţii – căci pe ei i-a ales Domnul Dumnezeul tău ca să-I stea alături şi să binecuvânteze în numele Său, şi prin gura lor [să se judece] orice sfadă şi orice vătămare – [6] şi întregul sfat al bătrânilor din oraşul acela, cei din apropierea lovitului îşi vor spăla mâinile deasupra capului junincii, căreia îi tăiaseră vinele în râpă, [7] şi, rostind, vor spune: «Mâinile noastre n-au vărsat acest sânge, iar ochii noştri n-au văzut nimic. [8] Ai milă de poporul tău Israel, pe care l-ai răscumpărat din ţara Egiptului, ca să nu fie sânge nevinovat în poporul tău Israel.» Şi li se va ierta lor sângele. [9] Iar tu vei îndepărta sângele nevinovat dintre voi şi vei săvârşi ce este plăcut şi bun înaintea Domnului Dumnezeului tău.

[10] Dacă, plecând la război împotriva duşmanilor tăi, Domnul Dumnezeul tău ţi-i dă pe mână şi tu le iei prada [11] şi vezi între prăzi o femeie frumoasă la înfăţişare şi o doreşti şi ţi-o iei de soţie, [12] să o duci în casa ta, să-i razi capul, să-i tai unghiile [13] şi să iei de pe ea hainele robiei; şi ea se va aşeza în casa ta şi-şi va plânge tatăl şi mama vreme de o lună, iar după aceea tu vei intra la ea şi te vei uni cu ea şi va fi soţia ta. [14] Şi va fi aşa: dacă n-o vei mai vrea, o vei slobozi şi nu va fi vândută pe bani; să nu-ţi încalci făgăduielile faţă de ea, căci ai umilit-o.

---

care indică precis „lovitura ce produce moartea"; în Num. 19,16 se face distincţia faţă de νεκρόν, „mort".

21,6 Gestul ritual al spălării mâinilor este amintit şi în Ps. 25,6 şi 72,13; el simbolizează proclamarea nevinovăţiei sau dezvinovăţirea. La acest gest ritual se face aluzie în relatarea scenei în care Pilat se spală pe mâini declarându-se nevinovat de sângele lui Iisus (Mt. 27,24). ♦ „deasupra capului junincii": precizarea lipseşte în TM; corespunde însă gestului ritual din Lev. 16,21 sau 24,14.

21,10-14 Această lege, proprie Deuteronomului, s-a bucurat de numeroase interpretări în ambele tradiţii, iudaică şi creştină.

21,14 „o vei lăsa liberă (ἐλευθέρα)": TM are „o vei lăsa să meargă *după sufletul* (ebr. *nepheş*) *său*", adică „după dorinţa sa = liberă". Este unul din rarele pasaje în care ebr. *nepheş* nu a fost redat prin ψυχή, „suflet" (în Pentateuh mai apare doar în Deut. 24,15 şi Gen. 36,6).

[15] Dacă un bărbat are două soţii, una pe care o iubeşte şi una pe care n-o poate suferi, şi îi nasc câte un copil, atât cea pe care o iubeşte, cât şi cea pe care n-o poate suferi, şi dacă se naşte mai întâi fiul celei pe care n-o poate suferi, [16] atunci va fi aşa: în ziua în care îşi va împărţi moştenirea fiilor săi, el nu va putea da drepturile de întâi-născut fiului soţiei pe care o iubea, trecându-l cu vederea pe fiul celei pe care n-o putea suferi, cel întâi-născut, [17] ci-l va recunoaşte ca întâi-născut pe fiul celei pe care n-o putea suferi, dându-i acestuia o parte îndoită din toată averea; căci el este pârga copiilor săi şi lui i se cuvin drepturile de întâi-născut.

[18] Dacă cineva are un fiu nesupus şi răzvrătit, care nu ascultă de glasul tatălui său şi nici de glasul mamei sale – îl pedepsesc şi tot nu-i ascultă –, [19] atunci tatăl său şi mama să-l ia şi să-l ducă dinaintea sfatului bătrânilor din oraşul său, la poarta locului cu pricina, [20] şi să le spună bărbaţilor din oraş: «Fiul nostru e neascultător şi se răzvrăteşte, nu ascultă de glasul nostru, e cheltuitor şi chefliu.» [21] Şi bărbaţii din oraş îl vor lovi cu pietre şi el va pieri. Şi-l vei îndepărta pe cel rău dintre voi, iar ceilalţi, auzind, se vor înspăimânta.

[22] Dacă cineva a făcut vreun păcat care merită pedeapsa cu moartea şi-l veţi omorî spânzurându-l de un lemn, [23] trupul lui să nu rămână peste noapte pe lemn, ci trebuie să-l înmormântaţi în aceeaşi zi, căci omul spânzurat pe lemn este blestemat de Dumnezeu. Să nu spurcaţi pământul pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-l dă moştenire."

21,16 De la adjectivul πρωτότοκος, „întâi-născut", traducătorul în greacă a creat verbul cauzativ πρωτοτοκεύω, „a trata pe cineva ca întâi-născut" şi substantivul (utilizat la plural) τὰ πρωτοτοκεῖα, „drepturile întâiului-născut".

21,18 „răzvrătit": traducătorul a folosit pentru ebr. *mārah*, aici şi în v. 20, verbul ἐρεθίζω, care nu mai apare în Septuaginta.

21,20 „cheltuitor şi chefliu" (συμβολοκοπῶν οἰνοφλυγεῖ): traducătorul foloseşte aici două verbe pitoreşti, care nu sunt atestate mai înainte, create însă pe substantive din greaca clasică. Philon glosează primul verb cu: „plata contribuţiilor" (συμβολαί), *sc.* pentru banchete.

21,22 Ordinea verbelor sugerează că spânzurarea nu este modalitatea de execuţie, ci o pedeapsă suplimentară, care constă în expunerea cadavrului; Procopius însă interpretează cele două verbe ca formând un *hysteron-proteron* (928 A). Texte ebraice paralele atestă cele două verbe în ordine inversă: „îl veţi spânzura şi va muri". Versetele 22-23 sunt celebre la creştini pentru că dau în greacă terminologia care va fi aceea a osândirii la moarte a lui Iisus, „spânzurat pe lemn" (Fapte 10,39), în care iudeii au văzut un blestem al lui Dumnezeu (vezi Gal. 3,13).

21,23 „în aceeaşi zi": în numele acestei prescripţii, Iosif din Arimateea îi cere lui Pilat trupul lui Iisus pentru a-l înmormânta seara (Mt. 27,57-58).

22 [1] „Când vei vedea viţelul fratelui tău sau oaia rătăcind pe câmp, să nu-i laşi de izbelişte, ci să-i întorci de îndată către fratele tău şi să-i duci înapoi. [2] Dar dacă fratele tău nu este aproape de tine sau dacă nu-l cunoşti, mână-i înăuntru, în casa ta, şi să rămână la tine până când fratele tău îi va căuta şi atunci i-i vei da. [3] Aşa să faci şi cu asinul, şi cu haina sa şi aşa să faci cu orice lucru pierdut al fratelui tău: tot ce va fi pierdut de el şi vei găsi, nu ţi-e îngăduit să laşi de izbelişte. [4] Nu vei răbda să vezi asinul fratelui tău sau viţelul său căzuţi în drum: nu-i vei lăsa de izbelişte; îi vei lua şi i-i vei duce înapoi.

[5] Să nu fie lucruri de bărbat pe vreo femeie, nici bărbatul să nu poarte rochie femeiască, pentru că oricine face astfel Îi este urâciune Domnului Dumnezeului tău.

[6] Dacă dai peste un cuib de păsări pe drum, sau în vreun copac, sau pe pământ, cu puişori sau cu ouă, iar mama stă la clocit peste puişori sau peste ouă, să nu iei mama cu puişorii; [7] să laşi acolo mama, iar puii să-i iei la tine, ca să-ţi fie bine şi să trăieşti zile multe.

[8] Dacă ai să-ţi clădeşti casă nouă, să pui apărătoare streşinii tale, ca să nu faci omor de pe casa ta, de va cădea cineva de pe ea.

[9] Să nu-ţi semeni via cu încă ceva, ca nu cumva să se sfinţească şi rodul şi sămânţa, cea pe care ai semănat-o deopotrivă cu rodul viei tale. [10] Să nu lucrezi [înjugând] împreună un bou şi un asin. [11] Să nu te îmbraci în haină corcită, din lână şi in [ţesute] la un loc.

22,5 „lucruri de bărbat": pluralul σκεύη nu indică numai îmbrăcămintea, ci în general echipamentul (arme, podoabe).

22,6-7 Este o lege proprie Deuteronomului. În Lev. 22,28 era formulată interdicţia de a înjunghia în aceeaşi zi o vită (sau o oaie) şi puii ei.

22,8 Este o lege proprie Deuteronomului; poate fi apropiată de Ex. 21,33 (prescripţie privitoare la fântâni). ♦ „acoperiş": termenul folosit în greacă este δῶμα, „locuinţă", care în epoca elenistică are înţelesul de „acoperiş", „terasă".

22,9 Interzicerea hibridelor (ebr. *Mişna kile'ayim*) nu a primit în greacă o denumire specifică; apare formulată şi în Lev. 19,19, în aceeaşi grupare de trei exemple: viţă, atelaj şi ţesătură. Pentru Philon (*Spec.* IV,203-210), această întreită interdicţie este justificată prin necesitatea de a păstra legea firii. ♦ *Vaticanus* (respins de data aceasta de Rahlfs) are varianta δίφορος, „care are un fruct dublu", faţă de διάφορος, „diferit", lecţiune acceptată de editor.

22,11 „corcită" (κίβδηλος, „calp, fals, înşelător"): în TM îi corespunde un cuvânt cu înţeles necunoscut (*ṣa'aṭenēz*), probabil nesemitic, care apăruse şi în Lev. 19,19.

[12] Să-ţi faci ciucuri în cele patru colţuri ale hainelor cu care te acoperi.

[13] Dacă cineva ia o femeie şi trăieşte cu ea şi prinde pică pe ea [14] şi aruncă asupra ei învinuiri mincinoase şi nume de ocară spunând: «Am luat această femeie, dar când m-am apropiat de ea n-am găsit mărturiile fecioriei», [15] atunci tatăl copilei şi mama sa să ia mărturiile fecioriei copilei lor în faţa sfatului bătrânilor, la poartă, [16] iar tatăl copilei să spună către sfat: «Am dat-o pe fiica mea de soţie acestui om; şi el, prinzând pică pe dânsa, [17] a aruncat împotriva ei învinuiri mincinoase, spunând: 'Nu am găsit mărturiile fecioriei la fiica ta!', [dar] acestea sunt mărturiile fecioriei fiicei mele.» Ei să desfăşoare veşmântul dinaintea sfatului bătrânilor din oraş; [18] şi sfatul bătrânilor din acel oraş să-l ia pe bărbat şi să-l pedepsească, [19] amendându-l cu o sută de sicli, pe care să-i dea tatălui tinerei, pentru că a adus nume de ocară asupra unei fecioare israelite; şi ea să-i fie soţie; să n-o poată izgoni niciodată. [20] Dacă însă învinuirea se sprijină pe adevăr şi nu se găseşte mărturia fecioriei la tânără, [21] atunci să fie izgonită tânăra pe uşă [afară], din casa tatălui ei, iar bărbaţii din oraşul ei cu pietre să o lovească şi să piară, fiindcă a săvârşit [faptă] nechibzuită între fiii lui Israel, desfrânându-se în casa tatălui ei. Iar tu să înlături răul dintre voi.

[22] Dacă se găseşte un bărbat culcat cu o femeie care trăieşte cu un soţ, să-i omorâţi pe amândoi, pe bărbatul care s-a culcat cu femeia şi pe femeie. Şi să înlături răul din Israel.

[23] Dacă o copilă fecioară este logodită cu un bărbat şi, găsind-o un om prin oraş, se împreunează cu ea, [24] să-i izgoniţi pe amândoi pe poarta oraşului lor, să fie loviţi cu pietre şi să piară: tânăra, fiindcă n-a strigat [după ajutor] în oraş, iar bărbatul, fiindcă a înjosit femeia aproapelui său. Şi să înlături răul dintre voi. [25] Dacă însă bărbatul o găseşte pe câmp pe copila logodită şi cu sila se împreunează cu ea, să-l omorâţi numai pe bărbatul care

---

22,12 Prescripţia fusese amănunţit prezentată în Num. 15, 37-41; lexicul diferă, atât în textul grecesc, cât şi în cel ebraic. Aici termenii folosiţi sunt στρεπτά („fire bine strânse", corespunzând ebr. *g^edhilīm*, care mai apare numai în 3Rg. 7,17, ca termen arhitectonic) şi κράσπεδα („colţuri" ale mantiei, corespunzând ebr. *kānāph* „aripi, extremităţi, colţuri"). În Num. 15,38, era formulată obligaţia de a face κράσπεδα (ebr. *ţīţith*) în marginile mantiei (πτερύγια, ebr. *kānāph*). Cele două cuvinte ebraice (*g^edhilīm* şi *ţīţith*) sunt rare şi par să indice acelaşi lucru: cordoane strânse în noduri şi terminate în franjuri, prinse la colţurile mantiei.

22,14 Am tradus prin „mărturiile fecioriei" (ca şi BA) gr. τὰ παρθένια (TM *b^ethūlīm*); termenul grecesc, rar, se mai întâlneşte o dată în Septuaginta, cu sensul simplu de „feciorie".

s-a împreunat cu ea, [26] iar tinerei să nu-i faceți nimic; tânăra n-a făcut păcat de moarte: este ca și cum un om s-ar năpusti asupra aproapelui și i-ar lua viața; [27] căci a găsit-o pe câmp: tânăra logodită a strigat [după ajutor], dar n-a fost nimeni s-o ajute.

[28] Dacă cineva găsește o copilă fecioară, nelogodită, și se împreunează cu ea cu de-a sila, apoi este descoperit, [29] bărbatul care s-a împreunat cu ea să îi dea tatălui tinerei cincizeci de didrahme de argint și ea să fie soția lui, răscumpărare pentru că a înjosit-o; nu va putea s-o izgonească niciodată."

23 [1] „Omul să nu-și ia [de soție] pe soția tatălui său și să nu dea la o parte acoperământul tatălui.

[2] Să nu intre în adunarea Domnului nici un om cu mădularul zdrobit ori scopit; [3] să nu intre în adunarea Domnului cel [născut] dintr-o desfrânată; [4] să nu intre în adunarea Domnului ammanitul și moabitul; până la al zecelea neam să nu intre în adunarea Domnului, și în veci, [5] pentru că nu au venit să vă întâmpine cu pâini și cu apă pe drum, când ați ieșit din Egipt și pentru că l-au tocmit pe Balaam, fiul lui Beor din Mesopotamia, să te blesteme; [6] și Domnul Dumnezeul tău n-a voit să-l asculte pe Balaam, iar Domnul Dumnezeul tău a întors blestemele în binecuvântare, căci Domnul Dumnezeul tău te iubea. [7] Să nu le spui lor vorbe de pace și nici de belșug, în toate zilele vieții tale, în veci. [8] Să nu-ți fie silă de idumeu, fiindcă este fratele tău. Să nu-ți fie silă de egiptean, fiindcă ai fost un străin care a sălășluit în țara lui; [9] dacă aceștia vor avea fii, la al treilea neam să intre în adunarea Domnului.

[10] Dacă pleci la război împotriva dușmanilor tăi, să te păzești de orice lucru rău. [11] Dacă se află la tine un om necurat din pricina unei scurgeri din timpul nopții, să iasă afară din tabără și să nu intre în tabără. [12] Iar la apropierea serii să-și spele trupul cu apă și la apusul soarelui să intre în tabără. [13] Să ai un loc în afara taberei și acolo să ieși afară; [14] să ai un țăruș

23,1 Am păstrat numerotarea ediției Rahlfs; în alte ediții acest verset este 22,30, iar toate versetele capitolului 23 sunt decalate.

23,2 Termenii greceşti folosiți aici sunt: θλαδίας, „cu mădularul zdrobit" (format pe verbul θλάειν, „a zdrobi, a stâlci") și ἀποκεκομμένος (participiul verbului ἀποκόπτειν, „a tăia"). Comentatorii interpretează sterilitatea fiziologică drept semn al sterilității spirituale sau al ateismului.

23,10-15 Aceste reguli au fost interpretate alegoric de Philon și de Părinți. Pentru Chiril al Alexandriei, spălarea cu apă la apropierea serii (v. 12) prefigurează botezul instituit prin venirea lui Iisus la „înserarea" lumii (*Glaphyra in Pentateuchum* 661 C).

la brâu, iar când te aşezi pe vine, afară, să sapi cu el şi la plecare să-ţi acoperi necurăţenia cu el. [15] Căci Domnul Dumnezeul tău merge primprejurul taberei ca să te elibereze şi să ţi-l dea pe duşmanul tău dinainte: să fie tabăra ta sfântă şi să nu se afle asupra ta lucru de ruşine, [altfel] Dumnezeu se întoarce de la tine.

[16] Să nu dai [îndărăt] stăpânului său vreun slujitor care vine la tine de la stăpân. [17] Să locuiască la tine, să locuiască la voi oriunde-i va plăcea; să nu-l asupreşti.

[18] Să nu fie desfrânată printre fiicele lui Israel şi să nu fie desfrânat printre fiii lui Israel; să nu fie între fiicele lui Israel vreo călăuză [în misterii] şi să nu fie între fiii lui Israel vreunul îndrumat [prin misterii]. [19] Să nu aduci plata unei desfrânate şi nici preţul unui câine în casa Domnului Dumnezeului tău, pentru nici un fel de făgăduinţă, căci amândouă sunt urâciune pentru Domnul Dumnezeul tău.

[20] Să nu-i ceri fratelui tău camătă pentru bani, camătă pentru hrană, camătă pentru nici un lucru pe care i-l vei împrumuta; [21] de la străin să ceri camătă, dar de la fratele tău să nu ceri camătă, pentru ca Domnul Dumnezeul tău să te binecuvânteze în toate lucrările tale, în ţara în care vei intra s-o moşteneşti.

[22] Dacă îi faci o făgăduinţă Domnului Dumnezeului tău, să nu întârzii să o împlineşti, căci negreşit Domnul Dumnezeul tău o va cere de la tine şi va fi păcat asupra ta; [23] dacă însă nu voieşti să faci o făgăduinţă, atunci nu ai nici un păcat. [24] Păzeşte cuvintele care-ţi ies de pe buze şi să te porţi după făgăduinţa pe care ai făcut-o ca dar Domnului Dumnezeului tău, rostită cu gura ta.

[25] Dacă intri în lanul aproapelui tău, strânge cu mâinile tale spice, dar nu ridica secera asupra lanului aproapelui tău. [26] Dacă intri în via aproapelui tău, mănâncă struguri cât va pofti sufletul tău, dar în coş nu-i pune."

23,18 Interdicţia prostituţiei sacre, proprie Deuteronomului; nu e vorba de „curvie" pur şi simplu, ci de funcţia sacră a prostituţiei. Cele două părţi ale versetului recurg la termenii uzuali care denumesc prostituţia (πορνή, πορνεύων) şi cei care denumesc iniţierea (τελεσφόρος, τελισκόμενος); termenii ebraici sunt *qādheş* şi *q*^{e}*dheşāh*.

23,22 „faci o făgăduinţă": textul grecesc foloseşte din nou o figură etimologică (εὐξῃ εὐχήν); εὐχή, „făgăduinţă", „vot" „promisiunea [unei ofrande]" corespunde ebr. *nedher*. Regula este mai amplu prezentată în Num. 30,3-10.12-15, unde sunt folosiţi trei termeni distincţi („făgăduinţe", „jurăminte", „obligaţii"). Philon (*Sacrif.* 52-53) explică dublul sens al acestui termen: rugămintea adresată lui Dumnezeu şi, după împlinirea ei, ofranda adusă; în acelaşi pasaj, insistă asupra promptitudinii cu care trebuie adusă ofranda.

23,25-26 Cele două versete apar în ordine inversă faţă de TM.

24 [1] „Dacă cineva ia o femeie şi trăieşte cu ea şi ea nu va găsi bunăvoinţă dinaintea lui, pentru că a descoperit la ea un lucru necuviincios, atunci să-i scrie o scrisoare de despărţire, să i-o pună în mâini şi să o trimită din casa lui; [2] şi dacă, plecând ea, va fi cu un alt bărbat, [3] iar bărbatul acesta din urmă va prinde pică pe dânsa şi-i va scrie o scrisoare de despărţire şi o va pune în mâinile ei şi o va trimite din casa lui, sau dacă îi va muri bărbatul din urmă, care a luat-o de soţie, [4] atunci primul bărbat, care a trimis-o de la sine, nu va putea s-o ia îndărăt ca soţie, după ce ea se va fi întinat, căci este urâciune înaintea Domnului Dumnezeului tău; şi nu vei întina pământul pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-l dă ca moştenire.

[5] Dacă cineva şi-a luat de curând soţie, nu va pleca la război şi nu i se va cere să facă nimic: va fi scutit, la el acasă, vreme de un an, bucurând-o pe soţia pe care şi-a luat-o.

[6] Să nu iei zălog nici râşniţa, nici piatra de moară de deasupra, căci aceasta ar fi să iei zălog viaţa [altuia].

[7] Dacă cineva e prins că l-a răpit pe unul dintre fraţii săi, fiii lui Israel, şi, asuprindu-l, l-a vândut, răpitorul să fie omorât. Şi să alungi pe cel rău dintre voi.

[8] Fereşte-te de atingerea leprei; ia seama să faci întocmai, după toată legea pe care v-au vestit-o preoţii, leviţii; cum v-am poruncit, aşa să aveţi grijă să faceţi. [9] Aminteşte-ţi ce-a făcut Domnul Dumnezeul tău cu Mariam, pe drumul ieşirii voastre din Egipt.

[10] Dacă ai la aproapele tău ceva dat lui, o datorie de orice fel, să nu intri în casa lui şi să iei zălog. [11] Stai afară şi omul care ţi-e îndatorat îţi va aduce zălogul afară. [12] Dar dacă omul este sărac, nu dormi [având] zălogul lui. [13] Dă-i înapoi zălogul când soarele se apropie de apus şi el va dormi cu veşmântul

---

24,1 Legea divorţului nu mai este formulată în alte pasaje din Pentateuh; o aluzie la această lege apare în întrebarea pe care fariseii i-o adresează lui Iisus (Mt. 19,7). ♦ Fraza care începe cu acest verset se încheie abia o dată cu v. 4, unde se află şi propoziţia principală. Pasajul, destul de neclar, a generat numeroase controverse de interpretare. ♦ „scrisoare de despărţire" (βιβλίον ἀποστασίου): termenul juridic ἀποστάσιον (sau ἀποστασία) nu este folosit pentru a indica divorţul decât în Septuaginta şi în NT; sintagma ebraică este *sēpher kᵉrīthūth*, „scrisoare de ruptură", redată de Aquila şi Symmachus prin κοπή, διακοπή, ἀποκοπή.

24,6 „piatra de moară de deasupra": cuvântul ἐπιμύλιον nu este atestat înainte de Septuaginta; se referă la singura parte mobilă a morii. Cele două părţi componente ale morii, inseparabile, reprezintă pentru Origen (PG 12, *ad locum*) Vechiul şi Noul Testament. ♦ Am tradus aici (ca şi BA) prin „viaţă" cuvântul grecesc ψυχή, „suflet".

lui şi te va binecuvânta; aceasta îţi va fi faptă milostivă înaintea Domnului Dumnezeului tău.

[14] Nu-l lipsi de simbrie, nedreptăţindu-l, pe cel sărac şi pe cel nevoiaş dintre fraţii tăi, sau dintre străinii ajunşi în oraşele tale. [15] Dă-i simbria chiar în aceeaşi zi; să nu apună soarele asupra simbriei, fiindcă el este sărac şi şi-a pus nădejdea într-însa: ca el să nu strige împotriva ta către Domnul – iar păcatul să fie asupra ta.

[16] Părinţii nu vor muri pentru copiii lor, iar fiii nu vor muri pentru părinţii lor; fiecare va muri pentru propriul său păcat.

[17] Nu fă judecată strâmbă străinului, orfanului şi văduvei şi nu lua zălog veşmântul văduvei; [18] aminteşte-ţi că ai fost slujitor în ţara Egiptului şi că de acolo te-a răscumpărat Domnul Dumnezeul tău: de aceea îţi poruncesc să împlineşti cuvântul acesta.

[19] Dacă-ţi strângi roadele de pe câmp şi uiţi un mănunchi pe câmpul tău, nu te întoarce să-l iei. Să fie pentru sărac, pentru străin, pentru orfan şi pentru văduvă, ca să te binecuvânteze Domnul Dumnezeul tău în toate lucrările mâinilor tale. [20] Dacă aduni măslinele, nu te întoarce să aduni [ce-a rămas] în urma ta. Să fie pentru străin, pentru orfan şi văduvă; şi aminteşte-ţi că ai fost slujitor în ţara Egiptului: de aceea îţi poruncesc să împlineşti cuvântul acesta. [21] Dacă îţi culegi via, nu te întoarce s-o culegi de tot după tine; să fie pentru străin, pentru orfan şi văduvă; [22] şi aminteşte-ţi că ai fost slujitor în ţara Egiptului: de aceea îţi poruncesc să împlineşti cuvântul acesta."

25 [1] „Dacă se va întâmpla vreo sfadă între oameni şi se înfăţişează la judecată şi-i judecă şi-i fac dreptate celui drept, osândindu-l pe cel nelegiuit, [2] atunci, dacă nelegiuitul merită lovituri, prăvăleşte-l dinaintea judecătorilor şi să-l lovească dinaintea lor după socoteala nelegiuirii sale. [3] Să-i dea patruzeci de lovituri, nu mai mult de-atât; dacă se dau mai multe lovituri de atât, fratele tău va fi făcut de ruşine dinaintea ta.

24,16 Versetul, celebru, este citat în 4Rg. 14,6. Alături de Iez. 18,20, versetul acesta este folosit de comentatori pentru a contrabalansa Ex. 20,5 şi Deut. 5,9.

24,19-21 Aceste versete numesc cele trei categorii de defavorizaţi, absente în TM. La 19, greaca are în plus „săracul".

25,2-3 Flagelarea este considerată în tradiţia iudaică pedeapsa cea mai înjositoare. ♦ Mărturiile (printre care 2Cor. 11,24) arată că numărul loviturilor se limita la treizeci şi nouă, de teamă să nu depăşească din greşeală numărul prescris.

[4] Să nu pui botniță vitei care treieră.

[5] Dacă frații locuiesc împreună și unul dintre ei moare fără urmași, soția celui mort să nu fie dată unui bărbat din afara neamului. Fratele soțului ei să meargă la ea și să o ia de soție și să locuiască împreună cu ea. [6] Și copilul pe care-l va naște să fie socotit pe numele celui mort, iar numele lui să nu se șteargă din Israel. [7] Dacă însă omul nu vrea s-o ia pe soția fratelui său, atunci femeia să meargă la poartă, la sfatul bătrânilor și să spună: «Fratele soțului meu nu vrea să rămână numele fratelui său în Israel; n-a vrut fratele soțului meu.» [8] Și sfatul bătrânilor din oraș să-l cheme și să-i vorbească. Și dacă el stă [în fața lor] și spune: «Nu vreau s-o iau», [9] atunci femeia fratelui său să meargă în fața sfatului și să dezlege de pe piciorul lui una din sandale, să-l scuipe în față și să-i răspundă: «Iată ce-i vor face omului care nu zidește casa fratelui său.» [10] Și-l vor numi în Israel «Casa celui descălțat de sandală ».

[11] Dacă [doi] bărbați se iau la bătaie, un bărbat cu fratele său, iar nevasta unuia se apropie ca să-l scoată pe soțul ei din mâinile celui care-l lovește și, întinzând mâna îl apucă pe acela de testicule, [12] să-i tai mâna; ochiul tău să nu aibă milă pentru ea.

[13] Să nu fie în desaga ta greutate și greutate, una mare și alta mică; [14] să nu fie în casa ta măsură și măsură, una mare și alta mică. [15] Să ai o greutate adevărată și dreaptă și să ai o măsură adevărată și dreaptă, ca să trăiești vreme îndelungată pe pământul pe care Domnul Dumnezeul tău ți-l dă moștenire; [16] căci este urâciune înaintea Domnului Dumnezeului tău oricine făptuiește așa ceva, oricine făptuiește o nedreptate.

[17] Amintește-ți tot ce ți-a făcut Amalek în drumul ieșirii tale din Egipt, [18] cum s-a ridicat împotriva ta pe drum și te-a lovit din spate, [lovindu-i] pe oamenii istoviți dindărătul tău: tu erai în nevoie și ostenit, iar el nu s-a temut de Dumnezeu. [19] Atunci dar când Domnul Dumnezeul tău îți va da

---

25,4 Interdicția aceasta este proprie Deuteronomului; apostolul Pavel (1Cor. 9,9-10) o interpretează alegoric, ca interdicție de a îngrădi speranța celui care trudește.

25,5-10 Și aceasta este o lege proprie Deuteronomului. Este ilustrată de cartea lui Ruth, dar apăruse deja în Gen. 38,8-11. Denumirea curent folosită – levirat – este de dată târzie și provine din latină (*leuir*, „cumnat").

25,9 Scoaterea încălțămintei este gestul prin care cineva renunță la un drept de proprietate; *cf.* Ruth 4,7.

25,12 Aceasta este singura prescripție care implică mutilarea legală (cu excepția legii talionului). Philon o interpretează alegoric, mâna tăiată reprezentând gândurile care trebuie alungate, pentru că ating însuși principiul generării.

răgaz, din partea tuturor duşmanilor care te înconjoară în ţara pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-o dă moştenire, să ştergi numele lui Amalek de pe pământul de sub cer; să nu uiţi!"

26 [1] „Şi va fi aşa: când vei intra în ţara pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-o dă moştenire şi o vei moşteni şi te vei sălăşlui în ea, [2] să iei din pârga roadelor pământului tău, pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-l dă, să o pui într-un coş şi să mergi în locul ales de Domnul Dumnezeul tău, ca să-I fie chemat numele, [3] să te duci la preotul din zilele acelea şi să-i spui: «Îi vestesc astăzi Domnului Dumnezeului meu că am intrat în ţara pe care le-a jurat părinţilor noştri că ne-o dăruieşte.» [4] Iar preotul va lua coşul din mâinile tale şi-l va pune dinaintea altarului pentru Domnul Dumnezeul tău; [5] şi tu vei grăi înaintea Domnului Dumnezeului tău, zicând: «Tatăl meu a părăsit Siria şi a mers în Egipt şi a locuit acolo cu oameni puţini şi s-a făcut acolo neam mare şi mulţime mare şi însemnată. [6] Şi egiptenii ne-au înjosit, ne-au umilit şi ne-au supus la munci grele. [7] Şi am strigat către Domnul Dumnezeul părinţilor noştri, iar Domnul ne-a auzit glasul şi ne-a văzut umilirea, chinul şi durerea; [8] şi Domnul ne-a scos, El Însuşi, din Egipt, cu putere mare, cu mână tare şi cu braţul Său înălţat, cu arătări măreţe şi semne şi minuni, [9] şi ne-a călăuzit în locul acesta; şi ne-a dat pământul acesta, pământ unde curge lapte şi miere. [10] Şi, iată, acum, am adus pârga roadelor de pe pământul pe care, Doamne, mi l-ai dat mie, pământ pe care curg lapte

---

26,2 Am tradus prin „pârga roadelor" substantivul (la singular) ἀπαρχή, „început", „roadele dintâi", care corespunde aici ebr. *rē'şīth*. Philon foloseşte termenul agricol ἀκρόδρυα, „primele fructe". ♦ „coş": κάρταλλος (ebr. *tene'* este un *hapax*) pare să fie un termen tehnic; nu este atestat în afara Septuagintei. Philon îl consideră numele propriu al acestei ceremonii.

26,5-10a Aceste versete formează o mărturisire de credinţă care se citeşte la celebrarea cinei pascale (*seder Haggadah şel Pessah*). Mişna precizează că textul trebuie neapărat recitat în ebraică. Philon prevede cazul în care cel care aduce ofranda nu cunoaşte textul pe dinafară şi îl ascultă pe preot recitând „această cântare măreaţă şi minunată" (*Spec.* II, 216).

26,5 „tatăl meu a părăsit Siria" (ἀποβάλλω, „a abandona", „a respinge"): textul grecesc pare limpede; el este însă traducerea unui pasaj ambiguu din TM, în care cei trei termeni, *'arammī 'obhēdh 'ābhī* (literal: „arameu, pierdut/ucis, tatăl meu"), sunt în general înţeleşi ca: „tatăl meu era un arameu pribeag". Traducătorul în greacă interpretează în sens geografic „Aram" (= Siria) şi îl consideră complementul verbului; dimpotrivă, Targumurile îl înţeleg ca subiect şi identifică aici o aluzie la episodul în care „Arameanul" (Balaam) „a încercat să-l omoare pe tatăl meu" (Iacob).

şi miere.» Şi să le laşi înaintea Domnului Dumnezeului tău şi să te închini acolo înaintea Domnului Dumnezeului tău; [11] şi de toate bunătăţile pe care ţi le-a dat Domnul Dumnezeul tău, ţie şi casei tale, te vei bucura tu şi levitul şi străinul care [se află] la tine.

[12] Când vei isprăvi de pus deoparte toată zeciuiala din roadele pământului tău în anul al treilea, să dai a doua zeciuială levitului, străinului, orfanului şi văduvei, şi ei vor mânca în oraşele lor şi se vor îndestula. [13] Şi să spui înaintea Domnului Dumnezeului tău: «Am scos cele sfinţite din casa mea şi le-am dat levitului, străinului, orfanului şi văduvei, după toate poruncile pe care mi le-ai dat; n-am încălcat porunca Ta şi n-am uitat-o. [14] Şi n-am mâncat din ele în [timpul] întristării mele, nu m-am folosit de ele pentru vreun [lucru] necurat, n-am dat din ele vreunui mort; am ascultat glasul Domnului Dumnezeului meu, am făcut după cum mi-ai poruncit. [15] Caută de sus din cer, din lăcaşul Tău cel sfânt, şi binecuvântează-ţi poporul, pe Israel, şi ţara pe care le-ai dat-o, după cum le-ai jurat părinţilor noştri, că ne vei da o ţară unde curge lapte şi miere.»

[16] În ziua aceea Domnul Dumnezeul tău ţi-a poruncit să pui în faptă toate aceste hotărâri şi rânduieli, să le păziţi şi să le împliniţi din toată inima voastră şi cu tot sufletul vostru. [17] Astăzi L-ai ales pe Dumnezeu să fie Dumnezeul tău şi să-L urmezi în căile Sale, să-I păzeşti hotărârile şi rânduielile şi să-I asculţi glasul; [18] şi Domnul astăzi te-a ales să-I fii popor scump, după cum ţi-a spus, să-I păzeşti toate poruncile [19] şi să te afli mai presus de toate neamurile, fiindcă El te-a făcut vestit şi măndru şi slăvit, căci eşti popor sfânt pentru Domnul Dumnezeul tău, aşa cum ţi-a spus."

26,14 „pentru vreun [lucru] necurat" (εἰς ἀκάθαρτον): folosirea prepoziţiei εἰς impune aici un sens diferit de cel din TM: „în necurăţie" (în Lev. 22,3-6, de pildă, sunt precizate regulile de curăţire a celui ce aduce sacrificii). ♦ Comentatorii precizează că referirea la morţi este o aluzie la obiceiul – foarte răspândit în Egipt – de a aşeza hrană lângă morminte sau la practica sacrificiilor propiţiatorii.

26,15 Greaca recurge la banalul οἶκος, „casă", acolo unde TM foloseşte un termen poetic, *mā'ôn*, pentru a numi lăcaşul ceresc al lui Dumnezeu.

26,17-18 Philon, în *Virt.* 184-185, admiră relaţia, de alegere reciprocă, stabilită între Dumnezeu şi omul care se străduieşte să-L slujească. Verbul grecesc folosit aici este αἱρεῖσθαι, „a alege". Lexicul grecesc nu pare să redea gândirea ebraică: se poate oare spune că Israel „l-a ales" pe Dumnezeul său? TM are simplul verb *'āmar*, „a spune, a declara" la forma cauzativă, folosită doar aici în sensul de „a-l face pe cineva să spună ceva", deci expresia s-ar putea traduce: „L-ai făcut pe Domnul să spună că va fi Dumnezeul tău."

27 [1] Moise şi sfatul bătrânilor lui Israel au rânduit spunând: „Păziţi toate
poruncile acestea, pe care vi le poruncesc eu astăzi. [2] Şi în ziua în care veţi
trece Iordanul spre ţara pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-o dăruieşte, să
înalţi pietre mari şi să le dai cu var [3] şi să scrii pe pietre toate cuvintele
acestei legi (de îndată ce veţi trece Iordanul, ca să intraţi în ţara pe care
Domnul Dumnezeul părinţilor tăi ţi-o dă, ţară unde curge lapte şi miere,
după cum ţi-a spus Domnul Dumnezeul părinţilor tăi). [4] Şi atunci când veţi
trece Iordanul, să înălţaţi aceste pietre, pe care vi le-am poruncit eu astăzi,
pe muntele Gaibal şi să le daţi cu var. [5] Şi să zideşti acolo un altar
Domnului Dumnezeului tău, un altar din pietre; să nu pui fier peste ele. [6] Cu
pietre întregi să durezi un altar pentru Domnul Dumnezeul tău şi să aduci
acolo pentru Domnul Dumnezeul tău arderi de tot,[7] şi să jertfeşti acolo
Domnului Dumnezeului tău jertfă de mântuire, şi să mănânci, să te îndes-
tulezi şi să te veseleşti înaintea Domnului Dumnezeului tău. [8] Şi să scrii pe
pietre această lege, în întregime şi foarte limpede."

[9] Moise şi preoţii, leviţii, i-au grăit întregului Israel, spunând: „Taci şi
ascultă, Israele! În această zi ai ajuns un popor pentru Domnul Dumnezeul
tău. [10] Să asculţi glasul Domnului Dumnezeului tău şi să înfăptuieşti toate
poruncile şi îndreptările Lui, câte ţi le poruncesc eu astăzi."

[11] Şi-n ziua aceea Moise a poruncit poporului zicând: [12] „După ce treceţi
Iordanul, aceştia să stea pe muntele Garizim pentru a binecuvânta poporul:
Simeon, Levi, Iuda, Issachar, Iosif şi Beniamin; [13] iar aceştia să stea pe mun-
tele Gaibal, pentru a blestema: Ruben, Gad şi Aser, Zabulon, Dan şi Neftali.
[14] Iar leviţii, vorbind la rândul lor, să spună întregului Israel, cu glas mare:

[15] «Blestemat, omul care va face chip cioplit sau turnat, urâciune pentru
Domnul, lucru ieşit din mâini de meşter, şi-l va pune într-un loc ascuns.» Şi
tot poporul, răspunzând, să spună: «Să fie!»

[16] «Blestemat, cel care nu-i cinsteşte pe tatăl său şi pe mama sa.» Şi tot
poporul să spună: «Să fie!»

27,6 „pietre întregi" (ὁλόκληροι): adjectivul corespunde ebr. *şālēm*, „întreg". Legea enunţată în Ex. 20,25 se referă la pietre necioplite; lecţiunea atribuită lui Aquila este surprinzătoare: ἀπηρτισμένους „bine potrivite", provenind poate din interpretarea întregului ca perfecţiune.

27,12-13 Împărţirea în două a căpeteniilor de triburi este interpretată alegoric de Philon (*Fuga* 73-74): cei mai buni (cuprinzând tribul regal şi cel sacerdotal) sunt aleşi pentru a binecuvânta, ceilalţi şase (cei doi fii ai Leii şi cei patru copii născuţi de slujnice) sunt instrumente ale mâniei divine. Origen (*Hom. Ies.* IX,6-7) dă o explicaţie spirituală, opunându-i pe cei care acţionează din dorinţa de a fi binecuvântaţi celor care se tem de blestem.

17 «Blestemat, cel care mută hotarul vecinului său.» Şi tot poporul să spună: «Să fie!»
18 «Blestemat, cel care-l face pe orb să rătăcească drumul.» Şi tot poporul să spună: «Să fie!»
19 «Blestemat, cel care face judecată strâmbă străinului, orfanului şi văduvei.» Şi tot poporul să spună: «Să fie!»
20 «Blestemat, cel care se împreunează cu soţia tatălui său, pentru că a dat deoparte acoperământul tatălui său.» Şi tot poporul să spună: «Să fie!»
21 «Blestemat, cel care se împreunează cu vreun dobitoc.» Şi tot poporul să spună: «Să fie!»
22 «Blestemat, cel care se împreunează cu sora sa, [fiica] tatălui său sau a mamei sale.» Şi tot poporul să spună: «Să fie!»
23 «Blestemat, cel care se împreunează cu soacra sa.» Şi tot poporul să spună: «Să fie!»
«Blestemat, cel care se împreunează cu sora soţiei sale.» Şi tot poporul să spună: «Să fie!»
24 «Blestemat, cel care-l loveşte pe vecinul său cu vicleşug.» Şi tot poporul să spună: «Să fie!»
25 «Blestemat, cel care ia daruri pentru a lovi un suflet cu sânge nevinovat.» Şi tot poporul să spună: «Să fie!»
26 «Blestemat, cel care nu rămâne credincios tuturor cuvintelor legii acesteia, ca să le pună în faptă.» Şi tot poporul să spună: «Să fie!»"

28 1 „Şi când veţi trece Iordanul, către ţara pe care Domnul Dumnezeul vostru v-o dă, dacă veţi asculta cu luare-aminte glasul Domnului Dumnezeului vostru, [anume] să păziţi şi să împliniţi toate poruncile Sale, pe care eu vi le poruncesc astăzi, atunci Domnul Dumnezeul tău te va dărui mai presus decât toate celelalte neamuri de pe pământ; 2 şi vor veni peste tine binecuvântările acestea şi te vor găsi, dacă vei asculta cu luare-aminte glasul Domnului Dumnezeului tău: 3 binecuvântat să fii în oraş şi binecuvântat să fii pe

---

27,23 Versetul este comparabil cu Deut. 23,1, unde se vorbea însă de „soţia tatălui său"; aici termenul folosit este πενθερά, „soacră"; în TM termenului îi corespunde un *hapax*, cu înţelesul „mama soţiei".

28,3 „binecuvântat să fii": cele două codice importante atestă aici termeni diferiţi (*Vaticanus*, urmat de Rahlfs, dă forma εὐλογημένος, în vreme ce *Alexandrinus* are εὐλογητός). Cei doi termeni, chiar dacă pot fi distinşi ca utilizare – cu precădere referitor la om, cel dintâi, şi la Dumnezeu, cel de-al doilea –, apar totuşi în manuscrise unul în locul celuilalt.

câmp; [4] binecuvântat să fie rodul pântecelui tău şi [binecuvântate] roadele pământului tău, viţeii vitelor tale şi mieii oilor tale. [5] Binecuvântate să fie cămările şi pivniţele tale. [6] Binecuvântat să fii când intri şi binecuvântat să fii când ieşi. [7] Domnul Dumnezeul tău să ţi-i dea pe duşmanii tăi, pe cei care îţi stau împotrivă, nimiciţi dinaintea ta; pe-o singură cale să iasă împotriva ta şi pe şapte căi să fugă dinaintea ta. [8] Domnul să trimită asupra ta binecuvântarea în cămările tale şi-n tot pe ce vei pune mâna în ţara pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-o dă. [9] Domnul Dumnezeul tău să te ridice pentru Sine ca popor sfânt, aşa cum a jurat părinţilor tăi, dacă asculţi glasul Domnului Dumnezeului tău şi mergi pe căile Sale. [10] Iar toate neamurile pământului să te vadă, pentru că numele Domnului a fost chemat peste tine, şi să se teamă de tine. [11] Şi să te înmulţească Domnul Dumnezeul tău întru bine, cu roadele pântecelui tău, cu roadele pământului tău şi cu roadele turmelor tale pe pământul pe care Domnul le-a jurat părinţilor tăi că ţi-l dă. [12] Domnul să deschidă pentru tine vistieria Sa cea bună, cerul, ca să dea ploaie pământului tău, la vremea potrivită, să binecuvânteze toată lucrarea mâinilor tale şi să dai împrumut la neamuri multe, dar să nu te împrumuţi, şi să stăpâneşti peste neamuri multe, iar pe tine să nu te stăpânească [nimeni]. [13] Domnul Dumnezeul tău te-a rânduit în capul şi nu în coada lor; tu vei fi deasupra şi nu sub ele, dacă vei asculta poruncile Domnului Dumnezeului tău, câte-ţi poruncesc eu astăzi să le păzeşti şi să le împlineşti. [14] Să nu treci peste [nici unul] din cuvintele pe care ţi le poruncesc eu astăzi, mergând ori spre dreapta, ori spre stânga, urmând zei străini, ca să-i slujeşti.

[15] Iar dacă nu vei asculta glasul Domnului Dumnezeului tău, [anume] să păzeşti şi să împlineşti toate poruncile Sale, câte-ţi poruncesc eu astăzi, vor veni asupră-ţi toate blestemele acestea şi te vor învălui. [16] Blestemat să fii în oraş şi blestemat să fii pe câmp. [17] Blestemate să fie cămările şi pivniţele tale. [18] Blestemate să fie roadele pântecelui tău şi roadele pământului tău, viţeii vitelor tale şi mieii oilor tale. [19] Blestemat să fii când intri şi blestemat să fii când ieşi. [20] Domnul îţi va trimite nevoia şi foametea şi pieirea în toate, oriunde îţi vei pune mâna, în tot ce vei face, până te va nimici şi te va face să pieri degrabă din pricina faptelor tale grele, pentru că m-ai părăsit. [21] Va alipi Domnul de tine moartea, până când te va şterge de pe pământul în care vei intra, ca să-l moşteneşti. [22] Te va lovi Domnul cu lingoare şi cu

---

28,22 „aţâţare": termenul grecesc ἐρεθισμός poate să aibă aici sensul concret, tehnic, de „iritaţie". ♦ „vântul cel rău" (ἀνεμοφθορία): cuvântul este atestat numai în Septuaginta; sensul literal este „distrugere prin vânt".

fierbinteală, cu friguri şi cu ataţare, cu moarte şi cu vântul-cel-rău şi negreaţa grâului, şi acestea te vor urmări până când te vor da pieirii. [23] Şi deasupra capului tău cerul va fi de aramă şi pământul de dedesubt de fier. [24] Domnul va da peste pământul tău o ploaie de cenuşă şi ţărână va coborî din cer peste tine, până ce te va nimici şi te va da pieirii. [25] Domnul te va da la tăiere duşmanilor tăi; pe o singură cale vei porni spre aceia şi pe şapte căi vei fugi dinaintea lor; şi vei fi risipit în toate regatele pământului. [26] Şi morţii voştri vor fi hrană pentru păsările cerului şi pentru fiarele pământului şi nimeni nu va fi acolo ca să le gonească. [27] Domnul te va lovi cu buboi egiptean pe şezut şi cu râie sălbatică şi cu o mâncărime de care nu te vei putea lecui. [28] Domnul te va lovi cu nebunie şi cu orbire şi cu rătăcirea minţii [29] şi vei orbecăi la amiază, aşa cum orbecăieşte orbul în întuneric, şi nu-ţi vei găsi calea; şi vei fi pradă nedreptăţilor şi hărţuielilor în toate zilele şi nu va fi nimeni să te ajute. [30] Îţi vei lua nevastă – şi un bărbat străin va pune stăpânire pe ea; vei zidi casă – şi nu vei locui în ea; vei sădi vie – şi n-o vei culege; [31] viţelul tău va fi înjunghiat în faţa ta şi tu nu vei mânca dintr-însul; asinul îţi va fi furat şi nu-ţi va mai fi dat înapoi; oile tale vor fi date duşmanilor tăi şi nu va fi nimeni să te ajute; [32] fiii tăi şi fiicele tale vor fi date unui neam străin şi ochii tăi se vor usca privind după ei, dar mâna ta nu va avea putere; [33] roadele pământului tău şi toate ostenelile tale le va mânca un neam pe care nu îl cunoşti, vei fi pradă nedreptăţilor şi asuprit în toate zilele. [34] Şi vei fi lovit de nebunie din cauza vedeniilor pe care le vor vedea ochii tăi. [35] Domnul te va lovi cu bubă rea la genunchi şi pe pulpe şi nu vei putea să te vindeci de la tălpile picioarelor şi până-n creştet. [36] Domnul te va trimite pe tine şi pe căpeteniile pe care ţi le-ai rânduit, într-un neam pe care nu-l cunoşti, nici tu, nici părinţii tăi, şi vei sluji acolo la zei străini, la lemne şi la pietre. [37] Şi acolo vei fi de cimilitură şi de poveste şi de pildă, la toate neamurile la care te va trimite Domnul. [38] Vei aduce multă sămânţă pe

---

28,25 „la tăiere" (ἐπικοπή, „tăietură, rană", utilizat metonimic): cuvântul este atestat de un mic număr de manuscrise, în rest apărând ἐπισκοπή („sub cercetare") al cărui sens nu poate fi integrat în pasaj; în TM este *niggāph*, „rănit". ♦ „vei fi risipit": TM *l'-za'awāh*, „ca urâciune". R. Le Déaut observă că atunci când acest cuvânt ebraic se referă la Israel, ca aici sau în Ier. 34(41),17, traducătorul evită să-l redea exact şi îi substituie ideea de exil sau de împrăştiere (Le Déaut, R., 1984, pp. 147-195).

28,37 „cimilitură, poveste, pildă": termenii folosiţi în greacă sunt αἴνιγμα, παραβολή, διήγημα. Cel dintâi nu corespunde exact TM, unde este *şammāh*, „ceea ce provoacă spaima", redat de obicei în greacă prin ἀφανισμός; celelalte două sugerează expunerea la batjocura publică (ebr. *māšāl*, „pildă, poveste" şi *šᵉnīnāh*, „ţinta batjocurii").

ogorul tău şi puţină îţi va ieşi, pentru că lăcusta o va mânca. [39] Vei semăna o vie şi o vei lucra, dar vin nu vei bea şi nici nu te vei bucura de ea, pentru că viermele o va mânca. [40] Vei avea măslini în toate hotarele tale, dar cu untdelemn nu te vei unge, pentru că măslinul tău îşi va pierde fructele. [41] Vei naşte fii şi fiice, dar nu vor fi ai tăi, căci vor pleca în robie. [42] Mălura va nimici toţi pomii şi toate roadele pământului tău. [43] Străinul aflat la tine se va ridica împotriva ta tot mai sus, tu însă vei coborî tot mai jos. [44] El îţi va împrumuta ţie, iar tu nu-i vei împrumuta lui; el va fi capul, tu vei fi coada. [45] Şi vor veni asupra ta toate aceste blesteme şi te vor urmări până la capăt şi te vor învălui, până când te vor nimici şi te vor da pieirii, pentru că n-ai ascultat glasul Domnului Dumnezeului tău, să păzeşti poruncile Lui şi legiuirile Lui, pe care ţi le-a poruncit. [46] Şi îţi vor fi semne şi prevestiri, ţie şi neamului tău pentru totdeauna, [47] căci nu i-ai slujit Domnului Dumnezeului tău cu bucurie şi cu inima uşoară, pentru belşugul din toate. [48] Şi vei sluji duşmanilor tăi, pe care-i va trimite Domnul împotriva ta, cu foame, cu sete, cu goliciune şi cu lipsă de toate. Şi va pune lanţ de fier la gâtul tău până când te va nimici. [49] Domnul va mâna asupra ta un neam venit de departe, de la marginea pământului, ca o săgetare de vultur, un neam a cărui limbă n-o vei înţelege, [50] un neam neruşinat la chip, care nu ia seama la bătrân şi nu se îndură de cel tânăr, [51] şi [neamul] acela va mânca vlăstarele turmelor tale şi roadele pământului tău, aşa încât nu va rămâne nici grâu, nici vin, nici untdelemn, nici viţeii vitelor tale, nici mieii oilor tale, până te va da pieirii, [52] şi te va zdrobi în toate oraşele tale, până vor fi dărâmate zidurile înalte şi întărite în care te-ai încrezut, pe tot pământul tău, şi te va apăsa în toate oraşele pe care ţi le-a dat Domnul Dumnezeul tău. [53] Şi vei mânca rodul pântecelui tău, carnea fiilor tăi şi a fiicelor tale, [tot] ce ţi-a dat Domnul Dumnezeul tău, în strâmtorarea ta şi în asuprirea ta, cu care te va asupri duşmanul tău. [54] Acela, dintre ai tăi, care-i gingaş şi molatic foarte va arunca ochi răi asupra fratelui său şi a femeii de la sânul său şi a copiilor ce i-au rămas, de i-or mai fi rămas; [55] încât nu va da nici unuia dintre ei din carnea copiilor săi, din care s-a înfruptat, ca nu cumva să nu mai rămână nimic, în strâmtorarea ta şi în asuprirea ta, cu care te vor asupri duşmanii în toate

---

28,52 Textul grecesc are două verbe distincte (ἐκτρίβω, „a nimici" şi θλίβω, „a zdrobi") pentru a reda un singur verb ebraic, repetat.

28,54 „va arunca ochi rău": verbul βασκάνω („a privi cu ochi răi" şi, de aici, „a deochia, a face vrăji" şi „a arunca un blestem") nu se mai găseşte în altă parte în textele traduse din ebraică.

oraşele tale. [56] Iar aceea, dintre voi, care este gingaşă şi molatecă foarte, cea al cărei picior nu se arată în stare să păşească pe pământ de gingăşie şi de moliciune, aceea va arunca ochi răi asupra soţului ei, care i se află la sân, şi fiului şi fiicei ei, [57] şi căiţei care i-a ieşit din pântece şi copilului pe care l-a născut; căci le mănâncă ea însăşi pe ascuns, în lipsa de toate, în strâmtorarea ta şi în asuprirea ta, cu care te va asupri duşmanul în toate oraşele tale. [58] Dacă nu veţi asculta să împliniţi toate cuvintele legii acesteia, [cuvinte] scrise în cartea de faţă, şi dacă nu vă veţi teme de numele acesta, vrednic de slavă şi minunat, „Domnul Dumnezeul tău", [59] atunci Domnul va preschimba rănile tale şi rănile urmaşilor tăi în răni mari şi de mirare, şi în boli grele şi fără leac [60] şi va întoarce asupra ta toată urgia cea grea a Egiptului, de care te-ai temut în faţa lor, şi se vor lipi de tine. [61] Şi toată lingoarea, şi toată vătămarea, despre care nu se poate scrie în cartea acestei legi, Domnul le va trimite asupra ta până când te va nimici. [62] Şi veţi rămâne puţini la număr, în loc să fiţi cât stelele cerului de mulţi, pentru că n-aţi ascultat glasul Domnului Dumnezeului vostru. [63] Şi va fi aşa: Domnul, precum s-a bucurat de voi făcând să vă fie bine şi sporindu-vă, tot astfel se va bucura nimicindu-vă şi smulgându-vă din ţara în care veţi intra s-o moşteniţi. [64] Şi Domnul Dumnezeul tău te va risipi printre toate neamurile, de la un capăt la altul al pământului, şi vei robi acolo la zei străini, la lemne şi la pietre, [la zei] pe care nu i-ai cunoscut, nici tu şi nici părinţii tăi. [65] Ba încă printre acele neamuri nu vei găsi tihna, nu vei avea nici răgaz să laşi urma pasului tău, iar Domnul îţi va da o inimă fără vlagă şi ochi ce slăbesc şi suflet pierit. [66] Şi viaţa îţi va sta atârnată dinaintea ochilor şi te vei teme ziua şi noaptea şi nu vei avea încredere în viaţa ta. [67] Dimineaţa vei spune: «Oare nu se mai face seară?», iar seara vei spune: «Oare nu se mai face dimineaţă?», din pricina spaimei care-ţi va înfricoşa inima şi din pricina arătărilor pe care le vor vedea ochii tăi. [68] Şi Domnul te va întoarce în Egipt, în bărci şi pe drum, [în ţara] despre care ţi-a spus: «Nu vei ajunge s-o mai vezi.» Şi veţi fi vânduţi acolo duşmanilor voştri ca robi şi ca roabe şi nu se va afla nimeni să vă cumpere."

[69] Acestea sunt cuvintele legământului, pe care Domnul i-a poruncit lui Moise să le aşeze pentru fiii lui Israel în ţinutul Moabului, pe lângă legământul pe care îl încheiase cu ei în Horeb.

28,63 În acest verset este utilizat pentru prima dată verbul εὐφραίνομαι, „a se bucura", cu subiectul „Dumnezeu".

28,69 Versetul este de tranziţie şi poate fi interpretat fie ca o concluzie la a doua cuvântare al lui Moise, fie ca o anunţare a celei de-a treia. Editorii îl tratează diferit:

29 [1] Şi i-a chemat Moise pe toţi fiii lui Israel şi le-a zis: „Voi aţi văzut toate câte a făcut Domnul în ţara Egiptului în faţa voastră cu Faraon şi slujitorii lui şi cu toată ţara lui, [2] încercările mari pe care le-au văzut ochii tăi, semnele şi minunile mari de acolo. [3] Şi Domnul Dumnezeul vostru nu v-a dat inimă să înţeleagă, ochi să vadă şi urechi să audă până în ziua aceasta. [4] Şi v-a călăuzit patruzeci de ani prin pustiu; nu vi s-au învechit hainele şi sandalele nu vi s-au tocit în picioare. [5] Pâine n-aţi mâncat, vin şi sicheră n-aţi băut, ca să ştiţi că El este Domnul Dumnezeul vostru. [6] Şi aţi ajuns în locul acesta şi v-au ieşit dinainte cu război Seon, regele din Esebon, şi Og, regele Basanului, şi noi i-am lovit [7] şi le-am luat pământul şi eu l-am dat moştenire lui Ruben şi lui Gad şi la jumătatea de trib a lui Manase. [8] Iar voi păziţi şi puneţi în faptă toate cuvintele acestui legământ, ca să faceţi cu minte tot ce faceţi.

[9] Voi staţi cu toţii astăzi înaintea Domnului Dumnezeului vostru, căpeteniile voastre de trib şi sfatul bătrânilor şi judecătorii voştri şi scribii voştri, toţi bărbaţii lui Israel, [10] femeile voastre şi urmaşii voştri şi străinul din tabăra ta, de la tăietorul de lemne la cărătorul de apă, [11] pentru a intra în legământul Domnului Dumnezeului tău şi în blestemele lui, câte le-a statornicit Domnul Dumnezeul tău astăzi cu tine, [12] ca să te aşeze popor pentru Sine; şi El îţi va fi Dumnezeu, după cum ţi-a spus şi după cum le-a jurat părinţilor tăi Avraam şi Isaac şi Iacob. [13] Şi nu doar cu voi am statornicit eu legământul acesta şi blestemul acesta, [14] ci şi cu cei care sunt astăzi aici cu noi înaintea Domnului Dumnezeului vostru, şi cu cei care nu sunt astăzi cu noi. [15] Pentru că voi ştiţi că am locuit în ţara Egiptului şi că am trecut prin mijlocul neamurilor, pe care le-am străbătut, [16] şi aţi văzut urâciunile lor şi idolii lor, de lemn şi de piatră, de argint şi de aur, care sunt la ei. [17] Nu cumva să fie între voi vreunul, bărbat ori femeie, familie sau trib, a cărui judecată să se abată de la Domnul Dumnezeul vostru pentru a începe să slujească zeilor acelor neamuri! Nu cumva vreunul dintre voi să fie rădăcină din care se ridică fiere şi amar! [18] Şi de ascultă cuvintele acestui

---

Rahlfs îl păstrează în capitolul 28 (ca în TM), în schimb Wevers îl plasează la începutul capitolului 29, care prezintă în consecinţă o numerotare decalată. Cum versetul începe cu οὗτοι, care se referă la pasajul precedent, pare întemeiată opţiunea lui Rahlfs.

29,8 „să faceţi cu minte", literal „să pricepeţi". Verbul συνίημι este folosit în Septuaginta (ca echivalent al ebr. *śākal*, „a reuşi, a prospera") cu sensul: „a înţelege ce e de făcut", „a fi înţelept", „a acţiona cu inteligenţă".

29,18 „să se vesel[e]ască": verbul ἐπιφημίζω („a se felicita", „a se socoti fericit") este folosit numai aici în Septuaginta; echivalentul ebraic (o formă a verbului *bārakh*)

blestem, [nu cumva] să se veselească în inima lui, spunând: «Fie-mi îngăduit să umblu în rătăcirea inimii mele!», pentru ca păcătosul să nu-l piardă şi pe cel care n-a păcătuit. [19] Domnul nu va îngădui să i se ierte. Dimpotrivă, atunci se va aprinde mânia Domnului şi luarea Lui aminte împotriva acelui om şi se vor lipi de el toate blestemele legământului, care sunt scrise în cartea acestei legi, şi va şterge Domnul numele lui de pe [pământul] de sub cer. [20] Şi Domnul îl va despărţi pentru rele, deoparte de toţi fiii lui Israel, după toate blestemele legământului, scrise în cartea acestei legi. [21] Şi neamurile ce-au să vină, fiii voştri, care se vor ridica după voi, ca şi străinul care va veni dintr-un ţinut depărtat, văzând urgiile acelei ţări şi bolile ei, pe care le-a trimis Domnul asupra ei, vor zice: [22] «Pucioasă şi sare arsă, tot pământul ţării va fi nesemănat, nu va rodi nimic, nu va creşte pe el nici un fir de iarbă, precum au fost nimicite Sodoma şi Gomora, Adama şi Seboim, pe care Domnul le-a nimicit cu furie şi mânie»; [23] şi vor spune toate neamurile : «De ce-a făcut Domnul aşa cu acest pământ? Ce-i cu suflul acesta mare de mânie?» [24] Şi vor zice: «Fiindcă au părăsit legământul cu Domnul Dumnezeul părinţilor lor, pe care l-a încheiat cu părinţii lor, atunci când i-a scos din ţara Egiptului, [25] şi au început să slujească unor zei străini şi să li se închine lor, [zei] pe care nu i-au cunoscut şi cărora [Domnul] nu i-a menit. [26] Şi Domnul s-a aprins de mânie împotriva pământului lor, trimiţând asupra lui după toate blestemele scrise în cartea acestei legi. [27] Şi Domnul i-a smuls din pământul lor cu patimă, cu mânie şi cu o furie grozav de mare şi i-a alungat către o altă ţară decât cea de acum.» [28] Cele ascunse [sunt] pentru Domnul Dumnezeul nostru, cele văzute [sunt] pentru noi şi pentru copiii noştri în veac, ca să împlinim toate cuvintele acestei legi."

30 [1] „Şi va fi aşa: atunci când vor veni asupră-ţi toate aceste cuvinte – binecuvântarea şi blestemul – pe care eu le-am adus dinaintea ta, şi le vei

---

conţine ideea de binecuvântare, evitată de traducătorul în greacă. ♦ „fie-mi îngăduit": sintagma ὅσιά μοι γένοιτο este un *hapax* în Septuaginta şi se traduce literal „să fie lucruri sfinte pentru mine"; traducerea de faţă (întemeiată pe BA) adoptă sensul originar al termenului ὅσιος, definit de E. Benveniste (Benveniste, E., 1969, pp. 198-202): „ceea ce le este îngăduit oamenilor."

29,28 Philon consideră că „cele ascunse" sunt motivele acţiunilor omeneşti, cunoscute numai de Dumnezeu. Ideea acestui verset este presupusă în Mt. 10,26.

30,1-10 În ebraică, unitatea acestui pasaj este dată de ideea de „întoarcere": întoarcere din robie, făgăduită de Dumnezeu, întoarcere la Dumnezeu (convertire) şi, prin urmare,

primi în inima ta în mijlocul tuturor neamurilor, acolo unde te va fi risipit Domnul, [2] iar tu te vei întoarce la Domnul Dumnezeul tău şi vei asculta glasul Lui în toate câte ţi le poruncesc eu astăzi, din toată inima ta şi din tot sufletul tău, [3] atunci Domnul va lecui greşelile tale şi se va îndura de tine şi te va aduna din nou din toate neamurile pe la care te risipise. [4] Chiar dacă risipirea ta este de la un capăt la celălalt al cerului, Domnul Dumnezeul tău te va aduna de acolo şi de acolo te va scoate Domnul Dumnezeul tău. [5] Şi te va călăuzi Domnul Dumnezeul tău în ţara pe care au moştenit-o părinţii tăi, şi-o vei moşteni. Şi El îţi va face bine şi te va face mai numeros decât părinţii tăi. [6] Şi Domnul va curăţi inima ta şi inima urmaşilor tăi, ca să-L iubiţi pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta şi din tot sufletul tău, astfel încât să rămâi în viaţă. [7] Şi va arunca Domnul Dumnezeul tău aceste blesteme împotriva duşmanilor tăi şi împotriva celor care te urăsc, cei care te-au prigonit. [8] Iar tu te vei întoarce şi vei asculta glasul Domnului Dumnezeului tău şi vei împlini poruncile Sale, câte ţi le poruncesc eu ţie astăzi; [9] şi Domnul Dumnezeul tău se va îngriji mult de tine, pentru toată lucrarea mâinilor tale, pentru vlăstarele pântecelui tău, pentru roadele pământului tău şi pentru vlăstarele turmelor tale; căci Domnul Dumnezeul tău se va întoarce şi se va bucura de tine în cele bune, aşa cum s-a bucurat de părinţii tăi, [10] dacă tu vei asculta glasul Domnului Dumnezeului tău, să-I păzeşti şi să-I împlineşti toate poruncile, îndreptările şi judecăţile, cele scrise în cartea acestei legi – dacă te vei întoarce către Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta şi din tot sufletul tău.

[11] Căci porunca pe care ţi-o poruncesc eu astăzi nu este nici prea grea şi nici prea departe de tine. [12] Nu se află sus în cer, ca să zici: «Cine se va urca

---

„întoarcerea" lui Dumnezeu spre poporul său (şapte forme ale rădăcinii *şūbh* în v. 2,3,8,9,10).

30,1 „te va fi risipit" (διασκορπίσῃ): este folosit aici (şi în v. 3) un alt verb decât cel uzual, διασπείρω, pentru a indica dispersiunea evreilor printre celelalte neamuri.

30,3 „va lecui greşelile tale": în TM expresia corespunzătoare înseamnă „îţi va încheia captivitatea"; în ebraică există apropierea formală a cuvintelor *şūbh*, „a face să se întoarcă" şi *şᵉbhūth*, „captivitate", imposibil de transpus în greacă.

30,6 „va curăţi inima ta": TM foloseşte verbul circumciziei. La Pavel, „tăierea împrejur a inimii" îl defineşte pe adevăratul israelit (Rom. 2,29). Expresia este îndelung reluată de Părinţii Bisericii.

30,9 „se va îngriji mult de tine" (πολυωρήσει): în TM „te va face să prosperi".

30,11-14 „porunca aceasta... nu este ... prea departe de tine": Pavel foloseşte parţial aceste versete afirmând că pentru creştini ele se referă la „cuvântul credinţei",

pentru noi în cer şi ne-o va aduce? Când o vom auzi atunci o vom împlini.» [13] Nici nu este dincolo de mare, ca să zici: «Cine va merge pentru noi dincolo de mare şi ne-o va aduce? Când ne-o va face auzită, atunci o vom împlini.» [14] Este lângă tine cuvântul, foarte aproape, chiar în gura ta, în inima ta şi în mâinile tale, ca să-l împlineşti.

[15] Iată, astăzi am pus dinaintea ta viaţa şi moartea, binele şi răul. [16] Dacă vei asculta poruncile Domnului Dumnezeului tău, pe care ţi le poruncesc eu astăzi – să-L iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău, să mergi pe toate căile Sale, să păzeşti îndreptările şi judecăţile Sale – atunci veţi rămâne în viaţă şi veţi fi sporiţi, iar Domnul Dumnezeul tău te va binecuvânta pe tot cuprinsul ţării în care vei intra, ca s-o moşteneşti. [17] Iar dacă inima ta se va schimba şi nu vei mai asculta şi, îndepărtându-te, te vei închina zeilor străini şi-i vei sluji, [18] astăzi te vestesc că vei pieri cu totul şi că nu vei trăi zile multe pe pământul pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-l dă, în care, trecând Iordanul, intraţi să-l moşteniţi. [19] Iau astăzi martori dinaintea voastră cerul şi pământul: am pus dinaintea voastră viaţa şi moartea, binecuvântarea şi blestemul; alege viaţa, ca să trăieşti şi tu, şi neamul tău, [20] să-L iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău, să asculţi de glasul Lui şi să te ţii lângă El; căci aceasta este viaţa ta şi lungimea zilelor tale, câte vei sălăşlui pe acest pământ, cum le-a jurat Domnul părinţilor tăi Avraam şi Isaac şi Iacob că le dăruieşte."

31 [1] Şi Moise a sfârşit de grăit toate cuvintele acestea, către toţi fiii lui Israel. [2] Şi le-a zis: „Astăzi am o sută douăzeci de ani, nu voi mai putea să intru şi să ies; Domnul mi-a spus: «Nu vei trece Iordanul acesta.» [3] Domnul Dumnezeul tău, care merge înaintea ta, El Însuşi va nimici neamurile acestea dinaintea ta şi tu le vei primi moştenire; Iisus [Nave] va merge înaintea ta, precum a spus Domnul. [4] Şi Domnul va face cu ei aşa cum a făcut cu Seon şi Og, cei doi regi ai amoreilor de dincolo de Iordan, şi cu

---

propovăduirea lui Hristos (Rom. 10,5-8). O expresie analoagă este folosită de Iisus pentru a vorbi despre „Împărăţie" (Lc. 17,21): „Împărăţia lui Dumnezeu este ἐντὸς ὑμῶν" = „înlăuntrul vostru"/„între voi".

30,15-20 Aceste versete stau la originea temei „celor două căi", foarte importantă în iudaismul elenistic şi la primii creştini (*cf.* mai ales *Testamentul celor doisprezece patriarhi* şi *Didahia*). La 30,19 se accentuează libertatea omului de a alege între bine şi rău.

31,2 „să intru şi să ies" (εἰσπορεύεσθαι καὶ ἐκπορεύεσθαι): sintagma (folosită şi mai sus, 28,6) numeşte două acţiuni opuse şi semnifică ansamblul purtărilor omeneşti. Este bine atestată în greaca perioadei κοινή.

țara lor, cum i-a nimicit. [5] Domnul vi-i dă și să faceți cu ei așa cum v-am poruncit. [6] Fii bărbat și puternic, nu te teme, nu te înfricoșa și nu te înspăimânta în fața lor, căci Domnul Dumnezeul tău, Care merge înaintea voastră cu voi și este între voi, nu te va lăsa și nu te va părăsi."

[7] Și Moise l-a chemat pe Iisus [Nave] și i-a spus dinaintea întregului Israel: „Fii bărbat și fii puternic; căci tu vei intra în fruntea poporului în țara pe care Domnul a jurat părinților noștri că le-o dă; tu le-o vei împărți ca moștenire. [8] Și Domnul care merge cu tine nu te va lăsa și nu te va părăsi; nu te teme și nu-ți fie frică."

[9] Și Moise a scris cuvintele acestei legi într-o carte și le-a dat-o preoților, fiii lui Levi, care purtau chivotul legământului Domnului, și bătrânilor dintre fiii lui Israel. [10] Și Moise le-a poruncit în ziua aceea, zicând: „După șapte ani, la vremea iertării, la sărbătoarea corturilor, [11] când tot Israelul se va aduna ca să se înfățișeze înaintea Domnului Dumnezeului său în locul ales de Domnul, să citiți legea aceasta dinaintea întregului Israel, în urechile lor. [12] Să adunați poporul, pe bărbați, pe femei și pe copii și pe străinul din orașele voastre, ca să asculte și să învețe să se teamă de Domnul Dumnezeul vostru; și ei să asculte, ca să împlinească toate cuvintele acestei legi. [13] Iar fiii lor, care nu știu, să asculte și să învețe să se teamă de Domnul Dumnezeul vostru în toate zilele câte le vor trăi pe pământul [în care intrați] trecând Iordanul, ca să-l moșteniți."

[14] Și Domnul a zis către Moise: „Iată, zilele morții tale sunt aproape; cheamă-l pe Iisus [Nave] și stați la ușa cortului mărturiei și-i voi da poruncă." Și Moise și Iisus [Nave] au mers către cortul mărturiei și au stat la ușa cortului mărturiei. [15] Și Domnul a coborât într-un nor și a stat lângă porțile cortului mărturiei și stâlpul de nor a stat lângă ușa cortului. [16] Și a zis Domnul către Moise: „Iată, te vei culca lângă părinții tăi; și poporul acesta se va ridica și va preacurvi urmând zeii străini ai acestei țări în care intră și mă vor părăsi și vor rupe legământul pe care l-am încheiat cu ei. [17] Și-n ziua aceea mă voi aprinde de mânie împotriva lor, îi voi lăsa și-mi voi întoarce fața de la ei, și va fi prăpăd: îi vor ajunge rele multe și asupriri; și el va spune în ziua aceea: «Fiindcă Domnul Dumnezeul meu nu este cu mine, relele m-au ajuns.» [18] Dar Eu îmi voi întoarce de tot fața de la ei în ziua

---

31,14 „cortul mărturiei": TM „cortul întâlnirii" (*cf.* Ex. 33,7).

31,15 „a coborât": TM „s-a arătat", tradus în restul Septuagintei prin pasivul verbului ὁράω, „a vedea".

aceea, din pricina multelor rele săvârşite, căci s-au îndreptat către zei străini. [19] Şi acum scrieţi cuvintele acestui cânt şi învăţaţi-i pe fiii lui Israel şi puneţi-l în gura lor, ca să-Mi fie cântul mărturie împotriva fiilor lui Israel. [20] Căci Eu îi voi călăuzi în ţara cea bună, pe care le-am jurat părinţilor lor că le-o dau, ţară unde curge lapte şi miere; şi vor mânca şi se vor îndestula, ghiftuiţi; şi se vor întoarce către zei străini şi le vor sluji lor şi Mă vor mânia şi vor rupe legământul Meu. [21] Şi acest cânt va fi statornicit drept mărturie dinaintea lor, căci nu va fi uitat de gura lor şi de gura urmaşilor lor; Eu le cunosc netrebnicia, câte au făcut astăzi, înainte de a-i duce în ţara cea bună, pe care le-am jurat-o părinţilor lor." [22] Şi Moise a scris cântul în ziua aceea şi i-a învăţat pe fiii lui Israel. [23] Şi i-a poruncit Moise lui Iisus [Nave], zicându-i: „Fii bărbat şi fii puternic; căci tu îi vei călăuzi pe fiii lui Israel în ţara pe care Domnul le-a făgăduit-o, şi El Însuşi va sta lângă tine."

[24] Când Moise a încheiat de scris în carte toate cuvintele acestei legi, până la capăt, [25] le-a poruncit leviţilor, ce purtau chivotul legământului Domnului, spunând: [26] „Luaţi cartea acestei legi şi puneţi-o alături de chivotul legământului Domnului Dumnezeului vostru; şi va sta acolo, la tine, drept mărturie. [27] Căci eu îţi cunosc pornirea şi îndărătnicia ta. Căci şi astăzi, cât sunt încă în viaţă alături de voi, sunteţi de nesuferit Domnului; cum să nu fiţi tot aşa după moartea mea? [28] Adunaţi-mi căpeteniile triburilor voastre, pe bătrânii voştri, pe judecătorii şi pe scribii voştri, ca să rostesc în urechile lor toate cuvintele acestea şi să iau martori pentru ele cerul şi pământul. [29] Căci ştiu că după sfârşitul meu veţi fi din cale-afară de nelegiuiţi şi vă veţi abate din drumul pe care vi l-am poruncit; nenorocirile vor fi cu voi până la capătul zilelor, căci veţi face rău înaintea Domnului şi-L veţi mânia cu lucrarea mâinilor voastre."

[30] Şi a rostit Moise în auzul întregii adunări a lui Israel cuvintele acestui cânt, până la capăt:

32 [1] „Ia aminte, cerule, şi voi grăi,

31,20 „Mă vor mânia": TM „mă vor dispreţui". Bun exemplu de traducere care evită ideea blasfematorie că poporul l-ar fi dispreţuit pe Dumnezeul său (vezi şi 32,19).

31,27 „pornirea" (ἐρεθισμός): spre deosebire de 28,22, termenul (tehnic, medical) este folosit aici metaforic.

32,1 Acest poem („cânt": ᾠδή, *şīrāh*) fusese anunţat în 31,19.21.22; e o „mărturie" împotriva lui Israel. Cântul este o evocare a istoriei poporului evreu şi o pledoarie pentru fidelitate faţă de Dumnezeu. Textul ebraic este poetic prin sintaxă, lexic şi imagini;

iar pământul să asculte vorbele gurii mele!
[2] Să fie aşteptată ca ploaia rostirea mea
şi să coboare ca roua vorbele mele,
ca bura peste pajişte
şi ca bruma peste iarba uscată.
[3] Căci am chemat numele Domnului:
daţi slavă Dumnezeului nostru!
[4] Dumnezeu, adevărate sunt faptele Sale,
şi toate căile Sale sunt judecăţi;
Dumnezeu credincios, în El nu este nedreptate,
drept şi sfânt [este] Domnul!
[5] Ei au greşit, nu-i mai sunt copii, ci prihăniţi,
un neam strâmb şi răzleţit.
[6] Acestea I le daţi îndărăt Domnului,
popor smintit şi fără de minte?

---

traducerea grecească a păstrat în mare parte această caracteristică. Titlul „Marele cânt" (μεγάλη ᾠδή) este atestat la Philon din Alexandria (*Leg.* III,105; *Post.* 121; 167; *Plant.* 59; *Deter.* 114; *Sobr.* 10; *Mut.* 182; *Somn.* II,191). În cultul mozaic are ca titlu primele cuvinte, *ha'azînū* („ascultă"); lectura sa se face în şase secţiuni, împreună cu lectura profetică din Isaia (care începe exact la fel: 1,2). Creştinismul îl preia ca una dintre odele („cântările") care au fost alăturate Psaltirii în manuscrisele Septuagintei, cel târziu începând cu sec. al IV-lea, probabil după modelul iudaic. Importanţa sa este atestată de comunitatea de la Qumran, care l-a conservat în mod special, recopiat pe un sul separat. Pentru utilizarea sa frecventă stau mărturie numeroasele fragmente pe papirus din acest text; cel mai vechi dintre ele este papirusul Fuad 266, papirus ebraic de la jumătatea primului veac î.H. Textul grecesc al unor versete este confirmat de fragmentele ebraice descoperite la Qumran şi care diferă de TM. ♦ „ia aminte", „fii atent" (πρόσεχε): TM „ascultă".

32,3 „slavă": substantivul μεγαλοσύνη („măreţie"), utilizat numai aici în Pentateuh, nu aparţine vocabularului limbii clasice, dar se bazează pe un verb bine atestat (μεγαλύνειν), frecvent folosit în Septuaginta.

32,4 „Dumnezeu" (θεός): TM *ţūr*, „stâncă". Această substituire este constantă în Septuaginta, metafora fiind socotită şocantă sau perimată. Imaginea conturată de textul ebraic este sugerată de diverse traduceri: Aquila a privilegiat ideea de „tărie" (în greacă στερεός, transmisă în latină *fortis*, *firmus*) pentru a sugera soliditatea.

32,5 Ordinea cuvintelor din primul vers este diferită de cea din TM, unde „nu" şi „pentru el" (*lō* pronume şi *lō'* negaţie) sunt inversate. Fraza se înţelege diferit în funcţie de plasarea negaţiei asupra pronumelui sau asupra verbului (ἡμάρτοσαν οὐκ αὐτῷ: „au greşit", „nu", „pentru el") sau chiar asupra cuvintelor care urmează (τέκνα μωμητά: „copii", „prihăniţi").

Nu El, tatăl tău, te-a dobândit
şi te-a făcut şi te-a zidit?
7 Amintiţi-vă zilele veciei,
socotiţi anii, din neam în neam,
întreabă-l pe tatăl tău, şi el îţi va povesti,
pe bătrânii tăi, şi ei îţi vor spune.
8 Când a împărţit Cel Preaînalt neamurile,
cum i-a împrăştiat pe fiii lui Adam,
a rânduit hotarele neamurilor
după numărul îngerilor lui Dumnezeu.
9 Dar partea Domnului a fost poporul său, al lui Iacob,
partea din moştenirea Sa, Israel.
10 L-a îndestulat în pustiu,
în setea arşiţei, în loc fără apă;
l-a înconjurat şi l-a îndrumat
şi l-a păzit ca pe lumina ochilor.
11 Cum îşi păzeşte vulturul cuibul,
se înduioşează de micuţii săi,
şi întinzându-şi aripile îi acoperă
şi-i poartă pe spatele său.

32,8-9 Aceste două versete au o importanţă considerabilă în gândirea iudaică (Israel este proprietatea lui Dumnezeu însuşi) şi în doctrina creştină (Biserica este adevăratul Israel, *verus Israel*, *cf.* lucrarea omonimă a lui M. Simon. Versetele sunt bogat citate şi comentate de Părinţi).

32,8 „după numărul îngerilor lui Dumnezeu": lecţiunea „îngeri", adoptată de ediţia Rahlfs, se află în majoritatea mărturiilor. Unele manuscrise greceşti şi citări antice, urmate de ed. Wevers, au „fiii lui Adam". Un fragment de la Qumran are „fiii lui Dumnezeu": e posibil ca aceasta să fi fost lecţiunea primitivă ebraică, corectată apoi în „îngeri" din motive teologice şi apoi în „fiii lui Israel" (TM 32,8), pentru a face aluzie la cele şaptezeci de familii coborâte în Egipt. Lecţiunea majoritară a Septuagintei („îngeri") corespunde, de altfel, unei tradiţii iudaice şi stă la originea explicaţiilor patristice despre „îngerii neamurilor" (Daniélou, J., 1953², p. 26 *sq.*). Philon propune o interpretare alegorică a acestor versete. O aluzie la sensul obiectiv al textului se regăseşte, poate, la Pavel în cuvântarea sa din Areopag, atunci când afirmă că Dumnezeul Creator a „rânduit... hotarele locuirii" oamenilor (Fapte 17,26).

32,10-13 Fiecare din cele opt verbe care amintesc acţiunea lui Dumnezeu în favoarea poporului său în pustiu are o conotaţie afectivă originală. Ele au fost alese cu intenţia de a explicita tandreţea lui Dumnezeu faţă de poporul ales.

[12] Domnul Singur îi călăuzea
şi nu era cu ei vreun zeu străin.
[13] I-a urcat pe vlaga pământului,
i-a hrănit cu roadele câmpurilor,
au supt miere din stâncă
şi untdelemn din piatră aspră.
[14] Untul vacilor şi laptele oilor,
cu grăsime de miei şi de berbeci,
fiii taurilor şi ai ţapilor,
cu grăsime din măduva grâului,
şi sânge de ciorchine au băut, vinul.
[15] Şi a mâncat Iacob şi s-a săturat,
şi-a dat cu piciorul cel preaiubit.
S-a îngrăşat, s-a lăţit, s-a îngroşat
şi l-a părăsit pe Dumnezeu, Făcătorul său
şi s-a îndepărtat de Dumnezeu, Mântuitorul său.
[16] M-au mâniat cu [zeii] străini,
cu urâciunile lor m-au amărât.
[17] Au adus jertfe pentru demoni, nu pentru Dumnezeu,
pentru zei pe care nu-i cunoşteau.
Au venit unii noi, de curând,
pe care părinţii lor nu-i ştiau.
[18] Pe Dumnezeul care te-a născut L-ai părăsit
şi L-ai uitat pe Dumnezeul care te-a hrănit.
[19] Şi a văzut Domnul şi a fost gelos
şi s-a aprins de mânie împotriva fiilor şi fiicelor Sale
[20] şi a zis: «Îmi voi întoarce faţa de la ei

32,13 „miere din stâncă": mierea este asociată cu laptele ca produs al pământului făgăduinţei, în Exod (3,8.17; 13,5; 33,3). În Deut., mierea nu apare în lista stereotipă a celor trei produse ale pământului făgăduinţei – grâu, vin şi untdelemn –, ci doar într-o listă mai lungă (8,8) privind pârga. Pe de altă parte, perechea „untdelemn şi miere" este cuprinsă, ca şi aici, în hrana pe care Domnul o dă poporului său în Ps. 80,17 şi Iez. 16,19. Toate aceste texte, întărite de alegoria centrală a „stâncii" identificate cu Hristos (1Cor. 10,4), vor sta la baza comentariilor patristice despre hrana euharistică sau spirituală.
32,19 „a fost gelos şi s-a aprins de mânie": greaca recurge la două verbe (ἐζήλωσεν, παρωξύνθη), pentru a reda unul singur din TM: *nā'aṣ*, „a dispreţui" (verb evitat în traducere şi mai sus, în 31,20).

şi voi arăta ce va fi cu ei până la urmă;
căci este un neam strâmb,
fii în care nu se află credinţă.
[21] Ei m-au făcut gelos pentru [unul care] nu-i dumnezeu,
m-au mâniat cu idolii lor;
şi Eu îi voi face pe ei geloşi pe unul care nu este nici măcar neam,
pe un neam fără minte îi voi mânia.
[22] Căci un foc s-a aprins din mânia mea,
va arde până jos în Sălaşul Morţilor,
va înghiţi pământul şi roadele lui,
va arde temeliile munţilor.
[23] Voi îngrămădi asupra lor nenorociri
şi săgeţile Mele le voi aţinti asupra lor.
[24] Sleiţi de foame şi pradă păsărilor
şi gârboviţi fără leac.
Colţii fiarelor îi voi trimite asupra lor,
deopotrivă cu mânia celor ce se târăsc pe pământ.
[25] Din afară sabia îi va lăsa fără copii
şi dinăuntrul cămărilor – teama;
flăcăul, ca şi fecioara,
pruncul, ca şi moşul cel prăvălit.
[26] Am spus: îi voi împrăştia,
voi şterge dintre oameni amintirea lor –
[27] dacă nu ar fi mânia Mea împotriva duşmanilor, ca să nu dăinuiască
şi ca să nu se fălească vrăjmaşii,
să nu spună: 'Braţul nostru cel înălţat

32,20 „neam strâmb" (γενεὰ ἐξεστραμμένη): literal „neam răsucit", „pervertit".
32,21 *litt.* „pentru un ne-zeu": επ ' οὐ θεῷ . ♦ *litt.* „pentru un ne-neam": ἐπ ' οὐκ ἔθνει.
32,27 Traducerea acestui verset este nesigură; sintagma ὀργὴ ἐχθρῶν poate fi tradusă, după cum genitivul este interpretat obiectiv sau subiectiv, ca „mânia împotriva duşmanilor" sau „mânia duşmanilor"; aceeaşi ambiguitate se găseşte şi în TM. Substantivul ὀργή, „mânia", corespunde unui verb „a se teme" în TM (*gûr*). Construcţia greacă diferă de cea ebraică: ἵνα μή „ca să", faţă de *pen*, conjuncţie care introduce obiectul temerii lui Dumnezeu. Verbul grecesc μακροχρονίζω („a dăinui, a avea viaţă lungă"; un *hapax* în Septuaginta) este folosit ca echivalent al unui verb cu înţelesul „a se înşela"; următoarea propoziţie introdusă prin „ca să" este suplimentară, dublând traducerea propoziţiei din textul ebraic, poate cu scopul (scăpat din vedere de copist) de a o înlocui pe prima în traducere.

şi nu Domnul le-a făcut pe acestea toate.'»
28 Căci neamul lor şi-a pierdut vrerea
şi nu se află în ei cunoaştere.
29 Nu au înţelepciunea de a înţelege acestea:
să le primească în veacul ce vine.
30 Cum să fugărească oare unul singur mii [de oameni]
şi doi să izgonească zeci de mii,
dacă nu li i-ar fi dat pe mână Dumnezeu,
dacă Domnul nu le-ar fi îngăduit-o?
31 Căci zeii lor nu sunt deopotrivă cu Dumnezeul nostru;
dar duşmanii noştri sunt fără minte.
32 Căci din viţa Sodomei se trage viţa lor,
şi mlădiţa lor din cea a Gomorei.
Strugurele lor este strugure de fiere,
ciorchine de amăreală pentru ei.
33 Suflare de balauri este vinul lor
şi suflare de viperă, fără de leac.
34 Nu vezi că acestea sunt adunate la mine,
şi sunt pecetluite în vistieriile mele?
35 În ziua răzbunării le voi da datoria,
la vremea potrivită, când le va aluneca piciorul.
Căci se apropie ziua pieirii lor,
aici se află cele pregătite pentru voi.
36 Domnul îşi va judeca poporul
şi se va apleca asupra slujitorilor Săi.
Căci i-a văzut sleiţi
şi lăsaţi de izbelişte şi daţi la o parte.
37 Şi a grăit Domnul: «Unde sunt zeii lor,
cei în care s-au încrezut,
38 şi aţi mâncat grăsimea jertfelor lor

32,35 „ziua răzbunării": expresia este frecventă în cărţile profetice (Os. 9,7; Ier. 26(46),10 etc.), dar aici nu are corespondent în TM; este posibil ca Septuaginta să fi conservat aici lecţiunea originară. Verbul ἀντιποδιδόναι, „a da în schimb", este frecvent în Septuaginta, dar nu apare în NT decât cu referire la pasajul acesta, pentru că ideea, care ar putea sugera un Dumnezeu răzbunător, e străină creştinismului, care păstrează verbul şi cuvintele din această familie pentru sensul de „răsplată".
32,36 Primele două versuri se regăsesc întocmai în Ps. 134,14.

şi aţi băut vinul închinărilor lor?
Să se ridice şi să vă vină în ajutor
şi să fie pentru voi ocrotire.
39 Priviţi, priviţi – căci Eu sunt,
şi nu este [alt] Dumnezeu în afară de Mine!
Eu voi ucide şi voi da viaţa,
Eu voi lovi şi tot Eu voi lecui,
căci n-are cine să scoată din mâinile Mele.
40 Voi ridica spre cer mâna Mea
şi voi jura pe dreapta Mea
şi voi grăi: Viu sunt Eu în veci,
41 Îmi voi ascuţi ca fulgerul sabia mea
şi mâna Mea va ţine bine judecata
şi le voi da Eu duşmanilor Mei ce li se cuvine
şi le voi plăti celor ce Mă urăsc.
42 Îmi voi îmbăta săgeţile cu sânge
şi carne va mânca sabia mea,
din sângele răniţilor şi robilor,
din capul fruntaşilor duşmanilor.»
43 Veseliţi-vă, ceruri, împreună cu El,
şi să I se închine Lui toţi fiii lui Dumnezeu!
Veseliţi-vă, neamuri, împreună cu poporul Lui,
şi să-l întărească toţi îngerii lui Dumnezeu!
Căci sângele fiilor Săi este răzbunat,
şi El va răzbuna şi va plăti după dreptate duşmanilor Săi
şi le va plăti celor care Îl urăsc,
şi va curăţi Domnul pământul poporului Său."

32,38 Traducerea în greacă recurge aici la persoana a doua plural, în vreme ce în TM este persoana a treia: textul grecesc îi disociază în felul acesta de neamurile idolatre pe evrei, care nu au făcut altceva decât să participe la cult, fără să-l instituie.

32,39 „Eu sunt" (ἐγώ εἰμι): în TM aici este una dintre formulele utilizate ca substitute ale numelui divin, intraductibilă ca atare: *'anī 'anī hū'*, literal „eu, eu [sunt] el". Sintagma grecească, diferită de cea din Ex. 3, 14 (ὁ ὤν, „cel care este") va fi importantă în Evanghelia după Ioan.

32,43 Din acest verset erau considerate proprii Septuagintei, lipsind din TM, primele două versuri, al patrulea şi al şaptelea; manuscrisele de la Qumran atestă însă prezenţa primelor două şi a celui de-al şaptelea.

44 Şi Moise a scris cântul în ziua aceea şi i-a învăţat pe fiii lui Israel. Şi a
venit Moise şi a rostit toate cuvintele acestei legi în auzul poporului, el şi
Iisus, fiul lui Nave. 45 Şi Moise a încheiat de glăsuit întregului Israel 46 şi i-a
spus: „Luaţi aminte în inima [voastră] la toate cuvintele acestea, pe care vi
le dau astăzi mărturie; să le porunciţi fiilor voştri să păzească şi să
împlinească toate cuvintele acestei legi; 47 căci nu este pentru voi vorbă
goală, ci este viaţa voastră şi datorită acestui cuvânt veţi trăi vreme
îndelungată pe pământul în care intraţi trecând Iordanul, ca să-l luaţi
moştenire."
48 Şi Domnul a grăit către Moise în ziua aceea, zicând: 49 „Suie-te pe
muntele acesta, Abarim, şi pe muntele Nabau, care se află în ţinutul Moab,
în faţa Ierihonului, şi priveşte ţinutul Canaanului, pe care-l dau fiilor lui
Israel, ca să-l moştenească, 50 şi sfârşeşte-te acolo, pe muntele pe care te
urci, şi adaugă-te poporului tău, aşa cum a murit Aaron, fratele tău, pe
muntele Or, şi s-a adăugat poporului său; 51 pentru că voi nu v-aţi supus
cuvântului meu între fiii lui Israel, în privinţa apei de sfadă la Cades, în
pustiul Sin, pentru că nu m-aţi sfinţit între fiii lui Israel. 52 Tu vei vedea
dinaintea ta pământul, dar nu vei intra acolo."

33 1 Şi iată binecuvântarea cu care i-a binecuvântat Moise, omul lui
Dumnezeu, pe fiii lui Israel înaintea morţii sale. 2 A spus:
„Domnul a venit din Sinai
şi ni s-a arătat la Seir
şi a venit grabnic din muntele Pharan şi zeci de mii, din Cades,
din dreapta Sa, îngeri erau cu El.
3 Şi s-a îndurat de poporul Său

32,44 Prima frază din acest verset este proprie traducerii greceşti, care reia aici 31,22.
32,47 „vorbă": în mod excepţional, substantivul *dabhar*, la singular, care se referă la învăţătura lui Dumnezeu, nu este redat prin ῥῆμα, ci prin λόγος. ♦ „... ci este viaţa voastră": lectura spirituală a acestui verset îl transformă într-o formulă esenţială pentru evrei şi pentru creştini: cuvântul lui Dumnezeu e viaţă.
32,51 „apa de sfadă" (ὕδωρ ἀντιλογίας): este o aluzie la episodul Meriba, relatat în Num. 20,1-13.
33,1 Binecuvântarea lui Moise acordată celor douăsprezece triburi aminteşte de binecuvântarea lui Iacob (Gen. 49,1-26). ♦ „omul lui Dumnezeu" (ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ): acest titlu al lui Moise este reluat în Iis. Nav. 14,6; este de asemenea acordat profeţilor sau mesagerilor lui Dumnezeu (*e.g.* Jd. 13,6.8).
33,2 „Sinai" (Σινα): acest toponim apare numai aici în Deuteronom.

şi toţi cei sfinţiţi sunt sub mâinile tale;
şi aceştia sunt sub tine,
şi a primit din cuvintele Lui
[4] legea, pe care ne-a poruncit-o Moise,
moştenire pentru adunările lui Iacob.
[5] Şi va fi căpetenie pentru cel preaiubit,
când se vor aduna căpeteniile popoarelor,
împreună cu triburile lui Israel.
[6] Să trăiască Ruben şi să nu moară
şi să fie mult la număr!"
[7] Şi iată pentru Iuda:
„Ascultă, Doamne, glasul lui Iuda
şi fă-l să ajungă la tot poporul lui!
Mâinile lui vor hotărî pentru el
şi-i vei fi ajutor împotriva duşmanilor lui."
[8] Iar lui Levi i-a spus:
„Daţi lui Levi Dezvăluirile Sale
şi Adevărul Său, pentru omul cel sfânt,
pe care l-au pus la încercare,
l-au suduit la apa de sfadă.
[9] Cel care a spus către tatăl său şi mama sa: «Nu te-am văzut»
şi pe fraţii săi nu i-a recunoscut
şi pe fiii săi nu i-a cunoscut;
el a păzit cuvintele Tale
şi legământul Tău l-a păstrat.
[10] Ei îi vor desluşi îndreptările Tale lui Iacob
şi lui Israel legea Ta;
Vor pune tămâie de teama mâniei Tale

33,5 „pentru cel preaiubit" (ἐν τῷ ἠγαπημένῳ): termenul apare din nou în v. 26; se referă la poporul ales. ♦ „căpetenie" (ἄρχων): ca şi mai sus (17,14 etc.), în TM termenul folosit are înţelesul de „rege".

33,7 După Origen (*Com. Io.* XII,154-159), această binecuvântare a lui Iuda este una dintre cele trei vestiri profetice ale lui Iisus din Pentateuh (alături de Gen. 49,8-10 şi Num. 24,7-19).

33,8 „Dezvăluirile" (δῆλοι), „Adevărul" (ἀλήθεια): termenii sunt similari celor folosiţi şi în Ex. 28,30 şi Lev. 8,8 pentru Urim şi Tumim (δήλωσις, „dezvăluirea" şi ἀλήθεια). ♦ „apa de sfadă": *cf.* nota la 32,51.

necontenit pe altarul Tău.
[11] Binecuvântează, Doamne, puterea sa,
lucrările mâinilor sale primeşte-le;
rupe şalele duşmanilor săi, care s-au ridicat împotriva sa,
iar cei care-l urăsc să nu se mai scoale."
[12] Şi lui Beniamin i-a spus:
„Cel iubit de Domnul va sălăşlui în credinţă
şi Dumnezeu îşi aşază umbra asupra lui în toate zilele
şi între umerii lui s-a odihnit."
[13] Şi lui Iosif i-a spus:
„Din binecuvântarea Domnului [fie] pământul tău,
din roadele cerului şi din rouă,
din adâncul izvoarelor de jos,
[14] din roadele crugului soarelui,
din strânsura lunilor,
[15] din creştetul munţilor dintâi,
din creştetul colinelor veşnice,
[16] şi din holda pământului întins.
Şi bunăvoinţa Celui ce s-a arătat în rug
să vină asupra capului lui Iosif
şi peste creştetul lui, care a fost slăvit între fraţi.
[17] Întâiul născut al taurului, frumuseţea lui,
coarnele inorogului, coarnele lui;
cu acestea va lua în coarne neamurile, până la capătul pământului.
Acestea [sunt] zecile de mii ale lui Efraim
şi acestea [sunt] zecile de mii ale lui Manase."
[18] Şi lui Zabulon i-a zis:

33,16 „bunăvoinţa": termenul care apare aici (τὰ δεκτά) este format de la verbul δέχομαι „a primi", folosit mai ales în Levitic în legătură cu o ofrandă care poate fi primită; substantivul indică ceea ce este plăcut lui Dumnezeu şi atrage bunăvoinţa sa.
33,17 Este neclar motivul care a dus la traducerea prin „inorog" (μονόκερος) a cuvântului ce pare să indice pur şi simplu un bivol, numit în mod obişnuit în greacă „bou sălbatic", şi care are două coarne. Alegerea poate fi explicată printr-o imposibilitate de identificare a animalului sau prin recurgerea la un termen care desemna o specie anume de bivol (poate în Egipt) sau prin dorinţa de a face aluzie la un animal fabulos. Denumirea apare în Septuaginta în pasaje poetice: poemul lui Balaam (Num. 23,22), în Psalmi (28,6; 91,10 etc.), în Jd. 39,9.

„Veselește-te, Zabulon, în ieșirea ta
și tu, Issachar, în corturile tale.
[19] Ei vor nimici neamurile și îi veți chema acolo
și veți aduce jertfă de dreptate,
căci bogăția mării te va hrăni
și mărfurile celor care locuiesc pe țărm."
[20] Și lui Gad i-a spus:
„Binecuvântat cel care lărgește hotarele lui Gad;
ca un leu se odihnește,
după ce a sfâșiat un braț și o căpetenie.
[21] Și a văzut pârga roadelor sale,
căci acolo a împărțit pământul căpeteniilor
adunate cu căpeteniile popoarelor;
dreptate a făcut Domnul
și judecata Sa cu Israel."
[22] Și lui Dan i-a spus:
„Dan, pui de leu,
care se va avânta din Basan."
[23] Și lui Neftali i-a spus:
„Neftali, belșugul celor bineprimite
se va umple de binecuvântare de la Domnul;
marea și ținutul de miazăzi le va moșteni."
[24] Și lui Aser i-a spus:
„Binecuvântat între copii, Aser!
Și va fi plăcut fraților săi.
Își va scufunda piciorul în untdelemn.
[25] De fier și de aramă va fi încălțarea lui
și puterea îi va fi ca și zilele sale."
[26] „Nimeni nu este ca Dumnezeul celui iubit;
Cel care încalecă cerul este ajutorul tău
și Cel măreț din tărie.
[27] Și ocrotirea lui Dumnezeu cel dintâi
și sub puterea brațelor veșnice

33,19 „Ei vor nimici neamurile și îi veți chema acolo": TM „Ei vor chema neamurile pe munte." În loc de *hār*, „munte", traducătorul citește o formă verbală pe care o deduce de la *ḥaram*, „a nimici, a extermina".

El va goni din fața ta dușmanul
spunând: «Pieri!»
28 Și Israel se va așeza încrezător,
singur pe pământul lui Iacob,
pe grâu și vin,
și cerul va fi pentru el plin de rouă.
29 Ferice de tine, Israele.
Cine-i deopotrivă cu tine, poporul mântuit de Domnul?
Te va ocroti cu pavăza Lui, venindu-ți în ajutor,
și sabia Sa va fi slava ta.
Și te vor minți dușmanii tăi,
dar tu pe grumazul lor vei călca."

34 1 Și s-a urcat Moise de la Araboth din Moab pe muntele Nabau, pe vârful Phasga, care este în fața Ierihonului, și i-a arătat Domnul tot ținutul Galaadului până la Dan, 2 și tot ținutul lui Neftali, și tot ținutul lui Efraim și Manase, și tot ținutul lui Iuda până la capătul mării, 3 și pustiul, și împrejurimile Ierihonului, orașul palmierilor, până la Segor. 4 Și Domnul i-a zis lui Moise: „Acesta este pământul pe care l-am făgăduit lui Avraam și Isaac și Iacob, spunând: «Urmașilor voștri li-l voi da.» Și l-am arătat ochilor tăi, dar acolo nu vei intra." 5 Iar Moise, slujitorul Domnului, a murit în ținutul Moabului, după cuvântul Domnului. 6 Și l-au înmormântat în Gai, în ținutul

---

34,1-12 Relatarea sobră a morții lui Moise a fost îndelung dezvoltată în tradiția iudaică, precum și în cea creștină. În tradiția iudaică, ea corespunde unei teme prezente în literatura intertestamentară: Dumnezeu îi răpește la sine pe cei drepți, ca ei să nu fie pradă sorții comune a oamenilor. Moise dispare așa cum a dipărut Enoh, fără a lăsa vreo urmă vizibilă după ei. De aceea Părinții vor face din ei profeți eshatologici, martori ai lui Hristos în confruntarea cu Antihristul (pe lângă Moise și Enoh apare invocat și Ieremia, la Victorin din Poetovio). Tot la creștini, unele expresii din acest text vor sluji de model în istorisirile morții unor sfinți: trupul nu putrezește, mormântul rămâne necunoscut (*cf. Vita Antonii* a lui Atanasie). ♦ Figura lui Moise a făcut obiectul mai multor „monografii" spirituale în Antichitatea iudeo-elenistică și creștină, cele mai importante aparținând lui Philon și lui Grigore al Nyssei.

34,5 „slujitorul": termenul οἰκέτης fusese folosit în tot Deuteronomul cu referire la evrei care au fost „slugi" în Egipt (5,15; 6,21 etc.). În TM, îi corespunde *'ebhedh*, redat în alte pasaje, tot pentru a-l numi pe Moise, prin θεράπων (θεοῦ) („slujitor"; Ex. 4,10; Num. 12,7-8; Deut. 3,24), prin ἄνθρωπος (θεοῦ) (*cf. supra* 33,1), prin παῖς (θεοῦ) („servitor", în Iis. Nav. 1,7.13; 11,12.15) și δοῦλος („rob", în Ps. 104,26).

Moab, lângă casa lui Phogor; şi nimeni nu-i ştie mormântul până în ziua de azi. [7] Şi Moise era de o sută douăzeci de ani când a murit; ochii săi nu se înceţoşaseră, nici faţa nu i se zbârcise. [8] Şi l-au plâns fiii lui Israel pe Moise în Araboth din Moab la Iordan, lângă Ierihon, vreme de treizeci de zile; apoi s-au încheiat zilele doliului [şi] bocetului pentru Moise. [9] Şi Iisus, fiul lui Nave, s-a umplut de duh de înţelepciune, căci Moise îşi pusese mâinile asupra lui; şi fiii lui Israel l-au ascultat şi au făcut precum îi poruncise Domnul lui Moise. [10] Şi nu s-a mai ridicat în Israel profet ca Moise, pe care l-a cunoscut Domnul faţă către faţă, [11] cu toate semnele şi prevestirile pe care îl trimisese Domnul să le împlinească în ţara Egiptului, dinaintea lui Faraon şi a slujitorilor lui şi a întregii lui ţări, [12] minunile cele mari şi mâna cea puternică – ce a împlinit Moise dinaintea întregului Israel.

34,7 Cei o sută douăzeci de ani ai lui Moise corespund duratei vieţii omeneşti anunţate în Gen. 6,3. Text interesant despre subiect în Harl, M., 1967, pp. 407-412.

GLOSAR ŞI INDICI

Glosar

Lista conține o serie de termeni românești și corespondenții lor în Pentateuhul grec. Astfel, cititorul poate urmări mai ușor opțiunile traducătorilor – explicate, de altfel, pe larg în introduceri, note și comentarii – în privința unor termeni de bază din lexicul Pentateuhului. Au fost indexate doar sensurile principale care se găsesc în traducerea românească, lăsând deoparte pe cele derivate din acestea sau echivalările sinonimice care s-au impus, într-un loc sau altul, din rațiuni stilistice.

adunare: συναγωγή, ἐκκλησία
adunare sfântă: κλητὴ ἁγία
(*cf.* chemare sfântă: ἐπίκλητος ἁγία)
altar: θυσιαστήριον
altar [păgân]: βωμός[1]
anatemă, făgăduit sub anatemă: ἀνάθεμα
a anatemiza, a făgădui sub anatemă: ἀναθεματίζω, ἀνατίθημι
arcă, chivot: κιβωτός
ardere de tot: ὁλοκαύτωμα, ὁλοκαύτωσις
arhiereu: ἀρχιερεύς[2]
(*cf.* marele preot: ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας)
asemănare: ὁμοίωσις[3]
(*cf.* înfățișare: ὁμοίωμα)
binecuvântare: εὐλογία
blestem: κατάρα, ἀρά
capacul împăcării: ἱλαστήριον
(*cf.* împăcare: ἱλασμός, ἐξιλασμός)
carne, trup: σάρξ
chemare sfântă: ἐπίκλητος ἁγία
chip: εἰκών
cortul mărturiei: ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου

1. LXX face distincție între θυσιαστήριον, altarul israelit, și βωμός, altarul păgân. Singura excepție se întâlnește în Num. 3,10, unde βωμός desemnează altarul din cortul mărturiei.
2. O singură ocurență în Pentateuh, în Lev. 4,3.
3. Termenul ὁμοίωσις, „asemănare", este folosit o singură dată, în sintagma din Gen. 1,26 („după chipul nostru și după asemănare"), în timp ce pentru reprezentarea idolatră a divinității este preferat ὁμοίωμα, „reprezentare, înfățișare" (*e.g.* Ex. 20,4).

a (se) curăţi: ἁγνίζω, ἁφαγνίζω, καθαρίζω
curăţire: ἁγνισμός, ἁγνεία, καθαρισμός
cuvânt: λόγος, λόγιον
(*cf.* vorbă, cuvânt: ῥῆμα)
dar: δῶρον
desăvârşire: τελείωσις
a desăvârşi mâinile [*i.e.* consacrarea preotului]: τελειόω τὰς χεῖρας
(*cf.* a împlini mâinile: ἐμπίπλημι τὰς χεῖρας)
Dezvăluire: δήλωσις, δῆλος
domn, stăpân, Domnul: κύριος
drept: δίκαιος
dreptate: δικαιοσύνη
duh, suflare: πνεῦμα
Dumnezeu, dumnezeu, zeu: θεός[4]
familie: δῆμος[5]
fărădelege: ἀνομία
gelos: ζηλωτής, ζῆλωτός
hotărâre: κρῖμα[6]
idol: εἴδωλον
a ierta, a lăsa: ἀφίημι
iertare, lăsare, încetare: ἄφεσις
a împăca, a face împăcare [*i.e.* a ispăşi]: ἱλάσκομαι, ἐξιλάσκομαι[7]
împăcare: ἱλασμός, ἐξιλασμός
a împlini/a umple mâinile [*i.e.* consacrarea preotului]: ἐμπίπλημι/ πίμπλημι τὰς χεῖρας[8]
îndreptare, rânduială: δικαίωμα[9]
a îndreptăţi, a da dreptate: δικαιόω
înfăţişare: ὁμοίωμα
înger, sol: ἄγγελος
întâi-născut: πρωτότοκος

---

4. În lexicul grecesc nu se regăseşte distincţia la nivel formal între numele propriu „Dumnezeu" şi substantivul „zeu". Atunci când nu a fost vorba de numele lui Dumnezeu, am tradus cu „zeu, zei", dar am optat pentru varianta tradiţională „dumnezeu, dumnezei" în expresiile cele mai cunoscute (*e.g.* Ex. 20,3: „Să nu ai alţi dumnezei în afară de Mine").
5. Doar în Numerii.
6. Termen tehnic juridic, cu sensul de „hotărâre judecătorească", „sentinţă" cu putere de lege; în Pentateuh desemnează „hotărârile" lui Dumnezeu. În Ex. 18,22, contextul impune traducerea cu „pricină".
7. Pentru explicaţii, *cf.* notele la Lev. 4,20; 16,2. În Deut. 21,8 este tradus în mod excepţional cu „a ierta".
8. *Cf.* Ex. 28,41.
9. Pentru clarificarea vocabularului legislativ al LXX („poruncă, lege, legiuire, îndreptare, judecată" etc.), *cf.* „Introducerea" la Exod, p. 184.

jertfă: θυσία, θυσίασμα
jertfă întreagă: ὁλοκάρπωμα, ὁλοκάρπωσις
jertfă de mântuire: θυσία σωτηρίου
a jertfi: θύω, θυσιάζω
judecată: κρίσις
a jura: ὄμνυμι, ὀμνύω, ὁρκίζω
jurământ: ὅρκος, ὁρκισμός
legământ: διαθήκη
lege: νόμος
legiuire: νόμιμος
levit: λευίτης
libaţie: σπονδή
mană: μάν, μάννα
marele preot: ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας
a moşteni: κληρονομέω
moştenire: κληρονομία, κλῆρος
neam: ἔθνος
nedreptate: ἀδικία
a nimici, a da pieirii: ἐξολεθρεύω
Paşte: πάσχα
păcat, greşeală: ἁμάρτημα, ἁμαρτία
păcat/greşeală din neştiinţă: ἄγνοια, ἄγνόημα
a păcătui, a greşi: ἁμαρτάνω, ἀγνοέω
pârgă: ἀπαρχή
plagă, lovitură, rană: πληγή
pomenire: μνημόσυνον
popor: λαός
popor scump: λαός περιούσιος
poruncă: ἐντολή, πρόσταγμα
a porunci: ἐντέλλομαι
preot: ἱερεύς
a fi preot, a sluji ca preot: ἱερατεύω
preoţie: ἱεράτευμα
prinos: κάρπωμα
a pune deoparte: ἀφαιρέω, ἀφορίζω[10]
punere deoparte: ἀφαίρεμα, ἀφόρισμα
a răscumpăra: λυτρόω
răscumpărare: λύτρον, λύτρωσις
sabat: σάββατον
sământă, seminţie: σπέρμα
sărbătoare: ἑορτή

10. Echivalările se regăsesc sistematic doar în vocabularul sacrificial (*cf.* nota la Lev. 7,14).

a sărbători: ἑορτάζω
a se scârbi, a se spurca: βδελύσσω
spurcăciune, urâciune: βδέλυγμα
sfat, sfătuire: βουλή[11]
(*cf.* sfatul bătrânilor: γερουσία)
sfatul bătrânilor: γερουσία
sfânt: ἅγιος
sfânta sfintelor: ἅγιον τῶν ἁγίων
semn: σημεῖον
sfinţenie, [lucru] sfinţit: ἁγίασμα
a sfinţi: ἁγιάζω[12]
slavă: δόξα
a sluji: λατρεύω, λειτουργέω
slujire, slujbă: λατρεία, λειτουργεία
străin: προσήλυτος, ἀλλογενής, ἀλλότριος
suflet, viaţă: ψυχή[13]
a (se) tăia împrejur: περιτέμνω
tăiere împrejur: περιτομή
trib: φυλή
trup, făptură: σῶμα
ungere: ἄλειμμα, χρίσμα, χρίσις
uns: χριστός
vină: πλημμέλεια
vorbă, lucru: ῥῆμα[14]

I.-F. Florescu

---

11. Doar trei ocurenţe în Pentateuh: Gen. 49,6; Num. 16,2; Deut. 32,28. Termenul pare să desemneze „sfătuirea", deliberarea în comun, şi nu instituţia „sfatului bătrânilor", pentru care există termenul γερουσία.

12. „A sfinţi", „sfinţenie" trebuie înţelese în contextul Pentateuhului în sensul de consacrare pentru Dumnezeu. Cu toate acestea, în Pentateuh, în puţine cazuri se poate face, la nivel semantic, o delimitare precisă între cele „sfinte" şi cele „sfinţite".

13. Ψυχή este tradus în general cu „suflet", dar limba română, în mod obişnuit, nu poate utiliza cuvântul „suflet" în toate sensurile pe care ψυχή le primeşte în textul LXX. Cuvântul grecesc a trebuit să echivaleze termeni ebraici care desemnau deopotrivă „suflare", „viaţă" sau fiinţă în general. Pe de altă parte, sensul de „persoană" este bine atestat şi în greaca clasică. Astfel, sunt posibile, chiar necesare din punct de vedere stilistic echivalări multiple în traducerea românească: suflet, viaţă, om, cineva, oricine. De exemplu, în Gen. 9,4, expresia αἵματι ψυχῆς pare mai potrivit de tradus cu „sângele vieţii", în timp în Lev. 19,28 ψυχή este folosit pentru a desemna un om mort: „καὶ ἐντομίδας ἐπὶ ψυχῇ οὐ ποιήσετε" (*cf.* şi Num. 5,2; 9,6.7.10 etc.).

14. *Cf.* notele la Gen. 15,1; Deut. 1,14.

Indice tematic şi de termeni

adunare Gen. 28,3; 35,11; 48,4; Ex. 12,3. 6.19.47; 16,1-3.6.9-10.22; 17,1; 34,31; 35,1.4.20; 39,2; Lev. 4,13-15.21; 8,3-5; 9,5; 10,3.6.17; 16,5.17.33; 19,2; 22,18; 24,14.16; Num. 1,2.16.18; 8,9.20; 10,2--3.7; 13,26; 14,1-2.5.7.10.27.35-36; 15,14.24-26.33.35-36; 16,2-3.5-6.9.11. 16.19.21-22.24.26.33; 17,7.10.12; 19,9. 20; 20,1-2.4.6.8.10-12.22.25. 27.29; 22,4; 25.6-7; 26,2.9-10; 27,2-3.14.16-17.19. 21-22; 31,13.16. 26-27.43; 32,2.15; 35,12. 24-25; Deut. 4,10; 5,22; 9,10; 18,16; 23,2-4.9; 31,30; 33,4
cf. şi adunare sfântă

altar Gen. 8,20; 12,7-8; 13,4.18; 22,9; 26,25; 33,20; 35,1.3.7; Ex. 17,15; 20,24-26; 21,14; 24,4.6; 27,1.3.5-7; 28,43; 29,12-13.16.18.21.25.36-38.44; 30,1.18.20.27-28; 31,8; 32,5; 35,16; 38,22-24.27; 39,9.15; 40,5-6.10.26.29. 33; Lev. 1,5-6.8-9.11-13.15-17; 2,2.8-9. 12; 3,2.5.8.11.13.16; 4,7.10.18.19.25--26.30-31.34-35; 5,9.12; 6,2-3.5.6-8; 7,2.5.31; 8,11.15-16.19.21.24.28.30; 9,7--10.12-14.17-18.20.24; 10,9.12; 14,20; 16,12.18.20.25.33; 17,6.11; 21,23; 22,22; Num. 3,10.31; 4,11.13-14; 5,25-26; 7,1.10-11.84.88; 17,3-4.11; 18,3.5.7.17; Deut. 12,27; 16,21; 26,4; 27,5-6; 33,10

altar (păgân) Ex. 34,13; 23,1-2.4.14.29--30; Deut. 7,5; 12,3

anatema Lev. 27,28; Num. 21,3; Deut. 7,26; 13,16.18; 20,17

a anatemiza, a făgădui sub anatemă Num. 18,14; 21,2-3; Lev. 27,28-29; Deut. 13,16; 20,17

arcă, chivot Gen. 6,14-16.18-19; 7,1.7.9. 13.15-18.23; 8,1.4.6.9-10.13.16.19; 9,10. 18; Ex. 25,10.14-16.21-22; 26,33-34; 30,6.26; 31,7; 35,12; 38,1.5.11; 39,14; 40,3.5.20-21; Lev. 16,2; Num. 3,31; 4,5; 7,89; 10,33-34; 14,44; Deut. 10,1--3.5.8; 31,9.25-26

ardere de tot Ex. 10,25; 18,12; 20,24; 24,5; 29,18.25; 30,20.28; 32,6; Lev. 1,3.6.10; 3,2.5; 4,7.24-25.29-30.33-35; 5,7.10.12; 6,2-3.5.18; 7,2.8.37; 8,18. 21.28; 9,2.7.12-14.16-17.22.24; 10,19; 12,6.8; 14,13.19-20.22.31; 15,15.30; 16,3.5; 17,4.8; 22,18; 23,8.12.18.25.27. 36-37; Num. 6,11.14.16; 7,15.21.27. 33.39.45.51.57.63.69.75.81.87; 8,12; 10,10; 15,3.5-6.8.24; 23,6.17; 28,3.6. 10-11.14-15.19.23-24.27.31; 29,2.6.8. 11.13.16.19.22.25.28.31.34.36.38-39; Deut. 12,6.11.13-14.27; 27,6

asemănare Gen. 1,26

a binecuvânta Gen. 1,22.28; 2,3; 5,2; 9,1; 12,2-3; 14,19; 17,16.20; 18,18; 22,17--18; 24,1.35.48.60; 25,11; 26,3-4.12.24; 27,4.7.10.19.23.25.27.29-31.33-34.38. 41; 28,1.3.6.14; 30,27.30; 32,1.27.30; 35,9; 39,5; 47,7.10; 48,3.9.15-16.20; 49,25.28; Ex. 12,32; 20,11.24; 23,25; 39,23; Lev. 9,22-23; Num. 6,23-24; 22,6.12; 23,11.20.25; 24,1.9-10; Deut. 1,11; 2,7; 7,13; 8,10; 12,7; 14,24.29; 15,4.6.10.14.18; 16,10.15; 18,5; 21,5; 23,21; 24,13.19; 26,16; 27,12; 28,3--6.12; 30,16; 33,1.11.20

binecuvântare Gen. 27,12.35-36.38.41; 28,4; 33,11; 39,5; 49,25-26.28; Ex.

32,29; Lev. 25,21; Deut. 11,26-27.29; 12,15; 16,17; 23,6; 28,2.8; 30,1.19; 33,1.13.23

blestem Gen. 27,12-13; Num. 23,25; Deut. 11,26.28-29; 23,6; 27,13; 28,15. 45; 29,26; 30,1.19

carne, trup (σάρξ) Gen. 2,21.23-24; 6,3. 12.17.19; 7,15-16.21; 8,17.21; 9,11.15--17; 17,11.13-14.24-25; 29,14; 34,24; 37,27; 40,19; 41,2-4.18-19; Ex. 30,32; Lev. 4,11; 12,3; 13,10.18.24.38-39.43; 17,11.14; 18,6; 21,5; 25,49; 26,29; Num. 12,12; 16,22; 27,16; Deut. 28,55
cf. şi trup, făptură (σῶμα)

cele zece porunci Ex. 34,28; Deut. 4,13; 10,4
cf. şi Decalogul

chip Gen. 1,26-27; 5,1.3; 9,6; Deut. 4,16

cortul mărturiei Ex. 27,21; 28,43; 29,4. 10-11.30.32.42.44; 30,16.18.20-21.26.36; 31,7; 33,7; 35,21; 37,5.19; 38,26-27; 39,7-9; 40,2. 5-6.12.21-22.24.26.34-35; Lev. 1,1.3.5; 3,2.8.13; 4,4-5.7.14.16.18; 6,9.19.23; 8,3-4.31.33.35; 9,5.23; 10,7.9; 12,6; 14,11.23; 15,14.29; 16,2.7.16-17.20.23. 33; 17,4-6.9; 19,21; 24,3; Num. 1,1.50. 53; 2,2.17; 3,7-8.10.25.38; 4,3-5.15.23. 25-26.28.30-31.33.35.37.39.41.43.47; 5,17; 6,10.13.18; 7,5.89; 8,9.15.19.22. 24.26; 9,15; 10,3.11; 11,16; 12,4-5; 14,10; 16,18-19; 17,7-8.15.19.22-23; 18,2.4.6.21-23.31; 19,4; 20,6; 25,6; 27,2; 31,54; Deut. 31,14-15

a curăţi Gen. 35,2; Ex. 19,10; 20,7; 29,36--37; 30,10; 34,7; Lev. 8,15; 12,7-8; 13,6-7.13.17.23.28.34-35.37.59; 14,2. 4.7-9.11.14.17-20.23.25.28-29.31.48.49 .52.57; 15,13.28; 16,19-20.30; 19,23; 22,4; Num. 6,2.3.9; 8,6.15.21; 11,18; 12,15; 14,18; 19,12-13.19-20; 30,6.9. 13.23-24; Deut. 5,11; 18,10; 19,13; 30,6; 32,43

curăţire Ex. 29,36; 30,10; Lev. 14,32; 15,13; Num. 6,2.21; 8,7; 14,18; 19,17; 31,23; Deut. 14,1

cuvânt (λόγος, λόγιον) Gen. 4,23; 34,18; Ex. 4,28; 5,9; 18,19; 19,7-8; 20,1; 24,3.8; 33,17.27-28; 35,1; Lev. 8,36; Num. 11,23; 12,6; 16,31; 21,21; 24,4. 16; Deut. 1,1.18.32.34; 2,26; 3,26; 4,9. 30; 5,28; 9,10; 10,4; 12,28; 13,4.15; 16,19; 27,3.26; 28,14.69; 29,8; 31,1.12. 24.28; 32,44.46-47; 33,3.9
cf. şi vorbă, cuvânt

Decalogul Ex. 20,2-17; Deut. 5,6-21

desăvârşire/a desăvârşi mâinile Ex. 29,9. 29.33.35; Lev. 4,5; 8,33; 16,32; 21,10; Num. 3,3

[jertfa de] desăvârşire Ex. 29,22.26-27.31; Lev. 7,37; 8,22.26.28-29.31.33

drept Gen. 6,9; 7,1; 18,23-26.28; 20,4; Ex. 9,27; 18,21; 23,7-8; Lev. 19,36; Num. 23,10; Deut. 4,8; 16,18-20; 25,1. 15; 32,4

dreptate Gen. 15,6; 18,19; 19,19; 20,5.13; 21,23; 24,27.49; 30,33; 32,11; Ex. 15,13; 34,7; Lev. 19,15; Deut. 9,4-6; 25,1; 32,43; 33,19.21

duh, suflare Gen. 1,2; 6,3.17; 7,15; 8,1; 41,38; 45,27; Ex. 15,8.10; 28,3; 31,3; 35,31; Num. 5,14.30; 11,17.25-26.29. 31; 14,24; 16,22; 23,7; 24,2; 27,16.18; Deut. 2,30; 34,9

fărădelege, nelegiuire Gen. 19,15; Ex. 32,7; 34,7.9; Lev. 16,21; 19,29; 20,14; 22,16; 26,43; Num. 14,18; 32,15; Deut. 4,16.25; 9,12; 31,29

hotărâre (κρῖμα) Ex. 23,6; Lev. 18,4-5; 20,22; 26,15.43.46; Num. 36,13; Deut.

4,1.8.45; 5,1.31; 6,1.4.20; 7,11; 8,11; 26,16-17; 32,41

idol Gen. 31,19.34-35; Ex. 20,4; Lev. 19,4; 26,30; Num. 25,2; 33,52; Deut. 5,8; 29,16; 32,21

a ierta, a lăsa (ἀφίημι) Gen. 4,13; 18,26; 20,6; 50,17; Ex. 12,23; 32,32; Lev. 4,20. 26.31.35; 5,6.10.13.16.18.26; 19,22; Num. 14,19; 15,25-26; 22,13; Deut 15,2-3

iertare, lăsare, încetare (ἄφεσις) Ex. 18,2; 23,11; Lev. 25,10-13.28.30-31.33.40--41.50.52.54; 27,17-18.21.23-24; Num. 36,4; Deut. 15,1-3.9; 31,10

a face împăcare, a împăca, împăcare Gen. 32,21; Ex. 30,10.15-16; 32,30; Lev. 1,4; 4,20.26.31.35; 5,6.10.13.16.18.26; 6,23; 7,7; 8,15.34; 9,7; 10,17; 12,7-8; 14,18-21.29.31.53; 15,15.30; 16,6.10--11.16-18.20.24.27.30.32-34; 17,11; 19,22; 23,27-28; 25,9; Num. 5,8; 6,11; 8,12.19.21; 15,25.28; 17,11-12; 25,13; 28,22.30; 29,5.11; 31,50; 35,33; Deut. 21,8

îndreptare, rânduială Gen. 26,5; Ex. 15,25-26; 21,1.9.31; 24,3; Lev. 25,18; Num. 15,16; 27,11; 30,17; 31,21; 35,29; 36,13; Deut. 4,1.5-6.8.14.40.45; 5,1.31; 6,1-2.4.17.20.24; 7,11-12; 8,11; 10,13; 11,1; 17,19; 26,16-17; 27,10; 28,45; 30,10.16; 33,10

a îndreptăți Gen. 38,26; 44,16; Ex. 23,7; Lev. 24,22; Deut. 25,1

înfățișare Ex. 20,4; Deut. 4,12.15-18.23. 25; 5,8

înger Gen. 16,7-11; 19,1.15-16; 21,17; 22,11.15; 24,7.40; 28,12; 31,11; 32,2; 48,16; Ex. 3,2; 4,24; 14,19; 23,20.23; 32,34; 33,2; Num. 20,16; 22,22-27.31--32.34-35; Deut. 32,8.43; 33,2
cf. și sol

întâi-născut Gen. 4,4; 10,15; 22,21; 25,13. 25; 27,19.32; 35,23; 36,15; 38,6-7; 41,51; 43,33; 46,8; 48,18; 49,3; Ex. 4,22-23; 6,14; 11,5; 12,12.29; 13,2.13. 15; 22,28; 34,19-20; Lev. 27,26; Num. 1,20; 3,2.12-13.40-43.45-46.50; 8,16--18; 18,15.17; 26,5; 33,4; Deut. 12,6. 17; 14,23; 15,19; 21,15-17; 33,17

jertfă Gen. 4,3.5; 31,54; Ex. 10,25; 12,27; 18,12; 23,18; 24,5; 29,18.28.34.41-42; 30,9; 32,6; 34,15.25; Lev. 1,9.13.17; 2,1-11.13-15; 3,1.3.6.9; 4,10.26.31.35; 5,13; 6,7-8.13-14.16; 7,9-13.15-17.20--21.29.32.34.37; 9,4.17-18; 10,12.14; 14,10.20-21.31; 17,5.7-8; 19,5; 21,6.21; 22,21.29; 23,13.16.18-19.37; 26,31; Num. 4,16; 5,15.18.25-26; 6,15.17-18; 7,13.17.19.23.25.29.31.35.37.41.43.47. 49.53.55.59.61.65.67.71.73.77.79.83.87--88; 8,8; 10,10; 15,3-6.8-9.24; 16,15; 18,9; 23,3.15; 25,2; 28,5.8-9.13.20.26. 28.31; 29,3.6.9.11.14.16.18-19.21-22. 24-25.27-28.30-31.33-34.37-39; Deut. 12,6.11.27; 18.3; 27,7; 32,38; 33,19

jertfă întreagă Gen. 8,20; 22,2-3.6-8.13; Lev. 9,3; 16,24; Num. 15,3

jertfă de mântuire Ex. 20,24; 24,5; 29,28; 32,6; Lev. 3,1.3.6.9; 4,10.26.31.35; 6,5; 7,11.13-15.20-21.29.32-34.37; 9,4.18.22; 10,14; 17,4-5; 19,5; 22,21; 23,19; Num. 6,14.17-18; 7,17.23.29.35. 41.47.53.59.65.71.77.83.88; 10,10; 15,8; 29,39; Deut. 27,7

a jertfi Gen. 31,54; 46,1; Ex. 3,18; 5,3.8. 17; 8,4.21-25; 12,21; 13,15; 20,24; 23,18; 24,5; 32,8; 34,15; Lev. 7,16; 17,5.7; 19,5-6; 22,29; 24,9; Num. 22,40; Deut. 12,15.21; 15,21; 16,2.4-6; 17,1; 27,7; 32,17; 33,19

judecată (κρίσις) Gen. 14,7; 18,19.25; 19,9; Ex. 6,6; 15,25; 18,15; 23.2-3.6; 24,14; 28,15.29.29a.30; Lev. 19,15.35;

25,18; Num. 27,5.11.21; 35,12; Deut. 1,17; 4,5.14; 10,18; 11,1.32; 12,1; 16,18-19; 17,8-9.11; 19,6; 24,17; 25,1; 27,19; 30,10.16; 32,4; 33,21

legământ Gen. 6,18; 9,9.11-13.15-17; 15,18; 17,2.4.7.9-11.13-14.19.21; 21,27. 32; 26,28; 31,44; Ex. 2,24; 6,4-5; 19,5; 23,22.32; 24,7-8; 27,21; 31,7.16; 34,10. 12.15.27-28; 39,14; Lev. 2,13; 24,8; 26,9.11.15.25.42.44-45; Num. 10,33; 14,44; 18,19; 25,12-13; Deut. 4,13.23. 31; 5,2-3; 7,2.9.12; 8,18; 9,5.9.11; 10,8; 17,2; 28,69; 29,8.11.13.19-20.24; 31,9. 16.20.25-26; 33.9

lege Ex. 12,43.49; 13,9-10; 16,4.28; 18,16. 20; 24,12; Lev. 6,2.7.15.18; 7,1.7.11. 37; 11,46; 12,7; 13,59; 14,2.32.54.57; 15,3.32; 19,19.37; 26,46; Num. 5,29- -30; 6,13.21; 9,3.12.14; 15,15-16.29; 19,2.14; 31,21; Deut. 1,5; 4,8.44; 17,11; 24,8; 27,3.8.26; 28,58.61; 29,19-20. 26.28; 30,10; 31,9.11-12.24.26; 32,44. 46; 33,4.10

legiuire Gen. 26,5; Ex. 12,14.17.24; 27,21; 28,43; 29,28; 30,21; Lev. 3,17; 6,11; 7,34.36; 10,9.11.13-15; 16,29.31.34; 17,7; 18,3.26.30; 20,23; 23,14.21.31. 41; 24,3.9; Num. 10,8; 18,8.11.19.23; 19,10.21

levit Ex. 4,14; 6,25; 37,19; Lev. 25,32-33; Num. 1,47.50-51.53; 2,17.33; 3,9.12. 20.32.39.41.45-46.49; 4,18.46; 7,5-6; 8,6.9-15.18-22.24.26; 18,6.23-24.26.30; 31,30.47; 35,2.4.6-8; Deut. 10,9; 12,12. 19; 14,27.29; 16,11.14; 17,9.18; 18,1.6- -7; 21,5; 24,8; 26,11-13; 27,9.14; 31,25

neam Gen. 10,5.20.31-32; 12,2; 14,1.5.9; 15,14; 17,4-6.16.20.27; 18,18; 20,4; 21,13.18; 22,18; 25,16.23; 26,4; 27,29; 28,3; 35,11; 36,40; 46,3; 48,4.19; 49,10; Ex. 1,9; 9,24; 19,5-6; 21,8; 23,11.18.22.27; 32,10; 33,13.16; 34,10. 24; Lev. 18,24.28; 19,16; 20,2. 23-24. 26; 21,1; 25,44; 26,33.38.45; Num. 13,28.31; 14,12.15; 21,18; 23,9; 24,7- -8.20; 25,15; Deut. 1,28; 2,10.21.25; 4,6-8.19.27.33-34.38; 6,14; 7,1.6-7.14. 16-17.19.22; 8,20; 9,1.4-5.14; 10,15; 11,23; 12,29-30; 13,8; 14,2; 15,6; 17,14; 18,9.14; 19,1; 20,15-16; 26,5.19; 28,1. 10.12.32-33.36-37.49-50.64-65; 29,15. 17.23; 30,1.3; 31,3; 32,8. 21.28.43; 33,17.19

nedreptate Gen. 6,11.13; 26,20; 44,16; 49,5; 50,17; Ex. 34,7; Lev. 16,21-22; 18,25; Num. 14,18; Deut. 19,15; 32,4

a nimici, a stârpi, a face să piară Gen. 17,14; Ex. 12,15.19; 30,33; 31,14; Lev. 17,4.9.14; 18,29; 19,8; 20,17-18; 22,3; 23,29; 26,30; Num. 9,13; 15,30; 19,20; Deut. 1,27; 2,34; 3,6; 4,38; 6,15; 7,4.10.17.23-24; 9,3-5.8.14.19-20.25- -26; 10,10; 12,29-30; 18,12; 20,19-20; 28,20.45.48.61.63; 31,3-4; 33,19

Paşte Ex. 12,11.21.27.43.48; 34,25; Lev. 23,5; Num. 9,2.4.6.10.12-14; 28,16; 33,3; Deut 16,1-2.5-6

păcat, greşeală Gen.15,16; 18,20; 20,9; 31,36; 41,9; 42,21; 50,17; Ex. 10,17; 20,5; 28,38.43; 29,14.36; 30,10; 32,21. 30-32.34; 34,7.9; Lev. 4,3.8.14.20-21. 23-26.28-29.32-35; 5,1.5-13.17; 6,10. 18.23; 7,7.18.37; 8,2.14; 9,2-3.7-8.10. 15.22; 10,16-17.19; 12,6.8; 14,13.19. 22.31; 15,15.30; 16,3.5-6.9.11.15-16. 21.25.27.30.34; 19,8.17.22; 20,17.19; 22,9; 23,19; 24,15; 26,18.21.24.28.39- -41; Num. 1,53; 5,6-7.15.31; 6,11.14. 16; 7,16.22.28.34.40.46.52.58.64.70.76. 82.87; 8,8.12; 9,13; 12,11; 14,18-19.34; 15,24-25.27.31; 16,26; 18,1.9.22.23.32; 27,3; 28,15.22.30; 29,5.11.16.19.22.25. 28.31.34.38; 30,16; 32,23; Deut. 5,9;

9,18.21.27; 15,9; 19,15; 21,22; 22,26; 23,22-23; 24,15-16; 30,3

popor Gen. 14,16; 19,4; 23,7.12-13; 25,8. 23; 26,11; 32,8.15; 34,22; 35,6; 41,40. 55; 42,6; 47,21; 48,19; 49,16.29.33; 50,20; Ex. 1,20.22; 3,7.10.12.21; 4,16. 21.23.30-31; 5,1.4-7.10.12.16.22-23; 6,7; 7,4.14.16.26.28-29; 8,4-5.7.16-19. 25.27-28; 9,1-2.7.13-15.17.27; 10,3-4; 11,2-3.8; 12,27.31.33-34.36; 13,3.17- -18.22; 14,3.5-6.13.31; 15,13.16.24; 16,4.27.30; 17,1-6.13; 18,1.10.13-15. 18-19.21-23.26; 19,5.7-12.14-18.21.23- -25; 20,18.21; 22,27; 23,22; 24,2-3.7-8; 30,33.38; 31,14; 32,1.3.6-7.11-12.14. 17.21-22.25.28.30-31.34-35; 33,1.3-5. 8.10.12-13.16; 34,9-10; 36,5-6; Lev. 4,3.27; 7,20-21.25.27; 9,7.15.18.22-24; 16,15.24; 17,4.9-10; 18,29; 19,8.18; 20,3.5-6; 21,4.15; 23,29-30; 26,12; Num. 5,21.27; 9,13; 11,1-2.8.11-14.16- -18.21.24.29.32-35; 12,15-16; 13,18.30. 32; 14,1.9.11.13-16.19.39; 15,26.30; 17,6.11-12; 20,1.3.24; 21,2.4-7.16.23. 29.33-35; 22,3.5-6.11-12.17.41; 23,9. 24; 24,14; 25,1-2.4; 27,13; 31,2-3; 33,14; Deut. 2,4.16.32-33; 3,1-3.28; 4,6.10.20; 5,28; 7,6; 9,2.6.12-13.26- -27.29; 10,11; 13,10; 14,2.21; 16,18; 17,7.13.16; 18,3; 20,1-2.5.8-9.11; 21,8; 26,15.18-19; 27,9.11-12.15-26; 28,9; 29,12; 31,7.12.16; 32,6.9.36.43-44.50; 33,3.5.7.21.29

popor scump Deut. 7,6; 14,2; 26,18; Ex. 19,5; 23,22

poruncă (ἐντολη, πρόσταγμα) Gen. 24,50; 26,5; 47,26; Ex. 12,17; 15,26; 16,28; 18,16.20; 20,6; 24,12; Lev. 4,2.13.22. 27; 5,17.21; 18,4-5.26.30; 19,37; 20,8. 22; 22,31; 24,12; 26,3.14.15.43.46; 27,34; Num. 9,18.20.23; 15,22.31.39- -40; 33,38; 36,5.13; Deut. 4,2.40; 5,10. 29.31; 6,1-2.17.25; 7,9.11; 8,1-2.6.11; 10,13; 11,8.13.22.27-28.32; 12,1; 13,5. 19; 15,2.5; 16,12; 17,19-20; 19,4.9; 26,13.18; 27,1.10; 28,1.13.15.45; 30,8. 10-11.16

preot Gen. 14,18; 41,45.50; 46,20; 47,22. 26; Ex. 2,16; 3,1; 18,1; 19,22.24; 29,30; 35,19; 36,8; 37,19; Lev. 1,5.7-9.11-13. 15.17; 2,2.8-9.16; 3,2.5.8.11.13.16; 4,5- -7.10.16-18.20.25-26.30-31.34-35; 5,6. 8.10.12-13.16.18.26; 6,3.5.11.15-16.19. 22; 7,5-9.14.31-32.34; 12,6-8; 13,2-3.5- -13.15-17.19-23.25-28.30-34.36-37.39. 43-44.49-51.53-56; 14,2-5.11-15.17-20. 23-29.31.35-36.38-40.44.48; 15,14-15. 29-30; 16,20.24.32-33; 17,5-6; 19,22; 21,1.9-10.21; 22,4.10-14; 23,10-11.20; 27,8.11-12.14.18.21.23; Num. 3,3.6.9. 32; 4,16.28.33; 5,8-10.15-19.21.23.25- -26.30; 6,10-11.16-17.19-20; 7,8; 10,8; 15,25.28; 17,2.4; 18,28; 19,3.6-7; 25,7. 11; 26,1.3.63; 27,2.19.21-22; 31,6.12- -13.21.26.29.31.41.51.54; 32,2.28; 33,38; 34,17; 35,25.28.32; 36,1; Deut. 17,9.12. 18; 18,1.3; 19,17; 20,2; 21,5; 24,8; 26,3-4; 27,9; 31,9

a fi preot, a sluji ca preot Ex. 28,1.3-4.41; 29.1.44; 30,30; 31,10; 40,13.15; Lev. 7,35; 16,32; Num. 3,3-4; 16,10; Deut. 10,6

preoţie Ex. 19,6; 23,33; 29,9; 35,19; 39,18; 40,15; Num. 3,10; 18,1.7; 25,13

prinos Ex. 29,25.38.41; 30,9; 40,6.10.29; Lev. 1,4.9.13-14.17; 2,9-11.16; 3,3.5.9. 11.14.16; 6,8.10-11; 7,5.25.30.35; 8,21. 28; 10,12-13.15; 22,22.27; 23,37; Num. 15,5.10.13-14.25; 18,9.17; 28,2-3.13. 19.24; 29,8.11.13.36; Deut. 18,1

profet Gen. 20,7; Ex. 7,1; Num. 11,29; 12,6; Deut. 13,2.4.6; 18,15.18-20.22; 34,10

punere deoparte, a pune deoparte Ex. 13,12; 29,24.26-28; 33,23; 35,5.21-22. 24.29; 36,3.37; 39,2.11; Lev. 7,14.32.

34; 8,27.29; 9,21; 10,14-15; 14,12.21. 24; 22,15; 25,34; 27,21; Num. 6,20; 8,11; 15,19-21; 16,9; 18,19.24.26-30. 32; 31,28.41.52; 35,3; 36,3-4

a răscumpăra Ex. 6,6; 13,13.15; 15,13; 21,8; 34,20; Lev. 19,20; 25,25.30.33. 48-49.54; 27,13.15.19-20.27-29.31.33; Num. 3,49; 18,15.17; Deut. 7,8; 9,26; 13,6; 15,15; 21,8; 24,18

răscumpărare Ex. 21,30; 30,12; Lev. 19,20; 25,24.26.29.48.51-52; 27,31; Num. 3,12. 46.48-49.51; 18,15-16; 35,31-32

sabat, zi de odihnă, a ține sabatul Ex. 16,23.25-26.29-30; 20,8.10; 31,13-16; 35,2-3; Lev. 16,31; 19,3.30; 23,3.15. 32.38; 24,8; 25,2.4.6; 26,2.34-35.43; Num. 15,32-33; 28,9-10; Deut. 5,12. 14-15
cf. și ziua a șaptea

sărbătoare Ex. 10,9; 12,14; 13,6; 23,15-16. 18; 32,5; 34,18.22.25; Lev. 22,21; 23,2. 4.6.34.37.44; Num 10,10; 15,3; 28,2.17; 29,39; Deut. 16,8.10.13-14.16; 31,10

a sărbători Ex. 5,1; 12,14; 23,14; Lev. 23,32.39.41; Num. 29,12; Deut. 16,15

semn Gen. 1,14; 4,15; 9,12-13.17; 17,11; Ex. 3,12; 4,8-9.17.28.30; 7,3.9; 8,19; 10,1-2; 11,9-10; 12,13; 13,9.16; 31,13. 17; Num. 14,11.22; 17,3.25; 21,8-9; 26,10; Deut. 4,34; 6,8.22; 7,19; 11,3. 18; 13,2-3; 26,8.46; 29,2; 34,11

sfatul bătrânilor, bătrânii Ex. 3,16.18; 4,29; 12,21; 24,9; Lev. 9,1.3; Num. 22,4.7; Deut. 5,23; 19,12; 21,2-4.6.19; 22,15-18; 25, 7-9; 27,1; 29,9

sfânt, sfințit Ex. 3,5; 12,16; 15,11.13.17; 16,23; 19,6; 22,30; 23,22; 26,33-34; 28,2--3.29-30.35.38.43; 29,30-31.33.34.37; 30,10.13.24-25.29.31-32.35-36; 31,11. 14-15; 35,2.19.21.35; 36,1.3-4.6.8.37; 38,25; 39,1.3.12.18; 40,9-10.13; Lev. 2,3.10; 4,6.17; 5,15-16; 6,9-10.18-20. 22-23; 7,1.6; 8,9.31; 10,4.10.12-14.17--18; 11,44-45; 12,4; 14,13; 16,2-4.16--17.20.23-24.27.32-33; 18,21; 19,2.8. 24.30; 20,3.7.26; 21,6-8.12.22-23; 22,2--4.6-7.10.12.14-16.32; 23,2-4.7-8.20--21.24.27.35-37; 24,9; 25,5.11.12; 26,2. 31; 27,3.9-10.14.21.23.25.28.30.32-33; Num. 3,28.31-32.38.47.50; 4,4.12.15--16.19-20; 5,9-10; 6,5.8.20; 7,9.13.19. 25.31.37.43.49.55. 61.67.73.79.85; 8,19; 10,21; 15,40; 16,3. 5.7; 18,1.3.5.9-10. 16-17.19.32; 19,20; 28,7.18.25-26; 29,1. 7.12; 31,6; 35,25; Deut. 7,6; 12,26; 14,2.21; 23,15; 26,13. 15.19; 28,9; 32,4; 33,3.8
adunare sfântă, chemare sfântă Ex. 12,16; Lev. 23,2-4.7-8.21.24.27.35-37; Num. 28,18.25-26; 29,1.7.12
neam sfânt Ex. 19,6; 23,22
odihna sfântă Ex. 16,23; 31,15; 35,2
pământ sfânt Ex. 3,5
popor sfânt Deut. 7,6; 14,2.21; 26,19; 28,9
ulei sfințit Num. 35,25
ungere sfântă Ex. 30,25.31; 38,25

sfințenie, [lucru] sfințit (ἁγίασμα) Ex. 15,17; 25,8; 28,36; 29,6.34; 30,32.37; 36,37; Lev. 25,5

a sfinți Gen. 2,3; Ex. 13,2.12; 19,14.22--23; 20,8.11; 28,38.41; 29,1.21.27.33. 36-37.43-44; 30,29-30; 31,13; 40,8-10. 13; Lev. 6,11.20; 8,9.11-12.15.30; 10,3; 11,44; 16,4.19; 20,3.8; 21,8.12.15.23; 22,2-3.9.16.32; 25,10-11; 27,14-19.22. 26; Num. 3,13; 5,9-10; 6,11-12; 7,1; 8,17; 16,16; 17,2-3; 18,8-9.29; 20,12--13; 27,14; Deut. 5,12.15; 15,19; 22,9; 32,51; 33,3

a sluji, a face slujbă, slujire, slujbă, închinare (λατρεία, λειτουργεία) Ex. 3,12; 4,23; 7,16.26; 8,16; 9,1.13; 10,3.7-8.11. 24.26; 12,25-26.31; 13,5; 20,5; 23,24-

-25; 28,35.43; 29,30; 30,20; 35,19; 36,33; 37,19; 38,27; 39,11-12; Lev. 18,21; Num. 1,50; 3,6.31; 4,3.9.12.14. 23.24.26-28.30.33.35.37.39.41.43; 7,5. 7-8; 8,22.25.26; 16,9; 18,2.4.6.7.21.23. 31; Deut. 4,19.28; 5,9; 6,13; 7,4.16; 8,19; 10,8.12.20; 11,13.16.28; 12,2; 13,3.7.14; 17,3.12; 18,5.7; 28,14.36.47--48; 29,17.25; 30,17; 31,20

sol (ἄγγελος) Gen. 32,4.7; Num. 20,14; 24,12

spurcăciune, urâciune, a se scârbi Gen. 26,29; 43,32; 46,34; Ex. 1,12; 8,22; Lev. 5,2; 7,21; 11,10-13.20.23.41-43; 18,22.26-27.29.30; 20,13.23.25; Deut. 7,25-26; 12,31; 13,15; 14,3; 17,1.4; 18,9.12; 20,18; 22,5; 23,8.19; 24,4; 25,16; 27,15; 29,16; 32,16

suflet, viaţă, om, cineva, oricine Gen. 1,20-21.24.30; 2,7; 9,4-5.10.12.15-16; 12,5.13; 17,14; 19.17.19-20; 23,8; 27,4. 19.25.31; 32,31; 34,3.8; 35,18; 37,21; 41,8; 42,21; 44,30; 46,15.18.22.25-27; 49,6; Ex. 1,5; 4,19; 12,4.15-16.19; 15,9; 16,16; 21,23.30; 23,9; 30,12.15--16; 31,14; 35,21; Lev. 2,1; 4,2.27; 5,1-2.4.15.17.21; 7,18.20-21.25.27; 11,10.43-44.46; 16,29.31; 17,4.10-12. 14-15; 18,29; 19,8.28; 20,6.25; 21,1.11; 22,3-4.6.11; 23,27.29-30.32; 24,17-18; 26,11.15-16.30.43; 27,2; Num. 5,2.6; 6,6; 9,6-7.10.13; 11,6; 15.27-28.30-31; 17,3; 19,11.13.18.20.22; 21,5; 23,10; 29,7; 30,3.5-14; 31,28.35.40.46; 35,11. 15.30-31; Deut. 4,9.15.29; 6,5-6; 10,12. 22; 11,13.18; 12,20-21.23; 13,4.7; 14,26; 18,6; 19,6.21; 22,26; 23,26; 24,6-7; 26,16; 27,25; 28,65; 30,2.6.10

tăiere împrejur, a (se) tăia împrejur, prepuţ Gen. 17,10-14.23-25; 17,23-27; 21,4; 34,14.15.17.22.24; Ex. 4,25-26; 12,44. 48; Lev. 12,3; Deut. 10,16

trup, făptură Gen. 15,11; 34,29; 36,6; 47,12.18; Lev. 6,3; 14,9; 15,2-3.11.13. 16.19.21.27; 16,4.24.26.28; 17,16; 19,28; 22,6; Num. 8,7; 19,7-8; Deut. 21,23; 23,12

umplerea/împlinirea mâinilor, a umple mâinile Ex. 32,29; Lev 8,33; 9,17; 16,12; Num. 7,88

ungere (ἄλειμμα, χρίσμα, χρίσις) Ex. 29,7.21; 30,25.31; 31,11; 35,12a.19.28; 38,25; 39,15; 40,9; Num. 4,16

uns Lev. 4,5.16; 6,15; 21,10.12

vorbă, cuvânt, lucru (ῥῆμα) Gen. 15,1; 18,14; 19,21; 20,8; 21,11-12; 22,1.16. 20; 24,9.28.30.33.52.66; 27,34.42; 29,12; 30,31.34; 31,1; 32,20; 34,14.19; 37,8; 39,7.9.17.19; 41,28.32.37; 42,16. 20; 44,2.6-7.17-18.24; 47,30; Ex. 2,14; 4,15.30; 9,5-6.20-21; 12,24; 14,12; 16,23; 17,1; 18,18.22-23.26; 19,6.9; 23,7-8.22; 24,3-4; 33,4; 34,1.27-28; 35,4; Lev. 4,13; 8,5; 9,6; 10,7; 17,2; Num. 11,14.24; 13,26; 14,20.36.39.41; 15,31; 22,7.18.20.35.38; 23,3.5.16.26; 24,13; 27,14; 30,2-3; 31,16; 32,20; 33,2; 36,6; Deut. 1,14.17.23.26.43; 2,7; 4,2.10.12--13.32.36; 5,5.22; 6,6; 8,3; 9,23; 10,2; 11,18; 13,1.12; 15,9-11.15; 17,8.11; 18,18.20-22; 19,7.15.20; 23,10; 24,18.20.22; 28,58; 29,18.28; 30,1.14; 31,9.19.30; 32,1-2.51; 34,5

ziua a şaptea Gen. 2,2-3; Ex. 12,15-16; 13,6; 16,26-27.29-30; 20,10-11; 23,12; 24,16; 31,15.17; 34,21; 35,2; Lev. 13,5-6.27.32.34.51; 14,9.39; 23,3.8; Num. 6,9; 7,48; 19,12.19; 28,25; 29,32; 31,19.24; Deut 5,14; 16,8

Indice de nume proprii în Pentateuh

(în paranteze corespondentele ebraice din TM)

A

Aaron (*'Aharon*) Ex. 4,14.27.28-30; 5,1.4. 20; 6,13.20.23.25-27; 7,1-2.6-10.12.19- -20; 8,1-2.4.8.12-13.21; 9,8.27; 10,3.8. 16.24; 11,10; 12,1.28.31.43.50; 15,20; 16,2.6.9-10.33-34; 17,10.12; 18,12; 19,24; 24,1.9.14; 27,21; 28,1-4.12.29- -30.35.38.40-41.43; 29,4.5.9-10.15.19- -21.24.26-29; 29,32.35.44; 30,7.8.10.19. 30; 31,10; 32,1-3.5.21-22.25.35; 34,30- -31; 35,19; 36,8.34; 37,19; 38,27; 39,12. 18; 40,12-13; Lev. 1,5.7-8.11; 2,2-3.10; 3,2.5.8.13; 6,2.7.9.13.15.18; 7,31.34- -35; 8,2.6-7.14.18.22-24.27.30-31.36; 9,1-2.7.9.12.15.18.21-23; 10,3.6.8.12.19; 11,1; 13,1-2; 14,33; 15,1; 16,1-3; 16,6- -11.21.23; 17,2; 21,1.17.24; 22,2.18; 24,3.9; Num. 1.3.17.44.53; 2,1; 3,1-2. 4.6.9-10.16.38-39.48.51; 4,1.5.15.17.19. 27.34; 6,23; 8,2.11; 10,8; 12,1.4.11; 13,26; 14,2.26; 15,33; 16,3.16; 17,6- -9.12.15.18.23.26; 18,1.8.20.28; 19,1; 20,2.6.8.23-29; 26,59; 27,13; 33,1; 33,38-39; Deut. 9,20; 10,6; 32,50

Abarim (*'Abhārīm*) Num. 33,47-48; Deut. 32,49

Abel (*Hebhel*) Gen. 4,2.4.8.9.25

Abiasaph (*'Abhī'āsāph*) Ex. 6,24

Abichail (*'Abhīḥāyil*) Num. 3,35

Abidan (*'Abhīdhān*) Num. 1,11; 2,22; 7,60.65; 10,24

Abimeel (*'Abhīmā'ēl*) Gen. 10,28

Abimeleh (*'Abhīmelekh*) Gen. 20,2-4.8-10. 14-15.17-18; 21,22.25-27.29.32; 26,1.8- -11.16.26

Abira (*'Abhīdhā'*) Gen. 25,4

Abiron (*'Abhīrām*) Num. 16,1.12.25.27; 26,9; Deut. 11,6

Abiud (*'Abhīhū'*) Ex. 6,23; 24,1; 24,9; 28,1; Lev. 10,1; Num. 3,2.4; 26,60-61

Achei (*'āḥū*) Gen. 41,2.18

Achelgai (*'Iyyēy Hā'abhārīm*) Num. 21,11

Achiezer (*'Aḥī'ezer*) Num. 1,12; 2,25; 7,66.71; 10,25;

Achiezer (*'I'ezer*) Num. 26,34

Achiman (*'Aḥīman*) Num.13,22

Achior (*'Aḥīhūdh*) Num. 34,27

Achire (*'Aḥīra'*) Num. 1,15; 2,29; 7,78. 83; 10,27

Achisamac (*'Aḥīsāmākh*) Ex. 31,6; 35,34; 37,21

Achobor (*'ak^{e}bōr*) Gen. 36,38-39

Acrabin (*'Aq^{e}rabbīm*) Num. 34,4

Ada (*'Ādhāh*) Gen. 4,19-20.23; 36,2-4.10. 12.16

Adad (*hadhadh*) Gen. 36,35.36

Adam (*'ādhām*) Gen. 2,16.19-23.25; 3,8- -9.12.17.20-22.24; 4,1.25; 5,1-5; Deut. 32,8

Adama (*'ad^{e}māh*) Gen.10,19; 14,2.8; Deut. 29,22

Adar (*'Ar^{e}d*) Num. 26,44

Addi (*'Erī*) Num. 26,25

Adevărul (*tummīm*) Ex. 28,30; Lev 8,9

Aedis (*'ērī*) Gen. 46,16

Aermon (*Her^{e}mōn*) Deut. 3,8-9; 4,48

Agar (*hāghār*) Gen. 16,1-4.8.13.15-16; 21,9.14.17; 25,12

Aggai (*hā'ay*) Gen. 12,8; 13,3

Aggis (*Ḥaggī*) Gen. 46,16; Num. 26,24

Aie (*'āyyāh*) Gen. 36,24

Ailim (*'Eylimāh*) Ex. 15,27; 16,1
Ailim (*'Eylīm*) Num. 33,9
Ailon (*'ēylōn*) Gen. 26,34; 36,2
Ailon (*'Ēylath*) Deut. 2,8
Ailus (*'Alūş*) Num. 33,13-14
Aiman (*hēymām*) Gen. 36,22
Ainan (*'ēynayim*) Gen. 38,14-21
Ainan (*'Eynān*) Num. 1,15; 2,29; 7,78.83; 10,27
Aisimoth, (*Y^{e}şimoth*) Num. 33,48
Allel (*Yah$\underline{l}^{e}$'ēl*) Num. 26,22
Allon (*'ēlōn*) Gen. 46,14
Allon (*'Ēlōn*) Num. 26,22
Aloel (*yah$\underline{l}^{e}$'ēl*) Gen. 46,14
Amada (*$\underline{h}$em^{e}dān*) Gen. 36,26
Amalec Gen. 14,17; Num. 13,28.25; 14,43. 45; 24,20
Amalek (*'Amālēq*) Gen. 36,12.16; Ex. 17,8-11.13-14.16; Deut. 25,17.19
Amara (*Mārāh*) Ex. 15,23; Num. 33,8-9
Amarphal (*'am^{e}rāphel*) Gen. 14,1-9
Amathi (*$\underline{h}$amāthī*) Gen. 10,18
Ambram (*'Am^{e}rām*) Ex. 6,18-20
Amestecare (*Bābhel*) Gen. 11,9
Amiel (*'Ammī'ēl*) Num. 13,12
Aminadab (*'Ammīnādhābh*) Ex. 6,23; Num. 1,7; 2,3; 7,12-17; 10,14
Amisadai (*'Ammīşaddāy*) Num. 1,12; 2,25; 7,66-71; 10,25
Amman (*'ammī*) Gen. 19,38
Amman (*'Ammōn*) Num. 21, 24; Deut. 2,19; 3,16
ammanit (*b^{e}nēy-'amōn*) Gen. 19,38
ammanit (*'ammōnī*) Deut. 2,20; 23,4
Ammon (*'Ammōn*) Num. 21,24; Deut. 2,37; 3,11
Amoreu (*'emorī*) Gen. 10,16
amoreu (*'emorī*) Gen. 14,7-13; 15,16.21; 48,22; Ex. 3,8.17; 13,5; 23,23.28; 33,2; 34,11; Num. 13; 28; 21,13.21.25-26.29. 31-32.34; 22,2; 32,33-39; Deut. 1,4.7. 19-20.27.44; 2,24.31; 3,2.8-9; 4,46-47; 7,1; 20,17; 31,4
Amram (*'Am^{e}rām*) Num. 3,19.27; 26,58-59
Ana (*'Anāh*) Gen. 36,2.14.20.25.29
Anatema (*$\underline{H}$ārmāh*) Num. 21,3
Anchis Gen. 46,21
Aniel (*$\underline{H}$annī'ēl*) Num. 34,23
Antiliban (*L^{e}bhānōn*) Deut. 1,7; 3,25; 11,24
Aod (*'Ohadh*) Gen. 46,10; Ex. 6,15
Apa de sfadă (*Mē M^{e}rībhāh*) Num. 20,13.24; 27,14; Deut. 33,8
Apher (*'Ēyphāh*) Gen. 25,4
Araba (*'Arābhāh*) Deut. 1,7; 2,8; 3,17; 4,49
Arabia Gen. 45,10; 46,34
Araboth (*'Ar^{e}bhoth*) Num. 26,3.63; 31,12; Deut. 34,1.8
Arad (*'Ar^{e}d*) Gen. 36,39; 46,21; Num. 21,1; 33,40
Arad (*$\underline{H}$aţar-'Addār*) Num. 34,4
Aradeu (*'ar^{e}wādhī*) Gen. 10,18
Aram (*'Arām*) Gen. 10,22-23; 36,28
Ararat (*'Arārāţ*) Gen. 8,4
Arbok (*'Ar^{e}bā'*) Gen. 23,2
Archad (*'Akkadh*) Gen. 10,10
Argob (*'Ar^{e}gobh*) Deut. 3,4.13-14
Aria lui Atad (*Goren ha'Ātādh*) Gen. 50,10-11
Ariel (*'Ar^{e}'ēlī*) Num. 26,26
Arioch (*'Ar^{e}yōkh*) Gen. 14,1.9
Arnon (*'Ar^{e}non*) Num. 21,13-14.24.26.28; 22,36; Deut. 2,24.36; 3,8.12.16; 4,48
Aroadi (*'Arōdh*) Num. 26,26
Aroedis (*'Arōdhey*) Gen. 46,16
Aroelis (*'Ar^{e}'ēlī*) Gen. 46,16
Aroer (*'Ar*) Num. 21,26; 32,34; Deut. 2,29.36; 3,12; 4,48
Arphaxad (*'Ar^{e}pakh^{e}şādh*) Gen. 10,22.24; 11,10-13
Arran (*Hārān*) Gen. 11,26-30
Arucheu (*'Ar^{e}qey*) Gen. 10,17
Asar (*'Ēţer*) Gen. 36,21.27.30
Asarmoth (*Haţar^{e}māweth*) Gen. 10,26
Asasanthamar (*$\underline{H}$aţ^{e}ţon Tāmār*) Gen. 14,7
Asban (*'Eş^{e}bān*) Gen. 36,26
Asbel (*'Aş^{e}bēl*) Gen. 46,21
Aschanaz (*'Aş^{e}kanaz*) Gen. 10,3

Asedoth (*'Aṣᵉdoth*) Deut. 4,49
Asedoth Phasga (*'Aṣᵉdoth Happisᵉgāh*) Deut. 3,17
Asemona (*'Aṣᵉmonāh*) Num. 34,4-5
Aseneth (*'Āsᵉnath*) Gen. 41,45.50; 46,20
Aseneu (*Sīnī*) Gen. 10,17
Aser (*'Aṣēr*) Gen. 30,13; 35,26; 46,17; 49,20; Ex. 1,4; Deut. 27,13; 33,24; Num. 1,13.40-41; 2,27; 7,72; 10,26; 13,13; 26,28-31; 34,27
Asernain (*Haṭar-'Eynān*) Num. 34,9
Asernain-Sepphama (*Haṭar-'Eynān Ṣᵉphāmāh*) Num. 34,10
Aseroth (*haṭērīm*) Num. 11,35; 12,16; 33,17-18; Deut. 2,23
Asiel (*Yahᵉlᵉ'ēl*) Gen.46,24; Num. 26,48
Asir (*'Assīr*) Ex. 6,24
Asiria (*'Aṣūrāh*) Gen. 25,18
asirian (*'Aṣṣūr*) Gen. 2,14; Num. 24,21
Asom (*Huṣīm*) Gen. 36,34-35; 46,23
Asron (*Heṣᵉrōn*) Gen. 46,9.12; Ex. 6,14; Num. 26,6.17
Assur (*'Aṣūr*) Gen. 10,11.22; Num. 24,24
Assuriim (*'aṣūrīm*) Gen. 25,3
Astaroth Karnain (*'Aṣᵉṭroth Qarᵉnayim*) Gen. 14,5
Astharoth (*'Aṣᵉtāroth*) Deut. 1,4
Asyber (*'Aṣᵉbēl*) Num. 26,42
Atharin (*'Athārīm*) Num. 21,1
Atharoth (*'Aṭārōth*) Num. 32,3.34
Aun (*'On*) Num. 16,1
Aunan (*'Ānēr*) Gen. 14,13.24
Aunan (*'Onān*) Num. 26,15
Auritele (*Dī Zāhābh*) Deut. 1,1
Ause (*Hōṣēa'*) Num. 13,8.16
Avraam (*'Abhᵉrāhām*) Gen. 17,5.9.15.17-19.22-24.26; 18,6-7.11.13.16-17.19.22-23.27.33; 19,27.29; 20,1-2.9.11.14.15.17-18; 21,2-5.7-11.14.22.24-25.27-30.33-34; 22,1.3-11.13-15.19-20.23; 23,2-3.5.7.10.12.14.16.18.20; 24,1.2.6. 9.12.14-15.27.34.42.44.48.52.59; 25,1.5-8.10.12.19; 26,1.3.5.18.24; 28,4.9. 13; 31,42.52; 32,10; 35,12.27; 48,15-16; 49,30-31; 50,13.24; Ex. 2,24; 3,6.15-16; 4,5; 6,3.8; 32,13; 33,1; Lev. 26,42; Num. 32,11; Deut. 1,8; 6,10; 9,5.27; 29,12; 30,20; 34,4
Avram (*'Abhᵉrām*) Gen. 11,26-27.29.31; 12,1.4-7.9-11.14.16.18.20; 13,1-2.4-5.7-8.12.14.18; 14,12-14.19.21-23; 15,1-3.6.11-13.18; 16,1-3.5-6.15-16; 17,1.3.5
Azau (*Hazō*) Gen. 22,22
Azeni (*'Azᵉnī*) Num. 26,25

B

Baal (stâlpul lui) (*Bāmōth Bā'al*) Num. 22,41
Babilon (*Bābhel*) Gen. 10,10
Bacchir (*Buqqī*) Num. 34,22
Baian (*Bᵉ'on*) Num. 32,3
Baitharan (*Bēyth-Hārān*) Num. 32,36
Bala (*Bela'*) Gen. 46,21
Balaam (*Bilᵉ'ām*) Num. 22,5.7-21.25-31.34-41; 23,1-5.11-16.25-30; 24,1-3.10.12-15.25; 31,8.16; Deut. 23,5-6
Balaan (*Bilᵉhān*) Gen. 36,27
Balac (*Bālāq*) Num. 22,1.4.7.10-15.36-41; 23,1-5.11-18.25-30; 24,10.25
Balaennon (*Ba'al Hānān*) Gen. 36,38-39
Balak (*Bela'*) Gen. 14,2.8; 36,32-33
Bale (*Bela'*) Num. 26,42
Balla (*Bilᵉhāh*) Gen. 14,2; 29,29; 30,3-5.7; 35,22.25; 37,2; 46,25
Bamoth (*Bāmōth*) Num. 21,19-20
Banaia (*Bᵉnēy Ya'aqān*) Num. 33,31-32
Barad (*Bᵉdhadh*) Gen. 16,14; 36,35.39
Baria (*Bᵉrī'āh*) Gen. 46,17; Num. 26,28
Barsa (*Birᵉṣa'*) Gen. 14,2
Basan (*Bāṣān*) Num. 21,33; 32,33; Deut. 1,4; 3,1.3.4.10-11.13-14; 4,43.47; 29,6; 33,22
Basan Auoth Iair (*Hawwoth Yā'īr*) Deut. 3,14
Basemmath (*Bāśᵉmath*) Gen. 26,34; 36,3-4.10.13.17

Bathuel (*Bᵉthū'ēl*) Gen. 22,22.23; 24,15. 24.47.50; 25,20; 28,2.5; 29,1
Baux (*Bōz*) Gen. 22,21
Beelphegor (*Ba'al Pᵉ'ōr*) Num. 25,3.5; Deut. 4,3
Beer (*Bᵉ'ērī*) Gen. 26,34
Bela Num. 34,11
Belmeon (*Ba'al Mᵉ'ōn*) Num. 32,38
Belsathim (*'Abhēl-Haşşiṭṭīm*) Num. 33,48
Belsepphon (*Ba'al Ṭᵉphon*) Ex. 14,2.9; Num. 33,7
Benamiud (*Ben-'Ammīhūdh*) Num. 34,28
Beniamin (*Binᵉyāmīn*) Gen. 35,18.24; 42,4.36-37; 43,14-16.29.34; 44,12; 45,12.14.22; 46,19.21; 49,27; Ex. 1,3; Num. 1,11.34-35; 2,22; 7,60; 10,24; 13,9; 26,42-45; 34,21; Deut. 27,12; 33,12
Beor (*Bᵉ'ōr*) Gen. 36,32; Deut. 23,5
Beroth (*Bᵉ'ēroth*) Deut. 10,6
Beseleel (*Bᵉṣalᵉ'ēl*) Ex. 31,2; 35,30; 36,1--2; 37,20; 38,1
Betel (*Bēyth-Ēl*) Gen. 12,8; 13,3; 35,1. 3.6-8.15-16
Betleem (*Bēyth-Leḥem*) Gen. 35,19; 48,7
Bosor (*Beṣer*) Deut. 4,43
Bosorra (*Bāṣᵉrāh*) Gen. 36,33
Buthan (*bᵉ-'Ethām*) Num. 33,6-,7

C

Caath (*Qᵉhāth*) Gen. 46,11; Ex. 6,16.18; Num. 3,17.19.27.29.30; 4,2.4.15.18. 34.37; 7,9; 10,21; 16,1; 26,57-58
Cain (*Qayin*) Gen. 4,1-3.5-6.8-9.13.15--17.24-25
Cainan (*Qēynān*) Gen. 5,9-10.12-14; 10,22. 24; 11,12-13
cainiţi (*qēynī*) Gen. 15,19
Cades (*Qādhēş*) Gen. 14,7; 16,14; 20,1; Num. 20,1.14.16.22; 27,14; 33,36-37; Deut. 1,46, 32,51; 33,2
Cades Barne (*Qādhēş Barᵉnē'a*) Num. 32,7; 34,4; Deut. 1,2.19; 2,14; 9,23
caldeeni (*kaśᵉdīm*) Gen. 11,28.31; 15,7
Câmpia Regelui (*Melekh Sᵉdhom*) Gen. 14,17
Camuel (*Qᵉmū'ēl*) Gen. 22,21; Num. 34,24
Canaan (*Kᵉna'an*) Gen. 9,18.22.25-27; 10,6.15; 11,31; 12,5; 13,12; 16,3; 17,8; 23,2.19; 28,1.6.8; 31,18; 33,18; 35,6. 27; 36,5-6; 37,1; 42,5.7.13.29.32; 44,8; 45,17.25; 46,6.12.31; 47,1.4.13-15; 48,3. 7; 49,30; 50,5.11.13; Ex. 12,40; 15,15; Lev. 18,3; 25,38; Num. 13,17; 27,12; 32,30.32; 33,40.51; 34,2.29; 35,10.14; Deut. 11,30; 32,49
canaanean (*kᵉna'anī*) Gen. 10,18; 12,6; 13,7; 15,21; 24,3.37; 34,30; 36,2; 38,2; 46,10; Ex. 3,8.17; 6,4; 13,5.11; 23,23. 28; 34,17; Lev.14,34; Num. 13,2.29; 14,25.43.45; Deut. 1,7; 7,1; 20,17
Canaath (*Qᵉnāth*) Num. 32,42
Cappadocia (*Kaphᵉtōr*) Deut. 2,23
cappadocieni (*kaphᵉtōrīm*) Deut. 2,23
Caradath (*Ḥarādāh*) Num. 33,24-25
Cariathaim (*Qiryāthayim*) Num. 32,37
Casa celui descălţat de sandală (*Bēyth ḥalūṭ hannā'al*) Deut. 25,10
Casa lui Dumnezeu (*Bēyt-'El*) Gen. 28,19
Casa lui Dumnezeu (*Bēyt 'Elohīm*) Gen. 28,17.22
Cathaath (*Tāḥath*) Num. 33,26-27
Cel Preaînalt (*'Elyōn*) Deut. 32,8
Cel-ce-este (*'Ehyeh*) Ex. 3,14
Cetatea Soarelui Ex. 1,11
Cetăţile Sălaşelor (*Qiryath-Huṭōth*) Num. 22,39
Chabratha (*Kibhrath*) Gen. 35,16; 48,7
Chailon (*Ḥēlon*) Num. 1,9; 2,7; 7,24.29; 10,16
Chalach (*Kālaḥ*) Gen. 10,11-12
Chalane (*Khalnēh*) Gen. 10,10
Chaleb (*Kālēbh*) Num. 13,6.30; 14,6.24. 30.38; 26,65; 32,12; 34,19; Deut. 1,36
Chamos (*Kᵉmōş*) Num. 21,29
Chananis (*Kᵉna'anī*) Num. 21,1.3; 33,40
chaphthoriim (*kaphᵉtorīm*) Gen. 10,14
Charmi (*Kharmī*) Gen. 46,9; Num.26,6

Charran (*Hārān*) Gen. 11,31-32; 12,4-5; 27,43; 28,10; 29,4; 36,26
Chasad (*Keśedh*) Gen. 22,22
Chasbi (*Khāz^{e}bī*) Gen. 38,5
Chasbi (*Koz^{e}bī*) Num. 25,15-18
Chaslon (*Kis^{e}lōn*) Num. 34,21
chasloniim (*kas^{e}luḫīm*) Gen. 10,14
chedmoniţi (*qadh^{e}monī*) Gen. 15,19
Cheleg (*Ḫēleq*) Num. 26,34
Chenara (*Kinnereth*) Num. 34,11
Cheneu (*qīnī*) Num. 24,21
cheneziţi (*q^{e}nizī*) Gen. 15,19
Cheteu (*Ḫēth*) Gen. 10, 15; 23,3.5.7.10. 16.18.20; 25,10; 27,46; 49,32
cheteu (*Hittī*) Gen. 15,20; 23,10; 25,9; 26,34; 36,2; 49,29-30; 50,13; Ex. 3,8--17; 13,5; 23,23.28; 33,2; 34,11; Num. 13,28; Deut. 7,1; 20,17
Chetura (*Q^{e}ṭūrāh*) Gen. 25,1.4
Chebron (*Ḫebh^{e}ronī*) Num. 3,19.27; 26,58
Chipul lui Dumnezeu (*P^{e}nī'ēl, P^{e}nū'ēl*) Gen. 32,31-32
chitieni (*kittīm*) Num. 24,24
Choba (*Ḫōbhāh*) Gen. 14,15
Chobor (*Ḫebher*) Gen. 46,17.21; Num. 26,29
Choddad (*Ḫadhad*) Gen. 25,15
Chodollogomor (*K^{e}dhār^{e}lā'omer*) Gen. 14,1.4-5.9.17
Chorreu (*ḫorī*) Gen. 36,20-21
chorreu (*Qar^{e}nayim*) Gen. 14,6; 34,2; 36,20; Deut. 2,12.22
Chorri (*Ḫorī*) Gen. 36,22.29
Chus (*Kūş*) Gen. 10,6-8
Core (*Qorah*) Gen. 36,5.14.16.18
Core (*Qoraḫ*) Ex. 6,21.24; 38,22
Core (*Qorāh*) Num. 16,1.5-6.8.16.19.24. 27.32; 17,5.14; 26,9.10-11.58; 27,3
Corturi (*Sukkoth*) Gen. 33,17

D

Dabri Lev. 24,11
Dadan (*D^{e}dhān*) Gen. 10,7
Daibon (*Dībhon*) Num. 21,30; 32,3.34
Daibon Gad (*Dībhon Gādh*) Num. 33, 45-46
Daidan (*D^{e}dhān*) Gen. 25,3
Damasc (*Dammāśeq*) Gen. 14,15
Damaskos Eliezer (*Dammeśeq 'Elī'ezer*) Gen. 15,2
Dan (*Dān*) Gen. 14,14; 30,6; 35,25; 46,23; 49,16-17; Ex. 1,4; 31,6; 35,34; 37,21; Lev. 24,11; Num. 1,12.38.39; 2,25.31; 7,66; 10,25; 13, 12; 26,46; 34,22; Deut. 27,13; 33,22; 34,1
Dasem (*Resen*) Gen. 10,12
Dathan (*Dāthān*) Num. 16,1.12.25.27; 26,9; Deut. 11,6
Debora (*D^{e}bhorāh*) Gen. 35,8
Decla (*Diq^{e}lāh*) Gen. 10,27
Dennaba (*Din^{e}hābhāh*) Gen. 36,32
Dephrona (*Ziph^{e}ron*) Num. 34,9
Deson (*Diş̌ōn*) Gen. 36,21.25-26.30
Dessa (*Rissāh*) Num.33,21-22
Deuteronom (*Miş̌^{e}nēh hattōrāh*) Deut. 17,18
Dezvăluirea (*'Urīm*) Ex. 28,30; Lev. 8,9
Dina (*Dīnāh*) Gen. 30,21; 34,1.3.5.11. 13-14.25-27; 46,15
Domnul (*YHWH, 'Adhon, 'Adhonāy, 'Elohīm*) Gen. 4,13; 10,9; 11,5-6.9; 12,1.7-8; 13,3; 15,1.4.18; 16,2.7.9.11. 13; 17,1; 18,13.17.19-20.22.26-27.31. 33; 19,13-14.16.18.24.27.29; 21,1-2.33; 22,11.14-15; 24,1.26-27.35.40.44.48. 50-52.56; 25,21-23; 26,2.12.22.24-25. 28-29; 26,8; 27,27; 28,13.20-21.29.31--32.35; 30,30; 31,37; 37,39,2-3.5.21; 44,17; 49,18; Ex. 3,2.4.7.15-16; 4,2.4. 6.10-11.14.19.21-22.24.27-28; 5,1-2.22; 6,1-3.6-8.10.12-13.28.30; 7,1.5-6.8.10. 13-14.16-17.19-20.22.25-26; 8,1.4.6.8--9.11-12.15-16.18.20.22-25.27; 9,1.3.5--6.8.12-13.20-23.27-30.33-34; 10,1-3.9--10.12-13.16-21.24-27; 11,1.3-4.7.9-10; 12,1-11-12.14.23.25.27-29.31.36.41-43. 48.50-51; 13,1.3.5-6.8-9.11-12.14-16.

19; 14,1.4.8.10.14-15.18.21.24-27.30--31; 15,1.3.18-19.21.25-26; 16,3-4.6-8. 10-12.15-16.23.25.28-29.32-34; 17,1--2.4-5.7.14-16; 18,1.8-11; 19,7.9-11.20. 22.24; 20,1.7.10-12.22; 22,19; 23,17. 19.25; 24,1.3-4.7-8.12.16-17; 25,1; 27,21; 28,12.30.35-36.38; 29,10-11.18. 23-26.28.41-42.46; 30,8.10-17.20.22. 34.37; 31,1.12-15.17; 32,5.7.11.14.26--27.29-31.33.35; 33,1.5.7.11-12.17. 19.21; 4,1.4-6.9-10.14.23-24.26-29.32. 34; 35,1-5.10.21-22.24.29-30; 36,1.5.8. 12.14. 28.33.36.38; 37,20; 38,27; 39,10.22-23; 40,1.16.19.21.23; 25.27. 34; Lev. 1,10.14; 3,1; 4,1; 5,14.20; 6,1.12.17; 7,22.28.36.38; 8,1.5.9.13.17. 21.28.30.34.36; 9,4.6-7.10.21.24; 10,1--3.8.11-12.15.17-18; 11,1; 12,1; 13,1; 14,1.33; 15,1; 16,1-2.8-10.34; 17,1-2; 18,1; 19,1.5; 20,1.8; 21,1.8.15-16.23; 22,1-2.16-17.26; 23,1.3.9.20.23.26.39; 24,1.13.23; 24,1; 26,46; 27,1.34; Num. 1,19.47.53-54; 2,1.33-34; 3,1.4-5.11. 13-14.16.39.42.45.49; 5,1.4-5.8-9.11. 16.18.21.25.30; 6,1-2.5-8.12.14.16-17. 20-26; 7,3-4.11.89; 8,1.3-5.10.13.15. 20-23; 9,1.5.7.10.13-14.18-20.23; 10,1. 9-10.13.29.32-33; 11,1-3.10-11.16.18. 20.23-25.29.31.33; 12,2.4-6.8-9.13-14; 13,1.3.8-11.13-14; 14,14.16.18.20-22. 26.28.35.37.40-42.44; 15,1.3-5.7-8.10. 13-15.17.19.21-25.28.31.35-37.39; 16.3. 7.9.15-17.19-20.22-23.28-30.35; 17,1. 3.5-7.9.11.16.22.24-26.28; 18,1.6.8.12--13.15.17-20.24-29; 19,1-2.13.20; 20,3--4.6-9.12-13.16.22.27; 21,2-3.6.8.14. 16.34; 22,8.18-19.31.34; 23,8.17; 24,1--2.6.11.13; 25.3-5.10.16; 26,1.4.9.52. 61.65; 27,3.5-6.11-12.15.17-18.21-23; 28,1.3.6.8.11.13.15-16.19.24.26-27; 29,2. 6.8.11-13.36.39; 30,1-4.6.10-13.17; 31,1. 3.7.16.21.25.28-31.37-40.47.50.52.54; 32,4.7.9-10.12-14.20-23.27-32; 33,2. 38.50; 34,1.13.16.28; 35,1.9.34; 36,2.5--6.10.13; Deut. 1,3.6.10-11.17.19-21. 25-27.30-32.34.36-37.41-43.45; 2,1-2. 7.9.12.21.30-31.33.36-37; 3,2.18.20--23.26; 4,1-5.7.10.12.14-15.19.21.23--25.27.29-31.34-35.39-40; 5,2-6.9.11--12.14-16.22.24-28.32-33; 6,1-5.10.12--13.15-18.20-22.24-25; 7,1-2.4.6-9.12--13.15-16.18-23.25; 8,1-2.5-7.10-11.14. 18-20; 9,3-13.16.18-20.22-26.28; 10,1.4--5.8-15.17.20.22; 11,1-2.4.7.9.12-13. 17.22-23.25.27-29.31; 12,1.4-5.7.9-12.14--15.18.20-21.25-29.31; 13-6.11.13.17--19; 14,1-2.21.23-26.29; 15,2.4-7.9--10.14-15.18-21; 16,1-2.5-8.10-11.15--18.20-22; 17,1-2.8.10.12.14-16.19; 18,1-2.5-7.9.12-17.21-22; 19,1-3.8--10.14.17; 20,1.4.13-14.16-18; 21,1. 5.9-10.23; 22,5-6.15; 23,2-4.9.19.21--22.24; 24,4.9.13.15.18-19; 25,15-16.19; 26,1-6.8.10-11.13-14.16-19; 27,2-3.5--7.9-10.15; 28,1-2.7-13.15.20-22.24--25.27-28.35,38.45.47.49.52-53.58-59. 61-65.68-69; 29,1-3.5.9.11-12.14.17. 19-24.26-28; 30,1-10.16.18.20; 31,2--9.11-17.23.25-27.29; 32,3-4.6.9.12.19. 27.30.36-37.43.48; 33,1.12-13.21.23. 29; 34,1.4-5.9-11

Domnul a văzut (*YHWH yir^{e}'eh*) Gen. 22,14

Domnul Dumnezeu (*YHWH 'Elohīm*) Gen. 2,8.15-16.18; 3,1.8-9.13-14.21; 4,6.15. 26; 5,29; 6,3.5.8.12.22; 7,1.5.16; 8,15. 21; 9,12.26; 10,8; 11,9; 13,18; 24,3. 7.27.48; 27,13; Ex. 3,15-16; 5,1; 7,16; 9,1.13; 10,3; 13,5.8-9.11; 16,12; 19,22; 20,12; 29,46; 34,6.14; Lev.2,13; 4,22; 8,35; 11,44-45; 18,2.4-5.30; 19,2-4.10. 12.14.116.23.26.28.31-32.34.36-37; 20,7. 24.26; 21,7; 22,3; 23,22.28.43; 24,22; 25,17.38.55; 26,44; Num. 10,10; 15,41; 23,22; 27,16; Deut. 1,6.10-11.17.19--21.25-26.30-32.41; 2,.30.33.36-37; 3,18.20-22; 4,1-4.7.10.19.21.23-25.29--31.34-35.39-40; 5,2.6.9.11-12.14-16.24-

-27.32-33; 6,1-5.10.12-13.15-18.20.24-
-25; 7,1-2.6.9.12.16.18-23.25; 8,1.2.5-
-7.10-11.14.18-20; 9,3-4.6-7.16.18.22-
-23; 10,12-14.17.20.22; 11,1-2.12-13.
22.25.27-29.31; 12,1.4-5.7.9-12.14-15.
18.20-21.25-29.31; 13,4-6.11.13.17.19;
14,1-2.21,23-26.29; 15,2.4-7.10.14-15.
18.20-21; 16,1-2.5-8.10-11.15-18.20-22;
17,1-2.8.10.12.14-15.19; 18,5.7.9.12-16;
19,1-3.8-10.14; 20,1.4.13-14.16-18; 21,1.
5.9-10.23; 22,5-6.15; 23,19.21-22.24;
24,4.9.13.18-19.15-16.19; 26,1-6.10-
-11.13-14.16-17.19; 27,2.3.5-7.9-10;
28,1-2.7-9.11.13.15.45.47.52-53.58.62.
64; 29,3.5.9.11-12.14.17.24.28; 30,2.4-
-10.16.18.20; 31,3.6.11-13.17.26; 32,3

Domnul este scăparea mea (*YHWH nissī*) Ex. 17,15

Dothaim (*Dothāy'nāh*) Gen. 37,17

Drumul Cailor Gen. 48,7

Duhul lui Dumnezeu (*ruaḥ 'Elohīm*) Gen. 1,2; 41,38

Dumnezeu (*'Ēl Şadday*) Gen. 17,1; 28,3; 35,11; 43,14; 48,3; 49,25

Dumnezeu (*'Elohīm, 'El, YHWH*) Gen. 1,1-12.14.16-18.20-22.24-29.31; 2,2-5.7-
-9.15-16.18-19.21-22; 3,1.3.5.8-9.13-
-14.21-23; 4,1.3-4.6.9-10.15-16.25-26;
5,1-2.22.24.29; 6,2-5.7-9.11-13.22; 7,1.
5.9.16; 8,1.15.20-21; 9,1.6.8.12.17.26-
-27; 10,9; 11,8-9; 12,4-17; 13,10.13-14;
14,18-20.22; 15,6-7; 16,5.11.13; 17,1.
3.7-9.15.18; 17,19.22-23; 18,1.14.19;
19,29; 20,3.6.11.13.17-18; 21,4.6.12.
17.19-20.22-23.33; 22,1.3.8-9.12; 23,6;
24,3.7.12.21.27.42.48; 25,11.21-22;
26,24; 27,20.28; 28,3-4.12-13.16-
-17.19-22; 29,33; 30,2.6.8.17-18.20.22-
-24.27; 31,5.7.9.11.13.16.24.29.42.44.
49.52; 32,2.3;.10.29.31-32; 33,5.10-
-11.20; 35,1.3.5.7.9.11.13-15; 38,7.10;
39,9; 40,8; 41,16.25.28.32.38-39.51-52;
42,18.28; 43,14.23.28-29; 44,16; 45,5.7-
-9; 46,1-3; 48,3.9.11.15.20-21.25; 50,17.
19-20.24-25; Ex. 1,17.20-21; 2,23-25;
3,6.11-16.18; 4,1.5.11.16.20.30-31; 5,1.
3.8.17.21; 6,2-3.7.26; 7,1.16; 8,6.15.
18.21-26; 9,1.5.13; 10,3.7-9.11.16-
-17.24-26; 12,31; 13,5.8-9.11.17-18.21;
14,13.19; 15,1-2.26; 16,7-9.12; 17,9;
18,4-5.12.15-16.19-21.23; 19,3.8.17-
-19.21-23; 20,2.5.7.10.12.19-21; 21,6.
13; 22,7-8.10; 23,17.19.25; 24,2-3.
5.10-11.13.16; 28,29; 29,45-46; 31,18;
32,11.16.27; 34,6.14.23-24.26; 36,2;
39,11; 40,35; Lev. 19,32; 21,6.12.17.
21-23; 22,9.25.33; 23,14.33.40; 24,15;
25,36.38.43; 26,12-13.45; Num.10,10;
12,13; 15,30.40-41; 16,5.9.11.22; 21,5;
22,9-10.12-13.19.28.31-32.35.38; 23,3-
-5.7-8.12.15-16.19.21-24.26-27; 24.8. 13.
23; 25,12.16; 31,41; 33,4; Deut. 1,6.10-
-11.17.19-21.25-26.30-32.41; 2,7. 14-
-15.17.29-30.33.36-37; 3,3.18.20-22; 4,1-
-4.7.10.19-21.23-25.29-35.39-40; 5,2.6.
9.11-12.14-16.24-27.32-33; 6,1-5.10.12-
-13.15-18.20.24-25; 7,1-2.6.9.12.16.18-
-23.25; 8,1-3.5-7.10-11.14.18-20; 9,3-
-4.6-7.10.16.18.22-23; 10,12-14.17.20-
-22; 11,1-2.12-13.22.25.27-29.31; 12,1.4-
-5.7.9-12.14-15.18.20-21.25-29.31; 13,4-
-6.11.13.17.19; 14,1-2.21.23-26.29; 15,2.
4-7.10.14-15.18-21; 16,1-2.5-8.10-11.15-
-18.20-22; 17,1-2.8.10.12.14-15.19; 18,5.
7.9.12-16; 19,1-3.8-10.14; 20,1.4.13-
-14.16-18; 21,1.5.9-10.23; 22,5-6.15;
23,19.21-22.24; 24,4.9.13.18-19; 25,15-
-16.18-19; 26,1-6.10-11.13-14.16-17.19;
27,2-3.5-7.9-10; 28,1-2.7-9.11.13.15.
45.47.52-53.58.62.64; 29,3.5.9.11-12.
14.17.24.28; 30,2.4-10.16.18.20; 31,3.
6.11-13.17.26; 32,3-4.8.15.17-18.30-31.
39.43; 33,1.12.26-27

Dumnezeu cel Preaînalt (*'El 'Elyōn*) Gen. 14,18-20.22

Dumnezeul dumnezeilor (*'Elohēy ha'elohīm*) Deut. 10,17

Duşmănie (*śiṭ'nāh*) Gen. 26,21

E

Eber (*'Ebher*) Gen. 10,21.24-25; 11,14-17
Ebrona (*'Abh'ronāh*) Num 33,34-35
Echran (*'Aḫīra'*) Num. 1,13; 2,27; 7,72--77; 10,26
Edem Gen. 46,20
Eden (*'Edhen*) Gen. 2,8.10; 4,16
Eden (*'Erān*) Num. 26,40
Edom (*'Edhōm*) Gen. 25,30; 32,4; 36,1.8--9.17.19.21-32.43; Ex. 15,15; Num. 20,14.18.20-21.23; 21,4.18; 33,37; 34,3
Edrain (*'Edh're'ī*) Num. 21,33; Deut. 1,4; 3,1.10
Efaath (*Ḥamāth*) Num. 13,21
Efraim (*'Eph'rāyim*) Gen. 41,52; 46,20; 48,1.5.13-14.17.20; 50,23; Num. 1,10. 30-31; 2,18.24; 7,48; 10,22; 13,8; 26,32.39.41; 34,24; Deut. 33,17; 34,2
Efrata (*'Eph'rāthāh*) Gen. 35,16.19; 48,7
Egipt (*Miṣ'rayim*) Gen. 12,10-11.14; 13,1.10; 15,18; 21,21; 25,18; 26,2; 37,25.28.36; 39,1; 40,1.5; 41,8.19.29--30.33-34.36.41.43-44.46.48.53-55; 42,1--3; 43,2.15; 45,4.8-9.13.18-20.23.25--26; 46,3-4.6-8.20.26-27; 47,5-6.11.13--15.21.26-30; 48,5; 50,3.7.14.22.26; Ex. 1,1.5.8.17-18; 2,19.23; 3,7.10-12. 16.18-19; 4,18-21; 5,4.12; 6,11.13.26--29; 7,3-5.19.21; 8,2-3.12-13.20; 9,9. 11.18.22-25; 10,7.12.14-15.19.21-22; 11,1.4-6.9-10; 12,1.12-13.17.27.29-30.39--42.51; 13,3.8-9.14-18; 14,8.11-12; 16,1.3.6.32; 17,3; 18,1; 19,1; 20,2; 22,20; 23,9.15; 29,46; 32,1.4.7-8.11.23; 33,1; 34,18; 40,17; Lev. 11,45; 18,3; 19,34.36; 22,33; 23,43; 25,38.42.55; 26,13.45; Num. 1,1; 3,13; 7,17; 9,1; 14,2-4.13.19.22; 15,41; 20,5.15-16; 21,5; 22,2.11; 23,22; 24,8; 26,4; 32,11; 33,1.4.38; Deut. 1,27.30; 4,20.34.37.45--46; 5,6.15; 6,4.12.21-22; 7,8.15; 8,14; 9,7.12.26.29; 10,19.22; 11,3.10; 13,6.11; 15,15; 16,1.3.6.12; 17,16; 20,1; 21,8; 23,5.8; 24,9.18.20.22; 25,17; 26,5.8; 28,60.68; 29,1.15.24; 34,11
egiptean (*miṣ'rī*) Gen. 2,12; 12,14; 16,1.3; 21,9; 39,1-2.5; 41,55-56; 43,32; 45,2; 46,34; 47,15.20.23; 50,11 Ex. 1,12--13.15.19; 2,11-12.14; 3,8-9.17.20-22; 6,5-7; 7,5.11.18.21.22.24; 8,3.17.22; 9,4.6; 10,2.6; 11.7; 12,23.27.30.33.35--36.39; 14,4-5.7.9-10.12-13.17-18.20. 23-27.30-31; 15,26; 18,8-10; 19,4; 32,12; Lev. 24,10; Num. 33,4; Deut. 7,18; 11,4; 23,8; 26,6; 28,27
Egla (*Ḥāgh'lāh*) Num. 26,37; 27,1; 36,11
Egli (*Yāgh'lī*) Num. 34,22
Elam (*'Eylām*) Gen. 10,22; 14,1.9
Elas (*'Elāh*) Gen. 36,41
Elcana (*'El'qānāh*) Ex. 6,24
Eldad (*'El'dādh*) Num. 11,26-27
Eldad (*'Elīdhādh*) Num. 34,21
Eleale (*'El'ʿālē'*) Num. 32,3.37
Eleazar (*'El'ʿāzār*) Ex. 6,23.25; 28,1; Lev. 10,6.12.16; Num. 3,2.4.32; 4,16; 17,2; 17,4; 19,3; 19,4; 20; 25-26.28; 26,1.3. 60.63; 27,2.19-22; 31,5.12.15.21.26.29. 31.41.51.54; 32,2.28; 34,17; 36,1; Deut. 10,6
Eliab (*'Aḥālī'ābh*) Ex. 31,6; 35,34; 36,1--2; 37,21
Eliab (*'Elī'ābh*) Num. 1,9; 2,7; 7,24.29; 10,16; 26,8; Deut. 11,6
Elibema (*'Aḥālībhāmāh*) Gen. 36,2.5.14. 18.25
Elibemas (*'Aḥālībhāmāh*) Gen. 36,41
Eliezer (*'Elī'ezer*) Ex. 18,4
Eliphas (*'Elīphaz*) Gen. 36,4.10.11-12.15--16
Elisa (*'Elīṣāh*) Gen. 10,2.4
Elisaf (*'El'yāsāph*) Num. 1,14; 2,14; 3,24; 7,42.47; 10,20
Elisama (*'Elīṣāmā'*) Num. 1,10; 2,18; 7,48.53; 10,22
Elisaphan (*'El'ṭāphān*) Ex. 6,22
Elisaphan (*'Elīṭāphān*) Lev. 10,4; Num. 3,30; 34,25

Elisur (*'Elīṣūr*) Num. 1,5; 2,10; 7,30.35; 10,18
Elizabeta (*'Elīşebha'*) Ex. 6,23
Ellasar (*'Ellasār*) Gen. 14,1.9
Elmodad (*'Al^{e}mōdhādh*) Gen. 10,26
Elraga (*'El^{e}dā 'āh*) Gen. 25,4
Emath (*Ḥamāth*) Num. 34,8
Emiud (*'Ammīḥūdh*) Num. 1,10; 2,18; 7,48.53; 10,22; 34,20
Emmor (*Ḥamōr*) Gen. 33,19; 34,2-6.8. 13.18.20.24.26
Enach (*'Anāq*) Num. 13,22.28; Deut. 9,2
enakimiţi (*'anāqīm*) Deut. 2,10-11.21
enemetiim (*'anāmīm*) Gen. 10,13
Enoh (*Ḥanōkh*) Gen. 4,17.18; 5,18-24; 25,4; 46,9; Ex. 6,14; Num. 26,5
Enos (*'Enōş*) Gen. 4,26; 5,6-7.9-11
Ephron (*'Eph^{e}rōn*) Gen. 23,8.10.13--14.16-17; 25,9; 49,29-30; 50,13
Er (*'Ēr*) Gen. 38,3.6-7; 46,12; Num. 21,15; 26,15
Erma (*Ḥār^{e}māh*) Num. 14,45; Deut. 1,44
Esau (*'Ēśāw*) Gen. 25,25-34; 26,34; 27,1--6.11.15.19.21-24.30.32.34.36.38.41-42; 28,5-6.8; 29,1; 32,4-7.9.12.14.18-20; 33,1.4.9.15-16; 35,1.7.29; 36,1-2.4-6.8--10.12-15.17-19.40.43; Num. 24,18; Deut. 2,4-5.8.12.22.29
Eschol (*'Eş^{e}kol*) Gen. 14,13.24
Esebon (*Heş^{e}bōn*) Num. 21,25-28.30.34; 32,3.37; Deut. 1,4; 2,24.26.30-32; 3,2.6; 4,46; 29,6
Esriel (*'Aş^{e}rī'ēl*) Num. 26,35
Etebatha (*Yāţ^{e}bhāthāh*) Num. 33,33-34; Deut. 10,7
Etiopia (*Kūş*) Gen. 2,13
Eufrat (*P^{e}rāth*) Gen. 2,14; 15,18; Ex. 23,31; Deut. 1,7; 11,24
Eva (*Ḥawwāh*) Gen. 4,1.25
Eveu (*ḥiwwī*) Gen. 10,17
eveu (*ḥiwwī*) Gen. 15,21; 26,34; 36,2; Ex. 3,8.17; 13,5; 15,21; 23,23.28; 26,34; 33,2; 34,11; 36,2; Num. 13,28; Deut. 2,23; 7,1; 20,17
Evila (*Ḥawīlāh*) Gen. 2,11; 10,7.29; 25,18
Evin (*'Ewī*) Num.31.8
evreu (*'ibh^{e}rī*) Gen. 39,14.17; 40,15; 41,12; 43,32; Ex. 1,15-16.19.22; 2,6-7. 11.13; 3,18; 5,3; 7,16; 9,1.13; 10,3; 21,2; Num. 24,24; Deut. 15,12
Ezel (*'Uzāl*) Gen. 10,27

F

Faraon (*Par^{e}'oh*) Gen. 12,15.17-18.20; 37,36; 39,1; 40,2.7.11.13-14.17.19-21; 41,1.4.7-10.14-17.25-26.28.34-35.37-3 9.41-42.44-46.55; 42,15-16; 44,18; 45,2.8.16-17.21; 46,31.33; 47,1-5.7.9--11.14.19-26; 50,4.6-7; Ex. 1,11.19.22; 2,5.7-10.15; 3,10-11.18-19; 4,21-22; 5,1-2.5-6.10.14-15.20-21.23; 6,1.11--13.27-28.30; 7,1-4.7.9-11.13-15.20.22--23.26; 8,4-5.8.11.15-16.20-21.24-28; 9,1.7-8.10.12-13.20.27.33-34; 10,1.3.6--8.11.16.18.20.24.27-28; 11,1.3.5.8-10; 12,29-31; 13,15.17; 14,3-6.8-10.17--18.23.28; 15,4.19; 18,4.8-10; Deut. 6,21-22; 7,8.18; 11,3; 29,1; 34,11
Fenicia (*K^{e}nā'an*) Ex. 16,35
feniciană (*K^{e}nā'anīth*) Ex. 6,15
ferezit (*p^{e}rizzī*) Gen. 13,7; 15,20; 34,30; Ex. 3,8.17; 13,5; 23,23; 33,2; 34,11; Deut. 3,5; 7,1; 20,17
Filistim (*p^{e}liş^{e}tīm*) Ex. 15,14
filistini (*p^{e}liş^{e}tīm*) Gen. 10,14; 21,32.34; 26,1.14-15.18
Fiul chinului meu (*Ben-'ōnī*) Gen. 35,18

G

Gaam (*Gaḥam*) Gen. 22,24
Gad (*Gādh*) Gen. 30,11; 35,26; 46,16; 49,19; Ex. 1,4; Num. 1,14.36-37; 2,14; 7,42; 10,20; 13,15; 26,24; 32,1-2.6.25. 29.31.33-34; 34,14; Deut. 3,12.16; 27,13; 29,7; 33,20

Gaddi (*Gaddey*) Num. 13,11
Gaddi(*Gādhī*) Deut. 4,43
Gadeoni (*Gidh^{e}'onī*) Num. 1,11; 2,22; 7,60.65; 10,24
Gader Gen. 35,16
Gadgad *Gudh^{e}godhāh*) Num. 33,32-33; Deut. 10,7
Gai (*Gay*) Num. 33,44-45; Deut. 34,6
Gaibal (*'Eybāl*) Deut. 11,29; 27,4.13
Gaibel (*'Eybhāl*) Gen. 36,23
Gaidad Gen. 4,18
Gaipha (*'Eyphāh*) Gen. 25,4
Galaad (*Gil^{e}'ādh*) Gen. 31,21.23.25; 37,25; 46,20; Num. 26,33-34; 27,1; 32,1; 32,26.29.39-40; 36,1; Deut. 2,36; 3,10.12-13.15-16; 4,43; 34,1
Gamali (*Gamallī*) Num. 13,12
Gamaliel (*Gam^{e}lī'ēl*) Num. 1,10; 2,20; 7,34.39; 10,23
Gamer (*Gomer*) Gen. 10,2-3
Garizim (*G^{e}rizīm*) Deut.11,29; 27,12
Gasiongaber (*'Ef^{e}yon Gābher*) Deut. 2,8
Gather (*Gether*) Gen. 10,23
Gaulon (*Gōlān*) Deut. 4,43
Gauni (*Gūnī*) Num. 26,48
Gaza (*'Azzāh*) Gen. 10, 19; Deut. 2,23
Gedson (*Gēr^{e}şōn*) Ex. 6,16-17; Num. 3,17-18.21.23-25; 4,22.24.27.38.41; 7,7; 10,17; 26,57
Gelos (*Qannā'*) Ex. 34,14
Gelmon Deblathaim (*'Al^{e}mon Dibh^{e}lāthāyim*) Num. 33,46.47
Geon (*Gīḥōn*) Gen. 2,13
Gera (*Gērā'*) Gen. 46,21
Gerara (*G^{e}rārāh*) Gen. 10,19; 20,1; 26,1. 6.8.20.26
Gergeseu (*gir^{e}gāşī*) Gen. 10,16
gergeseu (*gir^{e}gāşī*) Gen. 15,21; Ex. 3,8. 17; 13,5; 23,23; 33,2; 34,11; Deut. 3,14; 7,1; 20,17
Gersam (*Gēr^{e}şom*) Ex. 2,22; 18,3
Gerson (*Gēr^{e}şōn*) Gen. 46,11
Gesem (*Goşen*) Gen. 45,10; 46,34; 47,1.4--5.27; 50,8; Ex. 8,18; 9,26
Getthaim (*'Awīth*) Gen. 36,35
Gesion-Gaber (*'Ef^{e}yōn Gābher*) Num. 33,35-36
Gog (*'Aghagh*) Num. 24,7
Gola (*'Al^{e}wāh*) Gen. 36,40
Golgol (*Gil^{e}gāl*) Deut. 11,30
Golon (*'Al^{e}wān*) Gen. 36,23
Gomora (*'Amorāh*) Gen. 10,19; 13,10; 14,2.8.10-11; 18,16.20; 19,24.28; Deut. 29,22; 32,32
Gothom (*Ga^{e}tām*) Gen. 36,11.16
Gouni (*Gūney*) Gen. 46,24
Gudiel (*Gaddī'ēl, G^{e}'ū'ēl*) Num. 13,10.15

H

Ham (*Ḥām*) Gen. 5,32; 6,10; 7,13; 9,18. 22; 10,1.6.20
Hebron (*Ḥebh^{e}rōn*) Gen. 13,18; 23,2.19; 35,27; 37,14; Ex. 6,18; Num. 13,22
Heliopolis (*'On*) Gen. 41,45.50; 46,20
Heroonpolis Gen. 46,28-29
Horeb (*Ḥorēbh*) Ex. 3,1; 17,6; 33,6; Deut. 1,2.6.19; 4,10.15; 5,2; 9,8; 18,16; 28,69

I

Iabi (*Wāph^{e}sī*) Num. 13,14
Iabok (*Yabboq*) Gen. 32,23; Num. 21,24; Deut. 2,37; 3,16
Iachin (*Yākhīn*) Gen. 46,10; Ex. 6,15; Num. 26,12
Iachiran (*'Aḥīrām*) Num. 26,42
Iacob (*Ya'aqobh*) Gen. 25,26-31.33-34; 27,6.11.15.17.19.21-22.30.36.41-42.46; 28,1.5-7.10.16.18-20; 29,1.4.7.10-11.13--15.18-21.23.25.28-30.32-33; 30,1-5.7. 9--10.12.16-17.19.23.25.29.31.36-37.40-42; 31,1-4.11.17.20.22.24-26.29.31-33.36.4; 3.45.47-48.53; 32,2-5.7-8.10.19.21.25--31.33; 33,1.10.13.17-18; 34,1.3.5-7.13. 19.25.27.30; 35,1-2.4.6.8-10.14-16.20. 22-23.26-27.29; 36,6; 37,1-3.34; 42,1.

29.36; 45,25.26-27; 46,2.5-6.8.15.18-19.22.25-27; 47,5.7.9-10.28; 48,1-3.9; 49,1-2.7.24.28.33; 50,24; Ex. 1,1.5; 2,24; 3,6.15-16; 4,5; 6,3.8; 19,3; 20,22; 32,13; 33,1; Lev. 26,42; Num. 23,7. 10.21.23; 24,5.17.19; 32,11; Deut. 1,8; 6,10; 9,5.27; 29,12; 30,20; 32,9.15; 33,4.10.28; 34,4

Iafet (*Yepheth*) Gen. 5,32; 6,10; 7,13; 9,18.23.27; 10,1-2.21

Iair (*Yā'īr*) Num. 32,41; Deut. 3,14

Iakim (*Ya'aqān*) Deut. 10,6

Iamin (*Yāmīn*) Num. 26,12

Iamin (*Yēmim*) Gen. 36,24; 46,10

Iamin (*Yim'nāh*) Ex. 6,15; Num. 26,28

Iamun (*Hāmūl*) Num. 26,17

Iarach (*Yāraḥ*) Gen. 10,26

Iared (*Yeredh*) Gen. 5,15.16.18-19

Iassa (*Yāh'ṭāh*) Num. 21,23; Deut. 2,32

Iasub (*Yāşūbh*) Num. 26,20

Iasub (*Yōbh*) Gen. 46,13

Iazer (*Ya'zēr*) Num. 21,24.32; 32,1.3.35

Iduma (*Dūmāh*) Gen. 25,14

Idumeea (*'Edhōm*) Gen. 36,16

idumeu (*'adhomī*) Deut. 23,8

iebuseu (*y'bhūsī*) Gen. 10,16; 15,21; Ex. 3,8.17; 13,5; 23,23; 33,2; 34,11; Num. 13,28; Deut. 7,1; 20,17

Iedlaph (*Yidh'lāph*) Gen. 22,22

Ieglom (*Ya'lām*) Gen. 36,5.14.18

Iektan (*Yāq'ṭān*) Gen. 10, 25-26.29

Iemna (*Yim'nāh*) Gen. 46,17

Iemuel (*Hāmūl*) Gen. 46,10.12; Ex. 6,15

Iephonne (*Y'phuneh*) Num. 13,6.30; 14,6. 30.38; 26,65; 32,12; 34,19; Deut. 1,36

Ierihon (*Y'rēhō*) Num. 22,1; 31,12; 33,48. 50; 34,15; 35,1; 36,13; Deut. 32,49; 34,1; 34,3.8

Iesboc (*Yiş'bāq*) Gen. 25,2

Iescha (*Yis'kāh*) Gen. 11,29

Ieser (*Yēṭer*) Num. 26,49

Iesu (*Yiş'wī*) Num. 26,28

Iesua (*Yiş'wāh*) Gen. 46,17

Iether (*Y'tēt*) Gen. 36,40

Iethran (*Yith'rān*) Gen. 36,26

Ietur (*Y'ṭūr*) Gen. 25,15

Ieul (*Yiş'wī*) Gen. 46,17

Ieus (*Ye'ūş*) Gen. 36,5.14.18

Iexan (*Yāq'şān*) Gen. 25,2-3

Igaal (*Yigh'āl*) Num. 13,7

Iisus [Nave] (*Y'hōşua'*) Ex. 17,8.10.13-14; 24,13.15; 32,17; 33,11; Num. 11,28; 13,8; 14,6.30.38; 26,65; 27,18.22; 32,12.28; 34,17; Deut. 1,38; 3,21.28; 31,3.7.14.23; 32,44; 34,9

Iobab (*Ḥobhābh*) Num. 10,29

Iobab (*Yōbhābh*) Gen. 10,29; 36,33-34

Iobel (*Yābhāl*) Gen. 4,20

Iochabed (*Yōkhebhedh*) Num. 26,59

Iocbabed (*Yōkhebhedh*) Ex. 6,20

Iordan (*Yar'dēn*) Gen. 13,10-11; 32,11; 50,10-11; Num. 13,28; 22,1; 26,3.63; 31,12; 32,5.19.21.29.32; 33,48.50-51; 34,12.15; 35,1.10.14; 36,13; Deut. 1,1.5; 2,29; 3,8.17.20.25.27; 4,21-22. 26.41.46-47.49; 9,1; 11,8.30-31; 12,10; 27,2-4.12; 28,1; 30,18; 31,2.4.13; 32,47; 34,8

Iosif (*Yōsēph*) Gen. 30,24-25; 33,2.7; 35,24; 37,2-3.5.13.17.23.28-29.31.36; 39,1-2.4.7.10-11.20-23; 40,3-4.6.8-9.12. 18.22-23; 41,14-17.25.39.41-42.44--46.48-51.54-57; 42,3-4.6-9.14.23-25.36; 43,15-19.25-26.29-30; 44,1-2.4.14-15.17; 45,1.3-4.9.16-17.21.26-28; 46,4-5.19--20.27-31; 47,1.3.5.7.11-12.14-17.20. 22-23.26.29.31; 48,1-3.8-13-17-18.21--22.26; 50,1-2.4.7-8.14-17.19.22-26; Ex. 1,5-6.8; 13,19; Num. 1,10.30; 13,7.11; 26,32.41; 27,1; 32,33; 34,23; 36,1.5.12; Deut. 27,12; 33,13.16

Iothor (*Yith'rō*) Ex. 2,16; 3,1; 4,18; 18,1. 2.5-6.9-10.12.14

Iovan (*Yāwān*) Gen. 10,2.4

Iras (*Ḥīrāh*) Gen. 38,1-12

Iroth (*Haḥīroth*) Num.33,7-8

Isaac (*Yiṣ'hāq*) Gen. 17,19.21; 21,3-5.8--10.12; 22,2-3.6-7.9.13; 24,3-4.7.14.44. 62-64.66-67; 25,5-6.9.11.19-21.26.28; 26,1.6.8-9.12.16-17.19-22.27.31-32.35; 27,1.5.20-22.26-27.30.32-34.37-39.46; 28,1.5-6.13; 31,18.42.53; 32,10.12; 35,27-28; 46,1; 48,15-16; 49,31; 50,24; Ex. 2,24; 3,6.15-16; 4,5; 6,3-8; 32,13; 33,1; Lev. 26,42; Num. 32,11; Deut. 1,8; 6,10; 9,5.27; 29,12; 30,20; 34,4

Ismael (*Yiṣ'mā'ē'l*) Gen. 16,11-16; 17,18. 20.23.25-26; 25,9.12-13.16-17; 28,9; 36,3

ismaeliți (*yiṣ'm'ē'līm*) Gen. 37,25-28; 39,1

Ispitire Ex. 17,7

Israel (*Yiśrā'ēl*) Gen. 32,29.33; 33,20; 34,7; 35,5.10.22; 36,31; 37,2.13-14; 42,5; 43,6.8.11; 45,21.28; 46,1-2.5. 8.29-30; 47,27.29.31; 48,2.8.10-11.13--14.20-21; 49,2.7.16.24; 50,2.25; Ex. 1,1.7.9.12-13; 2,11.23.25; 3,9-11.13--16.18; 4,22.29.31; 5,1-2.14-15.19; 6,5--6.9.11-14.26-27; 7,2.4-5; 9,4.6-7.26. 34; 10,20.23; 11,7.10; 12,3.6.15.19--20.27-28.31.35.37.40.42.47.50-51; 13,2. 18-20; 14,2-3.5.8.10.15-16.19-20.22.-25.29-31; 15,1.19.22; 16,1-3.6.9-10.12. 15.17.31.35; 17,1.6-8.11; 18,1.8.12.25; 19,1-3.6.22; 21,17; 23,22; 24,1.4-5.9--11.17; 25,2.22; 27,20-21; 28,1.9.11--12.21.29-30.38; 29,28.43.45; 30,12.16. 31; 31,13.16-17; 32,4.8.20.27; 33,5-6; 34,23.27.30.32.34-35; 35,1.4.20.30; 36,3. 13-14.21; 39,10.22; 40,36; Lev. 1,2; 4,2; 7,23.29.36.38; 9,3 10,11.14; 11,2; 12,2; 15,31; 16,5.17.19.34; 17,2-3.5.8. 10.12-14; 18,2; 19,2; 20,2; 21,24; 22,2.18.32; 23,2.10.23.34.43-44; 24,2. 8.10.15-16.23; 25,2.46.55; 26,46; 27,2. 34; Num. 1,2-3.16.20.44.45.47.49.52--53; 2,2.32.34; 3,7-9.12-13.38.40--41.45-46; 4,34; 5,4.9.12; 6,2.23; 7,2; 8,6.9-11.14-20; 9,4.17-19; 10,4.12. 28--29.35; 11,4.16.30; 13,2-3.24.26.32; 14,2. 7.10.27; 15,2.33; 16,2.9.25.34; 17,3.6. 20.24.27; 18,6.22-24.26.32; 19,9.13; 20,1.12-13.19-20.22; 21,1-3.6.10.23--25.31; 22,1-2; 24,3; 25,8; 26,2.51; 27,8.12; 28,2; 30,1-4; 31,12.16.30.42. 47.54; 32,4.6.9.13-14.17-18.22.28; 33,1. 3.38.40.51; 34,2.13.29; 35,2.8.10.15; 36,1-5.7-10; Deut. 1,1.3.38; 2,12; 3,18; 4,1.44-46; 5,1; 6,3-4; 9,1; 10,6.12; 11,6; 13,12; 17,4.12.20; 18,1.5-6; 19,3; 20,3; 21,8; 22,21-22; 23,18; 24,7; 25,6-7.10; 26,15; 27,1.9.14; 28,69; 29; 1.9.20; 31,1.7.9.11.19.22-23.30; 32,9.44--45.49.51; 33,1.5.10.21.28-29; 34,8-10.12

israelit Lev. 24,10

israelită (*[bethūlāt] Yiśrā'ēl*) Deut. 22,19

Issaar (*Yēṭer*) Gen. 46,24; Ex. 6,18.21;

Issaar (*Yiṣ'hār*) Num. 3,19.27; 16,1

Issachar (*Yiśśāskhār*) Gen. 30,18; 35,23; 46,13; 49,14; Ex. 1,3; Num. 1,8.26-27; 2,5; 7,18; 10,15; 13,7; 26,19.21; 34,26; Deut. 27,12; 33,18

Ithamar (*'Ithāmār*) Ex. 6,23; 28,1; 37,19; Lev. 10,6.12.16; Num. 3,2.4; 4,28.33; 7,8; 26,60

Iubal (*Yūbhāl*) Gen. 4,21

Iuda (*Y'hūdhāh*) Gen. 29,35; 35,23; 37,26; 38,1-2.6-8.11-12.15.20.22-24.26; 43,3. 8; 44,14.16.18; 46,12.28; 49,8-10; Ex. 1,2; 31,2; 35,30; 37,20; Num. 1,7.24--25.49; 2,3.9; 7,14; 13,6; 26,15; 34,19; Deut. 27,12; 33,7; 34,2

Iudin (*Y'hūdhīth*) Gen. 26,34

Iukam (*'Aqān*) Gen. 36,27

Iuri (*Ḥōrī*) Num. 13,5

Izvoare (*'Ayin*) Num. 34,11

Izvorul Celui pe care l-am văzut în față (*B'ēr Laḥay Ro'ī*) Gen. 16,14

Izvorul Judecății (*'Eyn Miṣ'pāṭ*) Gen. 14,7

Izvorul Jurământului (*B'ēr Ṣābha'*) Gen. 21,14.31-33; 22,19; 26,23.33; 28,10; 46,1.5

Izvorul Vedeniei (*B'ēr Laḥay Ro'ī*) Gen. 24,62; 25,11

Î

Încercare (*Massāh*) Deut. 6,16; 9,22

J

Jalea Egiptenilor (*'Abhēl miṣ'rayim*) Gen. 50,11
Jurământ (*Ṣibh'ē 'āh*) Gen. 26,33

K

Kedamoth (*Q'dhēmōth*) Deut. 2,26
Kedar (*Qēdhār*) Gen. 25,13
Kedma (*Qēdh'māh*) Gen. 25,15
Kenez (*Q'naz*) Gen. 36,11.15.42
Kharmi (*Kar'mī*) Ex. 6,14
Kitii (*Kittīm*) Gen. 10,4

L

Laban (*Lābhān*) Gen. 24,28.50; 25,20; 27,43; 28,2.5; 29,1.5.9-10.13-16.19.21--26.28-30; 30,25.27.31.34.36.40.42; 31,1--2.12.19-20.22.24-26.31.33-35-36.43.4 6-48; 32,1.5; 46,18.25
labiim (*l'hābhīm*) Gen. 10,13
Lael (*Lā'ēl*) Num. 3,24
Lamech (*Lāmekh*) Gen. 4,18-19.23-24; 5,25-26.28.30-31;
Lasa (*Lāṣa'*) Gen. 10,19
Latusiim (*l'ṭūṣīm*) Gen. 25,3
Leia (*Lē'āh*) Gen. 29,17-25.30-33; 30,9--20; 31,4.14.33; 33,1-2.7; 34,1.14; 35,23. 26; 46,15.18; 49,31
Lemona (*Libh'nāh*) Num. 33,20-21
Levi (*Lēwī*) Gen. 29,34; 34,14.25.30; 35,23; 46,11; 49,5; Ex. 1,2; 2,1; 6,16. 19; 32,26.28; Num. 1,49; 3,6.15.17; 4,2; 16,7-8; 17,18; 18,2.21; 26,57; Deut. 10,8; 18,1; 27,12; 31,9; 33,8
levit (*lēwī*) Ex. 4,14; 6,25; 37,19; Lev. 25,32-33; Num. 1,47.50-51.53; 2,17.33; 3,9.12.20.41.45-46; 4,46; 7,5-6; 8,6.9--15.18-22.24-26; 18,6.23.26.30; 35,2.4. 6-8; Deut. 10,9; 12,12.19; 14,27.29; 16,11.14; 17,9.18; 18,1.6-7; 21,5; 24,8; 26,11-13; 27,9.14; 31,25
Lobeni (*Libh'nī*) Ex. 6,17; Num. 3,18-21; 26,58
Lobon (*Lābhān*) Deut. 1,1
Locul Întins (*R'ḥobhōth*) Gen. 26,22
Locul lui Dumnezeu (casa lui Dumnezeu) (*Bēyth-'El*) Gen. 31,13
Loomim (*L'ummīm*) Gen. 25,3
Lot (*Lōṭ*) Gen. 11,27.31; 12,4-5.20; 13,1. 5.7.8.10-12.14; 14,12.14.16; 19,1.5-6.9--10.12.14-15.18.23.29-30.36; Deut. 2,9; 2,19
Lotan (*Lōṭān*) Gen. 36,20.22.29
Lud (*Lūdh*) Gen. 10,22
Ludiim (*lūdhīm*) Gen. 10,13
Luza (*Lūzāh*) Gen. 35,6.9; 48,3

M

Machanareth (*Kinnereth*) Deut. 3,16
Machir (*Mākhīr*) Gen. 46,20; 50,23; Num. 26,33; 32,39-40; 36,1; Deut. 3,15
Madai (*Mādhay*) Gen. 10,2
Madan (*M'dhān*) Gen. 25,2
Madiam (*Midh'yān*) Gen. 25,2.4; 36,35; Ex. 2,15-16; 3,1; 4,19; 18,1
Madian Num. 22,4.7; 31,3.7-9
madienit (*m'dhānīm*) Gen. 37,28.36; Num. 25,6.14-16; 31,2
Maeleth (*Māḥalath*) Gen. 28,9
Magdol (*Migh'dol*) Ex. 14,2; Num. 33,7
Magog (*Māghōgh*) Gen. 10,2
Maiel (*M'ḥūyā'ēl*) Gen. 4,18
Maitebeel (*M'hēyṭabh'ēl*) Gen. 36,39
Maizoob (*Mēy Zāhābh*) Gen. 36,39
Makellath (*Q'hēlathāh*) Num. 33,22-23
Makeloth (*Maq'hēloth*) Num. 33,25-26

Mala (*Maḫ'lāh*) Num. 26,37; 27,1; 36,11
Maleleel (*Mahalal'ēl*) Gen. 5,12-13.15-17
Mambre (*Mam'rē'*) Gen. 13,18; 14,13.24; 18,1; 23,17.19; 25,9; 35,27; 49,30; 50,13
Mamphin (*Muppīm*) Gen. 46,21
Manachath (*Mānaḫath*) Gen. 36,23
Manase (*M'naşeh*) Gen. 41,51; 46,20; 48,1.5.13-14.17.20; 50,23; Num. 1,10. 32-33; 2,20; 7,54; 10,23; 13,11; 26,32. 38; 32,33; 34,13-14; 34,23, 36,12; Deut. 3,13-14; 4,43; 29,7; 33,17; 34,2'
Manthanain (*Mattānāh*) Num. 21,18-19
Marea cea Mare (*Hayyām Haggādhol*) Num. 34,6-7
Marea de la apus (*hayyām hā'aḫarōn*) Deut. 11,24
Marea Filistenilor (*Yām P'liş'tīm*) Ex. 23,31
Marea Roşie (*Yam-Sūph*) Ex. 10,19; 13,18; 15,4.22; 23,31; Num. 14,25; 21,4; 33,10--11; Deut. 1,1.40; 2,1; 11,4
Marea Sării (Marea Sărată) (*Yām hammelah*) Gen. 14,3; Num. 34,3.12
Mariam (*Mir'yām*) Ex. 6,20; 15,20-21; Num. 12,1.4.10.15; 20,1; 26,59 Deut. 24,9
Masek (*Meşeq*) Gen. 15,2
Masekka (*Maš'rēqāh*) Gen. 36,36
Masma (*Miş'mā'*) Gen. 25,14
Massam (*Mibh'sām*) Gen. 25,13
Masse (*Massā'*) Gen. 10,30; 25,14
Massuruth (*Mosērōth*) Num. 33,30.31
Matecca (*Mith'qāh*) Num. 33,28.29
Mathusala (*M'thūşā'ēl*) Gen. 4,18; 5,21--22.25-27
Matraith (*Maṭ'rēdh*) Gen. 36,39
Mazar (*Mibh'ṣār*) Gen. 36,42
Megediel (*Magh'dī'ēl*) Gen. 36,43
Melcha (*Mil'kāh*) Gen. 11,29; 22,20.23; 24,15.24.47; Num. 26,37; 27,1; 36,11
Melchiel (*Mal'kī'ēl*) Gen. 46,17; Num. 26,29
Melchisedec (*Mal'kī-Ṣedheq*) Gen. 14,18
Mera (*Mārāh*) Ex. 15,23
Merari (*M'rārī*) Gen. 46,11; Ex. 6,16.19; Num. 3,17.20.33.35-36; 4,29.33.42; 7,8; 10,17; 26,57
Mesopotamia (*'Arām*) Gen. 24,10; 25,20; 27,43; 28,2.5-7; 31,18; 33,18; 35,9.26; 46,15; 48,7; Num. 23,7; Deut. 23,5
Mesraim (*Miṣ'rayim*) Gen. 10,6.13
Misadai (*Mōsērāh*) Lev. 10,4; Deut. 10,6
Misor (*Mīšor*) Deut. 3,10
Moab (*Mō'ābh*) Gen. 19,37; 36,35; Num. 21,11.13.15.20.26.28-30; 22,1.3-4.7-8.10.14.36; 23,6-7; 24,17; 25,1; 26,3.63; 31,12; 33,45.48.50; 35,1; 36,13; Deut. 1,5; 2,8; 28,69; 32,49; 34,1.5-6.8
moabit (*mō'ābh*) Gen. 19,37; Ex. 15,15; Deut. 2,9.11.18.29; 23,4
Mocha (*Ma'akhāh*) Gen. 22,24
Modad (*Mēydhādh*) Num. 11, 26-27
Moise (*Moşeh*) Ex. 2,10-11.14-15.17.21--22; 3,1.3-4.6-7.11-15; 4,1.3-4.10-11.13--14.18-21.26-30; 5,1.4.20.22; 6,1-2.9--10.12-13.20.26-30; 7,1.6-8.10.14.19--20.26; 8,1.4-5.8-9.12.16.21-22.25-27; 9,1.8.10-11.13.22-23.27.29.33-34; 10,1. 3.6.8-9.12-13.16.18.21-22.24-25.28; 11,1. 3-4.8-10; 12,1.21.28.31.35.43.50; 13,1. 3.19; 14,1.11.13.15.21.26-27.31; 15,1. 22.24-25; 16,2.4.6.8-9.11.15.19-20.22--25.28.32-34; 17,2-6.8.10-12.14-15; 18,1-2.5-8.12-13.15.17.24-27; 19,3.7--10.14.17.19-21.23.25; 20,19-22; 24,1--4.6.8-9.12-13.15-16.18; 25,1; 30,11. 17.22.34; 31,1.12.18; 32,1.7.11.15.17. 19.21-23.25.28-31.33; 33,1.7-9.11-12.17; 34,1.4.8.10.27-31.34-35; 35,1.4.20.29-30; 36,2-3.5-6.8.12.14.28.33.36.38; 37,19--20; 38,26-27; 39,10.13.22-23; 40,1.16. 18-19.21.23.25.27.33.35; Lev. 1,1; 4,1; 5,14.20; 6,1.12.17; 7,22.28.38; 8,1.4--6.9-22.24-31.36; 9,1.6-7.10.21.23; 10,3--7.11-12.16.19; 11,1; 12,1; 13,1; 14,1. 33; 15,1; 16,1-2.34; 17,1; 18,1; 19,1; 20,1: 21,1.16.24; 22,1.17.26; 23,1.9.24.

26.33.44; 24,1.11.13.23; 25,1; 26,46; 27,1.34; Num. 1,1.17.19.44.48.53; 2,1. 33-34; 3,1.5.11.14.16.38-40.42.44.49.51; 4,1.14.21.34; 5,1.5.11; 6,1.22; 7,1.4.11; 8,1-5.20.23; 9,1.8-9; 10,1.29; 11,10.16. 21-24; 12,1.3-4.7.13; 13,1.26; 14,2.13. 26.39; 15,1.17.33.35; 16,3.15; 17,1.6- -16.26-27; 18,25; 19,1; 20,2-3.6-7.9- -12.14.23; 21,5-9.21.32.34; 25,4-6.10. 16; 26,1.52.59.63; 27,2.5.12.15; 28,1; 30,1.17; 31,1-7.12-15.21.25.31.41-42.47- -49.51.54; 32,2.6.20.25.28-29.40; 33,1- -2.50; 34,1.13.16; 35,1.9; 36,1.5.13; Deut. 1,1.3.5; 4,41.44-46; 5,1; 27,1.9. 11; 28,69; 29,1; 31,1.7.9-10.14.16.22-24.30; 32,44-45.48; 33,1.4; 34,1.4-5.7-10.12

Mooli (*Maḥ^{e}lī*) Ex. 6,19; Num. 3,20.33;

Mormintele Poftei (*Qibh^{e}roth hatta'awāh*) Num. 11,34-35; 33,16-17 Deut. 9,22

Mosoch (*Meşekh*) Gen. 10,2.23

Movila este martor (*haggal 'ēdh*) Gen. 31,48

Movila Martor (*Gal^{e} 'ēdh*) Gen. 31,47

Movila Mărturiei (*Yeghar śāhadhūthā'*) Gen. 31,47

Moze (*Mizzāh*) Gen. 36,13.17

Muntele, muntele (*Hor Hāhār*) Num. 34,7-8

Musi (*Mūşī*) Num. 3,20.33; 26,58

Nachoth (*Naḥath*) Gen. 36,13.17

Nadab (*Nādhābh*) Ex. 6,23; 24,1.9; 28,1; Lev. 10,1; Num. 3,2.4; 26,60-61

Naid (*Nōdh*) Gen. 4,16

Nambra (*Nim^{e}rāh*) 32,3.36

Namuel (*N^{e}mū'ēl*) Num. 26,9.12

Napec (*Nephegh*) Ex. 6,21

Naphes (*Nāphīş*) Gen. 25,15

Nathanael (*N^{e}than^{e}'ēl*) Num. 1,8; 2,5; 7,18.23; 10,15

Nave (*Nūn*) Ex. 33,11; Num.11,28; 12,8. 14; 13,6; 14,30.38; 26,65; 27;18; 32,12. 28; 34;16; Deut. 1,38; 32,44; 34,9

Nave (*Naḥ^{e}bī*) Num. 13,14

Nebrod (*Nim^{e}rodh*) Gen. 10,8-9

Nedreptate (*'Eśeq*) Gen. 26,20

Neftali (*Naph^{e}tālī*) Gen. 30,8; 35,25; 46,24; 49,21; Ex. 1,4; Num. 1,15.42-43; 2,29; 7,78; 10,27; 13,14; 26,48.50; Deut. 27,13; 33,23; 34,2

nephthaliim (*naph^{e}tuḥīm*) Gen. 10,13

Ninive (*Nīn^{e}wēh*) Gen. 10,11-12

Noe (*Noaḥ*) Gen. 5,29-30.32; 6,8-10.13. 22; 7,1.5-7.9.11.13.15-16.23; 8,1.6.11. 13.15. 18.20; 9,1.8.12.17-20.24.28-29; 10,1.32

Noema (*Na'amāh*) Gen. 4,22

Noeman (*Na'amān*) Gen. 46,21; Num. 26,44

Noua (*No'āh*) Num. 26,37; 27,1; 36,11

N

Naaliel (*Naḥalī'ēl*) Num. 21,19

Naason (*Naḥ^{e}şōn*) Ex. 6,23; Num. 1,7; 2,3; 7,12.17; 10,14

Nabaioth (*N^{e}bhāyōth*) Gen. 25,13; 28,9; 36,3

Nabau (*N^{e}bhō*) Num. 27,12; 32,3.42; Deut. 32,49; 34,1

Nabdeel Gen. 25,3.13

Naboth (*Nobhaḥ*) Num. 32,42

Nachor (*Nāḥōr*) Gen. 11,22-27.29; 22,20. 23; 24,10.15.24.47; 29,5; 31,52

O

Oboth (*'Obhoth*) Num. 21,10-11; 33,43-44

Ochozath (*'Aḥuzzath*) Gen. 21,22.32; 26,26

Odollam (*'adhullāmī*) Gen. 38,1.12.20

Odorra (*Hadhōrāh*) Gen. 10,27

Og (*'Ogh*) Num. 20,33; 24,23; 32,33; Deut. 1,4; 3,1-4.10-11.13; 4,47; 29,6; 31,4

omachathiţi (*ma'akhāthī*) Deut. 3,14

Oman (*'Onām*) Gen. 36,23

Omar (*'Omār*) Gen. 36,11.15

omeeni (*'ēymīm*) Gen. 14,5

ommin (*'ēmīm*) Deut. 2,10-11

Ommoth (*'ummōth*) Num. 25,15
Omusi (*Mūşī*) Ex. 6,19
On Ex. 1,11
Onan (*Onān*) Gen. 38,4.8-9; 46,12
Onan (*'Anā*) Gen. 36,24
Opher (*Hēpher*) Num. 26,36
Ophimin (*Huppīm*) Gen. 46,21
Or (*Hor*) Ex. 17,10.12; 24,14; 31,2; 35,30; Num. 20,22-23.27; 21,4; 27,13; 33,37.39.41; Deut. 32,50
Orech (*'Erekh*) Gen. 10,10
Os (*'Uţ*) Gen. 10,23; 36,28
Othom (*'Ethām*) Ex. 13,20
Ox (*'Uţ*) Gen. 22,21
Oza (*'Azzān*) Num. 34,26
Oziel (*'Uzzī'ēl*) Ex. 6,18.22; Num. 3,19. 27.30

P

Paşte (*Pesaḥ*) Ex. 12,11.21.27.43.46.48; Num. 9,2.4.6.10.12.14; 28,16; 33,3; Deut. 16,1-2.5-6
patrosoniim (*path^{e}rusīm*) Gen. 10,14
Petephres (*Pōţīphar*) Gen. 37,36; 39,1
Petephres (*Pōţī Phera'*) Gen. 41,45.50; 46,20
Phadael (*P^{e}dhah^e'ēl*) Num. 34,28
Phadassur (*P^{e}dhāhţūr*) Num. 1,10; 2,20; 7,54.59; 10,23
Phagaiel (*Pagh^e'ī'ēl*) Num. 1,13; 2,27; 7,72.77; 10,26
Phaldas (*Pil^{e}dāş*) Gen. 22,22
Phalek (*Pelegh*) Gen. 10,25; 11,16-19
Phaleth (*Peleth*) Num. 16,1
Phallu (*Pallū'*) Gen. 46,9; Ex. 6,14; Num. 26,5.8
Phalti (*Pal^{e}ţī*) Num. 13,9
Phaltiel (*Pal^{e}ţī'ēl*) Num. 34,26
Pharan (*Pā'rān*) Gen. 14,5; 21,21; Num. 10,12; 12,16; 13,3.26; 33,36; Deut. 1,1; 33,2
Phares (*Pereţ*) Gen. 38,29; 46,12; Num. 26,16
Pharnach (*Par^{e}nākh*) Num. 34,25
Phasga (*Pis^{e}gāh*) Deut. 34,1
Phathura (*P^{e}thōrāh*) Num. 22,5
Phikol (*Pīkhol*) Gen. 21,22.32; 26,26
Phinees (*Pīn^{e}hās*) Ex. 6,25; Num. 25,7. 11; 31,6
Phino (*Pūnon*) Num.33,42-43
Phinon (*Pīnon*) Gen. 36,41
Phison (*Pīşon*) Gen. 2,11
Phogor (*Pā'ū*) Gen. 36,39
Phogor (*Pe'ōr*) Num. 23,28; 25,18; 31,16; Deut. 3,29; 4,46; 34,6
Phua (*Pū'āh*) Ex. 1,15
Phua (*Puwāh*) Gen. 46,13
Phua (*Puwwāh*) Num. 26,19
Phud (*Pūţ*) Gen. 10,6
Phutiel (*Pūţī'ēl*) Ex. 6,25
Pitom (*Pithom*) Ex. 1,11
Psonthomphanech (*Ţāph^{e}nath Pa^{ea}nēaḥ*) Gen. 41,45

R

Raab (*R^{e}ḥobh*) Num. 13,21
Rafu (*Rāphū'*) Num. 13,9
Ragau (*R^e'ū*) Gen. 11,18-21
Raguel (*R^e'ū'ēl*) Gen. 25,3; 36,4.10.13. 17; Ex. 2,18; Num. 1,14; 2,14; 7,42.47; 10,20.29
Rahel (*Rāḥēl*) Gen. 29,6.9-12.16-18.20. 25.28-31; 30,1-3.5-8.14-15.22-23.25; 31,4.14.19.32-35; 33,1-2.7; 35,16.19--20.24-25; 46,19.22.25; 48,7
Ramese (*Ra'am^{e}sēs*) Gen. 46,28; 47,11; Ex. 1,11; 12,37; Num. 33,3.5
Ramoth (*Rā'moth*) Deut. 4,43
Raphaca (*Daph^{e}qāh*) Num. 33,12-13
raphaimi (*r^{e}phā'īm*) Gen. 15,20; Deut. 2,11.20; 3,11.13
Raphidin (*R^{e}phīdhīm*) Ex. 17,1.8; 19,1; Num. 33,14-15;
Rathama (*Rith^{e}mah*) Num. 33,18-19
Rebeca (*Ribh^{e}qāh*) Gen. 22,22; 24,15.29--30.45.51.53.58-61.64.67; 25,20-21.26.

28; 26,7-8.35; 27,5-6.11.15.42.46; 28,5; 29,1.12; 35,8; 49,31
Reema (*Re'ūmāh*) Gen. 22,24
Regma (*Ra'māh*) Gen. 10,7
Remmon-Phares (*Rimmon-Pāreṣ*) Num. 33,19-20
Riphath (*Rīphath*) Gen. 10,3
Rison (*Diṣōn*) Gen. 36,21.28.30
Roboc (*Rebha'*) Num. 31.8
Rocom (*Reqem*) Num. 31.8
Rodii (*dodhānīm*) Gen. 10,4
Rooboth (*Rehobhoth*) Gen. 10,11; 36,37
Ros (*Ro'ş*) Gen. 46,21
Ruben (*Re'ūbhēn*) Gen. 29,32; 30,14; 35,22-23; 37,21-22.29; 42,22.37; 46,8--9; 48,5; 49,3; Ex. 1,2; 6,14; Num. 1,5. 20-21; 2,10.16; 7,30; 10,18; 13,4; 26,5; 32,1-2.6.25.29.31.33.37; 34,14; Deut. 3,12.16; 4,43; 11,6; 27,13; 29,7; 33,6

S

Saar (*Ṭohar*) Gen. 23,8; 25,9; 46,10; Ex. 6,15
Saba (*Sebhā'*) Gen. 10,7; 25,3
Sabakatha (*Sabhe'tkhā'*) Gen. 10,7
Sabatha (*Sabhe'tāh*) Gen. 10,7
Sabatha (*Ṣiphe'tān*) Num. 34,24
Sabev (*Ṣebhā'*) Gen. 10,28
Safat (*Ṣāphāṭ*) Num. 13,5
Sala (*Ṣelah*) Gen. 10,24; 11,13-15
Salamiel (*Ṣelumī'ēl*) Num. 1,6; 2,12; 7,36.41; 10,19
Samaliel (*Ṣammūa'*) Num. 13,4
Samaliel (*Ṣemū'ēl*) Num. 34,20
Salem (*Ṣālēm*) Gen. 14,18; 33,18
Saleph (*Ṣāleph*) Gen. 10,26
Salomith Lev. 24,11
Salpaad (*Ṭelāphehādh*) Num. 26,7; 27,1. 7; 36,2.6.10
Samala (*Samelāh*) Gen. 36,36-37
Samaran (*Ṣimeronl*) Num. 26,20
Samareu (*Ṭemārī*) Gen. 10,18
Sami (*Ṣūhām*) 26,46
Sanior (*Sarsyon*) Deut. 3,9
Sanir (*Senīr*) Deut. 3,9
Saphar (*Ṣāpher*) Num. 33,23-24
Saphon (*Ṭiphe'yōn*) Gen. 46,16
Saphon (*Ṭephōn*) Num. 26,24
Sara (*Sārāy*) Gen. 11,29-31; 12,5.11.17; 16,1-3.5-6.8; 17,15; 46,17
Sara (*Sāraḥ*) Num. 26,30
Sarada (*Ṭedhādhāh*) Num. 34,8
Sarra (*Śārāh*) Gen. 17,15.17.19.21; 18,6. 9-15; 20,2.14.16.18; 21,1-3.6-7.9.12; 23,1-2.19; 24,36.67; 25,10.12; 49,31
Sathur (*Sethūr*) Num. 13,13
Sattin (*Ṣittīm*) Num. 25,1
Saul (*Ṣā'ūl*) Gen. 36,37-38; 46,10; Ex. 6,15; Num. 26,13
Saunis (*Ṣūnī*) Gen. 46,16
Sava (*Ṣū'a*) Gen. 38,2.12
Save (*Ṣāwēh Qiryāthāyim*) Gen. 14,5
Sălaşele lui Iair (*Hawwoth Yā'īr*) Num. 32,41
Sălaşul Morţilor (*Ṣe'ōl*) Gen. 37,35; 42,38; 44,29.31; Num. 16,30.33; Deut. 32,22
Sărbătoarea azimelor (*Maṭṭōth*) Ex. 23,15; 34,18; Deut. 16,16
Sărbătoarea corturilor (*Sukkoth*) Deut. 16,13.16; 31,10
Sărbătoarea culesului (*Hag haqqāṭīr*) Ex. 23,16; 34,22
Sărbătoarea săptămânilor (*Hagh Ṣābhu'ōth*) Ex. 34,22; Deut. 16,10.16
Sărbătoarea secerişului (*Hag hā'āsiph*) Ex. 23,16
Sebama (*Sebhām*) Num. 32,3.38
Sebegon (*Ṭibhe'ōn*) Gen. 36,2.14.20.24.29
Seboim (*Ṭebhoyim*) Gen. 10,19; 14,2.8; Deut 29,22
Sediur (*Ṣedhī'ūr*) Num. 1,5; 2,10; 7,30.35; 10,18
Segor (*Ṭo'ar*) Gen. 14,2.8; 19,22-23.30; Deut. 34,3
Seir (*Sē'īr*) Gen. 14,6; 32,4; 33,14.16; 36,8-9.20-21; Deut. 1,2.44; 2,1.4-5.8--9.12.18.22.29; 33,2
Selcha (*Salekhāh*) Deut. 3,10
Selemi (*Ṣelomī*) Num. 34,27

Sella (*Ţillāh*) Gen. 4,19.22-23
Sellem (*Şillēm*) Num. 26,49
Selmona (*Haşᵉmonāh*) Num. 33,29-30.41--42
Selmona (*Talᵉmonāh*) Num. 33,41-42
Selom (*Şēlāh*) Gen. 38,5.11.14.26; 46,12; Num. 26,16
Sem (*Şēm*) Gen. 5,32; 6,10; 7,13; 9,18.23.26-27; 10,1.21-22.31; 11,10-11
Semei (*Şimᵉ'ī*) Ex. 6,17; Num. 3,18.21
Senna (*Ţināh*) Num. 34,4
Sennaar (*Şinᵉ'ār*) Gen. 10,10; 11,2; 14,1--2.9
Seon (*Sīhōn*) Num. 21,21.23.26-29.34; 32,33; Deut. 1,4; 2,24.26.30-32; 3,2.6; 4,46.48; 29,6; 31,4
Seppham-Arbela (*Şᵉphām Hāribhᵉlāh*) Num. 34,11
Sepphora (*Şiphᵉrāh*) Ex. 1,15
Sepphora (*Ţipporāh*) Ex. 2,21; 4,25; 18,2
Sered (*Seredh*) Gen. 46,14
Seruch (*Sᵉrūgh*) Gen. 11,20-23
Sessi (*Şēşay*) Num. 13,22
Seth (*Şēth*) Gen. 4,25-26; 5,3-8; Num. 24,17
Setri (*Sithᵉrī*) Ex. 6,22
Sfadă (*Mᵉrībhāh*) Ex. 17,7
Sfinţenia (*haqqodheş*) Ex. 29,6
Sfinţenia Domnului (*haqqodheş lipᵉnēy YHWH*) Ex. 28,36; 36,37
Sichem (*Şᵉkhem*) Gen. 12,6; 33,19; 34,2. 4.6.8.11.13.18.20.24.26; 35,4-5; 37,12--14; 48,22
sichemi (*Şᵉkhem*) Gen. 33,18
Sidon (*Ţīdhon*) Gen. 10,15.19; 49,13
Simeon (*Şimᵉ'ōn*) Gen. 29,33; 34,14. 25.30; 35,23; 42,24.36; 43,23; 46,10; 48,5; 49,5; Ex. 1,2; 6,15; Num. 1,6.22--23; 2,12; 7,36; 10,19; 13,5; 25,14; 26,12.14; 34,20; Deut. 27,12
Sin (pustiul) (*Sīn*) Num. 33,11-12
Sin (pustiul) (*Ţin*) Ex. 16,1; 17,1; Deut. 32,51; Num. 13,21; 20,1; 27,14; 33,36; 34,3
Sina (*Sīnāy*, pustiul) Lev. 7,38; Num 1,1.19; 3,4.14; 9,1.5; 10,12; 26,61.64; 27,6; 33,15-16
Sinai (*Sīnay*, muntele) Ex. 16,1; 19,1--2.11.16.18.20.23; 24,16; 31,18; 34,2.4. 32; Lev. 7,38; 25,1; 26,46; 27,34; Num. 3,1; 28,6
Siria Deut. 26,5
sirian (*'arammī*) Gen. 25,20; 28,5; 29,1; 31,20.22.24; 46,20
Sobal (*Şōbhāl*) Gen. 36,20.23.29
Soccoth (*Sukkoth*) Ex. 12,37; 13,20; Num. 33,5-6
Sodoma (*Sᵉdhom*) Gen. 10,19; 13,10.12; 14,2.8.10-12.16-17.21-22; 18,16.20.22. 26; 19,1.24.28; Deut. 29,22; 32,32
Sofar (*Şōphān*) Num. 32,35
Sogar (*Ţū'ār*) Num. 1,8; 2,5; 7,18.23; 10,15
Some (*Şammāh*) Gen. 36,13.17
Soph (*Şᵉphō*) Gen. 36,23
Sophan (*Şᵉphūphām*) Num. 26,43
Sophar (*Ţᵉphō*) Gen. 36,11.15
Sophera (*Sᵉphārāh*) Gen. 10,30
Sove (*Şūah*) Gen. 25,2
Stânca Cioplită (*Ro'ş Happisᵉgāh*) Num. 21,20; 23,14; Deut. 3,27
Stejarul cel înalt (*'ēlōnēy moreh*) Gen. 12,6; Deut. 11,30
Stejarul lui Mambre (*'ēlonēy Mamᵉrē'*) Gen. 13,18; 14,13; 18,1
Stejarul Plângerii (*'Allōn Bākhūth*) Gen. 35,8
Suchem (*Şekhem*) Num. 26,35
Sudi (*Sōdhī*) Num. 13,10
Sumaer (*Şᵉmīdhā'*) Num. 26,36
Suni (*Şūnī*) Num. 26,24
Sur (*Şūr*) Gen. 16,7; 20,1; 25,18; Ex. 15,22
Sur (*Ţūr*) Num. 31.8
Suriel (*Ţūrī'ēl*) Num. 3,35
Surisadai (*Ţūrīşaddāy*) Num. 1,6; 2,12; 7,36.41; 10,19
Susi (*Sūsī*) Num. 13,11

Sutala (*Şūthelaḥ*) Num. 26,39
Sutalaam Gen. 46,20
Syllem (*Şillēm*) Gen. 46,24
Symobor (*Şem^{e}'ēbher*) Gen. 14,2

T

Taam Gen. 46,20
Tabek (*Tebhaḥ*) Gen. 22,24
Taberele (*Maḥanēh*) Gen. 32,3
Tanach (*Taḥan*) Num. 26,39
Tanin din Egipt (*Ţo'an Miṣ^{e}rāyim*) Num. 13,22
Tarath (*Tāraḥ*) Num. 33,27-28
Thaiman (*Tēymān*) Gen. 25,3.15; 36,11. 15.42
thaimaniţi (*tēymānī*) Gen. 36,34
Thamar (*Tāmār*) Gen. 38,6.11.13.24.26
Thamna (*Tim^{e}nāh*) Gen. 36,12.22.40; 38,12-14
Thara (*Teraḥ*) Gen. 11,24-28.31-32
Thargal (*Tidh^{e}'āl*) Gen. 14,1.9
Tharsis (*Tar^{e}şīş*) Gen. 10,4
Thasoban (*'Eṣ^{e}bōn*) Gen. 46,16
Thelamin (*Talᵉmay*) Num. 13,22
Thersa (*Tir^{e}ţāh*) Num. 26,37; 27,1; 36,11
Thiras (*Tīrās*) Gen. 10,2
Thobel (*Tubhāl*) Gen. 4,22; 10,2
Thola (*Tōlā'*) Gen. 46,13; Num. 26,19
Thorgama (*Togar^{e}māh*) Gen. 10,3
Tigru (*Hiddeqel*) Gen. 2,14
Tochos (*Taḥaş*) Gen. 22,24
Tophol (*Tephel*) Deut. 1,1

U

Ukan (*'Aqān*) Gen. 36,27
Ul (*Ḥūl*) Gen. 10,23
Ulamlus (*'Ulām Lūz*) Gen. 28,19
Uphi (*'Ephodh*) Num. 34,23
Uphir (*'Ophir*) Gen. 10,29
Ur (*Ḥūr*) Num. 31.8
Urios (*'Urī*) Ex. 31,2; 35,30; 37,20

V

Vâlceaua (*Haţēroth*) Deut. 1,1
Vale Gen. 23,2
Valea Gerarei (*Naḥal-G^{e}rār*) Gen. 26,17.19
Valea Save (*'Emeq Şāwēh*) Gen. 14,17
Valea Sărată (*'Emeq haśśiddīm*) Gen. 14,3.8.10
Valea Strugurelui (*Naḥal 'Eş^{e}kol*) Num. 13,23.24; 32,9; Deut. 1,24
Valea Zaret (*naḥal Zāredh*) Num. 21,12
Vâlvătaia (*Tabh^{e}'ērāh*) Num. 11,3; Deut. 9,22
Vedenia (*Miṣ^{e}pāh*) Gen. 31,49
Viaţă (Eva) (*Ḥawwāh*) Gen. 3,20

Z

Zabulon (*Z^{e}bhūlun*) Gen. 30,20; 35,23; 46,14; 49,13; Ex. 1,3; Num. 1,9.28-29; 2,7; 7,24; 10,16; 13,10; 26,22-23; 34,25; Deut. 27,13; 33,18
Zachur (*Zakkūr*) Num. 13,4
Zambran (*Şim^{e}rōn*) Gen. 46,13
Zambri (*Zim^{e}rī*) Num. 25,14
Zaphoim Gen.36,43
Zara (*Zeraḥ*) Gen. 36,33; 38,30; 46,12.33; Num. 26,13.16
Zare (*Zeraḥ*) Gen. 36,13.17
Zaret (*Zāredh*) Deut. 2,13-14
Zechri (*Zikh^{e}rī*) Ex. 6,21
Zelpha (*Zilᵉpāh*) Gen. 29,24; 30,9-10.12; 35,26; 37,2; 46,17
Zemran (*Zim^{e}rān*) Gen. 25,2
Zogora (*Ţo'ar*) Gen. 13, 10
zomzommin (*Zam^{e}zummīm*) Deut. 2,20
Zoob (*Sūphāh*) Num. 21,14
Zukam (*Zaavān*) Gen. 36,27

BIBLIOGRAFIE

I. Abrevieri ale scrierilor antice

(titlurile citate şi în traducere românească au fost menţionate în paranteză):

***

Enoh = *Cartea lui Enoh*
Ep. Arist. = *Epistola lui Aristeas*
Ep. Barn. = *Epistola lui Barnaba*
Epist. ad Diogn. = *Epistola către Diognet*
4Ezdra = *A patra carte a lui Ezdra*
Jub. = *Cartea Jubileelor*
Mişna Pes. = *Mişna Pesahim*
Talmud B = *Talmudul Babilonian*
Targum Io. = *Targumul Ionathan*
Targum N = *Targumul Neofiti*
Targum O = *Targumul Onkelos*
Sifre Num. = Sifre *la Numerii*
Q = *Manuscrisele de la Qumran*
Vulg. = *Vulgata*

Ambrozie

CA = *De Cain et Abel*
Fid. = *De fide, libri quinque*
Ap. D. = *Apologia David altera (Apologia lui David)*
Hex. = *Hexaemeron*

Atanasie

VA = *Vita Antonii (Viaţa lui Antonie)*
Ep. Serap. = *Epistula ad Serapionem*

Augustin

Ep. = *Epistulae*
Civ. Dei = *De civitate Dei*
Gen. Litt. = *De Genesi ad Litteram*
QE = *Quaestionum Evangeliorum*
Quaest. in Hept. = *Quaestiones in Heptateuchum*

Chiril al Alexandriei

Ador. = *De adoratione et cultu in spiritu et veritate*
Glaph. = *Glaphyra in Pentateuchum (Glafire)*
In Io. = *Commentarii in Ioannem*

Chiril al Ierusalimului

Cat. Myst. = *(Catecheses) Mystagogiae*
Cat. = *Catechesis ad illuminandos (Cateheze)*
Pro. = *Procatechesis*

Ciprian

Ep. = *Epistulae*

Clement din Alexandria

Ecl. proph. = *Eclogae propheticae*
ET = *Excerpta ad Theodoto*
Paed. = *Paedagogus (Pedagogul)*
Strom. = *Stromata (Stromate)*

Clement Romanul

1Clement = *Epistola I*

Cosmas

Top. = *Topographia*

Didim cel Orb

In Gen. = *In Genesim*
In Zacch. = *In Zachariam*
Trin. = *De Trinitate*

Epifanie al Salaminei

Gemm. = *De XII gemmis*
Fid. = *De fide*

Eusebiu

QE = *Quaestiones evangelicae*
DE = *Demonstratio evangelica*
PE = *Praeparatio evangelica*

Evagrie

Cogit. = *De malignis cogitationibus*
Ep. 56 = *Epistulae* 56
Pract. = *Practicus (Tratatul practic)*

Flavius Iosephus

AI = *Antiquitates Iudaicae (Antichităţi iudaice)*
Bell. Iud. = *De bello Iudaico*
CA = *Contra Apionem*

Grigore al Nyssei

Bapt. = *De baptismo*
Opif. = *De opificio hominis*
Virg. = *De virginitate*
Encom. St. = *Encomium in sanctum Stephanum*
Hex. = *Apologia in Hexaemeron*
Cant. = *In Canticum Canticorum*
Lum. = *In diem luminum*
VM = *De vita Mosis (Viața lui Moise)*
C. Eun = *Contra Eunomium*

Grigore de Nazianz

Or. = *Oratio*

Herodot

Hist. = *Historiae*

Hesychios

Fest. = *Homiliae festales*

Hipolit

Ben. Iac. = *De benedictionibus Isaaci et Iacobi (Binecuvântările lui Iacob)*
Com. Dan. = *Commentarium in Danielem*
Christ. = *De Christo et Antichristo*
Trad. = *Traditio apostolica*

Ieronim

In Matth. = *Commentarii in Matthaeum*
Ex. = *De Exodo*
Ep. = *Epistulae*
Epist. ad Nep. = *Epistula ad Nepotianum*
In Os. = *Commentarii in Osee prophetam*
QG= *Hebraicae Quaestiones in libro Geneseos*

Ioan Damaschinul

Sermo = *Sermo in annuntiationem Mariae*

Ioan Gură de Aur

Com. Is. = *Commentarii in Isaiam*
Negat. = *De negatione Petri*
In Eust. = *In sanctum Eustathium Antiochenum*
Hom. Col. = *In epistulam ad Colossenses (homiliae)*
Hom. Gen. = *In Genesim (homiliae)*
Hom. in Mt. = *In Matthaeum (homiliae)*
Hom. Oz. = *In Oziam (homiliae)*

Irineu

Adv. haer. = *Adversus haereses*
Dem. = *Demonstratio apostolica*

Iulian Apostatul

C. Gal. = *Contra Galilaeos*

Iustin

Apol. = *Apologia*
Dial. = *Dialogus cum Tryphone (Dialogul cu Trifon)*

Lactanţiu

Ira. = *De ira Dei*

Macarie

Hom. = *Homiliae spirituales*

Maxim Mărturisitorul

Qu. = *Quaestiones et dubia*
Q Th. = *Quaestiones ad Thalassium*

Metodiu al Olimpului

Symp. = *Symposion (Banchetul)*

Origen

C. Cels. = *Contra Celsum*
Com. Gen. = *Commentarii in Genesim*
Com. Cant. = *Commentarii in Canticum Canticorum*
Com. Io. = *Commentarii in evangelium Ioannis*
Com. Mt. = *Commentarii in evangelium Matthaei*
Com. Rom. = *Commentarii in epistula ad Romanos*
De or. = *De oratione*
De princ. = *De principiis*
P. Pascha = *Péri pascha (Despre Paşti)*
Dialogus Her. = *Dialogus cum Heraclide*
Exh. mart. = *Exhortatio ad martyrium*
In Mt. ser. = *Sermones in Matthaei*
Hex. = *Hexapla*
Hom. 1Rg. = *In librum primum Regnorum*
Hom. Ex. = *Homiliae in Exodum*
Hom. Ez. = *Homiliae in Ezechielem*
Hom. Gen. = *Homiliae in Genesim*
Hom. Ier. = *Homiliae in Ieremiam*
Hom. Ies. = *Homiliae in Iesu Nave*
Hom. Is. = *Homiliae in Isaiam*
Hom. Luc. = *Homiliae in Lucam*

Hom. Lev. = *Homiliae in Leviticum*
Hom. Num. = *Homiliae in Numeros*
Ep. Afric. = *Epistula ad Africanum*
Ep. Greg. = *Epistula ad Gregorium Thaumaturgum*
Sel. in Ex. = *Selecta in Exodum*

Philon

Abr. = *De Abrahamo*
Agr. = *De agricultura*
Cher. = *De cherubim*
Confus. = *De confusione linguarum*
Congr. = *De congressu*
Ios. = *De Iosepho*
Decal. = *De decalogo*
Deter. = *Quod deterius potiori insidiari soleat*
Deus = *Quod Deus sit immutabilis*
Ebr. = *De ebrietate*
Fug. = *De fuga et inventione*
Gig. = *De gigantibus*
Her. = *Qius rerum divinarum heres sit*
LA = *Legum allegoriarum*
Leg. = *Legatio ad Gaium*
Migr. = *De migratione Abrahami*
Mos. = *De vita Mosis*
Mut. = *De mutatione nominum*
Opif. = *De opificio mundi*
PhIPA = *Philonis Iudaei Paralipomena Armena translata*
Plant. = *De plantatione*
Post. = *De posteritate Caini*
Praem. = *De praemiis et poenis*
QE = *Quaestiones in Exodum*
QG = *Quaestiones in Genesim*
Sacrif. = *De sacrificiis Abelis et Caini*
Sobr. = *De sobrietate*
Somn. = *De somniis*
Spec. = *De specialibus legibus*
Virt. = *De virtutibus*

Procopios

Com. Gen. = *Commentarii in Genesim*

Pseudo-Hipolit

Hom. = *Homiliae*

Rufinus

Ben. = *De benedictionibus patriarcharum (Binecuvântările patriarhilor)*

Teofil al Antiohiei

Ad Aut. = *Ad Autolycum*

Tertulian

Adv. Prax. = *Adversus Praxean*
Adv. Marc. = *Adversus Marcionem*
Res. = *De resurrectione mortuorum*

Theodoret al Cyrului

Ex. Inter. = *Ex Interrogationes*
Haer. =*Haereticarum Fabularum compendium*
Q 1Rg. = *Quaestiones in Reges et Paralipomena*
QE = *Quaestiones in Exodum*
QG = *Quaestiones in Genesim*
Q Id = *Quaestiones in Iudicum*
Q Ios. = *Quaestiones in Iosuam*
Q Dt. = *Quaestiones in Deuteronomium*
Quaest. in Lev. = *Quaestiones in Leviticum*
Qu. Num. = *Quaestiones in Numeros*

Vasile cel Mare

Adv. Eun. = *Adversus Eunomium*
Fid. = *De fide*
Jud. = *De judicio Dei*
De orig. = *De origine hominis (homiliae)*
Ep. = *Epistulae*
Hom. Hex. = *Homiliae in hexaemeron*
Qu. = *Asceticon magnum sive Quaestiones - regulae fusius tractatae*
Qu. brev. = *Asceticon magnum sive Quaestiones - regulae brevius tractatae*

II. Bibliografie generală

Bibliografia cvasicompletă despre Septuaginta este conținută în două volume: pentru studiile publicate până în 1969, S.P. Brock, C.T. Fritsch, S. Jellicoe, *A classified Bibliography of the Septuagint*, Leyden, 1973; pentru studiile publicate din 1970 până în 1993, C. Dogniez, *Bibliography of the Septuagint/Bibliographie de la Septante (1970-1993)*, Leyden, 1995. Bibliografia următoare este sintetică și orientativă.

Sigle și alte abrevieri

AS = Analecta sacra (ed. J.B. Pitra)
BA = La Bible d'Alexandrie
GCS = Die griechischen christlichen Schrifttsteller der ersten drei Jahrhunderte, Berlin
GNO = Gregorii Nysseni Opera, Leyde

LSJ = Liddell, H.G., Scott, R. şi Jones, H.S., *A Greek-English Lexicon*, Oxford, 1996
LXX = Septuaginta (ed. Rahlfs)
NT = Noul Testament
PG = Patrologia greacă (ed. Migne)
PL = Patrologia latină (ed. Migne)
SC = Sources chrétiennes
TM = Textul Masoretic
VT = Vechiul Testament

Ediţii şi traduceri

***, *Monumenta Linguae Dacoromanorum*, Biblia 1688, vol. I-VI, Iaşi, 1988-.

***, *Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediţie jubiliară a Sfântului Sinod*, versiune diortosită după Septuaginta, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, Bucureşti, 2002.

Brenton, L., 1851 (retipărită în 1980), *The Septuagint Version of the Old Testament and Apocrypha, Greek and English*, Londra.

Brunello, A., 1960, *La Bibbia secondo la versione dei Settanta*, I-II, Roma.

Harl, M., Dorival, G. şi Munnich O. (ed.), 1986, *La Bible d'Alexandrie*, Paris.

Mortari, L. (ed.), 1999, *La Bibbia dei LXX*, Roma.

Rahlfs, A. (ed.), 1935, *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, Stuttgard.

Swete, H.B. (ed.), 1887-1894, *The Old Testament in Greek according to the Septuagint*, I-III, Cambridge.

Wevers, J.W. (ed.), 1974, *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum*, Göttingen.

Lucrări şi studii

Aejmelaeus, A., 1993, *On the Trail of the Septuagint Translators. Collected Essays*, Kampen.

Amphoux, C.B. şi Morgain, J., 1996, *Les premières traductions de la Bible*, Lausanne.

Barr, J., 1961, *The Semantics of Biblical Language*, Londra.

Bădiliţă, C. şi Bădiliţă, S., 1999, *Septuaginta sau Biblia de la Alexandria*, in *Altarul Banatului* 10, pp. 100-135.

Barthélemy, D., 1978, *Etudes d'histoire du texte de l'Ancien Testament*, Fribourg, Göttingen.

Benoit, P., 1964, „L'inspiration des Septante d'après les Pères", in *L'homme devant Dieu. Mélanges offerts au Père Henri de Lubac*, Paris, pp. 169-187.

Benoit, P., „La Septante est-elle inspirée?", in *Exégèse et Théologie* I, Paris, pp. 13-28.

Bogaert, P.M., „Les études sur la Septante. Bilan et perspectives, in *Revue de Théologie de Louvain* 16, 1985, pp. 174-200.

Botte, B. şi Bogaert, P.M., 1993, „Septante et versions grecques", in *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 12, col. 536-692.

Bouhot, J.-P., „Le Pentateuque chez les Pères", in *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 7, 1966, col. 687-708.

Carbone, S.P. şi Rizzi, G., 1992, *Le Scritture ai tempi di Gesù. Introduzione alla LXX e alle antiche versioni aramaiche*, Bologna.

Cimosa, M., 1995, *Guida allo studio della Bibbia greca (LXX)*, Roma.

Daniel, S., 1966, *Recherches sur le vocabulaires du culte dans la Septante*, Paris.

Devreesse, R., 1959, *Anciens commentateurs grecs du Pentateuque*, Roma.

Fernández, Marcos N., 1979, *Introducción a las versiones griegas de la Biblia*, Madrid.

Fernández, Marcos N., 1985, *La Septuaginta en la investigación contemporánea*, Madrid.

Field, F., 1875 (reeditare Hildesheim, 1964), *Origenis Hexaplorum quae supersunt*, I-II, Oxonii.

Galbiati, E.R., 1996, „La versione dei LXX: influsso sui Padri e sulla liturgia greca e latina", in *Annali di Scienze Religiose*, I, pp. 57-70.

Harl, M., Dorival, G., Munnich, O., 1994[2], *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1988.

Harl, M., 1992, *La langue de Japhet, quinze études sur la Septante et le grec des chrétiens*, Paris, Cerf.

Hengel, M., 1974, *Judaism and Hellenism*, Londra.

Jellicoe, S., 1974, *Studies in the Septuagint: origins, recensions and interpretation*, New York.

Le Déaut, R., 1984, „La Septante, un Targum?", in Kuntzmann R şi Schlosser J. (ed.), *Etudes sur le judaïsme hellénistique*, Paris, pp. 147-195.

Le Déaut, R., 1975, *La nuit pascale*, Roma.

Lee, J.A.L., 1983, *A lexical Study of the Septuagint Version of the Pentateuch*, Chico, California

Martone, C., 1997, „I LXX e le attestazioni testuali ebraiche di Qumran", in *Annali di Scienze religiose* II, pp. 159-174.

Mélèze-Modrzejewski, J., 1997, „La Septante comme *nomos*. Comment la Torah est devenue une loi civique pour les Juifs d'Egypte?", in *Annali di Scienze religiose* II, pp. 143-158.

Mortari, L., 1983, *Il Salterio della tradizione*, Torino.

Oden (ed.), Thomas C., 2001, 2002, *Ancient Christian Commentary on Scripture*, „Old Testament", vol. I-III, Downers Grover.

Olofsson, S., 1990, *The LXX Version. A Guide to the Translation Technique of the Septuagint*, Stockholm.

Orlinsky, H.M., 1996, „I LXX: punto d'arrivo e di partenza per diversi ambiti di ricerca", in *Annali di storia dell'esegesi* I, pp. 17-31.

Pietesman, A. şi Cox, C., 1984, *De Septuaginta. Studies in honour of John William Wewers on his sixty-fifth birthday*, Ontario.

Rahlfs, A., 1904, 1911, *Septuaginta-Studien*, Göttingen.

Rose, A., 1965, „L'influence des Septante sur la tradition chrétienne", I-II, in *Questions liturgiques et paroissiales* 44, pp. 192-211; 284-301.

Simon, M., 1984, „La Bible dans les premières controverses entre Juifs et Chrétiens", in Mondésert Cl. (ed.), *Bible de tous les temps* I, *Le monde grec ancien et la Bible*, Paris, pp. 107-125.

Swete, H.B. şi Ottley, R.R., 1900, retipărită la New York în 1968, *An Introduction to the Old Testament in Greek*, Cambridge.

Tabachovitz, D., 1956, *Die Septuaginta und das Neue Testament*, Lund.

Tov, E., 1976, „Some Thoughts on a Lexicon of the LXX", in Bulletin of the IOSCS" IX, pp. 14-46.

Tov, E., 1982, *A Classified Bibliography of Lexical and Grammatical Studies on the Language of the Septuagint and its Revisions*, Ierusalim.

Tov, E., 1981, *The Text critical Use of the Septuagint in biblical Research*, Ierusalim.

Trebolle, Barrera J., 1993, *La Biblia judía y la Biblia cristiana. Introducción a la historia de la Biblia*, Madrid.

Vian, G.M., 1996, „Le versioni greche della Scrittura nella polemica tra giudei e cristiani", in *Annali di storia dell'esegesi*, 1, pp. 39-54.

Walters, 1973, *The Text of the Septuagint. Its Corruptions and their Emendation*, Cambridge.

III. Bibliografie Geneza

Alexandre, M., 1989, *Le commencement du livre. Genèse I-V: la version des LXX et sa réception*, Paris.

Alexandre, M., 2003, *Sabia de foc şi heruvimii*, trad. de Francisca Băltăceanu şi Monica Broşteanu, ediţie îngrijită de Cristian Bădiliţă şi Ioana Munteanu, Bucureşti.

Bădiliţă, C., 2003, „Jean Cassien et le mythe des anges déchus", in *Jean Cassien entre l'Orient et l'Occident*, Paris/Iaşi, pp. 221-236.

Bădiliţă, C. şi Bădiliţă, S., 1999, „Septuaginta sau Biblia de la Alexandria", in *Altarul Banatului* 10, pp. 100-135.

Bădiliţă, C., 2002, *Manual de anticristologie*, Iaşi.

Bădiliţă, S., „Imaginea simbolică a Egiptului în opera lui Philon din Alexandria" in *Altarul Banatului* 7-9, 1999, pp. 29-38.

Bădiliţă, S., 2002, „Le symbolisme des couleurs chez Philon", in *Couleurs et vision dans l'Antiquité classique*, Rouen, pp. 153-165.

Bădiliţă, S., 1996, *Le thème de l'inspiration prophétique dans l'oeuvre de Philon d'Alexandrie*, mémoire de D.E.A., Université de Paris IV-Sorbonne.

Cunen, F., 1959, „Les pratiques divinatoire attribuées à Joseph d'Egypte", in *Revue des sciences religieuses*, pp. 396-404.

Daniélou, J., 1950, *Sacramentum futuri*, Paris.

Daniélou, J., 1958, *Bible et Liturgie*, Paris.

Daniélou, J., 1961, *Les symboles chrétiens primitifs*, Paris.

Delcor, M., 1976, „Le mythe de la chute des anges et de l'origine des géants comme explication du mal dans le monde, dans l'apocalyptique juive. Histoire des traditions", in *Revue de l'histoire des religions* 190, pp. 3-53.

Février, P.A., 1956, „Les quatre Fleuves du paradis", in *Rivista di Archeologia Cristiana* 32, pp. 179-199.

Ginzberg, L., 1913, *The Legends of the Jews 1. Bible times and characters from the Creation to Jacob*, Philadelphia.

Ginzberg, L., 1910, *The Legends of the Jews 2. Bible times and characters from Joseph to the Exodus*, Philadelphia.
Grabar, A., 1968, *L'art de la fin de l'Antiquité et du Moyen Âge* I, Paris.
Hadot, P., 1999, *Plotin sau simplitatea privirii*, Iaşi.
Harl, M., 1986, „La ligature d'Isaac", in *Judaica et hellenica*, Paris.
Harl, M., 1996, „La prise de conscience de la nudité d'Adam", in *TU* 92.
Le Déaut, R., 1966, *Introduction à la littérature targumique*, Roma.
Le Déaut, R., 1975, *La nuit pascale*, Rome.
Lewis, J.P., 1986, *A Study of the Interpretation of Noah and the Flood in Jewish and Christian Literature*, Leiden.
Luneau, A., 1964, *L'histoire du salut chez les Pères de l'Eglise*, Paris.
Munk, E., 1992[7], *La voix de la Thora. Commentaire du Pentateuque* I, La Genèse, Paris.
Nicolausch, F., 1969, *Vetera Christianorum* XXIII.
Noberasco, G./Beaux-Jaeger, 1993, „L'Egitto nelle Sacre Scritture", in *VII Congresso internazionale di Egittologia, Atti*, vol. 2, Torino.
Peretto, E., 1982, „Gli insegnamenti degli scrittori cristiani del II secolo sulla creazione", in G. De Gennaro (ed.), *Il cosmo nella Bibbia*, Napoli, pp. 529-575.
Perrone, L., 1995, „Il cosmo e l'uomo nel sistema teologico di Origene", in *Dizionario di spiritualità biblico-patristica*, 11, Roma, pp. 130-142.
Prigent, P., 1959, „Quelques Testimonia messianiques. Leur histoire littéraire de Qumrân aux Pères de l'Eglise", in *Theologische Zeitschrift*, pp. 419-430.
Sieben, H.J., 1971, „Ivresse spirituelle", in *Dictionnaire de spiritualité* 7.
Simonetti, M., (ed.) 1993, *Testi gnostici in lingua greca e latina*, Roma.
***, *Trei apocrife ale Vechiului Testament*, Iaşi, 2000.
Wevers, J.W., 1974, *Text History of the Greek Genesis*, Göttingen.

IV. Bibliografie Exodul

Aberbach, M., Smolar, L., 1968, „The Golden Calf Episode in Postbiblical Literature", in *Hebrew Union College Annual* 39, pp. 91-116.
Baskin, R.J., 1983, *Pharaoh's Counsellors. Job, Jethro and Balaam in Rabbinic and Patristic Tradition*, California.
Bogaert, P.-M., 1981, „L'orientation du parvis du sanctuaire dans la version grecque de l'Exode", in *Antiquité classique* 50, pp. 75-85.
Bori, P.C., 1983, *Il vitello d'oro. Le radici della controversia antigiudaica*, Torino.
Bourgeault, G., 1971, *Décalogue et morale chrétienne. Enquête sur l'utilisation et l'interprétation chrétiennes du décalogue de c. 60 à c. 220*, Paris, Montréal.
Cantalamesa, R., 1980, *La Pâque dans l'Eglise ancienne*, Berne, Paris.
Cazelles, H., 1946, *Etudes sur le code de l'alliance*, Paris.
Cazelles, H., 1987, *Autour de l'Exode*, Paris.
Childs, B.S., 1974, *Exodus. A Commentary*, Londra.
Couroyer, B., 1955, „L'origine égyptienne du mot Pâque", in *Revue biblique* 62, pp. 481-496.

Daniel, S., 1966, *Recherches sur le vocabulaire du culte dans la Septante*, Paris.

Daniélou, J., 1950, *Sacramentum futuri. Etudes sur les origines de la typologie biblique*, Paris.

Daniélou, J., 1951, *Bible et liturgie*, Paris.

De Libera, A., Zum Brunn, E., 1986, *Celui qui est. Interprétations juives et chrétiennes d'Exode 3,14*, Paris.

Devreesse, R., 1959, *Les Anciens Commentateurs grecs de l'Octateuque et des Rois*, Vatican.

Finn, A.H., 1914-1915, „The Tabernacle Chapters", in *The Journal of Theological Studies*, 16, pp. 449-482.

Gooding, D.W., 1959, *The Account of the Tabernacle. Translation and Textual Problems of the Greek Exodus*, Cambridge.

Harl, M., 1967, „Les trois quarantaines de la vie de Moïse, schéma idéal de la vie du moine-évêque chez les Pères cappadociens", in *Revue d'études grecques* 80, pp. 407-412.

Le Boulluec, A., 1987, „Moïse menacé de mort. L'énigme d'Exode 4,24-26 d'après la Septante et selon les Pères", in *Lectures anciennes de la Bible*, Strasbourg, pp. 75-104.

Lee, J.A., 1983, *A Lexical Study of the Septuagint Version of the Pentateuch*, California.

Lestienne, M., 1972, „Les dix paroles et le Décalogue", in *Revue biblique* 79, pp. 484-510.

Loader, J.A., 1973, „An Explanation of the terme *proselytos*", in *Novum Testamentum* 15, pp. 270-277.

Michaéli, F., 1974, *Le Livre de l'Exode*, Neuchâtel-Paris.

Munnich, O., 1987, „Contribution à l'étude de la première révision de la Septante", in *ANRW* II, 20,1, pp. 190-220.

Pelletier, A., 1971, „Pour une histoire des noms grecs du Sabbat et de la Pâque", in *Comptes rendus de l'Académie des inscriptions et des belles-lettres*, pp. 71-83.

Revel-Neher, E., 1984, *L'Arche d'alliance dans l'art juif et chrétien du IIe au Xe siècle*, Paris.

Rordorf, W., 1972, *Sabbat et dimanche dans l'Eglise ancienne*, Paris.

Ska, J.L., 1986, *Le Passage de la mer. Etude de la construction, du style et de la symbolique d'Ex. 14,1-31*, Roma.

Tosato, A., 1982, „Sulle origini del termine *akrobystia* (prepuzio, incirconcisione)", in *Bibbia e Oriente* 24, pp. 43-49.

Tov, E., 1980, „The Impact of the LXX Translation of the Pentateuch on the Translation of the Other Books", in *Mélanges D. Barthélemy*, Fribourg, Göttingen, pp. 577-591.

V. Bibliografie Leviticul

Anania = *Pentateuhul sau Cele cinci cărți ale lui Moise* (...) versiune revizuită după Septuaginta, redactată și comentată de Bartolomeu Valeriu Anania (...), București, 1997.

Băcescu = Mihai Băcescu, *Păsările în nomenclatura şi viaţa poporului român*, Bucureşti, 1960.

Bailly = A. Bailly, *Dictionnaire grec-français*[1], Paris, s.a.

BHH = B. Reicke/ L. Rost (ed.), *Biblisch-historisches Handwörterbuch*, Göttingen, 1962-1979.

Bibl. 1688 = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a celei vechi şi a celei noao lége* (...), Bucureşti, 1688.

Bibl. 1914 = *Biblia, adică Dumnezeeasca Scriptură a Legii Vechi şi a celei Nouă, tipărită în zilele majestăţii sale Carol I* (...). Ediţia Sfântului Sinod, Bucureşti, 1914.

Bibl. 1968 = *Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită* (...) *cu aprobarea Sfântului Sinod*, Bucureşti, 1968.

Bibl. 1990 = *Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită* (...) *cu aprobarea Sfântului Sinod*, Bucureşti, 1990.

BA = *La Bible d'Alexandrie. Le Lévitique*. Traduction du texte de la Septante, introduction et notes par Paul Harlé et Didier Pralon, Paris, 1988.

Bibl. Jer. = *La Bible de Jérusalem*, traduite en français sous la direction de l'École biblique de Jérusalem, 1998.

Corn. = *Biblia sau Sfînta Scriptură. Vechiul şi Noul Testament*, 1989 (ediţie revizuită a traducerii lui D. Cornilescu din 1923).

Dos. Par. = Dosoftei, *Parimiile preste an* (...), Iaşi, 1683.

FC = *La sainte Bible* (...), édition française courente, în Péter-Contesse.

Filotei = *Biblia sau Testamentul vechiu şi nou* (...) tipărit (...) prin binecuvântarea (...) iubitoriului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzăul, D.D. Filoteiu, Buzău, 1854.

Frankf. = *H QEIA GRAFH* (...)/ *Divinae nempe Veteris ac Novi Testamenti omnia, Graece, a viro doctissimo recogniata et emendata* (...), Frankfurt am Main, 1597 (principalul izvor al primelor versiuni biblice româneşti din sec. al XVII-lea).

Frisk = Hjalmar Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, I, 1960; II, 1970.

Gesenius = *Gesenius' Hebrew and Chaldee lexicon of the Old Testament Scriptures*, translated by Samuel Prideaux Tregelles (...), Grand Rapids/ Michigan, 1986.

Green = A.R.W. Green, *The Role of Human Sacrifice in the Ancient Near East*, 1975.

Harrison = R.K. Harrison, *Leviticus. An Introduction and Commentary*, 1980.

Heliade = *Biblia Sacra ce coprinde Vechiul şi Noul Testament*, tradusă din heleneşte după a celor şeptezeci de I. Heliade R., Paris, 1858.

Kelso = A. Kelso, *The Aramaic Vocabulary of the Old Testament*, 1948.

KJV = *The Holy Bible* (...). King James Version, Miami, 1986.

Lev. Hasd. = Fragment din *Levitic* (cap. 26, v. 3-28), traducere românească din secolul al XVII-lea, în B.P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, I, Bucureşti, 1983, pp. 5-17.

Luther = *Die Bibel oder die ganze Schrift des Alten und Neuen Testaments*, nach der Übersetzung Martin Luthers (...), Stuttgart, 1974.

Micu = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi şi a ceii noao* (...), Blaj, 1795.

Ms. 4389 = Biblioteca Academiei Române, manuscrisul românesc nr. 4389; conţine traducerea integrală a Vechiului Testament, efectuată după slavonă şi latină, de un anonim muntean (probabil Daniil Andrean Panoneanul) în a doua jumătate a sec. al XVII-lea.

Ms. 45 = Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Române, fondul Blaj, manuscrisul românesc nr. 45; conţine traducerea integrală a Vechiului Testament, efectuată de Nicolae Milescu şi revizuită de un anonim moldovean în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea.

Ostrog = Библиꙗ, сиречи Ветхаго и Новаго Завета по ꙗзыкой словенской (...), Ostrog, 1581.

Péter-Contesse = René Péter-Contesse, *Manuel du traducteur pour le Livre du Lévitique*, Stuttgart, 1985.

Peshita = *Commentarius vetustus et philologicus in Leviticum, Numeros et Deuteronomium, nunc primum ex Hebraico latine redditus*, Venetiis, 1753.

Pritchard = J. B. Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, 1955.

Quicherat = L. Quicherat/A. Daveluy, *Dictionnaire latin-français*, Paris, 1867.

Radu-Gal. = *Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi a Noului Testament*, tradusă după textele originalelor ebraice şi greceşti de preoţii profesori Vasile Radu şi Gala Galaction, Bucureşti, 1938.

SB = *La Sainte Bible*. Texte de la Vulgate, traduction française en regard, avec commentaires (...). *Levitique*, introduction critique et commentaire par M. l'abbé Crelier, Paris, 1895.

Snaith = N.H. Snaith, *Leviticus and Numbers*, 1967.

Strong = *The Exhaustive concordance of the Bible* (...), by James Strong, Nashville/New York, 3rd Ed., 1973.

Şaguna = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură* (...), tipărită (...) cu binecuvântarea excelenţiei sale, prea sfinţitului Domn Andreiu, Baron de Şaguna, Sibiu, 1956-1958.

Targum = *The Aramaic Bible. The Targum Onqelos to Leviticus* (...). Translated with apparatus and notes by Bernard Grossfeld, Edinburgh, 1988.

Thompson = R.C. Thompson, *The Devils and Evil Spirits of Babylonia*, vol. II, 1944.

Vulg.* = *Biblia ad vetustissima exemplaria castigata...*, Antwerpiae, 1565 (*Vulgata clementina*).

Walker = W. Walker, *All the Plants of the Bible*, 1957.

VI. Bibliografie Numerii

Barnouin, M., 1969, „Remarques sur les tableaux numériques du livre des Nombres", in *Revue biblique* 76, pp. 351-364.

Baskin, J.R., 1983, *Pharao's Counsellors. Job, Jethro and Balaam in Rabbinic and Patristic Tradition*, Chico, California.

Baskin, J.R., 1983, „Origen on Balaam: the Dilemma of the Unworthy Prophet", in *Vetera Christianorum* 37, pp. 22-35.

Boschi, B.G., 1983, *Numeri*, intr., trad. italiană şi note, Milano.
Budd, P.J., 1984, *Numbers*, Waco, Texas.
De Vaulx, J., 1972, *Les Nombres*, Paris.
Dorival, G., 1995, „Les phénomènes d'intertextualité dans le livre grec des Nombres", in *Selon la Septante. Hommage M. Harl*, ed. Dorival G.-Munnich O., Paris, pp. 253-285.
Duglas, M., 1993, *In the Wilderness. The Doctrine of Defilement in the Book of Numbers*, Sheffield.
Ginzberg, L., 1909-1946, *Legends of the Jews*, 7 vol., Philadelphia.
Gray, G.B., 1956, *A Critical and Exegetical Commentary to Numbers*, Edinburg.
Greene, J.T., 1992, *Balaam and Interpretes. A Hermeneutical History of the Balaam Traditions*, Atlanta.
Milgrom, J., 1990, *Numbers*, Philadelphia.
Moore, M.S., 1988, *The Balaam Traditions. Their Character and Development*, Atlanta.
Neusner, J., 1986, *Sifré to Numbers. An American Translation and Explication*, Atlanta.
Prigent, P., 1963, *Justin et l'Ancien Testament*, Paris.
Wevers, J.W., 1982, *Text History of the Greek Numbers*, Göttingen.

VII. Bibliografie Deuteronomul

Aejmelaeus, A., 1982, *Parataxis in the Septuagint. A Study of the Renderings of the Hebrew Coordinate Clauses in the Greek Pentateuch*, Helsinki.
Aly, Z., Koenen, L., 1980, *Three Rolls of the Early Septuagint, Genesis and Deuteronomy. A Photographic Edition*, Papyrologische Texte und Abhandlungen 27, Bonn.
Amsler, S., 1985, „Loi orale et loi écrite", in *Das Deuteronomium*, N. Lohfink (ed.), Louvain, pp. 51-54.
Basser, H.W., 1984, *Midrashic Interpretations of the Song of Moses*, American University Studies VII, 2, New York-Frankfurt-Berna.
Benveniste, E., 1969, *Le Vocabulaire des institutions indo-européennes*, Paris, vol. 2.
Braulik, G., 1991, *Die deuteronomische Gesetze und der Dekalog*, Stuttgart.
Brooke, A.E., McLean, N., Thackeray, H.St.J., 1911, *The Old Testament in Greek according to the Septuagint*, III, *Numbers and Deuteronomy*, Cambridge.
Cazelles, H., 1985, „Droit publique dans le Deutéronome", in *Das Deuteronomium*, N. Lohfink (ed.), Louvain, pp. 99-106.
Daniel, S., 1966, *Recherches sur le vocabulaire du culte dans la Septante*, Paris.
Daniélou, J., 1950, *Sacramentum futuri. Études sur les origines de la typologie biblique*, Paris.
Daniélou, J., 1953[2], *Les anges et leur mission*, Paris.
Degani, E., 1966, „Due note filologiche, I: DT 14, 1 LXX", in *Bolletino del Comitato per la preparazione dell'Ediz. naz. dei Classici greci e latini* 14, pp. 93-94.
Devreesse, R., 1959, *Les Anciens Commentateurs grecs de l'Octateuque et des Rois*, Studi e testi 201, Vatican.
Driver, S.R., 1895, *A Critical and Exegetical Commentary on Deuteronomy*, Edinburgh.

Dunand, F., 1966, *Papyrus grecs bibliques (Pap. Fouad 266), Volumina de la Genèse et du Deutéronome*, Cairo.

Harl, M., 1967, „Les trois quarantaines de la vie de Moïse, schéma idéal de la vie du moine-évêque chez les Pères cappadociens?", in *Revue des études grecques*, pp. 407-412.

Harl, M., 1991, „Le péché irrémissible de l'idolâtre arrogant: Dt. 29, 19-20 dans la Septante et chez les autres témoins", in *Tradition of the Text*, Studies offered to D. Barthélemy in celebration of his 70th birthday, *Orbis Biblicus et Orientalis* 109, G.J. Norton, S. Pisano (ed.) Göttingen, pp. 63-78.

Klein, R., 1974, *Textual Criticism of the Old Testament. From the Septuagint to Qumran*, Philadelphia.

Le Déaut, R., 1984, „La Septante: un Targum?", *Études sur le judaisme héllenistique, coll.* „Lectio divina" 119, Paris pp. 147-195.

Lohfink, N., 1985, *Das Deuteronomium. Entstehung, Gestalt und Botschaft herausgegeben von Deuteronomy. Origin, form and message*, Louvain, .

Philon, din Alexandria, 1826, *Philonis Judaei Paralipomena Armena translata*, Veneţia, pp. 613-619.

Waalters, P., 1973, *The Text of the Septuagint. Its Corruptions and Their Emendation*, D.W. Gooding (ed.), Cambridge.

Waard, J. De, 1965, *A Comparative Study of the Old Testament Text in Dead Sea Scrolls and in the New Testament*, Leyde.

Wevers, J., 1977, *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum*, III, 2: *Deuteronomium*, Göttingen.

Wevers, J., 1977, „The Earliest Witness to the LXX Deuteronomy", in *Catholic Biblical Quarterly* 39/2, pp. 240-244.

Wevers, J., 1977, „The Attitude of the Greek Translator of Deuteronomy towards his Parent Text", in *Festschrift für W. Zimmerli*, Göttingen, pp. 498-505.

Wevers, J., 1978, *Text History of the Greek Deuteronomy*, in Mitteilungen des Septuaginta-Unternehmens 13, Göttingen.

Würthwein, E., 1957, 1971, *The Text of the Old Testament*, Oxford.

Cuprins

Cuvânt înainte (Andrei Pleşu) 5

Studiu introductiv 9
Ce este Septuaginta (LXX)? (Cristian Bădiliţă) 9
O traducere provenită din iudaism
(Monique Alexandre şi Olivier Munnich) 16
„Grecitatea" şi buna „lizibilitate" a Septuagintei (Marguerite Harl) ... 21
Septuaginta şi Textul Masoretic
(Francisca Băltăceanu şi Monica Broşteanu) 23
Septuaginta şi Părinţii Bisericii (C.B.) 29

Notă asupra traducerii (C.B.) 33

*

GENEZA 37
EXODUL 175
LEVITICUL 297
NUMERII 419
DEUTERONOMUL 519

*

Glosar şi indici 619
Glosar (I.-F. Florescu) 621
Indice tematic şi de termeni 625
Indice de nume proprii în Pentateuh 633

Bibliografie 653
I. *Abrevieri ale scrierilor antice* 655
II. *Bibliografie generală* 660
III. *Bibliografie Geneza* 663
IV. *Bibliografie Exodul* 664
V. *Bibliagrafie Leviticul* 665
VI. *Bibliografie Numerii* 667
VII. *Bibliografie Deuteronomul* 668

SEPTUAGINTA

IISUS NAVE
JUDECĂTORII
RUTH
1-4 REGI

COLEGIUL NOUA EUROPĂ
POLIROM

SEPTUAGINTA

IISUS NAVE
JUDECĂTORII
RUTH
1-4 REGI

Volum coordonat de:
CRISTIAN BĂDILIȚĂ, FRANCISCA BĂLTĂCEANU,
MONICA BROȘTEANU, DAN SLUȘANSCHI

în colaborare cu
pr. IOAN-FLORIN FLORESCU

Traduceri de:
FLORICA BECHET, IOANA COSTA,
ALEXANDRA MORARU, ION PĂTRULESCU,
CRISTINA COSTENA ROGOBETE

COLEGIUL NOUA EUROPĂ
POLIROM
2004

Notă asupra volumului

Volumul al II-lea al Septuagintei în limba română cuprinde şapte cărţi istorice: Iisus Nave (Iosua), Judecătorii, Ruth, 1 Regi, 2 Regi, 3 Regi, 4 Regi. El face pereche cu volumul al III-lea, care se va încheia cu Cartea a patra a Macabeilor. Canonul Bibliei iudaice este diferit de cel al Bibliei greceşti. Cu excepţia lui Ruth, inclusă în secţiunea „Hagiografiilor" (*Kᵉthūbhīm*), toate celelalte cărţi amintite mai sus fac parte din secţiunea „Profeţilor" (*Nᵉbhī'īm*), mai precis, a „Primilor Profeţi", datorită presupoziţiei că toate au fost redactate de un profet ori pentru că au ca personaj central un profet (Samuel, Ilie, Elisei). Ele constituie o prelungire a Pentateuhului, relatând momentele esenţiale din istoria poporului lui Israel de la moartea lui Moise (cartea lui Iisus Nave) până la căderea Ierusalimului, în 586 î.H. (4 Regi). Cititorul va găsi toate informaţiile necesare, de ordin istoric, teologic şi biblic, în introducerea consacrată fiecărei cărţi. Aici ne mulţumim să furnizăm câteva informaţii tehnice, care vizează strategia şi principiile de lucru ale echipei.

Cartea lui Iosua apare sub numele ei autentic grecesc, după LXX, „Iisus Nave". Aşa va trebui citată de acum încolo când este vorba de LXX, împreună cu tradiţia exegetică patristică. Părinţii au creat o uriaşă ţesătură de racorduri teologice plecând de la coincidenţa de nume între urmaşul lui Moise şi Mântuitor. Această coincidenţă trebuie restituită ca atare şi scoasă în evidenţă şi astfel am procedat în traducerea noastră. Am păstrat însă numele „Iosua" în note şi comentarii atunci când referinţa este la textele ebraice (TM, Targum, Talmud etc.). În mod asemănător, numele tuturor personajelor biblice sunt transliterate, în note, după forma în care apar în versiunea greacă, respectiv ebraică la care se face referire: de ex. Ambri (pentru LXX), dar Omri (TM); Fiul-lui-Ader (LXX), dar Ben-Hadad (TM) etc.

O altă neconcordanţă la nivelul titlurilor apare în cazul primelor două Cărţi ale Regilor. Preiau începutul Introducerii la 1 Regi:

> Aproape toate manuscrisele greceşti ale Septuagintei dau acestei cărţi titlul Βασιλειῶν ἀ, „cea dintâi [carte] a *Domniilor*". Ea este cea dintâi dintr-o serie de patru cărţi ale *Domniilor* din LXX. O dată cu Vulgata, în lumea latină s-a încetăţenit obiceiul de a numi aceste cărţi „cărţile *Regilor*". (...) În Biblia ebraică, primele două cărţi ale Domniilor poartă numele de cea dintâi şi, respectiv, cea de-a doua Carte a lui Samuel; a treia şi a patra se numesc cea

dintâi şi cea de-a doua Carte a Regilor. „Samuel" este cel de-al treilea titlu din „Profeţii anteriori" – după Iosua şi Judecători; Regii, cel de-al patrulea. (...) Cele două Cărţi ale lui Samuel, separate în ediţiile moderne ale Bibliei ebraice, formează o singură carte în canonul ebraic şi la fel stau lucrurile şi pentru Cărţile Regilor.

În al treilea rând, cartea Judecătorilor beneficiază de două traduceri, pe coloane alăturate. S-a procedat astfel întrucât între versiunile A şi B (numite aşa de către Rahlfs) există diferenţe notabile. B reproduce textul codicelui Vaticanus şi urmează îndeaproape textul ebraic, în vreme ce A (sigla nu trebuie confundată cu cea uzuală pentru codicele Alexandrinus) este o versiune eclectică, mult mai apropiată de versiunea Septuagintei iniţiale.

Cărţile istorice nu au beneficiat, în general, de comentarii patristice sistematice (cu excepţia lui Iisus Nave, Judecătorii şi 1 Regi), de unde şi diferenţa cantitativă între aparatul acestui tip de note la Pentateuh sau la Marii Profeţi şi cel din volumul de faţă. Există însă personaje ori scene privilegiate (Iisus Nave, Debora, David, Solomon, Ilie, regina din Saba etc.) asupra cărora Părinţii s-au oprit cu luare-aminte. Am oferit cititorilor un eşantion din această tradiţie exegetică antică, trimiţând, acolo unde am socotit de cuviinţă, la surse bibliografice secundare.

Pentru facilitarea lecturii, reamintim structura ediţiei noastre şi normele mai importante de redactare.

Norme de redactare

I. Siglele, abrevierile şi trimiterile bibliografice la scrierile antice şi moderne citate în note şi comentarii sunt menţionate în Bibliografia volumului.

II. Titlurile întregi ale cărţilor biblice au fost scrise cu litere drepte. În citările prescurtate, virgula (,) desparte capitolul de verset, iar punctul (.) şi liniuţa (-) delimitează versete. Abrevierile pentru cărţile biblice sunt cele în general uzuale, cu următoarele precizări: Iis. Nav. = Iisus/Iosua; Od. = Ode; Prov. = Proverbele/Pildele lui Solomon; Ps. Sol. = Psalmii lui Solomon. În unele cazuri, numele aceleiaşi cărţi este citat în mod diferit, după versiunea greacă, respectiv ebraică la care se face referire: de ex. Par. (Paralipomena pentru LXX), dar Cron. (Cronici pentru TM), 1Rg. (1 Regi LXX), dar 1Sam. (1 Samuel TM) etc. Referinţele la cărţile Pentateuhului, din note şi comentarii, au în vedere primul volum din prezenta ediţie a Septuagintei.

III. Reguli de transliterare:

– Cuvintele sau expresiile greceşti din note s-au scris cu caractere greceşti. Corespondentele latine sunt: α, A = a, A; β, B = b, B; γ, Γ = g, G; δ, Δ = d, D; ε, E = e, E; ζ, Z = z, Z; η, H = e, E; θ, Θ = th, Th; ι, I = i, I; κ, K = c, C (dar k, K înainte de *e* şi *i*); λ, Λ = l, L; μ, M = m, M; ν, N = n, N; ξ, Ξ = x, X; ο, O = o, O; π, Π = p, P; ρ, P = r, R; σ, ς, Σ = s, s, S; τ, T = t, T; υ, Υ = u, y, U, Y; φ, Φ = ph, Ph; χ, X = ch, Ch; ψ, Ψ = ps, Ps; ω, Ω = o, O.

– Termenii ebraici s-au transliterat după următoarele reguli:
א = ’ (stop glotal); בּ = b; ב = bh (pronunţat spirant, aprox. ca [v]); גּ = g; ג = gh (pronunţat spirant); דּ = d; ד = dh (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th” sonor); ה = h; ו = w; ז = z; ח = ḥ; ט = ṭ; י = y; כּ = k; כ = kh (pronunţat spirant, aprox. ca [h]); ל = l; מ = m; נ = n; ס = s; ע = ‘ (guturală); פּ = p; פ = ph (pronunţat spirant, aprox. ca [f]); צ = ṣ; ק = q; ר = r; שׁ = ś; שׂ = ş; תּ = t; ת = th (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th” surd); ָ = ā (în silabă închisă, înainte de accent: o); ֶ = ē; ֵ = ī; ֹ = ō; וּ = ū; ַ = a; ְ = ᵉ (pentru simplificare, am transliterat la fel *şwa mobile* şi *şwa quiescens*); ֱ = e; ִ = i; ֲ = o; ֻ = u.

– Transcrierea numelor proprii (inclusiv etnonime): s-a plecat de la forma lor greacă, din LXX, şi s-a transliterat cât mai aproape de această formă. Singura excepţie a fost transliterarea diftongului „ou”: nu s-a transliterat Iouda, Routh, Saoul, ci Iuda, Ruth, Saul; aşadar, „ou” s-a transliterat peste tot „u”. În cazul numelor foarte cunoscute, s-a preluat forma românească tradiţională (ex. Avram sau Avraam, nu Abram sau Abraham; Goliat, nu Goliath; filisteni, nu philisteni etc.; dar Iisus Nave, nu Isus Navi; Phinees, nu Finees; cheteu, nu heteu etc.); acolo unde s-a impus folosirea altei forme decât cea curentă, s-a dat o notă explicativă. Corespondentele din TM ale numelor proprii se regăsesc în indicele de nume al volumului.

– Părţile care s-au adăugat în traducere, pentru clarificarea sensului, şi care nu există în textul original s-au pus între paranteze drepte: []. Cuvintele ebraice care au fost transliterate ca atare în textul grecesc au fost date în caractere italice şi explicate în note (ex. *mosphathaim*, *kademim*, *amadaroth* – Jud. 5,16.21.22; etc.).

– Notele s-au numerotat cu numărul capitolului şi versetului respectiv, date în **bold**. În cadrul aceleiaşi note, comentariile diferite se evidenţiază printr-un romb plin (♦).

Structura ediției

Volumul I: Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul.
Volumul II: Iisus Nave/Iosua, Judecătorii, Ruth, 1-4 Regi.
Volumul III: 1,2 Paralipomena, 1,2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1-4 Macabei.
Volumul IV (tomurile I și II): Psalmi, Ode, Proverbele lui Solomon, Ecleziastul, Cântarea cântărilor, Iov, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Sirach, Psalmii lui Solomon.
Volumul V: Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdia, Iona, Naum, Habacuc, Sophonia, Ageu, Zaharia, Malachia.
Volumul VI: Isaia, Ieremia, Baruch, Plângerile lui Ieremia, Scrisoarea lui Ieremia, Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel și Dragonul.

Contribuția coordonatorilor

În ce privește îngrijirea acestui volum, echipa de coordonatori și-a repartizat sarcinile după cum urmează: Dan Slușanschi a făcut o primă confruntare a traducerilor cu textul original. Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu au reconfruntat toate traducerile din volum cu textul grec editat de Rahlfs, citind cu atenție introducerile și notele și aducând numeroase completări, mai ales în ce privește raportul între TM și LXX. Eu însumi am reluat traducerile, introducerile și notele, dând textului forma stilistică finală și redactând o bună parte din notele patristice. Părintele Ioan-Florin Florescu a lecturat volumul verset cu verset, aducând completări la aparatul de note și contribuind la ameliorarea traducerii; tot el a coordonat echipa de redactori de la editura Polirom. Monica Broșteanu s-a ocupat de alcătuirea indicelui de nume proprii, iar Ioan-Florin Florescu a alcătuit indicele de termeni greceşti și hărțile.

Și pentru volumul de față am beneficiat de sprijinul direct sau indirect al echipei franceze care pregătește *La Bible d'Alexandrie* sub coordonarea lui Marguerite Harl, Gilles Dorival și Olivier Munnich. Părintele Nicolas Sed, directorul editurii Cerf, ne-a îngăduit cu generozitate preluarea notelor și fragmentelor de introducere necesare din volumele deja apărute în franceză. Directorul editurii Polirom, dl Silviu Lupescu, a supravegheat cu dăruire calitatea editorială a volumului.

Un rol esențial în derularea proiectului nostru colectiv îl joacă, fără îndoială, întrunirile de lucru găzduite de Colegiul Noua Europă și finanțate de Fundația Anonimul prin generosul ei președinte, dl Sorin Marin. Expozeurile și discuțiile din cadrul acestor întruniri sunt un ferment de neînlocuit și un prilej unic de comuniune. Mulțumirile și recunoștința noastră se îndreaptă spre toți cei care le fac posibile: Andrei Pleșu, Marina Hasnaș, Alexandru Suter, Lelia Ciobotariu și colaboratorii lor admirabili.

Cristian Bădiliță

IISUS NAVE

Introducere

I. Titlul cărţii

Titlul sub care apare această carte în Septuaginta, „Iisus fiul lui Nave", îl poate surprinde pe cititorul obişnuit pe de o parte cu forma ebraică a numelui, „Iosua", redată în traducerile curente ale Bibliei, iar pe de altă parte cu forma omonimă în greacă din Noul Testament, „Iisus", „rezervată" în exclusivitate pentru transliterarea numelui Mântuitorului. De fapt, la baza ambelor forme se află acelaşi nume ebraic, *Yehōşua'*, care înseamnă „YHWH mântuieşte" sau „cel mântuit de YHWH", şi pe care traducătorul grec al cărţii Iosua l-a transliterat Ἰησοῦς – aşa cum va apărea şi în textul grec al Noului Testament – după forma prescurtată, *Yeşua'*, redată în Cronici, Neemia şi Ezdra*.

În principalele manuscrise ale LXX, titlul cărţii este Ἰησοῦς sau Ἰησοῦς υἱὸς Ναυη (LXX-A). În TM, spre deosebire de cărţile Torei, care au ca titlu primul cuvânt al cărţii, titlul acestei a şasea cărţi este dat de numele protagonistului, *Yehōşua' bin Nun*, *Yehōşua'* fiul lui Nun. Pe lângă forma *Yeşua'*, menţionată mai sus, numele *Yehōşua'* cunoaşte şi prescurtarea *Hoşea*, transliterată în LXX Ωσηε, „Osea", sau Αυση, „Ause". În privinţa patronimului Nave, în 1Par. 7,27 acesta devine „Num", transliterare considerată mai apropiată de ebr. *nun*, „peşte". Varianta „Nave", mai frecventă în LXX, este considerată de unii exegeţi forma originară a ebr. *naweh* care desemna „păstorii şi turmele unui trib nomad" (Soggin, J.A., 1970, p. 9). Aquila şi Symmachos transliterează „Nun", în timp ce la Flavius Iosephus apare „Navekos".

---

* Fiind vorba în acest caz de o omonimie perfectă între LXX şi Noul Testament, transliterarea diferită „Isus" (pentru Iosua) şi „Iisus" (pentru numele Mântuitorului) din unele ediţii româneşti ale Bibliei nu-şi află nici o justificare. De altfel, tocmai pe această omonimie şi-au întemeiat Părinţii greci ai Bisericii interpretarea tipologică a cărţii (n. trad.).

II. Locul cărții în canonul biblic

Atât în TM, cât și în LXX, cartea lui Iosua apare în continuarea celor cinci cărți ale lui Moise, dar spre deosebire de TM care o plasează în fruntea cărților profetice (Iosua, Judecătorii, 1,2 Samuel, 1,2 Regi, urmate imediat de profeții „posteriori" și de cei 12 profeți „mici"), LXX o încadrează într-o suită de cărți istorice, alături de Judecătorii, Ruth, 1-4 Regi, 1,2 Paralipomene, 1,2 Ezdra. Manuscrisele LXX nu urmează tripartiția „Tora, Profeți, Scrieri", care structurează canonul ebraic; ordinea dată de LXX este o redistribuire a cărților după criterii literare sau cronologice. Chestiunea nu este lipsită de importanță: după cum a fost integrată cărților profetice sau celor istorice, Cartea lui Iosua a fost lecturată în tradițiile iudaică și creștină din perspective diferite. În Biblia ebraică, apartenența cărții la cele profetice se explică nu doar prin tradiția care atribuia alcătuirea ei lui Iosua (așa cum lui Samuel i se atribuia Judecătorii, iar lui Ieremia, Cărțile Regilor), cât mai ales prin caracterul lor religios comun: aceste cărți au deopotrivă ca substrat raporturile lui Israel cu YHWH, fidelitatea sau infidelitatea sa față de Cuvântul Domnului. În Septuaginta, fără a se nega rolul fundamental al lui Iisus Nave în evenimente, încadrarea diferită, între cărțile istorice, se justifică și ea, dacă avem în vedere perspectiva diferită a lecturii, care mutase accentul asupra conținutului povestirii, a tramei narative, fără însă a-i nega caracterul profetic.

III. Subiectul

Cartea lui Iosua relatează episodul cuceririi Canaanului de către triburile lui Israel. Materialele care stau la baza versiunii finale au fost reunite începând cu secolul al IX-lea î.H. (Canaanul a fost cucerit integral abia sub domnia lui David, un secol mai devreme). Plecând de la aceste „referate" fragmentare sau punctuale, unul sau mai mulți redactori au făcut o relectură a evenimentului străvechi în lumina experiențelor contemporane lui (sau lor: sec. al VI-lea î.H.). Astfel, cucerirea „Pământului făgăduinței" este prezentată ca rezultatul acțiunii *întregului* Israel. Două sunt personajele cheie ale cărții: Iisus Nave, succesorul lui Moise, noul „interlocutor" ales de YHWH; și „Pământul făgăduinței". Apariția lui Iisus Nave ca succesor al lui Moise este anunțată încă din cărțile Pentateuhului (prima ocurență în Ex. 17,8-13). În Num. 27,17-23, Dumnezeu îl desemnează ca urmaș al lui Moise, pentru

ca după moartea acestuia „să nu fie adunarea Domnului precum oile fără păstor" (Num. 27,17).

Ceea ce se promisese în Pentateuh se împlineşte aici. În această logică, Iisus Nave formează un tot cu primele cinci cărţi, cunoscut sub numele de Hexateuh („şase suluri" sau „şase cărţi"). Pământul este garanţia fidelităţii lui Dumnezeu faţă de Israel, iar împărţirea loturilor (care poate părea fastidioasă cititorului de azi) reprezintă gestul concret care încununează legământul de credinţă dintre Dumnezeu şi poporul ales. Cartea se poate descompune în trei secţiuni:

1. Cucerirea ţinutului (cap. 1-12). Iisus Nave trimite iscoade la Ierihon, care sunt primite de Raab. Evreii trec Iordanul prin dreptul Ierihonului şi-şi pun tabăra la Gilgal, unde are loc o a doua tăiere împrejur şi prima sărbătorire a Paştelui în ţinutul Canaanului. Urmează un şir de confruntări şi de cuceriri, începând cu cetatea Ierihonului.

2. Împărţirea teritoriilor cucerite între cele douăsprezece triburi (cap. 13-19) şi enumerarea cetăţilor de refugiu (cap. 20) şi a cetăţilor levitice (cap. 21).

3. A treia parte conţine trei concluzii succesive: triburile de dincolo de Iordan care au participat la cucerire sunt trimise de Iisus Nave în ţinuturile lor; capitolul 23 cuprinde testamentul lui Iisus Nave, iar capitolul 24 prezintă alianţa încheiată de Iisus Nave la Selo (după TM, la Sichem).

IV. Traducerea în greacă

Cartea lui Iosua a fost tradusă la Alexandria la scurt timp după Pentateuh, probabil pe la începutul secolului al II-lea î.H. Fără a se putea preciza exact data şi, cu atât mai puţin, persoana (sau persoanele) care au efectuat transpunerea în greacă, este totuşi cunoscut faptul că, după Tora, au fost traduse Psaltirea, Iezechiel, Cei doisprezece profeţi mici şi Ieremia (probabil de către acelaşi grup de traducători); au urmat cărţile pe care tradiţia greacă le numeşte „istorice", în rândul cărora se afla, după canonul Septuagintei, şi Iisus Nave.

Deşi transpune o carte aparţinând canonului Bibliei iudaice, versiunea grecească a lui Iosua, mai ales cea din Codex Vaticanus, prezintă, în raport cu TM, diferenţe sensibile, în special calitative. Ele se constată începând chiar de la titlul cărţii, şi continuă cu situarea sa în raport cu celelalte scrieri biblice, cu locul pe care îl ocupa în tradiţia iudaică şi în cea creştină, sau cu conţinutul propriu-zis al textului: cel mai vechi şi mai important martor al Septuagintei, copia din Codex Vaticanus a Cărţii lui Iosua se situează mai

aproape de prototipul grecesc al traducerii nu numai în raport cu TM, ci şi datorită diferenţelor, sensibile, faţă de ceilalţi doi martori greceşti, mai ales Alexandrinus (mai apropiat de TM).

Să nu uităm apoi că Vaticanus 1209, miscelaneu din secolul al IV-lea, conţinea nu numai copia Septuagintei, ci şi o copie a Noului Testament, iar ca vechime manuscrisul este contemporan cu Origen şi Symmachos. De aceea textul trebuie citit şi interpretat într-o dublă ipostază, a tradiţiei iudaice şi a celei creştine.

Biserica, crescută în leagănul culturii iudaice, se confruntase cu o acută problemă de comunicare, trebuind să-şi prezinte, începând cu sfârşitul secolului I, noul mesaj. Gândirii şi eticii religioase păgâne i se substituie treptat gândirea şi etica creştină. Astfel, cel care abordează textul având ca titlu numele cunoscutului personaj theoforic, profetul care îi urmează lui Moise, se află la o răscruce unde se amestecă într-o materie fluidă traseele iudaismului, creştinismului şi elenismului. Traducătorul, copiştii greci, ca şi cititorul şi traducătorul (*interpretul*) modern al cărţii au avut şi trebuie să aibă în vedere pluralismul ei textual, să respecte alternanţa stilurilor din alcătuirea lui (narativ, legislativ, sapienţial sau poetic) care-i conferă un statut literar aflat la confluenţa dintre cărţile istorice şi cele profetice.

Dacă Iisus Nave ar fi reuşit în demersul său, ar fi fost inaugurat timpul mesianic: dacă Israel n-ar fi greşit, cartea Iosua ar fi încheiat Pentateuhul, conform Talmudului de la Babilon: ar fi existat doar Tora şi Iosua, reunite într-un Hexateuh. Situarea cărţii în secţiunea Profeţilor în Biblia iudaică arată însă că înfăptuirea Cuvântului a fost parţială sau efemeră şi că Iosua a făcut doar ca Tora să intre în timpul istoriei. În textul cărţii din LXX, ultimele două versete (cap. 24, vv. 33 a şi b), care nu se regăsesc în TM, relatează reîntoarcerea la idolatrie a evreilor după moartea lui Iisus Nave, subliniind astfel mai clar decât o face textul ebraic că istoria abia începe. Aceasta este semnificaţia teologică care a condus la separarea Legii de Profeţi.

Absenţa din sursele creştine a cezurii care delimita în tradiţia iudaică Legea şi Profeţii, precum şi gruparea în Octateuh indică o modificare importantă de lectură a cărţii lui Iisus Nave: ea trebuie citită ca o relatare inserată cronologic într-o istorie sacră, care nu se va mai întrerupe până la naşterea lui Hristos, cezura fiind plasată, aşadar, la limita dintre Vechiul şi Noul Testament.

După H.M. Orlinsky (1969, pp. 187-195), majoritatea exegeţilor au admis că textul grec îl redă cu o mare fidelitate pe cel ebraic, folosit drept

model, dar că acest izvor ebraic este diferit de TM şi anterior acestuia, şi că numai unele divergenţe se explică prin voinţa traducătorului de a organiza sau de a limpezi un text dificil. Această ipoteză a fost ulterior confirmată de fragmentele cărţii lui Iosua descoperite în grota 4 de la Qumran, iar analizele unor exegeţi, între care E. Tov („The Growth of the Book of Joshua", 1986) sau L. Greenspoon (*Textual Studies in the Book of Joshua*, 1983) au condus la concluzia pluralităţii formelor textuale ale modelului ebraic.

Diferenţele dintre textul masoretic şi cel al Septuagintei sunt ilustrate de Codex Vaticanus, care prezintă în raport cu textul ebraic versete suplimentare, omisiuni[1] sau intervertiri, fapt care i-a îndreptăţit pe exegeţii care vorbesc de „textul scurt" al LXX şi de „textul lung" al TM să presupună două folosiri diferite ale cărţii. Dacă cea mai mare parte a „plusurilor" din TM nu reprezintă modificări importante (acestea fiind precizări, explicitări, adaosuri suplimentare sau armonizări în raport cu LXX), altele sunt de substanţă, indicând că versiunea „scurtă" din Vaticanus e reprezentanta tradiţiei mai vechi, iar cea din TM conţine adăugiri[2], corectări sau chiar modificări târzii ale tramei narative (de exemplu, prezentarea cetăţilor de scăpare de la 20,3, mărturia circumciderii, de la 5,4, sau relatarea ambuscadei de la Ai, din 8,5). O divergenţă importantă o constituie şi sfârşitul cărţii, care retrasează întreaga istorie a fiilor lui Israel, de la Avraam: numele lui Moise lipseşte din textul grecesc, apărând doar într-un „plus" din TM, iar într-un verset suplimentar (31a) Iosua este cel desemnat în textul grec drept conducător al ieşirii din Egipt. Pe baza acestor două diferenţe s-a emis ipoteza că LXX ar reda tradiţia originară, respinsă ulterior de TM. Deşi textul grec şi cel masoretic conţin acelaşi număr de capitole, 24, Septuaginta prezintă două versete suplimentare faţă de TM, 33 a şi b, care reflectă probabil o tradiţie textuală foarte veche, mărturie a unei organizări

1. „Plusuri" în TM: 2,15; 6,4; 7,25b; 8,11b.13.15b.16a.20b.26; 10,15; 13,33; 18,10b; 20,3-7. „Plusuri" în LXX: 6,26; 10,12; 13,7b.14b; 15,59a; 16,10; 19,47a.48a; 21,36--37.42a-d; 23,5b; 24,31a-b.

2. „Plusurile" din TM, situate mai ales în prima parte a cărţii, sunt considerate de majoritatea cercetătorilor adaosuri secundare, textul biblic având tendinţa de a se constitui în straturi succesive, mai degrabă decât prin segmentarea elementelor; pentru a explica prezenţa lor în textul grecesc, care pare a contrazice existenţa unui model ebraic al LXX mai scurt ca TM, E. Tov (*op. cit.*) emite ipoteza că TM ar fi dezvoltat un model ebraic anterior substratului LXX, mai scurt ca TM, dar apropiat de acesta. L. Mazor (în BIOSC, 27) presupune o sursă comună, plecând de la care LXX şi TM s-ar fi dezvoltat însă independent.

diferite a cărților Iosua și Judecătorii (căci începutul acesteia din urmă apare mai degrabă ca o materie secundară a sfârșitului cărții Iosua). De asemenea, tot în capitolul 24, TM și LXX prezintă o succesiune diferită a evenimentelor: textul grecesc urmează succesiunea logică a acestora, în timp ce textul ebraic reconstituie desfășurarea lor cronologică.

În ce privește raportul dintre codicii Vaticanus și Alexandrinus, trebuie menționat că A. Rahlfs a optat, în alegerea ca text de bază al ediției sale, pentru Vaticanus, copia din secolul al IV-lea, martorul cel mai apropiat de prototipul grecesc, pe care-l urmează îndeaproape, cu mici excepții (distanțându-se de acesta doar când era vorba de erori evidente de copist); el semnalează în note diferențele din Alexandrinus, copia din secolul al V-lea. Pentru capitolele din Iosua pentru care manuscrisele prezentau divergențe de substanță (listele cetăților atribuite seminției lui Iuda, 15,21-62, Beniamin, Efraim și Manase, 18,22-19,45), A. Rahlfs a preferat să editeze în paralel ambele redacții, Vaticanus și Alexandrinus (noi le-am tradus separat în anexă). În lumina recentelor cercetări ultimul reprezintă o versiune ebraizantă a Septuagintei, după un text protomasoretic. Grija traducătorului de a realiza un text inteligibil se poate constata din precizia lexicală sau din stabilitatea unor echivalări care constituie repere ale textului sau repere intertextuale în raport cu cărțile din Pentateuh. Spre deosebire însă de alte texte (de exemplu, Numerii), unde traducerea este „relativ liberă", privilegiind sensul, cea din Iosua este „literalizantă", urmând mult mai fidel litera textului ebraic. Dacă în unele cazuri calcurile pot fi puse pe seama subordonării față de model, în altele ele nu se explică prin „pasivitatea" față de acesta, date fiind calitățile incontestabile ale traducătorului, ci trebuie privite ca rezultat al unei alegeri conștiente a traducătorului: acesta păstrează cu bună știință imagini sau ebraisme lexicografice și face eforturi pentru respectarea sau clarificarea textului, încercând nu numai să stabilească o cât mai mare coerență cu vocabularul utilizat în Pentateuh, ci și să folosească echivalări noi, atât în privința terminologiei religioase, cât și a celei militare, geografice, sociale. De aceea el întrebuințează adeseori termeni care nu apar în Pentateuh (mulți, ocurențe unice, *hapaxuri*, sau prime atestări). De exemplu, unui singur termen ebraic, *nākāh*, „a se bate", îi corespund în versiunea greacă a cărții lui Iosua paisprezece verbe (față de numai șase în Geneză, șapte în Numerii și cinci în Deuteronom), iar pentru ebr. *lāḥam*, „a se război", traducătorul folosește șapte echivalări, având sfere semantice diferite, unele folosite doar în limbajul militar. Acest lucru

indică o bună cunoaştere atât a limbii ebraice, cât şi a limbii greceşti clasice şi elenistice, precum şi un efort de diversificare stilistică a textului, dublat de dorinţa de precizie atunci când caută cel mai bun echivalent pentru un termen ebraic polisemantic.

Jacqueline Moatti-Fine

Iisus Nave în exegeza patristică[3]

Cartea lui Iosua s-a bucurat de o atenţie specială din partea Părinţilor, datorită faptului că succesorul lui Moise poartă acelaşi nume cu Mântuitorul creştinilor (*Yehōşua'*, în ebr., Ἰησοῦς, în greacă). Omonimia a fost speculată, pentru prima dată, de autorul Epistolei către evrei, în contextul polemicii teologice antiiudaice. El citează versetul 11 al Ps. 94 (după LXX): „şi nu vor intra în odihna Sa", arătând că psalmul se referă la evreii care nu au cunoscut „odihna" în Iisus. „Pentru că, dacă odihna le-ar fi adus-o Iisus Nave, Dumnezeu nu le-ar mai fi vorbit după aceea de o altă zi de odihnă." (Evr. 4,8) Aşadar aici, între Iisus Nave şi Iisus Hristos există un raport de opoziţie radicală. Cu acelaşi sens este invocat numele lui Iisus Nave în *Dialogul cu Trifon* (75,1-3; 89,1; 113,1-7), principala lucrare exegetică a lui Iustin (sec. al II-lea).

Iisus Nave, succesorul lui Moise, prin care Dumnezeu îşi împlineşte legământul făcut cu Avraam – aducerea lui Israel în Cannaan – devine foarte devreme *typos*-ul lui Iisus Hristos, prefigurarea Evangheliei care împlineşte şi desăvârşeşte Legea. Pentru bună parte din tradiţia patristică, moartea lui Moise simbolizează ieşirea de sub autoritatea Legii vechi, în vreme ce intrarea lui Israel în „Pământul făgăduinţei", sub conducerea lui Iisus Nave, marchează, în mod simbolic, începutul Legii noi: Origen, *Hom. Ios.* 1,3 *et passim*; Ciprian, *Testimonia* 2,21; Tertulian, *Adversus Marcionem* III,15.18; IV,7; Irineu al Lyonului, *Demonstratio* 40; Lactanţiu, *Divinae institutiones* IV,7; Augustin, *Contra Faustum* XII,32; Ieronim, *Epistulae* 53.

3. Ca bibliografie suplimentară despre subiect: J. Daniélou, *Sacramentum futuri*, Paris, 1950, pp. 203-256; S. Leanza, art. „Josué", în *Dictionnaire encyclopédique du christianisme ancien*, Paris, 1992, t. 2, pp. 1350-1353 şi mai ales R. Scognamiglio, „Giosuè nell'esegesi dei Padri", în *Parole di vita*, Torino, 1986.

După Jean Daniélou, există trei linii principale de interpretare a cărții lui Iisus Nave în tradiția patristică:

1. Tipologia „mateină", în sensul împlinirii în Iisus Hristos a profețiilor vetero-testamentare (marca teologică a Evangheliei după Matei): de pildă, victoria lui Iisus Nave asupra Ierihonului prefigurează victoria lui Iisus Hristos asupra lumii.

2. Tipologia „ioaneică": personaje, evenimente și realități vetero-testamentare se referă la viața Bisericii: de pildă, trecerea Iordanului prefigurează botezul.

3. Tipologia „philoniană" sau psihologică (prezentă mai ales la Origen): realitățile vetero-testamentare simbolizează realități spirituale sau psihologice: de pildă, bătăliile lui Iisus Nave împotriva canaanenilor simbolizează luptele sufletului împotriva viciilor și patimilor.

Cele trei tipuri de interpretare apar adesea împreună în scrierile aceluiași Părinte.

Trei teme au fost amplu dezvoltate și comentate de către Părinți.

1. Raab, desfrânata care adăpostește iscoadele lui Iisus Nave. Ea devine la Părinți *typos*-ul Bisericii. Raab-Biserica provenită dintre păgâni i-a recunoscut pe trimișii lui Iisus-Mesia. În același timp, „funia roșie" pusă la fereastră ca semn de identificare (2,18) devine, la Părinți, simbol al sângelui răscumpărător al lui Iisus Hristos (Clement al Romei, *Epistola către corinteni* 12; Irineu, *Adv. haer.* IV,20,12; Origen, *Hom. Ios.* III,4-5). Cucerirea Ierihonului, cum aminteam, prefigurează timpurile eshatologice („sfârșitul lumii acesteia") și Judecata de Apoi, în urma căreia doar Biserica (simbolizată de Raab) va fi mântuită (Hilarie de Poitiers, *Tract. Myst.* II,9-10). Raab conduce spre o altă temă frecventă în exegeza patristică: *casta meretrix* („desfrânata castă")[4]. „Desfrânata castă" (Raab, Ruth, soția lui Osea, Maria Magdalena etc.) este *typos*-ul Bisericii provenite din rândul păgânilor și al păcătoșilor (Irineu, *Adv. haer.* IV,20,12; Origen, *Hom. Ios.* III,4).

2. Numele lui Iisus: omonimia succesorului lui Moise și a Mântuitorului. Philon din Alexandria se oprește asupra episodului schimbării numelui lui Iisus Nave, în *De mutatione nominum*. După el, Iisus înseamnă „salvarea lui Dumnezeu", cu accentul pus pe ideea salvării. Schimbarea

4. L. Cremaschi, „La casta meretrix. Il tema della chiesa-sposa nei Padri", în *Parola, Spirito e Vita* 13, 1986, pp. 209-220.

numelui marchează trecerea de la virtuţile punctuale la Virtutea în sine *Mutat.* 122-123). Cheia hristologică de decriptare a numelui Iisus Nave este inaugurată, în literatura patristică, de *Episola lui Barnaba* 12,8-10; se continuă cu Iustin (pasajele citate mai sus din *Dialogul cu Trifon*), apoi cu Tertulian şi Origen (*ibid.*).

3. Moartea lui Moise: în raport cu Iisus Nave, *typos* al Noului Testament, Moise este, pentru creştini, simbolul Legii vechi. El moare înainte ca Israel să intre în „Pământul făgăduinţei". Clement Alexandrinul transmite şi comentează o legendă conform căreia Iisus Nave l-ar fi văzut pe Moise, în momentul morţii, în două ipostaze *simultane*: prima, îngerii îl ridică la cer; a doua, Moise este ridicat pe munte, ca să fie îngropat. Clement povesteşte legenda pentru a arăta că foarte puţini au darul viziunii spirituale (precum Iisus Nave). Majoritatea martorilor n-au putut vedea decât episodul morţii *fizice* a lui Moise (*Stromate* 6,5,132). Tema „celor doi Moise" apare şi la Origen (*Hom. Iez.* 2,1). Ea se leagă de tema lui Iisus Nave, *typos* hristologic, întrucât astfel Părinţii pot demonstra continuitatea spirituală între Lege (spiritul lui Moise) şi Evanghelie, aceasta din urmă prefigurată de Iisus Nave.

Cristian Bădiliţă

Iisus Nave

1 [1] Şi a fost aşa: după sfârşitul lui Moise, Domnul i-a zis lui Iisus, fiul lui Nave, ajutorul lui Moise: [2] „Moise, slujitorul Meu, s-a săvârşit [din

---

1,1-6 Primul capitol marchează transferul de putere de la Moise, îndată după moartea acestuia, la Iisus Nave, căruia Dumnezeu i se adresează direct. Încă de la primele versete, Iis. Nav. se prezintă ca o continuare a Deut., din care reia, de altfel, temele cheie, cel mai adesea chiar în formulări identice sau asemănătoare: aşteptarea intrării în Pământul făgăduinţei (1,3-4), îndemnul la curaj (1,6-7) şi la supunere faţă de Lege pentru a acţiona în deplină cunoştinţă. Se remarcă grija pentru acurateţea expresiei, introducerea unor cuvinte noi sau rare, precum şi preocuparea de a face textul limpede prin cuvinte de legătură. Diferenţele între LXX şi TM, precum şi cele dintre textele stabilite de Rahlfs şi Margolis sunt puţin numeroase aici, iar la Flavius Iosephus, Iis. Nav. debutează direct cu pregătirile trecerii Iordanului (omiţându-se pasajul care cuprinde cuvintele Domnului către Iisus).

1,1 „după sfârşitul lui Moise": TM are în plus „slujitorul Domnului", reţinut şi de Theodoret (*Qu. Ios.* 1). ♦ „Domnul i-a zis lui Iisus": formula, care îl arată pe Iisus ca profetul Domnului (reluată în fiecare episod al cuceririi), conţine dativul Ἰησοῖ (cu cinci ocurenţe), considerat forma primară; forma de dativ Ἰησοῦ (care apare în LXX-A şi la Theodotion) se regăseşte în NT; începând cu capitolul 6, dativul dispare în favoarea construcţiei πρὸς Ἰησοῦν; Ἰησοῦς la dativ (spre deosebire de celelalte cazuri) e precedat întotdeauna de articol. ♦ „ajutorul lui Moise": termenul are sensul de „colaborator, asistent"; gr. ὑπουργός (LXX-B) e *hapax* LXX (LXX-A: λειτουργός, variantă târzie), echivalent al participiului ebr. *m^eşārēth* (< *şērēt*, „a fi în slujba cuiva"), redat în Ex. 24,13 prin παρεστηκώς, „însoţitor", iar în Ex. 33,11 prin θεράπων, „slujitor"; ὑπουργός (ca substantiv) e atestat mai ales după secolul al III-lea (cu sensul etimologic, „cel care ajută"). Theodoret (*Qu. Ios.* 1) îl consideră echivalent cu διάκονος, titulatură dată lui Hristos în Rom.15,8. Origen (*Hom. Ios.* 1,3 şi II,1) comentează în mai multe rânduri moartea lui Moise, prezentată ca un simbol al morţii Legii şi al dispariţiei vechiului cult, încât creştinii să nu poată fi acuzaţi de „adulter" spiritual. ♦ Cartea este interpretată de creştini în cheie hristologică plecând în primul rând de la numele Iisus (*cf.* Evr. 4,8; prima exegeză explicită se întâlneşte în *Epistola lui Barnaba* 12,8). TM nu permite o asemenea identificare a personajului vetero-testamentar cu un *typos* al lui Iisus Hristos (după TM protagonistul se numeşte Iosua). Textul LXX va fi exploatat hristologic şi alegorico-mistagogic tocmai în baza acestei coincidenţe onomastice (*cf.* „Introducerea").

viață]; scoală-te, așadar, acum și treci Iordanul, tu și cu tot poporul acesta, în pământul pe care Eu îi-l dau. [3] Tot locul pe care veți lăsa urma picioarelor voastre, vi-l voi da vouă, precum i-am grăit lui Moise. [4] Pustiul și Antilibanul, până la râul cel mare, râul Eufratului, și până la marea [cea] îndepărtată de la apusul soarelui, au să vă fie hotarele. [5] Nici un om nu va sta împotrivă dinaintea voastră, în toate zilele vieții tale, și precum am fost cu Moise, la fel voi fi și cu tine; și nu te voi părăsi, nici nu te voi trece cu vederea. [6] Întărește-te și te îmbărbătează, căci tu vei împărți poporului acestuia pământul pe care am jurat părinților voștri să-l dau lor. [7] Întărește-te,

---

♦ Origen marchează de la începutul primei sale omilii superioritatea lui Iisus Nave asupra lui Moise. Referindu-se la Ex. 24,13, el afirmă că Iisus/Iosua nu era un simplu aghiotant al lui Moise, ci un „protector" (*Hom. Ios.* I,2). Iar în I,3 spune: „Această carte nu descrie faptele fiului lui Nave, ci tainele Domnului meu Iisus."

1,2 „slujitorul", θεράπων: din cele 21 de ocurențe în Iis. Nav. ale ebr. *'ebhedh*, traducătorul folosește numai de trei ori acest titlu rezervat lui Moise (în rest, παῖς, „servitor, slujitor", cu 13 ocurențe, οἰκέτης, „slugă", cu 3 ocurențe și δοῦλος, „rob", cu doar 2).

1,3 „veți lăsa urma picioarelor voastre": TM are „tot locul în care va călca talpa picioarelor voastre". Traducătorul grec, ca și în alte locuri din Iis. Nav., evită personificarea unui inanimat, chiar dacă se îndepărtează de litera textului (vezi și 14,9; *cf.* Deut. 11,24). ♦ Origen interpretează alegoric: credincioșii calcă în picioare „popoarele diabolice" simbolizând aici patimile. Astfel ei intră în posesia avuției lui Iisus Hristos, Împărăția cerurilor.

1,4 Acest pasaj îl reia aproape identic pe cel din Deut. 11,24; *cf.* și Gen. 15,18. ♦ „Antilibanul" (prima ocurență în Deut. 1,7); TM are „Libanul" (vezi și 9,1). Pentru Origen (*Hom. Ios.* II,4), Libanul ar fi Israel, iar Antilibanul este „poporul al doilea, Biserica Dumnezeului Viu", „*verus Israel*". ♦ „marea [cea] îndepărtată", gr. τῆς θαλλάσσης τῆς ἐσχάτης, unul dintre apelativele Mării Mediterane; TM are „Marea cea Mare" (*cf.* Deut. 34,2). ♦ „Eufratului": TM are în plus „tot ținutul hitiților". ♦ Textul gr., ca și cel ebr., prezintă dificultăți sintactice.

1,5 „dinaintea voastră": TM are „dinaintea ta".

1,6 „Întărește-te și te îmbărbătează", gr. ἰσχύειν și ἀνδρίζεσθαι (1,6.7-9;1,18; 10,25), ebr. *ḥazak* și *'amēṣ*: formula de încurajare (aceeași ca în îndemnurile către Moise din Deut. 31,6-7.23) apare de trei ori rostită de Dumnezeu (1,6-7.9) și e reluată la sfârșitul capitolului, în răspunsul poporului: 1,18; *cf.* 10,25, unde este rostită de Iisus. ♦ „pe care am jurat părinților voștri să-l dau lor": formulă reluată din cărțile precedente, mai ales din Deut., unde apare de 26 de ori.

1,7 „să veghezi și să faci": TM are „să veghezi a face; să ai grijă să faci". ♦ „după cum ți-a poruncit Moise": TM are „după întreaga lege pe care Moise ți-a poruncit-o", considerat un adaos secundar (Tov, E., 1986, p. 331). ♦ „să fii priceput" (reluat în v. 8: „să fii priceput...; vei fi priceput"); gr. συνιέναι; ebr. *śākal*, „a fi inteligent, cunoscător,

aşadar, şi te îmbărbătează, ca să veghezi şi să faci după cum ţi-a poruncit Moise, slujitorul Meu, şi să nu te abaţi de la acestea nici la dreapta, nici la stânga, ca să fii priceput în tot ceea ce vei săvârşi. [8] Şi să nu se îndepărteze cartea acestei legi de la gura ta, ci să cugeţi la ea zi şi noapte, ca să fii priceput să faci toate cele scrise: atunci vei fi călăuzit şi-ţi vei călăuzi bine căile tale; şi atunci vei fi priceput. [9] Iată, ţi-am dat poruncă: întăreşte-te şi te îmbărbătează, nu te teme şi nu te înspăimânta, căci Domnul Dumnezeul tău este cu tine, în toate, oriunde vei merge."

[10] Şi Iisus le-a poruncit scribilor poporului, zicând: [11] „Intraţi prin mijlocul taberei poporului şi porunciţi-i poporului, zicând: «Pregătiţi-vă merinde, căci încă trei zile [mai sunt] şi veţi trece Iordanul acesta, intrând să luaţi în

---

priceput"; supunerea faţă de Lege, care dă capacitate de înţelegere, este o temă importantă în Deut. (*cf.* Deut. 29,8).

1,8 „cartea acestei legi", gr. τὸ βίβλος τοῦ νόμου τούτου. În Deut. 28,61; 29,21.27; 30,10; 31,26 şi Iis. Nav. 23,6 pentru acelaşi ebr., *sēpher*, apare βιβλίον. Este greu de precizat dacă referirea se face doar la Deut. (legea lui Moise) sau la Lege în general (întregul Pentateuh). ♦ „să cugeţi la ea zi şi noapte": TM are *hāghāh*, „a murmura". ♦ „vei fi călăuzit şi-ţi vei călăuzi bine căile": gr. εὐοδωθήσῃς καὶ εὐοδώσεις: dublă traducere prin acelaşi verb (la pasiv şi activ) a unuia şi aceluiaşi termen ebr.: *ṣalēaḥ* (la hifil „a reuşi; a face să reuşească"). LXX păstrează cu fidelitate imaginea din ebr. folosind în această sintagmă vb. εὐοδοῦν, rar în LXX, dar existent în papirusuri unde are sensul de „a reuşi" (vezi şi Gen. 24,12).

1,9 „nu te teme şi nu te înspăimânta": gr. μὴ δειλιάσῃς μηδὲ φοβηθῇς (sintagmă reluată în 8,1 şi10,25); TM are *'āraṣ*, „a tremura".

1,10-18 Cuvântul Domnului către Iisus e urmat de punerea sa în fapte. Originalitatea traducerii acestui pasaj constă în precizia vocabularului militar. Origen revine în mai multe rânduri (*Hom. Ios.* III, XVI şi XXVI) asupra simbolisticii împărţirii în două grupuri: triburile transiordaniene care au primit moştenirea de la Moise sunt „cei din vechime care trăiau sub Lege", aliaţi ai oştirii lui Iisus (*Hom. Ios.* XVI,5), chiar dacă (după cum dovedeşte numărul lor de două triburi şi jumătate) ceva a lipsit din credinţa lor (*Hom. Ios.* III,2). Origen nu prezintă întotdeauna aceste două „popoare" drept complementare, ci opune uneori „poporul mort" celui „viu", al adevăratului Israel (*Hom. Ios.* XXVI,3) sau chiar „poporul de sus", „poporului de jos", care l-a respins pe Hristos (*Hom. Ios.* VII,5).

1,10 „scribilor": gr. sg. γραμματεύς, unic echivalent în Iis. Nav. al ebr. *ṣōṭēr* (desemna un „funcţionar" care punea în aplicare o decizie; pentru acest termen corespondentul din limba clasică este ἐπιστάτης, „intendent", la Symmachos, respectiv ἐκβιβάστης, „executor", la Aquila). Începând cu Jud., γραμματεύς este un echivalent mai exact pentru ebr. *sōphēr*, „scrib priceput şi în studierea Legii".

1,11 „pregătiţi-vă merinde": tradiţia iudaică şi Origen (*Hom. Ios.* I,4) văd aici o previziune a dispariţiei manei (Iis. Nav. 5,12) după trecerea Iordanului.

stăpânire pământul pe care Domnul Dumnezeul părinților voștri vi-l dă!»"
12 Iar lui Ruben și lui Gad și la jumătate din tribul lui Manase Iisus le-a zis:
13 „Aduceți-vă aminte de cuvântul Domnului, pe care vi l-a poruncit Moise,
slujitorul Domnului, zicând: «Domnul Dumnezeul vostru v-a odihnit și v-a
dat pământul acesta.» 14 Femeile voastre, copiii voștri, și dobitoacele voas-
tre să locuiască pe pământul pe care vi l-a dat; iar voi să treceți pregătiți de
luptă, mai înaintea fraților voștri, toți cei în putere, și să vă luptați împreună
cu ei, 15 până ce Domnul Dumnezeul vostru îi va odihni pe frații voștri, ca și
pe voi, și vor moșteni și ei pământul pe care Domnul Dumnezeul nostru li-l
dă lor. Și vă veți îndrepta fiecare către moștenirea sa, pe care Moise v-a dat-o
dincoace de Iordan, spre răsărit." 16 Iar ei, răspunzându-i lui Iisus, au zis:
„Toate câte ni le vei porunci le vom face și în orice loc ne vei trimite ne vom
duce. 17 În toate în câte i-am dat ascultare lui Moise, îți vom da ascultare și
ție, numai să fie Domnul Dumnezeul nostru cu tine, la fel cum era cu Moise.
18 Iar omul care nu-ți va fi credincios și nu va asculta cuvintele tale, după
cum îi vei porunci, să fie dat morții. Întărește-te, dar, și te îmbărbătează!"

2 1 Și Iisus, fiul lui Nave, i-a trimis din Sattin pe doi tineri ca să
iscodească [ținutul], zicând: „Suiți-vă și cercetați ținutul și Ierihonul!" Și,

---

1,13 „v-a odihnit": gr. καταπαύειν, „a se liniști, a se odihni, a fi în pace etc." (*cf.* contextul din 23,1), formulă reluată de mai multe ori (1,15; 21,44; 22,4); după Origen (*Hom. Ios.* XVI,5), cei care „și-au primit deja cele făgăduite" și „s-au odihnit", dar care mai luptă încă „în oastea lui Iisus" sunt „Părinții care au adormit înaintea noastră și ne ajută cu rugăciunile lor". Printre aceștia, Origen îi citează pe profeții lui Israel: Isaia, Ieremia, Daniel, Iezechiel și Osea. Și alte pasaje subliniază, la fel, unitatea celor două popoare, „turma alcătuită din drepții Vechiului Testament și din creștinii de acum".

1,14 „pământul pe care vi l-a dat": se subînțelege că Domnul e subiect, în timp ce TM precizează: „pe care Moise vi l-a dat dincolo de Iordan." ♦ „pregătiți de luptă": *litt.* „echipați de luptă"; TM *ḥamuṣīm*, termen militar rar pe care traducătorii Ex. și Jud. îl raportează la *ḥāmēṣ*, „cinci". Gr. εὔζωνοι desemna, în gr. clasică și elenistică, o categorie de luptători echipați ușor. *Cf.* și nota 4,12.

1,15 „și vor moșteni": TM are în plus: „pentru a lua în stăpânire", sintagmă considerată de unii exegeți un adaos suplimentar (Tov, E., 1986, p. 331), iar de alții (Barthélemy, D., 1982, p. 1), o omisiune voluntară a traducătorului grec, care evită o exprimare pleonastică.

1,17 „Domnul Dumnezeul nostru": TM are „Domnul Dumnezeul tău".

2,1-24 *Iscodirea Ierihonului și întâlnirea cu Raab.* Pasajul subliniază paralelismul dintre misiunea de recunoaștere inițiată de Moise în Canaan și cea a succesorului său, Iisus Nave. În acest capitol apare Raab, în care tradițiile iudaică și creștină văd prototipul

plecând cei doi tineri, au intrat în Ierihon. Şi au intrat în casa unei femei desfrânate, pe nume Raab, şi au poposit acolo. [2] Şi i s-a dat de veste regelui Ierihonului, spunându-i-se: „Bărbaţi dintre fiii lui Israel au intrat aici ca să iscodească ţinutul!" [3] Şi regele Ierihonului a trimis de i-a zis lui Raab: „Scoate-i pe bărbaţii care au intrat în casa ta noaptea, căci au venit ca să iscodească ţinutul!" [4] Dar femeia, – [care] îi luase pe [cei doi] bărbaţi şi-i

---

neamurilor păgâne convertite la Dumnezeul lui Israel. Divergenţele dintre textul grecesc şi cel masoretic sunt neînsemnate, mai ales unele „plusuri" ale TM, interpretate de E. Tov (1986, pp. 332-333) drept adaosuri explicative ori armonizante. O singură divergenţă semnificativă: la v. 12, în TM, Raab cere şi „un semn", cel de care vorbesc cei doi bărbaţi în LXX, la v. 18. Traducătorul grec reia paralelismele din TM care subliniază comparaţia dintre Iisus şi regele Ierihonului (vv. 1 şi 3), ca şi jocul repetiţiilor. Tot astfel, trimite prin reluarea termenilor la scena din Gen. în care Lot îşi apără oaspeţii de agresivitatea mulţimii (*cf.* Gen. 19,1.3).

2,1 „Sattin": TM are „Salcâmii" (toponimul apare şi în Num. 25,1). ♦ „doi tineri": TM are „doi bărbaţi" (*'anāšīm*). TM are în plus „pe ascuns", *hereş*. ♦ „casa unei femei desfrânate": Flavius Iosephus (*AI* 5,7) dă κατανώγιον, un han unde, după o tradiţie menţionată în Targum şi reluată de exegeza iudaică, iscoadele vin să cineze. Tradiţia creştină insistă, dimpotrivă, asupra prostituatei care va fi salvată de către „cercetaşii lui Iisus [*i.e.* Hristos]" (Origen, *Hom. Ios.* I,4 şi III,4; tot la Origen, aceşti cercetaşi sunt „îngerii lui Dumnezeu"), şi leagă personajul de celelalte prostituate din VT şi NT. ♦ „Raab": după Origen, Raab simbolizează sufletul plin de vicii, care se mântuieşte prin credinţă şi prin faptele de credinţă (*Hom. Ios.* I,4). Tocmai pentru că-i primeşte pe cei doi trimişi ea dovedeşte că se află pe calea mântuirii. În *Hom. Ios.* III,4, sprijinindu-se pe etimologia antroponimului, care ar însemna „larg, cuprinzător", Origen identifică în Raab „figura" Bisericii recrutată dintre neamurile păcătoase. (Pentru importanţa aceastei interpretări a figurii lui Raab în tradiţia creştină timpurie, *cf.* Daniélou, J., 1950.) Alexandrinul trimite explicit la 3Regi 3,16, scena judecăţii celor două desfrânate (una rea, cealaltă mărinimoasă) de către Solomon, precum şi la desfrânata luată în căsătorie de profetul Osea (Osea 1,2). Toate aceste trei desfrânate vetero-testamentare prefigurează în mod tainic Biserica ieşită la lumină dintre neamurile păgâne păcătoase. ♦ Tot după Origen, cei doi tineri trimişi de Iisus Nave sunt doi îngeri meniţi „să-i arate calea cea dreaptă lui Raab-Biserica-Sufletul omenesc" (*Hom. Ios.* I,4 şi III,3).

2,2 TM are în plus, la sfârşitul versetului, „noaptea" (care se regăseşte în LXX în v. 3).

2,3-4 „Scoate-i pe bărbaţii...", *cf.* Gen. 19,1-12, episodul despre Sodoma. ♦ În ochii lui Origen, „regele Ierihonului", vrăjmaşul lui Raab şi al celor doi „îngeri", îl simbolizează pe „prinţul acestei lumi", diavolul (*cf.* Ioan 12,31).

2,4 „îi ascunsese": TM are „şi l-a ascuns"; folosind pluralul, LXX, ca toate celelalte traduceri (Targumul siriac, Theodotion şi Symmachos), restabileşte coerenţa sintactică a textului. Singularul ciudat din ebraică a dăt naştere la numeroase comentarii (un midraş îl explică prin aceea că la Raab a intrat doar unul dintre spioni, iar celălalt ar fi fost un

ascunsese, – le-a zis: „Bărbaţii au intrat la mine, [5] dar cum poarta [cetăţii] se închidea [o dată] cu întunericul au ieşit şi bărbaţii; nu ştiu încotro s-au dus. Fugiţi pe urma lor, ca să-i ajungeţi!" [6] Dar ea îi suise pe casă şi-i ascunsese între nişte tulpini de in pe care le îngrămădise pe casă. [7] Şi oamenii au alergat după ei pe calea către Iordan spre trecători, iar poarta [cetăţii] s-a închis. Şi a fost aşa: când au ieşit cei care-i urmăreau, [8] mai înainte de a aţipi ei, s-a urcat şi ea lângă dânşii pe casă [9] şi le-a spus: „Ştiu că Domnul v-a dat vouă ţinutul, căci frica de voi s-a abătut asupra noastră. [10] Căci am auzit că Domnul Dumnezeu a secat cu totul Marea Roşie dinaintea voastră, atunci când aţi ieşit din pământul Egiptului, şi câte le-a făcut celor doi regi ai amoreilor, care se aflau dincolo de Iordan, lui Seon şi lui Og, pe care i-aţi nimicit cu totul. [11] Şi când am auzit noi [aceasta], ni s-a tulburat inima şi n-a mai rămas răsuflare în nici unul dintre noi în faţa voastră, căci Domnul Dumnezeul vostru [este] Dumnezeu sus, în cer, şi jos, pe pământ. [12] Iar acum să-mi juraţi pe Domnul Dumnezeu că, precum fac

---

înger nevăzut). Origen (*Hom. Ios.* III,3) îi prezintă pe amândoi drept „îngeri ai lui Dumnezeu". LXX omite „nu ştiu încotro s-au dus", sintagmă ce apare însă în v. 5.

2,5 „[o dată] cu întunericul": exact, „în obscuritate, în beznă".

2,6 „casă": gr. δώμα, „locuinţă sau încăpere principală", în gr. clasică; în epoca elenistică primeşte sensul de „terasă" sau „acoperiş plat". ♦ „tulpini de in": Flavius Iosephus are „snopi de in" (λίνου αγκάλιδας). Origen (*Hom. Ios.* I,5) vede în simbolul inului chipul preoţiei, iar prezenţa lui „pe casă" ar reprezenta „înălţimea tainelor credinţei".

2,9 „v-a dat": gr. δέδωκεν; Theodoret (*Qu. Ios.*) citează versetul cu vb. παραδιδόναι, „a da (în mână), a preda", ca în Iis. Nav. 2,14.24. În tradiţiile ebraică şi creştină, declaraţia lui Raab (până la v. 11) e interpretată ca semn al Duhului lui Dumnezeu care coboară asupra acesteia, conferindu-i darul profeţiei (*Ruth Rabbah* 1; Origen, *Hom. Ios.* III,4). ♦ LXX nu are sfârşitul versetului, prezent în TM: „şi s-au topit [de frică] toţi locuitorii Canaanului" (*cf.* Ex. 15,15), pasaj reluat şi în Iis. Nav. 2,24, la sfârşitul capitolului, prezent de astă dată atât în LXX, cât şi în TM.

2,10 „a secat cu totul": gr. καταξηραίνειν, folosit doar aici, în Iud. 5,13 şi Os. 13,15; corespondentul gr. obişnuit al ebr. *yābēš* este ξηραίνειν. ♦ „i-aţi nimicit cu totul": gr. ἐξολεθρεύειν (folosit aproape constant în Iis. Nav. acolo unde TM are *ḥāram*, „a separa [de uzul profan], a interzice [uzului profan]", cu excepţia cap. 6 şi 7).

2,11 „ni s-a tulburat inima": gr. ἐξιστάναι, „a scoate din fire; a schimba, a emoţiona etc."; prezenţa sa s-ar datora, după unii exegeţi, unui joc de cuvinte, cu οὐκ ἔστι (Theodoret citează chiar astfel pasajul); acelaşi corespondent ebr. este redat de obicei prin πτοεῖν, „a îngrozi, a se cutremura de spaimă" (*cf.* 7,5), sau τήκειν, „a se topi" (*cf.* 5,1).

2,12 TM are în plus: „şi-mi veţi da un semn de bună-credinţă." Textul ebraic nu mai spune despre ce semn este vorba, în schimb LXX menţionează în 2,18: „iar tu ai să pui semnul (σημεῖον), ai să legi funia asta roşie..."

eu milă cu voi, şi voi să faceţi milă cu casa tatălui meu, [13] şi că veţi lăsa în viaţă casa tatălui meu, pe mama mea, pe fraţii mei, şi toată casa mea, şi toate ale lor, şi că-mi veţi scăpa sufletul de la moarte." [14] Şi bărbaţii i-au zis: „Viaţa noastră – pentru a voastră, până la moarte!" Şi ea le-a zis: „Când Domnul vă va da cetatea, atunci să-mi arătaţi milă şi adevăr!" [15] Şi ea i-a slobozit, jos, pe fereastră. [16] Şi le-a zis: „Duceţi-vă către [ţinutul de] munte, ca să nu dea de voi cei care vă urmăresc; şi ascundeţi-vă acolo [vreme de] trei zile, până ce urmăritorii se vor întoarce; şi apoi vă veţi duce în drumul vostru." [17] Şi bărbaţii i-au zis: „Slobozi vom fi de acest jurământ faţă de tine! [18] Iată, vom intra printr-o latură a cetăţii, iar tu ai să pui semnul, ai să legi funia asta roşie la fereastra prin care ne-ai dat drumul jos, iar pe tatăl tău, pe mama ta, pe fraţii tăi şi toată casa tatălui tău ai să-i aduni cu tine, în casa ta. [19] Şi

---

2,13 „toată casa mea": TM are în plus: „şi surorile mele."

2,14 „până la moarte": TM are în plus: „numai să nu ne dezvăluiţi vorbele." ♦ „Şi ea le-a zis", „plus" al LXX, care pune în gura lui Raab (şi nu a iscoadelor, ca TM) tot sfârşitul versetului.

2,15 „i-a slobozit": gr. καταχαλᾶν este un *hapax*: ebr. *yārad* e tradus în Iis. Nav. **2,18** prin καταβιβάζειν, „a face să coboare, a da drumul jos". ♦ „pe fereastră": TM are în plus: „Căci casa ei era în zidul cetăţii şi ea locuia în zidul cetăţii", considerat de E. Tov (1986, pp. 333-334) un adaos explicativ, care contrazice însă Iis. Nav. 6,22 (casa lui Raab este intactă după prăbuşirea zidurilor cetăţii). ♦ Pentru Origen, „fereastra", aici şi în 2,18, este metafora deschiderii spirituale pentru primirea luminii dumnezeieşti.

2,16 „[ţinutul de] munte": gr. ἡ ὀρεινή, „ţinutul muntos, ţinutul înalt" (vezi şi 2,22). Τὸ ὄρος, „muntele", e rezervat unor toponime exacte, ca Muntele Aermon, Seir sau cel din teritoriile lui Efraim, în timp ce ἡ ὀρεινή, echivalent al ebr. *har*, „munte", desemna regiunea muntoasă din Iudeea, de la Samaria la Nageb. BA traduce cu „le Haut-Pays", Ţara de Sus. Am optat, la rândul nostru, pentru traducerea cu „[ţinutul de] munte". În LXX apare şi toponimul „[ţinutul de] câmpie" (9,1; 10,40;11,16; 15,33), gr. ἡ πεδινή, desemnând „câmpia Iudeii", prin opoziţie cu πεδίον, „câmpie" în general. Transliteraţia ἡ Ναγεβ e folosită pentru a desemna regiunea sudică, *cf.* 10,40; 11,16; 12,8; 15,19. În Pentateuh, termenul ebr. *neghebh* e tradus frecvent prin ἡ ἔρημος, în timp ce Aquila şi Symmachos preferă ὁ νότος sau *meridiana*.

2,18 „vom intra printr-o latură a cetăţii": TM are „vom intra în ţinut". ♦ „ai să pui semnul" apare doar în LXX. *Cf.* nota 2,12. Flavius Iosephus (*AI* 5,13) comentează pe larg episodul. ♦ „roşie", κόκκινος, curent în LXX. În tradiţia creştină, roşul simbolizează sângele lui Hristos. După Origen (*Hom. Ios.* III,5), nu există mântuire decât prin sângele lui Hristos; Raab-Biserica se va mântui doar prin jertfa lui Iisus. *Cf.* şi Clement Romanul, 1Cor. 12,7; Iustin, *Dial.* 111; Theodoret, *Qu. Ios.* 2.

2,19 „(se va face) singur (vinovat)", ἔνοχος: la fel ca în Pentateuh, traducătorul nu redă imaginea din TM: „sângele lui să fie asupră-i", evitând expresia, pe care o considera probabil arhaică. ♦ TM nu are: „iar noi vom fi slobozi de jurământul faţă de tine." Ver-

atunci, oricine va ieşi afară pe uşa casei tale se va face singur vinovat, iar noi vom fi slobozi de jurământul faţă de tine. Şi pentru cei care vor fi împreună cu tine în casa ta, noi ne vom face vinovaţi. [20] Iar de ne va nedreptăţi pe noi cineva sau de vei dezvălui aceste cuvinte ale noastre, noi vom fi slobozi de acest jurământ faţă de tine." [21] Şi ea le-a zis: „După spusa voastră, aşa să fie!" – şi le-a dat drumul. [22] Şi ei au plecat şi au mers către [ţinutul de] munte şi au rămas acolo trei zile; iar urmăritorii i-au căutat pe toate drumurile şi nu i-au găsit. [23] Şi cei doi tineri s-au reîntors, s-au coborât din munte şi au trecut [Iordanul] până la Iisus, fiul lui Nave, şi i-au povestit tot ce li s-a întâmplat. [24] Şi i-au zis lui Iisus: „Domnul a dat tot ţinutul în mâna noastră şi orice locuitor al acelui pământ se ghemuieşte de spaimă în faţa noastră."

3 [1] Şi Iisus s-a sculat dis-de-dimineaţă şi au plecat din Sattin; şi au mers până la Iordan şi au poposit acolo înainte de a-l trece. [2] Şi a fost aşa: după trei zile, scribii au străbătut tabăra [3] şi au poruncit poporului: „Când veţi

---

setul este comentat pe larg de Origen: cine vrea să fie mântuit, chiar dintre „cei vechi", să rămână în „casă", adică în Biserică (*Hom. Ios.* III,5).

2,19-20 Versete tăiate diferit în TM, care începe v. 20 cu „şi dacă vei dezvălui"; gr. ἀποκαλύψῃ a fost interpretat în traducerea noastră ca pers. a 2-a medio-pasiv, ceea ce corespunde şi TM, dar şi logicii povestirii; verbul ar putea fi interpretat însă deopotrivă ca pers. a 3-a a activului: „dacă cineva va dezvălui".

2,21 După „şi le-a dat drumul", TM are în plus: „atunci ea a legat funia roşie la fereastră."

2,23 Cei doi tineri (îngerii Domnului) scapă de urmăritorul lor („prinţul acestei lumi") urcându-se pe munte, locul unde, conform interpretării lui Origen (*ibid.* I,4), diavolului nu-i este îngăduit să ajungă, prin însăşi micimea naturii sale. Locurile sale de predilecţie sunt văioagele ascunse şi murdare.

2,24 „se ghemuieşte de spaimă": gr. καταπτήσσειν, rar în LXX, corespunde aici TM *mūgh*, „a se topi", redat prin diverse verbe gr. (*cf.* πτήσσειν, în Deut. 1,29, pentru un alt suport ebr.). La Flavius Iosephus (*AI* 5,13), după darea de seamă a spionilor, promisiunea făcută de iscoade lui Raab este ratificată de sfatul bătrânilor.

3,1-17 *Trecerea Iordanului.* Este o reluare a pasajului trecerii Mării Roşii, dar termenii folosiţi în Iis. Nav., respectiv în Ex. (atât cei gr., cât şi cei ebr.), diferă. Tradiţia ebraică subliniază legătura dintre Iis. Nav. cap. 3 şi Ex. cap. 14 şi 15; tradiţia creştină subliniază şi ea paralelismul celor două relatări. Origen (*Hom. Ios.* IV,1) propune o lectură originală, făcând din aceste două traversări cele două etape ale itinerariului spiritual: trecerea Mării Roşii, simbol al catehumenatului, iar cea a Iordanului, simbol al botezului. ♦ Diferenţele dintre LXX şi TM sunt mai ales cele din v. 4 şi v. 16, pe care traducătorul grec încearcă să le redea coerent.

3,3 „pe preoţii noştri şi pe leviţi": TM are „pe preoţii leviţi". Diferenţierea preoţilor de leviţi în acest verset apare şi în Targum, şi în traducerea siriacă. Vulgata însă urmează

vedea chivotul legământului Domnului Dumnezeului nostru, şi pe preoţii noştri şi pe leviţi ridicându-l, să plecaţi de la locurile voastre, de unde vă aflaţi, şi să mergeţi după el; [4] dar depărtarea dintre el şi voi să fie de două mii de coţi; să staţi, să nu vă apropiaţi de el, ca să cunoaşteţi calea pe care mergeţi, căci n-aţi umblat pe ea de ieri, de alaltăieri." [5] Şi Iisus a zis poporului: „Curăţiţi-vă până mâine, căci mâine Domnul va săvârşi între voi minuni." [6] Şi Iisus le-a zis preoţilor: „Ridicaţi chivotul legământului Domnului şi mergeţi înaintea poporului!" Şi preoţii au ridicat chivotul legământului Domnului şi au mers înaintea poporului. [7] Şi Domnul a zis către Iisus: „Din ziua aceasta voi începe să te înalţ dinaintea tuturor fiilor lui Israel, ca să ştie că, la fel cum eram cu Moise, aşa voi fi şi cu tine. [8] Iar acum, porunceşte-le preoţilor care poartă chivotul legământului, spunând: «De îndată ce veţi intra la malul apei Iordanului, să vă şi opriţi în Iordan!»" [9] Iar Iisus le-a zis fiilor lui Israel: „Apropiaţi-vă aici şi ascultaţi cuvântul Domnului Dumnezeului nostru! [10] Prin acesta veţi cunoaşte că Dumnezeu

---

TM, subliniind identitatea lor: „*et sacerdotes stirpis leuiticae*". Sintagma „preoţii leviţi" se găseşte începând cu Deut. 17,9. Origen (*Hom. Ios.* IV,1-3) separă şi el *ordo sacerdotalis et leuiticus*. La fel şi Flavius Iosephus (*AI* 5,17), precizând ordinea în care aceştia au trecut Iordanul: „Preoţii purtând chivotul, apoi leviţii purtând cortul." În Pentateuh, atribuţiile leviţilor sunt contradictorii (*cf.* de ex. Num. 1,50 şi Deut. 31,25).

3,4 „două mii de coţi": TM are „două mii de coţi lungime"; traducătorul grec pare a fi citit, în loc de ebr. *bammiddāh*, „lungime", o formă a verbului *'āmadh*, „a sta, a se opri", care a fost alipit de propoziţia următoare. Pt. „cot", *cf.* nota la 1Rg. 17,4. ♦ De ce poporul trebuie să stea la o asemenea depărtare? Origen (*Hom. Ios.* IV,4) răspunde: din precauţie. Dumnezeu este foc, care, pe de o parte, face să strălucească mai intens sufletele de aur şi argint; dar, pe de altă parte, transformă iute în scrum „sufletele de lemn, de fân şi paie" (1Cor. 3,12).

3,5 „Curăţiţi-vă": gr. ἁγνίζω traduce ebr. *qādhaş*, „a sfinţi", spre deosebire de Targum, care are „pregătiţi-vă". În 7,13, acelaşi cuvânt ebraic e tradus cu ἁγιάζω, „a sfinţi". ♦ „până mâine" (care se poate traduce şi „pentru mâine") apare numai în LXX.

3,6 „chivotul legământului Domnului": TM are „chivotul legământului", ca în vv. 7 şi 14.

3,7 „voi începe să te înalţ dinaintea fiilor lui Israel": pentru Origen (*Hom. Ios.* IV,2) şi Theodoret (*Qu. Ios.* 2) trecerea Iordanului de către Iisus Nave prefigurează botezul Domnului.

3,8 „Iar acum", gr. καὶ νῦν: traducătorul a citit ebr. *we'attāh* în loc de *we'attāh*, „şi tu". ♦ „la malul apei Iordanului": Vaticanus are ἐπὶ μέσου, „în mijlocul".

3,10 „Prin acesta", ἐν τούτῳ: sintagma gr. creează o ambiguitate, putând trimite la cuvântul Domnului sau la ceea ce urmează în v. 11. ♦ „îi va nimici cu totul": *litt.* „nimicind îi va nimici", ὀλεθρεύων ὀλεθρεύσει, semitism frecvent, pentru redarea intensităţii. ♦ *Cf.* lista celor şapte popoare, cu o ordine diferită, din Ex. 34,11; *cf.* şi Iis. Nav. 9,1; 24,11 şi, redusă la şase, în 11,3 şi 12,8, cu multe variaţii ale ordinii popoarelor.

Cel viu se află între voi şi că-i va nimici cu totul dinaintea voastră pe
canaanean, pe cheteu şi pe ferezit, pe eveu, pe amoreu, pe gergeseu şi pe
iebuseu. [11] Iată, chivotul legământului Domnului a tot pământul trece
Iordanul! [12] Să vă alegeţi dintre voi doisprezece oameni dintre fiii lui Israel,
[câte] unul din fiecare trib. [13] Şi va fi aşa: de îndată ce picioarele preoţilor
care poartă chivotul legământului Domnului a tot pământul se vor opri în
apa Iordanului, atunci apa Iordanului va pieri, iar apa care coboară va sta
locului." [14] Şi poporul s-a ridicat de la corturile sale, ca să treacă Iordanul,
iar preoţii au purtat chivotul legământului Domnului, înaintea poporului.
[15] Şi de îndată ce preoţii care purtau chivotul legământului Domnului s-au
apropiat de Iordan, iar picioarele preoţilor care duceau chivotul lega-
mântului Domnului s-au afundat la malul apei Iordanului – Iordanul îşi
umpluse toată matca, precum în zilele secerişului grânelor – [16] de îndată

3,11 „Domnului a tot pământul": două ocurenţe, aici şi în 3,13, unde κύριος nu este echivalentul lui YHWH; folosit aici fără articol, urmat de genitiv, el corespunde ebr. *'adhōn*, „stăpân": sintagma ebr. ar trebui înţeleasă deci ca „stăpânul (= regele) pământului".

3,12 TM începe versetul cu „şi acum", omis de LXX. ♦„Să vă alegeţi"; verbul gr. προχειρίζειν, rar în LXX, corespunde TM *lāqaḥ*, „a lua".

3,13 „va pieri": TM are „va fi tăiată", după care urmează, *w^e^ya'amdhū nēdh 'eḥādh*, „şi ele se vor ridica precum un singur zid", frază care se regăseşte în gr. şi ebr. în v. 16; Theodotion şi Aquila atestă aici şi în v. 16 ultimele două cuvinte din „plusul" ebraic, în traducere σωρὸς εἷς, „o singură grămadă".

3,15 „secerişului grânelor": LXX păstrează aici sintagma stereotipă frecventă, „secerişul grânelor", în timp ce TM are „seceriş".

3,16 „(au stat locului ca un) zid": gr. πῆγμα, *hapax* în LXX; TM are *nēdh*, „perete, bloc" („grămadă", la Theodotion şi Aquila, ca în v. 13); pentru expresia din TM „a se ridica precum un zid", *cf.* şi Ex. 15,8 (πῆγμα poate fi tradus şi prin „închegare" = „ca un tot, ca o masă solidă"). Origen (*Hom. Ios.* IV,1) comentează relatările asemănătoare din Ex. 15,8 (trecerea Mării Roşii) şi Iis. Nav. 3,16, scoţând în evidenţă superioritatea trecerii Iordanului (apele nu se despică doar, ca la trecerea Mării Roşii, ci se unesc de-o singură parte, iar restul se scurge în mare). De asemenea, în IV,2, alexandrinul interpretează spiritual despicarea apelor: şuvoiul care se varsă în Marea Sărată „şi amară" îi simbolizează pe creştinii care, deşi botezaţi, se întorc spre cele lumeşti; apele care se opresc ca un zid (fermitate, statornicie) îi simbolizează pe cei care se menţin în harul botezului primit de la Domnul. ♦ TM diferă mult de LXX şi e dificil: „într-un singur tot, foarte departe, de la Adam, cetatea care e lângă Ţartan"; diferenţele se datorează unor confuzii de termeni: *mē'ādhām*, „de la Adam", a fost citit ca *m^e^'ōdh*, „foarte". ♦ „apa care cobora a coborât", repetiţie absentă în TM. ♦ „Marea de Sare": θάλασσα ἁλός; denumirea dublă, „marea Araba, Marea de Sare", apare mai întâi în Deut. 3,17 şi are puţine ocurenţe, *cf.* şi Iis. Nav. 12,3: θάλασσα τῶν ἁλῶν, „Marea Sărilor", şi Iis. Nav. 15,2.5: θάλασσα ἡ ἁλυκή, toate cele trei sintagme pentru acelaşi suport ebraic. Origen (*Hom. Ios.* IV,2)

apele ce coborau de sus au stat locului: au stat locului ca un zid, până departe, – tare, tare departe –, până la malul de la Cariathiarim; şi apa care cobora a coborât până la marea Araba, Marea de Sare, până ce-a pierit cu totul; şi poporul s-a oprit în faţa Ierihonului. [17] Iar preoţii care purtau chivotul legământului Domnului au stat locului, pe uscat, în mijlocul Iordanului; şi toţi fiii lui Israel au trecut pe uscat, până ce tot poporul a isprăvit de trecut Iordanul.

4 [1] Şi după ce tot poporul a isprăvit de trecut Iordanul [2] Domnul i-a grăit lui Iisus, zicând: „Ia bărbaţi din popor, câte un om din fiecare trib, [3] şi porunceşte-le, zicând: «Luaţi din mijlocul Iordanului douăsprezece pietre, gata pregătite, şi, aducându-le cu voi, puneţi-le în tabăra voastră, acolo unde vă veţi aşeza tabăra peste noapte.»" [4] Şi Iisus, chemând doisprezece bărbaţi

---

vede în abisurile Mării Sărate simbolul „cupei sărate a lăcomiei" din care care beau cei ce au primit botezul, dar n-au ştiut să-l preţuiască. ♦ „şi poporul s-a oprit": TM are „şi poporul a trecut".

3,17 „până ce tot poporul": TM are „până ce tot neamul". Aici, ca şi în 4,1.11, traducătorul grec a echivalat ebr. *goy*, „neam", cu λαός, „popor", considerând că e vorba de o reluare a propoziţiei precedente. Pentru exegeza iudaică, doar fiii lui Israel au traversat pe uscat, în timp ce „neamurile" care îi însoţeau au trecut prin apă.

4,1-14 *Cele douăsprezece pietre* (*„Dodekalithon"*). Ridicarea unui altar din douăsprezece pietre, pe muntele Ebal, poruncită de Moise (Deut. 27,3-4), e narată abia în cap. 9. Aici e vorba de un memorial al trecerii; istorisirea ezită între douăsprezece pietre ridicate pe malul vestic, la Gilgal, sau douăsprezece pietre ridicate în fluviu; LXX încearcă să redea un text ebraic dificil, iar D. Barthélemy (1982, p. 3) crede că diferenţele dintre LXX şi TM s-ar explica prin existenţa a două redactări diferite. ♦ Pentru Grigore al Nyssei (*Or. in Cant.* 21-24, GNO IX,1) numărul 12, corespunzând triburilor lui Israel, arată că nici o piatră nu e de lepădat pentru a fi martor al misterului petrecut la Iordan; prin comparaţie cu singurul toiag care înflorise dintre cele douăsprezece, acest număr ar sugera progresul poporului între cele două momente. În omilia *In diem luminum*, el interpretează cele douăsprezece pietre ca pe o prefigurare a celor doisprezece apostoli, „slujitori ai botezului" (*cf.* şi Theodoret, *Qu. Ios.* 2).

4,3 „gata pregătite": TM are „din locul unde picioarele preoţilor [au stat] nemişcate": ebr. *hākhīn*, „nemişcate", < *kūn* (la hifil), „a fixa, a stabili, a pregăti", referit în TM la picioarele preoţilor, a fost ataşat în gr. termenului „pietre". ♦ „tabăra", gr. στρατοπεδεία, „cort, tabără": singura ocurenţă din cărţile traduse din ebr.; mai apare o dată în 2Mac. 13,14. Corespondentul ebr. e tradus, de regulă, printr-un cuvânt din familia vb. καταλύειν sau prin παρεμβολή.

4,4 „din cei mai de vază": TM are „pe care-i stabilise" (*cf.* nota 4,3), sens redat de versiunea lui Aquila.

din cei mai de vază dintre fiii lui Israel, câte unul din fiecare trib, [5] le-a zis: „Luați-o înaintea mea, dinaintea feței Domnului, până în mijlocul Iordanului și, luând fiecare de acolo o piatră, să și-o ridice pe umeri, după numărul celor douăsprezece triburi ale lui Israel, [6] ca să le aveți drept semn așezat de-a pururi și ca, atunci când fiul tău te va întreba mâine: «Ce sunt pentru voi pietrele acestea?», [7] atunci să-l lămurești pe fiul tău, zicând: «Râul Iordanului a pierit din fața chivotului legământului Domnului a tot pământul, pe când îl trecea, iar pietrele acestea vă vor fi vouă, fiilor lui Israel, spre aducere aminte până în veac!»" [8] Fii lui Israel au făcut precum i-a poruncit Domnul lui Iisus: și au luat douăsprezece pietre din mijlocul Iordanului, precum îi orânduise Domnul lui Iisus la isprăvirea trecerii [Iordanului] de către fiii lui Israel, și le-au adus cu ei în tabără și le-au așezat acolo. [9] Dar Iisus a [mai] ridicat alte douăsprezece pietre chiar în Iordan, pe locul ce fusese sub picioarele preoților care purtau chivotul legământului Domnului; și ele se află acolo până în ziua de astăzi. [10] Iar preoții care purtau chivotul legământului stătuseră în Iordan până când Iisus a isprăvit toate câte i le-a poruncit Domnul să le vestească poporului, iar poporul s-a grăbit; și au trecut [râul]. [11] Și a

---

4,5 „le-a zis: «Luați-o înaintea mea, dinaintea feței Domnului»": TM are „Iosua le-a zis: «Mergeți înaintea chivotului Domnului Dumnezeului vostru»". ♦ „dinaintea feței", gr. πρὸ προσώπου: foarte frecventă în Deut., sintagma apare în Iis. Nav. doar aici. ♦ TM nu are „de acolo".

4,6 „ca să", gr. ἵνα (într-o construcție dificilă), fără corespondent în TM. ♦ „semn așezat de-a pururi": TM are „semn în mijlocul vostru".

4,7 „Râul Iordanului": TM are „Apele Iordanului", ca la 5,1. ♦ TM omite „a tot pământul". ♦ „pe când îl trecea": TM are în plus „când apele Iordanului au fost tăiate".

4,8 „precum i-a poruncit Domnul lui Iisus": TM are „precum a poruncit Iosua" (LXX e singura versiune care, aici și la 9,3, atribuie Domnului ceea ce TM pune pe seama lui Iisus). ♦ „la isprăvirea trecerii [Iordanului] de către fiii lui Israel": TM are „după numărul triburilor fiilor lui Israel".

4,9 „alte douăsprezece pietre": TM are doar „douăsprezece pietre".

4,10 După propoziția „până când Iisus a isprăvit toate câte i le-a poruncit Domnul să le vestească poporului", TM are „conform cu tot ce-i poruncise Moise lui Iosua" (Barthélemy, D., 1982, pp. 3-4 explică diferența printr-o armonizare în LXX, care omite în general ceea ce pare contradictoriu, în timp ce TM vrea să sublinieze continuitatea între Moise și Iisus Nave). ♦ Graba poporului de a trece Iordanul este interpretată spiritual de către Origen: credincioșii trebuie să se grăbească să împlinească poruncile și pentru a se desăvârși (*Hom. Ios.* V,1).

4,11 „pietrele – dinaintea lor": TM are „preoții – înaintea poporului", diferența putându-se explica prin confuzia dintre ebr. *hakkōhanīm*, „preoții", și *hā'abhānīm*, „pietrele".

fost aşa: când tot poporul a isprăvit de trecut, atunci a trecut şi chivotul legământului Domnului, iar pietrele – dinaintea lor. [12] Şi au trecut [şi] fiii lui Ruben, şi fiii lui Gad şi jumătate din tribul lui Manase, bine pregătiţi de luptă, în fruntea fiilor lui Israel, precum le poruncise Moise. [13] Patruzeci de mii au trecut dinaintea Domnului încinşi pentru luptă, la războiul împotriva cetăţii Ierihonului. [14] În ziua aceea, Domnul l-a mărit pe Iisus dinaintea întregului neam al lui Israel şi s-au temut de el ca şi de Moise, câtă vreme a trăit.

[15] Şi Domnul i-a grăit lui Iisus, zicând: [16] „Porunceşte-le preoţilor care poartă chivotul legământului mărturiei Domnului să iasă din Iordan!" [17] Şi Iisus le-a poruncit preoţilor, zicând: „Ieşiţi din Iordan!" [18] Şi a fost aşa: de

---

4,12 „bine pregătiţi": gr. διεσκευασμένοι, termen militar rar în LXX (doar aici şi în 1Mac. 6,33), e deseori atestat în gr. clasică cu sensul de „pregătit de luptă"; corespunde ebr. *ḥamuşīm*, „bine echipaţi", termen dificil şi rar (doar în Ex. 13,18, în Iis. Nav. 1,14 şi în Jud. 7,11), pe care traducătorul grec l-a redat prin εὔζωνοι în Iis. Nav. 1,14.

4,13 „încinşi pentru luptă", εὔζωνοι, corespunde aici ebr. *ḥalūṣīm*, „despuiat [de ceea ce incomodează în luptă]" (*cf.* Iis. Nav. 1,14, nota, unde acelaşi termen gr. e folosit pentru un alt suport ebr.). ♦ „cetăţii Ierihonului": expresie insolită, deoarece, din cele peste 20 de atestări ale Ierihonului, el nu e însoţit niciodată de menţiunea „cetatea"; TM are „stepele Ierihonului"; la 5,10 acelaşi TM e tradus prin „la apus de Ierihon", probabil prin confuzia dintre ebr. *'arᵉbōth*, „stepele", şi rădăcina *'erebh*, „seara", iar în 4Regi 25,5 apare transliterat. ♦ Pentru interpretarea versetului, Origen pleacă de la imaginea „centurii" care încinge trupul soldaţilor. El pune imaginea de aici în raport cu Ef. 6,14: „Coapsele voastre sunt încinse cu adevăr." Prin urmare, adevăraţii soldaţi ai Domnului sunt cei încinşi cu centura adevărului. ♦ Cum am văzut, cetatea Ierihonului este sălaşul prinţului acestei lumi, al diavolului, după Origen. Bătălia dusă de creştin este o bătălie interioară, împotriva Ierihonului-diavol ascuns în suflet (*Hom. Ios.* V,2).

4,14 „l-a mărit", gr. ηὔξησεν: are loc împlinirea promisiunii făcute în 3,7. Theodoret (*Qu. Ios.* 2) compara proslăvirea lui Iisus (devenit θεοφιλής după miracolul trecerii Iordanului) cu cea a lui Hristos, după botezul în Iordan. ♦ „neam": gr. γένους (singura ocurenţă a cuvântului în Iis. Nav.) e un „plus" în LXX. ♦ „câtă vreme a trăit": TM are „în toate zilele vieţii lui", redată aici în mod excepţional printr-o relativă (*cf.* Iis. Nav. 1,5; Gen. 3,14.17; Deut. 4,9 etc., unde expresia ebr. e redată literal).

4,15-24 Separarea între cap. 4 şi 5 nu e cea din TM, care grupează într-o singură secţiune (4,15 – 5,8) toate evenimentele petrecute la Gilgal până la tăierea împrejur.

4,16 „chivotul legământului mărturiei Domnului": TM are „chivotul mărturiei". ♦ „să iasă": faţă de echivalentul obişnuit al ebr. *'ālāh*, „a urca", traducătorul preferă gr. ἐκβαίνειν, mai adecvat contextului (singurele ocurenţe în cărţile LXX traduse din ebr. se găsesc în acest capitol, 4,16-19).

4,18 „apa Iordanului a ţâşnit": TM are „apele Iordanului s-au întors". ♦ „la loc": κατὰ χώραν: termenul χώρα, rar echivalent al ebr. *māqōm*, „loc", aminteşte expresia folosită în Ex. 14,27, despre întoarcerea apelor Mării Roşii.

îndată ce preoții care purtau chivotul legământului Domnului au ieşit din Iordan şi au pus picioarele pe pământ, apa Iordanului a ţâşnit la loc şi curgea ca şi ieri şi alaltăieri, de-a lungul întregii albii. [19] Iar poporul a urcat din Iordan în a zecea zi a lunii întâi. Şi fiii lui Israel şi-au pus tabără la Galgala, în latura dinspre soare-răsare faţă de Ierihon. [20] Şi cele douăsprezece pietre, pe care le-a luat din Iordan, Iisus le-a înălţat la Galgala, [21] zicând: „Când vă vor întreba fiii voştri: «Ce sunt pietrele acestea?», [22] să le vestiţi fiilor voştri: «Israel a trecut pe uscat Iordanul, [23] Domnul Dumnezeul nostru secând apa Iordanului de dinaintea lor, până ce l-au trecut, precum a făcut Domnul Dumnezeul nostru şi cu Marea Roşie, pe care Domnul Dumnezeul nostru a secat-o de dinaintea noastră, până ce am trecut, [24] ca să cunoască toate

---

4,19 „a zecea zi a lunii întâi": tradiţiile ebraică şi creştină fac asocierea cu porunca de a jertfi mielul înaintea ieşirii din Egipt, în această zi (*cf.* Ex. 12,2-3). Origen (*Hom. Ios.* IV,4) subliniază chiar această coincidenţă: „Ziua izbăvirii de greşelile lumii merită să fie ziua intrării în Pământul făgăduinţei." În legătură cu simbolistica cifrei 10, vezi Philon (*Plant.* 123, 126) şi Origen (*Hom. Ios.* III,2). ♦ „la Galgala": forma elenizată τὰ Γαλγαλα desemnează în mod constant un loc situat în Ţara Canaanului, aproape de Ierihon (*cf.* şi 4,19-20; 5,9; 9,6; 10,6-7.9; 24,31a, transcrisă o singură dată „Galgal", în 14,6); Galgala este astfel bine delimitată de altă localitate, aflată lângă urcuşul Adummim, numită tot *Gil^eghāl* în TM, care este transliterat Galgal (15,7).

4,20 Un mozaic descoperit la Madaba atestă existenţa unei biserici Δωδεκαλίθων, asociată cu numele Galgala, la est de Ierihon (vezi „Hărţi").

4,21 „Când vă vor întreba fiii voştri": TM are: „Când fiii voştri vor întreba mâine pe părinţii lor": „plusul" din TM accentuează diferenţa faţă de v. 6. Tradiţia rabinică explică că v. 6 se adresează copiilor generaţiei miracolului, iar v. 21, generaţiei următoare.

4,23 „de dinaintea lor": TM are „dinaintea voastră". ♦ Sintagma „Domnul Dumnezeul nostru" de la sfârşitul versetului apare doar în LXX.

4,24 „toate neamurile" (τὰ ἔθνη): TM are „popoarele". TM nu face întotdeauna diferenţă între *'ām*, „popor", şi *gōy*, „neam", pentru a distinge poporul lui Israel de neamurile păgâne. În Iis. Nav., τὰ ἔθνη redă pluralul ambelor cuvinte ebraice, în timp ce λαός, echivalent majoritar al lui *'ām*, îl traduce şi pe *gōy* la singular (Iis. Nav. 3,17; 4,1). ♦ „puterea": unica echivalare prin ἡ δύναμις în LXX a ebr. *yādh*, „mână", metaforă a puterii Domnului. Echivalarea din gr. este un exemplu de evitare a antropomorfismelor. ♦ „să-L cinstiţi": gr. σέβεσθαι, absent în Pentateuh, redă ebr. *yārē'* (tradus în general prin φοβεῖσθαι, „a se teme"). ♦ „în orice vreme" (*litt.* „în toată vremea", LXX-A: ἐν παντὶ χρόνῳ, reţinut de Rahlfs); *cf.* LXX-B: ἐν παντὶ ἔργῳ, „în orice faptă"; TM: *kol hayyāmīm*, „în toate zilele". ♦ TM grupează în aceeaşi secţiune sfârşitul cap. 4 şi începutul cap. 5 (4,15 – 5,8): primele evenimente după trecere până la circumcizie sunt prezentate astfel ca o încheiere a trecerii Iordanului. Istoria în Pământul făgăduinţei începe doar o dată cu „ridicarea ocării Egiptului" (tăierea împrejur), vestită de Dumnezeu (v. 9).

neamurile pământului că puterea Domnului este tare şi ca să-L cinstiţi pe Domnul Dumnezeul vostru în orice vreme.»"

5 [1] Şi a fost aşa: când au auzit regii amoreilor, care erau dincolo de Iordan, şi regii Feniciei, care erau lângă mare, că Domnul Dumnezeu a secat râul Iordanului dinaintea fiilor lui Israel, pe când îl treceau, s-au muiat cu firea şi s-au cutremurat, şi şi-au pierdut cumpătul în faţa fiilor lui Israel.

[2] Iar în acea vreme Domnul a zis către Iisus: „Fă-ţi nişte cuţite de piatră, din piatră tăioasă, şi aşază-te de-i taie împrejur pe fiii lui Israel!" [3] Şi Iisus

---

Secţiunea următoare (5,9 – 6,11) începe cu prima sărbătorire a Paştelui (vv. 10-12) şi apariţia căpeteniei armatei Domnului (vv. 13-15), care devin astfel preludii la cucerirea Ierihonului.

5,1 „dincolo de Iordan": TM precizează „la apus". ♦ „s-au muiat cu firea şi s-au cutremurat", *litt.* „gândurile li s-au topit şi au fost loviţi de groază"; gr. utilizează două verbe, ἐτάκησαν şi κατεπλάγησαν, pentru un singur termen ebr., *māsas* (nifal), „a (se) topi". ♦ „şi-au pierdut cumpătul", *litt.* „nu a mai fost în ei nici o judecată": gr. φρόνησις, absent în Pentateuh, corespunde aici în mod neobişnuit ebr. *rūaḥ*, „răsuflare, duh" (redat în episodul cu Raab prin πνεῦμα, „răsuflare").

5,2-9 *Tăierea împrejur de la Galgala.* Episodul, devenit, încă de la începutul erei noastre, motiv de dispute între evrei şi creştini, prezintă mari diferenţe între textul gr. şi textul ebr. LXX nu urmează literal TM, care este şi mult mai amplu în raport cu textul grec, iar criticii au păreri împărţite în privinţa autenticităţii şi a coerenţei celor două texte. Dacă în privinţa faptului că în timp ce poporul rătăcea în deşert circumcizia nu a fost practicată există un acord între LXX şi TM, doar textul gr. pare a admite că existau necircumcişi „printre cei ieşiţi din Egipt", fie pentru că circumcizia nu a fost practicată de toţi evreii în Egipt, fie pentru că ea se făcea mai târziu şi unii copii au ieşit din Egipt necircumcişi. Pentru unii comentatori, textul grec este cel mai aproape de textul protomasoretic original; TM, fiind mai lung şi mai ortodox, va fi fost probabil reformulat în lumina poruncilor Domnului către Avraam (Gen. 17,10-14).

5,2 „cuţite de piatră": gr. μάχαιρα, unul din cele trei echivalente propuse de traducătorul gr. pentru ebr. *ḥerebh*, „sabie", rezervat cuţitelor de circumcizie (cuvântului ebr. îi mai corespund ξίφος, *idem*, şi ῥομφαία, „spadă, paloş"); adj. πέτρινος apare doar în Iis. Nav. 5,2.3; 21,42d şi 24,31a, iar termenul este atestat la Symmachos în Ex. 4,25, unde LXX are ψῆφος, „pietricică", pentru acelaşi cuvânt ebraic. Iustin (*Dial.* 113) vede în expresia „cuţite de piatră" simbolul lui Hristos-piatra şi al cuvintelor Sale. Origen (*Hom. Ios.* V,5) şi Theodoret (*Qu. Ios.* 4) reiau acelaşi simbolism, care poate trimite la 1Cor. 10,4: „piatra era Hristos", iar cuvântul Său, „un cuţit cu două tăişuri". ♦ „din piatră tăioasă" este un plus al LXX. ♦ „aşază-te de-i taie împrejur pe fiii lui Israel": TM are „taie-i împrejur pe fiii lui Israel a doua oară"; gr. a putut confunda pe *šūbh*, „reîncepe", cu *šēbh*, „şezi". Pentru mulţi exegeţi referirea la o a doua circumcizie nu poate fi o corectare tardivă; de altfel Targumul, versiunea siriacă, recensiunea palestiniană şi LXX-A au

şi-a făcut cuţite din pietre tăioase şi i-a tăiat împrejur pe fiii lui Israel, la locul ce se cheamă „Dealul prepuţurilor". [4] Aşa cum i-a curăţit Iisus pe fiii lui Israel, câţi se născuseră odinioară pe drum şi câţi odinioară erau netăiaţi împrejur dintre cei ieşiţi din Egipt, [5] pe toţi Iisus i-a tăiat împrejur. [6] Căci patruzeci şi doi de ani s-a învârtit Israel în pustiul Madbaritidei, de aceea cei mai mulţi dintre ei erau netăiaţi împrejur, dintre luptătorii ieşiţi din Egipt, – aceia care n-au ascultat de poruncile lui Dumnezeu, cărora El le orânduise că nu vor vedea pământul pe care Domnul jurase părinţilor lor să ni-l dea, pământ unde curge lapte şi miere. [7] În locul acestora au fost orânduiţi fiii lor, pe care Iisus i-a tăiat împrejur, căci erau netăiaţi împrejur, născuţi [fiind] pe drum. [8] Şi, fiind tăiaţi împrejur, s-au liniştit şi au rămas în tabără până s-au vindecat. [9] Şi Domnul i-a zis lui Iisus, fiul lui Nave: „În

---

expresia „a doua oară", ca majoritatea comentatorilor creştini (Iustin, Origen, Theodoret). Sensul tipologic al celei de-a doua circumcizii ar fi că, după cea a lui Moise, materială, urmează circumcizia spirituală, prin botezul lui Iisus-Piatra tăioasă (Daniélou, J., 1950, p. 210). Augustin (*Qu. Lib.* VI) a propus pentru prima dată explicaţia unei a doua circumcizii colective, după cea din Exod, în acord cu exegeza rabinică.

5,3 „Dealul prepuţurilor": după Origen, prima circumcizie, „tăierea" cultului idolatric, nu este suficientă pentru mântuire. Credinciosul trebuie să-şi „taie împrejur" pofta, lăcomia care este „forma cea mai subtilă de idolatrie" (*Hom. Ios.* I,7). ♦ A doua tăiere împrejur îndepărtează viciile: trufia, invidia, desfrânarea, lăcomia, nedreptatea; abia după această a doua circumcizie, interioară, sufletească, credinciosul poate intra în Pământul făgăduinţei, în Împărăţia adevăratului Iisus, Hristosul (Origen, *ibid.*).

5,4-5 Text dificil în greacă. BA urmează interpretarea lui D.W. Gooding: „[4] *Astfel* i-a curăţit Iisus pe fiii lui Israel, pe cei care se născuseră pe drum, *ca şi* pe cei care erau netăiaţi împrejur dintre bărbaţii ieşiţi din Egipt, – [5] pe toţi Iisus i-a tăiat împrejur" (Gooding, D.W., 1977, pp. 149-164).

5,6 „patruzeci şi doi de ani": TM are „patruzeci de ani". Singura menţiune a acestei cifre ca fiind durata trecerii prin pustiu: cifra include aici cei doi ani de rătăcire înainte de a ajunge la Paran (Num. 10,11), plus cei patruzeci de ani de penitenţă; în Deut. 2,14 se vorbeşte de treizeci şi opt de ani, dar, în general, se dă cifra globală de patruzeci de ani (Num. 32,13; Deut. 2,7; 8,4). ♦ „pustiul Madbaritidei": dublă traducere, inexplicabilă, a ebr. *midh^{e}bār*, „deşert". ♦ „poruncile": TM are „glasul". ♦ „Dumnezeu": TM are „YHWH". ♦ „orânduise": gr. διορίζω, *litt.* „a hotărî, a statua".

5,8 Origen (*Hom. Ios.* VI,1) compară circumcizia făcută de Iisus Nave cu cea spirituală săvârşită de Hristos, care îi cere omului efortul dureros de a părăsi lumea păcatului. Rana produsă de circumcizie (eliminarea păcatelor) trebuie să se cicatrizeze. Într-un prim moment noul mod de viaţă pare foarte dificil; abia după cicatrizare viaţa îşi intră în firescul ei.

5,9 „ocara", gr. ὀνειδισμός, „dezonoare, stigmat": frecvent în LXX, dar absent în Pentateuh. ♦ Pentru Philon (*Her.* 315-316), Egiptul este simbolul trupului, patimilor,

ziua de astăzi am ridicat de pe voi ocara Egiptului." Şi a numit locul acela cu numele Galgala.

[10] Şi fiii lui Israel au făcut Paştele în a paisprezecea zi a lunii, de cu seara, la apus de Ierihon, de cealaltă parte a Iordanului, în câmpie, [11] şi au mâncat din grânele pământului, azime şi [roade] noi. În ziua aceea [12] a pierit şi mana, după ce se hrăniseră din grânele pământului, şi nu a mai fost mană pentru fiii lui Israel; ci în anul acela au cules roade din ţinutul fenicienilor.

[13] Şi a fost aşa: pe când Iisus se afla în Ierihon, ridicându-şi ochii, a văzut un om stând dinaintea lui, cu sabia scoasă în mână. Şi apropiindu-se,

---

depravării. Origen (*Hom. Ios.* V,5-6) şi Theodoret (*Qu. Ios.* 4) consideră că a doua circumcizie îndepărtează ocara Egiptului, adică ruşinea păcatelor. ♦ „Galgala": la Flavius Iosephus (*AI* 5,34) şi Theodoret (*Qu. Ios.* 4) toponimul simbolizează libertatea. ♦ TM are la sfârşitul versetului: „până în ziua aceasta."

5,10 „au făcut Paştele": TM are la începutul versetului: „Au pus tabăra la Gilgal". ♦ „de cu seara": TM are „seara". După Tov, E., 1978, p. 57, „au făcut Paştele" este o expresie tehnică pentru a desemna aducerea jertfelor la apusul soarelui (*cf.* Deut. 16,6), în timp ce traducătorul gr. evidenţiază dimensiunea temporală a sărbătorii, care începea „de cu seara" (*cf.* Ex. 12,18). ♦ „la apus de Ierihon": TM are „în stepele Ierihonului" (*cf.* nota la 4,13). ♦ TM nu are „de cealaltă parte a Iordanului, în câmpie".

5,11 „grânele": după Flavius Iosephus, ar fi vorba de „grâu copt" (σίτον ἀκμαζόντα). ♦ După „au mâncat", TM are „în a doua zi de Paşte" (conform cu Lev. 23,5-6, în timp ce textul gr. e conform cu Ex. 12,18). ♦ „[roade] noi": TM are *qālūy*, „[grăunţe] prăjite", deşi νέα e întotdeauna echivalentul pentru ebr. *'ābhībh*, „spic". După unii comentatori, νέα, „roade noi", ar desemna aici totalitatea „recoltelor noi" al căror consum este interzis înaintea primei zile a *omer*-ului, adică a doua zi de Paşte. Aquila şi Symmachos traduc prin φρυκτός, „prăjit". ♦ „În ziua aceea": TM ataşează această sintagmă la începutul v. 12. ♦ Origen are o versiune diferită: circumcişii mănâncă fructe din ţara palmierilor (Fenicia), simbolul victoriei. După el, există trei tipuri de hrană spirituală, simbolizate prin tot atâtea tipuri de hrană materială: alimentele consumate la ieşirea din Egipt sunt învăţăturile lumeşti, erudiţia intelectuală; în deşert, adică în timpul vieţii prezente, credinciosul primeşte mana Legii; în fine, o dată intrat în Pământul făgăduinţei, el se hrăneşte cu roadele victoriei spirituale.

5,12 „a pierit şi mana", *cf.* Ex. 16,35. ♦ „ţinutul fenicienilor", actualizare LXX, în loc de „ţara Canaanului".

5,13-15 Ca şi TM, majoritatea comentatorilor prezintă această apariţie dumnezeiască drept preludiul căderii miraculoase a Ierihonului. Ediţia Brooke-MacLean grupează laolaltă cap. 5 şi 6; unii traducători moderni ai TM leagă, de asemenea, sfârşitul acestui capitol de cel următor. Această teofanie a fost comentată de Origen în *Hom. Ios.* VI,2 printr-un fel de dedublare a figurii protagonistului: Iisus-Iosua din VT se prosternă în faţa lui Iisus Hristos din NT. ♦ „Omul" cu sabia în mâini este Iisus Hristos, după Iustin

Iisus i-a zis: „Eşti de-al nostru sau dintr-ai vrăjmaşilor?" [14] Şi acesta i-a zis: „Eu [sunt] Mai-marele oştirii Domnului, acum am sosit." Şi Iisus a căzut cu faţa la pământ şi a zis către el: „Stăpâne, ce-i porunceşti slugii tale?" [15] Iar Mai-marele oştirii Domnului i-a zis lui Iisus: „Dezleagă-ţi încălţămintea din picioare, pentru că locul pe care te afli este sfânt!"

6 [1] Ierihonul era ferecat şi întărit, şi nimeni nu ieşea de acolo, nici nu intra. [2] Şi Domnul i-a zis lui Iisus: „Iată, Eu îţi dau ţie în mână Ierihonul şi

---

(*Dial.* 61), Origen (*ibid.*), Eusebiu al Cezareei (*DE* V,19,1). Flavius Iosephus nu menţionează acest episod.

5,14 „acesta i-a zis": TM are „el a zis: nu", lecţiune dificilă; unii au propus să fie corectată după LXX, care a citit *lō*, „lui", şi nu *lō'*, „nu". ♦ „Mai-marele oştirii Domnului": gr. ὁ ἀρχιστράτηγος δυνάμεως, calc după ebr. *śar-ṣ^ebhā'*, „capul oştirii". ♦ „a căzut cu faţa la pământ": TM are în plus „şi s-a închinat". Theodoret (*Qu. Ios.* 5) crede că ar fi vorba de arhanghelul Mihail, la fel ca tradiţia ebraică (*cf.* şi Ex. 33,2-3). În legătură cu această teofanie, *cf.* Jacob, E., 1995, pp. 131-134.

5,15 Cuvântul adresat lui Iisus de trimisul Domnului este aproape identic cu cel din scena rugului aprins (Ex. 3,5). ♦ Actul de a se descălţa simbolizează în tradiţia rabinică purificarea şi asceza, care îi îngăduie sufletului să simtă Prezenţa divină. Origen (*Hom. Ios.* VI,3) vede în această poruncă necesitatea de „a dezlega picioarele sufletului nostru, ca să nu le mai ţină în loc nici o legătură a morţii". Întrebându-se de ce Iisus Nave trebuie să se descalţe într-un ţinut aflat încă sub dominaţia puterilor răului (păgânii), Origen răspunde că Prezenţa lui Dumnezeu sfinţeşte orice loc, indiferent de calitatea lui naturală (bună sau rea) (*ibid.*) ♦ TM are la sfârşitul v. 15: „Şi Iisus aşa a făcut."

6,1-26 *Căderea Ierihonului.* Textul gr., mai scurt ca TM, prezintă diferenţe importante în raport cu cel ebr. Traducătorul subliniază caracterul excepţional al acestei prime izbânzi războinice, păstrând numai pentru cucerirea Ierihonului termenul religios de ἀνάθεμα, „anatemă", „jertfă consacrată" Domnului Sabaot, precum şi expresia ἀναθεματίζειν ἐν στόματι ῥομφαίας, „a închina ca anatemă prin ascuţişul sabiei" (singura ocurenţă din LXX). Origen a interpretat pe larg căderea Ierihonului (omiliile VI şi VII), iar Flavius Iosephus consacră un spaţiu larg povestirii surpării zidurilor cetăţii (*AI* 5,22-34).

6,1 „ferecat şi întărit": TM are aici o figură etimologică, pentru care LXX a ales doi termeni, dintre care, al doilea, ὀχυρός, „fortificat", din terminologia militară, are şi alte ocurenţe în LXX. ♦ Ierihonul este simbolul „lumii pământeşti" (ca şi în Lc. 10,30), care va fi distrusă în cele din urmă; cucerirea Ierihonului prevesteşte sfârşitul lumii acesteia şi instaurarea Împărăţiei lui Dumnezeu (*cf.* Origen, *Hom. Ios.* VI,4).

6,2 Expresia „îţi dau... în mână (*litt.* sub mână = putere)", παραδιδόναι ὑποχείριον, apare frecvent în Iis. Nav. (6,2; 9,25; 10,12; 11,8); acelaşi corespondent ebr. e redat frecvent prin εἰς τὰς χεῖρας, „în mâinile". ♦ „cei tari în putere (= capabili de luptă)", gr. δυνατοὶ ἐν ἰσχύι: calc după ebr. (vezi şi 8,3; 10,7).

pe regele lui, care-i are acolo pe cei tari în putere. [3] Iar tu împresoar-o cu războinici de jur împrejur. [[4]] [5] Şi, când veţi suna din trâmbiţă, tot poporul să strige tare laolaltă şi, strigând ei tare, zidurile cetăţii se vor prăbuşi singure, iar tot poporul va intra năvălind fiecare drept înainte, în cetate." [6] Şi Iisus, fiul lui Nave, a intrat la preoţi [7] şi le-a zis: „Porunciţi-i poporului să meargă în jurul cetăţii şi s-o împresoare; iar războinicii să meargă alături înarmaţi, dinaintea Domnului. [8] Şi şapte preoţi, având şapte trâmbiţe sfinte, să treacă deopotrivă dinaintea Domnului şi să dea semnalul tare, iar chivotul legământului Domnului să-i urmeze. [9] Iar războinicii să păşească în frunte, şi preoţii cei din urma oştirii, după chivotul legământului Domnului, mergând şi sunând din trâmbiţă." [10] Iar poporului, Iisus i-a poruncit zicând: „Să nu strigaţi, şi nimeni să nu vă audă glasul până în ziua în care El Însuşi va da poruncă să strigaţi; atunci să strigaţi". [11] Şi, după ce a înconjurat cetatea,

---

6,3 „împresoar-o ... de jur împrejur": TM are „învârtiţi-vă". ♦ TM are în plus, la sfârşitul versetului: „făcând înconjurul cetăţii o dată: astfel să faci vreme de şase zile", precum şi v. 4 în întregime: „Şapte preoţi să poarte dinaintea chivotului cele şapte trâmbiţe ale Jubileelor, iar în a şaptea zi să daţi de şapte ori înconjurul cetăţii, apoi preoţii să sune din trâmbiţă."

6,5 „veţi suna din trâmbiţă", gr. σαλπίσητε τῇ σάλπιγγι: TM are „şi când va tărăgăna sunetul cornului de berbec, de îndată ce veţi auzi glasul trâmbiţei...". În Iis. Nav., σάλπιγξ echivalează atât ebr. *qeren hayyōbhēl*, „corn de berbec", cât şi *şophar*, „trâmbiţă" (de fapt, tot un corn de berbec în care se suflă direct; σάλπιγξ, „trâmbiţă", care este dreaptă, corespunde mai bine ebr. *ḥaṭoṣᵉrāh* – *cf.* Num. 10,2; Lev. 23,24).

6,6 „a intrat la preoţi": TM are în plus „i-a chemat pe preoţi şi le-a zis: «Duceţi chivotul legământului şi şapte preoţi să poarte cele şapte trâmbiţe din corn de berbec [altă traducere: trâmbiţe ale Jubileelor] înaintea chivotului Domnului.»"

6,7 În LXX, Iisus se adresează preoţilor, în timp ce în TM el vorbeşte direct poporului. ♦ „Porunciţi": TM are „Spuneţi". ♦ „dinaintea Domnului": TM are „dinaintea chivotului Domnului".

6,8 TM începe v. 8 cu: „Şi a fost aşa: de îndată ce Iosua i-a grăit poporului", pasaj absent în LXX (aşadar, în TM începutul procesiunii e situat aici, în timp ce în LXX ea începe abia în v. 11). ♦ „trâmbiţe sfinte": adj. ἱερός, „sfânt" (unica ocurenţă în Iis. Nav.) pune în legătură instrumentul cu ἱερεύς, „preotul" care îl poartă. ♦ „deopotrivă" lipseşte din TM. ♦ „chivotul legământului": TM are „chivotul lui YHWH" (la fel şi în vv. 11 şi 13).

6,9 În interpretarea alegorică a lui Maxim Mărturisitorul (*Ambigua* II,17), chivotul şi trâmbiţele simbolizează „cunoştinţa tainelor dumnezeieşti şi virtuţile" care cuceresc şi dărâmă „veacul sensibil", lumea.

6,10 După „nimeni să nu vă audă glasul", TM are „şi să nu iasă o vorbă din gura voastră". ♦ „El Însuşi": TM are „eu însumi".

6,11 „degrabă": TM are „de jur împrejur, o singură dată".

chivotul legământului Domnului s-a dus degrabă în tabără şi a poposit acolo peste noapte. [12] A doua zi, Iisus s-a sculat dis-de-dimineaţă şi preoţii au ridicat chivotul legământului Domnului; [13] şi cei şapte preoţi care purtau cele şapte trâmbiţe mergeau în frunte dinaintea Domnului, în urma lor mergeau războinicii şi restul gloatei, în urma chivotului legământului Domnului; şi preoţii au sunat din trâmbiţe, iar tot restul gloatei a împresurat strâns cetatea. [14] Şi s-a dus înapoi în tabără; astfel a fost [vreme de] şase zile. [15] Iar în ziua a şaptea s-au sculat din zori şi au făcut înconjurul cetăţii de şase ori. [16] Şi, la a şaptea înconjurare, preoţii au sunat din trâmbiţe şi Iisus le-a zis fiilor lui Israel: „Strigaţi, căci Domnul v-a dat vouă cetatea! [17] Şi va fi cetatea

---

6,12 TM nu are „a doua zi", plasând sintagma la începutul v. 14.

6,13 „în urma lor": TM are „dinaintea lor". ♦ „restul gloatei", gr. ὁ λοιπὸς ὄχλος: TM are „ariergarda". ♦ Sfârşitul v. 13, de la a doua menţionare a „restului gloatei", apare doar în LXX, care pune astfel accentul pe participarea întregii mulţimi la încercuirea cetăţii.

6,14 TM începe versetul cu: „ei au făcut înconjurul cetăţii în a doua zi" (vezi 6,12).

6,15 „de şase ori": TM are „de şapte ori" (conform cu v. 4) şi prezintă un pasaj suplimentar: „După această regulă, de şapte ori, numai în ziua aceea, de şapte ori au înconjurat cetatea." ♦Theodoret (*Quaest. 3Rg.*, 46) citează v. ca pe un exemplu al unei acţiuni poruncite în ziua sabatului, pentru a arăta că legislatorul însuşi prescrie încălcarea poruncilor Legii, care n-au fost date decât din pricina slăbiciunii poporului.

6,16 „fiilor lui Israel": TM are „poporului".

6,17 „[închinată ca] anatemă": gr. ἀνάθεμα, „ofrandă consacrată". Ebr. *hērem* desemnează ceea ce trebuie „separat" de uzul profan, interzis omului şi consacrat în totalitate lui Dumnezeu. Termenul este aplicat atât domeniului cultic (*cf.* Lev. 27,28-29), cât şi militar, unde înseamnă nimicirea cetăţilor idolatre cucerite în război, inclusiv a locuitorilor; în astfel de situaţii, prada de război este interzisă, fiind „consacrată" lui YHWH prin distrugere (*cf.* Deut. 13,16-18; 1Regi 15,3 *sq*). Cel care încalcă această prescripţie devine el însuşi *hērem*; *cf.* Iis. Nav. 6,18, dar şi Deut. 7,26. Pentru echivalarea termenului ebraic, traducătorii LXX au ales din gr. clasică cuvântul ἀνάθεμα, „ofrandă" (ἀνατίθημι, *litt.* „a pune sus", „a consacra în templu"). Ca verb, ἀναθεματίζω înseamnă în acest context „a declara un obiect anatemă", interzis, consacrat lui Dumnezeu (pentru mai multe detalii, *cf.* Harl, M., 2001). Chiril al Alexandriei cunoaşte acest sens şi îl foloseşte în exegeza versetului („*anatema*, adică ceea ce se alegea din toate şi se închina Domnului" – *Închinare* V, p. 148). Sensul cuvântului s-a extins atât în ebr., cât şi în gr., ajungând să desemneze în tradiţia talmudică, respectiv în NT, consecinţele încălcării consacrării totale, altfel spus blestemul şi excomunicarea. ♦ Flavius Iosephus (*AI* 5,26), care nu foloseşte termenul, şi Theodoret (*Qu. Ios.* 7) pun în gura lui Iisus Nave explicaţia că trebuie oferită Domnului prima cetate cucerită, tot aşa cum i se oferă pârga de roade (*cf.* Deut. 18,4). ♦ TM nu are „Domnului Sabaoth", transliterare gr. a ebr. *ṣᵉbhā'ōth*, „al oştirilor", absentă în Pentateuh şi unică în Iis. Nav.; LXX-A (preluat de

[închinată ca] anatemă – ea şi tot ce se află într-însa, pentru Domnul Sabaoth; numai pe Raab, desfrânata, s-o cruţaţi, pe ea şi toate câte sunt în casa ei. [18] Iar voi păziţi-vă foarte [să nu vă atingeţi de] anatemă, ca nu cumva, râvnind, să luaţi voi înşivă din anatema [închinată] şi să faceţi din tabăra fiilor lui Israel o anatemă şi să ne ştergeţi [de pe faţa pământului]. [19] Şi tot argintul, aurul, bronzul sau fierul va fi sfânt pentru Domnul – se va aduce la visteria Domnului." [20] Atunci preoţii au sunat din trâmbiţe şi cum a auzit poporul sunetul trâmbiţelor au strigat toţi cu strigăt mare şi puternic. Şi tot zidul de jur împrejur s-a prăbuşit, iar tot poporul a urcat spre cetate. [21] Şi Iisus a închinat-o ca anatemă, pe ea şi pe toate câte erau în cetate, de la bărbat, şi până la femeie, de la tânăr şi până la bătrân, până la viţel şi asin, prin ascuţişul sabiei. [22] Şi Iisus le-a zis celor doi tineri care fuseseră iscoade: „Intraţi în casa femeii [aceleia] şi scoateţi-o de acolo, pe ea şi câte sunt ale ei." [23] Şi cei doi tineri care iscodiseră cetatea au intrat în casa femeii şi au scos-o pe Raab, desfrânata, pe tatăl ei, şi pe mama ei, şi pe fraţii ei, şi toate

---

Theodotion) are: τῷ κυρίῳ τῶν δυνάμεων, „Domnului oştirilor". ♦ TM are la sfârşitul versetului: „căci ea i-a ascuns pe solii pe care i-am trimis."

6,18 „[să nu vă atingeţi de] anatemă": cei botezaţi (purificaţi de apele Iordanului) nu trebuie să se mai întoarcă spre cele lumeşti (Origen, *Hom. Ios.* VII,4). ♦ „ca nu cumva, râvnind", gr. ἐνθυμηθέντες: TM are *pen taḥarīmū*, „ca nu cumva să proclamaţi o anatemă [rad. *ḤRM*]", lecţiune dificilă, pentru care unii comentatori propun o corectare, după gr. (acelaşi cuvânt gr. în Iis. Nav. 7,21 corespunde ebr. *ḥāmadh*, „a râvni").

6,20 TM începe v. cu: „atunci poporul a înălţat strigăt de luptă." ♦ „mare şi puternic", traducere dublă în LXX: TM are numai „mare". ♦ TM termină versetul cu împlinirea planului de luptă hotărât de Domnul la v. 5: „fiecare dinaintea sa şi el a cucerit cetatea". ♦ Origen interpretează în mod special termenul grecesc tradus aici prin „strigăt". După el, acest termen înseamnă strigăt de luptă, dar şi strigăt de bucurie: poporul întreg strigă de bucurie la venirea Domnului (*Hom. Ios.* VII,2). Apropie acest pasaj de Ps. 99,1 şi 88,16 (unde sintagma desemnează cu claritate strigătele de bucurie). ♦ „tot zidul": Origen precizează că cetatea s-a prăbuşit ἀθρόως, adică „în întregime, cu totul" şi „dintr-o dată", căderea Ierihonului prefigurând, prin caracterul său brusc, sfârşitul lumii (*ibid.*).

6,21 „viţel şi asin" (ultimul termen, ὑποζύγιον, *litt.* „animal de povară"): TM menţionează şi „oaie". ♦ „prin ascuţişul (*litt.* în gura) paloşului", gr. ἐν στόματι ῥομφαίας: imagine calchiată după ebr., dar care există şi în gr. (*cf.* şi Gen. 34,26); în Iis. Nav., ebr. *ḥerebh*, „sabie", este redat prin trei termeni diferiţi: ῥομφαία (4 ocurenţe), care denumeşte o spadă mai mare, μάχαιρα (6 ocurenţe, incluzând şi pe cele în care e vorba de cuţitele de circumcizie) şi ξίφος (9 ocurenţe), care desemna o sabie sau un pumnal, o armă mai fină şi mai ascuţită.

6,22 TM are la sfârşitul versetului: „cum i-aţi jurat-o."

care erau ale ei, şi toată rudenia ei, şi au aşezat-o în afara taberei lui Israel. [24] Şi cetatea a fost mistuită în foc, cu toţi cei din ea: numai argintul, aurul, bronzul, şi fierul le-au dat să fie aduse în vistieria Domnului. [25] Iar lui Raab, desfrânata, şi întregii case a tatălui ei, Iisus le-a cruţat viaţa; şi a locuit în Israel până în ziua de astăzi – căci ea le-a ascuns pe iscoadele pe care Iisus le trimisese ca să iscodească Ierihonul. [26] – Şi Iisus a jurat în ziua aceea dinaintea Domnului, zicând: „Blestemat [să fie] omul care va clădi cetatea aceasta: peste întâiul său născut îi va face temeliile, iar peste cel mai mic al său îi va aşeza porţile." Şi chiar aşa a făcut Ozan, cel din Baithel: peste Abiron, întâiul născut, i-a făcut temeliile, iar peste cel mai mic, scăpat tea-fără, i-a aşezat porţile.

[27] Şi Domnul era cu Iisus, iar numele lui era peste tot pământul.

7 [1] Iar fiii lui Israel au săvârşit greşeală mare şi şi-au pus deoparte din anatema [închinată]; şi Achar, fiul lui Charmi, fiul lui Zambri, fiul lui Zara, din tribul lui Iuda, a luat din anatema [închinată], şi Domnul S-a mâniat cu urgie pe fiii lui Israel. [2] Iar Iisus a trimis nişte bărbaţi la Gai, care este lângă

6,24 „a fost mistuită în foc" (*litt.* „a fost arsă cu ardere") lipseşte în TM. ♦ „vistieria Domnului": TM are „vistieria din casa lui YHWH".

6,25 După „casa tatălui ei" (*litt.* „casa părintească"), TM are „şi tot ce era în ea". ♦ „şi a locuit în Israel până în ziua de astăzi": Origen (*Hom. Ios.* VII,5) citeşte acest verset: „[Raab] a fost adăugată la Israel" (fiind deci altoită pe măslinul cel bun; *cf.* Rom. 11,17). Şi la Theodoret (*Qu. Ios.* 8), Raab, străina care a locuit printre fiii lui Israel, apare ca prototip al creştinului.

6,26 LXX, al cărei text e confirmat prin *testimonia* de la Qumran (4 QTest.), prezintă mai multe divergenţe faţă de TM. ♦ „dinaintea Domnului", expresie inclusă în TM în cadrul formulei jurământului lui Iisus: „Blestemat să fie dinaintea Domnului..." ♦ TM are „(cetatea aceasta) Ierihon" în cuprinsul jurământului. ♦ Pasajul „Şi chiar aşa..." până la sfârşitul versetului e un adaos al LXX.

6,27 „numele": TM are „renumele".

7,1-25 *Greşeala lui Achar.* Origen (*Hom. Ios.* VI,7) comentează tema responsabilităţii colective, fundamentală şi pentru tradiţia iudaică.

7,1 „au săvârşit greşeală mare", *litt.* „au greşit cu greşeală mare": TM are *mā'al ma'al*, „a comite un act de trădare". În Pentateuh *mā'al* a fost redat prin verbe care semnifică neglijenţă, dispreţ sau nesupunere; Symmachos îl redă prin καταφρονεῖν, „a dispreţui". ♦ „şi-au pus deoparte", gr. νοσφίζεσθαι, „a pune deoparte, a fura, a piti", *hapax* LXX, fără corespondent în TM. ♦ „Achar": TM are „Acan", formă influenţată de etimologia antroponimului: *'ākhar*, „a mâhni, a tulbura". ♦ „Zambri": TM are „Zabdi".

7,2 După „trimis", TM are „de la Ierihon". ♦ „Gai": transliteraţie constantă în Iis. Nav. a toponimului TM *hā'ay*, „Ruina" (totdeauna articulat). În Gen. 12,8; 13,3: LXX *Aggai.*

Baithel, zicând: „Iscodiți [cetatea] Gai!" Și bărbații s-au suit și au iscodit [cetatea] Gai. [3] Și, întorcându-se la Iisus, au zis către el: „Să nu se suie tot poporul, ci numai vreo două mii sau trei mii de oameni să se suie și să împresoare cetatea. Să nu duci acolo tot poporul, căci sunt puțini." [4] Și s-au suit din popor vreo trei mii de oameni și au fugit din fața bărbaților din Gai. [5] Și bărbații din Gai au ucis dintr-înșii vreo treizeci și șase de oameni, i-au alungat de la poartă și i-au zdrobit către vale. Și inima poporului s-a cutremurat și s-a făcut ca apa. [6] Iar Iisus și-a sfâșiat veșmintele; și a căzut Iisus cu fața la pământ dinaintea Domnului, până seara, el și cu bătrânii lui Israel, și și-au presărat țărână peste creștet. [7] Și Iisus a zis: „Rogu-mă, Doamne, de ce slujitorul Tău a trecut poporul acesta peste Iordan? Ca să-l dai amoreului, să ne piardă? Și de ce n-am rămas să fi locuit de-a lungul Iordanului? [8] Și ce voi zice, de vreme ce Israel și-a întors grumazul din fața vrăjmașului său? [9] Și auzind, canaaneanul și toți locuitorii țării ne vor împresura și ne vor șterge de pe pământ. Și ce vei face Tu pentru numele Tău cel mare?" [10] Atunci Domnul i-a zis lui Iisus: „Scoală-te, pentru ce ai căzut așa cu fața la pământ? [11] Poporul a păcătuit și a încălcat legământul pe care l-am încheiat cu ei și, furând din anatema [închinată], și-au pus deoparte în lucrurile lor. [12] Fiii lui Israel n-au cum să stea împotrivă dinaintea vrăjmașilor lor: își vor întoarce grumazul dinaintea vrăjmașilor lor, căci au ajuns [ei înșiși dar de]

Flavius Iosephus are „Naia". ♦ „care este lângă Baithel": TM are „care e lângă Beth-'āwen, la răsărit de Bethel"; LXX-A: „aproape de Bethaun".

7,3 „să împresoare cetatea": gr. ἐκπολιορκεῖν, „a împresura, a asedia" (termen militar cu 3 ocurențe în Iis. Nav., 7,3;10,5.34), precizare față de ebr. *nākhah* cu sensul mai larg „a lovi".

7,5 „de la poartă": TM are în plus: „până la Șebarim" („Trecători", *litt.* „Spărturi"). ♦ „inima ... s-a cutremurat": gr. πτοεῖν redă ebr. *māsas*, tradus mai exact, la 5,1, prin τήκειν, „a se topi", „a se înmuia".

7,7 „Rogu-mă, Doamne": LXX-B reia primele cuvinte din rugăciunea lui Moise din Ex. 32,31; TM are „Vai, Stăpâne YHWH"; Targumul: „Primește-mi rugămintea". ♦ „de ce slujitorul Tău a trecut poporul": TM are „de ce ai trecut poporul". În textul gr., responsabilitatea îi revine lui Iisus Nave. ♦ „de ce n-am rămas": TM are „dacă ne-am fi hotărât". ♦ „de-a lungul": TM are „dincolo de".

7,8 TM începe cu „Te rog, Stăpâne" ♦ „și-a întors grumazul", *litt.* „s-a întors cu ceafa": traducere literală constantă în Iis. Nav. (7,12; 13,28).

7,9 „ne vor șterge": TM are „ne vor șterge numele".

7,11 „Poporul": TM are „Israel". ♦ „furând": TM are „au luat din anatema, au furat din ea, au ascuns, au pus în bagaje." ♦ „lucruri", gr. τὰ σκεύη, termen polisemic: „echipament", „bagaje", „obiecte" etc.

închinare. Nu voi mai fi cu voi, dacă nu veți înlătura de la voi anatema! [13] Scoală-te de sfințește poporul, și zi-le să se sfințească până mâine; acestea îi zice Domnul Dumnezeul lui Israel: «Anatema este printre voi! Nu veți putea să stați împotriva dușmanilor voștri până ce nu veți înlătura dintre voi anatema!» [14] Adunați-vă cu toții de dimineață, pe triburi, și va fi așa: tribul pe care îl va arăta Domnul să-l aduceți pe familii. Și familia pe care o va arăta Domnul, să o aduceți casă cu casă. Și casa pe care o va arăta Domnul, s-o aduceți om cu om. [15] Și cel care va fi arătat va fi ars în foc, cu toate ale lui, pentru că a încălcat legământul Domnului și a făcut fărădelege în Israel." [16] Și Iisus s-a sculat dis-de-dimineață și strâns poporul după triburi; și a fost arătat tribul lui Iuda. [17] Și a fost adus după familii și a fost arătată familia Zarai. [18] Și a fost adus om cu om, și a fost arătat Achar, fiul lui Zambri, fiul lui Zara. [19] Iar Iisus i-a zis lui Achar: „Dă slavă astăzi Domnului Dumnezeului lui Israel, mărturisește și spune-mi și mie ce ai făcut; și nu-mi ascunde [nimic]." [20] Achar i-a răspuns lui Iisus și i-a zis: „Adevărat, am păcătuit dinaintea Domnului Dumnezeului lui Israel: așa și așa am făcut. [21] Am văzut la jaf o velință pestriță frumoasă și două sute de

---

7,15 „fărădelege", ἀνόμημα: TM are *n^{e}bhālāh*, „necugetare, nebunie".

7,16-18 Din textul gr., ca și din cel ebr., nu rezultă în ce fel este arătat vinovatul. După Flavius Iosephus, marele preot Eleazar este cel care desemnează vinovatul, prin sorți.

7,17 Din „ritualul" înfățișării enunțat în v. 14, LXX omite aici eșalonul „casă cu casă".

7,19 „Dă slavă, astăzi, Domnului": TM are „fiul meu, dă-I așadar slavă Domnului". Formulă biblică solemnă de îndemn către un acuzat să mărturisească adevărul și astfel să îndrepte ofensa adusă slavei lui Dumnezeu (*cf.* de ex. 1Regi 6,5; Ioan 9,24). ♦ „mărturisește", *litt.* „dă mărturie": ἐξομολόγησις, absent în Pentateuh, dar frecvent în celelalte cărți ale LXX, are de obicei sensurile de „mărturisire" și „laudă, mulțumire (adusă lui Dumnezeu prin mărturisirea faptelor Lui minunate)"; pentru ultimul sens, *cf.* Gen. 29,35.

7,21 „o velință pestriță", gr. ψιλὴ ποικίλη. Gr. ψιλή înseamnă „gol, fără păr"; ca substantiv, neologism rar, *hapax* în LXX, e atestat cu sensul de „eovor" în papiri. Adj. ποικίλη „pestriță, brodată multicolor", sugerează diversitatea culorilor sau rafinamentul lucrăturii, așadar poate fi tradus în mai multe feluri. TM are *'addereth Șin^{e}'ār*, „haină de Șinear": *'addereth* desemnează, în Biblie, mantia lui Ilie (gr. μηλωτή, „piele de miel") sau cea a regelui din Ninive, iar Șinear este vechiul nume al unui ținut din Babilonia renumit pentru produsele sale de lux. Symmachos: „bucată de stofă", Aquila: „robă", iar Flavius Iosephus: „mantie regală" (*AI* 5,30) sau „hlamidă regală țesută cu aur" (*AI* 5,33). ♦ „limbă de aur", gr. γλῶσσα χρυσῆ: traducere literală din ebr. pentru lingou de aur. Flavius Iosephus (*AI* 5,33) și Theodoret (*Qu. Ios.* 10): „masă de aur", iar Origen (*Hom. Ios.* VII,7) comentează expresia literală și episodul în sens alegorico-spiritual: ercticii fură limbile de aur ale Ierihonului (vorbele seducătoare ale lumii acesteia) pentru a

didrahme de argint, o limbă de aur [de] cincizeci de didrahme şi, râvnind la ele, le-am luat; iată-le ascunse în pământ, în cortul meu, iar argintul – ascuns sub ele." [22] Şi Iisus a trimis slugi şi ele au dat fuga la cortul din tabără; iar acestea [erau] ascunse în cort şi argintul – sub ele. [23] Şi le-au scos din cort, le-au adus la Iisus şi la bătrânii lui Israel, şi le-au aşezat dinaintea Domnului. [24] Şi Iisus l-a luat pe Achar, feciorul lui Zara, şi l-a suit la Valea lui Achor, ca şi pe fiii lui, şi pe fiicele lui şi viţeii lui, şi asinii lui şi toate turmele lui, şi cortul lui şi toate bunurile lui – iar tot poporul [se afla] cu el. Şi i-a urcat la Emecachor. [25] Şi Iisus i-a zis lui Achar: „De ce ne-ai nimicit? Domnul să te nimicească la fel, chiar astăzi!" Şi l-au ucis cu pietre, tot Israelul, [26] şi au înălţat peste el un morman mare de pietre; şi mânia urgiei Domnului s-a potolit. Pentru aceea a numit locul acesta Emecachor, până în ziua aceasta.

8 [1] Iar Domnul i-a zis lui Iisus: „Să nu te temi, nici să nu te înspăimânţi: ia-i cu tine pe toţi bărbaţii [buni] de luptă, ridică-te şi du-te către Gai. Iată, l-am dat în mâinile tale pe regele din Gai, ca şi ţara sa. [2] Şi să faci cu Gai la

---

introduce în Biserică principiile false ale filozofilor. Aceeaşi interpretare la Chiril al Alexandriei (*Închinare* V, p. 151).

7,23 „la bătrânii lui Israel": TM are „la toţi fiii lui Israel".

7,24 TM nu are: „şi l-a suit la Valea lui Achor (φάραγξ Αχωρ)" (*cf.* v. 26: Ἐμεκαχωρ); Theodotion şi Symmachos: κοιλάς Αχωρ, „Valea Achor", iar Aquila: κοιλὰς ταράχου, „Valea Neorânduielii". ♦ TM are în plus „şi argintul, şi velinţa, şi limba de aur", enumerare absentă în LXX.

7,25 „De ce ne-ai nimicit?": TM are „De ce ne-ai tulburat?"; diferenţa s-ar putea datora unei confuzii între ebr. *'ākhar*, „a tulbura, a mâhni", şi *'āqar*, „a nimici". ♦ „chiar astăzi": după o tradiţie rabinică (TB *Sanhedrin* 43b), faptul că vinovatul care-şi mărturiseşte greşeala este pedepsit „chiar astăzi" poate însemna iertarea lui pe lumea cealaltă. ♦ „l-au ucis cu pietre": TM are în plus „şi i-au ars în foc şi i-au ucis cu pietre". ♦ Pentru Maxim Mărturisitorul (*Ambigua* II,17), lapidarea lui Achor într-o vale simbolizează uciderea „gândului iubitor de materie" în „adâncul conştiinţei". O interpretare asemănătoare la Chiril al Alexandriei: omul duhovnicesc nu trebuie să mai dorească nimic din cele ale lumii (*Închinare* V, p. 148).

8,1-29 *Căderea cetăţii Gai.* Textul grec, mai scurt, diferă mult de cel ebraic: în afara absenţei notabile a vv. 13 şi 26, LXX-B, reţinut de Rahlfs, inserează în cap. 9 (2a-f) textul versetelor puse la sfârşitul acestui capitol în TM şi Alexandrinus (30-35). Mai concisă, relatarea ambuscadei de la vv. 9-17 e şi mai clară în gr.

8,1 „regele din Gai, ca şi ţara sa": TM are „regele din Ai, poporul său, cetatea sa şi ţara sa."

8,2 „Gai": TM are „Ai şi regele său". ♦ După Origen, „Ai" înseamnă „haos, dezordine". Mântuirea este o luptă permanentă cu forţele haosului (*Hom. Ios.* VIII,3). ♦ „prada ... o

fel cum ai făcut cu Ierihonul şi cu regele său; iar prada dintre dobitoace o vei prăda pentru tine. Pune-ţi [oameni] la pândă în spatele cetăţii." [3] Iisus şi tot poporul [bun] de luptă s-au sculat ca să urce la Gai. Iar Iisus şi-a ales treizeci de mii de bărbaţi întăriţi în putere şi i-a trimis de cu noaptea. [4] Şi le-a poruncit, zicând: „Voi staţi la pândă îndărătul cetăţii, să nu fiţi departe de cetate şi să fiţi cu toţii gata. [5] Iar eu şi toţi [cei] cu mine vom înainta spre cetate şi va fi aşa: când ne vor ieşi în întâmpinare locuitorii din Gai, ca şi ieri şi alaltăieri, vom fugi din faţa lor. [6] Şi, când vor ieşi în urma noastră, îi vom trage de lângă cetate, iar ei vor spune: «Aceştia fug dinaintea noastră, la fel ca şi mai înainte!» [7] Iar [atunci] voi vă veţi scula din [locul de] pândă şi veţi porni către cetate. [8] După cuvântul acesta să faceţi; iată, v-am dat poruncă!" [9] Şi Iisus i-a trimis; iar ei au mers la pândă şi s-au aşezat între Baithel şi Gai, la apus de Gai. [10] Şi s-a sculat Iisus dis-de-dimineaţă şi a cercetat poporul; şi s-au suit, el şi cu bătrânii, în fruntea poporului, la Gai. [11]Şi tot poporul cel [bun] de luptă s-a suit împreună cu el şi, mergând, au ajuns în faţa cetăţii, spre răsărit, [12] iar cei [care stăteau] de pândă la cetate [se aflau] spre apus. [[13]] [14] Şi a fost aşa: când regele din Gai i-a văzut a dat zor şi le-a ieşit de-a dreptul în întâmpinare la război, el împreună cu tot

---

vei prăda", gr. προνομήν προνομεύειν, figură etimologică absentă în TM. ♦ „[oameni] la pândă": traducătorul distinge între τὰ ἔνεδρα, „oamenii aşezaţi la pândă" (aici şi la vv. 12,14,18,19,21), şi ἡ ἔνεδρα, „locul de pândă" (vv. 7,9).

8,3 „întăriţi în putere": în gr., calc după ebr.

8,6 „la fel ca şi mai înainte": TM are în plus „şi noi vom fugi dinaintea lor".

8,7 „veţi porni către cetate": TM are „veţi pune stăpânire pe cetate, căci YHWH, Dumnezeul vostru, v-a dat-o în mâini."

8,8 TM are în plus la începutul versetului: „Şi va fi aşa: când veţi fi stăpânii cetăţii, veţi arde cetatea cu foc." ♦ „cuvântul acesta", gr. ῥῆμα τοῦτο: TM are „cuvântul lui YHWH".

8,9 TM are în plus la sfârşitul versetului: „Şi Iosua şi-a petrecut noaptea în mijlocul poporului."

8,11 TM are la sfârşitul versetului: „şi şi-au pus tabără la nord de Ai, valea fiind între el şi Ai."

8,12 Versetul e mai scurt în gr., iar v. 13 lipseşte, LXX părând a concentra vv. 12-13 ale TM. TM are: „[12] a luat cam cinci mii de oameni pe care i-a pus la locul de pândă între Bethel şi Ai, la apus de cetate. [13] Când poporul şi-a pus toată tabăra care era la miază-noapte de cetate şi ariergarda, la apus de cetate, Iosua a mers, în noaptea aceea, în mijlocul văii." Un text aproape identic cu TM (atribuit lui Theodotion) e citat de Origen.

8,14 „de-a dreptul": TM are „în întâmpinarea lui Israel". ♦ „la război": TM are în plus: „într-un loc anume, în drept de Arabah".

poporul; dar el nu ştia că este pândit din spatele cetăţii. [15] Şi Iisus i-a văzut şi s-a dat înapoi, cu Israel, din faţa lor. [16] Iar ei i-au urmărit pe fiii lui Israel şi s-au îndepărtat de cetate. [17] Nu a rămas nimeni în Gai care să nu-l urmărească pe Israel din spate; şi au lăsat cetatea larg deschisă şi l-au urmărit pe Israel din spate. [18] Şi Domnul i-a zis lui Iisus: „Întinde-ţi braţul cu sulița din mâna ta asupra cetăţii – căci am dat-o în mâinile tale –, iar cei care pândesc să se scoale degrabă de la locul lor." Şi Iisus şi-a întins braţul, sulița, către cetate. [19] Şi cei care pândeau s-au ridicat degrabă de la locul lor şi când el a întins braţul ei au năvălit asupra cetăţii; au cucerit-o şi s-au grăbit de-au pârjolit-o cu foc. [20] Iar locuitorii din Gai, uitându-se în urmă, vedeau fum înălţându-se din cetate până la cer. Şi nu mai aveau încotro fugi, nici aici, nici acolo. [21] Iisus şi tot Israelul au văzut că cei care pândeau au luat cetatea şi că fumul cetăţii s-a înălţat până la cer; şi, întorcându-se, i-au bătut pe oamenii din Gai. [22] [Astfel] cei care ieşiseră din cetate să-i înfrunte au ajuns în mijlocul taberei, unii [le stăteau] de o parte şi alţii de cealaltă. Şi i-au bătut până n-a mai rămas nici unul dintre ei teafăr sau scăpat cu fuga. [23] Iar pe regele din Gai l-au luat cu ei viu şi l-au dus la Iisus. [24] Şi după ce fiii lui Israel au încetat să-i mai ucidă pe cei din Gai, pe cei de pe câmpii şi pe cei din coborâşul muntelui, unde îi urmăriseră, de acolo până la capăt, Iisus s-a întors la Gai şi a trecut-o prin tăişul sabiei. [25] Şi cei care au pierit în ziua aceea, bărbaţi şi femei, au fost douăsprezece mii – toţi cei care locuiau în

---

8,15-16 TM are la sfârşitul v. 15 şi începutul v. 16: „şi au fugit pe calea către pustiu. [16] Atunci toţi oamenii care se aflau în cetate s-au înţeles să-i urmărească."

8,18 „sulița": gr. γαῖσος (doar 2 ocurenţe, aici, şi în Iudith 9,7), termen galic întâlnit la Polybius (*gaesum* desemna sulița de fier a populaţiilor din Alpi), redat diferit în LXX. Gestul, analog cu cel al lui Moise (*cf.* Ex.17,8-13), a devenit în textul gr. un semnal pentru cei aşezaţi în locul de pândă: această lectură e conformă cu o parte a exegezei rabinice (Flavius Iosephus, *AI* 5,46), dar pentru alţi comentatori, gestul lui Iisus e simbolic.

8,20 „nu mai aveau încotro fugi": TM are „nu mai aveau mâini ca să fugă"; Targumul: „nu mai aveau putere". ♦ TM are în plus, la sfârşit: „şi poporul ce fugea în pustiu s-a întors împotriva celor ce-i urmăreau."

8,21 TM nu are „până la cer".

8,22 „în mijlocul taberei": gr. παρεμβολή are aici mai degrabă sensul de „oştire" sau „loc al bătăliei"; TM are „în mijlocul lui Israel". ♦ Origen salvează „cruzimea" episodului istoric, propunând o interpretare spirituală a măcelului: luptătorii, asimilaţi aici cu sfinţii creştini, au nimicit patimile, demonii care sălăşluiesc în acest Ai/Gai, simbol al haosului sufletesc (*Hom. Ios.* VIII,7).

8,24 „din coborâşul muntelui": TM are „în pustiu". ♦ „Iisus": TM are „tot Israelul".

Gai, [26] 27 în afară de dobitoacele şi de prăzile care se aflau în cetate, toate câte le prădaseră fiii lui Israel, după porunca Domnului, aşa cum Domnul i-a orânduit lui Iisus. 28 Şi Iisus a pârjolit cetatea în foc – movilă de nelocuit pe vecie au făcut-o, până în ziua aceasta. 29 Iar pe regele din Gai l-a spânzurat pe un copac înfurcat şi a rămas pe copac până seara. La apusul soarelui, Iisus a poruncit să-i coboare trupul de pe copac şi l-au azvârlit într-o groapă şi au pus peste el un morman de pietre, [care se mai află acolo] până în ziua de astăzi.

9 1 Când au auzit regii amoreilor, cei de dincolo de Iordan, cei din munte, şi cei din câmpie, şi cei de pe tot ţărmul Mării celei Mari, şi cei de

---

8,26 După v. 25, TM are un verset suplimentar, absent din LXX: „26 Şi Iosua n-a lăsat jos mâna pe care o întindea, cu sulița, până ce nu i-a dat anatemei pe toți locuitorii din Ai."
8,28 „a pârjolit-o în foc": LXX face distincția (urmând ebr.) între incendierea religioasă, ἐμπυρίζειν, folosit aici (şi în alte contexte în Iis. Nav.), şi cea de război, ἐμπιπράναι. ♦ „movilă de nelocuit", gr. χῶμα ἀοίκετον: TM are *tēl ṣ^emāmāh*, „movilă a pustiirii".
8,29 „(copac) înfurcat", gr. δίδυμος, *litt.* „geamăn", „dublu"; TM nu are „înfurcat". Acest „plus" al LXX a transformat spânzurarea, la comentatorii creştini, în crucificare. Origen (*Hom. Ios.* VIII,3) compară copacul înfurcat de care a fost atârnat regele din Ai, chip al diavolului, cu crucea lui Hristos pe care au fost răstignite cele două contrarii, Hristos şi lumea păcătoasă. ♦ „într-o groapă", βόθρος, termen rar în LXX (absent în Pentateuh), care poate fi tradus şi prin „puț [părăsit]"; TM are „la intrarea de la poarta cetății". ♦ Aici se încheie cap. 8 în LXX după Vaticanus (urmat de Rahlfs), în timp ce TM şi Alexandrinus dau şase versete în plus (8,30-35), despre ridicarea altarului; acestea se regăsesc însă în 9,2a-f în Vaticanus, iar majoritatea exegeților au ajuns la concluzia că această relatare reprezintă o inserție secundară în textul inițial, al cărei loc a putut varia.
9,1-2 *Alianța împotriva lui Israel.* Secțiunea LXX 9,2a-f (corespunzând TM 8,30-35), ce relatează ridicarea altarului plasând-o într-un moment diferit față de TM, modifică sensul evenimentelor. Reacția regilor canaaneni, care urmează îndată după cucerirea cetăților Ierihon şi Gai, pare o consecință a acestor victorii, iar ridicarea altarului apare ca o îndatorire de împlinit înaintea marii bătălii care se profilează. TM în schimb, plasând pasajul la sfârşitul cap. 8, consideră construirea altarului ca act de recunoştință după căderea cetății Ai (= Gai). Multe versiuni (între care şi LXX-A, Origen) prezintă ordinea din ebraică. Flavius Iosephus (*AI* 5,68) transferă episodul la sfârşitul cuceririi şi îl leagă de ridicarea cortului mărturiei la Selo (Iis. Nav. 18,1). ♦ Lui Origen, coaliția îndreptată împotriva lui Iisus îi evocă persecuția împotriva creştinilor, iar victoria acestuia o prevesteşte pe cea a lui Iisus Hristos (*Hom. Ios.* IX,10).
9,1 TM nu are „regii amoreilor". ♦ „...Mării celei Mari, şi cei de lângă Antiliban": TM are „marea cea mare din fața Libanului". LXX distinge patru diviziuni geografice, în loc de trei în TM. ♦ TM nu are „gergeseii", pomenind doar de şase popoare, a căror ordine diferă în TM (*cf.* Iis. Nav. 3,10).

lângă Antiliban, şi cheteii, şi canaanenii, şi fereziţii, şi eveii, şi amoreii, şi gergeseii, şi iebuseii, [2] s-au adunat într-un loc ca să se lupte cu Iisus şi cu Israel, toţi împreună.

[2a] Atunci Iisus a durat un altar Domnului Dumnezeului lui Israel, pe muntele Gaibal, [2b] după cum le poruncise Moise, slujitorul Domnului, fiilor lui Israel, cum stă scris în legea lui Moise – un altar din pietre întregi, de care nu s-a atins fierul –, şi a urcat acolo arderi de tot pentru Domnul şi jertfă de mântuire. [2c] Şi Iisus a scris pe pietre Deuteronomul, legea lui Moise, pe care a scris-o în faţa fiilor lui Israel. [2d] Şi tot Israelul, cu bătrânii lor, şi cu judecătorii lor, şi cu scribii lor mergeau de-o parte şi de alta a chivotului [de] dinainte, iar preoţii şi leviţii au ridicat chivotul legământului Domnului, şi [împreună cu] străinii şi băştinaşii care se aflau jumătate lângă

9,2a-f Origen consacră întrega omilie a IX-a acestor cinci versete, propunând şi o lectură cuvânt cu cuvânt: pe piatra vie a inimii noastre („pietrele întregi" ale altarului), Iisus Hristos („Iosua"), în prezenţa îngerilor lui Dumnezeu („fiii lui Israel") a înscris o „a doua Lege" şi, citind-o, explică întreaga lege catehumenilor („străinii"). Tot după Origen, „pietrele întregi" îi pot simboliza şi pe apostoli, temelia Bisericii.

9,2b „(pietre) întregi (= intacte)", gr. ὁλόκληροι; TM are *şālēm*, „întregi". Interdicţia folosirii fierului apare şi în Ex. 20,25. După Philon (*QE ad loc.*), prelucrarea pietrelor ar însemna pângărirea lucrărilor creaţiei, care sunt desăvârşite. Theodoret (*QE* 44) crede că e vorba de un motiv practic: un altar din pietre brute poate fi distrus mai uşor pentru a nu cădea în mâinile păgânilor. În interpretarea alegorică a lui Chiril al Alexandriei (*Închinare* IX, p. 288) piatra netăiată de fier simbolizează unitatea ipostatică a lui Hristos.

9,2c „Iisus a scris": TM are „acolo a scris". ♦ „Deuteronomul, legea lui Moise": urmată de apoziţie, sintagma pare a trimite în LXX la Deuteronom, în timp ce în TM „o copie (*miš^{e}nēh*) a legii" poate trimite la ansamblul Torei (*cf.* şi 9,2e LXX). Origen transcrie *Deuteronomium*, desemnând limpede cartea biblică. El se întreabă cum a fost posibil ca întreg poporul să fi stat lângă Iisus Nave tot timpul cât acesta a scris Deuteronomul întreg? Desigur, aşa ceva nu este de conceput, afirmă alexandrinul. Prin urmare, textul ne vorbeşte despre „a doua lege", a lui Hristos, scrisă într-o clipă pe inimile credincioşilor (*Hom. Ios.* IX,4). ♦ „pe care a scris-o": absent din Vaticanus, reinserat de Rahlfs (dar nu şi de Margolis); neclar dacă subiectul e Iisus Nave sau Moise.

9,2d „a chivotului [de] dinainte, iar preoţii": TM are „a chivotului, dinaintea preoţilor". Textul gr. este confuz. ♦ După Origen, muntele Garizin este muntele binecuvântărilor, în vreme ce muntele Gaibal (Ebal) este muntele blestemelor (*cf.* Deut. 27,12-13). Cei care merg spre Garizin îi simbolizează pe credincioşii zeloşi, dornici să se desăvârşească spiritual; ceilalţi îi reprezintă pe credincioşii călduţi, al căror zel se reduce la evitarea iadului. Primii cred şi vor să se mântuiască din iubire; ceilalţi, din frică (*Hom. Ios.* IX,6-7). ♦ Localizarea celor doi munţi este controversată. Tradiţia iudaică îi situează lângă Ierihon, în timp ce arheologii înclină pentru amplasarea lângă Sichem, în Samaria.

muntele Garizin, jumătate lângă muntele Gaibal, precum poruncise Moise, slujitorul Domnului, ca să binecuvânteze poporul mai întâi. [2e] Şi după aceasta, Iisus a dat citire tuturor cuvintelor acestei legi, binecuvântărilor şi blestemelor, după toate cele scrise în legea lui Moise. [2f] N-a rămas nici un cuvânt, dintre toate pe care i le-a poruncit Moise lui Iisus, căruia Iisus să nu-i fi dat citire în auzul întregii adunări a fiilor lui Israel, a bărbaţilor, femeilor, copiilor şi a străinilor alipiţi de Israel.

[3] Iar locuitorii Gabaonului au aflat toate câte le-a făcut Domnul Ierihonului şi [cetăţii] Gai. [4] Şi au lucrat şi ei cu şiretenie: s-au dus de şi-au luat merinde şi s-au pregătit; şi, luând pe asinii lor nişte desagi vechi şi burdufuri de vin, vechi, rupte şi peticite, [5] şi [având] tălpile încălţărilor şi sandalele din picioare vechi şi cârpăcite, iar pe ei haine vechi; şi pâinea lor de mâncare fiind uscată, mucegăită şi fărâmiţată, [6] au venit la Iisus, în tabăra lui Israel de la Galgala, şi i-au zis lui Iisus şi [întregului] Israel: „Din ţinut

---

9,2e Origen (*Hom. Ios.* IX,8) scrie că nu putem înţelege legea lui Moise decât dacă ne-o citeşte Iisus, *i.e.* Hristos.

9,2f TM nu are „lui Iisus". ♦ „adunări": unica ocurenţă a termenului ἐκκλησία în Iis. Nav., corespondent al ebr. *qāhāl*, de asemenea unica ocurenţă în Cartea lui Iosua din TM. ♦ Origen distinge două tipuri de ascultători ai lui Iisus: iniţiaţii, simbolizaţi de „bărbaţi", care se pot hrăni cu „mâncare solidă"; şi neiniţiaţii, simbolizaţi de „femei, copii şi străini", care nu suportă decât „laptele duhovnicesc" (*Hom. Ios.* IX,9).

9,3-27 *Înşelăciunea gabaoniţilor.* Principala caracteristică a textului stabilit de Rahlfs este abundenţa traducerilor duble datorate unui text ebr. dificil sau dorinţei de amplificare a povestirii.

9,3 „toate câte le-a făcut Domnul" (LXX-B); LXX-A = TM: „ceea ce Iisus făcuse" (prima poate fi corectură teologică pentru a da toată slava lui Dumnezeu).

9,4 „şi ei": tradiţia rabinică explică prezenţa acestor cuvinte prin aceea că gabaoniţii n-au făcut decât să răspundă vicleşugului fiilor lui Iacob împotriva lui Sichem (Gen. 34,2). Legătura dintre cele două evenimente e subliniată şi de LXX, şi de TM. În LXX, gabaonitul este numit „chorreu", la v. 7, ca şi Sichem din Gen., iar TM numeşte atât personajul din Iis. Nav. 9,7, cât şi pe cel din Gen. „eveu". ♦ „au lucrat cu (*litt.* au făcut) şiretenie", gr. πανουργία: TM are *'ormāh*, „iscusinţă" (cu conotaţie negativă în Ex. 21,14); cuvântul gr. are conotaţii pozitive în LXX, cu o excepţie în Num. 24,22 (fără echivalent în TM), unde are sigur sens peiorativ. Flavius Iosephus foloseşte termenul ἀπάτη, „înşelăciune". ♦ „pe asinii lor", lecţiune LXX-A, reţinută de Rahlfs, conformă cu TM; Theodotion, Aquila, Symmachos şi LXX-B au ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν, „pe umerii lor".

9,5 Pentru Origen, locuitorii Gabaonului, îmbrăcaţi în veşminte vechi, îi simbolizează pe acei credincioşi care, în ciuda zelului lor, au rămas ataşaţi de omul vechi, lumesc. Aceştia sunt precum ulmii care, conform unei imagini din *Păstorul lui Herma* 2,51,1-10, deşi nu rodesc, sprijină pomii roditori (*Hom. Ios.* X,1).

îndepărtat am venit. Acum, încheiați cu noi legământ!" [7] Iar fiii lui Israel au zis către chorreu: „Vezi, nu cumva să locuiești pe la mine! Și [atunci,] cum să fac cu tine legământ?" [8] Și au zis către Iisus: „Slugile tale suntem." Și Iisus le-a zis: „De unde sunteți și de unde ați venit?" [9] Și ei au zis: „Slujitorii tăi au venit dintr-un ținut foarte îndepărtat, întru numele Domnului Dumnezeului tău! Căci am auzit de numele Lui și de câte a făcut în Egipt, [10] și de câte le-a făcut regilor amoreilor care se aflau dincolo de Iordan, lui Seon, regele din Esebon, și lui Og, regele din Basan, care locuia la Astaroth și la Edrain. [11] Și auzind, bătrânii noștri și toți cei care locuiesc în ținutul nostru, ne-au grăit, zicând: «Luați-vă merinde de drum, mergeți în întâmpinarea lor și spuneți-le: 'Slugile voastre suntem. Și acum, încheiați cu noi legământ!'» [12] Aceste pâini le-am luat calde în ziua în care am pornit să venim la voi, iar acum s-au uscat și s-au fărâmițat. [13] Și aceste burdufuri de vin, care erau noi când le-am umplut, și ele au plesnit; iar hainele și încălțările noastre s-au învechit de cale foarte lungă." [14] Și căpeteniile au luat din merindele lor, iar pe Domnul nu L-au întrebat. [15] Iar Iisus a făcut pace cu ei și a încheiat legământ cu ei, să-i cruțe; și căpeteniile adunării li s-au jurat lor. [16] Și a fost așa: la trei zile după ce au încheiat legământ cu ei, au auzit că erau din apropiere și că locuiau printre ei. [17] Și fiii lui Israel au ridicat [tabăra] și s-au dus în cetățile acelora – iar cetățile lor [erau] Gabaon, și Kephira, și Beroth, și cetatea Iarin. [18] Dar fiii lui Israel nu s-au luptat cu ei, căci toate căpeteniile li se juraseră pe Domnul Dumnezeul lui Israel. Și

---

9,9 „am auzit de numele Lui": TM are „renumele" (la fel Aquila, Theodotion și Symmachos).

9,10 „regilor": TM are „celor doi regi". ♦ „la Astaroth și la Edrain": TM omite „Edrain". Pentru istorisirea acestor cuceriri, *cf.* Num. 21,21-34 și Deut. 1,4; 2,26-3,7.

9,12 Altă posibilă traducere: „le-am luat ca merinde de drum", gr. ἐφωδιάσθημεν. Sensul metaforic al acestui cuvânt clasic va fi mult folosit în comentariile creștine: în călătoria vieții, creștinul trebuie să aibă rugăciunea și Sfintele Taine ca merinde de drum (*cf.* și Deut. 15,14).

9,14 „căpeteniile": TM are „oamenii". ♦ „au luat din merindele lor": gest simbolic care însoțea încheierea unei alianțe (*cf.* Gen 31,46). ♦ „pe Domnul nu L-au întrebat": TM are „gura Domnului n-au întrebat-o" (LXX evită antropomorfismul, sintagma din TM fiind alteori redată prin „orânduiala, porunca").

9,15 „să-i cruțe": unica ocurență a gr. διασώζειν cu sensul de „a lăsa în viață", corespondent al TM *hāyāh* (hifil), redat la 9,20 printr-o traducere dublă.

9,17 După „cetățile acelora", TM precizează: „în a treia zi". ♦ „Kephira": cetate din tetrapola gabaonită ce va fi atribuită lui Beniamin (18,26). ♦ „cetatea Iarin": TM are *qiryath y^e'ārīm*, „cetatea pădurilor", numită și Baal (15,9), Cariath-Baal (15,60; 18,14), sau Cariathiarin (18,14), ce va fi dată fiilor lui Iuda și ai lui Beniamin.

întreaga adunare a cârtit împotriva căpeteniilor. [19] Şi căpeteniile au zis către întreaga adunare: „Noi le-am jurat pe Domnul Dumnezeul lui Israel, şi acum nu vom mai putea să ne atingem de ei. [20] Aşa vom face: îi vom lăsa în viaţă şi-i vom cruţa; şi nici o urgie nu se va stârni asupra noastră, pentru legământul pe care l-am jurat lor; [21] vor trăi şi vor fi tăietori de lemne şi cărători de apă pentru întreaga adunare, după cum le-au zis lor căpeteniile." [22] Iar Iisus i-a chemat şi le-a zis: „De ce m-aţi amăgit, zicând «Suntem de foarte departe de tine», când sunteţi de-ai locului, dintre cei ce locuiesc printre noi? [23] Acum sunteţi blestemaţi, nu va lipsi dintre voi robul, nici tăietorul de lemne pentru mine şi pentru Dumnezeul meu!" [24] Iar ei i-au răspuns lui Iisus, zicând: „Ni s-a vestit tot ceea ce Domnul Dumnezeul tău i-a orânduit lui Moise, slujitorul Său, ca să vă dea pământul acesta şi să ne nimiciţi cu totul din faţa voastră, pe noi şi pe toţi cei ce locuiesc pe el; şi ne-am înspăimântat foarte tare dinaintea voastră pentru vieţile noastre şi am făcut lucrul acesta. [25] Iar acum, iată-ne în mâinile voastre; după cum vă place şi după cum vi se pare, aşa să faceţi cu noi." [26] Şi le-a făcut aşa: Iisus i-a scos în ziua aceea din mâinile fiilor lui Israel, de nu i-au ucis. [27] Şi Iisus i-a rânduit, în ziua aceea, tăietori de lemne şi cărători de apă pentru întreaga adunare şi pentru altarul lui Dumnezeu; de aceea, cei care locuiesc în Gabaon s-au făcut tăietori de lemne şi cărători de apă pentru altarul lui Dumnezeu până în ziua de astăzi şi în locul pe care l-ar alege Domnul.

9,20 „îi vom lăsa în viaţă şi-i vom cruţa": gr. conţine o traducere dublă a ebr. *ḥāyāh*, cu verbele ζωγρεῖν şi περιποιεῖσθαι (care apar şi în episodul cu Raab, de la 2,13; 6,17.25).

9,21 TM are în plus la începutul versetului: „Căpeteniile le-au zis atunci".

9,22 „sunteţi de-ai locului, dintre cei ce locuiesc printre noi": traducere redundantă a ebr. „voi locuiţi în mijlocul nostru" (tradus literal la 9,16).

9,23 TM reia întreaga formulă: „tăietorul de lemne şi cărătorul de apă". ♦ „pentru mine şi pentru Dumnezeul meu": TM are „pentru casa Dumnezeului meu" (*cf.* 6,24 şi nota). Theodoret (*Qu. Ios.* 13) subliniază că a sluji cultului este o onoare, nu o penitenţă; cu gabaoniţii se împlineşte profeţia lui Noe: Canaan va deveni slujitor al fraţilor săi (Gen. 9,25).

9,26 „în ziua aceea": nu apare în TM.

9,27 Secvenţa „de aceea, cei care ... altarul lui Dumnezeu" nu apare în TM. ♦ „tăietori de lemne şi cărători de apă ... pentru altarul lui Dumnezeu": pentru Maxim Mărturisitorul (*Q Th.* 65), gabaoniţii simbolizează „raţiunile naturale" sau „gândurile conforme cu firea", pe care Iisus (*i.e.* Hristos) le cruţă, punându-le să aducă la altarul lui Dumnezeu lemne şi apă, adică materia care „se aprinde de lumina cunoştinţei dumnezeieşti", respectiv „care curăţă petele patimilor". Într-o altă interpretare, gabaoniţii sunt „neamurile care vin la Iisus Hristos" şi care se mântuiesc prin credinţă şi osteneala virtuţilor.

10 [1] Iar dacă a auzit Adonibezec, regele din Ierusalim, că Iisus a luat cetatea Gai şi a nimicit-o cu totul – şi la fel cum a făcut cu Ierihonul şi cu regele lui, tot astfel au făcut cu Gaiul şi cu regele lui – şi că cei care locuiau în Gabaon s-au dat cu Iisus şi cu Israel, [2] s-au înfricoşat de ei foarte tare, pentru că ştiau Gabaonul cetate mare, una din cetăţile-mamă, şi toţi oamenii ei [erau] puternici. [3] Iar Adonibezec, regele din Ierusalim, a trimis [soli] la Ailam, regele din Hebron, şi la Phidon, regele din Ierimuth, şi la Iephtha, regele din Lachis, şi la Dabir, regele din Odollam, zicând: [4] „Haideţi, urcaţi până la mine şi ajutaţi-mă, să-i batem crunt pe [cei din] Gabaon: căci s-au dat cu Iisus şi cu fiii lui Israel!" [5] Şi au urcat cei cinci regi ai iebuseilor –

10,1 „Adonibezec", lecţiune LXX considerată ca originară; TM are „Adonişedec" (*litt.* „Domnul meu e dreptate"), corecţie tardivă, adoptată însă de Theodotion, Aquila şi Symmachos. ♦ „Ierusalim": prima menţiune în Biblie (*cf.* 15,8; 18,28: „Iebus", numele vechi al cetăţii); TM are *y'rūşālam* (forma scrisă), a cărui lectură e întotdeauna *y'rūşālaim*. ♦ „s-au dat cu": termenul gr. αὐτομολεῖν (pe care unii îl traduc chiar prin „a trece în oştirea duşmană", „a fi transfug") apare aici întâia oară în LXX (*cf.* şi v. 4), cu sensul de „a face pace", corespunzând TM *şālam* (la hifil); în alte contexte termenul ebr. e echivalat cu gr. ὑπακούειν, „a se supune". ♦ TM nu are „cu Iisus". ♦ TM are în plus la sfârşitul versetului: „şi ei se aflau în mijlocul lor". ♦ Pentru Origen (*Hom. Ios.* XI,4), cei cinci regi coalizaţi care au asediat Gabaonul, simbol al creştinilor nedesăvârşiţi, sunt cele cinci simţuri care ne târăsc în păcat; interpretarea este prezentă şi la Philon (*Abr.* 236-241) cu privire la cei cinci regi aliaţi ai Sodomei (Gen. 14,1-12).

10,2 TM nu are „de ei". ♦ „cetăţile-mamă" (= „metropolele"), gr. μητρόπολις: TM are „cetăţi regale" (în opoziţie cu cetăţile rurale, fără regi). ♦ TM are în plus „şi pentru că era mai mare ca Ai" (caracteristică a Gabaonului care lipseşte în LXX).

10,3 Lista regilor reluată fără schimbări în vv. 5 şi 23 diferă sensibil în LXX faţă de TM (numai „Dabir" coincide în cele două texte): „Ailam", *hōhām*; „Phidon", *pir'ām*; „Iephtha", *yāphīa'* etc. ♦ „Lachis": Origen pleacă de la sensul numelui, „cale". Calea poate duce atât spre bine, cât şi spre rău: după victoria lui Iisus asupra cetăţii/sufletului, aceasta a trecut de la viciu la virtute (*Hom. Ios.* XIII,2) ♦ „Hebron": transliteraţie stabilă (pentru toponimul, cu numele vechi, *Qiryath-Arba'*: Iis. Nav. 14,15). ♦ Pentru Origen, „Hebron" înseamnă „unire, căsătorie". Există însă căsătorie cu un om rău şi căsătorie cu un om bun. Cucerită de Iisus/Hristos Hebronul/sufletul şi-a găsit soţul adevărat. ♦ „Odollam": TM are *'eglōn* (transliterată „Ailam" în Iis. Nav. 12,12 şi „Ideadalea" la 15,39. La 12,15 şi 15,35 „Odollam" corespunde, datorită unei confuzii, ebr. *'adullām*, un alt toponim).

10,5 „cei cinci regi ai iebuseilor": TM are „regii amoreilor". ♦ „tot poporul": TM are „toate taberele lor". ♦ „au împresurat", gr. περικαθίζειν: TM are „au făcut război". ♦ După Origen, există două tipuri de războaie spirituale: unul purtat de creştinii desăvârşiţi, împotriva duhurilor rele, celălalt, de mai mică anvergură, purtat de nedesăvârşiţi, împo-

regele din Ierusalim, şi regele din Hebron, şi regele din Ierimuth, şi regele din Lachis, şi regele din Odollam –, ei şi tot poporul lor, şi au împresurat Gabaonul şi l-au asediat. [6] Şi locuitorii din Gabaon au trimis la Iisus în tabăra lui Israel, la Galgala, zicând: „Să nu-ţi iei mâinile de pe slujitorii tăi, ci urcă degrabă la noi şi izbăveşte-ne şi ajută-ne! Căci s-au strâns asupra noastră toţi regii amoreilor, cei care locuiesc în [ţinutul] de munte." [7] Şi Iisus s-a ridicat de la Galgala, el şi cu tot poporul [bun] de luptă laolaltă cu el, toţi cei tari în putere. [8] Şi Domnul a zis către Iisus: „Să nu te temi de ei, pentru că i-am dat în mâinile tale; nici unul dintre ei nu va rămâne în faţa voastră." [9] Şi Iisus a venit fără veste asupra lor, [căci] mersese toată noaptea de la Galgala. [10] Şi Domnul i-a făcut să se piardă cu firea în faţa fiilor lui Israel, şi Domnul i-a zdrobit cu totul la Gabaon; şi au pornit pe urmele lor pe calea urcuşului Oronin. Şi i-au tăiat în bucăţi până la Azeca şi până la Makeda. [11] Dar, pe când fugeau ei din faţa fiilor lui Israel pe coborâşul Oronin, Domnul a aruncat asupra lor cu piatră de grindină din cer, până la Azeca; şi cei care au murit de pietrele grindinei au fost mai mulţi decât cei pe care i-au ucis cu sabia, în bătălie, fiii lui Israel.

[12] Atunci Iisus a grăit către Domnul, în ziua în care Dumnezeu l-a dat pe amoreu sub puterea lui Israel, când i-a zdrobit la Gabaon şi când au fost zdrobiţi dinaintea fiilor lui Israel; şi Iisus a zis:

---

triva poftelor trupeşti. Cei cinci regi simbolizează aici cele cinci simţuri trupeşti, care-i atacă pe nedesăvârşiţi, simbolizaţi de Gabaon (*Hom. Ios.* X,5).

10,6 „Galgala", formă elenizată a ebr. „Gilgal". ♦ „Să nu-ţi iei mâinile" (= „Nu ne părăsi") redă gr. ἐκλύειν τὰς χεῖρας (la rândul său, calc după ebr.).

10,10 „(Şi Domnul i-a făcut) să se piardă cu firea", gr. ἐξιστάνει (*cf.* în Ex. 23,27 făgăduinţa lui Dumnezeu făcută pe muntele Sinai); TM are „a pune în derută". ♦ „fiilor lui Israel": TM are „lui Israel" (aceeaşi divergenţă la v. 11). ♦ „Domnul i-a zdrobit cu totul", *litt.* „i-a zdrobit cu zdrobire mare". Următoarele verbe la plural („au pornit", „i-au tăiat") sunt la singular în TM, fapt explicat fie ca o lectură greşită a silabei finale ebr., fie ca o încercare de a evita să i se atribuie lui Dumnezeu acţiuni violente. ♦„Oronin": TM are „Beth Horon". ♦ „Makeda" (doar în Iis. Nav.), veche cetate canaaneană.

10,11 „piatră (de grindină)", *litt.* „pietre". ♦ „în bătălie" nu apare în TM.

10,12-15 Origen admiră îndrăzneala lui Iisus Nave de a-i porunci soarelui să se oprească, îndrăzneală care îl face superior lui Moise (*Hom. Ios.* I,5). În omilia a XI-a el se referă la această „zi prelungită", timp al mântuirii aduse de Iisus Hristos, care va permite izbăvirea tuturor fiilor lui Israel. Hristos a venit deja la „sfârşitul lumii"; dar el a prelungit acest „sfârşit" pentru a lăsa tuturor oamenilor posibilitatea alegerii căii spre mântuire. ♦ Pentru Theodoret (*Qu. Ios.* 14), oprirea în loc a soarelui prefigurează întunericul ce va

„Să stea în loc soarele deasupra Gabaonului
şi luna, deasupra Văii Ailonului!"
13 Şi soarele a stat, şi luna [s-a ţinut] locului
până când Domnul îi izgoni pe vrăjmaşii lor.

Şi s-a oprit soarele în mijlocul cerului, n-a mai purces spre asfinţit până la sfârşitul zilei una. 14 Şi n-a mai fost zi ca aceasta, nici înainte, nici pe urmă, ca Dumnezeu să dea ascultare omului; căci Domnul a luptat laolaltă cu Israel.

[15] 16 Iar cei cinci regi au fugit şi s-au ascuns în peştera de la Makeda. 17 Şi i s-a dat de veste lui Iisus: „Au fost găsiţi cei cinci regi, ascunşi în peştera de la Makeda!" 18 Şi Iisus le-a zis: „Rostogoliţi pietre la gura peşterii şi rânduiţi acolo oameni ca să-i păzească! 19 Dar voi nu încetaţi să-i urmăriţi pe vrăjmaşii voştri; prindeţi-i pe cei din spate şi nu-i lăsaţi să intre în cetăţile lor, pentru că Domnul Dumnezeul nostru i-a dat în mâinile noastre."

---

urma răstignirii lui Hristos. ♦ În interpretarea alegorică a lui Maxim Mărturisitorul, soarele reprezintă pe Hristos-Cuvântul, Gabaon este mintea aflată în contemplaţie, luna e firea omenească schimbătoare, iar valea este „trupul smerit", mortificat prin asceză (*Capete teologice* II, 34).

10,12 „Dumnezeu": TM are „YHWH" ♦ TM nu are secvenţa „când i-a zdrobit ... dinaintea fiilor lui Israel". ♦ „şi Iisus a zis": TM are „şi el zise de faţă cu Israel". ♦ „Să stea în loc soarele": TM are „să tacă, să fie uluit"; Aquila: *tace*, Symmachos: *tacueris*, dar majoritatea traducătorilor moderni, ca şi LXX, se îndepărtează de imaginea ebr., preferând „a sta nemişcat". ♦ „Valea Ailon": oraşul canaanean *Ayyalōn* se află la intrarea văii care îi poartă numele; el mai apare la 19,42, ca Ammon în LXX-B, şi ca Iaalon, în LXX-A.

10,13 „până când Domnul îi izgoni": TM are „până ce poporul se răzbună". TM are în plus, la sfârşitul distihului: „aceasta nu e scrisă, oare, în Cartea celui drept?" (*cf.* 2Rg. 1,18; 3Rg. 8,53). Se crede că e vorba de „o mai veche antologie de fragmente poetice, astăzi pierdută" (*La Bible de Jérusalem*, Cerf, 1988, nota c *ad loc.*); alte atestări: Flavius Iosephus (*AI* 5,60-61), care aminteşte de „alte scrieri păstrate în Templu", Theodoret (*Qu. Ios.* 14), unde apare, corupt: „cartea, cea care a fost găsită", cu τὸ εὑρεθέν în loc de εὐθοῦς. ♦ „zilei una", gr. ἡμέρας μιᾶς: construcţie cu numeralul cardinal, ca în Gen. 1,5.

10,14 „ca Dumnezeu să dea ascultare omului": TM are „ca YHWH să asculte de glasul unui om".

10,15 TM are un verset în plus: „Iar Iosua şi întregul Israel împreună cu el s-au întors în tabăra de la Gilgal."

10,19 „prindeţi-i pe cei din spate" (= „atacaţi ariergarda"), gr. καταλαμβάνειν τὴν οὐραγίαν: expresie militară, calchiată după ebr.

[20] Şi a fost aşa: după ce Iisus a încetat, ca şi toţi fiii lui Israel, să-i mai taie năpraznic, până la capăt, cei rămaşi teferi au scăpat în cetăţile întărite; [21] şi tot poporul s-a întors la Iisus, la Makeda, sănătoşi; şi nici unul din fiii lui Israel n-a crâcnit cu limba sa. [22] Şi Iisus a zis: „Deschideţi peştera şi scoateţi-i pe cei cinci regi din peşteră!" [23] Şi i-au scos pe cei cinci regi din peşteră, pe regele din Ierusalim, şi pe regele din Hebron, şi pe regele din Ierimuth, şi pe regele din Lachis, şi pe regele din Odollam. [24] Iar când îi scoteau pe aceştia la Iisus, Iisus a chemat întregul Israel şi pe căpeteniile războiului care mergeau laolaltă cu el, grăindu-le: „Înaintaţi şi puneţi-vă picioarele pe grumajii lor!" Şi ei, ieşind în faţă, şi-au pus picioarele peste grumajii acelora. [25] Iar Iisus le-a zis: „Să nu vă temeţi de ei şi nici să nu vă înspăimântaţi. Îmbărbătaţi-vă şi întăriţi-vă, că aşa le va face Domnul tuturor vrăjmaşilor voştri cu care aveţi să vă războiţi!" [26] Şi Iisus i-a ucis pe aceia şi i-a spânzurat pe cinci copaci; şi au stat spânzuraţi pe copaci până seara. [27] Şi era spre asfinţitul soarelui când Iisus a dat poruncă de i-au coborât din copaci; şi i-au azvârlit în peştera în care fugiseră şi au rostogolit pietre peste peşteră, [care se află acolo] până în ziua de astăzi.

[28] Iar [cetatea] Makeda au luat-o în ziua aceea şi au ucis-o cu tăişul sabiei şi au nimicit întreaga suflare din ea; şi n-a mai rămas în ea nici unul

---

10,20 „să-i taie năpraznic", *litt.* „tăindu-i cu tăiere foarte mare", gr. κόπτοντες κοπὴν μεγάλην: expresie calchiată după ebr. ♦ „cei rămaşi teferi au scăpat": gr. διασωιζομένοι διεσώθησαν. LXX reproduce aici jocul de cuvinte din ebr., folosind două forme ale verbului διασώζειν.

10,21 „la Iisus": TM are „în tabără la Iosua". ♦ „sănătoşi": unicul caz în care ὑγιής redă ebr. *b'šālōm*, „în pace". ♦ „n-a crâcnit cu limba sa", γρύζειν τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ (*cf.* Ex. 11,7) calchiază expresia ebr. „a-şi mişca limba împotriva". Origen (*Hom. Ios.* XII,2) comentează: nimeni dintre cei înduhovniciţi nu îndrăzneşte să-şi atribuie victoria, care-i revine doar lui Iisus Hristos.

10,24 „puneţi-vă picioarele pe grumajii (*litt.* cefele) lor": acţiune simbolică a învingătorului, comentată de Origen (*Hom. Ios.* XI,6 şi XII,2-3), care vede în această poruncă nu o dovadă de cruzime, ci de bunătate, pentru că, de fapt, e vorba de uciderea răului. El apropie această poruncă de puterea dată de Hristos apostolilor de a călca „peste şerpi ... şi peste toată puterea vrăjmaşului" (Lc. 10,19); la fel şi Theodoret (*Qu. Ios.* 12).

10,28-39 *Numele cetăţilor cucerite.* Origen (*Hom. Ios* XIII,2) comentează numele cetăţilor, după dublul sens, „care se poate lega de împărăţia răului sau a binelui": Lebna ar evoca albeaţa leprei sau albul luminii, Lachis – drumul nelegiuiţilor sau calea binelui, Hebronul – unirea sufletului cu soţul cel rău, diavolul, sau cu unicul Mire, Hristos. ♦ În TM verbele din acest verset îl au ca subiect pe Iosua.

teafăr sau scăpat cu fuga; şi au făcut cu regele din Makeda la fel cum făcuseră cu regele din Ierihon.

[29] Şi Iisus, şi întregul Israel laolaltă cu el, s-au dus de la Makeda până la Lebna şi au asediat-o. [30] Şi Domnul a dat Lebna în mâinile lui Israel, şi au luat-o, cetatea şi pe regele ei, şi au trecut-o prin tăişul sabiei, şi tot ce sufla în ea, şi n-au mai lăsat în ea pe nimeni teafăr sau scăpat cu fuga; şi au făcut cu regele ei la fel cum făcuseră cu regele din Ierihon.

[31] Şi Iisus, şi întregul Israel laolaltă cu el, s-a dus de la Lebna până la Lachis, şi au împresurat-o şi au asediat-o. [32] Iar Domnul a dat [cetatea] Lachis în mâinile lui Israel: şi [acesta] a luat-o a doua zi, şi au trecut-o prin tăişul sabiei, şi au nimicit-o cu totul, la fel cum au făcut cu Lebna. [33] Atunci s-a ridicat Ailam, regele din Gazer, ca să dea ajutor [cetăţii] Lachis, iar Iisus l-a lovit cu tăişul sabiei, ca şi pe poporul lui, până ce nu a mai lăsat pe nimeni teafăr sau scăpat cu fuga.

[34] Şi Iisus, şi întregul Israel laolaltă cu el, s-au dus de la Lachis până la [cetatea] Odollam şi au împresurat-o şi au asediat-o. [35] Şi Domnul a dat-o în mâinile lui Israel: şi [acesta] a luat-o, în ziua aceea, şi a trecut-o prin tăişul sabiei şi au ucis tot ce sufla în ea, la fel cum făcuseră cu [cetatea] Lachis.

[36] Şi Iisus, şi întregul Israel laolaltă cu el, s-a dus la [cetatea] Hebron şi a împresurat-o. [37] Şi a lovit-o cu tăişul sabiei, iar din tot ce era viu în ea n-a mai rămas nici unul scăpat teafăr, la fel cum făcuseră cu Odollam; ei au nimicit-o cu toate câte se aflau în ea.

[38] Şi Iisus, şi întregul Israel laolaltă cu el, s-a întors la [cetatea] Dabir şi, împresurând-o, [39] au luat-o, cetatea şi pe regele ei şi toate satele ei, şi au

---

10,29 „Lebna": în ebr. „Libnah" înseamnă „cea albă". Plecând de la etimologia numelui, Origen interpretează cucerirea cetăţii de către Iisus ca o trecere de la albeaţa leprei la albeaţa/strălucirea luminii (*Hom. Ios.* XIII,2).

10,30 După „Domnul a dat Lebna", TM are „de asemenea". ♦ TM nu are „şi au luat-o"; în această parte a v. 30 verbele din TM sunt la singular.

10,32 TM nu are „au nimicit-o cu totul", dar după „tăişul sabiei" are „pe ea şi pe tot cel viu din ea".

10,33 „Ailam": TM are *hōrām*. ♦ „Gazer" *cf.* „Gazara", formă elenizată, Iis. Nav. 21,21. ♦ TM nu are „cu tăişul sabiei".

10,35 TM nu are începutul versetului, până la „Israel".

10,36 „Şi Iisus ... s-a dus": TM are „a urcat de la Eglon" (gr. reia formula din 29,31.34).

10,37 „Şi a lovit-o cu tăişul sabiei": TM are în plus, la începutul versetului: „au pus stăpânire pe ea", iar la sfârşitul lui: „şi pe regele ei şi cetăţile ei".

10,38 E vorba aici de numele unei cetăţi (şi nu de regele Odollamului, v. 3), frecvent citată ca cetatea Enakimilor (11,21) sau Cetatea Literelor (15,13.17).

lovit-o cu tăişul sabiei; şi au nimicit-o cu totul, pe ea şi tot ce era viu în ea; şi n-au mai lăsat pe nimeni teafăr; la fel cum făcuseră cu Hebronul şi cu regele lui, tot aşa au făcut şi cu Dabirul şi cu regele lui.

[40] Şi Iisus a lovit tot ţinutul din munte, şi Nageb, şi câmpia, şi Asedoth şi pe regii ei; n-au mai lăsat pe nimeni teafăr. A nimicit cu totul orice suflare de viaţă, după cum i-a dat poruncă Domnul Dumnezeul lui Israel. [41]De la Cades Barne şi până la Gaza, tot Gosomul, până la Gabaon, [42] şi pe toţi regii lor, şi ţara lor, i-a lovit Iisus dintr-o dată, pentru că Domnul Dumnezeul lui Israel, lupta laolaltă cu Israel.

11 [1] Iar dacă a auzit Iabin, regele [cetăţii] Asor, a trimis [soli] la Iobab, regele [din] Marron, la regele [din] Simoon, la regele [din] Aziph, [2] şi la

---

10,39 „toate satele ei": gr. κῶμαι presupune aici ebr. *hāṣēr*, „sălaş", „ocol pentru vite" (şi nu TM *'îr*, „oraş"); de aceea unii traduc cu „cetăţuie", dar numai Ierusalimul şi Samaria aveau în subordine alte cetăţi. ♦ „cu Hebronul şi cu regele lui": TM are doar „Hebronul". ♦ La sfârşitul versetului TM are în plus: „cum făcuse cu Libna şi cu regele ei".

10,40 „Asedoth": *cf.* nota 11,22.

10,41 TM începe cu: „Iosua i-a bătut" (lipsă în LXX). ♦ „tot Gosomul": TM are „ţinutul Goşem" – numele desemnează aici şi în 15,51 o regiune meridională din munţii lui Iuda. Această transliterare în LXX permite deosebirea ei de regiunea din Egipt, transliterată Gesem (Gen. şi Ex.)

10,42 Cap. 10 se sfârşeşte în LXX aici. TM are în plus v. 43, identic cu v. 15.

11,1 „Marron" (corelare LXX, greşită, cu „Apa Marron", din v. 5): TM are *Mādhōn* (ca Theodotion, Aquila, Symmachos). ♦ „Simoon": TM are *şimrōn*; Theodotion, Aquila, Symmachos: *sumerōn*. Lista faraonului Tutmes II şi Scrisoarea 225 de la El-Amarna (Egipt, sec. al XIV-lea î.H.) sprijină lecţiunea greacă (*cf.* Barthélemy, D., 1982, p. 19). ♦ „Iabin": Origen interpretează alegoric şi spiritual numele regilor/demoni coalizaţi împotriva lui Iisus. Iabin înseamnă „gânduri şi vicleşug/isteţime". Corespondentul lui este şarpele din Geneză, renumit ca fiind cea mai isteaţă dintre creaturi (Gen. 3,1). „Asor" înseamnă „curte (împărătească)", simbol al întregii lumi pământeşti; prin urmare, Iabin este simbolul „prinţului acestei lumi", al diavolului (*Hom. Ios.* XIV,2). ♦ „Iobab" înseamnă „duşmănie", după Origen; iar „Marron", „amărăciune". Prin urmare, sensul spiritual al versetului este: prinţul acestei lumi trimite soli la regele patimilor şi viciilor, într-un cuvânt, al amărăciunii sufleteşti (*ibid.*). ♦ „Simoon" înseamnă „ascultare", în două sensuri, bună şi rea. Regele din Simoon dă aici ascultare diavolului. ♦ „Aziph"/„Zif" înseamnă „cum se scurge": trimite la motivul *vanitas vanitatum* (toate cele lumeşti trec, se scurg inexorabil).

11,2 „din faţa": TM are „de la nord" şi nu are aici „Sidon cea mare" (care apare doar în v. 8). ♦ „Sidon" înseamnă „vânători": simbolizează puterile malefice care vânează sufletele credincioşilor (*ibid.*). ♦ „Raba": TM are *'arabah*, transliterat corect în 12,3. ♦ „dinaintea": TM are „la sud de".

regii din fața [cetății] Sidon cea mare, către [ținutul de] munte, către Raba, dinaintea [cetății] Keneroth, și spre câmpie și spre Napheddor, [3] și la canaanenii de la țărmul mării dinspre răsărit, și la amoreii de la țărmul mării, la eveii, și iebuseii, și fereziții de la munte, și cheteii de sub Aermon, din ținutul Massepha. [4] Și aceștia au ieșit, împreună cu regii lor, mulți precum nisipul mării, cu cai și cu foarte multe care. [5] Și s-au adunat toți regii aceștia și s-au strâns la un loc și și-au pus tabăra la apa Marron, să se lupte cu Israel. [6] Și Domnul i-a zis lui Iisus: „Să nu te temi în fața lor, căci mâine la ceasul acesta, Eu ți-i voi da, fugăriți, dinaintea lui Israel; cailor lor le veți tăia vinele, iar carele le veți pârjoli în foc." [7] Și Iisus, cu tot poporul bun de luptă, a venit asupra lor la apa Marron, fără de veste; și au căzut peste ei în [ținutul de] munte. [8] Și Domnul i-a dat în mâna lui Israel și, tăindu-i, i-au fugărit până la Sidon cea mare, și până la Maseron, și până la câmpiile de la Massoch, spre răsărit; și i-au tăiat în bucăți până n-a mai rămas din ei nici unul teafăr. [9] Și Iisus a făcut cu ei după cum îi poruncise Domnul: cailor lor le-a tăiat vinele și carele lor le-a ars în foc.

[10] În vremea aceea Iisus s-a întors și a luat [cetatea] Asor și pe regele ei; Asor stăpânise mai înainte peste toate aceste regate. [11] Și din ea au ucis cu sabia tot ce sufla, și i-a nimicit pe toți; și n-a mai rămas în ea nici o suflare, iar Asorul l-au ars în foc. [12] Și Iisus a luat toate cetățile regilor și pe regii lor

---

11,3 „canaanenii de la țărmul mării": TM are „canaaneni, de la răsărit și apus". ♦ „Massepha": TM are *miṣpah* (sau *miṣpeh*), „post de pază". Toponimul desemnează mai multe localități și apare transcris diferit: Massoch (v. 8), Massepha (13,26), Maspha (15,38), Massema (18,26).

11,4 „regii lor": TM are „taberele lor". ♦ „mulți precum nisipul mării": TM are „popor numeros ca nisipul de pe țărmul mării".

11,5 „apa Marron" (identificat cu toponimul de la v. 1), TM are *mērōm*.

11,6 „le veți tăia vinele": gr. νευροκοπεῖν înseamnă, exact, „a tăia tendoanele". Corespunde ebr. *'āqar*, dar în Deut. 21,4.6 echivalează ebr. *'āraph*, „a frânge grumazul". Origen preia împreună cele două expresii, interpretând spiritual expresia de aici ca „a-și înfrâna trupul prin post" și „a pune sub jugul abstinenței grumazul trufaș al cărnii". El pleacă de la o nedumerire: de ce doar caii învinșilor sunt sacrificați, în vreme ce asinii sunt lăsați vii. Pentru că, răspunde el, caii sunt animale „senzuale, lascive" și trufașe, simbolizând patimile sufletești; asinii însă, prin caracterul lor blând și umil, simbolizează virtuțile. La un alt nivel de interpretare, caii reprezintă adunarea demonilor, în vreme ce asinii îi simbolizează pe păgânii ce vor fi convertiți (*Hom. Ios.* XV,3).

11,7 TM nu are „în [ținutul de] munte". ♦ „Baalgad": *cf.* nota 13,5.

11,8 „Maseron" (doar prima parte a toponimului ebr.): *cf.* „Maserephothmaim" în 13,6.

11,10 TM are în plus: „și l-a ucis pe regele ei cu tăișul sabiei" (preluat de Origen).

şi i-a ucis cu tăişul sabiei; şi i-a nimicit cu totul, precum orânduise Moise, slujitorul Domnului. [13] Dar Israel nu a ars toate cetăţile ridicate pe înălţimi; doar [cetatea] Asor a ars-o Iisus. [14] Şi fiii lui Israel au luat pentru ei toate prăzile din ea, dar i-au nimicit pe toţi cu tăişul sabiei, până ce i-au dat pieirii; n-au mai lăsat nici o suflare între ei. [15] Precum Domnul i-a orânduit lui Moise, slujitorului Său, şi Moise i-a poruncit, la fel, lui Iisus, aşa a făcut şi Iisus: n-a trecut peste nici una din toate câte i le orânduise Moise.

[16] Şi Iisus a luat tot ţinutul de munte, şi întregul Nageb, şi tot ţinutul Gosom, şi [ţinutul de] câmpie, şi [ţinutul] dinspre asfinţit, şi muntele lui Israel, şi [ţinuturile] de jos, [17] de lângă munte, de la muntele Achel care se înalţă către Seir şi până la Baalgad şi câmpiile Libanului, de sub muntele Aermon; şi i-a luat pe toţi regii şi i-a ucis şi i-a dat pieirii. [18] Şi Iisus a făcut război cu regii aceştia multe zile [19] şi nu se afla cetate pe care Israel să n-o fi cucerit; pe toate le-au cucerit în război. [20] Căci prin Domnul a fost să li se întărească inima, ca să se înfrunte în război cu Israel, să fie nimiciţi, să n-aibă [parte de] milă de la ei, ci să fie nimiciţi, după cum Domnul i-a zis lui Moise.

11,13 „cetăţile ridicate pe înălţimi", gr. πόλεις κεχωμαστιμέναι (*hapax* LXX < χῶμα, „morman, movilă, muşuroi", *cf.* 8,28); Theodotion: „întărite"; Aquila: „ridicate pe un gorgan"; Symmachos: „aşezate fiecare pe o înălţime".

11,14 „toate prăzile": TM are „toate prăzile acestor cetăţi şi vitele".

11,15 „câte i le orânduise Moise": TM are „câte i le orânduise YHWH lui Moise".

11,16 „Nageb": Aquila şi Symmachos traduc tononimul ebr.: „sudul". ♦ „[ţinutul] dinspre asfinţit" traduce aici toponimul ebr., transliterat de obicei „Araba". ♦ „[ţinuturile] de jos", τὰ ταπεινά (acelaşi suport ebr. e redat alteori prin „ţinutul de câmpie", gr. ἡ πεδινή). Traducătorul gr. distinge primul termen, cu care desemnează depresiunea de la poalele muntelui lui Israel, de al doilea, folosit pentru câmpia Iudcei. *Cf.* nota 2,16.

11,17 „Achel" este redat la 12,7 prin „Chelcha". Targumul are „muntele Peligah (= împărţit)", preluat de Aquila; unii traducători moderni traduc toponimul prin „Muntele Pleşuv"; localizarea sa este controversată. ♦ „Seir": în TM sunt doi munţi desemnaţi prin acest toponim. În Pentateuh, precum şi în Iis. Nav. 11,17; 12,7; 24,4 este vorba de masivul muntos situat la sud de Marea Moartă. În Iis. Nav. 15,10, desemnează un munte din Iuda, transcris în LXX „Assares".

11,19 Prima parte a versetului diferă în TM: „şi nu a fost nici o cetate care să facă pace cu fiii lui Israel", iar la sfârşitul versetului are în plus: „în afară de eveii ce locuiau în Gabaon".

11,20 „să fie nimiciţi" (2 ocurenţe în acest verset): gr. ἐξολεθρεύειν echivalează aici două verbe ebr., *ḥāram*, „a anatemiza" (*cf.* nota 6,17), şi *şāmadh*, „a nimici", iar în v. următor vb. *karat*, „a ucide".

[21] [Tot] în vremea aceea Iisus a venit şi i-a nimicit pe enakimiţii din [ţinutul de] munte, de la Hebron, şi de la Dabir, şi de la Anaboth, din toată stirpea lui Israel, şi din tot muntele lui Iuda, împreună cu cetăţile lor; Iisus i-a nimicit cu totul. [22] N-a mai fost lăsat [nici unul] dintre enakimiţii [aflaţi] între fiii lui Israel; numai la Gaza, la Geth şi la Asedoth au mai fost lăsaţi. [23] Iar Iisus a luat tot pământul, după cum i-a poruncit Domnul lui Moise, şi Iisus i l-a dat moştenire lui Israel împărţindu-l după triburile lor. Şi ţara a încetat să se mai războiască.

12 [1] Şi aceştia [sunt] regii ţinutului pe care fiii lui Israel i-au nimicit, şi le-au moştenit pământul dincolo de Iordan, de la soare-răsare, de la Valea Arnon şi până la muntele Aermon, ca şi tot ţinutul Araba, dinspre răsărit: [2] Seon, regele amoreilor, care locuia în Esebon, stăpânind de la Aroer – care este în vale, la marginea văii – şi [peste] jumătate din Galaad, până la Iaboc, [în] hotarele fiilor lui Ammon, [3] şi [peste] Araba, până la marea Chenereth, la răsărit, şi până la marea Araba, marea Sărilor, la răsărit, pe calea spre Asimoth, de la Thaiman de sub Asedoth Phasga. [4] Şi Og, regele din Basan,

---

11,21 „din toată stirpea lui Israel, şi din tot muntele lui Iuda": TM are „din tot muntele lui Iuda şi din tot muntele lui Israel" (LXX-A şi *Vetus Latina* au la fel cu TM).

11,22 „Asedoth": TM are *'aşdod* (numele unei cetăţi filistene), transliterat „Azot" în 13,3. Aceeaşi transliterare „Asedoth" pentru ebr. *'aş^{e}dōth*, „versanţi" (în Iis. Nav. 10,40; 12,3; 13,20 etc.) poate duce la confuzii.

11,23 „a încetat": ebr. *şaqat*, „a fi în pace", a fost aici tradus cu καταπαύειν, „a înceta", „a se opri", iar în 14,15 cu κοπάζειν, „a se linişti", „a se odihni". Origen (*Hom. Ios.* XV,7) subînţelege că trupul (ἡ γῆ, „ţara", „pământul") încetează să lupte şi primeşte odihna doar atunci când toţi duşmanii săi vor fi învinşi.

12,1-6 Traducătorul reia în general transliterările toponimelor după Deuteronom.

12,1 „ţinutul Araba": TM are *'Arābhāh* (la fel în LXX-A).

12,2 „Aroer", ca LXX-A, TM, Rahlfs şi Margolis; LXX-B: „Arnon". ♦„la marginea văii", gr. κατὰ μέρος; Margolis crede că e o eroare de lectură în LXX, în loc de κατὰ μέσον; TM este fără corespondent aici; *cf.* Deut. 3,16 şi Iis. Nav. 13,9.16: ebr. „în mijlocul văii".

12,3 „marea Araba, marea Sărilor", *cf.* nota la 3,16. ♦ „Asimoth", transcris şi „Baithasimoth" la 13,20, conform TM. ♦„Thaiman": TM are *tēymān*, „spre miazăzi", confundat cu un toponim (în Pentateuhul LXX este tradus „spre miazăzi"). ♦ „Asedoth (Phasga)": TM are *'aş^{e}dōth* , „versanţii", luat drept toponim (*cf.* nota 11,22).

12,4 „Şi Og, regele din Basan": TM are „ţinutul lui Og". ♦„uriaşi": ebr. *r^{e}phā'īm* e tradus aici şi la 13,12, în timp ce toponimul este transcris „ţării lui Raphain" la 15,8 şi „Emecraphain" la 18,16.

rămas dintre uriaşi, cel care locuia la Astaroth şi în Edrain, [5] care stăpânea de la muntele Aermon şi de la Selcha şi tot ţinutul Basan până la hotarele lui Gesuri, şi Machati, şi jumătate din Galaad, [în] hotarele lui Seon, regele Esebonului. [6] Moise, slujitorul Domnului, şi fiii lui Israel i-au bătut, iar Moise le-a dat [pământul lor] moştenire lui Ruben, şi lui Gad, şi la jumătate din tribul lui Manase. [7] Şi aceştia [sunt] regii amoreilor, pe care i-a nimicit Iisus, el şi cu fiii lui Israel, de cealaltă parte a Iordanului, spre apus, de la Baalgad, în câmpia Libanului, şi până la muntele Chelcha, suind către Seir, iar acest [ţinut] l-a dat Iisus triburilor lui Israel, moştenire după sorţul lor, [8] în munte, şi la câmpie, şi în Araba, şi în Asedoth, şi în pustiu, şi în Nageb: pe cheteu, şi pe amoreu, şi pe canaanean, şi pe ferezit, şi pe eveu, şi pe iebuseu, [9] pe regele din Ierihon, şi pe regele din Gai, care este aproape de Baithel, [10] pe regele din Ierusalim, pe regele din Hebron, [11] pe regele din Ierimuth, pe regele din Lachis, [12] pe regele din Ailam, pe regele din Gazer, [13] pe regele din Dabir, pe regele din Gader, [14] pe regele din Ermath, pe regele din Arath, [15] pe regele din Lebna, pe regele din Odollam, [16] pe regele din Makeda, [17] pe regele din Taphug, pe regele din Opher, [18] regele din Aphec din Saron, [19] pe regele din Asor, [20] pe regele din Simoon, pe regele din Marron, pe regele din Aziph, [21] pe regele din Cades, pe regele din Tanach, [22] pe

---

12,7-24 LXX enumeră 29 de regi, iar TM, 31. Ordinea lor este identică, cu o excepţie (regele din Cades). TM are „unul", după fiecare rege. Începând cu v. 9, TM întrerupe dispunerea narativă, pentru a prezenta un poem a cărui formă specială nu se regăseşte decât în enumerarea fiilor lui Aman spânzuraţi (Est. 9,7; TB *Megillāh* 16b).

12,12 „regele din Ailam": TM are „regele din *'Eg^{e}lōn*".

12,14 „(regele din) Ermath", transliterat şi „Erma" la 15,30; 19,4 (*cf.* Num. 14,45 şi Deut. 1,44), dar tradus „Anatema" în Num. 21,3 şi Jud. 1,17 (LXX-B).

12,16 După „Makeda", TM are: „regele din Bethel".

12,18 „regele din Aphec din Saron" (un singur rege): TM are „regele din *'Ephēq*, unul, regele din *Şārōn*, unul" (TM are aici doi regi). Determinarea „din Saron" (câmpie de coastă la nord de Iaffa) individualizează acest Aphec (poate acelaşi în Iis. Nav. 13,4) faţă de oraşul omonim din 19,30, aflat mai la nord şi atribuit lui Aser.

12,19 TM are în plus, la începutul versetului: „regele din Mādhōn, unul".

12,20 „regele din Simoon, regele din Marron": TM are „regele din Şimrōn-Mer'ōn, unul" (ca la 11,1).

12,21 „Cades": aici, probabil oraşul din Galileea, atribuit lui Neftali (19,37; 20,6; 21,32). La 15,23, toponimul indică altă cetate, poate Cades Barne.

12,22 „Magedon", TM *Megiddo*, cetate canaaneană (*cf.* şi 17,11: „Mageddo"), asociată cu toponimul din Apocalipsă 16,16 („locul zis în ebraică Harmaggedon", adică muntele Megiddo). ♦ „Ieconam din Chermel": TM are „*Ioqnā'ām* din Carmel".

regele din Magedon, pe regele din Ieconam din Chermel, [23] pe regele din Dor din Napheddor, pe regele *goimilor* din Galileea, [24] pe regele din Tharsa. Cu totul, douăzeci şi nouă de regi.

13 [1] Şi Iisus [era] bătrân, înaintat în zile. Şi Domnul a grăit către Iisus: „Tu eşti înaintat în zile şi a mai rămas mult pământ de [luat în] moştenire. [2] Acesta este pământul rămas: hotarele filistenilor, gesiritul şi canaaneanul; [3] de la [ţinutul] cel nelocuit, din faţa Egiptului, până la hotarele Accaronului, din stânga canaanenilor, se adaugă la cele cinci satrapii ale filistenilor, cele din Gaza, Azot, Ascalon, Geth şi Accaron; şi la cea a eveului [4] de la Thaiman, şi la toată ţara Canaanului, din faţa Gazei; şi sidonenii – până la Aphec, la hotarele amoreilor, [5] şi tot ţinutul [cetăţii] Gabli a filistenilor, şi

---

12,23 „regele *goimilor* din Galileea": TM are *gōyim l'-gilgāl*. Este unica ocurenţă în LXX a transliterării ebr. *gōy*, tradus în rest prin ἔθνος, „neam", şi prima ocurenţă a formei elenizate, Γαλιλαία. În 20,7 şi 21,32, gr. Γαλιλαία corespunde TM *gālīl*, „cerc, district", care desemnează zona de nord a Palestinei. Se presupune că şi în acest verset forma originară ebr. ar fi fost tot *gālīl* (Barthélemy, D., 1982, p. 27).

13,1-14 *Împărţirea Canaanului şi hotarele triburilor lui Israel.* De aici începe împărţirea Canaanului, care continuă până la cap. 19.

13,1 „înaintat în zile", gr. προβεβηκὸς τῶν ἡμερῶν (*cf.* Gen. 18,11; 24,1): construcţia, dar cu dativul, se reia în Iis. Nav. 23,1-2. ♦ Pentru Origen, „bătrâni" (presbiteri) nu sunt neapărat oamenii în vârstă (dovadă că Adam şi urmaşii săi, care au trăit ani foarte mulţi, nu sunt numiţi „presbiteri"), ci oamenii cu experienţă. Primul numit astfel în VT este Avraam. În ce-l priveşte pe Iisus, el este „bătrân", întrucât o dată cu El se apropie sfârşitul lumii vechi şi începutul Veşniciei (*Hom. Ios.* XVI,1).

13,2 Versetele 2-5 prezintă numeroase divergenţe între LXX şi TM. ♦ „gesiritul": TM *geşuri*, locuitor din Geşur. Toponimul desemnează două regiuni: una în apropiere de Negeb (menţionată aici), iar cealaltă în Transiordania, învecinată cu ţinutul lui Machati (*cf.* de ex. 12,5; 13,11: „hotarele lui Gesuri şi Machati"; pentru acelaşi substrat ebr. *cf.* Deut. 3,14: „gergesei şi omachathiţi").

13,3 „de la [ţinutul] cel nelocuit": TM are *şīḥōr*, termen rar ce desemna un braţ al Nilului. În 1Par. 13,5 acelaşi termen este tradus cu „hotarele Egiptului", în schimb în Iis. Nav. 19,26, transliterat Sior, desemnează un râu din nordul ţării. ♦ „se adaugă la cele cinci satrapii": TM are „până la ţinutul Eqron, la miazănoapte, care e socotit canaanean"; „satrapie": LXX adoptă termenul dat guvernatorilor perşi, pentru a reda ebr. *seren*, titlu rezervat celor cinci principi filisteni; Targumul propune *ţūrānēy*, „tirani".

13,4 „de la Thaiman": LXX transcrie ebr. *tēymān*, „sud", ca şi cum ar fi numele unui oraş (vezi şi 12,3); Symmachos: *et in meridianam*.

13,5 „şi tot ţinutul [cetăţii] Gabli a filistenilor", *litt.* „ţinutul gablit": TM *ha'areṣ haggibli*. E vorba de cetatea feniciană Gebal, mai cunoscută sub numele grecesc Byblos; determi-

tot Libanul, de la răsăritul soarelui, de la Galgal, sub muntele Aermon, până la intrarea Emath; [6] pe toți locuitorii din [ținutul de] munte, din Liban, până la Maserephothmaim, pe toți sidonenii, Eu îi voi nimici din fața lui Israel; dar tu să împarți prin sorți acest ținut lui Israel, precum ți-am poruncit. [7] Și acum să împarți pământul drept moștenire la cele nouă triburi și la jumătate din tribul lui Manase: de la Iordan și până la Marea cea Mare dinspre soare-apune să-l dai. Marea cea Mare să-i fie hotar." [8] Iar celor două triburi, lui Ruben și lui Gad, ca și la jumătate din tribul lui Manase, Moise le dăduse de cealaltă parte a Iordanului, spre soare-răsare. Moise, slujitorul Domnului, le-a dat lor [9] de la Aroer, care se află pe malul pârâului Arnon, și cetatea din mijlocul văii [Arnon], și toată [câmpia] Misor, de la Maidaba, până la Daiban, [10] toate cetățile lui Seon, regele amoreilor, care a domnit în Esebon, până la hotarele fiilor lui Ammon, [11] [ținutul] Galaadit și hotarele gesiriților, și ale lui Machati, tot muntele Aermon și toată Basanita, până la Selcha, [12] tot regatul lui Og din Basanitida, cel care domnea în Astaroth și în Edrain; acesta rămăsese dintre uriași, și Moise l-a bătut și l-a nimicit. [13] Iar fiii lui Israel nu i-au nimicit cu totul pe gesirit și pe machatit și pe canaanean, iar regele gesirit și machatitul au locuit printre fiii lui Israel până în ziua de astăzi. [14] Numai tribului lui Levi nu i s-a dat moștenire: Domnul Dumnezeul lui Israel, El [este] moștenirea lor, după cum le-a grăit Domnul. Aceasta este împărțeala pe care o făcuse Moise fiilor lui Israel, în Araboth Moab, dincolo de Iordan, în fața Ierihonului.

---

narea „a filistenilor" este cel mai probabil o glosă la LXX-B care are γολιαθ. ♦ „Galgal": TM are *ba'al gad*, localitate din Liban, transliterat corect în Iis. Nav. 11,17 și 12,7.

13,6 „[ținutul de] munte", gr. ἡ ὀρεινή: TM are „muntele"; termenul desemnează în general regiunea muntoasă a Iudeei (*cf.* nota 2,16); aici, o regiune mult mai nordică. ♦ „Maserephothmaim" (*cf.* 11,8).

13,7 TM nu are secvența care începe cu: „de la Iordan", până la sfârșitul versetului.

13,9 „Misor": TM are *mīšōr*, „câmpie" (nume comun, confundat cu un toponim).

13,11 „[ținutul] Galaadit": formă elenizată rară, absentă în Pentateuh; corespondentul TM e transliterat de obicei prin „Galaad". ♦„Basanita", formă elenizată, *cf.* v. 12: „Basanitida", în concurență cu „Basan".

13,12 „uriașii": vezi nota la 12,4.

13,14 „Domnul": TM are „jertfele mistuite în foc ale lui YHWH". Pentru „moștenirea lui Levi", *cf.* Deut. 18,1. ♦ Origen consacră aproape integral omilia a XVII-a moștenirii leviților, asimilând raportul dintre leviți și poporul lui Israel, cu cel dintre preot și laic, din NT. ♦ TM nu are pasajul de la „Aceasta...", până la sfârșitul versetului.

15 Şi a dat Moise tribului lui Ruben, după familiile lor: 16 şi li s-au făcut
hotare de la Aroer, care se află faţă în faţă cu valea Arnon, şi cetatea cea din
Valea Arnon, şi toată [câmpia] Misor, 17 până la Esebon, şi toate cetăţile
care sunt în Misor, şi Daibon, şi Bamothbaal şi ale casei lui Beelmon, 18 şi
Iassa, şi Kedemoth, şi Mephaath, 19 şi Cariathaim, şi Sebama, şi Serada, şi
Sior, în muntele Emac, 20 şi Baithphogor, şi Asedoth Phasga, şi Baithasimoth,
21 şi toate cetăţile din Misor, şi tot regatul lui Seon, regele amoreilor, pe care
l-a bătut Moise, ca şi pe mai-marii Madiamului, şi pe Evi, şi pe Rocom, şi
pe Sur, şi pe Ur, şi pe Robe, cei care erau căpetenii alături de Seon, şi pe
toţi locuitorii ţării. 22 Şi pe Balaam al lui Beor, ghicitorul, l-au ucis în clipa
aceea. 23 Şi hotarele lui Ruben au fost hotarul Iordanului. Aceasta este moş-
tenirea fiilor lui Ruben, după familiile lor, cetăţile lor şi aşezările lor.

24 Iar Moise le-a dat fiilor lui Gad, după familiile lor, 25 şi hotarele lor
au fost: Iazer, toate cetăţile din Galaad şi jumătate din pământul fiilor lui
Ammon, până la Aroer, care se află faţă în faţă cu Rabba, 26 şi de la Esebon
până la Ramoth, peste Massepha, şi Botanin, şi Maanain, până la hotarele
Dabirului, 27 şi în Emec Baitharam, şi Baithanabra, şi Socchotha, şi Saphan,
şi restul regatului lui Seon, regele Esebonului; iar Iordanul va fi hotar până
la marea Chenereth, dincolo de Iordan, spre răsărit. 28 Aceasta este moşte-
nirea fiilor lui Gad, după familiile lor, după cetăţile lor şi aşezările lor.

29 Iar Moise le-a dat la jumătate din tribul lui Manase, după familiile lor:
30 şi hotarele lor au fost de la Maanaim şi tot regatul Basan, şi tot regatul lui

---

13,16-17 „toată [câmpia] Misor, până la Esebon": TM are „toată câmpia până la Medeba: 17 Esebon". Majoritatea traducătorilor moderni urmează Targumul: „până la Medeba". ♦ „Bamothbaal" este transliterarea din ebr. a sintagmei „stâlpul lui Baal", tradusă în Num. 22,41.

13,19 „şi Serada, şi Sior": LXX a interpretat ca două nume toponimul ebr. *ţereth haşşaḥar*, *hapax* TM (anticul Callirhoe, izvor de ape termale pe ţărmul oriental al Mării Moarte). ♦„muntele Emac": TM are „muntele din vale" (ebr. *ʿēmeq*, termen dificil: Raşi propune interpretarea „câmpie").

13,22 „ghicitorul": această calificare (gr. μάντις) este aici depreciativă, pentru că divinaţia era interzisă în Israel. ♦ „în clipa aceea", gr. ἐν τῇ ῥοπῇ. Margolis crede că este o lecţiune greşită a radicalului ebraic. TM are „împreună cu alţii [care au fost ucişi]".

13,27 „Emec": *cf.* nota 13,19. ♦ „Socchotha": corespondentul ebr. *sukkot* desemnează două locaţii diferite: una în valea Iordanului (de care e vorba aici), şi o alta, la primul popas al evreilor în deşert, după ieşirea din Egipt (Num. 33,5). Apare transliterat şi Socchot sau tradus, „Corturile" (*cf.* Gen. 33,17).

13,29 Înaintea secvenţei „după familiile lor", TM repetă „şi a fost pentru jumătate din tribul lui Manase".

Og, regele Basanului, şi toate satele lui Iair, care sunt în Basanitida, şaizeci de cetăţi; [31] şi jumătate din Galaad, şi în Astaroth, şi în Edrain, cetăţile de domnie ale lui Og, din Basanitida; acestea au fost date fiilor lui Machir, fiul lui Manase, şi la jumătate din fiii lui Machir, fiul lui Manase, după familiile lor.

[32] Aceştia sunt cei care-şi primiseră moştenirea de la Moise, dincolo de Iordan, în Araboth Moab, de cealaltă parte a Iordanului, în faţa Ierihonului, spre răsărit.

14 [1] Iar aceştia sunt cei care, dintre fiii lui Israel, au primit moştenire în pământul Canaan, cărora le-a [împărţit] moştenirea preotul Eleazar, precum şi Iisus al lui Nave şi căpeteniile triburilor după părinţi ale fiilor lui Israel. [2] După sorţi au primit moştenire cele nouă triburi şi jumătatea de trib [cealaltă], după cum a poruncit Domnul, prin Iisus, [3] dincolo de Iordan; iar leviţilor nu le-a dat moştenire printre ei; [4] căci fiii lui Iosif erau două triburi,

---

13,32 TM nu are „dincolo de Iordan". ♦ TM conţine un verset în plus, 33, care repetă v. 14, fără menţionarea „jertfelor lui YHWH", ca în textul LXX de la v. 14.

14,2 „prin Iisus", *litt.* „prin mâna lui Iisus": TM are „prin mâna lui Moise" (LXX armonizează probabil cu 13,7). ♦ Origen comentează pe larg asimetria numărului de triburi înzestrate cu teritorii. Mai întâi de toate, pentru a argumenta inferioritatea lui Moise faţă de Iisus Nave, el observă că primul a „împroprietărit" doar două triburi şi jumătate, în vreme ce ultimul, nouă triburi şi jumătate. Apoi, de ce două şi jumătate şi nouă şi jumătate? După exegetul alexandrin, aceasta demonstrează că „cei vechi", ghidaţi după legea lui Moise, aveau totuşi cunoştinţă despre Sfânta Treime, dar această cunoştinţă era imperfectă (doi şi jumătate nu înseamnă Trei; nouă şi jumătate se apropie de zece, număr al perfecţiunii, dar nu-l atinge). Al treilea nivel al interpretării lui Origen este pneumatologic: nici chiar după Întruparea lui Iisus Hristos fiinţa umană nu a devenit perfectă, întrucât se aşteaptă venirea Duhului Sfânt, simbolizat prin numărul 10, numărul perfect (*Hom. Ios.* III,2).

14,3 „dincolo de Iordan" desemnează în gr. teritoriul împărţit de Iisus pe malul apusean al Iordanului; TM are în plus, la începutul versetului: „Căci Moise le dăduse partea de moştenire celor două triburi şi jumătăţii de trib al lui Manase de cealaltă parte a Iordanului."

14,4 „[pământurile] cele puse deoparte", gr. τὰ ἀφωρισμένα, *litt.* „(terenuri) delimitate": TM are *migrāš*, termen tehnic rezervat pentru terenul necultivat dimprejurul cetăţilor levitice (Raşi). Cuvântul ebr. a fost redat în Iis. Nav. şi prin τὰ περισπόρια, „împrejurimi", în cap. 21, consacrat moştenirii leviţilor, unde apare alături de ἀφορισμένα, iar în Num. prin: τὰ προάστεια, *litt.* „zone preorăşeneşti" (35,2.7); τὰ συγκυροῦντα, „prelungiri" (35,3); τὰ ὅμορα, „mărginimi" (35,5); τὰ ἀφορίσματα, „locuri delimitate,

Manase şi Efraim, şi nu li s-a dat parte în ţară leviţilor, ci numai cetăţi de locuit şi [pământurile] cele puse deoparte lor pentru turme, precum şi turmele lor. [5] Precum Domnul i-a poruncit lui Moise, aşa au făcut fiii lui Israel şi au împărţit pământul.

[6] Şi fiii lui Iuda s-au înfăţişat la Iisus, la Galgal; iar Chaleb al lui Iephonne kenezitul a zis către el: „Tu cunoşti cuvântul pe care Domnul i l-a grăit lui Moise, omul lui Dumnezeu, despre mine şi despre tine, la Cades Barne; [7] căci eram de patruzeci de ani atunci când Moise, slujitorul lui Dumnezeu, m-a trimis de la Cades Barne să iscodesc ţara şi i-am adus cuvânt după gândul lui; [8] dar fraţii mei, cei care s-au urcat împreună cu mine, au abătut inima poporului, pe când eu nu am contenit să-L urmez pe Domnul Dumnezeul meu; [9] iar Moise a jurat în ziua aceea, grăind: «Pământul pe care ai păşit îţi va fi [dat] moştenire ţie şi copiilor tăi pe vecie, pentru că nu ai contenit să-L urmezi pe Domnul Dumnezeul nostru.» [10] Şi acum Domnul m-a ţinut [în viaţă], după cum mi-a zis; acesta este al patruzeci şi cincilea an de când Domnul i-a spus acest cuvânt lui Moise, şi [de când] Israel a umblat prin pustiu; iar acum, iată, am astăzi optzeci şi cinci de ani: [11] astăzi sunt încă în putere, ca şi atunci când Moise m-a trimis, –

---

separate" (35,3). Totuşi, preferinţa pentru termenul ἀφορισμένα (peste 30 de ocurenţe în cap. 21 din Iis. Nav.) pare să fie în legătură cu contextul din Lev. 23,34, unde acest plural desemnează terenurile rezervate leviţilor, terenuri cu un statut special (sunt inalienabile; acelaşi termen e folosit şi în sintagma din Lev. 27,21, ἡ γῆ ἡ ἀφορισμένη, „pământ pus deoparte/separat pentru Dumnezeu"). ♦ „pentru turme, precum şi turmele lor": TM are „pentru turme, precum şi bunuri pentru ei". Radicalul ebr. pentru „bunuri" poate fi citit şi cu sensul de „turme", însă mai puţin probabil în acest context. LXX-A omite întreaga secvenţă.

14,6 „Galgal", ca LXX-B, reţinut de Rahlfs; TM are *Gilgāl*; LXX-A: „Galgala", formă elenizată. ♦ „Chaleb al lui Iephonne kenezitul" (*cf.* şi vv. 13-14): Kenez este enumerat printre edomiţi (*cf.* Gen. 36,11.15.42), deci Chaleb ar fi edomit, ceea ce contrazice Num. 13,6 unde Chaleb este din tribul lui Iuda. Abia în Num. 32,12 LXX evită contradicţia, înlocuind ebr. „kenezitul" cu sintagma „cel care s-a ţinut deoparte". ♦ După Origen, nu este întâmplător că obţine Chaleb prima parte din teritoriu, întrucât el simbolizează meditaţia, progresul spiritual (numele său înseamnă „inimă", centru al vieţii spirituale). De asemenea, el este fiul „convertirii", sensul numelui „Iephonne" (*Hom. Ios.* XVIII,2).

14,7 „după gândul lui": TM are „după inima mea"; Vulgata: *quod mihi uerum uidebatur*; termenul νοῦς, „gândire, minte", ca echivalent al ebr. *lēb*, „inimă", e rar în LXX, care îl redă curent prin καρδία sau διάνοια, „cugetare", ca în v. următor.

14,8 „au abătut inima poporului": aici „a abate" = „a deturna, a schimba", gr. μεθιστάναι, traduce în mod excepţional aici ebr. *māsāh*, „a topi". Targumul: „a sfărâma, a sparge".

tot așa sunt și acum în putere ca să ies și să intru la luptă. [12] Și acum îți cer muntele acesta, după cum a zis Domnul în ziua aceea, căci și tu ai auzit cuvântul în ziua aceea. Iar acum sunt acolo enakimiți, cu cetăți întărite și mari; dacă însă Domnul va fi cu mine, îi voi nimici, după cum mi-a zis Domnul." [13] Și Iisus l-a binecuvântat și i-a dat Hebronul moștenire lui Chaleb, fiul lui Iephonne, fiul lui Kenez. [14] De aceea Hebronul a ajuns moștenirea lui Chaleb al lui Iephonne kenezitul, până în ziua aceasta, căci el urmase îndeaproape porunca Domnului Dumnezeului lui Israel. [15] Iar numele Hebronului era mai înainte cetatea Arboc: aceasta era cetatea-mamă a enakimiților. Și țara s-a odihnit după război.

15 [1] Și hotarele tribului lui Iuda, după familiile lor, au fost de la hotarele Idumeei, de la pustiul Sin, până la Cades, spre miazăzi. [2] Și hotarele de la miazăzi le-au fost până la țărmul Mării Sărate, de la creasta care duce către miazăzi, [3] pornește dinaintea urcușului Acrabin și înconjoară până dincolo de Senna și suie către miazăzi la Cades Barne, trece de Asoron, își urmează urcușul către Addara și înconjoară Cades către apus, [4] și se duce peste

---

14,15 „cetatea Arboc": vechi nume al Hebronului, vezi și Gen. 23,2 (*cf.* 21,11: „Cariatharboc", unde prima parte a sintagmei ebr. a fost transliterată și ea). ♦ „cetatea-mamă (= „capitala", gr. μητρόπολις) a enakimiților": TM are „omul cel mai mare al anaqimiților" (aceeași diferență și la 15,13; 21,11, unde Arba este în TM: „tatăl lui Enaq"). ♦ „și țara s-a odihnit": pentru același TM, altă soluție de traducere față de 11,23 (*cf.* nota *ad loc*).

15,1-17 În textul gr., prima împărțire a pământului de la Gilgal nu se face, ca în textul masoretic, prin tragere la sorți. În mod neobișnuit, în 15,1; 16,1; 17,1, ebr. *gōrāl*, „sorț", e redat prin ὅριον, „hotar" (care corespunde ebr. *gᵉbhūl*). Unii cercetători cred că e vorba de lectura greșită a radicalului ebr., alții se referă la un alt suport ebraic urmat de LXX (Auld, A.G., 1978, p. 416).

15,1 „Idumeea": nume elenizat al Edomului. Redat totuși „Edom" în v. 21, ca și în Pentateuh. ♦ „până la Cades, spre miazăzi": TM conține aici o sintagmă ce indică orientarea geografică, nu un toponim.

15,2 „până la țărmul": TM are „de la țărmul", ca în Num. 34,3.

15,3 „urcușul Acrabin": Origen (*Hom. Ios.* XIX,3) comentează că această „colină a scorpionilor/păcatelor" trebuie zdrobită pentru a intra în moștenirea seminției lui Iuda. ♦ „Senna": TM are „Sin", același toponim ca în v. 1, cu un sufix care indică direcția (*-ah*). ♦ „Cades către apus": TM are „către Qarqa", un toponim *hapax*. „Cades" apare aici probabil prin contaminare cu v. 1.

15,4 „marea": e vorba de Marea Mediterană. ♦ „acestea sunt hotarele lor": TM are „acesta va fi pentru voi hotarul" (exprimare directă).

Asemona şi străbate către Valea Egiptului; şi capătul hotarelor îi va fi marea; acestea sunt hotarele lor dinspre miazăzi. [5] Iar hotarele dinspre răsărit: toată Marea Sărată, până la Iordan. Iar hotarele lor de la miază-noapte – de la capătul mării şi de la malul Iordanului: [6] hotarele suie peste Baithagla, şi trec spre miazănoapte peste Baitharaba; şi hotarele îşi urmează suişul peste Piatra lui Baion a fiului lui Ruben, [7] şi hotarele îşi urmează suişul peste o pătrime din Valea lui Achor şi coboară peste Galgal, care se află în faţă, dinaintea trecătoarei Addamin, care se află către miazăzi faţă de vale, şi-şi croiesc drum la apa Izvorul Soarelui; iar capătul le va fi Izvorul Rogel. [8] Şi hotarele urcă de la Valea lui Onom, peste latura lui Iebus dinspre miazăzi (acesta este Ierusalimul); şi hotarele trec peste piscul muntelui care este faţă în faţă cu Valea lui Onom, către apus, care este din latura dinspre miazănoapte a ţării lui Raphain; [9] şi hotarul trece din piscul muntelui până la izvorul apei Naphto, şi străbate către muntele Ephron; şi hotarul duce către Baal (aceasta este cetatea Iarim), [10] iar de la Baal, hotarul va face un ocol spre apus şi va trece către muntele Assares, pe după latura de miazănoapte a cetăţii Iarim (aceasta este Chaslon) şi se va coborî peste Cetatea Soarelui, şi o va lua către miazăzi; [11] şi hotarul va străbate pe după latura dinspre miazănoapte a Accaronului, şi hotarele vor străbate spre Saccharona, şi vor trece muntele Bala, şi vor străbate spre Iabnel, iar capătul hotarelor va fi marea. [12] Şi hotarele lor dinspre apus: Marea cea Mare va fi hotar.

15,5 „dinspre răsărit": TM are „către miazănoapte" (redat, aici şi în 18,12, prin gr. βορρᾶς).

15,6 „Piatra lui Baion a fiului lui Ruben" (a doua ocurenţă în 18,17, cu pluralul: „Piatra lui Baion a fiilor lui Ruben"). TM are *'eben bohan ben ruben, litt.* „piatra policelui a fiului lui Ruben", probabil o formaţiune stâncoasă cu acest aspect. E posibil ca toponimul să desemneze un punct comun între hotarul lui Iuda şi cel al tribului lui Ruben, la capătul de nord al Mării Moarte (AB Josh., p. 366).

15,7 „peste o pătrime": text incomprehensibil, dat de toate manuscrisele.

15,8 „Valea lui Onom": TM are *gēy (bēn) hinnōm*, „valea (fiului) lui Hinnom", *cf.* la 18,16 „Vâlceaua lui Onnam" şi transliterat apoi „Gaienna" (= gheena, celebră pentru cultul lui Moloch). ♦ „ţării": TM are „văii".

15,9 „către muntele": TM are „către satele din muntele".

15,10 „muntele Assares": *cf.* nota 11,17. ♦ „cetăţii Iarim": TM are „muntelui Iarim". ♦ „Cetatea Soarelui": TM are „Casa Soarelui"; acelaşi toponim apare transliterat „Baithsamus" la 21,16. ♦ „către miazăzi": TM are „către Timnah" (toponim confundat aici cu ebr. *tēymānāh*, „către miazăzi").

15,12 „Marea cea Mare va fi hotar": TM are „hotarul apusean era Marea cea Mare şi teritoriul său".

Acestea sunt hotarele fiilor lui Iuda, de jur împrejur, după familiile lor.
13 Iar lui Chaleb, fiul lui Iephonne, i-a dat parte în mijlocul fiilor lui Iuda,
după porunca lui Dumnezeu; şi Iisus i-a dat cetatea Arboc, cetatea-mamă a
lui Enac (acesta este Hebronul). 14 Şi Chaleb, fiul lui Iephonne, i-a nimicit
de acolo pe cei trei fii ai lui Enac: Susi, Tholmi şi Achima. 15 Şi Chaleb a
urcat de acolo către locuitorii din Dabir, iar numele Dabirului era mai
înainte Cetatea Literelor. 16 Şi Chaleb a zis: „Celui care va lua şi va surpa
Cetatea Literelor şi va pune stăpânire pe ea, i-o voi da de soţie pe fiica mea,
Achsa." 17 Şi a luat-o Gothoniel, fiul lui Kenez, fratele mezin al lui Chaleb;
şi lui i-a dat-o [Chaleb] de soţie pe fiica sa, Achsa. 18 Şi a fost aşa: pe când
mergea ea pe drum, s-a sfătuit cu el, zicând: „Am să-i cer tatălui meu o
ţarină." Şi a strigat de pe asin. Chaleb i-a zis: „Ce ai?" 19 Iar ea i-a zis:
„Dă-mi binecuvântare, pentru că m-ai dat în ţinutul Nageb; dă-mi mie
Golathmainul!" Şi Chaleb i-a dat Golathmainul de Sus şi Golathmainul de
Jos. 20 Aceasta-i moştenirea tribului fiilor lui Iuda.

15,13 „i-a dat", fără subiect determinat, ca TM. ♦ După „Dumnezeu", TM are „[dată] lui Iosua". ♦ „cetatea-mamă a lui Enak": TM are „părintele lui Enak".

15,15 „Cetatea Literelor": TM are „Cetatea Cărţii". ♦ Neconcordanţă cu 11,21, unde Iisus Nave cucerise Dabirul şi-i nimicise pe enakimiţi.

15,16 „va lua şi va surpa" (gr. λαμβάνειν şi ἐκκόπτειν), dublă traducere pentru verbul din TM, „va lovi". ♦ „va pune stăpânire", κυριεύειν: TM are „va lua", verb reluat în ebr. şi la începutul v. 17.

15,17 „fratele mezin": nu apare în TM. ♦ „Gothoniel" (TM *Othniel*) înseamnă, după Origen, „răspuns al lui Dumnezeu". El primeşte aşadar revelaţii din partea lui Dumnezeu, care-i dezvăluie direct tainele Sale. Este fratele mai mic al lui Chaleb (simbolul vieţii spirituale), care ucide, nimiceşte „literele" vechii legi prin inspiraţia vie a Duhului (*Hom. Ios.* XX,6).

15,18 „s-a sfătuit cu el": TM are „l-a stârnit". În toate versiunile gr., ca şi în TM, Achsa are iniţiativa acestei cereri, spre deosebire de Jud. 1,14, unde iniţiativa e a lui Gothoniel. Atât Rahlfs, cât şi Margolis consideră originară varianta din Iis. Nav.♦ „Am să-i cer ...": TM are: „(ea l-a stârnit) să-i ceară". ♦ „a strigat de pe" (ca în tradiţia rabinică şi la Origen, *Hom. Ios.* XX,4): TM are „a coborât de pe".

15,19 „Dă-mi binecuvântare": gr. εὐλογία (TM *bᵉrākhāh*) desemnează aici o binefacere, un cadou, ca de ex. în Gen. 33,11; Targum: „moştenire". ♦ „Golathmain": LXX translitrează ebr. *gulloth māyim*, „izvoare de apă"; revizorii textului grecesc traduc: Symmachos – „stăpânire de apă", Aquila – „răscumpărare de apă" (joc de cuvinte între ebr. *gullāh* şi *geʾullāh*). La fel şi în Jud. 1,15 (A şi B): „răscumpărare de apă". ♦ „Golathmainul de Sus şi ... de Jos": exegeza rabinică (TB *Temurah* 16a), făcând un joc de cuvinte cu *gālāh*, „a dezvălui", interpretează: „Othniel stăpâneşte tainele lumii de sus şi lumii de jos." ♦ Pentru Origen (*Hom. Ios.* XX,6) cele două toponime de la sfârşitul versetului reprezintă făgăduinţele pentru viaţa prezentă şi pentru cea viitoare.

21 Iar cetăţile lor au fost: cetatea dintâi a tribului fiilor lui Iuda, la hotarele Edomului, spre pustiu, Caibaiseleel, şi Ara, şi Asor, 22 şi Icam, şi Regma, şi Aruel, 23 şi Cades, şi Asorionain, 24 şi Mainam, şi Balmainan, cu satele lor, 25 şi cetăţile de la Aseron (aceasta este Asor), 26 şi Sen, şi Salmaa şi Molada, 27 şi Seri, şi Baiphalad, 28 şi Cholaseola, şi Bersabea cu satele lor şi aşezările lor, 29 Bala, şi Bacoc, şi Asom, 30 şi Elbudad, şi Baithel, şi Erma, 31 şi Sekelac, şi Macharim, şi Sethennac, 32 şi Labos, şi Sale, şi Eromoth, 29 de cetăţi, cu satele lor.

33 În [ţinutul de] câmpie: Astaol, şi Raa, şi Assa, 34 şi Ramen, şi Tano, şi Iluthoth, şi Maiani, 35 şi Iermuth, şi Odollam, şi Membra, şi Saocho, şi Azeca, 36 şi Sacarim, şi Gadera, şi aşezările lor, paisprezece cetăţi şi satele lor; 37 Senna, şi Adasan, şi Magadagad, 38 şi Dalal, şi Maspha, şi Iacareel, 39 şi Laches, şi Basedoth, şi Ideadalea, 40 şi Chabra, şi Maches şi Maachos, 41 şi Geddor, şi Bagadiel, şi Noman, şi Makedan, şaisprezece cetăţi şi satele

---

15,21-63 *Cetăţile lui Iuda.* Rahlfs a editat în paralel textele din Alexandrinus şi Vaticanus, care prezintă divergenţe importante între ele. LXX-A concordă cu TM, astfel încât mulţi exegeţi l-au considerat o revizie după textul ebr.; există totuşi unele acorduri LXX-B = TM, contra LXX-A, sau acorduri LXX-A şi B contra TM (chiar şi în privinţa toponimelor). Ca şi BA, am tradus în text numai versiunea din LXX-B, versiunea LXX-A trecând-o în anexa de la sfârşitul cărţii Iisus Nave. ♦ TM face enumerarea cetăţilor lui Iuda după cele patru regiuni geografice: Negeb, [ţinutul de] câmpie, [ţinutul de] munte şi deşertul. *Cf.* nota 2,16.

15,21 „cetăţile lor au fost": TM omite această introducere.

15,23 „Cades", TM *qedeş*, toponim care desemnează mai multe localităţi; aici ar putea fi Cades Barne. ♦ „Asorionain" corespunde cu două toponime din TM: *Hāṣōr (we) Yith^enān.*

15,28 „Bersabea" (TM are *b^e'ēr ṣebha'*, „Fântâna celor şapte" sau „Fântâna Jurământului") transliterat aici şi la 19,2 (tradus în Gen.: „Izvorul Jurământului"; de fapt, este vorba de un puţ). ♦ „cu satele lor şi aşezările lor": gr. κώμαι καὶ ἐπαύλεις corespunde toponimului ebr. *Biz^eyōth^eyāh* (confirmat de Vulgata), din pricina unei lecturi greşite. Satele dependente de o cetate sunt desemnate în Num. 21,32 prin κώμη, ca echivalent al ebr. *bath*, „fiică (= filială)", dar traducătorul lui Iis. Nav. a redat cu acest cuvânt şi ebr. *ḥāṣēr*, „loc împrejmuit", tradus prin αὐλή în Pentateuh; cetăţile mai pot avea în subordine ἐπαύλεις, pentru acelaşi suport ebr. (folosit singur, acest termen pare a desemna, în Iis. Nav., spre deosebire de cetate, o zonă rurală, echivalent cu κώμη, cu care este folosit alternativ).

15,35 „Membra" (LXX-A: „Nemra"), cetate suplimentară, necunoscută (nu apare în TM).

15,36 „Sacarim, Gadera": TM are patru cetăţi aici, enumerând 15 localităţi, faţă de 14 anunţate. ♦ Sintagma „şi aşezările lor" corespunde unui toponim în TM.

15,39 „Laches", acelaşi cu „Lachis" (10,3.5 etc.), indică pronunţarea [i] a lui η în *koiné*.

lor; [42] Lemna, şi Ithac, [43] şi Anoch, şi Iana, şi Nasib, [44] şi Keilam, şi Akiezi, şi Kezib, şi Bathesar, şi Ailon, zece cetăţi şi satele lor; [45] Accaron, cu satele şi aşezările sale; [46] de la Accaron, Gemna şi toate care sunt aproape de Asedoth, cu satele lor; [47] Asiedoth, cu satele şi aşezările sale; Gaza, cu satele şi aşezările sale, până la pârâul Egiptului, iar Marea cea Mare îi va fi hotar.

[48] Şi în [ţinutul de] munte: Samir, şi Iether, şi Socha, [49] şi Renna, şi Cetatea Literelor (aceasta este Dabir), [50] şi Anon, şi Escaiman, şi Aisam, [51] şi Gosom, şi Chalu, şi Channa, unsprezece cetăţi şi satele lor; [52] Airem, şi Remna, şi Soma, [53] şi Iemain, şi Baithachu, şi Phacua, [54] şi Euma, şi cetatea Arboc (aceasta este Hebron), şi Sorth, nouă cetăţi şi aşezările lor; [55] Maor, şi Chermel, şi Ozib, şi Itan, [56] şi Iariel, şi Iaricam, şi Zacanaim, [57] şi Gabaa, şi Thamnatha, nouă cetăţi şi satele lor; [58] Alua, şi Baithsur, şi Geddon, [59] şi Magaroth, şi Baithanam, şi Thecum, şase cetăţi şi satele lor; [59a] Theco, şi Efrata (aceasta este Bethleemul), şi Phagor, şi Aitan, şi Culon, şi Tatam, şi Eobes, şi Carem, şi Galem, şi Thether, şi Manocho, unsprezece cetăţi şi satele lor; [60] Cariathbaal (aceasta este cetatea Iarim), şi Sotheba, două cetăţi şi aşezările lor; [61] şi Baddargis, şi Tharabaam, şi Ainon, şi Aichioza, [62] şi Naphlazon, şi cetăţile Sadom şi Ancades, şapte cetăţi şi satele lor.

[63] Şi iebuseul locuia în Ierusalim, iar fiii lui Iuda nu au putut să-i nimicească; şi iebuseii au locuit în Ierusalim, până în ziua de astăzi.

15,44 „Akiezi, Kezib": TM are aici un singur toponim: *'Akh^{e}zībh*. ♦ „Ailon": LXX-A are „Edom", fără echivalent în TM. LXX-B e singurul text care dă un total de 10 cetăţi, în consens cu lista (TM şi LXX-A dau 9, conform listei lor).

15,45 „Accaron": *cf.* nota 13,3.

15,46 „Asedoth": TM are *Aş^{e}dōdh*, transcris „Asiedoth" în v. 47, cetate din pentapola filistină, dată lui Iuda. *Cf.* nota 11,22.

15,47 „Marea cea Mare îi va fi hotar": TM are „Marea cea Mare şi ţinutul de coastă".

15,49 „Cetatea Literelor": TM are „Cetatea Sannāh" (alt nume al Dabirului).

15,50 „Anon": TM are „Anābh".

15,53 „Phacua": acelaşi cu „Aphec" din 13,4 (TM *'Aphēqāh*).

15,55 „Chermel", TM *Karmel*. Două locuri poartă acest nume: localitatea de aici, atribuită lui Iuda, şi muntele Carmel, cel mai cunoscut, care apare în Iis. Nav. 19,26.

15,56 „Zacanaim" (LXX-A: „Zanoakim"), reuneşte într-un singur cuvânt două toponime din TM, *Zānōah Haqqayin* (vv. 56-57)

15,59a Textul gr. are o listă de 11 cetăţi considerată dispărută în tradiţia textuală premasoretică, restituită după LXX (secţiune absentă din Targum şi Vulgata); numai primele cinci localităţi apar şi în alte locuri în VT (Theco, Efrata, Baithleem, Phagor, Aithan).

15,63 Origen se referă la acest verset pentru a arăta deşertăciunea sensului literal al sintagmei „până în ziua de astăzi": „cum ar mai putea locui iebuseii cu fiii lui Iuda",

16 [1] Iar hotarele fiilor lui Iosif au fost de la Iordan, din faţa Ierihonului, de la răsărit: şi vor urca de la Ierihon spre deşertul din [ţinutul de] munte, spre Baithel Luza, [2] şi vor ieşi spre Baithel şi vor trece spre hotarele de la Chatarothi, [3] şi vor străbate către mare peste hotarele aptalimilor, până la hotarele [cetăţii] Baithoron de Jos, şi capătul va fi marea.

[4] Şi au primit moştenire fiii lui Iosif, Efraim şi Manase. [5] Iar hotarele fiilor lui Efraim au fost, după familiile lor: hotarele moştenirii lor au fost dinspre răsărit [de la] Ataroth şi Eroc, până la Baithoron-de-Sus şi Gazara; [6] şi hotarele vor străbate către mare spre Icasmon, la miazănoapte de Therma, vor coti spre răsărit, spre Thenasa şi Sellesa, şi vor trece spre răsărit, către Ianoca, [7] şi către Macho, şi Ataroth, cu satele lor, şi vor trece peste Ierihon, şi-şi vor croi drum către Iordan, [8] şi de la Taphu, hotarele o vor lua spre apus peste Chelcana, şi capătul lor va fi marea. Aceasta este moştenirea tribului lui Efraim, după familiile lor, [9] şi cetăţile puse deoparte pentru fiii lui Efraim, în mijlocul moştenirii fiilor lui Manase, toate cetăţile şi satele lor. [10] – Şi Efraim nu l-a nimicit pe canaaneanul care locuia în [cetatea] Gazer; şi canaaneanul a locuit printre cei ai lui Efraim până în ziua de

---

dacă nici aceştia nu mai locuiesc în Ierusalim? Dar în Ierusalimul simbolic, care este Biserica, există iebusei, adică oameni cu credinţa stricată, care sunt „ca neghina amestecată în grâu" (*Hom. Ios.* XXI,1).

16,1 „hotarele": TM are „sorţul". *Cf.* nota 15,1-17. ♦ „de la Iordan, din faţa Ierihonului": TM are în plus „până la apele Ierihonului către răsărit". ♦ „deşertul din [ţinutul de] munte": TM are „deşertul ce suie de la Ierihon prin munte". ♦ „Baithel Luza": TM are „Bethel" (LXX a luat „Luza" din v. 2 al TM. E vorba de unul şi acelaşi toponim al cărui nume vechi era Luz, dar căruia Iacob i-a spus Bethel, „Casa Domnului").

16,3 „către mare", „la mare": TM are *yāmmāh*, care poate fi tradus prin „către apus" sau „către mare". LXX, ca şi Targumul şi majoritatea traducătorilor moderni preiau al doilea sens pentru că e conform cu frontiera occidentală a teritoriilor lui Efraim şi Manase de la 17,10.

16,6 Secvenţei „către mare... Therma" îi corespunde în TM: „către mare, Mikmetat la nord" (majoritatea exegeţilor presupun o lacună *ante* Mikmetat). ♦ „Thenasa şi Sellesa" pentru TM *Ta'anath Şiloh*, un singur toponim *hapax*.

16,7 „către Macho, şi Ataroth": TM are „şi coboară de la Yānōḥāh la 'Aṭārōth". ♦ „cu satele lor": TM are „către Naarah" (LXX conţine probabil o lecţiune greşită).

16,8 „Taphu", acelaşi cu Thaphug (12,17), Thaphthoth (17,7), Thapheth (17,8). ♦ „Chelcana": transliterare coruptă pentru „Nachelcana", ebr. *naḥal Qānāh*, „torentul Qana", acelaşi cu „Valea Carana", de la 17,9.

16,10 „până în ziua de astăzi": după aceste cuvinte, TM are „şi l-a supus la muncă de rob". ♦ Secvenţa de la „până ce s-a ridicat Faraon" până la sfârşit este un „plus" LXX.

astăzi, până ce s-a ridicat Faraon, regele Egiptului, şi a luat-o şi a pârjolit-o în foc; iar pe canaaneni şi pe fereziţi şi pe locuitorii din [cetatea] Gazer i-a înjunghiat; şi Faraon i-a dat-o de zestre fiicei sale.

17 [1] Şi [acestea] au fost hotarele tribului fiilor lui Manase, căci acesta [era] întâiul-născut al lui Iosif: pentru Machir, cel dintâi născut al lui Manase, tatăl lui Galaad (pentru că era războinic), în Galaaditida şi în Basanitida. [2] Şi pentru ceilalţi fii ai lui Manase, după familiile lor – fiii lui Iezer, şi fiii lui Kelez, şi fiii lui Ieziel, şi fiii lui Sichem, şi fiii lui Sumarim, şi fiii lui Opher: aceştia erau bărbaţii, după familiile lor. [3] Iar Salpaad, fiul lui Opher, nu avea feciori, ci numai fete; acestea sunt numele fetelor lui Salpaad: Mala, şi Noua, şi Egla, şi Melcha, şi Thersa. [4] Şi ele au stat dinaintea preotului Eleazar şi dinaintea lui Iisus şi dinaintea căpeteniilor, zicând: „Dumnezeu a poruncit prin Moise să ni se dea moştenire în mijlocul fraţilor noştri." Şi le-a fost dat lor moştenire, după porunca Domnului, printre fraţii tatălui lor. [5] Şi le-a căzut [la sorţi] un loc de la Anassa şi Câmpia Labec, din Galaad, care este dincolo de Iordan. [6] Căci fetele fiilor lui Manase au primit parte de moştenire în mijlocul fraţilor lor; dar pământul Galaad a fost al celorlalţi fii ai lui Manase.

[7] Şi hotarele fiilor lui Manase au fost [la] Delanath, care se află în faţa fiilor lui Anath, şi duc către hotarele de pe Iamin şi Iassib, peste izvorul Thaphthoth, [8] care va fi al lui Manase; iar Thapheth, peste hotarele lui Manase, [va fi] al fiilor lui Efraim. [9] Şi hotarele vor coborî peste Valea

---

17,2 În Num. 26,33-35 numele, cu excepţia lui Sichem, apar pentru fiii lui Galaad. ♦ Înainte de „aceştia erau bărbaţii", TM are în plus: „erau fiii lui Manase, fiul lui Iosif".

17,3 După „Opher", TM are „fiul lui Galaad, fiul lui Makhir, fiul lui Manase".

17,4 „după porunca Domnului": TM are „prin gura lui YHWH".

17,5 „le-a căzut [la sorţi] un loc", *litt.* „(a căzut) o funie", gr. ὁ σχοινισμός: neologism, calc după ebr. *hebhel*, „parte (măsurată cu funia)", pentru care româna are *funie*, „coardă, sfoară", dar şi „măsură de lungime sau suprafaţă", p. ext. „moşie, parte moştenită".

17,6 „fraţilor lor": TM are „fiilor lui".

17,7 După „Manase", TM are „din latura dinspre Aşer", ceea ce a dat naştere la comentarii, întrucât teritoriul acestuia era la nord de Manase, nu la sud.

17,8 TM are în plus la începutul v.: „Ţinutul Thaphuach".

17,9 „terebint": textul gr. este ininteligibil, dar şi cel ebr. e dificil: „aceste cetăţi pentru Efraim, în mijlocul cetăţilor lui Manase"; Margolis crede că trad. a citit, în loc de ebr. *hā 'ĕlleh*, „acestea", *hā 'ēlāh*, „terebint".

Carana, la miazăzi de Valea Iariel, terebint pentru Efraim în mijlocul cetății lui Manase; și hotarele lui Manase, la miazănoapte de pârâu: capătul lor va fi marea. [10] La miazăzi – pentru Efraim, și la miazănoapte – pentru Manase, și marea are să le fie hotar. Și se vor învecina cu Aser spre miazănoapte și cu Issachar spre răsărit. [11] Și vor fi ale lui Manase, în Issachar și Aser: Baithsan și satele lor, locuitorii din Dor și satele sale, locuitorii din Mageddo și satele sale, ca și a treia parte din Napheta și satele sale. [12] Iar fiii lui Manase nu au putut să nimicească aceste cetăți, iar canaaneanul a început să locuiască în ținutul acesta. [13] Și a fost așa: când s-au întărit fiii lui Israel, i-au supus pe canaaneni, dar de nimicit nu i-au nimicit.

[14] Și fiii lui Iosif au cârtit către Iisus, zicând: „Pentru ce ne-ai dat nouă moștenire un singur lot și o singură funie de pământ? Căci eu sunt un popor numeros și Dumnezeu m-a binecuvântat." [15] Și Iisus le-a zis: „Dacă ești un popor numeros, suie-te în pădure și curăță-ți [un loc], dacă te strâmtorează muntele lui Efraim." [16] Și ei au zis: „Nu ne este de-ajuns muntele lui Efraim; iar tot canaaneanul care locuiește acolo are călărime aleasă și fier, în [cetatea] Baithsan și în satele ei și în Valea Iezrael." [17] Și Iisus le-a zis fiilor lui Iosif: „Dacă ești un popor numeros și dacă ai putere mare, nu vei avea un singur lot, [18] ci pădurea va fi a ta, căci [acolo] este pădure; și o vei

---

17,13 „i-au supus pe canaaneni", gr. ὑπηκόους ἐποίησαν: TM are „i-au supus la corvoadă".

17,14 „au cârtit", ἀντειπεῖν, rar (două ocurențe în Pentateuh: Gen. 24,50 și 44,16); TM are *dābhar*, „a zice". ♦ „o singură funie", gr. σχοίνισμα: *cf.* nota 17,5. ♦ „eu sunt un popor numeros" redă după textul gr. expresia folosită cu pronumele la persoana întâi singular. ♦ „și Dumnezeu": TM are „până acum Dumnezeu", locuțiune ebr. neclară.

17,15 „curăță-ți": TM are în plus: „în ținutul periziților și al rephaimilor", sugerând o extindere peste Iordan. ♦ „te strâmtorează" (= „te strânge"), gr. στενοχωρεῖν: TM are „te apasă". Origen (*Hom. Ios.* XXII,4) comentează textul lung din TM: trebuie să-i scoatem din noi pe perizit, „purtătorul de roade" rele, și pe rephaimi, al căror nume îl interpretează ca „mame delăsătoare", adică o putere a sufletului care dă naștere la „gânduri moi".

17,16 „călărime aleasă și fier": TM are „un car de fier".

17,17 „fiilor lui Iosif": TM are în plus: „lui Efraim și lui Manase".

17,18 „și va fi a ta": TM are „și ieșirile lui vor fi ale tale". ♦„dar tu [ești] mai tare decât el": TM are „căci el e tare"; conform exegezei rabinice textul trebuie interpretat ca „va trebui să-l izgonești, căci e puternic". Origen (*Hom. Ios.* XXII,5) compară această poruncă dată de Iisus Nave, de a defrișa pădurea, cu cea a lui Hristos din Mt. 3,10: „Pomul ce nu aduce roade bune va fi tăiat."

curăţi şi va fi a ta când ai să-l nimiceşti pe canaanean, care are călărime aleasă; dar tu [eşti] mai tare decât el."

18 [1] Şi toată adunarea fiilor lui Israel s-a strâns la Selo şi au înfipt acolo cortul mărturiei şi ţara a intrat sub stăpânirea lor. [2] Şi rămăseseră fii de-ai lui Israel care nu primiseră parte de moştenire, şapte triburi. [3] Şi Iisus le-a zis fiilor lui Israel: „Până când oare nu veţi fi în stare să moşteniţi ţara pe care v-a dat-o Domnul Dumnezeul nostru? Daţi dintre voi trei oameni de fiecare trib, care să se scoale, să cutreiere ţinutul, [4] şi să-l descrie înaintea mea, după cum va trebui să-l împartă." (Şi au venit la el [5] şi le-a împărţit şapte părţi.) [Şi Iisus le-a zis:] „Iuda le va sta hotar la miazăzi, iar fiii lui Iosif le vor sta la miazănoapte. [6] Iar voi să împărţiţi pământul în şapte părţi şi să-i aduceţi [descrierea] aici, la mine; iar eu am să trag sorţul pentru voi dinaintea Domnului Dumnezeului nostru. [7] Căci nu este parte pentru fiii lui Levi printre voi, fiindcă preoţia Domnului [este] partea lor; iar Gad, şi Ruben, şi jumătate din tribul lui Manase şi-au luat moştenirea dincolo de Iordan, la răsărit, moştenirea pe care le-a dat-o Moise, slujitorul Domnului." [8] Şi oamenii s-au sculat şi au pornit. Şi Iisus le-a poruncit bărbaţilor care porneau să măsoare ţara, zicând: „Mergeţi şi măsuraţi pământul şi întoarceţi-vă la mine; aici am să trag sorţul pentru voi, dinaintea Domnului, la Selo." [9] Iar ei au plecat şi au măsurat ţara; şi au văzut-o şi au desenat-o după cetăţile ei, – şapte părţi într-o carte, şi au adus-o la Iisus. [10] Şi Iisus a aruncat pentru ei sorţul la Selo, dinaintea Domnului.

18,1-10 Cu acest capitol începe cea de-a doua împărţire, de la Selo (TM *Şiloh*), făcută deopotrivă în textul gr. şi ebr. prin tragere la sorţi. Pentru prima împărţire, *cf.* nota 15,1-17.

18,1 „toată adunarea... s-a strâns", gr. ἐξεκκλησιάζειν τὴν συναγωγήν: folosită la pasiv, sintagma redă fidel TM; *cf.* şi 22,12. ♦ „cortul mărturiei": TM are „cortul întâlnirii".

18,6 „am să trag sorţul", ἐκφέρειν κλῆρον, reluat şi la v. 8.

18,7 „Căci nu este parte pentru fiii lui Levi...": *cf.* Deut. 18,1: „Preoţii leviţi, întregul trib al lui Levi, nu vor avea nici parte, nici moştenire împreună cu Israel." ♦ „preoţia Domnului", gr. ἱερατεία κυρίου.

18,8 „să măsoare": gr. χωροβατεῖν, „a cutreiera, a parcurge", poate fi echivalat aici şi prin „a măsura cu pasul, a face topografia" (sens care apare în papirusuri).

18,9 „au văzut-o" nu apare în TM.

18,10 TM are în plus la sfârşitul v.: „Şi Iosua a împărţit acolo fiilor lui Israel ţara, după sorţii lor."

[11] Şi sorţul tribului lui Beniamin a ieşit cel dintâi, după familiile sale, şi hotarele moştenirii lor au ieşit între fiii lui Iuda şi cei ai lui Iosif. [12] Şi hotarele lor de la miazănoapte au fost: de la Iordan hotarele vor urca pe latura dinspre miazănoapte a Ierihonului, şi vor urca peste munte, către mare, şi capătul lor va fi la Madbaritis Baithon; [13] şi, de acolo, hotarele vor străbate spre Luza, pe latura dinspre miazăzi a Luzei (aceasta este Baithel); şi apoi hotarele vor coborî la Maatarothorech în [ţinutul de] munte, care este la miazăzi de Baithoronul-de-Jos. [14] Şi hotarele vor străbate şi vor ocoli spre latura care dă spre apus, către miazăzi, de la muntele din faţa Baithoronului, la miazăzi, şi capătul lor va fi la Cariathbaal (aceasta este Cariathiarin, cetate a fiilor lui Iuda); aceasta este latura dinspre apus. [15] Şi latura dinspre miazăzi, din părţile Cariathbaalului: hotarele vor străbate către Gasin, la izvorul apei Naphto, [16] şi hotarele vor coborî pe partea muntelui care se află în faţa Vâlcelei lui Onnam, la marginea dinspre miazănoapte a Emecraphainului, şi vor coborî la Gaienna, pe coasta dinspre miazăzi a lebuseului, şi vor coborî la izvorul Roghel; [17] şi vor străbate la izvorul Baithsamus, vor trece spre Galiloth, care se află în faţa urcuşului Aithamin, şi vor coborî la Piatra lui Baion a fiilor lui Ruben, [18] şi vor străbate pe latura dinspre miazănoapte a Baitharabei; şi vor coborî [19] peste hotare, pe coasta dinspre miazănoapte a Baithaglei; şi capătul hotarelor va fi colţul dinspre miazănoapte al Mării Sărate, în capătul de miazăzi al Iordanului. Acestea sunt hotarele de la

---

18,11-28 Lista oraşelor diferă între LXX-A şi B. Începând cu v. 21 şi până la 19,46 Rahlfs editează în paralel textele A şi B. Noi am urmat Vaticanus, ca şi BA, considerat ca fiind textul de referinţă pentru prototipul gr. (în raport cu Alexandrinus, mai aproape de TM). Fragmentul 18,21b – 19,45 din Alexandrinus este reprodus în anexa de la sfârşitul cărţii Iisus Nave.

18,12 „Madbaritis Baithon": TM are *midh^{e}bar Bēyth 'Awem* (primul termen ebr., *midh^{e}bar*, „pustiu", a fost transliterat, fiind confundat cu un toponim).

18,13 „Maatarothorech": TM are „de la Atarot Oreq", transliterat corect în 16,5.

18,14 „care dă spre apus": gr. τὸ βλέπον παρὰ θάλασσαν, *litt.* „care priveşte spre mare", traduce ebr. *p^{e}'ath-yām* : „spre mare", dar şi „spre apus".

18,15 „către Gasin": TM are „către mare" (contrazis de geografie, deoarece frontiera se îndrepta spre est).

18,17 „izvorul Baithsamus": TM are *'ēyn Şemeş*, „izvorul Soarelui": toponimul e asimilat de LXX cu cetatea, mai cunoscută, Bayth Şemeş. ♦ „Piatra lui Baion": *cf.* nota 15,6.

18,18-19a „pe latura dinspre miazănoapte a Baitharabei; şi vor coborî [19] peste hotare"; TM are „faţă cu Arabah spre miazănoapte şi cobora spre Arabah [19] şi hotarele vor merge către". Textul gr. se pune în acord cu 15,6.

miazăzi. [20] Şi Iordanul va fi hotar în partea de răsărit. Aceasta este moştenirea fiilor lui Beniamin, hotarele lor de jur împrejur, după familii. – [21] Şi [acestea au fost] cetăţile fiilor lui Beniamin după familiile lor: Ierihon, şi Baitheglio, şi Amecasis, [22] şi Baitharaba, şi Sara, şi Besana, [23] şi Aiin, şi Phara, şi Efrata, [24] şi Carapha, şi Kephira, şi Moni, şi Gabaa; [cu toate,] douăsprezece cetăţi şi satele lor. [25] Gabaon, şi Rama, şi Beerotha, [26] şi Massema, şi Miron, şi Amoke, [27] şi Phira, şi Caphan, şi Nacan, şi Selecan, şi Thareela, [28] şi Iebus (acesta este Ierusalimul) şi cetăţile, şi Gabaothiarimul; [cu toate,] treisprezece cetăţi, cu satele lor. Aceasta este moştenirea fiilor lui Beniamin, după familiile lor.

19 [1] Şi al doilea a ieşit sorţul fiilor lui Simeon, şi moştenirea lor a fost în mijlocul părţilor de moştenire ale fiilor lui Iuda, [2] şi moştenirea lor a fost: Bersabea, şi Samaa, şi Coladam, [3] şi Arsola, şi Bola, şi Asom, [4] şi Elthula, şi Bula, şi Erma, [5] şi Sikelac, şi Baithmachereb, şi Sarsusin, [6] şi Batharoth, şi ţarinele lor; [cu toate,] treisprezece cetăţi şi satele lor. [7] Eremmon, şi Thalcha, şi Ether, şi Asan, patru cetăţi şi satele lor, [8] dimprejurul acestor cetăţi, până la Barec, mergând [până la] Bameth spre miazăzi. Aceasta este moştenirea tribului fiilor lui Simeon, după familiile lor. [9] Din moştenirea lui

---

18,23 „Efrata": TM are *oprah*; a fost identificată cu Ephron (2Par. 13,19), Aphairema (1Mac. 11,34) şi Efraim (Ioan 11,54).

18,24 „Carapha": TM are „Ophni"; Flavius Iosephus (*AI* 14,275): „Gophna". ♦ „Kephira, Moni" (LXX-A: „Capherammin"): TM are *kᵉphar hā 'ammōnāy*, „cetăţuia ammonitului".

18,25 „Rama": TM are *ramah*, „înălţime", toponim care desemnează în Iis. Nav. mai multe cetăţi.

18,26-27 Ordinea şi denumirile localităţilor diferă faţă de cele din TM şi LXX-A.

18,28 „cetăţile, şi Gabaothiarimul; [cu toate,] treisprezece cetăţi": TM are *„Gibhᵉ'ath, Qiryath*, paisprezece cetăţi". LXX anunţă un total de 13 cetăţi din lista de 13 enumerate, în timp ce TM menţionează un total de 14 cetăţi, deşi lista enumeră 13.

19,2 „Samaa": TM are *şeba*.

19,6 „şi ţarinele lor": corespunde unui toponim ebr. confundat cu un nume comun cu grafie asemănătoare.

19,8 „până la Barec... Bameth spre miazăzi": TM are „până la Baalat-Beer Ramat Negeb".

19,9 „moştenirea": gr. κλῆρος corespunde aici TM *hebhel*, „funie, teritoriu", redat prin σχοινισμός la 17,5 (*cf.* nota). Κλῆρος se poate traduce şi prin „sorţ", şi prin „moştenire"/„lot" („ceea ce revine cuiva prin tragere la sorţi"). ♦ „decât a lor" se poate referi în gr. atât la „parte", cât şi la „trib", pasajul fiind ambiguu; TM are „prea mare pentru ei".

Iuda [a fost] moştenirea tribului fiilor lui Simeon, căci partea fiilor lui Iuda era mai mare decât a lor; şi au moştenit fiii lui Simeon în mijlocul moştenirii lor.

[10] Şi al treilea a ieşit sorţul pentru Zabulon, după familiile lor. Hotarele moştenirii lor vor fi Esedec [11] Gola: hotarele lor, marea şi Maragella, se vor uni la Baitharaba, în valea care este în faţa Iecmanului, [12] şi se vor întoarce de la Sedduc înapoi, la răsărit de Baithsamus, către hotarele din Chaselothaith, şi vor străbate până la Dabiroth, şi vor urca înainte, până la Phangai, [13] şi de acolo vor coti înapoi, către răsărit, spre Gebere, spre cetatea Catasem, şi vor străbate spre Remmona, Amathar, Aoza. [14] Şi hotarele vor coti spre miază-noapte, către Amoth, şi capătul lor va fi la Gaiphael, [15] şi Catanath, şi Nabaal, şi Simoon, şi Ierihon, şi Baithman. [16] Aceasta este moştenirea tribului fiilor lui Zabulon, după familiile lor, – cetăţile şi satele lor.

[17] Şi lui Issachar i-a ieşit sorţul al patrulea. [18] Şi hotarele lor au fost: Iazel, şi Chasaloth, şi Sunan, [19] şi Agin, şi Siona, şi Reeroth, şi Anachereth, [20] şi Dabiron, şi Kison, şi Rebes, [21] şi Remmas, şi Ieon, şi Tomman, şi Aimarec, şi Bersaphes; [22] şi hotarele vor ajunge la Gaithbor şi la Salim, către apus, şi la Baithsamus; şi Iordanul va fi capătul hotarelor lor. [23] Aceasta este moştenirea tribului fiilor lui Issachar, după familiile lor, – cetăţile şi satele lor.

[24] Şi al cincilea i-a ieşit sorţul lui Aser. [25] Şi hotarele lor au fost de la Eleketh, şi Aleph, şi Baithoc, şi Keaph, [26] şi Elimelec, şi Amiel, şi Maasa, şi

---

19,10-16 Teritoriul lui Zabulon este cel mai greu de stabilit: hărţile care s-au propus nu concordă, mai ales în partea vestică, limitată sau nu de mare.

19,11 „Gola: hotarele lor, marea": TM are „hotarele lor vor urca spre apus". Traducătorul gr. a citit vb. *alah*, „a urca", drept nume propriu.

19,12 „înapoi": gr. ἐξ ἐναντίας, „în sens invers"; TM are „la răsărit". ♦ „la răsărit de Baithsamus": TM are *miz^erah haşşemeş*, „spre soare-răsare", confundat de traducătorul gr. cu toponimul din 22,38.

19,13 „Remmona, Amathar, Aoza": TM are „Rimmon întors spre Neah", expresie care conţine *hapaxul hammetō'ār*, „întors spre", înţeles ca nume propriu de LXX şi de Vulgata.

19,15 „Ierihon": TM are *yid'alah*. ♦ TM are în plus: „douăsprezece cetăţi cu aşezările lor".

19,17 TM are în plus, la sfârşitul v.: „pentru fiii lui Issachar, după familiile lor."

19,21 „Ieon, Tomman" (LXX-B), „Engannim" (-A): TM are *'eyn gannim*, „izvorul grădinilor".

19,24 TM are în plus: „pentru tribul fiilor lui Aşer, după familiile lor."

19,26 „Sion": LXX-B citeşte ca pe un toponim ebr. *ŝīḥōr*, cuvânt de origine egipteană care desemnează o zonă mlăştinoasă. LXX-A are „Sior". *Cf.* nota 13,3.

vor ajunge la Carmel, către apus, şi la Sion, şi Labanath, [27] şi vor coti spre soare-răsare şi [spre] Baithegeneth, şi vor ajunge la Zabulon, iar de la Gai şi Phthaiel spre miazănoapte; şi hotarele vor intra în Saphthaibaithme şi [în] Inael, şi vor străbate spre Choba Masomel, [28] şi Elbon, şi Raab, şi Ememaon, şi Canthan, până la Sidon cea mare, [29] şi hotarele se vor întoarce spre Rama şi până la Izvorul Masphassat şi până la tirieni; şi hotarele se vor întoarce spre Iasiph; şi marea le va fi capătul, de la Leb, şi Echozob, [30] şi Archob, şi Aphec, şi Raav. [31] Aceasta este moştenirea tribului fiilor lui Aser, după familiile lor, – cetăţile lor şi satele lor.

[32] Şi sorţul al şaselea i-a ieşit lui Neftali. [33] Şi hotarele lui au fost Moolam, şi Mola, şi Besemiin, şi Arme, şi Naboc, şi Iephthamai, până la Dodam; şi capetele lor au fost la Iordan. [34] Şi hotarele se vor întoarce spre mare la Enath Thabor, şi vor străbate de acolo spre Iacana, şi vor ajunge la Zabulon, spre miazăzi, şi vor ajunge la Aser la apus, şi [la] Iordan, spre răsărit. [35] Şi cetăţile întărite cu zid ale tirienilor: Tyrul, şi Omatha, Daketh, şi Kenereth, [36] şi Armaith, şi Arael, şi Asor, [37] şi Cades, şi Assari, şi Izvorul lui Asor, [38] şi Keroe, şi Megala, şi Arim, şi Baiththame, şi Thessamus. [39] Aceasta este moştenirea tribului fiilor lui Neftali.

[40] Şi lui Dan i-a ieşit sorţul al şaptelea. [41] Şi hotarele lor au fost: Sarath, şi Asa, cetăţile Sammaus, [42] şi Salabin, şi Ammon, şi Silatha, [43] şi Ailon, şi Thamnatha, şi Accaron, [44] şi Alcatha, şi Begethon, şi Gebeelan, [45] şi Azor, şi Banaibacat, şi Gethremmon, [46] iar la apus, Ieracon [era] hotarul până aproape de Ioppe. [47] Aceasta este moştenirea tribului fiilor lui Dan, după familiile lor, – cetăţile lor şi satele lor. [47a] Şi fiii lui Dan nu i-au zdrobit cu totul pe amoreii care îi împingeau către munte. Şi amoreii nu i-au lăsat să

19,27 „Choba Masomel": LXX-B transliterează ca pe un toponim ebr. *miṣṣᵉmō'l*, „la stânga"; LXX-A traduce: „Chabol la stânga".

19,32 TM are în plus la sfârşitul v.: „pentru fiii lui Neftali, după familiile lor."

19,34 „[la] Iordan": gr. are aici nominativul, inexplicabil; TM are „şi la Iuda de la Iordan" (probabil o aşezare necunoscută).

19,39 După „fiilor lui Neftali", TM are: „după familiile, oraşele şi cele care ţin de ele."

19,46 Cu acest verset, ediţia Rahlfs revine la un singur text. ♦ TM are „apele Iarqon, Raqqon şi ţărmul dinainte de Iaffa".

19,47-48 În TM, vv. 47 şi 48 sunt inversate. Versetul 47 (LXX 48) are la început: „Iar hotarul fiilor lui Dan se întindea până la ei." În loc de „fiii lui Iuda au purces", TM are „fiii lui Dan", iar la sfârşitul versetului: „şi i-au pus numele Leşem Dan, după numele tatălui lor, Dan."

19,47a Un „plus" LXX, cu elemente din Jud. 1,34-35.

coboare în vale şi din pricina lor au restrâns hotarul părţii lor. [48] Şi fiii lui Iuda au purces şi s-au bătut cu [cetatea] Lachis; şi au cucerit-o şi au lovit-o cu tăişul sabiei şi au locuit în ea; şi i-au pus numele Lasendac. [48a] Şi amoreul a rămas să locuiască în Elom şi în Salamin. Şi mâna lui Efraim s-a lăsat grea asupra lor, de le-au ajuns [plătitori] de bir.

[49] Şi au pornit să ia în stăpânire ţinutul, după hotarul lor. Şi fiii lui Israel i-au dat lui Iisus, fiul lui Nave, parte de moştenire printre ei, [50] după porunca lui Dumnezeu. Şi i-au dat cetatea pe care o ceruse, Thamnasarach, care se află în muntele lui Efraim: şi el a clădit cetatea şi a locuit în ea.

[51] Acestea sunt împărţirile pe care le-au dat moştenire, după sorţi, preotul Eleazar şi cu Iisus al lui Nave şi cu căpeteniile după părinţi din triburile lui Israel, în Selo, dinaintea Domnului, lângă uşile cortului mărturiei; şi au pornit să ia în stăpânire ţinutul.

20 [1] Şi Domnul i-a grăit lui Iisus, zicând: [2] „Spune-le fiilor lui Israel, zicând: «Daţi cetăţile de scăpare despre care v-am grăit prin Moise, [3] ca loc de scăpare pentru ucigaşul care a lovit pe cineva fără de voie; şi să fie pentru voi cetăţi de scăpare, iar ucigaşul să nu fie ucis de ruda de sânge [a mortului], până ce nu va sta dinaintea adunării, la judecată.»" [[4-6]] [7] Şi a puş

19,48a Verset suplimentar în LXX.

20,1-3.7-9 Acest capitol s-a păstrat în două redactări: un text lung (LXX-A), care coincide cu cel masoretic, cu trei versete suplimentare între vv. 1-3 şi 7-9 (pe care le-am redat şi comentat în nota 20,4-6) şi un text mai scurt (LXX-B), considerat mai vechi şi mai fidel faţă de prototip.

20,3 „loc de scăpare", gr. φυγαδευτήριον: TM are „ca să fugă acolo". ♦ „fără de voie", ἀκουσίως: TM are „din nebăgare de seamă" (sintagmă veche care denumea omorul prin imprudenţă: *cf.* Rofé, A., 1986, p. 230); TM are în plus: „fără s-o ştie". ♦ După „loc de scăpare", TM are „departe de cel ce răzbună sângele". ♦ Pasajul de la „iar ucigaşul" până la sfârşitul versetului nu apare în TM, dar se regăseşte la 20,9. ♦ „ruda de sânge": gr. ὁ ἀγχιστεύων τὸ αἷμα, *litt.* „rudă apropiată cu privire la sânge", corespunde ebr. *gō'ēl haddām*, „răscumpărătorul sângelui", tradus adesea prin „răzbunătorul sângelui".

20,4-6 *Versetele suplimentare din textul A*: „[4] Iar el va fugi într-una dintre cetăţile acestea şi va sta la poarta cetăţii şi va grăi în auzul bătrânilor cetăţii cuvintele acestea; şi cei din adunare îl vor aduce la ei şi-i vor da un loc, iar el va locui cu ei. [5] Şi pentru că-l va urmări ruda de sânge [a mortului], nu-l vor fereca pe ucigaş [ca să-l dea] în mâna lui, pentru că l-a lovit pe aproapele său fără să ştie şi fără să-l fi urât, nici de ieri, nici de alaltăieri. [6] Şi el va locui în cetatea aceea, până ce va sta dinaintea adunării la judecată, până ce va muri marele preot din zilele acelea; atunci ucigaşul se va întoarce şi se va duce în cetatea lui şi în casa lui şi în cetatea din care a fugit." ♦ Versetele 4-6, absente în

deoparte Cades în Galileea, în muntele lui Neftali, şi Sichem, în muntele lui Efraim, şi cetatea Arboc (aceasta este Hebronul), în muntele lui Iuda. [8] Şi dincolo de Iordan el a dat Bosorul, în deşert, în câmpie, de la tribul lui Ruben şi Aremothul, în Galaad, de la tribul lui Gad, şi Gaulonul, în Basanitida, de la tribul lui Manase. [9] Acestea [sunt] cetăţile alese pentru fiii lui Israel şi pentru străinul care locuieşte printre ei, ca să scape acolo cu fuga oricine a lovit pe cineva fără de voie, ca să nu moară de mâna rudei de sânge [a aceluia], până când nu va sta dinaintea adunării, la judecată.

21 [1] Iar patriarhii fiilor lui Levi au venit la preotul Eleazar, şi la Iisus al lui Nave, şi la căpeteniile triburilor după spiţele strămoşeşti dintre triburile lui Israel, [2] şi au grăit către ei, în Selo, în ţara Canaanului, zicând: „Domnul a poruncit prin Moise să ni se dea cetăţi de locuit, precum şi împrejurimile, pentru dobitoacele noastre." [3] Şi fiii lui Israel le-au dat leviţilor, la împărţirea moştenirii, după porunca Domnului, cetăţile şi împrejurimile lor.

Vaticanus, conţin elemente specifice din Num. 35,24-29. ♦ 20,4 „îl vor aduce la ei": TM are „îl vor primi în cetatea lor". ♦ 20,5 „nu-l vor fereca... în mâna lui": calc în gr. după expresia ebr. care avea sensul „a da în mâna, a preda (pe cineva)". ♦ „fără să ştie", aici formulă mai puţin tehnică decât „fără de voie".

20,7 „a pus deoparte", gr. διέστειλεν: TM are *qādaş* (la hifil), „a sfinţi, a consacra", contestat de E. Dhorme, care propune lecţiunea din Targum şi LXX: *qārah*. Tradiţia rabinică (TB *Makkoth* 10a) a comentat pe larg alegerea acestor cetăţi levitice de scăpare pentru ucigaşi: aceştia nu numai că-şi pot salva viaţa, ci pot să trăiască o viaţă adevărată, adică să studieze pe lângă maeştri. Philon vede în aceste şase cetăţi treptele accesului spre divinitate.

20,8 După „dincolo de Iordan", TM precizează „de la Ierihon spre răsărit".

20,9 „alese" (aici cu sensul „fixate, stabilite"): gr. ἐπίκλητοι. ♦ „a lovit", gr. πατειν, „a lovi, a bate, a doborî, a răni". ♦ „ca să nu moară": TM are „şi el nu va muri".

21 *Cetăţile leviţilor*. Capitolul relatează împlinirea poruncii date lui Moise (Num. 35,1-8), de a li se atribui leviţilor 48 de cetăţi, luate din ţinutul fiecărui trib, proporţional cu moştenirea sa. Tradiţia ebraică pune în legătură această împărţire cu sarcinile ierarhizate ale fiecărui grup de leviţi care slujeau la cortul mărturiei; astfel, fiii lui Aaron, leviţii cei mai apropiaţi de chivot, primesc cetăţi în pământul lui Iuda, în timp ce fiii lui Simeon şi Beniamin, primesc dincolo de Iordan. Origen consacră în întregime omilia a XXV-a cetăţilor levitice: repartizarea cetăţilor levitice în pământul lui Israel e determinată de o ierarhie care ar putea prefigura locul fiecăruia după înviere. ♦ Caracteristică textului gr. e redarea ebr. *migrāş*, termen tehnic rezervat terenului dimprejurul cetăţilor leviţilor, prin neologismul τὰ περισπόρια (la începutul şi sfârşitul capitolului: 21,2-3.8.11, respectiv 21,34-42), însă prin τὰ ἀφωρισμένα (la mijloc: 21,13-33). *Cf.* nota 14,4.

21,1 „patriarhii", gr. ἀρχιπατριῶται: TM are „căpeteniile familiilor".

[4] Şi a ieşit sorţul pentru familia lui Caath, şi fiii lui Aaron, preoţii leviţi, au primit, prin tragere la sorţi, de la tribul lui Iuda, şi de la tribul lui Simeon, şi de la tribul lui Beniamin, treisprezece cetăţi. [5] Şi celorlalţi fii ai lui Cath [le-au fost date], prin tragere la sorţi, de la tribul lui Efraim, şi de la tribul lui Dan, şi de la jumătate din tribul lui Manase, zece cetăţi. [6] Şi fiilor lui Gedson, – de la tribul lui Issachar, de la tribul lui Aser, de la tribul lui Neftali şi de la jumătate din tribul lui Manase, în Basan, treisprezece cetăţi. [7] Şi fiilor lui Merari, după familiile lor, – de la tribul lui Ruben, de la tribul lui Gad şi de la tribul lui Zabulon, prin tragere la sorţi, douăsprezece cetăţi.

[8] Şi fiii lui Israel au dat leviţilor cetăţile cu împrejurimile lor, după cum i-a poruncit Domnul lui Moise, prin tragere la sorţi. [9] Şi tribul fiilor lui Iuda, şi tribul fiilor lui Simeon – ca şi de la tribul fiilor lui Beniamin – au dat cetăţi şi au fost numite [10] ale fiilor lui Aaron, din familia lui Caath, dintre fiii lui Levi, căci pentru ei a fost sorţul. [11] Şi le-a dat lor Cariatharboc, cetatea-mamă a celor ai lui Enac (aceasta este Hebronul), în muntele lui Iuda; dar pământul de jur împrejurul ei, [12] ca şi toate ţarinile cetăţii şi satele ei, Iisus le-a dat în stăpânire fiilor lui Chaleb, fiul lui Iephonne. [13] Şi fiilor lui Aaron – cetatea de scăpare a ucigaşului, Hebronul, şi [pământurile] puse deoparte împreună cu ea, şi Lemna, şi [pământurile] puse deoparte lângă ea, [14] şi Ailom, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, şi Tema, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, [15] şi Gella, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, şi Dabir, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, [16] şi Asa, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, şi Tanu, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, şi Baithsamus, şi [pământurile] puse deoparte ale ei; nouă cetăţi, de la aceste două triburi. [17] Şi de la tribul lui Beniamin – Gabaon, şi [pământurile] puse deoparte ale

---

21,9 „ca şi de la tribul fiilor lui Beniamin" lipseşte din TM.

21,11 „dar pământul de jur împrejurul ei": LXX atribuie clar această zonă lui Chaleb, pe când în TM păşunile din împrejurimi rămân preoţilor, partea acordată lui Chaleb („ţarinele şi satele") începând doar la versetul următor. Toate comentariile iudaice precizează că *migᶜrāş* („pământul de jur împrejurul cetăţii") este zona care formează prima împrejurime a cetăţii şi a cărei cultivare este interzisă. Abia apoi urmează spaţiile rezervate culturilor. *Cf.* nota 14,4.

21,12 „Iisus le-a dat": TM are „ei le-au dat"(verbul e la pl., fără subiect).

21,13 „[pământurile] puse deoparte": începând de la acest v. şi până la v. 33, gr. foloseşte τὰ ἀφωρισμένα pentru ebr. *migrāş*.

21,14 „Ailom" (LXX-B), „Iether" (LXX-A): TM are *yattir*.

21,16 „Asa": TM are *ayin*, propus pentru corectare după LXX (Barthélemy, D., 1982, p. 63).

ei, şi Gatheth, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, [18] şi Anathoth, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, şi Gamala, şi [pământurile] puse deoparte ale ei; patru cetăţi. [19] [Cu] toate, cetăţile fiilor lui Aaron, preoţii, [erau] treisprezece.

[20] Şi pentru familiile leviţilor, fiii lui Caath, celor rămaşi dintre fiii lui Caath, le-a fost [dată] o cetate din hotarele lor, de la tribul lui Efraim. [21] Şi le-au dat cetate de scăpare pentru ucigaş, Sichemul, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, şi Gazara, şi cele de lângă ea, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, [22] şi Cabsaim, şi [pământurile] puse deoparte pentru ea, şi Baithoronul--de-Sus, şi [pământurile] puse deoparte ale ei; patru cetăţi. [23] Şi de la tribul lui Dan – Elcothaim, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, şi Gethedan, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, [24] şi Ailon, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, şi Getheremmon, şi [pământurile] puse deoparte ale ei; patru cetăţi. [25] Şi de la jumătate din tribul lui Manase – Tanach, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, şi Iebatha, şi [pământurile] puse deoparte ale ei; două cetăţi. [26] [Cu] toate, zece cetăţi, şi [pământurile] puse deoparte de lângă ele, pentru celelalte familii ale fiilor lui Caath.

[27] Şi pentru fiii lui Gedson, leviţii, de la jumătatea tribului lui Manase – cetăţile cele puse deoparte pentru ucigaşi, Gaulon în Basanitida, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, şi Bosora, şi [pământurile] puse deoparte ale ei; două cetăţi. [28] Şi de la cei din tribul lui Issachar – Kison, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, şi Debba, şi [pământurile] puse de-o parte ale ei, [29] şi Remmath, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, şi Izvorul Literelor, şi [pământurile] puse deoparte ale ei; patru cetăţi. [30] Şi de la cei din tribul lui Aser – Basella, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, şi Dabbon, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, [31] şi Chelcat, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, şi Raab, şi [pământurile] puse deoparte ale ei; patru cetăţi. [32] Şi de la tribul lui Neftali – cetatea pusă deoparte pentru ucigaş, Cades, în Galileea, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, şi Emmath, şi [pământurile] puse deoparte ale ei, şi Themmon, şi [pământurile] puse deoparte ale ei; trei cetăţi. [33] [Cu] toate, cetăţile lui Gedson, după familiile lor – treisprezece cetăţi.

21,18 „Gamala": TM are *almon*.

21,21 „Sichemul": TM are „Sichemul şi vecinătăţile lui, în muntele lui Efraim". ♦ TM nu are însă „cele de lângă ea".

21,25 „Iebatha", în loc de TM *gat rimmon*, propus spre corectare „Iibleam" (*ibid.*).

21,27 „cele puse deoparte": aici, termenul tehnic ἀφορίζειν e folosit pentru cetăţile de scăpare.

21,29 „Remmath": TM are *yarmut*. ♦ „Izvorul Literelor": TM are „izvorul Gannim".

21,32 „Emmath": TM are *hammot do'r*. ♦ „Themmon": TM are *qartan*.

[34] Şi pentru familia fiilor lui Merari, restul leviţilor, – de la tribul fiilor lui Zabulon: Maan, şi împrejurimile ei, şi Cades, cu împrejurimile ei, [35] şi Demna, cu împrejurimile ei, şi Sella, cu împrejurimile ei; patru cetăţi. [36] Şi dincolo de Iordan, în faţa Ierihonului, de la tribul lui Ruben – cetatea de scăpare a ucigaşului, Bosor, în pustiul lui Misor, cu împrejurimile ei, şi Iazer, cu împrejurimile ei, [37] şi Decmon, cu împrejurimile ei, şi Mapha, cu împrejurimile ei; patru cetăţi. [38] Şi de la tribul lui Gad – cetatea de scăpare a ucigaşului, Ramoth, în Galaad, cu împrejurimile ei, şi Camin, cu împrejurimile ei, [39] şi Esebon, cu împrejurimile ei, şi Iazer, cu împrejurimile ei; [cu] toate – patru cetăţi. [40] Toate cetăţile fiilor lui Merari, după familiile lor, celor rămaşi din tribul lui Levi: hotarele le-au fost douăsprezece cetăţi.

[41] Toate cetăţile leviţilor în mijlocul stăpânirii fiilor lui Israel – patruzeci şi opt de cetăţi, cu împrejurimile lor [42] de jur împrejurul acestor cetăţi, [fiecare] cetate cu împrejurimile ei, [aşa erau] toate cetăţile acestea.

[42a] Şi Iisus a terminat de împărţit pământul în hotarele lor. [42b] Iar fiii lui Israel i-au dat o parte lui Iisus, după porunca Domnului; i-au dat lui cetatea pe care o ceruse: i-au dat Thamnasarachul, în muntele lui Efraim. [42c] Şi Iisus a clădit cetatea şi a locuit în ea. [42d] Şi Iisus a luat cuţitele de piatră cu care îi tăiase împrejur pe fiii lui Israel, pe cei născuţi pe drum în pustiu, şi le-a pus la Thamnasarach. [43] Iar Domnul i-a dat lui Israel tot pământul pe care S-a jurat să-l dea părinţilor lor şi l-au împărţit prin sorţi şi au locuit în el. [44] Şi Domnul le-a dat odihnă de jur împrejur, după cum S-a jurat părinţilor lor; nu s-a ridicat nimeni dinaintea lor, dintre toţi vrăjmaşii lor, – pe toţi vrăjmaşii lor i-a dat Domnul în mâinile lor. [45] Nu a căzut nici unul dintre toate cuvintele bune pe care Domnul le-a grăit fiilor lui Israel: toate s-au împlinit.

22 [1] Atunci Iisus i-a chemat pe fiii lui Ruben şi pe fiii lui Gad şi jumătate din tribul lui Manase [2] şi le-a zis: „Voi aţi auzit toate câte vi le-a poruncit Moise, slujitorul Domnului, şi aţi ascultat de glasul meu în toate câte vi le-am poruncit; [3] nu i-aţi părăsit pe fraţii voştri, în toate aceste zile, deşi [au fost] multe, până în ziua de astăzi: aţi păzit porunca Domnului Dumnezeului vostru. [4] Iar acum Domnul Dumnezeul nostru le-a dat odihnă de jur împrejur

---

21,34 „Maan": TM are *yoqne' am.* ♦ „Cades": TM are *qartah.* Menţionarea din nou a cetăţii Cades este surprinzătoare (*cf.* şi 21,32).

21,35 „Sella": TM are *nahalal.*

21,36 TM nu are începutul v., până la „Bosor".

21,42a-42d Aceste versete sunt absente în TM; textul gr. pare a fi avut un alt suport ebr.

22,4 „la casele voastre": TM are „în corturile voastre"; aceeaşi echivalare la 22.6-8.14.

fraţilor noştri, după cum le-a zis lor; acum dar, întoarceţi-vă şi mergeţi la casele voastre şi la pământul stăpânirii voastre, pe care Moise vi l-a dat dincolo de Iordan. [5] Dar să vegheaţi să împliniţi întocmai poruncile şi legea pe care Moise, slujitorul Domnului, ne-a poruncit să o împlinim: să-L iubiţi pe Domnul Dumnezeul vostru, să urmaţi toate căile Lui, să păziţi poruncile Lui şi să vă alipiţi Lui şi să-I slujiţi cu tot cugetul şi din tot sufletul vostru." [6] Şi Iisus i-a binecuvântat şi i-a trimis şi s-au dus la casele lor. – [7] Iar Moise dăduse la jumătate din tribul lui Manase [un loc] în Basanitida, iar la [cealaltă] jumătate Iisus le-a dat, împreună cu fraţii săi, de partea cealaltă a Iordanului, spre apus. Şi când Iisus i-a trimis la casele lor, i-a binecuvântat, [8] şi ei au plecat la casele lor cu avuţii multe, şi dobitoace foarte multe, şi argint, şi aur, şi fier, şi veşminte multe; şi şi-au împărţit prada de la vrăjmaşii lor împreună cu fraţii lor.

[9] Şi fiii lui Ruben, fiii lui Gad şi jumătate din tribul fiilor lui Manase au plecat de la fiii lui Israel, din Selo, din pământul Canaanului, ca să se ducă în ţinutul Galaadului, la pământul stăpânirii lor, pe care îl primiseră moştenire după porunca Domnului, prin Moise. [10] Şi au ajuns la Galgala Iordanului, care se află în pământul Canaanului, şi fiii lui Gad, fiii lui Ruben şi jumătate din tribul lui Manase au clădit acolo un altar, la Iordan, altar mare la vedere. [11] Iar fiii lui Israel au auzit zicându-se: „Iată, fiii lui Gad şi fiii lui Ruben şi jumătate din tribul lui Manase au clădit altar la hotarele pământului

---

22,5 „să vegheaţi să împliniţi întocmai": TM are „vegheaţi bine". ♦ „să vă alipiţi Lui": *cf.* Deut. 1,36. ♦ „să-I slujiţi", gr. λατρεύειν (folosit, ca şi corespondentul său ebr., în sens spiritual, „cu tot cugetul şi din tot sufletul"). ♦ „cugetul", gr. διάνοια; TM are *lēbh*, „inimă", metafora curentă pentru interioritatea omului: minte – voinţă – afecte. Theodotion, Aquila, Symmachos traduc prin „inimă".

22,8 „şi au plecat la casele lor cu avuţii multe": TM (preluat de Theodotion, Aquila şi Symmachos) are „şi le-a spus, zicând: «întoarceţi-vă...»".

22,10 „altar", gr. βωμός: LXX foloseşte βωμός de obicei pentru altarele păgâne, iar pentru altarul Dumnezeului adevărat a inventat neologismul θυσιαστήριον. Pentateuhul nu face excepţie de la această regulă decât în Num. 3,10 (βωμός folosit pentru altarul israelit), dar în celelalte cărţi distincţia nu mai este păstrată (vezi de ex. Jud. 2,2; 6,25 – θυσιαστήριον pentru altarul păgân). În contextul de faţă însă, triburile din dreapta Iordanului îi acuză pe ceilalţi că şi-au făcut un altar idolatru. Triburile din stânga Iordanului răspund dându-i termenului altă accepţiune: ceea ce au făcut ei este doar un βωμός, o simplă replică a unicului adevărat altar, pe care nu se va aduce jertfă, ci are doar rol de păstrare a memoriei.

22,11 „la hotarele pământului Canaanului": TM are „faţă în faţă cu pământul Canaanului". ♦ „Galaadul Iordanului": TM are *gᵉlīlōth hayyarᵉdēn*, interpretat ca toponim („Geliloth al Iordanului") sau „cercurile/meandrele Iordanului".

Canaanului, lângă Galaadul Iordanului, dincolo de fiii lui Israel." [12] Şi toţi fiii lui Israel s-au strâns la Selo, ca să urce să se războiască cu ei. [13] Şi fiii lui Israel au trimis către fiii lui Ruben şi către fiii lui Gad şi către jumătate din tribul lui Manase, în pământul Galaadului, pe Phinees, fiul lui Eleazar, fiul lui Aaron, arhiereul, [14] laolaltă cu zece dintre căpetenii, câte o căpetenie de casă părintească din toate triburile lui Israel; erau căpeteniile caselor strămoşeşti: mai-marii peste o mie ai lui Israel. [15] Şi au ajuns la fiii lui Gad, la fiii lui Ruben şi la jumătatea din tribul lui Manase, în ţinutul Galaad, şi au grăit către ei, zicând: [16] „Astfel zice toată adunarea Domnului: Ce este greşeala aceasta pe care aţi săvârşit-o dinaintea Dumnezeului lui Israel, de v-aţi abătut astăzi de la Domnul, clădindu-vă altar şi v-aţi făcut potrivnici Domnului? [17] Nu cumva a fost mic păcatul lui Phogor, că nu ne-am curăţit de el [nici] până în ziua aceasta, şi s-a făcut rană în adunarea Domnului? [18] Iar voi vă abateţi astăzi de la Domnul? Şi aşa va fi: dacă vă veţi lepăda astăzi de Domnul, mâine va fi urgie peste tot Israelul! [19] Şi acum, dacă vă este mic pământul pe care-l stăpâniţi, treceţi pe pământul stăpânirii Domnului, acolo unde stă cortul Domnului, şi moşteniţi printre noi. Dar să nu vă faceţi potrivnici lui Dumnezeu, să nu vă lepădaţi de Domnul, clădindu-vă [alt] altar decât altarul Domnului Dumnezeului nostru. [20] Iată, oare Achar al lui Zara n-a săvârşit greşeală faţă de anatema [făgăduită] şi s-a făcut urgie asupra a toată adunarea? Şi acesta era unul singur; dar n-a murit numai el singur din pricina păcatului său."

[21] Şi au răspuns fiii lui Ruben şi fiii lui Gad şi jumătate din tribul lui Manase şi au grăit mai marilor peste o mie din Israel, zicând: [22] „Dumnezeu,

---

22,13 „arhiereul", ἀρχιερεύς, termen rar în LXX (*cf.* Lev. 4,3; Iis. Nav. 24,3; 3Regi 1,25 LXX-A); TM are „preotul".

22,16 „v-aţi făcut potrivnici Domnului": termenul ἀποστάτης înseamnă în *koiné* „sclav evadat, dezertor, răzvrătit"; ἀποστάτης şi ἀποστασία nu au încă valoarea specifică religioasă pe care o vor lua în creştinism, de „apostaţi" şi „apostazie" (*cf.* şi Num. 14,9)

22,17 „păcatul lui Phogor": *cf.* Num 25.

22,19 „dacă vă este mic": TM are „dacă e necurat"; Aquila: *contaminata*; Symmachos: *immunda*. ♦ „unde stă cortul", κατασχηνοῖ ἡ σκηνή, figură etimologică calchiind-o pe aceea din ebr. ♦ „Dar să nu vă faceţi potrivnici lui Dumnezeu, să nu vă lepădaţi de Domnul": TM are „să nu vă răsculaţi împotriva lui YHWH şi să nu vă răsculaţi împotriva noastră" (ca şi LXX-A).

22,20 „Şi acesta era unul singur; dar n-a murit numai el singur din pricina păcatului său": TM este eliptic şi confuz.

22,22 „Dumnezeu, Dumnezeu [este] Domnul": TM are *'el 'elohim YHWH*. Acelaşi substrat ebr. este citit ca un superlativ în Ps. 49,1 şi Dan. 11,36 („Dumnezeul Dumnezeilor [este] Domnul"). ♦ „pentru aceasta": TM are „în ziua aceea" (ca şi LXX-A).

Dumnezeu este Domnul, şi Dumnezeu, Dumnezeu Domnul, El ştie şi va afla şi Israel: dacă prin lepădare am greşit faţă de Domnul, să nu ne izbăvească pentru aceasta. [23] Şi dacă ne-am clădit un altar spre a ne lepăda de Domnul Dumnezeul nostru, ca să înălţăm pe el jerfa arderilor de tot, sau ca să aducem pe el jertfă de mântuire, Domnul ne va cere socoteală. [24] Dar din grijă pentru un lucru am făcut aceasta, zicând: Să nu spună mâine fiii voştri fiilor noştri: «Ce-aveţi voi de-a face cu Domnul Dumnezeul lui Israel? [25] Domnul a pus drept hotar Iordanul între voi şi noi, iar voi nu aveţi parte de la Domnul.» Iar fiii voştri îi vor alunga pe fiii noştri, să nu se închine Domnului. [26] Şi noi ne-am zis să facem aşa: să clădim acest altar, nu pentru prinoase, nici pentru jertfe, [27] ci pentru ca acesta să fie mărturie între voi şi noi, şi între generaţiile noastre de după noi, pentru a împlini slujba Domnului dinaintea Lui, cu prinoasele, şi cu jertfele, şi cu jertfele noastre de mântuire; atunci fiii voştri n-au să spună fiilor noştri mâine: «Nu aveţi parte de la Domnul!» [28] Şi noi am zis: Dacă va fi vreodată să ne grăiască nouă sau generaţiilor noastre mâine, atunci vor spune: «Iată o înfăţişare a altarului Domnului pe care au făcut-o părinţii noştri, nu pentru prinoase, nici pentru jertfe; ci este mărturie între voi şi noi şi între fiii noştri.» [29] Departe de noi să ne abatem de la Domnul în zilele de astăzi, să ne lepădăm de Domnul, încât să [ne] clădim altar pentru prinoase şi pentru jertfele *salamin* şi pentru jertfele de mântuire, altul decât altarul Domnului care este dinaintea cortului Lui."

[30] Auzind [acestea], preotului Phinees şi tuturor căpeteniilor adunării lui Israel care se aflau cu el, le-au fost pe plac cuvintele pe care le grăiseră fiii lui Ruben, şi fiii lui Gad, şi jumătate din tribul lui Manase. [31] Şi preotul Phinees a zis către fiii lui Ruben, către fiii lui Gad şi către jumătate din

---

22,25 „îi vor alunga": TM are „îi vor opri" (o formă a verbului *şābhath*).

22,26 „prinoase": cele patru ocurenţe ale gr. κάρπωμα din Iis. Nav. (22,26-29), tradus în Pentateuh cu „prinoase", corespund de fapt ebr. *'olāh*, „ardere de tot". *Cf.* şi Lev. 1,4.

22,27 „pentru a împlini slujba", *litt.* „să slujească slujba", λατρεύειν λατρείαν, formulă calchiată din ebraică.

22,28 „vor spune": TM are „noi vom spune". ♦ „o înfăţişare", ὁμοίωμα; TM are *tabhᵉnīth*, „chip cioplit, reprezentare".

22,29 „Departe de noi": gr. μὴ γένοιτο traduce literal ebr. (exact: „să nu fie!"). *Cf.* 24,16; Gen. 44,7.17. ♦ „jertfele *salamin*": traducere dublă, cu atât mai neobişnuită cu cât „salamin" e un *hapax* LXX, fără corespondent în TM.

22,30 „jumătate din tribul lui Manase": TM are „fiii lui Manase".

22,31 „preotul Phinees": TM are în plus „fiul lui Eleazar", aici şi la v. 32.

tribul lui Manase: „Astăzi am cunoscut că Domnul este cu noi, pentru că nu ați săvârșit greșeală înaintea Domnului și pentru că i-ați izbăvit pe fiii lui Israel din mâna Domnului." [32] Și preotul Phinees s-a întors, laolaltă cu căpeteniile, de la fiii lui Ruben și de la fiii lui Gad și de la jumătate din tribul lui Manase, din ținutul Galaadului în țara Canaanului, la fiii lui Israel, și le-au adus răspuns cuvintelor [lor]. [33] Și le-au fost pe plac fiilor lui Israel; și au grăit către fiii lui Israel, și L-au binecuvântat pe Dumnezeul fiilor lui Israel, și n-au mai zis să se ridice cu război împotriva lor, ca să nimicească pământul fiilor lui Ruben, și al fiilor lui Gad, și a jumătate din tribul lui Manase, – și ei au locuit în el. [34] Și Iisus i-a dat un nume altarului celor din Ruben și din Gad și din jumătate a tribului lui Manase și a zis: „E mărturie între ei că Domnul este Dumnezeul lor."

23 [1] Și a fost așa: la multe zile după ce Domnul i-a dat lui Israel odihnă deplină față de toți vrăjmașii din jur – Iisus [era] bătrân, înaintat în zile –, [2] Iisus i-a chemat pe toți fiii lui Israel și sfatul bătrânilor, și pe căpeteniile, și pe scribii, și pe judecătorii lor și le-a zis: „Eu am îmbătrânit și sunt înaintat în zile. [3] Iar voi ați văzut câte a făcut Domnul Dumnezeul vostru cu toate neamurile acestea din fața voastră, căci Domnul Dumnezeul vostru [este] Acela care a purtat război pentru voi. [4] Vedeți că v-am aruncat [la

---

22,33 TM nu are „și au grăit către fiii lui Israel".

22,34 „Și Iisus i-a dat un nume... și a zis": TM are „Atunci fiii lui Ruben și fiii lui Gad au numit altarul [...?] căci este martor", text neclar din cauza absenței numelui altarului.

23,1 „i-a dat... odihnă... din jur": *cf.* nota la 1,13.

23,2 „sfatul bătrânilor", gr. γερουσία; *cf.*, pentru același suport ebr., οἱ πρεσβύτεροι (7,6.23; 8,10 *passim*).

23,3 „a purtat război", gr. ἐκπολεμεῖν; *cf.* și v. 10 (pentru același termen ebr. e folosit alteori συμπολεμεῖν).

23,4 „v-am aruncat [la sorți]": vb. ἐπιρρίπτειν, „a arunca, a azvârli", corespunde aici ebr. *napal* (la hifil), „a arunca sorți"; același substrat ebr. e tradus în 13,6 cu διαδιδόναι, „a împărți". ♦ „care v-au rămas": se subînțelege „de cucerit" sau „pe care le-ați lăsat"; în acest al doilea caz, ar putea fi un ecou al avertismentului dat de Dumnezeu în Num. 33,55 asupra primejdiei pe care o reprezintă „neamurile pe care le veți fi lăsat". Dar în Jud. 2,21-22, perspectiva pare să fie alta, și anume punerea la încercare a lui Israel: „[21] Nici Eu (*i.e.* YHWH) nu voi mai alunga dinaintea lor pe nimeni din neamurile pe care le-a cruțat Iisus și le-a lăsat, [22] pentru a-l pune prin ele la încercare pe Israel..."; aceeași idee în Jud. 3,1. ♦ „toate neamurile... își vor face hotar": TM are „de la Iordan și toate neamurile pe care le-am nimicit și marea cea mare, la apus": frază dificilă, din cauza menționării „neamurilor" care întrerupe descrierea geografică. LXX a adăugat „a face hotar", dar textul rămâne neclar.

sorţi] aceste neamuri care v-au rămas, în moştenirile triburilor voastre; toate neamurile pe care le-am nimicit, de la Iordan şi de la Marea cea Mare, îşi vor face hotar spre soare-apune. [5] Iar Domnul Dumnezeul vostru, El îi va nimici din faţa voastră, până ce vor pieri, şi va trimite peste ei fiarele sălbatice, până ce-i va nimici, pe ei şi pe regii lor, din faţa voastră; şi veţi moşteni pământul lor, după cum v-a grăit Domnul Dumnezeul vostru. [6] Întăriţi-vă, aşadar, foarte mult, ca să păziţi şi să faceţi toate cele scrise în cartea legii lui Moise, ca să nu vă abateţi nici la dreapta, nici la stânga, [7] ca să nu mergeţi la neamurile [păgâne] rămase şi ca numele dumnezeilor lor să nu fie numite la voi, şi ca să nu vă plecaţi în faţa lor şi să nu le slujiţi, [8] ci numai de Domnul Dumnezeul vostru să vă alipiţi, aşa cum aţi făcut până în ziua aceasta. [9] Iar Domnul i-a nimicit cu totul din faţa voastră – neamuri mari şi puternice –, şi nimeni nu v-a stat împotrivă până în ziua aceasta. [10] Unul de-al vostru a izgonit mii [de-ai lor], pentru că Domnul Dumnezeul vostru, El purta război pentru voi, după cum v-a zis vouă. [11] Şi să vegheaţi cu tărie să-L iubiţi pe Domnul Dumnezeul vostru, [12] căci, de vă veţi întoarce şi vă veţi uni cu neamurile care au mai rămas cu voi, şi de vă veţi încuscri cu ei şi vă veţi amesteca cu ei, şi ei cu voi, [13] atunci să ştiţi că Domnul va înceta să nimicească aceste neamuri din faţa voastră, iar ele vor fi laţuri şi piedici şi cuie în tălpile voastre, şi săgeţi în ochii voştri, până ce veţi pieri de pe pământul acesta bun pe care Domnul Dumnezeul vostru vi l-a dat. [14] Iar eu mă duc pe acelaşi drum ca toţi ceilalţi de pe pământ, şi veţi cunoaşte în inima şi în sufletul vostru că nu a căzut nici un cuvânt din toate câte vi le-a zis Domnul Dumnezeul vostru: din toate care vă privesc pe voi, nici unul nu a fost zadarnic. [15] Şi va fi aşa: precum au venit asupra voastră

23,5 TM nu are secvenţa „până ce-i va nimici... pe regii lor".

23,7 „să nu mergeţi": gr. εἰσελθεῖν, „a merge către, a intra", traduce ebr. *bō'*, „a intra", dar şi „a avea relaţii sexuale" (*cf.* şi Gen. 16,4). ♦ După „numele... să nu fie numite la voi", TM are „şi să nu juraţi pe ele".

23,12 „vă veţi încuscri": gr. ἐπιγαμία ποιεῖν desemna căsătoriile între cei din cetăţi diferite; este o traducere mai clasică decât neologismele folosite în Pentateuh pentru ebr. *ḥāthan*, „a-şi da fiica de soţie". ♦ „vă veţi amesteca": gr. συγκαταμιγνύναι este *hapax* LXX, dar bine reprezentat la autorii clasici; numeşte relaţiile sexuale. TM are „a intra", *cf.* nota 23,7.

23,13 „tălpile": Theodotion, Aquila şi Symmachos au „coastele"; Theodotion (*Qu. Ios.* 19) traduce diferit: „piedici în coastele voastre şi spini în ochii voştri".

23,14 „inima": spre deosebire de 22,5 ebr. *lēbh* e tradus aici prin καρδία. ♦ „nu a fost zadarnic", gr. διαφωνεῖν: clasic „a contrazice, a nu fi de acord", dar în *koiné* „a se pierde, a pieri, a se irosi".

toate cuvintele bune pe care le-a grăit Domnul către voi, tot astfel Domnul Dumnezeu va aduce asupra voastră toate cele rele, până când vă va nimici de pe acest pământ bun, pe care vi l-a dat Domnul, [16] dacă veţi încălca legământul Domnului Dumnezeului vostru, cel pe care vi l-a poruncit, şi veţi începe să slujiţi altor dumnezei şi să vă închinaţi lor."

24 [1] Şi Iisus a adunat laolaltă la Selo toate triburile lui Israel, şi i-a chemat pe bătrânii, şi pe scribii, şi pe judecătorii lor, iar aceştia au stat dinaintea lui Dumnezeu. [2] Şi Iisus a zis către tot poporul: „Aşa grăieşte Domnul Dumnezeul lui Israel: «Dincolo de râu au locuit părinţii voştri dintru început, Thara, părintele lui Avraam, şi părintele lui Nachor, şi au slujit altor dumnezei. [3] Şi Eu l-am luat pe părintele vostru, pe Avraam, de dincolo de râu, şi l-am călăuzit în tot pământul şi i-am înmulţit seminţia şi i l-am dat pe Isaac, [4] iar lui Isaac pe Iacob şi pe Esau; şi i-am dat lui Esau moştenire muntele

---

23,16 TM are în plus „mânia lui YHWH se va aprinde asupra voastră şi veţi pieri degrabă de pe pământul bun pe care vi l-a dat".

24 *Adunarea de la Selo.* LXX, în majoritatea tradiţiei manuscrise, plasează la Selo (TM *Şiloh*) această ultimă adunare, în timp ce TM o plasează la Sichem. Textul gr. şi cel ebr. prezintă şi alte divergenţe importante: cel gr. are un v. suplimentar (31a, în care Iisus Nave este prezentat ca fiind cel care i-a scos pe evrei din Egipt), iar începutul v. 5a (ce aminteşte de rolul lui Moise şi al lui Aaron) lipseşte; aceste diferenţe au stat la baza ipotezei că LXX redă o tradiţie respinsă de TM, care ar face din Iisus Nave căpetenia ieşirii din Egipt. Versetele suplimentare de la sfârşitul cărţii (33a şi 33b) conţin elemente ce se pot regăsi în Jud., iar sfârşitul ar fi o secvenţă originală care ar lega Iis. Nav. de Jud. 3,12.

24,1-16 *Mărturisirea de credinţă a lui Iisus.* Se poate sublinia caracterul istoric al acestei mărturisiri de credinţă care nu se referă la minunile creaţiei, ci la faptele minunate ale lui Dumnezeu de-a lungul istoriei lui Israel; pomenirea istoriei providenţiale a acestuia e făcută în TM de Dumnezeu Însuşi, în timp ce textul gr., de la v. 5, înlocuieşte pers. întâi cu a treia, dându-i cuvântul lui Iisus. Origen (*Exh. mart.* 17) face un paralelism între dialogul lui Iosua/Iisus cu poporul şi dialogul celor care urmează să devină creştini cu catehetul lor: chemaţi să aleagă, ei se angajează de partea lui Dumnezeu.

24,1 „au stat", gr. ἱστάναι, „a sta în picioare" (verbul subliniază respectul faţă de Domnul). ♦ „dinaintea lui Dumnezeu": poate, punerea în legătură cu „chivotul (lui Dumnezeu)" aflat la Selo (18,1) a determinat în LXX localizarea adunării tot acolo.

24,2 „altor dumnezei": în acest capitol apare, întâia oară în Iis. Nav., distincţia dintre ἕτερος, „altul", şi ἀλλότριος, „străinul". Targumul opune cu claritate pe Dumnezeul lui Israel idolilor, dar textul gr., ca şi TM, păstrează acelaşi termen, θεός, pentru ambele noţiuni.

24,3 După „pământul", TM are „Canaanului".

24,4 TM nu are secvenţa de la sfârşitul v. 4 şi începutul v. 5: „şi-au devenit... i-au chinuit".

Seir, iar Iacob şi fiii lui au coborât în Egipt şi-au devenit acolo un popor mare, numeros şi puternic. [5] Iar egiptenii i-au chinuit, şi Domnul a lovit Egiptul prin cele ce le-a făcut; şi după aceea v-a scos [6] din Egipt şi aţi intrat în Marea Roşie. Şi egiptenii i-au urmărit pe părinţii voştri, cu care şi cu cai, în Marea Roşie.» [7] Şi noi am strigat către Domnul şi El a dat nor şi negură între noi şi egipteni; şi a adus peste ei marea şi i-a acoperit, iar ochii voştri au văzut câte a făcut Domnul în ţara Egiptului; şi v-aţi aflat în pustiu zile foarte multe. [8] Iar El v-a adus în ţara amoreilor, care locuiesc dincolo de Iordan, şi ei s-au rânduit de război împotriva voastră; şi Domnul i-a dat în mâinile voastre şi le-aţi moştenit pământul, şi i-aţi nimicit din faţa voastră. [9] Şi s-a ridicat Balac al lui Sepphor, regele Moabului, şi s-a rânduit de război împotriva lui Israel şi a trimis de l-a chemat pe Balaam, ca să vă blesteme; [10] şi nu a vrut Domnul Dumnezeul tău să te dea pierzării şi v-a binecuvântat cu binecuvântare şi v-a scos din mâinile lor şi vi i-a dat vouă. [11] Iar voi aţi trecut Iordanul şi aţi ajuns la Ierihon; şi cei care locuiau în Ierihon, amoreul, şi canaaneanul, şi ferezitul, şi eveul, şi iebuseul, şi cheteul, şi gergeseul, au purtat război cu voi, dar Domnul i-a dat în mâinile voastre. [12] Şi a trimis înaintea voastră viespi şi i-a izgonit din faţa voastră pe cei doisprezece regi ai amoreilor, [dar] nu cu sabia ta, nici cu arcul tău. [13] Şi v-a dat un pământ pe care nu aţi trudit, şi cetăţi pe care nu le-aţi clădit, dar v-aţi aşezat în ele, şi vii şi livezi de măslini, pe care nu voi le-aţi sădit, [dar ale căror roade] le veţi mânca. [14] Şi acum temeţi-vă de Domnul şi slujiţi-I Lui cu cinste şi dreptate; şi scoateţi-i pe dumnezeii cei străini, cărora le-au slujit părinţii

---

24,5 TM are la început: „Şi i-am trimis pe Moise şi pe Aaron". TM are discursul la pers. întâi până la v. 13, pe când în LXX trece la a treia.

24,7 „(a dat) nor şi negură": trad. dublă în gr. pentru TM „(a fi) întuneric".

24,8 „s-au rânduit de război", gr. παρατάσσεσθαι, „a se aşeza în rânduri de bătălie", pentru ebr. *nil'hām*, „a se război".

24,9 După „Balaam", TM are „fiul lui Beor".

24,10 „nu a vrut Domnul Dumnezeul tău să te dea pierzării": TM are „Eu (*i.e.* YHWH) nu am vrut să-l ascult pe Balaam" (ca în Deut. 23,6); textul gr. nu reia termenii din Deut.: poate fi o subliniere a bunătăţii lui Dumnezeu faţă de Israel sau o lectură greşită. ♦ „v-a binecuvântat cu binecuvântare", gr. εὐλογίαν εὐλόγησεν, calc după ebr.

24,12 „viespi", gr. σφηκιά, singular colectiv („un roi de viespi"). *Cf.* nota la Ex. 23,28. ♦ „doisprezece regi": TM are „doi regi", probabil cifră corectă, *cf.* Iis. Nav. 12,7-24.

24,14 „cu cinste şi dreptate", gr. εὐθύτης şi δικαιοσύνη: echivalări rare pentru ebr. *tāmīm*, „desăvârşit", şi respectiv *'emeth*, „adevăr, fidelitate"; în alte locuri apar τελειότης şi ἀλήθεια. ♦ TM nu are „cei străini" (dar nu şi la v. 23).

voştri, dincolo de râu şi în Egipt, şi slujiţi-I Domnului. [15] Iar de nu vă va plăcea să-I slujiţi Domnului, alegeţi-vă voi înşivă astăzi cui aveţi să slujiţi: ori dumnezeilor părinţilor voştri, celor de dincolo de râu, ori dumnezeilor amoreilor, pe al căror pământ locuiţi; dar eu şi casa mea Îi vom sluji Domnului, căci sfânt este."

[16] Şi dând răspuns, poporul a zis: „Departe de noi să-L părăsim pe Domnul, ca să slujim altor dumnezei! [17] Domnul Dumnezeul nostru, El este Dumnezeu: El ne-a scos pe noi şi pe părinţii noştri din Egipt, şi ne-a vegheat pe toată calea pe care am umblat şi printre toate popoarele prin mijlocul cărora am trecut. [18] Şi Domnul l-a izgonit pe amoreu, ca şi pe toate neamurile care locuiau pământul din faţa noastră; dar şi noi îi vom sluji Domnului, pentru că El este Dumnezeul nostru." [19] Şi Iisus a grăit către popor: „Voi nu veţi putea să-I slujiţi Domnului, căci este Dumnezeu Sfânt şi, fiind gelos, nu va îngădui păcatele şi fărădelegile voastre. [20] Când Îl veţi părăsi pe Domnul şi veţi sluji altor dumnezei, atunci, întorcându-Se împotriva voastră, vă va chinui şi vă va nimici, în locul binelui pe care vi l-a făcut." [21] Iar poporul a grăit către Iisus: „Ba nu, Domnului Îi vom sluji!" [22] Şi Iisus a zis poporului: „Sunteţi martori împotriva voastră că vi L-aţi ales pe Domnul, ca să-I slujiţi Lui! [23] Şi acum izgoniţi dumnezeii străini care sunt printre voi şi îndreptaţi-vă inima către Domnul Dumnezeul lui Israel!" [24] Şi poporul i-a zis lui Iisus: „Domnului Îi vom sluji şi de glasul Lui vom asculta!"

[25] Şi Iisus a încheiat un legământ cu poporul în ziua aceea şi i-a dat lege şi judecată, la Selo, în faţa cortului Dumnezeului lui Israel. [26] Şi a scris

---

24,15 „Iar de nu vă va plăcea": TM are „dacă e rău în ochi voştri". ♦ „alegeţi-vă", gr. αἱρεῖσθαι (ca LXX-A, reţinut de Rahlfs şi Symmachos). Acelaşi verb e folosit în Deut. 26,17-18 pentru a exprima „alegerea" reciprocă între Dumnezeu şi poporul Său. LXX-B: ἐκλέγειν. ♦ TM nu are „căci sfânt este".

24,17 TM nu are „El este Dumnezeu". ♦ După „din Egipt", TM adaugă formula deuteronomică „şi din casa robilor, şi care a făcut aceste minuni mari în ochii noştri".

24,19 „fiind gelos", gr. ζηλοῦν: în legătură cu tema „Dumnezeu gelos", *cf.* Ex. 20,5. ♦ „păcatele şi fărădelegile voastre": traducătorul foloseşte doi termeni care ţin mai mult de greşeli în privinţa cultului: ἁμάρτημα şi ἀνόμημα pentru ebr. *peşa'*, „păcat de răzvrătire", şi *<u>h</u>attā'th*, „greşeală din nebăgare de seamă".

24,20 „altor dumnezei" (ca LXX-B): TM are „dumnezei străini" (ca LXX-A).

24,25-30 Pentru acelaşi ritual al pietrei puse ca mărturie, *cf.* Gen. 31,45-48 (legământul între Laban şi Iacob).

24,25 „lege şi judecată" (*litt.* „procedură"): TM are *<u>h</u>ōq ū miş^epāţ* tradus în Ex. 15,25 prin δικαιώματα καὶ κρίσεις, (*litt.* „reguli de drept şi proceduri"). Versetul pare să

cuvintele acestea într-o carte, legea lui Dumnezeu. Şi Iisus a luat o piatră mare şi a aşezat-o sub terebint, dinaintea Domnului. [27] Şi Iisus a zis către popor: „Iată, piatra aceasta are să fie mărturie împotriva voastră, căci ea a auzit toate cele zise de Domnul, câte a grăit către noi astăzi; ea va fi mărturie împotriva voastră până în zilele de pe urmă, de câte ori veţi minţi Domnului Dumnezeului meu!" [28] Şi Iisus a dat drumul poporului şi fiecare s-a dus la locul său. [29] Iar Israel I-a slujit Domnului în toate zilele lui Iisus şi în toate zilele bătrânilor care au mai trăit după Iisus şi care văzuseră toate faptele Domnului, câte le-a făcut pentru Israel.

[30] Şi a fost aşa: după acestea, a murit Iisus, fiul lui Nave, robul Domnului, [în vârstă] de o sută zece ani. [31] Şi l-au îngropat în pământul moştenirii lui, la Thamnathasachara, în muntele lui Efraim, la miazănoapte de muntele Gaas. [31a] Şi au pus acolo, cu el, în mormântul unde l-au îngropat, cuţitele de piatră cu care i-a tăiat împrejur pe fiii lui Israel, la Galgala, când i-a scos din Egipt, după cum le orânduise Domnul; şi acolo se află până în ziua de astăzi. [32] Iar fiii lui Israel au adus din Egipt osemintele lui Iosif şi le-au

---

atribuie lui Iisus Nave o activitate legislativă (la care face referire Talmudul, *Baba Qamma* 80b). Pentru vocabularul legislativ al LXX, *cf. Septuaginta 1*, p. 184. ♦ TM omite „în faţa cortului Dumnezeului lui Israel", iar în loc de „Selo/Şilo" are „Sichem".

24,26 „într-o carte, legea lui Dumnezeu": TM are „în cartea legii lui Dumnezeu", prima ocurenţă a acestei expresii; până acum apăruse doar sintagma „legea lui Moise". Una din lecturile talmudice îi atribuie lui Iisus Nave, pe baza acestui pasaj, paternitatea unei cărţi; Targumul propune o explicaţie asemănătoare: „Iosua a scris aceste cuvinte şi le-a pus împreună cu cartea legii Domnului". ♦ După „sub terebint", TM are „care e în lăcaşul sfânt al lui YHWH"; plasând acţiunea la Selo, LXX nu permite, ca TM, raportarea la stejarul de la Sichem, unde Domnul îi apare lui Avraam (Gen. 12,6).

24,27 TM nu are „astăzi" şi „până în zilele de pe urmă". ♦ „de câte ori": TM are „ca să nu".

24,29 Ordinea naraţiunii diferă în TM, care relatează fidelitatea poporului, ca o sinteză, după menţionarea morţii şi îngropării lui Iisus. Ordinea din LXX se regăseşte şi în Jud. 2,7-13, în ambele limbi.

24,30 „robul (δοῦλος) Domnului": TM are *'ebhedh YHWH*, „slujitorul lui YHWH". În TM, Iosua, care este numit „slujitorul lui Moise" în cap. 1, primeşte acum acest titlu care îi fusese rezervat lui Moise. LXX nu redă această identificare a celor doi „slujitori ai Domnului" (Moise şi Iisus Nave) pentru că foloseşte δοῦλος pentru Iisus (acelaşi termen ca pentru statutul de robi ai gabaoniţilor, în 9,23), pe când Moise e numit cu titlul mai elevat de οἰκέτης sau παῖς κυρίου, „slujitorul/servitorul Domnului".

24,31a Acest verset, absent în TM, reia elemente din 21,42d (omis, de asemenea, în TM).

24,32 „Iar fiii lui Israel au adus din Egipt osemintele lui Iosif...": TM are „Iar osemintele lui Iosif, pe care fiii lui Israel le aduseseră din Egipt...". Textul grec nu concordă cu Ex.

îngropat în Sikima, în partea ţarinii pe care Iacob o cumpărase cu o sută de mioare de la amoreii care locuiau în Sikima şi pe care i-o dăduse ca parte lui Iosif.

[33] Şi după acestea a fost aşa: Eleazar, fiul lui Aaron, arhiereul, a murit şi a fost îngropat în [cetatea] Gabaath a lui Phinees, fiul lui, pe care i-o dăduse în muntele lui Efraim. [33a] În ziua aceea, fiii lui Israel, luând chivotul lui Dumnezeu l-au purtat de jur împrejur printre ei; iar Phinees a fost preot în locul lui Eleazar, părintele său, până ce a murit şi a fost îngropat la Gabaath, [cetatea] sa. [33b] Iar fiii lui Israel au plecat fiecare la locul său şi la cetatea sa. Şi fiii lui Israel i-au slujit Astarteei şi lui Astaroth şi dumnezeilor neamurilor dimprejurul lor; iar Domnul i-a dat în mâinile lui Eglom, regele Moabului; şi el a domnit peste ei vreme de optsprezece ani.

13,19, în care se spune că Moise a luat cu sine osemintele lui Iosif la ieşirea din Egipt. După ipoteza lui A. Rofé (1982, pp. 17-36), menţiunea din Exodul, fiind într-un context nepotrivit, este un adaos ulterior, forma originară fiind cea din Iis. Nav. ♦ „de la amoreii care locuiau în Sikima" (*cf.* Gen. 48,22): TM are „de la fiii lui Hamor, tatăl lui Sichem" (ca în Gen. 33,19). ♦ „şi pe care i-o dăduse ca parte lui Iosif" (*cf.* Gen. 48,22): TM diferă: „şi ele (= osemintele) au fost pentru fiii lui Iosif ca moştenire" (lectură dificilă, aluzie la un cult al relicvelor, pe care versiunea gr. a încercat probabil s-o evite).

24,33 Cu acest verset se sfârşeşte cartea lui Iosua în TM. Versetele 33a-b sunt un „plus" LXX. ♦ „în [cetatea] Gabaath": TM are „pe colină" (luat de LXX drept un toponim).

24,33a-33b Cartea lui Iosua se sfârşeşte în TM cu o triplă îngropare, a lui Iosif, Iisus Nave şi Eleazar, ca o încheiere a naraţiunii începute în Pentateuh. Este mai clară şi unitatea cărţii în jurul figurii centrale a eroului care îi dă numele: urmaş al lui Moise, având misiunea de a înscrie legea în realitatea unui teritoriu, Iisus/Iosua şi-a împlinit cu bine misiunea. Păcatul, mereu posibil şi ameninţător, a fost evitat de oamenii din generaţia lui. În schimb, versetele suplimentare din LXX (33a-b, despre reaua purtare a fiilor lui Israel şi pedepsirea lor) schimbă perspectiva cărţii, o deschid asupra istoriei viitoare a poporului şi o înscriu ca prima dintr-o serie de cărţi care vor povesti istoria poporului şi a legământului acestuia cu Dumnezeu. Astfel, cartea se detaşează mai mult de Pentateuh.

Anexă

Fragmentele 15,21b-62; 18,21b-28; 19,1-45 în Codex Alexandrinus*

15 [21b] Cabseel, şi Edrai, şi Iagur, [22] şi Kina, şi Dimona, şi Adadra, [23] şi Kedes, şi Ithnaziph, [24] şi Telem, şi Baloth, [25] şi cetatea Aseron (aceasta este Asorul), [26] Amam, şi Samaa, şi Molada, [27] şi Asergadda, şi Baithphaleth, [28] şi Asarsula, şi Bersabea, cu satele lor şi aşezările lor, [29] Baala, şi Auim, şi Asem, [30] şi Elthodad, şi Chasil, şi Erma, [31] şi Sikeleg, şi Medevena, şi Sandanna, [32] şi Laboth, şi Seleim, şi Remmon, douăzeci şi nouă de cetăţi, cu satele lor.

[33] În [ţinutul de] câmpie: Esthaol, şi Saraa, şi Asna, [34] şi Ramen, şi Zano, şi Adiathaim, şi Enaim, [35] şi Ierimuth, şi Odollam, şi Nemra, şi Socho, şi Azeca, [36] şi Sargarim, şi Gadera, şi aşezările lor, paisprezece cetăţi, cu satele lor. [37] Sennan, şi Adasa, şi Magdalgad, [38] şi Dalaan, şi Maspha, şi Iechthael, [39] şi Lachis, şi Bazcath, şi Aglon, [40] şi Chabba, şi Lamas, şi Chathlos, [41] şi Gaderoth, şi Bethdagon, şi Noma, şi Makeda, şaisprezece cetăţi, cu satele lor. [42] Lebna, şi Ather, [43] şi Iephtha, şi Asenna, şi Nesib, [44] şi Keila, şi Achzib, şi Maresa, şi Edom, nouă cetăţi, cu satele lor. [45] Accaron, cu satele şi aşezările sale.

[46] Şi de la Accaron, Iemnai şi toate care sunt aproape de Asdod, cu satele

[47] sale şi aşezările sale. Gaza, cu satele sale şi aşezările sale, până la pârâul Egiptului, iar Marea cea Mare îi va fi hotar.

[48] Şi în [ţinutul de] munte: Saphir, şi Iether, şi Socho, [49] şi Renna, Cetatea Literelor (aceasta este Dabir), [50] şi Anob, şi Esthemo, şi Anim, [51] şi Gosom, şi Chiluon, şi Gelon, zece cetăţi, cu satele lor. [52] Ereb, şi Esan, şi Ruma, [53] şi Ianum, şi Baiththapphue, şi Aphaca, [54] şi Chammata, şi Cetatea Arbo (aceasta este Hebron) şi Sior, nouă cetăţi, cu satele lor. [55] Maon, şi

* *Cf.* nota 15,21-63.

Chermel, şi Ziph, şi Ietta, [56] şi Iezrael, şi Iecdaam, şi Zanoakim, [57] şi Gabaa, şi Thamna, nouă cetăţi, cu satele lor; [58] Alul, şi Baithsur, şi Gedor, [59] şi Maroth, şi Baithanoth, şi Eltheken, şase cetăţi, cu satele lor, [59a] Theco, şi Efrata (aceasta este Bethleemul), şi Phagor, şi Aitam, şi Culon, şi Tatami, şi Sores, şi Carem, şi Gallim, şi Baither, şi Manocho, unsprezece cetăţi, cu satele lor; [60] Cariathbaal (aceasta este cetatea Iarim) şi Arebba, două cetăţi, cu satele lor şi aşezările lor.

[61] Baddargis, şi Betharaba, şi Madon, şi Sochocha, [62] şi Nebsan, şi Cetăţile Sărilor, şi Engaddi, şapte cetăţi, cu satele lor.

18 [21b] Bethagla, şi Ammecasis, [22] şi Baitharaba, şi Semrim, şi Bethel, [23] şi Auim, şi Aphar, şi Aphra, [24] şi Aicaren, şi Capherammin, şi Gabaa, douăsprezece cetăţi, cu satele lor. [25] Gabaon, şi Rama, şi Beroth, [26] şi Maspha, şi Chephira, şi Amosa, [27] şi Rekem, şi Ierphael, şi Tharala, [28] şi Selaleph, şi Iebus (aceasta este Ierusalimul), şi Gabaath, şi cetatea Iarim, treisprezece cetăţi, cu satele lor. Aceasta este moştenirea fiilor lui Beniamin, după familiile lor.

19[1] Şi al doilea a ieşit sorţul lui Simeon, şi moştenirea lor a fost în mijlocul părţii de moştenire a fiilor lui Iuda. [2] Şi moştenirea lor a fost: Bersabea, şi Sabee, şi Molada, [3] şi Asersual, şi Bathul, şi Bola, şi Asom, [4] şi Elthulad, şi Erma, [5] şi Sekela, şi Baithammarchaboth, şi Asersusim, [6] şi Baithlabath şi ţarinile lor, treisprezece cetăţi, cu satele lor. [7] Ain, şi Remmon, şi Ether, şi Asan, patru cetăţi, cu satele lor, [8] cele dimprejurul acestor cetăţi, până la Baalethberramoth, mergând până la Iameth, spre miazăzi. Aceasta este moştenirea tribului fiilor lui Simeon, după familiile lor. [9] Din moştenirea lui Iuda [a fost] moştenirea fiilor lui Simeon, căci partea fiilor lui Iuda era mai mare decât a lor; şi au moştenit fiii lui Simeon în mijlocul moştenirii lor.

[10] Şi al treilea a ieşit sorţul pentru Zabulon, după familiile lor. Şi hotarele moştenirii lor vor fi Sarid; [11] hotarele lor, marea şi Marala vor ajunge la Dabasthai, în valea care este în faţa Iecnamului, [12] şi se vor întoarce de la Sarid înapoi, la răsărit de Sams, către hotarele Chasaloth Thabor, şi vor străbate până la Dabrath, şi vor urca înainte, până la Iaphagai. [13] Şi de acolo vor coti înapoi, către răsărit, peste Geththa, peste cetatea Casim, şi vor străbate peste Remmon Ammatharim Annua [14] şi vor coti spre hotarele de miazănoapte peste Ennathoth, iar capătul lor va fi la Gaiiephthael, [15] şi

Cattath, şi Naalol, şi Semron, şi Iadela, şi Baithleem. [16] Aceasta este moştenirea tribului fiilor lui Zabulon, după familiile lor, cetăţile şi satele lor.

[17] Şi lui Issachar i-a ieşit sorţul al patrulea. [18] Şi hotarele lor au fost Iezrael, şi Achaseloth, şi Sunam, [19] şi Apheraim, şi Sian, şi Renath, şi Anareth, [20] şi Rabboth, şi Kesion, şi Aeme, [21] şi Ramath, şi Engannim, şi Enadda, şi Baithphases; [22] şi hotarele vor ajunge la Thaboth şi la Salima către apus, şi la Baithsmas, iar Iordanul va fi capătul hotarelor lor. [23] Aceasta este moştenirea tribului fiilor lui Issachar, după familiile lor, cetăţile şi aşezările lor.

[24] Şi al cincilea i-a ieşit sorţul lui Aser. [25] Şi hotarele lor au fost de la Chelcath, şi Ooli, şi Batne, şi Achsaph, [26] şi Amad, şi Masal, şi vor ajunge la Carmelo, către apus, şi la Sior, şi Labanath, [27] şi vor coti spre soare-răsare de Bethdagon, şi vor ajunge la Zabulon şi la Gai Iephthael înspre miază-noapte, şi hotarele vor intra în Saphthabethaemec, şi vor merge la marginea lui Aniel, şi vor străbate spre Chabol, la stânga, [28] şi Achran, şi Roob, şi Amon, şi Cana, până la Sidonos cea Mare; [29] şi hotarele se vor întoarce spre Rama şi până la cetăţile întărite ale tirienilor; şi hotarele se vor întoarce spre Osa şi marea le va fi capătul, de la funia [de pământ de la] Achziph, [30] şi Amma, şi Aphec, şi Raob, douăzeci şi două de cetăţi. [31] Aceasta este moştenirea tribului fiilor lui Aser, după familiile lor, cetăţile lor, cu satele lor.

[32] Şi sorţul al şaselea i-a ieşit lui Neftali. [33] Şi hotarele lor au fost Meeleph, şi Maelon, şi Besenanim, şi Armai, şi Nakeb, şi Iabnel, până la Lacu, iar capetele lor au fost la Iordan. [34] Şi hotarele se vor întoarce la apus spre Azanoth Thabor, şi vor străbate de acolo spre Icoc, şi vor ajunge la Zabulon, spre miazăzi, şi vor ajunge la Aser, spre apus, şi la Iordan, spre soare-răsare. [35] Şi cetăţile întărite ale tirienilor: Tyrul, şi Amath, şi Reccath, şi Chenereth, [36] şi Adami, şi Rama, şi Asor, [37] şi Kedes, şi Edrai, şi Izvorul--Asor, [38] şi Iarion, şi Magdaliel, Oram, şi Baithanath, şi Thasmus, nouăsprezece cetăţi. [39] Aceasta [este] moştenirea tribului fiilor lui Neftali.

[40] Şi lui Dan i-a ieşit sorţul al şaptelea. [41] Şi hotarele lor au fost Saraa, şi Esthaol, şi cetatea Sames, [42] şi Salabin, şi Iaalon, şi Iethla, [43] şi Ailon, şi Thamna, şi Accaron, [44] şi Eltheco, şi Gabathon, şi Baalon, [45] şi Iuth, şi Banebarac, şi Gethremmon...

JUDECĂTORII

Introducere

I. Titlul cărții și locul ei în canonul Septuagintei

Una dintre cele mai vechi atestări privind existența cărții Judecătorilor (*ṣoph^{e}ṯīm* în ebraică, κριταί în greacă) se găsește la Philon (*De confusione* 128); citând Jud. 8,8-9, el se referă la „cartea Judecăților, păstrată în scris", ἐν τῇ κριμάτων ἀναγραφομένῃ βίβλῳ („judecățile" fiind probabil o scăpare pentru „judecători", κριτῶν). Acesta este singurul pasaj în care Philon amintește Judecătorii. Flavius Iosephus nu se referă la Judecători ca la o carte, ci vorbește despre „vremea judecătorilor", τὸν χρόνον τῆς πολιτείας κριτῶν. În Talmud, unde există trei menționări, cartea Judecătorilor este supranumită „cartea bunului-plac", *sepher hayyāṣār*, din pricina frazei finale (21,25).

După tradiția rabinică, această carte este a doua din *N^{e}bhī'īm* (cărțile profetice), după Iosua și înainte de Samuel 1 și 2. Conform acestei tradiții, Samuel este considerat autorul cărților care îi poartă numele, precum și al cărții Judecătorilor și al lui Ruth.

O dovadă indirectă a identității distincte a Judecătorilor o constituie mobilitatea cărții lui Ruth, în funcție de canonul ebraic sau de cel grecesc. În canonul TM, cartea lui Ruth este desprinsă de contextul său istoric (*cf.* Ruth 1,1) și face parte din cele „cinci suluri", fiind primul dintre ele. În canonul Septuagintei, Ruth vine imediat după Judecători. În schimb, după mărturiile Părinților greci – Eusebiu al Cezareei în mod deosebit (*Hist. Eccl.* 6,25.2) – Judecătorii și Ruth formează o singură carte: *Ṣoph^{e}ṯim*, în tradiția iudaică. Pentru Chiril al Ierusalimului (*Cateheza* IV), „cartea Judecătorilor, împreună cu cartea lui Rutb, este socotită a șaptea carte a Bibliei". Această îmbinare era, după el, una dintre cele cinci îmbinări care îngăduiau ca, în canonul iudaic, să fie redus numărul cărților biblice de la douăzeci și șapte la douăzeci și două, tot atâtea cât literele alfabetului ebraic.

II. „Judecători", „izbăvitori"; lista judecătorilor

Personajele care sunt anunţate în partea introductivă ca „judecători", κριταί (2,16-19), au misiunea de a-l „izbăvi" pe Israel, σώζειν (2,16-18), apărând mai apoi fie ca nişte comandanţi de război sau căpetenii cu prerogative aproape regale, fie ca nişte magistraţi în exercitarea atribuţiilor.

Denumirea de „izbăvitori" li se potriveşte mai bine. Numai că doar doi dintre eroi sunt numiţi „izbăvitori": Gothoniel (3,9) şi Aod (3,15); pentru alţi trei, misiunea care li se dă este în mod explicit salvarea lui Israel: Samegar (3,31), Gedeon (6,14), Samson (13,5).

Denumirea de „judecător", lăsând deoparte titlul cărţii şi prezentarea colectivă din capitolul al doilea, nu este propriu-zis atribuită nici unuia dintre eroi; este indicată numai prin folosirea verbului „a judeca" în legătură cu activitatea lor; acest indiciu apare la toţi, cu două excepţii: Samegar şi, în mod surprinzător, Gedeon. În privinţa lui Abimelech, precizarea formulată în treacăt (9,22): „a domnit peste Israel vreme de trei ani" îi exclude calitatea de judecător.

Termenul „izbăvitor" („salvator", „mântuitor"), care, începând cu Judecătorii, devine echivalentul obişnuit al ebraicului *mōşīa'* (3,9.15) provine din Deuteronom, după textul LXX. În Deut. 32,15, Septuaginta propune traducerea „Dumnezeu, Mântuitorul său", θεοῦ σωτῆρος αὐτοῦ, modificând textul ebraic care spune *Ţūr y'şu'āthō*, „Stânca, mântuirea sa". Acest apelativ pentru Dumnezeu este unic în Pentateuh. Se ştie că Ptolemeu I a dorit să-şi atribuie titlul de „Soter", ca şi, mai târziu, seleucidul Demetrios I. Conotaţia regală a acestui titlu poate explica de ce Deuteronomul l-a atribuit, o singură dată, lui Dumnezeu. În rest însă, în Deut. 22,27; 28,31, participiul substantivat *mōşīa'* este redat în mod firesc prin ὁ βοηθῶν, „cel care vine în ajutorul" unei persoane atacate, fără vreo referire la intervenţia divină.

Termenul κριτής, „judecător", nu apare în Pentateuh mai înainte de Deuteronom (1,16). Însărcinarea de „a judeca" este menţionată totuşi în recomandările pe care Iethro i le face ginerelui său, Moise (Ex. 18,21-26): îl îndeamnă să aleagă oameni de valoare care să judece poporul în permanenţă. În Deut. 1,9-13, Moise alege aceşti oameni de valoare şi le dă numele de „judecători" (1,16): este cea dintâi folosire a termenului funcţional *şopheţ* = κριτής. Aspectul judiciar al funcţiei este marcat o singură dată în cartea Judecătorilor: Debora (4,4) este prezentată ca o prorociţă care stă sub un anumit palmier şi rosteşte sentinţe pentru fiii lui Israel care vin la ea.

Pentru alți eroi ai cărții, se poate doar presupune o activitate propriu-zis judiciară în perioadele de pace care urmau faptelor de vitejie. „Legislaturile" lor sunt de obicei indicate prin numărul anilor; pornind de la aceste legislaturi se poate vorbi de o „epocă a judecătorilor" și se poate justifica titlul cărții.

Din textul grecesc, ca și din modelul său ebraic, pot fi identificați doisprezece „judecători" ai lui Israel. Numărul este însă suspect (prin perfecțiunea lui) și include cel puțin un nume în plus: al lui Samegar. Însemnarea care îi e consacrată în 3,31 este în mod evident intercalată între capitolele 3 și 4, cu elementul de legătură „după acesta [Aod]". Probabil că alte nume fuseseră introduse mai înainte pentru a se atinge numărul desăvârșit de doisprezece, între cei numiți „judecătorii minori" din pricina însemnărilor restrânse care îi privesc: Thola (10,1-2), Iair (10,3-5), Esebon (12,8-10), Ailon (12,11-12), Abdon (12,13-15).

Iisus Sirach (46,11-12) îi elogiază pe „judecători, fiecare după numele său", fără a numi însă pe vreunul.

Epistola către evrei (11,32) citează doar patru nume, cele mai faimoase: Gedeon, Barac, Samson, Iephthae, într-o vădită lipsă de ordine.

Părinții greci, la rândul lor, s-au arătat interesați de lista judecătorilor, încercând să stabilească o relație coerentă între durata legislaturilor și perioadele de oprimare, fără să ajungă însă la o concordanță.

III. Cronologia internă

Perioada judecătorilor este prin excelență una care iese din orice cadru verosimil. Toate încercările făcute, de la Părinți până în zilele noastre, de a încadra această perioadă în timpul istoric s-au dovedit înșelătoare.

Dacă se admite că perioadele indicate pentru legislaturi nu formează în mod necesar o succesiune lineară, că cifrele sunt uneori simbolice (patruzeci, optzeci), că evenimentele plasate în anumite triburi pot fi contemporane cu alte evenimente din alte triburi, că desemnarea globală („fiii lui Israel") a unor fapte este o perspectivă impusă în mod ideal de autorul cărții – atunci nu se poate construi o cronologie credibilă. Ne aflăm, în această carte, între istorie și legendă.

Victoria repurtată de unele triburi din nord asupra lui Sisera, la Taanac, este plasată ipotetic pe la 1130; perioada Judecătorilor se întinde, în mare, între 1200 și 1030, data aproximativă a urcării lui Saul pe tron.

IV. Problema textului Judecătorilor în Septuaginta

Istoria textului Judecătorilor în Septuaginta este „o istorie deosebit de complexă"[1]. Ne mulțumim aici să prezentăm datele problemei legate de deosebirile dintre principalele versiuni greceşti.

Este util în primul rând să arătăm de ce şi în ce fel a editat Alfred Rahlfs Judecătorii în dublu text în Septuaginta sa din 1935. Brooke şi McLean editaseră textul codicelui Vaticanus (B), cu aparat critic, în 1917, după ce editaseră, în 1897, textul codicelui Alexandrinus (A), fără aparat. Alarmat de diferențele vădite din Cântul Deborei (cap. 5) între versiunea din Vaticanus şi ansamblul celorlalte mărturii, printre care şi Alexandrinus, Rahlfs, convins că are de-a face cu două traduceri independente, s-a hotărât să editeze două texte, dispuse sinoptic: un text notat A din comoditate (care este de fapt un text eclectic; sigla nu trebuie confundată cu cea uzuală pentru Alexandrinus) şi textul codicelui B. Este cert faptul că această decizie, care privea doar un capitol, l-a determinat să îşi extindă metoda la ansamblul cărții, obținând în felul acesta o simplificare considerabilă a aparatului critic.

Textul editat de Rahlfs în partea superioară a paginii nu este textul codicelui Alexandrinus, ci un text mixt, în care A este emendat cu lecțiunile recensiunii hexaplare a lui Origen (O) şi cu cele ale unui grup de manuscrise desemnat în mod tradițional prin sigla L, grupul „lucianic" (redenumit de curând, motivat, „text antiohian").

Aşa cum se prezintă, ediția lui Rahlfs ne permite să vedem că B este un text foarte fidel celui ebraic din TM, în vreme ce textul compozit, indicat prin sigla A, este mai îndepărtat, dovedindu-şi astfel vechimea şi apropierea de textul original al Septuagintei. Un examen statistic al pasajelor în care fiecare din cele două texte ale lui Rahlfs este în acord cu TM arată că A prezintă 384 de puncte de acord împotriva lui B, iar B prezintă 561 puncte de acord împotriva lui A. Această disparitate punctuală maschează însă o stare de lucruri evidentă: cele două texte nu sunt traduceri independente; ele decurg dintr-o unică sursă, iar relațiile dintre ele sunt de ordinul recensiunii, care este fie anterioară, fie posterioară celei hexaplare. Proporția similitudinilor dintre cele două tipuri de text pledează în favoarea unei asemenea interpretări.

1. Harl M., Dorival G., Munnich O., *La Bible grecque des Septante*, Paris, 1988, p. 175.

Studiile recente consacrate cărții Judecătorilor au schimbat datele textului. Contribuțiile lui I. Soisalon-Soininen[2], ale lui J. Schreiner asupra întregii cărți[3] și apoi asupra Cântului Deborei[4] și, mai cu seamă, descoperirile capitale ale lui D. Barthélemy[5], urmate de cercetările aprofundate ale lui R. Bodine asupra textului Judecătorilor din LXX[6] și studiul lui E. Tov asupra Cântului Deborei[7] au avut ca rezultat clarificarea relațiilor dintre cele patru tipuri de text, depinzând toate – direct sau indirect – de un text primitiv, care trebuie postulat.

Alexandrinus și grupul său sunt martorii unui text vechi, afectat însă de recensiunea hexaplară a lui Origen. Aceste retușuri ne sunt semnalate prin semne critice (asterisc și obel) în versiunea numită siro-hexaplară (syr), care este un bun martor pentru Septuaginta veche.

Vaticanus este recunoscut ca produs al unei recensiuni pre-hexaplare, datând din secolul I d.H., pe un text ebraic care este practic cel din TM. Această recensiune, care afectează în egală măsură și alte cărți sau fragmente de cărți istorice și profetice, este desemnată în mod convențional ca recensiunea *kaige*[8] – unul dintre criteriile de recunoaștere.

Textul antiohian, pentru care am păstrat sigla L („lucianic"), este reprezentat de două texte în unciale, lacunare, și de două grupuri în minusculă.

Grupul dominat de manuscrisele MN este de asemenea dependent de recensiunea hexaplară; este tipul de text pe care îl putuse cunoaște Augustin prin *Vetus latina*.

În prezent, textul antiohian, pentru care *Vetus latina* este un martor direct, este considerat ca „cel mai bun martor al Septuagintei antice pentru cartea Judecătorilor"[9].

Dualitatea textului din ediția Rahlfs a impus o traducere dublă – pentru cele două texte, numite A și B.

---

2. *Die Textformen der Septuaginta-Übersetzung des Richterbuches*, Helsinki, 1951.
3. *Septuaginta-Massora des Buches der Richter*, Roma, 1957.
4. „Zum B-Text des griechischen Canticum Deborae", *Biblica* 42, 1961, 333-358; „Textformen und Urtext der Deboraliedes in der Septuaginta", *Biblica* 42, 1961, 173-200.
5. *Les Devanciers d'Aquila*, 1963.
6. *The Greek Text of Judges. Recensional Developments*, Chico, 1980.
7. „The Textual History of the Song of Deborah in the A-Text of the LXX", *VT* 28, 1978, 224-232.
8. Denumirea se referă la redarea constantă a ebr. *gam*, „de asemenea", prin gr. καί γε (n. trad.).
9. Harl, Dorival, Munnich, *op. cit.*, p. 175.

V. Compoziția cărții: structura sa, unitatea sa

Din punctul de vedere al unei corespondențe stricte dintre titlu și conținut, cartea Judecătorilor poate fi circumscrisă prin relatările care aduc în scenă cele douăsprezece personaje cu rol marcant în epoca premonarhică, adică de la 3,7 la 16,31. Începutul cărții, de la 1,1 la 3,6, are un caracter pur introductiv, fiind într-o posibilă concurență cu finalul cărții Iosua în varianta sa grecească (Iisus Nave). Finalul cărții Judecătorilor, capitolele de la 17 la 21, ar fi un apendice care tratează soarta opusă a două triburi condamnabile în chip deosebit: cel al lui Dan (capitolele 17 și 18) și cel al lui Beniamin (capitolele 19-21). Un asemenea decupaj este tradițional: e cel propus și de Biblia de la Ierusalim și de Traducerea Ecumenică a Bibliei (TOB).

Numai că această carte nu este o compilație de relatări, legate între ele prin indicații cronologice relative și flancate de două dezvoltări întâmplătoare. În încercarea de a descoperi unitatea de compoziție a acestei cărți, se pot aborda două puncte de vedere: unul istoric și logic, care impune o coerență de ansamblu a relatărilor cu evenimentele anterioare din Iosua/Iisus Nave și cu evenimentele posterioare din 1 Samuel (= 1 Regi); sau un punct de vedere literar și dramatic, ce postulează inspirația unui autor care însuflețește textul de la început până la sfârșit.

Punctul de vedere istoric este cel pe care l-a apărat discret Flavius Iosephus în *Antiquitates Iudaicae*, V 120-137. În parafraza sa la Judecătorii, el a deplasat – fără să dea explicații – capitolele 19-21 (136-174) după secțiunea 1,1 – 3,6 (120-135); în mod similar, a tratat subiectul capitolului 18, migrația daniților, după cel al capitolului 21 (177-178). Se poate intui logica acestor deplasări: preotul Phinees figurează la sfârșitul cărții Iisus Nave (24,33a – după LXX) și în Jud. 20,28, îndeplinind funcția sacerdotală pentru Israel; era un motiv întemeiat pentru a apropia criza beniaminiților de epoca imediat următoare morții lui Iisus Nave. O altă motivație este de ordin logic și demografic: era nevoie ca tribul lui Beniamin, aproape nimicit de războiul fratricid care îl opusese celor unsprezece triburi coalizate, să aibă timp să se reorganizeze mai înainte de a deveni tribul puternic de unde avea să se ridice Saul, primul rege al lui Israel.

Modificarea forțată pe care a operat-o Flavius Iosephus în text ridică o obiecție: cum a putut tribul complet slăbit al lui Beniamin să figureze la locul său printre luptătorii adunați de Debora și Barac, în 5,4? Este adevărat

că Flavius Iosephus trece sub tăcere „Cântul Deborei" şi se referă numai la capitolul 4, care relatează evenimentul şi în care Beniamin nu este numit.

Theodoret, în Ἐρωτήσεις εἰς κριτάς (*Quaest.*), comentează textul Judecătorilor şi îl citează abundent, în forma sa grecească antiohiană. În a 27-a „întrebare", referindu-se la capitolul 20, el presupune că războiul împotriva lui Beniamin s-a desfăşurat înaintea altor războaie relatate în această carte, la puţin timp după moartea lui Iosua. Citează Jud. 20,28, unde apare preotul Phinees, şi observă că Eleazar, tatăl său, a murit imediat după Iisus Nave (Iis. Nav. 24,33). „Cred aşadar", adaugă Theodoret, „că cel care a compus această istorie [a Judecătorilor] nu din întâmplare a aşezat la sfârşit ceea ce se întâmplase la început. A voit să arate succesiunea judecătorilor, care a fost cel dintâi, care a fost al doilea, care al treilea şi a aşezat la sfârşit cele două relatări, despre Micha şi Laisa, apoi cea despre femeia ucisă de nebunia dezlănţuită a oamenilor decăzuţi." În felul acesta, Theodoret justifică dispunerea textului Judecătorilor aşa cum îl avea sub ochi, folosindu-se de un argument pedagogic cu puţină greutate.

Două studii recente asupra textului ebraic au adoptat cu hotărâre punctul de vedere literar, conform căruia cartea Judecătorilor se prezintă ca o operă structurată şi unificată. Înţelegerea textului este în felul acesta considerabil înnoită.

Monografia lui Lilian R. Klein[10] plasează ansamblul cărţii sub semnul ironiei, o ironie imprimată în filigran în text, ale cărei efecte sporesc pe măsură ce se înaintează în înlănţuirea evenimentelor şi care „triumfă" în ultimele capitole, de la 17 la 21.

„Lectura integrată" propusă de Barry G. Webb[11] porneşte de la episodul central al cărţii, istoria lui Iephthae (10,6-12,7), şi ia ca model „variaţiunile" care o precedă şi care îi urmează (3,7-16,31). Din structura concentrică a relatării consacrate lui Iephthae, culminând cu declaraţia solemnă „Domnul, cel care este judecător" (11,27), autorul extrage principiul unei structuri similare cu ansamblul cărţii. Astfel, el numeşte „uvertură" capitolele de la 1,1 la 3,6 şi „coda" capitolele de la 17 la 21. Această interpretare lirică sau dramatică este de mare interes: sugerează ideea unui poem simfonic, având

10. *The Triumph of Irony in the Book of Judges*, JSOT, Supplement Series 68, Sheffield, 1988.

11. *The Book of Judges. An Integrated Reading*, JSOT, Supplement Series 45, Sheffield, 1987.

o linie ascendentă, un punct culminant, apoi o pantă descendentă până la căderea finală.

Convingerea noastră, după consultarea acestor două studii, este că Judecătorii reprezintă o operă literară, în care elementele sunt îmbinate cu grijă pentru a produce în sufletul cititorului sentimentul unei drame având aerul unei tragedii antice. Considerăm capital faptul că textul are un centru care joacă rolul de pivot şi în jurul căruia se organizează materia cărţii în două părţi cantitativ egale. Considerăm centru versetul 10,13, declaraţia lui Dumnezeu, al treilea şi cel din urmă avertisment: „Nu vă voi mai izbăvi." De o parte şi de cealaltă a acestei declaraţii finale, cartea oferă două faţete contrastante: cea a intervenţiilor de sprijin ale lui Dumnezeu şi cea a retragerii Sale – dacă nu chiar a respingerii din partea Sa.

Această ameninţare este oare conservatoare, ca cele două precedente (2,3 şi 2,21), sau executorie? La această întrebare răspunde versetul 16, corolar al versetului 13. Acolo traducătorii Septuagintei dezvăluie existenţa a două opţiuni posibile; după cum se interpretează textul ebraic într-un sens sau în altul, Dumnezeu va reveni asupra ameninţării Sale sau o va confirma prin fapte. După tradiţia AL, Dumnezeu se află la capătul răbdării în faţa ipocriziei poporului Său. După tradiţia textului B, conformă celui din TM, finalul versetului lasă să se înţeleagă o revenire a lui Dumnezeu şi permite intrarea în scenă a unui nou „izbăvitor", în persoana lui Iephthae (aceasta este interpretarea lui Flavius Iosephus şi cea din Targum). În virtutea felului în care vedem structura generală a cărţii, înclinăm să favorizăm tradiţia din AL.

VI. Lecturi antice ale cărţii Judecătorilor

Am văzut deja felul în care Flavius Iosephus, în *Antiquitates Iudaicae*, cartea V, operase deplasări în ordinea capitolelor din Judecătorii, obţinând astfel o coerenţă istorică aparent satisfăcătoare.

Această libertate pe care şi-a luat-o faţă de text se manifestă şi în alte aspecte, îndeosebi prin amplele eliminări. Dintre faptele lui Gedeon dispare dărâmarea altarului lui Baal (6,25-32), încercarea cu lâna (6,33-40), făurirea efodului (8,24-27). Din lista judecătorilor este eliminat Thola (10,1-2). Episodul *şibboleth*-ului dispare (12,5-6). Întregul capitol 17 – Micha şi idolul său – este ignorat. Suprimările se înscriu toate în aceeaşi direcţie: de a nu deteriora imaginea eroică a acestei perioade prin episoade puţin strălucite sau prea caracteristice pentru obiceiurile semitice.

Flavius Iosephus dispunea, pentru parafrazele sale la Judecătorii, nu numai de un text ebraic, ca pentru Pentateuh, ci şi de unul grecesc, ca pentru cărţile istorice, Regii şi Paralipomene. Putem chiar preciza tipul de text grecesc pe care îl avea în faţa ochilor: el consulta un text antiohian, acolo unde cel ebraic i se părea deficient, iar cel grecesc logic. Faptul că aceste lecţiuni (paisprezece la număr) provenite din textul antiohian sunt repartizate aproape pe toată întinderea cărţii demonstrează că Iosephus a comparat fără încetare cele două texte, ebraic şi grecesc.

De unde provenea textul grecesc pe care îl folosea Flavius Iosephus? La sfârşitul secolului I d.H., vremea în care Iosephus îşi compunea la Roma *Antichităţile iudaice*, cetatea Antiohia era în relaţii vii cu Roma; este posibil ca textul grecesc al Judecătorilor să fi provenit din Antiohia.

În ce priveşte metoda de interpretare, Philon ar putea fi socotit un precursor al Părinţilor Bisericii. Exegeza sa originală asupra Bibliei greceşti, cu precădere asupra Pentateuhului, a fost în bună parte fundamentul metodei alegorice preluate şi continuate de generaţiile succesive ale patristicii greceşti şi latineşti.

Singura citare a Judecătorilor la Philon (*De Confusione* 128) priveşte turnul din Phanuel (Jud. 8,8-9), a cărui dărâmare Gedeon o anunţă şi apoi o şi împlineşte; Philon vede în destinul acestui turn asemănări cu cel al turnului Babel, despre care se pregăteşte să vorbească. Acest tip de apropiere, prilejuită de un cuvânt sau de o situaţie comparabilă, este tipică pentru metoda philoniană; iar această metodă va înflori în scrierile autorilor creştini.

Cartea Judecătorilor este rareori citată în literatura patristică. Nu este un fenomen surprinzător: perioada judecătorilor este prea haotică şi prea crudă pentru a motiva căutarea unor învăţături pentru edificarea comunităţii creştine. Există numai doi eroi care merită consideraţie datorită faptelor lor: Gedeon şi Samson.

Cu mult mai interesante sunt comentariile următoare – unul parţial, altul complet: cele nouă omilii ale lui Origen şi cele douăzeci şi opt de „întrebări" puse de Theodoret.

Omilia aparţine literaturii orale şi discursul său stă sub semnul urgenţei; ea vizează un efect imediat asupra auditoriului, iar stilul său spontan, perfect reprodus de stenografie, dă textului un caracter viu.

Principiul fondator al exegezei origeniene este formulat de Apostolul Pavel în 1Cor. 10,11: „Acestea li s-au întâmplat lor ca pilde (τυπικῶς), dar au fost scrise spre luare aminte pentru noi" (πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν). Origen

îl reia cu cuvintele sale în *Hom. Iud.* II,3: „quae scripta sunt, non propter illos, sed propter nos scripta dicuntur."

Este limpede că textul pe care îl urmează Origen este de tip alexandrin; el poate fi identificat drept un Alexandrinus care nu a fost retuşat de recensiunea hexaplară. Acest fapt permite presupunerea (cu rezerve) că omiliile asupra Judecătorilor au fost pronunţate la Alexandria, că datează dintr-o perioadă timpurie a carierei lui Origen şi că amintesc pe alocuri de persecuţia recentă căreia îi căzuse victimă tatăl lui Origen.

În linia exegeţilor şcolii din Antiohia, după Diodor al Tarsului şi Theodor al Mopsuestiei, Theodoret al Cyrului este considerat unul dintre cei mai remarcabili. Cu toate că practică o exegeză istorică şi filologică, Theodoret nu ezită să recurgă la interpretarea tipologică alegorică atunci când i se pare preferabilă (de pildă Jud. 6,36-40).

Ca şi celelalte cărţi ale Octateuhului, cartea Judecătorilor este supusă unei serii de „întrebări", ἐρωτήσεις, douăzeci şi opt în total, care constituie tot atâtea incursiuni în pasajele considerate dificile sau neobişnuite în text. Răspunsurile pe care le dă Theodoret sunt pentru el prilejul de a cita cu precizie textul grecesc: recunoaştem aici tipul antiohian.

VII. Cântul Deborei

Poemul ebraic căruia Debora pare să-i fie în acelaşi timp autoare şi destinatară este considerat textul poetic cel mai vechi din Biblie. Adăpostit în cartea Judecătorilor, el capătă importanţa unei cărţi în sine.

Fie că a fost compus în focul victoriei repurtate asupra canaanenilor sau a apărut într-o celebrare a evenimentului, cântul Deborei poartă urmele unei limbi şi prosodii arhaice, iar traducerea sa, în orice limbă, pune grele probleme de transpunere şi, adesea, de înţelegere.

Un indiciu sigur al independenţei literare a acestui cânt este folosirea sa liturgică în cultul sinagogal. Cântul Deborei a constituit, după epoca exilului în Babilon, lectura extrasă din cărţile profetice, *haph^{e}tarāh*, îmbinată cu marea *paraşāh*, intitulată *b^{e}şallaḥ*, care acoperă Ex. 13,17-17,16 (înfrângerea egiptenilor, trecerea Mării Roşii, cântul lui Moise, drumul prin pustiu, victoria asupra lui Amalec, poporul blestemat). Pentru Cântul Deborei nu se putea găsi o asociere mai potrivită.

Cei dintâi traducători ai Septuagintei au ţinut cont de aceste două elemente care privesc istoria poemului ebraic: atitudinea lor este marcată deopotrivă de un mare respect pentru dificultăţile şi bizareriile textului şi de o

anumită libertate față de un poem a cărui înțelegere nu era sigură. Ei nu au ezitat să gloseze și să amplifice anumite pasaje, recurgând uneori la metoda targumică. Ceea ce oferă însă LXX este o traducere, nu un „targum".

Poemul ebraic, dată fiind densitatea și, adesea, ermetismul său, nu putea să nu genereze numeroase traduceri. Ediția lui Rahlfs este din acest punct de vedere exemplară. Versiunea din Vaticanus i s-a părut editorului într-o opoziție manifestă cu ansamblul celorlalte versiuni existente și în acord aproape constant cu cea ebraică a TM. După cum s-a sugerat deja în prima parte a introducerii, divergențele existente în Cântul Deborei între cele două tradiții manuscrise principale sunt cele care l-au determinat pe Rahlfs să publice un text dublu și, ca o consecință logică, să extindă această procedură editorială la ansamblul cărții Judecătorilor.

Paul Harlé

Judecătorii

A

1 [1] Şi a fost aşa: după moartea lui Iisus, fiii lui Israel L-au întrebat pe Domnul spunând: „Cine se va ridica pentru noi împotriva canaaneanului, punându-se în fruntea bătăliei împotriva lui?"
[2] Şi Domnul le-a spus: „Iuda se va ridica, iată că i-am dat ţara în mână."
[3] Şi Iuda i-a spus lui Simeon, fratele său: „Ridică-te alături de mine în moştenirea mea şi să luptăm cu canaaneanul şi voi merge şi eu alături de tine în moştenirea ta." Şi Simeon a mers cu el.
[4] Şi Iuda s-a ridicat, iar Domnul i-a dat în mână pe canaanean şi ferezit şi i-a bătut la Bezec – zece mii de oameni.

B

1 [1] Şi a fost aşa: după moartea lui Iisus, fiii lui Israel I-au pus Domnului întrebare, spunând: „Cine se va ridica pentru noi împotriva canaanenilor, punându-se în fruntea bătăliei împotriva lor?"
[2] Şi Domnul le-a spus: „Iuda se va ridica, iată că am dat ţara în mâna lui."
[3] Şi Iuda a spus către Simeon, fratele său: „Ridică-te alături de mine în moştenirea mea şi să ne rânduim de luptă împotriva canaanenilor şi voi merge şi eu alături de tine în moştenirea ta." Şi Simeon a mers cu el.
[4] Şi Iuda s-a ridicat, iar Domnul i-a pus în mâinile lor pe canaanean şi pe ferezit şi i-au bătut la Bezec – cam zece mii de oameni.

1,1 „Şi a fost aşa": copula iniţială poate fi semnul unei legături puternice cu cartea precedentă. Situaţia nu este neobişnuită, de vreme ce cu „şi" încep Numerii şi Leviticul, iar Iisus Nave începe cu un segment de frază identic: „Şi a fost aşa: după sfârşitul lui Moise..." ♦ După Flavius Iosephus (*AI* V,120), cel care L-a întrebat pe Dumnezeu în numele israeliţilor a fost preotul Phinees, al cărui nume este indicat în finalul cărţii Iisus Nave (24,33a). ♦ „punându-se în fruntea": TM are „cel dintâi"; LXX accentuează valoarea lui Iuda în comparaţie cu fraţii săi.
1,3 Verbului *nil<u>ḥ</u>am* din TM îi corespund în mod consecvent: în A πολεμέω, „a lupta", şi în B παρατάσσω, „a se rândui de luptă", cu câteva excepţii justificate de context.

A

5 Şi l-au găsit pe Adonibezec în
Bezec şi s-au luptat cu el şi l-au
bătut pe canaanean şi pe ferezit.

6 Şi a fugit Adonibezec şi l-au urmă-
rit şi l-au prins şi i-au tăiat degetele
de la mâini şi de la picioare.

7 Şi a spus Adonibezec: „Şaptezeci
de regi, cu degetele de la mâini şi
de la picioare tăiate, adunau ce se
găsea sub masa mea; după cum am
făcut, aşa mi-a răsplătit Dumnezeu."
Şi l-au dus la Ierusalim şi a murit
acolo.
8 Şi au luptat fiii lui Iuda la Ieru-
salim şi au pus stăpânire pe el şi
l-au trecut prin ascuţişul sabiei, iar
cetatea au ars-o în foc.
9 După aceea au coborât fiii lui Iuda
ca să lupte cu canaaneanul care
locuia la munte şi în ţinuturile de
miazăzi şi la câmpie.
10 Şi a pornit Iuda împotriva cana-
aneanului care locuia în Hebron şi

B

5 Şi l-au prins pe Adonibezec în
Bezec şi au dat bătălie împotriva lui
şi l-au lovit pe canaanean şi pe
ferezit.
6 Şi a fugit Adonibezec şi au alergat
după el şi l-au luat şi i-au tăiat
degetele de la mâini şi degetele de
la picioare.
7 Şi a spus Adonibezec: „Şaptezeci
de regi, cu degetele de la mâini şi
degetele de la picioare tăiate, adu-
nau ce se găsea sub masa mea; după
cum am făcut, aşa mi-a răsplătit
Dumnezeu." Şi l-au dus la Ierusalim
şi a murit acolo.
8 Şi s-au luptat fiii lui Iuda cu Ieru-
salimul şi au pus stăpânire pe el şi
l-au trecut prin ascuţişul sabiei, iar
cetatea au ars-o în foc.
9 După aceea au coborât fiii lui Iuda
ca să lupte împotriva canaaneanului
care locuia la munte şi în ţinuturile
de miazăzi şi la câmpie
10 Şi a pornit Iuda împotriva cana-
aneanului care locuia în Hebron şi

1,6 „degetele": gr. ἄκρα înseamnă exact „vârfuri", „extremităţi", iar în acest pasaj poate indica fie degetele, fie doar degetele mari; echivalentul ebraic nu este relevant, fiind un *hapax*. Imaginea din versetul următor (oameni mâncând pe sub mese, ca nişte câini) ar sugera tăierea tuturor degetelor.

1,7 „l-au dus": în B, verbul este la prezent (ἄγουσιν), faţă de aorist, în A (ἤγαγον).

1,8 „Ierusalim...": de fapt, Ierusalimul va fi cucerit doar sub domnia lui David. Anacronismul, menit a sublinia meritele tribului lui Iuda, este păstrat aici şi în gr., spre deosebire de v. 18. Flavius Iosephus (*AI* V,124) încearcă să armonizeze 1,8 cu 1,21 şi cu Iis. Nav. 15,63 făcând distincţia între „oraşul de jos", care a fost cucerit, şi „oraşul de sus", inexpugnabil.

1,10 Toponimul „Cariatharbocsepher" (A) / „Cariatharboxepher" (B), cu o minimă diferenţă de grafie între cele două tradiţii manuscrise (TM *Qir'yath 'Ar'ba'*), este redat

A

i-a ieşit Hebronul înainte; iar numele Hebronului era mai înainte Cariatharbocsepher. Şi i-a bătut pe Sesi şi pe Achiman şi pe Tholmi, urmaşii lui Enac.
11 Iar de acolo au pornit împotriva celor care locuiau în Dabir; şi numele Dabirului era mai înainte Cetatea Literelor.
12 Şi a spus Chaleb: „Cel care va lovi Cetatea Literelor şi o va cuceri cel dintâi, aceluia i-o voi da de soţie pe fiica mea Ascha."
13 Şi a cucerit-o cel dintâi Gothoniel, fiul lui Kenez, fratele mai tânăr al lui Chaleb, şi i-a dat-o aceluia de soţie pe fiica sa Ascha.

14 Şi a fost aşa: atunci când pornise ea la drum, a îndemnat-o să ceară de la tatăl ei ogorul, şi ea cârtea de sus, de pe asin, şi striga de pe asin:

B

i-a ieşit Hebronul înainte; iar numele Hebronului era înainte Cariatharboxepher. Şi i-au bătut pe Sessi şi pe Achinaan şi pe Tholmin, urmaşii lui Enac.
11 Iar de acolo au urcat împotriva celor care locuiau în Dabir; iar numele Dabirului era mai înainte Cariathsophar, Cetatea Literelor.
12 Şi a spus Chaleb: „Cel care va lovi Cetatea Literelor şi o va cuceri cel dintâi, aceluia i-o voi da de soţie pe fiica mea Ascha."
13 Şi a cucerit-o cel dintâi Gothoniel, fiul lui Kenez, [care era] fratele – mai tânăr – al lui Chaleb, şi Chaleb i-a dat-o lui de soţie pe fiica sa Ascha.
14 Şi a fost aşa: atunci când ea era pe drum, Gothoniel a îndemnat-o să ceară de la tatăl ei un ogor şi ea cârtea şi striga de pe asin: „M-ai dat

---

prin Arboc (πόλις Αρβοκ) în Gen. 23,2, Iis. Nav. 14,15; 15,13.54; 20,7 şi prin Cariatharboc în Iis. Nav. 21,11. Aici, gr. amalgamează în transliterare cu numele cetăţii *Qir'yath-Sēpher* de la v. 11.

1,12-15 Episodul este o reluare a pasajului Iis. Nav. 15,16-19. Textul ebraic oferă versete aproape echivalente, în schimb textul grecesc atestă diferenţe chiar şi între cele două tradiţii manuscrise ale Judecătorilor.

1,12 Numele „Ascha", a cărui formă grecească este rezultatul unei metateze (ebr. *'Akh'sāh*), este declinabil în A (unde primeşte terminaţie de acuzativ) şi indeclinabil în B. În Iis. Nav. 15,17, forma grecească a numelui este „Achsa".

1,13 „fiul lui Kenez, fratele": *cf.* nota 3,9.

1,14 În TM, ca şi în Iis. Nav. LXX, Ascha cere din proprie iniţiativă binecuvântarea şi izvoarele; în Jud. LXX însă, ea este îndemnată de soţul ei, care este chiar numit în B. *Cf.* nota la Iis. Nav. 15,18. ♦ „ogorul" (A) / „un ogor" (B): TM coincide cu A. Comentatorii observă însă că articolul ebr. *ha* ar putea fi o simplă reluare a finalei cuvântului precedent.

A

„M-ai dat în ţinutul de miazăzi." Şi i-a spus Chaleb: „Ce ai?"
15 Şi i-a spus Ascha: „Dă-mi binecuvântare pentru că m-ai dat în ţinutul de la miazăzi, şi dă-mi răscumpărare de apă." Şi i-a dat Chaleb după inima ei, răscumpărare [izvoarele] de sus şi răscumpărare [izvoarele] de jos.
16 Iar fiii lui Iobab Kineul, cumnatul lui Moise, au urcat din Cetatea Palmierilor la fiii lui Iuda, către pustiul care se afla la miazăzi, coborând spre Arad, şi au mers şi s-au sălăşluit împreună cu poporul. –

17 Şi a pornit Iuda împreună cu Simeon, fratele său, şi l-au bătut pe canaaneanul care locuia la Sepheth şi au [închinat cetatea ca] anatemă şi au nimicit-o şi i-au pus cetăţii numele Nimicirea.

B

în ţinutul de miazăzi." Şi i-a spus Chaleb: „Ce ai?"
15 Şi i-a spus Ascha: „Dă-mi binecuvântare pentru că m-ai dat în ţinutul de la miazăzi, şi dă-mi răscumpărare de apă." Şi i-a dat Chaleb după inima ei, răscumpărare [izvoarele] de sus şi răscumpărare [izvoarele] de jos.
16 Iar fiii lui Iothor Kineul, socrul lui Moise, au urcat din Cetatea Palmierilor cu fiii lui Iuda, către pustiul care se afla la miazăzi de Iuda, care se afla [pe drumul ce] cobora spre Arad, şi s-au sălăşluit împreună cu poporul. –
17 Şi a pornit Iuda împreună cu Simeon, fratele său, şi l-au lovit pe canaaneanul care locuia la Sephec şi i-au nimicit şi i-au pus cetăţii numele Anatema.

1,15 „răscumpărare de apă", gr. λύτρωσιν ὕδασος: TM are „izvoare de apă". *Cf.* nota 15,19 la Iis. Nav.

1,16 Cele două tradiţii manuscrise diferă în privinţa numelui (Iobab/Iothor) şi a gradului de rudenie cu Moise. Numele Iobab este atestat de Num. 10,29, unde apare ca fiu al lui Raguel Madianitul, cumnatul lui Moise. Numele Iothor este mai bine susţinut de text: Ex. 2,16 (şi 18, în Alexandrinus); 4,18; 18,1 ca socru al lui Moise. În TM nu apare nici un nume, iar indicarea gradului de rudenie este ambiguă: *ḥothēn* poate însemna fie „socru", fie „cumnat"; echivalarea din B acoperă mai bine acest sens, de vreme ce γαμβρός indică înrudirea prin alianţă, fie că este vorba de ginere, cumnat sau socru. ♦ „Cetatea Palmierilor" este, după Deut. 34,3, Ierihonul.

1,17 Lecţiunea „Sepheth" (susţinută doar de o parte a grupului de manuscrise A) este mai apropiată de TM (*ṣ'phath*). ♦ „Nimicirea" (A) / „Anatema" (B): TM are „au pus cetăţii numele *Ḥorᵉmāh*". Radicalul ebr. *ḤRM* a fost citit *ḥerem* (*cf.* nota 6,17 la Iis. Nav.).

A

18 Şi Iuda nu s-a înstăpânit nici peste Gaza şi ţinutul ei, nici peste Ascalon şi ţinutul lui, nici peste Acaron şi ţinutul lui, nici peste Azot şi împrejurimile lui.
19 Şi Domnul era cu Iuda şi el s-a înstăpânit peste munte; căci nu putea să se înstăpânească peste cei care locuiau valea, pentru că Rechab o pusese deoparte.
20 Şi i-a dat lui Chaleb Hebronul, aşa cum spusese Moise; şi el a luat în stăpânire de acolo cele trei cetăţi şi i-a izgonit de acolo pe cei trei fii ai lui Enac.
21 Iar pe iebuseul care sălăşluia în Ierusalim nu l-au izgonit fiii lui Beniamin, şi iebuseul sălăşluieşte împreună cu fiii lui Beniamin până astăzi.
22 Şi au urcat fiii lui Iosif şi ei spre Baithel, iar Iuda – împreună cu ei.

B

18 Şi Iuda nu s-a înstăpânit nici peste Gaza şi ţinuturile ei, nici peste Ascalon şi ţinuturile lui, nici peste Acaron şi ţinuturile lui, nici peste Azot şi împrejurimile lui.
19 Şi Domnul era cu Iuda şi el s-a înstăpânit peste munte; căci nu le fusese cu putinţă să îi nimicească pe cei care locuiau valea, pentru că Rechab îi oprise.
20 Şi i-au dat lui Chaleb Hebronul, după cum spusese Moise; şi el a luat în stăpânire de acolo cele trei cetăţi ale fiilor lui Enac.

21 Iar peste iebuseul care sălăşluia în Ierusalim nu s-au înstăpânit fiii lui Beniamin, şi iebuseul sălăşluieşte împreună cu fiii lui Beniamin în Ierusalim până astăzi.
22 Şi au urcat fiii lui Iosif şi ei spre Baithel, iar Domnul era cu ei.

1,18 „Iuda nu s-a înstăpânit...": TM are „Iuda s-a înstăpânit...". Construcţia negativă din LXX evită contradicţia dintre 1,18 şi 1,19, în care se spune (inclusiv în TM) că Iuda nu a putut cuceri câmpia în care se aflau aceste trei cetăţi. ♦ „Azot" nu apare în TM; textul gr. o adaugă după Iis. Nav. 15,47.

1,19 „pentru că Rechab o pusese deoparte" (A) / „pentru că Rechab îi oprise" (B): TM are „pentru că aveau care (*rekhebh*) de fier". Lecţiunea stranie din LXX a fost explicată ca o aluzie la rechabiţii din Ier. 35. Aceştia, din fidelitate faţă de strămoşul lor eponim pentru care idealul era viaţa nomadă din pustiu, refuzau orice contaminare cu civilizaţia: Theodoret (*Qu. Iud.* 6) afirmă că Rechab l-ar fi sfătuit pe Iuda să evite câmpia, loc de impietate şi corupţie. Flavius Iosephus (*AI* V,128) interpretează conform textului ebraic, vorbind despre „mulţime de care".

1,22 „Iuda" (A) / „Domnul" (B): deosebirea evidentă dintre cele două tradiţii manuscrise greceşti este generată de confuzia – explicabilă în textul ebraic, consonantic – între *yhwdh*, „Iuda", şi *yhwh*, „Domnul"; anterioritatea lecţiunii „Iuda" s-ar explica printr-o haplografie, dând mărturie despre un text premasoretic.

A

23 Şi casa lui Israel şi-a aşezat tabăra lângă Baithel; iar numele cetăţii era mai înainte Luza.
24 Şi cei care păzeau au văzut un om ieşind din cetate, l-au prins şi i-au spus: „Arată-ne intrarea în cetate şi ne vom milostivi de tine."
25 Şi le-a arătat intrarea în cetate şi au trecut cetatea prin ascuţişul sabiei, dar pe bărbatul [acela] şi pe neamul lui i-au lăsat să plece.
26 Şi a plecat bărbatul spre ţinutul Chetiim şi a întemeiat acolo o cetate şi i-a pus numele Luza; acesta este numele ei până în ziua de azi.
27 Iar Manase nu s-a înstăpânit peste Baithsan, care este Cetatea Sciţilor, nici peste [cetăţile]-fiice ale lui, nici peste împrejurimile lui, nici peste Ecthanaad cu [cetăţile]-fiice ale lui, nici peste locuitorii din Dor şi [cetăţile]-fiice ale lui, nici peste locuitorii din Balaam şi [cetăţile]-fiice ale lui, nici peste locuitorii din Magedon cu [cetăţile]-fiice ale lui, nici peste locuitorii din Ieblaam şi nici peste [cetăţile]-fiice ale lui; şi canaaneanul a început să se sălăşluiască în acest ţinut.

B

23 Şi şi-au aşezat tabăra şi au pus pândă asupra Baithelului; iar numele cetăţii era mai înainte Luza.
24 Şi cei care păzeau au privit şi, iată, un om ieşea din cetate; l-au prins şi i-au spus: „Arată-ne intrarea în cetate şi ne vom milostivi de tine."
25 Şi le-a arătat intrarea în cetate şi au trecut cetatea prin ascuţişul sabiei, dar pe bărbatul [acela] şi pe neamul lui i-au lăsat să plece.
26 Şi a pornit bărbatul spre pământul Chetiim şi a întemeiat acolo o cetate şi i-a pus numele Luza; acesta este numele ei până în ziua de azi.
27 Iar Manase nu a luat Baithsanul, care este Cetatea Sciţilor, nici [cetăţile]-fiice ale lui, nici împrejurimile lui, nici Thanacul cu [cetăţile]-fiice ale lui, [nu i-a cucerit] nici pe locuitorii din Dor şi [cetăţile]-fiice ale lui, nici pe locuitorul din Balac şi împrejurimile lui, nici [cetăţile]--fiice, nici pe locuitorii din Magedo şi împrejurimile lui, nici [cetăţile]--fiice, nici pe locuitorii din Ieblaam şi împrejurimile lui, nici [cetăţile]--fiice; şi canaaneanul a început să se sălăşluiască în acest ţinut.

1,27 „Manase": *litt.* „Manases" (A) / „Manase" (B). Ca şi mai sus (1,12), tradiţia manuscrisă A manifestă o tendinţă de învestire a numelor ebraice cu trăsături morfologice greceşti, care permit flexiunea. ♦ „care este Cetatea Sciţilor": explicaţia lipseşte în TM. *Bēyth-Ŝᵉʾān* a fost, vreme de şase veacuri (300 î.H. – 323 d.H.), aşezare greco-romană, cunoscută sub numele de Skythopolis. Flavius Iosephus (*AI* V,84) observă cu privire la Iis. Nav. 17,11: „Bethsenana este Skythopolis de astăzi."

A

28 Şi a fost aşa: atunci când Israel
s-a întărit, l-a pus pe canaanean la
bir, dar de alungat nu l-a alungat.

29 Nici Efraim nu l-a alungat pe ca-
naaneanul care se sălăşluise în Gazer;
şi locuia canaaneanul în mijlocul
lui, în Gazer, şi a fost pus la bir.
30 Nici Zabulon nu i-a alungat pe
cei care sălăşluiau în Kedron şi pe
cei care sălăşluiau în Enaala; şi
locuia canaaneanul în mijlocul lui şi
a fost pus la bir.
31 Nici Aser nu i-a alungat pe cei
care locuiau în Accho şi [cetatea] a
fost pusă de el la bir; şi nici pe cei
care locuiau în Dor, nici pe cei care
locuiau în Sidon, nici pe cei care
locuiau în Aalaph, nici Achazibul,
nici [cetatea] Chelba, nici [cetatea]
Aphec, nici [cetatea] Roob.
32 Şi Aser s-a aşezat în mijlocul
canaaneanului care locuia ţinutul,
pentru că nu l-a putut alunga.
33 Nici Neftali nu i-a alungat pe
locuitorii din Baithsamus, nici pe
locuitorii din Baitheneth, şi Israel
s-a sălăşluit în mijlocul canaaneanu-
lui care locuia în ţinut; dar locuitorii
din Baithsamus şi din Baitheneth au
fost puşi de ei la bir.
34 Iar amoreul i-a împins pe fiii lui
Dan spre munte, căci nu l-a lăsat să
coboare în vale.

B

28 Şi a fost aşa: atunci când Israel
s-a întărit, l-a pus pe canaanean
[să dea] bir, dar de alungat nu l-a
alungat.
29 Nici Efraim nu l-a alungat pe ca-
naaneanul care se sălăşluise în Gazer;
şi locuia canaaneanul în mijlocul
lui, în Gazer, şi a fost pus la bir.
30 Nici Zabulon nu i-a alungat pe
cei care sălăşluiau în Kedron, nici
pe cei care sălăşluiau în Domana; şi
locuia canaaneanul în mijlocul lui şi
a fost pus la bir.
31 Nici Aser nu i-a alungat pe cei
care locuiau în Accho şi [cetatea] a
fost pusă de el la bir; şi nici pe cei
care locuiau în Dor, nici pe cei care
locuiau în Sidon, nici pe cei care
locuiau în Aalaph, nici Aschaziul,
nici Chelba, nici Nai, nici Ereo.

32 Şi Aser s-a aşezat în mijlocul
canaaneanului care locuia ţinutul,
pentru că nu l-a putut alunga.
33 Nici Neftali nu i-a alungat pe
locuitorii din Baithsamus, nici pe
locuitorii din Baithanath, şi Neftali
s-a sălăşluit în mijlocul canaaneanu-
lui care locuia în ţinut; dar locuitorii
din Baithsamus şi din Baitheneth au
fost puşi de ei la bir.
34 Iar amoreul i-a împins pe fiii lui
Dan spre munte, căci nu l-a lăsat să
coboare în vale.

1,32 „nu l-a putut alunga": TM are „nu-l alungase".

A

35 Şi a început amoreul să sălăş-
luiască pe muntele Pădurii de Mirt,
unde [sunt] urşii şi vulpile; şi a
apăsat mâna casei lui Iosif asupra
amoreului şi a fost pus la bir.

36 Iar hotarul amoreului [era] idu-
meul, mai sus de Acrabin, pe Stânca
şi mai sus.

2 1 Şi s-a urcat un înger al Dom-
nului de la Galgal la Plângerea şi la
Baithel, la casa lui Israel, şi le-a
spus: „Domnul Domnul v-a scos din
Egipt şi v-a adus în pământul pe
care jurase părinţilor voştri că vi-l
dă şi v-a spus: «Nu îmi voi încălca
legământul pe care îl [am] cu voi
pentru totdeauna,
2 iar voi să nu încheiaţi legământ cu
cei care s-au aşezat în ţinutul acesta
şi nici zeilor lor să nu vă închinaţi,
ci să le zdrobiţi statuile şi să le

B

35 Şi a început amoreul să sălăş-
luiască pe muntele în formă de
ciob, unde [sunt] urşii şi unde [sunt]
vulpile, în Pădurea de Mirt şi în
Thalabin; şi a apăsat mâna casei lui
Iosif asupra amoreului şi a fost pus
de ei la bir.
36 Iar hotarul amoreului [începea]
de la suişul Acrabinului, de la Stânca
şi mai sus.

2 1 Şi s-a urcat un înger al Dom-
nului de la Galgal la Plângerea, şi la
Baithel, la casa lui Israel, şi le-a
spus: „Aşa grăieşte Domnul: «V-am
scos din Egipt şi v-am adus în pă-
mântul pe care îl juruisem părinţilor
voştri şi v-am spus: Nu îmi voi
încălca legământul pe care îl [am]
cu voi pentru totdeauna,
2 iar voi să nu încheiaţi legământ cu
cei care s-au aşezat în ţinutul acesta
şi nici să nu vă închinaţi la zeii lor,
ci să le zdrobiţi statuile şi să le

1,35 Muntele este numit diferit în cele două traduceri greceşti: „muntele Pădurii de Mirt" (τῷ ὄρει τοῦ Μυρσινῶνος) în A şi „muntele în formă de ciob" (τῷ ὄρει τῷ ὀστρακώδει) în B; dintre cele două, varianta A pare să fie rodul unei lecturi greşite (*HDS* „mirt" în loc de *HRS* „ciob", în aramaică). ♦ „unde [sunt] urşii şi vulpile": inserţie enigmatică, ce nu apare în TM.

2,1 În TM îngerul vorbeşte în numele său, la persoana întâi. Traducerile greceşti diferă din acest punct de vedere. AL introduce κύριος ca subiect şi (numai A) dublează termenul, ca în Iis. Nav. 22,22: „Domnul Domnul", κύριος κύριος, care traduce ebr. *'Adhonay YHWH*. B recurge la o formulă care precedă un discurs la persoana întâi: „Aşa grăieşte Domnul".

2,2 LXX conţine aici, suplimentar faţă de TM, interdicţia de închinare la zei (formulată în Ex. 23,24; Deut. 4,19; 5,9) şi îndemnul de a le distruge statuile (Ex. 23,24).

A

dărâmați altarele. Dar nu ați dat ascultare glasului Meu, căci [toate] acestea le-ați făcut.
3 Și Eu v-am spus: Nu voi continua să strămut poporul pe care v-am zis că-l voi nimici dinaintea voastră, ci [ei] vă vor fi [pricină de] necazuri și zeii lor vă vor fi piatră de poticnire.»"
4 Și a fost așa: atunci când îngerul Domnului a rostit aceste cuvinte către întregul Israel, poporul și-a ridicat glasul și au plâns.
5 De aceea s-a pus numele acelui loc Plângerea; și au adus jertfă acolo Domnului.
6 Și a dat drumul Iisus poporului și au plecat fiii lui Israel fiecare către casa sa și către moștenirea sa, ca să ia în stăpânire pământul.
7 Și poporul l-a slujit pe Domnul în toate zilele lui Iisus și în toate zilele

B

nimiciți altarele. Dar nu ați dat ascultare glasului Meu, căci [toate] acestea le-ați făcut.
3 Și Eu v-am spus: Nu-i voi alunga pe aceia din fața voastră, ci [ei] vă vor fi [pricină de] necazuri și zeii lor vă vor fi piatră de poticnire.»"
4 Și a fost așa: atunci când îngerul Domnului a rostit aceste cuvinte către întregul Israel, poporul și-a ridicat glasul și au plâns.
5 De aceea s-a pus numele acelui loc Plângerile; și au adus jertfă acolo Domnului.
6 Și a dat drumul Iisus poporului și a plecat [fiecare] bărbat către moștenirea sa, ca să ia în stăpânire pământul.
7 Și poporul l-a slujit pe Domnul în toate zilele lui Iisus și în toate zilele

---

2,3 „[pricină de] necazuri": TM are „[în] coaste". Diferența s-ar putea datora confuziei între *ṬDM* și *ṬRM*.

2,5 Forma de plural a toponimului în B, „Plângerile" – Κλαυθμῶνες, față de singularul Κλαυθμών din A – este explicabilă ca traducere a lui *Bokīm*, perceput ca un participiu plural, prin etimologie populară: toponimul este pus în legătură cu verbul *bākhā'*, „a plânge".

2,6 „să ia în stăpânire": *litt.* „să moștenească" (κατακληρονομῆσαι).

2,7 Traducerea grecească a Judecătorilor distinge între două întrebuințări ale verbului ebraic *'ābhadh*, pe care îl redă prin δουλεύω, atunci când se referă la slujirea lui Dumnezeu, și prin λατρεύω când se referă la Baal. (În Pentateuh cei doi termeni greceşti erau folosiți nediferențiat.) Această specializare este consecventă în Judecători cu excepția v. 10,16; Vaticanus renunță la această distincție începând cu 10,6 și folosește apoi numai verbul δουλεύω. ♦ „toate zilele lui Iisus": Origen distinge între „zilele lui Iisus" și „zilele lui Manase" (sau „zilele lui Faraon"). Prima expresie trimite la lumina adevărului și dreptății; a doua, la întunericul răutății și al ereziilor. În sens moral, „zilele lui Iisus" sunt zilele în care sufletul pune în practică virtuțile creștine (*Hom. Iud.* I,1).

A

celor bătrâni, câţi au mai trăit vreme îndelungată după Iisus, câţi au cunoscut toată lucrarea cea mare a Domnului, pe care a împlinit-o pentru Israel.
8 Şi Iisus, fiul lui Nave, robul Domnului, a murit la o sută zece ani.
9 Şi l-au înmormântat în ţinutul moştenirii sale, la Thamnathares, în muntele lui Efraim, la miazănoapte de muntele Gaas.
10 Şi toată generaţia aceea s-a adăugat la părinţii lor; şi s-a ridicat după ei o altă generaţie, toţi cei care nu-L cunoscuseră pe Domnul şi lucrarea pe care El a înfăptuit-o pentru Israel.
11 Şi fiii lui Israel au făcut ce este rău înaintea Domnului şi au slujit Baalilor.

B

celor bătrâni, câţi au mai trăit vreme îndelungată după Iisus, câţi au cunoscut toată lucrarea cea mare a Domnului, pe care a împlinit-o pentru Israel.
8 Şi Iisus, fiul lui Nave, robul Domnului, a murit la o sută zece ani.
9 Şi l-au înmormântat în ţinutul moştenirii sale, la Thamnathares, în muntele lui Efraim, la miazănoapte de muntele Gaas.
10 Iar toată generaţia aceea s-a adăugat la părinţii lor; şi s-a ridicat după ei o altă generaţie, toţi cei care nu-L cunoscuseră pe Domnul şi lucrarea pe care El a înfăptuit-o în Israel.
11 Şi fiii lui Israel au făcut ce este rău înaintea Domnului şi au slujit Baalilor.

Origen interpretează aceste „zile" calitativ, nu cantitativ. O „zi" este „dreptatea"; o altă zi este „sfinţenia"; o altă zi, „prudenţa"; o altă zi, „milostenia". Prin urmare, „zilele lui Iisus" formează un mănunchi de virtuţi sufleteşti (*ibid.* I,3). ♦ „câţi au mai trăit vreme îndelungată după Iisus" se referă, după Origen, la sfinţii de după Iisus Hristos. „Vremea îndelungată" caracterizează „vremea sfinţeniei"; la sfârşitul vremurilor, înaintea celei de-a doua Veniri, timpul va fi scurtat (Mt. 24,22) de dragul sfinţilor. Timpul eshatologic este plin de răutate, este un „timp scurt" (*ibid.* I,3).

2,8 „la o sută zece ani": *litt.* „fiu a o sută zece ani" – calc după ebr. ♦ „Iisus, fiul lui Nave, robul Domnului, a murit": Origen citeşte fraza în contrapunct cu Gal. 2,20: „Iisus trăieşte în mine." Iisus Nave este figura tipologică a lui Iisus Hristos. Prin urmare tot ce se spune despre primul se referă, în cheie tipologică şi spirituală, la al doilea. În sens moral, moartea lui Iisus semnifică reîntoarcerea omului la starea de păcat. De fiecare dată când omul săvârşeşte un păcat (avariţie, crimă etc.) el îl răstigneşte din nou pe Iisus, prefigurat de Iisus Nave (*Hom. Iud.* II,1-2).

2,10 „o altă generaţie, toţi cei care nu-L cunoscuseră pe Domnul": „Această generaţie este aceea a gândurilor rele şi a patimilor rele şi urcă direct din inima omului" (Origen, *Hom. Iud.* II,2).

2,11 „înaintea": traducerile greceşti redau diferit termenul ebraic *b^{e}'ēynēy*, „în ochii", cel mai adesea (ca aici) ἐναντίον, în A, şi ἐνώπιον, în B. ♦ „Baali": substantivul comun

A

12 Şi l-au părăsit pe Domnul Dumnezeul părinţilor lor, care îi scosese din ţara Egiptului, şi au mers după alţi dumnezei, dintre zeii popoarelor din jurul lor, şi s-au închinat lor şi L-au mâniat pe Domnul.
13 Şi L-au părăsit pe Domnul şi i-au slujit [zeiţei] Baal şi Astartelor.
14 Şi S-a mâniat Domnul cu pornire asupra lui Israel şi i-a dat pe mâna jefuitorilor, care i-au jefuit; şi i-a dat pe mâna duşmanilor lor de primprejur şi nu au putut sta în faţa duşmanilor lor.
15 De câte ori preacurveau, mâna Domnului era asupra lor a nenorocire,

B

12 Şi l-au părăsit pe Domnul Dumnezeul părinţilor lor, care îi scosese din ţara Egiptului, şi au mers după alţi dumnezei, dintre zeii popoarelor din jurul lor şi s-au închinat lor şi L-au mâniat pe Domnul.
13 Şi L-au părăsit pe El şi i-au slujit [zeului] Baal şi Astartelor.
14 Şi S-a mâniat Domnul cu pornire împotriva lui Israel şi i-a dat în mâinile jefuitorilor, care i-au jefuit cu totul; şi i-a dat în mâinile duşmanilor lor de primprejur şi nu au putut sta în faţa duşmanilor lor.
15 De câte ori făceau incursiuni, mâna Domnului era asupra lor spre

---

ebraic *ba'al* înseamnă „stăpân", „posesor". Acest sens s-a păstrat în anumiţi compuşi. Ca substantiv propriu însă termenul denumeşte o zeitate canaaneană, Hadad, zeul furtunii. Folosirea pluralului demonstrează că erau mai multe zeităţi locale, probabil cu acelaşi nume, dar cu însuşiri sau funcţii diferite. Numele a ajuns să capete un sens generic pentru autorii diferitelor cărţi ale VT. ♦ Pentru Origen, cei care „au slujit Baalilor" sunt cei care nu cred în evanghelia lui Iisus Hristos şi cei care-şi „pleacă genunchii inimii în faţa poftelor trupeşti" (*Hom. Iud.* II,3).

2,13 „Baal": în A numele este precedat de articolul feminin (ca şi în 3,7; 10,6.10), în vreme ce B foloseşte numele la masculin, ca în ebr. Articolul feminin are drept rol să amintească tradiţia ebraică de lectură conform căreia, acolo unde era scris *Ba'al*, se pronunţa *boşeth*, „[lucru de] ruşine". ♦ „Astarte": zeiţa Mamă, zeiţa fertilităţii, a dragostei şi a războiului din panteonul canaanean. A fost adoptată de Israel după intrarea în Canaan (*cf.* nota 7,3-4 la 1 Regi. Cultul zeiţei a primit susţinere din partea lui Solomon (3Rg. 11,5-6; 4Rg. 23,13). După ce Saul a fost ucis de filisteni, armura lui a fost depusă în templul Astartei din Bet-Şean.

2,14 „şi i-a dat pe mâna jefuitorilor": pentru Origen, există două situaţii în care Dumnezeu îi părăseşte pe păcătoşi (prefiguraţi de Israelul închinător Baalilor). Prima situaţie, oficială, când autorităţile bisericeşti îi expulzează pe eretici în văzul tuturor. A doua, când Domnul, „care vede în taină" (Mt. 6,6), abandonează sufletul plin de vicii diavolului (*Hom. Iud.* II,5).

2,15 „preacurveau" (A) / „făceau incursiuni" (B) (ἐπόρνευον / ἐξεπορεύοντο): dintre cele două variante, cea dintâi (care nu este susţinută de TM) este explicabilă prin

A

după cum grăise Domnul şi după cum jurase Domnul – şi tare i-a asuprit.
16 Şi le-a ridicat Domnul judecători şi i-a izbăvit din mâna celor care îi jefuiau.
17 Însă ei nu i-au ascultat pe judecătorii lor, căci au preacurvit urmând zei străini şi închinându-li-se, şi L-au mâniat pe Domnul; şi iute s-au abătut de la calea pe care umblaseră părinţii lor, de a asculta poruncile Domnului – nu au făcut aşa.
18 Şi pentru că Domnul le-a ridicat judecători şi era Domnul alături de judecător, i-a izbăvit Domnul din mâna duşmanilor lor, în toate zilele judecătorului, căci Domnul s-a înduplecat de suspinul lor în faţa celor care-i împresurau şi îi urgiseau.
19 Şi era aşa: atunci când judecătorul murea, ei se întorceau şi iarăşi se stricau, mai rău decât părinţii lor, mergând după zei străini, slujindu-le lor şi închinându-se la ei; nu şi-au lăsat deprinderile şi nici nu s-au îndepărtat de calea lor cea îndărătnică.

B

nenorocire, după cum grăise Domnul şi după cum jurase Domnul – şi tare i-a asuprit.
16 Şi a ridicat Domnul judecători şi i-a izbăvit Domnul din mâna celor care îi jefuiau.
17 Însă ei nu le-au dat ascultare judecătorilor lor, căci au preacurvit urmând zei străini şi închinându-li-se; şi iute s-au abătut din calea pe care umblaseră părinţii lor, de a asculta cuvântul Domnului – nu au făcut aşa.
18 Şi pentru că Domnul le-a ridicat judecători şi era Domnul alături de judecător, i-a izbăvit Domnul din mâna duşmanilor lor, în toate zilele judecătorului, căci Domnul s-a înduplecat de suspinul lor în faţa celor care-i împresurau şi îi apăsau.
19 Şi era aşa: atunci când judecătorul murea, ei se întorceau şi iarăşi se stricau, mai rău decât părinţii lor, mergând după zei străini, slujindu-le lor şi închinându-se la ei; nu şi-au lăsat deprinderile şi nici căile lor cele îndărătnice.

---

influenţa verbului apropiat din v. 17 (ἐξεπόρνευσαν); cele două verbe paronime apar împreună în Ier. 3,8. ♦ „preacurvia" lui Israel: temă recurentă în VT. De fiecare dată când Israel (la feminin) adoptă un cult canaanean, el îl „înşeală" pe Iahve, aşadar „preacurveşte" spiritual.

2,17 „închinându-li-se": verbul grecesc este προσκυνέω, „a se prosterna".

2,18 „s-a înduplecat": TM are „s-a căit". LXX atenuează antropomorfismul.

A

20 Şi s-a mâniat Domnul cu pornire
împotriva lui Israel şi a spus: „După
cum neamul acesta s-a rupt de legă-
mântul Meu, pe care îl rânduisem
părinţilor lor, şi n-a dat ascultare
glasului Meu,
21 nici Eu nu voi mai alunga dinain-
tea lor pe nimeni din neamurile pe
care le-a cruţat Iisus şi le-a lăsat,

22 pentru a-l pune prin ele la încer-
care pe Israel, [ca să văd] dacă [ei]
păzesc sau nu calea Domnului, ca
să meargă pe ea, aşa cum au păzit-o
părinţii lor."
23 Şi Domnul lăsase neamurile ace-
lea, ca să nu le alunge deodată, şi
nu le dăduse în mâna lui Iisus.

3 1 Iată neamurile [păgâne] pe
care Iisus le-a lăsat pe loc ca să-l
încerce prin ele pe Israel, toţi cei
care nu au cunoscut toate războaiele
Canaanului,
2 numai pentru ca, de-a lungul
generaţiilor, să-i înveţe pe fiii lui
Israel războiul, numai pentru că mai

B

20 Şi s-a mâniat Domnul cu pornire
împotriva lui Israel şi a spus: „După
cum neamul acesta s-a rupt de legă-
mântul Meu, pe care îl rânduisem
părinţilor lor, şi n-a ascultat de
glasul Meu,
21 nici Eu nu voi mai alunga dinain-
tea lor pe nimeni din neamurile pe
care le-a cruţat Iisus, fiul lui Nave,
în ţinut şi le-a lăsat,
22 pentru a-l pune prin ele la încer-
care pe Israel, [ca să văd] dacă [ei]
păzesc sau nu calea Domnului, ca
să meargă pe ea, aşa cum au păzit-o
părinţii lor."
23 Şi Domnul lăsase neamurile ace-
lea, ca să nu le alunge deodată, şi
nu le dăduse în mâna lui Iisus.

3 1 Iată neamurile [păgâne] pe
care Domnul le-a lăsat pe loc ca
să-l încerce prin ele pe Israel, toţi
cei care nu au cunoscut războaiele
Canaanului,
2 numai pentru ca, de-a lungul
generaţiilor, să-i înveţe pe fiii lui
Israel războiul, numai pentru că mai

2,20 „s-a rupt de legământ": TM are „au încălcat legământul".

2,21 Folosirea marcată a pronumelui personal ἐγώ, „Eu", este subliniată suplimentar în B prin particula γε; tot în plus faţă de A sunt precizările: „fiul lui Nave" şi „în ţinut", simple adăugiri stilistice. ♦ „neamurile pe care le-a cruţat Iisus": *cf.* nota la Iis. Nav. 23,4.

3,1 Cele două tradiţii manuscrise diferă: „Iisus" (A) / „Domnul" (B); TM susţine varianta B, faţă de care „Iisus" ar putea fi întregirea greşită a formei prescurtate a numelui divin *YH*. O altă deosebire nu a putut fi redată în traducerea românească: în A lipseşte pronumele relativ ἅ, „pe care", probabil dintr-o simplă eroare de copiere.

A

înainte ei nu cunoscuseră aceste [neamuri]:
3 cele cinci satrapii ale Străinilor şi tot canaaneanul, şi sidonianul, şi eveul care sălăşluia în Liban, de la muntele Balaermon până la Loboemath.
4 Şi a fost [aşa] pentru a-l pune prin acestea la încercare pe Israel, ca să ştie dacă vor da ascultare poruncilor Domnului, pe care El le poruncise părinţilor lor prin mâna lui Moise.
5 Şi fiii lui Israel au locuit în mijlocul canaaneanului, al cheteului, al amoreului, al ferezitului, al eveului şi al iebuseului
6 şi le-au luat pe fiicele lor de soţii, iar fiicele şi le-au dat fiilor acelora şi au slujit la zeii lor.
7 Şi fiii lui Israel au făcut ce este rău înaintea Domnului şi au uitat de Domnul Dumnezeul lor şi au slujit la [zeiţele] Baal şi la dumbrăvile sacre.

B

înainte ei nu cunoscuseră aceste [neamuri]:
3 cele cinci satrapii ale Străinilor şi tot canaaneanul, şi sidonianul, şi eveul care sălăşluia în Liban, de la muntele Aermon până la Laboemath.
4 Şi a fost [aşa] pentru a-l pune prin acestea la încercare pe Israel, ca să ştie dacă vor da ascultare poruncilor Domnului, pe care El le poruncise părinţilor lor prin mâna lui Moise.
5 Şi fiii lui Israel au locuit în mijlocul canaaneanului, al cheteului, al amoreului, al ferezitului, al eveului şi al iebuseului
6 şi le-au luat pe fiicele lor de soţii, iar fiicele şi le-au dat fiilor acelora şi au slujit la zeii lor.
7 Şi fiii lui Israel au făcut ce este rău înaintea Domnului şi au uitat de Domnul Dumnezeul lor şi au slujit la [zeii] Baal şi la dumbrăvile sacre.

3,3 „satrapii": termenul grecesc folosit aici este σατραπεία („satrapie"); mai frecvent este însă masculinul σατράπης, „satrap", care corespunde ebr. *seren*, folosit mereu la plural: *s^{e}rānīm*, cuvânt împrumutat din ţinuturile asiatice, de unde vine şi gr. τύραννος. Termenul se aplică în exclusivitate căpeteniilor filistene. Traducătorii Septuagintei au preferat σατράπης în detrimentul lui τύραννος – poate pentru că erau familiarizaţi cu acest termen din timpul dominaţiei persane din secolul al VI-lea î.H. ♦ „ale Străinilor": desemnarea filistenilor prin termenul ἀλλόφυλοι, „străini", „de alt neam" este o inovaţie a traducătorului cărţii Judecătorilor. Ca şi editorii BA, am optat (în Judecători şi 1 Regi) pentru indicarea înţelesului aparte prin iniţiala majusculă: „Străini". *Cf.* nota la 1Rg. 4,1.
3,7 Din nou apare o deosebire în numirea zeilor Baal în cele două tradiţii manuscrise: cu articol feminin în A şi cu articol masculin în B (la fel ca mai sus: 2,13). ♦ „dumbrăvile sacre": TM are *'aşērōth*, „stâlpi sacri". Aceeaşi traducere se întâlneşte şi în Pentateuh. *Cf.* nota la 1Rg. 7,3-4.

A

[8] Şi s-a mâniat Domnul cu pornire împotriva lui Israel şi i-a dat pe aceştia în mâinile lui Chusarsathom, rege al Siriei râurilor, şi i-au slujit acestuia vreme de opt ani.

[9] Şi au strigat fiii lui Israel către Domnul; iar Domnul a ridicat un izbăvitor pentru Israel şi i-a izbăvit: pe Gothoniel, fiul lui Kenez, fratele mai mic al lui Chaleb; şi ei i-au dat ascultare.

[10] Şi duhul Domnului a fost asupra lui, şi el a fost judecător peste Israel şi a ieşit la război; iar Domnul i l-a dat în mână pe Chusarsathom, regele Siriei; şi mâna sa a fost puternică asupra lui Chusarsathom.

B

[8] Şi s-a mâniat Domnul cu pornire împotriva lui Israel şi i-a dat pe aceştia în mâinile lui Chusarsathaim, rege al Siriei râurilor. Şi i-au slujit lui Chusarsathaim fiii lui Israel vreme de opt ani.

[9] Şi au strigat fiii lui Israel către Domnul; iar Domnul a ridicat un izbăvitor pentru Israel şi i-a izbăvit pe aceştia: pe Gothoniel, fiul lui Kenez, fratele mai mic al lui Chaleb,

[10] şi duhul Domnului a fost asupra lui, şi el a fost judecător peste Israel şi a ieşit la război împotriva lui Chusarsathaim; iar Domnul i l-a dat în mână pe Chusarsathaim, regele Siriei râurilor; şi mâna sa a fost puternică asupra lui Chusarsathaim.

3,8 Cele două variante ale numelui (Chusarsathom, în A, şi Chusarsathaim, în B) transliterează ebr. *Kūşan riş^{e}'āthayim*, pe care Targumul îl interpretează „cuşitul cu îndoită răutate". După Origen, Chusarsathom înseamnă „umilirea lor"; prin urmare, fiii lui Israel au fost pedepsiţi de Dumnezeu fiind aruncaţi pe ultima treaptă a înjosirii. „Fiii lui Israel" simbolizează sufletele trufaşe, arogante, care primesc în schimb pedeapsa umilirii din partea Domnului (*Hom. Iud.* III,1). ♦ „Siria" (Συρία) este un echivalent constant pentru teritoriul numit *'Aram*. „Siria râurilor" traduce aici *'Aram naharāyim*, „Aram al celor două fluvii". Tradiţia manuscrisă reprezentată de AL prezintă o îmbinare cu traducerea Μεσοποταμία din Gen. 24,10 şi Deut. 23,5, care a generat dubletul (în cazul genitiv): Συρίας μεσοποταμίας ποταμῶν; în Targum există precizarea: „regele Aramului care se află pe Eufrat".

3,9 „fiul lui Kenez, fratele...": majoritatea manuscriselor (aici şi la 1,13) indică acordul gramatical dintre ἀδελφός, „fratele", şi Κενεζ; Rahlfs preferă, cel puţin pentru A, tradiţia în care ἀδελφός se acordă cu „fiul". ♦ Pentru Origen, numele „Gothoniel" înseamnă „vremea lui Dumnezeu", iar personajul simbolizează „oştirea cerească" a îngerilor salvatori (*Hom. Iud.* III,3).

A

[11] Şi ţara a avut parte de linişte vreme de cincizeci de ani; apoi a murit Gothoniel, fiul lui Kenez.
[12] Şi fiii lui Israel au început din nou să facă ce este rău înaintea Domnului, iar Domnul l-a întărit pe Eglom, regele Moabului, asupra lui Israel, pentru că [ei] făcuseră ce este rău înaintea Domnului.
[13] Şi i-a călăuzit spre el pe toţi fiii lui Ammon şi Amalec şi s-au pornit să-l bată pe Israel şi au luat în stăpânire Cetatea Palmierilor.
[14] Iar fiii lui Israel i-au fost robi lui Eglom, regele Moabului, vreme de optsprezece ani.
[15] Şi au strigat fiii lui Israel către Domnul; şi le-a ridicat Domnul [ca]

B

[11] Şi ţara a avut parte de linişte vreme de patruzeci de ani; apoi a murit Gothoniel, fiul lui Kenez.
[12] Şi fiii lui Israel au început din nou să facă ce este rău înaintea Domnului, iar Domnul l-a întărit pe Eglom, regele Moabului, asupra lui Israel, pentru că [ei] făcuseră ce este rău înaintea Domnului.
[13] Şi i-a adunat spre el pe toţi fiii lui Ammon şi Amalec şi s-au pornit să-l bată pe Israel şi au luat în stăpânire Cetatea Palmierilor.
[14] Iar fiii lui Israel i-au fost robi lui Eglom, regele Moabului, vreme de optsprezece ani.
[15] Şi au strigat fiii lui Israel către Domnul; şi le-a ridicat [ca] izbăvitor

---

3,11 TM susţine durata de patruzeci de ani; varianta din A poate fi explicată în interiorul textului grecesc, ca o confuzie între cele două litere (μ΄ şi ν΄) care notau numeralele „patruzeci" şi, respectiv, „cincizeci".

3,15 „fiul lui Iemeni": din nou cele două tradiţii manuscrise indică, prin acordul gramatical, o filiaţie diferită; în A, υἱός „fiul" se acordă cu Gera, în genitiv, în vreme ce în B se acordă cu Aod, în acuzativ. ♦ „în stare să se folosească deopotrivă de stânga ca şi de dreapta" (ἀμφοτεροδέξιος): termenul este foarte precis – „ambidextru". TM are *ben-hay'mīnī*, „fiul dreptei", putând fi tradus şi „beniaminitul". În TM Aod are un handicap – imposibilitatea de a-şi folosi mâna dreaptă – care îl face inapt pentru luptă; abilitatea compensatorie a mâinii stângi este un secret care se dezvăluie numai în momentul culminant. Traducerea grecească ar fi putut recurge la termenul (clasic) ἀριστόχειρ, „stângaci", mai apropiat de o descriere adecvată a personajului; definirea ca ἀμφοτεροδέξιος îl înzestrează însă cu o calitate pe care o regăsim în 20,16 ca trăsătură a beniaminiţilor. Pentru Origen, „ambidextrul" Aod este simbolul prin excelenţă al întâi-stătătorilor Bisericii, care trebuie să fie drepţi şi imparţiali în toate, în fapte, judecată şi credinţă, „stânga" fiind simbolul perversiunii şi al răutăţii. Diavolul este numit „ambistângaci" (*Hom. Iud.* III,5-6). ♦ „Aceşti izbăvitori şi judecători ridicaţi de către Dumnezeu pentru salvarea poporului şi eliberarea fiilor lui Israel sunt prefigurările căpeteniilor oştirii cereşti şi ale puterilor de Sus. Dumnezeu trimite ajutor celor care

A

izbăvitor pe Aod, fiul lui Gera, fiul lui Iemeni, bărbat în stare să se folosească deopotrivă de stânga ca şi de dreapta. Prin el fiii lui Israel au trimis daruri lui Eglom, regele Moabului.

16 Şi Aod şi-a făcut un pumnal cu două tăişuri, [având] lungimea de-o palmă, şi s-a încins cu el pe sub mantie, pe şoldul drept.

17 Şi i-a înfăţişat darurile lui Eglom, regele Moabului; iar Eglom era un om tare trupeş.

18 Şi când a terminat Aod de înfăţişat darurile, i-a îndepărtat pe cei care le aduseseră.

19 Şi s-a întors Eglom de la statuile din Galgal şi a spus Aod: „[Am] o vorbă de taină cu tine, rege." Şi Eglom a spus către toţi: „Afară de aici!"; şi au plecat de acolo toţi cei care-i stăteau în preajmă.

20 Şi Aod a intrat la el, şi el stătea aşezat în foişorul lui de vară, cu

B

pe Aod, fiul lui Gera, fiul lui Iemeni, bărbat în stare să se folosească deopotrivă de stânga ca şi de dreapta. Prin el fiii lui Israel au trimis daruri lui Eglom, regele Moabului.

16 Şi Aod şi-a făcut un pumnal cu două tăişuri, [având] el lungimea de-o palmă, şi s-a încins cu el pe sub mantie, pe şoldul drept.

17 Şi a pornit să-i înfăţişeze darurile lui Eglom, regele Moabului; iar Eglom era un om tare trupeş.

18 Şi când a terminat Aod de înfăţişat darurile, i-a îndepărtat pe cei care le aduseseră.

19 Şi s-a întors de la statuile din Galgal; şi a spus Aod: „[Am] o vorbă de taină cu tine, rege." Şi Eglom i-a spus lui: „Tăcere!"; şi i-a trimis de acolo pe toţi cei care îi stăteau în preajmă.

20 Şi Aod a intrat la el, şi el stătea aşezat în foişorul lui de vară, cu

---

strigă după El din toată inima şi care, prin convertire şi pocăinţă, atrag asupra lor îngăduinţa divină." (*ibid.* III,6)

3,17 „tare trupeş": nu este întâmplătoare această precizare, aşa cum ne-o arată finalul episodului. Adjectivul ὀστεῖος are sensul de „trupeş", „bine clădit", dar aici contextul ne obligă să-l înţelegem cu sensul de „planturos".

3,19 „statuile": termenul din cele două tradiţii manuscrise majore este γλυπτόν, folosit ca echivalent pentru ebr. *p'sīlīm*, „idoli"; în cele două variante ale Decalogului din Pentateuh, *pesel* este redat în greacă prin εἴδωλον (Ex. 20,4 şi Deut. 5,8). ♦ Cuvintele prin care Eglom îi răspunde lui Aod sunt diferite; dintre ele, varianta din B (σιώπα, „Tăcere!", probabil într-o adresare numai către Aod) reproduce în greacă un cuvânt ebraic rar (*hās*), o interjecţie prin care se cere tăcere sau calm în situaţii solemne; varianta din A este o interpretare liberă, care are rolul de a pregăti ieşirea tuturor din sală.

A

totul singur. Şi Aod i-a spus: „[Am] pentru tine cuvânt de la Dumnezeu, rege!"; şi Eglom s-a ridicat din jilţ ca să [stea] aproape de el.
21 Şi a fost aşa: atunci când s-a ridicat, Aod şi-a întins mâna stângă, a luat pumnalul de la şoldul drept şi l-a înfipt în pântecele lui Eglom;
22 şi a intrat şi mânerul după lamă şi grăsimea s-a închis peste lamă, iar el nu i-a mai scos pumnalul din pântece.
23 Şi a ieşit Aod în tindă şi a închis în urma lui uşile foişorului şi le-a zăvorât.
24 Şi dus a fost. Iar slujitorii aceluia au ieşit şi s-au uitat şi iată că uşile foişorului erau încuiate şi au spus: „Poate că stă pe scaun în locul de lângă iatac?"
25 Şi au aşteptat sfioşi şi iată că nimeni nu deschidea uşile foişorului; atunci au luat cheia şi au deschis şi iată că stăpânul lor zăcea la pământ mort.

B

totul singur. Şi Aod i-a spus: „[Am] pentru tine cuvânt de la Dumnezeu, rege!"; şi Eglom s-a ridicat din jilţ ca să [stea] aproape de el.
21 Şi a fost aşa: atunci când s-a ridicat, Aod şi-a întins mâna stângă, a luat pumnalul de-acolo, de la şoldul drept, şi l-a înfipt în pântecele aceluia;
22 şi a intrat şi mânerul după lamă şi grăsimea s-a închis peste lamă, iar el nu i-a mai scos pumnalul din pântece. Şi a ieşit Aod din tindă
23 şi a ieşit pe lângă cei rânduiţi [acolo] şi a închis în urma lui uşile foişorului şi le-a zăvorât.
24 Şi dus a fost. Iar slujitorii aceluia au ieşit şi s-au uitat şi iată că uşile foişorului erau încuiate şi au spus: „Poate că îşi face nevoile în cămara de vară?"
25 Şi au aşteptat, cât s-au sfiit, şi iată că nimeni nu deschidea uşile foişorului; atunci au luat cheia şi au deschis şi iată că stăpânul lor zăcea la pământ mort.

3,21 Începutul versetului, până la „Aod", nu apare în TM.

3,22 Pentru Origen, pumnalul este cuvântul evangheliei (*cf.* Evr. 4,12), cuvântul profetic care se înfige adânc şi pentru totdeauna în pântecele şi în inima filozofiei lumeşti. Luptând cu „sabia evanghelică" împotriva derivelor şi ereziilor, fiecare „judecător" din cadrul Bisericii lui Hristos devine un „Aod".

3,23 Versetul începe în puncte diferite în cele două tradiţii manuscrise. ♦ „tindă": termenul προστάς este un *hapax* în LXX, altfel bine atestat de papirusurile din secolul al III-lea; termenul ebraic pe care îl redă (*par'ṣedhon*) este de asemenea un *hapax* care pare să indice latrina: gr. este un eufemism sugerat de asemănarea între cele două cuvinte.

3,24 „stă pe scaun" (A): expresia este eufemistică, aşa cum este şi cea paralelă din B, *litt.* „îşi goleşte picioarele".

A

[26] Iar Aod a fugit câtă vreme făceau ei zarvă şi nu era nimeni să se gândească la el; şi a trecut pe lângă statui şi a fugit în Seirotha.
[27] Şi a fost aşa: atunci când a sosit, a sunat din corn pe muntele lui Efraim. Şi au coborât cu el fiii lui Israel, iar el stătea înaintea lor.

[28] Şi el le-a spus: „Coborâţi în urma mea, căci Domnul Dumnezeu vi i-a dat pe duşmanii voştri, Moabul, în mână." Şi au coborât în urma lui şi au luat vadurile Iordanului de la Moab şi nu au mai lăsat pe nimeni să treacă.
[29] Şi au bătut Moabul în timpul acela, cam zece mii de oameni, toţi luptătorii lor şi tot omul care era în putere; şi nici un om n-a mai scăpat.
[30] Şi Moabul s-a umplut de ruşine în ziua aceea sub mâna lui Israel şi ţara a avut parte de linişte vreme de optzeci de ani, iar Aod le-a fost judecător până când a murit.
[31] Şi după acesta s-a ridicat Samegar, fiul lui Anath, şi i-a bătut pe Străini,

B

[26] Iar Aod a fugit câtă vreme făceau ei zarvă şi nu era nimeni să se gândească la el; şi a trecut pe lângă statui şi a fugit în Setirotha.
[27] Şi a fost aşa: atunci când a sosit Aod pe pământul lui Israel, a sunat din corn pe muntele lui Efraim. Şi au coborât cu el fiii lui Israel, de pe munte, iar el stătea înaintea lor.
[28] Şi el le-a spus: „Coborâţi în urma mea, căci Domnul Dumnezeu ni i-a dat pe duşmanii noştri, Moabul, în mână." Şi au coborât în urma lui şi au luat vadurile Iordanului de la Moab şi nu au mai lăsat pe nimeni să treacă.
[29] Şi au bătut Moabul în ziua aceea, cam zece mii de oameni, tot [omul] vânjos şi tot omul care era în putere; şi nici un om n-a mai scăpat.
[30] Şi Moabul s-a umplut de ruşine în ziua aceea sub mâna lui Israel şi ţara a avut parte de linişte vreme de optzeci de ani, iar Aod le-a fost judecător până când a murit.
[31] Şi după acesta s-a ridicat Samegar, fiul lui Dinach şi i-a bătut pe Străini,

---

3,26 „făceau ei zarvă": TM are „şoviau". ♦ „nu era nimeni să se gândească la el": nu apare în TM.

3,27 „corn": alegerea gr. κερατίνη pentru a traduce ebr. *şōphār*, „corn de berbec", o inovaţie a cărţii Judecătorilor, este mai exactă decât σάλπιγξ, care predomină în cărţile anterioare.

3,30 „iar Aod le-a fost judecător până când a murit": nu apare în TM.

3,31 „Anath" (A) / „Dinach" (B): confuzia numelor poate fi generată de asemănarea grafică a iniţialelor A şi Δ în scrierea uncială. ♦ Faptele lui Samegar sunt rezumate diferit în textele greceşti: Rahlfs alege lecţiunile din L şi B; codicele Alexandrinus le

A

cam şase sute de oameni, fără [a mai socoti] vitele; şi l-a izbăvit el însuşi pe Israel.

4 [1] Şi fiii lui Israel au început
din nou să facă ce este rău înaintea
Domnului.
[2] Şi i-a dat Domnul în mâna lui
Iabin, regele Canaanului, care dom-
nea în Asor; iar căpetenia oştirii lui
era Sisara; acesta locuia în *Ariso-*
thul neamurilor.
[3] Şi fiii lui Israel au strigat către
Domnul, căci Sisara avea nouă sute
de care de fier şi-l asuprise cu putere
pe Israel vreme de douăzeci de ani.
[4] Iar Debora, o proroci**ţă**, soţia lui
Laphidoth, era ea însăşi judecător în
Israel în vremea aceea.
[5] Şi ea şedea sub Palmierul
Deborei, între Rama şi Baithel, pe

B

cam şase sute de oameni, cu brăz-
darul de la plugul vitelor; şi l-a
izbăvit el însuşi pe Israel.

4 [1] Şi fiii lui Israel au început
din nou să facă ce este rău înaintea
Domnului. Şi Aod murise.
[2] Şi i-a dat Domnul în mâna lui
Iabin, regele Canaanului, care dom-
nea în Asor; iar căpetenia oştirii lui
era Sisara; acesta locuia în *Ariso-*
thul neamurilor.
[3] Şi fiii lui Israel au strigat către
Domnul, căci Sisara avea nouă sute
de care de fier şi-l asuprise cu putere
pe Israel vreme de douăzeci de ani.
[4] Iar Debora, o proroci**ţă**, soţia lui
Laphidoth, era ea însăşi judecător în
Israel în vremea aceea.
[5] Şi ea şedea sub Palmierul
Deborei, între Rama şi Baithel, pe

îmbină: „cu brăzdarul plugului **fără** [a mai socoti] vitele". Nici una din cele trei variante nu conturează o imagine limpede. ♦ „brăzdarul de la plug": instrumentul indicat în B prin termenul grecesc ἀροτρόπους pare să fie grindeiul; este însă un *hapax* grecesc, cum tot *hapax* este şi termenul ebraic pe care îl redă (*malʿmadh*), care poate fi interpretat eventual ca „strămurare", „ţepuşă".

4,1 Versetul se diferenţiază în B prin adăugirea: „Şi Aod murise." Aceasta apare şi în Alexandrinus, în acord cu TM; lipseşte însă în textul antiohian (L, reflectat aici de primul registru – A – al textului editat de Rahlfs).

4,2 Numele „Iabin" înseamnă „prudenţă", „pricepere", după Origen (*Hom. Iud.* IV,3).

4,3 „*Arisothul* neamurilor": *cf.* nota 4,16.

4,4 Pentru Origen era vădită înrudirea dintre ebr. *Dᵉbhōrāh*, „albină", şi *dābhar*, „a vorbi"; pentru el, profeţia alcătuieşte mierea Cuvântului divin. „Harisma profeţiei este dăruită după puritatea sufletului, nu după sex." (*Hom. Iud.* V,2)

4,5 „Palmierul Deborei": în Gen. 35,8 este menţionată o altă Debora, doica Rebecăi, care murise lângă „Stejarul Plângerii", mai jos de Baithel; „Palmierul Deborei" e situat în aceeaşi regiune. ♦ „Rama" înseamnă „înălţimi", iar „Baithel", „casa Domnului".

A

muntele lui Efraim; şi urcau la ea fiii lui Israel să-i judece.
6 Şi a trimis Debora să-l cheme pe Barac, fiul lui Abineem, din Kedesul lui Neftali, şi i-a spus aceluia: „Oare nu ţie ţi-a poruncit Domnul Dumnezeul lui Israel să pleci către muntele Tabor şi să iei cu tine zece mii de oameni dintre fiii lui Neftali şi dintre fiii lui Zabulon?
7 Iar [eu] îl voi aduce la tine, la pârâul Kison, pe Sisara, căpetenia oştirii lui Iabin, şi carele lui, şi mulţimea lui şi le voi da în mâna ta."
8 Iar Barac i-a spus: „Dacă tu vii cu mine, voi merge, iar dacă nu vii cu mine, nu voi merge; căci eu nu ştiu ziua în care Domnul [Îşi] trimite spre mine îngerul pe cale bună."
9 Debora i-a spus: „De mers, voi merge cu tine; află doar că nu a ta va fi cinstirea pe drumul la care porneşti, ci Domnul îl va da pe Sisara în mâna unei femei." Şi s-a ridicat Debora şi a pornit împreună cu Barac spre Kedes.

B

muntele lui Efraim; şi urcau la ea fiii lui Israel pentru judecată.
6 Şi a trimis Debora să-l cheme pe Barac, fiul lui Abineem, din Cadesul lui Neftali, şi i-a spus aceluia: „Oare nu ţi-a poruncit ţie Domnul Dumnezeul lui Israel să pleci către muntele Tabor şi să iei cu tine zece mii de oameni din fiii lui Neftali şi din fiii lui Zabulon?
7 Iar [eu] îl voi conduce la tine, la pârâul Kison, pe Sisara, căpetenia oştirii lui Iabin, şi carele lui, şi mulţimea lui şi le voi da în mâinile tale."
8 Iar Barac i-a spus: „Dacă tu vii cu mine, voi merge, iar dacă nu vii, nu voi merge; căci eu nu ştiu ziua în care Domnul [Îşi] trimite spre mine îngerul pe cale bună."
9 Şi [ea] i-a răspuns: „De mers, voi merge cu tine; află doar că nu a ta va fi cinstirea pe drumul la care porneşti, ci Domnul îl va da pe Sisara în mâna unei femei." Şi s-a ridicat Debora şi a pornit împreună cu Barac din Cades.

Aşadar, locul unde sălăşluieşte profetesa pare predestinat: între cer şi casa lui Dumnezeu (Origen, *ibid.*, V,3).

4,6 Barac (înseamnă în ebr. „fulger", „sclipire") este simbolul „primului popor al lui Dumnezeu", „poporul Legii", care a primit revelaţia divină, dar nu până la capăt (Origen, *ibid.*, V,4).

4,8 „căci eu nu ştiu ziua... pe cale bună": acest „plus" în ezitarea lui Barac (absent în TM) este atestat de toate variantele textului grecesc; probabil provine din substratul ebraic al Septuagintei, aşa cum pare să sugereze şi v. 14.

4,9 „din Cades" (B): spre deosebire de prepoziţia εἰς, „spre", din A, ἐκ din B nu poate avea valoare spaţială (sensul versetului nu îngăduie această interpretare), ci trebuie să indice originea lui Barac.

A

[10] Şi i-a chemat Barac pe Zabulon şi pe Neftali la Kedes şi au urcat pe urma lui zece mii de oameni; şi Debora a urcat împreună cu el.
[11] Iar cei apropiaţi ai kineului s-au despărţit de fiii lui Iobab, cumnatul lui Moise; ei şi-au aşezat cortul lângă Stejarul Odihnelor, care este aproape de Kedes.
[12] Şi i s-a dat de ştire lui Sisara că Barac, fiul lui Abineem, se urcase pe muntele Tabor.
[13] Şi şi-a chemat Sisara toate carele (căci avea nouă sute de care de fier) şi tot poporul care era cu el, de la *Arisothul* neamurilor până la pârâul Kison.
[14] Şi i-a spus Debora lui Barac: „Scoală, căci aceasta este ziua în care Domnul ţi l-a dat în mână pe Sisara; nu vezi că Domnul va merge înaintea ta?" Şi Barac a coborât de pe muntele Tabor şi zece mii de oameni [erau] în spatele lui.
[15] Şi Domnul l-a tulburat pe Sisara, şi [a trecut] toate carele lui şi toată

B

[10] Şi a strigat Barac către Zabulon şi Neftali din Cades şi au urcat pe urma lui zece mii de oameni; şi Debora a urcat împreună cu el.
[11] Iar Chaber kineul s-a despărţit de Cain, de fiii lui Iobab, cumnatul lui Moise, şi ei şi-au aşezat cortul lângă Stejarul Hrăpăreţilor, care este aproape de Kedes.
[12] Şi i s-a dat de ştire lui Sisara că Barac, fiul lui Abineem, se urcase pe muntele Tabor.
[13] Şi şi-a chemat Sisara toate carele, nouă sute de care de fier, şi tot poporul care era cu el, de la *Arisothul* neamurilor până la pârâul Kison.
[14] Şi i-a spus Debora lui Barac: „Scoală, căci aceasta este ziua în care Domnul ţi l-a dat în mână pe Sisara, căci Domnul va merge înaintea ta." Şi Barac a coborât de pe muntele Tabor şi zece mii de oameni [erau] în spatele lui.
[15] Şi Domnul l-a tulburat pe Sisara, şi [a trecut] toate carele lui şi toată

4,10 „pe urma lui": *litt.* „după picioarele lui".

4,11 „Chaber" (B): ebr. *hebher* este interpretat diferit de traducătorii în greacă. În vreme ce în B apare ca nume propriu, în A este un nume de rudenie, redat în greacă prin οἱ πλησίον, „cei apropiaţi, rudele". ♦ În finalul versetului, în B apare Kedes (ca în A), nu Cades ca în restul pasajului. Pe baza acestei diferenţe, comentatorii au luat în consideraţie existenţa unor aşezări distincte: Kedes în partea de nord a ţinutului lui Neftali, locul în care s-au aşezat kineii, şi Cades/Kedes în sudul ţinutului lui Neftali, lângă lacul Chinnereth. ♦ Denumirile diferite ale locului unde şi-a aşezat kineul cortul decurg din interpretări diferite, care pun numele stejarului fie în legătură cu verbul *ţā'āh*, „a se înclina", de unde traducerea grecească ἀναπαυομένων, fie cu verbul *bā'aţ*, „a-şi tăia o bucată", „a trage un folos", tradus în greacă prin πλεονεκτούντων.

A

tabăra lui prin ascuţişul sabiei în faţa lui Barac; şi Sisara a coborât din carul său şi a fugit pe jos.
16 Iar Barac i-a urmărit carele şi oştirea până la Păduricea neamurilor; şi toată tabăra lui Sisara a căzut în ascuţişul sabiei, şi nu a mai rămas nici unul.
17 Iar Sisara s-a îndepărtat pe jos spre cortul Iaelei, soţia lui Chaber kineul, căci era pace între Iabin, regele Asorului, şi casa lui Chaber kineul.
18 Iael i-a ieşit dinainte lui Sisara şi i-a spus: „Ocoleşte, domnul meu, ocoleşte pe la mine, nu te teme"; şi el a ocolit pe la ea, în cort, şi ea l-a învelit într-o pătură de-a ei.
19 Şi a spus Sisara către ea: „Dă-mi să beau puţină apă, că mi-e sete"; şi

B

tabăra lui prin ascuţişul sabiei în faţa lui Barac; şi Sisara a coborât din carul său şi a fugit pe jos.
16 Iar Barac i-a urmărit carele şi oştirea până la *Arisothul* neamurilor; şi toată tabăra lui Sisara a căzut în ascuţişul sabiei, şi nu a mai rămas nici unul.
17 Iar Sisara a fugit pe jos spre cortul Iaelei, soţia lui Chaber kineul, ortacul său, căci era pace între Iabin, regele Asorului, şi casa lui Chaber kineul.
18 Iael i-a ieşit în întâmpinare lui Sisara şi i-a spus: „Abate-te, domnul meu, abate-te pe la mine, nu te teme"; şi s-a abătut la ea în cort, şi ea l-a acoperit cu o învelitoare.
19 Şi a spus Sisara către ea: „Dă-mi să beau puţină apă, că mi-e sete"; şi

---

4,16 „Păduricea" (A) / „*Arisothul*" (B): transliterează numele *ḥaroşeth* ca în v. 2 şi 13; în schimb, de data aceasta, A îl traduce asimilându-l unui cuvânt rar: *ḥoreş*, „loc împădurit".

4,17 Pentru Origen, Iael, al cărei nume înseamnă „urcare", este simbolul Bisericii neamurilor care-l ucide pe Sisara, care este simbolul „omului psihic", supus patimilor. Iael îl ucide înfigându-i ţăruşul credinţei (prin „puterea crucii"). Gura lui Sisara „vorbea despre lucruri trupeşti, învăţătura lui lăuda slava trupului, îi îndemna pe filozofi să trăiască în lux şi plăcere şi amăgise neamul omenesc cu farmecele desfrâului" (Origen, *Hom. Iud.* V,5).

4,18 „pătură" (A) / „învelitoare" (B): cuvântul ebraic este un *hapax* (*śᵉmīkhāh*), pentru care A foloseşte un termen tehnic – δέρρις, „perdeaua de piele care acoperă intrarea în cort" – iar B foloseşte un termen banal, ἐπιβόλαιον, potrivit însă cu verbul περιβάλλω, „a acoperi", „a învelí".

4,19 „apă" şi „lapte": Origen se întreabă de ce Iael i-a dat lui Sisara lapte, de vreme ce acesta îi ceruse apă? Şi răspunde printr-o celebră teorie a sa: Scriptura numeşte „lapte" învăţăturile destinate începătorilor, „pruncilor" abia iniţiaţi în misterele credinţei creştine. Atunci când acest aliment spiritual este „înghiţit" de un suflet credincios, chiar

A

ea a destupat burduful de lapte şi i-a dat să bea şi i-a acoperit faţa.
[20] Şi [el] i-a spus: „Stai în uşa cortului şi, dacă va veni cineva la tine să te întrebe «Este vreun om înăuntru?» tu să-i răspunzi: «Nu este»"; şi l-a învelit cu pătura ei.
[21] Şi a luat Iael, soţia lui Chaber, ţăruşul de la cort, a luat în mână ciocanul şi s-a apropiat de el în linişte şi i-a înfipt ţăruşul în obraz de a pătruns până în pământ şi el s-a zbătut între genunchii ei, a suspinat şi a murit.
[22] Şi iată-l pe Barac, pe urmele lui Sisara, iar Iael i-a ieşit înainte şi i-a spus: „Vino şi ţi-l voi arăta pe bărbatul pe care-l cauţi." Şi a intrat la ea şi iată-l pe Sisara căzut mort, cu un ţăruş în obraz.
[23] Şi Domnul Dumnezeu l-a înjosit în ziua aceea pe Iabin, regele Canaanului, dinaintea fiilor lui Israel.
[24] Şi mâna fiilor lui Israel s-a asprit tot mai tare asupra lui Iabin, regele Canaanului, până l-au nimicit.

B

ea a destupat burduful de lapte şi i-a dat să bea şi l-a acoperit.
[20] Şi Sisara i-a spus: „Stai la uşa cortului şi, dacă va veni un om la tine să te întrebe «Este vreun om aici?», tu să-i răspunzi: «Nu este.»"

[21] Şi a luat Iael, soţia lui Chaber, ţăruşul de la cort, a luat în mână ciocanul şi s-a apropiat de el pe ascuns şi i-a înfipt ţăruşul în tâmplă de a străbătut în pământ; şi pierzându-şi cunoştinţa, el s-a înnegurat şi a murit.
[22] Şi iată-l pe Barac, pe urmele lui Sisara, iar Iael i-a ieşit în întâmpinare şi i-a spus: „Vino şi ţi-l voi arăta pe bărbatul pe care-l cauţi." Şi a intrat la ea şi iată-l pe Sisara prăbuşit mort, cu un ţăruş în tâmplă.
[23] Şi Domnul Dumnezeu l-a pus pe fugă în ziua aceea pe Iabin, regele Canaanului, în faţa fiilor lui Israel.
[24] Şi mâna fiilor lui Israel s-a asprit tot mai tare asupra lui Iabin, regele Canaanului, până l-au nimicit pe Iabin, regele Canaanului.

---

dacă nu conţine multe „calorii", el sporeşte calităţile sufletului respectiv; dacă însă e băut de un suflet necredincios, provoacă moartea acestuia (ca în cazul lui Sisara, simbol al omului vicios) (*Hom. Iud.* V,6).

4,21 „în linişte" (A) / „pe ascuns" (B): variantele corespund unui detaliu diferit din v. 19 – A precizează că Iael i-a acoperit lui Sisara faţa, aşa încât acesta nu îi putea vedea mişcările, în schimb în B precizarea lipseşte şi atunci apropierea lui Iael trebuie să se fi produs „pe ascuns", nu doar „în linişte".

A

5 [1] Şi au cântat Debora şi Barac,
fiul lui Abineem, în ziua aceea, spunând:
[2] „Pentru căpeteniile care au luat puterea în Israel,
pentru alegerea poporului, binecuvântaţi-L pe Domnul.

[3] Ascultaţi, regi, plecaţi urechea,
voi, satrapi puternici;
eu Domnului îi voi cânta,

voi înălţa cântări pentru Dumnezeul lui Israel.
[4] Doamne, când ai ieşit din Seir,
când ai plecat din câmpia Edomului,

B

5 [1] Şi au cântat Debora şi Barac,
fiul lui Abineem, în ziua aceea, spunând:
[2] „O dezvăluire s-a vădit în Israel,
pentru poporul ce-a răspuns de bunăvoie, binecuvântaţi-L pe Domnul.
[3] Ascultaţi, regi, plecaţi urechea,
voi, satrapi;
eu sunt pentru Domnul, eu sunt [gata] să [Îi] cânt,
voi înălţa cântări pentru Domnul Dumnezeul lui Israel.
[4] Doamne, când ai ieşit din Seir,
când ai plecat din câmpia Edomului,

5,2-31 *Cântul Deborei.* „Cântul Deborei" aminteşte de „Cântul lui Moise" din Ex. 15 – compus şi cântat după victorie. Este unul dintre cele mai vechi texte din Biblie; arhaismul şi caracterul său poetic îl fac, pe alocuri, deosebit de greu de interpretat, ceea ce se reflectă şi asupra traducerilor. ♦ Pentru Origen, „cântul Deborei" simbolizează cântecul de biruinţă eshatologică al Bisericii lui Hristos (*Hom. Iud.* VI,1).

5,2 „O dezvăluire s-a vădit" (B): expresia redă imaginea din textul ebraic, a vălului desprins din creştet care lasă părul liber şi anunţă pregătirea pentru luptă. Substantivul folosit în B este un *hapax*: ἀποκάλυμμα, „dezvăluire". ♦ „pentru alegerea poporului" (A) / „pentru poporul ce-a răspuns de bunăvoie" (B): verbul folosit în B (ἑκουσιάζομαι) este o inovaţie a cărţii Judecătorilor; substantivul ebr. corespunzător verbului de aici, *n^{e}dhābhāh*, este de obicei redat în greacă prin αἵρεσις, „alegere", „discernământ", „vrere" sau cuvinte înrudite, aşa cum atestă aici A (προαίρεσις). ♦ „căpeteniile" (A) îi simbolizează pe „îngerii" care stau deasupra fiecărui credincios din Biserică de la începutul drumului spiritual până la desăvârşire (Origen, *Hom. Iud.* VI,1-2).

5,3 „satrapi" (σατράπαι): TM are *roz^{e}nīm*, „prinţi". Termenul σατράπης (*cf.* nota 3,3) este de origine persană şi a început să fie folosit în greacă din sec. al VI-lea. Termenul ebraic corespunzător este un cuvânt rar, tradus în Ps. 2,2 prin ἄρχοντες. ♦ „Ascultaţi, regi": pentru Origen, Debora, simbolul Bisericii, se adresează credincioşilor-regi. Aceştia sunt de stirpe regească întrucât îl au ca model pe Regele Iisus.

5,4 Menţionarea Seirului ca punct de plecare al intervenţiei divine apare şi în binecuvântarea lui Moise din Deut. 33,2.

A

pământul s-a cutremurat şi cerul
s-a desfăcut,
iar norii au revărsat apă.
5 Munţii s-au clătinat înaintea
feţei Domnului,
Sinaiul, în faţa Domnului Dum-
nezeului lui Israel.
6 „În zilele lui Samegar, fiul lui
Anath, în zilele Iaelei,
au lipsit regii şi au luat-o pe căi
bătătorite,
au luat-o pe drumuri ocolite.
7 N-a fost cine să spună cuvânt
în Israel, n-a fost cine
până când s-a ridicat Debora,
căci s-a sculat [o] mamă în
Israel.
8 Îşi aleseseră zei noi,
cum [se face] pâinea de orz;

de-abia de mai văd vreo pavăză
de suliţe,

B

pământul s-a cutremurat şi cerul
a slobozit stropi,
iar norii au revărsat apă.
5 Munţii s-au clătinat înaintea
feţei Domnului Eloi,
Sinaiul, în faţa Domnului Dum-
nezeului lui Israel.
6 În zilele lui Samegar, fiul lui
Anath, în zilele Iaelei,
lăsau drumurile şi mergeau pe
căi neumblate,
au luat-o pe drumuri ocolite.
7 N-au fost oameni puternici în
Israel, n-au fost,
până când s-a sculat Debora,
până când s-a sculat [o] mamă
în Israel.
8 Îşi luaseră zei noi,
atunci s-au bătut cu cetăţile mai-
-marilor;
de-abia de se mai vede vreun
scut şi vreo lance,

5,5 „Eloi" apare numai în B, dar nu în A şi nici în TM. Adaosul are drept scop realizarea unui paralelism complet cu „Dumnezeul lui Israel" din stihul următor. Forma din LXX reproduce forma aramaică ebraizată *'Eloh* cu pronumele sufix de pers. I –*ī*.

5,6 „regii" (A): cuvântul lipseşte în B, ca şi în TM; a apărut probabil ca urmare a unei confuzii, βασιλεῖς înlocuindu-l în text pe βάσεις, „căi, drumuri".

5,7 „N-a fost..." (A) / „N-au fost..." (B): TM are „satele erau părăsite".

5,8 „cum [se face] pâinea de orz" (A) / „atunci s-au bătut cu cetăţile mai-marilor" (B): TM are *'āz lāḥem ṣᵉ'ārīm*, „atunci războiul era la porţi". Traducerile greceşti – total diferite – au fost explicate prin lecturi diferite ale textului ebraic consonantic: *lḥm* a fost citit ca *leḥem*, „pâine", iar *ṣ'rym* a fost citit *śᵉ'orīm*, „orz"; acesta pare să fie textul originar al Septuagintei. Compararea zeilor noi cu pâinea făcută din cereale inferioare sugerează degradarea morală (Theodoret, *Qu. Iud.* 12). Textul din B se explică prin lectura cuvântului consonantic *lḥm* ca *lāḥam*, tradus prin ἐπολέμησαν, „s-au bătut", iar următorul cuvânt a fost citit *ṣe'ārīm*, „porţile cetăţii", şi, încă o dată, *śārīm*, „mai-marii".

A

din cele patruzeci de mii.

9 Inima mea e la cele rânduite lui Israel;
[voi,] puternicii poporului, binecuvântați-L pe Domnul!

10 Cei care v-ați urcat pe asini,

așezați în care acoperite,

11 treziți glasul celor care încep cântarea,
în mijlocul celor ce se bucură;
acolo îi vor da dreptate Domnului.
Cei drepți s-au întărit în Israel;
atunci a coborât spre cetățile sale poporul Domnului.
12 Trezește-te, trezește-te, Debora,
treziți-vă, zeci de mii din popor,

trezește-te, trezește-te, grăiește în cântec;

B

din cele patruzeci de mii din Israel.
9 Inima mea e pentru cele rânduite lui Israel;
[voi,] cei ce ați răspuns degrabă din popor, binecuvântați-L pe Domnul!
10 Cei care v-ați urcat pe o asină la ceasul amiezii,
așezați la judecată,
și care purcedeți pe drumurile adunării, pe drum,
11 istorisiți după glasul celor care deschid porțile,
în mijlocul celor ce aduc apa;
acolo îi vor da dreptate Domnului,
slăviți-i pe cei drepți în Israel;
atunci a coborât spre cetăți popor al Domnului.
12 Trezește-te, trezește-te, Debora,
trezește-te, trezește-te, înalță un cântec;

5,10 „Cei care v-ați urcat pe asini" (A) / „Cei care v-ați urcat pe o asină la ceasul amiezii" (B): TM are „voi care v-ați urcat pe asine albe". Tradiția manuscrisă A se întemeiază probabil pe o variantă scurtă a textului ebraic; termenul folosit este ὑποζύγιον („animal de înjugat"), echivalent semantic al lui ὄνος, în *koiné*, fără a preciza însă sexul. Tradiția B încearcă o traducere cât mai fidelă a textului ebraic, apropiind însă *hapaxul f̱ḥorōth* („alb") de forma cunoscută *ṭohorayim*, „amiază". ♦ Origen interpretează spiritual versetul: „animalul de înjugat" sau „de sub jug" este trupul, cu toate patimile sale carnale. Sufletul credincios încalecă pe el strunindu-i apucăturile animalice (*Hom. Iud.* VI,5).
5,11 „celor ce se bucură" (A) / „celor ce aduc apa" (B): TM are aici un *hapax*, *maṣ[e] 'abbīm*, poate cu sensul „cei care adapă". Traducerea din A se datorează unei lecturi diferite (*maś[e]meḥim*).

A

întărindu-te, ridică-te, Barac,
şi întăreşte-l, Debora, pe Barac;
ia-ţi prinşii, fiu al lui Abineem!
[13] Când s-a preamărit puterea sa?

Doamne, supune-mi-i pe cei mai puternici decât mine.
[14] Poporul lui Efraim s-a răzbunat pe ei,
în valea fratelui tău, Beniamin, cu cetele tale.
Din Machir au coborât cercetaşi
şi din Zabulon Domnul lupta pentru mine împotriva celor puternici,
de acolo, cu sceptrul de căpetenie al celui care se întăreşte.
[15] Issachar, cu Debora

i-a trimis pe pedestraşii săi în vale.
De ce te sălăşluieşti tu între ţărmuri?
S-a întins pe urmele lui.

B

scoală, Barac,

ia-ţi prinşii, fiu al lui Abineem!
[13] „Atunci a coborât pentru cei puternici ajutor,
poporul Domnului a coborât pentru El printre cei puternici.
[14] Cel venit din Efraim i-a smuls din rădăcini în Amalec,
în spatele tău, Beniamin, cu cetele tale.
Din Machir au coborât cercetaşi,
şi din Zabulon cei care arată cu bagheta scribului.

[15] Iar mai-marii în Issachar, alături de Debora şi Barac,
aşa cum Barac i-a trimis în văi pe urmele lui.

5,13 Şi aici diferenţele vădite dintre A şi B sunt explicabile prin deosebirile de citire a textului consonantic. ♦ „supune-mi-i pe cei mai puternici..." (A) / „a coborât pentru El printre cei puternici" (B): TM are „a coborât pentru mine printre cei viteji".

5,14 „din Machir" (A) / „cel venit din Efraim" (B): *litt.* „de la mine Machir" (A) şi „de la mine Efraim" (B), text ininteligibil. Ambele tradiţii prezintă sintagma ἐξ ἐμοῦ care este echivalentul literal aberant al ebr. *minnî* (creat pe prepoziţia *min* „de la"); în plus, B are în rândul al treilea ἐν ἐμοί, interpretat în acelaşi fel. ♦ „Machir" este un alt nume al lui Manase.

5,15 Editorul Paul Harlé (BA) corectează începutul acestui verset în A (care apare la Rahlfs în forma: ἐν Ισσαχαρ), sprijinindu-se pe absenţa prepoziţiei în L (am preluat soluţia şi în traducerea românească). TM are, în primul stih: „Căpeteniile în Issahar sunt cu Debora"; al doilea stih, dificil, s-ar putea traduce „şi Issahar, precum Baraq, în vale s-a năpustit pe urmele...".

A	B
În partea lui Ruben, mari adâncimi ale inimii. 16 De ce-mi stai aşezat printre *mosphathaim*, ca să asculţi fluieratul celor ce trezesc? În trecerea spre părţile lui Ruben, mari căutări ale inimii. 17 Galaad dincolo de Iordan şi-a aşezat corturile; şi Dan – de ce locuieşte lângă luntri? Aser şi-a aşezat casa la ţărmul mărilor şi în trecători şi-a aşezat corturile. 18 Poporul lui Zabulon şi-a dispreţuit viaţa până la moarte, iar Neftali pe înălţimile din ţinut. 19 Au venit regi şi au dat bătălie. Atunci s-au luptat regii Canaanului la Thennach, pe apa Mageddo; belşug de argint n-au dobândit. 20 Din cer s-au luptat stelele, din aşezarea lor s-au luptat cu Sisara.	În părţile lui Ruben, mari cercetători ai inimii. 16 De ce s-au aşezat la mijlocul îndoitei poveri, Ca să asculţi fluieratul vestitorilor? Pentru a trece înspre părţile lui Ruben, mari cercetări ale inimii. 17 Galaad dincolo de Iordan şi-a pus corturile; şi Dan – la ce locuieşte lângă luntri? Aser s-a aşezat la ţărmul mărilor şi pe căi lăturalnice şi-a pus corturile. 18 Poporul lui Zabulon şi-a dispreţuit viaţa până la moarte, iar Neftali pe înălţimile din ţinut. 19 Au venit regii lor, au dat bătălie. Atunci s-au luptat regii Canaanului la Thanaach, pe apa Megeddo; pradă de argint n-au dobândit. 20 Din cer au dat bătălie stelele, de pe potecile lor au dat bătălie cu Sisara.

5,16 „*mosphathaim*" (μοσφαθαιμ): este transliterarea ebr. *miš^{e}p^{e}thayim*, un cuvânt foarte rar (mai apare numai în Gen. 49,14), cu sens nesigur, eventual „staule". Gr. τῆς διγομίας (B) pare să indice desagii care se pun de o parte şi de alta a asinului. ♦ „celor ce trezesc" (A) / „vestitorilor" (B): TM are „turmelor". ♦ „În trecerea..." (A) / „Pentru a trece" (B): TM are: *liph^{e}laggōth*, „la râurile...".

A

21 Pârâul Kison i-a azvârlit,
pârâul *kademim*, pârâul Kison;

tu îi vei spulbera, sufletul meu
cel puternic.
22 Când s-au rupt copitele calului

amadaroth al puterilor lui.
23 Blestemați-l pe Maroz, a spus
îngerul Domnului,
blestemați-i cu blestem pe locuitorii lui,
căci nu au venit în ajutorul
Domnului;
ajutorul nostru [este] Domnul,
puternic între luptători.
24 Binecuvântată fie Iael între
femei,
femeia lui Chaber kineul,
între femeile din cort, binecuvântată fie!
25 Apă i-a cerut şi lapte i-a dat,
din vasul celor puternici l-a îmbiat cu unt.

B

21 Pârâul Kison i-a aruncat,
pârâul celor din vechime, pârâul
Kison;
tu îl vei spulbera, sufletul meu
cel puternic.
22 Când au fost împiedicate copitele calului
cu zor s-au zorit vitejii lui.
23 Blestemați-l pe Meroz, a spus
un înger al Domnului, blestemați,
blestemat [să fie] tot locuitorul
lui,
căci nu au venit în ajutorul
Domnului;
în ajutor, printre cei puternici.

24 Binecuvântată fie Iael printre
femei,
femeia lui Chaber kineul,
printre femeile din corturi, binecuvântată fie.
25 Apă i-a cerut, lapte i-a dat,
în vasul celor bogați i-a dat unt.

5,21 „*kademim*" (καδημιμ) este forma la care se opreşte Rahlfs; A are καδησειμ; termenul ebraic vocalizat este *q^{e}dhūmīm*, al cărui sens rămâne obscur. Traducerea din B se bazează pe o vocalizare diferită, *q^{e}dhāmīm* (pluralul lui *qedhem*) „[vremurile] vechi". ♦ Ultimul rând al acestui verset nu este inteligibil, deopotrivă în greacă şi în TM, poate ca urmare a unei transmiteri eronate. Traducătorii în greacă l-au transpus cuvânt cu cuvânt. Singura deosebire dintre A şi B este numărul formei pronominale: plural în A (αὐτούς) şi singular în B (αὐτόν).

5,22 A: „*amadaroth*" (αμαδαρωθ) este transliterarea aproximativă a ebr. *daharōth*, un *hapax*, dublat în TM şi care pare să aibă înţelesul „la galop", „în goană".

5,23 „ajutorul nostru [este] Domnul, puternic între luptători" (A): stilul este un „targumism" care pare a corecta stihul anterior, din care reiese că oamenii vin în ajutorul lui Dumnezeu. TM are „în ajutorul Domnului, printre viteji". Varianta B e mai apropiată de TM, dar nu repetă numele divin.

A	B
[26] Mâna sa stângă înspre ţăruş a-ntins-o, mâna sa dreaptă înspre maiul cel de bătut, şi pe Sisara l-a izbit, i-a crăpat capul, i l-a zdrobit şi i-a străpuns obrazul.	[26] Mâna sa cea stângă înspre ţăruş a-ntins-o, iar dreapta înspre ciocanul truditorilor şi pe Sisara l-a lovit, i-a despicat capul, i l-a izbit şi i-a ţintuit tâmpla.
[27] Între picioarele ei, ghemuit, a căzut, s-a prăbuşit între picioarele ei;	[27] Între picioarele ei,
	s-a rostogolit, a căzut şi s-a prăbuşit;
	între picioarele ei a căzut doborât;
acolo unde s-a prăbuşit, acolo a căzut, nenorocitul.	de cum s-a prăbuşit doborât, acolo a căzut, sfârşit.
[28] Pe ferestruică se tot apleca mama lui Sisara, privind printre zăbrele înspre cei care se întorceau, însoţitorii lui Sisara.	[28] Pe ferestruică se arăta mama lui Sisara, dincolo de deschizătură.
«De ce carul lui a rămas să ajungă cel din urmă? De ce au întârziat urmele carelor lui?»	«De ce s-a făcut carul lui de ruşine? De ce au întârziat tropotele carelor lui?»
[29] Înţeleptele ei doamne îi răspundeau, şi ea însăşi a răspuns cu vorbele sale:	[29] Doamnele ei cele înţelepte îi răspundeau, şi ea însăşi şi-a dat răspunsuri:

5,26-27 Scena morţii lui Sisara este una dintre cele mai dificile din cânt, din cauza diferenţelor dintre manuscrise. Textul ebraic conţine doi termeni *hapax*, interpretaţi diferit în traducerile greceşti. Un *hapax* este *HLMWT*, „mai" în A (ἀποτομή, un *hapax* al Septuagintei), „ciocan" în B (σφῦρα). Celălalt *hapax* ebraic este *MḤQH*, interpretat în A ca ἀποτρίβω, „a tăia", „a separa" („a decapita", în context); în B îi corespunde διαλόω, „a străpunge cu un cui".

A

30 «Nu-l vor afla [oare] împărţind prăzile?
dăruind prietenilor, pe cap de viteaz;
pradă de ţesături vopsite pentru Sisara,
pradă de ţesături pestriţe,
împestriţare de culori în jurul gâtului său, ca pradă.»
31 Aşa să piară toţi duşmanii Tăi, Doamne,
şi cei care Îl iubesc [să fie] ca răsăritul soarelui în tăriile lui."
Şi ţara a avut parte de linişte vreme de patruzeci de ani.

6 1 Şi fiii lui Israel au făcut ce este rău înaintea Domnului şi Domnul i-a dat pe mâna lui Madiam, vreme de şapte ani.
2 Şi s-a înăsprit mâna lui Madiam asupra lui Israel. Şi şi-au făcut fiii lui Israel, de frica lui Madiam, ascunzişuri în munţi şi în peşteri şi în locuri apărate.
3 Şi a fost aşa: de câte ori un bărbat al lui Israel semăna, Madiam se

B

30 «Nu-l vor afla împărţind prăzile?
miluindu-i, pe cap de bărbat;
pradă de ţesături vopsite pentru Sisara,
pradă de ţesături pestriţe,
ţesături pestriţe în jurul gâtului său, ca pradă.»
31 Aşa să piară toţi duşmanii Tăi, Doamne,
şi cei care Îl iubesc [să fie] ca ivirea soarelui în tăria lui."
Şi ţara a avut parte de linişte vreme de patruzeci de ani.

6 1 Şi fiii lui Israel au făcut ce este rău înaintea Domnului şi Domnul i-a dat pe mâna lui Madiam, vreme de şapte ani.
2 Şi s-a asprit mâna lui Madiam asupra lui Israel. Şi şi-au făcut fiii lui Israel, de frica lui Madiam, văgăuni în munţi, peşteri şi cuiburi.

3 Şi a fost aşa: de câte ori fiii lui Israel semănau, Madiam se ridica,

---

6,2 „locuri apărate" (ὀχυρώματα) (A) / „cuiburi" (κρεμαστά, *litt.* „locuri atârnate") (B): TM are *min^ehārōth*, „peşteri"; varianta din B este un *hapax* în LXX. Terminologia şi, mai ales, construcţia sintactică sugerează că traducătorul textului A se referă la folosirea unor ascunzători naturale, în vreme ce traducătorul textului B indică locuri construite sau amenajate de oameni.

6,3 „fiii Răsăritului": după B, aceştia formează un grup distinct, care se alătură lui Madiam şi Amalec; după AL=TM, expresia ar constitui o definire mai largă a coaliţiei madiano-amalecite. ♦ Pentru Origen, „fiii Răsăritului" sunt toţi creştinii botezaţi. Dar nu toţi rămân în Biserica adevărată. În acest pasaj ar fi vorba despre eretici, falşi „fii ai

A

ridica, şi Amalec, şi fiii Răsăritului se ridicau împotriva lui;
4 şi se năpusteau asupra lor şi le nimiceau roadele pământului pe tot întinsul [până] spre Gaza şi n-au mai lăsat nimic din ce trăi în Israel, nici oaie, nici capră, nici bou, nici asin;
5 căci ei şi turmele lor urcau şi îşi aduceau corturile şi erau ca lăcustele de mulţi – fără număr erau ei şi cămilele lor – şi se iveau în ţara lui Israel, [anume] ca s-o nimicească.
6 Şi Israel a sărăcit tare în faţa lui Madiam şi au plâns fiii lui Israel către Domnul.
7 Şi a fost aşa: atunci când au strigat fiii lui Israel către Domnul din pricina lui Madiam,
8 Domnul a trimis un proroc pentru fiii lui Israel – şi le-a spus: „Aşa grăieşte Domnul Dumnezeul lui Israel: «Eu sunt Cel care v-am scos din Egipt şi v-am călăuzit afară din casa robiei,
9 şi v-am luat din mâna egipteanului şi din mâna tuturor celor ce vă apăsau; i-am alungat din faţa voastră şi v-am dat pământul lor
10 şi v-am spus: Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru, să nu vă temeţi

B

şi Amalec, şi fiii din Răsărit se ridicau laolaltă cu ei;
4 şi se năpusteau asupra lor şi le nimiceau recoltele pe tot întinsul spre Gaza şi n-au mai lăsat nimic din ce trăi în ţara lui Israel, iar în turme – nici taur, nici asin;
5 căci ei şi bunurile lor urcau şi corturile lor erau ca lăcustele de multe – fără număr erau ei şi cămilele lor – şi se înstăpâneau peste ţara lui Israel şi o nimiceau.
6 Şi Israel a sărăcit tare în faţa lui Madiam şi au strigat fiii lui Israel către Domnul,
7 în faţa lui Madiam.

8 Şi Domnul a trimis un proroc pentru fiii lui Israel – şi le-a spus: „Aşa grăieşte Domnul Dumnezeul lui Israel: «Eu sunt Cel care v-am ridicat din ţara Egiptului şi v-am călăuzit afară din casa robiei,
9 şi v-am smuls din mâna egipteanului şi din mâna tuturor celor ce vă apăsau; i-am alungat din faţa voastră şi v-am dat pământul lor
10 şi v-am spus: Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru, să nu vă temeţi

---

Răsăritului", care s-au aliat cu fiii diavolului, prefiguraţi de Madiam şi Amalec (*Hom. Iud.* VIII,1).

6,4 „nimic din ce trăi": *litt.* „chip de trai".

6,5 „turmele" (κτήνη) (A) / „bunurile" (κτήσεις) (B): TM are *miq^{e}nēh*, „avuţie", îndeosebi „turme".

A

de zeii amoreului, în ţara căruia vă sălăşluiţi; şi nu aţi ascultat de glasul meu.»"
[11] Şi a venit un înger al Domnului şi s-a aşezat sub stejarul care este în Efrata, cel al lui Ioas, tatăl, abiezritul, iar Gedeon, fiul acestuia, îmblătea grâul într-un teasc, ca să scape de privirile lui Madiam.
[12] Şi i s-a arătat un înger al Domnului şi i-a spus: „Domnul cu tine, puternic prin tărie."
[13] Şi i-a spus Gedeon: „Mă [iartă], stăpâne, – dacă Domnul este cu noi, de ce avem parte de toate nenorocirile acestea? Şi unde sunt toate minunile Lui, despre care ne povesteau părinţii noştri zicând: «Oare nu ne-a ridicat Domnul din Egipt?» Şi acum ne-a lepădat şi ne-a dat pe mâna lui Madiam."
[14] Atunci îngerul Domnului l-a privit şi i-a spus: „Du-te cu tăria ta

B

de zeii amoreului, în ţara căruia vă aşezaţi; şi nu aţi ascultat de glasul meu.»"
[11] Şi a venit un înger al Domnului şi s-a aşezat sub terebintul care este în Efrata, cel al lui Ioas, tatăl, esdritul, iar Gedeon, fiul acestuia, îmblătea grâul într-un teasc, ca să scape de sub privirile lui Madiam.
[12] Şi i s-a arătat îngerul Domnului şi i-a spus: „Domnul cu tine, tare în puteri."
[13] Şi i-a spus Gedeon: „Mă [iartă], stăpâne al meu, dacă Domnul este cu noi, de ce avem parte de toate nenorocirile acestea? Şi unde sunt toate minunile Lui, despre care ne povesteau părinţii noştri zicând: «Oare nu ne-a ridicat Domnul din Egipt?» Şi acum ne-a smuls şi ne-a pus în mâna lui Madiam."
[14] Atunci îngerul Domnului s-a întors către el şi i-a spus: „Du-te cu

---

6,11 Episodul chemării lui Gedeon (care, ca şi Samegar, nu este explicit numit printre judecători) aminteşte de chemarea lui Moise (Ex. 3,1-12). ♦ „stejarul" (A) / „terebintul" (B): două traduceri posibile ale unui generic *'ēllāh* ♦ „Efrata": TM are *'ophrāh*; diferenţa de grafie duce în LXX la o confuzie cu localitatea Efrata din ţinutul lui Beniamin. ♦ „tatăl, abiezritul" (A) / „tatăl, esdritul" (B): TM are aici *'abhī hā'ez'rī*, „tatăl ezritului", cu o grafie neobişnuită a numelui de clan – parte a tribului lui Manase, cunoscută ca „Abiezer" (Iis. Nav. 17,2) – prin care pare să se atragă atenţia asupra elementului *'abhī*, „tată".
6,13 „Mă [iartă], stăpâne...": gr. ἐν ἐμοὶ κύριε traduce literal formula de scuză politicoasă din ebr. *bī 'adhonī* – *litt.* „în mine, stăpâne", probabil prescurtarea unei formule de tipul celei de la 6,39. Această traducere este o inovaţie a cărţii Judecătorilor; în Pentateuh, aceleiaşi formule ebraice îi corespunde o expresie curentă în gr., δέομαι κύριε, „rogu-te, stăpâne". ♦ „stăpâne": κύριος poate fi tradus şi cu „Domnul", dar ar fi prematur: Gedeon va înţelege mai târziu că se află în faţa unui înger al Domnului (v. 22).
6,14 „îngerul Domnului": TM are „Domnul".

A

şi-l vei izbăvi pe Israel căci, iată, eu te-am trimis."

15 Şi i-a spus Gedeon: „Mă [iartă], stăpâne, cu ce-l voi izbăvi pe Israel? Iată, ceata mea de o mie este cea mai şubredă din [tribul lui] Manase, iar eu sunt mic în casa tatălui meu."
16 Şi îngerul Domnului i-a spus: „Domnul va fi cu tine, iar tu îl vei bate pe Madiam ca pe un singur om."
17 Şi i-a spus Gedeon: „Dacă am găsit har în ochii tăi, să-mi faci un semn că Tu [eşti Cel care] vorbeşti cu mine;
18 nu te mişca de aici până ce mă întorc la Tine şi-ţi aduc jertfa mea, să ţi-o pun dinainte." [Acela] a spus: „Eu sunt; mă voi aşeza aici până te întorci."
19 Şi a intrat Gedeon şi a pregătit un ied, iar dintr-o efă de făină a făcut azimă; şi a pus carnea într-un coş şi a vărsat zeama într-un vas, i le-a adus sub stejar şi s-a închinat.

B

tăria aceasta a ta şi-l vei izbăvi pe Israel din mâna lui Madiam căci, iată, eu te-am trimis."
15 Şi i-a spus Gedeon: „Mă [iartă], stăpâne al meu, cu ce-l voi izbăvi pe Israel? Iată, ceata mea de o mie a slăbit în [tribul lui] Manase, iar eu sunt cel mai mic în casa tatălui meu."
16 Şi îngerul Domnului i-a spus: „Domnul va fi cu tine, iar tu îl vei bate pe Madiam ca pe un singur om."
17 Şi i-a spus Gedeon: „Dacă am găsit milostivire în ochii Tăi, să-mi împlineşti astăzi tot ce ai vorbit cu mine;
18 nu te îndepărta de aici până ce mă întorc la Tine şi-ţi aduc jertfa mea, să ţi-o pun dinainte." [Acela] a spus: „Eu sunt; voi şedea aici până te întorci."
19 Şi a intrat Gedeon şi a pregătit un ied, iar dintr-o efă de făină a făcut azimă; şi a pus carnea într-un paner şi a vărsat zeama într-un vas, i le-a adus sub terebint şi s-a apropiat.

6,15 „ceata mea de o mie": corespunde TM *'alᵉpī*, „mia mea" = contingentul meu. Înainte de instaurarea monarhiei, fiecare trib îşi organiza singur mobilizarea trupelor şi fiecare clan trebuia să furnizeze un contingent numit „mie", indiferent de efectiv. Flavius Iosephus (*AI* V,214) înlocuieşte expresia arhaică cu φυλή μου, „tribul meu".
6,17 „un semn" (σημεῖον) (A) / „astăzi" (σήμερον) (B): cum TM susţine varianta din A, cea din B (σήμερον) rămâne să fie interpretată fie ca o eroare de copiere, cauzată de asemănarea cuvintelor, fie ca o încercare de corectare.
6,18 „Eu sunt...": traducerea prin ἐγώ εἰμι a formei pline a pronumelui ebraic *'ānokhī* conferă aici cuvintelor îngerului o valoare de afirmaţie solemnă: de fapt, cel care vorbeşte este însuşi Domnul.

A

20 Şi îngerul Domnului i-a spus: „Ia carnea şi pâinile azime şi pune-le pe piatra aceea şi varsă zeama." Aşa a făcut.
21 Iar îngerul Domnului a întins vârful toiagului din mâna sa, a atins carnea şi azimele; şi s-a aprins foc din piatră şi a mistuit carnea şi azimele; iar îngerul Domnului a dispărut din ochii lui.
22 Şi a înţeles Gedeon că era un înger al Domnului; şi a spus Gedeon: „Vai, vai, Doamne, Doamne – căci l-am văzut pe îngerul Domnului faţă în faţă."
23 Şi Domnul i-a spus: „Pace ţie, nu te teme, nu vei muri."
24 Şi a zidit Gedeon acolo un altar pentru Domnul şi l-a numit „Pacea Domnului" şi mai este încă până astăzi, în Efrata tatălui, ezritul.
25 Şi a fost aşa: în noaptea aceea, Domnul i-a spus: „Ia tăuraşul cel îngrăşat al tatălui tău, tăuraşul de şapte ani, şi să dărâmi altarul lui Baal care este al tatălui tău, şi să tai dumbrava [sacră] de lângă el;

B

20 Şi îngerul Domnului i-a spus: „Ia carnea şi azimile şi pune-le pe piatra aceea şi varsă zeama alături." Aşa a făcut.
21 Iar îngerul Domnului a întins vârful toiagului din mâna sa, a atins carnea şi azimele; şi a ieşit foc din piatră şi a mistuit carnea şi azimele; iar îngerul Domnului a plecat din ochii lui.
22 Şi a înţeles Gedeon că acesta era un înger al Domnului; şi a spus Gedeon: „Vai, vai, Domnul meu, Doamne, căci l-am văzut pe îngerul Domnului faţă în faţă."
23 Şi Domnul i-a spus: „Pace ţie, nu te teme, că nu vei muri."
24 Şi a zidit Gedeon acolo un altar pentru Domnul şi l-a numit „Pacea Domnului" şi mai este încă până astăzi, în Efrata tatălui, esdritul.
25 Şi a fost aşa: în noaptea aceea, Domnul i-a spus: „Ia tăuraşul-taur care este al tatălui tău, şi tăuraşul al doilea [născut] de şapte ani, şi să dărâmi altarul lui Baal care este al tatălui tău, şi să nimiceşti dumbrava [sacră] de lângă el;

6,22 „Doamne, Doamne" (A) redă alăturarea a două nume divine din ebr., *'Adhonāy YHWH* (cel de-al doilea se citea tot *'Adhonāy*, pentru a evita rostirea Numelui inefabil). B, traducând „Domnul meu, Doamne", sugerează că Gedeon descoperă că „stăpânul" / „domnul" cu care vorbeşte este însuşi Domnul Dumnezeu.
6,25 Versetul este dificil de înţeles în TM, deoarece pare să indice folosirea a două animale de jertfă. B respectă strict textul ebraic. Targumul parafrazează aici: „taurul al doilea care a fost îngrăşat vreme de şapte ani". În A, τὸν σιτευτόν, „îngrăşat", apare în locul lui τὸν ταῦρον, „taur"; lipseşte precizarea δεύτερον, „al doilea".

A

[26] şi să durezi pentru Domnul Dumnezeul tău, care ţi s-a arătat, un altar pe vârful acestui munte Maoz, în rânduială; şi să iei tăuraşul şi să-l aduci ardere de tot cu copacii din dumbravă, pe care o vei tăia."
[27] Şi Gedeon a luat treisprezece dintre slujitorii săi şi a făcut după cum i-a spus Domnul. Şi a fost aşa: temându-se de casa tatălui său şi de bărbaţii din cetate, nu a împlinit-o în timpul zilei, ci a împlinit-o noaptea.
[28] Şi s-au sculat în zori bărbaţii din cetate şi iată: altarul lui Baal [era] dărâmat şi dumbrava de alături tăiată, iar tăuraşul cel îngrăşat adus ca ardere de tot pe altarul înălţat.
[29] Şi au spus bărbaţii, fiecare către cel de alături: „Cine a făcut fapta aceasta?" Şi au cercetat şi au căutat şi au spus: „Gedeon, fiul lui Ioas, a făcut fapta aceasta."
[30] Şi au spus bărbaţii cetăţii către Ioas: „Scoate-l pe fiul tău şi omoară-l, pentru că a dărâmat altarul lui Baal şi a tăiat dumbrava de lângă el."
[31] Şi Ioas a spus către bărbaţii care se ridicaseră împotriva lui: „Nu cumva acum voi judecaţi pentru Baal? Voi îl veţi izbăvi? Cel care-i va sta împotrivă la judecată va muri până mâine; dacă este zeu, se va

B

[26] şi să durezi pentru Domnul Dumnezeul tău un altar pe vârful acestui munte Mauec, în rânduială; şi să iei tăuraşul al doilea [născut] şi să-l aduci ardere de tot cu copacii din dumbravă, pe care o vei nimici."
[27] Şi Gedeon a luat zece dintre slujitorii săi şi a făcut în felul cum i-a spus Domnul. Şi a fost aşa: temându-se de casa tatălui său şi de bărbaţii din cetate să o împlinească în timpul zilei, a împlinit-o noaptea.
[28] Şi s-au sculat în zori bărbaţii din cetate şi iată: altarul lui Baal [era] distrus şi dumbrava de alături nimicită; şi au văzut tăuraşul al doilea [născut], adus ca jertfă pe altarul înălţat.
[29] Şi au spus bărbaţii, fiecare către cel de alături: „Cine a făcut lucrul acesta?" Şi au căutat şi au aflat şi au priceput că Gedeon, fiul lui Ioas, făcuse lucrul acesta.
[30] Şi au spus bărbaţii cetăţii către Ioas: „Adu-l afară pe fiul tău şi omoară-l, pentru că a distrus altarul lui Baal şi a nimicit dumbrava de lângă el."
[31] Şi Ioas le-a spus tuturor bărbaţilor care se ridicaseră împotriva lui: „Nu cumva acum voi judecaţi pentru Baal? Voi îl veţi izbăvi? Cel care-l va da în judecată va muri până mâine; dacă este zeu, să-l dea

6,31-32 Replica lui Ioas are drept scop atât să-şi salveze fiul făcându-l să depindă de judecata directă a zeului Baal, fără intervenţie umană, cât şi să pregătească apariţia numelui care avea să devină ulterior apelativul războinic al lui Gedeon.

A

răzbuna el însuşi asupra aceluia, pentru că i-a dărâmat altarul."
32 Şi au numit, în ziua aceea, [altarul] „Judecata lui Baal", pentru că îi dărâmase altarul.

33 Şi întregul Madiam şi Amalec şi fiii Răsăritului s-au adunat în acelaşi loc şi au trecut şi şi-au pus tabăra în valea Iezrael.
34 Şi duhul lui Dumnezeu l-a cuprins pe Gedeon şi el a sunat din corn şi l-a strigat pe Abiezer [să vină] în urma lui.
35 Şi a trimis soli la tot [tribul lui] Manase şi l-a strigat [să vină] şi el în urma lui; şi a trimis soli la Aser şi la Zabulon şi la Neftali, şi ei au urcat în întâmpinarea lui.
36 Şi a spus Gedeon către Dumnezeu: „Dacă vei izbăvi pe Israel prin mâna mea, în felul în care ai spus,

B

el în judecată, pentru că i-a distrus altarul."
32 Şi au numit, în ziua aceea, [altarul] Iarbaal, spunând: „Baal să-l dea în judecată", pentru că îi fusese distrus altarul.
33 Şi întregul Madiam şi Amalec şi fiii Răsăritului s-au adunat în acelaşi loc şi şi-au pus tabăra în valea Ezereel.
34 Şi duhul lui Dumnezeu l-a întărit pe Gedeon şi el a sunat din corn şi Abiezer s-a înspăimântat în urma lui.
35 Şi a trimis soli la tot [tribul lui] Manase, şi la Aser, şi la Zabulon, şi la Neftali şi a urcat în întâmpinarea lor.

36 Şi a spus Gedeon către Dumnezeu: „Dacă vei izbăvi pe Israel prin mâna mea, aşa cum ai spus,

---

6,34 Abiezer înseamnă „ajutorul tatălui meu", după Origen. Aşadar Gedeon „îl cheamă în ajutor pe Tatăl Cel de Sus" (*Hom. Iud.* VIII,3).

6,36-40 *Roua de pe lână.* Episodul îndoitei consultări a lui Dumnezeu a ocupat un loc important în tradiţia patristică. Origen a interpretat episodul alegoric, referindu-se şi la predecesorii care l-au interpretat în acelaşi fel (probabil Irineu, *Adversus haereses* III,17.3): lâna ar fi, simbolic, Israel care s-a îmbibat mai întâi de har, dar apoi l-a pierdut; pământul ar reprezenta neamurile păgâne care au dobândit bunurile spirituale de care nu avuseseră parte până atunci. (În tradiţia imnografică răsăriteană, „lâna înrourată" este Fecioara Maria în pântecele căreia s-a întrupat Hristos.) Gedeon dă dovadă de prudenţă şi discernământ. El ştie că demonii pot lua chipul îngerilor pentru a-i induce pe credincioşi în eroare. De aceea foloseşte un test atât de subtil (*Hom. Iud.* VIII,4-5). Theodoret (*Qu. Iud.* 15) reia această interpretare, devenită tradiţională în scrierile creştine. Flavius Iosephus (*AI* V,215) a trecut sub tăcere acest episod pentru că felul neobişnuit în care Gedeon îl consultă pe Domnul putea dăuna reputaţiei eroului.

A

37 iată: eu voi pune un maldăr de lână pe arie şi, dacă va fi rouă numai pe lână şi va fi uscat restul pământului, [atunci] voi şti că-l vei izbăvi pe Israel prin mâna mea, în felul în care ai spus."
38 Aşa a făcut: s-a sculat Gedeon a doua zi şi a apăsat lâna şi a curs rouă din lână, un vas întreg de apă.
39 Şi Gedeon a spus către Dumnezeu: „Să nu se mânie sufletul Tău împotriva mea, voi mai vorbi o dată: voi mai face o dată încercarea cu lâna, să fie uscată numai lâna şi pe tot pământul împrejur să se aşeze rouă."
40 Şi Dumnezeu a făcut întocmai în noaptea aceea; şi a fost uscată numai lâna, iar pe tot pământul s-a aşezat rouă.

7 1 Şi Ierobaal (acesta este Gedeon) s-a sculat de dimineaţă – şi tot poporul care era cu el – şi s-au aşezat pe pământul lui Aroed; iar tabăra lui Madiam şi Amalec era faţă de el la miazănoapte de colina lui Abor, în vale.
2 Şi Domnul i-a spus lui Gedeon: „[Prea] numeros este poporul care se află cu tine, ca să-l pot da pe Madiam în mâna lor, nu cumva să

B

37 iată: eu aşez un maldăr de lână pe arie şi, dacă va fi rouă numai pe lână şi va fi uscat restul pământului, [atunci] voi şti că-l vei izbăvi pe Israel prin mâna mea, aşa cum ai spus."
38 Aşa a făcut: s-a sculat Gedeon a doua zi şi a apăsat lâna şi a picurat rouă din lână, un vas întreg de apă.
39 Şi Gedeon a spus către Dumnezeu: „Să nu se mânie sufletul Tău împotriva mea, voi mai vorbi o dată: voi mai face, încă o dată, încercarea cu lâna, să fie uscată numai lâna şi pe tot pământul împrejur să se aşeze rouă."
40 Şi Dumnezeu a făcut întocmai în noaptea aceea; şi a fost uscată numai lâna, iar pe tot pământul s-a aşezat rouă.

7 1 Şi Iarbal (acesta este Gedeon) s-a sculat de dimineaţă – şi tot poporul care era cu el – şi s-au aşezat la izvorul Arad; iar tabăra lui Madiam era faţă de el la miazănoapte de Gabaath Amora, în vale.

2 Şi Domnul i-a spus lui Gedeon: „[Prea] numeros este poporul care se află cu tine, ca să-l pot da pe Madiam în mâna lor, nu cumva să

7,1 „Ierobaal" (A) / „Iarbal" (B): aici se produce explicit transferul numelui dat altarului asupra lui Gedeon; varianta din B este foarte asemănătoare celei de mai sus (6,32).

A

se fălească Israel față de Mine spunând: «Mâna mea m-a izbăvit.»"
3 Și i-a spus Domnul: „Vorbește în auzul poporului spunând: «Cine tremură și se teme? Să se întoarcă!»" Și au plecat pe la muntele Galaad și s-au îndepărtat de popor douăzeci și două de mii și au rămas zece mii.
4 Și Domnul a spus către Gedeon: „Încă este popor mult; fă-i să coboare la apă și ți-i voi arăta acolo; și va fi așa: acolo îți voi spune: «Acesta va merge cu tine», atunci acela va merge cu tine; și cel despre care îți voi spune că nu va merge cu tine, acela nu va merge cu tine."
5 Și el a făcut poporul să coboare la apă; și a spus Domnul către Gedeon:

B

se fălească Israel față de Mine spunând: «Mâna mea m-a izbăvit.»
3 Iar acum vorbește în auzul poporului spunând: «Cine se teme și tremură? Să se întoarcă și să plece pe la muntele Galaad!»" Și s-au îndepărtat de popor douăzeci și două de mii și au rămas zece mii.
4 Și Domnul a spus către Gedeon: „Încă este popor mult; du-i jos la apă și îți voi alege acolo; și va fi așa: acolo îți voi spune: «Acesta va merge cu tine», atunci acela va merge cu tine; și oricare despre care îți voi spune «Acesta nu va merge cu tine», acela nu va merge cu tine."
5 Și el a dus jos poporul la apă; și a spus Domnul către Gedeon: „Pe

---

7,3 „pe la muntele Galaad": textul grecesc folosește aici prepoziția ἀπό, al cărei sens uzual este „de la" și care corespunde prepoziției ebraice *min*, cu înțelesul de bază: „pornind de la". Indicația topografică din acest verset este însă neadecvată dacă se ia în considerație sensul comun al prepoziției. Cum triburile lui Aser, Zabulon și Neftali sunt separate de teritoriile lor din miazănoapte de madianiții din câmpie, nu se puteau întoarce decât ocolind prin est, pe la muntele Galaad (în interpretarea lui D. Barthélemy, *Critique textuelle de l'Ancien Testament*, Fribourg-Göttingen, 1982, *apud* BA, nota *ad loc.*).
7,5-6 Pasajul este celebru prin interpretările pe care le-a prilejuit. Codex Vaticanus este fidel textului ebraic, în vreme ce restul manuscriselor prezintă două deosebiri: au în plus apodoza (care poate fi de altfel subînțeleasă) „să-l pui de altă parte". A doua deosebire este majoră: în v. 6, B detaliază gestica – „au lipăit cu gura din mână"; unii comentatori au observat însă că gestul s-ar potrivi mai degrabă celor aplecați în genunchi și au presupus, în consecință, că s-a produs aici o deplasare de la v. 5. Comentariile lui Flavius Iosephus (*AI* V,216-217) și Theodoret (*Qu. Iud.* 16) se întemeiază pe un text cu conținutul celui atestat de B; pentru Flavius Iosephus, băutul din mână este semn de teamă și lașitate; pentru Theodoret – este nepăsare. Amândoi consideră că cei care beau apă în felul acesta sunt incapabili să lupte și tocmai de aceea au fost aleși. Origen (*Hom. Iud.* IX,2) îmbină cei doi termeni (*qui lamberent in manu aquam uel lingua*, „care lipăiau apa din mână sau cu limba") și explică astfel că oștenii Domnului trebuie să-și folosească mâna și limba, altfel spus – să acționeze și să vorbească.

A

„Pe oricine va lipăi din apă cu limba, aşa cum lipăie câinele, să-l pui deoparte; şi pe oricine se va lăsa în genunchi să bea, să-l pui de altă parte."
6 Şi a fost aşa: numărul celor care au lipăit cu limba a fost cu totul trei sute de bărbaţi; iar tot restul poporului se aplecase în genunchi să bea apă.
7 Şi Domnul a spus către Gedeon: „Cu aceşti trei sute de bărbaţi care au lipăit vă voi izbăvi; îl voi pune pe Madiam în mâna ta, iar tot [restul] poporului să se întoarcă, fiecare la locul lui."
8 Şi au luat [ei] în mână merindele poporului şi trâmbiţele lor şi l-a trimis pe fiecare bărbat din Israel, pe [fiecare] bărbat în cortul său, dar şi i-a păstrat pe cei trei sute de bărbaţi. Iar tabăra lui Madiam era mai jos de el, în vale.
9 Şi a fost aşa: în noaptea aceea Domnul i-a spus: „Scoală-te, coboară degrabă de aici spre tabără, căci am dat-o în mâna ta;
10 dar dacă te temi să cobori [singur], coboară tu şi Phara, tânărul tău slujitor, în tabără,
11 şi să asculţi ce vorbesc; iar după aceea se vor întări mâinile tale şi tu vei coborî în tabără." Şi a coborât el,

B

oricine va lipăi din apă cu limba, aşa cum lipăie câinele, să-l pui deoparte; şi pe oricine se va apleca în genunchi să bea [– să-l pui de altă parte]."
6 Şi a fost aşa: numărul celor care au lipăit cu gura din mână a fost de trei sute de bărbaţi; iar tot restul poporului se aplecase în genunchi să bea apă.
7 Şi Domnul a spus către Gedeon: „Cu aceşti trei sute de bărbaţi care au lipăit vă voi izbăvi; îl voi da pe Madiam în mâna ta, iar tot [restul] poporului să plece, fiecare la locul lui."
8 Şi au luat [ei] în mână merindele poporului şi trâmbiţele lor şi l-a trimis pe fiecare bărbat din Israel, pe fiecare la cortul său, dar i-a întărit pe cei trei sute de bărbaţi. Iar tabăra lui Madiam era dedesubtul lui, în vale.
9 Şi a fost aşa: în noaptea aceea Domnul i-a spus: „Scoală-te, coboară în tabără, căci am dat-o în mâna ta;

10 dar dacă te temi să cobori [singur], coboară tu şi Phara, tânărul tău slujitor, în tabără,
11 şi să asculţi ce vor vorbi; iar după aceea se vor întări mâinile tale şi tu vei coborî în tabără." Şi a coborât

---

7,11 „cincizeci": TM are *ḥamuşīm*, „rânduiţi de luptă" – termen militar, prezent şi în Iis. Nav. 1,14 şi 4,12 (*cf.* notele la text). Traducătorii au citit probabil *ḥamişīm*, „cincizeci".

A

şi Phara, slujitorul lui, în preajma celor cincizeci [aflaţi de strajă] în tabără.
12 Şi Madiam şi Amalec şi toţi fiii Răsăritului îşi aşezaseră tabăra în vale, mulţime ca lăcustele; şi fără număr erau cămilele lor, erau mulţime ca nisipul pe ţărmul mării.
13 Şi a ajuns Gedeon şi iată că un bărbat îi povestea celui de alături visul său şi spunea: „Iată visul pe care l-am visat: un bulgăre de pâine de orz se rostogolea în tabăra lui Madiam şi a ajuns până la cortul lui Madiam şi l-a izbit şi s-a întors şi cortul a căzut."
14 Şi i-a răspuns vecinul zicându-i: „Aceasta nu poate fi altceva decât sabia lui Gedeon, fiul lui Ioas, bărbat din Israel; Domnul l-a dat în mâna lui pe Madiam şi toată tabăra."
15 Şi a fost aşa: atunci când Gedeon a auzit povestirea visului şi deslu-şirea lui, s-a închinat la Domnul, s-a întors în tabăra lui Israel şi a spus: „Sculaţi-vă, căci Domnul a dat în mâinile voastre tabăra lui Madiam."
16 Şi i-a împărţit pe cei trei sute de bărbaţi în trei cete şi a pus trâmbiţe în mâna tuturor şi ulcele goale şi făclii înăuntrul ulcelelor

B

el, şi Phara, slujitorul lui, spre ceata celor cincizeci care se aflau [de strajă] în tabără.
12 Şi Madiam şi Amalec şi toţi fiii Răsăritului se răspândiseră în vale, mulţime ca lăcustele; şi fără număr erau cămilele lor, erau mulţime ca nisipul pe ţărmul mării.
13 Şi a mers Gedeon şi iată că un bărbat îi povestea celui de alături visul său şi spunea: „Iată, am visat un vis: un bulgăre de pâine de orz se învârtea în tabăra lui Madiam şi a ajuns până la cort şi l-a izbit şi s-a întors îndărăt şi cortul a căzut."

14 Şi i-a răspuns vecinul zicându-i: „Aceasta nu poate fi altceva decât sabia lui Gedeon, fiul lui Ioas, bărbat din Israel; Dumnezeu l-a dat în mâna lui pe Madiam şi toată tabăra."
15 Şi a fost aşa: atunci când Gedeon a auzit povestirea visului şi deslu-şirea lui, s-a închinat Domnului, s-a întors în tabăra lui Israel şi a spus: „Sculaţi-vă, căci Domnul a dat în mâna noastră tabăra lui Madiam."
16 Şi i-a împărţit pe cei trei sute de bărbaţi în trei cete şi a pus trâmbiţe în mâna tuturor şi ulcele goale şi făclii în ulcele

---

7,13 „bulgărele" (μαγίς: TM are *f'līl*, un *hapax*) de pâine simbolizează israelitul sedentarizat care atacă o populaţie nomadă.
7,16 „cete": termenul grecesc ales pentru a reda ebr. *rā'şīm*, *litt.* „capete", este ἀρχαί – ceea ce reprezintă o inovaţie semantică.

A

17 şi le-a spus: „Priviţi la mine şi faceţi aşa; iată: eu voi înainta în mijlocul taberei şi atunci, aşa cum voi face eu, să faceţi [şi voi].
18 Voi suna din trâmbiţă, eu însumi şi toţi cei care sunt cu mine, şi veţi suna din trâmbiţe şi voi împrejurul taberei şi veţi spune: «Pentru Domnul şi pentru Gedeon.»"
19 Şi a înaintat Gedeon, şi o sută de bărbaţi împreună cu el, în marginea taberei, atunci când începea straja de mijloc a nopţii – doar ce se trezeau cei ce urmau de strajă; şi au sunat din trâmbiţe şi au azvârlit ulcelele din mâinile lor.
20 Şi cele trei cete au sunat din trâmbiţe şi au spart ulcelele şi au luat în mâna stângă făcliile şi în mâna dreaptă trâmbiţele, ca să sune, şi strigau: „Sabie pentru Domnul şi pentru Gedeon!"
21 Şi a stat fiecare la locul său din jurul taberei şi [a început] să alerge toată tabăra, să dea semnal şi să fugă.
22 Şi au sunat cele trei sute de trâmbiţe şi a pus Domnul o sabie [în mâna] fiecăruia, împotriva vecinului său şi împotriva întregii oştiri. Şi a fugit oştirea până la Baithasetta şi a ajuns până la ţărmul râului Abelmeula, la Tabath.

B

17 şi le-a spus: „Priviţi la mine şi faceţi aşa; iată: eu voi înainta la marginea taberei şi atunci, întocmai aşa cum voi face eu, să faceţi [şi voi].
18 Voi suna din trâmbiţă, eu însumi, iar toţi cei care sunt cu mine veţi suna din trâmbiţe împrejurul taberei şi veţi spune: «Pentru Domnul şi pentru Gedeon.»"
19 Şi a înaintat Gedeon, şi cei o sută de bărbaţi împreună cu el, în partea unde începea tabăra, atunci când începea straja de mijloc a nopţii – doar ce se trezeau cei ce urmau de strajă; şi au sunat din trâmbiţe şi au azvârlit ulcelele din mâinile lor.
20 Şi cele trei cete au sunat din trâmbiţe şi au spart ulcelele şi au luat în mâinile stângi făcliile şi în mâinile drepte trâmbiţele, ca să sune, şi strigau: „Sabie pentru Domnul şi pentru Gedeon!"
21 Şi a stat fiecare la locul său din jurul taberei şi [a început] să alerge toată tabăra, să dea semnal şi să fugă.
22 Şi au sunat în cele trei sute de trâmbiţe şi a pus Domnul sabie [în mâna] fiecăruia, împotriva vecinului său, în toată oştirea. Şi a fugit oştirea până la Bethseedta Garagatha, până la ţărmul râului Abomeula, la Tabath.

7,19 Obiceiul vremii era ca în timpul nopţii să se rânduiască trei străji de patru ore (Ex. 14,24; 1Rg. 11,11); atacul lui Gedeon s-a produs pe la orele 11, când se încheia prima strajă.

A

23 Şi a dat strigare fiecare om al lui Israel din Neftalim şi din Aser şi din întregul Manase şi au pornit în urmărirea lui Madiam.
24 Iar Gedeon a trimis soli în tot ţinutul muntos al lui Efraim, spunând: „Coborâţi în calea lui Madiam şi luaţi-le apa până la Baithbera şi până la Iordan"; şi toţi oamenii lui Efraim au dat strigare şi au luat cei dintâi apa până la Baithbera şi la Iordan.
25 Şi le-au prins pe cele două căpetenii ale lui Madiam, pe Oreb şi pe Zeb; şi l-au omorât pe Oreb la Surin şi pe Zeb l-au omorât la Iakephzeb şi l-au urmărit pe Madiam; şi au dus capul lui Oreb şi al lui Zeb la Gedeon, de dincolo de Iordan.

8 1 Iar oamenii lui Efraim i-au spus: „De ce ai făcut lucrul acesta, că nu ne-ai chemat când ai pornit să te războieşti cu Madiam?" şi vorbeau aprig cu el.
2 El le-a zis: „Ce am făcut eu acum faţă de voi? Oare nu este mai bine [să aduni] boabele de struguri rămase în urma lui Efraim, decât ciorchinii lui Abiezer?
3 Căci în mâna voastră le-a dat Domnul pe căpeteniile lui Madiam,

B

23 Şi a dat strigare fiecare om al lui Israel din Neftalim şi din Aser şi din întregul Manase şi au pornit pe urmele lui Madiam.
24 Iar Gedeon a trimis soli în tot muntele lui Efraim, spunând: „Coborâţi în calea lui Madiam şi luaţi-le apa până la Baithera şi până la Iordan"; şi toţi oamenii lui Efraim au dat strigare şi au luat cei dintâi apa până la Baithera şi la Iordan.
25 Şi le-au prins pe căpeteniile lui Madiam, pe Oreb şi pe Zeb; şi l-au omorât pe Oreb la Sur şi pe Zeb l-au omorât la Iakephzeph şi l-au urmărit pe Madiam; şi au dus capul lui Oreb şi al lui Zeb la Gedeon, de dincolo de Iordan.

8 1 Iar oamenii lui Efraim i-au spus lui Gedeon: „De ce ai făcut lucrul acesta, că nu ne-ai chemat când ai pornit să te baţi cu Madiam?" şi îi vorbeau aprig.
2 El le-a zis: „Ce am făcut eu acum faţă de voi? Oare nu este mai bine [să aduni] boabele de struguri rămase în urma lui Efraim, decât ciorchinii lui Abiezer?
3 Căci în mâna voastră le-a dat Domnul pe căpeteniile lui Madiam,

---

7,25 „Surin" (A) / „Sur" (B): TM are *Ţūr 'Orēbh*, „Stânca lui Oreb". ♦ „Iakephzeb" (A) / „Iakephzeph" (B): TM are *yeqebh Z'ēbh*, „teascul lui Zeb".

A

pe Oreb şi pe Zeb; şi ce-am putut eu face faţă de [ce-aţi făcut] voi?" Şi s-au liniştit. Atunci li s-a potolit mânia împotriva lui, când a rostit vorba aceasta.

4 Şi a ajuns Gedeon la Iordan; şi l-a trecut, el şi cei trei sute de oameni care erau cu el, abia suflând şi înfometaţi.

5 Şi le-a spus oamenilor din Socchoth: „Daţi pâini poporului care este cu mine, căci sunt flămânzi, iar eu mă aflu pe urmele lui Zebee şi Salmana, regii din Madiam."

6 Şi i-au răspuns căpeteniile din Socchoth: „Se află oare acum mâna lui Zebee şi a lui Salmana pe mâna ta, ca să dăm pâini oştirii tale?"

7 Şi Gedeon le-a răspuns: „Nu aşa; când Domnul mi-i va da în mână pe Zebee şi pe Salmana, atunci vă voi sfâşia carnea în mărăcinii pustiului şi în *barkonnim*."

8 Şi a urcat de acolo la Phanuel şi le-a spus acelora la fel: şi oamenii din Phanuel i-au răspuns aşa cum i-au răspuns şi oamenii din Socchoth.

9 Şi le-a vorbit oamenilor din Phanuel zicând: „Când mă voi întoarce în pace, voi dărâma turnul acesta." –

B

pe Oreb şi pe Zeb; şi ce-am putut eu face faţă de [ce-aţi făcut] voi?" Şi s-au liniştit. Atunci li s-a potolit mânia împotriva lui, când a rostit vorba aceasta.

4 Şi a ajuns Gedeon la Iordan; şi l-a trecut, el şi cei trei sute de oameni care erau cu el, înfometaţi şi urmărindu-i.

5 Şi le-a spus oamenilor din Socchoth: „Daţi pâini de mâncare poporului care mă [însoţeşte] pe jos, căci sunt istoviţi, iar eu – iată – sunt în urmărirea lui Zebee şi Salmana, regii din Madiam."

6 Şi i-au răspuns căpeteniile din Socchoth: „Este oare acum mâna lui Zebee şi a lui Selmana în mâna ta? Nu vom da pâini oştirii tale."

7 Şi Gedeon le-a răspuns: „Pentru aceasta, când Domnul mi-i va da în mână pe Zebee şi pe Selmana, atunci vă voi scărmăna carnea în mărăcinii pustiului şi în *abarkenin*."

8 Şi a urcat de acolo la Phanuel şi le-a spus acelora la fel; şi oamenii din Phanuel i-au răspuns aşa cum i-au răspuns şi oamenii din Socchoth.

9 Şi Gedeon le-a vorbit oamenilor din Phanuel zicând: „Când am să mă întorc în pace, voi dărâma turnul acesta." –

8,4 „abia suflând" (A): termenul grecesc ὀλιγοψυχέω este o traducere liberă a ebr. *'ayēph*, verb redat în Gen. 25,29-30 prin ἐκλείπω, „a fi epuizat".

8,7 „*barkonnim*" (A) / „*abarkenin*" (B): sunt transpuneri în greacă ale unui termen ebraic care apare în TM ca *bar^{e}qonīm*, iar în L este tradus prin „scaieţi".

A

10 Şi Zebee şi Salmana [erau] la Carcar, şi oastea lor [era] cu ei – cam cincisprezece mii, câţi rămăseseră din toată oştirea fiilor Răsăritului; iar cei care căzuseră erau o sută douăzeci de mii de oameni în stare să poarte sabia.
11 Şi a urcat Gedeon pe drumul celor care locuiesc în corturi la răsărit de Nabeth, în faţa lui Zebee; şi a lovit oştirea – oştire plină de încredere.
12 Iar Zebee a fugit, şi Salmana, şi s-a pus pe urmele lor şi i-a prins pe cei doi regi ai lui Madiam, pe Zebee şi pe Salmana, şi a spulberat toată oştirea lor. –
13 Şi Gedeon, fiul lui Ioas, s-a întors de la luptă pe urcuşul dinspre Ares.

14 Şi a luat un băiat dintre oamenii din Socchoth şi l-a descusut; şi [acesta] i-a dat în scris pe mai-marii din Socchoth şi pe bătrâni, şaptezeci şi şapte de bărbaţi.
15 Şi a ajuns Gedeon la mai-marii din Socchoth şi le-a spus: „Iată-i pe Zebee şi pe Salmana, din pricina cărora m-aţi ocărât spunându-mi: «Se află oare acum mâna lui Zebee şi a lui Salmana pe mâna ta, ca să-ţi dăm pâini ţie şi oamenilor tăi sleiţi?»"
16 Şi i-a luat pe mai-marii cetăţii şi pe bătrâni şi i-a sfâşiat cu mărăcinii deşertului şi cu *barakenim* şi i-a sfâşiat acolo pe bărbaţii din Socchoth.

B

10 Şi Zebee şi Selmana [erau] la Carcar, şi oştirea lor [era] cu ei, cam cincisprezece mii, câţi rămăseseră din toată oştirea Străinilor; iar cei care căzuseră erau o sută douăzeci de mii de oameni purtători de sabie.
11 Şi a urcat Gedeon, pe drumul celor care locuiesc în corturile de la răsărit de Nabai şi Iegebal; şi a lovit oştirea, oştire plină de încredere.

12 Iar Zebee şi Selmana au fugit, şi s-a pus pe urmele lor şi i-a prins pe cei doi regi ai lui Madiam, pe Zebee şi pe Selmana, şi a scos din minţi toată oştirea lor. –
13 Şi s-a întors de la bătălie Gedeon, fiul lui Ioas, [venind] din sus de bătălia de la Ares.
14 Şi a luat un băiat dintre oamenii din Socchoth şi l-a descusut; şi [acesta] i-a dat în scris pe mai-marii din Socchoth şi pe bătrâni, şaptezeci şi şapte de bărbaţi.
15 Şi a ajuns Gedeon la mai-marii din Socchoth şi le-a spus: „Iată-i pe Zebee şi pe Selmana, pentru care m-aţi ocărât spunându-mi: «Se află oare acum mâna lui Zebee şi a lui Selmana pe mâna ta, ca să-ţi dăm pâini ţie şi oamenilor tăi istoviţi?»"
16 Şi i-a luat pe bătrânii cetăţii în spinii deşertului şi în *barakenim* şi i-a călcat acolo pe bărbaţii din Socchoth.

A

17 Iar turnul din Phanuel l-a dărâmat
şi i-a omorât pe bărbaţii cetăţii. –
18 Şi a spus către Zebee şi Salmana:
„Unde sunt bărbaţii pe care i-aţi
omorât în Tabor?" Şi au spus: „Ca
tine, cum [eşti] tu, aşa [erau] şi ei,
semănând la înfăţişare a fii de regi."
19 Şi Gedeon a spus: „Sunt fraţii
mei, fiii mamei mele" şi le-a făcut
jurământ: „Viu este Dumnezeu,
dacă i-aţi fi lăsat în viaţă, nu v-aş
omorî."
20 Şi i-a spus lui Iether, întâiul său
născut: „Ridică-te şi omoară-i"; dar
copilandrul nu şi-a scos sabia, căci
se temea, fiind el tinerel.
21 Şi au spus Zebee şi Salmana:
„Ridică-te tu şi vino la noi, pentru
că atâta-i bărbatul cât îi este puterea."
Şi s-a ridicat Gedeon şi i-a omorât
pe Zebee şi pe Salmana şi a luat
luniţele de la gâtul cămilelor lor.
22 Şi au spus bărbaţii din Israel către
Gedeon: „Fii mai-mare peste noi, tu
şi fiii tăi, căci ne-ai salvat din mâna
lui Madiam."
23 Şi le-a răspuns Gedeon: „Nu eu
voi fi mai-mare peste voi, şi nu vă
va fi mai-mare nici fiul meu; Dom-
nul va fi Mai-Marele vostru."
24 Şi le-a spus Gedeon: „Voi cere
ceva de la voi: să-mi daţi, [fiecare]

B

17 Iar turnul din Phanuel l-a doborât
şi i-a omorât pe bărbaţii cetăţii. –
18 Şi a spus către Zebee şi Selmana:
„Unde sunt bărbaţii pe care i-aţi
omorât în Tabor?" Şi au spus: „Ca
tine, aşa [erau] şi ei, semănând la
înfăţişare a fii de regi."
19 Şi Gedeon a spus: „Erau fraţii
mei, fiii mamei mele; viu este Dum-
nezeu, dacă i-aţi fi lăsat în viaţă, nu
v-aş omorî."

20 Şi i-a spus lui Iether, întâiul său
născut: „Ridică-te şi omoară-i"; dar
copilandrul nu şi-a scos paloşul,
căci se temea, fiind el tinerel.
21 Şi au spus Zebee şi Selmana:
„Ridică-te tu şi vino la noi, pentru
că puterea ta este [putere] de bărbat."
Şi s-a ridicat Gedeon şi i-a ucis pe
Zebee şi pe Salmana şi a luat
luniţele de la gâtul cămilelor lor.
22 Şi au spus bărbaţii din Israel către
Gedeon: „Stăpâne, fii mai-mare
peste noi, tu şi fiii tăi, căci ne-ai
salvat din mâna lui Madiam."
23 Şi le-a răspuns Gedeon: „Nu eu
voi fi mai-mare, şi nu vă va fi
mai-mare nici fiul meu; Domnul va
fi Mai-Marele vostru."
24 Şi le-a spus Gedeon: „Voi cere
ceva de la voi: să-mi daţi, [fiecare]

8,21 „atâta-i bărbatul cât îi este puterea": varianta din A (şi L) este susţinută de TM; prin schimbarea pronumelui („puterea sa" devine „puterea ta"), B modifică sensul proverbului.

A

bărbat, câte un cercel din prăzile lui"; aceia aveau mulţi cercei de aur, căci erau ismaeliţi.
25 Şi au spus: „Negreşit vom da." Atunci el şi-a întins haina şi [fiecare] bărbat a azvârlit acolo un cercel de aur din prada lui.
26 Şi a fost aşa: greutatea cerceilor de aur, pe care îi ceruse, o mie şapte sute de sicli de aur, fără [a mai socoti] *sirononii*, lănţişoarele *enphot* şi hainele de purpură care erau pe regii din Madiam, şi fără colierele de aur de la gâturile cămilelor lor.

27 Şi Gedeon a făcut din ele un *ephud* şi l-a aşezat în cetatea sa, în Efrata; şi a preacurvit tot Israelul dinaintea lui şi a fost piatră de poticnire pentru Gedeon şi pentru casa lui.
28 Şi Madiam a fost umilit dinaintea fiilor lui Israel şi nu şi-a mai ridicat după aceea capul. Şi ţara a avut parte de linişte vreme de patruzeci de ani în zilele lui Gedeon. –
29 Şi Ierobaal, fiul lui Ioas, s-a dus să locuiască în casa sa;
30 şi Gedeon avea şaptezeci de fii ieşiţi din coapsa lui, căci avea multe neveste.

B

bărbat, câte un cercel din prăzile lui"; aceia aveau cercei de aur, căci erau ismaeliţi.
25 Şi au spus: „Negreşit vom da." Atunci el şi-a întins haina şi [fiecare] bărbat a aruncat acolo un cercel de aur din prada lui.
26 Şi a fost aşa: greutatea cerceilor de aur, pe care îi ceruse, o mie cinci sute [de sicli] de aur, fără [a mai socoti] lunişele, şi ciucurii, şi veşmintele, şi cele de purpură care erau pe regii din Madiam, şi fără [a se mai socoti] colierele care erau la gâturile cămilelor lor.
27 Şi Gedeon a făcut din ele un *ephoth* şi l-a aşezat în cetatea sa, în Efrata; şi a preacurvit tot Israelul dinaintea lui şi a fost pentru Gedeon şi pentru casa lui un spin.

28 Şi Madiam a fost înjosit dinaintea fiilor lui Israel şi nu şi-a mai ridicat după aceea capul. Şi ţara a avut parte de linişte timp de patruzeci de ani în zilele lui Gedeon. –
29 Şi Ierobaal, fiul lui Ioas, s-a dus să locuiască în casa sa;
30 şi Gedeon avea şaptezeci de fii ieşiţi din coapsa lui, căci avea multe neveste.

8,27 „*ephud*" (A) / „*ephoth*" (B): εφουδ şi εφωθ sunt transpuneri ale ebr. *'ēphōdh*, care evită confuzia obiectului menţionat aici cu „umerarul" ἐπωμίς (*cf.* nota 2,18 la 1Rg.).

A

31 Iar ţiitoarea lui, care era la Sikima, i-a născut şi ea un fiu, şi i-a pus acestuia numele Abimelech.
32 Şi a murit Gedeon, fiul lui Ioas, în căruntețe liniştită, şi a fost înmormântat în mormântul tatălui său Ioas, în Efrata tatălui, abiezritul.
33 Şi a fost aşa: după ce a murit Gedeon, fiii lui Israel s-au îndepărtat şi au preacurvit cu Baalii şi l-au pus pe Baalberith ca legământ că acela le este lor zeu.
34 Şi nu şi-au mai amintit fiii lui Israel de Domnul Dumnezeul lor, care îi scosese din mâna tuturor duşmanilor dimprejur.
35 Şi nu le-a mai fost milă de casa lui Ierobaal Gedeon, pentru tot binele pe care-l făcuse lui Israel.

9 1 Şi a pornit Abimelech, fiul lui Ierobaal, la Sikima, la fraţii mamei sale; şi a vorbit în faţa acelora şi în faţa tuturor rubedeniilor din casa mamei sale, spunând:
2 „Grăiţi acum în auzul bărbaţilor din Sikima: Ce este mai bine, să fie

B

31 Iar o ţiitoare de-a lui era la Sychem; i-a născut şi ea un fiu, şi i-a pus acestuia numele Abimelech.
32 Şi a murit Gedeon, fiul lui Ioas, în cetatea sa, şi a fost înmormântat în mormântul tatălui său Ioas, în Efrata abiesdritului.
33 Şi a fost aşa: după ce a murit Gedeon, fiii lui Israel s-au abătut şi au preacurvit cu Baalii şi şi-au făcut legământ cu Baal că acela le este lor zeu.
34 Şi nu şi-au mai amintit fiii lui Israel de Domnul Dumnezeul lor, care îi scosese din mâna tuturor asupritorilor dimprejur.
35 Şi nu le-a mai fost milă de casa lui Ierobaal (acesta este Gedeon), pentru toate [faptele] bune pe care le făcuse pentru Israel.

9 1 Şi a pornit Abimelech, fiul lui Ierobaal, la Sychem, la fraţii mamei sale; şi a vorbit în faţa acelora şi în faţa tuturor rubedeniilor din casa tatălui mamei sale, spunând:
2 „Grăiţi acum în auzul tuturor bărbaţilor din Sychem: Ce este bun

---

8,31 „Sikima" (Σικιμα) (A) / „Sychem" (Συχεμ) (B): *Ṣ^ekemāh* din TM este forma sufixată a toponimului *Ṣ^ekem*; finala *-āh* indică direcţia. Lecţiunea din A (şi L) dă numelui forma unui neutru plural, declinabil. Forma care apare în B este „Sychem" în vv. 1-3 şi 31-47, dar „Sikima" în vv. 6-26 şi 49. ♦ Numele „Abimelech" dat de Gedeon fiului concubinei sale este cel purtat de regele din Gerar (Gen. 20; 21; 26); în greacă nu este analizat în traducere, dar în intenţia lui Gedeon trebuia să însemne „regele este tatăl meu", adică Domnul Dumnezeu Însuşi (*cf.* 8,22-23).

A

mai-mari peste voi şaptezeci de bărbaţi, toţi fiii lui Ierobaal, sau să vă fie domn un singur bărbat? Şi amintiţi-vă că eu sunt din carnea voastră şi din osul vostru."
3 Şi fraţii mamei sale au vorbit despre el în auzul tuturor bărbaţilor din Sikima, toate aceste cuvinte, şi inima lor înclina să-l urmeze pe Abimelech, căci au spus: „Este fratele nostru."
4 Şi i-au dat acestuia şaptezeci de arginţi din casa lui Baal al legământului şi şi-a tocmit Abimelech cu ei oameni de nimic şi pătimaşi, care l-au urmat.
5 Şi a mers la casa tatălui său în Efrata şi i-a ucis pe fraţii săi, fiii lui Ierobaal, şaptezeci de bărbaţi, pe una şi aceeaşi piatră; şi a scăpat [doar] Ioatham, fiul cel mai mic al lui Ierobaal, pentru că se ascunsese.
6 Şi s-au adunat toţi bărbaţii din Sikima şi toată casa lui Maallon şi s-au dus şi l-au făcut rege pe Abimelech lângă stejarul stelei din Sikima.
7 Şi i-au dat de veste lui Ioatham şi el s-a dus şi a stat pe vârful munte-

B

pentru voi, să vă fie domni şaptezeci de bărbaţi, toţi fiii lui Ierobaal, sau să vă fie domn un singur bărbat? Şi amintiţi-vă că eu sunt din osul vostru şi din carnea voastră."
3 Şi fraţii mamei sale au vorbit despre el în auzul tuturor bărbaţilor din Sychem, toate aceste cuvinte, şi inima lor înclina să-l urmeze pe Abimelech, căci au spus: „Este fratele nostru."
4 Şi i-au dat acestuia şaptezeci de arginţi din casa lui Baalberith şi şi-a tocmit Abimelech cu ei oameni de nimic şi mişei, care l-au urmat.

5 Şi a mers la casa tatălui său în Efrata şi i-a ucis pe fraţii săi, fiii lui Ierobaal, şaptezeci de bărbaţi, pe una şi aceeaşi piatră; şi a scăpat [doar] Ioathan, fiul cel mai mic al lui Ierobaal, pentru că se ascunsese.
6 Şi s-au adunat toţi bărbaţii din Sikima şi toată casa lui Bethmaalon şi s-au dus şi l-au făcut rege pe Abimelech lângă stejarul, care se găseşte, al stelei din Sikima.
7 Şi i-au dat de veste lui Ioathan şi el s-a dus şi a stat pe vârful mun-

---

9,5 „pe una şi aceeaşi piatră": manuscrisele greceşti concordă în traducerea literală a sintagmei ebraice, care este folosită numai în acest episod; piatra poate fi indiciul caracterului sacrificial al actului, care inaugurează o schimbare de domnie (*cf.* 4Rg. 10, 1-17).

9,6 „stelei": στάσεως, ALB; termenul ebraic din TM este obscur (*muṭṭābh*) şi a fost pus în legătură cu *maṭṭēbhāh*, „piatră ridicată" (*cf.* nota 24,26 la Iis. Nav.).

A

lui Garizin şi a ridicat glasul şi a dat chemare şi le-a spus acelora: „Ascultaţi-mă, bărbaţi din Sikima, şi Dumnezeu să vă asculte.
8 Copacii au pornit la drum să-şi ungă rege şi i-au spus măslinului: «Fii rege peste noi!»
9 Şi le-a spus măslinul: «Să-mi părăsesc eu untdelemnul, pe care şi Dumnezeu şi oamenii îl slăvesc în mine, şi să mă duc să domnesc peste copaci?»
10 Şi au spus copacii smochinului: «Haide, fii rege peste noi!»
11 Şi le-a spus lor smochinul: «Să îmi părăsesc eu dulceaţa şi fructul meu cel bun şi să mă duc să domnesc peste copaci?»
12 Şi au spus copacii viţei: „Haide, fii rege peste noi!»
13 Şi le-a spus lor viţa: «Să-mi părăsesc eu vinul, bucuria dată de Dumnezeu oamenilor, şi să mă duc să domnesc peste copaci?»
14 Şi au spus copacii către mărăcine: «Haide tu să fii rege peste noi!»

B

telui Garizin şi a ridicat glasul şi a plâns şi le-a spus acelora: „Ascultaţi-mă, bărbaţi din Sikima, şi Dumnezeu vă va da ascultare.
8 Copacii au pornit la drum să-şi ungă rege şi i-au spus măslinului: «Fii rege peste noi!»
9 Şi le-a spus măslinul: «Oare să-mi părăsesc eu untdelemnul, cu care bărbaţii îl slăvesc pe Dumnezeu, şi să încep să mă legăn peste copaci?»
10 Şi copacii i-au spus smochinului: «Haide, fii rege peste noi!»
11 Şi le-a spus lor smochinul: «Oare să-mi părăsesc eu dulceaţa şi fructul meu cel bun şi să încep să mă legăn peste copaci?»
12 Şi copacii i-au spus viţei: „Haide, fii rege peste noi!»
13 Şi le-a spus lor viţa: «Oare să-mi părăsesc eu vinul, care-L bucură pe Dumnezeu şi pe oameni, să încep să mă legăn peste copaci?»
14 Şi toţi copacii i-au spus mărăcinelui: «Haide tu să fii rege peste noi!»

9,8-15 *Regele copacilor*. Fabula lui **Ioatham** (Ιωαθομ în A, Ιωαθαν în B) are formă versificată în TM. Traducerile greceşti sunt în proză. Originea politeistă, deci non-israelită, a fabulei se întrevede în TM în sintagma „bucură *zei* şi oameni" (vv. 9 şi 13). LXX înlătură această urmă traducând singular θεός. În corpusul esopic această fabulă figurează cu numărul 252, fiind identică, cuvânt cu cuvânt, cu pasajul din Judecătorii. ♦ Parabola lui Ioatham a fost interpretată în special în literatura ascetică. Pentru Nil Ascetul (*Tractatus* 26), măslinul, smochinul şi viţa de vie îi simbolizează pe cei virtuoşi care „se bucură mai mult de rodul lor decât de cinstea domniei". Tocmeala cu mărăcinele reprezintă „învoielile nefolositoare dintre oameni", care atrag primejdii şi duc la nenorociri.

A

15 Şi mărăcinele a spus către copaci:
«Dacă voi cu adevărat mă ungeţi
rege peste voi, haideţi, aşezaţi-vă la
adăpostul meu; iar de nu, să iasă foc
din mărăcine şi să mistuie cedrii
Libanului!» –
16 Şi acum, dacă voi aţi lucrat cu
adevăr şi-n chip desăvârşit, de l-aţi
făcut rege pe Abimelech, şi dacă aţi
făcut bine cu Ierobaal şi cu casa lui,
şi dacă aţi făcut-o ca răsplată pentru
mâna sa, –
17 atunci când tatăl meu s-a luptat
pentru voi şi şi-a pus viaţa în faţă ca
să vă scoată din mâna lui Madiam,
18 şi voi astăzi v-aţi ridicat împo-
triva casei tatălui meu şi i-aţi ucis
pe fiii acestuia, şaptezeci de bărbaţi
pe una şi aceeaşi piatră, şi l-aţi făcut
rege pe Abimelech, fiul slujnicei lui,
peste bărbaţii din Sikima, pentru că
este fratele vostru, –
19 dacă voi în adevăr şi-n chip de-
săvârşit v-aţi purtat faţă de Ierobaal
şi casa lui în ziua aceasta, să fiţi bine-
cuvântaţi şi să vă bucuraţi de Abi-
melech şi să se bucure şi el de voi.
20 Iar de nu, foc să iasă din Abi-
melech şi să-i mistuie pe bărbaţii
din Sikima şi casa lui Maallon, şi de
nu, foc să iasă din bărbaţii din
Sikima şi din casa lui Maallon şi
să-l mistuie pe Abimelech." –
21 Şi a fugit Ioatham şi s-a adăpostit
la Rara şi s-a sălăşluit acolo, de-
parte de fratele său Abimelech.

B

15 Şi mărăcinele le-a spus lor: «Dacă
voi cu adevărat mă ungeţi să dom-
nesc peste voi, haideţi, aşezaţi-vă la
umbra mea; dacă nu, să iasă foc din
mine şi să mistuie cedrii Libanu-
lui.» –
16 Şi acum, dacă voi aţi lucrat cu
adevăr şi-n chip desăvârşit, de l-aţi
făcut rege pe Abimelech, şi dacă aţi
făcut dreptate cu Ierobaal şi cu casa
lui, şi dacă aţi făcut-o ca răsplată
pentru mâna sa, –
17 atunci când tatăl meu s-a bătut
pentru voi şi şi-a pus viaţa în faţă ca
să vă smulgă din mâna lui Madiam,
18 şi voi astăzi v-aţi ridicat împo-
triva casei tatălui meu şi i-aţi ucis
pe fiii acestuia, şaptezeci de bărbaţi,
pe una şi aceeaşi piatră, şi l-aţi făcut
rege pe Abimelech, fiul slujnicei lui,
peste bărbaţii din Sikima, pentru că
este fratele vostru, –
19 dacă voi în adevăr şi-n chip
desăvârşit v-aţi purtat faţă de Iero-
baal şi casa lui în ziua aceasta, să vă
bucuraţi de Abimelech şi să se
bucure şi el de voi.
20 Iar de nu, foc să iasă din Abi-
melech şi să-i mistuie pe bărbaţii
din Sikima şi casa lui Bethmaallon;
şi foc să iasă din bărbaţii din
Sikima şi din casa lui Bethmaallon
şi să îl mistuie pe Abimelech." –
21 Şi a fugit Ioathan şi a alergat în
taină până la Baier şi a locuit acolo
departe de fratele său Abimelech.

A

22 Şi Abimelech a domnit peste
Israel vreme de trei ani.
23 Şi a trimis Dumnezeu un duh rău
între Abimelech şi oamenii din
Sikima şi oamenii din Sikima şi-au
încălcat jurământul faţă de casa lui
Abimelech,
24 ca să scoată [la suprafaţă] nedrep-
tăţirea celor şaptezeci de fii ai lui
Ierobaal şi să cadă sângele lor asu-
pra lui Abimelech, fratele lor care-i
ucisese, şi asupra oamenilor din
Sikima care-i întăriseră mâinile
pentru a-i ucide pe fraţii săi.
25 Şi oamenii din Sikima au pus pân-
dari pe crestele munţilor şi-i jefuiau
pe toţi cei care treceau pe la ei pe
drum; şi i s-a dat de veste lui Abi-
melech.
26 Şi Gaal, fiul lui Abed, a mers cu
fraţii săi la Sikima şi s-au încrezut
în el bărbaţii din Sikima.
27 Şi au mers ei pe câmp şi au cules
viile acelora şi au călcat [strugurii]
şi au încins joc; şi au mers în casa
zeului lor, au mâncat şi au băut şi
l-au blestemat pe Abimelech.
28 Şi Gaal, fiul lui Abed, a spus:
„Ce este Abimelech şi cine este fiul
lui Sychem, ca să-i robim lui? Nu
este acesta fiul lui Ierobaal, iar

B

22 Şi Abimelech a domnit peste
Israel vreme de trei ani.
23 Şi a trimis Dumnezeu un duh rău
între Abimelech şi oamenii din
Sikima şi oamenii din Sikima şi-au
încălcat jurământul faţă de casa lui
Abimelech,
24 ca să scoată [la suprafaţă] nedrep-
tăţirea celor şaptezeci de fii ai lui
Ierobaal şi să pună sângele lor asu-
pra lui Abimelech, fratele lor, acela
care-i ucisese, şi asupra oamenilor
din Sikima care-i întăriseră mâinile
să îi ucidă pe fraţii săi.
25 Şi oamenii din Sikima au pus pân-
dari pe crestele munţilor şi prădau
pe oricine trecea pe la ei pe drum; şi
i s-a dat de veste lui Abimelech.

26 Şi Gaal, fiul lui Iobel, a mers cu
fraţii săi la Sikima şi bărbaţii din
Sikima s-au încrezut în el.
27 Şi au mers ei pe câmp şi au cules
viile acelora şi au călcat [strugurii]
şi au făcut *ellulim*; şi au adus în
casa zeului lor, au mâncat şi au băut
şi l-au blestemat pe Abimelech.
28 Şi Gaal, fiul lui Iobel, a spus:
„Cine este Abimelech şi cine este
fiul lui Sychem, ca să-i robim lui?
Nu este fiul lui Ierobaal, iar Zebul

9,28 Versetul a suscitat comentarii, de la Targum până în vremea noastră. Divergenţele din traducerile greceşti grupează AB pe de o parte şi L pe de altă parte. Cuvântul central al versetului este verbul *'ābhadh*, „a sluji", folosit ca aluzie la patronimicul lui Gaal: *'ebhedh*, „slujitor", redat fidel în AL ca „Abed".

A

Zebul n-a fost oare îngrijitorul lui,
robul lui, împreună cu oamenii lui
Emmor, tatăl lui Sychem? De ce să
îi robim noi lui?
29 De mi-ar da cineva poporul
acesta pe mână! L-aş îndepărta pe
Abimelech şi i-aş spune lui Abime-
lech: «Adună-ţi puterile şi ieşi!»"
30 Iar Zebul, mai-marele cetăţii, a
auzit vorbele lui Gaal, fiul lui Abed,
şi s-a umplut de mânie.
31 Şi a trimis soli la Abimelech cu
daruri, spunând: „Uite că Gaal, fiul
lui Abed, şi fraţii săi au sosit la
Sikima şi împresoară cetatea împo-
triva ta;
32 iar acum ridică-te la vreme de
noapte, tu şi poporul dimprejurul
tău, şi întinde o cursă în câmp;
33 şi de dimineaţă, o dată cu răsă-
ritul soarelui, te vei trezi şi te vei
arunca asupra cetăţii; şi iată că acela
şi poporul dimprejurul lui se duc
spre tine şi tu-i vei face după cum
va găsi [cu cale] mâna ta."
34 Şi Abimelech s-a ridicat şi tot
poporul dimprejurul lui, la vreme
de noapte, au întins o cursă înspre
Sikima, patru cete.
35 Şi a fost aşa: dimineaţa a ieşit
Gaal, fiul lui Abed, şi a stat dinain-
tea porţii la intrarea în cetate şi s-a
ridicat Abimelech şi poporul dim-
prejurul lui [care stăteau la] pândă.
36 Şi Gaal, fiul lui Abed, a văzut
poporul şi a grăit către Zebul: „Iată,

B

nu a fost oare îngrijitorul lui, robul
lui, împreună cu oamenii lui Emmor,
tatăl lui Sychem? De ce să-i robim
noi lui?
29 De mi-ar da cineva poporul
acesta pe mână! L-aş îndepărta pe
Abimelech şi i-aş spune: Adună-ţi
puterile şi ieşi!"
30 Iar Zebul, mai-marele cetăţii, a
auzit vorbele lui Gaal, fiul lui Iobel,
şi s-a mâniat în sufletul său.
31 Şi a trimis soli la Abimelech pe
ascuns, spunând: „Uite că Gaal, fiul
lui Iobel, şi fraţii săi au venit la
Sychem şi, iată, stârnesc cetatea îm-
potriva ta;
32 iar acum ridică-te la vreme de
noapte, tu şi poporul dimprejurul
tău, şi întinde o cursă în câmp;
33 şi de dimineaţă, o dată cu răsă-
ritul soarelui, te vei trezi şi te vei
arunca asupra cetăţii; şi iată că acela
şi poporul dimprejurul lui se duc
spre tine şi tu-i vei face aşa cum va
găsi [cu cale] mâna ta."
34 Şi s-a ridicat Abimelech şi tot
poporul dimprejurul lui la vreme de
noapte şi au întins o cursă înspre
Sychem, în patru cete.
35 Şi a ieşit Gaal, fiul lui Iobel, şi a
stat dinaintea porţii la intrarea în
cetate şi Abimelech şi poporul dim-
prejurul lui au ieşit din pândă.

36 Şi Gaal, fiul lui Iobel, a văzut
poporul şi a spus către Zebul: „Iată

A

coboară popor de pe crestele munţilor." Şi Zebul îi spuse: „Umbra munţilor o vezi de parcă [ar fi] oameni."
37 Şi Gaal prinse iarăşi să vorbească; şi a spus: „Iată, coboară popor spre mare, venind pe la mijlocul ţinutului, şi o ceată apare pe drumul de la «Stejarul celor ce văd»."
38 Iar Zebul îi spuse: „Unde este acum gura ta care spunea: «Cine este Abimelech, ca să-i robim lui?» Nu vezi că acesta este poporul pe care l-ai disprețuit? Ieşi acum şi luptă-te cu el."
39 Şi a ieşit Gaal dinaintea bărbaţilor din Sikima şi s-a luptat cu Abimelech.
40 Şi Abimelech l-a urmărit şi l-a fugărit dinaintea sa; şi mulţi au căzut loviţi până la porţile cetăţii.
41 Şi Abimelech s-a aşezat la Arima; iar Zebul l-a izgonit pe Gaal şi pe fraţii săi, ca să nu mai locuiască la Sikima.
42 Şi a fost aşa: a doua zi, poporul a ieşit în câmpie şi i s-a dat de veste lui Abimelech.
43 El şi-a luat poporul şi l-a împărţit în trei cete şi a întins cursă în câmpie; a privit, şi iată popor ieşind din

B

popor care coboară din creştetul munţilor." Dar Zebul i-a spus: „Umbra munţilor o zăreşti de parcă [ar fi] oameni."
37 Şi Gaal prinse iarăşi să vorbească; şi a spus: „Iată coboară popor spre mare, venind pe la mijlocul ţinutului, şi o altă ceată merge pe drumul dinspre *Elonmaonenim*."
38 Iar Zebul îi spuse: „Şi unde este gura ta care spunea: «Cine este Abimelech, ca să-i robim lui?» Oare nu vezi acest popor, pe care l-ai disprețuit? Ieşi acum şi bate-te cu el."

39 Şi a ieşit Gaal dinaintea bărbaţilor din Sikima şi s-a bătut cu Abimelech.
40 Şi l-a urmărit Abimelech şi l-a fugărit dinaintea sa; şi mulţi au căzut loviţi până la poarta cetăţii.
41 Şi Abimelech s-a aşezat la Arema; iar Zebul l-a izgonit pe Gaal şi pe fraţii săi, ca să nu mai locuiască la Sychem.
42 Şi a fost aşa: a doua zi, poporul a ieşit în câmpie şi i s-a dat de veste lui Abimelech.
43 El şi-a luat poporul şi l-a împărţit în trei cete şi a întins cursă în câmpie; a privit, şi iată că popor iese din

---

9,37 „mijlocul ţinutului": altă traducere posibilă: „buricul pământului" (ca şi TM *tabbūr hā'āreṣ*), interpretat ca numele unei măguri pe panta unui munte de lângă Sychem. Ar putea fi vorba chiar de muntele Garizim. ♦ „Stejarul celor ce văd" (A) / „*Elonmaonenim*" (B): TM are *'ēlōn m^{e}'ōn^{e}nīm*, „stejarul ghicitorilor". Este acelaşi cu „stejarul Mōreh" (Gen. 12,6; Deut. 11,30).

A

cetate – atunci se năpusteşte asupra lor şi-i bate.
44 Şi Abimelech şi cetele care erau cu el s-au rânduit la luptă şi au stat în faţa porţii cetăţii; iar cele două cete s-au desfăşurat peste toţi care se aflau pe câmp şi i-au bătut.

45 Şi Abimelech s-a luptat în cetate toată ziua aceea şi a luat în stăpânire cetatea; şi a nimicit poporul din ea şi a distrus cetatea şi a semănat pe ea sare.
46 Şi au auzit toţi oamenii din turnul Sikimei şi au intrat în cetăţuia casei lui Baal al legământului.
47 Şi i s-a vestit lui Abimelech că s-au adunat toţi oamenii din turnul Sikimei.
48 Şi s-a urcat Abimelech pe muntele Selmon, el însuşi şi poporul dimprejurul lui. Şi a luat Abimelech o secure în mână, a tăiat un mănunchi de lemne, l-a luat şi l-a pus pe umeri şi a spus poporului dimprejurul său: „Ce mă vedeţi pe mine făcând, faceţi îndată ca şi mine."
49 Şi au tăiat şi ei fiecare un mănunchi şi l-au luat şi s-au dus după

B

cetate – atunci se năpusteşte asupra lor şi-i bate.
44 Şi Abimelech şi mai-marii care erau cu el s-au aşezat de luptă şi au stat în faţa porţii de intrare în cetate; iar cele două cete s-au desfăşurat peste toţi care se aflau pe câmp şi i-au bătut.
45 Şi Abimelech s-a bătut în cetate toată ziua aceea şi a luat în stăpânire cetatea; şi a omorât poporul din ea şi a distrus cetatea şi a semănat sare.
46 Şi au auzit toţi oamenii din turnul Sychemului şi au intrat în locul de adunare din *Baithelberith*.
47 Şi i s-a vestit lui Abimelech că s-au adunat toţi oamenii din turnurile din Sychem.
48 Şi s-a urcat Abimelech pe muntele Ermon, [împreună cu] tot poporul dimprejurul lui. Şi a luat Abimelech securile în mână, a tăiat o cracă de copac, a ridicat-o şi a luat-o pe umeri şi a spus poporului dimprejurul său: „Ce mă vedeţi pe mine făcând, faceţi îndată ca mine."
49 Şi au tăiat şi ei fiecare câte o cracă şi s-au dus după Abimelech şi

---

9,46 „casa lui Baal al legământului" (A) / „*Baithelberith*" (B) – transliterare după ebr. TM are *bēyth 'El b'rīth*, „sanctuarul de la El-Berith", *litt.* „casa Dumnezeului legământului". A a înlocuit pe *'Ēl* prin *Baal*, sub influenţa vv. 8,33 şi 9,14.
9,48 „muntele Selmon" (A) / „muntele Ermon" (B): TM susţine forma din A (Σελμων), dar identificarea acestui munte a rămas nesigură.
9,49 „peste ei": a da foc pe deasupra e o stratagemă care permite uciderea persoanelor fără a pângări spaţiul în care se află acestea: aici, sanctuarul amintit la 9,46.

A

Abimelech; şi le-au pus la cetăţuie şi au dat foc peste ei la cetăţuie; şi au murit toţi oamenii din turnul Sikimei, cam o mie de bărbaţi şi femei.

50 Şi a pornit Abimelech spre Thebes şi l-a împresurat şi a pus stăpânire pe el.
51 Şi în mijlocul cetăţii se afla un turn întărit şi au fugit acolo toţi bărbaţii şi femeile şi toţi mai-marii cetăţii; şi au închis [poarta] în urma lor şi au urcat pe terasa turnului.
52 Şi Abimelech a mers până la turn şi s-au năpustit asupra lui; şi Abimelech s-a apropiat de poarta turnului ca să-i pună foc.
53 Dar o femeie i-a aruncat în cap o piatră de râşnit şi i-a crăpat ţeasta.

54 El l-a strigat grabnic pe slujitorul care-i purta armele şi i-a spus: „Scoate-ţi sabia şi omoară-mă, ca să nu se spună: «L-a ucis o femeie.»" Atunci slujitorul l-a străpuns. Şi a murit Abimelech.
55 Şi au văzut bărbaţii din Israel că Abimelech este mort şi a plecat fiecare la casa sa.
56 Şi Dumnezeu a întors răul pe care Abimelech i-l făcuse tatălui său, omorându-i pe cei şaptezeci de fraţi ai săi.
57 Şi toată răutatea oamenilor din Sikima a întors-o Dumnezeu asupra capului lor şi s-a abătut asupra lor

B

le-au pus pe locul de adunare şi au dat foc peste ei locului de adunare; şi au murit toţi oamenii din turnul Sikimei, cam o mie de bărbaţi şi femei.
50 Şi a pornit Abimelech din Baithelberith şi şi-a pus tabăra la Thebes şi a pus stăpânire pe el.
51 Şi în mijlocul cetăţii se afla un turn puternic şi au fugit acolo toţi bărbaţii şi femeile cetăţii; şi au închis [poarta] din afară şi au urcat pe terasa turnului.
52 Şi Abimelech a mers până la turn şi s-au rânduit de luptă împotriva lui; şi s-a apropiat Abimelech de poarta turnului ca să-i pună foc.
53 Dar o femeie i-a aruncat în cap o bucată de piatră de râşnit şi i-a crăpat ţeasta.
54 El l-a strigat grabnic pe slujitorul care-i purta armele şi i-a spus: „Ia paloşul meu şi omoară-mă, ca să nu spună [lumea]: «L-a ucis o femeie.»" Atunci slujitorul l-a străpuns şi el a murit.
55 Şi au văzut bărbaţii din Israel că este mort Abimelech şi a plecat fiecare la casa sa.
56 Şi a întors Dumnezeu răul pe care Abimelech i-l făcuse tatălui său, omorându-i pe cei şaptezeci de fraţi ai săi.
57 Şi toate relele oamenilor din Sychem le-a întors Dumnezeu asupra capului lor şi s-a abătut asupra

A

blestemul lui Ioatham, fiul lui Ierobaal.

10 [1] Şi s-a ridicat, după Abimelech, spre izbăvirea lui Israel, Thola, fiul lui Phua, fiul unchiului după tată al lui [Abimelech], bărbat din Issachar, şi care se sălăşluise şi el în Samareia, pe muntele lui Efraim.
[2] Şi a fost judecător peste Israel vreme de douăzeci şi trei de ani şi a murit şi a fost înmormântat în Samareia.
[3] Şi după el s-a ridicat Iair galaaditul, şi a fost judecător peste Israel vreme de douăzeci şi doi de ani.
[4] Şi lui i s-au născut treizeci şi doi de fii, care călăreau pe treizeci şi doi de asini; şi aveau treizeci şi două de cetăţi, care se numesc până în ziua aceasta „Aşezările lui Iair", şi se află în ţinutul lui Galaad.
[5] Şi Iair a murit şi a fost înmormântat la Rhammo.
[6] Şi fiii lui Israel s-au pornit să facă ce este rău înaintea Domnului şi le-au slujit zeiţelor Baal şi Astaroth

B

lor blestemul lui Ioathan, fiul lui Ierobaal.

10 [1] Şi s-a ridicat, după Abimelech, pentru izbăvirea lui Israel, Thola, fiul lui Phua, fiul unchiului după tată al lui [Abimelech], bărbat din Issachar, şi care sălăşluia şi el în Samir, pe muntele lui Efraim.
[2] Şi a fost judecător peste Israel vreme de douăzeci şi trei de ani şi a murit şi a fost înmormântat în Samir.
[3] Şi după el s-a ridicat Iair din Galaad, şi a fost judecător peste Israel vreme de douăzeci şi doi de ani.
[4] Şi el avea treizeci şi doi de fii, care călăreau pe treizeci şi doi de asini; şi aveau treizeci şi două de cetăţi, care se numesc până în ziua aceasta „Aşezările lui Iair", şi se află în ţinutul lui Galaad.
[5] Şi a murit Iair şi a fost înmormântat la Rhamnon.
[6] Şi fiii lui Israel s-au pornit să facă ce este rău înaintea Domnului şi le-au slujit zeilor Baal şi Astaroth,

---

10,1 „fiul unchiului după tată": ar rezulta că Thola este văr cu Abimelech. TM are *ben Dōdhō*, nume care apare în 2Sam. (= 2Rg. 23,9.24); *dōdhō* poate fi înţeles şi ca nume de rudenie (*dōdh*, „unchi", urmat de pron. sufixat de pers. III sg.).
10,4 „treizeci şi doi": numărul, atestat în toate textele greceşti (ALB), diferă de cel din TM, unde se vorbeşte de „treizeci" de fii. Diferenţa este explicată de comentatori ca o grafie dublă, în textul ebraic, a literei iniţiale din *banīm*, „fii", cu valoarea numerică „doi", urmată de o uniformizare în textul tradus.
10,6 „au slujit": textul A este consecvent în redarea prin verbul λατρεύω a cultului adus lui Baal (*cf.* nota 2,7); în schimb, în B, verbul folosit este δουλεύω.

A

şi zeilor din Sidon, zeilor din Moab şi zeilor fiilor lui Ammon şi zeilor Străinilor; şi L-au părăsit pe Domnul şi nu I-au mai slujit.

7 Iar Domnul S-a aprins de mânie împotriva lui Israel şi i-a dat pe mâna Străinilor şi pe mâna fiilor lui Ammon.
8 Şi i-au chinuit şi i-au asuprit pe fiii lui Israel în vremea aceea, optsprezece ani, pe toţi fiii lui Israel de dincolo de Iordan, în ţinutul amoreului, în Galaadita.
9 Şi fiii lui Ammon au trecut Iordanul ca să lupte împotriva lui Iuda şi a lui Beniamin şi împotriva casei lui Efraim, iar fiii lui Israel au fost rău asupriţi.
10 Şi fiii lui Israel au strigat către Domnul, spunând: „Ţi-am greşit, căci L-am părăsit pe Dumnezeul nostru şi am slujit [zeiţelor] Baal."
11 Şi Domnul le-a spus fiilor lui Israel: „Oare nu v-au asuprit egiptenii, şi amoreii, şi fiii lui Ammon, şi Moab, şi Străinii,
12 şi sidonienii, şi Madiam, şi Amalec? Şi aţi strigat către Mine şi v-am izbăvit din mâna lor.
13 Iar voi M-aţi părăsit şi aţi slujit la zei străini; de aceea nu vă voi mai izbăvi.

B

şi zeilor din Arad, şi zeilor din Sidon, şi zeilor din Moab, şi zeilor fiilor lui Ammon, şi zeilor filistenilor; şi L-au părăsit pe Domnul şi nu I-au mai slujit.
7 Iar Domnul S-a mâniat cu urgie împotriva lui Israel şi i-a dat pe mâna filistenilor şi pe mâna fiilor lui Ammon.
8 Şi i-au asuprit şi i-au apăsat pe fiii lui Israel în vremea aceea, optsprezece ani, pe toţi fiii lui Israel de dincolo de Iordan, în ţinutul lui Amorri, în Galaad.
9 Şi fiii lui Ammon au trecut Iordanul ca să se bată cu Iuda şi cu Beniamin şi cu Efraim, iar Israel a fost rău asuprit.

10 Şi fiii lui Israel au dat strigare către Domnul, spunând: „Ţi-am greşit, căci L-am părăsit pe Dumnezeu şi am slujit lui Baalim."
11 Şi le-a spus Domnul fiilor lui Israel: „Oare nu [v-am scos] din Egipt, şi dintre amorei, şi fiii lui Ammon, şi Moab, şi filisteni,
12 şi sidonieni, şi Amalec, şi Madiam, care v-au apăsat, şi aţi strigat către Mine şi v-am izbăvit din mâna lor?
13 Iar voi M-aţi părăsit şi aţi slujit la zei străini; de aceea nu vă voi mai izbăvi.

10,12 „Madiam": TM are *Mā'ōn*, numele unei cetăţi sau al unei populaţii (*cf.* 2Par. 26,7).

A

[14] Mergeți și cereți ajutor de la zeii pe care vi i-ați ales și ei să vă izbăvească la vremea asupririi voastre."
[15] Și fiii lui Israel au spus către Domnul: „Am greșit, fă cu noi în toate chipurile, după cum este plăcut dinaintea Ta, numai, Doamne, scapă-ne în ziua aceasta."
[16] Și i-au îndepărtat pe zeii cei străini din mijlocul lor și I-au slujit Domnului; și [Domnul] nu s-a bucurat [de suferința] poporului și I s-a tăiat răsuflarea în fața chinului lui Israel.
[17] Fiii lui Ammon au urcat și și-au așezat tabăra în Galaad, iar fiii lui Israel au ieșit și și-au așezat tabăra în Massepha.
[18] Iar căpeteniile poporului din Galaad își spuneau unul către altul: „Cine este omul care să pornească la luptă împotriva fiilor lui Ammon? [El] va fi în fruntea tuturor celor ce sălășluiesc în Galaad."

11 [1] Iar Iephthae galaaditul [era] puternic prin tăria sa; era fiul unei

B

[14] Plecați și cereți ajutor de la zeii pe care vi i-ați ales și ei să vă izbăvească la vremea asupririi voastre."
[15] Și fiii lui Israel au spus către Domnul: „Am greșit, fă cu noi în tot chipul, după cum este bine în ochii Tăi, numai scapă-ne în ziua aceasta."
[16] Și au dat deoparte zeii cei străini din mijlocul lor și I-au slujit numai Domnului; și sufletul Lui s-a îndurat de chinul lui Israel.

[17] Fiii lui Ammon au urcat și și-au așezat tabăra în Galaad, iar fiii lui Israel s-au adunat și și-au așezat tabăra pe culme.
[18] Iar poporul [și] căpeteniile din Galaad își spuneau, unul către altul: „Cine este omul care să pornească la bătălie împotriva fiilor lui Ammon? [El] va fi în fruntea tuturor celor ce sălășluiesc în Galaad."

11 [1] Iar Iephthae galaaditul [era] tare la trup; era fiul unei femei

---

10,16 „I s-a tăiat răsuflarea (ὠλιγοψύχησεν) în fața chinului" (A) / „sufletul Lui s-a îndurat (ὠλιγώθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ — *litt.* i-a slăbit sufletul) de chinul" (B): verbul ὀλιγοψυχέω mai fusese folosit (în 8,4 și 16,16), numai că acesta este singurul pasaj în care se referă la Dumnezeu. Lecțiunea din B este fidelă TM.
11,1 „galaaditul": aceasta este forma din toate textele grecești (ALB), în acord cu TM; identificarea în acest fel a lui Iephthae (ca și a lui Iair, mai înainte) poate fi interpretată în sens etnico-geografic sau ca patronim. Aici Galaad este numele presupusului tată al lui Iephthae. ♦ „născuse": termenii grecești folosiți sunt diferiți: ἔτεκεν în AL,

A

femei desfrânate, care i-l născuse pe Iephthae lui Galaad.
[2] Iar nevasta lui Galaad i-a născut acestuia fii; şi au crescut fiii nevestei şi l-au alungat pe Iephthae, spunându-i: „Nu vei avea moştenire în casa tatălui nostru, pentru că eşti fiul unei prostituate."
[3] Şi s-a îndepărtat Iephthae din faţa fraţilor săi şi s-a sălăşluit în ţinutul Tob; şi se adunau în jurul lui Iephthae oameni de nimic şi umblau cu el.
[4] Şi a fost aşa: după [câteva] zile, fiii lui Ammon au pornit la luptă cu Israel.
[5] Şi, în vreme ce fiii lui Ammon se luptau cu Israel, a fost aşa: bătrânii din Galaad au plecat să-l aducă pe Iephthae din ţinutul Tob.
[6] Şi au spus către Iephthae: „Hai să ne fii mai-mare şi să ne luptăm cu fiii lui Ammon."
[7] Şi Iephthae a răspuns către bătrânii Galaadului: „Oare nu voi m-aţi urât şi m-aţi alungat din casa tatălui meu şi m-aţi izgonit de la voi? De ce-aţi venit la mine [acum] când sunteţi asupriţi?"
[8] Şi bătrânii din Galaad i-au răspuns lui Iephthae: „Nu-i aşa: am venit

B

desfrânate, care i-l născuse pe Iephthae lui Galaad.
[2] Iar nevasta lui Galaad i-a născut acestuia fii; şi au crescut fiii nevestei şi l-au alungat pe Iephthae, spunându-i: „Nu vei avea moştenire în casa tatălui nostru, pentru că tu eşti fiul unei prostituate."
[3] Şi a fugit Iephthae din faţa fraţilor săi şi a sălăşluit în ţinutul Tob; şi se adunau în jurul lui Iephthae oameni mişei şi umblau cu el.
[[4]] [5] Şi a fost aşa: atunci când s-au bătut fiii lui Ammon cu Israel, au pornit bătrânii din Galaad să-l ia pe Iephthae din ţinutul Tob.
[6] Şi i-au spus lui Iephthae: „Hai să ne fii căpetenie şi să ne batem cu fiii lui Ammon."
[7] Şi Iephthae le-a răspuns bătrânilor Galaadului: „Oare nu voi m-aţi urât şi m-aţi alungat din casa tatălui meu şi m-aţi izgonit de la voi? De ce-aţi venit la mine acum, când aveţi nevoie?"
[8] Şi bătrânii din Galaad i-au răspuns lui Iephthae: „De aceea am venit

---

ἐγέννησεν în B. În LXX există o distribuţie consecventă a acestor două verbe, folosindu-se cel dintâi pentru femeie, al doilea – pentru bărbat.
11,2 „prostituată": termenul grecesc este ἑταίρα, transpus de Rahlfs din B şi în textul pe care el îl codifică drept A, în defavoarea lecţiunii AL ἑτέρα, „alta", susţinută de TM; în versetul precedent era folosit termenul uzual: πόρνη, care va fi influenţat lecţiunea din B.
11,7 „şi m-aţi izgonit de la voi" – lipseşte în TM.

A

acum la tine, pentru ca tu să vii împreună cu noi şi vom lupta împotriva fiilor lui Ammon. Şi vei fi în fruntea tuturor celor care sălăşluiesc în Galaad."

9 Şi a spus Iephthae către bătrânii din Galaad: „Dacă mă aduceţi înapoi ca să lupt împotriva fiilor lui Ammon iar Domnul mi-i va da dinainte, atunci eu voi fi în fruntea voastră."

10 Şi au spus bătrânii din Galaad către Iephthae: „Domnul fie chezaş între noi, dacă nu vom face după vorba ta."

11 Şi a pornit Iephthae cu bătrânii din Galaad şi l-au pus în frunte, căpetenie. Şi Iephthae şi-a rostit toate cuvintele înaintea Domnului, la Massepha.

12 Şi a trimis Iephthae soli la regele fiilor lui Ammon, spunând: „Ce [ai] tu cu mine, de-ai sosit să te lupţi cu mine, pe pământul meu?"

13 Şi a spus regele fiilor lui Ammon către solii lui Iephthae: „Pentru că Israel a luat pământul meu atunci când a urcat din Egipt, de la Arnon până la Iaboc şi până la Iordan; iar acum dă-mi-l îndărăt, în pace."

B

acum la tine, ca tu să vii împreună cu noi şi te vei bate cu fiii lui Ammon. Şi vei fi căpetenie peste toţi cei care sălăşluiesc în Galaad."

9 Şi a spus Iephthae către bătrânii din Galaad: „Dacă mă aduceţi înapoi ca să mă bat cu fiii lui Ammon, iar Domnul mi-i va da dinainte, atunci eu vă voi fi căpetenie."

10 Şi au spus bătrânii din Galaad către Iephthae: „Domnul să fie chezaş între noi, dacă nu vom face după vorba ta."

11 Şi a pornit Iephthae cu bătrânii din Galaad şi l-a pus poporul în frunte, ca să-i conducă. Şi Iephthae şi-a rostit toate cuvintele înaintea Domnului, la Massepha.

12 Şi a trimis Iephthae soli la regele fiilor lui Ammon, spunând: „Ce [ai] tu cu mine, de ai venit să te baţi cu mine, pe pământul meu?"

13 Şi a spus regele fiilor lui Ammon către solii lui Iephthae: „Pentru că Israel a luat pământul meu atunci când a urcat din Egipt, de la Arnon până la Iaboc şi până la Iordan; iar acum dă-mi-l îndărăt, în pace, şi voi pleca."

11,10 „chezaş": *litt.* „cel care aude".

11,13 „pământul... dă-mi-l îndărăt": în textul grecesc, pronumele este la plural (αὐτός) – „teritoriile", anticipând v. 15, unde sunt menţionate cele două ţinuturi: Moab şi „al fiilor lui Ammon".

A

14 Şi s-au întors solii la Iephthae. Şi
a trimis Iephthae soli la regele fiilor
lui Ammon
15 spunând: „Acesta este răspunsul
lui Iephthae: N-a luat Israel ţinutul
Moab şi ţinutul fiilor lui Ammon
16 când a urcat din Egipt; ci Israel a
plecat prin pustiu până la Marea
Roşie şi a mers până la Cades.

17 Şi a trimis Israel soli la regele din
Edom, spunând: «Am să trec prin
ţinutul tău»; dar regele din Edom nu
i-a dat ascultare. Şi la regele din
Moab a trimis, şi [nici el] n-a voit.
Şi s-a sălăşluit Israel în Cades.

18 Şi a mers prin pustiu şi a ocolit
ţara Edomului şi ţara Moabului şi a
ajuns la răsărit de ţara Moabului; şi
s-au aşezat dincolo de Arnon şi nu
au trecut hotarul Moabului, căci
Arnon era hotarul Moabului.
19 Şi a trimis Israel soli la Seon,
regele Esebonului, amoreul, şi i-a
spus Israel: «Voi trece prin ţara ta
până la locul meu.»

20 Şi Seon n-a vrut ca Israel să treacă
prin hotarele sale; şi şi-a adunat
Seon tot poporul şi s-a aşezat spre
Iassa şi s-a luptat cu Israel.

B

14 Şi Iephthae iarăşi a pus de-a tri-
mis soli la regele fiilor lui Ammon

15 şi i-a spus: „Aşa răspunde
Iephthae: N-a luat Israel ţinutul
Moab şi ţinutul fiilor lui Ammon.
16 Căci atunci când ei au urcat din
Egipt, Israel a plecat în pace prin
pustiu până la Marea *Siph* şi a mers
la Cades.
17 Şi a trimis Israel soli la regele din
Edom, spunând: «Am să trec prin
ţinutul tău»; dar regele din Edom nu
i-a dat ascultare. Şi la regele din
Moab a trimis, şi [nici el] nu i-a
încuviinţat. Şi s-a sălăşluit Israel în
Cades.
18 Şi a pornit prin pustiu şi a ocolit
ţara Edomului şi ţara Moabului şi a
mers pe la răsărit de ţara Moabului;
şi s-au aşezat dincolo de Arnon şi
nu au trecut în hotarele Moabului,
căci Arnon era hotarul Moabului.
19 Şi a trimis Israel soli la Seon,
regele amoreului, regele Esebo-
nului, şi i-a spus Israel: «[Lasă-ne]
să trecem prin ţara ta până la locul
nostru.»
20 Dar Seon nu s-a încrezut în Israel,
[să-l lase] să treacă prin ţinutul său;
şi şi-a adunat Seon tot poporul şi
s-a aşezat spre Iassa şi s-a rânduit
de luptă împotriva lui Israel.

11,16 „Marea Roşie" (A) / „Marea *Siph*" (B): cel dintâi este numele obişnuit în Pentateuh, în vreme ce al doilea este transcrierea ebr. *yam-Sūph*, „Marea Trestiilor".

A

21 Şi l-a dat Domnul Dumnezeul lui
Israel pe Seon şi tot poporul lui în
mâna lui Israel şi i-a bătut; şi Israel
s-a înstăpânit peste tot pământul amo-
reului care sălăşluia în ţara aceea.
22 Şi a luat în stăpânire tot ţinutul
amoreului, de la Arnon până la Iaboc,
şi de la pustiu până la Iordan.
23 Şi acum că Domnul Dumnezeul
lui Israel l-a luat pe amoreu de
dinaintea poporului Său Israel, tu
vrei să-l iei în stăpânire pentru tine?
24 Nu vei stăpâni oare tot ceea ce
Chamos, zeul tău, ţi-a dat în stăpâ-
nire? Şi toate câte ni le-a dat în
stăpânire Domnul Dumnezeul nostru
dinaintea noastră, noi le vom stăpâni.
25 Şi acum, eşti tu cumva mai puter-
nic decât Balac, fiul lui Sepphor,
regele Moabului? Nu s-a înfruntat
el în luptă cu Israel sau n-a purtat
război cu aceia?
26 În casa lui Israel din Esebon şi în
cetăţile-fiice, la Iazer şi în cetăţile
sale fiice şi în toate cetăţile din
lungul Iordanului, vreme de trei
sute de ani – de ce nu şi le-au luat
înapoi în vremea aceea?
27 Iar eu nu am greşit faţă de tine, ci
tu mi-ai făcut rău, pornind cu război
împotriva mea; să judece Domnul,

B

21 Şi l-a dat Domnul Dumnezeul lui
Israel pe Seon şi tot poporul lui în
mâna lui Israel şi l-a bătut; şi Israel
s-a înstăpânit peste tot pământul amo-
reului care sălăşluia în ţara aceea,
22 de la Arnon până la Iaboc, şi de
la pustiu până la Iordan.

23 Şi acum că Domnul Dumnezeul
lui Israel l-a luat pe amoreu de
dinaintea poporului Său Israel, tu
vrei să-l iei în stăpânire?
24 Nu vei stăpâni oare tot ceea ce
Chamos, zeul tău, ţi-a dat în stăpâ-
nire? Şi pe toţi câţi ni i-a alungat
Domnul Dumnezeul nostru dinainte
îi vom moşteni.
25 Şi acum, eşti tu cumva mai bun
decât Balac, fiul lui Sepphor, regele
Moabului? Nu s-a înfruntat el în
luptă cu Israel sau n-a purtat război
cu acela?
26 Cât s-a sălăşluit în Esebon şi în
hotarele lui şi în ţinutul Aroer şi în
hotarele lui şi în toate cetăţile din
lungul Iordanului, vreme de trei
sute de ani – de ce nu ţi le-ai luat
înapoi în vremea aceea?
27 Iar eu acum sunt fără greşeală
faţă de tine, iar tu mi-ai făcut rău,
pornind la bătălie împotriva mea; să

11,24 „Chamos, zeul tău": ebr. *K^emōş* – este de fapt zeul moabiţilor. Cum amoniţii îi învinseseră pe moabiţi şi le luaseră din teritoriu, au păstrat, poate, cultul zeului local.

11,26 „vreme de trei sute de ani": este o glosă evidentă, şi în LXX, şi în TM, care totalizează anii „epocii judecătorilor" până la Iephthae.

A

Care este judecător, astăzi, între fiii lui Israel şi fiii lui Ammon."

28 Dar nu i-a dat ascultare regele fiilor lui Ammon, n-a dat ascultare vorbelor lui Iephthae, pe care i le trimisese.

29 Şi duhul Domnului a fost asupra lui Iephthae şi el a străbătut ţinutul Galaad şi Manase; şi a străbătut culmea Galaad şi de la culmea Galaad până dincolo de fiii lui Ammon.

30 Şi Iephthae a făcut o făgăduinţă către Domnul şi a spus: „Dacă mi-i dai cu adevărat pe fiii lui Ammon în mâna mea,

31 atunci va fi aşa: oricine va ieşi pe porţile casei mele ca să mă întâmpine, când mă voi întoarce în pace de la fiii lui Ammon, va fi pentru Domnul şi-l voi aduce ardere de tot."

32 Şi a mers Iephthae la fiii lui Ammon ca să se lupte cu ei; şi Domnul i-a dat în mâna lui.

B

judece Domnul, Care este judecător, astăzi, între fiii lui Israel şi fiii lui Ammon."

28 Dar regele fiilor lui Ammon n-a dat ascultare vorbelor lui Iephthae, pe care i le trimisese.

29 Şi duhul Domnului a fost asupra lui Iephthae şi a trecut prin Galaad şi Manase; şi a străbătut culmea Galaad până dincolo de fiii lui Ammon.

30 Şi a făcut Iephthae o făgăduinţă către Domnul şi a spus: „Dacă îi dai cu adevărat pe fiii lui Ammon în mâna mea,

31 atunci va fi aşa: oricine va ieşi pe porţile casei mele ca să mă întâmpine, când mă voi întoarce în pace de la fiii lui Ammon, va fi pentru Domnul şi-l voi aduce ardere de tot."

32 Şi a mers Iephthae la fiii lui Ammon ca să se bată cu ei; şi Domnul i-a dat în mâna lui.

11,29 „până dincolo de fiii lui Ammon": TM are „a trecut hotarul fiilor lui Ammon". Diferenţa se explică printr-o confuzie între *'ābhar*, „a trece", şi *'ēbher*, „regiune de dincolo de".

11,30-40 *Făgăduinţa lui Iephthae*. Episodul sacrificării unicei fiice a lui Iephthae, faimos şi bine conturat dramatic, este prezentat cu un surplus de termeni în A, spre deosebire de B, care este mai apropiat de TM. ♦ Theodoret (*Qu. Iud.* 20), întrebându-se asupra motivelor pentru care Dumnezeu a îngăduit jertfirea fiicei lui Iephthae, găseşte ca unic răspuns pilda cu scop pedagogic: oamenii sunt îndemnaţi în felul acesta să fie cumpătaţi în promisiunile pe care le fac. ♦ În interpretarea alegorică a lui Maxim Mărturisitorul (*Quaest.* 46), Iephthae simbolizează „persoana lui Hristos" iar fata lui – „trupul Său". Aşa cum Iephthae a fost născut de o desfrânată, şi Hristos S-a născut după trup „din firea noastră cea desfrânată". Biruinţa lui Iephthae s-a întemeiat pe jertfa fiicei sale, aşa cum biruinţa lui Hristos s-a întemeiat pe jertfa trupului Său.

A

33 Şi i-a bătut de la Aroer până a
ajuns la Semoith, douăzeci de cetăţi, până la „Abel al viilor", cu
mare prăpăd, şi fiii lui Ammon au
fost umiliţi dinaintea fiilor lui
Israel.
34 Şi Iephthae s-a dus la Massepha,
la casa lui, şi iată că fiica sa i-a ieşit
în întâmpinare cu tamburine şi dansuri; era fată singură la părinţi,
foarte iubită; şi nu mai avea în afară
de ea nici fiu, nici fiică.
35 Şi a fost aşa: atunci când a
văzut-o, [Iephthae] şi-a sfâşiat veşmintele şi a spus: „Vai mie, fiica
mea, te-ai pus în drumul meu, te-ai
făcut ghimpe în ochii mei; căci eu
am deschis gura despre tine către
Domnul şi nu mă pot întoarce."
36 Ea i-a răspuns: „Tatăl meu, dacă
despre mine ţi-ai deschis gura către
Domnul, atunci fă cu mine aşa cum
a ieşit din gura ta, ca răsplată pentru
ceea ce a făcut Domnul pentru tine,
răzbunându-te asupra vrăjmaşilor
tăi, fiii lui Ammon."
37 Şi a spus către tatăl ei: „Fă [doar]
lucrul acesta pentru mine: lasă-mă
două luni să merg şi să străbat
munţii, să-mi plâng fecioria, eu şi
însoţitoarele mele."

B

33 Şi i-a bătut de la Aroer până a
ajuns aproape de Arnon, în număr
de douăzeci de cetăţi, până la Ebelcharmin, lovitură foarte mare; şi fiii
lui Ammon au fost umiliţi dinaintea
fiilor lui Israel.
34 Şi Iephthae s-a dus la Massepha,
la casa lui, şi iată că fiica sa i-a ieşit
în întâmpinare cu tamburine şi dansuri; şi era ea fată singură la părinţi,
nu mai avea în afară de ea nici fiu,
nici fiică.
35 Şi a fost aşa: atunci când a
văzut-o, [Iephthae] şi-a sfâşiat veşmintele şi a spus: „Vai, vai, fiica
mea, rău m-ai tulburat, chiar tu eşti
tulburare pentru mine, căci eu am
deschis gura împotriva ta către
Domnul şi nu mă pot întoarce."
36 Ea i-a răspuns: „Tată, ţi-ai deschis gura către Domnul; fă cu mine
aşa cum a ieşit din gura ta, pentru
ceea ce a făcut Domnul pentru tine,
răzbunându-te asupra vrăjmaşilor
tăi, fiii lui Ammon."

37 Şi a spus către tatăl ei: „Împlineşte, tată, [doar] vorba acesta
pentru mine: lasă-mă două luni să
merg şi să străbat munţii, să-mi
plâng fecioria, să fiu eu şi însoţitoarele mele."

11,35 „Vai mie" (οἴμμοι) (A) / „Vai, vai" (ὦ ὦ)" (B): în A este interjecţia clasică, ce sporeşte dramatismul (amintind de tragedia greacă); în B este simpla transpunere a interjecţiei ebraice. ♦ „despre tine" (A) / „împotriva ta" (B) – nu apar în TM.

A

38 El i-a spus: „Du-te"; şi a lăsat-o
să plece vreme de două luni. Şi au
plecat, ea şi însoţitoarele ei, şi şi-a
plâns fecioria în munţi.
39 Şi a fost aşa: la capătul celor două
luni, s-a întors la tatăl ei şi Iephthae
şi-a dus la capăt jurământul pe care-l
făcuse. Şi ea nu cunoscuse bărbat.
Şi s-a făcut un obicei în Israel:
40 în fiecare an, fiicele lui Israel se
adunau să o jelească pe fiica lui
Iephthae galaaditul, patru zile în
fiecare an.

12 1 Şi s-au adunat fiii lui
Efraim şi au mers la Sephina şi i-au
spus lui Iephthae: „De ce te-ai por-
nit să lupţi cu fiii lui Ammon şi pe
noi nu ne-ai chemat să pornim cu
tine? Îţi vom arde casa în foc."

2 Şi Iephthae le-a spus: „Eram ne-
dreptăţit, eu şi poporul meu, iar fiii
lui Ammon mă apăsau rău; v-am
strigat şi voi nu m-aţi scăpat din
mâna lor.
3 Şi am văzut că nu era nimeni să
mă scape – şi mi-am primejduit
singur viaţa; şi am trecut la fiii lui
Ammon şi mi i-a dat Domnul în
mână; atunci de ce v-aţi ridicat îm-
potriva mea astăzi, ca să vă luptaţi
cu mine?"

B

38 El i-a spus: „Du-te"; şi a lăsat-o
să plece vreme de două luni. Şi au
plecat, ea şi însoţitoarele ei, şi şi-a
plâns fecioria în munţi.
39 Şi a fost aşa: după cele două luni,
s-a întors la tatăl ei şi Iephthae şi-a
împlinit cu ea jurământul pe care-l
făcuse. Şi ea nu cunoscuse bărbat.
Şi s-a făcut un obicei în Israel:
40 în fiecare an, fiicele lui Israel
mergeau să o jelească pe fiica lui
Iephthae din Galaad, patru zile în
fiecare an.

12 1 Şi fiii lui Efraim au dat stri-
găt [de adunare] şi au trecut spre mia-
zănoapte şi i-au spus lui Iephthae:
„De ce te-ai pornit să te baţi cu fiii
lui Ammon şi pe noi nu ne-ai
chemat să pornim cu tine? Îţi vom
arde casa în foc peste tine."
2 Şi Iephthae le-a spus: „Am fost în
luptă aprigă, eu şi poporul meu cu
fiii lui Ammon; v-am strigat şi voi
nu m-aţi scăpat din mâna lor.

3 Şi am văzut că tu nu eşti izbăvi-
tor – şi mi-am primejduit singur
viaţa; şi am trecut spre fiii lui
Ammon şi mi i-a dat Domnul în
mână; atunci pentru ce v-aţi ridicat
împotriva mea astăzi, ca să vă bateţi
cu mine?"

12,3 „mi-am primejduit singur viaţa", *litt.* „mi-am pus sufletul (= viaţa) în mâna mea" – calc după ebr. *'āśîmāh naph^{e}şī b^{e}khappī*, *litt.* „mi-am pus viaţa în palma mea".

A

4 Şi i-a adunat Iephthae pe toţi
bărbaţii din Galaad şi s-a războit cu
Efraim; şi l-au bătut bărbaţii din
Galaad pe Efraim, fiindcă aceştia
spuseseră: „Fugari din Efraim, [sun-
teţi] voi, Galaad este între Efraim şi
Manase."
5 Şi au luat în stăpânire bărbaţii din
Galaad vadurile Iordanului de la
Efraim şi a fost aşa: fugarii din
Efraim au spus: „[Vrem] să trecem",
iar bărbaţii din Galaad le-au spus:
„Nu cumva sunteţi voi din Efraim?"
Şi au răspuns: „Nu suntem."
6 Şi le-au spus lor: „Ziceţi atunci
cuvântul cu pricina"; şi n-au fost în
stare să-l spună aşa [cum trebuie].
[Atunci] i-au luat şi i-au omorât la
vadul Iordanului, şi au căzut în
vremea aceea din Efraim patruzeci
şi două de mii.
7 Şi a fost Iephthae judecător în
Israel vreme de şase ani. Apoi a

B

4 Şi i-a adunat Iephthae pe toţi
bărbaţii din Galaad şi s-a bătut cu
Efraim; şi l-au bătut bărbaţii din
Galaad pe Efraim, fiindcă aceştia
spuseseră: „Fugari din Efraim, [sun-
teţi] voi, Galaad este între Efraim şi
Manase."
5 Şi au luat în stăpânire bărbaţii din
Galaad vadurile Iordanului de la
Efraim şi a fost aşa: fugarii din
Efraim spuneau „Să trecem", iar
bărbaţii din Galaad le spuneau lor:
„Nu eşti ephrathit?" Şi răspundea:
„Nu."
6 Şi spuneau: „Zi atunci: Spic"; şi
n-a fost în stare să-l spună aşa.
[Atunci] l-au luat şi l-au omorât la
vadul Iordanului, şi au căzut în îm-
prejurarea aceea din Efraim patru-
zeci şi două de mii.

7 Şi a fost Iephthae judecător în
Israel vreme de şaizeci de ani. Apoi

12,5-6 Episodul cuvântului de încercare este tratat diferit în greacă faţă de TM. În TM, scena este descrisă individual, fiecare fugar în parte fiind supus încercării. Lecţiunea din A redă scena global, ca o realitate colectivă: aoristul este un timp adecvat acestei prezentări. Lecţiunea din B modifică pluralul (din versetul precedent) în singular, păstrând însă timpul aorist. L dă o traducere logică (plural colectiv, imperfect repetitiv), în perfect acord cu TM.

12,6 Cuvântul de încercare este ebr. *şibboleth*: testul constă în pronunţarea lui corectă, de vreme ce efraimiţii îl pronunţau cu iniţială siflantă, *sibboleth* (textul ebraic indică limpede distincţia, prin folosirea iniţialei *şin* vs *samekh*). Cum greaca nu are serie fricativă, nu putea recurge la o transliterare. Soluţia diferă de la o traducere la alta: AL preferă un termen care explică situaţia (σύνθημα, „parolă, cuvânt convenit"), B recurge la echivalarea semantică, prin στάχυς, „spic".

12,7 „şase ani" (A) / „şaizeci de ani" (B): TM susţine varianta din A; „şaizeci" poate fi rezultatul unei confuzii grafice între literele (cu valoare numerică) ϛ şi ξ.

A

murit Iephthae galaaditul şi a fost
înmormântat în cetatea sa, Galaad.
[8] Şi după el a fost judecător în Israel
Esebon din Baithleem.
[9] Şi aceluia i s-au născut treizeci de
fii şi treizeci de fiice, pe care le-a
trimis în altă parte; şi a adus din
afară treizeci de femei pentru fiii
lui. Şi a fost judecător în Israel
vreme de şapte ani.
[10] Şi a murit Esebon şi a fost înmor-
mântat în Bethleem.
[11] Şi după el a fost judecător în
Israel Ailon zabulonitul. El a fost ju-
decător în Israel vreme de zece ani.
[12] Şi a murit Ailon zabulonitul la
Ailim şi l-au înmormântat în ţinutul
lui Zabulon.
[13] Şi a fost după el judecător în
Israel Labdon, fiul lui Sellem, pha-
rathonitul.
[14] Şi acestuia i s-au născut patruzeci
de fii şi treizeci de fii ai fiilor săi,
care încălecau pe şaptezeci de asini.

B

a murit Iephthae galaaditul şi a fost
înmormântat în cetatea sa, Galaad.
[8] Şi după el a fost judecător în Israel
Abaisan din Baithleem.
[9] Şi acela avea treizeci de fii şi
treizeci de fiice, pe care le-a trimis
în altă parte; şi a adus din afară
treizeci de fiice pentru fiii lui. Şi a
fost judecător în Israel vreme de
şapte ani.
[10] Şi a murit Abaisan şi a fost în-
mormântat în Baithleem.
[11] Şi a fost judecător după el în
Israel Ailom zabulonitul, vreme de
zece ani.
[12] Şi a murit Ailom zabulonitul şi
l-au înmormântat la Ailom, în
ţinutul lui Zabulon.
[13] Şi a fost după el judecător în
Israel Abdon, fiul lui Ellel, pha-
rathonitul.
[14] Şi el avea patruzeci de fii şi
treizeci de fii ai fiilor săi, care în-
călecau pe şaptezeci de asini. Şi a

12,8 Numele celor trei judecători minori sunt diferit notate în textele greceşti. „Esebon" (Εσεβων) este varianta din A, inexplicabilă; „Abaisan" (Αβαισαν) este cea din B – ale cărei consoane coincid cu TM (*'Ibh^{e}ṣān*). Flavius Iosephus (*AI* V,271) dă o formă grecizantă a numelui ('Αψάνης) şi precizează că judecătorul face parte din tribul lui Iuda şi că este vorba de Bethleemul lui Iuda (deşi este, probabil, Bethleemul din Zabulon – *cf.* Iis. Nav. 19,15 A); toponimul apare în vv. 8-10 în forma Baithleem, cu excepţia finalului v. 10 din A: Bethleem.

12,12 Numele celui de-al doilea judecător apare în varianta „Ailon" (Αιλων) în A şi „Ailom" (Αιλωμ) în B; în B dispare distincţia între numele judecătorului şi toponim.

12,13 Variantele numelui – „Labdon" (Λαβδων) (A) / „Abdon" (Αβδων) (B), formă susţinută de TM – ar putea fi explicate prin confuzia grafică între literele Λ şi A în scrierea uncială.

A

Şi a fost judecător în Israel vreme de opt ani.
15 Şi a murit Labdon, fiul lui Sellem phraathonitul şi a fost înmormântat la Phraathon, în ţinutul lui Efraim, pe muntele Lanac.

13 1 Şi fiii lui Israel au început iarăşi să facă ce este rău înaintea Domnului, şi Domnul i-a dat în mâna Străinilor vreme de patruzeci de ani.
2 Era un bărbat din Saraa, din tribul lui Dan, pe nume Manoe, iar nevasta lui era stearpă şi nu năştea.

3 Şi s-a arătat un înger al Domnului dinaintea femeii şi i-a spus: „Iată că tu eşti stearpă şi nu naşti; însă vei rămâne grea şi vei naşte un fiu.
4 Dar acum păzeşte-te şi nu bea vin şi nici sicheră şi nu mânca nimic necurat;
5 căci, iată, tu vei rămâne grea şi vei naşte un fiu; şi nu va trece fierul

B

fost judecător în Israel vreme de opt ani.
15 Şi a murit Abdon, fiul lui Ellel pharathonitul, şi a fost înmormântat la Pharathom, în ţinutul lui Efraim, pe muntele lui Amalec.

13 1 Şi iarăşi au început fiii lui Israel să facă ce este rău înaintea Domnului, şi Domnul i-a dat în mâna filistenilor vreme de patruzeci de ani.
2 Era un bărbat din Saraa, dintr-o familie dintr-un neam al daniţilor, pe nume Manoe, iar nevasta lui era stearpă şi nu năştea.
3 Şi s-a arătat un înger al Domnului dinaintea femeii şi i-a spus: „Iată că tu eşti stearpă şi n-ai născut; însă vei zămisli un fiu.
4 Dar acum păzeşte-te şi nu bea vin şi nici băutură ameţitoare şi nu mânca nimic necurat;
5 căci, iată, vei rămâne grea şi vei naşte un fiu; şi nu va trece fierul pe

---

12,15 Numele muntelui are atâtea variante greceşti câte tradiţii manuscrise majore există: „Lanac" (Λανακ) în A, „al lui Amalec" (Αμαληκ) în B – ca şi în TM, „al lui Sellem" (Σελλημ) în L.

13,2 B: „dintr-o familie dintr-un neam al daniţilor" (ἀπὸ δήμου συγγενείας τοῦ Δανι): traducere dublă a ebr. *mimmiš^epaḥath haddānī; miš^epahāh* este tradus de obicei cu δῆμος, care trebuie interpretat ca o subdiviziune a tribului (*cf.* Num. 1,2 etc.) cu aceeaşi valoare ca şi συγγενεία.

13,5 Consacrarea pruncului (din momentul conceperii sale până la sfârşitul vieţii) este urmarea unei porunci divine exprese, nu a făgăduinţei omeneşti. El devine astfel „nazireu" (ναζιραῖον)/„nazir" (ναζιρ), adică este pus deoparte ca ales al lui Dumnezeu. Samson este din acest punct de vedere un personaj aparte în Biblie; în B este pur şi simplu

A

pe capul lui, căci va fi copilaşul [încă] din pântece sfinţit nazireu pentru Dumnezeu şi el va porni să izbăvească pe Israel din mâna Străinilor."
6 Şi a mers femeia şi i-a spus bărbatului său: „Un om al lui Dumnezeu a venit la mine şi înfăţişarea lui era ca înfăţişarea unui înger al lui Dumnezeu, cu totul strălucitoare; şi l-am întrebat de unde este, dar nu mi-a dat de ştire numele său.
7 Şi mi-a spus: «Iată că tu vei rămâne grea şi vei naşte un fiu; şi acum să nu bei vin şi nici sicheră şi să nu mănânci nimic necurat, căci pruncul va fi un nazireu al lui Dumnezeu, încă din pântece şi până în ziua morţii sale.»"
8 Şi s-a rugat Manoe Domnului şi a spus: „Iartă-mă, Doamne, omul lui Dumnezeu pe care l-ai trimis la noi, să vină [iarăşi] la noi şi să ne lumineze ce să facem cu pruncul ce se va naşte."
9 Şi Dumnezeu a ascultat de glasul lui Manoe şi îngerul lui Dumnezeu

B

capul lui, căci copilaşul va fi [încă] din pântece nazir lui Dumnezeu, şi el va porni să izbăvească pe Israel din mâna filistenilor."

6 Şi a mers femeia şi i-a spus bărbatului său: „Un om al lui Dumnezeu a venit la mine şi chipul lui era ca un chip de înger al lui Dumnezeu, cu totul înspăimântător; şi nu l-am întrebat de unde este, nici nu mi-a vestit numele său.
7 Şi mi-a spus: «Iată, tu ai în pântece şi vei naşte un fiu; şi acum să nu bei vin şi nici băutură ameţitoare şi să nu mănânci nimic necurat, căci pruncul va fi sfinţit lui Dumnezeu încă din pântece şi până în ziua morţii sale.»"
8 Şi a înălţat Manoe rugăciune către Domnul şi a spus: „Iartă-mă, Doamne Adonai, omul lui Dumnezeu pe care l-ai trimis la noi, să vină [iarăşi] la noi şi să ne lumineze ce să facem cu pruncul ce se va naşte."
9 Şi Dumnezeu a ascultat de glasul lui Manoe şi îngerul lui Dumnezeu

---

transliterat termenul ebraic *năzîr*, care este interpretat în alte pasaje (*cf.* nota la Num. 6,2). Nazireul se abţine de la vin şi de la orice băutură ameţitoare, inclusiv de la consumarea stafidelor (care provin tot din viţa de vie); el nu-şi taie părul din momentul consacrării, întrucât părul este considerat „adăpost al duhurilor şi puterilor magice"; nu are voie să se apropie de nici un cadavru, nici chiar al unei rude apropiate. La încheierea legământului, nazireul îşi taie părul şi-l arde pe altar.

13,6 „strălucitoare" (ἐπιφανής) (A) / „înspăimântător" (φοβερόν) (B): varianta din B este susţinută de TM. Deosebirea se poate datora confuziei dintre formele verbelor ebr. *rā'āh*, „a vedea" şi *yārē'*, „a se teme".

A

s-a arătat încă o dată dinaintea femeii, pe când aceasta şedea pe câmp; iar Manoe, soţul ei, nu era cu ea.
10 Şi femeia a alergat în grabă şi i-a vestit bărbatului ei şi i-a spus: „Iată că mi-a apărut omul care a venit la mine în ziua aceea."
11 Şi Manoe s-a ridicat şi a pornit în urma nevestei lui spre omul acela şi i-a spus: „Oare tu eşti omul care i-a vorbit femeii?" Şi i-a răspuns îngerul: „Eu [sunt]."
12 Şi i-a spus Manoe: „Acum, că vorba ta se împlineşte: care va fi legea pruncului şi [care-i vor fi] faptele?"
13 Şi a răspuns îngerul Domnului către Manoe: „Să se păzească de toate lucrurile pe care i le-am spus femeii;
14 din toate cele care vin din viţa de vie să nu mănânce, şi vin şi sicheră să nu bea şi să nu mănânce nimic necurat; de toate câte i le-am poruncit, să se păzească."

B

a mers încă o dată dinaintea femeii, pe când aceasta şedea pe câmp; iar Manoe, soţul ei, nu era cu ea.
10 Şi femeia a alergat în grabă şi i-a vestit bărbatului ei şi i-a spus: „Iată că mi-a apărut omul care a venit la mine în ziua [aceea]."
11 Şi Manoe s-a ridicat şi a pornit în urma nevestei lui spre omul acela şi i-a spus: „Oare tu eşti omul care i-a vorbit femeii?" Şi i-a răspuns îngerul: „Eu [sunt]."
12 Şi i-a spus Manoe: „Acum se va împlini vorba ta; care va fi legea pruncului şi [care-i vor fi] faptele?"
13 Şi a răspuns îngerul Domnului către Manoe: „De toate lucrurile pe care i le-am numit femeii, să se păzească;
14 din toate cele care vin din viţa vinului să nu mănânce; şi vin şi sicheră ameţitoare să nu bea şi să nu mănânce nimic necurat; să se păzească de toate câte i le-am poruncit."

13,12 „vorba ta": termenii greceşti sunt diferiţi (ῥῆμα în A, λόγος în B). Spre deosebire de Pentateuh, unde alegerea între cei doi termeni gr. tinde să reflecte, în funcţie de context, diferitele sensuri ale ebr. *dābhār* („cuvânt", dar şi „lucru" = realitatea semnificată), în Jud. cei doi termeni gr. sunt folosiţi nediferenţiat.
13,14 Versetele 13-14 sunt în TM reluarea poruncilor transmise femeii pentru fiul care i se va naşte. Şi în textul grecesc există o suprapunere între aceste pasaje – cu o excepţie notabilă: penultimul cuvânt din v. 14 este, în tradiţia manuscrisă, αὐτῷ „[i le-am poruncit] lui [să se păzească]", ceea ce ar transfera asupra băiatului restricţiile alimentare formulate mai înainte numai în privinţe mamei însărcinate. Editorul Rahlfs corectează textul în αὐτῇ, „ei" (dativul feminin).

A

15 Şi Manoe a spus către îngerul Domnului: „[Îngăduie-ne] să te oprim ca să pregătim înaintea ta un ied."

16 Şi îngerul Domnului a spus către Manoe: „Dacă mă vei opri, nu voi mânca din pâinile tale, dar dacă vei face ardere de tot, o vei înălţa Domnului." Căci Manoe nu înţelesese că era un înger al Domnului.
17 Şi a spus Manoe către îngerul Domnului: „Care este numele tău, pentru ca, atunci când se va împlini vorba ta, să te slăvim?"
18 Şi îngerul Domnului i-a spus: „Pentru ce mă întrebi de numele meu? Căci este minunat."
19 Şi a luat Manoe un ied şi jertfa şi le-a pus pe o piatră pentru Domnul, pentru Domnul care săvârşeşte minuni; iar Manoe şi nevasta lui priveau.
20 Şi a fost aşa: atunci când s-a înălţat flacăra de pe altar spre cer, s-a înălţat îngerul Domnului în flacără, iar Manoe şi nevasta lui priveau şi au căzut cu feţele la pământ.

B

15 Şi Manoe a spus către îngerul Domnului: „[Îngăduie-ne] să te ţinem aici ca să pregătim înaintea ta un ied."
16 Şi îngerul Domnului a spus către Manoe: „Dacă mă vei ţine, nu voi mânca din pâinile tale, dar dacă vei face ardere de tot, o vei înălţa Domnului." Căci Manoe nu înţelesese că era un înger al Domnului.
17 Şi a spus Manoe către îngerul Domnului: „Care este numele tău? De s-ar împlini vorba ta, te vom slăvi."
18 Şi îngerul Domnului i-a spus: „De ce mă întrebi de numele meu? Căci este minunat."
19 Şi a luat Manoe un ied şi jertfa şi le-a pus pe o piatră pentru Domnul; apoi s-a oprit din ce făcea, iar Manoe şi nevasta lui se uitau.

20 Şi a fost aşa: atunci când s-a înălţat flacăra de pe altar până la cer, s-a înălţat îngerul Domnului în flacăra altarului, iar Manoe şi nevasta lui se uitau şi au căzut cu feţele la pământ.

13,18 „Pentru ce mă întrebi de numele meu?" – cuvinte adresate şi lui Iacob în Gen. 32,30: Dumnezeu îşi dezvăluie numele doar atunci când voieşte (*cf.* Ex. 3,14). ♦ „minunat": gr. θαυμαστόν („extraordinar", „miraculos") redă, în toată tradiţia manuscrisă, ebr. *peli'y*, formă foarte rară, care mai este atestată doar în Ps. 139,6. Adjectivul θαυμαστός mai este folosit în relaţie cu numele divin în Deut. 28,58, în relaţie cu Dumnezeu în Ex. 15,11 şi cu lucrările Sale în Ex. 34,10 – în toate aceste pasaje traduce *nōrā'*, „puternic, de temut".

13,19 A: „pentru Domnul care săvârşeşte minuni": TM are *ū maphli' la'aśōth*, „şi Celui care săvârşeşte minuni". Se poate presupune că este numele altarului, ca în 6,24.

A

21 Şi nu s-a mai arătat îngerul Domnului dinaintea lui Manoe şi dinaintea nevestei lui; atunci a ştiut Manoe că este un înger al Domnului.
22 Şi a spus Manoe către nevasta lui: „De moarte vom muri, căci l-am văzut pe Dumnezeu."
23 Şi i-a spus nevasta lui: „Dacă voia Domnul să murim, nu ar fi primit din mâinile noastre ardere de tot şi prinos şi nu ne-ar fi luminat toate acestea şi nu ne-ar fi dat să le auzim."
24 Şi femeia a născut un fiu şi i-a pus numele Samson; şi l-a binecuvântat Domnul, şi copilaşul a crescut.
25 Şi duhul Domnului a început să-l însoţească în tabăra lui Dan, între Saraa şi Esthaol.

14 1 Samson a coborât la Thamnatha şi a văzut o femeie în Thamnatha, dintre fiicele Străinilor; şi a fost plăcută în faţa lui.
2 S-a întors şi i-a vestit tatălui său şi mamei sale şi a spus: „Am văzut o femeie în Thamnatha dintre fiicele Străinilor – luaţi-mi-o acum de soţie."
3 Şi i-au spus tatăl său şi mama sa: „Nu se află printre fiicele fraţilor tăi şi în tot poporul tău nici o femeie,

B

21 Şi nu s-a mai arătat îngerul Domnului dinaintea lui Manoe şi dinaintea nevestei lui; atunci a ştiut Manoe că este un înger al Domnului.
22 Şi a spus Manoe către nevasta lui: „De moarte vom muri, căci l-am văzut pe Dumnezeu."
23 Şi i-a spus nevasta lui: „Dacă dorea Domnul să murim, nu ar fi luat din mâinile noastre ardere de tot şi jertfă şi nu ne-ar fi desluşit toate acestea şi nu ne-ar fi dat acum să le auzim."
24 Şi a născut femeia un fiu şi i-a pus numele Samson; şi a crescut copilaşul şi Domnul l-a binecuvântat.
25 Şi duhul Domnului a început să-l însoţească în tabăra lui Dan, între Saraa şi Esthaol.

14 1 Samson a coborât la Thamnatha şi a văzut o femeie în Thamnatha, dintre fiicele Străinilor.

2 S-a întors şi a vestit tatălui său şi mamei sale şi a spus: „Am văzut o femeie în Thamnatha dintre fiicele filistenilor – luaţi-mi-o acum de soţie."
3 Şi i-au spus tatăl său şi mama sa: „Oare nu sunt fiice ale fraţilor tăi, şi în tot poporul tău [nu este] nici o

---

14,2 „s-a întors": *litt.* „s-a urcat".
14,3 Începând cu acest verset, textul din B nu se mai deosebeşte de cel din A prin folosirea termenului „filisteni" (*vide* v. 2); de aici încolo ebr. *p^{e}liş^{e}tīm* este tradus, ca şi în AL, prin ἀλλόφυλοι, „Străini".

A

de pleci să-ţi iei femeie dintre Străinii netăiaţi împrejur?" Şi a spus Samson către tatăl său: „Pe aceasta să mi-o luaţi, căci a plăcut ochilor mei."
4 Şi nici tatăl său, nici mama sa n-au înţeles că era de la Domnul: El căuta să-i facă pe Străini să plătească; fiindcă în vremea aceea Străinii domneau peste fiii lui Israel.
5 Şi a coborât Samson împreună cu tatăl său şi cu mama sa la Thamnatha. Şi au ocolit pe la o vie din Thamnatha şi iată că un leu tânăr îi iese înainte răgând.
6 Şi duhul Domnului s-a pogorât asupra lui [Samson], şi el a sfâşiat [leul] de parcă ar fi sfâşiat un ied, deşi nu avea nimic în mână. Şi nu le-a dat de ştire nimic din ce făcuse nici tatălui său, nici mamei sale.
7 Şi au coborât şi au vorbit cu femeia, şi ea s-a arătat plăcută dinaintea lui Samson.
8 Şi s-a întors după [câteva] zile să o ia şi a ocolit ca să vadă stârvul leului; şi iată că în gura leului era un roi de albine şi era miere.
9 Şi a luat-o în gură şi a pornit la drum, mergând şi mâncând-o. Şi a

B

femeie, de pleci să-ţi iei femeie dintre Străinii netăiaţi împrejur?" Şi a spus Samson către tatăl său: „Pe aceasta să mi-o luaţi, căci a fost potrivită în ochii mei."
4 Şi nici tatăl său, nici mama sa n-au înţeles că era de la Domnul: El căuta să să se răzbune pe Străini; fiindcă în vremea aceea Străinii erau domni peste fiii lui Israel.
5 Şi a coborât Samson împreună cu tatăl său şi cu mama sa la Thamnatha. Şi au mers până la o vie din Thamnatha şi iată că un leu tânăr îi iese în faţă răgând.
6 Şi duhul Domnului s-a pogorât asupra lui [Samson] şi el a sfâşiat [leul] de parcă ar fi sfâşiat un ied, deşi nu avea nimic în mâini. Şi nu le-a dat de ştire nimic din ce făcuse nici tatălui său, nici mamei sale.
7 Şi au coborât şi au vorbit cu femeia; şi ea a fost potrivită în ochii lui Samson.
8 După [câteva] zile, el s-a întors să o ia şi a ocolit ca să vadă stârvul leului; şi iată că era un roi de albine în gura leului şi miere.
9 Şi a luat în mâini şi a pornit la drum, mergând şi mâncând-o. Şi a

---

14,8 „în gura", gr. ἐν τῷ στώματι: este forma care apare în ALB, dar este posibil să fie o grafie greşită pentru σώματι, „corp", „stârv", care ar reda mai bine cuvântul ebraic (*big^ewiyyath*); în versetul următor, A are ἐκ τῆς ἔξεως..., „din stârvul leului" (ca în TM), pe când B păstrează confuzia „din gura leului" (ἀπὸ τοῦ στόματος...).
14,9 „a luat-o în gură" (A) / „a luat în mâini" (B – ca în TM). Varianta A poate fi atrasă de „gura leului" din versetul precedent.

A

mers la tatăl său şi la mama sa şi le-a dat, iar ei au mâncat; dar nu le-a dat de ştire că luase mierea din stârvul leului.
10 Şi a coborât tatăl său la femeie. Şi a făcut Samson acolo ospăţ vreme de şapte zile, căci aşa făceau tinerii.
11 Şi a fost aşa: de frica lui, i-au pus alături treizeci de însoţitori şi stăteau cu el.
12 Şi le-a spus Samson: „Vă voi spune o ghicitoare şi, dacă îmi dezlegaţi ghicitoarea în cele şapte zile ale ospăţului, vă voi da treizeci de [cămăşi de] in şi treizeci de veşminte de deasupra;
13 iar dacă nu mi-o puteţi dezlega, să-mi daţi voi mie treizeci de [cămăşi de] in şi treizeci de veşminte de deasupra." Şi ei i-au spus: „Spune-ne ghicitoarea, iar noi o vom asculta."
14 Şi le-a spus:

„Din cel care mănâncă au ieşit bucate
şi din cel puternic a ieşit dulceaţă."

Şi n-au putut să-i dea răspunsul la ghicitoare, nici după trei zile.
15 Şi a fost aşa: în ziua a patra i-au spus nevestei lui Samson: „Ademeneşte-l pe bărbatul tău şi să-ţi

B

mers la tatăl său şi la mama sa şi le-a dat, iar ei au mâncat; dar nu le-a dat de ştire că luase mierea din gura leului.
10 Şi tatăl său a coborât la femeie. Şi a făcut Samson acolo ospăţ vreme de şapte zile, căci aşa fac tinerii.
11 Şi a fost aşa: atunci când l-au văzut, au luat treizeci de oaspeţi şi stăteau cu el.
12 Şi le-a spus Samson: „Vă voi spune o ghicitoare şi, dacă mi-o dezlegaţi în cele şapte zile ale ospăţului şi ghiciţi, vă voi da treizeci de [cămăşi de] in şi treizeci de veşminte de deasupra;
13 iar dacă nu mi-o puteţi dezlega, să-mi daţi voi mie treizeci de tunici şi treizeci de veşminte de schimb." Şi ei i-au spus: „Spune-ne ghicitoarea, iar noi o vom asculta."
14 Şi le-a spus:

„Ce mâncare a ieşit din cel care mănâncă
şi dulceaţă din cel puternic?"

Şi n-au putut să-i dea răspunsul la ghicitoare nici după trei zile.
15 Şi a fost aşa: în ziua a patra i-au spus nevestei lui Samson: „Ademeneşte-l pe bărbatul tău şi să-ţi

---

14,11 „de frica lui" (A) / „când l-au văzut" (B = TM): variantele pot fi explicate printr-o confuzie între forme ale verbelor ebr. *yārē'*, „a se teme", şi *rā'āh*, „a vedea"; *cf.* nota 13,6.
14,15 „în ziua a patra": ambele texte editate de Rahlfs dau aici τῇ ἡμέρᾳ τῇ τετάρτῃ; TM are însă „ziua a şaptea" (indicaţie aşteptată în desfăşurarea episodului); LXX armonizează cu versetul anterior, cu atât mai explicabil cu cât diferenţa dintre numeralele ebraice „şapte" şi „patru" este de o singură consoană.

A

dezlege ghicitoarea, [dacă vrei] să nu te ardem în foc pe tine şi casa tatălui tău; sau ne-aţi chemat ca să ne sărăciţi?"

16 Şi a plâns nevasta lui Samson dinaintea lui şi i-a spus: „Ai prins pică pe mine şi ai încetat să mă iubeşti, căci ghicitoarea pe care le-ai spus-o fiilor poporului meu nici mie nu mi-o dezlegi." Iar Samson i-a spus: „Uite că tatălui meu şi mamei mele nu le-am dezlegat-o, şi să ţi-o dezleg ţie?"

17 Dar [ea] a plâns dinaintea lui până în ziua a şaptea, cât a durat ospăţul; şi a fost aşa: în ziua a şaptea i-a dezlegat-o, fiindcă nu-l lăsa în pace; şi ea le-a vestit fiilor poporului său.

18 Şi i-au spus lui bărbaţii cetăţii în ziua a şaptea, înainte de asfinţitul soarelui:

„Ce este mai dulce decât mierea
şi mai puternic decât leul?"
şi le-a spus lor Samson:
„Dacă nu mi-aţi fi îmblânzit juninca,
nu mi-aţi fi aflat ghicitoarea."

19 Şi s-a pogorât asupra lui duhul Domnului şi el a coborât la Ascalon

B

dezlege ghicitoarea, [dacă vrei] să nu-ţi dăm foc ţie şi casei tatălui tău; sau ne-aţi chemat ca să ne asupriţi?"

16 Şi a plâns nevasta lui Samson dinaintea lui şi i-a spus: „Ai prins numai pică pe mine şi ai încetat să mă iubeşti, căci ghicitoarea pe care le-ai spus-o fiilor poporului meu nici mie nu mi-o dezlegi." Iar Samson i-a spus: „Dacă tatălui meu şi mamei mele nu le-am dezlegat-o, să ţi-o dezleg ţie?"

17 Dar [ea] a plâns dinaintea lui până în ziua a şaptea, cât le-a ţinut ospăţul; şi a fost aşa: în ziua a şaptea i-a dezlegat-o, fiindcă nu-i dădea pace; şi ea le-a vestit fiilor poporului său.

18 Şi i-au spus lui bărbaţii cetăţii în ziua a şaptea, înainte de răsăritul soarelui:

„Ce este mai dulce decât mierea
şi mai puternic decât leul?"
şi le-a spus lor Samson:
„Dacă nu aţi fi arat cu juninca mea,
nu mi-aţi fi ştiut ghicitoarea."

19 Şi s-a lăsat asupra lui duhul Domnului şi el a coborât la Ascalon

---

14,18 „asfinţitul soarelui" (A) / „răsăritul soarelui" (B): prima variantă, cea din A (şi L) corespunde TM; lecţiunea din B se poate explica prin felul în care se socotea ziua – în Pentateuh existau două modalităţi distincte de calcul (de la un răsărit până la următorul, sau de la un asfinţit până la următorul; *cf.* Gen. 7,4.12; Lev. 23,32). Abia după Exil s-a generalizat socotirea zilelor de la o seară la alta.

A

şi a lovit treizeci de bărbaţi de acolo şi le-a luat veşmintele şi le-a dat celor care-i dezlegaseră ghicitoarea. Şi Samson s-a umplut de mânie şi a urcat la casa tatălui său.
20 Şi nevasta lui Samson s-a măritat cu vornicelul lui, care-i fusese însoţitor.

15 1 Şi a fost aşa: după o vreme, în zilele secerişului de grâu, Samson a mers să-şi vadă nevasta, ducând cu el un ied; şi a spus: „Voi merge la nevasta mea, în camera de culcare." Dar tatăl aceleia nu l-a lăsat să intre la ea.
2 Şi tatăl ei a zis: „Eu chiar am spus că într-adevăr i-ai purtat pică şi am dat-o însoţitorului tău; uite, nu e mai bună pentru tine sora ei mai tânără? Ţi-o dau în locul ei."

3 Şi i-a spus Samson: „Sunt fără vină de astă dată faţă de Străini, dacă acum am să vă fac rele."
4 Şi Samson s-a dus şi a prins trei sute de vulpi şi a luat torţe, a prins [vulpile] coadă la coadă şi a pus câte o torţă între două cozi, la mijloc.
5 Şi a dat foc torţelor şi le-a dat drumul vulpilor în lanurile Străinilor şi a dat foc la grâu şi la tot ce era cultivat, de la pai la spicul înălţat, la viţă şi la măslin.
6 Şi au întrebat Străinii: „Cine a făcut aceasta?" Şi au răspuns:

B

şi a lovit treizeci de bărbaţi de acolo şi le-a luat hainele şi a dat veşmintele celor care-i dezlegaseră ghicitoarea. Şi s-a mâniat în sufletul său Samson şi a urcat la casa tatălui său.
20 Şi nevasta lui Samson a ajuns a unuia dintre însoţitorii lui, cu care legase prietenie.

15 1 Şi a fost aşa: după o vreme, în zilele secerişului de grâu, Samson a mers să-şi vadă nevasta, [ducând cu el] un ied; şi a spus: „Voi merge la nevasta mea, în iatac." Dar tatăl aceleia nu l-a lăsat să intre.

2 Şi tatăl ei a zis: „Eu am spus hotărât că tu într-adevăr i-ai purtat pică şi i-am dat-o unuia dintre prietenii tăi; nu e oare mai bună pentru tine sora ei mai tânără? Ţi-o dau în locul ei."
3 Şi i-a spus Samson: „Sunt fără de vină şi de astă dată faţă de Străini, dacă am să le fac un rău."
4 Şi Samson s-a dus şi a prins trei sute de vulpi şi a luat torţe, a prins [vulpile] coadă la coadă şi a pus câte o torţă între două cozi, la mijloc, şi le-a legat.
5 Şi a aprins torţele şi le-a dat drumul vulpilor în lanurile Străinilor şi au ars de la arie şi până la spicul înălţat, la viţă şi la măslin.

6 Şi au întrebat Străinii: „Cine a făcut aceasta?" Şi au răspuns:

A

„Samson, ginerele thamnatheului, pentru că i-a luat nevasta şi a dat-o însoţitorului lui"; şi au urcat Străinii şi au trecut prin foc casa tatălui ei şi pe ea şi pe tatăl ei.
7 Şi le-a spus Samson: „Dacă aţi făcut astfel, eu nu voi fi mulţumit [până ce] mă voi răzbuna pe fiecare dintre voi în parte."
8 Şi i-a bătut pe aceia pe coapse, mare bătaie. Şi a coborât şi s-a sălăşluit lângă pârâu, în peştera lui Etam.
9 Şi s-au urcat Străinii şi şi-au aşezat tabăra împotriva lui Iuda şi au fost daţi îndărăt la Lechi.
10 Şi le-au spus toţi oamenii din Iuda: „De ce v-aţi urcat la noi?" Iar Străinii le-au răspuns: „Ca să-l legăm pe Samson şi să îi facem ce ne-a făcut el nouă."
11 Şi au coborât trei mii de oameni din Iuda la deschizătura peşterii lui Etam şi i-au spus lui Samson: „Nu ştii că Străinii sunt stăpâni peste noi? De ce ne-ai făcut acestea?" Şi Samson le-a răspuns: „Ce ne-au făcut nouă, la fel le-am făcut lor."
12 Şi ei i-au spus: „Am coborât ca să te legăm şi să te dăm în mâinile Străinilor." Şi Samson le-a spus: „Juraţi-mi că nu mă omorâţi şi

B

„Samson, ginerele thamnitului, pentru că i-a luat nevasta şi a dat-o unuia dintre prietenii lui"; şi au urcat Străinii şi i-au trecut prin foc pe ea şi pe tatăl ei.
7 Şi le-a spus Samson: „Dacă aţi făcut astfel, eu nu voi fi mulţumit [până ce] îmi voi face dreptate şi numai la capăt mă voi opri."
8 Şi i-a bătut pe aceia peste picioare, pe coapse, mare bătaie. Şi a coborât şi s-a sălăşluit într-o vizuină din stânca lui Etam.
9 Şi s-au urcat Străinii şi şi-au aşezat tabăra în Iuda şi au fost daţi înapoi în Levi.
10 Şi le-au spus oamenii din Iuda: „Pentru ce v-aţi urcat la noi?" Iar Străinii le-au răspuns: „Ca să-l legăm pe Samson ne-am urcat, şi ca să-i facem ce ne-a făcut şi el nouă."
11 Şi au coborât trei mii de oameni din Iuda la vizuina stâncii lui Etam şi i-au spus lui Samson: „Nu ştii că Străinii domnesc peste noi? Pentru ce ne-ai făcut acestea?" Şi Samson le-a răspuns: „În ce chip mi-au făcut mie, la fel le-am făcut lor."
12 Şi ei i-au spus: „Am coborât ca să te legăm şi să te dăm pe mâna Străinilor." Şi le-a spus lor Samson: „Juraţi-mi că nu-mi staţi împotrivă."

15,8 B „peste picioare, pe coapse": expresia din B este enigmatică, fiind însă transpunerea literală a textului ebraic (care conţine, poate, o expresie de argou ostăşesc); traducerea din A simplifică imaginea, păstrând doar al doilea termen.

A

predați-mă acelora, ca să nu aveți a
vă înfrunta cu mine."
13 Și i-au jurat, zicându-i: „Nu, ci te
vom lega cu frânghii și te vom da în
mâinile acelora, dar cu moarte nu te
vom omorî." Și l-au legat cu două
frânghii noi și l-au scos din stâncă.

14 Și a mers el până la Falca; și
Străinii au strigat înaintea lui și i-au
alergat în întâmpinare; și s-a pogorât
asupra lui duhul Domnului și frân-
ghiile pe care le avea peste brațe
s-au făcut de parcă ar fi fost câlți
când îi aprinde focul; iar legăturile
de pe brațele lui s-au desfăcut.
15 Și el a găsit o falcă de măgar
aruncată în drum și a întins mâna și
a luat-o și a bătut cu ea o mie de
oameni.
16 Și a spus Samson:
„Cu o falcă de măgar i-am curățat
de tot,
cu o falcă de măgar am bătut o
mie de oameni."
17 Și a fost așa: când a terminat de
vorbit, a aruncat din mână falca;
și a numit locul acela „Prăpădul
Fălcii".
18 Și i s-a făcut tare sete; și a strigat
către Domnul și a spus: „Tu ai dat în
mâna robului Tău izbăvirea aceasta
măreață, iar acum voi muri de sete

B

13 Și i-au spus, zicându-i: „Nu, ci te
vom lega cu frânghii și te vom da
pe mâna acelora, dar cu moarte nu
te vom omorî." Și l-au legat cu
două frânghii noi și l-au scos din
stânca aceea.
14 Și a mers până la Falca; și
Străinii au strigat înaintea lui și i-au
alergat în întâmpinare; și s-a pogorât
asupra lui duhul Domnului și frân-
ghiile pe care le avea pe brațe s-au
făcut de parcă ar fi fost câlți când
ard în foc; și s-au topit legăturile
de pe mâinile lui.
15 Și el a găsit o falcă de măgar
aruncată în drum și a întins mâna și
a luat-o și a lovit cu ea o mie de
oameni.
16 Și a spus Samson:
„Cu o falcă de măgar i-am curățat
de tot,
cu falca de măgar am bătut o
mie de oameni."
17 Și a fost așa: când a terminat de
vorbit, a aruncat din mână falca;
și a numit locul acela „Prăpădul
Fălcii".
18 Și i s-a făcut tare sete; și a plâns
către Domnul și a spus: „Tu ai dat în
mâna robului Tău izbăvirea aceasta
măreață, iar acum voi muri de sete

15,16 Distihul rostit de Samson este din specia poeziei de jubilare, al cărei model îl reprezintă Cântul Deborei.

A

şi voi cădea în mâna celor netăiaţi împrejur."
19 Şi a deschis Domnul o spărtură în falcă şi a ieşit de acolo apă; şi a băut şi i-a venit la loc suflarea în el şi şi-a venit în simţiri. De aceea i-a [fost] pus [locului] numele „Izvorul", numit „al Fălcii" până în ziua aceasta.
20 Şi a fost judecător în vremea Străinilor douăzeci de ani.

16 1 Şi Samson a pornit de acolo la Gaza; şi a văzut acolo o femeie desfrânată şi a intrat la ea.
2 Şi li s-a dat de veste celor din Gaza: „Samson a venit aici." Şi l-au înconjurat şi l-au pândit toată noaptea la poarta cetăţii şi au stat în tăcere toată noaptea, spunându-şi: „Să aşteptăm până la revărsatul zorilor şi să-l ucidem."
3 Iar Samson a stat culcat până la miezul nopţii; şi s-a sculat la miezul nopţii şi a luat porţile de la intrarea în cetate şi cei doi stâlpi şi i-a ridicat împreună cu drugul; i-a pus pe umăr şi i-a dus în vârful muntelui, care este în faţa Hebronului, şi le-a lăsat acolo.
4 Şi s-a întâmplat după aceea că a iubit o femeie din valea Sorech, iar numele ei era Dalila.

B

şi voi cădea în mâna celor netăiaţi împrejur."
19 Şi a spart Domnul adâncitura din falcă şi a ieşit de acolo apă; şi a băut şi i-a venit la loc suflarea şi a avut viaţă. De aceea i-a pus [locului] numele „Izvorul celui care cheamă", cel care este în Falca până în ziua aceasta.
20 Şi a fost judecător în Israel în vremea Străinilor douăzeci de ani.

16 1 Samson a plecat la Gaza; şi a văzut acolo o femeie desfrânată şi a intrat la ea.
2 Şi li s-a dat de veste celor din Gaza, cu vorbele: „Samson a venit aici." Şi l-au înconjurat şi l-au pândit toată noaptea la poarta cetăţii şi au stat în tăcere toată noaptea, spunându-şi: „De îndată ce se luminează de ziuă, îl şi ucidem."
3 Iar Samson a stat culcat până la miezul nopţii; şi s-a sculat la jumătatea nopţii şi a luat porţile de la intrarea în cetate împreună cu cei doi stâlpi, şi i-a ridicat împreună cu drugul; şi le-a pus pe umăr şi i-a urcat în vârful muntelui, care este în faţa Hebronului, şi le-a lăsat acolo.
4 Şi s-a întâmplat după aceea că a iubit o femeie din Alsorech, iar numele ei era Dalida.

16,4 „valea Sorech" (A) / „Alsorech" (B): ca şi în alte pasaje, textul din B recurge la transliterarea cumulativă a două cuvinte ebraice. ♦ „Dalila" (Δαλιλα) / „Dalida"

A

5 Şi au urcat la ea satrapii Străinilor
şi i-au spus: „Ademeneşte-l şi vezi
în ce stă puterea lui cea mare şi cum
vom putea să-l biruim şi să-l legăm
aşa încât să-l răpunem; iar noi îţi vom
da fiecare o mie şi o sută de arginţi."
6 Şi a spus Dalila către Samson:
„Dezvăluie-mi în ce stă tăria ta cea
mare şi cum să te lege ca să fii
răpus?"
7 Şi Samson i-a spus: „Dacă mă
leagă cu şapte vine crude, care nu
s-au uscat, voi fi fără vlagă, ca ori-
care dintre oameni."
8 Şi i-au adus ei satrapii Străinilor
şapte vine crude, care nu se usca-
seră, şi ea l-a legat cu ele.
9 Şi pânda era chiar în iatac; şi i-a
spus lui: „Străinii sunt asupra ta,
Samson", iar el a rupt vinele de
parcă ar fi desfăcut un fir de câlţi
cuprins de foc; şi nu s-a cunoscut
[în ce stătea] tăria lui.
10 Şi Dalila i-a spus lui Samson:
„Uite că m-ai înşelat şi mi-ai spus
minciuni; acum dezvăluie-mi cum
să te lege."
11 Şi i-a zis: „Dacă mă leagă fedeleş
cu şapte funii noi, cu care nu s-a
făcut nici o lucrare, voi fi fără vlagă
şi ca oricare dintre oameni."

B

5 Şi au urcat la ea mai-marii Străi-
nilor şi i-au spus: „Ademeneşte-l şi
vezi în ce stă puterea lui cea mare şi
cum vom putea să-l biruim şi să-l le-
găm, ca să-l răpunem; iar noi îţi vom
da fiecare o mie şi o sută de arginţi."
6 Şi a spus Dalida către Samson:
„Dezvăluie-mi în ce stă tăria ta cea
mare şi cum să te lege ca să fii
răpus?"
7 Şi Samson i-a spus: „Dacă mă
leagă cu şapte vine crude, care nu
s-au uscat, voi fi fără vlagă, ca ori-
care dintre oameni."
8 Şi i-au adus ei mai-marii Străinilor
şapte vine crude, care nu se usca-
seră, şi ea l-a legat cu ele.
9 Şi pânda îi era în iatac; şi i-a spus
lui: „Străinii sunt asupra ta, Sam-
son", iar el a rupt vinele de parcă ar
fi fost un ghemotoc de câlţi atins de
foc; şi nu s-a cunoscut [în ce stătea]
tăria lui.
10 Şi Dalida i-a spus lui Samson:
„Uite că m-ai amăgit şi mi-ai spus
minciuni; acum dezvăluie-mi cum
să te lege."
11 Şi i-a zis: „Dacă mă leagă fedeleş
cu funii noi, cu care nu s-a făcut
nici o lucrare, voi fi fără vlagă şi ca
oricare dintre oameni."

(Δαλιδα): textele greceşti ALB dau de fapt varianta „Dalida"; editorul Rahlfs preferă însă să folosească în A forma care corespunde bine celei ebraice: „Dalila". Grafia din B poate fi rezultatul unei confuzii grafice între Λ şi Δ, în scrierea uncială.

16,5 „satrapii": *cf.* nota 3,3.

A

[12] Şi a luat Dalila pentru el funii noi şi l-a legat cu ele şi a spus: „Străinii sunt asupra ta, Samson!" Şi pânda era în iatac; iar el şi le-a desfăcut de pe braţe, de parcă ar fi fost o cusătură.
[13] Şi a spus Dalila către Samson: „Până acum m-ai înşelat şi mi-ai spus minciuni; dezvăluie-mi cum să te lege." Şi el i-a spus: „Dacă împleteşti cele şapte şuviţe din capul meu în urzeală şi le baţi cu un piron în perete, voi fi fără vlagă şi ca oricare dintre oameni."
[14] Şi l-a adormit Dalila şi a pus pe urzeală cele şapte şuviţe din capul lui şi le-a întins, le-a prins de perete cu piroane şi i-a spus: „Străinii sunt asupra ta, Samson!" Şi el s-a trezit din somn şi a smuls din perete piroanele, o dată cu urzeala, şi împletitura; şi nu s-a cunoscut [în ce stătea] tăria lui.
[15] Şi i-a spus Dalila: „Cum poţi tu spune: «Te iubesc», când inima ta nu este cu mine? Pentru a treia oară m-ai înşelat şi nu mi-ai dezvăluit în ce stă tăria ta cea mare."

B

[12] Şi a luat Dalida pentru el funii noi şi l-a legat cu ele; iar pânda ieşise din iatac; şi ea a spus: „Străinii sunt asupra ta, Samson." Iar el şi le-a desfăcut de pe braţe, de parcă ar fi fost un fir de răchită.
[13] Şi a spus Dalida către Samson: „Uite că m-ai amăgit şi mi-ai spus minciuni; dezvăluie-mi cum să te lege." Şi el i-a spus: „Dacă împleteşti cele şapte şuviţe din capul meu în urzeală şi le baţi cu un piron în perete, voi fi ca oricare dintre oameni."
[14] Şi a fost aşa: când el a adormit, Dalida a luat cele şapte şuviţe din capul lui şi le-a împletit în urzeală, le-a prins de perete cu un piron şi i-a spus: „Străinii sunt asupra ta, Samson!" Şi el s-a trezit din somn şi a scos din perete pironul cu urzeala.

[15] Şi i-a spus Dalida lui Samson: „Cum poţi tu spune: «Te iubesc», când inima ta nu este cu mine? Pentru a treia oară m-ai amăgit şi nu mi-ai dezvăluit în ce stă tăria ta cea mare."

16,13 „în urzeală" (διασμα): prepoziţiile folosite în greacă sunt diferite: μετά în A, σύν în B („cu"), traducând mecanic prepoziţia ebraică *'im* – care pare a însemna aici „[a lua] drept", „[a folosi] ca". Ebr. *'im-hammassākheth* este un *hapax*, aşa cum este şi διασμα în LXX.

A

16 Şi a fost aşa: după ce l-a hărţuit cu vorbele ei toată noaptea şi l-a obosit şi i-a slăbit sufletul de moarte,
17 el i-a dezvăluit tot ce avea în inima lui şi i-a spus: „Brici nu va trece peste capul meu, căci eu sunt nazireu al lui Dumnezeu încă din pântecele mamei mele şi, dacă mă vor rade, tăria mea va ieşi din mine şi voi fi fără vlagă şi ca toţi oamenii."
18 Şi a văzut Dalila că i-a dezvăluit tot ce avea în inimă şi a trimis şi i-a chemat pe toţi satrapii Străinilor spunând: „Veniţi de data aceasta, căci mi-a dezvăluit toată inima lui"; şi au mers la ea toţi satrapii Străinilor şi au adus argintul în mâinile lor.
19 Şi ea l-a adormit între genunchii săi; l-a chemat apoi pe bărbier de i-a ras cele şapte bucle din creştet; şi [Samson] a început să slăbească şi a ieşit tăria din el.
20 Şi Dalila a spus către el: „Străinii sunt asupra ta, Samson!" Şi el s-a trezit din somn şi a spus: „Voi ieşi, voi face ca întotdeauna şi voi scăpa." Dar nu înţelesese că Domnul se îndepărtase de el.

21 Şi au pus mâna pe el Străinii şi i-au scos ochii. Şi l-au dus în Gaza

B

16 Şi a fost aşa: după ce l-a asuprit cu vorbele ei în toate zilele şi l-a vlăguit şi i-a slăbit sufletul de moarte,
17 el i-a dezvăluit toată inima sa şi i-a spus: „Fier n-a trecut peste capul meu, căci eu sunt sfinţit lui Dumnezeu încă din pântecele mamei mele şi, dacă mă vor rade, va ieşi din mine tăria mea şi voi fi fără vlagă şi ca toţi oamenii."
18 Şi a văzut Dalida că i-a dezvăluit toată inima lui şi a trimis şi i-a chemat pe mai-marii Străinilor spunând: „Mai veniţi şi de data aceasta, căci mi-a dezvăluit toată inima lui"; şi au mers la ea mai-marii Străinilor şi au adus argintul în mâinile lor.
19 Şi l-a adormit Dalida pe Samson pe genunchi; l-a chemat apoi pe un bărbat şi i-a ras cele şapte şuviţe din creştet; şi [Samson] a început să slăbească şi a ieşit tăria din el.
20 Şi a spus Dalida către el: „Străinii sunt asupra ta, Samson!" Şi el s-a deşteptat din somn şi a spus: „Voi ieşi, voi face cum [am mai făcut] o dată şi încă o dată şi voi scăpa." Dar nu înţelesese că Domnul se îndepărtase de el.
21 Şi au pus mâna pe el Străinii şi i-au scos ochii. Şi l-au dus în Gaza

16,16 „toată noaptea" (A) / „în toate zilele" (B): diferenţa dintre AL pe de o parte şi B (= TM), pe de alta, marchează o deosebire majoră în desfăşurarea temporală. Textul din AL sugerează densitatea evenimentelor, prin concentrarea pe parcursul unei singure nopţi a acţiunilor relatate începând cu v.13.

A

şi l-au legat cu lanţuri de bronz şi se afla la râşniţă în casa temniţei.
22 Însă a început să-i crească iar părul de pe cap după ce fusese ras.
23 Şi satrapii Străinilor s-au adunat ca să aducă o jertfă mare pentru Dagon, zeul lor, şi să se veselească; şi au spus: „Zeul nostru ni l-a dat în mână pe Samson, duşmanul nostru."

24 Şi l-a văzut poporul şi i-a slăvit pe zeii lor în cânt şi a spus: „L-a dat zeul nostru pe duşmanul nostru în mâna noastră, pe cel care ne pustia pământul, pe cel care a lovit o grămadă dintre ai noştri."
25 Şi a fost aşa: atunci când inima lor s-a umplut de bucurie, au spus: „Chemaţi-l pe Samson din casa temniţei, ca să ne batem joc de el." Şi l-au chemat pe Samson din casa temniţei şi şi-au bătut joc de el şi l-au pus să stea între două coloane.
26 Iar Samson i-a spus băiatului care-l ducea de mână: „Lasă-mă să stau şi să ating coloanele pe care se sprijină casa şi să mă reazem de ele". Şi slujitorul aşa a făcut.

B

şi l-au legat cu lanţuri de bronz şi se afla la râşniţă în casa închisorii.
22 Însă a început să-i răsară iar părul de pe cap care îi fusese ras.
23 Şi mai-marii Străinilor s-au adunat ca să aducă jertfă mare pentru Dagon, zeul lor, şi să se veselească; şi au spus: „Zeul nostru ni l-a dat în mână pe Samson, duşmanul nostru."
24 Şi l-a văzut poporul şi a înălţat cântări pentru zeul lor şi a spus: „L-a dat zeul nostru pe duşmanul nostru în mâna noastră, pe cel care ne pustia pământul, pe cel care a lovit o grămadă dintre ai noştri."
25 Şi când inima lor s-a umplut de bucurie, au spus: „Chemaţi-l pe Samson din casa temniţei, ca să ne batem joc de el." Şi l-au chemat pe Samson din casa închisorii şi şi-au bătut joc de el şi l-au lovit şi l-au pus să stea între coloane.
26 Iar Samson i-a spus tânărului care-l ţinea de mână: „Lasă-mă să ating coloanele pe care se sprijină casa şi să mă reazem de ele."

16,21 „se afla la râşniţă" (ἦν ἀλήθων): traducerea concordă în toate textele greceşti; TM are „râşnea". Munca la râşniţă, îndeobşte femeiască, era umilitoare pentru Samson.

16,24 „pe cel care a lovit o grămadă dintre ai noştri": *litt.* „pe cel care îi înmulţea pe cei loviţi dintre ai noştri".

16,25 „inima lor s-a umplut de bucurie": traduce ebr. *way^{e}hī kī ṭōbh libbām*, „şi s-au veselit" (*litt.* „a fost bine inimii lor"); verbul ἀγαθύνειν, „a se bucura, a se veseli", este o inovaţie a LXX, pornind de la îmbogăţirea gr. ἀγαθός, „bun", cu toate sensurile ebr. *ṭōbh*. *Cf.* şi Ruth 3,7.

A

[27] Iar casa era plină de bărbați și de femei; erau acolo toți satrapii Străinilor, și pe terasă erau cam trei mii de bărbați și de femei care priveau cum este batjocorit Samson.
[28] Și a strigat Samson către Domnul și a spus: „Doamne, Doamne, amintește-ți de mine și dă-mi iar tăria numai de data aceasta; și-i voi plăti cu o singură plată pe Străini pentru cei doi ochi ai mei."

[29] Și a cuprins Samson cei doi stâlpi de la mijloc pe care se sprijinea casa și s-a sprijinit în ei, într-unul cu mâna dreaptă și într-unul cu mâna stângă.
[30] Și a spus Samson: „Să mi se sfârșească viața o dată cu cea a Străinilor!" și s-a opintit cu putere și a căzut casa peste satrapi și peste tot poporul din ea; și morții pe care i-a omorât Samson cu moartea lui au fost mai mulți decât [toți] cei pe care îi omorâse în viața lui.
[31] Și au coborât frații săi și toată casa tatălui său și l-au luat și l-au urcat și l-au înmormântat între Saraa și Esthaol, în mormântul lui Manoe, tatăl său. Și el a fost judecător în Israel vreme de douăzeci de ani.

B

[27] Și casa era plină de bărbați și de femei; erau acolo toți mai-marii Străinilor, și pe terasă erau cam șapte sute de bărbați și de femei care se uitau cum este batjocorit Samson.
[28] Și a plâns Samson către Domnul și a spus: „Adonai, Doamne, amintește-ți de mine și dă-mi iar tăria numai de data aceasta, Dumnezeule; și mă voi răzbuna pe Străini cu o singură răzbunare pentru cei doi ochi ai mei."
[29] Și a cuprins Samson cele două coloane pe care stătea casa și s-a sprijinit în ele, într-una cu mâna dreaptă și într-una cu mâna stângă.

[30] Și a spus Samson: „Să mi se sfârșească viața o dată cu cea Străinilor!" și s-a împins cu putere și a căzut casa peste mai-mari și peste tot poporul din ea; și morții pe care i-a omorât Samson cu moartea lui au fost mai mulți decât cei pe care îi omorâse în viața lui.
[31] Și au coborât frații săi și toată casa tatălui său și l-au luat și l-au urcat și l-au înmormântat între Saraa și Esthaol, în mormântul lui Manoe, tatăl său. Și el a fost judecător în Israel vreme de douăzeci de ani.

16,27 „trei mii" (A) / „șapte sute" (B): diferența de număr dintre texte nu are nici un fel de explicație; TM are „trei mii".

A

17 [1] Şi a fost un om în muntele lui Efraim, iar numele său era Micha.
[2] Şi i-a spus mamei sale: „Cei o mie şi o sută de arginţi care ţi-au fost luaţi – şi tu ai rostit jurământ şi ai spus în auzul meu –, iată arginţii sunt la mine; eu însumi i-am luat." Iar mama sa a spus: „Binecuvântat de Domnul este fiul meu."
[3] Şi i-a dat mamei sale cei o mie şi o sută de arginţi; şi a spus mama sa: „Cu pioşenie am menit arginţii Domnului, cu mâna mea [i-am pus] deoparte, ca să fac un chip cioplit şi [un chip] turnat; iar acum vreau să îi întorc către tine şi să ţi-i dau ţie."
[4] Şi i-a dat arginţii mamei sale; şi a luat mama sa două sute de arginţi şi i-a dat unui meşter topitor, ca să facă un chip cioplit şi [un chip] turnat; şi a fost [pus] în casa lui Micha.
[5] Iar Micha – avea un lăcaş al lui Dumnezeu; şi a făcut un *ephud* şi

B

17 [1] Şi a fost un om în muntele lui Efraim, iar numele său era Michaias.
[2] Şi i-a spus mamei sale: „Cei o mie şi o sută de arginţi pe care i-ai luat pentru tine – şi tu m-ai juruit şi ai spus în auzul meu –, iată arginţii sunt la mine; eu însumi i-am luat." Iar mama sa a spus: „Binecuvântat de Domnul este fiul meu."
[3] Şi i-a dat mamei sale cei o mie şi o sută de arginţi; şi a spus mama sa: „Plină de pioşenie am menit arginţii Domnului, cu mâna mea [i-am pus] deoparte pentru fiul meu, ca să facă un chip cioplit şi [un chip] turnat; iar acum vreau să ţi-i dau ţie."
[4] Şi i-a dat arginţii mamei sale; şi a luat mama sa două sute de arginţi şi i-a dat unui argintar, ca să facă un chip cioplit şi [un chip] turnat; şi a fost [pus] în casa lui Michaias.

[5] Iar casa lui Michaias – a fost pentru el casă a lui Dumnezeu; şi a

---

17,1 Numele „Micha" (Μιχα) este o abreviere a numelui ebraic din TM – *Mīkhāy'hū* – care apare prescurtat în v. 5 TM ca *Mīkhāh*. În B, numele apare în forma grecizată *Michaias* (Μιχαιας).

17,2-4 Conţinutul celor două versete nu este clar; editorul BA ordonează faptele în două episoade distincte: 1. arginţii pe care fiul i-a luat de la mamă sunt daţi îndărăt; 2. recunoscătoare, mama consacră arginţii în numele fiului; îi dă fiului său banii, care i-i dă din nou; în cele din urmă, mama îi ia şi pune să se facă un „chip cioplit".

17,2 „o mie şi o sută": expresia indică o sumă nedeterminată; probabil că era vorba de fapt de cei două sute de arginţi pe care îi foloseşte mama sa (v. 4) pentru chip.

17,5 „a plinit mâinile" (ἐνέπλησεν / ἐπλήρωσεν τὴν χεῖρα): textul grecesc se traduce exact „i-a umplut mâna", „l-a consacrat" – calc după ebr. *y'mallē' 'eth-yadh* – *cf.* nota la

A

un *theraphin* şi a plinit mâinile unuia dintre fiii săi şi şi l-a făcut preot. –
6 În zilele acelea nu era rege în Israel; fiecare făcea ce era bun în ochii săi.
7 Şi era un băiat din Bethleemul casei lui Iuda, din rudenia lui Iuda; levit, sălăşluia acolo.
8 Şi a pornit bărbatul din cetatea lui Iuda din Bethleem, ca să se sălăşluiască acolo unde va găsi [loc] şi a ajuns la muntele lui Efraim, până la casa lui Micha, cu gândul să meargă mai departe.
9 Şi Micha i-a spus: „De unde vii?" Şi i-a răspuns lui: „Sunt un levit din Bethleemul lui Iuda şi am pornit să mă sălăşluiesc unde găsesc [loc]."
10 Şi Micha i-a spus: „Stai cu mine şi să-mi fii ca un tată şi ca un preot; şi eu îţi voi da zece arginţi pe an şi un rând de veşminte şi din ce să trăieşti." Levitul a plecat,
11 apoi s-a hotărât să rămână la bărbatul [acela] şi băiatul i-a devenit ca unul dintre fii.
12 Şi Micha a plinit mâinile levitului şi i-a devenit băiatul acela preot; şi stătea în casa lui Micha.
13 Şi Micha a spus: „Acum ştiu că Domnul mi-a făcut bine, căci am un levit ca preot."

B

făcut un *ephod* şi un *theraphin* şi a plinit mâinile unuia dintre fiii săi şi şi l-a făcut preot. –
6 În zilele acelea nu era rege în Israel; fiecare făcea ce era cuvenit în ochii săi.
7 Şi era un tânăr din Bethleemul unei familii a lui Iuda; levit, sălăşluia acolo.
8 Şi a pornit bărbatul din Bethleem, cetatea lui Iuda, ca să se sălăşluiască acolo unde va găsi [loc] şi a ajuns la muntele lui Efraim, până la casa lui Michaias, cu gândul să meargă mai departe.
9 Şi Michaias i-a spus: „De unde vii?" Şi i-a răspuns lui: „Sunt un levit din Bethleemul lui Iuda şi am pornit să mă sălăşluiesc unde găsesc loc."
10 Şi Michaias i-a spus: „Stai cu mine şi să-mi fii ca un tată şi ca un preot; şi eu îţi voi da zece arginţi pe an şi veşminte de îmbrăcat şi din ce să-ţi duci viaţa." Levitul a plecat,
11 apoi s-a hotărât să rămână la bărbatul [acela] şi tânărul i-a devenit ca unul dintre fii.
12 Şi Michaias a plinit mâinile levitului şi i-a devenit tânărul acela preot; şi a stat în casa lui Michaias.
13 Şi Michaias a spus: „Acum ştiu că Domnul îmi va face bine, căci am un levit ca preot."

Ex. 28,41. ♦ „*ephud*" (A) / „*ephod*" (B): *cf.* nota 8,27. ♦ „*theraphin*": *cf.* nota 15,23 la 1 Regi.

A

18 [1] În zilele acelea nu era rege
în Israel. Şi în zilele acelea îşi căuta
tribul lui Dan [un loc de] moştenire
unde să se sălăşluiască, pentru că
până în zilele acelea nu-i căzuse la
sorţi moştenirea între triburile lui
Israel.
[2] Şi au trimis fiii lui Dan din rude-
niile lor cinci bărbaţi, unul şi unul,
fii puternici din Saraa şi Esthaol, ca
să vadă ţinutul şi să-l iscodească; şi
le-au spus: „Mergeţi şi cercetaţi
bine ţinutul." Şi au ajuns la muntele
lui Efraim, până la casa lui Micha,
şi au poposit acolo.
[3] Aflându-se ei pe lângă casa lui
Micha, au recunoscut glasul băiatu-
lui, al tânărului levitul, s-au abătut
pe acolo şi i-au vorbit: „Cine te-a
adus încoace, ce faci aici şi ce
treabă ai tu aici?"
[4] El le-a răspuns: „Micha a făcut
pentru mine asta şi asta şi m-a toc-
mit pe bani şi-i sunt lui ca un preot.
[5] Ei i-au spus: „Întreabă-l pe Dum-
nezeu ca să ştim dacă vom izbuti pe
calea pe care am pornit."
[6] Şi le-a spus lor preotul: „Mergeţi
în pace; calea pe care aţi pornit este
în faţa Domnului."

B

18 [1] În zilele acelea nu era rege
în Israel. Şi în zilele acelea îşi căuta
tribul lui Dan [un loc de] moştenire
unde să se sălăşluiască, pentru că
până în zilele acelea nu-i căzuse la
sorţi moştenirea între triburile lui
Israel.
[2] Şi au trimis fiii lui Dan din fami-
liile lor cinci bărbaţi, fii puternici
de la Saraa şi Esthaol, ca să vadă
ţinutul şi să-l iscodească; şi le-au
spus: „Mergeţi şi cercetaţi ţinutul."
Şi au ajuns la muntele lui Efraim,
până la casa lui Michaias, şi au
înnoptat acolo.
[3] Aflându-se ei pe lângă casa lui
Michaias, au recunoscut glasul tână-
rului, levitul, s-au abătut pe acolo şi
i-au vorbit: „Cine te-a adus încoace,
ce faci tu în locul acesta şi ce treabă
[ai] tu aici?"
[4] El le-a răspuns: „Michaias a făcut
pentru mine asta şi asta şi m-a toc-
mit pe bani şi-i sunt lui ca un preot."
[5] Ei i-au spus: „Întreabă-l pe Dum-
nezeu ca să ştim dacă vom avea reu-
şită în drumul pe care am pornit."
[6] Şi le-a spus lor preotul: „Mergeţi
în pace; calea pe care aţi pornit este
în faţa Domnului."

18,1 Formula de început reia versetul 17,6; în această formă prescurtată este folosită din nou în 19,1 şi în forma completă, în 21,25.

18,3 Textul grecesc arată fără echivoc că daniţii „au recunoscut" (ἐπέγνωσαν) glasul levitului: poate fi vorba aici de particularităţi dialectale (levitul provenea din Bethleemul lui Iuda) sau de cântatul specific unui preot care oficiază.

A

7 Şi au plecat cei cinci bărbaţi şi au ajuns la Laisa. Şi au văzut poporul care sălăşluia acolo aşezat în siguranţă, după rânduiala sidonienilor, având parte de linişte, în siguranţă – şi nu aveau nevoie să încheie înţelegeri, căci erau departe de Sidon, şi nu aveau legături cu Siria.

8 Şi au ajuns cei cinci bărbaţi la fraţii lor, la Saraa şi Esthaol, şi le-au spus fraţii lor: „De ce şedeţi?"
9 Şi au spus: „Ridicaţi-vă să mergem la aceia; căci am intrat şi am umblat în ţinut până la Laisa şi am văzut poporul care sălăşluieşte acolo în siguranţă, după rânduiala sidonienilor, aflându-se la mare distanţă de Sidon, şi nu au legături cu Siria; ridicaţi-vă şi să mergem peste ei, căci am găsit ţara şi iată că este foarte bună. Şi voi tăceţi? Nu pregetaţi să porniţi la drum şi să luaţi în stăpânire pământul!
10 Când veţi intra, veţi ajunge la un popor încrezător, iar ţara este larg deschisă, căci Dumnezeu a dat-o în mâna voastră, un loc în care nu

B

7 Şi au plecat cei cinci bărbaţi şi au ajuns la Laisa. Şi au văzut poporul de acolo aşezat în siguranţă, [iar cetatea] avea parte de linişte, după obiceiul sidonienilor, – şi nu aveau nici neînţelegere, nici nemulţumire în ţinut, nici aşteptarea vreunei moşteniri de avere, – şi erau departe de sidonieni, şi nu aveau legături cu nimeni.
8 Şi au ajuns cei cinci bărbaţi la fraţii lor, la Saraa şi Esthaol, şi le-au spus fraţilor lor: „De ce şedeţi?"
9 Şi au spus: „Ridicaţi-vă să mergem la aceia, căci am văzut ţara şi iată – este foarte bună; şi voi staţi liniştiţi? Nu pregetaţi să porniţi la drum şi să luaţi în stăpânire pământul.

10 Când veţi merge, veţi intra la un popor plin de încredere, iar ţara este întinsă, căci Dumnezeu a dat-o în mâna voastră, un loc în care nu

---

18,7 „la Laisa": TM are *Lāy'şāh*, „către Laiş". Traducătorii au inclus în toponim sufixul ebr. de direcţie, fenomen frecvent. ♦ „cu Siria" (A) / „cu nimeni" (B): TM are *'im 'ādhām*, „cu [nici un] om". Lecţiunea A se explică prin lectura *'ārām*, „Siria"; literele *daleth* şi *reş* fiind foarte asemănătoare, traducătorii gr. le confundă adesea.
18,8 „le-au spus fraţii lor" (A) / „le-au spus fraţilor lor" (B): prima dintre formulări este în acord cu TM.

A

lipseşte nimic din câte se află pe pământ."
11 Şi au plecat din neamul lui Dan, din Saraa şi Esthaol, şase sute de bărbaţi, încinşi cu arme de luptă.

12 Şi au urcat şi s-au aşezat în Cariathiarim, în Iuda; de aceea i-a rămas locului aceluia [numele] de „Tabăra lui Dan" până în ziua aceasta, adică la apus de Cariathiarim.
13 Au plecat de acolo şi au ajuns până la muntele lui Efraim şi au mers la casa lui Micha.
14 Şi au vorbit cei cinci oameni care plecaseră să cerceteze ţinutul şi le-au spus fraţilor lor: „Oare ştiţi că [se află] în casele acestea un *ephud* şi un *theraphin* şi chip cioplit şi chip turnat? Acum, ştiţi ce să faceţi."
15 Şi s-au abătut aceia din drum şi au mers la casa băiatului, a levitului, la casa lui Micha, şi l-au salutat.

16 Iar cei şase sute de bărbaţi încinşi cu arme de luptă, dintre fiii lui Dan, erau aşezaţi în faţa porţii de intrare.

17 Şi cei cinci bărbaţi care fuseseră să cerceteze ţinutul au urcat; ajungând acolo, au luat chipul cioplit şi *ephudul* şi *theraphinul* şi chipul

B

lipseşte nimic din cele ce se află pe pământ."
11 Şi au plecat de acolo, din familiile lui Dan, din Saraa şi Esthaol, şase sute de bărbaţi, încinşi cu arme de bătălie.
12 Şi au urcat şi s-au aşezat în Cariathiarim, în Iuda; de aceea i-a rămas locului aceluia [numele] „Tabăra lui Dan" până în ziua aceasta, adică la apus de Cariathiarim.
13 Au plecat de acolo la muntele lui Efraim şi au mers la casa lui Michaias.
14 Şi au vorbit cei cinci oameni care plecaseră să cerceteze ţinutul Laisa şi le-au spus fraţilor lor: „Ştiţi că [se află] în casa aceasta un *ephod* şi un *theraphin* şi chip cioplit şi chip turnat? Acum, ştiţi ce să faceţi."
15 Şi s-au abătut aceia din drum şi au mers la casa tânărului levit, la casa lui Michaias, şi l-au întrebat de sănătate.
16 Iar cei şase sute de bărbaţi încinşi cu arme de bătălie, dintre fiii lui Dan, erau aşezaţi în faţa porţii de la intrare.
17 Şi cei cinci bărbaţi care fuseseră să cerceteze ţinutul au urcat.

18,12 „la apus": este traducerea propusă de BA pentru κατόπισθεν A, ὀπίσω B („în spatele"); TM are *'aḥarēy*, „în spatele", care poate indica şi direcţia apusului, aflat în spatele celui care priveşte spre răsărit.

A

turnat, iar preotul era aşezat la poarta de la intrare, ca şi cei şase sute de bărbaţi încinşi cu arme de luptă.
18 Şi au intrat aceştia în casa lui Micha şi au luat chipul cioplit şi *ephudul* şi *theraphinul* şi chipul turnat. Şi preotul le-a spus: „Ce faceţi?"

19 Ei i-au spus: „Taci, pune-ţi mâna pe gură şi mergi cu noi şi vei fi pentru noi ca un tată şi ca un preot; este oare mai bine să fii preot în casa unui singur om decât să fii preot pentru un trib şi pentru un neam, în Israel?"
20 Şi inima preotului s-a bucurat şi a luat *ephudul* şi *theraphinul* şi chipul cioplit şi chipul turnat şi a mers în mijlocul poporului.
21 Şi s-au întors şi au plecat; şi şi-au rânduit agoniseala şi bunurile cele de preţ înaintea lor.
22 Când se aflau ei departe de casa lui Micha, iată că Micha şi cu bărbaţii din casa sa au început să strige, împreună cu Micha, în urma fiilor lui Dan.
23 Şi fiii lui Dan şi-au întors privirile şi i-au spus lui Micha: „Ce ai, de ce strigi?"
24 Şi Micha le-a spus: „Pentru că aţi luat chipul cioplit pe care mi l-am făcut, şi pe preot, şi aţi plecat; ce mi-a mai rămas? Şi de ce îmi spuneţi asta: «De ce strigi aşa?»"

B

18 Şi au intrat aceştia în casa lui Michaias, iar preotul stătea; şi au luat chipul cioplit şi *ephodul* şi *theraphinul* şi chipul turnat. Şi preotul le-a spus: „Ce faceţi voi?"
19 Ei i-au spus: „Taci, pune-ţi mâna pe gură şi mergi cu noi şi vei fi pentru noi ca un tată şi ca un preot; oare ce este bine, să fii preot în casa unui singur om, sau să fii preot pentru un trib şi pentru o casă şi pentru o familie, în Israel?"
20 Şi inima preotului s-a bucurat şi a luat *ephodul* şi *theraphinul* şi chipul cioplit şi chipul turnat şi a mers în mijlocul poporului.
21 Şi s-au întors şi au plecat; şi şi-au rânduit copiii şi bunurile şi poverile înaintea lor.
22 Când se aflau ei departe de casa lui Michaias, iată că Michaias şi bărbaţii din casele vecine cu casa lui Michaias au început să strige după ajutor şi i-au oprit pe fiii lui Dan.
23 Şi fiii lui Dan şi-au întors privirile şi i-au spus lui Michaias: „Ce ai, de ce strigi după ajutor?"
24 Şi le-a spus Michaias: „Pentru că aţi luat chipul cioplit pe care mi l-am făcut, şi pe preot, şi v-aţi dus; ce mi-a mai rămas? Şi de ce îmi spuneţi asta: «De ce strigi?»"

A

25 Şi fiii lui Dan i-au răspuns: „Să
nu ţi se audă glasul între noi, ca nu
cumva să se năpustească asupra voas-
tră bărbaţi înnegurați la suflet şi să-ţi
pierzi şi viaţa ta, şi viaţa casei tale.
26 Şi fiii lui Dan şi-au văzut de
drum; iar Micha a văzut că erau mai
tari decât el, şi-a lăsat capul în jos şi
s-a întors la casa lui.
27 Şi au luat ei câte făcuse Micha, şi
pe preotul care era cu el, şi au mers
până la Laisa, peste un popor liniştit
şi încrezător; şi l-au trecut prin as-
cuţişul sabiei şi au dat foc cetăţii;

28 şi n-are cine să-i scape, căci este
la mare depărtare de sidonieni, şi nu
au legături cu oamenii [din jur]; se
află în valea care este a casei lui
Roob. Şi au zidit cetatea şi au sălăş-
luit în ea.
29 Şi au pus cetăţii numele „Dan",
după numele părintelui lor, care se
născuse din Israel; Lais se numea
cetatea mai înainte.
30 Şi fiii lui Dan şi-au înălţat chipul
cioplit al lui Micha; şi Ionathan, fiul
lui Gersom, [care era] fiul lui
Moise, el şi fiii lui au fost preoţi
pentru tribul lui Dan până în ziua
strămutării din ţară.

B

25 Şi fiii lui Dan i-au răspuns: „Să
nu ţi se audă glasul între noi, nu
cumva să se năpustească asupra voas-
tră bărbaţi amari la suflet şi să-ţi
pierzi şi viaţa ta, şi viaţa casei tale."
26 Şi fiii lui Dan şi-au văzut de
drumul lor; iar Michaias a văzut că
erau mai puternici decât el şi s-a
întors la casa lui.
27 Şi fiii lui Dan au luat câte făcuse
Michaias, şi pe preotul care era cu
el, şi au mers până la Laisa, peste
un popor liniştit şi încrezător, în
siguranţă; şi l-au trecut prin ascu-
ţişul sabiei şi au pus foc cetăţii;
28 şi n-avea cine să-i apere, căci este
la mare depărtare de sidonieni, şi nu
au legături cu oamenii [din jur]; se
află în valea care este a casei lui
Raab. Şi au zidit cetatea şi au sălăş-
luit în ea.
29 Şi au pus cetăţii numele „Dan",
după numele părintelui lor, care se
născuse din Israel; Ulamais se
numea cetatea mai înainte.
30 Şi fiii lui Dan şi-au înălţat chipul
cel cioplit; şi Ionatham, fiul lui Ger-
som, fiul lui Manase, el şi fiii lui au
fost preoţi pentru tribul lui Dan
până în ziua strămutării din ţară.

18,30 Genealogia levitului exemplifică divergenţa dintre clasele de manuscrise greceşti şi este un indiciu al existenţei unei tradiţii de lectură orală, anterioară fixării vocalice a textului consonantic ebraic. Cele două variante păstrate în textul dublu al ediţiei Rahlfs sunt o simplificare a unei mari diversităţi.

A

31 Şi şi-au rânduit chipul cioplit al lui Micha, pe care îl făcuse, pentru toată vremea cât a fost casa lui Dumnezeu la Selo.

19 1 Iar în zilele acelea nu era rege în Israel. Şi a fost un bărbat, un levit, care locuia pe coasta muntelui lui Efraim şi şi-a luat bărbatul ca ţiitoare o femeie din Bethleemul lui Iuda.
2 Şi ţiitoarea s-a mâniat împotriva lui şi a plecat de la el la casa tatălui ei, în Bethleemul lui Iuda; şi a rămas acolo vreme de patru luni.
3 Atunci bărbatul ei s-a ridicat şi a plecat după ea, ca să vorbească inimii ei, să o împace cu el şi să o aducă îndărăt la el; şi [au mers] cu el slujitorul lui tânăr şi o pereche de asini; şi a mers până la casa tatălui ei, iar tatăl tinerei l-a văzut şi i-a ieşit în întâmpinare.
4 Şi l-a luat la sine socrul său, tatăl tinerei, şi a stat cu el vreme de trei zile, şi au mâncat şi au băut şi au dormit acolo.
5 Şi a fost aşa: în ziua a patra s-au sculat de dimineaţă şi el s-a ridicat

B

31 Şi şi-au rânduit chipul cioplit, pe care îl făcuse Michaias, pentru toată vremea cât a fost casa lui Dumnezeu la Selom.

19 1 Iar în zilele acelea nu era rege în Israel. Şi a fost un bărbat, un levit, care locuia pe coasta muntelui lui Efraim, şi şi-a luat pentru el ţiitoare o femeie din Bethleemul lui Iuda.
2 Şi ţiitoarea s-a dus de la el şi a plecat de la el la casa tatălui ei, în Bethleemul lui Iuda; şi a stat acolo vreme de patru luni.
3 Atunci bărbatul ei s-a ridicat şi a plecat după ea, ca să vorbească inimii ei şi să o întoarcă la el; şi [au mers] cu el [slujitorul] lui tânăr şi o pereche de asini; iar aceasta l-a poftit în casa tatălui ei, iar tatăl tinerei l-a văzut şi l-a întâmpinat cu bucurie.
4 Şi l-a ţinut la sine socrul său, tatăl tinerei, şi a stat cu el vreme de trei zile, şi au mâncat şi au băut şi au înnoptat acolo.
5 Şi a fost aşa: în ziua a patra s-au sculat de dimineaţă şi el s-a ridicat

---

19,1 Ultimele două capitole ale cărţii Judecătorilor formează o unitate narativă, creată pe schema crimă-pedeapsă-reparaţie. Din punct de vedere istoric, nimicirea tribului lui Beniamin de către celelalte triburi israelite s-ar fi înscriat mai logic după capitolul 2 (*cf.* „Introducerea"); Flavius Iosephus (*AI* V,136-174) a operat acest transfer, fără a-l justifica; Theodoret (*Qu. Iud.* 27) sugerează acelaşi lucru.
19,2 „s-a mâniat împotriva lui" (A) / „s-a dus de la el" (B); TM are „s-a desfrânat împotriva lui". B ἐπορεύθη ar putea fi o corupere din ἐπορνεύθη, „s-a prostituat".

A

să plece; iar tatăl tinerei i-a spus ginerelui: „Întăreşte-ţi inima cu o bucată de pâine, şi după aceea vei pleca."
6 Şi s-au aşezat şi au mâncat amândoi laolaltă şi au băut; şi tatăl tinerei i-a spus bărbatului: „Rămâi peste noapte, şi inima ta să se bucure."
7 Şi bărbatul s-a ridicat să plece; iar socrul său l-a silit şi din nou a petrecut noaptea acolo.
8 Şi s-a trezit de dimineaţă în ziua a cincea ca să plece; şi tatăl tinerei i-a spus: „Întăreşte-ţi inima cu pâine şi pregăteşte-te până se va pleca ziua"; şi au mâncat şi au băut amândoi.
9 Şi bărbatul s-a ridicat să plece, el şi ţiitoarea lui şi slujitorul lui cel tânăr; dar socrul său, tatăl tinerei i-a spus: „Iată că ziua s-a plecat spre seară; rămâi aici şi astăzi, ca inima ta să se bucure, apoi veţi porni în drumul vostru în zori şi vei merge la aşezarea ta.
10 Dar bărbatul n-a vrut să mai stea peste noapte, şi s-a ridicat şi a plecat – şi a ajuns până în faţa [cetăţii] Iebus (adică Ierusalim); şi avea cu

B

să pornească [la drum]; iar tatăl tinerei i-a spus mirelui: „Întăreşte-ţi inima cu o îmbucătură de pâine, şi după aceea vei pleca."
6 Şi s-au aşezat şi au mâncat amândoi laolaltă şi au băut; şi tatăl tinerei i-a spus bărbatului: „Rămâi peste noapte, şi inima ta se va bucura."
7 Şi bărbatul s-a ridicat să pornească [la drum]; iar socrul său l-a silit, l-a aşezat şi a petrecut noaptea acolo.
8 Şi s-a trezit de dimineaţă în ziua a cincea ca să pornească; şi tatăl tinerei i-a spus: „Întăreşte-ţi inima şi pregăteşte-te până se va pleca ziua"; şi au mâncat amândoi.
9 Şi bărbatul s-a ridicat să pornească, el şi ţiitoarea lui şi [slujitorul] lui cel tânăr; dar socrul său, tatăl tinerei i-a spus: „Iată că ziua a slăbit spre seară; rămâi aici peste noapte, şi inima ta se va bucura, apoi vă veţi trezi în zori la drumul vostru şi vei merge la aşezarea ta.
10 Dar omului nu i s-a părut potrivit să mai stea peste noapte, şi s-a ridicat şi a plecat – şi a ajuns până în faţa [cetăţii] Iebus (adică Ierusalim);

19,8 „pregăteşte-te": termenii greceşti (στρατεύθητι în A, στράτευσον în B) sunt o prezenţă neaşteptată, de vreme ce în textul ebraic apare *măhah*, „a zăbovi". Editorul BA găseşte aici două explicaţii posibile: fie o confuzie între verbul στρατεύομαι, care apare în manuscrise, şi στραγγεύομαι, care este traducerea obişnuită a verbului ebraic (generată de asemănarea literelor T şi Γ în scrierea uncială); fie interpretarea termenului grecesc, atestat ca o metaforă militară (verbul înseamnă exact „a îndeplini serviciul militar", „a face o campanie").

A

el o pereche de asini înşeuaţi, şi ţiitoarea era cu el.
[11] Fiind ei încă pe la Iebus, ziua era aproape încheiată; atunci slujitorul cel tânăr a spus către stăpânul său: „Hai să ne abatem în această cetate a iebuseilor şi să înnoptăm în ea."
[12] Şi stăpânul său i-a răspuns: „Nu mă voi abate într-o cetate de-a Străinului, care nu-i dintre fiii lui Israel, ci vom merge până la Gabaa."
[13] Şi i-a spus slujitorului: „Hai să mergem într-una dintre aşezări şi să înnoptăm în Gabaa sau în Rama."
[14] Şi au plecat şi s-au îndepărtat; iar soarele asfinţea când au ajuns la Gabaa, cetatea lui Beniamin.

[15] Şi au ocolit ca să intre să găsească adăpost în Gabaa; şi au intrat şi s-au aşezat în piaţa cetăţii; dar nimeni nu i-a poftit la adăpost în casă.
[16] Şi iată un bătrân venea de la treburile lui, de la câmp, spre seară; iar bărbatul era din muntele lui Efraim şi sălăşluia în Gabaa; oamenii locului erau fii ai lui Beniamin.
[17] Şi ridicându-şi ochii l-a văzut pe călător în piaţa cetăţii. Şi bătrânul i-a spus: „Încotro mergi şi de unde vii?"
[18] Şi i-a răspuns: „Suntem în trecere, venind de la Bethleemul lui Iuda spre coasta muntelui lui

B

şi avea cu el o pereche de asini înşeuaţi, şi ţiitoarea era cu el.
[11] Fiind ei încă pe la Iebus, ziua era aproape pe sfârşite; atunci [slujitorul] cel tânăr a spus către stăpânul său: „Hai să ne abatem în această cetate a iebuseilor şi să înnoptăm în ea."
[12] Şi stăpânul său i-a răspuns: „Nu ne vom abate într-o cetate străină, în care nu sunt fii ai lui Israel, ci vom merge până la Gabaa."
[13] Şi i-a spus tânărului: „Hai să ne apropiem de una dintre aşezări şi să înnoptăm în Gabaa sau în Rama."
[14] Şi au trecut mai departe şi au pornit [la drum]; iar soarele asfinţea când au ajuns la Gabaa, cetatea lui Beniamin.
[15] Şi au ocolit ca să intre să înnopteze în Gabaa; şi au intrat şi s-au aşezat în piaţa cetăţii; dar nimeni nu i-a poftit să înnopteze în casă.
[16] Şi iată un bătrân venea de la treburile lui, de la câmp, spre seară; iar bărbatul era din muntele lui Efraim şi sălăşluia în Gabaa; oamenii locului erau fii ai lui Beniamin.
[17] Şi ridicându-şi ochii l-a văzut pe călător în piaţa cetăţii. Şi bătrânul i-a spus: „Încotro mergi şi de unde vii?"
[18] Şi i-a răspuns: „Am plecat, venind de la Bethleemul lui Iuda, spre coasta muntelui lui Efraim; căci eu

---

19,18 „la casa mea": TM are „la casa Domnului".

A

Efraim; căci eu sunt de acolo şi
m-am dus până la Bethleemul lui
Iuda şi mă întorc la casa mea – şi
nimeni nu mă pofteşte în casă;
19 am paie şi hrană pentru asinii
noştri; am pâine şi vin pentru mine
şi roaba ta şi pentru slujitor şi pen-
tru robii tăi; nu lipseşte nimic."
20 Şi bătrânul a spus: „Pace ţie, doar
că tot ce-ţi trebuie mă priveşte pe
mine; numai să nu rămâi în piaţă."
21 Şi l-a călăuzit spre gospodăria sa
şi le-a dat loc pentru asini; şi şi-au
spălat picioarele şi au mâncat şi au
băut.
22 Pe când îşi veseleau ei inima, iată
bărbaţii cetăţii, fii ai nelegiuiţilor,
au înconjurat casa şi au bătut în
poartă şi au spus către bătrân, stăpâ-
nul casei: „Scoate-l afară pe băr-
batul care a venit în casa ta, ca să-l
cunoaştem."
23 Iar bărbatul, stăpânul casei, a ieşit
la ei şi le-a spus: „Nicidecum, fraţi-
lor, să nu faceţi grozăvia asta; acum,
că bărbatul acesta a intrat în casa
mea, să nu faceţi o astfel de smin-
teală.
24 Iată, [eu am] o fiică, fecioară, iar
[el are] o ţiitoare; le voi scoate pe
ele afară şi să le siluiţi şi să faceţi
cu ele ce pare bun în ochii voştri;
dar bărbatului acestuia să nu-i faceţi
vreo faptă de sminteală."
25 Şi n-au vrut bărbaţii să-l asculte.
Şi bărbatul a luat-o pe ţiitoarea sa şi

B

sunt de acolo şi m-am dus până la
Bethleemul lui Iuda şi mă întorc la
casa mea – şi nimeni nu mă pofteşte
în casă;
19 am paie şi hrană pentru asinii noş-
tri, am pâine şi vin pentru mine şi
slujitoare şi pentru slujitor, dimpre-
ună cu robii tăi; nu lipseşte nimic."
20 Şi bătrânul a spus: „Pace ţie, doar
că tot ce-ţi trebuie mă priveşte;
numai să nu înnoptezi în piaţă."
21 Şi l-a călăuzit spre casa sa şi le-a
dat loc pentru asini; şi şi-au spălat
picioarele şi au mâncat şi au băut.

22 Pe când îşi veseleau ei inima, iată
bărbaţii cetăţii, fii ai nelegiuiţilor,
au înconjurat casa şi au bătut în
poartă şi au spus către bătrân, stă-
pânul casei: „Scoate-l afară pe băr-
batul care a venit în casa ta, ca să-l
cunoaştem."
23 Iar bărbatul, stăpânul casei, a ieşit
la ei şi le-a spus: „Nu, fraţilor, să nu
faceţi urâciunea asta; acum că băr-
batul acesta a intrat în casa mea, să
nu faceţi o astfel de sminteală.

24 Iată, [eu am] o fiică, fecioară, iar
[el are] o ţiitoare; le voi scoate pe
ele afară şi să le siluiţi şi să faceţi
cu ele ce pare bun în ochii voştri;
dar bărbatului acestuia să nu-i faceţi
vreo faptă de sminteală."
25 Şi n-au crezut de cuviinţă bărbaţii
să-i dea ascultare. Şi a luat-o bărbatul

A

a scos-o afară dinaintea lor; şi aceia s-au împreunat cu ea şi şi-au bătut joc de ea toată noaptea, până dimineaţă. Şi i-au dat drumul atunci când s-au ridicat zorile.

[26] Şi femeia a venit către dimineaţă şi s-a prăbuşit la poarta de la intrarea în casa bărbatului la care era stăpânul ei, până s-a luminat de ziuă.
[27] Şi s-a sculat stăpânul ei de dimineaţă şi a deschis porţile casei şi a ieşit ca să plece în drumul lui; şi iată că femeia, ţiitoarea lui, era căzută dinaintea porţii şi mâinile ei erau pe prag.
[28] Şi a spus către ea: „Ridică-te, să mergem"; şi nu i-a răspuns, căci murise. Şi a urcat-o pe asin; apoi a încălecat bărbatul şi a plecat spre locul lui.
[29] Şi a intrat în casa lui, a luat sabia, şi-a apucat ţiitoarea şi a tăiat-o, după oasele ei, în douăsprezece bucăţi şi le-a trimis la toate triburile lui Israel.
[30] Şi a fost aşa: oricine privea spunea: „Nu s-a mai întâmplat şi nu s-a mai văzut aşa ceva, din ziua în care fiii lui Israel au urcat din Egipt până astăzi." Şi le-a poruncit bărbaţilor pe care-i trimisese, zicând: „Aces-

B

pe ţiitoarea sa şi a scos-o afară dinaintea lor; şi aceia s-au împreunat cu ea şi şi-au bătut joc de ea toată noaptea, până dimineaţă. Şi i-au dat drumul atunci când s-a făcut dimineaţă.
[26] Şi femeia a venit în zori şi s-a prăbuşit la poarta casei unde era bărbatul ei, până s-a luminat de ziuă.

[27] Şi s-a sculat bărbatul ei de dimineaţă şi a deschis porţile casei şi a ieşit ca să pornească în drumul lui; şi iată că femeia, ţiitoarea lui, era căzută dinaintea porţii şi mâinile ei erau pe prag.
[28] Şi a spus către ea: „Ridică-te şi să mergem"; şi nu i-a răspuns, căci era moartă. Şi a luat-o pe asin şi a plecat spre locul lui.

[29] Şi a luat paloşul, şi-a apucat ţiitoarea şi a împărţit-o în douăsprezece părţi şi le-a trimis în tot ţinutul lui Israel.

[30] Şi a fost aşa: oricine vedea spunea: „Nu s-a mai întâmplat şi nu s-a mai văzut aşa ceva, din ziua în care fiii lui Israel au urcat din Egipt până astăzi. Ţineţi sfat cu voi înşivă asupra acestui lucru şi vorbiţi."

19,29 „sabia" (A) / „paloşul" (B): textele greceşti dau aici doi termeni (μάχαιρα în A, ῥομφαία în B; *cf.* şi 8,20; 9,54) care transpun un cuvânt ebraic rar, *hamma'akheleth*, desemnând, poate, un instrument de sacrificiu.

A

tea să le spuneţi fiecărui bărbat din Israel: «S-a întâmplat oare ceva [asemănător] cu fapta aceasta din ziua în care fiii lui Israel au urcat din Egipt şi până astăzi? Ţineţi sfat cu voi înşivă asupra acestui lucru şi vorbiţi.»"

20 [1] Şi au ieşit toţi fiii lui Israel şi s-a adunat toată obştea, ca un singur om, de la Dan şi până la Bersabea şi ţara Galaadului, dinaintea Domnului, la Massepha.
[2] Şi s-a întrunit sfatul întregului popor, toate triburile lui Israel, în adunarea poporului lui Dumnezeu, patru sute de mii de pedeştri încinşi cu sabie.
[3] Şi fiii lui Beniamin au auzit că fiii lui Israel s-au urcat înaintea Domnului, la Massepha. Şi au spus fiii lui Israel: „Povestiţi unde s-a petrecut această ticăloşie."
[4] Atunci levitul, bărbatul femeii care fusese ucisă, a răspuns şi a spus: „Eu şi cu ţiitoarea mea am mers să găsim adăpost la Gabaa lui Beniamin.
[5] Şi au venit asupra mea bărbaţii din Gabaa şi au încercuit împotriva mea casa la vreme de noapte; şi au vrut să mă ucidă, iar pe ţiitoarea mea au siluit-o şi şi-au bătut joc de ea; şi ea a murit.

B

20 [1] Şi au ieşit toţi fiii lui Israel şi s-a adunat toată obştea ca un singur om, de la Dan şi până la Bersabea şi ţara Galaadului, dinaintea Domnului, la Massepha.
[2] Şi au stat dinaintea Domnului toate triburile lui Israel, în adunarea poporului lui Dumnezeu, patru sute de mii de pedeştri purtători de sabie.
[3] Şi fiii lui Beniamin au auzit că fiii lui Israel s-au urcat la Massepha. Şi, când au ajuns [acolo], fiii lui Israel au spus: „Povestiţi unde s-a petrecut această grozăvie."
[4] Atunci levitul, bărbatul femeii care fusese ucisă, a răspuns şi a spus: „Eu şi ţiitoarea mea am mers să înnoptăm la Gabaa lui Beniamin.
[5] Şi au venit asupra mea bărbaţii din Gabaa şi au încercuit împotriva mea casa la vreme de noapte; şi au vrut să mă omoare şi pe ţiitoarea mea au siluit-o; şi ea a murit.

20,1-2 Versetele formulează solemn, mai explicit decât în oricare alt pasaj din Biblie, ideea unităţii lui Israel.

A

6 Şi am luat-o pe ţiitoarea mea şi am tăiat-o şi am trimis în toate ţinuturile moştenirii lui Israel, pentru că a fost făptuită o sminteală în Israel.

7 Iată, voi toţi, fiii lui Israel, spuneţi-vă părerea şi sfatul."
8 Şi tot poporul s-a ridicat ca un singur om spunând: „Nici unul dintre noi nu vom merge la sălaşul său, nici unul nu ne vom întoarce la casa sa.
9 Şi acum, acesta este lucrul pe care-l vom face [cetăţii] Gabaa: ne vom ridica împotriva ei [trăgând] la sorţi;
10 vom lua zece oameni din fiecare sută şi o sută din fiecare mie şi o mie din fiecare zece mii, ca să care provizii pentru toţi cei care se duc să-i împlinească [cetăţii] Gabaa pe măsura smintelii pe care ea a făcut-o în Israel."
11 Şi toţi bărbaţii din Israel s-au adunat, venind din cetăţi, ca un singur om.
12 Şi triburile lui Israel au trimis bărbaţi în tot tribul lui Beniamin, spunând: „Ce-i cu această ticăloşie petrecută la voi?
13 Acum, daţi-i pe aceşti nelegiuiţi care sunt în Gabaa, fiii lui Belial, şi îi vom omorî şi vom nimici ticăloşia din Israel." Dar fiii lui Beniamin n-au vrut să asculte de glasul fraţilor lor, fiii lui Israel.
14 Şi fiii lui Beniamin s-au adunat din cetăţile lor, venind la Gabaa să se lupte cu fiii lui Israel.

B

6 Şi am apucat-o pe ţiitoarea mea şi am tăiat-o şi am trimis în toate ţinuturile moştenirii lui Israel, pentru că a fost făptuită o *zema* şi o nenorocire în Israel.
7 Iată, voi toţi, fiii lui Israel, spuneţi-vă părerea şi sfatul aici."
8 Şi tot poporul s-a ridicat ca un singur om spunând: „Nici unul dintre noi nu vom merge la sălaşul său, nici unul nu ne vom întoarce la casa sa.
9 Şi acum, acesta este lucrul pe care-l vom face [cetăţii] Gabaa: ne vom ridica împotriva ei [trăgând] la sorţi;
10 numai că vom lua zece oameni din fiecare sută şi o sută din fiecare mie şi o mie din fiecare zece mii, pentru provizii, ca să meargă să-i facă [cetăţii] Gabaa pe măsura nenorocirii pe care ea a făcut-o în Israel."

11 Şi toţi bărbaţii din Israel s-au adunat, împotriva cetăţii, ca un singur om.
12 Şi au trimis triburile lui Israel bărbaţi în tot tribul lui Beniamin, spunând: „Ce-i cu această grozăvie petrecută la voi?
13 Acum, daţi-i pe bărbaţii aceştia, fiii nelegiuiţilor din Gabaa, şi-i vom omorî şi vom curăţi grozăvia din Israel." Dar fiii lui Beniamin n-au găsit cu cale să asculte de glasul fraţilor lor, fiii lui Israel.
14 Şi fiii lui Beniamin s-au adunat din cetăţile lor, venind la Gabaa să se bată cu fiii lui Israel.

A

15 Şi în ziua aceea fiii lui Beniamin
s-au numărat, din cetăţi, douăzeci şi
cinci de mii de bărbaţi în stare să
scoată sabia, în afară de cei ce
sălăşluiau în Gabaa; aceştia nu-
mărau şapte sute de bărbaţi tineri
aleşi,
16 în stare să se folosească deopo-
trivă de stânga ca şi de dreapta; toţi
erau prăştiaşi, aruncând pietrele la
firul de păr, fără să greşească.

17 Şi s-au numărat toţi oamenii din
Israel: în afară de fiii lui Beniamin,
[erau] patru sute de mii de bărbaţi
în stare să scoată sabia; toţi erau
gata de luptă.
18 Şi s-au sculat şi au urcat spre
Baithel, ca să-L întrebe pe Dumne-
zeu; şi au zis fiii lui Israel: „Cine se
va sui pentru noi, să ne călăuzească
în luptă împotriva lui Beniamin?"
Şi Domnul a răspuns: „Iuda se va
sui să vă călăuzească."
19 Şi s-au ridicat fiii lui Israel şi s-au
aşezat lângă Gabaa.
20 Şi toţi bărbaţii din Israel au pornit
la luptă cu Beniamin; toţi bărbaţii
din Israel s-au rânduit de luptă
lângă Gabaa.

B

15 Şi în ziua aceea fiii lui Beniamin
s-au numărat, din cetăţi, douăzeci şi
trei de mii, [fiecare] bărbat în stare
să poarte sabia, în afară de cei ce
sălăşluiau în Gabaa; aceştia numă-
rau şapte sute de bărbaţi aleşi

16 din tot poporul, în stare să se
folosească deopotrivă de stânga ca
şi de dreapta; toţi erau prăştiaşi,
aruncând pietrele la firul de păr,
fără să greşească.
17 Şi s-au numărat toţi oamenii din
Israel: în afară de fiii lui Beniamin,
[erau] patru sute de mii de bărbaţi
în stare să poarte sabia; toţi erau
gata de bătălie.
18 Şi s-au sculat şi au urcat spre
Baithel ca să-L întrebe pe Dumne-
zeu; şi au zis fiii lui Israel: „Cine se
va sui pentru noi în frunte, pentru
bătălie împotriva lui Beniamin?" Şi
Domnul a răspuns: „Iuda se va sui
în frunte să vă călăuzească."
19 Şi s-au ridicat fiii lui Israel de di-
mineaţă şi s-au aşezat lângă Gabaa.
20 Şi au plecat toţi bărbaţii din Israel
la bătălie cu Beniamin şi s-au
încleştat cu ei lângă Gabaa.

20,15 Cifrele diferă în manuscrisele greceşti. În TM se vorbeşte de „douăzeci şi şase de mii", număr care este citit de traducătorul textului B ca „douăzeci şi trei de mii", cu o confuzie explicabilă între notarea numerelor „şase" şi „trei"; varianta din A poate fi rezultatul unei armonizări cu vv. 35 şi 46.

20,16 Începe diferit în TM: „din tot poporul, erau şapte sute de oameni aleşi, stângaci..." ♦ „în stare să se folosească deopotrivă de stânga ca şi de dreapta": *cf.* nota 3,15.

A

21 Şi fiii lui Beniamin au ieşit din cetate şi au nimicit în Israel în ziua aceea douăzeci şi două de mii de oameni pe câmp.
22 Iar bărbaţii din Israel s-au întărit şi s-au rânduit din nou de luptă în locul în care se aşezaseră şi cu o zi înainte.
23 Şi s-au ridicat fiii lui Israel şi au plâns dinaintea Domnului până seara şi l-au întrebat pe Domnul spunând: „Să pornesc din nou să mă lupt cu Beniamin, fratele meu?" Şi Domnul a spus: „Ridicaţi-vă împotriva lui."

24 Şi fiii lui Israel au mers la Beniamin în ziua a doua.
25 Şi Beniamin le-a ieşit în întâmpinare din Gabaa în ziua a doua şi a nimicit din popor optsprezece mii de oameni pe câmp; toţi scoseseră sabia.
26 Şi s-au urcat toţi fiii lui Israel şi tot poporul şi au mers la Baithel şi au plâns dinaintea Domnului; şi au ţinut post în ziua aceea şi au înălţat dinaintea Domnului ardere de tot pentru izbăvire;

27 şi L-au întrebat fiii lui Israel pe Domnul; şi în ziua aceea chivotul legământului [se afla] acolo;
28 iar Phinees, fiul lui Eleazar, fiul lui Aaron era înaintea [chivotului]

B

21 Şi au ieşit fiii lui Beniamin din Gabaa şi au nimicit în Israel în ziua aceea douăzeci şi două de mii de oameni pe câmp.
22 Şi bărbaţii din Israel s-au întărit şi s-au întocmit din nou pentru bătălie în locul în care se aşezaseră şi cu o zi înainte.
23 Şi s-au ridicat fiii lui Israel şi au plâns dinaintea Domnului până seara şi l-au întrebat pe Domnul spunând: „Să pornim din nou să ne batem cu fiii lui Beniamin, fraţii noştri?" Şi Domnul a spus: „Ridicaţi-vă împotriva lor."
24 Şi fiii lui Israel au mers la Beniamin în ziua a doua.
25 Şi fiii lui Beniamin le-au ieşit în întâmpinare din Gabaa în ziua a doua şi au nimicit dintre fiii lui Israel încă optsprezece mii de oameni pe câmp; toţi purtau sabie.
26 Şi s-au urcat toţi fiii lui Israel şi tot poporul şi au mers la Baithel şi au plâns şi au stat acolo în faţa Domnului; şi au ţinut post în ziua aceea până seara şi au înălţat în faţa Domnului ardere de tot şi [jertfe] desăvârşite,
27 căci [se afla] acolo chivotul legământului Domnului Dumnezeu;

28 iar Phinees, fiul lui Eleazar, fiul lui Aaron era înaintea [chivotului]

20,28 În *Comentariul la Evanghelia după Ioan* (VI,83), Origen invocă o tradiţie a evreilor conform căreia Phinees a avut o viaţă lungă, sub mai mulţi Judecători. Această tradi-

A

în zilele acelea spunând: „Să pornesc din nou la război cu fiii lui Beniamin, fratele meu, ori să stau *liniştit*?" Şi Domnul a răspuns: „Suiţi-vă, căci mâine ţi-l dau în mână."

[29] Şi au pus fiii lui Israel o cursă în jurul [cetăţii] Gabaa.
[30] Şi Israel s-a desfăşurat împotriva lui Beniamin în ziua a treia şi s-a aşezat împotriva [cetăţii] Gabaa cum [o mai făcuse] o dată şi încă o dată.

[31] Şi au ieşit fiii lui Beniamin în întâmpinarea poporului şi [aceştia] i-au atras afară din cetate; şi [beniamiţii] au început să lovească poporul, cum [o mai făcuseră] o dată şi încă o dată, pe [cele două] căi: una urcă înspre Baithel, iar cealaltă urcă înspre Gabaa, pe câmp; [au lovit] cam treizeci de oameni din Israel.
[32] Şi au spus fiii lui Beniamin: „Ei cad dinaintea noastră ca şi mai înainte." Şi fiii lui Israel spuseseră: „Să fugim şi să-i scoatem din cetate în drum."
[33] Şi toţi bărbaţii din Israel s-au ridicat din locul lor şi s-au rânduit

B

în zilele acelea. Şi fiii lui Israel L-au întrebat pe Domnul, spunând: „Să pornim din nou la război cu fiii lui Beniamin, fraţii noştri, sau să stăm liniştiţi?" Şi Domnul a răspuns: „Suiţi-vă, căci mâine îl voi da în mâinile voastre."
[29] Şi au pus fiii lui Israel o cursă în jurul [cetăţii] Gabaa.
[30] Şi s-au urcat fiii lui Israel împotriva lui Beniamin în ziua a treia şi s-au aşezat împotriva [cetăţii] Gabaa cum [o mai făcuseră] o dată şi încă o dată.
[31] Şi au ieşit fiii lui Beniamin în întâmpinarea poporului şi au lăsat cetatea pustie; şi [beniamiţii] au început să lovească poporul rănind dintre ei, cum [o mai făcuseră] o dată şi încă o dată, pe căile care – una urcă spre Baithel, iar cealaltă – urcă spre Gabaa pe câmp; [au lovit] cam treizeci de oameni din Israel.
[32] Şi au spus fiii lui Beniamin: „Ei se prăbuşesc dinaintea noastră ca mai înainte." Şi fiii lui Israel spuseseră: „Să fugim şi să-i scoatem din cetate în drum." Şi aşa au făcut.
[33] Şi toţi bărbaţii s-au ridicat din locul lor şi s-au aşezat de luptă la

---

ţie se sprijină, probabil, pe făgăduinţa unui „legământ de pace" între Domnul şi Phinees (Num. 25,10-13). După Theodoret (*Qu. Iud.* 27), acest amănunt referitor la Phinees permite datarea războiului împotriva lui Beniamin puţin după moartea lui Iisus Nave.
20,29-48 Relatarea luptei din a treia zi este dublă, cu reveniri în desfăşurarea cronologică.

A

de luptă la Baalthamar; iar pândarii lui Israel luptau din locul lor, dinspre apus de Gabaa.
34 Şi au ajuns în faţa [cetăţii] Gabaa zece mii de bărbaţi aleşi din tot Israelul şi lupta s-a înteţit; iar aceia nu pricepeau că îi ajunsese grozăvia.

35 Şi l-a lovit Domnul pe Beniamin dinaintea lui Israel, şi în ziua aceea fiii lui Israel au nimicit din Beniamin douăzeci şi cinci de mii de bărbaţi şi o sută; toţi scoseseră sabia.
36 Şi Beniamin a văzut că este înfrânt. Şi bărbaţii din Israel i-au făcut loc lui Beniamin, căci se încredeau în cursa pe care o întinseseră înspre Gabaa.
37 Şi pândarii s-au năpustit şi s-au desfăşurat înspre Gabaa; şi au pornit pândarii şi au trecut toată cetatea prin ascuţişul sabiei.

38 Şi între bărbaţii lui Israel şi pândari era rânduit un semnal, ca [aceia] să aprindă o torţă de fum din cetate.

39 Şi bărbaţii lui Israel s-au întors la luptă; Beniamin a început să-i lovească, rănind din rândul lui Israel cam treizeci de bărbaţi, căci îşi spunea: „Doar se întorc iarăşi dinaintea

B

Baalthamar; iar pândarii lui Israel luptau din locul lor, dinspre Maaragabe.
34 Şi s-au dus în faţa [cetăţii] Gabaa zece mii de bărbaţi aleşi din tot Israelul şi bătălia s-a înteţit; iar aceia nu pricepeau că se abătuse asupra lor grozăvia.
35 Şi l-a lovit Domnul pe Beniamin în faţa fiilor lui Israel, şi au nimicit fiii lui Israel din Beniamin în ziua aceea douăzeci şi cinci de mii de bărbaţi şi o sută; toţi purtau sabie.
36 Şi fiii lui Beniamin au văzut că au fost bătuţi. Şi bărbaţii din Israel i-au făcut loc lui Beniamin, căci se încredeau în cursa pe care o întinseseră înspre Gabaa.
37 Şi în vreme ce se retrăgeau, pândarii au năvălit şi s-au îndreptat spre Gabaa; şi s-au desfăşurat pândarii şi au trecut cetatea prin ascuţişul sabiei.
38 Şi între bărbaţii lui Israel şi pândari era rânduit un semn, ca [aceia] să ridice un semnal de fum din cetate.
39 Şi fiii lui Israel au văzut că pândarii puseseră stăpânire pe Gabaa şi s-au oprit rânduiţi de luptă; Beniamin a început să-i bată, rănind din rândul lui Israel cam treizeci de

---

20,36 Începutul acestui verset este concluzia celui precedent, după care se revine asupra evenimentelor enunţate mai înainte.

A

noastră, cum a fost lupta şi mai înainte."

40 Iar focul a început să urce din cetate ca o coloană de fum; atunci Beniamin a privit înapoia sa şi iată că se ridica spre cer sfârşitul cetăţii.

41 Şi bărbaţii din Israel s-au întors, iar bărbaţii din Beniamin s-au zorit, căci văzuseră că i-a lovit nenorocirea.
42 Şi s-au întors din faţa bărbaţilor din Israel [apucând-o] pe drumul spre pustiu, dar bătălia i-a ajuns din urmă şi cei [care veniseră] din cetăţi i-au nimicit chiar în mijlocul lor.
43 Şi l-au fărâmiţat pe Beniamin, ca să se liniştească de tot, şi l-au călcat în picioare până în faţa [cetăţii] Gabaa, dinspre răsărit.
44 Şi au căzut din Beniamin optsprezece mii de bărbaţi; cu toţii bărbaţi puternici.
45 Şi s-au întors şi au fugit înspre pustiu, spre stânca Remmon, şi au adunat de pe drum cinci mii de bărbaţi; şi l-au urmărit [pe Beniamin] până la Gadaam şi au lovit dintre ei două mii de bărbaţi.

B

bărbaţi, căci îşi spunea: „Iarăşi ne cad în faţă, cum a fost bătălia şi mai înainte."
40 Iar semnalul a început să urce din cetate în coloană de fum; atunci Beniamin a privit înapoia sa şi iată că s-a ridicat spre cer sfârşitul cetăţii.
41 Şi bărbaţii din Israel s-au întors, iar bărbaţii din Beniamin s-au zorit, căci văzuseră că i-a atins grozăvia.
42 Şi în faţa fiilor lui Israel, au privit către drumul spre pustiu şi au luat-o la fugă, dar lupta i-a ajuns din urmă şi cei [care veniseră] din cetăţi i-au nimicit chiar în mijlocul lor.
43 Şi l-au fărâmiţat pe Beniamin şi l-au urmărit de la Nua, pe jos, până în faţa [cetăţii] Gabaa, dinspre răsărit.
44 Şi au căzut din Beniamin optsprezece mii de bărbaţi; cu toţii bărbaţi în putere.
45 Şi au privit cei rămaşi şi au fugit înspre pustiu, spre stânca Remmon, şi fiii lui Israel au adunat dintre ei cinci mii de bărbaţi; şi i-au urmărit fiii lui Israel până la Gedan şi au lovit dintre ei două mii de bărbaţi.

20,43 Textul ebraic al acestui verset este dificil, fapt care explică divergenţele din traducerile greceşti. TM are: *kitᵉrū 'eth-Binᵉyāmin hirᵉdhīphuhū mᵉnūḥāh hidhᵉrīkhuhū*, pentru care s-au propus traduceri ca „l-au împresurat pe Beniamin, l-au urmărit fără odihnă / l-au hărţuit / l-au călcat în picioare/ l-au zdrobit în odihnă". Cele patru rădăcini (*KTR, RDP, NWH, DRK*) sunt redate în greacă în aşa fel încât să alcătuiască un tablou plauzibil, chiar dacă nu se obţine o echivalenţă deplină a sensurilor: „l-au fărâmiţat pe Beniamin", „l-au urmărit", „l-au călcat în picioare".

A

46 Şi toţi cei loviţi din Beniamin în ziua aceea au fost douăzeci şi cinci de mii de bărbaţi care scoseseră sabia; cu toţii [erau] bărbaţi puternici.
47 Şi s-au întors şi au fugit înspre pustiu, spre stânca Remmon şase sute de bărbaţi; şi au stat la stânca Remmon vreme de patru luni.
48 Iar bărbaţii din Israel au tăiat calea fiilor lui Beniamin şi i-au trecut prin ascuţişul sabiei fără să se oprească, de la [cei din] cetate până la vite, tot ce-au găsit în toate cetăţile; iar cetăţilor pe care le-au găsit le-au dat foc.

21 1 Şi Israel făcuse jurământ la Massepha spunând: „Nimeni dintre noi nu-şi va da fiica de soţie lui Beniamin."
2 Şi tot poporul a mers la Massepha şi la Baithel şi au stat acolo până seara înaintea lui Dumnezeu; şi şi-au ridicat glasul şi au plâns cu plânset mare
3 şi au spus: „De ce, Doamne, Dumnezeul lui Israel, s-a întâmplat lucrul acesta în Israel, că astăzi lipseşte din Israel un trib?"
4 Şi a fost aşa: a doua zi s-a trezit poporul de dimineaţă şi a zidit acolo un altar şi a ridicat ardere de tot pentru izbăvire.

B

46 Şi toţi cei loviţi din Beniamin în ziua aceea au fost douăzeci şi cinci de mii de bărbaţi care purtaseră sabie; cu toţii [erau] bărbaţi în putere.
47 Şi au privit cei rămaşi şi au fugit înspre pustiu, spre stânca Remmon, şase sute de bărbaţi; şi au stat la stânca Remmon vreme de patru luni.
48 Iar fiii lui Israel s-au întors asupra fiilor lui Beniamin şi i-au trecut prin ascuţişul sabiei, de la [cei din] cetatea Methla până la vite, tot ce-au găsit în toate cetăţile; iar cetăţilor pe care le-au găsit le-au dat foc.

21 1 Şi fiii lui Israel făcuseră jurământ la Massepha spunând: „Nimeni dintre noi nu îşi va da fiica de soţie lui Beniamin."
2 Şi poporul a mers la Baithel şi au stat acolo până seara înaintea lui Dumnezeu; şi şi-au ridicat glasul şi au plâns cu plânset mare
3 şi au spus: „Pentru ce, Doamne, Dumnezeule al lui Israel, s-a întâmplat că astăzi lipseşte din Israel un trib?"
4 Şi a fost aşa: a doua zi s-a trezit poporul de dimineaţă şi a zidit acolo un altar şi a ridicat ardere de tot şi [jertfe] desăvârşite.

21,1 Ultimul capitol stă vădit sub semnul dublării naraţiunii: segmentul vv. 1-14 este dublat de vv. 15-23.

A

5 Şi fiii lui Israel au spus: „Cine dintre toate triburile lui Israel n-a urcat la adunare dinaintea Domnului?" *Căci exista jurământ mare* împotriva celui care nu urca dinaintea Domnului la Massepha, spunând: „De moarte va muri."
6 Şi fiii lui Israel s-au înmuiat în privinţa lui Beniamin, fratele lor, şi au spus: „Astăzi a fost îndepărtat un trib din Israel;
7 ce vom face cu cei lăsaţi fără neveste? Noi am jurat în numele Domnului să nu le dăm soţii dintre fiicele noastre."
8 Şi au spus: „Care [este] tribul din Israel care nu s-a urcat dinaintea Domnului la Massepha?" Şi iată că din [cetatea] Iabis din Galaad nu venise nimeni în tabără, la adunare.
9 Şi a fost cercetat poporul: şi iată că nimeni dintre cei care locuiesc în Iabis din Galaad nu fusese acolo.
10 Şi adunarea a trimis acolo douăsprezece mii de bărbaţi dintre fiii celor puternici şi le-au poruncit acelora spunând: „Duceţi-vă şi treceţi-i prin ascuţişul sabiei pe toţi cei care locuiesc Iabis din Galaad, şi femeile şi poporul.
11 Şi iată ce veţi face: veţi da pieirii pe toţi bărbaţii şi pe toate femeile care au cunoscut culcuş de bărbat."

12 Şi au găsit între cei ce sălăşluiau în Iabis din Galaad patru sute de

B

5 Şi fiii lui Israel au spus: „Cine dintre toate triburile lui Israel n-a urcat la adunare dinaintea Domnului?" Căci exista jurământ mare împotriva celui care nu urca dinaintea Domnului la Massepha, spunând: „De moarte va muri."
6 Şi fiii lui Israel s-au înmuiat în privinţa lui Beniamin, fratele lor, şi au spus: „Astăzi a fost scos un trib din Israel;
7 ce vom face cu cei rămaşi în viaţă şi lăsaţi fără neveste? Noi am jurat în numele Domnului să nu le dăm soţii dintre fiicele noastre."
8 Şi au spus: „Care [este] tribul din Israel care nu s-a urcat dinaintea Domnului la Massepha?" Şi iată că din [cetatea] Iabis din Galaad nu venise nimeni în tabără, la adunare.
9 Şi a fost cercetat poporul: şi iată că nimeni dintre cei care locuiesc în Iabis din Galaad nu fusese acolo.
10 Şi adunarea a trimis acolo douăsprezece mii de bărbaţi dintre fiii celor puternici şi le-au poruncit acelora spunând: „Duceţi-vă şi treceţi-i prin ascuţişul sabiei pe toţi cei care locuiesc în Iabis din Galaad.

11 Şi aşa veţi face: veţi da pieirii pe toţi bărbaţii şi pe toate femeile care au cunoscut culcuş de bărbat; dar pe fecioare le veţi cruţa." Şi aşa au făcut.
12 Şi au găsit între cei ce sălăşluiau în Iabis din Galaad patru sute de

A

tinere fecioare, care nu cunoscuseră culcuş de bărbat şi le-au dus în tabără la Selo, care se află în ţinutul Canaanului.
[13] Şi toată adunarea a trimis [soli] şi a vorbit către Beniamin care era la stânca de la Remmon; şi l-au chemat la pace.
[14] Şi Beniamin s-a întors către fiii lui Israel în ceasul acela şi le-au dat lor femei dintre femeile din Iabisul Galaadului; şi le-a fost pe plac aşa.

[15] Şi s-a înmuiat poporul către Beniamin, căci Domnul făcuse spărtură în triburile lui Israel.
[16] Şi bătrânii adunării au spus: „Ce vom face cu cei rămaşi fără neveste?" Căci pieriseră femeile din Beniamin.
[17] Şi au spus: „[Să fie] moştenire de scăpare pentru Beniamin, ca să nu piară un trib din Israel;
[18] noi nu putem să le dăm soţii dintre fiicele noastre, căci am jurat, noi, fiii lui Israel, spunând: «Blestemat fie cel care-i va da soţie lui Beniamin»."
[19] Şi au spus: „[Este] sărbătoare pentru Domnul în fiecare an la Selo, care se află la miazănoapte de

B

tinere fecioare, care nu cunoscuseră culcuş de bărbat, şi le-au dus în tabără la Selon, în ţinutul Canaanului.

[13] Şi toată adunarea a trimis [soli] şi a vorbit către fiii lui Beniamin care erau la stânca de la Remmon; şi i-au chemat la pace.
[14] Şi Beniamin s-a întors către fiii lui Israel în ceasul acela şi fiii lui Israel le-au dat lor femeile pe care le cruţaseră dintre fiicele din Iabisul Galaadului; şi le-a fost pe plac aşa.
[15] Şi s-a înmuiat poporul către Beniamin, căci Domnul făcuse spărtură în triburile lui Israel.
[16] Şi bătrânii adunării au spus: „Ce vom face cu cei rămaşi fără neveste?" Căci pieriseră femeile din Beniamin.
[17] Şi au spus: „[Să fie] moştenire a celor scăpaţi pentru Beniamin, ca să nu piară un trib din Israel;
[18] noi nu putem să le dăm soţii dintre fiicele noastre, căci am jurat, noi, fiii lui Israel, spunând: «Blestemat fie cel care-i va da soţie lui Beniamin.»"
[19] Şi au spus: „Iată o sărbătoare pentru Domnul în fiecare an la Selon, care se află la miazănoapte

---

21,14 Acest verset reprezintă articulaţia dublei naraţiuni. Finalul (identic în A şi B) conţine în TM o negaţie: „nu le-a fost de ajuns", „nu au fost mulţumiţi". Prezenţa sau absenţa acestei negaţii este hotărâtoare pentru interpretarea relatării care urmează: sau independentă de cea dintâi, sau decurgând din ea.

A

Baithel, la răsărit de drumul ce urcă de la Baithel la Sikima şi la miazăzi de Libanul Lebonei.
20 Şi le-au poruncit fiilor lui Beniamin, spunându-le: „Mergeţi şi staţi la pândă în vii;
21 veţi privi şi iată că fiicele locuitorilor din Selo vor ieşi să joace în horă la Selo; atunci voi să ieşiţi din vii şi fiecare bărbat să-şi ia femeie dintre fiicele din Selo şi să plecaţi spre ţinutul lui Beniamin.
22 Şi va fi aşa: când vor veni taţii lor şi fraţii lor să vă ceară socoteală, noi le vom spune: «Îndurați-vă de ei, căci nu şi-a putut lua fiecare bărbat o femeie ca [pradă] de război; fiindcă voi nu le-aţi dat lor; după cum stau lucrurile, aveţi şi voi vină.»"
23 Şi fiii lui Beniamin au făcut întocmai şi şi-au luat neveste, după numărul lor, dintre cele care jucau în horă, pe care le-au prins; şi au plecat şi s-au întors în partea lor de moştenire şi şi-au durat cetăţi şi s-au sălăşluit în ele.
24 Şi, în vremea aceea, au plecat fiii lui Israel fiecare spre tribul său şi la

B

de Baithel, la răsărit de drumul ce urcă de la Baithel la Sychem şi la miazăzi de Lebona."
20 Şi le-au poruncit fiilor lui Beniamin, spunându-le: „Mergeţi şi staţi la pândă în vii;
21 veţi privi şi iată că fiicele locuitorilor din Selon vor ieşi să joace în horă; atunci voi să ieşiţi din vii şi fiecare bărbat să-şi ia femeie dintre fiicele din Selon şi să plecaţi spre ţinutul lui Beniamin.
22 Şi va fi aşa: când vor veni taţii lor şi fraţii lor să vă ceară socoteală, noi le vom spune: «Aveţi milă de noi cu privire la ele, căci nu şi-a putut lua fiecare bărbat o femeie ca [pradă] de bătălie; fiindcă voi nu ne-aţi dat; de aceea, aveţi şi voi vină."
23 Şi fiii lui Beniamin au făcut întocmai şi şi-au luat neveste, după numărul lor, dintre cele care jucau în horă, pe care le-au prins; şi au pornit şi s-au întors în partea lor de moştenire şi şi-au durat cetăţi şi s-au sălăşluit în ele.
24 Şi, în vremea aceea, au plecat fiii lui Israel fiecare spre tribul său şi la

21,22 Răpirea fetelor din Selo este aici obiect de dezbatere juridică. Cazul este complicat: acuzatorii sunt taţii şi fraţii fetelor, apărătorii sunt bătrânii comunităţii, acuzaţii sunt beniaminiţii sau chiar bătrânii. Verdictul păstrează în textul grecesc concizia celui ebraic, deşi cu diferenţe în conţinut. TM are: „Dacă părinţii sau fraţii lor vin să ne ceară socoteală, le vom spune: «Îndurați-vă de ei, căci nici unul dintre noi nu şi-a luat femeie ca [pradă de] război. Nici voi nu puteaţi să le daţi, altfel aţi fi avut vină.»"

A

neamul său şi au mers acolo, fiecare în partea lui de moştenire. –
25 În zilele acelea nu era rege în Israel; fiecare făcea ceea ce-i părea drept în ochii săi.

B

neamul său şi s-au dus acolo, fiecare în partea lui de moştenire. –
25 Iar în zilele acelea nu era rege în Israel; fiecare făcea ce-i părea drept înaintea sa.

21,25 Versetul final conţine în B o particulă δέ, care indică o opoziţie faţă de textul precedent.

RUTH

Introducere

I. Subiectul

Istorisirea, plasată în perioada Judecătorilor, ne prezintă o familie care migrează din Bethleemul lui Iuda, lovit de o foamete cumplită. Personajele cu care ne întâlnim în primul capitol, Abimelech, soția sa, Noemin, și fiii lor, Maalon și Chelaion, se stabilesc în câmpia Moabului. După moartea lui Abimelech, fiii își iau soții moabite, pe Orpha și pe Ruth. Tinerii însă mor și ei, iar Noemin e silită să caute ajutor la rudele apropiate ale soțului său. Și, de vreme ce teritoriile lui Iuda depășiseră criza foametei, se hotărăște să se întoarcă în Bethleemul natal. Noemin însă își îndeamnă nurorile să rămână alături de familiile lor, în Moab, unde le era mai ușor să-și reclădească un viitor. În vreme ce Orpha cedează rugăminților Noeminei și se întoarce la poporul său, Ruth o urmează pe soacra sa în drumul de întoarcere (1,1-18). O dată intrate în Bethleem, Noemin își dă seama de statutul ei social defavorizat și își plânge soarta pe care i-a hărăzit-o Dumnezeu (1,19-22).

Capitolul al doilea introduce un nou personaj, care va juca rolul decisiv în istoria reabilitării lor sociale: Boos, un om bogat, rudă apropiată a bărbatului Noeminei. Ruth e sfătuită de soacra sa să câștige atenția lui Boos și se alătură slujitorilor acestuia la secerat. Boos remarcă devotamentul și hărnicia lui Ruth (2,1-23). Noemin o învață pe Ruth cum să-l facă pe Boos să le devină „răscumpărător" (*cf.* nota la versetul 2,20). Boos se învoiește, dar e împiedicat de existența unui al doilea răscumpărător, mai îndreptățit decât el (3,1-18). Înaintea adunării mai marilor cetății, Boos face publică intenția de a răscumpăra ogorul moștenit de Noemin și, în același timp, de a se căsători cu Ruth, pentru a perpetua, în virtutea leviratului, numele lui Maalon, soțul defunct al lui Ruth (4,1-12). De teama de a nu-și periclita situația socială și economică, cel de-al doilea răscumpărător renunță în favoarea lui Boos, care va răscumpăra moștenirea Noeminei și se va

căsători cu Ruth. Copilul născut în urma căsătoriei pune capăt „amărăciunii de odinioară" (4,13-22). Acest copil este strămoşul regelui David şi, prin urmare, strămoşul după trup al lui Iisus Hristos. Genealogia din finalul capitolului al patrulea a fost reluată de Matei (Mt. 1,3-6)[1].

Cu excepţia genealogiei (4,18-22), unitatea literară este evidentă. Cartea are patru secţiuni compacte (1,6-18; 2,1-17; 3,1-15; 4,1-12), precedate de o introducere (1,1-15) şi urmate de o concluzie (4,13-17).

Ca şi celelalte cărţi incluse în categoria *megilloth*, cartea Ruth era citită la una din sărbătorile anuale evreieşti, respectiv la sărbătoarea Cincizecimii, sărbătoare tradiţională a secerişului, care a fost învestită cu sensul de a celebra Legea dăruită de Dumnezeu poporului lui Israel. Legătura cărţii Ruth cu sărbătoarea ţine şi de faptul că acţiunea ei are loc în această perioadă a anului, dar nu trebuie ignorat şi sensul ei teologic: darul lui Dumnezeu are în final ca ţintă toate neamurile: o femeie străină de Israel ajunge, datorită frumuseţii ei spirituale, nu numai să fie primită în sânul acestuia, ci chiar să fie străbunica marelui rege David.

II. Locul cărţii în canon

În Biblia ebraică, Ruth este plasată în cea de-a treia diviziune a canonului, respectiv în cadrul cărţilor *K^etubhīm*, „Scrieri", alături de Cântarea Cântărilor, Qoheleth (Ecleziastul), Plângerile (lui Ieremia) şi Esther (împreună cu care formează cele cinci *megilloth*[2]. În Talmud (*Baba Batra* 14b-15a) e presupusă o poziţie mai veche, precedând Psalmii. De altfel, această tradiţie talmudică atribuie cartea Ruth profetului Samuel. Ulterior, în Biserica timpurie, începând cu secolul al IV-lea d.H., cartea Ruth va ocupa diferite locuri în canon: fie între cele „douăsprezece cărţi istorice", fie ca un apendice la cartea Judecătorilor (potrivit, probabil, reperelor cronologice menţionate în cap. 1,1), fie alături de cărţile „celor şaisprezece" profeţi şi de Psalmi[3].

1. *Cf. New Interpreter's Bible*, Abingdon Press, col. 829-830.
2. *La Bible, traduction oecuménique, édition intégrale* (*TOB*), 1994, Paris, p. 16.
3. G. Dorival, M. Harl, O. Munnich, *La Bible grecque des Septante*, 1994, pp. 116-117 şi 329.

III. Repere istorico-literare

Datarea textului ebraic e o chestiune pusă încă sub semnul întrebării. Ipoteza datării preexilice se sprijină pe unele menţiuni cu caracter juridic, precum dreptul de răscumpărare sau căsătoria de levirat, care reflectă instituţii anterioare Deuteronomului. Studiul onomasticii denotă, de asemenea, origini străvechi. Se susţine însă şi ipoteza datării postexilice: într-adevăr, perioada judecătorilor apare ca foarte îndepărtată, obiceiurile ei au căzut în desuetudine şi autorul se simte obligat să le explice pentru contemporanii săi. Câteva particularităţi lingvistice (prezenţa unor aramaisme şi a unor elemente de ebraică târzie) vin în sprijinul datării postexilice. De asemenea, această scriere se prezintă în evidentă opoziţie cu încercarea lui Neemia de a anula toate căsătoriile mixte (Neem. 13,23-27 = LXX 2Ezdra 23,23-27), ceea ce ar susţine datarea ei la sfârşitul secolului al V-lea. Teologia cărţii (universalismul, sensul suferinţei) poate fi înţeleasă mai bine într-un climat postexilic. Există şi ipoteza existenţei unei tradiţii mai vechi, rescrise apoi în variante succesive[4].

În ceea ce priveşte datarea versiunii LXX pentru cartea Ruth, D. Barthélemy susţine teoria potrivit căreia în prima jumătate a secolului I d.H.[5], o parte a cărţilor LXX au fost revizuite în Palestina[6] de către un grup printre ale cărui iniţiative s-a numărat înlocuirea lui καί prin καίγε pentru traducerea particulei ebraice *gam* (de unde denumirea de *kaige*). Revizuirea întreprinsă de acest grup pare să fi fost una ebraizantă, care a corectat vechea traducere greacă după un original ebraic de tip protomasoretic. În cazul cărţii Ruth se presupune că aceasta ar fi fost chiar tradusă integral[7]. De altfel, încă înainte de lansarea teoriei lui D. Barthelémy, H.St.J. Thackeray făcea o distincţie între maniera de traducere a Pentateuhului şi una accentuat literală, care caracteriza şi versiunea cărţii Ruth[8]. Intervenţia grupului *kaige* nu a fost însă ultima; s-au depistat în versiunea greacă a cărţii Ruth urmele unor recensiuni anonime ulterioare[9].

4. *New Interpreter's Bible*, col. 829-830.
5. G. Dorival, M. Harl, O. Munnich , *op. cit.*, pp. 93, 97 şi 111.
6. *Ibid.*, pp. 105-106.
7. *Ibid.*, pp.159-160.
8. *Ibid.*, p. 232.
9. *Ibid.*, pp. 172-173.

IV. Scop şi semnificaţie

Relatarea acestei istorii vizează o soteriologie cu caracter universal, nu doar naţional. Se pune accent pe apartenenţa lui Ruth la un popor străin de poporul lui Israel (1,22; 2,2; 3,10.21; 4,5.10). Ea vine şi găseşte o nouă casă sub „acoperământul aripilor" Dumnezeului lui Israel, expresie pe care tradiţia rabinică ajunge să o folosească pentru a desemna convertirea la iudaism. Afirmaţiile din VT despre universalismul mântuirii constituie şi un punct de plecare pentru propovăduirea paulină referitoare la economia divină a mântuirii universale în Hristos (Rom. 3,29; 1Cor. 12,13; Gal. 3,11).

Se pot discerne oarecare asemănări cu Cartea lui Iov, în atenţia pe care autorul o acordă Noeminei, urmărind acelaşi scenariu alcătuit din două momente – decădere şi reabilitare – din marea aventură a descoperirii şi cunoaşterii lui Şaddai, Atotputernicul.

Potrivit unei interpretări tipologice, una din temele centrale ale cărţii este răscumpărarea, Boos devenind prototipul vetero-testamentar al răscumpărării universale săvârşite de Iisus Hristos.

S-a insistat, de asemenea, pe valorile etice: prietenia, devotamentul, spiritul de sacrificiu, spiritul de dreptate etc.

Onomastica are o valoare simbolică, ceea ce poate fi şi un argument în favoarea datării preexilice a textului ebraic. Abimelech este varianta LXX pentru ebr. *'Elīmelekh*, „Dumnezeul meu este rege". În perioada postexilică numele compuse cu *-melekh* dispar. *No'mī* poate fi tradus prin „cea care îmi aduce mângâiere". Maalon (ebr. *Maḥlōn*) şi Chelaion (ebr. *Kilyōn*) se presupune că provin din rădăcini care semnifică boala, respectiv slăbiciunea. Orpha (ebr. *'Orpāh*) este „cea cu grumazul întors", cea care a ales să se întoarcă la poporul său. Ruth aparţine etimologic rădăcinii care semnifică prietenia. Obed (ebr. *'Ōbhēdh*) se presupune că ar fi o formă prescurtată a lui *'Obhadhyāh*, „slujitorul Domnului".

V. Versiunea greacă a cărţii Ruth; comparaţie cu TM

După cum s-a constatat în cazul majorităţii versiunilor LXX, şi în privinţa cărţii Ruth traducătorul rămâne fidel modelului ebraic. În sprijinul acestei observaţii se remarcă unele procedee lingvistice la care recurge traducătorul. Reproduce aşa-numita figură etimologică, insistând asupra verbului, de tipul: „...şi cărând [snopii], cărați şi pentru ea şi, aruncând, aruncați şi pentru ea" (2,16, traducere literală; asemenea 2,11). Recurge uneori la

genitive ebraice (de calitate), acolo unde uzul grecesc ar fi recurs la un adjectiv epitet (3,11). Uneori traducătorul calchiază sintaxa ebraică în asemenea măsură încât creează unele construcții prolixe de tipul: „a încetat de a mai grăi către ea încă" (1,18, traducere literală; de asemenea 4,1-4). Se observă tendința de a păstra valențele unor expresii ebraice de tipul celor din 3,14.18. Traducătorul reproduce parataxa propozițiilor (καὶ... και... cu diferite valori pe care le poate avea în greacă această conjuncție copulativă, ca și *w*^{e} în ebraică) și calchiază turnura ebraică pentru „relansarea" textului, îndeosebi la viitor: „și se va întâmpla [așa]" (καὶ ἔσται...) (3,13); „Iar tu te vei spăla și te vei unge [cu uleiuri], vei îmbrăca haina ta și te vei duce sus la arie" (3,3, traducere literală).

Se pot descoperi *traduceri inverse* în LXX, unele explicând ceea ce autorul a considerat a fi intenția inițială a textului[11]. În TM, Ruth mulțumește lui Boos: „Fie să găsesc mulțumire înaintea ochilor tăi, stăpânul meu, că m-ai mângâiat pe mine și că ai grăit [cu blândețe] inimii slugii tale și iată eu *nu* voi fi ca una din slujnicele tale", iar în LXX devine: „... că m-ai mângâiat pe mine și ai grăit către inima roabei tale și iată, eu voi fi ca una din slujnicele tale" (2,13).

De asemenea, traducătorul creează cuvinte noi prin prefixare sau sufixare plecând de la cuvinte cunoscute, astfel încât se realizează familii lexicale capabile să acopere sfera semantică a cuvintelor ebraice. Întâlnim o astfel de situație în cazul lui ἀγχιστεύειν (devenit deja tehnic în vocabularul succesiunii – Num. 35,12; Iis. Nav. 20,3) care furnizează termeni ca ἀγχιστεύς (Ruth 3,12), necesari pentru a defini anumite instituții iudaice în epoci diferite. În cazul cărții Ruth, denumește ruda cea mai apropiată și îndreptățită atât să răscumpere pământul rudelor, cât și să ridice urmași unei rude defuncte, în baza căsătoriei de levirat[12].

Un fenomen asemănător se observă în cazul adoptării adjectivului ἀγαθός ca echivalent al ebraicului *ṭōbh*, pe baza căruia traducătorul creează verbul ἀγαθύνειν (3,7), pentru a evidenția conotațiile lui *ṭōbh* diferite de cele ale grecescului ἀγαθός, evocând astfel ideea de bucurie, de încântare[13].

Alteori traducătorul recurge la variante de traducere diferite de textul ebraic. Asemenea situații întâlnim în 2,12, unde traducătorul optează pentru o formă a verbului πείθω, πεποιθέναι, „a fi încredințat de un adevăr", în

11. G. Dorival, M. Harl, O. Munnich, *op. cit.*, p. 215.
12. *Ibid.*, p. 247.
13. *Ibid.*, p. 248.

locul verbului ebraic *ḥāsāh*, „a căuta adăpost", a cărui prezență era justificată în context („a-și găsi adăpost sub acoperământul aripilor..."). În 1,21, în locul verbului ebraic cu înțelesul „[Domnul] a mărturisit împotriva mea", LXX optează pentru ἐταπείνωσεν, „m-a smerit". Se pare că în unele locuri autorul versiunii grecești n-a putut acoperi perfect conotațiile unor termeni ebraici. Există situații în care traducătorul folosește același termen pentru traducerea a doi termeni ebraici diferiți: gr. δούλη pentru ebr. *šiphʿḥāh* și *'amāh* (2,13; 3,9).

VI. Lecturi creștine ale cărții Ruth

Cartea Ruth nu a constituit pentru exegeza patristică un subiect de o importanță la fel de mare precum aceea a altor cărți vetero-testamentare (Geneza, Exodul, Psalmii). Comentariile la Cartea lui Ruth se înscriu mai degrabă în contextul mai larg al demersurilor unor scriitori creștini de a interpreta în cicluri ample majoritatea scrierilor Scripturii. Nu avem de a face, așadar, cu o exegeză exhaustivă și sistematică, ci cu una restrânsă, orientată în special asupra unor realități care își vor găsi ecou în Noul Testament. Comentariile patristice se prezintă uneori sub forma unor scurte adnotări în care autorii insistă asupra parabolei străinei care vine să găsească adăpost „sub acoperământul aripilor" Dumnezeului lui Israel. În această relatare, Părinții Bisericii întrevăd prefigurarea intrării neamurilor păgâne în Biserica lui Hristos. Asemenea considerații se întâlnesc, de pildă, la Origen, Theodoret al Cyrului, în tradiția exegetică greacă, la Ieronim, Beda Venerabilul, Petru Comestor și Rhabanus Maurus, în tradiția tardivă latină[14]. Trebuie notată insistența asupra genealogiei din finalul capitolului al patrulea (4,18-22), genealogie care dovedește faptul că istoria lui Ruth nu e o simplă legendă, ci se încadrează în economia divină. Ruth urmează un plan divin prin care devine strămoașa după trup a lui Iisus Hristos. De altfel, conform tradiției exegetice grecești, originea ei nu este întâmplătoare, confirmând o realitate divino-umană potrivit căreia mântuirea face parte dintr-un plan al lui Dumnezeu care se manifestă în spirit, nu în literă. De aceea, în exegeza patristică de

14. Theodoret al Cyrului, *Quaestiones in Octateuchum*, în PG 80, coll. 518-528; Origen, PG 12, coll. 989-990; *S. Hieronymi divina Bibliotheca*, PL 28 col. 543; *Venerabilis Bedae quaestiones super librum Ruth*, PL 93, col. 429: „Tot așa și Biserica, fiind chemată dintre neamuri la Domnul, și-a lăsat patria sa, adică idolatria, și renunțând la toate, prin deplină convertire, a urmat Domnului Dumnezeului său..."; *B. Rhabani Mauri commentarium in librum Ruth*, PL 108, coll. 1199-1223.

tipul celei atribuite lui Ioan Gură de Aur şi ulterior lui Theodoret, ca şi în cea a lui Matei, se pune accent tocmai pe caracterul extraordinar, surprinzător al acestui plan divin care include în descendenţa după trup a lui Iisus Hristos personaje istorice de tipul Ruth sau Thamar, departe de tiparele *Legii* poporului ales[15].

Pentru unii autori creştini, precum Rhabanus Maurus[16], Ruth a oferit şi posibilitatea unei exegeze tipologice sau simbolice. Maurus supune textul, verset cu verset, unei interpretări exclusiv alegorice. Abimelech este simbolul Decalogului; soţia sa, Noemin, simbolizează sinagoga; fiii lor, Maalon şi Chelaion, întruchipează tipologic profeţii şi apostolii[17]. Se insistă, de asemenea, asupra prezentării lui Boos ca prefigurare a lui Iisus ca Răscumpărător universal[18].

Alţi autori creştini au dedicat versuri inspirate istoriei lui Ruth. Theodor Prodromul aminteşte acest episod sub forma a patru catrene, accentuând, la rândul său, importanţa acestei femei în genealogia lui Hristos[19].

În general, literatura patristică acordă importanţă istoriei lui Ruth sub două aspecte: al soteriologiei universale, în cadrul căreia poporul ales de Dumnezeu cuprinde toate neamurile; al hristologiei: personajul Ruth reprezintă o verigă esenţială în ascendenţa pământească a Fiului lui Dumnezeu.

Cristina Costena Rogobete

15. *Cf.* nota la versetele 4,18-22.

16. Rhabanus sau Reabanus Maurus (776?-856) a fost abatele mănăstirii de la Fulda şi arhiepiscop de Mainz. Profesor, teolog şi exeget renumit. A comentat aproape toate cărţile Vechiului Testament, inspirându-se din Origen, Ieronim, Augustin, Ambrozie. Scrierile sale aşteaptă încă o ediţie critică completă. Deocamdată ele pot fi consultate în PL vol. 107-112.

17. *B. Rhabani Mauri commentarium in librum Ruth*, col. 1200 C-D.

18. *Ibid.*, col. 1206 A.

19. Theodor Prodromul, *Tetrasticha in Vetus Testamentum*, PG, vol. CXXXIII, col. 1146.

Ruth

1 [1] Şi a fost aşa: în [vremea] cârmuirii judecătorilor, s-a făcut foamete pe pământ, şi un bărbat din Bethleemul lui Iuda a plecat să se strămute în câmpia Moabului, el şi soţia lui şi fiii lui. [2] Bărbatul se numea Abimelech, soţia lui, Noemin, iar cei doi fii ai lui, Maalon şi Chelaion, efratiţi din Bethleemul lui Iuda; şi au ajuns în câmpia Moabului şi stăteau acolo. [3] Iar Abimelech, bărbatul Noeminei, a murit şi a rămas numai ea şi cei doi fii ai ei. [4] Iar ei şi-au luat de soţii moabite – una se numea Orpha, cealaltă Ruth;

1,1 „Şi a fost aşa": atât cartea Ruth, cât şi Iisus Nave şi Judecătorii încep cu sintagma καὶ ἐγένετο, „şi a fost", care poate indica o legătură cu cartea precedentă, dacă nu e vorba doar de un clişeu narativ. ♦ „în [vremea] cârmuirii judecătorilor": perioada Judecătorilor se întinde în mare între 1200 şi 1030 î.H., data aproximativă a urcării lui Saul pe tron. *Cf.* „Introducere" la Judecătorii, „III. Cronologia internă". ♦ „a plecat să se strămute": strămutarea în teritorii străine, redată aici prin grecescul παροικῆσαι, e un eveniment frecvent în epoca VT (Gen. 12,10; 26,3; 47,4), pricinuit de calamităţi, epidemii sau crize economice. Cei care se înstrăinau nu se mai bucurau de statutul cuvenit în cadrul tribului din care proveneau şi, în momentul întoarcerii, întâmpinau greutăţi în reabilitarea socială. ♦ „Bethleemul lui Iuda": localitate la câţiva kilometri sud de Ierusalim, trebuie deosebit de localitatea cu acelaşi nume, aflată în teritoriul lui Zabulon. Numele ebraic are semnificaţia „Casa pâinii". Bethleemul avea să fie locul de obârşie al lui David (1Rg. 16,18) şi locul de naştere al lui Iisus Hristos (Mt. 2,1; Lc. 2,4). ♦ „foamete": Rhabanus Maurus dă acestui verset o conotaţie simbolică, referindu-se la foamea spirituală, foamea de cuvântul lui Dumnezeu (*QRuth*, 108, coll. 1199-1224).

1,2 „Abimelech": TM are *Elîmelekh*, care se traduce „Dumnezeul meu este rege". Pentru semnificaţia ebraică a celorlalte nume, *cf.* „Introducere, IV. Scop şi semnificaţie". ♦ Rhabanus interpretează alegoric onomastica şi componenţa acestei familii, văzând în Abimelech simbolul Decalogului, în Noemin, pe cel al sinagogii, iar în cei doi fii, simbolul celor două funcţii: regală şi sacerdotală. Plecând de la sensul onomasticii ebraice pe care o traduce şi o interpretează alegoric, Rhabanus vede în Maalon („fereastră, început, principiu") tipul profeţilor care au anticipat întruparea lui Mesia, iar în Chelaion („împlinire, săvârşire") pe cel al apostolilor care au adus lumii păgâne lumina credinţei în Hristos.

1,4 Rhabanus vede simbolic în numele celor două femei, pe de o parte necredinţa iudeilor – ebr. Orpha, „cea care şi-a întors grumazul" –, iar pe de alta supunerea şi credinţa neamurilor păgâne: ebr. Ruth, „cea care este prietenă" (*ad loc.*).

şi au locuit acolo vreo zece ani. [5] Maalon şi Chelaion au murit şi ei, amândoi, şi femeia a rămas şi fără bărbat, şi fără cei doi fii ai ei. [6] Şi s-au sculat, ea şi cu cele două nurori ale ei, şi s-au întors din câmpia Moabului, căci, în câmpia Moabului, au aflat că Domnul a luat aminte la poporul Său, ca să-i dea pâine. [7] Şi ea s-a ridicat din locul în care se afla, şi cele două nurori împreună cu ea; şi au pornit la drum ca să se întoarcă în pământul lui Iuda. [8] Şi Noemin le-a zis nurorilor ei: „Mergeţi, întoarceţi-vă fiecare la casa mamei sale; să vă miluiască Domnul după mila cu care v-aţi purtat cu cei morţi şi cu mine; [9] să vă dea Domnul să aflaţi fiecare tihnă la casa bărbatului ei." Şi le-a sărutat, iar ele şi-au înălţat glasul şi au plâns. [10] Şi i-au zis: „Ne vom întoarce cu tine la poporul tău." [11] Şi Noemin le-a zis: „Ba întoarceţi-vă, fiicele mele; pentru ce să mergeţi cu mine? Mai am eu oare fii în pântece, care să vă fie bărbaţi? [12] Plecaţi, dar, înapoi, fiicele mele, căci sunt [prea] bătrână ca să mai fiu a vreunui bărbat; fiindcă am zis că şi de-aş mai avea temei să ajung a unui bărbat şi să mai nasc fii, [13] oare îi veţi mai aştepta până se vor face bărbaţi? Ori pentru ei vă veţi înfrâna de la a fi cu vreun bărbat? Ba nu, fiicele mele, m-am amărât mai mult decât voi, fiindcă mâna Domnului s-a abătut asupră-mi." [14] Şi ele şi-au înălţat glasul şi iarăşi au plâns; iar Orpha a sărutat-o pe soacra ei şi s-a întors la poporul ei, însă Ruth a însoţit-o [mai departe]. [15] Şi Noemin i-a zis lui Ruth: „Iată, cumnata ta s-a întors la poporul şi la zeii ei; întoarce-te şi tu după cumnata ta." [16] Şi Ruth i-a zis: „Nu mă îndemna să te părăsesc sau să nu te mai urmez; fiindcă unde vei merge tu, voi merge [şi eu], şi unde te vei adăposti, acolo mă voi adăposti [şi eu]; poporul tău va fi poporul meu, şi Dumnezeul tău, Dumnezeul

---

1,6 „a luat aminte": ebr. *pāqadh*, care are sensul de „a vizita" cu scopul îndreptării unei situaţii de boală sau suferinţă, este tradus prin gr. ἐπισκέπτομαι, care îşi va păstra în NT aceeaşi conotaţie (*cf.* Lc. 1,68). În alte contexte scripturistice, ἐπισκέπτομαι apare tradus prin „a cerceta". Se remarcă jocul de cuvinte între finalul versetului 6 şi etimologia Bethleemului (*cf.* nota 1,1), justificând astfel opţiunea întoarcerii.

1,9 „tihnă": gr. ἀνάπαυσις traduce termenul ebraic *mᵉnūḥāh*, care are aici înţelesul unei situaţii sigure şi prospere, rezultate în urma căsătoriei. Acelaşi termen poate avea în VT chiar semnificaţia unei stări de mulţumire, de confort sufletesc (Ps. 116,7). Termenul va fi reluat în cap. 3,1.

1,12-13 Rhabanus interpretează simbolic aceste versete ca fiind îndemnul sinagogii către neamurile păgâne de a primi Noul Legământ, credinţa creştină. El înţelege prin sterilitatea Noeminei imposibilitatea Legii vechi de a mai naşte fii care să-I slujească lui Dumnezeu în adevăr (*ad loc.*).

1,14 „şi s-a întors la poporul ei" lipseşte din TM.

meu; [17] iar unde va fi să mori tu, acolo am să mor şi eu şi am să mă îngrop; şi aşa să-mi facă Domnul şi să-mi mai adauge, că [numai] moartea mă va despărţi de tine." [18] Văzând Noemin că [Ruth] stăruie să meargă cu ea, nu i-a mai zis nici o vorbă. [19] Şi au călătorit amândouă până au ajuns în Bethleem. Toată cetatea a vuit despre ele şi s-au întrebat: „Aceasta să fie Noemin?" [20] Şi ea le-a zis: „Să nu-mi mai spuneţi pe nume, Noemin, ci să-mi spuneţi [cea] Amară, fiindcă Cel Puternic mi-a adus multă amărăciune; [21] eu am plecat de aici împlinită, iar Domnul m-a adus înapoi golită. Pentru ce să mă numiţi Noemin? Căci Domnul m-a smerit şi Cel Puternic m-a năpăstuit." [22] Noemin s-a întors, aşadar, din câmpia Moabului şi cu ea Ruth, moabita, nora ei; şi au ajuns în Bethleem pe la începutul secerişului orzului.

2 [1] Noemin [avea] o cunoştinţă dinspre partea bărbatului ei, om puternic, din rudeniile lui Abimelech, şi numele lui era Boos. [2] Iar Ruth, moabita, i-a

---

1,17 „aşa să-mi facă Domnul şi să-mi mai adauge", formulă tipică de jurământ, *litt.* „acestea să-mi facă... şi acestea să le adauge Domnul [dacă nu voi face cum am spus]".

1,20-21 „Noemin": ebr. *Nā'omi* – de la rădăcina *N'M*, „a fi plăcut, fermecător" ♦ „[cea] Amară", ebr. *Mārā'*. ♦ „Cel Puternic": gr. ὁ ἱκανός denumeşte pe Dumnezeul Puternic, suficient Sieşi. TM are *El Şadday*, care s-ar traduce „Dumnezeul din munte" (după akkadianul *şadū*; AB Ruth, p. 76) sau „Dumnezeul din câmpie" (după ebr. *sadeh*; BJ, p. 46). Apelativul este specific epocii patriarhilor şi reluat în alte câteva locuri (*cf.* Gen. 17,1; 43,14; Ex. 6,3; Iov 6,4; Num. 24,4). Acest echivalent grecesc rar (doar aici şi în trei locuri din Iov) a fost explicat şi ca rezultatul unei lecturi greşite a numelui ebraic: *Ş*^{e}, „cel care", *dī*, „destul, suficient". ♦ „Domnul m-a smerit": TM are „Domnul a mărturisit împotriva mea". ♦ Rhabanus vede în aceste versete imaginea Bisericii care, frământată de persecuţii, nu se bucură de plăcerile lumii de acum, ci caută slava pe care o va avea în ceruri (*ad loc.*).

1,22 Rhabanus vede în această întoarcere simbolul întoarcerii neamurilor la unitatea Bisericii (*ad loc.*).

2,1 „o cunoştinţă": termenul ebraic *mōdha*, tradus prin gr. γνώριμος, e în general folosit pentru a defini atât relaţia de prietenie (2Rg. 10,11; Ps. 31,11; Prov. 7,4), cât şi de rudenie. Următorii doi termeni prin care va fi prezentat statutul social al lui Boos sunt rezultatul unei gradaţii lexicale (Ruth 2,1.20), culminând cu calitatea de răscumpărător (2,20). ♦ „om puternic": gr. δυνατός ἰσχύι, *litt.* „puternic în tărie", traduce o combinaţie de doi termeni ebraici *gibbōr* şi *ḥayil* care sunt asociaţi cu bunăstarea şi forţa, vitejia războinicului (*cf.* Jud. 6,12; 11,1). Aceeaşi combinaţie de termeni va fi folosită în caracterizarea lui Ruth (3,11). ♦ „rudeniile": cel de-al doilea termen prin care, în mod gradat, ni se prezintă statutul lui Boos este redat în LXX prin gr. συγγενεία, „rudenie". Termenul reprezintă un segment social mai extins decât familia, care s-ar identifica cu noţiunea de „clan", intermediar între familie şi trib. Îşi revendicau un strămoş comun, locuiau în acelaşi loc şi se întâlneau pentru sărbătorile religioase (*cf.* Sasson, Jack M., 1995, p. 40).

zis Noeminei: „Să mă duc la câmp să strâng spice în urma cui voi afla bunăvoință." Ea i-a zis : „Du-te, fiică." [3] Şi s-a dus şi a cules de pe câmp, în urma secerătorilor. S-a întâmplat că a nimerit în partea de câmp a lui Boos, ruda lui Abimelech. [4] Şi, iată, a venit Boos din Bethleem şi le-a zis secerătorilor: „Domnul să fie cu voi." Şi i-au răspuns: „Domnul să te binecuvânteze." [5] Şi l-a întrebat Boos pe slujitorul său, mai marele peste secerători: „A cui este tânăra aceasta?" [6] Şi slujitorul, mai marele peste secerători, i-a răspuns: „Copila este moabita care s-a întors cu Noemin din câmpia Moabului. [7] Şi a zis: «[Îngăduie-mi] să culeg şi să adun printre snopi în urma secerătorilor»; apoi a venit şi a rămas din zori până în seară, nu s-a odihnit la câmp o clipă." [8] Şi Boos a zis către Ruth: „N-ai auzit, fiica mea? Să nu te duci să culegi dintr-un alt câmp şi să nu pleci de aici; ci alătură-te slujnicelor mele; [9] ochii să-ți fie la câmpul pe care seceră [oamenii mei] şi mergi [adunând] în urma lor; iată, am poruncit slujitorilor să nu se atingă de tine; şi, de-ți va fi sete, să te duci şi să bei din vasele din care-şi iau apă slugile." [10] Şi ea a căzut cu fața la pământ şi s-a închinat şi i-a zis: „Cum de-am aflat bunăvoință în ochii tăi şi ai luat seama la mine, care sunt străină?" [11] Şi Boos a răspuns: „Am fost pe deplin încunoştințat despre toate câte ai făcut cu soacra ta după moartea bărbatului tău, şi cum ți-ai lăsat tatăl şi mama şi pământul în care te-ai născut şi te-ai dus către un popor pe care nu-l ştiai nici de ieri, nici de alaltăieri. [12] Domnul să răsplătească truda ta şi să-ți fie

---

2,2 Rhabanus face o analogie între câmpul văzut şi cel simbolic, spiritual, unde spicele sunt sfinții aleşi de Dumnezeu, secerătorii sunt îngerii buni, iar spicele rămase, oamenii drepți pe care îngerii îi lasă încă să viețuiască pe pământ spre pildă credincioşilor (*ad loc.*). ♦ „să strâng spice": *cf.* Deut. 24,19-21; Lev.19,9-10. ♦ „voi afla bunăvoință": *litt.* „în urma cui voi afla har în ochii lui".

2,8-9 Rhabanus înțelege simbolic prin aceste versete îndemnul lui Hristos adresat celor credincioşi de a nu se abate de la adevăr şi de a nu cădea în ceata ereticilor (*ad loc.*).

2,10 „străină": gr. ξένη traduce ebr. *nokhᵉrīyāh*, care apare de încă patru ori în VT (*cf.* Gen. 31,15; Ex. 21,8; Ps. 69,8; Iov 19,15), desemnându-l pe acela care nu este recunoscut ca membru al unei familii (*cf.* Sasson, Jack M., 1995, p. 51). De altfel, intenția autorului de a sublinia reintegrarea socială a lui Ruth şi recunoaşterea apartenenței ei la aceeaşi familie e păstrată de LXX prin folosirea verbului ἐπιγνῶναι. ♦ Rhabanus interpretează simbolic gestul lui Ruth ca mulțumirea adusă de Biserică Mântuitorului Hristos pentru izbăvirea de rătăcirea idolatră (*ad loc.*).

2,12 „să te încredințezi": gr. πεποιθέναι traduce ebr. *ḥāsāh*, „a căuta adăpost". Forma verbului grecesc semnifică aici starea de încredințare în adevărul Dumnezeului lui Israel. Theodoret (PG 81, col. 521) întrevede în binecuvântarea pe care Boos o dă lui Ruth prefigurarea binecuvântării universale aduse de Întruparea lui Hristos: „Şi s-a

plata deplină de la Domnul Dumnezeul lui Israel, la care ai venit să te încrezi sub aripile Lui." [13] Şi ea i-a zis: „De-ar fi să aflu bunăvoinţă în ochii tăi, stăpâne, că m-ai mângâiat pe mine şi ai grăit către inima roabei tale şi iată, eu voi fi ca una din slujnicele tale." [14] Boos i-a zis: „Iată, e vremea mesei; vino aici să mănânci pâine şi să înmoi îmbucătura în [zeama cu] oţet." Ruth a şezut lângă secerători, iar Boos a îndestulat-o cu posmagi de orz; şi ea a mâncat şi s-a săturat, şi a mai şi rămas. [15] Şi s-a sculat să culeagă, iar Boos le-a dat poruncă slujitorilor săi, zicând: „Să culeagă chiar din mijlocul snopilor şi să n-o ruşinaţi. [16] Ba să cărați şi pentru ea, iar când strângeţi, lăsaţi şi pentru ea din cele puse în snopi, şi ea o să le adune şi să n-o ocărâți." [17] Ruth a cules în câmp până seara; şi a bătut spicele şi a ieşit ca la o efă de orz. [18] Şi l-a luat, a intrat în cetate şi a văzut şi soacra ei ce culesese. Apoi Ruth a scos şi i-a dat şi ei ce rămăsese din cele cu care se îndestulase. [19] Şi soacra a întrebat-o: „Pe unde ai cules astăzi şi pe unde ai muncit? Binecuvântat să fie cel care-a luat aminte la tine." Şi Ruth i-a dat de ştire soacrei sale pe unde muncise, zicând: „Numele bărbatului la care am muncit astăzi este Boos." [20] Şi Noemin i-a zis nurorii sale: „Binecuvântat

---

împlinit binecuvântarea. Căci a luat plată deplină de la Domnul, făcându-se strămoaşă a binecuvântării neamurilor." ♦ „aripi": πτέρυξ, ca şi ebr. *kanaph*, are un dublu înţeles, semnificând atât aripile unei păsări, cât şi poala hainei. Va fi reluat în acest ultim sens la 3,9. Rhabanus înţelege prin aripi simbolul celor două Testamente (*ad loc.*).

2,13 „roaba": gr. δούλη redă ebr. *şiph'hāh*. Se face o distincţie faţă de παιδισκον în eventualitatea în care autorul, potrivit uzanţei semantice a epocii, păstrează pe δούλη doar pentru a marca asumarea de bună voie de către Ruth a supunerii faţă de Boos şi totodată reabilitarea ei socială. De altfel, această accepţiune a termenului se păstrează până în perioada neotestamentară (Lc. 1,38), fapt care a permis exegezei patristice să întrevadă în răspunsul dat de Ruth o prefigurare a răspunsului prin care Fecioara Maria primeşte bunavestire de la Arhanghel. ♦ Rhabanus face referire aici la credinţa femeii canaanene şi a sutaşului, subliniind devotamentul neamurilor în comparaţie cu necredinţa poporului ales (*ad loc.*).

2,20 „dintre răscumpărătorii": gr. ἀγχιστεύων traduce ebr. *go'el*. Acest termen se referă aici la datoria unei rude de sex masculin de a răscumpăra moştenirea unei rude defuncte. Responsabilităţile unui *go'el* erau: a) răzbunarea morţii unei rude ucise (Num. 35,19); b) căsătoria cu văduva fratelui defunct, în cazul în care acesta nu avusese copii moştenitori. În acest caz, primul născut al acestei căsătorii de levirat moştenea atât numele, cât şi averea defunctului (Deut. 25,5-10); c) răscumpărarea pământului rudelor, în cazul în care fusese vândut (Lev. 25,25); d) răscumpărarea unui membru al familici, care fusese vândut ca sclav (Lev. 25,47-49); e) îngrijirea membrilor neajutoraţi ai familiei cu care se înrudea (Lev. 25,35). *Cf.* şi „Introducere, V".

este el întru Domnul, care n-a lăsat lipsiți de mila Sa nici pe cei vii, nici pe cei morți." Și Noemin i-a zis: „Bărbatul acesta ne este rudă, dintre răscumpărătorii noștri." [21] Și Ruth i-a zis soacrei sale: „Ba chiar mi-a spus: «Să stai laolaltă cu slujitorii mei, până când vor sfârși de adunat toată recolta mea.»" [22] Și Noemin a zis către Ruth, nora sa: „E bine, fiică, să te duci cu slujnicele lui, ca să nu te înfrunte în alt câmp." [23] Și Ruth s-a alăturat slujnicelor lui Boos, ca să adune până când s-a terminat strânsul recoltei de orz și de grâu. Și locuia cu soacra sa.

3 [1] Și Noemin, soacra sa, i-a zis: „Fiică, oare nu-ți voi căuta eu odihnă, ca să-ți fie bine? [2] Iar Boos, cu ale cărui slujnice ai lucrat, nu este ruda noastră? Iată, în noaptea aceasta el vântură orzul la arie. [3] Tu să te speli și să te ungi cu uleiuri, să pui pe tine veșmântul și să te duci sus la arie; dar să nu te faci cunoscută bărbatului până ce nu isprăvește de băut și de mâncat. [4] Și când se va culca și vei ști locul unde se culcă, să te duci și să-l dezvelești dinspre picioare și să te culci; iar el te va înștiința ce ai de făcut." [5] Și Ruth i-a zis: „Toate câte mi le-ai spus, le voi face." [6] Și ea a coborât la arie și a făcut după cum îi poruncise soacra sa. [7] Și Boos a mâncat și i s-a îmbunat inima și s-a dus să se culce la marginea stivei [de snopi]; și ea s-a dus pe ascuns și l-a dezvelit dinspre picioare. [8] La miezul nopții bărbatul a fost cuprins de uimire și s-a tulburat, căci, iată, o femeie era culcată la picioarele lui. [9] Și i-a zis: „Cine ești tu?" Și ea a zis: „Sunt eu, Ruth, roaba ta: întinde-ți poala hainei peste roaba ta, căci îi ești răscumpărător." [10] Și a zis

---

3,2 Rhabanus întrevede aici aria mistică pe care se jertfește Mielul lui Dumnezeu (*ad loc.*). În literatura patristică, și cu precădere liturgică, apare frecvent imaginea lui Hristos ca „spicul care a adus mântuirea".

3,3 Rhabanus vede în acest ritual prefigurarea Botezului. Ungerea semnifică podoaba tuturor virtuților (*ad loc.*).

3,7 La sfârșitul versetului, TM adaugă „și s-a culcat".

3,8 Rhabanus face referire aici la o Ruth spirituală care doarme la picioarele lui Hristos, în așteptarea Învierii Lui din morți. Aluzie la figura Mariei Magdalena. Ca și Raab (din Iisus Navc), ca și soția lui Osea, ca și Maria Magdalena din Evanghelii, Ruth este asimilată de Părinți cu o *casta meretrix*, „desfrânata castă", prefigurând Biserica provenită dintre păgâni. Despre subiect, *cf.* Cremaschi, L., 1986, pp. 209-220.

3,9 „poala": pe lângă „aripă" (*cf.* 2,12), cuvântul gr. mai înseamnă „capăt", „margine", „pulpana hainei" (*cf.* Num.15,38). *Cf.* și nota 2,12.

3,10 Theodoret (PG 81, col. 524) subliniază intenția autorului de a focaliza acțiunea asupra evenimentului principal al restabilirii familiei Noeminei, eveniment pe care Ruth

Boos: „Binecuvântată fii întru Domnul Dumnezeu, fiică, pentru că ai făcut această nouă faptă de milostenie mai bună decât cea dintâi, fiindcă nu te-ai dus după tinerei, săraci sau bogați. [11] Și acum, fiică, nu te teme; toate câte mi le vei spune le voi face pentru tine; căci știe tot neamul poporului meu că ești femeie vrednică [12] și că într-adevăr eu îți sunt răscumpărător, chiar dacă este încă un răscumpărător mai apropiat [ca rudă] decât mine. [13] Sălășluiește-te în noaptea asta aici și, în zori se va întâmpla [așa]: de te va răscumpăra, bine, să te răscumpere; iar dacă nu va vrea să te răscumpere, te voi răscumpăra eu – viu este Domnul! Culcă-te până dimineață." [14] Și ea s-a culcat la picioarele lui până dimineață, sculându-se înainte ca un om să poată recunoaște pe cel de lângă el; și Boos i-a zis: „Să nu se afle că a venit la arie o femeie." [15] Și i-a zis: „Adu aici șorțul de pe tine." Și l-a întins bine și a măsurat șase [măsuri] de orz și i l-a așezat în spate. Și ea a intrat în cetate. [16] Ruth s-a dus la soacra sa, iar aceea a întrebat-o: „Ce-i cu tine?" Iar [Ruth] i-a spus toate câte le făcuse bărbatul pentru ea. [17] I-a zis: „Mi-a dat aceste șase [măsuri] de orz, zicându-mi: «Să nu te duci cu mâinile goale la soacra ta.»" [18] Iar [soacra] i-a zis: „Stai, fiică, până ce vei afla cum se va sfârși povestea; căci bărbatul acesta nu-și va găsi liniștea până ce n-o va duce la bun sfârșit chiar astăzi."

4 [1] Și Boos s-a suit la poarta [cetății] și a șezut acolo și, iată, răscumpărătorul trecea pe acolo. Și Boos i-a zis: „Vino și șezi aici, Cutare!" Și el s-a

---

și-l asumă cu deplină conștiință și înțelepciune: „Căci de te-ai fi dus după cei tineri ca vârstă, nu te-ai fi dus socotind bogăția sau sărăcia, ci numai desfătarea plăcerilor. Dar ai venit către un bărbat care îndeplinește rolul de tată. Căci aceasta înseamnă faptul că a numit-o «fiică». Și a numit-o așa de două ori." ♦ Rhabanus vede aici înțelepciunea neamurilor odinioară păgâne, care au părăsit erorile idolatre (*ad loc.*).

3,11 „tot neamul", *litt.* „tot tribul".

3,13 Theodoret (*ibid.*, coll. 524-525) subliniază, de asemenea, virtutea lui Boos și corectitudinea cu care își asumă această situație: „Atât de mare a fost virtutea acestui bărbat, încât, venind la el noaptea o fată tânără și cuviincioasă, a păzit înfrânarea în această întâmplare potrivit Legii; și nici nu s-a zorit spre o nuntă fără de lege, ci a vorbit despre căsătorie cu ruda ei cea mai apropiată. Ca, refuzând această rudă căsătoria, să se poată uni cu [acea] femeie demnă de laudă."

3,16 „Ce-i cu tine?", *litt.* „Cine ești?" (la fel și în TM).

4,1 „poarta": locul din fața porții unei cetăți, unde se întâlneau drumurile; era spațiul public în care se desfășura și activitatea juridică. ♦ „Cutare" traduce aici vocativul grecesc κρύφιε, care poate sugera intenția autorului de a păstra sub tăcere numele celui

abătut [din drum] şi s-a aşezat. [2] Şi Boos a luat zece bărbaţi dintre bătrânii cetăţii şi le-a zis: „Aşezaţi-vă aici." Şi s-au aşezat. [3] Boos a zis răscumpărătorului: „Cu privire la partea de ogor care este a fratelui nostru Abimelech şi care i se cuvine Noeminei, cea care s-a întors din câmpia Moabului, [4] am zis: voi dezvălui urechii tale, zicând: dobândeşte-o de faţă cu cei aşezaţi aici şi de faţă cu bătrânii poporului meu; dacă o răscumperi, răscumpăr-o; iar dacă n-o răscumperi, dă-mi mie de veste, ca să ştiu; fiindcă nu este altul în afară de tine [mai îndreptăţit] să o răscumpere; iar după tine sunt eu." Acela a zis: „Eu sunt, o voi răscumpăra." [5] Atunci Boos a zis: „În ziua în care vei dobândi ogorul din mâna Noeminei şi de la Ruth, moabita, soţia celui mort, trebuie să o dobândeşti şi pe ea, ca să ridici [urmaşi în] numele celui mort peste moştenirea sa." [6] Şi răscumpărătorul a zis: „Nu voi putea să-l răscumpăr pentru mine, ca nu cumva să-mi păgubesc moştenirea mea; răscumpără tu pentru tine dreptul meu de răscumpărare, căci eu nu voi putea să-l răscumpăr." [7] Aceasta era datina odinioară, în Israel, cu privire la răscumpărare şi la schimb, spre a statornici orice cuvânt: bărbatul îşi dezlega sandaua şi o dădea aproapelui său, adică celui care răscumpăra [dreptul] lui de răscumpărare – iar aceasta era spre mărturie în Israel. [8] Şi răscumpărătorul i-a zis lui Boos: „Dobândeşte pentru tine dreptul meu de răscumpărare." Şi şi-a dezlegat sandaua şi i-a dat-o. [9] Şi Boos a zis bătrânilor şi întregului popor: „Martori sunteţi astăzi că, din mâna Noeminei, am dobândit toate câte a avut Abimelech şi toate câte se cuvin lui Chelaion şi

---

de-al doilea răscumpărător sau un tip de apelativ peiorativ, venit din partea lui Boos. TM are *p'lonī 'al'mōnī*; *cf.* nota la 1Regi 21,3.

4,2 „zece bărbaţi": numărul minim cerut pentru a constitui un tribunal; mai târziu, conform Talmudului, acest număr va fi de trei; zece bărbaţi erau necesari pentru o adunare cu statut de sinagogă. ♦ Rhabanus face o analogie între numărul zece şi bărbaţii drepţi ai VT care au prevestit Întruparea Mântuitorului Hristos (*ad loc.*).

4,3 TM are: „Apoi i-a zis răscumpărătorului: «Naomi, care s-a întors din câmpia Moabului, vinde un ogor care era al fratelui nostru Elimelech.»"

4,5 Potrivit instituţiei leviratului (Deut. 25,5-10), după moartea soţului, văduva ridica urmaşi căsătorindu-se cu fratele defunctului. Aici însă leviratul este legat de dreptul de răscumpărare, loc singular în VT.

4,7 „adică celui care răscumpăra [dreptul] lui de răscumpărare": supraexplicitare care lipseşte în TM. ♦ Rhabanus interpretează în cheie soteriologică: sandaua ar aminti de „veşmintele de piele", de trupul lui Adam după cădere, pe care avea să-L asume şi Hristos (*ad loc.*).

Maalon; [10] iar pe Ruth, moabita, soţia lui Maalon, am dobândit-o de soţie pentru mine, ca să ridic [urmaşi în] numele celui mort, peste moştenirea lui, şi nu va pieri numele celui mort dintre fraţii săi şi din neamul poporului său; martori îmi sunteţi voi astăzi." [11] Şi tot poporul care era la poarta [cetăţii] a zis: „Martori." Şi bătrânii au zis: „Să dea Domnul ca femeia care-ţi intră în casă [să fie] ca Rahel şi ca Leia, care au ridicat amândouă casa lui Israel şi au întărit mulţime în Efrata; şi va fi un nume [pomenit] în Bethleem. [12] Din seminţia pe care ţi-o va da Domnul din copila aceasta, casa ta să ajungă precum casa lui Phares, pe care Thamar i l-a născut lui Iuda!" [13] Şi Boos a luat-o pe Ruth şi ea i-a ajuns soţie; şi el a intrat la ea, iar Domnul i-a dat ei să zămislească şi ea a născut un fiu. [14] Şi femeile au zis către Noemin: „Binecuvântat fie Domnul, care nu te-a lăsat astăzi fără de răscumpărător, pentru ca numele tău să fie pomenit în Israel; [15] îţi va fi înviorare sufletului şi îngrijire căruntеţii tale, fiindcă l-a născut nora ta, care te iubeşte şi care este mai bună pentru tine decât şapte fii." [16] Iar Noemin a luat pruncul şi l-a pus la sânul său şi i-a fost doică. [17] Iar vecinele i-au chemat numele, zicând: „I s-a născut fiu Noeminei." Şi i-au pus numele Obed; acesta este tatăl lui Iessai, tatăl lui David.

4,10 „din neamul poporului său": TM are „şi de la poarta locului său [de baştină]". La „poarta" cetăţii se ţineau procesele şi se consemnau evenimentele de stare civilă.

4,11 „şi au întărit mulţime (*litt.* au făcut putere) în Efrata; şi va fi un nume [pomenit] în Bethleem": TM are „să-ţi meargă bine în Efrata şi să-ţi faci un nume în Bethleem!" ♦ Efrata se află la nord de Ierusalim, în ţinutul lui Beniamin. Pentru că nişte oameni de acolo s-au dus să locuiască în Bethleem, cele două nume au fost asociate (Gen. 35,19; 48,7; Mich. 5,1). Bethleemul este locul îngropării Rahelei, iar ulterior, al naşterii lui Iisus Hristos. ♦ Pornind de la etimologia ebraică, Rhabanus interpretează cele două femei ca atitudini existenţiale: viaţa activă şi cea contemplativă: Marta şi Maria (*ad loc.*).

4,12 Istoria naşterii lui Phares seamănă cu cea a naşterii lui Obed, întrucât Thamar, ca şi Ruth, rămânând văduvă, va fi propusă unei căsătorii de levirat (*cf.* Gen. 38,1-30). Phares şi urmaşii săi aveau să fie strămoşii după trup ai Mântuitorului Iisus Hristos, menţionaţi şi în genealogia din Evanghelia după Matei (Mt. 1,3).

4,14 „ca numele tău": TM are „şi numele lui".

4,15 Theodoret (*ibid.*, col. 528) interpretează astfel „înviorare a sufletului" (gr. εἰς ἐπιστρεφοντα ψυχήν): „După un înţeles mai la îndemână, expresia arată restabilirea sufletească; după înţelesul potrivit adevărului, arată întoarcerea lumii păgâne [la Dumnezeu]. Căci de acolo a înflorit mântuirea întregii lumi." ♦ „şapte": număr simbol al perfecţiunii. Şapte copii erau semnul binecuvântării date de Domnul unei familii (*cf.* 1Rg. 2,5).

4,16 „l-a pus la sân": gest de adopţie şi de ocrotire.

[18] Şi acestea sunt naşterile [coborând] din Phares: Phares l-a născut pe Esron, [19] iar Esron l-a născut pe Arran, şi Arran l-a născut pe Aminadab, [20] şi Aminadab l-a născut pe Naason, şi Naason l-a născut pe Salman, [21] şi Salman l-a născut pe Boos, şi Boos l-a născut pe Obed, [22] şi Obed l-a născut pe Iessai, iar Iessai l-a născut pe David.

4,18-22 Theodoret (*ibid.*, col. 520) vede în această genealogie ideea mântuirii universale: „De aceea şi dumnezeiescul Matei, consemnând genealogia, a omis femeile vestite prin virtute, pe Sara, şi pe Rebeca, şi pe altele; însă a pomenit de Thamar, şi de Raab, şi de Ruth, şi chiar şi de femeia lui Urie, arătând că pentru toţi oamenii S-a întrupat Fiul Unul Născut al lui Dumnezeu, şi pentru iudei, şi pentru celelalte neamuri, şi pentru cei păcătoşi, şi pentru cei drepţi."

1 REGI

Introducere

I. Titlul cărții și locul ei în canon

Aproape toate manuscrisele grecești ale Septuagintei dau acestei cărți titlul Βασιλειῶν ἀ, „cea dintâi [carte] a *Domniilor*". Ea este cea dintâi dintr-o serie de patru cărți ale *Domniilor* din LXX. O dată cu Vulgata, în lumea latină s-a încetățenit obiceiul de a numi aceste cărți „Cărțile *Regilor*". La originea acestui nou nume stă, fără îndoială, o observație a lui Ieronim din al său „Prolog la cărțile Regilor": „Ar fi cu mult mai bine să se spună *Malachim*, adică «Regi (*Regum*)», decât *Malachoth*, adică «Domnii (*Regnorum*)», deoarece [cartea] nu descrie domniile mai multor neamuri, ci doar pe cea a poporului lui Israel, alcătuit din douăsprezece triburi" (Vulgata, 1983, p. 364).

În Biblia ebraică, primele două cărți ale Domniilor poartă numele de cea dintâi și, respectiv, cea de-a doua Carte a lui Samuel; a treia și a patra se numesc cea dintâi și cea de-a doua Carte a Regilor. „Samuel" este cel de-al treilea titlu din „Profeții anteriori" – după Iosua și Judecători; Regii, cel de-al patrulea. Spre deosebire de cele cinci cărți ale Torei, titlul acestor cărți, Samuel, Regi, nu este luat din primele cuvinte ale cărții; Samuel provine dintr-o tradiție ebraică depinzând de 1Par. 29,29 și consemnată în Talmud, care îi atribuie cartea lui Samuel: „Samuel și-a scriș cartea lui, ca și Judecătorii și Ruth" (*Baba batra* 14b).

Cele două Cărți ale lui Samuel, separate în edițiile moderne ale Bibliei ebraice, formează o singură carte în canonul ebraic și la fel stau lucrurile și pentru Cărțile Regilor. Însemnarea care, la sfârșitul fiecărei cărți, dă numărul versetelor și versetul median al cărții nu există nici la sfârșitul primei Cărți a lui Samuel, nici la sfârșitul primei Cărți a Regilor; aceasta se află la sfârșitul celei de-a doua Cărți a lui Samuel și la sfârșitul celei de-a doua Cărți a Regilor. În plus, o însemnare marginală la 1Sam. 28,23 indică faptul că acesta este versetul median al cărții, ceea ce nu are sens decât dacă 1 și 2 Samuel formează o singură carte. La fel stau lucrurile și pentru Cărțile Regilor, unde o însemnare marginală plasează versetul median la 1Rg. 22,6.

Împărţirea Cărţii lui Samuel în două cărţi este târzie şi s-a făcut imitându-se Biblia greacă şi Vulgata. Ea este atestată pentru prima dată într-un manuscris din 1448. Adoptată de către Felix de Prato pentru ediţia sa a Bibliei ebraice tipărită de Daniel Bomberg (Veneţia, 1517), aceasta s-a impus editorilor următori.

Împărţirea Cărţii lui Samuel în două Cărţi ale Domniilor, prezentă în manuscrisele noastre unciale din secolele IV-V, este deja atestată pe la 160-170 într-o listă a lui Meliton al Sardesului: „Iisus Nave, Judecători, Ruth; patru Cărţi ale Domniilor (βασιλειῶν τέσσαρα), două ale Paralipomenelor..." (Eusebiu, *HE* 4,26,13-14). Ea este impusă probabil de alcătuirea cărţii: lungimea cărţii greceşti – care, spre deosebire de cea ebraică, scria vocalele – nu-i permitea să încapă pe un singur sul (*cf.* P.-M. Bogaert, art. „Septuaginta", *DBS* 12, 1993, col. 594). La fel ca Samuel şi Regii, Cronicile (Paralipomene) au fost şi ele împărţite în două cărţi (Psalmii, împărţiţi în cinci părţi, pun o problemă specială).

II. Subiectul

Prima Carte a Regilor reprezintă veriga istorică între vremea Judecătorilor şi cel dintâi rege al lui Israel. Ea are drept figuri principale trei conducători importanţi: Samuel, Saul şi David. Cu ei începe instituţia monarhică pentru Israel: Samuel este ultimul dintre Judecători, personajul cu funcţie profetică de care se leagă premisele regalităţii; rămânând valabilă ideea că adevăratul rege al lui Israel este Domnul, Saul este uns drept cel dintâi rege omenesc al lui Israel, impus de popor, dar se dovedeşte în curând incapabil să îndeplinească această funcţie; David este personajul ales de Dumnezeu pentru a-l înlocui pe Saul ca reprezentant al Său pe pământ. 1Regi acoperă aproape un secol de istorie a lui Israel – de la naşterea lui Samuel la moartea lui Saul (aprox. 1105-1010 î.H.).

Samuel, fiul lui Elcana, se naşte în urma stăruitoarelor rugăciuni ale mamei sale, Anna, şi a jurământului făcut de aceasta, prin care îşi închina lui Dumnezeu viitorul copil. Acesta creşte la Selo/Selom (TM *Şilo*), sub îndrumarea preotului Eli, alături de chivotul legământului Domnului. În acelaşi timp, fiii lui Eli, prin purtarea lor ticăloasă, necinstesc instituţia preoţească rezervată casei lor. Samuel însă, deşi încă un copil, are parte de chemarea Domnului, ajungând profet al lui Dumnezeu şi fiind recunoscut

drept eliberator şi judecător al lui Israel. Astfel, conducerea spirituală trece de la casa lui Eli la Samuel. El cultivă în Israel spiritul adevăratei închinări.

Cum însă fiii lui Samuel nu călcau pe urmele lui, Israel vrea să aibă şi cere cu stăruinţă un rege, cum au toate neamurile. Se poate vedea aici şi necesitatea istorică impusă triburilor lui Israel de a se coaliza, ca şi agresorii lor – populaţiile vecine – sub comanda unui singur conducător. Samuel nu izbuteşte să-i facă să renunţe şi, prin mandat divin, îl unge rege pe Saul, punând bazele monarhiei teocratice, ale cărei îndreptăţiri sunt enunţate acum şi consemnate în scris. Numai că aceasta avea de străbătut un drum lung până să se consolideze. Se aştepta de la rege crearea unei oştiri permanente, în sarcina lui intrând întreţinerea acestei oştiri şi instituirea unei administraţii, fie şi embrionare (idei exprimate în „dreptul regelui" din 8,11-17). În aceste vremuri tulburi, Samuel joacă în istoria lui Israel un rol comparabil cu cel jucat de Moise în timpul exodului. Asocierea dintre cei doi nu este explicită decât într-un singur pasaj (1Rg. 12,8-11), predominând asocierile implicite cu pasaje din Exod şi Deuteronom. Cea mai semnificativă în acest sens este formularea solemnă din cap. 3,20-21, care merge în acelaşi sens: Moise reprezintă ieşirea din Egipt şi constituirea lui Israel ca popor cârmuit de Tora; Samuel reprezintă instituirea regalităţii, instaurarea unui individ, regele – cel din istorie şi cel al aşteptării mesianice –, în fruntea acestui popor.

Dorinţa poporului de a fi ca toate celelalte popoare conduse de un rege (8,5.20) contravine însuşi statutului lui Israel, pe care Domnul l-a ales în mod special dintre toate neamurile. Instituirea unui rege apare ca o lepădare de Domnul, singurul rege al lui Israel, şi, marchează, totodată, începutul războaielor de eliberare, mai întâi de sub ammoniţi, apoi de sub filisteni (numiţi în LXX „Străinii") şi, în cele din urmă, de sub amaleciţi şi alte popoare.

Saul se arată viteaz, dă mai multe lupte cu ammoniţii şi cu filistenii, pe care-i înfrânge şi-i ţine la graniţele ţării. Se poartă însă cu nechibzuinţă şi repetata lui neascultare de vorbele profetului Samuel îl face să piardă bunăvoinţa lui Dumnezeu. Dizgraţia divină se manifestă tranşant şi irevocabil după ce, în urma unei victorii asupra amaleciţilor, Saul şi oastea lui şi-au însuşit din prăzile consacrate ca anatemă (ebr. *hērem*), călcând cuvântul Domnului.

Din porunca lui Dumnezeu, Samuel, în taină, îl unge rege pe David. În acest fel, Samuel patronează trecerea de la dinastia saulidă la cea davidică, dar, în acelaşi timp, el prevesteşte (15,1-16,13) divizarea regatului davidic

după moartea lui Solomon. Regalitatea apare, în cele din urmă, ca făcând parte din planul divin referitor la Israel, al cărui garant este Samuel.

Secvența cuprinsă între 1Rg. 16 și 2Rg. 5 cuprinde un ansamblu complex de povestiri care s-ar putea intitula „istoria ascensiunii lui David". David este doar un flăcăiandru, fiul cel mai mic al lui Iessai din Bethleem. El se face cunoscut, pe de o parte, prin uimitoarea biruință asupra uriașului Goliat, pe de alta, prin minunatu-i har de a cânta din *kinaura*, prin care potolește duhul rău ce zbuciuma sufletul lui Saul. La acestea se adaugă multe alte izbânzi, care-i aduc glorie și-i atrag simpatia poporului. Faptele și firea lui David stârnesc, însă, deopotrivă, invidia și mânia lui Saul și iubirea lui Ionathan, fiul acestuia. Drept urmare, Saul încearcă să-l lovească pe David fie pe față, fie cu viclenie, hărțuindu-l și prigonindu-l îndelung. David se ferește, fuge, scapă – ajutat fiind și de soția sa, Melchol, fiica lui Saul, și de bunul său prieten Ionathan. Cei doi fac un legământ cu consecințe imediate pentru viața lui David, dar și cu ecouri îndepărtate asupra sorții casei lui Ionathan. Începe o lungă pribegie pentru David, timp în care dă multe lupte, o ia de soție pe Abigaia, dar, mai cu seamă, în două rânduri, are ocazia să-l omoare pe Saul și nu o face, din respect pentru calitatea acestuia de uns al Domnului. El refuză astfel să uzurpe prin forță tronul lui Saul și, punându-și viața în mâinile Domnului care-l unsese rege, așteaptă cu răbdare să vină vremea ce-i era hotărâtă. Iar atunci când Saul se războiește cu filistenii la Gelbue, iar David, care li se alăturase acestora, ar fi trebuit să ia parte la luptă, soarta îl îndepărtează de locul bătăliei.

În timp ce David începe să se poarte ca un adevărat conducător și judecător în ținutul lui Iuda, Saul și Israel sunt înfrânți de filisteni. Toți fiii regelui pier în luptă, iar Saul se sinucide, punându-și scutierul să-l străpungă cu sabia, ca să nu fie batjocorit de dușmani.

III. Textul

A. *Manuscrisele ebraice*

Există mai multe mii de manuscrise medievale, complete sau incomplete, ale Bibliei ebraice. În cursul celei de-a doua jumătăți a secolului al VIII-lea au avut loc două mari încercări de colaționare a manuscriselor, cea a lui B. Kennicott și cea a lui J.B. de Rossi. Cel dintâi a colaționat 602 manuscrise (*Vetus Testamentum Hebraicum cum variis lectionibus*, vol. I-II, Oxford, 1776-1780); cel de-al doilea, 1793 de martori, manuscrise sau tipărituri (*Variae*

lectiones Veteris Testamenti ex immensa manuscriptorum editorumque codicum congerie haustae..., vol. I-IV, Parma, 1784-1788). Această imensă muncă a avut un rezultat însemnat, care însă a decepționat: toate aceste manuscrise medievale sunt foarte sărace în variante veritabile; toate sau aproape toate se explică prin greșeli ale copiștilor. Toate aceste manuscrise reprezintă o singură recensiune și derivă dintr-un singur arhetip, *textus receptus*, textul „(proto)masoretic".

Cei mai vechi martori medievali care ne transmit TM al Cărților lui Samuel sunt trei manuscrise care emană, direct sau indirect, din familia masoreților din Tiberiada, Ben Așer: manuscrisul de la sinagoga qaraită din Cairo (895), scris de Moșe ben Așer, nu conține decât Profeții (anteriori și posteriori); manuscrisul de la Alep (cca 930), complet, corectat de Aaron ben Moșe ben Așer, este în curs de editare la Universitatea ebraică din Ierusalim; cel de la Sankt-Petersburg (1009), și el complet, este tipărit în *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (BHS), astăzi ediția de referință a textului ebraic al Bibliei.

Dar, începând din 1947, descoperirile de la Qumran au arătat că textul din care derivă toate manuscrisele noastre medievale nu era singurul în circulație în primele secole î.H., deoarece coexistau mai multe variante, înainte ca una dintre ele să capete preeminență sfârșind prin a le elimina pe toate celelalte. Acest proces de fixare a textului trebuie să se fi desfășurat în legătură cu cel care a dus la încheierea canonului ebraic al Scripturilor și trebuie să se fi terminat la mijlocul secolului al II-lea d.H. În ce privește Cărțile lui Samuel, peștera IV de la Qumran, descoperită în 1952, a oferit fragmente din trei manuscrise diferite ale acestei cărți: 4Q Sam^{a}, 4Q Sam^{b} și 4Q Sam^{c}, datând din secolele III-I î.H. Se remarcă numeroase deosebiri față de TM, între care unele importante.

În manuscrisele medievale, un sistem de liniuțe și de puncte așezate dedesubtul, deasupra sau în interiorul consoanelor permite notarea vocalelor și deosebirea lui *sin* de *șin*. Manuscrisele de la Qumran, ca toate manuscrisele din această epocă, nu notau decât consoanele. Era așadar posibil să se citească aceleași consoane cu vocale diferite și să se obțină sensuri diferite. Acest lucru explică și multe deosebiri dintre TM și LXX.

B. *Manuscrisele grecești*

Există aproximativ două mii de fragmente și de manuscrise, complete sau incomplete, ale Bibliei grecești a celor Șaptezeci. Cele mai vechi – dacă nu

se iau în seamă fragmentele pe papirus – sunt Vaticanus (B) şi Sinaiticus (ℵ), ambele din secolul al IV-lea, şi Alexandrinus (A), din secolul al V-lea.

Dispunem de trei ediţii critice recente ale cărţilor Regilor. Ultima ca dată, cea a lui N. Fernández Marcos şi J.R. Busto Saiz (prescurtată FMBS sau LXX-L) nu priveşte decât 1-2 Rg. şi nu colaţionează decât cele patru (sau cinci) manuscrise medievale înrudite (din sec. XI-XIV) care formează grupul „lucianic". Precedenta ediţie, cea a lui A. Rahlfs, colaţionează în mod sistematic mss A şi B. Cea mai veche, zisă „de la Cambridge", realizată de A.E. Brooke, N. McLean şi H.St.J. Thackery (BML), este şi cea mai bogată: ea ofcră o ediţie diplomatică a ms B însoţită de un aparat critic care relevă sistematic variantele din trei unciale, A, M (Paris, BN, Coislin 1, sec. VII) şi N (Vaticanus, *grec 2106*, sec. VIII-IX), şi din douăzeci şi unu de minuscule (din sec. IX-XIV).

Spre deosebire de manuscrisele medievale ale TM, manuscrisele LXX, chiar medievale, prezintă adesea importante diferenţe între ele, care nu provin din greşeli ale copiştilor, ci constituie variante veritabile. Mai cu seamă textul din 1Rg. 17-18 diferă considerabil de la un manuscris la altul.

Un număr de manuscrise colaţionate în BML conţin texte înrudite şi constituie grupuri. Sunt semnificative în special trei dintre ele: Acx, Bya^2 şi boc^{2}e^2. Grupul Acx prezintă o formă de text ce depinde de recensiunea hexaplară stabilită de Origen în prima jumătate a secolului al III-lea. Textul manuscriselor Acx este foarte apropiat de textul (proto)masoretic.

În schimb, textul din grupul Bya^2 (y = Veneţia, San-Marco, *grec 3*, sec. XI; a^2 = Sankt-Petersburg, Bib. Impr. *62*, sec. X-XI) practic nu a fost influenţat de recensiunea hexaplară şi se îndepărtează frecvent – uneori foarte mult – de TM. Se constată că, atunci când acest text este în dezacord cu TM, concordă în general cu 4Q Sam^a (4Q).

Ms B al 1Rg. nu este atât manuscrisul care ne transmite traducerea acestei cărţi aşa cum a ieşit de sub pana traducătorului din secolul al II-lea î.H. – greşelile, pasajele ininteligibile şi dubletele o arată suficient de bine –, cât manuscrisul care ne transmite textul cel mai puţin revizuit: ediţia Cambridge (1927) l-a ales ca text de referinţă şi editorii Papei Sixtus al V-lea îl luaseră deja drept bază pentru ediţia romană din 1587.

Grupul de mss boc^{2}e^2 prezintă textul numit lucianic sau antiohian (L). Acest text este rezultatul unei recensiuni făcute pe la sfârşitul secolului al III-lea, care tindea să obţină un text conform cu TM şi să-i îmbunătăţească stilul.

IV. Traducătorul

A. *Textul lung al primei Cărți a Regilor*

Forma lungă a textului LXX pentru 1Rg. 17-18 prezintă „plusuri" foarte însemnate în comparație cu ms B: vocabularul acestor „plusuri" arată că ele emană de la un alt traducător decât cel care a lucrat textul scurt al capitolelor 17-18 și celelalte capitole din 1Rg. Fie acesta nu avea aceste „plusuri" în modelul său ebraic, fie traducerea pe care a făcut-o acestor pasaje a fost eliminată de un revizor grec și apoi li s-a făcut o altă traducere, cea care ni s-a păstrat.

B. *Textul scurt al primei Cărți a Regilor*

Dată fiind lungimea totală a cărților *Domniilor* (251 de pagini în ediția lui Rahlfs), ne putem gândi *a priori* că, la fel ca în cazul Pentateuhului (354 pagini), vechea traducere a LXX nu emană în întregime de la același traducător. Un număr de traduceri specifice ale cuvintelor ebraice în textul scurt al 1Rg. și modalitatea de traducere pe care o pun în evidență confirmă acest lucru: traducătorul (echipa de traducere) al 1Rg. este diferit de cel/cea a restului *Domniilor* .

Din punctul de vedere al unității redactării și al documentelor folosite de redactor(i), se pot distinge: un grup omogen (1Rg. 28 – 2Rg. 1), un grup cu un mare procent de dublete (1Rg. 8-27) și un grup compozit (1Rg. 1-7).

Cinci cuvinte ebraice (*rag^{e}lī* „pedestraș", *hālīlāh* „grozăvie!", *g^{e}dhūdh* „ceată", *ṣ^{e}bhā'ōth* „oștiri", *b^{e}liyya'al* „ticălos") sunt traduse diferit în 1Rg. și în 2-4Rg. În plus, în timp ce 1Rg. îl redă sistematic pe fiecare dintre ele în același fel, o aceeași secțiune, care aparține aceleiași cărți din 2-4Rg. dă uneori mai multe traduceri diferite. Alte patru cuvinte: *ṣāphaṭ* „a judeca", *kī 'im* „însă", *ṭō'n* „turmă de animale mici", *ṣēbheṭ* „sceptru", „trib" prezintă câteva excepții în ce privește caracterul sistematic al traducerii în 1Rg. Aceste excepții își au adesea propria explicație sau se pot datora existenței unei deosebiri între modelul ebraic al LXX și TM. Pe de altă parte, traducerea din 1Rg. se regăsește pe alocuri în 2-4 Rg., fie în ms B, fie în secțiunile βγ și δγ[1] din LXX-L. În sfârșit, aceste patru cazuri pun în evidență grija

1. În funcție de prezența sau absența influenței recensiunii *kaige*, grupul celor patru cărți ale Regilor a fost împărțit de H.St.J. Thackeray în cinci secțiuni, desemnate prin litere

traducătorului la 1Rg. de a stabili o corespondenţă fixă între vocabularul ebraic şi vocabularul grec şi de a reda, pe cât se poate, două cuvinte ebraice diferite prin două cuvinte greceşti diferite.

Aceste exemple permit, de altfel, stabilirea hotarului dintre lucrarea traducătorului pentru 1Rg. şi cea a traducătorului/ traducătorilor următor/i undeva între 1Rg. 30 şi 2Rg. 3.

V. Deosebiri între LXX şi TM

Textul ebraic avea încă variante în vremurile traducătorilor antici greci şi latini.

Deosebirile dintre LXX şi TM se împart formal în două mari categorii: deosebiri cantitative („plusurile" şi „minusurile") şi deosebiri calitative (elementele ce îşi corespund cu sens diferit). Deosebirile sunt extrem de numeroase, însă importanţa lor este adesea redusă: bunăoară, când LXX înlocuieşte un pronume personal din TM prin numele propriu corespunzător, dacă acesta este sigur. În plus, în cazul deosebirilor calitative, e uneori greu de ştiut dacă deosebirea este semnificativă sau nu: astfel, când LXX-B citeşte: „s-a ridicat (ἀνέστη) de acolo şi s-a aşezat în strâmtoarea Engaddi", iar TM „s-a suit ..." (24,1), deosebirea semantică este limpede, ca şi explicaţia ei: de oriunde ai pleca în Israel, este greu să „urci" la Engaddi, aflat pe malul Mării Moarte, la vreo patru sute de metri sub nivelul mării. În schimb, când LXX redă verbul *sūr*, „a se abate, a se îndepărta", prin ἐκκλίνειν, „a se abate", în 12,20, apoi prin παραβαίνειν, „a se îndepărta", în versetul următor (12,21), această deosebire de traducere nu este probabil decât o *variatio* care nici nu merită scoasă în evidenţă. Aceste motive fac ca notele să nu evidenţieze în mod sistematic toate deosebirile.

Când LXX se deosebeşte în mod clar de TM, *se poate presupune* că deosebirea nu se datorează traducătorului, ci se bazează pe o diferenţă a modelului său ebraic faţă de TM. Două indicii întăresc aceeastă presupunere: acordul frecvent dintre LXX şi textele ebraice de la Qumran, în opoziţie cu TM, şi prezenţa unor semitisme în pasajele în care LXX se îndepărtează de TM. Cercetarea comună întreprinsă de D. Barthélémy, D.W. Gooding, J. Lust şi E. Tov asupra problemei controversate a raporturilor dintre textul lung şi textul scurt al 1Rg. 17-18 este edificatoare în această privinţă. Aceşti

---

greceşti. Secţiunile βγ (2Rg. 10,1 – 3Rg. 2,11) şi γδ (3Rg. 22,1 – 4Rg. 25,30) sunt marcate de această influenţă.

autori, aflați în dezacord în privința majorității celorlalte probleme, sunt totuși de acord în privința acestui lucru: traducătorul grec a fost fidel modelului său ebraic (*cf.* BGLT, p. 156).

Manuscrisele de la Qumran dovedesc faptul că, în primele secole î.H., textul consonantic ebraic nu era încă fixat, ci fluctuant; trebuie să fi existat mai multe recensiuni ale aceluiași text, cu variante mai mari sau mai mici. Adesea, când există o diferență între TM și LXX, textele de la Qumran o sprijină pe aceasta din urmă.

Deosebiri cantitative

Printre deosebirile cantitative, există „plusuri" de un tip special: dubletele. Avem de-a face cu un dublet când unui element din TM îi corespund în LXX două elemente echivalente – nu neapărat sinonime –, cu alte cuvinte, dacă unul dintre ele e de ajuns pentru a asigura lizibilitatea textului. Vom examina pe rând dubletele, „plusurile", apoi „minusurile". Se impun două observații preliminare:

1. Deosebirile cantitative (și, în mai mică măsură, calitative) variază mult de la un manuscris grec la altul. Într-adevăr, dacă TM este un text unificat, aproape fără variante, nu aceeași este situația pentru Septuaginta.

2. Când un redactor vrea să insereze un element într-un text preexistent, reia adesea, la sfârșitul elementului adăugat, unul sau mai multe dintre ultimele cuvinte ale textului ce precede inserția fiind, cu alte cuvinte, un adaos *deliberat*. Dar o asemenea reluare se poate interpreta și într-un mod total opus: „plusul" din LXX a putut dispărea *accidental* din TM prin haplografie – sărindu-se de la primul element la „reluare".

În fața unui „plus" din LXX (sau din TM) care apare între elemente recurente, este adesea foarte greu de ales între cele două ipoteze, între un adaos deliberat și o pierdere accidentală (*cf.* R.P. Gordon, „The Problem of Haplology in 1 and 2 Samuel", în G.J. Brooke și B. Lindars ed., *Septuagint, Scrolls and Cognate Writing* – Septuagint and Cognate Studies 33, Atlanta, 1992, pp. 150-151).

1. Dubletele

1. Dimensiunea membrelor unui dublet

– Un cuvânt sau o expresie: „dinaintea ta (ἐνώπιον σου) și împreună cu tine (μετά σου)": TM are „lângă tine" (*'immekhāh*) (1,26). Μετά este corespondentul obișnuit al lui *'im*.

– O propoziție simplă: „și să-l trimiteți (καὶ ἐξαποστελεῖτε αὐτὴν); mânați-l (καὶ ἀπελάσατε αὐτὴν)": TM are „și să-l trimiteți" (*w^e^şillahtem 'ōthō*)" (6,8). Cele două membre ale dubletului sunt haplogenice. Un alt exemplu: „și-ți va fi bine (καὶ ἀγαθόν σοι) și-ți va da tihnă (καὶ ἀναπαύσει σε)": TM are „și-ți va fi bine (*w^e^ṭōbh lākh*)" (16,16).

– O frază complexă: „Nu [faceți] așa, copii, căci nu e bună vorba ce-o aud spunându-se despre voi; nu mai faceți așa, căci nu-s bune vorbele pe care le aud": TM are „Nu mai faceți așa, copii, că nu e bună vorba ce-o aud" (2,24).

2. Traducere sau transcriere din ebraică

Cele două membre ale unui dublet sunt, în general, și unul și celălalt traduceri din ebraică, dar se întâmplă ca unul dintre membre să fie – sau să conțină – o transcriere a unuia sau mai multor cuvinte ebraice care nu sunt nume proprii. Exemple:

– „ținut drept neessaran (συνεχόμενος νεεσσαραν)": TM are „ținut (*ne^e^ṭār*)" (21,8). Forma verbală *ne^e^ṭār* este mai întâi tradusă prin συνέχεσθαι, apoi transcrisă prin νεεσσαραν.

– „unde se găsește straja (ἀνάστημα) Străinilor; acolo se află Nasib (Νασιβ) Străinul": TM are „unde se află cârmuitorii (*n^e^ṣibhēy*) filistenilor" (10,5). Ebraicul *n^e^ṣīb* este mai întâi tradus – aproximativ – prin ἀνάστημα, „construcție, post de strajă", apoi transcris prin Νασιβ, devenind astfel un nume de persoană: „Nasib Străinul (= filisteanul)".

– „și amândouă palmele mâinilor lui, tăiate; erau și una, și alta în față pe amaphet, și amândouă încheieturile mâinilor lui erau căzute în tindă": TM are „și palmele, tăiate (*k^e^ruthōt*), erau în apropierea pragului (*hammiph^e^tān*)" (5,4). Un prim dublet este format din cele două fraze complexe, unde ebraicului *hammiph^e^tān*, „prag", îi corespund mai întâi τὰ ἐμπρόστια, „în fața", apoi τὸ πρόθυρον, „tinda". Traducerea „în față" și transcrierea *amapheth* formează un al doilea dublet.

3. Poziția membrelor dubletului

În exemplele precedente, cele două membre ale dubletului sunt juxtapuse: este cazul cel mai frecvent. Se întâmplă însă ca acestea să fie:

a) separate unul de celălalt:

– „...și a spus: «Ce-i cu glasul și zarva aceasta?» Și omul a intrat degrabă și i-a dat de veste lui Eli. *Și Eli era în vârstă de nouăzeci de ani.* Ochii îi

erau daţi peste cap *şi nu mai vedea.* Şi a spus Eli bărbaţilor din jurul său: «Ce-i cu glasul şi zarva aceasta?»": TM are „şi a spus: «Ce-i cu glasul şi cu zarva aceasta?» Şi omul a intrat degrabă şi i-a dat de veste lui Eli. *Şi Eli era în vârstă de nouăzeci şi opt de ani şi ochii îi încremeniseră şi nu mai putea vedea.* Şi omul i-a spus lui Eli..." (4,14-16). Pasajul în italice desparte cele două membre ale dubletului;

b) sau întrepătrunse:

– „... iar toţi slujitorii lui i se aflau în preajmă. Şi Saul le-a spus slujitorilor care i se aflau în preajmă, *şi le-a spus*": TM are „şi toţi slujitorii lui i se aflau în preajmă. Şi Saul le-a spus slujitorilor care i se aflau în preajmă" (22,6-7). Omiţând „şi le-a spus", TM atenuează efectul reluării.

c) sau combinate pentru a forma un chiasm:

– „... şi nu-ţi pune deoparte (οὐ περιποιήσεις) [nimic] de la el; nimiceşte-l (ἐξολεθρεύσεις) şi dă-l ca anatemă (ἀναθεματιεῖς) pe el şi toate ale lui, şi nu-l cruţa (οὐ φείσεις)": TM are „şi anatemizaţi (*w^e^haharam^e^tem*) toate ale lui, şi nu-l cruţa (*w^e^lō' taḥ^e^mol*)" (15,3). Cele patru propoziţii din LXX formează un dublet: verbul *hāram*, „a anatemiza", din propoziţia afirmativă a TM este tradus prin două verbe diferite în LXX: verbul *hāmal*, „a cruţa", din propoziţia negativă a TM este şi el tradus de două ori. Cele două membre ale dubletului nu sunt juxtapuse, ci combinate în chiasm.

4. Originea dubletelor

Unul dintre membrele dubletelor aparţine neapărat primei forme a Septuagintei, dar care? Dacă cele două membre ale dubletului se explică drept traduceri sau transcrieri ale TM, unul dintre ele provine de la traducătorul 1Rg., celălalt de la un revizor sau, poate, tot de la traducător. Când cele două membre ale dubletului se deosebesc de TM şi presupun fiecare un model ebraic diferit de el, alegerea este adesea imposibil de făcut. Se pot avea în vedere două ipoteze: 1) membrul conform TM este traducerea modelului ebraic al traducătorului; 2) acesta a fost introdus de traducător; 3) se datorează unui revizor ulterior.

Prezenţa – destul de probabilă – în modelul ebraic al LXX a unor dublete, în care unul dintre membre este conform TM, dovedeşte că textul care va sfârşi prin a se impune ca text oficial în secolul al II-lea al erei noastre, textul protomasoretic, avea deja valoare de referinţă în secolul al II-lea î.H.

S-a observat că narațiunile duble, asemănătoare, abundă în 1Rg. 8-27. Se pare că în nici o altă carte a Bibliei astfel de dublete nu sunt atât de numeroase. O explicație a acestui fapt ar fi izvoarele diferite din care provin aceste narațiuni, respectiv diferitele sanctuare, cetăți sau cercuri religioase care au păstrat amintirea faptelor. Ni s-a păstrat un rezumat al gestelor a doi eroi – cel dintâi rege originar din nord și cel dintâi rege ce provenea din sud –, împreună cu povestea rivalității lor. Apoi, un culegător al acestor istorii, pe la 722 î.H., anul căderii regatului de nord, a vrut să pună laolaltă datele despre originea monarhiei aparținând tradițiilor din nord și din sud. În cele din urmă, un ultim redactor a încorporat acest material în opera sa, într-o viziune istorică și respectând tradiții necunoscute nouă, fără a încerca să le amestece sau să le armonizeze, ci doar lăsându-le să existe unele lângă altele în cartea sa. Acest lucru nu displace azi istoricilor, deoarece apar astfel aspecte diferite ale aceleiași lumi.

Grupul compozit (1Rg. 1-7) conține, în primul rând, pasajul referitor la chivot (1Rg. 4-6). O vechime asemănătoare poate avea povestirea copilăriei lui Samuel și cântul mamei lui, Anna (1Rg. 1-3). Între altele, în această secțiune este prevestit sfârșitul casei lui Eli, care se va petrece în parte sub Saul (1Rg. 22,6-20) și definitiv sub Solomon, când Sadoc va deveni preot în locul lui Abiathar, urmașul lui Eli (3Rg. 2,26-27). Rezumatul activității de judecător a lui Samuel (1Rg. 7) poate fi considerat lucrarea unui redactor final, care se folosește de documente anterioare.

Secvența 1Rg. 28-2Rg. 1, care povestește ultima bătălie decisivă a lui Saul, este mai omogenă și mai detaliată decât grupul de dublete care o precedă, dar este strâns legată de acesta prin prezența lui David printre filisteni (1Rg. 21,11-16; 27,1-12), după cum este legată și de ce urmează (2Rg. 2,4b-7; *cf.* 21,12-14). Înfrângerea și moartea lui Saul constituie un dezastru pentru Israel și totodată un prim pas către domnia lui David.

VI. Lecturi patristice ale primei Cărți a Regilor

Chiar dacă cea dintâi Carte a Regilor nu este atât de prezentă în creștinismul antic ca Pentateuhul, Profeții mari sau Psalmii, Părinții Bisericii au citat din ea formule, au comentat pasaje și au rostit predici despre principalele personaje: Anna, Samuel, David, vorbitoarea din pântec (a se vedea notele referitoare la pasajele respective). Tipologia lui David, figură a lui Hristos, este deosebit de importantă în modul cum a fost receptat 1Rg.: mai multe

nume date lui Hristos vin din această carte, iar unele scene au fost interpretate ca prefigurând viața și pătimirea Lui. Astfel, episodul în care Saul își aruncă sulița spre David, dar aceasta nu atinge decât zidul (1Rg. 19,10), îi permite lui Grigore al Nyssei să deosebească divinitatea, neatinsă, și trupul simbolizat de zid (pentru alte texte, *cf.* M. Canévet, *Grégoire de Nysse et l'herméneutique biblique*, Paris, 1983, pp. 110-112). Lista care urmează – neexhaustivă – semnalează câteva pasaje din 1Rg. pe care le-a folosit tradiția.

– Povestea vacilor care trag „drept înainte" carul încărcat cu chivotul până pe câmpul lui Osea din Baithsamus (1Rg. 6,12-14) este propusă de Iustin, în *Dialogul* lui, drept un nou exemplu a ceea ce face pentru ei „puterea" divină. Numele Osea/Ause este o formă pentru „Iisus" (*Yehōşua'*) (*Dialogul cu Trifon* 132,2-3). Același exemplu figurează în dosarul pe care-l alcătuiește Origen în legătură cu „profețiile" lui Caiafa, pentru a arăta că profețiile se fac uneori prin intermediari neașteptați (*Comentariul la Ioan* 28,17,139-151 = SC 385, pp. 131-136): el citează mersul măgăriței lui Balaam (Num. 22,22-34), profeția trimișilor lui Saul (1Rg. 19,18-24), povestea vacilor și cea a vrăjitoarei (1Rg. 28).

– Calitatea de „văzător" (gr. ὁ βλέπων) atribuită lui Samuel (1Rg. 9,11.18; 16,4) își găsește locul alături de alte nume asemănătoare în reflecțiile asupra profetismului, între alții la Grigore al Nyssei (*Comentariul la Cântarea cântărilor* 7 = GNO 6, pp. 212-219; 13 = GNO 6, pp. 393-397).

– Scena din 1Rg. 12,1-5 arată locul ocupat de Samuel între Moise și Pavel, ca exemplu de om cu purtare ireproșabilă (Irineu, *Adv. haer.* 4,26,4 = SC 100, pp. 722-726).

– Vorba lui Samuel: „Îi sunt oare plăcute Domnului arderile de tot și jertfele pe cât îi este ascultarea..." (1Rg. 15,22) servește drept punct de plecare pentru constituirea unui dosar privind superioritatea ascultării față de jertfe (Irineu, *Adv. haer.* 4,17,1 = SC 100, pp. 574-576). Conceptul ascultării este proclamat în Noul Testament de către Iisus însuși în apărarea discipolilor Săi împotriva ritualiștilor și legaliștilor farisei (Mt. 9,13).

– Părinții Bisericii au interpretat alegoric scena în care Saul, chinuit de duhul cel rău, este liniștit de muzica lui David (1Rg. 16,14-23).

– Menționarea personajului Doec, paznicul catârcelor lui Saul (1Rg. 21,8), în titlul Ps. 51, îi inspiră lui Grigore al Nyssei un expozeu teologic despre păcat și despre ambiguitate, asemănătoare celei a acestui animal neproductiv, în același timp cal și măgar (*In inscriptiones Psalmorum*, GNO 5, p. 133, 23 *sq.*).

– Expresia „războaiele Domnului" (1Rg. 25,28) îi servește lui Origen drept argument pentru a justifica atribuirea numelui David Mântuitorului, deoarece Mântuitorul a purtat, la fel ca David, „războaiele Domnului" și a adus astfel pacea fiului său, poporul (*Comentariul la Ioan* 1,261 = SC 120, p. 190).

La aceste observații am mai putea adăuga o seamă de interpretări ce decurg din importanța majoră a lui David, aflat în relație cu mesianismul. Făgăduințele mesianice din Pentateuh (Gen. 3,14-16; 12,1-2; 17,1-8; 49,8-12; Num. 23-24; Deut. 18,13-19) capătă un plus de semnificație în lumina legământului Domnului cu David. Astfel, se observă că, atât în 1Rg., cât și în Gen., un loc aparte în ceea ce ține de mesianism îl au femeile. Mai mult, relatarea copilăriei lui Ioan Botezătorul și, în parte, chiar a lui Iisus, e schițată după tiparul copilăriei lui Samuel: sunt prezentate două mame sterpe și una fecioară care capătă prunc ca dar al Domnului; doi dintre aceștia sunt mari profeți, iar cel de-al treilea este Fiul lui Dumnezeu; doi sunt naziri, iar celălalt e Cel sfânt al Domnului; cel dintâi este cel care îl consacră rege pe David, cel de-al doilea este precursorul Fiului lui David; toți trei cresc în statură și în har în ochii Domnului și în ochii oamenilor (Lc. 1,80; 2,40.52 = 1Rg. 2,21.26).

Am cita în final cântarea Mariei, care calchiază în cuvinte și în idei cântarea Annei, mama lui Samuel. Smerenia Mariei amintește, în text, de amărăciunea Annei și, la fel, se transformă în bucurie și rodnicie prin lucrarea Celui ce „împlinește lucruri mari" (Lc. 1,46-55 = 1Rg. 2,1-10). Antica semnificație a chivotului, în care este prezent Dumnezeu, se va realiza în chip perfect în Noul Testament. Chivotul desăvârșit în care e prezent Dumnezeu este omul Hristos. Adevărat chivot al Domnului este și Maria, în care se află Fiul lui Dumnezeu.

Michel Lestienne și Florica Bechet

1 Regi

1 [1] Era un om din Armathaimul Siphei, din muntele lui Efraim, pe nume Elcana, fiul lui Ieremeel, fiul lui Elias, fiul lui Thoke, în Nasibul lui Efraim.

1,1-3,21 *Chemarea lui Samuel.* Această secțiune prezintă nașterea, chemarea și învestirea profetică ale lui Samuel și prevestește înlocuirea familiei preoțești de la Selom (Selo) cu cea sadocită de la Ierusalim. Sunt relatate destinele încrucișate a două familii: cea a lui Elcana, de la Armathaim, și cea a preotului Eli, de la Selom. Secțiunea se articulează în patru pericope: prima și ultima se referă la începuturile lui Samuel, cele din mijloc se referă la familia lui Eli, răutatea fiilor lui Eli contrastând cu bunătatea lui Samuel.

1,1a „Armathaim": în TM orașul lui Elcana (1,1.19; 2,11) și al lui Samuel (7,17; 8,4; 15,34; etc.) poartă numele *hārāmāthayim* în 1,1 și (*hā*)*rāmāh* în alte locuri. *Rāmāh* înseamnă „înălțime", iar *hārāmāthayim*, formă de dual, precedată de articolul *hā-* înseamnă „cele două înălțimi". Ca și *gibh*ᵉ*'āh*, „deal", *rāmāh* se folosește ca substantiv comun sau – cazul cel mai frecvent – ca toponim. Acest toponim este foarte răspândit, iar orașul lui Elcana și Samuel nu este decât unul dintre numeroasele locuri biblice care poartă acest nume; localizarea lui nu e sigură, poate actualul Rentis, aflat la 33 de kilometri nord-vest de Ierusalim. În LXX, 1Rg., acest oraș poartă totdeauna numele *Armathaim*, transcrierea dualului *hārāmāthayim*. Acest nume permite să se deosebească orașul lui Samuel de alte *Rama*. ♦ „Sipha": TM *Siph(a)* nu se găsește decât de două ori în LXX, în Jud. 11,16 (ms B), în expresia θάλασσα Σιφ, care desemnează Marea Roșie, și în 1Rg. 9,5, unde acest nume desemnează regiunea în care se găsește cetatea lui Samuel. Expresia *Armathaim Sipha* e comparabilă cu Βηθλεεμ Ιουδα (Jud. 17,9; 19,1; etc.) sau cu Ιαβις Γαλααδ (1Rg. 11,1): la fel ca *Iuda* și *Galaad, Sipha* e un nume de regiune. Masoreții vocalizează *waw* din *ṬWPYM* în *ō* și citesc *ṭōphīm*, „pândari". Pentru Ps.-Ieronim (q. 1 = Saltman, p. 66) și Talmudul din Babilon (*Megilla* 14a: „Elcana era unul dintre cei două sute de proroci care au prorocit în Israel"), aceștí „pândari" sunt prorocii (vezi Jud. 6,17; Ez. 3,16-21; 33,1-9), iar Targumul Ionathan parafrazează *ṭōphīm* prin „discipolii prorocilor". Modelul ebraic presupus de LXX, *ṬYPY*, se deosebește puțin (*yod* în loc de *waw*) de gentilicul ebraic *ṬWPY* (*ṭūphī*) (cu *waw* vocalizat *ū* în loc de *ō*), corespunzând numelui „Țuph" care, în TM, este atât cel al străbunului lui Elcana (1,1b notă), cât și cel al regiunii în care se găsește cetatea lui Samuel (*cf.* 9,5 notă). Altă deosebire este absența literei finale, *mem*, care s-ar explica prin haplologie, în modelul ebraic al LXX (cuvântul următor, *mēhar*, „de pe munte", începe cu *mem*), sau prin dittografie, în TM. Lectura *ṭōphīm* ar putea fi voită, datorată interpretării „pândari", „proroci". ♦ „muntele lui Efraim" (1,1; 9,4; 14,22.23): partea centrală a munților din Cisiordania, la nord de Ierusalim. Efraim – la fel ca Iuda – este, la origine, un nume geografic, ajuns apoi

El [avea] două neveste: [2] pe una o chema Anna, iar pe cealaltă Phennana; Phennana avea copii, Anna nu avea copil.

---

numele tribului care ocupa această regiune (De Vaux, R., 1971, p. 591). Expresia a căpătat atunci sensul „muntele ce aparţine tribului lui Efraim", de unde parafraza din Targumul Ionathan: „muntele casei lui Efraim". ♦ Origen insistă pe singularitatea lui Elcana, traducând pasajul prin: „era *un singur* om." Elcana simbolizează pentru Alexandrin, ceata sfinţilor, fiind un „unicat", după modelul Dumnezeului-Unu, opus multiplicităţii „profanilor". Elcana coboară din munte, locul cel mai apropiat de Dumnezeu. Numele lui înseamnă „ceea ce este a lui Dumnezeu" (nu a demonilor, subînţelege Origen) (*Hom. Sam.* 4). O interpretare asemănătoare se regăseşte la Grigore cel Mare (*In I Regum* 1,1,1): Elcana este *uir unus*, typos al Mântuitorului şi al al bărbatului desăvârşit în iubirea de Dumnezeu şi în lupta împotriva răului. ♦ Grigore cel Mare interpretează etimologia toponimelor în sens alegoric: muntele lui Efraim („rodnic, roditor") este Cerul sau Fecioara Maria, care a zămislit cel mai minunat rod, omul cel nou (*ibid.* 1,4,3-7; 1,5,1); Armathaim, „vedenie împlinită" (*uisio consummata*), se potriveşte Bisericii, prefigurată de viziunile profeţilor (1,62,2); Sipha, „observator" (etimologie după TM), reprezintă locul înalt propice contemplării lui Dumnezeu, interzisă ereticilor (1,62,3-4).

1,1b „în Nasibul lui Efraim": TM are „fiul lui Ţuf, un efrateean". E dificil de sesizat sensul exact al lecţiunii LXX, dar se poate explica de ce aceasta se îndepărtează de cea a TM. În afară de 1Rg. 1,1, gentilicul „efrateean", *'ephᶜrāthī*, se întâlneşte de patru ori în TM. În Jud. 12,5 şi 3Rg. 11,26, el desemnează un membru al tribului Efraim; în 1Rg. 17,12 şi Ruth 1,2, apare în expresia „efrateean din Bethleemul lui Iuda" şi desemnează un membru al tribului lui Iuda. Aici trebuie, probabil, reţinut sensul „efraimit": Elcana nu numai că îşi are reşedinţa în muntele lui Efraim, ci şi aparţine tribului Efraim. Dar genealogiile biblice fac din Elcana un levit (1Par. 6,1-12.18-22; *vide* Flavius Iosephus 5, 342; Theodoret, q. 1 = FM, pp. 4-5), şi, dacă e levit, nu poate aparţine nici tribului lui Efraim, nici tribului lui Iuda. Trebuia aşadar să se găsească o soluţie acestei contradicţii. Ps.-Ieronim (q. 1 = Saltman, pp. 65-66) rezolvă spunând că Elcana se trage din Levi după tată şi din Iuda după mamă. LXX înlocuieşte etniconul din TM cu numele „Efraim" şi citeşte consoanele *BNŢYB* „din Nasib", în locul celor din TM: *BN ŢWP (ben Ţūph)*, „fiul lui Ţuf". Cum poate fi înţeles Nasib? În Iis. Nav. 15,43, Nasib este numele unui oraş din Iuda, iar în 1Rg. 10,5 şi 13,3.4, e un nume de persoană (dar în aceste ultime ocurenţe din 1Regi corespondentul ebraic este altul; *cf.* nota 10,5). Aşadar, Nasib ar putea desemna aici un oraş din Efraim omonim cu cel din Iuda. Totuşi, cum Elcana nu e numai originar din Armathaim, ci şi locuieşte acolo (1,3.19; 2,11), trebuie fie să admitem că este vorba despre oraşul străbunului său Thoke (s-ar fi aşteptat atunci mai degrabă ἐκ sau ἀπό decât ἐν), fie să dăm prepoziţiei ἐν sensul „aproape de": Armathaim s-ar afla aproape de Nasibul din Efraim; se poate presupune şi că Nasib desemnează o regiune din Efraim, ipoteză reţinută aici. Dar cum lecţiunea din LXX are drept scop să ascundă originea efraimită a lui Elcana, probabil nu trebuie să căutăm aici reprezentări geografice precise.

1,2 „Phennana avea copii, Anna nu avea copil": după Origen, numele Phennanei înseamnă „convertire", numele Annei, „har", „bucurie". Sens mistic: oricine vrea să devină „unu",

[3] Omul acesta urca [an de an], în fiecare zi [de sărbătoare,] din cetatea lui, din Armathaim, să se închine şi să-I aducă jertfe Domnului Dumnezeului

---

adică sfânt, trebuie să se căsătorească spiritual cu Convertirea şi cu Bucuria (harul). Nu întâmplător prima care naşte prunci este Phennana: roadele convertirii preced roadele harului. Cele două soţii ale lui Elcana pot fi comparate cu Marta şi Maria, devenite, la Părinţi, simboluri ale vieţii active, respectiv vieţii contemplative (*Hom. Sam.* 5). În concepţia lui Grigore cel Mare, cele două soţii ale lui Elcana simbolizează, una Sinagoga (Phennana cea dătătoare de fii, dar mai puţin privilegiată), cealaltă Biserica (Anna cea stearpă, dar privilegiată, precum Biserica încă nouă dar proaspătă mireasă a lui Hristos) (*ibid.* 1,8,1-3; aceeaşi metaforă în interpretarea la 1Rg. 2,5 din 1,101,1-3). ♦ Sterilitatea Annei aminteşte de sterilitatea Sarei şi de cea a Elisabetei, mama lui Ioan Botezătorul. De asemenea, autorul *Protoevangheliei lui Iacob* (sec. al II-lea) o va lua ca model pentru mama Fecioarei Maria, Sfânta Ana, soţia lui Ioachim. Există mari similitudini între acest episod din 1Rg. şi *Protoevanghelie*. A se vedea, de asemenea, Ioan Gură de Aur, cele cinci *Predici despre Anna*, în PG 54.

1,3 „[an de an], în fiecare zi [de sărbătoare]", gr. ἐξ ἡμερῶν εἰς ἡμέρας: TM are *miyyāmīm yāmīmāh*. Expresia greacă este un calc al celei care-i corespunde în TM şi al cărei sens literal este „din zile în zile". Lexicografii moderni consideră totuşi că pluralul *yāmīm*, „zile", capătă în anumite cazuri, paisprezece la număr, între care şi acesta, sensul „an". Dar Targumurile şi LXX nu întrebuinţează în nici unul dintre aceste cazuri cuvântul „an", ci termeni care înseamnă „zile", „timp stabilit", „sărbătoare" sau „perioadă". LXX foloseşte totdeauna ἡμέρα, redând astfel *z^{e}bhah hayyāmīm* prin θυσία τῶν ἡμερῶν şi *miyyāmīm yāmīmāh*, prin ἐξ/ἀφ'ἡμερῶν εἰς ἡμέρας. În aceste două expresii – care se referă todeauna, ambele, la un ritual religios şi sunt asociate în 1Rg. 2,19 – ἡμέραι trebuie să aibă sensul „zile (de sărbătoare)". Sărbătoarea pentru care urcă Elcana la Selom pare să fie sărbătoarea Corturilor (sau a Culesului Viilor: Jud. 21,19-21 şi 1Rg. 1,13). ♦ Grigore cel Mare găseşte în expresia literală „urca din zile în zile" simbolul progresului lent, pas cu pas, pe care-l face credinciosul întru iluminarea interioară, rânduită de Dumnezeu (*ibid.* 1,65,1-6). Exegeza „zilelor" aminteşte şi de Ambrozie (*In Luc.* 4,48). ♦ „Domnului Dumnezeului Sabaoth", gr. τῷ κυρίῳ θεῷ σαβαωθ: în TM expresia *YHWH ('èlōhēy) ṣ^{e}bhā'ōth*, „Domnul (Dumnezeul) oştirilor", lipseşte din Pentateuh, din Iosua şi din Judecători, dar este foarte frecventă în cărţile următoare. „Oştirile" sunt cele ale lui Israel sau oştirile cereşti: îngeri, astre. În această expresie, traducătorii LXX redau *ṣ^{e}bhā'ōth*, „oştirile", în trei feluri diferite. Uneori traduc: τῶν δυνάμεων, *litt.* „al puterilor (oştirilor)": în Psalmi. Alteori parafrazează: παντοκράτωρ, „atotputernic": în Ieremia şi în profeţii minori. Iar alteori transcriu: în Isaia. Cele trei modalităţi se întâlnesc în 1Rg. Expresia κύριος θεὸς σαβαωθ nu se găseşte decât în 1Rg. (1,3.20; 17,45), unde se întâlneşte şi unica ocurenţă a lui κύριος ἐλωαι σαβαωθ, care este o variantă (1,11). ♦ „Selo": TM are „Şilo". Transcrierile greceşti ale toponimului diferă după cărţi, ocurenţe şi manuscrise. Pentru 1Rg., ms B are Σηλω la 1,3.9 şi Σηλωμ în alte părţi. – Selom este azi Khirbet Seilun, aflat la 32 de kilometri nord de Ierusalim şi la 25 est de Rentis

Sabaoth, la Selo; acolo [se aflau] Eli şi cei doi fii ai lui, Ophni şi Phinees, preoţi ai Domnului.

[4] Şi a venit ziua, şi Elcana şi-a adus jertfa şi a dat părţi din ea nevestei sale, Phennana, şi fiilor şi fiicelor ei. [5] Iar Annei i-a dat o singură parte,

---

(= Armathaim ?). ♦ Pentru Origen, „Selo" înseamnă „smulgere", „descălţare": este locul unde Dumnezeu smulge din pieptul omului „inima de piatră" înlocuind-o cu „inima de carne" (*Hom. Sam.* 6). ♦ Numele Eli, Ophni şi Phinees au, şi ele, înţelesuri alegorice, după Origen: „Eli" înseamnă „arab" sau „străin", în sens peiorativ, „întrucât nu-şi pedepseşte fiii atunci când greşesc"; Ophni înseamnă „departe de convertire" (opus numelui Phennanei); cât despre Phinees, el se opune fiului, drept, al lui Aaron (Num. 25,7). Numele său înseamnă „gura ferecată" (păcătosul nu are dreptul să vorbească). Numele lui Phinees este aşadar ambiguu. Origen vede în Phinees simbolul tagmei preoţeşti: unii preoţi îşi ţin gura închisă pentru a nu slobozi nici o vorbă rea sau inutilă (urmaşii fiului lui Aaron); alţii au gura închisă din incompetenţă ori laşitate (urmaşii fiului lui Eli) (*Hom. Sam.* 7).

1,4-5 *Împărţirea jertfei.* Întregul episod primeşte la Grigore cel Mare o interpretare tipologică. „Ziua" este ziua jertfei lui Hristos, în care aleşii poporului evreu şi-au primit partea în funcţie de meritele lor: Phennana (Sinagoga) îi reprezintă pe învăţătorii evrei, fiii ei – pe ascultătorii lor cei mai devotaţi, iar fiicele Phennanei, pe cei mai slabi (*ibid.* 1,15,1-3). Singura parte primită de Anna (Biserica) ar reprezenta contemplarea, care nu-i aduce omului pios bucuria veşnică atâta timp cât este grevată de suferinţele veacului (1,71,2). Supărarea Annei reprezintă vremelnica durere şi întristare a Bisericii (1,16,1-4), iar amărăciunea lui Elcana – compasiunea faţă de cel logodit cu moartea şi moştenitor al crucii.

1,5 „Iar Annei i-a dat o singură parte, pentru că nu avea copil, chiar dacă (πλὴν ὅτι) Elcana o iubea pe Anna mai mult decât pe cealaltă": în TM textul este obscur; poate fi interpretat ca „iar Annei i-a dat o parte, cea de la nări *('appāyim)*, căci *(kī)* o iubea pe Anna". Cuvântul *'appāyim* pare a fi folosit aici într-un sens tehnic din vocabularul sacrificial, pentru a desemna partea de onoare. În LXX, Anna nu are decât o singură bucată (pentru că nu are copil), *chiar dacă* Elcana o iubeşte mai mult decât pe cealaltă; în TM, Anna are o bucată deosebită, *deoarece* Elcana o iubeşte (în TM se dezvoltă problema rivalităţii dintre cele două neveste ale lui Elcana, în LXX totul este centrat asupra Annei).

1,5-6 „[5]... dar Domnul îi zăvorâse pântecul: [6] căci Domnul nu-i dăduse copil": TM are „şi Domnul îi zăvorâse pântecul. [6] Şi rivala ei *(ṣārāh)* o şi ataţa *(ki'asattāh)* cu atâtare *(ka'as)* ca s-o facă să clocotească, fiindcă Domnul îi zăvorâse pântecul". Începutul v. 6 din TM este dificil şi traducerile sunt divergente, dar, oricum ar fi, este foarte diferit de LXX. Totuşi, TM şi LXX au unele legături: θλῖψις, „necaz", traduce în general ebraicul *ṣārāh*, „strâmtorare, necaz", dar acest cuvânt ebraic are un omonim care înseamnă „rivală" (cuvântul nu se întâlneşte decât aici în TM şi în Sirach 37,11). Acelaşi lucru pentru „deznădejde", „a deznădăjdui" (ἀθυμία şi ἀθυμεῖν) şi corespondentele lor ebraice din

pentru că nu avea copil, chiar dacă Elcana o iubea pe Anna mai mult decât pe cealaltă, dar Domnul îi zăvorâse pântecul: [6] căci Domnul nu-i dăduse copil, după cât de mare era necazul ei şi deznădejdea [din pricina] necazului ei şi ea era deznădăjduită pentru că Domnul îi zăvorâse pântecul, aşa încât nu-i dăduse copil.

[7] Aşa făcea an de an, când urca la casa Domnului; şi se amăra şi plângea şi nu mânca. [8] Şi Elcana, bărbatul ei, i-a zis: „Anna!" Şi [ea] i-a răspuns: „Iată-mă, stăpâne!" Şi [el] i-a zis: „Ce-i cu tine, de ce plângi? Şi pentru ce nu mănânci? Şi de ce ţi se zbate inima? Nu-ţi sunt eu mai bun decât zece copii?"

[9] Şi Anna s-a ridicat, după ce au mâncat ei la Selo, şi a stat dinaintea Domnului. Şi preotul Eli şedea pe un jeţ lângă uşorii templului Domnului. [10] Şi ea, cu sufletul sfâşiat, s-a rugat Domnului şi a plâns tare [11] şi a făcut o

---

TM, „a aţâţa" şi „aţâţare": cuvintele din rădăcina *K'S* înseamnă cel mai adesea „aţâţare", dar capătă uneori şi sensul „amărăciune", „deznădejde" (Ps. 6,8; Ecl. 1,18; 2,23). Aşadar, la baza TM şi LXX se află acelaşi vocabular, care este interpretat în direcţii diferite: rivalitate şi aţâţare, pe de o parte; necaz şi deznădejde, pe de alta (*cf.* Walters, S.D., 1988, pp. 394-396: textul LXX ar depinde aici de un model ebraic cu aspect de proverb, care se bazează pe dublul sens al cuvântului *ţārāh*: necazul ei era ca deznădejdea provocată de o rivală).

1,7 „şi se amăra şi plângea şi nu mânca": Grigore cel Mare (*ibid.* 1,18,4) pune amărăciunea Annei în legătură cu „durerea inimii ... pentru fraţii mei cei de un neam cu mine" încercată de Apostolul Pavel (Rom. 9,2-3). Anna ar fi acceptat să mănânce, dacă s-ar fi înfăptuit convertirea şi mântuirea întregului popor evreu (1,20,1). Plânsul Annei semnifică dorinţa arzătoare de a-l contempla pe Dumnezeu, iar refuzul mâncării – disprețuirea oricărei bucurii trecătoare (1,74,2).

1,9 „a stat dinaintea Domnului": lipseşte din TM. ♦ „şedea pe un jeţ lângă uşorii templului Domnului": pentru Grigore cel Mare, „templul" reprezintă înţelegerea spirituală a Scripturii, iar „uşorii" porţii – Legea şi profeţii. Eli, „preot cu mentalităţi carnale", nu putea împlini poruncile Legii decât fizic, nu spiritual, de aceea este înfăţişat şezând afară, la uşa templului (*ibid.* 1,23,1; 1,76,3).

1,11 „a făcut o făgăduinţă Domnului": TM are „a jurat un jurământ". ♦ „Adonai, Doamne Eloai Sabaoth", gr. Αδωναι κύριε ἐλωαι σαβαωθ: TM are *YHWH Ṣᵉbhā'ōth* „Domnul oştirilor". Doar cel de-al doilea dintre aceste patru titluri este un cuvânt grecesc, celelalte sunt transcrieri din ebraică. Αδωναι transcrie ebraicul *'ādhōnay*, „Domnul meu"; Κύριε, „Doamne", redă tetragrama divină *YHWH* (citită „Domnul meu"); Ἐλωαι transcrie ebraicul *'ēlōhēy*, „Dumnezeu", şi Σαβαωθ transcrie *ṣᵉbhā'ōth*, „oştiri". Aceste transcrieri arată că LXX se bazează aici pe un model ebraic diferit de TM. Traducătorul a vrut să păstreze în limba originară primele cuvinte din ruga Annei, cea dintâi din cărţile Regilor. Expresia Αδωναι κύριε corespunde ebraicului *'DNY YHWH* care, conform

făgăduință Domnului, zicând: „Adonai, Doamne Eloai Sabaoth, dacă îți vei pleca privirea spre smerenia roabei Tale și-ți vei aduce aminte de mine și-i vei da roabei tale un prunc de parte bărbătească, Ți-l voi da în dar Ție până-n ziua morții lui; și nu va bea nici vin, nici băutură amețitoare, și fierul nu se va atinge de capul lui."

[12] Și a fost așa: cum zăbovea ea multă vreme în rugăciune înaintea Domnului, Eli preotul s-a uitat cu băgare de seamă la gura ei. [13] Ea vorbea

---

textului scris, înseamnă „Domnul meu YHWH". De când s-a impus obiceiul să nu se mai pronunțe numele divin „YHWH", ci să se spună *'ādhōnay*, această expresie devenea redundantă: „Domnul meu Doamne". LXX evită adesea redundanța, dând un singur κύριε pentru cei doi *'ādhōnay*. ♦ „prunc de parte bărbătească", gr. σπέρμα ἀνδρῶν, *litt.* „sămânță/descendență [de partea] bărbaților", calc după ebr. *zera' 'anāşīm*. Expresia este analoagă celei din 16,2 și 16,20: „junincă de boi", δάμαλιν βοῶν, și „ied de capre", ἔριφον αἰγῶν: genitivul plural marchează apartenența la o specie. ♦ „Ți-l voi da în dar (δοτόν) Ție până în ziua morții lui, și nu va bea nici vin, nici băutură amețitoare, și fierul nu se va atinge de capul lui": TM are „îl voi da Domnului pentru toate zilele vieții lui și brici nu va trece..." – LXX se deosebește în trei locuri de TM, dintre care două apropie textul grecesc de episodul vestirii nașterii lui Samson (Jud. 13,4-8): în loc de „pentru toate zilele vieții sale", LXX zice „până în ziua morții sale", ἕως ἡμέρας θανάτου αὐτοῦ, expresie care se regăsește în Jud. 13,5; la începutul rugăciunii Annei, se găsește o expresie proprie LXX, Αδωναι κύριε, prezentă și în Jud. 13,8. Samuel și Samson se nasc dintr-o femeie stearpă; nu e de mirare că tradiția textului de care depinde aici LXX a fost influențată de povestirile referitoare la Samson. Abținerea de la băutura alcoolică și părul netuns sunt practici ale unui nazir (Num. 6,1-21). Samson este numit „nazir" (LXX: ναζιρ, ναζιραῖος) de două ori în Judecători (13,5.7); Samuel nu, în Regi. Totuși 4Q adaugă la sfârșitul 1Rg. 1,22: „și îl voi da ca *nazir* pentru totdeauna, pentru toate zilele vieții sale" (Ulrich, 1978, p. 165; Castanini, A., 1987, pp. 161-195), iar fragmentele ebraice la Sir. 46,13 și Talmudul (*Nazir* 9,5) fac referințe la naziratul lui Samuel (AB I Sam., p. 61). Atunci δοτός este echivalentul lui nazir? Dar, pe de altă parte, nici TM, nici LXX, nici Targumul Io. nu folosesc cuvântul „nazir" în legătură cu Samuel. În acest caz, δοτός (singura ocurență în LXX) ar fi oare un termen tehnic care ar desemna un „oblat", un „dăruit"? TM menționează destui „dăruiți", *n'ᵉtīnīm* (doar în Ezdra și Neemia și în 1Par. 9,2), dar LXX transcrie totdeauna cuvântul (excepție făcând 1Par. 9,2: οἱ δεδομένοι), iar acești „dăruiți" îndeplinesc în Templu funcții inferioare: Samuel, care e pus adesea pe același plan cu Moise, nu le poate fi asimilat. Vom vedea (notă la 1,28) că δοτός și figura etimologică δώσω... δοτόν se explică mai bine ca o aluzie la originile levitice ale lui Samuel.

1,13 „i se mișcau [doar] buzele, iar glasul nu i se auzea": predica Bisericii (= Anna) nu este folositoare decât celor pe care Domnul i-a predestinat iubirii Mântuitorului și iluminării prin adevărata lumină (Grigore cel Mare, *In I Regum* 1,31,1). ♦ „este beată": tema „beției sobre" (*sobria ebrietas*), pusă în circulație de Philon, care se referă și la acest

în inima ei şi i se mişcau [doar] buzele, iar glasul nu i se auzea; şi Eli a crezut că este beată. [14] Şi băiatul lui Eli i-a zis: „Cât o să te mai ţină beţia? Lasă vinul şi du-te din faţa Domnului!" [15] Anna i-a răspuns şi i-a spus: „Nu, stăpâne, eu [sunt] o femeie cu viaţă amară, şi n-am băut [nici] vin, nici băutură ameţitoare, ci-mi revărs sufletul dinaintea Domnului. [16] N-o lua pe roaba ta drept o pacoste de femeie, fiindcă în vorbirea mea cea lungă m-am întins până acum." [17] Iar Eli i-a răspuns şi i-a zis: „Mergi în pace; Dumnezeul lui Israel să împlinească ruga pe care-ai făcut-o dinaintea lui." [18] Şi [ea] i-a zis: „A aflat roaba ta trecere în ochii tăi!" Şi femeia a mers în drumul ei, s-a dus la han şi a mâncat şi a băut împreună cu bărbatul ei; şi chipul nu i-a mai fost întristat.

[19] Şi s-au sculat [ei] dis-de-dimineaţă, s-au închinat Domnului şi au plecat în drumul lor. Şi Elcana a intrat în casa sa de la Armathaim şi a cunoscut-o pe Anna, nevasta sa; şi Domnul şi-a amintit de ea [20] şi a rămas

---

pasaj: *De ebrietate*; *Vita Mosis* I,187; *Legum allegoriae* I,84 şi III,82. Pentru Philon, „beţia sobră" este sinonimă cu „bucuria" (χάρις), cu extazul intelectului posedat de înţelepciune (σοφία). Numele Annei înseamnă „bucurie". Pentru Grigore cel Mare (*ibid.*), Anna îi pare beată lui Eli, ca şi Apostolii care-l preamăresc pe Isus în toate limbile (Fapte 2,4-15).

1,14 „băiatul lui Eli": TM are „Eli". LXX vrea să-l disculpe pe preot. ♦ „du-te din faţa Domnului" lipseşte din TM.

1,15 „Nu, stăpâne, eu [sunt] o femeie cu viaţă amară" (*litt.* „pentru care viaţa e dură": ἡ σκληρὰ ἡμέρα) – Ἡμέρα, „zi", este folosit în sensul de „condiţii de viaţă" (LSJ). TM are: „Nu, stăpâne. Sunt o femeie cu duh îndârjit" (expresie dificilă; alte interpretări: „Sunt o femeie cu zile grele" sau „Nu sunt o femeie îndărătnică"). Targum Io. şi Ieronim (*infelix*) înţeleg „nenorocită".

1,16 „o pacoste de femeie", gr. θυγατέρα λοιμήν, *litt.* „o fiică ciumă". Λοιμός, „flagel", „molimă", se întrebuinţează metaforic în greaca clasică în legătură cu o persoană. LXX o foloseşte şi ea cu acest sens de vreo douăsprezece ori, de şase ori în 1Rg.: λοιμός redă aici totdeauna ebraicul *bᵉlîya'al*. Acest cuvânt ebraic, tradus adesea prin „om de nimic", „nemernic", e cu siguranţă peiorativ, dar etimologia şi sensul lui exact sunt controversate (despre diferitele ipoteze, vezi Emerson, J.A., 1987, pp. 241-218). Cuvântul a sfârşit prin a deveni un nume propriu, cel al spiritului răului: Belial sau Beliar; de ex. în *Regula* de la Qumran, în *Testamentul celor doisprezece patriarhi* sau în 2Cor. 6,15. Ieronim îl consideră în general nume propriu (1Rg. 1,16; etc.), dar nu totdeauna (1Rg. 25,25; 30,12); în LXX e apelativ, tradus prin ὄφρων, „smintit", παράνομος, „nelegiuit", sau λοιμός (numai în 1Rg.).

1,20 „şi a rămas grea. Şi a fost aşa: la împlinirea sorocului, a născut un fiu": în LXX, notaţia temporală, ἐν τῷ καιρῷ ἡμερῶν, *litt.* „la vremea zilelor", este plasată în aşa fel

grea. Şi a fost aşa: la împlinirea sorocului, a născut un fiu; şi i-a pus numele Samuel şi a spus: „Pentru că de la Domnul Dumnezeul Sabaoth l-am cerut."

[21] Şi a urcat bărbatul ei, Elcana, cu toată casa lui, să aducă la Selom jertfa de fiecare an şi făgăduinţele lui şi toate zeciuielile de pe pământul lui. [22] Anna nu a urcat cu el, căci i-a spus bărbatului ei: „[O să stau] până când o să [poată] urca şi copilul, după ce o să-l înţărc; şi se va înfăţişa Domnului şi va rămâne acolo pentru totdeauna." [23] Şi Elcana, bărbatul ei, i-a zis: „Fă cum ţi se pare ţie [mai] bine. Rămâi până o să-l înţărci, iar Domnul să împlinească ce-a ieşit din gura ta." Şi femeia a rămas şi şi-a alăptat fiul până l-a înţărcat. [24] [Atunci] a urcat cu el la Selom, [luând şi] un juncan de

---

încât să se refere clar la naşterea copilului. Pe de altă parte, comparaţia cu expresia ἐν τῷ καιρῷ αὐτῆς, „la vremea ei", „când i-a venit sorocul" (*cf.* şi 4,20), nu ne îndeamnă să considerăm aceste „zile" zilele sarcinii Annei, iar menţionarea „jertfei de fiecare an (*litt.* jertfa zilelor)" în versetul următor (2,21) ne îndeamnă să recunoaştem aici zilele de sărbătoare cu ocazia cărora Elcana urcă să aducă jertfe la Selom. ♦ Etimologia ştiinţifică a numelui „Samuel" este discutabilă: „numele lui El", „numele lui (lui Dumnezeu) este El", „fiul lui El" (KB, p. 1438; Tsevat, M., 1987, pp. 253-254). Etimologia populară care este dată aici introduce verbul „a cere", „a adresa (o cerere)", αἰτεῖν, *şā'al*, folosit de Eli în v. 17. I s-ar potrivi mai bine lui Saul, *Şā'ūl*, al cărui nume înseamnă „cerut". Poate se insinuează că adevăratul „cerut" este profetul Samuel, cerut de Anna Domnului, şi nu regele Saul, cerut de popor contrar sfatului Domnului (8,10; 12,17.19). ♦ Grigore cel Mare consideră că Samuel, prin numele său, care înseamnă „numele lui este Dumnezeu", reprezintă mulţimea credincioşilor chemată de la păgânism spre credinţă (*ibid.* 1,43,1-4).

1,21 „să aducă la Selom jertfa de fiecare an (*litt.* jertfa zilelor) şi făgăduinţele lui şi toate zeciuielile de pe pământul lui": TM are „să aducă Domnului jertfa de fiecare an şi juruinţa". Zeciuielile amintite în LXX sunt cele prescrise în Deut. 12,11; 14,22.

1,22 „după ce o să-l înţărc": pentru Grigore cel Mare, înţărcarea reprezintă maturizarea în acelaşi timp a Bisericii şi a credinciosului, încheierea instruirii lui religioase şi accesul la Tainele sublime (*ibid.* 1,45,1-5).

1,23 „Domnul să împlinească ce-a ieşit din gura ta": TM are „să-Şi împlinească YHWH cuvântul". Preotul Eli întărise făgăduinţa Annei (v. 17); acum Elcana o „validează", deoarece făgăduinţa unei femei era supusă aprobării bărbatului (Num. 30). 4Q are aceeaşi lecţiune cu LXX.

1,24 „a urcat cu el la Selom, [luând şi] un juncan de trei ani, pâini, o efă de făină aleasă şi un *nebel* de vin": TM are „şi l-a suit cu ea, când l-a înţărcat, împreună cu trei tauri, o efă de făină *(qemaḥ)* şi un burduf cu vin". După 2Mac. 7,27, o mamă îşi alăpta pruncul timp de trei ani, ceea ce corespunde cu vârsta juncanului: Theodoret (q. 3 = FM, p. 6) precizează că Anna îi oferă lui Dumnezeu un viţel de aceeaşi vârstă (ὁμόχρονον) cu Samuel. Textul consonantic ebraic presupus de „împreună cu un viţel de trei ani": *BPR MSLS (b^{e}phār m^{e}şullāş)* se deosebeşte puţin de cel corespunzător din TM pentru

trei ani, pâini, o efă de făină aleasă şi un *nebel* de vin; le-a dus în casa Domnului la Selom şi pe băiat împreună cu ele. [25] Şi au intrat dinaintea Domnului, iar tatăl lui a înjunghiat jertfa pe care o aducea an de an Domnului; şi a intrat şi băiatul, şi a înjunghiat juncanul. Iar Anna, mama băiatului, a intrat la Eli [26] şi i-a spus: „Îngăduie, stăpâne! Viu e sufletul tău! Eu sunt femeia care-a stat dinaintea ta rugându-se Domnului; [27] pentru băiatul acesta m-am rugat, şi Domnul mi-a împlinit ruga pe care I-am făcut-o. [28] De aceea îl încredinţez Domnului pentru câte zile are de trăit, pentru trebuinţa Domnului."

---

secvenţa „împreună cu trei tauri": *BPRYM SLSH (b^{e}phārīm ṣ^{e}loṣāh)*. ♦ „Efă", gr. οἰφι, redă ebraicul *'ēyphāh*, „efa", unitate de măsură a capacităţii pentru materii uscate (*cf.* nota 16,20). ♦ Cu excepţia Gen. 18,6, *qemaḥ*, „făină", este redat totdeauna în LXX prin ἄλευρον, în timp ce *soleth*, „lamura făinii" sau „făină aleasă" e tradus prin σεμίδαλις. Ritualurile din Pentateuh nu menţionează decât lamura făinii, şi nu făină obişnuită. ♦ „... şi pe băiat împreună cu ele": TM are *w^{e}hanna'ar nā'ar, litt.* „ ... şi băiatul [era] băiat" – text enigmatic, interpretat fie „băiatul [a devenit] slujitor [la sanctuar]" (TOB), fie „băiatul [era încă] mic" (CTAT, BJ).

1,25 În TM, versetul e mult mai scurt: „Au jertfit taurul şi l-au dus pe băiat la Eli." În TM 1,24 se vorbea de trei tauri: s-a presupus că aici *pār* are sens colectiv (Ratner, R., 1987, pp. 98-102).

1,28 „îl încredinţez (*litt.* îl dau cu împrumut) Domnului pentru câte zile are de trăit, pentru trebuinţa Domnului": TM, text dificil, *litt.* „la rândul meu, pe el îl cer pentru Domnul; în toate zilele vieţii sale va fi cerut pentru Domnul" (*cf.* Barthélemy, D., p. 128). TM foloseşte în vv. 27 şi 28 vocabularul „cererii" (*ṣā'al*), cel care intervine în etimologia populară a numelui lui Samuel în v. 20 (*cf.* nota). LXX foloseşte acest vocabular în v. 27 (αἰτεῖν, αἴτημα), dar renunţă la el în v. 28, în favoarea lui κιχρῶ, „a da cu împrumut" şi χρῆσις, „trebuinţă", „folos". Şi vocabularul „darului" şi cel al „împrumutului" fac aluzie la originile levitice ale lui Samuel. Într-adevăr, verbul κιχρῶ are drept corespondent ebraic în Ps. 111,5 verbul *lāwāh (LWH)*, „a da cu împrumut", „a împrumuta", dar şi „a (se) alipi". Nu este probabil ca numele lui Levi să aibă vreo legătură etimologică cu acest verb, dar cele două cuvinte au fost apropiate prin asonanţă, de ex. în Gen. 29,34 (numele lui Levi e explicat prin „soţul meu se va alipi de mine") şi în Num. 18,2.4 (leviţii sunt „alipiţi" lui Aaron). Jocul de cuvinte nefiind posibil decât în ebraică, textul LXX se bazează aici pe un model ebraic deosebit de TM. În Num. 18,6 se spune despre leviţi că sunt un „dar dat Domnului pentru a îndeplini slujba", gr. δόμα δεδομένον κυρίῳ λειτουργεῖν. Ca levit, Samuel ar trebui să-i slujească Domnului din momentul în care ajunge adult (douăzeci, douăzeci şi cinci sau treizeci de ani), până la cincizeci de ani. Dar o face de când e înţărcat, până la sfârşitul vieţii. ♦ Copilul este încredinţat preotului Eli care simbolizează Legea, pentru că – spune Grigore cel Mare (*ibid.* 1,56,1-3) – cel care vrea să predice trebuie să cunoască nu numai Noul Testament, ci şi pe cel Vechi.

2 [1] Şi a spus:
„Inima mea s-a întărit întru Domnul,
s-a înălţat puterea mea întru Dumnezeul meu;
s-a deschis larg împotriva vrăjmaşilor gura mea,
bucuratu-m-am întru mântuirea Ta.
[2] Căci nu este [nimeni] sfânt precum Domnul,
şi nu este [nimeni] drept precum Dumnezeul nostru;
nu este [nimeni] sfânt în afară de Tine.
[3] Nu vă făliţi şi nu vorbiţi cu îngâmfare,
să nu iasă vorbe mari din gura voastră,

2,1-10 *Cântarea Annei.* Acest psalm urmează regulile paralelismului sinonimic (vv. 1-3 şi 8-10) sau antitetic (vv. 4-7). Începutul şi sfârşitul formează incluziune (adică circumscriu o unitate de text printr-o repetiţie care sugerează tema principală a textului): „Inima mea s-a întărit (στερεοῦν)... s-a înălţat puterea mea (*litt.* cornul meu)" (v. 1) // „El dă tărie (ἰσχύς)... şi va înălţa puterea" (v. 10). Cântarea Annei aminteşte propria ei istorie: ea este stearpa care naşte (v. 5), cea a cărei rugăciune este împlinită (v. 9). Dar Anna este totodată mama celui care va instaura regalitatea în Israel (cap. 8-12), iar cântarea ei este o introducere pentru toate cărţile Regilor: ea aminteşte de „tronul de slavă" (v. 8) şi se termină cu cuvintele „regi" şi „uns". Cântarea Mariei din Luca 1,46-55 cuprinde numeroase aluzii la cântarea Annei. ♦ Pentru Grigore cel Mare (*ibid.* 1,86 – 2,27), cântarea Annei simbolizează cântarea Bisericii care a triumfat asupra Sinagogii. Laudele sunt aduse Mântuitorului, *Verbum* al tuturor începuturilor. „Cei puternici" care au slăbit şi „cei sătui" care au scăpătat (vv. 4-5) sunt iudeii care au avut Sfânta Scriptură, dar n-au văzut în ea semnele întrupării lui Hristos, în timp ce păgânii le-au văzut şi au crezut în Acesta, potolindu-şi foamea („flămânzii" care „au lăsat deoparte ogorul"). Judecarea marginilor pământului (v. 10) este, de bună seamă, judecata de apoi, sfârşitul lumii, când toţi cei aleşi Îl vor putea contempla pe Fiul, „puterea/cornul unsului lui Dumnezeu".
2,1 „Inima mea s-a întărit": TM are „Inima mea tresaltă [de bucurie]". Origen comentează versetul ebraic, tradus în latină prin *exultavit cor meum in Domino* (*Hom. Sam.* 10). ♦ „puterea": termenul grecesc este κέρας, „corn" („cornul" semnifică puterea). Origen comentează chiar sensul material al termenului, trimiţând la crucea lui Iisus, care-i întăreşte pe sfinţi (*ibid.*). ♦ „s-a deschis... gura mea": „dobândesc forţa de a rosti Cuvântul lui Dumnezeu şi iscusinţa Înţelepciunii", pentru a-i învinge pe eretici (Origen, *ibid.*).
2,2 „nu este [nimeni] drept precum Dumnezeul nostru; nu este [nimeni] sfânt în afară de Tine": TM are „Căci nu e nimeni afară de Tine, nu e stâncă precum Dumnezeul nostru".
2,3 „vorbe mari": pentru Origen, expresia nu are sensul de „vorbe trufaşe", ci de „vorbe înalte", cuvinte care se referă la realităţile de sus, divine (divinitate, putere divină, eternitate). Omul nu trebuie să se înalţe dincolo de micimea condiţiei lui terestre (*Hom. Sam.* 12). ♦ „şi Dumnezeul care-şi pregăteşte lucrările Sale": TM are „şi El cântăreşte faptele" (interpretare probabilă, text dificil).

căci Dumnezeul cunoaşterilor este Domnul
şi Dumnezeul care-şi pregăteşte lucrările Sale.
[4] Arcul celor puternici a slăbit,
şi cei slabi s-au încins cu putere;
[5] cei sătui au scăpătat,
iar cei flămânzi au lăsat deoparte ogorul;
căci stearpa a născut de şapte ori
şi cea plină de copii s-a sleit.
[6] Domnul ucide şi dă viaţă,
El aruncă în lăcaşul morţilor şi [tot El] scoate [de acolo].
[7] Domnul [te] sărăceşte şi [te] îmbogăţeşte,
[El] smereşte şi înalţă.
[8] Ridică din ţărână pe cel sărac
şi din gunoi îl înalţă pe cel lipsit
ca să-l aşeze alături de stăpânitorii popoarelor
şi jilţ de slavă îi dă moştenire.
[9] Împlinind ruga celui ce se roagă,
a binecuvântat anii celui drept;
pentru că nu prin putere va izbândi omul,
[10] Domnul îl va slăbi pe potrivnicul lui.

2,4 „cei puternici": după Origen, sunt „puterile vrăjmaşe", demonii, slăbiţi prin venirea lui Iisus (*Hom. Sam.* 16).

2,5 „cei sătui au scăpătat, iar cei flămânzi au lăsat deoparte (παρῆκαν) ogorul": παρῆκαν e dificil. VL 115 îl traduce prin *transierunt*, care poate însemna „a părăsi"; VL 91-95, prin *habitauerunt*. Probabil că trebuie să se înţeleagă că flămânzii au acum atâta belşug, încât nu mai au nevoie să lucreze pământul. TM are „cei sătui s-au năimit pentru pâine, iar cei flămânzi au scăpat de lipsuri". ♦ „căci stearpa a născut de şapte ori şi cea plină de copii s-a sleit": pentru tradiţia creştină „stearpa care naşte" este Biserica; cea fertilă care se stârpeşte este Sinagoga (Origen, *Hom. Sam.* 1,18; Theodoret, q. 3 = FM, p. 7). „Şapte indică peste tot [în Scripturi] înţelesul desăvârşirii." (Chiril al Alexandriei, *Închinare*, p. 319) ♦ V. Nikiprowetzki (1996, pp. 171-197) propune o altă traducere, plecând de la interpretarea lui Philon (*Deus* 10-15; *Mutat.* 143): „cea stearpă l-a născut pe şapte (*hebdomada*) şi cea multiplă s-a istovit prin copii".

2,8 TM are în plus, la sfârşit, „căci ai lui YHWH sunt stâlpii pământului şi a aşezat pe ei lumea".

2,9 „Împlinind ruga celui ce se roagă, a binecuvântat anii celui drept": TM are „El păzeşte paşii celui drept, iar cei răi vor pieri în beznă". Versetele 8-9 sunt foarte diferite între TM şi LXX, iar 4Q le pune cap la cap.

Sfânt este Domnul!
Să nu se fălească înţeleptul cu înţelepciunea sa,
şi să nu se fălească cel puternic cu puterea sa
şi cel bogat să nu se fălească cu bogăţia sa.
Ci întru aceasta să se fălească cel ce se făleşte:
că înţelege şi că-L cunoaşte pe Domnul
şi că face judecată şi dreptate în mijlocul pământului.
Domnul s-a urcat la ceruri şi a tunat,
El va judeca marginile pământului,
El dă tărie regilor noştri,
şi va înălţa puterea unsului Său."
[11] Şi l-au lăsat acolo dinaintea Domnului şi au plecat la Armathaim, iar băiatul împlinea slujba în faţa Domnului, dinaintea lui Eli, preotul.
[12] Fiii preotului Eli erau nişte oameni de nimic şi nu-l cunoşteau pe Domnul. [13] Şi [iată] drepturile preotului faţă de popor, faţă de oricine aducea jertfă: când era fiartă carnea, venea băiatul preotului, în mână cu un cârlig cu trei dinţi, [14] şi-l vâra în ceaunul cel mare, în căldarea de aramă, ori în oală; tot ce scotea în cârlig, preotul lua pentru sine; în felul acesta se făcea cu întregul Israel – cu cei care veneau să aducă jertfe Domnului la Selom. [15] [Numai că,] înainte de a arde grăsimea ca bună mireasmă, venea

---

2,10 „Sfânt este Domnul! Să nu se fălească înţeleptul [...] în mijlocul pământului": pasajul lipseşte în TM. De la „să nu se fălească înţeleptul...", fragmentul este identic cu Ier. 9,22-23, cu câteva mici diferenţe, cea mai importantă fiind că, în Ier., YHWH este cel care „face judecată şi dreptate". ♦ Expresia „a face judecată şi dreptate" se foloseşte în legătură cu regele/Mesia (Ier. 22,3.15; 23,5; 33,15), în special în legătură cu David (2Rg. 8,15) şi cu Solomon (3Rg. 10,9). Ea are deci toate şansele să se refere aici la regii şi la unsul menţionaţi la sfârşitul versetului. ♦ „El dă tărie regilor noştri şi va înălţa puterea unsului Său (χριστοῦ αὐτοῦ)": TM are „El va da tărie regelui Său şi va înălţa puterea unsului (*maşîaḥ*) Său". TM dă cititorului libertatea de a alege sau nu interpretarea mesianică; în LXX interpretarea mesianică e mai pregnantă, stabilind o triplă distincţie între rege şi uns: sunt mai mulţi regi, dar un singur uns; regii sunt „ai noştri", pe când unsul e al Său; verbul „a da" este la prezent, iar „a înălţa", la viitor, introducând astfel o dimensiune temporală în verset, care concordă, de altfel, cu interpretarea istorică din Targumul Io. şi cu unele midraşuri (Ginsberg, *Haggada*, p. 17).

2,14 „în felul acesta se făcea (κατὰ τάδε ἐποίουν) cu întregul Israel – cu cei care veneau să aducă jertfe Domnului la Selom": TM are „făceau", subiectul fiind fiii lui Eli.

2,15 „[Numai că,] înainte de a arde grăsimea ca bună mireasmă, venea băiatul preotului...": aici se termină dreptul preotului şi începe abuzul. Exprimarea la persoana întâi e menită să-l disculpe pe Eli şi să-l încrimineze doar pe fiul lui. ♦ Opoziţia dintre ce este

băiatul preotului şi-i spunea omului care aducea jertfa: „Dă-mi carne să frig pentru preot; n-am să iau de la tine carne fiartă din ceaun." [16] Şi omul care aducea jertfa spunea: „Să ardem mai întâi grăsimea pentru bună mireasmă, cum se cuvine, şi ia pentru tine din toate din care pofteşte sufletul tău." „Nu", zicea acela, „căci o să dai acum, iar dacă nu, o să iau cu de-a sila." [17] Şi era foarte mare păcatul băieţilor în faţa Domnului, pentru că nesocoteau jertfa Domnului.

[18] Şi Samuel slujea dinaintea Domnului, băiat îmbrăcat cu *ephud bar*, [19] iar mama lui i-a făcut o mantie mică, pe care i-o aducea an de an, când urca împreună cu bărbatul ei, ca să aducă jertfa anului. [20] Şi Eli i-a binecuvântat pe Elcana şi pe nevasta lui, zicându-le: „Să te răsplătească Domnul cu vlăstare de la femeia aceasta, în schimbul celui pe care l-ai împrumutat

---

„fript" (*ṭālāh*, ὀπτᾶν) şi ce este „fiert" (*bāṣal*, ἕψειν) se regăseşte cu privire la mielul pascal: Ex. 12,8-9 insistă asupra faptului că victima nu trebuie să fie „fiartă în apă", ci „friptă la foc". Dar sacrificiul pascal este singurul dintre ritualurile cunoscute din Pentateuh unde carnea nu trebuie fiartă, ci friptă. ♦ Pentru Grigore cel Mare, carnea crudă pe care o cer fiii lui Eli înseamnă necredinţa în întruparea lui Hristos, iar mâncarea de carne fiartă în apă înseamă discutarea esenţei Mântuitorului, cum fac ereticii; cârligul cu trei dinţi simbolizează persecutarea Bisericii de către evrei (2,32,6).

2,17 „nesocoteau jertfa Domnului": folosirea verbului ἀθετεῖν drept corespondent al ebraicului *nā'aṣ*, „a disprețui", este unică în LXX şi ar putea indica un eufemism. LXX cunoaşte şi verbul καταφρονεῖν, dar, când verbul *nā'aṣ* îl are drept obiect pe „Domnul" sau ceva referitor la Dumnezeu, corespondentul grec nu este niciodată un verb care înseamnă „a disprețui", ci, de obicei παροξύνειν, „a mânia". Folosirea acestuia punea aici probleme, pentru că nu se putea „mânia" un sacrificiu.

2,18 „*ephud bar*": TM are „efod de in (*badh*)". LXX citeşte *reş* în loc de *daleth*. Poate că nu e doar un accident, traducătorul voind ca cititorul cunoscător de ebraică să înţeleagă mai degrabă *bar*, „pur" – decât *badh*, „in", ca să nu confunde acest veşmânt cu cel al marelui preot (efodul, *cf.* Ex. 28,4 şi Lev. 8,7).

2,19 „o mantie" (διπλοΐς, *litt.* „mantie dublă"): TM are „mantie" (*m^e'īl*). Acest cuvânt desemnează în Pentateuh un veşmânt de deasupra al marelui preot, iar în 1Rg., o haină purtată de Samuel (2,19; 15,27; 28,14), Ionathan (18,4) ori Saul (24,5.12). În Pentateuh, LXX îl traduce prin ποδήρης, „haină lungă până la călcâie" (Ex. 28,4; 29,5) sau prin ὑποδύτης, „cămaşă lungă" (Ex. 28,31); în 1Rg., prin ἐπενδύτης, „haină de deasupra" (18,4) şi prin διπλοΐς (2,19; 15,27; 24,5.6.12; 28,14). De ce a ales traducătorul acest termen, când nimic din cuvântul ebraic corespunzător nu implică ideea de „dublu"? Poate pentru că în 1Rg. – şi numai în 1Rg. – apare expresia *k^enaph hamm^e'īl*, „pulpana mantiei": Saul îl apucă de pulpana mantiei pe Samuel (15,27); David taie pe furiş pulpana mantiei lui Saul (24,5.12). E posibil ca traducătorului să i se fi părut că se poate tăia mai uşor, fără a fi observat, pulpana unei mantii dacă aceasta este dublă.

Domnului." Iar omul s-a întors acasă la el, [21] şi Domnul a luat aminte la Anna şi ea a mai născut trei fii şi două fiice. Iar băiatul Samuel a crescut dinaintea Domnului.

[22] Iar Eli era foarte bătrân şi a auzit ce făceau feciorii lui fiilor lui Israel [23] şi le-a spus: „De ce faceţi după vorba asta pe care-o aud din gura întregului popor al Domnului? [24] Nu [faceţi] aşa, copii, căci nu e bună vorba ce-o aud spunându-se despre voi; nu mai faceţi aşa, căci nu-s bune vorbele pe care le aud, că poporul nu-L slujeşte pe Dumnezeu. [25] Dacă un om păcătuieşte faţă de alt om, se vor ruga Domnului pentru el; dar dacă păcătuieşte faţă de Domnul, cine se va ruga pentru el?" Ei însă nu ascultau de glasul tatălui lor, pentru că voia Domnului era să-i piardă.

[26] Şi băiatul Samuel înainta şi creştea, şi era bun şi faţă de Domnul, şi faţă de oameni.

[27] Şi a venit un om al lui Dumnezeu la Eli şi i-a spus: „Aşa grăieşte Domnul: «M-am dezvăluit cu adevărat casei tatălui tău, pe când se aflau în

---

2,21 „băiatul Samuel a crescut": verbul μεγαλύνειν se poate înţelege „a creşte în vârstă" sau „a deveni mare, important" (*cf.* şi nota 3,19). Pentru Grigore cel Mare, Samuel este numit „băiat/copil" datorită smereniei sale, dar „a crescut/s-a făcut mare" – pentru că era mare în ochii Domnului (*ibid.* 2,42,1-4).

2,22 La sfârşitul versetului, TM are în plus: „şi că se culcau cu femeile care slujeau la intrarea cortului întâlnirii." 4Q nu are acest „plus", dar Flavius Iosephus (*AI* 5,339) îl cunoaşte. Ar putea fi un adaos, pentru a sublinia răutatea fiilor lui Eli (CTAT, pp. 146-147).

2,25 „Dacă un om păcătuieşte (gr. ἁμαρτάνων ἁμάρτῃ) faţă de alt om, se vor ruga Domnului pentru el; dar dacă păcătuieşte faţă de Domnul, cine se va ruga pentru el?": TM are „dacă păcătuieşte împotriva unui om, Domnul va arbitra *(ūpil'lō)*, dar dacă păcătuieşte împotriva Domnului, cine va sta între ei ca arbitru *(yith'pallel)*?" (după TOB). Logica LXX ridică o întrebare: de ce nu s-ar putea face rugăciuni pentru păcătos în ambele cazuri? VL 91-95 încearcă să scape de dificultate traducând: „Dacă un om păcătuieşte rău împotriva unui om, *preoţii* se vor ruga pentru el Domnului; dar, dacă *preotul* păcătuieşte împotriva lui Dumnezeu, cine se va ruga pentru el?"

2,26 Samuel reprezintă figura noului preot, care se arată demn de veneraţia oamenilor şi în acelaşi timp este bun înaintea lui Dumnezeu pentru că-I oferă curăţenia gândurilor sale (Grigore cel Mare, *ibid.* 2,51,1-3).

2,27-36 *Oracolul „omului lui Dumnezeu".* Cheia acestui oracol se află în 3Rg. 2,27-35, unde se spune că Solomon l-a alungat pe preotul Abiathar şi l-a pus ca mare preot pe Sadoc. TM şi LXX prezintă, totuşi, situaţia în mod diferit. TM prevesteşte un singur eveniment: urmaşii lui Eli vor ajunge să cerşească de la urmaşii lui Sadoc o slujbă inferioară pentru a avea ce mânca. LXX prevesteşte două evenimente: mai întâi exterminarea fizică a urmaşilor lui Eli, din care va scăpa un singur individ (de către Saul: 1Rg. 22,6-23), şi apoi înlocuirea acestuia prin Sadoc (de către Solomon). Pasajul prezintă

ţara Egiptului şi erau robi casei lui Faraon, [28] şi am ales casa tatălui tău dintre toate sceptrele din Israel să-mi fie preoţi, să urce la altarul Meu, să ardă miresme şi să poarte *ephudul*; şi am dat casei tatălui tău drept hrană toate câte trec prin foc la fiii lui Israel. [29] Dar de ce ai privit la mireasma şi

---

asemănări de vocabular şi analogii de structură cu oracolul lui Samuel ce prevesteşte înlocuirea dinastiei lui Saul (13,7b-15). Samuel are deci un rol în schimbarea ambelor dinastii – regală şi sacerdotală. De altfel, la Flavius Iosephus, ca şi în Pseudo-Philon (SC 229-230), oracolul „omului lui Dumnezeu" dispare, Domnul vestindu-i direct lui Samuel căderea casei lui Eli.

2,27 „pe când se afla în ţara Egiptului şi erau robi casei lui Faraon": TM are „în vremea când aparţineau, în Egipt, casei lui Faraon", ceea ce nu implică în nici un fel ideea de robie. TM este martorul unei tradiţii care atribuie casei lui Eli un strămoş aparţinând casei lui Faraon, poate chiar Moise. Conform tradiţiei normative din Israel, sacerdoţiul legitim purcede de la Aaron, despre care Biblia nu spune că a aparţinut casei lui Faraon, ci a fost întemeiat în pustie, după ieşirea din Egipt. LXX se aliniază tradiţiei normative: strămoşii lui Eli nu erau în Egipt privilegiaţi aparţinând casei lui Faraon, ci erau sclavi, la fel ca toţi ceilalţi israeliţi.

2,28 „am ales casa tatălui tău dintre toate sceptrele (σκήπτρων) din Israel": TM are „am ales-o dintre toate triburile *(šēbheṭ)* lui Israel". De obicei, ebr. *šębheṭ* este tradus cu gr. φυλή. Σκῆπτρον înseamnă „toiag de conducător", „sceptru" – de unde, „autoritate", însă în greaca clasică nu desemnează şi grupul uman supus acestei autorităţi. Folosirea lui metonimică apare mai degrabă în literatura iudaică (*Testamentele celor doisprezece patriarhi*, Aquila, Symmachos, Theodotion). De altfel şi cuvântul ebraic pe care îl traduce aici are sensul primar de „toiag, sceptru". Folosirea lui în contextul de faţă poate fi o aluzie la Num. 17,16-26, unde semnul divin pentru desemnarea ca preot a lui Aaron a fost înflorirea toiagului lui. ♦ „toate câte trec prin foc": ebr. *'iššeh*, cu sens nesigur, este tradus în Pentateuh prin κάρπωμα, „prinos, ofrandă". Aici e singurul loc unde îi corespunde πῦρ, poate în virtutea asonanţei dintre *'iššeh* şi *'ēš*, „foc". Ieronim îl traduce prin *sacrificium*, iar Targumul Io. prin *qōrbān*, „ofrandă, jertfă".

2,29 „de ce ai privit... cu ochi neruşinat": TM are „de ce călcaţi în picioare". ♦ „la mireasma şi la jertfa Mea": TM are termenii *z'bhaḥ* şi *min'ḥāh* pe care LXX le traduce de obicei cu acelaşi θυσία. Întrucât ebr. le pune aici pe ambele, traducătorul a inovat căutând un echivalent. ♦ „cu ochi neruşinat", gr. ἀναιδὴς ὀφθαλμός: expresia nu se mai găseşte decât o singură dată (Sir. 26,11). Ea califică privirea prostituatei sau a seducătoarei. ♦ „aşa încât, la începutul (*litt.* pârga) oricărei jertfe a lui Israel, sunt binecuvântaţi (ἐνευλογεῖσθαι) înainte de Mine?": ediţia Rahlfs preferă ἀπαρχῆς (genitiv de la ἀπαρχή, „pârgă"), ceea ce e mai greu de înţeles pentru că verbul ἐνευλογεῖσθαι nu se construieşte cu genitivul. S-ar putea citi ἀπαρχήν, aşa cum citeşte Augustin (*Ciu.* 17,5): *benedicere primitias omnis sacrificii*; sau, ca autorii BA, ἀπ'ἀρχῆς, cum înţeleg şi VL 91-95 şi Lucifer din Cagliari (*De Athanasio* 1,10): *a primordio*. Aşa cum arată 9,13, se rostea o binecuvântare înainte ca participanţii să se împărtăşească din jertfă: ordinea binecuvântării lor reflectă ordinea în care se mănâncă. Aşadar, e o aluzie la purtarea

la jertfa Mea cu ochi neruşinat, şi i-ai cinstit pe fiii tăi mai mult decât pe Mine, aşa încât, la începutul oricărei jertfe a lui Israel, sunt binecuvântaţi înainte de Mine?» [30] De aceea, iată ce a spus Domnul Dumnezeul lui Israel: «Zisesem: Casa ta şi casa tatălui tău vor umbla înaintea Mea în veci; dar acum, spune Domnul, nici vorbă pentru Mine [de-aşa ceva], căci doar pe cei ce Mă cinstesc îi voi cinsti; şi cine Mă nesocoteşte va fi lăsat fără cinstire. [31] Iată, vin zile când îi voi nimici pe urmaşii tăi şi pe urmaşii casei tatălui tău [32] şi nu se va mai afla niciodată în casa Mea vreun bătrân de-al tău. [33] Doar [pe un singur] bărbat nu-l voi nimici de lângă altarul Meu, până să-l lase ochii şi să i se scurgă sufletul; toţi ceilalţi din casa ta vor cădea sub sabia oamenilor. [34] Şi acesta-ţi [va fi] semnul care va veni asupra celor doi fii ai tăi, Ophni şi Phinees – amândoi vor muri în aceeaşi zi. [35] Îmi voi ridica un preot credincios, care va face tot ce-i în inima şi în sufletul Meu; îi voi dura o casă de încredere şi va umbla dinaintea unsului Meu în toate zilele. [36] Atunci, cine va mai rămâne din casa ta va veni să se închine în faţa lui

---

descrisă în 2,15-16: unul din fiii lui Eli cere să fie servit înainte de arderea grăsimii, adică înainte să fi fost servit Domnul Însuşi.

2,30 „nici vorbă pentru Mine": μηδαμῶς, *litt.* „nicidecum", redă totdeauna în 1Rg. ebr. *hālīlāh* (*litt.* „pângărit!", „urâciune!"). Μηδαμῶς e totdeauna însoţit de un pronume în dativ, aici ἐμοί, „pentru Mine".

2,31 „îi voi nimici pe urmaşii tăi şi pe urmaşii casei tatălui tău": LXX anunţă aici o exterminare fizică a casei lui Eli şi a casei tatălui său: va fi masacrarea preoţilor de la Nomba de către Saul (22,6-23). TM are: „voi tăia braţul tău şi braţul casei tatălui tău" şi apoi adaugă „aşa încât nu se va mai afla bătrân în casa ta şi vei vedea un rival în Lăcaş, cu tot binele pe care îl va face lui Israel" (text dificil, tradus aici după TOB). ♦ Grigore cel Mare (*ibid.* 2,61,4) înţelege din vv. 31-32 că nu va mai trebui să existe nimeni care să mai aducă jertfe după Legea cea veche.

2,32 „nu se va mai afla niciodată în casa Mea vreun bătrân (πρεσβύτης) de-al tău": cuvântul grecesc πρεσβύτης redă ebraicul *zāqēn*, care înseamnă „bătrân", dar şi „om de vază", „membru al sfatului bătrânilor". Aici trebuie înţeles, probabil, în al doilea sens.

2,33 Corectează v. 31. Cel care va scăpa este preotul Abiathar. ♦ „toţi ceilalţi din casa ta vor cădea sub sabia oamenilor": TM are „toţi urmaşii casei tale vor muri ca oameni de rând" (CTAT, p. 150); altă interpretare: „vor muri în floarea vârstei" (TOB) – text nesigur.

2,35 „casă de încredere" sau „de credinţă": pentru Grigore cel Mare (*ibid.* 2,69,1), casa de încredere este împărăţia veşnică, patria eternă (*cf.* In. 14,2-3). Ca sens moral, această casă poate fi şi „casa" preotului, adică poporul supus lui şi în mijlocul căruia trăieşte; preotul îi este credincios Domnului, iar casa îi e de credinţă preotului (*ibid.* 2,103,1-2).

2,36 „un obol de argint": TM adaugă „şi o lipie"; la fel şi LXX-A, LXX-L. ♦ În interpretarea lui Grigore cel Mare, argintul este cuvântul Domnului (*cf.* Ps. 11,6), iar pâinea – Mântuitorul care a zis „Eu sunt pâinea cea vie, care s-a coborât din cer" (In. 6,51).

pentru un obol de argint şi-i va spune: 'Pune-mă într-una din slujbele tale preoţeşti, ca să mănânc [şi eu] o pâine.'»"

3 [1] Şi băiatul Samuel îi slujea Domnului înaintea lui Eli, preotul; şi cuvântul Domnului era la mare cinste în zilele acelea, [dar] nu era [nici o] vedenie lămurită.

[2] Şi a fost aşa: în ziua aceea, Eli stătea culcat la locul lui, iar ochii începuseră să i se îngreuneze şi nu mai putea să vadă: [3] şi candela lui Dumnezeu nu fusese încă rânduită, iar Samuel dormea în templu, unde se afla chivotul Domnului. [4] Şi Domnul l-a strigat: „Samuele, Samuele!"; şi el a răspuns:

3,1 „cuvântul Domnului era la mare cinste...": TM are *yaqar*, „preţios, de valoare", pe care traducătorii moderni îl interpretează în sensul „rar" (BJ, AB I Sam.). Povestirea este plasată într-un timp când revelaţiile („cuvântul Domnului" şi „vedeniile") erau foarte rare, ceea ce face din chemarea lui Samuel un eveniment extraordinar (AB I Sam., p. 97).

3,2 Vederea slabă a lui Eli s-ar referi – după Grigore cel Mare (*ibid.* 2,117,1) – la arhiereii care nu mai au darul viziunii şi la prelaţii care, deşi consideraţi „ochiul Bisericii", sunt incapabili să vadă, în timp ce inferiorii smeriţi (ca Samuel), a căror viaţă este dreaptă, atunci când respectă lucrurile mici, le cunosc deja şi pe cele mari. Eli, reprezentantul sacerdoţiului iudaic, este culcat, în loc să stea în picioare (poziţia celui care predică, ca şi a celui drept), preferând odihna şi viciul, luptei, trudei şi dreptăţii (*ibid.* 2,119,2 *sq*). Grigore face distincţie între „a fi culcat" (Eli), cu conotaţie negativă, şi „a dormi" (Samuel), cu conotaţie pozitivă: somnul copilului este odihna credinciosului ales, care a încetat să mai facă rău, odihna meditaţiei interioare (*ibid.* 2,122,1-3 *sq*).

3,3 „candela lui Dumnezeu nu fusese încă rânduită": TM are „încă nu fusese stinsă". Stingerea „lămpii lui Dumnezeu" este compatibilă cu prescripţiile Pentateuhului referitoare la sfeşnicul cu şapte braţe (Ex. 27,20-21; Lev. 24,2-4) ale cărui lumini nu erau aprinse decât noaptea. Dar, după Flavius Iosephus (*AI* 3,199) şi Talmud (de exemplu, *Yoma* 33a), în epoca celui de-al doilea Templu trei dintre ele ardeau toată ziua, celelalte se adăugau noaptea: sfeşnicul nu era niciodată stins cu totul. Traducătorul LXX evită să vorbească de stingere şi reia expresia ἐπισκευάζειν λύχνον din Ex. 30,7, în care se spune că Aaron va tămâia în fiecare dimineaţă când „va rândui luminile" sfeşnicului (*cf.* Ex. 25,31-40). După Theodoret, scena se petrece în prima parte a nopţii, „căci se aprindea candela sfântă seara şi pe la mijlocul nopţii se mai punea ulei" (q. 8 = FM, pp. 11-12).

3,4-6 „[4] Domnul l-a strigat: «Samuele, Samuele!» [...] [6] Domnul a început iarăşi să-l strige: «Samuele, Samuele!»" Spre deosebire de TM („YHWH l-a chemat pe Samuel"), LXX plasează numele dublat Samuel în apostrofă, o dublă apostrofă care e un ecou al chemării „Moise, Moise!", adresată de Dumnezeu lui Moise din mijlocul rugului (Ex. 3,4). Dar, la v. 10, apostrofa apare numai în TM. ♦ Domnul îl strigă pe Samuel pe nume, pentru că a chema pe cineva pe nume înseamnă a se simţi într-o mare intimitate cu el (Grigore cel Mare, *ibid.* 2,136).

„Iată-mă!", [5] şi a dat fuga la Eli şi i-a spus: „Iată-mă, fiindcă m-ai chemat." Şi [acesta] i-a spus: „Nu te-am chemat, întoarce-te şi te culcă." Samuel s-a întors şi s-a culcat. [6] Şi Domnul a început iarăşi să-l strige: „Samuele, Samuele!" Şi [el] s-a dus a doua oară la Eli şi i-a spus: „Iată-mă, fiindcă m-ai chemat." Şi [acesta] i-a răspuns: „Nu te-am chemat, întoarce-te şi te culcă."

[7] Samuel nu-l cunoştea încă pe Dumnezeu şi încă nu i se dezvăluise cuvântul Domnului. [8] Şi Domnul a început să-l strige iarăşi, a treia oară. Şi el s-a sculat şi s-a dus la Eli şi i-a spus: „Iată-mă, fiindcă m-ai chemat." Eli a priceput că Domnul l-a strigat pe băiat şi a spus: [9] „Întoarce-te, copile, şi te culcă, şi, dacă te mai cheamă, să spui: «Grăieşte, Doamne, căci robul Tău ascultă.»" Şi Samuel s-a dus şi s-a culcat la locul lui.

[10] Şi Domnul a venit şi a stat şi l-a strigat ca şi în celelalte dăţi. Şi Samuel a spus: „Grăieşte, căci robul Tău ascultă." [11] Şi Domnul i-a spus lui Samuel: „Iată, eu Îmi împlinesc cuvintele asupra lui Israel aşa încât oricui [le] va auzi îi vor ţiui amândouă urechile. [12] În ziua aceea voi stârni asupra lui Eli toate câte le-am grăit împotriva casei lui, le voi începe şi le voi împlini. [13] Eu i-am dat de veste că-i pedepsesc casa pe vecie, pentru fărădelegile fiilor lui, căci fiii lui l-au vorbit de rău pe Dumnezeu, iar el nu i-a mustrat, nici măcar atunci. [14] Am jurat casei lui Eli: «Nimic nu va ispăşi fărădelegea casei lui Eli în ofrande de miresme şi în jertfe, în vecii vecilor!»"

[15] Şi Samuel a dormit până dimineaţă; şi în zori s-a sculat şi a deschis uşile casei Domnului; şi Samuel s-a temut să-i povestească lui Eli vedenia. [16] Şi Eli i-a spus lui Samuel: „Samuel, copile!" [17] Şi el i-a răspuns: „Iată-mă!" Şi Eli a zis: „Ce este vorba care ţi s-a grăit? Să nu-mi ascunzi nimic; acestea să-ţi facă Dumnezeu şi acestea să-ţi mai facă, dacă o să-mi ascunzi vreo vorbă din cele pe care le-a rostit în urechile tale." [18] Şi Samuel i-a vestit toate cuvintele şi nu i-a ascuns nimic; iar Eli a zis: „Acesta e Domnul; să facă ce va crede de cuviinţă."

3,8 „a priceput (ἐσοφίσατο)": peste tot în alte locuri în LXX σοφίζειν redă verbul *hākham*, „a fi înţelept, inteligent, abil, viclean". Verbul din TM, *bīn*, „a înţelege", este redat cel mai adesea prin συνιέναι, pe care îl foloseşte aici Symmachos.

3,14 „Nimic nu va ispăşi fărădelegea", *litt.* „dacă va fi ispăşită fărădelegea" – în jurăminte, propoziţia care exprimă ce se jură omul să nu facă e adesea introdusă în ebr. cu conjuncţia *'im*, „dacă". Se poate subînţelege o regentă de tipul „Vai mie, dacă..." sau „Aşa să mi se întâmple, dacă...".

[19] Şi Samuel s-a făcut mare, iar Domnul era cu el şi n-a căzut la pământ nici unul din cuvintele lui. [20] Şi a aflat întregul Israel, de la Dan până la Bersabea, că Samuel era vrednic de crezare ca profet al Domnului. [21] Domnul a început iarăşi să se arate mai vădit la Selom, căci Domnul i se dezvăluia lui Samuel; şi [toţi] s-au încredinţat că Samuel a ajuns profet al Domnului pentru întregul Israel, dintr-o margine a pământului în cealaltă. Şi Eli era foarte bătrân, iar fiii lui o ţineau tot pe aceeaşi cale; şi calea lor era rea în ochii Domnului.

4 [1] Şi a fost aşa: în zilele acelea, Străinii s-au strâns la război împotriva lui Israel; Israel le-a ieşit înainte, la luptă, şi şi-a aşezat tabăra la Abenezer,

---

3,19 „Samuel s-a făcut mare (ἐμεγαλύνθη)": pasivul verbului μεγαλύνειν este ambiguu: se poate înţelege „a creşte în vârstă" sau „a deveni un personaj important". VL 91-95 şi VL 115 înlătură ambiguitatea: *magnificatus est*. La fel Flavius Iosephus (*AI* 5,351), care, imediat după ce a parafrazat vv. 1-18, adaugă: „Gloria lui Samuel a sporit şi mai mult."

3,20 „De la Dan până la Bersabea": expresie tradiţională pentru a desemna punctele extreme nord şi sud ale Israelului (Jud. 20,1; 2Rg. 3,10; 17,11 etc.). Dan (Iis. Nav. 19,47) este azi Tell el-Qadi, aflat la 37 de kilometri nord de lacul Tiberiadei. Bersabea (Iis. Nav. 15,28) e identificată fie cu oraşul Beerşeva de astăzi, fie cu Tell eş-Şeba, aflat la 5 kilometri est de acest oraş. ♦ După Grigore cel Mare, Dan îi reprezintă pe cei simpli, iar Bersabea pe cei învăţaţi. Viaţa predicatorului trebuie să fie un exemplu pentru oamenii simpli, iar învăţătura lui, tainele Sfintei Scripturi, să fie revelate învăţaţilor. În acelaşi timp, numele celor două ţinuturi la un loc simbolizează totalitatea poporului ales, deci întrega Biserică (*ibid.* 3,34,1). ♦ „profet": cea dintâi ocurenţă a acestui cuvânt în cărţile Regilor, unde se întâlneşte de vreo sută de ori (dintre care cincisprezece în 1Rg.). Este oare Samuel profetul anunţat de Moise în Deut. 18,15-22? Paralelismul dintre Samuel şi Moise face din Samuel un profet asemănător lui Moise: numele lui Moise este legat de ieşirea din Egipt şi formarea lui Israel ca popor cârmuit de Tora; cel al lui Samuel este legat de instituirea regalităţii, de stabilirea unui individ, regele – cel istoric şi cel al aşteptării mesianice –, în fruntea acestui popor.

3,21 În TM, acest verset este mai scurt: „YHWH s-a arătat mai departe la Şilo. Într-adevăr, YHWH i se dezvăluia lui Samuel la Şilo prin cuvântul lui YHWH" (text dificil; am urmat aici interpretarea TOB). ♦ „Eli era foarte bătrân [...] în ochii Domnului": nu apare în TM, dar prezenţa expresiei ἐπορευόμενοι ἐπορεύοντο, „o ţineau pe aceeaşi cale", *litt.* „mergeau mergând", trădează existenţa unui model ebraic.

4,1 „Şi a fost aşa: în zilele acelea, Străinii s-au strâns la război împotriva lui Israel": TM are „Şi a fost cuvântul lui Samuel către tot Israelul". LXX, care a pus deja la 3,21 un final ce pregăteşte intrarea în scenă a fiilor lui Eli, face o introducere la povestirea luptei cu filistenii care nu are echivalent în TM. ♦ „Străinii": ἀλλόφυλοι se întâlneşte de aproximativ trei sute de ori în LXX; înseamnă „dintr-un alt trib (φυλή), popor, neam" şi

iar Străinii s-au aşezat la Aphec. [2] Iar Străinii s-au rânduit în linie de bătaie împotriva lui Israel; [balanţa] luptei s-a înclinat şi oamenii lui Israel au fost bătuţi în faţa Străinilor; şi au fost doborâţi din rândurile oştirii, pe câmpul de luptă, patru mii de oameni. [3] Poporul s-a întors în tabără şi bătrânii lui Israel au spus: „De ce ne-a bătut astăzi Domnul în faţa Străinilor? Să luăm chivotul Dumnezeului nostru din Selom şi să vină în mijlocul nostru, şi ne va scăpa din mâna vrăjmaşilor noştri." [4] Poporul a trimis la Selom şi au

---

se opune lui ὁμόφυλος, „din acelaşi trib/neam". Adjectivul substantivat ἀλλόφυλος are totdeauna drept corespondent în TM un nume propriu: *p^{e}liš^{e}tī*, „filistean", pl. *p^{e}liš^{e}tīm*, care în Pentateuh şi în Iis. Nav. e transliterat, este totdeauna tradus, începând cu Jud., prin ἀλλόφυλοι. Cuvintele ebraice care înseamnă „străin" (din rădăcina *ZWR* sau *NKR*) sunt redate prin ἀλλότριος (132 de ori), ἀλλογενής (32 de ori) sau ξένος (22 de ori). Opţiunea de a-i numi „străini de neam" numai pe filisteni a fost explicată prin faptul că, în sec. al II-lea î.H. (vremea probabilă a traducerii acestor cărţi), evreii care trăiau sub dominaţia seleucidă se luptă să-şi păstreze identitatea religioasă în faţa elenismului. În această apărare a identităţii iudaice, circumcizia joacă un rol esenţial (*cf.* 1Mac. 1,15.40.60.61; 2,46 etc.). La această dată, filistenii nu mai există de mult ca popor, dar fostul lor teritoriu este ocupat de cetăţi elenistice, iar ei rămân în tradiţie ca netăiaţii-împrejur prin excelenţă, „ceilalţi". Denumirea lor ca „străini" numai începând cu Jud. se datorează faptului că de acum evreii au luat în stăpânire (cel puţin teoretic) Pământul făgăduinţei, iar vechii locuitori devin „Străinii" (*cf.* BA 9,1, „Introduction", pp. 74-76). Pentru traducerea românească am adoptat soluţia din BA, scriind numele cu majusculă, pentru a-l diferenţia de alte utilizări ale aceleiaşi vocabule. ♦ „Abcnezer": TM are *Ebhen-'Ēzer*; în ebraică, acest toponim înseamnă „piatră de ajutor". LXX îl transcrie, Aquila, Symmachos, Theodotion, Ieronim şi Targumul Io. îl traduc. Nu a fost localizat. ♦ „Aphec": TM *'Aphēq*. Biblia cunoaşte trei oraşe cu acest nume. Aici nu poate fi cel menţionat în 3Rg. 21,26, care e aşezat în podişul Golan, mult prea îndepărtat. Alt Aphec, menţionat în Jud. 1,31 şi Iis. Nav. 19,10, aşezat în câmpia Acco (poate Tell el-Kerdan, aflat la 12 kilometri est-nord-est de Haifa), s-ar putea potrivi în 1Rg. 29,1, dar e şi el prea îndepărtat aici. Aşadar, e vorba, ca şi în 29,1, de acel Aphec menţionat în Iis. Nav. 12,18, azi Ras-el-Ayin, aflat la 10 kilometri nord-est de Tel-Aviv. ♦ „s-au strâns": în gr. apare, în tot restul cărţii, o alternare între timpurile narative şi timpul prezent, care, reprodusă, ar suna straniu în româneşte. ♦ În interpretarea alegorizantă a lui Grigore cel Mare (*ibid.* 3,38,4-5), filistean înseamnă „căzând prin băutură", ceea ce face ca filistenii să fie un simbol al îngerilor damnaţi care, prin excesul de băutură (adică prin trufie), au pierdut viaţa veşnică. Cei patru mii de morţi (v. 2) sunt cei ce nu cred în cele patru Evanghelii.

4,2 „[balanţa] luptei s-a înclinat", gr. ἔκλινεν ὁ πόλεμος, *litt.* „s-a înclinat războiul". TM are „lupta s-a întins" (probabil traducătorii au confundat ebr. *NTŞ* cu *NṬH*).

4,4 „chivotul Domnului...": TM are „chivotul legământului lui YHWH Sabaot". ♦ „heruvimi": *cf.* Ex. 25,18-22.

adus de acolo chivotul Domnului care şade pe heruvimi; şi amândoi fiii lui Eli, Ophni şi Phinees, erau cu chivotul.

[5] Şi a fost aşa: atunci când a ajuns chivotul Domnului în tabără, întregul Israel a strigat cu glas mare, de a răsunat pământul. [6] Străinii au auzit chiuiturile, şi au spus Străinii: „Ce e strigătul acesta mare din tabăra evreilor?" Şi au aflat că a ajuns în tabără chivotul Domnului. [7] Străinii s-au temut şi au spus: „Zeii aceştia ai lor au sosit la ei în tabără. Vai nouă! Scapă-ne, Doamne, astăzi, că n-a mai fost aşa ceva nici ieri, nici alaltăieri. [8] Vai nouă! Cine ne va scăpa din mâna acestor zei puternici? Zeii aceştia sunt cei care au lovit Egiptul cu tot felul de urgii şi în pustie. [9] Prindeţi puteri şi fiţi bărbaţi, Străinilor, ca să nu ajungeţi să le robiţi evreilor, cum v-au robit ei vouă, fiţi bărbaţi şi războiţi-vă cu ei!" [10] Şi s-au războit cu ei; iar oamenii lui Israel au fost înfrânţi şi a fugit fiecare la cortul său. A fost foarte mare urgie şi au căzut treizeci de mii din pâlcurile lui Israel. [11] Chivotul lui Dumnezeu a fost luat şi amândoi fiii lui Eli au murit, Ophni şi Phinees.

[12] Şi un bărbat ieminit a dat fuga din rândurile oştirii şi a ajuns la Selom în ziua aceea; hainele îi erau sfâşiate şi capul acoperit cu ţărână. [13] Şi a ajuns şi iată Eli şedea pe un jeţ lângă uşă cercetând drumul, fiindcă îi stătuse inima pentru chivotul lui Dumnezeu; şi omul a intrat în cetate ca să dea de veste, iar cetatea a dat mare strigăt. [14] Eli a auzit strigătul şi a spus: „Ce-i cu glasul şi zarva aceasta?" Şi omul a intrat degrabă şi i-a dat de veste lui Eli. [15] Şi Eli era în vârstă de nouăzeci de ani. Ochii îi erau daţi peste cap şi

---

4,8 „care au lovit Egiptul cu tot felul de urgii şi în pustie": secvenţa apare la fel şi în TM, dar nu se explică, din punctul de vedere al istoriei biblice, de ce Egiptul a fost lovit şi „în pustie". Probabil LXX reflectă o altă variantă de text ebr., *WBMDBR*, care poate fi citit „şi în pustie" sau „ şi cu ciumă" (AB I Sam., p. 104; *cf.* şi BJ).

4,10 „pâlcurile", gr. ταγμάτων, *litt.* „trupele": TM are „pedestraşi" (*rag^{e}lī*). În afară de 1Rg., LXX redă totdeauna acest cuvânt prin πεζός şi acesta este cuvântul pe care-l folosesc aici Symmachos şi Theodotion. În 1Rg., *rag^{e}lī* este redat prin τάγμα (în relaţie cu τάξις ce desemnează o unitate formată din aproximativ cincizeci de oameni), însemnând, în limbaj militar, o unitate a cărei mărime diferă în funcţie de epoci şi de scriitori. Dar, dacă se adoptă acest sens, se obţine, în 15,4, un număr de israeliţi cu mult superior celui menţionat în 11,8. Se propune să se considere ταγμάτων un genitiv partitiv.

4,14 „Ce-i cu glasul şi zarva aceasta?": *litt.* „ce este strigătul glasului acestuia?"

4,15 „în vârstă de nouăzeci de ani": *litt.* „fiu (υἱός) a nouăzeci de ani". Acest semitism, destul de frecvent în LXX (vreo 30 de ocurenţe), nu se întâlneşte decât o singură dată în Pentateuh (Gen. 11,10). ♦ „Şi a spus Eli bărbaţilor din jurul său: «Ce-i cu glasul şi zarva aceasta?»": lipseşte din TM. La fel şi secvenţa din 4,16: „s-a apropiat degrabă".

nu mai vedea. Şi a spus Eli bărbaţilor din jurul său: „Ce-i cu glasul şi zarva aceasta?" [16] Omul s-a apropiat degrabă de Eli şi i-a spus: „Eu am venit din tabără şi am scăpat azi cu fuga din rândurile oştirii." [Eli] a zis: „Ce lucru s-a întâmplat, fiule?" [17] Iar băiatul a răspuns, zicând: „Bărbaţii lui Israel au fugit din faţa Străinilor şi s-a făcut mare urgie în popor; amândoi fiii tăi au murit şi chivotul lui Dumnezeu a fost luat." [18] Şi a fost aşa: de îndată ce a pomenit de chivotul lui Dumnezeu, Eli a şi căzut pe spate de pe jeţ, cum se afla lângă uşă; şi şi-a rupt spinarea şi a murit, pentru că era bătrân omul şi greoi; el fusese judecător în Israel douăzeci de ani.

[19] Iar nora lui, nevasta lui Phinees, era însărcinată şi stătea să nască. Şi, când a auzit vestea că a fost luat chivotul lui Dumnezeu şi că au murit socrul şi cu bărbatul ei, s-a şi ghemuit şi a născut, căci au apucat-o durerile facerii. [20] Şi, când i-a venit ceasul de trăgea să moară, femeile din jurul ei i-au spus: „Nu te teme, căci ai născut fiu!" Dar ea n-a răspuns şi n-a înţeles în inima ei. [21] Şi l-a chemat pe prunc Uaibarchaboth, din pricina chivotului lui Dumnezeu şi din pricina socrului şi a bărbatului ei. [22] Şi au spus: „A plecat slava lui Israel când a fost luat chivotul Domnului!"

4,17 „băiatul" (παιδάριον): TM are „solul" *(m^{e}baśśēr)*.

4,18 „el fusese judecător în Israel douăzeci de ani": această precizare e menită să-l înscrie pe Eli în şirul judecătorilor lui Israel, care începe cu Othniel (Jud. 3,10-11) şi se termină cu Samuel. Eli îi urmează lui Samson (Jud. 16,31): moartea lui Eli lasă loc liber pentru Samuel. ♦ „douăzeci de ani": TM şi Flavius Iosephus au „patruzeci de ani". ♦ Eli moare – spune Grigore cel Mare (*ibid.* 3,64,1-4) – abia când aude vestea luării chivotului, deoarece, ca reprezentant al vechii Legi, se vede învins din punct de vedere raţional, fiindu-i inaccesibilă profunda cunoştere spirituală a tainelor Sfintei Scripturi. Aceeaşi interpretare şi în cazul morţii nurorii lui Eli (vv. 19-20), considerată a simboliza poporul evreu supus preoţilor Legii vechi (*ibid.* 3,71,1-4).

4,19 „s-a şi ghemuit (ὤκλασεν) şi a născut": poziţie specifică naşterii la femeile din popor. TM are vb. *kāra'*, „a-şi îndoi genunchii". Deşi majoritatea manuscriselor greceşti au ἔκλαυσεν, „a plâns", Rahlfs, urmându-l pe Grabe, reţine lecţiunea lui Symmachos.

4,21 „Uaibarchaboth": TM are *'ī-khābhōdh* şi „slava a plecat din Israel în exil". Numele ebraic al copilului se compune din *kābhōdh*, „slavă", şi din *'ī*, particulă care înseamnă „Vai!" sau „Unde?". *'ī-khābhōdh* înseamnă, aşadar, „Vai! slava" sau „Unde este slava?". *Uai*, „Vai!", îl traduce pe *'ī*, iar *chaboth* transcrie *kābhōdh*. *Bar* a fost explicat ca o rămăşiţă dintr-o formă a adjectivului βαρύς, „greu". În ebraică *kābhēdh*, „greu", „puternic", are aceleaşi consoane ca şi *kābhōdh*. Ar putea fi o aluzie la moartea lui Eli, despre care se spune că era greoi. *Kābhōdh*, „slavă", este termenul cel mai puţin specificat din punct de vedere material care se referă la manifestarea prezenţei divine (*cf.* Ex. 40,34-35 etc.); aici este pus în legătură cu chivotul (*cf.* Ex. 6,1-4; 1Rg. 8,1-11).

5 [1] Iar Străinii au luat chivotul lui Dumnezeu şi l-au dus de la Abenezer la Azotos. [2] Şi au luat Străinii chivotul Domnului şi l-au dus în casa lui Dagon şi l-au aşezat lângă Dagon. [3] Cei din Azotos s-au trezit dimineaţă, s-au dus în casa lui Dagon şi au văzut; şi, iată, Dagon era căzut cu faţa la pământ înaintea chivotului lui Dumnezeu. L-au ridicat pe Dagon şi l-au aşezat la locul lui. Şi s-a îngreunat mâna Domnului asupra celor din Azotos şi i-a chinuit şi i-a lovit în şezuturile lor, [a lovit] Azotul şi împrejurimile lui. [4] Şi a fost aşa: când s-au trezit [a doua zi] dis-de-dimineaţă, iată că Dagon era căzut cu faţa la pământ înaintea chivotului legământului Domnului; iar capul lui Dagon şi amândouă palmele mâinilor lui, tăiate; erau şi una, şi alta în faţă pe *amaphet*, şi amândouă încheieturile mâinilor lui erau căzute în tindă; şi din Dagon rămăsese numai trunchiul. [5] De aceea, până în ziua de astăzi, în Azotos preoţii lui Dagon şi toţi cei ce intră în casa lui Dagon nu calcă pe pragul casei lui Dagon, ci au grijă să păşească peste el. [6] Şi mâna

---

5,1 „Azotos": TM are *Aš^{e}dōdh*. Oraş aflat la aproximativ patru kilometri de coastă, nu departe de oraşul modern Aşdod, dar avea şi un port la mare, greco-bizantinul 'Αζωτος πάραλος.

5,2 „Dagon" este un zeu important din panteonul semiţilor din nord-vest. Este atestat din mileniul al III-lea şi ne este cunoscut mai cu seamă din textele de la Ebla, Mari şi Ugarit, unde îi era închinat cel mai mare templu. Textele mitologice de la Ugarit fac din el tatăl lui Baal. Zeu al vegetaţiei, din mileniul al II-lea a fost considerat zeul agriculturii şi al grâului. Numele ebraic al grâului, *dāgān*, ar putea deriva din acest nume divin. ♦ Pentru Grigore cel Mare, templul lui Dagon reprezintă sufletul pângărit de superstiţia idolatriei; în el sunt introduse tainele credinţei, întruchipate de chivotul legământului (*ibid.* 3,72,3).

5,3 Secvenţa de la „şi s-a îngreunat mâna Domnului" până la „împrejurimile lui" nu apare aici în TM, dar are corespondent în TM la v. 6: „Şi mâna Domnului s-a îngreunat asupra celor din Aşdod şi i-a pustiit şi i-a lovit cu umflături, Aşdodul şi împrejurimile lui." Boala închinătorilor lui Dagon a fost explicată în mai multe feluri. După Flavius Iosephus (*AI* VI, 3), e vorba de dizenterie; exegeţii moderni se gândesc mai degrabă la ciuma bubonică, răspândită de şobolani.

5,4 Secvenţa de la „capul lui Dagon" până la „rămăsese numai trunchiul" apare astfel în TM: „capul lui Dagon şi amândouă palmele mâinilor sale, tăiate, erau lângă prag. Numai Dagon rămăsese în picioare."

5,5 „ci au grijă să păşească peste el": explicitare care nu apare în TM.

5,6 „Şi mâna Domnului s-a îngreunat asupra [celor din] Azotos şi s-a pus pe ei şi a făcut să clocotească [apa] împotriva corăbiilor lor": TM nu vorbeşte de corăbii, iar manuscrisele hexaplare înlocuiesc ναῦς cu ἕδρας, „scaune, şezuturi". VL are „corăbii". Sensul „corăbii" nu este imposibil aici, deoarece Azotos este port la mare. Verbul „a clocoti" poate evoca o furtună. ♦ Nici Grigore cel Mare nu pomeneşte de mare şi de corăbii, ci de şobolanii care-i muşcau pe oameni de şezut, provocându-le moartea (*cf.* vv. 9.12). El

Domnului s-a îngreunat asupra [celor din] Azotos şi s-a pus pe ei şi a făcut să clocotească [apa] împotriva corăbiilor lor; şi în mijlocul ţinutului lor s-au prăsit şoareci; şi a fost mare tulburare de moarte în cetate.

[7] Şi au văzut oamenii din Azotos că aşa [stăteau lucrurile] şi au spus: „Nu va rămâne chivotul Dumnezeului lui Israel la noi, pentru că mâna Lui apasă greu asupra noastră şi asupra lui Dagon, zeul nostru." [8] Şi au trimis [soli] şi i-au strâns la ei pe toţi satrapii Străinilor şi le-au spus: „Ce să facem cu chivotul Dumnezeului lui Israel?" Iar cei din Geththa au spus: „Să se mute la noi chivotul lui Dumnezeu." Şi chivotul lui Dumnezeu s-a mutat la Geththa. [9] Şi a fost aşa: după ce l-au mutat, a şi fost mâna Domnului în cetate – tulburare foarte mare – şi i-a lovit pe bărbaţii din cetate, de la mic la mare, i-a lovit în şezuturile lor, şi geththeenii şi-au făcut jeţuri.

[10] Şi au trimis chivotul lui Dumnezeu la Ascalon. Atunci a fost aşa: de cum a intrat chivotul lui Dumnezeu în Ascalon, au strigat cei din Ascalon şi au spus: „De ce aţi abătut la noi chivotul Dumnezeului lui Israel, ca să ne ucideţi, pe noi şi poporul nostru?" [11] Şi au trimis [soli] şi i-au strâns pe

---

interpetează acest soi de moarte ca fiind aceea de care au parte „robii necurăţiei şi ai nedreptăţii" ajunşi pradă demonilor (*ibid.* 3,78,1-5). *Cf.* şi interpretarea de la nota 6,5.

5,8-13 Grigore cel Mare vede în purtarea chivotului prin cetăţile filistene propovăduirea publică a tainelor adevăratei credinţe. Convertirea este văzută ca o adevărată epidemie (*ibid.* 3,81,3; 82,1; 88,2).

5,8 „satrapii Străinilor": căpeteniile filistenilor purtau în Biblia ebraică numele *s*^{e}*rānim*. Adoptând σατράπαι pentru a traduce acest cuvânt, tradueătorul a vrut probabil să dea un corespondent grec diferit de ἄρχων, στρατηγός sau ἡγούμενος. El a ales un cuvânt aparţinând vocabularului administrativ al vremii sale. ♦ Localizarea cetăţii „Geththa" (ebr. *gath*, „teasc") este controversată: poate fi Tell es-Safi aflat la 18 kilometri sud-est de Aşdod.

5,9 „şi i-a lovit în şezuturile (ἕδρας) lor, şi geththeenii şi-au făcut jeţuri": TM are „le-au ieşit bube". Folosirea termenului ἕδρα în expresia πατάσσειν αὐτοὺς εἰς τὰς ἕδρας conduce la eliminarea sensului „loc de reşedinţă" şi selectarea celui de „şezut". LXX-L, citând o invazie de şobolani, evocă poate tradiţiile iudaice conform cărora filistenii, atacaţi pe la spate de şobolani când se duceau să-şi facă nevoile fireşti, îşi făcuseră scaune ca să se protejeze. Vetus Latina citată de Lucifer din Cagliari (*De Athanasio* 1,12) se face ecoul limpede al acestei tradiţii: *Et percussit uiros ciuitatis a minimo usque ad maximum, et ebulliuit illis mures in sedibus, et fecerunt sibi Gethaei sedes pellicias*; „scaunele de piele" provin probabil din lectura χρώς/-τός, „piele", în loc de χρυσός, „aur".

5,11 „grea tulburare de moarte în întreaga cetate, de cum intrase acolo chivotul Dumnezeului lui Israel": TM are „spaimă de moarte în toată cetatea, atât se îngreunase mâna lui Dumnezeu acolo".

satrapii Străinilor şi le-au spus: „Trimiteţi înapoi chivotul Dumnezeului lui Israel: să se aşeze la locul lui şi nu ne va mai ucide pe noi şi poporul nostru." Căci se făcuse grea tulburare de moarte în întreaga cetate, de cum intrase acolo chivotul Dumnezeului lui Israel. [12] Iar cei care trăiau şi nu mureau erau loviţi în şezuturi, şi strigătul cetăţii a urcat până la cer.

6 [1] Şi chivotul a stat în ţinutul Străinilor şapte luni, şi pământul lor fojgăia de şoareci. [2] Şi Străinii i-au chemat pe preoţii şi ghicitorii şi vrăjitorii lor şi le-au spus: „Ce să facem cu chivotul Domnului? Învăţaţi-ne cum să-l trimitem [înapoi] la locul lui." [3] Iar [ei] au răspuns: „Dacă veţi trimite [înapoi] chivotul legământului Domnului Dumnezeului lui Israel, să nu-l trimiteţi gol, ci, înapoindu-l, daţi-i [ceva] pentru suferinţă; atunci vă veţi vindeca şi se va îmbuna spre voi, ca nu cumva mâna Lui să nu se îndepărteze de deasupra voastră." [4] Iar [ei] au spus: „Ce să-i dăm pentru suferinţă?" Şi au răspuns: „După numărul satrapilor Străinilor, cinci jeţuri de aur – căci [e] o singură urgie pentru voi, pentru cei ce vă conduc şi pentru popor –, [5] şi şoareci de aur aidoma şoarecilor care vă pustiesc pământul. Şi să daţi slavă Domnului, ca să-Şi uşureze mâna de deasupra voastră, de

---

6,1 „în ţinutul Străinilor", gr. ἐν ἀγρῷ: ἀγρός înseamnă „câmp", zonă rurală. Dar expresia „cetăţile din câmpie" din 27,5 pare să indice totuşi că ἀγρός e susceptibil de a căpăta în LXX sensul „teritoriu" şi de a desemna totalitatea teritoriului ce constituie o cetate-stat: câmpuri, dar şi oraşe şi sate, cu excepţia metropolei. Astfel, LXX are acelaşi sens cu TM, în care termenul redat prin ἐν ἀγρῷ este *biś'dhēh*. ♦ „pământul lor fojgăia de şoareci": nu apare în TM; şoarecii apar abia la 6,4. ♦ „fojgăia": *litt.* „clocotea", acelaşi verb ca la 5,6. ♦ gr. μῦς poate însemna şi „şoarece" şi „şobolan": aşa îl traduce BA şi de şobolani ar putea fi vorba, ca transmiţători ai ciumei.

6,3 „se va îmbuna spre voi, ca nu cumva mâna Lui să nu se îndepărteze de deasupra voastră": TM are „atunci veţi şti de ce mâna Lui nu se îndepărtase de deasupra voastră".

6,4 „După numărul satrapilor Străinilor, cinci jeţuri de aur": se caută să se explice de ce sunt cinci obiecte, deşi în cap. 5 sunt menţionate doar trei cetăţi. Pentru tradiţia biblică, există numeroase căpetenii la filisteni, dar numai cinci principi (= cinci satrapi – *cf.* Iis. Nav. 13,3; Jud. 3,3; 1Rg. 6,16.18). ♦ Grigore cel Mare spune că ofranda care însoţea chivotul era reprezentată de cinci şezuturi de aur şi şobolani de aur, „cuvinte demne de dispreţ şi nedemne de a fi auzite" (*non solum despicienda sunt, sed nec auditu digna*). El le redă demnitatea înţelegându-le în sens spiritual: şezutul (*anus*) de aur îl reprezintă pe păcătosul convertit, pentru că nu este decât o imagine a organului cu rău mirositoarele emisiuni ale păcatului, spălată de lacrimile ruşinii de a fi păcătuit (aurul reprezintă lacrimile). Efigiile sunt în număr de cinci, deoarece simbolizează viaţa trupească, esenţializată de cele cinci simţuri prin care se săvârşeşte păcatul (*ibid.* 3,95,1; 97,4).

deasupra zeilor voştri şi de deasupra pământului vostru. [6] De ce vă îngreunaţi inimile, cum şi-au îngreunat Egiptul şi Faraon inima lor? Oare, când şi-a bătut joc de ei, nu le-au dat drumul să plece şi ei au plecat? [7] Şi acum, luaţi şi faceţi un car nou, şi [mai luaţi şi] două vaci care au fătat pentru prima dată, fără viţei, şi înjugaţi vacile la car şi mânaţi acasă viţeii de după ele; [8] şi să luaţi chivotul şi să-l puneţi în car; şi să daţi lucrurile de aur pentru suferinţă; să le puneţi într-un cufăr *bersechthan* alături de el, şi să-l trimiteţi; mânaţi-l şi se va duce. [9] Şi veţi vedea: dacă se duce pe drumul hotarelor, spre Baithsamus, El Însuşi ne-a făcut acest mare rău; iar dacă nu, vom şti că nu mâna Lui ne-a apucat, ci doar o întâmplare a dat peste noi."

[10] Şi Străinii au făcut aşa şi au luat două vaci care fătaseră pentru prima dată şi le-au înjugat la car, iar viţeii lor i-au oprit acasă; [11] şi au pus în car chivotul şi cufărul *ergab* şi şoarecii de aur. [12] Iar vacile au apucat-o drept pe

---

6,7 „vaci care au fătat pentru prima dată": după cum carul trebuie să fie nou, tot astfel şi vacile nu trebuie să mai fi fătat până atunci. TM are „vaci care alăptează şi pe care nu a fost pus jug". Expresia „nu a fost pus jug" e folosită în Num. 19,2 cu privire la juninca roşie, cu a cărei cenuşă se pregăteşte apa lustrală. ♦ Pentru Grigore cel Mare, imaginea carului nou este o alegorie a Bisericii, înălţată pe cele două Testamente ca pe două roţi, care ajunge la destinaţie: omul cel nou. Vacile îi reprezintă pe predicatorii nesupuşi puterii diavolului, iar viţeii sunt dorinţele pământene care trebuie închise în staul. Numai astfel se poate merge fără abatere către împărăţia veşnică: Baithsamus înseamnă „casa soarelui" (*ibid.* 3,102,1; 103,4; 108,1-3).

6,8 „să le puneţi într-un cufăr *bersechthan* (ἐν θέματι βερσεχθαν) alături de el": corespondentul ebraic al termenului θέμα este *ma'arākheth*, „rând", „stivă", „grămadă". Θέμα înseamnă „depozit", „comoară", dar poate desemna şi obiectul care le conţine, „ladă" sau „cufăr" (LSJ). Acest ultim sens pare să fie cel care se potriveşte cel mai bine contextului. ♦ Θέμα este urmat de două transcrieri ale unor termeni ebraici: βερεχθαν în 6,8 (în Rahlfs: βερσεχθαν) şi εργαβ în 6,11. Aceştia par să se datoreze unui glosator. Βερεχθαν ar putea corespunde în TM prepoziţiei *b*^{e} (tradusă prin ἐν din ἐν θέματι), urmată de un derivat din rădăcina *'ārak*. Există un substantiv *'ērekh* care înseamnă „ordine", „rând", dar şi „evaluare", „preţ" (KB, p. 838; BDB, pp. 789-790). Pentru εργαβ, *cf.* nota 6,11.

6,9 „Baithsamus": TM *Bēyth Şemeş*. Oraş de la hotarul tribului lui Iuda (Iis. Nav. 15,10), al cărui nume ebraic înseamnă „casa soarelui". LXX transcrie numele în 1Rg., dar îl traduce în Iis. Nav. 15,10: πόλιν ἡλίου. Astăzi este Tel er-Rumeilah, de lângă Ain Şems, la 23 de kilometri vest de Ierusalim.

6,11 „au pus în car chivotul şi cufărul *ergab* şi şoarecii de aur": εργαβ se regăseşte în 20,19.41: transcrie probabil ebraicul *'ar*^{e}*ghābh*, „grămadă, movilă". Şoarecii, animale impure, nu fac parte din ofrandă nici măcar ca *ex-voto*, de aceea sunt menţionaţi separat.

6,12 „se opinteau": TM are „mergeau mugind".

drumul spre Baithsamus: o ţineau tot pe calea bătută, se opinteau şi nu se abăteau nici la dreapta, nici la stânga. Şi satrapii Străinilor au mers după ele până la hotarele de la Baithsamus. [13] Şi cei din Baithsamus îşi vedeau de seceratul grâului în vale; şi şi-au ridicat ochii şi au văzut chivotul Domnului şi s-au bucurat să-l întâmpine. [14] Iar carul a intrat în ţarina lui Osea din Baithsamus, şi oamenii au ridicat lângă el o piatră mare şi au spart lemnele carului; şi vacile le-au adus drept ardere de tot Domnului. [15] Şi leviţii au luat chivotul Domnului şi cufărul *ergab* împreună cu el şi lucrurile de aur de lângă el şi le-au pus pe piatra cea mare. Şi bărbaţii din Baithsamus au adus arderi de tot şi jertfe, în ziua aceea, Domnului. [16] Şi cei cinci satrapi ai Străinilor au văzut şi s-au întors la Ascalon în acea zi. [17] Şi acestea [au fost] jeţurile de aur pe care le-au dat Domnului Străinii pentru suferinţă: din Azotos unul, din Gaza unul, din Ascalon unul, din Geth unul, din Accaron unul. [18] Iar şoarecii de aur [au fost] după numărul tuturor cetăţilor Străinilor – ale celor cinci satrapi –, de la cetatea întărită şi până la satul pherezeean şi până la piatra cea mare, pe care puseseră chivotul legământului Domnului, de pe câmpul lui Osea din Baithsamus.

[19] Şi între bărbaţii din Baithsamus, fiii lui Iechonias nu s-au bucurat că au văzut chivotul Domnului; şi Domnul a lovit şaptezeci de bărbaţi dintre ei

---

6,14 „Iar carul a intrat în ţarina lui Osea din Baithsamus, şi oamenii au ridicat lângă el o piatră mare": TM are „Ajungând la câmpul lui Ioşua din Beyth Şemeş, carul a stat acolo şi acolo era o piatră mare". ♦ Piatra cea mare este simbolul Mântuitorului (Grigore cel Mare, *ibid.* 3,123,2). Lemnele carului sunt sentenţele Sfintei Scripturi pe care predicatorul le explică amănunţit credincioşilor care, pe măsură ce-şi înalţă dorinţa arzătoare spre cer, nu lasă nimic nears de flacăra iubirii pentru Domnul (*ibid.* 3,124,2.4).

6,16 „Ascalon": TM are *'Eq^erōn*. Vechiul Aşqelon este localizat la câţiva kilometri sud-vest de oraşul modern Aşklon, sau la aproximativ 30 de kilometri sud-est de Eqron.

6,18 „până la satul pherezeean şi până la piatra cea mare": TM are „până la satul deschis (după BJ) / fără ziduri (după TOB)". Ebr. *PRZY*, vocalizat *PeRāZY* apare doar aici şi în Deut. 3,5, desemnându-l pe locuitorul de la ţară (l-am transliterat „pherezeean" pentru a se deosebi de etniconul „ferezit"): sunt puse în opoziţie cetatea întărită şi satul „de ţară", neînconjurat de ziduri (Ieronim: *ad uillam quae erat absque muro*). Acelaşi *PRZY*, vocalizat *PeRāZY* este redat în LXX prin Φερεσαῖος („ferezit", în trad. rom.); acesta este un etnicon care desemnează o populaţie pe care israeliţii o consideră ca fiind vechii locuitori ai ţării lor. ♦ „piatra cea mare" din Baithsamus reprezintă, se pare, limita extremă a teritoriului filistenilor.

6,19 „Şi între bărbaţii din Baithsamus, fiii lui Iechonias nu s-au bucurat că au văzut chivotul Domnului": TM are „Şi i-a lovit pe oamenii din Beyth-Şemeş pentru că au privit în chivot". Exegeţii moderni se întreabă cine sunt aceşti „fii ai lui Iechonias" şi de

şi [încă] cincizeci de mii de bărbaţi. Şi poporul a fost cuprins de jale pentru că Domnul lovise poporul cu urgie foarte mare. [20] Şi bărbaţii din Baithsamus au spus: „Cine va putea umbla înaintea acestui Domn sfânt? Şi la cine va sui chivotul Domnului plecând de la noi?" [21] Şi au trimis soli la cei ce sălăşluiau în Cariathiarim, zicându-le: „Străinii au înapoiat chivotul Domnului; coborâţi şi urcaţi-l la voi."

7 [1] Iar bărbaţii din Cariathiarim au venit şi au suit chivotul legământului Domnului şi l-au dus în casa lui Aminadab, cea de pe Deal; iar pe Eleazar, fiul lui, l-au sfinţit ca să păzească chivotul legământului Domnului.

---

ce absenţa acestui grup de la celebrarea primirii chivotului a atras mânia Domnului. Editorii AB I Sam. (p. 131) presupun că traducătorul grec a avut înainte un alt text ebraic decât TM, şi anume *BNY HKHNYM*, „fiii preoţilor", citit în mod eronat *BNY YKNYHW*, „fiii lui Iechonias". Secvenţa respectivă din textul proto-masoretic ar fi fost: „... nici unul dintre *fiii preoţilor* [i.e. preoţimea] nu a celebrat...". Cu alte cuvinte, oamenii din Beyth-Şemeş (Baithsamus) au fost pedepsiţi pentru că au primit chivotul Domnului fără a se afla printre ei preoţi, – singurii care se puteau atinge de acesta. În sprijinul unei asemenea ipoteze se află: 1) precizarea lui Flavius Iosephus (*AI* 6,16) că cei 70 au murit pentru că ar fi atins chivotul deşi nu erau preoţi, 2) teama locuitorilor exprimată în termenii vocabularului sacerdotal (v. 20) şi 3) graba locuitorilor din Cariathiarim de a-l consacra pe Eleazar ca să vegheze la chivotul Domnului. Dacă această ipoteză este reţinută, înseamnă că precizarea din v. 15, „şi *leviţii* au luat chivotul Domnului", este o interpolare în TM a unui redactor scrupulos care ştia că numai leviţii au dreptul de a purta chivotul Domnului (dar întregul context din 6,14-15, precum şi fragmentul 6,20 – 7,1, sugerează absenţa lor din Baithsamus) (AB I Sam., p. 136). ♦ Numărul celor ucişi e greu de interpretat. Flavius Iosephus (*AI* 6,16) evită dificultatea păstrând doar cifra 70. TM juxtapune cifrele 70 şi 50.000. LXX-B, în schimb, le coordonează, ceea ce dă 50.070, referindu-se mai degrabă la oamenii din Baithsamus. LXX-L coordonează cele două cifre, dar adaugă, după 50.000, „din popor", stabilind astfel două grupuri: 70 de oameni dintre fiii lui Iechonias şi 50.000 din popor. Theodoret (Q 11 = FM p. 17) caută motivul pedepsirii poporului: pentru că a lăsat chivotul vreme de şapte luni în mâinile Străinilor fără să încerce să-l ia înapoi. Targumul Io. şi Ieronim consideră că cei şaptezeci sunt dintre fruntaşii poporului.

6,21 „Cariathiarim": TM are *Qir'yath-Y'ārîm*. Numele ebraic înseamnă „cetatea pădurilor". În Iis. Nav. 9,17; 15,60 şi 18,28, LXX traduce prima parte şi o transcrie pe cea de-a doua: πόλις Ιαριμ. Localizarea probabilă: Deir el-Azhar, aflat la 11 kilometri vest-nord-vest de Ierusalim.

7,1 „în casa lui Aminadab, cea de pe Deal (ἐν τῷ βουνῷ)": TM are numele *'Abhīnādhābh*. Acest nume propriu este transcris în LXX *Aminadab*, la fel ca *'Ammīnādhābh*. Între toate personajele biblice numite *'Abhīnādhābh*, nici unul nu are

[2] Şi a fost aşa: din ziua în care chivotul s-a aflat la Cariathiarim, s-au înmulţit zilele şi s-au împlinit douăzeci de ani, şi toată casa lui Israel a privit după Domnul. [3] Şi Samuel a grăit către întreaga casă a lui Israel, zicându-le: „Dacă vă întoarceţi cu toată inima către Domnul, îndepărtaţi din mijlocul vostru zeii străini şi dumbrăvile [sacre] şi îndreptaţi-vă inimile către Domnul şi slujiţi-I doar Lui, iar El vă va scăpa din mâna Străinilor." [4] Şi fiii lui Israel au îndepărtat Baalii şi [au nimicit] dumbrăvile Astartelor şi i-au slujit numai Domnului.

[5] Şi Samuel a spus: „Adunaţi întregul Israel la Massephath şi mă voi ruga pentru voi Domnului." [6] Ei s-au adunat la Massephath şi au scos apă,

---

ascendenţă levitică, pentru a avea în grijă chivotul. În schimb, printre cei numiţi *'Ammīnādhabh*, unul este urmaş al lui Uzziel, menţionat când chivotul a fost mutat din casa lui Oved-Edom la Ierusalim (1Par. 15,10). Aşadar, LXX îl identifică pe Aminadab, tatăl lui Eleazar, păzitorul chivotului de pe Deal, cu acest levit, urmaş al lui Uzziel, prezent la mutarea chivotului la Ierusalim. ♦ „Dealul" este o colină deosebită, presupusă a fi foarte cunoscută.

7,2 „a privit": TM are „a suspinat".

7,3-4 „[3]... dumbrăvile [sacre] (τὰ ἅλση)... [4] Baalii şi dumbrăvile (τὰ ἅλση) Astartelor": Baal este zeul siro-fenician al furtunii; Astarte este o divinitate feminină al cărei cult era răspândit în întreg Orientul antic. Folosite la plural, aceste două nume desemnează zeii şi zeiţele popoarelor printre care trăieşte Israel, sau statuile de cult şi figurinele care îi reprezintă. LXX traduce uneori pluralul lui *ba'al* (*b^e'alīm*) prin εἴδωλα (2Par. 17,3; 28,2 etc.), dar, în general, le dă în forma ebraică de plural: Βααλιμ, Ασταρωθ. Ἄλσος redă, de obicei, ebraicul *'aşērāh*. În 1Rg. însă, corespondentul ebraic este *'aşetārōth* (7,3.4; 12,10). Putem presupune fie o originalitate a traducătorului, fie un model ebraic, diferit de TM, care conţine o formă plurală a lui *'aşērāh*. Sensul cuvântului *'aşērāh* este greu de determinat. Poate este vorba de un vechi apelativ, care înseamnă „soţie", susceptibil de a desemna perechea oricărei divinităţi masculine. În textele din Ugarit, cuvântul desemnează Soţia prin excelenţă, zeiţa Athirat, perechea zeului El. În Biblie, el desemnează o zeiţă canaaneană şi/sau emblema care o reprezintă: un copac sau un stâlp de lemn (*cf.* Daz, J., 1986, pp. 385-408; Olyan, S.M., 1988). Redând acest cuvânt prin ἄλσος, LXX ar fi căutat deci să ascundă realitatea, la fel ca Vulgata care redă aproape totdeauna cuvântul prin *lucus*, „pădure", „pădure sacră". S-ar putea însă ca termenul *'aşērāh* să fi desemnat la origine un loc sfânt, în general plantat cu copaci, şi deci traducătorul antic să-l fi înţeles corect.

7,5 „Massephath": toponimul ebraic *hammiṣ^pāh* înseamnă „Observatorul", „Pânda". Biblia cunoaşte trei sau patru oraşe cu acest nume. Aici este vorba de cel din Iis. Nav. 18,26, identificat în general cu Tell en-Nasbe, aflat la 12 kilometri nord de Ierusalim.

7,6 „pe pământ": ritul descris aici nu are paralelă exactă în Biblie. Ps.-Ieronim (q. 30 = Saltman, p. 79) îl pune în legătură cu Ex. 32,20 şi Num. 5,11-31, şi vede în el o ordalie.

au vărsat-o pe pământ înaintea Domnului şi au postit în ziua aceea şi au spus: „Am păcătuit înaintea Domnului." Iar Samuel îi judeca pe fiii lui Israel la Massephath.

7 Iar Străinii au auzit că toţi fiii lui Israel s-au adunat la Massephath şi satrapii Străinilor au urcat asupra lui Israel. Iar fiii lui Israel au aflat şi s-au temut de Străini. 8 Şi fiii lui Israel i-au spus lui Samuel: „Nu înceta să strigi pentru noi către Domnul Dumnezeul tău, şi [El] ne va scăpa din mâna Străinilor." 9 Şi Samuel a luat un miel de lapte şi I l-a adus Domnului ca ardere de tot, dimpreună cu întregul popor, şi a strigat Samuel către Domnul pentru Israel, şi Domnul l-a ascultat. 10 Iar pe când Samuel aducea arderea de tot, Străinii se apropiau ca să lupte împotriva lui Israel. Şi a tunat Domnul cu mare vuiet, în ziua aceea, împotriva Străinilor şi i-a risipit; şi au fost bătuţi dinaintea lui Israel. 11 Şi au ieşit oamenii lui Israel din Massephath şi i-au urmărit pe Străini şi i-au bătut până sub Baithchor. 12 Iar Samuel a luat o piatră şi a aşezat-o între Massephath şi Vechea şi i-a pus numele Abenezer, Piatra Ajutătorului, şi a spus: „Până aici ne-a ajutat Domnul."

13 Şi Domnul i-a umilit pe Străini şi n-au mai cutezat să se apropie de ţinutul lui Israel; şi mâna Domnului s-a aflat asupra Străinilor în toate zilele lui Samuel. 14 Şi au fost date înapoi cetăţile pe care le luaseră Străinii de la

---

Targumul Io. parafrazează: „şi-au revărsat inimile în căinţă, ca apa, înaintea Domnului." ♦ Pentru Grigore cel Mare, scoaterea şi vărsarea apei reprezintă lacrimile pocăinţei izvorâte din sufletul credinciosului (*ibid.* 3,148,2).

7,7 „s-au temut de Străini": *litt.* „s-au temut de la faţa Străinilor" – semitism.

7,8 „Nu înceta să strigi pentru noi către Domnul...": *litt.* „Să nu taci de la noi (ἀφ' ἡμῶν) ca să nu strigi către Domnul..."; ἀφ' ἡμῶν poate însemna „în dauna noastră" sau „departe de noi". De aceea, BA traduce „ne garde pas le silence, ne nous abandonne pas!". Aceeaşi ezitare e posibilă şi la traducerea TM: „nu înceta să-L chemi pe YHWH..." (după BJ) sau „nu tăcea, nu ne părăsi" (după TOB).

7,11 „Baithchor": TM are *Bēyth-Kār*. În ebraică înseamnă „casa mielului". Acest toponim nu se întâlneşte nicăieri în altă parte şi localizarea lui nu e cunoscută.

7,12 „Vechea", gr. τῆς Παλαιᾶς. Se găseşte în 23,15-19 un toponim de acelaşi tip: ἡ Καινή, „Noua". TM are *haşşēn*, „Dintele" ♦ „Piatra Ajutătorului": e traducerea toponimului ebraic *Ebhen-'Ēzer*. Nu apare aici în TM. Nume al unei înfrângeri la 4,1, aici este numele unei victorii. *Paralipomena Ieremiae* cunosc o piatră cu acest nume: ὁ λίθος ὁ βοηθὸς τοῦ Ἰσραελ.

7,14 „de la Ascalon până la Azob": Azob nu mai este menţionat în nici o altă parte, dar oraşul desemnat astfel este probabil Gaza. Gath şi Eqron par să fie oraşele filistene cele mai apropiate de Israel, Ascalon şi Gaza sunt cele mai sudice. TM are aici „de la Eqron până la Gath".

fiii lui Israel, şi i le-au dat înapoi lui Israel, de la Ascalon până la Azob, şi a fost scos ţinutul lui Israel din mâna Străinilor şi a fost pace între Israel şi amoreu.

[15] Şi Samuel l-a judecat pe Israel în toate zilele vieţii sale. [16] Şi mergea an de an şi dădea înconjur prin cetăţile Baithel, Galgala şi Massephath şi-l judeca pe Israel în toate acele locuri sfinte. [17] [Apoi] se întorcea la Armathaim, pentru că acolo era casa lui, şi-l judeca acolo pe Israel; şi acolo I-a ridicat un altar Domnului.

8 [1] Şi a fost aşa: când a îmbătrânit Samuel, i-a pus pe fiii săi judecători pentru Israel. [2] Şi acestea sunt numele fiilor lui: întâiul născut – Ioel, şi numele celui de-al doilea – Abia, judecători în Bersabea. [3] Şi fiii lui nu i-au călcat pe urme, ci se abăteau după câştiguri, şi luau daruri şi strâmbau rânduielile.

[4] Şi s-au adunat bărbaţii din Israel şi au venit la Armathaim, la Samuel [5] şi i-au spus: „Iată, tu ai îmbătrânit, iar fiii tăi nu calcă pe urmele tale. Pune acum peste noi un rege care să ne judece, cum este la celelalte neamuri." [6] Lucrul acesta a fost rău în ochii lui Samuel, că i-au spus: „Dă-ne un rege care să ne judece." Şi Samuel s-a rugat Domnului. [7] Şi Domnul i-a zis lui Samuel: „Ascultă de glasul poporului în tot ce-ţi vor spune, căci nu pe tine te-au nesocotit, ci pe Mine M-au nesocotit, să nu mai domnesc peste ei.

7,16 „Baithel, Galgala". Ebr. *Bēyth 'ēl* („Casa lui El/Dumnezeu") este numele unui oraş-sanctuar, aşezat în ţinutul lui Beniamin (Iis. Nav. 18,13.22). Acest sanctuar juca un rol important în regatul de nord şi, de aceea, a fost puternic condamnat de unele texte biblice. Ebr. *Gil'gāl* („cerc") trebuie să se fi aflat undeva între Iordan şi Ierihon (Iis. Nav. 4,19). Localizarea sa exactă nu este cunoscută.

8,5 „Pune acum peste noi un rege (βασιλέα)": Deuteronomul redă cuvintele ebraice din rădăcina *MLK* prin cuvinte în βασιλ-, când nu e vorba de regele lui Israel; în schimb, când e vorba de Israel, le redă prin ἄρχων, „căpetenie", şi ἀρχή, „cârmuire" – păstrând pentru Dumnezeu titlul de „rege" şi/sau pentru a arăta loialitate faţă de „regii" Ptolemei. În 1Rg., reluând traducerea din Deut. 17,14 şi înlocuind „căpetenie" prin „rege", traducătorul scoate în relief cuvântul „rege" pe fundalul deuteronomic care îl interzice.

8,7 Grigore cel Mare consideră că prin afirmaţia: „căci nu pe tine te-au nesocotit, ci pe Mine M-au nesocotit", Dumnezeu exprimă faptul că El îşi îndrumă poporul prin intermediul superiorului pe care l-a ales, nesocotirea acestuia însemnând nesocotirea lui Dumnezeu, pentru că poruncile Lui sunt încălcate. Este un păcat foarte mare, de vreme ce acesta îi aminteşte Domnului toate păcatele trecute, chiar şi pe cele ale părinţilor (v. 8). De aici rezultă în ce măsură trebuie respectaţi acei păstori ai Bisericii care sunt cu adevărat buni (*ibid.* 4,8,1-2; 9,1).

[8] Aşa cum s-au purtat în toate faptele [lor] cu Mine, de fiecare dată, din ziua
în care i-am scos din Egipt şi până în ziua de azi, de M-au părăsit şi au slujit
altor dumnezei, aşa se poartă şi cu tine. [9] Iar acum, ascultă de glasul lor;
numai să le dai răspicat mărturie şi să le dai de ştire drepturile regelui ce va
domni peste ei."

[10] Şi Samuel i-a spus întreg cuvântul Domnului către poporul care-i
cerea un rege [11] şi a zis: „Acestea vor fi drepturile regelui care va domni
peste voi: pe fiii voştri îi va lua şi-i va pune în carele sale şi printre călăreţii
săi şi ca alergători înaintea carelor sale; [12] şi-i va pune căpetenii peste o mie
şi peste o sută; şi-i vor secera grânele, şi-i vor strânge roadele, şi-i vor meş-
teri armele de luptă şi uneltele carelor lui. [13] Iar pe fetele voastre le va lua
să-i dreagă miresme, să-i gătească bucate şi să-i coacă pâine. [14] Şi ţarinile
voastre şi viile şi livezile de măslini cele bune le va lua şi le va da robilor
săi. [15] Din semănăturile şi viile voastre va lua zeciuială şi o va da famenilor
şi robilor săi. [16] Şi-i va lua pe robii voştri şi pe roabele voastre, şi cirezile
voastre cele bune şi asinii, şi-i va dijmui pentru muncile lui; [17] şi va lua
zeciuială din turmele voastre. Şi voi îi veţi fi lui robi. [18] Şi-n ziua aceea veţi
ridica glasul din pricina regelui vostru, pe care vi l-aţi ales, iar Domnul nu
vă va da ascultare în zilele acelea, pentru că voi v-aţi ales rege."

[19] Dar poporul nu voia să-l asculte pe Samuel şi i-au spus: „Nu, nu, ci va
fi un rege peste noi, [20] şi vom fi şi noi ca toate neamurile; şi ne va judeca

---

8,10-18 Exista un „drept al regelui" care constă în „a lua", aşa cum exista şi un „drept al preotului" (*cf.* 2,12-13). Acest drept reflectă un motiv important al instaurării regimului monarhic în Israel: necesitatea de a avea o armată permanentă şi o putere centrală în faţa primejdiei pe care o reprezentau filistenii. ♦ Interpretare alegorizantă la Grigore cel Mare (*ibid.* 4,12,2-4,27): drepturile regelui îi reprezintă pe răii prelaţi care, înălţaţi pe carul trufiei lor, îi vor perverti pe cei mai puţin puternici (fiii), determinându-i să facă rău (arme), vor încuraja linguşirea (miresmele, bucatele) în sufletele slabe (fiicele), vor fi o pildă rea pentru supuşii devotaţi, care vor pierde buna conduită (ţarinile, viile, livezile de măslini), vor perverti într-o oarecare măsură sufletele tuturor (zeciuiala), favorizându-i pe cei nedrepţi şi pe ipocriţi (famenii), vor pângări sufletele celor ascultători (robii şi roabele), privându-i de unele virtuţi (cirezile, turmele, asinii). Grigore oferă însă şi o interpretare spirituală pozitivă (*ibid.* 4,45,1-68,3)

8,12 „şi-i vor strânge roadele", gr. τρυγῶν τρυγητὸν αὐτοῦ, *litt.* „a-i recolta recolta". Τρυγῶν şi τρυγητός se folosesc în egală măsură pentru seceriş şi pentru culesul fructelor (în special al viilor).

8,16 „cirezile voastre cele bune": TM are „tinerii voştri cei mai buni". Regele nu se va mulţumi să rechiziţioneze robii, ci şi pe cei mai valoroşi oameni liberi.

8,18 „pentru că voi v-aţi ales rege": lipseşte din TM.

regele nostru şi va ieşi în fruntea noastră şi va lupta în războaiele noastre." [21] Samuel a ascultat toate vorbele poporului şi le-a spus la urechile Domnului. [22] Şi Domnul a grăit către Samuel: „Ascultă-le glasul şi pune un rege care să domnească peste ei." Şi Samuel le-a spus bărbaţilor din Israel: „Să se ducă fiecare degrabă înapoi în cetatea sa."

9 [1] Era un bărbat dintre fiii lui Beniamin, şi numele său era Kis, fiul lui Abiel, fiul lui Sared, fiul lui Bachir, fiul lui Aphec, fiul unui ieminit, bărbat de vază. [2] Şi acesta avea un fiu, şi numele lui era Saul: bine legat, om de ispravă; nu se afla printre fiii lui Israel altul mai de ispravă decât el; [era] cu un cap şi mai bine mai înalt decât toată lumea. [3] Şi s-au pierdut asinele lui Kis, tatăl lui Saul, iar Kis i-a spus fiului său Saul: „Ia cu tine pe unul dintre argaţi, sculaţi-vă şi duceţi-vă de căutaţi asinele." [4] Iar ei au străbătut tot muntele lui Efraim şi au străbătut ţinutul Selcha şi nu le-au găsit; şi au străbătut ţinutul Easakem, şi tot nu erau; şi au străbătut ţinutul Iakim şi nu le-au găsit. [5] Când au ajuns în [ţinutul] Siph, Saul i-a spus slugii care era cu el: „Hai să ne întoarcem, ca nu cumva tata, uitând de asine, să se îngrijoreze din pricina noastră!" [6] Iar sluga i-a răspuns: „Iată [că este] un om al lui Dumnezeu în cetatea aceasta şi e om cu faimă; tot ce va spune el are să se întâmple. Hai să ne ducem acum, ca să ne spună calea pe care s-o apucăm." [7] Şi Saul i-a spus slugii care era cu el: „Mergem, dar ce-i vom duce omului lui Dumnezeu? Căci pâinile ni s-au isprăvit din desagi şi nu mai avem nimic să-i ducem omului lui Dumnezeu, din ce avem." [8] Şi sluga i-a dat din nou răspuns lui Saul şi i-a zis: „Iată, am eu în mână un sfert de siclu de argint: i-l vei da omului lui Dumnezeu şi ne va arăta drumul." – [9] Odinioară,

---

9,2 „bine legat", gr. εὐμεγέθης, *litt.* „de statură frumoasă", nu se mai găseşte în LXX decât în Bar. 3,26, unde se aplică unor uriaşi. TM are *bāḥūr*, care înseamnă „tânăr", „în floarea vârstei" (Flavius Iosephus: νεανίας, νεανίσκος); dar există un omonim, participiul verbului *bāḥar*, „a alege", însemnând deci „ales", „deosebit", valoare care explică traducerea lui Ieronim *electus*; poate şi traducerea LXX, care răsfrânge caracterul ales doar asupra staturii.

9,5 „Siph" este considerat o variantă a lui Sipha.

9,9 „Văzător": Philon asociază tema profetului văzător cu cea a lui Israel-văzător al lui Dumnezeu (*Migr.* 38; *Haer.* 78). ♦ Pentru Grigore cel Mare, „Văzătorul" este cel care cercetează şi realităţile interioare, spirituale, pe care persoanele carnale nu le observă, cel pentru care obiectele îndepărtate şi absente sunt prezente. Israel înseamnă „cel care Îl vede pe Dumnezeu" sau „în care se află Dumnezeu", iar Văzătorul poate simboliza şi Biserica (*ibid.* 4,92,1-2; 93,3).

în Israel, orice om care se ducea să-L întrebe pe Dumnezeu zicea: „Hai să mergem la văzător", căci odinioară profetul se numea în popor Văzătorul. – [10] Şi Saul i-a spus slugii sale: „Că bine zici. Hai, să mergem!" Şi s-au dus în cetate, unde se afla omul lui Dumnezeu.

[11] Pe când urcau ei costişa spre cetate, au dat peste fetele care ieşiseră să scoată apă şi le-au spus: „Oare aici se află văzătorul?" [12] Iar fetele le-au răspuns şi le-au spus: „Aici, iată[-l] în faţa voastră; [chiar] acum vine în cetate pentru ziua de azi, căci astăzi e o jertfă pentru poporul din Bama. [13] Cum intraţi în cetate, îl veţi afla [acolo], în cetate, înainte să urce la Bama ca să mănânce, căci poporul nicidecum nu va mânca până nu se va duce el, fiindcă el binecuvântează jertfa şi după aceea mănâncă şi oaspeţii. Urcaţi chiar acum, căci de ziua aceasta o să-l aflaţi." [14] Şi ei s-au urcat în cetate. Când ajungeau în mijlocul cetăţii, iată că Samuel le-a ieşit în întâmpinare ca să urce la Bama. [15] Iar Domnul îi dezvăluise lui Samuel la ureche, cu o zi înainte de venirea lui Saul, zicându-i: [16] „Mâine, la vremea aceasta, voi trimite la tine un bărbat din ţinutul lui Beniamin: să-l ungi cârmuitor peste poporul Meu Israel, şi el va izbăvi poporul Meu din mâna Străinilor; căci Mi-am întors privirile spre înjosirea poporului Meu, pentru că strigătul lor a ajuns până la Mine." [17] Şi Samuel l-a văzut pe Saul; iar Domnul i-a zis: „Iată-l pe omul despre care ţi-am spus: «Acesta va fi cârmuitor peste poporul Meu.»" [18] Şi Saul s-a apropiat de Samuel, în mijlocul cetăţii, şi i-a spus:

9,12 „Bama": în ebraică, *bāmāh* înseamnă „spinare", „înălţime" şi TM are de şapte ori acest cuvânt în 9,1 – 10,16, întotdeauna cu articol. În LXX, Bama este întotdeauna un toponim, de două ori cu articol, în 9,25 şi 10,5. În TM sunt două „înălţimi" (= locuri de închinare): cea din cetatea lui Samuel şi cea de la *Gib^{e}'āh*. Pentru LXX nu este decât un singur loc, Bama, diferit şi de cetatea lui Samuel, şi de „Dealul" (= *Gib^{e}'āh*). Aici, Bama desemnează un loc din afara oraşului. La Bama se află cortul şi altarul construite de Moise în pustiu şi este deci centrul religios al Israelului înaintea construirii Templului de la Ierusalim.

9,15 „îi dezvăluise lui Samuel la ureche", gr. ἀπεκάλυψεν τὸ ὠτίον, *litt.* „descoperise urechea [dând la o parte părul care o acoperă]". Expresia grecească este un calc după ebr. *gālāh 'eth-'ozen*, care se găseşte de mai multe ori în 1 Rg. (9,15; 20,2.13; 22,8.17).

9,16 „înjosirea": lipseşte din TM.

9,17 „iar Domnul i-a zis (ἀπεκρίθη)": ἀποκρίνεσθαι traduce ebraicul *'ānāh*, „a răspunde", dar şi „a lua cuvântul". În NT, ἀποκρίνεσθαι este folosit frecvent cu sensul „a lua cuvântul".

9,18 „în mijlocul cetăţii": TM are „în mijlocul porţii". Transformarea „porţii" în „cetate" s-ar explica prin necunoaşterea configuraţiei unei porţi de cetate presupusă de TM: o

„Spune-mi care este casa văzătorului." [19] Samuel i-a răspuns lui Saul şi i-a spus: „Eu sunt acela. Urcă înaintea mea la Bama şi mănâncă azi împreună cu mine; te voi trimite de acolo mâine dimineaţă şi toate câte sunt în inima ta ţi le voi vesti. [20] Cât despre asinele tale pierdute acum trei zile, nu-ţi mai frământa inima, căci s-au găsit. Dar pentru cine este lamura lui Israel? Nu-i oare pentru tine şi pentru casa tatălui tău?" [21] Iar Saul a răspuns şi i-a spus: „Nu sunt eu oare fiul unui ieminit, din micul sceptru al unui trib din Israel, şi din cel mai mic trib din întregul sceptru al lui Beniamin? De ce mi-ai grăit în felul acesta?"

[22] Samuel l-a luat pe Saul şi pe sluga lui, i-a dus la han şi le-a dat un loc printre oaspeţii cei mai de vază, vreo şaptezeci la număr. [23] Şi Samuel i-a spus bucătarului: „Adu bucata pe care ţi-am dat-o şi ţi-am spus s-o pui bine." [24] Bucătarul a ridicat butul şi i l-a pus înainte lui Saul, iar Samuel i-a spus

---

încăpere situată între două deschideri – una către oraş, alta spre exterior (*cf.* R. de Vaux, *Institutions* II, 38-39).

9,20 „lamura", gr. τὰ ὡραῖα: TM are „tot ce e de dorit"; *ḥāmad*, „a dori", şi derivatele lui sunt redate cel mai adesea în LXX prin ἐπιθυμεῖν, „a dori" şi derivatele lui.

9,21 „din micul sceptru (σκήπτρον) al unui trib (φυλή) din Israel... ": expresia pune probleme. La prima vedere s-ar înţelege că „sceptrul" este o subdiviziune a „tribului", în vreme ce în stihul următor, şi mai ales în 10,20-21, se vede clar că „tribul" este o subdiviziune a „sceptrului". Această dificultate se rezolvă observând în LXX aşezarea în chiasm: ieminit – sceptru – trib // Israel // trib – sceptru – Beniamin. Pentru a-l construi, trebuia ca „din micul sceptru" să fie aşezat înainte de „al unui trib din Israel". Sensul este deci „din micul sceptru căruia îi poate aparţine un trib din Israel". Acest chiasm subliniază micimea lui Saul şi, drept urmare, importanţa răsturnării de situaţie pe care o va face Domnul prin intermediul lui Samuel.

9,22 „le-a dat un loc printre oaspeţii cei mai de vază, vreo şaptezeci la număr": TM are „un loc în fruntea oaspeţilor: vreo treizeci la număr". Cele două diferenţe sunt legate între ele. Numărul şaptezeci este al bătrânilor care îi însoţesc pe Moise, Aaron, Nadab şi Abiud în Ex. 24,1.9 şi numărul ajutoarelor lui Moise din Num. 11,16: exegeza rabinică vede în acest grup „Sinedriul" din perioada mozaică. Cuvântul συνέδριον e atestat prima dată cu referire la anul 65 î.H. (Flavius Iosephus *AI* 14,167), dar strămoşul acestei instituţii, gr. γερουσία, exista cu siguranţă în sec. al II-lea î.H. (*cf.* nota la Lev. 9,1). Avea sediul la Ierusalim, se compunea din 70 sau 71 de membri şi era prezidat de Marele Preot (J. Massonet, art. „Sanhedrin", DBS 11, 1991, coll. 1353-1413). Dacă admitem că cifra 70 evocă aici această instituţie, se explică şi de ce, în LXX, Saul nu se află „în fruntea" oaspeţilor, ci doar „printre" ei.

9,24 „butul", gr. τὴν κωλέαν: *hapax* care înseamnă „coapsă"; este folosit aici pentru a evita termenul βραχίον, „parte din faţă", „şold", care în mod normal revenea preotului. Saul nu era preot. Traducătorul a vrut poate să sublinieze că partea păstrată pentru Saul

lui Saul: „Iată ce-a rămas! Pune-l dinaintea ta şi mănâncă, fiindcă ţi-a fost pus [deoparte] drept mărturie [că eşti] mai presus decât ceilalţi. Înfruptă-te!" Şi Saul a mâncat împreună cu Samuel în ziua aceea. [25] Şi a coborât de la Bama în cetate. Şi s-a pus aşternut pentru Saul în foişor, [26] şi el s-a culcat. Şi a fost aşa: la revărsatul zorilor, Samuel l-a strigat pe Saul în foişor şi i-a spus: „Scoală-te şi te voi trimite [de aici]." Şi Saul s-a sculat şi a ieşit afară, şi Samuel o dată cu el. [27] Când au coborât la marginea cetăţii, Samuel a grăit către Saul: „Spune-i flăcăului să se ducă înaintea noastră, iar tu stai astăzi şi ascultă cuvântul lui Dumnezeu."

10 [1] Şi a luat Samuel vasul cu untdelemn şi l-a turnat pe capul lui şi l-a sărutat şi i-a spus: „Oare nu te-a uns Domnul cârmuitor peste poporul Său, peste Israel? Tu vei fi cârmuitor peste poporul Domnului şi tu îl vei scăpa din mâna vrăjmaşilor lui de jur împrejur. Şi acesta va fi pentru tine semnul că Domnul te-a uns cârmuitor peste moştenirea Sa: [2] când vei pleca mâine

---

este o parte aleasă, dar nu cea destinată preotului. În schimb, în TM termenul este acelaşi care desemnează „şoldul consacrării" (Ex. 29,27; Lev. 7,34; etc.). Unii comentatori sunt de părere că Saul a fost tratat ca un preot! (AB I Sam., p. 180). ♦ „drept mărturie": TM are „pentru clipa/împrejurarea aceasta (*lammō'ēdh*)". Numai în 1Rg. ebr. *mō'ēdh*, „moment fixat", „întâlnire" este tradus sistematic prin μαρτύριον, care nu are acelaşi sens peste tot (*cf.* 13,8). În LXX, „porţia de cinste" devine mărturie pentru alegerea lui Saul.

9,25 „s-a pus aşternut pentru Saul": TM are „a vorbit cu Saul". ♦ „în foişor", gr. ἐπὶ τῷ δώματι. Δώμα, care înseamnă locuinţă sau încăpere principală de locuit în epoca clasică, dobândeşte în perioada elenistică sensul de acoperiş plat, terasă (Husson, G., 1983, p. 63). Servea drept loc de dormit. *Cf.* şi Iis. Nav. 2,6.

9,27 „la marginea (εἰς μέρος) cetăţii": μέρος redă ebraicul *qāţeh*, „extremitate"; în greaca clasică μέρος nu are acest sens, dar el este atestat în LXX, probabil legat de sensul „latură".

10,1 „vasul (φάκον) cu untdelemn": φάκος înseamnă de fapt „linte" şi are acest sens în Gen. 25,34 şi 2Rg. 17,28, dar se aplică şi recipientelor în forma bobului de linte (LSJ; Suda, ed. Adler, vol. IV, p. 692). ♦ De la „peste Israel? ..." şi până la sfârşitul versetului lipseşte în TM. În acest „plus" important al LXX, Samuel îi transmite lui Saul cuvintele pe care Domnul le spusese despre el în 9,16-17. Elementele reluate de acolo sunt strâns legate de relatarea chemării lui Moise din Ex. 3,7.9. Ca şi la 9,16, poate fi vorba de inserţii deliberate pentru a sublinia asemănarea dintre Samuel şi Moise.

10,2 „săltând [de bucurie]" sau „mergând cu paşi mari": TM are „la Ţelţah". Gr. ἁλλομένους μεγάλα, „făcând salturi mari", este enigmatic. Ἁλλομένους se explică pornind de la *Ţel'ţah* (toponim). Verbul ἅλλεσθαι se regăseşte în v. 10 având drept corespondent în TM verbul *ţālah*, care are aceleaşi consoane cu toponimul. *Ţel'ţah* este

de la mine, vei afla doi bărbați lângă mormântul Rachelei, în ținutul lui Beniamin, săltând [de bucurie]; și-ți vor zice: «S-au găsit asinele pe care ați pornit să le căutați; și iată, tatăl tău și-a scos din gând asinele și e îngrijorat din pricina voastră, zicând: 'Ce să fac pentru fiul meu?'» [3] Și vei pleca de acolo și apoi vei ajunge până la stejarul din Thabor; acolo vei afla trei bărbați care urcă spre Dumnezeu, la Baithel, unul ducând trei iezi, altul ducând trei saci cu pâine și altul ducând un burduf cu vin. [4] Și te vor întreba [cu cuvinte] de pace și îți vor da două părți luate din pâini, pe care le vei lua din mâna lor. [5] Și după aceea te vei duce pe Dealul lui Dumnezeu, unde se

---

explicat pornind de la *ṭēl*, „umbră", și *ṭah*, „arzător", „strălucitor": „umbra zilei arzătoare", „umbra strălucitoare" (Aptowitzer, V., 1909, pp. 243-244). Urme ale acestei interpretări se găsesc în Vulgata (*in meridie*, „la amiază"), în LXX-L (ἀλλομένους μεγάλα este precedat de μεσημβρίας, „la amiază"), într-o glosă la Vaticanus gr. 330: ἐν σκιᾷ διὰ τὸ καῦμα, „la umbră din pricina arșiței". Nimic din TM la 1Rg. 10,2 nu explică μεγάλα. ♦ Mormântul Rachelei mai apare în Gen. 35,16-18, iar în TM, după notița referitoare la mormântul Rachelei din Gen. 35,19-20, apare toponimul *migᵉdal 'ēdher*, „Turnul turmelor" (Gen. 35, 21). Μεγάλα ar putea fi o transcriere a consoanelor *MGDL* în ΜΓΔΛ citit apoi μεγάλα.

10,3-4 „[3]... trei saci cu pâine și altul ducând un burduf cu vin. [4] Și te vor întreba [cu cuvinte] de pace și îți vor da două părți luate din pâini (δύω ἀπαρχὰς ἄρτων)": cuvântul ἀπαρχή este folosit adesea cu sensul „pârgă", „primele roade" (redând ebr. *rēʾšīt*; *cf.* nota la Lev. 2,12), însă are și sensul „dar ales", „contribuție", „cotă" (LSJ), și atunci redă ebr. *tᵉrūmāh*. Aici se recomandă acest al doilea sens. În Iez. 45,13-16, ἀπαρχή desemnează cota pentru „principe": deci cei trei oameni îi vor da lui Saul două părți (probabil una pentru Saul și una pentru argat) din cota datorată principelui, semn că Domnul l-a uns cârmuitor. Cum cotele pentru rege, despre care vorbește „dreptul regelui", erau de o zecime (8,14-16), așa se explică, poate, de ce LXX vorbește de trei „saci cu pâine", și nu de trei „pâini". ♦ „te vor întreba [cu cuvinte] de pace", gr. ἐρωτᾶν τινα εἰς εἰρήνην (Jud. 18,15 ms B; 1Rg. 17,22 ms A; 25,5 ms B) sau ἐρωτᾶν τινα τὰ εἰς εἰρήνην (1Rg. 10,4; 30,21; 2Rg. 8,10; 1Par. 18,10) sunt un calc al ebr. *šāʾal l... lᵉšālōm*, „a întreba pe cineva ce mai face", „a întreba de sănătate". Ebr. *šālōm* înseamnă „pace" și „sănătate"; grecescul εἰρήνη nu are decât primul sens, dar se consideră totuși că εἰρήνη nu este decât o simplă siglă care trimite la cuvântul ebraic, cu întreaga lui gamă de sensuri, și/sau că, în limba LXX, cuvântul grec a căpătat sensul „sănătate" de la corespondentul său ebraic. Dar traducătorul din 1Rg. știe să evite corespondențele mecanice. De pildă, în 25,5, îl traduce pe *šālōm* cu εἰρήνη, dar în versetul următor îl redă de două ori prin ὑγιαίνειν, „a fi sănătos". E de preferat deci să păstrăm aici sensul obișnuit al lui εἰρήνη.

10,5 „unde se găsește straja (ἀνάστημα, *litt.* ridicătură, construcție) Străinilor; acolo se află *Nasib* Străinul": TM are „acolo unde sunt fruntașii filistenilor". Cuvântul *nᵉṣībh*,

găseşte straja Străinilor; acolo se află *Nasib* Străinul. Şi va fi aşa: când vei intra acolo în cetate, vei întâlni o ceată de profeţi coborând de la Bama şi înaintea lor *nabla*, timpane, fluiere şi *kinyra*; iar ei vor profeţi. [6] Şi duhul Domnului va năvăli asupra ta, şi vei profeţi laolaltă cu ei, şi te vei preschimba în alt om. [7] Şi [atunci,] când ţi se vor împlini toate aceste semne, fă toate câte îţi vor fi la îndemână, căci Dumnezeu este cu tine. [8] Şi să cobori în faţă [la] Galgala, şi iată [atunci eu] cobor la tine ca să aduc ardere de tot şi jertfe de pace. Şapte zile să aştepţi până când voi veni la tine şi îţi voi da de ştire ce să faci." [9] Şi a fost aşa: cum s-a întors cu spatele ca să plece de la Samuel, Dumnezeu i-a schimbat inima; şi s-au împlinit toate semnele în ziua aceea. [10] Iar [el] s-a dus de acolo la Deal: şi iată o ceată de profeţi în faţa lui. Iar duhul lui Dumnezeu s-a pogorât peste el şi el a profeţit în mijlocul lor. [11] Şi au venit toţi cei ce-l cunoşteau de ieri şi de alaltăieri şi au văzut: şi iată-l în mijlocul profeţilor. Şi cei din popor îşi spuneau unul altuia: „Ce s-a întâmplat cu fiul lui Kis? E oare şi Saul printre profeţi?" [12] Unul dintre

---

„fruntaş, conducător" este tradus o dată aproximativ cu ἀνάστημα şi a doua oară e ca un nume propriu. ♦ „*nabla*, timpane, fluiere şi *kinyra*": instrument de origine feniciană (Athenaios 4,175c-d), al cărui nume era cunoscut încă din secolul al IV-lea î.H. (Philemon), *nabla* (νάβλα, ναῦλα) este rânduit de Strabo (10,3,15) printre instrumentele care sunt cunoscute doar cu numele lor barbar. Flavius Iosephus (*AI* 7,306) spune că era un instrument cu coarde, la care se cânta cu degetele şi cuprindea douăsprezece „note". *Kinaura* (κινύρα; ebr. *kinnōr*) este tot un instrument cu coarde. În LXX, *kinnōr* este tradus uneori prin κινύρα, alteori prin ὄργανον, ψαλτήριον, λύρα, dar de cele mai multe ori prin κιθάρα. Aceasta a dus la concluzia că este asemănător citerei, deci un instrument cu coarde paralele şi egale, întinse deasupra unei cutii de rezonanţă. Toate instrumentele care apar aici însoţesc ospeţele şi petrecerile.

10,6 „va năvăli" (gr. ἐφαλεῖται, ebr. *yᵉṣālᵉḥāh*, „se va năpusti", „va năvăli"): este vorba de luarea în stăpânire de către duhul Domnului. Acest fenomen apare în Jud. ca învestirea în misiune a eroului eliberator. Aici, este un efect al ungerii regale, chiar dacă sunt sugerate mai ales implicaţiile militare. *Cf.* şi 10,10 (unde verbul e tradus cu „a se pogorî" pentru a marca diferenţa între verbul compus şi verbul simplu).

10,8 „jertfe de pace", gr. θυσίας εἰρηνικάς: ebr. *zibḥᵉḥēy šᵉlāmīm*. În Pentateuh, *šᵉlāmīm* este întotdeauna tradus cu σωτήριον „[jertfă] de mântuire", la singular. În 1Rg. e echivalat cu εἰρηνικαί, „[jertfe] de pace", la plural. Această diferenţă de traducere nu provine neapărat dintr-o concepţie diferită asupra jertfei *šᵉlāmīm*, ci mai degrabă din dorinţa de a reda derivatul de la rădăcina *ŠLM* printr-un derivat de la εἰρήνη, corespondentul ei obişnuit.

10,12 „«Şi cine e tatăl (πατήρ) lui?» De aici a rămas zicala: «Oare-i şi Saul printre profeţi?»" Πατήρ (*'ābh*) poate fi înţeles ca „tată", dar şi ca „învăţător" (4Rg. 6,21; 13,14);

ei a răspuns: „Şi cine e tatăl lui?" De aici a rămas zicala: „Oare-i şi Saul printre profeţi?"

[13] Şi a terminat de profeţit şi s-a dus la Deal. [14] Şi o rudă de-a lui a zis către el şi către sluga lui: „Pe unde-aţi tot umblat?" Iar [ei] au răspuns: „Să căutăm asinele; şi, văzând că nu erau [nicăieri], am intrat la Samuel!" [15] Ruda lui Saul i-a zis: „Povesteşte-mi ce ţi-a spus Samuel." [16] Şi Saul i-a răspuns rudei lui: „Mi-a dat de veste că asinele au fost găsite." Dar despre cuvântul cu domnia nu i-a spus.

[17] Şi Samuel a chemat întreg poporul înaintea Domnului la Massepha [18] şi le-a spus fiilor lui Israel: „Acestea le-a spus Domnul Dumnezeul lui Israel: «Eu i-am scos pe fiii lui Israel din Egipt şi v-am scăpat din mâna lui Faraon, regele Egiptului, şi a tuturor domniilor care vă asupreau.» [19] Iar voi, astăzi, L-aţi nesocotit pe Dumnezeu, care este El însuşi Izbăvitorul vostru din toate relele şi din toate strâmtorările voastre, şi aţi spus: «Nu, ci să pui un rege peste noi!» Staţi dar acum dinaintea Domnului, după sceptrele

---

în acest sens înţeleg şi Targum Io. şi Ps.-Ieronim (q. 39). În LXX, locutorul poate fi unul dintre profeţi sau un om al locului, iar întrebarea se poate referi la tatăl lui Saul, Kis (*cf.* VL 91-95: *Et quis pater eius, nonne Cis?*) sau la învăţătorul lui (Samuel?). ♦ Şi proverbul e sibilinic. Sensul lui ar putea fi: „Cum poate un băiat de neam bun ca fiul lui Kis să se poarte ca aceşti iluminaţi?" (*cf.* CDR, pp. 128-129). În schimb, pentru Grigore cel Mare, proverbul se poate aplica şi celor aleşi. El pune în legătură cele întâmplate lui Saul cu transformarea suferită de Pavel, care a început să propovăduiască Evanghelia după ce atacase cu înverşunare Biserica (*ibid.* 4,199,1-3).

10,14 „rudă", gr. οἰκεῖος: TM are „unchi" (*dōdh*, „prieten", „iubit", dar şi „unchi după tată"). LXX a preferat un termen vag („rudă"), pentru că interlocutorul lui Saul, identificat cu Abenner este, după unele genealogii (1Par. 8,33; 9,39), unchiul acestuia, după altele (TM al acestui pasaj), vărul lui, iar în 14,50-51 LXX pare a fi nepotul îndepărtat al lui Saul.

10,18 „Eu i-am scos pe fiii lui Israel din Egipt şi v-am scăpat din mâna lui Faraon, regele Egiptului, şi a tuturor domniilor care vă asupreau": textul e foarte apropiat de Jud. 6,8b-9a. Dar textul din Jud. nu menţionează nici regate, nici vreun rege al Egiptului. Creşte, aşadar, insistenţa asupra ideii de regalitate şi, în acelaşi timp, asupra inutilităţii cererii de a avea un rege: de ce e nevoie de un rege, dacă Domnul eliberează El Însuşi de sub regi şi împărăţii? TM are ceva intermediar: „... v-am eliberat din mâna Egiptului şi de toate regatele care vă asupreau."

10,19 „după sceptrele (σκῆπτρα) voastre şi după triburile (φυλὰς) voastre": în 1Rg., σκῆπτρον redă *şēbeţ*, „trib", iar φυλή redă întotdeauna *miş'pāḥāh*, „familie", „clan", cu excepţia acestui loc, unde îl traduce pe *'eleph*. Acest cuvânt înseamnă „o mie", „mie" şi desemnează totodată o unitate militară de o mie de oameni. Folosirea acestui cuvânt accentuează caracterul militar al adunării de la Miṣ'pāh în TM.

voastre şi după triburile voastre." [20] Şi Samuel a scos în faţă toate sceptrele lui Israel, şi sorţii au căzut asupra sceptrului lui Beniamin; [21] şi a scos în faţă sceptrul lui Beniamin, pe triburi, şi sorţii au căzut asupra tribului lui Mattari; şi a scos în faţă tribul lui Mattari, bărbat cu bărbat, şi sorţii au căzut asupra lui Saul, fiul lui Kis. Şi a tot pus să-l caute şi nu-l mai găsea. [22] Şi l-a întrebat iarăşi Samuel pe Domnul: „Oare vine omul acolo?" Şi Domnul a zis: „Uite-l că se ascunde printre poveri." [23] [Samuel] a dat fuga, l-a luat de-acolo şi l-a aşezat în mijlocul poporului; şi se înălţa peste tot poporul cu un cap şi mai bine. [24] Şi Samuel i-a grăit întregului popor: „Îl vedeţi pe cel pe care Şi l-a ales Domnul, că între voi toţi nu-i nici unul asemenea lui?" Şi tot poporul l-a recunoscut şi a strigat: „Trăiască regele!" [25] Şi Samuel a înştiinţat poporul despre drepturile regelui, le-a scris într-o carte şi a pus-o înaintea Domnului. Şi Samuel a lăsat tot poporul să plece şi fiecare s-a dus la casa sa. [26] Şi Saul s-a dus la el acasă, la Gabaa. Şi au plecat împreună cu Saul şi câţiva viteji, cărora Domnul le cuprinsese inima. [27] Dar nişte ticăloşi au zis: „De ce ne va izbăvi acesta?", şi l-au lăsat fără cinstire şi nu i-au adus daruri.

11 [1] Şi a fost aşa: cam peste o lună, Naas ammanitul a urcat, şi-a aşezat tabăra către Iabis din Galaad şi toţi oamenii din Iabis i-au spus lui Naas

---

10,22-23 „[22] a întrebat iarăşi Samuel... [23] a dat fuga, l-a luat... l-a aşezat": TM are „l-au întrebat... au dat fuga, l-au luat... el s-a înfăţişat". În TM, subiectul primelor trei verbe este nedefinit, iar al celui de-al patrulea este Saul; LXX îl face pe Samuel actantul principal, subliniindu-i astfel rolul, ca şi în alte locuri (9,24; 11,12-15).

10,24 „Îl vedeţi pe cel pe care Şi l-a ales Domnul?": se recunoaşte aici expresia din prescripţiile Deuteronomului referitoare la rege (17,15a), prescripţii care formează fundalul traducerii greceşti a acestei secţiuni. Expresia de aici face ecou celei din 8,18, „regele vostru pe care vi l-aţi ales", subliniind opoziţia dintre cele două situaţii: la 8,18, poporul îşi alege un rege, iar aici Domnul Îşi alege pe cineva, şi anume pe Saul, iar poporul îl face rege.

10,26 „viteji", gr. υἱοὶ δυνάμεων: expresia υἱὸς (τῶν) δυνάμεων nu se găseşte decât aici în LXX, dar υἱὸς (τῆς) δυνάμεως apare de treisprezece ori; ea poate însemna „membru (*litt.* fiu) al oştirii", „soldat", sau „viteaz". Pluralul de aici e, poate, menit să clarifice expresia, indicând un „membru al oştirilor", acestea din urmă putând fi poporul înarmat sau o armată de profesionişti.

10,27 „ticăloşi", gr. υἱοὶ λοιμοί, *litt.* „fii ciumaţi": semitism similar cu cel de la 1,16.

11,1 „cam peste o lună": TM are (în finalul v. 10,27) „ca mut", *kᵉmaḥarīš*. LXX presupune aici un ebr. *kᵉmēḥodheš*, conjectură pe care unii ebraizanţi o preferă (BJ). ♦ „Iabis din Galaad": oraş din Transiordania, cu localizare nesigură, poate Tell el-Maqlub, pe Wadi Yabis, la aproximativ 12 kilometri de vărsarea sa în Iordan. ♦ „Fă un legământ",

ammanitul: „Fă un legământ cu noi şi te vom sluji." [2] Naas ammanitul le-a zis: „Voi face un legământ cu voi, dar să vă scot tuturor ochiul drept şi să arunc ocara asupra lui Israel." [3] Şi i-au spus cei din Iabis: „Lasă-ne şapte zile, ca să trimitem soli în tot ţinutul lui Israel; dacă nu se va găsi cine să ne izbăvească, vom veni la voi." [4] Şi au mers solii la Gabaa, la Saul, şi au spus aceste vorbe în auzul poporului; şi tot poporul a înălţat glasul şi a plâns.

[5] Şi iată că Saul se întorcea de la câmp, pe la prânzişor, şi Saul a zis: „De ce plânge poporul?" Şi i-au istorisit spusele celor din Iabis. [6] Şi duhul Domnului a năvălit asupra lui Saul, când a auzit vorbele acestea, şi s-a mâniat cumplit împotriva lor. [7] Şi a luat două vaci şi le-a tăiat în bucăţi şi [le-]a trimis în tot ţinutul lui Israel, prin mâna solilor, zicând: „Cine nu va ieşi după Saul şi după Samuel, aşa o să-şi vadă vitele." Şi a venit o încremenire de la Domnul peste poporul lui Israel şi au dat strigăt toţi ca un singur om. [8] Şi Abiezec i-a numărat la Bama: bărbaţii din Israel erau cu totul şase sute de mii, şi bărbaţii din Iuda, şaptezeci de mii. [9] Şi le-a spus solilor care veniseră: „Să le spuneţi oamenilor din Iabis acestea: «Mâine, când va

---

gr. διάθου διαθήκην: expresia grecească redă ebr. *kārath b^erīth*, „a tăia o alianţă"; însă, în locul expresiei metaforice care există şi în greacă (ὅρκια τέμνειν, „a tăia obiectele referitoare la un jurământ"), traducătorul preferă formula care conţine o figură etimologică.

11,2 Altfel spus, „[cu condiţia] să vă scot tuturor ochiul drept": Naas scoate ochiul drept, deoarece, cum scutul acoperea ochiul stâng, individul devenea complet incapabil de luptă. Poate fi vorba de un act menit să dezonoreze şi să umilească pe cel învins (*cf.* 4Rg. 25,7).

11,5 „Şi iată că Saul se întorcea de la câmp, pe la prânzişor (μετὰ τὸ πρωὶ)": TM are „în urma boilor (*'aḥarēy habbāqār*)". Corespondentul obişnuit al lui πρωὶ, „zori de zi", este *BōQeR*, care se deosebeşte de *BāQāR*, „vite", „boi" doar prin vocalism. Lecţiunea din LXX este singulară, dar permite repartizarea acţiunii în trei zile şi evită ca regele Saul să apară mergând în urma boilor. Regele biblic poate fi comparat cu un păstor, dar un păstor de oi şi capre şi merge în fruntea turmei.

11,7 „Şi a luat două vaci şi le-a tăiat în bucăţi": vaci, şi nu boi, pentru a înlătura orice posibilitate de a apropia gestul lui Saul de un holocaust, pentru că numai un animal mascul putea fi oferit ca ardere de tot (Lev. 1,3). Verbul „a desface în bucăţi", μελίζειν, este termenul folosit în ritualul holocaustului în legătură cu îmbucătăţirea animalului.

11,8 „Abiezec i-a numărat la Bama": TM are „El i-a numărat la Bezeq". În LXX, trupele se adună la Bama, centrul religios al Israelului (*cf.* 9,12 nota), iar toponimul din ebr. devine un antroponim necunoscut altfel. ♦ „şase sute de mii": TM are „trei sute de mii". Flavius Iosephus (*AI* 6,78) citeşte „şapte sute de mii". Şase sute de mii este numărul fiilor lui Israel când au ieşit din Egipt (Ex. 12,37): se sugerează că poporul lui Israel e prezent în totalitate.

dogorî soarele, veţi fi izbăviţi.»" Iar solii s-au dus în cetate şi le-au spus bărbaţilor din Iabis; şi ei s-au bucurat. [10] Şi bărbaţii din Iabis i-au spus lui Naas ammanitul: „Mâine vom veni la voi şi veţi face cu noi ce vă va plăcea."

[11] Şi a fost aşa: a treia zi, Saul a rânduit oştirea în trei părţi. Acestea au pătruns în mijlocul taberei la vremea străjii din zori şi i-au lovit pe fiii lui Ammon, până la arşiţa zilei; şi cei care au scăpat au fost risipiţi şi n-au mai rămas nici măcar doi laolaltă.

[12] Iar poporul i-a zis lui Samuel: „Cine zicea oare: «Saul nu va domni peste noi»? Dă-ni-i pe oamenii [aceia] şi-i vom ucide." [13] Iar Saul le-a răspuns: „Nu va fi nimeni ucis în ziua aceasta, căci astăzi Domnul a dat izbăvire lui Israel."

[14] Şi Samuel a spus poporului: „Să mergem la Galgala şi să sărbătorim acolo începutul domniei." [15] Şi tot poporul s-a dus la Galgala, iar Samuel l-a uns acolo pe Saul rege dinaintea Domnului, la Galgala; şi a adus acolo, dinaintea Domnului, jertfe şi [prinoase] de pace dinaintea Domnului; şi Samuel şi cu tot poporul s-au bucurat foarte tare.

12 [1] Şi Samuel a spus către toţi bărbaţii din Israel: „Iată, v-am ascultat cuvântul întru toate câte mi le-aţi spus, şi am rânduit un rege peste voi. [2] Şi,

---

11,11 „a treia zi", gr. μετὰ τὴν αὔριον, „poimâine": raportată la „mâine" din vv. 9-10, această situare temporală pune probleme. Acestea dispar, dacă „a treia zi" este plasată în raport cu timpul iniţial al povestirii. Există un cadru cronologic unic al povestirii, ritmat de trei expresii temporale comparabile (ὡς μετὰ μῆνα... μετὰ τὸ πρωὶ... μετὰ τὴν αὔριον), care articulează povestirea în trei zile: prima zi (vv. 1-4); a doua zi, mâine (vv. 5-10); a treia zi, poimâine (vv. 11-15). Un cadru cronologic asemănător se găseşte în Ex. 32, unde există (v. 30) o altă ocurenţă a expresiei μετὰ τὴν αὔριον. În Vechiul Testament, a treia zi joacă un rol important, este ziua salvării, a răsturnărilor de situaţie, a cotiturilor istoriei (Gen. 22,4; 42,18; Ex. 19,16 etc.). ♦ „la vremea străjii din zori (πρωινῇ)": straja din zori era ultima strajă a nopţii, care era împărţită, după obiceiul ebraic, în trei străji, iar după cel greco-roman, în patru (*cf.* De Vaux, R., 1982, p. 278; Bauer, W., 1963, col. 1716).

11,14 „să sărbătorim acolo începutul domniei", gr. ἐγκαινίσωμεν ἐκεῖ τὴν βασιλείαν: verbul ἐγκαινίζειν poate însemna „a înnoi", „a repara", dar şi „a inaugura", „a consacra" (Bauer, W., 1963, col. 426). Contextul recomandă aici al doilea sens. Este o inaugurare a unei noi perioade: se sfârşeşte perioada judecătorilor şi începe perioada regilor.

12,1-12 Este rezumată istoria trecută a Israelului, de la perioada din Egipt până la începutul epocii regalităţii. Naratorul vrea probabil să stabilească o dublă paralelă: (1) între instalarea lui Israel „în locul acesta" (v. 8) şi instaurarea regalităţii; (2) între

iată, acum regele va merge în fruntea voastră; iar eu am îmbătrânit şi mă voi aşeza; şi fiii mei iată-i printre voi! Iată, am mers în fruntea voastră din tinereţe până-n ziua de azi. [3] Iată-mă! Daţi răspuns despre mine dinaintea Domnului şi dinaintea unsului Lui: cui i-am luat vreun juncan sau cui i-am luat vreun asin? Ori pe care dintre voi l-am împilat, pe cine am năpăstuit? Sau din mâna cui am luat mită [fie şi numai] o sanda? Daţi răspuns despre mine şi vă voi da înapoi." [4] Şi i-au răspuns lui Samuel: „Nu ne-ai nedreptăţit şi nu ne-ai împilat, nu ne-ai năpăstuit şi n-ai luat nimic din mâna nimănui." [5] Iar Samuel a spus poporului: „Martor [este] Domnul între voi şi martor este unsul Său, astăzi, în ziua aceasta, că n-aţi aflat nimic în mâna mea." Şi ei au răspuns: „Martor!"

[6] Şi Samuel a spus poporului: „Martor [este] Domnul care i-a rânduit pe Moise şi pe Aaron, care i-a scos pe părinţii noştri din Egipt! [7] Iar acum staţi aici, şi vă voi judeca dinaintea Domnului şi vă voi vesti întreaga dreptate a Domnului, [toate] câte le-a făcut pentru voi şi pentru părinţii voştri. [8] Când au intrat Iacob şi cu fiii lui în Egipt, şi când Egiptul i-a umilit, au strigat părinţii noştri către Domnul, şi Domnul i-a trimis pe Moise şi pe Aaron de i-a scos pe părinţii noştri din Egipt şi i-a aşezat în locul acesta. [9] Dar [ei] L-au uitat pe Domnul Dumnezeul lor şi [El] i-a dat în mâinile lui Sisara, marea căpetenie a lui Iabin, regele Asorului, şi în mâinile Străinilor, şi în mâinile regelui Moabului, [care] s-au războit cu ei. [10] [Atunci] au strigat către Domnul şi au spus: «Am păcătuit, căci L-am părăsit pe Domnul şi am slujit Baalilor şi dumbrăvilor [sfinte]; iar acum, scoate-ne din mâinile vrăjmaşilor noştri şi-Ţi vom sluji Ţie.» [11] Şi Domnul i-a trimis pe Ierobaal,

---

Moise şi Aaron, care au prezidat prima etapă, şi Samuel care a prezidat-o pe cea de-a doua. În cap. 8 venalitatea fiilor lui Samuel impunea cererea unui rege, aici o impune campania lui Naas, deoarece e nevoie de un comandant militar.

12,2 „mă voi aşeza", gr. καθήσομαι: TM are „am albit", paralel cu „am îmbătrânit"; în LXX „mă voi aşeza" se opune lui „am mers". ♦ „fiii mei iată-i printre voi!": o dată cu instaurarea regalităţii, fiii lui Samuel, nedoriţi în calitate de judecători (*cf.* 8,3-5), au statut de simpli membri ai poporului.

12,3 „din mâna cui am luat mită (ἐξιλάσκεσθαι)": verbul ἐξιλάσκεσθαι înseamnă „a îmbuna pe cineva, a şi-l face favorabil". ♦ „[fie şi numai] o sanda? Daţi răspuns despre mine": TM are „ca să închid ochii asupra lui" (*W'LIM 'YNY BW*). Textul de la baza LXX presupune un substrat ebr. *WN'L 'NW BI*, sprijinit de Sir. 46,19 (gr. şi ebr.), care menţionează „sandalele"; poate fi o aluzie la Am. 2,6: „Pe cel drept îl vor vinde pe arginţi şi pe cel sărac pentru o pereche de sandale."

12,8 „şi cu fiii lui", „şi când Egiptul i-a umilit" lipsesc din TM.

pe Barac, pe Iephthae şi pe Samuel şi v-a scos din mâinile vrăjmaşilor voştri de jur împrejur, şi v-aţi sălăşluit cu încredere. [12] Dar aţi văzut că Naas, regele fiilor lui Ammon, s-a pornit împotriva voastră, şi aţi spus: «Nu! Ci un rege va domni peste noi», [deşi] Domnul Dumnezeul nostru este regele nostru. [13] Şi acum, iată-l pe regele pe care l-aţi ales şi iată că Domnul v-a dat un rege! [14] Dacă vă veţi teme de Domnul şi Îl veţi sluji şi-I veţi asculta glasul şi nu vă veţi împotrivi gurii Domnului şi-L veţi urma pe Domnul, şi voi, şi regele care domneşte peste voi, [bine]; [15] dar dacă nu veţi asculta glasul Domnului şi vă veţi împotrivi gurii Lui, mâna Domnului va fi asupra voastră şi asupra regelui vostru.

[16] Şi acum, staţi aici şi priviţi ce lucru măreţ va face Domnul sub privirile voastre! [17] Nu este astăzi secerişul grâului? Îl voi chema pe Domnul şi vă va da glasuri [de tunet] şi ploaie, ca să aflaţi şi să vedeţi că mare rău aţi făcut dinaintea Domnului când aţi cerut pentru voi un rege." [18] Şi Samuel L-a chemat pe Domnul, iar Domnul a dat glasuri [de tunet] şi ploaie, în ziua aceea; şi întreg poporul s-a temut tare de Domnul şi de Samuel. [19] [Atunci,] întregul popor i-a spus lui Samuel: „Roagă-te pentru robii tăi la Domnul Dumnezeul tău, ca să nu murim, pentru că peste toate păcatele noastre am mai adăugat şi răutatea de a cere pentru noi un rege!" [20] Iar Samuel a spus poporului: „Nu vă temeţi! Voi aţi făcut tot răul acesta, dar să nu vă abateţi de la Domnul; slujiţi-L pe Domnul din toată inima voastră [21] şi să nu vă îndepărtaţi luându-vă după [zeii] de nimic, care nu vor duce nimic până la capăt şi nu aduc izbăvire, fiindcă nu sunt nimic. [22] Domnul nu-Şi va lăsa poporul, de dragul numelui Său [cel] mare, căci din bunăvoinţă v-a luat Domnul ca popor al Său. [23] Cât despre mine, nu voi păcătui împotriva

---

12,13 „pe care l-aţi ales": TM adaugă „şi pe care l-aţi cerut". Dubletul din TM caută probabil să armonizeze 8,18 (poporul îşi alege un rege) cu 10,24 (Domnul îl alege pe Saul) şi 8,10; 12,17.19 (poporul cere un rege).

12,15 „asupra voastră şi asupra regelui vostru": TM are „împotriva voastră şi împotriva părinţilor voştri".

12,21 „luându-vă după [zeii] de nimic (μηθὲν ὄντων, *litt.* cei ce nu sunt nimic), care nu vor duce nimic până la capăt şi nu aduc izbăvire, pentru că nu sunt nimic (οὐθέν εἰσίν)": termenul grecesc οὐθέν corespunde ebr. *tohū*, care înseamnă „gol", „pustiu", „vid". Redat în Gen. 1,2 prin ἀόρατος, „invizibil", acesta se aplică de cele mai multe ori zeilor şi imaginilor lor şi este tradus prin οὐδέν/-θέν, μάταιον, κενόν, „nimic", „deşert", „gol".

12,22 „din bunăvoinţă (ἐπιεικέως) v-a luat Domnul ca popor al Său": ἐπιεικέως traduce o formă a verbului ebraic *yā'al*, cu sensul de bază „a voi" şi, de aici, „a binevoi", „a consimţi", dar şi „a stărui în voinţă", „a se încăpăţâna" (BDB, p. 383).

Domnului încetând să mă rog pentru voi şi-L voi sluji pe Domnul şi vă voi călăuzi pe calea cea bună şi dreaptă. [24] Numai să vă temeţi de Domnul şi să-L slujiţi întru adevăr şi din toată inima voastră, căci aţi văzut ce lucruri mari a făcut cu voi. [25] Şi dacă veţi stărui să faceţi rău, veţi pieri şi voi, şi regele vostru!"

13 [1] [2] Saul şi-a ales trei mii de bărbaţi dintre bărbaţii lui Israel: două mii erau cu Saul în Machemas şi în muntele Baithel, o mie erau cu Ionathan în Gabeea lui Beniamin, iar pe restul poporului l-a trimis – pe fiecare la cortul lui.

[3] Ionathan l-a lovit pe *Nasib* Străinul, ce se afla în Deal, iar Străinii au auzit. Iar Saul a trâmbiţat prin toată ţara şi a spus: „Robii s-au răsculat!" [4] Şi

---

12,25 „veţi pieri", gr. προστεθήσεσθε, *litt.* „veţi fi adăugaţi": se calchiază aici o expresie ebraică însemnând „a fi strâns la un loc cu strămoşii (în mormântul familiei)", adică a muri. Există cu siguranţă şi un joc între verbele din v. 19 şi v. 25.

13,1 În LXX, acest verset nu se citeşte decât în manuscrisele hexaplare sau lucianice, care dau o traducere literală. Textul pune multe probleme atât în ce priveşte vârsta la care Saul a fost uns rege, cât şi numărul anilor de domnie. În textul ebraic se spune că Saul avea un an *(bēn şānāh)* când a devenit rege, şi a domnit doi ani. Exegeţii antici şi moderni au încercat să dea o noimă acestei afirmaţii: Targumul Io. şi Talmudul (*cf.* Ginsberg, *Haggada*, pp. 23-24) spun că Saul când a devenit rege era ca un copil de un an în care nu este păcat. Theodoret (q. 26 = FM, p. 26) vorbeşte şi el de „candoarea", „simplitatea" (ἁπλότης) lui Saul la începutul domniei şi adaugă: „A domnit doi ani cu această candoare, apoi s-a lăsat pradă răutăţii şi a fost despuiat de harul dumnezeiesc." Cea mai plauzibilă ar fi ipoteza că între cele două cuvinte trebuie presupusă o cifră care a căzut sau pe care cel care a redactat textul, neştiind vârsta exactă a lui Saul la începutul domniei, nu a scris-o, lăsând un spaţiu alb. În privinţa anilor de domnie, se ia în considerare faptul că Saul a rămas rege până la moarte, dar, de la ungerea lui David de către Samuel (16,1-13), David este adevăratul rege în ochii Domnului.

13,3 „Robii s-au răsculat!": TM are „Evreii să audă!". Traducătorul grec a citit H'BDYM, „robii", în loc de H'BRYM, „evreii" (un exemplu de confundare frecventă a literelor *reş* şi *daleth*; *cf.* şi nota 2,18). Sintagma „să audă" pare să fie o adaptare a TM la contextul anterior („Saul a trâmbiţat"). Traducătorii AB I Sam. refac astfel vv. 3-4: „[3] Ionathan l-a lovit de moarte pe conducătorul filistean care se afla în Gibea, iar filistenii au spus: «Evreii s-au răsculat!» Saul a trâmbiţat prin toată ţara [4] şi întregul Israel a spus: «Saul l-a lovit de moarte pe conducătorul filistean!»" (AB I Sam., p. 224). ♦ „*Nasib*": *cf.* nota 10,5.

13,4 „Israel s-a sumeţit", gr. ᾐσχύνθησαν, *litt.* „a ţinut la onoarea sa": sensul atribuit aici verbului αἰσχύνειν (al cărui sens frecvent este „a se ruşina") se întâlneşte la Tucidide (în special în 2,43). ♦ „poporul s-a pornit cu strigăte (ἀνεβόησαν) pe urmele lui Saul

întregul Israel i-a auzit pe cei ce spuneau: „Saul l-a lovit pe *Nasîb* Străinul! Iar Israel s-a sumeţit asupra Străinilor." Şi poporul s-a pornit cu strigăte pe urmele lui Saul până la Galgala.

[5] Iar Străinii s-au adunat să lupte cu Israel; şi au urcat împotriva lui Israel treizeci de mii de care, şase mii de călăreţi şi mulţime de popor, cât nisipul de pe ţărmul mării; au urcat şi şi-au pus tabăra la Machemas, faţă în faţă cu Baithon, spre miazăzi. [6] Şi bărbaţii lui Israel şi-au dat seama că locul e prea strâmt ca să înainteze, şi poporul s-a ascuns în peşteri, în ţarcuri, printre stâncării, prin găuri şi prin gropi de apă; [7] iar cei care au putut trece au trecut [cu bine] Iordanul spre ţinutul lui Gad şi spre Galaad. Şi Saul se afla încă la Galgala şi tot poporul era abătut în urma lui. [8] Şi a aşteptat şapte zile, pentru mărturie, aşa cum spusese Samuel, dar Samuel n-a venit la Galgala şi poporul s-a împrăştiat de lângă [Saul]. [9] Şi Saul a spus: „Veniţi încoace, ca să aduc o ardere de tot şi jertfe de pace." Şi a adus arderea de tot. [10] Însă atunci când a isprăvit arderea de tot, a ajuns şi Samuel; Saul a ieşit în întâmpinarea lui ca să-i ureze bun-venit. [11] Şi Samuel i-a spus: „Ce-ai făcut?" Saul i-a spus: „[Cum] am văzut că oastea s-a împrăştiat de lângă mine, iar tu n-ai venit, cum ai făgăduit, la mărturia zilelor, şi Străinii s-au adunat la Machemas, [12] mi-am spus: «Acum Străinii vor coborî după

---

până la Galgala": cum Galgala este unul din locurile cele mai joase din Israel, aflându-se în valea Iordanului, aproape de Ierihon, nu trebuie să vedem în preverbul ἀνα- indicarea unei deplasări de jos în sus.

13,5 „Baithon" (ebr. *Bēyt 'āwen*, „Casa ticăloşiei"), desemnează, în TM, în Ios. 7,2; 18,12-13, un loc din vecinătatea Baithelului, dar distinct de acesta, în timp ce Osea (4,15; 5,8; 10,5) şi o aluzie din Amos (5,5) fac din el un nume de batjocură pentru Baithel. LXX îl redă, în Iis. Nav. 18, prin Baithon, iar în Osea, prin οἶκος Ον, „casa lui On". *'Ōn* înseamnă „forţă virilă"; în bătaie de joc, printr-o altă vocalizare a consoanelor *'WN* în *'āwen*, „forţa virilă" a fost transformată în „ticăloşie". Pentru 13,5, Rahlfs reconstituie „Baithon", dar toate manuscrisele din BML cad de acord asupra formei „Baithoron" (ebr. *Bēyt Ḥōrōn*), astăzi Bet Ur, aflat la aproximativ 16 kilometri vest de Machemas (*Mikᵉmās*).

13,8 „pentru mărturie", gr. τῷ μαρτυρίῳ: μαρτύριον înseamnă „mărturie". În LXX, τὰ μαρτύρια desemnează tablele Legii (Ex. 25,16.21), iar μαρτύριον este adesea folosit (la singular sau la plural) în paralelism sinonimic cu diferiţi termeni care desemnează preceptele Legii, poruncile Domnului: νόμος, δικαίωμα, κρίμα, ἐντολή. Aceste întrebuinţări indică faptul că μαρτύριον dobândise, în limbajul biblic, sensul neobişnuit „poruncă", „precept", „prescripţie", sens relevat de Suda (ed. Adler, vol. III, p. 332).

13,12 „(nu) m-am rugat feţei Domnului": calc după ebr. *ḥālāh 'eth pᵉnēy YHWH*. Verbul ebr. înseamnă propriu-zis „a îmblânzi, a împăca".

mine la Galgala şi eu nu m-am rugat feţei Domnului.» Atunci mi-am luat inima în dinţi şi am făcut arderea de tot." [13] Şi Samuel i-a spus lui Saul: „Te-ai purtat ca un smintit, căci nu mi-ai păzit porunca pe care ţi-o dăduse Domnul. Pentru că acum Domnul ţi-ar fi rânduit domnia peste Israel pe vecie. [14] Acum însă domnia ta nu va dăinui, iar Domnul Îşi va căuta un om după inima Lui, pe care Domnul îl va pune cârmuitor asupra poporului Său, pentru că n-ai păzit câte ţi-a poruncit Domnul." [15] Şi Samuel s-a ridicat şi a plecat din Galgala şi [s-a dus] în drumul său; ce rămăsese din popor a urcat după Saul, ca să iasă în cale [duşmanului] în urma războinicilor. Când au ajuns aceştia de la Galgala la Gabaa lui Beniamin, Saul a făcut numărătoarea poporului care se afla cu el, cam şase sute de oameni. [16] Şi Saul, şi fiul său, Ionathan, şi poporul care se afla cu el s-au aşezat la Gabeea lui Beniamin şi plângeau; Străinii îşi aşezaseră tabăra la Machemas. [17] Şi au ieşit după pradă, din ogorul Străinilor în trei cete: o ceată cerceta drumul Gopherei, spre ţinutul Sogal; [18] o ceată cerceta drumul spre Baithoron; şi o ceată cerceta drumul Gabeei care o ia la vale către Gai din Sabin.

[19] În toată ţara lui Israel nu se găsea [pe atunci] nici un meşter fierar, căci Străinii spuseseră: „Să nu-şi facă evreii sabie sau suliţă." [20] Şi întregul Israel cobora în ţinutul Străinilor ca să-şi ascută care secera şi unealta, care securea şi coasa. [21] Şi [când] holda era gata de secerat, pentru unelte se luau trei sicli de dinte, iar pentru secure şi pentru seceră era aceeaşi plată. [22] Şi a fost aşa: în zilele luptei de la Machemas, nu se aflau [nici] sabie, nici suliţă în mâna întregului popor care era cu Saul şi cu Ionathan, dar s-au găsit pentru Saul şi pentru Ionathan, fiul lui. [23] Şi a ieşit din tabăra Străinilor de partea cealaltă de Machemas.

13,15 „ce rămăsese din popor a urcat după Saul, ca să iasă în cale [duşmanului] în urma războinicilor. Când au ajuns aceştia de la Galgala la Gabaa lui Beniamin": lipseşte din TM. „Războinicii" sunt, de bună seamă, Ionathan şi cei o mie de oameni ai săi aşezaţi la Gabaa (13,2).

13,17 „Gophera" redă ebraicul *'Oph'rāh*. Ofra de aici este cea a lui Beniamin (Iis. Nav. 18,23), identificată în general cu actualul sat Et-Taiyibe, aflat la aproximativ 9 kilometri nord de Machemas.

13,18 „Gai din Sabin": *Gai* transcrie *gēy*, „Vale", iar *Sabin* transcrie *f'bhō'īm*, „Hiene".

13,20 Identificarea uneltelor a fost dificilă şi controversată încă din Antichitate.

13,23 Subiectul nu este exprimat. S-a presupus că este (a) [o parte] din tabăra Străinilor (ἐκ ὑποστάσεως, *litt.* „din dispozitiv"); (b) cei ieşiţi după pradă în 13,17; (c) Ionathan (cel mai apropiat nume propriu, la sfârşitul versetului anterior) – soluţie adoptată de BA. Conform TM, e vorba de o patrulă de filisteni.

14 [1] Şi vine ziua [când] Ionathan, fiul lui Saul, îi spune slujitorului care-i purta armele: „Hai să trecem spre Messabul Străinilor, cel de partea cealaltă"; iar tatălui său nu i-a spus. [2] Şi Saul şedea pe vârful Dealului, sub rodiul din Magdon; şi erau cu el cam şase sute de oameni. [3] Şi Achia, fiul lui Achitob, fratele lui Iochabed, fiul lui Phinees, fiul lui Eli, preotul lui Dumnezeu din Selom, purta *ephudul*. Dar poporul nu ştia că Ionathan plecase.

[4] Şi în mijlocul trecătorii pe unde căuta să treacă Ionathan spre tabăra Străinilor [era] un pisc de stâncă de-o parte şi un pisc de stâncă de alta: numele unuia era Bazes, iar numele celuilalt, Senna. [5] Prima cale, cea de către miazănoapte, [era] pentru cel ce se ducea la Machemas, iar cealaltă cale, de către miazăzi, pentru cel ce se ducea spre Gabeea. [6] Ionathan i-a zis slugii care-i purta armele: „Hai să trecem spre Messabul acestor netăiaţi împrejur: poate Domnul va face ceva pentru noi. Căci nimic nu-L împiedică pe Domnul să [ne] izbăvească, cu mulţi ori cu puţini!" [7] Iar cel care-i purta armele i-a spus: „Fă tot ce-ţi poftește inima! Iată, eu sunt cu tine: cum este inima ta e şi inima mea." [8] Ionathan i-a spus: „Iată, noi trecem către bărbaţii aceia şi ne vom rostogoli de vale spre ei. [9] Dacă ne zic: «Opriţi-vă acolo până vă spunem noi!», vom rămâne unde suntem şi nu vom mai urca împotriva lor. [10] Dar dacă ne zic: «Urcaţi la noi!», vom urca, pentru că Domnul i-a dat în mâinile noastre. Acesta ne va fi semnul." [11] Şi au intrat amândoi în Messabul Străinilor. Iar Străinii îşi zic: „Iată, evreii ies de prin

---

14,1 „Messabul Străinilor": acest toponim nu se întâlneşte nicăieri în TM, iar în LXX nu se găseşte decât în 1Rg. 14, unde transcrie ebr. *maṭṭābh*, „garnizoană". Acest termen apare de două ori în 1Rg. 13-14 tradus prin ὑπόστασις, „plată" (13,21) şi „dispozitiv (tabără)" (14,4): deci traducătorul nu ignora sensul cuvântului ebraic şi nu îl considera un termen tehnic intraductibil; prin urmare, dacă, de cinci ori, nu îl traduce, e pentru că vrea să facă din el un nume propriu, un nume de loc. Este tratat ca un nume de oraş feminin. Eusebiu (*Onomastica* 280,50) face din Messabul filistenilor un loc aflat în apropiere de Gabaa, iar Ieronim (*Ep.* 140,5) adaugă că este un *oppidum*. Din formulările din LXX 13-14 rezultă că Messab este situat dincolo de Machemas, în raport cu Gabeea (în timp ce TM plasează postul filistenilor între Mik^{e}más şi Gib^{e}'a). Totul indică faptul că Messab, la fel ca Sarich (22,5), este o creaţie geografică a LXX: un simplu „post" militar de strajă al filistenilor devine „Messab", toponim susceptibil de a desemna un *oppidum*, un oraş important. Astfel apare amplificată isprava lui Ionathan.

14,2 „rodiul din Magdon": LXX-B „rodiul magilor (ἐκ μάγων)"; TM are „rodiul care se află la Migh^{e}rōn".

14,5 „cale", gr. ὁδός: TM are „pisc" (*şēn* – gr. ὀδούς).

găurile pe unde stăteau pitiți." [12] Și oamenii din Messab au zis către Ionathan și către cel care-i purta armele: „Urcați la noi, să vă dăm de știre ceva!" Și Ionathan i-a spus celui care-i purta armele: „Urcă după mine, căci Domnul i-a dat în mâinile lui Israel!" [13] Și Ionathan a urcat, cu mâinile și cu picioarele, și cel care-i purta armele, împreună cu el. [Străinii] au privit la fața lui Ionathan, iar el i-a lovit; și cel ce-i purta armele înainta în urma lui. [14] Și a fost așa: prima lovitură pe care au dat-o Ionathan și cel ce-i purta armele [a doborât] vreo douăzeci de oameni – cu ce au aruncat în ei, cu pietre și cu bolovani de pe câmp. [15] Au încremenit cei din tabără și de pe câmp și a încremenit tot poporul – cei din Messab și cei care prădau – și nu mai voiau să facă nimic; și țara s-a înfricoșat și încremenirea a fost de la Domnul.

[16] Și au privit străjerii lui Saul din Gabeea lui Beniamin și iată că tabăra [Străinilor] era învălmășită din toate părțile. [17] Și Saul i-a spus poporului care era cu el: „Socotiți și vedeți cine a plecat dintre voi." Au socotit și, iată, nu-i găseau pe Ionathan și pe cel care-i purta armele. [18] Și Saul i-a zis lui Achia: „Adu *ephudul*!" Căci el purta *ephudul* în ziua aceea înaintea lui Israel. [19] Și, pe când Saul vorbea cu preotul, zarva din tabăra Străinilor se răspândea și se tot răspândea și se făcea tot mai mare. Iar Saul i-a spus preotului: „Împreunează-ți mâinile!" [20] Și Saul cu tot poporul care era cu el au înălțat strigăt și au mers la luptă, și iată [Străinii] întorseseră sabia unul împotriva altuia: [era] învălmășeală foarte mare. [21] Și robii care de ieri și de alaltăieri se aflau la Străini și care urcaseră în tabără s-au întors și ei ca să fie cu Israel, cu cei cu Saul și cu Ionathan. [22] Și toți cei din Israel care se

---

14,13 „au privit la fața lui Ionathan, iar el i-a lovit; și cel ce-i purta armele înainta în urma lui": TM are „cădeau în fața lui Ionathan, iar cel ce-i purta armele îi nimicea în urma lui".

14,14 „cu pietre și cu bolovani de pe câmp": TM are „pe o jumătate de brazdă de un iugăr de ogor" – text dificil, tradus în diverse feluri. Lat. și aram. „pe jumătatea unei brazde pe care o pereche de boi o trage într-o zi" (TOB, nota *ad loc.*).

14,18 „«Adu *ephudul*!» Căci el purta *ephudul* în ziua aceea înaintea lui Israel": TM are „«Adu chivotul lui Dumnezeu!» Căci era chivotul lui Dumnezeu în ziua aceea și fiii lui Israel". Ieronim: „... *cum filiis*."

14,19 „Împreunează-ți mâinile!": TM are „Trage-ți mâna!" Sensul exact al acestui gest, atât în LXX, cât și în TM, ne scapă. Flavius Iosephus (*AI* 6,115), în parafraza sa, nu vorbește de această intervenție a lui Saul, ci pune în gura preotului vestirea biruinței asupra filistenilor.

14,21 „robii": TM are „evreii". *Cf.* nota 13,3.

ascundeau în muntele lui Efraim au auzit că Străinii au fugit şi s-au strâns şi ei în spatele lor pentru luptă. [23] Şi Domnul l-a izbăvit în ziua aceea pe Israel. Şi bătălia s-a întins dincolo de Baithon, şi tot poporul era cu Saul, cam zece mii de oameni. Războiul se răspândise în toate cetăţile de pe muntele lui Efraim.

[24] Dar Saul a făcut o mare nesocotinţă în ziua aceea. A pus blestem asupra poporului, zicând: „Cu totul blestemat fie omul care va mânca pâine până-n seară, până mă voi răzbuna pe vrăjmaşul meu!" Şi tot poporul n-a pus gura pe pâine, [25] iar tot ţinutul prânzea. Se afla acolo un crâng, Iaar, cu o stupină pe lângă câmp. [26] Şi poporul a intrat în stupină şi iată că mergeau şi vorbeau, şi iată că nu era nimeni care să ducă mâna la gură, căci poporul se temea de jurământul [făcut] Domnului. [27] Dar Ionathan nu-l auzise pe tatăl său când legase cu jurământ poporul; a întins vârful toiagului pe care-l avea în mână, l-a înmuiat într-un fagure de miere şi a dus mâna la gură; şi ochii i s-au limpezit. [28] Iar cineva din popor i-a grăit, zicând: „Tatăl tău a legat poporul cu mare jurământ: «Cu totul blestemat fie omul care va mânca pâine astăzi!»; iar poporul e sleit de puteri." [29] Ionathan şi-a dat seama şi a zis: „Tatăl meu a nimicit ţara. Iată, ochii mei au văzut pentru că am gustat puţin din mierea aceasta. [30] Negreşit, dacă poporul ar fi mâncat azi cum se cuvine din prăzile pe care le-a găsit la vrăjmaşii săi, mult mai mare era acum prăpădul în rândul Străinilor." – [31] Căci bătuseră în ziua aceea pe unii dintre Străinii de la Machemas şi poporul era foarte istovit.

[32] Şi poporul s-a pus pe jaf, şi a luat poporul turme şi cirezi de vite şi viţei, i-a înjunghiat pe pământ şi poporul a mâncat [carne] cu sânge. [33] Şi i

---

14,25 „un crâng, Iaar, cu o stupină (μελισσῶνος)": Iaar redă ebr. *yā'ar*, „pădure". Iaar apare la Rahlfs, dar manuscrisele au Iaal. Este probabil o glosă intrată în text. În TM se pare că nu este vorba despre miere de albine, ci despre o substanţă dulce de origine vegetală (*ya"rath hadd'bhāş*).

14,31 „pe unii dintre Străinii de la Machemas": TM are „pe filisteni, de la Mik'mās până la 'Ayyālōn".

14,32 „poporul a mâncat [carne] cu sânge": TM are „peste sânge". Exegeţii moderni au interpretări diferite. Pentru unii, în LXX este vorba despre carne nescursă de sânge, practică interzisă în Gen. 9,4; Lev. 17,10-11, în timp ce practica din TM, interzisă în Lev. 19,26, este diferită: „a mânca peste sânge", mai ales noaptea, avea drept scop comunicarea cu morţii şi cu divinităţile chtoniene. Piatra pe care o va rostogoli Saul va tăia comunicarea cu lumea subpământeană (*cf.* CDR, p. 167). În schimb, comentatorii de la AB I Sam. sunt de părere că ebr. *'akal 'al* trebuie tradus „a mânca *cu* [sânge]", şi nu „a mânca *peste*". Ei citează în sprijinul interpretării lor Ex. 12,8, unde este folosit acelaşi

s-a dat de ştire lui Saul, spunându-i-se: „Poporul a păcătuit împotriva Domnului, mâncând cu sânge." Şi Saul a zis la Geththem: „Prăvăliţi-mi aici o piatră mare!" [34] Şi a [mai] spus Saul: „Răspândiţi-vă în rândurile poporului şi spuneţi-le să aducă aici fiecare viţelul şi mielul lui şi să-l înjunghie aici! Şi *nu* mai păcătuiţi împotriva Domnului mâncând cu sânge!" Şi fiecare om din popor aducea pe ce pusese mâna şi înjunghiau acolo. [35] Iar Saul a durat acolo un altar Domnului. A fost cel dintâi altar pe care Saul l-a înălţat Domnului.

[36] Şi Saul a spus: „Să coborâm pe urmele Străinilor la noapte, să-i prădăm, până se luminează de ziuă, ca să nu lăsăm să *ne* scape vreunul." Şi i-au răspuns: „Fă tot ce socoţi că e bine!" Iar preotul a spus: „Să ne apropiem aici de Dumnezeu!" [37] Şi Saul L-a întrebat pe Dumnezeu: „Să cobor oare pe urmele Străinilor? Îi vei da oare în mâinile lui Israel?" Dar [El] nu i-a răspuns în ziua aceea. [38] Şi Saul a zis: „Aduceţi aici toate vârfurile lui Israel, cercetaţi şi vedeţi cine a săvârşit astăzi păcatul acesta; [39] căci – viu este Domnul care l-a izbăvit pe Israel! – chiar dacă răspunsul va fi împotriva fiului meu Ionathan, negreşit va muri!" Şi nu era nimeni din tot poporul care să răspundă. [40] Şi el i-a spus întregului Israel: „Voi veţi ajunge robi, şi eu şi cu fiul meu Ionathan vom ajunge robi." Iar poporul i-a spus lui Saul: „Fă ce socoţi că e bine!" [41] Şi Saul a zis: „Doamne, Dumnezeul lui

---

termen ebr. (carnea mielului pascal trebuie mâncată *cu* ierburi amare). Piatra pe care o aşază Saul (vv. 33-34) serveşte la scurgerea sângelui din carnea jertfei (AB I Sam., p. 249).

14,33 „a zis la Geththem": TM are „sunteţi nişte trădători (*b^eghadh^etem*)". În locul unei forme a verbului *bāghadh*, „a trăda", LXX citeşte prepoziţia *b^e*, redată prin ἐν, „în, către", urmată de toponimul *GTYM*, „Gittaim", al cărui nume înseamnă în ebraică „cele două teascuri". TM menţionează în 2Rg. 4,3 şi Neem. 11,33 un oraş cu acest nume, transcris în LXX Geththai, Geththeim, Geththain etc. Localizarea lui e nesigură.

14,38 „vârfurile", gr. γονίαι în sens de „fruntaşi", „somităţi" e un calc semantic după ebr. *pinnōth*, „unghiuri", „colţuri", dar şi „căpetenii" în Jud. 20,2; Is. 19,13; Zah. 10,4.

14,40 „Voi veţi ajunge robi, şi eu şi cu fiul meu Ionathan vom ajunge robi": *cf.* Iis. Nav. 7,12-13, unde se precizează că, atâta vreme cât vinovatul nu este găsit şi pedepsit, întreg Israelul se află în situaţia de încălcare a unei interdicţii şi nu poate face faţă vrăjmaşului. Aici, poporul riscă să fie înrobit de duşmani.

14,41 „De [e] la mine nelegiuirea, ori la fiul meu Ionathan, Doamne, Dumnezeul lui Israel, dă Dezvăluire! Şi de va spune «La poporul Tău Israel!», dă Sfinţenie!": TM are „Saul i-a zis lui YHWH: «Dumnezeul lui Israel, dă un răspuns întreg *(tāmīm)*!»" Pentru LXX ediţia Rahlfs oracolul funcţionează prin alternativa „dezvăluire" (dacă e vinovat Saul sau Ionathan) sau „sfinţenie" (dacă e vinovat poporul). LXX-B ignoră alternativa: oracolul se pronunţă asupra vinovăţiei lui Saul şi Ionathan dând „dezvăluire", decurgând

Israel, de ce nu i-ai răspuns robului tău astăzi? De [e] la mine nelegiuirea, ori la fiul meu Ionathan, Doamne, Dumnezeul lui Israel, dă Dezvăluire! Şi de va spune «La poporul Tău Israel!», dă Sfinţenie!" Şi au ieşit la sorţi Ionathan şi Saul, iar poporul a scăpat. [42] Şi Saul a zis: „Trageţi [la sorţi] între mine şi fiul meu Ionathan! Cel asupra căruia Domnul va face să cadă sorţii, să moară!" Poporul i-a zis lui Saul: „Nu e cu putinţă lucrul acesta!" Dar [cuvântul lui] Saul a fost mai presus de al poporului, şi s-au aruncat sorţii între el şi fiul său, Ionathan, şi sorţii au căzut asupra lui Ionathan. [43] Şi Saul a grăit către Ionathan: „Spune-mi ce ai făcut!" Iar Ionathan i-a spus: „Am gustat puţină miere cu vârful toiagului pe care-l aveam în mână. Iată-mă gata să mor!" [44] Şi Saul i-a zis: „Acestea să-mi facă Dumnezeu şi acestea să-mi mai facă, dacă nu vei muri negreşit astăzi!" [45] Dar poporul i-a spus lui Saul: „Să moară astăzi cel care i-a adus lui Israel această mare izbăvire? Viu este Domnul, de va cădea vreun fir de păr din capul lui pe pământ! Căci poporul lui Dumnezeu a făcut ziua aceasta." Şi poporul s-a rugat pentru Ionathan în ziua aceea şi el n-a murit. [46] Iar Saul nu i-a mai urmărit pe Străini şi Străinii au plecat în locurile lor.

---

de aici, *ipso facto*, sfinţenie pentru popor, nevinovăţia poporului. Se poate presupune că modelul ebraic al LXX a pornit de la consoanele *TMYM* citite *tummīm* şi a introdus corelativul *'ūrīm*, obţinând binomul „Urim-Tummim", „Dezvăluire-Sfinţenie". Poate fi vorba aici de un oracol de tipul celui din Ex. 28,30, dar nici un text biblic nu spune cum funcţiona. Flavius Iosephus (*AI* 3,218) spune că această practică încetase deja cu două sute de ani înainte. Traducerile lui Aquila, Symmachos sau Theodotion ne pot da o idee despre modul cum şi le imaginau contemporanii: ei interpretează *'ūrīm* pornind de la rădăcina *'WR*, „a străluci, a lumina", traducând cu φωτισμοί, iar pe *tummīm* îl deduc de la rădăcina *TMM*, „a fi desăvârşit", de unde gr. τελειώσεις. (Flavius Iosephus, comentând Ex. 28,30, vorbeşte despre strălucirea puternică a celor douăsprezece pietre de pe pectoralul Marelui Preot: aceasta le prevestea israeliţilor victoria – *AI* 3,216-217.) Însă LXX, în Pentateuh şi Regi, traduce *'ūrīm* prin cuvinte din radicalul δηλ-. Cum astfel de derivate nu corespund în LXX cuvintelor ebraice din rădăcina *'WR*, se pot presupune la bază alte reprezentări asupra modului de divinaţie: se pare că e vorba de o tragere la sorţi obişnuită (*cf.* verbul κληροῦσθαι, „a desemna prin tragere la sorţi", folosit aici şi în versetul următor). Funcţionarea prin tragere la sorţi este cea presupusă în general astăzi (*cf.* De Vaux, R., 1982, pp. 204-205).

14,42 Secvenţa de la „Cel asupra căruia..." până la „şi s-au aruncat sorţii între el şi fiul său, Ionathan" lipseşte din TM.

14,45 „poporul lui Dumnezeu a făcut ziua aceasta": TM are „cu Dumnezeu a făcut el ziua aceasta". ♦ „s-a rugat (προσεύχεσθαι) pentru Ionathan": TM are „poporul l-a răscumpărat *(pādāh)* pe Ionathan", aşa cum se răscumpără nou-născuţii, plătindu-se o răscumpărare.

47 Şi Saul e sortit pentru lucrare în fruntea lui Israel. Şi a început să se
lupte cu toţi duşmanii dimprejur: cu Moabul, cu fiii lui Ammon şi cu fiii lui
Edom, cu Baitheor şi cu regele din Suba şi cu Străinii; şi oriîncotro se
întorcea era izbăvit. 48 Şi şi-a arătat tăria şi l-a lovit pe Amalek şi l-a scăpat
pe Israel din mâna celor care-l călcau în picioare.
49 Şi fiii lui Saul erau Ionathan, Iessiu şi Melchisa. Şi numele celor două
fiice ale sale: numele celei dintâi născute – Merob, şi numele celei de-a
doua – Melchol. 50 Iar numele nevestei sale era Achinoom, fiica lui
Achimaas. Şi numele mai-marelui oştirii lui era Abenner, fiul lui Ner, fiul
unei rude de-a lui Saul. 51 Kis era tatăl lui Saul, iar Ner, tatăl lui Abenner,
era fiul lui Iamin, fiul lui Abiel.
52 Şi a fost război crâncen cu Străinii în toate zilele lui Saul. Şi de cum
vedea Saul vreun bărbat straşnic şi viteaz, îl şi lua pe lângă el.

15 1 Samuel i-a spus lui Saul: „Pe mine m-a trimis Domnul să te ung
rege peste Israel. Şi acum, ascultă glasul Domnului. 2 Acestea le-a spus
Domnul Sabaoth: «Acum voi răzbuna ce i-a făcut Amalec lui Israel când i-a
tăiat calea la ieşirea lui din Egipt. 3 Iar acum du-te şi loveşte-l pe Amalec şi
pe Ierim şi toate-ale lui, şi nu-ţi pune deoparte [nimic] de la el; îl vei nimici
şi-l vei da ca anatemă pe el şi toate ale lui, şi nu-l vei cruţa; îi vei omorî de
la bărbat până la femeie, de la copilaş până la prunc, de la juncan până la
oaie şi de la cămilă până la asin.»"
4 Şi Saul a chemat poporul şi l-a numărat la Galgala: patru sute de mii de
pedestraşi, şi cu treizeci de mii de pedestraşi ai lui Iuda. 5 Şi Saul a ajuns

---

14,47 „Saul e sortit pentru lucrare în fruntea lui Israel": TM are „Saul a dobândit regalitatea peste Israel". Spre deosebire de TM, LXX evită să vorbească despre regalitate în legătură cu Saul. ♦ „Suba" este o cetate-stat arameeană din Antiliban.

15,3 „îl vei nimici şi-l vei da ca anatemă": în cadrul „războiului sfânt", se presupunea că omul nu trebuie să păstreze nici o pradă pentru sine, ci să o închine toată adevăratului învingător, Dumnezeu (*cf.* nota 6,17 la Iis. Nav.). Se ştie că închinarea prin nimicire totală era practicată şi de vecinii lui Israel, de pildă de moabiţi (inscripţia regelui Meşa, sec. al IX-lea). Ideea că, intrând în Pământul făgăduinţei, poporul trebuie să elimine orice l-ar putea face să cadă în idolatrie este exprimată tot în termenii uzanţelor războinice.

15,4 „pedestraşi": *litt.* „oameni de trupă" (*cf.* nota 4,10) ♦ „la Galgala": TM are „la Telaim". Pluralul *ṭ'lā'īm* nu se mai găseşte decât în Is. 40,11, unde înseamnă „miei", fiind redat de Targumul Io. prin „mieii de Paşte" şi de Ieronim prin *quasi agnos*, „ca nişte miei". Pare să fie totuşi un toponim.

15,5 „viroagă": LXX redă ebraicul *nāḥal*, „ued", fie prin χειμάρρους, „torent (de iarnă), şuvoi, pârâu", fie prin φάραγξ, „viroagă", termeni care, fiecare în parte, nu exprimă decât parţial realitatea (*cf.* Deut. 2,36). 1Rg. foloseşte totdeauna χειμάρρους.

până la cetățile lui Amalec și a pus oameni la pândă în viroagă. [6] Și Saul i-a spus Kineului: „Pleacă și abate-te din mijlocul amalecitului, ca să nu te dobor laolaltă cu ei, căci tu te-ai milostivit de fiii lui Israel când au ieșit din Egipt." Și Kineul s-a abătut din mijlocul lui Amalec. [7] Iar Saul l-a izbit pe Amalec de la Euilat până la Sur, în fața Egiptului. [8] Și l-a prins viu pe Agag, regele lui Amalec, și pe tot poporul din Ierim l-a ucis cu tăișul sabiei. [9] Dar Saul și întreg poporul și-au pus deoparte pe Agag viu și ce era bun din turmele și din cirezile lui, dintre bucate și vii, și dintre toate bunurile lui; și n-au vrut să le nimicească; dar toate lucrurile proaste și de nimic le-au nimicit.

[10] Și a fost cuvântul Domnului către Samuel, zicând: [11] „Mare mângâiere am aflat că l-am pus rege pe Saul, pentru că și-a întors fața de la Mine și cuvintele Mele nu le-a păzit!" Iar Samuel s-a mâhnit și a strigat către Domnul toată noaptea. [12] Și Samuel s-a sculat dis-de-dimineață și s-a dus în întâmpinarea lui Israel de cu zori. Și i-au dat de știre lui Samuel, zicând: „Saul s-a dus la Carmel și i-a înălțat [Domnului] o mână." Iar [Samuel] și-a întors carul; a coborât la Galgala, la Saul, și iată, acesta îi aducea Domnului ca ardere de tot pârga prăzilor pe care le luase de la Amalec.

15,7 „de de la Euilat până la Sur": lecțiunea „Sur" este preferată de Rahlfs, deși unele manuscrise au „Assur", preferat de BA. TM are „de la Hawila până la Șūr". Lecțiunea Sur s-ar potrivi mai bine cu datele geografice, Sur fiind o regiune sau o localitate aflată la hotarul de nord-est al Egiptului.

15,8 „pe tot poporul din Ierim l-a ucis": TM are „a dat anatemei (*he<u>h</u>erīm*) tot poporul".

15,9 Prin cruțarea vieții lui Agag și însușirea bunurilor acestuia, Saul încalcă porunca lui Dumnezeu (v. 3), altfel spus prescripția anatemei (ebr. *herem*). Păcatul este foarte grav și atrage mânia lui Dumnezeu asupra întregului popor (*cf.* Iis. Nav. 6,18; 7,1). Maxim Mărturisitorul (*Quaest. ad Th.* 65, Fil. 3, p. 444) compară cruțarea lui Agag cu turnarea vițelului de aur (Ex. 32,4).

15,11 „Mare mângâiere am aflat (παρακέκλημαι) că l-am pus rege pe Saul": TM are „mă căiesc (*ni<u>h</u>am^etī*)".

15,12 „în întâmpinarea lui Israel": TM are „în întâmpinarea lui Saul" ♦ „Și i-au dat de știre lui Samuel (*Saul* Bya^2), zicând: «Saul (*Samuel* Bya^2) s-a dus la Carmel și i-a înălțat [Domnului] o mână (χεῖρα)»": TM are „lui Samuel... Saul", la fel ca în LXX Rahlfs. În TM, Saul ridică un monument (*yādh*), termen care înseamnă și „mână" (multe stele punice, ca și stela de la Hațor au reprezentate pe ele o mână). Ar putea fi vorba de mâna ascunsă a Domnului (*cf.* Ex. 17,8-16) pe care Samuel o face să se ridice. Cei care citesc: „i-au dat de știre lui Saul... Samuel... i-a înălțat o mână" consideră că, asemenea lui Moise care, după lupta lui Iisus Nave împotriva amaleciților, a ridicat Domnului un altar (Ex. 17,15-16), Samuel, după lupta lui Saul, ridică o „mână". ♦ Carmel – localitate aflată la aproximativ 40 km sud de Ierusalim.

13 Şi Samuel s-a apropiat de Saul şi Saul i-a spus: „Fii binecuvântat de
Domnul! Am săvârşit toate câte le-a grăit Domnul!” 14 Şi Samuel i-a zis:
„Ce este glasul acesta de turme [care se aude] în urechile mele şi glasul
boilor pe care îl aud eu?” 15 Şi Saul i-a răspuns: „De la Amalec am adus
acestea pe care şi le-a pus deoparte poporul, ce-a fost mai de seamă din
turme şi din cirezi, ca să fie jertfit Domnului Dumnezeului tău; restul l-am
nimicit.” 16 Şi [Samuel] i-a zis lui Saul: „Lasă-mă să-ţi vestesc ce mi-a grăit
Domnul azi noapte.” Şi [el] i-a zis: „Grăieşte!” 17 Şi Samuel i-a zis lui Saul:
„Nu eşti tu oare mic în ochii Lui, deşi stăpâneşti un sceptru dintr-un trib al
lui Israel? Şi [totuşi] Domnul te-a uns rege peste Israel. 18 Domnul te-a tri-
mis pe cale şi ţi-a zis: «Du-te şi nimiceşte-i pe cei care păcătuiesc împotriva
Mea, pe Amalec, şi războieşte-te cu ei până când îi vei nimici.» 19 Atunci de
ce n-ai ascultat de glasul Domnului, ci te-ai năpustit să te aşezi pe prăzi şi ai
făcut ce este rău dinaintea Domnului?” 20 Şi Saul i-a spus lui Samuel:
„Pentru că am ascultat de glasul poporului. Am pornit pe calea pe care m-a
trimis Domnul şi l-am adus pe Agag, regele lui Amalec, iar pe Amalec l-am
nimicit. 21 Poporul însă a luat, din prăzi, turme de oi şi cirezi de vite, pârga a
tot ce trebuia nimicit, ca să le jertfească înaintea Domnului Dumnezeului
nostru la Galgala.” 22 Şi Samuel a spus: „Îi sunt oare plăcute Domnului
arderile de tot şi jertfele pe cât Îi este ascultarea de glasul Domnului? Iată,
ascultarea este mai bună decât jertfa, şi luarea aminte, mai mult decât gră-
simea berbecilor! 23 Căci ghicitul este un păcat, durere şi suferinţă aduc

---

15,17 „Nu eşti tu oare mic în ochii Lui, deşi stăpâneşti un sceptru dintr-un trib al lui Israel?”: TM are „Deşi eşti mic în ochii tăi, n-ai ajuns tu oare căpetenia triburilor lui Israel?”. Textul gr. reia termenii din 9,21, dar schimbă sensul: Saul este căpetenia unui „sceptru”, totuşi e mic în ochii Domnului şi totuşi Domnul l-a uns rege. TM respectă sensul spuselor lui Saul din 9,21.

15,20 „Pentru că am ascultat de glasul poporului”: TM are „Am ascultat de glasul lui YHWH” (glasul poporului va fi amintit doar la v. 24). Saul încearcă de acum să se disculpe; Theodoret (q. 33 = FM p. 32) îl aseamănă în aceasta cu Adam (Gen. 3,12.17).

15,23 „Căci ghicitul este un păcat, durere şi suferinţă aduc *theraphinii*”: TM are „Căci răzvrătirea (*merī*) este ca păcatul ghicitului (*ḫaṯṯā'th qesen*); îndărătnicia (*hap^{e}ṭar*), precum nelegiuirea şi teraphimii (*'āwen ūth^{e}rāphīm*)”. Oracolul lui Samuel, destul de criptic şi înţeles diferit de traducători şi exegeţi, pare să facă aluzie la două greşeli ale lui Saul: faptul că nu a ascultat de porunca Domnului şi că, mai târziu (28,7-19), va practica ghicitul, pe care cuvântul Domnului îl interzice. Theraphimii erau obiecte a căror însemnătate nu era bine cunoscută; tolerate în vechime, au fost total interzise de regele reformator Iosias (4Rg. 23,24).

theraphinii. Pentru că tu ai nesocotit cuvântul Domnului, te va nesocoti şi Domnul, încât nu vei mai fi rege peste Israel."

[24] Şi Saul i-a răspuns lui Samuel: „Am păcătuit, căci am călcat cuvântul Domnului şi vorba ta, pentru că m-am temut de popor şi am ascultat de glasul lor. [25] Şi acum, ridică-mi păcatul şi întoarce-te cu mine, şi mă voi închina Domnului Dumnezeului tău!" [26] Samuel însă i-a spus lui Saul: „Nu mă întorc cu tine, căci tu ai nesocotit cuvântul Domnului şi Domnul te va nesocoti, încât nu vei mai fi rege peste Israel." [27] Şi Samuel şi-a întors faţa ca să plece, dar Saul l-a apucat de pulpana hainei şi i-a sfâşiat-o. [28] Şi Samuel i-a spus: „Domnul a sfâşiat domnia lui Israel din mâna ta astăzi şi o va da aproapelui tău care-i mai bun decât tine; [29] iar Israel va fi sfâşiat în două, şi [Domnul] nu se va abate, nici nu-Şi va schimba gândul, căci El nu este ca omul, ca să-Şi schimbe gândul." [30] Saul însă i-a spus: „Am păcătuit, dar cinsteşte-mă în faţa bătrânilor lui Israel şi în faţa poporului meu; întoarce-te cu mine şi mă voi închina Domnului Dumnezeului tău." [31] Şi Samuel s-a întors în urma lui Saul, iar el s-a închinat Domnului.

[32] Şi Samuel i-a zis: „Aduceţi-mi-l pe Agag, regele lui Amalec!" Şi Agag s-a apropiat de el, tremurând. [33] Şi Agag a spus: „Oare moartea este atât de amară?" Iar Samuel i-a spus lui Agag: „Aşa cum sabia ta a lăsat femei fără copii, tot astfel, între femei, mama ta să rămână fără copil." Şi Samuel l-a înjunghiat pe Agag dinaintea Domnului la Galgal.

[34] Şi a plecat Samuel la Armathaim, iar Saul a urcat la casa sa, la Gabaa. [35] Şi Samuel nu s-a mai văzut cu Saul până în ziua morţii sale, căci Samuel plângea pentru Saul. Şi Domnului I-a părut rău că-l pusese pe Saul să domnească peste Israel.

15,27-29 *Sfâşierea hainei lui Samuel.* Sfâşierea mantiei trimite la 3Rg. 11,29-31, unde profetul Achia îşi sfâşie mantia, prevestind, în aproximativ aceiaşi termeni, împărţirea în două a regatului lui Solomon.

15,32-33 „[32]... tremurând. [33] ... «Oare moartea este atât de amară?»": TM are „[32]... *ma'adhannōth*. [33] ... «Fără îndoială (*'ākhēn*), amărăciunea morţii s-a îndepărtat (*sār mar hamāweth*)»". Cum în Iov 38,31 *ma'adhannōth (M'DNT)* înseamnă „legături", Kimhi înţelege că Agag s-a apropiat în lanţuri. Aquila traduce prin ἀπὸ τρυφερίας, interpretând rădăcina *'DN* drept „satisfacţie", „plăcere". Interpretarea din LXX pleacă de la rădăcina *M'D*, „a se poticni", „a se clătina"; iar particula ebraică *'ākhēn*, „fără îndoială", „negreşit", este citită *hakhēn* şi tradusă prin εἰ... οὕτως, „oare... astfel...?".

16 [1] Şi Domnul i-a spus lui Samuel: „Până când vei jeli pentru Saul, pentru că l-am lepădat, ca să nu mai domnească peste Israel? Umple-ţi cornul cu untdelemn şi hai să te trimit până la Bethleem, la Iessai, căci am văzut printre fiii lui [pe acela care] va domni pentru Mine." [2] Samuel a răspuns: „Cum să mă duc? Saul o să audă şi o să mă omoare." Iar Domnul a spus: „Ia cu mâna ta o junincă din cireadă şi vei zice: «Am venit să aduc o jertfă Domnului!» [3] Şi-l vei chema pe Iessai la jertfă, şi-ţi voi arăta ce să faci, iar [tu] să-l ungi pe acela pe care ţi-l voi spune Eu." [4] Şi Samuel a făcut toate câte i le-a grăit Domnul şi s-a dus la Bethleem. Bătrânii cetăţii au ieşit înaintea lui şi i-au spus: „Pace e venirea ta, văzătorule?" [5] „Pace!" a zis el. „Vin să-i aduc o jertfă Domnului. Sfinţiţi-vă şi bucuraţi-vă cu mine astăzi!" Şi i-a sfinţit pe Iessai şi pe fiii lui şi i-a chemat la jertfă.

[6] Şi a fost aşa: atunci când au intrat ei, l-a văzut pe Eliab şi a zis: „Dar e chiar înaintea Domnului unsul Lui." [7] Însă Domnul i-a zis lui Samuel: „Nu te uita la chipul şi la mărimea staturii lui, căci l-am lepădat! Căci Dumnezeu nu se uită cum se uită omul: omul se uită la chip, dar Domnul se uită la inimă." [8] Şi Iessai l-a chemat pe Aminadab şi l-a trecut prin faţa lui Samuel, iar el a spus: „Nici pe acesta nu l-a ales Domnul!" [9] Iessai l-a trecut pe Sama, dar Samuel a spus: „Nici pe acesta nu l-a ales Domnul." [10] Iessai i-a trecut pe cei şapte fii ai lui prin faţa lui Samuel; dar Samuel a spus: „Pe nici unul dintre ei nu l-a ales Domnul." [11] Şi Samuel i-a zis lui Iessai: „Ţi-a mai

---

16,1-3 Acest paragraf are elemente de vocabular comune cu chemarea lui Moise din Ex. 3.

16,2 „junincă": gr. δάμαλιν βοῶν, *litt.* „junincă de boi", calc după ebr. *'egh^{e}lath bāqār*.

16,4 „văzătorule": participiul substantivat βλέπων aplicat unui profet nu se mai întâlneşte decât în 1Rg. 9,9.11.18, unde se referă tot la Samuel. El întăreşte paralelismul dintre ungerea lui David şi cea a lui Saul. Două derivate ale verbului βλέπειν amintesc, în v. 7, că privirea omului e inferioară privirii Domnului, deoarece nu atinge decât exteriorul. Aceste conotaţii peiorative ale compuşilor verbului βλέπειν sunt prezente poate şi aici în forma simplă βλέπων, „văzător".

16,5 „Sfinţiţi-vă şi bucuraţi-vă cu mine astăzi!": TM are „Veniţi cu mine la jertfă". În LXX, Samuel le recomandă bătrânilor uluiţi să se bucure cu ocazia ungerii lui David. Această bucurie este pandantul celei care însoţea ungerea lui Saul (11,15). Acelaşi verb (εὐφραίνειν) se regăseşte în relatarea ungerii lui Solomon (3Rg. 1,40.45).

16,7 „omul se uită la chip, dar Domnul se uită la inimă": textul grec foloseşte două forme de viitor, pe care l-am interpretat drept viitor gnomic.

16,9 Conform acestui text, Iessai are opt fii, şapte prezenţi plus David. După Flavius Iosephus (*AI* 6,161), Iessai nu are decât şapte fii incluzându-l pe David.

16,11 „căci nu ne vom aşeza (οὐ μὴ κατακλιθῶμεν, *litt.* sigur nu ne vom întinde pe pat) până nu vine şi el": în ebr. verbul este *sābab*, „a întoarce", „a înconjura".

rămas vreun fiu?" Şi [el] i-a răspuns: „Mai e cel mic, iată, paşte turma!" [Atunci] Samuel i-a zis lui Iessai: „Trimite după el, căci nu ne vom aşeza până nu vine şi el!" [12] Şi a trimis după el şi l-a adus. Şi acela era roşcovan şi cu ochi frumoşi şi plăcut vederii Domnului. Şi Domnul i-a zis lui Samuel: „Scoală-te şi unge-l pe David, pentru că acesta e bun!" [13] Samuel a luat cornul cu untdelemn şi l-a uns în mijlocul fraţilor lui, iar duhul Domnului s-a pogorât asupra lui David, începând din ziua aceea, şi de-atunci înainte. Şi Samuel s-a ridicat şi a plecat la Armathaim.

[14] Şi duhul Domnului s-a îndepărtat de Saul şi îl înăbuşea duh rău, de la Domnul. [15] Iar slujitorii lui Saul i-au zis: „Uite cum te înăbuşă un duh rău de la Domnul! [16] Să vorbească robii tăi dinaintea ta şi să caute pentru stăpânul

---

16,12 În TM nu este menţionat numele lui David, Domnul spunând simplu: „El este!" LXX vrea să fie pronunţate la un loc numele celor de care se leagă întemeierea dinastiei lui David: Domnul, Samuel şi David. ♦ În exegeza patristică şi tradiţia creştină David este strămoşul lui Iisus Hristos. Iisus va fi numit „fiu al lui David" în Mt. 1,1 şi 21,9, confirmând tradiţia iudaică după care Mesia se va naşte din „casa lui David". Iisus este „sfânta viţă de vie a lui David" şi „Dumnezeul lui David" (*Didahia* 9,2; 10,6). David este Rege, Profet şi Păstor. Ca uns al lui Dumnezeu, rege al Israelului, el îl anunţă pe Regele lumii, Iisus (Hipolit, *David şi Goliat* 16,2-5; Tertulian, *Contra Marc.* III,20,1-10; IV,36,8-14). Hristos este persecutat ca şi „strămoşul" Său după trup, David, dar aşa cum acesta a biruit leul şi ursul, la fel va birui şi El moartea, păcatul şi pe Satan (Augustin, *In ps.* 33,1,4; Hipolit, *David...* 11,1-4). Dar înainte de a fi Rege, David este Păstor. Cele mai multe reprezentări iconografice ale sale în creştinismul antic sunt în ipostază de păstor, cântând din liră. El încarnează Păstorul ideal, după Hipolit (*David...* 5,1; 12,1-2): blând, smerit, răbdător, înţelept, generos şi credincios. Iisus, Bunul Păstor, „Cel care se va ridica să-i păstorească pe sfinţi" (Iez. 34,23) este prefigurat de David (Origen, *In Io.* I,23,146; Augustin, *Sermones* 47,20; Maxim, *Quaest. ad Th.* 53). În interpretarea alegorică a lui Maxim Mărturisitorul, David este prototipul Mântuitorului Hristos: numele său înseamnă „dispreţuire", pentru că şi Hristos a fost dispreţuit; este păstorul cel bun care şi-a pus sufletul pentru oi omorând leul şi ursoaica (17,35-36), adică patimile; este „roşcovan" (v.12) pentru că preînchipuie însângerarea lui Hristos, iar „ochii săi frumoşi" (v. 12) sunt slava raţiunilor înalte (*Quaest. ad Th.* 53, Fil. 3, pp. 235-236). ♦ Despre David în literatura şi iconografia antică: Ambrozie, *Apologie de David*, Paris, 1977, Sources chrétiennes 239; J. Daniélou, art. „David", în *Reallexikon für Antike und Christentum*, Stuttgart, 1950 *sq.*, vol. 3, pp. 594-603; P. Meloni, art. „David", în *Dictionnaire encyclopédique du christianisme ancien*, Paris, 1990, vol. 1, pp. 627-629; M. Dulaey, *„Des forêts de symboles". L'initiation chrétienne et la Bible*, Paris, 2001, pp. 243-257.

16,16 „va cânta la *kinyra* lui şi-ţi va fi bine şi-ţi va da tihnă": a doua propoziţie nu are corespondent în TM. LXX armonizează anunţarea şi realizarea (v. 23) acţiunii lui David.

nostru un om care ştie să cânte la *kinyra* şi, când duhul cel rău va fi deasupra ta, va cânta la *kinyra* lui şi-ţi va fi bine şi-ţi va da tihnă." [17] Iar Saul le-a zis slujitorilor săi: „Vedeţi atunci de un om care să cânte cum se cuvine şi aduceţi-mi-l!" [18] Iar una dintre slugi i-a răspuns şi i-a spus: „Iată, l-am văzut pe unul din fiii lui Iessai bethleemitul, care se pricepe la cântat: e şi om cuminte, şi bun războinic, şi înţelept la vorbă, şi frumos la chip, iar Domnul este cu el." [19] Şi Saul a trimis soli la Iessai zicându-i: „Trimite-l la mine pe fiul tău David, cel de la turmă." [20] Şi Iessai a luat un gomor de pâine, un burduf cu vin şi un ied şi i le-a trimis lui Saul prin mâna fiului său David. [21] Şi David a intrat la Saul şi a stat dinaintea lui; iar acesta l-a îndrăgit mult; şi [David] a ajuns să-i poarte armele. [22] Şi Saul a trimis la Iessai să-i spună: „Să rămână

16,18 Portretul lui David este compus din şase elemente care, în LXX, îşi corespund două câte două, în chiasm. Extremele aparţin sferei religioase şi de cult: David este înzestrat pentru cântarea liturgică (1) şi Dumnezeu este cu el (6); cele patru elemente mediane îi atribuie calităţi care sunt rareori reunite în aceeaşi persoană: este deştept (2), dar şi frumos (5), războinic (3), dar şi bun orator (4). Tradiţia îi atribuie lui David 73 de psalmi. Şi LAB şi Flavius Iosephus amintesc talentul lui David de a cânta la un instrument cu coarde, dar şi din gură. Textul ebraic continuă prin menţionarea calităţilor lui războinice (formula *gibbōr ḥayil*, redată de obicei prin ἀνὴρ δυνατός), în timp ce LXX vorbeşte aici despre inteligenţa lui David (ὁ ἀνὴρ συνετός). Se consideră că συνετός e menit să realizeze o paralelă între David şi viitoarea lui soţie, Abigaia, caracterizată ἀγαθὴ συνέσει şi ἀγαθὴ τῷ εἴδει; deci συνετός e o paronomază a lui δυνατός, LXX folosind pentru David aceeaşi expresie (ἀγαθὸς τῷ εἴδει) ca pentru Abigaia (25,3).

16,20 „un gomor de pâine": TM are „un măgar, pâine (*ḥamōr*)". Γομορ transcrie două cuvinte ebraice, ambele desemnând unităţi de măsurare a capacităţii materiilor uscate: *'ōmer* (întâlnit în Biblie doar în legătură cu mana – reprezentând cantitatea adunată pe zi de o persoană: Ex. 16,16) şi *ḥōmer* (etimologic „povara unui măgar", între 209 şi 466 de litri). În TM, *'ōmer*-ul este a douăsprezecea parte dintr-o „efă" (ebr. *'ēypha*, gr. οιφι) iar aceasta e a douăsprezecea parte dintr-un *homer*. Deci, pentru TM, *'ōmer*-ul are între 2 şi 4-6 litri. ♦ „un ied": expresia ἔριφον αἰγῶν, „ied de la capre", este un calc al ebraicului *g^{e}dī 'izzim*.

16,22 Clement Alexandrinul interpretează alegoric „cântarea lui David". Pentru el, David-Logosul divin îndepărtează demonii cu muzica adevărului, arătând că „instrumentul cel mai armonios, mai bine acordat şi mai sfânt" este omul creat după chipul lui Dumnezeu (*Protreptic* I,53-4). Logosul cântă pentru Dumnezeu din instrumentul cu o mie de glasuri care este fiinţa umană: Clement Alexandrinul, *Stromate* VI,88,1-5; Grigore din Nazianz, *Orationes* 5,30; 17,2; Ambrozie, *In ps.* 1,7; Ieronim, *Epistulae* 53,8. Altă interpretare: Logosul este „plectron"-ul care-i face pe profeţi să profetizeze (Hipolit, *De Christo et Antichristo* 2). Plecând de la acest portret din 1 Regi, tradiţia îl socoteşte pe David ca autor al Psalmilor.

David dinaintea mea, căci a aflat bunăvoință în ochii mei." [23] Şi a fost aşa: când duhul cel rău se abătea asupra lui Saul, David îşi lua *kinyra* şi îşi trecea mâna peste coarde, iar Saul îşi recăpăta suflarea şi-i era bine şi duhul cel rău se îndepărta de el.

17 [1] Şi Străinii şi-au strâns taberele pentru război şi s-au adunat la Socchothul Iudeii; şi-au aşezat tabăra între Socchoth şi Azeca, la Ephermem. [2] Saul şi bărbaţii lui Israel s-au adunat şi şi-au pus tabără în vale; şi s-au rânduit de luptă în faţa Străinilor. [3] Străinii stăteau la poalele

---

17,1-58 *Redactarea capitolelor 17 şi 18.* Manuscrisele greceşti prezintă, la cap. 17 şi 18, o formă lungă, o formă scurtă şi numeroase forme intermediare: treizeci şi şapte de versete din TM lipsesc din textul scurt (ms B), evitându-se astfel o seamă de dificultăţi ale textului complet. Textul lung diferă foarte puţin de TM. Părţile în plus din textul lung se datorează unui alt traducător decât cel al textului scurt (de aici şi unele diferenţe care se pot constata şi în traducerea românească). Aflate în ediţia Rahlfs în aparatul critic, ele sunt redate în trad. rom. în caractere italice (cu indicele de verset între paranteze), după modelul BA. Numerotarea versetelor o urmează pe cea din ediţia Rahlfs. De acest pasaj se ocupă cercetarea comună a lui D. Barthélemy, D.W. Gooding, J. Lust şi E. Tov, *The Story of David and Goliath.* Dar primii doi sunt adepţii ipotezei unui text scurt provenit din trunchierea celui lung, Barthélemy considerând că aceasta s-a produs deja în modelul ebraic, iar Gooding socotind-o opera unui revizor al traducerii greceşti. Lust şi Tov cred că textului ebraic i s-au adus o seamă de completări. Aceste ipoteze încearcă să explice dubletele.

17,1 „Socchoth şi Azeca": localităţi aflate la aproximativ 30 km sud-vest de Ierusalim, la şes, Socchoth e astăzi Khirbeth es-Suweikeh, Azeca, Tell Zakariah. Îşi mai păstrau numele pe vremea lui Eusebius şi a lui Ieronim. ♦ „Ephermem" este una din transcrierile toponimului din TM *'Ephes Dammīm.* Ca şi în alte locuri din 1Rg., tradiţia manuscrisă ezită între Iudeea şi Idumeea.

17,2 TM are „Valea Terebintului", tradusă în ms. A, la 17,19, prin „Valea Stejarului".

17,3 Prepoziţia ἐπί trebuie tradusă aici „lângă", „la poalele", oştirea neputând sta în rânduri pe coastele muntelui. Dispozitivul circular este amintit de textul lung şi este atestat în *Cyropedia* lui Xenophon (VII,1,40).

17,4-51 *Lupta lui David cu Goliat.* Lupta lui David cu Goliat este unul din cele mai celebre episoade din Biblie, foarte prezent şi în exegeza patristică, care exploatează numeroasele antiteze între cele două personaje (*cf.* şi Sir. 47,2-6). În primul rând, Părinţii văd aici o luptă între smerenie şi trufie (Augustin, *Despre psalmul 33* 1,4); Dumnezeu Însuşi luptă prin şi pentru cel smerit (Paulin al Nolei, *Poeme* 26,143). Confruntarea simbolizează lupta dintre Hristos şi Satana (Hipolit, *Despre David...* 7,9; Hilarie de Poitiers, *Despre psalmul 143* 1; Maxim, *Quaest. ad Th.* 53). Acest duel se prelungeşte, în Biserică, între fiecare credincios (David) şi diavol (Goliat), mai ales în momentul botezului, dar şi în viaţa de fiecare zi, în lupta împotriva viciilor şi păcatelor, simbolizate

unui munte într-o parte, iar Israel stătea la poalele [celuilalt] munte şi între ei se întindea fundul văii. [4] Şi a ieşit un om vânjos din rândurile Străinilor: numele lui era Goliat, din Geth, şi înălţimea lui era de patru coţi şi-o palmă. [5] Pe cap [purta] chivără şi era îmbrăcat într-o platoşă de zale; iar platoşa îi cântărea cinci mii de sicli de aramă şi de fier. [6] [Purta] pulpare de aramă pe picioare şi o pavăză de aramă între umeri. [7] Lemnul sulitei lui [era] cât un sul de urzit, iar lancea, de şase sute sicli de fier; şi cel ce-i purta armele mergea înaintea lui. [8] Şi s-a oprit şi a strigat către rândurile [oştirii] lui Israel şi le-a zis: „De ce ieşiţi şi vă rânduiţi gata de luptă în faţa noastră? Nu sunt eu oare Străin, iar voi, evreii lui Saul? Alegeţi-vă un bărbat şi să coboare la mine! [9] Dacă va fi în stare să se bată cu mine şi să mă doboare, vom fi robii

---

de Goliat (Ioan Gură de Aur, *Omilia* 9, text latin; pentru Maxim Mărturisitorul (*ibid.*), statura lui Goliat de patru coţi şi o palmă simbolizează patima care lucrează prin cele cinci simţuri). Armele, modeste, ale lui David, au făcut, şi ele, obiectul interpretărilor patristice: toiagul, praştia şi pietrele. De fapt, afirmă Maxim de Torino, arma redutabilă a lui David este ungerea primită de la Dumnezeu (*Despre epifanie* 5,10-11). Pentru Hipolit, aceste arme rudimentare ale lui David simbolizează credinţa, opusă „ştiinţei profane", simbolizate de armura sofisticată şi greoaie a lui Goliat. Pentru Augustin (*Sermones* 32,4,4), armele, vechi, dăruite de Saul, şi pe care David le va abandona, simbolizează „omul vechi", de care credinciosul trebuie să se lepede pentru a se mântui (*cf.* Col. 3,9-10).

17,4 „un om vânjos (ἀνήρ δυνατός) (...): numele lui era Goliat, din Geth, şi înălţimea lui era de patru coţi şi-o palmă": LXX înlocuieşte expresia din TM *'îsh habbēnayim*, „cel de la mijloc", poate sub influenţa v. 51, unde TM are *gibbōr*, „erou", tradus prin ὁ δυνατός. La v. 17,23, prezent în textul lung, Goliat este într-adevăr „cel de la mijloc". Ieronim îl numeşte *uir spurius*, „copil din flori", ca un ecou din Haggadah, unde Goliat este fiul Orpei, cumnata lui Ruth, care, după despărţirea de Noemina, ar fi dus o viaţă desfrânată. Exegeza ebraică (*Midraş Samuel* 20,4) o identifică pe Orpa cu Rapha, strămoaşa eponimă a rephaiţilor cu statură uriaşă (*cf.* Deut. 3,11; 2Rg. 21,15-22). ♦ „patru coţi": TM are „şase coţi". Cotul grec (πῆχυς) are aproape aceeaşi lungime (0,45 m) ca şi cotul ebraic (*'amāh*), ambele măsurând dublul unei palme (σπιθαμή, *zereth*). În LXX, Goliat are deci în jur de doi metri, în timp ce, în TM, are 2,90 m.

17,5 „chivără": LXX nu precizează metalul din care este făcută aceasta, ca TM, unde chivăra e de bronz, metal considerat, poate, prea dur pentru a putea fi străbătut de piatră. ♦ „platoşă de zale (ἁλυσιδωτόν)": nu este o platoşă cu solzi (φολιδωτός), cum spune TM (*qaṣ^{e}qaṣṣīm*) şi cum traduc Symmachos, Theodotion şi Aquila. O asemenea platoşă mai apare în 1Mac. 6,35.

17,6 „pavăză": gr. ἀσπίς redă ebr. *kīdhōn*, pe care traducătorii moderni îl traduc „suliţă" (Pléiade, Second, TOB), „paloş" (BJ, Stoebe), „pelerină" (CDR), iar Ieronim prin *clypeus* sau *scutum*, „scut". Am tradus prin „aramă" tot ce în textul grec este „bronz".

17,8 În TM, Goliat se adresează doar poporului, în timp ce în LXX îl provoacă şi pe Saul.

voştri; dar, dacă voi fi eu în stare şi-l voi răpune, [voi] veţi fi robii noştri şi ne veţi robi nouă." [10] Şi a [mai] zis Străinul: „Iată eu am umplut de ocară oştirea lui Israel astăzi, în ziua aceasta! Daţi-mi un bărbat şi să ne luptăm unul cu altul!" [11] Şi Saul şi întregul Israel au auzit cuvintele Străinului, au înlemnit şi i-a cuprins o mare spaimă.

[12]David era fiul unui efrateean; acela era din Bethleemul lui Iuda, şi numele lui era Iessai; el avea opt fii şi, în zilele lui Saul, era bătrân ajuns cu vază printre oameni. [13]Şi cei trei fii mai mari ai lui Iessai îl urmaseră pe Saul la război, iar fiii lui care-l urmaseră pe Saul la război se numeau: întâiul născut, Eliab, cel de-al doilea, Aminadab, iar cel de-al treilea, Samma; [14]iar David însuşi era mezinul. Iar cei trei mai mari l-au urmat pe Saul, [15]dar David a plecat şi s-a despărţit de Saul şi [s-a întors] să pască oile tatălui său la Bethleem.

[16] Străinul tot ieşea, din zori şi până-n seară, şi a ţinut-o aşa timp de patruzeci de zile.

[17] Şi Iessai i-a spus fiului său David: „Ia pentru fraţii tăi efa aceasta de tărâţe şi aceste zece pâini, dă fuga în tabără şi dă-le fraţilor tăi! [18] Iar cele zece boţuri de caş de-aici să le duci căpeteniei peste o mie. Şi pe fraţii tăi întreabă-i de sănătate şi află de ce au nevoie." [19] Saul şi cu toţi bărbaţii din Israel [se aflau] în Valea Stejarului, unde se luptau cu Străinii. [20] Şi David s-a sculat dis-de-dimineaţă, a lăsat oile în seama unui păzitor, a luat [ce trebuia] şi a plecat, cum îi poruncise Iessai; şi a ajuns la roata [taberei] şi la oştirea care începuse să se rânduiască în şiruri şi scoteau strigăte de luptă. [21] Israel s-a rânduit de luptă şi s-au rânduit şi Străinii, faţă-n faţă, oştire către oştire. [22] Iar David şi-a lăsat lucrurile în mâinile paznicului poverilor, a alergat până la şiruri şi, când a ajuns, i-a întrebat de sănătate pe fraţii săi. [23] Şi, pe când vorbea cu ei, iată că voinicul care se afla la mijloc [între cele două oştiri] – se numea Goliat filisteanul din Geth – a ieşit din rândurile Străinilor şi a spus aceleaşi lucruri ca mai-nainte, iar

---

17,12 „ajuns cu vază": gr. ἐληλυθώς, *litt.* „înaintat, ajuns".

17,17 „de tărâţe", gr. ἀλφίτου: în Grecia, se numeau ἄλφιτον boabele de orz fărâmiţate (numite la romani *alica*) şi puţin prăjite (*cf. DAGR* 1^2, p. 1143).

17,18 „află de ce au nevoie": TM are „vei primi de la ei un gaj". Probabil e vorba de semne de recunoaştere pe care David trebuia să le ia de la fraţii săi şi să i le ducă lui Iessei, drept dovadă că aceştia sunt în viaţă şi că au primit ce le trimisese tatăl lor.

17,20 Am preferat traducerea „roata [taberei]" pentru gr. στρογγύλωσις, care indică tabăra dispusă în cerc, şi nu „împrejmuire", care ar corespunde termenului din TM (*ma'gāl*).

David a auzit. [24] *Toţi cei din Israel, la vederea acestui bărbat, au fugit din faţa lui, cuprinşi de mare spaimă.* [25] *Iar un bărbat din Israel a zis: „L-aţi văzut oare pe bărbatul care a ieşit înainte? Cum a ieşit ca să arunce ocară asupra lui Israel! Şi pe orice om care-l va răpune, regele îl va îmbogăţi cu mare avuţie şi i-o va da pe fata lui [de soţie] şi va scuti [de dări] casa tatălui lui, în Israel!"* [26] *Iar David a grăit către oamenii de lângă el, zicând: „Ce se va face pentru cel care-l va doborî pe Străinul acesta şi va ridica ocara de la Israel? Căci cine e Străinul acesta netăiat împrejur, ca să facă de ocară oştirea Dumnezeului celui viu?"* [27] *Iar poporul i-a dat răspuns în acelaşi chip, spunând: „Aşa se va face pentru cel care-l va doborî."* [28] *Şi fratele lui mai mare, Eliab, l-a auzit vorbind cu oamenii aceia; şi s-a mâniat Eliab în inima sa împotriva lui David şi i-a zis: „De ce-ai coborât aici şi pe mâna cui ai lăsat oiţele acelea în pustie? Îţi ştiu eu trufia şi răutatea inimii, ai coborât ca să vezi lupta."* [29] *Şi David i-a răspuns: „[Dar] ce-am făcut? Am vorbit şi eu."* [30] *Şi s-a întors către altcineva, şi a vorbit cu cuvintele acestea, şi poporul i-a răspuns aceleaşi lucruri ca mai înainte.* [31] *Şi s-au auzit cuvintele pe care le-a rostit David, şi le-au rostit dinaintea lui Saul, iar acesta l-a luat lângă sine.*

[32] Şi David i-a zis lui Saul: „Să nu-şi piardă nădejdea inima stăpânului meu din pricina aceluia: robul tău se va duce să se lupte cu acest Străin." [33] Şi Saul i-a zis lui David: „Nu, n-ai cum să te duci la Străin ca să te lupţi cu el, pentru că tu eşti un băieţandru, iar el este om războinic încă din tinereţe." [34] David însă i-a spus lui Saul: „Robul tău păştea turma pentru tatăl său şi, când venea leul sau ursoaica şi lua câte-o oaie din turmă, [35] eu ieşeam după el şi-l doboram şi-i smulgeam oaia din bot; şi dacă sărea la mine îl apucam de gâtlej, şi-l doboram, şi-l răpuneam. [36] Iar pe ursoaică, robul tău o lovea, ca şi pe leu; şi Străinul acesta netăiat împrejur [va] fi ca unul dintre ei. Nu mă voi duce oare să-l dobor şi să scot astăzi ocara din Israel? Căci cine este acest netăiat împrejur care a umplut de ocară oştirea Dumnezeului celui viu? [37] Domnul care m-a scăpat din gheara leului şi din gheara ursoaicei, El mă va scăpa şi din mâna Străinului acestuia netăiat împrejur!" Şi Saul i-a spus lui David: „Du-te, şi Domnul va fi cu tine!"

17,32 „Să nu-şi piardă nădejdea inima stăpânului meu": TM are „Să nu-şi piardă nimeni nădejdea" (*litt.* „să nu i se prăbuşească nimănui inima").

17,34 Lupta lui David cu fiarele a fost interpretată alegoric de Părinţi. Pentru Hipolit, David prefigurează lupta lui Hristos cu moartea („leul"), cu păcatul („ursoaica"). El a alungat şi lupul (diavolul) din preajma turmei şi a zdrobit capul şarpelui (Hipolit, *David...* 11,4).

[38] Şi Saul l-a îmbrăcat pe David într-un suman lung şi i-a pus pe cap un coif de aramă, [39] şi l-a încins pe David peste suman cu sabia sa; şi [David] a ostenit umblând [cu ele] încolo şi încoace. Şi David i-a spus lui Saul: „Nu voi putea umbla cu acestea, pentru că nu sunt deprins." Şi i le-au luat. [40] Iar el şi-a luat într-o mână toiagul, şi-a ales din şuvoi cinci pietre netede şi le-a pus grămadă în vasul de păstor pe care îl purta, iar în cealaltă mână şi-a luat praştia; şi s-a îndreptat către bărbatul Străin.

[41] Străinul a pornit spre David, apropiindu-se; *iar omul care-i purta pavăza mergea înaintea lui.* [42] *Străinul s-a uitat către el,* şi Goliat l-a văzut pe David şi şi-a râs de el, pentru că era un băieţandru; el era roşcovan, cu ochi frumoşi. [43] Şi Străinul i-a zis lui David: „Ce, sunt câine, să vii la mine cu o bâtă şi cu pietre?" Şi David i-a răspuns: „Nu, mai rău decât un câine!" Şi Străinul l-a blestemat cu zeii lui pe David. [44] Şi i-a spus Străinul lui David: „Vino la mine şi am să dau carnea de pe tine păsărilor cerului şi dobitoacelor pământului." [45] David însă i-a răspuns Străinului: „Tu vii împotriva mea cu sabie, cu suliţă şi cu scut, iar eu vin spre tine în numele Domnului Sabaoth, Dumnezeul oştirii lui Israel, pe care ai umplut-o astăzi de ocară. [46] Domnul te va închide astăzi în mâna mea, şi te voi ucide, şi-ţi voi tăia capul, iar mădularele tale şi mădularele oştirii Străinilor le voi da

---

17,38 Am tradus prin „suman" gr. μανδύα; μανδύας denumeşte un veşmânt lung, purtat în 2Rg. 10,4 de ambasadorii lui David, iar în 2Rg. 20,8 de soldaţi. Această haină e asimilată de autorii antici cu haina militară numită *sagum.*

17,40 „în vasul de păstor": ἐν τῷ καδίῳ, κάδιον desemnând un recipient rigid, de tip urcior, găleată. BA traduce „dans le seau de berger". E posibil ca David să fi purtat la el, pe lângă toiagul de păstor, şi găleata de muls. Acolo pune grămadă (εἰς συλλογήν) pietrele adunate din torent. Συλλογή redă cuvântul ebraic *yal^eqūṭ* (tradus în TOB prin „sacoche"), din rădăcina *LQṬ* „a aduna". La v. 34 îi spusese lui Saul că e păstor, iar aici are în mână un toiag. Toiagul, naiul şi vasul de muls fac parte din recuzita tradiţională a păstorului; iconografia creştină îl reprezintă adesea cu ele pe Bunul Păstor (DACL 13^2, 1938, coll. 2303, 2314, 2317-2318: reproduceri ale unor picturi din catacombe). ♦ Despre simbolistica generală a „armelor" lui David, *cf.* nota 17,1-58. „Toiagul" simbolizează şi prefigurează crucea prin care Iisus Hristos a învins moartea şi păcatul (Hipolit, *David...* 12,2; Cezar de Arles, *Sermo* 121,7). Tot pentru Hipolit, praştia reprezintă porunca iubirii de Dumnezeu, armă de o eficacitate absolută împotriva diavolului (*ibid.*). Pietrele culese de David din albia râului simbolizează preceptele Legii vechi, după Augustin. David le pune pe acestea în găleata de lapte, care reprezintă învăţătura Bisericii. Abia acum preceptele respective devin eficiente (Augustin, *Despre psalmul 143* 2; *Sermo* 32,8).

17,42 David şi Goliat se provoacă la fel ca eroii homerici.

astăzi păsărilor cerului şi fiarelor pământului! Şi va şti tot pământul că este Dumnezeu în Israel. [47] Şi va şti toată adunarea că Domnul mântuieşte nu cu sabia şi cu sulița, pentru că războiul este al Domnului, iar Domnul vă va da în mâinile noastre."

[48] Şi Străinul s-a ridicat şi a pornit în întâmpinarea lui David. *Şi David a dat zor, şi a alergat spre linia de bătaie, în calea Străinului.* [49] Şi David şi-a vârât mâna în vas, a luat de acolo o piatră, a azvârlit-o cu praştia şi l-a lovit pe filistean în frunte; iar piatra a trecut prin chivără şi [până] la fruntea lui, iar el a căzut cu faţa la pământ. *[50][Aşa] l-a biruit David pe Străin, în ziua aceea, cu praştia şi cu piatra; l-a doborât şi l-a omorât: şi sabie nu se afla în mâna lui David.* [51] David a alergat, s-a oprit lângă el, i-a luat sabia, l-a ucis şi i-a tăiat capul. Iar Străinii au văzut că voinicul lor a murit şi au luat-o la fugă. [52] Şi bărbaţii lui Israel şi ai lui Iuda s-au ridicat cu chiote şi au alergat pe urmele lor până la intrarea în Geth şi până la poarta Ascalonului; şi au căzut dintre Străini, răniţi [de moarte], pe drumul către porţi, şi până la Geth şi până la Accaron. [53] Iar bărbaţii lui Israel s-au întors, abătându-se din urmărirea Străinilor, şi le-au călcat taberele cu totul. [54] Şi David a luat capul Străinului şi l-a dus la Ierusalim, iar armele acestuia le-a pus în cortul său.

[55] Când Saul l-a văzut pe David că porneşte să-l înfrunte pe Străin, i-a zis lui Abenner, căpetenia oştirii: „Al cui fiu e flăcăul acesta?" Iar Abenner i-a zis: „Viu este sufletul tău, o, rege, dacă ştiu." [56] Iar regele i-a zis: „Întreabă tu al cui fiu e flăcăul acesta!" [57] Şi când David s-a întors, după ce l-a doborât pe Străin, Abenner l-a luat cu el şi l-a dus dinaintea lui Saul, cu capul Străinului în mână. [58] Iar Saul i-a spus: „Al cui fiu eşti, băiete?" Şi David a răspuns: „Fiul robului tău Iessai din Bethleem."

17,49 Felul în care moare Goliat aminteşte de cele întâmplate cu Dagon (5,3-4). ♦ Piatra este simbolul lui Hristos, pentru Părinţi (Irineu, *Adv. haer.* V,35; Maxim de Torino, *Sermo* 85,3). Pentru Augustin, cele cinci pietre puse în găleata de lapte de către David simbolizează Pentateuhul, iar piatra aruncată trimite la ideea unităţii Scripturii (*Despre psalmul 143* 2).

17,51 Goliat este ucis cu propria armă, precum diavolul va pieri de propria lui răutate (Hipolit, *David...* 15,4). Pentru Efrem, sabia care-l ucide pe Goliat este simbolul crucii care ucide păcatul (*Despre răstignire* 7,4). După Evr. 4,12, sabia simbolizează Cuvântul lui Dumnezeu. Cu acest Cuvânt este ucis diavolul (Ambrozie, *Despre psalmul 118* 18,25).

17,54 Ierusalimul nu poate apărea aici decât cu anticipaţie.

17,55-57 Paragraf dificil, deoarece Saul îl cunoştea pe David. E de presupus existenţa a două tradiţii independente asupra modului în care David a intrat în slujba lui Saul. Aceasta este considerată mai veche decât cea din 16,14-23. Textul scurt elimină această dificultate.

18 *(1) Şi a fost aşa: atunci când a sfârşit de vorbit către Saul, sufletul lui Ionathan s-a lipit de sufletul lui David, şi Ionathan l-a îndrăgit ca pe sufletul său.* *(2) Şi Saul l-a luat la sine în ziua aceea şi nu l-a mai lăsat să se ducă acasă la tatăl lui.* *(3) Şi Ionathan a făcut un legământ cu David, pentru că-l îndrăgise ca pe sufletul său.* *(4) Şi s-a dezbrăcat Ionathan de veşmântul pe care-l avea pe el şi i l-a dat lui David, împreună cu sumanul său; şi [i-a dat] până şi sabia lui, şi arcul şi cingătoarea.* *(5) David se ducea la toate luptele la care-l trimitea Saul [şi] izbândea; Saul l-a pus în fruntea războinicilor, iar el a fost plăcut în ochii întregului popor şi în ochii robilor lui Saul.*

6 *Şi a fost aşa: când veneau ei înapoi, la întoarcerea lui David, după ce-l doborâse pe Străin*, cete de femei au ieşit, din toate cetăţile lui Israel, ca să-l întâmpine pe David, *cântând şi jucând*, în [sunet] de timpane şi de chimvale, şi [strigăte] de bucurie. 7 Femeile cântau şi spuneau:

„Saul şi-a doborât miile,
iar David, zecile de mii."

8 Iar lui Saul lucrul nu i-a căzut bine din pricina vorbei acesteia; şi a spus: „Lui David i-au dat zecile de mii, iar mie mi-au dat miile; *nu-i mai lipseşte decât domnia!*" 9 Şi Saul nu l-a mai privit cu ochi buni pe David din ziua aceea şi mai apoi.

(10) Şi a fost aşa: de a doua zi, un duh rău de la Domnul s-a şi abătut asupra lui Saul şi [acesta] a început să profeţească în mijlocul casei. Iar David îşi trecea mâna peste coarde, ca în fiecare zi; Saul [era cu] mâna pe lance. *(11) Şi Saul şi-a ridicat lancea şi a spus: „O să-l ţintuiesc pe David de perete!" Însă David s-a ferit dinaintea lui, de două ori.*

12 Lui Saul i s-a făcut frică de David – *căci Domnul era cu el şi de Saul se îndepărtase* –, 13 l-a trimis de lângă el şi l-a pus căpetenie peste o mie; şi el pleca şi se întorcea în fruntea poporului. 14 Şi David era priceput în toate căile sale, iar Domnul era cu el. 15 Şi Saul vedea că David era foarte priceput şi se temea de el. 16 Şi tot Israelul şi Iuda îl îndrăgeau pe David, pentru că el pleca şi se întorcea în fruntea poporului.

(17) Saul i-a zis lui David: „Iat-o pe fiica mea cea mai mare, Merob. Ţi-o voi da de soţie, numai să-mi stai în preajmă ca un viteaz şi să porţi războaiele Domnului!" Căci Saul [îşi] spusese: „Mâna mea să nu fie asupra lui, ci să fie asupra lui mâna Străinilor." *(18) Dar David i-a spus lui Saul: „Cine*

18,8 Înainte de „lucrul nu i-a căzut bine", TM are „Saul s-a aprins foarte".
18,13 „pleca şi se întorcea": semitism.

sunt eu? Şi ce fel de viaţă duce familia tatălui meu în Israel, ca să fiu ginerele regelui?" [19] Şi a fost aşa: când era vremea ca Merob, fiica lui Saul, să-i fie dată lui David, ea i-a fost dată de soţie lui Esriel din Moulath.

[20] Dar fiica lui Saul, Melchol, l-a îndrăgit pe David; şi i s-a dat de ştire lui Saul şi în ochii lui i-a plăcut [aceasta]. [21] Şi Saul a spus: „Am să i-o dau lui şi o să-i fie piatră de poticnire." Dar mâna Străinilor se afla asupra lui Saul. – *Iar Saul i-a spus lui David, a doua oară: „Astăzi o să-mi fii ginere."* – [22] Şi Saul le-a dat poruncă slujitorilor săi, zicând: „Vorbiţi-i voi în taină lui David şi spuneţi-i: «Iată, regele îţi vrea [binele] şi toţi slujitorii lui te îndrăgesc. Fii, dar, ginerele regelui!»" [23] Şi slujitorii lui Saul i-au grăit la ureche lui David aceste vorbe, iar David le-a zis: „Vi se pare aşa de uşor să fii ginerele regelui? Eu sunt un om de rând, nu de vază." [24] Slujitorii i-au dat de ştire lui Saul cele rostite de David. [25] Iar Saul a zis: „Să-i spuneţi acestea lui David: «Nu vrea regele [nimic] ca dar, ci numai o sută de prepuţuri de-ale Străinilor, ca să se răzbune pe vrăjmaşii lui»!" Căci Saul îşi pusese în gând să-l arunce pe David în mâinile Străinilor. [26] Iar slujitorii lui Saul i-au dat de ştire lui David aceste lucruri, şi lui David i-a plăcut cuvântul, să fie ginerele regelui. [27] David s-a ridicat şi a pornit, împreună cu oamenii săi, şi a doborât din rândurile Străinilor o sută de bărbaţi şi i-a adus regelui prepuţurile lor. Şi a ajuns ginerele regelui şi acesta i-a dat-o pe Melchol, fiica sa, de soţie.

[28] Şi Saul vedea că Domnul este cu David şi că întregul Israel îl îndrăgea, [29] şi se temea tot mai mult de David. *Şi Saul l-a duşmănit pe David câte zile a avut. [30] Iar căpeteniile Străinilor au ieşit [la luptă]; şi s-a întâmplat, la toate ieşirile lor, că David avea mai multă izbândă decât toţi robii lui Saul şi numele lui a ajuns la mare cinste.*

18,20-27 Căsătoria lui David cu Melchol aminteşte de istoria lui Iacob (Gen. 29,15-30).

18,21 „a doua oară", gr. ἐν τοῖς δυσίν poate fi înţeles şi ca: „cu privire la cele două [fete]." ♦ „Astăzi o să-mi fii ginere" este probabil formula tradiţională pronunţată de tată, prin care acesta întăreşte logodna.

18,25 „dar [de zestre]", gr. δόμα: TM are *mohar*, suma dată de logodnic tatălui viitoarei mirese. Termenul folosit, în general, în LXX pentru „zestre" este φερνή, care exprimă uzanţa inversă, în vigoare la greci. Δόμα respectă sensul cuvântului ebr., dar mai precis ar fi fost ἔδνα, folosit de Symmachos şi Theodoret.

18,27 În Ps.-Ieronim şi în TM, David dă o sută de prepuţuri pentru Merob şi altă sută pentru Melchol, la fel cum Iacob muncise şapte ani pentru Leia şi încă şapte pentru Rahel.

18,28 „întregul Israel îl îndrăgea": TM are „Mical, fata lui Saul, îl iubea".

19 [1] Şi Saul a grăit cu fiul său Ionathan şi cu toţi slujitorii săi, ca să-l omoare pe David. Dar Ionathan, fiul lui Saul, era cu totul de partea lui David; [2] şi Ionathan i-a dat de ştire lui David, zicând: „Saul caută să te omoare. Aşadar, păzeşte-te mâine dimineaţă, ascunde-te şi stai pitit! [3] Eu voi ieşi şi mă voi ţine pe lângă tata pe câmp, pe unde te vei afla tu; şi voi vorbi cu tata despre tine, voi vedea cum va fi şi îţi voi da de ştire."

[4] Şi Ionathan l-a vorbit de bine pe David în faţa tatălui său, Saul, şi i-a zis: „Să nu-şi facă păcat regele cu robul tău David, pentru că el n-a păcătuit faţă de tine, iar faptele lui sunt cât se poate de bune. [5] Şi-a pus sufletul şi l-a doborât pe Străin, iar Domnul a făcut izbăvire mare; şi întregul Israel a văzut şi s-a bucurat. Aşa că de ce să-ţi faci păcat cu sânge nevinovat şi să-l omori degeaba?" [6] Şi Saul a ascultat cuvântul lui Ionathan şi a jurat, zicând: „Viu este Domnul – nu va muri!" [7] Şi Ionathan l-a chemat pe David şi i-a dat de ştire toate aceste lucruri şi Ionathan l-a dus pe David la Saul şi [acesta] era pe lângă el ca şi mai ieri, alaltăieri.

[8] Şi a început din nou războiul împotriva lui Saul, iar David s-a purtat ca un viteaz şi s-a războit cu Străinii şi i-a izbit foarte, foarte tare, iar aceştia au fugit dinaintea lui.

[9] Dar duh rău de la Dumnezeu a fost [iarăşi] asupra lui Saul: dormea în casă cu lancea în mână, iar David îşi trecea mâna pe coarde. [10] Şi Saul căuta să-l lovească pe David cu lancea, dar David s-a ferit [mereu] din faţa lui Saul şi [acesta] a tot izbit cu lancea în perete. Iar David s-a dat deoparte şi a scăpat nevătămat.

[11] Şi a fost aşa: în noaptea aceea, Saul şi-a trimis soli la casa lui David, ca să-l pândească, iar în zori, să-l omoare. Şi i-a dat de ştire lui David Melchol, nevasta lui, şi i-a zis: „Dacă nu-ţi scapi viaţa în noaptea aceasta, mâine dimineaţă vei fi omorât!" [12] Şi Melchol l-a lăsat în jos pe David pe fereastră, iar [acesta] a plecat, a fugit şi a scăpat. [13] Melchol a luat copârşeul

---

19,5 „Şi-a pus sufletul": textul grec reproduce expresia ebraică *śīm ('eth) nepheş b'khaph*, „a-şi pune sufletul în palmă", cu sensul „a-şi oferi viaţa", „a-şi risca viaţa". Ea se regăseşte în Jud. 12,3; 1Rg. 28,21; Iov 13,14.

19,11 „Şi a fost aşa: în noaptea aceea" nu apare în TM.

19,13 „copârşeul gol", gr. κενοτάφια: TM are „terafimii (*t'răphīm*)" (deci Melchol a luat „idolul din casă"). Este singurul loc în care ebraicul *t'răphīm* este echivalat astfel. Traducătorii BA, Bernard Grillet şi Michel Lestienne, presupun că traducătorul grec al 1Rg. îşi reprezintă, sub numele la plural κενοτάφια, un sarcofag antropomorf gol, un tip de coşciug existent în Egipt din vremea Noului Imperiu şi foarte răspândit în epoca saită

gol, l-a pus în pat, a aşezat un ficat de capră la cap şi l-a acoperit cu o tunică. [14] Saul a trimis soli să pună mâna pe David, dar [ei] i-au spus că e bolnav. [15] Şi i-a trimis asupra lui David, zicându-le: „Aduceţi-l la mine cu pat [cu tot], ca să-l dau morţii!" [16] Şi solii s-au întors şi, iată, în pat era copârşeul gol, iar la cap un ficat de capră. [17] Şi Saul i-a spus lui Melchol: „De ce m-ai înşelat în felul acesta şi i-ai dat drumul vrăjmaşului meu, de-a scăpat?" Şi Melchol i-a răspuns lui Saul: „El mi-a zis: «Lasă-mă să plec, că, de nu, te omor!»"

[18] Şi David a fugit şi a scăpat teafăr; a ajuns la Samuel la Armathaim şi i-a povestit tot ce i-a făcut Saul. Şi David şi Samuel au plecat şi s-au aşezat la Nauath-în-Rama. [19] Şi lui Saul i s-a dat de ştire: „Iată, David [se află] la Nauath-în-Rama." [20] Saul a trimis soli să pună mâna pe David; iar ei au văzut adunarea profeţilor şi pe Samuel stând în fruntea lor. Şi duhul lui Dumnezeu s-a pogorât peste trimişii lui Saul şi ei au prins să profeţească. [21] Şi i s-a dat de ştire lui Saul, de a trimis alţi soli, dar şi aceştia au prins să profeţească. Iar Saul s-a pus să trimită soli şi a treia oară, însă şi aceştia au prins să profeţească.

[22] Şi Saul s-a pornit cu mânie şi a plecat şi el la Armathaim; a mers până la puţul din aria din Sephi şi a întrebat: „Unde sunt Samuel şi David?" Şi i-au spus: „Sunt la Nauath-în-Rama." [23] A plecat de acolo spre Nauath-în-Rama şi a fost şi peste el duhul lui Dumnezeu; şi a tot mers profeţind până a ajuns la Nauath-în-Rama. [24] Şi-a scos veşmintele şi a profeţit dinaintea lor, apoi s-a prăbuşit la pământ dezbrăcat [şi a rămas acolo] toată ziua şi toată noaptea. De aceea se spunea: „Oare este şi Saul printre profeţi?"

20 [1] Şi David a fugit din Nauath-în-Rama, s-a dus în faţa lui Ionathan şi a zis: „Ce-am făcut şi cu ce-am greşit şi cu ce-am păcătuit dinaintea

---

(*cf.* S. Sauneron, art. „Sarcophages", *Dictionnaire de la civilisation égyptienne*, Paris, 1970, pp. 257-258; C. Bridonneau, „Le Livre des morts et les coutumes funéraires", în *Le Monde de la Bible* 78, 1992, pp. 30-31). Aceste sarcofage erau adesea aşezate unul într-altul – ca păpuşile ruseşti –, ceea ce ar explica pluralul grec. Oricum, τάφος, ταφή sunt adesea folosite la plural cu sens de singular. ♦ „un ficat de capră": TM are „o împletitură din păr de capră" (traducere după BJ şi AB I Sam.). Termenul ebr. este un *hapax* cu sens incert, iar traducerea gr. reflectă probabil o lecţiune coruptă a acestuia (AB I Sam., p. 326). „Împletitura" din păr de capră poate fi o perucă folosită pentru derutarea trimişilor lui Saul.

19,22 „s-a pornit cu mânie" nu apare în TM.

tatălui tău, de încearcă [să-mi ia] viața?" [2] Și Ionathan i-a zis: „Nici vorbă! Nicidecum nu vei muri. Iată, tatăl meu nu va face nici un lucru, mare sau mic, fără să-l dezvăluie urechilor mele; de ce mi-ar ascunde tata lucrul acesta? Nu, nu se poate!" [3] Însă David i-a răspuns lui Ionathan și i-a spus: „Tatăl tău a aflat și știe că am găsit trecere în ochii tăi și a spus: «Să nu afle Ionathan aceasta, că n-are să vrea!» Dar viu este Domnul și viu este sufletul tău! – așa cum ți-am spus, între mine și moarte s-a umplut [locul]." [4] Și Ionathan i-a spus lui David: „Ce poftește sufletul tău și ce să fac pentru tine?" [5] David i-a răspuns lui Ionathan: „Iată, mâine e Luna nouă, dar eu nicidecum nu mă voi așeza la masă să mănânc cu regele: lasă-mă să plec și mă voi ascunde în câmp până la asfințit. [6] Dacă tatăl tău va băga de seamă [că nu sunt acolo], să-i spui: «David m-a rugat stăruitor să-l las să dea o fugă până în cetatea sa, Bethleem, pentru că acolo [se face] jertfa de fiece an pentru întregul său trib.» [7] Și dacă spune: «Bine!», atunci robul tău [va fi] pe pace; dacă-ți răspunde însă cu asprime, să știi că, în el, răul s-a împlinit. [8] Fă [așadar] milă cu robul tău, pentru că ai făcut cu robul tău un legământ dinaintea Domnului. Iar dacă e vreo nelegiuire la robul tău, dă-mă tu morții! De ce să mă mai duci până la tatăl tău?" [9] Și Ionathan i-a zis: „Nicidecum! Căci, dacă voi afla că s-a împlinit răul în tatăl meu încât să vină asupra ta – iar de nu, îți voi da de știre în cetățile tale." [10] David i-a spus lui Ionathan: „Cine-mi va da de știre dacă tatăl tău răspunde cu asprime?" [11] Și Ionathan i-a zis lui David: „Du-te și rămâi în câmp!" Și s-au dus amândoi la câmp.

20,2 „Nici vorbă!": *litt.* „în nici un fel ție".

20,3 „între mine și moarte s-a umplut [locul]": TM are „e ca un pas". Imaginea din LXX se deosebește de cea din TM, pe care o păstrează Aquila și Symmachos.

20,5 „Luna nouă": prima zi a lunii, după calendarul lunar respectat de Israel. Pentru această zi de sărbătoare erau prescrise jertfe (*cf.* Amos 8,5; Num. 28,11-15), iar în perioada monarhiei se pare că regele avea îndatoriri speciale pentru această zi (*cf.* Iez. 45,17) (AB I Sam., p. 341).

20,6 „jertfa de fiece an" (*litt.* „jertfa zilelor"). Aceeași formulare greacă și aceeași traducere ca în 1,3.

20,8 Legământul făcut înaintea Domnului trimite la o relatare existentă în varianta lungă, care nu ni s-a păstrat.

20,9 „... să vină asupra ta –, iar de nu, îți voi da de știre în cetățile tale": o altă punctuație ar conduce la traducerea „... să vină asupra ta, iar de nu, asupra cetăților tale, îți voi da de știre".

[12] Şi Ionathan i-a spus lui David: „Domnul Dumnezeul lui Israel ştie că-l voi întreba pe tata, când se va ivi prilejul, de trei ori; şi, iată, [dacă este] bine pentru David, nu voi trimite pe nimeni la tine la câmp. [13] Acestea să-i facă Dumnezeu lui Ionathan şi acestea să le adauge! – că îţi voi trimite [veştile] rele şi le voi dezvălui urechilor tale; şi te voi lăsa să pleci, şi te vei duce în pace! Şi Domnul va fi cu tine, aşa cum era cu tatăl meu. [14] Şi apoi, cât voi trăi, vei face milă cu mine, iar, când voi muri, [15] să nu-ţi îndepărtezi mila de casa mea în veci; iar de nu, când Domnul îi va pierde pe toţi vrăjmaşii lui David, unul câte unul, de pe faţa pământului, [16] numele lui Ionathan să fie scos din casa lui David, iar Domnul să ceară socoteală vrăjmaşilor lui David!" [17] Şi Ionathan s-a legat iarăşi cu jurământ către David, căci iubea sufletul celui care-l iubea pe el.

[18] Şi Ionathan a zis: „Mâine e Luna nouă; se va băga de seamă [lipsa] ta, pentru că se va băga de seamă jilţul tău. [19] În trei rânduri să iei seama, şi să te duci la locul tău, unde te-ai ascuns, în zi de lucru, şi să te aşezi lângă acest *ergab*. [20] Iar eu am să ţintesc cu săgeţi de trei ori înspre Amattari, [21] şi,

---

20,12-13 În LXX Ionathan îi va aduce personal lui David informaţia doar dacă Saul are gând rău asupra lui. După TM (pasaj dificil), Ionathan îl va anunţa direct pe David, oricare ar fi dispoziţia lui Saul cu privire la el.

20,15-16 „iar de nu": TM are „nici când" ♦ „numele lui Ionathan să fie scos din casa lui David, iar Domnul să ceară socoteală...": TM are „Şi Ionatan a încheiat un legământ cu casa lui David, iar Domnul va cere socoteală...".

20,19 „unde te-ai ascuns, în zi de lucru (τῇ ἐργασίμῃ)": traducătorii BA traduc prin „jour ouvré", considerând că asemenea zi se opune „zilei de sărbătoare", cea a lunci noi, la fel cum, în Ez. 46,1, se opun cele şase zile lucrătoare sabatului. O traducere mai potrivită ar fi: „în ziua [aceea] obişnuită". Ieronim (*in die qua operari licet*) şi Targumul Io. („zi profană") înţeleg astfel expresia ebraică (TM *yōm hamma'aśeh*); interpreţii moderni ai TM o traduc adesea prin „ziua faptei", expresie care evocă un episod care nu ni s-a transmis. ♦ Pentru *ergab*, *cf.* nota 6,11. TM are însă *hă'ebhen ha'āzel*, „piatra lui Ezel" (Ieronim: *lapis cui est nomen Ezel*). Dar, cum verbul *'āzal* înseamnă „a pleca", textul ebraic se poate traduce „piatra plecării".

20,20 „Amattari": transcrie ebraicul *mattārāh*, care înseamnă cel mai adesea „pază", „închisoare" (fiind tradus de Aquila şi Theodotion prin φυλακή), dar şi „ţintă" (de unde o altă traducere atribuită lui Aquila: σκοπός). Termenul apare în Iov 16,13 şi Plâng. Ier. 3,12, unde este tradus prin σκοπός. Se poate presupune că traducerea 1Rg. transformă termenul ce înseamnă „ţintă" în toponim pentru că, în secolul al II-lea î.H., când se face această traducere, evreii, doritori să-şi păstreze identitatea faţă de elenism, au evitat să-i atribuie lui Ionathan ca o ocupaţie obişnuită tirul cu arcul la ţintă, care era una din ocupaţiile efebilor greci.

iată, voi trimite slujitorul, zicându-i: «Hai, găsește-mi săgeata!» Dacă îi spun slujitorului: «Săgeata e dincoace de tine: așa e, ia-o!», înfățișează-te, căci ești pe pace și nu este nimic – viu este Domnul!; [22] dacă însă îi spun băiatului: «Săgeata e dincolo de tine!», să pleci, căci Domnul te-a trimis [de acolo]. [23] Cât despre ceea ce am vorbit eu și cu tine, iată, Domnul este martor între mine și tine până în veci!"

[24] Și David s-a ascuns pe câmp. Și s-a făcut Luna [nouă] și regele vine la masă să mănânce. [25] Și regele s-a așezat pe jilțul său, ca de fiecare dată, pe jilțul de la perete, și s-a așezat în fața lui Ionathan; și Abenner s-a așezat alături de Saul, și s-a cunoscut locul lui David. [26] Saul n-a spus nimic în ziua aceea, pentru că [și]-a zis: „Pesemne că nu e curat, căci nu se va fi curățit."

[27] Și a fost așa: [în] ziua a doua, a doua zi a Lunii, s-a cunoscut locul lui David. Și Saul i-a spus lui Ionathan, fiul său: „De ce n-a venit fiul lui Iessai nici ieri, nici azi la masă?" [28] Și Ionathan i-a răspuns lui Saul și i-a zis: „David m-a rugat să se ducă până în cetatea lui, Bethleem, [29] și mi-a spus: «Lasă-mă să plec, pentru că în cetate e o jertfă pentru trib și frații mei m-au chemat. Iar acum, dacă am aflat bunăvoință în ochii tăi, mă voi duce liniștit să mă văd cu frații mei.» De aceea n-a venit la masa regelui." [30] [Atunci] Saul s-a pornit cu mânie asupra lui Ionathan și i-a zis: „Fecior de fată ulițarnică! Oare nu știu eu că ești înțeles cu fiul lui Iessai, spre rușinea ta și spre rușinea goliciunii mamei tale? [31] Căci, atâtea zile câte mai trăiește fiul lui Iessai pe pământ, nu se va întemeia domnia ta! Așa că trimite odată să-l prindă pe flăcău, căci e vrednic de moarte!" [32] Ionathan i-a răspuns lui Saul: „De ce să moară? Ce a făcut?" [33] Saul și-a ridicat sulița înspre Ionathan, ca să-l omoare. Iar Ionathan a înțeles că în tatăl său se împlinise răul, ca să-l omoare pe David. [34] Și Ionathan a sărit de la masă, înfierbântat de mânie, și n-a mâncat pâine în a doua zi a lunii; era rănit din pricina lui David, pentru că tatăl său ajunsese până la capăt împotriva lui.

[35] Și a fost așa: dis-de-dimineață, Ionathan a ieșit la câmp, așa cum statornicise [după cuvântul dat] cu mărturie către David, și cu el se afla un slujitor mai tânăr. [36] Și i-a spus slujitorului: „Dă fuga de-mi găsește săgețile

---

20,29 „mă voi duce liniștit (διασωθήσομαι)", *litt.* „voi fi/ajunge teafăr".

20,34 „ajunsese până la capăt împotriva lui": TM are „îl ocărâse".

20,35 „cu mărturie către David" (sau „față de martori..."): TM are „la întâlnirea cu David". Traducerea ebr. *mō'ēdh*, „întâlnire", prin μαρτύριον, în afara expresiei „cortul mărturiei", este specifică pentru 1Rg.

pe care le trag!" Şi slujitorul a dat fuga, iar Ionathan a tras cu săgeata peste el. [37] Şi slujitorul s-a dus până în locul săgeţii pe care o trăsese Ionathan, şi Ionathan a strigat după flăcău şi a zis: „Acolo e săgeata, dincolo de tine!" [38] Şi Ionathan a strigat după slujitorul său, zicând: „Grăbeşte-te, dă-i zor, nu mai sta!" Iar slujitorul lui Ionathan a cules săgeţile pentru stăpânul său. [39] Şi slujitorul n-a priceput nimic: doar Ionathan şi cu David ştiau vorba. [40] Şi Ionathan i-a dat armele slugii şi i-a spus: „Pleacă, du-te în cetate!" [41] Iar când slujitorul a intrat acolo, David s-a ridicat de la *ergab*, a căzut cu faţa la pământ şi s-a închinat de trei ori în faţa lui; şi s-au sărutat unul pe altul şi au plâns unul pentru altul vreme îndelungată. [42] Şi Ionathan i-a spus: „Mergi în pace şi [să fie] cum am jurat noi amândoi în numele Domnului, zicând «Domnul să fie martor între mine şi tine, şi între seminţia mea şi seminţia ta în veci!»"

21 [1] David s-a sculat şi a plecat, iar Ionathan a intrat în cetate. [2] Şi David a plecat la Nomba, la preotul Abimelech. Abimelech s-a înspăimântat întâlnindu-l şi i-a zis: „Cum de eşti singur şi nu-i nimeni cu tine?" [3] Şi David i-a răspuns preotului: „Regele mi-a poruncit astăzi ceva şi mi-a zis: «Să nu ştie nimeni lucrul pentru care te trimit şi pentru care ţi-am dat porunca!» Iar pe slujitori i-am pus să jure că vor fi în locul numit «Credincioşia lui Dumnezeu», Phellani Alemoni. [4] Acum, dacă ai cumva la îndemână cinci pâini, dă-mi în mână ce vei găsi." [5] Preotul i-a răspuns lui David şi i-a spus: „N-am la îndemână pâini de rând, ci numai pâini sfinţite. Dacă slugile tale s-au păzit de femei, vor mânca." [6] Şi David i-a răspuns preotului şi i-a spus: „Nu ne-am atins de femei ieri şi alaltăieri. Când am pornit la drum, toţi

---

20,41 „vreme îndelungată": *litt.* „până la împlinire mare".

21,2 Nomba (TM: *Nobh*) este localizată în apropierea Ierusalimului, spre nord, poate la Umm et-Tala.

21,3 „în locul numit «Credincioşia lui Dumnezeu» (θεοῦ πίστις), Phellani Alemoni": TM are „în locul cutare (*p'lonī 'al'mōnī*)"; expresia ebr. apare doar de trei ori în TM, desemnând un loc sau o persoană al cărei nume vorbitorul nu-l cunoaşte sau nu vrea să-l spună. Traducătorul grec transcrie corect sintagma ebraică, dar o traduce eronat, citind *MWNH* în loc de *MWNY* (AB I Sam., p. 347).

21,5 „pâini de rând (βέβηλοι)": Aquila, Symmachos şi Theodotion au preferat termenul neutru λαικοί.

21,6 „lucrurile": TM are *kelī*, „vas", dar şi „sac". Pasaj dificil de interpretat; David pare a spune că expediţia la care porneşte este, ce-i drept, profană (fuga de Saul), dar va fi sfinţită de pâinea sfinţită pe care o va duce în sac (TM) sau care va face parte din lucrurile sale (LXX).

slujitorii erau curaţi, dar drumul acesta nu e curat; azi însă se va sfinţi prin lucrurile mele." [7] Iar preotul Abimelech i-a dat pâinile punerii dinainte, pentru că acolo nu se găseau alte pâini decât pâinile înfăţişării, ridicate din faţa Domnului, ca să se pună pâine caldă tot în ziua când au fost luate.

[8] Şi, în ziua aceea, se afla acolo unul dintre slujitorii lui Saul, ţinut drept *neessaran* dinaintea Domnului; şi numele lui era Doec sirianul şi ducea la păscut catârcele lui Saul.

[9] Şi David i-a spus lui Abimelech: „Vezi dacă ai aici, la îndemână, o suliţă ori o sabie, pentru că nu mi-am luat cu mine nici sabia, nici armele; căci vorba regelui era grabnică." [10] Şi preotul i-a zis: „Iată sabia lui Goliat Străinul, pe care l-ai doborât în Valea Ela. E învelită într-o pânză! Dacă vrei să ţi-o iei, ia-o, căci, în afară de aceasta, nu mai e alta aici." David a spus: „Iată, nu mai este alta ca ea; dă-mi-o!" [11] Şi i-a dat-o. Iar David s-a ridicat şi a fugit chiar în ziua aceea de la faţa lui Saul. Şi a ajuns David la Anchus, regele din Geth. [12] Şi slugile lui Anchus i-au spus: „Nu e acesta David, regele ţării? Nu pentru el jucau şi cântau femeile:

«Saul şi-a doborât miile,
iar David, zecile de mii?»"

[13] Şi David a pus la inimă aceste cuvinte şi s-a temut foarte tare de Anchus, regele din Geth. [14] Şi-a schimbat înfăţişarea înaintea lui şi, în ziua aceea, s-a prefăcut: bătea toba în porţile cetăţii, dădea din mâini, se prăvălea peste porţi şi-i curgeau bale în barbă. [15] Şi Anchus le-a zis slujitorilor:

21,7 „Pâinile punerii dinainte" (*cf.* Ex. 40,23) sau „pâinile înfăţişării" (*litt.* „feţei") sunt pâinile expuse dinaintea Domnului. Douăsprezece la număr, după ritualul Templului din Ierusalim, acestea erau schimbate de fiecare sabat. E posibil ca la Nomba să fi fost numai cinci.

21,8 „ţinut (συνεχόμενος, *litt.* reţinut) drept *neessaran*": TM „reţinut" (*ne'ţār*). Verbul ebraic, cu conotaţii religioase, a fost mai întâi tradus, apoi transcris.

21,10 „într-o pânză": TM adaugă aici „în spatele efodului", instrumentul divinatoriu al preotului. Acesta va fi acuzat de Doec (22,10) că l-a întrebat pe Domnul pentru David.

21,12 „David, regele ţării": „ţara" (γῆ) poate fi înţeleasă şi ca ţinut şi ca teritoriul întregului Israel. David nu era încă rege decât în ochii Domnului. Pentru narator, ironia slujitorilor lui Anchus poate ascunde o profeţie. ♦ „jucau şi cântau": *litt.* „au ieşit [femeile] în coruri".

21,14 TM diferă sensibil de LXX. David nu cade peste porţile cetăţii, ci le marchează cu semnul *taw*, semnul luării în posesie. Astfel, David se înstăpâneşte asupra cetăţii.

21,15-16 „posedat": ebr. *şāgha'*, „a fi nebun", are mai multe echivalente în LXX. Aici este tradus prin ἐπίλημπτος, care înseamnă, etimologic, „posedat" (*cf.* şi 4Rg. 9,11), dar şi „epileptic" în sens medical.

„Uitați-vă la el: e posedat! De ce mi l-ați adus? [16] Duc eu oare lipsă de posedați, de mi l-ați adus să-l apuce pandaliile la mine? Acesta nu va intra în casa mea!"

22 [1] Și David a plecat de acolo și a scăpat teafăr; și a ajuns la peștera Odollam. Iar frații săi și casa tatălui său au aflat și au coborât la el acolo. [2] Și s-au adunat la el toți cei aflați în nevoie, toți cei cu datorii și toți cei cu sufletul amărât; iar el era căpetenia lor. Și se aflau cu el ca la patru sute de bărbați.

[3] Și David a plecat de acolo la Massepha din Moab și i-a spus regelui Moabului: „Lasă-i pe tatăl meu și pe mama mea să stea la tine, până voi ști ce va face Dumnezeu cu mine." [4] Și a stăruit în fața regelui Moabului, iar [ei] au sălășluit cu el toate zilele câte le-a stat David la adăpost.

[5] Profetul Gad i-a spus lui David: „Nu mai sta la adăpost, pleacă și vei ajunge în țara lui Iuda!" Iar David a plecat, a ajuns și s-a așezat în cetatea Sarich.

[6] Și Saul a auzit că David fusese recunoscut, ca și oamenii care erau cu el. Și Saul ședea pe Deal, mai jos de țarina de la Rama, cu lancea în mână, iar toți slujitorii lui i se aflau în preajmă. [7] Și Saul le-a spus slujitorilor care i se aflau în preajmă: „Ascultați, fii ai lui Beniamin: oare într-adevăr fiul lui Iessai vă va da tuturor ogoare și vii și vă va pune pe toți căpetenii peste o sută și peste o mie? [8] Căci voi v-ați pus cu toții împotriva mea și n-a fost nimeni care să dezvăluie urechii mele când fiul meu a făcut un legământ cu fiul lui Iessai; și nici unul dintre voi nu-și dă osteneala pentru mine și nu dezvăluie urechii mele că fiul meu l-a stârnit pe robul meu să se ridice ca un

---

22,1 Odollam figurează ca oraș pe lista cetăților din câmpie, din ținutul lui Iuda. Este probabil Kirbet eș-Șeikh-Madhkur.

22,3 Moab se află pe țărmul răsăritean al Mării Moarte. Rezumatul domniei lui Saul amintește de lupta acestuia împotriva Moabului (14,47) și un rege al Moabului se luptă cu israeliții în 12,9. După cartea Ruth, existau legături de rudenie între Moab și familia lui David.

22,5 Dacă Odollam se află în Iuda, e greu de explicat cum se stabilește David tot în ținutul lui Iuda. Lecțiunea „Idumeea", din LXX-B, rezolvă această dificultate. ♦ Gad este numit „profet" sau „văzător" în 2Rg. 24,11; 1Par. 21,9; 29,29; 2Par. 29,25. Rolul acestui profet în viața lui David este comparabil cu cel al preoților Abimelech (22,10) și Abiathar (23,9-12; 30,7-8): David este călăuzit de poruncile Domnului, transmise prin preot sau prin profet.

22,6 „pe Deal": TM are „sub tamariscul de pe înălțime".

vrăjmaş împotriva mea, aşa cum [o vădeşte] ziua de astăzi." [9] Dar Doec sirianul, cel care era pus la catârcele lui Saul, i-a dat răspuns, zicând: „L-am văzut pe fiul lui Iessai ajungând la Nomba, la preotul Abimelech, fiul lui Achitob; [10] şi [acesta] l-a întrebat pe Domnul despre el, i-a dat merinde şi i-a dat chiar şi sabia lui Goliat Străinul."

[11] Şi regele a pus să fie chemat Abimelech, fiul lui Achitob, şi toţi fiii tatălui lui, preoţii din Nomba; şi s-au înfăţişat cu toţii la rege. [12] Şi Saul a spus: „Ascultă, fiu al lui Achitob!" [Acesta] a răspuns: „Iată-mă, grăieşte stăpâne!" [13] Şi Saul i-a spus: „De ce te-ai alăturat fiului lui Iessai împotriva mea, i-ai dat pâine şi sabie şi l-ai întrebat pe Dumnezeu despre el, ca să se ridice ca un vrăjmaş împotriva mea, aşa cum [o vădeşte] ziua de astăzi?" [14] Şi el i-a răspuns regelui şi i-a spus: „Care dintre toţi robii tăi mai este ca David de credincios, ginere al regelui, şi răspunzător de împlinirea tuturor poruncilor tale, şi cu mare slavă în casa ta? [15] Oare astăzi am început să-l întreb pe Dumnezeu despre el? Nicidecum! Regele să nu-l învinuiască pe robul său şi întreaga casă a tatălui meu, căci robul tău nu ştia despre toate astea nici un lucru, nici mic, nici mare." [16] Dar regele Saul a spus: „De moarte vei muri, Abimelech, tu şi toată casa tatălui tău!"

[17] Şi regele le-a spus gărzilor care se aflau lângă el: „Aduceţi-i şi daţi-i morţii pe preoţii Domnului, pentru că mâna lor e cu David şi au ştiut că e fugar şi mi-au tăinuit acest lucru." Dar slujitorii regelui nu au vrut să-şi ridice mâna asupra preoţilor Domnului. [18] Atunci regele i-a spus lui Doec: „Întoarce-te tu şi du-te asupra preoţilor." Şi Doec sirianul s-a întors şi i-a dat morţii pe preoţii Domnului în ziua aceea – trei sute şi cinci oameni, toţi purtând *ephudul*. [19] Şi cetatea preoţilor, Nomba, a trecut-o prin tăişul sabiei, de la bărbaţi până la femei, de la copilaşi până la prunci, juncani, asini şi oi. [20] A scăpat un singur fiu de-al lui Abimelech, fiul lui Achitob, pe nume Abiathar, şi a fugit după David. [21] Şi Abiathar i-a vestit lui David că Saul i-a omorât pe toţi preoţii Domnului. [22] Şi David i-a spus lui Abiathar: „Ştiam în ziua aceea că Doec sirianul îi va da de ştire negreşit lui Saul. Eu sunt vinovat pentru sufletele din casa tatălui tău. [23] Rămâi cu mine, nu te teme, căci acolo unde voi căuta un loc pentru viaţa mea, voi căuta şi pentru viaţa ta, căci te afli sub bună pază alături de mine."

22,18 „trei sute şi cinci oameni, toţi purtând *ephudul*": TM are „optzeci şi cinci de oameni purtând efodul de in".

22,23 „unde voi căuta un loc pentru viaţa mea, voi căuta şi pentru viaţa ta": TM are „Cine va căuta să-mi ia viaţa va căuta să ia şi viaţa ta" (= „avem aceiaşi duşmani").

23 [1] Şi i-au dat de veste lui David, zicând: „Iată, Străinii fac război la Keila, şi pradă şi calcă în picioare ariile." [2] Şi David l-a întrebat pe Domnul, zicând: „Oare să mă pornesc şi să-i lovesc pe aceşti Străini?" Şi Domnul i-a spus: „Du-te şi-i vei lovi pe Străinii aceştia şi vei izbăvi Keila!" [3] Şi oamenii lui David i-au spus: „Iată, noi ne temem aici în Iudeea: cum ar fi dacă ne-am duce la Keila? Ne ducem să fim pradă Străinilor?" [4] David s-a dus iarăşi să-l întrebe pe Domnul, iar Domnul i-a răspuns şi i-a spus: „Ridică-te şi coboară la Keila, căci Eu îi dau pe Străini în mâinile tale!" [5] Şi David s-a dus la Keila împreună cu oamenii care erau cu el, s-a luptat cu Străinii şi ei au fugit din faţa lui; [David] le-a luat vitele, i-a lovit cu mare prăpăd şi i-a izbăvit David pe locuitorii din Keila.

[6] Şi a fost aşa: când Abiathar, fiul lui Abimelech, a fugit la David, a coborât şi el cu David la Keila cu un *ephud* în mână.

[7] Şi i s-a dat de ştire lui Saul că David a ajuns la Keila; iar Saul a zis: „Dumnezeu l-a vândut în mâinile mele, căci, ducându-se într-o cetate cu porţi şi zăvoare, se află împresurat." [8] Şi Saul a chemat întregul popor să coboare la război la Keila, ca să pună mâna pe David şi pe oamenii lui. [9] Iar David şi-a dat seama că Saul nu tace despre răul pe care voia să i-l facă; şi David i-a spus preotului Abiathar: „Adu *ephudul* Domnului!" [10] Şi David a zis: „Doamne, Dumnezeul lui Israel, robul Tău a auzit fără tăgadă că Saul caută să vină la Keila, ca să nimicească cetatea din pricina mea. [11] Oare va fi împresurată? Oare va coborî Saul acum, aşa cum a auzit robul Tău? Doamne, Dumnezeul lui Israel, vesteşte-i robului Tău!" Şi Domnul i-a răspuns: „Va fi împresurată." [[12]] [13] Şi David s-a ridicat împreună cu oamenii

---

23,1 Ca şi Odollam (*cf.* nota 22,5), Keila (Khirbet Qila, aflat la vreo patru kilometri de Odollam) se găseşte în câmpia din Iudeea. LXX 23,3 spune că ea nu se află în Iudeea. Lecţiunea „Idumeea" de la 17,1 din LXX-B are drept scop, poate, să rezolve dificultatea.
23,5 „şi ei au fugit din faţa lui" lipseşte din TM.
23,9 „Saul nu tace (οὐ παρασιωπᾷ) despre răul pe care voia să i-l facă": TM are „împotriva lui uneltea Saul rele". Ebr. *maḥărīṣ* este o formă hifil de la *ḥāraṣ*. Lexicografii moderni deosebesc două verbe cu rădăcina *ḤRṢ*, unul cu sensul „a păstra tăcerea", celălalt însemnând „a ara", dar şi „a unelti".
23,11 „Oare va fi împresurată (*litt.* închisă)": TM are „Oare stăpânii din Qe'īlāh mă vor închide în mâna lui?". ♦ „Domnul i-a răspuns: «Va fi împresurată.»": TM are, în finalul v. 23,11: „va coborî", despre Saul. V. 12 în TM este „«Oare stăpânii din Qe'īlāh mă vor închide în mâna lui Saul, pe mine şi pe oamenii mei?» Şi Domnul a spus: «Vă vor închide»".
23,13 „patru sute": TM are „şase sute".

care erau cu el, ca la patru sute, şi au ieşit din Keila şi s-au dus unde se mai puteau duce. Şi i s-a dat de veste lui Saul că David a scăpat din Keila şi acesta n-a mai pornit la luptă.

[14] Şi David s-a aşezat în pustiu, la Maserem, la strâmtori; şi stătea în pustiu pe muntele Ziph, în ţinut plin de uscăciune. Şi Saul îl căuta în fiece zi, dar Domnul nu l-a dat în mâinile lui.

[15] David a văzut că Saul pornise să-l caute [pe el], pe David. El se afla pe muntele uscat, la Noua [din] Ziph. [16] Şi Ionathan, fiul lui Saul, s-a ridicat şi s-a dus la David la Noua şi şi-a întărit mâinile în Domnul. [17] Şi i-a spus: „Nu te teme, căci mâna tatălui meu Saul nu te va afla, şi tu vei domni peste Israel; iar eu voi fi al doilea după tine! Tatăl meu, Saul, o ştie şi el." [18] Şi au făcut amândoi un legământ dinaintea Domnului. David a rămas la Noua, iar Ionathan s-a dus acasă.

[19] Şi cei din Ziph au urcat din ţinutul uscat către Saul, pe Deal, zicându-i: „Iată, nu cumva se ascunde David la noi, la Messara, în strâmtorile de la Noua, pe dealul Echela, care este la dreapta faţă de Iessaimun? [20] Şi acum, [dacă] toate [sunt] la sufletul regelui să coboare, să coboare la noi: l-au încercuit [să-l dea] în mâinile regelui." [21] Şi Saul le-a spus: „Fiţi binecuvântaţi de Domnul, căci v-aţi dat osteneală pentru mine. [22] Duceţi-vă, aşadar, şi pregătiţi-vă şi aflaţi încă şi locul pe unde-l poartă paşii, acolo pe unde aţi spus, ca nu cumva să [umble] cu vicleşug. [23] De cum veţi vedea şi veţi şti, vom merge cu voi; şi dacă e în ţinutul acesta, îl voi căuta printre toate miile lui Iuda." [24] Şi cei din Ziph s-au ridicat şi au plecat din faţa lui Saul. David şi oamenii săi se aflau în pustiul Maan, spre soare-apune, la

---

23,15 LXX citeşte, în loc de *HRŞ*, „Pădurea", *HDŞ*, „Noua".

23,19 „la dreapta": ebr. *mīmīn* înseamnă „din dreapta", dar, cum sudul se află la dreapta celui ce priveşte spre răsărit, cuvântul poate desemna uneori sudul. LXX îl traduce aici cu δεξιός, „de la dreapta". Mulţimea de precizări toponimice pare să redea mulţimea de locuri unde s-ar putea afla David.

23,24 „în pustiul Maan, spre soare-apune, la dreapta de Iessaimun": TM are „în pustiul (*midh^{e}bār*) Mā'ōn, în ţinutul sterp (*'arābhāh*), la miazăzi de stepă (*y^{e}şīmōn*)". Cele trei sinonime din TM insistă asupra situaţiei grele a lui David, dar nu dau nici o reprezentare geografică limpede. LXX traduce primul termen, îl transcrie ca toponim pe cel din urmă şi îl interpretează pe cel din mijloc. *'Arābhāh* desemnează, însoţit de articol, marea şi întinsa depresiune aridă Araba, care se întinde de la lacul Tiberiada la golful Aqaba. De aici, probabil, a ajuns să desemneze orice câmpie stearpă, stepă. LXX adesea îl transcrie; când îl traduce, foloseşte ἔρεμος, „pustiu", dar mai ales δυσμαί, „apus". E posibil ca şi expresia folosită aici (κατὰ ἑσπέραν, „spre seară") să aibă aceeaşi explicaţie.

dreapta de Iessaimun. [25] Şi Saul a pornit cu oamenii săi ca să-l caute; însă lui David i s-a dat de ştire şi a coborât înspre stânca din pustiul Maan. Şi Saul a auzit şi l-a urmărit pe David înspre pustiul Maan. [26] Şi Saul şi cu oamenii săi mergeau de o parte a muntelui aceluia, iar David şi cu oamenii săi se aflau de partea cealaltă a muntelui. David mergea ferit ca să se îndepărteze din faţa lui Saul, dar Saul şi oamenii săi şi-au pus tabăra în faţa lui David şi a oamenilor lui, ca să pună mâna pe ei. [27] Şi a venit un sol la Saul şi i-a spus: „Grăbeşte-te încoace, fiindcă Străinii au năvălit în ţară!" [28] Saul a făcut cale-ntoarsă de pe urmele lui David şi a mers să le iasă în faţă Străinilor; de aceea s-a numit acel loc Stânca Despărţită.

24 [1] Şi David s-a ridicat de acolo şi s-a aşezat în strâmtoarea Engaddi. [2] Şi a fost aşa: când Saul s-a întors de pe urmele Străinilor, i s-a dat de ştire că David se află în pustiul Engaddi. [3] Şi el a luat cu sine trei mii de oameni aleşi din întregul Israel şi a plecat să-l caute pe David şi pe oamenii lui în faţa Sadaiemului. [4] A ajuns la turmele de oi de la marginea drumului, iar acolo se afla o peşteră; şi Saul a intrat ca să se uşureze; iar David şi cu oamenii lui se aflau în peşteră, aşezaţi mai înlăuntru.

[5] Şi oamenii lui David i-au zis: „Iată, aceasta este ziua despre care ţi-a spus Domnul că-l va da pe vrăjmaşul tău în mâinile tale şi tu vei face cu el ce vei crede de cuviinţă!" Şi David s-a sculat şi a tăiat pe ascuns pulpana mantiei lui Saul. [6] Şi a fost aşa: după aceea, lui David îi bătea inima, pentru că-i tăiase pulpana hainei; [7] şi David le-a spus oamenilor săi: „Ferească-mă Domnul să-i fac eu aceasta stăpânului meu, unsului Domnului, să pun mâna pe el, căci el este unsul Domnului." [8] Şi David i-a înduplecat cu vorbe pe oamenii lui, şi nu i-a lăsat să se ridice şi să-l ucidă pe Saul. Iar Saul s-a ridicat şi a luat-o în jos pe drum.

23,28 „Stânca Despărţită", gr. πέτρα ἡ μερισθεῖσα: nume de loc care face aluzie la aspectul ei, μερισθεῖσα făcând ecou celor două ἐκ μέρους, „de o parte... de cealaltă parte".

24,1 Engaddi (TM *'Eyn-Gedhi*, „izvorul iedului"), oraş al tribului lui Iuda (Ios. Nav. 15,62), se află pe ţărmul vestic al Mării Moarte. Astăzi este Tell ed-Djurn, la şase kilometri sud de latitudinea Hebronului.

24,3 „Sadaiem" sau „Eddaiem" (LXX-B), două lecturi diferite ale ebr. *ţūrēy hayy^e'ēlīm*, „Stâncile muflonilor".

24,4 „să se uşureze" traduce παρασκευάσασθαι, „a se pregăti": TM are „să-şi acopere picioarele", expresie ebr. care se regăseşte în Jud. 3,24 (unde este redat în ms. B prin ἀποκενοῦν τοὺς πόδας αὐτοῦ, „a-şi goli picioarele").

24,5 „ce vei crede de cuviinţă": *litt.* „ce [va fi] bine în ochii tăi".

[9] Atunci David s-a ridicat în urma lui, ieşind din peşteră. Şi David a strigat după Saul, zicând: „Stăpâne rege!" Şi Saul a privit în spate, iar David s-a aruncat cu faţa la pământ şi i s-a închinat. [10] Şi David i-a spus lui Saul: „De ce asculţi vorbele poporului care-ţi spune: «Iată, David caută să-ţi ia viaţa»? [11] Iată, în ziua aceasta, au văzut ochii tăi că Domnul te-a dat astăzi în mâna mea în peşteră; şi eu n-am vrut să te ucid, ci te-am cruţat şi am spus: «Nu voi ridica mâna împotriva stăpânului meu, pentru că el este unsul Domnului.» [12] Şi iată pulpana mantiei tale în mâna mea: eu ţi-am tăiat pulpana, dar nu te-am ucis. Şi ia aminte şi vezi astăzi că nu se află răutate în mâna mea, nici impietate, nici nelegiuire, şi n-am păcătuit faţă de tine. Iar tu îmi întinzi curse ca să-mi iei viaţa? [13] Să judece Domnul între mine şi tine şi să-mi facă dreptate faţă de tine! Iar mâna mea nu va fi asupra ta, [14] precum spune vechea zicală: «Din nelegiuiţi va izvorî greşeala.» Dar mâna mea nu va fi asupra ta. [15] Acum, după cine umbli tu, rege al lui Israel? Pe cine urmăreşti tu? [Umbli] după un câine mort, după un purice. [16] Să cântărească Domnul şi să judece între mine şi tine! Să vadă Domnul şi să-mi facă dreptate şi să mă scape din mâna ta!"

[17] Şi a fost aşa: când David a sfârşit de rostit aceste cuvinte către Saul, Saul a spus: „Acesta-i oare glasul tău, David, copile?" Şi Saul a ridicat glasul şi a plâns. [18] Şi Saul i-a spus lui David: „Tu eşti mai drept decât mine, pentru că tu m-ai răsplătit cu bine, iar eu ţi-am plătit cu rău. [19] Şi tu mi-ai vestit astăzi binele pe care mi l-ai făcut, căci Domnul mă închisese azi în mâinile tale, dar tu nu m-ai ucis. [20] Dacă cineva îşi întâlneşte vrăjmaşul la strâmtoare şi-l trimite pe cale bună, îi va da şi Domnul bună răsplată – precum ai făcut tu astăzi. [21] Şi acum, iată, eu ştiu că vei fi într-adevăr rege şi în mâinile tale va fi întărit regatul lui Israel. [22] Şi acum, jură-mi pe Domnul că nu vei da pieirii seminţia mea după mine şi nu-mi vei şterge numele din casa tatălui meu!" [23] Şi David i-a jurat lui Saul. Şi Saul a plecat la locul lui, iar David şi oamenii săi s-au urcat în strâmtoarea Messara.

25 [1] Samuel a murit, şi întregul Israel s-a strâns, l-a jelit şi l-a îngropat la casa lui de la Armathaim. Şi David s-a ridicat şi a coborât în pustiul Maan.

24,12 „iată pulpana...": TM are „iată, părintele meu, pulpana...".

24,21 „eu ştiu că vei fi într-adevăr rege": după Haggadah, când Saul rupsese poala mantiei lui Samuel (15,27), profetul îi spusese lui Saul că acela care îi va rupe poala mantiei va domni în locul lui. Astfel, când Saul a văzut pulpana mantiei sale în mâinile lui David, a înţeles că David va ajunge rege (*cf.* Ginzberg, L., 1913, pp. 28-30).

25,1 „l-a jelit": *litt.* „şi-a bătut [pieptul] pentru el".

[2] Şi trăia un om la Maan şi turmele sale erau la Carmel; omul era foarte înstărit, avea trei mii de oi şi o mie de capre; şi se afla pentru tunsul oilor la Carmel. [3] Numele omului era Nabal şi numele nevestei sale, Abigaia; şi nevasta sa era foarte isteaţă la minte şi frumoasă la chip, dar omul ei era aspru, cu purtări rele şi câinos.

[4] Şi David a auzit, în pustiu, că Nabal din Carmel îşi tundea oile. [5] Şi David a trimis zece slujitori şi le-a spus slujitorilor: „Urcaţi către Carmel, duceţi-vă la Nabal, întrebaţi-l de sănătate în numele meu [6] şi spuneţi-i acestea: «La mulţi ani cu sănătate ţie şi pentru casa ta şi toate ale tale, sănătate! [7] Şi acum iată, am auzit că-ţi tund oile păstorii tăi, care au fost cu noi în pustie, şi nu i-am oprit şi nu le-am poruncit nimic câte zile s-au aflat la Carmel. [8] Întreabă-i pe slujitorii tăi şi ei îţi vor spune. Să afle [aşadar] trecere slujitorii [mei] în ochii tăi, pentru că am venit într-un ceas bun. Dă ce găseşti la îndemână fiului tău David!»"

[9] Şi au plecat slujitorii, şi i-au spus lui Nabal aceste vorbe întocmai cum fuseseră rostite, în numele lui David; dar Nabal a sărit în sus, [10] şi le-a răspuns slujitorilor lui David şi le-a spus: „Cine-i David? Cine-i fiul lui Iessai? Astăzi sunt o mulţime de robi care fug, care mai de care, de la stăpânii lor. [11] Să iau eu pâinile şi vinul meu, şi carnea jertfelor mele, pe care le-am adus pentru cei ce-mi tund oile, şi să le dau unor bărbaţi despre care nu ştiu [nici măcar] de unde sunt?"

[12] Şi slujitorii lui David au făcut cale-ntoarsă şi au venit înapoi şi s-au dus de i-au spus întocmai aceste vorbe lui David. [13] Şi David le-a spus oamenilor săi: „Încingeţi-vă fiecare sabia!" Şi au pornit în urma lui David cam patru sute de oameni, iar două sute au rămas cu poverile.

[14] Unul dintre slujitori [s-a dus] la Abigaia, nevasta lui Nabal, şi i-a spus: „Iată, David a trimis soli din pustie să-i dea bineţe stăpânului nostru, iar el le-a întors spatele. [15] Oamenii au fost tare buni cu noi; nu ne-au împiedicat cu nimic şi nu ne-au poruncit nimic câte zile am stat în preajma lor. Şi când ne aflam pe câmp, [16] erau ca un zid în jurul nostru, zi şi noapte, câte zile am

---

25,2 Carmel, omonim cu numele muntelui, este, în conformitate cu 1Rg. 30,29, unul dintre oraşele lui Iuda.

25,6 „La mulţi ani...", gr. εἰς ὥρας: sensul formulei greceşti este greu de precizat (*cf.* Gen. 18,14). S-a propus „pentru totdeauna" (LSJ) sau „pentru mult timp" (Flavius Iosephus, *AI* 6,297).

25,11 „pâinile şi vinul meu": TM are „pâinea mea şi apa mea". Expresia înseamnă, probabil, „mâncarea şi băutura mea".

stat în preajma lor, ca să ne paştem turma. [17] Acum ia aminte şi vezi ce-ai să faci, căci s-a împlinit răul cu stăpânul nostru şi cu casa lui! El [e] o pacoste de om şi nu-i chip să-i vorbeşti." [18] Şi Abigaia a dat zor, a luat două sute de pâini, două burdufuri cu vin, cinci oi gătite, cinci efe de făină, un gomor de stafide şi două sute de turte de smochine uscate, le-a pus pe asini [19] şi le-a spus slujitorilor ei: „Mergeţi înaintea mea şi, iată, eu sunt în spate, lângă voi." Şi bărbatului ei nu i-a dat de ştire.

[20] Şi, cum călărea ea pe asină şi mergea la adăpostul muntelui, iată că David şi cu oamenii lui au coborât s-o întâmpine; şi i-a întâlnit. [21] Şi David i-a spus: „Poate am greşit că am păzit tot ce are omul acesta în pustiu şi n-am poruncit să se ia nimic din ce-i al lui; căci mi-a întors rău pentru bine. [22] Acestea să i le facă Dumnezeu lui David şi acestea să-i adauge, dacă, până la ziuă, voi mai lăsa vreun bărbat din toţi ai lui Nabal!"

[23] Când l-a văzut pe David, Abigaia s-a dat repede jos de pe asină, a căzut cu faţa la pământ înaintea lui David, s-a închinat până la pământ [24] la picioarele lui şi i-a spus: „Greşeala, stăpâne, este a mea! [Îngăduie-i] roabei tale să grăiască urechilor tale şi ascultă cuvântul roabei tale. [25] Să nu-şi pună stăpânul meu inima asupra acestei pacoste de om, căci, aşa cum îi e numele, aşa e şi el. Nabal este numele lui şi nu are minte. Iar eu, roaba ta, nu i-am văzut pe slujitorii tăi pe care i-ai trimis. [26] Şi acum, stăpâne, viu este Domnul şi viu este sufletul tău, fiindcă te-a oprit Domnul să ajungi [să verşi] sânge nevinovat şi [te-a ajutat] să-ţi păstrezi mâna [curată]. Şi acum, să ajungă ca Nabal vrăjmaşii tăi şi cei ce caută [să-i facă] rău stăpânului meu! [27] Şi acum, primeşte îmbunarea aceasta, pe care a adus-o roaba ta stăpânului meu, şi dă-o slujitorilor care stau în preajma stăpânului meu. [28] Iartă, aşadar, nelegiuirea roabei tale, căci negreşit Domnul va face stăpânului meu o casă de încredere; pentru că stăpânul meu poartă războiul Domnului şi rău nu se

---

25,22 „dacă, până la ziuă, voi mai lăsa vreun bărbat (οὐρούντα πρὸς τοῖχον, *litt.* unul care urinează pe perete)": expresie proverbială, care se regăseşte în v. 34 şi în 3Rg. 14,10; 16,11; 21,21; 4Rg. 9,8. Sensul ei este discutat: Targumul Io. traduce „o fiinţă cu raţiune"; pentru Raşi şi Kimhi, ea desemnează un câine; pentru alţii, pe cineva care nu respectă obiceiul de a urina „acoperindu-şi picioarele", adică un om de condiţie inferioară sau un copil.

25,26 „să-ţi păstrezi mâna [curată] (σῴζειν τὴν χεῖρα σού σοι, *litt.* să-ţi salvezi mâna pentru tine)": textul este dificil. În întreaga sa operă exegetică, Theodoret nu face caz decât de două posibile greşeli ale textului: aceasta este una dintre ele (*Questiones in Regum* 59).

va afla în tine niciodată. [29] De se va ridica un om care te va prigoni, căutând să-ți ia viața, sufletul stăpânului meu [va rămâne] legat cu legătura vieții de către Domnul Dumnezeu, iar sufletul vrăjmașilor tăi îl vei azvârli [ca] din praștie. [30] Și Domnul îi va împlini stăpânului meu tot binele pe care l-a grăit pentru tine; și prin porunca Domnului vei ajunge să fii căpetenie lui Israel; [31] și nu-ți va fi aceasta urâciune – nici piatră de poticnire stăpânului meu – cum că ai fi vărsat pe degeaba sânge nevinovat; ci mâna stăpânului meu s-a izbăvit [de prihană]. Și Domnul îi va face bine stăpânului meu, iar tu îți vei aminti de roaba ta ca să-i faci bine."

[32] Și David i-a spus Abigaiei: „Binecuvântat fie Domnul Dumnezeul lui Israel, care te-a trimis astăzi înaintea mea! [33] Și binecuvântată fie purtarea ta și binecuvântată fii tu, care m-ai oprit chiar astăzi să ajung să vărs sânge și mi-ai izbăvit mâna [de prihană]! [34] Numai că – viu este Domnul Dumnezeul lui Israel, care m-a împiedicat azi să-ți fac rău – dacă nu te grăbeai să vii înaintea mea, [îmi și] spuneam: «[Vai mie] dacă până la lumina zorilor va mai rămâne vreun bărbat dintre ai lui Nabal!»" [35] Și David a luat din mâna ei toate câte i le adusese și i-a spus: „Du-te în pace la casa ta! Vezi, ți-am ascultat glasul și ți-am cinstit chipul!"

[36] Și Abigaia a ajuns la Nabal – aceasta dădea un ospăț în casa lui, un ospăț împărătesc. Nabal se veselea din toată inima și era beat criță. [Ea] nu i-a dat de știre nici un lucru, mare sau mic, până la lumina zorilor. [37] Și a fost așa: la ziuă, când Nabal s-a trezit din beție, nevasta lui i-a spus toate câte se întâmplaseră; și i-a murit inima în el, iar el s-a făcut ca piatra. [38] Și a fost așa: după vreo zece zile, Domnul l-a lovit pe Nabal, și [el] a murit.

[39] Și a auzit David și a spus: „Binecuvântat fie Domnul, care a făcut judecată pentru ocara pe care am primit-o din mâna lui Nabal și care l-a scăpat pe robul său din mâinile celor răi! Domnul a întors răutatea lui Nabal asupra capului lui!" Și David a trimis soli și a grăit despre Abigaia, că o ia pentru sine de nevastă. [40] Și slujitorii lui David s-au dus la Abigaia la Carmel, și au grăit către ea, zicându-i: „David ne-a trimis la tine, ca să te ia pentru el de nevastă." [41] Și ea s-a ridicat, s-a închinat cu fața la pământ și a spus: „Iată roaba ta, ca slujitoare care să spele picioarele slugilor tale!" [42] Abigaia s-a ridicat, a încălecat pe asină și, însoțită de cinci fete, a pornit

---

25,30 Profeția Abigaiei corespunde cu 2Rg. 5,2; 6,21; 7,8.

25,35 „ți-am cinstit chipul" traduce ἠρέτισα τὸ προσωπόν σου, *litt.* „am preferat chipul tău".

în urma slujitorilor lui David; şi i-a ajuns nevastă. [43] Şi pe Achinaam David a luat-o din Iezrael, şi erau amândouă nevestele lui.

[44] Şi Saul o dăduse de nevastă pe fiica sa, Melchol, nevasta lui David, lui Phalti, fiul lui Lais, din Romma.

26 [1] Şi cei din Ziph au urcat din [ţinutul] uscat la Saul, pe Deal, şi i-au spus: „Iată, David e ascuns la noi, pe dealul Echela, cel din faţă de Iessaimun." [2] Şi Saul s-a ridicat şi a coborât în pustiul Ziph [având] cu el trei mii de oameni aleşi din Israel, ca să-l caute pe David în pustiul Ziph. [3] Şi Saul şi-a pus tabăra pe dealul Echela, din faţă de Iessaimun, la drum. David însă se aşezase în pustiu. Şi David a văzut că Saul a venit după el în pustiu; [4] şi a trimis David iscoade şi a aflat că Saul a venit pregătit din Keila.

[5] David s-a ridicat pe ascuns şi a intrat în locul unde dormea Saul; se mai afla acolo şi Abenner, fiul lui Ner, căpetenia oştirii lui; Saul dormea într-un rădvan, iar poporul îşi aşezase tabăra împrejurul lui. [6] Şi David i-a spus lui Achimelech cheteul şi lui Abessa, fiul Saruiei, fratele lui Ioab: „Cine va intra cu mine la Saul în tabără?" Şi Abessa i-a răspuns: „Eu voi intra cu tine." [7] Şi David şi cu Abessa au intrat printre popor noaptea, şi, iată, Saul dormea adânc în rădvan, iar lancea îi era înfiptă în pământ, la cap; şi Abenner şi cu oamenii lui dormeau jur-împrejur. [8] Şi Abessa i-a spus lui David: „Astăzi Domnul l-a închis pe vrăjmaşul tău în mâinile tale. Şi acum îl voi lovi cu lancea de pământ o [singură] dată, şi nu voi mai da a doua oară!" [9] Şi David i-a zis lui Abessa: „Să nu-l umileşti! Căci cine va ridica mâna împotriva unsului Domnului şi va rămâne nevinovat?" [10] Şi David i-a

---

25,43 „Iezrael": LXX-B „Israel". TM are două localităţi Izreel (*yizre'e'l*, „Dumnezeu seamănă"). Prima este un oraş din Iuda, aflat probabil aproape de Maon, Carmel şi Ziph; al doilea este un oraş din Issachar (astăzi Zerin, la sud de Nazareth). Cei ce citesc „Israel" văd în asocierea celor două soţii, una din Iudeea şi cealaltă din Israel, prefigurarea viitoarei uniri a celor două ţări sub coroana lui David.

26,5 „într-un rădvan": în TM, Saul dormea în incintă (*bamma'gāl*). Grecescul λαμπήνη pleacă probabil de la ebraicul *'agālāh*, „car", „(incintă formată din) care". Sensul cuvântului grecesc nu e foarte limpede, dar se referă la un vehicul de gală rezervat personajelor importante. Theodoret (q. 60 = FM, p. 53) spune că λαμπήνη era un fel de ἁρμάμαξα, trăsură acoperită, pe patru roţi, în care te poţi întinde. Tabăra în formă de cerc este numită, de obicei, στρογγύλωσις. VL 91-95 şi Lucifer din Cagliari citesc aici: *dormiebat in stragulis praeclaris*, „dormea în aşternuturi lucitoare", confundând λαμπήνη cu λάμπειν, „a străluci", şi interpretând στρογγύλωσις plecând de la στρωννύναι, „a aşterne".

26,10 „va fi răpus": *litt.* „va fi adăugat": *cf.* nota 12,25.

zis: „Viu este Domnul! Dacă Domnul nu-l va lovi, fie că-i va veni ziua [din urmă] şi va muri, fie că va coborî la război şi va fi răpus, [11] pe mine unul să mă ferească Domnul să ridic eu mâna împotriva unsului Domnului! Iar acum ia lancea de lângă capul lui şi ulciorul cu apă şi să ne întoarcem la noi!" [12] Şi David a luat lancea şi ulciorul cu apă de lângă capul lui şi s-au întors la ei. Şi nimeni n-a văzut, nimeni n-a aflat, şi nu s-a trezit nimeni; dormeau cu toţii, pentru că încremenire de la Domnul căzuse asupra lor.

[13] Şi David a trecut în partea cealaltă şi s-a oprit pe creasta muntelui, departe; şi era cale lungă între ei. [14] Şi David a strigat către popor şi i-a grăit lui Abenner zicând: „N-ai să răspunzi, Abenner?" Abenner a răspuns: „Cine eşti tu de mă strigi?" [15] Şi David i-a zis lui Abenner: „Oare nu eşti bărbat? Cine mai e ca tine în Israel? Şi cum de nu-l păzeşti pe stăpânul tău, regele? Căci a venit unul din popor să-l ucidă pe rege, stăpânul tău! [16] Nu-i bun lucrul pe care l-ai făcut! Viu este Domnul, că sunteţi vrednici de moarte voi, cei care îl păziţi pe rege, stăpânul vostru, unsul Domnului! Şi acum, uită-te bine: unde-i lancea regelui şi ulciorul cu apă de la capul lui?"

[17] Şi Saul a recunoscut glasul lui David şi a zis: „Oare-i glasul tău, David, copile?" Şi David i-a răspuns: „Robul tău, stăpâne rege." [18] Şi a zis: „De ce-l urmăreşte stăpânul meu pe robul său? Cu ce ţi-am greşit şi ce vină mi s-a aflat? [19] Şi acum, să asculte stăpânul meu, regele, cuvântul robului lui: dacă Dumnezeu te stârneşte împotriva mea, să primească mireasma jertfelor tale – dar dacă sunt fiii oamenilor, blestemaţi fie ei dinaintea Domnului, pentru că m-au izgonit astăzi, ca să nu rămân în moştenirea Domnului, zicând: «Du-te de slujeşte unor dumnezei străini!» [20] Acum, să nu-mi cadă sângele pe pământ dinaintea Domnului, căci regele lui Israel a pornit să-mi ia viaţa, cum umblă după pradă cucuveaua în munţi." [21] Şi Saul a zis: „Am greşit! Întoarce-te, David, copile, căci nu-ţi voi face nici un rău, pentru că azi viaţa mea a avut preţ în ochii tăi; m-am purtat ca un smintit şi mult am

---

26,12 „încremenire", gr. θάμβος, „surprindere", „uimire": TM are *tar'dēmah*, „toropeală", care mai apare în Gen. 2,21 („somnul" lui Adam) şi 15,12 (toropeala lui Avraam în aşteptarea Domnului). În Gen., LXX traduce cu ἔκστασις.

26,20 „să-mi ia viaţa": *litt.* „să caute sufletul meu". ♦ „cucuveaua": TM are „potârniche" (*qōrē'*, din rădăcina *QR'*, „a ţipa"), în loc de cucuvea (νυκτικόραξ). Cum potârnichea nu este o pasăre de pradă, putând fi mai degrabă obiect al propoziţiei decât subiectul ei, LXX a înlocuit-o cu cucuveaua. Şi plecând, probabil, de la omofonia *qōrē'*/κόραξ, a ajuns la νυκτικόραξ. Comparaţia nu e favorabilă lui Saul, deoarece „cântecul cucuvelei este semn de moarte" (*Anth. Pal.* 11,186).

rătăcit." [22] Şi David a răspuns şi i-a zis: „Iată lancea regelui! Să vină unul dintre slujitori să o ia! [23] Şi Domnul îi va întoarce fiecăruia după dreptatea şi după credinţa lui, aşa cum te-a dat azi Domnul în mâinile mele, iar eu n-am vrut să ridic mâna împotriva unsului Domnului. [24] Iată, aşa cum viaţa ta a avut preţ mare chiar azi în ochii mei, tot astfel să aibă preţ mare şi viaţa mea în ochii Domnului şi El să mă ocrotească, şi mă va scoate din orice necaz!" [25] Şi Saul i-a zis lui David: „Fii binecuvântat, copile! Negreşit, vei face fapte mari şi vei avea putere din plin." Şi David s-a dus pe drumul său, iar Saul s-a întors la locul lui.

27 [1] Şi David şi-a spus în inima sa: „Acum voi fi pus într-o zi în mâinile lui Saul: nu e bine pentru mine de nu voi scăpa [cu fuga] în ţinutul Străinilor, şi Saul va înceta să mă mai caute în tot hotarul lui Israel şi voi scăpa de mâna lui!" [2] Şi s-a ridicat David şi cei patru sute de bărbaţi cu el, şi s-a dus la Anchus, fiul lui Ammach, regele din Geth. [3] Şi David a rămas cu Anchus la Geth, el şi oamenii săi, fiecare cu casa lui, iar David cu amândouă nevestele sale, Achinaam din Iezrael şi Abigaia, nevasta lui Nabal din Carmel. [4] Şi lui Saul i s-a dat de ştire că David a fugit la Geth şi nu l-a mai căutat.

[5] Şi David i-a spus lui Anchus: „Dacă robul tău a aflat cu adevărat trecere în ochii tăi, să mi se dea un loc într-una din cetăţile din câmpie şi mă voi aşeza acolo! De ce să se aşeze robul tău laolaltă cu tine, în cetatea regească?" [6] Şi el i-a dat [chiar] în ziua aceea [cetatea] Sekelac; de aceea Sekelac a ajuns a regelui Iudeei până-n zilele noastre. [7] Numărul zilelor cât a stat David în ogorul Străinilor a atins patru luni.

[8] Şi David şi cu oamenii lui suiau şi năvăleau peste tot [neamul] gesiri şi peste amalecit: căci, iată, ţinutul era locuit de unii care veniseră şi se înconjuraseră cu ziduri – începând de la Gelampsur până în ţara Egiptului. [9] Şi

---

27,5 „într-una din cetăţile din câmpie", gr. τῶν πόλεων τῶν κατ' ἀγρῶν: TM are „într-una din cetăţile din ţinut" (*'ārēy haśśśādeh*). Ebraicul *śādeh* înseamnă „câmp", „câmpie", dar şi „ţinut". LXX îl redă prin χώρα, ai cărui corespondenţi obişnuiţi sunt ἀγρός, „câmp", „ţară" şi πεδίον, „câmpie". Putem crede că, în unele cazuri, ἀγρός poate căpăta, în vocabularul LXX, sensul „ţinut".

27,6 Sekelac, aflat pe lista oraşelor din Iuda (Iis. Nav. 15,31), nu are o localizare sigură: poate fi Tel el-Kuweilfe, aflat la aproximativ 17 kilometri nord-nord-est de Beersheva şi la 30 de kilometri sud de Tell es-Safi, probabilă localizare a oraşului Geth.

27,7 „patru luni": TM are „un an şi patru luni".

lovea ţinutul şi nu lăsa în viaţă nici bărbat, nici femeie, lua turme şi cirezi, şi asini, şi cămile, şi veşminte, şi făceau cale-ntoarsă şi se duceau la Anchus.
[10] Şi Anchus i-a zis lui David: „În ce parte aţi năvălit azi?" Iar David i-a răspuns lui Anchus: „În partea de miazăzi a Iudeei, şi la miazăzi de Iesmega, şi la miazăzi de Kenezi"; [11] şi nu lăsa în viaţă nici bărbat, nici femeie, ca să-i [mai] aducă la Geth, zicând [în sinea sa]: „Să nu ne pârască la Geth şi să spună: «Uite ce face David!»" Şi aceasta i-a fost rânduiala în toate zilele cât a stat în ogorul Străinilor. [12] Şi Anchus a avut mare încredere în David, zicându-şi [în sine]: „S-a făcut de ruşine în faţa poporului său, în Israel, şi-mi va fi rob pe veci."

28 [1] Şi a fost aşa: în vremea aceea, Străinii s-au strâns în taberele lor, ca să pornească război împotriva lui Israel; şi Anchus i-a zis lui David: „Să ştii bine că vei ieşi cu mine la război – şi tu, şi oamenii tăi." [2] Şi David i-a zis lui Anchus: „Astfel vei şti acum ce va face robul tău." Anchus i-a zis lui David: „Astfel te voi face căpetenia străjilor mele pentru totdeauna."

[3] Şi Samuel a murit şi l-au jelit, tot Israelul, şi l-au îngropat la Armathaim, în cetatea lui. Şi Saul i-a alungat din ţară pe grăitorii din pântec şi pe ghicitori.

[4] Şi Străinii s-au strâns şi au venit de şi-au pus tabăra la Soman; iar Saul a strâns tot poporul lui Israel şi şi-au pus tabăra la Gelbue. [5] Şi Saul a văzut

---

28,2 „căpetenia străjilor mele", gr. ἀρχισωματοφύλαξ: termenul mai apare în Ezd. 3,4, unde are apoziţia φυλάσσων τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως, „păzind trupul regelui", şi în Ezd. 2,21, unde se aplică unor eunuci ai lui Artaxerxes. Etimologic, cuvântul înseamnă „şef al gărzilor de corp", dar a devenit şi un titlu onorific foarte înalt la curtea Lagizilor, fiind atribuit şi altor persoane decât gărzilor de corp.

28,3 „Grăitorii din pântec" şi „ghicitorii" redau termenii ἐγγαστρίμυθος şi γνώστης. Este vorba de necromanţie, strict interzisă de Lege (Lev. 19,31; 20,6-7; Deut. 18,11). Primul termen înseamnă „ventriloc", vorbitul din pântec fiind o formă de divinaţie. El redă ebr. *'ōbh*, „spirit", al cărui sens şi etimologie nu sunt foarte sigure. Este explicat fie prin arabul *'abā*, „a se întoarce", de unde „duh care se întoarce, strigoi", fie printr-un termen care, în ugaritică şi asiriană, desemnează gaura prin care se comunică cu lumea morţilor. De fapt, Saul nu cere ca spiritul lui Samuel să vorbească, ci să fie sculat (ἀνάγειν) din morţi. E posibil ca *'ōb* să fi fost interpretat prin omonimul său care înseamnă „burduf".

28,4 Soman (TM *Şunem*), astăzi Sulam, aflat la 11 kilometri sud-sud-est de Nazareth. ♦ „Gelbue": nu sunt aici „munţii de la Gelbue" care mărginesc la sud-est câmpia Esdrelon, ci o localitate, azi satul Djelbun, aflat la 17 kilometri sud-est de Soman.

tabăra Străinilor şi s-a înspăimântat şi i-a stat inima [în piept]. [6] Atunci Saul l-a întrebat pe Domnul, dar Domnul nu i-a răspuns nici prin vise, nici prin dezvăluiri, nici prin profeţi.

[7] Şi Saul le-a zis slujitorilor săi: „Căutaţi-mi o femeie ce grăieşte din pântec: mă voi duce la ea şi voi cerceta prin ea!" Iar [slujitorii] i-au zis: „Iată, la Aendor se află o femeie care grăieşte din pântec." [8] Şi Saul s-a acoperit cu totul, şi-a luat alte straie şi a plecat, împreună cu doi bărbaţi; şi au ajuns la femeie noaptea şi i-a zis: „Ghiceşte-mi din pântec şi adu-mi-l pe cel pe care ţi-l voi spune eu!" [9] Şi femeia i-a răspuns: „Iată, tu ştii câte a făcut Saul, cum i-a stârpit din ţară pe grăitorii din pântec şi pe ghicitori; de ce-mi ademeneşti sufletul ca să îl dai morţii?" [10] Saul însă i s-a jurat, zicând:

28,6 „dezvăluiri": *cf.* nota 14,41.

28,7 Aendor se afla probabil pe lângă actualul sat Endur, la 7 kilometri nord-est de Soman şi la 20 de kilometri nord de Gelbue.

28,7-14 *Ventriloca din Aendor.* Episod celebru, foarte controversat în exegeza patristică. Pentru Iustin (*Dialogul cu Trifon* 105,2-5) nu există nici o îndoială că sufletul lui Samuel însuşi i s-a arătat lui Saul, lucru socotit scandalos de mulţi creştini, care nu puteau accepta ca un profet (om sfânt) să se supună poruncii unei magiciene. Tertulian şi autorul *Martiriului lui Pionius* văd în spectrul care i se arată lui Saul prezenţa unui demon. Origen (*Hom. Sam.*) însă revine la poziţia lui Iustin. El îşi concentrează demonstraţia pe soarta sufletului după moarte şi arată că este cât se poate de firesc ca un profet trăitor înainte de venirea lui Hristos să se afle în hades. Am văzut că una din obiecţiile aduse de creştini autenticităţii apariţiei lui Samuel se referă la faptul că un sfânt nu are ce căuta în hades. Or, arată Origen, aici ne aflăm înainte de deschiderea porţilor raiului prin jertfa biruitoare a lui Iisus. Iisus însuşi a coborât în iad, fiind precedat de Ioan Botezătorul. La începutul secolului al IV-lea, un episcop, Eustaţiu, greu de identificat, respinge interpretarea lui Origen, revenind la aceea propusă de Tertulian şi de *Martiriul lui Pionius*: apariţia este o lucrare a diavolului. O explicaţie asemănătoare, dar mai nuanţată, găsim la Chiril al Alexandriei (*Închinare*, p. 195): femeia vede chipul lui Samuel „cu înfăţişare egală şi asemănătoare, alcătuit prin lucrare drăcească", pentru că Dumnezeu poate descoperi cele viitoare şi prin demoni, – dar admite că cineva poate să creadă „că a fost chemat cu adevărat sufletul proorocului". În fine, Diodor al Tarsului, într-un fragment transmis de *catenae* (*cf.* Devreesse, R., 1959, pp. 154 *sq.*) reia şi îmbogăţeşte sensul propus de Origen, în vreme ce Grigore al Nyssei îl respinge (într-o „Scrisoare despre vorbitoarea din pântec către episcopul Teodosie"). Pe larg despre subiect în: *Origene, Eustazio, Gregorio di Nissa: La Maga di Endor*, text, trad. şi comentariu de M. Simonetti, Florenţa, 1989. Lucrarea lui Simonetti conţine toate cele trei texte, în orginal şi în traducere italiană.

28,8 Saul cere să-i vorbească duhul care se exprimă în pântecul femeii (*cf.* 1Par. 10,13).

„Viu este Domnul, dacă ţi se va găsi vreo vină pentru aceasta!" [11] Şi femeia a zis: „Pe cine să-ţi aduc?" „Să mi-l aduci pe Samuel!", a zis. [12] Dar când femeia l-a văzut pe Samuel a dat strigăt cu glas mare, şi i-a zis lui Saul: „De ce m-ai înşelat? Tu eşti Saul!" [13] Şi regele i-a zis: „Nu te teme! Spune pe cine ai văzut!" Femeia i-a răspuns: „Am văzut zei ridicându-se din pământ." [14] „Ce-ai aflat?", a întrebat-o. Şi i-a răspuns: „Un om ridicându-se drept din pământ, înveşmântat într-o mantie." Şi Saul şi-a dat seama că acesta este Samuel; şi a căzut cu faţa la pământ şi i s-a închinat.

[15] Şi Samuel i-a spus: „De ce m-ai tulburat, ca să mă ridic?" Saul i-a zis: „Sunt foarte încolţit: Străinii se războiesc cu mine, iar Dumnezeu s-a depărtat de mine şi nu mi-a mai răspuns nici prin profeţi, nici prin vise. Şi acum, te-am chemat ca să-mi arăţi ce să fac!" [16] Şi Samuel i-a zis: „De ce mă întrebi? Domnul s-a îndepărtat de tine şi este cu aproapele tău. [17] Domnul a făcut cu tine aşa cum grăise prin gura mea: Domnul îţi va smulge domnia din mână şi o va da aproapelui tău, David. [18] Pentru că nu ai ascultat de glasul Domnului şi nu l-ai făcut pe Amalec să simtă pornirea mâniei Lui, din această pricină a făcut aşa Domnul cu tine astăzi. [19] Şi Domnul îl va da pe Israel, laolaltă cu tine, în mâinile Străinilor; mâine, tu şi fiii tăi veţi cădea, iar tabăra lui Israel o va da Domnul în mâinile Străinilor."

[20] Saul s-a tulburat şi a căzut, cât era de lung, la pământ, şi s-a înspăimântat cumplit de cuvintele lui Samuel. Şi nu mai avea putere, pentru că nu

---

28,12 De ce, la vederea lui Samuel, femeia îl recunoaşte pe Saul? Interpretările sunt diferite. Pentru editorii BJ (p. 343), femeia cunoştea legăturile strânse între rege şi Samuel: un personaj atât de important ca Samuel nu se putea arăta decât regelui Saul. În schimb, editorii AB I Sam. presupun o interpolare în textul primar a vv. 11-12a. În textul primar, femeia l-ar fi recunoscut pe rege după cuvintele autoritare cu care acesta o asigură că nu va avea de suferit (v. 10): numai regele putea vorbi astfel (AB I Sam., p. 421). Redactorul a interpolat vv. 11-12a pentru a sugera că femeia l-a recunoscut pe Saul ca urmare, într-un fel sau altul, a manifestării lui Samuel.

28,14 „«Un om ridicându-se drept...»": TM are „un om bătrân (*ZQN*) ridicându-se...". Probabil traducătorul gr. a citit *ZQP*, „a se ridica drept", dar lecţiunea LXX este de preferat (*cf.* AB I Sam., p. 419).

28,15-19 Reia formulările din 15,17-19.28-29.

28,17 „prin gura": *litt.* „prin mâna".

28,20-21 „Saul s-a tulburat (ἔσπευσεν) şi a căzut": verbul σπεύδειν înseamnă „a se grăbi", dar uneori poate căpăta sensul „a fi neliniştit, tulburat". ♦ „mi-am pus viaţa în primejdie": *litt.* „mi-am pus sufletul în mână".

mâncase pâine toată ziua şi toată noaptea aceea. [21] Şi femeia s-a apropiat de Saul, a văzut că s-a tulburat foarte tare, şi i-a spus: „Iată, a ascultat roaba ta glasul tău: mi-am pus viaţa în primejdie şi am ascultat cuvintele pe care mi le-ai grăit. [22] Şi acum, ascultă cuvântul roabei tale: îţi voi pune dinainte o bucată de pâine; mănâncă şi vei căpăta putere, pentru că trebuie să porneşti la drum." [23] [Saul] n-a vrut să mănânce; dar, [cum] slujitorii lui şi femeia stăruiau, a ascultat de glasul lor, s-a ridicat de la pământ şi s-a aşezat pe un jeţ. [24] Femeia avea acasă o junincă îngrăşată; s-a zorit şi a tăiat-o, apoi a luat făină, a frământat-o şi a copt azimă. [25] Le-a pus dinaintea lui Saul şi a slujitorilor lui, iar [ei] au mâncat; şi-n noaptea aceea s-au ridicat şi au plecat.

29 [1] Străinii şi-au adunat toate oştile la Aphec, iar Israel şi-a pus tabăra la Aendor, în Iezrael. [2] Şi satrapii Străinilor treceau în cete de o sută şi de o mie, iar David cu oamenii săi a trecut la urmă, împreună cu Anchus. [3] Şi satrapii Străinilor au zis: „Cine sunt aceştia care trec?" Anchus le-a răspuns căpeteniilor Străinilor: „Nu e oare acesta David, robul lui Saul, regele lui Israel? E cu noi de multă vreme – de doi ani –, şi nu i-am găsit nici o vină, din ziua în care a picat la mine până în ziua de azi." [4] Şi căpeteniile Străinilor s-au înciudat pe el şi i-au zis: „Trimite-l înapoi pe bărbatul acesta, la el acasă, acolo unde l-ai aşezat – să nu vină cu noi la luptă, ca să nu uneltească împotriva taberei noastre. Cum crezi că o să se împace cu stăpânul lui? Oare nu cu capetele acestor oameni? [5] Nu e el David, pentru care ieşeau cântând:

«Saul şi-a doborât miile,
iar David, zecile de mii?»"

[6] Şi Anchus l-a chemat pe David şi i-a zis: „Viu este Domnul, că tu eşti drept şi bun în ochii mei, [ca] şi ieşirile şi intrările tale în tabără împreună cu mine; n-am găsit nimic rău împotriva ta, din ziua când ai venit la mine şi până astăzi. Dar în ochii satrapilor nu eşti bun. [7] Şi acum întoarce-te şi mergi în pace, şi [astfel] nu vei face nici un rău în ochii satrapilor Străinilor." [8] Şi David i-a zis lui Anchus: „Ce ţi-am făcut şi ce-ai găsit la robul tău, din ziua când m-am aflat dinaintea ta şi până astăzi, de nu pot merge să mă războiesc cu vrăjmaşii stăpânului meu regele?" [9] Şi Anchus i-a răspuns

---

29,3 „Cine sunt aceştia care trec": TM are „Cine sunt aceşti evrei".

29,9 „eşti bun în ochii mei": TM adaugă „ca un înger al lui Dumnezeu". Această comparare a lui David se regăseşte în 2Rg. 14,17.20 şi 19,28, atât în TM, cât şi în LXX.

lui David: „Știu că ești bun în ochii mei, însă satrapii Străinilor zic: «Nu va veni cu noi la luptă!» [10] Și acum, scoală-te de cu zori, tu și cu slujitorii stăpânului tău, cei care au venit cu tine, și duceți-vă la voi acasă, acolo unde v-am așezat; și gând rău să nu-ți pui în inimă, căci în ochii mei ești bun. Sculați-vă dis-de-dimineață, ca să porniți la drum, și plecați de cum se va lumina de ziuă!" [11] Și David s-a sculat dis-de-dimineață, el și cu oamenii săi, ca să plece și să păzească țara Străinilor; iar Străinii au pornit să se lupte cu Israel.

30 [1] Și a fost așa: când au ajuns David și cu oamenii săi la Sekelac, a treia zi, Amalec năvălise la miazăzi și în Sekelac; și lovise [cetatea] Sekelac și îi dăduse foc. [2] Dar pe femei și pe toți și toate câte se aflau acolo, de la mic și până la mare, nu-i omorâse, nici bărbat nici femeie, ci-i luaseră robi și se duseseră în drumul lor. [3] Și David și oamenii săi au ajuns în cetate, și iată că era arsă, iar nevestele, fiii și fiicele lor fuseseră duși în robie. [4] Și David și cu oamenii săi au ridicat glas și au plâns, până când n-au mai avut putere să plângă. [5] Și amândouă nevestele lui David fuseseră duse în robie – Achinaam din Iezrael și Abigaia, nevasta lui Nabal din Carmel.

[6] Și David s-a aflat la mare necaz, căci poporul se vorbea să-l omoare cu pietre, pentru că întreg poporul suferea în sufletul lui, fiecare pentru fiii și fiicele lui. Dar David s-a întărit în Domnul Dumnezeul său. [7] Și David i-a zis preotului Abiathar, fiul lui Achimelech: „Adu *ephudul*." [8] David l-a întrebat pe Domnul, zicând: „Să pornesc oare pe urmele acestui *geddur*? Îi voi prinde oare din urmă?" Și [Domnul] i-a răspuns: „Urmărește-l, pentru că, negreșit, îl vei prinde din urmă și vei izbăvi fără tăgadă." [9] Și David a plecat, el și cu cei șase sute de oameni care erau cu el, și au mers până la pârâul Bosor, iar [acolo] cei de prisos s-au oprit. [10] I-a urmărit cu patru sute de oameni, dar două sute de oameni s-au oprit, cei care s-au așezat lângă pârâul Bosor. [11] Și au dat pe câmp peste un egiptean, l-au luat și l-au dus la David pe câmp; și i-au dat o pâine, de-a mâncat, și i-au dat să bea apă; [12] și i-au dat o bucată de turtă de smochine, și a mâncat-o. Și s-a întremat, pentru

---

29,10 „gând rău": *litt.* „cuvânt ciumat".

30,8 „*Geddur*" reproduce termenul din TM *g^{e}dhūdh* cu care este numită ceata de prădători.

30,9 „Cei de prisos" sunt israeliții care i s-au alăturat lui David la Sekelac.

30,12 „s-a întremat": *litt.* „i s-a întors duhul în el".

că nu mâncase pâine şi nu băuse apă vreme de trei zile şi trei nopţi. [13] Şi David i-a zis: „Al cui eşti şi de unde eşti?" Şi băiatul egiptean i-a răspuns: „Sunt robul unui amalecit; stăpânul meu m-a părăsit, pentru că m-am îmbolnăvit acum trei zile. [14] Noi am dat năvală înspre miazăzi în Cholthi, către părţile Iudeei şi spre partea de miazăzi către Chelub, şi am ars cetatea Sekelac." [15] Şi David i-a spus: „Mă duci la acest *geddur*?" Şi el i-a zis: „Jură-mi pe Dumnezeu că n-ai să mă omori şi n-ai să mă dai pe mâna stăpânului meu, şi te voi duce la acest *geddur*." [16] Şi l-a dus acolo jos, şi iată că aceştia se răspândiseră pe întinsul întregului ţinut, mâncând, bând şi petrecând cu toată prada cea multă pe care-o luaseră din ţinutul Străinilor şi din ţinutul lui Iuda.

[17] Şi David a venit peste ei şi i-a lovit din zori până-n seară, ba şi a doua zi; şi n-a mai scăpat nici unul dintre ei, în afară de patru sute de slujitori care au încălecat pe cămile şi au fugit. [18] Şi David a adus înapoi tot ce luaseră amaleciţii şi le-a dezrobit pe amândouă nevestele sale. [19] Şi nu li s-a pierdut nimic, de la mic şi până la mare, de la pradă şi până la fii şi fiice, cu tot ce le fusese luat. Toate le-a adus înapoi David. [20] A luat David toate turmele şi cirezile şi le-a mânat în fruntea prăzilor; şi despre aceste prăzi se spunea: „Acestea sunt prăzile lui David!"

[21] Şi David a ajuns la cei două sute de oameni prea istoviţi ca să-l urmeze pe David şi pe care-i lăsase la pârâul Bosor. [Ei] au ieşit în întâmpinarea lui David şi în întâmpinarea poporului care era cu el; şi David s-a apropiat de ceată şi l-au întrebat de sănătate. [22] Şi, dintre oamenii războinici care-l însoţiseră pe David, toţi cei netrebnici şi ticăloşi au răspuns şi au zis: „Pentru că nu au mers în urmărire împreună cu noi, nu le vom da [nimic] din prăzile pe care le-am luat, ci doar să-şi ia fiecare nevasta şi copiii şi să plece înapoi!" [23] Însă David le-a zis: „Nu veţi face astfel după ce Domnul ne-a dat şi ne-a păzit: Domnul a dat în mâinile noastre *geddurul* care venea peste noi. [24] Cine-şi va pleca urechea la cuvintele voastre? Căci nu sunt mai prejos de voi, deoarece cum este partea celui care pleacă la război, la fel va fi partea celui care rămâne cu poverile: [toţi] vor împărţi la fel."

[25] Şi [aşa] a fost din ziua aceea şi mai apoi: aceasta a devenit poruncă şi rânduială în Israel, până în ziua de astăzi.

[26] Şi David a ajuns la Sekelac şi le-a trimis din pradă bătrânilor lui Iuda şi apropiaţilor săi, zicându-le: „Iată din prăzile [luate] de la vrăjmaşii

---

30,24 „Căci nu sunt mai prejos de voi" nu apare în TM.

Domnului!"; [27] celor din Baithsur, şi celor din Rama de la miazăzi, şi celor din Ieththor, [28] şi celor din Aroer, şi celor din Ammadi, şi celor din Saphi, şi celor din Esthie, [28a] din Geth, din Kinan, din Saphec, din Thimath, [29] şi celor din Carmel şi din cetăţile lui Ierameli şi Kenezi, [30] şi celor din Ierimuth, din Bersabea, din Noo, [31] din Hebron, şi în toate locurile prin care trecuse David împreună cu oamenii săi.

31 [1] Şi Străinii s-a luptat cu Israel şi bărbaţii lui Israel au fugit din faţa Străinilor şi au căzut loviţi de moarte în muntele Gelbue. [2] Şi Străinii l-au prins din urmă pe Saul şi pe fiii lui, şi i-au lovit Străinii pe Ionathan, pe Aminadab şi pe Melchisa, fiii lui Saul. [3] Şi bătălia s-a încrâncenat asupra lui Saul: şi l-au găsit ţintaşii, nişte arcaşi, şi l-au rănit sub coaste. [4] Şi Saul i-a spus celui care-i purta armele: „Scoate-ţi sabia şi străpunge-mă de moarte cu ea, ca nu cumva să vină aceşti netăiaţi împrejur şi să mă străpungă şi să-şi bată joc de mine." Dar cel ce-i purta armele nu voia, pentru că-i era tare frică. Atunci Saul a luat sabia şi s-a aruncat în ea. [5] Şi când a văzut că Saul a murit, cel care-i purta armele s-a aruncat şi el în sabia lui şi a murit o dată cu el. [6] Au murit, [aşadar], Saul şi cei trei fii ai lui şi cel care-i purta armele, în aceeaşi zi, în acelaşi loc.

[7] Şi când bărbaţii din Israel care se aflau dincolo de vale şi cei de dincolo de Iordan au văzut că bărbaţii lui Israel au fugit şi că Saul a murit, ca şi fiii lui, şi-au părăsit cetăţile şi au fugit. Iar Străinii au venit şi s-au sălăşluit în ele.

[8] Şi a fost aşa: a doua zi, când Străinii au venit să despoaie morţii, i-au găsit pe Saul şi pe cei trei fii ai lui căzuţi pe muntele Gelbue. [9] Şi l-au întors, l-au despuiat de arme şi le-au trimis în ţinutul Străinilor, dând vestea cea bună idolilor şi poporului lor – jur împrejur. [10] Şi au pus armele lui în Astarteion, iar trupul i l-au pironit de zidurile de la Baithsan.

30,27-31 Listele de cetăţi diferă mult între LXX şi TM.

31,3 „l-au rănit sub coaste (ὑποχόνδριον)": TM are „a tremurat tare din pricina ţintaşilor". Termenul grec nu se mai găseşte în altă parte în mss A şi B ale LXX şi nu ştim ce cuvânt ebraic traduce. Ar putea prezenta unele asemănări grafice cu corespondentul său din TM „ţintaşi" (*HMWRYM*).

31,9 „l-au întors": TM are „i-au tăiat capul", aceeaşi expresie ca în 17,51, unde David îi taie capul lui Goliat.

31,10 Baithsan, TM *Bēyth Ŝᵉ'ān*, este Skythopolis din vremea lui Flavius Iosephus şi, mai târziu, a lui Ieronim, astăzi Tell el-Hosn din apropiere de Bet Şean.

[11] Şi locuitorii din Iabisul Galaaditidei au auzit ce i-au făcut Străinii lui Saul. [12] Şi s-au sculat toţi bărbaţii puternici, au mers întreaga noapte şi au luat trupul lui Saul şi trupul lui Ionathan, fiul lui, de pe zidurile Baithsanului, le-au dus la Iabis şi le-au ars acolo. [13] Le-au luat [apoi] oasele şi le-au îngropat în ţarina de la Iabis şi au postit vreme de şapte zile.

31,11 „Şi locuitorii din Iabisul Galaaditidei au auzit...": fapta lor este un mod de a-şi exprima recunoştinţa pentru Saul care, la începutul domniei, i-a salvat de pericolul de a deveni robi (*cf.* cap. 11) (AB I Sam., p. 443).

31,12 Este singurul pasaj din VT în care ar fi vorba de arderea unui cadavru. Dar 1Par. 10,12 omite acest lucru şi atunci BML citeşte κατακλαίω, „a plânge", în loc de κατακαίω, „a arde", iar Targumul Io. parafrazează, în conformitate cu Ier. 34,5 şi 2Par. 16,14 şi 21,19 unde este vorba despre un foc pe care se ard tămâie sau miresme cu ocazia morţii unui rege: „Au făcut pentru el un foc cum se face foc pentru un rege."

31,13 „în ţarina de la Iabis": TM are „sub tamariscul din Iabis". *Cf.* şi 1Par. 10,12: „sub stejarul din Iabis".

2 REGI

Introducere

I. Locul cărţii în canon

A doua Carte a Regilor nu poate fi separată, nici ca denumire, nici ca istoric, de prima. Ea face parte din acea unitate care se numeşte „[Cărţile] Domniilor" sau Cărţile lui Samuel (după TM), fiind despărţită de prima Carte a Regilor numai din motive de volum, cele două cărţi neputând fi cuprinse într-un singur sul (pentru date suplimentare trimitem la Introducerea primei Cărţi a Regilor).

Începutul 2 Regi este, de fapt, versetul median al Cărţilor lui Samuel. Biblia greacă reia, în primele versete ale capitolului 1, povestea morţii lui Saul pentru a obţine o pauză între cele două cărţi. Formula de început a acestui capitol este aidoma celei care deschide Iisus Nave şi Judecătorii. Tradiţia masoretică nu cunoaşte această împărţire, precizând doar că mijlocul cărţii lui Samuel este 1Sam. 28,23. În textul grec nu există nici un fel de continuitate între 1Rg. 31 şi 2Rg. 1. Mai mult, povestea morţii lui Saul din aceste versete se deosebeşte foarte mult de 1Rg. 31,1-6, lucru explicat de unii (M.H. Segal, H.W. Hertzberg, P.K. McCarter) prin presupunerea că vestea adusă de solul amalecit este un mesaj mincinos[1]. S-a mai presupus fie că acest capitol continuă 1Rg. 30 (1Rg. 31 provenind dintr-o altă sursă[2]), fie că avem de-a face cu un text heteroclit, rezultat din amestecul cap. 1-4, 11-12, pe de o parte, şi cap. 5-10, 13-16, pe de alta.

Cât priveşte sfârşitul 2 Regi, marea majoritate a manuscriselor LXX plasează spaţiul dintre 2 Regi şi 3 Regi după 2Rg. 24,25, acolo unde Biblia ebraică plasează spaţiul dintre Samuel şi Regi. În schimb, manuscrisele din grupul lucianic prelungesc cea de-a doua Carte a Regilor până la 3Rg. 2,11, adică până la sfârşitul morţii lui David[3]. 2 Regi se sfârşeşte cu moartea lui

1. J.P. Fokkelman, „A Lie, Born of Truth, too Weak to Contain it. A Structural Reading of 2Sam. I. 1-6", *OTS* 23, 1984, pp. 39-55.

2. H.P. Smith, *The Books of Samuel*, *ICC*, Edinburgh, 1977, şi *La Sainte Bible. Les livres de Samuel traduits par R. de Vaux*, Paris, 1953.

3. N. Fernández Marcos şi J.R. Busto Saiz, *El texto antioqueno de la Biblia griega, I. 1-2 Samuel*, Madrid, 1989, pp. XXXI şi 173.

David, aşa cum Geneza se sfârşeşte cu cea a lui Iosif, iar Deuteronomul cu cea a lui Moise. De aceea s-a pus întrebarea dacă plasarea aici a separării dintre cele două cărţi n-ar reprezenta o veche modalitate de separare, înlocuită de cea a Bibliei ebraice, sau dacă această separare nu se bazează cumva pe dorinţa de a articula povestirea pe „domnii". Problema este în continuare deschisă[4].

II. Subiectul

Cele două cărţi aşezate sub numele lui Samuel au o oarecare unitate, conferită fie şi numai de faptul că istoria regelui David începe în 1 Regi, mergând o vreme în paralel cu istoria lui Saul, dar se continuă, până aproape de sfârşit, în cea de-a doua. Dacă 1 Regi poate fi definită drept o carte a tranziţiilor, deoarece înfăţişează trei tranziţii importante ale puterii pentru Israel: de la Eli la Samuel, de la Samuel la Saul şi de la Saul la David, 2 Regi este consacrată celor patruzeci de ani de domnie a lui David ca rege teocratic, domnie desfăşurată în termenii legământului Domnului precizaţi de Moise în Deuteronom, dar marcată şi de nesocotirea acestui legământ şi de blestemul şi pedeapsa ce decurg din aceasta. Un curent favorabil monarhiei, similar celui din 1Rg., se exprimă în toate pasajele care îl glorifică pe David şi dinastia lui.

Moartea lui Saul, răzbunată de David prin pedepsirea ucigaşului acestuia, lăsa în urmă un vid de putere, confuzie în rândurile poporului şi un război civil între partizanii lui David şi cei ai moştenitorului lui Saul. Situaţia de după moartea lui Saul o reproduce pe aceea dinaintea urcării lui pe tron, dar amplificată. Mulţi israeliţi fugiseră dincolo de Iordan, succesorul lui Saul reprezenta doar o umbră de autoritate, fiind el însuşi transfug peste Iordan. Filistenii îşi întinseseră stăpânirea asupra triburilor lui Israel, şi chiar şi asupra unei părţi din Iudeea, până la Bethleem, patria lui David. Aceasta era situaţia moştenită de David.

În vremea aceasta David dă din nou încredere poporului, îşi atrage simpatia făcând apel la sentimentele lui religioase, trezeşte în suflete idealul libertăţii politice şi al coeziunii interne între triburile din nord şi cele din sud. Astfel, la Hebron, el este ales rege al tribului său, tribul lui Iuda, apoi, în urma unor întâmplări neprevăzute, ajunge şi regele altor triburi din Israel.

4. A. Caquot, în *DBS* 11, 1990, coll. 1048-1049.

În sfârşit, triburile lui Israel şi cel al lui Iuda găsesc un punct de coeziune în persoana regelui. Atunci David ocupă Ierusalimul, pe care îl transformă în capitală politică şi religioasă a regatului unit, şi aduce acolo chivotul legământului Domnului, unind poporul în jurul capitalei sale, devenită şi capitală religioasă. Începe pregătirile pentru construirea unui templu. Asistăm la o nouă organizare a cultului religios. Profetul Nathan promite, în numele Domnului, o lungă domnie casei lui David, statornicind principiul eredităţii monarhice. 2Rg. 6-8 reprezintă axa dipticului pe care îl formează istoria lui David.

Urmează o trecere în revistă a războaielor purtate: regele îi supune la apus pe filisteni, la răsărit pe ammoniţi şi pe moabiţi, la miazănoapte pe aramei, la miazăzi pe amaleciţi şi pe edomiţi. Totodată, încheie alianţe cu regele Tyrului, al Emathului şi cu alte căpetenii, realizând un adevărat imperiu. Pe lângă aceasta, se face o descriere a administraţiei regatului, şi ea opera lui David. Administraţia publică era condusă de „robi ai regelui", în fruntea cărora se aflau un secretar şi un scrib regal, care îndeplineau funcţia de miniştri de „interne" şi de „externe". Relatarea privind organizarea pe care o impune David este împărţită între capitolul 8 (15-18: administraţia) şi capitolul 22 (23-26: armata). Aflăm astfel despre organizarea oştirii, despre grupul de „Treizeci" de viteji şi grupul de „Trei", şi despre cherethiţi şi phelethiţi, care formau garda personală a regelui.

David manifestă bunăvoinţă faţă de un urmaş al prietenului său Ionathan.

Cum Dumnezeu a promis o lungă domnie dinastiei davidice, intervin mai multe împrejurări care îl aduc în scenă pe viitorul moştenitor. Capitolele 9-20 (plus 3Rg. 1-2) formează cea de-a doua parte a dipticului: „istoria urmaşilor lui David". În timpul războiului cu ammoniţii, David săvârşeşte un dublu păcat: o aduce în patul său pe soţia unuia dintre războinici, cheteul Urias, şi pune ca acesta să fie trimis în primele rânduri, ca să fie omorât. Acest episod devine axul central al celorlalte întâmplări: el este legat de naşterea moştenitorului pe care i-l va da Bersabea, soţia lui Urias, ca în povestea patriarhilor; prin faptul că duce la omucidere, el provoacă un şir întreg de violenţe şi nenorociri pentru familia regală. Pruncul născut din păcat moare. Amnon, întâiul-născut al regelui, îşi necinsteşte sora vitregă, pe Themar, iar aceasta este răzbunată de fratele ei bun, Abessalom, care-l ucide pe Amnon. Apoi, Abessalom e nevoit să fugă la bunicul dinspre mamă, pentru a scăpa de furia tatălui. Când obţine iertarea acestuia şi se întoarce, uneltește împotriva regelui şi, în cele din urmă, se ridică împotriva

lui. David, refugiat în Galaad, înăbuşă revolta, iar Abessalom îşi pierde viaţa. Întors la Ierusalim, regele trebuie să facă faţă unei a doua revolte, dar oastea lui iese biruitoare.

În timpul acestor întâmplări tulburi, un rol însemnat îl joacă preoţii Abiathar, purtătorul efodului în bătăliile lui David, principal sfetnic, şi Sadoc. Aceştia rămân în Ierusalim alături de chivotul legământului Domnului, pe care David nu-l ia cu el în exil, dar erau şi iscoade ale regelui în cetatea ocupată de Abessalom.

La sfârşitul cărţii se găsesc şase apendici care îşi corespund doi câte doi: primul şi ultimul, al doilea şi penultimul, şi cei doi de la mijloc. Prima pereche dă amănunte despre o foamete şi o molimă, cea de-a doua despre războaiele purtate cu filistenii şi despre faptele de vitejie din aceste războaie, iar cea de-a treia conţine două cântări ale lui David, una în formă de psalm, cealaltă cu aspect de oracol.

Dacă în 1Rg. câmpul de acţiune este restrîns, lărgindu-se doar puţin în jurul templului de la Selo, unde se afla chivotul Domnului, la sfârşitul cărţii 2Rg. aria în care se manifestă David se întinde de la fruntariile Egiptului până la Eufrat, acestea fiind hotarele imperiului davidic.

Datele fundamentale, dar aproximative, care jalonează acest text sunt: anul 1000 î.H., an în care David devine rege al lui Iuda, apoi al lui Israel, şi 970 î.H., anul morţii lui David şi al urcării pe tron a lui Solomon, care în 2Rg. este doar prefigurată.

III. Traducătorul în greacă

Studiile filologice presupun mai mulţi traducători pentru toate cele patru cărţi ale Regilor. Acest lucru se bazează pe traducerea diferită a unor termeni ebraici în 1Rg., pe de o parte, şi în celelalte trei cărţi, pe de altă parte. Astfel, în 1Rg. 30 încă mai există traduceri proprii primei Cărţi a Regilor: ποίμνιον pentru *ṣō'n* (v. 20); *geddur* pentru *g^{e}dhūdh* (v. 23), în timp ce în 2Rg. apar traduceri pe care 1Rg. nu le cunoaşte: ἐὰν μή pentru *kī 'im* (3,13) şi ἐξοδία pentru acelaşi *g^{e}dhūdh* (3,22).

Ms B este edificator pentru identificarea traducătorilor primelor două Cărţi ale Regilor. Aşa cum s-a văzut în Introducerea la 1Rg., ms B conţine textul cel mai puţin revizuit. Numai că, dacă acest manuscris a scăpat de recensiunea hexaplară, el nu a scăpat de recensiunea καί γε[5] – numită astfel

5. *Cf.* Introducerea la 1Rg.

după modul în care particula respectivă redă ebraicul *(w^e)gam*, „de asemenea", „ba mai mult". Această recensiune, anterioară *Hexaplei*, datează din secolul I d.H. Ea nu a atins totalitatea Cărților Regilor, ci doar 2Rg. 10,1-3 – 3Rg. 2,11 și 3Rg. 22,1 – 4Rg. 25,30.

Dacă se ține seama de împărțirea celor patru Cărți ale Regilor în cele cinci secțiuni, desemnate tradițional, de la H.St.J. Thackeray prin litere grecești (α – 1Rg. 1-31; ββ – 2Rg. 1,1-9,13; βγ – 2Rg. 10,1 – 3Rg. 2,11; γγ – 3Rg. 2,12-21.43; γδ – 3Rg. 22,1 – 4Rg. 25,30), se pot pune în evidență două tipuri de apropieri: pe de o parte, între primele două Cărți ale Regilor și Pentateuh (ca în cazul particulei καί γε, total absentă în Pentateuh și în 1Rg., cu doar două ocurențe în secțiunea ββ, dar foarte frecventă în restul secțiunilor), pe de alta, între cele patru Cărți ale Regilor (în care, bunăoară, particulele δέ și γάρ sunt aproape absente, iar δή foarte frecventă, în timp ce, în Pentateuh, ocurența acestor particule este exact inversă).

În aceste condiții, cel mai simplu este să admitem că schimbarea traducătorului se plasează între 1Rg. 31 și 2Rg. 1,1, acolo unde cele mai vechi manuscrise plasează granița dintre 1 Regi și 2 Regi. Împărțirea Samuel-Regi în patru Cărți ale Domniilor, dictată de necesități de punere în pagină, a fost așadar însoțită, se pare, de o împărțire a sarcinilor între mai mulți traducători sau echipe de traducători.

IV. Autorii

Textul 2 Regi pare să fie lucrarea a cel puțin trei autori, a căror mână se suprapune, ducând uneori la sincope și deosebiri care se reflectă și în traducere. Cea mai mare parte a textului și, probabil, cea mai veche pare să aparțină unui istoric numit de unii exegeți „abiatharid" (deoarece este susținătorul casei lui Abiathar și al politicii acestuia, partizan al regelui David și al urmașului său, Adonias, întâiul-născut). Din loc în loc, se poate observa intervenția unui al doilea istoric, purtătorul ideilor preotului Sadoc (istoricul „sadocid", fidel dinastiei, cu tendințe clericale, susținător al lui Solomon). Pe alocuri însă ies la iveală și ecouri deuteronomiste. Atitudinile primilor doi istorici sunt, în mod evident, partizane. Astfel, cucerirea Ierusalimului, concomitent cu înfrângerea filistenilor (cap. 5), urmată de așezarea chivotului la Ierusalim (cap. 6) – mari momente de glorie pentru domnia lui David – sunt puse pe seama istoricului abiatharid. Pe acesta l-a continuat și l-a corectat cel sadocid, care a vrut să arate că David a fost nu numai întemeietorul cultului de la Ierusalim, ci și al unei dinastii; acesta ar fi făcut adăugiri

capitolului 6 şi ar fi introdus o primă formă a capitolului 7. La toate acestea, un istoric ulterior va fi adăugat versetele 8,1-14, unde se arată că regele Ierusalimului a fost în acelaşi timp întemeietorul unui imperiu ce se întindea şi asupra neamurilor dimprejur. Tot pe seama istoricului abiatharid este pusă şi istorisirea din capitolul 9 despre punerea sub protecţie a ultimului descendent din casa lui Saul. Acest autor înviorează acţiunea cu ajutorul unor dialoguri dense şi vii. Se regăseşte acelaşi stil în 21,1-14, a cărui urmare trebuie să fie capitolul 9.

Multe capitole au fost deplasate, evidentă fiind expedierea unor episoade în ultimele capitole, văzute ca „anexe". Unei ultime redactări i se datorează, probabil, şi dispoziţia concentrică ce poate fi pusă în evidenţă în cazul mai multor povestiri. Bunăoară, povestea despre Bersabea este precedată de o relatare militară ce cuprinde 10,1-11,1. Continuarea directă a acestei relatări se află în 12,26-31, în timp ce istoria personală a lui David şi a Bersabeei formează miezul capitolului 11 şi se continuă în 12,15b-25.

Ca şi în cazul 1 Regi, din punctul de vedere al unităţii redactării şi al documentelor folosite de redactor(i), se pot distinge: un grup omogen (2Rg. 10-20), un grup compozit (2Rg. 2-9), şi apendici (2Rg. 21-24). Grupul omogen, căruia ar trebui să i se adauge primele două capitole din 3Rg., reprezintă cea mai bună parte din Cărţile lui Samuel. Prezintă, într-o naraţiune omogenă, împrejurările unui păcat şi urmările acestuia, punându-i laolaltă pe fiii capabili să conducă regatul şi pe moştenitorul şi succesorul lui David. Autorul pare să fie o persoană apropiată evenimentelor. Intenţia sa este să arate cum unitatea naţională, la care ajung regatul lui Iuda şi al lui Israel, se realizează în mâinile lui David şi trece apoi în mâinile lui Solomon. Pe plan teologic, autorul vrea, pe de o parte, să arate că moştenitorul regatului este legat de un dublu păcat al tatălui, pe de alta, să urmărească legătura, de tip cauză-efect, dintre greşeală şi pedeapsă. El pare a fi un profet, deoarece numai un profet ar fi putut avea curajul să povestească asemenea blasfemii despre rege, lucruri puţin onorabile pentru urmaşul acestuia. Autorul nu trebuia neapărat să fie îndepărtat în timp, deoarece David se pare că ar fi fost idealizat ca strămoş al lui Mesia nu mult după Solomon, iar această idealizare ar fi împiedicat o atât de lungă povestire a păcatului săvârşit de rege, aflat în legătură directă cu moştenitorul.

Grupul compozit conţine elemente esenţiale ale cărţii: consacrarea lui David ca rege al lui Iuda şi al lui Israel, lista fiilor lui David, ocuparea Ierusalimului, mutarea chivotului Domnului în cetatea lui David, profeţia lui Nathan, un cuprins al războaielor lui David şi aducerea la curte a celui

din urmă fiu al lui Ionathan. Materialul poate avea proveniențe diferite: orale și scrise, din arhivă sau din templu, eșalonate în timp și adunate de redactorul cărții.

Cei șase apendici, așezați în oglindă, par să provină mai degrabă dintr-o arhivă, datorită cataloagelor de persoane, documentelor și ritmului poetic al elementelor. Cel mai important este ultimul, care indică hotarele regatului lui David și pregătește construirea de către Solomon a templului de pe colina din Ierusalim. Apendicii trebuie să fi fost compuși foarte timpuriu, pentru că se referă la documente și liste din arhive.

Cărțile lui Samuel par să fi fost create în felul următor: mai întâi au fost faptele, apoi transmiterea orală a faptelor respective în locurile și în cercurile în care acestea s-au desfășurat; culegere de scrieri separate conținând cântări, documente de arhivă, evenimente deosebite relatate de cercurile profetice; adăugarea de compliniri ulterioare; culegere de varii elemente provenite de la triburile regatului de nord și de la cele ale regatului de sud (înainte de anul 722 î.H., anul dispariției regatului lui Israel); în sfârșit, redactarea finală, făcută de un „cărturar", care adaugă sumarele și topește materialul recitind istoria trecută și punând în lumină mâna conducătoare a Dumnezeului legământului. Meritul esențial al acestui redactor final este de a fi făcut apel la diferite izvoare și de a lăsa în suspensie informația, atunci când îi lipsesc datele exacte (*cf.* 1Rg. 13,1; 2Rg. 16,14). Datele transmise sunt culese de el cu respect religios, ca demne de venerație pentru vechimea lor, pline de sens religios, menite să ilustreze planul lui Dumnezeu cu istoria poporului său, încărcate de făgăduințe mesianice. Dacă autorul ar fi armonizat documentele, ar fi închis posibilitatea de a vedea problemele și contrastele care tulburau viața protagoniștilor. Din divergențele existente se poate obține azi o reconstrucție vie a istoriei biblice.

Cărțile lui Samuel sunt unitare în întregul lor, în raport cu intenția autorului și cu redactarea finală. Într-adevăr, există multe legături între diferitele grupuri narative din cele două Cărți ale Regilor, ca, de pildă: între 2Rg. 3,9-10, 2Rg. 5,2 și 1Rg. 13,14; 15,28; 16,1; 25,28-30; 28,17; între 2Rg. 4,4 și 1Rg. 31,1-7; între 2Rg. 7,15 și 1Rg. 13,14 și 15,28; între 2Rg. 9,1 *sq.* și 1Rg. 18,1-2; 20,15-17; 20,42; 23,17-18; între 2Rg. 10,1-2 și 1Rg. 11,1-11; între 2Rg. 21,12-14 și 1Rg. 31,11-13. Există, de asemenea, legături cu precedentele cărți biblice. Toate acestea dovedesc că redactorul final a dat o structură unitară, care urmează un plan unitar.

Rezultatul este compozit, dar, din loc în loc, găsim note cu caracter explicativ. Acestea dovedesc faptul că redactorul a simţit nevoia să-i lămurească cititorului său unele lucruri mai greu de înţeles, fiind îndepărtate în timp, sau să dea o motivaţie istorică unor fapte ori obiceiuri încă existente în vremea lui. Astfel apar explicaţii ce conţin formula „până în ziua de astăzi". Alte intervenţii ale redactorului sunt clarificări, un fel de actualizare, de adaptare a textului la situaţia contemporană lui (*cf.* 2Rg. 21,2; 2Rg. 1,18: elegia compusă de David la moartea lui Saul şi a fiului său Ionathan, care era inclusă în „Cartea Dreptului", o culegere pierdută de poeme despre eroii lui Israel; 2Rg. 4,2 *sq.*: explicaţia despre canaanenii din Beroth fugiţi şi rămaşi la Gethaim; 2Rg. 5,6.8: motivarea excluderii orbilor şi ologilor de la cultul din templu; 2Rg. 18,18: stela pe care şi-a ridicat-o Abessalom şi existentă „până în ziua de astăzi").

V. Ecouri ale cărţii 2 Regi

Cartea este dominată de legământul Domnului cu David (*cf.* 2Rg. 23,5), despre care vorbeşte şi profeţia lui Nathan, în care Dumnezeu spune: „Şi Eu îi voi fi tată, iar el îmi va fi mie fiu" (2Rg. 7,14). Legământul Domnului cu David se regăseşte în noul legământ, în persoana lui Hristos, adevărat frate al omului, adevărat Fiu al lui Dumnezeu şi Dumnezeu adevărat. Această instituţie vetero-testamentară, legământul, se realizează în mod desăvârşit în Noul Testament. La fel se realizează şi ideea de pace: dorinţa Domnului este pacea, dar o pace ca rod al biruinţei după o luptă grea. Acesta este sensul faptelor dezvoltate în 2 Regi: şirul de războaie are drept rezultat domnia lui David, care îi pune fiului său numele „Omul păcii", Solomon.

O vădită aluzie la profeţia lui Nathan se regăseşte în cuvintele cu care îngerul îi vesteşte Mariei că va avea un fiu (Lc. 1,32). Relatarea vizitei Mariei la Elisabeta are analogii cu descrierea sosirii chivotului în cetatea lui David: adevăratul chivot în care îşi manifestă prezenţa Dumnezeu este Maria, care îl poartă pe Hristos-Dumnezeu (Lc. 1,39-45 = 2Rg. 6,9-15).

Făgăduinţa din profeţia lui Nathan (2Rg. 7) apare cu numele de legământ în 23,5. Acest lucru îl aşază pe David în centrul tuturor mesajelor mesianice ale profeţilor viitori. Regele ajunge astfel, prin el însuşi, prin existenţa sa, un om profetic, care Îl are alături pe Dumnezeu şi care va deveni salvatorul lui Israel prin urmaşul său: „Fiul Celui Preaînalt" va fi, prin antonomasie, „Fiul lui David" (Lc. 1,32).

Florica Bechet

2 Regi

1 [1] Şi a fost aşa: după moartea lui Saul, David, bătându-i pe amaleciţi,
s-a întors şi s-a aşezat David două zile la Sekelac. [2] Şi a fost aşa: a treia zi,
iată, a venit un bărbat din tabără, de la oamenii lui Saul, cu hainele sfâşiate
şi cu capul presărat cu ţărână. Şi, când a ajuns înaintea lui David, a căzut cu
faţa la pământ şi i s-a închinat. [3] Şi David i-a zis: „De unde vii?" Iar el i-a
răspuns: „Am scăpat din tabăra lui Israel." [4] Şi David i-a zis: „Ce vorbă-i
asta? Povesteşte-mi." Şi el i-a spus: „Poporul a fugit de la luptă şi au căzut
mulţi din popor, şi au pierit; şi a murit Saul, şi Ionathan, fiul lui, a murit."
[5] Şi David i-a spus slujitorului care-i adusese această veste: „Cum de ştii că
au murit Saul şi Ionathan, fiul lui?" [6] Şi slujitorul care-i adusese această
veste i-a spus: „Mă aflam din întâmplare pe muntele Gelbue şi, iată, Saul
stătea rezemat în sulița lui şi, iată, carele şi căpeteniile călărimii l-au împre-
surat. [7] Şi el a privit îndărăt, m-a văzut şi m-a strigat, iar eu am i-am zis:
«Iată-mă!» [8] Şi el mi-a spus: «Cine eşti tu?» Şi i-am spus: «Eu sunt un ama-
lecit.» [9] Şi el mi-a spus: «Stai asupra mea şi ucide-mă, căci negură grozavă

1,2 „cu hainele sfâşiate şi cu capul presărat cu ţărână": semn de doliu, ca în 1Rg. 4,12.
1,6 „muntele Gelbue", *cf.* 1Rg. 28,4; 31,1.8. Carele şi călăreţii (gr. ἱππάρχαι, „căpeteniile călărimii") fac parte din oastea filistenilor; prezenţa carelor la această dată într-un ţinut muntos este un anacronism şi contrazice şi cele spuse în 1Rg. 31,3, unde Saul este ameninţat de arcaşi. Relatarea luptei, ţinuta solului, neliniştea lui David, descrierea în *crescendo* a catastrofei, care se încheie cu moartea lui Saul şi a lui Ionathan, amintesc de 1Rg. 4,12 (unde Eli află despre moartea fiilor săi şi despre răpirea chivotului), ceea ce ar putea constitui un argument în favoarea tezei existenţei unui istoric unic care a redactat cele două cărţi „ale lui Samuel". O altă mână pare să intervină începând cu v. 5, unde solul nu mai este un „bărbat", ci un „băiat", un „slujitor", pentru ca v. 6 să fie cu totul diferit de 1Rg.
1,9 „negură grozavă": TM are un *hapax*: *ṣābhāṭ*, „ameţeală" (dintr-o rădăcină care înseamnă „a ţese", „a broda"), redat în greacă prin σκότος δεινόν, formă coruptă pentru σκοτόδινος, „ameţeală", termen care ar fi corespuns mai bine cuvântului ebraic. ♦ „[deşi] încă nu mi-am dat sufletul": *litt.* „toată viaţa mea/tot sufletul meu se află încă în mine" (πᾶσα ἡ ψυχή μου ἐν ἐμοί).

m-a cuprins, [deşi] încă nu mi-am dat sufletul.» [10] Şi am stat asupra lui şi l-am omorât, pentru că ştiam că n-o să mai trăiască după ce fusese doborât. Şi am luat diadema regească de pe capul lui şi brăţara de pe braţul lui şi i le-am adus aici stăpânului meu." [11] [Atunci] David şi-a apucat hainele şi şi le-a sfâşiat, şi toţi bărbaţii care erau cu el şi-au sfâşiat şi ei hainele. [12] Şi şi-au bătut [piepturile] şi au plâns şi au postit până seara pentru Saul, pentru fiul lui, Ionathan, pentru poporul lui Iuda şi pentru casa lui Israel, deoarece căzuseră sub sabie. [13] Şi David i-a spus slujitorului care-i adusese vestea: „De unde eşti tu?" Şi el i-a răspuns: „Sunt fiul unui venetic amalecit." [14] Atunci David i-a zis: „Cum de nu te-ai temut să ridici mâna să nimiceşti pe unsul Domnului?" [15] Şi David a chemat pe unul dintre slujitorii săi şi i-a spus: „Vino şi înfruntă-l." Şi [acela] l-a lovit şi el a murit. [16] Şi David i-a zis: „Sângele tău să cadă asupra capului tău, pentru că gura ta a mărturisit împotriva ta, zicând: «Eu l-am omorât pe unsul Domnului.»"

[17] Şi David a înălţat acest cânt de jale pentru Saul şi pentru Ionathan, fiul lui, [18] şi a spus să fie învăţat de fiii lui Iuda – iată, e scris în Cartea Dreptului:

1,10 „Diadema regească" (βασίλειον) şi brăţara (χλιδών) sunt însemnele regale în 4Rg. 11,12 şi Ps. 89,40; 132,18, în cadrul regalităţii din Ierusalim. Dar aici ele sunt un anacronism. Gestul amalecitului (amaleciţii fiind oricum cei ce pun capăt domniei lui Saul) pare să-l desemneze pe David drept urmaş al lui Saul, dar indică şi urmărirea unei recompense.

1,11-12 Pare să continue direct v. 4, relatând un ritual de doliu colectiv, cu un post limitat la o singură zi, faţă de cele şapte zile din 1Rg. 31,13. ♦ „poporul lui Iuda": TM are „poporul lui YHWH". ♦ Ioan Gură de Aur îl elogiază pe David plecând de la acest episod. David îi plânge pe cei doi „aşa cum un părinte plânge moartea fiului". Singura consolare este moartea simultană a celor doi: în felul acesta tatăl (Saul) este cruţat de vestea morţii fiului (Ionathan) şi invers (*A doua omilie despre David şi Saul*).

1,13 Reprezintă continuarea episodului din vv. 5-10. ♦ „slujitorul", *litt.* „băiatul". ♦ „venetic": gr. πάροικος, *litt.* „vecin", traduce ebr. *gēr* şi-l desemnează în cărţile LXX pe străinul venit să trăiască în cadrul comunităţii evreieşti. *Cf.* nota 16,29 la Levitic.

1,14 Este evidentă intenţia de a reafirma caracterul sacru al regelui, „unsul Domnului", care este de neatins.

1,15 „şi el a murit": nu apare în TM.

1,16 „Sângele tău să cadă asupra capului tău": formulă semitică, însemnând că un om este responsabil de moartea altuia şi trebuie să suporte consecinţele (*cf.* Lev. 20,9.11 şi 3Rg. 2,32.37). „Sângele tău" înseamnă „sângele pe care tu l-ai vărsat". Ch. Mabee, 1980, pp. 89-107 a crezut că poate distinge aici o declaraţie juridică de nevinovăţie, prin care David ar afirma că n-are nici un amestec în moartea lui Saul.

1,17-27 Elegia funebră, considerată una dintre cele mai vechi cântări din Biblie, pare să se lege de vv. 11-12.

[19] „Înalță stâlp, Israele, pentru cei răpuși de moarte pe înălțimile tale!
Cum au căzut vitejii!
[20] Să nu dați de știre în Geth
și să nu binevestiți pe ulițele Ascalonului,
ca să nu se bucure fiicele Străinilor,
ca să nu se veselească fiicele celor netăiați împrejur.
[21] Munți din Gelbue,
să nu cadă pe voi nici rouă, nici ploaie, să nu fie țarini cu pârgă!
fiindcă aici a fost batjocorită pavăza vitejilor,
pavăza lui Saul, care nu a fost unsă cu untdelemn.
[22] De la sângele răniților, de la grăsimea voinicilor

1,18 În TM, v. 18 este obscur. Pare a fi titlul cântării; s-ar putea traduce „El a spus: Pentru ca fiii lui Iuda să învețe. Arc. Iată, e scris în Cartea Dreptului". Dintre diversele interpretări, o reținem pe cea care ni se pare cea mai plauzibilă: „Arc" reprezintă titlul (ccea ce ne face să ne gândim, împreună cu H.W. Hertzberg, la titlurile surelor coranice), după cum Cartea Dreptului (Syr. „Cartea cântului") ar putea fi o antologie de poezie din Israelul antic, eventual *Sepher ha-Yăşār*, care a dat numele unui midraş medieval.

1,19 „Înalță stâlp, Israele, pentru cei răpuși de moarte pe înălțimile tale!" În TM, poemul începe printr-o frază nominală greu de legat de restul: *haṣ̌bhī yiśrā'ēl* (tradus cu „cinstea lui Israel" – TOB, „strălucirea lui Israel" – BJ etc.), de unde o mare varietate în versiuni. Textul grec (Στήλωσον, Ισραηλ, ὑπὲρ τῶν τεθνηκότων ἐπὶ τὰ ὕψη σου τραυματιῶν) pare să conțină o dublă traducere (*litt.* „morți"... „loviți") a unui singur termen ebraic. Hemistihul următor reprezintă un refren, care se regăsește în 25a și 27a și stabilește o legătură a bocetului cu v. 12.

1,20 Geth, unul dintre principalele orașe ale filistenilor (numiți în text „Străini"; *cf.* nota 3,3 la Jud.), situat la aproximativ 45 km sud-vest de Ierusalim. Despre Ascalon, vezi 1Rg. 6,16, nota. Este evocat aici rolul tradițional al femeilor în sărbătorirea victoriilor (*cf.* 1Rg. 18,6). Geth este pus aici în frunte poate datorită legăturilor speciale pe care le avea David cu această localitate (*cf.* 1Rg. 27).

1,21 Expresia ebraică *śadhēy th^erūmoth*, redată în greacă prin ἀγροὶ ἀπαρχῶν, „țarini cu pârgă", trimite la un termen tehnic din ritualul sacerdotal (*cf.* Num. 15,20-21; Deut. 12,6.17). Așa se explică lecțiuni precum „munți ai morții" (Theodotion), „munți ai tristeții" sau „câmpuri înalte". ♦ „pavăza lui Saul, care nu a fost unsă cu untdelemn": se cunoaște obiceiul războinicilor de a-și unge cu grăsime scuturile pentru a le face alunecoase (*cf.* Is. 21,5). Mulți au înțeles, la fel ca în Vulg., că Saul nu a fost sau nu ar fi fost uns rege. Pentru TM, multe traduceri (Caquot și de Robert, TOB, BJ etc.) preferă să ia acest verset împreună cu versetul următor, înțelegând că locul untdelemnului obișnuit l-au ținut, în cazul lui Saul, sângele și grăsimea dușmanilor uciși de acesta.

1,22 În textul grec, arcul lui Ionathan și sabia lui Saul sunt κενόν, „gol", și, respectiv κενή.

arcul lui Ionathan nu se întorcea deşert
şi nici sabia lui Saul nu venea înapoi deşartă.
[23] Saul şi Ionathan, cei iubiţi şi preafrumoşi, de nedespărţit,
chipeşi în viaţa lor, nici în moarte nu s-au despărţit;
mai uşori ca vulturii,
mai vajnici decât leii.
[24] Fiice ale lui Israel, plângeţi-l pe Saul,
care vă înveşmânta în purpură şi cu podoabe,
care acoperea cu podoabe de aur veşmintele voastre!
[25] Cum au căzut vitejii în mijlocul bătăliei!
Ionathan răpus pe înălţimile tale!
[26] Sufăr pentru tine, fratele meu, Ionathan;
preafrumos erai pentru mine,
dragostea ta pentru mine era minunată
mai presus de dragostea femeilor.
[27] Cum au căzut vitejii!
Cum le-au pierit armele de război!"

1,23 „chipeşi în viaţa lor, nici în moarte nu s-au despărţit": TM are „nici în viaţă, nici în moarte nu s-au despărţit".

1,24 Este vorba de femeile care-l jelesc pe Saul, femeile care nu vor mai avea parte de podoabele luate de rege din prăzile de război.

1,25 Să se observe reluarea în chiasm a v. 19.

1,27 În ultimul refren, pe lângă viteji sunt pomenite şi armele, care sunt asimilate purtătorilor lor. Poemul are o compoziţie îngrijită, fiind împărţit de refren în trei părţi inegale, dar bine articulate:

Răpusă pe înălţimi (19a)
Au căzut vitejii (19b)
Fiicele filistenilor (20)
...
Pavăza lui Saul (21b)
Arcul lui Ionathan (22a)
Sabia lui Saul (22b)
...
Fiicele lui Israel (24)
Au căzut vitejii (25a)
Răpus pe înălţimi (25b).

Arcul lui Ionathan se află la mijloc, corespunzând menţionării din v. 18, care, astfel, trebuie să fie titlul poemului, arcul fiind darul simbolic pe care Ionathan i-l face lui David în 1Rg. 18,4. Este aici mâna primului istoriograf, care aprecia excepţionala prietenie care îi lega pe Ionathan şi David şi fidelitatea acestuia din urmă faţă de Saul.

2 [1] Şi a fost aşa după aceea: David l-a întrebat pe Domnul, zicând: „Să mă sui oare în vreuna din cetăţile lui Iuda?" Şi Domnul i-a spus: „Suie-te!" Şi David a zis: „Unde să mă sui?" Şi i-a zis: „La Hebron." [2] Şi David s-a suit acolo, la Hebron, împreună cu amândouă nevestele sale, Achinoom din Iezrael şi Abigaia, nevasta lui Nabal din Carmel, [3] şi bărbaţii care erau cu el, fiecare cu casa lui, şi s-au aşezat în cetăţile Hebronului. [4] Şi au venit bărbaţii din Iuda şi l-au uns pe David acolo, ca să domnească peste casa lui Iuda.

Şi i s-a dat de ştire lui David: „Bărbaţii din Iabisul Galaadului l-au îngropat pe Saul." [5] Şi David a trimis soli la cârmuitorii din Iabisul Galaadului să le spună: „Binecuvântaţi să fiţi de Domnul, că v-aţi făcut astfel milă cu stăpânul vostru, Saul, unsul Domnului, şi l-aţi îngropat pe el şi pe Ionathan, fiul lui; [6] iar acum, Domnul să se poarte cu voi cu milă şi adevăr! Eu însumi vă voi face, la fel, bine, pentru că aţi făptuit acest lucru. [7] Iar acum, să vi se întărească mâinile şi să vă arătaţi viteji, pentru că domnul vostru Saul a murit, iar casa lui Iuda m-a uns pe mine rege peste ei." [8] Dar Abenner, fiul

---

2,2-3 Instalarea la Hebron face pandant instalării la Geth şi la Sekelac (1Rg. 27). Hebronul, unde erau venerate mormintele patriarhilor şi ale soţiilor acestora, va deveni capitala lui David în Iuda. ♦ „nevasta lui Nabal din Carmel": Abigaia era de fapt văduva lui Nabal (*cf.* 1Rg. 25,1-42). ♦ „Cetăţile Hebronului" ar putea fi ori cele patru cetăţi care alcătuiau oraşul Qiryat-Arba (al cărui nume înseamnă tocmai „oraşul celor patru": Gen. 23,2, TM), ori oraşele dependente de această capitală regională, enumerate în 1Rg. 30,27-31.

2,4 Desemnarea lui David drept rege al lui Iuda apare aici ca rezultatul unui demers „democratic", el fiind uns de către compatrioţii săi, pe care îi câştigase de partea sa (de ex., 1Rg. 30,26-31), învestitură completată apoi de cea conferită de către bătrânii din Israel (5,3). După 1Rg. 16, David fusese deja uns de către Samuel la Bethleem, aceea fiind ungerea sacră, prin care autorul sadocid voia să arate că regele este ales de Dumnezeu, înaintea oricărui demers omenesc. ♦ „au venit...": *litt.* „vin". Textul gr. manifestă o fluctuaţie continuă între timpul prezent şi timpurile trecute, situaţie care, echivalată mecanic în româneşte, ar fi descumpănitoare pentru cititor.

2,5-6 *Cf.* 1Rg. 23,21, unde Saul se adresează cu aceleaşi cuvinte oamenilor din Ziph. David îi ia locul lui Saul în relaţiile cu vasalii acestuia, oamenii din Iabis.

2,5 „unsul Domnului": nu apare în toate manuscrisele LXX şi nici în TM.

2,6 „milă şi adevăr": gr. ἔλεος καὶ ἀλήθεια traduce ebr. *ḥesedh we'emeth*, „bunăvoinţă şi fidelitate", termeni asociaţi frecvent pentru a caracteriza purtarea lui Dumnezeu faţă de oameni.

2,8 Abenner, unchi şi căpetenie a lui Saul (1Rg. 14,50; 17,55; 26,5 *sq.*), asigură continuitatea puterii şi pune pe tron pe unul din fiii lui Saul, al cărui nume este probabil o deformare a lui Işbaal, „Omul lui Baal". Işbaal devine Iebosthe (Işboşeth), „Omul ruşinii". ♦ „din tabără la Manaem": TM are „la *Maḥanāyim*" (localitate din Transiordania; toponimul înseamnă „tabere").

lui Ner, căpetenia oştirii lui Saul, l-a luat pe Iebosthe, fiul lui Saul, şi l-a dus din tabără la Manaem [9] şi l-a pus rege peste Galaadita, peste Thasiri şi peste Iezrael, ca şi peste Efraim, peste Beniamin şi peste întregul Israel. [10] Iebosthe, fiul lui Saul, [avea] patruzeci de ani când a ajuns rege peste Israel, şi a domnit doi ani, dar nu şi peste casa lui Iuda, care îl urma pe David. [11] Iar timpul cât a domnit David în Hebron peste casa lui Iuda [a fost de] şapte ani şi şase luni.

[12] Şi Abenner, fiul lui Ner, şi slujitorii lui Iebosthe, fiul lui Saul, au plecat din Manaem înspre Gabaon; [13] iar Ioab, fiul Saruiei, şi slujitorii lui David au plecat din Hebron; s-au întâlnit cu ei la fântâna din Gabaon şi s-au aşezat unii de o parte a fântânii din Gabaon, iar ceilalţi de cealaltă parte a fântânii. [14] Şi Abenner i-a spus lui Ioab: „Să se ridice slujitorii şi să se întreacă înaintea noastră!" Iar Ioab a spus: „Să se ridice!" [15] Şi s-au ridicat şi au ieşit în faţă doisprezece slujitori din Beniamin, de-ai lui Iebosthe, fiul lui Saul, şi doisprezece slujitori de-ai lui David. [16] Şi fiecare l-a înşfăcat de cap cu o mână pe potrivnicul său şi [şi-a implântat] sabia în coasta lui şi au căzut laolaltă. Şi s-a numit locul acela „Partea viclenilor", care este la Gabaon. [17] Şi lupta a fost din cale-afară de aprigă în ziua aceea. Abenner şi oamenii din Israel au pierdut înfruntarea cu slujitorii lui David. [18] Şi se aflau acolo [cei] trei fii ai Saruiei: Ioab, Abessa şi Asael. Asael era iute de picior ca o ciută de pe câmp. [19] Şi Asael l-a urmărit pe Abenner şi s-a ţinut după Abenner fără să se abată nici la dreapta, nici la stânga din spatele lui Abenner. [20] Şi Abenner s-a uitat îndărăt şi i-a spus: „Oare tu eşti Asael?" El

---

2,9 „peste Thasiri": TM are *'el hā'aşūrī*: *litt.* „peste asirian" – lucrul fiind imposibil. Targumul are „casa lui Aşer", Syr. şi Vulg. au „Gesur".

2,12-13 După J. Blenkinsopp (1972, p. 84 *sq.*), „Gabaon" este aici Gibeat-Saul, care era obiectivul vizat de ambele partide pentru a impune un succesor pe tronul lui Saul. „Fântâna" se crede a fi un mare rezervor de apă descoperit de săpăturile arheologice (termenul ebraic *bᵉrēkhāh* desemnează un lac artificial sau un bazin).

2,14 „să se întreacă...": *litt.* „să joace" (παιξάτωσαν). Nu este vorba, de fapt, de un joc, ci de o întrecere războinică, încredinţată unor luptători tineri. TM are vb. *śāḥaq*, „a juca", dar şi „a face o întrecere (sportivă)".

2,15 Numărul doisprezece ar putea sugera faptul că fiecare tabără reprezintă întregul Israel.

2,16 „Partea viclenilor (= uneltitorilor)": TM are *helᵉqāth haṣṣūrīm*, „Câmpul Stâncilor", „stâncile" fiind interpretate de Qimhi drept o metaforă pentru viteji; Vulg. are „câmpul celor tari".

2,18 Asael cel „iute de picior" aminteşte de epitetul homeric πόδας ὠχὺς Ἀχιλλεύς. De altfel, monomahia, cu preludiul ei verbal, este un clişeu epic, frecvent şi în *Iliada*.

2,19 „din spatele lui Abenner": nu apare în TM.

i-a răspuns: „Eu sunt." [21] Şi Abenner i-a spus: „Abate-te la dreapta ori la stânga, pune mâna pe unul dintre slujitori şi ia-ţi armele lui." Dar Asael nu a vrut să se abată din spatele lui. [22] Şi Abenner a stăruit din nou cu vorba către Asael, spunându-i: „Abate-te din spatele meu, ca să nu te dobor la pământ! Cum să-mi mai ridic ochii către Ioab? Unde se-ntâmplă asemenea lucruri? Întoarce-te la fratele tău Ioab!" [23] [El] n-a vrut să se dea la o parte. [Atunci] Abenner l-a lovit în moalele pântecului cu coada suliţei şi sulița i-a ieşit prin spate; [el] a căzut acolo şi a murit la picioarele lui. Şi a fost aşa: toţi cei care ajungeau acolo unde a căzut Asael şi a murit se opreau locului. [24] Şi Ioab şi Abessa l-au urmărit pe Abenner. Şi apunea soarele când au ajuns la dealul Amman, care se află în faţa [cetăţii] Gai, pe drumul pustiu al Gabaonului. [25] Fiii lui Beniamin s-au strâns în urma lui Abenner, au făcut o singură ceată şi s-au aşezat pe culmea unui deal. [26] Şi Abenner l-a strigat pe Ioab şi i-a zis: „Oare va tot muşca sabia până la izbândă? Oare nu ştii că la sfârşit nu te-aşteaptă decât amărăciune? Până când nu vei spune poporului să se întoarcă din urmărirea fraţilor noştri?" [27] Şi Ioab i-a răspuns: „Viu este Domnul! De n-ai fi grăit, poporul şi-ar fi urmărit [încă] fraţii dis-de-dimineaţă." [28] Ioab a trâmbiţat şi tot poporul s-a oprit: au încetat să-l mai urmărească pe Israel şi n-au mai luptat. [29] Şi Abenner şi oamenii lui au mers spre apus toată noaptea aceea; au trecut Iordanul şi au străbătut întreg [ţinutul] de-a lungul râului şi au ajuns în tabără. [30] Şi Ioab s-a întors din urmărirea lui Abenner şi a strâns întregul popor: şi lipseau dintre slujitorii lui David nouăsprezece bărbaţi şi Asael. [31] Slujitorii lui David [însă] doborâseră dintre

---

2,22 „Unde se-ntâmplă [...] la fratele tău Ioab!": nu apare în TM.

2,23 „l-a lovit [...] cu coada suliţei (τύπτει αὐτὸν Αβεννηρ ἐν τῷ ὀπίσω τοῦ δόρατος)": textul ebraic pare să fi pus probleme. Vulg. traduce „cu lancea întoarsă". Deşi în majoritatea traducerilor din franceză se vorbeşte de *le talon de la lance*, Pléiade preferă *la pointe de la lance*, interpretând astfel textul ebraic, care vorbeşte despre „partea ultimă", „extremitatea" suliţei. ♦ „la picioarele lui": *litt.* „sub el".

2,24 „dealul Amman": TM are *Gibʿath-ʾAmmāh*, „Dealul Cotului". Aquila, Theodotion şi Vulg. au „Dealul Apeductului".

2,26 „până la izbândă": gr. εἰς νῖκος; LSJ interpretează sintagma ca pe o expresie cu sensul „până la capăt", cum are şi TM. ♦ „la sfârşit nu te-aşteaptă decât amărăciune": *litt.* „cele de la sfârşit vor fi amare" (πικρὰ ἔστα εἰς τὰ ἔσχατα). Dialogul dintre Abenner şi Ioab, ca şi cel precedent dintre Abenner şi Asael, amintesc de 1Rg. 24 şi 26, personajele având o stilizare cavalerească.

2,27 „şi-ar fi urmărit... dis-de-dimineaţă": *litt.* „ar fi urcat să-şi urmărească...". TM are „ar fi încetat urmărirea [abia] dimineaţa".

fiii lui Beniamin, dintre oamenii lui Abenner, trei sute şaizeci de-ai lui. [32] Şi l-au luat pe Asael şi l-au îngropat în mormântul tatălui lui, la Bethleem. Şi au mers Ioab şi oamenii lui toată noaptea şi revărsatul zorilor i-a prins la Hebron.

3 [1] Şi a fost război multă vreme între casa lui Saul şi casa lui David. Casa lui David se întărea din ce în ce, iar casa lui Saul slăbea tot mai mult.

[2] Lui David i s-au născut fii la Hebron: întâiul-născut a fost Amnon, [născut] din Achinoom din Iezrael; [3] cel de-al doilea, Daluia, al Abigaiei din Carmel; cel de-al treilea, Abessalom, fiul Maachei, fiica lui Tholmi, regele Gesirului, [4] şi cel de-al patrulea, Ornia, fiul lui Phengith; cel de-al cincilea, Sabatia, al lui Abital; [5] cel de-al şaselea, Ietheraam, al Aiglei, nevasta lui David; aceştia i s-au născut lui David în Hebron.

[6] Şi a fost aşa: în timpul războiului dintre casa lui Saul şi casa lui David, Abenner avea putere peste casa lui Saul. [7] Saul avusese o ţiitoare, Respha, fiica lui Ial; şi Memphibosthe, fiul lui Saul, i-a spus lui Abenner: „De ce-ai intrat la ţiitoarea tatălui meu?" [8] Abenner s-a mâniat cumplit pentru vorba lui Memphibosthe. Şi Abenner i-a spus: „Sunt eu oare un cap de câine? Mi-am făcut milă astăzi cu casa tatălui tău, Saul, şi cu fraţii şi prietenii lui,

---

2,32 Bethleemul este patria lui David (1Rg. 16,1). Asael, fiul surorii lui David, Saruia, fiind nepotul acestuia este îngropat în mormântul familiei de la Bethleem.

3,2-5 Pericopă inserată în rezumatul războiului. Poate că are rolul de a ilustra „creşterea" casei lui David, despre care se vorbeşte în versetul anterior. Numele fiului Abigaiei a fost înţeles diferit (Kileab în textul ebraic, Daluia în LXX, el ajunge Daniel în 1Par. 3,1 şi Caleb în Peshitta). Prin mama lui Abessalom, fiica regelui din Gedsur, David şi noul regat al lui Iuda se aliază cu arameii. Gedsurul era un stat independent, deosebit de Aram, având o politică proprie. Această primă listă genealogică, din Hebron, va fi continuată cu o a doua listă, cea din Ierusalim (13-16).

3,3 „al Abigaiei...": TM are şi „femeia lui *Nābhāl*".

3,7 Iebosthe începe să fie numit de aici încolo Memphibosthe. ♦ „fiul lui Saul" este un adaos în LXX, probabil pentru a-l deosebi de Memphibosthe fiul lui Ionathan (*cf.* 4,4). ♦ Expresia „a intra la" este un eufemism cu înţelesul „a avea raporturi sexuale cu" (*cf.* Gen. 16,2; 30,3; 38,8 etc.). Haremul făcea parte din succesiunea regală (12,8). A te culca cu una dintre concubinele regelui era o uzurpare (16,21-22; *cf.* 3Rg. 2,13-22), deoarece o concubină era o soţie, dar de rang inferior. Textul este eliptic şi implică faptul că, prin acest gest, Abenner se impune drept succesor al regelui, ca mai târziu Abessalom (16,22) şi Adonias (3Rg. 2,13).

3,8 „cap de câine" este injuria supremă: TM are *ro'ş kelebh*, „cap de câine" sau „căpetenie din Caleb"; această a doua semnificaţie ar explica glosa „din casa lui Iuda", calebiţii fiind un clan integrat în tribul lui Iuda.

şi n-am trecut de partea casei lui David; şi-mi găseşti azi pricină pentru vina cu femeia aceasta? [9] Acestea să-i facă Dumnezeu lui Abenner şi acestea să i le adauge, dacă nu voi împlini astăzi ce i-a jurat Domnul lui David: [10] să iau domnia de la casa lui Saul şi să ridic tronul lui David peste Israel şi peste Iuda, de la Dan până la Bersabea." [11] Şi Memphibosthe nu i-a putut răspunde lui Abenner o vorbă, căci se temea de el.

[12] Şi Abenner a trimis soli la David, la Thailam, unde se afla chiar atunci, ca să-i spună: „Fă legământ cu mine şi, iată, mâna mea este cu tine, ca să întorci spre tine întreaga casă a lui Israel." [13] Şi David i-a spus: „Bucuros voi face legământ cu tine, însă îţi cer un lucru, şi anume: să nu-mi mai vezi faţa, dacă nu mi-o aduci pe Melchol, fiica lui Saul, când vii să mi te înfăţişezi." [14] Şi David a trimis soli la Memphibosthe, fiul lui Saul, să-i spună: „Dă-mi-o de nevastă pe Melchol, pe care am căpătat-o pentru o sută de prepuţuri ale Străinilor." [15] Şi Memphibosthe a trimis şi a luat-o de la bărbatul ei, Phaltiel, fiul lui Sella. [16] Iar bărbatul ei mergea împreună cu ea plângând după ea până la Barakim; şi Abenner i-a zis: „Pleacă, du-te înapoi!", şi el s-a întors. [17] Şi Abenner le-a vorbit bătrânilor lui Israel, zicând: „Mai deunăzi cereaţi ca David să fie rege peste voi; [18] faceţi aceasta acum, căci Domnul a glăsuit despre David şi a spus: «Prin mâna robului Meu David voi scăpa pe Israel din mâna Străinilor şi din mâna tuturor vrăjmaşilor lui.»" [19] Abenner a vorbit [şi] în auzul lui Beniamin şi s-a dus apoi să-i spună lui David, la Hebron, toate câte fuseseră plăcute în ochii lui Israel şi în ochii întregii case a lui Beniamin.

3,10 „de la Dan până la Bersabea": limitele ideale ale Pământului făgăduinţei. Posibilă aluzie la promisiunea făcută lui David în 1Rg. 22,10. Secvenţele care conţin această formulă aparţin istoricului sadocid.

3,12 „Abenner a trimis soli la David, la Thailam, unde se afla chiar atunci, ca să-i spună": TM are „Abenner a trimis soli la David ca să-i spună, în numele său [*litt.* sub el; Qimhi interpretează «pe ascuns»], a cui va fi ţara, spunând".

3,14 E posibil ca, prin căsătoria lui David cu Melchol, să se sugereze, o dată în plus, dreptul lui David la succesiunea lui Saul. Implicarea lui Memphibosthe dă legitimitate pretenţiilor lui David.

3,16 Barakim: TM are *Baḥurim*, aflat pe drumul spre Ierusalim, pe muntele Măslinilor, probabil *Rās-et-Tmim* de astăzi.

3,17 „Mai deunăzi": *litt.* „ieri şi alaltăieri" (ἐχθὲς καὶ τρίτην); *cf.* 1Rg. 9,11; 14,21; 19,7; 21,6.

3,19 Beniamin este tribul lui Saul.

[20] Şi Abenner a venit la David, la Hebron, împreună cu douăzeci de oameni. Iar David a dat un ospăţ pentru Abenner şi pentru oamenii lui. [21] Şi Abenner i-a spus lui David: „Mă voi ridica şi mă voi duce să adun întregul Israel la domnul meu, regele, şi voi face cu tine legământ, şi tu vei fi rege peste toţi câţi doreşte sufletul tău." Şi David l-a lăsat să plece pe Abenner şi el s-a dus în pace. [22] Iată însă că slujitorii lui David şi ai lui Ioab s-au întors dintr-o luptă şi au adus cu ei pradă bogată. Şi Abenner nu mai era cu David în Hebron, căci acesta îl lăsase să plece, şi el se dusese în pace. [23] Şi Ioab a venit cu întreaga lui oaste, şi lui Ioab i s-a dat de ştire, zicându-i-se: „Abenner, fiul lui Ner, a venit la David; [acesta] l-a lăsat să plece şi el s-a dus în pace." [24] [Atunci] Ioab s-a dus la rege şi i-a spus: „De ce-ai făcut aceasta? Iată, Abenner a venit la tine: de ce l-ai lăsat să plece, ca să se ducă în pace? [25] Oare nu ştii mişelia lui Abenner, fiul lui Ner – a venit să te amăgească şi să afle când vii şi când pleci, să afle tot ce faci." [26] [Apoi] Ioab a ieşit de la David şi a trimis soli pe urmele lui Abenner, şi l-au întors din drum de la puţul din Seiram – iar David nu ştia [nimic]. [27] Abenner s-a întors la Hebron. Şi Ioab l-a tras de-o parte, din latură de poartă, făcându-se că vrea să-i vorbească, şi l-a străpuns în moalele pântecului; şi acesta a murit pentru sângele lui Asael, fratele lui Ioab.

[28] Şi David a auzit după aceea şi a spus: „Nevinovat sunt, eu şi domnia mea, în faţa Domnului, până în veac, pentru sângele lui Abenner, fiul lui Ner! [29] Să cadă peste capul lui Ioab şi peste întreaga casă a tatălui său! Să nu lipsească din casa lui Ioab om cu scurgere de sămânţă, sau lepros, ori umblând în cârjă, ori doborât de sabie, ori lipsit de pâine!" [30] Ioab şi fratele său, Abessa, îl pândiseră tot timpul pe Abenner, pentru că acesta îl omorâse pe Asael, fratele lor, la Gabaon, în luptă. [31] [Atunci] David i-a spus lui Ioab

---

3,21 „voi face cu tine legământ": TM are „ei vor face...".

3,22 „luptă": *litt.* „ieşire", „incursiune".

3,25 „Oare nu ştii mişelia lui Abenner...": TM are „Tu îl ştii pe Abner...". ♦ Perechea „a veni" – „a pleca" indică activitatea militară (*cf.* 1Rg. 18,16).

3,27 „l-a străpuns în moalele pântecului": la fel cum fusese lovit şi fratele său, Asael (2,23).

3,29 Blestemul aminteşte de 1Rg. 2,31 şi 3Rg. 2,33. ♦ „om cu scurgere de sămânţă" (γονορρυής): *cf.* Lev. 15,2-9.11-14.32; Num. 2. ♦ „lepros": *cf.* Lev. 14,2; Num. 12,10. ♦ „umblând în cârjă" (κρατῶν σκυτάλης): se preferă frecvent traducerea „unul care lucrează cu fusul", expresie considerată o aluzie tradiţională la efeminare.

3,30 În TM, versetul este mai scurt, omiţând premeditarea: „Ioab şi Abişai, fratele său, l-au omorât pe Abner, pentru uciderea lui Asahel, fratele lor, la Gabaon, în luptă."

şi întregului popor care era cu el: „Sfâşiaţi-vă hainele şi încingeţi-vă cu pânză de sac şi bateţi-vă [piepturile] a jale pentru Abenner!" Regele David mergea în urma năsăliei. [32] Şi pe Abenner l-au înmormântat la Hebron; şi regele şi-a înălţat glasul şi a plâns pe mormântul lui; şi întregul popor l-a plâns pe Abenner. [33] Regele l-a jelit pe Abenner şi a spus:

„Oare să fi murit Abenner cum a murit Nabal?
[34] Mâinile nu ţi-au fost legate,
picioarele nu ţi-au fost puse în butuci;
nu te-au adus ca pe Nabal,
ai căzut dinaintea unor ticăloşi!"

Şi întregul popor s-a strâns să-l plângă. [35] [Apoi,] întregul popor a venit să-l facă pe David să mănânce pâine cât mai era încă ziuă, dar David s-a jurat, zicând: „Acestea să-mi facă Dumnezeu şi acestea să le adauge, dacă pun eu gura pe pâine sau pe altceva, până ce nu apune soarele." [36] Şi poporul a aflat acest lucru şi au fost plăcute în faţa lor toate câte le-a făcut regele în faţa poporului. [37] Şi [astfel,] în ziua aceea, a aflat întregul popor şi întregul Israel că Abenner, fiul lui Ner, nu fusese omorât din porunca regelui. [38] Şi regele a spus slujitorilor săi: „Nu ştiţi că o mare căpetenie a căzut astăzi în Israel? [39] Şi că eu astăzi sunt [numai] ruda lui şi pus sub stăpânire, pe când bărbaţii aceştia, fiii Saruiei, sunt mai tari decât mine. Să plătească Domnul celui ce-a făcut rele după mişelia lui!"

4 [1] Şi Memphibosthe, fiul lui Saul, a aflat că Abenner murise la Hebron; mâinile i-au căzut [neputincioase] şi toţi bărbaţii lui Israel s-au înfiorat. [2] Şi

---

3,32 Hebronul era capitala lui David (2,1-4). Mormântul lui Abenner va servi şi pentru Iebosthe, fiul lui Saul. ♦ Din nou David se comportă regeşte la moartea unui adversar, onorându-l cum se cuvine. „Credincios conştiinţei sale, i-a răzbunat moartea." (*cf.* paginile lui Ambrozie despre „regele ideal", în *De officiis* II,7, 29-33)

3,33 „Oare să fi murit Abenner cum a murit Nabal?" TM are „ca un nebun", ebraicul *nābhāl* însemnând „nebun" (numele simbolic al bărbatului Abigaiei, *cf.* 1Rg. 24,2.25)

3,34 „butuci" (πέδαις): *cf.* Jud. 16,21. ♦ „ticăloşi", gr. υἱῶν ἀδικίας: *litt.* „fii ai ticăloşiei". ♦ „nu te-au adus ca pe Nabal": nu apare în TM.

3,35 „să mănânce pâine": expresie ebr. generică pentru „a mânca".

3,39 „Să plătească Domnul celui ce a făcut rele după mişelia lui!" Sfârşitul bocetului lui David aduce a proverb. ♦ „pus sub stăpânire": TM are „şi am fost uns rege". Începutul versetului este obscur atât în ebraică, cât şi în greacă.

4,1 Şi aici fiul lui Saul nu mai este numit Iebosthe (*Işbaşeth-Işbaal*), ci Memphibosthe (*Mᵉphibhoşeth-Mᵉphiba'al*), nume pe care îl vom regăsi ca fiind al fiului lui Ionathan în

Memphibosthe, fiul lui Saul, avea două căpetenii de cete: pe unul îl chema Baana, pe celălalt, Rechab – fiii lui Remmon din Beroth, dintre fiii lui Beniamin, pentru că Beroth era socotit al fiilor lui Beniamin. [3] Iar cei din Beroth fugiseră la Geththaim şi locuiesc acolo până în ziua de azi. [4] Şi Ionathan, fiul lui Saul, avea un fiu olog de amândouă picioarele. [El] avea cinci ani când a venit din Iezrael vestea despre Saul şi Ionathan, fiul lui. Doica sa l-a luat şi a fugit; şi a fost aşa: pe când se grăbea să fugă, a căzut şi a ologit. [Şi acesta] se numea Memphibosthe. [5] Şi fiii lui Remmon din Beroth, Reccha şi Baana, au pornit la drum şi au ajuns, în arşiţa zilei, la casa lui Memphibosthe, iar acesta dormea pe pat la amiază. [6] Şi portăreasa casei, care vântura nişte grâu, aţipise şi dormea, şi cei [doi] fraţi, Reccha şi Baana, s-au furişat [7] şi au intrat în casă; şi Memphibosthe dormea în patul lui, din

---

v. 4 şi în 11,6 *sq.*, sau al fiului lui Saul, în 21,8. În acest verset, ca şi în cel următor, unele manuscrise ale LXX, precum şi TM, nu-l numesc, ci au doar „fiul lui Saul".

4,2 Beroth, astăzi el-Bireb, aflat la sud-vest de Bethel şi la vreo cincisprezece kilometri nord de Ierusalim. Făcea parte din tetrapolisul gabaonit (Iis. Nav. 9,17), care a fost atribuit tribului lui Beniamin. Populaţia autohtonă – probabil din pricina persecutării gabaoniţilor de către Saul (*cf.* 21,1 *sq.*) – fusese nevoită să se refugieze în satul Geththaim (aflat probabil în regiunea Lod, la nord-vest de Ierusalim), căpătând statut de emigranţi. De bună seamă, această familie avea resentimente faţă de dinastia saulidă. Oricum, e de semnalat faptul că, la fel ca amalecitul care se lăuda cu uciderea lui Saul, şi cei doi sunt tot emigranţi.

4,4 V. 4 întrerupe naraţiunea pentru a anunţa că mai exista şi un nepot al lui Saul, tot Memphibosthe, fiul lui Ionathan, pe care infirmitatea îl făcea incapabil de domnie. Povestea lui trimite la episodul dramatic al naşterii nepotului lui Eli (1Rg. 4,19 *sq.*). Numele lui este probabil aceeaşi deformare eufemistică a numelui *M'phiba'al* („din gura lui Baal") sau *M'phiboşeth* (unde *boşeth* înseamnă „ruşine" şi înlocuieşte numele zeului Baal). În 1Par. 8,34; 9,40 el apare ca Meribaal („cel pe care îl apără Baal"; *cf.* Jud. 6,32). Acest verset pare să-şi fi avut locul mai degrabă la începutul cap. 9 (unde îl plasează Flavius Iosephus 7,113) sau al cap. 21. Aşezarea lui aici explică demersul bătrânilor din capitolul următor.

4,5 În episodul uciderii, este vorba, evident, de fiul lui Saul, nu de cel al lui Ionathan, cu acelaşi nume în LXX.

4,6 Episodul portăresei adormite pare a fi inspirat din viaţa elenistică; el este menit să explice cum au putut pătrunde cei doi până în mijlocul casei. Lipseşte din textul ebraic. TM are, la v. 6: „Şi iată, ei au intrat până în mijlocul casei încărcaţi cu grâu şi l-au lovit în pântece. Apoi *Rēkhābh* şi *Ba'anāh*, fratele lui, au fugit"; poate fi un dublet corupt al v. 7.

4,7 În TM, versetul începe: „Şi, intrând în casă pe când el dormea..." ♦ Verbul prin care este indicată decapitarea lui Memphibosthe nu mai apare cu acest sens decât în 2Rg. 16,9 şi 4Rg. 6,32, într-un context ostil fiilor Saruiei, ceea ce face ca acest pasaj să fie atribuit revizorului sadocid al textului ebraic. ♦ „înspre asfinţit": TM are „prin *'Arābhāh*".

iatacul lui; şi [ei] l-au lovit şi l-au omorât, i-au tăiat capul şi i l-au luat şi s-au tot dus pe calea înspre asfinţit, toată noaptea. [8] Şi au dus capul lui Memphibosthe la David, în Hebron, şi i-au spus: „Iată capul lui Memphibosthe, fiul lui Saul, vrăjmaşul tău, care umbla să-ţi ia viaţa! Domnul a dat domnului nostru, regele, răzbunare asupra vrăjmaşilor săi, astăzi, împotriva vrăjmaşului său, Saul, şi a seminţiei lui." [9] Şi David le-a răspuns lui Reccha şi lui Baana, fratele acestuia, fiii lui Remmon din Beroth, şi le-a spus: „Viu este Domnul care a izbăvit sufletul meu de orice chin, [10] pe acela care mi-a dat de veste că a murit Saul – şi credea că aduce o veste bună în faţa mea – l-am prins şi l-am ucis la Sekelac, cu toate că trebuia să-l răsplătesc pentru veste. [11] Iar acum, nişte oameni ticăloşi au omorât un om drept în casa lui, în patul lui. Acum voi cere sângele lui din mâinile voastre şi vă voi şterge de pe faţa pământului." [12] Şi David le-a dat poruncă slujitorilor săi şi i-au ucis; le-au tăiat mâinile şi picioarele, pe care le-au spânzurat deasupra fântânii din Hebron; iar capul lui Memphibosthe l-au îngropat în mormântul lui Abenner, fiul lui Ner.

5 [1] Şi au venit toate triburile lui Israel la David, la Hebron, şi i-au spus: „Iată, suntem oasele tale şi carnea ta! [2] Chiar şi până acum, când Saul dom-

---

4,8 „umbla să-ţi ia viaţa": *litt.* „căuta sufletul tău".

4,8-11 *Cf.* 1Rg. 17,57 şi 3Rg. 1,29. V. 11b pare de origine deuteronomistă.

4,9 „a izbăvit": *litt.* „a răscumpărat".

4,12 Cu acest verset, autorul (probabil istoricul abiatharid) urmăreşte să evidenţieze nevinovăţia lui David în cazul acestui nou omor (*cf.* Mabee, Ch., 1980, pp. 89-107, şi Vanderkam, J.C., 1980, pp. 521-539). Omorul este considerat o simplă reglare de conturi între beniaminiţi. Vinovaţii sunt mutilaţi, ca şi cum ar fi pedepsite membrele care au făptuit crima. Prin expunerea lor la fântână – loc foarte frecventat – se dă un exemplu.

5 Acest capitol formează, împreună cu capitolele 6-8, un nucleu al naraţiunii (ca în 1Rg. 8-12), unde continuitatea diacronică este înlocuită cu reflecţii asupra instituţiilor fundamentale legate de David. Sunt prezentate succesiv stabilirea unei capitale politice (cap. 5), a unui sanctuar naţional (cap. 6), a unei dinastii (cap. 7) şi a unui imperiu (cap. 8). Părţile extreme ale acestui ansamblu îşi răspund în oglindă, modalitate prezentă şi în capitolele 21-24.

5,1-2 Începe aici partea a doua din 2Rg. (ebr. 2Sam.), care, până în cap. 9, îl va înfăţişa pe David domnind netulburat peste întregul Israel. ♦ „oasele tale şi carnea ta": *litt.*: „oasele tale şi cărnurile tale [sunt] ale noastre", indică legătura cea mai strânsă, identitatea de origine (Gen. 2,23; 29,14; Jud. 9,2). ♦ „şi până acum": *litt.* „până mai ieri şi alaltăieri" (*cf.* 3,17). ♦ „intrările şi ieşirile" (*cf.* 1Rg. 18,13.16). Regele David este numit

nea peste noi, tu rânduiai intrările şi ieşirile lui Israel, iar Domnul ţi-a spus: «Tu vei paşte poporul Meu Israel şi tu vei fi cârmuitor peste Israel.»" [3] Şi toţi bătrânii lui Israel au venit la rege, la Hebron, şi regele David a încheiat cu ei legământ în Hebron, în faţa Domnului; şi l-au uns pe David rege peste întregul Israel. [4] David avea treizeci de ani când a ajuns rege, şi a domnit patruzeci de ani. [5] Şapte ani şi şase luni a domnit la Hebron, peste Iuda, şi treizeci şi trei de ani a domnit peste întregul Israel şi peste Iuda, la Ierusalim.

[6] Şi s-au pornit David cu oamenii săi către Ierusalim, împotriva Iebuseului care locuia în ţinut. I s-a spus lui David: „N-ai să intri aici, căci ţi se vor împotrivi şi orbii, şi ologii!", zicând astfel că David nu va intra aici [cu nici

---

păstor al poporului, ca şi la 7,8 şi 1Rg. 28,17 (titlul e întâlnit şi pentru regii din Egipt şi Mesopotamia, precum şi pentru basileii din Homer). Se afirmă astfel dreptul divin al monarhiei davidice.

5,3 Pare o reluare a v. 1, unde, în loc de bătrâni, se află triburile. Înţelegerea e similară celei propuse de Abenner în 3,21 şi relevă o concepţie contractuală asupra regalităţii. Cum o asemenea concepţie nu era compatibilă cu ideologia regală, era nevoie de amplificarea din vv. 1-2, în care se invocă rudenia de sânge dintre rege şi popor. Ungerea lui David ca rege peste Israel este complementul ungerii lui ca rege peste Iuda (2,4). ♦ „întregul" : explicitarea nu apare în TM.

5,4-5 Aceste două versete lipsesc din manuscrisul de la Qumran şi din VL, ceea ce l-a făcut poate pe autorul Cronicilor să le mute la sfârşitul domniei lui David (1Par. 29,27) şi în genealogia acestuia (1Par. 3,4). E o notiţă în stilul deuteronomistului, cu o ciudată aproximare aritmetică: deuteronomistul nu numără în ani plini şi a vrut să pună aici un jalon pentru perioada de 480 de ani scurşi între ieşirea din Egipt şi construirea Templului lui Solomon; numerele reţinute (patruzeci de ani de domnie, şaizeci de ani de viaţă) au valoare simbolică, iar menţionarea aici a Ierusalimului se înţelege doar în perspectiva cuceririi acestuia.

5,6 Cucerirea cetăţii canaanene a Ierusalimului este un episod important în domnia lui David. Ţinut al iebuseilor, teritoriu neutru aflat la hotarul dintre Iuda şi Beniamin (*cf.* Iis. Nav. 15,63; 18,16-27), Ierusalimul este ales de David drept capitală pentru cele două părţi ale poporului său. ♦ „orbii şi ologii" (*cf.* Lev. 21,18; Deut. 15,21) par să fie de ajuns pentru a asigura o bună apărare: expresia este ironică. Pentru această interpretare optează şi Flavius Iosephus (7,61). TM („Nu vei intra decât înlăturându-i...") pare să presupună că David trebuie să îndepărteze orbii şi ologii. Problema principală însă este menţionarea acestor personaje. Midraşul (*Pirke* Rabbi Eliezer) interpretează că ar fi fost vorba de nişte statui ale lui Isaac cel orb (Gen. 27,1) şi Iacob cel şchiop, care amintesc de alianţa dintre Avraam şi canaaneni (Gen. 21,23). Cel mai probabil, pomenirea orbilor şi a ologilor este o aluzie la mobilizarea generală, când se făcea apel la toată suflarea populaţiei, un fel de a-i arăta lui David, într-o formă cvasiproverbială, că iebuseii îşi vor apăra cetatea cu toate forţele.

un chip]. [7] David însă a pus mâna pe cetățuia Sionului (aceasta este cetatea lui David). [8] Și a spus David în ziua aceea: „Oricine [vrea] să-i bată pe iebusei să-și împlânte pumnalul în ologi și orbi și în cei care urăsc sufletul lui David." De aceea se spune: „Orbii și ologii nu vor intra în casa Domnului." [9] Și s-a așezat David în cetățuie și ea s-a numit cetatea lui David. Și a zidit cetatea jur-împrejur, începând din vârf, și casă pentru sine. [10] Și David propășea și a ajuns mare și Domnul atotputernic era cu el. [11] Iar Chiram, regele Tyrului, a trimis soli la David și trunchiuri de cedru, dulgheri și cioplitori în piatră, care i-au clădit casă lui David. [12] [Atunci] a știut David că Domnul l-a pus rege peste Israel și că i-a înălțat domnia peste poporul Său Israel. [13] Și și-a mai luat David neveste și țiitoare din Ierusalim, după ce a venit din Hebron, și i s-au mai născut lui David fii și fiice. [14] Acestea sunt

---

5,7 Sion se numea inițial colina pe care era fortăreața ce străjuia cetatea lui David. Acest nume va deveni un simbol prin care se desemna Cetatea Sfântă prin excelență și, adesea, Templul lui Dumnezeu. Cetatea iebuseilor se afla pe colina aflată la sud-est de cea a Templului, între pâraiele Kedron și Tyropoeon.

5,8 Verset cu multiple variante în traduceri. TM are „...Oricine [vrea să-l] lovească pe iebuseu, trebuie să ajungă la *ṣinnōr*". Cuvântul ebr. este interpretat în multe feluri: „canal", „apeduct" – poate galeria subterană ce lega cetatea de izvorul Gihon –, „parapet" (Symmachos și comentariile rabinice), sau alt element de fortificație. S-au propus și emendări de text, citind „gât", fie în sensul feririi lui, fie în acela al atacării. Versetul are o paralelă în 1Par. 11,6, unde David spune: „Primul care îi va înfrânge pe iebusei va deveni căpetenie și prinț." ♦ „în ologi și în orbi și în cei care urăsc sufletul lui David": TM are „pe ologi și pe orbi îi urăște sufletul lui David". ♦ Sfârșitul este o aluzie la Lev. 21,17-23, unde orbul și ologul fac parte dintre cei excluși din sanctuar, numit aici „Casa Domnului".

5,9 „începând din vârf": TM are „începând din *Millō'*" („umplutură de pământ", rambleu construit de Solomon pentru a nivela terenul dintre Templu și palatul regal: *cf.* 3Rg. 9,15.24; 11,27). LXX evită anacronismul.

5,10 Pandant al creșterii copilului Samuel (*cf.* 1Rg. 1-3; 2,26) și al creșterii casei lui David (3,1). ♦ „Domnul atotputernic" (κύριος παντοκράτωρ): TM are *YHWH Ṣ'bhā'ōth*, „Domnul oștirilor".

5,11 Se anticipează construcțiile lui Solomon, David fiind văzut aici ca un precursor al acestuia. Chiram, regele Tyrului, este cunoscut pentru alianța cu Solomon și pentru materialele pe care i le-a trimis pentru construirea Templului din Ierusalim (3Rg. 5,1 *sq.*).

5,13-16 Lista amestecată a fiilor și fiicelor pe care David i-a avut de la concubine și de la soții, listă în care numele lui Solomon apare printre unsprezece necunoscuți, pare să fie redactată de istoricul abiatharid, care-și marchează astfel, discret și ușor ironic, preferința pentru prinții hebroniți cu o proveniență respectabilă, în special Adonias, nefericitul rival al celui care, în ochii lui, este parvenitul Solomon.

numele celor care i s-au născut la Ierusalim: Sammus, Sobab, Nathan, Solomon, [15] Ebear, Elisus, Naphec, Iephies, [16] Elisama, Elidae, Eliphalath, [16a] Samae, Iessibath, Nathan, Galamaan, Iebaar, Theesus, Elphalat, Naged, Naphec, Ianatha, Leasamys, Baalimath, Eliphalath.

[17] Şi au auzit Străinii că David fusese uns rege peste Israel şi toţi Străinii au pornit să-l caute pe David. Şi a auzit David şi a coborât în cetăţuie. [18] Iar Străinii au venit şi s-au răspândit în Valea Uriaşilor. [19] [Atunci] David L-a întrebat pe Domnul, zicând: „Să urc împotriva Străinilor? Îi vei da oare în mâinile mele?" Şi Domnul i-a zis lui David: „Urcă, pentru că negreşit îi voi da pe Străini în mâinile tale." [20] David a venit dinspre rupturile de sus şi i-a bătut acolo pe Străini; şi a spus David: „Domnul i-a rupt pe vrăjmaşii mei Străinii dinaintea mea cum se rup apele." De aici numele acelui loc: Rupturile de Sus. [21] [Ei] şi-au lăsat zeii acolo, iar David şi bărbaţii care erau cu el i-au luat. [22] Din nou au urcat Străinii şi s-au îngrămădit în Valea Uriaşilor. [23] Şi l-a întrebat David pe Domnul, şi Domnul i-a spus: „Să nu urci în întâmpinarea lor, ci ia-i cu înconjur şi ieşi împotriva lor pe lângă Locul Plângerii. [24] Şi când vei auzi zgomot de ciocnire în Dumbrava Plângerii, atunci să te cobori înspre ei, căci atunci Domnul va merge înaintea ta, să-i lovească în luptă pe Străini." [25] Şi David a făcut precum îi poruncise Domnul şi i-a bătut pe Străini de la Gabaon şi până în ţinutul Gazera.

5,16a Versetul nu are corespondent în TM.

5,17-25 Poziţia acestor versete a stârnit nedumerire, şi unii exegeţi au considerat că ar trebui plasate mai degrabă înaintea v. 12, unde se consideră că se sfârşeşte „istoria ascensiunii lui David". Ele conţin două povestiri simetrice, două lupte cu filistenii petrecute în Valea Uriaşilor (Rephaim, *cf.* Iis. Nav. 15,8; 18,16), în urma consultării lui Dumnezeu. Există mai multe similitudini cu 1Rg. (7,7; 13,3; 23,9.13).

5,20 Comparaţia cu şuvoiul de apă serveşte drept etimologie locului înfruntării: în TM, *Ba'al-P^erāṣīm*, „Stăpânul Rupturilor" (*pāraṣ*, „a crăpa, a despica", şi *pereṣ*, „crăpătură, ruptură", etimologie populară a numelui).

5,21 Capturarea idolilor („zeii") este pandantul pasajului din 1Rg. 31,9, în care armele lui Saul sunt duse în „casa idolilor". În plus, cea dintâi victorie a lui David face pereche cu înfrângerea de la Abenezer (1Rg. 4), când a fost răpit chivotul Domnului.

5,23 „Locul Plângerii": TM are *b^ekhā'īm*, „copaci de balsam, sâmbovine". Dumnezeu vine ca să fie prezent la luptă, peste creştetele copacilor, anunţându-se prin foşnetul frunzelor („glas"; *cf.* Jud. 4,14; 4Rg. 7,6) – imagine tradiţională a „războiului sfânt". Traducătorul a citit, probabil, în loc de *BK'*, *BKH*, „a plânge".

5,24 „zgomot de ciocnire": TM are „zgomot de paşi" (ai Domnului care vine).

5,25 „Gabaon": TM are *Gebha'*. „Gazera" (ebr. Gezer) se află la limita teritoriului filistean: aşadar duşmanii sunt alungaţi cu totul.

6 [1] Şi a adunat iarăşi David toată floarea tinerimii din Israel, ca la şaptezeci de mii. [2] Apoi s-au sculat şi au plecat, David şi cu întreg poporul care era împreună cu el, din căpeteniile lui Iuda, ca să urce şi să aducă de acolo chivotul Domnului, peste care a fost chemat numele Domnului oştirilor care şade între heruvimi deasupra lui. [3] Şi au pus chivotul Domnului într-un car nou şi l-au luat din casa lui Aminadab, de pe Deal. Şi Oza şi fraţii lui, fiii lui Aminadab, conduceau carul [4] cu chivotul, iar fraţii lui mergeau înaintea chivotului. [5] Şi David şi fiii lui Israel cântau şi jucau cu putere înaintea Domnului, cu instrumente [bine] acordate şi cu cântări: din *kinira* şi din *nabla*, din timpane, chimvale şi flaute. [6] Şi, când au ajuns în aria lui Nodab, Oza şi-a întins mâna către chivotul lui Dumnezeu ca să-l ţină şi l-a apucat,

---

6 *Aducerea chivotului la Ierusalim.* Apare aici o perspectivă nouă: istoria politică face loc istoriei religioase, prin mutarea la Ierusalim a chivotului, obiectul sfânt de la Selom care, după 1Rg. 7,1, rămăsese la Cariathiriam. Povestirea nu se leagă de evenimentele precedente, dar presupune stabilirea lui David la Ierusalim şi obţinerea cel puţin a unui avantaj asupra filistenilor, sub controlul cărora pare să fi rămas chivotul. Există legături de netăgăduit cu 1Rg. 4-6, ceea ce l-a condus pe Rost, L. 1926, pp. 4-47, urmat de Noth, M., Hertzberg, H.W. şi Campbell, A.F., 1975 să formuleze ipoteza unei „istorii a chivotului" anterioare redactării Cărţilor Regilor, care ar fi constituit legenda sanctuarului din Ierusalim înaintea construirii Templului. Printre criticile aduse acestei ipoteze este de reţinut aceea conform căreia cele două istorii par să se inspire din modele distincte, cunoscute în literatura asiro-babiloniană. De altfel, evenimentul mutării chivotului la Ierusalim este celebrat, în termeni diferiţi, şi de Ps. 132, evocând un ritual în care s-a recunoscut o sărbătoare anuală ce serveşte drept cadru povestirii noastre.

6,1 În textul ebraic, oamenii lui David sunt treizeci de mii, număr care aminteşte de 1Rg. 13,2; 24,3; 26,2, având legătură şi cu versurile devenite proverb: „Saul şi-a doborât miile, iar David zecile de mii!"

6,2 „din căpeteniile lui Iuda": LXX traduce aici un toponim, care în TM este *Ba'alēy Yehūdhāh* (*cf.* 1Par. 13,6), acelaşi cu *Qir'yath Y'arīm* din Iis. Nav. 15,9. ♦ Chivotul este descris ca în 1Rg. 4,4. Apare titulatura cu care era invocat Dumnezeu la Selom. „Chemarea numelui" constituie un gest cu valoare juridică, proclamând apartenenţa.

6,3 Detaliile sunt aidoma celor din 1Rg. 6,7 (carul cel nou) şi 7,1 (casa de pe Deal), dar numele fiilor lui Aminadab sunt diferite: Oza şi fraţii lui, în loc de Eleazar. Oza a fost considerat un hipocoristic de la Eleazar. ♦ „fraţii lui": TM are un nume propriu, *'Aḥ'yō*, care, cu o vocalizare uşor diferită, poate fi citit „fratele lui".

6,5 Acest verset poate fi comparat cu 1Rg. 18,6 *sq.* Literal textul spune „jucau [...] cu putere şi cu cântece" (παίζοντες ἐν ἰσχύι καὶ ἐν ᾠδαῖς), ca în 1Par. 13,8. TM are *'eṣēy b'roṣīm* „lemn de chiparos". Textul gr. presupune ebr. *'oz ūbāṣīrīm*, „putere şi cu cântece". ♦ „din *kinira* şi din *nabla*": instrumente de origine feniciană; probabil citere şi harfe. *Cf.* nota 10,5 la 1 Regi.

pentru că era să-l răstoarne juncanul. [7] Şi Domnul s-a mâniat pe Oza, şi l-a lovit Dumnezeu pe loc, iar el a murit acolo, lângă chivotul Domnului, în faţa lui Dumnezeu. [8] Iar David s-a amărât că Domnul l-a frânt pe Oza; şi, până în ziua de azi, locul acela s-a numit „Frângerea lui Oza". [9] Şi s-a înspăimântat David de Domnul în ziua aceea, zicând: „Cum va veni chivotul Domnului la mine?" [10] Şi David n-a [mai] vrut să fie adus chivotul legământului Domnului la el, în cetatea lui David; ci a pus David să fie dus în casa lui Abeddara din Geth. [11] Şi a stat chivotul Domnului în casa lui Abeddara din Geth trei luni; iar Domnul a binecuvântat întreaga casă a lui Abeddara şi toate ale lui.

[12] Atunci i-au dat de ştire regelui David, zicându-i: „Domnul a binecuvântat casa lui Abeddara şi toate ale lui, datorită chivotului lui Dumnezeu." Şi David a plecat şi a urcat chivotul Domnului, din casa lui Abeddara în cetatea lui David, cu mare veselie. [13] Şi erau cu ei, purtând chivotul, şapte cete şi, ca jertfă, un viţel şi miei. [14] Şi David cânta din instrumente [bine] acordate dinaintea Domnului şi era îmbrăcat cu veşmânt ales. [15] Şi David şi toată casa lui Israel au urcat chivotul Domnului cu chiote şi sunete de trâmbiţă. [16] Şi a fost aşa: când chivotul Domnului a ajuns în cetatea lui David,

---

6,7-8 „l-a lovit... pe loc": TM adaugă „pentru *şāl*" – termen cu sens controversat: „întindere", „nebunie", „grabă", „obrăznicie". Ideea generală este sublinierea măreţiei sacre a chivotului, pe care nu avea voie să-l atingă nimeni. ♦ „Frângerea lui Oza" intră în seria paronomastică din 5,20.

6,10 Văzând puterea chivotului, David se înspăimântă şi nu vrea să se expună primejdiei reprezentate de prezenţa chivotului. De aceea îl trimite în cetatea filistină Geth (*litt.* Γεθθ, Gethth), unde-şi făcuse pricteni, în casa lui Abeddara (ebr. *'Obhēdh-'Edhōm*, „care îl slujeşte pe Edom"). Dumnezeu binecuvântează casa ospitalieră a acestui străin. Şederea la Abeddara este văzută ca o perioadă de probă, în care David se asigură de caracterul benefic al chivotului, înainte de a-l duce în cetatea sa, Ierusalim.

6,13 „Şi erau cu ei, purtând chivotul, şapte cete, şi [ca] jertfă, un viţel şi miei": textul ebraic plasează jertfa după şase paşi făcuţi de purtătorii chivotului. Tot în TM, jertfa este săvârşită de către David însuşi, ceea ce ilustrează o concepţie veche conform căreia regele poate acţiona ca preot. *Cf.* nota 9,24 la 1 Regi.

6,14 „cânta" (ἀνεκρούετο): TM are *m'khar'kēr*, „se rotea în dans". ♦ „din instrumente [bine] acordate": TM are „din toate puterile". ♦ „cu veşmânt ales": TM are „era încins cu efod de in" (veşmânt sacerdotal). S-au făcut analogii între acest dans şi dansul sacru din cultele fertilităţii (*cf.* Caquot, A., 1963, pp. 121-143), iar, conform lui M. Weinfeld 1988-1989, pp. 107-114, un ritual hittit atestă transportarea de obiecte sfinte într-un car însoţit de două persoane şi de dansatori, dintre care unul era gol.

6,16 „Melchol [...] s-a aplecat pe fereastră": motivul femeii care priveşte de la fereastră este larg răspândit în literatura Orientului Mijlociu. În Vechiul Testament, motivul apare

Melchol, fiica lui Saul, s-a aplecat pe fereastră, l-a văzut pe regele David dănțuind și cântând dinaintea Domnului și l-a disprețuit în inima ei. [17] Și au adus chivotul Domnului și l-au pus la locul lui în mijlocul cortului pe care David îl ridicase pentru el. [Apoi] David a adus dinaintea Domnului arderi de tot și [jertfe] de pace. [18] Și, când David a terminat de adus arderile de tot și [jertfele] de pace, a binecuvântat poporul în numele Domnului oștirilor. [19] Și a împărțit la tot poporul, chiar și la toată oastea lui Israel, de la Dan până la Bersabea, de la bărbat până la femeie, la fiecare câte o pâine, câte o turtă [coaptă] pe vatră și câte o plăcintă făcută în tigaie. Și tot poporul s-a dus fiecare la casa lui. [20] Și când David s-a întors să-și binecuvânteze casa, Melchol, fiica lui Saul, a ieșit în întâmpinarea lui David, l-a binecuvântat și a spus: „Ce s-a [mai] preamărit azi regele lui Israel, când s-a dezvelit azi în ochii slujnicelor robilor lui cum se dezvelește un dănțuitor!" [21] Și a grăit David către Melchol: „Voi dănțui înaintea Domnului: binecuvântat fie

---

la Jud. 5,28; 4Rg. 9,30; Prov. 7,6, fiind corelat cu fertilitatea, dar și cu moartea și distrugerea. În acest pasaj, Melchol este prezentată ca soția iubitoare care așteaptă întoarcerea soțului biruitor în război (AB II Sam., p. 172). ♦ „dănțuind și cântând": TM are „sărind și rotindu-se". ♦ După Ambrozie, Melchol îl disprețuiește pe „dănțuitorul" David pentru că privește scena cu „ochi materiali", nereușind să-i înțeleagă sensul sacru. Ambrozie interpretează dansul lui David prin prisma cuvintelor lui Iisus: „Cine se va rușina de Mine în fața oamenilor, și Eu mă voi rușina de el în fața Tatălui care este în ceruri" (Mc. 8,38). Moise nu s-a rușinat de Dumnezeu în fața lui Faraon; David nu s-a rușinat să danseze în fața poporului; Isaia nu se rușina să umble gol și desculț, proclamând profețiile Domnului (Is. 20,2). David se comportă „ca un copil" în fața lui Dumnezeu, cu smerenie și inocență, uitând de rangul său regesc. „Dansul lui David a fost dansul slăvit al unui înțelept; dans cu adevărat sublim, care l-a înălțat spiritual până la tronul lui Hristos." (Ambrozie, *Epistulae* 58)

6,17 Așezarea chivotului în cort (reluând termenii din 1Rg. 5,2) reprezintă pandantul pozitiv al depunerii temporare a chivotului în sanctuarul lui Dagon. Ea pune capăt peregrinărilor chivotului.

6,18 „Domnului oștirilor" (κυρίου τῶν δυνάμεων): unul dintre rarele locuri în care gr. calchiază numele *YHWH Ṣᵉbhā'ōth*.

6,19 „chiar și la toată oastea": TM are „întregii mulțimi". ♦ „de la Dan până la Bersabea" nu apare în TM. ♦ În TM, alimentele împărțite sunt: câte o plăcintă, o turtă de smochine (sens conjectural; altă interpretare: o bucată de carne) și o turtă de stafide.

6,20-23 În vv. 18-19 David s-a purtat ca un preot: a adus jertfe, a binecuvântat poporul în numele Domnului și a împărțit merinde călătorilor care asistau la ceremonie.

6,20 „Melchol [...] l-a binecuvântat" nu apare în TM. ♦ „un dănțuitor": TM are „un om de nimic".

6,21 „binecuvântat fie Domnul" nu apare în TM.

Domnul care m-a ales mai presus de tatăl tău şi mai presus de toată casa lui,
ca să mă pună cârmuitor peste poporul Său, peste Israel; şi voi juca şi voi
dănţui dinaintea Domnului [22] şi încă mă voi dezveli aşa, şi voi fi un netreb-
nic în ochii tăi, laolaltă cu slujnicele despre care ai spus că mă preamăresc!"
[23] Şi fiica lui Saul, Melchol, n-a avut prunc până în ziua când a murit.

7 [1] Şi a fost aşa: atunci când s-a aşezat regele la casa lui, iar Domnul i-a
dat moştenire jur împrejur de la toţi vrăjmaşii din jur, [2] i-a spus regele lui
Nathan, profetul: „Iată, eu locuiesc în casă de cedru, iar chivotul lui Dumnezeu
stă în mijlocul unui cort." [3] Şi Nathan i-a răspuns regelui: „Toate câte le ai
în inima ta, du-te şi fă-le, căci Domnul este cu tine." [4] Şi a fost aşa: în acea
noapte, a fost cuvântul Domnului către Nathan, zicând: [5] „Mergi şi spune-i
robului Meu David: «Aşa vorbeşte Domnul: Nu tu Îmi vei zidi casă în care

---

6,22 „în ochii tăi": TM are „în ochii mei". ♦ „laolaltă cu slujnicele... mă preamăresc": TM are „dar lângă slujnicele de care vorbeşti, de ele voi fi cinstit".

7 Acest capitol are rolul de a grupa şi a pune de acord două fapte semnificative ale domniei lui David: instituirea unui cult naţional la Ierusalim şi întemeierea unei dinastii regale. Primul motiv guvernează capitolul al şaselea, iar următorul îl dezvoltă, punând problema templului. Motivul dinastic reprezintă esenţa capitolului al şaptelea, dar nu lipseşte din cel precedent, deoarece acesta se încheie cu explicarea sterilităţii lui Melchol, prima soţie a lui David. Complexitatea capitolului al şaptelea ţine de împletirea celor două motive.

7,1-3 Autorul susţine principiul templului, care trebuie să fie cel puţin la fel de frumos ca palatul lui David. Acesta este numit „casă de cedru", ceea ce leagă aceste paragrafe de 5,11, unde a fost recunoscută o inserţie sadocidă ce tinde să facă din David o prefigurare a lui Solomon, învestit de preotul Sadoc în 3Rg. 1, unde reapare şi Nathan. ♦ „i-a dat moştenire": TM are „i-a dat odihnă". Tema „odihnei" este deuteronomică (Deut. 12,10 şi 25,19; *cf.* şi Iis. Nav. 21,44; 23,1): autorul presupune că David nu s-a putut gândi la construirea templului decât datorită păcii obţinute prin victoriile sale. ♦ Profetul Nathan îi va reproşa lui David adulterul cu Bersabea (12,1 *sq.*), dar va juca un rol de prim rang în ungerea lui Solomon, cel de-al doilea fiu al vinovatului (3Rg. 1,11 *sq.*).

7,1 „jur împrejur": repetarea lipseşte din TM; provine, probabil, dintr-o traducere dublă a lui *HNYḤ LW*, „i-a dat odihnă", citit şi *HNḤYLW*.

7,4-17 Până acum Nathan a apărut ca prieten al regelui, acum el este profet, mandatat să-i amintească lui David, pe de o parte, că Dumnezeu s-a putut lipsi până acum de un sălaş stabil (vv. 4-7), pe de alta, binefacerile de care a avut parte David de la Domnul (8-9). Profeţia conţine două făgăduinţe: (1) David va avea un urmaş şi acesta va construi templul (vv. 11b-13); (2) domnia acestui fiu va dura veşnic, chiar dacă acesta va face greşeli (vv. 14-16). ♦ Formula de început este frecventă pentru introducerea unei revelaţii profetice (*cf.* 1Rg. 2,27; 10,18; 15,2.10).

7,5 „Nu tu Îmi vei zidi...": TM are „Oare tu Îmi vei zidi...?".

să locuiesc. [6] Căci n-am mai locuit într-o casă din ziua în care i-am scos din Egipt pe fiii lui Israel până în ziua aceasta, ci am pribegit în sălaş şi în cort. [7] Peste tot pe unde am trecut, cu întregul Israel, am grăit Eu oare vreun cuvânt vreunuia dintre triburile lui Israel, căruia i-am poruncit să pască poporul Meu Israel, zicând: de ce nu Mi-aţi zidit o casă de cedru?» [8] Iar acum aşa să-i spui robului Meu David: «Aşa vorbeşte Domnul atotputernic: Te-am luat de la păşune, de la oi, ca să fii căpetenie peste poporul Meu Israel [9] şi am fost cu tine peste tot pe unde te-ai dus, şi i-am nimicit pe toţi vrăjmaşii tăi dinaintea ta; şi am făcut mare numele tău, ca numele celor mari de pe pământ. [10] Voi statornici un loc pentru poporul Meu, pentru Israel, îl voi sădi şi se va aşeza pe el, şi nu va mai fi plin de griji, şi nici un fiu al nedreptăţii nu se va mai apuca să-l înjosească precum la început, [11] din zilele când am pus judecători peste poporul Meu Israel; şi îţi voi da tihnă dinspre partea tuturor vrăjmaşilor tăi, iar Domnul îţi va vesti că tu Îi vei zidi casă. [12] Şi va fi aşa: când ţi se vor împlini zilele şi te vei culca alături de părinţii tăi, voi ridica seminţia ta după tine, cel care va fi din pântecele tău, şi-i voi întări domnia. [13] El Îmi va zidi casă numelui Meu şi Eu îi voi statornici tronul până în veac. [14] Şi Eu îi voi fi tată, iar el îmi va fi Mie fiu; şi, dacă va face rău, îl voi mustra cu nuiaua oamenilor şi cu lovituri de-ale fiilor oamenilor; [15] dar mila Mea nu o voi îndepărta de el, cum s-a îndepărtat de la cei pe care i-am îndepărtat de la faţa Mea. [16] Şi casa lui şi domnia

---

7,7-8 *Cf.* Ex. 25,9 *sq.* şi Ps. 78. ♦ „triburile... să pască": textul a fost fie interpretat ca referindu-se la tribul lui Efraim, al cărui sanctuar de la Şilo a avut multă vreme un rol important, fie corectat în „conducători... să pască" (Qimhi), prin analogie cu pasajul paralel din 1Par. 17,6, care are „judecători".

7,11 *Cf.* Deut. 1,16 ♦ „tu Îi vei zidi casă": Rahlfs urmează ms Vaticanus, divergent aici faţă de alte mss greceşti (LXX-L: „[Domnul] Îşi va face casă"), faţă de celelalte versiuni (Syr. „Domnul ţi-a făcut casă") şi faţă de TM, care are „YHWH îţi va face ţie casă". Textul joacă pe dublul sens al ebr. *bayith*, „casă", „familie/dinastie".

7,12 Pentru Augustin, „seminţia" despre care proroceşte aici Nathan nu este Solomon, a cărui domnie a fost trecătoare, ci Iisus Hristos, a cărui domnie este cu adevărat veşnică (*Enarratio 2* la Psalmul 88/87, 6-7).

7,14 *Cf.* Ps. 2,7; se remarcă opoziţia dintre favoarea divină şi pedeapsă, care este doar în felul oamenilor (Deut. 32,8). Aici autorul presupune că regele ar putea greşi, dar greşelile nu vor fi pedepsite cu pedeapsa supremă a lipsirii de urmaşi, şi nici prin detronare. Pe măsură ce se dezvoltă interpretarea mesianică a profeţiei, posibilitatea ca Mesia să păcătuiască nu mai apare (de ex., în pasajul paralel din 1Par. 17,11-14).

7,15 „de la cei pe care i-am îndepărtat de la faţa Mea": TM are „de la Saul, pe care l-am îndepărtat dinaintea ta".

lui se vor întări în încredere în veci înaintea Mea, şi tronul lui va fi statornicit până în veci.»" [17] Şi toate aceste cuvinte aşa cum au fost şi toată vedenia i le-a spus Nathan lui David.

[18] [Atunci] regele David a venit şi s-a aşezat înaintea Domnului şi a spus: „Cine sunt eu, Domnul meu, Doamne, şi ce este casa mea, de m-ai îndrăgit atât de mult? [19] Şi [încă] este puţin lucru dinaintea Ta, Domnul meu, Doamne, căci Tu ai grăit lucruri mari pentru casa robului Tău. Dar aceasta e legea omului, Domnul meu, Doamne. [20] Şi ce Ţi-ar mai putea spune David? Acum îl cunoşti pe robul Tău, Domnul meu, Doamne. [21] După cuvântul Tău şi după inima Ta ai făcut toată măreţia aceasta, ca să o afle robul Tău, [22] ca să Te preamărească, Domnul meu, Doamne, căci [nimeni] nu e ca Tine şi nu este dumnezeu în afară de Tine, după toate câte le-am auzit cu urechile noastre. [23] Şi ce neam se mai află pe pământ ca poporul Tău Israel? Căci Dumnezeu l-a călăuzit spre a Şi-l răscumpăra ca popor al Său, ca să-i pui nume, ca să făptuieşti măreţie şi strălucire, ca să alungi dinaintea poporului Tău, pe care l-ai răscumpărat pentru Tine din Egipt, neamuri şi corturile lor. [24] Ţi-ai pregătit pentru Tine poporul Tău Israel, popor pe veci, iar Tu, Doamne, le-ai fost Dumnezeu. [25] Şi acum, Domnul meu, Doamne, întăreşte în veci cuvântul pe care l-ai grăit despre robul Tău şi despre casa lui, Doamne atotputernic, Dumnezeul lui Israel. Acum, aşa cum ai grăit, [26] preamărit fie numele Tău în veci! [27] Doamne atotputernic, Dumnezeul lui Israel, ai deschis urechea robului tău, zicând: «Îţi voi zidi casă.» De aceea şi-a luat robul

---

7,18-21 Rugăciunea de mulţumire a lui David pentru bunăvoinţa arătată lui şi casei lui.

7,18 „de m-ai îndrăgit atât de mult": TM are „de m-ai adus până aici".

7,19 „ai grăit lucruri mari": TM are „de departe". ♦ „Dar aceasta e legea omului": textul (identic în conţinut în TM şi versiuni) este socotit o *crux interpretum*, aşa încât unii critici ajung să-l elimine. Printre multele interpretări propuse, cea mai rezonabilă pare presupunerea unui ton interogativ: „Oare să fie aceasta lege omenească?"

7,23-24 Alegerea de către acest Dumnezeu unic şi incomparabil constituie şi măreţia poporului lui Israel. Pasajul e marcat de spiritualitatea Deuteronomului (*cf.* Deut. 4, 7.33-34; 7,7-8; 9,26; 10,21 etc., dar şi Ps. 86,8-10; 44,2).

7,25-28 Se reia tema „casei" lui David. Expresia ἀπεκάλυψας τὸ ὠτίον τοῦ δούλου σου, „a descoperi urechea" (v. 26), care figurează de nouă ori din treisprezece ocurenţe în cărţile lui Samuel, pentru a indica revelaţia, nu aparţine limbajului deuteronomist.

7,25-26 TM are „...cuvântul pe care l-ai grăit despre robul Tău şi despre casa lui împlineşte-l în veci şi fă după cum ai spus. [26] Preamărit fie numele Tău în veci şi să se spună «Domnul oştirilor este Dumnezeu peste Israel!», iar casa slujitorului Tău David să fie tare înaintea Ta".

7,27 „şi-a luat... inima în dinţi": *litt.* „şi-a găsit inima" (εὗρεν τὴν καρδίαν).

tău inima în dinți să-Ți înalțe această rugă. [28] Iar acum, Domnul meu, Doamne, Tu ești Dumnezeu și cuvintele Tale vor fi adevărate, și ai grăit despre robul Tău aceste lucruri bune. [29] Și acum începe și binecuvântează casa robului Tău, ca să fie de-a pururi dinaintea Ta, pentru că Tu ești, Domnul meu, Doamne, [Cel care] ai grăit și, prin binecuvântarea Ta, casa robului Tău va fi binecuvântată până în veac."

8 [1] Și a fost așa: după aceea, David i-a bătut pe Străini și i-a pus pe fugă; [astfel] a luat David din mâna Străinilor [pământul] cel pus deoparte. [2] Și David i-a bătut pe moabiți și i-a măsurat cu funia, întinzându-i la pământ: și au fost două funii pentru moarte și două funii pentru viață, iar moabiții au ajuns robii lui David și-i dădeau dări. [3] Și l-a bătut David pe Adraazar, fiul lui Raab, regele din Suba, când acela s-a pornit să pună stăpânire pe râul Eufrat. [4] Și a luat David dintr-ale lui o mie de care, șapte mii de călăreți și douăzeci de mii de pedestrași; a sfărâmat David toate carele, dar și-a păstrat

---

8,1 „i-a pus pe fugă" (ἐτροπώσατο): *litt.* „le-a întors spatele"; Symmachos are „i-a înfrânt", iar Vulg. „i-a umilit" (cel mai aproape de sensul verbului din TM). ♦ „[pământul] cel pus deoparte": *cf.* Iis. Nav., nota 14,4; TM are *methegh hā-'ammāth*, „zăbala", „frâiele". Cuvântul *methegh* este o metaforă pentru hegemonie, ca în expresia românească „frâiele puterii". În CDR (p. 443) se propune lectura *la bride (tenant) le coude*, care impune imaginea prizonierilor ținuți cu brațele legate la spate, așa cum se vede în reprezentările figurate egiptene. Textul este obscur și traducerea nesigură. Symmachos traduce „dreptul de (a lua) tribut", iar Vulg. „frâiele tributului".

8,2 „i-a măsurat cu funia" (διεμέτρησαν αὐτοὺς ἐν σχοινίοις). „Funia" a fost socotită un instrument de măsurare a pământului. *Cf.* notele la Iis. Nav. 17,5; 19,9. Cel mai adesea, comentatorii s-au mulțumit să vadă aici o aluzie la un fel de decimare practicată de israeliți asupra vrăjmașilor lor învinși: prinșii erau legați în pachete și uciși sau cruțați. ♦ „două funii pentru viață": TM are „o funie plină pentru viață", deci, după acest text, David a ucis două treimi. ♦ „dări": cuvântul ebraic tradus aici prin ξένια nu indică decât extrem de rar tributul, dar se regăsește cu acest sens în Jud. 3,15 și Os. 10,6.

8,3 Numele Adraazar (ebr. *Hadhadh^{e}'ezer*) are ca prim element Hadad, zeul furtunilor, care este divinitatea principală a arameilor. După părerea lui Rași și Qimhi el ar putea fi și subiectul verbului ebr. tradus prin ἐπιστῆσαι din sintagma ἐπιστῆσαι τὴν χεῖρα, „să pună mâna".

8,4 TM are: „o mie șapte sute de călăreți și douăzeci de mii de pedestrași", iar carele nu apar. ♦ „a sfărâmat David toate carele" (παρέλυσεν Δαυιδ πάντα τὰ ἅρματα): TM are vb. *'āqqer* care înseamnă „a tăia tendoanele unui animal". Citit astfel, pasajul poate fi apropiat de Iis. Nav. 11,6.9. Ar putea fi aici inserția unui istoric deuteronomist inspirat de Deut. 17,16. Oricum, carele de război au început să fie folosite de evrei abia pe timpul lui Solomon (3Rg. 10,26-29).

dintre ele o sută de care. [5] Şi au venit sirienii din Damasc în ajutorul lui Adraazar, regele din Suba, iar David a lovit douăzeci şi două de mii de oameni din rândurile sirienilor. [6] [Apoi] David a pus străji în Siria, cea de la Damasc, şi sirienii au ajuns robii lui David şi-i aduceau dări. Şi l-a izbăvit Domnul pe David peste tot unde se ducea. [7] David a luat podoabele de aur care erau pe slujitorii lui Adraazar, regele din Suba, şi le-a adus la Ierusalim. Şi le-a luat Susakim, regele Egiptului, când a urcat la Ierusalim, în zilele lui Roboam, fiul lui Solomon. [8] Iar din Masbac, din cetăţile de seamă ale lui Adraazar, regele David a luat foarte multă aramă; din ea Solomon a făcut marea de aramă, stâlpii, spălătoarele şi toate uneltele. [9] Şi a auzit Thou, regele Emathului, că David a bătut întreaga oştire a lui Adraazar. [10] [Atunci,] Thou l-a trimis pe fiul său, Ieddura, la regele David ca să-l întrebe de sănătate şi să-l laude că se războise cu Adraazar şi-l bătuse: căci [Thou] era învrăjbit cu Adraazar, şi în mâinile lui [Ieddura] se aflau obiecte de argint, şi obiecte de aur, şi obiecte de aramă. [11] Şi pe acestea regele David le-a sfinţit Domnului, laolaltă cu argintul şi aurul pe care le sfinţise din toate cetăţile pe care le supusese, [12] din Idumeea, din Moab, de la fiii lui Ammon, de la Străini şi de la amaleciţi, ca şi din prăzile luate de la Adraazar, fiul lui Raab, regele din Suba. [13] Şi şi-a făcut regele David un nume; iar la întoarcere i-a bătut pe idumei la Gaimele, ca la optsprezece mii. [14] Şi şi-a

---

8,5 Lista celor înfrânţi se deosebeşte de cea din 1Rg. 14,47b.

8,6 „l-a izbăvit", gr. ἔσωσεν: TM are „i-a dat biruinţă"; la fel şi la v. 14.

8,7 „podoabele" traduce ebr. *şelet*, echivalat în diferite feluri. Sub influenţa Vulg. (care are *arma*, „arme de apărare") şi a lui Qimhi, se traduce adesea prin „scuturi" ceea ce în LXX apare ca χλιδῶνας, „podoabe". Acestea au constituit cel dintâi tezaur al templului (*cf.* 3Rg. 7,51). Despre descinderea lui Susakim, regele Egiptului, *cf.* 3Rg. 14,25 *sq.* ♦ Finalul versetului, de la „Şi le-a luat Susakim...", nu apare în TM.

8,8 TM are doar: „Din *Betah* şi din *Bĕrothay*, cetăţile lui Hadadezer, regele David a luat foarte multă aramă."

8,9 Emathul (Hamath) este un regat arameean, aflat la nord-est de Palestina (*cf.* 1Par. 18,10).

8,10 Ieddura: ebr. *Yōrām*. 1Par. îl numeşte Hadoram, care înseamnă „Haddu s-a ridicat", Haddu fiind numele, cu terminaţie la nominativ, al zeului sirian Hadad.

8,11 „le-a sfinţit Domnului", *i.e.* „le-a consacrat Domnului".

8,13 Adversarii sunt enumeraţi după punctele cardinale: filistenii reprezintă vestul, moabiţii, estul, arameii, nordul şi idumeii (edomiţii), sudul. Punctele cardinale simbolizează totalitatea. ♦ Gaimele: LXX-B Gebelem; LXX-L Gemelech; TM are „Valea Sării". Valea Sării este valea care continuă Marea Sării (= Marea Moartă, Gen. 14,3) către golful Aqaba, în ţinutul Edomului.

aşezat strajă în Idumeea, în toată Idumeea, iar toţi idumeii au ajuns robii regelui. Şi Domnul l-a izbăvit pe David peste tot pe unde se ducea.

[15] Şi David a domnit peste Israel, făcând el judecată şi dreptate pentru tot poporul lui. [16] Ioab, fiul Saruiei, [era mai mare] peste oştire; şi Iosaphat, fiul lui Achia, [era mai mare] peste arhive; [17] şi Sadduc, fiul lui Achitob, şi Achimelech, fiul lui Abiathar, [erau] preoţi; iar Asa era scrib; [18] Banaias, fiul lui Iodae, sfetnic şi [mai-mare] peste cherethiţi şi phelethiţi; iar fiii lui David erau mai-marii Curţii.

9 [1] Şi David a spus: „A mai rămas oare [vreunul] din casa lui Saul, ca să-mi fac milă cu el pentru Ionathan?" [2] Şi se mai afla un slujitor din casa

---

8,15 Capitolul 8 are două părţi, asemănându-se cu 1Rg. 14,47-52: un rezumat al faptelor de arme ale lui David (1-15) şi un rezumat al stării curţii lui David (16-18). Tipul de enumerare din cea de-a doua parte se mai află şi în 2Rg. 3,2-5; 5,13-16; 23,21-39; 3Rg. 4,1.

8,17 Această genealogie a lui Sadoc care îl leagă de familia sacerdotală de la Şilo e probabil artificială. S-a propus, prin analogie cu 20,25, să se citească „Sadoc şi Abiathar, fiii lui Achimelech, fiul lui Achitob". Originile lui Sadoc sunt neclare şi foarte discutate. La începutul domniei lui Solomon l-a înlocuit pe Abiathar, aşa încât „fiii lui Sadoc" au ajuns să fie socotiţi singurii preoţi legitimi. ♦ „Asa": în TM scribul e denumit *Śᵉrāyāh*.

8,18 Cherethiţii şi phelethiţii erau soldaţi străini care formau garda personală a lui David. Cherethiţii erau poate originari din insula Creta. Cât despre phelethiţi, se consideră că numele lor ar putea fi o variantă a numelui filistenilor. *Cf.* şi 3Rg. 1,38. ♦ Textul ebraic spune despre fiii lui David că erau preoţi, lucru surprinzător, deoarece sacerdoţiul era rezervat tribului leviţilor, iar David era din tribul lui Iuda. LXX, Targumul şi comentariile rabinice, ca şi mulţi moderni, au ameliorat situaţia, făcând din fiii lui David dregători, sau considerând că nu erau cu adevărat preoţi, ci doar participau la „funcţiile sacerdotale" ale tatălui lor (*cf.* nota 20,26).

9 În urma morţii celor trei fii ai lui Saul, împreună cu tatăl lor, semnalată în 1Rg. 31,8, au mai rămas alţi prinţi din casa lui Saul, între care Memphibosthe (Iebosthe), a cărui ucidere se povesteşte în 2Rg. 4. Deci, din cele povestite până acum, nu se poate explica dispariţia totală a saulizilor. Trebuie aşadar să ne gândim, ca mai toţi exegeţii moderni, la o ucidere rituală a saulizilor de către gabaoniţi, pe mâna cărora i-a dat David. Această opinie a fost emisă în 1887 de A. Klostermann şi reluată în 1902 de K. Budde. Sângerosul episod a fost detaşat din contextul său şi pus în fruntea „apendicelor", la 21,1-14, dar, într-o formă mai veche, el era povestit înaintea evenimentelor din actualul cap. 9. Atitudinea lui David faţă de Memphibosthe presupune prietenia dintre David şi Ionathan (1Rg. 18,1-4; 19,1-7; 20; 2Rg. 1,25-26). Dar măsurile luate de David faţă de fiul lui Ionathan sugerează şi o implicaţie politică: David îl ţine sub observaţie pe cel din urmă descendent al lui Saul, pentru a asigura tronul propriilor săi urmaşi. Invaliditatea lui

lui Saul, pe nume Siba, şi l-au chemat la David. Iar regele i-a spus: „Tu eşti Siba?" Şi [el] i-a răspuns: „Sunt robul tău." [3] Şi i-a spus regele: „A mai rămas oare vreun bărbat din casa lui Saul, să fac cu el mila lui Dumnezeu?" Iar Siba i-a răspuns regelui: „Se mai află încă un fiu al lui Ionathan, olog de picioare." [4] Şi regele i-a spus: „Unde e?" Şi Siba i-a răspuns regelui: „Iată, e în casa lui Machir, fiul lui Amiel din Ladabar." [5] Şi a trimis regele David de l-au adus din casa lui Machir, fiul lui Amiel din Ladabar. [6] Şi Memphibosthe, fiul lui Ionathan, fiul lui Saul a venit la regele David; a căzut cu faţa la pământ şi i s-a închinat. David i-a spus: „Memphibosthe!" Şi [el] i-a răspuns: „Iată, sunt robul tău!" [7] Iar David i-a spus: „Nu te teme, căci vreau negreşit să-mi fac milă cu tine, pentru Ionathan, tatăl tău, şi-ţi voi înapoia toate pământurile lui Saul, tatăl tatălui tău, iar tu vei mânca pâine la masa mea întotdeauna." [8] Iar Memphibosthe s-a închinat şi a spus: „Cine sunt eu, robul tău, de te-ai uitat la un câine mort ca mine?" [9] Şi l-a chemat regele pe Siba, slujitorul lui Saul, şi i-a spus: „Toate câte sunt ale lui Saul şi ale întregii lui case le-am dat fiului stăpânului tău. [10] Şi să-i lucrezi pământul, tu şi fiii tăi şi robii tăi, şi să-i aduci fiului stăpânului tău bucate, să aibă ce mânca; Memphibosthe, fiul stăpânului tău, va mânca întotdeauna pâine la masa mea" (Siba avea cincisprezece fii şi douăzeci de robi). [11] Şi Siba i-a spus regelui: „Toate câte le porunceşte robului său domnul meu, regele, robul tău le va face întocmai." Iar Memphibosthe mânca la masa lui David, ca unul dintre fiii regelui. [12] Şi Memphibosthe avea un fecioraş, pe nume Micha. Şi toţi cei ce locuiau în casa lui Siba erau robii lui Memphibosthe. [13] Şi Memphibosthe locuia la Ierusalim, căci mânca întotdeauna la masa regelui. Şi el era olog de amândouă picioarele.

Memphibosthe era un fel de descalificare rituală, care îl împiedica să ridice vreo pretenţie asupra tronului. Numai că Memphibosthe avea un fiu, pomenit în v. 12. În legătură cu numele Memphibosthe, *cf.* notele la cap. 4.

9,1 „pentru Ionathan", *i.e.* „de dragul lui Ionathan".

9,5 Machir reapare în 17,27. Ladabar se află în Transiordania, în apropiere de Mahanaim (Iis. Nav. 13,26), la vreo doisprezece kilometri în sudul lacului Genesareth.

9,10 „va mânca întotdeauna pâine la masa mea": pâinea este hrana prin excelenţă. Aceeaşi folosire a ebraicului *lehem*, „pâine", şi în v. 7.

9,11 În TM, cuvintele de la final sunt rostite tot de Siba. Acesta spune: „Dar Memphibosthe mănâncă la masa *mea* ca unul dintre fiii regelui." Siba pare a protesta astfel împotriva hotărârii lui David.

10 [1] Şi, după aceasta, a fost aşa: a murit regele fiilor lui Ammon şi, în locul lui, a ajuns la domnie Annon, fiul său. [2] Şi David a zis: „Îmi voi face milă cu Annon, fiul lui Naas, la fel cum şi-a făcut milă tatăl lui cu mine." Şi David i-a trimis pe robii săi să-l mângâie din partea lui pentru tatăl lui. Iar slujitorii lui David au ajuns în ţinutul fiilor lui Ammon. [3] Şi căpeteniile fiilor lui Ammon i-au spus domnului lor, Annon: „Oare ca să-l cinstească pe tatăl tău dinaintea ta a trimis David oameni să-ţi aducă mângâiere? Oare nu cumva ca să cerceteze cetatea şi să o iscodească şi să o scotocească şi-a trimis David slujitorii la tine?" [4] [Atunci,] Annon a pus mâna pe slujitorii lui David, le-a ras bărbile, le-a tăiat hainele pe jumătate, până la coapse, şi le-a dat drumul să plece. [5] Şi i s-a dat de ştire lui David despre oamenii [săi] şi el a trimis în întâmpinarea lor, căci oamenii erau foarte ruşinaţi. Şi regele a spus: „Rămâneţi la Ierihon până vă cresc bărbile, şi [atunci] să vă întoarceţi." [6] Şi fiii lui Ammon şi-au dat seama că aruncaseră ocară asupra poporului lui David. Şi au trimis fiii lui Ammon şi au tocmit cu simbrie sirieni din Baithroob – douăzeci de mii de pedestraşi – şi pe regele din Maacha, cu o mie de oameni, iar din Istob, douăsprezece mii de oameni.

[7] David a aflat şi l-a trimis pe Ioab, cu întreaga oştire, viteji unul şi unul. [8] Şi au ieşit fiii lui Ammon şi s-au rânduit pentru bătălie la intrarea porţii, [în timp ce] sirienii din Suba şi Roob şi oamenii din Istob şi Maacha erau singuri pe câmp. [9] Şi a văzut Ioab că faţa luptei venea înspre el şi că avea de

---

10,2 David a căutat să se alieze cu ammoniţii pentru că aceştia erau vrăjmaşii lui Saul (1Rg. 11). Consolarea în caz de doliu făcea parte din obligaţiile unei alianţe.

10,3 „să cerceteze cetatea şi să o iscodească": este vorba despre capitala ammoniţilor, Rabbath Ammon, astăzi Amman. ♦ „să o scotocească": TM are „să o răstoarne".

10,4 Respectul datorat ambasadorilor reprezintă un fapt de civilizaţie ce ilustrează intensa activitate diplomatică din Asia în epoca bronzului. Barba este la orientali un simbol al demnităţii virile. Li se rade barba solilor pentru a-i batjocori. Le sunt tăiate veşmintele pentru a li se descoperi părţile ruşinoase, umilire supremă (*cf.* Is. 20,4; 47,2; Ier. 13,22.26). Se confirmă aici valoarea simbolică a hainei din 1Rg. 24,6.

10,5 Ierihonul era oraşul de popas pe drumul spre Transiordania.

10,6 „aruncaseră ocară asupra poporului...": TM are „ajunseseră nesuferiţi (*litt.* urât mirositori) lui David...". ♦ „sirieni din Baithroob": TM are în plus „şi aramei (= sirieni) din Ţoba"; în LXX, aceştia apar în v. 8 („sirienii din Subo").

10,7 „viteji unul şi unul": este vorba de războinicii de profesie, spre deosebire de „întregul Israel" sau „tot poporul", adică bărbaţii capabili de luptă mobilizaţi ocazional. În această campanie, David foloseşte numai trupe de elită.

10,9 „tinerii": TM are „cei mai buni" (*litt.* „pârga").

luptat şi din faţă şi în spate; şi a ales [o ceată] dintre toţi tinerii din Israel şi ei s-au rânduit împotriva sirienilor. [10] Şi restul poporului l-a pus în mâna lui Abessa, fratele său, care i-a rânduit înaintea fiilor lui Ammon. [11] Şi a spus: „Dacă sirienii sunt mai puternici decât mine, veţi veni să mă scăpaţi, iar dacă fiii lui Ammon sunt mai puternici decât tine, vom veni să te scăpăm. [12] Fii bărbat şi să ne arătăm viteji pentru poporul nostru şi pentru cetăţile Dumnezeului nostru! Domnul va face [numai] ce este bine în ochii săi." [13] Şi a înaintat Ioab, şi poporul său cu el, să se lupte cu sirienii, iar aceştia au fugit dinaintea lui. [14] Când fiii lui Ammon au văzut că sirienii au fugit, au fugit şi ei dinaintea lui Abessa şi s-au întors în cetate. Şi Ioab a plecat de la fiii lui Ammon şi s-a întors la Ierusalim. [15] Şi au văzut sirienii că au fost bătuţi înaintea lui Israel şi s-au adunat la un loc. [16] Iar Adraazar a trimis [solie] şi i-a strâns pe sirienii de dincolo de râul Chalamac; şi au ajuns la Ailam, iar Sobac, căpetenia oştirii lui Adraazar, era în fruntea lor. [17] Şi i s-a dat de ştire lui David şi el a strâns întregul Israel, a trecut Iordanul şi a ajuns la Ailam; iar sirienii s-au rânduit înaintea lui David şi s-au luptat cu el. [18] Şi au fugit sirienii din faţa lui Israel, iar David a nimicit de la sirieni şapte sute de care şi patruzeci de mii de călăreţi; şi l-a doborât şi pe Sobac, căpetenia oştirii lor, şi el a murit acolo. [19] [Atunci,] au văzut toţi regii supuşi lui Adraazar că au fost bătuţi înaintea lui Israel, au trecut de partea lui Israel şi i s-au supus; iar sirienii s-au temut să le mai vină în ajutor fiilor lui Ammon.

10,9-12 Ioab este obiectul unor aprecieri contradictorii în Cărţile Regilor: este când cel mai bun slujitor al lui David, când un adversar redutabil. El este înlăturat şi ucis de partizanii lui Solomon (3Rg. 2,29-35). Cuvintele puse de autor în gura lui Ioab prezintă o incontestabilă afinitate cu doctrina pusă de el la baza povestirii ascensiunii lui David: Dumnezeu conduce unde vrea, pe cine vrea, şi este singurul stăpân al evenimentelor. Omul are datoria să îndeplinească sarcina care i-a revenit, chiar dacă succesul acestei lucrări nu este asigurat.

10,15-19 Acest paragraf care vorbeşte despre un al doilea război arameean, mult mai important, pare a fi un adaos secundar. El rupe continuitatea între 10,14 şi 11,1, unde acţiunea este condusă de Ioab. Totodată, după cuvenita pauză datorată anotimpului, în 11,1 campania este reluată pe aceeaşi scenă a operaţiunilor: fortăreaţa ammoniţilor. Diverse amănunte trimit şi ele la o sursă diferită pentru 15-19. Probabil că, prin datele acestui război, un istoric deuteronomist a vrut să sporească gloria lui David, prezentat ca un erou care păşeşte în fruntea întregului popor, ridicat întru apărarea lui, şi care n-are ce face cu carele şi cu caii. ♦ Carele şi călăreţii sunt caracteristice pentru armata siriană.

10,16 „râul Chalamac": TM are numai „fluviu"; Targumul explicitează „Eufrat". Adaosul din LXX poate fi o ditografie a lui *HYLM*, redat apoi ca „Ailam".

11 [1] Şi a fost aşa: în primăvară, când regii pornesc la război, David l-a trimis pe Ioab şi pe slujitorii lui împreună cu el, şi întregul Israel, de i-au căsăpit pe fiii lui Ammon şi au împresurat Rabbathul; iar David a rămas la Ierusalim.

[2] Şi a fost aşa: [o dată,] înspre seară, David se sculase din patul său şi se plimba pe [terasa de pe] acoperişul casei regeşti şi, de pe terasă, a văzut o femeie care se scălda; femeia era foarte frumoasă la înfăţişare. [3] Şi David a trimis să afle cine era femeia şi [cineva] a spus: „Nu-i Bersabea, fiica lui Eliab, nevasta lui Urias, cheteul?" [4] Şi David a trimis soli, ca s-o aducă, şi [ea] a venit; şi David s-a culcat cu ea – [femeia] se curăţea de necurăţenia ei – şi [ea] s-a întors acasă. [5] Şi femeia a rămas grea; [atunci] a trimis să-l vestească pe David, zicând: „Eu am rămas grea." [6] Şi David a trimis soli la Ioab care să-i spună: „Trimite-l la mine pe Urias, cheteul!" Şi Ioab l-a trimis pe Urias la David. [7] Şi Urias s-a înfăţişat şi a intrat la el, iar David l-a

---

11,1 Expresia „în primăvară" (ἐπιστρέψαντος τοῦ ἐνιαυτοῦ, *litt.* „întorcându-se anul") se regăseşte în 3Rg. 20,22.26, indicând momentul în care un rege arameean pleacă la război (*cf.* şi 2Par. 24,23). Conform textelor asiriene şi părerilor lui Flavius Iosephus (7,129), deschiderea campaniei războinice se face la începutul primăverii, după încheierea sezonului ploios. Totuşi, nu este sigur că expresia desemnează un reper în ciclul natural al anotimpurilor, ea putând fi doar un simplu mod de a spune „peste un an".

11,2-16 David comite simultan un adulter şi o crimă, fapte nedemne de un strămoş al lui Iisus. Mai multe soluţii exegetice şi teologice au fost propuse, între care una, extrem de subtilă, a lui Ambrozie. După episcopul Milanului, David a păcătuit tocmai pentru ca lumea întreagă să nu mai păcătuiască. Păcatul lui dublu, monstruos, este un fel de sinteză a păcatelor omenirii pe care urmaşul său, Iisus Hristos, le va răscumpăra prin jertfa Sa. Un David pur, perfect inocent, n-ar fi scos în evidenţă puterea harului dumnezeiesc. În plus, după Ambrozie şi în conformitate cu învăţătura lui Pavel din Rom. 3,28, „omul este îndreptăţit/justificat prin credinţă, nu prin faptele prescrise de Legea [lui Moise]". Prin urmare, David este „îndreptăţit" prin credinţa sa, adică prin aceea că „a crezut în iertarea acestor păcate" (Ambrozie, *A doua apologie a lui David* 6,32-33).

11,2 „pe [terasa de pe] acoperişul casei": *cf.* nota 2,6 la Iis. Nav.

11,3 Urias cheteul a fost, cu siguranţă, un personaj important în armata lui David, deoarece numele lui figurează pe lista celor treizeci de viteji (23,39). S-a socotit că numele lui este de origine hittită (cheteii = hittiţii) sau hurrită. Există însă şi o interpretare ebraică, numele lui Urias fiind văzut ca un nume teofor: „YHWH este lumină."

11,4 Precizarea discretă „se curăţea (*litt.* se sfinţea: ἁγιαζομένη) de necurăţenia ei" (*cf.* Lev. 15,19) este introdusă în text pentru a motiva concepereа pruncului chiar de la prima întâlnire, femeia aflându-se într-un moment favorabil concepţiei.

11,7 „l-a întrebat ce mai face Ioab, cum o duce poporul şi ce mai e pe la război": *litt.* „despre pacea lui Ioab, despre pacea poporului şi despre pacea războiului": „a întreba de

întrebat ce mai face Ioab, cum o duce poporul şi ce mai e pe la război.
8 [Apoi,] i-a spus David lui Urias: „Du-te acasă la tine şi spală-te pe
picioare." Şi a ieşit Urias din casa regelui şi în urma lui venea un tain de la
rege. 9 Dar Urias s-a culcat la uşa casei regelui, laolaltă cu robii stăpânului
său, şi nu s-a dus la el acasă. 10 Şi i-au dat de ştire lui David, zicând: „Urias
nu s-a dus la el acasă." Şi a grăit David către Urias: „Oare n-ai venit de la
drum? De ce nu te-ai dus la tine acasă?" 11 Dar Urias i-a răspuns: „Chivotul
şi Israel şi Iuda locuiesc în corturi, stăpânul meu Ioab şi robii stăpânului
meu îşi au tabăra pe faţa câmpiei; iar eu să intru în casa mea, să mănânc şi
să beau şi să mă culc cu femeia mea? Cum? Viu este sufletul tău, nu voi
face una ca asta!" 12 [Atunci] David i-a spus lui Urias: „Şezi aici şi azi, dar
mâine îţi voi da drumul să te duci." Şi Urias a rămas la Ierusalim în ziua
aceea şi a doua zi. 13 Şi l-a poftit David să mănânce şi să bea cu el şi l-a
îmbătat. Acesta a ieşit seara să se culce în culcuşul său, laolaltă cu robii
domnului său, dar la casa lui nu s-a dus. 14 Şi s-a făcut dimineaţă, iar David
i-a scris lui Ioab o scrisoare şi i-a trimis-o prin Urias. 15 Şi în scrisoare îi
scria: „Pune-l pe Urias acolo unde-i lupta mai aprigă, şi daţi-vă din urma
lui, ca să fie doborât şi să moară." 16 Şi a fost aşa: pe când Ioab supraveghea
cetatea, l-a pus pe Urias în locul unde ştia că sunt bărbaţii cei mai vajnici.
17 Şi au ieşit bărbaţii din cetate şi s-au luptat cu Ioab: au căzut [unii] din
popor, dintre robii lui David, şi a murit şi Urias, cheteul. 18 Şi a trimis Ioab
solie la rege şi i-a povestit toate întâmplările luptei 19 şi i-a dat poruncă
solului, zicând: „Când vei isprăvi de povestit regelui toate câte s-au

---

pace" este un semitism, ebr. *şalom* însemnând nu numai „pace", ci şi „sănătate", „stare de bine".

11,8 Expresia „spală-te pe picioare" (care nu se referă la picioarele pline de praf ale cuiva venit de la drum lung) aparţine limbajului familiar şi reprezintă – după D. Altshuler – un eufemism pentru relaţiile sexuale. David îl îndeamnă pe Urias să se culce cu soţia lui, pentru a pune pe seama acestuia paternitatea pruncului ce urma să se nască. Dar, cum abstinenţa sexuală era o regulă pentru soldaţi în timpul campaniei, Urias o respectă. ♦ „un tain", gr. ὄψις, *litt.* „ceea ce este ridicat, luat": bucate de la masa regelui (LSJ).

11,11 Chivotul Domnului, ca un *palladium* naţional, îl însoţea pe Israel în campanie, ca în 1Rg. 4,4.

11,18-24 Mesajul lui Ioab către David are două variante: vv. 19-21 conţin mesajul pe care expeditorul îl încredinţează solului, iar vv. 23-24 versiunea prezentată de sol destinatarului. Autorul se joacă cu convenţia epistolară a dublului enunţ al mesajului – bine atestată de textele ugaritice. Cele două enunţuri se completează, dezvăluind jocul subtil al autorului care îl face pe Ioab să prevadă posibila reacţie a lui David.

întâmplat în luptă [20] şi dacă i se va aprinde mânia regelui şi-ţi va spune: «De ce v-aţi apropiat de cetate să vă luptaţi? Nu ştiaţi că vor trage cu arcul de pe metereze? [21] Cine l-a lovit pe Abimelech, fiul lui Ierobaal? Oare nu o femeie a aruncat în el din înaltul zidului o piatră de moară şi el a murit la Thamas? De ce v-aţi apropiat de zid?», tu să-i spui: «A murit şi robul tău, Urias cheteul.»" [22] Şi solul lui Ioab a plecat către rege, la Ierusalim şi, când a ajuns, i-a povestit lui David tot ce-i spusese Ioab, toate întâmplările din luptă. Şi s-a mâniat David pe Ioab şi i-a spus solului: „De ce v-aţi apropiat de cetate să vă luptaţi? Nu ştiaţi că veţi fi loviţi de pe zid? Cine l-a doborât pe Abimelech, fiul lui Ierobaal? Oare nu o femeie a aruncat în el de pe zid o piatră de moară şi el a murit la Thamas? De ce v-aţi apropiat de zid?" [23] [Atunci] solul i-a spus lui David: „Pentru că bărbaţii [aceia] erau mai puternici decât noi şi au ieşit împotriva noastră pe câmp, iar noi ne-am dus peste ei până la intrarea porţii. [24] [Atunci,] arcaşii au tras din înaltul zidului în slujitorii tăi şi au murit dintre slujitorii regelui şi a murit şi robul tău, Urias cheteul." [25] Şi David i-a zis solului: „Spune-i aşa lui Ioab: «Să nu fie urât în ochii tăi lucrul acesta, căci sabia muşcă ba într-o parte ba într-alta; luptă-te şi mai tare împotriva cetăţii şi dărâm-o!» Iar tu, îmbărbătează-l!" [26] Şi nevasta lui Urias a aflat că Urias, bărbatul ei, a murit şi şi-a jelit bărbatul. [27] Şi, când s-a terminat doliul, David a trimis după ea şi a adus-o în casa lui; şi i-a ajuns soţie şi i-a născut un fiu.

Dar fapta pe care o făcuse David s-a văzut vicleană în ochii Domnului.

12 [1] Şi Domnul l-a trimis pe Nathan, profetul, la David, şi [acela] a venit la el şi i-a spus: „Într-un oraş erau doi oameni, unul bogat şi altul sărac; [2] cel bogat avea foarte multe turme şi cirezi, [3] iar cel sărac nu avea decât o oiţă pe care o cumpărase şi o cruţase şi o îngrijise: o creştea laolaltă cu el şi cu

---

11,21 Despre moartea lui Abimelech, fiul lui Ierobaal, *cf.* Jud. 9,53. ♦ Piatra de moară nu apare decât în aceste două pasaje. Este vorba de o piatră plată mobilă, care se roteşte în jurul unui ax şi care poate fi desprinsă de cealaltă piatră fixă aflată dedesubt.

11,22 „către rege, la Ierusalim": nu apare în TM. La fel, de la „toate întâmplările din luptă" până la sfârşitul versetului. LXX pune de două ori cuvintele lui David, o dată presupuse de Ioab (ca în TM) şi o dată rostite de acesta.

12,1-4 Profetul Nathan este un trimis al Domnului. El îndeplineşte o misiune, ca în 7,4-17, rostind parabola oiţei săracului, „parabolă judiciară", extrasă, poate, din repertoriul tradiţional. Specia literară a parabolei se va perpetua în literatura biblică şi va fi unul dintre mijloacele cele mai folosite în Evanghelii pentru vestirea Împărăţiei lui Dumnezeu (despre subiect: Iustin, 2003, pp. 17-107; Dodd, C.H., 1946).

copiii lui, şi ea mânca din pâinea lui şi bea din paharul lui, şi dormea la sânul lui, şi era ca şi fiica lui. [4] Dar a venit un trecător la omul cel bogat şi [acesta] nu s-a îndurat să ia din turmele şi din cirezile sale, să gătească pentru străinul venit la el de la drum; ci a luat oiţa celui sărac şi a gătit-o pentru omul care venise la el." [5] Atunci s-a aprins de mânie David împotriva omului şi i-a spus David lui Nathan: „Viu este Domnul – omul care a făcut aceasta e vrednic de moarte! [6] Iar pentru oiţă să plătească înşeptit, pentru că a săvârşit fapta aceasta şi pentru că n-a cruţat-o!" [7] Nathan i-a spus lui David: „Tu eşti omul care a făcut aceasta. Aşa vorbeşte Domnul Dumnezeul lui Israel: «Eu te-am uns rege peste Israel şi Eu te-am izbăvit din mâna lui Saul [8] şi ţi-am dat casa domnului tău şi nevestele domnului tău la sânul tău; ţi-am dat casa lui Israel şi a lui Iuda; şi, dacă aceasta e puţin, îţi voi mai adăuga şi altele. [9] De ce-ai disprețuit cuvântul Domnului de-ai făcut rău dinaintea ochilor Lui? Pe Urias, cheteul, l-ai lovit cu sabia şi ai luat-o de nevastă pe nevasta lui; pe el l-ai omorât cu sabia fiilor lui Ammon. [10] Şi acum sabia nu se va îndepărta niciodată de casa ta până în veac, pentru că M-ai nesocotit şi ai luat-o de nevastă pe nevasta lui Urias, cheteul.» [11] Aşa vorbeşte Domnul: «Iată, Eu voi stârni asupra ta rele din casa ta: voi lua nevestele tale sub ochii tăi şi le voi da aproapelui tău, şi el se va culca cu nevestele tale în faţa acestui soare; [12] căci tu ai lucrat pe ascuns, dar Eu voi face fapta aceasta în faţa întregului Israel şi în faţa acestui soare!»" [13] Atunci David i-a spus lui Nathan: „Am păcătuit împotriva Domnului!" Şi Nathan i-a spus lui David: „Domnul ţi-a îndepărtat păcatul: nu vei muri; [14] dar,

---

12,5 Expresia „e vrednic de moarte", gr. υἱὸς θανάτου, *litt.* „ fiu al morţii", aceeaşi ca în 1Rg. 20,31 şi 26,16, aici nu reprezintă propriu-zis o sentinţă de condamnare la moarte, ci este doar o hiperbolă pentru a desemna un om ticălos.

12,6 TM are „împătrit" (cifră a restituirii prezentă în Ex. 21,37) acolo unde LXX propune „înşeptit". Se pare că greaca preferă multiplul de şapte (a se compara LXX, pentru Deut. 3,22, cu TM şi cu Theodotion).

12,7-10 Amintirea binefacerilor Domnului seamănă mult ca formă cu oracolul din 1Rg. 2,27-36. În privinţa fondului, aceasta trimite la profeţia lui Nathan din 7,15. ♦ Prin metonimia „sabiei" (vv. 9-10) sunt sugerate uciderea lui Amnon, revolta, moartea lui Adonias şi sfârşitul tragic al lui Abessalom. Anunţul va deveni mai concret în vv. 11 şi 12 şi va culmina în vv. 13-14, unde lui David i se spune limpede că pruncul născut din păcat va muri ca pedeapsă.

12,14 „i-ai stârnit aprig pe vrăjmaşii Domnului": TM are „i-ai jignit grav pe vrăjmaşii Domnului". „Vrăjmaşii" par a fi o inserţie din scrupul teologic, pentru a evita apropierea între un verb atât de negativ şi numele divin. Pentru că fraza care rezultă nu se încadrează

pentru că i-ai stârnit aprig pe vrăjmaşii Domnului prin fapta aceasta, fiul care ţi s-a născut va muri". [15] Şi Nathan a plecat la casa lui.

Şi Domnul l-a lovit pe copilul pe care i-l născuse lui David nevasta lui Urias şi [acesta] s-a îmbolnăvit. [16] [Atunci] David l-a căutat pe Dumnezeu pentru prunc şi a postit post aspru; şi a intrat în casă şi îşi petrecea noaptea în sac, pe pământ. [17] Şi au stăruit pe lângă el bătrânii din casa lui, ca să-l scoale de pe pământ, dar el n-a vrut şi n-a mâncat bucate cu ei. [18] Şi, în ziua a şaptea, pruncul a murit. Robilor lui David le-a fost frică să-i dea de ştire că a murit pruncul, căci îşi spuneau: „Iată, când pruncul era în viaţă, i-am vorbit şi nu ne-a ascultat glasul; cum o să-i spunem că pruncul a murit? Va face prăpăd!" [19] David şi-a dat seama că slujitorii lui şuşotesc ceva şi a înţeles David că pruncul a murit. Şi le-a spus David slujitorilor săi: „Oare a murit pruncul?" Şi ei i-au răspuns: „A murit." [20] Atunci David s-a ridicat de la pământ, s-a spălat, s-a uns şi şi-a schimbat veşmintele; a intrat în casa lui Dumnezeu şi I s-a închinat; apoi s-a întors acasă şi a cerut bucate de mâncare, şi i-au adus bucate şi a mâncat. [21] Iar slujitorii lui i-au zis: „Ce-i acest lucru pe care l-ai făcut? Când pruncul trăia, posteai, plângeai şi nu dormeai, iar acum că pruncul a murit, te-ai sculat, ai mâncat bucate şi ai băut." [22] Şi David le-a spus: „Când încă mai trăia copilul, posteam şi plângeam, pentru că-mi spuneam: «Cine ştie dacă Domnul nu se va milostivi de mine şi pruncul va trăi?» [23] Dar acum a murit; de ce să mai postesc? Voi putea oare să-l mai aduc înapoi? Eu mă voi duce la el, el nu se va mai întoarce la mine." [24] [Apoi] David a mângâiat-o pe Bersabea, nevasta sa, a intrat la ea şi s-a culcat cu ea şi [ea] a rămas grea şi a născut un fiu; şi i-a pus numele

---

logic în context, versiunile, păstrând „vrăjmaşii", au încercat să modifice sensul verbului (Syr. „i-ai sprijinit"; Vulg. „i-ai făcut să hulească" etc.). Traducerile moderne înclină să corecteze textul (ex. BJ, *tu as outragé Yahvé*). Păcatul nu e doar încălcarea unor reguli morale sau sociale, ci îl ofensează în primul rând pe Dumnezeu (*cf.* Gen. 39,9; Ps. 50,6; 58,2).

12,16 „l-a căutat pe Dumnezeu": vb. ζητέω are aici sensul de „a căuta cu ardoare", „a dori" (LSJ). ♦ „îşi petrecea noaptea în sac": ritual propiţiatoriu care, în esenţă, este un gest de căinţă, dar şi de doliu.

12,20 „bucate": *litt.* „pâine" (ἄρτον). *Cf.* 1Rg. 28,20; 30,12.

12,24-25 Numele lui Solomon a fost interpretat în diferite feluri: teofor apocopat („Şalom" ca nume divin prezent, după unii, şi în toponimul „Ierusalim"), sau nume „profan", construit pe verbul „a compensa", pentru că Solomon compensează moartea fratelui său mai mare. El primeşte şi un al doilea nume, *Y'dhīdh-Yāh,* care înseamnă „Iubit de Yah(ve)"; fiind primit de la profet, e interpretat ca venind de la Dumnezeu. ♦ „de dragul Domnului", gr. ἕνεκεν κυρίου, *litt.* „pentru Domnul".

Solomon, iar Domnul l-a iubit. [25] Şi a trimis [veste] prin Nathan, profetul, iar [acesta] l-a numit Idedi, de dragul Domnului.

[26] Şi Ioab s-a războit la Rabbath cu fiii lui Ammon şi a pus mâna pe cetatea regească. [27] [După aceea] a trimis Ioab soli la David să-i spună: „M-am războit la Rabbath şi am pus mâna pe cetatea apelor. [28] Adună acum restul poporului, vino şi pune-ţi tabăra împotriva cetăţii şi pune stăpânire pe ea, ca să nu pun eu mai întâi stăpânire pe cetate şi să-şi ia numele de la numele meu." [29] Atunci David a adunat tot poporul, a pornit la Rabbath, s-a războit pentru cetate şi a pus stăpânire pe ea. [30] Şi a luat apoi coroana de pe capul lui Melchol, regele lor; aceasta cântărea un talant de aur cu piatră de preţ şi a fost [pusă] pe capul lui David; şi el a luat pradă multă din cetate. [31] Şi a scos poporul care era în ea şi l-a pus la fierăstrău, la grapele de fier şi l-a mânat la făcut cărămidă; aşa a făcut cu toate cetăţile fiilor lui Ammon; [după aceea,] s-au întors David şi întreg poporul la Ierusalim.

13 [1] Şi după aceea a fost aşa: Abessalom, fiul lui David, avea o soră foarte frumoasă la înfăţişare, pe nume Themar, iar Amnon, fiul lui David, s-a îndrăgostit de ea. [2] Şi suferea Amnon atât de tare, încât s-a îmbolnăvit din pricina surorii sale, Themar, pentru că ea era fecioară şi lui Amnon i se părea

---

12,27 „cetatea apelor": probabil, un punct de alimentare cu apă fortificat. Polybiu vorbeşte şi el în mod asemănător de cucerirea aceleiaşi cetăţi de către Antioh al III-lea în 218 (*cf.* Zayadine, F., 1990, pp. 68-84).

12,28 Ioab îi sugerează regelui să participe la asaltul final al cetăţii, astfel încât cucerirea acesteia să fie percepută ca fiind în numele regelui (şi prin aceasta că se află sub stăpânirea coroanei), nu ca o cucerire personală a lui Ioab (AB II Sam., p. 312).

12,30 „Melchol, regele lor": TM are *malʾkām*, „regele lor" (redat dublu în greacă prin τοῦ βασιλέως şi printr-un nume propriu). Unii autori preferă să citească în ebr. *Melkom*, numele principalei divinităţi a ammoniţilor (*cf.* 3Rg. 11,5). Este acelaşi cu faimosul Moloch din Lev. 18,21; 20,2-5; 4Rg. 23,10.

12,31 Nu se ştie exact ce sunt aceste unelte de fier. Cei vechi, începând cu autorul Cronicilor (1Par. 20,3), credeau că sunt instrumente de tortură. Către această interpretare îndemna şi expresia „i-a trecut prin" (redată în greacă prin διήγαγεν), ca în locuţiunea „a trece prin foc" (Deut. 18,10; 4Rg. 16,3 etc.), ceea ce a condus la ideea că ammoniţii au fost arşi în „moara de cărămizi". Aici, reiese mai degrabă că învinşii au fost puşi la corvezi.

13,1 Amnon este cel mai mare dintre fiii lui David, născut la Hebron (3,2), Abessalom este al treilea. Themar şi Abessalom aveau aceeaşi mamă. Contrar codului deuteronomic (Deut. 27,22), raporturile lui Amnon cu sora sa vitregă nu sunt considerate incestuoase (v. 13). Păcatul lui Amnon este socotit mai degrabă un viol.

peste poate să-i facă ceva. [3] Dar Amnon avea un prieten, pe nume Ionadab, fiul lui Samaa, fratele lui David; Ionadab era un om foarte isteț. [4] Acesta i-a spus: „Ce ai, de te usuci așa, pe zi ce trece, fiu al regelui? Nu-mi spui?" Și Amnon i-a spus: „O iubesc pe Themar, sora lui Abessalom, fratele meu." [5] [Atunci] i-a spus Ionadab: „Culcă-te în pat și fă-te bolnav. Tatăl tău va veni să te vadă, iar tu să-i spui: «Să vină sora mea, Themar, să mă hrănească cu îmbucături; să facă mâncarea sub ochii mei, ca s-o văd și să mănânc din mâna ei!»" [6] Și s-a culcat Amnon și s-a [pre]făcut bolnav; regele a venit să-l vadă, iar Amnon i-a spus regelui: „Să vină la mine sora mea, Themar, să gătească sub ochii mei două turte; o să mănânc din mâna ei!" [7] Atunci David a trimis după Themar, în casă, zicând: „Du-te acasă la fratele tău Amnon și fă-i de mâncare!" [8] Și s-a dus Themar în casa fratelui ei, Amnon; și el stătea culcat. Ea a luat aluatul, l-a frământat, a pregătit turte sub ochii lui și le-a copt; [9] a luat apoi tigaia și a golit-o înaintea lui, dar [el] n-a vrut să mănânce. Și a spus Amnon: „Scoateți afară pe toată lumea de lângă mine!" Și i-au scos afară pe toți de lângă el. [10] Și Amnon i-a spus lui Themar: „Adu-mi mâncarea în odaie și o să mănânc din mâna ta". Și Themar a luat turtele pe care le făcuse și i le-a dus fratelui ei Amnon la pat. [11] Și i-a dat să mănânce, iar el a tras-o și i-a spus: „Vino, culcă-te cu mine, sora mea!" [12] Ea i-a răspuns: „Nu, frate, nu mă înjosi, căci așa ceva nu se face în Israel; nu face asemenea nesăbuință! [13] Încotro am s-o apuc eu cu rușinea aceasta? Iar tu vei fi [socotit] ca unul dintre smintiții din Israel! Și acum grăiește-i regelui, căci nu se va împotrivi să fiu a ta." [14] Dar Amnon n-a vrut să-i asculte glasul, a siluit-o, a înjosit-o și s-a culcat cu ea. [15] Și Amnon a urât-o [apoi] cu ură cumplită, căci ura pe care o avea față de ea

---

13,4 „pe zi ce trece": textul grec (τὸ πρωὶ πρωί) reproduce exact originalul ebraic: „dimineață (de) dimineață".

13,5 „să mă hrănească cu îmbucături": TM are „să-mi dea să mănânc".

13,6 Și verbul, și substantivul ebr. care denumesc mâncarea și prepararea ei sunt construite pe rădăcina cuvântului *lēbh, l'bhābh*, „inimă". Unii au presupus că este vorba de prăjituri în formă de inimă, ceea ce ar simboliza iubirea fratelui pentru sora sa. În greacă, acestea au fost redate prin κολλυρισάτω și κολλυρίδας, reluate în v. 8, traduceri aproximative, ca și latinescul *sorbitiunculae*.

13,12 În refuzul lui Themar apar în TM termenii *n'bhālāh*, „prostie, nebunie, infamie", și *n'bhālīm*, „nebuni, infami" (redați în greacă prin ἀφροσύνη și ἄφρων), termeni care trimit la un abuz de putere ce comportă în mare măsură necugetare. Vechiul drept îngăduia căsătoria între frate și sora vitregă (*cf.* Gen. 20,11-13). Aceste căsătorii au fost interzise însă în legislația posterioară: Lev. 18,9; 20,17; Deut. 27,22.

era mai presus decât iubirea cu care o iubise. Şi i-a spus Amnon: „Scoală-te şi pleacă!" [16] Dar ea i-a zis: „Nu, frate, căci, dacă mă goneşti, această răutate din urmă e mai mare decât cea dintâi pe care mi-ai făcut-o." Amnon însă n-a vrut să asculte de glasul ei. [17] L-a chemat pe slujitorul care era mai mare la el în casă şi i-a zis: „Goniţi-o afară de la mine pe aceasta şi încuie uşa după ea!" [18] Ea purta o cămaşă cu mâneci lungi, căci aşa erau îmbrăcate fiicele regelui câtă vreme erau fecioare. Şi slujitorul a scos-o afară şi a încuiat uşa în urma ei. [19] Şi a luat Themar cenuşă şi şi-a pus-o pe creştet, şi-a sfâşiat cămaşa cu mâneci lungi de pe ea, şi-a pus mâinile pe cap şi mergea ţipând. [20] Şi i-a spus fratele ei, Abessalom: „Nu cumva fratele tău Amnon a fost cu tine? Acum, soră, taci din gură, că este fratele tău! Nu te gândi să vorbeşti despre asta!" Şi Themar a rămas ca o văduvă, în casa fratelui ei Abessalom. [21] Şi regele David a aflat toate lucrurile acestea şi s-a mâniat foarte tare; dar n-a amărât sufletul lui Amnon, fiul său, pentru că-l iubea, fiind întâiul său născut. [22] Şi Abessalom n-a vorbit cu Amnon nici de rău, nici de bine, căci Abessalom îl ura pe Amnon pentru faptul că o înjosise pe Themar, sora sa.

[23] Şi a fost aşa: după doi ani, pe când Abessalom avea oameni la tunsul oilor la Belasor, lângă Efraim, Abessalom i-a poftit pe toţi fiii regelui. [24] Şi s-a dus Abessalom la rege şi i-a zis: „Iată, robul tău are oameni la tunsul oilor: să vină regele cu slujitorii săi la robul tău!" [25] Dar regele i-a zis lui Abessalom: „Nu, fiul meu, nu vom veni cu toţii şi nu-ţi vom fi povară." [Acela] a stăruit, dar [David] n-a vrut să se ducă şi l-a binecuvântat. [26] [Atunci] Abessalom a spus: „Dacă nu, să vină cu noi fratele meu, Amnon." Dar regele i-a zis: „De ce să vină cu tine?" [27] Şi, cum Abessalom a stăruit pe lângă el, i-a trimis cu el pe Amnon şi pe toţi fiii regelui. Şi Abessalom a

---

13,19 Cenuşa presărată pe cap şi sfâşierea veşmintelor sunt semn de jale şi doliu (Iez. 27,30). Punerea mâinilor pe cap semnifică ruşinea (Ier. 2,37).

13,20 „ca o văduvă": TM are „părăsită".

13,22 „A nu vorbi nici de rău, nici de bine" înseamnă a nu vorbi deloc cu cineva (Gen. 24,50; 31,24.29).

13,23 Tunsul oilor este prilej de sărbătoare (*cf.* 1Rg. 25,2.36). În varianta de la Qumran şi în LXX, acest pasaj comportă asemănări cu episodul Nabal. Comparaţia dintre Abessalom şi Nabal pare să fi fost voită de autor, nefiind o laudă pentru cel dintâi. ♦ Belasor (*Ba'al Hāṣōr*) este reflectat în toponimul modern *'Asur*, aflat la aproximativ douăzeci de kilometri nord-nord-est de Ierusalim. Localitatea Efraim este aceeaşi cu Ophrah a lui Beniamin (1Rg. 13,17), aflată în apropiere de *Ba'al Hāṣōr*, astăzi *et-Tayibeh*.

13,27 „Şi Abessalom a făcut un ospăţ ca ospăţul regelui": nu apare în TM. Poate fi, în gr., un „plus" influenţat de 1Rg. 25,36.

făcut un ospăţ ca ospăţul regelui. [28] Le-a dat poruncă Abessalom slujitorilor săi zicând: „Băgaţi de seamă! Când inima lui Amnon se va înveseli de vin, iar eu vă voi zice: «Loviţi-l pe Amnon !», să-l şi omorâţi. Să nu vă fie frică: oare nu eu vă poruncesc? Fiţi bărbaţi şi purtaţi-vă ca nişte viteji!" [29] Şi slujitorii lui Abessalom au făcut cu Amnon cum le poruncise Abessalom. Şi toţi fiii regelui s-au ridicat, a încălecat fiecare pe catârul lui şi au fugit. [30] Şi a fost aşa: pe când erau [încă] pe drum, a ajuns vorbă la David: „Abessalom i-a omorât pe toţi fiii regelui şi n-a mai rămas nici unul dintre ei." [31] [Atunci] regele s-a ridicat, şi-a sfâşiat veşmintele şi s-a culcat pe pământ, iar toţi slujitorii care erau în jurul lui şi-au sfâşiat veşmintele. [32] Însă Ionadab, fiul lui Samaa, fratele lui David, a răspuns şi a zis: „Să nu spună domnul meu, regele, că [Abessalom] i-a ucis pe toţi tinerii, fiii regelui, pentru că a murit numai Amnon; căci îşi jurase aceasta Abessalom din ziua în care [Amnon] a necinstit-o pe Themar, sora sa. [33] Şi acum, să nu pună domnul meu, regele, la inimă fapta aceasta, spunându-şi: «Toţi fiii regelui au murit», pentru că a murit numai Amnon." [34] Şi Abessalom a fugit. Şi slujitorul pus de strajă şi-a ridicat ochii şi a privit şi, iată, venea popor mult pe drumul din spatele lui, dinspre coasta muntelui, la vale; şi străjerul s-a înfăţişat şi i-a dat de veste regelui şi a zis: „Am văzut nişte bărbaţi pe drumul spre Oronen, pe partea dinspre munte." [35] [Atunci] Ionadab i-a spus regelui: „Iată, sunt aici fiii regelui! E aşa cum ţi-a spus robul tău!" [36] Şi tocmai când îşi isprăvea vorba, iată, fiii regelui au sosit, şi-au înălţat glasul şi au plâns; şi au plâns şi regele, şi toţi slujitorii lui cu plângere foarte mare. [37] Abessalom a fugit şi s-a dus la Tholmai, fiul lui Emiud, regele din Gedsur, în ţinutul Machad. Iar regele David jelea în fiecare zi pentru fiul său.

[38] Şi a fugit Abessalom şi s-a dus la Gedsur, şi a fost acolo trei ani. [39] Şi sufletul regelui a încetat să-l mai urmărească pe Abessalom, căci se mângâiase de moartea lui Amnon.

13,32 „căci îşi jurase aceasta": *litt.* „căci era pus în gura lui".

13,34 „dinspre coasta muntelui": aici se termină versetul în TM.

13,37 Abessalom s-a refugiat la bunicul dinspre mamă, mama lui fiind Maacha, fiica regelui din Gedsur (3,3). ♦ „în ţinutul Machad": nu apare în TM.

13,39 În TM, acest verset este ambiguu: unii îl interpretează: „Şi regele David a încetat să mai fie aplecat spre Absalom, căci era mâhnit pentru moartea lui Amnon" şi, în mod coerent, la 14,1, înţeleg că inima regelui era „împotriva" lui Abessalom.

14 [1] Ioab, fiul Saruiei, a băgat de seamă că inima regelui era către
Abessalom. [2] Şi a trimis Ioab la Thecoe şi a adus de acolo o femeie iscusită
şi i-a spus: „Pune-te pe bocit şi îmbracă haine de jale, nu te unge cu unt-
delemn şi fii ca o femeie care de multe zile plânge după un mort; [3] să vii la
rege şi să-i spui asta şi asta." Şi i-a pus Ioab în gură ce trebuia să zică.
[4] Femeia din Thecoe a venit la rege, a căzut cu faţa la pământ, i s-a închinat
şi a spus: „Ajută-mă, rege, ajută-mă!" [5] Regele i-a spus: „Ce ai?" Şi ea i-a
răspuns: „Vai, sunt o femeie văduvă, bărbatul meu a murit. [6] Şi roaba ta
avea doi feciori; cei doi s-au încăierat la eâmp şi n-a fost nimeni să-i des-
partă; unul l-a lovit pe fratele său şi l-a omorât. [7] Şi iată că întreaga familie
s-a ridicat împotriva roabei tale şi a spus: «Dă-ni-l pe cel care şi-a lovit
fratele, să-l omorâm pentru viaţa fratelui său pe care l-a ucis şi îl vom stârpi
şi pe moştenitorul vostru!» Şi aşa vor stinge tăciunele care mi-a mai rămas,
nemailăsându-i bărbatului meu nici urmaş, nici nume pe faţa pământului."
[8] Regele i-a zis femeii: „Du-te sănătoasă la casa ta, căci eu voi da poruncă
pentru tine!" [9] Şi femeia din Thecoe i-a răspuns regelui: „Asupra mea,
domnul meu, rege, să fie nelegiuirea, şi asupra casei tatălui meu, iar regele
şi scaunul lui să fie fără vină!" [10] Şi i-a spus regele: „Cine grăieşte împo-
triva ta? Să-l aduci la mine şi nu se va mai atinge de el." [11] Atunci, ea i-a
spus: „Să-şi aducă aminte regele de Domnul Dumnezeul său, că se înmul-
ţeşte răscumpărătorul sângelui spre prăpăd, şi să nu-l dea pierzaniei pe fiul
meu!" El i-a spus: „Viu este Domnul, nu va cădea pe pământ un fir de păr

---

14,2 Thecoe, ţinutul profetului Amos (Amos, 1,1), astăzi *Teqū'a*, la sud de Bethleem, la marginea deşertului lui Iuda. Thecoe este, în acelaşi timp, ţinutul lui Ioab. ♦ Doliul interzice ungerea cu untdelemn parfumat (12,20).

14,7 Familia cere răzbunarea sângelui (*cf.* 3,30; Num. 35,19-21). Fiul rămas este moştenitorul care trebuie să ducă mai departe numele tatălui său. Dispariţia acestuia este comparabilă cu stingerea vetrei (21,17).

14,9 „Asupra mea [...] să fie nelegiuirea!": expresie eliptică, probabil din limba vorbită. Se subînţelege: „dacă acţiunea va fi socotită o greşeală, voi suporta eu consecinţele"; *cf.* 1Rg. 25,24 (Abigaia), Gen. 27,13 (Rebeca).

14,10 În TM, finalul versetului este „de tine".

14,11 „că se înmulţeşte răscumpărătorul sângelui spre prăpăd", *litt.* „se înmulţeşte ruda cea mai apropiată a sângelui prăpădului": potrivit textului din Num. 35,19 *sq.*, Dumnezeu este cel care porunceşte omorârea ucigaşului de către ruda cea mai apropiată a celui ucis. Pentru „rudă apropiată", gr. ἀγχιστεύς, tradus de noi „răscumpărător", *cf.* nota 2,20 la Ruth. ♦ „Viu este Domnul!...": formulă de jurământ. Se subînţelege: „Pe cât este de adevărat că Dumnezeu este viu, pe atât e de adevărat că..." (*cf.* 12,5; 1Rg. 14,45; 3Rg. 1,52).

din capul lui!" [12] Şi a zis femeia: „Atunci [îngăduie] să grăiască roaba ta o vorbă către domnul meu, regele." El a zis: „Grăieşte!" [13] Atunci, femeia a zis: „De ce ai pus tu astfel la cale împotriva poporului lui Dumnezeu? Oare din gura regelui [a ieşit] acest cuvânt, ca o greşeală, că regele nu-l mai aduce înapoi pe cel pe care l-a izgonit? [14] Căci [noi] de moarte vom muri şi [vom fi] asemenea apei vărsate pe pământ care nu se mai adună la un loc; şi Dumnezeu va lua viaţa, stând să chibzuiască la izgonirea celui izgonit de lângă el! [15] Şi acum, dacă am venit să grăiesc către domnul meu, regele, cuvântul acesta, este pentru că poporul mă va vedea, iar roaba ta va spune: «Să vorbească [cineva] cu regele, că [poate] va împlini cumva regele cuvântul roabei sale. [16] Căci, [dacă] va asculta, s-o mântuiască regele pe roaba sa din mâna omului care caută să mă piardă pe mine şi pe fiul meu din moştenirea lui Dumnezeu.»" [17] Şi femeia a zis: „Aşadar, cuvântul domnului meu, regele, să fie ca o jertfă [de împăcare], căci, asemenea unui înger al lui Dumnezeu, aşa domnul meu, regele, ascultă [şi] binele şi răul; iar Domnul Dumnezeul tău va fi cu tine." [18] Şi regele a răspuns şi i-a spus femeii: „Să nu-mi ascunzi nimic din ce te voi întreba." Iar femeia i-a zis: „Grăiască domnul meu, regele!" [19] Şi regele i-a spus: „Oare nu este mâna lui Ioab în toate acestea, cu tine?" Femeia i-a răspuns regelui: „Viu este sufletul tău, rege, domnul meu, de mă abat la dreapta ori la stânga de ce mi-a spus domnul meu, regele: robul tău Ioab mi-a dat poruncă şi a pus în gura roabei tale toate aceste cuvinte. [20] Ca să schimbe faţa lucrurilor, robul tău Ioab a făcut această [ticluire de] cuvinte; [dar] domnul meu e înţelept ca înţelepciunea unui înger al lui Dumnezeu, de ştie toate cele de pe pământ." [21] [Atunci] regele i-a spus lui Ioab: „Iată, am făcut după cuvântul acesta al tău! Du-te şi adu-l înapoi pe feciorul [meu] Abessalom!" [22] Şi a căzut Ioab

---

14,13-16 Versete dificile: femeia vorbeşte voit pe ocolite, dar în fond vrea să spună că este în joc soarta poporului lui Dumnezeu, prin soarta lui Abessalom considerat urmaşul lui David.

14,17 „ca o jertfă": TM are *lim'nūḥāh*, „să fie spre împăcare". Traducătorul a citit *LMNḤH* în loc de *LMNWḤH*. ♦ Compararea regelui cu îngerul Domnului (*cf.* 1Rg. 29,9) relevă faptul că acest discurs este impregnat de ideologie regală. Discursul femeii poate fi comparat cu discursul Abigaiei din 1Rg. 25,24-31, ambele fiind apologii ale clemenţei. De altfel, în Israelul antic, femeia era socotită deţinătoarea înţelepciunii, în virtutea rolului ei de educatoare (*cf.* Camp, C.V., 1981, pp. 14-29). ♦ „domnul meu, regele, ascultă [şi] binele şi răul": „ascultă" înseamnă „înţelege"; regele e presupus a fi în stare să discearnă binele de rău. Acest lucru îl cere şi Solomon când cere înţelepciune (3Rg. 3,9).

cu fața la pământ, s-a închinat și l-a binecuvântat pe rege. Și a zis Ioab: „Astăzi, robul tău a cunoscut că am aflat har în ochii tăi, o, rege, domnul meu, căci domnul meu, regele, a împlinit cuvântul robului său." [23] Și Ioab s-a ridicat, s-a dus la Gedsur și l-a adus pe Abessalom la Ierusalim. [24] Regele a spus: „Să se întoarcă la casa lui, dar fața mea să n-o vadă!" Și Abessalom s-a întors la casa lui și n-a văzut fața regelui. [25] În tot Israelul nu se afla bărbat mai vrednic de laudă decât Abessalom: din tălpile picioarelor și până în creștet n-avea nici un cusur. [26] Când își tundea capul – se punea să se tundă la începutul fiecărui an, căci îl îngreuna – părul tuns de pe capul lui cântărea două sute de sicli – după siclul regesc. [27] Lui Abessalom i s-au născut trei fii și o fiică, iar numele acesteia era Themar: era o femeie foarte frumoasă; a ajuns nevasta lui Roboam, fiul lui Solomon, și i l-a născut pe Abia.

[28] Și a rămas Abessalom la Ierusalim doi ani de zile și n-a văzut fața regelui. [29] [Atunci] Abessalom l-a chemat pe Ioab, ca să-l trimită la rege, dar el n-a vrut să vină; a trimis la el și a doua oară, și n-a vrut să vină. [30] Atunci Abessalom a zis către slugile lui: „Vedeți, pe câmp, partea de țarină a lui Ioab, vecină cu a mea, unde are el orz? Duceți-vă și dați-i foc!" Și slugile lui Abessalom i-au dat foc. [Atunci] robii lui Ioab s-au dus la el cu hainele sfâșiate și i-au spus: „Robii lui Abessalom au dat foc țarinii." [31] Și s-a ridicat Ioab, s-a dus acasă la Abessalom și i-a zis: „De ce-au dat foc slugile tale țarinii mele?" [32] Și Abessalom i-a spus lui Ioab: „Iată, am trimis la tine să ți se spună: «Vino încoace și te voi trimite la rege să-i spui: De ce am venit eu oare din Gedsur? Mi-era [mai] bine să fiu încă acolo. Iată că, acum, nu am văzut fața regelui. Dacă se află nedreptate în mine, ucide-mă!»"

14,26 Părul lui Abessalom va rămâne celebru, el fiind cel care se pare că i-a cauzat moartea (18,9).

14,27 Cum în 18,18 Abessalom declară că nu are fii, trebuie presupus că aceștia nu au supraviețuit. Cât despre fiica sa, Themar (numită ca și mătușa ei), recensiunea lucianică o numește Maacha, la fel ca pe bunica ei dinspre tată, lucru sprijinit de 3Rg. 15,2. ♦ În TM, versetul se termină la „...femeie foarte frumoasă".

14,28-33 Aceste versete par să aparțină unei alte tradiții cu altă optică asupra lui Abessalom. Aici, fiul lui David apare arogant, perfid, violent. Și Ioab apare în altă lumină: nu mai este cel care intervine din proprie inițiativă pentru împăcarea lui David cu fiul său; o face doar constrâns de violențele lui Abessalom.

14,30 În TM, versetul se termină cu „i-au dat foc".

14,32 „Iată că, acum, nu am văzut fața regelui": TM are „Și acum, [vreau] să văd fața regelui". ♦ „ucide-mă!": TM are „să mă ucidă [regele]".

[33] Şi a intrat Ioab la rege şi i-a dat de ştire. [Acesta] l-a chemat pe Abessalom, care a venit la rege, s-a închinat şi a căzut cu faţa la pământ dinaintea regelui. Şi regele l-a sărutat pe Abessalom.

15 [1] Şi a fost aşa: după aceea, Abessalom şi-a făcut [rost] de care, de cai şi de cincizeci de bărbaţi care alergau înaintea lui. [2] Şi Abessalom se scula dis-de-dimineaţă şi stătea pe marginea drumului spre poartă. Şi a fost aşa: [ori de câte ori] venea la rege, la judecată, vreun om care avea vreo pricină, Abessalom îl striga şi-i spunea: „Din care cetate eşti?" Omul îi răspundea: „Robul tău este din cutare trib al lui Israel." [3] [Atunci,] Abessalom îi spunea: „Iată, pricina ta e bună şi dreaptă şi nu-i nimeni din partea regelui care să te asculte." [4] Şi mai spunea Abessalom: „Cine mă va pune pe mine judecător în ţară, ca să vină la mine orice om care ar avea vreo pricină de judecat să-i fac dreptate?" [5] Şi când se apropia cineva să i se închine, el îi întindea mâna, îl trăgea la el şi-l săruta. [6] Aşa făcea Abessalom cu toţi israeliţii care veneau la rege pentru judecată, şi aşa a câştigat inima oamenilor din Israel.

[7] Şi a fost aşa: la capătul a patruzeci de ani, Abessalom i-a spus tatălui său: „Mă voi duce la Hebron, să împlinesc făgăduinţele pe care le-am făcut Domnului. [8] Căci, pe când sălăşluia la Gedsur, în Siria, robul tău a făcut o făgăduinţă, spunând: «Dacă, într-adevăr, Domnul mă va întoarce la Ierusalim, Îi voi sluji Domnului.»" [9] Şi regele i-a spus: „Mergi în pace." El s-a ridicat şi s-a dus la Hebron. [10] Şi a trimis Abessalom iscoade la toate triburile lui

---

15,1 „care": TM are „un car". Alergătorii dinaintea carului regal fac parte din personalul palatului: 1Rg. 8,11; 3Rg. 1,5. Ei sunt un fel de gardă regală, destinată să-l cinstească pe cel ce urcă în car.

15,2 „venea la rege, la judecată": judecata este una dintre funcţiile regale (1Rg. 8,6; 3Rg. 3,9; 4Rg. 15,5 etc.).

15,7 Cei patruzeci de ani din TM corespund duratei domniei lui David (2Rg. 5,4). LXX-L, versiunea siriacă şi Flavius Iosephus au patru ani, lecţiune preferată de comentatori, care socotesc aceşti patru ani fie de la întoarcerea lui Abessalom din Gedsur, fie de la împăcarea cu tatăl său. ♦ Împlinirea unui jurământ este pretextul care ascunde o ceremonie de înscăunare, ca, mai târziu, petrecerea organizată de Adonias (3Rg. 1,9). Alegerea Hebronului se datorează probabil prestigiului conferit de cele două consacrări ale lui David (2,4; 5,3) şi poate şi intenţiei de a-şi atrage de partea sa tribul lui Iuda.

15,10 Sunetul cornului însoţeşte înscăunarea regelui (ca în 3Rg. 1,34.39 pentru Solomon – formula de aici este aceeaşi prin care se proclamă împărăţia lui Dumnezeu în Ps. 47,9; Is. 24,23; 52,7), dar este şi semnalul revoltei (ca în 1Rg. 13,3).

Israel, spunând: „Când veţi auzi glasul cornului, să ziceţi: «Abessalom a ajuns rege în Hebron.»” [11] Şi împreună cu Abessalom plecaseră două sute de bărbaţi din Ierusalim, [anume] aleşi, şi mergeau în simplitatea lor şi nu ştiau toată povestea. [12] Şi a trimis Abessalom şi l-a chemat pe Achitophel, gelmoneul, sfetnicul lui David, din cetatea lui, din Gola, în timp ce aducea jertfă. Şi s-a făcut o straşnică uneltire, iar alături de Abessalom venea mult popor.

[13] Şi a venit un sol la David şi i-a spus: „Inima oamenilor lui Israel merge după Abessalom.” [14] Şi David le-a spus tuturor slujitorilor care erau cu el la Ierusalim: „Sculaţi-vă şi să fugim, căci n-avem scăpare din faţa lui Abessalom! Grăbiţi-vă să plecăm, ca să nu se grăbească [el] şi să ne prindă; şi să stârnească asupra noastră răul şi să lovească cetatea cu tăişul sabiei!” [15] Şi slujitorii regelui i-au spus regelui: „În tot ce alege stăpânul nostru, regele, iată, [noi suntem] slujitorii tăi!” [16] Şi au ieşit regele şi toată casa lui, [mergând] pe jos; şi regele a lăsat zece femei dintre ţiitoarele sale pentru a-i păzi casa. [17] Şi regele şi toţi slujitorii lui au plecat pe jos, şi s-au oprit la o casă îndepărtată. [18] Şi au pornit toţi slujitorii de sub mâna lui, şi toţi cheteii şi toţi phelethiţii, şi s-au oprit la măslinul din pustiu; şi tot poporul a plecat cu el: toţi cei care erau lângă el, toate căpeteniile şi toţi luptătorii – şase sute de oameni – se aflau sub mâna lui; şi toţi cherethiţii, toţi phelethiţii şi toţi gethienii, şase sute de oameni care veniseră pe jos de la Geth, mergeau înaintea regelui. [19] Şi regele a zis către Ethi din Geth: „Pentru ce mergi şi tu cu noi? Întoarce-te şi rămâi cu regele, pentru că tu eşti străin şi te-ai strămutat din locul tău. [20] De vreme ce-ai ajuns ieri, cum să te mişc eu astăzi laolaltă cu noi şi să-ţi schimbi locul? Ieri ai sosit şi azi să te pornesc la drum alături de noi? Eu voi merge pe unde va fi să merg. Întoarce-te şi întoarce-i cu tine şi pe fraţii tăi, iar Domnul să facă cu tine milă şi adevăr.” [21] Dar Ethi

---

15,12 Numele lui Achitophel (ebr. *'Ahîthophel*, „fratele meu e nebunie”) este, probabil, o deformare voluntară a unui nume teofor, cu scopul de a-l batjocori pe sfetnicul trădător al lui David. ♦ „gelmoneul... din Gola”: TM are „gilonitul... din Gilo”.

15,17 „la o casă îndepărtată”: şi construcţia grecească, şi cea ebraică sugerează că ar fi vorba de ultima casă de la marginea oraşului (AB II Sam., p. 369).

15,18 De la „şi s-au oprit la măslinul din pustie” până la „toţi phelethiţii” nu apare în TM. ♦ „pe jos”: TM are „în urma lui”. În exilul său la filistenii din Geth, David a fost însoţit de şase sute de oameni (*cf.* 1Rg. 30,9). Aceşti mercenari fac parte din garda personală a lui David şi sunt comandaţi de Ethi (v. 19).

15,20 În TM versetul e mult mai scurt: „Ieri ai venit şi astăzi să te pun să rătăceşti umblând cu noi, şi eu merg unde merg. Întoarce-te şi întoarce-i şi pe fraţii tăi cu tine. Îndurare şi fidelitate!”

i-a răspuns regelui, zicând: „Viu este Domnul şi viu este stăpânul meu, regele – oriunde va fi stăpânul meu, fie în moarte, fie în viaţă, acolo va fi [şi] robul tău." [22] Şi regele i-a spus lui Ethi: „Vino şi mergi cu mine!"; şi a mers cu el Ethi din Geth, ca şi toţi slujitorii săi şi toată mulţimea care era cu el. [23] Şi toată ţara plângea cu glas mare. Şi întreg poporul mergea de-a lungul şuvoiului Kedron, iar regele a trecut şuvoiul Kedron; şi tot poporul şi regele treceau prin faţa drumului [ce merge de-a lungul] pustiului. [24] Şi iată că Sadoc şi toţi leviţii, [care erau] cu el şi care duceau din Baithar chivotul legământului Domnului, au pus jos chivotul lui Dumnezeu, iar Abiathar s-a suit până ce întregul popor a ieşit din cetate. [25] Şi regele a zis către Sadoc: „Du înapoi chivotul Domnului în cetate: dacă voi găsi bunăvoinţă în ochii Domnului, mă va întoarce şi mi-l va arăta, pe el şi frumuseţea lui; [26] dar dacă îmi va zice aşa: «Nu te mai vreau!», iată-mă, să facă ce este bine în ochii Săi cu mine." [27] Şi i-a spus regele preotului Sadoc: „Iată, întoarceţi-vă în pace în cetate, tu şi cu Achimaas, fiul tău, şi cu Ionathan, fiul lui Abiathar, amândoi fiii voştri alături de voi. [28] Iată, eu voi înainta cu oastea în *arabothul* pustiului, până ce va veni un cuvânt de la voi care să-mi dea de ştire." [29] Şi Sadoc şi Abiathar au dus chivotul înapoi la Ierusalim şi l-au aşezat acolo. [30] Şi David urca pe urcuşul Măslinilor, urca şi plângea, cu capul acoperit, şi mergea desculţ; şi tot poporul care era cu el, fiecare cu capul acoperit, urca

---

15,23 „şi întreg poporul mergea de-a lungul şuvoiului Kedron": TM are „şi tot poporul trecea". ♦ Cea dintâi menţionare a pârâului Kedron, astăzi *wady en-Năr*, „Valea Focului", care separă Ierusalimul de Muntele Măslinilor.

15,24 „din Baithar" nu apare în TM.

15,25 „şi frumuseţea lui": TM are „şi lăcaşul Său".

15,27-28 David vorbeşte aici a doua oară cu Sadoc. Prima din cele două adresări (vv. 25-26) reprezintă un dublet ce ar putea constitui intervenţia revizorului sadocid (acelaşi care a făcut ca, în v. 24, să fie menţionat în primul rând Sadoc şi apoi Abiathar). Adresarea este când la singular (σύ, σου), când la plural (ἴδετε, ὑμῶν), ceea ce indică faptul că David se adresa iniţial ambilor preoţi, înainte de a i se da întâietate lui Sadoc.

15,28 „*arabothul*": TM are scris în text *'abh^{e}rōth*, „trecătorile", cu indicaţia pe margine că trebuie citit *'RBWT*, „stepele" – de unde şi transliterarea din ms Vaticanus (recensiunea lucianică are „la măslinul").

15,29 „chivotul": TM are „chivotul lui Dumnezeu".

15,30 Muntele Măslinilor se află la răsărit de Kedron, pe linia de despărţire a apelor, între bazinul Mării Moarte şi cel al Mediteranei (Zah. 14,4). Urcarea în ţinută de doliu, cu capul acoperit (Ier. 14,3-4; Est. 6,12) şi cu picioarele goale (Is. 20,2-4), în mijlocul mulţimii, se aseamănă unui rit propiţiatoriu.

şi plângea. [31] Şi i s-a dat de ştire lui David şi i s-a spus: „Achitophel e şi el printre cei care s-au strâns în jurul lui Abessalom." Iar David a zis: „Destramă sfatul lui Achitophel, Doamne, Dumnezeul meu!" [32] David a ajuns până la Roos, unde i s-a închinat lui Dumnezeu şi, iată, [i-a ieşit] în întâmpinare Chusi din Archi, prietenul lui David, cu veşmântul sfâşiat şi cu ţărână pe cap. [33] Şi David i-a spus: „Dacă vei trece cu mine, îmi vei fi povară; [34] dar dacă te vei întoarce în cetate şi-i vei spune lui Abessalom: «Fraţii tăi au trecut, iar regele, tatăl tău, a trecut după mine; acum, o, rege, voi fi sluga ta: lasă-mă să trăiesc – sluga tatălui tău eram până nu demult, dar acum sunt robul tău!», [atunci] vei destrăma pentru mine sfatul lui Achitophel. [35] Iată, vor fi cu tine acolo preoţii Sadoc şi Abiathar; orice vorbă vei auzi în casa regelui o vei vesti preoţilor Sadoc şi Abiathar. [36] Iată, acolo cu ei [vor fi] cei doi fii ai lor, Achimaas, fiul lui Sadoc, şi Ionathan, fiul lui Abiathar, şi prin ei îmi vei vesti orice vorbă pe care o vei auzi." [37] Atunci, Chusi, prietenul lui David, a intrat în cetate, şi, [tot atunci] intra şi Abessalom în Ierusalim.

16 [1] David trecuse cu puţin de Roos şi, iată, Siba, slujitorul lui Memphibosthe, i-a ieşit în întâmpinare cu o pereche de asini împovăraţi şi

---

15,31 „i s-a dat de ştire lui David şi i s-a spus": TM are „David a spus". Un ms de la Qumran concordă cu LXX. ♦ „Destramă sfatul lui Achitophel...!": textul ebraic foloseşte un verb (regăsit doar în Is. 44,25) cu sensul „a face nesocotit", „a face să treacă drept nebun". Într-adevăr, primul sfat al lui Achitophel (16,21 *sq.*) este prost, cel de-al doilea (17,1-4) este împiedicat de Chusi.

15,32 „David a ajuns până la Roos, unde i s-a închinat lui Dumnezeu" : TM are „David s-a dus la vârful unde i se aducea închinare lui Dumnezeu". E vorba, probabil de sanctuarul din Nob (LXX „Nomba" – *cf.* 1Rg. 21,2), aflat pe versantul răsăritean al muntelui Scopus, la est de Ierusalim. ♦ „până la Roos": TM are „până în vârf (*ro'š*)" (*cf.* şi 16,1). ♦ „iată, [i-a ieşit] în întâmpinare": apariţia lui Chusi, care va fi un „cal troian" la curtea lui Abessalom, pare a fi răspunsul lui Dumnezeu la rugăciunea regelui pribeag (v. 31) (AB II Sam., p. 371). ♦ „prietenul lui David": titlu onorific care apare în TM abia la v. 37. *Cf.* nota 4,5 la 3 Regi. Rolul lui Chusi e complementar rolului celor doi preoţi şi mult mai delicat. El necesita alierea explicită cu Abessalom. Chusi aparţine tribului arkienilor, din împrejurimile Baithelului.

15,34 În TM, cuvintele pe care Chusi (*Hūšay*) trebuie să i le spună lui Abessalom sunt: „Voi fi sluga ta, o, rege; eram sluga tatălui tău odinioară, dar acum sunt sluga ta."

16,1-4 Aceste versete se leagă de cap. 9. Numai că Siba nu pare să vină din Transiordania, unde se află moşiile pe care trebuia să le administreze pentru Memphibosthe, fiul lui Ionathan, ci dinspre Ierusalim. Întâlnirea nu e întâmplătoare: ea presupune o alianţă, iar bucatele nu sunt un simplu ajutor, ci un omagiu adus regelui (*cf.* 1Rg. 16,20).

pe ei erau două sute de pâini, o sută de ciorchini de stafide, o sută de turte de curmale şi un *nebel* de vin. [2] Şi regele i-a spus lui Siba: „Ce ai tu acolo?" Şi Siba i-a răspuns: „Cei doi asini sunt pentru casa regelui, să umble pe ei, iar pâinile şi curmalele sunt pentru hrana slugilor; şi vinul, ca să fie băut de cei istoviţi în pustiu." [3] [Atunci,] regele a zis: „Unde este fiul stăpânului tău?" Şi Siba a zis către rege: „Iată, şade în Ierusalim, căci şi-a spus: «Astăzi, casa lui Israel îmi va înapoia domnia tatălui meu.»" [4] Şi regele a grăit către Siba: „Iată, toate câte sunt ale lui Memphibosthe [sunt] ale tale." Iar Siba a zis închinându-se: „De-aş afla har în ochii tăi, rege, domnul meu!" [5] Şi regele David a ajuns la Baurim şi iată că de acolo ieşea un om, din rudeniile casei lui Saul, pe nume Semei, fiul lui Gera; a ieşit şi umbla, şi blestema, [6] şi arunca cu pietre în David şi în toţi slujitorii regelui David: [căci] întreg poporul şi toţi vitejii se aflau la dreapta şi la stânga regelui. [7] Şi Semei spunea aşa blestemând: „Pleacă, pleacă, om [al vărsărilor] de sânge, om nelegiuit! [8] Domnul a întors asupra ta tot sângele casei lui Saul, căci ai luat domnia în locul lui, iar Domnul a dat domnia în mâna fiului tău, Abessalom. Şi iată-te în răutatea ta, pentru că eşti un om [al vărsărilor] de sânge!" [9] [Atunci,] Abessa, fiul Saruiei, a grăit către rege: „De ce-l blestemă câinele ăsta mort pe domnul meu, regele? Mă duc şi-i iau capul!" [10] Dar regele a zis: „Ce am eu cu voi, fiii Saruiei? Lăsaţi-l să blesteme cum vrea, căci, [dacă] Domnul i-a spus să-l blesteme pe David, cine-i va spune: «De ce faci aşa?»" [11] [Apoi] a grăit David către Abessa şi către toţi slujitorii săi: „Iată, fiul meu, care a ieşit din pântecele meu, umblă să-mi [ia] viaţa! Şi, pe deasupra, acum, acest fiu al lui Iemini. Lăsaţi-l să blesteme, pentru că Domnul

---

Memphibosthe speră ca, în cazul triumfului lui Abessalom, să recapete puterea regală asupra „casei lui Israel".

16,4 „a zis închinându-se": TM are „a zis: «Mă închin.»".

16,5 Baurim, astăzi *Ras-et-Tamîm*, la răsărit de Ierusalim, pe drumul spre Ierihon: David se îndreaptă spre Iordan.

16,7 „om [al vărsărilor] de sânge" (ἀνὴρ αἱμάτων): expresia desemnează un criminal, *cf.* Ps. 5,7; 26,9; „om nelegiuit" (ἀνὴρ ὁ παράνομος); expresii sinonime: υἱὸς λοιμός (ca în 1Rg. 25,25; 30,22 etc.) sau „om al lui Belial".

16,9 Abessa şi Ioab sunt cei doi fii ai Saruiei care au supravieţuit (2,18.23). Intervenţia lui Abessa aminteşte atitudinea aceluiaşi personaj în 1Rg. 26,8-11.

16,10 „Ce am eu cu voi... ?", gr. Τί ἐμοὶ καὶ ὑμῖν, *litt.* „Ce [este] mie şi vouă...?" – semitism care arată că vorbitorul se distanţează de interlocutorul său. ♦ „Lăsaţi-l să blesteme cum vrea" nu apare în TM.

16,11 „fiu al lui Iemini", *i.e.* „beniaminit", „din tribul lui Beniamin".

i-a spus; [12] dacă mă va vedea cumva Domnul în înjosirea mea, mă va răsplăti cu bine în schimbul blestemului lui de astăzi." [13] Şi David şi-a văzut de drum cu oamenii săi, iar Semei mergea alături, pe lângă coasta muntelui, mergea şi blestema, arunca pietre înspre el dintr-o parte şi-l împroşca cu ţărână. [14] Şi regele şi tot poporul său au ajuns osteniţi şi şi-au tras sufletul acolo.

[15] Şi Abessalom şi toţi bărbaţii lui Israel au intrat în Ierusalim, şi Achitophel împreună cu el. [16] Şi a fost aşa: cum a ajuns la Abessalom Chusi din Archi, prietenul lui David, a zis Chusi către Abessalom: „Trăiască regele!" [17] Şi Abessalom a zis către Chusi: „Asta ţi-e mila faţă de prietenul tău? De ce nu te-ai dus cu prietenul tău?" [18] Şi a zis Chusi către Abessalom: „Nu, ci după cel pe care l-a ales Domnul şi acest popor şi toţi bărbaţii lui Israel: al lui voi fi şi cu el voi rămâne. [19] Şi, în al doilea rând, pe cine voi sluji? Oare nu pe fiul lui? Precum am slujit înaintea tatălui tău la fel voi fi înaintea ta." [20] Şi Abessalom i-a spus lui Achitophel: „Sfătuiţi-vă între voi ce vom face." [21] Iar Achitophel i-a spus lui Abessalom: „Intră la ţiitoarele tatălui tău, cele pe care le-a lăsat spre a-i păzi casa – întregul Israel va auzi că l-ai ruşinat pe tatăl tău; [aşa] vor prinde putere mâinile tuturor celor ce sunt cu tine." [22] Şi au înfipt pentru Abessalom un cort pe acoperiş, iar Abessalom a intrat la ţiitoarele tatălui său, în văzul întregului Israel. [23] Şi sfaturile lui Achitophel, pe care le dăduse în zilele dinainte [fuseseră] ca şi

---

16,12 „înjosirea" (ταπεινώσει): în TM, textul scris este „păcatul meu", iar textul indicat pentru citire este „ochiul meu"; Targumul are „lacrimile din ochii mei"; unele mss ale LXX, Syr. şi Vulg. au „nenorocirea mea". ♦ „blestemului lui": unele mss ale LXX şi Syr.: „blestemul meu".

16,16 „Trăiască regele!" este repetat de două ori în TM.

16,17 „mila": gr. ἔλεος traduce aici, ca în multe alte locuri, ebr. *hesedh* care desemnează bunăvoinţa ce rezultă din relaţia de legământ; poate fi deci, „îndurare", „bunăvoinţă", „bunătate", „pietate".

16,18 Versetul 18 este echivoc: Chusi se gândeşte de fapt la David, dar Abessalom poate să creadă că el este cel numit „alesul Domnului".

16,21 „l-ai ruşinat pe tatăl tău": TM are „te-ai făcut nesuferit tatălui tău". Aproprierea concubinelor sau a soţiilor predecesorului reprezintă o prerogativă a noului rege (*cf.* 2Rg. 3,7; 12,18; 3Rg. 2,22). Prin acest gest, Abessalom putea obţine un soi de legitimitate (Tsevat, M., 1958, pp. 237-243). Totuşi, gestul lui Abessalom, săvârşit public, este în contradicţie cu legea din Lev. 18,8 şi similar celui al lui Ruben (Gen. 35,22), aspru condamnat în Gen. 49,4.

16,22 „pe acoperiş", gr. ἐπὶ τὸ δῶμα: *cf.* nota 2,6 la Iis. Nav.

16,23 „în zilele dinainte": TM are „în zilele acelea". Formula e folosită adesea ca indicaţie cronologică vagă.

cum cineva ar fi cercetat cuvântul lui Dumnezeu; aşa [fuseseră] sfaturile lui Achitophel – şi pentru David, şi pentru Abessalom.

17 [1] Şi a grăit Achitophel către Abessalom: „Îmi voi alege douăsprezece mii de oameni; mă voi scula şi voi pleca pe urmele lui David la noapte; [2] mă voi năpusti asupra lui, când e ostenit şi cu braţele sleite; îl voi înspăimânta, şi tot poporul care este cu el o va lua la fugă, iar eu îl voi ucide numai şi numai pe rege; [3] şi voi întoarce întreg poporul către tine, aşa cum se întoarce mireasa către bărbatul ei; să umbli numai după viaţa unui singur om, şi pentru tot poporul va fi pace." [4] Cuvântul acesta [a părut] drept în ochii lui Abessalom şi în ochii tuturor bătrânilor lui Israel. [5] Şi Abessalom a zis: „Atunci, chemaţi-l pe Chusi din Archi, să auzim ce spune şi el!" [6] Chusi a intrat la Abessalom, iar Abessalom a grăit către el, zicând: „Aşa a grăit Achitophel. Să facem oare cum zice el? Dacă nu, grăieşte tu!" [7] Şi Chusi i-a zis lui Abessalom: „Sfatul pe care ţi l-a dat Achitophel de data aceasta nu e bun." [8] Şi Chusi a [mai] zis: „Tu ştii că tatăl tău şi oamenii lui sunt foarte viteji şi amarnici la suflet, ca o ursoaică rămasă fără pui în ţarină, ca o scroafă sălbatică pe câmp. Tatăl tău e un bărbat războinic şi nu-şi va lăsa poporul în tihnă. [9] Căci iată, acum stă ascuns pe vreun deal ori în vreun [alt] loc! Şi când va cădea asupra lor, încă de la început, se va auzi şi se va spune: «Poporul care-l urmează pe Abessalom a fost măcelărit!» [10] Chiar şi omul viteaz, cu inima ca inima leului, se va înmuia de tot, căci întregul Israel ştie că tatăl tău şi toţi cei care se află cu el sunt nişte viteji. [11] Aşa că

17,1-4 Sfatul lui Achitophel este dat la persoana I, ceea ce, după unii, nu înseamnă că Achitophel se oferă să conducă un atac împotriva lui David, ci e ca şi cum ar spune: „În locul tău, aş face..."

17,3 „aşa cum se întoarce mireasa către bărbatul ei": nu apare în TM, în schimb, în TM, versetul se continuă *litt.*: „ca întoarcerea tuturor va fi omul pe care îl cauţi: tot poporul va fi în pace."

17,8 Expresia „ca o ursoaică rămasă fără pui în ţarină" (*cf.* Os. 13,8; Pr. 17,12) este menită să ilustreze calificativul „amarnici la suflet" (κατάπικροι τῇ ψυχῇ), care evocă exasperarea, ca în Jud. 18,25, unde acelaşi termen ebraic este redat prin κατώδυνοι ψυχῇ. ♦ „ca o scroafă sălbatică pe câmp": nu apare în TM. ♦ „nu-şi va lăsa poporul în tihnă": TM are „nu-şi va petrece noaptea cu poporul".

17,9 „deal": TM are „gaură/groapă".

17,11-12 Pentru comparaţia cu nisipul mării, *cf.* 1Rg. 13,5 ♦ „iar tu însuţi...": *litt.* „faţa ta" (τὸ πρόσωπόν σου); roua căzută pe pământ simbolizează în acelaşi timp caracterul neaşteptat şi nocturn al atacului asupra lui David.

îţi dau hotărât acest sfat: să se adune la tine întregul Israel, de la Dan până
la Bersabea, mult ca nisipul mării, iar tu însuţi să porneşti în mijlocul lor.
12 Şi vom merge asupra lui şi, în orice loc îl vom afla, vom tăbărî asupră-i
precum cade roua pe pământ, şi pe nimeni nu-l vom lăsa, nici pe el, nici pe
vreunul dintre oştenii care sunt cu el. 13 Iar dacă se vor aduna într-o cetate,
întregul Israel va căra funii la cetatea aceea şi o vom târî până la şuvoi, de
nu va mai rămâne acolo nici măcar o piatră." 14 Atunci Abessalom şi
întregul Israel au zis: „Sfatul lui Chusi din Archi e mai bun decât sfatul lui
Achitophel." Domnul poruncise ca sfatul cel bun al lui Achitophel să fie
destrămat, aşa încât Domnul să aducă toate relele peste Abessalom. 15 Şi
Chusi din Archi le-a spus preoţilor Sadoc şi Abiathar: „Aşa şi aşa i-a sfătuit
Achitophel pe Abessalom şi pe bătrânii lui Israel, şi aşa şi aşa i-am sfătuit
eu. 16 Acum trimiteţi iute să i se dea de ştire lui David, zicând: «Să nu rămâi
la noapte în *arabothul* pustiei, ci grăbeşte-te să treci, nu cumva să-l înghită
pe rege şi tot poporul care este cu el.»" 17 Ionathan şi Achimaas se opriseră
lângă Izvorul Rogel. Şi slujnica s-a dus să le dea de ştire să se ducă să-i
vestească regelui David, pentru că ei nu se puteau arăta, intrând în cetate.
18 I-a văzut însă o slugă şi i-a spus lui Abessalom. [Atunci,] amândoi au
plecat degrabă şi au intrat în casa unui om din Baurim, în curtea căruia se
afla o groapă de apă, şi au coborât în ea. 19 A luat femeia o velinţă şi a
întins-o peste gura gropii, iar peste ea a presărat *araphoth*, de nu s-a ştiut
nimic. 20 Şi slugile lui Abessalom au venit acasă la femeie şi au zis: „Unde
sunt Achimaas şi Ionathan?" Şi femeia le-a răspuns: „Doar ce-au trecut
apa." Şi ei au căutat şi n-au găsit şi s-au întors la Ierusalim. 21 Şi a fost aşa:

17,13 Legarea şi târârea cetăţii este, evident, o hiperbolă, menită să-i încingă lui Abessalom imaginaţia şi să-i dea iluzia biruinţei.

17,14 Această explicaţie teologică trimite la 15,31b.34b şi opune hotărârea divină iscusinţei omeneşti a lui Achitophel. Sfârşitul hemistihului reprezintă o insistenţă deuteronomistă.

17,16 „în *arabothul* pustiei": *cf.* nota 15,28.

17,17-20 Povestea fiilor celor doi preoţi poate fi comparată cu Iis. Nav. 2,6. Mulţimea amănuntelor presupune un martor apropiat al evenimentelor.

17,19 „*araphoth*...": ebr. *hăriphōth* (subst. fem. pl. articulat), „grăunţe zdrobite".

17,20 „Doar ce-au trecut apa", gr. Παρῆλθαν μικρὸν τοῦ ὕδατος, *litt.* „au trecut puţină apă". TM are *'abh^{e}rū mīkhal hammāyim*, „au trecut *mīkhal* [nu se cunoaşte sensul cuvântului *mīkhal*] apelor". Traducătorii antici încearcă să rezolve dificultatea. Vulg. are „au trecut în grabă, după ce au băut puţină apă"; Syr. are „au plecat de aici, căci au căutat apă şi nu au găsit". Şi noi am încercat să dăm un sens.

după ce au plecat ei, [ceilalți] au ieșit din groapă și s-au dus să-i dea de știre regelui David. Și au grăit către David: „Ridică-te și treci iute apa, căci așa e sfatul pe care l-a dat Achitophel cu privire la voi." [22] Și David s-a ridicat, și tot poporul o dată cu el, și au trecut Iordanul până în zori de ziuă, până n-a mai rămas nici unul care să nu fi trecut Iordanul. [23] Achitophel însă, văzând că sfatul său nu s-a împlinit, și-a pus șaua pe asin, s-a ridicat și s-a dus acasă, în cetatea sa; a făcut rânduială în casă, [apoi] s-a spânzurat și a murit; și a fost îngropat în mormântul tatălui său.

[24] Și David s-a dus spre Manaim, iar Abessalom a trecut Iordanul, el și toți bărbații din Israel laolaltă cu el. [25] Și Abessalom îl pusese pe Amessai, în locul lui Ioab, în fruntea oștirii. Amessai era fiul unui bărbat numit Iothor israelitul; acesta se unise cu Abigaia, fiica lui Naas și sora Saruiei, mama lui Ioab. [26] Întregul Israel și Abessalom și-au pus tabăra în ținutul Galaad. [27] Și a fost așa: când David a sosit la Manaim, Uesbi, fiul lui Naas din Rabbathul fiilor lui Ammon, și Machir, fiul lui Amiel din Lodabar, și Berzelli galaaditul din Rogellim [28] au adus zece paturi cu velințe cu două fețe, zece căldări și vase de lut, grâu, orz și făină, și grăunțe prăjite, și bob, și linte, [29] miere, unt și oi, și *saphphoth* de vaci; și i le-au adus lui David și poporului care era cu el, ca să mănânce, fiindcă ziceau: „Poporul e înfometat, sleit și însetat în pustiu."

18 [1] Și a numărat David poporul care era cu el și a rânduit căpetenii peste mii și căpetenii peste sute. [2] Și David a trimis poporul: o treime sub

---

17,23 Achitophel este din Gola (15,12; 23,34). ♦ „s-a spânzurat": în mod sugestiv, pentru a descrie actul sinuciderii lui Iuda, Evanghelia după Matei (27,5) folosește același verb, ἀπήγξατο (BJ).

17,25 Însemnare genealogică conținând multe inexactități, care au dat naștere mai multor variante (bunăoară: israelit/ismaelit/izreelit). Pare o genealogie tendențioasă, prin care istoricul sadocid face din cei doi comandanți, Ioab și Amessa, nepoții unei bastarde ammonite.

17,28 „zece paturi cu velințe [...] vase de lut": TM are „culcușuri, lâneturi, vase".

17,29 „*saphphoth* de vaci": primul cuvânt transpune ebr. *ṣ'phōth* cu sens nesigur: „bucăți", „viței de lapte" (Theodotion), „viței îngrășați" (Vulg.), „brânzeturi din lapte de vacă" (Targum, Syr. și comentariile rabinice).

18,1 „a numărat": *litt.* „a trecut în revistă". ♦ Împărțirea în sute și în mii, ca și constituirea a trei corpuri de oaste (v. 2) este, în aceeași timp, o practică semnalată în armata israelită (1Rg. 11,11; 27,7) și în cea filisteană (1Rg. 13,17; 29,2). Ethi din Geth, plecat de lângă David, este pus în fruntea unuia dintre cele trei corpuri de oaste, asemenea lui Ioab și Abessa.

mâna lui Ioab, o treime sub mâna lui Abessa, fiul Saruiei, fratele lui Ioab, şi o treime sub mâna lui Ethi din Geth. Şi a spus David poporului: „Voi ieşi negreşit şi eu cu voi!" [3] Dar ei au spus: „Să nu ieşi, căci, dacă o fi să fugim, nu le va păsa de noi; [chiar] dacă va fi să moară jumătate dintre noi, nu le va păsa de noi; căci tu eşti cât zece mii. Acum, va fi bine dacă ne dai ajutor din cetate." [4] Şi regele le-a spus: „Cum e plăcut în ochii voştri aşa voi face." Şi a stat regele lângă poartă, [în timp ce] întreg poporul ieşea cu sutele şi cu miile. [5] Şi regele le-a dat poruncă lui Ioab, lui Abessa şi lui Ethi, zicând: „Să mi-l cruţaţi pe feciorul meu, Abessalom!" Şi întreaga oştire l-a auzit pe rege dând tuturor căpeteniilor porunca pentru Abessalom. [6] Şi a ieşit întregul popor spre pădure împotriva lui Israel şi lupta s-a dat în pădurea lui Efraim. [7] Şi acolo poporul lui Israel a fost înfrânt dinaintea slujitorilor lui David şi măcelul a fost mare în ziua aceea – douăzeci de mii de oameni. [8] Şi bătălia de acolo s-a răspândit pe întinsul întregului ţinut, şi pădurea a mistuit mai mulţi din rândurile poporului decât a mistuit din popor sabia în ziua aceea. [9] Abessalom le-a ieşit în cale slujitorilor lui David şi Abessalom era călare pe catârul său; iar catârul a ajuns sub cununa unui stejar mare şi capul i s-a agăţat de stejar; şi a rămas spânzurat între cer şi pământ, iar catârul s-a dus de sub el. [10] Un bărbat l-a văzut şi i-a spus lui Ioab, zicând: „Iată, l-am văzut pe Abessalom atârnând în stejar." [11] Şi Ioab i-a spus bărbatului care-i dăduse vestea: „Chiar aşa, l-ai văzut? De ce nu l-ai doborât la pământ? Ţi-aş fi dat zece [sicli] de argint şi o cingătoare." [12] Însă bărbatul

---

18,6 „spre pădure": TM are „în câmpie". ♦ Locul bătăliei a pus probleme, deoarece nu se cunoaşte nici un Efraim în Transiordania. S-au propus mai multe adaptări ale toponimului (Mahanaim, Rephaim, Ephron). Ar putea fi o pădure de lângă *es-Salt*, al cărui nume vine din latinescul *saltus*, „crâng, pădure".

18,8 „şi pădurea a mistuit mai mulţi...": în pădure (v. 6), avantajul numeric al trupelor lui Abessalom era depăşit de priceperea soldaţilor lui David, obişnuiţi cu războiul de gherilă (AB II Sam., p. 405).

18,9 Imaginea lui Abessalom cu capul prins între ramurile unui copac a rămas celebră: informaţia din 14,26 despre părul lui bogat l-a făcut pe Flavius Iosephus (*AI*, 7,239) să-l înfăţişeze spânzurând atârnat de păr; la fel şi în Mişna (*Sota* 1,8). Termenul ebraic *śūbhākh*, „împletitură" (redat în greacă prin τὸ δάσος), desemnează încâlceala crengilor în care Abessalom şi-a prins hainele sau gâtul. ♦ Catârul este animalul pe care încalecă regii (*cf.* 13,29 şi 3Rg. 1,33; *cf.* şi o scrisoare de la Mari, adresată regelui Zimri-Lim: „Stăpânul meu nu călăreşte pe cai, ci doar în car sau pe catâri se suie şi-şi cinsteşte [astfel] capul său de rege"). Astfel, pierderea catârului ar fi simbolică pentru pierderea domniei (Conroy, Ch., 1978, p. 60).

i-a zis lui Ioab: „Şi de mi-ai pune în mână o mie de sicli de argint, n-aş ridica mâna împotriva fiului regelui, căci în auzul nostru v-a poruncit regele, ţie, lui Abessa şi lui Ethi, zicând: «Păziţi-mi-l pe feciorul [meu], Abessalom» – [13] încât să nu se facă nici un rău împotriva vieţii lui. Şi nici un lucru nu va rămâne ascuns regelui, iar tu te vei pune împotrivă." [14] Şi Ioab i-a spus: „Voi începe eu aceasta. Nu voi zăbovi aşa înaintea ta!" Şi Ioab a luat în mână trei sulițe şi le-a înfipt în inima lui Abessalom. Când acesta mai era încă viu în mijlocul stejarului, [15] l-au înconjurat zece slujitori care purtau armele lui Ioab şi l-au lovit pe Abessalom şi l-au omorât. [16] [Atunci] a sunat Ioab din corn şi poporul s-a întors fără să-l mai urmărească pe Israel, căci Ioab a cruţat poporul. [17] Şi l-au luat pe Abessalom şi l-au aruncat într-o râpă mare din pădure, într-o groapă mare, şi au îngrămădit peste el un morman uriaş de bolovani. Şi întregul Israel a fugit, fiecare bărbat la cortul său. [18] Încă de pe când trăia, Abessalom îşi înălţase stâlpul, lângă care a fost luat, şi l-a pus [ca semn] ca să aibă stâlp în Valea Regelui, căci îşi spusese că nu avea nici un fiu care să-i amintească numele; a numit stâlpul „Mâna lui Abessalom" [şi se numeşte aşa] până în ziua de astăzi.

[19] Şi Achimaas, fiul lui Sadoc, a spus: „Să fug să-i duc regelui vestea cea bună, că Domnul a făcut dreptate [şi l-a scăpat] din mâna vrăjmaşilor săi."

18,13 „încât să nu se facă nici un rău...": TM are „dacă aş fi săvârşit această trădare împotriva vieţii lui/mele".

18,14 „Voi începe eu aceasta": nu apare în TM. ♦ Traducerea ebraicului *šᵉbhaṭīm*, „bețe", prin βέλη, „sulițe", este aproximativă. În realitate, este vorba despre bețe ascuţite, ţăruşi, ţepe. Versetele 10-14 par să fie o intervenţie sadocidă, care înnegreşte portretul lui Ioab. În versiunea originară, Abessalom va fi fost omorât de cei zece slujitori din v. 15.

18,17 „într-o râpă mare": nu apare în TM.

18,18 Text corupt în majoritatea mss greceşti. Rahlfs editează ca text de bază o versiune a LXX-B revizuită după un text proto-masoretic redat de recensiunea lucianică (LXX-L). Codexul Alexandrinus este aici la fel de confuz. Unii exegeţi moderni (K. Budde, A. Klostermann) interpretează că David a înălţat stâlpul (stela) lui Abessalom, după moartea acestuia (AB II Sam., nota *ad loc.*). În TM versetul începe astfel: „Şi Absalom pusese să i se ridice, din timpul vieţii, stâlpul care este în Valea Regelui..." ♦ „l-a pus [ca semn]", gr. ἐστήλωσεν: e vorba de înălţarea unei stele comemorative; *cf.* de exemplu 1,19; Gen. 35,20. ♦ „Valea Regelui": toponimul mai apare în Gen. 14,17. După Flavius Iosephus (*AI* 7,10), Valea Regelui era situată la cca patru sute de metri S-E de Ierusalim. ♦ „nu avea nici un fiu": în 14,27 se spune că Abessalom avea trei fii şi o fiică (Theodoret şi Pseudo-Ieronim au încercat diverse soluţii pentru această nepotrivire, datorată probabil autorului deuteronomist). ♦ „Mâna lui Abessalom" trimite la mâinile reprezentate pe stelele punice: *cf.* nota 15,12 la 1Rg.

[20] Dar Ioab i-a zis: „Astăzi, tu nu vei fi purtător de veşti bune; vei duce veşti bune în altă zi; astăzi însă nu vei duce nici o veste bună, pentru că a murit fiul regelui." [21] Şi Ioab a zis către Chusi: „Du-te şi vesteşte-i regelui ce ai văzut!" Chusi i s-a închinat lui Ioab şi a plecat. [22] Dar Achimaas, fiul lui Sadoc, a zis din nou către Ioab: „Fie ce-o fi, dau fuga şi eu după Chusi!" Şi Ioab a spus: „De ce să fugi aşa, fiule? Ia seama, [de] te vei duce, nu ai veste bună care să-ţi fie de folos." [23] [El] i-a răspuns: „Ce-o să fie dacă dau fuga?" Atunci Ioab i-a spus: „Dă fuga!" Şi Achimaas s-a dus în goană pe drumul Kechar şi l-a întrecut pe Chusi. [24] Şi David şedea între cele două porţi. Străjerul, [care] se urcase pe acoperişul porţii, deasupra zidului, a ridicat ochii şi a privit şi, iată, un bărbat venea în fugă singur înaintea lui. [25] Şi străjerul a strigat şi l-a vestit pe rege. Iar regele a zis: „Dacă e singur, în gura lui e o veste bună!" [Acela] tot venea şi venea, apropiindu-se, [26] [când] străjerul a văzut un alt bărbat alergând; a strigat străjerul de deasupra porţii şi a zis: „Iată un alt bărbat care aleargă singur!" Şi regele a zis: „Şi acesta aduce o veste bună." [27] [Apoi] străjerul a zis: „Mie îmi pare că alergarea celui dintâi seamănă cu felul cum aleargă Achimaas, fiul lui Sadoc." Şi a zis regele: „E un om bun, negreşit vine să aducă o veste bună." [28] Şi a strigat Achimaas şi i-a spus regelui: „Pace!" şi i s-a închinat regelui cu faţa la pământ, zicând: „Binecuvântat fie Domnul Dumnezeul tău, care i-a stăvilit pe oamenii ce-şi ridicaseră cu ură mâna asupra domnului meu, regele!" [29] Şi regele a zis: „Feciorul [meu], Abessalom, e bine, sănătos?" Şi Achimaas a zis: „Când Ioab l-a trimis pe robul regelui şi pe robul tău, am văzut o mulţime mare, dar n-am ştiut ce-i acolo." [30] Şi regele a zis: „Dă-te la o parte şi stai aici!" [El] s-a întors şi a stat. [31] Şi iată că a ajuns şi Chusi şi i-a spus regelui: „Veste bună pentru domnul meu, regele: Domnul ţi-a făcut dreptate astăzi [şi te-a scăpat] din mâinile tuturor celor care s-au ridicat

---

18,21 Nu este vorba despre personajul Chusi (15,32), ci despre un cuşit, din ţara Cuş, adică un etiopian (în TM se vede clar diferenţa între credinciosul prieten al lui David, *Hūşay*, şi acest *kūşī*). Culoarea neagră a acestuia îl desemnează în mod deosebit drept purtător al unei veşti rele.

18,23 „pe drumul Kechar": ebr. *kikkār*, „circuit", un drum secundar pe valea Iordanului.

18,25 Un om care fuge singur este semn bun, deoarece, după o înfrângere, fugarii se retrag în pâlcuri.

18,26 „a strigat străjerul de deasupra porţii": TM are „a strigat străjerul către portar".

18,29 „Feciorul [meu], Abessalom, e bine, sănătos?": *litt.* „E pace pentru feciorul meu...?". ♦ „robul tău": solul vorbeşte despre sine la persoana a III-a.

împotriva ta!" [32] Şi regele i-a zis lui Chusi: „Feciorul [meu], Abessalom, e bine, sănătos?" Şi Chusi i-a răspuns: „Ca fiul acesta să ajungă vrăjmaşii domnului meu, regele, şi toţi câţi s-au ridicat cu rău împotriva lui!"

19 [1] [Atunci] regele s-a tulburat, s-a suit în foişorul de deasupra porţii şi a plâns. Umbla şi zicea aşa: „Fiul meu, Abessalom, fiul meu, fiul meu, Abessalom! De ce nu mi-a fost dată mie moartea în locul tău, [să fi murit] eu în locul tău? Abessalom, fiul meu, fiul meu!" [2] Şi i s-a dat de veste lui Ioab: „Iată, regele plânge şi-l jeleşte pe Abessalom!" [3] Şi izbăvirea a fost în ziua aceea spre jale pentru întreg poporul, căci în ziua aceea poporul a auzit spunându-se: „Regele este îndurerat din pricina fiului său." [4] În ziua aceea poporul a intrat în cetate furişându-se, aşa cum se furişează o oştire care fuge ruşinată din bătălie. [5] Iar regele şi-a acoperit faţa şi striga cu glas mare: „Fiul meu, Abessalom! Abessalom, fiul meu!" [6] Şi Ioab a intrat la rege, în casa lui, şi i-a spus: „Astăzi ai ruşinat faţa tuturor robilor tăi care te-au scăpat astăzi, pe tine şi vieţile fiilor tăi şi ale fiicelor tale, şi vieţile nevestelor şi ale ţiitoarelor tale, [7] iubindu-i pe cei ce te urăsc şi urându-i pe cei ce te iubesc, [pentru că] astăzi ai arătat că dregătorii tăi şi slugile sunt nimic [pentru tine]; am aflat astăzi că, dacă mai trăia Abessalom, iar noi toţi am fi astăzi morţi, aşa ar fi fost drept în ochii tăi. [8] Iar acum, ridică-te, ieşi şi

---

19,1 David postise şi veghease tot timpul bolii primului fiu al Bersabeei (*cf.* 12,16). După moartea acestuia însă îşi leapădă hainele de doliu şi reîncepe să trăiască normal, explicând slujitorilor săi, miraţi de atitudine, că acum el nu mai poate face nimic pentru fiul său mort (postul şi rugăciunile, lacrimile şi privegherile aveau un sens cât acesta se afla încă în viaţă). Aflând de uciderea lui Abessalom, fiul uzurpator, care urmărea să-l ucidă, David are un comportament opus. Ambrozie scrie: „Criminalul este jelit, cel iubit nu. Cum să explicăm acest lucru? Cum să-l justificăm? Adevăraţii înţelepţi nu iau o hotărâre fără să fi cugetat îndelung. În atitudini atât de diferite, aceeaşi înţelepciune răzbate, aceeaşi credinţă se vădeşte. David i-a plâns pe cei doi fii ai săi ucişi (Abessalom şi Amnon), dar n-a vrut să-l jelească pe pruncul mort de boală: a făcut aceasta pentru că pe criminali îi crede definitiv pierduţi pentru el, dar nădăjduieşte în învierea pruncului." (*Despre moartea fratelui Satyrus* II,25-28)

19,5 Acoperirea feţei este semn de tristeţe, de doliu (*cf.* 15,30; Ier. 14,3-4). De remarcat repetarea cuvintelor „fiul meu" în strigătele regelui şi contrastul cu atitudinea lui David la moartea copilului Bersabeei (12,15-23). În TM „fiul meu" se repetă de două ori în finalul versetului.

19,8 „grăieşte după inima robilor tăi", gr. λάλησον εἰς τὴν καρδίαν τῶν δούλων σου, marchează accentul deosebit pe care trebuie să-l aibă cuvântul adresat mulţimii (*cf.* Gen. 50,21; Ruth 2,13 etc.).

grăieşte după inima robilor tăi, fiindcă am jurat Domnului că, dacă nu ieşi astăzi, nu va mai rămâne nici un om cu tine în noaptea aceasta; şi să ştii că răul acesta va fi pentru tine mai mare decât tot răul care a dat peste tine din tinereţea ta şi până acum." [9] Şi regele s-a ridicat şi s-a aşezat la poartă; şi i s-a dat de ştire întregului popor, zicându-se: „Iată, regele şade la poartă!" Şi întregul popor a venit în faţa regelui.

Şi Israel fugise, [fiecare] bărbat la cortul său. [10] Şi tot poporul se certa prin toate triburile lui Israel, zicând: „Regele David ne-a scăpat de toţi vrăjmaşii noştri şi [tot] el ne-a scos din mâna Străinilor, iar acum a fugit din ţara şi din regatul său, din faţa lui Abessalom. [11] Dar Abessalom, pe care l-am uns [să domnească] peste noi, a murit în bătălie; acum, de ce nu faceţi nimic să-l aducem înapoi pe rege?" Iar vorbele întregului Israel au ajuns la rege. [12] Şi regele David a trimis la preoţii Sadoc şi Abiathar, zicând: „Grăiţi către bătrânii lui Iuda şi spuneţi-le: «De ce sunteţi [voi] cei din urmă [care vor] să-l aducă înapoi pe rege în casa lui? Vorba întregului Israel a ajuns la rege. [13] Voi sunteţi fraţii mei, oasele mele şi carnea mea [sunteţi] voi, de ce sunteţi cei din urmă [care vor] să-l aducă înapoi pe rege în casa lui?» [14] Şi lui Amessai să-i spuneţi: «Nu [eşti] tu oare osul meu şi carnea mea? Şi acum, acestea să mi le facă Dumnezeu şi acestea să mi le adauge, dacă nu vei fi căpetenie a oştirii în faţa mea, în toate zilele, în locul lui Ioab!»" [15] [Aşa] a înduplecat inima tuturor bărbaţilor lui Iuda, ca pe a unui singur om, iar [ei] au trimis la rege spunând: „Întoarce-te, tu şi toţi robii tăi!" [16] Şi regele s-a întors şi a ajuns la Iordan; iar bărbaţii lui Iuda au venit la Galgala,

---

19,9 „întregul popor": e vorba de cei care îl urmaseră pe David la Manaim (*cf.* 17,24). În propoziţia următoare, prim-planul se mută asupra lui Israel, poporul care rămăsese dincolo de Iordan.

19,10 „şi din regatul său": nu apare în TM.

19,11 „Iar vorbele întregului Israel au ajuns la rege": nu apare în TM. Textul din LXX e sprijinit de 4QSam[a] şi VL.

19,12 „De ce sunteţi...": TM are „De ce aţi fi voi...".

19,13 „oasele mele şi carnea mea", ca în 5,1. La fel în versetul următor.

19,15 Versetele indică succesul diplomaţiei lui David. Această diplomaţie pare să aibă drept scop reproducerea etapelor primei sale încoronări, săvârşită mai întâi de Iuda şi apoi de Israel.

19,16 Recunoaşterea lui David ca rege pare legată de un ritual de trecere a Iordanului reflectat în Iis. Nav. 3-5 ca o tradiţie a triburilor lui Iosif (*cf.* Langlamet, F., 1969). Galgala e locul unui vechi sanctuar aflat între Ierihon şi Iordan. Iudeii se adună aici pentru a uşura trecerea Iordanului de către rege: 1Rg. 10,8; 11,14 *sq.*; 13,4 *sq.*; 15,12 *sq.*

ca să iasă în întâmpinarea regelui şi să-l treacă pe rege Iordanul. [17] Iar Semei, fiul lui Gera, fiul lui Iemeni din Baurim, s-a grăbit să coboare, alături de bărbaţii lui Iuda, în întâmpinarea regelui David. [18] O mie de oameni [erau] cu el din Beniamin, şi Siba, slujitorul casei lui Saul, şi cincisprezece fii ai lui Iaolaltă cu el, şi douăzeci de robi ai lui Iaolaltă cu el; [aceştia] s-au dus de-a dreptul la Iordan, înaintea regelui. [19] Şi au slujit la trecerea regelui şi au trecut şi casa regelui, ca să se facă ce era drept în ochii lui. Şi Semei, fiul lui Gera, a căzut cu faţa [la pământ] dinaintea regelui, de cum a trecut Iordanul. [20] Şi i-a zis regelui: „Să nu-mi ia în seamă domnul meu fărădelegea şi să nu-ţi aduci aminte de câte ţi-a greşit sluga ta în ziua în care domnul meu, regele, ieşea din Ierusalim, încât regele să le pună la inimă. [21] Căci robul tău ştie că eu am păcătuit şi, iată, am venit astăzi cel dintâi din toată casa lui Iosif, ca să cobor în întâmpinarea domnului meu, regele." [22] [Atunci] a răspuns Abessa, fiul Saruiei, şi a zis: „Oare Semei nu va fi omorât pentru că l-a blestemat pe unsul Domnului?" [23] Însă David i-a zis: „Ce am eu cu voi, fii ai Saruiei, de sunteţi astăzi împotriva mea? Astăzi nu va fi ucis nici un bărbat din Israel, căci nu ştiu dacă eu, astăzi, mai domnesc peste Israel." [24] Şi a spus regele către Semei: „Nu, nu vei muri!" şi regele i s-a jurat. [25] Şi Memphibosthe, fiul lui Ionathan, fiul lui Saul, a coborât în întâmpinarea regelui; [el] nu-şi mai îngrijise picioarele, nu-şi mai tăiase unghiile, nu-şi mai tunsese mustaţa şi veşmintele nu şi le mai spălase din ziua în care plecase regele până în ziua în care s-a întors în pace. [26] Şi a fost aşa: atunci când a ajuns la Ierusalim ca să-l întâmpine pe rege, regele i-a zis: „De ce

---

19,17 Venirea lui Semei este pomenită prima deoarece ea simbolizează alierea, în primul rând, cu tribul lui Beniamin.

19,19 Text dificil, *litt.* „Şi au slujit slujba pentru trecerea regelui şi a trecut trecerea pentru ridicarea casei regelui...". Termenii trimit la un ritual de trecere (*cf.* nota 19,16). TM are „şi a trecut trecerea"; Syr., Vulg. „au trecut vadul"; Targumul „bărcile au trecut"; şi între manuscrisele LXX există diferenţe.

19,22 Abessa, fratele lui Ioab, se află în fruntea unei părţi a trupelor care l-au urmat pe David (18,2.5). El a intervenit şi prima oară împotriva lui Semei (*cf.* 16,9 *sq.*).

19,23 „nu ştiu dacă... mai domnesc peste Israel": TM are „oare nu ştiu astăzi că sunt rege peste Israel?".

19,25 „Fiul lui Ionathan" este un adaos în diferite versiuni, care corectează inadvertenţa din TM, unde apare doar „fiul lui Saul"; ediţia Stuttgart a TM trimite în notă la 4,4, unde e vorba de fiul lui Ionathan. ♦ Memphibosthe urmase o seamă de practici de doliu: unghii şi mustaţă netăiate, haine nespălate, care par dovezi obiective ale fidelităţii lui faţă de rege. ♦ „nu-şi mai tăiase unghiile": nu apare în TM.

n-ai venit cu mine, Memphibosthe?" [27] Şi Memphibosthe i-a zis: „Domnul meu, rege, robul meu m-a înşelat, căci sluga ta i-a zis: «Pune-mi şaua pe asină să încalec pe ea, să mă duc împreună cu regele», căci robul tău e olog. [28] [El] însă a spus minciuni despre robul tău în faţa domnului meu, regele; dar domnul meu, regele, [e] ca un înger al lui Dumnezeu: fă aşadar ce este bine în ochii tăi! [29] Căci, [atunci când] pentru domnul meu, regele, în toată casa tatălui meu nu se aflau decât bărbaţi vrednici să moară, l-ai primit pe robul tău printre cei ce mâncau la masa ta: [atunci,] ce drept mai am să mă plâng în faţa regelui?" [30] Şi regele i-a spus: „De ce tot pui vorbe peste vorbe? Am zis ca tu şi Siba să împărţiţi ţarina." [31] Şi Memphibosthe i-a spus regelui: „Să ia el tot, acum că domnul meu, regele, s-a întors în pace la casa lui!"

[32] Şi Berzelli galaaditul venise din Rogellim şi trecuse Iordanul împreună cu regele, ca să-l petreacă dincolo de Iordan. [33] Berzelli era un om foarte bătrân, de optzeci de ani; şi [el] îl hrănise pe rege pe când acesta locuia la Manaim, căci [era] un om foarte avut. [34] Şi regele i-a spus lui Berzelli: „Tu vei trece cu mine şi-ţi voi hrăni bătrâneţile lângă mine la Ierusalim." [35] Dar Berzelli i-a zis regelui: „Câte zile [mai au] anii vieţii mele, ca să urc cu regele la Ierusalim? [36] Astăzi am optzeci de ani! Voi mai deosebi oare binele de rău? Va mai simţi robul tău gustul mâncării şi al băuturii? Voi mai auzi glasul cântăreţilor şi al cântăreţelor? De ce să fie robul tău o povară pentru domnul meu, regele? [37] Doar puţin va mai trece robul tău peste Iordan, laolaltă cu regele. De ce să-mi întoarcă regele această răsplată? [38] [Îngăduie dar] robului tău să se aşeze şi am să mor în cetatea mea, aproape de mormântul tatălui meu şi al mamei mele. Iată [însă] pe robul tău Chamaam: va trece laolaltă cu domnul meu, regele; fă cu el ce este bine în ochii tăi!" [39] Şi regele a zis: „Chamaam să treacă împreună cu mine şi voi face cu el ce este bine în ochii tăi; iar ţie-ţi voi face orice vei dori de la mine." [40] Şi întregul popor a trecut Iordanul, şi a trecut şi regele. Iar regele l-a sărutat cu drag pe Berzelli şi l-a binecuvântat, şi l-a trimis acasă. [41] Regele a trecut la Galgala, şi Chamaam a trecut împreună cu el. Şi întreg poporul lui Iuda şi jumătate din poporul lui Israel l-au petrecut pe rege. [42] Iată însă că toţi bărbaţii lui

---

19,38 Chamaam este fiul lui Berzelli. Istorisirea urcării pe tron a lui Solomon (3Rg. 2,7) menţionează faptul că fiii lui Berzelli beneficiază de favorurile regale.

19,42 Iudeii l-au condus pe David peste Iordan, până la Galgala, unde poate fi plasată întâlnirea cu israeliţii. Este locul cel mai potrivit pentru întâlnirea dintre monarhul

Israel au venit la rege şi i-au spus regelui: „De ce te-au răpit fraţii noştri, bărbaţii lui Iuda, şi l-au trecut peste Iordan pe rege şi casa lui, şi toţi bărbaţii lui David cu el?" [43] Şi le-au răspuns bărbaţii lui Iuda bărbaţilor lui Israel şi au spus: „Pentru că regele ne este rudă apropiată. De ce vă mâniaţi aşa din această pricină? Am mâncat oare mâncare din mâncarea regelui? Ne-a dat vreun dar ori ne-a scutit de ceva?" [44] Bărbaţii lui Israel le-au răspuns bărbaţilor lui Iuda şi au zis: „Eu sunt zece braţe de-ale regelui şi sunt cel întâi--născut faţă de tine şi, chiar şi pentru David, sunt mai presus decât tine. De ce m-ai batjocorit? N-am pus oare eu cel dintâi cuvânt pentru întoarcerea regelui?" Dar cuvântul bărbaţilor lui Iuda a fost mai tare decât cuvântul bărbaţilor lui Israel.

20 [1] Şi fusese chemat acolo un nelegiuit cu numele Sabee, fiul lui Bochori, un iemenit; [acesta] a sunat din corn şi a zis: „N-avem nici o părtăşie cu David şi nici o moştenire în fiul lui Iessai – fiecare la corturile tale, Israele!" [2] [Atunci] toţi bărbaţii lui Israel s-au dus din urma lui David, urmându-l pe Sabee, fiul lui Bochori, iar bărbaţii lui Iuda s-au alipit de regele lor, de la Iordan şi până la Ierusalim. [3] Şi a intrat David în casa lui, la Ierusalim; şi regele le-a luat pe cele zece femei, ţiitoarele sale, pe care le lăsase spre a-i păzi casa, şi le-a pus într-o casă păzită, şi le-a dat hrană; dar n-a [mai] intrat la ele, şi au stat închise, trăind ca nişte văduve vii, până la moarte. [4] Şi regele i-a spus lui Amessai: „Cheamă-i la mine pe bărbaţii lui

---

readus pe tron şi cele două părţi ale poporului său, într-o adunare naţională comparabilă cu aceea evocată în 1Rg. 11,15.

19,43 „ori ne-a scutit de ceva": nu apare în TM.

19,44 „Eu sunt zece braţe (χεῖρες, mâini) de-ale regelui" (*cf.* 4Rg. 11,7): Israel numără zece triburi, iar Iuda se ţine de-o parte, împreună cu Beniamin (3Rg. 12,21). Israel a avut iniţiativa întoarcerii lui David (vv. 9-11), în timp ce Iuda doar l-a urmat (v. 13). TM are „am zece părţi asupra regelui...".

20,1 „un nelegiuit", gr. υἱὸς παράνομος, *litt.* „fiu nelegiuit"; a se compara strigătul de revoltă al lui Sabee cu 3Rg. 12,16.

20,3 Atitudinea lui David faţă de concubine se explică prin legea deuteronomică (Deut. 24,1-4) care interzice recăsătorirea cu o fostă soţie pe care o altă legătură a pângărit-o (16,20.22). ♦ LXX traduce prin χῆραι ζῶσαι, „văduve în viaţă", un text ebraic dificil, pentru care s-a propus: „văduve în viaţă" (Targum), „văduvie a ruşinii", „văduvie a castităţii" (Allegro, J., 1952, pp. 40 *sq.*). Soarta ciudată a acestor femei este subliniată printr-un joc de cuvinte: lăsate spre paza casei lui David (φυλάσσειν τὴν οἶκον), sunt închise acum într-o casă păzită (ἐν οἴκῳ φυλακῆς).

Iuda în trei zile; şi stai şi tu aici!" [5] Şi Amessai a plecat să-i cheme pe cei ai lui Iuda, dar a zăbovit peste timpul cuvenit, pe care i-l rânduise David. [6] Şi David i-a spus lui Abessa: „Acum, Sabee, fiul lui Bochori, ne va face mai mult rău decât Abessalom. Tu însă ia-i cu tine pe slujitorii domnului tău şi du-te pe urmele lui, ca nu cumva să-şi afle cetăţi întărite şi să ne umbrească ochii!" [7] [Atunci] au ieşit după el oamenii lui Ioab, cherethiţii şi phelethiţii, şi toţi vitejii: au ieşit din Ierusalim ca să-l urmărească pe Sabee, fiul lui Bochori. [8] Pe când se aflau ei lângă stânca cea mare de la Gabaon, Amessai s-a ivit în faţa lor. Ioab era înfăşurat în haină ostăşească peste veşmântul său, peste care era încins cu o sabie ce-i atârna la şold în teaca ei; şi sabia a ieşit şi a căzut. [9] Şi Ioab i-a spus lui Amessai: „Eşti sănătos, frate?" Şi, cu mâna dreaptă, Ioab l-a apucat de barbă pe Amessai, ca să-l sărute. [10] Amessai n-a luat seama la sabia din mâna lui Ioab, iar Ioab l-a împuns cu ea în pântec şi măruntaiele i s-au vărsat pe pământ; n-a [mai fost nevoie] să-l lovească a doua oară, pentru că murise. [Apoi] Ioab şi Abessa, fratele său, au plecat pe urmele lui Sabee, fiul lui Bochori. [11] S-a oprit lângă el unul dintre slujitorii lui Ioab şi a zis: „Cine-l vrea pe Ioab şi cine este cu David să-l urmeze pe Ioab!" [12] Însă, [cum] Amessai [zăcea] prăvălit în sânge în mijlocul drumului, omul a văzut că toată oastea s-a oprit; [atunci] l-a tras din drum pe Amessai în câmp şi a zvârlit pe el o haină, căci văzuse că oricine ajungea la el se oprea. [13] De cum l-a tras din drum, au trecut toţi oamenii lui Israel după Ioab, ca să-l urmărească pe Sabee, fiul lui Bochori. [14] Şi a trecut [Ioab] pe la toate triburile lui Israel până la Abel şi până la Baithmacha, şi toţi cei din Charri s-au strâns şi au venit în urma lui. [15] Şi au venit şi l-au

---

20,6 „Acum, Sabee, ..., ne va face mai mult rău": întârzierea lui Amessai însemna un răgaz pentru organizarea luptătorilor lui Sabee. ♦ Ebr. *hiţţîl 'ênênû* poate fi interpretat fie „să ne scape de sub ochi", fie „să ne scoată ochii". LXX traduce σκιάσει τοὺς ὀφθαλμούς, „să ne umbrească ochii".

20,8 „peste veşmântul său": nu apare în TM. ♦ „şi sabia a ieşit şi a căzut": e greu de înţeles cum sabia care „a căzut" se află, la v. 10, din nou în mâna lui Ioab. Flavius Iosephus (*AI* 7,11) presupune că Ioab a lăsat intenţionat să-i cadă sabia din teacă, pentru a îndepărta eventual bănuielile lui Amessai, ridicând-o în timp ce-l îmbrăţişa pe acesta. După alte interpretări, Ioab ar fi avut două săbii (AB II Sam., p. 427).

20,14 Vechi oraş din Dan, la hotarul nordic al Palestinei (3,10; 17,11), Abel (acelaşi cu Abel-Beth-Maacah din v. 15 şi 3Rg. 15,20; 4Rg. 15,29) este astăzi Tell Abil. Văzut ca un păstrător al tradiţiilor lui Israel, oraşul este socotit de interpreţii moderni, mai ales dacă reţin lecţiunea greacă la 20,18, un loc al înţelepciunii proverbiale. ♦ „şi toţi cei din Charri s-au strâns": în TM textul e diferit: „şi toţi Beriţii; dar nu l-au luat în seamă."

împresurat [pe Sabee] la Abel şi Baithmacha şi au ridicat un val de pământ asupra cetăţii, [care] a ajuns până la întăritura zidului; şi toată oastea câtă era cu Ioab îşi pusese în minte să prăvale zidul. [16] [Atunci] o femeie înţeleaptă a strigat de pe zid şi a zis: „Ascultaţi, ascultaţi! Spuneţi-i lui Ioab să vină aproape, să vorbesc cu el." [17] [Acesta] s-a apropiat de ea şi femeia i-a spus: „Tu eşti Ioab?" El i-a răspuns: „Eu." Şi a zis: „Ascultă cuvintele roabei tale!" Ioab a zis: „Ascult; eu sunt." [18] [Ea] a grăit şi a zis: „Odinioară se obişnuia să se spună: «Se întreba negreşit în Abel şi în Dan dacă [ceva din] ce-au hotărât credincioşii din Israel n-a izbutit; să se întrebe negreşit în Abel aşa, dacă n-au izbutit.» [19] Eu sunt o [cetate] paşnică, între cele puternice în Israel, iar tu cauţi să dai morţii o cetate, o cetate-mamă din Israel! De ce să prăpădeşti moştenirea Domnului?" [20] Şi a răspuns Ioab şi a zis: „Departe de mine, departe de mine s-o prăpădesc şi s-o nimicesc! [21] Nu e vorba de asta, ci un bărbat din muntele Efraim, pe nume Sabee, fiul lui Bochori, şi-a ridicat mâna împotriva regelui David; daţi-mi-l numai pe el şi voi pleca din faţa cetăţii." Şi femeia i-a zis lui Ioab: „Iată, capul lui îţi va fi aruncat peste ziduri!" [22] Şi a plecat femeia [şi a vorbit] cu întregul popor şi, cu înţelepciunea ei, a grăit către întreaga cetate; şi i-au tăiat capul lui Sabee, fiul lui Bochori, şi i l-au aruncat lui Ioab; [acesta] a sunat din corn şi oamenii s-au risipit din faţa cetăţii pe la corturile lor. Şi Ioab s-a întors la Ierusalim, la rege.

[23] Şi Ioab [era] mai-mare peste întreaga oştire a lui Israel. Banaias, fiul lui Iodae, peste cherethiţi şi phelethiţi, [24] şi Adoniram, peste dări; Iosaphat, fiul lui Achiluth [era] cronicar, [25] Susa [era] scrib, iar Sadoc şi Abiathar, preoţi. [26] Mai era şi Iras din [din neamul lui] Iarin, preot al lui David.

20,18 Cuvintele femeii sunt diferite în TM: „Se va spune negreşit mai întâi aceasta: «Să se întrebe în Abel şi se va sfârşi.»"

20,23-26 Această listă este dubletul celei din 8,15-18. Figurează în plus Adoniram, de bună seamă acelaşi cu cel din listele lui Solomon (3Rg. 4,6; 5,28; *cf.* 3Rg. 12,18). Funcţiile sunt grupate mai logic decât în cap. 8.

20,26 „Iras din [neamul lui] Iarin": TM are *'īrā' hayyā'irī*, „Ira din neamul lui Iair". Acest Iair era din tribul lui Manase (*cf.* Deut. 3,14; 3Rg. 4,13). ♦ „preot al lui David": reiese că regele putea avea la curte un preot „privat", chiar dacă nu era din tribul lui Levi (David însuşi s-a comportat ca preot în 6,20-23, iar despre fiii lui David se spune în textul ebraic că erau preoţi – 2Sam. 8,18). Totuşi, exegeza rabinică pune foametea descrisă în capitolul următor pe seama faptului că David avea la curte preoţi care nu erau din tribul lui Levi (AB II Sam., p. 434).

21 [1] Şi a fost foamete în zilele lui David, [vreme de] trei ani, an după an, şi David a căutat faţa Domnului, şi Domnul i-a spus: „Asupra lui Saul şi a casei lui este o nelegiuire pentru vărsare de sânge, când i-a dat morţii pe gabaoniţi." [2] [Atunci,] regele David i-a chemat pe gabaoniţi şi a vorbit cu ei; gabaoniţii nu sunt fii ai lui Israel, ci din rămăşiţa amoreilor, [cărora] fiii lui Israel le făcuseră jurământ. Saul căutase să-i lovească, în zelul său pentru fiii lui Israel şi ai lui Iuda. [3] Şi David a spus către gabaoniţi: „Ce să fac pentru voi şi cu ce să aduc împăcare, [ca să] binecuvântaţi moştenirea Domnului?"

21-24 *Structura ultimelor capitole.* Biografia lui David va continua în 3Rg. 1. Cartea a doua a Regilor se sfârşeşte cu o serie de apendici la domnia lui David şi la urmaşii lui Saul. Aceste adaosuri îşi corespund două câte două, deşi ele nu pot fi situate cu precizie din punct de vedere cronologic. Începutul şi sfârşitul relatează câte o calamitate: foamete (21,1-14), respectiv molimă (24) văzută ca o pedeapsă pentru păcat; istorisirii despre înfrângerea celor patru uriaşi filisteni (21,15-22) îi corespunde lista vitejilor lui David (23,8-39), iar în centru se află un psalm regal (cap. 22) asemănător cu Ps. 17 şi un poem prezentat ca testamentul spiritual al lui David (23,1-7). De altfel, calamităţile relatate aici continuă seria de nenorociri care se abat asupra regatului după episodul cu Bersabea. Deşi iertat, păcatul lui David pare a fi introdus o sămânţă a răului în familia regală, care a rodit violul săvârşit de Amnon şi răzvrătirea lui Abessalom (*cf.* şi Carlson, R.A., 1964). Foametea, molima şi războiul constituie, de altfel, triada flagelurilor pomenită adesea în Ieremia (*cf.* 21,7.9; 24,10; 27,13; 29,18; 32,24; 34,17; 38,2; 42,17).

21,1 „David a căutat faţa Domnului": expresia (care apare şi în Os. 5,15; Ps. 24,6; 27,8; 105,4) semnifică o atitudine de căinţă şi o consultare a lui Dumnezeu spre a-I afla voinţa, eventual prin profet (AB II Sam., p. 440). ♦ În TM, YHWH spune: „Cu privire la Saul şi la casa [vărsătoare] de sânge, pentru că i-a ucis pe gabaoniţi." ♦ Nu există nicăieri altundeva o menţiune asupra masacrului comis de Saul asupra gabaoniţilor. Unii exegeţi fac legătura cu masacrarea preoţilor din Nomba (1Rg. 22,6-23); întrucât gabaoniţii lucrau pentru aceşti preoţi, o dată cu moartea lor ei şi-au pierdut sursa de existenţă. S-a încercat plasarea sanctuarului de la Nomba în cetatea gabaoniţilor şi acreditarea ideii că, o dată cu uciderea acestora, masacrul s-a întins asupra tuturor locuitorilor (AB II Sam., p. 441). În interpretarea alegorică a lui Maxim Mărturisitorul (*Quaest. ad Th.*), Saul (nume apropiat de ebr. *şeol*) este „iadul" iar gabaoniţii sunt „neamurile" înghiţite de iad şi care au făcut legământ cu Iisus Nave (*i.e.* Hristos) pentru a fi mântuite (*cf.* şi nota 9,27 la Iis. Nav.). ♦ „Faţa Domnului" este contemplaţia şi cunoştinţa adevărată a lucrurilor dumnezeieşti". ♦ „Foametea din zilele lui David" este interpretată pozitiv de Maxim (*ibid.*), ca foamete spirituală, duhovnicească. Aceasta nu fusese resimţită sub domnia lui Saul (a Legii materiale), ci abia cu domnia lui David, simbol al Împărăţiei lui Iisus.

21,2 „[cărora] fiii lui Israel le făcuseră jurământ": *cf.* Iis. Nav. 9,3-27.

21,3 David le cere gabaoniţilor să binecuvânteze „moştenirea Domnului", nu pentru că le-ar recunoaşte o capacitate sacerdotală, ci ca să pună capăt blestemului aruncat de ei şi care a dus la cumplita foamete (la fel cum Faraon cere binecuvântarea lui Moise [Ex. 12,32]).

[4] Şi i-au spus gabaoniţii: „Noi n-avem [de împărţit] nici argint, nici aur cu Saul şi cu casa lui şi nu [vrem] să moară nici un om din Israel." [El] a zis: „Cum spuneţi voi, [aşa] vă voi face!" [5] I-au zis regelui: „Omul [care a vrut] să ne stârpească şi care ne-a prigonit, care a pus la cale să ne nimicească, pe acela îl vom da pierzării, ca să nu mai rămână în întregul hotar al lui Israel! [6] Daţi-ne şapte bărbaţi dintre fiii lui să-i atârnăm în faţa soarelui, dinaintea Domnului, în Gabaonul lui Saul, ca pe nişte aleşi pentru Domnul." Şi a zis regele: „Eu [vi]-i voi da." [7] Dar l-a cruţat regele pe Memphibosthe, fiul lui Ionathan, fiul lui Saul, datorită jurământului Domnului [pus] între ei, între David şi Ionathan, fiul lui Saul. [8] Regele i-a luat pe cei doi fii ai Resphei, fiica lui Aia, pe care [aceasta] i-i născuse lui Saul, pe Ermoni şi pe Memphibosthe, şi pe cei cinci fii ai lui Michol, fiica lui Saul, pe care i-i născuse lui Esriel, fiul lui Berzelli din Moulathi, [9] şi i-a dat pe mâna gabaoniţilor; [aceştia] i-au atârnat în faţa soarelui pe munte, dinaintea Domnului; şi cei şapte au căzut în acelaşi loc. Şi ei au fost daţi morţii în primele zile ale secerişului, la începutul seceratului orzului. [10] Iar Respha, fiica lui Aia, a luat pânză de sac şi şi-a aşternut-o pe stânca [aceea], de la începutul

---

21,4 „n-avem [de împărţit] nici argint, nici aur cu Saul...": gabaoniţii nu erau dintre triburile lui Israel, motiv pentru care, deşi puteau avea pretenţii financiare, în baza legământului făcut cu ei de evrei, nu puteau avea pretenţii legate de despăgubirea de sânge. De aceea, regele le întăreşte cererea prin cuvintele „Cum veţi spune voi, [aşa] vă voi face" (AB II Sam., p. 441).

21,6 „să-i atârnăm în faţa soarelui (ἐξηλιάσωμεν), dinaintea Domnului": pedeapsă dată adoratorilor lui Baal Peor în Num. 25,4; alte versiuni propun: „a trage în ţeapă" (Aquila), „a spânzura" (Symmachos, comentariile rabinice), „a crucifica" (Vulgata, Targum), sau, pur şi simplu, „a ucide" (Syr.). ♦ „în Gabaonul lui Saul, ca pe nişte aleşi pentru Domnul": TM are „pe dealul /în *Gib^{e}'a/* lui Saul, alesul Domnului". Acest titlu dat lui Saul, atestat numai aici, a şocat. Vulg. adaugă „odinioară". E. Castell a emis propunerea, larg acceptată, de corectare a lui *behīr*, „ales" (redat prin ἐκλέκτους), în *b^{e}hār*, „pe munte".

21,8 Memphibosthe de aici nu este acelaşi cu omonimul lui din v. 7. În loc de Michol/ Melchol, care nu a avut copii (2Rg. 6,23), se propune Merob (*cf.* 1Rg. 18,19). Berzelli nu este cel din cap. 17,27 *sq.* ♦ Interpretarea alegorică a lui Maxim Mărturisitorul (*Quaest. ad Th.*) este: fiii Resphei simbolizează „forma şi materia", iar cei cinci fii ai lui Michol – cele cinci simţuri. Acestea sunt predate gabaoniţilor în virtutea legământului lor cu Iisus Nave (*i.e.* credincioşilor în Hristos) pentru a fi arse în faţa soarelui (adică a contemplării spirituale a Legii).

21,10 Deut. 21,22-23 interzice ca trupurile celor supuşi supliciului să rămână noaptea pe spânzurătoare.

secerişului orzului şi până ce a picurat peste ei apă din cer; şi n-a lăsat păsările cerului să se coboare peste ei, ziua, şi nici fiarele câmpului, noaptea. [11] Şi i s-a dat de ştire lui David ce-a făcut Respha, fiica lui Aia, ţiitoarea lui Saul; şi au fost dezlegaţi, şi i-a luat Dan, fiul lui Ioa, dintre urmaşii Uriaşilor. [12] Iar David s-a dus şi a luat osemintele lui Saul şi osemintele lui Ionathan, fiul lui, de la bărbaţii [care erau] fiii lui Iabis [din] Galaad, care le furaseră din piaţa din Baithsan – căci Străinii le puseseră acolo, în ziua în care Străinii îl doborâseră pe Saul la Gelbue. [13] [David] a strămutat de acolo osemintele lui Saul şi osemintele lui Ionathan, fiul lui, [apoi] a adunat osemintele celor atârnaţi în faţa soarelui. [14] Şi osemintele lui Saul şi osemintele lui Ionathan, fiul lui, ca şi ale celor atârnaţi în faţa soarelui, au fost înmormântate în ţinutul lui Beniamin, în latura mormântului lui Kis, tatăl lui [Saul], şi s-a făcut tot ce poruncise regele. Şi, după aceea, Dumnezeu şi-a plecat urechea asupra ţării.

[15] Şi încă a mai fost război între Străini şi Israel. A coborât David, laolaltă cu slujitorii săi, şi s-au războit cu Străinii. Şi David a ostenit. [16] Iesbi, unul dintre urmaşii lui Rapha, a cărui suliţă cântărea trei sute de sicli de aramă şi care purta la cingătoare o măciucă, şi-a pus în gând să-l doboare pe David. [17] Dar i-a venit în ajutor Abessa, fiul Saruiei; l-a lovit pe Străin şi l-a ucis. [Atunci] oamenii lui David s-au jurat, zicând: „Nu vei mai ieşi cu noi la luptă şi nu vei stinge făclia lui Israel." [18] Şi a mai fost încă o luptă cu Străinii, la Geth. Acolo Sebocha din Astatoth l-a bătut pe Seph, dintre urmaşii lui Rapha. [19] Şi a mai fost o bătălie cu Străinii, la Gob. Şi Eleanan, fiul lui Ariorgim bethleemitul, l-a doborât pe Goliat din Geth, al cărui lemn

---

21,11 În TM, versetul se termină la „ ...Saul". ♦ „urmaşii Uriaşilor": *v. infra* nota 21,15-22.

21,12 „fiii lui Iabis": TM are „fruntaşii din [cetatea] *Yābhēyş*". *Cf.* 1Rg. 31,11-13, unde se spune că locuitorii din Iabis, printr-un act de vitejie, au recuperat rămăşiţele lui Saul şi Ionathan, profanate de filisteni, le-au ars conform obiceiului lor şi au îngropat osemintele, lucru pentru care David îi laudă şi le promite sprijinul său (2Rg. 2,5-7).

21,14 „ca şi ale celor atârnaţi în faţa soarelui": nu apare în TM.

21,15-22 Pericopă prost păstrată, cu multe variante şi interpretări. Rapha este un nume fabricat, pentru a-l reprezenta pe strămoşul eponim al rephaimilor, populaţie fabuloasă menţionată în Gen. 15,20; Deut. 2,11.20; 3,11.13. Ebr. *r^{e}phā'īm* apare uneori tradus „uriaşi" (v. 11; Iis. Nav. 12,4; 13,12 etc.), alteori transliterat, „raphaimi" sau „raphaini" (Gen. 15,20; Iis. Nav. 15,8 etc.). Apar ecouri din prima carte a Regilor şi un nou Goliath (*cf.* 1Rg. 17,4 *sq.* 25-26.36.45; arma lui Iesbi, unul dintre urmaşii lui Rapha, este asemănătoare cu a celebrului Goliat – 1Rg. 17,7).

de lance era cât un sul de ţesător. [20] Şi a mai fost o bătălie la Geth. Şi era
acolo un bărbat *madon*, care avea câte şase degete la fiecare mână şi la fie-
care picior, douăzeci şi patru la număr; şi el se trăgea din Rapha. [21] Acesta
arunca ocări asupra lui Israel şi l-a doborât Ionathan, fiul lui Semei, fratele
lui David. [22] Aceştia patru erau urmaşii Uriaşilor din Geth, [din] casa lui
Rapha. Şi au căzut de mâna lui David şi de mâna slujitorilor lui.

22 [1] [Atunci] David i-a grăit Domnului cuvintele acestei cântări, în ziua
în care Domnul l-a izbăvit din mâna tuturor vrăjmaşilor lui şi din mâna lui
Saul. [2] Şi a zis:

„Doamne, stânca mea, cetăţuia mea şi izbăvitorul meu,
[3] Dumnezeul meu va fi straja mea – mă voi încrede în El –
pavăza mea şi puterea izbăvirii mele,
apărătorul meu şi adăpostul izbăvirii mele:
de cel nedrept mă vei izbăvi.
[4] Îl voi chema pe Domnul cel vrednic de laudă
şi de vrăjmaşii mei voi fi izbăvit.
[5] Căci m-au cuprins înfiorările morţii,
şuvoaiele nelegiuirii m-au înfricoşat;
[6] chinurile morţii m-au înconjurat,
s-au năpustit asupra mea asprimile morţii.
[7] În restriştea mea Îl voi striga pe Domnul
şi către Dumnezeul meu voi înălţa glas;
şi va auzi din templul Lui glasul meu,
şi strigătul meu va fi în auzul Lui.

21,20 „un bărbat *madon*": textul gr. transliterează ebr. *mādhōn*, al cărui radical fie poate desemna un toponim (Midian/Madon), fie înseamnă „luptător" (AB II Sam., p. 449).

22 *Structura psalmului*. Dublul *appendix* liric din cărţile lui Samuel este o paralelă la Deut. 32-33. Se încadrează între „psalmii regali" şi reproduce Ps. 17. Psalmul are două părţi: în cea dintâi (5-30) se cântă ce face Domnul pentru rege, iar în cea de-a doua (34-46), ce face regele cu ajutorul Domnului. Cele două părţi sunt încadrate de cuvinte de preamărire şi binecuvântare.

22,3 „puterea": *litt.* „cornul"; simbolizează forţa şi mândria: *cf.* nota la 1Rg. 2,1. ♦ „adăpostul izbăvirii mele": expresie frecventă în Psalmi: 9,10; 17, 3; 45, 8.12.

22,5-6 *Cf.* Iona 2,4-6. ♦ „şuvoaiele nelegiuirii" (χείμαρροι ἀνομίας) traduc „şuvoaiele lui Belial" din TM, iar „capcanele Şeolului" (*cf.* Ps. 17,6) sunt redate prin „chinurile morţii" (ὠδῖνες θανάτου). Fiind vorba de un text poetic de alură arhaică, e firesc să existe mici diferenţe, între LXX şi TM, în privinţa termenilor metaforici, pe tot cuprinsul lui.

[8] S-a zbuciumat şi s-a cutremurat pământul,
şi temeliile cerului s-au clătinat şi ele
şi s-au zguduit, căci s-a mâniat Domnul împotriva lor.
[9] S-a ridicat fum întru mânia Lui
şi foc din gura Lui le mistuie pe toate,
cărbuni s-au aprins de la El.
[10] A plecat cerurile şi S-a coborât,
şi negură sub picioarele Lui.
[11] S-a aşezat pe heruvimi şi Şi-a luat zborul
şi S-a arătat pe aripile vântului.
[12] Şi-a pus beznă ascunziş în juru-I,
[iar] cortul Lui, bezna apelor,
l-a îndesit cu nourii văzduhului;
[13] din strălucirea din faţa Lui
s-au aprins tăciunii focului.
[14] A tunat din cer Domnul
şi Cel Preaînalt a dat glas,
[15] a trimis sulițe şi i-a risipit,
fulger, şi i-a înspăimântat.
[16] Şi s-au văzut adâncurile mării,
s-au dezvăluit temeliile lumii
sub certarea Domnului,
la suflarea duhului mâniei Sale.
[17] A trimis din înălțime şi m-a luat,
m-a smuls din apele multe;
[18] m-a izbăvit din puterea vrăjmaşilor mei,
de cei ce m-au urât, căci erau mai tari decât mine.

22,8 Celebrarea unui Dumnezeu războinic, care poartă războaiele poporului Său, este apropiată de cea a divinității furtunii care zgâlțâie pământul din religia sirienilor (Jeremias, J., 1965, p. 88 *sq.*). La sfârşitul versetului, apare motivul mâniei divine, regăsit în teofania din Habacuc 3,8.12 şi frecvent în Psalmi (Ps. 2,5 etc.).

22,9 Text comparabil cu teofania de pe Sinai (Ex. 19,18.20; Deut. 4,11; 5,22).

22,11 Imaginea heruvimilor înaripați ai chivotului legământului, podoaba interioară a sanctuarului, a fost într-un fel animată, devenind auxiliarul lui Dumnezeu: iconografia a dat naştere unei reprezentări mentale şi literare.

22,17 Reprezintă continuarea ideii din v. 7. Pentru coborârea din înalt, *cf.* Is. 24,18; 32,15. Imaginea „apelor multe" reia dezvoltând metafora din v. 5 şi, totodată, evocă Iez. 26,19; 27,26; 31,15; Ps. 31,6; 143,7.

[19] S-au năpustit asupră-mi în ziua strâmtorării mele,
dar Domnul mi-a fost întărire,
[20] m-a scos la larg
şi m-a izbăvit, căci a binevoit întru mine.
[21] M-a răsplătit Domnul după dreptatea mea,
după curăţia mâinilor mele m-a răsplătit,
[22] căci am păzit căile Domnului
şi în evlavie am umblat înaintea Dumnezeului meu,
[23] căci toate judecăţile Lui [sunt] înaintea mea,
şi îndreptările Lui – nu m-am îndepărtat de ele.
[24] Voi fi fără de prihană pentru El,
şi mă voi păzi de nelegiuirea mea.
[25] Răsplată-mi va da Domnul după dreptatea mea,
şi după curăţia mâinilor mele dinaintea ochilor Lui.
[26] Cu cel credincios, credincios vei fi,
cu omul cel desăvârşit, desăvârşit vei fi,
[27] cu cel ales, ales vei fi,
cu cel strâmb, strâmb te vei arăta.
[28] Poporul sărman îl vei mântui
şi ochii celor trufaşi îi vei smeri.
[29] Căci Tu eşti făclia mea, Doamne,
şi Domnul va lumina întunericul meu.
[30] Căci întru Tine voi alerga cu brâu [bine] încins
şi întru Dumnezeul meu voi trece zidul.
[31] Cel Puternic, fără de prihană e calea Lui,
cuvântul Domnului – tare, lămurit în foc –
pavăză este pentru toţi cei care se încred în El.
[32] Cine este puternic afară de Domnul?
Şi cine va fi ziditor afară de Dumnezeul nostru?

22,21-25 Secvenţa reprezintă un enunţ al doctrinei răsplăţii şi este presărată cu expresii deuteronomiste: „a păzi căile Domnului", „judecăţile Lui [sunt] înaintea mea", „nu m-am îndepărtat de [îndreptările Lui]", „voi fi fără prihană".

22,22 „în evlavie am umblat înaintea...": *litt.* „n-am lipsit de evlavie faţă de...".

22,26 „credincios": gr. ὅσιος, „pios, evlavios, drept, sfinţit" (LSJ).

22,30 Este vorba despre o victorie acordată unui rege războinic, care aleargă la luptă „cu brâul [bine] încins" (εὐζωνος). TM are „Împreună cu Tine alerg la năvală" (sau, cu o corectură propusă de unii cercetători – de ex., în BJ –, „...sar peste şanţ").

[33] Cel Puternic [este] cel care mă întăreşte cu putere,
şi a aşternut neprihănită calea mea,
[34] făcându-mi picioarele ca ale cerbilor
şi ridicându-mă pe înălţimi;
[35] învăţându-mi mâinile la război
şi îndoind arc de aramă sub braţul meu.
[36] Mi-ai dat pavăza izbăvirii mele,
şi ascultarea Ta m-a împlinit
[37] spre a face lărgime paşilor mei sub mine
şi nu s-au clătinat picioarele mele.
[38] Îi voi urmări pe vrăjmaşii mei şi-i voi nimici
şi nu mă voi întoarce până ce nu voi isprăvi cu ei;
[39] îi voi zdrobi şi nu se vor ridica
şi vor cădea sub picioarele mele.
[40] Tu mă vei întări cu putere la război,
pe cei ridicaţi împotriva mea îi vei pleca sub mine;
[41] pe vrăjmaşii mei mi i-ai dat la spate,
pe cei care mă urăsc, şi i-ai dat morţii.
[42] [Ei] vor striga – dar nu este ajutor –
către Domnul, şi nu i-a ascultat.
[43] I-am sfărâmat precum ţărâna pământului,
ca tina de pe drumuri i-am subţiat.
[44] Mă vei scăpa din bătălia popoarelor,
mă vei păzi în fruntea neamurilor;
popor pe care nu l-am cunoscut mi-a slujit,
[45] fiii Străinilor m-au linguşit,
după auzul urechii m-au ascultat;
[46] fiii Străinilor vor fi alungaţi
şi vor fi doborâţi din ascunzişurile lor.
[47] Viu este Domnul! Binecuvântată straja mea!
Înălţa-se-va Dumnezeul meu, straja mântuirii mele.
[48] Puternic Domnul, care mă va răzbuna,
punând sub ascultarea mea popoare

22,33 „Cel Puternic": TM are „Dumnezeu" (*'Êl*).

22,34-46 Această pericopă evidenţiază în ce constă victoria garantată regelui de Dumnezeu: forţă fizică (vv. 34-36), calităţile de războinic, luptător solitar (vv. 37-43), înstăpânirea asupra neamurilor străine (vv. 44-46).

[49] şi scoţându-mă dintre duşmani,
şi dintre cei răzvrătiţi împotriva mea mă vei înălţa,
de omul nedreptăţii mă vei izbăvi!
[50] Pentru aceasta Îţi voi da mărturie, Doamne, între neamuri,
şi întru numele tău voi înălţa cântare:
[51] El măreşte izbăvirile regelui Său
şi se milostiveşte de unsul Său,
de David şi de seminţia lui, în veci."

23 [1] Şi acestea sunt cuvintele lui David cele de pe urmă:
„Credincios [este] David, fiul lui Iessai,
credincios bărbatul pe care l-a ridicat Domnul drept uns al Dumnezeului lui Iacob,
şi frumoşi [sunt] psalmii lui Israel.
[2] Duhul Domnului a grăit prin mine,
şi cuvântul Lui [a fost] pe limba mea;
[3] zice Dumnezeul lui Israel,
mi-a grăit straja lui Israel, pildă zicând:
Cum veţi întări în om frica de Dumnezeu?
[4] Şi întru Dumnezeu, în lumina dimineţii, să răsară soarele,

---

22,50 „Îţi voi da mărturie": gr. ἐξομολογοῦμαι traduce forma hifil a verbului ebr. *yādhah*, „a lăuda (enumerând binefacerile)", „a aduce mulţumire", „a da mărturie (lui Dumnezeu, enumerându-i binefacerile)" şi, rareori, „a mărturisi (greşelile)". Verbul gr. care înseamnă, clasic, „a fi de acord, a recunoaşte" se îmbogăţeşte în textele biblice şi patristice cu sensul verbului ebr. (*cf.* εὐχαριστουντες τῷ θεῷ καὶ ἐξομολογούμενοι ἐφ' οἷς εὐεργέτησεν ἡμᾶς ὁ θεός, „mulţumindu-i lui Dumnezeu şi dându-i mărturie pentru binefacerile pe care ni le-a făcut Dumnezeu" – *Const. Ap.* 7,30,1).

23,1-7 *Testamentul lui David.* Reprezintă testamentul liric al lui David, analog celui rostit de Iacob în Gen. 49 (model literar al binecuvântării lui Moise din Deut. 33). Cum adevăratul testament al lui David se află în 3Rg. 2,1-9, acesta este un poem oracular şi sapienţial. Întregul text diferă mult în LXX şi în TM.

23,1 „Credincios [este]...": TM are „Oracolul lui...". La fel, în hemistihul b. ♦ „frumoşi [sunt]": TM are „cel preferat în psalmii". Sub influenţa tradiţiei care îi atribuie lui David compunerea psalmilor, unele versiuni şi comentariile rabinice au „cântăreţul preferat al psalmilor".

23,3 „straja": TM are „stânca". ♦ „pildă zicând... Dumnezeu". Text dificil: TM are „Îi călăuzeşte pe oameni dreptul care cârmuieşte în frica de Dumnezeu".

23,4 Text la fel de controversat şi cu traduceri variate. TM are „ca lumina dimineţii la răsăritul soarelui, dimineaţă fără de nori, ...la ploaie iarba iese din pământ". Diferenţe şi

dimineața nu a răsărit din lumină
precum din ploaie iarba din pământ.
[5] Nu [va fi] așa casa mea cu Cel Puternic?
Căci legământ veșnic a încheiat cu mine,
gata în orice clipă, străjuit,
pentru că El e întreaga mea izbăvire și întreaga vrere,
căci nu are cum să înflorească cel nelegiuit.
[6] Precum mărăcinii smulși [sunt] toți aceștia,
căci nu cu mâna vor fi luați,
[7] și omul nu va trudi printre ei,
și vor fi plini de fier și lemn de suliți,
și în focul arderii vor fi arși, spre rușinarea lor."
[8] Acestea sunt numele vitejilor lui David: Iebosthe canaaneanul este căpetenie peste a treia parte; Adinon asoneanul: acesta și-a tras sabia asupra a opt sute [și a fost] rănit o dată. [9] După el, Eleazar, fiul fratelui tatălui său, fiul lui Susitos, unul dintre cei trei viteji; acesta era cu David la Serran, când i-a batjocorit pe Străinii [care] se adunaseră acolo pentru luptă și s-au ridicat bărbații lui Israel. [10] Acesta s-a ridicat atunci și a lovit în Străini, până ce brațul i-a ostenit și i s-a lipit mâna de sabie; și a făcut Domnul izbăvire mare în ziua aceea, iar poporul s-a pus după el doar ca să prade. [11] După el [vine] Samaia, fiul lui Asa, arucheul; [căci] Străinii s-au strâns la Theria, și era acolo un petec de țarină plin cu linte, iar poporul a fugit din fața Străinilor, [12] [el însă] a rămas în mijlocul țarinii, a curățat-o și i-a lovit pe Străini; și Domnul a făcut izbăvire mare. [13] Și trei dintre cei treizeci au coborât și s-au dus la Cason, la David, în peștera Odollam, și oastea

---

mai mari, din pricina dificultății textului, sunt și în versetele următoare; ideea generală este însă aceeași: ocrotirea din partea lui Dumnezeu și înfrângerea dușmanilor.

23,8-12 Îi prezintă pe cei „Trei", un grup de războinici vestiți, a căror glorie e pomenită în vv. 18-19 și 22-23. Se amintește pentru fiecare câte o ispravă caracteristică. Din grupul celor trei fac parte Iebosthe (v. 8), Eleazar (v. 9) și Samaia (v. 11); „Adinon asoneanul" (v. 8) este un adaos LXX. Printr-o simplă asociere de idei, acestor trei războinici celebri le este alăturat un grup de trei soldați anonimi, de isprava cărora este legat un cuvânt al lui David care a străbătut veacurile, însoțit de un gest simbolic (vv. 13-17). Tot de cei trei se leagă și menționarea a doi comandanți ai lui David, cunoscuți din alte pasaje, a căror carieră, oricât de strălucită, n-a atins vitejia acestora. Atât numele, cât și unele amănunte ale isprăvilor lor de vitejie prezintă diferențe față de TM și între versiuni, textul fiind adesea dificil.

Străinilor îşi avea tabăra în valea Raphaim. [14] David se afla atunci în loc întărit şi o strajă a Străinilor era în Bethleem. [15] Lui David i s-a făcut poftă şi a zis: „Cine-mi va da să beau apă din fântâna de la poarta din Bethleem?" Dar straja Străinilor era acolo, în Bethleem. [16] Cei trei viteji au năvălit în tabăra Străinilor, au scos apă din fântâna de la poarta din Bethleem, au luat-o şi i-au adus-o lui David; [el însă] n-a vrut s-o bea, ci a vărsat-o pentru Domnul [17] şi a zis: „Departe de mine, Doamne, să fac aceasta! Oare voi bea sângele bărbaţilor care s-au dus [după ea cu primejdia] vieţii lor?" Şi n-a vrut s-o bea. Acestea le-au făcut cei trei viteji. [18] [Apoi] Abessa, fratele lui Ioab, fiul Saruiei; el [era] căpetenie printre cei trei. El şi-a ridicat sulița împotriva a trei sute, i-a ucis şi şi-a făcut un nume între cei trei; [19] [era] vestit între cei trei şi le-a devenit căpetenie, dar nu i-a ajuns pe cei trei. [20] Banaias, fiul lui Iodae, [şi] el un bărbat care făcuse multe fapte mari, de fel din Cabeseel; el i-a omorât pe cei doi fii ai lui Ariel moabitul; a coborât şi a doborât leul în puţ, în ziua cu zăpadă; [21] a ucis un om, un egiptean, un bărbat voinic: sulița din mâna egipteanului era cât un par de scară; şi a coborât împotriva lui cu un băţ, i-a luat sulița din mână egipteanului şi l-a ucis chiar cu sulița lui. [22] Acestea le-a făcut Banaias, fiul lui Iodae, şi şi-a [făcut] un nume între cei trei viteji. [23] [A ajuns] vestit între cei trei, dar n-a ajuns alături de cei trei. David l-a pus între iscoadele sale.

[24] Acestea [sunt] numele vitejilor regelui David: Asael, fratele lui Ioab (el [era] între cei treizeci); Eleanan, fiul lui Dudi, fratele tatălui lui din Bethleem; [25] Samai arudeul, Elica arodeul, [26] Elles phelothitul, Iras, fiul lui Eccas thekoitul, [27] Abiezer anathothitul, dintre fiii Asothitului, [28] Selmon aoitul, Moore netophathitul, [29] Ela, fiul lui Baana netophathitul, Ethi, fiul lui Riba din Gabaeth, fiul lui Beniamin, [30] Banaias pharathonitul, Uri din Nachaligaia, [31] Abiel, fiul arabothitului, Azmoth barsamitul, [32] Eliasu salabonitul, fiii lui Iasan, Ionathan, [33] Samma aroditul, Achian, fiul lui Sarad, arauritul, [34] Aliphaleth, fiul lui Asbitos, fiul lui Maachati, Eliab, fiul lui Achitophel gelonitul, [35] Asarai din Carmel, Pharai erchitul, [36] Igaal, fiul lui

---

23,21 „cât un par de scară": nu apare în TM.

23,23 „iscoadele": *litt.* „cei care aud". TM are „străjile" (garda personală).

23,25 „arudeul... arodeul": două transliterări greceşti diferite pentru acelaşi radical ebr., *HRDY*.

23,33 „aroditul": TM are „hararitul"; traducătorul în gr. a confundat a doua literă *reş* (r) cu *daleth* (d).

Nathan din oştire, fiul lui Gaddi, [37] Elie ammanitul, Gelorai din Beroth, care purta armele lui Ioab, fiul Saruiei, [38] Iras iethireul, Gareb iethireul, [39] Urias cheteul, cu toţii treizeci şi şapte.

24 [1] Mânia Domnului s-a aprins din nou asupra lui Israel şi l-a stârnit pe David împotriva lor, zicând: „Mergi de numără pe Israel şi pe Iuda!" [2] Şi a zis regele către Ioab, căpetenie peste oastea ce se afla cu el: „Străbate toate triburile lui Israel, de la Dan până la Bersabea, şi cercetează poporul! Şi voi afla numărul poporului." [3] Şi Ioab i-a spus regelui: „De-ar adăuga Domnul Dumnezeul tău poporului [încă o dată] pe cât sunt şi de o sută de ori pe câţi [sunt] şi ochii domnului meu, regele, să-i vadă! Dar de ce vrea domnul meu, regele, acest lucru?" [4] Cuvântul regelui însă a fost mai tare decât [cel al lui] Ioab şi [al] căpeteniilor oştirii. Şi Ioab şi căpeteniile oştirii au plecat din faţa regelui, ca să cerceteze poporul lui Israel. [5] Şi au trecut Iordanul şi şi-au aşezat tabăra la Aroer, din dreapta de cetatea care este în mijlocul văii Gad şi [la] Eliezer; [6] s-au dus la Galaad şi în ţinutul Thabason, adică în Adasai, şi au ajuns la Danidan şi Udan, au înconjurat Sidonul [7] şi s-au dus la Mapsar al Tyrului, ca şi la toate cetăţile eveului şi ale canaaneanului, [apoi] au plecat pe la miazăzi de Iuda spre Bersabea; [8] şi au trecut prin întregul ţinut

---

23,39 „treizeci şi şapte": precizarea apare şi în TM, dar intră în contradicţie cu numărul anunţat la v. 24 („cei treizeci"). Lista enumerată în vv. 24-39 cuprinde treizeci de nume sau treizeci şi două, dacă sunt număraţi şi Nathan şi Ioab (din vv. 36-37), la care redactorul i-a adăugat probabil pe „cei trei" din vv. 8-12, precum şi pe Banaias şi Abessa (vv. 18-20) (AB II Sam., p. 499).

24,1 Ideea că Dumnezeu ar putea inspira o faptă rea este o formulare stângace, consecinţă a principiului unicităţii lui Dumnezeu, Cauză unică a tot ce există. Ea a scandalizat încă de la primele reflecţii asupra acestui text. De aceea, Cronistul, în povestirea paralelă (1Par. 21), înlocuieşte numele lui YHWH cu Satan. Frica de recensământ a putut fi observată în diferite civilizaţii, depărtate unele de altele. În Ex. 30,12-13, se semnalează primejdia pe care o poate reprezenta un recensământ şi necesitatea perceperii unei jumătăţi de siclu pentru fiecare recenzat, pentru îndepărtarea acesteia. Se consideră că numărarea unor fiinţe sau lucruri este prerogativa proprietarului lor; iniţiind recensământul, regele comite deci o uzurpare a dreptului lui YHWH.

24,3 Dorinţa lui Ioab exprimă şi primejdia ce ar reprezenta-o limitarea populaţiei prin enunţarea unei cifre.

24,5-10 Recenzorii pleacă din sudul Transiordaniei, urcă spre nord, trec din nou Iordanul spre vest şi coboară în sudul Cisiordaniei. Transiordania, cu regatele lui Sihon şi Og, ţinutul Galaad şi cetatea Aroer, cărora Deut. 2-3 le acordă o mare importanţă, ocupă un loc de cinste.

şi, la capătul a nouă luni şi douăzeci de zile, s-au întors la Ierusalim. [9] Şi Ioab i-a înmânat regelui numărul [ieşit după] cercetarea poporului. Israel avea opt sute de mii de bărbaţi de oştire, care trăgeau sabia, iar bărbaţii lui Iuda erau cinci sute de mii de războinici.

[10] Şi inima lui David s-a zbuciumat după ce numărase poporul, şi a zis David către Domnul: „Mult am greşit prin ce am făcut! Ridică acum, Doamne, nelegiuirea robului tău, căci m-am purtat ca un smintit!" [11] Şi David s-a sculat dis-de-dimineaţă. Şi a fost cuvântul Domnului către Gad profetul, văzătorul lui David: [12] „Du-te şi grăieşte-i lui David, zicând: «Aşa vorbeşte Domnul: Trei lucruri îţi pun dinainte, alege-ţi unul dintre ele şi ţi-l voi împlini!»" [13] Iar Gad s-a dus la David, i-a vestit şi i-a spus: „Alege ce să ţi se întâmple, dacă să-ţi vină trei ani de foamete în ţara ta ori trei luni în care să fugi din faţa vrăjmaşilor tăi, iar ei te vor urmări, ori să fie trei zile de moarte în ţara ta. Acum, să ştii; şi vezi ce răspuns îi voi da Celui ce m-a trimis." [14] Şi David a zis către Gad: „Sunt tare strâmtorat din toate părţile; voi cădea [mai degrabă] în mâna Domnului, căci multe sunt îndurările Lui, dar să nu cad în mâinile omului." Şi David a ales moartea. [15] Erau zilele secerişului grâului şi a dat Domnul moarte în Israel, de dimineaţă până la vremea amiezii; şi a început pieirea în popor, de-au murit din popor, de la Dan până la Bersabea, şaptezeci de mii de oameni. [16] Şi îngerul lui Dumnezeu şi-a întins mâna asupra Ierusalimului, ca să-l nimicească; dar Domnul şi-a schimbat gândul de la acest rău şi i-a spus îngerului care făcea prăpăd în popor: „Destul, acum opreşte-ţi mâna!" Şi îngerul Domnului se afla lângă aria lui Orna iebuseul. [17] Şi văzând cum loveşte îngerul în popor, David a spus către Domnul: „Iată, eu sunt, am păcătuit şi eu, păstorul, am făcut răul; dar oile acestea ce-au făcut? Să fie, dar, mâna Ta împotriva mea şi împotriva

---

24,11 „văzătorul": *cf.* 1Rg. 9,9 şi nota *ad loc.*

24,12-15 Cele trei calamităţi amintesc de triada flagelurilor (foamete-război-molimă) enunţată de aproximativ cincisprezece ori în Ieremia, de şapte ori în Iezechiel şi mai rar în alte părţi (Lev. 26,25-26; Deut. 28,21-25; 3Rg. 8,35-40). LXX a adăugat, peste TM, „Şi David a ales moartea".

24,13 „Alege ce să ţi se întâmple" e doar presupus în TM. ♦ „trei ani": TM are „şapte ani", ca în Gen. 41,27. ♦ „moarte" (θάνατος): TM are *debher*, „molimă".

24,14-15 „Şi David a ales [...] au murit din popor...": TM are „Domnul a dat molimă în Israel de dimineaţă până la o vreme şi au murit în popor...".

24,16 Îngerul Domnului este comparabil cu „nimicitorul" care omoară întâii-născuţi din Egipt în Ex. 12,23.

24,17 „eu, păstorul": nu apare în TM, deşi e presupus de „turma" (LXX „oile").

casei tatălui meu!" [18] Şi a venit Gad la David în ziua aceea şi i-a spus: „Urcă-te şi ridică-i Domnului un altar în aria lui Orna iebuseul!" [19] Şi s-a urcat David, după cuvântul lui Gad, aşa cum îi poruncise Domnul. [20] Şi Orna s-a aplecat şi l-a văzut pe rege şi pe slugile lui mergând înaintea lui; şi a ieşit Orna şi i s-a închinat regelui cu faţa la pământ. [21] Şi a zis Orna: „Cum de a venit domnul meu, regele, la robul său?" Şi David i-a spus: „[Am venit] să cumpăr aria ta, să-I zidesc Domnului un altar, ca să înceteze pieirea de deasupra poporului." [22] Orna i-a spus lui David: „Să o ia domnul meu, regele, şi să-i aducă Domnului ce este mai bine în ochii săi; iată boii pentru arderea de tot, şi carele, şi jugurile boilor pentru lemne." [23] Orna i le-a dat pe toate regelui şi a zis Orna către rege: „Domnul Dumnezeul tău să te binecuvânteze!" [24] Dar regele i-a spus lui Orna: „Nu, ci negreşit voi cumpăra de la tine la preţ bun şi nu voi înălţa la Domnul Dumnezeul meu o ardere de tot [adusă] pe degeaba." Astfel David a cumpărat aria şi boii cu cincizeci de sicli de argint. [25] Şi acolo i-a zidit David altar Domnului şi a adus arderi de tot şi jertfe de pace; şi Solomon i-a adus altarului un adaos, în cele din urmă, căci cel dintâi era mic. Şi Domnul a luat aminte la ţară şi a încetat pieirea de peste Israel.

24,18-24 Scena se apropie de Jud. 6,11-24, unde apariţia unui înger precedă ridicarea unui altar la Ophra. Orna (*wrn* explicat prin hittită sau prin hurrită) este, de bună seamă, numele unui locuitor al Ierusalimului atras în legenda introducerii unui cult sacrificial în oraşul lui David. „Târguiala" dintre David şi Orna aminteşte de Gen. 23,15 şi 33,19 (David e prezentat reproducând purtarea patriarhilor). Istoria despre David şi Orna se apropie şi de Gen. 14, Avram fiind prototipul lui David, iar Melchisedec cel al preoţilor din Ierusalim.

24,23 „Orna ...regelui": TM are „Orna regele": unii comentatori (Raşi, Qimhi etc.) văd aici urmele unei tradiţii după care Orna (ebr. *'Araw^{e}nāh*) ar fi fost un rege iebuseu.

24,25 „Solomon i-a adus altarului un adaos, în cele din urmă, căci cel dintâi era mic": nu apare în TM. ♦ Versetul final revine asupra molimei şi dă sens întregului capitol, prefigurând totodată apariţia templului din Ierusalim.

3 REGI

Introducere

I. Subiectul

Cartea a treia a Regilor (Basileion Γ) din Septuaginta corespunde primei Cărți a Regilor din Biblia ebraică. Pentru locul cărții în canonul biblic trimitem la „Introducerea" la 1 Regi. Cartea consemnează, în douăzeci și două de capitole, istoria monarhiei israelite de la moartea lui David (datată, în mod tradițional, în jurul anului 970 î.H.) până la moartea regelui Achaab, al Regatului de Nord, Israel (cca 853 î.H). Primele două capitole relatează sfârșitul lui David, desemnarea lui Solomon, fiul lui David și al Bersabeei (TM Batșeba) ca succesor legitim și unic la tronul regatului unit și ascensiunea dificilă a acestuia din urmă în contextul rivalității cu Adonias, autoproclamat rege al lui Israel, în timp ce David era încă în viață.

Următoarele nouă capitole (3Rg. 3–11) istorisesc domnia lui Solomon, de acum suveran necontestat al poporului ales: căsătoria lui cu fiica lui Faraon, prima revelație de la Gabaon, celebrul episod al judecării celor două femei care își disputau copilul (cap. 3), organizarea aparatului administrativ al regatului (4), pregătirile pentru zidirea Templului și înțelegerea cu Chiram, regele Tyrului (5), înălțarea Templului (6) și a palatului regal de la Ierusalim (7), consacrarea Casei Domnului (8), a doua revelație la Gabaon (9), vizita reginei din Saba (10), declinul idolatru și moartea regelui (11). Urmează dezbinarea regatului davidic, pricinuită de nechibzuința lui Roboam, succesorul lui Solomon (cap. 12), și de acțiunea unui demnitar exilat, Ieroboam, domnia apostată a acestuia în Regatul de Nord (cap. 13–14), apoi domniile lui Abia și Asa în Iuda și ale lui Nadab și Baasa în Israel (15), moartea lui Baasa și succesiunea rapidă a altor trei regi în Israel: Ela, Zambri, Tamni și începutul dinastiei omride (16). Capitolele al șaptesprezecelea și al optsprezecelea îl au ca protagonist pe profetul Ilie, aflat în conflict deschis cu Achaab, sucesorul lui Ambri (TM Omri). Se relatează apoi războiul lui Achaab cu sirienii (cap. 20), episodul dramatic al uciderii

lui Nabuthai (TM Nabot), pusă la cale de Iezabel, soţia idolatră a lui Achaab (21) şi, în fine, moartea lui Achaab şi începutul domniei lui Iosaphat în Iuda (22).

II. Autorii

Ca şi în celelalte cărţi istorice, pot fi detectate mai multe straturi, mai multe faze de redactare, iar „ultima mână" aparţine unor redactori îndeobşte cunoscuţi sub denumirea generică de „deuteronomişti", pentru că viziunea care a prezidat la relatarea, ca un întreg, a istoriei lui Israel, de la cartea lui Iisus Nave (Iosua) la ultima carte a Regilor (4Rg.) se revendică de la spiritualitatea Deuteronomului, care se concentrează în porunca din Deut 6,4: „Ascultă, Israele: Domnul Dumnezeul nostru este singurul Domn." Gândirea deuteronomistă a însufleţit, în perioada exilică, efortul unui curent spiritual care a interpretat întreaga istorie a urmaşilor lui Moise până la exil în funcţie de monoteismul exprimat în pasajul sus-amintit. În acest sens, deuteronomiştii încearcă să scoată în evidenţă rolul esenţial, nemijlocit, pe care îl joacă YHWH în istoria concretă a poporului ales: scrise în acest fel, Cărţile Regilor fac transparentă şi inteligibilă evoluţia evenimentelor istorice, ba mai mult, întăresc convingerea cititorilor credincioşi că şirul întâmplărilor este indisolubil legat de orânduirea divină, care acţionează înţelept şi neabătut. Istoriografii deuteronomişti insistă pe importanţa Templului ca loc unic de adorare a Domnului şi pledează pentru responsabilizarea fiilor lui Israel: judecata morală, exprimată adesea formularistic, asigură coerenţa expunerii şi clarifică, implicit, cauzalitatea istorică. Cu alte cuvinte, deuteronomiştii arată că istoria lui Israel are un sens înalt.

Totuşi, 3 şi 4 Regi nu sunt un eseu moralizant, nici o operă de ficţiune, ci se revendică de la tradiţia istorică (*cf.* Noth, M., 1991). Meritul deuteronomiştilor a fost, în prima fază, acela de *a fi parcurs* un bogat material documentar preexistent, alcătuit din cronici de palat, naraţiuni disparate despre personaje-cheie, tradiţii despre activitatea unor profeţi, note istorice, menţiuni geografice. Apoi *au selectat* întreaga informaţie şi au aşezat-o în ordine cronologică, însă fără a-i afecta, ci dimpotrivă, potenţându-i veridicitatea. A rezultat o lucrare închegată, care păstrează structura materialului cronografic iniţial (decelabil în formulele de introducere şi de încheiere ale diverselor domnii), pe care autorii o „îmbracă" cu conţinutul consistent oferit de sursele paralele.

III. Sursele. Caracterul istoric. Mesajul.

Demersul istoriografic al deuteronomiştilor este cu atât mai valabil cu cât autorii îşi citează, uneori explicit, alteori aluziv, sursele. Pentru Cartea a treia a Regilor, au fost identificate trei categorii de izvoare:

1. Cronicile de palat, amintite sub titlul de „Cartea cronicilor regilor lui Israel", respectiv, „Cartea cronicilor regilor lui Iuda". Ţinute la curtea din Samaria, respectiv cea din Ierusalim, acestea conţineau numele şi datele esenţiale ale regilor (datarea relativă a domniei, vârsta la urcarea pe tron, numele reginelor-mame), precum şi scurte relatări despre evenimentele politice importante din timpul lor. Deuteronomiştii au preluat din aceste surse structura formulară, informaţia cronologică necesară şi o anumită sobrietate stilistică, ce conferă expunerii autenticitate istorică. Tributare acestor izvoare sunt relatările despre cele două regate dezbinate.

2. Primele unsprezece capitole din 3 Regi cuprind un număr însemnat de elemente preluate, aşa cum suntem avertizaţi la 11,41, din aşa-numita „Carte a faptelor lui Solomon", probabil o culegere de texte care, pe lângă informaţia istorică pură (*e.g.* pasajul de la 4,7-20 care conţine numele guvernatorilor diferitelor provincii), oferă şi o colecţie de naraţiuni variate, cu un pronunţat caracter literar şi simbolic (*e.g.* visul revelatoriu al lui Solomon din cap. 3). Pentru că îşi cunoşteau bine publicul căruia i se adresau, deuteronomiştii au folosit cu măestrie sursa amintită, conferind tradiţiei armătura legitimatoare a faptului istoric. Aşa se explică diferenţa stilistică sensibilă dintre primele trei capitole din 3Rg. , bogate în detalii literare, şi următoarele cinci, în care naraţiunea este, în conformitate cu mesajul conţinut, sobră până la laconism, caracteristică esenţială a stilului biblic teoretizat în faimosul studiu comparativ al lui E. Auerbach, din *Mimesis*.

3. Al treilea tip de surse îl reprezintă tradiţia profetică. Primele istorisiri despre profeţii Ilie (3Rg. 17–19) şi Elisei (4Rg. 2–8) fuseseră probabil legate, înaintea datei redactării cărţilor Regilor, într-o povestire mai lungă despre lupta profeţilor împotriva regilor apostaţi şi adoratorilor lui Baal, identificabilă în 3Rg. 17 – 4Rg. 10 şi definitivată în secolul al VII-lea, deşi unii specialişti sunt de părere că respectiva culegere ar fi cunoscut o redactare anterioară (din secolele VIII sau chiar IX î.H). În orice caz, important este că, din punct de vedere al modului de expunere, acest tip de literatură profetică concorda perfect cu concepţia autorilor deuteronomişti. Faptul că

întregul material profetic utilizat la redactarea cărții 3 Regi era scris în stil narativ, și nu în cel al cărților profetice propriu-zise, a ușurat substanțial munca de adaptare a istoricilor. Dar deuteronomiștii nu și-au aglomerat pur și simplu opera cu informația oferită de sursele tradiției profetice, ci au prelucrat-o în așa fel încât tonul scrierilor profetice să iradieze asupra întregii cărți. Dacă, prin adoptarea legendelor legate de faptele regelui Solomon, autorii au conferit sens istoric unei tradiții, preluarea și extinderea fiorului profetic legitimează demersul istoric în sens teologic.

Din această perspectivă, istoria deuteronomistă nu adoptă viziunea strict retrospectivă a disciplinei moderne, ci devine valabilă numai prin deschiderea sa prospectivă. Autorii sacri nu prezintă faptul istoric izolat în gratuitatea lui senzațională de tip *res gestae*, după cum nu se limitează să surprindă în succesiunea evenimentelor cauzalitatea concretă imediată sau pe cea a unor legi istorice nedeterminate. De asemenea, mesajul istoriei biblice este fundamental diferit față de cel al istoriografiei antice clasice greco-latine: 3 și 4 Regi nu alcătuiesc o înșiruire de fapte din trecut, care, fie produse de cauze circumstanțiale, fie roade ale hazardului, pot totuși furniza anumite învățăminte posterității. Istoria deuteronomistă nu vizează accidentalul, ci afirmă, prin tonul profetic adoptat, permanența vie a faptelor relatate, exemplare pentru că sunt condiționate numai de relația omului cu Dumnezeu și de acțiunea sigură, în sens eminamente pozitiv, a providenței divine.

Discursul istoric al deuteronomiștilor este unul mai puțin radical și ideologizat decât cel al autorilor Paralipomenelor, care supun aceleași evenimente și personaje unei judecăți mult mai severe. Cronistul (sau croniștii) proveneau din medii sacerdotale, erau leviți și, în mod manifest, prodavidici, fapt care i-a determinat să idealizeze figurile lui David și Solomon, recurgând în acest scop la trecerea sub tăcere a rătăcirilor acestor regi intrați în legendă. Istorici mai puțin partizani și teologi mai profunzi, deuteronomiștii nu s-au dat în lături să menționeze și evenimentele mai puțin plăcute din viața personajelor despre care scriu și să explice, *in extremis*, cauza eșecului lor (*e.g.* vânzarea de către Solomon a cetăților israelite către Chiram, regele Tyrului, la 3Rg. 9,11, sau descurajarea lui Ilie, la 3Rg. 19,3-4). Portretele realizate din lumini și umbre nu capătă numai complexitate literară, figurile suveranilor și ale unor profeți nu sunt numai veridice din punct de vedere istoric, ci ajută la înțelegerea mesajului teologic general și, implicit, a planului divin, pe care deuteronomiștii încearcă să îl facă evident tuturor generațiilor.

Prezentările formulare ale regilor conţin aici, ca şi în Paralipomena, o laconică constatare de tipul: „X a făcut bine/rău înaintea Domnului." Judecata morală, care are un singur punct de reper (porunca divină din Deuteronom), se lărgeşte apoi în fiecare caz în parte. Răul are manifestări multiple, expuse prin subtile procedee de caracterizare, care vehiculează perspective variate. Aşa, de exemplu, sciziunea regatului petrecută în timpul domniei lui Roboam, succesorul lui Solomon, apare ca o pedeapsă divină a netrebniciei „tânărului" suveran: el nu ascultă sfatul bătrânilor sfetnici ai lui Solomon, atrăgându-şi furia mulţimii, practică idolatria, fapt care atrage imediat invazia faraonului Susakim (TM Şişaq), apoi înlocuieşte scuturile de aur ale regelui Solomon cu scuturi de aramă. Roboam este vinovat în ochii poporului, ai Domnului, care îi trimite duşmani, şi ai autorului, care leagă nenorocirea istorică ulterioară de nevrednicia regelui.

IV. Datarea traducerii

În datarea traducerii în greacă a celei de-a treia Cărţi a Regilor, specialiştii au utilizat două tipuri de criterii: externe şi interne. În prima categorie de probe se înscrie opera în greacă a istoricului evreu din Palestina, Eupolemos, care la jumătatea secolului al II-lea î.H. scria o istorie a regilor lui Iuda ce încerca să armonizeze datele din 3Rg. şi 2Par. Din lucrare nu s-au păstrat decât cinci fragmente, citate de Clement din Alexandria şi Eusebiu al Cezareei. Fragmentul 2 arată că Solomon a urcat pe tronul lui David la vârsta de doisprezece ani (*cf.* 3Rg. 2,12), menţiune care lipseşte din TM. De aici rezultă că, la jumătatea secolului al II-lea î.H., Eupolemos lucra deja cu varianta greacă a 3 Regi. O situaţie problematică este creată de Siracid, care face adesea aluzie la alte cărţi biblice, mai ales în capitolele 44–49. Traducătorul din ebraică al Siracidului (la jumătatea secolului al II-lea î.H.) a recunoscut aceste aluzii şi a folosit, pentru a-şi uşura munca, versiunea greacă existentă a unora dintre aceste cărţi, între care, cu siguranţă, 1 Regi, Isaia, Ieremia, Iezechiel, Profeţii minori şi, probabil, Paralipomena. Filologii moderni au presupus însă că traducătorul nu va fi avut la dispoziţie 2, 3 şi 4 Regi şi Proverbele şi au ajuns la concluzia că respectivele cărţi nu fuseseră încă traduse în greacă. Totuşi, Eupolemos, trăitor în aceeaşi perioadă, folosise traducerea greacă a cărţii a treia a Regilor!

Utilizând criterii interne strict filologice, H.St. Thackeray a evidenţiat, într-un studiu comparativ, 39 de exemple de procedee comune de traducere

între 3Rg. şi Iez. 1–27 şi 40–48, ceea ce a dus la concluzia parţială că pasajele respective din Iezechiel şi 3 Regi au fost traduse în aceeaşi epocă, de acelaşi grup de traducători. În urma studiului concentrat pe toate cele patru cărţi ale Regilor din LXX, savantul a stabilit că redactarea în greacă a textelor 1Rg., 2Rg. 1,1 – 11,1 şi 3Rg. 2,12 – 21,29 aparţine unui autor anterior celei din 2Rg. 11,2 – 3Rg. 2,11 şi 3Rg. 22,1 – 4Rg. 25,30. Procedeele folosite de acest al doilea traducător sunt tipice şcolii asiatice-palestiniene (calcuri semantice şi sintactice, ebraisme, străine primului autor), iar versiunea a cunoscut revizia *kaige*. O. Munnich a reluat, din altă perspectivă, discuţia despre datarea diferitelor cărţi ale Septuagintei: stabilind ca punct de reper traducerea Psalmilor (150 î.H.), profesorul francez a arătat că 2 şi 3 Regi au fost traduşi cu siguranţă *după* această dată-reper. Argumentul principal care susţine demonstraţia lui O. Munnich este că traducerea la 2 şi 3 Regi a fost puternic influenţată de lexicul Psaltirii.

Locul traducerii, acceptat în general de toţi specialiştii, a fost Alexandria, aşa cum reiese şi din „targumismele" LXX, la care ne vom referi mai jos.

V. Diferenţe dintre LXX şi TM

Diferenţe între LXX şi TM apar, pe lângă obişnuita neconcordanţă a datelor cronologice, în capitolele consacrate lui Solomon, lui Ieroboam şi lui Achaab. D.W. Gooding a atribuit aceste diferenţe tendinţei exegetice a traducătorilor.

Astfel, 3Rg. 2,35 a-o şi 46 a-l din LXX conţin două rezumate ale domniei lui Solomon, absente aici în TM, însă prezente ca versete disparate în alte locuri din 1Rg. TM.

3Rg. 8,53 (LXX) conţine un imn de patru versuri cântat la consacrarea Templului, absent din TM. El reia într-o formulare lărgită elemente prezente în vv. 12-13, care însă lipsesc din codicele Vaticanus. Ultimele cuvinte, care indică sursa din care a fost preluat imnul, τὸ βιβλίον τῆς ᾠδῆς, fac aluzie la *sēpher hayyāšār* din Ios. 10,13 şi 2Rg. 1,18 (TM).

La 3Rg. 15,28 a-h şi 22,41-50, LXX oferă două rezumate ale domniei lui Iosaphat. TM nu îl atestă decât pe al doilea. Versiunea siro-hexaplară, codex Alexandrinus şi versiunea armeană omit primul rezumat, iar textul lucianic, pe cel de-al doilea.

3Rg. 12 (LXX) conţine o dublă naraţiune a ascensiunii lui Ieroboam la tronul lui Israel. Pasajul al doilea (3Rg. 12,24 a-z), absent din codex Alexandrinus, din versiunea siro-hexaplară şi din cea armeană, oferă o

variantă diferită, uneori chiar contradictorie, față de prima narațiune (3Rg. 12,2). Se pare că în ebraică existau inițial două tradiții de text cu privire la schisma regatului unit. În vreme ce TM depindea de una dintre ele (3Rg. 12,2), LXX le-a păstrat pe ambele.

„Targumismele" din LXX

O caracteristică fundamentală a traducerii Bibliei în greacă o reprezintă tendința de elucidare și de actualizare a realităților palestiniene vechi care nu mai spuneau mare lucru comunității evreiești elenizate de la Alexandria. Efortul de traducere a fost astfel dublat de un vădit, uneori, efort de adaptare și chiar de explicare a unor detalii de viață cotidiană pe care evreii elenizați nu le mai pricepeau. În funcție de necesitățile culturale, sociale și politice ale momentului, traducătorii în greacă au adăugat precizări pentru anumite grade de rudenie, au echivalat, cu mai multă sau mai puțină precizie, termeni instituționali, tehnici, politici, militari și au eliminat din text anumite imagini ebraice care deveniseră de neînțeles pentru evreii din diaspora.

De exemplu, în 3Rg. 10,22 corăbiile de Tarsis erau încărcate cu „piatră tăiată și piatră cioplită", nu „cu maimuțe și păuni", cum apare în TM. Apoi la 3Rg. 3,1, aflăm că Solomon a zidit întâi casa Domnului și după aceea și-a construit palatul. TM și, o dată cu el, tradiția ebraică susține că ordinea în care au fost construite cele două case era inversă.

VI. Exegeza patristică

Exegeza patristică s-a aplecat mai ales asupra a două figuri, prezente în 3 Regi și devenite emblematice în creștinism: regele Solomon și profetul Ilie.

Tradiția care îl consacra pe Solomon ca rege înțelept se perpetuează în creștinism și, de la Origen încoace, acesta este considerat autorul unei trilogii destinate să călăuzească sufletul omului spre desăvârșire: Proverbe, Cântarea cântărilor, Ecleziast. Mai mult decât un rege înțelept, Solomon, degrevat de latura sa tenebroasă și sacralizat treptat încă din secolul al III-lea î.H., devine, la Părinții Bisericii, prototipul lui Iisus-Rege: pacificator, constructor de Templu (prefigurare a construcției spirituale a Bisericii), judecător drept și milostiv. Pentru Beda Venerabilul, Templul lui Solomon este reprezentarea figurată a trupului lui Hristos, nu o simplă prevestire a Bisericii, iar pentru Grigore cel Mare, „marea" din templu este o prefigurare a tainei

mărturisirii. Vizita reginei din Saba la Ierusalim a fost interpretată de Origen ca îndreptare a lumii păgâne, cu toată încărcătura ei de „mirodenii" (*i.e.* „fapte bune"), „aur" (*i.e* cunoştinţe intelectuale şi discipline profane) şi „pietre preţioase" (*i.e.* „curăţenia firii") spre Viziunea creştină.

Ştefan Colceriu

Ipostaze ale profetului Ilie în Biblie şi la Părinţii Bisericii

Puţine personaje ale Vechiului Testament s-au bucurat de o carieră la fel de strălucită precum cea a profetului Ilie. O dată ce şi-a aflat locul în Biblie, în Cărţile Regilor, efectul va fi de lungă durată. Această supravieţuire în tradiţie şi cultură se datorează vieţii sale şi mai ales sfârşitului său tainic. Din moment ce a fost înălţat la cer fără să cunoască moartea (4Rg. 2,11), Ilie poate fi trimis din nou, pentru a pregăti „ziua Domnului", când Dumnezeu va veni şi se va descoperi în deplinătatea slavei Sale.

În iudaism, el va fi profetul aşteptat în vremurile eshatologice (Mal. 3,1.23-24); va juca un rol însemnat în literatura apocaliptică şi talmudică. Tot din acelaşi motiv, el poate să apară şi să dispară în situaţii diverse, până la revenirea în vremurile din urmă: prin prezenţa sa nevăzută, el veghează dacă se respectă legământul la fiecare circumcizie, când ritualul prevede să se lase un scaun liber, pentru profet. La ceremonialul Paştelui, unul din paharele de vin este umplut pentru profet şi se rosteşte o rugăciune prin care se invocă revenirea lui. O veche tradiţie iudaică, vehiculată mai ales de mediile hasidice, spune că Ilie cutreieră lumea ajutându-i pe săraci şi pregătind venirea lui Mesia.

În Noul Testament, Ilie este amintit în mai multe rânduri, atestând, încă o dată, preocupările legate de revenirea sa ca precursor al lui Mesia. Pentru evanghelişti, misiunea lui principală se împlineşte în momentul Schimbării la Faţă (Mt. 17,1-8; Mc. 9,2-8; Lc. 9,28-36). Alături de Moise, ca reprezentant al Legii, Ilie apare ca „profet" prin excelenţă. Legea şi Profeţii, adică Vechiul Testament în accepţiunea vremii, mărturisesc astfel pe Iisus ca Hristos, Mântuitorul aşteptat. Cum odinioară lor li s-a descoperit Dumnezeu pe munte (Ex. 19,3; 3Rg. 19,18 etc.), acum El li se descoperă desăvârşit în Iisus. În limba ebraică, numele Ilie (*'Elīyāhū*), înseamnă „Dumnezeul meu (*'Elī*) este Domnul (YHWH)": Ilie a fost un erou în lupta pentru credinţă, pentru cunoaşterea adevăratului Dumnezeu (3Rg. 18,20-40).

În Vechiul Testament

Principalul complex de texte despre profetul Ilie se găseşte în 3-4 Regi. Pe lângă acestea, figura sa mai este evocată în 2Par. 21,12-15; Mal. 3,23-24; Sir. 48, 1-11.

Ciclul biblic despre profetul Ilie în cărţile Regilor (3Rg. 17,1-19,21; 21,1-29; 4Rg. 1,1-2,18) cuprinde mai multe episoade, unele cu legătură între ele, altele relatând intervenţii independente ale profetului. La o privire atentă se pot constata diferenţe de vocabular şi, mai ales, deosebirea dintre stilul schematic, stereotip, de redare a guvernării regilor din Israel şi Iuda de-a lungul capitolelor 12-16 din 3Rg. şi felul pitoresc, viu, în care este prezentată viaţa şi activitatea profetului Ilie, începând cu 3Rg. 17. Este de presupus că naraţiunile despre profetul Ilie au fost introduse în istoria despre regii lui Israel de către redactorul cărţii. Pentru acesta, monarhia a fost vinovată de căderea celor două regate sub asirieni (722 î.H.) şi, respectiv, babilonieni (587 î.H.). Principala vină nu a fost politica regilor, ci atitudinea lor religioasă – părăsirea Domnului şi închinarea la dumnezei străini – în care au atras şi poporul. Dumnezeu a avertizat poporul şi pe conducătorii lui prin profeţi. Rolul relatărilor profetice în Cărţile Regilor este de a arăta că a existat o alternativă la politica religioasă nefastă dusă de regi, însă, din păcate, glasul profeţilor a fost ignorat.

O compoziţie mai largă este cea din 3Rg. 17–19, cuprinzând naraţiunea despre secetă (3Rg. 17,1-18,46), apoi fuga şi descurajarea profetului în deşert, urmată de întâlnirea cu Dumnezeu pe muntele Horeb (3Rg. 19). La baza relatării despre secetă stau tradiţii independente, ce-şi au originea în mediile profetice ale sec. IX-VIII î.H. din Regatul de Nord (Israel), contopite şi prelucrate pentru a forma o naraţiune unitară. Ea a fost continuată prin relatările din 3Rg. 19, despre fuga profetului şi întâlnirea sa cu Dumnezeu la Horeb. În capitolul 21 se relatează intervenţia profetului într-un caz de drept: este vorba de fărădelegea regelui Achaab, care, pentru a intra în posesia viei unui supus, pe nume Nabuthai, încuviinţează uciderea acestuia. O ultimă intervenţie în faţa autorităţii politice este prezentată în 4Rg. 1. Ciclul relatărilor biblice despre Ilie se încheie cu ridicarea misterioasă a profetului la cer, într-un car de foc, sub privirile ucenicului său Elisei, care-i va moşteni duhul profetic (4Rg. 2,1-18).

Farmecul naraţiunilor despre profetul Ilie stă în amestecul de maiestate, ironie şi subtilitate. Ilie poate să oprească ploia, dar existenţa lui depinde de

ființe neajutorate (corbi, văduvă); profetul dispare când este căutat și apare când nu mai este așteptat; o văduvă străină jură pe Dumnezeul care ei îi este străin; văduva care trebuie să-l hrănească pe Ilie e pe cale să moară de foame; Abdiu este mâna dreaptă a lui Achaab, dar și principalul opozant, într-ascuns, al regelui; Dumnezeu îl trimite pe Ilie la Achaab, ca să pună capăt secetei, iar Ilie, fără să pomenească ceva despre venirea ploii, organizează o „întrecere" pe muntele Carmel; Baal, pretinsul dumnezeu, nu-și aude adoratorii chiar și atunci când aceștia strigă din rărunchi și se agită hilar; marele profet coboară foc din cer și ucide patru sute cincizeci de adversari, dar fuge de frica reginei și, deznădăjduit, dorește să moară; bolnav, regele Ochozias trimite soli în altă țară pentru a afla cuvântul lui Baal și primește în schimb cuvântul local, dar fatal, al Domnului, de la Ilie ș.a.m.d. Unele dintre aceste ambivalențe și ambiguități sunt voite de autorii textelor, altele sunt rezultatul alăturării și prelucrării tradițiilor din care s-a format actualul text biblic.

Caracteristica pricipală a acestor texte este miraculosul. Ilie este taumaturgul, omul prin care se fac sau asupra căruia se exercită minuni. La pârâul Cherit, corbii, păsări lacome prin definiție, se îngrijeau de hrana lui. Omul acesta era capabil să întoarcă adversitatea naturii în favoarea sa, trăind în armonie continuă cu animalele, precum unii dintre sfinții creștini de mai târziu. Dar puterea lui Ilie nu-și are originea în sine, ci în Dumnezeu. Chiar dacă profetul oprește ploaia printr-un cuvânt, el afirmă că „stă în fața Domnului", adică îi slujește Acestuia (3Rg. 17,1). În 3Rg. 18,42-44, profetul, ghemuit la pământ, cu capul între genunchi, simte venirea ploii, dar nu el o cauzează. Parcurgerea unei distanțe apreciabile, de la Carmel la Izreel, pe care profetul o străbate alergând, confirmă puterile miraculoase ale profetului; dar Ilie nu face acest lucru de la sine, ci după ce „mâna Domnului" a fost peste el (3Rg. 18,46). Contemporanii săi știu că Ilie nu este un taumaturg „autonom", ci este omul Duhului (3Rg. 18,12; 4Rg. 2,16).

Tradiția din spatele episodului biblic „Văduva din Sarepta" (3Rg. 17,8-15) relatează cum profetul intervine pentru a scăpa viețile unor năpăstuiți: văduva și orfanul. Profetul salvează aici, în chip miraculos, o femeie văduvă și casa ei de la moartea prin înfometare. Miraculosul completează aici dimensiunea socială: Ilie este filantropul care operează minuni din iubire pentru cei defavorizați ai vremii sale.

Prin adăugarea „jertfei de pe Carmel" se introduce o tematică nouă în compoziție. Dacă până acum motivul secetei, cu implicațiile sale, constituia subiectul principal al compoziției, tema scenei din 3Rg. 18,21-40 o constituie conflictul între divinități, mai exact problema adevăratului Dumnezeu. Prin

aceasta, rolul lui Ilie – acela de taumaturg în slujba Domnului, care vine în ajutorul semenilor – trece pe locul al doilea; aici se insistă pe calitatea de profet a lui Ilie, care a jucat un rol decisiv în afirmarea şi apărarea primei porunci (Ex. 20,2-3). După cum Moise, odinioară, a „instaurat" legământul între YHWH şi Israel pe muntele Sinai, la fel Ilie, un nou Moise, „restaurează" legământul pe muntele Carmel, transformând un Israel fără identitate într-un Israel pentru care „Domnul este Dumnezeu" (3Rg. 18,39).

Taumaturgul care face să se coboare foc din cer este şi omul care fuge din faţa unei femei, regina Iezabela, mai mult, care îşi doreşte singur moartea (3Rg. 19,1-4). Autorii biblici, din perspectiva inspiraţiei divine, au ştiut să privească şi critic, fără să aştearnă pătura tăcerii peste imperfecţiunile celor aleşi. Figura marelui profet nu este numai un model, ci şi o lecţie întru smerire. Sau poate că succesiunea triumf-eşec vrea să ne arate cât de apropiate sunt una de cealaltă credinţa şi contestarea, succesul şi descurajarea. Credinţa nu este doar o istorie a succeselor, ci de ea ţine şi experienţa opoziţiei şi a respingerii. Acolo unde eforturile umane ale lui Ilie se dovedesc zadarnice, Dumnezeu îi revelează că şirul evenimentelor se află în mâinile Sale: există o rămăşiţă de credincioşi, de care profetul nu ştia, care constituie germenele unui nou Israel (3Rg. 19,18). Sintetizând, am putea spune.că trei sunt ipostazele în care a fost imortalizat Ilie în textul din 3-4 Regi. Imaginea taumaturgului, căruia natura şi oamenii i se supun, este completată de cea a „apropiatului lui Dumnezeu", care vorbeşte cu Dumnezeu şi împlineşte cuvântul Domnului întocmai. În fine, pentru generaţiile următoare imaginea pregnantă este cea a profetului care luptă pentru cunoaşterea şi revelarea adevăratului Dumnezeu, meritând un sfârşit neobişnuit: este urcat la cer de Domnul.

Profetul Ilie în literatura patristică

În ansamblul literaturii patristice numele profetului Ilie este menţionat de aproape trei mii de ori. Acest amănunt statistic ne atrage deja atenţia asupra interesului deosebit al Părinţilor şi scriitorilor patristici pentru figura sfântului profet.

Am putea împărţi *grosso modo* interpretările patristice cu privire la figura lui Ilie în interpretări parenetice şi interpretări tipologice. Această împărţire generală corespunde şi zonelor de interes ale scriitorilor, care scriu fie pentru a oferi modele, fie pentru a arăta cum cele din Vechiul Testament s-au scris anticipându-L pe Hristos (Lc. 24,27). Alte două teme, dezbătute în Noul Testament de ucenicii Mântuitorului, sunt abordate de

scriitorii creştini: relaţia dintre Ilie şi Ioan Botezătorul[1] şi relaţia dintre Ilie şi Iisus[2]. Frecvent este menţionat şi postul profetului[3]. Drumul de patruzeci de zile al lui Ilie spre Horeb – timp în care el nu mănâncă nimic – este asociat cu postul lui Moise din Vechiul Testament şi cu postul Mântuitorului din Noul Testament. Postul face ca rugăciunea sfântului de oprire a ploii să fie ascultată. Legătura între post, înălţare, oprirea ploii, zelul profetului şi întâlnirea lui cu Dumnezeu pe muntele Horeb este o idee frecvent afirmată în literatura creştină timpurie. În fine, înălţarea lui Ilie şi starea profetului după ce a părăsit pământul, până la întoarcerea sa, sunt prilej de comentariu în literatura patristică[4].

În interpretările tipologice, Ilie apare de obicei ca *typos* al lui Hristos, unele fapte ale sale prefigurând fie activitatea Mântuitorului, fie destinul Bisericii. Începând cu Ciprian al Cartaginei, Ilie e văzut ca *typos* al lui Hristos, în vreme ce văduva reprezintă o prefigurare a Bisericii neamurilor[5]. Întreita întindere a profetului asupra copilului mort (doar în TM) este un simbol al Sfintei Treimi[6], ca şi vărsarea de trei ori a apei peste altarul de pe Carmel. Apa de pe Carmel a fost socotită ca o prefigurare a Botezului[7]. Corbii sunt socotiţi imagine a Bisericii provenite din păgâni[8].

În interpretările parenetice, Ilie este pentru Părinţi model de viaţă creştină (Clement al Romei[9], Iustin), martir pentru credinţă (Tertulian[10], Ciprian[11],

1. Iustin Martirul şi Filozoful, *Dialog cu Trifon* 8,3; 49; Tertulian, *De anima* 35,5 ş.u.
2. Atanasie, *Oratio de incarnatione Verbi* 38, SC 199.
3. Ambrozie, *De Helia et ieiunio* 1,1; 2,3; 3,4, CSEL 32/2, 411-413; Ioan Gură de Aur, *In Genesim homiliae* 1,2-3, PG 53,21-24; Augustin, *De doctrina christiana* 2,16,25.
4. Irineu al Lyonului, *Adversus haereses* 5,5,1 ş.u., SC 153; Tertulian, *De resurrectione mortuorum* 58,9, CChr.SL 2,1006 ş.u.; Augustin, *De Genesi ad litteram* 9,6, CSEL 28/1,273-275; Epifanie al Salaminei, *Ancoratus* 98,6 ş.u., GCS 25,119.
5. *De opere et eleemosynis* 17, PL 4, 601; Augustin, *In Johannis evangelium tractatus* 4,1-6, CChr.SL 36,31-34.
6. Ps.-Efrem (siriac), *Commentarius in libris regnorum*, în Assemani, Giuseppe S, *Bibliotheca orientalis Clementino-Vaticana I: De scriptoribus syris orthodoxis*, Hildesheim: Olms, 1975, pp. 486-520. În versiunea LXX, Ilie „suflă" de trei ori peste copil.
7. Grigore al Nyssei, *Oratio* 40*: In sanctum baptisma*, SC 358; *In diem luminum* 234-235, PG 46,577-600; Ambrozie, *De Helia et ieiunio* 22,83, CSEL 32/2, 411-465.
8. Cromatius al Aquileii, *Sermo 25*, SC 164.
9. *Epistula I ad Corinthios* 46, 1-2, SC 107.
10. *Scorpiace 8,3*, CChr.SL 2,1082 ş.u.
11. *Ad Fortunatum, De exhortatione martyrii* 9.

Afraat[12]), arhetip al monahului (Ieronim[13], Părinții Capadocieni[14] ș.a.) sau *typos* al isihastului contemplativ (Efrem[15], Maxim[16], Martyrius-Sahdona[17], Grigore Palama[18], Grigore cel Mare[19]), al mijlocitorului (cântări liturgice bizantine și orientale), mai rar al preotului (Afraat[20], Eusebiu al Emesei[21], Isidor al Sevillei[22]).

Unele texte dezvoltă o temă de origine iudaică, ce opune zelul profetului filantropiei divine. Profetul apare tot ca sfânt, plin de râvnă pentru Dumnezeu, însă tocmai exagerarea acestui atribut îl fac să nu vadă atributul ce caracterizează prin excelență lucrarea lui Dumnezeu: iubirea de oameni. Dumnezeu îl respectă și îl iubește pe profetul său, dar zelul acestuia riscă să distrugă întreaga creație. De aceea, Creatorul, în chip ascuns, îl supune pe profet unei pedagogii divine: trimiterea la Cherit, apoi la Sarepta sunt de fapt „șiretlicuri divine", care au menirea de a-l face pe Ilie să-și descopere propria slăbiciune omenească, să înceapă să simtă omenește și să renunțe la zelul său teribil, în favoarea iubirii de oameni. Prima aluzie la acest motiv o aflăm la Irineu al Lyonului[23]. Grigore al Nyssei îl cunoștea și el[24]. Motivul s-a dezvoltat spre două finaluri posibile, cu variații la rândul lor. În una din variante, Ilie cedează în final și se smerește asemenea lui Iov, în fața atotputerniciei Creatorului, înțelegând că iubirea de oameni a lui Dumnezeu e prea mare ca să se poticnească de păcatele umane[25]. O rezonanță diferită va cunoaște motivul la Roman Melodul[26] și în alte două texte înrudite.[27] Deoarece strategia divină îl lasă aici pe Ilie impasibil, Dumnezeu se vede

12. *Demonstrationes* 21,14, SC 359.
13. *Epistula 52,5*, PL 22,583.
14. De ex., Grigore al Nyssei, *De Virginitate* 6, SC 119.
15. Efrem (armean), *Imnele* 18 și 19, PO 30,112-129.
16. *Quaestiones et dubia*, 185 (după ediția lui J. H. Declerck, CChr.SG 10).
17. *Epistulae* 4,44, CSCO 255, Scriptores Syri; 113.
18. J. Meyendorff, 1973, *Défense des saints hésychastes* 1,3,24.
19. *In Ezechielem* II,1, 17-18, PL 76, 947-948.
20. *Demonstrationes* 15, SC 359.
21. *Fragmenta e catenis in Regnorum libros.*
22. *De ortu et obitu patrum* 35,61.
23. *Adversus Haereses* 4,20,10, SC 100/2.
24. *De pythonissa ad Theodosium episcopum*, PG 45,40-414.
25. Ps.-Ioan Gură de Aur, *In Martham, Mariam et Lazarum*, PG 61,701-706.
26. *Condac* 7,32, SC 99.
27. Vasile al Seleuciei, *Sermo XLI, In Eliam*, PG 85, 148-157; Ps.-Ioan Gură de Aur, *In Eliam prophetam sermo*, PG 56, 583-586.

pus în situaţia de a-l lua pe zelosul profet de pe pământ, pentru a nu nimici lumea; înălţarea lui Ilie devine în acest caz preludiul Întrupării Domnului.

Ilie, arhetip al monahului. Textul care l-a consacrat pe profetul Ilie ca arhetip al monahului este *Viaţa lui Antonie* redactată de Atanasie. Monahul creştin, consideră Antonie, are în modul de viaţă al lui Ilie, ca într-o oglindă, imaginea propriului mod de viaţă[28]. Fiindcă monahismul înseamnă şi singurătate, două locuri sunt văzute, în textele patristice, ca fugă de lume şi retragere în deşert: episodul de la Cherit (17,2-6) şi fuga de Iezabel şi călătoria la Horeb (19,3-8)[29]. În pustiul Cheritului, Efrem îl vede pe Ilie retrăind starea paradisiacă, când omul şi animalele trăiau în deplină armonie. La fel cum fiarele şi păsările se îmbrăţişau cu Adam, corbii schimbă mângâieri cu Ilie. Afecţiunea dintre Ilie şi corbi este atât de puternică, încât profetul părăseşte valea Cherit noaptea, pentru ca păsările să nu-l vadă şi să se întristeze. De poporul său fugise noaptea ca să nu-l vadă şi să-l ucidă[30]. Ideea că ascetul ajunge să trăiască starea paradisiacă în pustiu este foarte răspândită în literatura monahismului timpuriu. Monahismul anahoretic se vede pe sine ca împlinind profeţiile veterotestamentare despre pacea paradisiacă a vremurilor de pe urmă. De ce Ilie este privit de părinţii Bisericii ca un arhetip monahal? Nu una din calităţile sau virtuţile sale (fecioria, singurătatea şi fuga de lume, rugăciunea, sărăcia, postul, viaţa contemplativă, paternitatea spirituală), ci înlănţuirea lor fac din el o paradigmă a vieţii monahale. Ordinul monahal al carmelitanilor se reclamă de la moştenirea spirituală a unei tradiţii eremitice neîntrerupte de pe muntele Carmel. Ei se consideră fiii spirituali ai lui Ilie (*e.g.* un text din secolul al XIV-lea, *Liber de institutione primorum monachorum*).

Concluzia care se desprinde din cercetarea exegezei patristice este că, pentru Părinţii Bisericii, Ilie era un model *viu*. Era implicat în greutăţile lor, în luptele lor doctrinale, în clipele lor de eroism. De aici, înrolările sale sub diverse stindarde: ca martir, apoi monah, propovăduitor al unităţii celor două Testamente împotriva lui Marcion, martor al atotputerniciei harului divin împotriva lui Pelagius. Treptat s-au creionat diferitele trăsături ale profetului, după necesităţile fiecărei generaţii.

---

28. *Vita Antonii* 7, SC 400.
29. De ex., Ambrozie, *De Fuga Saeculi* 6,34, PL 14, 585-586; Metodiu al Olympului, *Convivium decem virginium* 10,3, SC 95.
30. Efrem (armean), *Imnele* 18 şi 19, PO 30,112-129.

Trecut atât în calendarul creştin ortodox, cât şi în cel romano-catolic, profetul este sărbătorit în ziua de 20 iulie. În spiritualitatea populară românească, sfântul veghează şi contribuie la buna desfăşurare a ordinii cosmice. Sub „patronajul" sacru al profetului sunt puse ploile de vară. Când fulgeră şi tună, conform tradiţiei, Sfântul Ilie îl fugăreşte pe diavol. Sfântul este un paznic al dimensiunii sacre a existenţei şi intervine atunci când sărbătorile nu sunt respectate.

Pr. Constantin Oancea

3 Regi

1 [1] Regele David era bătrân, înaintat în zile; îl înveleau cu haine şi nu se încălzea. [2] Şi slujitorii lui au zis: „Să se caute pentru domnul nostru, regele, o tânără fecioară, să stea lângă rege, să-l încălzească şi să se culce cu el; atunci domnul nostru, regele, se va încălzi." [3] Şi au căutat o tânără frumoasă prin tot ţinutul lui Israel şi au găsit-o pe Abisac somanita şi au adus-o la rege. [4] Fata era foarte frumoasă şi îi ţinea regelui de cald şi îi slujea; dar regele n-a cunoscut-o.

[5] Şi Adonias, fiul Agithei, s-a semeţit, zicând: „Eu voi fi rege!" Apoi şi-a pregătit care [de luptă] şi călăreţi; şi cincizeci de bărbaţi care să alerge înaintea lui. [6] Şi tatăl său nu l-a oprit niciodată, zicându-i: „De ce-ai făcut aşa?" Căci el era tare frumos la chip şi îl zămislise după Abessalom. [7] El s-a înţeles cu Ioab, fiul Saruiei, şi cu preotul Abiathar, care îl ajutau pe Adonias, urmându-l. [8] Dar preotul Sadoc şi Banaias, fiul lui Iodae, profetul Nathan şi Semei şi Rei şi vitejii lui David nu-l urmau pe Adonias. [9] Şi

---

1,4 „Fata", *litt.* „tânăra": Chiril al Ierusalimului (*Cateheze* XII,21) foloseşte acest loc pentru a demonstra echivalenţa dintre „(femeie) tânără" şi „fecioară" (echivalenţă care susţine profeţia mesianică din Isaia 7,14). Abisac este numită νεᾶνις, „tânără", după ce la v. 2 se specifica faptul că era „fecioară", παρθένος. ♦ Tânăra nu o înlocuia pe bătrâna regină, ci doar i se „adăuga" acesteia. Se menţionează aici, discret, neputinţa regelui David de a procrea, fapt care, în mentalitatea arhaică, era o dovadă a incapacităţii de a domni. Aşa se explică şi tentativele anturajului său de a acapara tronul.

1,5 Adonias se putea considera pe sine succesorul de drept al lui David la tronul lui Israel, fiind cel mai vârstnic dintre fiii lui rămaşi în viaţă.

1,7 „îl ajutau pe Adonias, urmându-l", *litt.* „ajutau în urma lui Adonias": semitism, *cf.* TM *wayya'ᶻ'rū 'aḥarēy 'Adhonīyāh.*

1,9 „la piatra", gr. μετὰ λίθου (ms Vaticanus, urmat de Rahlfs): calc după ebr. *'im 'ebhen*, sensul curent al lui *'im* fiind „cu" (*cf.* „Introducere" la 1 Regi, cap. V). Recensiunile lui Origen (Hexapla) şi Lucian au forma normală grecească παρὰ τὸν λίθον, „lângă piatra". ♦ „piatra Zoeleth": TM are *'ebhen hazzoḥeleth*, „piatra şarpelui" sau „piatra alunecării" – sens controversat. ♦ „Izvorul Rogel": TM are *'Eyn Roghēl*, „Izvorul Înălbitorului" – la sud-est de Ierusalim (*cf.* Iis. Nav. 15,7; 18,16).

Adonias a jertfit oi şi viţei şi miei la piatra Zoeleth, cea de lângă Izvorul Rogel, şi i-a chemat pe toţi fraţii săi şi pe toţi bărbaţii din Iuda, slujitori ai regelui. [10] Iar pe profetul Nathan, pe Banaias, pe viteji şi pe fratele său Solomon nu i-a chemat.

[11] Şi Nathan a grăit către Bersabea, mama lui Solomon, zicând: „N-ai auzit că s-a făcut rege Adonias, fiul Agithei, iar domnul nostru David n-a aflat? [12] Hai acum să-ţi dau sfat, ca să scăpaţi cu viaţă, şi tu şi fiul tău Solomon: [13] intră la regele David şi vorbeşte-i, zicând: «Domnul meu, rege, oare nu te-ai jurat tu roabei tale, zicând 'Fiul tău Solomon va domni după mine şi el va sta pe tronul meu'? De ce domneşte acum Adonias?» [14] Şi iată, pe când tu vei vorbi acolo cu regele, voi intra şi eu după tine şi voi întregi cuvintele tale." [15] Şi Bersabea a intrat la rege în odaie; regele era foarte bătrân şi Abisac somanita îi slujea regelui. [16] Bersabea s-a plecat şi s-a închinat regelui: şi regele i-a zis: „Ce doreşti?" [17] Şi ea a răspuns: „O, domnul meu, rege, tu însuţi i-ai jurat roabei tale pe Domnul Dumnezeul tău, zicând: «Fiul tău Solomon va domni după mine şi el va şedea pe tronul meu.» [18] Şi acum, iată, s-a făcut rege Adonias şi tu, domnul meu, rege, nu ai aflat! [19] El a jertfit viţei şi miei şi oi o mulţime şi i-a chemat pe toţi fiii regelui şi pe preotul Abiathar şi pe Ioab, căpetenia oştirii, dar pe robul tău, pe Solomon, nu l-a chemat. [20] Şi tu, domnul meu, rege, ochii întregului Israel [sunt aţintiţi] înspre tine ca să le vesteşti cine va şedea pe tronul

---

1,10 *Solomon.* Al treilea rege al lui Israel (971-931), numit „Iubitul Domnului" de către profetul Nathan (*cf.* nota la 2Rg. 12,25), este primul rege *dinastic.* A ajuns pe tron cu ajutorul mamei sale, Bersabea. Înţelepciunea sa a devenit repede legendară. Momentul consacrării îl reprezintă viziunea din Gabaon (*cf.* 3,4 şi nota), când Solomon îi cere lui Dumnezeu, ca unic dar, darul discernământului („inima" înţeleaptă). Epoca domniei lui Solomon a fost o epocă de aşezare şi de prosperitate deopotrivă materială şi spirituală. Tradiţia a perpetuat imaginea unui rege înţelept (*cf.* Sir. 47,14-17), autor al unui întreg ciclu sapienţial integrat în canonul ebraic şi, ulterior, creştin. Sacralizarea figurii lui Solomon va atinge apogeul în perioda elenistică, începând cu secolul al III-lea î.H., când partea de umbră a personajului (iubitor de femei, favorabil idolatriei etc.) dispare, lăsând locul numai părţii sale luminoase (*cf.* nota 5,10). Pentru creştini, începând cu Origen, Solomon a compus o trilogie destinată să ghideze sufletul omului spre desăvârşire. Această trilogie este compusă din Proverbe (cartea eticii); Ecleziastul (cartea „fizicii", în sensul antic al cuvântului, de „cosmologie"); Cântarea cântărilor (cartea metafizicii sau epopticii). Pentru un portret al lui Solomon în Biblie, Noul Testament şi tradiţia iudaică post-biblică, *cf.* Vladimir Petercă, *Regele Solomon în Biblia ebraică şi în cea greacească*, Iaşi, 1999.

domnului meu, regele, după el. [21] Când domnul meu, regele, se va culca alături de părinții săi, eu și fiul meu Solomon vom fi [găsiți] vinovați." [22] Și iată, pe când ea încă vorbea cu regele, a venit profetul Nathan. [23] Și i s-a dat de știre regelui: „Iată, profetul Nathan!" Și el s-a înfățișat înaintea regelui și s-a închinat până la pământ înaintea feței regelui. [24] Și Nathan a zis: „Domnul meu, rege, oare ai zis tu: «Adonias va domni după mine și el va sta pe tronul meu?» [25] Fiindcă el s-a coborât astăzi și a jertfit viței și miei și oi o mulțime și i-a chemat pe toți fiii regelui, și pe căpeteniile oștirii, și pe preotul Abiathar; și acum, iată, ei beau și mănâncă dinaintea lui și strigă: «Trăiască regele Adonias!» [26] Și pe mine însumi, robul tău, și pe preotul Sadoc, și pe Banaias, fiul lui Iodae, și pe Solomon, robul tău, nu ne-a chemat. [27] Oare cu voia domnului meu, regele, s-a făcut lucrul acesta și nu i-ai dat de știre robului tău cine va sta pe tronul domnului meu, regele, după el?" [28] A răspuns regele David și a zis: „Chemați-o la mine pe Bersabea!" Și ea a intrat la rege și a stat înaintea lui. [29] [Atunci] regele s-a jurat și a zis: „Viu este Domnul, care a izbăvit sufletul meu din tot necazul. [30] Precum ți-am jurat eu pe Domnul Dumnezeul lui Israel, zicând: «Solomon, fiul tău, va domni după mine, și el va sta pe tronul meu în locul meu», așa voi face chiar astăzi." [31] Și Bersabea s-a plecat cu fața până la pământ și i s-a închinat regelui și i-a zis: „Să trăiască domnul meu, regele David, până în veac!" [32] Și regele David a zis: „Chemați-i la mine pe preotul Sadoc, pe profetul Nathan și pe Banaias, fiul lui Iodae!" Și ei s-au înfățișat înaintea regelui. [33] Și regele le-a zis: „Luați cu voi pe robii domnului vostru și puneți-l pe fiul meu Solomon călare pe unul din catârii mei și coborâți-vă cu el la Gion. [34] Acolo, preotul Sadoc și profetul Nathan să-l ungă rege peste Israel. [Apoi] să sunați din trâmbiță și să ziceți: «Trăiască regele Solomon!» [35] El să șadă pe tronul meu și el să domnească în locul meu, căci

---

1,25 „viței și miei și oi": TM are „tauri și viței îngrășați și oi".

1,26 „Banaias" apare în LXX cu trei ortografii diferite pentru forma de nominativ singular: Βαναια, Βαναιου, respectiv Βαναιας. Nume propriu de la ebr. *Banāyāhū*, „YHWH a construit", războinic al lui David, fiul marelui preot Iodae (ebr. *Y'hūyādā'*), fidel lui Solomon, care a devenit ulterior căpetenia oștirii în locul lui Ioab.

1,33 „Gion" (ebr. *Gi<u>ḥ</u>ōn*): un izvor la răsărit de Ierusalim (astăzi probabil *'Ain Sitti Maryām*).

1,35 TM are, în plus, la începutul versetului „Voi să veniți în urma lui, iar el...". ♦ „cârmuitor": gr. ἡγούμενος, împrumutat și de română sub forma „egumen", cu înțelesul de „mai mare peste obștea unei mânăstiri", „stareț", greaca păstrând sensul originar de

eu sunt cel care am poruncit să fie cârmuitor peste Israel şi Iuda." [36] Şi Banaias, fiul lui Iodae, a răspuns regelui şi a zis: „Aşa să fie! Domnul Dumnezeul domnului meu regele să adeverească. [37] Precum a fost Domnul cu domnul meu, regele, aşa să fie şi cu Solomon şi să-i preamărească tronul mai mult decât pe al domnului meu, regele David!" [38] Şi s-a dus preotul Sadoc cu profetul Nathan şi cu Banaias, fiul lui Iodae, şi cherethiţii şi phelethiţii, l-au pus pe Solomon pe catârul regelui David şi l-au adus la Gion. [39] Şi preotul Sadoc a luat cornul cu untdelemn din cort şi l-a uns pe Solomon, apoi a sunat din trâmbiţă şi tot poporul a strigat: „Trăiască regele Solomon!" [40] Şi tot poporul s-a suit în urma lui dănţuind în hore şi veselindu-se cu veselie mare, încât se rupea pământul de strigătul lor.

[41] Iar Adonias şi cu toţi oaspeţii lui au auzit acestea tocmai când isprăveau de mâncat. Şi Ioab, auzind sunetul trâmbiţei, a zis: „Ce este cu larma din cetate?" [42] Pe când încă vorbea, iată, intră Ionathan, fiul preotului Abiathar. Şi Adonias a zis: „Intră, căci eşti bărbat viteaz şi aduci veşti bune!" [43] Ionathan a răspuns şi a zis: „Şi încă cum! Domnul nostru, regele David, l-a făcut rege pe Solomon; [44] şi a trimis regele cu el pe preotul Sadoc, cu profetul Nathan, şi cu Banaias, fiul lui Iodae, pe cherethiţi şi pe phelethiţi şi l-au aşezat pe catârul regelui; [45] iar preotul Sadoc şi profetul Nathan l-au uns rege în Gion. Şi de acolo s-au suit veselindu-se şi a început a vui cetatea. Aceasta e larma pe care aţi auzit-o. [46] Şi Solomon s-a aşezat pe tronul de domnie [47] şi slujitorii regelui au intrat să-l binecuvânteze pe domnul nostru, regele David, zicând: «Dumnezeu să facă numele lui

---

„călăuză", „povăţuitor". Cuvântul ebraic folosit aici (*nāghīdh*), diferit de termenul curent pentru rege (*melekh*), este primul titlu pe care l-au primit regii israeliţi (*cf.* 1Rg. 9,16; 25,30; etc.). Caracterul specific al regalităţii lui David consta în realizarea unităţii triburilor israelite.

1,36 „Domnul... să adeverească": TM are „aşa grăieşte YHWH...".

1,38 „cherethiţii şi phelethiţii", gr. ὁ χερεθθι καὶ ὁ φελεθθι (la singular!); în ebr. *hakk^{e}rēthī w^{e}happ^{e}lēthī*: mercenari de origine străină (după nume, probabil cretani şi filisteni) în serviciul personal al regelui; *cf.* 2Rg. 8,18.

1,39 Cortul funcţiona ca sanctuar în Ierusalim înainte de construcţia Templului de către Solomon (2Rg. 6,17). Aici se afla un „corn cu untdelemn" (τὸ κέρας τοῦ ἐλαίου), recipient format dintr-un corn de animal, plin cu untdelemnul rezervat ungerilor rituale.

1,40 „dănţuind în hore", gr. ἐχόρευον ἐν χοροῖς: TM are „cântând din fluiere", dar unii comentatori (*e.g.* TOB) preferă varianta grecească, sprijinită şi de Syr. şi Aram., presupunând că e vorba de dansuri rituale.

1,47 „să-l binecuvânteze": aici, în sens de „a exprima o urare, a felicita".

Solomon, fiul tău, mai bun decât numele tău şi să-i facă tronul mai slăvit decât tronul tău!» Iar regele s-a închinat de pe patul său. [48] Şi a grăit regele aşa: «Binecuvântat fie Domnul Dumnezeul lui Israel, Cel ce a rânduit astăzi ca unul din sămânţa mea să şadă pe tronul meu şi ochii mei îl văd!»"

[49] Atunci toţi oaspeţii lui Adonias s-au înspăimântat, s-au ridicat îndată şi fiecare a luat-o pe calea sa. [50] Iar Adonias, temându-se de faţa lui Solomon, s-a ridicat, s-a dus şi s-a apucat de coarnele altarului. [51] Şi i s-a dat de veste lui Solomon: „Iată, Adonias s-a înspăimântat de regele Solomon şi se ţine de coarnele altarului, zicând: «Să-mi jure mie astăzi regele Solomon că nu-l va ucide cu sabia pe robul său!»" [52] Iar Solomon a zis: „Dacă va fi un viteaz, nu-i va cădea pe pământ nici un fir de păr, dar dacă se va găsi în el vreo răutate, atunci va fi dat morţii." [53] Şi regele Solomon a trimis să-l ia pe sus de la altar. Şi acela a intrat şi i s-a închinat regelui Solomon. Şi Solomon i-a zis: „Du-te la casa ta!"

2 [1] Şi i s-au apropiat lui David zilele să moară şi el i-a poruncit lui Solomon, fiul său, zicându-i: [2] „Eu mă duc pe calea fiecărui pământean. Tu întăreşte-te şi fii bărbat! [3] Păzeşte rânduielile Domnului Dumnezeului tău; mergând în căile Lui să păzeşti poruncile Lui, îndreptările şi judecăţile care sunt scrise în legea lui Moise, aşa încât să fii priceput în tot ceea ce vei

---

1,48 „sămânţa": opţiunile traducătorilor sunt diverse. În prezenta traducere, s-a optat pentru „sămânţă" în cazurile concrete de filiaţie şi pentru „seminţie" în cazul descendenţei mai îndepărtate („neam", „urmaşi").

1,50 „s-a dus şi s-a apucat de coarnele altarului": gestul lui Adonias, imitat şi de Ioab (*cf.* 2,28), indică faptul că el se punea sub ocrotirea sanctuarului lui Dumnezeu pentru a-şi scăpa viaţa. Vărsarea de sânge ar fi pângărit altarul, loc prin excelenţă inviolabil (ἄ-συλον; dar vezi şi nota 2,29). Această practică (*asylum petere*) se va menţine şi în preajma sanctuarelor creştine.

1,52 „viteaz", gr. υἱὸς δυνάμεως, *litt.* „fiul puterii": calc după ebr. *ben ḥayil.* Al doilea cuvânt înseamnă „forţă, putere", dar şi „eficienţă, valoare".

2,2-4 Sfaturile lui David către Solomon reiau cuvintele cu care Dumnezeu îl încurajează pe Iisus Nave la începutul misiunii sale (*cf.* Iis. Nav. 1,6-8).

2,2 „Eu", gr. ἐγώ εἰμι, *litt.* „Eu sunt", traduce adesea forma emfatică a pronumelui personal (pers. I pl.), ebr. *'anokhī.* ♦ „fiecărui pământean": *litt.* „a tot pământul", gr. πάσης τῆς γῆς.

2,3 „aşa încât să fii priceput... poruncesc": TM are „ca să izbândeşti în tot ce faci şi plănuieşti". Supunerea faţă de Lege, care dă „pricepere", „înţelegere", este o temă importantă în LXX (*cf.* Iis. Nav. 1,7-8; Deut. 29,8).

săvârşi, câte ţi le poruncesc, [4] ca să întărească Domnul cuvântul Său, pe care l-a grăit, zicând: «Dacă fiii tăi îşi vor păzi calea ca să umble înaintea Mea întru adevăr, din toată inima lor şi cu tot sufletul lor, [îţi făgăduiesc că] nu-ţi va lipsi bărbat de pe tronul lui Israel.» [5] Dar tu ştii câte mi-a făcut Ioab, fiul Saruiei, şi câte a făcut celor două căpetenii ale oştirii lui Israel, lui Abenner, fiul lui Ner, şi lui Amessai, fiul lui Iether, pe care i-a omorât; a vărsat sânge de război în vreme de pace, a vărsat sânge nevinovat pe cingătoarea de pe mijlocul lui şi pe încălţămintea din picioarele lui. [6] Să faci după înţelepciunea ta şi să nu-i cobori cu pace căruntețea lui în lăcaşul morţilor. [7] Dar cu fiii lui Berzelli Galaaditul să fii milostiv; ei să fie printre cei care mănâncă la masa ta, căci şi ei mi-au fost aproape când cu fuga mea din faţa lui Abessalom, fratele tău. [8] Şi iată, este cu tine Semei, fiul lui Gera, fiul lui Iemeni din Baurim, care m-a blestemat cu dureros blestem în ziua când am venit la Tabere; şi el a coborât să-mi iasă înainte la Iordan; şi eu i-am jurat lui pe Domnul, zicând: «Nu te voi ucide cu sabia.» [9] Dar tu să nu-l socoteşti fără vină, căci eşti om înţelept, şi vei şti ce să faci cu el şi să-i cobori căruntețea însângerată în lăcaşul morţilor."

[10] Si David s-a culcat alături de părinţii săi şi se află îngropat în cetatea lui David. [11] Şi zilele cât David a fost rege peste Israel au fost patruzeci de ani; în Hebron a fost rege şapte ani, şi în Ierusalim, treizeci şi trei de ani.

[12] Solomon s-a aşezat pe tronul tatălui său David, la [vârsta de] doisprezece ani, iar domnia s-a întărit foarte.

[13] Şi Adonias, fiul Agithei, a intrat la Bersabea, mama lui Solomon, şi i s-a închinat. Ea i-a zis: „Cu pace ţi-e venirea?" Şi el a răspuns: „Cu pace.

2,5 „a vărsat sânge de război în vreme de pace": *litt.* „a rânduit (ἔταξεν) sângele războiului în pace".

2,8 „fiul lui Iemeni": TM are „beniaminitul" ♦ „am venit la Tabere": TM are „am plecat la Mahanăyim" (gr. traduce toponimul). ♦ „Nu te voi ucide", gr. εἰ θανατώσω σε, *litt.* „dacă te voi ucide": formulă obişnuită de jurământ în forma unei propoziţii condiţionale; se presupune o regentă care cuprinde nenorocirile ce se vor abate asupra celui care îşi calcă jurământul. În vechime, blestemul o dată rostit era considerat ireversibil. Deoarece jurase să nu-l omoare pe Semei, David n-a putut-o face, însă, pentru că, după concepţia de atunci, păcatul continuă să apese asupra întregii comunităţi atâta vreme cât vinovatul nu e pedepsit, îi porunceşte lui Solomon să-l înlăture. În aceeaşi situaţie se află şi Ioab (2,5-6).

2,12 „la [vârsta de] doisprezece ani": nu apare în TM. ♦ „s-a întărit", gr. ἡτοιμάσθη, *litt.* „s-a pregătit" *i.e.* „a fost gata pe deplin".

[14] Am o vorbă să-ţi spun." Ea a zis: „Grăieşte!" [15] Şi el i-a zis: „Tu ştii că a mea era domnia şi că tot Israelul mă privea ca pe un rege. Dar domnia s-a întors de la mine şi a ajuns la fratele meu; de la Domnul i s-a rânduit lui. [16] Acum am şi eu a te ruga un singur lucru, dar să nu-ţi întorci faţa [de la mine]!" Şi Bersabea i-a zis: „Spune!" [17] Şi el i-a zis: „Spune-i regelui Solomon, – că doar nu-şi va întoarce el faţa de la tine! – să mi-o dea de soţie pe Abisac somanita." [18] A zis Bersabea: „Bine! Eu însămi am să-i vorbesc regelui pentru tine." [19] Şi Bersabea a intrat la regele Solomon, ca să-i vorbească pentru Adonias. Şi regele s-a ridicat în întâmpinarea ei, a îmbrăţişat-o şi s-a aşezat pe tronul său. Şi s-a adus un tron pentru mama regelui şi ea s-a aşezat de-a dreapta lui [20] şi i-a zis: „Am şi eu o mică rugăminte la tine; să nu-ţi întorci faţa!" Regele i-a răspuns: „Cere, maica mea, şi nu mă voi întoarce de la tine." [21] Şi ea a zis: „Abisac somanita să-i fie dată de soţie lui Adonias, fratele tău." [22] Atunci regele Solomon a răspuns maicii sale şi i-a zis: „De ce ai cerut-o pe Abisac pentru Adonias? Cere pentru el şi domnia, fiindcă el este fratele meu mai mare şi cu el este prieten şi preotul Abiathar şi Ioab, fiul Saruiei, mai-marele oştirii!" [23] Şi s-a jurat regele Solomon pe Domnul, zicând: „Aşa să-mi facă mie Dumnezeu, ba încă şi mai rău, dacă Adonias n-a spus acest cuvânt împotriva vieţii lui! [24] Acum, viu este Domnul, care m-a pregătit şi m-a aşezat pe tronul tatălui meu David şi mi-a făcut mie casă, după cum a grăit Domnul: astăzi Adonias va fi dat morţii." [25] Şi regele Solomon l-a dat pe mâna lui Banaias, fiul lui Iodae, şi [acela] l-a ucis; şi a murit Adonias în ziua aceea.

2,15 „mă privea ca pe un rege": *litt.* „a pus faţa (ochii) pe mine ca să domnesc", gr. ἐπ'ἐμὲ ἔθετο πᾶς ὁ Ισραηλ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εἰς βασιλέα.

2,17 Posedarea femeii regelui era considerată un semn al dreptului la tron, *cf.* mai jos v. 22 şi 2Rg. 3,7; 16,21-22.

2,19 Locul din dreapta cuiva era de cinste (*cf.* Ps. 44,10; 109,1). Mama regelui, numită ἡγουμένη în 15,13, se bucura de o cinstire deosebită, cuvenită rangului ei. Astfel, în 2,13, se spune că Adonias i se „închină" (προσεκύνησεν αὐτῇ). Spre deosebire de textul ebraic, care îi atribuie aici lui Solomon acelaşi gest (*wayyiṣ'tahū lāh*), LXX traduce κατεφίλησεν αὐτήν: „a îmbrăţişat-o", un gest mai potrivit cu „marele Solomon" (*cf.* Petercă, V., 1999, p. 126).

2,22 „şi cu el este prieten şi preotul...": TM are „pentru el şi pentru preotul...".

2,23 „ba încă şi mai rău": *litt.* „şi să-mi mai adauge" (gr. τάδε ποιήσαι μοι ὁ θεὸς καὶ τάδε προσθείη; ebr. *koh ya'aśeh lī 'Elohīm w'khoh*) – formulă tipică de jurământ (compară cu rom. „Să mă bată Dumnezeu dacă...").

[26] Apoi regele i-a zis preotului Abiathar: „Fugi la moşia ta din Anathoth, fiindcă astăzi eşti vrednic de moarte. Dar nu te voi ucide, căci ai purtat chivotul legământului Domnului în faţa tatălui meu şi ai răbdat toate necazurile pe care le-a răbdat şi tatăl meu." [27] Şi Solomon l-a scos pe Abiathar din preoţia Domnului, ca să se împlinească cuvântul Domnului pe care îl grăise Domnul asupra casei lui Eli în Selom. [28] Şi vestea a ajuns până la Ioab, fiul Saruiei – căci şi Ioab îl urmase pe Adonias şi nu pe Solomon –, şi atunci Ioab a fugit în cortul Domnului şi s-a prins de coarnele altarului. [29] Şi i-au dat de ştire lui Solomon: „Ioab a fugit în cortul Domnului şi, iată, se ţine de coarnele altarului." Atunci regele Solomon a trimis la Ioab, zicând: „Ce ai de ai fugit la altar?" A răspuns Ioab: „Fiindcă m-am temut de faţa ta, am fugit la Domnul." Atunci regele Solomon l-a trimis pe Banaias, fiul lui Iodae, zicându-i: „Du-te, omoară-l şi îngroapă-l!" [30] Şi s-a dus Banaias, fiul lui Iodae, la Ioab, în cortul Domnului, şi i-a zis: „Aşa grăieşte regele: «Ieşi afară!»" Şi Ioab a răspuns: „Nu ies, fiindcă aşa am să mor." Şi Banaias, fiul lui Iodae, s-a întors şi i-a spus regelui Solomon: „Acestea le-a grăit Ioab şi acestea mi le-a răspuns." [31] A zis regele: „Du-te şi fă cu el precum a zis; ia-i viaţa şi-l îngroapă! Astăzi vei ridica de la mine şi de la casa tatălui meu sângele pe care Ioab l-a vărsat fără vină; [32] Domnul a întors sângele fărădelegii lui asupra capului lui, după cum le-a ieşit în cale celor doi oameni mai drepţi şi mai buni decât el şi i-a omorât cu sabia, iar tatăl meu David nu a ştiut de sângele lor: pe Abenner, fiul lui Ner, căpetenia oştirii lui Israel, şi pe Amessa, fiul lui Iether, căpetenia oştirii lui Iuda. [33] Şi s-a întors sângele lor pe capul lui şi pe capul seminţiei lui până în veac, iar David şi seminţia lui şi casa lui şi tronul lui să aibă pace până în veac de la Domnul!" [34] Şi Banaias, fiul lui Iodae, a năvălit asupra lui Ioab şi l-a ucis, apoi l-a îngropat în casa lui din pustie. [35] Şi în locul lui regele l-a pus pe Banaias, fiul lui

---

2,26 „fiindcă astăzi eşti vrednic de moarte. Dar nu te voi ucide...": TM are „fiindcă eşti vrednic de moarte, dar nu te voi ucide astăzi".

2,27 „ca să se împlinească cuvântul Domnului": *cf.* 1 Regi 2,30-36.

2,29 Ioab se credea ameninţat doar de participarea la „lovitura de stat" a lui Adonias, dar Solomon îl urmăreşte şi pentru alte învinuiri; *cf.* 2,5. Legea (Ex. 21,14) nu permitea celui ce ucide cu premeditare să fie protejat de altar (*cf.* nota 1,50). ♦ Secvenţa de la „Atunci regele Solomon a trimis..." până la „...am fugit la Domnul" nu apare în TM. ♦ „şi îngroapă-l": nu apare în TM.

2,32 „sângele fărădelegii lui": TM are „sângele lui".

2,33 „Şi s-a întors...": TM are „Şi să se întoarcă...".

2,35 „şi domnia s-a aşezat temeinic în Ierusalim": nu apare în TM.

Iodae, căpetenie peste oaste şi domnia s-a aşezat temeinic în Ierusalim, iar pe Sadoc preotul l-a pus regele ca mare preot în locul lui Abiathar.

[35a] Şi i-a dat Domnul lui Solomon chibzuinţă şi foarte multă înţelepciune şi lărgime de inimă cât nisipul [de la ţărmul] mării. [35b] Şi chibzuinţa lui Solomon a sporit cu mult peste chibzuinţa celor din vechime; mai mult decât a tuturor înţelepţilor Egiptului.

[35c] Şi a luat-o de soţie pe fiica lui Faraon şi a adus-o în cetatea lui David până ce şi-a isprăvit el casa lui, căci mai întâi de toate [a terminat] Casa Domnului şi zidul dimprejurul Ierusalimului. În şapte ani le-a făcut şi le-a isprăvit. [35d] Solomon avea şaptezeci de mii de purtători de poveri şi optzeci de mii de pietrari la munte. [35e] Şi a făcut Solomon „marea" cu proptelele ei, şi spălătoarele cele mari, şi stâlpii, şi fântâna din curte, şi marea de aramă. [35f] Şi a zidit cetăţuia cu întăriturile ei şi a făcut o trecere prin [zidul] cetăţii lui David şi astfel fata Faraonului s-a mutat din cetatea lui David în casa ei pe care i-o clădise. Atunci a zidit cetăţuia. [35g] Şi Solomon aducea de trei ori pe an arderi de tot şi [jertfe de] pace pe altarul pe care îl zidise Domnului şi tămâia dinaintea Domnului. Şi a isprăvit Casa. [35h] Aceştia sunt mai-marii numiţi peste lucrările lui Solomon: trei mii şase sute de supraveghetori peste poporul care făcea lucrările. [35i] Şi a zidit Assur, Magdo, Gazer, Baithoronul de Sus şi Baalath. [35k] Dar numai după ce a zidit Casa Domnului şi zidul de împrejmuire al Ierusalimului, după aceea a zidit aceste cetăţi.

[35l] Pe când încă trăia David, îi poruncise lui Solomon, zicând: „Iată, cu tine este Semei, fiul lui Gera, din seminţia lui Iemini din Hebron. [35m] Acesta m-a blestemat cu dureros blestem în ziua când am venit la Tabere [35n] iar el mi-a ieşit înainte şi m-am jurat pe Domnul cu privire la el, zicând: «Nu va fi ucis de sabie!» [35o] Dar tu să nu-l socoteşti fără vină, căci eşti bărbat priceput şi

---

2,35a-o Aceste versete există doar în LXX; a-b constituie o reproducere aproape identică a textului din 5,9-10, comun de altfel cu TM.

2,35a „chibzuinţă şi (...) înţelepciune", gr. φρόνησιν καὶ σοφίαν. ♦ „lărgime de inimă cât nisipul": gr. καρδία (cbr. *lēbh*) nu desemnează aici pur şi simplu organul inimii, ci arată, ca pretutindeni în mediul semit şi adeseori la Părinţii Bisericii, sediul facultăţilor intelective şi al afectivităţii superioare. „Ce implică expresia *ca nisipul*? Învăţătorii noştri spun că i-a dat atâta înţelepciune câtă [i-a dăruit] întregului Israel; după cum se deduce din textul *iar numărul fiilor lui Israel va fi ca nisipul mării.*" (*Midraş Rabbah*, Num. 19,3, *apud* Petercă, V., 1999, p. 133).

2,35n „Nu va fi ucis de sabie", *litt.* „Dacă va fi ucis de sabie". Aceeaşi formulare eliptică a unui period condiţional ca în v. 8, vezi nota *ad locum*.

vei şti ce să faci cu el şi să-i cobori cărunteţea însângerată în lăcaşul morţilor." Atunci regele a chemat pe Semei şi i-a zis: [36] „Zideşte-ţi o casă în Ierusalim şi locuieşte acolo. Şi de acolo să nu ieşi nicidecum! [37] Căci în ziua în care vei ieşi şi vei trece dincolo de pârâul Kedron, ştiut să-ţi fie că negreşit vei muri, iar sângele tău va fi asupra capului tău." Şi regele l-a pus să jure chiar în ziua aceea. [38] A zis Semei către rege: „Bun cuvânt ai grăit, domnul meu, rege! Aşa va face robul tău." Şi Semei a locuit în Ierusalim trei ani. [39] Şi s-a întâmplat că, după trei ani, doi robi ai lui Semei au fugit la Anchus, fiul lui Maacha, regele din Geth. Şi i s-a dat de veste lui Semei: „Iată, robii tăi sunt în Geth." [40] S-a ridicat Semei, a pus şaua pe asin şi s-a dus în Geth la Anchus, ca să-şi caute robii. Şi a mers Semei de şi-a adus robii din Geth. [41] Şi i s-a dat de ştire lui Solomon: „A plecat Semei din Ierusalim la Geth şi i-a adus înapoi pe robii săi." [42] Atunci a trimis regele să-l cheme pe Semei şi i-a zis: „Nu te-am pus eu să juri pe Domnul şi nu ţi-am dat mărturie zicând: «În ziua în care vei ieşi din Ierusalim şi te vei duce ori la dreapta ori la stânga, ştiut să-ţi fie că negreşit vei muri?» [43] De ce n-ai păzit jurământul Domnului şi porunca pe care ţi-am dat-o?" [44] A [mai] zis regele către Semei: „Tu îţi ştii toată răutatea pe care a cunoscut-o inima ta; câte i-ai făcut lui David, tatăl meu; dar Domnul a întors răutatea ta asupra capului tău. [45] Regele Solomon este binecuvântat şi tronul lui David să fie pregătit înaintea Domnului de-a pururi." [46] Şi regele Solomon a poruncit lui Banaias, fiul lui Iodae, şi acesta s-a dus şi l-a omorât. Şi [aşa] a murit.

[46a] Regele Solomon era foarte chibzuit şi înţelept, iar Iuda şi Israel erau foarte mulţi, precum nisipul mării, mâncând şi bând şi veselindu-se. [46b] Şi Solomon era domn peste toate regatele; şi-i aduceau daruri şi-i slujeau lui

---

2,37 „sângele tău va fi asupra capului tău": expresie semitică, însemnând „numai tu vei fi vinovat de moartea ta". ♦ „Şi regele l-a pus să jure chiar în ziua aceea": nu apare în TM.

2,41 „şi i-a adus înapoi pe robii săi": TM are „şi s-a întors".

2,42 „negreşit vei muri", *litt.* „de moarte vei muri" (θανάτῳ ἀποθανῇ): calc după expresia ebraică *mōth tāmūth*.

2,44 „Tu îţi ştii toată răutatea pe care a cunoscut-o inima ta; câte i-ai făcut lui David": TM are „Tu ştii şi inima ta ştie tot răul pe care l-ai făcut lui David".

2,46a-l Nu există în TM. Textul se regăseşte însă, în linii mari, în alte locuri (*cf.* de ex. 5,1-7).

2,46c „să deschidă bogăţiile", gr. διανοίγειν τὰ δυναστεύματα, *litt.* „să deschidă ceea ce se află în stăpânirea", *i.e.* „să se folosească de resursele/bogăţiile Libanului" (*cf.* LSJ δῠναστευμα).

Solomon în fiecare zi a vieţii lui. [46c] Şi Solomon a început să deschidă bogăţiile Libanului, [46d] şi a zidit Thermai în pustie. [46e] Iată masa lui Solomon: treizeci de măsuri de făină aleasă, şaizeci de măsuri de făină obişnuită, zece juncani aleşi, douăzeci de boi de păşune, o sută de oi, pe lângă cerbi şi căprioare şi păsări alese de câmp. [46f] Căci domnea peste toate [hotarele] de dincoace de Fluviu, de la Raphi până la Gaza, şi peste toţi regii de dincoace de Fluviu; [46g] şi avea pace din toate părţile, de jur împrejur, iar Iuda şi Israel trăiau liniştiţi fiecare sub via lui şi sub smochinul lui, mâncând şi bând, de la Dan până la Bersabea, în toate zilele lui Solomon.

[46h] Iată căpeteniile lui Solomon: Azariu, fiul preotului Sadoc; Orniu, fiul lui Nathan, mai-marele peste supraveghetori; Edram, mai-marele peste casa [rege]lui; Suba, scrib; Basa, fiul lui Achithalam, cronicar; Abi, fiul lui Ioab, căpetenia oştirii; şi Achire, fiul lui Edrai, peste dări; Banaia, fiul lui Iodae, peste gospodărie şi cărămidărie; Zachur, fiul lui Nathan, sfetnic. [46i] Şi Solomon avea patruzeci de mii de iepe de prăsilă pentru carele de luptă şi douăsprezece mii de călăreţi. [46k] Şi domnea peste toţi regii de la Fluviu şi până la ţinutul Străinilor şi până la hotarele Egiptului. [46l] Solomon, fiul lui David, a domnit peste Israel şi Iuda în Ierusalim.

3 [1] [2] Dar poporul încă mai ardea tămâie pe înălţimi, fiindcă până atunci nu se zidise casă numelui Domnului. [3] Şi Solomon Îl iubea pe Domnul

---

2,46f „de dincoace de Fluviu": gr. πέραν τοῦ ποταμοῦ traduce ebr. *'ēbher hannāhār*, *litt.* „peste fluviu", ce desemnează regiunea dintre Eufrat şi Mediterana, adică provincia Transeuphratene din imperiul pers (*cf.* nota la 5,1).

2,46g „liniştiţi", gr. πεποιθότες: *litt.* „încrezători".

2,46k „ţinutul Străinilor": gr. γῆ ἀλλοφύλων, *litt.* „pământul celor de alt neam" se referă la teritoriul filistenilor (*cf.* nota la 1Rg. 4,1).

3,1 Versetul 1 lipseşte în LXX (recensiunea origeniană are, în loc de 2,46 a-l, un verset foarte apropiat de 3,1 TM). TM are „Solomon a ajuns ginerele lui Faraon, regele Egiptului: a luat-o de soţie pe fiica lui Faraon şi a adus-o în cetatea lui David, până când şi-a construit casa lui, Casa Domnului şi zidul Ierusalimului de jur împrejur". Un text aproape identic se află în LXX la 5,14a.

3,2 „ardea tămâie": TM are „aducea jertfe". ♦ „Înălţimile" sunt vârfuri naturale (*cf.* nota la 1Rg. 9,12) sau artificiale pe care canaanenii aduceau jertfe zeilor lor şi practicau rituri de fertilitate (între care prostituţia sacră) şi cultul morţilor. Pe aceste locuri înalte se aflau altare simple; o stelă de piatră, simbolizând probabil divinitatea, şi un stâlp sacru, semn al zeiţei Aşera sau, mai probabil, simbol falic (*cf.* nota la 1Rg. 7,3-4). Acestor locuri li se asociază adesea arbori sacri sau dumbrăvi sacre. O dată cu venirea evreilor în

astfel încât umbla după poruncile tatălui său David, numai că aducea jertfe şi ardea tămâie pe înălţimi. [4] Şi s-a ridicat şi s-a dus în Gabaon ca să jertfească acolo, fiindcă acela era [locul] cel mai înalt şi mare. Solomon a adus pe altarul din Gabaon o mie de arderi de tot. [5] Şi Domnul i s-a arătat lui Solomon noaptea în vis; şi Domnul i-a spus lui Solomon: „Cere ceva pentru tine!" [6] Şi Solomon a zis: „Tu ai făcut mare milă cu robul Tău David, tatăl meu, după cum a umblat dinaintea Ta întru adevăr şi dreptate şi cu inimă cinstită faţă de Tine. Tu i-ai păstrat mila aceasta mare încât l-ai aşezat pe fiul lui pe tronul lui, aşa cum este astăzi. [7] Şi acum, Doamne Dumnezeul

---

Palestina, aceştia adoptă uneori cultul adus pe înălţimi, adresându-l lui Dumnezeu (*cf.* nota la 1Rg. 15,12). Din cauza riscului de contaminare cu idolatria, el este condamnat în Deut. 12. Mai ales după construirea Templului, sanctuarele de pe înălţimi (ebr. pl. *bāmōth*) sunt perimate, părând a fi socotite idolatre chiar atunci când erau folosite de închinătorii lui YHWH. Sincretismul cultului adus pe înălţimi menţinea în mintea închinătorilor confuzii în ceea ce priveşte persoana şi natura divinităţii adorate. Cărţile Regilor par să-l judece pe Solomon prin prisma acestei interdicţii. Profeţii (Os. 10,8; Am. 7,9; Ier. 3,2; Iez. 20,28-29; etc.) condamnă cu hotărâre, în numele Domnului, aceste practici. Abia în timpul lui Ezechia (716-687: 4Rg. 18,4), şi mai ales la reforma lui Iosia din 622 î.H., au fost interzise aceste sacrificii (4Rg. 23,5.15.19). De acum înainte toate ceremoniile sacre ale poporului lui Israel trebuiau celebrate în Templul de la Ierusalim. Totuşi, practica sacrificiilor pe înălţimi nu a încetat decât o dată cu reîntoarcerea din captivitatea babiloniană.

3,4 „Gabaon": la venirea israeliţilor în Canaan, Gabaon era o cetate importantă locuită de horiţi (chorrei). Mai târziu, ea a fost pusă deoparte pentru leviţi (Iis. Nav. 18,25). Aici se afla „o piatră mare", probabil un loc de cult, unde se aduceau sacrificii. Cetatea se afla pe locul actualei localităţi El-Jib, la 9 km nord de Ierusalim. ♦ „[locul] cel mai înalt şi mare": TM are „înălţimea cea mare".

3,5-9 Această relatare îl arată pe rege ca mijlocitor între Dumnezeu şi popor. Prin persoana regelui guvernează Dumnezeu, iar regele este doar un instrument al Său. Solomon, ca şi iluştrii săi predecesori, regi sau judecători, era în legătură directă cu Dumnezeu şi era rege nu numai în virtutea unui drept ereditar, oricând contestabil, ci prin voia Lui. Regalitatea nu era un privilegiu personal, ci o datorie de slujire înaintea lui Dumnezeu pentru poporul Său. De această dată regele nu cere favoruri personale, ci înţelepciune („inimă, ca să asculte şi să judece poporul întru dreptate şi să deosebească binele de rău" – v. 9) cu alte cuvinte capacitatea de a-şi îndeplini cum se cuvine datoria pentru binele poporului său.

3,6 „milă": gr. ἔλεος traduce aici, ca de obicei, ebr. *ḥesedh*, „bunătate, bunăvoinţă, îndurare".

3,7 „un copil mic": gr. παιδάριον μικρόν are şi sensul de „mic slujitor", chiar „tânăr sclav" ♦ „să mă port", gr. τὴν ἔξοδον καὶ τὴν εἴσοδόν μου, *litt.* „ieşirea mea şi intrarea mea": calc după expresia ebraică *ṣē'th wābho'*, „intrare şi ieşire", în sens de „comportare".

meu, Tu ai pus pe robul Tău în locul lui David, tatăl meu, dar eu sunt un copil mic şi nu ştiu să mă port. [8] Iar robul Tău este în mijlocul poporului Tău, pe care l-ai ales, un popor mare, care nu se poate număra. [9] Să dai robului Tău inimă, ca să asculte şi să judece poporul Tău întru dreptate şi să deosebească binele de rău; că cine ar fi în stare să judece pe acest măreţ popor al Tău?" [10] Şi a plăcut înaintea Domnului că Solomon i-a cerut acest lucru. [11] Şi Domnul i-a grăit: „Fiindcă ai cerut de la Mine lucrul acesta şi n-ai cerut pentru tine zile îndelungate, nici n-ai cerut bogăţie şi nici n-ai cerut sufletele vrăjmaşilor tăi, ci ai cerut pentru tine pricepere ca să asculţi judecata, [12] iată, am făcut după cuvântul tău; ţi-am dat inimă chibzuită şi înţeleaptă cum n-a mai fost până la tine; şi nici după tine nu se va ivi cineva asemenea ţie. [13] Eu ţi-am dat şi ceea ce tu n-ai cerut: şi bogăţie, şi slavă, cum n-a mai fost nimeni între regi asemenea ţie. [14] Şi dacă vei umbla în calea Mea, ca să păzeşti poruncile Mele şi rânduielile Mele, precum a umblat David, tatăl tău, voi înmulţi şi zilele tale." [15] Şi s-a trezit Solomon şi, iată, [fusese] un vis. Atunci s-a ridicat şi s-a dus la Ierusalim şi a stat în faţa altarului de dinaintea chivotului legământului Domnului, în Sion, şi a adus arderi de tot şi a făcut [jertfe] de pace şi a dat un ospăţ mare pentru el şi pentru toţi slujitorii săi.

[16] Atunci s-au înfăţişat regelui două femei desfrânate şi au stat în faţa lui. [17] Şi a zis una dintre femei: „Rogu-mă, stăpâne! Eu şi femeia asta locuim în aceeaşi casă şi am născut în casă. [18] Şi s-a întâmplat că, a treia zi, după ce am născut eu, a născut şi femeia asta. Şi eram numai noi singure şi

---

3,9 „să deosebească", gr. συνίειν, „a înţelege, a pricepe"; *cf.* şi nota 2,3 ♦ „măreţ": gr. βαρύς, *litt.* „greu", despre oameni „de vază", „nobili", „puternici"; reproduce ebr. *kābhēdh* „greu", „important", „slăvit". ♦ „să judece" nu se referă numai la aspectul judiciar, ci mai păstrează vechiul sens de „a guverna" (*cf.* Judecătorii).

3,11 „pricepere": gr. σύνεσις echivalează aici ebr. *hābhīn* (*BYN*), „înţelegere, discernământ".

3,12 „chibzuită şi înţeleaptă", gr. φρονίμη καὶ σοφή – ebr. *hākhām... nābhōn* (*cf.* şi 5,9).

3,13 În TM, finalul versetului este: „nu va mai fi nimeni ca tine printre regi, în zilele tale."

3,15 „în faţa altarului de dinaintea chivotului legământului Domnului, în Sion": TM are „în faţa chivotului legământului Domnului".

3,16-18 „Judecata lui Solomon" îi vădeşte înţelepciunea, care nu constă în erudiţie sau speculaţie filozofică, ci în capacitatea de a discerne şi a stabili adevărul în situaţii concrete.

nu mai era nimeni cu noi în casă în afară de noi două. [19] Şi, într-o noapte, a murit fiul acestei femei, fiindcă ea a adormit peste el. [20] Şi s-a sculat în mijlocul nopţii şi mi-a luat fiul din braţe şi l-a culcat la sânul ei, iar pe fiul ei cel mort mi l-a pus mie la sân. [21] Şi m-am sculat dimineaţa să-mi alăptez fiul şi acela era mort, şi, iată, l-am privit cu luare aminte dimineaţa, şi, iată, nu era fiul meu pe care l-am născut!" [22] Şi cealaltă femeie a răspuns: „Ba nu! Cel care trăieşte este fiul meu, iar cel care a murit este fiul tău." [Aşa] au vorbit ele înaintea regelui. [23] Şi regele le-a zis: „Tu zici: «Fiul meu este cel viu şi fiul ei este cel mort»; iar tu zici: «Ba nu, ci fiul meu este cel viu, iar fiul tău este cel mort!»" [24] Şi regele a zis: „Aduceţi-mi o sabie!" Şi au adus o sabie înaintea regelui. [25] Şi regele a zis: „Tăiaţi în două pruncul cel viu, sugarul, şi daţi-i o jumătate din el acesteia şi cealaltă jumătate celeilalte!" [26] Atunci femeia al cărei copil era viu a răspuns şi a zis către rege (căci îi sărise inima pentru fiul ei): „Vai mie, stăpâne! Daţi-i ei pruncul şi nu-l daţi morţii!" Dar cealaltă zicea: „Nu, să nu fie nici al meu, nici al ei, tăiaţi-l!" [27] Atunci regele a zis: „Daţi copilul celei care a spus: «Daţi-i ei pruncul şi nu-l daţi morţii!», căci aceasta este mama lui." [28] Şi a auzit întregul Israel despre această pricină pe care a judecat-o regele şi s-au temut de faţa regelui, fiindcă vedeau că [buna] chibzuinţă a lui Dumnezeu este în el, ca să facă dreptate.

4 [1] Şi regele Solomon domnea peste Israel. [2] Iată dregătorii lui: Azaria, fiul lui Sadoc, [3] şi Eliareph şi Achia, fiul lui Saba, scribi; Iosaphat, fiul lui Achilid, cronicar; [4] Saduch şi Abiathar, preoţi; [5] Ornia, fiul lui Nathan, peste cârmuitori; Zabuth, fiul lui Nathan, prieten al regelui; [6] Achiel, econom; Eliab, fiul lui Saph, peste moşia părintească; Adoniram, fiul lui Ephra, peste dări.

3,22 „cel care a murit este fiul tău": TM adaugă „Dar cea dintâi spunea iarăşi: «Nu, fiul tău este cel mort şi fiul meu este cel viu.»"

3,26 „inima": gr. μήτρα, *litt.* „uter".

4,2 TM are, la sfârşitul versetului, „preotul". Se subliniază continuitatea preoţiei sadocite, care va fi considerată ulterior singura legitimă (*cf.* Iez. 40,46; 44,15; 48,11). ♦ Numele din liste şi funcţiile prezintă adesea diferenţe între LXX şi TM.

4,4 În TM, versetul începe cu „B^{e}nāyāhū, fiul lui Yehūyādhā', căpetenia oştirii". Se presupune că tot versetul este o glosă; afirmaţia despre cei doi preoţi contrazice 4,2 (TM) şi 2,26.

4,5 „prieten (al regelui)": gr. ἑταῖρος poate însemna, în acest context, şi „tovarăş de arme", „însoţitor" sau chiar „gardă" (LSJ).

[7] Şi Solomon avea doisprezece cârmuitori peste tot Israelul, care se îngrijeau de cele de trebuinţă regelui şi casei lui. Fiecăruia îi venea rândul să aibă grijă câte o lună pe an. [8] Iată numele lor: Benor, în muntele lui Efraim, [era] unul; [9] fiul lui Rechab, în Machemas şi Bethalamin şi Baithsamus şi Ailon până la Baithanan, unul; [10] fiul lui Esoth, în Berbethnema, Lusamencha şi Resphara; [11] Chinanadab şi Anaphathi, care o ţinea de soţie pe Tableth, fiica lui Solomon, unul; [12] Baccha, fiul lui Achilid, în Thaanach şi Mechedo şi toată Casa lui San, cea de lângă Sesathan, mai în jos de Esrae şi din Baisaphud Ebelmaola până la Maeber Lucam, unul; [13] fiul lui Gaber, în Remath Galaad – tot el avea şi ţinutul Eregaba, care este în Basan, cu şaizeci de cetăţi mari, împrejmuite cu ziduri şi [având] zăvoare de aramă –, unul; [14] Achinadab, fiul lui Achel Maanain, unul; [15] Achimaas, în Neftali, care a luat-o pe Basemmath, fiica lui Solomon, de soţie, unul; [16] Baana, fiul lui Chusi, în Maalath, unul; [17] Samaa, fiul lui Ela, în Beniamin; [18] Gaber, fiul lui Adai, în ţinutul Gad, în ţinutul lui Seon, regele din Esebon şi al lui Og, regele din Basan; şi un *nasiph* în ţinutul lui Iuda; [19] Iosaphat, fiul lui Phuasud, în Issachar. [[20]]

5 [1] Şi cârmuitorii se îngrijeau astfel de regele Solomon şi de toate cele poruncite pentru masa regelui, fiecare în luna lui, fără a pierde nimic din vedere. Şi orzul şi paiele pentru caii de la carele [de luptă] le duceau oriunde s-ar fi aflat regele, fiecare la rândul său. [2] Şi acestea [erau] cele de trebuinţă lui Solomon în fiecare zi: treizeci de măsuri de făină aleasă, şaizeci de măsuri de făină obişnuită, [3] zece juncani aleşi, douăzeci de boi de la păşune,

---

4,11 „care o ţinea de soţie": *litt.* „bărbatul lui Tableth, căruia fiica lui Solomon îi era soţie".

4,18 „*nasiph*": gr. νασιφ echivalează ebr. *n^eṣībh*, „delegat" al regelui.

4,20 Lipseşte aici în LXX, dar există în TM şi la 2,46a [LXX]: „Iuda şi Israel erau mulţi cât nisipul de pe ţărmul mării, mâncau şi beau şi erau bucuroşi."

5,1-4 La începutul capitolului, ordinea versetelor este foarte diferită între LXX şi TM, chiar dacă informaţia se păstrează. 5,1a LXX = 5,7 TM (aprox.); 5,1b LXX = 5,8 TM; 5,2 = 5,2; 5,3 = 5,3, doar că, în loc de „căprioare şi păsări alese, îndopate", TM are „gazele, căprioare şi gâşte îndopate" (unii traduc „cuci îngrăşaţi"); 5,4 = 5,4, dar TM începe: „căci domnea peste tot ţinutul de dincolo de Fluviu, de la Tifsa până la Gaza, peste toţi regii de dincolo de Fluviu." Expresia *'ēbher hannāhār*, *litt.* „peste fluviu", desemnează regiunea dintre Eufrat şi Mediterana, adică provincia Transeuphratene din imperiul pers. Se poate presupune că versetul este un adaos postexilic.

5,1 În TM, versetul este total diferit: „Şi Solomon avea stăpânire peste toţi regii, de la Fluviu şi până la ţinutul Străinilor şi până la hotarele Egiptului." (= 10,26b LXX)

5,2 „măsuri": gr. κόροι. 1 *kor* evreiesc avea aproximativ 450 de litri.

o sută de oi, în afară de cerbi, căprioare şi păsări alese, îndopate. [4] Căci domnea până la fluviu şi avea pace de jur împrejur. [5-8]

[9] Şi Domnul i-a dat chibzuinţă lui Solomon, şi foarte multă înţelepciune, şi mărinimie cât nisipul [de la ţărmul] mării. [10] Şi a prisosit foarte chibzuinţa lui Solomon, cu mult peste cea a tuturor oamenilor din vechime şi a tuturor înţelepţilor Egiptului. [11] Şi era mai înţelept decât toţi oamenii, mai înţelept decât Gaithan ezraitul, şi decât Aiman, şi decât Chalcal, şi decât Darda, fiii lui Mal. [12] Şi Solomon a rostit trei mii de pilde, iar cântările lui au fost de cinci ori o mie. [13] Şi a cuvântat despre copaci, de la cedrul din Liban până la isopul care răsare din zid; şi a cuvântat despre animale şi despre păsări, despre târâtoare şi despre peşti. [14] Şi toate popoarele veneau să asculte înţelepciunea lui Solomon; şi primea daruri de la toţi regii pământului, câţi ascultau înţelepciunea lui. [14a] Şi Solomon a luat-o de soţie pe fiica lui Faraon şi a adus-o în cetatea lui David, până a isprăvit Casa Domnului, propria-i casă şi zidul Ierusalimului. [14b] Atunci Faraon, regele Egiptului, a pornit şi a luat [cetatea] Gazer şi a ars-o şi [i-a cucerit] pe canaanenii care locuiau în Mergab; şi Faraon le-a dat de zestre fiicei sale, soţia lui Solomon. Iar Solomon a zidit cetatea Gazer. [15] Şi Chiram, regele

---

5,5-8 Apar aici doar la Origen (= TM). În LXX apar, în alte locuri, astfel: 5,5 TM = 2,46g (aprox.); 5,6 TM = 2,46i (aprox.); 5,7 TM = 5,1a; 5,8 TM = 5,1b.

5,9 „chibzuinţă... înţelepciune": gr. φρόνησις... σοφία corespund ebr. *hokhᵉmāh... ᵉbhūnāh*, „înţelepciune... discernământ" (*cf.* 3,12, unde ebr. *nābhōn* este din aceeaşi rădăcină cu *ᵉbhūnāh*). ♦ „mărinimie": gr. χύμα καρδίας, *litt.* „revărsare de inimă", în consonanţă cu concepţia antică potrivit căreia inima este sediul inteligenţei. *Cf.* 3,9; Os. 7,11; Iov 34,10.34; Ps. 138,23.

5,10 „oamenilor din vechime": TM are „fiilor Răsăritului". Înţelepciunea Egiptului şi cea a Mesopotamiei erau renumite în Antichitate. ♦ Pentru unii Părinţi, Solomon este prototipul lui Iisus-Rege. Ca şi Iisus, Solomon este un pacificator; el a construit Templul, prevestind zidirea Bisericii creştine, „adevăratul Templu"; este un înţelept, prefigurând Înţelepciunea însăşi, pe Hristos; e judecător drept şi milostiv, aşa cum va fi Hristos la sfârşitul veacurilor (Grigorie al Nyssei, *Omilia 7 la Cântarea cântărilor*).

5,11 TM adaugă: „şi numele lui era cunoscut de toate neamurile dimprejur."

5,14 În TM, versetul este: „Şi veneau din toate popoarele să asculte înţelepciunea lui Solomon, din partea tuturor regilor pământului care auziseră înţelepciunea lui."

5,14a-b Sunt un adaos; 5,14a apare şi în 2,35c. 5,14b = TM 9,16 (*cf.* şi nota la 9,15-25).

5,14b „a pornit": gr. ἀνέβη, *litt.* „a urcat", „s-a suit".

5,15 Sintagma „să-l ungă" implică o relaţie de vasalitate, care nu apare în TM, unde textul este: „şi Hiram, regele Tyrului, şi-a trimis slujitorii la Solomon deoarece auzise că l-au uns rege peste cele ale tatălui său."

Tyrului, a trimis pe slujitorii săi ca să-l ungă pe Solomon în locul lui David, tatăl său, căci Chiram l-a iubit pe David în toate zilele vieții lui. [16] Și Solomon i-a trimis [soli] lui Chiram, zicând: [17] „Tu știi că David, tatăl meu, n-a putut să zidească o Casă pentru numele Domnului Dumnezeului meu, din pricina războaielor care îl strâmtorau din toate părțile, până când Domnul i-a așternut [pe vrăjmașii lui] sub tălpile picioarelor lui. [18] Acum, Domnul Dumnezeul meu mi-a dat odihnă de jur împrejur. Nu mai este uneltitor, nici vreun rău care să-mi stea în cale. [19] Și, iată, eu mi-am pus în gând să zidesc Casă pentru numele Domnului Dumnezeului meu, după cum a grăit Domnul Dumnezeu către David, tatăl meu, zicând: «Fiul tău, pe care îl voi pune în locul tău pe tron, acesta va zidi Casă pentru numele Meu.» [20] Și acum poruncește să se taie pentru mine lemn din Liban și, iată, robii mei vor fi laolaltă cu robii tăi. Iar eu am să-ți dau plata ostenelii tale, atât cât vei cere, căci tu știi că noi nu avem meșteri lemnari ca sidonienii." [21] Și a fost așa: când a auzit Chiram cuvintele lui Solomon, s-a bucurat foarte și a zis: „Binecuvântat să fie astăzi Dumnezeu, care i-a dat lui David un fiu priceput [ca să domnească] peste acest mare popor." [22] Și a trimis la Solomon, zicând: „Am auzit toate cele pentru care ai trimis la mine; voi împlini voia ta [cu privire la] lemnul de cedru și de pin; [23] robii mei îl vor coborî din Liban la mare și eu îl voi face plute, până în locul unde îmi vei trimite [vorbă]; acolo le vor dezlega, iar tu îl vei lua. Dar și tu să împlinești voia mea: să dai pâine casei mele." [24] Și Chiram i-a dat lui Solomon cedri pe cât i-a fost voia. [25] Iar Solomon i-a dat lui Chiram douăzeci de mii de măsuri de grâu și de *machir* pentru casa lui și douăzeci de mii de măsuri de untdelemn curat. Atât îi dădea Solomon lui Chiram în fieeare an. [26] Și Domnul i-a dat lui Solomon

---

5,19 „mi-am pus în gând": gr. ἐγὼ λέγω, *litt.* „eu zic să...". ♦ „a grăit Domnul Dumnezeu către David..." – *cf.* 2Rg. 7,12-13.

5,25 „măsuri de grâu": gr. κόρους (*cf.* nota 5,2), iar de untdelemn: βεθ, ebr. *bath* (cca 45 de litri) ♦ „*machir*": gr. μαχιρ transcrie (?) ebr. *makkoleth*, „mâncare".

5,26 „pace": ebr. *șālōm*, foarte frecvent în Biblie, înseamnă „armonie desăvârșită". Mai mult decât absența războiului (Zah. 9,10), acest cuvânt desemnează un dar care le cuprinde pe toate celelalte: „bunăstare" (Ier. 23,17), „fericire" (1Rg. 2,33), „sănătate" (Gen. 43,28), „prosperitate" (Ps. 72,7), „siguranță" (Zah. 8,10), „mântuire" (Is. 55,12), „relații sociale sănătoase" (Ier. 38,22), „armonie între Dumnezeu și oameni" (Iez. 34,25), „viață trăită în plenitudinea ei" (Is. 26,3; Pr. 3,2), pe „Domnul Însuși" (Jud. 6,24) și pe „Regele ce va să vină" (Mich. 5,4). Toate acestea sunt *șālōm*. Cuvântul se folosește și la întâlnirea dintre doi oameni pentru a-și ura de bine (2Rg. 9,11).

înţelepciune, aşa precum îi grăise lui. Şi era pace între Chiram şi Solomon şi au încheiat legământ între ei. [27] Şi regele a pus dări peste tot Israelul, şi darea era de treizeci de mii de bărbaţi, [28] pe care îi trimitea în Liban, câte zece mii pe lună, cu rândul; o lună erau în Liban şi două luni la casa lor. Şi Adoniram era mai mare peste dări. [29] Şi Solomon avea şaptezeci de mii de purtători de poveri şi optzeci de mii de pietrari în munte; [30] în afară de mai-marii rânduiţi peste lucrările lui Solomon, mai erau trei mii şase sute de supraveghetori care făceau lucrările.

[[31]] [32] Şi au pregătit piatra şi lemnăria timp de trei ani.

6 [1] Şi a fost aşa: în anul patru sute patruzeci de la ieşirea fiilor lui Israel din Egipt, în cel de-al patrulea an al domniei lui Solomon peste Israel, în luna a doua, [1a] regele a poruncit să se aducă pietre mari şi de mult preţ pentru temelia Casei, precum şi pietre necioplite. [1b] Şi slujitorii lui Solomon şi slujitorii lui Chiram le-au cioplit şi le-au aşezat [la temelie]. [1c] În al patrulea an a pus temelia Casei Domnului, în luna a doua, luna Niso, [1d] iar în anul al unsprezecelea, în luna Baal (aceasta fiind luna a opta), s-a terminat zidirea Casei cu tot rostul şi rânduiala ei. [2] Şi Casa pe care regele

---

5,27 „Dări" traduce φόρος, „tribut", „bir", deşi în TM termenul *mas* se referă mai degrabă la „corvezi". Solomon i-a imitat pe regii „altor neamuri" (*cf.* „dreptul regelui" în 1Rg. 8,11-18) mai ales în ceea ce priveşte instituirea corvezilor. În 3Rg. 9,15.20-22, acestea par rezervate non-israeliţilor, fapt confirmat în 3Rg. 12,18. Corvoada exista deja din timpul lui David.

5,30 „trei mii şase sute": TM are „trei mii trei sute".

5,31 Versetul 31, prezent în TM, lipseşte aici în LXX, dar textul lui se regăseşte la 6,1a.

5,32 În TM începutul este: „Şi slujitorii lui Solomon şi ai lui Hiram şi oamenii din Gebal s-au pus să cioplească..." (*cf.* şi 6,1b LXX). Gebal este oraşul numit de greci Byblos, din Fenicia, la nord de Beirut.

6,1 „patru sute patruzeci": TM are „patru sute optzeci". Această dată este rezultatul unui calcul savant (şi tardiv) care foloseşte numărul de mari preoţi de la Aaron până la Sadoc, înmulţindu-l cu 40 (durata tradiţională a unei generaţii). ♦ „luna a doua": TM are „în luna *ziw*, care este luna a doua". Indicaţia după care *ziw* este a doua lună a anului este, de asemenea, tardivă; corespunde calendarului babilonian, care a fost introdus în Palestina câteva secole mai târziu. Începutul domniei lui Solomon poate fi fixat în jurul anului 972 î.H. ♦ Versetul se termină în TM cu „a zidit Casa lui YHWH", iar 6,1 a-d constituie un adaos al LXX. 6,1 c-d se regăsesc în 6,37-38 TM.

6,2 „patruzeci... douăzeci... douăzeci şi cinci": În TM, dimensiunile sunt „şaizeci... douăzeci... treizeci". „Cotul" antic avea aproximativ 52 cm. Dimensiunea clădirii pare mică, dar în Antichitate Templul era înainte de toate reşedinţa divinităţii şi nu un loc

Solomon a zidit-o Domnului era de patruzeci de coți lungime, douăzeci de coți lățime și douăzeci și cinci de coți înălțime. [3] Și pridvorul din fața naosului era de douăzeci de coți lungime pe lățimea Casei și de zece coți lățime în partea din fața Casei. Și a zidit Casa și a isprăvit-o. [4] Și i-a făcut Casei ferestre ascunse [în afară], înclinate înlăuntru. [5] Și a pus pe zidul Casei încăperi, în jurul naosului și *dabirului*, și a făcut laturi de jur împrejur. [6] Lățimea unei laturi de la catul de jos era de cinci coți, de la catul din

---

destinat adunării credincioșilor, ca bisericile creștine. Solomon a construit Templul cu scopul precis de a așeza în el Chivotul Legii, conceput ca tron al Domnului. A se compara această descriere cu cea a Cortului din pustiu (Ex. 26) și cu aceea a noului Templu din viziunea lui Iezechiel (Iez. 40-42).

6–7 Descrierea construcțiilor lui Solomon, Templul și palatul, conține pasaje dificile, chiar neclare, a căror traducere nu poate fi decât conjecturală. Nici TM nu este mai limpede. S-ar putea ca traducătorul în greacă să fi fost la fel de perplex în fața lui precum traducătorii din zilele noastre.

6,3 „pridvorul": Templul lui Solomon, numit în ebr. *habbayith*, „casa" (gr. ὁ οἶκος), era format din trei părți: 1) ebr. *'ūlām* (în LXX, αιλαμ, care transcrie probabil o formă ebr. *'ēylām*, „portic"), pe care l-am tradus cu „pridvor" (dar care, în alte locuri, poate însemna și „sală"); 2) *hēykhal* (gr. ναός), sala centrală, „naosul", care adesea denumește întreaga Casă a Domnului și atunci se poate traduce și cu „Templu" (dar în alte cărți înseamnă și „palat"); 3) *d'bhīr* (în LXX transliterat δαβιρ, *dabir*), situat în profunzimea Templului corespunzând cu „Sfânta Sfintelor" din Ex. 26,33 etc. ♦ „Se vede astfel că Templul acesta pe care l-a făcut Solomon închipuie (*figurate insinuat*) trupul lui Hristos, regele păcii, nu doar pe acela care este toată Biserica Sa, ci pe însuși acel preasfânt trup pe care l-a luat din Fecioară spre a deveni capul Bisericii. Poarta părții din mijloc se găsea pe latura dreaptă a Templului și prin ea se putea urca pe ascuns în odaia (*coenaculum*) mijlocie, iar de aici în cea de-a treia. Aceasta fiindcă, după ce Domnul a pătimit pe cruce, un soldat i-a deschis coasta din dreapta și a curs în continuu sânge și apă, care sunt sângele răscumpărării și apa spălării noastre, Tainele prin care, curățiți și sfințiți, năzuim din viața aceasta pământească, la fel ca spre o locuință de sus, la odihna Duhului în cea viitoare; și când, dezlegați de trup, vom fi înălțați la odihna Duhului, așteptăm primirea trupului nostru [de slavă] în ziua învierii ca pe urcarea la odaia cea mai de sus." (Beda Venerabilul, *In Regum librum XXX quaestiones*, 12, text editat de D. Hurst, 1962) ♦ „Și a zidit Casa și a isprăvit-o": nu apare în TM.

6,4 „ferestre ascunse, înclinate înlăuntru": gr. θυρίδας παρακυπτομένας κρυπτάς. Probabil, ferestre prin care se putea privi (și apăra) în siguranță, fără a fi văzut din exterior. Tradueere aproximativă a unui cuvânt care desemnează un element arhitectural puțin cunoscut.

6,5 „dabir": *cf.* nota 6,3. ♦ „laturi", gr. πλευρᾶς. Text dificil, care a fost tradus în diverse chipuri. Este vorba, probabil, de un fel de anexă, făcută din trei rânduri de camere suprapuse, de-a lungul peretelui principal al casei.

mijloc era de şase coţi, şi cea de la catul al treilea era de şapte coţi lăţime, fiindcă în partea din afară a Casei a lăsat o distanţă ca să nu fie lipite [laturile de] zidurile Casei. [7] Casa fiind clădită numai din pietre tăiate întregi, nu s-a auzit în casă ciocan, sau secure, sau vreo unealtă de fier, în tot timpul zidirii. [8] Şi intrarea în latura de la catul de jos era sub umărul drept al Casei, având o scară răsucită urcându-se spre catul din mijloc şi de la catul din mijloc la cel de-al treilea. [9] Şi a zidit Casa, a isprăvit-o şi a îmbrăcat Casa cu cedru. [10] Şi a făcut despărţiturile în toată Casa, fiecare de cinci coţi înălţime, şi le-a legat cu lemne de cedru. [[11-14]]

[15] Şi a construit pereţii Casei cu lemne de cedru, de la podeaua Casei până la grinzi şi până la zid. Şi a îmbrăcat părţile dinăuntru cu scânduri şi a înconjurat partea dinăuntru a Casei cu scânduri de pin. [16] Şi a zidit douăzeci de coţi de la partea de sus a Casei, a făcut o despărţitură de la podea până la grinzi, şi a făcut-o din *dabir* spre Sfânta Sfintelor. [17] Şi naosul era de patruzeci de coţi din faţa [[18]] [19] *dabirului* din mijlocul Casei, înlăuntrul căruia trebuia să se aşeze chivotul legământului Domnului. [20] Avea douăzeci de

---

6,7 Acest verset întrerupe descrierea „laturilor" (vv. 5-10). Pare a fi remarca unui scrib posterior care vrea să accentueze sfinţenia casei. ♦ Paulin al Nolei pune în paralel construcţia templelor exterioare (a bisericilor) cu zidirea interioară a creştinilor. Cei care zidesc biserici trebuie să ia aminte şi la bisericile/templele interioare. Zidirea templului sufletesc se face „în aceeaşi pace care domnea la zidirea Templului de odinioară, al lui Solomon: nu s-a auzit în casă ciocan, sau secure, sau vreo unealtă de fier, în tot timpul zidirii" (*Epistola* 32).

6,9 „a îmbrăcat": gr. ἐκολοιστάθμησεν. Aici se poate referi la rândurile de grinzi.

6,10 Nici în TM nu e clar...

6,11-14 Prezente în TM, sunt omise în ms urmat de ediţia Rahlfs, dar apar într-o serie de alte manuscrise ale LXX: „[11] Şi a fost cuvântul Domnului către Solomon, zicând: [12] «[În] Casa aceasta pe care tu o zideşti, dacă vei umbla în rânduielile Mele şi vei împlini judecăţile Mele şi vei păzi toate poruncile Mele ca să umbli în ele, voi aşeza cuvântul Meu pe care l-am grăit către David, tatăl tău, [13] şi Mă voi sălăşlui în mijlocul fiilor lui Israel şi nu voi părăsi poporul Meu Israel.» [14] Şi Solomon a construit Casa şi a isprăvit-o."

6,16 „şi a făcut-o din *dabir* spre Sfânta Sfintelor": formulare stranie, de vreme ce „dabirul" este totuna cu „Sfânta Sfintelor" (*cf.* nota 6,3). TM are „ca *d'bhîr*, pentru Sfânta Sfintelor".

6,17 Finalul în TM este ininteligibil.

6,18-19 După TM: „[18] Lambriurile de cedru dinăuntru aveau sculptate globuri şi flori; totul era de cedru, nu se vedea piatra; [19] în mijlocul casei, înlăuntru, a făcut un *debir*, ca să aşeze chivotul legământului lui YHWH acolo" – traducere conjecturală a unui text dificil.

6,20 „altar": TM adaugă „de cedru" (este vorba de altarul tămâierii).

coți lungime, douăzeci de coți lățime și douăzeci de coți înălțime; și de jur împrejur l-a îmbrăcat cu aur curat. Și a făcut un altar [21] în fața *dabirului* și l-a îmbrăcat cu aur. [22] Și a acoperit cu aur întreaga Casă de la un capăt la altul. [23] Și în *dabir* a făcut doi heruvimi mari de zece coți. [24] Aripa unui heruvim era de cinci coți și tot de cinci coți era și a doua aripă; în total erau zece coți de la vârful unei aripi până la vârful celeilalte aripi. [25] Așa era și al doilea heruvim. Amândoi erau de aceeași mărime; [26] și înălțimea întâiului heruvim era de zece coți și la fel era și al doilea heruvim. [27] Și [a așezat] cei doi heruvimi în mijlocul Casei, în locul cel mai dinăuntru; aripile lor erau întinse, încât o aripă atingea un perete și aripa celuilalt heruvim atingea al doilea perete; și aripile lor dinspre mijlocul Casei se atingeau aripă de aripă. [28] Și a poleit heruvimii cu aur. [29] Și pe toți pereții Casei, de jur împrejur, a săpat chipuri de heruvimi și de finici, și pe dinlăuntru și pe dinafară. [30] Și podeaua Casei a îmbrăcat-o cu aur, [și] înlăuntru și pe afară. [31] La intrarea în *dabir* a făcut uși din lemn de ienupăr cu stâlpii lor în cinci muchii; [32] și [încă] două uși din lemn de pin pe care a săpat chipuri de heruvimi și finici și frunze late și le-a acoperit pe toate cu aur; și aurul cobora pe heruvimi și pe finici. [33] A făcut tot la fel poarta naosului; stâlpi în patru muchii din lemn de ienupăr. [34] Și amândouă ușile erau din lemn de pin. Prima ușă era în două canaturi cu țâțânile lor și [tot în] două canaturi era și a doua ușă, care se întorcea pe țâțâni. [35] Pe ele erau săpate chipuri de heruvimi și finici și frunze late și toate erau acoperite cu aur urmând sculptura. [36] Și a construit curtea cea dinlăuntru din trei rânduri [de pietre] necioplite și un rând de bârne de cedru de jur împrejur. [36a] Și a făcut perdeaua curții pridvorului Casei, cea din fața naosului. [[37-38]]

7 [1] Și regele Solomon a trimis de l-au adus pe Chiram din Tyr, [2] – fiul unei femei văduve din tribul lui Neftali, iar tatăl său fusese un bărbat

---

6,23 „heruvimi": TM adaugă „din lemn de măslin".

6,31 „de ienupăr": TM are „de măslin" ♦ „Traducere ipotetică; pasajul este obscur și corupt, iar sensul termenilor tehnici ne scapă." (TOB, nota *ad loc.*)

6,36a Adaos LXX. ♦ TM are și versetele 37-38, care corespund aproape perfect cu 6,1c-d LXX.

7,1 În TM apare altă ordine a versetelor: 7,1-13 TM = LXX 7,38-50, așadar v. 1 din LXX corespunde v. 13 din TM. ♦ „Chiram" nu trebuie confundat cu Chiram, regele Tyrului (*cf.* 3Rg. 5,15). Metalurgiștii de altădată erau foarte respectați, și arta lor foarte admirată. Mitologiile vechi cunoșteau zei meșteșugari.

tyrian – meşter în aramă, plin de măiestrie, de pricepere şi de iscusinţă în a face orice lucrări din aramă. El a fost adus la regele Solomon şi a făcut toate lucrările. [3] A turnat cei doi stâlpi pentru pridvorul Casei. Înălţimea fiecărui stâlp [era] de optsprezece coţi, grosimea, de jur împrejur, de paisprezece coţi şi adâncimea scobiturilor de pe stâlp, de patru degete. La fel era şi al doilea stâlp. [4] A făcut două capiteluri turnate din aramă, ca să fie puse pe vârfurile stâlpilor; primul capitel de cinci coţi înălţime şi tot de cinci coţi înălţime şi al doilea capitel. [5] Şi a făcut două plase ca să acopere capitelurile stâlpilor; o plasă pentru un capitel şi o altă plasă pentru celălalt capitel. [6] Şi a făcut ca nişte ciucuri, două rânduri de rodii de aramă, prinse de plasă, care atârnau rând peste rând. La fel a făcut şi cu cel de-al doilea capitel. [7] Şi a aşezat stâlpii pridvorului naosului; a aşezat primul stâlp, şi l-a numit cu numele de Iachum, apoi a aşezat şi al doilea stâlp, şi l-a numit cu numele Baaz. [8] Şi pe capetele stâlpilor pridvorului era o lucrare [în formă] de crin, de patru coţi. [9] Şi era o încăpere peste amândoi stâlpii şi deasupra laturilor, un adaos cât încăperea în lăţime. [10] Şi a făcut „marea" de zece coţi de la o margine la alta, rotundă, de cinci coţi înălţime şi de treizeci şi trei de coţi de jur împrejur. [11] Şi dedesubtul marginii, nişte proptele o încercuiau de jur împrejur, având zece coţi, ca să susţină marea. [12] Şi marginea ei era ca gura unui potir, cum este floarea de crin, cu grosimea de o

---

7,2 Din context este greu de decis câte din atributele „meşterului iscusit" aparţin tatălui şi câte fiului.

7,3-7 Semnificaţia acestor doi stâlpi rămâne misterioasă în ciuda diverselor încercări de explicare. Numele lor din LXX redau ebr. *yākhīn* şi *b^e'az*: s-a presupus că cele două cuvinte ar alcătui împreună o propoziţie: „El (YHWH) să întărească (*yākhīn*) cu putere (*b^e'az*)", exprimând nădejdea că Templul şi tronul vor dăinui.

7,5-9 Text dificil. „Nu cunoaştem sensul termenilor tehnici din arhitectura veche pentru a înţelege aceste descrieri; în plus, textul s-a transmis într-o formă coruptă." (TOB, nota la 7,17).

7,10-13 La sfârşitul v. 12 (LXX), TM (v. 26) are în plus „conţinea 2000 de *bath*", aproximativ 80 000 de litri, ceea ce nu concordă cu dimensiunile din LXX 7,10, identice cu cele din TM 7,23. ♦ Grigore cel Mare vede în „marea" dinlăuntrul Templului prefigurarea tainei mărturisirii. Cei doisprezece boi reprezintă „ceata tuturor păstorilor. [...] Aceia care, cu răbdare curăţesc, prin înţelegere, sufletele semenilor lor, sunt ca şi cum ar sprijini bazinul cu apă pentru spălări, asemenea boilor dinaintea porţilor Templului. Astfel, acela care doreşte cu ardoare să intre pe uşa mântuirii veşnice, să mărturisească dinaintea inimii păstorului propriile sale ispite şi, ca în bazinul boilor, să-şi spele mâinile gândurilor şi faptelor" (*Liber regulae pastoralis* II,5).

7,11 „proptele": gr. ὑποστηρίγματα, *litt.* „suporţi sferici" – neologism tehnic.

palmă. [13] Dedesubtul mării erau doisprezece boi [de aramă]; trei privind spre miazănoapte, trei privind spre asfinţit, trei privind spre miazăzi şi trei privind spre răsărit, cu spatele spre Casă, iar marea era aşezată deasupra lor.

[14] Şi a făcut zece *mechonoth* de aramă, fiecare fiind de cinci coţi lungime, de patru coţi lăţime şi de şase coţi înălţime. [15] Şi în aşa fel erau lucrate aceste *mechonoth*: aveau o ramă şi o ramă între ieşituri. [16] Şi pe rame, la mijlocul ieşiturilor, erau lei şi boi şi heruvimi; şi pe ieşituri astfel. Şi deasupra şi dedesubt erau locurile leilor şi ale boilor, lucrătură atârnată. [17] Şi erau patru roţi de aramă la un *mechonoth* – şi [osiile] din aramă corespunzătoare şi cele patru laturi ale lor şi umerari dedesubtul spălătoarelor. [18] Şi [erau] braţe în roţile unui *mechonoth* – şi înălţimea fiecărei roţi era de un cot şi jumătate. [19] Şi lucrarea roţilor era ca a unor roţi de căruţă şi braţele lor şi obezile lor şi toată lucrătura era turnată. [20] Patru umerari erau pe cele patru colţuri ale unui *mechonoth*; din *mechonoth* ieşeau umerarii. [21] Şi pe vârful *mechonoth*-ului era o cunună rotundă, care măsura jumătate de cot; pe vârful *mechonoth*-ului [era] şi începutul braţelor lui şi ramele lui şi se deschidea la începutul braţelor lui. [22] Şi pe ramele lui erau heruvimi şi lei şi finici, ţinându-se fiecare în partea din faţă a lui, pe dinafară şi de jur împrejur. [23] La fel a făcut toate cele zece *mechonoth*, o singură rânduială şi măsură la toate.

[24] Şi a făcut zece vase de aramă, a câte patruzeci de măsuri fiecare vas; câte un vas pe un *mechonoth*, pentru toate cele zece *mechonoth*. [25] Şi a aşezat cele zece *mechonoth* – cinci pe latura din dreapta a Casei şi cinci pe latura din stânga a Casei – şi marea în latura din dreapta a Casei, la răsărit în partea dinspre miazăzi. [26] Şi Chiram a făcut căldările, şi cleştii, şi cupele; şi a isprăvit Chiram toate lucrările pe care le avea de făcut pentru regele Solomon, la Casa Domnului: [27] doi stâlpi şi cununile stâlpilor pe capetele celor doi stâlpi, şi cele două plase care să învelească cele două cununi, ale

---

7,13 „privind spre asfinţit": gr. ἐπιβλέποντες θάλασσαν, *litt.* „privind spre mare" – semitism: ebr. *yammāh* înseamnă deopotrivă „spre mare" şi „spre apus", datorită poziţiei geografice a Mediteranei faţă de Palestina.

7,14 „*mechonoth*": în LXX, μεχωνωθ transcrie ebr. *m^{e}khonōth* ce desemnează un fel de cărucioare cu patru roţi care puteau să poarte o cuvă „de 40 de măsuri" (v. 24) prin curtea Templului. Cele zece *mechonoth* serveau pentru a transporta vasele destinate spălărilor rituale şi aveau, poate, şi un sens simbolic, necunoscut nouă astăzi. ♦ „cinci... patru... şase...": TM (= v. 27) dă dimensiunile „patru... patru... trei...".

7,24 „patruzeci de măsuri", gr. χοῖες, ebr. *bāth*: aproximativ 1600 de litri.

7,25 „la răsărit în partea dinspre miazăzi": gr. κατ'ἀνατολὰς ἀπὸ τοῦ κλίτους τοῦ νότου, *litt.* „către răsărit, dinspre latura de miazăzi", adică în partea de sud-est.

chipurilor de pe stâlpi, [28] şi cele patru sute de rodii pentru cele două plase, două rânduri de rodii pentru fiecare plasă, ca să acopere, de jur împrejur, cele două cununi de pe amândoi stâlpii; [29] şi cele zece *mechonoth*, şi cele zece vase de pe *mechonoth*, [30] marea şi cei doisprezece boi dedesubtul mării, [31] şi căldările, şi cleştii, şi cupele, şi toate obiectele pe care le-a făcut Chiram pentru regele Solomon la Casa Domnului; şi cei patruzeci şi opt de stâlpi ai casei regelui şi ai Casei Domnului. Toate lucrările pe care le-a făcut Chiram regelui erau din aramă curată; [32] nici nu se putea cântări arama din care a făcut toate lucrurile acestea, atât era de multă; era fără de sfârşit greutatea aramei. [33] Şi regele le-a turnat în împrejurimile Iordanului, într-un pământ tare, între Socchoth şi Sira. [34] Şi regele Solomon a pus obiectele pe care le-a făcut în Casa Domnului: altarul cel de aur, şi masa de aur, pe care erau pâinile punerii-înainte, [35] şi sfeşnicele, cinci la dreapta şi cinci la stânga, în faţa *dabir*-ului, din aur curat; şi candelele cu făcliile lor, şi mucările de aur, [36] şi uşile dinafară, şi cuiele, şi cupele, şi vasele, şi căţuile de aur; [toate acestea erau] din aur curat, iar canaturile uşilor încăperii celei mai dinlăuntru, Sfânta Sfintelor şi uşile încăperii naosului din aur. [37] Şi Solomon a isprăvit tot lucrul pe care îl avea de făcut la Casa Domnului. Apoi a adus Solomon cele sfinte ale lui David, tatăl său, şi toate cele sfinte ale lui Solomon, argintul şi aurul şi obiectele, şi le-a pus în vistieriile Casei Domnului. [38] Şi Solomon şi-a zidit casa lui în treisprezece ani. [39] Şi a ridicat casa din stejar de Liban de o sută de coţi lungime, cincizeci de coţi lăţime şi treizeci de coţi înălţime şi trei rânduri de stâlpi de cedru şi umerari de cedru la stâlpi. [40] Şi a îmbrăcat [cu lemn] casa pe deasupra şi pe laturile stâlpilor; şi numărul stâlpilor era de patruzeci şi cinci: cincisprezece pe fiecare rând; [41] şi erau trei încăperi, din una în alta, pe trei rânduri. [42] Şi toate porţile şi

---

7,32 Conţinutul acestui verset apare în TM după v. referitor la locul unde au fost turnate obiectele (7,46 TM = 7,33 LXX) ♦ Minele regelui Solomon au intrat în legendă. De fapt, în întreaga regiune situată la sud de Marea Moartă şi până la golful Akaba s-au găsit urme de activitate metalurgică: mine şi topitorii pentru tratamentul minereului, datând încă din vremurile în care egiptenii stăpâneau Palestina, înaintea sosirii israeliţilor.

7,36 „încăperii": gr. οἶκος, *litt.* „casă".

7,38-50 LXX = TM 7,1-13.

7,39 „casa din stejar de Liban": gr. οἶκος δρυμῷ Λιβάνου, sau, după alţii, „casa pădurii Libanului" (ebr. *bēyth ya'ar halᵉbhānōn*), numită astfel din cauza mulţimii coloanelor din lemn de cedru, care creau impresia unei păduri. ♦ „trei rânduri": TM (7,2) are „patru rânduri".

7,40 „a îmbrăcat": gr. φατνόω, „a acoperi, a pune acoperământ".

7,41 Unii interpretează „trei şiruri de încăperi, faţă în faţă": text dificil şi în TM.

locurile pătrate erau în formă de încăpere şi de la uşă la uşă [îşi corespundeau] în trei şiruri. [43] Şi [a făcut] sala cu stâlpi, de cincizeci de coţi lungime şi treizeci lăţime şi, legat de ea, un pridvor în faţă; şi stâlpi şi trepte erau în faţa casei, lângă pridvor. [44] Şi [a făcut] sala tronurilor, unde avea să judece, sala de judecată. [45] [A mai făcut] şi casa lui în care avea să locuiască, cu o curte care se lega de acestea, lucrată în acest chip, precum şi o casă fiicei lui Faraon, pe care o luase [de soţie] Solomon. Un astfel de pridvor a făcut şi la casa fiicei lui Faraon.

[46] Toate acestea erau din pietre de preţ, cioplite pe măsură, în partea dinlăuntru şi de la temelie până la cornişă şi în afară, până la curtea cea mare, [47] care avea temelia pe pietre mari şi de mult preţ, de câte zece coţi şi opt coţi; [48] şi în partea de sus tot pietre de preţ necioplite, potrivite după măsură, şi cedru. [49] În jurul sălii celei mari, de jur împrejur, erau trei rânduri de pietre necioplite şi un rând de stâlpi de cedru încrustaţi.

[50] Şi Solomon şi-a isprăvit toată casa lui.

8 [1] Şi a fost aşa: când a isprăvit Solomon de construit Casa Domnului şi casa lui, după douăzeci de ani, atunci regele Solomon i-a adunat pe toţi bătrânii lui Israel în Sion, ca să aducă chivotul legământului Domnului din cetatea lui David (care este Sionul), [2] în luna *Athanin*. [3] Preoţii au ridicat chivotul [4] şi cortul mărturiei şi toate lucrurile cele sfinte care se aflau în cortul mărturiei. [5] Regele şi tot Israelul [mergeau] înaintea chivotului, jertfind oi şi boi fără de număr. [6] Şi preoţii au dus chivotul la locul lui, în *dabirul* Casei, în Sfânta Sfintelor, sub aripile heruvimilor; [7] căci heruvimii aveau aripile întinse peste locul chivotului şi heruvimii acopereau chivotul cu cele

---

7,43 Traducere conjecturală, text dificil.

8,1 „Şi a fost aşa: când a isprăvit Solomon de construit Casa Domnului şi casa lui, după douăzeci de ani": nu apare în TM. ♦ După „bătrânii lui Israel", TM şi unele mss gr. adaugă: „toate căpeteniile triburilor şi capii de familie ai fiilor lui Israel, în faţa regelui Solomon." ♦ „casa lui": este vorba de palatul regal, un complex de clădiri, cuprinzând: 1. casa din stejar de Liban (7,38 *sq.*), numită şi „casa pădurii Libanului"; 2. sala coloanelor; 3. sala tronului; 4. reşedinţa propriu-zisă a lui Solomon şi a fiicei lui Faraon.

8,2 „luna *Athanin*": LXX transcrie ebr. *'ethanīm* – (septembrie-octombrie), luna apelor care curg necontenit, adică luna în care se mai găseşte apă în văi, la sfârşitul verii secetoase. ♦ În TM, versetul este mult mai lung: „Şi s-au adunat la regele Solomon toţi bărbaţii din Israel, în luna *'ethanīm*, în timpul sărbătorii (este luna a şaptea)."

8,3 Începe, în TM: „Când au sosit toţi bătrânii lui Israel..."

8,4 TM adaugă la sfârşit: „Preoţii şi leviţii le-au ridicat."

sfinte ale lui, [8] iar [drugii] cei sfinţiţi treceau [de acoperământ], încât se vedeau capetele lor din Sfânta, în faţa *dabirului*, dar din afară nu se vedeau. [9] Şi în chivot nu se afla nimic altceva decât cele două table de piatră, tablele legământului, pe care Moise le pusese acolo în Horeb, [tablele] pe care le-a pus ca legământ Domnul cu fiii lui Israel la ieşirea lor din pământul Egiptului. [10] Şi a fost aşa: când au ieşit preoţii din locul sfânt, norul a umplut Casa; [11] şi nu mai puteau preoţii să stea să slujească din pricina norului, fiindcă slava Domnului umpluse Casa. [12-13]

[14] Atunci regele şi-a întors faţa şi a binecuvântat regele tot Israelul. Şi toată adunarea lui Israel stătea în picioare. [15] Şi a zis: „Fie binecuvântat astăzi Domnul Dumnezeul lui Israel, care a grăit cu gura Sa despre David, tatăl meu, şi cu mâinile Sale a împlinit, zicând: [16] «Din ziua în care l-am scos pe poporul meu, Israel, din Egipt, nu am ales o cetate de sceptru al lui Israel în care să-Mi zidesc Casă şi să fie numele Meu acolo, ci am ales Ierusalimul, ca să fie numele Meu acolo, şi l-am ales pe David, ca să fie peste poporul Meu Israel.» [17] Şi a fost la inima lui David, tatăl meu, să zidească o casă pentru numele Domnului Dumnezeului lui Israel. [18] Şi a zis Domnul către David, tatăl meu: «De vreme ce ţi-a fost la inimă să zideşti casă pentru numele Meu, bine ai făcut că ţi-a fost la inimă. [19] Însă nu tu vei zidi Casa, ci fiul tău, cel care va ieşi din tine; acesta va zidi casă pentru numele Meu.» [20] Şi Domnul

---

8,8 „[drugii] cei sfinţiţi": gr. τὰ ἡγιασμένα traduce ebr. *baddīm*, „pari, drugi (pentru a transporta chivotul)" – *cf.* Ex. 25,13, unde sunt numiţi însă ἀναφορεῖς, *litt.* „cărători". ♦ La final, TM adaugă (reproducând un document preexilic): „şi astăzi sunt tot acolo."

8,9 „pus ca legământ": διέθετο, „a statornici". De obicei se foloseşte împreună cu complementul intern διαθήκη, „a statornici legământ". ♦ În TM, versetul e mai scurt şi mai limpede: „Nu era nimic în chivot decât cele două table de piatră, pe care le pusese acolo Moise, la Horeb, când a încheiat [legământ] YHWH cu fiii lui Israel, la ieşirea lor din ţara Egiptului."

8,10-11 „Casa": TM are „Casa lui YHWH".

8,12-13 Versete prezente în TM şi în câteva manuscrise ale LXX: „[12] Atunci a zis Solomon: «Domnul a spus că se sălăşluieşte în întuneric. [13] Eu am construit o Casă de locuit pentru Tine, aşezare în care să locuieşti în veci.»" Cu oarecari diferenţe, textul apare în tradiţia manuscrisă urmată de Rahlfs la v. 53.

8,15 „despre David": TM are „lui David".

8,16 „ci am ales Ierusalimul, ca să fie numele Meu acolo": apare numai în LXX, iar în TM, doar în pasajul paralel din 2Cronici 6,6. Se presupune că este formularea originară.

8,19 „din tine": gr. ἐκ τῶν πλευρῶν σου, *litt.* „din coastele tale"; TM are „din rărunchii tăi".

8,20 „a împlinit", gr. ἀνέστησεν, *litt.* „a înălţat", traduce un cuvânt ebraic care are ambele sensuri.

a împlinit acest cuvânt, pe care l-a rostit, şi m-am ridicat eu în locul lui David, tatăl meu, şi m-am aşezat pe tronul lui Israel, după cum a grăit Domnul, şi am zidit casă pentru numele Domnului Dumnezeului lui Israel. [21] Şi am pregătit acolo un loc pentru chivotul în care se află legământul Domnului, pe care l-a încheiat Domnul cu părinţii noştri, atunci când i-a scos din ţara Egiptului."

[22] Şi Solomon a stat în faţa altarului Domnului, dinaintea întregii adunări a lui Israel, a întins mâinile spre cer [23] şi a zis: „Doamne, Dumnezeul lui Israel, nu este Dumnezeu ca Tine sus în cer, nici jos pe pământ, care să-şi ţină legământul şi mila pentru robul Tău, cel care umblă dinaintea Ta cu toată inima lui, [24] pe care le-ai păzit pentru robul Tău David, tatăl meu, şi ai grăit cu gura Ta, şi cu mâna Ta ai împlinit, precum în ziua aceasta. [25] Şi acum, Doamne, Dumnezeul lui Israel, păzeşte pentru robul Tău David, tatăl meu, cele pe care le-ai grăit lui, zicând: «Nu-ţi va lipsi bărbat dinaintea Mea, aşezat pe tronul lui Israel, numai să-şi păzească fiii tăi căile lor, ca să umble înaintea Mea, după cum ai umblat şi tu înaintea Mea.» [26] Şi acum, Doamne, Dumnezeul lui Israel, adeverească-se cuvântul Tău către David, tatăl meu! [27] Oare cu adevărat va locui Dumnezeu cu oamenii pe pământ? Dacă cerul şi cerul cerului nu Te pot cuprinde, cum [va putea], oare, această Casă pe care am zidit-o pentru numele Tău? [28] Priveşte spre cererea mea, Doamne, Dumnezeul lui Israel, ca să asculţi bucuria cu care robul Tău se roagă către Tine astăzi, dinaintea Ta, [29] ca să fie ochii Tăi deschişi spre această Casă zi şi noapte, spre locul despre care ai zis: «Va fi numele Meu acolo», ca să asculţi rugăciunea pe care o face robul Tău în acest loc, zi şi noapte. [30] Şi ascultă cererea robului Tău şi a poporului Tău Israel, pe care o vor înălţa în acest loc, şi Tu ascult-o din locul sălăşluirii Tale din cer şi împlineşte-o şi fii iertător! [31] Ori de câte ori ar greşi cineva aproapelui său şi

---

8,22-23 Înainte de exil (587 î.H.) regii nu erau numai şefi militari şi politici, ci puteau, ocazional, să exercite o funcţie sacerdotală ca adevăraţi reprezentanţi ai lui Dumnezeu înaintea poporului şi mijlocitori la Dumnezeu pentru popor. Mai târziu s-a precizat separarea dintre regalitate şi sacerdoţiu (Iez. 45-46; Zah. 4).

8,23 „pentru robul Tău, cel care...": TM are „pentru robii Tăi care...".

8,25 *Cf.* 2Rg. 7,11-16.

8,27 „pentru numele Tău": nu apare în TM.

8,28 „bucuria": gr. τέρψις, „bucurie, plăcere, desfătare"; TM are „strigătul şi rugăciunea".

8,31-32 Este vorba de un fel de „judecată a lui Dumnezeu": cele două părţi pronunţau blesteme înaintea Domnului, unul împotriva celui care l-a vătămat, celălalt împotriva lui însuşi, ca apărare şi susţinere a nevinovăţiei. Solomon cere lui Dumnezeu, care este

chiar dacă şi-ar lua asupra sa jurământ, blestemându-se pe sine însuşi, dacă vine şi se mărturiseşte în faţa altarului Tău, în Casa aceasta, [32] Tu să-l asculţi din cer şi să împlineşti şi să judeci poporul Tău Israel: cel nelegiuit să fie arătat nelegiuit şi calea lui să se întoarcă asupra capului lui, iar pe cel drept să-l îndreptăţeşti şi să-i dai după dreptatea lui. [33] Când ar cădea poporul Tău Israel dinaintea vrăjmaşilor, din pricină că au păcătuit împotriva Ta, şi se vor întoarce şi se vor mărturisi numelui Tău şi se vor ruga şi vor înălţa cereri în Casa aceasta, [34] Tu să-i asculţi din cer şi să fii iertător cu păcatele poporului Tău Israel şi să-i întorci pe ei în ţara pe eare ai dat-o părinţilor lor. [35] Când cerul va fi închis, şi nu va ploua, fiindcă vor fi păcătuit înaintea Ta, şi se vor ruga spre locul acesta şi se vor mărturisi numelui Tău şi de la păcatele lor se vor întoarce, ori de câte ori îi vei smeri, [36] Tu să-i asculţi din cer şi să fii iertător cu păcatele robului Tău şi ale poporului Tău, Israel; şi să le descoperi calea cea bună pe care să meargă, şi să le dai ploaie pe pământul pe care l-ai dat moştenire poporului Tău. [37] Şi când ar fi foamete şi când ar fi moarte din pricina arşiţei, ori [când] ar da lăcustele sau tăciunele, sau duşmanul l-ar strâmtora în vreuna dintre cetăţi; în orice năpastă şi necaz, [38] orice cerere şi rugăciune a vreunui om – după cum îşi cunoaşte fiecare rana inimii sale şi îşi va întinde mâinile spre Casa aceasta –, [39] Tu s-o asculţi din cer, din lăcaşul Tău cel statornicit, şi să fii iertător şi să împlineşti şi să-i dai omului după căile lui, după cum îi cunoşti inima lui; căci Tu eşti singurul care cunoşti inima tuturor fiilor oamenilor, [40] ca să se teamă de Tine în toate zilele cât vor trăi în ţara pe care Tu le-ai dat-o părinţilor noştri. [41] Şi pe străinul care nu este din acest popor al tău, [42] care va veni să se roage în acest loc, [43] Tu să-l asculţi din cer, din lăcaşul Tău cel statornicit, şi să-i împlineşti toate câte Ţi le va cere cel străin, ca să cunoască toate popoarele numele Tău şi să se teamă de Tine ca şi poporul Tău, Israel; şi să ştie că numele Tău este chemat asupra acestei Case pe care am zidit-o. [44] Când va

---

singurul cunoscător al adevărului, să-i facă vinovatului după jurământul lui şi blestemul să cadă asupra celui care jură strâmb. ♦ „Şi se mărturiseşte": TM are „vine să rostească jurământul". ♦ „să judeci poporul Tău Israel": TM are „să judeci între slujitorii tăi".

8,33 „se vor mărturisi numelui Tău" = „vor preamări numele Tău". *Cf.* nota la Iis. Nav. 7,19.

8,36 „robului tău": TM are „robilor Tăi".

8,41-42 La sfârşitul lui 41 şi începutul lui 42, TM are în plus: „dacă vine dintr-o ţară îndepărtată, dc dragul numelui Tău – [42] căci se va auzi vorbindu-se de numele Tău cel mare, despre mâna Ta puternică şi despre braţul Tău înălţat..."

8,44 „în numele Domnului": TM are „către YHWH" ♦ „spre cetatea": gr. ὁδὸν τῆς πόλεως, *litt.* „pe drumul cetăţii".

ieşi poporul Tău la război împotriva duşmanilor săi, în calea pe care îi vei îndruma, şi se vor ruga în numele Domnului spre cetatea pe care ai ales-o şi spre Casa pe care am zidit-o pentru numele Tău, [45] să asculţi din cer rugăciunea lor şi cererea lor şi să le faci dreptate. [46] Dacă vor păcătui înaintea Ta – că nu este om care să nu păcătuiască – şi vei aduce vrăjmaşi asupra lor şi îi vei da în mâna lor şi îi vor lua robi într-un pământ îndepărtat sau apropiat, [47] şi, din ţara în care i-ai strămutat, îşi vor întoarce inimile şi se vor întoarce să se roage Ţie, în ţara pribegiei lor, zicând: «Păcătuit-am, fărădelege am săvârşit, nedreptate am făcut!», [48] şi se vor întoarce spre Tine din toată inima lor şi din tot sufletul lor, fiind în ţara duşmanilor lor, în care i-ai strămutat; şi se vor ruga către Tine, [îndreptaţi] spre ţara lor, pe care le-ai dat-o părinţilor lor, spre cetatea pe care ai ales-o, şi spre Casa pe care am zidit-o numelui Tău, [49] să-i auzi din cer, din lăcaşul Tău cel statornicit, [50] şi să fii iertător cu nedreptăţile cu care au păcătuit împotriva Ta, şi cu toate fărădelegile pe care le-au săvârşit împotriva Ta; şi să le dai lor să afle milă dinaintea celor care i-au robit şi [aceia] să se milostivească de ei; [51] fiindcă sunt poporul Tău şi moştenirea Ta, pe care ai scos-o din ţara Egiptului, din mijlocul cuptorului de fier. [52] Fie ochii Tăi [aţintiţi] şi urechile Tale deschise spre cererea robului Tău şi spre cererea poporului Tău Israel, ca să-i asculţi întru toate câte Ţi le vor cere Ţie, [53] fiindcă Tu i-ai pus deoparte pentru Tine, spre moştenire, dintre toate popoarele pământului, după cum ai grăit prin robul Tău Moise, când i-ai scos pe părinţii noştri din ţara Egiptului, Doamne, Doamne!"

[53a] Atunci a grăit Solomon asupra Casei pe care o isprăvise de zidit:

„[Cel care] a învederat soarele pe cer, Domnul,
a spus că va locui întru întuneric:
«Zideşte Casa Mea, Casă aleasă pentru tine,
pentru sălăşluire întru înnoire.»"

Iată, nu este scris aceasta în Cartea Cântării?

[54] Şi a fost aşa: când a încetat Solomon să se roage către Domnul toată rugăciunea şi cererea aceasta, s-a ridicat din faţa altarului Domnului, unde îşi plecase genunchii, cu mâinile întinse către cer. [55] Şi s-a ridicat în picioare şi a binecuvântat toată adunarea lui Israel cu glas mare, zicând: [56] „Binecuvântat

---

8,49 TM adaugă la sfârşit „rugăciunea şi cererile lor, şi să le faci dreptate" (dublet după 8,45).

8,53 „prin robul Tău": ἐν χειρὶ, *litt.* „prin mâna", calc după ebr. *b^{e}yadh.*

8,53a = TM 8,12-13.

fie astăzi Domnul care a dat odihnă poporului Său, Israel, potrivit cu toate câte le-a grăit; şi n-a lăsat neîmplinit nici un cuvânt din toate cuvintele Sale cele bune pe care Le-a grăit prin Moise, robul Său. [57] Fie Domnul Dumnezeul nostru cu noi după cum a fost şi cu părinţii noştri; să nu ne lase pe noi, nici să nu se întoarcă de la noi, [58] ci să plece inimile noastre către El, ca să umblăm în toate căile Lui şi să păzim toate poruncile Lui şi rânduielile Lui, pe care le-a poruncit părinţilor noştri. [59] Şi aceste cuvinte cu care m-am rugat eu înaintea Domnului Dumnezeului nostru să fie apropiate Domnului Dumnezeului nostru, ziua şi noaptea, ca să împlinească dreptatea robului Tău şi dreptatea poporului Tău, Israel, zi după zi, [60] ca să cunoască toate popoarele pământului că Domnul Dumnezeu este însuşi Dumnezeu şi nu mai este altul. [61] Şi să rămână inimile noastre desăvârşite către Domnul Dumnezeul nostru, ca să umblăm întru sfinţenie după rânduielile Lui şi să păzim poruncile Lui, precum în ziua aceasta." [62] Atunci regele şi toţi fiii lui Israel au adus jertfă dinaintea Domnului. [63] Şi regele Solomon a jertfit jertfele de pace pe care le-a adus Domnului: douăzeci şi două de mii de boi şi o sută douăzeci de mii de oi. Regele şi toţi fiii lui Israel au închinat Casa Domnului. [64] În ziua aceea regele a sfinţit mijlocul curţii, din faţa Casei Domnului, pentru că a adus acolo arderea de tot şi jertfele şi grăsimea jertfelor de pace, fiindcă altarul de aramă dinaintea Domnului era prea mic şi nu putea cuprinde arderile de tot şi jertfele de pace. [65] Şi a făcut Solomon praznic în ziua aceea împreună cu întregul Israel; [şi a fost] adunare mare, de la intrarea în Emath şi până la râul Egiptului, în faţa Domnului Dumnezeului nostru, în Casa pe care [Solomon] o zidise; şi au mâncat şi au băut şi s-au veselit înaintea Domnului Dumnezeului nostru, timp de şapte zile. [66] Iar în ziua a opta a dat drumul poporului şi l-a binecuvântat şi fiecare s-a întors la cortul său bucurându-se cu inimă bună pentru toate bunătăţile pe care i le-a dat Domnul lui David, robul Său, şi lui Israel, poporul Său.

8,59 „zi după zi": *litt.* „lucrul zilei în ziua lui".

8,63 „au închinat": gr. ἐγκαινίζω, *litt.* „a înnoi, a **inaugura, a consacra**".

8,65 „în ziua aceea": gr. ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. După TM: „în acel timp", adică (după 8,2 – vezi şi nota) în luna a şaptea, luna *'Ethanim* (septembrie-octombrie) Această sărbătoare a sfinţirii Templului corespunde sărbătorii de toamnă „a Corturilor", care marchează sfârşitul sezonului uscat şi revenirea la viaţă a naturii, din darul lui Dumnezeu. ♦ „şi au mâncat şi au băut şi s-au veselit": TM are „şi au fost".

8,66 „şi l-a binecuvântat": TM are „ei l-au binecuvântat pe rege" (= l-au salutat).

9 [1] Şi a fost aşa: după ce Solomon a isprăvit de zidit Casa Domnului şi casa regelui şi toate lucrările lui Solomon, pe care a voit să le facă, [2] Domnul i s-a arătat lui Solomon a doua oară, aşa cum i se arătase în Gabaon. [3] Şi Domnul i-a spus: „Am auzit glasul rugăciunii tale şi al cererii tale cu care te-ai rugat dinaintea Mea şi ţi-am împlinit după toată ruga ta; am sfinţit această Casă pe care ai zidit-o ca să aşez acolo numele Meu până în veac, şi ochii Mei şi inima Mea vor fi acolo în toate zilele. [4] Dacă tu vei umbla dinaintea Mea după cum a umblat tatăl tău David, cu inimă evlavioasă şi cinstită, ca să împlineascâ toate câte i-am poruncit, şi vei păzi rânduielile Mele şi poruncile Mele, [5] Eu voi înălţa tronul domniei tale peste Israel în veac, după cum i-am grăit lui David, tatăl tău, zicând: «Nu vei fi lipsit de bărbat care să cârmuiască în Israel.» [6] Iar dacă, întorcându-vă, voi şi copiii voştri vă veţi abate de la Mine şi nu veţi păzi poruncile Mele şi rânduielile Mele pe care le-a dat Moise dinaintea voastră, ci vă veţi duce să slujiţi altor dumnezei şi vă veţi închina lor, [7] Eu îl voi lua pe Israel de pe pământul pe care i L-am dat şi această Casă, pe care am sfinţit-o pentru numele Meu, o voi arunca de la faţa Mea; şi Israel va fi dat nimicirii şi [va ajunge] de poveste la toate popoarele. [8] Şi de Casa aceasta înaltă orice trecător se va minuna şi va fluiera, zicând: «De ce-a făcut Domnul aşa acestei ţări şi acestei Case?» [9] Şi vor zice: «Pentru că L-au părăsit pe Domnul Dumnezeul lor care i-a scos pe părinţii lor din Egipt, din casa robiei, şi s-au luat după zei străini şi li s-au închinat şi le-au slujit lor; de aceea a adus Domnul peste ei această nenorocire.»"

[9a] Atunci Solomon a adus-o pe fiica lui Faraon din cetatea lui David în casa sa, pe care şi-o zidise în acele zile.

[10] Vreme de douăzeci de ani, în care a zidit Solomon cele două case, Casa Domnului şi casa regelui, [11] Chiram, regele Tyrului, l-a ajutat pe Solomon cu lemn de cedru şi cu lemn de pin, cu aur şi cu tot ce voia. Atunci regele i-a dat lui Chiram douăzeci de cetăţi în ţinutul Galileii. [12] Şi a ieşit Chiram din Tyr şi s-a dus în Galileea, ca să vadă cetăţile pe care i le dăduse Solomon, dar nu i-au plăcut. [13] Şi a zis: „Ce-i cu cetăţile astea pe care mi le-ai dat,

---

9,4 „cu inimă evlavioasă şi cinstită", gr. ἐν ὁσιότητι καρδίας καὶ εὐθύτητι, *litt.* „în pietatea inimii şi în cinste".

9,6 „le-a dat Moise": TM are „le-am dat".

9,7 „va fi dat nimicirii şi [va ajunge] de poveste": TM are „va fi de poveste şi de râs".

9,9a Adaos LXX.

9,13 „Mărginime": TM are „ţinutul *Kābhūl*". Nu e sigur că toponimul are legătură cu reflecţia lui Chiram; dacă are, s-au propus traduceri interpretative ca „nimic" sau „mlaştină".

frate?!" Şi le-a numit „Mărginime" până în ziua de astăzi. [14] Şi Chiram i-a adus lui Solomon o sută douăzeci de talanţi de aur [[15-25]] [26] şi o corabie pentru ceea ce făcuse Solomon în Gasiongaber, aflat lângă Ailath, pe ţărmul îndepărtat al mării, în ţinutul Edomului. [27] Şi Chiram a trimis cu corabia pe slujitorii săi, corăbieri pricepuţi să umble pe mare, împreună cu slujitorii lui Solomon. [28] Şi au venit la Sophera şi au luat de acolo o sută douăzeci de talanţi de aur şi i-au adus regelui Solomon.

10 [1] Regina din Saba a auzit de numele lui Solomon şi de numele Domnului, şi a venit să-l pună la încercare cu enigme. [2] A intrat în Ierusalim

---

9,14 Valoarea unui talant era variabilă, dar se poate evalua greutatea totală de mai sus la minimum 3600 kg.

9,15-25 Apar numai în TM şi în O (recensiunea origeniană, hexaplară): „[15] Aşa stau lucrurile cu corvoada pe care a rânduit-o regele Solomon spre a zidi Casa Domnului, şi casa regelui, şi Melo, şi cetăţuia pentru a înconjura marginea cetăţii lui David, şi Asur, şi Maida, şi zidul Ierusalimului, şi Eser, şi Magdo, şi Gezer. [16] Faraon, regele Egiptului, s-a suit şi a cucerit cetatea Gezer şi a ars-o în foc, şi pe canaanenii care şedeau în cetate i-a ucis şi a dat-o ca dar de nuntă fiicei sale, nevasta lui Solomon. [17] Şi a zidit Solomon Gazerul şi Baithoronul de Jos [18] şi Balath şi Thermath, în pustiu, şi, în ţinut, [19] toate cetăţile de locuit care erau ale lui Solomon şi cetăţile de care şi toate cetăţile călăreţilor şi ceea ce a înfăptuit Solomon ca să zidească în Ierusalim şi în Liban şi în tot ţinutul de sub cârmuirea lui; [20] [iar pe] tot poporul rămas de la amorei şi chetei şi fereziţi şi evei şi iebusei şi gergesei, care nu erau dintre fiii lui Israel, [21] pe fiii lor care rămăseseră cu ei în ţară, pe care n-au putut fiii lui Israel să-i nimicească, i-a rânduit Solomon la corvoadă de robie până în ziua aceasta. [22] Şi dintre fiii lui Israel nu i-a dat Solomon la lucru, pentru că ei erau oameni războinici şi slujitorii săi şi căpeteniile sale şi cei de rangul al treilea şi căpeteniile de care şi călăreţii săi. [23] Aceştia sunt căpeteniile cele aşezate peste lucrarea lui Solomon: cinci sute cincizeci care conduceau în poporul care făcea lucrările. [24] Numai [când] fiica Faraonului s-a suit din cetatea lui David la casa ei pe care i-a construit-o, atunci a construit Melo. [25] Şi aducea Solomon de trei ori pe an arderi de tot şi jertfe de pace pe altarul pe care îl construise Domnului şi ardea tămâie înaintea Domnului şi ţinea Casa Domnului."

9,26 În TM începe „Şi corăbii a construit regele Solomon, la *'Eṣyōn-Gebher*". ♦ „ţărmul îndepărtat al mării": TM are „pe ţărmul Mării de Trestii" (Mării Roşii).

9,28 „Sophera": Σωφηρα redă ebr. *'Ōphīrāh,* regiune celebră pentru aurul care se găsea acolo; situarea acestei localităţi nu a putut fi determinată cu certitudine. E foarte probabil să fi fost pe coasta Arabiei, deşi a fost căutată şi în Africa de Sud sau în India. ♦ „o sută douăzeci": TM are „patru sute douăzeci".

10,1 Caracterul fabulos al acestei povestiri nu exclude posibilitatea unei realităţi istorice, având în vedere relaţiile comerciale dintre Solomon şi Arabia. Nu se poate stabili exact

cu putere foarte mare, cu cămile încărcate cu mirodenii şi cu foarte mult aur şi pietre scumpe; şi a intrat la Solomon şi i-a grăit toate câte-i erau la inimă. [3] Şi Solomon a răspuns la toate cuvintele ei şi nu era nici un cuvânt pe care regele să-l treacă cu vederea şi la care să nu-i dea răspuns. [4] Şi regina din Saba a văzut toată chibzuinţa lui Solomon, şi casa pe care o construise, [5] şi mâncărurile lui Solomon, şi purtarea slugilor lui, şi ţinuta îngrijitorilor lui, şi veşmintele lui, şi paharnicii lui, şi arderea de tot pe care el o aducea în Casa Domnului, şi s-a minunat foarte. [6] Şi i-a spus regelui Solomon: „Adevărată este vorba pe care am auzit-o în ţara mea despre cuvântul tău şi despre chibzuinţa ta. [7] Dar nu i-am crezut pe cei care-mi povesteau până când nu am venit şi ochii mei au văzut; şi, iată, nu mi s-a spus nici pe jumătate; căci ai întrecut în bunătăţi tot ce am auzit în ţara mea despre tine. [8] Fericite soţiile tale, fericite slugile tale acestea, care stau înaintea ta neîncetat, auzind toată chibzuinţa ta. [9] Binecuvântat fie Domnul Dumnezeul tău, care a binevoit întru tine ca să-ţi dea tronul lui Israel, căci Domnul îl iubeşte pe Israel aşa încât l-a statornicit până în veac şi te-a aşezat pe tine rege peste ei, ca să faci judecată cu dreptate în pricinile lor." [10] Şi regina i-a dăruit lui Solomon o sută douăzeci de talanţi de aur şi foarte multe mirodenii şi pietre scumpe. N-a mai ajuns [în ţară] asemenea belşug de mirodenii cum i-a dăruit regina din Saba regelui Solomon.

---

unde era localizat regatul Saba. Se pare că un regat sabeean din sudul Arabiei ar fi cunoscut o perioadă de înflorire între anii 900 şi 450 î.H., datorată schimburilor comerciale cu India. Această relatare se regăseşte şi în alte tradiţii, cum ar fi cea abisiniană şi musulmană. Potrivit celei din urmă, regina purta numele de Balkis. ♦ „şi de numele Domnului": TM are „datorită numelui lui YHWH". ♦ Pentru Origen (*Comentariu la Cântarea cântărilor* 2,1) sau Grigore al Nyssei (*Omilia 7 la Cântarea cântărilor*), regina din Saba, „etiopiancă", prefigurează „Biserica neamurilor". Păgânii sunt „negri", precum regina etiopiancă, întrucât practicau idolatria, trăind departe de adevăratul Dumnezeu. Darurile reginei trimit la darurile aduse de magi Mântuitorului.

10,2 Pentru Origen, regina din Saba („lumea păgână") vine *la Ierusalim*, adică spre Viziune; „mirodeniile" sunt „faptele bune"; „aurul" simbolizează cunoştinţele intelectuale şi disciplinele profane, specifice filozofiei păgâne; „piatra scumpă" simbolizează curăţenia firii. Ea vine în Templu, care prefigurează taina Întrupării.

10,4 „chibzuinţa": gr. φρόνησις corespunde adesea ebr. *ḥokhmāh*, „înţelepciune"; mai rar, acest termen ebraic e tradus cu σοφία (de ex. 2,6; 5,14).

10,5 „purtarea... ţinuta": gr. κάθεδρα ... στάσις... ♦ „s-a minunat": gr. ἐξ ἑαυτῆς ἐγένετο, „şi-a ieşit din fire".

10,7 „bunătăţi": TM are „înţelepciune şi bunăstare".

10,8 „soţiile tale": TM are „oamenii tăi" (în ebr. e diferenţă de o literă între cele două cuvinte!).

[11] Şi corabia lui Chiram, care purta aur din Suphir, a adus foarte multă lemnărie nelucrată şi piatră de mare preţ. [12] Şi regele a făcut din lemnul acela nelucrat sprijinitori pentru Casa Domnului şi pentru casa regelui, şi citere şi harfe pentru cântăreţi. Nu a mai venit în ţară asemenea lemn nelucrat, nici nu s-a mai văzut pe undeva până în ziua de astăzi. [13] Şi regele Solomon i-a dăruit reginei din Saba tot ce a poftit, tot ce i-a cerut, pe lângă tot ce i-a dăruit regele Solomon cu mâna lui. Şi regina şi cu toţi slujitorii ei s-au întors şi s-au dus în ţara lor. [14] Şi greutatea aurului care i se aducea lui Solomon într-un singur an era de şase sute şaizeci şi şase de talanţi de aur, [15] în afară de tributul supuşilor şi al negustorilor şi al tuturor regilor de la hotare şi al satrapilor ţării. [16] Şi a făurit Solomon trei sute de sulițe mari din aur ciocănit – trei sute [de sicli] de aur de fiecare suliță –, [17] şi trei sute de armuri din aur bătut – trei mine de aur erau la o armură – şi le-a dat pentru casa din stejar de Liban. [18] Şi a mai făcut regele un tron mare de fildeş şi l-a acoperit cu aur curat. [19] Tronul avea şase trepte iar în spatele tronului erau chipuri de viţei sculptaţi. De o parte şi de alta a scaunului avea nişte [sprijinitori de] mâini cu doi lei aşezaţi lângă ele. [20] Şi alţi doisprezece lei erau aşezaţi pe cele şase trepte, de o parte şi de alta. Nu s-a mai văzut aşa ceva în nici o împărăţie. [21] Şi toate vasele dc băut ale lui Solomon erau din aur şi lighenele erau din aur şi toate lucrurile din casa din stejar de Liban erau ferecate în aur; [nimic] nu era din argint, pentru că

10,11 „corabia": TM are *'onī*, substantiv colectiv, „corăbii, flotă"; la fel şi la 10,22. ♦ „lemnărie nelucrată": TM are „lemn de *'aᵉmuggīm*" – esenţă rară, greu de determinat. S-a propus „santal" (TOB).

10,12 „citere şi harfe": gr. νάβλας καὶ κινύρας; *cf.* nota 10,5 la 1 Regi.

10,14 „666": apare şi în Apocalipsa lui Ioan 13,18, ca „număr" al Antihristului; aici ar corespunde unei greutăţi de minimum 20.000 kg.

10,15 „satrapi": TM are „*paḥōth*" (sg. *peḥāh*), „guvernatori" – împrumut din asiriană, folosit apoi pentru cârmuitorii de provincii din Babilon, Media şi Persia; tradus în greacă cu termenul pers.

10,16 „trei sute de sulițe... trei sute [de sicli]": TM are „două sute de scuturi... şase sute de sicli".

10,17 „casa din stejar de Liban": „casa pădurii Libanului", *cf.* nota 7,39.

10,18 „cu aur curat": gr. δοκίμῳ, *litt.* „încercat".

10,19 La aceste şase trepte se adaugă şi tronul însuşi, ca a şaptea treaptă, simbolizând cosmosul cu cele şapte ceruri. ♦ „chipuri de viţei sculptaţi": în ebr. se poate citi şi altfel, fără a schimba consoanele: „şi un spătar rotunjit". ♦ „Nu s-a mai văzut aşa ceva în nici o împărăţie": gr. οὐκ γέγονεν οὕτως πάσῃ βασιλείᾳ, *litt.* „Nu s-a mai făcut astfel în nici o împărăţie".

[argintul] nu avea preț în zilele lui Solomon; [22] căci regele avea pe mare, împreună cu corăbiile lui Chiram, o corabie de Tharsis, care venea la rege din Tharsis o dată la trei ani cu aur, cu argint, cu piatră tăiată și cu piatră cioplită. [22a] Aceasta era rânduiala câștigului pe care l-a dat regele Solomon pentru zidirea Casei Domnului și a casei regelui și a zidului Ierusalimului și al cetățuiei, pentru întărirea zidului cetății lui David, și pentru Assur, și Magdan, și Gazer, și Baithoronul de sus, și Iethermath și toate cetățile cu care de luptă, și pentru toate cetățile călăreților, și tot ce-a rânduit Solomon ca să zidească Ierusalimul și [cetățile din] toată țara, ca nimeni să nu se înstăpânească asupra lui. [22b] Iar [pe] tot poporul rămas dintre chetei, și amorei, și ferezei, și canaaneni, și evei, și iebusei, și gergesei, de la cei care nu sunt dintre fiii lui Israel, pe fiii lor rămași cu ei în țară, pe care fiii lui Israel n-au putut să-i nimicească, Solomon i-a supus la bir până în ziua de astăzi. [22c] Însă pe fiii lui Israel Solomon nu i-a pus la corvezi fiindcă erau bărbați războinici și slujitorii săi și căpeteniile carelor sale și călăreții săi. [23] Și Solomon a ajuns mai presus decât toți regii pământului în bogăție și chibzuință. [24] Și toți regii pământului căutau fața lui Solomon, ca să asculte chibzuința pe care Domnul o pusese în inima lui. [25] Și fiecare își aducea darurile, vase de aur și veșminte, mir și mirodenii și cai și catâri, an de an. [26] Și Solomon avea patru mii de iepe pentru carele lui și douăsprezece mii de călăreți; și i-a așezat în cetățile cu care de luptă și la rege, în Ierusalim. [26a] Și avea stăpânire peste toți regii, de la Fluviu și până la ținutul Străinilor și până la hotarele Egiptului. [27] Și regele a făcut ca aurul și argintul să fie în Ierusalim precum pietrele, iar cedrii i-a făcut ca duzii, care cresc o mulțime în câmpie. [28] Iar caii lui Solomon se aduceau din Egipt și din Thecue; negustorii regelui îi luau pe bani din Thecue. [29] La ieșirea din Egipt, [prețul] unui car de luptă se urca la o sută de arginți și al unui cal la cincizeci de arginți. Și tot cu atât veneau pe mare pentru toți regii cheteilor și ai Siriei.

10,22 „Tharsis": loc geografic greu de determinat, situat probabil în Spania sau la Marea Neagră și considerat a fi extremitatea lumii cunoscute. O „corabie de Tharsis" era o corabie de comerț solidă, în stare să ajungă în cele mai îndepărtate ținuturi (*cf.* TM 22,49; Iez. 27,12).
10,22 a-c Adaos LXX.
10,22a „câștigului": gr. προνομή, se referă mai ales la câștigul obținut cu forța.
10,26a „și avea stăpânire... Egiptului": acest verset nu apare în TM, dar e identic cu 5,1 TM (vezi nota).
10,27 „aurul" nu apare în TM. ♦ „duzii": TM are „sicomorii".
10,29 „o sută... cincizeci": TM are „șase sute... o sută cincizeci". ♦ „pe mare": TM are „prin mâna lor".

11 [1] Regele Solomon era iubitor de femei şi avea şapte sute de doamne şi trei sute de ţiitoare. A luat şi femei străine: pe fiica lui Faraon, moabite, ammanite, siriene, idumeene, chetee şi amoree, [2] dintre neamurile de la care Domnul îi oprise pe fiii lui Israel, [zicând]: [3] „Să nu mergeţi la ei şi nici ei să nu vină la voi, ca nu cumva să vă abată inimile după idolii lor." De aceştia s-a alipit Solomon, îndrăgindu-i. [4] Şi a fost aşa: la vremea bătrâneţii lui Solomon, inima lui nu a fost pe de-a-ntregul cu Domnul Dumnezeul lui, ca inima lui David, tatăl său; femeile străine i-au abătut inima după zeii lor. [5] Atunci Solomon i-a zidit o înălţime lui Chamos, idolul Moabului, şi regelui lor, idolul fiilor lui Ammon, [6] şi Astartei, spurcăciunea sidonienilor. [7] Aşa a făcut pentru toate femeile sale străine, arzând tămâie şi jertfind idolilor lor. [8] Solomon a făcut ce este rău dinaintea Domnului; nu a umblat după Domnul ca David, tatăl său. [9] Şi Domnul s-a mâniat împotriva lui Solomon, fiindcă el şi-a abătut inima de la Domnul Dumnezeul lui Israel, care i se arătase de două ori [10] şi care îi poruncise cu privire la acest lucru: să nu umble nicidecum după zei străini, ci să aibă grijă să facă ceea ce i-a poruncit Domnul Dumnezeu. [11] Şi Domnul i-a spus lui Solomon: „Fiindcă aşa a fost cu tine şi n-ai păzit poruncile şi rânduielile Mele pe care ţi le-am poruncit, voi smulge cu totul domnia din mâna ta şi o voi da robului tău.

11,1 „şi avea şapte sute de doamne şi trei sute de ţiitoare": nu apare în TM aici, ci la 11,3. Conţinutul v. 11,3 din LXX face parte, în TM, din 11,2. ♦ „doamne": gr. ἄρχουσαι, *litt.* „stăpâne, conducătoare", presupune un ebr. *nāšīm śārōth*, *litt.* „prinţese", ca la v. 3 TM. La fel şi „ţiitoare": gr. παλλακαί presupune ebr. *pilagh*^{e}*šōth* – tot la v. 3 în TM. ♦ Augustin remarcă faptul că la regele David adulterul fusese o patimă trecătoare, pe când Solomon a fost cu totul stăpânit de ea: „*uero in eius filio Salomone non quasi hospes transitum habuit, sed regnum ista libido possedit.*" În ciuda „aprinderii de dragostea înţelepciunii" care-l cuprinsese iniţial, Solomon avea să piardă prin „dragostea trupească" pe cele dobândite „prin dragostea duhovnicească" (*De doctrina christiana* III,72).

11,5 „o înălţime": *cf.* nota 3,2. TM (v. 7) precizează: „o înălţime pe muntele din faţa Ierusalimului", adică Muntele Măslinilor, numit în 4Rg. 23,13 „Muntele Nimicirii". ♦ „Chamos, idolul Moabului": nu apare în TM aici, ci la 11,7; la fel şi „înălţimea". ♦ „regelui lor": TM are „*Mil*^{e}*kōm*, urâciunea amoniţilor". Numele acestui zeu vine din rădăcina *MLK*, ca şi *melekh* „rege". Este acelaşi nume cu „Molekh", grafie ebraică depreciativă, în care consoanele primesc vocalismul cuvântului *boşeth*, „ruşine".

11,7 LXX = 11,8 TM.

11,8 LXX = 11,6 TM.

11,10 „ci să aibă grijă să facă...": TM are „dar Solomon nu a făcut..."

11,11 „poruncile": TM are „legământul". ♦ „voi smulge cu totul": gr. διαρρήσσων διαρρήξω, *litt.* „smulgând voi smulge" (semitism).

12 Totuşi, nu voi face acest lucru în zilele tale, de dragul lui David, tatăl tău:
din mâna fiului tău o voi lua. 13 Însă nu voi lua întregul regat, ci voi da un
sceptru fiului tău, de dragul lui David, robul Meu, şi de dragul Ierusalimului,
cetatea pe care am ales-o." 14 Şi Domnul i-a ridicat potrivnic lui Solomon
pe Ader idumeul şi pe Esrom, fiul lui Eliadae, cel din Raemmath, [şi pe]
Adrazar, regele Subei, stăpânul acestuia; şi s-au adunat la el bărbaţi, şi el
le-a fost căpetenie a uneltirii; şi au pus mâna pe Damasec. Şi au fost potriv-
nici lui Israel în toate zilele lui Solomon; iar Ader idumeul era din seminţia
regească din Idumeea.

15 Şi a fost aşa: când David a nimicit Edomul, iar Ioab, căpetenia oştirii,
îngropa morţii – au ucis toată partea bărbătească din Idumeea, căci 16 Ioab şi
tot Israelul au stat acolo, în Idumeea, şase luni, până ce au nimicit toată
partea bărbătească din Idumeea – 17 a scăpat [tocmai] Ader, împreună cu
toţi bărbaţii idumei slujitori ai tatălui său, şi au ajuns în Egipt. Ader [era pe
atunci] copil mic. 18 Şi s-au ridicat nişte bărbaţi din cetatea Madiam, s-au
dus la Pharan şi au luat oameni cu ei şi au mers la Faraon, regele Egiptului.
Şi s-a înfăţişat Ader dinaintea lui Faraon, care i-a dat casă şi masă. 19 Şi Ader
a aflat multă bunăvoinţă în faţa lui Faraon, încât acesta i-a dat-o de nevastă
pe sora soţiei sale, sora mai mare a Thekeminei. 20 Şi sora Tekeminei i-a năs-
cut lui Ader pe Ganebath, fiul ei, şi Tekemina l-a crescut în mijlocul fiilor
lui Faraon; şi Ganebath era printre fiii lui Faraon. 21 Şi când Ader a auzit,
din Egipt, că David s-a culcat alături de părinţii lui şi că Ioab, căpetenia
oştirii, a murit, a zis către Faraon: „Lasă-mă să mă întorc în ţara mea!" 22 Şi
Faraon i-a zis lui Ader: „Ce-ţi lipseşte la mine de cauţi să te întorci în ţara
ta?" Şi Ader i-a zis: „Lasă-mă să plec!" Şi Ader s-a întors în ţara lui. [23-24]

11,13 „robul Meu": TM are „tatăl tău".

11,14 „potrivnic": σατων transliterează în LXX ebr. *sāṭān* – „adversar", „potrivnic"; aici nu are încă o conotaţie teologică, aceasta apărând abia în Cartea lui Iov. ♦ Dintre duşmani, TM îl aminteşte numai pe *Hadhadh* (= Ader).

11,18 „i-a dat casă şi masă": gr. ἔδωκεν αὐτῷ οἶκον καὶ ἄρτους διέταξεν αὐτῷ, *litt.* „i-a dat casă şi a poruncit [să i se dea] pâine".

11,19 „sora mai mare a Thekeminei": TM are „sora puternicei *taḥ*^{e}*p*^{e}*nēys*". „Tahpnes" este de fapt un titlu egiptean - „soţia regelui".

11,22 „Şi Ader s-a întors în ţara lui": nu apare în TM.

11,23-24 Aici apare, în unele manuscrise (mai apropiate de TM), un text apropiat de LXX 11,14b: „23 Dumnezeu a trezit un vrăjmaş lui Solomon, pe Razon, fiul lui Eliadae, pe Barameeth [TM are aici «care fugise la»], Adadezer, regele din Suba, stăpânul său. 24 Şi se adunaseră la el oameni şi el era căpetenia uneltirii. Pentru că David îi omora, au

[25] Acesta este răul pe care l-a făcut Ader: a împilat Israelul şi a domnit în ţara Edomului. [26] Şi Ieroboam, fiul lui Nabat, efratitul din Sarira, fiul unei văduve, [era] robul lui Solomon. [27] Iată cum a ridicat el mâna asupra regelui Solomon: acela a clădit cetăţuia şi a întărit zidul cetăţii lui David, tatăl său, [28] iar Ieroboam [era] un om zdravăn. Şi Solomon a văzut că feciorul este bun de treabă şi l-a pus peste dările casei lui Iosif. [29] Şi s-a întâmplat că, în vremea aceea, Ieroboam a ieşit din Ierusalim, şi profetul Achia selonitul l-a găsit pe cale şi l-a luat deoparte. Achia era îmbrăcat cu haină nouă şi se aflau pe câmp doar ei doi. [30]Atunci Achia şi-a dezbrăcat haina cea nouă şi a rupt-o în douăsprezece bucăţi. [31] Şi i-a zis lui Ieroboam: „Ia-ţi zece bucăţi, căci aşa spune Domnul Dumnezeul lui Israel: «Iată, Eu voi smulge domnia din mâna lui Solomon şi îţi voi da ţie zece sceptre; [32] iar două sceptre îi vor rămâne lui, de dragul robului Meu David şi de dragul Ierusalimului, cetatea pe care Eu am ales-o dintre toate triburile lui Israel; [33] fiindcă [Solomon] M-a părăsit şi s-a închinat Astartei, spurcăciunea Sidonienilor, şi lui Chamos şi idolilor Moabului şi regelui acestora, ocara fiilor lui Ammon, şi n-a umblat în căile Mele ca să facă ce este drept dinaintea Mea, precum David, tatăl său. [34] Dar nu voi lua din mâna lui toată domnia, ci-l voi sprijini cu tărie în toate zilele vieţii lui, de dragul lui David, robul Meu, pe care l-am ales. [35] Însă regatul îl voi lua din mâna fiului său şi ţie îţi voi da zece sceptre, [36] iar fiului său îi voi da două sceptre, ca să fie în toate zilele un loc rânduit pentru robul Meu David, dinaintea Mea, în Ierusalim, cetatea pe care am ales-o pentru Mine, ca să-Mi aşez numele Meu acolo. [37] Şi pe tine te voi lua şi vei domni aşa cum doreşte sufletul tău, şi vei fi rege peste Israel. [38] Şi

---

pornit la Damasc, s-au aşezat acolo şi au domnit la Damasc. [25a] Şi el i-a fost duşman Israelului în toate zilele lui Solomon."

11,27 Expresia ebraică „a ridica mâna" nu implică neapărat „violenţă" sau „ucidere". Poate fi vorba de o revoltă împotriva corvezilor. Amănuntele evenimentelor nu mai sunt cunoscute.

11,31 „sceptre" = triburi. *Cf.* nota 2,28 la 1 Regi.

11,32 „două sceptre": TM are „un trib", pe redactorul deuteronomist interesându-l tribul lui Iuda. Se pare, însă, că de acesta a rămas legat şi alt trib, Beniamin (vezi 12,21) sau, poate, Simeon. La fel şi la 11,36.

11,33 „M-a părăsit...": în TM, toate verbele sunt la plural, referindu-se la popor. ♦ „regelui acestora", *cf.* nota 11,5.

11,36 „un loc rânduit": TM are „o făclie".

11,38 TM adaugă „Îţi voi da Israelul" şi continuă: „[39] Voi smeri în aceasta neamul lui David, dar nu pentru toate zilele" (la fel în recensiunile lui Origen şi Lucian).

dacă vei păzi toate câte ţi le poruncesc, şi dacă vei umbla în căile Mele şi vei face ceea ce este drept înaintea Mea, păzind poruncile şi rânduielile Mele, cum a făcut David, robul Meu, Eu voi fi cu tine şi-ţi voi zidi o casă statornică, după cum i-am zidit lui David." [39]

40 Şi Solomon a căutat să-l omoare pe Ieroboam, dar acesta s-a ridicat şi a fugit în Egipt la Susakim, regele Egiptului, şi a stat în Egipt până când a murit Solomon. 41 Şi celelalte fapte ale lui Solomon, şi toate câte le-a făcut, şi toată chibzuinţa lui, iată, oare nu sunt scrise în Cartea Faptelor lui Solomon? 42 Şi zilele domniei lui Solomon în Ierusalim au fost patruzeci de ani. 43 Şi Solomon s-a culcat alături de părinţii săi şi l-au îngropat în cetatea lui David, tatăl său. Şi când a auzit Ieroboam, fiul lui Nabat, încă fiind în Egipt (căci fugise de Solomon şi se aşezase în Egipt), s-a dus de-a dreptul şi a intrat în cetatea sa, din ţinutul Sarira, în muntele lui Efraim. Regele Solomon s-a culcat alături de părinţii săi şi Roboam, fiul său, a ajuns rege în locul lui.

12 1 Şi regele Roboam s-a dus la Sikima, fiindcă la Sikima venise tot poporul lui Israel, ca să-l facă rege. [2]

3 Şi poporul a grăit către regele Roboam, zicând: 4 „Tatăl tău ne-a îngreunat jugul; tu însă uşurează-ne acum din robia cea aspră a tatălui tău şi de sub jugul cel greu pe care l-a pus asupra noastră, şi vom fi robii tăi." 5 Şi el a zis către ei: „Plecaţi şi întoarceţi-vă la mine peste trei zile!" Şi ei au plecat. 6 Şi

---

11,40 „Susakim", ebr. *Şişaq* (în egipteană *Şeşonq*), rege de origine libiană, a fondat a XXII-a dinastie (950-730 î.H.). El a domnit între 950 şi 929 şi a invadat Palestina (*cf.* 14,25-26), aşa cum făcuseră mai demult alţi faraoni care au stăpânit Palestina până la mijlocul secolului al XVI-lea î.H.

11,41 „Cartea Faptelor": gr. βιβλίον ῥημάτων (ῥῆμα însemnând „cuvânt", dar şi „faptă" – după ebr. *dābhār*) era sulul în care se consemnau, pe măsură ce aveau loc, hotărârile şi înfăptuirile regilor lui Israel şi ai lui Iuda (*cf.* 14,29; 15,23; etc.). Aceste documente originale s-au pierdut, dar o parte din material se regăseşte în Cărţile Regilor şi ale Cronicilor.

11,42 „patruzeci de ani": Solomon a domnit între 972-933 î.H.

11,43 Pasajul „Şi când a auzit Ieroboam... alături de părinţii săi" nu apare în TM. ♦ „Roboam": primul rege al regatului lui Iuda, din sud, după pierderea regatului nordic (931-913). Arogant, violent, imatur, susţinător al cultelor păgâne.

12,2 Apare doar în unele manuscrise şi în TM, cu o completare la v. 3: „Şi a fost aşa: când a auzit Ieroboam, fiul lui Nabath, fiind el încă în Egipt, pentru că fugise din faţa regelui Solomon, Ieroboam s-a întors din [TM: rămăsese în] Egipt; 3 au trimis şi l-au chemat şi Ieroboam a venit împreună cu toată adunarea lui Israel."

12,6 „stătuseră dinaintea" = „au fost în slujba lui".

regele a vorbit cu cei mai bătrâni, care stătuseră dinaintea lui Solomon, tatăl său, pe când acesta era în viață, zicând: „Cum mă sfătuiți să-i răspund poporului acestuia?" [7] Și ei i-au grăit: „Dacă în ziua de astăzi îi vei fi rob acestui popor și-i vei sluji și le vei grăi cuvinte bune, atunci îți vor fi și ei robi în toate zilele." [8] Dar el a lepădat sfatul pe care i l-au dat bătrânii și s-a sfătuit cu tinerii care crescuseră cu el și care îi erau apropiați. [9] Și i-a întrebat: „Voi ce mă sfătuiți? Ce să răspund acestui popor, care-mi spune: «Ușurează-ne jugul pe care tatăl tău l-a pus asupra noastră.»?" [10] Și tinerii care crescuseră împreună cu el și care îi erau apropiați i-au răspuns: „Așa să-i grăiești acestui popor care zice către tine: «Tatăl tău a îngreunat jugul nostru, iar tu acum ușurează-l» – așa să le spui: «[Degetul] meu cel mic [va fi] mai gros decât șalele tatălui meu. [11] Și acum, [dacă] tatăl meu v-a împovărat cu jug greu, eu voi mai și adăuga la jugul vostru; tatăl meu v-a pedepsit cu bice, eu am să vă pedepsesc cu scorpioni.»" [12] Și întregul Israel a venit la regele Roboam a treia zi, după cum le grăise regele, zicând: „Întoarceți-vă la mine peste trei zile." [13] Și regele i-a răspuns poporului cu asprime; Roboam a lepădat sfatul pe care i l-au dat cei bătrâni [14] și le-a grăit după sfatul celor tineri, zicând: „Tatăl meu v-a îngreunat jugul, dar eu încă voi mai adăuga la jugul vostru; tatăl meu v-a pedepsit cu bice; eu am să vă pedepsesc cu scorpioni." [15] Și regele n-a ascultat de popor, pentru că schimbarea era de la Domnul, spre întărirea cuvântului Său pe care îl grăise prin Achia, selonitul, despre Ieroboam, fiul lui Nabat. [16] Și a văzut întregul Israel că regele n-a ascultat de ei și i-au răspuns regelui, zicând: „Ce parte avem noi cu David? Noi nu avem moștenire cu fiul lui Iessai! Pleacă, Israele, la corturile tale! Acum paște-ți, Davide, casa ta!" Și Israel s-a dus la corturile sale. [[17]]

12,8 „care îi erau apropiați": *litt.* „care ședeau dinaintea feței lui".

12,10 „șalele": gr. ὀσφύς, „mijloc, șale, rinichi", corespunde ebr. *māthᵉnīm*, termen ce provine din radicalul *māthan*, „a fi tare". Această zonă era considerată sediul forței fizice (de aceea, în Gen. 32,26, se spune despre Iacob: „Văzând că nu-l biruiește, Acela i-a atins coapsa"). ♦ Pseudo-Vasile cel Mare pune în legătură acest episod cu Ecl. 10,16: „Vai ție, cetate al cărei rege e un tinerel!" Condamnabilă nu este tinerețea sau adolescența, așadar vârsta în sine, ci faptul de a te comporta imatur, precum Roboam în cazul de față (*Comentariu la Isaia* 3).

12,11 „scorpioni": bice cu gheare de fier.

12,12 „întregul Israel": expresia desemnează aici cele zece triburi care se vor despărți de Ierusalim, formând Regatul de Nord (*cf.* 12,16, dar și 2Rg. 2,9; 4,1; 5,5).

12,17 Apare numai la Origen și în TM: „Dar peste fiii lui Israel care se aflau în cetățile lui Iuda a domnit [tot] Roboam."

[18] Şi regele l-a trimis pe Adoniram, care era peste biruri, dar tot Israelul l-a bătut cu pietre şi el a murit. Şi regele Roboam a apucat să se suie [în car] şi să fugă în Ierusalim. [19] Şi Israel s-a despărţit de casa lui David până în ziua de astăzi. [20] Şi când a auzit tot Israelul că s-a întors Ieroboam din Egipt, a trimis de l-au chemat la adunare şi l-au făcut rege peste Israel. Şi casei lui David nu-i mai urma nimeni în afară de sceptrele lui Iuda şi Beniamin. [21] Şi Roboam a intrat în Ierusalim şi a chemat adunarea lui Iuda şi sceptrul lui Beniamin: o sută douăzeci de mii de tineri buni de război, ca să lupte împotriva casei lui Israel şi să întoarcă domnia la Roboam, fiul lui Solomon. [22] Şi cuvântul Domnului a fost către Samaia, omul lui Dumnezeu, zicând: [23] „Vorbeşte către Roboam, fiul lui Solomon, regele lui Iuda, şi către toată casa lui Iuda şi Beniamin, precum şi celor rămaşi din popor, zicând: [24] «Aşa grăieşte Domnul: nu vă ridicaţi, nici nu luptaţi cu fraţii voştri, fiii lui Israel; ci să se întoarcă fiecare la casa lui, căci de la Mine este acest lucru.»" Şi ei au ascultat de cuvântul Domnului şi n-au mai pornit, după cum era cuvântul Domnului. [24a] Şi regele Solomon s-a culcat alături de părinţii săi şi a fost îngropat lângă părinţii săi în cetatea lui David. Şi Roboam, fiul său, a ajuns rege în locul său în Ierusalim, fiind de şaisprezece ani când a început să domnească. El a domnit doisprezece ani în Ierusalim. Numele mamei sale era Naanan, fiica lui Anan, fiul lui Naas, regele fiilor lui Ammon. El a făcut ce este rău dinaintea Domnului şi n-a umblat în calea lui David, tatăl său. [24b] Şi era un om din muntele lui Efraim, rob al lui Solomon, cu numele Ieroboam, iar numele mamei sale era Sarira, o femeie desfrânată; şi Solomon l-a făcut căpetenie peste dările casei lui Iosif. El i-a zidit lui Solomon [cetatea] Sarira în muntele lui Efraim şi avea trei sute de care cu cai. Acesta a zidit cetăţuia, din dările casei lui Efraim, a întărit cetatea lui David şi râvnea la domnie. [24c] Dar Solomon căuta să-l omoare şi el s-a temut şi a fugit la Susakim, regele Egiptului, unde a rămas până la moartea lui Solomon. [24d] Şi Ieroboam a auzit din Egipt că a murit Solomon şi a grăit urechilor lui

---

12,19 „până în ziua de astăzi": indicaţia presupune că Samaria nu căzuse încă la data redactării acestui pasaj.

12,20 „şi Beniamin": lipseşte din TM. *Cf.* şi nota 11,32.

12,24 a-z este un adaos LXX. ♦ „fiind de şaisprezece ani... a domnit doisprezece ani": se contrazice cu 14,21: „de patruzeci şi unu de ani... a domnit şaptesprezece ani".

12,24b „căpetenie peste dări": gr. ἄρχων σκυτάλης, *litt.* „căpetenie peste toiag"; presupunând un ebr. *śar pelekh* care se referă la autoritatea asupra unei regiuni; σκυτάλη, „toiag, baston", dar şi „cilindru", va fi fost preluat ca echivalent al ebr. *pelekh*, „roată" dar şi „circuit" – de aici „zonă, regiune".

Susakim, regele Egiptului, zicând: „Lasă-mă să plec în ţara mea!" Şi i-a răspuns Susakim: „Cere-mi orice vrei şi îţi voi da!" [24e] Atunci Susakim i-a dat-o de soţie lui Ieroboam pe Ano, sora mai mare a Tekeminei, soţia lui. Aceasta era mare între fiicele regelui şi i-a născut lui Ieroboam pe Abia, fiul său. [24f] Şi a zis Ieroboam către Susakim: „Lasă-mă de-a binelea să plec!" Şi a ieşit Ieroboam din Egipt şi s-a dus în ţinutul Sarira, din muntele lui Efraim, şi s-a adunat acolo toată puterea lui Efraim, şi Ieroboam a clădit acolo o întăritură. [24g] Dar băiatul lui Ieroboam s-a îmbolnăvit de o boală foarte grea şi Ieroboam s-a dus să întrebe despre băiat; şi a zis către Ano, soţia sa: „Scoală-te şi mergi să-L întrebi pe Dumnezeu despre băiat, dacă va scăpa cu viaţă din boala lui!" [24h] Şi era un om în Selo, cu numele Achia, care avea şaizeci de ani; şi cuvântul Domnului era cu el. Şi Ieroboam a zis către soţia sa: „Scoală-te şi ia în mâna ta pâini pentru omul lui Dumnezeu şi turte pentru copiii lui, şi struguri şi un ulcior cu miere!" [24i] Şi femeia s-a ridicat şi a luat în mână pâini şi două turte şi struguri şi un ulcior cu miere pentru Achia, dar omul era bătrân şi ochii îi erau [prea] slăbiţi ca să vadă. [24k] Şi ea s-a ridicat din Sarira şi a plecat. Şi a fost aşa: în timp ce ea intra în cetate la Achia selonitul, Achia a spus slugii sale: „Ieşi în întâmpinarea lui Ano, femeia lui Ieroboam, şi spune-i: «Intră şi nu sta; căci aşa grăieşte Domnul: 'Eu voi trimite asupra ta [necazuri] grele'»" [24l] Şi Ano a intrat la omul lui Dumnezeu şi Achia i-a zis: „De ce mi-ai adus pâini şi struguri şi turte şi ulcior cu miere? Aşa grăieşte Domnul: «Iată, tu vei pleca de la mine şi când vei intra pe poartă în Sarira, slujnicele tale îţi vor ieşi înainte, zicând: băiatul a murit.» [24m] Căci aşa spune Domnul: «Iată, Eu îi voi nimici pe [urmaşii] lui Ieroboam de parte bărbătească, şi vor fi morţii lui Ieroboam în cetate; [apoi] au să-i mănânce câinii, iar pe cel mort în câmp îl vor mânca păsările cerului; dar pe băiat îl vor jeli, zicând: 'Vai, Doamne, că doar la el s-a găsit ceva bun cu privire la Domnul!'»" [24n] Femeia a plecat când a auzit şi a fost aşa: pe când intra ea în Sarira, băiatul a murit şi a întâmpinat-o bocetul.

[24o] Şi Ieroboam a mers la Sikima, în muntele lui Efraim, şi a strâns acolo triburile lui Israel. Şi Roboam, fiul lui Solomon, s-a suit [şi el] acolo. Şi

---

12,24m „de parte bărbătească": gr. οὐροῦντα πρὸς τοῖχον, *litt.* „care urinează pe zid". E vorba despre o expresie ebraică tipică (*maṣ[e]ttīn b[e]qīr*), care mai apare în cap. 16,11; 21,21; în 1Rg. 25,22 şi în 4Rg. 9,8 în contexte în care se vorbeşte de nimicirea până şi a ultimului descendent de sex masculin din familia respectivă.

12,24o „douăsprezece bucăţi": Ciprian al Cartaginei opune caracterul divizibil al comunităţilor politice/profane caracterului indivizibil al comunităţii creştine (Biserica). Haina

cuvântul Domnului a fost către Samaias elamitul, zicând: „Ia-ți o haină nouă
și nedată la apă și rupe-o în douăsprezece bucăți; și dă-i-le lui Ieroboam,
zicându-i: «Așa spune Domnul: 'Ia pentru tine zece bucăți, ca să te înfă-
șori!'»" Ieroboam le-a luat și a zis Samaias: „Așa spune Domnul despre
cele zece triburi ale lui Israel." [24p] Și poporul a zis către Roboam, fiul lui
Solomon: „Tatăl tău a îngreunat jugul lui asupra noastră și a îngreunat
bucatele de pe masa lui. Iar acum, dacă tu ne faci jugul mai ușor, vom fi
robii tăi." Și Roboam a zis către popor: „Peste trei zile vă voi da răspunsul."
[24q] Și Roboam a zis: „Adunați-mi pe bătrâni și am să mă sfătuiesc cu ei, ce
răspuns să dau peste trei zile poporului." Și Roboam a grăit în auzul lor
după cum poporul a trimis la el. Și bătrânii poporului au zis: „Așa a grăit
către tine poporul." [24r] Și Roboam a lepădat sfatul lor fiindcă nu i-a plăcut.
Apoi a trimis să-i aducă pe cei care crescuseră împreună cu el și a grăit
către ei aceleași lucruri: „Poporul a trimis la mine zicându-mi asta și asta."
Și cei crescuți împreună cu el i-au zis: „Așa să grăiești poporului: «[Dege-
tul] meu cel mic este mai gros decât șalele tatălui meu; tatăl meu vă biciuia
cu bice iar eu am să vă stăpânesc cu scorpioni.»" [24s] Și acest cuvânt a plăcut
lui Roboam și i-a răspuns poporului precum îl sfătuiseră tinerii crescuți
împreună cu el. [24t] Și tot poporul a vorbit ca un singur om, fiecare către
aproapele lui, și au strigat cu toții, zicând: „Noi nu avem parte cu David,
nici moștenire cu fiul lui Iessai. La corturile tale, Israele, fiindcă acest om
nu-ți este nici domn, nici cârmuitor!" [24u] Și tot poporul s-a risipit din Sikima
și s-a dus fiecare la cortul lui. Dar Roboam și-a adunat puterile; a plecat și
s-a urcat în carul său, a intrat în Ierusalim și după el mergea tot sceptrul lui
Iuda și tot sceptrul lui Beniamin. [24x] După un an, Roboam a strâns pe toți
bărbații din Iuda și Beniamin și s-a suit să lupte cu Ieroboam la Sikima.
[24y] Și a fost cuvântul Domnului către Samaias, omul lui Dumnezeu, zicând:
„Spune-i lui Roboam, regele lui Iuda, și întregii case a lui Iuda și a lui
Beniamin și către rămășița poporului, zicând: «Așa spune Domnul: nu vă
suiți și nici nu vă luptați cu frații voștri, fiii lui Israel; întoarceți-vă fiecare
la casa lui, fiindcă de la Mine a fost lucrul acesta.»" [24z] Și ei au ascultat de
cuvântul Domnului și n-au mai pornit, după cuvântul Domnului.

[25] Și Ieroboam a zidit Sikima în muntele lui Efraim și a locuit în ea; și a
ieșit de acolo și a zidit Phanuel. [26] Și Ieroboam a zis în inima sa: „Iată, acum

---

lui Hristos nu poate fi sfâșiată așa cum a fost sfâșiată haina reprezentând cele douăsprezece triburi ale lui Israel (*Despre unitatea Bisericii* și *Epistola* 69,4;6).

12,25 „Sikima": pare a fi fost prima capitală a Regatului de Nord; i-a urmat Thersa, apoi Samaria, construită de Omri (*cf.* 16,24).

domnia se va întoarce la Casa lui David. [27] Dacă acest popor se suie să aducă jertfe în Casa Domnului din Ierusalim, atunci şi inima poporului se va întoarce către Domnul şi către stăpânul lor Roboam, regele lui Iuda, şi pe mine mă vor ucide." [28] Apoi regele s-a sfătuit şi s-a dus de a făcut două juninci de aur şi a zis către popor: „Destul cu urcatul la Ierusalim! Iată dumnezeii tăi, Israele, care te-au scos din ţara Egiptului!" [29] Şi a pus-o pe una în Baithel şi pe una în Dan. [30] Şi acest lucru a fost spre păcat; şi poporul mergea în faţa uneia dintre ele tocmai până la Dan. [31] Şi a făcut case pe înălţimi şi a făcut preoţi oameni din orice parte din popor, care nu erau dintre fiii lui Levi. [32] Şi Ieroboam a rânduit o sărbătoare în luna a opta, în ziua a cincisprezecea a lunii, după sărbătoarea care era în ţinutul lui Iuda, şi s-a suit la altarul pe care îl făcuse în Baithel, ca să aducă jertfă junincilor pe care le făcuse. Şi i-a aşezat în Baithel pe preoţii înălţimilor pe care le făcuse. [33] Şi s-a urcat la altarul pe care îl făcuse, în ziua a cincisprezecea a lunii a opta, la sărbătoarea pe care o închipuise după inima lui. Şi a făcut sărbătoare pentru fiii lui Israel şi s-a suit la altar să jertfească.

13 [1] Şi, iată, un om al lui Dumnezeu din Iuda a venit, după cuvântul Domnului, la Baithel, pe când Ieroboam stătea la altar ca să aducă jertfă. [2] Şi a strigat spre altar, după cuvântul Domnului, şi a zis: „Altare, altare, aşa spune Domnul: «Iată, un fiu i se naşte casei lui David; Iosias este numele lui şi-i va jertfi pe tine pe preoţii înălţimilor, cei care aduc jertfă pe tine, şi

---

12,27 „către Domnul": nu apare în TM.

12,28 „a făcut două juninci": Ieroboam intenţiona să rămână credincios lui Dumnezeu, dar ţinea în acelaşi timp să ofere poporului posibilitatea închinării în ţară şi nu la Ierusalim. De altfel, în Ex. 32,1-6, într-un context asemănător, „solemnitatea" celebrată dinaintea viţelului de aur era „în cinstea Domnului" (v. 5). „Viţeii de aur" (în LXX „juninci") au devenit obiectul condamnării din partea profeţilor începând cu profetul Osea (13,2). ♦ Theodoret al Cyrului vede în ridicarea celor două juninci, la extremităţile teritoriului cârmuit de Ieroboam, un simbol pentru orice grupare schismatică din Biserică (*Quaest. 42-43 ad 1Rg.*).

12,29 Baithel şi Dan erau vechi sanctuare, aflate la cele două extremităţi, sudică şi nordică ale noului regat (Gen. 12,8; 28,10-22; Jud. 17-18).

12,33 Pasajul vădeşte nesupunerea lui Ieroboam faţă de Lege: altare pe înălţimi (Deut. 12,2), închinare în altă parte decât în Ierusalim (Deut. 16,5-6.11), uzurparea preoţiei prin exercitarea acestei funcţii de către persoane care nu aparţineau tribului lui Levi (Deut. 18,5), schimbarea calendarului religios.

13,1 „după cuvântul": ἐν λόγῳ, *litt.* „în cuvântul". Semitism; *cf. bidh^{e}bhar [YHWH].*

oase de oameni va arde pe tine!»" [3] Şi a dat în ziua aceea un semn, zicând: „Acesta este cuvântul pe care l-a grăit Domnul: «Iată, altarul se frânge şi grăsimea se va scurge de pe el.»" [4] Şi a fost aşa: când a auzit regele Ieroboam cuvintele omului lui Dumnezeu rostite asupra altarului din Baithel, şi-a tras mâna de pe altar, zicând: „Prindeţi-l!" Şi, iată, *i* s-a uscat [îndată] mâna pe care o întinsese spre acela şi n-o mai putea trage înapoi la sine. [5] Şi altarul s-a frânt şi grăsimea s-a scurs de pe altar, după semnul pe care l-a dat omul lui Dumnezeu prin cuvântul Domnului. [6] Regele Ieroboam a zis către omul lui Dumnezeu: „Roagă-te în faţa Domnului Dumnezeului tău, ca mâna mea să se întoarcă la mine!" Şi omul lui Dumnezeu s-a rugat în faţa Domului, şi mâna regelui s-a întors la el. [7] Şi regele a grăit către omul lui Dumnezeu: „Intră cu mine în casă şi te ospătează şi-ţi voi da un dar." [8] Însă omul lui Dumnezeu i-a zis regelui: „Chiar dacă mi-ai da jumătate din casa ta, n-am să intru cu tine; nici pâine nu mănânc, nici apă nu beau în locul acesta, [9] căci aşa mi-a poruncit Domnul prin cuvânt, zicând: «Să nu mănânci pâine şi să nu bei apă, nici să nu te întorci pe drumul pe care ai venit.»" [10] Şi s-a dus pe alt drum, şi nu s-a întors pe drumul pe care venise la Baithel.

[11] În Baithel locuia un profet bătrân, iar fiii lui au venit şi i-au povestit toate lucrările pe care le făcuse omul lui Dumnezeu, în acea zi, în Baithel şi cuvintele pe care i le grăise regelui; atunci tatăl lor s-a schimbat la faţă. [12] Apoi tatăl lor le-a grăit, zicând: „Pe ce cale a plecat?" Şi fiii lui i-au arătat calea pe care plecase omul lui Dumnezeu care venise din Iuda. [13] Şi le-a zis fiilor săi: „Puneţi-mi şaua pe asin!" Şi i-au pus şaua pe asin şi a încălecat pe el. [14] Şi s-a dus după omul lui Dumnezeu şi l-a aflat aşezat sub un stejar şi i-a zis: „Oare tu eşti omul lui Dumnezeu, cel care a venit din Iuda?" Şi acesta a răspuns: „Eu!" [15] Şi i-a zis: „Vino cu mine şi mănâncă pâine!" [16] Şi a zis: „Nu pot să mă întorc cu tine, nici pâine să mănânc, nici apă să beau în acest loc, [17] fiindcă aşa mi-a poruncit Domnul prin cuvânt, zicând: «Acolo să nu mănânci pâine şi apă să nu bei şi să nu te întorci pe calea pe care ai venit!»" [18] Şi [acela] i-a spus: „Şi eu sunt profet, ca şi tine, şi un înger mi-a

---

13,3 Grăsimea victimei era partea din sacrificiu rezervată în mod special lui Dumnezeu (Lev. 3,16). Dacă se vărsa, sacrificiul era profanat şi îşi pierdea valoarea şi eficacitatea.

13,4 „şi-a tras mâna": TM are „şi-a întins mâna".

13,11 „atunci tatăl lor s-a schimbat la faţă": *litt.* „atunci ei au schimbat faţa tatălui lor": nu apare în TM.

13,18 Prin această minciună, bătrânul profet, ataşat de altarul din Baithel, încerca să-l salveze de blestemele pronunţate împotriva lui. Într-adevăr, conform mentalităţii de

grăit după cuvântul Domnului, zicând: «Întoarce-l cu tine în casa ta să mănânce pâine şi să bea apă.»" Dar îl mintea. [19] Şi l-a întors înapoi şi a mâncat pâine şi a băut apă în casa lui. [20] Pe când erau ei aşezaţi la masă, cuvântul Domnului a fost către profetul care-l întorsese; [21] şi acesta a grăit către omul lui Dumnezeu, cel care venise din Iuda, zicând: „Aşa grăieşte Domnul: «Pentru că ai amărât cuvântul lui Dumnezeu şi n-ai păzit porunca pe care ţi-a poruncit-o Domnul Dumnezeul tău; [22] şi pentru că te-ai întors şi ai mâncat pâine şi ai băut apă în acest loc despre care a grăit către tine, zicând: 'Să nu mănânci pâine şi să nu bei apă', trupul tău nu va intra în mormântul părinţilor tăi!»" [23] Şi a fost aşa: după ce a mâncat pâine şi a băut apă, a pus şaua pe asin şi s-a întors. [24] A plecat, dar un leu l-a aflat pe cale şi l-a omorât, iar trupul lui zăcea azvârlit în drum; şi asinul stătea lângă el, iar leul stătea lângă trup [de cealaltă parte]. [25] Şi iată, nişte oameni, trecând pe acolo, au văzut leşul aruncat în drum şi leul stând nedezlipit de leş; şi au venit şi au povestit prin cetatea în care locuia profetul cel bătrân. [26] Şi cel care-l întorsese din drum a auzit şi a zis: „Acesta este omul lui Dumnezeu care a amărât cuvântul Domnului." [[27]]

[28] Şi s-a dus şi a aflat trupul aceluia aruncat în drum, iar asinul şi leul stăteau lângă trup; leul nu mâncase trupul omului lui Dumnezeu şi nici nu sfâşiase asinul. [29] Şi profetul a ridicat trupul omului lui Dumnezeu şi l-a pus pe asin şi l-a adus înapoi în cetate profetul, ca să-l îngroape [30] în mormântul său. Şi îl jelea: „Vai, frate!" [31] Şi, după ce l-a jelit, a zis fiilor săi aşa: „Când o fi să mor, să mă îngropaţi în acest mormânt unde a fost îngropat omul lui

---

atunci, dacă ar fi reuşit să oprească „gestul profetic" al omului lui Dumnezeu, i-ar fi anulat eficienţa. Or „gestul profetic" consta nu numai în a pronunţa o anume prevestire (v. 2), ci şi în a pleca din Iuda şi a se reîntoarce precum i s-a cerut. A întrerupe călătoria acestui om ar fi însemnat anularea profeţiei. Dacă bătrânul profet a crezut o clipă că va reuşi, aducându-l la el pe omul lui Dumnezeu, contrar poruncii primite, intervenţia Domnului prin intermediul leului arată că Dumnezeu veghează la împlinirea prevestirii împotriva Baithelului (ca şi asupra istoriei, în ansamblu). Însuşi bătrânul profet, care a încercat să se împotrivească poruncii, este însărcinat să vestească stăpânirea deplină a lui Dumnezeu asupra evenimentului.

13,21 „ai amărât cuvântul lui Dumnezeu" = „nu ai ţinut seama de cuvântul lui Dumnezeu".

13,27 Apare numai la Origen şi în TM, cu o completare la v. 26: „Domnul l-a dat leului care l-a fărâmat şi l-a ucis, după cuvântul Domnului, pe care i-l grăise. [27] Şi a zis către fiii săi: «Înşeuaţi-mi măgarul!» Şi ei i l-au înşeuat."

13,31 „l-a jelit": TM are „l-a îngropat". ♦ „ca să se mântuiască... oasele lui", nu apare în TM, ci doar în greacă şi VL.

Dumnezeu; lângă oasele lui să mă puneţi, ca să se mântuiască oasele mele împreună cu oasele lui; [32] fiindcă se va împlini vorba pe care a grăit-o după cuvântul Domnului asupra altarului din Baithel şi asupra caselor înalte din Samaria."

[33] Şi [nici] după lucrul acesta Ieroboam nu s-a întors de la răutatea lui, ci a făcut iarăşi dintr-o parte a poporului preoţi pentru înălţimi; celui care voia, aceluia îi plinea mâinile şi ajungea preot pentru înălţimi. [34] Şi acest lucru a fost păcat pentru casa lui Ieroboam; şi i-a fost spre nimicire şi stingere de pe faţa pământului.

14 [1-20]

14,1-20 Aceste versete, prezente în TM, lipsesc aici din tradiţia manuscrisă preluată de Rahlfs (care le pune, totuşi, în notă), dar apar în recensiunea origeniană, din care, în schimb, lipseşte textul din 12,24 g-n, cu un conţinut asemănător cu 14,1-18: „[1] În vremea aceea, s-a îmbolnăvit Abia, fiul lui Ieroboam. [2] Şi Ieroboam i-a spus femeii sale: «Scoală-te, schimbă-ţi îmbrăcămintea ca să nu se ştie că eşti femeia lui Ieroboam, şi du-te la Selo. Iată, acolo este Achia, profetul. El mi-a spus că eu voi fi rege peste poporul acesta. [3] Şi ia în mâna ta pâini pentru omul lui Dumnezeu, turte pentru copiii lui şi stafide şi un vas cu miere şi du-te la el. El îţi va vesti ce va fi cu copilaşul.» [4] Femeia lui Ieroboam a făcut aşa, s-a ridicat şi a plecat la Selo şi a intrat în casa lui Achia. Omul era [prea] bătrân să mai vadă şi ochii îi erau înceţoşaţi de bătrâneţe. [5] Şi Domnul i-a spus lui Achia: «Iată, femeia lui Ieroboam vine să caute un cuvânt de la tine despre fiul ei, căci e bolnav. Aşa şi aşa să-i spui. Şi, când va veni, ea va arăta străină.» [6] Şi a fost aşa: când a auzit Achia sunetul paşilor ei, care intra pe uşă, i-a spus: «Intră, femeia lui Ieroboam! De ce te-ai îmbrăcat ca altcineva? Eu îţi sunt vestitor de rele. [7] Du-te şi spune-i lui Ieroboam: aşa vorbeşte Domnul Dumnezeul lui Israel: 'Fiindcă Eu te-am ridicat din mijlocul poporului şi te-am pus cârmuitor peste poporul Meu, Israel, [8] şi am rupt domnia de la casa lui David şi ţi-am dat-o ţie, dar tu n-ai fost ca slujitorul Meu, David, care a păzit poruncile Mele şi care a umblat după Mine cu toată inima lui, ca să împlinească tot ce este drept în ochii Mei, [9] ci ai făcut mai multe rele decât toţi care au fost înaintea ta şi ai umblat şi ţi-ai făcut zei străini şi chipuri cioplite, încât M-ai mâniat, iar pe Mine M-ai aruncat la spate, [10] de aceea, iată, Eu aduc rele peste casa lui Ieroboam şi-i voi nimici lui Ieroboam orice parte bărbătească, fie rob, fie rămas în Israel, şi voi lua din spatele casei lui Ieroboam precum este luat gunoiul, până la capăt. [11] Pe cel mort de-al lui Ieroboam în cetate au să-l mănânce câinii, iar pe cel mort în câmp îl vor mânca păsările cerului, pentru că Domnul a grăit.' [12] Iar tu, sculându-te, du-te la casa ta şi când vor intra picioarele tale în cetate, copilaşul va muri [13] şi-l va jeli tot Israelul şi-l vor înmormânta, pentru că numai el dintr-ai lui Ieroboam va ajunge într-un mormânt, pentru că [numai] în el s-a găsit ceva bun de către Domnul Dumnezeul lui Israel, în casa lui Ieroboam. [14] Şi Domnul Îşi va ridica un rege peste Israel care va lovi casa lui Ieroboam în ziua aceea, ba chiar

[21] Roboam, fiul lui Solomon, domnea peste Iuda. Roboam avea patruzeci şi unu de ani când a ajuns rege; şi a domnit şaptesprezece ani în Ierusalim, cetatea pe care Domnul Şi-a ales-o dintre toate triburile lui Israel, ca să-Şi pună numele Său acolo. Numele mamei lui era Naama ammanita. [22] Şi Roboam a făcut ce este rău înaintea Domnului şi I-a stârnit mânia prin toate câte le-au făcut părinţii săi şi în păcatele lor cu care au păcătuit. [23] Şi au construit înălţimi, şi stâlpi, şi dumbrăvi pe toate dealurile înalte şi sub orice copac umbros. [24] Şi a fost uneltire în ţară, şi au făcut după toate spurcăciunile neamurilor pe care Domnul le izgonise din faţa fiilor lui Israel. [25] Şi a fost aşa: în anul al cincilea al domniei lui Roboam, Susakim, regele Egiptului, s-a suit asupra Ierusalimului [26] şi a luat toate avuţiile Casei Domnului, şi avuţiile casei regelui, şi lăncile de aur pe care le luase David din mâna slujitorilor lui Adraazar, regele din Suba, şi le adusese la Ierusalim – le-a luat pe toate, [numai] arme de aur. [27] Şi regele Roboam a făcut arme de aramă în locul acelora şi au fost puşi peste ele mai marii gărzilor, cei care

---

acum. [15] Şi Domnul va lovi pe Israel cum se clatină trestia în apă şi-l va smulge pe Israel din acest pământ bun pe care l-a dat părinţilor lor şi-i va risipi dincolo de Fluviu, pentru că şi-au făcut dumbrăvile, mâniindu-L pe Domnul. [16] Şi-l va da Domnul pe Israel din pricina păcatelor lui Ieroboam, care a păcătuit şi l-a dus pe Israel în păcat.» [17] Şi s-a ridicat femeia lui Ieroboam şi a pornit către Sarira [TM: Tir^{e}ţăh]; şi a fost aşa: când a trecut pragul casei, copilul a murit. [18] Şi l-au înmormântat şi l-a jelit tot Israelul, după cuvântul Domnului pe care îl grăise prin robul Său Achia profetul. [19] Şi celelalte fapte ale lui Ieroboam şi câte războaie a făcut şi cum a domnit, iată, sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Israel. [20] Şi zilele cât a domnit Ieroboam sunt douăzeci şi doi de ani. Şi el s-a culcat lângă părinţii lui şi fiul său, Nadab, a ajuns rege în locul lui."

14,22 „Roboam a făcut...": TM are „Iuda a făcut..." ♦ „prin toate câte le-au făcut părinţii săi": TM are „mai mult decât toate câte le-au făcut părinţii săi".

14,24 „uneltire": σύνδεσμος, *litt.* „legătură", un fel de societăţi oculte având drept scop practici orgiastice, idolatre, neîngăduite de Lege. TM are: „ba au fost şi sodomiţi în ţară" (*w^{e}gham qādhēš hāyāh b^{e}hā'āreṣ*). Religia canaanită, bazată pe ciclul anotimpurilor, comporta rituri de fertilitate. Prostituţia avea din acest punct de vedere un rol simbolic important; sanctuarele aveau ca personal „hieroduli", prostituaţi de ambe sexe (inclusiv homosexuali, tradus cu „sodomiţi") care erau la dispoziţia pelerinilor (*cf.* 15,12; 22,47 TM; Deut. 23,18; 4Rg. 23,7). Această prostituţie „sacră" a fost o ameninţare constantă pentru integritatea şi puritatea credinţei lui Israel.

14,25 Această expediţie a lui Susakim nu a dus la cucerirea Ierusalimului, dar Faraon l-a obligat pe Roboam să plătească un tribut uriaş.

14,26 „lăncile... arme de aur": TM are „scuturile pe care le făcuse Solomon".

14,27 „gărzile", gr. παρατρέχοντες, *litt.* „cei care aleargă pe lângă": e vorba de garda personală a regelui, *cf.* 1,5.

păzeau porţile casei regelui. [28] Şi a fost aşa: când regele se ducea în Casa Domnului, gărzile le luau şi [apoi] le puneau în camera gărzilor. [29] Şi celelalte întâmplări ale lui Roboam şi toate faptele sale, oare nu sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Iuda? [30] Şi a fost război între Roboam şi Ieroboam în toate zilele. [31] Şi Roboam s-a culcat alături de părinţii săi şi a fost îngropat lângă părinţii săi în cetatea lui David. Şi a ajuns rege Abiu, fiul lui, în locul lui.

15 [1] În anul al optsprezecelea al domniei lui Ieroboam, fiul lui Nabat, a ajuns rege peste Iuda Abiu, fiul lui Roboam. [2] El a domnit şase ani. Numele mamei sale era Maacha, fiica lui Abessalom. [3] Şi el a umblat în păcatele tatălui său, pe care acesta le făcuse în faţa lui, şi inima lui n-a fost pe de-a-ntregul cu Domnul Dumnezeul său, ca inima lui David, părintele său. [4] Căci, de dragul lui David, Domnul i-a dat o rămăşiţă, ca să-i pună [la domnie] pe copiii lui după el şi să întărească Ierusalimul, [5] fiindcă David făcuse ce este drept înaintea Domnului şi nu se abătuse de la toate cele poruncite lui în toate zilele vieţii sale. [[6]] [7] Şi celelalte întâmplări ale lui Abiu, şi toate câte a făcut, oare nu sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Iuda? Şi a fost război între Abiu şi Ieroboam. [8] Abiu s-a culcat alături de părinţii săi în al douăzeci şi patrulea an al lui Ieroboam, şi a fost îngropat lângă părinţii săi, în cetatea lui David. Şi Asa, fiul său, a ajuns rege în locul lui.

[9] În al douăzeci şi patrulea an al lui Ieroboam, regele lui Israel, a ajuns rege Asa peste Iuda. [10] El a domnit în Ierusalim patruzeci şi unu de ani.

14,28 „camera": LXX are θεε, ce transcrie ebr. *tā'*, „sală, cameră".

14,29 „întâmplări": gr. λόγοι, *litt.* „cuvinte"; după ebr. *dᵉbhārīm,* ajunge să însemne şi „fapte, întâmplări". La fel şi ῥήμα – *cf.* nota 11,41. ♦ „Cartea cronicilor": *litt.* „cartea faptelor zilelor..."

14,31 După „cetatea lui David", TM are în plus: „şi numele mamei sale era *Na'amāh,* ammonita".

15,2 „şase ani": TM are „trei ani, la Ierusalim". A domnit între 915-913.

15,3 David este numit „părinte" al tuturor descendenţilor care i-au urmat pe tronul din Ierusalim.

15,4 „o rămăşiţă": TM are „o făclie".

15,5 La sfârşitul versetului, TM are în plus, „în afară de ce făcuse cu Urie heteul."

15,6 Lipseşte din cele mai bune manuscrise greceşti. E un dublet al v. 14,30.

15,8 „în al douăzeci şi patrulea an al lui Ieroboam": nu apare în TM.

15,9 „în al douăzeci şi patrulea": TM are „în al douăzecilea".

15,10 „patruzeci şi unu de ani": între 912-871 î.H. ♦ „Ana": TM are *Ma'akhāh.* La fel şi la 15,13.

Numele mamei sale era Ana, fiica lui Abessalom. [11] Şi Asa a făcut ce este drept înaintea Domnului, asemenea lui David, părintele său. [12] A stârpit din ţară riturile de iniţiere şi a desfiinţat toate îndeletnicirile [idolatre] pe care le urmaseră părinţii săi. [13] Chiar şi pe Ana, mama sa, a lipsit-o de rangul ei, fiindcă făcuse o adunare în dumbrava ei. Asa i-a dărâmat tainiţele şi le-a dat foc la pârâul Kedron. [14] Înălţimile nu le-a desfiinţat; în toate celelalte, inima lui Asa a fost pe de-a-ntregul cu Domnul în toate zilele sale. [15] El a adus stâlpii tatălui său şi stâlpii săi în Casa Domnului – de aur şi de argint – şi vase. [16] Şi a fost război între Asa şi Baasa, regele lui Israel, în toate zilele. [17] Şi s-a ridicat Baasa, regele lui Israel, asupra lui Iuda şi a zidit Rama, ca să nu se mai poată ieşi sau intra la Asa, regele lui Iuda. [18] Şi Asa a luat argintul şi aurul pe care l-a găsit în vistieriile casei regelui şi l-a dat în mâinile slujitorilor săi; şi regele Asa i-a trimis la Fiul-lui-Ader, fiul lui Taberemman,

---

15,12 „riturile de iniţiere": gr. τελετή, „iniţiere în mistere, ritual de iniţiere", apare unde TM are *haqq^{e}dhēşīm*, „prostituaţi sacri" (*cf.* nota 14,24). ♦ „îndeletnicirile [idolatre]": τὰ ἐπιτηδεύματα apare, de asemenea, drept corespondent al TM *gillulīm*, „idoli".

15,13 „de rangul ei": gr. τοῦ μὴ εἶναι ἡγουμένην, *litt.* „să nu [mai] fie conducătoare", explicitează ebr. *mi-g^{e}bīrāh*. *G^{e}bīrāh*, *litt.* „cea puternică", era titlul de noblețe atribuit reginei-mame, care se bucura de privilegii deosebite. ♦ „tainiţele": gr. καταδύσεις, *litt.* „coborâri", probabil grote sau amenajări subterane, obişnuite în cultul divinităţilor infernale; au drept corespondent în TM *miph^{e}leţeth*, „oroare, grozăvie". Este obişnuita calificare pentru cultul idolilor, dar nu se ştie exact la ce se referă. ♦ „în dumbrava": TM are „pentru Aşera". Aşera era o veche divinitate canaaneană, binecunoscută datorită textelor din Ugarit. Cu timpul a fost confundată cu Astarte. *Cf.* nota la 1 Regi 7,3-4.

15,15 „stâlpii tatălui său şi stâlpii săi": TM „cele sfinţite/închinate ale tatălui său şi cele sfinţite/închinate ale sale".

15,18-19 Politica celor două regate israelite de a se alia cu regii arameeni şi chiar cu regii Asiriei, Egiptului şi Babilonului a însemnat o mare risipă de forţe şi avuţii. Mult mai rar se aliau între ele împotriva vecinilor (*cf.* 22,4). Profeţii au protestat permanent împotriva acestor jocuri politice: poporul ales trebuia să-şi pună toată încrederea în Dumnezeu, nu în oamenii puternici ai vremii.

15,18 „în vistieriile casei regelui": TM are „în vistieriile Casei lui YHWH şi în vistieriile casei regelui". ♦ „Fiul-lui-Ader" transcrie ebr. Ben-Hadad, numele regelui Siriei. Literele ebr. *d* şi *r*, având forme foarte asemănătoare, sunt confundate adesea de traducătorii LXX. Trei suverani din Damasc au purtat acest nume. Este vorba aici de Ben-Hadad I, al cărui nume se găseşte încă pe o stelă, ridicată în cinstea zeului Melqart în jurul anului 860 î.H. Ben-Hadad II (*cf.* 21,1-34; 4Rg. 6,24; 8,7.9) este cunoscut datorită luptelor cu Achab; acesta a fost asasinat de către Hazael (4Rg. 8,15). Ben-Hadad III este fiul lui Hazael (4Rg. 13,24).

fiul lui Azin, regele Siriei, care locuia în Damasc, zicând: [19] „Fă un legământ între mine şi tine, între tatăl meu şi tatăl tău! Iată, ţi-am trimis daruri de argint şi de aur; hai, rupe legământul tău cu Baasa, regele lui Israel, ca el să se ducă de la mine." [20] Iar Fiul-lui-Ader a ascultat de regele Asa şi a trimis căpeteniile oştilor sale împotriva cetăţilor lui Israel şi a lovit cetatea Ain, Dan, Abelmaa şi tot ţinutul Chezrath, până la tot ţinutul lui Neftali. [21] Şi când a auzit Baasa, a lăsat zidirea Ramei şi s-a întors la Thersa. [22] Şi regele Asa a poruncit ca tot omul din Iuda, la Ainakim, să ia pietrele din Rama şi lemnele ei, pe care le clădise Baasa; şi cu acestea regele Asa a zidit tot dealul lui Beniamin şi turnul de strajă. [23] Şi celelalte întâmplări ale lui Asa şi toate vitejiile pe care le-a făcut, iată, oare nu sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Iuda? Numai că la vremea bătrâneţilor sale a suferit de picioare. [24] Şi Asa s-a culcat şi a fost îngropat alături de părinţii săi în cetatea lui David. Şi Iosaphat, fiul său, a ajuns rege în locul lui.

[25] Şi Nadab, fiul lui Ieroboam, a ajuns rege peste Israel în al doilea an [de domnie] al lui Asa, regele lui Iuda. Şi a domnit peste Israel doi ani. [26] Şi a făcut [ce este] rău înaintea Domnului, şi a umblat pe calea tatălui său şi în păcatele lui, cu care l-a dus în păcat pe Israel. [27] Şi l-a împresurat Baasa, fiul lui Achia, către casa lui Belaan, şi l-a lovit la Gabathon, [cetatea] Străinilor, pe când Nadab cu tot Israelul împresurau Gabathonul. [28] Şi Baasa l-a omorât în anul al treilea al domniei lui Asa, fiul lui Abiu, regele lui Iuda, şi a ajuns el rege. [29] Şi a fost aşa: cum a ajuns rege, a lovit casa lui Ieroboam, şi n-a

---

15,19 „Fă un legământ...": TM are „Legământ..."

15,20 „până la tot ţinutul...": TM are „precum şi tot ţinutul..."

15,22 „la Ainakim": transcrie ebr. *'ēyn naqī*, „fără excepţie", interpretând expresia drept toponim. ♦ „dealul lui Beniamin şi turnul de strajă": TM are „*Gebha'* din Beniamin şi *Miṣpāh*" (LXX a tradus toponimele).

15,23 „vitejiile": gr. δυναστεία, „stăpânire, dominaţie", dar şi, mai apropiat de sensul etimologic, „fapte de putere, vitejii". ♦ După „vitejiile pe care le-a făcut", TM are în plus „cetăţile pe care le-a zidit". ♦ Pentru Theodoret al Cyrului, din pricina idolatriei, Iuda a pierdut ajutorul divin, iar regele Egiptului a putut cuceri mai multe cetăţi, prădând chiar Templul din Ierusalim (*Quaest. 45 la 1 Regi*).

15,25 Nadab a domnit între anii 911-910 î.H.

15,27 „către casa lui Belaan": gr. neclar; TM are „al casei/ din casa lui *Yiśśākhār*". Este acelaşi Baasa din versetele 15,16-22.

15,28 Regatul lui Israel a cunoscut nouă dinastii diferite, adesea efemere, patru dintre ele fiind reprezentate doar de un singur monarh. În regatul lui Iuda, dimpotrivă, toţi regii au aparţinut unei singure dinastii, cea davidică.

lăsat nici suflare [din casa] lui Ieroboam până n-a nimicit-o cu totul, după cuvântul Domnului pe care-l grăise prin robul Său Achia selonitul [30] despre păcatele lui Ieroboam – care l-a dus pe Israel în păcat –, cu care l-a mâniat pe Domnul Dumnezeul lui Israel. [31] Şi celelalte întâmplări ale lui Nadab, şi toate câte a făcut, iată, oare nu sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Israel? [32]

[33] Şi din cel de-al treilea an al [domniei] lui Asa, regele lui Iuda, a domnit peste Israel, în Thersa, Baasa, fiul lui Achia, timp de douăzeci şi patru de ani. [34] Şi a făcut [ce este] rău înaintea Domnului, şi a umblat pe calea lui Ieroboam, fiul lui Nabat, şi în păcatele lui, cu care l-a dus în păcat pe Israel.

16 [1] Şi a fost cuvântul Domnului către Baasa prin Iu, fiul lui Anani, zicând: [2] „În vreme ce Eu te-am înălţat din ţărână şi te-am pus cârmuitor peste poporul meu, Israel, tu ai umblat pe calea lui Ieroboam şi l-ai dus pe poporul Meu, Israel, în păcat, încât M-au mâniat cu deşertăciunile lor: [3] iată, Eu voi stârni [vrăjmaşi] în spatele lui Baasa şi în spatele casei lui, şi voi face casa ta ca pe casa lui Ieroboam, fiul lui Nabat; [4] pe cel mort în cetate din [casa] lui Baasa au să-l mănânce câinii, iar pe cel mort de-al lui în câmp îl vor mânca păsările cerului." [5] Şi celelalte întâmplări ale lui Baasa şi toate faptele lui şi vitejiile lui, iată, nu sunt oare scrise în Cartea cronicilor regilor lui Israel? [6] Şi Baasa s-a culcat alături de părinţii săi şi a fost îngropat în Thersa. Şi Ela, fiul său, a ajuns rege în locul lui, în anul al douăzecilea al domniei lui Asa. [7] Şi Domnul a grăit prin Iu, fiul lui Anani, împotriva lui Baasa şi împotriva casei lui, [despre] toată răutatea pe care el o făcuse dinaintea Domnului, mâniindu-L prin faptele mâinilor lui, astfel că a fost asemenea casei lui Ieroboam [nu doar pentru răutatea lui, ci] şi pentru că a lovit-o.

15,32 Există doar la Origen şi în TM: „Şi a fost război între Asa şi Baasa, regele lui Israel, în toate zilele lor."

15,33 Baasa a domnit între anii 910-887 î.H.

16,1 Acest Iu nu trebuie confundat cu regele omonim de la 4Rg. cap. 9-10, dar este, poate, acelaşi cu „văzătorul" din 2Par. 19,2.

16,6 „în anul al douăzecilea al domniei lui Asa": nu apare în TM.

16,7 „şi pentru că a lovit-o": este un adaos care îl vede pe Baasa ca pe un uzurpator care a masacrat toată familia predecesorului său. Un punct de vedere asemănător cu privire la dobândirea domniei prin violenţă se află la profetul Osea despre felul în care a ajuns rege, prin violenţă, Iehu (Os. 1,4).

[8] Ela, fiul lui Baasa, a domnit peste Israel doi ani, în Thersa. [9] Iar Zambri, căpetenia peste jumătate din călărime, a uneltit împotriva lui, pe când [regele] se afla la Thersa bând şi îmbătându-se în casa lui Osa, economul din Thersa. [10] Şi Zambri a intrat şi l-a lovit şi l-a omorât şi a domnit în locul lui. [11] Şi a fost aşa: pe când domnea el stând pe tronul său, a zdrobit toată casa lui Baasa, [12] după cuvântul pe care-l grăise Domnul împotriva casei lui Baasa către Iu, profetul, [13] despre toate păcatele lui Baasa şi ale lui Ela, fiul lui, fiindcă l-au dus pe Israel în păcat, încât l-au mâniat pe Domnul Dumnezeul lui Israel prin deşertăciunile lor. [14] Şi celelalte întâmplări ale lui Ela şi toate faptele sale, iată, nu sunt oare scrise în Cartea cronicilor regilor lui Israel? [15] Şi Zambri a domnit şapte zile în Thersa pe când tabăra lui Israel era asupra Gabathonului, [cetatea] Străinilor. [16] Şi poporul i-a auzit prin tabără [pe unii] zicând: „Zambri a uneltit şi l-a doborât pe rege." Şi [chiar] în acea zi, în tabără, l-au făcut rege peste Israel pe Ambri, căpetenia oştirii lui Israel. [17] Şi Ambri, împreună cu tot Israelul, s-au suit din Gabathon şi au împresurat Thersa. [18] Când Zambri a văzut că-i fusese luată cetatea, a intrat în tainiţa casei regelui şi a dat foc casei regelui peste el. Şi a murit [19] pentru păcatele pe care le-a săvârşit, făcând ce este rău înaintea Domnului şi umblând pe calea lui Ieroboam, fiul lui Nabat, şi în păcatele acestuia, cu care l-a dus în păcat pe Israel. [20] Şi celelalte întâmplări ale lui Zambri şi urzelile pe care le-a urzit, iată, nu sunt oare scrise în Cartea cronicilor regilor lui Israel?

[21] Atunci poporul lui Israel s-a dezbinat: jumătate din popor îl urma pe Thamni, fiul lui Gonath, ca să-l facă rege, şi cealaltă jumătate din popor îl urma pe Ambri. [22] Poporul care îl urma pe Ambri a covârşit poporul care îl urma pe Thamni, fiul lui Gonath. Şi au murit Thamni şi Ioram, fratele său,

---

16,8 În TM, versetul începe: „În al douăzeci şi şaselea an al domniei lui Asa, regele lui Iuda..." ♦ „doi ani": 887-886.

16,10 După „l-a omorât", TM are în plus: „în al douăzeci şi şaptelea an al domniei lui Asa, regele lui Iuda".

16,11 La sfârşitul versetului, TM are în plus: „Nu i-a mai lăsat nici parte bărbătească, nici răscumpărător, nici apropiat."

16,15 Zambri a domnit în anul 886 î.H. ♦ În TM versetul începe: „În al douăzeci şi şaptelea an al domniei lui Asa, regele lui Iuda."

16,22 „Şi au murit... după Thamni": TM are „*Tibh^{e}nī* a murit şi a ajuns rege *'Om^{e}rī*." Acesta a fost un rege important, cu o domnie mai lungă (886-875) şi întemeietorul unei dinastii puternice, care a domnit până în 841. Autorul îl evaluează numai din punct de vedere religios.

în vremea aceea, iar Ambri a ajuns rege după Thamni. [23] Din al treizeci şi unulea an al domniei regelui Asa, a domnit Ambri peste Israel, doisprezece ani. În Thersa a domnit şase ani; [24] şi Ambri a dobândit muntele Semeron de la Semer, stăpânul muntelui, pentru doi talanţi de argint, şi a zidit muntele şi i-a pus muntelui pe care-l întărise numele de Saemeron, după numele lui Semer, stăpânul muntelui. [25] Şi Ambri a făcut [ceea ce este] rău înaintea Domnului, şi i-a întrecut în răutăţi pe toţi cei care fuseseră înaintea lui. [26] Şi a umblat pe toată calea lui Ieroboam, fiul lui Nabat, şi în păcatele lui, cu care l-a dus în păcat pe Israel, încât L-au mâniat pe Domnul Dumnezeul lui Israel cu deşertăciunile lor. [27] Şi celelalte întâmplări ale lui Ambri şi toate faptele lui şi vitejiile lui, iată, nu sunt oare scrise în Cartea cronicilor regilor lui Israel? [28] Şi Ambri s-a culcat alături de părinţii săi şi este îngropat în Samaria. Şi în locul său a ajuns rege Achaab, fiul său.

[28a] Şi în al unsprezecelea an al lui Ambri, a ajuns rege Iosaphat, fiul lui Asa, [care avea] treizeci şi cinci de ani când a ajuns rege; şi a domnit douăzeci şi cinci de ani în Ierusalim. Iar numele mamei sale era Gazuba, fiica lui Selei. [28b] Şi a umblat pe calea lui Asa, tatăl său, şi nu s-a abătut de la ea, făcând ce este drept înaintea Domnului; doar înălţimile nu le-a desfiinţat, [căci oamenii] aduceau jertfe pe înălţimi şi ardeau tămâie. [28c] Şi înţelegerile [încheiate de] Iosaphat, şi toate vitejiile pe care le-a făcut şi cu cine s-a războit, iată, nu sunt oare scrise în Cartea cronicilor regilor lui Iuda? [28d] Şi a şters din ţară rămăşiţele desfrânărilor săvârşite în zilele lui Asa, tatăl său. [28e] În Siria nu era rege, ci [doar] un nasib. [28f] Şi regele Iosaphat a făcut o corabie de Tharsis, ca să meargă la Sophir după aur; dar nu s-a dus, căci corabia s-a

---

16,24 „muntelui pe care-l întărise": TM are „cetăţii pe care o zidise". Este un semn al puterii lui Ambri (Omri) faptul că a zidit şi fortificat Samaria, în jurul anului 880 î.H., pe o colină pustie şi că a putut-o impune drept capitală definitivă a regatului Israel. Amenajarea locului a fost continuată de către Achaab, fiul lui Ambri (16,32), şi de către Ieroboam II (4Rg. 14,23). Dar strălucirea politică a oraşului nu îi putea înşela pe profeţi, care au denunţat trufia Samariei şi idolatria ei (Am. 4,1, Os. 8,5; Mich. 1,5; Is. 28,1). După o soartă schimbătoare în rivalitatea ei cu Damascul (4Rg. 6,24-25), cetatea a fost îndelung asediată, iar în cele din urmă cucerită de asirieni în 722 î.H. (4Rg. 17,5-6), care au făcut-o capitală de provincie. Sub dominaţia persă şi-a păstrat acest statut (Neem. 3,34). A cunoscut o renaştere în epoca elenistică şi mai ales în Imperiul Roman. Astăzi se mai văd doar ruinele şi un sat numit Sebastia.

16,28 a-h Adaos LXX, aproape identic cu 22,41-51.

16,28e „Nasib": νασιβ în LXX transcrie ebr. *nᵉṣībh*, „fruntaş, conducător" (*cf.* şi nota 10,5 la 1 Regi).

sfărâmat în Gasiongaber. [28g] Atunci regele lui Israel i-a zis lui Iosaphat: „Îi voi trimite pe slujitorii tăi cu slugile mele pe corabie!" Dar Iosaphat n-a voit. [28h] Şi s-a culcat Iosaphat alături de părinţii săi şi a fost îngropat lângă părinţii săi în cetatea lui David. Şi în locul său a ajuns rege Ioram, fiul său.

[29] În anul al doilea al lui Iosaphat, a ajuns rege Achaab, fiul lui Ambri; şi a domnit peste Israel, în Samaria, douăzeci şi doi de ani. [30] Şi Achaab a făcut [ceea ce este] rău înaintea Domnului, i-a întrecut în răutăţi pe toţi cei de dinaintea lui. [31] Nu i-a ajuns că umbla în păcatele lui Ieroboam, fiul lui Nabat, ci a mai şi luat-o de nevastă pe Iezabel, fiica lui Iethebaal, regele sidonienilor, şi s-a dus de i-a slujit lui Baal şi i s-a închinat. [32] Şi i-a înălţat un altar lui Baal în casa spurcăciunilor lui, pe care a zidit-o în Samaria. [33] Şi a făcut Achaab o dumbravă; şi a stăruit Achaab în săvârşirea întărâtărilor, întărâtând [mânia] asupra sufletului său spre a fi nimicit. A săvârşit mai multe răutăţi decât toţi regii lui Israel care au fost înaintea lui. [34] În zilele lui, Achiel Baithelitul a zidit Ierihonul; i-a pus temelie pe Abiron, întâiul său născut şi pe Segub, mezinul, i-a aşezat porţile, după cuvântul Domnului, pe care l-a grăit prin Iisus, fiul lui Nave.

17 [1] Ilie Thesbitul, profetul din Thesbonul Galaadului, a zis către Achaab: „Viu este Domnul Dumnezeul puterilor, Dumnezeul lui Israel înaintea

---

16,29 „În anul al doilea al lui Iosaphat": TM are „În al treizeci şi optulea an al domniei lui Asa, regele lui Iuda." ♦ „douăzeci şi doi de ani": 875-853.

16,32 „casa spurcăciunilor lui": TM are „casa lui Baal".

16,33 „întărâtând [mânia] asupra sufletului său spre a fi nimicit": TM are „mâniindu-l pe YHWH, Dumnezeul lui Israel".

16,34 Ierihonul continua să fie locuit, dar nu mai era de mult fortificat. Refacerea fortificaţiilor va fi fost menită să apere graniţele de răsărit de atacurile moabiţilor. ♦ „i-a pus temelie... i-a aşezat porţile": sensul expresiilor nu este limpede nici în ebraică. Se poate înţelege că Achiel şi-a sacrificat şi îngropat copiii sub temeliile zidurilor şi porţilor Ierihonului, ca urmare a blestemului rostit de Iisus Nave (*cf.* Iis. Nav. 6,26). Beda Venerabilul, întemeindu-se pe semnificaţia numelor ebraice (*Achiel – vivens Deus*, respectiv *Bethel – Domus Dei*) propune o tâlcuire alegorică pentru acest pasaj. Astfel, Achiel din Baithel, creştinul în care trăieşte „Dumnezeul cel viu", îşi părăseşte cetatea, „Biserica", atunci când reziedeşte ruinele Ierihonului – „*diaboli pompas*" – anume ale cetăţii blestemate de Iosua-Iisus (*typos* al Mântuitorului) prin botez. Preţul plătit pentru aceasta va fi întâiul născut – temeliile credinţei pe care trebuia să zidească – şi fiul cel mai mic: desăvârşirea faptelor bune (*In Regum librum XXX quaestiones*, 16).

17,1 „Thesbitul", gr. ὁ Θεσβίτης: ebr. *tiš^{e}bī*, presupus derivat de la un toponim *Tiš^{e}beh*, a cărui localizare e controversată. ♦ „din Thesbonul Galaadului": ţinutul Galaad, după

Căruia stau – că în aceşti ani nu va fi nici rouă şi nici ploaie decât prin cuvântul gurii mele!" [2] Şi a fost cuvântul Domnului către Ilie: [3] „Pleacă de aici spre răsărit şi ascunde-te la pârâul Chorrath, din faţa Iordanului! [4] Şi va fi aşa: vei bea apă din pârâu, iar Eu voi porunci corbilor să te hrănească acolo." [5] Şi Ilie a făcut după cuvântul Domnului şi a stat lângă pârâul Chorrath din faţa Iordanului. [6] Şi corbii îi aduceau pâine dimineaţa şi carne seara, iar apă bea din pârâu. [7] Şi, după multe zile, s-a întâmplat că a secat pârâul, fiindcă nu [mai] cădea ploaie pe pământ. [8] Şi a fost cuvântul Domnului către Ilie: [9] „Scoală şi du-te la Sarepta Sidonului! Iată, am poruncit acolo unei văduve să te hrănească." [10] Şi [Ilie] s-a sculat şi a mers spre Sarepta

---

Iis. Nav. 13,25, aparţinea tribului lui Gad; de aceea, unele autorităţi rabinice consideră că profetul Ilie ar fi aparţinut acestui trib. Totuşi, Targumul palestinian (Deut. 33,11) îl consideră descendent al lui Levi. Dintre Părinţi, Eusebiu al Emesei, Prudentius şi Isidor al Sevilliei susţin preoţia lui Ilie (*apud* Poirot, É., 2002). TM are *mittoşābhēh Gil'ādh* „dintre locuitorii Galaadului". ♦ „Dumnezeul puterilor": nu apare în TM. ♦ Puterea lui Ilie de a încuia cerul e atribuită de Efrem Sirul fecioriei acestuia: „Fiindcă şi-a înfrânat poftele trupului, a putut Ilie să oprească ploaia de la cei adulteri. Fiindcă şi-a oprit trupul de la plăcere, a putut să oprească roua de la desfrânaţii care-şi vărsau nestăvilit curgerile lor" (*De Nativitate* XIV,16). ♦ Despre natura „de foc" a profetului, *cf.* Ioan Damaschinul, *Discurs despre marele profet Ilie*. Despre intransigenţa sa, dusă uneori până la extrem, *cf.* Roman Melodul, *Imnul 7, despre Ilie*. Despre caracterul de mediator al profetului, între Dumnezeu şi oameni, Pseudo-Ioan Gură de Aur, *Omilie despre Ilie*.

17,6 „pâine dimineaţa şi carne seara": TM are „pâine şi carne dimineaţa şi pâine şi carne seara". ♦ Faptul că Ilie a mâncat carne adusă de corbi este folosit de Clement Alexandrinul ca argument împotriva encratiţilor, care refuzau să mănânce carne, considerată „hrană moartă". Exemplul lui Ilie arată că cei drepţi acceptă să mănânce orice lucru creat de Dumnezeu şi abstinenţa ce vine din ură faţă de creaţie nu este dovadă de superioritate, ci păcat contra Creatorului (*Stromate* 3,6, PG 8,1155). ♦ Augustin îl pune pe Ilie alături de Ioan Botezătorul, care s-a hrănit cu lăcuste, şi de Noe, căruia i-a fost îngăduit să mănânce orice fel de carne, ca dovadă că nu mâncarea este spurcată, ci pofta – astfel încât „Esau s-a lăsat înşelat pentru un pumn de linte, David s-a blestemat pentru că poftise nişte apă, iar Împăratul nostru a fost ispitit nu prin carne, ci cu pâine" (*Confessiones* X,31,46).

17,7 O interpretare alegorică la acest episod se găseşte la Maxim Mărturisitorul care, considerându-l pe Ilie *typus Christi*, vede în foamea profetului foamea spirituală după mântuirea lumii a Mântuitorului care a venit la „pârâu", adică în această viaţă şi a primit să fie hrănit de corbi – de „neamurile întunecate prin idolatrie [...] prin cunoaştere şi practică, pâinea însemnând cunoaşterea, iar carnea – practica virtuţilor" (*Quaestiones et dubia* 185, *apud* Poirot, *ibidem*). *Cf.* şi omilia lui Ioan Gură de Aur, *Despre Ilie şi femeia văduvă*.

17,9 După „Sarepta Sidonului", TM are „şi locuieşte acolo".

17,10-24 *Văduva din Sarepta Sidonului.* Văduva a fost interpretată alegoric în tradiţia creştină ca reprezentând Biserica, ivită dintre neamurile văduvite, până la Hristos, de

până la poarta cetății; și, iată, acolo o văduvă aduna vreascuri, iar Ilie a strigat după ea și i-a zis: „Adu-mi puțină apă într-o ulcică să beau!" [11] Și ea s-a dus să aducă. Și Ilie a strigat după ea, zicând: „Adu-mi [și] o bucată de pâine în mâna ta!" [12] Iar femeia a zis: „Viu este Domnul Dumnezeul tău dacă am eu vreo turtă coaptă, ci numai cât un pumn de făină în vas și puțin ulei în ulcior! Și, iată, adun vreo două lemnișoare și mă duc să fac [o turtă] pentru mine și pentru copiii mei; vom mânca și vom muri!" [13] Și i-a zis Ilie: „Îndrăznește! Intră și fă precum zici, dar să-mi faci mie de acolo o turtă mică mai întâi și să mi-o aduci! Ție și copiilor tăi îți vei face pe urmă. [14] Căci așa spune Domnul: «Făina din vas nu va scădea și ulciorul cu ulei nu se va împuțina, până în ziua când Domnul va da ploaie pe pământ.»" [15] Și s-a dus femeia și a făcut [întocmai]; și au mâncat și ea și el și copiii ei. [16] Și făina din vas nu a scăzut și ulciorul cu ulei nu s-a împuținat, după cuvântul Domnului, pe care l-a grăit prin Ilie.

Legea și Cuvântul lui Dumnezeu. În această lumină, Pseudo-Ioan Gură de Aur observă că apa, untdelemnul, făina și cele două lemne din casa văduvei sunt tocmai „adevărata comoară a Bisericii noastre. Apă? Acesta este botezul. Untdelemn? Aceasta este mirungerea. Făină? Aceasta este pâinea. Două vreascuri de lemn? Aceasta este lucrarea crucii" (*In Martham, Mariam et Lazarum et in Eliam prophetam, apud* Poirot, É., *ibidem*, p. 172). ♦ Interpretarea pâinii făcute de văduvă ca *typos* al euharistiei este întâlnită și în tradiția siriacă. Pentru Efrem, euharistia este ceea ce conferă identitate creștinilor. ♦ Chromatius al Aquileii (sec. IV-V) interpretează episodul pe larg, insistând asupra „credinței neclintite" a văduvei. Ea reprezintă imaginea desăvârșită a Bisericii. Precum văduva și copiii ei, la fel Biserica suferea de foame înainte de venirea lui Iisus, Pâinea vieții. Făina și uleiul (în cantitate foarte mică) simbolizează Legea și Profeții. Legea și Profeții nu satură sufletul fără patimile lui Hristos-Pâinea. Abia când Biserica l-a primit pe Hristos, făina și uleiul au sporit (*Omilia 25 despre Sfântul Ilie*).

17,10 „Adu-mi...": TM are aici adresarea politicoasă, care s-ar putea traduce „Adu-mi, te rog...".

17,12 „pentru copiii mei": TM are „pentru fiul meu". Văduva are un singur copil – *cf.* 17,17.

17,14 „Făina din vas nu va scădea": *litt.* „Vasul cu făină nu va duce lipsă".

17,15 „copiii ei": TM are „casa ei".

17,16-22 În tâlcuirea alegorică a acestui pasaj excelează Maxim Mărturisitorul, pentru care Ilie este întruchiparea Rațiunii (ὁ νοῦς, masculin), care intră în casa văduvei, adică a sufletului (ἡ ψυχή, feminin) văduvit de bunătăți și lipsit de virtute și de cunoștința lui Dumnezeu. Sufletul își amintește păcatele sale (v. 18), „vasul-trup făcându-se gata de făptuire prin virtuți, iar ulciorul-minte izvorând necontenit contemplația... Iar gândul natural, la fel ca fiul văduvei, lepădând viața pătimașă de mai înainte, se va învrednici să se facă părtaș de viața dumnezeiască și adevărată, dată de rațiune" (*Ambigua*, 25).

17 După aceea s-a întâmplat că s-a îmbolnăvit fiul femeii, stăpâna casei. Şi boala lui era foarte grea, încât n-a mai rămas suflare în el. 18 Şi [femeia] a zis către Ilie: „Ce ai cu mine, omul lui Dumnezeu? Ai venit la mine ca să-mi aminteşti nelegiuirile mele şi să-mi omori fiul." 19 Atunci Ilie i-a zis femeii: „Dă-mi-l pe fiul tău!" Şi l-a luat de la sânul ei şi l-a dus în camera de sus, unde locuia, şi l-a culcat pe patul său. 20 Şi Ilie a strigat şi a zis: „Vai mie, Doamne, martor al văduvei la care locuiesc, Tu i-ai făcut rău omorându-i fiul!" 21 Şi a suflat de trei ori asupra copilului, L-a chemat pe Domnul şi a zis: „Doamne, Dumnezeul meu, să se întoarcă sufletul copilului acestuia la el!" 22 Şi aşa a fost şi copilul a dat un ţipăt. 23 Apoi, din camera de sus l-a coborât în casă şi i l-a dat mamei sale. Şi Ilie a zis: „Uite, fiul tău trăieşte!" 24 Iar femeia i-a zis lui Ilie: „Iată, [acum] am cunoscut că tu eşti omul lui Dumnezeu şi cuvântul Domnului în gura ta este adevărat!"

18 1 Şi a fost aşa: după multe zile, cuvântul Domnului a fost către Ilie, în anul al treilea, zicând: „Du-te şi arată-te lui Achaab şi voi da ploaie pe faţa

---

17,18 „să-mi aminteşti nelegiuirile": femeia interpretează nenorocirea ca o pedeapsă pentru păcatele ei, pe care prezenţa omului sfânt pare a i le aminti lui Dumnezeu.

17,20 „Doamne, martor al văduvei la care locuiesc...": TM are „YHWH, Dumnezeul meu, chiar şi văduvei la care locuiesc..." ♦ Augustin propune citirea propoziţiei ca întrebare, şi anume ca întrebare retorică a profetului, care implică un răspuns negativ, căci Dumnezeu nu poate să facă rău. „...Nimic nu trebuie să tulbure, dacă se păstrează exact interpretarea corectă. [...] Cuvintele sunt spuse ca şi când ar fi zis: «O, Doamne, martor al acestei văduve la care eu locuiesc ca oaspete, oare Tu să fi făcut rău încât să dai moarte fiului ei?» Astfel încât se subînţelege că Domnul n-a permis să moară fiul ei pentru a-i face rău, ci pentru a arăta o minune spre slava numelui lui [...] la fel cum Domnul a spus că Lazăr n-a murit spre moarte, ci ca Dumnezeu să fie slăvit în Fiul Său (In. 11,4)." Aşadar, moartea copilului are o funcţie doxologică pe care o aflăm şi într-un text coptic atribuit lui Ioan Gură de Aur, *Elogiu profetului Ilie*. La vederea minunii „femeia s-a aruncat la picioarele lui şi s-a închinat, zicând: «Cu adevărat tu eşti un om al lui Dumnezeu şi cuvântul ce iese din gura ta este adevăr»; şi a slăvit pe Dumnezeu şi pe Sfântul Ilie până la moartea ei." (*Encomium in Heliam prophetam*, CPG 5150)

17,21 „a suflat asupra": TM are „s-a întins peste". ♦ Mulţi Părinţi văd în această minune o prefigurare a botezului creştin, prin care neamurile, odinioară moarte, revin la viaţă. „Într-adevăr, pe fiul văduvei, adică neamurile păgâne, l-a înviat nu Tatăl singur fără Fiul, nici Tatăl şi Fiul fără Duhul Sfânt, ci întreaga Treime." (Caesarius de Arles, *Sermo* 124,4, *apud* Poirot, É., 2002, p. 161) Gestul ca atare (numit *insufflatio*) este prevăzut în slujba Botezului în exorcismul prebaptismal.

17,22 În TM versetul este: „YHWH a ascultat glasul lui Ilie şi suflarea copilului s-a întors în el şi a fost viu."

pământului." [2] Şi Ilie s-a dus să se arate lui Achaab. Şi [era] foamete grozavă în Samaria. [3] Şi Achaab l-a chemat pe Abdiu, economul. (Abdiu era foarte temător de Dumnezeu: [4] pe când Iezabel îi omora pe profeţii Domnului, Abdiu a luat o sută de profeţi şi i-a ascuns, câte cincizeci, într-o peşteră şi i-a hrănit cu pâine şi apă.) [5] Şi Achaab a zis către Abdiu: „Hai să mergem prin ţară, pe la izvoarele apelor şi pe la pâraie; poate găsim ceva iarbă, să scăpăm caii şi catârii şi nu ne vor mai muri vitele!"

[6] Şi au împărţit între ei drumul de străbătut: Achaab a plecat singur pe un drum, iar Abdiu a plecat singur pe alt drum. [7] Pe când Abdiu era singur pe drum, a venit şi Ilie [tot] singur în întâmpinarea lui. Atunci Abdiu s-a grăbit să se arunce cu faţa la pământ şi a zis: „Eşti chiar tu însuţi, Ilie, stăpânul meu?" [8] Şi Ilie i-a zis: „Eu. Du-te şi spune-i stăpânului tău: «Iată-l pe Ilie!»" [9] Şi Abdiu a zis: „Cu ce am păcătuit, ca să-l dai pe robul tău pe mâna lui Achaab ca să mă omoare? [10] Viu este Domnul Dumnezeul tău, că nu este neam sau regat unde să nu fi trimis stăpânul meu ca să te caute şi [toţi] i-au spus: «Nu e [aici]»; şi a pârjolit regatul şi ţinuturile lui din pricină că nu te-a găsit. [11] Iar acum tu zici: «Du-te, spune-i stăpânului tău: Iată-l pe Ilie!» [12] Şi va fi aşa: îndată ce eu am să plec de la tine, Duhul Domnului te va lua în [alt] loc, pe care nu-l cunosc, şi eu voi merge să-i dau de ştire lui Achaab, iar el mă va omorî; şi robul tău este temător de Dumnezeu, încă din tinereţea lui. [13] Oare nu ţi s-a spus ţie, stăpânul meu, ce am făcut eu pe când Iezabel îi omora pe profeţii Domnului? Cum am ascuns eu o sută de bărbaţi dintre profeţii Domnului, câte cincizeci în peşteră, şi i-am hrănit cu pâine şi apă? [14] Şi acum tu îmi zici: «Du-te şi spune-i stăpânului tău: Iată-l pe Ilie!» şi el mă va omorî." [15] Şi Ilie a zis: „Viu este Domnul puterilor, în faţa Căruia stau: astăzi mă voi înfăţişa lui!" [16] Şi s-a dus Abdiu în întâmpinarea lui Achaab şi i-a dat de ştire. Şi Achaab a alergat în întâmpinarea lui Ilie.

[17] Şi a fost aşa: când Achaab l-a văzut pe Ilie, i-a zis Achaab lui Ilie: „Tu eşti, cel care-l răzvrăteşte pe Israel?" [18] Şi Ilie a zis: „Nu eu îl răzvrătesc pe

---

18,7 „s-a grăbit să se arunce...": TM are: „l-a recunoscut şi s-a aruncat...".

18,12 „lui Achaab, iar el mă va omorî": TM are „lui Ahab; el nu te va găsi şi mă va omorî".

18,17 „cel care-l răzvrăteşte": ὁ διαστρέφων, „care dă peste cap, răstoarnă"; TM are *okhēr*, participiul prezent al vb. *ʿākhar*, „a tulbura (un lichid)". Reproşul lui Achaab împotriva lui Ilie nu vrea să spună că profetul a adus daune Israelului prin vreo faptă concretă a sa, ci că Ilie în persoană *este* o pacoste pentru Israel şi cuvântul ebraic folosit aici denumeşte o situaţie anormală, cauzată de o acţiune malefică (s-ar putea traduce cu

Israel, ci mai degrabă tu şi casa tatălui tău, părăsindu-l pe Domnul Dumnezeul vostru, căci ai umblat după Baali. [19] Iar acum, trimite să se adune tot Israelul la mine, în muntele Carmel, şi cei patru sute cincizeci de profeţi ai ruşinii şi cei patru sute de profeţi ai dumbrăvilor, care mănâncă la masa Iezabelei!" [20] Şi Achaab a trimis în tot Israelul şi a adunat pe toţi profeţii pe muntele

---

„piază rea"). Achaab îl acuză pe Ilie de a fi adus năpasta secetei asupra Israelului (17,1). Ilie, dimpotrivă, susţine că Achaab, prin idolatria lui şi a Iezabelei, este „piaza rea" pentru Israel (v. 18).

18,19 Muntele Carmel, situat aproape de Fenicia, a fost loc de cult al tuturor religiilor care s-au perindat prin Palestina şi mai ales al cultului lui Baal. „Carmel" era de asemenea numele unei divinităţii a furtunii şi ploii, asemănătoare lui Baal. ♦ „profeţi": la popoarele vecine cu Israelul existau văzători, ghicitori, extatici inspiraţi numiţi şi ei în VT *nabhī'īm*, „profeţi".

18,20-40 *Ilie, profeţii lui Baal şi jertfa de pe muntele Carmel.* Grigore al Nyssei îi interpretează alegoric pe profeţii lui Baal ca simbol al păcatelor, menţionând explicit că ştergerea păcatelor este lucrarea Duhului Sfânt, asemenea focului de pe Carmel: prin această jertfă, Ilie a prefigurat instituirea Botezului. Când s-a vărsat a treia oară apă, focul a căzut asupra jertfei pentru a arăta că acolo unde este apa duhovnicească, acolo este şi Duhul care dă viaţă şi arde ca un foc, arde păcatele şi-i ilumineză pe credincioşi (*In diem luminum* 234-235, *apud* Poirot, É., 1997[1]). ♦ Pentru jertfa de pe Carmel există de asemenea interpretări spirituale, ascetico-mistice, ce provin din medii monahale ale primelor şapte secole creştine. De remarcat legătura între 18,20-40 şi 18,41-46. Jertfa este condiţia pentru venirea ploii: „Luaţi trupul în care sunteţi îmbrăcaţi, faceţi din el altar; pe acest altar aşezaţi-vă gândurile şi, sub ochii Domnului, lepădaţi-vă de toată vrerea cea rea, înălţaţi mâinile inimii voastre către Dumnezeu – aceasta o face Duhul când este lucrător – şi rugaţi-L să vă dăruiască minunatul foc nevăzut, care să coboare din cer asupra voastră şi să vă mistuie altarul şi jertfele depuse. Căci preoţii lui Baal, duşmanul şi lucrările lor potrivnice se vor înfricoşa şi vor fugi din faţa voastră, aşa cum au fugit din faţa proorocului Ilie. Atunci, deasupra apelor, veţi vedea ca o urmă de om, ce vă va aduce valul spiritual, mângâierea Duhului Paraclet." (Antonie, *Ep.* 4,8, versiune georgiană, *apud* Poirot, *ibidem*, p.75). ♦ Ioan Gură de Aur face analogia dintre invocarea focului de către Ilie şi epicleza liturgică, arătând superioritatea celor de acum faţă de cele de atunci: „Închipuieşte-ţi-l pe Ilie în fruntea unei mulţimi fără număr şi jertfa aşezată pe altar şi tot restul celor prezenţi în calm şi mare linişte, profetul rugându-se singur, apoi flacăra care coboară deodată peste jertfă, lucruri care stârnesc minunarea şi dau naştere uimirii. De aici treci apoi la ceea ce se întâmplă acum şi vei vedea că acestea nu sunt numai admirabile, ci depăşesc uimirea. Într-adevăr, preotul stând drept, în picioare, face să coboare nu focul, ci Duhul Sfânt, rugându-se îndelung nu pentru ca un foc venit de sus să mistuiască jertfele, ci pentru ca harul, căzând peste jertfă, să aprindă prin mijlocirea sa sufletele tuturor şi să le facă mai strălucitoare ca argintul topit (*De sacerdotio* 3,4, SC 272).

Carmel. [21] Şi Ilie s-a apropiat înaintea tuturor şi le-a zis: „Până când veţi şchiopăta de amândouă picioarele? Dacă Domnul este Dumnezeu, urmaţi-L pe El! Iar dacă este Baal, urmaţi-l pe el!" Şi poporul n-a răspuns un cuvânt. [22] Şi Ilie a zis către popor: „Eu singur am rămas profet al Domnului, iar profeţii lui Baal sunt patru sute cincizeci de bărbaţi şi profeţii dumbrăvii, patru sute. [23] Să ni se aducă doi boi, şi ei să-şi aleagă unul, să-l taie şi să-l pună pe lemne, dar foc să nu pună; şi eu voi pregăti celălalt bou şi n-am să pun foc. [24] Şi voi să strigaţi numele zeilor voştri, iar eu voi chema numele Domnului Dumnezeului meu. Şi acela va fi Dumnezeu care va răspunde cu foc. Acesta este Dumnezeu!" Atunci întregul popor a răspuns şi a zis: „Bun este cuvântul pe care l-ai grăit!" [25] Şi Ilie le-a zis profeţilor ruşinii: „Alegeţi-vă un juncan şi pregătiţi-l voi mai întâi, fiindcă sunteţi mulţi, apoi chemaţi numele zeului vostru. Dar foc să nu puneţi!" [26] Şi au luat juncanul, l-au pregătit şi au început a chema numele lui Baal din zori şi până la amiază, zicând: „Ascultă-ne, Baale, ascultă-ne!" Dar nu se auzea nici glas, nici vreun sunet. Şi tot alergau în jurul altarului pe care-l făcuseră. [27] Pe la amiază, a început Ilie a-i batjocori, zicând: „Strigaţi-l cu glas mare, fiindcă este dumnezeu; poate stă de vorbă, ori e prins cu ceva treabă, ori poate doarme şi se va trezi..."

[28] Şi îl chemau cu glas mare şi îşi tot făceau tăieturi cu jungherele şi cu sulițele, până s-au umplut de sânge, după obiceiul lor. [29] Şi au tot profeţit

---

18,21 „de amândouă picioarele": *litt.* „de amândouă gleznele". Pentru Theodoret al Cyrului este vorba de sincretism idolatru: „Cum trebuie înţelese cuvintele «Până când veţi şchiopăta de amândouă picioarele?» Ei se închinau în faţa lui Dumnezeu şi adorau idolii. De aceea a adăugat: «Dacă Domnul este Dumnezeu, veniţi şi mergeţi după El. Iar dacă este Baal, mergeţi după el.» Dumnezeu nu vrea, spune el, să fie cinstiţi dumnezei falşi, iar ei nu vor să se închine în faţa adevăratului Dumnezeu. Voi însă, făcând şi una şi alta, nu vă păstraţi duhul statornic nici pentru unul, nici pentru celălalt." (*Quaest.* 27)

18,22 „şi profeţii dumbrăvii, patru sute": nu apare în TM.

18,24 „să strigaţi numele... voi chema numele...", *litt.* „să strigaţi/voi chema *în* numele...", calc după ebr. *b*^{e}*şem*.

18,27 Ilie ironizează modul antropomorf în care era imaginat Baal: de altfel, mitul îl prezintă având perioade în care e absent, adormit sau mort.

18,28 „îşi făceau tăieturi": această practică este o ceremonie funebră în cinstea lui Baal şi este atestată în textele din Ugarit: cu ocazia morţii lui Baal, zeul El „face să răsune pădurea de strigăte, îşi sfâşie obrajii şi bărbia, îşi brăzdează articulaţiile braţului, umerii şi pieptul precum o grădină. Îşi sapă pe spate văi adânci, îşi ridică glasul şi strigă..." (*apud* TOB, nota *ad loc.*).

până s-a înserat. Şi au ajuns la vremea înălţării jertfei, dar nu s-a auzit vreun glas. Atunci Ilie Thesbitul a grăit către profeţii urâciunilor, zicând: „Daţi-vă la o parte de-acum, să-mi pregătesc şi eu arderea de tot!" Şi s-au dat deoparte şi s-au dus de-acolo. [30] Şi Ilie a zis către popor: „Apropiaţi-vă de mine!" Şi tot poporul s-a apropiat de el. [31] Ilie a luat douăsprezece pietre, după numărul triburilor lui Israel, aşa cum îi grăise Domnul, zicând: „Israel va fi numele tău!" [32] Şi a clădit pietrele în numele Domnului şi a îndreptat altarul dărâmat şi a făcut împrejurul altarului un şanţ, care putea cuprinde două măsuri de sămânţă. [33] Apoi a clădit lemnele pe altarul pe care-l făcuse; a tăiat în bucăţi arderea de tot şi a aşezat-o pe lemne şi le-a rânduit pe altar. [34] Apoi a zis: „Aduceţi-mi patru căldări cu apă şi turnaţi-le peste arderea de

---

18,29 „până s-a înserat": nu apare în TM. Este un adaos explicativ referitor la vremea jertfei. ♦ Finalul versetului, de la „Atunci Ilie Thesbitul...", nu apare în TM.

18,30 TM adaugă, la sfârşitul versetului: „Şi a îndreptat altarul lui YHWH care fusese dărâmat." În LXX, aceste cuvinte apar în v. 32.

18,31 „după numărul triburilor lui Israel": TM are „după numărul fiilor lui Iacob".

18,32 „un şanţ": în LXX apare θαλα, care transliterează ebr. *f'ālāh*, „curs de apă". Unii copişti au „corectat" textul, înlocuind misteriosul θαλα cu apropiatul θάλασσα, „mare", care li s-a părut pesemne mai firesc. Întâlnim această variantă de text în codex Vaticanus şi la Origen. ♦ „două măsuri de sămânţă": δύο μετρητὰς σπέρματος (ebr. *sā'thayim zera'*). Măsura indicată de text este greu de stabilit, două măsuri (*se'āh* – în text, la dual) = 30 de litri.

18,34 „Şi aşa au făcut": nu apare în TM. ♦ (Pseudo-) Ioan Gură de Aur socoteşte că vărsarea apei pe altar este cerută de profet pentru a dovedi lipsa oricărui vicleşug: „La capiştile idoleşti sunt găuri în partea de jos a jertfelnicului; dedesubt este o groapă nevăzută; lucrătorii rătăcirii coboară în groapă şi aşa, de acolo de jos, suflă prin găurile acelea foc la jertfă; fac asta ca să înşele mulţimea şi să creadă că focul de la jertfă este foc ceresc. Dar, ca să nu se creadă că şi Ilie face aşa ceva, a vărsat apă ca apa să vădească găurile; că acolo unde sunt găuri, apa nu stă, ci se scurge în ele." (*In ss. Petrum et Heliam*) ♦ Părinţii capadocieni interpretează jertfa lui Ilie ca fiind prefigurarea botezului, care, curăţind omul de idoli, se săvârşeşte prin întreita scufundare în apă şi prin pogorârea Sfântului Duh: „Atunci când apa a fost vărsată a treia oară, focul a căzut asupra arderii de tot pentru a arăta că acolo unde este apa duhovnicească, acolo se află şi Duhul ce înviază şi străluceşte ca focul, distruge nelegiuirile şi îi luminează pe credincioşi." (Grigore al Nyssei, *In diem luminum*, PG 46, 234-235) La fel, Ambrozie, adresându-se direct creştinului botezat, afirmă: „Tu eşti omul de pe altar, tu, cel spălat prin apă, tu, a cărui greşeală este arsă ca să se înnoiască viaţa ta; cu adevărat focul mistuie lemnele şi paiele. Nu te teme de focul prin care eşti iluminat!" (*Helia* XXII,83, *apud* Poirot, É., 1997[1]). ♦ Pentru Grigore al Nyssei, apa turnată pe altar are menirea să anticipe şi să exalte caracterul minunii: „Întâlnirea elementelor contrarii, care îşi

tot şi peste lemne!" Şi aşa au făcut. Şi a zis: „Încă o dată!" Şi au făcut la fel. Şi iarăşi a zis: „Şi a treia oară!" Şi au făcut la fel şi a treia oară. [35] Apa se răspândise împrejurul altarului, iar şanţul era plin cu apă. [36] Atunci Ilie şi-a înălţat glasul către cer şi a zis: „Doamne, Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac şi al lui Israel, ascultă-mă, Doamne! Ascultă-mă [şi răspunde-mi] astăzi prin foc, ca să cunoască tot poporul acesta că Tu eşti Domnul Dumnezeul lui Israel, iar eu sunt robul Tău şi prin Tine am făcut aceste lucrări! [37] Ascultă-mă, Doamne, ascultă-mă prin foc, ca să cunoască poporul acesta că Tu eşti Domnul Dumnezeu şi Tu ai întors înapoi inima acestui popor!" [38] Atunci a căzut foc de la Domnul, din cer, şi a mistuit arderea de tot, şi lemnele, şi apa din şanţ, iar focul a lins pietrele şi praful. [39] Şi tot poporul a căzut cu faţa la pământ şi a zis: „Cu adevărat Domnul este Dumnezeu. El este Dumnezeu!" [40] Şi Ilie a zis către popor: „Prindeţi-i pe profeţii lui Baal! Să nu scape nici unul dintre ei!" După ce i-au prins, Ilie i-a dus pe toţi la pârâul Kison şi acolo i-a înjunghiat.

[41] Şi Ilie i-a zis lui Achaab: „Suie-te, mănâncă şi bea, fiindcă [se aude] venind ropotul ploii!" [42] Atunci Achaab s-a suit să mănânce şi să bea, iar

---

conjugă puterile într-un mod neaşteptat, a demonstrat superioritatea şi puterea lui Dumnezeu." (*In diem luminum*, PG 46,577-600)

18,36 La începutul versetului, TM precizează „la vremea jertfei". ♦ „Ilie şi-a înălţat glasul către cer": TM are „s-a apropiat Ilie profetul". ♦ „ascultă-mă, Doamne! Ascultă-mă [şi răspunde-mi] astăzi prin foc, ca să cunoască...": TM are doar „să cunoască azi..."

18,37 „prin foc": nu apare în TM.

18,41 „venind ropotul ploii": gr. φωνὴ τῶν ποδῶν τοῦ ὑετοῦ, *litt.* „sunetul picioarelor ploii". În LXX, acest verset păstrează vestigiile unei posibile viziuni antropomorfice asupra stihiilor.

18,42-45 Poziţia de rugăciune a lui Ilie manifestând cea mai adâncă adoraţie este menţionată de *Midraş Rabbah* într-un comentariu la Cânt. 7,6: „Cel Sfânt, binecuvântat fie El, îi spune lui Israel: «Capul tău deasupra trupului tău este asemenea Carmelului. Cel mai urâcios dintre voi îmi este la fel de drag ca Ilie când a urcat în vârful Carmelului şi s-a aplecat la pământ cu capul între genunchi.» De ce şi-a ţinut capul între genunchi? S-a spus înaintea Celui Sfânt, binecuvântat fie El: nu avem curăţia necesară să-L contemplăm pe Dumnezeul Legământului" (*apud* Poirot, É., p. 94). ♦ Gestul lui Ilie, aplecarea la pământ cu capul între genunchi, a fost interpretat ca gest de umilinţă de către Evagrie Ponticul, arătând că această virtute este antidotul ogoliului. O miniatură de pe manuscrisul canonului penitenţial atribuit lui Andrei Cretanul înfăţişează patru penitenţi adoptând această poziţie. Gestul profetului a fost interpretat şi ca poziţie de rugăciune. ♦ Ieronim afirmă că Ilie a obţinut ploaia rugându-se în genunchi (*flexis genibus*). Caesarius de Arles îndeamnă pe credincioşi să îngenuncheze la rugăciune, dând exemplul profeţilor

Ilie s-a suit pe Carmel, s-a ghemuit la pământ şi s-a aşezat cu faţa între genunchi. [43] Şi i-a zis slugii sale: „Suie-te şi priveşte înspre mare!" Şi sluga s-a uitat şi a zis: „Nu e nimic!" Iar Ilie i-a zis: „Întoarce-te şi tu de şapte ori!" Şi sluga s-a întors de şapte ori. [44] Şi a fost aşa: a şaptea oară, iată, un norişor cât urma unui om se înalţa din mare. Şi Ilie a zis: „Suie-te şi zi-i lui Achaab: «Înjugă-ţi carul şi coboară, ca nu cumva să te prindă ploaia!»" [45] Între timp, cerul s-a întunecat de nori şi de vânt şi s-a pornit ploaie mare. Şi Achaab se tânguia şi mergea spre Iezrael. [46] Şi mâna Domnului era asupra lui Ilie, şi el şi-a încins mijlocul şi a alergat înaintea [carului] lui Achaab până la Iezrael.

Ilie şi Elisei, despre care se spune că adesea cădeau la pământ, rugându-se lui Dumnezeu cu căinţă deplină. Şi Ioan Gură de Aur vede în gestul profetului rugăciunea cu inima cuprinsă de o mare căldură, lucrul cel mai important atunci când te rogi. Cât despre poziţie, ea nu este atât de importantă, de vreme ce Ilie s-a rugat şi culcat (17,21) şi în picioare (18,36): *Expositiones in Psalmos* 129,1, PG 55,37 (*cf.* Poirot, É., 1997[1], p. 88). ♦ Pentru a explica căderea ploii, evreii îşi imaginau o uşă în firmament, care se deschidea pentru a permite ploii să cadă pe pământ (G.G. Bottini, *La preghiera di Elia in Giacomo 5,17-18. Studio della traditione biblica e giudaica*, Jerusalem 1981, *apud* Poirot, É., 2002, p. 158). Situaţia extremă e ilustrată în cazul potopului, când firmamentul are găuri care se deschid, prin care apa inundă pământul (Gen. 7,11). De aici ideea unei chei care încuie şi descuie această uşă, oprind sau declanşând precipitaţiile. În literatura rabinică, această cheie o primeşte Ilie de la Dumnezeu şi opreşte ploaia. Pe lângă această cheie, mai există şi cheia vieţii şi a morţii. Nimeni în afară de Dumnezeu nu poate să posede ambele chei în acelaşi timp. Fiindcă Ilie nu mai vrea să pună capăt secetei, Dumnezeu face ca fiul văduvei să moară. Ca să primească pentru o clipă cheia vieţii şi a morţii, Ilie trebuie să dea înapoi lui Dumnezeu cheia ploii. ♦ Cea mai cuprinzătoare tipologie a episodului o oferă Caesarius de Arles (*Serm.*, 124,5), la care regăsim două evenimente: al Pogorârii Duhului Sfânt şi al Întrupării. De unde vine asocierea nor-întrupare aflăm tot de la el: „Ceea ce spune Ilie servitorului său: «Întoarce-te şi tu de şapte ori» (18,43) desemna harul septiform al Sfântului Duh, care avea să fie dat Bisericii. Şi când servitorul acesta spune că a văzut un nor mic care se ridica din mare, aceasta era o prefigurare a trupului lui Hristos (*carnem Christi figurabat*), care avea să se nască pe marea acestei lumi. Iată de ce, pentru ca nimeni să nu se îndoiască, spune că acel nor purta urma unui om, cu siguranţă a acelui om care a spus: «Cine spun oamenii că este Fiul Omului?»" (Mt. 16,13) ♦ Tradiţia ordinului carmelit va vedea mai târziu în nor un *typos* al Fecioarei. *Cf.* Poirot, É., 1997[2], p. 72.

18,44 TM are: „A şaptea oară, sluga a zis: «Iată, un norişor cât pumnul se înalţă din mare.» Ilie..."

18,45 „se tânguia şi mergea...": TM are „s-a urcat în car şi s-a dus... ".

18,46 „mâna Domnului era asupra lui Ilie": expresia desemnează intervenţia neaşteptată a lui Dumnezeu asupra unui profet pentru a-l face să vorbească şi să acţioneze în numele

19 [1] Şi Achaab i-a povestit Iezabelei, femeia lui, toate câte făcuse Ilie şi cum îi omorâse pe profeţi cu sabia. [2] Şi Iezabel a trimis la Ilie să-i zică: „Dacă tu eşti Ilie iar eu sunt Iezabel, aşa să-mi facă mie Dumnezeu, ba încă şi mai rău, dacă mâine, pe vremea asta, n-am să fac şi eu cu viaţa ta cum [ai făcut tu] cu viaţa unuia dintre ei!" [3] Atunci Ilie s-a înspăimântat şi s-a sculat şi a plecat să-şi scape viaţa; s-a dus la Bersabea din Iuda şi a lăsat-o pe

---

Său. Aici Dumnezeu îi dă lui Ilie puterea de a străbate dintr-o dată cei 27 km care separă Carmelul de Iezrael. *Cf.* 2Rg. 3,15; Iez. 1,3; 3,22; etc.

19,1 „Iezabel": interpretarea lui Gale A. Yee (art. *Jezebel*, în *Anchor Bible Dictionary*) consideră forma actuală a numelui o parodie cu trimitere la 4Rg. 9,37: „Numele iniţial *izebul* («unde este prinţul?») a devenit mai întâi *i-zebul* apoi a ajuns *zebel*, «gunoi», *cf.* 4Rg. 9,37: «Iată, ea e Iezabel», corpul reginei fiind de nerecunoscut din pricina gradului avansat de descompunere."

19,2 „Dacă tu eşti Ilie iar eu sunt Iezabel": nu apare în TM. ♦ „Dumnezeu": în mai multe mss, Iezabel, păgână şi politeistă, vorbeşte de zei la plural.

19,3 „s-a înspăimântat": TM are „a văzut". (Pseudo-) Ioan Gură de Aur, arătând contrastul dintre râvna de până acum a profetului şi teama grozavă de Iezabel, se miră: „Ce-i cu tine, Ilie? Tu eşti cel care ai încuiat cerul, care ai pus ploii frâu, [...] care ai chemat foc din cer, care ai ucis pe preoţii [lui Baal] şi l-ai mustrat pe Achaab, care ai făcut în casa văduvei arie şi snopi de grâu, care ai poruncit stihiilor? Tu fugi la auzul cuvintelor unei desfrânate? O femeie te face rob? Cele două acropole au fost biruite de femei. Petru s-a temut de o slujnică, Ilie – de Iezabel. Amândoi au căzut în aceleaşi păcate." Sensul „fricii" lui Ilie ar fi următorul: cât timp a făcut minuni, profetul s-a purtat cu semeţie şi aroganţă. Înfricoşându-l, Domnul îi arată propriile-i limite (*In ss. Petrum et Heliam*, IV). ♦ Bernard de Clairvaux (*De processu*), interpretează alegoric fuga lui Ilie, a „dreptului prigonit pentru dreptate" de către Iezabel, „răutatea acestui veac" (*malitia saeculi vel tyrannidis diaboli*). Ilie, adică sufletul care face voia lui Dumnezeu, ajunge la Bersabea în ţinutul lui Iuda, cetate al cărei nume se tâlcuieşte „Fântână înşeptită" (*Puteus septimus*), reprezentând Biserica scăldată în „harul înşeptit al Duhului". Aici îşi slobozeşte slujitorul (*puerum*), adică *puerilem sensum vel pristinorum actuum debilitatem* („mintea copilărească sau slăbiciunea faptelor de până atunci"). Astfel, porneşte în deşert, adică „în dispreţul acestei lumi" (*istius mundi contemptum*) şi adoarme la umbra ienupărului, intrând în odihna nepătimirii. Atunci îl atinge „vedenia îngerească" (*angelica visio*), zorindu-l la lucrarea cea bună şi la suirea către culmi mai înalte (*excitans ad bonum operandum et ad altiora consurgendum*). Privind la căpătâi, adică la Hristos, care e Capul Bisericii, vede o turtă coaptă în cenuşă – păşunea dogmei dumnezeieşti, într-adevăr sărăcăcioasă dacă e privită din afară, însă de fapt plină de miez şi dătătoare de tainică tărie şi dulce – şi un vas cu apă, adică izvorul lacrimilor cu străpungerea inimii. Mănâncă şi bea, adică împlineşte ceea ce aude, şi înaintează întărit spre muntele lui Dumnezeu, spre „culmea fericirii" precum se înţelege (*ad celsitudinem beatitudinis*).

sluga sa acolo. [4] Iar el s-a dus în pustiu, cale de o zi, şi a mers şi s-a aşezat sub un ienupăr, şi îşi ruga moartea zicând: „Fie acum deajuns! Ia-mi viaţa, Doamne, că nu sunt eu mai bun decât părinţii mei!" [5] Şi s-a culcat şi a adormit sub ienupăr. Şi, iată, cineva l-a atins, zicând: „Scoală-te şi mănâncă!" [6] Şi Ilie a privit şi, iată, la capul său erau o turtă de orz şi un ulcior cu apă. Şi el s-a sculat, a mâncat şi a băut, apoi s-a întors de s-a culcat. [7] Şi îngerul Domnului a venit şi a doua oară, l-a atins şi i-a zis: „Scoală-te şi mănâncă, fiindcă ai drum lung de făcut!" [8] Atunci s-a sculat, a mâncat şi a băut, şi a mers întărit de mâncarea aceea patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi, până la muntele Horeb. [9] Acolo, a intrat într-o peşteră şi s-a odihnit. Şi, iată, cuvântul Domnului [a fost] către el şi i-a zis: „Ce-i cu tine aici, Ilie?" [10] Şi Ilie a zis: „Cu râvnă am râvnit pentru Domnul cel Atotputernic, fiindcă fiii lui Israel Te-au părăsit, altarele Tale le-au dărâmat şi pe profeţii Tăi i-au ucis cu sabia; am mai rămas eu singur şi ei caută să-mi ia viaţa." [11] Şi [Domnul] a zis: „Ieşi mâine şi stai pe munte dinaintea Domnului! Iată, Domnul va trece." Şi [iată,] vânt mare, năpraznic, care despică munţii şi

---

19,4 „în pustiu": Tertulian vede o continuitate între profeţii Vechiului Testament şi martirii creştini: *hoc praestat carcer christiano, quod eremus prophetis,* „închisoarea este pentru creştinul mărturisitor ceea ce era deşertul pentru profeţi"; ar putea fi şi o referire la episodul din 3Rg. 19,2-4.

19,5 „ienupăr": TM are „ienupăr singuratic". ♦ „cineva": TM are „un înger".

19,8 „muntele Horeb": TM are „muntele lui Dumnezeu, Horeb". ♦ „patruzeci": în Biblie, cifra 40 are, de cele mai multe ori, valoare simbolică. Aici aminteşte de cei patruzeci de ani petrecuţi de poporul lui Dumnezeu în pustie şi de şederea lui Moise pe munte la primirea Legii. O vom întâlni în Evanghelii după botezul lui Iisus Hristos, în perioada ispitirii din pustiu. Augustin remarcă faptul că Moise, Ilie şi Domnul Hristos au postit fiecare patruzeci de zile – 40 (4x10) reprezentând vremea acestui veac ce se scurge în ritmuri cuaternare şi care trebuie petrecută în post şi înfrânare. La aceasta îndeamnă Legea (Moise), Profeţii (Ilie) şi Evanghelia lui Hristos care cuprinde „mărturia Legii şi a profeţilor", după cum se vede desluşit la Schimbarea la Faţă (*De doctrina christiana* II,62-65).

19,11-12 Irineu al Lyonului vede în epifania descrisă aici o pedagogie divină: „Prin aceasta, proorocul, care s-a mâniat puternic pe neascultarea poporului mergând până la uciderea proorocilor, a învăţat moderaţia. Prin aceasta se vestea venirea Domnului ca om, venire care, potrivit Legii date prin Moise, trebuia să fie blândă şi paşnică şi în care Acesta n-a rupt trestia zdrobită, nici n-a stins feştila încă fumegândă. Prin aceasta se descoperea blânda şi paşnica odihnă a Împărăţiei Sale; căci după furtuna care crapă munţii, după cutremur, după foc, vor veni vremurile liniştite şi pline de pace ale Împărăţiei Sale, în care, în toată liniştea, Duhul lui Dumnezeu va face viu pe om şi-l va face să crească" (*Adversus haereses* IV,20,10, *apud* Poirot, É., 2002, p. 166).

sfărâmă stâncile înaintea Domnului, dar nu [e] în vânt Domnul; după vânt, cutremur, dar nu [e nici] în cutremur Domnul; [12] după cutremur, foc, dar nu [e] nici în foc Domnul; după foc, un freamăt de adiere lină: acolo este Domnul. [13] Şi a fost aşa: când a auzit, Ilie şi-a acoperit faţa cu zăbunul, a ieşit afară şi a stat [la gura] peşterii. Şi, iată, a fost către el un glas care i-a spus: „Ce-i cu tine aici, Ilie?" [14] Şi Ilie a zis: „Cu râvnă am râvnit pentru Domnul cel Atotputernic, fiindcă fiii lui Israel au părăsit legământul Tău, altarele Tale le-au dărâmat şi pe profeţii Tăi i-au ucis cu sabia; am mai rămas eu singur şi ei caută să-mi ia viaţa." [15] Şi Domnul a zis către el: „Du-te înapoi pe calea ta şi mergi pe calea pustiului Damascului şi unge-l pe Azael ca rege al Siriei. [16] Iar pe Iu, fiul lui Namessi, unge-l rege peste Israel şi pe Elisei, fiul lui Saphat, din Abelmaula, unge-l profet în locul tău. [17] Şi va fi aşa: pe cel ce va scăpa de sabia lui Azael îl va omorî Iu, iar pe cel ce va scăpa de sabia lui Iu îl va răpune Elisei. [18] Şi vei lăsa în Israel şapte mii de bărbaţi: toţi genunchii care nu i s-au plecat lui Baal şi toată gura care nu i s-a închinat."

[19] Şi a plecat de acolo şi l-a aflat pe Elisei, fiul lui Saphat, care ara cu boii – douăsprezece perechi de boi erau înaintea lui, iar el însuşi era între cele douăsprezece [perechi]. [Ilie] s-a apropiat de el şi şi-a aruncat zăbunul

---

19,12 Gr. φωνὴ αὔρας λεπτῆς, *litt.* „sunetul unui vânt subţire", „glasul adierii" sau „zvon de adiere lină" trebuie pus în relaţie cu acţiunea creatoare şi mântuitoare a Domnului. „Liniştea" care înconjoară venirea Domnului are şi o nuanţă de opoziţie cu zeul Baal, zeu al furtunii şi al kratofaniilor. Grigore cel Mare interpretează astfel pasajul: doar mintea liniştită, aflată în contemplaţie, îl poate apercepe, inefabil, pe Dumnezeu. Prin acest „murmur" inefabil, mintea îl „simte" pe Dumnezeu, dându-şi totodată seama că nu-L poate cunoaşte niciodată până la capăt (*Moralia in Job* V,36). ♦ „acolo este Domnul": explicitare care nu apare în TM.

19,13 „zăbunul": gr. μηλωτή, „piele de capră/oaie", folosită ca îmbrăcăminte. TM are *'addereth*, „mantie largă din păr de animal". Melota va deveni una din „piesele vestimentare" ale călugărilor creştini. „Ei au şi o melotă, întrucât poartă totdeauna în trup omorârea lui Iisus (2Cor. 4,10), pun căluş tuturor patimilor necugetate ale trupului şi retează relele sufletului prin împărtăşirea din bine; şi iarăşi, întrucât iubesc sărăcia şi fug de lăcomie, mama idolatriei." (Evagrie Ponticul, *Tratatul practic*, „Prolog")

19,13b-14 Se poate presupune că aceste versete sunt un dublet al vv. 19,9b-10.

19,15-16 Ungerea lui Azael şi cea a lui Iu (TM Iehu) vor fi săvârşite de Elisei.

19,18 „Şi vei lăsa": TM are „Dar Eu am lăsat".

19,19 Se credea că veşmintele şi obiectele care aparţin unei persoane se află într-o tainică legătură de putere cu persoana însăşi: Ilie îi transmitea lui Elisei, prin acest gest, un dar profetic. *Cf.* 4Rg. 2,13-14; 4,29-31; Lc. 8,44; Fapte 19,12.

peste el. [20] Elisei a lăsat boii, a alergat după Ilie şi a zis: „[Doar] să-mi îmbrăţişez tatăl, şi vin după tine!" Şi Ilie a zis: „Întoarce-te, căci am făcut [ceva] pentru tine!" [21] Atunci s-a întors din urma lui, a luat perechile de boi, le-a jertfit şi le-a fiert [arzând] jugurile boilor şi le-a dat poporului să le mănânce. Apoi s-a sculat, a mers după Ilie şi a început să-i slujească.

20 [1] Nabuthai iezraelitul avea o vie lângă aria lui Achaab, regele Samariei. [2] Şi Achaab i-a zis lui Nabuthai: „Dă-mi via ta ca să-mi fie grădină de legume, fiindcă e mai aproape de casa mea iar eu am să-ţi dau altă vie mai bună sau, dacă vrei, am să-ţi dau bani în schimbul viei tale, iar eu voi avea grădină de legume." [3] Şi Nabuthai i-a zis lui Achaab: „Ferească Dumnezeu să-ţi dau ţie moştenirea părinţilor mei!" [4] Şi s-a tulburat duhul lui Achaab; s-a culcat pe patul său, şi-a acoperit faţa şi n-a mai mâncat. [5] Şi Iezabel, femeia sa, a venit la el şi i-a zis: „De ce este tulburat duhul tău şi nu mănânci?" [6] Şi i-a zis: „Fiindcă am grăit cu Nabuthai iezraelitul, zicându-i: «Dă-mi via ta pe bani sau, dacă vrei, îţi voi da altă vie în schimb» şi mi-a zis: «Nu-ţi voi da moştenirea părinţilor mei.»" [7] Atunci Iezabel, femeia sa, i-a zis: „Ce fel de rege eşti tu peste Israel? Scoală, mănâncă şi vino-ţi în fire! Am să-ţi dau eu via lui Nabuthai iezraelitul." [8] Şi a scris o scrisoare în numele lui Achaab şi a pecetluit-o cu pecetea lui şi a trimis scrisoarea la bătrâni şi la fruntaşii vecini cu Nabuthai. [9] Şi în scrisoare zicea: „Ţineţi post

---

19,20 „Întoarce-te, căci am făcut [ceva] pentru tine": TM are „Mergi şi întoarce-te: ce ţi-am făcut?".

20 Capitolele 20-21 se află în ordine inversă faţă de TM. LXX leagă episodul cu Nabuthai de celelalte fapte ale lui Ilie.

20,1 „aria": TM are „palatul". E vorba de palatul din Iezreel (3Rg. 18,46), nu de cel din Samaria.

20,2 „iar eu voi avea grădină de legume": nu apare în TM.

20,3 Atitudinea lui Nabuthai nu este un simplu ataşament sentimental faţă de pământul strămoşilor, ci o fidelitate teologală, o manifestare a credinţei faţă de ţara pe care Domnul o încredinţase neamului său (Num. 36,7; Lev. 25,13). Această posesie constituia temeiul dreptului la reşedinţă al proprietarului, în timp ce faptul de a primi un alt pământ din mâna regelui îl punea într-o situaţie de dependenţă faţă de cel care i l-a dat.

20,4 „n-a mai mâncat": *litt.* „n-a mai mâncat pâine" – semitism frecvent (la fel şi la 20,7).

20,7 Iezabel, de origine feniciană, nu putea înţelege că în Israel regalitatea nu era absolută, ci era limitată de autoritatea lui Dumnezeu, altfel spus: de drepturile pe care Dumnezeu i le asigura lui Nabuthai. *Cf.* Deut. 17,14-20; 3Rg. 3,5 nota.

20,9 Efrem Sirul interpretează alegoric postul ucigaşilor lui Nabuthai, văzând în jertfirea lui o preînchipuire a patimilor lui Hristos: „Să nu fie postul nostru ospăţ pentru cel rău

şi puneţi-l pe Nabuthai în fruntea poporului! [10] Şi puneţi-i în faţă doi bărbaţi nelegiuiţi, să dea mărturie împotriva lui, zicând: «L-a binecuvântat pe Dumnezeu şi pe rege!» Apoi să-l scoată afară [din cetate] şi să-l omoare cu pietre." [11] Şi oamenii din cetatea sa, bătrânii şi fruntaşii care locuiau în cetatea aceea au făcut cum îi îndemnase Iezabel, precum era scris în scrisorile pe care ea li le trimisese. [12] S-a vestit un post şi l-au aşezat pe Nabuthai în fruntea poporului [13] şi au venit doi bărbaţi nelegiuiţi şi au stat dinaintea lui şi au dat mărturie împotriva lui, zicând: „L-ai binecuvântat pe Dumnezeu şi pe rege." Apoi l-au scos afară din cetate, l-au bătut cu pietre şi a murit. [14] Şi au trimis la Iezabel, zicând: „Nabuthai a fost bătut cu pietre şi a murit."

[15] Şi a fost aşa: când a auzit, Iezabel i-a zis lui Achaab: „Scoală, ia în stăpânire via lui Nabuthai iezraelitul, care nu ţi-a dat-o pe bani, fiindcă Nabuthai nu mai trăieşte, ci e mort!" [16] Şi a fost aşa: de îndată ce Achaab a auzit că Nabuthai iezraelitul a murit, şi-a sfâşiat veşmintele şi s-a îmbrăcat în sac. După aceea, s-a sculat şi s-a coborât la via lui Nabuthai iezraelitul, ea s-o ia în stăpânire.

[17] Atunci Domnul a grăit către Ilie Thesbitul, zieând: [18] „Scoală şi ieşi înaintea lui Achaab, regele lui Israel, din Samaria. Iată, el este în via lui

---

prin aceea că ne muşcăm semenii! Căci s-a rânduit post şi Nabot (Nabuthai) a fost ucis cu pietre. Cel rău s-a bucurat de postul lor. O, postitorii aceştia! În loc de pâine au mâncat carne de om şi în postul lor au lins sânge. Pentru că au mâncat carne de om, au ajuns hrană câinilor. Binecuvântat fie Cel ce Şi-a dat trupul Său gurii noastre înfuriate ca să înceteze a mai muşca!" (*De ieiunio* III,5).

20,10 „bărbaţi nelegiuiţi", *litt.* „fii de nelegiuiţi": gr. υἱοὺς παρανόμων; TM are „fii ai lui Belial", *i.e.* membrii ai comunităţii certaţi cu Legea. Cei doi martori mincinoşi (*duo testes iniquitatis*) care l-au ucis pe sărac îi permit lui Ambrozie analogia cu condamnarea Suzanei de către cei doi bătrâni, respectiv cu cei doi martori pe care i-a găsit *synagoga, qui aduersus Christum falsa iactarent* (*De Nabuthae* XI,46). ♦ Ambrozie al Milanului citează acest loc întocmai cum se găseşte în LXX (*Deum benedixit et regem*: „L-a binecuvântat pe Dumnezeu şi pe rege") şi îl interpretează ca pe o încercare a poporului de a eufemiza „blasfemia": *Ne diuitem [Achab] maledicti nomen offendat et sermonis ipso laedatur sono, benedictio pro maledictio uocatur* (*De Nabuthae* XI,46). Tot Ambrozie remarcă echivalarea ofensei aduse regelui cu cea adusă lui Dumnezeu Însuşi: *aequalis videlicet persona, ut sit aequalis contumeliam* (*ibidem*). ♦ După Ex. 22,27, a blestema pe Dumnezeu şi pe rege aducea osânda cu moartea. Prezenţa celor doi martori şi intervenţia bătrânilor confereau o aparenţă de justiţie.

20,13 După „împotriva lui", TM are în plus „în faţa poporului".

20,15 „ia în stăpânire": *litt.* „moşteneşte".

20,16 „şi-a sfâşiat veşmintele şi s-a îmbrăcat în sac": nu apare în TM.

Nabuthai, căci s-a coborât acolo ca s-o ia în stăpânire. [19] Şi să-i vorbeşti, zicându-i: «Aşa grăieşte Domnul: pentru că ai ucis şi ai luat în stăpânire, aşa spune Domnul: în tot locul unde porcii şi câinii au lins sângele lui Nabuthai, acolo vor linge câinii [şi] sângele tău şi desfrânatele se vor scălda în sângele tău.»" [20] Şi i-a zis Achaab lui Ilie: „M-ai găsit, vrăjmaşule?" Ilie a zis: „Te-am găsit fiindcă în zadar te-ai vândut ca să faci ceea ce este rău dinaintea Domnului şi să-L mânii! [21] Aşa spune Domnul: «Iată, Eu aduc asupra ta necazuri şi voi aprinde foc în urma ta şi voi stârpi orice [urmaş al] lui Achaab, de parte bărbătească, fie rob, fie rămas în Israel. [22] Şi voi face casa ta precum casa lui Ieroboam, fiul lui Nabat, şi precum casa lui Baasa, fiul lui Achia, din pricina întărâtărilor cu care M-ai întărâtat şi l-ai dus în păcat pe Israel.» [23] Iar împotriva Iezabelei a grăit Domnul, zicând: «Câinii o vor mânca lângă zidul [cetăţii] Iezrael. [24] Pe cel mort în cetate din neamul lui Achaab câinii îl vor mânca, iar pe cel mort în câmp îl vor mânca păsările cerului.» [25] Dar în zadar s-a vândut Achaab ca să facă ce este rău înaintea Domnului, după cum l-a sucit Iezabel, femeia lui. [26] Şi s-a spurcat cu totul umblând după toate spurcăciunile făcute de amoreu, pe care Domnul l-a stârpit dinaintea fiilor lui Israel." [27] Şi pentru acest cuvânt Achaab a fost străpuns [în inimă] dinaintea Domnului şi a plecat plângând, şi-a sfâşiat haina, şi-a încins trupul cu sac şi a postit; s-a îmbrăcat în sac în ziua în care l-a zdrobit pe Nabuthai iezraelitul. [28] Şi a fost cuvântul Domnului prin robul

---

20,19 „şi desfrânatele... sângele tău": nu apare în TM.

20,20 „în zadar": nu apare în TM.

20,21 „fie rob, fie rămas în Israel": TM are „ţinut şi lăsat" – expresie cu sens juridic de totalitate, al cărei referent precis nu mai este limpede.

20,22 „întărâtărilor": gr. παροργισμάτων. Aluzie la cultul idolatru încurajat de Achaab şi de soţia lui.

20,25 „Dar în zadar s-a vândut Achaab...": TM are „Într-adevăr, nu a fost nimeni ca Ahab care...".

20,26 Amoreii îşi trag probabil numele de la oraşul Mari, la est de Mesopotamia, care era unul din centrele lor importante în mileniul II î.H. Amoreii erau răspândiţi între Eufrat şi Marea Mediterană, deci şi în Siria şi în Canaan. Deja sedentarizaţi, poate, din mileniul III î.H., ei constituiseră mici regate de tip cetăţi-stat. Comercianţi şi meşteşugari, amoreii comercializau obiecte de piele şi mai ales de metal, în primul rând de bronz, şi creşteau animale. În Biblie, „amoreu" este adesea sinonim cu „canaanean".

20,27 „a fost străpuns [în inimă] dinaintea Domnului şi a plecat plângând": nu apare în TM. ♦ „şi-a încins... iezraelitul": finalul versetului în TM este: „şi-a îmbrăcat trupul în sac, a postit, dormea în sac şi mergea încet."

Său Ilie, despre Achaab, şi a zis Domnul: [29] „Ai văzut cum a fost străpuns [în inimă] Achaab dinaintea Mea? [De aceea] nu voi aduce nenorocirea în zilele lui, ci în zilele fiului său voi aduce nenorocirea."

21 [1] Fiul-lui-Ader şi-a adunat toată oastea, apoi s-a suit şi a împresurat Samaria, împreună cu treizeci şi doi de regi, cu toţi caii şi cu carele [lor]. Şi s-au suit, au împresurat Samaria şi au făcut război împotriva ei. [2] Şi a trimis în cetate la Achaab, regele lui Israel, [3] să-i zică: „Aşa vorbeşte Fiul-lui--Ader: «Al meu este argintul şi aurul tău şi ai mei sunt femeile tale şi copiii tăi.»" [4] Şi regele lui Israel a răspuns şi a zis: „Precum ai spus, stăpânul şi regele meu, al tău sunt eu cu toate ale mele." [5] Şi s-au întors solii din nou şi au zis: „Aşa vorbeşte Fiul-lui-Ader: «Eu ţi-am trimis solie, zicând: dă-mi argintul tău şi aurul tău şi femeile tale şi copiii tăi, [6] fiindcă mâine, pe vremea aceasta, voi trimite slujitorii la tine să caute prin casa ta şi prin casele slujitorilor tăi; şi toate lucrurile pe care le vor pofti ochii lor şi pe care îşi vor pune mâna, le vor lua.»" [7] Şi regele lui Israel i-a chemat pe toţi bătrânii şi le-a zis: „Luaţi aminte şi vedeţi că acesta ne caută pricină, fiindcă a trimis după femeile mele, după fiii şi fiicele mele, deşi nu l-am oprit să-mi ia aurul şi argintul meu." [8] Şi au zis bătrânii şi tot poporul: „Să nu-l asculţi şi să nu te învoieşti!" [9] Atunci el le-a zis solilor Fiului-lui-Ader: „Spuneţi stăpânului vostru: «Toate cele după care ai trimis mai întâi la robul tău le voi face, însă lucrul acesta nu pot să-l fac!»" Şi oamenii au plecat şi s-au întors cu răspunsul. [10] Fiul-lui-Ader i-a răspuns, zicând: „Aşa să-mi facă mie Dumnezeu, ba încă şi mai rău, dacă praful Samariei va fi deajuns pentru vulpile întregii mulţimi a pedestraşilor mei!" [11] Şi regele lui Israel a răspuns: „Destul! Cocoşatul să nu se laude ca cel drept!" [12] Şi când i s-a dat răspunsul acesta, [Fiul-lui-Ader] se afla în corturi, bând împreună cu toţi regii. Atunci le-a zis slujitorilor săi: „Faceţi un şanţ [de apărare]!" Şi au făcut un şanţ împotriva cetăţii. [13] Şi, iată, un profet s-a înfăţişat înaintea lui Achaab, regele lui

---

21,3 „copiii tăi": TM adaugă „cei buni".

21,10 „Dumnezeu": TM are „zeii". ♦ „pentru vulpile": gr. τοῖς ἀλώπεξιν presupune o lectură *l'ṣu'ālīm* a ebr. *liṣᵉ'ālīm* (TM 20,10), „pentru mulţimi".

21,11 „Cocoşatul...": în TM, expresia proverbială este „cel care se încinge să nu se laude ca cel ce se descinge", al cărei echivalent românesc ar fi „să nu vinzi pielea ursului din pădure".

21,12 „Faceţi un şanţ": TM are „La posturi !" ♦ „Au făcut un şanţ...": TM are „S-au postat...".

Israel, şi i-a grăit: „Aşa vorbeşte Domnul: «Ai văzut toată mulţimea aceasta mare? Iată, Eu o voi da astăzi în mâinile tale, ca să ştii că Eu sunt Domnul.»" [14] Şi Achaab a zis: „Prin cine?" Şi a zis: „Aşa grăieşte Domnul: «Prin slujitorii căpeteniilor peste ţinuturi.»" Şi Achaab a zis: „Cine va începe lupta?" A zis: „Tu!" [15] Şi Achaab i-a numărat pe slujitorii căpeteniilor peste ţinuturi şi au fost două sute treizeci; după aceea a numărat poporul, pe fiecare bărbat în putere, [şi erau] şaizeci de mii. [16] Şi a ieşit [la luptă] pe la amiază, iar Fiul-lui-Ader bea şi se îmbăta în Socchot împreună cu regii: treizeci şi doi de regi, aliaţii lui. [17] Şi au ieşit mai întâi slujitorii căpeteniilor peste ţinuturi. Şi au trimis şi i-au dat de veste regelui Siriei, zicându-i: „Au ieşit nişte bărbaţi din Samaria." [18] Şi a zis: „Dacă vin cu pace, prindeţi-i vii, iar dacă vin cu război, [tot] vii să-i prindeţi! [19] Dar slujitorii căpeteniilor peste ţinuturi să nu iasă din cetate." Iar oastea din urma lor – [20] a lovit fiecare pe potrivnicul său şi a mai dat o dată în cel de lângă el. Şi au fugit sirienii, iar Israel i-a urmărit; dar Fiul-lui-Ader, regele Siriei, a scăpat pe calul unui călăreţ. [21] Atunci regele lui Israel a ieşit şi a luat toţi caii şi carele şi a lovit Siria cu lovitură grea. [22] Şi profetul a ieşit înaintea regelui lui Israel şi a zis: „Îmbărbătează-te, ia aminte şi vezi ce ai de făcut; fiindcă, după un an, Fiul-lui-Ader, regele Siriei, se va ridica împotriva ta."

[23] Şi slujitorii regelui Siriei au zis: „Dumnezeul lui Israel este un dumnezeu al munţilor şi nu un dumnezeu al văilor. De aceea a fost mai tare decât noi. Dar dacă ne vom lupta cu ei pe loc neted, de îndată îi vom birui. [24] Tu să faci aşa: îndepărtează-i pe regi, pe fiecare în ţinutul lui, şi pune în locul lor satrapi. [25] Şi noi îţi vom rândui o oaste pe măsura celei care a căzut; cal pentru cal, car pentru car, şi ne vom lupta cu ei la loc larg şi îndată îi vom înfrânge." El a ascultat de glasul lor şi a făcut întocmai. [26] Şi a fost aşa: după un an, Fiul-lui-Ader i-a numărat pe sirieni şi s-a suit cu război la

---

21,14 „slujitorii căpeteniilor": gr. παιδάρια τῶν ἀρχόντων poate însemna şi „cele mai tinere căpetenii". TM are *na'arēy śārēy*, „tinere căpetenii".

21,15 „a numărat": gr. ἐπισκέπτομαι, *litt.* „a trecut în revistă". ♦ „două sute treizeci": TM are „două sute treizeci şi doi". ♦ „şaizeci de mii": TM are „şapte mii".

21,16 „în Socchot": TM are „în corturi" (LXX interpretează aici ebr. *sukkōth*, „corturi, sălaşuri" ca pe un toponim, deşi la 21,12 l-a tradus cu σκηναί, „corturi").

21,19 „să nu iasă din cetate": TM are „au ieşit din cetate".

21,20 „şi a mai dat o dată în cel de lângă el": nu apare în TM.

21,23 „şi nu un dumnezeu al văilor": nu apare în TM.

21,25 „noi îţi vom rândui": TM are „tu rânduieşte-ţi".

Apheca asupra lui Israel. [27] Şi fiii lui Israel s-au numărat [pentru luptă] şi le-au ieşit în întâmpinare; şi au făcut tabără înaintea lor ca două turme de capre, în timp ce sirienii umpluseră pământul. [28] Şi a venit omul lui Dumnezeu şi a zis către regele lui Israel: „Aşa vorbeşte Domnul: «Fiindcă Siria a zis: 'Dumnezeu al munţilor este Domnul Dumnezeul lui Israel, şi nu este un dumnezeu al văilor', voi da în mâna ta puterea aceasta mare şi vei şti că Eu sunt Domnul.»" [29] Şi au stat în tabără înaintea lor timp de şapte zile, iar în ziua a şaptea s-a încleştat bătălia şi Israel a zdrobit Siria – o sută de mii de pedestraşi într-o singură zi. [30] Iar cei rămaşi au fugit la Apheca, în cetate, şi s-a prăbuşit zidul peste douăzeci şi şapte de mii de bărbaţi dintre cei rămaşi. Dar Fiul-lui-Ader a scăpat şi a intrat în odaia de dormit, într-o tainiţă, [31] şi le-a zis slujitorilor săi: „Ştiu că regii lui Israel sunt regi milostivi; să ne încingem peste şale cu sac şi să ne punem frânghii pe cap şi să ieşim înaintea regelui lui Israel, poate ne va lăsa cu viaţă!" [32] Şi s-au încins cu sac peste şale, şi-au pus frânghii pe capetele lor şi i-au zis regelui lui Israel: „Robul tău, Fiul-lui-Ader, spune: «Cruţă-mi viaţa!»" Şi [acela] a zis: „Oare mai trăieşte? E fratele meu!" [33] Oamenii au ghicit ce vrea să spună, i-au prins vorba din gură şi au zis: „Fiul-lui-Ader este fratele tău!" Şi el a zis: „Intraţi şi luaţi-l!" Şi Fiul-lui-Ader a ieşit înaintea lui şi l-au urcat în carul lui [Achaab]. [34] Şi [Fiul-lui-Ader] i-a zis: „Îţi voi da cetăţile pe care le-a luat tatăl meu de la tatăl tău şi îţi vei deschide negoţ în Damasc, aşa cum a făcut şi tatăl meu în Samaria." – „Iar eu te las să pleci cu legământ." Şi a încheiat cu el un legământ şi l-a lăsat să plece.

[35] Şi un om dintre profeţi a grăit către cel de lângă el, prin cuvântul Domnului: „Loveşte-mă!" Şi omul n-a vrut să-l lovească. [36] Şi i-a spus aceluia: „Pentru că n-ai ascultat de glasul Domnului, iată, tu fugi de mine şi te va doborî un leu!" Şi [acela] a plecat de la el şi un leu a dat peste el şi l-a doborât. [37] [Profetul] a găsit un alt om şi i-a zis: „Loveşte-mă!" Şi omul l-a lovit şi l-a vătămat. [38] Şi profetul s-a dus şi a stat în calea regelui lui Israel, legat la ochi cu o năframă. [39] Şi a fost aşa: când regele a trecut pe lângă el, [acela] a strigat către rege şi i-a zis: „Robul tău a ieşit la oastea războiului, şi, iată, cineva mi-a adus un om şi a zis: «Păzeşte-l pe omul acesta! Dacă

21,31 Sacul era un semn al umilinţei şi supunerii, iar frânghiile, cu care învingătorii legau adesea mâinile prizonierilor deasupra capetelor, erau semnul captivităţii.

21,32 În Orientul apropiat regii se numeau între ei „fraţi". Tratându-l pe Ben-Hadad (Fiul-lui-Ader) ca frate, Achaab arată toată bunăvoinţa pe care i-o putea dovedi.

21,35 „prin cuvântul" – semitism, cu sensul „la porunca".

scapă, vei pune viața ta pentru viața lui sau vei da un talant de argint.» [40] Și în timp ce robul tău privea încoace și încolo, acela s-a făcut nevăzut!" Și a zis către el regele lui Israel: „Iată, ai nimicit vicleniile [pregătite] mie!" [41] [Acela] s-a grăbit să-și ia năframa de pe ochi și regele lui Israel l-a recunoscut că era dintre profeți. [42] Și [acela] a zis către el: „Așa vorbește Domnul: «Pentru că tu însuți ai lăsat să-ți scape din mână un bărbat dat morții, viața ta va fi pentru viața lui și poporul tău pentru poporul lui!»" [43] Și regele lui Israel a plecat buimăcit și descurajat, și s-a dus în Samaria.

22 [1] Au stat timp de trei ani și nu a mai fost război între Siria și Israel. [2] Și a fost așa: în anul al treilea, Iosaphat, regele lui Iuda, s-a coborât la regele lui Israel. [3] Și regele lui Israel a zis către slujitorii săi: „Știați voi că Remath Galaad este al nostru, iar noi tăcem și nu-l luăm din mâna regelui Siriei?" [4] Și regele lui Israel a zis către Iosaphat: „Suie-te cu noi în Remath Galaad la război!" Și Iosaphat a zis: „Cum sunt eu așa și tu, poporul meu întocmai ca poporul tău, caii mei precum caii tăi." [5] Și Iosaphat, regele lui Iuda, a zis către regele lui Israel: „Întrebați-l astăzi pe Domnul!" [6] Și regele lui Israel a adunat pe toți profeții, ca la patru sute de bărbați, și le-a zis regele: „Să mă duc la Remath Galaad la război, ori să mai zăbovesc?" Și au zis: „Suie-te și Domnul îl va da negreșit în mâinile regelui!" [7] Și Iosaphat a zis către regele lui Israel: „Nu se mai află pe aici vreun profet al Domnului, prin care să-l întrebăm pe Domnul?" [8] Și regele lui Israel a zis către Iosaphat: „Mai este aici încă un om prin care să-L întrebăm pe Domnul, dar eu îl urăsc, fiindcă nu-mi zice de bine, ci de rău; Michaias, fiul lui Iemla." Și Iosaphat, regele lui Iuda, a zis: „Să nu vorbească regele așa!" [9] Și a chemat regele lui Israel un eunuc și i-a zis: „Repede, [adu-l pe] Michaias, fiul lui Iemla!" [10] Și regele lui Israel și Iosaphat, regele lui Iuda, ședeau înarmați la porțile Samariei,

---

21,40 „Iată, ai nimicit vicleniile [pregătite] mie!": TM are: „Așa e judecata ta, tu însuți ai hotărât-o."

21,41 Poate că „profeții" purtau pe frunte semne distinctive: tatuaje sau incizii pe care acesta le ascunsese cu veșmântul sau cu o glugă.

21,42 Fiul-lui-Ader era de drept prizonier al Domnului și nu al lui Achaab. Acesta din urmă nu avea dreptul de a dispune după voie de prizonier, căci biruința fusese a lui Dumnezeu și nu a regelui. După Lege, un prizonier al Domnului nu putea să fie grațiat (Deut. 7,2) și Achaab, nesupunându-se, și-a dat propria osândă (*cf.* 2Rg. 12,5-7).

22,8 Michaias, fiul lui Iemla (ebr. *Mīkhāy'hū ben-Yim'lāh*), nu trebuie confundat cu Michaias, unul din cei doisprezece profeți mici, care a trăit în regatul lui Iuda cu un secol și jumătate mai târziu.

fiecare pe tronul lui, şi toţi profeţii profeţeau înaintea lor. [11] Şi Sedekia, fiul lui Chanana, şi-a făcut nişte coarne de fier şi a zis: „Aşa vorbeşte Domnul: cu acestea vei împunge Siria până se va sfârşi cu ea!" [12] Şi toţi profeţii profeţeau astfel, zicând: „Suie-te la Remath Galaad şi îţi va merge bine, căci Domnul îl va da în mâinile tale şi pe regele Siriei." [13] Şi solul care plecase să-l cheme pe Michaias i-a vorbit, zicând: „Iată, toţi profeţii grăiesc într-un glas de bine pentru rege. Să fie şi cuvintele tale după cuvintele lor; grăieşte de bine!" [14] Şi Michaias a zis: „Viu este Domnul, că orice îmi va grăi Domnul, aceea voi spune!" [15] Şi a venit dinaintea regelui şi regele a zis: „Michaias, să mă sui în Remath Galaad la război, ori să mai zăbovesc?" Şi a zis: „Suie-te şi îţi va merge bine şi Domnul va da [cetatea] în mâna regelui!" [16] Şi regele a zis: „De câte ori să te pun să juri ca să-mi grăieşti adevărul în numele Domnului?" [17] Şi a zis Michaias: „Nu aşa! Am văzut tot Israelul risipit prin munţi, ca o turmă fără păstor. Şi a zis Domnul: «Aceştia n-au domn! Să se întoarcă fiecare la casa lui cu pace!»"

[18] Şi regele lui Israel a zis către Iosaphat, regele lui Iuda: „Nu ţi-am spus eu că acest om nu-mi profeţeşte de bine, ci numai a rele?" [19] Şi Michaias a zis: „Nu aşa, nu eu! Ascultă cuvântul Domnului! Nu-i aşa. L-am văzut pe Domnul Dumnezeul lui Israel şezând pe tronul Său şi toată oştirea cerului stând lângă El, de-a dreapta şi de-a stânga Lui. [20] Şi a zis Domnul: «Cine îl va înşela pe Achaab, regele lui Israel, ca să se suie şi să cadă în Remath Galaad?» Şi unul grăia într-un fel, altul într-alt fel. [21] Şi a ieşit un duh şi a stat în faţa Domnului şi a zis: «Eu îl voi înşela.» Şi Domnul i-a zis: «În ce fel?» [22] Şi a zis: «Voi merge şi voi fi duh mincinos în gura tuturor profeţilor lui.» Şi [Domnul] a zis: «Vei înşela şi vei izbândi. Du-te şi fă aşa!» [23] Iar acum, iată, Domnul a pus un duh mincinos în gura tuturor acestor profeţi ai

---

22,11 În vechime coarnele simbolizau tăria, chiar puterea dumnezeiască. Sedekia face un gest profetic, cu menirea de a impresiona auditoriul şi, după mentalitatea de atunci, de a face cuvântul ireversibil.

22,12 „în mâinile tale şi pe regele Siriei.": TM are „în mâinile regelui". ♦ Se măsoară aici distanţa care separă profeţia adevărată de cea mincinoasă. Grupul de patru sute de profeţi se străduieşte să-i spună regelui ceea ce îi place să audă, sperând că prin cuvintele rostite influenţează mersul istoriei, în timp ce un adevărat profet nu poate rosti altceva decât cuvântul lui Dumnezeu adresat poporului.

22,17 „Nu aşa!": nu apare în TM. La fel şi la 22,19.

22,21 Duhul amăgitor ar putea fi unul din membrii curţii celeste menţionate în v. 19, alţii văd aici o personificare a spiritului profetic, folosit de Dumnezeu pentru a-l pierde pe Achaab.

tăi şi Domnul a grăit de rău asupra ta!" [24] Şi Sedekia, fiul lui Chanana, s-a apropiat şi l-a lovit pe Michaias peste obraz şi a zis: „Ce fel de duh al Domnului vorbeşte prin tine?" [25] A răspuns Michaias: „Iată, ai să vezi tu în ziua aceea când vei intra în tainiţa tainiţei, ca să te ascunzi!"

[26] Regele lui Israel a zis: „Luaţi-l pe Michaias şi duceţi-l înapoi la Emer, căpetenia cetăţii, şi spuneţi-i lui Ioas, fiul regelui, [27] să-l arunce în închisoare, să aibă drept hrană pâinea strâmtorării şi apa strâmtorării, până când mă voi întoarce cu pace." [28] Şi Michaias a zis: „Dacă la întors te vei întoarce cu pace, n-a grăit Domnul prin mine."

[29] Şi regele lui Israel şi Iosaphat, regele lui Iuda, s-au suit împreună la Remath Galaad. [30] Şi regele lui Israel a zis către Iosaphat, regele lui Iuda: „Am să mă ascund [sub alte veşminte] şi am să intru în luptă, iar tu îmbracă veşmântul meu!" Şi regele lui Israel s-a ascuns [sub alte veşminte] şi a intrat în luptă. [31] Iar regele Siriei a poruncit celor treizeci şi două de căpetenii ale carelor sale, zicându-le: „Nu luptaţi nici cu mic, nici cu mare, ci numai cu regele lui Israel." [32] Şi a fost aşa: când l-au văzut căpeteniile carelor pe Iosaphat, regele lui Iuda, au zis: „Acesta pare a fi regele lui Israel." Şi l-au înconjurat, ca să se lupte cu el, dar Iosaphat a dat strigăt. [33] Când căpeteniile carelor au văzut că acela nu era regele lui Israel, s-au îndepărtat. [34] Dar unul dintre ei şi-a întins arcul şi, ţintind bine, i-a străpuns regelui lui Israel pieptul chiar prin mijloc. Atunci [Achaab] a zis vizitiului: „Întoarce-ţi mâinile şi scoate-mă din luptă, căci sunt rănit." [35] Şi lupta s-a întors în ziua aceea, iar regele a stat în car împotriva Siriei din zori până în seară; şi sângele îi curgea din rană pe fundul carului său, iar seara a murit. Şi sângele din rană se scurgea până pe fundul carului. [36] Şi la asfinţit, crainicul oştirii a stat în picioare, zicând: „Fiecare [să se întoarcă] în cetatea lui şi în ţara lui, [37] fiindcă

22,24 „Ce fel de duh al Domnului vorbeşte prin tine?": TM are „Pe unde a trecut duhul lui YHWH de la mine ca să-ţi vorbească ţie?"

22,28 La sfârşitul versetului, TM are în plus: „Ascultaţi, toate popoarele!" (primele cuvinte din cartea profetului Michea). Este probabil o glosă datorată confundării celor doi profeţi.

22,30 „îmbracă veşmântul meu": TM are „îmbracă-ţi veşmântul tău".

22,34 „ţintind bine": TM are o expresie care poate avea acest sens, dar poate însemna şi „ţintind cu nevinovăţie" (= „la întâmplare"). ♦ „chiar prin mijloc": TM are „între pieptar şi legăturile armurii".

22,35 „lupta s-a întors": TM are „lupta s-a înteţit".

22,36 „crainicul oştirii a stat în picioare": TM are „un strigăt s-a răspândit în tabără".

22,37 „fiindcă regele a murit": în TM citatul se încheie la v. 36 iar 37 începe: „După moartea regelui..."

regele a murit." Şi s-au dus în Samaria şi acolo l-au îngropat pe rege, în Samaria. [38] Şi au spălat carul la izvorul Samariei, iar porcii şi câinii i-au lins sângele. Iar desfrânatele s-au spălat în sângele [regelui], după cuvântul pe care îl grăise Domnul. [39] Şi celelalte întâmplări ale lui Achaab şi toate faptele lui şi despre casa de fildeş pe care a zidit-o şi despre toate cetăţile pe care le-a făcut, iată, nu sunt oare acestea scrise în Cartea cronicilor regilor lui Israel? [40] Şi s-a culcat Achaab alături de părinţii săi şi în locul lui a domnit Ochozias, fiul său.

[41] Şi Iosaphat, fiul lui Asa, a ajuns rege peste Iuda din al patrulea an al domniei lui Achaab, regele lui Israel. [42] Iosaphat era de treizeci şi cinci de ani când a ajuns rege şi a domnit douăzeci şi cinci de ani la Ierusalim. Şi numele mamei lui era Azuba, fiica lui Selei. [43] Şi a umblat pe toată calea lui Asa, părintele său, neabătându-se de la ea, ca să facă ceea ce este drept în ochii Domnului. [44] Numai înălţimile nu le-a nimicit, fiindcă poporul încă jertfea şi ardea tămâie pe înălţimi. [45] Şi a trăit Iosaphat în pace cu regele lui Israel. [46] Şi celelalte întâmplări ale lui Iosaphat şi vitejiile lui câte le-a săvârşit, iată, nu sunt oare scrise în Cartea cronicilor regilor lui Iuda? [47-50]

[51] Şi Iosaphat s-a culcat alături de părinţii săi şi a fost îngropat la un loc cu părinţii săi în cetatea lui David, părintele său, şi fiul său Ioram a ajuns rege în locul lui.

[52] Şi Ochozias, fiul lui Achaab, a ajuns rege peste Israel în Samaria din al şaptesprezecelea an al domniei lui Iosaphat în Iuda. Şi a domnit în Israel doi ani. [53] Şi a făcut [ceea ce este] rău înaintea Domnului şi a umblat pe calea lui Achaab, tatăl său, şi pe calea lui Iezabel, mama sa, şi în păcatele casei lui Ieroboam, fiul lui Nabat, care l-a dus în păcat pe Israel. [54] Şi a slujit Baalilor şi li s-a închinat şi L-a mâniat pe Domnul Dumnezeul lui Israel, după cum au făcut şi cei dinaintea lui.

22,38 „porcii": nu apar în TM. ♦ Această relatare este o insultă cumplită pentru memoria regelui; sângele lui s-ar fi amestecat cu cel menstrual al prostituatelor.

22,47-50 Aceste versete apar în mai multe manuscrise şi în TM: „[47] Şi pe ceilalţi sodomiţi care mai rămăseseră din zilele lui Asa, tatăl său, i-a alungat din ţară. [48] Şi nu era rege rânduit în Edom, şi regele [49] Iosaphat a făcut corăbii de Tarsis ca să meargă la Ophir după aur, însă n-au mers pentru că vasele s-au zdrobit la Asiongaber. [50] Atunci a spus Ochozias, fiul lui Achaab, către Iosaphat: «Slujitorii mei vor merge cu slujitorii tăi şi corăbiile.» Dar Iosaphat nu a voit."

4 REGI

Introducere

I. Titlul cărții și locul ei în canon

În Septuaginta, istoria monarhiei israelite de la Saul până la căderea Ierusalimului și începutul exilului babilonian a fost consemnată în cele patru cărți intitulate ale Domniilor (Βασιλειῶν). Vulgata le numește Cărțile Regilor (*Regum*). Biblia ebraică actuală grupează, în conformitate cu tradiția enunțată la 1Par. 29,29 și în Talmud (*Baba Bathra* 14b), primele două cărți ale Domniilor din Septuaginta sub denumirea de Cărțile lui Samuel, iar pe ultimele două sub titlul de Regi. În canonul ebraic, Cărțile lui Samuel și cele ale Regilor alcătuiau câte un volum unitar, ocupând locul al treilea, respectiv al patrulea, în secțiunea mare a „Prorocilor din urmă", după Iosua și Judecătorii. În consecință, cartea a patra a Domniilor din Septuaginta corespunde celei de-a doua Cărți a Regilor din canonul ebraic[1].

II. Conținutul

4 Regi consemnează, în prima parte, istoria monarhiei divizate de la începutul domniei lui Ochozias (ebr. Ahazia), succesorul lui Achaab (cca 852 î.H.), până la căderea Samariei, în 722 î.H. (4Rg. 1-17) și continuă cu istoria lui Iuda de la desființarea Regatului de Nord până la prăbușirea Ierusalimului și începutul exilului babilonian (587/562 î.H., 4Rg. 18-25).

O privire în detaliu asupra conținutului Cărții a patra a Regilor este necesară pentru înțelegerea mesajului unitar al acesteia. Astfel, 4 Regi cuprinde: conflictul dintre profetul Ilie și regele Ochozias (1), înălțarea lui Ilie la cer (2,1-18) și misiunea discipolului acestuia Elisei (3,1–8,15), adesea cu implicații politice (3; 5; 6,8-23.32-33; 8,1-13), domnia lui Ioram și Ochozias, în Iuda (8,16-29), ungerea lui Iu (TM Iehu) în Israel (4Rg. 9,1-13), uciderea regilor (9,14-37), stârpirea dinastiilor din Israel și Iuda

1. Pentru lămurirea problemei ridicate de împărțirea Cărților Regilor, trimitem la Introducerea la 1 Regi din prezentul volum.

(10,1-14), nimicirea de către Iu a închinătorilor lui Baal (10,15-27), domnia lui Iu (10,28-36), domnia şi moartea Gotholiei (11,1-20), domnia lui Ioas în Iuda (12,1-21), domnia lui Ioachas în Israel (13,1-9), Ioas al lui Israel şi moartea lui Elisei (13,10-25), Amessias al lui Iuda şi Ioas al lui Israel (14,1-22), Azarias al lui Iuda şi Zacharias al lui Israel (15,1-12), ultimii regi ai lui Israel şi Ioatham al lui Iuda (15,13-38), Achaz al lui Iuda (16,1-20), prăbuşirea lui Israel (17,1-41), domnia lui Ezekias (18,1-12), atacul asirienilor şi birul asupra lui Iuda (18,13-16), discursurile lui Rapsakes, solul asirian (18,17-37), prima prorocire a lui Isaia (19,1-8), scrisoarea lui Sennacherim şi rugăciunea lui Ezekias (19,9-19), a doua prorocire a lui Isaia şi eliberarea Ierusalimului (19,20-37), boala lui Ezekias lecuită de Isaia (20,1-11), solii babilonieni şi purtarea lui Isaia faţă de ei (20,12-21), Manasses şi Amon (21,1-26), descoperirea Cărţii Legii (22,1-20), reformele religioase (23,1-24), Ioachas, Ioakim, Ioakim şi prima cucerire a Ierusalimului (23,31-24,17), Sedekias şi cucerirea deplină a Ierusalimului (24,18-25,21).

III. Structura

Materialul se dovedeşte destul de eterogen. Comentatorii sunt însă de acord că principiul narativ care structurează acest material se poate identifica la nivelul formulelor fixe care stau la începutul şi la sfârşitul prezentării fiecărei domnii. Formulele de introducere conţin datele sincronizate ale începutului domniei respective: „În al douăzeci şi şaptelea an al lui Ieroboam, regele lui Israel, a ajuns rege Azarias, fiul lui Amessias, regele lui Iuda" (15,1); vârsta regelui la urcarea pe tron: „El era de şaisprezece ani când [a început] să domnească" (15,2); durata domniei: „şi a fost rege în Ierusalim vreme de cincizeci şi doi de ani" (15,2); numele reginei-mamă, doar pentru regii din Iuda: „şi numele mamei sale era Chalia din Ierusalim" (15,2); scurte consideraţii etice despre domnie, făcute în funcţie de criteriul unic al atitudinii regelui faţă de legea lui YHWH: „Şi a făcut [ce este] drept în ochii Domnului, în toate, după cum făcuse şi Amessias, tatăl său" (15,3). Formulele de încheiere menţionează sursele folosite de autor: „Şi celelalte fapte ale lui Azarias şi toate câte le-a săvârşit, iată, nu sunt oare scrise în Cartea cronicilor regilor lui Iuda?" (15,6), consemnează moartea regelui şi, pentru suveranii din Iuda, tipicul de înmormântare: „Şi Azarias s-a culcat lângă părinţii săi şi l-au înmormântat lângă părinţii săi, în cetatea lui David" (15,7) şi îl amintesc pe succesor: „şi în locul lui a ajuns rege Ioatham, fiul său" (15,8). Formularistica este extrem de importantă pentru că, pe de o parte, ea ţine la

un loc istoria regilor din Israel şi din Iuda, constituindu-se în liantul intern cel mai subtil, dar şi cel mai sigur al textului, şi pentru că, pe de altă parte, formulele conţin date valoroase, în condiţiile unei parcimonii acerbe în acest sens, despre sursele consultate, despre autori şi orientarea lor şi, după unii comentatori, chiar despre datarea redactării.

IV. Datarea scrierii

Structura formulară a celei de-a patra Cărţi a Regilor i-a determinat pe unii cercetători să considere că redactarea unei prime versiuni, ulterior adăugită, a fost întreprinsă pe vremea regelui Iosias (Gray, J., 1970). În general, ţinând cont de aceeaşi formularistică, bibliştii sunt de acord că 4 Regi nu a cunoscut o atare redactare înainte de reformele lui Iosias. Consensul se limitează însă la această conjectură negativă. Alţi cercetători (Noth, M. 1991, Hoffmann, H., 1980) susţin că 4 Regi a fost scrisă în timpul exilului, de un singur autor, profund marcat de căderea Ierusalimului. P.R. Ackroyd stabileşte cu mai multă precizie data redactării la începutul exilului sau imediat după eliberarea lui Ioakim (561 î.H.). Cross este de părere că textul cunoscut astăzi se bazează pe o versiune optimistă, existentă în vremea lui Iosias, dar prelucrată în perioada exilică timpurie, când i s-a imprimat o tentă generală pesimistă. Varianta prelucrării ulterioare a unui text preexistent a fost adoptată şi de T. Veijola (1982), care însă plasează data redactării definitive la sfârşitul exilului sau la începutul perioadei postexilice, când autorii au fost puternic influenţaţi de literatura profetică şi de exegeza Torei.

V. Autorii

Autorii cărţilor a treia şi a patra a Regilor sunt cunoscuţi sub denumirea generică de „deuteronomişti". Aceasta se datorează fie faptului că 3 şi 4 Regi au trecut în canonul ebraic drept ultimele părţi „ale istoriei deuteronomice", care trata întreaga perioadă de la Iosua la 4 Regi ca un întreg, fie apartenenţei vădite a autorilor la o şcoală de gândire care interpreta istoria evenimenţială prin grila severă a comandamentelor şi normelor divine expuse în Deuteronomul (mai ales Deut. 6,4). Primul criteriu enunţat mai sus este unul strict formal. În apărarea lui, J. Goldingay (1995) susţine *a contrario* că accentul legii deuteronomice nu coincide nicidecum cu cel din 3 şi 4 Regi pentru că preocupările umanitare, sociale şi morale din Deuteronomul nu sunt reflectate în 3 şi 4 Regi după cum nici referinţele la sanctuarul central

şi la monarhie din Deuteronomul nu joacă un rol la fel de important precum cel din Cărţile Regilor. Cu toate acestea, majoritatea comentatorilor au adoptat poziţia hermeneutică tradiţională, concentrată în cel de-al doilea criteriu, de conţinut. Autorii ultimelor două cărţi ale Regilor se numesc „deuteronomişti" şi pentru că explică toate evenimentele din regatele lui Iuda şi Israel în funcţie de relaţia regilor poporului ales cu Dumnezeul unic, relaţie legitimată de legea divină manifestată în Deuteronomul. Ei „au revizuit" toate sursele istorice de care dispuneau la momentul redactării definitive a lucrării şi le-au dat o formă, adică le-au impus un principiu de coerenţă. Despre viziunea istorică şi mesajul adânc al Cărţii a patra a Regilor vom vorbi însă după ce vom trece în revistă posibilele surse ale istoricilor deuteronomişti.

VI. Sursele

Bibliştii sunt în general de acord că la baza celei de-a patra Cărţi a Regilor au stat două mari tipuri de surse. Unele sunt indicate în chip nemijlocit de autorii sacri, altele se pot „reconstitui" indirect din întregul ideatic al lucrării.

Sursele numite direct în formulele de încheiere a diverselor domnii sunt „Cartea cronicilor regilor lui Iuda", respectiv „Cartea cronicilor regilor lui Israel". Se presupune că respectivele cronici, păstrate în arhivele regale din Ierusalim şi din Samaria, conţineau date obiective şi scurte rapoarte privitoare la activitatea fiecărui rege, fiind lipsite însă de un conţinut religios strict. Doar cele din Iuda vor fi consemnat şi date referitoare la relaţia dintre suveran şi Templu, dar numai din perspectiva Palatului. Aceste rapoarte au constituit materialul istoric brut, sesizabil, în Cărţile Regilor, prin caracterul lapidar al formularisticii.

Celălalt tip de surse, indirect, este reprezentat de tradiţia profetică. Povestirile despre faptele miraculoase ale profeţilor Ilie şi Elisei, precum şi istoria loviturii de stat a lui Iu aveau o mare răspândire în mediile religioase tradiţionale mai ales în Israel, unde cultul lui YHWH devenise apanajul exclusiv al aşa-numitelor „şcoli profetice", dizidente faţă de politica religioasă a oficialităţii apostate, dar şi în Iuda, unde acest cult începuse să degenereze ca urmare a apropierii politice dintre suveranii celor două state israelite. În secolul al VII-lea î.H., literatura profetică legată de activitatea lui Ilie şi a lui Elisei începuse să se grupeze în culegeri speciale, al căror ecou îndepărtat îl constituie lungile „digresiuni" din ultimele două Cărţi ale Regilor (3Rg. 20 şi 22; 4Rg. 2-8). Rolul istoric al profeţilor devenise din ce în ce

mai important de vreme ce legenda colaborării dintre Isaia şi regele Ezekias, transcrisă integral în Is. 36-39, apare şi în 4Rg. (4Rg. 18,17 – 20,19), în prim-plan. La aceste surse probabile se mai adaugă şi folclorul care atesta conflictele dintre regi şi profeţi (*cf.* 4Rg. 1). Este de remarcat totuşi, împreună cu M. Albertz (1992), că absenţa din 4 Regi a unor profeţi contemporani cu evenimentele relatate (ca Micheia, Ieremia, Amos şi Osea) se datorează caracterului pronunţat narativ al izvoarelor profetice utilizate de istoricii deuteronomişti, incompatibil structural cu literatura de tip apoftegmatic ce i-a consacrat pe cei patru proroci sus-menţionaţi.

VII. Viziunea istorică şi mesajul teologic

Autorii deuteronomişti nu sunt istorici în sensul modern al cuvântului, pentru că ei nu-şi propun să prezinte adevărul „obiectiv" al faptelor pe care le relatează. Opera lor este mai degrabă rezultatul unei vaste preocupări de documentare, de selectare, de adaptare şi de interpretare a materialului de care au dispus. Istoricii deuteronomişti au încercat să „toarne" literatura profetică în structura formulară, adoptată din cronicile de palat şi să îmbogăţească materialul destul de arid oferit de acestea din urmă cu conţinutul teologic puternic al celor dintâi. Astfel, blocul narativ despre profeţii Ilie şi Elisei se scindează pentru păstrarea structurii cronologice verosimile, procedeu compensat de insistenţa calculată a autorului asupra faptelor abominabile ale diverşilor regi apostaţi. Cartea a patra a Regilor este construită pe contraste de lumină şi de umbră, remarcabile şi la nivel general stilistic: dacă povestirea este detaliată şi expusă cu vădită pasiune în 4Rg. 1–11 şi 18-20, ea devine austeră şi rezervată în 4Rg. 12–17 şi 21–25. Capitolele dintâi vorbesc despre activitatea profeţilor şi, respectiv, despre rezistenţa Ierusalimului, în numele lui YHWH, în faţa invadatorilor asirieni, iar cele din urmă despre nelegiuirile unor regi rătăciţi şi, respectiv, despre căderea cetăţii „în care se cheamă numele Domnului".

Din punct de vedere strict istoric, 4 Regi oferă informaţii pe care sursele paralele nu le pot furniza. Diferenţele politice dintre cele două state, Israel şi Iuda, se conturează aici cu destul de mare precizie: în vreme ce viaţa politică a Regatului de Nord al lui Israel se legitima printr-o stabilitate dinastică fermă, articulată pe un sistem centralizat funcţional, Regatul de Sud al lui Iuda cunoştea o anume deschidere „democratică", datorată pe de o parte supravieţuirii sistemului tribal care perpetua sciziunea dintre vechiul oraş-stat Ierusalim şi teritoriul lui Iuda, şi, pe de altă parte, jocului politic,

care antrena adesea poziții divergente, între puterea eclezială, reprezentată simbolic de Templu, și cea laică a monarhiei, a cărei consecvență dinastică era mai puțin stabilă decât în nord. Din reformele religioase ale unor regi ca Ezekias și Iosias, care vizau reinstaurarea Templului de la Ierusalim ca loc unic de închinare lui YHWH, transpar eforturile politice susținute ale suveranilor iudei de a imprima statului din sud, confruntat cu serioase probleme materiale, un pronunțat caracter centralizat, fapt deja realizat în nordul prosper economic. Discursul tradiționalist care oficializa politica monarhilor din sud a fost perceput în Israel ca o amenințare la adresa ordinii de stat. Purismul iahvist, căzut aici în desuetudine, devenise apanajul unor elemente din ce în ce mai izolate social, care însă au avut puterea să se asocieze și să se erijeze în unica instanță critică la adresa oficialității samaritene. Cărțile 3 și 4 Regi indică precis proveniența nordică a școlilor profetice.

În același timp, textul depune mărturie despre complicatele mecanisme de politică externă puse în aplicare de cele două regate: alianțele vremelnice antiasiriene ale regilor din Iuda cu Egiptul și, apoi, cu Babilonul, aflat în faza inițială de revoltă antiimperială, arată că Regatul de Sud optase, în condiții de maximă constrângere, pentru răul cel mai mic, care i-ar mai fi permis să-și exercite controlul asupra rutelor comerciale ce legau Asia de Marea Mediterană și de nordul Africii și asigurau supraviețuirea imediată a poporului ales.

Cărțile Regilor legitimează istoric discursul teologic. O dată cu 3 și 4 Regi, relația omului cu Dumnezeu își lărgește dimensiunile, câștigând, pe lângă implicațiile preponderent spirituale din Pentateuh, existență concretă în timp și spațiu. Conștiința înaltă pe care și-au asumat-o istoricii deuteronomiști le-a permis să interpreteze, deci să înțeleagă, nenorocirea exilului ca pe o consecință firească a infidelității față de YHWH. Fiecare gest nesăbuit al regilor unși în numele lui YHWH îi îndreaptă spre dezastru. Întreaga atenție a istoricilor se îndreaptă, *à rebours*, de la evenimentul final al exilului către cauzele sale, care devin din ce în ce mai limpezi. Observația etică, aparent minimală, omniprezentă în formula de introducere a regilor, primește, în acest sens, o importanță covârșitoare. Dar inspirația autorilor nu se epuizează în schematismul, oricât de revelator, al unor judecăți de valoare. Teza lor se întărește prin autoritatea discursului profetic confirmat imediat. Spre deosebire de cărțile profetice, unde rezultatul prorocirilor nu este evident, 4 Regi oferă lecția amenințării împlinite, uneori în chip surprinzător (*cf.* 4Rg. 23,15-16). „Idealul de profeție de aici", observa George Savran (1999, p. 161) „este cel enunțat la Deut. 18,22". Cu toate acestea,

mesajul ultim al Cărții a patra a Regilor nu este unul fundamental pesimist. Istoricii atrag numai atenția că „Dumnezeu este Cel care Își împlinește scopul în istorie, iar poporul Său poate folosi urmele pașilor Lui din trecut pentru a vedea ce s-ar putea să facă El în prezent" (DB, *s.v.* „Cărțile Împăraților", p. 684).

VIII. Datarea traducerii

H.St.J. Thackeray a stabilit pentru cele patru Cărți ale Regilor o cronologie relativă, bazată pe diferențele sensibile dintre procedeele de traducere. Urmărind filologic textul din LXX, savantul a ajuns la concluzia că textul grecesc de la 1Rg., 2Rg. 1,1 – 11,1 și 3Rg. 2,12 – 21,29 i se datorează altui traducător decât celui de la 2Rg. 11,2 – 3Rg. 2,11 și 3Rg. 22,1 – 4 Rg. 25,30. Mai mult decât atât, Thackeray a postulat că grupul al doilea sus-amintit este ulterior și inferior tehnic celui dintâi. Literalismul pronunțat, calcurile semantice și transliterările de termeni ebraici sunt, în 4Rg. mai numeroase decât în primul grup. De asemenea, cel de-al doilea grupaj de pasaje a cunoscut rigorile ulterioare ale reviziei *kaige*, de la începutul erei creștine. Pe de altă parte, din împărțirea cărților biblice, operată de O. Munnich, în funcție de traducerea Psalmilor, rezultă că 1 și 4 Regi pot fi, în versiunea LXX, anterioare anului 150 î.H. Ulrich afirmă, fără o demonstrație susținută, că traducerea 4Rg. a fost întreprinsă la sfârșitul secolului al II-lea î.H., dar înclină să creadă că versiunea LXX la 4Rg. a fost produsă la începutul aceluiași secol al II-lea î.H. Locul realizării traducerii, datorată unui grup omogen de evrei elenizanți și nu unui singur traducător, a fost, după toate probabilitățile, Alexandria, așa cum susțin D. Barthélemy și H.St.J. Thackeray.

În afară de unele detalii cronologice, LXX diferă de TM prin introducerea, la 4Rg. 1,18 a-d, a unui rezumat al domniei regelui Ioram, probabil datorată tendințelor exegetice ale traducătorului în greacă.

Ștefan Colceriu

4 Regi

1 [1] Şi Moabul s-a răsculat împotriva lui Israel, după moartea lui Achaab. [2] Iar Ochozias a căzut prin zăbrelele foişorului său, în Samaria, şi a zăcut bolnav; şi a trimis soli, spunându-le: „Mergeţi şi întrebaţi în [casa lui] Baal-muscă, zeul Accaronului, dacă mă voi mai scula din această boală a mea." Şi au pornit să întrebe despre aceasta. [3] Şi îngerul Domnului a grăit către Ilie Thesbitul, zicând: „Ridică-te şi ieşi în întâmpinarea solilor lui Ochozias, regele Samariei, şi grăieşte-le: «Oare pentru că nu este Dumnezeu în Israel aţi pornit voi să întrebaţi în [casa lui] Baal-muscă, zeul Accaronului?» [4] Dar

---

1,2 Ochozias (ebr. *'Aḥaz^{e}yāh*), succesorul lui Achaab, a domnit doi ani, cca 852-850 î.H. Din scurta domnie se reţin, pe lângă dominanta religioasă păgână, episoadele legate de revolta moabită (1,1), disputa cu Ilie (1) şi alianţa maritimă ratată cu Iosaphat (2Par. 20,35-36). ♦ Cunoscute, în Palestina, din mileniul al IV-lea î.H., ferestrele erau situate mai ales la etajele superioare ale caselor, pe partea opusă uşii. O altă interpretare la episodul căderii lui Ochozias o reprezintă cea a ferestrei zăbrelite, servind ca lucarnă şi situată pe acoperişul plat al palatului din Samaria. ♦ „Baal-muscă": gr. Βααλ μυῖα θεός este sintagma care transpune apelativul ebraic *Ba'al z^{e}bhūbh*, „stăpânul muştelor", probabil o formă batjocoritoare a sintagmei *Ba'al-z^{e}bhul*, „prinţul Baal", care îl indică în NT pe prinţul demonilor, Beelzebul/Belzebut (Mt. 12,24.27; Mc. 3,22; Lc. 11,15.18), identificat cu Satana (Mt. 12,26; Mc. 3,23; Lc. 11,18). ♦ „Accaron", ebr. *'Eq^{e}rōn*, era una dintre cele cinci cetăţi principale ale filistenilor (Iis. Nav. 15,45), identificată recent cu Khirbet al-Muqanna. Prezenţa „zeului-muscă" confirmă componenţa filisteană a populaţiei din această cetate. Pe de altă parte, textele rabinice explică numele ca „stăpânul mormanului de gunoi", întrucât verbul *zabal*, „a îngrăşa pământul", este folosit pentru a desemna închinarea la idoli (Lurker, M., 1999, p. 49). „Zeul-muscă" va fi diabolizat („prinţ al diavolilor") abia în NT (Mt. 12,24).

1,3 Originea lui Ilie este obscură. LXX oferă la 3Rg. 17,1 „din Thesbon din Galaad" (ἐκ Θεσβων τῆς Γαλααδ), variantă pe care o adoptă şi Flavius Iosephus (*AI* 8,319). O altă variantă se desprinde din TM, unde se spune doar că Ilie locuia în Galaad, dar că locul său de naştere va fi fost, probabil, *Tiş^{e}beh* din Neftali. În orice caz, tradiţia identifică *Tiş^{e}beh* (LXX, Thesbon) cu o localitate situată în Galaad, la 13 km N de râul Iaboc. *Cf.* şi nota 17,1 la 3Rg.

1,4 „nu [va fi] astfel": gr. οὐχ οὕτως. TM are *lākhēn*, „de aceea". La fel, la 1,6 şi 1,16. Traducătorul a citit, probabil, *lo' khēn*, „nu aşa". ♦ „vei muri negreşit": *litt.* „cu moarte

nu [va fi] astfel; căci așa spune Domnul: «Din patul în care te-ai suit nu te vei mai da jos, căci acolo vei muri negreșit.»" Și Ilie a pornit și le-a spus acelora. [5] Și solii s-au întors la [rege] și el i-a întrebat: „De ce v-ați întors?" [6] Iar ei i-au răspuns: „Ne-a ieșit în întâmpinare un bărbat și ne-a zis: «Mergeți înapoi la regele care v-a trimis și spuneți-i: 'Așa spune Domnul: Oare pentru că nu este Dumnezeu în Israel ai pornit tu să întrebi în [casa lui] Baal-muscă, zeul Accaronului? Dar nu [va fi] astfel. Din patul în care te-ai suit nu te vei mai da jos, căci vei muri negreșit.'»" [7] Și le-a grăit lor, zicând: „Cum era înfățișarea bărbatului care s-a ridicat în întâmpinarea voastră și v-a spus vorbele acestea?" [8] Și i-au răspuns: „Era un bărbat păros și încins peste șale cu o cingătoare de piele." Și [regele] a zis: „Acesta e Ilie Thesbitul" [9] Și a trimis la el o căpetenie peste cincizeci, împreună cu cei cincizeci ai lui – și [acela] a plecat și a mers la el și, iată, Ilie ședea pe creasta muntelui. Și i-a grăit căpetenia peste cincizeci, spunându-i: „Omule al lui Dumnezeu, regele te-a chemat, coboară." [10] Ilie a răspuns, zicându-i căpeteniei peste cincizeci: „Dacă eu [sunt] omul lui Dumnezeu, un foc se va pogorî din cer și te va mistui pe tine și pe cei cincizeci ai tăi." Și un foc s-a pogorât din cer și l-a mistuit pe el și pe cei cincizeci ai săi. [11] Și regele iarăși a trimis la el o altă căpetenie peste cincizeci, împreună cu cei cincizeci ai lui, și s-a dus și i-a grăit căpetenia peste cincizeci, spunându-i: „Omule al lui Dumnezeu, așa spune regele: «Coboară degrabă!»" [12] Și a răspuns Ilie și i-a vorbit aceluia, zicându-i: „Dacă eu sunt omul lui Dumnezeu, un foc se va pogorî din

---

vei muri". ♦ „... și le-a spus acelora": nu apare în TM. ♦ Ilie pornește, probabil, de pe Muntele Carmel, unde primea de obicei revelațiile.

1,8 „un bărbat păros": traduce literal gr. ἀνὴρ δασύς. De fapt, autorul se referă la haina austeră a profetului, făcută din păr de capră sau de cămilă. Aceasta era legată în față cu o sfoară și acoperea mai ales spatele celui care o purta. Pentru că era singura îmbrăcăminte, profeții își încingeau șoldurile cu un fel de șorț din piele. În mod asemănător era îmbrăcat și Ioan Botezătorul.

1,9-10 Prima căpetenie peste cincizeci trimisă de Ochozias să-l captureze pe Ilie i se adresează acestuia ironic cu apelativul „omule al lui Dumnezeu", denumire arhaică pentru „profet". Lipsa de legitimitate a misiunii sale și deriziunea îi aduce însă, ca și celorlalte două, moartea prin foc. Ilie nu se răzbună, nici nu se apără, ci acționează ca trimis al lui Dumnezeu, pedepsind apostazia. ♦ Ilie nu se mai ascunde, ci se așază în poziția cea mai vizibilă, pe vârful muntelui, probabil Carmel.

1,11 A doua căpetenie trimisă de Ochozias este și mai îndârjită decât cea dintâi: îi ordonă lui Ilie să coboare degrabă. Pedeapsa este, neîndurător, aceeași: mesajul adânc este că justiția divină este neobosită și că păcatul reiterat este pedepsit cu aceeași hotărâre (JFB).

cer şi te va mistui pe tine şi pe cei cincizeci ai tăi"; şi un foc s-a pogorât din cer şi l-a mistuit pe el şi pe cei cincizeci ai săi. [13] Şi regele iarăşi a trimis un mai-mare peste cincizeci, pentru a treia oară, împreună cu cei cincizeci ai lui; şi a mers la el această a treia căpetenie peste cincizeci şi a căzut în genunchi în faţa lui Ilie şi s-a rugat şi i-a grăit, zicându-i: „Omule al lui Dumnezeu, aibă preţ în ochii tăi viaţa mea şi viaţa acestor cincizeci de robi ai tăi; [14] iată, s-a pogorât foc din cer şi le-a mistuit pe cele două căpetenii peste cincizeci [care au fost] mai înainte şi pe cei cincizeci ai lor – iar acum aibă preţ în ochii tăi viaţa robilor tăi." [15] Şi a grăit îngerul Domnului către Ilie, zicându-i: „Coboară cu el, nu te teme de ei"; şi s-a ridicat Ilie şi a coborât cu el la rege. [16] Şi i-a grăit Ilie, zicându-i: „Aşa spune Domnul: «De ce ai trimis soli să întrebe în [casa lui] Baal-muscă, zeul Accaronului? Dar nu [va fi] astfel; din patul în care te-ai suit nu te vei mai da jos, căci vei muri negreşit.»" [17] Şi [regele] a murit, după cuvântul Domnului pe care îl grăise Ilie. [18] Şi celelalte fapte ale lui Ochozias, câte le-a săvârşit, iată, oare nu sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Israel?

[18a] Ioram, fiul lui Achaab, domneşte peste Israel în Samaria doisprezece ani, începând cu al optsprezecelea an al lui Iosaphat, regele lui Iuda. [18b] Şi a făcut ceea ce este rău înaintea Domnului, numai că nu aşa ca fraţii săi şi nici ca mama sa; [18c] şi a scos stâlpii lui Baal, pe care îi făcuse tatăl său, şi i-a făcut bucăţi; numai că s-a lipit de păcatele casei lui Ieroboam, care îl dusese în păcat pe Israel – nu s-a îndepărtat de ele. [18d] Şi Domnul s-a pornit cu mânie împotriva casei lui Achaab.

2 [1] Şi a fost aşa: când Domnul l-a ridicat pe Ilie într-un vârtej, de parcă [l-ar fi urcat] la cer, Ilie şi Elisei plecaseră din Galgala. [2] Şi Ilie i-a spus lui

---

1,15 „nu te teme de ei": *litt.* „nu te teme de faţa lor". ♦ Coborând de pe munte la rugămintea celui de-al treilea căpitan, Ilie recunoaşte şi respectă puterea convertirii.

1,16 După „zeul *'Eq^{e}rōnului*", TM repetă esenţialul întrebării de la 1,3 şi 1,6: „Oare nu este Dumnezeu în Israel pe care să-l întrebi?"

1,17 Curajul profetului de a se înfăţişa şi de a-şi repeta mesajul la curte a surprins în cel mai înalt grad, dar împlinirea imediată a profeţiei lui Ilie nu îi lasă regelui timp pentru nici o răzbunare. ♦ „îl grăise Ilie": în TM versetul continuă astfel: „şi a ajuns rege, în locul lui, *Y^{e}hōrām*, în anul al doilea al lui *Y^{e}hōrām*, fiul lui *Yehōšāphāṭ*, regele lui Iuda, căci [*'Aḥaz^{e}yāhū*] nu avea fiu."

1,18 a, b, c, d nu există în TM.

2,1 „de parcă [l-ar fi urcat] la cer", gr. ὡς εἰς τὸν οὐρανόν: înălţarea lui Ilie la cer este anunţată aici cu reţinere; *cf. infra*, 11. TM are, pur şi simplu, „la cer". ♦ „Elisei": forma

Elisei: „Stai aici, căci Domnul m-a trimis până la Baithel." Şi Elisei i-a răspuns: „Viu este Domnul şi viu este sufletul tău, nu te voi părăsi!" Şi au mers la Baithel. [3] Iar fiii profeţilor care erau în Baithel au mers la Elisei şi i-au spus: „Ştii oare că Domnul îl ia astăzi pe stăpânul tău, pe deasupra capului tău?" Şi el le-a răspuns: „Şi eu ştiu, tăceţi!" [4] Şi Ilie i-a spus lui Elisei: „Stai aici, căci Domnul m-a trimis la Ierihon." Iar Elisei i-a spus: „Viu este Domnul şi viu este sufletul tău, nu te voi părăsi!" Şi au mers la Ierihon. [5] Şi fiii profeţilor care erau la Ierihon s-au apropiat de Elisei şi i-au spus: „Oare ştii că astăzi Domnul îl ia pe stăpânul tău, pe deasupra capului tău?" Şi el le-a răspuns: „Şi eu ştiu, tăceţi." [6] Şi Ilie i-a spus: „Stai aici, căci Domnul m-a trimis până la Iordan." Iar Elisei i-a spus: „Viu este Domnul şi viu este sufletul tău, nu te voi părăsi!" Şi au pornit la drum amândoi. [7] Şi cincizeci de bărbaţi, fii ai profeţilor, [au mers] şi s-au oprit în faţa lor, la mare depărtare; şi cei doi au stat pe [malul] Iordanului. [8] [Atunci] Ilie şi-a luat zăbunul, l-a făcut sul şi a lovit apa, iar apa s-a despărţit de o parte şi de

---

grecească a numelui este Ελισαιε, iar cea ebraică *Elīşā'*. ♦ Galgala este transcrierea greacă a ebraicului *Gil'ghāl*, localitate celebră situată la NE de Ierihon, între Iordan şi Ierihon. În vremea lui Iisus Nave, Galgala a devenit centrul de operaţiuni pentru Israel, după trecerea Iordanului. Unii comentatori sunt de părere că localitatea pomenită în versetul de faţă ar fi fost diferită de Galgala istorică şi că s-ar fi aflat între muntele Ebal şi Garizim, în nord (DB, *s.v.* „Ghilgal", p. 496).

2,2 Ilie îi recomandă lui Elisei să rămână pe loc, fie pentru că îşi dorea să se pregătească în singurătate pentru înălţare, fie pentru că îi încerca credinţa lui Elisei, fie din smerenie. La fiecare oprire (la Baithel, Ierihon), profetul îşi repetă porunca, iar discipolul îşi demonstrează ataşamentul. ♦ „Viu este Domnul": gr. ζῇ κύριος este o formulă de jurământ, frecvent folosită. ♦ „nu te voi părăsi": *litt.* „dacă te voi părăsi"; la fel, la v. 4.

2,3 „fiii profeţilor": expresia se referă la profeţi trăind în grupuri, probabil în jurul unui maestru; li s-ar putea spune „profeţi de meserie". ♦ „pe deasupra capului", gr. ἐπάνωθεν τῆς κεφαλῆς: fiii profeţilor se referă concret la înălţarea lui Ilie, care le va fi fost şi lor revelată.

2,7 Cei cincizeci de fii ai profeţilor urmăresc de departe scena înălţării, pentru că Domnul le permite să fie martori oculari ai minunii (JFB).

2,8 „zăbunul": gr. μηλωτή: *litt.* „piele de capră/oaie", folosită ca îmbrăcăminte (*cf.* şi nota 1,8). „Melota" avea să devină veşmântul tipic al Părinţilor din pustiu. TM are *'addereth*, „mantie largă din păr de animal". ♦ În gândirea hagadică, Ilie este considerat omologul lui Moise. Despărţirea apelor cu mantia corespunde despărţirii apelor cu toiagul. Ilie trece Iordanul şi se înalţă la cer în locurile în care a murit Moise. În acest fel, Transiordania, pământ disprețuit, capătă o valoare spirituală deosebită. Trecerea apei ca pe uscat face ecou trecerii Mării Roşii (Ex. 14-15) sub conducerea lui Moise şi trecerii Iordanului sub conducerea lui Iisus Nave (Iis. Nav. 3).

cealaltă şi au trecut amândoi pe loc uscat. [9] Şi a fost aşa: pe când treceau, Ilie i-a spus lui Elisei: „Cere ce vrei să fac pentru tine, mai înainte să fiu răpit de lângă tine în înalturi!" Şi Elisei i-a răspuns: „Fă să fie asupra mea, îndoit, duhul care se află în tine!" [10] Şi Ilie i-a spus: „Greu [îţi] este ce ai cerut! Dacă mă vei vedea când voi fi răpit de lângă tine în înalt, atunci aşa îţi va fi; iar dacă nu – nu va fi." [11] Şi a fost aşa: pe când ei mergeau mai departe şi vorbeau, iată, un car de foc cu cai de foc i-a despărţit unul de celălalt şi Ilie a fost răpit în înalt de un vârtej, de parcă [l-ar fi urcat] la cer. [12] Iar Elisei a văzut şi a strigat: „Părinte, părinte, carul lui Israel şi călăreţul lui!" Şi nu l-a mai văzut şi şi-a apucat veşmintele şi le-a sfâşiat în două bucăţi. [13] Şi a ridicat zăbunul lui Ilie, care căzuse peste Elisei, şi Elisei s-a întors şi a stat pe malul Iordanului. [14] Şi a luat zăbunul lui Ilie, care căzuse

---

2,9 „Fă să fie...": gr. Γενεθήτω; „să fie" – exprimă impersonal trecerea duhului de la Ilie la Elisei. Transferul nu i se datorează persoanei lui Ilie, ci lui Dumnezeu. ♦ „îndoit": expresia face aluzie la dreptul de moştenire al întâiului-născut (*cf.* Deut. 21,17), care primea dublu faţă de ceilalţi moştenitori. Elisei vrea, cu alte cuvinte, să devină urmaşul spiritual al lui Ilie.

2,10 Verbul σκληρύνω, tradus prin „greu [îţi] este", apare în textul grecesc la persoana a doua (ἐσκλήρυνας). Ilie subliniază astfel că lui Elisei îi este greu să primească ce cere, şi nu lui Dumnezeu să dea. ♦ „Dacă mă vei vedea...": nu stă în puterea lui Ilie să-şi transmită darul profetic. Elisei va şti că l-a primit de la Dumnezeu dacă va fi învrednicit de semnul despre care vorbeşte Ilie – a vedea ceea ce alţi oameni nu pot să vadă. În mod similar, apostolii asistă la înălţarea lui Iisus Hristos (Fapte 1,10).

2,11 Carul şi caii de foc simbolizează puterea lui Dumnezeu; *cf.* 6,17, unde Elisei apare înconjurat de cai şi care de foc.

2,12 „...călăreţul...": TM are „călărimea". ♦ La fel exclamă regele Ioas la moartea lui Elisei (13,14). Sensul expresiei „carul şi călăreţul lui" este că în profet se manifestă puterea lui Dumnezeu care ocroteşte poporul. ♦ Sfâşierea hainelor este aici semnul unei dureri profunde, dar arată şi faptul că Elisei şi-a depăşit vechea condiţie (*cf.* 2Cor. 5,4).

2,13 „care căzuse peste Elisei": TM are „care căzuse de pe el". Căderea zăbunului lui Ilie asupra lui Elisei este semnul transferului spiritual. Manifestarea plenară a primirii puterilor maestrului este însă despărţirea apelor Iordanului de către Elisei.

2,14 În TM, v. 14 este mai scurt: „El a luat mantia lui *'Ēliyyāhū* care căzuse de pe el, a lovit apele şi a spus: «Unde este YHWH, Dumnezeul lui Ilie?» A lovit şi el apele, iar ele s-au despărţit şi *'Elīşā'* a trecut." În LXX, invocarea lui Dumnezeu este ulterioară unei prime încercări nereuşite de despărţire a apelor, subliniind astfel rolul manifest al Domnului în săvârşirea minunii. ♦ După „Unde este Dumnezeul lui Ilie?", LXX adaugă αφφω, care transcrie ebr. *'aph-hū'*, „şi el". (Pentru acelaşi termen din LXX, dar cu alt suport ebr., *cf.* nota 10,9-10.) În interpretarea lui Maxim Mărturisitorul, termenul s-ar traduce, în context, „unde este Dumnezeul tatălui meu?", sau „...Dumnezeul mai-marelui meu", sau „Dumnezeul celui ce s-a ascuns" (*Quaest. et dubia* 7).

peste el, şi a lovit apa – şi nu s-a despicat; şi a zis: „Unde este Dumnezeul lui Ilie *aphpho*?" Şi a lovit apele şi ele s-au despărţit de o parte şi de alta şi Elisei a trecut. [15] Şi l-au văzut fiii profeţilor din Ierihon, de pe partea cealaltă, şi au spus: „Duhul lui Ilie s-a odihnit peste Elisei." Şi i-au ieşit în întâmpinare şi i s-au închinat până la pământ. [16] Şi i-au spus: „Iată, împreună cu slujitorii tăi sunt cincizeci de bărbaţi voinici; să meargă să-l caute pe stăpânul tău, nu cumva să-l fi luat duhul Domnului şi să-l fi aruncat în Iordan sau pe vreun munte sau pe vreun deal." Şi a răspuns Elisei: „Nu-i trimiteţi." [17] Şi i-au tot dat ghes până ce s-a ruşinat şi a zis: „Trimiteţi." Şi au trimis cincizeci de bărbaţi şi l-au căutat vreme de trei zile şi nu l-au găsit. [18] Şi s-au întors la el – căci el şedea în Ierihon – iar Elisei a spus: „Nu v-am zis: «Nu mergeţi»?"

[19] Şi bărbaţii cetăţii i-au spus lui Elisei: „Iată, aşezarea cetăţii este bună, după cum vede stăpânul nostru, dar apele sunt rele şi pământul sterp." [20] [Atunci] Elisei le-a spus: „Luaţi-mi o ulcea nouă şi puneţi sare în ea"; şi i-au luat. [21] Şi Elisei a mers la izvorul apelor şi a aruncat acolo sarea şi a zis: „Aşa spune Domnul: «Eu lecuiesc apele acestea şi nu va mai fi de aici [nici] moarte, nici lipsă de rod.»" [22] Şi apele au fost lecuite până în ziua aceasta, după vorba lui Elisei, pe care a grăit-o. [23] Şi de acolo a urcat la Baithel; şi, pe când urca el pe drum, au ieşit nişte copilaşi din cetate şi au râs de el, spunându-i: „Suie, chelule, suie!" [24] Şi s-a întors la ei şi i-a văzut şi i-a blestemat în numele Domnului; şi, iată, au ieşit din crâng doi urşi şi au sfâşiat patruzeci şi doi de copii dintre ei. [25] Şi a pornit de acolo spre muntele Carmel, şi de acolo s-a întors în Samaria.

2,16 „voinici": *litt.* „fii ai puterii", semitism. Deşi au asistat la înălţarea lui Ilie, aceştia nu au înţeles cu adevărat minunea, crezând că răpirea lui la cer era fie temporară, fie doar spirituală. De aceea, voiau să pornească în căutarea trupului profetului. ♦ „în Iordan": nu este în TM.

2,21 „lipsă de rod", gr. ἀτεκνουμένη, *litt.* „sterilitate (a pământului sau a fiinţelor)".

2,23 „copilaşi", gr. παιδάρια μικρά: TM are *n*^{e}*'ārīm*, „tineri, băieţi".

2,24 Scena sfâşierii copiilor este şocantă şi-l pune într-o lumină nefavorabilă pe „omul lui Dumnezeu". Până şi Maxim Mărturisitorul, consacrat unei exegeze alegorice aproape fără excepţie, consideră necesară şi o explicaţie literală a episodului: e vorba „nu de copii după vârstă, ci după minte", aşadar de nişte oameni nesăbuiţi care au luat în râs minunile profetului. Interpretarea alegorică este că mintea curăţită de gândurile pământeşti (capul pleşuv) este luată în râs de gândurile pătimaşe („patruzeci" e multiplul celor patru elemente care alcătuiesc lumea, plus „doi" – materia şi forma). (*Quaest. et dubia*, 65)

3 [1] Şi Ioram, fiul lui Achaab, a ajuns rege în Israel dintr-al optsprezecelea an al lui Iosaphat, regele lui Iuda, şi a domnit doisprezece ani. [2] Şi a făcut ce este rău în ochii Domnului, numai că nu la fel ca tatăl său şi nici ca mama sa; şi a îndepărtat stâlpii lui Baal, pe care-i făcuse tatăl său; [3] numai că s-a lipit de păcatul lui Ieroboam, fiul lui Nabat, care îl dusese în păcat pe Israel – şi nu s-a mai îndepărtat de el.

[4] Mosa, regele Moabului, era crescător de oi şi-i ducea regelui lui Israel, la începutul [fiecărui an], o sută de mii de miei şi o sută de mii de berbeci cu blană pe ei. [5] Şi a fost aşa: după moartea lui Achaab, regele Moabului s-a răsculat împotriva regelui lui Israel. [6] Şi regele Ioram a ieşit în ziua aceea

---

3,1 Ioram, fiul lui Achaab şi al Iezabelei, frate cu Ochozia, rege al lui Israel. A domnit între cca 852-841 î.H. ♦ „în Israel": TM adaugă „în Samaria".

3,2-3 Reforma religioasă a lui Ioram a constat în abolirea parţială a cultului lui Baal: este vorba de stela amintită în 3Rg. 16,32-33; desfiinţarea ei este însă atribuită partizanilor lui Iu (Iehu) în 10,26. Reforma nu a fost dusă până la capăt, întrucât Ioram nu desfiinţează sanctuarele înfiinţate de Ieroboam I (*cf.* 3Rg. 12,26-30). Aprecierile asupra diferiţilor regi se referă numai la fidelitatea/infidelitatea faţă de Dumnezeu, manifestând punctul de vedere deuteronomist.

3,4-5 „crescător de oi": în text apare νωκηδ care transcrie ebr. *noqedh*. În cărţile anterioare, cuvintele ebraice, transcrise în greceşte în LXX, au fost lăsate ca atare în traducere şi explicate în notă. În 4Rg. numărul lor este foarte mare şi păstrarea lor ca atare în traducere ar fi făcut textul românesc pe alocuri ininteligibil. Am optat deci pentru soluţia inversă. ♦ „o sută de mii de miei şi o sută de mii de berbeci...": numărul este foarte mare; este posibil ca textul să sugereze supunerea completă a regelui Moabului faţă de cel al Israelului (AB II Kings, p. 43). ♦ Mosa (ebr. *Mēşa'*), regele Moabului, fusese tributar regatului Israel. Revolta lui, menţionată la 4Rg. 1,1, a survenit în condiţiile tulburi care au urmat morţii regelui Achaab şi a avut un substrat economic: controlul direct al comerţului cu lână din Tyr (DB, *s.v.* „Meşa", p. 836). ♦ Regele Mosa (Meşa) a ridicat o stelă de celebrare a victoriei, cunoscută sub numele de „Piatra moabită", descoperită la 19 august 1868 la Dhiban, în Transiordania (biblicul Dibon) având o inscripţie ce corespunde oarecum descrierii din 4Rg. 3. Ea celebrează răzvrătirea lui Meşa, regele Moabului, împotriva lui Israel, dar pare să o situeze în ultimii ani ai domniei lui Achaab. Informaţia, în aparentă contradicţie cu 4Rg. 1,1, este veridică şi necontradictorie, dacă cititorul ei îşi asumă o altă perspectivă, mai apropiată de inscripţia moabită: revolta va fi început în anii din urmă ai lui Achaab, când acesta era exclusiv preocupat de războaiele cu sirienii, pierzând controlul asupra Moabului (*cf.* DB, *s.v.* „Piatra Moabită", pp. 865-866).

3,6 „l-a cercetat", gr. ἐπεσκέψατο, *litt.* „i-a trecut în revistă" (*cf.* 2Rg. 24); e vorba de un recensământ cu scop militar al supuşilor apţi de război, în vederea unei alianţe militare cu regatul lui Iuda condus de Iosaphat.

din Samaria şi l-a cercetat pe Israel; [7] şi a trimis soli la Iosaphat, regele lui Iuda, spunând: „Regele Moabului s-a răsculat împotriva mea; porneşti cu mine la război, împotriva Moabului?" Şi [acela] i-a răspuns: „Mă voi ridica; cum sunt eu, aşa şi tu, cum [este] poporul meu – aşa şi poporul tău, cum [sunt] caii mei – aşa şi caii tăi." [8] Şi a zis: „Pe ce drum să mă sui?" Şi i-a răspuns: „Pe drumul spre pustiul Edomului." [9] Şi au pornit regele lui Israel, şi regele lui Iuda, şi regele Edomului; şi au făcut un ocol de şapte zile, şi nu era apă pentru tabără şi nici pentru animalele care mergeau după ei. [10] Şi a spus regele lui Israel: „Vai, Domnul i-a chemat pe cei trei regi la drum ca să-i dea în mâna Moabului." [11] Şi Iosaphat a spus: „Nu se află aici vreun profet al Domnului, ca să-L întrebăm prin el pe Domnul?" Şi i-a răspuns unul dintre slujitorii regelui lui Israel, zicându-i: „Este aici Elisei, fiul lui Saphat, care-i turna lui Ilie apă pe mâini." [12] Şi Iosaphat a spus: „El are cuvântul Domnului." Şi au coborât la el regele lui Israel, şi Iosaphat, regele lui Iuda, şi regele Edomului. [13] Şi Elisei i-a spus regelui lui Israel: „Ce ai tu de-a face cu mine? Du-te la profeţii tatălui tău!" Iar regele lui Israel i-a spus: „Nu, căci Domnul i-a chemat pe cei trei regi ca să-i dea pe mâna Moabului." [14] Şi Elisei i-a spus: „Viu este Domnul oştirilor, căruia îi stau eu dinainte – dacă nu l-aş avea în faţa mea pe Iosaphat, regele lui Iuda, nici nu aş fi privit spre tine, şi nici nu te-aş fi văzut; [15] dar acum adu-mi un cântăreţ din harpă." Şi a fost aşa: de cum [a început] să cânte cântăreţul la harpă, mâna Domnului a fost asupra lui [Elisei] [16] şi el a zis: „Aşa spune Domnul:

3,7 Este a doua alianţă militară a lui Iosaphat cu regatul lui Israel, după cea relatată în 3Rg. 22,4, care a stat la baza atacului concertat al lui Achaab şi al lui Iosaphat împotriva cetăţii Rammoth din Galaad. Iosaphat era, de data aceasta, direct interesat să nimicească puterea moabită, care îi ameninţase regatul mai înainte (2Par. 20,1).

3,8 „...drumul spre pustiul Edomului": pe la sud de Marea Moartă, oferea posibilitatea ralierii la coaliţie a Edomului, care era în situaţie de vasalitate faţă de Iuda, şi atacării moabiţilor pe unde nu se aşteptau.

3,9 Expediţia se baza pe resursele de apă oferite de pârâul Zaret (*cf.* Deut. 2,13), care desparte Moabul de Edom. Surpriza neplăcută a fost că valea respectivă era secată.

3,11 Spălarea mâinilor stăpânului era o îndatorire a slujitorului de încredere.

3,13 „ce ai tu de-a face cu mine": *litt.* „ce este mie şi ţie"; *cf.* 2Rg. 16,10. ♦ „la profeţii tatălui tău": TM adaugă „şi la profeţii mamei tale".

3,14 „Domnul oştirilor" (gr. κύριος τῶν δυνάμεων) este traducerea literală a ebr. *YHWH Ṣᵉbhā'ōth.* ♦ Elisei acceptă să-i ajute pe aliaţi numai datorită prezenţei lui Iosaphat, regele legitim şi dreptcredincios din Iuda (*cf.* 3Rg. 22,43).

3,16 „Şanţuri": gr. βόθυνοι înseamnă şi gropi adânci, puţuri, ca şi ebr. *gēbh* pe care îl traduce.

«Faceţi valea aceasta [să fie] şanţ după şanţ!» [17] căci aşa spune Domnul: «Nu veţi vedea vânt şi nu veţi vedea ploaie, dar valea aceasta se va umple de apă şi veţi bea voi şi turmele voastre, şi vitele voastre; [18] acesta este lucru lesnicios în ochii Domnului, şi voi da Moabul în mâna voastră; [19] şi veţi lovi toate cetăţile puternice şi veţi doborî toţi pomii buni, şi veţi astupa toate izvoarele de apă, şi veţi strica cu pietre fiece palmă bună de pământ." [20] Şi a fost aşa: a doua zi de dimineaţă, pe când se aducea jertfa, iată s-au pornit ape dinspre drumul Edomului şi pământul s-a umplut de apă. [21] Şi toţi moabiţii au auzit că cei trei regi s-au ridicat să se lupte cu ei şi i-au chemat pe toţi bărbaţii încinşi de luptă, ba şi pe cei mai vârstnici, şi au stat la hotar. [22] Şi s-au sculat de dimineaţă şi soarele răsărise peste ape: şi moabiţii au văzut în faţa lor apele roşii ca sângele [23] şi au spus: „Acesta e sânge de la sabie, regii s-au luptat între ei şi fiecare l-a lovit pe cel de lângă el – acum, la pradă, Moab!" [24] Şi au intrat în tabăra lui Israel şi Israel s-a ridicat şi i-a lovit pe moabiţi şi ei au fugit dinaintea lor. Şi s-au pornit să-i urmărească pe moabiţi şi să-i lovească [25] şi le-au nimicit cetăţile şi fiecare om a aruncat piatra pe orice palmă bună de pământ şi a umplut-o; şi au astupat toate izvoarele de apă şi au doborât toţi pomii buni, până ce au lăsat numai pietrele din zidurile dărâmate, iar prăştiaşii s-au aşezat roată şi i-au lovit. [26] Şi regele Moabului a văzut că războiul se întorsese împotriva lui; a luat cu el şapte sute de bărbaţi încinşi cu sabie, să-i taie drum spre regele Edomului: dar nu au putut. [27] Şi

---

3,17 Elisei nu repetă minunea înfăptuită de Ilie, care a adus ploaie din cer. De data aceasta, apa izvorăşte în chip misterios în puţurile săpate de oameni.

3,18 „voi da": TM are „va da".

3,19 „cetăţile puternice": TM adaugă „şi toate cetăţile de seamă". ♦ Legea (Deut. 20,19) le interzicea asediatorilor să doboare pomii roditori din jurul cetăţilor. În cazul acesta însă, distrugerea copacilor din Moab era legitimă: pustiirea totală era pedeapsa care se aplica tributarilor care nu îşi onoraseră datoriile.

3,20 Termenul grecesc θυσία (ebr. *min^ᵉḥāh*) desemnează aici jertfa de cereale care se aducea dimineaţa. *Cf.* nota 2,1 la Lev.

3,21 „ba şi pe cei mai vârstnici": gr. ἐπάνω; tradiţia manuscrisă este incertă în acest punct (εἶπαν ὦ/εἶπον ὦ: „au spus: hei!"). ♦ Moabiţii îşi masează trupele la „hotar", adică pe graniţa cu Edomul.

3,25 „din zidurile dărâmate": TM are *Qīr Hareśeth* cetate din sudul Moabului, situată pe o stâncă abruptă şi deci greu de cucerit. La ea se referă, probabil, şi pasajul din Is. 16,11. Aici a ridicat regele moabit Meşa (LXX, Mosa) un altar pentru *Qᵉmoş*, zeul moabiţilor (*cf.* DB, *s.v.* „Chir din Moab, Cbir-Hareset", p. 228).

3,27 Fapta abominabilă a regelui Moabului îi sperie pe israeliţi şi pe iudei, cărora le era interzis prin legea divină sacrificiul uman (Lev. 18,21). Considerat de rău augur, gestul

l-a luat pe fiul său întâi-născut, care îi urma la domnie, şi l-a adus ardere de tot pe zid; şi a fost mare căinţă peste Israel şi au plecat de acolo şi s-au întors pe pământul lor.

4 [1] Şi o nevastă de-a fiilor de profeţi a strigat către Elisei, zicând: „Bărbatul meu, robul tău, a murit, şi ştii că robul [tău] se temea de Domnul: iar [acum] a venit cămătarul să şi-i ia robi pe cei doi fii ai mei." [2] Şi Elisei i-a spus: „Ce să fac pentru tine? Spune-mi ce ai în casă." Şi ea i-a răspuns: „Roaba ta nu are nimic în casă, decât doar ceva untdelemn ca să mă ung." [3] El a spus către ea: „Du-te şi cere vase de la toţi vecinii tăi, vase goale, nu te zgârci. [4] Mergi şi închide uşa în urma ta şi a fiilor tăi şi toarnă [untdelemnul] în vasele acestea şi pune-le deoparte pe cele umplute." [5] Şi [ea] a plecat de la el şi a făcut întocmai şi a închis uşa în urma ei şi a fiilor ei; ei îi aduceau vasele aproape, iar ea turna, [6] până ce s-au umplut. Şi le-a spus fiilor ei: „Mai aduceţi-mi aproape vase." Şi i-au răspuns: „Nu mai este nici un vas." Şi s-a oprit untdelemnul. [7] Şi a mers să-i dea de ştire omului lui Dumnezeu, iar Elisei i-a spus: „Du-te şi vinde untdelemnul şi plăteşte-ţi datoriile, iar tu şi fiii tăi să trăiţi din untdelemnul rămas."

[8] Şi a venit o zi când Elisei a trecut către Suman, şi acolo se afla o femeie [de neam] mare şi l-a poftit să mănânce [la ea]. Şi de câte ori mergea [în cetate], se abătea pe acolo să mănânce. [9] Şi femeia i-a spus bărbatului ei: „Iată, am cunoscut că acesta este un om sfânt al lui Dumnezeu, cel care trece mereu pe la noi; [10] să-i facem un foişor micuţ şi să punem acolo un pat, o masă, un scaun şi un opaiţ, iar când trece pe la noi să se culce acolo." [11] Şi a venit o zi în care el s-a dus acolo şi s-a culcat în foişor şi a dormit acolo. [12] Şi a zis către Giezi, slujitorul său: „Cheam-o la mine pe somanita

---

disperat al lui Mosa îi determină pe aliaţi să ridice asediul. ♦ „mare căinţă": gr. μετόμελος μέγας, retragerea lui Israel, poate fi văzută ca un act de „căinţă" sau unul de „mânie" faţă de gestul sângeros al regelui Moabului.

4,1 Creditorii le puteau lua debitorilor insolvabili soţiile şi copiii în robie, până în anul jubiliar (*cf.* Lev. 25,39-40).

4,7 „datoriile": gr. οἱ τόκοι: *litt.* „dobânzile".

4,8 Suman este transcrierea în greacă a localităţii *Şūnēm* din teritoriul lui Isachar, în apropierea oraşului Iezrael. ♦ „femeie [de neam] mare": gr. γύνη μεγάλη; adjectivul se referă şi la situaţia materială deosebită a femeii. ♦ „l-a poftit să mănânce [la ea]": gr. ἐκράτησεν αὐτὸν φαγεῖν ἄρτον, *litt.* „l-a silit să mănânce pâine": semitism care exprimă ospitalitatea orientală (*cf.* Fapte 16,15).

4,10 „un foişor micuţ": gr. ὑπερῷον τόπον μικρόν, înseamnă literal „un loc mic la etaj".

aceasta." Şi a chemat-o, şi ea a stat înaintea lui. [13] Şi [Elisei] i-a spus aceluia: „Spune-i: «Iată, tu ai împlinit pentru noi toată străduania aceasta; ce trebuie să fac eu pentru tine? Ai nevoie de o vorbă la rege sau la mai-marele oştirii?»" Şi ea i-a răspuns: „Eu sunt acasă la mine, în mijlocul poporului meu." [14] Şi [el] a zis: „Ce trebuie să fac pentru ea?" Iar Giezi, slujitorul său, i-a răspuns: „[Femeia] nu are nici un fiu, iar bărbatul ei este bătrân." [15] Şi a chemat-o, iar ea a stat lângă uşă. [16] Şi Elisei i-a spus: „Anul viitor, chiar la vremea aceasta, vei ţine în braţe un fiu." Şi ea i-a spus: „Nu, stăpânul meu, n-o amăgi pe roaba ta." [17] Şi femeia a rămas grea şi a născut un fiu în anul următor, chiar la vremea aceea, după cum îi spusese Elisei. [18] Şi copilul a crescut, şi a fost aşa: mergând copilandrul la tatăl său, la secerători, [19] i-a spus tatălui: „Capul meu, capul meu." Şi acela i-a zis slujitorului: „Du-l la mamă-sa." [20] Şi l-a dus la mama lui şi [copilul] a dormit pe genunchii ei până la amiază şi [apoi] a murit. [21] Iar ea l-a luat şi l-a culcat în patul omului lui Dumnezeu şi l-a încuiat acolo şi a plecat. [22] Şi l-a chemat pe bărbatul ei şi i-a spus: „Trimite-mi-l pe unul dintre slujitorii tăi şi o asină, ca să merg la omul lui Dumnezeu şi să mă întorc." [23] Şi i-a zis acela: „De ce pleci astăzi la el? Nu este nici Lună nouă, nici sabat." Şi ea a spus: „[Să ai] pace!" [24] Şi

---

4,13 Relaţiile lui Elisei cu regele Israelului se îmbunătăţiseră în urma victoriei asupra moabiţilor. Elisei anticipează întâmplările relatate la 4Rg. 8,5 *et passim*. ♦ „Eu sunt acasă la mine, în mijlocul poporului meu": manieră de a-i sugera politicos lui Elisei că familia şi tribul au grijă de ea. Propunerea profetului de a pune o vorbă pe lângă rege se referea la eventuale probleme cu legea pe care le-ar fi avut femeia sau familia ei, iar cea legată de mai-marele oştirii se referea la scutiri de obligaţiile impuse civililor referitor la întreţinerea armatei (AB II Kings, p. 57).

4,15-16 Somanita repetă aproape întocmai atitudinea Sarrei (Gen. 18,12) la aflarea veştii că va avea un fiu. Înaintea somanitei (1Rg. 1,12-13 şi 2,1), Anna, mama judecătorului Samuel, are parte de aceeaşi bucurie. Unii au văzut în acest şir de naşteri miraculoase o gradaţie ce se desăvârşeşte o dată cu Bunavestire (*cf.* şi Baconsky, Th., 1996, pp. 101-102). ♦ „stăpânul meu": TM adaugă „omul lui Dumnezeu".

4,19 Boala care l-a răpus atât de repede pe copil pare să fi fost, după toate indiciile, o insolaţie.

4,21 Mama îşi pregăteşte fiul pentru înviere, nu pentru înmormântare.

4,23 „nu este nici Lună nouă, nici sabat": prima zi a fiecărei luni noi era considerată sfântă şi era marcată de jertfe speciale (*cf.* nota 20,5 la 1Rg.). Atât sabaturile, cât şi zilele cu lună nouă erau prilejuri de a-L întreba pe Dumnezeu prin intermediul profeţilor. Versetul de faţă reprezintă singura menţiune biblică a acestei practici (*cf.* DB, *s.v.* „Luna", p. 781).

4,24 Obiceiul era ca femeile să călătorească pe asini şi să fie însoţite de un slujitor care mergea pe jos şi mâna animalul. Drumul pe care trebuia să îl facă somanita până la Elisei, la muntele Carmel, dura cam cinci sau şase ore (JFB).

a înşeuat asina şi i-a spus slujitorului: „Hai să pornim! Nu mi te opri până ce nu-ţi spun eu. [25] Hai, porneşte şi mergi până la omul lui Dumnezeu, pe muntele Carmel." Şi a fost aşa: când Elisei a văzut-o venind, i-a spus lui Giezi, slujitorul său: „Uite-o pe somanita aceea. [26] Fugi acum înaintea ei şi zi-i: «Eşti bine [sănătoasă]? Dar bărbatul tău? Copilul e bine?»" Şi ea a răspuns: „Bine." [27] Şi a mers la Elisei pe munte şi i-a cuprins picioarele. Şi Giezi s-a apropiat să o dea la o parte, dar Elisei i-a spus: „Las-o, căci sufletul îi este îndurerat, dar Domnul a ascuns aceasta de la mine şi nu mi-a dat de ştire." [28] Şi ea a spus: „Oare am cerut eu un fiu de la stăpânul meu? Nu am spus eu oare: «Nu mă amăgi»?" [29] Şi Elisei i-a spus lui Giezi: „Încinge-te peste mijloc, ia toiagul meu în mână şi porneşte; dacă întâlneşti vreun om, să nu-i dai bineţe, iar dacă vreun om îţi dă bineţe, nu-i răspunde; şi să pui toiagul meu pe faţa copilului." [30] Dar mama copilului a zis: „Viu este Domnul şi viu este sufletul tău, nu te las aici." Şi Elisei s-a ridicat şi a pornit în urma ei. [31] Şi Giezi a mers înaintea ei şi a pus toiagul pe faţa copilului, dar nu a fost nici glas, nici sunet; şi s-a întors să-l întâmpine [pe Elisei] şi i-a dat de ştire, zicând: „Copilul nu s-a trezit." [32] Şi Elisei a intrat în casă şi, iată, copilul, mort, era culcat în patul lui. [33] Şi Elisei a intrat în casă şi a încuiat uşa după ei amândoi şi s-a rugat Domnului. [34] Şi s-a ridicat şi s-a culcat peste copil şi şi-a pus gura pe gura lui şi ochii pe ochii lui şi palmele pe palmele lui şi s-a aplecat peste el şi trupul copilului s-a încălzit. [35] [Elisei] s-a întors şi a umblat prin casă încoace şi încolo şi s-a aplecat peste copil de şapte ori şi copilul a deschis ochii. [36] Şi Elisei a strigat către Giezi şi i-a spus: „Cheam-o pe somanita aceea!" Şi a chemat-o şi ea a intrat la el. Iar

---

4,25 „Hai, porneşte şi mergi": TM are „Ea a pornit şi a mers". ♦ „Elisei": TM are „omul lui Dumnezeu". Această diferenţă apare de multe ori.

4,26 „Eşti bine?": *litt.* „este pace?"; *cf.* nota 10,3-4 la 1Rg.

4,27 „dar Domnul a ascuns aceasta de la mine": în cazuri similare, de obicei YHWH îi anunţă pe profeţi despre astfel de situaţii (AB II Kings, p. 57).

4,28 Verbul „a amăgi" traduce de data aceasta un alt verb grecesc, πλανάω, „a induce în eroare", decât cel întrebuinţat la 4Rg. 4,16 (διαψεύδω, „a înşela, a păcăli").

4,34 Deşi atingerea unui cadavru atrăgea impuritatea rituală, profeţii (3Rg. 17,21) şi apoi apostolii (Fapte 20,10) dau întâietate iubirii de aproapele.

4,35 „s-a aplecat peste copil de şapte ori": TM are „s-a aplecat iarăşi peste copil şi copilul a strănutat de şapte ori". ♦ În 3Rg. 17,21, Ilie îl înviază pe copilul văduvei din Sarepta suflând asupra lui de *trei* ori. Maxim Mărturisitorul vede „o oarecare înrudire spirituală" între numerele 3 şi 7. Dintre primele zece numere, doar numărul şapte nu generează prin înmulţire sau împărţire un alt număr din interiorul decadei. Prin aceasta, şapte simbolizează Sfânta Treime care, nici ea, nu se divide şi nu se înmulţeşte. (*Ambigua*, 160)

Elisei i-a spus: „Ia-ţi fiul!" [37] Şi femeia a intrat şi i-a căzut la picioare şi s-a închinat până la pământ, şi-a luat fiul şi a plecat.

[38] Şi Elisei s-a întors în Galgala; şi era foamete în ţinut, iar fiii profeţilor şedeau dinaintea lui. Şi Elisei i-a spus slujitorului său: „Pune căldarea cea mare şi fă o fiertură pentru fiii profeţilor." [39] Şi unul a mers pe câmp să adune ierburi şi a găsit pe câmp o vie şi a cules din ea dovleac sălbatic, o poală plină, şi l-a pus în căldarea cu fiertura, pentru că nu-l cunoşteau. [40] Şi le-a turnat bărbaţilor să mănânce şi a fost aşa: pe când mâncau ei din fiertură, iată, au strigat şi au spus: „Moarte este în căldare, omule al lui Dumnezeu!" Şi n-au mai putut mânca. [41] Şi el a spus: „Luaţi făină şi puneţi-o în căldare." Şi Elisei a spus către Giezi, slujitorul său: „Toarnă poporului şi să mănânce." Şi n-a mai fost nimic rău acolo în căldare.

[42] Şi a venit un bărbat din Baithsarisa şi a adus pentru omul lui Dumnezeu, ca pârgă, douăzeci de pâini de orz şi turte de smochine; şi a spus: „Dă poporului să mănânce." [43] Iar servitorul lui a spus: „Cum să pun aceasta dinaintea a o sută de bărbaţi?" Şi el i-a răspuns: „Dă poporului şi să mănânce, căci aşa spune Domnul: «Vor mânca şi va rămâne.»" [44] Şi au mâncat şi a rămas, după vorba Domnului.

5 [1] Naiman, căpetenia oştirii din Siria, era un bărbat de seamă în faţa domnului său şi la mare cinste, căci prin el dăduse Domnul izbăvire Siriei; şi bărbatul era voinic în putere, [dar] lepros. [2] Şi sirienii au ieşit în pâlcuri şi

---

4,39 „ierburi", gr. αριωθ, transcrie ebr. *'aroth*, „iarbă, ierburi" (pl. *tantum*). ♦ Planta sălbatică pe care o culege slujitorul a fost identificată cu *colocynthul*, un soi de dovleac sălbatic, ale cărui fructe asemănătoare (ca mărime şi culoare) portocalelor au un efect purgativ sever, putând provoca moartea celor care le consumă.

4,41 „«şi puneţi-o în căldare.» Şi Elisei a spus către Giezi, slujitorul său": TM are „el a aruncat [făina] în căldare şi a spus".

4,42 „şi turte de smochine": TM are „şi grâu nou într-un sac" (trad. conj.; altă posibilitate, „grâu nou în spic").

4,44 În TM, versetul mai are la început: „Şi le-a pus dinainte."

5,1 „Naiman": ebr. *Na'amān*, „plăcut". Numele cunoştea o răspândire importantă în nordul Siriei, după cum reiese din textele ugaritice (DB, *s.v.* „Naaman", p. 884). ♦ „izbăvire", gr. σωτηρία, aici cu sensul de „victorie militară". Deuteronomistul se referă la victoriile Siriei asupra regatului apostat al lui Israel, legitimate de planul lui Dumnezeu. ♦ Leproşii erau, în Israel, excluşi din societate, ceea ce nu se întâmpla în Siria, unde personajul îşi menţine funcţia înaltă la curtea lui Ben-Hadad I.

5,2 „în pâlcuri": gr. μονόζωνοι, neologism militar desemnând cete mici de oşteni înarmaţi uşor: e vorba aici despre unităţi siriene care întreprindeau incursiuni de pradă în Israel.

au luat roabă, din ţara lui Israel, o copilă şi ea a rămas pe lângă femeia lui Naiman. [3] Şi [aceasta] i-a spus stăpânei sale: „Stăpânul meu ar trebui să stea înaintea profetului lui Dumnezeu, din Samaria, şi atunci l-ar scăpa de lepră." [4] Şi aceea a mers şi i-a vestit stăpânului ei şi a zis: „Aşa şi aşa a grăit copila care este din ţara lui Israel." [5] Şi regele Siriei i-a spus lui Naiman: „Hai, vino, şi-i voi trimite scrisoare regelui lui Israel." Şi el s-a dus şi a luat cu sine zece talanţi de argint şi şase mii de galbeni şi zece schimburi de haine. [6] Şi i-a dus regelui lui Israel scrisoarea, care zicea: „Acum, când va ajunge scrisoarea aceasta la tine, iată, ţi l-am trimis pe Naiman, robul meu, iar tu să-l lecuieşti de lepră." [7] Şi a fost aşa: când a citit regele lui Israel scrisoarea, şi-a sfâşiat veşmintele şi a spus: „Sunt eu oare Dumnezeu, ca să dau moarte şi viaţă, de a trimis acesta la mine un bărbat să-l lecuiesc de lepra lui? Aflaţi numai şi vedeţi că acesta îmi caută pricină." [8] Şi a fost aşa: dacă a auzit Elisei că regele lui Israel şi-a sfâşiat veşmintele, a trimis vorbă la regele lui Israel: „De ce ţi-ai sfâşiat veşmintele? Să vină la mine Naiman şi să ştie că există profet în Israel." [9] Şi a mers Naiman cu cal şi car şi s-a oprit la uşa casei lui Elisei. [10] Şi Elisei i-a trimis un sol să-i spună: „Du-te de te spală de şapte ori în Iordan şi carnea ţi se va înnoi şi vei fi curăţit!" [11] Dar Naiman s-a mâniat şi a plecat, spunând: „Iată, ziceam că va ieşi la mine şi va sta şi va chema numele Dumnezeului său şi îşi va pune mâna pe locul [cu pricina] şi va alunga lepra. [12] Oare nu sunt mai bune Abana şi Pharphar, râurile Damascului, decât Iordanul şi decât toate apele din Israel? Oare nu [mă pot] duce să mă spăl în ele şi să mă curăţesc?" Şi s-a întors şi a plecat mânios. [13] Atunci s-au apropiat slujitorii lui şi i-au grăit: „Dacă profetul ţi-ar fi grăit un lucru mare, oare nu l-ai fi făcut? Însă el ţi-a spus doar: «Spală-te şi te vei curăţi.»" [14] Şi Naiman a coborât şi s-a scufundat în Iordan de şapte ori, după vorba lui Elisei, şi carnea i s-a înnoit ca a unui copil mic şi s-a curăţit. [15] Şi

---

5,4 „aceea... stăpânului ei": TM are: „el [= *Na'amān*] ...stăpânului lui."

5,7 Scrisorile conţineau, în Orientul Apropiat, numai esenţa mesajului. Le rămânea solilor să dezvolte tema (JFB). Regele Israelului nu mai aşteaptă explicaţiile, se sperie de o posibilă provocare politică. ♦ „îmi caută pricină" traduce gr. προφασίζεται. Πρόφασις, „pretext", era un termen specializat al limbajului politic grecesc.

5,14 „de şapte ori": cifra şapte este simbol biblic al întregului, al desăvârşirii (*cf.* şi nota 2,5 la 1Rg.). Sub acest simbolism se realizează miracolul vindecării leprosului, căruia literalmente îi creşte la loc carnea: verbul grec utilizat este ἐπιστρέφω, „a se întoarce, a se reface".

5,15 „mulţumirea": gr. εὐλογία, *litt.* „binecuvântare, bineţe". De fapt, un eufemism pentru o consistentă răsplată materială.

s-a întors la Elisei, el cu toată tabăra lui: a venit, s-a oprit şi i-a zis: „Iată, ştiu că nu există Dumnezeu pe tot pământul decât în Israel – acum primeşte mulţumirea de la robul tău." [16] Şi Elisei i-a spus: „Viu este Domnul, dinaintea căruia stau, nu voi primi!" Şi [Naiman] a tot stăruit să ia, dar el n-a primit. [17] Şi Naiman i-a spus: „De nu, să i se dea robului tău atâta povară cât poate duce o pereche de asini, şi să-mi dai din pământul cel roşu, căci robul tău nu va mai face ardere de tot şi jertfă la alţi zei, ci numai Domnului; [18] şi aibă Domnul îndurare de robul tău atunci când stăpânul meu va intra în casa lui Remman ca să se închine şi când se va rezema de mâna mea şi mă voi închina în casa lui Remman atunci când acela se închină în casa lui Remman; aibă Domnul îndurare de robul tău în privinţa aceasta." [19] Şi Elisei i-a spus lui Naiman: „Du-te în pace!" Şi [Naiman] s-a îndepărtat de el o bucată de drum.

[20] [Atunci] Giezi, slujitorul lui Elisei, a spus: „Iată, stăpânul meu l-a lăsat pe Naiman acesta, sirianul, fără să ia din mâna lui ce adusese. Viu este Domnul, dacă nu fug după el şi iau ceva de la el." [21] Şi Giezi s-a luat după Naiman, şi Naiman l-a văzut alergând după el şi s-a întors de la carul lui, în întâmpinare. [22] Şi i-a spus: „Pace [ţie]! Stăpânul meu m-a trimis, zicând: «Iată, acum au venit la mine doi slujitori din muntele lui Efraim, de la fiii profeţilor; dă-le un talant de argint şi două schimburi de veşminte.»" [23] Şi Naiman i-a răspuns: „Ia doi talanţi de argint!" Şi i-a luat în doi desagi şi cele două schimburi de veşminte şi le-a dat la doi slujitori ai săi şi le-au dus înaintea lui [Giezi]. [24] Şi au ajuns într-un loc ascuns şi le-a luat din mâinile lor şi le-a pus bine în casă, iar oamenilor le-a dat drumul. [25] Şi el a intrat şi a stat dinaintea stăpânului său. Şi Elisei i-a spus: „De unde [vii], Giezi?" Şi Giezi i-a răspuns: „Robul tău nu s-a dus nici încoace, nici încolo." [26] Şi

---

5,17 Naiman cere pământ din Ţara Sfântă pentru un altar închinat lui YHWH (*cf.* Ex. 20,24) (JFB). O altă interpretare ar fi aceea că Naiman îi oferă servitorului lui Elisei, Giezi, aur cât pot duce doi asini, în schimbul binefacerii primite (Wesley).

5,18 „Remman": eb: *Rimmōn*, este supranumele zeului arameo-asirian al furtunii, Hadad. Templul respectivului zeu se va fi aflat la Damasc, pe locul ocupat ulterior de templul lui Zeus, adorat ca fulger.

5,19 „o bucată de drum": gr. εἰς δεβραθα τῆς γῆς, transcrie ebr. *kibh^{e}rath-'āreṣ*, „o bucată de drum": *litt.* „o distanţă de pământ".

5,20 „Giezi": ebr. *Gēyḥazī*, reprezintă tipul slujitorului necredincios şi arghirofil. Este o prefigurare tipologică a lui Iuda Iscarioteanul. ♦ După „Elisei", TM adaugă „omul lui Dumnezeu".

5,23 Termenul grecesc θύλακος, tradus aici prin „desagă", desemna un sac de piele.

Elisei i-a spus: „Oare inima mea nu s-a dus cu tine atunci când bărbatul din car s-a întors în întâmpinarea ta? Şi acum ai luat argintul, acum ai luat şi veşmintele şi-ţi vei lua din ele grădini, şi livezi de măslini, şi vii, şi oi, şi vite, şi robi, şi roabe; [27] şi lepra lui Naiman să se lipească de tine şi de neamul tău în veci." Şi [Giezi] a plecat dinaintea lui, alb de lepră ca zăpada.

6 [1] Fiii profeţilor au spus către Elisei: „Iată, locul în care ne-am sălăşluit înaintea ta este strâmt pentru noi. [2] Să mergem la Iordan şi să-şi ia de acolo fiecare câte o bârnă şi să ne facem acolo sălaş." El le-a spus: „Duceţi-vă." [3] Iar unul a spus: „Fii bun şi vino cu robii tăi." Şi a răspuns: „Voi merge." [4] Şi a plecat cu ei; au mers la Iordan şi au tăiat lemne. [5] Şi iată, unul a doborât o bârnă, iar fierul [de la secure] i-a căzut în apă. Şi a strigat: „O, stăpâne, era împrumutat!" [6] Şi omul lui Dumnezeu l-a întrebat: „Unde a căzut?" Acela i-a arătat locul. Iar [Elisei] a rupt un băţ şi l-a aruncat acolo, şi fierul a ieşit la suprafaţă. [7] Şi i-a spus: „Ia-ţi-l!" Acela a întins mâna şi l-a luat.

[8] Regele Siriei se afla pe picior de război cu Israel şi s-a sfătuit cu slujitorii săi, zicând: „În locul acela îmi voi pune tabăra." [9] Şi Elisei i-a trimis vorbă regelui lui Israel, zicând: „Fereşte-te să mergi în locul acela, căci sirienii stau ascunşi acolo." [10] Iar regele lui Israel a trimis în locul acela de

---

5,27 Lepra albă de care s-a umplut Giezi era, conform preceptelor din Lev. 13,12-13, considerată necontagioasă. De aceea, slujitorul nu va fi alungat din societate, ci va reapărea la curte, după moartea lui Elisei, în 4Rg. 8.

6,1 „ne-am sălăşluit înaintea ta": traduce neutru, literal, gr. οἰκοῦμεν ἐνώπιόν σου. Nu reiese cu siguranţă din exprimarea aceasta dacă fiii profeţilor împărţeau permanent aceeaşi locuinţă cu Elisei sau dacă se adunau numai ca să îl asculte în respectiva casă. Verbul sugerează prima variantă, dar complementul de loc pledează pentru a doua. Unii comentatori presupun că reşedinţa se va fi aflat la Bethel sau la Ierihon, unde comunităţile profetice erau bine reprezentate (JFB).

6,2 Versetul face referire la malurile împădurite ale Iordanului, care puteau furniza, se pare, din belşug lemn de construcţie. Mărimea comunităţii poate fi apreciată şi din îndemnul lui Elisei ca fiecare fiu al profeţilor să taie o singură bârnă.

6,6 În dreptul Ierihonului, Iordanul este atât de învolburat şi de adânc, încât, în mod normal, o secure căzută nu avea cum să fie scoasă.

6,8 Sirienii continuă să întreprindă raiduri de pradă în diverse locuri din Israel. Frecvenţa lor era destul de mare, dacă luăm în considerare informaţia de la versetul 10: „s-a ferit... nu o dată şi nu de două ori." ♦ „În locul acela": LXX adaugă ελμωνι – transcriere a ebr. *'alᵉmonî*, „cutare" (*cf.* nota 21,3 la 1Rg.).

6,10 „Elisei": TM are „omul lui Dumnezeu". ♦ „şi s-a ferit": TM are „îl prevenea şi [regele] se ferea".

care îi vorbise Elisei şi s-a ferit de acolo, nu o dată şi nu de două ori. [11] Şi sufletul regelui Siriei s-a tulburat de fapta aceasta şi i-a chemat pe slujitorii săi şi le-a spus: „Nu-mi dezvăluiţi cine m-a trădat regelui lui Israel?" [12] Şi i-a spus unul dintre slujitori: „Nu, stăpâne, regele meu, ci profetul Elisei din Israel [este cel care] îi dă de ştire regelui lui Israel toate vorbele pe care tu le-ai rostit în taina iatacului tău." [13] Atunci [regele] i-a spus: „Du-te, vezi unde se află şi voi trimite să-l prindă." Şi i-au dat de veste, zicându-i: „Iată, [este] în Dothaim." [14] Şi a trimis acolo cai şi care [de luptă] şi oaste puternică; şi au mers la vreme de noapte şi au împresurat cetatea. [15] Iar servitorul lui Elisei s-a trezit de dimineaţă, s-a sculat şi a ieşit: şi iată, o oaste înconjura cetatea, cu cai şi care – şi a grăit slujitorul către el: „O, stăpâne, cum să facem?" [16] Şi Elisei i-a răspuns: „Nu te teme, cei [care sunt] cu noi sunt mai mulţi decât cei [care sunt] cu ei." [17] Şi Elisei s-a rugat şi a spus: „Doamne, deschide ochii slujitorului, ca să vadă!" Şi Domnul i-a deschis ochii şi a văzut şi, iată, muntele era plin de călărime, iar care de foc se aflau împrejurul lui Elisei. [18] Şi au coborât la el, iar Elisei s-a rugat Domnului, zicând: „Loveşte cu orbire neamul acesta!" Şi i-a lovit pe aceia cu orbire, după spusa lui Elisei. [19] Iar Elisei le-a zis: „Nu aceasta este cetatea şi nu aceasta este calea; veniţi după mine şi vă voi călăuzi la omul pe care-l căutaţi!" Şi i-a călăuzit

---

6,11 „sufletul": TM are „inima"; la evrei şi, în general, în lumea antică, sediul interiorităţii: minte, voinţă şi afectivitate.

6,13 Dothaim era o cetate situată la 16 km nord de Samaria, în câmpia care separă dealurile Samariei de Carmel, identificată astăzi cu localitatea Tell-Dota. Dothaim figura deja în rândul cetăţilor cucerite de Tuthmes III (cca 1480 î.H.). A fost locuită neîntrerupt până în perioada elenistică.

6,15 „servitorul lui Elisei": acest slujitor nenumit nu este Giezi, ci unul care se afla, după toate aparenţele, de puţină vreme alături de Elisei: groaza lui la vederea sirienilor demonstrează că nu cunoştea puterile stăpânului său.

6,16 „cei [care sunt] cu noi", gr. οἱ μεθ' ὑμῶν, sunt oştiri îngereşti nevăzute, strânse în jurul lui Elisei şi pe care profetul le vede cu duhul. La clarviziunea aceasta se referă şi rugăciunea profetului din versetul următor.

6,17 Pentru Maxim Mărturisitorul, slujitorul lui Elisei vede oştirea îngerească printr-o „altă lucrare a ochilor", care este posibilă atunci când simţurile nu mai sunt stăpânite de „nălucirile materiale". Învăţătura este aceasta: chiar dacă trupul îi este înconjurat de vrăjmaşi, omul duhovnicesc trebuie să ştie că sufletul îi este păzit de oştirea îngerească (*Ambigua*, 22).

6,18 „orbire", gr. ἀορασία, termen care denumeşte o realitate mai profundă (absenţa viziunii, imposibilitatea de a discerne) decât obişnuita τυφλότης (orbire în sens fizic). Starea aceasta de confuzie, de bâjbâială este în antiteză cu deschiderea ochilor discipolului.

în Samaria. [20] Şi a fost aşa: după ce au intrat în Samaria, Elisei a spus: „Deschide-le, Doamne, ochii, ca să vadă." Şi Domnul le-a deschis ochii şi au văzut, şi iată: se aflau în mijlocul Samariei. [21] Şi regele lui Israel, când i-a văzut, a zis: „Oare să-i lovesc de moarte, părinte?" [22] Şi i-a răspuns: „Să nu-i loveşti decât dacă îi loveşti cumva pe cei pe care i-ai prins cu sabia ta şi cu arcul tău; pune-le dinainte pâine şi apă, şi să mănânce, să bea şi să plece la stăpânul lor." [23] Şi le-a aşternut ospăţ mare şi au mâncat, şi au băut; şi le-a dat drumul şi au plecat la stăpânul lor. Şi pâlcurile de sirieni n-au mai venit să intre în ţara lui Israel.

[24] Şi după aceea a fost aşa: regele Siriei, Fiul-lui-Ader, şi-a adunat toată tabăra şi a urcat şi a împresurat Samaria. [25] Şi a fost foamete mare în Samaria şi, iată, au împresurat-o până ce o căpăţână de asin a ajuns să preţuiască cincizeci de sicli de argint, iar un sfert de *cab* de găinaţ de porumbel – cinci sicli de argint. [26] [Odată] regele lui Israel trecea pe zid, iar o femeie a strigat la el, zicând: „Scapă-mă, stăpâne, rege!" [27] Şi el i-a zis: „Dacă nu te scapă Domnul, cum să te scap eu? [Cu ce vine] de la arie sau de la teasc?" [28] Şi regele i-a spus: „Ce ai?" Şi ea i-a răspuns: „Femeia aceasta mi-a spus: «Dă-l pe fiul tău să-l mâncăm astăzi, iar pe fiul meu să-l mâncăm mâine»; [29] şi l-am fript pe fiul meu şi l-am mâncat, iar ziua următoare am zis către ea: «Dă-l pe fiul tău, să-l mâncăm», dar ea l-a ascuns pe fiul ei." [30] Şi a fost aşa: când regele lui Israel a auzit cuvintele femeii, şi-a sfâşiat veşmintele,

---

6,22 Sirienii erau captivii lui Dumnezeu: regele se întreabă dacă nu trebuie daţi anatemei (*cf.* nota 6,17 la Iis. Nav.). Profetul îi aminteşte regelui că el nu are obiceiul să-şi omoare prizonierii (*cf.* 3Rg. 20,31), iar Dumnezeu nu poate fi mai puţin milostiv.

6,23-24 Cele două versete nu sunt contradictorii. În v. 23 este vorba de μονόζωνοι (*cf.* nota 5,2), pe când în v. 24 este vorba de o adevărată campanie. ♦ „Fiul-lui-Ader" transcrie ebr. *Ben-Hadad*, numele regelui Siriei. Literele ebr. *d* şi *r*, având forme foarte asemănătoare, sunt confundate adesea de traducătorii LXX. Trei suverani din Damasc au purtat acest nume (*cf.* şi 3Rg. 15,18). Cel pomenit aici este, se pare, cel de-al doilea (cca 873-850 î.H.), oponentul lui Achaab (3Rg. 20) şi fiul lui Ben-Hadad I, aliatul lui Asa (*cf.* 2Par. 15,19). ♦ Asedierea Samariei de către Ben-Hadad II vine ca împlinire a profeţiei lui Ilie de la 3Rg. 20,42.

6,25 „căpăţână de asin": faptul că astfel de produse, în mod normal demne de dispreţ, se cumpărau la asemenea preţuri vrea să sugereze că asediul sirian era eficient şi că foametea era teribilă (AB II Kings, p. 79). ♦ „cincizeci": TM are „optzeci". ♦ „cab": ebr. *qabh*, măsură de capacitate de cca doi litri. ♦ „găinaţ de porumbel": expresia a pus multe probleme; unii afirmă că putea fi folosit drept combustibil, alţii îl interpretează drept nume metaforic pentru o mâncare foarte proastă.

mergând el pe zid, şi poporul a văzut că purta pe piele pânză de sac. [31] Şi a spus: „Aşa să-mi facă Dumnezeu şi acestea să le adauge dacă-i mai rămâne lui Elisei astăzi capul pe umeri." [32] Şi Elisei şedea în casa lui, şi bătrânii şedeau împreună cu el. Iar [regele] a trimis un bărbat înaintea lui; mai înainte de a intra solul la el, acela a spus către bătrâni: „Ştiţi că acest fiu de ucigaş a trimis să-mi ia capul? Vedeţi, de cum vine solul, închideţi uşa şi ţineţi-l la uşă: nu cumva se aude sunetul paşilor stăpânului său în urmă-i?" [33] Pe când încă vorbea cu ei, iată, solul a intrat la el şi a zis: „Iată, nenorocirea aceasta este de la Domnul; ce să mai aştept de la Domnul?"

7 [1] Şi Elisei i-a spus: „Ascultă cuvântul Domnului: aşa grăieşte Domnul: «Mâine pe vremea aceasta o măsură de făină aleasă [va fi] un siclu, iar două măsuri de orz [vor fi] un siclu la porţile Samariei.»" [2] Iar al treilea [în rang], pe a cărui mână se sprijinea regele, i-a răspuns lui Elisei, zicându-i: „Iată, [chiar] dacă Domnul ar deschide zăgazurile cerului, oare s-ar împlini vorba aceasta?" Şi Elisei i-a răspuns: „Iată, vei vedea cu ochii tăi, dar de acolo nu vei mânca!" [3] Erau patru bărbaţi leproşi la poarta cetăţii şi a zis unul către cel de lângă el: „La ce să stăm aici până vom muri? [4] Dacă am spune: «Să mergem în cetate», este foamete în cetate şi vom muri acolo. Şi dacă şedem aici, tot murim. Acum, hai să cădem asupra taberei sirienilor: dacă ne vor lăsa în viaţă, vom trăi; iar dacă ne vor omorî, vom muri." [5] Şi s-au ridicat pe întuneric să meargă în tabăra sirienilor şi au mers până la marginea taberei sirienilor şi, iată, nu era nici un om acolo. [6] Căci Domnul făcuse să se audă

6,32 „fiu de ucigaş": aluzie la Achaab, care i-a ucis pe profeţii Domnului şi pe Nabot (3Rg. 21,19). Aşadar, „regele lui Israel" ar fi fiul acestuia, Ioram.

6,33 Solul manifestă o schimbare de atitudine (personală, sau a regelui?). Nu mai vrea să-l ucidă pe profet, ci îi cere sfatul.

7,1 În Orientul Apropiat, târgurile se organizau la porţile cetăţilor.

7,2 „al treilea [în rang]": gr. τριστάτης; este vorba despre un luptător de elită şi curtean de rang înalt, care îl însoţea pe suveran în carul regal. Protocolul cerea ca, la ieşirile în public ale regelui, acesta să se sprijine pe braţul unui demnitar, în semn de încredere totală. ♦ Slujitorul pune la îndoială nu numai puterea profetului, ci, implicit, pe a lui Dumnezeu.

7,5 „la marginea taberei", gr. εἰς μέρος τῆς παρεμβολῆς, *litt.* „într-o parte a taberei". Un alt manuscris LXX oferă, în loc de εἰς μέρος, εἰς μέσον, „în mijlocul". Dacă acceptăm prima lecţiune a ediţiei Rahlfs, leproşii au ajuns la marginea cea mai apropiată de cetate a taberei sirienilor.

7,6 „regii cheteilor": se referă la suveranii celor şapte oraşe-stat din Siria, care aparţinuseră Imperiului hittit şi care, în urma destrămării acestuia, au continuat să se revendice

în tabăra sirienilor zgomot de care şi zgomot de cai şi larmă de mare oştire şi a zis fiecare către fratele său: „Acum i-a tocmit regele lui Israel împotriva noastră pe regii cheteilor şi pe regii Egiptului să vină asupra noastră." [7] Şi s-au ridicat şi au fugit pe întuneric şi şi-au lăsat corturile şi caii, şi asinii în tabără, aşa cum erau; şi au fugit să-şi scape viaţa. [8] Iar leproşii aceia au mers până în marginea taberei şi au intrat într-un cort şi au mâncat, şi au băut, şi au luat de acolo argint şi aur, şi veşminte şi au plecat; şi s-au întors, şi au intrat în alt cort, şi au luat şi de acolo, şi au plecat, şi le-au ascuns. [9] Şi a zis unul către cel de lângă el: „Nu aşa trebuie să facem: ziua aceasta este zi de veste bună, şi [dacă] tăcem şi rămânem până la lumina zorilor, vom da de necaz; acum hai să mergem să dăm de ştire la casa regelui." [10] Şi au mers şi au strigat la poarta cetăţii şi le-au dat de veste, zicând: „Am mers în tabăra sirienilor şi, iată, acolo nu mai era nici un om şi nici glas de om, ci numai cai legaţi şi asini, şi corturile lor, aşa cum erau." [11] Şi au strigat paznicii porţii şi au dat de veste înăuntru, în casa regelui. [12] Şi s-a sculat regele la vreme de noapte şi le-a spus slujitorilor săi: „Am să vă dau de ştire ce ne-au făcut sirienii: au ştiut că suntem înfometaţi şi au plecat din tabără şi s-au ascuns pe câmp, zicând: «Vor ieşi din cetate şi îi vom prinde vii şi vom intra în cetate.»" [13] Şi i-a răspuns unul dintre slujitori, zicând: „Să ia cinci dintre caii rămaşi, care mai sunt aici – iată, atâta a mai rămas pentru toată mulţimea lui Israel – şi să-i trimitem acolo şi să vedem." [14] Şi au luat doi călăreţi şi regele lui Israel i-a trimis pe urmele regelui Siriei, zicând: „Mergeţi şi vedeţi." [15] Şi au mers pe urmele lor până la Iordan şi, iată, tot drumul era plin de veşminte şi de bunuri, pe care le aruncaseră sirienii în groaza lor; iar solii s-au întors şi i-au dat de veste regelui. [16] Şi poporul a mers şi a prădat tabăra sirienilor, şi s-a făcut măsura de făină aleasă un siclu şi două măsuri de orz un siclu, după cuvântul Domnului. [17] Şi regele l-a pus

---

vreme de mai multe secole de la celebra formaţiune statală dispărută (DB, *s.v.* „Hitiţii", p. 529). ♦ „regii Egiptului", gr. βασιλέας Αἰγύπτου, reprezintă fie o expresie simetrică la plural cu „regii cheteilor", fie se referă la diverşii guvernatori ai provinciilor egiptene. Sirienii au astfel impresia că sunt atacaţi, simultan, din nord şi din sud.

7,9 „vom da de necaz": traduce aici εὑρήσομεν ἀνομίαν. Termenul ἀνομία, *litt.* „nelegiuire", trimite deopotrivă la o încălcare a legilor omeneşti, dar şi a celor divine.

7,13 „iată, atâta a mai rămas pentru toată mulţimea lui Israel": TM are un text dificil, care poate fi interpretat: „va fi cu ei cum va fi cu toată mulţimea lui Israel."

7,17 „l-a pus [...] [să stea] la poartă": regele şi-a trimis omul de încredere la poarta cetăţii ca să oprească mulţimile de la jefuirea taberei siriene. Demnitarul a sfârşit însă linşat de mulţimile înfometate.

pe al treilea [în rang], pe a cărui mână se sprijină mâna regelui, [să stea] la poartă; dar poporul l-a călcat în picioare şi acela a murit, după cum spusese omul lui Dumnezeu, care grăise atunci când solul coborâse la el. [18] Şi a fost după cum îi grăise Elisei regelui: „Două măsuri de orz – un siclu şi măsura de făină aleasă – un siclu, [aşa] va fi mâine pe vremea aceasta, la poarta Samariei", [19] iar al treilea [în rang] îi răspunsese lui Elisei, zicând: „Iată, [chiar] dacă Domnul ar deschide zăgazurile cerului, oare s-ar împlini vorba aceasta?" Şi Elisei îi răspunsese: „Iată, vei vedea cu ochii tăi, dar de acolo nu vei mânca!" [20] Şi aşa a fost: poporul l-a călcat în picioare la poartă şi el a murit.

8 [1] Elisei i-a grăit femeii căreia îi adusese fiul la viaţă şi i-a zis: „Ridică-te şi du-te, tu şi casa ta, şi sălăşluieşte-te oriunde te poţi sălăşlui, căci Domnul a chemat foametea peste ţară." Şi chiar a venit peste ţară, vreme de şapte ani. [2] Şi femeia s-a ridicat şi a făcut după vorba lui Elisei şi s-au dus – ea şi casa ei – şi s-au sălăşluit în ţinutul Străinilor, vreme de şapte ani. [3] Şi a fost aşa: după împlinirea celor şapte ani, femeia s-a întors din ţinutul Străinilor în cetate şi a mers să strige la rege pentru casa ei şi pentru ogoarele ei. [4] Şi regele grăia cu Giezi, slujitorul lui Elisei, omul lui Dumnezeu, zicându-i: „Povesteşte-mi toate faptele cele mari pe care le-a făcut Elisei." [5] Şi a fost aşa: pe când îi povestea acela regelui cum l-a adus la viaţă pe fiul care murise, iată că femeia căreia Elisei îi adusese fiul la viaţă striga la rege pentru casa ei şi pentru ogoarele ei; şi Giezi a spus: „Stăpâne, rege, aceasta e femeia şi acesta e fiul ei, pe care Elisei l-a adus la viaţă." [6] Iar regele a întrebat-o pe femeie şi ea i-a povestit; şi regele i-a dat un eunuc, zicându-i: „Dă-i îndărăt tot ce era al ei şi toate roadele ogorului ei, din ziua în care a plecat şi până astăzi."

8,1 Elisei i-a vorbit femeii înainte ca foametea să pună stăpânire pe Israel. Îndemnul acesta este anterior, strict cronologic vorbind, faptelor relatate în 4Rg. 5 şi 6. De aceea, unii comentatori au propus traducerea cu mai mult ca perfect a verbului „a vorbi" de la începutul acestui verset (JFB). ♦ Foametea era considerată o pedeapsă divină pentru neascultare. Cea din vremea lui Elisei a durat de două ori mai mult decât cea din timpul profetului Ilie.

8,2 „în ţinutul Străinilor": israelita a preferat să fugă în provincia filistină, pentru că era cea mai apropiată regiune neafectată de foamete şi, poate, pentru că filistenii nu erau consideraţi de puterea centrală din Israel atât de periculoşi ca vecinii iudei.

8,3 „să strige la rege": părăsite o vreme, casa şi ogorul fie deveniseră proprietatea regelui, fie fuseseră acaparate de cineva.

8,6 „un eunuc": aceştia aveau adesea funcţii de răspundere în palat.

[7] Elisei a mers la Damasc, iar regele Siriei, Fiul-lui-Ader, era bolnav, şi i-au dat de veste, zicându-i: „A sosit aici omul lui Dumnezeu." [8] Şi regele i-a spus lui Azael: „Ia-ţi în mână un dar şi du-te în întâmpinarea omului lui Dumnezeu şi întreabă-L prin el pe Domnul, zicând: «Mă voi mai ridica eu oare din boala aceasta?»" [9] Şi Azael a plecat în întâmpinarea aceluia şi a luat în mâna sa darul, toate bunătăţile Damascului, încărcate pe patruzeci de cămile, şi a mers şi a stat dinaintea lui şi i-a spus lui Elisei: „Fiul tău, regele Siriei, Fiul-lui-Ader, m-a trimis la tine, zicând: «Mă voi mai ridica eu oare din boala aceasta?»" [10] Şi i-a spus Elisei: „Du-te şi spune-i: «Cu adevărat vei trăi.» Domnul însă mi-a arătat că va muri cu siguranţă." [11] Şi a stat în faţa lui şi a încremenit până când l-a prins ruşinea; şi a plâns omul lui Dumnezeu. [12] Şi Azael a spus: „De ce plânge stăpânul meu?" Şi i-a spus: „Pentru că ştiu cât rău le vei face fiilor lui Israel; cetăţile lor le vei nimici în foc, pe fruntaşii lor îi vei ucide cu sabia, asupra copilaşilor lor te vei năpusti, pe [femeile] ce poartă în pântece le vei spinteca." [13] Şi Azael i-a răspuns: „Cine este robul tău, un câine mort, ca să facă fapta aceasta?" Şi Elisei i-a spus: „Domnul mi te-a arătat domnind peste Siria." [14] [Azael] a plecat de la Elisei şi a mers la stăpânul său şi acela i-a zis: „Ce ţi-a spus Elisei?" Şi i-a răspuns: „Mi-a spus: «Cu adevărat vei trăi.»" [15] Şi a fost aşa:

8,7 Elisei s-a dus la Damasc sub inspiraţie divină, ca să îndeplinească misiunea pe care Dumnezeu i-o dăduse lui Ilie (3Rg. 19,15), anume să-l ungă rege al Siriei pe Azael (ebr. *Hazā'ēl*), biciul lui Dumnezeu pentru Israel.

8,8 „un dar": textul gr. are μαναα, care transcrie ebr. *min^{e}ḥāh*, „ofrandă".

8,9 Ben-Hadad (Fiul-lui-Ader) este numit „fiu al lui Elisei", respectându-se astfel protocolul israelit care le rezerva profeţilor titlul de „părinte".

8,10 „Cu adevărat vei trăi" traduce în româneşte figura etimologică ζωῇ ζήσῃ, *litt.* „cu viaţă vei trăi", calc după ebr. Această expresie este contrabalansată de o altă figură etimologică, la sfârşitul versetului: θανάτῳ ἀποθανῇ, *litt.* „de moarte va muri". Prima parte a discursului este răspunsul la întrebarea concretă a lui Ben-Hadad (însănătoşirea după boală), a doua, răspunsul tainic adresat lui Azael (moartea suveranului din alte cauze). Profetul nu minte şi nu se contrazice.

8,11 „a stat în faţa lui": TM are „şi-a ţinut faţa [nemişcată]". Privirea fixă şi imobilitatea sunt semne ale extazului.

8,15 „cuvertură": în textul gr. este μαχμα, care transcrie aproximativ ebr. *makh^{e}bēr*, „cuvertură [împletită]". Se presupune îndeobşte că Azael l-a ucis deliberat pe regele Ben-Hadad. Unii comentatori (JFB) nu exclud însă şi posibilitatea ca Azael să-i fi vrut binele suveranului său, încercând, de fapt, un remediu pentru febra crescândă a regelui sau, şi mai plauzibil, făcând din ţesătura înmuiată o apărătoare de insecte.

a doua zi, [Azael] a luat o cuvertură şi a înmuiat-o în apă şi i-a întins-o pe faţă, şi [regele] a murit, iar în locul lui a domnit Azael.

[16] În al cincilea an al lui Ioram, fiul lui Achaab, regele lui Israel, a ajuns rege Ioram, fiul lui Iosaphat, regele lui Iuda. [17] El avea treizeci şi doi de ani când a început să domnească şi a fost rege la Ierusalim vreme de opt ani. [18] Şi a umblat pe calea regilor lui Israel, cum făcuse şi casa lui Achaab, căci o fiică a lui Achaab îi era nevastă; şi a făcut ceea ce este rău înaintea Domnului. [19] Dar Domnul nu a voit să-l nimicească pe Iuda, de dragul lui David, robul său, căci spusese că-i va da o făclie, lui şi fiilor lui, pentru totdeauna. [20] În zilele acelea, Edomul s-a răzvrătit de sub mâna lui Iuda şi [edomiţii] şi-au pus un rege peste ei. [21] Şi s-a suit Ioram la Sior şi toate carele erau cu el; şi a fost aşa: după ce s-a sculat, i-a lovit pe edomiţii dimprejurul lui şi pe mai-marii carelor, iar poporul a fugit la corturile sale. [22] [Totuşi,] Edomul s-a răzvrătit de sub mâna lui Iuda până în ziua aceasta. Şi Lobena s-a răzvrătit tot în vremea aceea. [23] Iar celelalte fapte ale lui Ioram, câte le-a săvârşit el, oare nu sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Iuda? [24] Şi s-a culcat Ioram lângă părinţii săi şi a fost înmormântat la un loc cu părinţii, în cetatea lui David, părintele său; şi în locul lui a ajuns rege Ochozias, fiul său.

8,16 După „Israel", TM adaugă „şi *Y^ehūšāphāṭ* era regele lui Iuda". ♦ Ioram, fiul lui Iosaphat a devenit rege al lui Iuda în jurul anului 848 î.H. (*cf.* 2Par. 21,1).

8,17 „El avea treizeci de ani": *litt.* „Era fiul a treizeci de ani"; semitism preluat frecvent în LXX.

8,18 „o fiică a lui Achaab": fiica lui Achaab, aici nenumită, cu care s-a căsătorit Ioram, regele Iudei, era Gotholia (ebr. *'Athal^eyāh*). Căsătoria ei cu Ioram a pecetluit o alianţă între Regatul de Nord şi cel de Sud, cu preeminenţa celui dintâi.

8,19 *Cf.* 2Rg. 7,16.

8,20 După Flavius Iosephus, edomiţii l-au detronat pe regele fidel lui Iuda şi au instalat un dizident. Edomul era până atunci un stat vasal regatului lui Iuda, iar conducătorul lui era un soi de regent, fidel Ierusalimului (*cf.* 3Rg. 22,48 şi 2Par. 21,8).

8,21 Textul paralel din 2Par. 21,9 nu pomeneşte de Sior. Pentru LXX, identificarea acestui popas al armatelor iudee care atacau Edomul cu localitatea Sior (actuala Siair), menţionată în Iis. Nav. 15,54 şi situată în zona deluroasă a Iudeii, la NE de Hebron, nu pune probleme, dar TM are la Ios. 15,54 *Ṣī'or*, iar aici, *Ṣā'īr*. ♦ „a fugit la corturile sale": expresie moştenită din perioada nomadă, cu sensul de „a fugit acasă".

8,22 „Lobena": ebr. *Libh^enāh*, era o cetate din Sephela, cucerită de Iosua (Iis. Nav. 10,29) şi dată preoţilor. ♦ „până în ziua aceasta": teritoriul Edomului va fi recucerit în parte sub Amessias (*cf.* 14,7).

8,23 „Cartea cronicilor": *litt.* „Cartea faptelor zilelor", calc după ebr. *Sēpher dibh^erēy hayyāmīm*.

[25] În al doisprezecelea an al lui Ioram, fiul lui Achaab, regele lui Israel, a ajuns rege [în Iuda] Ochozias, fiul lui Ioram. [26] Ochozias avea douăzeci şi doi de ani când a ajuns rege şi a domnit un an în Ierusalim; iar numele mamei sale era Gotholia, fiica lui Ambri, regele lui Israel. [27] Şi a umblat pe calea casei lui Achaab şi a făcut ce este rău înaintea Domnului, ca [şi] casa lui Achaab. [28] Şi s-a pornit împreună cu Ioram, fiul lui Achaab, la război împotriva lui Azael, regele străinilor, din Remmothul Galaadului, iar sirienii l-au rănit pe Ioram. [29] Şi regele Ioram s-a întors la Iezrael, ca să se vindece de rănile pe care le căpătase la Remmoth, când se luptase cu Azael, regele Siriei; şi Ochozias, fiul lui Ioram, a coborât să-l vadă pe Ioram, fiul lui Achaab, la Iezrael, pentru că [acesta] era bolnav.

9 [1] Profetul Elisei l-a chemat pe unul dintre fiii profeţilor şi i-a spus: „Încinge-te peste mijloc, ia în mână vasul cu untdelemnul acesta şi du-te la Remmothul Galaadului. [2] Şi intră acolo şi-l vei vedea pe Iu, fiul lui Iosaphat, fiul lui Namessi; ridică-l din mijlocul fraţilor săi şi du-l în tainiţa tainiţelor; [3] şi ia vasul cu untdelemn şi toarnă pe creştetul lui şi spune: «Aşa spune

---

8,25 Ca de obicei, datele domniilor se dau în cronologie relativă. În Regatul de Nord domnea Ioram, fiul lui Achaab, când a ajuns rege în Regatul de Sud Ochozias, fiul altui Ioram, care era fiul lui Iosaphat (*cf.* v. 16).

8,26 Istoriograful deuteronomist susţine că Ochozias avea douăzeci şi doi de ani la urcarea pe tron. Cronistul afirmă însă că avea doar douăzeci de ani (2Par. 22,2). ♦ „fiica lui Ambri": Gotholia (= Athalia) era, de fapt, fiica lui Achaab (*cf.* v. 18); „Ambri (= Omri)" era tatăl acestuia, socotit întemeietorul dinastiei. La fel, toţi regii din Iuda sunt numiţi „fii ai lui David".

8,27 La sfârşitul versetului, TM adaugă: „căci era înrudit cu casa lui Achaab."

8,28 După cum este evident din context, Azael este regele sirienilor, deşi „străinii" îi desemnează de obicei pe filisteni. TM are „regele lui Aram (= al Siriei)". ♦ „Remmothul Galaadului" era o cetate din Transiordania, în ţinutul lui Gad. Datorită poziţiei sale strategice deosebite, a fost mereu un prilej de dispută în războaiele siro-israeliene. Ben-Hadad I a luat-o de la Omri (Flavius Iosephus, *AI* 8, 399). Încercările lui Achaab de a o recuceri de la sirieni au eşuat în mai multe rânduri (3Rg. 20 şi 3Rg. 22,1-40). Cetatea a fost identificată cu actualul Tell-Ramit (Glueck, N., 1943, *apud* DB, *s.v.* „Ramot din Galaad").

8,29 După „Ochozias, fiul lui Ioram", TM precizează „regele lui Iuda".

9,2 „Iu": gr. (LXX) Iou, ebr. *Yēhū'*, fiul lui Iosaphat, a fost al zecelea rege al lui Israel şi întemeietorul celei de-a patra dinastii nordice. A domnit douăzeci şi opt de ani (cca 842-815 î.H.). În absenţa celor doi regi (Ioram şi Ochozias), Iu a rămas căpetenia campaniei.

9,3 Misiunea discipolului era strict secretă şi trebuia îndeplinită în mare grabă, pentru ca gărzile fidele regelui Ioram să nu prindă de veste şi să împiedice ungerea.

Domnul: 'Te-am uns rege peste Israel.'» Şi apoi deschide uşa şi fugi, să nu mai stai." [4] Şi profetul cel tânăr a pornit spre Remmothul Galaadului [5] şi a intrat şi, iată, mai-marii oştirii şedeau [acolo], iar el le-a spus: „Am o vorbă cu tine, căpitane!" Şi Iu i-a spus: „Cu care dintre noi?" Şi i-a răspuns: „Cu tine, căpitane." [6] Şi s-a ridicat, şi au intrat în casă, şi i-a turnat untdelemnul pe creştet şi i-a zis: „Aşa spune Domnul Dumnezeul lui Israel: «Te-am uns rege peste poporul Domnului, peste Israel, [7] şi vei nimici dinaintea Mea casa domnului tău Achaab şi vei răzbuna sângele robilor Mei, profeţii, şi sângele tuturor robilor Domnului, din mâna Iezabelei [8] şi din mâna întregii case a lui Achaab, şi vei nimici din casa lui Achaab toată partea bărbătească, fie prinşi, fie rămaşi în Israel. [9] Şi voi face cu casa lui Achaab aşa [cum am făcut] cu casa lui Ieroboam, fiul lui Nabat, şi cu casa lui Baasa, fiul lui Achia; [10] iar câinii o vor mânca pe Iezabel în ogorul lui Iezrael, şi nu se va afla cine să o îngroape.»" Şi a deschis uşa şi a fugit. [11] Şi Iu a ieşit la slujitorii stăpânului său şi ei i-au spus: „E bine? Pentru ce a venit la tine apucatul acesta?" Şi le-a răspuns: „Voi îl cunoaşteţi pe bărbatul [acesta] şi vorbăria lui!" [12] Şi i-au spus: „Nu-i drept; dă-ne de ştire." Şi Iu le-a zis: „Aşa şi aşa mi-a grăit, zicând: «Aşa spune Domnul: 'Te-am uns rege peste Israel.'»" [13] Auzindu-l, s-au grăbit de şi-a luat fiecare mantia şi a pus-o sub [picioarele] lui, la capul treptelor; şi au sunat din corn şi au spus: „Iu este

---

9,7 „vei răzbuna": TM are „voi răzbuna".

9,8 În TM versetul începe: „Şi va pieri toată casa lui Achaab şi voi nimici..." ♦ „partea bărbătească": gr. οὐροῦντα πρὸς τοῖχον: *litt.* „care urinează pe zid". ♦ „rămaşi": TM are „liberi".

9,9 „aşa [cum am făcut] cu casa lui Ieroboam": pentru distrugerea lui Ieroboam, *cf.* 3Rg. 15,29. ♦ „cu casa lui Baasa": pentru distrugerea lui Baasa (ebr. *Ba'eşā'*), *cf.* 3Rg. 16,3 şi 7.

9,10 „în ogorul lui Iezrael", adică, probabil, pe aria lui Nabuthai. Profeţia lui Elisei diferă de cea a lui Ilie care spune că Iezabel va fi mâncată de câini „pe zidul din faţă al Iezraelului" (3Rg. 20,23 LXX = TM 1Rg. 21,23).

9,11 „E bine?": *litt.* „E pace?"; semitism frecvent. ♦ „apucat": gr. ἐπίληπτος, care înseamnă şi „epileptic"; gărzile îşi dau seama după îmbrăcăminte şi gesturi că omul e profet, de unde şi dispreţul lor suveran pentru el. Iu le răspunde gărzilor pe acelaşi ton, aparent batjocoritor, ca şi cînd nu s-ar fi întâmplat nimic ieşit din comun.

9,13 Aşternerea hainelor la picioarele lui Iu era gestul supremei devoţiuni. *Cf.* Mt. 21,7 la intrarea Mântuitorului în Ierusalim. ♦ „la capul treptelor": gr. ἐπὶ γαρεμ τῶν ἀναβαθμῶν; γαρεμ este o transcriere a ebr. *gerem*, „însuşi", „chiar", expresia fiind tradusă conjectural *en haut des degrès* (TOB), *à même des degrès* (BJ), iar pentru LXX *on the top of the stairs* (Brenton).

rege!" [14] Şi Iu, fiul lui Iosaphat, fiul lui Namessi, s-a întors împotriva lui Ioram – iar acest Ioram stătea de pază în Remmothul Galaadului, el şi întregul Israel, dinaintea lui Azael, regele Siriei, [15] şi regele Ioram se întorsese în Iezrael să-şi lecuiască rănile pe care i le făcuseră sirienii pe când se războia el cu Azael, regele Siriei – şi Iu a spus: „Dacă sufletul vostru se află alături de mine, nu lăsaţi vreun fugar să iasă din oraş, să meargă şi să dea de veste în Iezrael!" [16] Şi Iu a încălecat şi a pornit şi a coborât spre Iezrael, căci Ioram, regele lui Israel, îşi lecuia în Iezrael săgetăturile pe care i le făcuseră araminii la Rammath, în bătălia cu Azael, regele Siriei; căci el era voinic şi un bărbat zdravăn; şi Ochozias, regele lui Iuda, coborâse să îl vadă pe Ioram. [17] Şi straja s-a urcat în turnul din Iezrael şi a văzut pulberea [ridicată] de Iu, care se apropia, şi a zis: „Văd pulbere." Şi Ioram a zis: „Ia un călăreţ şi trimite-l în întâmpinarea lor, să întrebe: «Cu pace [vii]?»" [18] Şi călăreţul a pornit în întâmpinarea lor şi a zis: „Aşa spune regele: «Cu pace [vii]?»" Şi Iu a spus: „Ce ai tu cu pacea? Treci dinapoia mea!" Şi straja a dat de veste, zicând: „Solul a mers până la ei şi nu s-a mai întors." [19] Şi [Ioram] a trimis un al doilea călăreţ şi [acela] a mers la el şi i-a zis: „Aşa spune regele: «Cu pace [vii]?»" Şi Iu a spus: „Ce ai tu cu pacea? Treci dinapoia mea!" [20] Şi straja a dat de veste, zicând: „A mers până la ei şi nu s-a mai întors; iar cel care mână aduce cu Iu, fiul lui Namessi, căci goneşte bezmetic." [21] Şi Ioram a spus: „Înhamă!" Şi a înhămat carul. Şi au plecat Ioram, regele lui Israel, şi Ochozias, regele lui Iuda, fiecare în carul său, şi au ieşit în întâmpinarea lui Iu şi l-au găsit în câmpul lui Nabuthai, iezraelitul. [22] Şi a

---

9,14 Verset recapitulativ: Iu se întoarce împotriva lui Ioram, în timpul campaniei din Remmoth. Gr. φυλάσσω, „a sta de pază", aici în forma de imperfect ἐφύλασσεν, se referă la contextul general al campaniei antisiriene conduse de Ioram şi nu la prezenţa nemijlocită a acestuia din urmă la Remmoth. Suveranul se afla de fapt la Iezrael, ca să-şi vindece rănile primite (*cf.* 4Rg. 8,29).

9,16 În TM, versetul e mult mai scurt: „Iehu s-a suit în car şi a pornit spre Yezreel. Yoram era acolo bolnav şi Ahazia, regele lui Iuda, coborâse să-l vadă pe Yoram." ♦ „araminii", *i.e.* sirienii.

9,17-20 Turnul de observaţie din Iezrael, oraş situat la o altitudine apreciabilă faţă de Valea Iordanului, trebuie să fi avut o deschidere estică impresionantă. Străjerul vede până departe, spre Iordan, de unde se apropie Iu. Naraţiunea este perfect gradată: străjerul vede la început un nor de praf, pentru ca apoi să-l distingă pe Iu.

9,17 „pulberea": TM are „o ceată".

9,22 „desfrânările": gr. αἱ πορνεῖαι pot fi înţelese şi la propriu, dar pot desemna şi diversele practici idolatre la care s-a dedat Izabela.

fost așa: de cum l-a văzut Ioram pe Iu, a zis: „Cu pace [vii], Iu?" Și Iu a răspuns: „Care pace? Mai [sunt] încă desfrânările Iezabelei, maică-ta, și vrăjile ei cele multe!" [23] Și Ioram și-a întors mâinile să fugă și i-a zis lui Ochozias: „Trădare, Ochozias!" [24] Și Iu și-a încordat mâna pe arc și l-a lovit pe Ioram între umeri, și săgeata i-a trecut prin inimă; și el s-a prăbușit în genunchi. [25] Și Iu a spus către Badecar, al treilea [în rang dintre oamenii] săi: „Aruncă-l în ogorul lui Nabuthai, iezraelitul; căci ne aducem aminte cum, pe când eu și cu tine eram în car dinapoia lui Achaab, tatăl lui, Domnul a aruncat asupră-i această povară, zicând: [26] «Am văzut ieri sângele lui Nabuthai și sângele fiilor lui», a spus Domnul, «și îl voi răzbuna în ogorul acesta», a spus Domnul; și acum, ridică-l și aruncă-l în ogor, după vorba Domnului." [27] Și Ochozias, regele lui Iuda, a văzut și a fugit pe drumul spre Baithanga, iar Iu l-a urmărit și a spus: „Și pe acesta!" Și l-a lovit în car, pe când urca spre Gai, adică Ieblaam, și [Ochozias] a fugit la Mageddo și a murit acolo. [28] Și slujitorii săi l-au pus în car și l-au dus la Ierusalim și l-au înmormântat în mormântul lui, în cetatea lui David. [29] Și în anul al unsprezecelea al lui Ioram, regele lui Israel, ajunsese rege Ochozias peste Iuda.

[30] Și Iu a mers la Iezrael; iar Iezabel a auzit și s-a sulemenit la ochi și s-a împodobit la păr și s-a uitat în jos pe fereastră. [31] Și Iu a intrat în cetate și [ea] a spus: „Cu pace [vii], Zambri, ucigașul domnului tău?" [32] Și el și-a

---

9,25 „povară": gr. λῆμμα: *litt.* „ceea ce se ia"; „profit", „sarcină", „povară" traduce ebr. *maśā'* cu același sens, dar care înseamnă și „mesaj, oracol".

9,27 Episodul fugii lui Ochozias este controversat pentru că traseul prezentat aici nu coincide cu cel de la 2Par. 22,9, unde se spune că oamenii lui Iu l-au prins pe Ochozias în Samaria, după care l-au dus la stăpânul lor. Unii comentatori moderni (Wesley) au comparat și au pus la un loc cele două variante. Rezultatul a fost un scenariu verosimil: Ochozias pleacă de lângă Iezrael, trece prin Ieblaam (3Rg. 27), unde e rănit, încearcă o diversiune și se îndreaptă spre Mageddo (3Rg. 27), în nord, apoi coboară spre sud, în Samaria (2Par. 22,9), unde este prins și readus la Mageddo (3Rg. 27), în fața lui Iu (2Par. 22,9), care îl omoară (3Rg. 27; 2Par. 22,9).

9,28 După „în mormântul lui", TM adaugă „cu părinții lui".

9,30 Obiceiul femeilor de a se farda era răspândit în tot Orientul. Fardurile pentru ochi se obțineau dintr-o pulbere neagră de antimoniu sau de plumb amestecată în uleiuri speciale. Efectul scontat era ca ochii să pară mai mari (JFB).

9,31 Iezabel face aluzie la episodul asasinării regelui Ela de uzurpatorul Zambri (3Rg. 16,9-13), care a domnit apoi doar o săptămână.

9,32 „Cine ești tu? Coboară la mine!": TM are „Cine este cu mine? Cine?" ♦ „doi": TM are „doi-trei".

ridicat fața înspre fereastră, a văzut-o și a zis: „Cine ești tu? Coboară la mine!" Și doi eunuci priveau [și] ei în jos, spre el; [33] iar el le-a spus: „Azvârliți-o!" Și au azvârlit-o, iar sângele ei a împroșcat zidul până dinaintea cailor: și ei au călcat-o. [34] Și Iu a intrat și a mâncat, și a băut, și a zis: „Îngrijiți-vă de blestemata aceea și îngropați-o, căci este fiică de rege." [35] Și s-au pornit să o îngroape, dar n-au mai găsit din ea decât țeasta, picioarele și palmele mâinilor. [36] Și s-au întors și i-au dat de știre, și el a spus: „Cuvântul Domnului, pe care l-a grăit prin robul Său, Ilie Thesbitul, zicând: «În ogorul lui Iezrael câinii vor mânca din carnea Iezabelei; [37] și va fi leșul Iezabelei ca gunoiul pe fața câmpului, în ogorul lui Iezrael, încât să nu se mai poată spune: 'Aceasta e Iezabel'.»"

10 [1] Achaab avea șaptezeci de fii în Samaria. Și Iu a scris o scrisoare și a trimis-o în Samaria, la mai-marii Samariei și la bătrâni și la cei ce se îngrijeau de fiii lui Achaab, spunând: [2] „Chiar acum, când ajunge cartea aceasta la voi, cu voi [sunt] fiii domnului vostru și cu voi [sunt] carul și caii și cetățile puternice și armele: [3] vedeți-l pe cel [mai] bun și drept dintre fiii stăpânului vostru și puneți-l pe tronul tatălui său și luptați-vă pentru casa domnului vostru." [4] Și s-au înspăimântat foarte și au spus: „Iată, doi regi nu au putut sta dinaintea lui: cum să stăm noi?" [5] Și cei care [aveau în grijă] casa și cei care [aveau în grijă] cetatea și bătrânii și cei ce se îngrijeau [de fii] au trimis la Iu, zicând: „Slujitorii tăi suntem și câte ne spui să facem, le vom face; nu ne vom pune nici un rege, ci vom face ce este bun în ochii tăi." [6] Și le-a scris a doua scrisoare, zicând: „Dacă voi sunteți cu mine și ascultați de glasul meu, luați capetele bărbaților, fiii stăpânului vostru, și aduceți-mi[-le]

9,34 Iu insistă să o numească pe Iezabel „fiică de rege" (era fiica regelui Etbaal din Tyr), și nu soție de rege (fusese soția regelui blestemat Achaab). Numai în această calitate merita să fie înmormântată.

10,1 Cei șaptezeci de fii (*i.e.* urmași) ai lui Achaab se adunaseră la Samaria fie înaintea campaniei lui Ioram la Remmothul Galaadului, fie după izbucnirea revoltei lui Iu, ca refugiați din diverse cetăți unde nu puteau fi bine apărați. ♦ „mai-marii Samariei": în TM se spune că Iehu le-ar fi scris în Samaria căpeteniilor din Iezrael. Versiunea LXX este mai coerentă din punct de vedere istoric. Așa cum reiese din 4Rg. 10,6, Iu își stabilise cartierul general la Iezrael.

10,5 „cei care [aveau în grijă] casa": gr. οἱ ἐπὶ οἴκου; TM vorbește de „căpetenia casei", în timp ce LXX folosește pluralul. E vorba despre intendenții palatului regal din Samaria.

10,6 „acei [oameni] înstăriți": gr. ὀδροὶ, în acest context se referă nu numai la situația materială prosperă a sponsorilor regali, ci și la statutul social preeminent al acestora.

mâine pe vremea asta, la Iezrael." Şi fiii regelui erau şaptezeci de bărbaţi: acei [oameni] înstăriţi din cetate îi hrăneau. [7] Şi a fost aşa: când a ajuns scrisoarea la ei, i-au luat pe fiii regelui şi i-au înjunghiat – şaptezeci de bărbaţi – şi le-au pus capetele în coşuri şi i le-au trimis aceluia la Iezrael. [8] Şi solul a mers şi i-a vestit, zicând: „Au adus capetele fiilor regelui"; şi [el] a zis: „Puneţi-le în două grămezi dinaintea uşii de la poartă, până dimineaţă." [9] Şi s-a făcut dimineaţă şi [Iu] a ieşit şi a stat la poarta cetăţii şi a spus către tot poporul: „Voi sunteţi drepţi: iată, eu m-am ridicat împotriva domnului meu şi l-am omorât; dar pe aceştia toţi cine i-a lovit? [10] Vedeţi acum că nu cade nimic la pământ din cuvântul Domnului, din ce a rostit Domnul asupra casei lui Achaab; căci Domnul a împlinit tot ce a grăit prin robul Său Ilie." – [11] Şi Iu i-a lovit pe toţi cei ce mai rămăseseră din casa lui Achaab în Iezrael şi pe toţi cei înstăriţi din preajma lui şi pe cunoscuţii lui şi pe preoţii lui, până n-a mai rămas nici urmă.

[12] Şi s-a ridicat şi a pornit spre Samaria. Şi a trecut pe la Baithacadul păstorilor în drumul său, [13] şi Iu i-a găsit acolo pe fraţii lui Ochozias, regele lui Iuda, şi le-a zis: „Cine sunteţi voi?" Şi au răspuns: „Noi [suntem] fraţii lui Ochozias şi mergem să le dăm bineţe fiilor regelui şi fiilor reginei." [14] Şi a zis: „Luaţi-i vii!"; şi i-au luat vii. Şi i-au înjunghiat la Baithacad – patruzeci şi doi de bărbaţi, nici unul nu a mai rămas dintre ei. [15] Şi a pornit de acolo şi l-a găsit în drum pe Ionadab, fiul lui Rechab, [ieşit] în întâmpinarea lui, şi [acela] l-a binecuvântat. Şi Iu i-a spus: „Oare este inima ta cinstită faţă

10,9-10 Discursul lui Iu în faţa porţilor din Iezrael îi legitimează acţiunea sângeroasă împotriva urmaşilor lui Achaab. Invocând justiţia divină, revelată în profeţia lui Ilie, Iu îşi câştigă poporul şi face aluzie la viitoarea exterminare a fidelilor dinastiei omride, inclusiv a aliaţilor iudei ai acesteia (4Rg. 10,13-14). ♦ „acum": gr. αφφω transcrie ebr. *'ēphō'*, „acum, atunci, aşadar".

10,13 „fraţii lui Ochozias, regele din Iuda": este vorba fie de fiii nelegitimi ai lui Ioram, fie de urmaşii fiilor legitimi ai acestuia, adică nepoţii lui Ochozias. Cea de-a doua variantă este mai plauzibilă, dacă se ia în considerare afirmaţia de la 2Par. 22,1 conform căreia toţi fiii lui Ioram, în afară de Ochozias, au fost ucişi în raidul arabilor şi alimazonilor. Episodul uciderii „fraţilor lui Ochozias" este amintit şi la 2Par. 22,8.

10,15 Ionadab „fiul lui Rechab" a fost un chenit (*cf.* 1Par. 2,55) care a interzis clanului său să practice sedentarismul agrar (Ier. 35,6 TM şi *passim*), în amintirea rătăcirii evreilor prin pustie. ♦ „l-a binecuvântat": În LXX subiectul este Ionadab, iar în TM, Iehu. ♦ Strângerea mâinii era gestul simbolic care pecetluia o alianţă, un pact. Iu încheie o înţelegere cu Ionadab, simbol al fidelităţii iahviste, pentru a întări, în ochii poporului, legitimitatea represaliilor sale împotriva dinastiei omride.

de inima mea, aşa cum este inima mea faţă de inima ta?" Şi Ionadab i-a răspuns: „Este." Şi Iu i-a spus: „Dacă este, atunci dă-mi mâna." Şi i-a dat mâna şi l-a urcat alături de el în car [16] şi i-a spus: „Hai cu mine şi priveşte la râvna mea pentru Domnul Sabaoth." Şi l-a aşezat în carul său. [17] Şi a intrat în Samaria şi i-a lovit pe toţi cei din [casa lui] Achaab, câţi mai rămăseseră în Samaria, până ce a stârpit-o, după vorba Domnului, pe care o grăise către Ilie.

[18] Şi Iu a adunat tot poporul şi le-a spus: „Achaab i-a slujit lui Baal puţin, dar Iu îi va sluji mult." [19] Şi acum, pe toţi profeţii lui Baal, pe toţi slujitorii lui şi pe preoţii lui chemaţi-i la mine, nimeni să nu lipsească, pentru că voi aduce jertfă mare lui Baal; oricine va lipsi îşi va pierde viaţa." Dar Iu a făcut aşa cu viclenie, ca să-i nimicească pe slujitorii lui Baal. [20] Şi Iu a spus: „Închinaţi o sărbătoare lui Baal", iar ei au dat de veste. [21] Şi Iu a trimis [soli] în tot Israelul, zicând: „Acum [să vină] toţi slujitorii lui Baal şi toţi preoţii lui şi toţi profeţii lui – nici unul să nu lipsească, pentru că voi face jertfă mare; oricine va lipsi îşi va pierde viaţa." Şi au venit toţi slujitorii lui Baal, şi toţi preoţii lui, şi toţi profeţii lui; nimeni n-a mai rămas care să nu fie de faţă. Şi au intrat în casa lui Baal şi s-a umplut casa lui Baal de la un capăt la altul. [22] Şi Iu i-a spus celui care era în casă mai-mare peste veşminte: „Aduceţi veşminte pentru toţi slujitorii lui Baal"; şi mai-marele veşmintelor le-a adus. [23] Şi Iu a intrat cu Ionadab, fiul lui Rechab, în casa lui Baal şi le-a spus slujitorilor lui Baal: „Cercetaţi şi vedeţi dacă este printre voi [vreunul] dintre slujitorii Domnului, ori numai şi numai slujitorii lui Baal." [24] Şi a intrat să aducă jertfele şi arderile de tot. Iar Iu îşi rânduise afară optzeci de bărbaţi şi le spusese: „Oricine scapă dintre bărbaţii pe care eu vi-i dau pe mână – va fi viaţă pentru viaţă." [25] Şi a fost aşa: când a sfârşit

---

10,16 „Sabaoth" nu apare aici în TM.

10,20 „Închinaţi o sărbătoare lui Baal": gr. Ἁγιάσατε ιερείαν τῷ Βααλ; termenul ιερεία are sensul de „jertfă", „sărbătoare" (LSJ).

10,21 TM nu repetă mesajul încredinţat solilor.

10,22 „mai mare peste veşminte": gr. μεσθααλ, reluat la sfârşit cu στολιστής. Aceste „veşminte" (ἐνδύματα) erau mantiile albe de in pe care le purtau preoţii lui Baal în timpul sacrificiilor. Se păstrau în garderoba templului şi erau împărţite numai la sărbători (JFB).

10,24 „va fi viaţă pentru viaţă" traduce literal expresia ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἀντὶ ψυχῆς αὐτοῦ. Iu îşi ameninţă oamenii de încredere că vor plăti cu viaţa pentru fiecare preot al lui Baal neomorât.

10,25 „pedestraşilor" traduce aici gr. παρατρέχοντες, *litt.* „cei care aleargă alături". De fapt, e vorba despre un un corp de armată aflat mereu în imediata apropiere a regelui din

de adus arderea de tot, Iu le-a zis pedestraşilor şi căpeteniilor: „Intraţi şi izbiţi-i pe toţi, nici unul să nu scape dintre ei"; şi i-au trecut prin ascuţişul sabiei, iar pedestraşii şi căpeteniile i-au aruncat afară şi au pornit spre cetatea casei lui Baal. [26] Şi au adus stâlpul lui Baal şi i-au dat foc. [27] Şi au culcat la pământ stâlpii lui Baal şi au dărâmat casa lui Baal şi au rânduit-o să fie latrină până în ziua de astăzi.

[28] Şi Iu l-a stârpit pe Baal din Israel; [29] numai că Iu nu s-a îndepărtat de păcatele lui Ieroboam, fiul lui Nabat, cel care îl dusese în păcat pe Israel – junincile de aur [se aflau încă] în Baithel şi în Dan. [30] Şi Domnul i-a spus lui Iu: „Pentru câte ai împlinit tu bine, ce era drept în ochii Mei, şi toate câte erau în inima Mea, ce ai împlinit împotriva casei lui Achaab – [pentru acestea] fiii tăi, până la al patrulea neam, vor şedea pe tronul lui Israel." [31] Dar Iu nu s-a îngrijit să umble în legea Domnului Dumnezeului lui Israel din toată inima sa, nu s-a îndepărtat de păcatele lui Ieroboam, fiul lui Nabat, care-I dusese în păcat pe Israel. [32] În zilele acelea, Domnul a început să taie părţi din Israel şi Azael i-a lovit, în tot hotarul lui Israel, [33] de la Iordan, spre răsărit, tot ţinutul Galaadului lui Gad şi al lui Ruben şi al lui Manase, de la Aroer, care este pe malul pârâului Arnon, şi Galaadul şi Basanul. [34] Şi celelalte fapte ale lui Iu şi toate câte le-a săvârşit şi toată domnia lui şi bătăliile pe care le-a purtat nu sunt scrise ele oare în Cartea cronicilor regilor lui

---

Israel, un fel de gardă pretoriană. ♦ „căpeteniilor": gr. τριστάτης traduce ebr. *şālīş*, „aghiotant": *litt.* „al treilea [din carul regal]". *Cf.* şi nota 7,2. ♦ „cetatea casei lui Baal", desemna un complex de clădiri anexe templului, probabil fortificat. O altă interpretare o oferă Wesley, care crede că termenul „cetate" este folosit metonimic, pentru a descrie mulţimea de construcţii anexe templului.

10,29 Iu nu îşi putea permite să încurajeze practicarea cultului lui YHWH: aceasta ar fi presupus recunoaşterea preeminenţei politice şi religioase a Ierusalimului, fapt care ar fi pus în discuţie legitimitatea Regatului de Nord ca entitate statală. Iu reia practicile cultice impuse de Ieroboam, întărind astfel, simbolic, independenţa regatului Israel faţă de Iuda. ♦ „junincile": TM are „viţeii". ♦ Aprecierea asupra domniei este diferită în 10,29 şi 31 faţă de 10,30: dacă în acest ultim verset iahvismul lui Iu este lăudat fără rezerve, celelalte două poartă amprenta istoriografului deuteronomist; profetul Osea va rosti un oracol de condamnare a cruzimii acestuia (Os. 1,4).

10,33 „Galaadul lui Gad": gr. Γαλααδ τοῦ Γαδδι. Galaad este numele generic al regiunii transiordaniene locuite, de la sud la nord, de triburile lui Ruben, Gad şi o jumătate din cel al Manase. Galaadul propriu-zis este o regiune deluroasă, delimitată la nord de râul Yarmuk şi la sud de linia Hesbon-Marea Moartă. La sud de Galaadul propriu-zis se întinde, până la valea Arnonului, un podiş fertil, considerat ca fiind un apendice al Galaadului propriu-zis. La nord de râul Yarmuk se întindea Basanul (DB, *s.v.* „Galaad", pp. 475-476).

Israel? [35] Şi s-a culcat Iu lângă părinţii săi şi l-au înmormântat în Samaria; şi în locul lui a domnit Ioachas, fiul său. [36] Şi zilele cât a fost Iu rege peste Israel, în Samaria, [au însemnat] douăzeci şi opt de ani.

11 [1] Gotholia, mama lui Ochozias, a văzut că fiii ei au murit şi a nimicit toată sămânţa regească. [2] Însă Iosabea, fiica regelui Ioram, sora lui Ochozias, l-a luat pe Ioas, fiul fratelui ei, şi l-a răpit din mijlocul fiilor regelui, care erau daţi morţii; pe el şi pe doica lui i-a ascuns de Gotholia în cămara paturilor; şi nu a fost dat morţii. [3] Şi a rămas cu ea, în Casa Domnului, ascuns, vreme de şase ani; iar Gotholia a fost regină peste ţară. [4] Într-al şaptelea an, preotul Iodae a trimis de i-a chemat pe sutaşi, pe Chorri şi pe Rasim, şi i-a adus la el, în Casa Domnului; şi i-a legat cu legământul Domnului şi i-a jurat dinaintea Domnului şi Iodae li l-a arătat pe fiul regelui [5] şi le-a poruncit, zicând: „Aceasta este fapta pe care o veţi înfăptui: o treime dintre voi să intre de sabat şi să străjuiţi bine casa regelui, în pridvor; [6] o treime la poarta drumurilor şi o treime la poarta din spatele pedestraşilor: străjuiţi bine casa! [7] Două

11,1 Gotholia a încercat să-i omoare pe toţi urmaşii lui Ioram, născuţi de concubinele acestuia (*i.e.* „toată sămânţa regească"), ca să-şi exercite în continuare puterea pe care o deţinuse ca regină-mamă, în timpul domniei fiului ei Ochozias (2Par. 22,3). ♦ „fiii": TM are „fiul". ♦ „a nimicit": TM are „s-a pus să nimicească".

11,2 Iosabea (sau Iosabeth la 2Par. 22,11) era fiica regelui Ioram, dar nu şi a reginei Gotholia. Prin urmare, era numai o soră vitregă a regelui Ochozias. ♦ „cămara paturilor": gr. τὸ ταμιεῖον τῶν κλινῶν, era o anexă a Templului în care erau găzduiţi preoţii de serviciu şi de care se ocupa numai marele preot, Iodae. Camera era destul de mică şi servea şi ca depozit de perne, saltele, draperii, fiind un loc ideal de ascunzătoare (JFB, Wesley).

11,4 Gotholia a domnit şase ani, adică între cca 842/841 şi 835 î.H. Prin urmare, cu acest verset, ne plasăm în 835 î.H. ♦ „Chorri" transcrie ebr. *kārī* „carieni", mercenari dintr-o zonă a Asiei Mici, iar „Rasim" transcrie ebr. *rāṣīm*, „alergători"; aceştia, împreună cu carienii, formau, în acea vreme, garda personală a regelui. În LXX apar ca antroponime. TM are „pe sutaşii carienilor şi ai alergătorilor".

11,6 „poarta drumurilor", gr. ἡ πύλη τῶν ὁδῶν: TM are *ṣa'ar* („poarta") *Sūr*. ♦ „poarta din spatele pedestraşilor", gr. ἡ πύλη ὀπίσω τῶν παρατρεχόντων, numită la 11,19 „poarta pedestraşilor" era poarta de pe latura sudică a Templului, utilizată de „garda pretoriană" din Iuda (JFB).

11,7 „cei care ies [din Templu] sâmbătă" erau leviţii şi preoţii care ieşeau din serviciul săptămânal. Dintre aceştia, două cete (gr. χεῖρες: *litt.* „mâini") a trebuit să rămână, ca să-l apere pe Ioas, copilul neproclamat încă oficial rege, dar numit deja astfel în mediile preoţeşti.

cete dintre voi, toți cei care ies [din Templu] sâmbătă, să stea de strajă la Casa Domnului dinaintea regelui; [8] să faceți roată în jurul regelui, fiecare bărbat cu arma în mână și oricine va pătrunde în rânduri va muri." Și au fost cu regele, când ieșea și când intra. [9] Și sutașii le-au împlinit pe toate câte le poruncise Iodae cel înțelept, și fiecare și-a luat oamenii, cei care intrau de sabat la un loc cu cei care ieșeau de sabat; și au mers la preotul Iodae. [10] Și preotul le-a dat sutașilor sulițele și scuturile regelui David, care se aflau în Casa Domnului. [11] Și pedestrașii au stat, fiecare bărbat cu arma în mână, de la colțul din dreapta al casei până la colțul din stânga al casei, pe lângă altar și casă, roată în jurul regelui. [12] Și a trimis [Iodae] după fiul regelui și i-a dat diadema și mărturia și l-a făcut rege și l-a uns, și au bătut din palme și au strigat: „Trăiască regele!" [13] Iar Gotholia a auzit larma celor ce alergau din mulțime și a intrat la mulțime, în Casa Domnului. [14] Și s-a uitat și iată: regele stătea în picioare, după rânduială, lângă stâlp, iar cântăreții și trâmbițașii erau în fața regelui și tot poporul țării se veselea și suna din trâmbițe; atunci Gotholia și-a sfâșiat veșmintele și a strigat: „Uneltire! Uneltire!" [15] Și Iodae, preotul, le-a poruncit sutașilor care erau mai-mari peste oaste și le-a spus: „Duceți-o afară din rânduri, iar cel ce va ieși în urma ei cu moarte de sabie să moară!" Căci preotul a spus: „Să nu moară în Casa Domnului!" [16] Și au pus mâna pe ea și [ea] a intrat pe la intrarea cailor în casa regelui și acolo

---

11,8 „rânduri": gr. σαδηρωθ transcrie ebr. *śᵉdhērōth*, „rânduri", „șiruri", „posturi de gardă". La fel și la 11,15. ♦ „Și au fost cu regele, când ieșea și când intra": TM are (în continuarea poruncii) „și să fiți cu regele când iese și când intră".

11,9 „Iodae cel înțelept": TM are „*Yᵉhōyādhā'* preotul".

11,10 „sulițele": gr. σειρομάστος: *litt.* „lănci zimțate" (pasajul paralel de la 2Par. 23,9 are μαχαίρας, „săbii"). TM are singularul. Se presupune că ar fi arma pe care David i-a luat-o lui Goliat (1Rg. 21,10). ♦ „scuturile": gr. τρισσοί, *litt.* „întreiți"; traducătorii citesc ebr. *ŠLŠ*, „trei", în loc de *ŠLṬ*, „scut".

11,12 „diadema": la 2Par 23,11, LXX are βασίλειον, „diademă, coroană", față de ebr. *nēzer*, cu același sens, transliterat aici νεζερ. ♦ „mărturia": gr. τὸ μαρτύριον, ebr. *'ēdhōth* (pl.); este vorba fie de un sul conținând textul celor două table ale Decalogului (*cf.* Ex. 25,16), fie de un document conținând clauzele legământului între Domnul și casa lui David sau un text al dreptului regal (1Rg. 10,25). ♦ Detaliul aplauzelor nu este prezent la 2Par. 23,11.

11,14 „cântăreții": TM are „căpeteniile".

11,15 „afară din rânduri": în același context, 2Par. 23,14 are ἐκ οἴκου, „din casa [Domnului]", expresie prin care se înțelegea și incinta sacră a Templului care nu trebuia profanată cu sânge omenesc.

a fost dată morții. [17] Și Iodae a încheiat legământ între Domnul și rege și popor: să-i fie popor Domnului; și [tot așa] între rege și popor. [18] Și tot poporul țării s-a dus la casa lui Baal și au dărâmat-o, și i-au sfărâmat de tot altarele și chipurile, iar pe Matthan, preotul lui Baal, l-au omorât în fața altarelor; și preotul a pus străjeri în Casa Domnului. [19] Și i-a luat pe sutași, și pe Chorri și pe Rasim, și tot poporul țării și l-au scos pe rege din Casa Domnului; și a intrat pe poarta pedestrașilor în casa regelui și l-au așezat pe tronul regilor. [20] Și s-a bucurat tot poporul țării și cetatea a avut parte de liniște; iar pe Gotholia au dat-o morții cu sabia în casa regelui.

12 [1] Ioas era de șapte ani când a început să domnească. [2] Ioas a ajuns rege în anul al șaptelea al lui Iu și a domnit în Ierusalim vreme de patruzeci de ani, iar numele mamei sale era Abia din Bersabea. [3] Și Ioas a făcut ce era drept în ochii Domnului, în toate zilele cât l-a luminat preotul Iodae; [4] numai că nu a stricat înălțimile, căci acolo poporul încă mai aducea jertfe și ardea tămâie pe înălțimi.

[5] Și Ioas le-a spus preoților: „Toți banii pentru cele sfinte care sunt aduși în Casa Domnului, bani de prețuire – căci fiecare aduce bani de prețuire – toți banii pe care se întâmplă să-i aducă omul după inima sa în Casa Domnului [6] să

11,17 Versetul de față vorbește despre două legăminte: unul religios și unul civil. Primul era o reînnoire a legământului dintre Dumnezeu și poporul lui Israel (Ex. 24; Deut. 4,6 și 27,9), al doilea era o convenție încheiată între rege și popor, prin care suveranul se angaja să-și conducă supușii după legea lui Dumnezeu, iar poporul se obliga să i se supună regelui, în calitatea acestuia de uns al Domnului. Pasajul corespondent de la 2Par. 23,16 este mai puțin clar în privința celor două jurăminte.

12,1 Ioas a fost al optulea rege al lui Iuda (cca 836-800 î.H.), fiul lui Ochozias. După unii comentatori (DB, *s.v.* „Ioas[2]", p. 591), cifra rotundă de patruzeci de ani de domnie pare să includă și cei șase ani ai Gotholiei.

12,4 Ritualurile de pe înălțimi, de sorginte canaaneană, erau atât de adânc intrate în obiceiurile comunitare, încât nici cei mai puternici și mai autoritari suverani nu au reușit să le desființeze (*cf.* de ex. 3Rg. 3,23; 11,5; 12,31).

12,5 Ioas instituie, pentru reparea templului, trei tipuri de taxe: 1) τὸ εἰσοδιαζόμενον: *litt.* „cel care este adus", impozit anual obligatoriu care, conform preceptelor de la Ex. 30,13, însemna o jumătate de siclu sau în LXX o didrahmă; 2) banii prețuirii (ἀργύριον συντιμήσεως), care reprezentau o sumă variabilă în funcție de starea materială a fiecăruia (*cf.* Lev. 27,1-8); 3) donații voluntare. ♦ Ioas li se adresează numai preoților pentru strângerea impozitelor, nu și leviților, ca în pasajul paralel de la 2Par. 24,5.

12,6 „din cele pe care le-a vândut": TM are „din partea celor pe care îi cunoaște"; aceeași diferență la 12,8. ♦ „stricăciune": gr. τὸ βεδεκ transcrie ebr. *bedheq*, „fisură, spărtură".

şi-i ia preoţii, fiecare din cele pe care le-a vândut, şi ei înşişi să dreagă stricăciunile Casei peste tot pe unde se găseşte o stricăciune." [7] Şi a fost aşa: în douăzeci şi trei de ani din domnia lui Ioas preoţii nu au dres nici o stricăciune la Casă. [8] Şi regele Ioas i-a chemat pe preotul Iodae şi pe [ceilalţi] preoţi şi le-a spus: „De ce n-aţi dres stricăciunile Casei? Iar acum să nu mai luaţi banii din vânzările voastre, ci să-i daţi pentru stricăciunile Casei." [9] Şi preoţii s-au învoit într-un glas să nu mai ia banii de la popor şi să nu se mai silească pentru stricăciunile Casei. [10] Şi preotul Iodae a luat o ladă şi i-a dat o gaură în capac şi a pus-o lângă altar în casa unui bărbat de-al Casei Domnului; iar preoţii care străjuiau uşa puneau [acolo] toţi banii pe care-i găseau în Casa Domnului. [11] Şi era aşa: când vedeau că sunt bani mulţi în ladă, veneau scribul regelui şi preotul cel mare şi adunau banii pe care îi găseau în Casa Domnului şi îi numărau. [12] Şi dădeau banii strânşi de acolo pe mâinile celor rânduiţi să facă lucrările, străjerii Casei Domnului, iar ei îi plăteau pe dulgheri şi pe meşterii care lucrau în Casa Domnului, [13] pe zidari şi pe pietrari, ca să-şi cumpere scânduri şi blocuri de piatră, pentru a drege stricăciunile din Casa Domnului, pentru toate câte erau de plată la Casă, astfel încât să o ducă la bun sfârşit; [14] numai că nu urmau să se facă pentru Casa Domnului nici uşi de argint, nici cuie, cupe şi trâmbiţe, nici un fel de vas de aur şi de argint, din banii aduşi în Casa Domnului, [15] pentru că le-au dat [toţi banii] celor ce făceau lucrări şi au dres din ei Casa Domnului. [16] Şi n-au cerut socoteală oamenilor cărora le dădeau banii pe mână ca să-i dea celor ce făceau lucrări, căci lucrau pe încredere. [17] Şi

---

12,10 „o ladă": gr. κιβωτός. Pasajul corespondent de la 2Par. 24,8 oferă varianta sinonimică γλωσσόκομον, „ladă, cufăr". ♦ „lângă altar": gr. ιαμιβν: TM are *'ēṭel miz'bēah biyyāmīn b'bhō'-'īş bēyth YHWH*, „lângă altar, pe dreapta, când intră omul în Casa Domnului". Traducătorul nu pare a fi înţeles textul ebr. şi, de aceea, a produs o frază obscură.

12,11-12 Inspecţiile pe care scribul regelui le făcea lăzii cu donaţii şi distribuţia destul de complicată a banilor (de la scrib la antreprenori, iar de la aceştia la meşteri) este indiciul că reparaţiile Templului au fost asumate în totalitate de monarh.

12,13 „astfel încât să o ducă la bun sfârşit": nu apare în TM.

12,14 „uşi": TM are *sippōth*, pluralul de la *saph*, „lighean, vas", omonim cu *saph*, „prag", de care se deosebeşte doar la forma de plural.

12,15 În pasajul paralel, 2Par. 24,14, este contrazisă informaţia furnizată aici: după terminarea lucrărilor de consolidare, antreprenorii restituie banii regelui, care le porunceşte să facă din aceştia şi vase, şi podoabe.

12,17 Taxele destinate întreţinerii preoţilor s-au plătit ca şi înainte, fără excepţie, dar sunt complet separate de donaţiile pentru consolidarea Templului.

banii [de la jertfa] pentru păcat şi banii [de la jertfa] pentru vină, care erau aduşi în Casa Domnului, erau ai preoţilor.
18 Atunci s-a ridicat Azael, regele Siriei, şi a făcut război cu [cetatea] Geth şi a pus stăpânire pe ea. Şi Azael şi-a pus în gând să urce la Ierusalim.
19 Şi Ioas, regele lui Iuda, a luat toate odoarele, câte le închinaseră Iosaphat, şi Ioram, şi Ochozias, părinţii săi şi regii lui Iuda, şi cele închinate de el şi tot aurul găsit în vistieria Casei Domnului şi a casei regelui şi le-a trimis lui Azael, regele Siriei; şi acela s-a întors de la Ierusalim. 20 Şi celelalte fapte ale lui Ioas şi toate câte le-a săvârşit, oare nu sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Iuda? 21 Şi s-au răzvrătit robii lui şi au pus la cale o uneltire şi l-au lovit pe Ioas în casa Mallo, din Gaalla. 22 Şi Iezichar, fiul lui Iemuath, şi Iezebuth, fiul lui Somer, robii lui, l-au lovit şi el a murit; şi l-au înmormântat lângă părinţii lui, în cetatea lui David, şi în locul lui a ajuns rege Amessias, fiul lui.

13 1 În al douăzeci şi treilea an în care Ioas, fiul lui Ochozias, domnea peste Iuda, a ajuns rege Ioachas, fiul lui Iu, în Samaria, [şi a domnit] şaptesprezece ani. 2 Şi a făcut ce este rău în ochii Domnului şi s-a luat după păcatele lui Ieroboam, fiul lui Nabat, care l-a dus în păcat pe Israel, şi nu s-a depărtat de ele. 3 Şi Domnul s-a pornit cu urgie împotriva lui Israel şi i-a dat pe ei în mâna lui Azael, regele Siriei, şi în mâna Fiului-lui-Ader, fiul lui Azael, în toate zilele [lor]. 4 Şi Ioachas s-a rugat feţei Domnului şi Domnul l-a ascultat, căci a văzut strâmtorarea lui Israel, cum îi strâmtora regele Siriei.
5 Şi Domnul i-a dat izbăvire lui Israel şi el a ieşit de sub mâna regelui Siriei;

12,18 „Geth": gr. Γεθ (ebr. *Gath*) era una dintre cele cinci cetăţi filistene principale. ♦ „şi-a pus în gând": *litt.* „şi-a rânduit faţa".

12,21 Nu este limpede unde a fost omorât regele Ioas. „Casa Mallo" (ebr. *Millo'*) se poate referi la construcţia lui Solomon (*cf.* nota 5,9 la 2Rg.).

13,1 Ioachas, fiul lui Iu, a fost al unsprezecelea rege al lui Israel şi a domnit aproximativ între 814 şi 798 î.H. A avut parte de o domnie agitată, aflându-se mereu în conflict cu sirienii lui Azael şi Ben-Hadad II.

13,3 „Fiul-lui-Ader, fiul lui Azael" (*cf.* nota 6,24) este în TM Ben-Hadad III, regele Siriei (cca 796-770 î.H.). Pe lângă sursa biblică, acest rege este amintit şi pe stela contemporană a lui Zakur, regele din Luash-Hamat (*cf.* Thomas D.W. [ed.], pp. 242-250, *apud* DB, *s.v.* „Ben-Hadad"[3], p. 140), împotriva căruia Ben-Hadad III a condus, fără succes, o coaliţie militară.

13,4 „s-a rugat feţei Domnului": TM are „a nădăjduit la faţa lui YHWH".

13,5 „Şi Domnul i-a dat izbăvire lui Israel" traduce καὶ ἔδωκεν κύριος σωτηρίαν τῷ Ισραηλ. Termenul σωτηρία, „izbăvire, mântuire, salvare", are în TM un corespondent

şi fiii lui Israel au stat în corturile lor, ca mai înainte. [6] Numai că nu s-au depărtat de păcatele casei lui Ieroboam, cel care l-a dus în păcat pe Israel, ci au umblat [mai departe] în ele – chiar şi dumbrava [de închinare] a dăinuit în Samaria. [7] Şi nu i-au mai rămas lui Ioachas [în] popor decât cincizeci de călăreţi şi zece care şi zece mii de pedestraşi, căci îi nimicise regele Siriei şi-i făcuse ca pulberea călcată în picioare. [8] Şi celelalte fapte ale lui Ioachas şi toate câte le-a săvârşit şi vitejiile lui, oare nu sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Israel? [9] Şi Ioachas s-a culcat lângă părinţii săi şi l-au înmormântat lângă părinţii săi, în Samaria; şi în locul lui a ajuns rege Ioas, fiul său.

[10] În al treizeci şi şaptelea an al [domniei] lui Ioas, regele lui Iuda, a ajuns rege peste Israel, în Samaria, Ioas, fiul lui Ioachas, [timp de] şaisprezece ani. [11] Şi a făcut ce este rău în ochii Domnului; nu s-a depărtat de tot păcatul lui Ieroboam, fiul lui Nabat, care l-a dus în păcat pe Israel, ci a umblat în el. [12] Şi celelalte fapte ale lui Ioas şi toate câte le-a săvârşit şi vitejiile pe care le-a făcut [în războiul] cu Amessias, regele lui Iuda, oare nu sunt toate scrise în Cartea cronicilor regilor lui Israel? [13] Şi s-a culcat Ioas lângă părinţii lui şi Ieroboam s-a aşezat pe tronul lui, în Samaria, la fiii lui Israel.

[14] Elisei s-a îmbolnăvit de boala de care a şi murit. Şi a mers la el Ioas, regele lui Israel, şi a plâns dinaintea lui şi a zis: „Părinte, părinte, carul lui Israel şi călăreţul lui!" [15] Şi Elisei i-a spus: „Ia un arc şi săgeţi!" Şi şi-a luat

---

concret *mōşīa'*, „salvator", trimiţând astfel la formularistica de sorginte deuteronomistă din Judecătorii. De fapt, sirienii aveau să fie înfrânţi de Ioas, urmaşul lui Ioachas.

13,6 „dumbrava [de închinare]": *cf.* nota 7,3-4 la 1Rg.

13,10 Ioas, fiul lui Ioachas, a fost al doisprezecelea rege al lui Israel şi a domnit între cca 800 şi 784 î.H. Este menţionat pe o stelă a lui Adad-Nirari III, regele Asiriei, datând din 796 î.H., în calitate de tributar, sub forma: *Iu'usu* (DB, *s.v.* „Ioas[5]", p. 591).

13,13 „la fiii lui Israel": aceasta este lecţiunea ediţiei Rahlfs; manuscrisele oferă aici variantele „fraţii", „regii". ♦ După „pe tronul lui", sfârşitul versetului în TM este *„Yō'āş* a fost îngropat în Samaria, cu regii lui Israel".

13,14 Elisei era la această dată foarte bătrân, trecuseră aproape şaizeci de ani de când devenise profet. O mare parte din activitatea lui e trecută sub tăcere, pentru că, de la ungerea lui Iu, care avusese loc cu patruzeci şi cinci de ani înainte ca Ioas să se urce pe tronul lui Israel, profetul nu mai este menţionat nicăieri.

13,15-18 În Orientul antic, declaraţiile de război se făceau prin tragerea unei săgeţi de către rege sau de către un crainic asupra ţării inamice. Gestul lui Ioas de a trage cu arcul are o dublă semnificaţie simbolică: el reprezintă o declaraţie de război adresată sirienilor şi o încercare a credinţei.

arc şi săgeţi. [16] Şi i-a spus regelui: „Pune mâna pe arc!" Şi Ioas a pus mâna pe arc, iar Elisei şi-a aşezat mâinile peste mâinile regelui. [17] Şi a zis: „Deschide fereastra dinspre răsărit!" Şi a deschis-o. Şi Elisei a spus: „Săgetează!" Şi a săgetat. Şi a spus: „Săgeata izbăvirii întru Domnul şi săgeata izbăvirii de Siria. Vei bate Siria în Aphec până la capăt." [18] Şi Elisei i-a spus: „Ia un arc şi săgeţi!" Şi a luat. Şi i-a spus regelui lui Israel: „Trage în pământ!" Şi regele a tras de trei ori şi s-a oprit. [19] Şi s-a mâhnit pentru el omul lui Dumnezeu şi i-a spus: „Dacă ţinteai de cinci ori şi de şase ori, atunci ai fi bătut Siria până la capăt; acum, vei bate Siria de trei ori." [20] Şi Elisei a murit şi l-au înmormântat. Iar pâlcurile [de pradă ale] lui Moab au intrat în ţară, la începutul anului. [21] Şi a fost aşa: înmormântau un om, când iată, au văzut un pâlc şi l-au aruncat pe om în mormântul lui Elisei: de cum a atins oasele lui Elisei, [omul] a fost viu şi s-a ridicat pe picioarele lui. [22] Şi Azael l-a strâmtorat pe Israel în toate zilele lui Ioachas. [23] Dar Domnul s-a îndurat de ei şi s-a milostivit de ei şi a privit înspre ei, pentru legământul Său cu Avraam şi Isaac şi Iacob şi nu a voit Domnul să-i piardă şi nu i-a lepădat dinaintea feţei Sale. [24] Şi Azael, regele Siriei, a murit, şi în locul lui a ajuns rege Fiul-lui-Ader, fiul său. [25] Şi Ioas, fiul lui Ioachas, a luat iarăşi din mâna Fiului-lui-Ader, fiul lui Azael, cetăţile pe care el le luase din mâna lui Ioachas, tatăl lui, în război; de trei ori l-a bătut Ioas şi a întors cetăţile lui Israel.

14 [1] În al doilea an al lui Ioas, fiul lui Ioachas, regele lui Israel, a ajuns rege Amessias, fiul lui Ioas, regele lui Iuda. [2] Era de douăzeci şi cinci de ani când a ajuns rege şi a domnit douăzeci şi nouă de ani în Ierusalim; numele mamei sale era Ioadin din Ierusalim. [3] Şi a făcut ce este drept în ochii

---

13,17 Aphec (ebr. *'Aphēq*, de la *'peq[â]* „fortăreaţă") a fost identificat cu aşezarea actuală En-Gev, situată pe ţărmul estic al Mării Galileii.

13,20 Invazia moabită survenită imediat după moartea lui Elisei confirmă simbolic pierderea imensă suferită de Israel. Fără profetul Domnului, miracolul înfrângerii moabiţilor nu poate fi repetat.

13,24 Având în vedere că Azael l-a asuprit pe Israel în toate zilele lui Ioachas (4Rg. 13,22) şi că i-a supravieţuit regelui israelit, istoricii sunt de părere că Ben-Hadad III devine suveranul unic al Siriei în jurul anului 796 î.H.

14,1 Amessias, fiul şi succesorul lui Ioas, a fost al nouălea rege al lui Iuda, între 796 şi 767 î.H.

14,3 În pasajul paralel de la 2Par. 25,2 nu se face comparaţia cu David. Cronistul se mulţumeşte să constate că Amessias nu i-a slujit Domnului din toată inima.

Domnului, însă nu ca David, părintele său: în toate a făcut după cum făcuse şi tatăl său, Ioas. [4] Numai că nu a desfiinţat înălţimile, căci poporul încă aducea jertfe şi ardea tămâie pe înălţimi. [5] Şi a fost aşa: când domnia s-a statornicit în mâna lui, i-a lovit pe robii lui care-i loviseră tatăl; [6] dar pe fiii celor care-l loviseră nu i-a dat morţii, aşa cum stă scris în cartea legilor lui Moise, cum a poruncit Domnul, zicând: „Părinţii nu vor muri pentru fiii lor, iar fiii nu vor muri pentru părinţii lor, ci fiecare va muri după păcatele sale." [7] El a lovit zece mii de edomiţi în Gaimele şi a luat cu război Petra şi i-a pus numele Cathoel până în ziua aceasta. [8] Atunci Amessias a trimis soli la Ioas, fiul lui Ioachas, fiul lui Iu, regele lui Israel, zicând: „Hai să ne vedem faţă în faţă." [9] Şi Ioas, regele lui Israel, a trimis la Amessias, regele lui Iuda, spunând: „Spinul din Liban a trimis la cedrul din Liban, zicând: «Dă-o pe fiica ta de soţie fiului meu»; iar fiarele câmpului din Liban au trecut peste spin şi l-au călcat. [10] Tu ai lovit şi ai bătut Idumeea şi te-ai semeţit în inima ta; proslăveşte-te şezând la tine acasă, căci de ce să te avânţi spre răul tău?

14,5 *Cf.* 4Rg. 12,21. Faptul că Amessias i-a suprimat pe ucigaşii tatălui său abia după ce şi-a consolidat domnia ar putea sugera că cei doi complotişti se bucurau de un statut social important, probabil şi de susţinere politică. Tânărul rege nu i-a omorât şi pe urmaşii acestora (4Rg. 14,6), ascultând de porunca divină enunţată la Deut 24,16, dar probabil şi de teamă să nu stârnească o revoltă în urma masacrului.

14,6 Este reluat aici (aproape exact) Deut. 24,16. ♦ „cartea legilor": TM are „cartea Legii".

14,7 4Rg. nu insistă pe pregătirile de război ale lui Amessias: recrutarea armatei, tentativa de a angaja mercenari efraimiţi din Israel şi concedierea acestora. Despre acestea, mai pe larg în 2Par. 25,5-10. ♦ Gaimele (Γαιμελε) are drept corespondent în 2Par. 25,11 „Valea Sării" (κοιλὰς τῶν ἁλῶν), ca şi în TM. Bătălia lui David împotriva edomiţilor s-a dat tot în acest loc (*cf.* 1Par. 18,21), plasat, conform tradiţiei, la SV de Marea Moartă, în apropierea masivelor de sare de la Jebel Usdum. ♦ Tradiţia greacă (LXX, Flavius Iosephus) a identificat Petra („piatră, stâncă"), capitala Edomului, cu Sela (ebr. *ṣēl*, „stâncă"), o fortăreaţă din Edom. La 2Par. 25,12, Cronistul adaugă că, după bătălie, Amassias a aruncat „de pe vârful râpii" (ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ κρημνοῦ) alţi zece mii de prizonieri edomiţi.

14,8 Recenta victorie asupra edomiţilor şi raidurile efraimiţilor din nord împotriva lui Iuda, episod trecut aici sub tăcere, dar relatat la 2Par. 25,13, l-au determinat pe Amessias să declare război regatului din nord.

14,9 „Spinul": gr. ακαν transcrie un cuvânt ebraic citit greşit. TM are *ḥōaḥ*, „spin, mărăcine". Tradiţia l-a identificat pe Amessias cu spinul, pe Ioas cu cedrul din Liban, iar fiarele câmpului cu armata israelită, gata să calce în picioare armata iudee. În sens general, fabula îşi decodează mesajul în versetul următor.

Vei cădea şi tu, şi Iuda după tine." [11] Dar Amessias nu l-a ascultat. Şi a urcat regele lui Israel şi s-au văzut faţă în faţă, el şi Amessias, regele lui Iuda, la Baithsamus din Iuda; [12] şi Iuda a fost alungat de la faţa lui Israel şi a fugit fiecare la cortul lui. [13] Şi pe Amessias, fiul lui Ioas, fiul lui Ochozias, regele lui Iuda, l-a prins Ioas, fiul lui Ioachas, regele lui Israel, la Baithsamus. Şi a venit la Ierusalim şi a dărâmat zidul Ierusalimului, de la poarta lui Efraim până la poarta din colţ – patru sute de coţi. [14] Şi a luat aurul şi argintul, şi toate vasele pe care le-a găsit în Casa Domnului şi în vistieria casei regelui, precum şi ostateci, şi s-a întors în Samaria. [15] Şi celelalte fapte ale lui Ioas, câte le-a săvârşit în vitejia lui, cum s-a bătut cu Amessias, regele lui Iuda, oare nu sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Israel? [16] Şi s-a culcat Ioas lângă părinţii săi şi a fost înmormântat în Samaria, lângă regii lui Israel; şi în locul său a ajuns rege Ieroboam, fiul său. [17] Iar Amessias, fiul lui Ioas, regele lui Iuda, a mai trăit după moartea lui Ioas, fiul lui Ioachas, regele lui Israel, încă cincisprezece ani. [18] Şi celelalte fapte ale lui Amessias şi toate câte le-a săvârşit, oare nu sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Iuda? [19] Şi s-au întors cu uneltire împotriva lui în Ierusalim şi el a fugit în Lachis; şi au trimis după el în Lachis şi l-au dat morţii acolo. [20] Şi l-au luat pe cai şi l-au înmormântat lângă părinţii lui, în Ierusalim, în cetatea lui David. [21] Şi tot poporul lui Iuda l-a luat pe Azarias – iar el era de şaisprezece ani – şi l-au pus rege în locul tatălui său Amessias. [22] El a zidit [din nou] Ailothul şi l-a adus îndărăt lui Iuda, după ce regele se culcase lângă părinţii lui.

14,11 „Baithsamus": gr. Βαιθσαμυς (ebr. *Bēyth Şemeş*, „Casa Soarelui"), era o veche cetate de la graniţa de nord a lui Iuda cu tribul lui Dan, la 24 km vest de Ierusalim. A fost identificată cu localitatea actuală Tell er-Rumeileh (DB, *s.v.* „Bet-Şemeş", p. 144).

14,13 Distrugerile au afectat partea de NV a fortificaţiilor din Ierusalim: Poarta Efraim, situată în extremitatea de nord a Ierusalimului din acel timp, se mai numea şi Poarta Peştilor. Zidurile au fost refăcute de Azarias, succesorul lui Amessias.

14,14 „ostateci": *litt.* „fiii schimbului", semitism.

14,20 „pe cai" traduce literal expresia ἐφ' ἵππων. De fapt, într-un car tras de cai (Wesley).

14,21 Azarias este un alt nume al regelui Ozias de la 2Par. 26,1 (767-cca 739 î.H.). Montgomery susţine că Azarias (ebr. *'Azaryāhū*, „YHWH a ajutat") este „numele regal", iar Ozias (ebr. *'Uzziyyāh*, „YHWH este tăria mea") numele popular sau adoptat. ♦ Azarias a recucerit de la edomiţi şi a fortificat Αιλωθ (ebr. *'Ēylath*), localitate vecină cu Eţion-Geber, în Golful Aqaba, la Marea Roşie (DB, *s.v.* „Elat", p. 387). *Cf.* 2Par. 26,2.

[23] Dintr-al cincisprezecelea an al lui Amessias, fiul lui Ioas, regele lui Iuda, a domnit Ieroboam, fiul lui Ioas, peste Israel, în Samaria, patruzeci şi unu de ani. [24] Şi a făcut ce este rău înaintea Domnului; nu s-a depărtat de toate păcatele lui Ieroboam, fiul lui Nabat, care l-a dus în păcat pe Israel. [25] El a pus la loc hotarul lui Israel, de la intrarea Aimathului până la marea Araba, după cuvântul Domnului Dumnezeului lui Israel, pe care îl rostise prin robul său Iona, fiul lui Amathi, profetul din Gethchober. [26] Căci Domnul a văzut că înjosirea lui Israel era tare amară şi că erau puţini la număr, strâmtoraţi, lipsiţi şi părăsiţi şi că nu era cine să îl ajute pe Israel. [27] Dar Domnul spusese că nu va stinge sămânţa lui Israel de sub cer şi i-a izbăvit prin mâna lui Ieroboam, fiul lui Ioas. [28] Şi celelalte fapte ale lui Ieroboam şi toate câte le-a înfăptuit, şi vitejiile lui din bătălii, şi cum a adus îndărăt Damascul şi Aimathul de la Iuda la Israel, oare nu sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Israel? [29] Şi Ieroboam s-a culcat lângă părinţii săi, lângă regii lui Israel, şi Azarias, fiul lui Amessias, a ajuns rege în locul tatălui său.

15 [1] În al douăzeci şi şaptelea an al lui Ieroboam, regele lui Israel, a ajuns rege Azarias, fiul lui Amessias, regele lui Iuda. [2] El era de şaisprezece ani când [a început] să domnească şi a fost rege în Ierusalim vreme de

---

14,23 Ieroboam II a domnit singur din 782/781 î.H., „anul al cincisprezecelea al domniei lui Amessias", până în 753 î.H. Domnia de patruzeci şi unu de ani include însă şi perioada de coregenţă cu tatăl său (793-782 î.H).

14,25 Prosperitatea ieşită din comun a Israelului din vremea lui Ieroboam II, confirmată de săpăturile arheologice de la Samaria, s-a datorat politicii expansioniste a suveranului şi slăbirii puterii aramaice de către asirianul Adad-Nirari. Regele lui Israel reface graniţele nordice din vremea lui Solomon (DB, *s.v.* „Ieroboam[2]", p. 560). ♦ Marea Araba era o altă denumire a Mării Moarte.

14,26 După „tare amară", sfârşitul versetului este diferit în TM: „nu mai era nici rob, nici liber (*litt.* «nici ţinut, nici lăsat», expresie juridică arhaică, de sens nesigur) şi nici un ajutor pentru Israel."

14,29 „Azarias, fiul lui Amessias... în locul tatălui său": TM are „*Zᵉkharʿyāh*, fiul său, ...în locul său".

15,1 Deşi a fost instalat ca rege după moartea tatălui său (767 î.H.), Azarias a fost coregent al acestuia, după prizonieratul lui Amessias (791 î.H.). Astfel se explică numărul de cincizeci şi doi de ani de domnie ai lui Azarias. Alţi comentatori (JFB) sunt de părere că tronul lui Iuda a rămas vacant vreme de unsprezece sau doisprezece ani de la moartea lui Amessias până la instaurarea de fapt a lui Azarias, vreme în care acestuia din urmă, minor, i s-a asigurat o regenţă.

cincizeci şi doi de ani; şi numele mamei sale era Chalia, din Ierusalim. [3] Şi a făcut [ce este] drept în ochii Domnului, în toate, după cum făcuse şi Amessias, tatăl său; [4] numai înălţimile nu le-a desfiinţat, căci poporul încă mai aducea jertfe şi ardea tămâie pe înălţimi. [5] Iar Domnul l-a atins pe rege şi el a fost lepros până în ziua morţii sale; domnea dintr-o casă separată, iar Ioatham, fiul regelui, era [mai-mare] peste casa [regelui] şi judeca poporul ţării. [6] Şi celelalte fapte ale lui Azarias şi toate câte le-a săvârşit, iată, nu sunt oare scrise în Cartea cronicilor regilor lui Iuda? [7] Şi Azarias s-a culcat lângă părinţii săi şi l-au înmormântat lângă părinţii săi, în cetatea lui David; şi în locul lui a ajuns rege Ioatham, fiul său.

[8] În al treizeci şi optulea an al lui Azarias, regele lui Iuda, a ajuns rege peste Israel, în Samaria, Zacharias, fiul lui Ieroboam, vreme de şase luni. [9] Şi a făcut ce este rău în ochii Domnului, după cum au făcut şi părinţii lui; nu s-a depărtat de păcatele lui Ieroboam, fiul lui Nabat, care-l dusese în păcat pe Israel. [10] Iar Sellum, fiul lui Iabis, şi Keblaam au uneltit împotriva lui, şi l-au lovit, şi l-au omorât; şi Sellum a ajuns rege în locul lui. [11] Şi celelalte fapte ale lui Zacharias, iată, sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Israel. [12] [Acesta fusese] cuvântul Domnului, pe care-l rostise către Iu, zicând: „Fiii tăi până într-al patrulea neam vor şedea pe tronul lui Israel." Şi aşa a fost.

[13] Şi Sellum, fiul lui Iabis, a ajuns rege; în al treizeci şi nouălea an al lui Azarias, regele lui Iuda, Sellum a domnit o lună de zile, în Samaria. [14] Şi

---

15,3 Autorul deuteronomist rezumă domnia lui Azarias la comparaţia cu tatăl său. Aceasta a fost însă foarte activă şi este relatată pe larg la 2Par. 26,1-23.

15,5 Istoricul insistă numai pe detaliul bolii cu care regele lui Iuda a fost pedepsit pentru că a încercat să-şi aroge atribuţii sacerdotale. *Cf.* 2Par. 26,19. ♦ „separată": gr. αφφουσωθ transcrie aproximativ ebr. *ḥāphᶜşīth* („liber, separat"). ♦ Ioatham, fiul lui Azarias, a devenit coregent în jurul anului 750 î.H., când tatăl său s-a îmbolnăvit de lepră (2Par. 27,1).

15,7 Cronistul (2Par. 26,23) susţine că Azarias (Ozias) a fost înmormântat „în câmpul unde sunt înmormântaţi regii", nu „în cetatea lui David", pentru că fusese lepros.

15,8 Zacharias (753-752 î.H.), fiul lui Ieroboam II, a fost al patrulea rege din dinastia lui Iu. S-ar putea ca revolta grabnică a lui Sellum să se fi datorat nu numai practicilor apostate ale lui Zacharias, ci şi răspândirii în rândul supuşilor a profeţiei lui Elisei (4Rg. 10,30), care îl avertizase pe Iu că dinastia lui va dura vreme de patru generaţii.

15,10 „şi Keblaam" – alte manuscrise gr. au „[l-au lovit] la Keblaam": citire greşită a ebr. *qābhol-ʿām*, „în faţa poporului".

15,14 Manaem (ebr. *Mᶜnahēm*) era, după Flavius Iosephus (*AI* 9,9,1), un comandant al oştirii regale aflate la Thersa. Când a aflat că regele Zacharias a fost detronat, a ridicat tabără şi a venit în grabă la Samaria ca să îl înlăture pe uzurpatorul Sellum. A devenit

Manaem, fiul lui Gaddi, a urcat din Tharsila şi a mers în Samaria şi l-a lovit pe Sellum, fiul lui Iabis, în Samaria şi l-a omorât. [15] Şi celelalte fapte ale lui Sellum şi uneltirea pe care a pus-o la cale, iată, sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Israel. [16] Atunci Manaem a lovit Thersa şi tot ce era în ea şi ţinuturile de dincolo de Thersa, căci nu i-au deschis [porţile]; a lovit [cetatea] şi a spintecat [femeile] ce purtau în pântece.

[17] Dintr-al treizeci şi nouălea an al lui Azarias, regele lui Iuda, a domnit peste Israel, în Samaria, Manaem, fiul lui Gaddi, vreme de zece ani. [18] Şi a făcut ce este rău în ochii Domnului; nu s-a depărtat de toate păcatele lui Ieroboam, fiul lui Nabat, care-l dusese în păcat pe Israel. [19] În zilele lui, Phul, regele asirienilor, s-a ridicat asupra ţării, iar Manaem i-a dat lui Phul o mie de talanţi de argint ca să-i sprijine domnia. [20] Şi Manaem a luat argintul de la Israel, de la fiecare om cu stare, şi l-a dat regelui asirienilor – cincizeci de sicli de fiecare bărbat; iar regele asirienilor s-a întors şi n-a mai rămas în ţară. [21] Şi celelalte fapte ale lui Manaem şi toate câte le-a săvârşit, iată, nu sunt oare scrise în Cartea cronicilor regilor lui Israel? [22] Şi Manaem s-a culcat lângă părinţii săi, şi în locul lui a ajuns rege Phakeias, fiul său.

[23] Dintr-al cincizecilea an al lui Azarias, regele lui Iuda, a domnit peste Israel, la Samaria, Phakeias, fiul lui Manaem, vreme de doi ani. [24] Şi a făcut

---

rege al lui Israel şi a domnit între 752 şi 742 î.H. Traducătorul LXX indică, prin „Tharsila", locul de baştină al lui Manaem şi îl deosebeşte de „Thersa" de la 4Rg. 16. ♦ TM adaugă, la sfârşitul versetului: „şi a ajuns rege în locul lui."

15,16 Confuzia toponimică de la 4Rg. 15,14 se lărgeşte: editorul LXX preferă varianta Θερσα, acolo unde LXX-L oferă Ταφωε. Thersa era o veche cetate situată la nord de Muntele Efraim, la capătul Văii Faraah. În timpul lui Baasa (3Rg. 15,21) a devenit capitala regatului de nord şi a rămas astfel până când Ambri (Omri) a mutat capitala la Samaria. Taphoe (ebr. *Tipūaḥ*) era o cetate din teritoriul lui Efraim, situată la graniţa de sud cu Manase. TM are aici *Tiph^{e}saḥ*.

15,18 La sfârşitul versetului, TM adaugă: „în toate zilele sale."

15,19 „Phul": gr. Φουλ era numele local cu care fusese proclamat rege al Babilonului Thaglathphellasar III (744-727 î.H.). În cronicile regale asiriene este menţionat şi un anume Meni Himmu, regele Samariei (*i.e.* Manaem/*M^{e}nahēm*), în calitate de tributar. Biblia prezintă situaţia diferit. Cei o mie de talanţi fuseseră un dar al lui Manaem pentru Phul, nu un tribut. ♦ „ca să-i sprijine domnia": *litt.* „ca să fie mâna lui cu el".

15,20 Darul lui Manaem era de fapt unul de răscumpărare a populaţiei israelite de la o eventuală deportare în Asiria. În contractele asiriene, cincizeci de sicli de argint reprezentau contravaloarea unui sclav.

15,23 Phakeias (ebr. *P^{e}qaḥyāh*), fiul lui Manaem, a domnit între 742 şi 740 î.H.

ce este rău în ochii Domnului; nu s-a depărtat de păcatele lui Ieroboam, fiul lui Nabat, care l-a dus în păcat pe Israel. [25] Şi Phakeea, fiul lui Romelias, cel care era al treilea [în rang] după el, a uneltit împotriva lui şi l-a lovit în Samaria în faţa casei regelui, împreună cu Argob şi cu Aria; şi cu ei erau cincizeci de bărbaţi din cei patru sute; şi l-a omorât şi a domnit în locul lui. [26] Iar celelalte fapte ale lui Phakeias şi toate câte le-a săvârşit, iată, sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Israel.

[27] Dintr-al cincizeci şi doilea an al lui Azarias, regele lui Iuda, a domnit peste Israel, în Samaria, Phakeea, fiul lui Romelias, vreme de douăzeci de ani. [28] Şi a făcut ce este rău în ochii Domnului; nu s-a depărtat de toate păcatele lui Ieroboam, fiul lui Nabat, care l-a dus în păcat pe Israel. [29] În vremea lui Phakeea, regele lui Israel, a venit Thaglathphellasar, regele asirienilor, şi a pus stăpânire pe Ain şi pe Abelbaithamaacha, şi pe Ianoch, şi pe Kenez, şi pe Asor, şi pe Galaad, şi pe Galileea, tot ţinutul lui Neftali şi i-a strămutat pe aceştia printre asirieni. [30] Şi Oseea, fiul lui Ela, a pus la cale o uneltire împotriva lui Phakeea, fiul lui Romelias, şi l-a lovit, şi l-a omorât, şi a domnit în locul lui, dintr-al douăzecilea an al lui Ioatham, fiul lui Azarias. [31] Şi celelalte fapte ale lui Phakeea şi toate câte le-a săvârşit, iată, sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Israel.

[32] Dintr-al doilea an al lui Phakeea, fiul lui Romelias, regele lui Israel, a domnit Ioatham, fiul lui Azarias, regele lui Iuda. [33] Era de douăzeci şi cinci de ani când [a început] să domnească şi a domnit la Ierusalim vreme de şaisprezece ani, iar numele mamei sale era Ierusa, fiica lui Sadoc. [34] Şi a făcut [ce este] drept în ochii Domnului, în toate câte le făcuse şi Ozias, tatăl său; [35] numai că nu a desfiinţat înălţimile, căci poporul mai aducea jertfe şi ardea tămâie pe înălţimi. El a durat poarta de sus la Casa Domnului. [36] Şi

---

15,25 Phakeea (ebr. *Peqaḥ*) a domnit din 740/739 până în 732/731 î.H. ♦ „în faţa casei regelui": TM are „în fortăreaţa casei regelui". ♦ Nu este clar dacă Argob şi Aria au fost complici ai uzurpatorului sau dacă au fost supuşi fideli ai regelui Phakeias, morţi împreună cu el (JFB). Mai există şi presupunerea că nu e vorba de antroponime, ci de toponime, glosă la „Galaad" din v. 29. ♦ „din cei patru sute": TM are „din fiii galaadiţilor".

15,29 Aceste cuceriri ale lui Thaglathphellasar III făceau parte dintr-o campanie vestică mai extinsă şi întreprinsă, aşa cum sugerează sursele asiriene, în jurul anului 734 î.H. Toponimele sunt înşirate în ordinea cuceririi lor.

15,30 Oseea, fiul lui Ela, a domnit între 732/731 şi 723 î.H.

15,33 Ioatham, fiul lui Ozias, regele lui Iuda, a domnit singur numai între 740/739 şi 732 î.H. Istoriograful deuteronomist adaugă la aceştia şi anii coregenţei lui (din cca 750 î.H.).

celelalte fapte ale lui Ioatham şi toate câte le-a săvârşit, oare nu sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Iuda? [37] În zilele acelea, Domnul a început să-l trimită împotriva lui Iuda pe Raasson, regele Siriei, şi pe Phakeea, fiul lui Romelias. [38] Şi Ioatham s-a culcat lângă părinţii săi şi a fost înmormântat cu părinţii săi, în cetatea lui David, părintele său, şi în locul lui a domnit Achaz, fiul său.

16 [1] În al şaptesprezecelea an al lui Phakeea, fiul lui Romelias, a ajuns rege Achaz, fiul lui Ioatham, regele lui Iuda. [2] Achaz era de douăzeci de ani când [a început] să domnească şi a domnit în Ierusalim vreme de şaisprezece ani. Şi nu a făcut [ce este] drept în ochii Domnului Dumnezeului său, cu credinţă, ca părintele său David, [3] ci a umblat pe calea lui Ieroboam, fiul lui Nabat, regele lui Israel; şi l-a trecut pe fiul său prin foc, după spurcăciunile neamurilor pe care Domnul le alungase din faţa fiilor lui Israel; [4] şi aducea jertfe şi ardea tămâie pe înălţimi şi pe dealuri şi sub fiecare copac din dumbrăvi. [5] Atunci Raasson, regele Siriei, şi Phakeea, fiul lui Romelias, regele lui Israel, au urcat cu război la Ierusalim şi l-au împresurat pe Achaz, dar n-au putut să se lupte cu el. [6] În vremea aceea, Raasson, regele Siriei, a

---

15,37 Regele Raasson al Siriei, în alianţă cu Phakeea, l-a ameninţat, probabil, pe Ioatham pentru a-l determina să intre în alianţa lor antiasiriană; ulterior, războiul a izbucnit pe vremea lui Achaz, însă regele din Iuda a preferat să treacă de partea Asiriei.

16,1-2 Urcarea pe tron a lui Achaz şi durata domniei acestuia a pus în dificultate cronologia veterotestamentară. Se consideră că Achaz a domnit ca suveran între 735 şi 716/715 î.H., dar a fost coregent al lui Ioatham începând din 744 î.H. ♦ „cu credinţă": nu apare în TM.

16,3 „pe calea lui Ieroboam... regele lui Israel": TM are „pe calea regilor lui Israel". ♦ Prin trecerea copiilor prin foc, în cinstea lui Moloch, se pot înţelege, în sens radical, sacrificiile de copii sau anumite practici cu caracter magic (acest lucru îl sugerează folosirea expresiei „trecut prin foc" în loc de „ars de viu" sau „adus ca ardere de tot"; *cf.* 17,17). Unii comentatori afirmă că ritualurile în cauză, interzise de legea mozaică (Lev. 18,21 şi 20,2-5; Deut. 12,31; 18,10) şi condamnate de profeţi (Ier. 7,31; Iez. 16,20-21 etc.), constau în trecerea copiilor printre mâinile incandescente ale statuii zeului Moloch, în scopuri lustrale. Uneori totuşi copiii erau arşi de vii (JFB). E posibil ca Achaz să fi avut aceeaşi reacţie ca regele Moabului (3,27) (AB II Kings, p. 186).

16,5 *Cf.* şi Is. 7,1. Deşi nu apare explicit în versetul de faţă, după eşuarea campaniei, regele Israelului şi cel al Siriei se întorc acasă.

16,6 „Ailath": gr. Αιλαθ (ebr. *'Êylath*) era o aşezare străveche la extremitatea nordică a Golfului Aqaba, la Marea Roşie.

întors Ailathul la Siria şi i-a alungat pe iudei din Ailath, iar idumeii au intrat în Ailath şi s-au sălăşluit acolo până în ziua aceasta. [7] Şi Achaz a trimis soli la Thaglathphellasar, regele asirienilor, zicând: „Eu sunt robul tău şi fiul tău, ridică-te şi izbăveşte-mă din mâna regelui Siriei şi din mâna regelui lui Israel, care s-au ridicat împotriva mea!" [8] Şi Achaz a luat argintul şi aurul ce se găseau în vistieria Casei Domnului şi a casei regelui şi le-a trimis regelui [asirienilor] în dar. [9] Şi regele asirienilor i-a dat ascultare şi s-a dus regele asirienilor la Damasc şi l-a cucerit şi i-a strămutat [pe locuitorii lui] şi l-a omorât pe Raasson. [10] Şi regele Achaz i-a ieşit înainte lui Thaglathphellasar, regele asirienilor, la Damasc. Şi a văzut altarul de la Damasc şi regele Achaz i-a trimis preotului Urias un model al altarului şi măsurile lui şi toată alcătuirea lui; [11] şi preotul Urias a durat altarul întru totul, aşa cum îi trimisese din Damasc regele Achaz. [12] Şi regele a văzut altarul şi s-a urcat la el [13] şi şi-a adus arderea de tot şi jertfa şi libaţia şi a stropit altarul cu sângele jertfelor sale de pace. [14] Şi altarul de aramă, care era dinaintea Domnului, l-a mutat din faţa Casei Domnului, de unde [era] – între altar şi Casa Domnului – şi l-a aşezat lângă altarul [cel nou], înspre miazănoapte. [15] Şi regele Achaz i-a dat poruncă preotului Urias, zicând: „Pe altarul cel mare să aduci arderea de tot dimineaţa şi jertfa de seară şi arderea de tot a regelui şi jertfa lui şi arderea de tot a întregului popor şi jertfa lui şi libaţia lui; şi să-l stropeşti cu tot sângele de la arderea de tot şi cu tot sângele de la jertfă; iar altarul de aramă lasă-mi-l mie, pentru

---

16,7 În ciuda sfatului inspirat al lui Isaia (Is. 7,4), Achaz i-a devenit vasal lui Thaglathphellasar.

16,9 „strămutat": TM adaugă „la *Qīr*".

16,10 „măsurile" traduce termenul grecesc ῥυθμός, care mai înseamnă şi „formă". Achaz îi trimite marelui preot din Ierusalim planul altarului din Damasc. ♦ Urias este preotul pe care şi-l ia martor Isaia în discursul adresat regelui Achaz (Is. 8,2).

16,11 La sfârşitul versetului, TM are în plus: „Aşa a lucrat preotul *'Uriyyāh* [chiar] înainte ca regele *'Āhāz* să se întoarcă de la Damasc."

16,14 Altarul cel nou nu înlocuieşte de la început altarul de bronz al lui Solomon. Primul pas a fost instalarea lui în preajma Templului, o dată cu mutarea altarului de bronz, şi al doilea pas a fost instalarea altarului de model damaschin în locul altarului de bronz. Păcatul lui Achaz a constat în nesocotirea planului de inspiraţie divină după care a fost construit Templul de către Solomon.

16,15 „pentru dimineaţă": TM are „pentru a cerceta" (ebr. *baqqēr*, care se scrie consonantic la fel ca *boqer*, „dimineaţă".)

dimineaţă." [16] Şi preotul Urias a făcut în toate cum îi poruncise regele Achaz. [17] Şi regele Achaz a tăiat marginile ramei şi a scos vasele de acolo şi a luat „marea" de pe boii de aramă pe care stătea şi a pus-o pe o pardoseală de piatră. [18] Şi a zidit o temelie pentru tron în Casa Domnului şi intrarea regelui cea de afară a strămutat-o în Casa Domnului, din pricina regelui asirienilor. [19] Şi celelalte fapte ale lui Achaz, câte le-a săvârşit, oare nu sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Iuda? [20] Şi s-a culcat Achaz lângă părinţii săi şi l-au înmormântat în cetatea lui David şi în locul lui a domnit Ezekias, fiul său.

17 [1] Dintr-al doisprezecelea an al lui Achaz, regele lui Iuda, a domnit peste Israel, în Samaria, Oseea, fiul lui Ela, vreme de nouă ani. [2] Şi a făcut ce este rău în ochii Domnului, însă nu ca regii lui Israel care au fost înaintea lui. [3] Împotriva lui s-a ridicat Salamanassar, regele asirienilor, iar Oseea a ajuns robul lui şi îi dădea daruri. [4] Şi regele asirienilor a aflat strâmbătate în Oseea, căci el a trimis soli la Segor, regele Egiptului; şi nu i-a mai dat daruri în anul acela regelui asirienilor, şi regele asirienilor l-a împresurat şi

---

16,17 „marginile ramei": μεχωνωθ transcrie aproximativ ebr. *mis^{e}g^{e}rōth*, „margine, ramă". Termenul este folosit şi în 3Rg., dar pentru un alt suport ebr. (*cf.* nota 7,14 la 3Rg.). ♦ „marea": gr. θάλασσα este bazinul descris în 3Rg. 7,23 *sq.*, folosit de preoţi pentru spălările rituale; acest bazin era fixat într-un suport circular şi se sprijinea pe doisprezece boi de aramă care priveau, câte trei, spre fiecare punct cardinal.

16,18 TM are „Galeria de sabat pe care o construiseră în Casa [lui YHWH] şi intrarea regelui cea de afară le-a strămutat în Casa lui YHWH, din pricina regelui Asiriei". ♦ „din pricina": *litt.* „de faţa", este un calc după ebr. O posibilă interpretare este că a mutat intrarea regală în Templu de frica regelui asirienilor; altă explicaţie ar fi că e vorba de modificări care micşorează prestigiul regelui, devenit vasal asirienilor.

17,1 Oseea devine rege în al doisprezecelea an al coregenţei lui Achaz cu Ioatham, adică în 732 î.H., ceea ce se potriveşte şi cu informaţia de la 4Rg. 15,30.

17,2 Se pare că Oseea a încercat o reformă religioasă, însă nu a reuşit (DB, *s.v.* „Osea", p. 949).

17,3 Thaglathphellasar III susţinea încă de pe vremea lui Phakeea că Israelul îi era vasal şi tributar (DB, *s.v.* „Pecah", p. 995). ♦ Salamanassar V era fiul şi moştenitorul lui Thaglathphellasar III la tronul Asiriei (727-722 î.H). ♦ „daruri": LXX are μανα, care transcrie ebr. *min^{e}ḥāh*, „dar, tribut".

17,4 Episodul negocierilor camuflate cu „Segor (TM *Sō'*), regele Egiptului" a avut loc în jurul anului 726 î.H. Identificarea acestuia e neclară: s-a presupus că ar fi vorba de Osorkon IV, faraon libian obscur (727-716 î.H.), sau de Tefnakht (727-720 î.H.), care a domnit la Sais (confuzie între numele regelui şi cel al capitalei sale).

l-a aruncat în lanţuri în temniţă. [5] Şi regele asirienilor s-a ridicat împotriva întregii ţări şi s-a urcat la Samaria şi a împresurat-o vreme de trei ani. [6] Într-al nouălea an al lui Oseea, regele asirienilor a cucerit Samaria şi l-a strămutat pe Israel printre asirieni şi i-a sălăşluit la Alae şi la Abor, râurile Gozanului, şi în cetăţile mezilor. [7] Şi a fost [aşa] pentru că fiii lui Israel au păcătuit înaintea Domnului Dumnezeului lor, care îi scosese din Ţara Egiptului, de sub mâna lui Faraon, regele Egiptului, şi s-au temut de zei străini [8] şi au umblat după rânduielile neamurilor pe care Domnul le alungase de la faţa fiilor lui Israel, şi regii lui Israel, câţi au făcut [aşa], [9] şi câţi dintre fiii lui Israel au făptuit în taină nu aşa [cum trebuie, ci] împotriva Domnului Dumnezeului lor şi au durat înălţimi pe lângă toate oraşele lor, de la turn de strajă şi până la cetate întărită; [10] şi şi-au ridicat stâlpi şi dumbrăvi pe orice înălţime de deal şi sub fiecare copac din dumbravă; [11] şi au ars tămâie acolo, pe toate înălţimile, întocmai ca neamurile pe care Domnul le alungase de la faţa lor; şi s-au făcut părtaşi [la rele]; şi au cioplit [chipuri] încât l-au mâniat pe Domnul; [12] şi au slujit la idolii despre care le spusese Domnul: „Nu-I faceţi lucrul acesta Domnului." [13] Şi Domnul a dat mărturie împotriva lui Israel şi împotriva lui Iuda prin toţi profeţii Săi, prin fiecare văzător, zicând: „Întoarceţi-vă din căile voastre cele rele şi păziţi poruncile Mele şi îndreptările

---

17,6 „Alae": gr. Αλαε (ebraic *halakh*), redă asirianul Halahhu, oraş şi district la NE de Ninive. ♦ Abor (azi Habur) este un râu care curge prin provincia asiriană Gozan, colectând apele unor pâraie care străbat regiunea de la SV de cursul mijlociu al Eufratului (DB, *s.v.* „Habor", p. 514). ♦ „cetăţile": Rahlfs are Ορη, ce transcrie ebr. *'ārēy [mādhāy]*, „cetăţile [mezilor]"; alte ediţii grecizează cuvântul, punându-i spirit şi accent: "Ορη Μήδων, „munţii mezilor", iar Vulgata şi Peshitta au „satele mezilor". Locuitorii mezi ai Gozanului, regiune înaltă a Asiriei, se revoltaseră împotriva stăpânirii asiriene, iar deportarea israeliţilor în zonă a avut drept scop deznaţionalizarea şi dezenclavizarea provinciei, şi aşa greu accesibilă din pricina reliefului ei accidentat.

17,8 „rânduielile": gr. δικαιώματα se traduce de obicei cu „îndreptări". În sens tehnic, e vorba de dispoziţii de aplicare a unei legi. ♦ „şi regii lui Israel, câţi au făcut [aşa]": TM are „şi [legile] pe care şi le-au făcut regii lui Israel" – aluzie la modificările aduse de Ieroboam I (*cf.* 3Rg. 12,26-32).

17,9 „au făptuit în taină": gr. ἠμφιέσαντο λόγους: *litt.* „şi-au învăluit faptele". Această expresie sugerează practici subversive faţă de dreapta credinţă. ♦ „de la turn de strajă şi până la cetate întărită": expresie desemnând totalitatea localităţilor, mici şi mari.

17,11 „părtaşi [la rele]": TM are „lucruri rele". Traducătorul a citit *HBRYM* în loc de *DBRYM*, „cuvinte, lucruri".

17,12 „Nu-I faceţi lucrul acesta Domnului": TM are „Nu faceţi lucrul acesta".

17,13 „văzător": *cf.* 1Rg. 9,9 şi nota *ad loc.* ♦ „şi toată legea": TM are „după toată Legea".

Mele şi toată legea pe care le-am poruncit-o părinţilor voştri, câte vi le-am vestit vouă prin robii mei, profeţii." [14] Şi n-au ascultat şi şi-au înţepenit grumazul mai tare decât părinţii lor, [15] iar mărturiile Lui, câte le-a dat mărturie lor, nu le-au păzit şi au umblat după deşertăciuni, ajungând deşertăciune, şi după neamurile din jurul lor, [deşi Domnul] le poruncise să nu facă aşa; [16] au părăsit poruncile Domnului Dumnezeului lor şi şi-au turnat idoli – două juninci – şi au făcut dumbrăvi şi s-au închinat la toată oştirea cerului şi i-au slujit lui Baal; [17] şi şi-au trecut fiii şi fiicele prin foc şi s-au apucat de ghicit şi de descântat; şi s-au vândut să facă ce este rău în ochii Domnului, încât l-au mâniat. [18] Şi Domnul s-a mâniat foarte împotriva lui Israel şi i-a îndepărtat de la faţa Sa şi n-a mai rămas decât tribul lui Iuda. [19] Dar nici fiii lui Iuda nu au păzit poruncile Domnului Dumnezeului lor, ci au umblat după îndreptările lui Israel, pe care le aveau aceia; [20] şi l-au lepădat pe Domnul în toată seminţia lui Israel şi [Domnul] i-a scuturat şi i-a dat pe mâna celor care i-au jefuit, până i-a spulberat de la faţa Sa. [21] Căci Israel se răzvrătise împotriva casei lui David şi-l puseseră rege pe Ieroboam, fiul lui Nabat, iar Ieroboam l-a abătut pe Israel de la Domnul şi i-a făcut să săvârşească păcat mare; [22] şi fiii lui Israel au umblat în tot păcatul lui Ieroboam, pe care-l săvârşise, şi nu s-au depărtat de el, [23] până când nu l-a lepădat Domnul pe Israel de la faţa Sa, aşa cum grăise Domnul prin toţi robii Săi, profeţii; şi Israel a fost strămutat din ţara sa printre asirieni, până în ziua aceasta.

[24] Şi regele asirienilor i-a adus din Babilon pe cei din Chuntha, şi [oameni] din Aia, şi Aimath, şi Seppharuain şi i-a sălăşluit în cetăţile

---

17,14 La sfârşitul versetului, TM are în plus: „care nu s-au încrezut în YHWH, Dumnezeul lor."

17,15 Înainte de „iar mărturiile", TM are în plus: „au lepădat îndreptările Lui, legământul Lui pe care îl încheiase cu părinţii lor." ♦ „deşertăciuni": gr. μάταια se referă la idolii neamurilor păgâne.

17,16 „două juninci": TM are „doi viţei" (*cf.* 3Rg. 12,28). ♦ „oştirea cerului": se referă la cultul astrelor, soarele, luna, planetele (*cf.* 23,5). Cultul astral se celebra prin adorare, ardere de tămâie şi libaţii. Prima legătură între familia regală şi acest cult apare în timpul regelui Manasses din Iuda (*cf.* 21,3) (AB II Kings, p. 205).

17,18 „tribul lui Iuda": de fapt este vorba de Regatul de Sud, în întregime, care cuprindea, pe lângă tribul majoritar al lui Iuda, o bună parte din triburile lui Beniamin, Levi şi Simeon.

17,20 „l-au lepădat pe Domnul în toată...": TM are „Domnul a lepădat toată...".

17,24-28 Pasajul oferă o imagine simplificată despre deportarea populaţiei din Regatul de Nord şi repopularea lui. De fapt, au fost mai multe colonizări succesive.

Samariei în locul fiilor lui Israel; şi ei au moştenit Samaria şi s-au sălăşluit în cetăţile ei. [25] Şi a fost aşa: la începutul şederii lor [acolo] nu s-au temut de Domnul şi Domnul a trimis împotriva lor leii şi au fost ucişi câţiva dintre ei. [26] Şi i-au spus regelui asirienilor: „Neamurile pe care le-ai strămutat şi le-ai aşezat în cetăţile Samariei nu au cunoscut judecata Dumnezeului ţării, şi [El] a trimis leii împotriva lor şi, iată, pe unii i-au omorât, căci nu au cunoscut judecata Dumnezeului ţării." [27] Şi regele asirienilor a dat poruncă, zicând: „Duceţi acolo [israeliţi] şi să meargă să se aşeze acolo şi să le lămurească judecata Dumnezeului ţării." [28] Şi au luat un preot dintre cei pe care îi strămutaseră din Samaria şi [acela] s-a aşezat în Baithel şi îi lămurea cum să se teamă de Domnul. [29] Dar, neam după neam, îşi făceau zeii lor şi îi puneau în casele de pe înălţimile pe care le făcuseră samaritenii, fiecare neam în cetăţile sale, în care se sălăşluiseră. [30] Şi oamenii din Babilon l-au

---

17,24 „regele asirienilor", se referă, probabil, la Sargon II (722-705 î.H.) (*cf.* şi 18,11). ♦ „Chuntha": gr. Χουνθα (ebr. *Kūthāh*, acad. *kutu*) era o cetate antică din Babilonia, identificată astăzi cu Tell-Ibrahim, la NE de Babilon. ♦ „Aia": gr. Αια (TM *'Ăwwā'*) ar putea fi localitatea Ahivaz, situată pe râul Karuns, ce se varsă în Golful Persic. ♦ „Seppharuain": gr. Σεπφαρουαιν era probabil un oraş în Siria, eventual acelaşi cu localitatea Sibraim, de lângă Damasc, menţionată ulterior (Iez. 47,16) (DB, *s.v.* „Sefarvaim", p. 1188). Alţi comentatori s-au gândit la o localitate de pe Eufrat, Sippar (JFB). ♦ „în locul fiilor lui Israel": expresie generică; reiese însă din cele ce urmează că nu toţi israeliţii au fost strămutaţi, ci, mai degrabă, că s-a creat o populaţie amestecată.

17,25 Pe coastele Asiei Mici şi în Palestina exista o specie de lei asemănătoare cu cea a leilor africani.

17,26 „judecata Dumnezeului ţării." Termenul „judecată" traduce gr. κρῖμα care este un termen tehnic juridic, folosit la plural şi tradus în Pentateuh „hotărârile" lui Dumnezeu.

17,27 „Duceţi acolo [israeliţi]": TM are „Duceţi acolo pe unul dintre preoţii din Samaria pe care i-aţi strămutat".

17,28 Înţelegem din solicitările locuitorilor că nu toţi israeliţii fuseseră deportaţi, dar că puţinii rămaşi, amestecaţi cu nou-veniţii babilonieni, uitaseră practicile de cult iahviste.

17,30 „Socchothbainith": gr. Σοκχωθβαινιθ (ebr. *Sukkōth b^{e}nōth*, „colibele fetelor") ar putea fi o aluzie la prostituţia sacră sau la adorarea unor zeităţi feminine, ca Banitu (epitet al lui Iştar), dar s-ar putea referi şi la Sikkuth, numele unei divinităţi astrale (*cf.* Am. 5,26). ♦ „Nerigel": gr. Νηριγελ (ebr. *Nēr^{e}ghal*, babilonian *Ner[i]gal*, „Domnul Marii Cetăţi"), zeitate babiloniană adorată în Kuthu, ca stăpân al lumii subpământene. Leii trimişi de YHWH au fost puşi în legătură cu animalul cultic al acestei divinităţi. Iniţial, Nerigel era un zeu aerian care întruchipa arşiţa soarelui, aducătoare de molime. Ulterior, a fost identificat cu Marte. Numele divinităţii apare sub forma unui compus în numele unor suverani şi oficialităţi babiloniene (DB, *s.v.* „Nergal", p. 904 şi Lurker, M., 1999,

făcut pe [zeul] Socchothbainith, şi oamenii din Chuth au făcut pe Nerigel, şi oamenii din Aimath au făcut pe Asimath; [31] şi eveii au făcut pe Eblazer şi pe Tharthac, şi cei din Seppharuain şi-au ars fiii în foc pentru Adramelech şi Anemelech, zeii Seppharuainului. [32] Se temeau de Domnul, şi [totuşi] şi-au aşezat spurcăciuni în casele de pe înălţimi, pe care le-au făcut în Samaria, neam după neam, în cetatea în care se sălăşluiseră; şi se temeau de Domnul şi [totuşi] şi-au făcut dintre ei preoţi ai înălţimilor şi ei aduceau [jertfe] în casa de pe înălţimi. [33] Se temeau de Domnul şi [totuşi] le slujeau zeilor lor după judecata neamurilor, unde au fost ei aşezaţi. [34] Până în ziua aceasta, ei au făcut după judecata lor; [totuşi] ei se tem şi fac [şi] după îndreptările lor, după judecata lor, după legea şi după porunca pe care le-a dat-o Domnul fiilor lui Iacob, căruia i-a pus numele Israel; [35] şi Domnul făcuse legământ cu ei şi le poruncise, spunând: „Nu vă temeţi de zei străini şi nu vă închinaţi la ei, şi nu-i slujiţi, şi nu le aduceţi jertfe, [36] ci numai Domnului – care v-a scos din ţara Egiptului cu putere mare şi cu braţ înălţat – de El să vă temeţi şi Lui să vă închinaţi, şi Lui să-I aduceţi jertfe; [37] îndreptările şi judecăţile, şi legea, şi poruncile pe care le-a scris pentru voi să vă îngrijiţi să le împliniţi în toate zilele şi să nu vă temeţi de zei străini; [38] şi legământul pe care

---

s.v. „Nergal", p. 230). ♦ „Asimath": gr. Ασιμαθ; nu este cunoscut în afara Vechiului Testament. Totuşi, unii l-au apropiat de Semios, zeul sirian (DB, *s.v.* „Aşima", p. 109).

17,31 „Tharthac", gr. Θαρθακ (ebr. *Tar^{e}tāq*). Zeitate despre care TB (*Sanhedrin* 63b) susţine că ar fi fost venerată sub chip de măgar. ♦ „şi-au ars fiii în foc": aici este vorba despre un ritual propriu-zis de aducere de jertfe umane. ♦ Numele Adramelech pune în continuare probleme. Unii l-au interpretat ca *'DDR MLK*, „Regele (Molec) este puternic" (DB, *s.v.* „Adramelec[1]", p. 12). ♦ Anemelech a fost pus în legătură cu zeul uranian accadian An(u). Astfel, numele acestei zeităţi s-ar traduce „An este rege". An era cunoscut şi în textele ugaritice şi feniciene (DB, *s.v.* „Anamelec", p. 37).

17,32 „Şi se temeau [...] pe înălţimi": TM are „Ei s-au temut şi de YHWH, dar şi-au făcut dintre ai lor preoţi pentru înălţimi, ca să slujească în numele lor în casele de pe înălţimi".

17,34-40 Fragmentul de la v. 34b („ei se tem şi fac...") până la v. 40 inclusiv este considerat un adaos ulterior (BJ, nota *ad loc.*). Repetarea pronumelui „lor" creează confuzii. „Ei au făcut...": e vorba de neamurile strămutate şi amestecate cu israeliţii, care au continuat să se conducă după rânduielile proprii de cult, dar: „ei se tem şi fac [totuşi] *şi* după îndreptările lor (*i.e.* ale israeliţilor)...". Textul continuă (vv. 35-40) cu reiterarea unor precepte deuteronomiste, apoi (v. 41) se revine la „neamuri".

17,34„Până în ziua aceasta" adică, până la data redactării ebraice a 4Rg., în perioada exilică timpurie. ♦ În TM, începutul versetului este: „Până astăzi, ei fac după rânduiala dintâi, nu se tem de YHWH, nu lucrează după îndreptările şi rânduielile lor, nici după Lege, nici după porunca pe care..."

l-a încheiat cu voi să nu-l uitați și să nu vă temeți de zei străini, [39] ci numai de Domnul Dumnezeul vostru să vă temeți și El vă va scăpa de toți dușmanii voștri; [40] și să nu ascultați de judecata lor, pe care ei o împlinesc." [41] Și neamurile aveau teamă de Domnul și [totuși] slujeau la chipurile lor [cioplite], iar fiii lor și fiii fiilor lor, așa cum au făcut părinții lor, așa fac [și ei] până în ziua aceasta.

18 [1] Și a fost așa: în al treilea an al lui Oseea, fiul lui Ela, regele lui Israel, a ajuns rege Ezekias, fiul lui Achaz, regele lui Iuda. [2] Era de douăzeci și cinci de ani când [a început] să domnească și a domnit în Ierusalim douăzeci și nouă de ani, iar numele mamei sale era Abu, fiica lui Zacharias. [3] Și a făcut [ce este] drept în ochii Domnului, în toate, cum făcuse David, părintele său. [4] El a desființat înălțimile și a sfărâmat toți stâlpii și a nimicit dumbrăvile și șarpele de aramă pe care-l făcuse Moise, căci până în zilele acelea fiii lui Israel ardeau pentru el tămâie; și l-a numit Neesthan. [5] A nădăjduit în Domnul Dumnezeul lui Israel și n-a mai fost după el nici unul asemenea lui printre regii lui Iuda, și nici între cei care au fost înaintea lui; [6] și s-a alipit de Domnul și nu s-a abătut din urmarea Lui; și I-a păzit poruncile câte i le poruncise lui Moise; [7] și Domnul era cu el: în toate câte le făcea era priceput. Și el s-a răzvrătit împotriva regelui asirienilor și nu i-a mai fost rob. [8] El i-a

---

17,40 În TM, cuvintele lui Dumnezeu se termină la v. 39, iar v. 40 este: „Dar ei nu au ascultat, ci fac mai departe după rânduiala lor dintâi."

18,1-2 Cronologia domniei lui Ezekias este controversată. Se presupune că Ezekias a fost asociat la domnie de către Achaz, în anul al treilea al domniei lui Oseea, în Samaria, adică 729 î.H. Versetul următor se referă la cei douăzeci și nouă de ani de domnie ai lui Ezekias ca monarh unic al lui Iuda: 716-687 î.H.

18,4 „șarpele de aramă": *cf.* Num. 21,8-9. ♦ „l-a numit Neesthan": TM are „i se spunea *Nᵉḥuṣᵉtān*", de la *nᵉḥoṣeth*, „aramă", și *nāḥāṣ*, „șarpe". Șarpele de aramă pe care l-a făcut Moise în deșert la porunca Domnului ajunsese un obiect de idolatrie. Gestul lui Ezekias de a distruge șarpele se înscrie în seria marilor reforme religioase ale regelui. La popoarele învecinate, cultul șerpilor de aramă era răspândit, așa cum dovedesc și descoperirile arheologice. Șerpi similari cu cel distrus de Ezekias s-au găsit la Gezer, Hațor și Timna.

18,5 De un elogiu similar se va bucura și Iosias (4Rg. 23,25).

18,7 Răzvrătirea lui Ezekias a constat, probabil, în oprirea plății tributului către regele Asiriei. Politica de independență pe care a practicat-o Ezekias contrastează puternic cu cea de supunere totală a tatălui său Achaz.

18,8 Campania de recucerire a teritoriilor de la filisteni s-a desfășurat, probabil, simultan cu oprirea plății tributului către regele Asiriei. Contrastul cu domnia lui Achaz persistă:

bătut pe Străini până la Gaza şi până la hotarele ei, de la turn de strajă până la cetate întărită.

[9] Şi a fost aşa: în al patrulea an al regelui Ezekias (acesta era al şaptelea an al lui Oseea, fiul lui Ela, regele lui Israel) s-a ridicat asupra Samariei Salamanassar, regele asirienilor, şi a împresurat-o; [10] şi a luat-o, la capătul a trei ani, într-al şaselea an al domniei lui Ezekias (acesta era al nouălea an al lui Oseea, regele lui Israel), şi Samaria a fost luată în stăpânire. [11] Şi regele asirienilor a strămutat [oamenii din] Samaria printre asirieni şi i-a aşezat la Alae şi la Abor, râul Gozanului şi în cetăţile mezilor, [12] pentru că n-au ascultat de glasul Domnului Dumnezeului lor şi au călcat legământul Lui, toate câte le poruncise Moise, robul Domnului, şi n-au ascultat şi n-au împlinit.

[13] Şi în al paisprezecelea an al regelui Ezekias, Sennacherim, regele asirienilor, a urcat împotriva cetăţilor întărite ale lui Iuda şi le-a luat. [14] Şi Ezekias, regele lui Iuda, a trimis soli la regele asirienilor, la Lachis, spunând: „Am greşit, abate-te de la mine; orice vei pune asupra mea, voi duce." Şi regele asirienilor a pus asupra lui Ezekias, regele lui Iuda, [bir de] trei sute de talanţi de argint şi treizeci de talanţi de aur. [15] Şi Ezekias i-a dat tot argintul aflat în Casa Domnului şi în vistieria casei regelui. [16] În ceasul acela Ezekias

---

pierderile teritoriale suferite de acesta în faţa filistenilor (2Par. 28,18) sunt reparate acum radical de fiul său.

18,9-10 Salamanassar V a asediat Samaria începând din 725 î.H. până la căderea acesteia în 722 î.H.

18,11 „Regele asirienilor" care i-a deportat pe israeliţi a fost Sargon II, *cf.* şi nota 17,24. ♦ „Samaria": TM are „Israel".

18,13 Campania antipalestiniană a lui Sennacherim (ebr. *San^{e}ḥērībh*), regele Asiriei (705-681 î.H), a avut loc în 701 î.H. Scopul acesteia era distrugerea coaliţiei antiasiriene din Palestina, condusă, pare-se, de Ezekias, regele lui Iuda, şi sprijinită puternic de Egipt. Ţinta ultimă a Asiriei era, de fapt, Egiptul. Analele asiriene dau detalii despre campania lui Sennacherim în Palestina, în 701: regele se laudă că a cucerit de la Ezechias 46 de cetăţi fortificate, dar nu se pomeneşte nimic despre eşecul final al regelui asirian. Pasajul 4Rg. 18,13-19,37 este reluat aproape identic în Is. 36-37.

18,14-16 Unul dintre basoreliefurile asiriene din această perioadă îl reprezintă pe un rege asirian aşezat pe tronul din Lachis (şi numit Sanherib), în timp ce primea o delegaţie străină. Fizionomia solilor trădează proveniența lor iudaică (JFB). ♦ Dezamăgit de lipsa de reacţie a Egiptului aliat şi confruntat cu importante pierderi teritoriale în urma invaziei asiriene, Ezekias consimte la plata tributului într-o primă fază. Ceea ce însă nu implica şi capitularea Ierusalimului.

18,16 „În ceasul acela": *litt.* „în momentul acela".

a scos [aurul de la] porţile templului Domnului şi [de la] stâlpii pe care [chiar] Ezekias, regele lui Iuda, îi aurise şi l-a dat regelui asirienilor.

[17] Şi regele asirienilor i-a trimis pe Tharthan şi pe Raphis şi pe Rapsakes, de la Lachis la regele Ezekias, cu oaste puternică asupra Ierusalimului; şi au urcat şi au mers asupra Ierusalimului şi s-au oprit lângă apeductul de la lacul de sus, care este pe drumul către Ogorul Înălbitorului. [18] Şi au strigat către Ezekias şi au mers la el Eliakim, fiul lui Chelkias, mai-marele casei, şi Somnas, scribul, şi Ioas, fiul lui Asaph, cronicarul. [19] Şi Rapsakes le-a spus: „Spuneţi-i lui Ezekias: Aşa zice regele cel mare, regele asirienilor: «Ce-i cu încrederea aceasta, pe care te întemeiezi? [20] Ai spus: 'În afară de vorbe din gură, [am şi] sfat şi oaste pentru bătălie!' Acum în cine te încrezi de te-ai răzvrătit împotriva mea? [21] Acum, iată, te-ai încrezut în toiagul cel de trestie frântă, în Egipt; orice om s-ar sprijini în el, îi intră în mână şi i-o găureşte; aşa [a făcut] Faraon, regele Egiptului, cu toţi cei care s-au încrezut în el. [22] Şi dacă îmi spui: 'În Domnul Dumnezeu ne-am încrezut', oare nu este El Acela căruia Ezekias i-a stricat înălţimile şi altarele şi i-a spus lui Iuda şi Ierusalimului: 'Să vă închinaţi numai în faţa acestui altar, la Ierusalim'?» [23] Iar acum căderi la înţelegere cu stăpânul meu, regele asirienilor, şi îţi voi da două mii de cai, dacă tu vei fi în stare să urci pe ei [tot atâţia] călăreţi. [24] Cum vei face tu să dea înapoi fie şi pe un [singur] dregător, pe cel de pe urmă dintre robii stăpânului meu? Ţi-ai pus nădejdea în Egipt, pentru care

---

18,17 „Tharthan": gr. Θαρθαν este la origine un substantiv comun asirian transliterat: termenul *turtanu* îl desemna pe primul demnitar asirian după rege. ♦ „Raphis": gr. Ραφις este transcrierea aproximativă a ebr. *rabh-sārīs*, care transcrie, la rândul său, bab. *rab ša reši*, „căpetenie a eunucilor", funcţie deţinută de un înalt demnitar al palatului suveranului asirian (DB, *s.v.* „Rab-Saris", p. 1105) ♦ „Rapsakes": gr. Ραψακης este transliterarea asirianului *rabšaqe*, termen care denumeşte o funcţie militară înaltă în statul asirian. Deşi la un moment dat termenul a fost interpretat ca mare (*rab*) paharnic (asir. *šaqe*/ebr. *maṣ[e]qeh*), astăzi se ştie că *šaqu* înseamnă, în babiloniană, „a fi înalt" (DB, *s.v.* „Rabşache", p. 1105). ♦ Apeductul în cauză ducea de la izvorul intermitent Gihon (E-SE de Ierusalim) şi furniza apă de-a lungul unui canal deschis, coborând pe versanţii sud-estici ai cetăţii, până la vărsarea în „lacul inferior" sau „iazul vechi" (ulterior, probabil, Siloam). ♦ „Înălbitorului": gr. γναφεύς, „piuar, dărăcitor, înălbitor", ca în TM.

18,18 „au mers la el (*i.e.* la purtătorul de cuvânt al regelui Asiriei, Rapsakes, singurul amintit în pasajul similar din Is. 36,2)": TM are „au ieşit la ei (*i.e.* la trimişii regelui Asiriei)".

18,24 Înaltul sol asirian vorbeşte explicit despre alianţa lui Iuda cu Egiptul. ♦ „dregător", gr. τοπάρχης, *litt.* „cârmuitorul locului, guvernator".

şi pentru cai. [25] Oare acum fără Domnul am urcat în locul acesta, ca să-l nimicim? Domnul mi-a spus: «Ridică-te asupra ţării aceleia şi nimiceşte-o!»" [26] Şi Eliakim, fiul lui Chelkias, şi Somnas şi Ioas i-au spus lui Rapsakes: „Vorbeşte către slujitorii tăi în limba siriană, căci o înţelegem, şi nu ne vorbi în iudaică; de ce vorbeşti oare pentru urechile poporului aflat pe ziduri?" [27] Şi Rapsakes le-a răspuns: „Oare către stăpânul vostru şi către tine m-a trimis stăpânul meu să spun vorbele acestea? Nu către bărbaţii care stau pe ziduri, de-şi mănâncă scârna şi-şi beau udul la un loc cu voi?" [28] Şi Rapsakes s-a oprit şi a strigat cu glas puternic în limba iudaică şi le-a grăit şi le-a zis: „Ascultaţi cuvintele marelui rege al asirienilor! [29] Aşa spune regele: «Să nu vă amăgească Ezekias cu vorbe, căci nu vă poate scăpa din mâna mea. [30] Şi să nu vă facă Ezekias să vă puneţi nădejdea în Domnul, zicând: 'Domnul ne va izbăvi negreşit; cetatea aceasta nu va ajunge pe mâna regelui asirienilor.'» [31] Nu-l ascultaţi pe Ezekias, căci aşa spune regele asirienilor: «Faceţi-mi pe plac şi veniţi la mine şi fiecare om va bea din via sa şi fiecare om va mânca din smochinul său şi va bea apă din fântâna sa, [32] până voi veni şi vă voi lua într-o ţară întocmai ca ţara voastră, o ţară cu grâu şi cu vin şi cu pâine şi cu vii, o ţară cu untdelemn de măsline şi miere, [unde] veţi trăi şi nu veţi muri. Să nu-l ascultaţi pe Ezekias, căci vă amăgeşte zicând: 'Domnul vă va izbăvi!' [33] Oare zeii păgânilor au putut să-şi scape, fiecare, ţara din mâna regelui asirienilor? [34] Unde este zeul Aimathului şi Arphadului? Unde este zeul Seppharuainului? Au scăpat ei Samaria din mâna mea? [35] Care dintre toţi zeii ţărilor şi-a scăpat ţările din mâna mea, pentru ca Domnul să scape Ierusalimul din mâna mea?»" [36] Dar ei au tăcut şi nu i-au răspuns nici o vorbă, căci porunca regelui zicea: „Nu-i răspundeţi!"

[37] Şi Eliakim, fiul lui Chelkias, mai-marele casei, şi Somnas, scribul, şi Ioas, fiul lui Asaph, cronicarul, au mers la Ezekias cu veşmintele sfâşiate şi i-au vestit cuvintele lui Rapsakes.

18,26 „Limba siriană", aramaica, începuse să devină limbă de relaţii internaţionale în Orientul Apropiat, dar, la vremea aceea, era înţeleasă doar de elite. Poporul vorbea încă limba „iudaică", adică ebraică. Folosirea aramaicii avea să se generalizeze în Palestina abia după exil.

18,31 „va bea din via sa ... va mânca din smochinul său": TM are „va mânca din via sa şi din smochinul său".

18,34 „zeul... zeul...": TM are „zeii... zeii...".

19 [1] Şi a fost aşa: când a auzit regele Ezekias, şi-a sfâşiat veşmintele, s-a îmbrăcat în sac şi a mers în Casa Domnului. [2] Şi i-a trimis pe Eliakim, mai-marele peste casa [regelui], şi pe Somnas, scribul, şi pe cei mai bătrâni dintre preoţi, îmbrăcaţi în sac, la profetul Isaia, fiul lui Amos, [3] şi i-au spus: „Aşa spune Ezekias: «Zi de strâmtorare, de mustrare şi de mânie este ziua aceasta, căci fiii au ajuns până în chinurile [facerii], dar cea care naşte nu are putere. [4] Poate Domnul Dumnezeul tău va auzi cuvintele lui Rapsakes, pe care l-a trimis regele asirienilor, stăpânul lui, să-l ocărască pe Dumnezeul cel Viu şi să hulească prin cuvintele pe care le-a auzit Domnul Dumnezeul tău; înalţă, aşadar, rugăciune pentru rămăşiţa care se mai găseşte.»" [5] Şi au mers slujitorii regelui Ezekias la Isaia [6] şi Isaia le-a spus: „Aşa să spuneţi stăpânului vostru: «Aşa spune Domnul: Nu te teme de cuvintele pe care le-ai auzit, cu care au hulit slujitorii regelui asirienilor. [7] Iată, Eu pun în el un duh şi va auzi o veste şi se va întoarce în ţara lui; şi-l voi doborî cu sabia în ţara lui.»"

[8] Şi Rapsakes s-a întors şi l-a găsit pe regele asirienilor războindu-se la Lomna – căci auzise că a plecat de la Lachis [9] [pentru că] aflase despre

---

19,1 Cele trei gesturi ale regelui aveau, în protocolul iudaic, un sens precis: sfâşierea hainelor era semnul ororii la auzirea unei blasfemii, îmbrăcarea în pânză de sac marca zbuciumul unui suflet aflat la mare restrişte şi intrarea în Templu indica evlavia şi smerenia regelui înaintea lui Dumnezeu (JFB).

19,3 „chinurile [facerii]...": metafora se referă la imposibilitatea la care ajunsese regatul lui Iuda de a se elibera, fără un miracol.

19,4 „Dumnezeul cel Viu": gr. θεὸς ζῶν este expresia care îl diferenţiază pe YHWH, adevăratul Dumnezeu, de toate zeităţile false invocate de Rapsakes. ♦ „şi să hulească prin cuvintele...": TM are „şi-l va pedepsi pentru cuvintele..." ♦ „pentru rămăşiţa care se mai găseşte": gr. περὶ τοῦ λείμματος, se referă la teritoriul lui Iuda sau chiar numai la Ierusalim, singura enclavă rămasă neocupată de asirieni.

19,7 Cele trei lucruri profeţite de Isaia se vor împlini întocmai în scurtă vreme: vestea (4Rg. 19,9), retragerea (4Rg. 19,35-36), moartea de sabie a suveranului asirian (4Rg. 19,37).

19,8 Nu este clar dacă, între timp, Sennacherim a cucerit cetatea Lachis. În orice caz, şi-a mutat cartierul general la învecinata Lomna (ebr. *Libḥᵉnāh*).

19,9 „Tharaca": gr. Θαρακα a fost identificat cu faraonul Taharca, din dinastia a douăzeci şi cincea. A domnit efectiv între 690 şi 664 î.H. La data invaziei lui Sennacherim (701 î.H.), Taharca va fi fost numai conducătorul forţelor egiptene pe care suveranul asirian le-a înfrânt la Elteche, în Palestina, aşa cum atestă sursele asiriene. S-a înaintat însă şi ipoteza unei a doua invazii a lui Sennacherim în Palestina, la începutul domniei lui Taharca (cca 688 î.H.), pe care istoriograful deuteronomist o va fi tratat nediferenţiat

Tharaca, regele etiopienilor: „Iată, a plecat să facă război cu tine." Şi din nou a trimis soli la Ezekias, zicând: [10] „Să nu te amăgească Dumnezeul tău, în care te încrezi, spunând: «Ierusalimul nu va cădea în mâinile regelui asirienilor.» [11] Iată, tu ai auzit tot ce au făcut regii asirienilor cu toate ţările, de le-au dat pieirii; iar tu vei fi izbăvit? [12] Oare i-au scăpat zeii neamurilor pe cei pe care părinţii mei i-au nimicit: şi [pe cei din] Gozan, şi Charran, şi Raphes, şi fiii lui Edem, cei din Thaesthen? [13] Unde este regele Aimathului şi regele Arphadului? Şi unde sunt Seppharuain, Ana şi Aua?" [14] Şi Ezekias a luat scrisoarea din mâna solilor şi a citit-o; şi s-a suit la Casa Domnului şi a deschis-o Ezekias dinaintea Domnului [15] şi a spus: „Doamne, Dumnezeul lui Israel, care şezi pe heruvimi, Tu singur eşti Dumnezeu în toate împărăţiile pământului, Tu ai făcut cerul şi pământul. [16] Pleacă-Ţi, Doamne, urechea şi ascultă; deschide-Ţi, Doamne, ochii şi priveşte şi ascultă cuvintele lui Sennacherim, pe care le-a trimis ca să-l ocărască pe Dumnezeul cel Viu. [17] Căci, cu adevărat, Doamne, regii asirienilor au pustiit neamurile [18] şi i-au aruncat în foc pe zeii lor, căci nu sunt zei, ci lucruri făcute de mâinile oamenilor, lemne şi pietre, şi i-au nimicit. [19] Iar acum, Doamne, Dumnezeul nostru, izbăveşte-ne pe noi din mâna lui şi vor şti toate împărăţiile pământului că Tu singur eşti Domnul Dumnezeu."

[20] Şi Isaia, fiul lui Amos, i-a trimis vorbă lui Ezekias: „Aşa spune Domnul, Dumnezeul oştirilor, Dumnezeul lui Israel: «Am auzit rugăciunile tale cu privire la Sennacherim, regele asirienilor.» [21] Acesta este cuvântul pe care l-a grăit Domnul cu privire la el: «Te-a dispreţuit şi te-a luat în râs fecioara, fiica Sionului, a scuturat din cap spre tine fiica Ierusalimului. [22] Pe cine-ai ocărât şi pe cine ai hulit? Şi la cine-ai ridicat glasul? Ţi-ai ridicat ochii în înalt la Sfântul lui Israel! [23] Prin solii tăi l-ai ocărât pe Domnul şi ai

---

de prima campanie din 701 î.H., dar această ipoteză nu este susţinută de nici o altă sursă (DB, *s.v.* „Tirhaca", pp. 1297-1298). ♦ „din nou": *litt.* „s-a întors şi..." – semitism.

19,20 Profetul Isaia are o revelaţie cu mesaj întreit, semn că rugăciunea lui Ezekias din Templu a fost ascultată: în primul rând, Domnul îl înfruntă pe Sennacherim (22-28), apoi îi vorbeşte lui Ezekias şi îi vesteşte cei trei ani de restrişte (29-31) şi, în al treilea rând, anunţă că Ierusalimul va scăpa nevătămat de furia asirienilor (19,32-34).

19,21 „fecioara, fiica Sionului": expresie simbolică (uneori reluată, în paralelism poetic, prin „fiica Ierusalimului"), des întâlnită în literatura profetică, desemnând rămăşiţa poporului ales.

19,22-27 Planul descris de Domnul, prin Isaia, ca aparţinând lui Sennacherim, concordă cu traseul pe care acesta îl va parcurge în campania din 701 î.H.

19,23 „adăpostul": gr. μελον transcrie ebr. *mālōn*, „adăpost, loc de înnoptat".

spus: 'Cu mulţimea carelor mele, eu mă voi sui pe înălţimea munţilor, în laturile Libanului; am tăiat măreţia cedrului lui şi mândreţea chiparoşilor şi am venit la adăpostul din capătul lui, al pădurii lui din Carmel. [24] M-am răcorit şi am băut ape străine şi am pustiit cu talpa piciorului meu toate râurile din locuri împrejmuite.' [25] Am pus la cale, iar acum am ajuns la bun sfârşit şi s-a ajuns la ridicarea în pribegie a luptătorilor – cetăţi puternice. [26] Şi celor care locuiau în ele li s-au sleit braţele, s-au pitit şi s-au ruşinat, s-au făcut ca paiele câmpului sau ca iarba verde, ca verdeaţa de pe case şi ce-i sub talpa celui care stă deasupra. [27] Şi ţi-am cunoscut şederea şi ieşirea, şi intrarea, şi pornirea ta asupra Mea. [28] Din pricina mâniei tale împotriva Mea şi pentru că trufia ta a urcat la urechile Mele, îţi voi pune belciugele Mele în nări şi zăbală în gură şi te voi întoarce din drumul pe care ai pornit. [29] Şi acesta îţi va fi semnul: vei mânca anul acesta ce creşte de la sine şi, în anul al doilea, ce răsare; iar în anul al treilea [va fi] semănat şi cules, şi săditul viţei şi veţi mânca roadele lor. [30] Va spori ceea ce a scăpat din casa lui Iuda, ceea ce a rămas [va da] rădăcini în jos şi va face rod în sus. [31] Căci din Ierusalim va ieşi o rămăşiţă şi cel scăpat, din muntele Sion; râvna Dumnezeului oştirilor va face aceasta.» [32] Nu aşa. Aşa spune Domnul despre regele asirienilor: «Nu va intra în cetatea aceasta şi nu-şi va ţinti acolo vreo săgeată şi nu-i va aduce în faţă scuturi şi nici nu va înălţa val [de pământ] împotriva ei; [33] pe drumul pe care a venit, pe acela se va întoarce şi în cetatea aceasta nu va intra», spune Domnul. [34] «Voi ţine pavăză deasupra cetăţii acesteia, pentru mine şi pentru David, robul meu.»"

[35] Şi a fost aşa: în noaptea aceea a venit îngerul Domnului şi a lovit în tabăra asirienilor o sută optzeci şi cinci de mii; şi s-au sculat de dimineaţă

19,24 „din locuri împrejmuite": TM are „din Egipt". Diferenţa s-ar putea datora citirii *NŢR*, „împrejmuire", în loc de *MŢR*, „Egipt".

19,25 „ridicarea în pribegie a luptătorilor": *litt.* „grămezile de ruine ale luptătorilor din deportări": text obscur. Altă traducere: „nimicirea cetelor de prizonieri războinici" (Brenton). În TM, întregul verset este: „Oare n-ai auzit? De mult am făcut aceasta, din zilele de odinioară am plănuit-o, iar acum am împlinit-o. Menirea ta e să preschimbi în grămezi de ruine cetăţi întărite."

19,27 Expresia „şederea, ieşirea şi intrarea" (καθέδρα καὶ ἔξοδος καὶ εἴσοδος) este un calc după ebraică şi se referă la toate acţiunile cuiva.

19,32 „Nu aşa."; *cf.* nota 1,4.

19,35 Flavius Iosephus (*AI* 10,1,5) afirmă că asirienii, în număr de o sută optzeci şi cinci de mii, au fost ucişi de o epidemie de ciumă, în prima noapte a atacului.

şi, iată, toate trupurile erau leşuri. [36] Şi Sennacherim, regele asirienilor, s-a ridicat, a pornit şi s-a întors şi s-a aşezat în Ninive. [37] Şi a fost aşa: pe când se închina în casa lui Neserach, zeul său, Adramelech şi Sarasar, fiii săi, l-au tăiat cu sabia şi [apoi] au scăpat în ţara Araratului; şi în locul lui a domnit Asordan, fiul lui.

20 [1] În zilele acelea Ezekias era bolnav de moarte. Şi profetul Isaia, fiul lui Amos, a mers la el şi i-a spus: „Aşa spune Domnul: «Fă rânduială în casa ta, căci vei muri şi nu vei mai trăi.»" [2] Şi Ezekias s-a întors cu faţa la perete şi s-a rugat Domnului, spunând: [3] „O, Doamne, aminteşte-Ţi cum am umblat înaintea Ta întru adevăr şi cu inima plină şi am făcut [ce este] bine în ochii Tăi!" Şi Ezekias a plâns cu jale mare. [4] Isaia era în curtea din mijloc şi cuvântul Domnului a fost către el, zicând: [5] „Întoarce-te şi spune-i lui Ezekias, cârmuitorul poporului Meu: Aşa vorbeşte Domnul Dumnezeul lui David, părintele tău: «Am auzit rugăciunea ta, am văzut lacrimile tale;

19,36 Sennacherim „a locuit la Ninive" multă vreme după dezastrul din Palestina, dezastru pe care însă analele asiriene nu îl pomenesc, conform obiceiului cronografiei orientale de a nu înregistra decât victoriile suveranilor (*cf.* 4Rg. 19,37).

19,37 LXX-L are Ασραχ pentru numele divinităţii în templul căreia a fost ucis Sennacherim, ceea ce i-a făcut pe comentatori să-l identifice pe misteriosul Neserach cu Aššur, zeul suprem al regatului asirian. O altă ipoteză îl apropia pe biblicul Neserach de Nusku, una dintre ipostazele sub care era adorat Marduk (DB, *s.v.* „Nisroc", p. 910). ♦ Asasinarea lui Sennacherim de către doi dintre fiii săi, Adramelech şi Sarasar (asiro-babilonian *šar-usur*), ultimul identificabil şi ca guvernator al cetăţii Marqasi, atestă stadiul înaintat al luptei pentru putere care se dădea între fiii suveranului. Nemulţumiţi probabil de desemnarea, în 687 î.H., a lui Essarhadon (LXX, Ασορδαν) ca moştenitor unic al lui Sennacherim, ceilalţi doi fii îşi asasinează tatăl şi se retrag în Armenia, pentru a scăpa de represalii.

20,1 Episodul bolii lui Ezekias se petrece, după toate calculele, în al paisprezecelea an al domniei sale (de vreme ce a domnit cu totul douăzeci şi nouă şi, pe patul de moarte, Dumnezeu i-a mai dat încă cincisprezece ani de trăit, *cf.* 4Rg. 20,6). Or, anul al paisprezecelea al domniei lui Ezekias este anul invaziei asiriene (701 î.H.), deşi istoriograful plasează întâmplarea după campania lui Sennacherim.

20,3 Plânsul lui Ezekias are trei posibile explicaţii: spaima omului veterotestamentar înaintea morţii, provocată de statutul incert al vieţii de apoi, îngrijorarea legată de năruirea regatului în urma dispariţiei suveranului şi tristeţea iscată de nerespectarea promisiunii pe care Dumnezeu i-a făcut-o lui David privind propăşirea urmaşilor acestuia (JFB).

20,4 Isaia ajunsese *abia* „în curtea din mijloc" (ἐν τῇ αὐλῇ τῇ μέσῃ) a palatului regal. Semn al promptitudinii divine.

iată, Eu te voi vindeca; în a treia zi te vei urca la Casa Domnului [6] şi voi adăuga la zilele tale cincisprezece ani şi te voi izbăvi din mâna regelui asirienilor, pe tine şi cetatea aceasta; şi voi fi pavăză deasupra cetăţii acesteia, pentru Mine şi pentru David, robul Meu.» [7] Şi a spus [Isaia]: «Să ia ei o turtă de smochine şi să o pună pe rană şi se va vindeca.»" [8] Şi Ezekias i-a spus lui Isaia: „Care este semnul că Domnul mă va vindeca şi că mă voi urca la Casa Domnului în a treia zi?" [9] Şi Isaia i-a spus: „Acesta este semnul de la Domnul că-ţi va împlini Domnul cuvântul pe care l-a grăit: umbra va înainta cu zece trepte sau se va întoarce cu zece trepte." [10] Şi Ezekias a spus: „Este uşor ca umbra să se abată cu zece trepte; nu, ci umbra să se întoarcă înapoi cu zece trepte." [11] Şi profetul Isaia a strigat către Domnul, iar umbra s-a întors îndărăt, pas cu pas, cu zece trepte.

[12] În vremea aceea, Marodachbaladan, fiul lui Baladan, regele Babilonului, i-a trimis lui Ezekias o scrisoare şi daruri, căci auzise că Ezekias zăcea bolnav. [13] Şi Ezekias s-a bucurat, le-a arătat [solilor] toată casa vistieriei, argintul şi aurul, mirodeniile şi untdelemnul cel bun şi casa armelor şi câte se aflau în vistieria lui; n-a mai rămas nimic ce să nu le arate Ezekias din casa

---

20,6 „Pentru Mine şi pentru David...": Dumnezeu îl însănătoşeşte pe Ezekias în numele legământului cu David.

20,7 Nu se ştie cu siguranţă de ce boală suferea Ezekias. Tratamentul cu „turtă de smochine" poate sugera că ar fi fost vorba şi de ciumă bubonică, cunoscute fiind, în Orientul Apropiat, acţiunile terapeutice ale smochinelor în diversele afecţiuni ulceroase. Flavius Iosephus vorbeşte despre ciuma lui Ezekias (*AI* 27).

20,9 „trepte": „treptele" (βαθμοί, ebraic *ma'alōth*) constituiau unităţi de măsură a timpului într-un cadran solar despre care nu există alte informaţii. S-a presupus (Flavius Iosephus, *AI* 29) că treptele palatului regal din Ierusalim ar fi fost astfel dispuse încât să indice ora. De asemenea, inexistenţa unui termen ebraic precis care să denumească întregul mecanism şi vizita oficialilor babilonieni care constată, cu surprindere, minunea (*cf.* 2Par. 32,31) sugerează provenienţa babiloniană a acestui mijloc de măsurare a timpului (JFB şi DB, *s.v.* „Trepte", p. 1310).

20,12 „Marodachbaladan": gr. Μαροδαχβαλαδαν este cunoscut în inscripţiile cuneiforme ca Marduk-apla-iddina, rege al Babilonului în două rânduri (721-710 î.H. şi 703-702 î.H.) şi dizident faţă de politica expansionistă a Asiriei. Scrisoarea acestuia şi vizita supuşilor lui la curtea lui Ezekias făceau parte din programul de alianţe antiasirian la care, flatat, consimţise şi regele de la Ierusalim. Aceasta este prima menţiune biblică a unui rege babilonian.

20,13 „vistieriei": gr. νεχωθα transcrie ebr. *n^{e}khothah* (formă scrisă, cu indicaţia de a se citi *n^{e}khothō*), „comoara/vistieria lui".

lui şi din toată averea lui. [14] Şi profetul Isaia a mers la regele Ezekias şi i-a spus: „Ce ţi-au grăit oamenii aceştia? Şi de unde au venit la tine?" Şi Ezekias i-a răspuns: „Dintr-un ţinut de departe au venit la mine, din Babilon." [15] Şi a spus: „Ce-au văzut în casa ta?" Şi i-a răspuns: „Toate câte sunt în casa mea le-au văzut; n-a fost nimic din casa mea ce să nu le fi arătat, ba chiar şi din vistieria mea." [16] Şi Isaia i-a spus lui Ezekias: „Ascultă cuvântul Domnului: [17] «Iată, vin zile şi vor fi luate toate cele din casa ta şi câte-au adunat părinţii tăi până în ziua aceasta [şi duse] la Babilon. Şi nu va rămâne [neîmplinit] cuvântul pe care l-a grăit Domnul. [18] Şi fiii tăi, care vor ieşi din tine, pe care-i vei zămisli, vor fi luaţi şi vor ajunge eunuci în casa regelui din Babilon.»" [19] Şi Ezekias i-a spus lui Isaia: „Bun este cuvântul Domnului, pe care l-a grăit; să fie pace în zilele mele."

[20] Şi celelalte fapte ale lui Ezekias şi toată domnia lui şi câte a săvârşit – fântâna şi apeductul şi cum a dus apă în cetate – nu sunt oare scrise în Cartea cronicilor regilor lui Iuda? [21] Şi s-a culcat Ezekias lângă părinţii săi şi l-au înmormântat în cetatea lui David; şi în locul lui a ajuns rege Manasses, fiul său.

21 [1] Manasses era de doisprezece ani când a ajuns rege şi a domnit în Ierusalim vreme de cincizeci şi cinci de ani, iar numele mamei sale era Opsiba. [2] Şi a făcut ce este rău în ochii Domnului, după spurcăciunile

---

20,17 „nu va rămâne [neîmplinit] cuvântul pe care l-a grăit Domnul": TM are „nu va rămâne nimic – spune Domnul".

20,20 Confruntat cu invazia asiriană, Ezekias îmbunătăţeşte sistemul de aprovizionare cu apă al cetăţii. Astfel, el a blocat izvoarele din afara cetăţii (2Par. 32,4) şi a deviat apele Gihonului superior din partea de est-sud-est a Ierusalimului, printr-un tunel, spre partea de vest, unde erau colectate într-un bazin interior, Siloam. Tunelul, săpat în stâncă, avea o înălţime de 2 m şi o lungime de 332 m în linie directă. Săpăturile arheologice l-au scos la iveală în secolul al XIX-lea: în interiorul lui se afla o inscripţie comemorativă. Acest canal înlocuia un altul, mai vechi, în parte neacoperit, pe coasta de est a muntelui Sion.

20,21 „şi l-au înmormântat în cetatea lui David": nu apare în TM. După 2Par. 32,33, Ezekias a fost pus într-un mormânt deosebit.

21,1 Manasses a devenit, la doisprezece ani, coregentul lui Ezekias, în 696 î.H., şi a domnit singur între 686 î.H. şi 642 î.H. Aşa se explică cei cincizeci şi cinci de ani de domnie, care includ şi perioada exilului său (amintit în 2Par. 33,11-13). Are parte de cea mai întunecată prezentare din partea istoriografului deuteronomist.

21,2-3 Politica religioasă a lui Manasses viza asimilarea culturală a regatului său cu Asiria, cel mai probabil pentru a avea pace. Aceasta a implicat prigonirea violentă a

neamurilor, pe care le alungase Domnul de la faţa fiilor lui Israel; [3] şi a durat din nou înălţimile pe care le dărâmase Ezekias, tatăl său, şi a înălţat un altar pentru Baal; şi a făcut dumbrăvi, după cum făcuse şi Achaab, regele lui Israel, şi s-a închinat la toată oştirea cerului; şi le-a slujit acelora [4] şi a durat un altar în Casa Domnului, unde El spusese: „În Ierusalim voi aşeza numele Meu"; [5] şi a durat un altar pentru toată oştirea cerului în cele două curţi ale Casei Domnului; [6] şi şi-a trecut fiii prin foc şi s-a îndeletnicit cu ghicitul şi cu vrăjitoria; şi şi-a adus grăitor din pântec şi prezicători – a făcut din plin ce este rău în ochii Domnului, ca să-L mânie. [7] Şi şi-a pus un chip al dumbrăvii în casa despre care Domnul îi spusese lui David şi lui Solomon, fiul lui: „În casa aceasta şi în Ierusalim, pe care l-am ales între toate triburile lui Israel, voi aşeza numele Meu pentru vecie [8] şi nu voi mai clătina piciorul lui Israel din ţara pe care am dat-o părinţilor lor, [pentru] cei care vor păzi toate câte le-am poruncit, după toată porunca pe care le-a poruncit-o lor robul Meu Moise." [9] Şi nu au ascultat, iar Manasses i-a amăgit să facă ce este rău în ochii Domnului, mai mult decât neamurile pe care le spulberase Domnul din faţa fiilor lui Israel. [10] Şi a grăit Domnul prin robii săi,

---

adepţilor iahvismului: tradiţia iudaică (Talmudul, precum şi apocrifa *Urcarea lui Isaia la cer*, 5) îi atribuie uciderea lui Isaia prin tăiere cu fierăstrăul. Există şi o tradiţie potrivit căreia, la sfârşitul vieţii, s-ar fi convertit (*cf.* 2Par. 33,11 *sq.*) şi ar fi rostit vestita „Rugăciune a regelui Manasses", text apocrif, preluat şi în liturgia creştină.

21,3 „a durat din nou": *litt.* „s-a întors şi a durat" – semitism. ♦ „oştirea cerului" desemnează obiectul închinării păgâne (*cf.* Deut 4,19 şi nota 17,16 *supra*). ♦ „altar": TM are „altare" (la fel şi la 21,4-5)

21,4 „în Ierusalim voi aşeza...": *cf.* Deut. 12,5.11; 14,24.

21,5 „cele două curţi ale Casei Domnului": e vorba de curtea preoţilor şi curtea mare în care avea acces poporul.

21,6 „fiii": TM are „fiul". ♦ „s-a îndeletnicit cu ghicitul şi vrăjitoria" (ἐκληδονίζετο καὶ οἰωνίζετο). Expresia greacă face referire la tehnicile de divinaţie de tip necromantic şi, respectiv, augural. ♦ „grăitor din pântec" (θελητής: *litt.* „cel care voieşte" apare la lexicografii antici şi ca echivalentul lui ἐγγαστρίμυθος: *cf.* LSJ) ar fi, în terminologia spiritistă actuală, mediumul, cel care invocă şi se lasă locuit de spiritul defunctului. La fel, la 23,24. ♦ În categoria „prezicătorilor" (γνωσταί: *litt.* „cei care ştiu") intrau interpreţii de vise.

21,7 „un chip al dumbrăvii": gr. τὸ γλυπτὸν τοῦ ἄλσους, *litt.* „o sculptură a dumbrăvii": era o reprezentare simbolică a Aşerei, zeiţa-mamă canaaneană, probabil sub forma unui stâlp de lemn.

21,8 „[pentru] cei care vor păzi": TM are „numai dacă vor păzi".

21,10-11 „profeţii": cuvintele citate constituie de fapt o înlănţuire de fragmente (sau aluzii) din Ieremia (19,3; 21,7), Isaia (19,25; 34,11), Amos (7,9), Michea (7,14), Plângeri (2,8) etc.

profeții, spunând: [11] „Pentru câte a făcut Manasses, regele lui Iuda, spurcăciunile acestea, mai presus de toate câte le-a făcut amoreul de odinioară, și l-a dus și pe Iuda în păcat cu idolii lor, [12] nu [va mai fi] astfel; așa grăiește Domnul Dumnezeul lui Israel: «Iată, Eu aduc rele asupra Ierusalimului și asupra lui Iuda, încât oricui va auzi îi vor țiui amândouă urechile, [13] și voi întinde peste Ierusalim funia de măsurat a Samariei și cântarul casei lui Achaab și voi șterge Ierusalimul cum se șterge o carafă golită și se întoarce cu gura în jos. [14] Și voi lepăda rămășița moștenirii Mele și îi voi da pe ei în mâinile dușmanilor lor și vor fi pradă și jaf pentru toți dușmanii lor, [15] pentru câte rele au făcut în ochii Mei și M-au mâniat, din ziua când i-am scos pe părinții lor din Egipt și până în ziua aceasta.” [16] Și Manasses a mai vărsat și foarte mult sânge nevinovat, până s-a umplut Ierusalimul de la un capăt la celălalt, pe lângă păcatele lui, cu care l-a dus pe Iuda în păcat, spre a săvârși ce este rău în ochii Domnului. [17] Și celelalte fapte ale lui Manasses, și toate câte le-a săvârșit, și păcatul cu care a păcătuit el nu sunt oare scrise în Cartea cronicilor regilor lui Iuda? [18] Și Manasses s-a culcat lângă părinții săi și l-au înmormântat în grădina casei sale, în grădina lui Oza, și în locul lui a ajuns rege Amon, fiul său.

[19] Amon era de douăzeci și doi de ani când a ajuns rege și a domnit doi ani în Ierusalim, iar numele mamei sale era Messolam, fiica lui Arus din Ieteba. [20] Și a făcut ce este rău în ochii Domnului, precum făcuse și Manasses, tatăl său, [21] și a umblat pe toată calea pe care a mers tatăl său și le-a slujit idolilor cărora le slujise tatăl său și li s-a închinat [22] și l-a părăsit pe Domnul Dumnezeul părinților săi și nu a umblat pe calea Domnului. [23] Și supușii lui Amon s-au răzvrătit împotriva lui și l-au omorât pe rege în casa lui. [24] Și tot poporul țării i-a lovit pe toți cei ce uneltiseră împotriva regelui Amon și poporul țării l-a pus rege în locul lui pe Iosias, fiul lui. [25] Și celelalte fapte ale lui Amon, câte le-a săvârșit, iată, oare nu sunt scrise în Cartea cronicilor

---

21,11 „amoreul”: numele acestui neam este folosit generic, pentru a-i indica pe toți locuitorii Canaanului.

21,12 Țiuitul urechilor sugerează plastic uimirea în fața unei acțiuni mărețe și neașteptate a lui Dumnezeu; aceeași formulare apare și la 1Rg. 3,11 etc.

21,18 Manasses nu a fost înmormântat în necropola regală, ci, probabil din pricina apostaziei sale, într-o grădină. Istoriograful deuteronomist vorbește despre grădina unui anumit Oza, în vreme ce Cronistul (2Par. 33,20) pomenește de grădina „casei lui”, adică a palatului regal.

21,19 Amon, fiul lui Manasses, a domnit între 642 și 640 î.H.

regilor lui Iuda? [26] Şi l-au înmormântat în mormântul lui din grădina lui Oza şi în locul lui a ajuns rege Iosias, fiul lui.

22 [1] Iosias era de opt ani când a ajuns rege şi a domnit în Ierusalim treizeci şi unu de ani, iar numele mamei sale era Iedida, fiica lui Edeia din Basuroth. [2] Şi a făcut [ce este] drept în ochii Domnului şi a umblat pe toată calea lui David, părintele său, nu s-a abătut nici la dreapta, nici la stânga.

[3] Şi a fost aşa: în al optsprezecelea an al regelui Iosias, în luna a opta, regele l-a trimis pe Saphphan, fiul lui Eselias, fiul lui Messolam, scribul casei Domnului, zicând: [4] „Du-te la Chelkias, marele preot, şi pecetluieşte argintul adus în Casa Domnului, pe care străjerii uşii l-au strâns de la popor, [5] şi să îl dea în mâna celor care fac lucrările, celor puşi în Casa Domnului." Şi el l-a dat celor ce făceau lucrările, cei din Casa Domnului, ca să dreagă stricăciunile Casei, [6] dulgherilor şi constructorilor şi zidarilor, ca să cumpere lemne şi piatră cioplită, ca să dreagă stricăciunile Casei; [7] însă nu li se cerea socoteală pentru argintul dat lor, căci lucrau pe încredere. [8] Iar Chelkias, preotul cel mare, i-a spus lui Saphphan, scribul: „Am găsit în Casa Domnului Cartea Legii"; şi Chelkias i-a dat cartea lui Saphphan şi el a citit-o. [9] Şi a dus-o la regele Iosias şi i-a arătat regelui cele întâmplate şi i-a spus: „Robii tăi au adunat argintul aflat în Casa Domnului şi l-au dat în mâna celor ce fac lucrările, celor puşi în Casa Domnului." [10] Şi a spus scribul Saphphan către rege, zicând: „Preotul Chelkias mi-a dat o Carte"; şi Saphphan a citit-o

---

22,1 Iosias (ebr. *Yo'şīyāhū*), fiul lui Amon, a fost al şaptesprezecelea rege al lui Iuda. A fost instalat la vârsta de opt ani, după asasinarea tatălui său, şi a domnit 31 de ani (640-609 î.H.). A beneficiat de slăbirea politică a Asiriei şi a făcut paşi importanţi spre independenţa politică şi religioasă a lui Iuda şi, chiar, Israel (2Par. 34,6-7). În general, domnia lui s-a caracterizat prin efortul de restaurare a iahvismului în Iuda.

22,3 Anul era, după toate calculele, 622/621 î.H. Reforma religioasă începuse însă înainte de această dată, aşa cum reiese din cuvintele regelui, amintite în cele patru versete următoare. ♦ „l-a trimis pe... scribul casei Domnului": TM are „l-a trimis pe... scribul, în casa Domnului".

22,4 „pecetluieşte": gr. σφράγισον. TM are verbul *tam*, „a face totalul, a socoti".

22,5 „Şi el l-a dat celor ce făceau lucrările...": TM are „ca să-i plătească pe cei care făceau lucrările...". ♦ „stricăciunile": *cf.* nota 12,6.

22,8 „Cartea Legii", gr. βιβλίον τοῦ νόμου: această expresie nu apare decât în Deut. (28,61; 29,20; 30,10; 31,26) şi în Ios. Nav. (1,8; 8,34). Aici este vorba despre Deuteronom sau, mai degrabă, despre partea lui legislativă, al cărei conţinut a inspirat reformele regelui Iosias.

dinaintea regelui. [11] Şi a fost aşa: când regele a ascultat cuvintele Cărţii Legii, şi-a sfâşiat veşmintele. [12] Şi regele i-a poruncit preotului Chelkias şi lui Achicam, fiul lui Saphphan, şi lui Achobor, fiul lui Michaias, şi lui Saphphan, scribul, şi lui Asaias, robul regelui, zicând: [13] „Duceţi-vă şi întrebaţi-L pe Domnul pentru mine şi pentru tot poporul şi pentru întregul Iuda despre cuvintele Cărţii acesteia care s-a găsit, căci mare este mânia Domnului, aprinsă asupra noastră, pentru că părinţii noştri nu au dat ascultare cuvintelor Cărţii acesteia – să facă întru totul după cum stătea scris cu privire la noi." [14] Şi s-au dus preotul Chelkias, şi Achicam, şi Achobor, şi Saphphan, şi Asaias la prorociţa Olda, nevasta lui Sellem, fiul lui Thecue, fiul lui Araas, păstrătorul veşmintelor; iar aceasta locuia în Ierusalim, în cartierul nou, şi i-au grăit. [15] Ea le-a răspuns: „Aşa spune Domnul Dumnezeul lui Israel: spuneţi-i omului care v-a trimis la mine: [16] «Aşa spune Domnul: 'Iată, Eu aduc rele asupra locului acestuia şi asupra celor ce locuiesc aici, [după] toate cuvintele Cărţii pe care a citit-o regele lui Iuda, [17] din pricina celor care M-au părăsit şi au ars tămâie pentru zei străini, încât M-au mâniat cu lucrările mâinilor lor; şi mânia Mea se va aprinde în locul acesta şi nu se va stinge.'» [18] Iar regelui lui Iuda care v-a trimis să-L întrebaţi pe Domnul să îi spuneţi acestea: «Aşa spune Domnul Dumnezeul lui Israel: 'Cuvintele pe care le-ai auzit – [19] pentru că inima ţi s-a înmuiat şi te-ai smerit dinaintea Domnului, când ai ascultat câte am grăit împotriva locului acestuia şi împotriva celor ce sălăşluiesc în el, ca să le fie spre nimicire şi spre blestem, şi ţi-ai sfâşiat veşmintele şi ai plâns dinaintea Mea –, [iată] şi Eu te-am

---

22,11 Unii comentatori (JFB), invocând tradiţia rabinică, presupun că pasajele care l-au impresionat atât de puternic pe Iosias ar fi fost Deut. 28, 29 şi 30, care vorbesc despre reînnoirea legământului dintre YHWH şi poporul ales.

22,13 „cu privire la noi": gr. κοθ ἡμῶν ar însemna mai frecvent „împotriva noastră".

22,14 „păstrătorul veşmintelor": gr. ἱματιοφύλαξ; comentatorii au ezitări în a-l identifica pe acest Araas. Dacă a fost şeful garderobei din Templu, trebuia să fie levit. În aceeaşi măsură e plauzibil ca Araas să fi fost „păstrătorul veşmintelor" din palatul regal. ♦ „cartierul nou": în LXX, μασενα transcrie ebr. *miš'neh*: *litt.* „al doilea [cartier]", o parte nouă a oraşului, la NV de Templu, pe care Ezekias o înconjurase cu un zid de apărare (*cf.* şi 2Par. 34,22; Sof. 1,10).

22,15 „omului" (τῷ ἀνδρί). Domnul i se adresează, în primă instanţă, regelui sub titlu generic.

22,18 „Iar regelui lui Iuda": mesajul de propăşire personală este adresat lui Iosias în calitate de suveran legitim al poporului lui YHWH.

auzit', spune Domnul. [20] 'Nu [va fi] aşa: iată, te adaug la părinţii tăi şi vei fi adunat în mormântul tău, în pace, şi nu vei vedea cu ochii tăi [nimic] din toate nenorocirile pe care Eu le aduc asupra locului acestuia.'»" Şi i-au dus regelui răspunsul.

23 [1] Şi regele a trimis şi i-a adunat la el pe toţi bătrânii din Iuda şi Ierusalim. [2] Şi regele s-a suit la Casa Domnului şi cu el fiecare bărbat din Iuda şi toţi cei care locuiau în Ierusalim, şi preoţii, şi profeţii, şi tot poporul, cu mic, cu mare, şi a citit în auzul lor toate cuvintele Cărţii Legământului, care fusese găsită în Casa Domnului. [3] Şi regele a stat lângă stâlp şi a făcut legământ dinaintea Domnului, să umble în urma Domnului şi să păzească poruncile Lui şi mărturiile Lui şi îndreptările Lui, din toată inima şi din tot sufletul, spre a întări cuvintele acestui legământ, cele scrise în Cartea aceasta; şi tot poporul a stat întru legământ. [4] Şi regele i-a poruncit lui Chelkias, preotul cel mare, şi preoţilor de al doilea [rang] şi străjerilor uşii să scoată din templul Domnului toate vasele făcute pentru Baal şi pentru dumbravă şi pentru toată oştirea cerului şi le-au ars afară din Ierusalim, în ţarinile Kedronului, şi a luat cenuşa lor la Baithel. [5] Şi a isprăvit cu preoţii idolatri, pe care îi puseseră regii lui Iuda, [care] ardeau tămâie pe înălţimi şi în cetăţile lui Iuda şi împrejurul Ierusalimului, şi cu cei care ardeau tămâie pentru Baal şi pentru soare, şi pentru lună, şi pentru stele, şi pentru toată

22,20 „în pace": se referă la legătura dintre Iosias şi Dumnezeu, nu la circumstanţele unei morţi paşnice. Iosias moare pe câmpul de luptă (23,29).

23,3 „lângă stâlp" (πρὸς τὸν στύλον): în timpul ceremoniilor solemne şi al adunărilor publice, regele stătea lângă unul dintre cei doi stâlpi care străjuiau intrarea în Templul lui Solomon (*cf.* 3Rg. 7,3 şi nota *ad loc.*).

23,4 „ţarinile Kedronului": în LXX, σαδημωθ Κεδρων transliterează ebr. *śadhᵉmōth Qidhᵉrōn*, „ţarinile Kedronului". Kedron (astăzi Wadi en-Nar) este un pârâu intermitent, care izvorăşte la nord de Ierusalim şi trece pe lângă Muntele Templului şi Muntele Măslinilor. Valea Kedronului a fost folosită de regii reformatori ai lui Iuda ca loc de distrugere a reprezentărilor de cult păgâne.

23,5 „preoţii idolatri": în LXX, χωμαριμ transcrie ebr. *kᵉmārīm*, „preoţi idolatri", întâlnit doar la plural în VT. Unii au pus în legătură acest cuvânt cu radicalul *KMR*, „a se înfierbânta, a arde", presupunând că e vorba de adoratori ai focului (JFB), alţii (Wesley) că îşi trag numele de la practica de a arde tămâie în cinstea zeităţilor păgâne; alţii îl leagă de rădăcina omonimă „a se prosterna". ♦ „stele": în LXX, μαζουρωθ transcrie aproximativ ebr. *mazzālōth*, „planete, aştri".

oştirea cerului. [6] Şi a scos dumbrava [plăsmuită] din Casa Domnului în afara Ierusalimului, la pârâul Kedron, şi i-au dat foc la pârâul Kedron şi au mărunţit-o praf şi pulbere, şi pulberea au aruncat-o peste mormântul fiilor poporului. [7] Şi a dărâmat casa sodomiţilor, cei din Casa Domnului, unde femeile ţeseau pânzeturi pentru dumbravă. [8] Şi i-a adus pe toţi preoţii din cetăţile lui Iuda şi a spurcat înălţimile unde ardeau tămâie preoţii, de la Gabaa şi până la Bersabea. Şi a dărâmat casa porţilor de lângă intrarea porţii lui Iisus, mai-marele cetăţii, pe partea stângă cum intri pe poartă în cetate. [9] Numai că preoţii înălţimilor nu urcau la altarul Domnului din Ierusalim, ci doar mâncau azimă în mijlocul fraţilor lor. [10] Şi a spurcat Taphethul din

---

23,6 „peste mormântul fiilor poporului", gr. εἰς τὸν τάφον τῶν υἱῶν τοῦ λαοῦ: săracii erau înmormântaţi într-o groapă comună, lângă Valea Kedronului. Dar la 2Par. 34,4, Cronistul precizează: cenuşa aşerelor a fost vărsată pe mormintele celor care au adus jertfe respectivelor divinităţi.

23,7 „sodomiţilor": în LXX, καδησιμ transcrie ebr. *qᵉdhēşīm*, „prostituat sacru". În VT, homosexualitatea este adesea legată de prostituţia cultică idolatră (*cf.* nota 14,24 la 3Rg.). Cultele canaanene, fiind culte ale fertilităţii, comportau şi prostituţia sacră, pe lângă sanctuare existând hieroduli de ambele sexe, la dispoziţia vizitatorilor. Aceste practici erau socotite abominabile de credincioşii lui YHWH. ♦ „pânzeturi": în LXX, χεττιιν transcrie, probabil, un cuvânt ebraic derivat de la rădăcina semită *KTN*, „a înveşmânta" – asir. „in". TM are, în mod neaşteptat, *battīm*, „case", pentru care s-au oferit diverse explicaţii, cea mai plauzibilă fiind „pânză de cort".

23,8 Iosias centralizează la Ierusalim tot cultul, desfiinţând sanctuarele din provincie. Aceasta corespunde principiului deuteronomist al unicităţii sanctuarului (Deut. 12,11). ♦ „Din Gabaa până în Bersabea" reprezintă extremităţile de nord şi sud ale regatului lui Iuda. Gabaa (ebr. *Gebha'*) înlocuieşte aici numele cetăţii Dan (limita nordică a lui Israel), din expresia consacrată în vremea monarhiei unite, „de la Dan până la Bersabea".

23,9 O bună parte din preoţimea sanctuarelor de provincie capătă, o dată cu reforma lui Iosias, un rol subaltern, în ciuda prevederilor Deuteronomului, care le acordă aceleaşi drepturi (Deut. 18,6-8).

23,10 „Tapheth", gr. Ταφεθ (ebr. *Topheth*), locul de adorare a lui Moloch, se găsea în Valea Ennom (ebr. *Gēy Hinnom*), la sud de Ierusalim. Tradiţia rabinică a explicat numele *topheth* ca derivat al substantivului *toph*, „tobă": în timpul sacrificiilor, preoţii lui Moloch băteau tobele, pentru a acoperi urletele copiilor sacrificaţi (JFB, Wesley). Dar DB, *s.v.* „Tofet", p. 1300, arată că „rădăcina substantivului este aramaică şi înseamnă «cuptor», «vatră»". ♦ Valea Ennom a fost conotată negativ, ca loc dedicat practicilor idolatre. După reforma lui Iosias, valea a fost folosită la depozitarea gunoaielor oraşului şi la arderea cadavrelor criminalilor. Cu timpul, expresia ebr. *gēy hinnom* a ajuns să însemne „iad" şi a fost transcrisă în greacă sub forma γεεννα, „gheena" (*cf.* DB, *s.v.* „Hinom, Valea", pp. 527-528).

valea fiului lui Ennom, [făcut] ca omul să-şi treacă fiul sau fiica prin foc, în cinstea lui Moloch. [11] Şi a isprăvit cu caii pe care regii lui Iuda îi dăduseră soarelui, la intrarea în Casa Domnului, pe lângă cămara lui Nathan, eunucul regelui, în curte, şi a ars în foc şi carul soarelui. [12] Şi altarele care erau pe acoperişul foişorului lui Achaz, pe care le făcuseră regii lui Iuda, şi altarele pe care le făcuse Manasses în cele două curţi ale Casei Domnului – regele le-a dărâmat şi le-a dus de acolo şi le-a aruncat pulberea în pârâul Kedron. [13] Regele a spurcat şi casa din faţa Ierusalimului, în dreapta muntelui Mosoath, pe care Solomon, regele lui Israel, o durase pentru Astarte, spurcăciunea sidonienilor, şi pentru Chamos, spurcăciunea Moabului şi pentru Molchol, spurcăciunea fiilor lui Ammon. [14] Şi a sfărâmat stâlpii şi a nimicit dumbrăvile şi le-a umplut locurile cu oase de oameni. [15] Ba şi altarul din Baithel, cel înalt, pe care îl făcuse Ieroboam, fiul lui Nabat, cel care l-a dus în păcat pe Israel, chiar şi altarul acela şi înălţimea le-a dărâmat şi le-a sfărâmat piatră cu piatră şi le-a mărunţit praf şi pulbere şi a pârjolit dumbrava. [16] Şi Iosias s-a întors şi a văzut mormintele care erau acolo, în cetate, şi a trimis de au luat oasele din morminte şi le-au ars pe altar, şi l-a spurcat după

23,11 Cultul soarelui, de sorginte orientală, era asociat simbolic cu imaginea cailor înhămaţi la carul astrului zilei. ♦ „Nathan, eunucul regelui": gr. *litt.* „Nathan, regele eunucului": TM are: „eunucul Nathan Melek". Text dificil, traducătorul în greacă a tradus şi determinantul „Melek", care poate fi citit ca nume propriu. ♦ „în curte": în LXX, φαρουριμ transcrie ebr. *par'wārīm*, „construcţie aflată în partea de apus a Templului lui Solomon" (Gesenius-Robinson, 1951).

23,12 Altarele dedicate corpurilor cereşti erau construite pe acoperişurile plate ale caselor (JFB).

23,13 „muntelui Mosoath": TM are *har hammaś'hīth*, „muntele stricăciunii". Targumul spune că este vorba de Muntele Măslinilor. Conform profeţiei din Zah. 14,4, muntele se va despica în două când picioarele Domnului vor sta pe el. Tradiţia iudaică afirmă că prin despicătura creată vor învia toţi evreii care au murit în afara Israelului (*Ketuboth* 111a). ♦ „Chamos": gr. Χαμος (ebr. *K'moś*) era zeul suprem al moabiţilor, căruia Solomon i-a ridicat un altar pe Muntele Măslinilor (3Rg. 11,5). ♦ „Molchol": gr. Μολχολ este transcrierea greacă a numelui zeului ammonit Moloch sau Molek.

23,15 Reforma iahvistă a lui Iosias s-a extins şi la teritoriile fostului regat al lui Israel.

23,16 „în cetate": TM are „pe munte". ♦ „omul lui Dumnezeu" este personajul misterios de la 3Rg. 13,2, care anunţă, de pe vremea lui Ieroboam I, reformele lui Iosias (3Rg. 12,33-13,32). Între profeţie şi împlinirea ei se scurseseră peste trei sute de ani. ♦ Secvenţa de la „atunci când Ieroboam" până la „mormântului omului lui Dumnezeu" lipseşte din TM. Se presupune că această parte de text a dispărut din ebr. deoarece copistul ar fi sărit de la prima menţionare a „omului lui Dumnezeu" la următoarea.

cuvântul Domnului, pe care-l grăise omul lui Dumnezeu atunci când Ieroboam stătea lângă altar, la sărbătoare. Şi [Iosias] s-a întors şi şi-a ridicat ochii la mormântul omului lui Dumnezeu, cel care grăise cuvintele acelea, [17] şi a spus: „Ce este movilița aceea pe care o văd?" Şi bărbații cetății i-au răspuns: „Este omul lui Dumnezeu, care a venit din Iuda şi a prorocit faptele acestea, pe care le-a prevestit asupra altarului din Baithel." [18] Şi a spus: „Lăsați-l, nimeni să nu-i mişte oasele din loc"; şi i-au cruțat oasele, la un loc cu oasele profetului care venise din Samaria. [19] Şi încă toate casele de pe înălțimi aflate în cetățile Samariei, pe care le făcuseră regii lui Israel, de l-au mâniat pe Domnul, Iosias le-a îndepărtat şi a făcut cu ele tot ce făcuse în Baithel. [20] Şi i-a jertfit pe altare pe toți preoții înălțimilor, câți erau acolo, şi a ars pe ele oasele oamenilor; şi s-a întors la Ierusalim.

[21] Şi regele a dat poruncă la tot poporul, zicând: „Faceți Paştele pentru Domnul Dumnezeul nostru, după cum este scris în Cartea acestui legământ!" [22] Căci nu se mai ținuse Paştele acesta din zilele judecătorilor, ale celor care judecau în Israel, în toate zilele regilor lui Israel şi ale regilor lui Iuda, [23] dar în al optsprezecelea an al regelui Iosias s-a ținut Paştele pentru Domnul în Ierusalim. [24] Şi i-a alungat regele Iosias şi pe grăitorii din pântec şi pe prezicători şi *teraphinii* şi idolii şi toate spurcăciunile ivite în pământul lui Iuda şi în Ierusalim, spre a statornici cuvintele legii, scrise în cartea pe care o găsise preotul Chelkias în Casa Domnului. [25] Nu a mai fost rege pe măsura lui mai înainte, care să se întoarcă la Domnul din toată inima lui şi din tot sufletul lui şi cu toată puterea lui, după întreaga lege a lui Moise, şi nici după el nu s-a mai ridicat [altul] asemenea lui. [26] Însă Domnul nu s-a întors din pornirea mâniei Sale celei mari de care se aprinsese împotriva lui

---

23,17 „acestea, pe care le-a prevestit": TM are „acestea, pe care le-ai săvârşit".

23,18 „Profetul" este cel de la 3Rg. 11-18; „Samaria" desemnează aici de fapt Regatul de Nord: acțiunea se petrece la Baithel.

23,22 „din zilele judecătorilor" (ἀφ' ἡμερῶν τῶν κριτῶν). La 2Par. 25,18 se precizează: „de pe vremea judecătorului Samuel." Despre celebrarea Paştelui de către Iosias se vorbeşte pe larg în 2Par. 35,1-19.

23,24 „*teraphinii*": termen ebraic transcris în greacă sub forma θεραφιν. Comentatorii ezită în privința acestui cuvânt. Totuşi, opinia generală este că erau obiecte asociate practicilor magice. Dintre soluțiile propuse, cea mai verosimilă este ipoteza lui H.A. Hoffner (1973, p. 215) conform căreia termenul ebraic trebuie apropiat de hitt. *tarpis*, „un fel de spirit, nălucă" cu dublă funcțiune, protectoare şi persecutorie. În atestările veterotestamentare este vorba despre reprezentări plastice ale acelor duhuri.

23,25 „din toată inima...": *cf.* Deut. 6,5, reluat în Mc. 12,30 şi Lc. 10,27.

Iuda, din pricina întărâtărilor cu care Îl întărâtase Manasses. [27] Şi Domnul a spus: „Îl voi depărta şi pe Iuda de la faţa Mea, aşa cum l-am depărtat pe Israel, şi voi lepăda cetatea aceasta pe care am ales-o, Ierusalimul, şi casa despre care am spus: «Numele Meu va fi acolo!»" [28] Şi celelalte fapte ale lui Iosias şi toate câte le-a săvârşit, nu sunt oare scrise în Cartea cronicilor regilor lui Iuda? [29] Dar în zilele lui s-a ridicat Faraonul Nechao, regele Egiptului, împotriva regelui asirienilor, către râul Eufrat; iar Iosias s-a dus în întâmpinarea lui, şi Nechao, când l-a văzut, l-a omorât la Mageddo. [30] Iar slujitorii lui l-au dus, mort, din Mageddo şi l-au purtat până la Ierusalim şi l-au îngropat în mormântul lui din cetatea lui David şi l-a luat poporul ţării pe Ioachas, fiul lui Iosias, şi l-a uns şi l-a pus rege în locul tatălui lui.

[31] Ioachas era de douăzeci şi trei de ani când a ajuns rege şi a domnit în Ierusalim trei luni, iar numele mamei sale era Amital, fiica lui Ieremia din Lemna. [32] Şi a făcut ce este rău în ochii Domnului, toate câte făcuseră şi strămoşii săi. [33] Şi Faraonul Nechao l-a strămutat în Deblatha, în ţinutul Emath, ca să nu mai domnească în Ierusalim, şi i-a pus bir pe ţară o sută de talanţi de argint şi o sută de talanţi de aur. [34] Şi Faraonul Nechao l-a făcut rege peste ei pe Eliakim, fiul lui Iosias, regele lui Iuda, în locul lui Iosias, tatăl lui, şi i-a schimbat acestuia numele în Ioakim; şi l-a luat pe Ioachas şi

---

23,29 „Nechao", gr. Νεχαω (egipt. *Ni-k'w*), a fost moştenitorul lui Psammetichos I, fondatorul celei de-a douăzeci şi şasea dinastii a Egiptului. A domnit între 610 şi 595 î.H. În 609 î.H., a încercat să îi vină în ajutor ultimului rege asirian, Assur-uballit II, împotriva expansiunii babiloniene. Iosias a încercat să împiedice joncţiunea dintre egipteni şi asirieni, sperând în nimicirea definitivă a Asiriei. Într-adevăr, Imperiul asirian s-a prăbuşit, dar a fost înlocuit de cel babilonian. ♦ „împotriva regelui asirienilor": menţiunea nu concordă cu realitatea istorică şi s-au încercat tot felul de explicaţii. TM are „a mers către regele asirienilor". ♦ „către râul Eufrat": aluzie anticipativă la bătălia de la Carchemiş, în urma căreia egiptenii au trebuit să cedeze poziţia strategică pe care o disputau cu Babilonul lui Nabucodonosor II în Orientul Apropiat.

23,30 „din cetatea lui David": nu apare în TM.

23,33 „l-a strămutat": TM are „l-a pus în lanţuri". Nechao l-a destituit pe Ioachas, moştenitorul lui Iosias, instaurat prin voinţă populară (*cf.* 2Par. 36,1) şi l-a deportat în Deblatha (Ribla), localitate din provincia Hamat, situată pe valea râului Orontes, la aproximativ 50 km NE de actualul Baalbek. Măsura de forţă a faraonului s-a datorat, poate, unei încercări de emancipare a lui Ioachas de sub dominaţia recentă a Egiptului.

23,34 Schimbarea numelui era gestul simbolic care oficializa relaţia de vasalitate impusă de faraon regelui de la Ierusalim. Ioakim (ebr. *Y'hōyāqīm*) a domnit unsprezece ani în Iuda, între 609 şi 598 î.H. ♦ Ioachas a fost dus, ca prizonier, în Egipt după înfrângerea suferită de Nechao la Carchemiş (605 î.H.).

l-a dus în Egipt şi [el] a murit acolo. [35] Şi Ioakim i-a dat lui Faraon argintul şi aurul; numai că el a pus la bir ţara, să dea argintul după porunca lui Faraon: fiecare i-a dat după socoteala [avutului său] argintul şi aurul, la un loc cu poporul ţării, ca să-l dea Faraonului Nechao.

[36] Ioakim era de douăzeci şi cinci de ani când a ajuns rege şi a domnit în Ierusalim unsprezece ani, iar numele mamei sale era Ieldaph, fiica lui Phedeia din Ruma. [37] Şi a făcut ce este rău în ochii Domnului, toate câte le-au făcut şi strămoşii lui.

24 [1] În zilele lui, s-a ridicat Nabucodonosor, regele Babilonului, şi Ioakim i-a fost rob vreme de trei ani; şi s-a întors şi s-a răzvrătit împotriva lui. [2] Iar [acela] a trimis împotriva lui cete prădalnice de chaldei şi cete de sirieni şi cete de moabiţi şi cete ale fiilor lui Ammon şi le-a trimis în ţara lui Iuda ca s-o biruiască, după cuvântul Domnului, pe care îl grăise prin robii Săi, profeţii. [3] Numai că din mânia Domnului a fost [aşa] în Iuda, să-l lepede de la faţa Sa, din pricina păcatelor lui Manasses, după toate câte le săvârşise: [4] vărsase şi sânge nevinovat şi umpluse Ierusalimul de sânge nevinovat; iar Domnul nu a voit să se îmblânzească. [5] Şi celelalte fapte ale lui Ioakim şi toate câte le-a săvârşit, iată, oare nu sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Iuda? [6] Şi Ioakim s-a culcat lângă părinţii săi şi în locul lui a ajuns rege Ioakim, fiul său. [7] Şi regele Egiptului nu s-a mai pornit să

23,35 După „porunca lui Faraon", finalul versetului în TM este „i-a silit pe fiecare după avutul său, pe oamenii ţării, să dea argintul şi aurul faraonului Nekhoh".

24,1 Nabucodonosor, împăratul Babilonului, fiul lui Nabopolassar, întemeietorul dinastiei caldeene, a făcut o expediţie în Palestina, în al patrulea an de domnie a lui Ioakim (Ier. 25,1) şi primul an al suveranului babilonian, adică 604 î.H. ♦ Răscoala lui Ioakim a avut loc în 601 î.H., după înfrângerea suferită de babilonieni în faţa egiptenilor.

24,2 Nabucodonosor a atras în campania de pedepsire a revoltei iudaice toate popoarele vasale din apropierea lui Iuda. Ierusalimul a căzut sub asediul babilonian la 16 martie 597 î.H. Regele Ioakim murise cu trei luni şi zece zile înainte de această dată, adică la 6 decembrie 598 î.H.

24,3 „mânia Domnului a fost [aşa] în Iuda": TM are: „Numai după porunca Domnului au fost [acestea] cu Iuda" – reflecţie tipic deuteronomistă.

24,6 „Ioakim, fiul său": LXX îi dă acest nume, dar de fapt este ebr. *Yᵉhōyākīn*, numit la 1Par. 3,16 Iechonias.

24,7 E vorba de bătălia de la Carchemiş (605), în care Nabucodonosor, învingându-i pe egipteni, îşi deschide calea spre Siria şi Palestina. ♦ „pârâul Egiptului": la fel ca în 3Rg. 8,65 denumeşte, în Biblie, graniţa ideală de sud-vest a Palestinei.

iasă din ţara lui, căci regele Babilonului a luat, de la pârâul Egiptului până la râul Eufratului, toate câte erau ale regelui Egiptului.

[8] Ioakim era de optsprezece ani când a ajuns rege şi a domnit în Ierusalim vreme de trei luni, şi numele mamei sale era Nestha, fiica lui Ellanathan din Ierusalim. [9] Şi a făcut ce este rău în ochii Domnului, toate câte le făcuse şi tatăl său. [10] În vremea aceea s-a ridicat Nabucodonosor, regele Babilonului, împotriva Ierusalimului şi cetatea a ajuns să fie împresurată. [11] Şi Nabucodonosor, regele Babilonului, a mers asupra cetăţii, iar slujitorii lui au împresurat-o. [12] Şi Ioakim, regele lui Iuda, a ieşit [să se predea] regelui Babilonului, el însuşi şi cu slujitorii, şi cu mama, şi cu mai-marii, şi cu eunucii lui; iar regele Babilonului l-a luat, în al optulea an al domniei lui. [13] Şi a scos de acolo toate avuţiile Casei Domnului şi avuţiile casei regelui şi a sfărâmat toate vasele de aur pe care le făcuse Solomon, regele lui Israel, în templul Domnului, după cuvântul Domnului. [14] Şi i-a strămutat [pe cei din] Ierusalim şi pe toţi mai-marii şi pe cei cu multă putere şi i-a dus în robie, zece mii de robi, şi pe toţi dulgherii şi pe toţi fierarii şi nu i-a mai lăsat decât pe nevoiaşii ţării. [15] Şi l-a strămutat pe Ioakim în Babilon şi pe mama regelui, şi pe nevestele regelui, şi pe eunucii lui; şi i-a dus pe toţi cei puternici din ţară, strămutându-i de la Ierusalim la Babilon [16] şi pe toţi bărbaţii din oaste, şapte mii, şi pe dulgheri şi pe fierari, o mie, toţi cei în stare să poarte război, şi i-a dus regele Babilonului, strămutându-i în Babilon. [17] Şi regele Babilonului l-a făcut rege în locul aceluia pe Maththanias, fiul lui, şi i-a pus numele de Sedekia[s].

24,10 „Nabucodonosor": TM are „slujitorii lui N.". Nabucodonosor a întreprins această campanie împotriva Ierusalimului din cauză că Ioakim-Iechonias încercase să formeze o ligă antibabiloniană cu Egiptul. Dar după înfrângerea suferită în 601 î.H., babilonienii îşi revin şi organizează diverse incursiuni în Chedar. Informaţia de la 4Rg. 24,7 ar putea sugera existenţa unei înţelegeri iudeo-egiptene, ulterioare acestei date, şi explică eşecul regelui din Iuda.

24,11 Cronica babiloniană consemnează, paralel acestui verset: „[Nabucodonosor] a înaintat spre Palestina şi a împresurat cetatea lui Iuda, pe care a cucerit-o în a doua zi a lunii Adar" (16 martie 597 î.H.) (DB, *s.v.* „Nebucadneţar", pp. 897-898).

24,13-14 „după cuvântul Domnului... şi i-a strămutat...": împlinirea profeţiei făcute de Isaia lui Ezekias (20,17-18). ♦ Pentru Maxim Mărturisitorul, strămutarea evreilor în Babilon înseamnă căderea de la limpezimea legii duhovniceşti (Ierusalimul) la „confuzia" unei vieţi pământeşti (Babilon = amestec, confuzie). (*Quaest. ad Th.*, 26)

24,17 Cronica babiloniană relatează: „[Nabucodonosor] l-a prins pe rege şi a pus altul peste Iuda, după placul său, primind un mare tribut pe care l-a trimis în Babilon" (DB, *s.v.*

[18] Sedekias era de douăzeci şi unu de ani când a ajuns rege şi a domnit în Ierusalim unsprezece ani, iar numele mamei sale era Amital, fiica lui Ieremia. [19] Şi a făcut ce este rău dinaintea Domnului, toate câte le făcuse Ioakim. [20] Căci din mânia Domnului a fost [aşa] peste Ierusalim şi în Iuda, încât i-a aruncat de la faţa Sa. Şi Sedekias s-a răzvrătit împotriva regelui Babilonului.

25 [1] Şi a fost aşa: în al nouălea an al domniei lui, în luna a zecea, Nabucodonosor, regele Babilonului, a venit cu toată oastea sa asupra Ierusalimului şi şi-a aşezat tabăra în jurul lui şi a înălţat un zid împrejurul lui. [2] Şi cetatea a fost împresurată până într-al unsprezecelea an al regelui Sedekias; [3] şi în ziua a noua a lunii s-a înstăpânit foametea în cetate şi nu era pâine pentru poporul ţării. [4] Şi s-a făcut o spărtură în [zidul] cetăţii şi

---

„Nebucadneţar", p. 898). ♦ „Maththanias" (Μαθθανιας), devenit Sedekias (Σεδεκιας), ca semn al vasalităţii faţă de Nabucodonosor, era fiul lui Iosias şi fratele lui Ioakim şi Ioachas. Ceea ce înseamnă că Sedekias era unchiul de frate al regelui deportat Ioakim--Iechonias. Ediţia Rahlfs are „fiul lui", iar TM are „unchiul lui", ca şi unele manuscrise greceşti, ἀδελφὸν τοῦ πατρὸς, „fratele tatălui". Era şi greu ca tânărul rege de 18 ani să aibă deja un fiu de 21! ♦ Sedekias a fost cel de-al douăzeci şi unulea şi ultimul rege al lui Iuda. A domnit între 597 şi 587 î.H. Numele cel nou al lui Maththanias este evreiesc (*Ţidheqiyyāhū*, „Dreptatea mea este YHWH"), ceea ce înseamnă că Nabucodonosor i-a permis vasalului să şi-l aleagă singur.

24,18 La sfârşitul versetului, TM are în plus „din *Libḥ^enāh*" – noul rege are aceeaşi mamă ca şi Ioachas (*cf.* 23,31).

25,1 În 588 î.H., Nabucodonosor a întreprins a treia campanie împotriva lui Iuda, în urma revoltei lui Sedekias şi a plănuitei alianţe dintre acesta din urmă şi Egipt (*cf.* şi Iez. 17,15). Data precisă a invaziei apare şi la Iez. 24,1. ♦ „în luna a zecea": TM adaugă „în ziua a zecea a lunii".

25,2 Asediul a durat, de fapt, un an şi jumătate. Scurta întrerupere a fost cauzată de respingerea de către Nabucodonosor a trupelor egiptene care înaintau spre poziţiile babiloniene din Iuda (DB, *s.v.* „Zedechia[4]", p. 1349).

25,4 Spărtura în zidul Ierusalimului a fost făcută în luna iulie 586 î.H. Despre suferinţele populaţiei Ierusalimului în timpul asediului, *cf.* Plâng. Ier. 2,20. ♦ Este vorba despre zidul exterior construit de Ezekias (2Par. 32,5) sau de cel al lui Manasses (2Par. 33,14). Spărtura se va fi făcut pe lângă „Poarta fântânii", aflată în preajma grădinilor regale şi a scăldătorii Siloam. ♦ Araba era numele generic al depresiunii ce ducea de la Marea Tiberiadei la Golful Aqaba. Marea Moartă era numită uneori Marea Araba. În acest context, prin Araba se înţelege zona joasă din valea Iordanului şi câmpia din jurul Ierihonului.

toţi bărbaţii în stare să se lupte au ieşit la vreme de noapte pe drumul porţii dintre ziduri – cea care este a grădinii regelui – şi chaldeii se aflau asupra cetăţii, împrejur. Şi [regele] s-a pornit pe drumul spre Araba [5] şi oastea chaldeilor a pornit pe urma regelui, şi l-au prins în câmpia Ierihonului, şi toată oastea i s-a risipit din urma lui. [6] Şi l-au luat pe rege şi l-au dus la regele Babilonului, la Deblatha, şi au rostit judecată asupra lui; [7] şi pe fiii lui Sedekias i-a înjunghiat sub ochii lui, iar lui Sedekias i-a scos ochii şi i-a pus piedică [de cai] la picioare şi l-au dus în Babilon.

[8] Şi în luna a cincea, în ziua a şaptea a lunii (acesta este al nouăsprezecelea an al lui Nabucodonosor, regele Babilonului), a venit la Ierusalim Nabuzardan, căpetenia gărzii, cel ce stă dinaintea feţei regelui din Babilon. [9] Şi a ars Casa Domnului şi casa regelui şi toate casele din Ierusalim, fiecare casă a ars-o [10] căpetenia gărzii. [11] Apoi Nabuzardan, căpetenia gărzii, a strămutat şi rămăşiţa poporului care mai rămăsese în cetate şi pe cei prinşi care se predaseră regelui Babilonului, şi rămăşiţa poporului de rând. [12] Şi căpetenia gărzii a lăsat din nevoiaşii ţării, să fie îngrijitori de vii şi de ogoare. [13] Iar stâlpii de aramă din Casa Domnului şi ramele şi „marea" de aramă din Casa Domnului, chaldeii le-au sfărâmat şi au dus arama lor în Babilon. [14] Şi căldările şi lopeţile [pentru altar] şi cupele şi cădelniţele şi toate vasele de aramă de care se foloseau la slujbe le-a luat; [15] a mai luat căpetenia gărzii şi tigăile şi cupele de aur şi cele de argint, [16] doi stâlpi, şi

---

25,5 „câmpia (Ierihonului)": gr. Αραβωθ transcrie ebr. *'ar'bhōth*, „câmpie, deşert".

25,6 Nabucodonosor se afla la Deblatha (Ribla), în provincia Hamat, pentru a coordona mişcările armatei sale în lupta cu egiptenii.

25,8 „căpetenia gărzii": gr. ἀρχιμάγειρος: *litt.* „mai-marele bucătarilor". În Egipt şi în Babilon acesta era un titlu onorific pentru comandantul gărzii personale a regelui. TM are *rabh-ṭabbāḥīm*, „căpetenia gărzii" (de la rădăcina *ṬBḤ*, „a ucide", animale pentru mâncare sau duşmani în luptă).

25,9 La 2Mac. 2,4-5 se spune că profetul Ieremia ar fi reuşit să scoată din Ierusalim chivotul, altarul tămâierii şi cortul şi să le ascundă de furia distrugătoare a babilonienilor în Muntele Nebo.

25,9-10 După „toate casele din Ierusalim", TM are: „şi toate casele mari le-a ars cu foc. [10] Şi zidurile Ierusalimului, de jur împrejur, le-a dărâmat oastea chaldeilor care era cu căpetenia gărzii."

25,12 „ogoare": gr. γαβν transcrie aproximativ ebr. *yog'bhīm*, „câmpuri, ogoare".

25,13.16 „ramele": *cf.* nota 16,17.

25,14 „lopeţile [pentru altar]": gr. ιαμιν redă aproximativ ebr. *yā'īm*, „lopeţi".

„marea", [aceea] una, şi ramele, pe care le făcuse Solomon în Casa Domnului; nu era măsură pentru arama de la toate vasele. [17] Înălţimea unui singur stâlp era de optsprezece coţi, iar pe el era un capitel de aramă, iar înălţimea capitelului era de trei coţi, plasa şi rodiile erau de jur împrejurul capitelului, toate de aramă; şi tot aşa era şi pe al doilea stâlp, cu plasa. [18] Şi căpetenia gărzii l-a luat pe Saraias, întâiul preot, şi pe Sophonias, din rândul al doilea, şi pe cei trei străjeri ai porţilor [19] şi a luat un eunuc din cetate, care era mai-marele peste războinici, şi cinci bărbaţi din cei ce vedeau faţa regelui, pe care i-a găsit în cetate, şi pe scribul mai-marelui oştirii, care ţinea socoteala poporului din ţară, şi şaizeci de bărbaţi din poporul ţării, pe care i-a găsit în cetate; [20] şi Nabuzardan, căpetenia gărzii, i-a luat şi i-a dus la regele Babilonului, în Deblatha, [21] iar regele Babilonului i-a batjocorit şi i-a omorât în Deblatha, în ţinutul Aimathului. Aşa a fost strămutat Iuda din ţara sa.

[22] [Cât despre] poporul rămas în ţara lui Iuda, pe care i-a lăsat Nabucodonosor, regele Babilonului – peste ei l-a rânduit pe Godolias, fiul lui Achicam, fiul lui Saphan. [23] Şi toţi mai-marii oştirii, ei şi cu oamenii lor, au auzit că regele Babilonului l-a rânduit pe Godolias şi au venit la Godolias, în Massephath: Ismael, fiul lui Nathanias, şi Ioanan, fiul lui Caree, şi Saraias, fiul lui Thanemath, din Netopha, şi Iezonias, fiul lui Machathi, ei şi oamenii lor. [24] Şi Godolias le-a jurat, lor şi oamenilor lor, şi le-a spus: „Nu vă temeţi de trecerea chaldeilor! Rămâneţi în ţară şi slujiţi-i regelui Babilonului, şi vă va fi bine!" [25] Şi a fost aşa: în luna a şaptea a venit Ismael, fiul lui Nathanias, fiul lui Elisama – din seminţia regelui – şi cu el zece oameni; şi l-a lovit pe Godolias şi l-a omorât, şi pe iudei şi chaldei,

---

25,17 „capitel": gr. χωθαρ redă aproximativ ebr. *kothereth*, „cunună, capitel". ♦ „plasa": σαβαχα transcrie ebr. *śᵉbhākhāh*, „zăbrele, gratii". ♦ „rodiile": gr. ῥοαί („protuberanţe în formă de rodii"; *cf.* 3Rg. 7,6.28.

25,19 Ier. 52,25 pomeneşte de şapte oameni de încredere din suita regelui Sedekias, nu de cinci.

25,22-24 Godolias (ebr. *Gᵉdhalᵉyāhū*) a fost numit guvernator al lui Iuda. A reuşit să îi atragă în jurul lui pe capii armatei lui Sedekias care îşi părăsiseră suveranul în câmpia de lângă Ierihon (4Rg. 25,5) şi pe profetul Ieremia.

25,23 Massephath (ebraic *Miṣᵉpāh*), noua reşedinţă a guvernatorului numit de Nabucodonosor, era o cetate din teritoriul lui Beniamin, în apropiere de Gabaon şi de Rama.

25,24 „de trecerea chaldeilor": TM are „de slujitorii caldeilor". Traducătorul va fi citit *'BR* în loc de *'BD*.

câți erau cu el la Massephath. [26] Și s-a ridicat tot poporul, cu mic, cu mare, și cu căpeteniile oștirii și au plecat în Egipt, căci se temeau de fața chaldeilor.

[27] Și a fost așa: în anul al treizeci și șaptelea de la strămutarea lui Ioakim, regele lui Iuda, în luna a douăsprezecea, în ziua a douăzeci și șaptea a lunii, Euilmarodach, regele Babilonului, în cel dintâi an al domniei sale, a ridicat fruntea lui Ioakim, regele lui Iuda, și l-a scos din casa temniței. [28] Și i-a grăit vorbe bune și i-a pus tronul mai presus de tronurile regilor care erau cu el în Babilon, [29] și i-a schimbat veșmintele de temniță și [acela] a mâncat mereu pâine în fața lui, în toate zilele vieții lui. [30] Și tainul lui i-a fost dat ca tain pentru totdeauna, din casa regelui, zi după zi, în toate zilele vieții lui.

25,27 Euilmarodach (babilonian *Amel-Marduk*) i-a urmat la tron lui Nabucodonosor II. A devenit împărat la începutul lunii octombrie 652 î.H.

25,30 „tainul": *cf.* nota 11,8 la 2Rg.

HĂRŢI

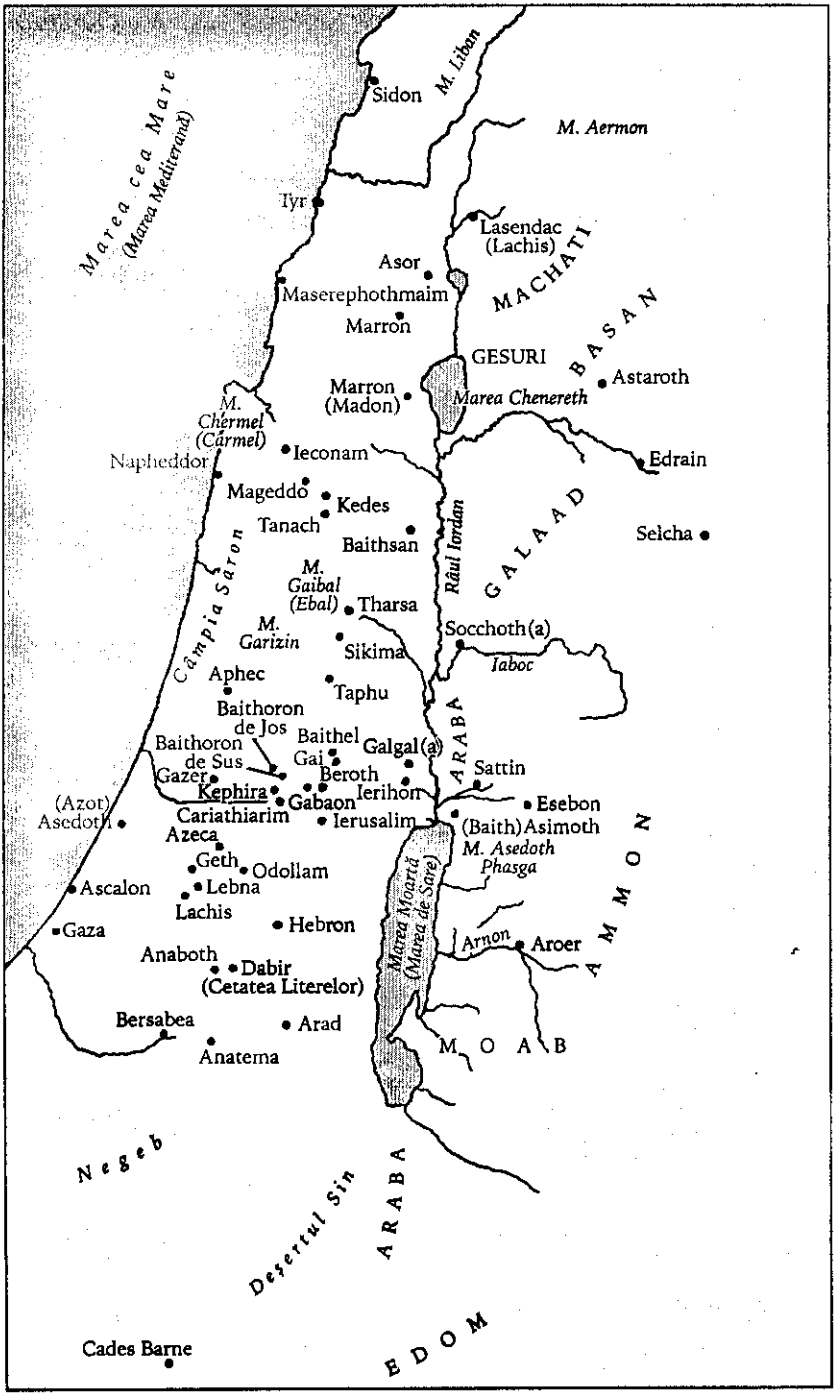
Marea cea Mare
(Marea Mediterană)
Sidon
M. Liban
M. Aermon
Iyr
Lasendac
(Lachis)
MACHATI
Asor
Maserephothmaim
Marron
BASAN
GESURI
Astaroth
Marron
(Madon)
Marea Chenereth
M.
Chérmel
(Cármel)
Napheddor
Ieconam
Edrain
Mageddo
Kedes
Tanach
Baithsan
Râul Iordan
GALAAD
Selcha
M.
Gaibal
(Ebal)
Tharsa
Câmpia Sáron
M.
Garizin
Sikima
Socchoth(a)
Iaboc
Aphec
Taphu
Baithoron
de Jos
Baithel
Galgal(a)
ARABA
Baithoron
de Sus
Gai
Sattin
Gazer
Beroth
Kephira
Ierihon
Esebon
(Azot)
Asedoth
Gabaon
Cariathiarim
Ierusalim
(Baith)Asimoth
Azeca
M. Asedoth
Phasga
Geth
Odollam
Ascalon
Lebna
Lachis
Gaza
Hebron
Marea Moartă
(Marea de Sare)
Arnon
Aroer
AMMON
Anaboth
Dabir
(Cetatea Literelor)
Bersabea
Arad
Anatema
MOAB
Negeb
Deșertul Sin
ARABA
EDOM
Cades Barne

Cucerirea şi împărţirea Canaanului

Cititorul familiarizat cu hărţile biblice poate fi surprins de o „hartă" a Palestinei în care toponimele sunt redate după forma lor din limba greacă. De aceea precizăm că nu este vorba de o hartă propriu-zisă, ci de o schemă topografică orientativă, cu ajutorul căreia pot fi localizate cu aproximaţie câteva din aşezările biblice – în special cele legate de cucerirea Canaanului –, după numele lor din LXX. Corespondentele ebraice se regăsesc în Indicele de nume proprii al lucrării.

Hotarele celor douăsprezece triburi ale lui Israel nu pot fi trasate cu precizie. Cartea lui Iisus Nave enumeră cetăţile repartizate fiecărui trib, dar multe din ele nu mai pot fi astăzi localizate, iar reperele geografice sunt prea vagi pentru a putea delimita teritoriile exacte.

Surse: *The Anchor Bible. Joshua*, Doubleday, 1982

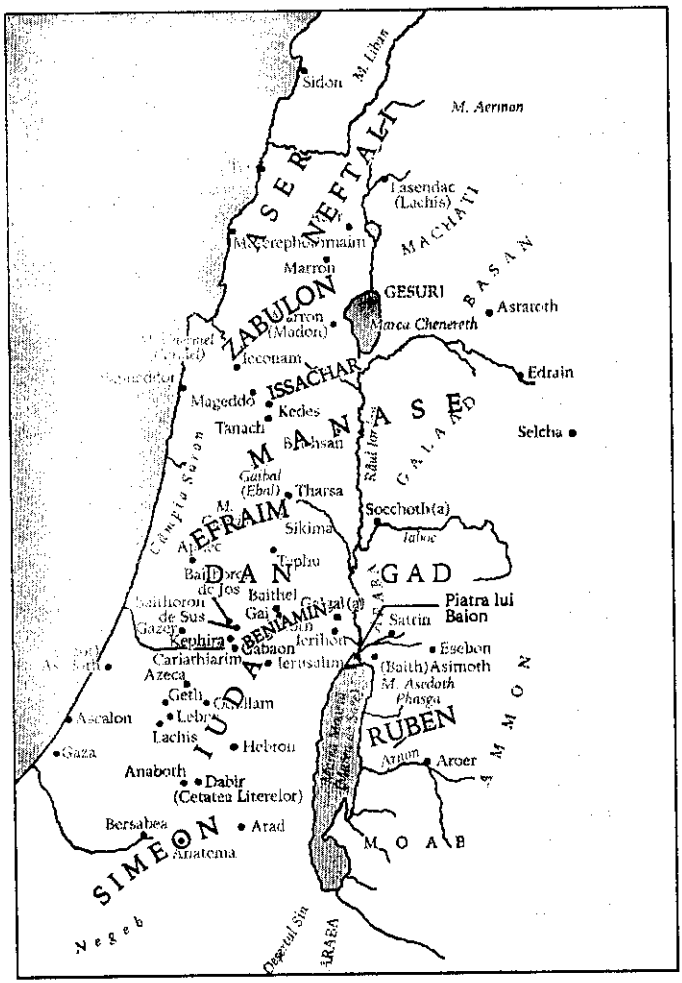

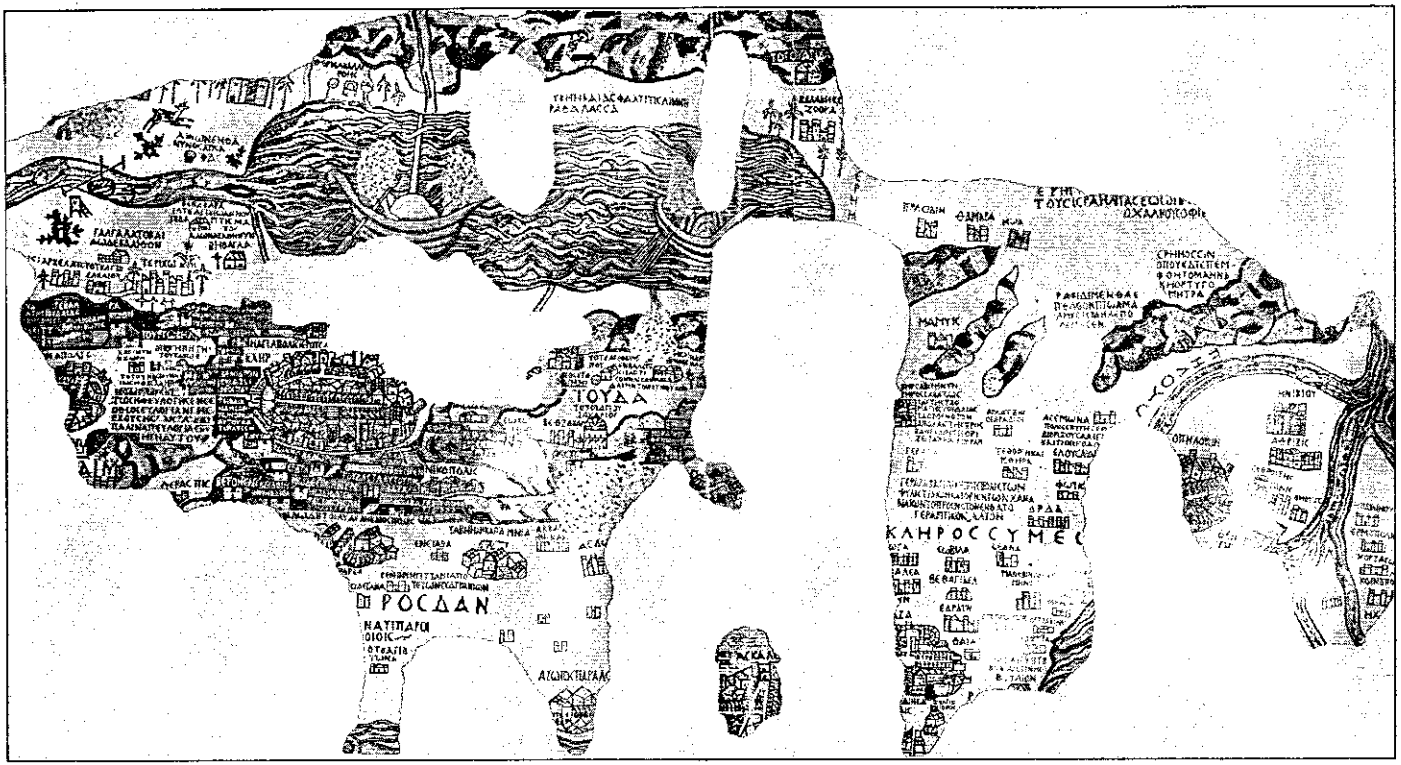
ΡΟΔΑΝ
ΚΑΝΡΟΣΣΥΜΕ

Harta mozaic de la Madaba

Pe pardoseaua Bisericii Sfântul Gheorghe din Madaba (Iordania) este reprezentată în mozaic cea mai veche hartă a Palestinei, datând din secolul al VI-lea d.H., din perioada împăratului Iustinian. Suprafața inițială a hărții era de 94 de metri pătrați, din care s-a păstrat doar un sfert. Fragmentele conservate reprezintă regiunea de la vărsarea râului Iordan în Marea Moartă, până la deșertul din sudul Palestinei și Delta Nilului. Edificiile și simbolurile figurate pe hartă, precum și inscripțiile grecești în majusculă, de culori și mărimi diferite, indică regiuni și localități în ordine ierarhică (în jur de 156 de toponime, în fragmentele păstrate). Sunt semnalate atât așezările din perioada bizantină, cât și localitățile mai importante menționate în Biblie (acestea din urmă, însoțite adesea de referințe la textul biblic).

Surse: „Carte de Madaba", in *La Bible d'Alexandrie. Jésus (Josué)*, traduction, introduction et notes par Jacqueline Moatti-Fine, Paris, 1996

Michael Avi-Yonah, *The Madaba Mosaic Map*, Jerusalem, Israelian Exploration Society, 1954

„The Madaba Map. 100 years since its discovery", Franciscan Archaeological Institute, http://198.62.75.1/www1/ofm/fai/FAImadmn.html (accesat la 12.07.2004)

Detaliul I

Detaliul I În partea din stânga-sus a hărții este reprezentat Iordanul la vărsarea sa în Marea Moartă. Peste Iordan este figurat un pod, la capătul căruia se află un turn de observație. Pe malul dinspre apus se disting zidurile cu turnuri ale Ierihonului, ΙΕΡΙΧΩ, înconjurate de palmieri (Ierihon = Cetatea Palmierilor, *cf.* Jud. 1,16); deasupra Ierihonului, spre stânga, se conturează un edificiu lângă un zid alcătuit din douăsprezece pietre, și inscripția ΓΑΛΓΑΛΑ ΤΟ ΚΑΙ ΔΩΔΕΚΑΛΙΘΟΝ, „Galgala și cele Douăsprezece Pietre" (*cf.* Ios. Nav. 4). Spre dreapta, sunt sugerate alte așezări: ΒΕΘΑΒΑΡΑ, Bethabara lui Ioan Botezătorul (*cf.* In. 1,28) și ΒΗΘΑΓΛΑ, Bethagla (*cf.* Ios. Nav. 15,6, Baithagla).

Detaliul II

Detaliul II Într-un fragment din partea dreaptă inferioară a hărții este reprezentat teritoriul tribului lui Simeon, indicat prin inscripția ΚΛΗΡΟΣ ΣΥΜΕΩ[Ν], „moștenirea lui Simeon". Se disting deasupra inscripției localitățile ΒΗΡΣΑΒΕΕ, Bersabea (*cf.* Iis. Nav. 15,28), ΑΣΕΜΩΝΑ, Asemona (*cf.* Iis. Nav. 15,4), ΓΕΡΑΡΑ, Gerara, iar sub inscripție, ΣΕΑΝΑ, Seana, ΕΔΡΑΙΝ, Edrain (*cf.* Iis. Nav. 9,10) etc.

INDICI

Indice de termeni şi expresii greceşti comentate în note

Indicele vine în completarea Glosarului din primul volum al prezentei ediţii şi conţine o parte din lexicul grecesc analizat în notele şi introducerile din acest volum. Au fost selectaţi termenii folosiţi mai des în traducere şi care pot pune probleme de interpretare.

acoperiş, terasă: δῶμα – Iis. Nav. 2,6; 2Rg. 16,22
al treilea [în rang], [în carul de luptă]: τριστάτης – 4Rg. 7,2; 10,25
altar: βωμός, θυσιαστήριον – Iis. Nav. 22,10
anatemă, [închinat ca] anatemă: ἀνάθεμα – Iis. Nav. 6,1-26; 6,17; 12,14; Jud. 1,17 B; *cf.* a închina ca anatemă
arhiereu: ἀρχιερεύς – Iis. Nav. 22,13
aşezare: ἔπαυλις – Iis. Nav. 15,28; *cf.* sat

bătrâni: πρεσβύτεροι – Iis. Nav. 23,2; 1Rg. 2,32 *cf.* sfatul bătrânilor
a binecuvânta: εὐλογίζω – Iis. Nav. 24,10; *cf.* binecuvântare
binecuvântare: εὐλογία – Iis. Nav. 15,19; 24,10; 4Rg. 5,15

cârmuitor: ἡγούμενος – 3Rg. 1,35; 2,19; 15,13
casă: δῶμα – Iis. Nav. 2,6; 1Rg. 9,25
căpetenia străjilor: ἀρχισωματοφύλαξ – 1Rg. 28,2
căpeteniile călărimii: ἱππάρχαι – 2Rg. 1,6
Cel Puternic: ὁ ἱκανός – Ruth 1,20-21
a cerceta, a lua aminte, a număra: ἐπισκέπτομαι – Ruth 1,6; 2Rg. 18,1; 3Rg. 21,15; 4Rg. 3,6
cetate-mamă: μητρόπολις – Iis. Nav. 10,2; 14,15
corn, putere: κέρας – Jud. 3,27; 1Rg. 2,1; 2Rg. 22,3
cot [unitate de măsură]: πῆχυς – 1Rg. 17,4
a se curăţi: ἁγνίζω – Iis. Nav. 3,5
cuvânt, vorbă: λόγος, ῥῆμα – Jud. 13,12; 3Rg. 11,41; 14,29

a da [în mână], a preda: παραδίδωμι – Iis. Nav. 2,9; 6,2
desfrânări [practici idolatre]: πορνεῖαι – 4Rg. 9,22; 17,15
Domnul atotputernic: κύριος παντοκράτωρ – 2Rg. 5,10
Domnul Dumnezeu Sabaoth: κύριος θεὸς σαβαωθ – 1Rg. 1,3; 1,11; 1,20; 17,45
Domnul oştirilor: κύριος τῶν δυνάμεων – Iis. Nav. 6,17; 2Rg. 6,18; 4Rg. 3,14

dreptate: δικαιοσύνη – Iis. Nav. 24,14
dumbravă [sacră, de închinare]: ἄλσος – Jud. 3,7; 1Rg. 7,3-4; 3Rg. 15,13; 4Rg. 21,7
Dumnezeul cel Viu: θεὸς ζῶν – 4Rg. 19,4; *cf.* „Viu este Domnul"

efă: οἰφι – 1Rg.1,24; 16,20
ephoth: εφωθ – Jud. 8,27 B
ephud: εφουδ – Jud. 8,27 A; 1Rg. 2,18
ergab: εργαβ – 1Rg. 6,11

familie: δῆμος – Jud. 13,2 B
făină aleasă: σεμίδαλις – 1Rg.1,24
funie [unitate de măsură]: σχοινισμός – Iis. Nav. 17,5; 19,9; 2Rg. 8,2

gărzi, [cei] care aleargă alături, pedestraşi: παρατρέχοντες – 3Rg. 14,27; 4Rg. 10,25; 11,6
gomor [unitate de măsură]: γομορ – 1Rg.16,20

hotar: ὅριον – Iis. Nav. 15,1-17

a izbăvi, a mântui: σῴζω – Jud. *Introd.* II; 1Rg. 25,26; *cf.* izbăvire
izbăvire, mântuire: σωτηρία – 4Rg. 5,1; 13,5

împrejurimi: περισπόρια – Iis. Nav. 14,4; 21; 21,11.3442; cf. [pământurile] puse deoparte
înălţimi [cult idolatru]: ὑψηλοί – 3Rg. 3,2
a închina ca anatemă: ἀναθεματίζω – Iis. Nav. 6,1-26; 6,17; *cf.* anatemă
a se închina/prosterna: προσκυνέω – Jud. 2,17; 3Rg. 2,19

jertfe de pace: θυσίαι εἰρηνικάς – 1Rg. 10,8; *cf.* pace
judecată: κρίσις – Iis. Nav. 24,25
judecător: κριτής – Jud. *Introd.* II;

kinyra: κινύρα – 1Rg. 10,5

lege: νόμος – Iis. Nav. 24,25
lucruri, obiecte, unelte: σκεύη – Iis. Nav. 7,11

marea [cea] îndepărtată: θαλλάσσα ἡ ἐσχάτη – Iis. Nav. 1,4
marea de Sare/a Sărilor: θαλλάσσα ἁλός/τῶν ἁλῶν – Iis. Nav. 3,16
mărturie: μαρτύριον – 1Rg. 9,24; 13,8; 20,35; 4Rg. 11,12
a mărturisi, a da mărturie, a lăuda, a aduce mulţumire: ἐξομολογέω – Iis. Nav. 7,19; 2Rg. 22,50; *cf.* mărturie
măsură [unitate de măsură]: κόρ, χοῖες – 3Rg. 5,2; 7,24
a moşteni, a lua în stăpânire: κατακληρονομέω – Jud. 2,6; *cf.* moştenire
moştenire, parte, sorţ: κλῆρος – Iis. Nav. 19,9; *cf.* a moşteni

nabla: νάβλα – 1Rg. 10,5
nazir: ναζιρ – Jud. 13,5 B; 1Rg. 1,11
nazireu: ναζιραῖος – Jud. 13,5 A; 1Rg. 1,11

neam, rudenie: συγγενεία – Jud. 13,2 B; Ruth 2,1
neamuri [păgâne]: ἔθνη – Iis. Nav. 4,24; 12,23
nelegiuit: παράνομος – 1Rg.1,16; 2Rg. 16,7; 20,1; 3Rg. 20,10
a nimici: ἐξολεθρεύω – Iis. Nav. 2,10; 11,20

ocară, ruşine: ὀνειδισμός – Iis. Nav. 5,9
a se odihni, a se linişti, a înceta: κοπάζω, καταπαύω – Iis. Nav. 1,13; 11,23; 14,15; Ruth 1,9

pace: εἰρήνη – 1Rg. 10,3-4; 10,8; 3Rg. 5,26
[pământurile] puse deoparte, ἀφωρισμένα: – Iis. Nav. 14,4; 21; 21,13; *cf.* împrejurimi
a pârjoli în foc: ἐμπυρίζω – Iis. Nav. 8,28
pârgă, parte [cotă]: ἀπαρχή – 1Rg. 2,29; 10,3-4; 2Rg. 1,21
posedat, apucat: ἐπίληπτος – 1Rg. 21,15-16; 4Rg. 9,11
pricepere: σύνεσις – 3Rg. 3,11; *cf.* a fi priceput
a fi priceput, a înţelege: συνίημι – Iis. Nav. 1,7; 3Rg. 2,3; 3,9
prin mijlocirea, prin... : ἐν χειρὶ – 3Rg. 8,53
prinos: κάρπωμα – Iis. Nav. 22,26; 1Rg. 2,28
prostituată: ἑταίρα – Jud. 11,2

rânduieli, îndreptări: δικαιώματα – Iis. Nav. 24,25; 4Rg. 17,8
răscumpărător, rudă de sânge: ἀγχιστεύς – Iis. Nav. 20,3; Ruth *Introd.* V; 2,20; 2Rg. 14,11
[rituri de] iniţiere: τελετή – 3Rg. 15,12
rob, roabă: δοῦλος, δούλη – Iis. Nav. 1,2; 24,30; Ruth 2,13

sat: κώμη – Iis. Nav. 10,39; 15,28; *cf.* aşezare
satrap: σατράπης – Jud. 3,3; 5,3; 1Rg. 5,8; 3Rg. 10,15
satrapie: σατραπεία – Jud. 3,3
sceptru, toiag: σκῆπτρον – 1Rg. 2,28; 9,21; 10,19; 3Rg. 11,32
scribi: γραμματεύς – Iis. Nav. 1,10
servitor, slujitor: παῖς – Iis. Nav. 1,2; 24,30; *cf.* slujitor; slugă
sfatul bătrânilor: γερουσία – Iis. Nav. 23,2; 1Rg. 9,22 *cf.* bătrâni
a (se) sfinţi: ἁγιάζω – Iis. Nav. 3,5; 7,13; 2Rg. 11,4
slugă, slujitor: οἰκέτης – Iis. Nav. 1,2; 24,30; *cf.* slujitor
slujbă, închinare: λατρεία – Iis. Nav. 22,27; *cf.* a sluji
a sluji, a fi robul cuiva: δουλεύω – Jud. 2,7; 10,6 B
a sluji, a se închina: λατρεύω – Iis. Nav. 22,5; 22,27; Jud. 2,7; 10,6 A; *cf.* slujbă
slujitor: θεράπων – Iis. Nav. 1,1; 1,2
stâlp [stelă]: στήλη – 2Rg. 18,18
străin: ἀλλότριος – Iis. Nav. 24,2; 1Rg. 4,1
a (se) strămuta: παροικίζω – Ruth 1,1
Străini [filisteni]: ἀλλόφυλοι – Jud. 3,3; 14,3; 1Rg. 4,1

tari în putere: δυνατοὶ ἐν ἰσχύι – Iis. Nav. 6,2; 8,3; 10,7; Ruth 2,1
templu, naos: ναός – 3Rg. 6,3

teraphini: θεραφιν – 1Rg. 15,23; 19,13; 4Rg. 23,24
trib: φυλή – 1Rg. 2,28; 9,21; 10,19; *cf.* sceptru
a se tulbura, a se pierde cu firea: ἐξιστάναι – Iis. Nav. 2,11; 10,10

[ţinutul de] câmpie: πεδινή – Iis. Nav. 2,16; 9,1; 10,40; 11,16; 15,33
[ţinutul de] jos: ταπεινά – Iis. Nav. 11,16
[ţinutul de] munte: ὀρεινή – Iis. Nav. 2,16; 13,6

văzător: βλέπων – 1Rg. *Introd.* VI; 9,9; 16,4
„Viu este Domnul": ζῇ κύριος – 4Rg. 2,2; *cf.* Dumnezeu cel Viu

zăbun: μηλωτή – 3Rg. 19,13; 4Rg. 2,8

Indice de nume proprii

Indicele conține toate numele proprii, inclusiv toponimele și etnonimele, așa cum apar în traducerea noastră. Între paranteze sunt indicate corespondentele din TM. Aceste corespondente reprezintă fie *forma ebraică a numelui* din textul grecesc (de ex. 'Aharon pentru Aaron), fie *un alt nume* corespunzător referinței biblice respective (de ex., *'Elīmelekh* pentru Abimelech; *'Elīmelekh* nu este forma ebraică a lui Abimelech, ci un alt nume pentru același personaj din Ruth 1,2). Un nume este repetat în indice atunci când pentru el există mai multe corespondențe în TM (*e.g.* Abia, Abigaia, Abimelech). Referințele biblice reprezintă prima ocurență a numelui respectiv în fiecare carte în care acesta apare. Spre exemplu, indicația „Aaron (*'Aharon*) Iis. Nav. 21,4; 1Rg. 12,6" înseamnă că personajul apare doar în cărțile Iisus Nave (prima ocurență 21,4) și 1 Regi (prima ocurență 12,6) iar pentru aceste ocurențe îi corespunde în TM *'Aharon*.

Diferențele între TM și LXX în privința numelor proprii se explică prin sursele diferite urmate de cele două tradiții ale textului biblic, dar și prin aproximarea textului ebraic care, la data traducerii Septuagintei, nu nota vocalele. Deosebirile mai importante au fost analizate în aparatul critic.

A

Aalaph (*'Aḫ^{e}lābh*) Jud. 1,31
Aaron (*'Aharon*) Iis. Nav. 21,4; 1Rg. 12,6
Abaisan (*'Ibh^{e}ṣān*) Jud. 12,8 B
Abana (*'Abhānāh*) 4Rg. 5,12
Abdiu (*'Obhadh^{e}yāhū*) 3Rg. 18,3
Abdon (*'Abh^{e}dōn*) Jud. 12,13 B
Abed (*'Ebhedh*) Jud. 9,26 A
Abeddara (*'Obhēdh-'Edhōm*) 2Rg. 6,10
Abel (*'Ābhēl*) 2Rg. 20,14
Abel al viilor (*'Ābhēl K^{e}rāmīn*) Jud. 11,33 A
Abelbaithamaacha (*'Ābhēl Bēyth-Ma'akhāh*) 4Rg. 15,29
Abelmaa (*'Ābhēl Bēyth-Ma'akhāh*) 3Rg. 15,20
Abelmaula (*'Ābhēl M^{e}hōlāh*) 3Rg. 19,16
Abelmeula (*'Ābhēl M^{e}hōlāh*) Jud. 7,22 A
Abenezer (*Ebhen-'Ēzer*) 1Rg. 4,1
Abenner (*'Abh^{e}nēr*) 1Rg. 14,50; 2Rg. 2,8; 3Rg. 2,5
Abessa (*'Abhīṣay*) 1Rg. 26,6; 2Rg. 2,18
Abessalom (*'Abh^{e}ṣālōm*) 2Rg. 3,3; 3Rg. 1,6
Abi 3Rg. 2,46h
Abia (*'Abīyāh*) 1Rg. 8,2
Abia (*Ṭibh^{e}yāh*) 4Rg. 12,2
Abia 2Rg. 14,27; 3Rg. 12,24e
Abiathar (*'Ebh^{e}yāthār*) 1Rg. 22,20; 2Rg. 8,17; 3Rg. 1,7
Abiel (*'Abhī-'Al^{e}bhōn*) 2Rg. 23,31
Abiel (*'Abhī'ēl*) 1Rg. 9,1
Abiezec 1Rg. 11,8
Abiezer (*'Abhī'ezer*) 2Rg. 23,27
Abigaia (*'Abhīghal*) 2Rg. 17,25
Abigaia (*'Abhighāyil*) 1Rg. 25,3; 2Rg. 2,2
Abimelech (*'Abhīmelekh*) Jud. 8,31; 2Rg. 11,21
Abimelech (*'Aḫīmelech*) 1Rg. 21,2

Abimelech (*'Elīmelekh*) Ruth 1,2
Abineem (*'Abhīno'am*) Jud. 4,6
Abiron (*'Abhīrām*) Iis. Nav. 6,26; 3Rg. 16,34
Abisac somanita (*'Abhīṯag ha-ṣūnammīth*) 3Rg. 1,3
Abital (*'Abhīṯāl*) 2Rg. 3,4
Abiu (*'Abhīyām*) 3Rg. 14,31
Abomeula (*'Ābhēl M^{e}hōlāh*) Jud. 7,22 B
Abor (*Ḥābhōr*) 4Rg. 17,6
Abor (*Mōreh*) Jud. 7,1 A
Abu (*'Abhī*) 4Rg. 18,2
Accaron (*'Eq^{e}rōn*) Iis. Nav. 13,3; Jud. 1,18; 1Rg. 6,17; 4Rg. 1,2
Achaab (*'Aḥ^e'ābh*) 3Rg. 16,28; 4Rg. 1,1
Achar (*'Ākhān*) Iis. Nav. 7,1
Achaz (*'Āḥāz*) 4Rg. 15,38
Acbazib (*'Akh^{e}zībh*) Jud. 1,31 A
Achel (*'Iddo'*) 3Rg. 4,14
Achel (*Hālāq*) Iis. Nav. 11,17
Achia (*'Aḥīlūdh*) 2Rg. 8,16
Achia (*'Aḥīyāh*) 1Rg. 14,3; 3Rg. 4,3; 4Rg. 9,9
Achicam (*'Aḥīqām*) 4Rg. 22,12
Achiel (*'Aḥīṣār*) 3Rg. 4,6
Achilid (*'Aḥīlūdh*) 3Rg. 4,3
Acbiluth (*'Ahīlūdh*) 2Rg. 20,24
Achima (*'Aḥīman*) Iis. Nav. 15,14
Achimaas (*'Aḥīmā'aṣ*) 1Rg. 14,50; 2Rg.15,27; 3Rg. 4,15
Achiman (*'Ahīman*) Jud. 1,10 A
Achimelech (*'Aḥīmelekh*) 1Rg. 26,6; 2Rg. 8,17
Achinaam (*'Akhīnā'ōm*) 1Rg. 25,43
Achinaan (*'Ahīman*) Jud. 1,10 B
Achinadab (*'Aḥīnādhābh*) 3Rg. 4,14
Achinoom (*'Aḥīno'am*) 1Rg. 14,50; 2Rg. 2,2
Achire 3Rg. 2,46h
Achithalam 3Rg. 2,46h
Achitob (*'Aḥitōbh*) 1Rg. 14,3; 2Rg. 8,17
Achitophel (*'Aḥīthophel*) 2Rg. 15,12
Achobor (*'Akh^{e}bōr*) 4Rg. 22,12
Achor, valea (*'ēmeq 'Ākhōr*) Iis. Nav. 7,24
Achsa (*'Akh^{e}sāh*) Iis. Nav. 15,16
Acrabin (*'Aq^{e}rabīm*) Iis. Nav. 15,3; Jud. 1,36
Adai (*'Udhāy*) 3Rg. 4,18
Adasai (*Ḥādh^{e}ṣī*) 2Rg. 24,6
Adasan (*Ḥadhāṣāh*) Iis. Nav. 15,37
Addamin (*'Adhummīm*) Iis. Nav. 15,7
Addara (*'Addārāh*) Iis. Nav. 15,3
Ader (*Hadhadh*) 3Rg. 11,14
Adinon asoneanul (*'Adhīnō hā-'ef^{e}niw*) 2Rg. 23,8
Adonai (*'ādhōnay*) 1Rg. 1,11
Adonias (*'Adhonīyāh*) 3Rg. 1,5
Adonibezec (*'Adhonī Bezeq*) Jud. 1,5
Adonibezec (*'Adhonī-Ṭedheq*) Iis. Nav. 10,1
Adoniram (*'Adhorām*) 2Rg. 20,24; 3Rg. 12,18
Adraazar (*Hadhadh^e'ezer*) 2Rg. 8,3
Adramelech (*'Adh^{e}rammelekh*) 4Rg. 17,31
Adrazar 3Rg. 11,14
Aendor (*'Ēyn Dōr*) 1Rg. 28,7
Aendor, în Iezrael (*ba-'ayin 'aṣer be-Yiz^{e}r^e'e'l* „la izvorul care este la Y.") 1Rg. 29,1
Aermon (*Ba'al Ḥer^{e}mōn*) Jud. 3,3 B
Aermon (*Ḥer^{e}mōn*) Iis. Nav. 11,3
Agag (*'Aghagh*) 1Rg. 15,8
Agin (*Haphārayim*) Iis. Nav. 19,19
Agitha (*Haggīth*) 3Rg. 1,5
Ahiel (*Ḥī'ēl*) 3Rg. 16,34
Aia (*'Awwā'*) 4Rg. 17,24
Aia (*'Ayyāh*) 2Rg. 21,8
Aichioza (*S^{e}khākhāh*) Iis. Nav. 15,61
Aigla (*'Egh^{e}lāh*) 2Rg. 3,5
Aiin (*'Awwīm*) Iis. Nav. 18,23
Ailam (*'Egh^{e}lōn*) Iis. Nav.12,12
Ailam (*Ḥēylām*) 2Rg. 10,16
Ailam (*Hōhām*) Iis. Nav. 10,3
Ailam, regele din Gazer (*Horām*) Iis. Nav. 10,33
Ailath (*'ēlōth*) 3Rg. 9,26
Ailim (*'Ayyālōn*) Jud. 12,12 A

Ailom (*'Ayyālōn*) Jud. 12,12 B
Ailom (*'Ēylōn*) Jud. 12,11 B
Ailom (*Yattir*) Iis. Nav. 21,14
Ailon (*'Ayyālōn*) Iis. Nav. 21,24
Ailon (*'Ēylōn*) Iis. Nav. 19,43 Jud. 12,11 A; 3Rg. 4,9
Ailon Iis. Nav. 15,44
Ailoth (*'Ēylath*) 4Rg. 14,22
Aiman (*Hēymān*) 3Rg. 5,11
Aimarec (*'Ēyn-Ḥaddāh*) Iis. Nav. 19,21
Aimath (*Ḥamāth*) 4Rg. 14,25
Ain (*'Īyōn*) 3Rg. 15,20; 4Rg. 15,29
Ainon (*Middīn*) Iis. Nav. 15,61
Airem (*'Arabh*) Iis. Nav. 15,52
Aisam (*'Ānīm*) Iis. Nav. 15,50
Aitan (*'Ēyṯām*) Iis. Nav. 15,59a
Aithamin (*'Adhummīm*) Iis. Nav. 18,17
Akcho (*'Akkō*) Jud. 1,31
Akiezi (*'Akh^{e}zībh*) Iis. Nav. 15,44
Alae (*Ḥ^{e}laḥ*) 4Rg. 17,6
Alcatha (*'El^{e}ṯ^{e}qēh*) Iis. Nav. 19,44
Aleph (*Ḥalī*) Iis. Nav. 19,25
Aliphaleth (*'Elīpheleṯ*) 2Rg. 23,34
Alsorech (*Śorēq*) Jud. 16,4 B
Alua (*Ḥal^{e}ḥūl*) Iis. Nav. 15,58
Amalec (*'Amālēq*) Jud. 3,13; 1Rg. 15,2
Amathar (*Ḥam^{e}tho 'ār*) Iis. Nav. 19,13
Amathi (*'Amittay*) 4Rg. 14,25
Amattari 1Rg. 20,20
Ambri (*'Om^{e}rī*) 3Rg. 16,16; 4Rg. 8,26
Amecasis (*'Ēmeq Q^{e}ṣīṣ*) Iis. Nav. 18,21
Amessai (*'Amāśā'*) 2Rg. 17,25; 3Rg. 2,5
Amessias (*'Amaṣ^{e}yāh*) 4Rg. 12,22
Amiel (*'Am^e'ādh*) Iis. Nav. 19,26
Amiel (*'Ammī'ēl*) 2Rg. 9,4
Aminadab (*'Amīnādhābh*) Ruth 4,19
Aminadab (*'Abhīnādhābh*) 1Rg. 7,1; 2Rg. 6,3
Amital (*Ḥamūṯal*) 4Rg. 23,31
Ammach (*Mā'ōkh*) 1Rg. 27,2
Ammadi 1Rg. 30,28
Amman, dealul (*Gibh^e'ath- 'Ammāh*, „Dealul Cotului") 2Rg. 2,24
Ammon (*'Ammōn*) Iis. Nav. 12,2; Jud. 3,13; 1Rg. 11,11; 2Rg. 8,12; 4Rg. 23,13
Ammon (*'Ayyālōn*) Iis. Nav. 19,42
Amnon (*'Am^{e}nōn*) 2Rg. 3,2
Amoke (*Ḥammoṭāh*) Iis. Nav. 18,26
Amon (*'Āmōn*) 4Rg. 21,18
Amos (*'Āmōṣ*) 4Rg. 19,2
Amoth (*Ḥannāthon*) Iis. Nav. 19,14
Ana (*Hēna'*) 4Rg. 19,13
Ana (*Ma'akhāh*) 3Rg. 15,10
Anaboth (*'Anābh*) Iis. Nav. 11,21
Anachereth (*'Anāḫarath*) Iis. Nav. 19,19
Anani (*Ḥanānī*) 3Rg. 16,1
Anaphathi (*nāphath Do'r*, „înălțimea Do'r") 3Rg. 4,11
Anassa Iis. Nav. 17,5
Anatema (*Ḥor^{e}māh*) Jud. 1,17 A
Anath (*'Anāth*) Jud. 3,31 A
Anath Iis. Nav. 17,7
Anathoth (*'Anāthōth*) Iis. Nav. 21,18; 3Rg. 2,26
Ancades (*'Ēyn Gedhī*) Iis. Nav. 15,62
Anchus (*'Akhīṣ*) 1Rg. 21,11; 3Rg. 2,39
Anemelech (*'Anammelekh*) 4Rg. 17,31
Anna (*Ḥannāh*) 1Rg. 1,2
Annon (*Ḥannūn*) 2Rg. 10,1
Ano 3Rg. 12,24e
Anoch (*Yiph^{e}tāḥ*) Iis. Nav. 15,43
Anon (*'Anābh*) Iis. Nav. 15,50
Aod (*'Ēhōdh*) Jud. 3,15
Aoza (*Gē'āh*) Iis. Nav. 19,13
Aphec (*'Aphēq*) Iis. Nav. 12,18; 1Rg. 4,1; 4Rg. 13,17
Aphec (*'Aphīaḥ*) 1Rg. 9,1
Aphec (*'Aphīq*) Jud. 1,31 A
Apheca (*'Aphēq*) 3Rg. 21,26
aptalimi (*yaph^{e}lēṭī*) Iis. Nav. 16,3
Ara (*'Ēdher*) Iis. Nav. 15,21
Araas (*Ḥar^{e}ḥas*) 4Rg. 22,14
Araba (*'Arābhāh*) Iis. Nav. 3,16; 4Rg. 14,25
Arad (*'Arādh*) Jud. 1,16

Arael (*Hārāmāh*) Iis. Nav. 19,36
Ararat (*'Arārāṭ*) 4Rg. 19,37
Arath (*'Arādh*) Iis. Nav. 12,14
Arboc (*Qir^{e}yath 'Ar^{e}ba'*) Iis. Nav. 14,15;
Archob (*'Umāh*) Iis. Nav. 19,30
Arema (*'Arūmāh*) Jud. 9,41 B
Aremoth (*Rā'moth*) Iis. Nav. 20,8
Ares (*Hāres*) Jud. 8,13
Argob (*'Ar^{e}gobh*) 4Rg. 15,25
Aria (*'Ar^{e}yēh*) 4Rg. 15,25
Ariel (*'Ari'ēl*) 2Rg. 23,20
Arim (*Hārēm*) Iis. Nav. 19,38
Arima (*'Arūmāh*) Jud. 9,41 A
Ariorgim (*Ya^{e}rēy 'Or^{e}gīm*) 2Rg. 21,19
Arisothul neamurilor (*Haroşeth Haggōyim*) Jud. 4,2
Armaith (*'Adhāmāh*) Iis. Nav. 19,36
Armathaimul Siphei (*Hārāmāthayim Ṣōphīm*) 1Rg. 1,1
Arme şi Naboc (*'Adhāmī hanneqebh*) Iis. Nav. 19,33
Arnon (*'Ar^{e}nōn*) Iis. Nav. 12,1; Jud. 11,13; 4Rg. 10,33
Aroed (*Harodh*) Jud. 7,1 A
Aroer (*'Ar^{e}'ōr*) Jud. 11,26 B
Aroer (*'Aro'ēr*) 4Rg. 10,33
Aroer (*'Arō'ēr*) Iis. Nav. 12,2; Jud. 11,33; 1Rg. 30,28; 2Rg. 24,5
Arphad (*'Ar^{e}pādh*) 4Rg. 18,34
Arran (*Rām*) Ruth 4,19
Arsola (*Haṭar Ṣū'āl*) Iis. Nav. 19,3
Aruel (*'Adh^{e}'ādhāh*) Iis. Nav. 15,22
Arus (*Hārūṭ*) 4Rg. 21,19
Asa (*'Ayin*) Iis. Nav. 21,16
Asa (*'Āghē'*) 2Rg. 23,11
Asa (*'Āsā'*) 3Rg. 15,8
Asa (*'Eş^{e}tā'ōl*) Iis. Nav. 19,41
Asa (*Ś^{e}rāyāh*) 2Rg. 8,17
Asael (*'Aśāh'ēl*) 2Rg. 2,18
Asaias (*'Aśāyāh*) 4Rg. 22,12
Asan (*'Āşān*) Iis. Nav. 19,7
Asaph (*'Āsāph*) 4Rg. 18,18
Asarai (*Heṭ^{e}raw*) 2Rg. 23,35
Asbitos (*'Ahas^{e}bī*) 2Rg. 23,34
Ascalon (*'Eq^{e}rōn*) 1Rg. 5,10
Ascalon (*'Aş^{e}q^{e}lōn*) Iis. Nav. 13,3; Jud. 1,18; 2Rg. 1,20
Ascha (*'Akh^{e}sāh*) Jud. 1,12
Aschazi (*'Akh^{e}zībh*) Jud. 1,31 B
Asedoth (*'Aşēdhōth*) Iis. Nav. 10,40
Asedoth (*'Aş^{e}dōdh*) Iis. Nav. 11,22
Asedoth Phasga (*'Aş^{e}dōth happis^{e}gāh*) Iis. Nav. 12,3
Asemona (*'Aṭ^{e}mōnāh*) Iis. Nav. 15,4
Aser (*'Āşēr*) Iis. Nav. 17,10
Aseron (*Hāṭōr*) Iis. Nav. 15,25;
Asiedoth (*'Aş^{e}dōdh*) Iis. Nav. 15,47
Asimath (*'Aşīmā'*) 4Rg. 17,30
Asimoth (*Bēyth hay^{e}şimōth*) Iis. Nav. 12,3
asirieni (*'Aşşūr*) 4Rg. 15,19
Asom (*'Āṭem*) Iis. Nav. 15,29
Asor (*Hāṭōr*) Iis. Nav. 11,1; Jud. 4,2; 1Rg. 12,9; 4Rg. 15,29
Asor (*Yāghūr*) Iis. Nav. 15,21
Asordan (*'Ēsar-Haddon*) 4Rg. 19,37
Asorionain (*Hāṭōr-Yith^{e}nān*) Iis. Nav. 15,23
Asoron (*Heṭ^{e}rōn*) Iis. Nav. 15,3
Asothitul (*ha-ḥuşāthī*) 2Rg. 23,27
Assa (*'Aş^{e}nāh*) Iis. Nav. 15,33
Assares (*Śē'īr*) Iis. Nav. 15,10
Assari (*'Edh^{e}re'ī*) Iis. Nav. 19,37
Assur 3Rg. 2,35i
Astaol (*'Eş^{e}tā'ōl*) Iis. Nav. 15,33
Astaroth (*'Aş^{e}tārōth*) Iis. Nav. 9,10
Astarte (*'Aş^{e}tārōth*) Jud. 2,13; 1Rg. 7,4
Astarte (*'Aş^{e}toreth*) 3Rg. 11,6; 4Rg. 23,13
Astarteion (*bēyth 'Aş^{e}tārōth*) 1Rg. 31,10
Astatoth (*ha-ḥuşāthī*) 2Rg. 21,18
Ataroth (*'Aṭ^{e}rōth*) Iis. Nav. 16,5
Athanin (*'Ēthānīm*) 3Rg. 8,2
Aua (*'Iwwāh*) 4Rg. 19,13
Avraam (*'Abh^{e}rāhām*) 3Rg. 18,36
Azael (*Hazā'ēl*) 3Rg. 19,15; 4Rg. 8,8
Azaria (*'Azar^{e}yāhū*) 3Rg. 4,2
Azarias (*'Azar^{e}yāh*) 4Rg. 14,21
Azariu 3Rg. 2,46h
Azeca (*'Azēqāh*) Iis. Nav. 10,10; 1Rg. 17,1
Azin (*Hez^{e}yōn*) 3Rg. 15,18

Aziph (*'Akh^{e}şāph*) Iis. Nav. 11,1
Azmoth barsamitul (*'Az^{e}māweth ha-bar^{e}ḫumī*) 2Rg. 23,31
Azob (*Gath*) 1Rg. 7,14
Azor (*Yihur*) Iis. Nav. 19,45
Azot (*'Aş^{e}dōdh*) Iis. Nav. 13,3
Azot Jud. 1,18
Azotos (*'Aş^{e}dōdh*) 1Rg. 5,1
Azuba (*'Azūbhāh*) 3Rg. 22,42

B

Baal (*Ba'al*) Iis. Nav. 15,9; Jud. 2,13; 3Rg. 16,31; 4Rg. 1,18c
Baalath 3Rg. 2,35i
Baalberith (*Ba'al B^{e}rīth*) Jud. 8,33 A
Baalgad (*Ba'al-Gādh*) Iis. Nav. 11,17
Baalii (*habb^{e}'ālīm*) 1Rg. 7,4
Baalimath 2Rg. 5,16a
Baal-muscă (*Ba'al-Z^{e}bhūbh*) 4Rg. 1,2
Baalthamar (*Ba'al Tāmār*) Jud. 20,33
Baana (*Ba'anā'*) 3Rg. 4,16
Baana (*Ba'anāh*) 2Rg. 4,2
Baana netophathitul (*Ba'anāh ha-neṭophāthī*) 2Rg. 23,29
Baasa (*Ba^{e}şā'*) 3Rg. 15,16; 4Rg. 9,9
Baaz (*Bo'az*) 3Rg. 7,7
Babilon (*Bābhel*) 4Rg. 17,24
Baccha (*Ba'anā'*) 3Rg. 4,12
Bachir (*B^{e}khōrath*) 1Rg. 9,1
Bacoc (*'Iyyīm*) Iis. Nav. 15,29
Baddargis (*bammidh^{e}bār*, „în pustiu") Iis. Nav. 15,61
Badecar (*Bidh^{e}qar*) 4Rg. 9,25
Bagadiel (*Bēyth-Dāghōn*) Iis. Nav. 15,41
Baier (*'Ērāh*) Jud. 9,21 B
Baion (*Bohan*) Iis. Nav. 15,6
Baiphalad (*Bēyth Pāleṭ*) Iis. Nav. 15,27
Baisaphud (*Bēyth Ş^{e}'ān*) 3Rg. 4,12
Baithacad (*Bēyth-'Ēqedh*) 4Rg. 10,12
Baithachu (*Bēyth-Taphūaḫ*) Iis. Nav. 15,53
Baithagla (*Bēyth Hāg^{e}lāh*) Iis. Nav. 15,6
Baithanabra (*Bēyth Nim^{e}rāh*) Iis. Nav. 13,27
Baithanam (*Bēyth-'Anāth*) Iis. Nav. 15,59
Baithanan (*Bēyth-Hānān*) 3Rg. 4,9
Baithanath (*Bēyth-'Anāth*) Jud. 1,33 B
Baithanga (*Bēyth Haggān*) 4Rg. 9,27
Baithar 2Rg. 15,24
Baitharaba (*Bēyth hā'Arābhāh*) Iis. Nav. 15,6
Baithasetta (*Bēyth ha-Şiṭṭāh*) Jud. 7,22 A
Baithasimoth (*Bēyth Hay^{e}şimōth*) Iis. Nav. 13,20
Baithbera (*Bēyth Bārāh*) Jud. 7,24 A
Baithchor (*Bēyth-Kār*) 1Rg.7,11
Baithegeneth (*Bēyth Dāghon*) Iis. Nav. 19,27
Baitheglio (*Bēyth-Hāgh^{e}lāh*) Iis. Nav. 18,21
Baithel (*Bēyth 'āwen*) Iis. Nav. 6,26
Baithel (*Bēyth-'Ēl*) Iis. Nav. 8,9; Jud. 1,22; 1Rg. 7,16; 3Rg. 12,29; 4Rg. 2,2
Baithel (*K^{e}sīl*) Iis. Nav. 15,30
Baithel Luza (*Bēyth-'ēl*) Iis. Nav. 16,1
Baithelberith (*Bēyth 'El b^{e}rīth*) Jud. 9,46 B
Baitheneth (*Bēyth-'Anāth*) Jud. 1,33 A
Baitheor 1Rg. 14,47
Baithera (*Bēyth Bārāh*) Jud. 7,24 B
Baithleem Jud. 12,8
Baithmacha (*Bēyth Ma'akhāh*) 2Rg. 20,14
Baithmachereb (*Bēyth-hammar^{e}kābhōth*) Iis. Nav. 19,5
Baithman (*Bēyth Leḫem*) Iis. Nav. 19,15
Baithoc (*Beṭen*) Iis. Nav. 19,25
Baithon (*Bēyth 'Āwen*) Iis. Nav. 18,12; 1Rg. 13,5
Baithoron (*Bēyth Ḫorōn*) 1Rg. 13,18
Baithoron de Jos (*Bēyth-Hōron Taḫ^{e}tōn*) Iis. Nav. 16,3
Baithoron de Sus (*Bēyth-Hōron 'El^{e}yōn*) Iis. Nav. 16,5; 3Rg 2,35i
Baithphogor (*Bēyth P^{e}'ōr*) Iis. Nav. 13,20
Baithroob (*Bēyth-R^{e}khōbh*) 2Rg. 10,6
Baithsamus (*Bēyth-Şemeş*) Jud. 1,33; 1Rg. 6,9; 3Rg. 4,9; 4Rg. 14,11
Baithsamus (*Şemeş*) Iis. Nav. 19,12

Baithsamus, izvorul (*'ēyn Şemeş*) Iis. Nav. 18,17
Baithsan (*Bēyth-Şan*) 2Rg. 21,12
Baithsan (*Bēyth-Ş^{e}'ān*) Iis. Nav. 17,11; Jud. 1,27; 1Rg. 31,10
Baithsarisa (*Ba'al Şālişāh*) 4Rg. 4,42
Baithsur (*Bēyth-'ēl*) 1Rg. 30,27
Baithsur (*Bēyth-Ţūr*) Iis. Nav. 15,58
Baiththame (*Bēyth-'anāth*) Iis. Nav. 19,38
Bala (*Ba'alāh*) Iis. Nav. 15,11
Balaam al lui Beor (*Bil^{e}'ām ben-P^{e}'ōr*) Iis. Nav. 13,22
Balaam Jud. 1,27 A
Balac (*Bālāq*) Iis. Nav. 24,9; Jud. 1,27 B
Baladan (*Bal^{e}'adhān*) 4Rg. 20,12
Balaermon (*Ba'al Her^{e}mōn*) Jud. 3,3 A
Balmainan (*B^{e}'ālōth*) Iis. Nav. 15,24
Bama (*Bāmāh*) 1Rg. 9,12
Bameth (*Rā'math*) Iis. Nav. 19,8
Bamothbaal (*Bāmōth Ba'al*) Iis. Nav. 13,17
Banaias (*B^{e}nāyāhū*) 2Rg. 8,18; 3Rg. 1,8
Banaias pharathonitul (*B^{e}nāyāhū pir^{e}'āthonī*) 2Rg. 23,30
Banaibacat (*B^{e}nēy-Bh^{e}raq*) Iis. Nav. 19,45
Barac (*Bārāq*) Jud. 4,6; 1Rg. 12,11
Barakim (*Baḫurim*) 2Rg. 3,16
Barec (*Ba'alath*) Iis. Nav. 19,8
Basa 3Rg. 2,46h
Basan (*Bāşān*) Iis. Nav. 9,10; 3Rg. 4,13; 4Rg. 10,33
Basanita (*Bāşān*) Iis. Nav. 13,11
Basanitida (*Bāşān*) Iis. Nav. 13,12
Basedoth (*Bāţ^{e}qath*) Iis. Nav. 15,39
Basella (*Miş^{e}'āl*) Iis. Nav. 21,30
Basemmath (*Bāş^{e}math*) 3Rg. 4,15
Basuroth (*Bāţ^{e}qath*) 4Rg. 22,1
Batharoth (*Bēyth L^{e}bhā'ōth*) Iis. Nav. 19,6
Bathesar (*Mārē'şāh*) Iis. Nav. 15,44
Baurim (*Baḫūrīm*) 2Rg. 16,5; 3Rg. 2,8
Bazes (*Bōţēţ*) 1Rg. 14,4
Beelmon (*Ba'al M^{e}'ōn*) Iis. Nav. 13,17
Beerotha (*B^{e}'ērōth*) Iis. Nav. 18,25
Begethon (*Gib^{e}tōn*) Iis. Nav. 19,44
Belaan 3Rg. 15,27
Belasor (*Ba'al Ḫāţōr*) 2Rg. 13,23
Beniamin (*Bin^{e}yāmīn*) Iis. Nav. 18,11; Jud. 1,21; 1Rg. 9,1
Benor (*Ben Ḫur*) 3Rg. 4,8
Berbethnema (*'Arubbōth*) 3Rg. 4,10
Beroth (*B^{e}'ērōth*) Iis. Nav. 9,17; 2Rg. 4,2
Bersabea (*Bath-Şebha'*) 2Rg 11,3; 3Rg. 1,11
Bersabea (*B^{e}'ēr Şābha'*) 1Rg. 3,20; 2Rg. 3,10; 3Rg. 2,46g; 4Rg. 12,2
Bersabea (*B^{e}'ēr Şebha'*) Iis. Nav. 15,28; Jud. 20,1; 3Rg. 19,3
Bersaphes (*Bēyth Paţţēţ*) Iis. Nav. 19,21
Berzelli (*Bar^{e}zillay*) 2Rg. 17,27; 3Rg. 2,7
Besana (*Bēyth-'ēl*) Iis. Nav. 18,22
Besemiin (*Ţa'anannīm*) Iis. Nav. 19,33
Bethalamin (*Şa'al^{e}bhīm*) 3Rg. 4,9
Bethleem (*Bēyth Leḫem*) Jud. 17,7; Ruth 1,1; 1Rg. 16,1; 2Rg. 2,32
Bethmaalon (*Bēyth Millō'*) Jud. 9,6 B
Bethseedta Garagatha (*Bēyth ha-Şittāh Ţirērāthāh*) Jud. 7,22 B
Bezec (*Bezeq*) Jud. 1,4
Bochori (*Bikh^{e}rī*) 2Rg. 20,1
Bola (*Bālāh*) Iis. Nav. 19,3
Boos (*Bo'az*) Ruth 2,1
Bosor (*B^{e}śōr*) 1Rg. 30,9
Bosor (*Beţer*) Iis. Nav. 20,8
Bosora (*B^{e}'eş^{e}ţ^{e}rāh*) Iis. Nav. 21,27
Botanin (*B^{e}ţonīm*) Iis. Nav. 13,26
Bula (*B^{e}thūl*) Iis. Nav. 19,4

C

Caath (*Q^{e}hāth*) Iis. Nav. 21,4
Cabeseel (*Qabh^{e}ţ'ēl*) 2Rg. 23,20
Cabsaim (*Qibh^{e}ţayim*) Iis. Nav. 21,22
Cades (*Qedheş*) Iis. Nav. 15,23
Cades Barne (*Qādhēş Bar^{e}nēa'*) Iis. Nav. 10,41
Cadesul lui Neftali (*Qedheş Naph^{e}tālī*) Jud. 4,6 B

Caibaiseleel (*Qabᵉṣᵉ'ēl*) Iis. Nav. 15,21
Cain (*Qayin*) Jud. 4,11 B
Camin (*Maḫanayim*) Iis. Nav. 21,38
canaanean (*Kᵉna'anī*) Iis. Nav. 16,10
Canthan (*Qānāh*) Iis. Nav. 19,28
Caphan (*Yirᵉpᵉ'ēl*) Iis. Nav. 18,27
Carana (*Qānāh*) Iis. Nav. 17,9
Carapha (*'Ophᵉnī*) Iis. Nav. 18,24
Carcar (*Qarᵉqor*) Jud. 8,10
Caree (*Qārēaḫ*) 4Rg. 25,23
Carem Iis. Nav. 15,59a
Cariathaim (*Qirᵉyāthyim*) Iis. Nav. 13,19
Cariatharboc (*Qirᵉyath 'Arᵉba'*) Iis. Nav. 21,11
Cariatharbocsepher (*Qirᵉyath 'Arᵉba'*) Jud. 1,10 A
Cariatharboxepher (*Qirᵉyath 'Arᵉba'*) Jud. 1,10 B
Cariathbaal (*Qirᵉyath-Ba'al*) Iis. Nav. 15,60
Cariathiarim (*Qirᵉyath Yᵉ'ārīm*) Jud. 18,12; 1Rg. 6,21
Cariathiarim (*Ṭārᵉthān*) Iis. Nav. 3,16
Cariathiarin (*Qirᵉyath Yᵉ'ārīm*) Iis. Nav. 18,14
Carmel (*Karᵉmel*) Iis. Nav. 19,26; 1Rg. 15,12; 2Rg. 2,2; 3Rg. 18,19; 4Rg. 2,25
Casa lui San (*Bēyth Ṣᶜ'ān*) 3Rg. 4,12
Cason (*Qāṭīr*) 2Rg. 23,13
Catanath (*Qaṭṭāth*) Iis. Nav. 19,15
Catasem (*Qāṭīn*) Iis. Nav. 19,13
Cathoel (*Yāqᵉthᵉ'ēl*) 4Rg. 14,7
Cel Putemic (*Ṣadday*) Ruth 1,20
Cetatea Literelor (*Qirᵉyath-Sēpher*) Iis. Nav. 15,15; Jud. 1,11
Cetatea Palmierilor (*'Īr haᵗmārīm*) Jud. 1,16
Cetatea Soarelui (*Bēyth-Ṣemeṣ*) Iis. Nav. 15,10
Chaber (*Ḥebher*) Jud. 4,11 B
Chabra (*Khabbōn*) Iis. Nav. 15,40
Chalamac 2Rg. 10,16
Chalcal (*Khalᵉkol*) 3Rg. 5,11
chaldei (*kasᵉdīm*) 4Rg. 24,2
Chaleb (*Kālēbh*) Iis. Nav. 14,6; Jud. 1,12
Chalia (*Yᵉkhālᵉyāh*) 4Rg. 15,2
Chalu (*Ḥolon*) Iis. Nav. 15,51
Chamaam (*Kimᵉhām*) 2Rg. 19,38
Chamos (*Kᵉmōṣ*) Jud. 11,24; 3Rg. 11,5; 4Rg. 23,13
Chanana (*Kᵉna'anāh*) 3Rg. 22,11
Channa (*Giloh*) Iis. Nav. 15,51
Charmi (*Karᵉmī*) Iis. Nav. 7,1
Charran (*Ḥārān*) 4Rg. 19,12
Charri (*bērīm*) 2Rg. 20,14
Chasaloth (*Kᵉsūloth*) Iis. Nav. 19,18
Chaselothaith (*Kisᵉloth Tābhor*) Iis. Nav. 19,12
Chaslon (*Kᵉsālōn*) Iis. Nav. 15,10
Chatarothi (*'Arᵉkī 'Aṭārōth*) Iis. Nav. 16,2
Chelaion (*Kilᵉyōn*) Ruth 1,2
Chelba (*Helᵉbāh*) Jud. 1,31
Chelcana (*Naḫal Qānāh*) Iis. Nav. 16,8
Chelcat (*Helᵉqāth*) Iis. Nav. 21,31
Chelcha (*Ḥālāq*) Iis. Nav. 12,7
Chelkias (*Hilᵉqīyāhū*) 4Rg. 18,18
Chelub (*Kālēbh*) 1Rg. 30,14
Chenereth (*Kinᵉrōth*) Iis. Nav. 12,3
Chenereth (*Kinnereth*) Iis. Nav. 13,27
cherethiți (*kᵉrēthī*) 2Rg. 8,18; 3Rg. 1,38
Chermel (*Karᵉmel*) Iis. Nav. 12,22
Chetiim (*Ḥittīm*) Jud. 1,26
Chezrath (*Kinᵉrōth*) 3Rg. 15,20
Chinanadab (*ben-'Abhīnādhābh*) 3Rg. 4,11
Chiram (*Hīrām*) 2Rg. 5,11; 3Rg. 5,15
Choba Masomel (*Kābhūl missemo'l* „K. din stânga") Iis. Nav. 19,27
Cholaseola (*Haṭar Ṣū'āl*) Iis. Nav. 15,28
Cholthi (*kᵉrēthī* „cheretit") 1Rg. 30,14
Chorrath (*Kᵉrīth*) 3Rg. 17,3
Chuntha (*Kūthāh*) 4Rg. 17,24
Chusarsathaim (*Kūṣan riṣᵉ'āthayim*) Jud. 3,8 B
Chusarsathom (*Kūṣan riṣᵉ'āthayim*) Jud. 3,8 A
Chusi (*Hūṣay*) 2Rg. 15,32; 3Rg. 4,16

Chusi (*kūšī* „un etiopian") 2Rg. 18,21
Coladam (*Mōlādhāh*) Iis. Nav. 19,2
Culon Iis. Nav. 15,59a

D

Dabbon (*'Abh^{e}dōn*) Iis. Nav. 21,30
Dabir (*D^{e}bhīr*) Iis. Nav. 10,3
Dabir Jud. 1,11
Dabiron (*Dabbīth*) Iis. Nav. 19,20
Dabiroth (*Dābh^{e}rath*) Iis. Nav. 19,12
Dagon (*Dāghōn*) 1Rg. 5,2
Daiban (*Dībhōn*) Iis. Nav. 13,9
Daketh (*Raqqath*) Iis. Nav. 19,35
Dalal (*Dil^{e}'ān*) Iis. Nav. 15,38
Dalida (*D^{e}līlāh*) Jud. 16,4 B
Dalila (*D^{e}līlāh*) Jud. 16,4 A
Daluia (*Kil^{e}'ābh*) 2Rg. 3,3
Damasc (*Dameşeq*) 2Rg. 8,5; 3Rg. 15,18; 4Rg. 5,12
Damasec 3Rg. 11,14
Dan (*Dān*) Iis. Nav. 19,40; 1Rg. 3,20; 2Rg. 3,10; 3Rg. 12,29
Danidan (*Dānāh Ya'an*) 2Rg. 24,6
Darda (*Dar^{e}dā'*) 3Rg. 5,11
David (*Dāwidh*) Ruth 4,17; 1Rg. 16,12; 2Rg. 1,1; 3Rg. 1,1; 4Rg. 8,19
Deal (*ha-Gibh^{e}'ath*) 1Rg. 10,10; 2Rg. 6,3
Dealul Amman (*Gibh^{e}'ath- 'Ammāh*, „Dealul Cotului") 2Rg. 2,24
Dealul lui Dumnezeu (*Gibh^{e}'ath hā-'Elohīm*) 1Rg. 10,5
Dealul prepuţurilor (*Gibh^{e}'ath hā'arālōth*) Iis. Nav. 5,3
Debba (*Dābh^{e}rath*) Iis. Nav. 21,28
Deblatha (*Ribh^{e}lāh*) 4Rg. 23,33
Debora (*D^{e}bhōrāh*) Jud. 4,4
Decmon (*Q^{e}dhamōth*) Iis. Nav. 21,37
Delanath (*Mikh^{e}m^{e}thāth*) Iis. Nav. 17,7
Demna (*Dim^{e}nāh*) Iis. Nav. 21,35
Dinach (*'Anāth*) Jud. 3,31 B
Dodam (*Laqqūm*) Iis. Nav. 19,33
Doec sirianul (*Do'ēgh hā'adhomī*, „Doeg edomitul") 1Rg. 21,8
Domana (*Naḥalol*) Jud. 1,30 B
Domnul atotputernic (*YHWH Ţ^{e}bhā'öth*) 2Rg. 5,10
Domnul Sabaoth (*YHWH ſ^{e}bhā'öth*) 1Rg. 1,3
Dor (*Do'r*) Iis. Nav. 17,11
Dor (*Dōr*) Iis. Nav. 12,23; Jud. 1,27
Dor Jud. 1,31
Dothaim (*Dothān*) 4Rg. 6,13
Dudi (*Dodhō*) 2Rg. 23,24
Dumbrava Plângerii (*Ro'şēy ha-B^{e}khā'īm*) 2Rg. 5,24

E

Easakem (*Ša'alīm*) 1Rg. 9,4
Ebear (*Yibh^{e}ḥār*) 2Rg. 5,15
Ebelcharmin (*'Ābhēl K^{e}rāmīn*) Jud. 11,33 B
Ebelmaola (*'Ābhēl M^{e}ḥōlāh*) 3Rg. 4,12
Eblazer (*Nibh^{e}ḥaz*) 4Rg. 17,31
Eccas (*'Iqqēş*) 2Rg. 23,26
Echela (*Ḥakhīlāh*) 1Rg 23,19
Ecthanaad (*Ta'enakh*) Jud. 1,27 A
Edeia (*'Adhāyāh*) 4Rg. 22,1
Edem (*'Edhen*) 4Rg. 19,12
Edom (*'Edhōm*) Iis. Nav. 15,21; Jud. 5,4; 1Rg. 14,47; 3Rg. 9,26; 4Rg. 3,8
Edrai 3Rg. 2,46h
Edrain (*'Edh^{e}re'ī*) Iis. Nav. 9,10
Edram 3Rg. 2,46h
Efraim (*'Eph^{e}rāyim*) Iis. Nav. 14,4; 1Rg. 1,1; 2Rg. 2,9; 3Rg. 4,8; 4Rg. 5,22
Efratha (*'Oph^{e}rāh*) Iis. Nav. 18,23; Jud. 6,11
Efratha (*'Eph^{e}rāthāh*) Iis. Nav. 15,59a; Ruth 4,11
Egipt (*Miſ^{e}rayim*) Iis. Nav. 24,4
Egla (*Ḥāgh^{e}lāh*) Iis. Nav. 17,3
Eglom (*'Egh^{e}lōn*) Jud. 3,12
Ela (*'Ēlā'*) 3Rg. 4,17

Ela (*'ēlāh* „terebint") 1Rg. 21,10
Ela (*'Ēlāh*) 3Rg. 16,6; 4Rg. 15,30
Ela (*Ḥēlebh*) 2Rg. 23,29
Elbon (*'Ebh^{e}ron*) Iis. Nav. 19,28
Elbudad (*'El^{e}tōladh*) Iis. Nav. 15,30
Elcana (*'El^{e}qānāh*) 1Rg. 1,1
Elcothaim (*'El^{e}t^{e}qē'*) Iis. Nav. 21,23
Eleanan (*'El^{e}ḥānān*) 2Rg. 21,19
Eleazar (*'El^{e}'āzār*) Iis. Nav. 14,1; Jud. 20,28; 1Rg. 7,1
Eleketh (*Hel^{e}qath*) Iis. Nav. 19,25
Eli (*'Ēlī*) 1Rg. 1,3; 3Rg. 2,27
Eliab (*'Elī'ām*) 2Rg. 11,3
Eliab (*'Elī'ābh*) 1Rg. 16,6
Eliab fiul lui Saph 3Rg. 4,6
Eliadae 3Rg. 11,14
Eliakim (*'El^{e}yāqīm*) 4Rg. 18,18
Eliareph (*'Elīḥoreph*) 3Rg. 4,3
Elias (*'Elīhū'*) 1Rg. 1,1
Eliasu salabonitul (*'El^{e}yaḥ^{e}bā' ha-ṣa'al^{e}bonī*) 2Rg. 23,32
Elica arodeul (*'Elīqā' ha-ḥarodhī*) 2Rg. 23,25
Elidae (*'El^{e}yādhā'*) 2Rg. 5,16
Elie ammanitul (*Ṭeleq hā-'ammonī*) 2Rg. 23,37
Eliezer (*Ya^{e}zēr*) 2Rg. 24,5
Elimelec (*'Alammelekh*) Iis. Nav. 19,26
Eliphalath (*'Elīphāleṭ*) 2Rg. 5,16
Elisama (*'Elīṣāmā'*) 2Rg. 5,16; 4Rg. 25,25
Elisei (*'Elīṣā'*) 3Rg. 19,16; 4Rg. 2,1
Elisus (*'Elīṣūa'*) 2Rg. 5,15
Ellanathan (*'El^{e}nāthān*) 4Rg. 24,8
Ellel (*Hillēl*) Jud. 12,13 B
Elles phelothitul (*Heleṭ ha-pal^{e}ṭī*) 2Rg. 23,26
Eloai Sabaoth (*'Ēlōhēy ṣ^{e}bhā'ōth*) 1Rg. 1,11
Elom Iis. Nav. 19,48a
Elonmaonenim (*'ēlōn m^{e}'ōn^{e}nīm*) Jud. 9,37 B
Elphalat 2Rg. 5,16a
Elthula (*'El^{e}tōladh*) Iis. Nav. 19,4
Emac (*'Ēmeq*) Iis. Nav. 13,19
Emath (*Hamāth*) Iis. Nav. 13,5; 2Rg. 8,9; 4Rg. 23,33
Emec Baitharam (*'Ēmeq Bēyth Hārām*) Iis. Nav. 13,27
Emecachor (*'Ēmeq 'Ākhōr*) Iis. Nav. 7,24
Emecraphain (*'Ēmeq R^{e}phā'īm*) Iis. Nav. 18,16
Ememaon (*Hammōn*) Iis. Nav. 19,28
Emer (*'Āmon*) 3Rg. 22,26
Emiud (*'Ammīḥūr*) 2Rg. 13,37
Emmath (*Hammoth*) Iis. Nav. 21,32
Emmor (*Ḥamor*) Jud. 9,28
Enaala (*Naḥalol*) Jud. 1,30 A
Enac (*'Anāq*) Iis. Nav. 15,13; Jud. 1,20
Enac (*'Anōq*) Iis. Nav. 21,11
Enath Thabor (*'Az^{e}nōth Tābhōr*) Iis. Nav. 19,34
Engaddi (*'Eyn-Gedhī*) 1Rg. 24,1
Ennom (*Hinnom*) 4Rg. 23,10
Eobes Iis. Nav. 15,59a
Ephermem (*'Ephes-Dammīm*) 1Rg. 17,1
Ephra (*'Abh^{e}dā'*) 3Rg. 4,6
Ephron (*'Eph^{e}rōn*) Iis. Nav. 15,9
Eregaba (*'Ar^{e}gobh*) 3Rg. 4,13
Eremmon (*'Ayin Rimmōn*) Iis. Nav. 19,7
Ereo (*R^{e}ḥobh*) Jud. 1,31 B
Erma (*Hār^{e}māh*) Iis. Nav. 15,30
Ermath (*Hār^{e}māh*) Iis. Nav. 12,14
Ermon (*Ṭal^{e}mōn*) Jud. 9,48 B
Ermoni (*'Ar^{e}monī*) 2Rg. 21,8
Eroc (*'Addār*) Iis. Nav. 16,5
Eromoth (*'Ayin Rimmōn*) Iis. Nav. 15,32
Esau (*'Ēśāw*) Iis. Nav. 24,4
Escaiman (*'Eṣ^{e}t^{e}moh*) Iis. Nav. 15,50
Esebon (*'Ibh^{e}ṭān*) Jud. 12,8 A
Esebon (*Heṣ^{e}bōn*) Iis. Nav. 9,10; Jud. 11,19
Esedec (*Śārīdh*) Iis. Nav. 19,10
Eselias (*'Aṭal^{e}yāhū*) 4Rg. 22,3
Esoth (*Ḥesedh*) 3Rg. 4,10
Esrae (*Yiz^{e}r^{e}'e'l*) 3Rg. 4,12
Esriel (*'Adherī'ēl*) 1Rg. 18,19

Esrom 3Rg. 11,14
Esron (*Heṣ'rōn*) Ruth 4,18
Esthaol (*'Eṣ'tā'ol*) Jud. 13,25
Esthie (*'Eṣ't'moa'*) 1Rg. 30,28
Etam (*'Êyṭām*) Jud. 15,8
Ether (*'Ether*) Iis. Nav. 19,7
Ethi (*'Ittī*) 2Rg. 15,19
Ethi (*Hidday*) 2Rg. 23,29
etiopieni (*Kūṣ*) 4Rg. 19,9
Eufrat (*hānnāhār* „Fluviul") 2Rg. 8,3
Eufrat (*P'rāth*) 4Rg. 23,29
Euilat (*Ḥawīlāh*) 1Rg. 15,7
Euilmarodach (*'Ewīl M'rodhakh*) 4Rg. 25,27
Euma (*Hum'ṭāh*) Iis. Nav. 15,54
evei (*'awwīyim*) 4Rg. 17,31
Evi (*'Ewī*) Iis. Nav. 13,21
Ezekias (*Hiz'qīyāhū*) 4Rg. 16,20
Ezereel (*Yiz'r'e'l*) Jud. 6,33 B

F

Fenicia (*k'na'anī*) Iis. Nav. 5,1
Frângerea lui Oza 2Rg. 6,8
Fiul-lui-Ader (*Ben-Hadhadh*) 3Rg. 15,18; 4Rg. 6,24
Falca (*Leḥī*) Jud. 15,14

G

Gaal (*Ga'al*) Jud. 9,26
Gaalla (*Sillā'*) 4Rg. 12,21
Gaas (*Gā'aṣ*) Jud. 2,9
Gaas (*Gā'aś*) Iis. Nav. 24,31
Gabaa (*Gābha'*) Iis. Nav. 18,24; 4Rg. 23,8
Gabaa (*Gib'āh*) Iis. Nav. 15,57; Jud. 19,12; 1Rg. 10,26
Gabaath (*Gibh'ath*) Iis. Nav. 24,33
Gabaath Amora (*gibh'ath hammōreh* „colina More") Jud. 7,1 B
Gabaon (*Gibh'ōn*) Iis. Nav. 9,3; 2Rg. 2,12; 3Rg 3,4
Gabaothiarim (*Gibh'ath Qir'yath 'ārīm*) Iis. Nav. 18,28
Gabathon (*Gib'thōn*) 3Rg. 15,27
Gabeea (*Gābha'*) 1Rg. 14,5
Gabeea (*hagg'bhūl*, „măgura") 1Rg. 13,18
Gabeea lui Beniamin (*G'bha' Bin'yāmin*) 1Rg. 13,12
Gaber (*Gebher*) 3Rg. 4,13
Gabli (*Gibh'lī*) Iis. Nav. 13,5
Gad (*Gādh*) Iis. Nav. 1,12; 1Rg. 22,5; 4Rg. 10,33
Gad (*Gil'ādh*) 3Rg. 4,18
Gadaam (*Gidh'om*) Jud. 20,45 A
Gaddi (*Gadhī*) 4Rg. 15,14
Gaddi (*ha-gādhī*) 2Rg. 23,36
Gadera (*G'dhērāh*) Iis. Nav. 15,36
Gai (*'Ai*) Iis. Nav. 7,2
Gai (*Gīaḥ*) 2Rg. 2,24
Gai (*Gūr*) 4Rg. 9,27
Gai şi Phthaiel (*gēy*, „valea", *Yiph'tah-'Êl*) Iis. Nav. 19,27
Gaibal (*'Êybhāl*) Iis. Nav. 9,2a
Gaienna (*Gēy Hinnom*) Iis. Nav. 18,16
Gaimele (*Gēy-ha-Melaḥ*, „Valea Sării) 2Rg. 8,13; 4Rg. 14,7
Gaiphael (*Yiph'tah-'Êl*) Iis. Nav. 19,14
Gai din Sabin (*Gēy ṣ'bhō'īm*, „Valea Hienelor") 1Rg. 13,18
Gaithan ezraitul (*'Êythān hā-'ez'rāhī*) 3Rg. 5,11
Gaithbor (*Tābhōr*) Iis. Nav. 19,22
Galaad (*Gil'ādh*) Iis. Nav. 12,2; Jud. 5,17; 1Rg. 11,1; 2Rg. 2,4; 4Rg. 10,33
Galaadita (*Gil'ādh*) Jud. 10,8 A; 2Rg. 2,9
Galaaditida (*Gil'ādh*) Iis. Nav. 17,1
Galamaan 2Rg. 5,16a
Galem Iis. Nav. 15,59a
Galgal (*Ba'al Gādh*) Iis. Nav. 13,5
Galgal (*Gil'gāl*) Iis. Nav. 14,6; Jud. 2,1; 1Rg. 15,33
Galgala (*Gil'gāl*) Iis. Nav. 4,19; 1Rg. 7,16; 4Rg. 2,1
Galileea (*Gālīl*) Iis. Nav. 12,23

Galileea (*Gālīlāh*) 4Rg. 15,29
Galiloth (*Gᵉlīlōth*) Iis. Nav. 18,17
Gamala (*'Alᵉmōn*) Iis. Nav. 21,18
Ganebath (*Gᵉnubhath*) 3Rg. 11,20
Gareb iethireul (*Gārēbh ha-yithᵉrī*) 2Rg. 23,38
Garizin (*Gᵉrizīm*) Iis. Nav. 9,2d; Jud. 9,7
Gasin (*yammāh*, „spre mare/apus") Iis. Nav. 18,15
Gasiongaber (*'Eṣyōn-Gebher*) 3Rg. 9,26
Gatheth (*Gebha'*) Iis. Nav. 21,17
Gaulon (*Golāwn*) Iis. Nav. 20,8
Gaza (*'Azzāh*) Iis. Nav. 10,41; Jud. 1,18; 1Rg. 6,17; 3Rg. 2,46f; 4Rg. 18,8
Gazara (*Gezer*) Iis. Nav. 16,5
Gazer (*Gāzer*) Jud. 1,29
Gazer (*Gezer*) Iis. Nav. 10,33
Gazer 3Rg. 2,35i
Gazera (*Gāzer*) 2Rg. 5,25
Gazuba (*'Azūbhāh*) 3Rg. 16,28a
Gebeelan (*Ba'alāth*) Iis. Nav. 19,44
Gebere (*Gath-Hēpher*) Iis. Nav. 19,13
Gedan (*Gidhᵉ'om*) Jud. 20,45 B
Geddon (*Gᵉdhōr*) Iis. Nav. 15,58
Geddor (*Gᵉdhērōth*) Iis. Nav. 15,41
Gedeon (*Gidhᵉ'ōn*) Jud. 6,11
Gedson (*Gērᵉṣōn*) Iis. Nav. 21,6
Gedsur (*Gᵉṣūr*) 2Rg. 13,37
Gelampsur (*mē-'ōlām bō'akhā Ṣūrāh*, „dintotdeauna înspre Ṣur") 1Rg. 27,8
Gelbue (*Gilᵉboa'*) 1Rg. 28,4; 2Rg. 1,6
Gella (*Holon*) Iis. Nav. 21,15
Gelorai (*Nahᵉray*) 2Rg. 23,37
Gemna (*yammāh*) Iis. Nav. 15,46
Gera (*Gērā'*) Jud. 3,15; 2Rg. 16,5; 3Rg. 2,8
Gersom (*Gērᵉṣom*) Jud. 18,30
Gesir (*Gᵉṣūr*) 2Rg. 3,3
gesirit (*gᵉṣūrī*) Iis. Nav. 13,2; 1Rg. 27,8
Gesuri (*Gᵉṣūrī*) Iis. Nav. 12,5
Geth (*Gath*) Iis. Nav. 11,22; 1Rg. 6,17; 2Rg. 1,20; 3Rg. 2,39; 4Rg. 12,18
Gethchober (*Gath ha-Hēpher*) 4Rg. 14,25
Gethedan (*Gibᵉthōn*) Iis. Nav. 21,23
Getheremmon (*Gath-Rimmōn*) Iis. Nav. 21,24
Gethremmon (*Gath-Rimmōn*) Iis. Nav. 19,45
Geththem 1Rg. 14,33
Gethaim (*Gittāyᵉm*) 2Rg. 4,3
Giezi (*Gēḥazī*) 4Rg. 4,12
Gion (*Giḥōn*) 3Rg. 1,33
Gob (*Gōbh*) 2Rg. 21,19
Godolias (*Gᵉdhalᵉyāhū*) 4Rg. 25,22
Gola (*'ālāh* „urcau") Iis. Nav. 19,11
Gola (*Gilo*) 2Rg. 15,12
Golathmain (*Gulloth-Māyim*) Iis. Nav. 15,20
Goliat (*Golᵉyāth*) 1Rg. 17,4
Gonath (*Gīnath*) 3Rg. 16,21
Gophera (*'Ophᵉrāh*) 1Rg. 13,17
Gosom (*Goṣen*) Iis. Nav. 10,41
Gotholia (*'Athalᵉyāhū*) 4Rg. 8,26
Gothoniel (*'Othᵉnī'ēl*) Iis. Nav. 15,17; Jud. 1,13
Gozan (*Gōzān*) 4Rg. 17,6

H

Hebron (*Hebhᵉrōn*) Iis. Nav. 10,3; Jud. 1,10; 2Rg. 2,1; 3Rg. 2,11
Horeb (*Horēbh*) 3Rg. 8,9

I

Iaar 1Rg. 14,25
Iabin (*Yābhīn*) Iis. Nav. 11,1; Jud. 4,2; 1Rg. 12,9
Iabis (*Yābhēṣ*) 1Rg. 11,1; 4Rg. 15,10
Iabis (*Yābhēyṣ*) Jud. 21,8; 2Rg. 2,4
Iabnel (*Yabhᵉnᵉ'ēl*) Iis. Nav. 15,11
Iaboc (*Yabboq*) Iis. Nav. 12,2; Jud. 11,13
Iacana (*Hūqoq*) Iis. Nav. 19,34
Iacareel (*Yāqᵉthᵉ'ēl*) Iis. Nav. 15,38
Iachum (*Yākhīn*) 3Rg. 7,7
Iacob (*Ya'aqobh*) Iis. Nav. 24,4; 4Rg. 13,23

Iael (*Yā'ēl*) Jud. 4,17
Iair (*Yā'īr*) Jud. 10,3
Iakephzeb (*yeqebh Z^e'ēbh*, „teascul lui Zeb") Jud. 7,25
Iakim (*Y^emīnī*) 1Rg. 9,4
Ial (*'Awwāh*) 2Rg. 3,7
Iamin (*yāmīn*, „la dreapta") Iis. Nav. 17,7
Iamin 1Rg. 14,51
Iana (*'Aṣ^enāh*) Iis. Nav. 15,43
Ianatha 2Rg. 5,16a
Ianoca (*Yānōḥāh*) Iis. Nav. 16,6
Ianoch (*Yānōaḥ*) 4Rg. 15,29
Iarbaal (*Y^erubba'al*) Jud. 6,32 B
Iaricam (*Yāq^eḥ^e'ām*) Iis. Nav. 15,56
Iariel (*'ārīm hā'ēlleh*) Iis. Nav. 17,9
Iariel (*Yiz^er^e'e'l*) Iis. Nav. 15,56
Iarim (*'Ārīm*) Iis. Nav. 15,9
Iarin (*Y^e'ārīm*) Iis. Nav. 9,17; 2Rg. 20,26
Iasan (*Yāṣēn*) 2Rg. 23,32
Iasiph (*Ḥosāh*) Iis. Nav. 19,29
Iassa (*Yah^eṭāh*) Iis. Nav. 13,18; Jud. 11,20
Iassib (*Yoṣ^ebēy*) Iis. Nav. 17,7
Iazel (*Yiz^er^e'e'l*) Iis. Nav. 19,18
Iazer (*Ya^ezēr*) Iis. Nav. 13,25
Iazer (*Yah^eṭāh*) Iis. Nav. 21,36
Icam (*Y^eqīnāh*) Iis. Nav. 15,22
Icasmon (*Mik^em^ethāth*) Iis. Nav. 16,6
Ideadalea (*'Egh^elōn*) Iis. Nav. 15,39
Idedi (*Y^edhīdh^eyāh*) 2Rg. 12,25
Idumeea (*'Edhōm*) Iis. Nav. 15,1; 3Rg. 11,14; 4Rg. 14,10
Iebaar 2Rg. 5,16a
Iebatha (*Gath-Rimmōn*) Iis. Nav. 21,25
Ieblaam (*Yibh^el^e'ām*) Jud. 1,27; 4Rg. 9,27
Iebosthe (*'Īṣ Boṣeth*) 2Rg. 2,8
Iebosthe canaaneanul (*Yoṣēbh Baṣṣebhel tah^ek^emonī*) 2Rg. 23,8
Iebus (*Y^ebhūs*) Jud. 19,10
Iebuseu (*y^ebhūsī*) 2Rg. 5,6
Iechonias 1Rg. 6,19
Iecman (*Yāq^en^e'ām*) Iis. Nav. 19,11
Ieconam (*Yāq^enā'ām*) Iis. Nav. 12,22
Ieddura (*Yōrām*) 2Rg. 8,10
Iedida (*Y^edhīdhāh*) 4Rg. 22,1
Iegebal (*Yāgh^ebāhāh*) Jud. 8,11 B
Ieldaph (*Z^ebhīddāh*) 4Rg. 23,36
Iemain (*Yānūm*) Iis. Nav. 15,53
Iemla (*Yim^elāh*) 3Rg. 22,8
Iemuath (*Ṣim^e'āth*) 4Rg. 12,22
Ieon (*'Ēyn-Gannīm*) Iis. Nav. 19,21
Iephies (*Yāphīaṭ*) 2Rg. 5,15
Iephonne (*Y^ephuneh*) Iis. Nav. 14,6
Iephtha (*Yāphīa'*) Iis. Nav. 10,3
Iephthae (*Yiph^eṭāḥ*) Jud. 11,1; 1Rg. 12,11
Iephthamai (*Yabh^en^e'ēl*) Iis. Nav. 19,33
Ieracon (*Yar^eqōn*) Iis. Nav. 19,46
Ierameli (*Y^eraḥ^em^e'ēlī*) 1Rg. 30,29
Ieremeel (*Y^eroḥām*) 1Rg. 1,1
Ieremia (*Yir^em^eyāhū*) 4Rg. 23,31
Ierihon (*Y^erēḥō*) 2Rg. 10,5; 4Rg. 25,5
Ierihon (*Y^erīḥō*) Iis. Nav. 2,1; 3Rg. 16,34; 4Rg. 2,4
Ierihon (*Yir^e'alāh*) Iis. Nav. 19,15
Ierim 1Rg. 15,3
Ierimuth (*Ḥor^emāh*) 1Rg. 30,30
Ierimuth (*Yar^emūth*) Iis. Nav. 10,3
Iermuth (*Yar^emūth*) Iis. Nav. 15,35
Ierobaal (*Y^erubba'al*) Jud. 7,1 A; 1Rg. 12,11
Ierobaal (*Y^erubbeṣeth*) 2Rg. 11,21
Ieroboam (*Yārābh^e'ām*) 3Rg. 11,26; 4Rg. 2,18c
Ierusa (*Y^erūṣā'*) 4Rg. 15,33
Ierusalim (*Y^erūṣālāim*) Iis. Nav. 10,1; Jud. 1,7; 1Rg. 17,54; 2Rg. 5,5; 3Rg. 2,11; 4Rg. 8,17
Iesbi (*Yiṣ^ebīw*) 2Rg. 21,16
Iesmega (*Yar^eh^em^e'ēl*) 1Rg. 27,10
Iessai (*Yiṣay*) Ruth 4,17; 1Rg. 16,1; 3Rg. 12,16
Iessaimun (*y^eṣīmōn*, „stepă") 1Rg. 23,19
Iessibath 2Rg. 5,16a
Iessiu (*Yiṣ^ewī*) 1Rg. 14,49
Ieteba (*Yāṭ^ebhāh*) 4Rg. 21,19
Iethebaal (*'Eth^eba'al*) 3Rg. 16,31
Iether (*Yattīr*) Iis. Nav. 15,48
Iether (*Yether*) Jud. 8,20; 3Rg. 2,5
Ietheraam (*Yith^er^e'ām*) 2Rg. 3,5

Iehthor (*Yattir*) 1Rg. 30,27
Iezabel (*'Īzebhel*) 3Rg. 16,31; 4Rg. 9,7
Iezebuth (*Yihōzābhādh*) 4Rg. 12,22
Iezer (*'Abhī'ezer*) Iis. Nav. 17,2
Iezichar (*Yōzābhadh*) 4Rg. 12,22
Ieziel (*'Aś^{e}rī'ēl*) Iis. Nav. 17,2
Iezonias (*Ya'azan^{e}yāhū*) 4Rg. 25,23
Iezrael (*Yiz^{e}r^{e}'e'l*) Iis. Nav. 17,16; Jud. 6,33 A; 1Rg. 25,43; 2Rg. 2,2; 3Rg. 18,45; 4Rg. 8,29
Igaal (*Yigh^{e}'āl*) 2Rg. 23,36
Iisus (*Y^{e}hōşua'*) 4Rg. 23,8
Iisus, fiul lui Nave (*Y^{e}hōşua' ben-Nūn*) Iis. Nav. 1,1; 3Rg. 16,34
Ilie (*'Ēlīyāhū*) 3Rg 17,1; 4Rg. 1,3
Iluthoth (*'Adhūthayim*) Iis. Nav. 15,34
Inael (*N^{e}'i'ēl*) Iis. Nav. 19,27
Ioa 2Rg. 21,11
Ioab (*Yō'ābh*) 1Rg. 26,6; 2Rg. 2,13; 3Rg. 1,7
Ioachas (*Y^{e}hō'āhāz*) 4Rg. 10,35
Ioadin (*Y^{e}hō'addāyn*) 4Rg. 14,2
Ioakim (*Y^{e}hōyākhīn*) 4Rg. 24,6
Ioakim (*Y^{e}hōyāqīm*) 4Rg. 23,34
Ioanan (*Yōḥānān*) 4Rg. 25,23
Ioas (*Yō'āḥ*) 4Rg. 18,18
Ioas (*Yō'āş*) Jud. 6,11; 3Rg. 22,26; 4Rg. 11,2
Ioatham (*Yōthām*) Jud. 9,5 A; 4Rg. 15,5
Ioathan (*Yōthām*) Jud. 9,5 B
Iobab (*Ḥobhābh*) Jud. 4,11
Iobab (*Yōbhābh*) Iis. Nav. 11,1
Iobab Jud. 1,16 A
Iobel (*'Ebhedh*) Jud. 9,26 B
Iochabed (*'Īkhābhōdh*) 1Rg. 14,3
Iodae (*Y^{e}hōyādhā'*) 2Rg. 8,18; 3Rg. 1,8; 4Rg. 11,4
Ioel (*Yō'ēl*) 1Rg. 8,2
Iona (*Yōnāh*) 4Rg. 14,25
Ionadab (*Y^{e}hōnādhābh*) 4Rg. 10,15
Ionadab (*Yōnādhābh*) 2Rg. 13,3
Ionatham (*Yihūnāthān*) Jud. 18,30 B
Ionathan (*Yihūnāthān*) Jud. 18,30 A; 2Rg. 1,4
Ionathan (*Yōnāthān*) 1Rg. 13,2
Ioppe (*Yāphō*) Iis. Nav. 19,46
Ioram (*Y^{e}hōrām*) 3Rg. 16,22; 4Rg. 1,18a
Iordan (*Yar^{e}dēn*) Iis. Nav. 1,2; 1Rg. 13,7; 2Rg. 2,29; 4Rg. 2,6
Iosabea (*Y^{e}hōşebha'*) 4Rg. 11,2
Iosaphat (*Y^{e}hōşāphaṭ*) 2Rg. 8,16; 3Rg. 4,3
Iosias (*Yo'şīyāhū*) 3Rg. 13,2; 4Rg. 21,24
Iosif (*Yōsēph*) Iis. Nav. 14,4; 2Rg. 19,21; 3Rg. 11,28
Iothor (*Yith^{e}rā'*) 2Rg. 17,25
Iothor Jud. 1,16 B
Iras (*'Yīrā'*) 2Rg. 20,26
Isaac (*Yiṣ^{e}hāq*) Iis. Nav. 24,3; 3Rg. 18,36
Isaia (*Y^{e}şa^{e}yāhū*) 4Rg. 19,2
Ismael (*Yiş^{e}mā'ē'l*) 4Rg. 25,23
Israel (*Yiś^{e}rā'ēl*) 3Rg. 1,3
Issachar (*Yiśśākhār*) Iis. Nav. 17,10; 3Rg. 4,19
Istob (*'Īş Ṭōbh*) 2Rg. 10,6
Itan (*Yūttāh*) Iis. Nav. 15,55
Ithac (*'Ether*) Iis. Nav. 15,42
Iu (*Yēhū'*) 3Rg. 16,1; 4Rg. 9,2
Iuda (*Y^{e}hūdhāh*) Iis. Nav. 7,1; Jud. 1,2; Ruth 1,1; 1Rg. 11,8; 2Rg. 1,12; 3Rg. 1,9; 4Rg. 1,18a
Izvorul Arad (*'Ēyn Ḥarodh*) Jud. 7,1 B
Izvorul Baithsamus (*'ēyn Şemeş*) Iis. Nav. 18,17
Izvorul Literelor (*'Ēyn Gannīm*) Iis. Nav. 21,29
Izvorul lui Asor (*'Ēyn Ḥāṣōr*) Iis. Nav. 19,37
Izvorul Masphassat (*'īr mibheṭar Ṭor* „cetatea fortăreței Tir") Iis. Nav. 19,29
Izvorul Soarelui (*'ēyn Şemeş*) Iis. Nav. 15,7

K

Keaph (*'Akh^{e}şāph*) Iis. Nav. 19,25
Keblaam 4Rg. 15,10
Kechar (*kikkār*, „cerc") 2 Rg. 18,23
Kedemoth (*Q^{e}dhēmoth*) Iis. Nav. 13,18
Kedesul lui Neftali (*Qedheş Naph^{e}tālī*) Jud. 4,6 A

Kedron (*Qidh^{e}rōn*) 2Rg. 15,23; 3Rg. 2,37; 4Rg. 23,4
Kedron (*Qiṯ^{e}rōn*) Jud. 1,30
Keila (*Q^{e}'īlāh*) Iis. Nav. 15,44 (anexa); 1Rg. 23,1
Keilam (*Q^{e}'īlām*) Iis. Nav. 15,44
Kelez (*Ḥēleq*) Iis. Nav. 17,2
Kenereth (*Kinnāreth*) Iis. Nav. 19,35
Keneroth (*Kinarōth*) Iis. Nav. 11,2
Kenez (*Qedheṣ*) 4Rg. 15,29
Kenez (*Q^{e}naz*) Iis. Nav. 14,13; Jud. 1,13
Kenezi (*Qēynī*) 1Rg. 27,10
Kephira (*K^{e}phīrāh*) Iis. Nav. 9,17
Kephira şi Moni (*K^{e}phar hā-'Ammonāy*) Iis. Nav. 18,24
Keroe (*Yir^{e}'ōn*) Iis. Nav. 19,38
Kezib (*'Akh^{e}zībh*) Iis. Nav. 15,44
Kineit (*Qēnī*) Jud. 1,16
kineu (*qēynī*) 1Rg. 15,6
Kis (*Qīş*) 1Rg. 9,1; 2Rg. 21,14
Kison (*Qiş^{e}yōn*) Iis. Nav. 19,20; Jud. 4,7
Kison (*Qīşōn*) 3Rg. 18,40

L

Labanath (*Libh^{e}nāth*) Iis. Nav. 19,26
Labdon (*'Abh^{e}dōn*) Jud. 12,13 A
Labec Iis. Nav. 17,5
Laboemath (*L^{e}bhō' Ḥamāth*) Jud. 3,3 B
Labos (*L^{e}bhā'ōth*) Iis. Nav. 15,32
Laches (*Lākhīş*) Iis. Nav. 15,39
Lachis (*Lākhīş*) Iis. Nav. 10,3; 4Rg. 14,19
Lachis (*Leşem*) Iis. Nav. 19,48
Ladabar (*Lō Dh^{e}bhār*) 2Rg. 9,4
Lais (*Layiş*) Jud. 18,29 A; 1Rg. 25,44
Laisa (*Lāy^{e}ş*) Jud. 18,7
Laphidoth (*Lappīdhōth*) Jud. 4,4
Lasendac (*Leşem, Dān*) Iis. Nav. 19,48
Leasamys 2Rg. 5,16a
Leb şi Echozob (*Ḥebhel 'Akh^{e}zībhāh*) Iis. Nav. 19,29
Lebna (*Libh^{e}nāh*) Iis. Nav. 10,29
Lebona (*L^{e}bhōnāh*) Jud. 21,19 B
Lechi (*Leḥī*) Jud. 15,9 A
Leia (*Lē'āh*) Ruth 4,11
Lemna (*Libh^{e}nāh*) Iis. Nav. 15,42; 4Rg. 23,31
Levi (*Leḥī*) Jud. 15,9 B
Levi (*Lēwī*) Iis. Nav. 13,14; 3Rg. 12,31
Liban (*L^{e}bhānōn*) 3Rg. 2,46c
Libanul Lebonei (*L^{e}bhōnāh*) Jud. 21,19 A
Lobena (*Libh^{e}nāh*) 4Rg. 8,22
Loboemath (*L^{e}bhō' Ḥamāth*) Jud. 3,3 A
Locul Plângerii (*b^{e}khā'īm*, „sâmbovine") 2Rg. 5,23
Lodabar (*Lo' Dhabhār*) 2Rg. 17,27
Lomna (*Libh^{e}nāh*) 4Rg. 19,8
Lucam (*Yāq^{e}mā'ām*) 3Rg. 4,12
Lusamencha (*Śokhoh*) 3Rg. 4,10
Luza (*Lūz*) Iis. Nav. 18,13; Jud. 1,23

M

Maacha (*Ma'akhāh*) 2Rg. 3,3; 3Rg. 2,39
Maachati (*ha-ma'akhāthī*) 2Rg. 23,34
Maachos (*Kith^{e}līş*) Iis. Nav. 15,40
Maala (*Maḥ^{e}lāh*) Iis. Nav. 17,3
Maalath (*'Āşēr ū-B^{e}'ālōth*) 3Rg. 4,16
Maallon (*Millō'*) Jud. 9,6 A
Maalon (*Maḥ^{e}lōn*) Ruth 1,2
Maan (*Mā'ōn*) 1Rg. 23,24
Maan (*Yoq^{e}n^{e}'ām*) Iis. Nav. 21,34
Maanain (*Maḥanaym*) Iis. Nav. 13,26; 3Rg. 4,14
Maaragabe (*ma'arēh-Gābha'*, „locul deschis din Gaba") Jud. 20,33 B
Maasa (*Miş^{e}'āl*) Iis. Nav. 19,26
Maatarothorech (*'At^{e}rōth 'Addār*) Iis. Nav. 18,13
Machad 2Rg. 13,37
Macharim (*Madh^{e}mannāh*) Iis. Nav. 15,31
Machathi (*Ma'akhāthī*) 4Rg. 25,23
Machati (*Ma'akhātī*) Iis. Nav. 12,5
Machemas (*Māqaṭ*) 3Rg. 4,9
Machemas (*Mik^{e}mās*) 1Rg. 13,2
Maches (*Laḥ^{e}mās*) Iis. Nav. 15,40
Machir (*Mākhīr*) Iis. Nav. 13,31; Jud. 5,14; 2Rg. 9,4

Macho Iis. Nav. 16,7
Madbaritida (*midh^{e}bār*) Iis. Nav. 5,6
Madbaritis (*midhebarāh Bēyth 'Āwen*, „spre pustiul Bēyth 'Āwen") Iis. Nav. 18,12
Madiam (*Mā'ōn*) Jud. 10,12
Madiam (*Midh^{e}yān*) Iis. Nav. 13,21; Jud. 6,1; 3Rg. 11,18
Maeber (*mē 'ēbher*, „de dincolo de") 3Rg. 4,12
Magadagad (*Migh^{e}dal-Gādh*) Iis. Nav. 15,37
Magaroth (*Ma'arāth*) Iis. Nav. 15,59
Magdo 3Rg. 2,35i
Magdon (*Migh^{e}rōn*) 1Rg. 14,2
Mageddo (*M^{e}ghiddō*) Iis. Nav. 17,11; Jud. 1,27 B; 4Rg. 9,27
Magedon (*M^{e}ghiddō*) Iis. Nav. 12,22; Jud. 1,27 A
Maiani (*'Ēynām*) Iis. Nav. 15,34
Maidaba (*Mēydh^{e}bhā'*) Iis. Nav. 13,9
Makeda (*Maqqēdhāh*) Iis. Nav. 10,10
Mal (*Māḫōl*) 3Rg. 5,11
Mallo (*Millo'*) 4Rg. 12,21
Mâna lui Abessalom (*Yadh 'Abh^{e}ṣālom*) 2Rg. 18,18
Manaem (*Maḫanāyim*) 2Rg. 2,8
Manaem (*M^{e}naḫēm*) 4Rg. 15,14
Manaim (*Maḫanāyim*) 2Rg. 17,24
Manasse (*M^{e}naṣṣeh*) Iis. Nav. 1,12; Jud. 1,27; 4Rg. 10,33
Manasses (*M^{e}naṣṣeh*) 4Rg. 20,21
Manocho Iis. Nav. 15,59a
Manoe (*Mānōah*) Jud. 13,2
Maor (*Mā'ōn*) Iis. Nav. 15,55
Maoz (*Mā'ōz*) Jud. 6,26 A
Mapha (*Mēphā'ath*) Iis. Nav. 21,37
Mapsar al Tyrului (*Mibh^{e}ṣar-Ṭor*) 2Rg. 24,7
Maragella (*Mar^{e}'alāh*) Iis. Nav. 19,11
Marea de Sare (*Yām hammelaḫ*) Iis. Nav. 3,16
Marea Roşie (*Yam-Sūph*) Iis. Nav. 2,10
Marea Siph (*Yam-Sūph*) Jud. 11,16 B
Marodachbaladan (*B^{e}ro'dhakh Bal^{e}'adhān*) 4Rg. 20,12
Maroz (*Mērōz*) Jud. 5,23 A
Marron (*Mādhōn*) Iis. Nav. 11,1
Marron (*M^{e}r'ōn*) Iis. Nav. 12,20
Marron (*Mērōm*) Iis. Nav. 11,5
Masbac (*Betaḫ*) 2Rg. 8,8
Maserem (*m^{e}ṭādhōth* „ascunzători") 1Rg. 23,14
Maserephothmaim (*Miš^{e}r^{e}photh Mayim*) Iis. Nav. 13,6
Maseron (*Miš^{e}r^{e}phōth*) Iis. Nav. 11,8
Maspha (*Miṣ^{e}peh*) Iis. Nav. 15,38
Massema (*Miṣ^{e}peh*) Iis. Nav. 18,26
Massepha (*Miṣ^{e}pāh*) Iis. Nav. 11,3; Jud. 10,17 A;
Massepha (*Miṣ^{e}peh*) Iis. Nav. 13,26
Massephath (*Miṣ^{e}pāh*) 1Rg.7,5
Massoch (*Miṣ^{e}peh*) Iis. Nav. 11,8
Maththanias (*Mattan^{e}yāh*) 4Rg. 24,17
Mattari (*Mat^{e}rī*) 1Rg. 10,21
Matthan (*Mattān*) 4Rg. 11,18
Mauec (*Mā'ōz*) Jud. 6,26 B
Mechedo (*M^{e}ghiddō*) 3Rg. 4,12
Megala (*Migh^{e}dal-'Ēl*) Iis. Nav. 19,38
Megeddo (*M^{e}ghiddō*) Jud. 5,19 B
Melcha (*Mil^{e}kāh*) Iis. Nav. 17,3
Melchisa (*Mal^{e}kī-Ṣūa'*) 1Rg. 14,49
Melchol (*mal^{e}kām* „regele lor") 2Rg. 12,30
Melchol (*Mīkhal*) 1Rg. 14,49; 2Rg. 3,13
Membra Iis. Nav. 15,35
Memphibosthe (*'Îş Boşeth*) 2Rg. 3,7
Memphibosthe (*M^{e}phībhoşeth*) 2Rg. 4,4
Mephaath (*Mēphā'ath*) Iis. Nav. 13,18
Merari (*M^{e}rārī*) Iis. Nav. 21,7
Mergab 3Rg. 5,14b
Merob (*Mērabh*) 1Rg. 14,49
Meroz (*Mērōz*) Jud. 5,23 B
Messabul Străinilor (*maṭṭabh p^{e}liş^{e}tīm*, „postul filistenilor") 1Rg. 14,1
Messolam (*M^{e}şullām*) 4Rg. 22,3
Messolam (*M^{e}şullemeth*) 4Rg. 21,19
Methla Jud. 20,48 B
mezi (*mādhāy*) 4Rg. 17,6

Micha (*Mīkhā'*) 2Rg. 9,12
Micha (*Mīkhāy^{e}hū*) Jud. 17,1 A
Michaias (*Mīkhāyāh*) 4Rg. 22,12
Michaias (*Mīkhāy^{e}hū*) Jud. 17,1 B; 3Rg. 22,8
Michol (*Mīkhal*) 2Rg. 21,8
Miron Iis. Nav. 18,26
Misor (*Mīṣor*) Iis. Nav. 13,9
Moab (*Mō'ābh*) Iis. Nav. 24,9; Jud. 3,12; 1Rg. 12,9; 4Rg. 1,1
Moise (*Moṣeh*) 1Rg. 12,6; 3Rg. 2,3
Mola (*'Ēlōn*) Iis. Nav. 19,33
Molada (*Mōlādhāh*) Iis. Nav. 15,26
Molchol (*Mil^{e}kom*) 4Rg. 23,13
Moloch (*Molekh*) 4Rg. 23,10
Moolam (*Heleph*) Iis. Nav. 19,33
Moore netophathitul (*Mah^{e}ray ha-netophāthī*) 2Rg. 23,28
Mosa (*Mēyṣa'*) 4Rg. 3,4
Mosoath (*Maṣ^{e}hīth*) 4Rg. 23,13
Moulat (*M^{e}hollāth*) 1Rg. 18,19
Moulathi (*ha-m^{e}hollāth* „cel din M.") 2Rg. 21,8

N

Naama (*Na'amāh*) 3Rg. 14,21
Naanan 3Rg. 12,24a
Naas (*Nāhāṣ*) 1Rg. 11,1; 2Rg. 10,2
Naas 3Rg. 12,24a
Naason (*Nah^{e}ṣōn*) Ruth 4,20
Nabaal (*Nahalāl*) Iis. Nav. 19,15
Nabai (*Nobhah*) Jud. 8,11 B
Nabal (*Nābhāl*) 1Rg. 25,3; 2Rg. 2,2
Nabat (*N^{e}bhāṭ*) 3Rg. 11,26; 4Rg. 3,3
Nabeth (*Nobhah*) Jud. 8,11 A
Naboc (*Neqebh*) Iis. Nav. 19,33
Nabucodonosor (*N^{e}bhukhadh^{e}ne'ṭṭar*) 4Rg. 24,1
Nabuthai (*Nābhōth*) 3Rg. 20,1
Nabuzardan (*N^{e}bhūzar^{e}'adhān*) 4Rg. 25,8
Nacan (*Reqem*) Iis. Nav. 18,27
Nachaligaia (*Gahalēy Ghā'aṣ*) 2Rg. 23,30
Nachor (*Nāhōr*) Iis. Nav. 24,2
Nadab (*Nādhābh*) 3Rg. 15,25
Nageb (*Neghebh*) Iis. Nav. 10,40
Naged 2Rg. 5,16a
Nai (*'Aphīq*) Jud. 1,31 B
Naiman (*Na'amān*) 4Rg. 5,1
Namessi (*Nim^{e}ṣī*) 3Rg. 19,16; 4Rg. 9,2
Naphec (*Nephegh*) 2Rg. 5,15
Napheddor (*Nāphōth Dōr*) Iis. Nav. 11,2
Napheta (*Nepheth*) Iis. Nav. 17,11
Naphlazon (*Nibh^{e}ṣān*) Iis. Nav. 15,62
Naphto (*Neph^{e}tōah*) Iis. Nav. 15,9
Nasib (*N^{e}ṣībh*) Iis. Nav. 15,43
Nasib Străinul (*n^{e}ṭībh p^{e}liṣ^{e}tīm*, „prefectul filistenilor") 1Rg. 10,5
Nathan (*Nāthān*) 2Rg. 5,14; 3Rg. 1,8
Nathanias (*N^{e}than^{e}yāh*) 4Rg. 25,23
Nauath-în-Rama (*Nāwōth bā-Rāmāh*) 1Rg. 19,18
Nechao (*N^{e}khoh*) 4Rg. 23,29
Neesthan (*N^{e}huṣ^{e}tān*) 4Rg. 18,4
Neftali (*Naph^{e}tālī*) Iis. Nav. 19,32; 3Rg. 7,2; 4Rg. 15,29
Ner (*Nēr*) 1Rg. 14,50; 2Rg. 2,8; 3Rg. 2,5
Nerigel (*Nēr^{e}gal*) 4Rg. 17,30
Neserach (*Nis^{e}rokh*) 4Rg. 19,37
Nestha (*N^{e}huṣ^{e}tāh*) 4Rg. 24,8
Nethopha (*N^{e}tophāh*) 4Rg. 25,23
Nimicirea (*Hor^{e}māh*) Jud. 1,17 A
Ninive (*Nīn^{e}wēh*) 4Rg. 19,36
Nodab (*Nākhōr*) 2Rg. 6,6
Noemin (*Nā'omī*) Ruth 1,2
Noman (*Na'amān*) Iis. Nav. 15,41
Nomba (*Nobheh*) 1Rg. 21,2
Noo (*'Athokh*) 1Rg. 30,30
Noua (*Hor^{e}ṣāh*) 1Rg. 23,15
Noua (*No'āh*) Iis. Nav. 17,3
Nua (*Nūhāh*) Jud. 20,43 B

O

Obed (*'Ōbhēdh*) Ruth 4,17
Ochozias (*'Ahaz^{e}yāhū*) 3Rg. 22,40; 4Rg. 1,2

Odollam (*'Adhullām*) Iis. Nav. 12,15; 1Rg. 22,1
Odollam (*'Egh^{e}lōn*) Iis. Nav. 10,3
Og (*'Ōgh*) Iis. Nav. 2,10; 3Rg. 4,18
Ogorul Înălbitorului (*Śadhēh Khōbhēs*) 4Rg. 18,17
Olda (*Hul^{e}dāh*) 4Rg. 22,14
Omatha (*Hammath*) Iis. Nav. 19,35
Onnam (*Ben-Hinnom*) Iis. Nav. 18,16
Onom (*Hinnom*) Iis. Nav. 15,8
Opher (*Hēpher*) Iis. Nav. 12,17
Ophni (*Hoph^{e}nī*) 1Rg. 1,3
Opsiba (*Heph^{e}ṭī-Bhāh*) 4Rg. 21,1
Oreb (*'Orēbh*) Jud. 7,25
Orna (*'Awar^{e}nāh*) 2Rg.24,16
Ornia (*'Azar^{e}yāhū*) 3Rg. 4,5
Ornia (*'Adhonīyāh*) 2Rg. 3,4
Orniu 3Rg. 2,46h
Oronen (*'aharīw* „un altul") 2Rg. 13,34
Oronin (*Bēith-Hōron*) Iis. Nav. 10,10
Orpha (*'Or^{e}phāh*) Ruth 1,4
Osa (*'Ar^{e}ṭā'*) 3Rg. 16,9
Oseea (*Hōṣēa'*) 4Rg. 15,30
Oseea (*Y^{e}hōṣua'*) 1Rg. 6,14
Oza (*'Uzzā'*) 2Rg. 6,3; 4Rg. 21,18
Ozan (*Hī'ēl*) Iis. Nav. 6,26
Ozias (*'Uzīyāhū*) 4Rg. 15,34
Ozib (*Zīph*) Iis. Nav. 15,55

P

Partea viclenilor 2Rg. 2,16
Pădurea de Mirt (*'Ayyālōn*) Jud. 1,35
Pădurica neamurilor (*Haroṣeth Haggōyim*) Jud. 4,16 A
Petra (*Sela'*) 4Rg. 14,7
Phacua (*'Aphēqāh*) Iis. Nav. 15,53
Phagor (*P^{e}'ōr*) Iis. Nav. 15,59a
Phakeea (*Peqah*) 4Rg. 15,25
Phakeias (*P^{e}qah^{e}yāh*) 4Rg. 15,22
Phalti (*Pal^{e}ṭī*) 1Rg. 25,44
Phangai (*Yāphīa'*) Iis. Nav. 19,12
Phanuel (*P^{e}nū'ēl*) Jud. 8,8; 3Rg. 12,25
Phara (*Pārāh*) Iis. Nav. 18,23
Phara (*Purāh*) Jud. 7,10
Pharai erkitul (*Pa'aray hā-'ar^{e}bī*) 2Rg. 23,35
Pharan (*Pā'rān*) 3Rg. 11,18
Pharathon (*Pir^{e}'āthōn*) Jud. 12,15 B
Phares (*Pereṣ*) Ruth 4,12
Pharphar (*Par^{e}par*) 4Rg. 5,12
Phedeia (*P^{e}dhāyāh*) 4Rg. 23,36
phelethiți (*p^{e}lēthī*) 2Rg. 8,18; 3Rg. 1,38
Phellani Alemoni 1Rg. 21,3
Phengith (*Haggīth*) 2Rg. 3,4
Phennana (*P^{e}ninnāh*) 1Rg. 1,2
Phidon (*Phir^{e}'ām*) Iis. Nav. 10,3
Phinees (*Pīn^{e}hās*) Iis. Nav. 22,13; Jud. 20,28; 1Rg. 1,3
Phira (*K^{e}phīrāh*) Iis. Nav. 18,27
Phogor (*P^{e}'ōr*) Iis. Nav. 22,17
Phraathon (*Pir^{e}'āthōn*) Jud. 12,15 A
Phua (*Pū'āh*) Jud. 10,1
Pbuasud (*Pārūah*) 3Rg. 4,19
Phul (*Phūl*) 4Rg. 15,19
Piatra lui Baion (*'ebhen Bohan*) Iis. Nav. 15,6
Piatra Zoeleth (*'Ebhen ha-zoheleth*, „Piatra lunccoasă") 3Rg. 1,9
Plângerea (*Bokīm*) Jud. 2,1
Plângerile (*Bokīm*) Jud. 2,5 B
Prăpădul Fălcii (*Rāmath Leḥī*) Jud. 15,17

R

Raa (*Ṭār^{e}'āh*) Iis. Nav. 15,33
Raab (*Rāhābh*) Iis. Nav. 2,1
Raab (*R^{e}hobh*) Iis. Nav. 19,28; Jud. 18,28 B; 2Rg. 8,3
Raasson (*R^{e}ṭīn*) 4Rg. 15,37
Rabbath (*Rabbāh*) 2Rg. 11,1
Rachel (*Rāhēl*) Ruth 4,11; 1Rg. 10,2
Raemmath 3Rg. 11,14
Rama (*Rāmāh*) Iis. Nav. 18,25; Jud. 4,5; 3Rg. 15,17

Rama de la miazăzi (*Rāmōth-Neghebh*) 1Rg. 30,27
Ramen (*'Êyn Gannīm*) Iis. Nav. 15,34
Ramoth (*Rāmath*) Iis. Nav. 13,26
Ramoth (*Rāmoth*) Iis. Nav. 21,38
Rapha (*Rāphāh*) 2Rg. 21,16
Raphain (*Rᵉphā'īm*) Iis. Nav. 15,8
Raphes (*Reṭeph*) 4Rg. 19,12
Raphi 3Rg. 2,46f
Raphis (*Rabh-Sārīs*) 4Rg. 18,17
Rapsakes (*Rabh-Ṣāqēh*) 4Rg. 18,17
Rara (*'Êrāh*) Jud. 9,21 A
Rebes (*'Âbheṭ*) Iis. Nav. 19,20
Reccha (*Rēkhābh*) 2Rg. 4,5
Rechab (*Deqer*) 3Rg. 4,9
Rechab (*Rēkhābh*) 2Rg. 4,2; 4Rg. 10,15
Rechab Jud. 1,19
Reeroth Iis. Nav. 19,19
Regma (*Rīmōnāh*) Iis. Nav. 15,22
Rei (*Rē'ī*) 3Rg. 1,8
Remath Galaad (*Rāmoth Gilᵉ'ādh*) 3Rg. 4,13
Remman (*Rimmōn*) 4Rg. 5,18
Remmas (*Remeth*) Iis. Nav. 19,21
Remmath (*Rᵉmūth*) Iis. Nav. 21,29
Remmon (*Rimmōn*) Jud. 20,45; 2Rg. 4,2
Remmothul Galaadului (*Rāmoth Gilᵉ'ādh*) 4Rg. 8,28
Remna (*Rūmāh*) Iis. Nav. 15,52
Remmona (*Rimmōn*) Iis. Nav. 19,13
Renna (*Dannāh*) Iis. Nav. 15,49
Respha (*Rifᵉpāh*) 2Rg. 3,7
Resphara (*'ereṭ Ḥēpher* „ţinutul H.") 3Rg. 4,10
Rhammo (*Qāmōn*) Jud. 10,5 A
Rhamnon (*Qāmōn*) Jud. 10,5 B
Riba 2Rg. 23,29
Robe (*Rebha'*) Iis. Nav. 13,21
Roboam (*Rᵉḥabhᵉ'ām*) 3Rg. 11,43
Roboam 2Rg. 8,7
Rocom (*Reqem*) Iis. Nav. 13,21
Rogel (*Roghēl*) Iis. Nav. 15,7; 3Rg. 1,9
Rogellim (*Rᵉqālī*) 2Rg. 17,27
Romelias (*Rᵉmalᵉyāhū*) 4Rg. 15,25
Romma (*Gallīm*) 1Rg. 25,44
Roob (*Rᵉḥobh*) Jud. 1,31 A; 2Rg. 10,8
Roos (*ro'ş*, „vârf") 2Rg. 15,22
Ruben (*Rᵉ'ūbhēn*) Iis. Nav. 1,12; 4Rg. 10,33
Ruma (*Rūmāh*) 4Rg. 23,36
Rupturile de Sus (*Ba'al Pᵉrāţīm*) 2Rg. 5,20
Ruth (*Rūth*) Ruth 1,4

S

Saba (*Şᵉbhā'*) 3Rg. 10,1
Saba (*Şīşā'*) 3Rg. 4,3
Sabatia (*Şᵉphalᵉyāh*) 2Rg. 3,4
Sabec (*Şebha'*) 2Rg. 20,1
Sacarim (*Şa'arayim*) Iis. Nav. 15,36
Saccharona (*Śikkᵉrōn*) Iis. Nav. 15,11
Sadaiem (*Ţūrēy Hayyᵉ'ēlīm*, „Stâncile muflonilor") 1Rg. 24,3
Sadduc (*Ţādhōq*) 2Rg. 8,17
Sadoc (*Ţādhōq*) 3Rg. 1,7; 4Rg. 15,33
Sadom (*'Îr hammelah*) Iis. Nav. 15,62
Saduch (*Ţādhōq*) 3Rg. 4,4
Salabin (*Şa'alabbīn*) Iis. Nav. 19,42
Salamanassar (*Şalᵉmanᵉ'eser*) 4Rg. 17,3
Salamin Iis. Nav. 19,48a
Sale (*Şilᵉḥīm*) Iis. Nav. 15,32
Salim (*Şahaţiwmāh*) Iis. Nav. 19,22
Salmaa (*Şᵉma'*) Iis. Nav. 15,26
Salman (*Śalᵉmāh*) Ruth 4,20
Salmana (*Ţalᵉmunnā'*) Jud. 8,5
Salpaad (*Ţᵉlāphᵉhādh*) Iis. Nav. 17,3
Sama (*Şammāh*) 1Rg. 16,9
Samaa (*Şᵉbha'*) Iis. Nav. 19,2
Samaa (*Şimᵉ'āh*) 2Rg. 13,3
Samaa (*Şimᵉ'ī*) 3Rg. 4,17
Samae 2Rg. 5,16a
Samai arudeul (*Şammāh ha-ḥarodhī*) 2Rg. 23,25
Samaia (*Şammā'*) 2Rg. 23,11

Samaia (*Ş^{e}ma^{e}yāh*) 3Rg. 12,22
Samaias 3Rg. 12,24o
Samareia (*Şāmīr*) Jud. 10,1 A
Samaria (*Şom^{e}rōn*) 3Rg. 13,32; 4Rg. 1,2
Samegar (*Şam^{e}gar*) Jud. 3,31
Samir (*Şāmīr*) Iis. Nav. 15,48; Jud. 10,1 B
Samma aroditul (*Şammāh ha-harādhī*) 2Rg. 23,33
Sammaus (*Şāmeş*) Iis. Nav. 19,41
Sammus (*Şammūa'*) 2Rg. 5,14
Samson (*Şim^{e}şōn*) Jud. 13,24
Samuel (*Ş^{e}mūēl*) 1Rg. 1,20
Saocho (*Śōkhoh*) Iis. Nav. 15,35
Saphan (*Şāphān*) 4Rg. 25,22
Saphan (*Ţāphōn*) Iis. Nav. 13,27
Saphat (*Şāphāţ*) 3Rg. 19,16; 4Rg. 3,11
Saphec 1Rg. 30,28a
Saphi (*Śiph^{e}mōth*) 1Rg. 30,28
Saphphan (*Şāphān*) 4Rg. 22,3
Saphthaibaithme (*Ţāphōnāh Bēyth hā-'ēmeq*) Iis. Nav. 19,27
Sara (*Ţ^{e}mārayim*) Iis. Nav. 18,22
Saraa (*Ţār^{e}'āh*) Jud. 13,2
Sarad arauritul (*Şārādh hā-'rārī*) 2Rg. 23,33
Saraias (*Ś^{e}rāyāh*) 4Rg. 25,18
Sarasar (*Śare'eţer*) 4Rg. 19,37
Sarath (*Ţār^{e}'āh*) Iis. Nav. 19,41
Sared (*Ţ^{e}rōr*) 1Rg. 9,1
Sarepta (*Ţār^{e}phath*) 3Rg. 17,9
Sarich (*Hāreth*) 1Rg. 22,5
Sarira (*Ţ^{e}rēdhāh*) 3Rg. 11,26
Saron (*Şārōn*) Iis. Nav. 12,18
Sarsusin (*Haţar Sūsāh*) Iis. Nav. 19,5
Saruia (*Ţ^{e}rūyāh*) 1Rg. 26,6; 2Rg. 2,13; 3Rg. 1,7
Sattin (*Şittīm*) Iis. Nav. 2,1
Saul (*Şā'ūl*) 1Rg. 9,2; 2Rg. 1,1
Sebama (*Śibh^{e}māh*) Iis. Nav. 13,19
Sebocha (*Sib^{e}khī*) 2Rg. 21,18
Sedduc (*Śārīr*) Iis. Nav. 19,12
Sedekia (*Ţidh^{e}qīyāh*) 3Rg. 22,11
Sedekia (*Ţidh^{e}qīyāhū*) 4Rg. 24,17
Sedekias (*Ţidh^{e}qīyāhū*) 4Rg. 24,18
Segor (*Sō'*) 4Rg. 17,4
Segub (*Śegūbh*) 3Rg. 16,34
Seir (*Śē'īr*) Iis. Nav. 11,17; Jud. 5,4
Seiram (*Sirāh*) 2Rg. 3,26
Seirotha (*Ś^{e}'īrāh*) Jud. 3,26 A
Sekelac (*Ţiq^{e}lagh*) Iis. Nav. 15,31; 1Rg. 27,6; 2Rg. 1,1
Selcha (*Sal^{e}khāh*) Iis. Nav. 12,5
Selcha (*Şālişāh*) 1Rg. 9,4
Selecan (*Ţēla' hā'eleph*) Iis. Nav. 18,27
Selei (*Şil^{e}ḫī*) 3Rg. 16,28a
Sella (*Lāwiş*) 2Rg. 3,15
Sella (*Nahalāl*) Iis. Nav. 21,35
Sellem (*Hillēl*) Jud. 12,13 A
Sellum (*Şallum*) 4Rg. 15,10
Selmon (*Ţal^{e}mōn*) Jud. 9,48 A
Selmon aoitul (*Ţal^{e}mōn hā-'aḫoḫī*) 2Rg. 23,28
Selo (*Şiloh*) Iis. Nav. 18,1; Jud. 18,31 A; 1Rg. 1,3; 3Rg. 12,24h
Selom (*Şiloh*) 1Rg. 1,21; 3Rg. 2,27
Selon (*Şiloh*) Jud. 21,12 B
Semei (*Şim^{e}'ī*) 2Rg. 16,5; 3Rg. 1,8
Semer (*Şemer*) 3Rg. 16,24
Semeron (*Şom^{e}rōn*) 3Rg. 16,24
Semoith (*Minnīth*) Jud. 11,33 A
Sen ('*Amām*) Iis. Nav. 15,26
Senna (*Senneh*) 1Rg. 14,4
Senna (*Ţ^{e}nān*) Iis. Nav. 15,37
Senna (*Ţināh*) Iis. Nav. 15,3
Sennacherim (*San^{e}ḫērībh*) 4Rg. 18,13
Seon (*Sīḫon*) Iis. Nav. 2,10; Jud. 11,19; 3Rg. 4,18
Seph (*Saph*) 2Rg. 21,18
Sepheth (*Ţ^{e}phath*) Jud. 1,17 A
Sephi (*Śekhū*) 1Rg. 19,22
Sephina (*Ţāphōn*) Jud. 12,1 A
Seppharuain (*S^{e}phar^{e}wayim*) 4Rg. 17,24
Sepphor (*Ţippōr*) Iis. Nav. 24,9; Jud. 11,25
Serada şi Sior (*Ţereth haşşaḫar*) Iis. Nav. 13,19

Seri (*Ḥaṭar Gaddāh*) Iis. Nav. 15,27
Serran 2Rg. 23,9
Sesathan (*Ṭār^{e}thanāh*) 3Rg. 4,12
Sesi (*Ṣēṣay*) Jud. 1,10 A
Sessi (*Ṣēṣay*) Jud. 1,10 B
Sethennac (*San^{e}sannāh*) Iis. Nav. 15,31
Setirotha (*Ś^{e}'īrāh*) Jud. 3,26 B
Siba (*Ṭībhā'*) 2Rg. 9,2
Sichem (*Ṣ^{e}khem*) Iis. Nav. 17,2; Jud. 8,31 B
Sidon (*Ṭ^{e}phōn*) Iis. Nav. 11,2
Sidon (*Ṭīdhōn*) Jud. 1,31; 2Rg. 24,6; 3Rg. 17,9
Sidon cea mare (*Ṭīdhōn Rabbāh*) Iis. Nav. 11,2
Sikelac (*Ṭiq^{e}lagh*) Iis. Nav. 19,5
Sikima (*Ṣ^{e}khem*) Iis. Nav. 24,32; Jud. 8,31 A; 3Rg. 12,1
Silatha (*Yith^{e}lāh*) Iis. Nav. 19,42
Simeon (*Ṣim^{e}'ōn*) Iis. Nav. 19,1
Simoon (*Ṣim^{e}rōn*) Iis. Nav. 11,1
Sin (*Ṭin*) Iis. Nav. 15,1
Sion (*Ṭiyōn*) 2Rg. 5,7; 3Rg. 3,15; 4Rg. 19,21
Sion şi Labanath (*Ṣīḥōr Libhenāth*) Iis. Nav. 19,26
Siona (*Ṣī'on*) Iis. Nav. 19,19
Sior (*Ṭā'īr*) 4Rg. 8,21
Siph (*Ṭūph*) 1Rg. 9,5
Sira (*Ṭar^{e}thān*) 3Rg. 7,33
Siria (*'Aram*) 2Rg. 8,6; 4Rg. 5,1
Siria (*'Arām*) 3Rg. 15,18
Siria râurilor (*'Aram naharāyim*) Jud. 3,8
Sisara (*Sis^{e}rā'*) Jud. 4,2; 1Rg. 12,9
Sobab (*Ṣōbhābh*) 2Rg. 5,14
Sobac (*Ṣōbhakh*) 2Rg. 10,16
Socchot (*Sukkōth*) Jud. 8,5; 3Rg. 7,33
Socchoth (*Śokhoh*) 1Rg. 17,1
Socchotha (*Sukkōth*) Iis. Nav. 13,27
Socchothbainith (*Sukkoth B^{e}nōth*) 4Rg. 17,30
Socha (*Śōkhoh*) Iis. Nav. 15,48
Sogal (*Ṣū'āl*) 1Rg. 13,17
Solomon (*Ṣ^{e}lomoh*) 2Rg. 5,14; 3Rg. 1,10; 4Rg. 21,7
Soma (*'Aṣ^{e}'ān*) Iis. Nav. 15,52
Soman (*Ṣūnēm*) 1Rg. 28,4
Somer (*Ṣomēr*) 4Rg. 12,22
Somnas (*Ṣebh^{e}nāh*) 4Rg. 18,18
Sophera (*'Ōphīr*) 3Rg. 9,28
Sophir (*'Ōphīr*) 3Rg 16,28f
Sophonias (*Ṭ^{e}phan^{e}yāhū*) 4Rg. 25,18
Sorech (*Śorēq*) Jud. 16,4 A
Sorth (*Ṭī'or*) Iis. Nav. 15,54
Sotheba (*Hārabbāh*) Iis. Nav. 15,60
Stânca (*hasselā'*) Jud. 1,36
Stânca Despărțită (*Sela' hammaḥ^{e}l^{e}qōth*, „Piatra dezbinărilor") 1Rg. 23,28
Stejarul celor ce văd (*'ēlōn m^{e}'ōn^{e}nīm*) Jud. 9,37 A
Stejarul Hrăpăreților (*'ēlōn b^{e}-Ṭa'annīm*) Jud. 4,12 B
Stejarul Odihnelor (*'ēlōn b^{e}-Ṭa'annīm*) Jud. 4,12 A
Străini (*P^{e}liṣ^{e}tīm*) Jud. 3,3; 1Rg. 4,1; 2Rg. 1,20; 3Rg. 2,46k; 4Rg. 8,2
Suba (*Ṭōbhāh*) 1Rg. 14,47; 2Rg. 8,3; 3Rg. 2,46h
Suman (*Ṣūnēm*) 4Rg. 4,8
Sumarim (*Ṣ^{e}mīrā'*) Iis. Nav. 17,2
Sunan (*Ṣūnēm*) Iis. Nav. 19,18
Suphir (*'Ōphīr*) 3Rg. 10,11
Sur (*Ṣūr*) 1Rg. 15,7
Sur (*Ṭūr 'Orēbh*) Jud. 7,25 B
Sur (*Ṭūr*) Iis. Nav. 13,21
Surin (*Ṭūr 'Orēbh*) Jud. 7,25 A
Susa (*Ṣ^{e}yā'*) 2Rg. 20,25
Susakim (*Ṣīṣaq*) 3Rg. 11,40
Susakim 2Rg. 8,7
Susi (*Ṣēṣay*) Iis. Nav. 15,14
Susitos (*Dodhō*) 2Rg. 23,9

T

Tabath (*Ṭabbāth*) Jud. 7,22
Tabere (*Maḥanāyim*) 3Rg. 2,8

Taberemman (*Tabh^{e}rimon*) 3Rg. 15,18
Tableth (*Tāphath*) 3Rg. 4,11
Tanach (*Ta^{a}nakh*) Iis. Nav. 12,21
Tano (*Zānōah*) Iis. Nav. 15,34
Tanu (*Yuttāh*) Iis. Nav. 21,16
Tapheth (*Topheth*) 4Rg. 23,10
Taphu (*Tappūah*) Iis. Nav. 16,8
Taphug (*Tappūh*) Iis. Nav. 12,17
Tatam Iis. Nav. 15,59a
Tema (*'Eṣ^{e}t^{e}moa'*) Iis. Nav. 21,14
Thaanach (*Ta^{a}nakh*) 3Rg. 4,12
Thabason 2Rg. 24,6
Thabor (*Tābhōr*) Jud. 4,6; 1Rg. 10,3
Thaesthen (*T^{e}la'śśār*) 4Rg. 19,12
Thaglathphellasar (*Tig^{e}lath Pil^{e}'eser*) 4Rg. 15,29
Thailam 2Rg. 3,12
Thaiman (*Tēymān*) Iis. Nav. 12,3
Thalabin (*Ṣa'al^{e}bhīm*) Jud. 1,35 B
Thalcha Iis. Nav. 19,7
Thamar (*Thāmār*) Ruth 4,12
Thamas (*Tēbhēṭ*) 2Rg. 11,21
Thamnasarach (*Tim^{e}nath-Serah*) Iis. Nav. 19,50
Thamnatha (*Tim^{e}nāh*) Iis. Nav. 15,57
Thamnatha (*Tim^{e}nāthāh*) Iis. Nav. 19,43; Jud. 14,1
Thamnathares (*Tim^{e}nath-Heres*) Jud. 2,9
Thamni (*Tibh^{e}nī*) 3Rg. 16,21
Thanaach (*Ta^{a}nakh*) Jud. 5,19 B
Thanac (*Ta^{a}nakh*) Jud. 1,27 B
Thanemath (*Tan^{e}humeth*) 4Rg. 25,23
Thapheth (*Tappūah*) Iis. Nav. 17,8
Thaphthoth (*Tappūah*) Iis. Nav. 17,7
Thara (*Terāh*) Iis. Nav. 24,2
Tharabaam (*Bēyth hā-'Arābāh*) Iis. Nav. 15,61
Tharaca (*Tir^{e}hāqāh*) 4Rg. 19,9
Thareela (*Tar^{e}'alā*) Iis. Nav. 18,27
Tharsa (*Tir^{e}ṭāh*) Iis. Nav. 12,24
Tharsila (*Tir^{e}ṭāh*) 4Rg. 15,14
Tharsis (*Tar^{e}ṣīṣ*) 3Rg. 10,22
Tharthac (*Tar^{e}tāq*) 4Rg. 17,31
Tharthan (*Tar^{e}tān*) 4Rg. 18,17
Thasiri (*hā'aṣūrī*, „asirian") 2Rg. 2,9
Thebes (*Tēbhēṭ*) Jud. 9,50
Theco (*T^{e}qōa'*) Iis. Nav. 15,59a
Thecoe (*T^{e}qō'āh*) 2Rg. 14,2
Thecue (*Q^{e}wēh*) 3Rg. 10,28
Thecue (*Tiq^{e}wāh*) 4Rg. 22,14
Thecum (*'El^{e}t^{e}qon*) Iis. Nav. 15,59
Theesus 2Rg. 5,16a
Thekemina (*tah^{e}p^{e}nēys*) 3Rg. 11,19
Themar (*Tāmār*) 2Rg. 13,1
Themmon (*Qar^{e}ton*) Iis. Nav. 21,32
Thenasa şi Sellesa (*Ta'anath Ṣiloh*) Iis. Nav. 16,6
Thennach (*Ta^{a}nakh*) Jud. 5,19 A
Theria (*Lah^{e}yāh*) 2Rg. 23,11
Therma Iis. Nav. 16,6
Thermai 3Rg. 2,46d
Thersa (*Tir^{e}ṭāh*) Iis. Nav. 17,3; 3Rg. 15,21; 4Rg. 15,16
Thesbon (*Tiṣ^{e}beh*) 3Rg. 17,1
Thessamus (*Bēyth Ṣemeṣ*) Iis. Nav. 19,38
Thether Iis. Nav. 15,59a
Thimath 1Rg. 30,28a
Thoke (*Tohū*) 1Rg. 1,1
Thola (*Tōlā'*) Jud. 10,1
Tholmai (*Tal^{e}may*) 2Rg. 13,37
Tholmi (*Tal^{e}māy*) Iis. Nav. 15,14; Jud. 1,10 A; 2Rg. 3,3
Tholmin (*Tal^{e}māy*) Jud. 1,10 B
Thou (*To'ī*) 2Rg. 8,9
Tob (*Tōbh*) Jud. 11,3
Tomman Iis. Nav. 19,21
Tyr (*Ṭēr*) Iis. Nav. 19,35
Tyr (*Ṭor*) 2Rg. 5,11; 3Rg. 5,15

U

Uaibarchaboth (*'Ī-khābhōdh*) 1Rg. 4,21
Uesbi (*Ṣobhī*) 2Rg. 17,27
Ulamais (*Layiṣ*) Jud. 18,29 B
Ur (*Hūr*) Iis. Nav. 13,21

Urcuşul Măslinilor (*Ma'alēh ha-Zēythīm*) 2Rg. 15,30
Uri (*Hidday*) 2Rg. 23,30
Urias (*'Ūrīyāh*) 2Rg. 11,3
Urias (*'Ūriyāh*) 4Rg. 16,10

V

Valea Uriaşilor (*'Ēmeq Rᵉphā'īm*) 2Rg. 5,18
Vechea (*haş-Şēn*, „Dintele") 1Rg. 7,12
Valea lui Achor (*'ēmeq 'Ākhōr*) Iis. Nav. 7,24
Valea Regelui (*'Ēmeq ha-Melekh*) 2Rg. 18,18
Valea Raphaim (*'Ēmeq Rᵉphā'īm*) 2Rg. 23,13

Z

Zabulon (*Zᵉbhūlun*) Iis. Nav. 19,10
Zabuth (*Zābhūdh*) 3Rg. 4,5
Zacanaim (*Zānōaḥ*) Iis. Nav. 15,56
Zacharias (*Zᵉkharᵉyāh*) 4Rg. 15,8
Zachur 3Rg. 2,46h
Zambri (*Zabhᵉdī*) Iis. Nav. 7,1
Zambri (*Zimᵉrī*) 3Rg. 16,9; 4Rg. 9,31
Zara (*Zerah*) Iis. Nav. 7,1
Zeb (*Zᵉ'ēbh*) Jud. 7,25
Zebee (*Zebhaḥ*) Jud. 8,5
Zebul (*Zᵉbhul*) Jud. 9,28
Ziph (*Ţīph*) 1Rg. 23,14
Noua din Ziph (*Ţīph ba-Horᵉşāh*, „Ţiph în H.") 1Rg. 23,15

BIBLIOGRAFIE

Sigle şi abrevieri bibliografice

AB	*The Anchor Bible*, 1964-, New York
Abr.	Philon, *De Abrahamo*
Adv. haer.	Irineu, *Adversus haereses*
AI	Flavius Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*
Ambigua	Maxim Mărturisitorul, *Ambigua* [Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 1983, col. PSB, 80, trad., introd. şi note de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Bucureşti]
Asceticon	Nil Ascetul, *Asceticon* [apud *Filocalia sfintelor nevoinţe ale desăvârşirii*, 1993, vol. 1, trad., introd. şi note de pr. prof dr. Dumitru Stăniloae, Bucureşti]
BA	*La Bible d'Alexandrie*, 1986-, Paris
BDB	Brown, F., Driver, G.R., Briggs, C.A., 1968, *Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Oxford
BIOSCS	*Bulletin of the International Organization for Septuagint and Cognate Studies*
BGLT	Barthélemy, D., Gooding, D.W., Lust, J., Tov, E., 1986, *The Story of David and Goliath: Textual and Literary Criticism Papers of a Joint Research Venture*, OBO 73, Fribourg
BHS	*Biblia Hebraica Stuttgartensia*, 1990, Stuttgart
BJ	*La Bible de Jérusalem*, 1986, 1988, Paris
BML	Brooke, A.E., McLean, N., Thackeray, H.St.J., 1927, *The Old Testament in Greek...*, II, *The Later Historical Books, part I, I and II Samuel*, Cambridge
Bo.	*Versio Bohairica*
CChr.SL/SG	*Corpus Christianorum, series latina/series graeca*
CDR	Caquot, A., de Robert, Ph., 1994, *Les Livres de Samuel*, Genève

Civ.	Augustin, *De civitate Dei*
Const. Ap.	*Constituţiile Apostolice*
CSCO	*Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*
CSEL	*Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*
CTAT	Barthélemy, D., 1982, *Critique textuelle de l'Ancien Testament. 1. Josué ..., Esther*, OBO 50/1, Fribourg-Göttingen
DAGR	*Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, 1962-1963, Graz
DB	Douglas, J.D. (ed.), 1995, *Dicţionar biblic*, Oradea
DBS	*Supplément au Dictionnaire de la Bible*, Paris
DE	Eusebiu al Cezareei, *Demonstratio evangelica*
Deus	Philon, *Quod Deus sit immutabilis*
Ep.	*Epistulae*
Exh. mart.	Origen, *Exhortatio ad martyrium*
FM	Fernández, Marcos N., Busto Saiz, J.R., 1984, *Theodoreti Cyrensis Quaestiones in Reges et Paralipomena*, Madrid
GNO	*Gregorii Nysseni Opera*, Leyde
HE	Eusebiu al Cezareei, *Historia ecclesiastica*
Her.	Philon, *Quis rerum divinarum heres sit*
Hom. Ios.	Origen, *Homiliae in Iesu Nave*
Hom. Iud.	Origen, *Homiliae in librum Iudicum*
Hom. Sam.	Origen, *Homiliae in Samuel*
HSM	*Harvard Semitic Monographs*
In Cant.	Grigore al Nyssei, *In Canticum Canticorum*
In Luc.	Ambrozie, *Expositio evangelii secundum Lucam*
In Ps.	Ambrozie, *Expositio psalmi*
Închinare	Chiril al Alexandriei, *De adoratione et cultu in spiritu et veritate* [Sfântul Chiril al Alexandriei, *Închinarea şi slujirea în Duh şi Adevăr*, 1991, col. PSB, 38, trad., introd. şi note de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Bucureşti]
JBL	*Journal of Biblical Literature*, Philadelphia
JFB	Jamieson, R., Fausset, A.R., Brown, D., *Commentary Critical and Explanatory on the Whole Bible*
JThS	*Journal of Theological Studies*
KB	Koehler, K., Baumgartner, W., Hartmann B. *et al.*, 1967-1990, *Hebraisches und aramäisches Lexicon zum Alten Testament*, Leyden

LSJ	Liddell, H.G., Scott, R. şi Jones, H.S., 1996, *A Greek-English Lexicon*, Oxford
LXX	Septuaginta [ed. Alfred Rahlfs]
LXX-A	Codex Alexandrinus [A]
LXX-B	Codex Vaticanus [B]
LXX-L	LXX *recensio Luciani*
LXX-O	LXX *recensio Origenis*
Migr.	Philon, *De migratione Abraham*
Mutat.	Philon, *De mutatione nominum*
NT	Noul Testament
OBO	*Orbis Biblicus et Orientalis*
OTS	*Oudtestamentische Studiën*
PG	Patrologia greacă [ed. J.-P. Migne]
PL	Patrologia latină [ed. J.-P. Migne]
Plant.	Philon, *De plantatione*
Pléiade	*La Bible. L 'Ancien Testament*, 1956-1959, t. I-II, Pléiade, Paris
Q	Manuscrisele de la Qumran
QE	Theodoret al Cyrului, *Quaestiones in Exodum* [Fernàndez, Marcos N., Sàenz-Baddilos, A., 1979, *Theodoreti Cyrensis Quaestiones in Octateuchum*, Madrid]
Qu. Ex.	Philon, *Quaestiones in Exodum*
Qu. Ios.	Theodoret al Cyrului, *Quaestiones in Iosuam*
Qu. Iud.	Theodoret al Cyrului, *Quaestiones in Iudices*
Qu. Lib.	Augustin, *Quaestionum evangeliorum libri 2*
Quaest.	Maxim Mărturisitorul, *Quaestiones et dubia* [apud *Filocalia sfintelor nevoinţe ale desăvârşirii*, 1993, vol. 2, trad., introd. şi note de pr. prof dr. Dumitru Stăniloae, Bucureşti]
Quaest. [Theodoret]	Theodoret al Cyrului, *Quaestiones in Reges et Paralipomena* [= FM, *v. supra*]
Quaest. ad Th.	Maxim Mărturisitorul, *Quaestiones ad Thalassium* [apud *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinţilor Părinţi...*, 1994, vol. 3, trad., introd. şi note de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Bucureşti]
RB	*Revue Biblique*
Sa.	*Versio Sahidica*
SC	*Sources chrétiennes*
Second	*La Sainte Bible par L. Second*, 1938, Paris

Stoebe	Stoebe, H.J., 1973, *Das erste Buch Samuelis*, Gütersloh
SVT	*Supplements to Vetus Testamentum*
Syr.	*Versio Syriaca*
Targum Io.	Targumul Ionathan
TB	Talmudul Babilonian
TM	Textul Masoretic [= BHS, *v.supra*]
TOB	*Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament*, 1983, Paris.
VL	*Vetus Latina*
VT	Vechiul Testament
Vulg.	Vulgata [*Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem*, 1983, Stuttgart]
ZAW	*Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft*

Bibliografie generală*

Ediții și traduceri

***, *Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod*, 2002, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, București.

***, *Biblia, adică Dumnezeeasca Scriptură a Legii Vechi și a celei Nouă, tipărită în zilele majestății sale Carol I* (...), 1914, ediția Sfântului Sinod, București.

***, *Biblia de la Blaj*, 1795, ediție jubiliară, Roma, 2000.

***, *Monumenta Linguae Dacoromanorum*, Biblia 1688, vol. I-VI, Iași, 1988-.

***, *Septuaginta. Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*, 2004, vol. 1, Iași.

Brenton, L., 1851 (retipărită în 1980), *The Septuagint Version of the Old Testament and Apocrypha, Greek and English*, Londra.

Brunello, A., 1960, *La Bibbia secondo la versione dei Settanta*, I-II, Roma.

Harl, M., Dorival, G. și Munnich O. (ed.), 1986, *La Bible d'Alexandrie*, Paris.

Mortari, L. (ed.), 1999, *La Bibbia dei LXX*, Roma.

Rahlfs, A. (ed.), 1935, *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, Stuttgart.

Swete, H.B. (ed.), 1887-1894, *The Old Testament in Greek according to the Septuagint*, I-III, Cambridge.

Wevers, J.W. (ed.), 1974, *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum*, Göttingen.

Lucrări și studii

Aejmelaeus, A., 1993, *On the Trail of the Septuagint Translators. Collected Essays*, Kampen.

Amphoux, C.B. și Morgain, J., 1996, *Les premières traductions de la Bible*, Lausanne.

* Bibliografia cvasicompletă despre Septuaginta este conținută în două volume: pentru studiile publicate până în 1969, S.P. Brock, C.T. Fritsch, S. Jellicoe, *A classified Bibliography of the Septuagint*, Leyden, 1973; pentru studiile publicate din 1970 până în 1993, C. Dogniez, *Bibliography of the Septuagint/Bibliographie de la Septante (1970-1993)*, Leyden, 1995. Bibliografia prezentată în acest volum este sintetică și orientativă.

Barr, J., 1961, *The Semantics of Biblical Language*, Londra.

Bădiliță, C. și Bădiliță, S., 1999, „Septuaginta sau Biblia de la Alexandria", in *Altarul Banatului* 1-3, pp. 100-135.

Bădiliță, C., „Septuaginta în limba română", in *România literară*, nr. 10-11, 2004.

Barthélemy, D., 1978, *Études d'histoire du texte de l'Ancien Testament*, Fribourg, Göttingen.

Benoit, P., 1964, „L'inspiration des Septante d'après les Pères", in *L'homme devant Dieu. Mélanges offerts au Père Henri de Lubac*, Paris, pp. 169-187.

Benoit, P., „La Septante est-elle inspirée?", in *Exégèse et Théologie* I, Paris, pp. 13-28.

Bogaert, P.M., „Les études sur la Septante. Bilan et perspectives", in *Revue de Théologie de Louvain* 16, 1985, pp. 174-200.

Botte, B. și Bogaert, P.M., 1993, „Septante et versions grecques", in *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 12, col. 536-692.

Bouhot, J.-P., „Le Pentateuque chez les Pères", in *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 7, 1966, col. 687-708.

Carbone, S.P. și Rizzi, G., 1992, *Le Scritture ai tempi di Gesù. Introduzione alla LXX e alle antiche versioni aramaiche*, Bologna.

Cimosa, M., 1995, *Guida allo studio della Bibbia greca (LXX)*, Roma.

Colceriu, Șt., „O nouă traducere a Bibliei", in *Origini. Caiete silvane*, nr. 3-4, 2003, pp. 68-70.

Conybeare, F.C., George Stock, St., 1995, *Grammar of Septuagint Greek*, Hendrickson Publishers: Peabody.

Daniel, S., 1966, *Recherches sur le vocabulaires du culte dans la Septante*, Paris.

Devreesse, R., 1959, *Anciens commentateurs grecs du Pentateuque*, Roma.

Fernández, Marcos N., 1998[2], *Introducción a las versiones griegas de la Biblia*, Madrid.

Fernández, Marcos N., 1985, *La Septuaginta en la investigación contemporánea*, Madrid.

Field, F., 1875 (reeditare Hildesheim, 1964), *Origenis Hexaplorum quae supersunt*, I-II, Oxonii.

Galbiati, E.R., 1996, „La versione dei LXX: influsso sui Padri e sulla liturgia greca e latina", in *Annali di Scienze Religiose*, I, pp. 57-70.

Harl, M., Dorival, G., Munnich, O., 1994[2], *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1988.

Harl, M., 1992, *La langue de Japhet, quinze études sur la Septante et le grec des chrétiens*, Paris, Cerf.

Hengel, M., 1974, *Judaism and Hellenism*, Londra.

Hengel, M., 2001, *The Septuagint as Christian Scripture: Its Pre-history and the Problem of Its Canon*, Edinburgh, New York.

Jellicoe, S., 1974, *Studies in the Septuagint: origins, recensions and interpretation*, New York.

Le Déaut, R., 1984, „La Septante, un Targum?", in Kuntzmann R şi Schlosser J. (ed.), *Etudes sur le judaïsme hellénistique*, Paris, pp. 147-195.

Le Déaut, R., 1975, *La nuit pascale*, Roma.

Lee, J.A.L., 1983, *A lexical Study of the Septuagint Version of the Pentateuch*, Chico, California

Martone, C., 1997, „I LXX e le attestazioni testuali ebraiche di Qumran", in *Annali di Scienze religiose* II, pp. 159-174.

Mélèze-Modrzejewski, J., 1997, „La Septante comme *nomos*. Comment la Torah est devenue une loi civique pour les Juifs d'Egypte?", in *Annali di Scienze religiose* II, pp. 143-158.

Mortari, L., 1983, *Il Salterio della tradizione*, Torino.

Oden (ed.), Thomas C., 2001, 2002, *Ancient Christian Commentary on Scripture*, „Old Testament", vol. I-III, Downers Grover.

Olofsson, S., 1990, *The LXX Version. A Guide to the Translation Technique of the Septuagint*, Stockholm.

Orlinsky, H.M., 1996, „I LXX: punto d'arrivo e di partenza per diversi ambiti di ricerca", in *Annali di storia dell'esegesi* I, pp. 17-31.

Pietersma, A. şi Cox, C., 1984, *De Septuaginta. Studies in honour of John William Wevers on his sixty-fifth birthday*, Ontario.

Rahlfs, A., 1904, 1911, *Septuaginta-Studien*, Göttingen.

Rose, A., 1965, „L'influence des Septante sur la tradition chrétienne", I-II, in *Questions liturgiques et paroissiales* 44, pp. 192-211; 284-301.

Simon, M., 1984, „La Bible dans les premières controverses entre Juifs et Chrétiens", in Mondésert Cl. (ed.), *Bible de tous les temps* I, *Le monde grec ancien et la Bible*, Paris, pp. 107-125.

Swete, H.B. şi Ottley, R.R., 1900, retipărită la New York în 1968, *An Introduction to the Old Testament in Greek*, Cambridge.

Tabachovitz, D., 1956, *Die Septuaginta und das Neue Testament*, Lund.

Tov, E., 1976, „Some Thoughts on a Lexicon of the LXX", in *Bulletin of the IOSCS* IX, pp. 14-46.

Tov, E., 1982, *A Classified Bibliography of Lexical and Grammatical Studies on the Language of the Septuagint and its Revisions*, Ierusalim.

Tov, E., 1981, *The Text critical Use of the Septuagint in biblical Research*, Ierusalim.

Trebolle Barrera J., 1993, *La Biblia judía y la Biblia cristiana. Introducción a la historia de la Biblia*, Madrid.

Taylor, B., 1994, *The analytical Lexicon to the Septuagint*, Grand Rapids.

Vian, G.M., 1996, „Le versioni greche della Scrittura nella polemica fra giudei e cristiani", in *Annali di storia dell'esegesi*, 1, pp. 39-54.

Walters, 1973, *The Text of the Septuagint. Its Corruptions and their Emendation*, Cambridge.

Bibliografie la Iisus Nave

***, *La Bible d'Alexandrie, Jésus (Josué)*, 1996, traduction, introduction et notes par Jacqueline Moatti-Fine, Paris [= BA]

***, *Les œuvres de Philon d'Alexandrie*, 1961-1964, Paris.

***, *Talmud de Babylone*, 1961, trad. et ann. par I. Epstein, Londra [= TB].

***, *Targum Jonathan of the Former Prophets*, 1987, introd. and transl. by D.J. Harrington and A.J. Saldarini, Edinburgh.

***, *The Anchor Bible. Joshua.* A new translation with introduction and commentary by Robert G. Boling and G. Ernest Wright, 1982, vol. 6, Doubleday [= AB Josh.].

Auld, A.G., 1978, „Textual and Literary Studies in the Book of Joshua", in *ZAW* 90, pp. 412-417.

Barthélemy, D., 1982, *Critique textuelle de l'Ancien Testament. 1. Josué, Juges, Ruth, Samuel, Rois, Chroniques, Esdras, Néhémie, Esther*, *OBO* 50/1, Fribourg/Göttingen.

Chiril al Alexandriei, Sf., 1991, *Închinarea şi slujirea în Duh şi Adevăr*, col. PSB, 38, trad., introd. şi note de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Bucureşti [= *Închinare*]

Cremaschi, L., 1986, „La *casta meretrix*. Il tema della chiesa-sposa nei Padri", in *Parola, Spirito e Vita* 13, pp. 209-220.

Daniélou, J., 1950, *Sacramentum futuri*, Paris.

Fernàndez, Marcos N., Sàenz-Baddilos, A., 1979, *Theodoreti Cyrensis Quaestiones in Octateuchum*, Madrid.

Filocalia sau culegere din scrierile Sfinţilor Părinţi..., 1994, vol. 3, trad., introd. şi note de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Bucureşti.

Gooding, D.W., 1997, „Tradition of Interpretation of the Circumcision at Gilgal", in *Proceedings of the 6th World Congress of Jewish Studies*, Ierusalim, pp. 149-164.

Greenspoon, L., 1983, *Textual Studies in the Book of Joshua*, *HSM* 28, Chico.

Harle, M., 2001, „Glossaire. Anathème", in *Le Pentateuque. La Bible d'Alexandrie.*

Jacob, E., 1995, „Une théophanie mystérieuse: Josué 5,13-15", in *Ce Dieu qui vient, Mélanges offerts à Bernard Renaud, Lectio divina*, 159, Paris.

Leanza, S., 1992, „Josué", in *Dictionnaire du christianisme ancien*, t. 2, Paris.

Maxim Mărturisitorul, Sf., 1983, *Ambigua*, col. PSB, 80, trad., introd. şi note de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Bucureşti.

Mazor, L., 1994, *The Septuagint Translation of the Book of Joshua: Its Contribution to the Understanding of the Textual Transmission of the Book and its Literary and Ideological Development*, *BIOSCS* 27, pp. 29-38.

Orlinsky, H.M., 1969, „The Hebrew Vorlage of the Septuagint of the Book of Joshua", in *SVT* 17, pp. 187-195.

Rofé, A., 1982, „The End of the Book of Joshua according to the Septuagint", in *Henoch* 4, pp. 17-36.

Rofé, A., 1986, „The History of the Cities of Refuge in Biblical Law", in *Studies in the Bible*, S. Japhet (ed.), Scripta Hierosolymitana 31, Jerusalem, pp. 205-239.

Scognamiglio, R., 1986, „Giosué nell'esegesi dei Padri", in *Parole di vita*, 1-2, Torino.

Soggin, J.A., 1970, *Le Livre de Josué. Commentaire de l'Ancien Testament*, Neuchâtel.

Tov, E., 1978, „Midrash-Type Exegesis in the LXX of Joshua", in *RB* 85, pp. 50-61.

Tov, E., 1986, „The Growth of the Book of Joshua in the Light of the Evidence of the LXX Translation", in *Studies in Bible*, S. Japhet (ed.), Scripta Hierosolymitana 31, Jerusalem, pp. 321-339.

Bibliografie la Judecătorii

***, *La Bible d'Alexandrie. Les Juges*, 1999, trad., introd. et notes par Paul Harlé, avec la collaboration de Thérèse Roqueplo, Paris.

***, *The Anchor Bible. Judges*. A new translation with introduction and commentary by Robert G. Boling, 1985, vol. 6A, Doubleday.

Barthélemy, D., 1982, *Critique textuelle de l'Ancien Testament, 1. Josué, Juges, Ruth, Samuel, Rois, Chroniques, Esdras, Néhémie, Esther*, OBO 50/1, Fribourg-Göttingen.

Barthélemy, D. şi Milik, J.T., 1955, *Qumran Caves I; Discoveries of the Judean Desert*, I, Oxford.

Billen, A.V., 1925, „The Classification of the Greek mss of the Hexateuch", in *Journal of Theological Studies*, pp. 262-277.

Billen, A.V., 1927, *The Old Latin Texts of the Heptateuch*, Cambridge.

Bodine, R., 1980, *The Greek Text of Judges. Recensional Developments*, Chico.

Bottéro, J., 1986, „Le plus vieux poème biblique", in *Naissance de Dieu. La Bible et l'historien*, Paris, pp. 139-154.

Daniele, M.I., 1992, *Origene. Omelie sui giudici*, Roma.

Harl, M., 1992, *La Langue de Japhet. Quinze études sur la Septante et le grec des chrétiens*, Paris.

Harlé, P., 1995, „Flavius Josèphe et la Septante des *Juges*", in Dorival, G., Munnich, O., (ed.), „Selon les Septante". *Hommage à Marguerite Harl*, Paris, pp. 129-132.

Klein, L.R., 1988, *The Triumph of Irony in the Book of Judges*, Journal for the Study of the Old Testament. Supplement Series, 68, Sheffield.

Lindars, B., 1986, „A Commentary on the Greek Judges?", in *VI Congress of the IOSCS* [International Organization for the Septuagint and Cognate Studies]. *Septuagint and the Cognate Studies* 23, Ierusalim.

Lindars, B., 1995, *Judges 1-5*, A.B.H. Mayes (ed.), Edinburgh.

Revell, E.J., 1985, „The Battle with Benjamin (Judges 20, 29-48) and Hebrew Narrative", in *Vetus Testamentum* 35, pp. 417-433.

Schreiner, J., 1957, *Septuaginta-Massora des Buches der Richter*, Roma.

Soggin, J.A., 1987, *Le Livre des Juges. Commentaire de l'AT*, V^b, Geneva.

Soisalon-Soininen, I., 1951, *Die Textformen der Septuaginta-Übersetzung des Richterbuches*, Helsinki.

Targarona de Sàenz-Badillos, J., 1981, „Le texte grec du livre des Juges présenté par les manuscrits *(d)ptv*", in *Mélanges Barthélemy*, OBO, 38, Göttingen.

Tov, E., 1978, „The Textual History of the Song of Deborah in the A-Text of the LXX", in *Vetus Testamentum*, 28, pp. 224-232.

Trebolle Barrera, J.C., 1989, „Textual Variants in 4QJudg^a and the Textual and Editorial History of the Book of Judges", in *Revue de Qumran*, 14, pp. 229-245.

Trebolle Barrera, J.C., 1991, „Édition préliminaire de 4QJuges^b. Contribution des manuscrits qumrâniens des *Juges* à l'étude textuelle du livre", în *Revue de Qumran*, 15, pp. 79-100.

Vaux, R. de, 1972, „Les Philistins dans la Septante", in *Festschrift Ziegler*, Würzburg, pp. 185-194.

Webb, B.G., 1987, *The Book of the Judges. An Integrated Reading*, Journal for the Study of the Old Testament. Supplement Series, 45, Sheffield.

Bibliografie la Ruth

***, *The Anchor Bible. Ruth.* A new translation with introduction, notes and commentary *by* Edward F. Campbell, Jr., 1975, vol. 7, Doubleday.

Barthélemy, D., 1982, *Critique textuelle de l'Ancien Testament. 1. Josué, Juges, Ruth, Samuel, Rois, Chroniques, Esdras, Néhémie, Esther*, OBO 50/1, Fribourg/Göttingen.

Cremaschi, L., 1986, „La *casta meretrix*. Il tema della chiesa-sposa nei Padri", in *Parola, Spirito e Vita* 13.

Hubbard, R.L., 1988, *The Book of Ruth. The New International Commentary on the Old Testament*, Grand Rapids.

Sasson, J.M., 1995, *Ruth, a new translation with a philological commentary and a formalist-folklorist interpretation.*

Bibliografie la 1 Regi

***, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, 1962-1963, Graz [= DAGR].

***, *La Bible d'Alexandrie : Premier livre des Regnes*, 1997, traduction par Bernard Grillet et Michel Lestienne; introduction et notes par Michel Lestienne; avec la collaboration de Jean Massonnet et Anita Méasson, Paris [= BA]

***, *La Bible. L 'Ancien Testament*, 1956-1959, vol. I-II, Paris [= Pléiade].

***, *La Sainte Bible par L. Second*, 1938, Paris [= Second].

***, *Les œuvres de Philon d'Alexandrie*, 1961-1964, Paris.

***, *Libri di Samuele*, 1972, 1992, versione, introduzione, note di G. Boccali, Milano.

***, *The Anchor Bible. I Samuel.* A new translation with introduction, notes and commentary by P. Kyle McCarter, Jr., 1980, Doubleday [= AB 1 Sam.].

Ambroise, 1977, *Apologie de David*, Paris.

Aptowitzer, V., 1909, „Rabbinische Parallelen und Aufschlüsse zur Septuaginta und Vulgata", in *ZAW* 29, pp. 243-244.

Barthélemy, D., 1982, *Critique textuelle de l'Ancien Testament. 1. Josué ..., Esther*, OBO 50/1, Fribourg-Göttingen [= CTAT]

Barthélemy, D., Gooding, D.W., Lust, J., Tov, E., 1986, *The Story of David and Goliath: Textual and Literary Criticism Papers of a Joint Research Venture*, OBO 73, Fribourg [= BGLT].

Barton, J., Muddiman, J., 2001, *The Oxford Bible Commentary*, Oxford.

Bauer, W., 1963, *Wörterbuch zum Neuen Testament*, Berlin.

Bodenheimer, F.S., 1960, *Animal and Man in Bible Lans*, Leyden.

Bogaert, P.-M., 1993, „Septuaginta", in *DBS* 12, col.594

Bridonneau, C., 1992, „Le Livre des morts et les coutumes funéraires", *Le Monde de la Bible* 78, pp. 30-31.

Brooke, A.E., McLean, N., Thackeray, H.St.J., 1927, *The Old Testament in Greek...*, II, *The Later Historical Books, part I, I and II Samuel*, Cambridge [= BML]

Brown, F., Driver, G.R., Briggs, C.A., 1968, *Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Oxford [= BDB].

Canévet, M., 1983, *Grégoire de Nysse et l'herméneutique biblique*, Paris, pp. 110-112.

Caquot, A., de Robert, Ph., 1994, *Les Livres de Samuel*, Genève [= CDR].

Castanini, A., 1987, „4 Q Sam^{a} : I. Samuele il «nazireo»", *Henoh* 9, pp. 161-195.

Chiril al Alexandriei, Sf., 1991, *Închinarea şi slujirea în Duh şi Adevăr*, col. PSB, 38, trad., introd. şi note de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Bucureşti [= *Închinare*].

Daniélou, J., 1950, „David", in *Reallexicon für Antike und Christentum*, Stuttgart.

Daz, J., 1986, „Asherah in the Hebrew Bible and in Nordwest Semitic Literature", in *JBL*, 105, pp. 385-408.

De Vaux, R., 1971, *Histoire ancienne d'Israél. Les origines*, Paris.

De Vaux, R., 1982, *Les Institutions de l'Ancien Testament*, vol. I-II, Paris, vol. I.

Devresse, R., 1959, *Les Anciens Commentaires grecs de l'Octateuque et des Rois*, Vatican.

Douglas, J.D. (ed), 1995, *Dicţionar biblic*, Oradea.

Driver, S.R., 1890, *Notes on the Hebrew Text of the Books of Samuel*, Oxford, pp. 27-28.

Dulaey, M., 1999, „Les combats de David contre les monstres. 1 Samuel dans l'interprétation patristique", in *Rois et reines de la Bible au miroir des Pères*. Cahiers de Biblia Patristica 6, Strasbourg, pp. 7-51.

Dulaey, M., 2001, *Des forêts de symboles. L'initiation chrétienne et la Bible (I^e^-VIe siècles)*, Paris.

Emerson, J.A., 1987, „Sheol and the Sons of Belial", in *VT* 37, pp. 241-218.

Fernández, Marcos N., Busto Saiz, J.R., 1984, *Theodoreti Cyrensis Quaestiones in Reges et Paralipomena*, editio critica, Madrid [= FM]

Filocalia sau culegere din scrierile Sfinţilor Părinţi..., 1994, vol. 3, trad., introd. şi note de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Bucureşti.

Fischer, B., Ulrich, E., 1983, „Palimpsestus Vindobonensis: A Revised Edition of L 115 for Samuel-Kings", in *BIOSCS* 16, pp. 13-87 [= VL Vetus Latina]

Ginzberg, L., 1913, *The Legends of the Jews*, vol. 4, Philadelphia.

Gordon, R.P., „The Problem of Haplology in 1 and 2 Samuel", in Brooke, G.J., Lindars, B., eds., 1992, *Septuagint, Scrolls and Cognate Writing* – Septuagint and Cognate Studies 33, Atlanta, pp. 150-151.

Grégoire le Grand, 1989-2000, *Commentaire sur le premier livre des Rois*, t. I-IV, Paris.

Husson, G., 1983, *Oikia. Le vocabulaire de la maison privée en Égypte d'après les papyrus grecs*, Paris.

Koehler, K., Baumgartner, W., Hartmann B. *et al.*, 1967-1990, *Hebraisches und aramäisches Lexicon zum Alten Testament*, Leyden [= KB].

Léon-Dufour, X. (coord.), 2001, *Vocabular de teologie biblică*, Bucureşti.

Losfeld, G., *Essai sur le coutume grec*, 1991, Paris, pp. 146-147; 252; 286-288.

Massonet, J., 1991, „Sanhedrin", in *DBS* 11, col. 1353-1413.

Meloni, P., 1990, „David", in *Dictionnaire encyclopédique du christianisme ancien*, Paris, vol. I.

Nikiprowetzki, N., 1966, *Études philoniennes*.

Olyan, S.M., 1988, *Asherah and the Cult of Yahweh in Israel*, Atlanta.

Origène, 1986, *Homélies sur Samuel*, éd. et trad. P. et M.-T. Nautin, SC 328, Paris.

Pisano, S., 1984, *Additions and Omissions in the Books of Samuel*, OBO 57, Freiburg-Göttingen.

Pseudo-Ieronim, 1975, Quaestiones *on the Book of Samuel*, ed. A. Saltman, Leyden [= Ps.-Ieronim]

Sauneron, S., 1970, „Sarcophages", in *Dictionnaire de la civilisation égyptienne*, Paris, pp. 257-258.

Simonetti, M., 1989, *Origene, Eustazio, Gregorio di Nyssa. La maga din Endor*, Florența.

Spelber, A., 1959, *The Bible in Aramaic*, vol. II, *The Former Prophets*, Leyden.

Stoebe, H.J., 1973, *Das erste Buch Samuelis*, Gütersloh.

Tsevat, M., 1987, „Die Namensebung Samuels und die Substitutiontheorie", in *ZAW* 99, pp. 253-254.

Ulrich, E.C., 1978, *The Qumran Text of Samuel and Josephus*, Missoula.

Variae lectiones Veteris Testamenti ex immensa manuscriptorum editorumque codicum congerie haustae, 1784-1788, vol. I-IV, Parma.

Vetus Testamentun Hebraicum cum variis lectionibus, 1776-1780, vol. I-II, Oxford.

Walters, S.D., 1988, „Hannah and Anna. The Greek and Hebrew Text of Samuel 1", in *JBL* 107, pp. 394-396.

Bibliografie la 2 Regi

***, *La Sainte Bible. Les Livres de Samuel traduits par R. de Vaux*, 1953, Paris.

***, *The Anchor Bible. II Samuel.* A new translation with introduction, notes and commentary by P. Kyle McCarter, Jr., 1984, vol. 9, Doubleday [= AB II Sam.].

Allegro, J., 1952, „The Meaning of Hayyût in 2 Samuel 20. 3", in *JThS* 3, p. 40 *sq.*

Blenkinsopp, J., 1972, *Gibeon and Israel*, Cambridge.

Brenton, Sir Lancelot C.L., 1986, 2001, *The Septuagint with Apocrypha: Greek and English*, Hendrickson Publishers.

Camp, C.V., 1981, „The Wise Woman of 2 Samuel: a Role for Women in Early Israel", in *Catholic Biblical Quarterly* 43, pp. 14-29.

Caquot, A., 1963, *Les danses sacrées*, Paris.

Caquot, A., de Robert, Ph., 1994, *Les Livres de Samuel*, Genève [= CDR].

Carlson, R.A., 1964, *David the Chosen King*, Stockholm.

Conroy, C, 1978, *Absalom! Absalom!*, in Analecta Biblica 81.

Dodds, C.H., 1946, *The Parables of the Kingdom*, Londra.

Iustin, Patriarhul, 2003, *Opera integrală*, vol. 5, București.

Fernández, Marcos N., Busto Saiz, J.R., 1989, *El texto antioqueno de la Biblia griega, I, 1-2 Samuel*, Madrid, pp. XXXI, 173.

Fernández, Marcos N., Busto Saiz, J.R., 1984, *Theodoreti Cyrensis Quaestiones in Reges et Paralipomena*, editio critica, Madrid [= FM].

Filocalia sau culegere din scrierile Sfinţilor Părinţi..., 1994, vol. 3, trad., introd. şi note de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Bucureşti.

Fokkelman, J.P., 1984, „A Lie Born of Truth, too Weak to Contain it. A Structural Reading of 2Sam. I, 1-6", in *OTS* 23, pp. 39-55.

Ishida, T., 1977, *The Royal Dynasties in Ancient Israel*, in *BZAW* 142.

Jeremias, J., 1965, *Theophanie. Geschichte einer alttestamentlichen Gattung*, in *WMANT X*, 2, Neukirchen, p. 88 *sq*.

Kapelrud, A.S., 1963, „Temple Building. A Task for Gods and Kings", *Orientalia* 32, pp. 56-62.

Langlamet, F., 1969, *Gilgal et les récits de la traversée du Jourdain*, Paris.

Lemaire, A., 1977, *Inscriptions hébraïques : Les ostraca*, Paris.

Mabee, Ch., 1980, „David's Judicial Exoneration", in *ZAW* 92, pp. 89-107.

Moisescu, Iustin, 1944-1945, „Originalitatea parabolelor Mântuitorului", in *Candela*, Cernăuţi.

Noth, M., Hertzberg, H.W. şi Campbell, A.F., 1975, *The Ark Narrative (1 Sam. 4-6; 2 Sam. 6). A Form-Critical and Traditio-Historical Study*, Missoula.

Rost, L., 1926, *Die Überlieferung von der Thronnachfolge Davids*, Stuttgart.

Smith, H.P., 1977, *The Book of Samuel, ICC*, Edinburgh.

Tsevat, M., 1958, „Monarchical Legitimacy in Ugarit and Israel", in *Journal of Semitic Studies* 3, pp. 237-243.

Vanderkam, J.C., 1980, „Davidic Complicity in the Deaths of Abner and Eshbaal", in *JBL* 99, pp. 521-539.

Weinfeld, M., 1988-1989, „Traces de cérémoniel hittite dans l'ancien Israel", *Shnaton* 10, pp. 107-114.

Zayadine, F., 1990, „La campagne d'Antiochus III le Grand en 219-217 et le siège de Rabbatamana", in *RB* 97, pp. 68-84.

Bibliografie la 3 Regi

Barthélemy, D., 1982, *Critique textuelle de l'Ancien Testament. I. Josué ..., Esther*, OBO 50/1, Fribourg-Göttingen.

Bottini, G.G., 1981, *La preghiera di Elia in Giaccomo 5,17-18. Studio della traditione biblica e giudaica*, Jerusalem.

Bernard de Clairveaux, *De processu vitae christianae seu spiritualis, justa tropologiam Eliam, Jezabel fugientis*, in *Opera omnia*, t. III, 1983, OSB, Paris.

Chiril al Ierusalimului, Sf., 2003, *Cateheze*, Bucureşti.

Devresse, R., 1959, *Les Anciens Commentaires grecs de l'Octateuque et des Rois*, Vatican.

Fernández, Marcos N., Busto Saiz, J.R., 1984, *Theodoreti Cyrensis Quaestiones in Reges et Paralipomena*, editio critica, Madrid [= FM].

Filocalia sfintelor nevoinţe ale desăvârşirii, 1993, vol. 2, trad., introd. şi note de pr. prof dr. Dumitru Stăniloae, Bucureşti.

Maxim Mărturisitorul, Sf., 1983, *Ambigua*, col. PSB, 80, trad., introd. şi note de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Bucureşti

Noth, M., 1991, *The Deuteronomistic History*, in *JSOT*, Sheffield.

Petercă, V., 1999, *Regele Solomon în Biblia ebraică şi în cea greceasc*ă, Iaşi.

Poirot, É., 1997[1], *Élie, archétype du moine: Pour un ressourcement prophétique de la vie monastique*, Paris.

Poirot, É., 1997[2], *Les figures d'Élie le prophète*, Paris.

Poirot, É., 2002, *Sfântul prooroc Ilie în cultul bizantin*, Sibiu.

Savran, G., 1999, *1 and 2 Kings*, in *The Literary Guide to the Bible*, Cambridge.

Bibliografie la 4 Regi

***, *The Anchor Bible. II Kings.* A new translation with introduction and commentary by Mordechai Cogan and Hayim Tadmor, 1988, vol. 11, Doubleday [= AB II Kings].

Ackroyd, P.R., 1968, *Exile and Restoration*, Old Testament Library.

Albertz, M., 1992, *Religionsgeschichte Israels in alttestamentlicher Zeit* (2 vol.), Göttingen.

Baconsky, Theodor, 1996, *Râsul patriarhilor. O antropologie a deriziunii în patristica răsăriteană*, Bucureşti.

Barthélemy, D., 1982, *Critique textuelle de l'Ancien Testament. 1. Josué ..., Esther*, OBO 50/1, Fribourg-Göttingen.

Barton, J., Muddiman, J. (ed.), 2001, *The Oxford Bible Commentary*, Oxford.

De Vaux, R., 1971, *Histoire ancienne d'Israél. Les origines*, Paris.

Douglas, J.D. (ed.), 1995, *Dicţionar biblic*, Oradea [= DB].

Filocalia sfintelor nevoinţe ale desăvârşirii, 1993, vol. 2, trad., introd. şi note de pr. prof dr. Dumitru Stăniloae, Bucureşti.

Goldingay, J., 1995, *Models for Interpretation of Scripture*, Eerdmans.

Gray, J., 1970, *I and II Kings*, Old Testament Library [*s.v.* DB].

Hoffmann, H., 1980, *Reform und Reformen*, in *Abhandlungen zur Theologie des Alten und Neuen Testaments* 66, Zurich.

Hoffner, H.A., 1973, *Peoples of Old Testament Times*, Oxford.

Jamieson, R., Fausset, A.R., Brown, D., 1871, *Commentary Critical and Explanatory on the Whole Bible.*

Lurker, M., 1999, *Lexicon de zei şi idoli*, Bucureşti.

Maxim Mărturisitorul, Sf., 1983, *Ambigua*, col. PSB, 80, trad., introd. şi note de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Bucureşti.

Noth, M., 1991, *The Deuteronomistic History*, in *JSOT*, Sheffield.

Savran, G., 1999, *1 and 2 Kings*, in *The Literary Guide to the Bible*, Cambridge.

Veijola, T., 1982, *Verheissung in der Krise: Studien zu den Erzählungen von der Weisheit Salomos in ihrem alttestamentlichen und altorientalischen Kontext*, in *Beiträge zurWissenschaft vom Alten und Neuen Testament*, Helsinki.

Cuprins

Notă asupra volumului (Cristian Bădiliță) 5

IISUS NAVE
Introducere (Jacqueline Moatti-Fine) 11
Iisus Nave în exegeza patristică (Cristian Bădiliță) 17
Iisus Nave (trad. de Alexandra Moraru) 21

JUDECĂTORII
Introducere (Paul Harlé) 101
Judecătorii (trad. de Ioana Costa) 113

RUTH
Introducere (Cristina Costena Rogobete) 225
Ruth (trad. de Cristina Costena Rogobete) 233

1 REGI
Introducere (Michel Lestienne, Florica Bechet) 245
1 Regi (trad. de Florica Bechet) 259

2 REGI
Introducere (Florica Bechet) 355
2 Regi (trad. de Florica Bechet) 363

3 REGI
Introducere (Ștefan Colceriu) 437
Ipostaze ale profetului Ilie în Biblie și la Părinții Bisericii (Pr. Constantin Oancea) 444
3 Regi (trad. de Ion Pătrulescu) 453

4 REGI
Introducere (Ștefan Colceriu) 533
4 Regi (trad. de Ioana Costa) 541

*

Hărți (I.-F. Florescu) 617
Indice de termeni și expresii grecești (I.-F. Florescu) 625
Indice de nume proprii (Monica Broșteanu) 629

*

Bibliografie 651
Sigle și abrevieri bibliografice 653
Bibliografie generală 657
Bibliografie la Iisus Nave 660
Bibliografie la Judecătorii 661
Bibliografie la Ruth 662
Bibliografie la 1 Regi 663
Bibliografie la 2 Regi 665
Bibliografie la 3 Regi 666
Bibliografie la 4 Regi 667

SEPTUAGINTA

1-2 PARALIPOMENE
1-2 EZDRA
ESTER • IUDIT • TOBIT
1-4 MACABEI

COLEGIUL NOUA EUROPĂ
POLIROM

SEPTUAGINTA

1-2 PARALIPOMENE
1-2 EZDRA
ESTER
IUDIT
TOBIT
1-4 MACABEI

Volum coordonat de:
CRISTIAN BĂDILIȚĂ, FRANCISCA BĂLTĂCEANU,
MONICA BROȘTEANU

în colaborare cu
pr. IOAN-FLORIN FLORESCU

Traduceri de:
FRANCISCA BĂLTĂCEANU, GHEORGHE CEAUȘESCU,
ȘTEFAN COLCERIU, VICHI DUMITRU, ȘTEFANIA FERCHEDĂU,
THEODOR GEORGESCU, OCTAVIAN GORDON, LIA LUPAȘ

COLEGIUL NOUA EUROPĂ
POLIROM
2005

Notă asupra volumului

Cu volumul al III-lea al Septuagintei noastre încheiem seria „Cărților istorice", prefigurând, în același timp, prin 4 Macabei, impregnată de stoicism, seria „Cărților sapiențiale" care vor alcătui o bună parte din materia volumului al IV-lea.

1 și 2 Paralipomene (1–2 Cronici, după denumirea TM) constituie un rezumat, cu unele diferențe față de versiunea ebraică, al Cărților Regilor. Ele prezintă evenimentele esențiale din istoria lui Israel până la exilul babilonian.

Următoarele două cărți – 1 și 2 Ezdra (aceasta din urmă corespunzând cărților Ezra și Nehemia din canonul TM) – relatează „peripețiile" întoarcerii unei părți a populației evreiești în Iudeea, ca urmare a edictului din 538, sub domnia lui Cirus. Trei momente-cheie scandează această întoarcere: reclădirea Templului, în ciuda opoziției samaritenilor din vecinătate; înălțarea zidurilor Ierusalimului; redescoperirea Torei.

Urmează trei scurte „romane biblice", având în centru câte un personaj memorabil: Ester, Iudit și Tobit. Tobit trăiește în exil, dar își păstrează neștirbită identitatea iudaică. Ester și Iudit sunt două eroine care-și pun viața în primejdie pentru salvarea lui Israel în momente cruciale. Aceste „romane religioase" sau „povești exemplare" propun un mod de comportament pentru exilații evrei, definit prin buna conviețuire cu străinii, dar în limitele impuse de credința iudaică.

Cărțile Macabeilor, în ciuda marilor deosebiri dintre ele, alcătuiesc un corpus oarecum coerent de „literatură de rezistență", pivotând în jurul unei familii de eroi patrioți: Macabeii. Primele trei texte sunt preponderent istorice, în vreme ce al patrulea reprezintă o meditație filozofică, de nuanță stoică, pe marginea ideii de jertfă asumată din fidelitate absolută față de Dumnezeu. Canonul Septuagintei diferă de canonul ebraic nu numai prin plasarea diferită a unor cărți în cuprins, ci și prin prezența mai multor cărți. În TM, Ezra-Nehemia precedă Cronicile (Paralipomenele), care *încheie* al treilea ciclu, al „Scrierilor" (sau „Hagiografiilor"). În LXX, cele două cărți puse sub numele lui Ezdra (LXX Esdras), *plasate după* Paralipomene, se află la mijlocul „Cărților istorice". În TM, Ester face parte din „Cele cinci suluri" aparținând aceleiași secțiuni, a „Scrierilor", între Plângeri și Cartea lui Daniel. În LXX, ea *deschide* „trilogia romanescă", așa cum am văzut adineaori. În fine, Iudit și Tobit, precum și Cărțile Macabeilor, nu fac parte din canonul Bibliei ebraice. În Vulgata, toate cărțile sunt prezente, dar „romanele" apar în altă ordine: Tobit, Iudit, Ester, mai logică decât în LXX, dat fiind că povestea din Tobit se leagă direct de perioada exilică și

postexilică descrisă în Ezra şi Nehemia. În catolicism, 1 Ezdra şi 3–4 Macabei sunt socotite „apocrife" (deşi folosite şi citate de Părinţi, nu au girul oficial al Bisericii), iar Iudit, Tobit şi 1–2 Macabei, deuterocanonice (pentru că nu apar în canonul ebraic). În Biserica ortodoxă, ele nu fac parte din canonul biblic, dar apar în majoritatea ediţiilor şi sunt numite *anagignoskomena*, „bune de citit". 4 Macabei face figură cu totul aparte (ea lipseşte din Bibliile româneşti recente, inclusiv din ediţia Anania diortosită „după Septuaginta"). Tradiţional ea a fost atribuită istoricului iudeu Flavius Iosephus (de unde şi denumirea de „Iosip", în Biblia de la 1688 sau în cea de la Blaj), atribuire pusă la îndoială de critica modernă. La nivel lexical notăm abundenţa terminologiei filozofice, cu precădere stoică, de unde „sunetul" aparte, uşor neologistic al traducerii noastre. Despre 4 Macabei, cartea „raţiunii dominante", Samuil Micu scrie, în „Cuvântul înainte": „Cartea aceasta, carea să zice a lui Iosip, pentru că de Iosip Flavie ar fi scrisă, nici S.S. Părinţi nu o cunosc dumnezeiască, nici în toate bibliile greceşti să află, nici în canonul cărţilor jidoveşti, nici în bibliile latineşti nu easte, pentru aceaea nici întru această biblie nu am voit de nou a o tălmăci, ci, precum să află în bibliia cea veachie românească o am lăsat şi numai pentru aceaea o am pus aici, că s-au aflat în cea veachie românească, amintrilea, loc întră cărţile Sfintei Scripturi nu poate să aibă."

Reamintim în continuare structura ediţiei noastre precum şi normele mai importante de redactare:

Norme de redactare

I. Siglele, abrevierile şi trimiterile bibliografice la scrierile antice şi moderne citate în note şi comentarii sunt menţionate în Bibliografia volumului.

II. Titlurile întregi ale cărţilor biblice au fost scrise cu litere drepte. În citările prescurtate, virgula (,) desparte capitolul de verset, iar punctul (.) şi liniuţa (-) delimitează versete. Abrevierile pentru cărţile biblice sunt cele în general uzuale, cu următoarele precizări: Iis. Nav. = Iisus/Iosua; Od. = Ode; Prov. = Proverbele/Pildele lui Solomon; Ps. Sol. = Psalmii lui Solomon. În unele cazuri, numele aceleiaşi cărţi este citat în mod diferit, după versiunea greacă, respectiv textul ebraic, la care se face referire: de ex. Par. (Paralipomene pentru LXX), dar Cron. (Cronici pentru TM), 1Rg. (1 Regi LXX), dar 1Sam. (1 Samuel TM) etc. Referinţele la cărţile Pentateuhului şi la cele istorice din LXX, din note şi comentarii, trimit la primele două volume din prezenta ediţie a Septuagintei (*Septuaginta 1 şi 2*, NEC/POLIROM, 2004).

III. Reguli de transliterare:
- Cuvintele sau expresiile greceşti din note s-au scris cu caractere greceşti. Corespondentele latine sunt: α, A = a, A; β, B = b, B; γ, Γ = g, G; δ, Δ = d,

D; ε, E = e, E; ζ, Z = z, Z; η, H = e, E; θ, Θ = th, Th; ι, I = i, I; κ, K = c, C (dar k, K înainte de *e* şi *i*); λ, Λ = l, L; μ, M = m, M; ν, N = n, N; ξ, Ξ = x, X; ο, O = o, O; π, Π = p, P; ρ, P = r, R; σ, ς, Σ = s, s, S; τ, T = t, T; υ, Υ = u (în diftongi), y, U (în diftongi), Y; φ, Φ = ph, Ph; χ, X = ch, Ch; ψ, Ψ = ps, Ps; ω, Ω = o, O.

– Termenii ebraici s-au transliterat după următoarele reguli:
א = ' (stop glotal); בּ = b; ב = bh (pronunţat spirant, aprox. ca [v]); גּ = g; ג = gh (pronunţat spirant); דּ = d; ד = dh (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th" sonor); ה = h; ו = w; ז = z; ח = ḥ; ט = ṭ; י = y; כּ = k; כ = kh (pronunţat spirant, aprox. ca [h]); ל = l; מ = m; נ = n; ס = s; ע = ‘ (guturală); פּ = p; פ = ph (pronunţat spirant, aprox. ca [f]); צ = ṣ; ק = q; ר = r; שׁ = ś; שׂ = ş; תּ = t; ת = th (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th" surd); ָ = ā (în silabă închisă, înainte de accent: o); ֵ = ē; ֶ = ī; ֹ = ō; ֻ = ū; ַ ַ = a; ְ = ᵉ (pentru simplificare, am transliterat la fel *şwa mobile* şi *şwa quiescens*); ֱ ֳ = e; ִ = i; ֲ ֳ = o; ֻ = u.

– Transcrierea numelor proprii (inclusiv a etnonimelor): s-a plecat de la forma lor greacă, din LXX, şi s-a transliterat cât mai aproape de această formă. Singura excepţie a fost transliterarea diftongului „ou": nu s-a transliterat Iouda, Routh, Saoul, ci Iuda, Ruth, Saul; aşadar, „ou" s-a redat peste tot cu „u". În cazul numelor foarte cunoscute, s-a preluat forma românească tradiţională (ex. Avram sau Avraam, nu Abram sau Abraham; Goliat, nu Goliath; filisteni, nu philisteni etc.; dar Iisus Nave, nu Iosua Navi; Phinees, nu Finees; cheteu, nu heteu etc.); acolo unde s-a impus folosirea altei forme decât cea curentă, s-a dat o notă explicativă.

– Cuvintele care s-au adăugat în traducere, pentru clarificarea sensului, şi care nu există în textul original au fost puse între paranteze drepte: []. Cuvintele ebraice care au fost transliterate ca atare în textul grecesc au fost date în caractere italice şi explicate în note.

– Notele s-au numerotat cu numărul capitolului şi versetului respectiv, dat în **bold**. În cadrul aceleiaşi note, comentariile diferite se evidenţiază printr-un romb plin, ♦.

Structura ediţiei

Volumul I: **Geneza, Exodul**, Leviticul, Numerii, Deuteronomul.

Volumul II: Iisus Nave/Iosua, Judecătorii, Ruth, 1–4 Regi.

Volumul III: 1–2 Paralipomene, 1–2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1–4 Macabei.

Volumul IV (tomurile I şi II): Psalmi, Ode, Proverbele lui Solomon, Ecleziastul, Cântarea cântărilor, Iov, Înţelepciunea lui Solomon, Înţelepciunea lui Sirach, Psalmii lui Solomon.

Volumul V: Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdia, Iona, Naum, Habacuc, Sophonia, Ageu, Zaharia, Malachia.

Volumul VI: Isaia, Ieremia, Baruch, Plângerile lui Ieremia, Scrisoarea lui Ieremia, Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel şi Dragonul.

Contribuţia coordonatorilor

Pe lângă miile de mesaje schimbate între coordonatori şi traducători pe durata a doi ani de zile, volumul al III-lea a făcut obiectul discuţiilor a trei şedinţe de lucru organizate la Colegiul Noua Europă, sub atenta şi generoasa oblăduire a lui Andrei Pleşu şi a Marinei Hasnaş, cu sprijinul mai multor angajaţi ai Colegiului. Sorin Marin ne-a însoţit mobilizator în cursa noastră contra cronometru, îngăduindu-ne luxul unor pauze de respiraţie. Silviu Lupescu n-a precupeţit, ca de obicei, nimic pentru ca volumul să beneficieze de o editare impecabilă. Doi colegi francezi au contribuit notabil la elaborarea notelor şi introducerilor a două cărţi din volum: André Canessa, pentru 1 Ezdra, şi Anna Baudelin, pentru Ester. Tuturor li se cuvin cele mai vii şi calde mulţumiri.

Coordonatorii au făcut tot posibilul pentru ca şi acest volum să fie cât mai exact, complet şi prietenos din punct de vedere literar. Francisca Băltăceanu şi Monica Broşteanu au investit sute de ore în confruntarea cuvânt cu cuvânt a traducerilor, în efectuarea a numeroase corecturi şi în redactarea a sute de note suplimentare. Eu însumi am reluat introducerile, traducerile şi notele verificând cu atenţie, şlefuind şi completând de câte ori a fost necesar. Am redactat notiţele patristice la câteva cărţi şi am adăugat o serie de interpretări ale Părinţilor Bisericii. Ioan-Florin Florescu, coordonatorul echipei de redactori de la Polirom, a recitit volumul, înconjurat de o întreagă bibliotecă Septuaginta. Observaţiile sale judicioase au contribuit la îmbunătăţirea unor note şi ne-au ajutat să evităm în traducere contrasensuri lingvistice sau teologice.

Cristian Bădiliţă

1 PARALIPOMENE

Introducere

I. Titlul cărții

Printre cele mai puțin frecventate cărți ale Bibliei se numără și cele două Cărți ale Cronicilor, numite de Ieronim *Chronicon totius divinae historiae*. Rolul lor oarecum marginal în economia Bibliei este indus pe de o parte de titlul din textul masoretic, (*dibh^{e}rēy hayyamīm*), tradus literal în Vulgata ca *Verba dierum* („Cuvintele zilelor") și, mai ales, de interpretarea minimalizatoare sugerată de titlul grecesc din Septuaginta (LXX): Παραλειπόμενα („cele lăsate la o parte"). Aceeași impresie o sugerează și plasarea Cronicilor la sfârșitul canonului ebraic. În LXX, 1 și 2 Paralipomene sunt plasate după cărțile istorice ale Regilor și înainte de 1 Ezdra.

II. Conținutul

În întregime, cele două cărți ale Cronicilor se prezintă ca un compendiu de istorie de la Adam până la edictul lui Cirus, din 538 î.H.

Prima carte cuprinde o introducere de nouă capitole, unde sunt prezentate genealogii care urmăresc linia descendenților lui Adam prin patriarhi, până la Iacob (1), apoi linia fiilor lui Israel și a descendenților lui Iuda (2,1–4,23), precum și a celorlalte triburi (4,24–8,40). Capitolul al nouălea îi amintește pe locuitorii Ierusalimului de după exil. Narațiunea istorică propriu-zisă începe o dată cu relatarea morții lui Saul (10), căreia îi urmează imediat recunoașterea domniei lui David și cucerirea Ierusalimului (11,1-9). Cronistul îi trece apoi în revistă pe capii oștirii lui David (11,10-47): autorul face cu acest prilej o dare de seamă exactă asupra situației în care se găsea tabăra lui David înainte (12,1-23) și după căderea lui Saul (12,24-40). Urmează aducerea chivotului din Cariathiarim spre Ierusalim. Pe drum, chivotul este adăpostit în casa lui Abeddarra, vreme de trei luni (13). Cronistul îi numește pe descendenții direcți ai lui David (14,1-7) și pomenește de luptele acestuia cu filistenii (14,8-17). După pregătiri deosebite (15,1-24), chivotul este adus la Ierusalim (15,25–16,3), însoțit de jertfe și cântări sfinte.

David cântă un psalm (16,4-43). Domnul îl ascultă pe David şi îi promite să-i înalţe spiţa în veci (17). David îi înfrânge pe filisteni la Geth, pe regele Adraazar din Suba şi pe aliaţii lui din Damasc, pe idumei, pe moabiţi (18), pe ammoniţii din Rabba şi, din nou, pe filisteni (20); apoi îşi numără poporul şi este pedepsit de Dumnezeu (21). Urmează pregătirile pentru construirea Templului (22), dispoziţiile regale pentru slujirea în Casa Domnului (23,1–26,32). Instituţiile şi funcţiile de stat înfiinţate de David. Ultimele dispoziţii ale regelui (27,1–29,25). Epilogul domniei lui David (29,26-30).

III. Unitatea

Iniţial, în Biblia ebraică, cele două Cărţi ale Cronicilor alcătuiau o unitate de formă şi de conţinut, fiind atribuite aceluiaşi autor. Din motive mai mult formale decât tematice, traducerea în greacă a operat o secţionare în materia unităţii primordiale a Cărţii. Împărţirea s-a menţinut şi în vechile traduceri în latină şi a fost preluată în Vulgata. Textul ebraic a apărut pentru prima oară secţionat în două în ediţia rabinică a lui Bomberg (Veneţia, 1516-1517).

Totuşi, datorită faptului că LXX, care are la bază un original ebraic mai vechi decât TM, prezintă textul sub forma amintită, unii cercetători au pus la îndoială faptul că 1 şi 2 Paralipomene ar fi aparţinut aceluiaşi autor. Astfel, K. Galling (pp. 10-17) e de părere că Paralipomenele au fost scrise de doi cronicari cu înclinaţii teologice asemănătoare, care ar fi trăit la un interval de o sută de ani unul de celălalt. Astfel, primul ar fi activat în jurul anului 300 î.H., iar al doilea în jur de 200 î.H, acesta din urmă fiind responsabil pentru materialul suplimentar din Paralipomene. Teoria enunţată de savantul german s-a bucurat de un ecou redus, majoritatea bibliştilor acceptând ipoteza că la baza textului Paralipomenelor, aşa cum îl ştim astăzi, va fi stat un singur text, îmbunătăţit şi adăugit (ex: 1Par. 1–9 sau pasajele extinse despre leviţi şi cetăţile acestora) sau emendat în funcţie de centrele de interes ale Cronistului (preoţia, cultul, preeminenţa Templului), însă nicidecum redactat în etape succesive.

Identitatea autorului este incertă. Totuşi specialiştii au presupus că ar fi vorba de un levit, pentru că respectiva clasă ocupă un loc mult mai important decât în celelalte cărţi istorice (autorul menţine o atitudine rezervată faţă de casta preoţilor propriu-zişi). De asemenea, nivelul înalt de cultură scripturară arată că Paralipomenele erau concepute de un autor cultivat pentru un public select.

Exagerărilor de analiză le corespund, simetric, şi exagerări de sinteză. Conform unei teorii mai vechi, azi contestate, asemănările dintre 2Par. 36,22-23 şi 2Ezr. 1,1-3, ar indica faptul că Paralipomenele şi 2 Ezr. (TM Ezra + Nehemia) ar fi fost scrise de acelaşi autor. Teoria se baza şi pe mărturia Talmudului (*Baba Bathra* 15a), care atribuia Cronicile cărturarului Ezdra.

Contraargumentul fundamental pentru teoria enunţată este unul de factură internă, contextuală, literară: pe de o parte, limba şi stilul celor două opere sunt diferite, pe de altă parte, mesajele nu îşi corespund. Cronistul este cu precădere interesat de casa lui David, de leviţi, de profeţi, de doctrina răsplătirii, pe când Ezra şi Nehemia se situează într-o perspectivă puternic antisamariteană, excesiv puritană. În acest caz, s-a postulat că legătura de două versete dintre 2 Cronici şi Ezra a fost făcută de un autor ulterior, dornic să prezinte Ezra şi Nehemia ca pe o continuare legitimă a Cronicilor.

IV. Datarea

Datarea cărţii este extrem de dificilă, pentru că nu dispunem de criterii intrinseci textului. Lista descendenţilor lui David din 1Par. 3,19-24 este neclară în privinţa numărului de generaţii succesive. Ea înaintează până în jurul anului 460 sau, în cel mai bun caz, 320 î.H. Între termenul extrem de timpuriu propus de Cross (520 î.H.) – puţin probabil, întrucât distanţa în timp dintre ultimele evenimentele relatate şi redactarea propriu-zisă ar fi prea mică – şi datarea cea mai târzie, în vremea Macabeilor, (prin raportarea la Eupolemos, la care vom reveni în cele ce urmează), nu greşim dacă situăm redactarea Cronicilor în perioada persă târzie sau în cea ptolemaică timpurie.

În privinţa traducerii în greacă, s-ar putea susţine o datare aproximativă, un *terminus ante quem* în orice caz: L.C. Allen observa că Paralipomenele conţin un termen grecesc, *diadochos*, dispărut după a doua jumătate a secolului al II-lea î.H. De asemenea, în mod indirect, ştim că un istoric evreu de limbă greacă din Palestina, Eupolemos, a scris la mijlocul aceluiaşi secol, al II-lea, o carte despre regii lui Iuda, din care se mai păstrează cinci fragmente citate de Clement Alexandrinul şi Eusebiu al Cezareii. Istoricul încerca, în lucrarea respectivă, să armonizeze datele din 3Rg. şi 2Par. din ediţia greacă. Suntem siguri de sursa întrebuinţată de Eupolemos, pentru că el pomeneşte, citând la un moment dat 3Rg. 2,12, că, la urcarea pe tron, regele Solomon avea doisprezece ani. Acest detaliu de vârstă apare numai în LXX.

Mai mult decât o posibilă datare a traducerii (170-150 î.H.), L.C. Allen găseşte un indiciu şi pentru localizarea ei: utilizarea substantivului grecesc λίψ („vânt de sud-vest") pentru a indica vestul atestă că traducerea a fost făcută în mediul evreiesc alexandrin, întrucât cuvântul grecesc apare folosit cu acelaşi sens şi în diverşi papiri egipteni. L.C. Allen combate în aceeaşi lucrare şi teza lui C.C. Thorrey care susţinea că Paralipomenele au fost *traduse*, nu numai revizuite în versiunea lui Theodotion.

V. Mesajul

Deşi considerate cărţi istorice, Paralipomenele nu au doar un caracter istoric propriu-zis. Ele reprezintă în acelaşi timp scrieri de propagandă levitică sau davidică şi sunt străbătute de un fior polemic de la un capăt la celălalt: autorul propune o interpretare a glorioasei perioade a monarhiei timpurii, a regatului unit, raportându-se mereu – deşi nu apare nici o menţiune explicită – la situaţia politică a Palestinei din timpul său. Materialul unic pe care îl aduc Paralipomenele reflectă, în opinia lui P.Welten, permanenta ameninţare la care era expusă Iudeea în secolele III-II î.H., în timpul conflictelor cu regatele seleucid şi ptolemaic. În această serie intră informaţia despre alcătuirea armatei, despre activităţile edificatoare şi reformele politice ale regilor, discursuri, rugăciuni, profeţii şi informaţii privind cultul preexilic, asupra cărora se proiectează situaţia postexilică etc.

Astfel, când Cronistul îşi începe „relatarea" de la Adam, el o face pentru a combate anumite teorii eleniste care plasau începutul tuturor civilizaţiilor în Egipt sau în Mesopotamia. Apoi, nu pomeneşte nimic despre exod, fie pentru că proaspătul conflict cu Samaria îl determină să treacă sub tăcere vremurile de glorie, când toţi evreii se aflau sub aceeaşi conducere, fie pentru că, aşa cum bănuieşte un comentator contemporan, Templul este văzut ca izbăvitor prin excelenţă, iar nu exodul. Cronistul îşi alege cu mare atenţie episoadele din surse variate, mergând de la Gen. până la 3Rg. şi Profeţi, iar omisiunile, extrem de relevante în economia intenţiilor sale, nu creează confuzie, nici nu contravin marilor episoade relatate în alte părţi (aşa cum vom arăta mai jos).

Care sunt însă marile „teze" pe care le susţine Cronistul?

1. Preeminenţa levitică, ce s-ar explica prin apartenenţa autorului la respectiva categorie social-religioasă.

2. Importanţa covârşitoare a Templului, ca loc privilegiat al Prezenţei lui Dumnezeu şi unic sediu legitim al cultului, centru al vieţii din Ierusalim şi

din Iudeea. Semnificaţia Templului este deopotrivă istorică (el reprezenta principalul factor de unitate „naţională" al lui Israel), politică (oferea legitimitate autorităţii regale), socială (era fundamentul vieţii comunitare) şi religioasă (imaginea desăvârşită a Legământului dintre YHWH şi Israel, simbolul prezenţei perpetue a lui Dumnezeu în mijlocul poporului Său).

3. În paralel, e aşezată în prim plan dinastia davidică, depozitara puterii legitime peste întregul Israel. Insistenţa Cronistului asupra Templului şi asupra spiţei regale a lui David va asigura Paralipomenelor un loc aparte în exegeza creştină timpurie (vezi, de exemplu, comentariile lui Theodoret al Cyrului).

4. Paralipomenele afirmă cu putere ideea răsplăţii divine: orice gest omenesc primeşte în mod direct un răspuns de la divinitate. În această serie intră, în 1Par., fulgerătoarea moarte a lui Oza, evreul care s-a abătut de la Lege şi a atins chivotul, deşi încerca să îl susţină, precum şi pedepsirea regelui David în urma recensământului, dar şi înălţarea lui în urma ascultării poruncilor divine (1Par. 17).

VI. Genealogiile

Biblia, în ansamblu, dezvoltă, pe lângă discursul istoric propriu-zis, o „arie" istorică dintre cele mai subtile, dar a cărei relevanţă nu mai este înţeleasă plenar. Pus înaintea unor nesfârşite liste cu strămoşi şi strănepoţi, cititorul modern riscă să se plictisească. Totuşi, prezenţa masivă a unor asemenea liste în 1Par. nu poate fi ignorată: primele nouă capitole ale cărţii conţin în exclusivitate genealogii.

Desigur, 1 Paralipomene nu reprezintă un unicat: pasaje care conţin liste genealogice se găsesc în Gen. 5; 10; 11; 22; 25; 36; 46; Ex. 6; Num.1; 3; 26; Ruth 4; 1Ezr. 7. Aşa cum uşor se poate constata, o asemenea listă conţine, de regulă, numele strămoşilor sau descendenţilor uneia sau mai multor persoane (familii, triburi, neamuri) şi este fie structurată descendent, după formula: „X a născut pe Y, Y a născut pe Z", fie, mai rar, ascendent: „X al lui Y, al lui Z".

Modelul acestui tip de discurs istoric îl reprezintă listele de regi din Orientul Apropiat şi Mijlociu (sumerieni, asirieni, babilonieni, hittiţi etc.) şi, în alt spaţiu cultural, genealogiile divine (în Egipt).

Ceea ce se remarcă în primul rând la genealogiile ebraice este, faţă de listele similare formal cu cele din culturile învecinate, registrul şi realitatea

umană pe care o consemnează. În listele ebraice începe tot poporul lui Israel, de la părintele cel mai faimos la cel mai umil nepot. În particularismul lor, genealogiile, găzduite în Templu şi în Scriptură, transmit urmaşilor un mesaj aparte.

Mai întâi, genealogiile sunt expresia unei viziuni „sociologice": ele legitimează împărţirea şi ocuparea teritoriului lui Israel pe triburi, clanuri şi familii. Comentatorii conservatori şi literali ai listelor descoperă aici esenţiale date istorice, etnografice, geografice, religioase şi cultice. În acest sens, strict social, se înscriu confuziile dintre numele unor indivizi, părinţi întemeietori, şi numele generic al clanurilor, localităţilor, chiar regiunilor patronate de aceştia. O atare viziune explică şi „elasticizează" termenul-cheie ce indică pura descendenţă: „X al lui Y" poate fi nepotul, strănepotul, o rudă de sânge sau una adoptată, dar, în orice caz, una *legitimă*.

S-au remarcat în formularistica genealogică, pe tipar ascendent sau descendent, anumite valenţe incantatorii sau mnemotehnice. Totuşi ritmicitatea repetitivă nu sufocă vitalitatea demersului: formularistica genealogică induce evreului de rând sentimentul participării directe la o istorie vie, expresie terestră a Creaţiei neîncetate, a generării perpetue.

Dacă schimbăm perspectiva şi ne îndreptăm atenţia spre autorii sacri ai listelor (Cronistul) şi spre scopul ultim al acestora, înţelegem că genealogiile sunt depozitarele sigure ale unei ideologii care depăşeşte în profunzime interesul social. Astfel, din punct de vedere istoric, este acreditată ideea preeminenţei din intenţie divină a descendenţilor patriarhilor asupra tuturor celorlalte neamuri. Din punct de vedere religios-liturgic, este adusă în prim-plan misiunea nobilă a clasei sacerdotale, în jurul sanctuarului unic al lui YHWH. Din punct de vedere politic, Cronistul se serveşte de impresionanta genealogie davidică pentru a proclama legitimitatea unică a casei lui David pe tronul lui Israel.

Semnificaţia ultimă a genealogiilor biblice, deosebită de toate întreprinderile de acest tip, este însă una eshatologică: tabloul generaţiilor succesive nu are doar sens retrospectiv, ci, fapt fundamental pentru interpretările ulterioare, presupune în chip esenţial prospecţia. El urmăreşte, de fapt, paşii Providenţei divine spre răscumpărarea finală a poporului ales. Creştinii văd „rezolvarea" acestei aşteptări, acum cu caracter mesianic, în genealogiile lui Iisus Hristos, din Mat. 1,1-17 şi Lc. 3,23-38, care folosesc din abundenţă materialul din 1Par.

VII. Importanța istorică

În privința surselor, Cărțile Cronicilor au pus probleme bibliștilor. Materialul narativ principal de la 1Par. 10 până la 2Par. 36 coincide în linii mari cu cel expus de la 1Rg. 31 până la 4Rg. 25. Asemănările flagrante, dar mai ales deosebirile dintre cele două lucrări cu intenție istorică i-au determinat pe unii biblişti să considere că autorii deuteronomişti, pe de o parte, şi Cronistul, pe de altă parte, s-au folosit, în mod independent unii de alții, de o terță sursă mai veche. Opinia generală rămâne totuşi că autorul Cronicilor s-a inspirat direct din opera deuteronomiştilor, căreia i-a adăugat sau din care a suprimat diverse informații, în funcție de scopul pe care îl avea în vedere şi de contextul istoric diferit în care îşi concepea opera. În acest sens, Cronicile au trecut drept *midraş*, lucrare cu un pronunțat caracter exegetic al Cărților Regilor (M.D. Goulder, *Midrash and Lection in Matthew*, 1974, *apud* DB, *s.v. Cronici, Cartea*).

Din punct de vedere strict istoric, Cronicile reprezintă o diminuare a sursei deuteronomiste. O comparație superficială cu istoria factuală a Cărților Regilor arată că narațiunea istorică din Cronici este una de ordin secundar. În 1Par., această impresie este mult mai pregnantă decât oriunde: „amnezic", Cronistul pomeneşte în treacăt un singur episod din existența marelui rege Saul (şi acela mai puțin onorabil: 1Par. 10), pentru a se lansa apoi într-un lung expozeu asupra domniei lui David (1Par. 11–29), pe care însă îl privează de detalii istorice savuroase sau compromițătoare. Autorul Cronicilor prezintă, în schimb, cu lux de amănunte şi material suplimentar, acțiunile cu rol „ecleziastic" ale regelui legendar. Nu trecutul politic îl interesează pe Cronist, ci legitimarea unor realități confruntate, în actualitatea strictă, cu mari probleme identitare: evreii recent întorşi din exil se află într-o zonă de întretăiere a unor interese politice majore, iar clasa leviților se vrea dominantă în noile condiții istorice. Cronistul nu rememorează fără mesaj vremurile glorioase când între Dumnezeu şi Israel exista o legătură indestructibilă, manifestată în primul rând în autoritatea Templului şi în al doilea rând a monarhiei. Glorificând Templul şi înțeleptele dispoziții de ordin liturgic ale lui David, el le atrage atenția contemporanilor săi asupra rolului extrem de important pe care îl jucau leviții în ordinea instituită de Dumnezeu prin mijlocirea lui David. Cronistul nu este un nostalgic care idealizează realități apuse (monarhia şi Templul), ci el legitimează permanențe (de ordin transcendent –YHWH sau contingent – poporul lui Israel, clasa leviților).

Pentru exemplificarea diverselor tehnici literare care susţin discursul ideologic al Cronistului, am ales un capitol reprezentativ de numai opt versete: 1Par. 20.

Iată primele trei: David, rege în Ierusalim, cucereşte cetatea ammoniţilor, Rabba, la sfârşitul campaniei de pedepsire a revoltei ammonite. În acest scop îl trimite „pe teren" pe Ioab (2Rg. 11,1). În 2Rg, cucerirea propriu-zisă a cetăţii Rabba este relatată abia la sfârşitul capitolului 12. Or, aici, înconjurarea cetăţii şi cucerirea ei sunt alăturate. Relatarea Cronistului are toate caracteristicile unei scrieri de propagandă. El selectează numai evenimentele care îl favorizează pe suveranul de la Ierusalim şi adaugă subtil anumite consideraţii care îi susţin argumentarea. De exemplu, în primul verset din 2Rg. 11, se spune că Ioab i-a nimicit pe ammoniţi şi că a asediat Rabba, David aflându-se la Ierusalim. Până aici cele două relatări concordă. La sfârşitul versetului, însă, Cronistul adaugă că Ioab a lovit oraşul ammonit şi că l-a distrus din temelii. La 2Rg. 12,27-28, Ioab îl anunţă pe David că a cucerit o anumită parte a ţinutului din jurul cetăţii, dar îl cheamă pe rege să vină cu întăriri, ca să cucerească fortăreaţa propriu-zisă. Cronistul ignoră apelul lui Ioab şi sporeşte astfel prestigiul lui David: campania reuşeşte aşa cum a fost concepută iniţial, fără nici un ajutor suplimentar. Un rege desăvârşit nu are ezitări, lucrează după un plan ideal, nu recurge la încercări succesive, îşi cunoaşte supuşii, care îi îndeplinesc cu precizie toate ordinele, şi, mai ales, rămâne în apropierea Domnului, la Ierusalim. Este un „telemetrician" al succesului. Versetul a doilea din 1Par. 20 îl surprinde pe David la Rabba, după năruirea cetăţii. Funcţia politică înaltă este reconfirmată: regele vine să-şi pună pe cap coroana lui Molchol şi să dea primele ordine după conflictul la care, înţelegem, nu a fost nevoie să participe direct. În 2Rg. 11 şi 12, între asediul cetăţii ammonite şi cucerirea ei, se intercalează un episod de o gravitate extremă, pe care Cronistul îl cenzurează integral, din aceleaşi motive propagandistice: adulterul cu Bersabea şi moartea lui Urias.

Să revenim însă la 1Par. 20,2. David îşi pune pe cap coroana regelui ammoniţilor, Molchol. Vulgata oferă în acelaşi loc „Melcom", iar TM, cu altă ocazie, vorbeşte de „Milkom", regele ammoniţilor. Acest personaj straniu pare să poarte acelaşi nume cu divinitatea supremă a ammoniţilor, Moloch. În inscripţiile accadiene apare, pe la 1800 î.H., o zeitate numită *muluk* sau *malik*, acelaşi cu forma ebraică *melekh* din Adramelek, de exemplu: radicalul triconsonantic *mlk* este radicalul ebraic al regalităţii. Prin urmare, acest Molchol este fie un nume propriu derivat din numele divinităţii

ammonite, fie pur şi simplu un substantiv propriu, însemnând, la origine, „rege". Unele versiuni traduc misteriosul pasaj pur şi simplu prin „regele lor" (Vulg. 4Rg.12,30), altele, ca LXX, introduc ambele lecţiuni: „Molchol, regele lor".

O dată încoronat, David, cuceritorul cetăţii ammonite (*Rabbah* înseamnă chiar „capitală"; LXX l-a echivalat în Deut. 3,11 cu *akra*, şi este depozitară a faimosului sarcofag de fier al lui Og, regele Basanului) trece la represalii. Pasajul este controversat. Se spune în greacă: διέπρισεν πρίοσιν καὶ ἐν σκεπάρνοις σιδηροῖς. Am păstrat traducerea literală: „i-au tăiat cu fierăstraiele şi cu securile de fier". Pasajul corespunzător, de la 2Rg. 12, e mai moderat, dar diferit: ἔθηκεν ἐν τῷ πρίονι καὶ ἐν τοῖς τριβόλοις τοῖς σιδηροῖς, ceea ce ar putea lăsa deschisă portiţa muncii silnicela care David îi supune pe învinşi. Se prea poate ca varianta din 2Rg. să fie cea reală. În orice caz, intenţia Cronistului transpare şi aici: David nu este prezentat *sub specie abominabili*, ci intră în categoria sublimă a justiţiarului divin: împrumută ceva din intransigenţa îngerului. Am tradus literal pentru că imaginea este foarte puternică şi, în context, utilă demonstraţiei Cronistului, deşi alte versiuni transpun varianta edulcorată din 2Rg. Antifraza pasajului o aflăm în martiriul lui Isaia, din apocrifa *Urcarea lui Isaia la cer* (cap. 5): profetul are parte de aceeaşi moarte: e tăiat cu un fierăstrău de lemn. De asemenea, acest tip de moarte (dacă nu chiar moartea lui Isaia) e amintit şi în *Epistola către evrei* 11,37. În spaţiul iranian, tăierea cu fierăstrăul era un *topos* (vezi episodul lui Yima/Geamşid şi al lui Azhi Dahaka/Zahak). Eliminarea detaliului nesemnificativ, ocolirea datelor precise, eludarea evenimentelor compromiţătoare, fabricarea unei logici simpliste a discursului şi a unei cronologii schematice, dar extrem de concrete, utilizarea unor imagini pregnante până la terifiant, dar care constituie locuri culturale comune, fac din autorul acestui capitol un maestru al ideologiei.

VIII. Limba

Traducerea Paralipomenelor în greacă atestă un nivel lingvistic şi stilistic destul de modest. De fapt şi materialul lingvistic al originalului le aşază în rândul operelor târzii din Biblia ebraică. Fraza este dură, uneori deconcertant repetitivă şi împuţinată faţă de Pentateuh, dar întotdeauna coerentă. Cronicile atestă, în ebraică, perioada de trecere de la ebraică, pe care vorbitorii o înţeleg tot mai puţin, la aramaică. Traducerea LXX este de calitate medie, între Pentateuh, ca supremă elaborare, şi incoerenţele din Profeţii

minori. Vocabularul specializat este preluat din Pentateuh. Ritualul, cultul, sărbătorile, obiectele sacre, termenii militari sunt de obicei aceiaşi. Totuşi există un număr mai mare de transliterări din ebraică, îndeobşte termeni legaţi de arhitectura templului sau de instrumente muzicale, denumiri de *realia* care nu le mai spuneau nimic traducătorilor din secolul al II-lea î.H. sau care, fiind prea cunoscuţi şi neacoperind o realitate paralelă în universul grecesc, rămân ca atare.

De asemenea, calcurile sunt foarte multe şi variate (semantice, sintactice), fapt ce pune anumite probleme traducătorului actual al Bibliei: multe din formulele calchiate s-au împământenit ca atare de la primele traduceri. Evoluţia semantică şi construcţiile străine de spiritul limbii moderne le fac din ce în ce mai greu de înţeles. Am optat în traducerea noastră pentru o redare inteligibilă, semnalarea situaţiilor complicate fiind rezervată notelor de subsol.

De asemenea, am fost atenţi la acei termeni clasici greceşti adaptaţi la contextul istoric şi cultural din spaţiul iudaic.

Compararea cu TM evidenţiază multiple neconcordanţe toponimice, de asemenea tratate în note.

Ştefan Colceriu

1 Paralipomene

1 [1] Adam, Seth, Enos, [2] Cainan, Maleleel, Iared, [3] Enoh, Mathusala, Lamech, [4] Noe. Fii ai lui Noe: Sem, Ham, Iafet.

[5] Fii ai lui Iafet: Gamer, Magog, Madai, Iovan, Elisa, Thobel, Mosoch şi Thiras. [6] Şi fii ai lui Gamer: Aschanaz, şi Rifath, şi Thorgama. [7] Şi fii ai lui Iovan: Elisa şi Tharsis, kitienii şi rodienii.

[8] Şi fii ai lui Ham: Chus şi Mestraim, Phud şi Canaan. [9] Şi fii ai lui Chus: Saba, şi Evilat, şi Sabatha, şi Regma, şi Sebecatha. Şi fii ai lui Regma: Saba şi Udadan. [10] Lui Chus i s-a născut şi Nebrod, iar acesta a fost cel dintâi uriaş vânător de pe pământ. [11-16]

1,1-4 Versetele sunt un rezumat la Gen. 5, iar ordinea numelor indică, până la Sem, succesiunea din tată în fiu. Sem, Ham şi Iafet sunt fiii lui Noe. ♦ „Fii ai lui Noe", explicativ, nu apare în TM.

1,5-17 Pasaj aproape identic cu cel din Gen. 10,1-29. Fiii lui Sem sunt trecuţi, ca şi în Gen., pe ultimul loc, pentru că de ei depind toate genealogiile ulterioare. ♦ Versetele 11-16 şi 18-23 apar numai în unele mss., iar Rahlfs le redă în notă: „[11] Şi Mes[t]raim i-a zămislit pe lodiim, pe anamiim, pe labiin, şi pe nephthaliim, [12] pe patrosoniim, pe chasloniim, din care au ieşit filistenii şi chaphthorimii. [13] Şi Canaan i-a zămislit pe Sidon, întâiul--născut, pe Chetteu, [14] pe Iebuseu, pe Amoreu, pe Gergeseu, [15] pe Eveu, pe Arukeu, pe Asseneu, [16] pe Aradeu, pe Samareu şi pe Amathi." Pentru vv. 18-23, *cf.* nota 1,17.

1,5 „Elisa" nu apare în TM. Diferenţa între formele numelor din LXX şi TM e uneori foarte mare. Greşelile de transliterare a acestor nume proprii au fost semnalate şi de Ieronim, iar în tradiţia biblică românească de Samuil Micu, care nota în „Cuvântul înainte" la 1 Par. (Biblia de la Blaj): „Aşea sânt de stricate numele cărţii acestiia în cărţile ceale greceşti şi în ceale latineşti, cât să socoteşti că nu jidoveşti nume, ci varvare şi sarmaticeşti sânt..., din nebăgarea de seamă a scriitorilor [copiştilor]." În ce ne priveşte, vom consema aici, în general, numai diferenţele în plus sau în minus.

1,6 „Rifath": LXX şi chiar unele mss. ebraice concordă cu Gen. 10,3; în schimb TM are *Dīphath*, diferenţă care se explică probabil prin asemănarea între consoanele ebraice *reş* şi *daleth*, pe care copiştii le confundau frecvent.

1,7 „kitienii şi rodienii", gr. Κίτιοι καὶ Ῥόδιοι: *cf.* Gen. 10,4. În Num. 24,24, kitienii apar între neamurile blestemate de Balaam.

1,10 „a fost cel dintâi": lecţiune conformă cu TM, dar gr. ἤρξατο τοῦ εἶναι poate fi citit şi, mai nuanţat, „a început să fie". *Cf.* AB I Chron., p. 3, nota *c-c*: „ ... became a mighty hunter..." ♦ „uriaş vânător": TM are *gibbōr*, „viteaz", „erou".

[17] Fii ai lui Sem: Ailam, şi Assur, şi Arphaxad, [[18-23]] [24] Sala, [25] Eber, Phalec, Ragau, [26] Seruch, Nachor, Thara, [27] Avraam.

[28] Iar fii ai lui Avraam: Isaac şi Ismael. [29] Iar urmaşii întâiului-născut Ismael au fost aceştia: Nabaioth şi Kedar, Nabdeel, Mabsan, [30] Masma, Iduma, Masse, Choddad, Thaiman, [31] Iettur, Naphes şi Kedma. Aceştia sunt fiii lui Ismael. – [32] Şi fiii Cheturei, concubina lui Avraam: ea i-a născut pe Zembran, Iexan, Madan, Madiam, Sobac, Soe. Şi fii ai lui Iexan: Saba şi Daidan. [33] Şi fii ai lui Madiam: Gaipha, şi Opher, şi Enoh, şi Abida, şi Eldaa.Toţi aceştia sunt fiii Cheturei.

[34] Şi lui Avraam i s-a născut Isaac. Şi fii ai lui Isaac: Esau şi Iacob.

[35] Fii ai lui Esau: Eliphas, şi Raguel, şi Ieul, şi Ieglom, şi Core. [36] Fii ai lui Eliphas: Thaiman şi Omar, Sophar, şi Gootham, şi Kenez, şi Amalec al

---

1,17 În peste trei sferturi din mss. LXX-A, v. 17 este mai lung şi este urmat de vv. 18-23: „[17] Fii ai lui Sem: Ailam, şi Assur, şi Arphaxad, şi Lud, şi Aram. Fii ai lui Aram: Os, şi Ul, şi Gather, şi Mosoch. [18] Şi Arphaxad l-a zămislit pe Cainan, Cainan l-a zămislit pe Sala, iar Sala l-a zămislit pe Eber. [19] Şi lui Eber i s-au născut doi fii: numele unuia era Phalec, căci în zilele lui s-a împărţit pământul; numele fratelui său era Iectan. [20] Şi Iectan i-a zămislit pe Elmodad, pe Saleph, pe Asarmoth, [21] pe Keduran, pe Aizel, pe Declam, [22] pe Gemian, pe Abimeel, pe Saban, [23] pe Upheir, pe Evila şi pe Oram; toţi aceştia sunt fiii lui Iectan."

1,24-27 Versetele sunt un compendiu la Gen. 11,10-26, iar ordinea numelor indică, cu excepţia lui Arphaxad şi Sala, succesiunea din tată în fiu (în descendenţa lui Phalec, întâiul-născut al lui Eber).

1,28 Deşi Ismael este întâiul-născut (Gen. 16,1-4), Isaac este amintit primul, pentru că este fiul făgăduinţei (Gen. 21,1-7).

1,29 „urmaşii întâiului-născut": *litt.* „Acestea sunt naşterile întâiului-născut".

1,29-31 Sunt enumeraţi cei doisprezece fii ai lui Ismael, fiul lui Avraam şi al lui Agar (*cf.* Gen. 25,13-15). Autorul dă câteva elemente din liniile genealogice secundare, urmând să dezvolte pe larg linia principală.

1,32-33 Fiii lui Avraam cu Chetura concubina (παλλακή), de fapt nevasta a doua pe care Avraam a luat-o după moartea Sarrei, sunt consemnaţi în Gen. 25,1-4. Lipsesc aici fiul lui Iexan, Thaiman, şi fiii lui Daidan.

1,34 În TM, Iacob figurează aici cu numele nou, Israel, pe care îl primeşte mai târziu (Gen. 32,28). Esau primeşte un rol secundar, se separă de Israel şi se stabileşte în Edom. Pasajele următoare, până la sfârşitul capitolului, trec în revistă genealogiile edomite.

1,35 Primii doi fii ai lui Esau sunt cu Ada, iar ultimii trei, cu Elibema (Gen. 36,3-5).

1,36 „Amalec al Thamnei": gr. τῆς Θαμνα Αμαληκ. TM are „*Timʿnā'* şi *'Amālēq*", urmat şi de unele mss. greceşti. În Gen. 36,12 se spune că Amalec era fiul Thamnei, concubina lui Elifas.

Thamnei. [37] Şi fii ai lui Raguel: Nacheth, Zare, Some şi Moze. – [38] Fii ai lui Seir: Lotan, Sobal, Sebegon, Ana, Deson, Osar, Daison. [39] Şi fii ai lui Lotan: Chorri, şi Aiman, şi Ailath, şi Namna. [40] Fii ai lui Sobal: Golam, Manachath, Gaibel, Sob şi Onam. Iar fii ai lui Sebegon: Aia şi Ana. [41] Fii ai lui Ana: Daison. Iar fii ai lui Deson: Emeron, şi Eseban, şi Iethran, şi Charran. [42] Şi fii ai lui Osar: Balaan, şi Zucan, şi Iocan. Fii ai lui Daison: Os şi Arran.

[43] Şi aceştia [au fost] regii lor: Balac, fiul lui Beor, şi numele cetăţii lui era Dennaba. [44] Şi [după ce] a murit Balac, în locul lui a domnit Iobab, fiul lui Zara din Bosorra. [45] Şi [după ce] a murit Iobab, în locul lui a domnit Asom din ţinutul thaimaniţilor. [46] Şi [după ce] a murit Asom, în locul lui a domnit Adad, fiul lui Barad, cel care i-a bătut pe madianiţi în câmpia Moab, şi numele cetăţii lui era Geththaim. [47] Şi [după ce] a murit Adad, în locul lui a domnit Samaa din Masecca. [48] Şi [după ce] a murit Samaa, în locul lui a domnit Saul din Rooboth, [cetatea] de lângă râu. [49] Şi [după ce] a murit Saul, în locul lui a domnit Balaennon, fiul lui Achobor. [50] Şi [după ce] a

---

1,38 Fiii lui Seir Chorreul sunt menţionaţi, cu mici diferenţe de transliterare, în Gen. 36,20-28. Faptul că Seir şi descendenţii săi, deşi nu provin din Esau, sunt amintiţi aici, ca şi în Gen. 36,20 şi urm., alături de familia lui Esau reflectă tradiţia unei legături puternice între grupurile etnice conlocuitoare ale ţinutului Edom (AB I Chron., p. 8).

1,39 „Ailath, şi Namna": TM are „sora lui *Lōṯān: Timᶜnā*'".

1,41 „Fii ai lui Ana": LXX urmează aici TM, deşi în ambele texte este numit un singur fiu. Ori celelalte nume au fost omise, ori lecţiunea din *Sebirim* (un *corpus* ebraic cuprinzând glose şi variante) este cea corectă: „fiul lui Ana" (AB I Chron., p. 5, nota *f*).

1,43 În TM şi LXX-A versetul începe: „Aceştia sunt regii care au domnit în ţinutul Edom înainte de a domni un rege al fiilor lui Israel." *Cf.* şi Gen. 36,31 pentru aceeaşi lecţiune.

1,43-51 Lista regilor edomiţi, care domnesc înainte ca Israel să aibă regi, corespunde cu Gen. 36,31-39. Nu e vorba totuşi de o dinastie în Edom, de vreme ce fiecare „rege" îşi are propria sa reşedinţă din care domneşte. Unii comentatori sunt de părere că statutul regilor edomiţi este comparabil prin aceasta cu cel al „judecătorilor" lui Israel (AB I Chron., p. 8). ♦ Insistenţa asupra regilor edomiţi pune oarecum în paralel organizarea superioară a Edomului în timp ce Israel luptă încă pentru existenţă, dar poate sugera şi faptul că poporul ales este în relaţie de rudenie cu populaţiile vecine. Alegerea de către Dumnezeu nu înseamnă izolare, ci înzestrare cu o misiune în mijlocul celorlalţi (*cf.* TOB, nota la 1,54).

1,50 În TM: „*Baʿal Ḥānān* a murit şi a domnit în locul lui *Hadhadh* şi numele cetăţii lui era *Pāʿī*, iar numele nevestei lui era *Mᵉhēytabhᵉʾēl*, fiica lui *Matredh*, fiica lui *Mēy Zāhābh*." Aceeaşi lecţiune în LXX Gen. 36,39. În LXX-A, după „Phogor" versetul are completarea: „şi numele nevestei lui era Metabeel, fiica lui Matrad."

murit Balaennon, fiul lui Achobor, în locul lui a domnit Adad, fiul lui Barad, şi numele cetăţii lui era Phogor. [51] Şi a murit Adad. – Şi căpeteniile din Edom au fost: căpetenia Thamana, căpetenia Gola, căpetenia Iethet, [52] căpetenia Elibamas, căpetenia Elas, căpetenia Phinon, [53]căpetenia Kenez, căpetenia Thaiman, căpetenia Mabsar, [54] căpetenia Megediel, căpetenia Eram. Acestea erau căpeteniile din Edom.

2 [1] Acestea sunt numele fiilor lui Israel: Ruben, Simeon, Levi, Iuda, Issachar, Zabulon, [2] Dan, Iosif, Beniamin, Neftali, Gad, Aser.

[3] Fii ai lui Iuda: Er, Aunan, Selon, trei. I s-au născut din fiica lui Sava, canaaneanca. Şi Er, întâiul-născut al lui Iuda, era rău înaintea Domnului şi [El] l-a omorât. [4] Şi Thamar, nora lui, i-a născut pe Phares şi pe Zara. Cu toţii, fiii lui Iuda au fost cinci. [5] Fii ai lui Phares: Arson şi Iemuel. [6] Şi fii ai lui Zara: Zambri, şi Aithan, şi Aiman, şi Chalchal, şi Dara, cinci cu toţii. [7] Şi fii ai lui Charmi: Achar, piedica lui Israel şi cel care a încălcat [cele făgăduite sub] anatemă. [8] Şi fii ai lui Aithan: Azaria. – [9] Şi fiii care i s-au născut lui Eseron: Irameel, şi Ram, şi Chaleb, şi Aram. [10] Şi lui Aram i s-a născut Aminadab, şi lui Aminadab i s-a născut Naasson, căpetenia casei lui

---

1,51-54 Se pare că numele proprii prin care sunt desemnate căpeteniile de trib edomite sunt mai degrabă toponime decât antroponime. De altfel, înainte de prezentarea listei corespondente din Gen. 36,40-43, se anunţă criteriul după care sunt numite căpeteniile respective: trimiterile toponimice sunt astfel explicite (*cf.* Gen. 36,40).

2,1-2 Cu lista fiilor lui Iacob/Israel încep genealogiile poporului ales. *Cf.* Gen. 35,23-26, unde sunt amintite şi soţiile lui Iacob.

2,3 Se începe cu Iuda, tribul lui David, despre ai cărui descendenţi se vorbeşte cel mai pe larg. ♦ Despre Er şi răutatea lui, aceeaşi frază laconică şi în Gen. 38,7.

2,7 Pasajul trimite la episodul din Iis. Nav. 7,1 dar acolo rezultă că fiul lui Zambri este Charmi, iar al lui Charmi, Achar (TM îl numeşte acolo *'Akhān*). În ebr., vb. *'ākhar* înseamnă „a tulbura, a mâhni". Aici, în greacă, Achar este numit ἐμποδοστάτης, „cel care împiedică, care ridică un obstacol". ♦ „[cele făgăduite sub] anatemă": în LXX, ἀνάθεμα este un termen „tehnic" care aparţine atât vocabularului de cult, cât şi celui militar. „Anatema" era ofranda consacrată în totalitate lui Dumnezeu, iar cel care o încălca devenea el însuşi „anatemă" (*cf.* Deut. 7,26; Iis. Nav. 6,18). Aplicat domeniului militar, anatema însemna consacrarea victoriei prin nimicirea în totalitate a prăzilor de război şi exterminarea prizonierilor (*cf.* 1Rg. 15,3 şi urm.). Vezi nota 6,17 la Iis. Nav.

2,8 „fii ai lui Aithan": *cf.* nota 1,41.

2,9 „Aram" nu apare în TM, nici aici, nici în versetul următor (unde TM are „Ram"), iar numele lui Chaleb apare, în mod surprinzător, *K'lūbhāy*.

2,9-12 Identic cu Ruth 4,19-22.

Iuda, [11] şi lui Naasson i s-a născut Salmon, şi lui Salmon i s-a născut Boos, [12] şi lui Boos i s-a născut Obed, şi lui Obed i s-a născut Iessai, [13] şi lui Iessai i s-a născut Eliab, întâiul-născut, Aminadab – al doilea, Samaa – al treilea, [14] Nathanael – al patrulea, Raddai – al cincilea, [15] Asom – al şaselea, David – al şaptelea. [16] Şi surorile lor: Saruia şi Abigaia. Şi fiii Saruiei: Abessa, şi Ioab, şi Asael, trei. [17] Şi Abigaia l-a născut pe Amessa şi tatăl lui Amessa a fost Iothor ismaelitul.

[18] Şi Chaleb, fiul lui Eseron, a avut copii cu Gazuba, nevasta lui, şi cu Ierioth. Şi aceştia [erau] fiii [Gazubei]: Ioasar, şi Sobab, şi Orna. [19] După ce a murit Gazuba, Chaleb şi-a luat-o [de nevastă] pe Ephrath, iar aceasta i l-a născut pe Or: [20] şi lui Or i s-a născut Uri, şi lui Uri i s-a născut Beseleel. [21] După aceea, Eseron a intrat la fiica lui Machir, tatăl lui Galaad, şi a luat-o [de nevastă] când el era de şaizeci de ani, iar ea i l-a născut pe Segub. [22] Şi lui Segub i s-a născut Iair. El avea douăzeci şi trei de cetăţi în Galaad. [23] Şi Gedsur şi Aram au luat de la ei satele lui Iair, Canath şi satele ei, cu totul şaizeci de cetăţi. Toate acestea erau ale fiilor lui Machir, tatăl lui Galaad. [24] Şi după moartea lui Eseron, Chaleb a intrat la Ephratha. Şi femeia lui

---

2,13-15 Celelalte pasaje care îi amintesc pe fiii lui Iessai nu pomenesc nimic despre Nathanael, Raddai şi Asom (*cf.* 1Rg. 17,13-14), nici despre surorile lui David, Saruia şi Abigaia, ceea ce dovedeşte că autorul Cronicilor a avut la dispoziţie liste mai ample. În schimb, numărul fiilor lui Iessai nu corespunde cu 1Rg. 16,10-11 unde David este al optulea.

2,16 „surorile": gr. e la singular. Despre fiii Saruiei (ebr. *Ṣ^erūyāh*), Abessa, Ioab şi Asael, aflăm în numeroase pasaje din 2Rg. 2,18-24; 3,22-30; 10,7-14; 14,1;16,9 şi în 1Par. 11,6-8. Nu e clar cine era tatăl lor. Unii comentatori insistă pe ideea că menţionarea mamei ar fi o reminiscenţă a genealogiei matriliniare.

2,18 „a avut copii cu Gazuba": construcţia grecească e stranie, ca şi cea din TM. S-ar înţelege mai degrabă „a născut-o pe Gazuba", dar în versetul următor ea apare clar ca nevasta lui Chaleb. Acest Chaleb este diferit de cel de la 1Par. 4,15, care este fiul lui Iephonne şi contemporan cu Beseleel, strănepot al acestui Chaleb.

2,21-23 Machir făcea parte din tribul lui Manasse (Num. 26,29), de aceea Iair este înscris la două triburi, matern şi patern. În timpul cuceririi israelite la est de Iordan, Iair ocupă câteva sate la graniţa dintre Bassan şi Galaad (Num. 32,41), pe care arameii şi gedsuriţii (sirieni) le recuceresc, se pare, mai târziu, în vremea judecătorilor (*cf.* Jud. 10). ♦ Despre ceilalţi fii ai lui Machir, *cf.* 1Par. 7,16.

2,23 „au luat": *litt.* „a luat". ♦ „Toate acestea erau ale fiilor lui...": TM are „Toţi aceştia erau fiii lui...".

2,24 „Aschod" este transcrierea aproximativă a ebr. *'Aṣ^eḥūr*, acelaşi cu Or de la 1Par. 2,19.50 şi cu Saur din 1Par. 4,5. ♦ „tatăl lui Thecoe": cum Thecoa este o localitate din Iuda, la SE de Ierusalim, Aschod este părintele (gr. πατήρ) ei fondator. ♦ „... Ephrata. Şi femeia lui Eseron era Abia": TM are „*'Eph^erāthāh*, femeia lui *Ḥef^erōn*, tatăl său".

Eseron era Abia şi ea i l-a născut pe Aschod, tatăl lui Thecoe. – [25] Fiii lui Ieremeel, întâiul-născut al lui Eseron, erau: Ram, întâiul-născut, şi Baana, şi Aran, şi Asom, fratele lui. [26] Şi Ieremeel mai avea o altă nevastă, pe nume Atara: ea este mama lui Ozom. [27] Şi fiii lui Ram, întâiul-născut al lui Ieremeel, erau: Maas, şi Iamin, şi Acor. [28] Şi fiii lui Ozom erau: Samai şi Iadae. Şi fii ai lui Samai: Nadab şi Abisur. [29] Pe nevasta lui Abisur o chema Abichail şi ea i-a născut pe Achabar şi pe Molid. [30] Fii ai lui Nadab: Salad şi Aphphaim. Şi Salad a murit fără să aibă copii. [31] Şi fii ai lui Aphphaim: Isemiel. Şi fii ai lui Isemiel: Sosan. Şi fii ai lui Sosan: Achlai. [32] Şi fii ai lui Iadae: Achisamai, Iether, Ionathan; şi Iether a murit fără să aibă copii. [33] Şi fii ai lui Ionathan: Phaleth şi Ozaza. Aceştia erau fiii lui Ieremeel. [34] Şi Sosan nu avea fii, ci numai fiice; dar avea un servitor egiptean, pe nume Iochel. [35] Şi Sosan i-a dat-o lui Iochel, servitorul său, pe fiica sa de nevastă, iar ea i l-a născut pe Ethi. [36] Iar lui Ethi i s-a născut Nathan, şi lui Nathan i s-a născut Zabed, [37] şi lui Zabed i s-a născut Aphalel, şi lui Aphalel i s-a născut Obed, [38] şi lui Obed i s-a născut Ieu, şi lui Ieu i s-a născut Azarias, [39] şi lui Azarias i s-a născut Chelles, şi lui Chelles i s-a născut Eleasa, [40] şi lui Eleasa i s-a născut Sosomai, şi lui Sosomai i s-a născut Salum, [41] şi lui Salum i s-a născut Iechemias, şi lui Iechemias i s-a născut Elisama. – [42] Şi fii ai lui Chaleb,

---

2,25 „Fiii lui Ieremeel" (ebr. *Y^e^rah̲^e^m^e^ 'ēl*, transliterat „Irameel" la 2,9) erau un clan de pe graniţa de S a lui Iuda vecini cu cheniţii (1Rg. 27,10). Au fost, ca şi rudele lor, calebiţii, absorbiţi în tribul lui Iuda. Nu au avut un rol important în istoria consemnată de VT. ♦ „fratele lui": LXX traduce antroponimul ebr. *'Ahīyāh*. S-a presupus şi că ar fi numele primei femei a lui *Y^e^rah̲^e^m^e^ 'ēl*.

2,31 „fii ai lui...": *cf.* nota 1,41.

2,32 „Iadae: Achisamai": TM are „*Yādhā'*, fratele lui (*'ahī*) *Şēmmay*".

2,34 „Sosan nu avea fii": la fel şi în TM, dar textul nu corespunde cu v. 31 care îi atribuie lui Sosan un fiu, pe Achlai.

2,42 „Şi fiii lui Marisa...": text neclar, ca şi în TM, care însă distinge între *Mēyşāh*, întâiul-născut al lui *Kālēbh*, şi acesta din urmă, *Mārēşāh*. Din ebr. se poate traduce punând „fiii" la singular, ca şi în alte locuri: „Şi fiul său (al lui Ziph) a fost *Mārēşāh*, tatăl lui *Hebh^e^rōn*."

2,42-43 Marisa, Ziph, Hebron sunt toponime. Numele de localităţi s-ar putea datora părinţilor fondatori. De exemplu, Hebron era deja o cetate cunoscută de pe vremea lui Avraam (Gen. 13,18), ulterior prima capitală a lui David. Maresa este o cetate din sudul Iudeei, pe drumul dintre Hebron şi Wadi Zeita. Ziph este o localitate tot din sudul Iudeei, la graniţa cu Edom. Textul reproduce genealogii foarte vechi.

2,44 „şi lui Iercaan": TM are „şi lui Rekhem", al treilea fiu al lui Chebron (*cf.* v. 43 unde LXX are Recom pentru TM Rekhem).

fratele lui Ieremeel: Marisa, întâiul său născut, acesta e tatăl lui Ziph. Şi fiii lui Marisa, tatăl lui Chebron. [43] Şi fii ai lui Chebron: Core, şi Thapus, şi Recom, şi Semaa. [44] Şi lui Semaa i s-a născut Raem, tatăl lui Iercaan, şi lui Iercaan i s-a născut Samai. [45] Şi fiul său [a fost] Maon şi Maon [a fost] tatăl lui Baithsur. [46] Şi Gaipha, concubina lui Chaleb, i-a născut pe Arran, şi pe Mosa, şi pe Gezue. Şi lui Arran i s-a născut Gezue. [47] Şi fii ai lui Iadai: Ragem, şi Ioatham, şi Gersom, şi Phalet, şi Gaipha, şi Sagaph. [48] Şi Mocha, concubina lui Chaleb, i-a născut pe Saber şi pe Tharchna. [49] Şi [tot ea] l-a născut pe Sagaph, tatăl lui Marmena, şi pe Sau, tatăl lui Machabena şi tatăl lui Gaibaa. Şi fiica lui Chaleb [era] Ascha. [50] Aceştia erau fiii lui Chaleb. – Fii ai lui Or, întâiul-născut al Ephrathei: Sobal, tatăl lui Cariathiarim, [51] Salomon, tatăl lui Baithlaem, Arim, tatăl lui Baithgedor. [52] Şi fiii lui Sobal, tatăl lui Cariathiarim: Araa, Esi, Ammanith, [53] Emospheos, [cei din] cetatea Iair, aithaliţii, şi miphithiţii, şi esamathiţii, şi emasaraiţii; din aceştia s-au tras saratheii şi esthaoleii. [54] Fii ai lui Salomon: Baithlaem, [cei din] Netophath, Ataroth din casa lui Ioab şi jumătate din [casa] lui Manathi, esareii, [55] familiile scribilor, care locuiau în Iabes, thargathiţii,

---

2,46-47 Textul prezintă o lacună: între cele două versete trebuie să mai fi fost consemnată o generaţie, pentru că, altfel, linia directă este întreruptă.

2,49 Despre Ascha (TM *'Akh^{e}sāh*), fiică a lui Chaleb şi nevastă a lui Gothoniel (TM *'Oth^{e}nī'ēl*), *cf.* Iis. Nav. 15,16-19.

2,50-54 Genealogiile acestea reiau seria deschisă la 1Par. 19-24. Sunt urmaşii lui Aschod/Or (TM *'Aş^{e}ḫūr*).

2,50 „tatăl lui Cariathiarim": Sobal este părintele fondator al Cariathiarimului, cetate a gabaoniţilor pe graniţa dintre Iuda şi Beniamin. *Cf.* şi nota de la 1Par. 2,42-43.

2,52 „Esi, Ammanith": TM are *ḥaṭī hamm^{e}nuḥōth*, „jumătate din *M^{e}nuḥōth*" (emendat de specialişti în *Mānaḥ^{e}tī*, ca la v. 54).

2,53 „Emospheos": traducătorul a citit ca antroponim ebr. *miş^{e}p^{e}hōth*, „din clanurile". ♦ „aithaliţii... emasaraiţii": cele patru nume de populaţii au pluralul ebraic *-īm*. La fel şi la v. 55.

2,55 „scribi": gr. γραμματεῖς este o traducere a ebr. *soph^{e}rīm*, nume de clan. ♦ „Kineii" (ebr. *qēynī*) sunt un trib de madianiţi care apar pentru prima oară ca locuitori ai Canaanului patriarhal (Gen. 15-19). Pe vremea judecătorilor, ei se alătură tribului lui Iuda (Jud. 1,16). Rechabiţii se trag din Ionadab, fiul lui Rechab, un kineu. Sunt o familie aparte, care evită civilizaţia statornică şi, după exemplul strămoşului Ionadab, practică nomadismul ca în vremea rătăcirii în pustie. Au avut o importantă influenţă religioasă în Israel, până în vremea lui Iisus Hristos. ♦ „Mesema": lecţiune după LXX-B. LXX-A are Aimath, apropiat de TM *Hammath* (pe care S. Talmon îl traduce „family-in-law", *apud* AB I Chron., p. 12, nota 55).

samathiiții, socathiiții. Aceştia sunt kineii, care se trag din Mesema, tatăl casei lui Rechab.

3 [1] Şi aceştia au fost fiii lui David care i s-au născut în Hebron: întâiul-născut, Amnon, din Achinaam iezraelita, al doilea, Daniel, din Abigaia carmelita, [2] al treilea, Abessalom, fiul Mochei, fiica lui Tholmai, regele din Gedsur; al patrulea, Adonia, fiul Aggithei; [3] al cincilea, Saphatia, [fiul] Abitalei; al şaselea, Iethraam, din Agla, nevasta lui [David]. [4] Şase [fii] i s-au născut în Hebron, iar el a domnit acolo şapte ani şi şase luni, şi în Ierusalim – treizeci şi trei de ani. [5] Şi aceştia i s-au născut în Ierusalim: Samaa, Sobab, Nathan şi Solomon, toți patru din Bersabea, fiica lui Amiel. [6] Şi [alți nouă]: Ibaar, şi Elisama, şi Eliphalet, [7] şi Nage, şi Naphag, şi Ianue, [8] şi Elisama, şi Eliada, şi Eliphalet – nouă. [9] Toți fiii lui David, pe lângă fiii concubinelor lui. Şi Themar [era] sora lor.

[10] Fii ai lui Solomon: Roboam, Abia, fiul lui; Asa, fiul lui; Iosaphat, fiul lui; [11] Ioram, fiul lui; Ochozia, fiul lui; Ioas, fiul lui; [12] Amasias, fiul lui; Azaria, fiul lui; Ioathan, fiul lui; [13] Achaz, fiul lui; Ezekias, fiul lui; Manasses, fiul lui; [14] Amon, fiul lui; Iosia, fiul lui. [15] Şi fii ai lui Iosia: întâiul-născut,

---

3,1-4 Aceeaşi genealogie ca şi la 2Rg. 3,2-5, cu două excepții: în 2Rg. 3,3, al doilea născut este Daluia, iar în 2Rg. 3,4 al patrulea fiu este Ornia, al Pheggithei. Dacă „Ornia" poate fi considerată o lecțiune greşită a numelui „Adonia", în primul caz ne aflăm în faţa unei situații greu de explicat. Pentru acelaşi personaj, TM are aici *Daniel*, dar *Kil'ab* în 2Rg. 3,3. Dacă în 2Rg. 3,3, LXX-A şi B au „Daluia", aici doar LXX-A are „Daluia", în timp ce LXX-B oferă varianta „Damniel". Rahlfs reține lecțiunea corectată „Daniel".

3,5-8 Lista fiilor lui David născuți la Ierusalim corespunde celei din 2Rg. 5,14-16.16, dar prezintă anumite diferențe. Pe lângă unele diferențe de transliterare a numelor, aceasta este mai scurtă. Totuşi, având în vedere că v.16a din 2Rg. 5 lipseşte din TM, iar lista din 1Par. 3,5-6 se repetă în 1Par. 14,5-6, atât în LXX, cât şi în TM, lista corectă trebuie să fi fost cea din 1 Par. ♦ „toți patru": de fapt, numai Solomon era fiul Bersabeei. S-a propus emendarea în „al patrulea". ♦ Amiel, tatăl Bersabeei (TM are aici *Bathşūa'*) este numit în 2Rg. 11,3 Eliab. O lectură grăbită a ebr. *'Ēlī'ām*: Amiel este pur şi simplu o inversare a elementelor componente ale numelui.

3,10-16 Aceasta este lista regilor lui Iuda până la exilul în Babilon. Dintre descendenții direcți ai lui Solomon, până la Iosia, lipseşte Atalia, fiica lui Achab şi soția lui Ioram (*cf.* 2Par. 24), pentru că e de altă religie.

3,15 Ioanan nu mai apare nicăieri ca întâi-născut al lui Iosia. Trebuie să fie vorba despre Ioachaz, variantă explicabilă prin ezitarea copistului. În Ier. 22,11, întâiul-născut al lui Iosia primeşte, ca al doilea nume, probabil, pe acela de Sellem.

Ioanan; al doilea, Ioakim; al treilea, Sedekia; al patrulea, Salum. [16] Şi fii ai lui Ioakim: Iechonias, fiul lui, [şi] Sedekias, fiul lui. [17] Şi fii ai lui Iechonias din robie: Salathiel, fiul lui, [18] Melchiram, şi Phadaias, şi Sanesar, şi Iekemia, şi Osamo, şi Denethi. [19] Şi fii ai lui Salathiel: Zorobabel şi Semei. Şi fii ai lui Zorobabel: Mossolamos, şi Anania, şi Salomith, sora lor, [20] şi [încă] cinci: Asube, şi Ool, şi Barachia, şi Asadia, şi Asobaesd. [21] Şi fii ai lui Anania: Phalletia, şi Isaia, fiul lui; Raphaia, fiul lui, şi Orna, fiul lui; Abdia, fiul lui; Sechenia, fiul lui. [22] Şi fiul lui Sechenia: Samaia. Şi fii ai lui Samaia: Chattus, şi Ioel, şi Mari, şi Noadia, şi Saphath, şase. [23] Şi fii ai lui Noadia: Elithenan, şi Ezekia, şi Ezrikam, trei. [24] Şi fii ai lui Elithenan: Oduia, şi Eliasib, şi Phalaia, şi Akun, şi Ioanan, şi Dalaia, şi Anani, şapte.

4 [1] Şi fii ai lui Iuda: Phares, Arson, şi Charmi, şi Or, Subal, [2] şi Raia, fiul lui. Şi lui Subal i s-a născut Ieth, şi lui Ieth i s-au născut Achimi şi Laad. Aceştia s-au născut în Sarath. [3] Şi aceştia, fiii lui Aitam: Iezrael, şi Ragma, şi Iabas, iar pe sora lor o chema Eselebbon. [4] Şi Phanuel [era] tatăl lui Gedor, şi Azer [era] tatăl lui Osan. Aceştia erau fiii lui Or, întâiul-născut al Ephrathei, tatăl lui Baithlaem. [5] Şi Saur, tatăl lui Thecoe, avea două

3,16 Am tradus textul literal, lăsând ca unică soluţie de dezambiguizare conjuncţia copulativă. Sedekias nu este fiul lui Iechonias, cum s-ar putea înţelege în prima instanţă, ci fratele lui şi unchi al lui Sedekias, ultimul rege al Iudeii.

3,17 „Iechonias din robie": gr. Ιεχονια-ασιρ – traducătorul interpretează ca nume propriu ebr. *'assir*, „prizonier".

3,18 „Denethi": ebr. *N^e dhabh^e yāh*.

3,19 TM îl indică pe *P^e dhāyāh* ca tată al lui Zorobabel, fapt care intră în contradicţie cu 2Ezr. 3,2. LXX este consecventă din acest punct de vedere.

3,20 „şi [încă] cinci": nu apare în TM, unde textul începe direct cu antroponimele. Unii traducători au introdus, pentru clarificare, „Fiii lui *M^e şullām*" (*e.g.* BJ, TOB).

4,2 „(Şi lui) Subal": TM are *R^e 'āyāh* (LXX Raia), stabilind descendenţa Subal--Raia-Ieth. *Cf.* şi 2,50-52 unde întâiul-născut al lui Subal (Sobal) este Araa. ♦ „Aceştia s-au născut în Sarath": *litt.* „Acestea [sunt] naşterile din Sarath". ♦ Sarath (ebr. *Ţār^e 'āh*) era o cetate din câmpia lui Iuda, localizată la nord de Wadi al Sarar, în Biblie, Valea Sorec.

4,3-4 Aitam (ebr. *'Ēyţām*) era un sat din ţinutul deluros al lui Iuda, reconstruit de Roboam (2Par. 11,6). Astăzi este identificat cu Qirbet el-Hoh, situat la aproximativ 10 km sud-vest de Ierusalim. Comentatorii consideră că aici lipsesc două nume: cel al lui Or (*Ḥūr*) şi al unui fiu al acestuia, întemeietor al localităţii Aitam. ♦ Gedor („Geddon", Iis. Nav. 15,58) este, de asemenea, o cetate din Iuda.

4,5 *Cf.* 1Par. 2,24 şi nota *ad loc.*

neveste: Aoda şi Thoada. [6] Şi Aoda i-a născut pe Ochazam, şi pe Ephad, şi pe Thaiman, şi pe Astheran. Toţi aceştia [erau] fiii Aodei. [7] Şi fiii Thoadei: Sareth, şi Saar, şi Ethnan. [8] Şi lui Cos i s-au născut Enob şi Sabeba. Şi odraslele fratelui Rechab, fiul lui Iarim. – [9] Şi Igabes a fost mai faimos decât fraţii săi; mama sa i-a dat numele Igabes, zicând: „L-am născut cu durere." [10] Şi Igabes l-a chemat pe Dumnezeul lui Israel, zicând: „Binecuvântează-mă, şi sporeşte-mi hotarele, şi mâna Ta să fie cu mine, şi să ai ştire de mine, ca să nu fiu umilit." Şi Dumnezeu i-a dăruit tot ce a cerut. – [11] Şi lui Chaleb, tatăl Aschei, i s-a născut Machir; acesta [a fost] tatăl lui Assathon. [12] Şi lui Assathon i s-au născut Bathrephan, şi Phessee, şi Thana, părintele cetăţii [lui] Naas, fratele lui Eselon kenezitul: aceştia [erau] bărbaţii din Repha. [13] Şi fii ai lui Kenez: Gothoniel şi Saraia. Şi fii ai lui Gothoniel: Athath. [14] Şi lui Manathi i s-a născut Gophera. Şi lui Saraia i s-a născut

---

4,8 „odraslele": gr. γέννησις (cuvânt rar şi târziu), „progenitură, odraslă". ♦ „fratelui Rechab": ebr. *'Aḥar'ḥēl*: traducătorul a tradus prima parte a numelui, *'Aḥ* („frate").

4,9 „cu durere", în text ὡς γαβες, ebr. *b'-'oṣebh*, „cu durere". Lui Igabes din LXX îi corespunde, în TM, *Ya'bēṣ* şi este acelaşi, prin metateza consoanelor radicale, cu numele precedent Sabeba (TM *Ha-ṣ-Ṣobhēbhāh*).

4,10 Particula greacă ἐάν, de regulă condiţională, are aici (la începutul cererii lui Igabes) valoare exclamativă. Dacă însă e considerată condiţională, trebuie să presupunem o apodoză, inexistentă în text, care va fi conţinut o promisiune a lui Igabes faţă de Dumnezeu („Dacă mă binecuvântezi, ..."). Traducerea nu elimină nici una dintre posibilităţi. ♦ „să ai ştire de mine": gr. ποιήσεις γνῶσιν, *litt.* „vei face cunoaştere / cunoştinţă", adică „să ai la cunoştinţă", „să ai ştire". *Cf.* 1Rg. 2,3: „Dumnezeul cunoaşterilor". TM are „alungă nenorocirea".

4,11 „Chaleb, tatăl Aschei": TM are „*K'lūbh*, fratele lui *Ṣūḥāh*".

4,12 „părintele cetăţii [lui] Naas": Naas (ebr. *Nāḥāṣ*) este o cetate nemenţionată în alt loc: poate fi actualul Der Nahaş (în Valea Arabah). Dacă însă citim „cetatea lui Naas", ne amintim de tatăl surorilor vitrege ale lui David, Abigaia şi Saruia (*cf.* 2Rg. 17,25), cu o generaţie mai bătrâne decât viitorul rege, pe care alte manuscrise greceşti le consideră fiice legitime ale lui Iessai. Poate fi însă şi alt personaj, mai greu de identificat. AB I Chron. (*ad loc.*) interpretează ebr. *'Ir-Nāhāṣ* ca antroponim: „the father of Ir-nahash". ♦ „fratele lui Eselon kenezitul": nu apare în TM.

4,13 Acest Kenez este fratele lui Chaleb, fiul lui Iephonne. ♦ „Athath": la fel şi în TM, dar LXX-L şi Vulg. au în plus „şi Meonothai/Maonathi", continuând în mod firesc genealogia lui Kenez.

4,14 „Ageaddair": lecţiune după LXX-B, reţinută şi de Rahlfs. LXX-A are „Ges Raseim", o transliterare apropiată de ebr. *Gēy' ḥarāṣīm* ♦ „dulgheri": gr. τέκτων poate desemna orice lucrător în lemn, tâmplar, dulgher, sculptor, sau artizan în general.

Ioab, tatăl lui Ageaddair, [numiți astfel] pentru că erau dulgheri. [15] Și fii ai lui Chaleb, fiul lui Iephonne: Era, Ala și Noom. Și fii ai lui Ala: Kenez. [16] Și fiul lui, Geseel, Ameachi, și Zapha, și Zaira, și Eserael. [17] Și fii ai lui Esri: Iether, Morad, și Apher, și Ialon. Și lui Iether i s-a născut Maron, și Semai, și Mareth, tatăl lui Esthemon. [18] Și nevasta lui, adică Adia, l-a născut pe Iared, tatăl lui Gedor, și pe Aber, tatăl lui Sochon, și pe Iecthiel, tatăl lui Zano. Aceștia [erau] fiii Geliei, fiica lui Faraon, pe care a luat-o Mored [de nevastă]. [19] Și fiii femeii lui Iduia, sora lui Nachem. Și Dalia, tatăl Cheilei, și Semeion, tatăl lui Ioman. Și fiii lui Naem, tatăl Cheilei: Agarmi și Esthemoe Machateul. [20] Și fii ai lui Semion: Amnon, și Rana, fiul lui Anan, și Thilon. Și fii ai lui Isei: Zoath și fiii lui Zoath.

[21] Fii ai lui Selom, fiul lui Iuda: Er, tatăl lui Lecha, și Laada, tatăl lui Maresa, și cei născuți ai familiilor *ephrath abac* din casa lui Esoba, [22] [apoi]

4,15 Chaleb al lui Iephonne nu trebuie confundat cu Chaleb, fiul lui Eseron de la 1Par. 2,9. ♦ „Și fii ai lui Ala: Kenez": TM are „fii ai lui *'Elāah* și *Kenaz Q'naz*". ♦ Kenez din acest verset este nepotul lui Chaleb al lui Iephonne.

4,16 „Geseel": se înțelege că Geseel este fiul lui Kenez de la sfârșitul v. 15, dar lecțiunea este nesatisfăcătoare în context. În alte manuscrise (LXX-A și minusc.) apare „Și fiii lui Ialleel [*i.e.* Geseel]: Ziphli, și Zaipha, și Theria, și Eserael". TM are la fel: „Și fiii lui *Y'hallel'ēl*: *Zīph*..."

4,17 „Și lui Iether i s-a născut": TM are „ea a născut". Unii comentatori consideră că e vorba de Gelia (Bithiah), fiica lui Faraon, soția lui Mored / Morad. Maron, Semai și Mareth ar fi astfel fiii Geliei. În acest context, s-ar putea înțelege că în v.18 (TM) e vorba de fiii celeilalte soții a lui Mored („iudeeana"), și că precizarea „aceștia erau fiii Geliei" se referă la fiii enumerați în v. 17 (*cf.* AB I Chron., p. 26 nota 17; p. 29) . ♦ „Esthemon": Εσθεμων este transliterarea ebr. *'Eš'tmoa'*, cetate din Iuda, menționată în Iis. Nav. 15,50 („Escaiman") și în 1Rg. 30,28 („Esthie").

4,18 „adică Adia": TM are „iudeeana". ♦ Lipsesc din listă fiii Geliei. Vezi explicațiile din nota 4,17, dar poate fi vorba și de o lacună atât în textul grecesc, cât și în cel ebraic.

4,19 Verset dificil și în ebr. „Și Dalia, tatăl Cheilei, și Semeion, tatăl lui Ioman. Și fiii lui Naem": nu apare în TM (poate ca rezultat al unei haplografii).

4,20 „fiul lui Anan": TM are *Ben-Hānān*.

4,21-23 În paralel cu genealogiile, pasajul menționează unele bresle de meșteșugari și cetățile în care s-au întemeiat și dezvoltat acestea de-a lungul timpului. Legătura dintre Iuda și Moab amintește de cartea Ruth (*cf.* AB I Chron., p. 30).

4,21 Genealogia de față se leagă de cea începută la 1Par. 2,3, dar cu precizarea că Er, tatăl lui Lecha, nu este același cu Er, fratele lui Selom, de la versetul citat. ♦ „cei născuți ai familiilor": gr. γενέσεις οἰκιῶν, *litt.* „nașterile familiilor / caselor". Unii comentatori (AB I Chron., p. 26 nota 21) înțeleg aici prin „familii" breslele țesătorilor de in (vezi

Ioachim şi bărbaţii din Chozeba, şi Ioas, şi Saraph, care locuiau în Moab şi pe care i-a întors *abederin athukiin.* [23] Ei erau olari şi locuiau în Nataim şi în Gadera, alături de rege, la curtea lui: s-au întărit şi au locuit acolo.

[24] Fii ai lui Simeon: Namuel şi Iamin, Iarib, Zare, Saul. [25] Fiul lui [Saul a fost] Salem, al cărui fiu [a fost] Mabasam, al cărui fiu [a fost] Masma, [26] al cărui fiu [a fost] Amuel, al cărui fiu [a fost] Sabud, al cărui fiu [a fost] Zacchur, al cărui fiu [a fost] Semei. [27] Şi Semei a avut şaisprezece fii şi trei fiice. Însă fraţii lui aveau puţini fii şi familiile lor la un loc nu erau atât de numeroase precum cele ale fiilor lui Iuda. [28] Au locuit în Bersabea, şi [în] Sama, şi [în] Molada, şi [în] Esersual, [29] şi [în] Balaa, şi [în] Boasom, şi [în] Thulad, [30] şi [în] Bathuel, şi [în] Erma, şi [în] Seclag, [31] şi [în] Baithmarchaboth, şi [în] jumătate din Sosim, şi [în] casa Barumseorim. Acestea [erau] cetăţile lor până la domnia lui David. [32] Iar aşezările lor:

---

nota în continuare). ♦ „*ephrath abac*": gr. εφραθ αβακ reprezintă transcrierea unor cuvinte ebraice. TM are *'abhodhat habbuṭ*, „producătorii de in subţire". Alte mss. LXX interpretează ca un nume propriu.

4,22 „locuiau": TM are „erau stăpâni" sau, după altă interpretare, „s-au însurat". ♦ „i-a întors *abederin athukiin*": iarăşi cuvinte ebraice transcrise ca atare. Brenton interpretează: „Le-a schimbat numele în Abederin şi Athukiin." TM are *hadd'bhārīm 'attīqīm*, „lucruri vechi" (AB I Chron., *ad loc.*: „these traditions are old"), dar propoziţia în întregime e greu de interpretat.

4,23 Relaţiile de vasalitate descrise succint aici au fost confirmate de descoperiri arheologice. În diferite zone din Iudeea s-au descoperit în jur de două sute de amfore, cu dedicaţia „pentru rege". Se pare că respectivele amfore conţineau diverse produse (ulei, vin, cereale) ca tribut în natură. De altfel, numele Nataim (ebr. *n'ṭā'īm*, „plantaţii") şi Gadera (*g'dhērāh*, „împrejmuire, ocol") trimit la lucrări agricole.

4,27 „şi trei fiice": TM şi Vulg. au „şase fiice". ♦ Tribul lui Simeon, mai puţin numeros, era aproape absorbit în masa tribului lui Iuda, pe timpul lui David. Dispersia lor în tot Israelul este anunţată de Iacob pe patul de moarte în Gen. 49,7. Simeoniţii nu apar nici în binecuvântarea lui Moise (Deut. 33). Totuşi, sub Ezekias, i-au înfrânt pe amaleciţi (1Par. 4,41-43) şi i s-au alăturat lui Asa în restaurarea Templului (2Par. 15,9). După exil, tribul nu mai este atestat.

4,28-32 Lista cetăţilor simeoniţilor concordă, cu câteva modificări de transliterare, cu cea din Iis. Nav. 19,2-8. Teritoriul pe care îl ocupă este cel din extremitatea sudică a Iudeii. Un semn al integrării lor în Iuda este atribuirea, în Iis. Nav. 15,26-32, a aceloraşi cetăţi fiilor lui Iuda.

4,31 „casa Barumseorim": TM are „în *Bēyth Bire'ī* şi în *Ṣa'arāyim*".

4,32 Am tradus ἔπαυλις prin „aşezare" (*cf.* Iis. Nav. 15,28 şi nota *ad loc.*). Aceste ἐπαύλεις erau mici aşezări rurale, un fel de cătune, dependente de o cetate din preajmă.

Aitam, şi Enremmon, şi Thoccan, şi Aisan, cinci cetăţi. [33] Toate aşezările lor încercuiau acele cetăţi până la Baal. Aceasta este stăpânirea lor şi înscrierea lor. [34] Şi Mosobab, şi Iemoloch, şi Iosia, fiul lui Amasia, [35] şi Ioel (acesta era fiul lui Isabia), fiul lui Saraia, fiul lui Asiel, [36] şi Elioenai, şi Iacaba, şi Iasuia, şi Asaia, şi Ediel, şi Ismael, şi Banaia, [37] şi Zuza, fiul lui Sephei, fiul lui Allon, fiul lui Iedia, fiul lui Samari, fiul lui Samaia. [38] Aceştia, înşiraţi pe nume, erau căpetenii între cei născuţi ai [familiilor] lor şi s-au înmulţit din plin în casele lor părinteşti. [39] Şi au mers până au ajuns în Gerara, până la răsărit de Gai, ca să caute păşuni pentru turmele lor. [40] Şi au găsit păşuni grase şi bune şi pământ întins în faţa lor şi pace şi linişte, pentru că înainte vreme acolo locuiseră [câţiva] dintre fiii lui Cham. [41] Şi, în zilele lui Ezekias, regele din Iuda, au venit cei sus pomeniţi şi le-au lovit [acestora din urmă] casele şi [i-au bătut] pe mineii pe care i-au găsit acolo; şi i-au dat ca anatemă până în ziua de astăzi şi s-au aşezat în locul lor, pentru că acolo [au aflat] păşuni pentru turmele lor. [42] Apoi, din rândul fiilor lui Simeon s-au dus la muntele Seir cinci sute de bărbaţi, în frunte cu Phalettia, şi Noadia, şi Raphaia, şi Oziel, fiii lui Iesi. [43] Şi au bătut rămăşiţa celor scăpaţi ai amaleciţilor şi au locuit acolo până în ziua de astăzi.

Mai multe ἐπαύλεις alcătuiesc hinterlandul (κατάσχησις, „teritoriul, posesiunea, ţinutul") cetăţilor menţionate. ♦ „cinci": totalul de cinci se explică doar dacă în loc de o singură aşezare „Enremmon" se socotesc două, ceea ce e sugerat de grafia corespondentului ebraic *'Ayin Rimmōn*.

4,33 „înscrierea": gr. καταλοχισμός înseamnă „înscriere, înregistrare, recrutare" (neologism). AB I Chron. traduce în mod constant „official genealogy".

4,35 Urmăm lecţiunea stabilită de Rahlfs, dar TM, Vulg, şi LXX-A au „Ioel, Iehu fiul lui Ioşibiah, fiul lui...".

4,39 Gerara era o cetate la 18 km sud-est de Gaza (Gen. 10,19), la poalele munţilor din Iuda. Aici îi înfrânge Asa pe etiopienii conduşi de Zareh (2Par. 14,13-14). ♦ „Gai": TM are „vale".

4,40 Descendenţii lui Canaan, fiul lui Cham (*cf.* Gen. 9,18), sunt locuitorii ancestrali ai Palestinei.

4,41 „Mineii" din LXX (Μινναῖοι) au fost identificaţi cu maoniţii din 2Par. 20,1. Erau un trib arab, numiţi astfel după cetatea Maan, situată la sud-est de Petra. Menţionarea Muntelui Seir din versetul următor indică zona Edom ca centru de desfăşurare a acţiunilor. TM are *m^{e} 'ūnīm*, care poate fi înţeles ca „adăposturi" sau ca numele unei populaţii amintite în 2Cron. 20,1. ♦ „i-au dat ca anatemă": gr. ἀνεθεμάτισαν. *Cf.* nota 2,7.

4,43 Aceasta este unica menţiune biblică a acţiunii antiamalecite a lui Ezekias.

5 [1] Fiii lui Ruben, întâiul-născut al lui Israel: el era întâiul-născut, dar, pentru că s-a suit în patul tatălui său, acesta i-a dat binecuvântarea fiului său Iosif, fiul lui Israel, şi [lui Ruben] nu i s-au [mai] socotit drepturile de întâi--născut. [2] Căci Iuda era tare în putere între fraţii săi şi din el avea să iasă o căpetenie, şi binecuvântarea [i-a fost dată] lui Iosif. [3] Fiii lui Ruben, întâiul--născut al lui Israel: Enoh şi Phallus, Arson şi Charmi. [4] Fii ai lui Ioel: Semei şi Banaia, fiul lui. Şi fii ai lui Gug, fiul lui Semei: [5] fiul lui [a fost] Micha, al cărui fiu a fost Recha, al cărui fiu a fost Baal, [6] al cărui fiu a fost

---

5,1 Cronistul face aluzie la Gen. 35,22 şi explică de ce, deşi întâi-născut, Ruben nu beneficiază de acest drept. Mai mult, autorul trimite şi la episodul binecuvântării fiilor lui Iosif (Gen. 48,5). ♦ „drepturile de întâi-născut": gr. πρωτοτόκια. Pentru acelaşi termen, *cf.* Gen. 25,31-32. Problema drepturilor fiului întâi-născut, precum şi condiţiile transferării acestora asupra altui fiu sunt tratate, printre alţii, de I. Mendelsohn în articolul „On the Preferential Status of the Eldest Son", în *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 156 (1959). Întâiul-născut primea prima şi cea mai bună parte din moştenirea părintească, dar participa apoi şi la împărţirea în mod egal cu fraţii săi a moştenirii rămase. De exemplu, în cazul a doi fraţi, cel mai mare primea două părţi (dreptul de întâi-născut, respectiv jumătate din ce rămânea), în timp ce mezinului îi revenea o singură parte (cealaltă jumătate). În privinţa fiilor lui Iacob, cutuma este parţial respectată, pentru că Iosif (cel care primeşte „binecuvântarea", *cf.* v. următor) va lua două teritorii (pentru cei doi fii ai săi, Manase şi Efraim), dar numărul teritoriilor împărţite rămâne în mod simbolic doisprezece pentru că tribul lui Levi, datorită statului său special, nu participă la moştenire, fiind recompensat în alt fel. *Cf.* AB I Chron., pp. 35-36. ♦ Tribul lui Ruben a ocupat teritoriul din estul Iordanului, fiind mărginit în sud de râul Arnon şi învecinat în nord cu tribul lui Gad (care îi va şi asimila teritoriile destul de repede, după cum lasă de înţeles inscripţia lui Meşa, sec. al IX-lea î.H. – *cf.* AB I Chron., pp. 37, 38).

5,2 „binecuvântarea": TM are *bᵉkhorāh*, „dreptul de întâi-născut". Autorul semnalează poziţia preeminentă politic şi militar a lui Iuda. Totuşi, consecvent principiilor sale religioase, cronistul nu poate trece sub tăcere faptul că drepturile de întâi-născut le-a primit Iosif, chiar dacă urmaşii acestuia din regatul de nord se vor face vinovaţi de apostazie (TM este aici mai explicit decât textul gr.). Constatarea „din el [*i.e.* Iuda] avea să iasă o căpetenie" este o aluzie la marii regi ai lui Israel (David şi Solomon), descendenţi ai lui Iuda; cronicarul se referă la legitimitatea regalităţii iudaice, în contrapartidă cu cea israelită, vinovată de apostazii şi schisme. Pasajul, ca şi Gen. 49,10, a fost interpretat şi în sens mesianic de tradiţia patristică şi rabinică. În locul vagului „căpetenie, conducător", varianta siriacă oferă „regele Mesia (Unsul)".

5,4 „şi Banaia, fiul lui. Şi fii ai lui Gug, fiul lui Semei": TM are „al cărui fiu a fost Gōgh, al cărui fiu a fost *Şimᵉ'ī*". La fel şi Vulg.

5,6 Thaglathphalnasar este transliterarea greacă a lui Tiglatpileser III (nume atestat pe tăbliţe, în asiriană, sub forma *Tukulti-apil-Esharra* care se traduce „încrederea mea este

Beera, pe care l-a strămutat Thaglathphalnasar, regele Asiriei. El era căpetenia [fiilor] lui Ruben. [7] Fraţii lui, din familia lui, după înscrierile lor pe generaţii: căpetenia Ioel, şi Zaharia, [8] şi Balec, fiul lui Ozuz, fiul lui Sama, fiul lui Ioel. Acesta locuia în Aroer, [până] la Nabau şi Beelmaon, [9] iar spre răsărit, până unde începe pustiul de la râul Eufrat, căci avea multe turme în ţinutul Galaad. [10] În zilele lui Saul, [rubeniţii] au purtat război cu vecinii, şi au căzut în mâinile lor cei care locuiau în corturi, până la răsărit de Galaad.

[11] Fiii lui Gad locuiau în faţa acestora, în Basan, până la Selcha. [12] Ioel [a fost] întâiul-născut, şi Sapham al doilea, şi Iani, scribul din Basan, [al treilea]. [13] Şi fraţii lor, după casele familiilor lor: Michael, Mosollam, şi Sebee, şi Ioree, şi Iachan, şi Zue, şi Obed, şapte. [14] Iată fiii lui Abichail, fiul lui Uri, fiul lui Idai, fiul lui Galaad, fiul lui Michael, fiul lui Isai, fiul lui Iuri, fiul lui Zabucham, [15] fiul lui Abdiel, fiul lui Guni: [el era] căpetenia casei familiilor lor. [16] Locuiau în Galaad, în Basan şi în satele lor şi în toate

---

în fiul lui Esharra"). Rege cuceritor al Asiriei, a domnit între 745 şi 727 î.H. şi a fost contemporan cu regele Achaz al lui Iuda (732/1-716/5 î.H.). „Strămutarea" lui Beera ar putea face aluzie la cele relatate la 4Rg. 15,29.

5,7 „după înscrierile lor": *cf.* nota 4,33.

5,8 Aroer este o localitate în Transiordania, pe malul nordic al râului Amon. Sediu al unei familii de rubeniţi, cetatea reprezintă limita sudică a teritoriului lui Ruben. ♦ Beelmaon este transliterarea greacă a numelui localităţii *Ba'al-Me'ōn*, unul dintre oraşele construite de rubeniţi în teritoriul lui Sihon Amoritul (Num. 32,38).

5,9 Galaad este aici mai mult un nume generic pentru Transiordania. Se pare însă că textul face aluzie aici la regiunea din sudul obişnuitei linii de demarcaţie Esebon (ebr. *Heşebōn*) – Marea Moartă, un podiş deluros propice creşterii de animale: vite, oi şi capre.

5,10 „Vecinii" (πάροικοι), cum îi numeşte vag LXX, sunt în TM aşa-numiţii agareni (ebr. *hagᵉri'īm*). Agarenii erau un trib arab din deşertul sirian. Numele lor se trage, după tradiţie, de la Agar, servitoarea egipteană a lui Avraam şi mama lui Ismael, alungată în deşert (Gen.16). Şi în Ps. 82,7 sunt amintiţi, alături de alte popoare, ca duşmani ai lui Israel (*cf.* 1Par. 5,19). Nu este foarte sigur însă că această campanie este aceeaşi cu cea menţionată la v. 19. Nici în LXX, nici în TM nu este clar cine a câştigat războiul. Oricum, tribul lui Ruben a dispărut foarte devreme: o parte a fost integrată în tribul lui Gad, iar rămăşiţe ale lui vor fi dus o viaţă semi-nomadă, până în vremea lui Saul, când probabil au fost înghiţite de „agareni" (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).

5,11 Tribul lui Gad ocupă teritoriul transiordanian de la nord de Ruben. ♦ Basan este regiunea din nord de Galaad, care se întinde în nord până la muntele Aermon (TM Hermon) şi în est până la Selcha.

5,12 „scribul": TM are aici un alt antroponim, *Şāphāṭ*.

5,16 Pasajul ridică o problemă de critică de text remarcabilă. Atât LXX, cât şi textul ebraic tradiţional indică Saronul ca punct de reper pentru teritoriul gadit, ceea ce este

împrejurimile Saronului, până la hotare. [17] Înscrierea lor [s-a făcut] în zilele lui Ioatham, regele lui Iuda, şi în zilele lui Ieroboam, regele lui Israel.

[18] Fiii lui Ruben şi ai lui Gad şi jumătate din tribul lui Manase erau dintre oşteni, bărbaţi care purtau scut şi sabie, trăgeau cu arcul şi erau învăţaţi la război: patruzeci şi patru de mii şapte sute şaizeci care ieşeau la luptă. [19] Şi au purtat război cu agarenii, şi cu itureii, şi cu naphiseii, şi cu nadabeii [20] şi i-au înfrânt: agarenii au fost daţi în mâinile lor, cu toate corturile lor, pentru că, în timpul războiului, [rubeniţii] au strigat către Dumnezeu şi El le-a dat ascultare; căci îşi puseseră nădejdea în El. [21] Şi au luat ca pradă de război cinci mii de cămile, două sute cincizeci de mii de oi şi de capre, două mii de măgari şi o sută de mii de oameni, [22] pentru că mulţi au căzut răniţi; fiindcă războiul era de la Dumnezeu. Şi au locuit în locul [agarenilor] până la strămutare.

[23] Şi jumătate din tribul lui Manase a locuit în ţinutul de la Basan până la Baalermon şi Sanir şi muntele Aermon. Şi s-a înmulţit mult şi în Liban. [24] Şi aceştia erau capii familiilor lor: Opher, şi Isei, şi Eliel, şi Ezdriel, şi

---

imposibil, pentru că Saronul este câmpia fertilă din nord-vestul Palestinei, la sud de Carmel. Dar Deut. 3,9 precizează că fenicienii numesc Sanir sau Sanior (ebr. *Sar^{e}yon*) muntele Hermon (din lanţul Antiliban), formaţiune geologică situată la limita de nord-est a pământului ocupat de israeliţi. Această lecţiune pare cea corectă, în cazul de faţă. Unii comentatori presupun şi o locaţie necunoscută din Transiordania (AB I Chron., p. 34 nota 16). ♦ „hotare": gr. ἔξοδος, *litt.* „ieşire".

5,17 Probabil în două recensăminte diferite, pentru că intervalul dintre moartea lui Ieroboam şi începutul domniei lui Ioatham este de trei ani (743-740 î.H.).

5,19 Înfrânţi de rubeniţi (*cf.* 1Par. 5,10), agarenii se aliază cu vecinii arabi: itureii (descendenţii lui Iettur, fiu al lui Ismael, 1Par. 1,31), naphiseii (descendenţii lui Naphes, fiu al lui Ismael, 1Par. 1,31) şi nadabeii, despre care nu există informaţii precise.

5,20 „şi i-au înfrânt": TM are „şi au fost sprijiniţi împotriva lor".

5,21 „cinci mii de cămile": TM are „din turmele lor, cincizeci de mii...".

5,22 Strămutarea (deportarea) despre care vorbeşte cronicarul poate fi cea parţială, amintită la 4Rg. 15,19-20, care a avut loc în 734 î.H., din porunca lui Tiglatpileser III, sau cea generală sub Sargon (4Rg. 17,6), din 720 î.H.

5,23 Geografia ţinutului ne este familiară din descrierea regiunii ocupate de tribul lui Gad. Baalermon este identificabil cu Baal-Gad şi reprezintă graniţa de nord a Israelului, de la poalele muntelui Hermon (din lanţul Antiliban) şi la vest de acesta. Jumătatea în discuţie a tribului lui Manase ocupă, prin urmare, teritoriul Basanului şi al întregului Galaad. ♦ „şi în Liban": nu apare în TM.

5,24 „tari în putere": gr. ἰσχυροὶ δυνάμει. Sintagma apare frecvent în LXX. În funcţie de context, ea poate avea diferite sensuri: războinici de elită, oameni bine instruiţi (expresia este aplicată leviţilor, *cf.* 9,13), bărbaţi de seamă, capabili etc.

Iermia, şi Oduia, şi Iediel, bărbaţi tari în putere, bărbaţi vestiţi, căpetenii ale caselor familiilor lor.

[25] Dar au greşit faţă de Dumnezeul părinţilor lor şi s-au desfrânat după zeii popoarelor pământului [acela], pe care Dumnezeu le-a alungat din faţa lor. [26] Atunci Dumnezeul lui Israel a stârnit duhul lui Phaloch, regele Asiriei, şi duhul lui Thaglathphalnasar, regele Asiriei, şi a strămutat tribul lui Ruben, pe cel al lui Gad şi jumătate din cel al lui Manase şi i-a dus în Chalach şi Chabor şi la râul Gozan, [unde locuiesc] până în ziua de astăzi.

[27] Fii ai lui Levi: Gedson, Caath şi Merari. [28] Şi fii ai lui Caath: Ambram şi Issaar, Chebron şi Oziel. [29] Şi fii ai lui Ambram: Aaron, şi Moise, şi Mariam. Şi fii ai lui Aaron: Nadab şi Abiud, Eleazar şi Ithamar. [30] Lui Eleazar i s-a născut Phinees, lui Phinees i s-a născut Abisu, [31] lui Abisu i s-a născut Bocai, lui Bocai i s-a născut Ozi, [32] lui Ozi i s-a născut Zaraia, lui Zaraia i s-a născut Mariel, [33] şi lui Mariel i s-a născut Amaria, şi lui Amaria i s-a născut Achitob, [34] şi lui Achitob i s-a născut Sadoc, şi lui Sadoc i s-a născut Achimaas, [35] şi lui Achimaas i s-a născut Azarias, şi lui Azarias i s-a născut Ioanas, [36] şi lui Ioanas i s-a născut Azarias: acesta a fost preot în Casa [Domnului] pe care a zidit-o Solomon în Ierusalim. [37] Şi lui Azarias i s-a născut Amaria, şi lui Amaria i s-a născut Achitob, [38] şi lui Achitob i s-a născut Sadoc, şi lui Sadoc i s-a născut Salom, [39] şi lui Salom i s-a născut Chelkias, şi lui Chelkias i s-a născut Azarias, [40] şi lui Azarias i s-a născut Saraias, şi lui Saraias i s-a născut Iosadac. [41] Şi Iosadac a mers în strămutare după ce Iuda şi Ierusalimul [au căzut] sub mâna lui Nabucodonosor.

5,26 Cei doi regi asirieni numiţi în verset sunt una şi aceeaşi persoană: Tiglatpileser III. Celălalt nume al regelui, Phaloch, corespunde formei Phul din 4Rg. 15,19. În cronica babiloniană, el apare sub numele de Pulu. Regii asirieni care stăpâneau şi peste Babilon îşi luau frecvent două nume, ca rege al Asiriei, respectiv al Babilonului. ♦ Autorul confundă cele două deportări: cea a triburilor din Transiordania (734 î.H.), de către regele sus-amintit, şi cea a întregului regat din nord de către Salmanasar şi Sargon al II-lea (721 î.H.). ♦ Chalach este asirianul Halahhu, oraş şi district la nord-est de Ninive. ♦ Chabor (azi Habur) este un râu care curge prin provincia asiriană Gozan, colectând apele unor pâraie care străbat regiunea de la sud-vest de cursul mijlociu al Eufratului. ♦ După *Hābhōr*, TM are „şi *Hārā*".

5,41 TM are „*Y^ehōṭādhāq* a plecat când YHWH a strămutat Iuda şi Ierusalimul prin mâna lui *N^ebhukhadh^ene'ṭṭar*."

6 [1] Fii ai lui Levi: Gedson, Caath şi Merari. [2] Şi acestea sunt numele fiilor lui Gedson: Lobeni şi Semei. [3] Fii ai lui Caath: Ambram şi Issaar, Chebron şi Oziel. [4] Fii ai lui Merari: Mooli şi Omusi. – Şi familiile lui Levi după întemeietorii lor sunt acestea: [5] [urmaşii] lui Gedson: Lobeni, al cărui fiu [a fost] Ieeth, al cărui fiu [a fost] Zemma, [6] al cărui fiu [a fost] Ioach, al cărui fiu [a fost] Addi, al cărui fiu [a fost] Zara, al cărui fiu [a fost] Iethri. – [7] Fii ai lui Caath: Aminadab, al cărui fiu [a fost] Core, al cărui fiu [a fost] Asir, [8] al cărui fiu [a fost] Elcana, al cărui fiu [a fost] Abiasaph, al cărui fiu [a fost] Asir, [9] al cărui fiu [a fost] Thaath, al cărui fiu [a fost] Uriel, al cărui fiu [a fost] Ozia, al cărui fiu [a fost] Saul. [10] Şi fiii lui Elcana: Amasi şi Achimoth, [11] al cărui fiu [a fost] Elcana, al cărui fiu [a fost] Suphi şi al cărui fiu [a fost] Naath, [12] al cărui fiu [a fost] Eliab, al cărui fiu [a fost] Idaer, al cărui fiu [a fost] Elcana. [13] Fii ai lui Samuel: Sani, întâiul-născut, şi Abia. – [14] Fiii lui Merari: Mooli, al cărui fiu [a fost] Lobeni, al cărui fiu [a fost] Semei, al cărui fiu [a fost] Oza, [15] al cărui fiu [a fost] Somea, al cărui fiu [a fost] Aggia, al cărui fiu [a fost] Asaia.

6,1-15 Cronistul alcătuieşte aici lista descendenţilor lui Levi, de mâna a doua, faţă de linia Caath – Aaron prezentată la 1Par. 5,27 şi urm. Aflăm aici de urmaşii lui Gedson, de o linie colaterală a urmaşilor lui Caath şi, în fine, de urmaşii lui Merari.

6,4 „familiile lui Levi după întemeietorii lor": *litt.* „familiile lui Levi după familiile lor".

6,7 „Fii ai lui Caath: Aminadab...": lecţiune după LXX-B, la fel cu TM şi Vulg., dar Aminadab nu este amintit printre fiii lui Caath nici la 5,28, nici la 6,3. Din linia genealogică prezentată la 6,22-23 se înţelege că este vorba de Issaar. LXX-A are „Issaar", lecţiune corectă.

6,13 „Fii ai lui Samuel": inserarea genealogiei lui Samuel pare o articulare artificială (de remarcat faptul că descendenţa lui Elcana nu este continuată aici cu formula obişnuită „al cărui fiu a fost Samuel"). Samuel este inclus în descendenţa levitică, deşi după 1Rg. 1,1 (*cf.* şi nota 1,1b *ad loc.*) el aparţine tribului lui Efraim. Unii comentatori, departe de a considera aceasta drept o situaţie excepţională, găsesc aici mărturia unei „vechi tradiţii" conform căreia puteau îndeplini funcţii levitice (şi chiar preoţeşti) şi cei care nu erau descendenţi „de sânge" ai lui Levi, dar dovediseră anumite merite în slujirea lui Dumnezeu şi în comunitate (*cf.* AB I Chron., p. 46; de asemenea, W.F. Albright, *Archaelogy and the Religion of Israel*, 1942, pp. 109 şi urm.). Ipoteza ar putea fi susţinută şi de alte referinţe biblice: Jud. 17,1-5 (preotul din casa lui Micha); 2Sam. 8,18 TM (despre fiii lui David se spune că erau preoţi); 2Rg. 20,26 (un „preot al lui David" care era din tribul lui Manase; *cf.* şi nota *ad loc.*). ♦ Genealogia prezentată în vv. 10-13 prezintă unele diferenţe faţă de cea reluată mai jos, în vv. 18-23, precum şi de cea din 1Rg. 1,1. ♦ „Sani, întâiul-născut": TM are *habb^{e}khor wa-şenî*, „întâiul-născut şi al doilea". Întâiul-născut al lui Samuel este Ioel (*cf.* 1Rg. 8,1, dar şi v. 18 *infra*).

[16] Aceştia sunt cei pe care David i-a rânduit peste cântăreţii din Casa Domnului, când a aşezat chivotul, [17] şi ei slujeau în faţa cortului mărturiei cu instrumente muzicale, până când Solomon a zidit Casa Domnului în Ierusalim şi ei stăteau [în templu], după rânduiala lor, la slujbele lor. [18] Şi dintre fiii lui Caath, aceştia şi fiii lor erau cei rânduiţi: Aiman, cântăreţ de psalmi, fiul lui Ioel, fiul lui Samuel, [19] fiul lui Elcana, fiul lui Edad, fiul lui Eliel, fiul lui Thie, [20] fiul lui Suph, fiul lui Elcana, fiul lui Meth, fiul lui Amasias, [21] fiul lui Elcana, fiul lui Ioel, fiul lui Azaria, fiul lui Saphania, [22] fiul lui Thaath, fiul lui Asir, fiul lui Abiasaph, fiul lui Core, [23] fiul lui Issaar, fiul lui Caath, fiul lui Levi, fiul lui Israel. – [24] Şi Asaph, fratele lui [Aiman], stătea de-a dreapta lui; Asaph [a fost] fiul lui Barachia, fiul lui Samaa, [25] fiul lui Michael, fiul lui Maasia, fiul lui Melchia, [26] fiul lui Athani, fiul lui Zarai, fiul lui Adia, [27] fiul lui Aithan, fiul lui Zamma, fiul lui Semei, [28] fiul lui Echa, fiul lui Gedson, fiul lui Levi. – [29] Fiii lui Merari, fratele lor [, stăteau] în stânga: Aithan, fiul lui Kisai, fiul lui Abdi, fiul lui Maloch, [30] fiul lui Asebi, fiul lui Amessia, fiul lui Chelkias, [31] fiul lui Amasai, fiul lui Bani, fiul lui Semmer, [32] fiul lui Mooli, fiul lui Musi, fiul lui Merari, fiul lui Levi.

[33] Şi fraţii lor leviţi, după casele familiilor lor, au fost însărcinaţi cu toată munca de slujire la cortul Casei lui Dumnezeu. [34] Aaron şi fiii lui tămâiau

---

6,16-32 Se reiau genealogiile celor trei fii ai lui Levi prezentate mai sus şi se insistă asupra celor trei familii de cântăreţi din Templu, despre ale căror îndatoriri citim la 1Par. 25,1-6. Listele sunt expuse în ordine inversă faţă de cele de mai sus, cu anumite diferenţe.

6,17 „în faţa cortului mărturiei": *litt.* „în faţa cortului casei mărturiei". *Cf.* şi v. 33: „cortul Casei lui Dumnezeu".

6,18 „cântăreţ de psalmi": gr. ψαλτῳδός – neologism care apare numai în Par., ca şi verbul corespunzător.

6,24 Aiman este frate cu Asaph, în sensul apartenenţei amândurora la acelaşi trib.

6,29-32 Această listă a merariţilor nu este aceeaşi cu cea de la 1Par. 6,14-15, pentru că aici sunt prezentaţi descendenţii lui Musi, fiul lui Merari, iar dincolo urmaşii lui Mooli, fratele lui Musi. Musi a avut un fiu, Mooli, care nu trebuie confundat cu fratele lui Musi.

6,29 „Aithan": acest al treilea cântăreţ este numit, la 25,1, „Idithon".

6,34 „tămâiau peste altarul arderilor de tot": gr. θυμιῶντες ἐπὶ τὸ θυσιστήριον... Vb. θυμιάζω înseamnă „a tămâia", „a arde tămâie", dar şi în general „a arde producând fum" (*cf.* LSJ). Arderile de tot erau considerate „mireasmă plăcută pentru Domnul" (*cf.* Lev. 1,9), încât, în acest context, se poate înţelege şi „ardeau jertfe pe altarul arderilor de tot şi tămâie pe...". ♦ „la toate slujbele din": *litt.* „la toate muncile din". Am tradus „slujbe" prin apropierea de sintagma „muncile de slujire" din v. anterior. ♦ „împăcare":

peste altarul arderilor de tot şi peste altarul tămâierii la toate slujbele din Sfânta Sfintelor şi la [toate slujbele de] împăcare pentru Israel, după toate cele pe care le-a poruncit Moise, slujitorul lui Dumnezeu. [35] Şi aceştia [au fost] fiii lui Aaron: Eleazar, al cărui fiu [a fost] Phinees, al cărui fiu [a fost] Abisos, [36] al cărui fiu [a fost] Bocai, al cărui fiu [a fost] Ozi, al cărui fiu [a fost] Zaraia, [37] al cărui fiu [a fost] Mariel, al cărui fiu [a fost] Amaria, al cărui fiu [a fost] Achitob, [38] al cărui fiu [a fost] Sadoc, al cărui fiu [a fost] Achimaas.

[39] Şi acestea sunt aşezările lor, după satele şi hotarele lor. Fiilor lui Aaron din familia lui Caath – căci aşa le-au căzut sorţii – [40] li s-a dat Hebronul din Iuda şi împrejurimile lui. [41] Şi lui Chaleb, fiul lui Iephone, i s-au dat câmpiile şi satele ce ţin de cetate. [42] Şi fiilor lui Aaron li s-au mai dat şi cetăţile de scăpare, Hebron, şi Lobna şi împrejurimile ei, şi Selna şi împrejurimile ei, şi Esthamo şi împrejurimile ei, [43] şi Iethar şi împrejurimile ei, şi Dabir şi împrejurimile ei, [44] şi Asan şi împrejurimile ei, şi Attan şi împrejurimile ei, şi Basamus şi împrejurimile ei, [45] iar de la tribul lui Beniamin, Gabeea şi împrejurimile ei, şi Galemeth şi împrejurimile ei, şi

---

gr. ἐξιλάσκομαι, „a împăca, a îmbuna", „a împăca pe cineva aducând o jertfă". Termen tehnic din vocabularul sacrificial al LXX, tradus uneori în vechile versiuni româneşti prin „a ispăşi", echivalenţă însă nesatisfăcătoare în domeniul cultic iudaic prin faptul că este conotată în limbajul uzual prin apropierea de sensul creştin al „ispăşirii". *Cf.* Gen. 32,21; Lev. 1,4; 4,20 şi nota *ad loc.* pentru corespondentul din TM; Num. 5,8 („berbecul de împăcare"); 6,11 etc.

6,35-38 Lista urmaşilor lui Aaron este aproape identică cu cea de la 5,30-34. Cronistul insistă asupra descendenţei aaronite a lui Sadoc, a cărui familie sacerdotală o va înlocui pe cea abiatharidă în timpul lui Solomon (3Rg. 2,35). Pentru disputa dintre sadociţi şi abiatharizi, *cf.* „Introducere la 2 Regi. IV" şi nota 8,17 la 2Rg. Pentru Sadoc, vezi şi nota 16,39.

6,39-66 Lista cetăţilor atribuite leviţilor este paralelă cu cea din Iis. Nav. 21,10-39, cu unele modificări.

6,39 „satele": TM are „taberele/sălaşele".

6,40 „împrejurimi", gr. περισπόρια. Termen tehnic rezervat pentru terenul necultivat dimprejurul cetăţilor levitice, teren cu un statut special (era inalienabil), spre deosebire de „câmpiile" (terenurile cultivate, vezi versetul următor) care ţineau de cetăţi. *Cf.* notele 14,4; 21 şi 21,11 la Iis. Nav.

6,41 La fel şi în TM, care este consecvent cu Ios. 21,11-12, spre deosebire de LXX care spune în Iis. Nav. *loc. cit.* că „împrejurimile" Hebronului au fost date tot lui Chaleb.

6,42 Dintre cetăţile de scăpare menţionate în Iis. Nav. 20,7-8, aici figurează numai Hebronul.

6,44 „Attan" nu are corespondent în TM.

Anchoch şi împrejurimile ei. Toate cetăţile lor erau treisprezece cetăţi, după familiile lor.

46 Iar celorlalţi fii ai lui Caath din familiile acestui trib le-au căzut la sorţi zece cetăţi din jumătatea tribului lui Manase. – 47 Şi fiilor lui Gedson, după familiile lor, [le-au căzut la sorţi] treisprezece cetăţi, din tribul lui Issachar, din tribul lui Aser, din tribul lui Neftali, din tribul lui Manase, în Basan. – 48 Şi fiilor lui Merari, după familiile lor, le-au căzut la sorţi douăsprezece cetăţi, din tribul lui Ruben, din tribul lui Gad, din tribul lui Zabulon.

49 Şi fiii lui Israel le-au dat leviţilor cetăţile şi împrejurimile lor. 50 Le-au dat, prin tragere la sorţi, din tribul fiilor lui Iuda şi al fiilor lui Simeon, acele cetăţi care au fost numite. – 51 [Unora] din familiile fiilor lui Caath [li s-au dat] cetăţi ale hotarelor lor din tribul lui Efraim. 52 Şi li s-au dat cetăţile de scăpare: Sychem şi împrejurimile ei, în muntele lui Efraim, şi Gazer şi împrejurimile ei, 53 şi Iecmaam şi împrejurimile ei, şi Baithoron şi împrejurimile ei, 54 şi Eglam şi împrejurimile ei, şi Gethremmon şi împrejurimile ei; 55 iar din jumătatea tribului lui Manase, Anar şi împrejurimile ei, şi Ieblaam şi împrejurimile ei, după familiile celorlalţi fii ai lui Caath. – 56 Fiilor lui Gedson [li s-a dat] de la familiile din jumătatea tribului lui Manase [cetatea] Golan din Basan şi împrejurimile ei, şi Aseroth şi împrejurimile ei; 57 iar de la tribul lui Issachar, [cetatea] Kedes şi împrejurimile ei, şi Deberi şi împrejurimile ei, 58 şi Dabor şi împrejurimile ei, şi Anam şi împrejurimile ei; 59 iar de la tribul lui Aser, [cetatea] Masal şi împrejurimile ei, şi Abaran şi împrejurimile ei, 60 şi Icac şi împrejurimile ei, şi Roob şi împrejurimile ei; 61 iar de la tribul lui Neftali, [cetatea] Kedes din Galileea şi împrejurimile ei, şi Chamot şi împrejurimile ei, şi Cariathaim şi împrejurimile ei. – 62 Şi celorlalţi fii ai lui Merari, [li s-a dat] de la tribul lui Zabulon, [cetatea] Remmon şi împrejurimile ei, şi Thachia şi împrejurimile ei; 63 iar

---

6,46 În pasajul paralel din Iis. Nav. 21,5, cele zece cetăţi primite de „ceilalţi fii ai lui Caath" sunt şi de la tribul lui Efraim şi de la cel al lui Dan, nu numai de la jumătatea tribului lui Manase.

6,47 Prin „tribul Manase, în Basan" se înţelege jumătatea tribului lui Manase care locuia în ţinutul Basan, la est de Iordan.

6,50 „din tribul fiilor lui Iuda şi al fiilor lui Simeon": TM are în plus „şi din tribul fiilor lui Beniamin".

6,63 „la apus": TM are „la răsărit". Ierihonul este la apus de Iordan (de unde, probabil, modificarea din LXX), dar teritoriile lui Ruben sunt de cealaltă parte, spre răsărit.

dincolo de Iordan, [către] Ierihon, la apus de Iordan, de la tribul lui Ruben [cetatea] Bosor din deşert şi împrejurimile ei, şi Iasa şi împrejurimile ei, [64] şi Cademoth şi împrejurimile ei, şi Mophaath şi împrejurimile ei; [65] iar de la tribul lui Gad, [cetatea] Ramoth din Galaad şi împrejurimile ei, şi Maanaim şi împrejurimile ei, [66] şi Esebon şi împrejurimile ei şi Iazer şi împrejurimile ei.

7 [1] Şi fii ai lui Issachar: Thola, şi Phua, şi Iasub, şi Semeron, patru. [2] Şi fii ai lui Thola: Ozi, şi Raphaia, şi Ieriel, şi Iemu, şi Iebasam, şi Samuel, căpetenii ale caselor familiilor lor dinspre Thola, tari în putere, după generaţiile lor. Numărul lor, în zilele lui David, era de douăzeci şi două de mii şase sute. [3] Şi fii ai lui Ozi: Iezria, şi fii ai lui Iezria: Michael, şi Obdia, şi Ioel, şi Iesia, cinci, toţi căpetenii. [4] La ei, după generaţiile lor şi după casele lor părinteşti, erau viteji ca să rânduiască oaste de război treizeci şi şase de mii, pentru că aveau multe femei şi fii. [5] Şi fraţii lor în toate familiile lui Issachar, tari în putere, erau cu toţii optzeci şi şapte de mii.

[6] [Fii ai lui] Beniamin: Bale, şi Bachir, şi Iadiel, trei. [7] Fii ai lui Bale: Asebon, şi Ozi, şi Oziel, şi Ierimoth, şi Uri, cinci, căpetenii ale caselor părinteşti, tari în putere. Numărul lor era de douăzeci şi două de mii treizeci

---

7,1 „fii ai lui Issachar": *litt.* „ai fiilor lui Issachar" (după LXX-A reţinută de Rahlfs), lecţiune identică în TM, LXX-B şi LXX-L. Tribul lui Issachar, al cincilea fiu al lui Iacob şi al Leei, ocupă teritoriul dintre Muntele Gelbue (TM Gilboa) şi dealurile din Galileea inferioară, la est de Valea Izreel. Uneori incluşi în liste alături de tribul lui Zabulon. Manase se extinde spre nord şi în teritoriul lui Issachar, care avea în stăpânire şaisprezece cetăţi (Iis. Nav. 19,17-23). Cei patru fii ai lui Issachar sunt menţionaţi şi în Gen. 46,13 şi Num. 26,19-21. ♦ Thola acesta nu trebuie confundat cu Thola, fiul lui Phua, judecător vreme de 23 de ani, după moartea lui Abimelech (Jud. 10,1).

7,2 Se dă numărul din vremea lui David, ceea ce înseamnă că datele Cronistului provin din documente oficiale.

7,3 „cinci": este numărat şi tatăl, alături de cei patru fii.

7,6-12 O primă genealogie a tribului lui Beniamin, care pregăteşte prezentarea înaintaşilor lui Saul (1Par. 8,1-40 şi 9,35-44). Există multe informaţii despre tribul lui Beniamin, din păcate fragmentare şi neconcordante: dacă Gen. 46,21 enumeră trei fii ai lui Beniamin, Num. 26,42-43 menţionează patru fii, 1Par. 7,6 transcrie trei fii, dintre care unul, Iadiel, nu apare nicăieri în listele din Pentateuh, iar 1Par. 8,1-2 oferă numele a cinci fii ai lui Beniamin. Teritoriul pe care l-au ocupat se afla la nord de Iuda, în trecătorile dintre muntele Efraim şi dealurile din Iuda. Tribul de proveniență al lui Saul a avut un rol important în conflictele cu filistenii şi i-a rămas fidel regelui în conflictul cu David, cu puţine excepţii, menţionate în 1Par. 12,2-7.

şi patru. [8] Şi fii ai lui Bachir: Zamarias, şi Ioas, şi Eliezer, şi Elithenan, şi Amaria, şi Ierimoth, şi Abiu, şi Anathoth, şi Gemeeth. Toţi aceştia, fiii lui Bachir. [9] Iar numărul lor, după generaţiile lor, căpetenii ale caselor familiilor lor, tari în putere, douăzeci de mii două sute. [10] Şi fii ai lui Iadiel: Balaan. Şi fii ai lui Balaan: Iaus, şi Beniamin, şi Aoth, şi Chanana, şi Zaithan, şi Ramessai, şi Achisaar. [11] Cu toţii, fiii lui Iadiel, căpetenii ale familiilor lor, tari în putere, şaptesprezece mii două sute care ieşeau cu oştirea la război. [12] Şi Sapphin, şi Apphin, şi fiii lui Raom; fiul acestuia[era] Aer.

[13] Fii ai lui Neftali: Iasiel, şi Goni, şi Issier, şi Salom, fii [avuţi] cu Balaa.

[14] Fii ai lui Manase: Aseriel, pe care l-a născut concubina lui, siriana; [ea] l-a născut şi pe Machir, tatăl lui Galaad. [15] Şi Machir a luat nevastă pentru Amphin şi Mamphin, iar numele surorii lui era Moocha. Pe cel de-al doilea [fiu al lui Machir] îl chema Salpaad, iar lui Salpaad i s-au născut [numai] fiice. [16] Iar Moocha, nevasta lui Machir, a mai născut un fiu, căruia i-a pus numele Phares. Numele fratelui lui era Soros; fiul acestuia: Ulam. [17] Şi fii ai lui Ulam: Badan. Aceştia erau fiii lui Galaad, fiul lui Machir, fiul lui Manase. [18] Şi sora lui, Malecheth, i-a născut pe Isadec, şi pe Abiezer, şi pe Maela. [19] Şi fiii lui Semira erau: Iaaim, şi Sychem, şi Lakei, şi Aniam.

7,10 „Aoth": acest Aoth ar putea fi una şi aceeaşi persoană cu Aod, fiul lui Gera, menţionat la 1Par. 8,6 şi Jud. 3,15 şi urm., conducătorul revoltei împotriva ocupaţiei moabite, din vremea Judecătorilor.

7,12-13 Pasaj controversat, greu inteligibil, pentru că este lacunar. Sapphin şi Apphin corespund ebr. *Şuppim* şi *Ḥuppim*. În Gen. 46,21 le corespund Mamphin şi Ophimin (ebr. *Muppīm* şi *Ḥuppīm*). Pe de altă parte, precizarea din v. 13, „fii [avuţi] cu Balaa", este surprinzătoare, pentru că Neftali şi Dan au fost fiii Balaaei (Balla în Gen. 46,25). Precizarea ar putea avea sens doar dacă se presupune că înainte de fiii lui Neftali ar fi fost enumeraţi fiii lui Dan, ca în Gen. 46,23-25. De aceea s-a presupus şi că versetul 12 este rămăşiţa unei liste a urmaşilor lui Dan (Num. 26,46-47), care altfel nu apare în Par. (*cf.* TOB, nota *ad loc.*; *cf.* AB I Chron., p. 54).

7,13 Din tribul lui Neftali sunt amintiţi doar cei din Gen. 46,24.

7,14-16 De asemenea un pasaj controversat, care conţine genealogiile tribului lui Manase, fiul lui Iosif. Se pare că Amphin şi Mamphin reprezintă o reluare eronată a cuplului misterios dinainte, Sapphin şi Apphin, o eroare a copistului. Apoi nu se ştie cine este Aseriel. Pasajele corespunzătoare din Gen. 46,20 şi Num. 26,33 îl indică pe Machir ca fiu al lui Manase. De asemenea, Salpaad este, în Num. 26,37, nepotul lui Galaad, fiul lui Machir, de unde şi conjectura unei lacune în textul din 1Par.

7,16 „Ulam": TM are „*'Ūlām* şi *Rāqem*".

[20] Şi fii ai lui Efraim: Sothala, al cărui fiu [a fost] Barad, al cărui fiu [a fost] Thaath, al cărui fiu [a fost] Eleada, al cărui fiu [a fost] Nomee, [21] al cărui fiu [a fost] Zabed, al cărui fiu [a fost] Sothele, şi Ezer, şi Elead. Pe ei i-au omorât oamenii din Geth, născuţi în ţinutul acela, pentru că au coborât să le ia turmele. [22] Şi Efraim, tatăl lor, i-a plâns multe zile şi fraţii lui au venit să-l mângâie. [23] Apoi a intrat la nevasta lui şi ea a rămas grea şi a născut un fiu, căruia i-a dat numele Baraga, căci [el zicea] „întru nenorociri s-a născut în casa mea". [24] Şi între cei rămaşi a zidit cetăţile Baithoronul de Jos şi [Baithoronul] de Sus. Şi fii ai lui Ozan: Seera, [25] al cărui fiu [a fost] Raphe, ai cărui fii [au fost] Raseph şi Thale, al cărui fiu [a fost] Thaen. [26] Fiul acestuia, Laadan, a avut ca fiu pe Amiud, al cărui fiu [a fost] Elisama, [27] al cărui fiu [a fost] Num, al cărui fiu [a fost] Iesue. [28] Iată şi ţinuturile şi aşezările lor: [cetatea] Baithel şi satele ei; la răsărit – Naaran; spre apus – Gazer şi satele ei; şi Sychem şi satele ei, până la Gaia şi la satele ei. [29] Şi până la hotarele fiilor lui Manase: Baithsaan şi satele ei, Thaanach şi satele ei, Balad şi satele ei, Mageddo şi satele ei, Dor şi satele ei: în acestea au locuit fiii lui Iosif, fiul lui Israel.

[30] Fii ai lui Aser: Iemna, şi Isua, şi Isui, şi Beriga, şi sora lor, Sore. [31] Şi fii ai lui Beriga: Chaber şi Melchiel; acesta a fost tatăl lui Berzaith. [32] Şi lui Chaber i s-au născut Iaphalet, şi Samer, şi Chotam, şi sora lor, Sola. [33] Şi

---

7,20-23 Listă genealogică mai bogată decât în Num. 26,39-40 sau Gen. 46,20.

7,23 „Baraga": gr. Βαραγα este transliterarea ebr. *Bᵉrī'āh*, pus în legătură cu expresia *bᵉrā'āh*, „întru nenorocire".

7,24 „între cei rămaşi": TM are *Şe'erāh* care poate desemna o rudă de sex femeiesc, în cazul nostru, probabil, fiica lui Efraim sau sora lui Baraga, dar poate fi şi un nume propriu. Traducătorul a legat cuvântul de verbul *şā'ār*, „a rămâne". În Biblie (TM), e singura femeie ctitor de cetăţi. ♦ „Baithoron": cele două cetăţi, Baithoronul de Sus, situată la 16 km nord-vest de Ierusalim, şi Baithoronul de Jos au fost reconstruite de Solomon (2Par. 8,5) şi fortificate de evrei după exil (Iud. 4,4). ♦ „Şi fii ai lui Ozan: Seera" (lecţiune după LXX-B reţinută de Rahlfs): TM are *'Uzzēn Şe'erāh*. LXX-L are και την ερσααδρα, „şi [cetatea] Ersaadra", probabil o transliterare pentru *'Uzzēn Şe'erāh*.

7,27 Iesue este aceeaşi persoană cu Iisus Nave (în ebr. *Yᵉhōşua'*, fiul lui *Nūn*), succesorul lui Moise (Deut. 31,1-8 şi Iis. Nav. 1,1-9). Pentru numele Iesue/Iosua/Iisus, *cf.* „Introducere, I" la cartea Iisus Nave.

7,29 Aşa cum reiese din Iis. Nav. 17,11, cetăţile enumerate aici aparţineau tribului lui Manase. ♦ „Balad" nu are corespondent în TM.

7,30-40 Sunt prezentaţi descendenţii lui Aser, al optulea fiu al lui Iacob, cu Zelpha (Gen. 30,13).

fii ai lui Iaphalet: Phesechi, Bamael şi Asith. Aceştia [erau] fiii lui Iaphalet. [34] Şi fii ai lui Semmer: Achiuraoga, şi Oba, şi Aram, [35] şi Baneelam, [ai cărui] fraţi [erau] Sopha, şi Imana, şi Selles, şi Amal. [36] Fii ai lui Sopha: Chuchi, Arnaphar, şi Sual, şi Bari, şi Imare, [37] Sobal, şi Od, şi Semma, şi Salisa, şi Iethran, şi Beera. [38] Şi fii ai lui Iether: Iphina, şi Phaspha, şi Ara. [39] Şi fii ai lui Ola: Orech, Aniel şi Rasia. [40] Toţi aceştia [erau] fiii lui Aser, toţi căpetenii ale familiilor, [bărbaţi] aleşi şi tari în putere, căpetenii de frunte. Numărul celor care se puteau rândui de război era de douăzeci şi şase de mii.

8 [1] Lui Beniamin i s-au născut Bale, întâiul-născut, şi Asbel, al doilea, Aara, al treilea, [2] Noa, al patrulea şi Raphe, al cincilea. [3] Şi fii ai lui Bale erau: Ader, şi Gera, şi Abiud, [4] şi Abisue, şi Nooma, şi Achia, [5] şi Gera, şi Sopharphac, şi Oim. – [6] Aceştia sunt fiii lui Aod; ei erau căpetenii ale familiilor care locuiau în Gabeea, şi i-au strămutat pe ei în Manachat: [7] Nooma, şi Achia, şi Gera. El i-a strămutat şi i s-au născut Naana şi Achichod. [8] Şi lui Saarem i s-au născut fii în câmpia Moab, după ce a alungat pe Osim şi pe Baada, nevasta lui. [9] Iar din Ada, nevasta lui, i s-au născut Iobab, şi

---

7,34 „Achiuraoga": TM are „*'Aḥī* şi *Rāwh^{e}gāh*".

7,35 „Baneelam, [ai cărui] fraţi": TM are *ben-Hēlem 'āhīw*, „fiul lui *Hēlem*, fratele său". La fel şi LXX-L: „fiul lui Elam".

8,1 Genealogie diferită faţă de cele menţionate la 1 Par. 7,6 (*cf.* nota 7,6-12). Textul insistă în special asupra ascendenţei lui Saul.

8,3 „Abiud": TM are *'Abhīhūdh*: cum *'abh* înseamnă „tată", iar după Jud. 3,15 *'Ēhūdh* (Aod) este fiul lui *Gērā'*, s-a propus interpretarea „tatăl lui Ehud".

8,6 Despre Aod, vezi nota la 1Par. 7,10. ♦ Episodul strămutării fiilor lui Aod scapă oricărei explicaţii. Unii comentatori (AB I Chron., p. 60) cred că ar putea fi o aluzie la soarta beniaminiţilor din Gabeea după războiul cu triburile unite ale lui Israel (*cf.* Jud. 20). ♦ Gabeea este aici identificată cu cetatea Geba („Gabaa" în Jud. 20), din teritoriul lui Beniamin, situată la 11 km nord de Ierusalim şi la 5 km de Gibea, localitatea natală a lui Saul, cu care nu trebuie confundată. ♦ Manachat pare să fi fost o cetate din vecinătatea Betleemului, probabil identificabilă cu Manocho, oraş din zona deluroasă a ţinutului lui Iuda şi menţionat în Iis. Nav. 15,59a.

8,7 „i-a strămutat": LXX are ιγλαομ, transcriere aproximativă a ebr. *hegh^{e}lām*, de la *gālāh*, „a lua în robie, a strămuta". TM poate fi citit: „El i-a strămutat [şi] i-a născut pe..." sau „*Hegh^{e}lām* i-a născut pe..." (*cf.* AB I Chron., p. 57, nota *a-a*).

8,8 Acest Saarem apare intempestiv, fără a i se menţiona ascendenţa directă. Probabil o eroare a copistului. ♦ „după ce a alungat": text neclar. TM are „după ce le-a alungat pe *Hūşīm* şi pe *Ba'arā'*, nevestele lui". Traducerea (TOB) e conjecturală, după un text neclar.

Sebia, şi Misa, şi Melcham, [10] şi Iaos, şi Sabia, şi Marma; aceştia [au fost] căpetenii de familii. [11] Iar din Osim i s-au născut Abitob şi Alphaal. [12] Şi fii ai lui Alphaal: Obed, Messaam, Semmer – acesta a construit [cetatea] Ono şi Lod şi satele ei. – [13] Şi Beriga şi Sama: ei erau căpeteniile familiilor care locuiau în Ailam şi i-au alungat pe locuitorii din Geth. [14] Şi Sosec, fratele lui, şi Iarimoth, [15] şi Zabadia, şi Orer, şi Obed, [16] şi Michael, şi Iespha, şi Iocha – fii ai lui Bariga. [17] Şi Zabadia, şi Mosollam, şi Azaki, şi Abar, [18] şi Isamari, şi Iezlia, şi Iobab – fii ai lui Elphaal. [19] Şi Iakim, şi Zechri, şi Zabdi, [20] şi Elioenai, şi Salthi, şi Elieli, [21] şi Adaia, şi Baraia, şi Samarath – fii ai lui Samai. [22] Şi Isphan, şi Obed, şi Eleel, [23] şi Abadon, şi Zechri, şi Anan, [24] şi Anania, şi Ambri, şi Ailam, şi Anathothia, [25] şi Athin, şi Iepheria, şi Pheliel – fii ai lui Sosec. [26] Şi Samsaria, şi Saaria, şi Ogotholia, [27] şi Iarasia, şi Elia, şi Zechri – fii ai lui Iraam. [28] Aceştia erau căpetenii de familii, după generaţiile lor, căpetenii; aceştia au locuit în Ierusalim. – [29] Şi în Gabaon a locuit tatăl lui Gabaon; şi numele nevestei lui era Maacha. [30] Şi fiul ei întâi-născut [a fost] Abadon, [apoi] Sur, şi Kis, şi Baal, şi Ner, şi Nadab, [31] şi Gedur şi fratele lui, şi Zachur, şi Macaloth. [32] Şi lui Macaloth i

---

8,12 „Ono": oraş menţionat prima oară în listele lui Tutmes III (sec. al XV-lea î.H.), rezidit de beniamiţi după cucerirea Canaanului şi reocupat după întoarcerea din exil.

8,14 „fratele lui": TM are „fraţii lui", ca şi LXX-A. LXX-L are „fraţii lor". În fine, Vulg. citeşte „et Haio".

8,15-27 Descendenţii celor patru căpetenii enumerate la 1Par. 8,13-14 şi ai lui Elphaal. Lista prezintă unele diferenţe faţă de TM în vv. 24-25.

8,16 Bariga este acelaşi cu Beriga de la 1Par. 8,13.

8,21 Samai este acelaşi cu Sama de la 1Par. 8,13.

8,27 Iraam este acelaşi cu Iarimoth de la 1Par. 8,14.

8,29-38 Genealogia lui Saul, reluată, separat, cu mici modificări de transliterare, la 1Par. 9,35-44.

8,32 „în preajma fraţilor lor": gr. κατέναντι τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν, *litt.* „faţă în faţă cu fraţii lor", „înaintea fraţilor lor", dar adv. κατέναντι poate exprima şi un raport de opoziţie („faţă de"). TM are *neghedh*, „în faţa, în prezenţa". Ierusalimul era situat în apropierea Gabaonului, spre răsărit, deci „în faţa Gabaonului", dacă ţinem cont de raportarea simbolică a evreilor la punctele cardinale (de ex., *cf.* Iis. Nav. 8,11: „în faţa cetăţii, spre răsărit"). Am optat pentru expresia „în preajma", soluţie adoptată şi de vechii traducători ai LXX în română (BB; Micu). *Cf.* şi 9,38. ♦ Textul se referă strict la descendenţii lui Macaloth; faptul că este pomenit doar Semaa în rândul fiilor lui Macaloth se datorează probabil unei lacune în textul original. În orice caz, descendenţii lui Macaloth trăiesc în Ierusalim, spre deosebire de fraţii (verii) lor, locuitori în Gabaon (29-31) şi alături (μετὰ τῶν ἀδελφῶν) de rudele lor mai îndepărtate, menţionate la 1Par.

s-a născut Semaa. Căci şi ei au locuit în preajma fraţilor lor, la Ierusalim, împreună cu [ceilalţi] fraţi ai lor. [33] Iar lui Ner i s-a născut Kis, şi lui Kis i s-a născut Saul, şi lui Saul i s-a născut Ionathan, şi Melchisue, şi Aminadab, şi Asabal. [34] Şi fii ai lui Ionathan: Meribaal. Şi lui Meribaal i s-a născut Michia. [35] Şi fii ai lui Michia: Phithon, şi Melchel, şi Theree, şi Achaz. [36] Şi lui Achaz i s-a născut Ioiada, şi lui Ioiada i s-au născut Galemath, şi Asmoth, şi Zambri, şi lui Zambri i s-a născut Maisa; [37] şi lui Maisa i s-a născut Baana, al cărui fiu [a fost] Raphaia, al cărui fiu [a fost] Elasa, al cărui fiu [a fost] Esel. [38] Şi Esel a avut şase fii, ale căror nume erau: Ezricam, întâiul-născut, şi Ismael, şi Saraia, şi Abdia, şi Anan. Toţi aceştia erau fiii lui Esel. [39] Şi fii ai lui Asel, fratele lui: Ailam, întâiul-născut, şi Iais, al doilea, şi Eliphalet, al treilea. [40] Şi fiii lui Ailam, bărbaţi tari în putere, erau arcaşi şi aveau o mulţime de fii şi de nepoţi, o sută cincizeci. Toţi aceştia erau dintre fiii lui Beniamin.

9 [1] Şi [pentru] tot Israelul, [aceasta e] numărătoarea lor; şi aceştia sunt înscrişi în cartea regilor lui Israel şi ai lui Iuda, cu cei strămutaţi în Babilon,

---

8,28. Pasajul este ambiguu pentru că atât rudele de sânge din Gabaon, cât şi cele îndepărtate din Ierusalim sunt numite prin termenul vag ἀδελφοί, „fraţi".

8,38 „întâiul-născut": TM are *Bokh'rū*, antroponim interpretat de traducător ca *b'kh'rō* „întâiul său născut"; la fel la 9,44.

9 Capitolul 9 pune o importantă problemă de critică textuală prin asemănările izbitoare cu cap. 21 din 2 Ezdra (TM Nehem. 11), unde se prezintă lista familiilor care s-au întors şi s-au stabilit în Ierusalim *după* exil. Unele fragmente din acest capitol, în special listele de preoţi şi leviţi, par a fi un alt referat al listelor din Nehemia, însă fără a se putea spune exact dacă diferenţele se datorează unor surse diferite ale cronistului sau intenţiei sale de a elimina din liste anumite nume şi familii (pentru această problemă şi bibliografie, *cf.* AB I Chron., pp. 67-71). Asemănările sunt mai mari în TM decât în LXX. Iată câteva exemple din LXX de similitudini între genealogiile din 1Par. 9 şi 2Ezr. 21 (comparăm doar variantele stabilite de Rahlfs, pentru că în tradiţia ms. a LXX apar şi alte asemănări): 1Par. 9,7a şi 2Ezr. 21,7a; 1Par. 9,10-11 şi 2Ezr. 21,10-11; 1Par. 9,14a şi 2Ezr. 21,15; 1Par. 9,17b şi 2Ezr. 21,19a. Pentru că acest capitol (9) este plasat înainte de cel consacrat morţii lui Saul şi începutului domniei lui David, s-ar putea înţelege că genealogiile prezentate aici sunt din perioada preexilică. De aceea, pentru a sublinia plasarea cronologică diferită, unii exegeţi moderni (*cf.* AB I Chron., pp. 59 şi 62) citesc versetul 9,1 ca o concluzie la capitolele anterioare (în care s-a făcut recenzarea principalelor familii ale triburilor lui Israel de dinainte de exil), iar versetul 9,2 ca introducere la situaţia de după exil (întoarcerea unor familii în Ierusalim şi organizarea templului, descrise în 2Ezr. 21). De altfel, v. 9,2 lasă deschisă această posibilitate de lectură şi în LXX, dacă

din pricina fărădelegilor lor. [2] Şi cei care au locuit mai înainte în stăpânirile [şi] în oraşele lor: Israel, preoţii, leviţii şi cei dăruiţi [lor].

[3] Şi în Ierusalim au locuit [unii] din fiii lui Iuda, şi din fiii lui Beniamin, şi din fiii lui Efraim şi ai lui Manase: [4] Gothi, fiul lui Ammiud, fiul lui Amri, fiul fiilor lui Phares, fiul lui Iuda. [5] Şi dintre [fiii] lui Selon: Asaia, întâiul lui născut, şi fiii acestuia. [6] Dintre fiii lui Zara: Iiel şi fraţii lor, şase sute nouăzeci. [7] Şi dintre fiii lui Beniamin: Salo, fiul lui Mosollam, fiul lui Oduia, fiul lui Sanaa, [8] şi Ibanaa, fiul lui Iraam; ei [erau] fiii lui Ozi, fiul lui Machir; şi Massalem, fiul lui Saphatia, fiul lui Raguel, fiul lui Banaia, [9] şi fraţii lor, după generaţiile lor, nouă sute cincizeci şi şase, toţi bărbaţi căpetenii de familii, după casele lor părinteşti.

[10] Iar dintre preoţi: Iodae, şi Ioarim, şi Iachin. [11] Şi Azaria, fiul lui Chelkia, fiul lui Mosollam, fiul lui Sadoc, fiul lui Maraioth, fiul lui Achitob, căpetenia Casei lui Dumnezeu, [12] şi Adaia, fiul lui Iraam, fiul lui

---

în loc de „cei care au locuit mai înainte" citim „cei care au locuit mai întâi", adică primii sosiţi după exil.

9,1 „cartea regilor lui Israel şi ai lui Iuda, cu cei strămutaţi...": TM are „cartea regilor lui Israel; cei din Iuda au fost strămutaţi...".

9,2 „mai înainte": *v. supra* nota 9. ♦ Prin termenul „Israel" este desemnată generic populaţia de rând, laică, spre deosebire de cea cu atribuţii religioase, preoţi şi leviţi. ♦ „cei dăruiţi [lor]": gr. δεδομένοι, *litt.* „daţi de bună voie", „oferiţi". TM are *n^e^thīnīm* (termen prezent şi în texte ugaritice), pe care LXX îl va translitera în 2Ezr. şi pe care J.M. Myers îl traduce „the temple slaves" (AB I Chron., *ad loc.*). E vorba de cei aflaţi în slujba leviţilor şi care îndeplineau în Templu funcţii inferioare. Pentru vocabularul „darului", *cf.* şi notele 1,11d şi 1,28 la 1 Regi.

9,4 „fiul fiilor lui Phares": TM are „fiul lui *Bānī* dintre fiii lui *Pereṣ*".

9,6 „şi fraţii lor, şase sute nouăzeci": numărul pare să se refere mai degrabă la toţi fiii lui Iuda care au venit să locuiască în Ierusalim, decât la fiii lui Zara. În pasajul corespondent din 2Ezr. 21,6 e vorba de patru sute şaizeci şi opt, iar numărul se referă la fiii lui Phares.

9,8 „ei [erau] fiii lui Ozi": TM are „*'Ēlāh*, fiul lui *'Uzzī*". Traducătorul va fi citit *'ēlleh*, „aceia".

9,9 „şi fraţii lor": toţi fiii lui Beniamin care au venit să locuiască în Ierusalim (*cf.* şi 9,6). ♦ „bărbaţi căpetenii" (ἄνδρες ἄρχοντες): textul s-ar putea să fie lacunar. De obicei substantivul „bărbaţi" (gr. ἄνδρες) are o complinire de felul „puternici", „tari în putere" etc. În conformitate cu enumerarea de la v. 3, ne puteam aştepta ca în acest loc să fie înşiruiţi fiii lui Efraim şi ai lui Manase, dar, aşa cum s-a spus (*cf.* nota 9), listele urmează structura din 2Ezr. 21, unde printre cei care s-au întors să locuiască în Ierusalim sunt amintiţi, în v. 4, doar fiii lui Iuda şi ai lui Beniamin.

Paschor, fiul lui Malchia, şi Maasaia, fiul lui Adiel, fiul lui Iediu, fiul lui Mosollam, fiul lui Maselmoth, fiul lui Emmer, [13] şi fraţii lor, căpetenii ale caselor familiilor lor, o mie şapte sute şaizeci, tari în putere la lucrarea de slujire a Casei lui Dumnezeu.

[14] Şi dintre leviţi: Samaia, fiul lui Asob, fiul lui Esricam, fiul lui Asabia – dintre fiii lui Merari –, [15] şi Bacbacar, şi Ares, şi Galal, şi Manthanias, fiul lui Micha, fiul lui Zechri, fiul lui Asaph, [16] şi Abdia, fiul lui Samia, fiul lui Galal, fiul lui Idithon, şi Barachia, fiul lui Ossa, fiul lui Elcana, care locuia în satele din Netophat. [17] Portarii: Salom, şi Acub, şi Talman, şi Aiman, şi fraţii lor, [iar] Salom – căpetenia; [18] şi până astăzi [stă] la poarta regelui cea dinspre răsărit; acestea sunt porţile taberelor fiilor lui Levi. [19] Şi Salom, fiul lui Core, fiul lui Abiasaph, fiul lui Core, şi fraţii lui, din casa tatălui său, [deci] coriţii, [erau însărcinaţi] cu muncile de pază ale cortului, iar părinţii lor păziseră intrarea în tabăra Domnului. [20] Şi Phinees, fiul lui Eleazar, le fusese înainte vreme căpetenie, iar ei [erau] cu el. [21] Zacharias, fiul lui Masalam, [a fost] portar la uşa cortului mărturiei. [22] Cei aleşi [să păzească] porţile erau, cu toţii, două sute doisprezece. Aceştia erau în aşezările lor şi aşa e înscrierea lor. Pe ei i-au pus David şi

---

9,13 „tari în putere la lucrarea de slujire...": J.M. Myers interpretează după TM astfel: „experts in the ministerial service of the house of God" (AB I Chron., *ad loc.*).

9,16 Netophath este o localitate din apropierea Betleemului, iar locuitorii ei au dobândit un anumit renume în perioada postexilică (*cf.* 2Ezr. 2,22).

9,17 „şi fraţii lor, [iar] Salom": TM are „fratele lor Salom". ♦ Unii comentatori susţin că Salom este forma prescurtată a numelui Masalam de la v. 21. Vezi şi nota la 1Par. 9,19.

9,18 „porţile": TM are „portarii".

9,19 Acest Core este menţionat şi la 1Par. 26,1, ca tată al lui Mosolamia, adică Masallam (= Salom) de mai sus. Este un nume destul de rar: un singur omonim este menţionat la 2Par. 31,14. ♦ „muncile de pază ale cortului": în sarcina leviţilor intrau atât supravegherea, cât şi transportarea cortului mărturiei şi a obiectelor sale, în special pentru a fi ferite de profanare. Pentru expresia „paza cortului", v. nota 23,32. *Cf.* şi Num. 3-4, de unde provin expresii precum „lucrarea de slujire (a casei lui Dumnezeu)", „muncile de pază (ale cortului)", „uneltele cortului" etc.

9,20 „Phinees, fiul lui Eleazar": *cf.* Num. 3,32. ♦ „iar ei [erau] cu el": TM are „YHWH fie cu el".

9,22 „aşezările": *litt.* „curţile", „împrejmuirile". ♦ „în slujirea aceasta": *litt.* „credinţei lor". Gr. πίστις poate avea şi sensul „încredinţare", „slujbă de încredere", „slujire de credinţă". Micu traduce „erau în crezământ". *Cf.* şi vv. 26 şi 31, dar şi 17,14 (pentru expresia folosită cu vb. πιστόω).

Samuel văzătorul în slujirea aceasta. [23] Şi ei şi fiii lor păzeau porţile de la Casa Domnului, de la casa cortului. [24] Porţile erau [îndreptate] spre cele patru vânturi: spre răsărit, spre apus, spre miazănoapte, spre miazăzi. [25] Şi fraţii din aşezările lor veneau la ei timp de şapte zile, din vreme în vreme; [26] căci patru viteji aveau încredinţată [paza] porţilor. – Leviţii erau peste odăi şi peste vistieriile Casei lui Dumnezeu [27] şi locuiau împrejurul Casei lui Dumnezeu, pentru că lor le revenea paza acesteia şi a cheilor [cu care] deschideau, devreme în zori, uşile sanctuarului. [28] Unii dintre ei [erau puşi] peste vasele de slujbă, ca după număr să le ducă înăuntru şi după număr să le scoată. [29] Alţii dintre ei erau însărcinaţi cu uneltele şi cu toate vasele sfinte, şi cu făina, cu vinul, cu untdelemnul, cu tămâia şi cu aromatele. [30] Unii dintre fiii preoţilor pregăteau mirul şi aromatele. [31] Şi lui Mattathias, unul dintre leviţi, – acesta era întâiul-născut al lui Salom, coritul – i s-a încredinţat coacerea jertfei în tigaie pentru marele preot. [32] Şi Banaia caathitul, dintre fraţii lor, pregătea pâinile punerii înainte, sâmbătă de sâmbătă. – [33] Şi aceştia erau cântăreţii de psalmi, căpetenii de familii ale leviţilor, care se rânduiau pe zile, căci aveau de lucru şi ziua, şi noaptea. [34] Acestea sunt căpeteniile familiilor leviţilor, după generaţiile lor căpetenii; ei locuiau în Ierusalim.

9,23 Expresia „casa cortului" este destul de ciudată, cu atât mai mult cu cât cei doi termeni, „casa" şi „cortul" sunt contrastivi. „Casa cortului" ar desemna în acest context locul sacru în care stătea cortul, iar „Casa Domnului" face referire la sanctuarul presolomonic.

9,24 „Porţile": TM are „portarii". ♦ „spre apus": *litt.* „spre mare".

9,25 „Fraţii din *aşezările* lor" – *i.e.* leviţii care lucrau în ture de câte şapte zile, spre deosebire de cei stabili „care locuiau împrejurul" templului (v. 27).

9,27 Am tradus verbul παρεμβάλλω prin „a locui". El înseamnă literal „a-şi aşeza tabăra", probabil încă o reminiscenţă din organizarea descrisă în cartea Numerii, pe care cronistul caută să o adapteze realităţilor din timpul său. De fapt, leviţii dormeau într-o anexă specială a Templului, numită „camera paturilor".

9,30 „fiii preoţilor": pregătirea mirului era rezervată exclusiv preoţilor; *cf.* Ex. 30,33. ♦ „pregăteau mirul": gr. μυρεψοί, „cei care fierb mirul".

9,31 „coacerea jertfei în tigaie": *litt.* „lucrările [de pregătire] ale jertfei în tigaie". *Cf.* Lev. 2,5-6. ♦ „pentru marele preot": nu apare în TM.

9,32 „Banaia caathitul, dintre fraţii lor": TM are „printre fiii lui *Qehāth*, unii dintre fraţii lor". ♦ „pâinile punerii înainte": *cf.* nota 25,30 la Exod.

9,33 Se presupune că versetul de faţă introducea o nouă listă de leviţi cântăreţi. Aceasta însă se va fi pierdut.

[35] Şi în Gabaon locuia Iiel, tatăl lui Gabaon, iar numele nevestei lui era Moocha. [36] Fiii lui erau Abadon, întâiul-născut, şi Sir, şi Kis, şi Baal, şi Ner, şi Nadab, [37] şi Gedur şi fratele [său], şi Zacharia, şi Makelloth. [38] Lui Makelloth i s-a născut Samaa. Şi aceştia au locuit în mijlocul fraţilor lor în Ierusalim, cu fraţii lor.

[39] Şi lui Ner i s-a născut Kis, şi lui Kis i s-a născut Saul, şi lui Saul i s-au născut Ionathan, şi Melchisue, şi Aminadab, şi Isbaal. [40] Şi fiul lui Ionathan [a fost] Maribaal şi lui Maribaal i s-a născut Micha. [41] Şi fii ai lui Micha: Phaithon, şi Malach, şi Tharach. [42] Şi lui Achaz i s-a născut Iada şi lui Iada, i s-au născut Galemeth, şi Gazmoth, şi Zambri, şi lui Zambri i s-a născut Masa, [43] şi lui Masa i s-a născut Baana, al cărui fiu [a fost] Raphaia, al cărui fiu [a fost] Eleasa, al cărui fiu [a fost] Esel. [44] Şi Esel a avut şase fii şi acestea erau numele lor: Ezdricam, întâiul său născut, Ismael, şi Saria, şi Abdia, şi Anan. Aceştia [erau] fiii lui Esel.

10 [1] Străinii au pornit război împotriva lui Israel, iar [aceştia] au fugit din faţa Străinilor şi au căzut răniţi pe muntele Gelbue. [2] Şi Străinii l-au urmărit pe Saul şi pe fiii lui şi i-au lovit pe Ionathan, Aminadab şi Melchisue, fiii lui Saul. [3] Şi s-a înăsprit războiul împotriva lui Saul şi

---

9,44 „şase fii": lista conţine doar cinci nume, pentru că antroponimul ebr. *Bokh^{e}rū* a fost interpretat de traducător ca *b^{e}kh^{e}rō*, „întâiul său născut" (*cf.* şi 8,38).

10,1-14 *Moartea lui Saul.* Pasajul corespunde naraţiunii de la 1Rg. 31,1-13. Este primul capitol narativ din 1Par. Cronicarul insistă asupra sfârşitului lui Saul şi ridicării lui David, în jurul căruia gravitează întreaga carte. Spre deosebire de pasajul corespunzător din 1Rg., autorul cronicii indică aici *expressis verbis* unul dintre motivele morţii lui Saul (consultarea vrăjitoarei din Endor) şi face aluzie la alte două păcate foarte grave ale lui Saul, aducerea de jertfe în locul profetului Samuel şi încălcarea anatemei în războiul cu amaleciţii (*cf.* vv. 13-14 şi nota *ad loc.*).

10,1 „Străinii": gr. ἀλλόφυλοι, *i.e.* filistenii. Am redat în mod constant termenul cu majusculă, când acesta îi denumeşte pe filisteni (TM are „filistenii"). Pentru echivalenţa străin/filistean, *cf.* 1Rg. 4,1 şi nota *ad loc.* ♦ „Gelbue": Γελβουε este transliterarea greacă a ebr. *Gil^{e}boa'*. Era un masiv muntos din teritoriul lui Issachar. Masivul străjuieşte Valea Ezdraelon (ebr. *Yiz^{e}r^{e}'e'l*), zona de trecere cea mai importantă de la Mediterana la Iordan. Bătălia decisivă, pe care Saul a pierdut-o, s-a dat pentru controlul acestei zone strategice. ♦ În condiţiile de atunci, „rănit" însemna de obicei „rănit de moarte", sau chiar „mort".

10,3 Am tradus literal εὗρον αὐτὸν ἐν τοῖς τόξοις καὶ πόνοις, pentru efectul stilistic aparte al versetului, obţinut prin brahilogie. Se înţelege că arcaşii l-au nimerit (pe Saul) cu săgeţile şi i-au provocat dureri mari. *Cf.* 1Rg. 31,3, unde fraza este mai puţin

arcaşii l-au aflat cu arcurile şi cu dureri, căci l-au rănit cu săgeţile. [4] Atunci Saul i-a zis celui care-i purta armele: „Scoate-ţi sabia şi străpunge-mă cu ea, ca să nu vină aceşti netăiaţi împrejur şi să mă batjocorească." Dar scutierul n-a vrut, pentru că se temea foarte tare. Atunci Saul a luat sabia şi s-a aruncat în ea. [5] Scutierul a văzut că Saul a murit şi s-a aruncat şi el în sabie şi a murit. [6] Şi în ziua aceea, au murit Saul şi trei fii ai lui şi, [o dată] cu el, a murit toată casa lui. [7] Dacă toţi cei din Israel care erau în vale au văzut că Israel a luat-o la fugă şi că Saul şi fiii lui au murit, şi-au părăsit cetăţile şi au fugit [şi ei]. Şi au venit Străinii şi s-au aşezat în ele. – [8] Şi a fost aşa: a doua zi, Străinii s-au dus să-i prade pe răniţi şi l-au găsit pe Saul şi pe fiii lui căzuţi pe muntele Gelbue. [9] Şi l-au despuiat şi i-au luat capul şi armele şi au trimis [soli] în ţinutul Străinilor, de jur împrejur, ca să aducă idolilor lor şi poporului vestea cea bună. [10] Şi au pus armele lui [Saul] în casa zeului lor şi capul lui l-au pus în casa lui Dagon. [11] Şi toţi locuitorii din Galaad au auzit toate cele pe care le-au făcut Străinii lui Saul şi lui Israel. [12] Atunci s-au sculat toţi bărbaţii în putere din Galaad şi au luat trupul lui Saul şi trupurile fiilor lui şi le-au adus la Iabis şi au îngropat osemintele lor sub stejarul din

---

spectaculoasă. ♦ „arcurile... săgeţile" traduc acelaşi gr. τόξα, acest plural însemnând „arc cu săgeţi".

10,5 Am tradus ὁ αἴρων τὰ σκεύη prin „scutierul", nu literal prin „purtătorul de arme".

10,6 Cronistul afirmă că, o dată cu moartea fiilor lui Saul se stinge şi stirpea acestuia. Ştim însă, din 2Rg. 2,10 şi 21,7-9, despre existenţa unui fiu, Iebosthe, care a domnit doi ani, şi, respectiv, despre un nepot, Memphibosthe, fiul lui Ionathan, şi însăşi genealogiile din 1Par. 8,33-36 şi 9,39-44 pomenesc şi de alţi urmaşi. Toţi aceştia nu mai sunt însă relevanţi din punct de vedere al monarhiei.

10,7 „Valea" pe care cronistul o numeşte generic este Valea Ezdraelon, cu prelungirea ei răsăriteană, până la Iordan. *Cf.* 1Rg. 31,7.

10,9 Lui Saul i se iau armele şi însemnele regale. Verbul ἐκδύω înseamnă, mai mult decât „a dezbrăca", „a prăda, a despuia de însemne".

10,10 Dagon era un zeu de natură incertă, venerat în toată Mesopotamia, mai ales în regiunea Eufratului Mijlociu (*cf.* nota la 1Rg. 5,2). Apropierea dintre numele zeului şi cuvântul ebraic *dāgh*, „peşte", este depăşită. Mai degrabă, Dagon este o divinitate agrară (vezi şi ebr. *dāghān* „grâne"). Dagon are, aşa cum reiese din 1Rg. 31,10, un templu la Baithsan (ebr. *Bēyth-Şan*, azi Beisan). Informaţia biblică a fost confirmată de săpăturile arheologice efectuate în 1930 la Beisan.

10,11 Versetul indică, în general, pe locuitorii din Galaad, însă 1Rg. 31,11 îi pomeneşte pe locuitorii din Iabisul Galaadului. Informaţia este precisă, dacă luăm în considerare conţinutul versetelor următoare şi recunoştinţa de care se bucura Saul în rândul locuitorilor acelei cetăţi (*cf.* 1Rg. 11,1-11). ♦ „şi lui Israel": nu apare în TM.

Iabis şi au postit şapte zile. – [13] Saul a murit din pricina nelegiuirilor pe care le-a săvârşit faţă de Domnul, după cuvântul Domnului, pentru că n-a păzit [cuvântul Lui]; căci Saul a întrebat un grăitor din pântec, ca să caute [sfat] şi i-a răspuns profetul Samuel. [14] Nu l-a căutat pe Domnul, iar [El] l-a omorât şi a întors domnia către David, fiul lui Iessai.

11 [1] Şi tot Israelul a venit la David, în Hebron, zicând: „Iată, noi suntem oasele tale şi carnea ta; [2] şi ieri, şi alaltăieri, pe când Saul era rege, [tot] tu rânduiai intrările şi ieşirile lui Israel şi ţie ţi-a zis Domnul Dumnezeul tău: «Tu vei paşte poporul Meu Israel şi tu vei fi cârmuitor peste Israel.»" [3] Şi toţi bătrânii lui Israel au venit la rege în Hebron, iar regele David a încheiat cu ei un legământ în Hebron, înaintea Domnului; şi l-au uns pe David rege peste Israel, după cuvântul Domnului, [rostit] prin Samuel.

[4] Şi regele şi bărbaţii lui Israel au pornit spre Ierusalim (adică spre Iebus): acolo locuiesc iebuseii. [5] Şi locuitorii din Iebus i-au zis lui David: „Nu vei intra aici!" Dar el a cucerit fortăreaţa Sion (aceasta este cetatea lui David). [6] Şi David zisese: „Oricine va lovi cel dintâi un iebuseu, va ajunge căpetenie şi cap de oaste." Şi Ioab, fiul Saruiei, s-a urcat cel dintâi asupra fortăreţei şi a ajuns căpetenie. [7] David s-a aşezat în fortăreaţă: de aceea s-a

---

10,13 „Saul a murit din pricina nelegiuirilor pe care...": *litt.* „Saul a murit în nelegiuirile sale, pe care...". ♦ „după cuvântul Domnului, pentru că n-a păzit [cuvântul Lui]": *cf.* 1Rg. 13,9-14; 15,9-31. Este o aluzie la două păcate foarte grave, despre ale căror consecinţe Saul fusese prevenit de profetul Samuel (1Rg. loc. cit.). Primul a constat în aducerea de jertfe la Galgala, Saul substituindu-se lui Samuel. Al doilea păcat se referă la încălcarea anatemei (pentru „anatemă", *cf.* nota 2,7) în urma războiului cu amaleciţii, când Saul a cruţat viaţa regelui Agag şi şi-a însuşit bunurile acestuia. ♦ „grăitor din pântec", gr. ἐγγαστριμύθος, *litt.* „ventriloc". Versetul rezumă în partea a doua episodul vrăjitoarei din Endor şi al invocării duhului lui Samuel (1Rg. 28,7-19). ♦ „şi i-a răspuns profetul Samuel" nu apare în TM.

11,1-9 *Cf.* 2Rg. 5,1-10.

11,2 „şi ieri, şi alaltăieri": semitism cu sensul de „odinioară". Înainte de ralierea tuturor triburilor, David a domnit şapte ani şi jumătate la Hebron (2Rg. 1–4).

11,3 „Legământ" (gr. διαθήκη), de fapt o înţelegere reciprocă: David îi obligă pe israeliţi să depună jurământul de fidelitate, iar el îşi asumă atribuţiile de suveran.

11,4 Iebuseii erau o populaţie care, după tradiţie, descindea din cel de-al treilea fiu al lui Canaan (Gen. 10,16); locuiau, până la venirea lui David, în Ierusalim şi în zona deluroasă dimprejur. „Iebus" ca nume al Ierusalimului este derivat regresiv de la numele populaţiei şi apare doar aici şi în Jud. 19,10 şi urm.

11,5 Sion se numea fortăreaţa (περιοχή) cetăţii (πόλις) întărite Iebus.

numit ea Cetatea lui David; [8] el a zidit cetatea de jur împrejur şi s-a luptat şi a cucerit-o. [9] Şi lui David îi mergea tot mai bine şi devenea tot mai mare şi Domnul atotputernic era cu el.

[10] Aceştia erau căpeteniile vitejilor lui David, care au biruit în timpul domniei lui alături de el, cu tot Israelul, ca el să domnească peste Israel, după cuvântul Domnului. [11] Şi acesta este numărul vitejilor lui David: Iesebaal, fiul lui Achamani, întâiul dintre cei treizeci; acesta, scoţându-şi o dată sabia, a rănit trei sute [de duşmani] într-o clipă. [12] Şi după el, Eleazar, fiul lui Dodai Achochitul; acesta era [unul] dintre cei trei viteji. [13] El a fost împreună cu David la Phasodomin, unde se adunaseră Străinii la război; acolo era o bucată de ogor semănată cu orz; şi poporul a fugit din faţa Străinilor. [14] Dar el a stat în mijlocul ogorului şi l-a apărat şi i-a bătut pe Străini şi Domnul a făcut izbăvire mare. [15] Şi trei dintre cele treizeci de căpetenii au coborât pe stâncă la David, în peştera Odollam, iar tabăra Străinilor era aşezată în Văioaga Uriaşilor. [16] David se afla în fortăreaţă, iar grosul Străinilor era atunci în Bethleem. [17] Atunci David a poftit şi a zis: „Cine îmi va da să

11,8 În TM, versetul este: „Şi a zidit cetatea de jur împrejur, de la *Millō'* până în împrejurimi, iar *Yō'ābh* a refăcut restul cetăţii." David a construit un sistem nou de fortificaţii terasate (Millo) în partea de nord-vest a cetăţii.

11,9 „îi mergea tot mai bine": gr. ἐπορεύετο πορευόμενος, *litt.* „înainta înaintând", exprimă succesul rapid al lui David. Verbul are la origine conotaţii militare („a mărşălui").

11,11 „cei treizeci": LXX-L are „cei trei", lecţiune preferată de mulţi exegeţi moderni (*cf.* AB I Chron., p. 86, nota *c*). „Cei treizeci" alcătuiau un detaşament de elită din armata regulată a lui David. S-au distins în luptă încă de pe vremea când David se ascundea de Saul. Adesea cele două grupe se confundă.

11,12 Cei trei conducători ai „vitejilor" erau Iesebaal („Iebosthe", în 2Rg. 23,8), Eleazar şi Samaia, fiul lui Asa, omis aici. *Cf.* 2Rg. 23,8-12.

11,13 „poporul": gr. λαός desemnează aici poporul sub arme.

11,14 „Dar el a stat": unii comentatori sunt de părere că textul se referă la David (*cf.* AB I Chron., p. 86, nota *d*). E greu de crezut că David a fugit împreună cu poporul, lăsându-l pe Eleazar să se lupte singur cu filistenii. TM are „ei au stat".

11,15 „Odollam": gr. Οδολλαμ reprezintă transliterarea greacă a numelui cetăţii canaanite Adulam, identificată cu actualul Tell esh-Sheikh Madhur şi situată la jumătatea distanţei dintre Ierusalim şi Lachis. Locul este cunoscut până în vremea lui Roboam (2Par. 11,7) mai degrabă datorită peşterii în care s-a ascuns David. ♦ „Uriaşii" (οἱ γίγαντες) reprezintă traducerea greacă a ebr. *rāphā'*, „uriaş", de unde, probabil, şi etnonimul ebraic *r'phā'īm*. Refaimii sunt unul dintre popoarele preisraelite din Palestina, care, după Gen. 14,5, au fost învinşi de *K'dhār'lā'omer* (LXX Χοδδολογομορ).

11,16 În Bethleem, filistenii îşi stabiliseră o garnizoană.

beau apă din fântâna din Bethleem, cea de la poartă?" [18] Cei trei s-au năpustit prin tabăra Străinilor şi au scos apă din fântâna din Bethleem, care era la poartă, au luat-o şi au venit la David; însă David n-a vrut să o bea, ci a vărsat-o pentru Domnul [19] şi a zis: „Să mă ferească Dumnezeu să fac lucrul acesta! Să beau sângele acestor bărbaţi, care şi-au primejduit vieţile? Căci cu preţul vieţii lor au adus apa." Şi n-a vrut să o bea. Acestea le-au făcut cei trei viteji.

[20] Şi Abessa, fratele lui Ioab, era căpetenia celor trei; acesta şi-a scos sabia împotriva a trei sute şi i-a rănit dintr-o dată; şi el era renumit între cei trei, [21] şi mai slăvit decât ceilalţi doi, cărora le era căpetenie; dar nu-i întrecea pe [cei] trei. – [22] Şi Banaia, fiul lui Iodae, era fiu al unui viteaz şi a săvârşit multe fapte pentru Cabasael: el i-a bătut pe cei doi lei din Moab; tot el a coborât şi a ucis un leu într-o groapă, într-o zi de iarnă; [23] tot el l-a lovit pe un egiptean, bărbat înalt de cinci coţi, care avea în mână o suliţă ca sulul de ţesător: Banaia s-a aruncat asupra lui cu o bâtă, i-a luat egipteanului suliţa din mână şi l-a omorât cu suliţa lui. [24] Acestea le-a făcut Banaia, fiul lui Iodae şi avea [re]nume între cei trei viteji; [25] era slăvit mai presus decât cei treizeci, însă nu i-a ajuns pe cei trei. Şi David l-a pus [căpetenie] peste familia lui.

11,18 Cei trei „au rupt" (διέρρηξαν) de fapt rândurile şi au pătruns astfel în tabăra filisteană. ♦ „a vărsat-o pentru Domnul": gest simbolic, sinonim cu o libaţie pentru YHWH. *Cf.* şi 1Rg. 7,6.

11,19 „Să beau...": *litt.* „De voi bea...". ♦ „...şi-au primejduit vieţile? Căci cu preţul vieţii lor...": *litt.* „...întru vieţile lor? Căci întru vieţile lor...".

11,20 Vv. 20-21 sunt neclare în privinţa lui Abessa. În loc de „(căpetenia) celor trei" (după LXX şi TM), unii editori preferă, aici (la prima ocurenţă) şi în loc de „ceilalţi doi" din v. 21, lecţiunea siriacă „cei treizeci", care ar înlătura ambiguităţile (*cf.* AB I Chron., p. 87, notele *f* şi *g*). ♦ „era renumit între cei trei": TM are „nu şi-a făcut un nume între cei trei". 2Rg. 23: „[18]... şi-a făcut un nume între cei trei; [19] [era] vestit între cei trei şi le-a devenit căpetenie, dar nu i-a ajuns pe cei trei".

11,22 „Cabasael": Καβασαηλ (ebr. *Qabh^{e}f^{e}'ēl*) este o cetate din sudul Iudeii. În TM, tatăl cel viteaz este originar din *Qabh^{e}f^{e}'ēl*. ♦ „cei doi lei": în loc de „lei", LXX are αριηλ, care transliterează ebr. *'arī'ēl, litt.* „leul lui Dumnezeu", care ar putea fi nume propriu sau o poreclă pentru vitejie.

11,23 Lupta lui Banaia cu egipteanul şi înfrângerea acestuia cu propria armă este comparabilă cu confruntarea dintre David şi Goliat (1Rg. 17,4-10.32-51)

11,25 David şi-l apropie pe Banaia şi îl numeşte în fruntea „familiei" (gr. πατριά) sale. Din comparaţia cu TM, se înţelege că Banaia devine şeful cetei de războinici care îl însoţeşte pe rege, un fel de gardă personală.

[26] Vitejii oştirilor [au fost]: Asael, fratele lui Ioab, Eleanan, fiul lui Dodo
din Bethleem, [27] Sammoth din Ad, Chelles din Phelon, [28] Orai, fiul lui
Ekkes din Thecoe, Abiezer din Anathoth, [29] Sobochai din Asoth, Eli din
Acho, [30] Moorai din Netophath, Cholod, fiul lui Nooza din Netophat,
[31] Aithi, fiul lui Ribai de pe colina lui Beniamin, Banaia din Pharathon,
[32] Uri din Nachaligaas, Abiel din Garabeth, [33] Azmoth din Beerm, Eliaba
din Salabon, [34] Bennaias, Osom din Gennun, Ionathan, fiul lui Sola din
Arar, [35] Achim, fiul lui Sachar din Arar, Elphal, fiul lui Ur, [36] Ophar din
Mochorat, Achia din Phelon, [37] Eserai din Charmal, Naarai, fiul lui Azobai,
[38] Ioel, fratele lui Nathan, Mebaar, fiul lui Agari, [39] Selec din Ammon,
Nachor din Berth, purtătorul armelor lui Ioab, fiul Saruiei, [40] Ira din Iether,
Gareb din Iether, [41] Urias Cheteul, Zabet, fiul lui Achlia, [42] Adina, fiul lui
Saiza, din Ruben, căpetenie şi peste [cei] treizeci ai lui, [43] Anan, fiul lui
Moocha şi Iosaphat din Betania, [44] Ozia din Astaroth, Samma şi Iiel, fiii lui
Chotan din Arar, [45] Iediel, fiul lui Samer, şi Ioazai, fratele lui din Ieas,
[46] Eliel din Mi, şi Iaribi, şi Iosia, fiul lui, Elnaam, şi Iethema moabitul,
[47] Aliel, şi Obed, şi Iesiel din Misabia.

12 [1] Aceştia sunt cei care au venit la David în Soclag, când el se ferea
încă de faţa lui Saul, fiul lui Kis, şi aceştia erau între vitejii care îl ajutau la
război, [2] [trăgeau] cu arcul şi cu dreapta şi cu stânga, aruncau şi pietre şi
săgeţi: dintre fraţii lui Saul din Beniamin: [3] căpetenia Achiezer, şi Ioas, fiul

---

11,26 „Vitejii oştirilor" (δυνατοὶ τῶν δυνάμεων) sunt aceiaşi cu „Cei treizeci", deja menţionaţi. Denumirea din urmă este, după cum vedem, aproximativă.

11,41 Aici se opreşte enumerarea „Celor treizeci" în 2Rg. 23,39. În Par., lista continuă până la sfârşitul capitolului cu războinici care se trag, în mare parte, din ţinuturile transiordaniene şi care s-au alăturat mai târziu armatei lui David (în timp ce marea majoritate din „cei treizeci" provenea din triburile lui Iuda şi Simeon – *cf.* AB I Chron., p. 90).

11,42 „căpetenie şi peste [cei] treizeci": textul siriac este mai explicit: „căpetenia rubenită a treizeci [de viteji]" (AB I Chron., p. 88, nota *j*).

11,44 Astaroth era pe atunci capitala regatului lui Og din Basan.

12,1-23 *„Vitejii" lui David din perioada exilului.* Cronicarul se întoarce la perioada de exil al lui David. Sunt menţionate aici numele celor care i s-au alăturat de bună voie, menţionaţi generic în 1Rg. 22,2. Autorul urmăreşte să-şi convingă cititorii de caracterul spontan şi popular al mişcării lui David, fapt explicat prin voinţa lui Dumnezeu.

12,1 „Soclag": Σωκλαγ este transliterarea greacă a cetăţii *Ṣiq^{e}lag*, menţionată în Iis. Nav. 15,31 ca Sekelac. Cea mai probabilă localizare din cele patru propuse este cea de la Tell al-Sharia, la 25 de km sud-est de Gaza. Aici a locuit David pe când se ferea de Saul.

12,2 Rudele lui Saul care i s-au alăturat lui David ocupă primul loc în enumerare.

12,3 Anatoth, cetate din Beniamin, azi Ras el-Harrubeh, la 5 km nord de Ierusalim.

lui Asma Gebothitul, şi Ioel, şi Iophalet, fiii lui Asmoth, şi Berchia, şi Ieul din Anathoth, [4] şi Samaias Gabaonitul, [unul] dintre cei treizeci de viteji şi peste cei treizeci, [5] Iermias, şi Ieziel, şi Ioanan, şi Iozabad din Gadarath, [6] Eliazai, şi Iarimuth şi Baalia, şi Samaria, şi Saphatia din Charaiph, [7] Elcana, şi Iesuni, şi Ozriel, şi Ioazar, şi Iesboam – coriţii, [8] şi Elia, şi Zabadia, fiii lui Iraam din Gedor. – [9] Iar din [tribul lui] Gad au plecat la David, din pustiu, bărbaţi tari şi viteji la război, purtători de scuturi şi suliţe; şi chipurile lor erau chip[uri] de leu şi erau uşori şi iuţi precum căprioarele pe munţi. [10] Azer cel dintâi, Abdia al doilea, Eliab al treilea, [11] Masemanne al patrulea, Iermia al cincilea, [12] Eththi al şaselea, Eliab al şaptelea, [13] Ioanan al optulea, Eliazer al nouălea, [14] Iermia al zecelea, Machabannai al unsprezecelea. [15] Aceştia, dintre fiii lui Gad, erau căpetenii în oştire: cel [mai] mic, peste o sută, şi cel [mai] mare, peste o mie. [16] Ei au trecut Iordanul în luna întâi, când [râul] se revarsă peste maluri, şi i-au alungat pe locuitorii văilor de la răsărit la apus. – [17] Şi au venit în ajutorul lui David şi dintre fiii lui Beniamin şi ai lui Iuda; [18] şi David le-a ieşit în întâmpinare şi le-a zis: „Dacă aţi venit la mine cu pace, inima mea să fie una cu a voastră; dacă însă vreţi, în chip necinstit, să mă trădaţi duşmanilor mei, fie ca Dumnezeul părinţilor noştri să vă vadă şi să vă mustre." [19] Şi un duh a intrat în Amasai, căpetenia celor treizeci, şi a zis:

12,5 Gadarath, cetate din Beniamin, situată la nord-est de Gabaon.

12,8 „din Gedor" – interpretare conjecturală; LXX are γεδωρ, de sens nesigur (*litt.* „fiii lui Iraam, fiii lui Gedor"). TM are *g'dhūr*, interpretat de traducători ca toponim, iar unele mss. ebr. au aici *g'dhūdh*, „ceată".

12,9 Deşertul lui Iuda se găsea la sud-est de Ierusalim şi se împărţea în trei regiuni: Ziph, Engaddi şi Maon. În cazul nostru, textul face referire la primele două subdiviziuni (1Rg. 23,14 şi 1Rg. 23,24). Pentru denumirile geografice din LXX, *cf.* notele la Iis. Nav. 2,16 şi 1Rg. 23,24.

12,16 Războinicii din Gad trec Iordanul în luna întâi (adică *Nisan*, care ţine de la jumătatea lui martie până la jumătatea lui aprilie), act deosebit de curaj: în perioada respectivă a anului, se pornesc torenţii din munţii din nord, iar Iordanul se umflă. Mai mult decât atât, ei au de înfruntat şi opoziţia localnicilor.

12,17-18 David are reţineri faţă de urmaşii lui Beniamin, dar şi faţă de iudei, mai ales din pricina trădării locuitorilor din Ziph (1Rg. 23,19-25). Aşa se explică discursul cu care îi întâmpină pe cei care veneau să i se alăture. ♦ „în chip necinstit": *litt.* „nu prin adevărul mâinii". TM are „când nu e silnicie în mâna mea".

12,19 Am tradus verbul ἐνδύω, în forma de aorist ἐνέδυσε, prin „a intra în", şi nu prin „a învălui, a îmbrăca" etc. Duhul intră, îl posedă dinăuntru pe Amasai, care face acum o profeţie, în ritm poetic. Pentru acelaşi termen, *cf.* şi Jud. 6,34; 2Par. 24,20; Iov 29,14 etc.

„Vino [tu] şi poporul tău,
David, fiul lui Iessai;
Pace, pace ţie,
Şi pace ajutoarelor tale,
Căci pe tine te-a ajutat Dumnezeul tău."

Şi David i-a primit şi i-a făcut căpetenii ale oştirilor. – [20] Şi din [tribul lui] Manase au plecat la David, când Străinii s-au dus la război împotriva lui Saul; dar el nu i-a ajutat [pe Străini], pentru că, la sfat, capii oştirii Străinilor au zis: „Cu capetele bărbaţilor acelora se va întoarce el la domnul lui, Saul." [21] Pe când mergea spre Soclag, au plecat din Manase [la David] Edna, şi Iozabath, şi Iodiel, şi Michael, şi Iosabeth, şi Elimuth, şi Selath, conducători a mii de [oameni] din Manase. [22] Ei au luptat alături de David împotriva cetei, căci toţi erau tari în putere şi căpetenii de oaste cu puterea lor. [23] Din zi în zi, se aduna la David o oştire mare precum oastea lui Dumnezeu.

[24] Şi acestea sunt numele căpeteniilor oastei care au venit la David în Hebron, ca să întoarcă spre el domnia lui Saul, după cuvântul Domnului: [25] fii ai lui Iuda purtători de scuturi şi de suliţe: şase mii opt sute de viteji ai

---

♦ Numele lui Amasai apare aici pentru prima dată. E căpetenia altei grupări de treizeci de războinici decât cea din 1Par. 11,20-41. ♦ Am tradus neutru verbul πορεύομαι, prin „a veni". El induce o urare de prosperitate. ♦ „Pace" (εἰρήνη) poate avea aici o dublă semnificaţie: cuvântul indică intenţiile nou-veniţilor faţă de David sau este pur şi simplu termenul obişnuit de salut în ebraică: *Şālōm!* ♦ Pe baza lecţiunilor comparate din TM, LXX şi Vulg., Jacob M. Myers traduce primele două versete din profeţia lui Amasai astfel: „O, David, we are yours / with you, o, son of Jesse" (AB I Chron., p. 93).

12,20 „Cu capetele bărbaţilor acelora": TM are „capetele noastre", înţeles ca o formulă de jurământ: „Pe capetele noastre că..." (*cf.* AB I Chron., p. 95, nota 20). ♦ Pentru acest episod, *cf.* 1Rg. 29.

12,21 De fapt, David se întoarce (în marş) în Soclag, după ce a fost refuzat de comandanţii filisteni.

12,22 „(împotriva) cetei": LXX are γεδδουρ care transcrie, ca şi în alte părţi, ebr. *g^edhūdh*. Cronistul se referă, probabil, la ajutorul primit de David în expediţia împotriva amaleciţilor (1Rg. 30,15-19).

12,23 Compararea oştirii (δύναμις) lui David de la Hebron cu cea a lui Dumnezeu este o hiperbolă de factură orientală.

12,24-39 Se face trecerea în revistă a armatei lui David, alcătuită din reprezentanţi ai fiecăruia dintre cele douăsprezece triburi ale lui Israel. Aceasta este o prefigurare simbolică a unităţii regatului său.

12,24 „numele căpeteniilor oastei": TM are „numerele capetelor celor înarmaţi".

oştirii; [26] dintre fiii lui Simeon, tari în putere, pentru luptă, şapte mii o sută; [27] dintre fiii lui Levi, patru mii şase sute. [28] Şi Ioadae, căpetenia celor din Aaron şi, împreună cu el, trei mii şapte sute, [29] şi Sadoc, tânăr tare în vârtute, şi douăzeci şi două de căpetenii din casa tatălui lui. [30] Şi dintre fiii lui Beniamin, fraţii lui Saul, trei mii, însă cei mai mulţi vegheau la paza casei lui Saul. [31] Dintre fiii lui Efraim [erau] douăzeci de mii opt sute tari în putere, bărbaţi cu renume în casele familiilor lor. [32] Şi din jumătate din tribul lui Manase, optsprezece mii care au fost numiţi ca să-l pună rege pe David. [33] Şi dintre fiii lui Issachar, având pricepere cu privire la vremurile potrivite, ştiind ce trebuie să facă Israel sub cârmuirea lor, două sute şi, împreună cu ei, toţi fraţii lor. [34] Şi din Zabulon au venit în linia de bătaie, cu toate cele de trebuinţă pentru război, cincizeci de mii, ca să-l ajute pe David fără şovăire. [35] Şi din Neftali, o mie de căpetenii şi, împreună cu ele, cu scuturi şi cu sulițe, treizeci şi şapte de mii. [36] Şi dintre daniţi, rânduiţi de război, douăzeci şi opt de mii opt sute. [37] Şi din [tribul] lui Aser au venit să-l ajute pe David la război patruzeci de mii. [38] Şi de pe celălalt mal al Iordanului, din Ruben şi Gad şi din cealaltă jumătate a tribului lui Manase [au venit], cu toate cele de trebuinţă pentru război, o sută douăzeci de mii. [39] Toţi războinicii aceştia s-au rânduit de luptă cu sufletul împăcat şi s-au dus la Hebron, ca să-l facă pe David rege peste tot Israelul; iar Israelul rămas era într-un cuget să-l pună rege pe David. [40] Şi au stat acolo trei zile, mâncând şi bând, pentru că le pregătiseră fraţii lor. [41] Şi vecinii lor, până şi [cei din] Issachar, şi Zabulon, şi Neftali le aduceau cu cămilele, cu măgarii, cu catârii şi cu vitele carne, făină, turte de smochine, stafide, vin şi ulei, o mulţime de vite şi de oi, fiindcă era bucurie în Israel.

12,30 Majoritatea celor din Beniamin îi rămân fideli lui Saul, din solidaritate tribală.

12,32 „numiţi": *litt.* „numiţi pe nume".

12,33 „având pricepere cu privire la vremurile potrivite... ": nu se ştie în ce măsură textul se referă la cunoştinţele de strategie militară şi politică sau la cele de astronomie. Ei se ocupau cu stabilirea calendarului ebraic, în funcţie de care se regla viaţa publică. ♦ „sub cârmuirea lor": gr. εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτῶν – nu apare în celelalte mss. importante şi nici în TM.

12,36 TM are „douăzeci şi opt de mii şase sute".

12,39 „cu sufletul împăcat": gr. ἐν ψυχῇ εἰρηνικῇ, expresie greu traductibilă („cu suflet de pace", „cu pace în suflet" etc.). TM are *bᵉlēbhābh şālēm*, „cu inimă dreaptă/integră". Traducătorul a citit „... *şālōm*".

12,41 La întreţinerea războinicilor nu participă numai localnicii („fraţii" iudei), ci, într-un avânt general, şi vecinii lor (numiţi doar generic) şi chiar şi triburile cele mai îndepărtate din nord: Issachar, Neftali, Zabulon.

13 [1] Şi David a ţinut sfat cu căpeteniile peste mii şi peste sute, cu fiecare căpetenie; [2] şi a spus David întregii adunări a lui Israel: „Dacă voi socotiţi că e bine şi dacă Domnul Dumnezeul nostru găseşte cu cale, să trimitem după fraţii voştri care au rămas în toată ţara lui Israel şi [după] preoţii [şi] leviţii aflaţi în cetăţile din ţinutul lor, să se adune la noi împreună cu ei [3] şi să aducem chivotul Dumnezeului nostru la noi"; pentru că nu-l mai căutaseră din zilele lui Saul. [4] Şi toată adunarea a zis să facă aşa, fiindcă acest cuvânt a fost drept în ochii întregului popor. [5] David a chemat la adunare întregul Israel, de la hotarele Egiptului până la intrarea Emathului, ca să aducă chivotul lui Dumnezeu din cetatea Iarim. [6] Şi David l-a adus şi întregul Israel s-a urcat în cetatea lui David, aflată în Iuda, ca să aducă de acolo chivotul Domnului Dumnezeu care şade pe heruvimi, unde a fost chemat numele Lui. [7] Au pus chivotul lui Dumnezeu într-o căruţă nouă din casa lui Aminadab, iar Oza şi fraţii lui mânau căruţa. [8] Şi David şi tot

---

13 *Aducerea chivotului din cetatea Iarim. Cf.* 2Rg. 6,1-11.

13,1 Cronistul revine la momentul imediat următor cuceririi Ierusalimului de către David (1Par. 11,1-9).

13,2 Am tradus verbul εὑοδῶ, în forma din text εὐοδωθῃ, prin „a găsi cu cale". Este traducerea consacrată pentru dispoziţiile oficiale.

13,3 Verbul ζετῶ, „a căuta", are aici o semnificaţie aparte: a căuta chivotul lui Dumnezeu înseamnă „a merge înaintea chivotului pentru a se închina şi a-L consulta pe Domnul".

13,4 Expresia εὐθὴς ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ λαοῦ s-ar traduce literal „drept în ochii întregului popor". Utilizarea cuvintelor care desemnează părţi ale corpului uman pentru introducerea verbelor de opinie sau de afect este larg răspândită în LXX şi trădează formularistica originalului ebraic.

13,5 Hotarele Egiptului şi intrarea Emath (ebr. *Ḥamāth*) sunt extremităţile de sud şi, respectiv, de nord ale Israelului. De regulă, pentru limita de sud este indicat Şihorul sau „Râul Egiptului". *Hamāth* este (şi astăzi) un oraş pe malul de est al râului Oronte, situat pe una dintre căile comerciale principale care duceau din Asia Mică spre sud. „Intrarea Hamatului" se va fi găsit, probabil, la cumpăna apelor din valea *Beqa'a*. ♦ Iarim este, de fapt, cetatea Cariathiarim (ebr. *Qir^{e}yath Y^e'ārīm*, „cetatea pădurilor"), situată pe graniţa dintre Iuda şi Beniamin şi numită şi Cariathbaal. Aici a fost adus chivotul de la Baithsamus (*Bēyth-Şemeş*) şi încredinţat lui Eleazar, iar după douăzeci de ani a fost adus de David la Ierusalim.

13,6 *Cf.* 2Rg. 6,2. ♦ „l-a adus": nu apare aici în TM, care are: „David s-a urcat cu tot Israelul...". ♦ „care şade pe heruvimi": la capetele chivotului erau aşezaţi doi heruvimi de aur cu aripile întinse. Acestea formau un piedestal vizibil pentru tronul invizibil al lui Dumnezeu. ♦ „Cetatea lui David" este aici Cariathiarim, nu Ierusalimul.

13,7 „Oza şi fraţii lui": TM are „*'Uzzā'* şi *'Aḥ^{e}yō*".

13,8 „înaintea lui Dumnezeu": *i.e.* în faţa chivotului. ♦ „*kinyra... nabla*": vechi instrumente cu coarde. În LXX, ebr. *kinnōr* este tradus uneori prin κινύρα, alteori prin

Israelul jucau înaintea lui Dumnezeu, cu toată puterea, cu cântăreți și cu *kinyra* și cu *nabla*, cu timpane, cu chimvale și cu trâmbițe. [9] Și au mers la arie, iar Oza și-a întins mâna ca să sprijine chivotul, pentru că juncanul era să-l răstoarne. [10] Și Domnul s-a aprins de mânie împotriva lui Oza și l-a lovit pe loc pentru că și-a întins mâna spre chivot; iar el a murit acolo înaintea lui Dumnezeu. [11] Atunci David s-a tulburat că Domnul l-a frânt pe Oza și a numit locul acela „Frângerea lui Oza" până în ziua de azi. [12] Și David s-a temut de Dumnezeu în ziua aceea și a zis: „Cum voi duce oare la mine chivotul lui Dumnezeu?" [13] Și nu a îndreptat David chivotul la sine, spre cetatea lui David, ci l-a abătut spre casa lui Abeddara, geththeul. [14] Chivotul lui Dumnezeu a rămas trei luni în casa lui Abeddara, iar Dumnezeu l-a binecuvântat pe Abeddara și toate ale sale.

14 [1] [Apoi] Chiram, regele Tirului, a trimis soli la David și lemn de cedru, zidari și dulgheri ca să-i zidească o casă. [2] Atunci David a știut că Domnul l-a pregătit [să domnească] peste Israel, pentru că domnia sa se înălțase mult prin poporul lui Israel.

[3] David și-a mai luat neveste și în Ierusalim și i s-au mai născut fii și fiice. [4] Acestea sunt numele celor care i s-au născut la Ierusalim: Samaa, Isobaam, Nathan, Solomon, [5] și Ibaar, și Elisae, și Eliphalet, [6] și Nage, și Naphag, și Ianuu, [7] și Elisamae, și Balegdae, și Eliphalet.

ψαλτήριον, ὄργανον, λύρα, dar de cele mai multe ori prin κιθάρα (instrument cu coarde și cutie de rezonanță). *Cf.* și 1Rg. 10,5 și nota *ad. loc.* ♦ „chimvale": gr. sg. κύμβαλον, instrument de percuție asemănător talgerelor.

13,9 Pasajul corespunzător din 2Rg. 6,6 este construit în linii mult mai ferme: Oza apucă cu putere (κρατῶ) chivotul pentru că animalul de povară îl trage în lături (περισπῶ) ♦ În 2Rg. 6,6 aria respectivă se numește „aria lui Nodab" (în TM, „a lui *Nākhōn*"). În TM, la 1Cron. 13,9, apare „aria lui *Kīdhon*"; aceeași lecțiune în LXX-A.

13,11 Am tradus literal διακοπή prin „frângere" și verbul la aorist διέκοψε, intensiv, prin „a frânge", suprimând figura etimologică. Vezi și 1Par. 14,11.

13,13 Abeddara Geththeul (ebr. *'Obhēdh-'Edhom*), filistean originar din Gad care a trăit în vecinătatea Ierusalimului.

14 Corespunde la 2Rg. 5,11-25.

14,1 Chiram, regele Tirului, contemporan cu David și Solomon, a domnit între 979/8--945/4 î.H. ♦ David își construiește palatul (am tradus literal „casa") imediat după instalarea la Ierusalim, iar ajutorul lui Chiram vine, probabil, la cererea suveranului de la Ierusalim.

14,2 „prin poporul": gr. διὰ τὸν λαόν, „prin poporul / datorită poporului".

[8] Au auzit Străinii că David a fost uns rege peste tot Israelul şi au urcat toţi Străinii să-l caute pe David; şi David a auzit şi le-a ieşit în întâmpinare. [9] Străinii au venit şi au tăbărât în Văioaga Uriaşilor. [10] Şi David l-a întrebat pe Dumnezeu, zicând: „Dacă voi merge asupra Străinilor, îi vei da în mâna mea?" Şi Domnul i-a spus: „Mergi şi-i voi da în mâna ta." [11] Şi David a mers asupra lor la Baalpharasin şi i-a bătut acolo David. Apoi David a zis: „Dumnezeu i-a frânt pe duşmanii mei, cu mâna mea, cum se taie apa." De aceea a pus numele locului aceluia „Frângerea Pharasin". [12] Şi [Străinii] şi-au părăsit acolo zeii, iar David a spus să fie arşi în foc. – [13] Dar Străinii au tăbărât din nou în Văioaga Uriaşilor. [14] Şi David l-a întrebat iarăşi pe Dumnezeu, iar Dumnezeu i-a spus: „Nu te duce în spatele lor, întoarce-te din calea lor şi apropie-te de ei pe lângă [livada cu] peri. [15] Şi când auzi zvon de furtună prin vârfurile perilor, atunci să porneşti la război, căci Dumnezeu a ieşit înaintea ta spre a izbi tabăra Străinilor." [16] Şi [David] a făcut cum i-a poruncit Dumnezeu şi a izbit tabăra Străinilor de la Gabaon până la Gazara. [17] [Re]numele lui David s-a întins în toată ţara, iar Domnul l-a făcut temut de toate neamurile.

14,8 Verbul „a urca" aici e folosit chiar cu sensul de bază: filistenii urcă din câmpia joasă de coastă spre zona muntoasă din Iuda.

14,9 „au tăbărât", gr. συνέπεσον. Verbul grec are sensul de „a năvăli", dar şi de „a ocupa prin forţă". Am preferat varianta de mijloc „a tăbărî".

14,11 „Baalpharasin": gr. Βααλφαρασιν, toponim. *Pharasin* este transcrierea aproximativă a pluralului de la ebr. *pereţ*, „ruptură, tăietură", dar şi „năvală, breşă". LXX oferă două variante pentru ebraicul *pereţ*: Φαρες sau Διακοπή. Vezi şi episodul naşterii lui Phares, fiul lui Iuda (Gen. 38,27-29). Explicarea etimologiei toponimului este similară celei din 1Par. 13,11. Baalpharasin este locul în care Dumnezeu l-a „frânt" pe Baal. ♦ „cum se taie apa": *i.e.* cum este tăiat cursul unei ape de un stăvilar.

14,14 Îndemnul Domnului adresat lui David de a nu-i urmări pe filisteni pare ciudat. În 2Rg. 5,23 lucrurile stau exact invers şi sunt mult mai verosimile: Dumnezeu îl îndeamnă pe David să nu iasă înaintea filistenilor, ci să-i ia prin învăluire şi să le cadă în spate. ♦ „peri": TM are *b'khā'īm*, nume de copac cu sens nesigur: „copac de balsam / sâmbovină / fistic" (?).

14,15 „(zvon de) furtună": gr. συσσεισμός desemnează o „mişcare violentă, tremur puternic, furtună". Textul ebraic oferă aici un cuvânt care înseamnă „paşi". Prin urmare, David asistă la o teofanie: paşii lui Dumnezeu pe deasupra perilor se manifestă ca o cutremurare a vârfurilor.

15 [1] Şi el şi-a făcut case în cetatea lui David; şi a pregătit locul pentru chivotul lui Dumnezeu şi a făcut pentru acesta un cort.

[2] Atunci David a zis: „Nimeni nu poate purta chivotul lui Dumnezeu în afară de leviţi, fiindcă pe ei i-a ales Domnul să-l poarte chivotul şi să-L slujească până în veci." [3] David a chemat tot Israelul la adunare la Ierusalim, ca să aducă chivotul Domnului la locul pe care i-l pregătise. [4] Şi i-a adunat David pe fiii lui Aaron şi pe leviţi. [5] Dintre fiii lui Caath: Uriel căpetenia şi fraţii săi, o sută douăzeci. [6] Dintre fiii lui Merari: Asaia căpetenia şi fraţii săi, două sute cincizeci. [7] Dintre fiii lui Gersam: Ioel căpetenia şi fraţii săi: o sută cincizeci. [8] Dintre fiii lui Elisaphan: Samaias căpetenia şi fraţii săi: două sute. [9] Dintre fiii lui Chebron: Eliel căpetenia şi fraţii săi: optzeci. [10] Dintre fiii lui Oziel: Aminadab căpetenia şi fraţii săi: o sută doisprezece. – [11] Şi i-a chemat David pe preoţii Sadoc şi Abiathar şi pe leviţi: pe Uriel, Asaia, Ioel, Samaias, Eliel, Aminadab [12] şi le-a zis: „Voi sunteţi capii de familie ai leviţilor, curăţiţi-vă pe voi şi pe fraţii voştri şi aduceţi chivotul Dumnezeului lui Israel acolo unde i-am pregătit. [13] Cum înainte vreme nu aţi fost [de faţă] voi, Dumnezeul nostru ne-a frânt, pentru că nu l-am căutat după rânduială." [14] Apoi preoţii şi leviţii s-au curăţit, ca să [poată] aduce chivotul Dumnezeului lui Israel. [15] Şi fiii leviţilor au luat chivotul lui Dumnezeu, aşa cum a poruncit Moise după cuvântul lui Dumnezeu, potrivit scripturii, purtându-l cu drugii. [16] Şi David le-a zis căpeteniilor leviţilor:

15,1 Cortul care adăposteşte chivotul legământului şi pe care îl înalţă David este asemănător celui ridicat de Moise în deşert, distrus în timpul numeroaselor conflicte cu filistenii.

15,3 Adunarea „întregului Israel" se limitează, de fapt, la reprezentanţii tuturor triburilor, însă accentul se pune pe preoţii şi leviţii însărcinaţi cu transportarea chivotului.

15,5 „fraţii săi, o sută douăzeci": ἀδελφοί, „fraţi", se numesc în limbaj biblic rudele de sânge de aceeaşi generaţie.

15,6 „două sute cincizeci": TM are „două sute douăzeci".

15,7 „o sută cincizeci": TM are „o sută treizeci".

15,12 „curăţiţi-vă": verbul ἁγνίζω, „a curăţi", „a purifica", se referă la purificarea rituală prin abluţiuni şi prin spălarea hainelor preoţilor şi leviţilor care aveau să poarte chivotul. TM are „sfinţiţi-vă" – nu e simplă purificare, ci punere în slujba sfinţeniei, transcendenţei lui Dumnezeu.

15,13 David se referă la încercarea precedentă, eşuată, de aducere a chivotului de la Cariathiarim la Ierusalim (1Par. 13,6-10) şi, în special, la greşeala lui Oza.

15,15 Chivotul este purtat pe umeri de leviţi, cu ajutorul a patru drugi (ἀναφορεῖς) trecuţi prin inelele de la baza acestuia. ♦ „potrivit scripturii", gr. κατὰ τὴν γραφήν: nu apare în TM.

„Puneţi-i pe fraţii voştri cântăreţi de psalmi cu instrumente muzicale, cu *nabla,* cu *kinyra* şi cu chimvale să cânte tare cu glas de bucurie." [17] Leviţii l-au pus pe Aiman, fiul lui Ioel şi, dintre fraţii lui, pe Asaph, fiul lui Barachia, iar dintre fiii lui Merari, fraţii lui, pe Aithan, fiul lui Kisai. [18] Cu ei au fost şi fraţii lor de [rangul] al doilea: portarii Zaharia, Oziel, Semiramoth, Iiel, Oni, Eliab, Banaia, Maasaia, Mattathia, Eliphalia, Makenia, Abḍedom, Iiel, Ozias. [19] Cântăreţii de psalmi Aiman, Asaph şi Aithan făceau să răsune chimvalele de aramă. [20] Zaharia, Oziel, Semiramoth, Iiel, Oni, Eliab, Masaia, Banaia cântau la *nabla alaimoth.* [21] Mattathia, Eliphalia, Makenia, Abdedom, Iiel şi Ozia [îi acompaniau] cu *kinyra amasenith,* spre a întări [sunetul]. [22] Chonenia, mai marele leviţilor, era şi mai marele cântărilor, căci era priceput. [23] Barachia şi Elcana erau portarii chivotului. [24] Iar preoţii Sobnia, Iosaphat, Nathanael, Amasai, Zaharia, Banai, Eliezer trâmbiţau din trâmbiţe înaintea chivotului lui Dumnezeu. Abdedom şi Iia erau portari ai chivotului lui Dumnezeu.

[25] Şi David şi bătrânii lui Israel şi căpeteniile peste mii s-au dus să aducă chivotul legământului Domnului din casa lui Abdedom cu bucurie. [26] Şi Dumnezeu le-a dat putere leviţilor să poarte chivotul legământului Domnului şi ei au jertfit şapte juncani şi şapte berbeci. [27] Şi David era încins cu veşmânt de in, [ca] şi toţi leviţii care purtau chivotul legământului Domnului, cântăreţii de psalmi şi Chonenia, mai marele cântărilor; iar David purta veşmânt de in. [28] Şi tot Israelul a adus chivotul legământului Domnului cu strigăte şi în glas de corn, de trâmbiţe şi chimvale şi cântând din *kinyra* şi

---

15,17 „fraţii lui": TM are „fraţii lor".

15,20 „*alaimoth*": LXX transcrie aproximativ ebr. *'alāmōth* cu sens nesigur, interpretat ca „glas subţire, ca de fată". Termenul apare şi în titlul psalmului 44 (LXX).

15,21 „*amasenith*": transcrie ebr. *haṣṣᵉmīnīth,* „octavă". În titlurile psalmilor (LXX) 6 şi 11, termenul este tradus ὄγδοος.

15,23 „Portarii chivotului", în număr de patru, mergeau, doi câte doi, înaintea şi, respectiv, în urma preoţilor care purtau chivotul.

15,27 Am tradus literal στολὴ βυσσίνη (două ocurenţe în acest verset) prin „veşmânt de in". În TM, David are două veşminte: la începutul versetului e vorba de o tunică de in subţire (*mᵉ'īl būṣ*), iar la sfârşitul lui, de un efod de in (*'ēphōdh bodh*). David poartă, în mod excepţional, un efod simplu de in, deosebit de efodul scump al Marelui Preot. La aceasta se referă şi participiul perfect περιεζωσμένος, tradus de noi prin „încins": articol sacru de vestimentaţie, efodul se întindea de la piept până la şolduri şi se prindea cu două curele pe umeri.

15,28 „corn": gr. σωφερ transcrie ebr. *şōphār,* „corn".

din *nabla*. [29] Şi a fost aşa: când chivotul legământului Domnului a ajuns în cetatea lui David, Melchol, fiica lui Saul, s-a aplecat pe fereastră, l-a văzut pe regele David dănţuind şi jucând şi l-a dispreţuit în sufletul ei.

16 [1] Au adus chivotul lui Dumnezeu, l-au pus în mijocul cortului pe care i-l ridicase David şi i-au adus arderi de tot şi [jertfe] de mântuire înaintea lui Dumnezeu. [2] David a sfârşit de adus arderile de tot şi [jertfa] de mântuire şi a binecuvântat poporul în numele Domnului; [3] şi a împărţit fiecărui bărbat din Israel şi fiecărei femei câte o pâine coaptă în cuptor şi o turtă [cu miere].

[4] Şi i-a pus pe unii dintre leviţi să slujească şi să cânte în faţa chivotului legământului Domnului şi să mulţumească şi să-L laude pe Domnul Dumnezeul lui Israel: [5] Asaph, căpetenia, şi cel care îi urma în rang, Zaharia, şi Iiel, Semiramoth, Iiel, Mattathia, Eliab, [6] Banaia, Abdedom şi Iiel, cu instrumente muzicale, *nabla* şi *kinyra*, iar Asaf suna din chimvale şi preoţii Banaia şi Oziel din trâmbiţe, neîncetat, înaintea chivotului legământului lui Dumnezeu.

[7] În ziua aceea, David a rânduit pentru prima oară lui Asaph şi fraţilor lui să-L laude pe Domnul [astfel]:

[8] „Lăudaţi-L pe Domnul şi chemaţi numele Lui,

15,29 Melchol (ebr. *Mīkhal*) este fiica cea mai mică a lui Saul, dată în căsătorie lui David înaintea exilului său. După întoarcerea lui David, aceasta revine la el, prin bunăvoinţa politică a lui Abenner (2Rg. 3,15). Dar dispreţul pe care femeia îl manifestă când îl vede pe David dansând de bucurie înaintea chivotului îi va aduce sterilitatea (2Rg. 6,23). ♦ „în sufletul ei": TM are „în inima ei".

16,1 „[jertfe] de mântuire": gr. σωτηρίου: *cf.* Ex. 24,5; Lev. 6,5. Corespunde ebr. *ş'lāmīm*, „jertfe de pace" (*cf.* nota la Lev. 3,1).

16,3 Am tradus ἀμορίτην prin „turtă [cu miere]", ca echivalent al expresiei clasice ἀμόρα ἄρτος. Adjectivul ἀμορίτης nu are un sens exact. Alte versiuni optează pentru „porţie de carne" (*cf.* ritualul împărţirii jertfei de mântuire, în Lev. 7,11 şi urm.). În TM, fiecare primeşte o pâine, o turtă de curmale şi una de stafide (dar termenii sunt rari şi cu sens nesigur).

16,5 Asaph era un urmaş al lui Gersom, fiul lui Levi, numit de şeful leviţilor cântăreţ principal. Fiii lui Asaph au rămas cea mai importantă familie de muzicanţi până la întoarcerea din exil (1Par. 25,2). ♦ În TM, lista cântăreţilor este: *'Āsāph, Z'kharyāh, 'Ī'ēl* (dar comentatorii restabilesc *Ya'azī'ēl* / *'Azī'ēl*, ca în 15,18.20), *Ş'mīrāmōth, Yihī'ēl, Mattithyāh, 'Elī'ābh, B'nāyāhū* şi *'Obhēdh 'Edhom*.

16,8-22 Acest fragment corespunde Ps. 104,1-15, cu mici diferenţe lexicale. Vv. 23-33 corespund Ps. 95.

16,8 „Lăudaţi-L": vb. ἐξομολογέω poate însemna „a mărturisi, a recunoaşte, a fi de acord cu", dar şi „a lăuda", „a aduce mulţumire". Redă sistematic ebr. *yādhāh*, „a aduce

faceţi cunoscute între popoare lucrările Lui!
[9] Cântaţi-I şi înălţaţi-I imnuri,
povestiţi tuturor minunile pe care le-a făcut Domnul.
[10] Lăudaţi[-vă] întru numele cel sfânt al Lui,
să se bucure inima ce caută bunăvoinţa Lui;
[11] căutaţi-L pe Domnul şi întăriţi-vă,
căutaţi faţa Lui fără încetare.
[12] Amintiţi-vă de minunile pe care le-a făcut,
de semnele şi de judecăţile gurii Lui,
[13] seminţie a lui Israel, slujitorii Lui,
fii ai lui Iacob, aleşii Lui!
[14] El este Domnul Dumnezeul nostru,
pe tot pământul sunt judecăţile Lui.
[15] [El] îşi aduce aminte în veci de legământul Său,
cuvântul Său pe care l-a poruncit pentru mii de generaţii,
[16] prin care a făcut legământ cu Avraam,
şi de jurământul Său către Isaac;
[17] El l-a pus lui Iacob ca poruncă,
lui Israel, ca legământ veşnic,
[18] zicând: «Ţie îţi voi da pământul Canaanului,

---

laudă/mulţumire lui Dumnezeu, amintind faptele Sale minunate" (de unde subst. *tōdhāh*). În contextul LXX, verbul, folosit adesea la diateza medie, *litt.* „a se mărturisi Domnului", are sensul „a aduce laudă lui Dumnezeu prin mărturisirea faptelor Lui minunate" (*cf.* de ex. Gen. 29,35). Uneori are şi sensul de mărturisire a păcatelor, a greşelilor (de ex. Iis. Nav. 7,19). Tradiţia biblică românească a optat constant pentru traducerea cu „mărturisiţi(-vă) Domnului" (*cf.* BB, Micu *ad loc.*), dar considerăm că sensul acestei sintagme este ambiguu şi se impune adoptarea unei traduceri mai explicite. *Cf.* şi nota 22,50 la 2Rg. ♦ „chemaţi numele Lui": *litt.* „chemaţi-L întru numele Lui".

16,10 „bunăvoinţa Lui": TM are „pe Domnul".

16, 11 „şi întăriţi-vă": TM are „şi tăria Lui".

16,12 „judecăţile": gr. κρίματα este un termen din vocabularul juridic al LXX şi are sensul de „hotărâri judecătoreşti, sentinţe". În Pentateuh, unde lexicul juridic este mai specializat, a fost adesea tradus cu „hotărârile (lui Dumnezeu)". *Cf. Septuaginta 1*, „Glosar" şi „Indice de termeni".

16,13 „seminţie a lui Israel": Ps. 104,6 are „... a lui Avraam". ♦ „slujitorii": gr. παῖδες poate însemna „copii" sau „servitori, copii de casă".

16,15 „[El] îşi aduce aminte": TM are „Aduceţi-vă aminte", dar în Ps. 104,8 „El îşi aduce aminte".

16,18 „partea voastră de moştenire": *litt.* „funia (*i.e.* măsura) moştenirii voastre". *Cf.* notele la Iis. Nav. 17,5 şi 2Rg. 8,2.

partea voastră de moştenire»,
19 pe când ei erau foarte puţini la număr,
neînsemnaţi şi străini în el.
20 Ei umblau de la un neam la altul
şi dintr-un regat la alt popor.
21 [Dar El] n-a lăsat pe nimeni să-i stăpânească
şi a pedepsit pentru ei şi regi:
22 «Nu vă atingeţi de unşii mei
şi profeţilor mei să nu le faceţi rău!»
23 Cântaţi Domnului, tot pământul,
vestiţi din zi în zi mântuirea Lui,
[24] 25 căci mare este Domnul şi vrednic de laudă foarte,
mai de temut decât toţi dumnezeii.
26 Căci toţi dumnezeii neamurilor sunt idoli,
iar Dumnezeul nostru a făcut cerul.
27 Slavă şi laudă sunt înaintea Lui,
putere şi cinstire în lăcaşul Lui.
28 Daţi Domnului, stirpe ale neamurilor,
daţi Domnului slavă şi putere.
29 Daţi Domnului slava [cuvenită] numelui Său,
luaţi daruri şi duceţi-le înaintea feţei Lui,
închinaţi-vă Domnului în curţile Lui sfinte.
30 Să se teamă în faţa Lui tot pământul,
să stea drept pământul şi să nu se clatine!

16,23-33 Corespund Psalmului 95, imn dedicat lui Dumnezeu în ipostaza de mântuitor şi judecător al poporului Său şi al întregului pământ.

16,24 Numai în TM: „Vestiţi printre neamuri slava Lui, la toate popoarele faptele Lui minunate!".

16,26 „Idoli" (εἴδωλα), faţă de Ps. 95,5 „demoni" (δαιμόνια). TM are aici „deşertăciuni".

16,27 „Slavă" (δόξα) şi „laudă" (ἔπαινος), faţă de Ps. 95,6 „mulţumire" (ἐξομολόγησις) şi „prospeţime, frumuseţe" (ὡραιότης). ♦ „Putere / tărie" (ἰσχύς) şi „cinstire" (καύχημα), faţă de Ps. 95,6 „sfinţenie" (ἁγιωσύνη) şi „măreţie" (μεγαλοπρέπεια). ♦ „lăcaşul Lui", *litt.* „locul lui", „se referă la lăcaşul sfânt al Domnului (vezi Ps. 95,6 ἁγίασμα).

16,29 „Daruri" (δῶρα), faţă de Ps. 95,8 „jertfe" (θυσίας). ♦ „înaintea feţei Lui": lipseşte din Ps. 95 LXX. ♦ „în curţile Lui sfinte": TM are „în strălucirea sfinţeniei Lui", evitând anacronismul curţilor Templului, care nu existau pe vremea lui David.

16,30 „Să se teamă" (φοβηθήτω), faţă de Ps. 95,9 „să se clatine" (σαλευθήτω). Verbul din urmă revine la sfârşitul versetului, dar cu negaţie.

[31] Să se bucure cerul şi să se veselească pământul
şi să spună între neamuri: „Domnul este împărat!"
[32] Să vuiască marea cu plinătatea ei
şi pomul din ţarină şi toate cele din ea.
[33] Atunci se vor bucura copacii pădurii de faţa Domnului,
căci a venit să judece pământul.
[34] Lăudaţi-L pe Domnul, căci este bun,
căci până în veac este mila Lui.
[35] Şi ziceţi: «Mântuieşte-ne pe noi, Dumnezeul mântuirii noastre,
scoate-ne dintre neamuri
ca să lăudăm numele cel sfânt al Tău
şi să ne mândrim întru laudele Tale.
[36] Binecuvântat este Domnul Dumnezeul lui Israel din veac şi până în veac.»

Şi tot poporul va spune «Amin»".
Şi L-au lăudat pe Domnul.

[37] Şi [David] i-a lăsat acolo, înaintea chivotului legământului Domnului, pe Asaph şi pe fraţii lui, ca să slujească înaintea chivotului, fără încetare, zi de zi. [38] Şi Abdedom şi fraţii lui, şaizeci şi opt, şi Abdedom, fiul lui Idithon, şi Ossa, portari. [39] Pe Sadoc, preotul, şi pe fraţii lui, preoţii, [i-a aşezat] în

---

16,34 Primul vers din Psalmii 117, 135 şi, cu excepţia unui cuvânt (χρηστός, „favorabil", „folositor", „binevoitor", faţă de ἀγαθός, „bun"), 105, 106.

16,35 „scoate-ne": TM are „adună-ne şi scoate-ne". ♦ „să ne mândrim": gr. καυχᾶσθαι înseamnă „a se lăuda, a se mândri".

16,36 Corespunde finalului Ps. 105, ultimul din a patra parte a cărţii Psalmilor. ♦ „Amin. Şi L-au lăudat pe Domnul" : TM are „Amin" şi „Lăudat [fie] YHWH!".

16,37 Se reia povestirea întreruptă la 1Par. 16,7, subiectul gramatical fiind „David".

16,38 Acest Abdedom (ebr. *'Obhēdh 'Edhom*), fiu al lui Idithon, este levit şi nu trebuie confundat cu personajul omonim din TM, 1Cron. 13,13-14 (LXX foloseşte transliterări diferite). Nu se ştie care era rolul celor şaizeci şi opt de fraţi ai lui Abdedom, câtă vreme paznicii chivotului erau strict în număr de patru (1Par. 15,24). Unii comentatori interpretează ca o continuare a versetului precedent: „[37] ... zi de zi, [38] împreună cu Abdedom şi fraţii lui..." (AB I Chron., *ad loc.*).

16,39 Sadoc (TM *Ṣādhōq*) este „fiul", de fapt nepotul, lui Achitob (TM *'Aḥîtōbh*), descendent al lui Eleazar, al treilea fiu al lui Aaron. A fost preot la curtea lui David, a participat la ungerea lui Solomon ca succesor al lui David, spre deosebire de Abiathar, celălalt preot al curţii, care l-a susţinut pe Adonia (3Rg. 1,7). Urmaşii lui Sadoc au îndeplinit, până la exil, funcţia de mare preot în templul lui Solomon. După întoarcerea din exil, ei au deţinut în exclusivitate acest rol, până în 171 î.H., când regele Antiochos IV

fața cortului Domnului în Bama cea din Gabaon, [40] ca să aducă arderi de tot Domnului, pe altarul arderilor de tot, fără încetare, dimineața și seara, și după toate cele scrise în legea Domnului, câte le-a poruncit fiilor lui Israel, prin Moise, slujitorul lui Dumnezeu. [41] Și împreună cu el [mai erau] și Aiman și Idithon și ceilalți aleși pe nume ca să Îl laude pe Domnul, căci până în veac este mila Lui. [42] [Aveau] cu ei trâmbițe și chimvale, ca să dea glas [cântării], [precum] și instrumentele cântărilor lui Dumnezeu, iar fiii lui Idithon [păzeau] la poartă.

[43] Și a plecat tot poporul, fiecare la casa lui, iar David s-a întors, ca să-și binecuvânteze casa.

17 [1] Și a fost așa: când David s-a așezat în casa lui, a zis David către Nathan profetul: „Iată, eu locuiesc în casă de cedru, iar chivotul legământului Domnului [stă] sub acoperământ de piele." [2] Și Nathan i-a zis lui David: „Fă tot ce ai în gând, căci Dumnezeu este cu tine." – [3] Și a fost așa: în noaptea aceea, a fost cuvântul Domnului către Nathan, zicând: [4] „Du-te și spune-i lui David, slujitorul Meu: «Așa spune Domnul: Nu tu Îmi vei zidi

---

îl numește preot, cu de la sine putere, pe Menelau (2Mac. 4,23 și urm.). ♦ „Bama" (ebr. *bāmāh*, „înălțime") din Gabaon este identificată, în perioada monarhiei, ca „Marea Înălțime", fost sanctuar canaanit, locul în care au fost așezate de către David cortul mărturiei și altarul de bronz. Aici i-a vorbit Domnul lui Solomon (2Par. 1) despre domnia lui. *Cf.* și nota la 1Rg. 9,12. Ediția Rahlfs îl notează cu majusculă, ca toponim; alte ediții, ca transcriere a subst. comun ebr.

16,40 „prin Moise, slujitorul lui Dumnezeu" nu apare în TM.

16,42 După „cu ei", TM are în plus „*Hēymān* și *Yidhūthūn*".

16,43 „ca să-și binecuvânteze casa": textul gr. traduce o expresie ebr. care trebuie înțeleasă cu sensul „David s-a întors la casa lui, *i.e.* să-și vadă de casa lui" (*cf.* AB I Chron., p. 118, nota 43). Vezi și versetul următor, 17,1. ♦ În 2Rg. 6,20-23 urmează discuția lui David cu Melchol și justificarea bucuriei pe care regele a manifestat-o înaintea chivotului și a supușilor săi.

17 Corespunde la 2Rg. 7,1-29.

17,1 Profetul Nathan nu este prezentat în prealabil. El este menționat în 2Par. 29,25 ca fiind acela care, la porunca lui David, i-a organizat pe cântăreți. ♦ „Acoperământul de piele" este o sinecdocă pentru cortul mărturiei.

17,2 Am tradus πᾶν τὸ ἐν τῇ ψυχῇ prin „tot ce ai în gând", și nu literal, „tot ce ai în suflet". În ebraică apare termenul *lēbh*, „inimă", ca sediu al gândirii (*cf.* și 15,29).

17,4 Domnul vorbește aici despre casa materială (templul) pe care o va ridica Solomon. Promisiunile de ridicare spirituală a casei (în sens de dinastie a) lui David urmează, în paralel.

Casă în care să locuiesc, [5] pentru că n-am mai locuit într-o casă din ziua în care l-am scos pe Israel [din Egipt] până în ziua aceasta, ci am stat în cort şi în sălaş [vremelnic]. [6] Peste tot pe unde am trecut la întregul Israel, am grăit Eu oare cuvânt către vreun trib al lui Israel [pus] să-Mi păstorească poporul, zicând: 'Nu Mi-aţi ridicat casă de cedru'?» [7] Acum, însă, aşa să-i spui robului Meu David: «Aşa spune Domnul atotputernic: Te-am luat de la ţarcul oilor ca să fii căpetenie peste poporul Meu Israel. [8] Şi am fost cu tine peste tot pe unde ai mers, i-am nimicit pe toţi duşmanii tăi dinaintea ta şi ţi-am făcut un nume ca numele celor mari de pe pământ. [9] Şi îmi voi statornici un loc pentru poporul Meu Israel şi-l voi sădi, iar el se va aşeza la el acasă, nu-şi va mai face griji, iar nedreptatea nu-l va mai înjosi, ca la început. [10] Din zilele în care am rânduit judecători peste poporul Meu Israel, i-am umilit pe toţi duşmanii tăi; te voi mări şi Domnul îţi va zidi o casă. [11] Iar când se vor împlini zilele taleşi te vei culca alături de părinţii tăi, voi înălţa seminţia ta după tine, care va fi din pântecele tău, şi-i voi pregăti domnia. [12] El îmi va zidi Mie Casă, iar Eu îi voi ridica tronul până în veac.

17,6-7 Cele două versete marchează „revoluţia" pe care Dumnezeu o înfăptuieşte prin alegerea directă a lui David ca rege în Israel. Metafora pastorală are caracter profetic şi face transparentă misiunea încredinţată lui David. Dumnezeu îi vorbeşte regelui în calitate de „atotputernic", παντοκράτωρ (ebr. *YHWH ʃᵉbhā'ōth*, „Domnul oştirilor").

17,6 „către vreun trib al lui Israel [pus] să-Mi păstorească poporul": TM are „către vreunul dintre judecătorii lui Israel cărora le-am poruncit să-Mi păstorească poporul". Pasajul paralel din 2Sam. 7,7 are: „către vreunul dintre triburi...". Şi în LXX, mss. *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au lecţiunea adoptată de Rahlfs şi tradusă aici, care nu e foarte clară, dar *Alexandrinus* şi alte câteva mss. au un text identic cu TM.

17,9 Primele trei verbe din frază (τίθημι, καταφυτεύω, κατασκηνόω) exprimă cu mare putere retorică, de la abstract la concret, ideea statorniciei poporului ales în Pământul făgăduinţei. ♦ „nedreptatea nu-l va mai înjosi": TM are „nelegiuiţii nu-l vor mai sfâşia". LXX-L: „fiul nedreptăţii nu-l va mai înjosi".

17,10 „te voi mări": TM are „ţi-am vestit".

17,11 Am tradus literal formula κοιμηθήσῃ μετὰ τῶν πατέρων σοῦ ca „te vei culca alături de părinţii tăi". Formula este des uzitată în cărţile istorice ale Bibliei pentru a evoca imaginea despre moarte a poporului evreu. ♦ „care va fi din pântecele tău": aici LXX armonizează cu 2Rg. 7,12; TM are „care va fi dintre fiii tăi". ♦ „pregăti": TM are „întări / statornici".

17,12 „îi voi ridica tronul": vb. ἀνορθόω înseamnă „a ridica din nou, a reconstrui, a reface", dar şi „a face ceva drept, a îndrepta". Sensul este de susţinere constantă a regalităţii viitoare. Vezi şi v. 14.

[13] Eu îi voi fi lui tată, iar el Îmi va fi Mie fiu şi mila Mea n-o voi îndepărta de el cum am îndepărtat-o de la cei care au fost înaintea ta. [14] Îl voi întări în casa Mea şi în domnia lui până în veac şi tronul lui va fi ridicat până în veac.»" [15] Şi toate aceste cuvinte aşa cum au fost şi toată vedenia le-a spus Nathan lui David. – [16] Şi regele David a venit şi s-a aşezat înaintea Domnului şi a zis: „Cine sunt eu, Doamne Dumnezeule, şi ce este casa mea, de m-ai îndrăgit până în veac? [17] Ba acestea Ţi s-au părut mărunte înaintea Ta, Dumnezeule, şi ai grăit despre casa slujitorului Tău pentru multă vreme şi Te-ai uitat la mine cu privire de om şi m-ai înălţat, Doamne Dumnezeule. [18] Ce să mai adauge David ca să Te slăvească? Doar îl ştii pe robul Tău. [19] După inima Ta ai făcut toată măreţia [aceasta]. [20] Doamne, nu ai seamăn şi nu este [alt Dumnezeu] în afară de Tine, după toate cele pe care le-am auzit cu urechile noastre. [21] Şi nu mai este pe pământ nici un neam ca

---

17,13 „cei care au fost înaintea ta": aluzie la regele Saul. ♦ Faţă de pasajul paralel din 2Rg. 7,14-15, nu se mai menţionează posibilitatea ca viitorul rege să greşească şi să fie pedepsit. De asemenea, numele lui Saul este înlocuit cu un termen mai vag. Se constată o evoluţie a interpretării făgăduinţei, în sens mesianic.

17,14 „Îl voi întări": gr. πιστώσω αὐτόν. Vb. πιστόω înseamnă în LXX „a confirma, a atesta, a adeveri, a garanta", dar sensul primar este „a face demn de încredere". Expresia s-ar putea înţelege şi „îl voi face de încredere/ va fi ca un garant / o garanţie". Traducătorii mai vechi (BB, Micu) au optat pentru traducerea, destul de ambiguă, „îl voi încredinţa pe el", dar pentru înţelegerea expresiei gr. trebuie ţinut cont de ambele sensuri ale verbului. *Cf. infra* v. 23, unde sensul „a garanta, a adeveri" este şi mai pregnant. TM are „îl voi statornici", *litt.* „îl voi face să stea în picioare".

17,16 David „s-a aşezat (ἐκάθισεν) înaintea Domnului", adică înaintea chivotului legământului. Verbul este bine ales, mai ales că în alte contexte şi circumstanţe, Cronistul consemnează atitudini diferite înaintea chivotului (prosternare, îngenunchere etc). ♦ „m-ai îndrăgit până în veac": TM are „m-ai adus până aici".

17,18 „ca să Te slăvească": textul gr. nu e atât de clar. Poate însemna şi: „Ce să mai adauge David către Tine ca să-l slăveşti?", adică „ce altă slăvire să-Ţi mai ceară David?". De observat contextul, în care este vorba de slava/măreţia pe care a primit-o David de la Dumnezeu.

17,19 „Măreţia" (μεγαλοσύνη) este de fapt promisiunea de mărire, planul pe care îl are Dumnezeu cu casa lui David. ♦ La sfârşitul versetului, TM are în plus: „spre a face cunoscute toate lucrurile măreţe".

17,21 Am tradus ἔθνος prin tradiţionalul „neam", spre deosebire de λαός – „popor". Primul termen se aplică în general grupurilor etnice care locuiau în Palestina înainte de venirea evreilor din Egipt, în vreme ce λαός desemnează prin excelenţă poporul ales, dar termenii nu sunt întotdeauna bine fixaţi. ♦ Termenul de „răscumpărare" aplicat eliberării

poporul Tău, Israel, pe care să-l fi călăuzit Dumnezeu, ca să-l răscumpere ca popor pentru Sine, ca să-şi facă pentru Sine un nume mare şi strălucit şi să alunge neamuri din faţa poporului Tău, pe care l-ai răscumpărat din Egipt. [22] Şi l-ai rânduit pe poporul Tău, Israel, ca popor pentru Tine, până în veac, iar Tu, Doamne, eşti Dumnezeul lor. [23] Şi acum, Doamne, cuvântul pe care l-ai grăit către slujitorul Tău şi despre casa lui să se adeverească până în veac, [24] spunându-se: «Doamne, Doamne atotputernice, Dumnezeul lui Israel, casa slujitorului Tău David [să fie] ridicată înaintea Ta.» [25] Căci Tu, Doamne, i-ai deschis mintea slujitorului Tău, că-i vei zidi lui casă: de aceea slujitorul Tău a găsit [îndrăzneala] să se roage înaintea feţei Tale. [26] Şi acum, Doamne, Tu eşti Însuţi Dumnezeu şi i-ai grăit robului Tău aceste lucruri bune; [27] iar acum ai început să binecuvântezi casa slujitorului Tău, [ca] să rămână în veac înaintea Ta. Căci Tu, Doamne, ai binecuvântat-o şi binecuvânteaz-o până în veac!"

18 [1] Şi a fost aşa: după aceea, David i-a bătut pe Străini şi i-a pus pe fugă şi a luat [cetatea] Geth şi satele ei din mâna Străinilor. [2] Şi a bătut şi

---

evreilor din Egipt a stârnit varii controverse. Mai mult decât o simplă eliberare, răscumpărarea presupune plătirea unui preţ în schimbul libertăţii. Or, ce preţ putea plăti Dumnezeu pentru a-Şi răscumpăra poporul din sclavie (Ex. 6,6)?

17,23 „Şi acum" (καί νῦν) este formula rituală care introduce o invocaţie, un pact, o promisiune şi, mai rar, o profeţie. ♦ „să se adeverească": *cf.* nota 17,14. ♦ Sfârşitul v. 23 şi începutul v. 24 sunt mai lungi în TM; în gr. apar doar în recensiunea lucianică: „... Fă cum ai spus. [24] Să se adeverească, iar numele Tău să fie preamărit în veci" (LXX-L).

17,25 „ai deschis mintea" (ἤνοιξας τὸ οὖς): literal expresia înseamnă: „ai deschis urechea". Văzută ca organ semiindependent, urechea nu are numai funcţia simplă de auz, ci ea poate, în acelaşi timp, „să ia aminte" (2Ezr. 11,6)

18,1-12 Corespunde la 2Rg. 8,1-14.

18,1 Geth (ebr. *Gath*) este cetatea de baştină a lui Goliat şi una dintre cele cinci cetăţi importante ale filistenilor, în teritoriul căreia a locuit David timp de un an, ca vasal al regelui Achis. După schimbarea planului divin, David îşi anexează cetatea, aşa încât în timpul revoltei lui Absalom, el are aliaţi gethiţi.

18,2 Moab este numele ţinutului de la est de Marea Moartă, numit astfel după unul din descendenţii, prin incest, ai lui Lot. În mod tradiţional ţinutul Moab se întinde între râurile Arnon şi Zered. Populaţia din Moab a fost constant ostilă israeliţilor. Însă străbunica lui David, Ruth, era moabită. David subjugă Moabul, dar acesta redevine liber în timpul lui Solomon.

Moabul, şi moabiţii îi erau slujitori lui David, aducându-i tribut. [3] Şi David l-a bătut pe Adraazar, regele din Suba, [spre] Emath, pe când mergea el să îşi întindă mâna către râul Eufrat. [4] Şi David a luat de la ei o mie de care, şapte mii de cai şi douăzeci de mii de pedestraşi; şi a sfărâmat David toate carele, dar a mai păstrat dintre ele o sută de care. [5] Şi sirienii din Damasc au venit să-l ajute pe Adraazar, regele din Suba, şi David a lovit, dintre sirieni, douăzeci şi două de mii de oameni. [6] Apoi David a aşezat o garnizoană în Siria Damascului şi [sirienii] i-au devenit robi, plătindu-i tribut. Şi Dumnezeu îl izbăvea pe David peste tot unde mergea. [7] Şi David a luat colanele de aur pe care le aveau slujitorii lui Adraazar şi le-a dus la Ierusalim. [8] Iar din Metabechas şi din cetăţile alese ale lui Adraazar, David a luat foarte multă aramă. Din ea a făcut Solomon marea de aramă, stâlpii şi vasele de aramă. [9] Şi când Thoa, regele Emathului, a auzit că David a lovit toată oştirea lui Adraazar, regele din Suba, [10] l-a şi trimis pe Iduram, fiul său, la regele David, ca să-l întrebe de sănătate şi să-l binecuvânteze că s-a

---

18,3 Adraazar (ebr. *Hadhadʿezer*), fiul lui Rehob, a fost regele din Suba (ebr. *Ṭobhāh*), un regat aramaic situat între Hamat la nord şi Damasc la sud şi extins de Adraazar până la malul Eufratului. În ciuda victoriei lui David asupra sa, Adraazar continuă să domnească în Suba şi să formeze o alianţă antidavidică cu ammoniţii. Varianta aramaică a numelui *Hadhadʿezer* este atestată pe documente cu scriere cuneiformă. ♦ „pe când mergea el": pronumele αὐτός, tradus „el", se poate referi deopotrivă la David sau la Adraazar. Pasajul e neclar. Jacob M. Myers e de părere că „el" îl substituie pe Adraazar, iar versetul face aluzie la campania acestuia de cucerire a unor teritorii în regiunea Eufratului (AB I Chron., p. 135, nota 3). ♦ „să îşi întindă mâna": *i.e.* să ia în stăpânire.

18,5 „sirienii": gr. Σύρος, *litt.* „sirianul", sinecdocă pentru sirieni, de fapt aramei.

18,6 Am tradus literal verbul σῴζω prin „a izbăvi". Verbul are şi sens factitiv, „a face victorios". Prin urmare Domnul îi oferă victorii lui David.

18,7 „colan", gr. κλοιός: TM are *şelet*, termen cu sens nesigur, tradus uneori „scut". Vulg. vorbeşte despre *pharetrae*, „tolbe de săgeţi".

18,8 „Metabechas" ar putea fi transliterarea ebraicului *mi-ṯ-Ṯibhʿḥath*, „din Tibha", oraş în regatul aramaic din Suba. Ediţia Rahlfs însă nu îl notează cu majusculă. ♦ Pentru „marea de aramă", vezi 3Rg. 7,10-13 şi nota la 2Par. 4,2.

18,9 Regele Thoa (ebr. *Toʿī* sau *Toʿū*) din Emath (TM Hamat) este aliatul lui David şi adversarul lui Adraazar.

18,10 „să-l întrebe de sănătate": *litt.* „să-l întrebe cele despre pace", semitism (*cf.* nota la 2Rg. 11,7). ♦ „şi tot [felul de] vase...": alte ediţii (Brenton) leagă sintagma de versetul următor.

luptat cu Adraazar şi l-a lovit – fiindcă Thoa se duşmănea cu Adraazar – şi [i-a mai trimis] tot [felul de] vase de argint şi de aur. [11] Şi pe acestea David le-a sfinţit Domnului, împreună cu argintul şi cu aurul pe care le-a luat de la toate neamurile din Idumeea şi din Moab, şi de la fiii lui Ammon, şi de la Străini, şi de la amaleciţi. [12] Abessa, fiul Saruiei, i-a lovit pe idumei în Valea Sării, optsprezece mii, [13] şi a aşezat în Vale garnizoane; şi toţi idumeii îi erau slujitori lui David. Şi Domnul îl izbăvea pe David peste tot unde mergea.

[14] Şi David a domnit peste tot Israelul şi făcea judecată şi dreptate pentru tot poporul său. [15] Ioab, fiul Saruiei, era peste oştire, şi Iosaphat, fiul lui Achilud – secretar, [16] Sadoc, fiul lui Achitob, şi Achimelech, fiul lui

---

18,11 „a sfinţit", gr. ἡγίωσε: *i.e.* le-a consacrat / închinat Domnului, *cf.* „Glosar" şi „Indice tematic" în *Septuaginta 1*. ♦ Versetul se constituie într-un veritabilă trecere în revistă a inamicilor lui David, fără însă a păstra cu stricteţe cronologia evenimentelor.

18,12 Abessa, fiul Saruiei (ebr. *Abh^{e}şay, fiul Ţeruiei*), este fratele lui Ioab şi al lui Asael, comandanţi în armata lui David. Alte două pasaje atribuie victoria invocată aici direct lui David (2Rg. 8,13) sau lui Ioab (Ps. 59,2). Unii comentatori sunt de părere că adesea i se atribuie comandantului suprem o victorie a unui subaltern sau, în al doilea caz, că Ioab i-ar fi încredinţat lui Abessa comanda a numeroase corpuri de oaste (2Rg. 10,10), dar că victoria îi revine celui dintâi, cap al operaţiunii. ♦ Idumeea reprezintă aici vechiul Edom. Edomiţii erau, după tradiţie, urmaşii lui Esau şi ocupau teritoriul dintre Wadi Zered în nord (la sud de Marea Moartă) până la Golful Aqaba, în sud (la Marea Roşie), pe ambele maluri ale văii Arabah. În continuu conflict cu Israel, Edomul este cucerit de David, ceea ce îi permite lui Solomon să construiască un port în Golful Aqaba, la Gasiongaber (ebr. *'Ef^{e}yōn-Gebher*). ♦ Valea Sării este un toponim cu localizare nesigură. În mod tradiţional, locul respectiv s-ar afla în câmpia de la sud-vest de Marea Moartă, pe partea opusă Văii Zered, dominată de masive de sare.

18,15 „secretar": gr. ὑπομνηματογράφος, *litt.* „cel care aminteşte / ţine minte"; alte sensuri posibile: „grefier", „biograf", „cronicar" etc. Termenul grecesc este calchiat după ebr. *maz^{e}kīir* şi desemnează o funcţie „împrumutată" din administraţia egipteană, aceea de „şef al protocolului regal" sau „secretar personal". Printre îndatoririle acestui înalt funcţionar se numărau, pe lângă supravegherea protocolului regal în diferite situaţii, programarea audienţelor la rege, transmiterea poruncilor acestuia către ceilalţi demnitari, însoţirea regelui în călătorii, întocmirea programului zilnic etc. (AB I Chron., p. 138).

18,16 „scrib": e vorba de scribul personal al regelui (de asemenea, o funcţie împrumutată din administraţia egipteană), ale cărui îndatoriri erau în mare parte diferite de cele ale „secretarului personal" (v. *supra*). Scribul regelui era însărcinat cu păstrarea şi redactarea corespondenţei regale, întocmirea unor rapoarte de informare, redactarea decretelor regale, reprezentarea regelui în anumite împrejurări etc. (*ibid.*).

Abiathar, [erau] preoţi şi Susa, scrib. [17] Banaia, fiul lui Iodae, era peste cherethiţi şi phelethiţi, iar fiii lui David erau cei dintâi dregători ai regelui.

19 [1] Şi a fost aşa: după ce a murit Naas, regele fiilor lui Ammon, a ajuns rege Anan, fiul său, în locul lui. [2] Şi David a zis: „Voi fi milostiv cu Anan, fiul lui Naas, precum şi tatăl lui a fost milostiv cu mine"; şi a trimis David soli ca să îl aline după tatăl lui. Şi slujitorii lui David s-au dus în ţara fiilor lui Ammon ca să-l aline [pe Anan]. [3] Însă căpeteniile lui Ammon i-au zis lui Anan: „Oare David ţi-a trimis alinători pentru că-l cinsteşte în faţa ta pe tatăl tău? Nu cumva ca să cerceteze cetatea şi să iscodească ţara au venit la tine slujitorii lui David?" [4] Atunci Anan i-a luat pe slujitorii lui David, i-a ras, le-a luat jumătate din haine până la mantie şi le-a dat drumul să plece. [5] Şi s-au dus [unii] să-i dea de ştire lui David despre oamenii [aceia], iar el le-a trimis [soli] în întâmpinare, căci fuseseră foarte ruşinaţi. Şi regele le-a zis: „Rămâneţi la Ierihon până când vă cresc bărbile şi apoi întoarceţi-vă." – [6] Şi fiii lui Ammon şi-au dat seama că poporul lui David suferise ocară şi

---

18,17 „dregători": gr. διάδοχοι, *litt.* „urmaşi, succesori". De fapt, fiii lui David se găseau în imediata proximitate a acestuia. Sunt cei care îi urmează îndeaproape regelui. ♦ Cherethiţii (χερεθθι) sunt un grup etnic stabilit în sudul Palestinei, alături de filisteni, probabil cretani de origine. Participă, datorită relaţiei personale foarte bune cu David, la alcătuirea gărzii personale a regelui. Din acelaşi corp de oaste fac parte şi phelethiţii; etnonimul pare o adaptare a termenului ebr. *p^elēthī*, prin analogie cu *k^erēthī*. *Cf.* şi 2Rg. 8,18; 3Rg.1,38.

19,1 Naas este transliterarea numelui ebr. *Nāḥaş*; regele ammoniţilor a atacat Iabes din Galaad, înainte ca Saul să devină rege (1Rg. 11–12), dar a fost respins. A întreţinut apoi relaţii de prietenie cu David (2Rg. 10,1-2). ♦ „Fiii lui Ammon" reprezintă numele generic al descendenţilor lui *Ben-'Ammi*, fiul mezin al lui Lot (Gen. 19,38: Αμμαν). Ammoniţii au ocupat iniţial teritoriul cuprins între râurile Arnon şi Iaboc, iar ulterior, la presiunile ammoriţilor, s-au limitat la zona din est de Iaboc. Oraşul lor cel mai important a fost *Rabbath 'Ammōn* (LXX Ραββα, actualul Aman). ♦ Ανων este transliterarea ebraicului *Ḥānūn*.

19,3 Cele două verbe ἐξερευνάω „a cerceta" şi κατασκοπεω „a iscodi" fac parte din câmpul lexical al spionării.

19,4 Spre deosebire de relatarea directă din TM şi 2Rg. 10,4, care o reproduce întocmai, LXX arată aici mai multă grijă pentru decenţă; acolo solilor li se taie hainele până la şolduri. În contextul nostru, ἀναβολή reprezintă un veşmânt care se trecea peste umeri.

19,6 „poporul lui David suferise ocară": TM are „îi ajunseseră nesuferiţi lui David". ♦ „Siria Mesopotamiei": gr. Συρία Μεσοποταμίας traduce în greacă expresia ebr. *'Aram naharayim*. A fost ţinutul de la est de râul Orontes, cuprinzând cursul inferior şi

Anan şi fiii lui Ammon au trimis o mie de talanţi de argint ca să îşi tocmească, din Siria Mesopotamiei şi din Siria Moocha şi din Soba, care de luptă şi călăreţi. [7] Şi şi-au tocmit treizeci şi două de mii de care şi pe regele din Moocha şi poporul lui; şi s-au dus şi au pus tabără înaintea [cetăţii] Maidaba, iar fiii lui Ammon s-au adunat de prin cetăţile lor şi au venit la război. [8] David a aflat şi l-a trimis acolo pe Ioab şi toată oştirea vitejilor. [9] Şi fiii lui Ammon au ieşit şi s-au rânduit de luptă lângă poarta cetăţii, iar regii care veniseră s-au aşezat deoparte, în câmpie. [10] Când a văzut Ioab că-l înfruntă să lupte şi din faţă şi din spate, i-a ales pe unii dintre tinerii din Israel şi i-a rânduit de luptă în faţa sirienilor. [11] Şi restul poporului l-a pus în mâna lui Abessa, fratele său, şi s-au rânduit de luptă dinaintea fiilor lui Ammon. [12] Şi [Ioab] a zis: „Dacă sirienii vor fi mai puternici decât mine, să-mi vii tu în ajutor, iar dacă fiii lui Ammon vor fi mai puternici decât tine, eu îţi voi veni în ajutor. [13] Fii bărbat şi să fim tari pentru poporul nostru şi pentru cetăţile Dumnezeului nostru, iar Domnul va face ce este bine în ochii Săi." [14] Şi Ioab şi poporul lui s-au rânduit de război în faţa sirienilor, iar aceştia au fugit de el. [15] Când fiii lui Ammon au văzut că sirienii au fugit, au luat-o şi ei la fugă din faţa lui Ioab şi a fratelui său Abessa şi s-au dus în cetate, iar Ioab a plecat la Ierusalim. – [16] Sirienii au văzut că israeliţii i-au pus pe fugă [pe ai lor] şi au trimis soli şi i-au adus pe sirienii de pe celălalt mal al râului, iar Sophach, generalul oştirii lui Adraazar, era în fruntea lor. [17] I s-a dat de ştire lui

---

superior al Eufratului, până la Tigru şi *Habur* (estul Siriei şi nordul Irakului de astăzi). Dovezile arheologice arată că teritoriul a fost ocupat în mileniul al doilea de huriţi, populaţie care se ocupa cu creşterea cailor. Menţiunea din acest verset devine extrem de importantă din punct de vedere istoric. ♦ „Siria Moocha": Συρία Μοοχα (ebr. *'Aram Ma'akhāh*) era un mic stat situat la sud-vest de muntele Hermon, extins, poate, şi dincolo de Iordan, până la Abelmaa (ebr. *'Abhēl-Bēyth-Ma'akhāh*). Plăteşte tribut lui David, după înfrângerea de la *Hēylām* (2Sam. 10,16 – doar în TM).

19,7 „au pus tabără", gr. παρενέβαλον: de fapt, şi-au aşezat tabăra militară. ♦ Maidaba (ebr. *Mēydh^{e}bhā'*) era o cetate moabită din Ruben, la nord de Arnon.

19,8 Ioab, fiul Saruiei, sora vitregă a lui David, a fost comandantul oştirii regatului sub David.

19,10 Oastea lui Israel este surprinsă la mijloc, între sirienii de sub zidurile cetăţii şi ammoniţii sosiţi ulterior.

19,15 „din faţa lui Ioab şi a fratelui său Abessa": TM are, mai logic, „din faţa lui *'Abh^{e}şay*, fratele lui Ioab".

19,16 Râul, nenumit aici explicit, este Eufratul. ♦ „generalul": gr. ἀρχιστράτηγος.

19,17 Bătălia are loc la Ailam (TM *Hēylām*), oraş din Transiordania, probabil actualul Alma (*cf.* 2Rg. 10,17).

David şi el a adunat tot Israelul, a trecut Iordanul, s-a dus asupra acelora şi
s-a rânduit [de luptă] dinaintea lor; şi sirienii s-au rânduit dinaintea lui David
şi s-au luptat cu el. [18] Dar sirienii au fugit din faţa lui David, iar David a
omorât dintre sirieni şapte mii de [luptători în] care şi patruzeci de mii de
pedestraşi. L-a ucis şi pe Sophach, generalul oştirii. [19] Au văzut slujitorii lui
Adraazar că au fost înfrânţi în faţa lui Israel şi au făcut pace cu David; şi i
s-au înrobit, iar sirienii n-au mai vrut să-i ajute pe fiii lui Ammon.

20 [1] Şi a fost aşa: în anul următor, la vremea când regii ies [la război],
Ioab şi-a dus toată puterea oştirii şi au pustiit ţara fiilor lui Ammon; [apoi]
s-a dus şi a înconjurat cetatea Rabba. David însă a rămas la Ierusalim. Şi
Ioab a lovit Rabba şi a nimicit-o din temelii. [2] Apoi David a luat coroana de
pe capul lui Molchol, regele lor, şi s-a aflat greutatea ei de un talant de aur
şi în ea era o piatră de preţ, şi David şi-a pus-o pe cap; şi a adus foarte
multe prăzi din cetate. [3] Şi a scos apoi poporul din cetate şi l-a tăiat cu
fierăstraiele şi cu securile de fier. Aşa le-a făcut David tuturor fiilor lui
Ammon, apoi s-a întors cu tot poporul său la Ierusalim.

19,19 Verbul διατίθημι, tradus aici prin „a face pace", trimite la un document sau o înţelegere oficială bilaterală, un fel de tratat de pace.

20,1 „în anul următor": TM are „la întoarcerea anului". ♦ „Vremea când regii ies la război" este primăvara, când drumurile redevin practicabile. ♦ περιεκάθισεν înseamnă literal „s-a aşezat în jurul". E verbul care descrie, în context militar, un asediu. ♦ „a înconjurat cetatea Rabba": Rabba era „oraşul principal" al ammoniţilor. Supusă de David, Rabba redevine independentă după moartea lui Solomon. În perioada elenistică a fost reconstruită de Ptolemeu Philadelphul, devenind un important centru comercial. ♦ David rămâne în Ierusalim, delegându-şi generalul să conducă expediţia, practică obişnuită pentru suveranii epocii. Cu acest prilej însă David comite adulterul cu Bersabea, soţia lui Urias, fapt pe care cronistul îl trece aici sub tăcere (*cf.* 2Rg. 11,2-25).

20,2 „Molchol", gr. Μολχολ: TM are *mālᵉkām*, „regele lor". Pe radicalul triconsonantic *MLK* se poate construi numele divinităţii supreme a ammoniţilor (Molokh), dar şi termenul comun pentru „rege" (*melekh*). Unele traduceri (ca Vulgata, de exemplu) preferă varianta „regele lor" (*cf.* 2Rg. 12,30), pe când LXX redă ambele posibilităţi: „Molchol, regele lor". ♦ „şi-a pus-o pe cap": având în vedere că un talant cântărea cca 30-40 de kg., este greu de imaginat că o coroană cu această greutate putea fi pusă pe cap.

20,3 Unul dintre cele mai controversate versete din 1Par. Varianta preluată de LXX spune că David a poruncit ca locuitorii din Rabba să fie tăiaţi în bucăţi cu fierăstraiele. Cruzimea regelui se datorează însă unei greşeli a copistului: David îi supune de fapt pe ammoniţi la munci forţate (*cf.* nota la 2Rg. 12,31). Acest lucru rezultă şi din TM. ♦ „tot poporul" (πᾶς ὁ λαός) reprezintă, din nou, poporul sub arme.

4 Şi a mai fost după aceea război la Gazer, cu Străinii. Atunci Sobochai
Usathitul l-a lovit pe Saphu, unul dintre fiii uriaşilor, şi l-a umilit. 5 Şi a mai
fost un război cu Străinii. Şi Ellanan, fiul lui Iair, l-a lovit pe Leemi, fratele
lui Goliat Getheul – lemnul lancei lui era cât un sul de ţesător. – 6 Şi a mai
fost un război la Geth; era acolo un bărbat foarte mare, care avea câte şase
degete [la mâini şi la picioare], [cu totul] douăzeci şi patru – acesta era un
urmaş al uriaşilor. 7 Şi-a bătut el joc de Israel, dar l-a bătut Ionathan, fiul lui
Samaa, fratele lui David. –8 Aceştia erau rafaiţii din Geth, cu toţii patruzeci
de uriaşi, şi au căzut în mâna lui David şi a slujitorilor lui.

21 1 Şi s-a ridicat diavolul împotriva lui Israel şi l-a împins pe David să
numere pe Israel. 2 Şi regele David le-a zis lui Ioab şi căpeteniilor oştirii:

20,4 Din cele patru confruntări cu filistenii, relatate în 2Rg. 21,15-22, cronistul nu o menţionează pe prima, pentru că nu concordă cu scopul lucrării lui. ♦ Gazer (ebr. *Gezer*) era o cetate situată strategic între Ierusalim şi Iope, pe drumul care lega Egiptul cu Mesopotamia. Fostă cetate canaanită şi, după Tutmes al III-lea, posesiune egipteană, Gezer a intrat sub dominaţie filisteană, probabil cu acordul egiptenilor (vezi stela faraonului Merneptah). Fortăreaţa trece în stăpânirea Israelului, la căsătoria lui Solomon cu fiica faraonului. În 2Rg. 21,18, se spune însă că bătălia în cauză a avut loc la Geth (Gath). ♦ „fiii uriaşilor": despre uriaşi, vezi nota de la 1Par. 11,15.

20,5 Pasaj neclar, pentru că în 2Rg. 21,19 se spune că Eleanan (aici transliterat Ellanan) l-a lovit pe Goliat Getheul. Aici însă victima este Leemi, fratele lui Goliat. În 2Rg., Eleanan apare ca fiul lui Ariorgim (ebr. *Ya'ᵉrēy 'Orᵉgīm*) din Bethleem. Dar, în ebraică, *'orᵉgīm* înseamnă „ţesători". S-a presupus că a fost introdus din neatenţia copistului, care a anticipat substantivul de la sfârşitul versetului. Pentru că în 2Rg. se spune că Goliat a fost omorât de către David, cronistul încearcă să evite dezacordul, vorbind despre un frate al lui Goliat, Leemi (ebr. *Laẖᵉmī*), obţinut dintr-o deformare a toponimului *Bēyth-Leẖem* (Bethleem).

20,6 Despre Geth, vezi nota de la 1Par. 18,1.

20,8 „cu toţii patruzeci de uriaşi": nu apare în TM.

21 *Numărarea poporului.* Capitolul nu se armonizează aparent cu cele dinainte care prezentau numai faptele măreţe ale lui David. Cronistul insistă însă asupra episodului recensământului, pentru că altfel nu poate introduce revelaţia primită de David în legătură cu amplasamentul Templului.

21,1 „Şi s-a ridicat diavolul împotriva lui Israel": *litt.* „şi s-a ridicat diavol în Israel". În LXX apare termenul comun, fără articol, διάβολος „cel care dezbină / calomniază", ca traducere pentru *Śāṯan*. E singurul loc din TM în care substantivul, lipsit de articol, este folosit ca nume propriu, desemnând o fiinţă malefică, supranaturală. În celelalte contexte, cuvântul îşi menţine valoarea morfologică de substantiv comun, însemnând, pur şi simplu, „vrăjmaş".

21,2 „De la Bersabea până la Dan" este o expresie consacrată care marchează cele două extremităţi, sudică şi, respectiv, nordică.

„Mergeţi şi număraţi-l pe Israel de la Bersabea până la Dan şi aduceţi-mi [răspunsul] ca să le ştiu numărul." [3] Şi Ioab a zis: „Să-şi înmulţească Domnul poporul de o sută de ori, şi ochii domnului meu, regele, să vadă aceasta: toţi sunt slujitorii domnului meu. [Dar] de ce caută domnul meu acest lucru? Numai să nu-i fie spre păcat lui Israel!" [4] Dar vorba regelui a fost mai puternică decât [cea a lui] Ioab. Şi a plecat Ioab, a străbătut tot ţinutul lui Israel şi a venit la Ierusalim. [5] Şi Ioab i-a dat lui David numărul [ieşit după] cercetarea poporului: şi era întregul Israel, un milion o sută de mii de bărbaţi purtători de sabie, iar [în] Iuda, patru sute optzeci de mii de bărbaţi purtători de sabie. [6] Însă el nu i-a socotit în rândul acestora pe [cei din] Levi şi pe [cei din] Beniamin, deoarece cuvântul regelui l-a întărâtat pe Ioab.

[7] Şi lucrul acesta a părut rău înaintea lui Dumnezeu şi l-a lovit pe Israel. [8] Şi David i-a zis lui Dumnezeu: „Mult am păcătuit făcând lucrul acesta: şi

---

21,3 „şi ochii... aceasta": nu apare în TM. ♦ Crudul om de încredere al lui David, Ioab, îşi dă seama de „inoportunitatea" recensământului, ca şi de primejdia pe care o putea reprezenta acesta (*cf.* Ex. 30,12 şi nota 24,1 la 2Rg.) şi se încăpăţânează să nu-l ducă la bun sfârşit (*cf.* 1Par. 27,24).

21,5 Rezultatele recensământului prezentate în 2Rg. 24,5-9 erau sensibil diferite faţă de acestea: 800.000 în Israel şi 500.000 în Iuda, faţă de 1.100.000 în Israel şi 480.000 (TM 470.000) în Iuda.

21,6 Porunca regelui „l-a întărâtat pe Ioab" şi pentru că ea contravenea prescripţiilor Legii. David ceruse numărarea întregului popor („de la Bersabea până la Dan", adică fără excepţie), dar Num. 1,49 interzice numărarea leviţilor în cadrul recensămintelor generale, iar Ex. 30,12 atrage atenţia asupra riscurilor pe care le comportă iniţierea unui astfel de recensământ. Pe de altă parte, pe teritoriul lui Beniamin (la Bama, „înălţimea" din Gabaon) se aflau la acea dată cortul mărturiei şi locul de cult, or acţiunea unui recensământ în hotarele unui loc sfânt era privită ca un sacrilegiu (*cf.* AB I Chron., p. 147).

21,7 „lucrul acesta", gr. το πρᾶγμα τοῦτο: se referă la recensământ, nu la opoziţia lui Ioab.

21,8 „răutatea": gr. κακία poate însemna atât„răutate" în sens moral, „defect", „cusur", cât şi „rău îndurat sau pricinuit cuiva", „suferinţă". David îşi conştientizează vina de a fi încălcat o prescripţie a Legii şi cere „îndepărtarea / ridicarea" nu atât a unei posibile pedepse din partea lui Dumnezeu, cât a consecinţelor în sine ale păcatului săvârşit. Expresia este conotată religios, dacă ne gândim că nici o încălcare a Legii, chiar recunoscută de cel care o săvârşise, nu era pur şi simplu „anulată" de Dumnezeu, ci necesita un ritual de „împăcare" cu Dumnezeu prin aducerea unor jertfe (*cf.* Lev. cap. 4 – 5; Num. 5,5-9; pentru ritualul de împăcare cu ocazia unui recensământ, *cf.* Ex. 30,11-16; pentru ritualul de împăcare în general, *cf.* nota 4,20 la Lev.). În acest context, pedeapsa divină – care în fiecare din cele trei ipostaze implică victime omeneşti – nu trebuie percepută ca o răzbunare a lui Dumnezeu, ci ca preţ al „împăcării" pentru un păcat pe măsură.

acum, îndepărtează răutatea [săvârşită] de slujitorul tău, căci am săvârşit o mare prostie." [9] Şi a grăit Domnul către Gad, văzătorul lui David: [10] „Du-te şi grăieşte-i lui David: «Aşa spune Domnul: Îţi pun înainte trei [pedepse], alege-ţi una dintre ele şi o voi face.»" [11] Şi Gad s-a dus la David şi i-a zis: „Aşa spune Domnul: «Alege-ţi [12] fie trei ani de foamete, fie trei luni să fugi din faţa duşmanilor tăi şi sabia duşmanilor tăi [să vrea] să te ucidă, fie trei zile spada Domnului şi moarte în ţară şi îngerul Domnului să nimicească în toată moştenirea lui Israel.» Acum, vezi ce să răspund Celui care m-a trimis cu cuvântul [acesta]." [13] Şi David i-a zis lui Gad: „Tare strâmte îmi sunt cele trei: [mai bine] să cad în mâinile Domnului, pentru că îndurările Lui sunt foarte multe, iar în mâinile oamenilor să nu cad!" [14] Şi Domnul a dat moarte în Israel şi au căzut din Israel şaptezeci de mii de bărbaţi. [15] Apoi Dumnezeu a trimis un înger la Ierusalim, ca să-l nimicească. Şi, pe când [îl] nimicea, Domnul a văzut şi i-a părut rău de nenorocirea [aceasta] şi i-a zis îngerului care nimicea: „Ajungă-ţi! Opreşte-ţi mâna!" Şi îngerul Domnului stătea pe aria lui Orna iebuseul. [16] David şi-a ridicat ochii şi l-a văzut pe îngerul Domnului stându-ntre pământ şi cer, cu spada scoasă într-o mână şi îndreptată spre Ierusalim; şi David şi bătrânii, înfăşuraţi în sac, au căzut cu faţa [la pământ]. [17] Şi David i-a zis lui Dumnezeu: „Oare nu eu am spus să fie numărat poporul? Eu sunt păcătosul, răufăcătorul care a greşit. Dar oile acestea ce au făcut? Doamne Dumnezeule, să fie mâna Ta asupra mea şi

---

21,9 Acelaşi Gad i-a ajutat pe David şi pe Nathan să-i organizeze pe cântăreţii pentru Templu (2Par. 29,25) şi a scris o istorie a domniei lui David (1Par. 29,29).

21,13 Am preferat traducerea literală din considerente stilistice. Varianta „sunt în mare strâmtoare" nu dă seama de cele trei pedepse posibile pe care i le rezervă Dumnezeu lui David. David preferă pedeapsa divină celei omeneşti.

21,15-16 Îngerul Domnului este deopotrivă însărcinat de Dumnezeu cu distrugerea şi judecata, dar şi cu ocrotirea şi călăuzirea fiilor lui Israel. Este prin excelenţă mesagerul Domnului. Poziţia sa între cer şi pământ (v. 16, „stând la mijloc între pământ şi cer") dă seama de intermediaritatea ontologică a regnului său. ♦ „Orna": gr. Ορνα este transliterarea greacă pentru ebr. *'Orᵉnān*. În forma sa din 2Sam. 24,16, *'Awarᵉnāh*, numele pare derivat de la cuvântul hittit *arawanis*, „om liber", „nobil". H.A. Hoffner (POTT, 225) explică, după transliterarea greacă din LXX, că numele se va fi construit pe radicalul hurit *wrnh*, şi ar fi însemnat „domnul". Cum în TM la 2Sam. 24,16 numele este precedat de articol hotărât, se poate bănui că personajul ar fi fost ultimul rege iebusit al Ierusalimului (*cf.* nota la 2 Rg. 24,23).

21,17 David îşi numeşte simbolic supuşii prin πρόβατα, (turme de) oi şi de capre. Turmele de animale mici sunt simbolul bunătăţii şi blândeţii, pe când cirezile de vite reprezintă revolta şi îndărătnicia.

asupra casei tatălui meu, şi nu asupra poporului Tău spre pierzare, Doamne!" [18] Şi îngerul Domnului i-a zis lui Gad să-i spună lui David să se ridice [şi] să-i facă Domnului un altar pe aria lui Orna iebuseul. [19] Şi David s-a ridicat după cuvântul lui Gad, pe care îl rostise în numele Domnului. [20] Şi s-a întors Orna şi l-a văzut pe rege, şi cei patru fii ai lui [care erau] împreună cu el s-au ascuns; Orna tocmai treiera grâul. [21] Şi David s-a dus la Orna, iar Orna a ieşit din arie şi s-a închinat cu faţa la pământ înaintea lui David. [22] Şi David i-a zis lui Orna: „Dă-mi locul cu aria ta ca să zidesc pe el un altar Domnului: dă-mi-l cu preţul cuvenit, ca să înceteze nenorocirea asupra poporului." [23] Şi Orna i-a spus lui David: „Ia-ţi-l şi să facă domnul meu, regele, ce crede că e bine. Iată, îţi dau juncanii pentru arderi de tot, şi plugul şi carele ca lemne [de foc], şi grânele pentru jertfă; pe toate ţi le dau." [24] Dar regele David i-a zis lui Orna: „Nu, ci negreşit îl cumpăr cu preţul cuvenit, pentru că nu voi lua pentru Domnul ce este al tău ca să-i aduc pe degeaba arderi de tot Domnului." [25] Şi David i-a dat lui Orna, pentru locul acela, şase sute de sicli de aur, bani cântăriţi. [26] Şi a zidit David acolo un altar pentru Domnul şi a adus arderi de tot şi [jertfe de] mântuire; şi a strigat către Domnul şi [El] l-a ascultat, [trimiţând] din cer foc peste altarul de arderi de tot, care a mistuit arderea de tot. [27] Şi Domnul i-a spus îngerului, iar îngerul şi-a băgat spada în teacă. [28] În clipa aceea a văzut David că Domnul l-a ascultat în aria lui Orna iebuseul, şi I-a adus jertfă acolo. [29] Cortul Domnului, pe care îl făcuse Moise în pustiu, şi altarul pentru arderi de tot erau în Bama din Gabaon; [30] şi David nu putea să se ducă în faţa lui, ca să-L caute pe Dumnezeu, pentru că se temea de spada îngerului Domnului.

21,20 „pe rege": TM are „pe înger". Cele două cuvinte sunt foarte asemănătoare în ebraică. ♦ „s-au ascuns": LXX are aici μεθαχαβιν, care transcrie ebr. *mith^{e}hab^{e}'īm*, „ascunşi".

21,23 Largheţea lui Orna şi răspunsul lui David amintesc de episodul în care Avraam dobândeşte de la Ephron Chetteul mormântul Sarrei (Gen. 23,10-16).

21,25 Şase sute de sicli de aur înseamnă aproximativ 6 kg de aur.

21,26 „care a mistuit arderea de tot": nu apare în TM.

21,29-30 Cronistul încearcă să explice de ce nu a acţionat David în conformitate cu Legea divină, sacrificând jertfa pe un altar improvizat şi nu pe cel special destinat pentru aceasta, înaintea cortului mărturiei, aflat încă pe înălţimea din Gabaon. Frica de Dumnezeu şi de spada cumplită a îngerului îl împiedică să meargă în Gabaon. În 2Rg. 24 nu există un pasaj apologetic similar. ♦ „Bama": gr. Βαμα transcrie ebr. *bāmāh*, „înălţime". *Cf.* nota 16,39. ♦ „se temea de spada": *litt.* „se grăbea de la faţa spadei".

22 [1] Şi David a zis: „Aceasta este Casa Domnului Dumnezeu şi acesta altarul e pentru arderi de tot al lui Israel." [2] Şi a spus David să se adune toţi străinii din ţara lui Israel şi a pus cioplitori să cioplească pietre netede pentru a zidi Casă lui Dumnezeu. [3] David a pregătit fier mult pentru piroanele uşilor şi porţilor şi [pentru] ţâţâni şi atât de multă aramă, [că] nu se putea cântări; [4] şi lemne de cedru de nu se puteau număra, pentru că locuitorii din Sidon şi din Tir i-au adus lemne de cedru din belşug lui David. [5] Şi David a zis: „Solomon, fiul meu, e un tinerel fraged – îi voi pregăti eu zidirea Casei Domnului spre mărire înaltă, spre faimă şi spre slavă pe tot pământul." Şi David a pregătit o mulţime de lucruri înainte de sfârşitul său. – [6] L-a chemat pe Solomon, fiul său, şi i-a poruncit să zidească o Casă pentru Domnul Dumnezeul lui Israel. [7] Şi David i-a spus lui Solomon: „Copile, mi-a fost în suflet să zidesc Casă pentru numele Domnului Dumnezeu. [8] Şi a fost către mine cuvântul Domnului, zicând: «Ai vărsat sânge din greu şi ai purtat războaie mari. Nu tu vei zidi Casă pentru numele Meu, pentru că ai vărsat mult sânge pe pământ înaintea Mea.

22,1 Unii comentatori moderni consideră acest verset ca o concluzie la versetele 28-30 din capitolul precedent. El ar fi o explicaţie a Cronistului pentru hotărârea lui David de a transfera locul de cult de la Gabaon la Ierusalim. Faptul că YHWH a primit jertfa adusă pe aria lui Orna (v. 28 subliniază această constatare), aflată în perimetrul Ierusalimului, deşi cortul mărturiei şi altarul se aflau la Gabaon, îl determină pe David să proclame Ierusalimul ca loc ales pentru viitorul templu al lui Dumnezeu: „*Aceasta* este Casa Domnului..." (*cf.* AB I Chron., p. 150).

22,2 „străinii", gr. προσηλύτοι: nu trebuie confundaţi cu filistenii (gr. ἀλλόφυλοι, termen redat de noi cu majusculă, „Străinii"). Termenul προσήλυτος îl desemnează în LXX fie pe imigrantul de altă etnie, fie, cel mai adesea, pe iudeul venit din diaspora pentru a locui împreună cu conaţionalii săi (acesta din urmă are unele drepturi religioase şi civile, dar nu este privit ca un membru deplin al comunităţii). Pentru termenul „străin" în LXX, *cf.* Lev. 16,29 şi nota *ad loc.* Străinii aveau anumite privilegii şi nu puteau fi asupriţi de israeliţi, dar reprezintă o importantă forţă de muncă şi, ca locuitori de mâna a doua, sunt chemaţi să facă munci pe care evreii autohtoni nu le agreează.

22,4 E vorba de materialele de construcţii (în special lemn) pe care Chiram I, regele Tirului, i le-a trimis lui David pentru viitorul templu al lui Solomon, în schimbul alimentelor şi al unor avantaje teritoriale.

22,5 Afirmaţia lui David că Solomon este un tinerel fraged (παιδάριον ἁπαλόν) poate fi interpretată şi din punct de vedere moral. Solomon nu este copt pentru misiunea dificilă pe care i-a hărăzit-o Domnul.

22,8 Ideea că activitatea războinică este incompatibilă cu cea religioasă este târzie. În 2Rg., războaiele nu i-au dat răgaz lui David pentru construirea Templului; acolo, Dumnezeu nu-şi motivează alegerea celui care îi va zidi casă.

[9] Iată, ţi se va naşte un fiu; acesta va fi om al odihnei, iar Eu îi voi da odihnă dinspre toţi duşmanii de jur împrejur – căci numele lui [va fi] Solomon; şi voi da pace şi linişte peste Israel, în zilele lui. [10] Acesta va zidi Casă pentru numele Meu şi el Îmi va fi Mie fiu, iar Eu îi voi fi tată şi-i voi ridica tronul domniei peste Israel până în veac.» [11] Şi acum, fiul meu, Domnul să fie cu tine, să-ţi meargă bine şi să-i zideşti Casă Domnului Dumnezeului tău, aşa cum a grăit El despre tine. [12] Ba să-ţi dea Domnul înţelepciune şi pricepere şi să te întărească peste Israel, ca să veghezi şi să împlineşti legea Domnului Dumnezeului tău. [13] Atunci îţi va merge bine dacă vei veghea la împlinirea poruncilor şi hotărârilor pe care i le-a poruncit Domnul lui Moise pentru Israel. Fii bărbat şi fii tare, nu te teme şi nu te înfricoşa. [14] Eu însumi, iată, din sărăcia mea, am pregătit pentru Casa Domnului o sută de mii de talanţi de aur şi un milion de talanţi de argint, precum şi aramă şi fier, de nu se poate măsura, căci este din belşug; şi am mai pregătit şi lemne şi pietre, iar la acestea să mai adaugi şi tu. [15] Cu tine sunt o mulţime de lucrători: meşteri, pietrari, dulgheri şi tot felul de oameni pricepuţi la orice muncă. [16] Aur, argint, aramă şi fier sunt nenumărate. Scoală-te şi lucrează, şi Domnul [să fie] cu tine." [17] Şi David le-a poruncit tuturor căpeteniilor lui Israel să-l ajute pe fiul său Solomon: [18] „Oare nu este Domnul cu voi? V-a dat odihnă de jur împrejur, căci i-a dat în mâinile mele pe locuitorii ţării, iar ţara s-a supus înaintea Domnului şi înaintea poporului Său. [19] Acum puneţi-vă inimile şi sufletele să-L caute pe Domnul Dumnezeul vostru, sculaţi-vă şi zidiţi lăcaş sfânt Domnului Dumnezeului vostru, ca să aduceţi chivotul legământului Domnului şi vasele sfinte ale lui Dumnezeu în Casa zidită pentru numele Domnului."

22,9 Solomon va avea o domnie paşnică: informaţia este conţinută în numele regelui (binecunoscutul cuvânt ebr. *şālōm* cu care este înrudit numele suveranului înseamnă „pace").

22,11 Am preferat traducerea literală a lui εὐοδόω, „a-i merge bine", din considerente stilistice.

22,13 „Poruncile şi hotărârile" (πρόσταγμα καὶ κρίματα), o pereche de termeni greu traductibili separat. Se referă la prescripţiile revelate lui Moise pe muntele Sinai. *Cf.* „Glosar" şi „Indice de termeni" la *Septuaginta 1*.

22,14 „sărăcia": gr. πτωχεία este mai mult decât „sărăcie". Literal înseamnă „cerşetorie". Este un fel de exprimare a modestiei, dar David face referire şi la situaţia deplorabilă în care se afla ţara, secătuită de atâtea războaie şi molime. ♦ O sută de mii de talanţi de aur înseamnă 3.000.000 kg de aur, iar un milion de talanţi argint 30.000.000 kg argint. Hiperbola este uriaşă.

23 [1] David, bătrân şi plin de zile, l-a făcut rege pe Solomon, fiul său, în locul lui, peste Israel. [2] Şi a adunat toate căpeteniile lui Israel şi pe preoţi şi pe leviţi. [3] Au fost număraţi leviţii de la treizeci de ani în sus şi numărul lor pe capete era cam treizeci şi opt de mii de bărbaţi. [4] Dintre aceştia, supraveghetori peste lucrările Casei Domnului – douăzeci şi patru de mii; scribi şi judecători – şase mii; [5] patru mii – portari, şi [alţi] patru mii Îl lăudau pe Domnul cu instrumentele muzicale pe care le-a făcut pentru a-L lăuda pe Domnul. [6] David le-a împărţit, pe cete, slujbele zilnice fiilor lui Levi, adică [urmaşilor] lui Gedson, Caath şi Merari. [7] Şi [urmaşilor] lui Parosom, Edan şi Semei. [8] Fii ai lui Edan: căpetenia Iiel, şi Zethom, şi Ioel, trei. [9] Fii ai lui Semei: Salomith, şi Iiel, şi Aidan, trei. Ei erau căpeteniile familiilor lui Edan. [10] Pentru fiii lui Semei: Ieth, şi Ziza, şi Ioas, şi Beria. Aceştia sunt fiii lui Semei: patru. [11] Ieth era căpetenia, iar Ziza al doilea: Ioas şi Beria nu au avut mulţi fii şi au fost socotiţi laolaltă pentru casa părintească. [12] Fii ai lui Caath: Ambram, Issaar, Chebron, Oziel, patru.

---

23 Capitolul ilustrează două aspecte total noi ale îndatoririlor levitice, unul negativ, celălalt pozitiv. O dată cu stabilirea chivotului la Ierusalim, se anulează toate regulamentele privitoare la sarcina leviţilor de a purta chivotul. În al doilea rând, asistăm la o centralizare fără precedent a responsabilităţilor religioase (şi de tot felul) în mâna regelui. Transferul de putere, menţionat în primele două versete ale capitolului, presupune, în primul rând, transferul responsabilităţilor centralizate.

23,1-2 Cronistul rezolvă foarte uşor chestiunea extrem de complicată a succesiunii lui David, dând astfel impresia că lucrurile au decurs firesc. Sistemul de complicităţi şi de partizanate care au scindat marea nobilime în susţinători ai lui Solomon şi aliaţi ai lui Adonias (*cf.* 3Rg.1-2) este şi el trecut sub tăcere, prin formula ambiguă „toate căpeteniile lui Israel". Pomenirea leviţilor şi a preoţilor îi dă autorului ocazia să se abată de la subiect şi să alcătuiască o lungă listă a leviţilor şi a noilor îndatoriri ale acestora.

23,3 „pe capete": adică individual, nu pe criteriul colectiv al cetelor.

23,4-5 Versetele oferă un rezumat al îndatoririlor leviţilor (din Ierusalim): ei sunt intendenţi ai Templului, portari, judecători, scribi şi cântăreţi.

23,5 „le-a făcut": TM are „le-am făcut". În mod neaşteptat, verbul este la pers. I, ca şi cum ar vorbi David însuşi.

23,7 „Parosom": manuscrisul A oferă Γηρσωμ „Gersom". TM are *Gēr^{e}şōn*. ♦ Edan (manuscrisul A oferă Λεαδαν) şi Semei sunt nepoţii lui Levi.

23,9 Se pare că acest Semei nu este acelaşi cu cel din 23,7, pentru că acesta face parte din familia lui Edan.

23,10 Acelaşi Semei cu cel din 23,7.

23,11 Familiile lui Ioas şi Beria sunt trecute în aceeaşi ceată.

[13] Fii ai lui Ambram: Aaron şi Moise. Şi Aaron a fost rânduit să sfinţească sfintele sfintelor, el şi fiii lui, până în veac, să tămâieze înaintea Domnului, să slujească şi să facă rugăciuni către numele Lui până în veac. [14] Şi Moise [era] omul lui Dumnezeu şi fiii lui au fost socotiţi în tribul lui Levi. [15] Fii ai lui Moise: Gersam şi Eliezer. [16] Fii ai lui Gersam: Subael, căpetenia. [17] Fiii lui Eliezer: căpetenia Raabia. Eliezer nu a mai avut alţi fii. Însă fiii lui Raabia s-au înmulţit foarte mult. [18] Fii ai lui Issaar: Salomoth, căpetenia. [19] Fii ai lui Chebron: Idud căpetenia, Amadia al doilea, Oziel al treilea, Ikemias al patrulea. [20] Fii ai lui Oziel: Michas căpetenia şi Isia al doilea. – [21] Fii ai lui Merari: Mooli şi Musi. Fii ai lui Mooli: Eleazar şi Kis. [22] Şi Eleazar a murit şi nu avea fii, ci numai fiice, şi le-au luat [de neveste] fiii lui Kis, verii lor. [23] Fii ai lui Musi: Mooli, şi Eder, şi Iarimoth, trei. – [24] Aceştia erau fiii lui Levi, după casele lor părinteşti, căpetenii ale familiilor lor, după numărul lor pe nume şi pe cap de om, care, de la douăzeci de ani în sus, îndeplineau lucrările slujirii în Casa Domnului. [25] Căci David a zis: „Domnul Dumnezeul lui Israel i-a dat odihnă poporului Său şi a locuit în Ierusalim până în veac." [26] Iar leviţii nu mai purtau cortul şi toate lucrurile din el la slujbă: [27] după cuvintele din urmă ale lui David, au fost număraţi fiii lui Levi de la douăzeci de ani în sus, [28] pentru că i-a încredinţat în mâna lui Aaron ca să slujească în Casa Domnului, în curţi şi în încăperi, la curăţirea tuturor celor sfinte şi la lucrările slujirii din Casa lui Dumnezeu, [29] pentru pâinile punerii înainte, pentru [pregătirea] lamurii făinii de jertfă [şi a] turtelor nedospite, pentru [jertfa din] tigaie, şi pentru [toate] cele frământate, şi pentru toată măsura, [30] şi ca să stea dimineaţa să aducă laudă

23,13 „să sfinţească (sfintele sfintelor)": Vulg. şi textul siriac au „să slujească în". Pentru „sfintele sfintelor", *cf.* Num. 4,4 şi nota *ad loc.* ♦ „să facă rugăciuni către numele Lui": gr. ἐπεύχεσθαι, *litt.* „să se roage"; TM are „să binecuvânteze în numele Lui" .

23,13-14 Aluzie la separea ordinului preoţesc de ceilalţi leviţi, dar şi la rolul de profet al lui Moise. Diferenţa de statut dintre leviţii „de rând" şi urmaşii lui Aaron se remarcă mai jos, în vv. 26-32. Leviţii aaroniţi sunt însărcinaţi cu serviciul divin, câtă vreme ceilalţi îndeplinesc o serie de alte misiuni mai modeste.

23,22 Am tradus aici ἀδελφοί prin „verii", de preferat în acest context variantei precise a gradului de rudenie, „fraţi".

23,24 „după numărul lor pe nume şi pe cap de om": *litt.* „conform socotirii lor după numărul numelor [şi] după capul lor".

23,29 „[pregătirea] lamurii făinii de jertfă... [jertfa din] tigaie... " etc.: *cf.* Lev. 2,5 şi urm; 6,7-16.

şi mulţumire Domnului şi, la fel, şi seara, [31] şi la toate arderile de tot aduse Domnului de sabaturi, şi la lună nouă, şi la sărbători, după numărul şi după rânduiala lor, neîncetat, pentru Domnul. [32] Şi să vegheze la paza cortului mărturiei şi la paza [rânduită] fiilor lui Aaron, fraţii lor, ca să slujească în Casa Domnului.

24 [1] [Iată] împărţirea [pe cete] a fiilor lui Aaron: fii ai lui Aaron: Nadab şi Abiud, Eleazar şi Ithamar. [2] Nadab şi Abiud au murit dinaintea tatălui lor şi nu aveau fii. Iar Eleazar şi Ithamar, [ceilalţi] fii ai lui Aaron, au slujit ca preoţi. [3] Şi David, [împreună] cu Sadoc, dintre fiii lui Eleazar, şi [împreună cu] Achimelech, dintre fiii lui Ithamar, i-a împărţit după socoteala lor, după slujirea lor, după casele familiilor lor. [4] Dar printre fiii lui Eleazar s-au găsit mai multe căpetenii de viteji decât printre fiii lui Ithamar şi [David] i-a împărţit [astfel]: fiii lui Eleazar [aveau] şaisprezece căpetenii peste casele familiilor lor, fiii lui Ithamar, opt căpetenii, după casele familiilor [lor]. [5] Şi i-a împărţit, unii după alţii, prin tragere la sorţi, pentru că [atât] între fiii lui Eleazar [cât] şi [între] cei ai lui Ithamar erau şi căpetenii ale sfintelor şi

---

23,31 „lună nouă": prima zi a lunii, după calendarul lunar urmat de evrei. *Cf.* nota 20,5 la 1Rg.

23,32 „să vegheze la paza cortului mărturiei şi la paza [rânduită] fiilor...": *litt.* „vor păzi pazele cortului şi pazele fiilor...". Expresia literală pare redundantă şi oarecum bizară, dar ea are sens dacă o înţelegem ca „vor veghea în serviciile de veghe". „Paza" cortului (gr. φυλακή) era de fapt un serviciu de veghe organizat pe ore şi zile. Serviciul de strajă la templu era cunoscut încă din Egiptul vechiului regat şi, la rândul său, fusese inspirat, se pare, de practicile corăbierilor de a organiza carturi de veghe. Termenul grecesc pentru serviciul de veghe în templele egiptene era φυλή (*cf.* LSJ, *s.v.*, I,3), atestat în sec. al III-lea î.H., pe care unii cercetători (J. Myers, H. Kees, J. Cerny) îl leagă de familia lexicală a gr. φυλακή, „pază, veghe" (*cf.* AB I Chron., p. 167, „Special note on classification of priests").

24,2 Despre Abiud şi Nadab, *cf.* Lev. 10,1-2.

24,3 Despre Sadoc, *cf.* notele la 1Par. 6,35-38 şi 16,39.

24,5 „unii după alţii, prin tragere la sorţi": tragerile la sorţi se făceau alternativ şi proporţional dintr-o familie şi din cealaltă, dar v. şi nota următoare. ♦ „căpetenii ale sfintelor şi căpetenii ale [casei] Domnului": ierarhii sanctuarului („Sfânta Sfintelor") şi cei ai [casei] Domnului, care îngloba toate dependinţele Templului, erau aşadar persoane diferite. Prin „căpetenii ale sfintelor" se poate înţelege şi responsabili ai rânduielilor de cult (*cf.* AB I Chron., *ad loc.*: „officials of the cult"). Oricum, precizarea că aceste „căpetenii" erau atât din familia lui Eleazar, cât şi din cea a lui Ithamar, nu corespunde cu Num. 3,32, unde Eleazar singur este desemnat „căpetenie peste căpeteniile leviţilor".

căpetenii ale [casei] Domnului. [6] Şi Samaia, fiul lui Nathanael, scribul din tribul lui Levi, i-a înscris în faţa regelui şi a căpeteniilor, a preotului Sadoc şi a lui Achimelech, fiul lui Abiathar, şi a căpeteniilor familiilor preoţeşti şi ale leviţilor: câte unul din casa familiei lui Eleazar şi câte unul, [din casa familiei] lui Ithamar. [7] Primul sorţ i-a ieşit lui Iarib, al doilea lui Ideia, [8] al treilea lui Charem, al patrulea lui Seorim, [9] al cincilea lui Melchia, al şaselea lui Miamin, [10] al şaptelea lui Cos, al optulea lui Abia, [11] al nouălea lui Iisus, al zecelea lui Sechenia, [12] al unsprezecelea lui Eliasib, al doisprezecelea lui Iakim, [13] al treisprezecelea lui Ochopha, al paisprezecelea lui Isbaal, [14] al cincisprezecelea lui Belga, al şaisprezecelea lui Emmer, [15] al şaptesprezecelea lui Chezir, al optsprezecelea lui Aphesse, [16] al nouăsprezecelea lui Phetaia, al douăzecilea lui Ezekel, [17] al douăzeci şi unulea lui Iachin, al douăzeci şi doilea lui Gamul, [18] al douăzeci şi treilea lui Dalaia, al douăzeci şi patrulea lui Maasai. [19] Aceasta [era] socoteala lor, după [ordinea] slujirii lor la intrarea în Casa Domnului, potrivit rânduielii făcute prin părintele lor Aaron, precum a poruncit Domnul Dumnezeul lui Israel.

[20] [I-a împărţit] şi pe ceilalţi fii ai lui Levi: pentru fiii lui Ambram, Subael, pentru cei ai lui Subael, Iadia. [21] Pentru [fiii lui] Raabia, căpetenia, [era] Iesia; [22] pentru [fiii lui] Issari, Salomoth; pentru fiii lui Salomoth, Iath. [23] Fii ai lui Iedias: Amadia al doilea, Iaziel al treilea, Iocom al patrulea. [24] Fii ai lui Oziel: Micha; fii ai lui Micha: Samer. [25] Fratele lui Micha: Isia. Fii ai lui Isia: Zaharia. [26] Fii ai lui Merari: Mooli şi Musi, fii ai lui Ozia, fii ai lui Bonni. [27] Fii ai lui Merari al lui Ozia: Isoam, şi Zacchur, şi Abdi. [28] [Fii ai] lui Mooli: Eleazar şi Ithamar. Şi Eleazar a murit şi nu avea fii. [29] [Fiul] lui Kis: Iramael. [30] Fii ai lui Musi: Mooli, şi Eder, şi Iarimoth.

24,6 Achimelech, fiul lui Abiathar, este un preot din timpul lui David, probabil nepot al lui Achimelech de la 24,3. ♦ „câte unul... câte unul": TM nu e foarte clar, dar se poate deduce că se trăgea la sorţi de câte două ori pentru cei din casa Eleazar şi o singură dată pentru ai lui Ithamar, aceştia fiind mai puţini.

24,19 „după [ordinea] slujirii lor... potrivit rânduielii": *litt.* „după slujirea lor pentru a intra în Casa Domnului, după judecata [hotărâtă] lor". ♦ Schimbul preoţilor la slujbă se făcea o dată pe săptămână, de sabat, rânduială păstrată până la distrugerea completă a Templului de către romani.

24,20-30 Se prezintă lista leviţilor care nu se înscriau în descendenţa lui Aaron, deci care nu erau preoţi, ci slujitori de rangul al doilea în Templu.

24,23 Manuscrisul L oferă, mai plauzibil: „Dintre fiii lui Hebron: Ieddia întâiul", *cf.* şi 23,19.

Aceştia erau fiii leviţilor după casele familiilor lor. [31] Şi au tras şi ei la sorţi, ca şi fraţii lor, fiii lui Aaron, în faţa regelui şi a lui Sadoc şi a lui Achimelech şi a căpeteniilor familiilor de preoţi şi de leviţi, deopotrivă capii familiilor *araab*, precum şi fraţii lor mai tineri.

25 [1] Regele David şi căpeteniile oştirii i-au pus [deoparte] pentru slujbe pe fiii lui Asaph, ai lui Aiman şi ai lui Idithon, care cântau imnuri din *kinyra*, din *nabla* şi din chimvale. Şi s-a făcut numărătoarea lor, a fiecăruia în parte, după lucrările lor: [2] fiii lui Asaph: Zacchur, şi Iosif, şi Nathanias, şi Erael, fii ai lui Asaph [care] ţineau de Asaph profetul şi de rege. [3] Pentru

---

24,31 „capii familiilor *araab*": gr. πατριάρχαι αρααβ. Αρααβ (αρως în LXX-A) se presupune că ar fi o lectură defectuoasă pentru *hārō'ş*, „capul / căpetenia". Traducerea versetului urmează topica din textul grec, dar versetul poate fi înţeles mai bine dacă se consideră ca subiect ultimele cuvinte: „Şi au tras şi ei la sorţi, capii familiilor *araab*, precum şi fraţii lor mai tineri, tot aşa cum [au tras la sorţi] şi fraţii lor, fiii lui Aaron..." (*cf.* AB I Chron., *ad loc.*).

25,1 „căpeteniile oştirii": e vorba de cei responsabili cu organizarea cultului. Vulg. are *magistratus*. *Cf.* şi AB I Chron., *ad loc.*: „the cult officials". ♦ „care cântau imnuri": de fapt, „declamau, recitau, rosteau". LSJ citează pentru gr. ἀποφθέγγομαι, pe lângă sensul de „a rosti o apoftegmă" şi pe acela de „a cânta imnuri". TM are „profeţi", dar termenul „profeţie" trebuie înţeles nu doar în sensul propriu, acela de „prorocie, viziune", ci şi ca inspiraţie poetică (de aici şi efortul traducătorului în greacă de a găsi o altă echivalenţă pentru termenul ebraic). Unii exegeţi moderni vorbesc de o categorie mai veche a „profeţilor de cult" (*cf.* AB I Chron., pp. 171-172), acei cântăreţi de imne şi „recitatori" spontani ale unor rugăciuni de laudă şi mulţumire pentru YHWH, care se găseau în preajma locurilor de cult sau însoţeau diferite manifestări religioase. Aluzii la existenţa acestui grup al „profeţilor de cult" (al cărui loc a fost luat în timp de leviţi) se găsesc şi în cărţile Regilor: 1Rg. 10,5 (ceata profeţilor care coborau de la Bama cântând), 1Rg. 19,18-21 (profeţii din Nauath) etc. Pentru acest subiect, *cf.* A.R. Johnson, *The Cultic Prophet in Ancient Israel*, 1944. Inspiraţia de care se bucură Asaph, Aiman şi Idithon se vădeşte în psalmii care le sunt atribuiţi în mod direct: doisprezece psalmi lui Asaph (49, 72-82); ps. 87 (Aiman); ps. 61 (Idithon).

25,2 Este interesantă legătura dintre darul profetic al lui Asaph şi regele David. La 2Par. 35,15, toţi trei conducătorii cântăreţilor apar ca profeţi ai regilor. ♦ „ţineau de Asaph...", gr. ἐχόμενοι Ασαφ: erau sub directa supraveghere a acestuia şi, prin acesta, depindeau şi de rege. AB I Chron., *ad loc.*, interpretează: „ ...under the direction of Asaph who prophesied under orders of the king".

25,3 „făceau să răsune": gr. ἀνακρούω înseamnă „a atinge, a lovi [corzile]"; uneori e interpretat ca având legătură cu rostirea profetică. TM are aici „profeţea" (numai despre *Y^edhūthūn*). ♦ „după tatăl lor Idithon": *i.e.* sub conducerea tatălui lor.

Idithon: fiii lui Idithon – Godolia, şi Suri, şi Isaia, şi Semei, şi Asabia, şi Mattathias, şase, făceau să răsune la *kinyra*, după tatăl lor Idithon, mulţumire şi laudă Domnului. [4] Pentru Aiman, fiii lui Aiman: Bukias, şi Manthanias, şi Azarael, şi Subael, şi Ierimoth, şi Anania, şi Anani, şi Eliatha, şi Godollathi, şi Romemthiod, şi Iesbacasa, şi Mallethi, şi Otheri, şi Meazoth. [5] Toţi aceştia erau fiii lui Aiman, cântăreţul [inspirat al] regelui, ca să-i înalţe cornul, după cuvintele lui Dumnezeu. Şi Dumnezeu i-a dat lui Aiman paisprezece fii şi trei fiice. [6] Toţi aceştia, împreună cu tatăl lor, cântau imnuri în Casa Domnului cu chimvale, cu *nabla* şi *kinyra*, [şi] ţineau de rege, de Asaph, de Idithon şi de Aiman. [7] Şi s-a făcut numărătoarea acestora, împreună cu fraţii lor care învăţaseră să-i cânte Domnului, toţi [cântăreţi] pricepuţi: [erau] două sute optzeci şi opt. – [8] Şi au tras şi ei la sorţi rândul la slujbele zilnice, cu mic, cu mare, desăvârşiţi şi învăţăcei. [9] Şi a ieşit primul sorţ, al fiilor lui şi al fraţilor lui, pentru Asaph, pentru Iosif Godolia; al doilea, Enia, cu fraţii şi fiii lui, doisprezece; [10] al treilea, Zacchur, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [11] al patrulea, Iezdri, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [12] al cincilea, Nathanias, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece;

25,4 Numele fiilor lui Aiman de la Anani (ebr. *Ḥanan*^{e}*yāh*) până la Meazoth (*Maḥazī'ōth*) alcătuiesc, în limba ebraică, cu toate vocalele notate de masoreţi, o invocaţie, care s-ar putea traduce aproximativ: „Miluieşte-mă, Yah(ve), miluieşte-mă. Dumnezeul meu eşti Tu. Laud şi preamăresc ajutorul [pe care l-ai dat] celui aflat la strâmtoare. [Mi]-ai dat viziuni...". ♦ „Romemthiod": ortografiat în ediţia Rahlfs Ρωμεμθι-ωδ.

25,5 Textul este dificil şi comportă mai multe interpretări posibile. Am ales-o în traducere pe cea mai apropiată de litera originalului. Unii comentatori înţeleg altfel expresia ὑψῶσαι κέρας: „ca să preamărească puterea". Traducerea presupune o decriptare simbolică: κέρας, „corn", este un simbol al puterii. *Cf.* şi 1Rg. 2,1: „S-a înălţat *puterea* (κέρας) mea întru Dumnezeul meu."

25,6 După „*kinyra*", TM are în plus „pentru slujba casei lui Dumnezeu".

25,8 Cântăreţii trag şi ei la sorţi ordinea în care vor sluji în Templu. Celor douăzeci şi patru de căpetenii de cântări, enumerate separat la 25,2-4, le sunt subordonaţi câte doisprezece cântăreţi. Un calcul sumar dă seama despre numărul total de 288 de cântăreţi din Templu.

25,9 Textul este obscur, pentru că plasează pe acelaşi loc două căpetenii enunţate mai sus: Iosif şi Godolia. Având în vedere că primul sorţ i-a căzut unui descendent al lui Asaph şi că Iosif e fiul lui Asaph, rezultă că Iosif e cel cu primul sorţ. De altfel, cel căruia îi cade al doilea sorţ nu are corespondent între cei douăzeci şi patru enumeraţi mai sus. În TM, al doilea sorţ îi cade lui Godolia. ♦ Nici în TM, nici în LXX nu sunt amintiţi subordonaţii lui Iosif, dar calculul final ne determină să îi subînţelegem, ca totalul să fie 288. Mai mult, aflăm că şi conducătorii cântăreţilor erau incluşi în numărul de doisprezece care alcătuiau o ceată.

[13] al şaselea, Bukias, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [14] al şaptelea, Iseriel, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [15] al optulea, Iosia, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [16] al nouălea, Manthanias, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [17] al zecelea, Semei, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [18] al unsprezecelea, Azaria, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [19] al doisprezecelea, Asabia, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [20] al treisprezecelea, Subael, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [21] al paisprezecelea, Mattathias, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [22] al cincisprezecelea, Ierimoth, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [23] al şaisprezecelea, Anania, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [24] al şaptesprezecelea, Iesbacasa, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [25] al optsprezecelea, Anani, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [26] al nouăsprezecelea, Mellethi, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [27] al douăzecelea, Eliatha, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [28] al douăzeci şi unulea, Ethir, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [29] al douăzeci şi doilea, Godollathi, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [30] al douăzeci şi treilea, Meazoth, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece; [31] al douăzeci şi patrulea, Romemthiod, cu fiii şi fraţii lui, doisprezece.

26 [1] Împărţirile pe cete ale [paznicilor] porţilor: pentru coreiţi, Mosollamia, fiul lui Core, [unul] din fiii lui Abiasaph. [2] Fii ai lui Mosollamia: Zaharia întâiul-născut, Idiel al doilea, Zabadias al treilea, Iethnuel al patrulea, [3] Olam al cincilea, Ioanan al şaselea, Elioenai al şaptelea. [4] Fii ai lui Abdedom: Samaia întâiul-născut, Iozabad al doilea, Ioaa al treilea, Sochar al patrulea, Nathanael al cincilea, [5] Amiel al şaselea, Issachar al şaptelea, Phollathi al optulea, pentru că Dumnezeu l-a binecuvântat [pe Abdedom]. [6] Lui Samaia, fiul lui, i s-au născut fii: cei ai întâiului-născut Rosai, pentru casa familiei lui, fiindcă erau viteji. [7] Fii ai lui Samaia: Gothni, şi Raphael, şi Obed, şi Elzabad, şi Achiu, fii puternici, Eliu, şi Sabchia, şi Isbacom. [8] Toţi [erau] din rândul fiilor lui Abdedom: ei

---

26,1 „coreiţi": gr. Κορεμ este transliterarea greacă a unui plural ebraic de la numele Core, strămoşul acestor portari.

26,4 Acest Abdedom (*'Obhēdh-'Edhom*), strămoşul familiei de portari, nu are nici o legătură cu filisteanul din Gad în casa căruia a poposit chivotul, înaintea transportării lui la Ierusalim. De altfel, numele celor două personaje biblice sunt omografe numai în TM (filisteanul de la 1Par. 13,13 se numeşte, în LXX, Abeddara).

26,6 „cei ai întâiului-născut Rosai": TM are *hammim^{e}şālīm*, „cu autoritate".

26,7 „Elzabad, şi Achiu": TM are *'El^{e}zābhādh 'eḥāyw*, „E. [şi] fraţii lui". ♦ „Isbacom" nu are corespondent în TM.

26,8 „se ţineau tari la muncă": *litt.* „care împlineau cu hotărâre lucrul".

şi fraţii şi fiii lor se ţineau tari la muncă: cu toţii şaizeci şi doi, pentru Abdedom. [9] Mosollamia avea optsprezece fii şi fraţi puternici. [10] Dintre fiii lui Merari, Osa avea fii care păzeau căpetenia, deşi el nu era întâiul-născut; tatăl lui l-a făcut căpetenie [11] peste cea de-a doua împărţire. Tablai era al treilea, Zaharia al patrulea. Toţi aceştia erau fiii şi fraţii lui Osa, treisprezece. [12] Acestor căpetenii de viteji li s-a împărţit [paza] porţilor pe zile, [pentru] a sluji ca şi fraţii lor în Casa Domnului. [13] Au tras la sorţi, cu mic cu mare, după casele familiilor lor, poartă cu poartă. [14] Şi sorţul [pentru porţile] dinspre răsărit i-a căzut lui Salamia şi lui Zaharia; fiii lui Ioas au tras la sorţi pentru Melchia şi le-a ieşit [poarta] dinspre miazănoapte. [15] [Fiilor] lui Abdedom [le-a căzut poarta] dinspre miazăzi, cea dinaintea casei de provizii, [16] câte două [case]. Lui Osa, cea dinspre apus, de lângă poarta încăperii de lângă scară. Gărzile stau faţă în faţă. [17] Către răsărit, şase oameni pe zi; către miazănoapte, patru pe zi; către miazăzi, patru pe zi şi pentru [casa de] provizii, doi. [18] La gărzile dinspre apus stăteau, pe rând, câte patru oameni, la [cele de la] drum, pe rând, câte doi. [19] Acestea [au fost] împărţirile pe cete ale portarilor, pentru fiii lui Core şi pentru fiii lui Merari.

[20] Iar [alţi] leviţi, fraţii lor, [vegheau] peste vistieriile Casei Domnului şi peste vistieriile celor sfinţite: [21] fiii lui Ladan – fii ai gersoniţilor, prin

---

26,10-11 Textul LXX este neclar. Nu se înţelege cine este fiul pe care Osa îl numeşte căpetenie peste „a doua împărţire", deşi nu e întâiul lui născut. TM are: „[10] Şi *Hosăh*, dintre fiii lui *M^erārī*, a avut fii: *Şimri* (citit de traducătorul LXX *şom^erīm*, „păzitori") era căpetenie: nu era întâiul-născut, dat tatăl lui îl pusese căpetenie; [11] *Hil^eqīyāhū* (interpretat de traducător ca un derivat al lui *hālaq*, „a împărţi") era al doilea..."

26,14 În TM versetul este: „Şi i-a căzut sorţul pentru răsărit lui *Şelem^eyāhū* şi [pentru] *Zekhareyāhū*, fiul său, sfetnic chibzuit, s-a tras la sorţi şi i-a căzut sorţul pentru miazănoapte."

26,15 Am tradus οἶκος εσεφιν prin „casa de provizii". Putea fi o magazie, un depozit din apropierea porţii de sud. Precizarea din versetul următor, „câte două", trebuie înţeleasă ca determinând numărul caselor „de provizii" (*cf.* 2Ezr. 22,44 şi urm.). *Cf.* şi AB I Chron., p. 175, nota *f*: „two each". ♦ În loc de „cea dinaintea casei de provizii", TM are „şi fiilor lui, magazia".

26,18 De asemenea, un verset neclar. După topica redată de ediţia Rahlfs, s-ar citi: „Pe rând [*i.e.* în schimburi de tură], şi către apus patru [gărzi], şi la drum doi, pe rând." TM are „Pentru *Parbar* la poarta dinspre apus patru la drum şi doi la *Parbar*" (*apud* AB I Chron., *ad loc.*). Termenul *parbar* apare în câteva inscripţii vechi, cu sensul „pavilion, foişor, casă de vară" (*ibid.*, p. 176). ♦ „drum", gr. τρίβος: drumul principal care ducea la intrarea în Templu.

26,21 Text neclar, atât în LXX, cât şi în TM.

Ladan – căpeteniile familiilor lui Ladan gersonitul: Iiel. [22] Şi fiii lui Iiel: Zethom şi Ioel – cei [doi] fraţi, peste vistieria Casei Domnului. [23] Dintre [urmaşii] lui Ambram şi ai lui Issaar, Chebron şi Oziel: [24] Subael al lui Gersam al lui Moise era mai mare peste vistierii. [25] Fratele lui, Eliezer, avea drept fiu pe Raabia, [precum] şi pe Iosaia, şi pe Ioram, şi pe Zechri, şi pe Salomoth. [26] El, Salomoth, şi fraţii lui erau peste toate vistieriile celor sfinte, pe care le-a sfinţit regele David împreună cu căpeteniile familiilor şi mai marii peste mii şi peste sute şi căpeteniile oştirii; [27] din cele pe care le luase din războaie şi din prăzi a sfinţit [pentru Domnul] ca să nu se întârzie zidirea Casei lui Dumnezeu; [28] şi peste toate cele sfinte ale profetului Samuel, şi ale lui Saul al lui Kis, şi ale lui Abenner al lui Ner, şi ale lui Ioab al Saruiei, [peste] tot ce sfinţiseră aceştia, erau Salomoth şi fraţii lui.

[29] Pentru issariţi, Chonenia şi fiii lui erau la treburile din afară pentru Israel: erau scribi şi judecători. [30] Din [urmaşii] lui Chebron, Asabia şi fraţii săi, oameni viteji, o mie şapte sute, erau [însărcinaţi] cu cercetarea lui Israel dincolo de Iordan, spre apus, pentru toată slujirea Domnului şi lucrarea regelui. [31] Din [fiii] lui Chebron, Iudia – [el era] căpetenia chebroniţilor, după generaţiile şi după familiile lor: în al patruzecilea an al domniei lui [David] au fost cercetaţi şi în rândul lor s-au găsit bărbaţi viteji în Iazerul Galaaditei –, [32] [aşadar, Iudia] şi fraţii lui, oameni viteji, două mii şapte sute, căpetenii de familii: regele David i-a aşezat peste [triburile lui] Ruben şi Gad şi peste jumătate din [cel al lui] Manase [ca să îndeplinească] toate poruncile Domnului şi cuvântul regelui.

26,26 Tezaurul obiectelor prădate de la duşmani şi consacrate de David reprezintă un fond pentru construirea Templului, deosebit de vistieria propriu-zisă a lăcaşului sfânt.

26,29 „treburile din afară... scribi şi judecători": leviţii au şi atribuţii civile, în afara Templului, şi anume juridice: scribi şi judecători (*cf.* 2Par. 19,5 şi urm.).

26,30 Chebroniţii de pe celălalt mal al Iordanului rămaşi fideli Domnului lui Israel şi regelui, în ciuda vecinilor amoriţi.

26,31 „au fost cercetaţi": gr. ἐπεσκέπτομαι înseamnă „a trece în revistă, a cerceta, a inspecta, a număra". ♦ Iazer din Galaad era un oraş din regatul amorit al lui Sihon, cucerit de Israel, atribuit la început tribului lui Gad, apoi fiilor lui Merari. În vremea lui David, e unul dintre oraşele în care s-a făcut recensământul.

26,32 Trecere în revistă a triburilor transiordaniene care, aliate tradiţionale şi supuse lui David, au făcut parte din aparatul administrativ al acestuia.

27 [1] Fiii lui Israel, după numărul lor, căpetenii ale familiilor, conducători peste mii şi peste sute şi scribi care slujeau poporului şi [împlineau] tot cuvântul regelui, împărţiţi pe cete, pentru toate treburile de intrare şi ieşire lună de lună, pentru toate lunile anului; o ceată număra douăzeci şi patru de mii. [2] Peste prima ceată din prima lună era Iesboam al lui Zabdiel şi în ceata lui erau douăzeci şi patru de mii. [3] [El era] dintre fiii lui Phares şi căpetenie a tuturor căpeteniilor oştirii în prima lună. [4] Peste ceata din cea de-a doua lună era Dodia Echochitul şi în ceata lui erau douăzeci şi patru de mii, căpetenii ale oştirii. [5] Al treilea pentru luna a treia era căpetenia Banaia, [fiul] lui Iodae preotul, şi în ceata lui erau douăzeci şi patru de mii. [6] Banaia acesta era mai puternic între cei treizeci şi peste cei treizeci şi peste ceata lui era Amizabath, fiul lui. [7] Al patrulea, pentru luna a patra, era Asael, fratele lui Ioab, şi Zabdias, fiul lui, şi fraţii [săi] şi în ceata lui erau douăzeci şi patru de mii. [8] Al cincilea, pentru a cincea lună, era conducător Samaoth din Iesrae şi în ceata lui erau douăzeci şi patru de mii. [9] Al şaselea,

---

27,1 Capitolul trece în revistă căpeteniile miliţiilor (**armată** populară a) lui David, împărţite în douăsprezece batalioane, fiecare având obligaţia să servească o lună pe an. Cele douăsprezece batalioane sunt conduse de militari de carieră, fie din rândul „Celor trei" (pentru primele două luni), fie din rândul „Celor treizeci", enumeraţi şi în 1Par. 11,11-47. Identitatea persoanelor din cele două liste este indubitabilă, dar forma diferită a numelor acestora, care seamănă confuzie, în prima instanţă, este o dovadă a surselor variate pe care le consultă cronistul. ♦ „slujeau poporului" nu apare în TM. ♦ „treburile de intrare şi ieşire": expresie tehnică pentru operaţiunile militare. ♦ „ceată": *litt.* „împărţire".

27,2 Iesboam, fiul lui Zabdiel, este acelaşi cu Iesebaal, fiul lui Achamani de la 1Par. 11,11 (ebr. *Hakh^emōnī*) şi cu Iebosthe Canaaneanul de la 2Rg. 23,8. Iebosthe şi Iesebaal translitează ebr. *'Iš Ba'al*, respectiv *'Iš Boşeth*.

27,4 „Dodia Echochitul" (ebr. *Dōdhay hā'Ahōhī*) în locul fiului său, Eleazar, menţionat la 1Par. 11,12. ♦ După „şi în ceata lui", TM are „comandată de *Miq^elōth*" – inserţie neaşteptată, care rupe simetria listei.

27,5 Banaia era şi şeful gărzii personale a lui David, compusă din mercenari străini (2Rg. 8,18). Unul dintre „cei treizeci", menţionat şi la 1Par. 11,22.

27,6 Amizabath, fiul lui Banaia, face parte din ceata acestuia. Dificultatea ridicată de prepoziţia ἐπί („peste") se poate rezolva mai degrabă în sens partitiv.

27,7 „şi fraţii [săi]": TM are „în urma lui". Zabdias, fiul lui Asael, urmează la conducerea cetei după moartea tatălui său (2Rg. 2,18-32). Prin urmare nu este asociatul tatălui său la conducerea cetei, aşa cum sugerează, prin conjuncţia copulativă, LXX.

27,8 Samaoth (Σαμαωθ) este Sammoth de la 1Par. 11,27.

27,9 Oduias (Οδυιας) este Orai, fiul lui Ekkes din Thecoe, de la 1Par. 11,28.

pentru luna a şasea, era Oduias, [fiul] lui Ekkes din Thecoe, şi în ceata lui erau douăzeci şi patru de mii. [10] Al şaptelea, pentru a şaptea lună, Chelles din Phallus, dintre fiii lui Efraim, şi în ceata lui erau douăzeci şi patru de mii. [11] Al optulea, pentru a opta lună, era Sobochai Isathitul, [urmaşul] lui Zarai, şi în ceata lui erau douăzeci şi patru de mii.[12] Al nouălea, pentru a noua lună, era Abiezer din Anathoth, din ţinutul lui Beniamin, şi în ceata lui erau douăzeci şi patru de mii. [13] Al zecelea, pentru a zecea lună, era Meera din Netuphat, [urmaşul] lui Zarai, şi în ceata lui erau douăzeci şi patru de mii. [14] Al unsprezecelea, pentru a unsprezecea lună, era Banaia din Pharathon, dintre fiii lui Efraim, şi în ceata lui erau douăzeci şi patru de mii. [15] Al doisprezecelea, pentru a douăsprezecea lună, era Choldai Netophatitul, [urmaşul] lui Gothoniel, şi în ceata lui erau douăzeci şi patru de mii.

[16] Şi peste triburile lui Israel: căpetenie peste Ruben era Eliezer, [fiul] lui Zechri, peste Simeon, Saphatias, [fiul] lui Maacha, [17] peste Levi, Asabias, [fiul] lui Camuel, peste Aaron, Sadoc, [18] peste Iuda, Eliab, [unul] dintre fraţii lui David, peste Issachar, Ambri, [fiul] lui Michael, [19] peste Zabulon, Samaias, [fiul] lui Abdiu, peste Neftali, Ierimoth, [fiul] lui Esriel, [20] peste Efraim, Ose, [fiul] lui Ozia, peste jumătate din tribul lui Manase, Ioel, [fiul] lui Phadaia, [21] peste [cealaltă] jumătate a tribului lui Manase, cea din Galaad, Iaddai, [fiul] lui Zabdias, peste fiii lui Beniamin, Asiel, [fiul] lui Abenner, [22] peste Dan, Azarael, [fiul] lui Ioram. Aceştia sunt capii triburilor lui Israel. [23] David însă nu i-a numărat pe cei de la douăzeci de ani în jos, pentru că Domnul a spus că îl va înmulţi pe Israel ca stelele cerului. [24] Ioab,

---

27,13 Meera (Μεερα) este Moorai din Nethophat de la 1Par. 11,30.

27,14 Banaia din Pharathon apare la 1Par. 11,31.

27,15 Choldai nu are corespondent în lista celor treizeci de la 1Par. 11. Gothoniel (ebr. *'Oth^{e}nī'ēl*), strămoşul lui, nu trebuie confundat cu Gothoniel (*'Oth^{e}nī'ēl*), kenezitul de la Jud. 1,13.

27,23 „douăzeci de ani": era vârsta de la care o persoană, bărbat sau femeie, era considerată ca având toate obligaţiile religioase şi civile. Limita de 20 de ani pentru recenzare este stipulată în Ex. 30,14 şi confirmată cu ocazia recensământului din Num. 1,2-14. *Cf.* şi Lev. 27,2-4 pentru intervalul de la 20 la 60 de ani, considerat vârsta adultă. Tot douăzeci de ani era şi vârsta minimă pentru primirea ca membru deplin în comunitatea de la Qumran (AB I Chron., p. 185).

27,24 Precizarea că Ioab „nu a terminat" numărarea poporului şi că rezultatul nu a fost înregistrat oficial nu corespunde cu relatarea din cap. 21 vv. 5-6, unde Ioab îi aduce lui David rezultatul final al recensământului (la fel şi în 2Rg. 24,9). Poate Cronistul (sau,

[fiul] Saruiei, începuse să numere poporul, dar nu a terminat şi s-a iscat întru acestea mânia [Domnului] peste Israel, iar numărătoarea n-a mai fost trecută în cartea cronicilor regelui David.

[25] Şi peste vistieriile regelui era Asmoth, [fiul] lui Odiel; şi peste depozitele de bucate de la câmp, din sate, de pe domeniile [regelui] şi din turnuri era Ionathan, [fiul] lui Ozias. [26] Şi peste ţăranii care lucrau pământul era Ezdri al lui Cholub, [27] iar peste câmpuri, Semei din Rama; şi peste depozitele de vin din ţarini, Zachri al lui Sephni; [28] peste livezile de măslini şi de smochini de la câmpie, Balanas gedoritul; peste depozitele de ulei, Ioas. [29] Şi peste vitele ce păşteau în Asidon, Satrais saronitul şi peste vitele din văi, Sophat al lui Adli; [30] peste cămile, Obiel ismaelitul; peste măgari Iadias din Merathon; [31] peste oi şi capre, Iaziz agaritul. Toţi aceştia erau administratorii [bunurilor] regelui David. – [32] Şi Ionathan, unchiul lui David, om priceput şi învăţat, îi era sfetnic, iar Iiel al lui Achaman [avea în grijă] pe fiii regelui; [33] şi Achitophel era sfetnic al regelui şi Chusi, întâiul

---

ulterior, un redactor al textului) se referă la faptul că nu au fost număraţi cei din triburile lui Levi şi Beniamin. ♦ „Mânia" care s-a iscat (ἐγένετο) asupra lui Israel este o antonomază a molimei trimise ca pedeapsă pentru recensământul lui David.

27,25 „domeniile": gr. ἐποικίαι, termen generic pentru „aşezare" (mai îndepărtată), „colonie", „fermă" etc., aici cu sensul de proprietăţi ale regelui. ♦ Prin „turnuri" se înţeleg ferme agricole (vii, livezi etc.) sau pentru creşterea turmelor de oi şi de capre. Aveau şi clădiri mai înalte, ca nişte posturi de observaţie.

27,27 „peste câmpuri": TM are „peste vii".

27,28 „de la câmpie", gr. ἐν τῇ πεδινῇ: în TM este menţionată *Ş'phēlāh*, regiune colinară la vest de munţii din Iuda.

27,29 Unele manuscrise oferă pentru Asidon, Σαρων; TM are *Şārōn*. Este vorba despre câmpia vastă din nordul Palestinei, care se desfăşoară între marile mlaştini din josul râului Crocodililor (Nahr ez-Zerka), valea Ailonului şi Iope, în sud. Zonă propice creşterii de vite.

27,30 Obiel ismaelitul are un nume predestinat de paznic de cămile. În arabă *'ibil* este un nume colectiv desemnând generic cămila. ♦ Merathon pare să fie transliterarea greacă a unui ebr. *M'ronoth*, localitate situată în teritoriul tribului Beniamin, probabil între Gabaon şi Massepha.

27,32 Ionathan, unchiul (πατράδελφος) lui David, este γραμματεύς, ceea ce în context, ar putea însemna mai mult decât „scrib": este un *homo litteratus*. ♦ „[avea în grijă] pe fiii...": *litt.* „[era] cu fiii...", *i.e.* era însărcinat cu educarea, supravegherea etc. fiilor regelui.

27,33 „Chusi, întâiul prieten...": TM are *„Hūşay* arkitul [era] prietenul...". Pentru aceeaşi titulatură *cf.* 3Rg. 4,5. Titlul de „prietenul regelui" era cunoscut şi în Egiptul

prieten al regelui; [34] şi după Achitophel acesta a urmat Iodae al lui Banaia, şi Abiathar [era preot], iar Ioab era generalul regelui.

28 [1] Şi David a chemat la adunare în Ierusalim pe toate căpeteniile lui Israel, pe căpeteniile judecătorilor, şi pe căpeteniile cetelor de servitori ai regelui, şi pe căpeteniile peste mii şi peste sute, şi pe paznicii vistieriilor şi ai bunurilor sale, şi pe viteji, şi pe luptătorii din oştire. [2] Şi s-a ridicat David în mijlocul adunării şi a zis: „Ascultaţi-mă, fraţilor şi popor al meu! Mi-a stat la inimă să zidesc o Casă pentru odihna chivotului legământului Domnului şi sprijin pentru picioarele Domnului nostru; am pregătit cele de trebuinţă construcţiei. [3] Şi Dumnezeu a zis: «Nu [tu] Îmi vei zidi Casă pentru a chema numele Meu asupra ei, pentru că eşti om războinic şi ai vărsat sânge.» [4] [Totuşi] Domnul Dumnezeul lui Israel m-a ales pe mine din

---

antic (AB I Chron., p. 186). Mai mult decât un titlu onorific, el reprezenta o funcţie importantă în administraţia regală, un fel de consilier/sfetnic de taină (*cf.* 2Rg. 15,32-37 şi urm.). ♦ Versetul îi pomeneşte pe cei doi sfetnici apropiaţi ai lui David, Achitophel din Gilo şi pe Chusi, dintre care primul ajunge să i se ralieze lui Abessalom (2Rg. 15,12), iar cel de-al doilea îi sare în ajutor regelui (2Rg. 15,32). Cronistul îl numeşte pe al doilea prietenul regelui, fără să mai reia episodul din 2Rg.

27,34 După sinuciderea sa (2Rg. 17,23), lui Achitophel îi urmează, pe postul de consilier, Iodae, fiul lui Banaia. Acesta este menţionat doar în acest loc, dacă nu cumva este vorba de o greşeală a Cronistului sau a unui copist, pentru că în 2Rg. 8,18, 3Rg. 1,8 şi chiar în 1Par. 18,17, printre sfetnicii lui David este amintit un „Banaia, fiul lui Iodae". ♦ Preotul Abiathar se numără printre cei mai vechi susţinători şi colaboratori ai lui David, încă din vremea când acesta era urmărit de Saul (*cf.* 1Rg. 22,20 şi urm.), dar spre sfârşitul domniei lui David se va împotrivi acestuia, susţinându-l pe Adonias împotriva lui Solomon. Faptul că în acest loc nu-i este amintită calitatea de preot poate fi pus şi pe seama antipatiei Cronistului faţă de abiatharizi, rivalii sadociţilor, consideraţi de autor ca reprezentând descendenţa preoţească legitimă (vezi şi nota la 6,35-38; *cf.* AB I Chron., p. 186).

28,1 Continuă naraţiunea întreruptă la 1Par. 23,2. ♦ „căpeteniile judecătorilor": TM are „căpeteniile triburilor". ♦ „căpeteniile cetelor de servitori ai regelui": *litt.* „căpeteniile celor din serviciul zilnic din jurul trupului regelui". ♦ „ai bunurilor sale, şi pe viteji...": TM are „ai bunurilor şi turmelor regelui şi ale fiilor săi, pe eunuci şi pe viteji..."

28,2 „Casă pentru odihna chivotului": *i.e.* locaş permanent, stabil, spre deosebire de cortul mărturiei care era purtat dintr-un loc în altul (*cf.* AB I Chron., *ad loc.*).

28,3 „pentru a chema numele Meu": vb. ἐπονομάσαι poate însemna şi „a da un nume" sau „a rosti numele". În Ex. 20,24 subiectul gramatical este „Domnul": „... în orice loc unde voi numi numele Meu".

28,4 „casa domnitoare": gr. βασίλειον, *litt.* „reşedinţa regală".

toată casa tatălui meu să fiu rege peste Israel până în veac, pentru că a ales ca în Iuda să fie casa domnitoare, iar din casa lui Iuda [a ales] casa tatălui meu; şi dintre fiii tatălui meu, pe mine m-a voit să fiu rege peste tot Israelul. [5] Şi dintre toţi fiii mei – căci Domnul mi-a dat mulţi fii –, pe Solomon, fiul meu, l-a ales să stea pe tronul domniei Domnului, peste Israel. [6] Şi Dumnezeu mi-a zis: «Solomon, fiul tău, va zidi Casa Mea şi curtea Mea, pentru că pe el l-am ales să fie fiul Meu; şi Eu îi voi fi lui tată [7] şi-i voi întări domnia până în veac, dacă se va strădui cu tărie să-Mi păzească poruncile şi judecăţile, ca în ziua de astăzi.» [8] Şi acum, în faţa întregii adunări a Domnului şi în auzul Dumnezeului nostru, [vă zic] să păziţi şi să urmaţi toate poruncile Domnului Dumnezeului nostru, ca să moşteniţi pământul cel bun şi să-l lăsaţi, după voi, moştenire fiilor voştri, în veac. [9] Şi acum, Solomon, fiul meu, cunoaşte-L pe Dumnezeul părinţilor tăi şi slujeşte-L cu inimă desăvârşită şi cu suflet râvnitor, pentru că Domnul cercetează toate inimile şi cunoaşte orice gând. Dacă-L vei căuta, El se va lăsa găsit de tine, iar dacă-L vei părăsi, [şi El] te va părăsi până la capăt. [10] Vezi dar că Domnul te-a ales pe tine să-I zideşti Casă drept lăcaş sfânt. Fii tare şi săvârşeşte!" [11] Şi David i-a dat lui Solomon, fiul său, planul templului şi al clădirilor lui şi al vistieriilor şi al camerelor de sus şi al magaziilor dinăuntru şi al camerei împăcării, [12] şi planul pe care-l avea în duhul lui pentru

---

28,5 „tronul domniei Domnului": Dumnezeu însuşi este conducătorul poporului ales, iar regele este numai un locţiitor al Lui (*cf.* Ps. 43,5).

28,6-7 Domnul îi vorbeşte lui David prin profetul Nathan (2Rg. 7,4-17 şi 1Par. 17,8-16): mesajul nu îl vizează numai pe Solomon, aici numit, ci întreaga dinastie.

28,9 „Dumnezeul părinţilor tăi": TM are „Dumnezeul tatălui tău". ♦ Seria καρδία, ψυχή, ἐνθύμημα este un climax. Termenii marchează trecerea, de la concret la abstract şi de la particular la general, a proceselor de gândire, toate puternic conotate moral.

28,11 „templului": TM are „pridvorului". ♦ „vistieriilor": LXX are ζακχω, probabil o transcriere defectuoasă a ebr. *gan^{e}zakh*, „vistierie" (cuvânt împrumutat din sau prin persă). ♦ „al magaziilor dinăuntru": TM are „al încăperilor dinăuntru". David îi încredinţează lui Solomon planul Templului, împărţindu-l în trei: pridvorul cu dependinţele şi camerele de la etaj, nava centrală („încăperile dinăuntru") şi camera „împăcării" (ebr. *kapporeth*), aceasta fiind de fapt spaţiul în care se afla chivotul legământului (pentru termenul „împăcare" desemnând capacul chivotului legământului *cf.* Lev. 16,2 şi nota *ad loc.*).

28,12 „planul pe care-l avea în duhul lui": textul gr. urmează pe cel ebr., dar J.M. Myers atrage atenţia că niciodată ebr. *ruah* nu este folosit de Cronist cu sensul de „duh/spirit al unui om" şi interpretează termenul ca referindu-se la Duhul lui Dumnezeu (AB I Chron., *ad loc.*).

curţile Casei Domnului şi pentru toate cămările [puse] de jur împrejur ca magazii pentru Casa Domnului şi ca vistierii pentru cele sfinte, [13] şi [planul] iatacurilor pentru preoţii şi leviţii care erau de rând pentru toată lucrarea slujirii Casei Domnului, şi [planul] vistieriilor cu vasele folosite la slujba din Casa Domnului. [14] [I-a dat] şi măsura greutăţii pentru vasele de aur şi de argint, [15] şi i-a dat greutatea sfeşnicelor şi a candelelor. [16] I-a dat, de asemenea, şi măsura pentru mesele [pâinilor] punerii înainte, pentru fiecare masă de aur şi la fel şi pentru cele de argint, [17] şi măsura pentru cârlige, şi pentru vasele de libaţie, şi pentru cupele de aur, şi măsura pentru lucrurile de aur şi de argint, după greutatea fiecăruia. [18] I-a arătat şi măsura pentru altarul tămâierii, din aur de preţ, şi planul pentru carul heruvimilor cu aripile întinse umbrind chivotul legământului Domnului. [19] David i-a dat lui Solomon toate acestea, după scrierea mâinii Domnului, după priceperea care i se dăduse pentru lucrarea planului. – [20] Şi David i-a zis fiului său Solomon: „Fii tare şi fii bărbat şi săvârşeşte; nu te teme şi nu te înfricoşa, pentru că Domnul Dumnezeul meu este cu tine, nu te va lăsa şi nu te va părăsi până nu vei sfârşi toată lucrarea slujirii Casei Domnului. [21] Iată şi cetele preoţilor şi leviţilor pentru toată slujba Casei lui Dumnezeu. Şi cu tine sunt [oameni pricepuţi] pentru orice lucrare, fiecare râvnitor în iscusinţă în orice meşteşug, şi căpeteniile şi tot poporul, [gata să îndeplinească] toate cuvintele tale."

29 [1] Şi David regele a zis întregii adunări: „Solomon, fiul meu, singurul pe care l-a ales Domnul, [este] tânăr şi fraged, iar lucrarea este mare; căci

---

28,13 „iatacurilor pentru preoţii...": TM are „cetelor de preoţi...".

28,17 „greutatea fiecăruia": LXX are înainte de acestea κεφφουρε, transcriere aproximativă a ebr. *k^ephōr*, „cupă".

28,18 „carul heruvimilor": se referă la chivotul legământului, dar poate fi o aluzie la vedenia lui Iezechiel (cap. 1).

28,19 „după scrierea mâinii Domnului": expresii similare în Ex. 31,18 şi Deut. 9,10 („[table] scrise cu degetul lui Dumnezeu"), Ex. 32,16 („scrierea lui Dumnezeu"), Deut. 10,2-4 etc. Aici, se referă la îndrumările scrise ale Legii privind locul de cult, chivotul, vasele şi veşmintele liturgice etc. (*cf.* Ex. cap. 25 şi urm.). ♦ În TM, versetul apare la pers. I, ca o reflecţie a lui David; punându-l la pers. III, traducătorul va fi adăugat „David i-a dat lui Solomon".

29,1 În privinţa tinereţii lui Solomon, vezi nota de la 1Par. 22,5. Unii comentatori (JFB) adaugă o nuanţă afirmaţiei lui David: regele face cunoscute, prin comparaţia vârstei succesorului la tron cu mărimea proiectului, caracterul şi înzestrarea deosebite ale lui Solomon.

nu pentru om este zidirea, ci pentru Domnul Dumnezeu. [2] Din toată puterea mea, eu am pregătit pentru Casa Dumnezeului meu aur, argint, aramă, fier, lemne, pietre de onix şi de umplutură, pietre scumpe şi de multe feluri [de culori] şi tot felul de nestemate şi multă marmură. [3] Ba mai mult, din bunăvoinţa mea pentru Casa Dumnezeului meu, am dat, iată, pentru Casa Dumnezeului meu spre înălţare, aur şi argint din ce mi-am pus deoparte, pe lângă ce am pregătit pentru casa celor sfinte: [4] trei mii de talanţi de aur din Suphir şi şapte mii de talanţi de argint curat, pentru poleirea pereţilor templului [5] prin mâinile meşterilor. Şi cine [dintre voi] are râvnă să vină astăzi cu mâinile pline pentru Domnul?" [6] Şi s-au arătat râvnici capii de familii şi căpeteniile fiilor lui Israel şi căpeteniile peste mii şi peste sute, supraveghetorii de lucrări şi administratorii regelui; [7] şi au dat pentru lucrul la Casa Domnului cinci mii de talanţi de aur şi zece mii de [monede] de aur şi zece mii de talanţi de argint şi optsprezece mii de talanţi de aramă şi o sută de mii de talanţi de fier. [8] Şi cei care aveau pietre [preţioase], le-au dat pentru vistieriile Casei Domnului, prin mâna lui Iiel, [fiul] lui Gerson." [9] Şi poporul s-a bucurat de râvna aceasta, căci din toată inima s-au arătat râvnici pentru Domnul, iar regele David s-a bucurat foarte mult. [10] Şi regele David l-a

---

29,2 Am tradus prin „onix" ebr. *şoham* pe care LXX îl transcrie σοομ. ♦ „pietre scumpe": TM are „pietre negre". ♦ „de multe feluri [de culori]": gr. ποικίλος, *litt.* „pestriţ". Poate fi vorba de mozaic (*cf.* AB I Chron., *ad loc.*: „mosaic pebbles").

29,3 „din ce mi-am pus deoparte": e vorba de averea personală a regelui (termenul ebr. este mai explicit). ♦ „spre înălţare": gr. εἰς ὕψος, traducere conjecturală. Este probabil un calc pentru o expresie ebr. însemnând „până la valoarea de" şi ar putea fi citit la începutul v. 4 (*cf.* AB I Chron., *ad loc.*).

29,4 „aur din Suphir": despre calitatea aurului şi locul de proveniență a acestuia, *cf.* nota la 2Par. 3,6.

29,5 „cu mâinile pline": David îi îndeamnă pe israeliţi să-i urmeze exemplul şi să facă donaţii voluntare. Gestul este conotat ritual, prin expresia, calchiată din ebraică, a „umplerii mâinilor" pentru Domnul. Donaţiile sunt astfel văzute ca ofrande aduse lui YHWH (*cf.* Ex. 28,41 şi nota *ad loc.*).

29,7 Am tradus prin „[monede] de aur" termenul χρυσοῦς. Se pare că textul se referă la daricii persani, monede de aur introduse în Imperiul persan, după modelul lidian, de Darius I (521-486 î.H.). Moneda a circulat în întregul Orient Apropiat şi Mijlociu, până în timpul lui Alexandru cel Mare. Un asemenea daric cântărea 130 g. După unii comentatori, referirea, chiar şi voalată la darici, ar putea reprezenta o sursă externă de datare a textului ebraic al Cronicilor (DB, *s.v.* „Bani", p. 131). Cross stabileşte astfel anul 520 î.H., în perioada imediat următoare eliberării evreilor din exil, ca dată a primei redactări a 1Par. *Cf.* şi introducerile la 1 şi 2 Par.

binecuvântat pe Domnul în fața adunării, zicând: „Binecuvântat ești, Doamne, Dumnezeule al lui Israel, Tatăl nostru din veac și până în veac. [11] Ale Tale, Doamne, [sunt] măreția și puterea și cinstirea și izbânda și tăria, pentru că Tu stăpânești toate cele din cer și de pe pământ, în fața Ta se cutremură toți regii și toate neamurile. [12] De la Tine e bogăția și slava, Tu domnești peste toate, Doamne, Stăpânul a toată stăpânirea, și în mâna Ta este tăria și puterea și cu mâna Ta, Atotputernice, le mărești și le întărești pe toate. [13] Și acum, Doamne, Îți mulțumim și lăudăm numele [cel] preamărit al Tău. [14] [Căci] cine sunt eu și cine este poporul meu, de am fost în stare să ne arătăm astfel râvna față de Tine? Căci ale Tale sunt toate și dintru ale Tale Ți-am dăruit Ție. [15] Noi suntem pribegi înaintea Ta și pribegim ca toți părinții noștri: ca umbra sunt zilele noastre pe pământ și [nimic] nu e statornic. [16] Doamne, Dumnezeul nostru, toată mulțimea aceasta [de daruri] pe care le-am pregătit ca să se zidească o Casă pentru numele Tău cel sfânt, din mâna Ta este și ale tale sunt toate. [17] Și știu, Doamne, că Tu încerci inimile și iubești dreptatea: cu inimă curată m-am arătat râvnic pentru toate acestea și acum văd că și poporul Tău, care se află aici, cu bucurie își arată râvna pentru Tine. [18] Doamne Dumnezeule al lui Avraam și al lui Isaac și al lui Israel, părinții noștri, păzește acestea în cugetul inimii poporului Tău până-n veac și îndreaptă inimile lor către Tine. [19] Iar fiului meu Solomon dă-i inimă bună, ca să îndeplinească poruncile Tale și mărturiile Tale și rânduielile Tale și ca să ducă la bun sfârșit ridicarea Casei Tale."

[20] Apoi David a zis întregii adunări: „Binecuvântați-L pe Domnul Dumnezeul vostru!" Și toată adunarea l-a binecuvântat pe Domnul Dumnezeul părinților lor și, plecându-și genunchii, s-au închinat Domnului și regelui. [21] Și David a adus Domnului jertfe și a săvârșit arderi de tot pentru Dumnezeu a doua zi: o mie de juncani, o mie de berbeci, o mie de miei, și libațiile lor, și jertfe din belșug pentru tot Israelul. [22] Și au mâncat și

---

29,11 „toți regii și toate neamurile": *litt.* „oricare rege și neam".

29,12 „Stăpânul a toată stăpânirea": nu apare în TM.

29,13 „numele [cel] premărit al Tău": *litt.* „numele preamăririi/laudei Tale".

29,15 „și [nimic] nu e statornic": *litt.* „și nu este statornicie/trăinicie". TM are „și nu e speranță" (omul nu poate spera prelungirea zilelor sale).

29,22 „înaintea Domnului", gr. ἐνάντιον κυρίου: expresia poate fi înțeleasă concret și atunci ea se referă la spațiul din imediata apropiere a chivotului sau, mai degrabă, abstract, și se referă la solemnitatea rituală a momentului. ♦ „a doua oară rege": Solomon mai fusese uns o dată lângă Gion (*cf.* 1Par. 23,1 și 3Rg. 1,32-40), dar nu în prezența unei

au băut înaintea Domnului în ziua aceea, cu veselie, şi l-au făcut a doua oară rege pe Solomon, fiul lui David, şi l-au uns [în faţa] Domnului ca rege, iar pe Sadoc, ca preot. [23] Şi Solomon s-a aşezat pe tronul lui David, tatăl său, şi a fost dorit [de popor] şi tot Israelul asculta de el: [24] căpeteniile şi vitejii şi toţi fiii regelui David, tatăl său, i s-au supus. [25] Şi l-a mărit Domnul pe Solomon înaintea întregului Israel şi i-a dat slavă regească, cum nu mai avusese nici un rege înaintea lui.

[26] Şi David, fiul lui Iessai, a domnit peste Israel [27] patruzeci de ani: şapte ani în Hebron şi treizeci şi trei de ani în Ierusalim. [28] Şi s-a sfârşit la bătrâneţi frumoase, în belşug de zile, în bogăţie şi slavă, şi Solomon, fiul său, a ajuns rege în locul lui. [29] Celelalte cuvinte despre regele David, cele dintâi şi cele din urmă, sunt scrise în cuvintele lui Samuel văzătorul şi în cuvintele lui Nathan profetul şi în cuvintele lui Gad văzătorul: [30] despre toată domnia lui şi despre stăpânirea lui şi despre vremurile de care au avut parte el şi Israel şi toate domniile pământului.

---

adunări a întregului popor, ci a unui număr mic de locuitori din Ierusalim. O dată cu această a doua ceremonie, David vrea să îşi asigure o succesiune stabilă şi legitimă. ♦ „ca preot": *litt.* „în preoţie/slujirea preoţească". Cum Sadoc era deja preot, „ungerea" sa trebuie să fi fost avansarea în funcţia de mare preot (*cf.* 3Rg. 2,35). Solomon, uns rege, şi Sadoc, mare preot, alcătuiesc tandemul legitim, care contrabalansează partida opusă formată din Adonias şi Abiathar.

29,23 „a fost dorit [de popor]": vb. εὐδοκέω înseamnă „a fi foarte mulţumit/încântat (de ceva)", „a fi de acord cu", „a avea bunăvoinţă pentru ceva" (*cf. supra* v. 3), iar la diateza pasivă „a fi bine primit", „a fi în graţiile cuiva". Precizarea nu este întâmplătoare: Cronistul este un admirator necondiţionat al lui Solomon.

29,24 Ceilalţi fii ai regelui David se opuseseră în primă instanţă succesiunii impuse de David, trecând de partea lui Adonias (3Rg. 1,5-10). ♦ „s-au supus" traduce verbul grec ὑπετάγησαν, care la rândul lui traduce rezumativ o expresie ebraică, prezentă în TM, *litt.* „şi-au pus mâinile sub a lui". Ritualul de supunere, încă practicat în Orientul Mijlociu, consta în aşezarea mâinilor supuşilor sub palma întinsă a suveranului, pe care aceştia o şi sărutau (JFB).

29,30 „vremurile": gr. καιροί. Folosit la plural, substantivul este adesea conotat negativ, „vremuri tulburi" (*cf.* LSJ, *s.v.*, III,4). ♦ „domniile pământului": se referă la regii şi statele cu care Israel a intrat în contact în timpul lui David.

2 PARALIPOMENE

Introducere

I. Subiectul

A doua Carte a Paralipomenelor continuă naraţiunea istorică din 1Par., de la domnia lui Solomon până la începutul exilului babilonian. Prima secţiune narativă conţine începutul domniei lui Solomon (1), construcţia (2–4) şi inaugurarea Templului (5–7), lista cetăţilor zidite şi amintirea corăbiilor regelui (8), vizita reginei din Saba (9,1-12), averea suveranului (9,13-28), epilogul domniei (9,29-31). Urmează domnia lui Roboam, fiul lui Solomon, cu revolta şi secesiunea lui Israel (10). După despărţirea de cele zece triburi din nord (11,1-4), Roboam îşi întăreşte regatul rămas (11,5-17) şi îşi chiverniseşte fiii (11,18-23). Susakim, regele Egiptului, invadează Iuda şi pradă Ierusalimul (12,1-9). Roboam se smereşte în ultimii ani ai domniei sale (12,10-16). Îi urmează la tron fiul său Abia (13,1-2), care îl înfrânge pe Ieroboam, regele lui Israel (13,3-20). Epilogul domniei (12,21-22). Asa, fiul său, devenit rege, începe reforma religioasă, construieşte cetăţi (14,1-9), ţine piept invaziei lui Zare Etiopianul (14,10-14), stârpeşte idolatria (15), se aliază cu regele Siriei împotriva lui Baasa, regele Israelului (16,1-11). Boala regelui şi epilogul domniei (16,12-14). Îi urmează Iosaphat, rege evlavios (17,1-6), reformator (17,7-9) şi avut (17,10-19), care se aliază însă cu Achaab şi se luptă cu sirienii la Rammoth Galaad (18). Scăpat nevătămat după înfrângere, se întoarce la Ierusalim, face reforme juridice (19) şi-i înfrânge pe ammoniţi şi pe moabiţi (20,1-30). Epilogul şi rezumatul domniei (20,31-37). Ioram, fiul său, îşi ucide fraţii (21,2-4), imită obiceiurile regale din nord (21,5-7), pierde Edomul (21,8-11), e mustrat de Ilie (vv. 12-15), e înfrânt de filisteni şi de arabi (vv. 16-19) şi moare bolnav (21,20). Ochozia, urmaşul lui, la fel de nelegiuit, este ucis de I[eh]u (22,1-9). Iosabeth reuşeşte să-l salveze de Gotholia, regina mamă, pe micul Ioas, fiul lui Ochozia, şi să-l crească în ascuns (22,10-12). După şapte ani, marele preot Iodae îl unge rege pe Ioas şi o ucide pe Gotholia (23). La început, Ioas conduce ca un rege evlavios (24,1-16), dar apoi o ia pe căi greşite şi este ucis de uneltitori (24,17-27). Fiul său, Amasias, îi înfrânge pe edomiţi (25,1-16), dar e bătut

şi umilit de Ioas, regele lui Israel (25,17-24) şi ucis, la rându-i, de uneltitori (25,27-28). Urmaşul acestuia, Ozia, este un rege prosper (26,1-16), dar ţine să tămâieze în locul marelui preot şi se umple de lepră (26,17-20); e înlăturat şi moare (26,21-23). Ioatham fortifică cetăţi (27,1-4) şi îi înfrânge pe ammoniţi (27,5). Epilogul domniei (27,6-9). Achaz, fiul său nelegiuit (28,1-4), e înfrânt de sirieni (28,5), de israeliţi (28,6-15), de edomiţi, filisteni şi asirieni (28,17-22) şi se închină idolilor (28,23-27). Îi urmează Ezekia, reformator şi purificator al Templului (29,1-36), care sărbătoreşte Paştele cu fast (30), stârpeşte idolatria şi reorganizează cultul lui YHWH (31), scapă de invazia lui Sennacherim (32,1-23) şi de o boală foarte grea (32,24). Rezumatul domniei şi epilogul (32,25-33). Manasse revine la idolatrie (33,1-10), e făcut prizonier şi dus la Babilon, unde se converteşte şi reuşeşte să scape (33,11-13). Începe o reformă religoasă (33,14-18). Epilogul domniei (33,18-20). Îi urmează, pentru scurt timp, Amon, rege idolatru, ucis de uneltitori (33,21-25). Fiul acestuia, Iosia, este marele reformator dinaintea exilului, care descoperă cartea Legii în Templu, cu ocazia reparaţiilor (34). Serbează Paştele cum nu se mai făcuse de pe vremea judecătorilor (35,1-19), dar e înfrânt de faraonul Nechao (35,20-24). Epilogul domniei (35,25-27). Urmaşii lui Iosia, Ioachaz şi Ioakim, îi sunt supuşi lui Nechao (36,1-4), iar Ioakim (5-8) şi Iechonias (9-10), lui Nabucodonosor. Sub Sedekia, Ierusalimul este asediat şi prădat de babilonieni, iar poporul este strămutat în mare parte la Babilon (36,11-21). Finalul este marcat de edictul lui Cirus, prin care exilul ia sfârşit (36,22-23).

II. Sursele

Deşi neclar, Cronistul indică în 2Par. sursele pe care le-a folosit la redactarea operei sale. Astfel, putem discerne două categorii fundamentale de izvoare.

În primul rând, sunt aşa-numitele „Cărţi ale regilor: ai lui Iuda şi Israel" (2Par.16,11; 25,26; 28,26; 32,32); „ai lui Israel şi Iuda" (2Par. 27,7; 35,27; 36,8); „ai lui Israel" (2Par. 20,34). Nu se ştie în ce măsură aceste referinţe trimit, în general, la un singur document sau la mai multe şi, cu atât mai puţin, dacă aceste documente-sursă vor fi fost Cărţile Regilor, aşa cum le cunoaştem din versiunea scripturară.

A doua categorie de documente citate sunt scrierile diverşilor profeţi: ale lui Nathan şi ale lui Achia Selonitul despre Solomon (2Par. 9,29), ale lui

Ioel Văzătorul despre Ieroboam (2Par. 9,29), ale lui Samaia profetul şi ale lui Addo, despre Roboam (2Par. 12,15), ale lui Iu, fiul lui Anani, despre Iosaphat, din Cartea regilor lui Israel (2Par. 20,34), ale lui Iessias despre Ozia (2Par. 26,22), ale „profeţilor" despre Manasse (2Par. 33,19). Unele dintre aceste surse profetice sunt menţionate şi în Cărţile Regilor, ceea ce poate duce, din nou, la concluzia că respectivele documente vor fi reprezentat unica sursă pentru 2Par. Totuşi, sunt trimiteri care nu se regăsesc în Regi, de unde rezultă că autorul Cronicilor a consultat şi alte surse astăzi necunoscute.

III. Adăugiri şi omisiuni. Discursul istoric şi importanţa teologică

Valoarea Paralipomenelor/Cronicilor constă mai ales în adăugirile şi omisiunile pe care le practică autorul lor. Aceste procedee complementare nu reprezintă numai indicii sigure ale ideologiei Cronistului, ci în primul rând dovezi indirecte ale varietăţii de surse utilizate.

Aşa cum se observă şi în 1Par., Cronistul insistă asupra preeminenţei Templului şi, în general, asupra a tot ce leagă monarhia din Iuda de Templu şi de slujitorii lui: din domnia lui Solomon se menţine mai ales istoria construirii Casei Domnului; inedite sunt războiul dintre Abia şi Ieroboam şi detaliile reformelor religioase ale lui Asa şi Iosaphat, îndreptarea şi reforma lui Manasse, fastul Paştelui sărbătorit de Iosia. De asemenea, Cronistul se arată mai scrupulos decât autorii Cărţilor Regilor în notarea diverselor informaţii statistice: lista cetăţilor lui Roboam (2Par. 11,5-12), detaliile despre invazia lui Susakim (2Par. 12,3-9), pregătirile militare ale lui Asa (2Par. 14,7) şi Iosaphat (2Par. 17,13-19), lista fraţilor lui Ioram (2Par. 21,2). Interesul pentru profeţi, deşi mai puţin evident decât în Cărţile Regilor, joacă un rol important în alcătuirea Paralipomenelor, care oferă informaţii inedite despre operele acestora. Sunt citaţi, în contexte diferite, Gad, Nathan, Samaia, Annani, Iu, Ilie, Isaia, Ieremia sau profeţi necunoscuţi, ca Oded din timpul regelui Achaz (2Par. 28,9) şi Azarias din timpul lui Ioas (2Par. 24,20), sau alţii, nenumiţi, din timpul lui Amasias (2Par. 25,9).

Adăugirilor de detaliu aduse de Cronist informaţiei prezente în Cărţile Regilor pentru a imprima scrierii sale o anumită direcţie le corespund omisiuni importante, care fac însă parte din acelaşi plan auctorial. Ceea ce frapează în primul rând este absenţa Regatului de Nord în discursul istoric al Cronistului. Autorul Paralipomenelor este de părere că numai istoria

oficială a lui Iuda merită să fie consemnată de la un capăt la celălalt. Regii lui Israel sunt menționați doar prin grila politicii lor externe, în aceeași măsură ca orice străin invadator. Cronistul își permite să omită apoi detalii mai puțin plăcute din istoria regilor lui Iuda. Libertatea de selecție pe care și-o asumă autorul se baza pe faptul că publicul-destinatar cunoștea narațiunea integrală din Cărțile Regilor. Scopul noii lucrări nu este numai unul rememorator, ci în primul rând hortativ: el propune o lecție morală. Detaliul considerat nesemnificativ în economia întregului este, de aceea, suprimat: de exemplu, disputa dinastică dintre Solomon și Adonia nu l-a interesat pe Cronist, pentru că acest detaliu ar fi fost incompatibil cu imaginea pură de edificator al Templului pe care o propune în exclusivitate autorul. Disputa pentru legitimitate dinastică, indiferent de rezultatul final, ar fi stârnit, poate, îndoieli privind legitimitatea celui menit să construiască Templul și, în cele din urmă, legitimitatea Templului ca centru al vieții iudaismului, așa cum este proclamat de Cronist.

Narațiunea din Paralipomene sacrifică în bună măsură viziunea variată și complexă asupra faptului istoric (*cf.* 3 și 4Rg.), dar reușește să impună imaginea unui iudaism compact, ideologic, fără fisură. Întregul text al celei de-a doua Cărți a Cronicilor este străbătut de ideea unificării radicale: un Dumnezeu – un Templu – o dinastie – un popor.

Această ecuație ideală nu comportă variabile. Dacă schisma provocată de Roboam este înțeleasă ca o pierdere serioasă, dar nu ireparabilă, de către autorii deuteronomiști ai Cărților Regilor, ea nu lasă impresia unei scăderi în gândirea Cronistului. Autorul Paralipomenelor nu se mai preocupă de istoria lui Israel și de răbufnirile yahviste ale școlilor profetice din nord, ci, o dată produsă schisma, ignoră total statul apostat, trecându-l în rândul neamurilor păgâne. În acest fel, unitatea poporului ales, rămas credincios lui YHWH, nu are de suferit. Din acest punct de vedere, nici o urmă de nostalgie nu-l tulbură pe Cronist.

Netulburată este și viziunea asupra legitimității dinastiei unice. Cronistul dezvoltă aici o teodicee de un simplism relevant: greșeala de închinare a monarhului, tentațiile sale apostate, încurajarea cultelor idolatre, după model israelit, atrocitățile îndreptate împotriva propriei familii sau supușilor sunt toate pedepsite fără întârziere: boli, înfrângeri militare, invazii străine, conjurații – iată tot atâtea moduri de manifestare a pedepsei divine. Oricât de echilibrată însă, o asemenea viziune nu susține cu adevărat ideea unei monarhii legitime: nu anihilarea răului asigură trăinicia monarhiei din Iuda,

ci binele supralicitat şi repetat. Toate gesturile reprobabile ale unor regi răi sunt minimalizate şi absorbite în cele două mari sărbători de Paşte din vremea lui Ezekia şi Iosia, cărora autorii Cărţilor Regilor le dau, vădit, mai puţină importanţă. Reformele radicale ale celor doi regi amintiţi (reforme juridice, militare, doctrinare şi, în cea mai mare măsură, religioase) stau mărturie, mai ales pentru generaţiile viitoare, că energiile iudaismului nu s-au epuizat. Orientarea eshatologică a genealogiilor este dublată aici de speranţa unei „zile a mântuirii", sub sceptrul unui descendent al regelui întemeietor. Solomon, Ezekia şi Iosia sunt reprezentări tipologice ale Mântuitorului religios-politic. „Pentru Cronist, singura vocaţie a lui Israel este de a realiza întru totul teocraţia."[1]

Abilitatea de teolog a Cronistului constă în „dinamizarea" morală a caracterelor: Dumnezeu nu se ocupă numai cu pedepsirea răului, ci mai ales cu îndreptarea lui, spre binele exclusiv al oamenilor. Aşa se explică de ce un tiran ca Manasse, rege apostat, a domnit cincizeci şi cinci de ani, când unii regi drepţi, ca şi alţii iremediabil corupţi, au murit foarte degrabă. Longevitatea lui Manasse, sugerează Cronistul, se datorează convertirii regelui la dreapta credinţă în exilul din Babilon.

Claritatea tezei Cronistului şi forţa mesajului său se datorează economiei de mijloace şi de efecte speciale pe care le mobilizează autorul. În afara unei apariţii sporadice a îngerului morţii şi a învăluirii unui profet în duh şi slavă, universul de imagini, „lumea de interval" lipsesc din Paralipomene. Spre deosebire de o latură semnificativă a literaturii postexilice, care privilegia exotismul imaginii, angelofaniile, visurile de convertire, călătoriile fantastice şi răpirile în ceruri, Paralipomenele practică un soi de misionarism istoric: Cronistul încearcă să surprindă, în istoria sa expurgată până la transparenţă de detalii nesemnificative, prezenţa permanentă a lui Dumnezeu în viaţa lui Israel.

IV. Delimitări şi afinităţi

Am amintit în introducerea la 1Par. că, în mod tradiţional, se considera că Paralipomenele şi Ezdra-Neemia fac parte din acelaşi bloc narativ iniţial: argumentul cel mai important era reluarea în Ezdra a unor pasaje din ultimele

1. A. Noordtzij, „Les intentions du Chroniste", în *Revue biblique*, 1940, p. 167, *apud* V. Petercă, p. 123.

două capitole din 2Par. Recent, A. Canessa demonta cu argumente de ordin literar şi teologic această supoziţie devenită tradiţională. Cercetătorul francez compară cele trei versiuni ale naraţiunii despre Paştele sărbătorit de Iosia (în 4Rg. 23,21-30, 2Par. 35 şi 1Ezr. 1) şi observă că evenimentele din jurul Paştelui celebrat de Iosia sunt prezentate în aceeaşi succesiune şi cu aceeaşi intenţie teologică în 4Rg. şi 2Par. Astfel, Paştele apare ca rezultatul firesc al tuturor faptelor relatate anterior, mai ales al descoperirii Cărţii Legii şi a profeţiei. 4Rg. anunţă pedeapsa iminentă a lui Israel din cauza greşelilor lui Manasse, evocă pietatea regelui Iosia şi vorbeşte foarte pe scurt de moartea lui Iosia. La fel în 2Par., cu deosebirea că autorul Cronist insistă asupra sărbătorii Paştelui şi oferă o explicaţie pertinentă a morţii regelui: Iosia moare pentru că nu se supune avertismentelor Faraonului, care apare, de data aceasta, în postura de trimis al lui Dumnezeu. Totuşi, nici autorii deuteronomişti, nici Cronistul nu interpretează această moarte decât ca pe o consecinţă neîntârziată a unei greşeli personale, neglijabilă însă pe plan general. Iosia îşi primeşte pedeapsa pentru un moment de orgoliu. Moartea sa nu-i afectează renumele de rege reformator, nici nu impietează asupra sărbătorii pe care a ţinut-o. Reforma lui Iosia rămâne valabilă pentru generaţiile următoare, pentru că vizează întoarcerea la perfecţiunea davidică a cultului lui YHWH.

Cu totul altfel se situează autorul cărţii 1 Ezdra: acesta practică un decupaj voit în materia istorică, din care Paştele sărbătorit de Iosia iese împuţinat, nefiind încadrat de meritele anterioare ale regelui. Din această perspectivă, sărbătorirea nu este expresia ultimă a unui proiect de reformă totală, ci mai degrabă un capriciu festivist al unui rege prea puţin diferit de ceilalţi monarhi corupţi ai lui Iuda. Dovada cea mai limpede a lipsei de evlavie a lui Iosia, pentru care a şi fost pedepsit imediat de Dumnezeu, este că suveranul nu i-a dat ascultare lui Ieremia, prin a cărui voce, mai mult decât prin cea a Faraonului din Paralipomene, vorbea Domnul însuşi. Schimbarea contextului istoric şi religios nu este întâmplătoare în 1 Ezdra faţă de Regi sau Paralipomene: efectul pe care îl are naraţiunea din 1 Ezdra este fundamental diferit faţă de cel din 2Par. Deuteronomistul şi Cronistul îşi încheie opera prin menţionarea Paştelui ţinut de Iosia, pentru că văd în ultimul rege reformator dinaintea dezastrului din exilul babilonian o speranţă a renaşterii iudaismului postexilic în formele tradiţiei mozaice, pe când autorul lui 1 Ezdra îl prezintă, dimpotrivă, pe Iosia ca pe un rege corupt şi reformator neîmplinit, pentru a atrage atenţia asupra lui Ezdra, sacerdotul evlavios, care a reîntemeiat Israelul după întoarcerea evreilor din exil. Compararea

celor trei versiuni narative ale aceluiaşi eveniment duce la concluzia că viziunea auctorială care a prezidat la 4Rg. şi 2Par. este diferită faţă de cea din 1 Ezdra. În consecinţă, teoria tradiţională a unităţii 2Par. cu 1Ezr. trebuie revizuită.

V. Traducerea greacă

Bruno Meynadier[2], specialistul în Paralipomene din echipa versiunii franceze a Septuagintei, *La Bible d'Alexandrie*, afirmă că o comparaţie între textul grecesc al Cărţilor Regilor şi Paralipomene este un demers dificil şi nesigur din mai multe motive: mai întâi, o asemenea comparaţie s-ar putea întreprinde pe două texte care să nu fi fost supuse vreunei contaminări reciproce. Or, Regii şi Paralipomenele au cunoscut un îndelung proces de „armonizare", care datează încă de pe vremea originalului ebraic şi care s-a amplificat o dată cu traducerea în greacă. Grija pentru concordanţa faptelor relatate i-a determinat pe scribi şi pe redactorii antici să şteargă disparităţile dintre cele două opere şi să încerce să alcătuiască un *diatessaron* al cărţilor istorice. Un prim pas al acestui proiect era uniformizarea lexicală şi chiar stilistică a cărţilor. O altă dificultate în compararea celor două texte este cauzată de lipsa de unitate a traducerii: în cuprinsul aceleiaşi „opere" (*i.e.* Regi) au intervenit mai mulţi traducători din ebraică în greacă. În al treilea rând, Paralipomenele conţin multe pasaje care nu au corespondent în Regi. Această ultimă observaţie prezintă avantajul că tocmai în pasajele fără paralele în Regi se vădeşte personalitatea literară a traducătorului.

Caracteristica esenţială a traducerii greceşti a Paralipomenelor este marea ei fidelitate faţă de lexicul Pentateuhului grecesc la nivelul vocabularului cultic şi tehnic.

În privinţa vocabularului de cult, fidelitatea traducătorului Cronicilor faţă de Pentateuh este maximă. Astfel, el menţine diferenţa semantică dintre βωμός („altarul păgân") şi θυσιαστήριον („altarul yahvist"), prezentă în Pentateuh, dar inexistentă în Cărţile Regilor. Mai mult, βωμός este asociat în 2Par. 31,1 cu τὰ ὑψηλά („înălţimile", sanctuare păgâne), atestare unică în cărţile istorice. De asemenea, „jertfelor de pace" (αἱ εἰρηνικαί) din Rg. le

2. În această secţiune a introducerii, mă voi servi, cu acordul autorului, de studiul de lexicologie comparată întreprins pe Paralipomene şi Regi de Bruno Meynadier (*cf.* Bibliografia), căruia îi mulţumesc pentru călduroasa colaborare şi generozitate.

corespund „jertfele de mântuire" (θυσίαι σωτηρίου) din 2Par. 30,22; 33,16 sau 1Par. 16,1; 21,26, acelaşi termen ca în Lev. 6,5; 7,14; 9,22. „Cortul mărturiei" apare, în 1Par. 9,21; 2Par. 1,3, în traducerea greacă sub forma ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου. Pasajul corespondent din 3Rg. 8,4 are însă: τὸ σκήνωμα τοῦ μαρτυρίου. Sintagma din Par. apare ca atare în Pentateuh, pe când cea din Regi, nu. Totuşi, în Rg. există o altă formulă prezentă în Lev. 17,4 şi Num. 19,4: ἡ σκηνὴ τοῦ κυρίου. În conformitate cu norma lexicală din Pentateuh, „lada" în care se strâng donaţiile (2Par. 24,8.10.11) nu este tradusă mecanic din ebraică prin grecescul κιβωτός, ca în Rg., ci prin γλωσσόκομον. Perdeaua care ascunde chivotul se numeşte în 2Par. 3,14 καταπέτασμα, spre deosebire de Rg. unde termenul apare o singură dată (3Rg. 6,36a), însă cu un sens obscur. Apoi, în 1Par. 28,8, aripile heruvimilor „umbresc" (σκιάζειν), nu „apără" chivotul, ca în textul ebraic. Acelaşi termen grecesc este folosit şi de traducătorii Ex. 38,8. Profesorul francez demonstrează cu exemple familiaritatea traducătorului Cronicilor cu traducerea Pentateuhului, fără însă a presupune neapărat aici o legătură de tip livresc, ci, la un nivel mai înalt, o trăsătură tipică a limbajului liturgic practicat de comunitatea evreiască din Alexandria şi constituit înainte de traducerea Pentateuhului.

Amprenta Pentateuhului este mai puţin sesizabilă în vocabularul tehnic decât în cel de cult. În capitolele complicate despre construcţia templului, lexicul din Pentateuh este, desigur, prezent, dar „ca un parfum evaporat, mai degrabă sub forma unor urme". Nesiguranţele încep o dată cu confruntarea între textul grecesc al LXX şi textul ebraic (TM): neconcordanţele de ordin numeric pun semne de întrebare în privinţa originalului ebraic, care, după toate probabilităţile, pare să nu fi fost cel protomasoretic (*cf.* 1Par. 28,17: patru obiecte în ebraică, trei în greacă, sau 2Par. 4,21-22: opt obiecte în ebraică, şase în greacă.). Pe de altă parte, grija traducătorului în greacă al Paralipomenelor este mai degrabă condiţionată cantitativ decât filologic: acumularea şi enumerarea de obiecte îl entuziasmează mai mult pe traducător decât simpla acribie. Dintre obiecte, corespondenţa citată cu Pentateuhul ar fi cea a termenului care denumeşte „cuva, scăldătoarea": λουτήρ în 2Par. 4,3.6, ca în Pentateuh, faţă de χυτρόκαυλος în 3Rg. 7,24.29. În privinţa tehnicilor de construcţie, terminologia greacă din cărţile istorice, precum cea din Exod, împrumută din vocabularul de specialitate elenistic (mai ales din orfevrerie şi giuvaergerie, meşteşuguri practicate cu mare succes în Alexandria Egiptului). În cazul terminologiei de construcţie nu se pot stabili

corespondenţe sistematice între Pentateuh şi Paralipomene sau Regi. Cu toate acestea, un termen precum διαγλύφειν, „a săpa, a grava, a sculpta", se întâlneşte în Ex. 28,11 şi în 2Par. 4,5. De asemenea, 2Par. 3,8 preferă, ca şi Ex. 26,37, verbul simplu χρυσοῦν, pe când 3Rg. 6,21 menţine, calchiind, o expresie ebraică: „a acoperi cu aur" (περιέχειν χρυσίῳ). Pentru ţesături, versiunea LXX a 2Par. 2,13; 3,14 utilizează verbul, fără corespondent în TM, ὑφαίνειν („a ţese"), probabil o amintire din Ex. 26,31 („În ţesătură să faci chipuri de heruvimi brodaţi": ἔργον ὑφαντὸν ποιήσεις αὐτὸ χερουβιμ). Lista de materiale pentru ţesături este aceeaşi în 2Par. şi Ex.: in (βύσσος), mătase viorie (ὑάκινθος) şi purpurie (πορφύρα). În acest caz, Rg. nu prezintă atâtea corespondenţe cu Ex. ca Par. Aceasta nu constituie o regulă: în alte privinţe, situaţia se inversează: şi Rg. şi Ex. utilizează ἥδυσμα unde Par. au ἄρωμα.

Mai pronunţate în vocabularul de cult, echivalenţele din Pentateuh şi Paralipomene nu trebuie interpretate ca transfer lexical sau împrumut sistematic. Se poate spune că traducerea Cronicilor poartă o amprentă de natură intertextuală mai pronunţată cu Pentateuhul decât traducerea Regilor, în nici un caz însă că ar fi rezultatul unui program de echivalare terminologică.

Ştefan Colceriu

2 Paralipomene

1 [1] Şi Solomon, fiul lui David, s-a întărit în domnia lui, iar Domnul Dumnezeul lui era cu el şi l-a mărit la culme. [2] Şi Solomon i-a vorbit întregului Israel, [căpeteniilor] peste mii şi peste sute, şi judecătorilor, şi tuturor căpeteniilor din fruntea lui Israel, căpeteniilor de familie. [3] Şi Solomon, şi toată adunarea împreună cu el, s-au dus la înălţimea din Gabaon, unde era cortul mărturiei lui Dumnezeu, pe care îl făcuse în pustiu Moise, slujitorul lui Dumnezeu. [4] Chivotul lui Dumnezeu fusese adus de David din cetatea Cariathiarim, pentru că îi pregătise un cort în Ierusalim, [5] dar altarul de aramă, pe care îl făcuse Beseleel, fiul lui Urias, fiul lui Or, era [tot] acolo, înaintea cortului Domnului. Pe acesta l-au cercetat Solomon şi adunarea. [6] Acolo, Solomon a adus înaintea Domnului, pe altarul de aramă din cort, o mie de arderi de tot. [7] În noaptea aceea Dumnezeu i s-a arătat lui Solomon şi i-a zis: „Cere[-Mi] ce să-ţi dau." [8] Şi Solomon i-a zis lui Dumnezeu: „Tu ai făcut mare milă cu tatăl meu David şi m-ai făcut rege în locul lui. [9] Şi acum, Doamne Dumnezeule, să se adeverească numele Tău peste tatăl meu

---

1,1 Capitolul corespunde în întregime cu 3Rg. 3,1-15. În primul verset, un rezumat vag al activităţii politice a regelui Solomon, relatate în 3Rg. 2,12 – 3,3. Cronistul insistă în cele ce urmează asupra preocupărilor religioase ale regelui şi asupra actului de cult (vv. 3-6) care îi legitimează domnia.

1,2 „din fruntea": *litt.* „din faţa".

1,3 Înălţimea din Gabaon este ultimul loc în care staţionează cortul mărturiei, înainte de stabilirea lui definitivă la Ierusalim.

1,5 „Acolo", adică în Gabaon. ♦ „l-au cercetat": au mers la el pentru a se închina şi a-L întreba pe Domnul.

1,6 „altarul... din cort": mai exact, altarul pentru jertfe se afla în faţa cortului, în curte.

1,8 Am tradus literal ἀντ᾽ αὐτοῦ prin „în locul lui", datorită pregnanţei formulei. Se înţelege că este vorba de succesiunea ereditară la domnie.

1,9 „să se adeverească numele Tău peste tatăl meu David", gr. πιστωθήτω τὸ ὄνομα σοῦ ἐπὶ Δαυιδ – *litt.* „să se încredinţeze numele Tău asupra lui David". Ca şi în 1Cor. 6,11, numele divin este garanţia promisiunii revelate a lui Dumnezeu. Pentru vb. πιστόω, „a face demn de încredere", „a garanta / a confirma / a adeveri", *cf.* nota 17,14 la 1Par.

David, pentru că m-ai făcut rege peste un popor numeros ca pulberea pământului. [10] Acum, dă-mi înţelepciune şi pricepere, ca să ies şi să intru înaintea acestui popor: căci cine [ar fi în stare] să judece acest mare popor al Tău?" [11] Iar Dumnezeu i-a zis lui Solomon: „Pentru că aceasta a fost în inima ta şi nu Mi-ai cerut nici bogăţie de comori, nici faimă, nici sufletele vrăjmaşilor, nici zile multe, ci ai cerut pentru tine înţelepciune şi pricepere ca să judeci poporul Meu peste care te-am făcut rege, [12] îţi dau înţelepciunea şi priceperea şi îţi voi da şi bogăţie, şi comori, şi faimă, încât nu va fi nimeni asemenea ţie între regii cei dinaintea ta şi nici după tine nu va mai fi aşa." [13] Şi Solomon a plecat din faţa cortului mărturiei de pe înălţimea din Gabaon spre Ierusalim şi a domnit peste Israel.

[14] Şi a adunat Solomon care şi călăreţi şi avea o mie patru sute de care şi douăsprezece mii de călăreţi; pe acestea le-a lăsat în cetăţile cu care de luptă, iar poporul [a rămas] cu regele în Ierusalim. [15] Şi regele a făcut ca aurul şi argintul să fie în Ierusalim ca pietrele, iar cedrii [i-a făcut să fie] în Iudeea ca duzii, care cresc mulţime în câmpie. [16] Caii lui Solomon se aduceau din Egipt: îi târguiau negustorii regelui. Ei mergeau [şi] cumpărau, [17] urcau şi aduceau din Egipt un car pe şase sute [de sicli] de argint şi un cal

---

1,10 „să ies şi să intru": semitism referitor la comportamentul conducătorului. ♦ „să judece": gr. κρίνω traduce de obicei ebr. *şāphaṭ*, „a judeca", dar şi „a cârmui" (vezi situaţia din Jud.).

1,11 Am tradus literal ψυχή prin „suflet", din dorinţa de a respecta calcul grecesc după ebr. *nepheş*, care desemnează principiul vital. Prin urmare, Solomon nu Îi cere Domnului vieţile duşmanilor săi. ♦ Solomon îi cere Domnului σοφία („înţelepciune" în sens larg) şi σύνεσις („pricepere").

1,13 „de pe înălţimea": *litt.* „de la Bama". De data aceasta, traducătorul transliterează pur şi simplu ebr. *bāmāh*, „înălţime", deşi la 2Par. 1,3 a folosit echivalentul grec ὑψήλη.

1,14 Solomon atribuie pentru prima dată carelor de război un loc important în armata pe care o conduce (*cf.* 3Rg. 10,26). Aceasta în urma unei activităţi comerciale intense, după cum rezultă şi din versetele imediat următoare. Cetăţile unde staţionează carele sunt Megiddo, Haţor şi Gezer (LXX Eser, Magdo, Gezer), menţionate la 3Rg. 9,15. ♦ „iar poporul... Ierusalim": TM are „şi cu regele la Ierusalim" (e vorba doar de care, nu de popor).

1,15 Formulă consacrată şi simbolică a prosperităţii din vremea lui Solomon. ♦ „a făcut ca aurul şi argintul...": *litt.* „a pus aurul şi argintul...".

1,16 „se aduceau... îi târguiau": *litt.* „ieşirea (cailor lui Solomon)...; preţul (negustorilor)". ♦ „din Egipt": TM adaugă „şi din *Qowē*", acesta fiind vechiul nume al Ciliciei.

1,17 „aduceau ei": *litt.* „în mâinile lor aduceau". ♦ „cheteii": este ultima menţionare a hittiţilor din VT. După prăbuşirea Imperiului hittit, douăzeci şi patru de oraşe-state au

pe o sută cincizeci. Tot astfel aduceau ei şi pentru toţi regii cheteilor şi pentru regii Siriei. [18] [Apoi] Solomon a spus să se zidească o Casă pentru numele Domnului şi o casă regească pentru sine.

2 [1] Solomon a adunat şaptezeci de mii de bărbaţi şi optzeci de mii de tăietori de piatră în munte şi, peste ei, [a rânduit] trei mii şase sute de supraveghetori. – [2] Şi Solomon a trimis la Chiram, regele Tyrului, zicând: „[Fă cu mine] cum ai făcut şi cu tatăl meu David, când i-ai trimis cedrii, ca să-şi zidească o Casă în care să locuiască: [3] iată, eu, fiul lui, zidesc o Casă pentru numele Domnului Dumnezeului meu, pentru a I-o sfinţi, ca să ard tămâie înaintea Lui şi [să-I aduc] necontenit [pâinile] punerii înainte şi să-I înalţ arderi de tot, necontenit, dimineaţa şi seara, şi la sabaturi, şi la lună nouă, şi la sărbătorile Domnului Dumnezeului nostru: şi aceasta [să fie] în veac în Israel. [4] Casa pe care o zidesc eu este mare, pentru că Dumnezeul nostru este [mai] mare decât toţi zeii. [5] Cine are puterea să-I zidească o Casă? Căci cerul şi cerul cerului nu-I [pot] cuprinde slava. Şi cine sunt eu să-I zidesc Lui Casă? [Pentru ce] dacă nu să ard tămâie înaintea Lui? [6] Şi, acum, trimite-mi un om iscusit, care ştie să lucreze cu aur, şi cu argint, şi cu bronz, şi cu fier, şi cu purpură, şi cu [fir] stacojiu şi vineţiu şi să sculpteze

---

devenit moştenitoarele teritoriilor imperiale de la nord de Munţii Taurus. În Siria, şapte oraşe-state care aparţinuseră Imperiului hittit au continuat să fie cunoscute sub titulatura de „hittite" (de exemplu Carchemiş pe Eufrat şi Hamat pe Orontes). Conducătorii lor erau supranumiţi „regii hittiţilor".

1,18 „o casă regească pentru sine": *litt.* „o casă pentru împărăţia/domnia sa".

2 Corespunde cu 3Rg. 5.

2,1 „bărbaţi": TM are „bărbaţi purtători de poveri".

2,2 *Cf.* 1Par. 14,1.

2,5 „Cerul cerului" (οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ) este un calc sintactic după model ebraic. Genitivul acesta este numit, în gramaticile tradiţionale, „genitiv ponderativ" şi, din punct de vedere stilistic, are valoare de superlativ. Vezi şi nota de la Deut. 10,14. ♦ „nu-I [pot] cuprinde slava": TM are „nu-L pot cuprinde". LXX evită referirea directă la esenţa divină. *Cf.* şi nota la Ex. 24,10.

2,6-9 Cererea lui Solomon prefigurează tratatul comercial pe care îl va încheia cu regele Tyrului. În rezumat, în schimbul lemnului de construcţie şi al meşterilor trimişi de Chiram, Solomon se angajează să plătească anual grâu şi untdelemn şi să suporte cheltuielile de întreţinere a meşterilor din Tyr.

2,6 Am tradus σοφός prin „iscusit", pentru că termenul grecesc este aici folosit în accepţiunea lui practică, originară. ♦ „vineţiu": *litt.* „de culoarea iacintului" (vezi nota la Ex. 25,5).

[pentru a lucra] împreună cu oamenii mei pricepuți din Iudeea și din Ierusalim, pe care i-a pregătit David, tatăl meu. [7] Trimite-mi și lemn de cedru, și de ienupăr, și de pin din Liban, pentru că eu știu că robii tăi se pricep să taie lemn din Liban. Iată, slujitorii tăi se vor duce laolaltă cu slujitorii mei [8] să-mi pregătească lemn din belșug – căci Casa pe care o zidesc este mare și slăvită. [9] Și, iată, le-am dat în dar de mâncare tăietorilor de lemn, slujitorii tăi: douăzeci de mii de core de grâu, douăzeci de mii de core de orz, douăzeci de mii de măsuri de vin și douăzeci de mii de măsuri de untdelemn." – [10] Și Chiram, regele Tyrului, a răspuns printr-o scrisoare pe care i-a trimis-o lui Solomon: „Pentru că Domnul Își iubește poporul, te-a făcut rege peste ei." [11] Și Chiram a mai zis: „Binecuvântat fie Domnul Dumnezeul lui Israel, care a făcut cerul și pământul și i-a dat regelui David un fiu înțelept, priceput și destoinic, care va construi o Casă Domnului și o casă regească pentru sine. [12] Și acum ți-am trimis un bărbat iscusit și destoinic, pe Chiram, tatăl meu, [13] (mama lui era dintre fiicele lui Dan și tatăl lui era din Tyr); el știe să lucreze cu aur, și cu argint, și cu bronz, și cu fier, și cu piatră, și cu lemn și să țesă cu purpură, cu [fir] vinețiu, și cu in, și cu [fir] stacojiu, și să sculpteze și să înțeleagă tot ce ți-ai pus în gând împreună cu oamenii tăi înțelepți și cu cei înțelepți ai lui David, domnul meu și tatăl tău. [14] Și, acum, domnul meu să trimită slujitorilor săi grâul, și orzul, și untdelemnul, și vinul despre care a vorbit. [15] Iar noi vom tăia din

---

2,7 „ienupăr": ἄρκευθος (de unde adj. ἀρκεύθινος) pare să fie un arbust pe care dicționarele îl identifică prin „ienupăr", probabil la specie. Totuși, alte variante de traducere oferă aici „chiparos", arbore ce furnizează lemn de construcție. ♦ TM are „cedru, chiparos, santal", dar s-ar putea ca ultimul termen să se refere la alt copac, deoarece santalul nu crește în Liban. ♦ Libanul era principala sursă pentru lemn de construcție: la altitudini mari creșteau cedrii vestiți și diverse specii de conifere, foarte căutate de constructorii din Orientul Apropiat.

2,9 Cora este o măsură de 360 de litri.

2,12 TM are aici *Hūrām-'Ābī*. Dar *'ābī* înseamnă și „tatăl meu", de aici traducerea LXX „Chiram, tatăl meu". S-a presupus și că acest Chiram ar fi primit în mod onorific titlul în sensul de „maestru", „tată al meșterilor mei".

2,15 „pe mare până la Ioppe": *litt.* „pe marea Ioppei". Ioppe este ebraicul *Yāphō* și arabul *Yāfā*. Deși nu foarte aproape de Ierusalim (54 km în linie dreaptă, 64 de drum de care), era totuși singurul port natural practicabil din toată Palestina. Apare menționat în unele cronici egiptene din secolele al XV-lea și al XIV-lea î.H. După ocuparea israelită a Canaanului a devenit cetate de graniță, aparținând tribului lui Gad; a fost ulterior cucerită de filisteni. Azi, în apropiere se află orașul israelian Haifa. ♦ „îl vei duce": TM are, ca de obicei, „îl vei urca".

Liban cât lemn ai nevoie şi-l vom aduce cu plutele pe mare până la Ioppe; iar tu îl vei duce la Ierusalim." – [16] Şi Solomon i-a adunat pe toţi străinii din ţara lui Israel, după numărătoarea pe care o făcuse tatăl său David; şi au ieşit la socoteală o sută cincizeci şi trei de mii şase sute. [17] Pe şaptezeci de mii dintre ei i-a făcut purtători de poveri, pe alţi optzeci de mii, tăietori de piatră şi pe trei mii şase sute, supraveghetori peste oameni.

3 [1] Şi Solomon a început a zidi Casa Domnului în Ierusalim, pe muntele lui Amoria, unde i se arătase Domnul lui David, tatăl lui, adică pe acel loc pe care îl pregătise David în aria lui Orna iebuseul. [2] Şi a început să o zidească în luna a doua din cel de-al patrulea an al domniei lui. [3] Solomon a început astfel zidirea Casei lui Dumnezeu: după măsurătoarea dintâi, ea era de şaizeci de coţi lungime şi de douăzeci de coţi lăţime. [4] Pridvorul din faţa Casei era de douăzeci de coţi lungime, pe toată lăţimea Casei, şi de o sută douăzeci de coţi înălţime; pe dinăuntru l-a poleit cu aur curat. [5] Încăperea

---

2,16 „străinii": vezi nota 22,2 la 1Par. Acolo nu se indică numărul proseliţilor rezultat în urma recensământului poruncit de David. Comentatorii sunt însă de părere că cifrele nu s-au schimbat semnificativ de la David la Solomon.

2,17 „peste oameni": *litt.* „peste popor".

3 Corespunde cu 3Rg. 6,1-38 şi 7,15-22.

3,1 Cronistul se referă la apariţia îngerului Domnului relatată în 1Par. 21,16. ♦ **Amoria** (ebr. *Moriyyāh*) mai apare o singură dată în Biblie: în TM, la Gen. 22,2: *'ereṣ hammoriyyāh*. Este ţinutul unde se găseşte muntele pe care Avraam ar fi trebuit să-l jertfească pe Isaac. LXX preferă să traducă vag, în locul citat din Gen.: γῆν τὴν ὑψηλήν, „ţinutul înalt". Locul respectiv se afla la trei zile de mers de ţara filistenilor. În versetul de faţă, TM are *b^{e}har hammorīyāh*, „pe muntele Moria". Unii comentatori cred că locurile sunt diferite, întrucât Ierusalimul nu se găseşte la trei zile de mers de sudul Filistiei. Paralipomenele nu fac nici o aluzie la Avraam, iar înălţimea pe care este construit Templul de la Ierusalim nu se poate vedea decât din imediata proximitate.

3,3 „a început astfel zidirea": TM are „Aceasta e temelia... pentru a zidi". ♦ „măsurătoarea dintâi": gr. ἡ πρώτη διαμέτρησις. Este vorba despre planul general al fundaţiilor Templului. Se referă probabil şi la două tipuri de unităţi de măsură: un cot regal măsura 51,8 cm: acesta e folosit la construcţia Templului. Cotul standard evreiesc măsura 44,5 cm.

3,4 „Pridvorul": LXX αιλαμ transcrie ebr. *'ūlām*, „portic". În pasajul corespunzător de la 3Rg. 6,3 nu se indică înălţimea pridvorului. Se pare că indicaţia privitoare la înălţime din versetul de faţă este eronată: restul clădirii avea treizeci de metri înălţime. Disproporţia dintre pridvor şi restul clădirii ar fi fost prea mare.

3,5 Încăperea principală, denumită „casa cea mare" (οἶκος ὁ μέγας), era situată la vest de pridvor, de care era despărţită prin două uşi de chiparos. Aici erau îndeplinite ritualurile obişnuite, se aflau altarul de aur pentru tămâieri, masa pentru pâinile punerii

cea mare a căptuşit-o cu lemn de cedru şi a poleit-o cu aur curat; şi a sculptat pe [pereţii] ei finici şi ghirlande. [6] Şi a împodobit Casa cu pietre preţioase spre slava [ei] şi cu aurul aurului din Pharuaim [7] şi a poleit cu aur încăperea: pereţii, porţile, tavanele şi uşile, iar pe pereţi a sculptat heruvimi. – [8] Apoi a făcut încăperea Sfintei Sfintelor, lungă de douăzeci de coţi, cât lăţimea [celeilalte încăperi], şi largă de douăzeci de coţi, şi a poleit-o către heruvimi cu aur curat preţuind şase sute de talanţi. [9] Cât despre greutatea cuielor, unul singur cântărea cincizeci de sicli de aur. A poleit cu aur şi catul de sus. [10] Apoi a făcut în Sfânta Sfintelor doi heruvimi de lemn şi i-a poleit cu aur. [11] Aripile heruvimilor erau de douăzeci de coţi lungime: o aripă, de cinci coţi, atingea peretele încăperii, iar aripa cealaltă, tot de cinci coţi, atingea o aripă a celuilalt heruvim. [12] Iar o aripă a acestui [al doilea] heruvim, de cinci coţi, atingea peretele încăperii, şi cealaltă, tot de cinci coţi, atingea aripa celuilalt heruvim. [13] Deschise, aripile heruvimilor [făceau] douăzeci de coţi. Erau aşezaţi în picioare, cu feţele îndreptate spre Casă. [14] Şi a făcut o perdea din [fir] vineţiu, purpuriu, stacojiu şi de in, şi a ţesut pe ea heruvimi. – [15] În faţa Casei a făcut doi stâlpi, înalţi de treizeci şi cinci

---

înainte, cinci perechi de sfeşnice şi vase şi instrumentele pentru jertfă. În ebraică e numit adesea *hēykhāl*. ♦ Traducătorul foloseşte aici două figuri etimologice, greu de redat în româneşte: ἐξύλωσεν ξύλοις şi κατεχρύσωσεν χρυσίῳ. Nava centrală era lambrisată cu lemn de cedru poleit cu aur.

3,6 „Aurul aurului" este un genitiv ponderativ: aurul din Pharuaim este cel mai curat, aşadar cel mai valoros. ♦ Pharua(im): locul nu este cunoscut şi toponimul nu mai apare în Biblie. Apare, în schimb, în literatura iudaică postbiblică. Unii l-au echivalat cu Ophir [=(S)opha(i)r(a)], o regiune din sudul Arabiei, pe teritoriul actual al Yemenului; se pare că aceasta a fost sursa aurului adus de regina din Saba.

3,7 „pereţii... uşile": TM are „grinzile, pragurile, pereţii şi batanţii uşilor".

3,8 „Încăperea [*litt.* casa] Sfintei Sfintelor" era sanctuarul interior al Templului, un cub perfect cu latura de douăzeci de coţi. Aici era aşezat chivotul legământului. ♦ „către heruvimi": probabil o eroare a copistului; nu apare în TM.

3,9 Încăperile de la etajele superioare ale clădirilor anexe serveau ca magazii, ofereau adăpost preoţilor şi erau depozite pentru banii şi bunurile aduse în dar de credincioşi. ♦ „catul de sus": TM are „cele de sus", echivalat de unii cu „tavanele".

3,10 „de lemn": TM are un termen interpretat de unii ca „metal turnat", iar de alţii ca o alterare a cuvântului care înseamnă „lemn".

3,14 „heruvimi": gr. χερουβιν – transcrie un plural aramaic.

3,15 Înălţimea stâlpilor de la intrarea în Templu indicată aici nu concordă cu cea menţionată la 3Rg. 7,3, unde fiecare stâlp are optsprezece coţi înălţime. Cei treizeci şi cinci de coţi reprezintă fie suma imperfectă a înălţimii ambilor stâlpi, fie o pură exagerare pentru preamărirea operei regelui Solomon.

de coţi, cu capiteluri de cinci coţi. [16] Apoi a făcut lanţuri în *dabir* şi le-a pus
pe capitelurile stâlpilor, şi a făcut o sută de rodii şi le-a pus pe ghirlande.
[17] A aşezat stâlpii în faţa templului, unul la dreapta, celălalt la stânga, şi pe
cel din dreapta l-a numit Întărire, iar pe cel din stânga Putere.

4 [1] Şi a făcut altarul de aramă, lung de douăzeci de coţi, lat de douăzeci
şi înalt de zece coţi. [2] A făcut şi marea turnată, cu diametrul de zece coţi,
rotundă de jur împrejur, înaltă de cinci coţi şi cu circumferinţa de treizeci de
coţi. [3] Sub ea, [a aşezat] chipuri de boi [turnaţi]; [pe] zece coţi înconjoară
spălătoarea. Au turnat două rânduri de boi, [4] doisprezece [cu totul], trei
privind spre miazănoapte, trei privind spre asfinţit, trei privind spre
miazăzi, trei privind spre răsărit, iar marea [era aşezată] deasupra lor —
căci spinările lor intrau dedesubt. [5] Era de o palmă grosime şi marginea ei
era ca şi gura unui potir, în formă de floare de crin; cuprindea trei mii de
măsuri. Şi a terminat[-o]. [6] A mai făcut zece spălători şi le-a aşezat cinci în

---

3,16 „lanţuri": LXX are σερσερωθ care transliterează ebr. *şar^{e}ş^{e}rōth* cu acelaşi sens. ♦ „*dabir*": transliterare pentru ebr. *d^{e}bhīr*, termen folosit pentru „Sfânta Sfintelor" (*cf.* şi nota la 3Rg. 6,3).

3,17 Numele celor doi stâlpi traduc în greacă două nume ebraice: *yākhīn* şi *bo'az*. Comentariile se împart în două direcţii: unii sunt de părere că respectivele substantive sunt proprii; în acest caz, ele denumesc pe doi strămoşi ai lui David, pe linie maternă (Iachin, 1Par. 24,17) şi, respectiv, pe linie paternă (Boos, Rut. 4,1). Cealaltă interpretare, pe care o adoptă implicit şi traducătorii LXX, este de verb + subst. comun („va întări în putere"), aluzie la promisiunea lui Dumnezeu către David.

4 Corespunde cu 3Rg. 7,10-37.

4,1 Se referă la altarul de bronz pentru arderile de tot, plasat în curtea interioară a Templului.

4,2 „marea turnată", gr. θάλασσα χυτή: e vorba de aşa-numita „mare de aramă", un bazin încăpător, situat în curtea interioară, între altarul de bronz pentru arderile de tot şi pridvor, destinat probabil spălărilor rituale.

4,3 Am tradus λουτήρ prin „spălătoare", respectând uzanţa. Termenul îşi păstrează astfel şi sensul tehnic (de bazin propriu-zis) şi pe acela ritual (purificarea preoţilor, *cf.* v. 6). Text neclar. ♦ „rânduri": gr. γένη, *litt.* „feluri, soiuri, neamuri".

4,4 „doisprezece": TM are „se sprijinea pe doisprezece".

4,5 Un lat de palmă înseamnă 7,4 cm. ♦ „măsuri": gr. sg. μετρητής. Un *metrit* attic măsura aproximativ 39 de litri. Dar TM afirmă aici că marea de aramă avea o capacitate de trei mii de *bathi*, un *bath* având 45 de litri.

4,6 Aceste „spălători" sunt de fapt nişte lighene mai mici decât marea de aramă, destinate spălării instrumentelor folosite la arderile întregi.

partea dreaptă şi cinci în partea stângă, ca să se spele şi să se cureţe în ele uneltele pentru arderile de tot. Iar marea [era făcută] ca să se spele preoţii în ea. [7] A mai făcut şi zece sfeşnice de aur, după cum era rânduit, şi le-a pus în templu, cinci la dreapta şi cinci la stânga. [8] A mai făcut zece mese şi le-a pus în templu, cinci la dreapta, cinci la stânga şi a făcut o sută de cupe de aur. [9] A [mai] făcut curtea preoţilor şi curtea cea mare; curţii i-a făcut porţi şi uşorii acestora i-a ferecat în aramă. [10] Iar marea a aşezat-o lângă colţul din dreapta al Casei, îndreptată spre răsărit. [11] Chiram a mai făcut şi cârligele pentru cărnuri, şi tigăile, şi vatra altarului, şi toate vasele. Şi a isprăvit Chiram toată lucrarea pe care a făcut-o pentru regele Solomon în Casa lui Dumnezeu: [12] [a ridicat] cei doi stâlpi şi la capetele lor a pus globurile capitelurilor şi două plase ca să acopere vârfurile capitelurilor (de pe capetele stâlpilor); [13] şi pe plase [a atârnat] patru sute de clopoţei de aur şi două rânduri de rodii la fiecare plasă care acoperea cele două globuri ale capitelurilor de deasupra stâlpilor. [14] A făcut şi zece *mechonoth* şi a aşezat spălătorile pe *mechonoth*; [15] şi marea, şi cei doisprezece boi de sub ea, [16] şi suporţii, şi lighenele pentru apă, şi căldările, şi cârligele pentru cărnuri; toate vasele pe care le-a făcut şi le-a adus Chiram pentru regele Solomon la Casa Domnului erau din aramă curată. [17] Regele [Solomon] le turnase pe acestea în împrejurimile Iordanului, într-un pământ tare, în casa lui

---

4,7 Sfeşnicele erau aşezate în nava centrală, înaintea sanctuarului (TM *d^e bhīr*, „locul cel mai lăuntric"; în LXX transliterat δαβιρ, *cf.* 3Rg. 7,35).

4,8 Traducătorii LXX se folosesc aici de un sinonim a lui ἀριστερός („stâng"), εὐώνυμος, *litt.* „cu nume bun, de bun augur". Prin antifrază, termenul ajunge să însemne „stâng". Utilizarea lui de către traducătorii LXX, într-un context atât de important pentru viaţa religioasă a evreilor, indică gradul de dezetimologizare a termenului grecesc.

4,9 „Curtea preoţilor" este un soi de atrium, menţionat la 3Rg. 6,36. Este supranumită aşa, pentru că aici se desfăşurau toate operaţiunile rituale. „Curtea cea mare" era curtea exterioară a Templului.

4,10 „îndreptată spre răsărit": *litt.* „în faţa răsăritului înainte", *i.e.* în partea de sud-est a Templului.

4,11 „cârligele... vasele". TM are „... lighenele, lopăţelele şi vasele pentru stropire".

4,12 „globurile capitelurilor": în LXX γωλαθ τῆ χωθαρεθ transcrie aproximativ ebr. *ha-g-gūllōth w^e-ha-k-kothārōth*, „globurile şi capitelurile".

4,14 „*mechonoth*": ca şi la 3Rg. 7,14, LXX transcrie ebr. *m^ekhonōth*, ce desemnează un fel de cărucioare pe patru roţi.

4,17 „într-un pământ tare": *litt.* „în desimea pământului". ♦ „în casa lui Socchoth şi între [aceasta şi] Sirdatha": TM are „între *Sukkōth* şi *Ṣ^erēdhāthāh*".

Socchoth şi între [aceasta şi] Sirdatha. [18] Solomon a făcut toate aceste vase într-un număr foarte mare, pentru că a avut aramă din belşug. [19] Solomon a făcut toate obiectele pentru Casa Domnului: altarul de aur, şi mesele (pentru pâinile punerii înainte), [20] şi sfeşnicele, şi candelele pentru lumină, [cele] rânduite în faţa *dabirului*, din aur curat, [21] şi mucările lor, şi candelele, şi tăvile, şi cădelniţele, şi tigăile de aur curat. [22] Iar uşa de dinăuntru a Casei, dinspre Sfânta Sfintelor, [şi] dinspre uşile încăperii templului erau din aur.

5 [1] Şi [astfel] s-a isprăvit toată lucrarea pe care a făcut-o Solomon în Casa Domnului. Şi a adus Solomon [lucrurile] cele sfinte ale lui David, tatăl său: argintul şi aurul şi vasele, şi le-a pus în vistieria Casei Domnului.

[2] Atunci Solomon i-a chemat la adunare pe bătrânii lui Israel şi pe toate căpeteniile triburilor, pe capii familiilor fiilor lui Israel, la Ierusalim, ca să aducă chivotul legământului Domnului din cetatea lui David (aceasta este Sionul). [3] Şi s-au adunat la rege toţi bărbaţii din Israel în [timpul] sărbătorii (aceasta este luna a şaptea); [4] şi au venit toţi bătrânii lui Israel, şi toţi leviţii au luat chivotul [5] şi au adus chivotul şi cortul mărturiei şi toate lucrurile sfinte care se aflau în cort. Preoţii şi leviţii au adus chivotul. [6] Regele

---

4,18 „a avut aramă din belşug": *litt.* „nu a lipsit greutatea aramei".

4,19 Textul se referă la altarul de aur pentru tămâiere.

4,20 Despre sfeşnice, *cf.* nota 2Par. 4,7. ♦ „*dabir*": termen ebraic transliterat în LXX. E vorba de „Sfânta Sfintelor". *Cf.* notele 3,16 şi 4,7.

4,21 În TM obiectele sunt mai multe, enumerarea lor trecând şi în v. 22.

4,22 Se referă la uşile care fac legătura dintre sanctuar şi celelalte încăperi ale Templului.

5 Corespunde cu 3Rg. 8,1-11.

5,1 Despre pregătirile lui David, *cf.* 1Par. 28.

5,2 Solomon aduce în Templu chivotul legământului din locul provizoriu în care îl amplasase David – fortăreaţa iebusită de pe înălţimea Sion, aflată atunci în afara (înspre sud-est) zidurilor Ierusalimului de mai târziu.

5,3 Este vorba despre sărbătoarea corturilor sau a adunării, care avea loc între ziua a cincea şi a douăzeci şi doua din luna a şaptea (septembrie-octombrie), după strângerea recoltei. E una dintre cele trei sărbători anuale la care trebuia să participe orice bărbat. Cu un pronunţat caracter mesianic, (*cf.* J. Danielou, *Symboles chrétiens primitifs*) sărbătoarea celebrează scoaterea din Egipt a poporului ales şi perioada în care israeliţii s-au adăpostit în corturi, în pustiu. Caracterul mesianic, speranţa în iertarea păcatelor, pe care sărbătoarea le implică, o diferenţiază de sărbătorile agrare similare ale altor popoare din zonă.

5,6 „adunarea lui Israel": gr. συναγωγὴ Ισραηλ. Sensul prim este „loc de întâlnire", abia apoi „loc de închinare". ♦ „cu frică [de Dumnezeu]": gr. φοβούμενοι nu are aici corespondent în TM.

Solomon şi toată adunarea lui Israel şi cei cu frică [de Dumnezeu] şi aceia
dintre ei care se adunaseră jertfeau înaintea chivotului vite şi oi, care nu se
mai numărau şi cărora nu li se mai ţinea socoteala de multe ce erau. [7] Şi
preoţii au adus chivotul legământului Domnului la locul lui, în *dabirul*
Casei, în Sfânta Sfintelor, sub aripile heruvimilor. [8] Heruvimii aveau aripile
întinse peste locul chivotului şi heruvimii acopereau chivotul şi drugii lui.
[9] Drugii depăşeau, încât se vedeau capetele lor din Sfânta, în faţa *dabirului*,
dar din afară nu se vedeau. Şi au rămas acolo până în ziua aceasta.[10] Nu
erau în chivot decât [cele] două table pe care le pusese Moise în Choreb, pe
care le pusese ca legământ Domnul cu fiii lui Israel, la ieşirea lor din
pământul Egiptului. [11] Şi a fost aşa: când au ieşit preoţii din Sfânta – căci
toţi preoţii care se aflau acolo s-au sfinţit, fără să se ţină seama de cetele
lor – [12] toţi leviţii cântăreţi, [care ţineau] de fiii lui Asaph, Aiman şi Idithun
şi de fiii lor şi de fraţii lor, dintre cei înveşmântaţi în mantii de vison, cu
chimvale şi cu *nabla* şi cu *kinyra* stăteau înaintea altarului, şi cu ei o sută
douăzeci de preoţi sunând din trâmbiţe. [13] Şi trâmbiţe şi psalmodieri şi
cântări s-au ridicat într-un singur glas ca să aducă mulţumire şi laudă
Domnului – şi pe când înălţau glas din trâmbiţe şi din chimvale şi din alte
instrumente de cântat şi ziceau:

„Lăudaţi-L pe Domnul, că este bun,
că în veac este mila lui",

s-a umplut Casa de norul slavei Domnului [14] şi nu mai puteau preoţii să
stea să slujească din pricina norului, căci slava Domnului umpluse toată
Casa lui Dumnezeu.

6 [1] Atunci Solomon a zis:
„Domnul a spus că se sălăşluieşte în întuneric;
[2] iar eu am zidit o Casă pentru numele Tău, sfântă pentru Tine
şi pregătită ca să locuieşti în veci."

5,11 De obicei, numai preoţii cărora le venea rândul să oficieze se sfinţeau, adică se purificau prin abluţiuni şi abstinenţă. De data aceasta însă, în mod excepţional, indiferent cărei cete îi aparţineau, toţi preoţii se purifică.

5,12 „înaintea altarului": TM are „la răsărit de altar".

5,13 Semnul că Dumnezeu şi-a recunoscut şi şi-a luat în stăpânire Casa este apariţia norului slavei, în acelaşi chip ca la sfinţirea cortului ridicat de Moise în pustiu (Ex. 40, 34-38). Şi de data aceasta norul îi împiedică pe preoţi să intre în sanctuar.

6,2 TM are „eu am zidit pentru Tine o Casă măreaţă şi un loc în care să sălăşluieşti în veac."

[3] Apoi regele şi-a întors faţa şi a binecuvântat toată adunarea lui Israel şi
toată adunarea lui Israel stătea în picioare. [4] Şi a zis: „Binecuvântat fie
Domnul Dumnezeul lui Israel care a grăit cu gura Sa către David, tatăl meu
şi cu mâinile Sale a împlinit, zicând: [5] «Din ziua în care l-am scos pe
poporul Meu din pământul Egiptului, nu Mi-am ales vreo cetate din toate
triburile lui Israel în care să fie zidită Casă pentru a fi numele Meu acolo şi
nu Mi-am ales vreun bărbat ca să fie conducător peste poporul Meu, Israel.
[6] Ci Mi-am ales Ierusalimul, ca să fie acolo numele Meu, şi Mi l-am ales pe
David, ca să fie peste poporul Meu Israel.» [7] Şi David, tatăl meu, a avut la
inimă să zidească o Casă pentru numele Domnului Dumnezeului lui Israel. [8]
Şi a zis Domnul către David, tatăl meu: «De vreme ce ţi-a fost la inimă să
zideşti Casă pentru numele Meu, bine ai făcut că ţi-a fost la inimă; [9] însă nu
tu vei zidi Casa, ci fiul care va ieşi din coapsa ta; acesta va zidi Casă pentru
numele Meu.» [10] Şi Domnul a întărit cuvântul pe care l-a rostit; şi am venit
eu în locul tatălui meu David şi m-am aşezat pe tronul lui Israel, după cum
a grăit Domnul, şi am zidit Casă pentru numele Domnului Dumnezeului lui
Israel [11] Şi am pus acolo chivotul în care se află legământul Domnului, pe
care l-a încheiat cu Israel."

[12] Şi [regele] a stat în faţa altarului Domnului, dinaintea întregii adunări
a lui Israel, şi şi-a întins mâinile [13] – căci Solomon făcuse un soclu de
aramă, lung de cinci coţi, lat de cinci coţi şi înalt de trei coţi, pe care îl
aşezase în mijlocul curţii templului; şi s-a urcat pe el şi a căzut în genunchi
în faţa întregii adunări a lui Israel, şi-a întins mâinile spre cer [14] şi a zis:
„Doamne, Dumnezeul lui Israel, nu este dumnezeu asemenea Ţie în cer,
nici pe pământ, care să-şi păzească legământul şi mila pentru slujitorii Tăi
care umblă dinaintea ta cu toată inima. [15] Tu ai păzit pentru slujitorul Tău
David, tatăl meu, cele ce i le-ai spus şi le-ai grăit cu gura Ta şi cu mâinile
Tale le-ai împlinit, precum în ziua aceasta. [16] Şi acum, Doamne, Dumnezeul
lui Israel, păzeşte pentru slujitorul Tău David, tatăl meu, cele pe care i le-ai
grăit lui, zicând: «Nu-ţi va lipsi bărbat dinaintea Mea, aşezat pe tronul lui

---

6,10 „a întărit": sensul de bază al vb. ἀνίστημι este „a face să stea în picioare", „a înălţa", dar în funcţie de context este folosit în LXX pentru a construi o serie de metafore ale „întemeierii": „a stabili (un legământ, o înţelegere)" (Gen. 9,9), „a stabili o regulă, a statornici" (2Par. 23,18), „a ridica din morţi" (Is. 26,19) (în NT cu sensul „a învia din morţi" – de ex., In. 11,23-25). Aici are sensul „a consolida, a întări, a confirma" (*cf.* şi LEH, *s.v.*).

Israel, numai să-şi păzească fiii tăi calea, ca să umble în legea Mea, după cum ai umblat tu înaintea Mea.» [17] Şi acum, Doamne, Dumnezeul lui Israel, adeverească-se cuvântul Tău, pe care l-ai grăit slujitorului Tău David. [18] Oare cu adevărat va locui Dumnezeu cu oamenii pe pământ? Dacă cerul şi cerul cerului nu Te pot cuprinde, ce-i Casa aceasta pe care am zidit-o? [19] Priveşte la rugăciunea slujitorului Tău şi la cererea mea, Doamne Dumnezeule, ca să asculţi cererea şi rugăciunea cu care se roagă slujitorul Tău înaintea Ta astăzi: [20] să fie ochii Tăi deschişi zi şi noapte peste Casa aceasta şi peste locul acesta, despre care ai zis că se va chema numele Tău acolo, şi să asculţi rugăciunea pe care o face slujitorul Tău în locul acesta. [21] Şi ascultă cererea slujitorului Tău şi a poporului Tău Israel, pe care o vor înălţa în locul acesta, şi Tu ascult-o în locul sălăşluirii Tale din cer şi auzi [-ne] şi fii milostiv. [22] Şi dacă i-ar greşi un om aproapelui său, şi şi-ar lua asupra sa jurământ, blestemându-se pe sine însuşi şi [dacă] vine şi jură înaintea altarului din Casa aceasta, [23] Tu să-l asculţi din cer şi să împlineşti şi să-i judeci pe robii tăi: să-i plăteşti celui nelegiuit şi căile sale să se întorcă asupra capului său şi să-l îndreptăţeşti pe cel drept şi să-l răsplăteşti după dreptatea lui. [24] Şi dacă poporul Tău Israel se va frânge înaintea duşmanului, din pricină că va păcătui împotriva Ta, dar se vor întoarce şi se vor mărturisi numelui Tău şi se vor ruga şi vor înălţa cereri înaintea Ta în Casa aceasta, [25] Tu să [-i] asculţi din cer şi să fii iertător cu păcatele poporului Tău Israel şi să-i întorci pe ei în ţara pe care le-ai dat-o lor şi părinţilor lor. [26] Şi când cerul va fi închis şi nu va ploua, pentru că [ei] vor fi păcătuit înaintea Ta, dacă se vor ruga spre locul acesta şi vor lăuda numele Tău şi se vor întoarce de la păcatele lor, pentru că îi vei fi smerit, [27] Tu să [-i] asculţi din cer şi să fii iertător cu păcatele slujitorilor Tăi şi ale poporului Tău Israel; şi să le descoperi calea cea bună pe care să meargă şi să dai ploaie pe pământul Tău, pe care l-ai dat moştenire poporului Tău. – [28] Şi dacă va fi foamete pe pământ, dacă vor fi moarte, vânt nimicitor şi gălbinare, lăcuste şi omizi dacă vor fi, dacă duşmanul îi va strâmtora înaintea cetăţilor lor, dacă [li se va întâmpla] orice nenorocire şi orice rău,

---

6,22 „jurământ, blestemându-se": este vorba de jurământul strâmb, *cf.* nota la 3Rg. 8,31.

6,28 „vânt nimicitor şi gălbinare": *cf.* notele 26,16 la Lev. (pentru „gălbinare") şi 28,22 la Deut. (pentru „vânt nimicitor"). Pentru „gălbinare" (gr. ἴκτερος), Lust menţionează şi sensul „tăciune", boală a plantelor.

[29] şi dacă tot omul şi tot poporul Tău Israel se vor ruga şi vor cere şi de-şi va cunoaşte omul rana şi slăbiciunea şi-şi va întinde mâinile spre Casa aceasta, [30] Tu să asculţi din cer, din lăcaşul Tău cel statornicit, şi să te îmbunezi şi să-i dai omului după căile lui, după cum îi cunoşti inima; căci Tu singur cunoşti inimile fiilor oamenilor, [31] ca să se teamă de căile Tale în toate zilele cât vor trăi pe faţa pământului pe care l-ai dat părinţilor noştri. – [32] Şi pe orice străin, care nu-i din poporul Tău Israel şi va veni dintr-o ţară îndepărtată pentru numele Tău cel mare şi pentru mâna Ta cea puternică şi braţul Tău cel înălţat, şi va veni şi se va ruga în locul acesta, [33] [Tu] să-l asculţi din cer, din lăcaşul Tău statornicit, şi să-i împlineşti toate câte Ţi le va cere străinul, ca să cunoască toate popoarele pământului numele Tău şi să se teamă de Tine, ca şi poporul Tău Israel, şi să ştie că numele Tău a fost chemat asupra acestei Case pe care am zidit-o. [34] Iar de va ieşi poporul Tău la război împotriva duşmanilor săi pe calea pe care-i vei trimite Tu şi se vor ruga la Tine spre cetatea aceasta pe care ai ales-o şi spre Casa pe care am zidit-o pentru numele Tău, [35] să le auzi din cer rugăciunea şi cererea lor şi să le faci dreptate. [36] Dacă vor păcătui înaintea Ta – căci nu este om care să nu păcătuiască – şi-i vei bate şi-i vei da pe mâna vrăjmaşilor, şi aceştia îi vor duce în robie în pământul lor îndepărtat sau apropiat, [37] [şi] dacă îşi vor întoarce inimile din ţara în care vor fi fost duşi şi se vor întoarce şi se vor ruga Ţie, în robia lor, zicând: «Păcătuit-am, nedreptate am făcut, fărădelege am săvârşit» [38] şi se vor întoarce spre Tine din toată inima şi din tot sufletul lor, fiind în ţara celor care i-au înrobit, şi se vor ruga spre pământul lor, pe care l-ai dat părinţilor lor, şi spre cetatea pe care ai ales-o şi spre Casa pe care am zidit-o pentru numele Tău – [39] să le auzi din cer, din lăcaşul Tău statornicit, rugăciunea şi cererea şi să împlineşti judecăţile şi să fii iertător cu poporul care a păcătuit împotriva

---

6,30 „lăcaşul Tău cel statornicit" (*litt.* „... cel pregătit"): TM are „locul sălăşluirii Tale". La fel şi la 6,33. 39.

6,31 „ca să se teamă de căile Tale": TM are „ca să se teamă de Tine spre a umbla pe căile Tale".

6,34 „spre cetatea aceasta (...) şi spre Casa": *litt.* „pe drumul cetăţii acesteia (...) şi al Casei". Expresie similară în v. 38 (*litt.* „se vor ruga [spre] drumul ţării lor...").

6,39 „să împlineşti judecăţile": gr. ποιήσεις κρίματα, „să faci judecăţile", *i.e.* o judecată favorabilă (*cf.* AB II Chron., *ad loc.*: „maintain their cause"). Termenul κρίμα aparţine vocabularului juridic al LXX şi înseamnă atât „hotărâre judecătorească", „judecată", cât şi „pricină", „motiv de judecată".

Ta. – [40] Acum, Doamne, fie ochii Tăi deschişi şi urechile Tale plecate la
cererea din locul acesta. [41] Şi acum,
ridică-Te, Doamne Dumnezeule, la [locul] odihnei Tale,
Tu şi chivotul puterii Tale.
Preoţii Tăi, Doamne Dumnezeule, să se îmbrace în mântuire
şi fiii Tăi să se bucure de cele bune.
[42] Doamne Dumnezeule, nu Te întoarce de la faţa unsului Tău,
ci adu-Ţi aminte de îndurările lui David, robul Tău."

7 [1] Şi îndată ce Solomon a încetat să se roage a şi coborât din cer foc şi
a mistuit arderile de tot şi [celelalte] jertfe şi slava Domnului a umplut
Casa. [2] Iar preoţii nu puteau să intre în Casa Domnului în clipa aceea,
pentru că slava Domnului umplea Casa. [3] Şi au văzut toţi fiii lui Israel cum
coborau focul [peste altar] şi slava lui Dumnezeu asupra Casei; şi au căzut
cu faţa la pământ, pe pardoseală, şi s-au închinat şi îl lăudau pe Domnul,
că este bun,
că în veac este mila Lui.
[4] Şi regele şi tot poporul au adus jertfe înaintea Domnului. [5] Solomon a
jertfit douăzeci şi două de mii de boi şi o sută douăzeci de mii de oi. Regele
şi tot poporul au închinat Casa lui Dumnezeu. [6] Preoţii erau aşezaţi la

---

6,41 „la [locul] odihnei Tale": *litt.* „la/spre odihna Ta". *Cf.* 1Par. 28,2: „Casă pentru odihna chivotului" şi nota *ad loc.*

6,42 „unsului Tău": TM are „unşilor Tăi" – este vorba de întreaga dinastie davidică. Traducerea LXX ar putea reflecta focalizarea mesianică ulterioară. ♦ „îndurările lui David": poate însemna atât faptele de pietate sau chiar de milostivire ale lui David, cât şi milostivirea pe care Dumnezeu i-a arătat-o în repetate rânduri lui David. *Cf.* şi Is. 55,3.

7,1 Aprinderea focului (gr. πῦρ, ebr. *'eš*) pe altarul arderilor de tot este o teofanie (*cf.* Lev. 9,24). În Lev. 10,1 se atrage atenţia că focul acesta este unul special şi că nu poate fi înlocuit cu foc provenit din altă sursă. De aceea, focul divin a fost apoi menţinut continuu în Templu.

7,3 Lauda israeliţilor este începutul Ps. 135, cântat şi cu alte ocazii (2Par. 5,13; 20,21).

7,4 Expresia „înaintea Domnului" are de acum un sens local precis: „înaintea Casei Domnului".

7,5 „au închinat (Casa)": gr. ἐνεκαίνισεν, *litt.* „a înnoit". *Cf.* nota 7,10 la Num. („tămosirea altarului").

7,6 „locurile lor de veghe": *cf.* nota 23,32 la 1Par. ♦ Imnurile regelui David sunt psalmi sau fragmente de psalmi (*cf.* 2Par. 7,3). ♦ „Tot Israelul" desemnează adunarea reprezentativă a tuturor triburilor israelite.

locurile lor de veghe şi leviţii [cântau] la instrumentele de cântări ale Domnului [cele] ale regelui David pentru a aduce laude înaintea Domnului, „că în veac este mila Lui".

[Ei cântau] imnuri ale regelui David, iar preoţii sunau din trâmbiţe înaintea lor şi tot Israelul stătea [acolo]. [7] Solomon a sfinţit mijlocul curţii Casei Domnului, pentru că a adus acolo arderile de tot şi grăsimile [jerfelor] de mântuire: căci pe altarul de aramă pe care îl făcuse Solomon n-au încăput toate arderile de tot, prinoasele şi grăsimile. [8] Şi a făcut Solomon praznic timp de şapte zile, şi tot Israelul împreună cu el; şi [a fost] adunare foarte mare, de la intrarea Aimath până la râul Egiptului. [9] Iar în ziua a opta a făcut încheierea, căci sărbătoarea închinării altarului a durat şapte zile. [10] Şi în ziua a douăzeci şi treia a lunii a şaptea a fost slobozit poporul la corturile lor, bucurându-se cu inimă bună de lucrurile bune pe care le-a făcut Domnul pentru David, pentru Solomon şi pentru Israel, poporul Său.

[11] Şi Solomon a isprăvit Casa Domnului şi casa regelui. Şi tot ce-a vrut el, în sufletul lui, să facă în Casa Domnului şi în casa lui i-a reuşit. [12] Apoi i s-a arătat Dumnezeu lui Solomon noaptea şi i-a spus: „Ţi-am auzit rugăciunea şi Mi-am ales locul acesta drept Casă a jertfei. [13] Dacă voi închide cerul şi nu va ploua şi dacă îi voi porunci lăcustei să mistuie copacii, şi dacă

7,7 Este vorba despre curtea interioară, a preoţilor, în care era aşezat altarul pentru arderile de tot. Participarea extrem de numeroasă îl determină, în mod extraordinar, pe Solomon să consacre şi spaţiul liber al curţii pentru arderile de tot. Altarul propriu-zis se afla în apropierea sanctuarului, nu în mijlocul curţii. ♦ „prinoasele": în LXX μοναα transliterează ebr. *min^ehāh* „prinos, ofrandă".

7,8 „intrarea în Aimath": gr. εισοδος Αιμαθ, ebr. *Ḥamāth* şi „râul Egiptului": gr. χειμάρρος Αἰγύπτου sunt cele două limite simbolice de nord, respectiv de sud, ale teritoriului locuit de evrei. Am tradus χειμάρρος Αἰγύπτου prin „râul Egiptului", pentru că este o expresie consacrată de tradiţie. Traducerea exactă ar fi „torentul Egiptului", aşa cum reiese şi din echivalentul ebr. *naḥal Mif^erāyim*. Localizarea „râului Egiptului" este incertă. Unii comentatori sunt de părere că el trebuie identificat cu cel mai estic braţ al Nilului (Pelusiac), alţii, că acesta era actualul Wadi el-Arish care curge prin Sinai, spre nord, şi se varsă în Mediterana la 145 km de Canalul Suez şi 80 km de Gaza.

7,11 „Casa Domnului" făcea parte dintr-un complex arhitectonic care cuprindea şi palatul regal (numit „casa regelui"), „Casa Pădurii Libanului", o casă pentru fiica Faraonului şi curţi. Acelaşi sistem arhitectonic, cu clădiri administrative în perimetrul citadelei, a fost descoperit, în ruinele datând de pe vremea lui Solomon, la Hazor şi Meghido.

7,11-22 Corespunde cu 3Rg. 9, 1-11.

7,12 Viziunea lui Solomon este mai precis relatată în 3Rg. 9,2, unde se spune: „Domnul i s-a arătat lui Solomon pentru a doua oară, aşa cum i se arătase în Gabaon".

voi trimite moartea în poporul Meu, [14] şi dacă poporul Meu, asupra căruia este chemat numele Meu, se va căi şi se va ruga şi Îmi va căuta faţa şi se va întoarce de pe căile lui cele rele, Eu îi voi asculta din cer şi le voi ierta greşelile şi le voi vindeca pământul. [15] Acum, ochii Mei vor fi deschişi şi urechile Mele plecate spre rugăciunea din locul acesta. [16] Şi acum, mi-am ales şi am sfinţit Casa aceasta pentru ca numele Meu să fie acolo până în veac, iar ochii Mei şi inima Mea vor fi acolo în toate zilele. [17] Şi dacă tu vei umbla înaintea Mea ca tatăl tău David şi vei împlini toate câte ţi le-am poruncit şi vei păzi toate rânduielile şi judecăţile Mele, [18] Eu voi înălţa tronul domniei tale, aşa cum m-am legat cu tatăl tău David, zicând: «Nu vei fi lipsit de bărbat care să cârmuiască în Israel.» [19] Dar dacă vă veţi întoarce [de la Mine] şi veţi părăsi rânduielile şi poruncile Mele pe care le-am dat dinaintea voastră şi vă veţi duce să slujiţi altor dumnezei şi vă veţi închina lor, [20] Eu vă voi alunga de pe pământul pe care vi l-am dat şi Îmi voi întoarce faţa de la Casa aceasta pe care am sfinţit-o pentru numele Meu şi o voi da pildă şi poveste la toate neamurile. [21] Şi de Casa aceasta înaltă orice trecător se va mira şi se va întreba: «De ce-a făcut Domnul [aşa] acestei ţări şi acestei case?» [22] Şi vor zice: «Pentru că L-au părăsit pe Domnul Dumnezeul părinţilor lor, pe Cel care i-a scos din pământul Egiptului, şi s-au luat după alţi zei şi li s-au închinat şi le-au slujit lor; de aceea a adus peste ei toată nenorocirea aceasta.»"

8 [1] Şi a fost aşa: după douăzeci de ani, în care Solomon a zidit Casa Domnului şi casa lui, [2] a întărit şi cetăţile pe care i le-a dat Chiram lui Solomon şi i-a aşezat acolo pe fiii lui Israel. [3] Şi Solomon s-a dus la

---

7,14 „se va căi": *litt.* „se va întoarce" sau „se va ruşina". ♦ Pasajul se referă, în primele propoziţii, la poporul Israel, la singular şi continuă, referindu-se la aceeaşi realitate, la plural. Schimbarea de număr vizează deopotrivă planul general şi cel individual.

7,20 „vă voi alunga": *litt.* „vă voi ridica de pe". ♦ „de pe pământul...": TM are „de pe pământul Meu".

7,21 Am tradus literal expresia δώσω εἰς παραβολὴν καὶ εἰς διήγημα, „o voi da pildă şi poveste".

8,2 La 3Rg. 9,12 aflăm că regele Tyrului primeşte de la Solomon douăzeci de cetăţi în Galileea, dar pe care Chiram nu le acceptă. E neclar dacă aici cronistul se referă la aceste cetăţi restituite de Chiram lui Solomon sau la altele.

8,3 „Aimath [din] Soba": transliterarea ebr. *Ḥamāth Ṣōbhāh*, cetate situată pe malul estic al râului Oronte, important punct comercial de pe axa N-S, care lega Asia Mică de Egipt. „Soba" este provincia aramaică ce se întinde între Hamath la nord şi Damasc la sud.

[cetatea] Aimath din Soba şi a cucerit-o. [4] Şi a zidit Thedmorul, în pustiu, şi toate cetăţile întărite, pe care le-a zidit în Emath. [5] Şi a zidit Baithoronul de Sus şi Baithoronul de Jos, cetăţi întărite, cu ziduri, cu porţi şi cu zăvoare, [6] şi Balaathul şi toate cetăţile întărite, care erau ale lui Solomon, şi toate cetăţile de care şi cetăţile călăreţilor şi tot ce a poftit Solomon să zidească în Ierusalim şi în Liban şi în tot [locul] stăpânirii sale. [7] Şi [pe] tot poporul rămas de la chetei, amorei, ferezei, evei şi iebusei, care nu sunt din Israel, [8] – dintre fiii lor care rămăseseră cu ei în ţară, pe care nu i-au nimicit fiii lui Israel – Solomon i-a pus la bir până în ziua de astăzi. [9] Şi dintre fiii lui Israel, Solomon nu a făcut slujitori pentru domnia lui, pentru că ei erau războinici şi căpetenii [de oaste] şi viteji şi căpetenii de care şi de călăreţi. [10] Aceştia sunt căpeteniile supraveghetorilor regelui Solomon: două sute cincizeci de supraveghetori, care conduceau poporul la lucrări.

[11] Solomon a adus-o pe fiica faraonului din cetatea lui David în casa pe care o zidise pentru ea, căci a zis: „Femeia mea nu va locui în cetatea regelui David, pentru că acela e loc sfânt de când a fost adus acolo chivotul Domnului." [12] Apoi Solomon a adus arderi de tot Domnului pe altarul pe

---

8,4 „a zidit": gr. οἰκοδομεῖν, „a construi", aici „a reconstrui, a restaura" ♦ „Thedmor": TM are *Tadh'mor*, numele semitic al celebrei Palmyra, cetate din deşertul sirian, la 200 km nord-est de Damasc, ajunsă la o mare putere în secolul al III-lea d.H. Nu trebuie confundată cu localitatea Tamar din deşertul Iudeii la care pare că face referire pasajul din 3Rg. 9,18 (LXX Θερμαδ). Tadmorul este atestat sub forma Tadmar în textele asiriene din jurul anului 1110 î.H. ♦ „Emath": transliterare diferită de cea de la 8,3 şi din alte locuri. Şi pentru TM, indicaţia e surprinzătoare. Se presupune că ar desemna, în sens larg, regiunea dintre Hamath şi Damasc.

8,5 Despre Baithoronul de Sus şi Baithoronul de Jos, *cf.* nota la 1Par. 7,24.

8,6 Despre cetăţile de care, *cf.* nota de la 2Par. 1,14.

8,8-9 Solomon nu-i supune la muncă forţată pe israeliţi, ci doar rămăşiţele popoarelor canaanite, enumerate la 2Par. 8,7.

8,10 Prin „popor" (λαός) se înţelege aici „masa oamenilor puşi la munci", aşa cum reiese şi din etimologia participiului substantivizat ἐργοδιωκοῦντες. ♦ „la lucrări" nu apare în TM.

8,11 Căsătoria cu fiica Faraonului era o realizare nemaipomenită printre regii orientali din Antichitate. Alianţa cu Faraonul a fost profitabilă pentru regele israelit, întrucât suveranul egiptean îi cedează cetatea strategică de frontieră Gezer. Din pricina originii păgâne a soţiei sale, Solomon îi construieşte o aripă specială în palatul lui. Versetul anunţă, prin antifrază, şi sfârşitul regelui israelit, care ajunge până la urmă să abandoneze atitudinea arătată aici, practicând un fel de sincretism religios pentru a-şi împăca soţiile neisraelite.

8,12 „în faţa templului": TM are „în faţa pridvorului".

care îl zidise în fața templului, [13] după rânduiala zilnică a jertfelor și după poruncile lui Moise, în privința sabaturilor, a lunilor [noi] și a celor trei sărbători de peste an: sărbătoarea azimelor, sărbătoarea săptămânilor și sărbătoarea corturilor. [14] Și a statornicit, după rânduiala lui David, cetele preoților după slujirile lor și [pe] leviți la îndatoririle lor de a-L lăuda [pe Domnul] și de a sluji înaintea preoților, după rânduiala pe zile, iar [pe] portari, după cetele lor, la fiecare poartă, căci așa poruncise David, omul lui Dumnezeu. [15] Nu s-au încălcat poruncile regelui cu privire la preoți și leviți, pentru toate celelalte și pentru vistierie. [16] Și [astfel] s-a pregătit toată lucrarea din ziua în care s-a pus temelia până când Solomon a isprăvit Casa Domnului.

[17] Atunci Solomon s-a dus la Gasiongaber și la Ailath de la țărmul mării, în Idumeea. [18] Și Chiram i-a trimis prin slujitori de-ai săi corăbii și slujitori pricepuți [să umble] pe mare, și [aceștia] s-au dus cu slujitorii lui Solomon la Sophira și au luat de acolo patru sute cincizeci de talanți de aur și i-au dus la regele Solomon.

9 [1] Regina din Saba a auzit de numele lui Solomon și, ca să-l pună la încercare cu enigme, a venit la Ierusalim cu oaste grea, cu cămile încărcate

---

8,13 Cele trei sărbători anuale de prim rang, care presupuneau pelerinajul la Ierusalim și închinarea în Templu. *Cf.* Deut. 16,16.

8,17 „Gasiongaber": ebr. *'Eṣyōn-Gebher*, așezare situată la extremitatea nordică a Golfului Aqaba (Marea Roșie), menționată prima dată în Num. 33,35. Solomon (cca 960 î.H.) a dezvoltat mineritul de cupru în zonă (la „Ailath"), la 4 km nord de *'Eṣyōn-Gebher*, care a devenit port maritim pentru flota comercială. După moartea lui Solomon, portul a ars, dar a fost refăcut de Iosaphat (*cf.* 2Par. 20, 36-37). În vremea lui Ioram (cca 848 î.H.), portul cade pradă răscoalei edomite, dar reintră în stăpânirea iudeilor 60 de ani mai târziu, sub Azaria (2Par. 26,2), care îi dă numele de Ailath (ebr. *'Ēylōth*). După 730 î.H., sirienii cuceresc portul și îl cedează edomiților.

8,18 Despre Sophira, *cf.* nota de la 2Par. 3,6. ♦ Corăbiile lui Solomon transportau cupru la plecare și se întorceau încărcate cu aur, argint, lemn de construcție, fildeș, pietre prețioase.

9 Corespunde cu 3Rg. 10,1-29.

9,1 „Saba" (ebr. *Ṣ'bha'*). Era, pare-se, la acea dată, o regiune în estul actualului Yemen. Sabeenii, după toate probabilitățile nomazi semiți, ocupau, în vremea lui Solomon această regiune extrem de importantă din punct de vedere comercial. O confirmare a relațiilor strânse dintre Saba și Canaan este o ștampilă imprimată pe un vas de lut din secolul al IX-lea î.H., provenind din sudul Arabiei și descoperit la Bethel. Vizita reginei anonime din Saba la Solomon putea avea și scopuri comerciale, fiindcă regele Solomon

de aromate şi cu aur din belşug şi pietre scumpe. Şi s-a dus la Solomon şi i-a spus toate câte-i stăteau pe suflet. [2] Solomon i-a răspuns la toate cuvintele ei şi nu i-a scăpat lui Solomon nici un cuvânt la care să nu-i dea răspuns. [3] Şi regina din Saba a văzut înţelepciunea lui Solomon şi Casa pe care o construise, [4] şi mâncărurile de la mese, şi purtarea slugilor lui, şi ţinuta îngrijitorilor lui, şi veşmintele lor, şi paharnicii lui, şi îmbrăcămintea lor, şi arderile de tot pe care le aducea [el] în Casa Domnului şi s-a minunat foarte. [5] Şi i-a spus regelui: „Adevărată este vorba pe care am auzit-o în ţara mea despre cuvintele tale şi despre înţelepciunea ta. [6] Dar eu nu am dat crezare vorbelor până când nu am venit şi ochii mei au văzut. Şi iată, nu mi s-a spus nici măcar pe jumătate despre multa-ţi înţelepciune; ai întrecut cu mult zvonul pe care l-am auzit. [7] Fericiţi bărbaţii, fericite slugile acestea care îţi stau alături neîncetat şi aud înţelepciunea ta. [8] Binecuvântat fie Domnul Dumnezeul tău, care a binevoit [întru tine] ca să-ţi dea tronul Lui şi să te facă rege pentru Domnul Dumnezeul tău, căci Domnul Dumnezeul tău îl iubeşte pe Israel, aşa încât l-a statornicit până în veac şi te-a pus pe tine rege peste ei, ca să faci judecată şi dreptate." [9] Şi i-a dăruit regelui o sută douăzeci de talanţi de aur şi o mulţime mare de aromate şi pietre scumpe. Nu se mai aflau aromate ca acelea pe care i le-a dăruit regina din Saba regelui Solomon. ([10] Slujitorii lui Solomon şi cei ai lui Chiram îi aduceau lui Solomon din Suphir aur şi lemn de pin şi pietre scumpe. [11] Şi regele a făcut din lemnul de pin scări pentru Casa Domnului şi pentru casa regelui şi chitare şi harfe pentru cântări; şi nu s-au mai văzut din acelea înainte în ţara lui Iuda.) [12] Regele Solomon i-a dăruit reginei din Saba tot ce şi-a dorit şi a

---

controla rutele de negoţ ce legau estul Africii, India şi Arabia de sud şi de care depindeau sabateenii în mare măsură. Lunga călătorie a reginei din Saba până la Solomon (aproape două mii de km) a fost întreprinsă cu un convoi de cămile, animale domesticite cu vreo două sute de ani înainte de domnia lui Solomon.

9,4 „s-a minunat foarte": *litt.* „şi-a ieşit din sine".

9,6 „zvon": gr. ἀκωή, care desemnează orice se aude despre cineva sau ceva, de aici şi traducerea noastră printr-un termen colocvial.

9,10 „lemn de pin": TM are „lemn de santal" – *cf.* nota la 2,7.

9,11 LXX traduc prin ἀναβάσεις, „scări, trepte", un cuvânt ebraic obscur în acest context, care înseamnă „drum mare". Aici e interpretat conjectural şi prin analogie cu 3Rg. 10,12, ca „podea" sau „rezemătoare".

9,12 „pe lângă tot [ce i-a dat în schimb pentru]": se subînţelege că Solomon i-a dat reginei din Saba daruri în plus faţă de contravaloarea cadourilor pe care i le-a adus aceasta. *Cf.* 3Rg. 10,13.

cerut ea, pe lângă tot [ce i-a dat în schimb pentru] ce-i adusese [ea] regelui. Şi ea s-a întors în ţara ei.

[13] Greutatea aurului care i-a fost adus lui Solomon într-un singur an a fost de şase sute şaizeci şi şase de talanţi de aur, [14] în afară de [tributul] adus de supuşii şi negustorii şi toţi regii Arabiei şi satrapii ţării, care aduceau aur şi argint regelui Solomon. [15] Şi a făurit regele Solomon două sute de scuturi mari de aur bătut – şase sute de [sicli] de aur curat pentru fiecare scut, [se băteau] câte şase sute de [sicli] de aur peste fiecare scut – [16] şi trei sute de scuturi mici de aur bătut – la fiecare scut intrând trei sute de [sicli] de aur. Pe acestea regele le-a dat pentru casa pădurii Libanului. [17] Şi a mai făcut regele un tron mare de fildeş şi l-a ferecat cu aur curat. [18] Tronul avea şase trepte căptuşite cu aur şi rezemători [de mâini] de o parte şi de alta a scaunului tronului şi doi lei stând lângă rezemători [19] şi alţi doisprezece lei stând pe cele şase trepte de o parte şi de alta. Aşa ceva nu s-a mai văzut în nici o împărăţie. [20] Şi toate vasele regelui Solomon erau de aur şi toate vasele din casa pădurii Libanului erau acoperite cu aur; [nimic] din argint, pentru că argintul nu avea preţ în zilele lui Solomon: [21] o corabie a regelui mergea la Tharsis împreună cu ale slujitorilor lui Chiram şi, o dată la trei ani, veneau corăbii din Tharsis la rege, încărcate cu aur, cu argint, cu fildeş şi cu maimuţe. [22] Şi Solomon a ajuns mai presus decât toţi regii şi în bogăţie şi în înţelepciune. [23] Şi toţi regii pământului căutau faţa lui Solomon, ca să asculte înţelepciunea pe care o pusese Dumnezeu în inima lui. [24] Şi fiecare îşi aducea darurile – lucruri de argint, lucruri de aur şi veşminte, mir şi mirodenii, cai şi catâri, an de an. [25] Şi Solomon avea patru

---

9,15 „şase sute de sicli" = aprox. 6600 g.

9,16 „casa pădurii Libanului": *cf.* nota la 3Rg, 7,39.

9,17-19 Tronul este simbolul suveranităţii, demnităţii şi autorităţii, atribute care îl transcend pe ocupantul imediat. El este „tronul împărăţiei Domnului peste Israel", o imitaţie a tronului transcendent al lui Dumnezeu. Leul este un simbol al puterii regale.

9,21 „o corabie": singularul poate avea valoare colectivă: „o flotă". TM vorbeşte de „corăbii". ♦ Problematică expresia „corăbiile din Tharsis": gr. πλοῖα ἐκ Θαρσις. Unii comentatori cred că se referă la localitatea Tars din Cilicia, destul de puţin probabil, pentru că localitatea nu e situată pe litoral; alţii cred că ar fi vorba despre un ţinut din vestul bazinului mediteranean, bogat în zăcăminte de metale preţioase, probabil în Spania de astăzi. W.F Albright, *apud* DB, sugerează că toponimul Tarşiş induce „ideea de minerit şi topitorie şi că orice ţară bogată în minereuri poate fi numită astfel". TM are „corăbii care mergeau la *Tarşiş*". ♦ La sfârşitul versetului, TM adaugă „şi păuni".

9,25 „iepe pentru carele...": TM are „boxe pentru cai, care...".

de mii de iepe pentru carele [sale] şi douăsprezece mii de călăreţi; şi i-a aşezat în cetăţile de care de luptă şi la rege, în Ierusalim. [26] Şi avea stăpânire peste toţi regii, de la Fluviu până la ţinutul Străinilor şi până la hotarul Egiptului. [27] Şi regele a făcut ca aurul şi argintul să fie în Ierusalim precum pietrele, iar cedrii ca duzii din câmpie, atât erau de mulţi. [28] Cai i se aduceau lui Solomon din Egipt şi de pe tot pământul. [29] Celelalte fapte ale lui Solomon, cele dintâi şi cele din urmă, iată, sunt scrise în Cuvintele profetului Nathan şi în Cuvintele lui Achia Selonitul şi în Vedeniile lui Ioel, care a prorocit despre Ieroboam, fiul lui Nabat. [30] Şi a domnit regele Solomon peste tot Israelul patruzeci de ani. [31] Apoi Solomon a adormit şi l-au îngropat în cetatea lui David, tatăl său, şi Roboam, fiul său, a ajuns rege în locul lui.

10 [1] Roboam s-a dus la Sichem, pentru că la Sichem venise tot Israelul, ca să-l facă rege. [2] Şi a fost aşa: cum a auzit [aceasta], Ieroboam, fiul lui

---

9,26 „Fluviul": gr. ποταμός. În acest context, denumeşte Eufratul. ♦ „ţinutul Străinilor": pentru „Străini", *cf.* nota 10,1 la 1Par.

9,27 „aurul şi argintul": TM are numai „argintul" ♦ „duzii din câmpie": TM are „sicomorii din ţinutul de jos".

9,29 „a prorocit": *litt.* „a văzut". ♦ Ioel: TM are *Ye'ddō*, despre care se presupune că este acelaşi cu *'Iddō* de la 12,15 şi 13,22, poate acelaşi cu „omul lui Dumnezeu" din 3Rg. 13.

9,30 După „tot Israelul", TM adaugă „la Ierusalim". ♦ „patruzeci de ani": cca 971-931 î.H.

9,31 „a adormit": *litt.* „s-a culcat". Mormântul lui Solomon se afla în prima fortăreaţă cucerită de David, Sion.

10,1 Roboam (ebr. *Reḥobh'ām*) a fost fiul lui Solomon şi al Naamei, ultimul rege al Israelului unit şi primul rege al lui Iuda. Domnia lui are o cronologie controversată. Ţinând cont literalmente de informaţiile biblice, Roboam ar fi domnit între 931 şi 913 î.H. Unii arheologi şi istorici reduc intervalul la 922-915 î.H. Numele lui Roboam este menţionat în genealogia lui Iisus Hristos, în Mt. 1,7. ♦ Sichem, celebra cetate din Efraim, învecinată cu muntele Garizim, este prima localitate palestiniană menţionată în Gen. (12,6). După cucerirea Palestinei, Iisus Nave convoacă aici adunarea israeliţilor, pentru reînnoirea legământului, fapt repetat înaintea morţii sale. Mulţi comentatori actuali sunt de părere că Sichemul era, tradiţional, un centru amfictionic al Israelului unit. Ca un pas spre legitimare, Ieroboam îşi fixează, pentru un timp, capitala la Sichem.

10,2 Ieroboam, fiul lui Nabat, om înstărit (*cf.* 3Rg. 11,28), fusese desemnat de Solomon supraveghetor peste triburile din nord; conform naraţiunii biblice, profetul Achia i-a prevestit că va ajunge rege peste zece triburi ale lui Israel. Temându-se de represalii, fuge în Egipt. Textul din 3Rg. spune că el „a ridicat mâna" împotriva regelui, dar fără a specifica. Se poate presupune că va fi refuzat să aplice politica dură a regelui şi va fi

Nabat – care era în Egipt, de când fugise din faţa regelui Solomon; şi locuia în Egipt – Ieroboam s-a întors din Egipt; [3] şi au trimis după el şi l-au chemat; Ieroboam şi toată adunarea lui Israel s-au dus la Roboam, zicând: [4] „Tatăl tău ne-a îngreunat jugul; dar acum tu scapă-ne din robia aspră a tatălui tău şi de sub jugul greu pe care l-a pus asupra noastră, şi vom fi slujitorii tăi." [5] Şi el le-a zis: „Plecaţi şi veniţi la mine peste trei zile!" Şi poporul a plecat. [6] Şi regele Roboam i-a adunat pe bătrânii care stătuseră dinaintea lui Solomon, tatăl său, pe când acesta era în viaţă, şi le-zis: „Cum mă sfătuiţi să-i răspund poporului?" [7] Şi ei i-au grăit: „Dacă astăzi vei fi bun cu poporul acesta şi-i vei face pe plac şi le vei grăi cuvinte bune, atunci şi ei îţi vor sluji în toate zilele." [8] Dar el a lăsat la o parte sfatul pe care i l-au dat bătrânii şi s-a sfătuit cu tinerii care crescuseră împreună cu el şi care stăteau dinaintea lui. [9] Şi le-a zis: „Voi ce mă sfătuiţi să-i răspund poporului acestuia care-mi spune: «Ridică jugul pe care l-a pus tatăl tău asupra noastră?»" [10] Şi tinerii care crescuseră împreună cu el i-au răspuns: „Aşa să-i grăieşti poporului care îţi zice: «Tatăl tău a îngreunat jugul nostru, iar tu ridică-l de pe noi», aşa să le răspunzi: «Degetul meu cel mic [va fi] mai gros decât şalele tatălui meu. [11] Şi acum, dacă tatăl meu v-a pedepsit cu jug greu, eu voi mai şi adăuga la jugul vostru; tatăl meu v-a pedepsit cu

---

declanşat o revoltă, fiind ulterior exilat de Solomon. Instabilitatea politică de după moartea lui Solomon favorizează urcarea pe tron a uzurpatorului, din voinţă populară. Însă lipsa unui principiu de continuitate dinastică a contribuit la precaritatea regatului din nord.

10,3 Subiectul nu este aici exprimat, dar se subînţelege cu uşurinţă: cele zece triburi sunt cele care pregătesc schisma. A se vedea şi 3Rg. 12,20. Mai mult, versiunea aceasta susţine că Ieroboam a fost chemat după răspunsul dur al lui Roboam, după revolta poporului şi lapidarea lui Adoniram, perceptorul regal.

10,6 „Bătrânii" poporului alcătuiau o suprastructură consultativă, la nivel naţional, care îşi legitimase existenţa din vremea lui Moise. Dumnezeu îşi revarsă duhul asupra grupului de şaptezeci de bătrâni, în pustiu (Num. 22,7). Sfatul bătrânilor şi-a menţinut autoritatea şi influenţa şi în timpul monarhiei. A reapărut în timpul lui Ezdra.

10,7-10 Tinerii sunt în vădită opoziţie cu Sfatul bătrânilor. Roboam încalcă tradiţia, atrăgându-şi astfel mânia divină şi eşecul politic.

10,11 „v-a pedepsit": verbul παιδεύω, „a educa, a învăţa", începe să însemne „a învăţa minte", „a pedepsi" încă din greaca târzie, acest sens câştigând teren în timp (a se vedea şi cărţile sapienţiale, în special Proverbele lui Solomon): formal, cuvântul românesc provine din forma de aorist a verbului (medio)grec παιδεύω, dar suferă o îngustare ulterioară de sens. ♦ Scorpionii erau bice cu mai multe cozi, având în capete bucăţi de metal. Forma şi funcţionalitatea lor aduceau cu temutele animale.

bice, eu am să vă pedepsesc cu scorpioni.»" [12] Şi Ieroboam şi cu tot poporul au venit la Roboam a treia zi, după cum le grăise regele zicând: „Întoarceţi-vă la mine peste trei zile." [13] Şi regele le-a răspuns cu asprime; regele Roboam a lepădat sfatul bătrânilor [14] şi le-a grăit după sfatul tinerilor: „Tatăl meu v-a îngreunat jugul, dar eu încă voi mai adăuga la el; tatăl meu v-a pedepsit cu bice, eu am să vă pedepsesc cu scorpioni." [15] Şi regele n-a ascultat de popor, pentru că schimbarea era de la Dumnezeu: Domnul şi-a împlinit cuvântul pe care l-a grăit prin Achia Selonitul despre Ieroboam, fiul lui Nabat [16] şi despre tot Israelul, pentru că regele nu a ascultat de ei. Iar poporul i-a răspuns regelui, zicând: „Ce parte avem noi cu David şi ce moştenire cu fiul lui Iessai? La corturile tale, Israele! Acum, vezi-ţi de casa ta, Davide!" Şi tot Israelul s-a dus la corturile sale. [17] [Cât despre] oamenii lui Israel care locuiau în cetăţile din Iuda, Roboam domnea peste ei. [18] Şi regele Roboam l-a trimis la fiii lui Israel pe Adoniram, care era cu birurile, dar fiii lui Israel l-au bătut cu pietre şi el a murit. Şi regele s-a grăbit să se urce în car ca să fugă la Ierusalim. [19] Iar Israel s-a despărţit de casa lui David până în ziua de astăzi.

11 [1] Roboam a venit la Ierusalim şi i-a chemat la adunare pe Iuda şi pe Beniamin: o sută optzeci de mii de tineri buni de război; şi a pornit să lupte împotriva lui Israel, ca să întoarcă domnia la Roboam. [2] Şi cuvântul Domnului a fost către Samaia, omul lui Dumnezeu, zicând: [3] „Vorbeşte către Roboam, [fiul] lui Solomon, şi către întregul Iuda şi Beniamin, zicând: [4] Aşa grăieşte Domnul: «Nu vă ridicaţi şi nu vă războiţi cu fraţii voştri. Întoarceţi-vă fiecare la casa lui, căci de la Mine a fost lucrul acesta.»" Şi ei au ascultat de cuvântul Domnului şi s-au întors din înaintarea împotriva lui Ieroboam.

10,15 „schimbarea": gr. μεταστροφή. Modificare a planului divin, revelată prin profeţia lui Achia şi recunoscută acum de oameni. ♦ „... de la Dumnezeu: Domnul şi-a împlinit cuvântul": *litt.* „de la Dumnezeu, spunând: «Domnul şi-a ridicat cuvântul»." Nu rezultă cine spune aceasta.

11 Domnia lui Roboam. Corespunde cu 3Rg. 14, 21-31.

11,3 „către Roboam... şi către întregul Iuda şi Beniamin": TM are „către Roboam... regele lui Iuda, şi către întregul Israel, care este în Iuda şi în Beniamin". Spre deosebire de 1Rg. (3Rg. LXX) 12,23 – „către toată casa lui Iuda şi Beniamin" –, în TM, Cronistul insistă asupra convingerii că adevăratul Israel este format numai din aceste două triburi din sud.

[5] Şi Roboam a locuit în Ierusalim şi a zidit cetăţi întărite în Iudeea. [6] A zidit cetăţile Betleem, şi Aitam, şi Thecoe, [7] şi Baithsura, şi Socchot, şi Odollam, [8] şi Geth, şi Marisa, şi Ziph, [9] şi Adoraim, şi Lachis, şi Azeca, [10] şi Saraa, şi Aialon, şi Hebron, care sunt în Iuda şi Beniamin, cetăţi întărite. [11] Le-a întărit cu ziduri şi a pus în ele conducători precum şi depozite de mâncare, untdelemn şi vin; [12] şi, în fiecare cetate [a pus] scuturi mari şi sulițe şi le-a făcut foarte puternice. Şi erau cu el Iuda şi Beniamin. [13] Iar preoţii şi leviţii care se aflau în tot Israelul s-au adunat la el din toate hotarele; [14] căci leviţii şi-au părăsit sălaşurile din stăpânirile lor şi au pornit spre Iuda, la Ierusalim, pentru că Ieroboam i-a alungat de la slujirea Domnului, el şi fiii lui, [15] şi şi-a pus preoţi pentru înălţimi, şi pentru idoli, şi pentru deşertăciunile, şi pentru viţeii pe care i-a făcut Ieroboam. [16] Şi el i-a alungat din triburile lui Israel pe cei care-şi puneau inima ca să-L caute pe Domnul Dumnezeul lui Israel; şi aceştia au venit la Ierusalim ca să-I aducă jertfă Domnului, Dumnezeului părinţilor lor. [17] Şi au întărit regatul lui Iuda şi l-au întărit pe Roboam [fiul] lui Solomon timp de trei ani, pentru că el a umblat pe căile lui David şi ale lui Solomon trei ani. [18] Roboam a luat-o de nevastă pe Mollath, fiica lui Ierimuth, fiul lui David, [şi pe] Abaia, fiica lui Eliab al lui Iessai [19] şi ea i-a născut fii: pe Iaus, şi pe Samaria, şi pe Roollam. [20] După aceea a luat-o pe Maacha, fiica lui Abessalom, şi ea i-a

---

11,5 „a zidit": *i.e.* a rezidit, a refăcut. Verbul οἰκοδομῶ are aici sensul lui „a reconstrui" şi nu „a construi din temelii". De fapt, toate cetăţile enumerate mai jos sunt menţionate înainte, în Iis.Nav. şi Rg., cu excepţia lui Adoraim, localitate din sud-vestul lui Iuda, identificată cu actualul Dura (8 km sud-vest de Hebron). Cetăţile urmau să fie folosite ca uriaşe depozite de alimente şi ca puncte de apărare împotriva posibililor invadatorilor filisteni şi egipteni.

11,13 Preoţii şi leviţii s-au refugiat din toate ţinuturile regatului de nord, al lui Israel. Refugiul grabnic al clasei sacerdotale s-a datorat practicilor păgâne pe care începuseră să le îmbrăţişeze israeliţii.

11,14 „stăpânirile": gr. κατασχέσεις reprezintă terenurile late de un kilometru care încojurau cetăţile levitice, asupra cărora aceştia aveau drept de usufruct.

11,15 „înălţimi": vezi notele la 1Rg. 9,12 şi 3Rg. 3,2. ♦ „idoli şi deşertăciuni": TM are „ţapi" (poate în sens de „satiri").

11,16 „Şi el i-a alungat din triburile lui Israel pe cei care": TM are „Şi, în urma lor, din toate triburile lui Israel, cei care..."

11,18 „[şi] pe Abaia": nici în TM nu apare conjuncţia, rezultând un text ambiguu. Această Abaia (ebr. *'Abhīhail*) poate fi deci, în TM, fie o altă soţie a lui Roboam (deşi îi lipseşte marca acuzativului), fie mama primei neveste menţionate. În LXX însă numele pare a fi la acuzativ.

născut pe Abia, şi pe Ieththi, şi pe Ziza, şi pe Emmoth. [21] Roboam o iubea pe Maacha, fiica lui Abessalom, mai mult decât pe toate nevestele şi concubinele sale, căci avea optsprezece neveste şi treizeci de concubine. Şi i s-au născut douăzeci şi opt de fii şi şaizeci de fiice. [22] Şi Roboam l-a pus căpetenie pe Abia, [fiul] Maachei, mai mare peste fraţii lui, pentru că pe el avea de gând să-l facă rege. [23] El a fost mărit peste toţi fiii lui în toate hotarele lui Iuda şi Beniamin şi în cetăţile întărite, iar el le-a dat mâncare din belşug şi le-a peţit o mulţime de neveste.

12 [1] Şi a fost aşa: după ce s-a statornicit domnia lui Roboam şi s-a întărit, [regele] a părăsit poruncile Domnului, şi tot Israelul o dată cu el. [2] Şi a fost aşa: în al cincilea an al domniei lui Roboam, pentru că au păcătuit înaintea Domnului, s-a ridicat Susakim, regele Egiptului, asupra Ierusalimului, [3] cu o mie două sute de care şi şaizeci de mii de cai şi cu o

---

11,21 „treizeci de concubine": TM are „şaizeci...".

11,22 Roboam plănuieşte ca succesorul lui să fie Abia, deşi acesta nu era întâiul-născut.

11,23 „El a fost mărit peste toţi fiii lui": TM are: „[Roboam] a fost iscusit şi i-a împrăştiat pe toţi fiii săi...".

12,1 Cultele păgâne au intrat în regatul lui Iuda probabil din cauza femeilor străine din jurul lui Roboam, mai ales a mamei lui, Noomma „Ammanita" (3Rg. 14,21) şi a soţiei lui preferate, Maacha. Urmarea îndepărtării de Dumnezeu este invazia egipteană. Cauza este prezentată la modul general, în al doilea verset: „pentru că au păcătuit înaintea Domnului".

12,2 „Susakim" (TM *Šîšaq*): prinţ libian, întemeietorul celei de-a douăzeci şi doua dinastii egiptene (Sheshonq I). A domnit între 945-924 î.H. El a fost faraonul care l-a protejat pe exilatul Ieroboam şi care, după invazia din Iuda (cca 925 î.H.), şi-a extins dominaţia şi asupra lui Israel, aşa cum reiese dintr-o stelă triumfală, descoperită la Megiddo, care menţionează numele faraonului. De asemenea, la templul lui Amun din Teba se păstrează o inscripţie de pe timpul lui Susakim, care aminteşte de cucerirea câtorva cetăţi din Palestina.

12,3 „libieni": gr. Λιβύες (la singular Λιβύς): TM are *lūbhīm*. Etnonimul se referă la ţara şi triburile din vestul Egiptului. Termenul e atestat prima dată în inscripţii egiptene din secolele al XIII-lea şi al XII-lea î.H., sub forma *Rbw* (=*Libu*), ca nume al unui trib apusean ostil Egiptului. Ulterior, aceşti *Libu* pătrund în Egipt, organizaţi în bande de jaf. În cele din urmă, pentru a le descuraja atacurile, faraonii îi primesc ca mercenari în armata egipteană şi coloni. Aşa se explică numărul ridicat de soldaţi libieni în armata lui Susakim. ♦ „troglodiţi": gr. τρωγλοδύται, ebr. *sukīyīm*. Populaţie din Africa orientală, al cărei nume pare să se lege de toponimul Suko, amintit de Strabon, în *Geografia* 14, 4-8, şi de actualul Suakin. Această populaţie trăia în regiunile locuite de troglodiţi, pe coasta Mării Roşii, de aici varianta LXX şi Vulg., *troglodytai* (în greacă, termenul înseamnă

mulţime fără număr de libieni, troglodiţi şi etiopieni, care veniseră cu el din Egipt. [4] Ei au pus stăpânire pe cetăţile întărite care erau în Iuda şi au ajuns la Ierusalim. [5] Şi Samaia profetul a mers la Roboam şi la căpeteniile lui Iuda adunate la Ierusalim din faţa lui Susakim şi le-a zis: „Aşa zice Domnul: «Voi M-aţi lepădat pe Mine, şi Eu vă voi lepăda pe voi în mâna lui Susakim.»" [6] Şi s-au ruşinat căpeteniile lui Israel şi regele şi au zis: „Drept este Domnul!" [7] Şi când a văzut Domnul că ei s-au smerit, a fost cuvântul Domnului către Samaia, zicând: „S-au smerit, nu-i voi mai nimici. Şi le voi da cât de curând izbăvire, iar mânia Mea nu va pica asupra Ierusalimului; [8] însă vor ajunge robi şi vor cunoaşte [ce înseamnă] să-mi fie robi Mie şi [ce înseamnă] să fie robi împărăţiei pământului." [9] Şi a urcat Susakim, regele Egiptului, şi a luat avuţiile din Casa Domnului şi avuţiile din casa regelui – pe toate le-a luat; şi a luat şi scuturile mari de aur, pe care le făcuse Solomon; [10] şi Roboam a făcut scuturi de aramă în locul acestora. Şi Susakim a pus peste el căpetenii ale gărzilor care păzeau poarta regelui. [11] Şi era aşa: când regele intra în Casa Domnului, veneau cu el şi paznicii şi gărzile şi cei care mergeau în întâmpinarea gărzilor. [12] Iar pentru că [regele]

„cei care trăiesc în găuri de pământ"). Suchienii sunt menţionaţi de inscripţii egiptene din secolele al XIII-lea şi al XII-lea, ca cercetaşi în armata egipteană.

12,5 După căderea avanposturilor întărite, căpeteniile lui Iuda se regrupează, în refugiu, în speranţa unei ultime bătălii, la Ierusalim, unde primesc revelaţia prin Samaia şi îşi recunosc apostazia drept cauză a invaziei egiptene.

12,6 „s-au ruşinat": TM are „s-au smerit".

12,7 Mânia lui Dumnezeu (θυμός) „cade picătură cu picătură" peste Ierusalim. Acesta este sensul precis al verbului στάζω, pe care l-am tradus prin „a pica". La sfârşitul versetului, TM are în plus „prin mâna lui *Şîşāq*".

12,8 „vor ajunge robi": TM are „vor fi robii lui".

12,9 Susakim se mulţumeşte cu devastarea şi jefuirea Templului şi a palatului regal. Nu distruge Ierusalimul, care, de altfel, nu figurează în lista cetăţilor cucerite din inscripţia de la Karnak.

12,10 „gărzi": gr. παρατρέχοντες (*litt.* „cei care aleargă alături"). Confuzie a traducătorilor LXX, care au interpretat astfel o rădăcină ebraică ce desemna şi un corp de soldaţi sau de civili aleşi în slujba personală a regelui. Prin urmare, aceşti alergători alcătuiau un fel de gardă pretoriană a regelui din Iuda. ♦ În TM, versetele 10-11 diferă: „[10] Şi regele Roboam a făcut în locul lor scuturi de aramă şi le-a pus în mâinile căpeteniilor gărzilor de la intrarea casei regelui. [11] Şi era [aşa]: regele intra în Casa lui YHWH, gărzile veneau, le aduceau şi [apoi] le purtau înapoi în încăperea gărzilor."

12,12 Am tradus ὀργή tot prin „mânie", ca şi pe θυμός: ὀργή este manifestarea concretă a lui θυμός. ♦ Am optat, cu mare dificultate, în traducerea expresiei λόγοι ἀγαθοί,

s-a smerit, s-a întors mânia Domnului de la el şi până la urmă nu l-a nimicit. Căci în Iuda erau şi lucruri bune.

[13] Şi s-a întărit Roboam în Ierusalim şi a domnit. Roboam avea patruzeci şi unu de ani când a ajuns rege şi a domnit şaptesprezece ani în Ierusalim, în cetatea pe care Domnul şi-a ales-o dintre toate triburile fiilor lui Israel, ca să fie chemat numele Său acolo. Numele mamei sale era Noomma ammanita. [14] Şi [Roboam] a făcut ce este rău, pentru că nu şi-a îndreptat inima, ca să-L caute pe Domnul. [15] Şi întâmplările lui Roboam, cele dintâi şi cele din urmă, nu sunt oare scrise în Cuvintele lui Samaia profetul şi ale lui Addo văzătorul, precum şi faptele lui? Roboam s-a războit cu Ieroboam în toate zilele. [16] Şi a murit Roboam şi a fost îngropat lângă părinţii săi; a fost îngropat în cetatea lui David. Şi în locul său a ajuns rege Abia, fiul lui.

13 [1] În anul al optsprezecelea al domniei lui Ieroboam a ajuns rege peste Iuda Abia. [2] El a domnit trei ani în Ierusalim. Numele mamei sale era Maacha, fiica lui Uriel din Gabaon. Şi a fost război între Abia şi Ieroboam. [3] Şi a rânduit Abia lupta cu oaste de războinici puternici – patru sute de mii de viteji –, iar Ieroboam a rânduit de luptă împotriva lui opt sute de mii de

---

pentru „lucruri bune". Aici sensul lui λόγος este unul intermediar, între faptă, cuvânt şi intenţie, gând. Am ales o variantă care poate deopotrivă desemna faptele şi cuvintele.

12,13 Cronistul plasează la sfârşitul versetului informaţia despre mama lui Roboam, pentru ca în versetul imediat următor să înregistreze o nouă apostazie a acestuia. Informaţia respectivă poate fi interpretată şi cauzal.

12,15 „Cuvintele..." – traduce ebr. *dᵉbhārīm* „cuvinte/ fapte/ lucruri". ♦ „precum şi faptele lui" apare numai în LXX. TM are: „pentru a fi pus în genealogie/recensământ".

12,16 „Şi a murit... părinţii săi": TM are „Roboam s-a culcat lângă părinţii săi".

13 Corespunde cu 3Rg. 15,1-6.

13,1 Abia a domnit între 913/915 şi 911/913 î.H. Domnia lui este prezentată diferit faţă de 3Rg. Dacă 2Par. relatează în exclusivitate victoria obţinută, cu ajutorul lui Dumnezeu, de Abia împotriva lui Ieroboam I, autorii 3Rg. se mulţumesc să critice, în trecere, aderarea lui Abia la practicile păgâne, sub nefasta influenţă a mamei sale.

13,2 Ascendenţa Maachăi, mama lui Abia şi nevasta preferată a lui Roboam, este neclară. Dacă la 2Par. 11,21, se spune că aceasta e fiica lui Abessalom, în versetul de faţă aflăm că ar fi fiica lui Uriel din Gabaon. Unii comentaori sunt de părere că termenul „tată" din 11,21 trebuie interpretat ca „unchi". Atunci Maacha ar fi fiica lui Tamar, sora lui Abessalom, şi a lui Uriel din Gabaon, cu care Tamar s-ar fi măritat. Alţi exegeţi presupun că textul original prezintă aici lacune iremediabile. ♦ Flavius Iosephus (*AI* 8,11.2) susţine că Ieroboam a început războiul cu Abia, ceea ce nu reiese foarte clar din impersonalul biblic, *litt*: „a fost război între Abia şi Ieroboam".

războinici tari în putere. [4] Şi s-a ridicat Abia de pe culmea Somoron, care se află în muntele lui Efraim, şi a zis: „Ascultaţi, Ieroboame şi tot Israelul! [5] Oare voi nu ştiţi că Domnul Dumnezeul lui Israel i-a dat domnia peste Israel până în veac lui David şi fiilor lui, prin legământ de sare? [6] Şi s-a ridicat Ieroboam, [fiul] lui Nabat, slujitorul lui Solomon, [fiul] lui David, şi s-a răsculat împotriva domnului său. [7] Şi s-au adunat la el oameni ticăloşi, nelegiuiţi, şi s-au împotrivit lui Roboam, [fiul] lui Solomon; şi Roboam era mai tânăr şi cu fire slabă şi nu i-a stat împotrivă. [8] Şi acum voi spuneţi că vă împotriviţi regatului Domnului, [aflat] în mâinile fiilor lui David: şi voi sunteţi mulţi de tot şi cu voi sunt viţeii de aur pe care Ieroboam vi i-a făcut ca zei. [9] Oare nu voi i-aţi alungat pe preoţii Domnului, pe fiii lui Aaron şi pe leviţi, şi v-aţi făcut vouă preoţi din poporul ţării? Oricine vine la voi să-şi umple mâinile cu un viţel din turmă şi cu şapte berbeci este de îndată făcut preot [al unuia] ce nu este Dumnezeu. [10] Noi însă nu l-am părăsit pe Domnul Dumnezeul nostru şi preoţii Lui [care] slujesc Domnului [sunt] fiii lui Aaron şi leviţii, după rânduiala pe zile. [11] Ei aduc pentru Domnul arderi de tot dimineaţa şi seara şi tămâieri înmiresmate şi aşază pâinile punerii înainte pe masa curată şi aprind, seara, sfeşnicul de aur şi candelele, pentru că noi păzim poruncile Domnului Dumnezeului părinţilor noştri, iar voi

---

13,4 „culmea Somoron" (ebr. *Ṣᵉmārayim.*) Muntele se găsea, probabil, la nord de oraşul din Beniamin cu nume asemănător, menţionat în Iis.Nav. 18,22 (Σεμριμ) ca fiind situat între Betharaba şi Bethel. Muntele cu pricina era situat chiar pe graniţa dintre cele două state aflate în conflict, adică în zona deluroasă din Efraim.

13,5 „legământ de sare": expresia mai este menţionată în Lev. 2,13 şi Num. 18,19. Sarea, datorită proprietăţilor ei de conservant, a devenit un simbol al fidelităţii şi permanenţei, larg răspândit în Orientul Apropiat şi Mijlociu şi folosit adesea în ratificarea unor înţelegeri.

13,7 „cu fire slabă": *litt.* „slab la inimă".

13,8 „vă împotriviţi regatului": *litt.* „staţi împotriva feţei regatului". ♦ Ieroboam era acuzat, de fapt, că a încurajat o formă de sincretism religios, care presupunea venerarea lui YHWH şi totodată celebrarea cultului fertilităţii. Unii comentatori (W.F. Albright, *From the Stone Age to Christianity, apud* DB, s.v. *Ieroboam*) sunt de părere că viţeii în cauză nu ar fi fost reprezentări propriu-zise ale divinităţii, ci piedestalul pe care stătea YHWH. Viţeii au preluat astfel funcţia heruvimilor de deasupra chivotului.

13,9 „din poporul ţării": TM are „din popoarele ţărilor", text neclar, interpretat de unii: „ca popoarele din alte ţări". ♦ „să-şi umple mâinile" = „să fie învestit ca preot" (*cf.* Ex. 28,41; 29,24 etc.).

13,10 „Noi... Dumnezeul nostru": TM are „Cât despre noi, YHWH este Dumnezeul nostru şi nu L-am părăsit".

13,11 „înmiresmate": *litt.* „de amestec [cu miresme]".

L-aţi părăsit. [12] Şi iată, împreună cu noi, în fruntea noastră, este Domnul, sunt şi preoţii Lui şi trâmbiţele care dau semn împotriva voastră. Fii ai lui Israel, vă veţi lupta cu Domnul Dumnezeul părinţilor voştri, şi nu vă va merge bine!" [13] Şi Ieroboam a pregătit o ambuscadă ca să le cadă în spate: şi astfel el era înaintea lui Iuda, iar ambuscada în spate. [14] Dar Iuda s-a întors şi, iată, lupta se dădea şi în faţă şi în spate; şi au strigat către Domnul, iar preoţii au trâmbiţat din trâmbiţe. [15] Şi bărbaţii din Iuda au strigat. Şi când bărbaţii din Iuda au strigat, Domnul l-a lovit pe Ieroboam şi pe Israel dinaintea lui Abia şi a lui Iuda. [16] Şi fiii lui Israel au fugit din faţa celor din Iuda, dar Dumnezeu i-a dat în mâinile lor. [17] Şi Abia şi poporul lui i-au izbit cu lovitură mare; şi au căzut răniţi din Israel cinci sute de mii de bărbaţi viteji. [18] Şi au fost umiliţi fiii lui Israel în ziua aceea, iar fiii lui Iuda s-au întărit, pentru că au nădăjduit în Domnul Dumnezeul părinţilor lor. [19] Şi Abia l-a urmărit pe Ieroboam şi a luat în stăpânire de la el cetăţile Baithel şi satele ei, şi Isana şi satele ei, şi Ephron şi satele ei. [20] Şi Ieroboam n-a mai avut putere în toate zilele lui Abia şi l-a bătut Domnul şi a murit.

[21] Şi Abia s-a întărit şi şi-a luat paisprezece neveste şi i s-au născut douăzeci şi doi de fii şi şaisprezece fiice. [22] Celelalte întâmplări ale lui Abia şi faptele şi vorbele lui sunt scrise în Cartea profetului Addo. [23] Şi Abia a murit împreună cu părinţii săi şi l-au îngropat în cetatea lui David. Şi Asa, fiul său, a ajuns rege în locul lui.

14 [1] În zilele lui Asa, pământul lui Iuda a avut linişte timp de zece ani. Şi [Asa] a făcut ce este bine şi drept înaintea Domnului Dumnezeului său. [2] A

13,12 „vă veţi lupta cu... şi nu...": TM are „nu vă luptaţi cu..., fiindcă..."

13,17 Flavius Iosephus, *AI* 8,11.3, preia întocmai cifrele fabuloase din relatarea biblică şi constată că în războaiele grecilor şi ale barbarilor nu s-a pomenit un asemenea măcel.

13,19 Contraofensiva lui Abia se îndreaptă spre cucerirea cetăţii Bethel, devenit centru al noii religii al lui Ieroboam.

13,22 „Cartea": TM are *midhᵉraş*, termen care în perioada rabinică va denumi o specie literară anume, comentariul biblic actualizant.

13,23 „a murit împreună": TM are stereotipul „s-a culcat alături de".

14,1 Domnia lui Asa. Corespunde cu 3Rg. 15,9-12. Asa, al treilea rege al lui Iuda, a domnit 41 de ani (cca 912-870 î.H.).♦ Caracterizarea lui pozitivă se referă la gesturile radicale prin care a îndepărtat, în primii ani de domnie, cultele păgâne.

14,2 În faţa unor asemenea stâlpi, dedicaţi unor zeităţi păgâne, se depuneau diverse jurăminte, se încheiau legăminte etc. *Cf.* Herodot, *Istorii* III,8. Stâlpii nu trebuie confundaţi cu statuile.

îndepărtat altarele străinilor şi înălţimile şi a sfărâmat stâlpii şi a tăiat dumbrăvile. [3] Şi a spus lui Iuda să-L caute pe Domnul Dumnezeul părinţilor lor şi să împlinească legea şi poruncile. [4] Şi a îndepărtat din toate cetăţile lui Iuda altarele şi idolii. Şi era pace. [5] [A durat] cetăţi întărite, pentru că ţara trăia în pace. Şi nu a fost război împotriva lui în anii aceia, pentru că Domnul i-a pus capăt. [6] Şi [Asa] a zis către [cei din] Iuda: „Să construim cetăţile acestea şi să facem ziduri, şi turnuri, şi porţi, şi zăvoare cu care vom domni peste ţară; căci precum L-am căutat noi pe Domnul Dumnezeul nostru şi El ne-a căutat pe noi şi ne-a dat linişte de jur împrejur şi ne-a mers bine." [7] Asa avea o oaste de trei sute de mii de purtători de scuturi mari şi de lănci, în pământul lui Iuda, iar în pământul lui Beniamin, două sute cincizeci de mii de purtători de scuturi mici şi arcaşi. Toţi aceştia erau războinici viteji.

[8] Şi a ieşit asupra lor Zare Etiopianul, cu oaste de o mie de mii şi trei sute de care de luptă şi a ajuns până la Marisa. [9] Şi Asa i-a ieşit în întâmpinare şi s-a rânduit de război în valea de la miazănoapte de Marisa. [10] Şi a strigat Asa către Domnul Dumnezeul său şi a zis: „Doamne, Ţie nu Îţi este cu neputinţă să izbăveşti nici dacă sunt mulţi, nici dacă sunt puţini:

14,6 Reforma religioasă este însoţită de mari eforturi edilitare, pe timp de pace. ♦ „cu care vom domni peste ţară": TM are „căci ţara este înaintea noastră".

14,7 „două sute cincizeci de mii": TM are „două sute optzeci de mii".

14,8 Invazia lui Zare Etiopianul va fi avut loc în al paisprezecelea an al domniei lui Asa – cca 897 î.H. Relatarea nu a putut fi confirmată arheologic. Singurele indicii care invită la anumite presupuneri ar fi numele personajului implicat, eventuala lui proveniență (Etiopianul) şi ruta pe care se întoarce după înfrângerea suferită. Forma semitică a numelui său (ebr. *Zerah*) ar putea sugera că invadatorul este originar din Arabia. Cât priveşte calea de întoarcere şi locul în care a avut loc bătălia finală, se ridică numeroase probleme. LXX are: Gedor (actualul Nahal Hevron, spre Peninsula Arabia), TM: *Gerār*, variantă plauzibilă. *Gerār* era o cetate foarte veche, la sud de Gaza, la poalele munţilor Iudeei, ceea ce indică un posibil traseu ales de Zare pentru întoarcerea în Egipt. S-ar părea că Zare a fost un mercenar („condotier") etiopian în slujba faraonului Osorkon I. Numărul imens de luptători pledează tot în favoarea ipotezei egiptene. ♦ „Marisa": TM are *Mārēşāh*, cetate sudică, pe drumul de la Hebron la Wadi Zeita, actualul Bet-Gibrin. ♦ Localizarea oferită de LXX, „în valea de la miazănoapte de Marisa": gr. ἐν τῇ φάραγγι κατὰ βορρᾶν Μαρισης, este preferabilă variantei ebraice care propune un hapax: „Valea *Ṭ^ephathāh*", ce ne-ar duce cu gândul la actualul Wadi es-Safie, loc aflat la un kilomentru nord de Bet-Gibrin.

14,10 „Ţie nu... puţini": *litt.* „Nu e cu neputinţă la Tine a salva în[tre] mulţi şi puţini". TM are „Nu eşti Tu cel care ajuţi între cel [cu] mult şi cel fără putere?"

întăreşte-ne pe noi, Doamne, Dumnezeul nostru, pentru că în Tine ne încredem şi în numele Tău am pornit asupra acestei mari mulţimi. Doamne, Dumnezeul nostru, să nu se întărească asupra Ta vreun om!" [11] Şi Domnul i-a lovit pe etiopieni înaintea lui Iuda şi etiopienii au fugit. [12] Şi i-a urmărit Asa şi poporul lui până la Gedor şi au căzut la etiopieni de n-a mai rămas nici unul, pentru că au fost zdrobiţi înaintea Domnului şi înaintea oastei Sale. Şi [iudeii] au luat prăzi multe. [13] Şi le-au nimicit satele din jurul Gedorului, pentru că a fost spaimă de la Domnul peste aceia; şi au prădat toate cetăţile lor, căci au avut multe prăzi. [14] Au nimicit şi corturile din ţarini, pe amazoni, şi au luat oi multe şi cămile şi s-au întors la Ierusalim.

15 [1] Peste Azaria, fiul lui Oded, a fost duhul Domnului. [2] Şi [el] i-a ieşit în întâmpinare lui Asa şi întregului Iuda şi Beniamin şi a zis: „Ascultaţi-mă, Asa şi tot Iuda şi Beniamin! Domnul este cu voi când şi voi sunteţi cu El şi dacă-L veţi căuta, va fi şi El aflat de voi, iar dacă-L lepădaţi, şi El vă va lepăda pe voi. [3] Şi multe zile Israel nu va avea un Dumnezeu adevărat şi nu va avea preot învăţător şi nu va avea Lege. [4] Dar se va întoarce la Domnul Dumnezeul lui Israel şi El va fi aflat de ei. [5] Şi în vremea aceea nu va fi pace pentru cine va ieşi şi va intra, pentru că spaimă mare de la Domnul va fi peste toţi locuitorii ţărilor. [6] Şi se va lupta neam cu neam şi cetate cu cetate, pentru că Dumnezeu îi va fi înspăimântat cu tot felul de nenorociri. [7] Şi voi întăriţi-vă şi să nu slăbească mâinile voastre, pentru că este răsplată pentru truda voastră." – [8] Când a auzit [Asa] cuvintele acestea şi profeţia lui

---

14,11 „înaintea lui Iuda": TM are „înaintea lui *'Asā'* şi înaintea lui Iuda".

14,12 Despre Gedor, *cf.* nota la 14, 8.

14,13 „spaimă": gr. ἔκστασις, *litt.* „ieşire", de aici „ieşire din minţi (de spaimă/furie)", „uluire", „extaz".

14,14 „pe amazoni": nu apare în TM.

15 Are corespondent doar în 3Rg. 15,13-15.

15,1 Aceasta este singura menţionare a profetului Azaria.

15,3-6 V. 3 poate la fel de bine să se refere la trecut, construcţia ebraică tradusă aici având această valenţă. În acest caz, profetul face aluzie la perioada Judecătorilor. Dacă însă traducem literal indicativul viitor al verbelor greceşti, vom înţelege că profetul se referă la perioada exilică. Discursul profetului Azaria este o „compilaţie" din mai mulţi alţi profeţi (Os. 3,4; 5,15; Ier. 29,13-14; Zah. 8,10; Is. 19,2). La v. 3, construcţia este neclară, deoarece o calchiază prea îndeaproape pe cea ebraică.

15,8 Manuscrisul *Vaticanus* oferă lecţiunea stranie Αδαδ. În schimb *Alexandrinus* are: Αζαριου. ♦ „a resfinţit": gr. ἐγκαινίζω, *litt.* „a reînnoi". „Reînnoirea" altarului presupunea purificarea şi consacrarea lui. *Cf.* şi nota 7,5.

Adad, profetul, s-a întărit şi a alungat urâciunile din tot pământul lui Iuda şi al lui Beniamin şi din cetăţile pe care le stăpânea în muntele lui Efraim şi a resfinţit altarul Domnului care se afla în faţa templului Domnului. [9] Apoi i-a chemat la adunare pe Iuda şi Beniamin şi pe cei veniţi din Efraim, şi din Manase, şi din Simeon care locuiau împreună cu el, pentru că i s-au alăturat mulţi din Israel, când au văzut că Domnul Dumnezeul lui este cu el. [10] Şi s-au adunat la Ierusalim în luna a treia din anul al cincisprezecelea al domniei lui Asa. [11] Şi el i-a jertfit Domnului, în ziua aceea, din prăzile pe care le aduseseră, şapte sute de vite şi şapte mii de oi şi capre. [12] Şi a făcut legământ să-L caute pe Domnul Dumnezeul părinţilor lor din toată inima şi din tot sufletul. [13] Şi tot [omul] care nu-L va căuta pe Domnul Dumnezeul lui Israel să moară, de la cel mai tânăr la cel mai bătrân, bărbat sau femeie. [14] Şi au jurat întru Domnul, cu glas mare şi [în sunet] de trâmbiţe şi de corn. [15] Şi s-au bucurat toţi cei din Iuda de jurământ, pentru că au jurat din tot sufletul şi L-au căutat cu toată bunăvoinţa; şi Domnul a fost aflat de ei şi le-a dat linişte de jur împrejur. – [16] Chiar şi pe Maacha, mama lui, a oprit-o să-i mai slujească Astartei şi a dărâmat idolul şi i-a dat foc la pârâul Kedron. [17] Numai înălţimile nu au fost desfiinţate, căci încă mai erau în Israel. Dar inima lui Asa a fost deplină în toate zilele lui. [18] Şi a adus lucrurile sfinte ale lui David, părintele său, şi lucrurile sfinte ale Casei Domnului Dumnezeu, argint, şi aur, şi vase. [19] Şi n-a fost război împotriva lui Asa până în al treizeci şi cincilea an al domniei lui.

15,9 Refugiaţii dreptcredincioşi din triburile regatului Israel sunt numiţi aici προσήλυτοι, ca şi străinii apropiaţi de Israel. Statutul lor era, evident, diferit. E ciudată menţionarea lui Simeon, trib care îşi avea teritoriul la sud de Iuda şi care nu făcea parte din regatul lui Israel.

15,11 „Şi el i-a jertfit...": TM are „Şi ei au jertfit...".

15,12 „a făcut legământ": *litt.* „a intrat în legământ": TM are „au intrat în legământ". Expresia se poate referi la o ceremonie de reînnoire a Legământului.

15,14 „trâmbiţe": gr. σάλπιγξ denumeşte un instrument de suflat drept, din metal, folosit exclusiv în scop sacru, câtă vreme κερατίνη, „cornul" încovoiat, avea şi utilizări profane.

15,15 „din tot sufletul": TM are „din toată inima".

15,16 Maacha nu este propriu-zis mama lui Asa, ci bunica lui. TM spune că Asa a lipsit-o de titlul (şi privilegiile) de „regină-mamă", din pricina idolatriei ei: înlăturarea acesteia din poziţia oficială este un indiciu al radicalismului restauraţiei religioase înfăptuite de Asa. ♦ Pârâul Kedron a servit în mai multe rânduri ca loc de depozitare pentru rămăşiţele obiectelor de cult păgâne.

15,19 Afirmaţia din acest verset o contrazice pe cea de la 3Rg. 15,16 („a fost război între Asa şi Baasa în toate zilele").

16 [1] Dar în anul al treizeci şi optulea al domniei lui Asa, s-a ridicat Baasa, regele Israelului, asupra lui Iuda şi a întărit [cetatea] Rama, ca să nu se mai poată ieşi şi intra la Asa, regele din Iuda. [2] Şi Asa a luat aur şi argint din vistieriile Casei Domnului şi ale casei regelui şi le-a trimis la fiul lui Ader, regele Siriei, care locuia în Damasc, zicând: [3] „Fă un legământ între mine şi tine, între tatăl meu şi tatăl tău. Iată, ţi-am trimis aur şi argint; vino şi risipeşte-l de la mine pe Baasa, regele lui Israel, ca el să plece de la mine." [4] Şi fiul lui Ader a ascultat de regele Asa şi a trimis căpeteniile oştirii sale asupra cetăţilor lui Israel şi a lovit cetăţile Ion, şi Dan, şi Abelmain şi toate împrejurimile lui Neftali. [5] Şi a fost aşa: când a auzit Baasa, a lăsat zidirea cetăţii Rama şi şi-a încetat lucrarea. [6] Şi regele Asa a luat pe toţi cei din Iuda şi a luat pietrele din Rama şi lemnele ei, pe care le clădise Baasa, şi a zidit cu ele Gabae şi Maspha. – [7] În vremea aceea, a venit Anani profetul la Asa, regele din Iuda, şi i-a zis: „Pentru că ţi-ai pus încrederea în regele Siriei şi nu te-ai încrezut în Domnul Dumnezeul tău, de aceea a scăpat oştirea Siriei din mâna ta. [8] Oare etiopienii şi libienii nu aveau oştire multă şi îndrăzneaţă şi călăreţi o mulţime? Şi pentru că ţi-ai

---

15,19-16,1.2 Indicaţia cronologică este aici deficitară, întrucît Baasa (ebr. *Baʿšā'*) a domnit în Israel numai 25 de ani, iar urcarea la tron a lui Baasa s-a petrecut la un an sau doi după întronarea lui Asa, adică în jur de 910 î.H. Prin urmare, prima cifră plauzibilă este 25, nu 35, iar a doua mai degrabă 26 decât 38, războiul având loc în ultimul an al domniei lui Baasa. ♦ Rama era o localitate situată pe o înălţime în Beniamin, lângă Bethel, la nord de Ierusalim. Fortificarea cetăţii de către suveranul din Israel a dus la strangularea rutei comerciale care lega Ierusalimul de Israel şi la îngrădirea libertăţii de acţiune politico-militară a regelui din Iuda. ♦ „fiul lui Ader": TM are: Ben-Hadad. Traducătorii LXX au tradus prima parte a numelui, iar în a doua au citit *r* în loc de *d* (în alfabetul ebraic aceste litere fiind foarte asemănătoare). E vorba de primul suveran al regatului arameu din Damasc dintr-o succesiune de trei (cca 900-860 î.H.).

16,3 Existenţa unui tratat anterior de alianţă între regatul arameu al Damascului şi Iuda este menţionată în scrisoarea lui Asa către „fiul lui Ader" şi la 3Rg.15,19. ♦ „risipeşte-l de la mine": TM are „rupe legământul tău cu *Baʿšā'*, ca el să plece..."

16,4 Trupele „fiului lui Ader" folosesc tehnica diversiunii şi atacă Israelul în partea nordică. ♦ „toate împrejurimile lui Neftali": TM are „toate depozitele de provizii din cetăţile lui N."

16,6 „Gabae": TM are *Gebhaʿ*. Cetate situată la 11 km nord de Ierusalim şi 5 km de Gibea, cu care nu trebuie confundată. ♦ „Maspha": TM are *Mifpāh*, cetate din Beniamin, în apropiere de Gabaon şi şi de Rama.

16,7 „profetul": TM are „văzătorul".

pus încrederea în Domnul, El i-a dat în mâinile tale. [9] Căci ochii Domnului se uită peste tot pământul, ca să întărească orice inimă deplin [întoarsă] către El. Aici ai greşit: de acum vei avea parte de război." [10] Şi s-a mâniat Asa pe profet şi l-a aruncat în temniţă, căci s-a înfuriat. Şi Asa a asuprit poporul în vremea aceea.

[11] Iată, întâmplările lui Asa, cele dintâi şi cele din urmă, sunt scrise în Cartea regilor lui Iuda şi ai lui Israel. [12] În anul al treizeci şi nouălea al domniei lui, Asa s-a îmbolnăvit de picioare, s-a îmbolnăvit rău de tot. Şi [nici] în boala lui, nu L-a căutat pe Domnul, ci pe doctori. [13] Şi s-a culcat Asa alături de părinţii săi şi a murit în anul al treizeci şi nouălea al domniei sale, [14] şi l-au îngropat în mormântul pe care şi-l săpase în cetatea lui David şi l-au aşezat pe un pat, [pe care] l-au umplut cu aromate şi cu felurite miruri înmiresmate şi i-au făcut o înmormântare de pomină.

17 [1] Şi Iosaphat, fiul său, a ajuns rege în locul lui. Iosaphat s-a întărit împotriva lui Israel. [2] Şi a pus oştire în toate cetăţile întărite ale lui Iuda şi a aşezat căpetenii în toate cetăţile lui Iuda şi în cetăţile lui Efraim, pe care le

---

16,9 „ai greşit": gr. ἠγνόηκας. Verbul grec ἀγνοέω, „a nu înţelege", „a nu pricepe", ajunge să însemne „a greşi din neştiinţă". Unii (de ex. Brenton) îi atribuie aici sensul de „a acţiona fără judecată/necugetat", ca şi ebr. *sākal* pe care îl traduce, deoarece pedeapsa divină nu întârzie să se manifeste.

16,10 Nu e clar dacă represaliile asupra poporului i-au vizat pe toţi iudeii sau numai pe o parte din ei, şi anume pe partizanii profetului aruncat în închisoare. Dubiul comentatorilor se întemeiază pe folosirea unei construcţii de sorginte ebraică pentru exprimarea obiectului: ἐν τῷ λαῷ, în locul formulei greceşti obişnuite, cu acuzativul, λαόν. TM are „din popor".

16,12 Asa persevereză în greşeală: păcatul nu este că merge la doctori, ci că nu îl caută pe Dumnezeu.

16,13 „al treizeci şi nouălea": TM are „al patruzeci şi unulea".

16,14 Mai multe cuvinte din versetul de faţă şi compararea cu TM i-au condus pe unii comentatori la concluzia, greşită, că Asa ar fi fost incinerat. Κλίνη („pat") denumea obişnuita năsălie; ἐκφορά însemna iniţial acţiunea de „a purta cadavrul la rug", dar termenul s-a adaptat la realităţile diferite ale universului biblic, însemnând şi „convoi funebru, înmormântare". ♦ „i-au făcut o înmormântare de pomină": *litt.* „i-au făcut o înmormântare foarte mare". TM are „s-a aprins pentru el un foc foarte mare."

17,1 Iosaphat, fiul lui Asa, a fost al patrulea rege al lui Iuda şi a domnit între 870/873-846/849 î.H. Cronicarul subliniază din primul verset intenţiile iniţial războinice ale noului rege faţă de regatul apostat al lui Israel.

17,2 Iosaphat instalează în cetăţile defensive din Iuda garnizoane permanente.

cucerise Asa, tatăl său. [3] Şi Domnul era cu Iosaphat, pentru că el a mers pe căile dintâi ale tatălui său şi n-a căutat idolii, [4] ci L-a căutat pe Domnul Dumnezeul tatălui său; a umblat după poruncile tatălui său şi nu după faptele lui Israel. [5] Şi Domnul a îndreptat domnia prin el. Şi întregul Iuda i-a dat daruri lui Iosaphat şi el a dobândit bogăţie şi slavă multă. [6] Şi inima lui s-a înălţat pe calea Domnului şi a desfiinţat chiar şi înălţimile şi dumbrăvile de pe pământul lui Iuda. [7] Şi în anul al treilea al domniei lui, i-a trimis pe mai-marii lui şi pe fiii vitejilor, pe Abdia, şi pe Zaharia, şi pe Nathanael, şi pe Michaia, să dea învăţătură în cetăţile lui Iuda [8] şi împreună cu ei [erau] leviţii Samuia, şi Nathania, şi Zabdia, şi Asiel, şi Semiramoth, şi Ionathan, şi Adonia, şi Tobia şi, împreună cu ei, preoţii Elisama şi Ioram; [9] şi au dat învăţătură în Iuda, având cu ei Cartea Legii Domnului; şi au mers prin cetăţile lui Iuda şi au învăţat poporul. [10] Şi a fost spaimă mare de la Domnul peste toate domniile pământului din jurul lui Iuda şi nu s-au luptat cu Iosaphat. [11] De la străini i se aduceau lui Iosaphat daruri şi argint şi danii, iar arabii îi aduceau berbeci, şapte mii şapte sute. [12] Lui Iosaphat îi mergea din ce în ce mai bine şi a zidit în Iudeea aşezări şi cetăţi întărite. [13] Şi avea multe lucrări în Iudeea şi războinici puternici şi tari în Ierusalim.

17,3 „căile dintâi ale tatălui său": TM are „căile cele dintâi ale părintelui său, David" – text surprinzător pentru că David i-a fost fidel lui Dumnezeu toată viaţa. De aceea s-a presupus că textul corect este cel tradus de LXX.

17,4 „poruncile tatălui său": TM are „şi în poruncile Lui a umblat" ♦ „Israel" se referă aici la regatul de nord şi la suveranul său.

17,6-7 Programul de reforme religioase al lui Iosaphat îl întrece în amploare pe cel al lui Asa: pe lângă îndepărtarea altarelor de pe înălţimi, operă pe care tatăl său nu a apucat să o ducă la bun sfârşit, regele din Iuda se preocupă şi de educarea religioasă directă a poporului. Verbul grec utilizat este διδάσκειν. ♦ „fiii vitejilor": LXX a tradus, probabil, astfel antroponimul ebr. *Ben-Ḥayil*.

17,8 La lista leviţilor, TM are în plus *Tōbh 'Adhōnīyāh*.

17,9 Informaţia din verset nu se regăseşte în 3Rg. De altfel, trimiterea în misiune a unui grup de leviţi, preoţi şi laici, având cu ei Cartea Legii pe care să o explice poporului este o realitate care corespunde mai probabil epocii Cronistului, când se dezvoltă rolul leviţilor de a da învăţătură (*cf.* 2Ezr. 7,25; 18,1-12).

17,10 „spaimă mare": vezi nota la 14,13.

17,11 „daruri": gr. δῶρα. Darurile în natură pe care le primeşte Iosaphat sunt dublate de un tribut în argint: gr. ἀργύριον καί δόματα. Valoarea vagă a substantivului δόμα faţă de mai concretul δῶρον ar sugera această interpretare. ♦ Numărul de berbeci pe care arabii îi aduceau lui Iosaphat pare exagerat. Flavius Iosephus, *AI* 8,15.2, vorbeşte de 360 de miei şi tot atâţia iezi. ♦ TM are în plus „şi şapte mii şapte sute de ţapi".

[14] Acesta este numărul lor, după casele lor părinteşti: din Iuda, căpetenii peste mii: Ednas căpetenia şi, împreună cu el, oameni tari în putere, trei sute de mii. [15] După el, mai-marele Ioanan şi, împreună cu el, două sute optzeci de mii. [16] După el, Amasia al lui Zachri, cel zelos pentru Domnul, şi, împreună cu el, două sute de mii tari în putere. [17] Şi din Beniamin, Eliada, tare în putere şi, împreună cu el, arcaşi şi purtători de scuturi mici, două sute de mii. [18] După el, Iozabad şi, împreună cu el, o sută optzeci de mii de puternici la război. [19] Aceştia erau în slujba regelui, în afară de cei pe care regele îi aşezase în cetăţile întărite din tot pământul Iudeii.

18 [1] Iosaphat a dobândit bogăţie şi slavă multă şi s-a încuscrit cu casa lui Achaab. [2] Şi s-a coborât, după câţiva ani, la Achaab în Samaria, iar Achaab a jertfit, în cinstea lui şi a poporului care era cu el, oi şi vite multe şi l-a amăgit să meargă împreună cu el împotriva cetăţii Ramoth din Galaad. [3] Achaab, regele lui Israel, a zis către Iosaphat, regele lui Iuda: „Vino cu mine la Ramoth din Galaad!" Şi el i-a zis: „Cum sunt eu, aşa şi tu; şi cum e poporul tău, aşa e şi poporul meu împreună cu tine la război!" [4] Şi Iosaphat

---

17,16 „zelos": προθυμούμενος. O altă posibilă traducere ar fi „voluntar", însă varianta noastră insistă pe zelul pe care războinicul îl arată în slujba Domnului. Amasias nu este pur şi simplu un voluntar, în sensul modern al termenului, în armata lui Iuda.

17,19 Războinicii enumeraţi aici fac parte din corpul de armată imediat subordonat regelui, la Ierusalim.

18 Corespunde cu 3Rg. 22,1-35.

18,2 Înţelegerea cu Iosaphat s-a încheiat spre sfârşitul domniei lui Achaab, la trei ani după ultimul război cu Siria. Alianţa propriu-zisă, anterioară, nu-i implica numai pe suveranii din Iuda şi Israel, ci şi pe regii din ţinuturile învecinate, inclusiv Damascul, împotriva invaziei împăratului Salmanasar al Asiriei (853 î.H.). Înţelegerea cu Iosaphat împotriva Siriei survine după retragerea lui Salmanasar III. ♦ „a coborât": gr. κατέβη. Verbul comportă multiple interpretări. Una ar fi de ordin strict geografic: Samaria este situată la o altitudine mai mică, la câmpie, faţă de Ierusalim. Alta, de ordin simbolic: Cronistul ar insista asupra legitimităţii religioase şi politice a Ierusalimului faţă de Samaria, capitală recentă a unui stat apostat. ♦ Rammothul Galaadului era o cetate strategică din teritoriul lui Gad, la est de Iordan, servind ca avanpost în conflictul siro-israelit. A fost menţionat ca cetate de scăpare în Deut. 4,43 şi Iis. Nav. 20,8 (sub numele „Aremoth").

18,3 Iosaphat propune ca alianţa să se încheie de pe poziţii de egalitate.

18,4 „a căuta": gr. ζητέω. Sensul precis este, în acest context, „a consulta, a întreba". Am lăsat însă versiunea literală pentru că la 2Par. 18,6 traducătorul LXX foloseşte ἐπιζητέω, pe care l-am tradus prin „a întreba".

a [mai] zis către regele lui Israel: „Caută-L însă astăzi pe Domnul." [5] Şi regele lui Israel i-a adunat pe profeţi, patru sute de bărbaţi, şi le-a zis: „Să mă duc în Ramothului din Galaad la război ori să mai zăbovesc?" Şi au zis: „Suie-te şi Dumnezeu îl va da în mâinile regelui." [6] Şi Iosaphat a zis: „Nu se mai află pe aici vreun profet al Domnului pe care să îl întrebăm?" [7] Şi regele lui Israel a zis către Iosaphat: „Mai este un om prin care Îl putem căuta pe Domnul, dar îl urăsc, pentru că nu-mi profeţeşte de bine, ci, în toate zilele lui, [numai] de rău: acesta e Michaia, fiul lui Iemla". Şi Iosaphat a zis: „Să nu vorbească regele aşa!" [8] Şi a chemat regele lui Israel un eunuc şi i-a zis: „Repede, [adu-l pe] Michaia, fiul lui Iemla." [9] Iar regele lui Israel şi Iosaphat, regele lui Iuda, aşezaţi fiecare pe tronul său şi îmbrăcaţi cu mantii, au stat în locul larg din faţa porţii Samariei şi toţi profeţii profeţeau înaintea lor. [10] Şi Sedekia, fiul lui Chanana, şi-a făcut nişte coarne de fier şi a zis: „Aşa vorbeşte Domnul: «Cu acestea vei împunge Siria, până se va sfârşi.»" [11] Şi toţi profeţii profeţeau astfel, zicând: „Suie-te la Ramoth din Galaad şi îţi va merge bine, căci Domnul îl va da în mâinile regelui." [12] Solul care plecase să-l cheme pe Michaia i-a grăit, zicând: „Iată, profeţii au grăit într-un glas de bine pentru rege. Să fie şi cuvintele tale ca ale unuia dintre ei, şi să grăieşti de bine." [13] Dar Michaia a zis: „Viu este Domnul: orice îmi va spune Dumnezeu, aceea voi grăi." [14] Şi a venit dinaintea regelui şi regele i-a zis: „Michaia, oare să mă duc împotriva Ramothului din Galaad, la război ori să mai zăbovesc?" Şi acela a zis: „Suie-te şi-ţi va merge bine: vor fi daţi în mâinile voastre." [15] Şi regele i-a zis: „De câte ori să te jur să-mi grăieşti numai adevărul în numele Domnului?" [16] Şi el a zis: „I-am văzut pe [cei din] Israel risipiţi prin munţi, ca oile care nu au păstor.

18,8 „eunuc": gr. εὐνοῦχος. TM are *sārîs*. Cuvântul ebraic are o etimologie incertă, fiind probabil derivat de la un termen asirian care însemna „cel care este cap [pentru rege]". Semnificaţia originară este „curtean, funcţionar regal". Abia un sens secundar din ebraică indică faptul că aceşti oameni de încredere ai regelui erau şi castraţi. E greu de stabilit în ce măsură diversele ocurenţe ale termenului εὐνοῦχος din LXX întrunesc ambele sensuri.

18,10 Coarnele simbolizau puterea. Sedekia, profetul fals, încerca astfel să-şi convingă şi să-şi încurajeze suveranul. Utilizarea unui „material auxiliar" în reprezentaţia profetică era un fapt destul de frecvent, dacă ne gândim de exemplu la Ieremia purtând un jug pe gât.

18,14 În ciuda îndârjirii sale, Michaia se mulţumeşte, în primă instanţă, să spună ce vrea să audă regele. Indicaţia de scenă lipseşte, dar tonul ironic al profetului este imediat înţeles de suveran, aşa cum rezultă în continuare.

18,15 „să te jur": *i.e.* „să te leg prin jurământ".

Şi a zis Domnul: «Nu au căpetenie! Să se întoarcă fiecare la casa lui în pace.»" [17] Şi regele lui Israel a zis către Iosaphat: „Nu ţi-am spus eu că nu-mi profeţeşte de bine, ci numai de rău?" [18] Şi [Michaia] a zis: „Nu-i aşa! Ascultaţi cuvântul Domnului! L-am văzut pe Domnul şezând pe tronul Său şi toată oştirea cerului stând de-a dreapta şi de-a stânga Lui. [19] Şi a zis Domnul: «Cine-l va înşela pe Achaab, regele lui Israel, ca să se suie şi să cadă în Ramoth Galaad?» Şi unul grăia într-un fel şi altul grăia într-alt fel. [20] Şi a ieşit duhul şi a stat în faţa Domnului şi a zis: «Eu îl voi înşela.» Şi Domnul a zis: «În ce fel?» [21] Şi a zis: «Voi merge şi voi fi duh mincinos în gura tuturor profeţilor lui.» Şi [Domnul] a zis: «Vei înşela şi vei izbândi. Du-te şi fă aşa!» [22] Iar acum, iată, Domnul a pus duh mincinos în gura tuturor acestor profeţi ai tăi, şi Domnul a grăit de rău asupra ta." [23] Atunci Sedekia, fiul lui Chanana, s-a apropiat şi l-a lovit pe Michaia peste obraz şi i-a zis: „Pe ce cale s-a furişat duhul Domnului de la mine, ca să-ţi grăiască?" [24] Şi Michaia a zis: „Iată, vei vedea în ziua în care vei intra în tainiţa tainiţei ca să te ascunzi." [25] Şi regele lui Israel a zis: „Luaţi-l pe Michaia şi duceţi-l înapoi la Emer, căpetenia cetăţii, şi la Ioas căpetenia,

---

18,18 „oştirea cerului" (gr. δύναμις οὐρανοῦ) este alcătuită din fiinţe îngereşti. În scrierile profetice şi apocaliptice, expresia este pusă în legătură cu atributul divin, Sabaoth, „Domnul oştirilor".

18,21 „vei izbândi": verbul δύναμαι primeşte aici toate cele trei sensuri: „a primi puterea", „a duce la bun sfârşit o însărcinare" şi „a vorbi convingător". Dumnezeu îşi investeşte duhul cu putere (δύναμις), ca acesta să reuşească în misiunea asumată, adică să-l convingă pe rege. ♦ Această scenă din vedenie este, de bună seamă, o interpretare populară a evenimentului.

18,22 Michaia dezvăluie planul lui Dumnezeu: profeţii spun de bine, dar *de fapt* Dumnezeu are alte planuri.

18,23 Lovitura peste obraz arăta că Michaia este mincinos. Flavius Iosephus, *AI.* 8,15,4, explică pe larg gestul lui Sedekia, falsul profet: acesta îl acuză pe Michaia de minciună şi, pentru a-şi întări acuzaţia, îl loveşte pe cel dintâi peste falcă. Sedekia susţine că fapta aceasta nu ar fi trecut nedepsită pe loc dacă Michaia ar fi spus adevărul şi invocă aici întâmplarea relatată la 3Rg. 13,4: lui Ieroboam i-a paralizat mâna în clipa în care a vrut să îl lovească pe un profet. ♦ „s-a furişat": gr. παρῆλθεν. Verbul παρέρχομαι înseamnă pur şi simplu „a trece pe lângă". Aici însă, construcţia specială cu genitivul (παρ'ἐμοῦ) indică faptul că duhul adevărului îl părăseşte pe Sedekia, ca să intre în Michaia. Având în vedere importanţa scripturistică a verbului în cauză, pe de o parte, şi concreteţea enunţului de faţă, pe de altă parte, am păstrat în traducere verbul românesc „a se furişa", schimbându-i însă regimul prepoziţional.

18,25 „duceţi-l înapoi": expresia lasă să se înţeleagă că profetul mai stătuse în închisoare şi înainte.

fiul regelui, [26] şi spune-i: Aşa zice regele: «Aruncaţi-l pe acesta în temniţă şi să aibă drept hrană pâinea strâmtorării şi apa strâmtorării, până când mă voi întoarce cu pace.»" [27] Şi Michaia a zis: „Dacă într-adevăr te vei întoarce cu pace, n-a grăit Domnul prin mine: ascultaţi, voi, toate popoarele!"

[28] Apoi regele lui Israel şi Iosaphat, regele lui Iuda, s-au suit la Ramoth din Galaad. [29] Şi regele lui Israel a zis către Iosaphat: „Am să mă ascund [sub alte veşminte] şi am să intru în luptă, iar tu îmbracă veşmântul meu." Şi regele lui Israel s-a ascuns [sub alte veşminte] şi a intrat în luptă. [30] Regele Siriei poruncise căpeteniilor carelor ce erau cu el, zicând: „Nu luptaţi nici cu mic, nici cu mare, ci numai cu regele lui Israel." [31] Şi a fost aşa: când l-au văzut căpeteniile carelor pe Iosaphat, au zis: „[Acesta] este regele lui Israel" şi l-au înconjurat, ca să se lupte [cu el]. Dar Iosaphat a strigat şi Domnul l-a scăpat şi Dumnezeu i-a îndepărtat de la el. [32] Şi a fost aşa: când au văzut căpeteniile carelor că [acela] nu era regele lui Israel, s-au îndepărtat de la el. [33] Dar un bărbat [şi-] a întins arcul şi, ţintind bine, i-a străpuns regelui lui Israel pieptul chiar prin mijloc. Atunci [Achaab] i-a zis vizitiului: „Întoarce-ţi mâna şi scoate-mă din luptă, căci sunt rănit." [34] Şi

---

18,26 Schimbarea persoanei verbelor de la un verset la celălalt (a doua plural în 2Par.18,25: „luaţi": gr. λάβετε, în a doua singular în 18,26: „spune": gr. ἐρεῖς), precum şi prezenţa verbului ἀποστρέφω, „a duce înapoi", dovedesc că regele i se adresează slujbaşului trimis să-l aducă din închisoare pe Michaia (*cf.* 2Par. 18,8). Aceeaşi interpretare şi la Flavius Iosephus, *AI* 8,15,4.

18,27 Ultimele cuvinte ale lui Michaia, fiul lui Iemla, „ascultaţi, toate popoarele" sunt primele cuvinte ale profeţiei lui Michaia din Moreşet (LXX Μορασθι), profet care a trăit la un secol după fiul lui Iemla. Pasajul corespunzător din 3Rg. 22,28 nu conţine această invocaţie şi, în contextul din 2Par., ea este cel puţin stranie. Ultimele două argumente au condus la ipoteza că invocaţia din 2Par. a fost adăugată ulterior primei redactări şi se datorează omonimiei celor doi profeţi.

18,29 „tu îmbracă veşmântul meu": TM are „tu îmbracă-ţi veşmintele tale". Desfăşurarea evenimentelor sugerează că versiunea LXX (sau textul ebraic care a stat la baza ei) e mai logică.

18,30 Flavius Iosephus, *AI* 8,15,5, relatează că sirienii, ascultându-şi suveranul, nu au omorât pe nimeni, deşi lupta a durat toată ziua.

18,33 „(ţintind) bine": TM are *l^e-tummō*, care poate însemna fie „în nevinovăţia lui", „simplitate", fie, cum a înţeles LXX, „la perfecţie". ♦ „i-a străpuns... mijloc": *litt.* „l-a străpuns pe regele lui Israel între plămân şi platoşă". La fel şi la 3Rg. 22,33.

18,34 Înteţirea luptei îl împiedică pe rege să se retragă dintr-o bătălie în care exemplul personal era esenţial. 2Par. nu mai relatează, ca pasajul corespondent din 3Rg. 22,37-38, întoarcerea la Samaria şi împlinirea profeţiei lui Ilie din 3Rg. 20,24.

lupta s-a întors în ziua aceea, iar regele lui Israel a stat în car, până seara, împotriva Siriei, şi a murit la apusul soarelui.

19 [1] Şi Iosaphat, regele lui Iuda, s-a întors cu pace la casa lui, la Ierusalim. [2] Şi i-a ieşit în întâmpinare Iu, [fiul] lui Anani profetul, şi i-a zis: „Rege Iosaphat, ajuţi tu oare pe un păcătos, sau te-ai împrietenit cu cel urât de Domnul? De aceea a fost asupra ta mânia de la Domnul. [3] Totuşi s-au găsit în tine şi lucruri bune, pentru că ai desfiinţat dumbrăvile de pe pământul lui Iuda şi ţi-ai îndreptat inima ca să-L cauţi pe Domnul." [4] Şi Iosaphat a locuit în Ierusalim, şi a ieşit din nou în popor, din Bersabea până la muntele Efraim, şi i-a întors spre Domnul Dumnezeul părinţilor lor. [5] Şi a pus judecători în toate cetăţile întărite ale lui Iuda, din cetate în cetate, [6] şi a zis judecătorilor: „Vedeţi ce faceţi, fiindcă nu pentru om judecaţi voi, ci pentru Domnul şi cu voi [sunt] cuvintele judecăţii. [7] Şi acum, să fie frica de Domnul asupra voastră şi să păziţi şi să împliniţi, pentru că la Domnul Dumnezeul nostru nu este nedreptate, nici părtinire, nici luare de mită." [8] Căci în Ierusalim Iosaphat a pus pe [unii dintre] preoţi şi leviţi şi capi de familie ai lui Israel [să ţină] judecata Domnului şi să-i judece pe locuitorii din Ierusalim. [9] Şi le-a poruncit, zicând: „Aşa să faceţi: cu frică de Domnul, cu adevăr şi cu inimă deplină. [10] Şi oricine vine la voi dintre fraţii voştri

---

19,3 „lucruri": gr. λόγοι. Termenul grecesc însumează cuvintele regelui şi faptele acestuia. ♦ „ai desfiinţat": TM are „ai ars".

19,4 Iosaphat pleacă din Ierusalim („iese în popor", adică în ţară), într-un nou efort de convertire a populaţiei la religia oficială şi de consolidare a reformei juridice implicite. ♦ Pluralul pronumelor din a doua propoziţie reia singularul colectiv al termenului „popor" (λαός) din prima propoziţie.

19,6 „cu voi [sunt] cuvintele judecăţii": TM are *litt.* „cu voi în cuvintele judecăţii", ceea ce a dus la explicitări de tipul „... (Domnul) care este/ca să fie cu voi, când daţi sentinţe" (BJ, TOB). ♦ „cuvintele judecăţii": gr. λόγοι κρίσεως, adică sentinţele.

19,7 Garanţia unei judecăţi drepte este „frica de Dumnezeu" (φόβος θεοῦ). ♦ „părtinire": gr. θαυμάσαι πρόσωπον (*litt.* „a respecta/admira faţa [omului]"). De fapt, Iosaphat le cere judecătorilor să fie imparţiali şi neimpresionabili.

19,8 Prin „judecata Domnului", comentatorii înţeleg o curte supremă de justiţie. Iosaphat întemeiază la Ierusalim un asemenea organism judiciar, prezidat de autorităţi sacerdotale, care să rezolve cauzele rămase nerezolvate în tribunalele din provincie.

19,9 „inimă deplină", *i.e.* cu integritate.

19,10 Expresia „fraţii voştri" îi desemnează, după unii comentatori, pe colegii judecători de rang inferior din provincii, nu direct pe împricinaţi. Înalta curte de justiţie avea prin urmare un important rol consultativ. ♦ „între sânge şi sânge": se referă la pricinile de

locuitori în cetăţile lor, pentru judecată între sânge şi sânge, între rânduială şi poruncă, îndreptări şi hotărâri, voi să alegeţi pentru ei, ca să nu păcătuiască împotriva Domnului şi să nu fie mânia Lui asupra voastră şi a fraţilor voştri. Aşa să faceţi şi să nu păcătuiţi. [11] Şi, iată, Amaria preotul va fi mai-marele peste voi în toate pricinile Domnului, iar Zabdia, fiul lui Ismael, mai-marele peste casa lui Iuda, pentru toate pricinile regelui, iar scribii şi leviţii vor fi dinaintea voastră. Fiţi tari şi împliniţi, şi Domnul să fie cu cel bun."

20 [1] După aceea, fiii lui Moab şi fiii lui Ammon şi, împreună cu ei, unii dintre minei au venit asupra lui Iosaphat cu război. [2] Şi au venit unii şi i-au dat de veste lui Iosaphat, zicând: „Vine asupra ta o mulţime numeroasă de dincolo de mare, din Siria, şi, iată, sunt [deja] în Asasanthamar (aceasta este Engaddi)." [3] Iosaphat s-a speriat şi s-a pus să-l caute pe Domnul şi a vestit post în întregul Iuda. [4] Şi s-a adunat Iuda ca să-L caute pe Domnul şi din toate cetăţile lui Iuda au venit să-L caute pe Domnul. [5] Şi Iosaphat s-a ridicat în adunarea lui Iuda din Ierusalim, în Casa Domnului, în faţa curţii

---

omor. ♦ „hotărâri": se referă, probabil, la jurisprudenţă, ca şi ebr. *miş^epāţīm*. Întreaga frază e un anacolut. Ea sună aşa în LXX: „Tot omul, judecata ce-a venit la voi, a fraţilor voştri care locuiesc în cetăţile lor, în mijlocul sângelui sânge şi în mijlocul hotărârii, şi al poruncii, şi al îndreptărilor, şi al judecăţilor veţi alege lor etc.".

19,11 „Pricinile Domnului" reprezintă cauzele religioase, iar „pricinile regelui", cauzele civile. ♦ „scribii şi leviţii": TM are un text oarecum neclar, care s-ar putea înţelege „leviţii ca scribi/judecători secundari".

20,1 Bătălia lui Iosaphat cu moabiţii şi ammoniţii este ulterioară alianţei cu Ioram, regele lui Israel, fiul lui Achab, împotriva moabiţilor (*cf.* 4Rg. 3). ♦ „mineii", gr. Μινναιοι: în TM *mē-hā-'ammōnīm*, „dintre ammoniţi", ceea ce nu are sens. Traducătorii restituie un etnonim nesigur „meoniţi/maoniţi" cu ajutorul LXX, punându-l în legătură cu toponimul *Ma'ān*, de la est de Petra, în Transiordania.

20,2 „dincolo de mare": este vorba despre Marea Moartă. ♦ „Engaddi": *'Ēyn-gedhī* (în TM) era o oază la vest de Marea Moartă, în teritoriul lui Iuda, loc ideal de refugiu, datorită terenului accidentat şi solului fertil. Şi David se ascunsese aici (1Rg. 24,1). Excavaţiile din 1949 au scos la lumină câteva fortăreţe în regiune. De aceea, „din Siria" (ebr. *'Aram*) nu are sens şi s-a propus emendarea în „din Edom": confuzia între 'RM şi 'DM este frecventă.

20,3 Prin postul instituit ocazional, Iosaphat cheamă la pocăinţă, dar mai ales speră să primească ajutorul şi călăuzirea lui Dumnezeu.

20,5 „Curtea cea nouă" era aceeaşi cu cea pomenită la 2Par. 4,9 drept „curtea mare", accesibilă oricui, chiar şi femeilor. Faţă de curtea Cortului instituită de Moise, curtea cea mare, făcută de Solomon, era o noutate. De aceea, „curtea cea nouă".

celei noi, [6] şi a zis: „Doamne, Dumnezeul părinţilor noştri, oare nu eşti Tu Dumnezeu în cer şi nu domneşti Tu peste toţi regii neamurilor şi nu în mâna Ta este puterea stăpânirii, încât nimic nu-Ţi poate sta împotrivă? [7] Oare nu eşti Tu Domnul care i-a nimicit pe locuitorii ţării acesteia din faţa poporului Tău Israel şi i-ai dat-o seminţiei lui Avraam, cel iubit de Tine, până în veac? [8] Şi s-au sălăşluit în ea şi au zidit în ea lăcaş sfânt pentru numele Tău, zicând: [9] «Dacă vin asupra noastră nenorociri, sabie, judecată, moarte, foamete, şi vom sta înaintea Casei acesteia şi înaintea Ta – pentru că numele Tău e peste Casa aceasta – şi vom striga către Tine din strâmtorarea [noastră], Tu ne vei auzi şi ne vei izbăvi.» [10] Şi acum, iată, fiii lui Ammon şi ai lui Moab şi [cei din] muntele Seir, pe la care nu i-ai îngăduit lui Israel să treacă atunci când au ieşit ei din pământului Egiptului, ci de la care s-au abătut şi nu i-au nimicit, [11] acum, iată, încearcă să ne scoată [şi] să ne alunge din moştenirea pe care ne-ai dat-o. [12] Doamne, Dumnezeul nostru, pe ei nu-i judeci? Căci noi nu avem tăria să ne împotrivim acestei mari mulţimi care vine asupra noastră şi nu vedem ce altceva să facem cu ei decât să ne îndreptăm ochii către Tine." [13] Şi întregul Iuda stătea înaintea Domnului, [chiar] şi copiii şi femeile lor. [14] Şi peste Oziel, fiul lui Zaharia, dintre fiii lui Banaias, dintre fiii lui Eleel al lui Manthania levitul, dintre fiii lui Asaph, a fost duhul Domnului în adunare [15] şi a zis: „Ascultaţi, voi toţi cei din Iuda şi locuitori din Ierusalim şi [tu], rege Iosaphat, aşa spune Domnul către voi: «Nu vă temeţi, nu vă înspăimântaţi în faţa acestei mari mulţimi, pentru că nu a voastră este lupta, ci a lui Dumnezeu. [16] Coborâţi

---

20,9 „judecată": gr. κρίσις. În tratatele de medicină elenistice are sensul de „boală grea". Desemnează „momentul decisiv al unei boli, punct critic, criză". TM are „judecată/osândă".

20,10 Muntele Seir se afla în teritoriul lui Edom (*cf.* Gen. 32,4). Locuitorii de acolo participă la alianţa ammoniţilor şi moabiţilor.

20,14 Acest Oziel nu mai apare în alt loc. Unii comentatori sunt de părere că strămoşul lui, Manthanias levitul, ar fi una şi aceeaşi persoană cu Nathanias de la 1Par. 25,2.

20,15 „luptă": gr. παράταξις. Cuvântul are o sferă semantică mai largă, însemnând iniţial „linie de bătaie" ca apoi să înglobeze orice fel de pregătire a luptei. Cuvântul sugerează că lupta intră în mai vastul plan divin.

20,16-17 Povârnişul Asas era o pantă situată la nord de *'Êyn Gedhî*. Toponimul Asas aminteşte de Asasanthamar (*'Êyn Gedhî*), de mai sus (2Par. 20,2). ♦ Deşertul Ieremiel, menţionat doar aici, poate fi un substitut pentru deşertul Thecoe sau, mai degrabă, o parte din acesta, situată la sud-est de Ierusalim, la vest de Marea Moartă şi la nord de *'Êyn Gedhî*. ♦ „Înţelegeţi aceasta": TM are „Veniţi şi staţi".

mâine asupra lor: iată, ei suie povârnişul Asas, şi voi îi veţi găsi la capătul râului din pustiul Ieremiel. [17] Nu voi aveţi de luptat. Înţelegeţi aceasta şi vedeţi că izbăvirea Domnului e cu voi, Iuda şi Ierusalim. Nu vă temeţi, nu vă înspăimântaţi să ieşiţi mâine în întâmpinarea lor şi Domnul [va fi] cu voi.»" – [18] Şi Iosaphat şi-a plecat faţa şi întregul Iuda şi locuitorii din Ierusalim au căzut înaintea Domnului, ca să se închine. [19] Şi s-au ridicat leviţii dintre fiii lui Caath şi dintre fiii lui Core ca să-L laude pe Domnul Dumnezeul lui Israel cu glas mare şi înalt.

[20] [Oamenii] s-au trezit în zori şi au ieşit spre pustiul Thecoe şi, când ieşeau, Iosaphat s-a oprit şi a strigat: „Ascultaţi-mă, voi cei din Iuda şi locuitori din Ierusalim! Încredeţi-vă în Domnul Dumnezeul vostru şi va fi după încrederea voastră; încredeţi-vă în profetul Lui şi vă va merge bine!" [21] Şi s-a sfătuit cu poporul şi a pus cântăreţii de psalmi şi de imnuri să mulţumească şi să laude cele sfinte, mergând înaintea oştirii. Şi ei ziceau:

„Lăudaţi-l pe Domnul, că în veac este mila Lui."

[22] Şi când au început ei lauda şi mulţumirea, Domnul i-a făcut pe fiii lui Ammon să se lupte cu cei din Moab şi cu cei din muntele Seir, care veniseră asupra lui Iuda, şi i-a pus pe fugă. [23] Şi fiii lui Ammon şi ai lui Moab s-au ridicat asupra locuitorilor din muntele Seir, ca să-i nimicească şi să-i stârpească. Şi când au isprăvit cu locuitorii din Seir, s-au ridicat unii împotriva celorlalţi, ca să se nimicească. [24] Şi a ajuns Iuda pe culmea de unde se vedea pustiul şi a privit şi a văzut mulţimea şi, iată, toţi erau morţi, căzuţi la pământ, şi nu scăpase nici unul. [25] Şi Iosaphat şi poporul lui s-au dus să-şi ia prăzile şi au găsit turme multe şi provizii, şi prăzi, şi vase de preţ şi le-au prădat. Şi a fost aşa: timp de trei zile au luat ei prăzi, căci erau

---

20,18 „şi-a plecat faţa": TM are „s-a prosternat cu faţa la pământ".

20,20 „în profetul": TM are „în profeţii".

20,22 Textul LXX este mai vag decât TM, unde se sugerează că Dumnezeu le-a trimis aliaţilor o provocare din exterior. Versetul următor descrie cu mai multă precizie evenimentele, pledează pentru o neînţelegere internă taberei aliate, fără însă a indica în mod specific o cauză sau măcar vreun pretext. Omiţând prezentarea cauzei, Cronistul insistă asupra intervenţiei providenţiale. ♦ „i-a pus pe fugă": gr. ἐτροπώθησαν (*litt.* „au fost puşi pe fugă").

20,24 „culmea de unde se vedea pustiul": gr. σκοπιά, adică „punct de observaţie". Am optat pentru această traducere spre a nu pierde cei doi poli semantici ai cuvântului: „punct de observaţie" şi „înălţime".

20,25 „şi le-au prădat": TM adaugă „de nu le mai puteau duce".

multe. [26] Şi în ziua a patra s-au adunat în Valea Binecuvântării, căci acolo L-au binecuvântat pe Domnul. De aceea au chemat locul acela „Valea Binecuvântării" până în ziua de astăzi. [27] Şi toţi cei din Iuda s-au întors la Ierusalim şi Iosaphat [mergea] în fruntea lor cu bucurie mare, pentru că Domnul le-a dat bucurie în faţa vrăjmaşilor lor; [28] şi au intrat în Ierusalim [cântând] din *nabla*, din *kinyra* şi trâmbiţe, până la Casa Domnului. [29] Şi a fost spaimă mare de la Domnul peste toate domniile pământului, când au auzit că Domnul [Însuşi] a luptat cu vrăjmaşii lui Israel. [30] Şi s-a făcut pace în domnia lui Iosaphat şi Dumnezeul lui i-a dat odihnă de jur împrejur.

[31] Iosaphat era de treizeci şi cinci de ani când a ajuns rege peste Iuda şi a domnit douăzeci şi cinci de ani în Ierusalim. Şi numele mamei sale era Azuba, fiica lui Sali. [32] Şi a umblat pe căile tatălui său Asa şi nu s-a abătut din a făptui ce este drept înaintea Domnului. [33] Dar înălţimile mai erau încă – poporul nu-şi îndreptase de tot inima către Domnul Dumnezeul părinţilor lor. [34] Şi celelalte întâmplări ale lui Iosaphat, cele dintâi şi cele din urmă, iată, sunt scrise în Cuvintele lui Iu al lui Anani, care le-a scris în Cartea regilor lui Israel.

[35] După aceea Iosaphat, regele lui Iuda, i s-a alăturat lui Ochozia, regele lui Israel (şi acesta era un nelegiuit). [36] Şi s-a dus la acesta ca să facă nişte

---

20,26 „Valea Binecuvântării": TM are *b'rākkhāh*. A fost identificată cu actualul Wadi Bereikut, situat între Ierusalim şi Hebron, la vest de Thecoe.

20,31 „Iosaphat": TM adaugă „fiul lui *'Āsā'*".

20,34 Profetul Iu (Iehu în TM) al lui Anani consemnează în scris faptele şi cuvintele (λόγοι) regelui Iosaphat la început într-o cronică privată, simple „istorisiri" (λόγοι), pe care apoi o transcrie în cronica oficială (βιβλίον) a regatului lui Iuda. „Israel" este folosit aici coextensiv şi propagandistic pentru a desemna de fapt numai Regatul de Sud, al lui Iuda, singurul legitim în viziunea Cronistului.

20,36 Dacă se admite ipoteza că Tharsis desemna un loc, o ţară din bazinul mediteranean, eventual Spania, nu este clar cum vor fi ajuns până acolo corăbiile lui Iosaphat, construite în Gasiongaber (*'Ef'ōn-Gebher*), la Marea Roşie. Unii comentatori au propus ipoteza ocolirii Africii, alţii pe aceea a existenţei unor canale artificiale de comunicaţie între Marea Roşie şi Marea Mediterană, alţii au fost de părere că autorul va fi făcut o greşeală de redactare. Cea din urmă presupunere este puţin plauzibilă, având în vedere şi faptul că Tharsis era, în viziunea biblică, punctul terminus al călătoriei considerate cea mai dificilă şi mai lungă. ♦ Cronistul plasează la sfârşit relatarea alianţei dintre Iosaphat şi Ochozia, după formula consacrată ce rezumă domnia regelui şi indică sursele de inspiraţie istorică. Faptul acesta nu este, cu siguranţă, o scăpare a Cronistului sau o dovadă a originalităţii sale de ordin compoziţional. Expedierea în doar trei versete a unui act

corăbii, cu care să meargă la Tharsis; şi a făcut corăbiile în Gasiongaber.
37 Şi Eliezer, fiul lui Dodia din Marisa, a profeţit împotriva lui Iosaphat,
zicând: „Pentru că te-ai împrietenit cu Ochozia, Domnul ţi-a lovit lucrarea
şi ţi s-au sfărâmat corăbiile." Şi n-a putut să meargă la Tharsis.

21 [1] Iosaphat s-a culcat alături de părinţii săi şi a fost îngropat la un loc
cu părinţii săi, în cetatea lui David, şi Ioram, fiul său, a ajuns rege în locul
lui. [2] Şi acesta avea şase fraţi, fii ai lui Iosaphat: Azaria, şi Iiel, şi Zacharia,
şi Azaria, şi Michael, şi Saphatia. Toţi aceştia au fost fiii lui Iosaphat,
regele lui Iuda. [3] Şi tatăl lor le-a dat daruri multe, argint şi aur şi arme, şi
cetăţi cu ziduri în Iuda. Dar domnia i-a dat-o lui Ioram, pentru că acesta a
fost întâiul-născut. [4] Şi Ioram s-a ridicat la domnie şi s-a întărit şi i-a omorât
cu sabia pe toţi fraţii săi şi [pe unii] dintre căpeteniile lui Israel. [5] Ioram
avea treizeci şi doi de ani când a ajuns să domnească şi a fost rege la
Ierusalim vreme de opt ani. [6] Şi a umblat pe calea regilor lui Israel, cum

---

istoric important se datorează opţiunii politice a autorului, care nu vedea cu ochi buni alianţa lui Iuda, statul legitim al lui YHWH, cu regatul apostat al lui Israel.

21 Corespunde cu 4Rg. 8,16-24.

21,1 Ioram, al cincilea rege al lui Iuda, a domnit între cca 848-841 î.H. Domnia lui, compromisă de căsătoria cu Athalia, fiica regelui Achaab al Israelului, a fost marcată de importante pierderi teritoriale, prin revolta supuşilor edomiţi şi prin invaziile filistenilor şi arabilor.

21,2 În TM nu este precizat numărul fraţilor lui Ioram, dar apar uşoare diferenţe între *'Azar'yāh* şi *'Azar'yāhū*, de fapt variante ale aceluiaşi nume. LXX unifică numele celor doi fraţi sub forma „Azarias", indicând însă cu precizie numărul total al fiilor lui Iosaphat. ♦ „regele lui Iuda": TM are „regele lui Israel", în sensul pe care îl dă Cronistul acestui etnonim: adevăratul Israel, adică regatul de sud, cu capitala la Ierusalim.

21,3 Iosaphat putea să-şi desemneze pe oricare dintre fii ca succesor la domnie. Preferă însă varianta tradiţională şi îl alege pe Ioram, întâiul-născut, însă, pentru a aplana eventualele nemulţumiri ale celorlalţi fii, le oferă daruri şi posesiuni. ♦ „arme": TM are „giuvaeruri". ♦ Am tradus πόλεις τετειχισμένας prin „cetăţi cu ziduri", pentru a le deosebi de cetăţile de provizii, la rândul lor fortificate. Cronistul se referă aici la sistemul de cetăţi defensive fortificate din Iuda.

21,4 Comportamentul lui Ioram faţă de fraţii lui trebuie să se fi datorat unei anumite opoziţii a acestora. Unii comentatori preferă ipoteza unui conflict major de interese dinastice, alţii sunt de părere că opoziţia fraţilor lui Ioram ar fi avut motive religioase, întrucât noul rege al lui Iuda derapase de la tradiţia iahvistă, pe care o urmau, probabil, fraţii lui.

21,5 „opt ani": 848-841.

făcuse şi casa lui Achaab, căci o fiică a lui Achaab îi era nevastă; şi a făcut ce este rău înaintea Domnului. [7] Dar Domnul nu a voit nimicirea casei lui David, datorită legământului pe care îl făcuse cu David, căci îi spusese că-i va da o făclie, lui şi fiilor lui în toate zilele. [8] În zilele acelea, Edomul s-a rupt de Iuda şi [edomiţii] şi-au pus un rege peste ei. [9] Şi s-a dus Ioram împreună cu căpeteniile sale şi toată călărimea era cu el. Şi a fost aşa: s-a sculat noaptea şi i-a lovit pe edomiţii dimprejurul lui şi pe căpeteniile carelor, iar poporul a fugit la corturile sale. [10] Dar Edomul s-a rupt de Iuda până în ziua de astăzi. Şi Lomna s-a rupt de sub mâna lui tot în vremea aceea, pentru că el îl părăsise pe Domnul Dumnezeul părinţilor săi. [11] Căci el a făcut înălţimi în cetăţile lui Iuda şi i-a adus la curvie pe locuitorii din Ierusalim şi la rătăcire pe Iuda. [12] Şi i-a venit o scrisoare de la Ilie profetul, zicând: „Aşa vorbeşte Domnul Dumnezeul lui David, părintele tău: «Pentru că nu ai umblat pe calea lui Iosaphat, tatăl tău, şi pe căile lui Asa, regele lui

---

21,8 Flavius Iosephus, *AI* 9,5,1, arată că edomiţii l-au detronat mai întâi pe regele fidel lui Iuda şi apoi l-au instalat pe acest rege dizident. Aşa cum se arată la 3Rg. 22,47, în Edom nu exista un rege propriu-zis, ci un regent care recunoştea suveranitatea regelui de la Ierusalim.

21,9 Ioram a organizat un raid de pedepsire nocturn împotriva edomiţilor, care însă n-a avut rezultate pe termen lung. Regele de la Ierusalim, ezitând să pătrundă mai adânc în teritoriul inamic, a avut parte de o victorie nesemnificativă şi locală. ♦ „poporul": λαός desemnează şi în acest context „poporul sub arme" şi se referă, cel mai probabil, la edomiţii înfrânţi. ♦ „iar poporul a fugit la corturile sale": nu apare în TM.

21,10 Am tradus prin „dar" adversativ puternic conjuncţia καί de la începutul versetului. Ea face legătura între un enunţ cu înţeles concesiv (v.9: *„cu toate că* Ioram i-a bătut pe edomiţi") şi un enunţ asertiv simplu (v.10: *„totuşi* edomiţii sunt rupţi de Iuda"). ♦ „Lomna" (TM are *Libh^{e}nāh*), cetate din Sephela, cucerită de Iisus Nave (Iis. Nav. 10,29) şi dată preoţilor. Inspirată de exemplul edomiţilor, cetatea Libna şi ţinutul din vecinătatea ei (*cf.* Flavius Iosephus, *AI* 9,5,1) încearcă să-şi cucerească independenţa faţă de regatul iudeu.

21,11 „în cetăţile lui Iuda": TM are „pe munţii lui Iuda". ♦ „a adus la curvie": gr. ἐξεπόρνευσεν. Prin „curvie" se înţelege prostituţia de ordin spiritual, adică închinarea la idoli. Ceea ce nu exclude prostituţia sacră practicată în templele păgâne. ♦ „i-a adus la rătăcire": gr. ἀπεπλάνησεν. Am tradus astfel din motive de simetrie stilistică. Verbul are sens factitiv şi are semnificaţia concretă: „a duce pe un drum greşit", „a îndepărta de la calea cea bună".

21,12 Unii comentatori sunt de părere că scrisoarea a fost scrisă de Elisei, nu de Ilie (Ηλιας), aşa cum susţine versetul nostru, pentru că Ilie s-a ridicat la cer (*cf.* 4Rg. 2,1-11) înainte ca Ioram să se urce pe tron (4Rg. 8,16). Preferăm însă explicaţia talmudică, ce arată că Ilie a scris scrisoarea către Ioram înainte de urcarea la cer, sub inspiraţie profetică.

Iuda, [13] ci ai umblat pe căile regilor lui Israel şi ai adus la curvie pe Iuda şi pe locuitorii din Ierusalim, precum a preacurvit casa lui Achaab, şi i-ai omorât pe fraţii tăi, fiii tatălui tău, care erau mai buni decât tine, [14] iată, Domnul te va izbi cu lovitură puternică în poporul tău şi în fiii tăi şi în nevestele tale şi în tot avutul tău, [15] iar tu [vei cădea] la slăbiciune rea, la o boală de pântece, până când îţi vor ieşi măruntaiele de slăbiciune, de la o zi la alta.»" [16] Şi Domnul i-a sculat asupra lui Ioram pe Străini, pe arabi şi pe vecinii etiopienilor; [17] şi s-au ridicat asupra lui Iuda şi au pus stăpânire pe el şi au luat cu ei toată avuţia pe care au găsit-o în casa regelui, şi pe fiii şi fiicele lui. Şi lui nu i-a mai rămas alt fiu decât Ochozia, cel mai mic dintre fiii lui. [18] După toate acestea, Domnul l-a lovit cu o boală de pântece, care nu avea leac. [19] Şi a fost aşa din zi în zi şi, când a venit sorocul, în două zile i-a ieşit pântecele din pricina bolii şi a murit de slăbiciune rea. Şi poporul său nu i-a făcut o înmormântare ca înmormântarea părinţilor lui. [20] Avea treizeci şi doi de ani când a ajuns rege şi a domnit opt ani la Ierusalim. Şi s-a dus fără jale şi a fost îngropat în cetatea lui David, dar nu în mormintele regilor.

21,15 Am tradus μαλακία prin „slăbiciune" şi νόσος prin „boală", pentru a respecta nuanţele din textul grecesc. ♦ Expresia „de la o zi la alta": gr. ἐξ ἡμερῶν εἰς ἡμέρας poate fi interpretată şi ca „an după an" (*cf.* 1Rg. 1,3) şi „pentru multă vreme".

21,16 „arabi": aceiaşi arabi de la care Iosaphat primea tribut (2Par. 17,11). Cum Ioram s-a abătut de la calea tatălui său, Dumnezeu îi transformă pe foştii aliaţi în duşmani. Textul LXX este ἐπήγειρεν κύριος ἐπὶ Ιοραμ τοὺς αλλοφύλους καὶ τοὺς Αραβας καὶ τοὺς ὁμόρους τῶν Αἰτιόπων: „Domnul i-a stârnit împotriva lui Ioram pe filisteni şi pe arabi *şi* pe vecinii etiopienilor". Am preferat traducerea literală, menţinând conjuncţia copulativă „şi" între arabi şi vecinii etiopienilor, deşi Flavius Iosephus, *AI* 9,5,3, vorbeşte îndreptăţit despre arabii *din vecinătatea* etiopienilor. TM are *litt.* „arabii care sunt la mâna kuşiţilor", ceea ce poate însemna „vecini" sau „supuşi".

21,19 „sorocul, în două zile": *litt.* „sorocul zilelor două zile". Expresia temporală, aceeaşi ca la v.15, nu este clară. Vulg. vorbeşte de o perioadă de doi ani, LXX de una de două zile. Ţinând cont de informaţia de la v. 20 şi de TM (după doi ani), există posibilitatea ca traducătorii LXX să nu fi exprimat corect sensul expresiei ebraice originale. ♦ „nu i-a făcut o înmormântare ca înmormântarea...": TM are „n-a aprins pentru el foc precum făcuse...".

21,20 „jale": ἔπαινος (*litt.* „laudă, elogiu"). Cronistul se referă la doliul oficial şi la bocetele rituale care însoţeau înmormântarea unui rege israelit. Termenul grecesc este adaptat acestei realităţi de traducătorii LXX, pornind de la sensul clasic de discurs funebru.

22 [1] Locuitorii din Ierusalim l-au făcut rege pe Ochozia, fiul lui cel mic, în locul lui [Ioram], pentru că pe toţi cei mai mari îi omorâse ceata de tâlhari care venise asupra lor, arabii şi alimazonii. Şi a ajuns rege Ochozia, fiul lui Ioram, regele lui Iuda. [2] Ochozia avea douăzeci de ani când a ajuns rege şi a domnit un an în Ierusalim; iar numele mamei sale era Gotholia, fiica lui Ambri. [3] Şi acesta a umblat pe calea casei lui Achaab, pentru că mama sa îl sfătuia să păcătuiască. [4] Şi a făcut ce este rău înaintea Domnului, precum casa lui Achaab, pentru că, după moartea tatălui său, ei îi erau sfetnici, ca să-l nimicească; [5] şi a umblat după sfaturile lor. Şi s-a pornit împreună cu Ioram, fiul lui Achaab, la război împotriva lui Azael, regele Siriei, la Rama din Galaad, iar arcaşii l-au rănit pe Ioram. [6] Şi Ioram s-a întors la Iezrael ca să se vindece de rănile cu care îl loviseră sirienii la Rama, când se lupta cu Azael, regele Siriei. Şi Ochozia, fiul lui Ioram,

---

22 Corespunde cu 4Rg. 8,25-29 şi 9,21-29.

22,1 Ochozia, fiul cel mai mic al lui Ioram, a fost al şaselea rege al regatului lui Iuda şi a domnit un an, după unii comentatori între 841 şi 840 î.H., după alţii, între 843 şi 842 î.H. A colaborat strâns cu unchiul său Ioram, regele Israelului şi a fost puternic influenţat de mama sa, Gotholia, descendenta regelui israelit Ambri (Omri). ♦ „alimazonii": gr. Αλιμαζονεῖς. TM vorbeşte despre banda care a intrat cu arabii *în tabără*. În locul „taberei", LXX pune un nume incert de populaţie: Αλιμαζονεῖς. Având în vedere că în capitolul anterior erau pomeniţi alături de arabi şi filistenii („popoarele mării") şi că numele acestei misterioase populaţii poate fi interpretat etimologic în limba greacă (ἅλιμα, „mare", şi radicalul ζων, „a înconjura, a împrejmui"), i-am putea echivala pe filisteni cu aceşti alimazoni („locuitorii de la/lângă mare").

22,2 „douăzeci de ani": TM are „patruzeci şi doi", cifră imposibilă, fiindcă se spune că tatăl lui a murit la 40 de ani. 4Rg. 8,26 are „22 de ani".

22,3 „îl sfătuia să păcătuiască": gr. ἦν σύμβουλος τοῦ ἁμαρτάνειν (*litt.* „îi era sfetnică la păcătuire"). La fel, la 22,4: ἦσαν αὐτοὶ σύμβουλοι τοῦ ἐξολεθρεῦσαι αὐτόν, „îi erau sfetnici spre pierzanie".

22,5 Azael, regele Siriei, a fost uzurpatorul lui Ben-Hadad II şi unul dintre principalii asupritori ai lui Israel sub Ioram, Iu (Iehu) şi Ochozia. O placă de fildeş cu inscripţia „[...] fiul lui Amma, pentru Domnul nostru Hazael, în anul [...]" descoperită la Arslan Tash în Siria şi datând din secolul al IX-lea î.H., confirmă existenţa acestuia şi, eventual, faptul că israeliţii îi plăteau tribut.♦ Rama este o prescurtare pentru Rammoth Galaad (*cf.* nota de la 2Par. 18,2). ♦ „arcaşii" (TM *hărammīm*). În pasajul corespondent de la 4Rg. 8,28, însă, e vorba de „sirieni" (TM *ha'arammīm* „arameii" = sirienii).

22,6 „Iezrael": ebr. *Yizr^{e}'e'l*. Cetate situată în teritoriul de şes al lui Issachar, era, se pare, a doua reşedinţă a Israelului omrid. Acesta este locul tragediei lui Nabot (3Rg. 21,1) şi al morţii simbolice a lui Ioram. A fost identificat cu localitatea actuală Zerin, situată la aproximativ 90 km nord de Ierusalim.

regele lui Iuda, a coborât să-l vadă pe Ioram, fiul lui Achaab, la Iezrael, pentru că [acesta] era bolnav. [7] Şi de la Dumnezeu a fost nenorocirea lui Ochozia, de s-a dus la Ioram. Şi când a ajuns acolo, a plecat împreună cu Ioram împotriva lui Iu, fiul lui Namessi, unsul Domnului, [ca să răpună] casa lui Achaab. [8] Şi a fost aşa: când Iu împlinea răzbunarea împotriva casei lui Achaab, le-a găsit pe căpeteniile lui Iuda şi pe rudele lui Ochozia care-l slujeau pe Ochozia şi i-a omorât. [9] Şi a poruncit să-l caute şi pe Ochozia şi l-au prins îngrijindu-şi rănile în Samaria şi l-au dus la Iu, iar [acesta] l-a omorât. Şi l-au îngropat, căci ziceau: „El este fiul lui Iosaphat, care l-a căutat pe Domnul din toată inima lui." Şi nu era nimeni în casa lui Ochozia care să se poată ridica la domnie.

[10] Şi Gotholia, mama lui Ochozia, a văzut că i-a murit fiul, şi s-a sculat şi a nimicit toată sămânţa regească din casa lui Iuda. [11] Dar Iosabeth, fiica regelui, l-a luat pe Ioas, fiul lui Ochozia, l-a răpit din mijlocul fiilor regelui care erau daţi morţii şi l-a pus pe el şi pe doica lui în cămara paturilor. Şi l-a ascuns Iosabeth, fiica regelui Ioram, sora lui Ochozia, nevasta preotului Iodae; l-a ascuns de faţa Gotholiei şi [aceasta] nu l-a omorât. [12] Şi a rămas cu ea în Casa lui Dumnezeu, ascuns, vreme de şase ani; şi Gotholia a domnit peste ţară.

22,7 Cronistul arată cu fermitate că nenorocirea lui Ochozia, cauzată de vizitarea lui Ioram la Iezrael, făcea parte din planul divin, fapt confirmat şi de menirea lui Iu (Iehu) de a distruge dinastia omridă. Iu apare ca unsul lui Dumnezeu prin mijlocirea profetul Elisei (4Rg. 9,3).

22,8 Fraţii mai mari ai lui Ochozia fuseseră ucişi în raidul arabilor (v.1). Prin urmare, aceste „rude" care îl slujeau pe Ochozia vor fi fost fiii celor ucişi, care au scăpat de măcelul arabilor, împreună cu unchiul lor cel tânăr, Ochozia. De altfel, în privinţa gradelor de rudenie, textul este imprecis, din cauza originalului ebraic.

22,9 Versiunea aceasta a morţii lui Ochozia este diferită de cea prezentată la 4Rg. 9,27. Acolo, slujitorii lui Iu îl urmăresc pe Ochozia, îl rănesc pe când urca spre Ieblaam, iar acesta moare la Mageddo şi este înmormântat la Ierusalim.

22,10 Uciderea tuturor urmaşilor casei regale a fost un gest politic: Gotholia (TM *'Athal yāhū*) a încercat astfel să păstreze puterea de care s-a bucurat ca regină-mamă. Gestul ei extrem nu este, aşa cum s-a crezut, motivat de durerea pentru fiul pierdut.

22,11 „cămara paturilor" (ταμίειον τῶν κλινῶν): aşa se numea o anexă a Templului în care erau găzduiţi preoţii de serviciu.

22,12 Căsătoria Iosabethei cu Iodae reprezintă singurul caz relatat în Biblie de căsnicie între o membră a casei regale şi Marele Preot al lui YHWH.

23 [1] Şi în anul al şaptelea, Iodae a prins curaj şi i-a luat pe sutaşi: pe
Azaria, fiul lui Ioram, şi pe Ismael, fiul lui Ioanan, şi pe Azaria, fiul lui
Obed, şi pe Maasaia, fiul lui Adaia, şi pe Elisaphan, fiul lui Zaharia, şi [i-a
dus] la el în casă. [2] Ei au făcut înconjurul lui Iuda şi i-au adunat pe leviţi din
toate cetăţile lui Iuda şi pe căpeteniile familiilor lui Israel şi au venit la
Ierusalim. [3] Şi toată adunarea lui Iuda a făcut legământ în Casa lui
Dumnezeu cu regele şi [Iodae] le-a arătat pe fiul regelui şi le-a zis: „Iată!
Fiul regelui să domnească, precum a grăit Domnul despre casa lui David. [4]
Acum, aceasta e fapta pe care o veţi săvârşi: o treime dintre voi, preoţi şi
leviţi, să intre de sabat şi [să stea] la porţile de intrare, [5] o treime în casa
regelui şi o treime la poarta din mijloc şi tot poporul în curţile Casei
Domnului. [6] Şi să nu intre în Casa Domnului decât preoţii şi leviţii şi
slujitorii leviţilor. Ei să intre, pentru că sunt sfinţi, şi tot poporul să vegheze
la străjile Domnului. [7] Şi leviţii să stea cerc în jurul regelui, fiecare bărbat
cu arma în mână, şi oricine va intra în Casă va muri. Şi să fie cu regele şi
când intră şi când iese." [8] Şi leviţii şi întregul Iuda le-au împlinit pe toate

---

23 Corespunde cu 4Rg. 11,4-20.

23,1 „a prins curaj": *litt.* „s-a întărit", „a luat puterea". ♦ „în casă": gr. εἰς οἶκον. 4Rg. 11,4 este mai explicit „în Casa Domnului". ♦ Unii comentatori sunt de părere că Iodae se foloseşte de o anumită nemulţumire a gărzilor palatului regal faţă de regina-mamă Gotholia.

23,2 Momentul ales pentru înlăturarea Gotholiei coincide cu una dintre sărbătorile anuale, la care participau toţi reprezentanţii leviţilor din regatul lui Iuda. Textul sugerează, spre deosebire de pasajul corespunzător din 4Rg. 11,4, că leviţii au fost informaţi în secret despre planul Marelui Preot. ♦ „căpeteniile familiilor lui Israel": gr. ἄρχοντες πατριῶν. Cronistul îi desemnează pe fruntaşii celor două triburi din Regatul de Sud, Iuda şi Beniamin, singurele triburi care rămăseseră după ruperea regatului unit.

23,4 „fapta": gr. λόγος. Termenul are aici şi sensul de „poruncă", „plan". ♦ „la porţile de intrare": gr. εἰς τὰς πύλας τῶν εἰσοδῶν, adică la poarta principală de acces în curtea interioară a Templului.

23,5 „poarta din mijloc": gr. ἡ πύλη ἡ μέση. TM are „din temelie/de jos". Probabil poarta care făcea legătura dintre palatul regal şi Templu, situată „mai jos" decât restul porţilor de acces în incinta Templului. Ultimele două grupuri de gărzi, cel care păzea palatul regal şi cel care străjuia poarta din mijloc, aveau datoria să-l protejeze pe tânărul suveran de o eventuală intervenţie dinspre palat a gărzilor „pretoriene".

23,6 „leviţii şi slujitorii leviţilor": TM are „leviţii de serviciu". ♦ „sunt sfinţi": *i.e.* consacraţi, *cf.* notele 15,12 şi 18,11 la 1Par. ♦ „să vegheze la străjile": *cf.* nota 23,32 la 1Par.

23,8 Iodae nu le permite leviţilor care îşi terminaseră serviciul săptămânal să plece, dublând astfel efectivul celor care îl păzeau, în Templu, pe micul Ioas.

câte le poruncise Iodae preotul şi fiecare şi-a luat oamenii, de la începutul sabatului până la ieşirea din sabat, pentru că Iodae nu dăduse drumul cetelor. [9] Şi le-a dat săbiile şi scuturile şi armele care fuseseră ale regelui David, în Casa lui Dumnezeu. [10] Şi a aşezat tot poporul, fiecare cu armele lui, de la colţul din dreapta al Casei până la colţul din stânga, pe lângă altar şi Casă, roată în jurul regelui. [11] Şi l-a adus pe fiul regelui şi i-a dat coroana şi mărturiile şi Iodae şi fiii lui l-au făcut rege şi l-au uns şi au strigat: „Trăiască regele!" [12] Şi a auzit Gotholia larma poporului care alerga şi-l preamărea şi-l lăuda pe rege, şi a intrat la rege, în Casa Domnului. [13] Şi s-a uitat şi, iată, regele [stătea] la locul lui şi, la intrare, căpeteniile şi trâmbiţaşii regelui; şi tot poporul se bucura şi suna din trâmbiţe; şi cântăreţii cântau din instrumentele [lor] şi [ridicau] imnuri de laudă. Atunci Gotholia şi-a sfâşiat veşmântul, a strigat şi a zis: „Uneltitorilor, uneltit-aţi!" [14] Şi Iodae preotul a ieşit şi le-a poruncit Iodae preotul sutaşilor şi mai-marilor oştirii şi le-a spus: „Scoateţi-o din Casă şi mergeţi în urma ei şi să moară de sabie." Căci preotul spusese: „Să nu moară în Casa Domnului!" [15] Şi i-au dat drumul, şi [ea] a intrat pe la Poarta cailor de la casa regelui, şi au dat-o

---

23,9 Pentru a nu trezi vreo suspiciune gărzile levite pătrund în incinta Templului neînarmate. Aici însă le sunt distribuite arme din depozitul secret de prăzi de război luate de regele David. TM are „le-a dat sutaşilor săbiile...".

23,10 Printre fiii lui Iodae care au participat la încoronarea lui Ioas s-ar fi putut număra şi Zaharia (*cf.* 2Par. 24,20-21).

23,11 „mărturiile": gr. τά μαρτύρια. De fapt, „însemnele" regale. Majoritatea comentatorilor explică acest termen, referindu-se la pasajul din 2Rg. 1,1: „Am luat coroana regească de pe capul lui şi brăţara de pe braţul lui şi i le-am adus aici stăpânului meu" (însemnele ar fi coroana şi brăţara); alţi comentatori sunt de părere că regele Ioas ţinea în mâini o copie a Legii şi trimit, în acest sens, la Deut. 17,18.

23,13 „la locul lui": gr. ἐπί στάσεως αὐτοῦ. 4Rg. 11,14 indică mai clar locul pe care îl ocupa regele: ἐπί στύλου, „lângă stâlp". TM are aici *'al 'ammūdhō*, „pe stâlpul/estrada lui". După încoronare, tânărul rege fusese scos din Templu şi aşezat lângă unul dintre cei doi stâlpi de la intrare, ridicaţi de Solomon, ca simboluri ale puterii şi prezenţei divine, pentru a fi arătat poporului. În timpul ceremoniilor solemne, regii lui Iuda ocupau, în mod legitimator, această poziţie.

23,14-15 „mergeţi în urma ei şi să moară de sabie": TM are „cine o va urma să moară de sabie". ♦ Gotholia nu putea fi ucisă în incinta Templului, pentru că fapta ar fi profanat locul sacru. Regina a fost omorâtă la „poarta cailor", situată la sud-est de Templu şi aflată în vecinătatea Văii Kedronului, vale conotată negativ, fiind locul de depozitare a deşeurilor oraşului.

morţii acolo. [16] Apoi Iodae a încheiat legământ între el, popor şi rege, să-I fie popor Domnului. [17] Şi tot poporul ţării s-a dus la casa lui Baal şi au dărâmat-o şi i-au nimicit altarele şi idolii, iar pe Mathan, preotul lui Baal, l-au omorât înaintea altarelor lui. [18] Şi Iodae preotul i-a însărcinat pe preoţi şi pe leviţi cu muncile din Casa Domnului şi a statornicit cetele pe zile ale preoţilor şi leviţilor, pe care le rânduise David peste Casa Domnului, ca să aducă arderi de tot Domnului, aşa cum este scris în legea lui Moise, cu bucurie şi cu cântări, prin mâna lui David. [19] Portarii stăteau la porţile Casei Domnului, ca să nu intre cineva necurat în vreo privinţă. [20] Şi [Iodae] i-a luat pe capii de familie şi pe viteji şi pe căpeteniile poporului şi tot poporul ţării şi l-au suit pe rege la Casa Domnului; şi au intrat prin poarta dinăuntru în casa regelui şi l-au aşezat pe rege pe tronul de domnie. [21] Şi s-a bucurat tot poporul ţării şi cetatea a avut parte de linişte. Iar pe Gotholia au dat-o morţii cu sabia.

24 [1] Ioas era de şapte ani când a început să domnească şi a domnit patruzeci de ani în Ierusalim, iar numele mamei sale era Sabia din Bersabea. [2] Şi Ioas a făcut ce este drept în ochii Domnului în toate zilele lui Iodae preotul. [3] Şi Iodae i-a luat două neveste şi i s-au născut fii şi fiice. [4] După aceea lui

---

23,16 Menţionarea legământului iniţiat de Iodae este mai puţin clară la Cronist. Autorii deuteronomişti (4Rg. 11,17, *cf.* şi nota) prezintă evenimentul cu mai multă exactitate.

23,17-19 Versetele expun, într-o paranteză anticipatorie, fapte petrecute după înscăunarea lui Ioas. Abia cu v. 20, revenim la ziua încoronării.

23,18 „pe preoţi şi pe leviţi cu muncile": TM are „pe preoţii leviţi cu supravegherea" ♦ „a statornicit... leviţilor": nu apare în TM, unde textul continuă: „David îi rânduise...". ♦ „prin mâna lui David": conform cu dispoziţiile lui.

23,20 „pe capii de familie şi pe viteji": TM are „pe sutaşi şi pe oamenii de vază". ♦ „l-au suit... la": TM are „l-au coborât... de la".

24, 1-15 Corespunde cu 4Rg. 12,1-17.

24,1 Ioas a fost al optulea rege al lui Iuda (cca 837/835-800/796 î.H.), fiul lui Ochozia. După unii comentatori (DB, *s. u.* „Ioas[2]", p. 591), cifra rotundă de patruzeci de ani de domnie pare să includă şi cei şase ani ai Gotholiei. A reconstruit Templul cu ajutorul lui Iodae, dar după moartea acestuia a reintrodus practicile păgâne. După ce a luat din comorile templului pentru a-l mitui pe Hazael, regele Damascului, a fost asasinat în urma unui complot.

24,4 „i-a fost la inimă": gr. ἐγένετο ἐπὶ καρδίαν. Expresia, calchiată din ebraică, indică mintea şi voinţa. Inima este considerată, în Vechiul Testament, sediul voinţei şi al activităţilor intelectuale. ♦ Aceasta este prima renovare menţionată a Templului lui Solomon, la un secol după construirea lui.

Ioas i-a fost la inimă să repare Casa Domnului. [5] Şi i-a adunat pe preoţi şi pe leviţi şi le-a zis: „Duceţi-vă în cetăţile lui Iuda şi strângeţi de la tot [poporul lui] Israel argint ca să întărim Casa Domnului, an de an; grăbiţi-vă să grăiţi [despre aceasta]!" Dar leviţii nu s-au grăbit. [6] Şi regele Ioas l-a chemat pe Iodae, căpetenia [lor], şi i-a zis: „De ce nu-i pui pe leviţi să aducă din Iuda şi din Ierusalim [darea] hotărâtă de Moise, omul lui Dumnezeu, când l-a chemat la adunare pe Israel, la cortul mărturiei?" [7] Căci Gotholia fusese o nelegiuită şi fiii ei ruinaseră Casa lui Dumnezeu şi toate lucrurile sfinte din Casa Domnului le folosiseră pentru Baali. [8] Şi regele a spus: „Să faceţi o ladă şi să o puneţi afară, la poarta Casei Domnului. [9] Şi să se dea de ştire în Iuda şi în Ierusalim să i se aducă Domnului [darea], după cum a zis Moise, robul lui Dumnezeu, pentru Israel, în pustiu."

[10] Şi toate căpeteniile şi tot poporul dădeau [darea] şi o aduceau şi o puneau în ladă până când aceasta s-a umplut. [11] Şi era aşa: când leviţii duceau lada la dregătorii regelui şi când [aceştia] vedeau că s-a umplut de argint, veneau scribul regelui şi dregătorul marelui preot şi goleau lada şi o puneau la locul ei: aşa făceau zi de zi şi au strâns argint mult. [12] Apoi regele şi Iodae preotul l-au dat celor care făceau lucrările la Casa Domnului şi au tocmit pietrari şi dulgheri ca să repare Casa Domnului, şi lucrători în fier şi aramă ca să repare Casa Domnului. [13] Muncitorii îşi împlineau munca şi lucrările creşteau în mâinile lor; şi au ridicat Casa Domnului la starea ei [dinainte] şi au întărit-o. [14] Şi când au terminat, i-au adus regelui şi lui Iodae argintul rămas şi au făcut vase pentru Casa Domnului, vase pentru slujbele arderilor de tot şi cădelniţe de aur şi de argint. Şi au adus arderi de tot în Casa Domnului necontenit, în toate zilele lui Iodae.

24,5 Regele a impus întregii populaţii din Iuda acelaşi tribut pe care îl luase Moise, în pustiu, pentru ridicarea Cortului Mărturiei, adică o jumătate de siclu pe cap de locuitor.

24,6 Din 4Rg. 12,7 ştim că Ioas l-a chemat pe Iodae să-i dea socoteală în al douăzeci şi treilea an al domniei sale. Nu se spune însă nimic despre anul în care Ioas s-a hotărât să înceapă renovarea Templului. ♦ „omul lui Dumnezeu": TM are „slujitorul lui YHWH".

24,7 „Baali": Βαάλιμ. Transcriere în greacă a pluralului ebraic. Pluralul desemnează reprezentările idolatre, statui, amulete ale zeului Baal.

24,8 „ladă": gr. γλωσσόκομον. 4Rg.12,10 are κιβωτόν, tradus tot „ladă".

24,10 „dădeau [darea]": TM are „se bucurau".

24,14 Afirmaţia de aici o contrazice pe cea de la 4Rg. 12,14, unde se spune că meşterii au restituit banii rămaşi fără să mai facă nici un vas de aur sau de argint.

15 Şi Iodae a îmbătrânit, plin de zile, şi a murit: era de o sută treizeci de
ani când a murit. 16 Şi l-au îngropat în cetatea lui David, alături cu regii,
pentru că a făcut bine pentru Israel, pentru Dumnezeu şi pentru Casa Lui. 17
Şi a fost aşa: după moartea lui Iodae, au venit căpeteniile lui Iuda şi i s-au
închinat regelui; [de] atunci regele a ascultat de ei. 18 Şi l-au părăsit pe
Domnul Dumnezeul părinţilor lor şi s-au înrobit astartelor şi idolilor. Şi a
fost mânia [Domnului] peste Iuda şi peste Ierusalim în ziua aceea. 19 Şi le-a
trimis profeţi ca să se întoarcă la Domnul, dar ei nu au ascultat; şi [profeţii]
au dat mărturie, dar ei nu au ascultat. 20 Şi duhul lui Dumnezeu l-a învăluit
pe Azaria, fiul lui Iodae preotul, şi el s-a ridicat deasupra poporului şi a zis:
„Aşa vorbeşte Domnul: «De ce încălcaţi poruncile Domnului? Nu vă va
merge bine şi, pentru că l-aţi părăsit pe Domnul, şi El vă va părăsi pe voi.»"
21 Dar ei au uneltit împotriva lui şi l-au ucis cu pietre din porunca regelui
Ioas în curtea Casei Domnului. 22 Şi Ioas nu şi-a mai amintit de mila pe care

---

24,15-16 Iodae a beneficiat de privilegiul rar de a fi îngropat în necropola regală din Ierusalim. Unii comentatori sunt de părere că ultimele cuvinte ale versetului, un encomion lapidar, vor fi fost preluate de pe inscripţia funerară a Marelui Preot. ♦ „Israel" denumeşte aici, sub forma unei sinecdoce, poporul din Regatul de Sud, care, ţinut în frâu de înţelepciunea lui Iodae, nu s-a abătut de la monoteismul prescris în Deuteronom.

24,17 Versetul marchează lapidar cotitura radicală a politicii religioase practicate de Ioas. Căpeteniile locale au venit la Ierusalim ca să îl convingă pe rege de inutilitatea pelerinajelor religioase la Templu, ceea ce suveranul a acceptat, conferindu-le provincialilor autonomie religioasă, de fapt lăsând cale liberă diverselor culte şi practici idolatre locale.

24,18 „l-au părăsit pe Domnul...": TM are „au părăsit Casa lui YHWH...". ♦ „în ziua aceea": TM are „în vinovăţia lor".

24,19 „au dat mărturie": gr. διεμαρτύραντο. Verbul grec are, în construcţia sintactică cu dativul, ca în cazul de faţă, sensul precis de „a protesta aducând probe împotriva cuiva". Verbul exprimă limpede rolul contestatar al profeţilor faţă de autoritatea coruptă spiritual. ♦ „dar ei nu au ascultat": nu apare în TM.

24,20 Azaria le-a vorbit oamenilor strânşi în curtea exterioară a Templului. El se afla însă în curtea preoţilor, probabil urcat pe un pupitru înalt, ca să domine adunarea.

24,21 Tradiţia iudaică susţine că, în lapidarea lui Azaria, legea mozaică a fost încălcată de şapte ori: uciderea unui preot, a unui profet, a unui judecător, încălcarea sabatului şi a zilei ispăşirii, mânjirea curţii Templului cu sânge omenesc.

24,22 Apelul la judecata lui Dumnezeu, exprimat în ultimele cuvinte ale lui Azaria, constituie o atitudine superioară faţă de dorinţa de răzbunare personală, chiar dacă nu se ridică încă până la iertarea duşmanilor, manifestată de exemplu în exclamaţia protomartirului Ştefan din Faptele Apostolilor 7,60.

o făcuse cu el Iodae, tatăl lui [Azaria], şi l-a omorât pe fiul lui. Şi, când [acesta] era pe moarte, a zis: „Să vadă Domnul şi să judece!" [23] Şi a fost aşa: după împlinirea unui an, s-a ridicat asupra lui [Ioas] oştirea Siriei şi a venit asupra lui Iuda şi asupra Ierusalimului şi a nimicit toate căpeteniile poporului, [în mijlocul] poporului, şi toate prăzile lor le-a trimis regelui Damascului. [24] Deşi oştirea Siriei venise cu puţini bărbaţi, Dumnezeu a dat în mâinile lor o oştire foarte numeroasă [a iudeilor], pentru că [iudeii] îl părăsiseră pe Domnul Dumnezeul părinţilor lor. Şi cu Ioas a făcut judecată. [25] După ce au plecat ei de la el, lăsându-l pradă unor boli cumplite, robii lui au uneltit împotriva lui, pentru sângele fiului lui Iodae preotul, şi l-au omorât în patul lui. Şi a murit. Şi l-au îngropat în cetatea lui David, dar nu în mormântul regilor. [26] Cei care au uneltit împotriva lui au fost: Zabed al lui Samath ammanitul şi Iozabed al lui Somaroth moabitul [27] şi toţi fiii lui. Cei cinci au dat buzna peste el. Şi celelalte [întâmplări], iată, sunt scrise în Cartea regilor. Şi în locul lui a ajuns rege Amasias, fiul lui.

24,23 „după împlinirea unui an": gr. μετὰ τὴν συντέλειαν τοῦ ἐνιαυτοῦ. Expresia este controversată şi a comportat interpretări variate. După unii comentatori, Cronistul se referă la sfârşitul anului civil (luna *Tişri*, înainte de echinocţiul de toamnă), după alţii, autorul indică perioada de sfârşit a anului agricol (ulterior adoptată drept criteriu cronologic unic) şi începutul noului an, la echinocţiul de primăvară. A doua ipoteză este mai solidă, întrucât campaniile militare începeau de regulă primăvara. ♦ Sirienii erau conduşi de Hazael (*cf.* 4Rg. 12,18). Însă informaţia de la 2Par. 24,23 nu pare să se suprapună perfect peste cea de la 4Rg. 12,19. Dacă în 4Rg., Ioas îşi salvează capitala de la asediul sirienilor prin cedarea unei importante părţi a tezaurului, în 2Par. aflăm de masacrul la care s-au dedat sirienii în cetatea lui Iuda. Ipoteza care conciliază cele două variante este următoarea: Hazael invadează Iuda, într-o primă campanie, menţionată la 4Rg., şi pleacă cu tezaurul din Ierusalim şi, probabil, cu promisiunea lui Ioas de a plăti un tribut anual. Cum regele din Iuda nu şi-a ţinut promisiunea, la sfârşitul anului următor sirienii invadează pentru a doua oară ţara, în campania de pedepsire relatată neclar de Cronist.

24,25 Spre deosebire de Cronist, autorul deuteronomist (4Rg. 12,22) precizează că Ioas a fost înmormântat în necropola regală, împreună cu strămoşii lui.

24,26 Cei doi asasini erau probabil curteni şi aveau acces la dormitorul regal. Numele lor diferă faţă de cele ale ucigaşilor din 4Rg. 12,22. Versetul următor sugerează că Zabed şi Iozabed ar fi fost însoţiţi de încă trei ajutoare (erau cinci în total), dar textul nu este clar în identificarea acestora din urmă. După unii se pare că era vorba de fiii lui Iozabed, după alţii, că în rândul asasinilor s-ar fi numărat şi unii dintre fiii lui Ioas.

24,27 În TM, istoria asasinilor se termină la v. 26, iar 27 începe: „Fiii lui, şi marile sarcini care au fost asupra lui şi refacerea Casei lui Dumnezeu, iată, sunt scrise în midraşul Cărţii Regilor; iar în locul lui..."

25 [1] Amasias avea douăzeci şi cinci de ani când a ajuns rege şi a domnit douăzeci şi nouă de ani în Ierusalim; numele mamei sale era Ioaden din Ierusalim. [2] Şi a făcut ce este drept înaintea Domnului, dar nu cu inimă deplină. [3] Şi a fost aşa: când domnia s-a statornicit în mâna lui, i-a omorât pe robii care-l uciseseră pe tatăl său, regele. [4] Dar pe fiii lor nu i-a omorât, după legământul legii Domnului, precum este scris, cum a poruncit Domnul zicând: „Părinţii nu vor muri pentru copiii lor, iar fiii nu vor muri pentru părinţii lor, ci fiecare va muri pentru păcatul său." – [5] Şi Amasias a adunat casa lui Iuda şi-a aşezat, după casele lor părinteşti, căpetenii peste mii şi peste sute, în întregul Iuda şi în Ierusalim; şi i-a numărat pe cei de la douăzeci de ani în sus şi a aflat trei sute de mii de viteji gata să iasă la război, mânuind lancea şi scutul. [6] Şi a tocmit din Israel o sută de mii, viteji tari, cu o sută de talanţi de argint. [7] Dar un om al lui Dumnezeu a venit la el, zicând: „O, rege, să nu meargă cu tine oştirea lui Israel, pentru că Domnul nu este cu Israel, cu toţi fiii lui Efraim. [8] Căci, dacă te gândeşti să te întăreşti cu ei, Domnul te va pune pe fugă înaintea vrăjmaşilor, pentru că de la Domnul sunt şi tăria şi scăparea." [9] Şi Amasias i-a zis omului lui Dumnezeu: „Şi ce-o să fac cu cei o sută de talanţi pe care i-am dat pentru oştirea lui Israel?" Şi omul lui Dumnezeu a zis: „Domnul poate să-ţi dea

---

25 Corespunde cu 4Rg. 14, 1-20.

25,1 Amasias, fiul şi succesorul lui Ioas, a fost al nouălea rege al lui Iuda, între 796 şi 767 î.H.

25,2 „dar nu cu inimă deplină": în 4Rg. 14,3 se spune „însă nu ca David, părintele său".

25,4 *Cf.* Deut. 24,16. ♦ „după legământul... zicând": TM are „după cum este scris în Lege, în cartea lui Moise, unde Domnul a poruncit".

25,5 „a adunat casa lui Iuda": gr. συνήγαγεν οἶκον. Cronistul indică principiul înrudirii după care a fost reorganizată armata. Organizarea contingentelor în funcţie de legăturile de rudenie avea drept scop solidarizarea combatanţilor. ♦ „şi în Ierusalim": TM are „şi în Beniamin". ♦ Armata lui Amasias era numai cât un sfert din oastea lui Iosaphat (*cf.* 2Par. 17,14-19), indiciu clar al scăderii demografice din Iuda ca urmare a diferitelor războaie şi conflicte interne.

25,6 Suma de o sută de mii de talanţi a intrat în vistieria regelui din Israel, Ioachaz, care se obliga astfel să mobilizeze corpul de mercenari. Răsplata acestora consta de fapt numai în prăzile luate în război.

25,7 „Fiii lui Efraim" joacă rolul unei apoziţii explicative pe lângă Israel. „Omul lui Dumnezeu", probabil un profet, atrage astfel atenţia asupra pericolului ca iudeii să intre în contact cu apostazia israelită, al cărei iniţiator, Ieroboam, era efraimit şi al cărei centru simbolic era altarul viţeilor de la Betel, oraş de graniţă în teritoriul lui Efraim.

mai mult decât atât." [10] Şi Amasias s-a despărţit de oştirea care venise la el din Efraim, ca ei să plece la locul lor. Şi ei s-au mâniat tare pe Iuda şi s-au întors la locul lor plini de furie. [11] Iar Amasias s-a întărit, şi-a luat poporul şi s-a dus la Valea Sării şi acolo i-a lovit pe fiii lui Seir, zece mii. [12] Şi pe [alţi] zece mii i-au prins vii fiii lui Iuda şi i-au dus pe vârful Râpii şi i-au aruncat de pe vârful Râpii şi toţi s-au zdrobit. [13] Iar cei din oştirea pe care Amasias a trimis-o înapoi ca să nu meargă cu el la război au năvălit asupra cetăţilor lui Iuda, din Samaria până în Baithoron, şi au lovit în ele trei mii [de oameni] şi au luat prăzi multe. [14] Şi a fost aşa: după ce s-a dus Amasias să lovească Idumea, i-a adus cu sine pe zeii fiilor lui Seir şi şi-a făcut sieşi zei; şi se închina înaintea lor şi le aducea jertfe el însuşi. [15] Şi a venit mânia Domnului peste Amasias şi i-a trimis profeţi care i-au zis: „De ce i-ai căutat pe zeii care n-au putut să-şi scape poporul din mâna ta?" [16] Şi a fost aşa: când [profetul] îi vorbea, [regele] i-a zis: „Oare te-am făcut sfetnic al regelui? Ai grijă să nu fii biciuit!" Şi profetul a tăcut. Dar a zis: „Ştiu că

25,10 „s-a despărţit": διεχώρισεν. Verbul înseamnă literal „a separa". Mânia soldaţilor efraimiţi a fost provocată de privarea acestora de eventualele prăzi de război. Pe drumul de întoarcere, ei şi-au luat revanşa, devastând localităţile iudee întâlnite în cale (*cf.* 2Par. 25,13).

25,11 „Valea Sării": gr. κοιλὰς τῶν ἁλῶν. Are drept corespondent în 4Rg. 14,7 „Gaimele": gr. Γαιμελε. Locul nu a fost identificat cu precizie, pentru că formaţiunile de cruste saline sunt, în deşert, obişnuite. Bătălia lui David împotriva edomiţilor s-a dat tot în acest loc (*cf.* 1Par. 18,12), situat, conform tradiţiei, la sud-vest de Marea Moartă, în apropierea masivelor de sare de la Jebel Usdum. Alte ipoteze sunt că Valea Sării se va fi aflat la est de Beerşeba, la Wadi el-Milh sau undeva în Valea Araba, pe graniţa dintre Iuda şi Edom (*cf.* DB, *s.v.* „Valea Sării"). ♦ „Fiii lui Seir" reprezintă o denumire metonimică a edomiţilor.

25,12 „de pe vârful Râpii": gr. ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ κρημνοῦ. LXX a identificat Petra („piatră, stâncă"), capitala Edomului, cu Sela (ebr. *sela'*, „stâncă"), o fortăreaţă din Edom (*cf.* 4Rg. 14,7). Uciderea prizonierilor prin aruncarea lor de pe înălţimi era frecventă în Orientul antic. În cazul de faţă, Amasias dă o lecţie cumplită edomiţilor chiar în apropierea capitalei acestora, încercând astfel să înăbuşe orice tentativă viitoare de revoltă.

25,14 „le aducea jertfe": TM are „îi tămâia". Edomiţii venerau, în principal, soarele, sub diferite ipostaze şi în diferite ritualuri. Ioas aduce cultul edomit în Iuda, probabil pentru a-i pacifica pe zeii locali în urma masacrului de la Petra. În orice caz, gestul de a arde tămâie în cinstea unor zeităţi străine trecea drept idolatrie în Iuda yahvistă.

25,15 „profeţi": TM are „un profet". ♦ „ai căutat": gr. ἐζήτησας, în sensul de „te-ai închinat".

[El] vrea să te nimicească pentru că ai făcut lucrul acesta şi nu ai ascultat sfatul meu." [17] Şi Amasias a ţinut sfat şi a trimis la Ioas, fiul lui Ioachaz, fiul lui Iu, regele din Israel, zicând: „Hai să ne vedem faţă către faţă!" [18] Şi Ioas, regele din Israel, a trimis la Amasias, regele din Iuda, zicând: „Spinul din Liban a trimis la cedrul din Liban, zicând: «Dă-o pe fiica ta de nevastă fiului meu.» Ci, iată, vor veni fiarele câmpului, cele din Liban. Şi au venit fiarele şi au călcat în picioare spinul! [19] Tu ai zis: «Iată, ai lovit Idumea şi ţi se semeţeşte inima îngreunată.» Acum, şezi la tine acasă! De ce să te avânţi la rău: vei cădea şi tu şi Iuda o dată cu tine." [20] Dar Amasias nu a ascultat, căci a fost de la Domnul să-l dea în mâinile [vrăjmaşilor], pentru că el îi căutase pe zeii idumeilor. [21] Şi s-a suit Ioas, regele lui Israel, şi s-a văzut faţă către faţă, el cu Amasias, regele lui Iuda, la Baithsamus, care este în Iuda. [22] Şi Iuda a fost pus pe fugă în faţa lui Israel şi a fugit fiecare la cortul său. [23] Şi pe Amasias, regele lui Iuda, fiul lui Ioas, l-a prins Ioas, regele lui Israel, la Baithsamus şi l-a adus la Ierusalim şi a dărâmat din zidul Ierusalimului, de la poarta lui Efraim până la poarta din colţ, patru sute de coţi. [24] Şi [a luat] tot aurul şi argintul şi toate vasele pe care le-a găsit în

---

25,17 Recenta victorie asupra edomiţilor şi raidurile efraimiţilor din nord împotriva lui Iuda, episod trecut sub tăcere în 4Rg., l-au determinat pe Amasiaş să declare război regatului de nord. „Invitaţia" adresată de Amasias omologului său din Israel era de fapt formula prin care se declara războiul, în Orientul Apropiat.

25,18-19 „spinul": LXX are ἀχουχ, care transcrie probabil ebr. *ḥōaḥ*, „spin, mărăcine". ♦ „Ci, iată, vor veni fiarele câmpului, cele din Liban": nu apare în TM. ♦ În Orientul antic, mesajele erau adesea încifrate în cheie simbolico-sapienţială. Tradiţia l-a identificat pe Amasias cu spinul, pe Ioas cu cedrul din Liban, iar pe fiarele câmpului cu armata israelită, gata să calce în picioare armata iudee. Simbolistica este transparentă: cedrul de Liban este un simbol al grandorii şi verticalităţii omeneşti, câtă vreme spinul exprimă, prin lipsa de roade şi statura meschină, eforturile sterile şi vătămătoare.

25,21 „Baithsamus": TM are *Bēyth ṣemeṣ*. Veche cetate de la graniţa de nord a lui Iuda cu vechiul teritoriu al tribului lui Dan, la 24 km vest de Ierusalim. Străjuia un drum comercial ce făcea legătura dintre câmpia de coastă şi podişul înalt al lui Iuda.

25,23 Distrugerile au afectat partea de nord-vest a fortificaţiilor din Ierusalim: Poarta lui Efraim, situată în extremitatea de nord a Ierusalimului din acel timp, se mai numea şi Poarta peştilor. Zidurile au fost refăcute de Ozias, succesorul lui Amasias.

25,24 „şi la Abdedom": la acesta fusese adăpostit chivotul Legământului (1Par. 13,13-14). Urmaşii lui aveau un rol important (1Par. 26,4-8.15). ♦ „ostatici": *litt.* „fii ai amestecurilor". TM are *bnēy hatta'arubhōth*, „ostatici". Traducătorul LXX a redat un cuvânt omonim, care înseamnă „amestec".

Casa Domnului şi la Abdedom şi vistieriile din casa regelui, precum şi ostatici, şi s-a întors în Samaria. – [25] Şi Amasias, [fiul] lui Ioas, regele lui Iuda, a mai trăit după moartea lui Ioas, [fiul] lui Ioachaz, regele lui Israel, încă cincisprezece ani. [26] Şi celelalte întâmplări ale lui Amasias, cele dintâi şi cele de pe urmă, iată, oare nu sunt scrise în Cartea regilor lui Iuda şi ai lui Israel? [27] Şi în vremea când Amasias s-a îndepărtat de Domnul, au uneltit [unii] împotriva lui, şi el a fugit din Ierusalim în Lachis. Şi au trimis după el în Lachis şi l-au dat morţii acolo. [28] Şi l-au luat pe cai şi l-au înmormântat lângă părinţii lui în cetatea lui David.

26 [1] Apoi tot poporul ţării l-a luat pe Ozia, care avea şaisprezece ani, şi l-au făcut rege în locul tatălui său Amasias. [2] El a zidit [cetatea] Ailat, el a recâştigat-o pentru Iuda după ce regele s-a culcat lângă părinţii săi. [3] Ozia avea şaisprezece ani când a ajuns rege şi a domnit cincizeci şi doi de ani în Ierusalim; şi numele mamei sale era Chalia, din Ierusalim.[4] A făcut ce este drept înaintea Domnului în toate câte le făcuse Amasias, tatăl său. [5] Şi-L căuta pe Domnul în zilele lui Zaharia, cel care ştia ce-i frica de Domnul. În zilele lui, [Ozia] l-a căutat pe Domnul şi El i-a netezit calea. [6] Şi a ieşit şi

---

25,28 „în cetatea lui David": TM are „într-o cetate din Iuda".

26,1 Ozia este un alt nume al regelui Azaria din 4Rg. 15,1 (767-740/739 î.H.). Montgomery (*International Critical Commentary*, „Kings" p. 446, *apud* DB „Azaria[3]", p. 117) susţine că Azaria (TM: *'Azar'yāhū*, „Iahve a ajutat") este „numele regal", iar Ozia (TM: *Uzzīyāhū*, „Iahve este tăria mea") ar fi numele popular. Alţii (*e.g.* J.L. McKenzie, *Dictionary of the Bible*, 1968) susţin că Uzzia c numele de tron. Deşi a fost instaurat ca rege după moartea tatălui său (767 î.H), el a fost coregent al acestuia, după prizonieratul lui Amasias (791 î.H.). Astfel se explică numărul de cincizeci şi doi de ani de domnie ai lui Azaria. Alţi comentatori (JFB) sunt de părere că tronul lui Iuda a rămas vacant vreme de unsprezece sau doisprezece ani, de la moartea lui Amasias până la instaurarea de fapt a lui Azaria, vreme în care acestuia din urmă, minor, i s-a asigurat o regenţă.

26,2 Ozia a recucerit de la edomiţi şi a fortificat Ailath (TM: *'Ēylōth*), localitate vecină cu Etzion-Geber, în Golful Aqaba, la Marea Roşie (*cf.* DB, „Elat", p. 387). *Cf.* 4Rg. 14,22.

26,5 „ştia ce-i frica de Domnul": TM are „explica vederea/vedenia lui Dumnezeu"; altă interpretare: „... în frica lui Dumnezeu". ♦ Ozia este replica fidelă de comportament a predecesorului său. Afirmaţia că „a făcut ce este drept înaintea Domnului, după cum făcuse şi tatăl său" se referă strict la perioada de început a domniei, când era sfătuit de Zaharia, aşa cum tatăl său ascultase de Iodae. Vezi şi versetul următor.

26,6 „Geth" (TM *Gath*). Una dintre cele cinci cetăţi principale ale filistenilor şi loc de refugiu al lui David în timp ce era prigonit de Saul. Cetatea a fost ulterior anexată de David,

s-a luptat cu Străinii şi a dărâmat zidurile din Geth şi zidurile din Iabna şi zidurile din Azot; şi a zidit cetăţi în [ţinutul] Azot şi la Străini. [7] Şi Domnul l-a întărit împotriva Străinilor şi împotriva arabilor care locuiau pe Stâncă şi împotriva mineilor. [8] Şi mineii i-au dat daruri lui Ozia şi renumele lui ajunsese până la intrarea Egiptului, pentru că se întărise foarte. [9] Şi Ozia a zidit turnuri în Ierusalim: la Poarta din colţ şi la Poarta Văii şi în colţuri şi le-a întărit. [10] A zidit turnuri şi în pustiu şi a săpat adăpători multe, pentru că avea multe turme în Sephela şi la câmpie şi lucrători de vie la munte şi pe Carmel, căci îi plăcea munca la pământ. [11] Şi Ozia avea oştire pentru război, care ieşea în rânduială la război şi intra în rânduială la numărătoare; şi numărătoarea lor se făcea de către scribul Iiel şi judecătorul Maasaia, sub mâna lui Anania, locţiitorul regelui. [12] Numărul tuturor capilor de familie

---

în regim de vasalitate. Cucerită de Hazael, regele Damascului (4Rg. 12,17), îşi va fi redobândit independenţa până la intervenţia, menţionată aici, a lui Ozia. Locul nu a fost identificat cu precizie. Una dintre ipotezele arheologice este că cetatea se afla la cca 30 km nord-est de Gaza. ♦ „Iabna" a fost identificată cu Iabneel (TM: *Yabh^{e}n^{e}'ēl*) de la Iis. Nav. 15,11, cetate la graniţa de sud-vest a teritoriului lui Iuda. În perioada elenistică, Iabne a devenit Iamnia, localitate în care s-a reorganizat Sanhedrinul după căderea Ierusalimului în 70 d.H. ♦ „Azot": TM are *'Aş^{e}dōdh*. Una dintre cele cinci cetăţi principale ale filistenilor (Iis. Nav. 11,22). Vulg. preferă forma „Azoto", preluată din LXX.

26,7 „pe Stâncă" (probabil în cetatea Petra): TM are „în *Gūr Bā'al*".

26,8 „i-au dat daruri lui Ozia": Cronistul se referă la tribut.

26,9 „Poarta din colţ" era situată în nord-vestul oraşului, iar cea „a Văii" în est. Cât despre „colţuri", se pare că aşa era supranumită partea de est a zidurilor Sionului. Turnurile aveau o dublă utilitate defensivă: de întărire a zidurilor şi de supravegehere a împrejurimilor oraşului.

26,10 Aceste turnuri aveau rol defensiv, de observaţie şi de supraveghere a turmelor. ♦ „pustiu": gr. ἔρημος. Aici termenul denumeşte regiunile semideşertice din sud-estul Ierusalimului, până la Marea Moartă, destinate păşunatului. ♦ Despre Sephela, *cf.* nota la 1Par. 27,28. ♦ „la câmpie": ἐν τῇ πεδίνῃ, în regiunea de la est de Iordan, în teritoriul lui Ruben (*cf.* Deut. 4,43). ♦ După „la câmpie", TM are „agricultori". ♦ „la munte": gr. ἐν τῇ ὀρεινῇ, în regiunea înaltă din centrul lui Iuda. ♦ „Carmel" nu desemnează aici celebrul munte din nordul Israelului, care se afla sub dominaţia regilor de la Samaria, ci, metonimic, regiunea viticolă din apropierea cetăţii Carmel (*cf.* Iis. Nav. 15,55) de la sud-sud-est de Hebron.

26,11-15 Ozia a constituit o armată regulată, împărţită în două regimente; de recrutare se ocupau doi oficiali de rang înalt (Iiel şi Maasaia), aflaţi la rândul lor în subordinea unui intendent general al regelui (Anania). Cele două regimente, care serveau prin rotaţie, erau alcătuite pe companii şi escadroane egale numeric, conduse de capii de familie din Iuda. Trupele, pe deplin înzestrate, se apropiau de conceptul de armată profesionistă.

viteji, gata de război, era de două mii şase sute, [13] şi împreună cu ei era o oştire de trei sute şapte mii cinci sute. Aceştia erau războinicii oştirii, care-l ajutau pe rege împotriva duşmanilor săi. [14] Şi Ozia a înzestrat întreaga oştire cu scuturi şi lănci, şi coifuri, şi platoşe, şi arcuri, şi praştii cu pietre. [15] Şi a făcut în Ierusalim maşini construite de un om iscusit, ca să fie pe turnuri şi în colţurile [zidului] şi să arunce săgeţi şi pietre mari. Şi s-a auzit până departe de înzestrarea lor, căci [regele] a fost ajutat în chip minunat până când s-a întărit. [16] Iar când s-a întărit, inima lui s-a semeţit a pierzanie şi a săvârşit greşeli faţă de Domnul Dumnezeul său: a intrat el însuşi în templul Domnului ca să ardă tămâie pe altarul miresmelor. [17] Şi au intrat în urma lui Azaria, preotul, şi, împreună cu el, optzeci de preoţi ai Domnului, viteji; [18] şi i-au stat împotrivă lui Ozia, regele, şi i-au zis: „Nu ţie, Ozia, [ţi se cuvine] să tămâiezi pentru Domnul, ci preoţilor, fiilor lui Aaron, celor sfinţiţi ca să tămâieze. Ieşi din lăcaşul sfânt, căci te-ai îndepărtat de Domnul – aceasta nu-ţi va fi spre slavă la Domnul Dumnezeu." [19] Dar Ozia s-a mâniat şi, pe când avea în mână cădelniţa ca să tămâieze în templu şi fiind mânios pe preoţi, i-a apărut lepra pe frunte, înaintea preoţilor, în Casa Domnului, în faţa altarului pentru miresme. [20] Şi s-au întors spre el întâiul preot şi preoţii ceilalţi şi, iată, el avea lepră pe frunte. Şi l-au zorit de acolo, dar şi el s-a grăbit să iasă, pentru că îl certase Domnul. [21] Şi regele Ozia a fost lepros până în ziua morţii sale şi a stat, lepros, într-o casă aparte, pentru că era ţinut departe de Casa Domnului. Şi fiul său, Ioatham, [era pus] peste domnia lui şi cârmuia poporul ţării. [22] Şi celelalte întâmplări ale lui Ozia,

---

26,15 Aceasta este prima menţiune biblică a unor arme construite ca să arunce la mari distanţe proiectile diverse. Informaţia este credibilă, fiind confirmată de o sursă independentă ulterioară: Plinius cel Bătrân arăta că acest tip de armament fusese inventat „în Siria". ♦ „a fost ajutat" = „Dumnezeu l-a ajutat": construcţia pasivă evită rostirea Numelui sacru şi e numit „pasivul teologic/divin".

26,16 Ozia a intrat de fapt în „sanctuarul" din Templu: gr. εἰς ναόν, spaţiu rezervat, din poruncă divină, exclusiv preoţilor. Gestul suveranului avea un pronunţat caracter politic, el încercând astfel să-şi subordoneze clasa sacerdotală, care se bucura de autonomie.

26,21 „aparte": LXX are αφφουσωτη care trasliterează ebr. *ḥāpʰšiwth*, „separat". ♦ Leproşii nu puteau să locuiască împreună cu cei sănătoşi (Lev. 13,46) ♦ „era [pus] peste domnia lui": TM are „[era] peste casa regelui". Majordomul casei regale avea un rol important. Iotam, fiul lui Ozia, a devenit coregent în jurul anului 750 î.H., când tatăl său s-a îmbolnăvit de lepră.

26,22 „Iessias profetul": TM are „Isaia (*Yᵉšaʿyāhū*), fiul lui *ʾĀmōṣ*". Nu s-a păstrat o astfel de scriere a marelui profet.

cele dintâi şi cele de pe urmă, sunt scrise de Iessias profetul. [23] Şi Ozia s-a culcat lângă părinţii săi şi l-au îngropat lângă părinţii săi, în câmpul în care sunt înmormântaţi regii, pentru că ziceau: „E lepros." Şi în locul lui a ajuns rege Ioatham, fiul său.

27 [1] Ioatham avea douăzeci şi cinci de ani când a ajuns rege şi a domnit la Ierusalim vreme de şaisprezece ani; iar numele mamei sale era Ierusa, fiica lui Sadoc. [2] A făcut ce este drept înaintea Domnului în toate câte le făcuse şi Ozia, tatăl său, dar n-a intrat în templul Domnului. Poporul era încă stricat. [3] El a durat poarta de sus a Casei Domnului şi a făcut multe lucrări la zidul din Ophla. [4] A zidit şi cetăţi în muntele lui Iuda, iar în păduri – sălaşuri şi turnuri. [5] S-a luptat cu regele fiilor lui Ammon şi l-a înfrânt. Şi fiii lui Ammon îi dădeau, an de an, o sută de talanţi de argint şi zece mii de măsuri de grâu şi zece mii de măsuri de orz. Acestea i le-a adus regele lui Ammon în fiecare an, în primul, în al doilea şi în al treilea. [6] Şi s-a întărit Ioatham, pentru că şi-a rânduit căile înaintea Domnului Dumnezeului său. [7] Celelalte întâmplări ale lui Ioatham şi războiul şi faptele lui, iată, sunt

---

26,23 Deuteronomistul (4Rg. 15,7) susţine că Azarias (Ozia) a fost înmormântat „în cetatea lui David", adică în necropola intramurală a regilor lui Iuda. Or, Cronistul indică aici o necropolă regală din afara zidurilor Ierusalimului.

27,1-9 Corespunde cu 4Rg. 15,32-38.

27,1 Ioatham, fiul lui Ozia, regele lui Iuda, a domnit singur numai între 740/739 şi 732 î.H. Cronistul adaugă la aceştia şi anii coregenţei sale (din cca 750 î.H). ♦ Mama lui Iotam este „fiica" în sens larg a Marelui Preot Sadoc, adică o descendentă îndepărtată a acestuia din urmă.

27,2 „era stricat": gr. κατεφθείρετο, *litt.* „era nimicit". Cronistul insistă pe mizeria morală care măcina poporul din Iuda, în contrast puternic cu acţiunile legitime ale regelui.

27,3 „poarta de sus": gr. πύλη ἡ ὑψήλη. Era situată în partea de nord a Templului, fiind numită „de sus" în comparaţie cu cele situate spre sud, la o altitudine inferioară. ♦ „Ophla": TM are. *'ophel*, „ridicătură, dâmb". Aşa se numea partea de sud-est a Muntelui Templului, care fusese fortificată. Ioatham a continuat munca de fortificare a colinei.

27,4 „Sălaşurile", gr. οἰκήσεις, erau micile aşezări fortificate pe care Ioatham le-a construit cu scop defensiv general. Aceste sălaşuri erau asemănătoare cu forturile.

27,5 „regele fiilor lui Ammon": TM are „fiii lui *'Ammōn*". Ioatham a respins invazia ammonită şi, mai mult, a intrat pe teritoriul inamic şi le-a impus tribut. Totuşi, acţiunea concertată a regelui Raason al Siriei şi Phakee al lui Israel împotriva lui Iuda le-a oferit ammoniţilor prilejul să se revolte şi să scape de plata tributului după numai trei ani.

scrise în Cartea regilor lui Iuda şi ai lui Israel. [8] 9 Şi Ioatham s-a culcat lângă părinţii săi şi a fost îngropat în cetatea lui David şi în locul lui a ajuns rege Achaz, fiul său.

28 1 Achaz avea douăzeci de ani când a ajuns rege şi a domnit şaisprezece ani la Ierusalim. Şi n-a făcut ce este drept înaintea Domnului, ca David, părintele său, 2 ci a umblat pe căile regilor lui Israel: căci le-a făcut statui idolilor acestora 3 şi a adus jertfe în Gaibenenom şi şi-a trecut copiii prin foc, după spurcăciunile neamurilor pe care Domnul le nimicise din faţa fiilor lui Israel. 4 Şi ardea tămâie pe înălţimi şi în temple şi sub orice copac

---

27,8 Nu apare în LXX. Aici, TM repetă: „El a fost de douăzeci şi cinci de ani când a ajuns rege şi a domnit şaisprezece ani la Ierusalim."

28,1-27 Corespunde cu 4Rg. 16,1-20.

28,1-2 Urcarea pe tron a lui Achaz şi durata domniei acestuia a pus în dificultate cronologia veterotestamentară. Se presupune că Achaz a domnit ca suveran între 732 şi 716/715 î.H., dar a fost asociat la domnie de către Ioatham din 735 î.H. ♦ „Achaz": TM are *'Āḥāz*, formă abreviată din *'Ǝhoāḥāz*, fapt confirmat de o inscripţie asiriană din vremea lui Tiglatpalassar III, în care apare un anume *Yauhazi*.

28,3 Se remarcă o gradare simbolică în decăderea religioasă a lui Achaz: în primul rând el face concesii idolatriei specifice regatului de nord, pentru ca apoi să preia majoritatea riturilor şi practicilor magice canaanite şi ammonite. ♦ „a adus jertfe": TM are „a tămâiat". ♦ „Gaibenenom": gr. Γαιβενεννομ este transcrierea în greacă a ebraicului *Gēy' ben-hinnom* (Valea Ben-hinnom), numită şi *Gēy' hinnom*. Era situată la sud de Ierusalim şi găzduia sacrificiile în cinstea zeului ammonit Moloch. Conotată negativ, ca loc dedicat practicilor idolatre. După reforma lui Iosia, valea a fost folosită la depozitarea gunoaielor oraşului şi la arderea cadavrelor criminalilor. Cu timpul expresia ebr. *gēy' hinnom* a ajuns să însemne „iad" şi a fost transliterată în greacă sub forma γεεννα, de unde românescul „gheenă". ♦ Prin trecerea copiilor prin foc în cinstea lui Moloch se pot înţelege, în sens radical, sacrificiile de copii (*cf.* DB, *s.v.* „Moloch") sau anumite practici care nu implicau neapărat jertfe umane. Unii comentatori afirmă că ritualurile în cauză, interzise de legea mozaică (Lev. 18,21 şi 20,2-5), constau în trecerea copiilor printre mâinile incandescente ale statuii zeului Moloch, în scopuri lustrale. Uneori, totuşi, copiii erau arşi de vii. În nordul Africii, aceste practici au continuat până la începutul erei creştine, la câţi mai rămăseseră din fenicienii cartaginezi.

28,4 „temple": gr. δώματα, *litt.* „case". În vocabularul LXX, termenul mai poate desemna acoperişurile plate ale caselor din Orient, cu rol de terase. Anumite culte păgâne foloseau asemenea locaţii pentru desfăşurarea ritualurilor şi pentru observarea cerului. Această a doua semnificaţie este sprijinită şi de paralela de la 4Rg. 16,4, care pomeneşte de „înălţimi" (gr. βουνοι). TM are aici „pe dealuri".

din dumbrăvi. [5] Iar Domnul Dumnezeu l-a dat în mâna regelui Siriei; şi [acesta] l-a lovit şi a luat mulţi ostatici dintre ai lui şi i-a dus la Damasc; şi [Domnul] l-a mai dat şi în mâinile regelui din Israel, iar acesta i-a dat o lovitură mare. [6] Phakee al lui Romelia, regele lui Israel, a omorât în Iuda, într-o singură zi, o sută douăzeci de mii de bărbaţi tari în putere, pentru că-L părăsiseră pe Domnul Dumnezeul părinţilor lor. [7] Şi Ezecri, viteazul lui Efraim, l-a omorât pe Maasaia, fiul regelui, şi pe Esdricam, mai-marele casei lui, şi pe Elcana, locţiitorul regelui. [8] Şi fiii lui Israel au luat robi de la fraţii lor trei sute de mii, neveste, fii şi fiice, şi au luat prăzi multe de la ei şi au dus prăzile în Samaria. – [9] Şi acolo era un profet al Domnului, pe nume Oded; el a ieşit în întâmpinarea oştirii care mergea la Samaria şi le-a zis: „Iată, mânia Domnului Dumnezeului părinţilor voştri [este] asupra lui Iuda: [El] i-a dat pe aceştia în mâinile voastre, iar voi i-aţi omorât cu furie; a ajuns până la ceruri. [10] Şi acum voi spuneţi că îi veţi lua pe fiii lui Iuda şi pe [cei] din Ierusalim ca robi şi roabe. Şi, iată, oare nu sunt eu cu voi ca să dau mărturie pentru Domnul Dumnezeul vostru? [11] Şi acum, ascultaţi-mă pe mine şi trimiteţi-i înapoi pe cei pe care i-aţi luat în robie dintre fraţii voştri, pentru că urgia mâniei Domnului [va fi] asupra voastră." [12] Şi unele căpetenii dintre fiii lui Efraim: Udia al lui Ioanas, şi Barachia al lui

---

28,5 Pasajul corespondent de la 4Rg. 16,5 nu prezintă în aceiaşi termeni campania victorioasă întreprinsă de regele Siriei împreună cu regele Israelului împotriva lui Achaz. Deuteronomistul trece sub tăcere dezastrul militar pentru Iuda, care a precedat asedierea Ierusalimului, menţionată în 4Rg. 16,5. 2Par. insistă asupra unor astfel de dezastre, ca rezultate ale neascultării lui Achaz. Cele două relatări nu sunt contradictorii, ci se completează reciproc. Elementul comun care dă măsura dezastrului final îl constituie menţionarea apelului regelui Achaz la ajutorul lui Tiglatpileser, regele asirian (4Rg. 16,7-8 şi 2Par. 28,21).

28,7 Cum fiul lui Achaz era prea tânăr ca să ia parte la bătălie, unii comentatori (JFB) sunt de părere că Maasaia va fi fost un fiu mai tânăr al regelui Ioatham şi supus al lui Achaz. ♦ Esdricam era intendentul palatului regal, iar Elcana, în termeni moderni, primul-ministru al regelui.

28,8 Faptul că în rândul prizonierilor luaţi de israeliţi se aflau o mulţime de femei şi copii i-a îndreptăţit pe istorici să presupună că evreii erau însoţiţi pe câmpul de luptă de necombatanţi, ca şi celelalte popoare din Orient.

28,10 Profetul dă mărturie „pentru Domnul Dumnezeu", adică le face cunoscut conaţionalilor întorşi din bătălie planul lui Dumnezeu. Războinicii sunt astfel avertizaţi, ca să nu comită un păcat din neştiinţă (*cf.* 2Par. 28,13). ♦ „Şi, iată... Domnul": TM are „Nu sunteţi oare, numai voi, vinovaţi faţă de Domnul".

28,12 Căpeteniile israelite ieşite în întâmpinarea convoiului îl însoţeau pe profet.

Mosolamoth, şi Ezekia al lui Sellem, şi Amasia al lui Chodli s-au ridicat împotriva celor care veneau din război. [13] Şi le ziceau: „Să nu-i aduceţi pe robi aici la noi, pentru că ne faceţi să păcătuim împotriva Domnului, ca să mai adăugăm la păcatele noastre şi la neştiinţă – căci multe sunt păcatele noastre şi urgia mâniei Domnului este asupra lui Israel." [14] Şi războinicii au lăsat robii şi prăzile înaintea căpeteniilor şi a întregii adunări. [15] Şi s-au ridicat bărbaţii care au fost chemaţi pe nume şi i-au luat pe robi şi pe toţi cei goi i-au îmbrăcat [cu haine] din prăzi şi i-au încălţat şi le-au dat să mănânce şi i-au uns cu untdelemn; şi i-au luat pe animale de povară pe toţi cei slăbiţi şi i-au dus în Ierihon, cetatea finicilor, la fraţii lor, iar ei s-au întors în Samaria. [16] În vremea aceea, Achaz a trimis după ajutor la regele din Assur [17] pentru că [atunci] idumeii s-au răzvrătit şi au lovit Iuda şi au luat robi, [18] iar Străinii au năvălit asupra cetăţilor din câmpie şi de la miazăzi ale lui Iuda şi au luat Baithsamus, şi Ailon, şi Gaderoth, şi Socho şi satele ei, şi Tamna şi satele ei, şi Gamzo şi satele ei, şi s-au sălăşluit acolo. [19] Domnul a umilit Iuda, din pricina lui Achaz, regele lui Iuda, pentru că s-a îndepărtat

---

28,15 „bărbaţii care au fost chemaţi pe nume" sunt fie căpeteniile efraimite amintite la 2Par. 28,12, fie alte persoane desemnate special în acest scop. ♦ „să mănânce": TM adaugă „şi să bea". ♦ „Ierihon, cetatea finicilor" (*cf.* şi Deut. 34,3) – numită astfel probabil datorită oazei în jurul căreia fusese construită aşezarea, în vechime (cca 8000 î.H., după descoperirile arheologice).

28,16 „În vremea aceea": gr. ἐν καιρῷ ἐκείνῳ se referă la perioada cuprinsă între invazia siro-israelită şi revolta edomită. Despre acest din urmă eveniment, *cf.* nota la 4Rg. 16,6.

28,18 Pasajul corespondent din 4Rg. 16 nu menţionează şi atacurile filistene, care s-au soldat cu ocuparea câtorva cetăţi şi teritorii de la graniţa de est a lui Iuda. ♦ „Ailon": în TM *'Ayyālōn*. Cetate levitică fortificată de Roboam (2Par. 11,10), ca să apere Ierusalimul dinspre nord-vest. ♦ „de la miazăzi": gr. ἀπὸ λιβός. Λίψ desemna, în greaca alexandrină a traducătorilor LXX, un vânt ploios de sud-vest care afecta Palestina. L.C. Allen arată că termenul este extrem de important pentru stabilirea locului în care au fost traduse cărţile Cronicilor LXX, fiindcă λίψ era folosit în acest sens numai în mediile alexandrine. În TM, termenul corespondent este *neghebh*, indicând sudul. ♦ „Gaderoth": în TM *G^{e}dhērōth*. Oraş de pe graniţa filisteană, situat în districtul Lachis. ♦ Socho era o cetate la sud-est de Azeca, în Şephelah (ἐν πεδίνῃ). Numele cetăţii a fost descifrat pe sigiliile ulcioarelor regale descoperite la Lachis. ♦ „Tamna": în TM *Tim^{e}nāh*, oraş de pe graniţa de nord a lui Iuda, aparţinând, înaintea schismei, vechiului teritoriu al lui Dan.

28,19 „s-a îndepărtat de Domnul": traduce liber figura etimologică greacă ἀπέστη ἀποστασίᾳ. TM are „ducea la delăsare pe Iuda şi era necredincios faţă de YHWH."

de Domnul. [20] Şi a venit asupra lui Thaglathphelassar, regele lui Assur, şi l-a lovit. [21] Şi Achaz a luat [lucrurile] din Casa Domnului şi cele din casa regelui şi cele ale căpeteniilor şi i le-a dat regelui lui Assur; dar nu i-a fost de ajutor. [22] În vreme ce era la strâmtoare regele n-a încetat să se îndepărteze de Domnul şi a zis: [23] „Îi voi căuta pe zeii Damascului, care m-au lovit". Şi a zis: „Pentru că înşişi zeii regelui Siriei i-au întărit pe ai lor, lor le voi aduce jertfe, iar ei mă vor ajuta." Dar ei i-au fost piatră de poticnire, lui şi întregului Israel. [24] Şi Achaz a scos vasele din Casa Domnului şi le-a spart, şi a închis porţile Casei Domnului, şi şi-a făcut altare în toate colţurile Ierusalimului. [25] Şi în toate cetăţile lui Iuda, rând pe rând, a făcut înălţimi ca să ardă tămâie pentru zeii străini. Şi l-au mâniat pe Domnul Dumnezeul părinţilor lor. [26] Şi celelalte întâmplări şi fapte ale lui, cele dintâi şi cele de pe urmă, iată, sunt scrise în Cartea regilor lui Iuda şi ai lui Israel. [27] Şi s-a culcat Achaz lângă părinţii săi şi a fost înmormântat în cetatea lui David, pentru că nu l-au dus la mormintele regilor lui Israel. Şi în locul lui a ajuns rege Ezekia, fiul său.

29 [1] Ezekia avea douăzeci şi cinci de ani când a ajuns rege şi a domnit douăzeci şi nouă de ani la Ierusalim, iar numele mamei sale era Abba, fiica lui Zaharia. [2] Şi a făcut ce este drept înaintea Domnului în toate câte le făcuse David, părintele său. [3] Şi a fost aşa: când s-a aşezat să domnească, în prima lună, a deschis porţile Casei Domnului şi le-a dres. [4] Şi i-a adus pe preoţi şi pe leviţi şi i-a aşezat pe latura dinspre răsărit [5] şi le-a zis: „Ascultaţi,

---

28,20 „l-a lovit": TM are „l-a asediat şi nu l-a întărit" sau „l-a asediat, dar nu l-a biruit". Afirmaţia nu concordă cu cronicile asiriene, nici cu cele relatate în 4Rg.

28,27 „în cetatea lui David": TM are „în Ierusalim". ♦ „pentru că nu": TM are „dar nu".

29,1 Cronologia domniei lui Ezekia (TM *Hizᵉqīyāhū* / *Hizᵉqīyāh*) este controversată. Ezekia ajunge coregent al lui Ahaz în anul al treilea al domniei lui Osea al Samariei, adică 729 î.H. Cronistul se referă la cei douăzeci şi nouă de ani de domnie ai lui Ezekia, ca monarh unic al lui Iuda: 716-687 î.H.

29,3 „când s-a aşezat să domnească": TM are „în primul an al domniei sale". ♦ Ezekia deschide porţile Templului în prima lună a anului (*Nisan*), pentru că se pregătea de Paşte, nu în prima lună a domniei lui, cum s-ar putea altfel înţelege. Porţile Templului fuseseră închise de Achaz (2Par. 28,24). Repararea uşilor este semnul care îl anunţă pe marele rege reformator.

29,4 „latura": gr. κλίτος. Ezekia i-a adunat pe preoţi şi pe leviţi în curtea preoţilor situată pe latura de est a Templului, în pantă.

29,5 „Din cele sfinte", adică din sanctuarul Templului.

leviților! Acum curățiți-vă și curățiți Casa Domnului Dumnezeului părinților voștri și înlăturați necurăția din cele sfinte. [6] Pentru că părinții noștri s-au îndepărtat și au făcut ce este rău înaintea Domnului, L-au părăsit și și-au întors fața de la cortul Domnului, I-au arătat spatele [7] și au închis porțile templului, au stins candelele și tămâie nu au mai ars și n-au mai adus arderi de tot în locul sfânt Dumnezeului lui Israel. [8] Și Domnul S-a mâniat crunt pe Iuda și pe Ierusalim și i-a făcut să fie spre spaimă mare și pustiire și huiduială, cum vedeți cu ochii voștri. [9] Și, iată, părinții voștri au fost loviți cu sabia, iar fiii voștri și fiicele voastre și nevestele voastre sunt în robie într-o țară [care] nu-i a lor, chiar și acum. [10] De aceea acum îmi stă la inimă să facem un legământ cu Domnul Dumnezeul lui Israel, ca să-și întoarcă mânia de la noi. [11] Și acum, să nu-[L] lepădați, pentru că pe voi v-a ales Domnul să stați înaintea Lui, ca să slujiți, să-I faceți slujbe și să ardeți tămâie." – [12] Și s-au ridicat leviții: Maath al lui Amasi și Ioel al lui Azaria, dintre fiii lui Caath; și dintre fiii lui Merari: Kis al lui Abdi și Azaria al lui Iallelel; și dintre fiii lui Gedson: Ioa al lui Zemmath și Iodan al lui Ioacha; [13] și dintre fiii lui Elisaphan: Sambri și Iiel; și dintre fiii lui Asaph: Zacharias și Maththanias; [14] și dintre fiii lui Aiman: Iiel și Semei; și dintre fiii lui Idithon: Samaias și Oziel. [15] Și i-au adunat pe frații lor și s-au curățit la porunca regelui după rânduiala Domnului, ca să curețe Casa Domnului. [16] Și au intrat preoții înăuntru, în Casa Domnului, ca să o curețe, și au aruncat în curte toată necurăția pe care au găsit-o în Casa Domnului; iar leviții au luat-o s-o arunce afară, la râul Kedron. [17] Și au început să curețe în prima zi cu lună nouă din luna întâi și în ziua a opta a lunii au intrat în templul Domnului; și au curățit Casa Domnului în opt zile și în a șaisprezecea zi din luna întâi au terminat. [18] Și au intrat la regele Ezekia și au zis: „Am curățit toate cele din Casa Domnului: altarul pentru arderi de

---

29,6-7 Ezekia se referă la tatăl lui, Achaz, care a produs discontinuitatea în serviciul Domnului, despre care vorbesc toate simbolurile religiei yahviste abandonate.

29,8 „S-a mâniat crunt": gr. ὠργίσθη ὀργῇ, *litt.* „s-a mâniat cu mânie". Figură etimologică în greacă ♦ „spaimă mare": gr. ἔκστασις, în sensul special de „efect al terorii, al spaimei". ♦ „huiduială": gr. συρισμός, *litt.* „fluierătură".

29,9 „voștri...., voastre etc.": TM are „noștri... noastre etc." ♦ „într-o țară... și acum": TM are „din pricina aceasta".

29,16 Numai preoții aveau acces în „Sfânta", de aceea leviții îi așteaptă afară. ♦ „necurăția", gr. ἀκαθαρσία: simbolurile cultelor idolatre pe care Achaz le-a introdus în sanctuar.

29,18 Sfințirea incintei Templului a durat opt zile, sfințirea sanctuarului alte opt zile.

tot şi vasele lui, şi masa pentru pâinile punerii înainte şi vasele ei. [19] Şi toate vasele pe care le-a pângărit regele Achaz în timpul domniei lui şi al rătăcirii lui le-am pregătit şi curăţit şi, iată, sunt înaintea altarului Domnului." [20] Şi s-a sculat în zori regele Ezekia, a adunat căpeteniile oraşului şi s-a suit la Casa Domnului; [21] şi a adus juncani şapte, berbeci şapte, miei şapte, iezi şapte, ca jertfe pentru păcate, pentru domnie şi pentru cele sfinte şi pentru Israel şi le-a zis fiilor lui Aaron, preoţilor, să le înalţe pe altarul Domnului. [22] Şi au jertfit juncanii, iar preoţii au luat sângele şi l-au vărsat pe altar; şi au jertfit berbecii şi au vărsat sângele pe altar; şi au jertfit mieii şi au vărsat sângele în jurul altarului. [23] Şi au adus iezii pentru jertfa pentru păcat înaintea regelui şi a adunării, şi şi-au pus mâinile pe ei; [24] şi preoţii i-au jertfit, iar sângele l-au adus ca [jertfă de] împăcare pe altar; şi au făcut împăcare pentru tot Israelul, căci regele a zis ca arderea de tot şi jertfele pentru păcat să fie pentru tot Israelul. [25] Apoi i-a aşezat pe leviţi în Casa Domnului cu chimvale şi cu *nabla* şi cu *kinyra*, după porunca regelui David şi a lui Gad, văzătorul regelui, şi a profetului Nathan, pentru că din porunca Domnului era rânduiala [dată] prin profeţi. [26] Şi leviţii stăteau cu instrumentele muzicale ale lui David şi preoţii cu trâmbiţele. [27] Şi Ezekia a zis să se aducă arderea de tot pe altar: şi când a început să se înalţe arderea de tot, au început să cânte Domnului, iar trâmbiţele însoţeau instrumentele lui David, regele lui Israel. [28] Şi toată adunarea s-a închinat, iar cântăreţii de psalmi au cântat şi trâmbiţele au trâmbiţat până când s-a terminat arderea de tot. [29] Şi când au isprăvit de adus [jertfa], regele şi toţi cei de faţă s-au plecat şi s-au închinat. [30] Şi regele Ezekia şi căpeteniile le-au zis leviţilor să cânte imnuri Domnului cu cuvintele lui David şi ale profetului Asaph. Şi i-au cântat cu bucurie şi au căzut [la pământ] şi s-au închinat. [31] Şi Ezekia a răspuns şi a zis: „Acum v-aţi umplut mâinile pentru Domnul: apropiaţi-vă şi aduceţi jertfe şi laude la Casa Domnului." Şi adunarea a adus jertfe şi laude

---

29,21 Ezekia ordonă o întreită jertfă de împăcare: pentru rege (şi familia regală), pentru Templu, adică pentru clasa sacerdotală, în fine, pentru întregul popor, numit aici metonimic Israel. ♦ Şapte era simbolul numeric al perfecţiunii. ♦ „pentru cele sfinte şi pentru Israel": TM are „pentru sanctuar şi pentru Iuda".

29,23 Punerea mâinilor asupra animalului de jertfă era un gest prin care omul arăta că îi dăruieşte lui Dumnnezeu ceva care-i aparţine. Gestul simboliza transmiterea păcatelor poporului asupra animalului la ceremonia „ţapului ispăşitor" de la Ziua Împăcării (*Yōm Kippur*).

29,25 „după porunca regelui David", *cf.* 1Par. 16,4; 37-42. ♦ „(după porunca) lui Gad... şi a profetului Nathan", *cf.* 1Par. 17,1-15 şi 21,9-13.

la Casa Domnului şi toţi cei cu inimă râvnitoare, arderi de tot. [32] Şi [acesta] a fost numărul arderilor de tot pe care le-a adus adunarea: juncani şaptezeci, berbeci o sută, miei două sute. Toate acestea au fost pentru arderea de tot [adusă] Domnului. [33] Şi juncani sfinţiţi, şase sute şi oi, trei mii. [34] Preoţii însă erau puţini şi nu puteau să jupoaie arderea de tot; şi i-au ajutat fraţii lor, leviţii, până când şi-au isprăvit treaba şi până când s-au sfinţit preoţii, pentru că leviţii se sfinţiseră cu mai mare zel decât preoţii. [35] Şi au fost multe arderi de tot şi grăsime pentru împlinirea jertfei de mântuire şi libaţii pentru arderile de tot. Aşa s-a îndreptat lucrarea în Casa Domnului. [36] Şi s-au bucurat Ezekia şi tot poporul că Domnul pregătise astfel pentru popor, căci într-o clipă s-a împlinit lucrul.

30 [1] Ezekia a trimis [soli] în tot Israelul şi în Iuda şi a scris scrisori către Efraim şi Manase, să vină la Casa Domnului la Ierusalim ca să ţină Paştele pentru Domnul Dumnezeul lui Israel. [2] Şi s-au sfătuit regele şi căpeteniile şi toată adunarea din Ierusalim să ţină Paştele în luna a doua. [3] Căci nu-l putuseră ţine la vremea cuvenită, pentru că nu se curăţiseră destui preoţi, iar poporul nu se adunase la Ierusalim. [4] Şi cuvântul a plăcut regelui şi adunării. [5] Şi au mai hotărât să vestească în tot Israelul, din Bersabea până

29,34 Animalele destinate pentru jertfele de împăcare puteau fi jupuite (deci atinse) şi de leviţi, pentru că pieile acestora nu erau arse pe altar. Însă animalele pentru arderile de tot, la care se referă versetul de faţă, nu puteau fi atinse decât de preoţi. Totuşi, în caz de maximă necesitate, cum este cel de faţă, leviţii au contribuit la pregătirea animalelor de jertfă. ♦ Observaţia că leviţii s-au sfinţit cu mai multă ardoare decât preoţii are două posibile explicaţii: leviţii au preluat îndatoririle preoţilor fie pentru că aceştia din urmă veniseră în număr prea mic la ceremonii, fie pentru că se făcuseră vinovaţi de închinarea la idoli în mai mare măsură decât leviţii.

30,1 Prin Efraim şi Manase, Cronistul numeşte metonimic toate triburile lui Israel. Ezekia îi invită la sărbătoarea Paştelui pe toţi israeliţii, profitând de o anumită relaxare a politicii religioase a regelui din nord, Osee (*cf.* 4Rg. 17,2) şi de relaţiile tensionate dintre acesta şi Asiria. Ezekia consideră că circumstanţele sunt propice pentru reunificarea religioasă a poporului ales. ♦ „Paştele": în LXX, τὸ φασεκ redă ebr. *pesaḥ*.

30,2 Sărbătoarea nu a putut fi ţinută în prima lună a anului (*Nisan*), aşa cum cerea legea mozaică, fie pentru că purificarea Templului depăşise termenul, fie pentru că masele aşteptate să ia parte la eveniment nu s-au deplasat în timp util la Ierusalim. Pentru a nu amâna celebrarea pe anul următor, Ezekia se prevalează de o dispoziţie legală (Num. 9,6-13), care permitea indivizilor care nu avuseseră timp să se purifice până în prima lună să ţină Paştele în a doua lună a anului.

30,5 Dimensiunea „naţională", „panisraelită" a sărbătorii este sugerată de expresia consacrată care desemnează graniţele tradiţionale ale regatului unit davidic, de sud

în Dan, să vină să țină Paștele Domnului Dumnezeu la Ierusalim, pentru că de mult nu se mai ținuse după cum era scris. [6] Și vestitorii au pornit cu scrisorile de la rege și de la căpetenii în tot Israelul și în Iuda, după porunca regelui, zicând: „Fii ai lui Israel, întoarceți-vă la Dumnezeul lui Avraam și al lui Isaac și al lui Israel, și El îi va întoarce pe cei rămași în viață, cei scăpați din mâna regelui din Assur. [7] Și nu fiți ca părinții voștri și frații voștri, care s-au îndepărtat de Domnul Dumnezeul părinților lor și [pe care] El i-a dat pustiirii, după cum vedeți. [8] Și nu vă mai întăriți grumazurile: dați slavă Domnului Dumnezeu și intrați în lăcașul Său cel sfânt, pe care l-a sfințit până în veac; și slujiți Domnului Dumnezeului vostru, iar El își va întoarce de la voi urgia mâniei Sale. [9] Căci dacă vă întoarceți la Domnul, frații voștri și copiii voștri vor afla îndurare de la cei care i-au luat robi; și [El] îi va aduce înapoi în țara aceasta. Căci milostiv și îndurător este Domnul Dumnezeul nostru și nu Își va întoarce fața de la noi, dacă noi ne întoarcem la El." [10] Și vestitorii mergeau din cetate în cetate, în muntele lui Efraim și în Manase, până în Zabulon, dar erau luați în râs și batjocoriți. [11] Numai unii oameni ai lui Aser și din Manase și din Zabulon s-au smerit și

---

(Bersabea) și, respectiv, de nord (Dan). ♦ „de mult": am preferat interpretarea temporală a termenului grecesc ambiguu în context πλῆθος, presupunând o complinire de tipul πλῆθος χρόνου („mult timp"). Interpretarea absolută a expresiei ca „în număr mare", „mulțime de oameni", referindu-se la participarea masivă a israeliților la sărbătoare, induce impresia unei premiere-record, ceea ce contrazice relatările anterioare despre celebrarea Paștelui în vremea regelui David. TM are „mulți (oameni)".

30,6 „vestitorii", gr. τρέχοντες, *litt.* „alergătorii", erau selectați din garda personală sau dintre apropiații regelui (*cf.* 2Par. 23,2). ♦ „întoarceți-vă la Dumnezeul...": TM are „întoarceți-vă la Domnul Dumnezeul...". ♦ „îi va întoarce... Assur": TM are „se va întoarce la voi, cei ... regilor Asiriei". ♦ Referirea la regele Asiriei este neclară și a ridicat probleme cronologiei veterotestamentare. Dacă avem în vedere anii de coregență ai lui Ezekia cu Achaz (729-716 î.H.), și considerăm că sărbătoarea Paștelui a fost ținută în primul an al coregenței acestuia, atunci pasajul de față se referă la invaziile repetate ale lui Tiglatpalassar în Israel, care însă nu s-au soldat cu deportări masive de populație (*cf.* 4Rg. 15,19). Dacă însă plasăm sărbătorirea Paștelui în primul an de domnie propriu-zisă a lui Ezekia (cca 716 î.H.), atunci Cronistul se referă la campania devastatoare a lui Salmanasar în Israel, care a dus la prăbușirea Samariei (722 î.H.) și la deportarea populației în Asiria. Majoritatea comentatorilor au adoptat prima soluție, argumentându-și opțiunea prin informația conform căreia Samaria a căzut „în al șaselea an al domniei (citește «coregenței») lui Ezekia" (722 î.H.) și prin aluzia la exil de la 2Par. 30,9.

30,8 După „grumazurile", TM are în plus „ca părinții voștri". ♦ „dați slavă": gr. δότε δόξαν. TM are „dați/întindeți mâna" – gest de angajare prin făgăduință.

au venit la Ierusalim. [12] Şi în Iuda, mâna Domnului le-a dat [oamenilor] o singură inimă, să meargă să facă după porunca regelui şi a căpeteniilor, întru cuvântul Domnului. [13] Şi s-a strâns la Ierusalim popor mult, ca să ţină sărbătoarea azimilor în luna a doua. [A fost] o adunare foarte mare. [14] Şi s-au suit şi au doborât altarele [păgâne] din Ierusalim şi toate cele în care se tămâia pentru zeii mincinoşi le-au dărâmat şi le-au aruncat în valea Kedron. [15] Şi au înjunghiat paştele în ziua a paisprezecea din luna a doua; şi preoţii şi leviţii s-au smerit şi s-au curăţit şi au adus arderi de tot în Casa Domnului. [16] Şi au stat la locul lor, după rânduiala lor, după porunca lui Moise, omul lui Dumnezeu, iar preoţii primeau sângele din mâna leviţilor. [17] Şi pentru că multă lume din adunare nu se curăţise, leviţii înjunghiau paştele pentru toţi cei care nu putuseră să se curăţească pentru Domnul. [18] Fiindcă cei mai mulţi din poporul din Efraim, din Manase, din Issachar şi din Zabulon nu se curăţiseră, au mâncat paştele altfel decât este scris. Şi Ezekia s-a rugat pentru ei, zicând: „Domnul bun fie îndurător [19] cu orice inimă care se îndreaptă ca să-L caute pe Domnul Dumnezeul părinţilor lor, [chiar dacă] nu este curăţită pentru cele sfinte." [20] Şi Domnul l-a ascultat pe Ezekia şi a vindecat poporul. [21] Şi fiii lui Israel care se aflau la Ierusalim au ţinut sărbătoarea azimilor timp de şapte zile, cu bucurie mare, cântând imnuri Domnului zi de zi; şi preoţii şi leviţii [cântau] cu instrumente Domnului. [22] Şi Ezekia a grăit către toate inimile leviţilor şi ale celor care aveau bună pricepere într-ale Domnului; şi au săvârşit sărbătoarea azimilor şapte zile, aducând jertfe de mântuire şi aducând mulţumire Domnului Dumnezeului părinţilor lor. [23] Şi adunarea a hotărât să mai ţină încă şapte zile. Şi au ţinut încă şapte zile cu bucurie, [24] căci Ezekia pusese deoparte pentru adunarea lui Iuda o mie de juncani şi şapte mii de oi, iar căpeteniile puseseră deoparte pentru popor o mie de juncani şi zece mii de oi. Şi cele

---

30,12 „mâna Domnului": gr. χειρ κυριου. Calc după expresia ebraică. Se referă la voinţa şi puterea lui Dumnezeu.

30,14 „pentru zeii mincinoşi": *litt.* „mincinoşilor" – este o explicitare a LXX.

30,16 În mod normal, preoţii primeau jertfele însângerate direct din mâna capilor de familie (Ex. 12,3-6). Cum însă nu toţi aceştia apucaseră să se purifice (2Par. 30,17), sarcina înjunghierii victimelor oferite de laici a fost preluată de leviţi.

30,23-24 În mod normal sărbătoarea azimelor dura şapte zile, dar mulţimea de ofrande aduse de rege şi de căpeteniile poporului nu s-a epuizat în prima săptămână, ceea ce a dus la prelungirea sărbătorii cu încă şapte zile. Ezekia repetă gestul lui Solomon la sfinţirea Templului (3Rg. 8,65). În acest sens, vezi şi aluzia de la v. 26. ♦ „Şi cele sfinte... erau multe": TM are „Şi preoţii s-au sfinţit în număr mare".

sfinte ale preoților erau multe. [25] Și s-a bucurat toată adunarea: preoții și leviții, și toată adunarea lui Iuda, și cei aflați acolo din Israel, și străinii care sosiseră din pământul lui Israel, și cei care locuiau în Iuda. [26] Și a fost bucurie mare în Ierusalim: din zilele lui Solomon, fiul lui David, regele lui Israel, nu mai fusese asemenea sărbătoare în Ierusalim. [27] Și s-au ridicat preoții leviți și au binecuvântat poporul. Și glasul lor a fost ascultat și rugăciunea lor a ajuns la lăcașul Lui cel sfânt din cer.

31 [1] Și când s-au isprăvit toate acestea, au ieșit toți cei din Israel care se aflau în cetățile lui Iuda și au sfărâmat stâlpii și au tăiat dumbrăvile și au dărâmat înălțimile și altarele din toată Iudeea, și din Beniamin, și din Efraim, și din Manase, până la capăt; apoi toți cei din Israel s-au întors fiecare la moștenirea lui și în cetățile lor. [2] Și Ezekia a rânduit cetele pe zile ale preoților și ale leviților și îndatoririle fiecăruia în parte, după slujba lui de preot sau de levit, la arderea de tot, la jertfa de mântuire: să aducă laude și mulțumiri și să slujească la porțile de la curțile Casei Domnului. [3] Și o parte din bunurile regelui [a fost] pentru arderile de tot de dimineață și de seară și pentru arderile de tot de sabaturi și de lună nouă și pentru sărbătorile scrise în legea Domnului. [4] Și a spus poporului care locuia în Ierusalim să le dea partea preoților și leviților, ca să se întărească la slujirea Casei Domnului. [5] Și cum a dat porunca, fiii lui Israel au adus din belșug pârga de grâu, de vin, de untdelemn, de miere și din toată roada câmpului; și zeciuiala din toate au adus-o din belșug [6] fiii lui Israel și ai lui Iuda. Și locuitorii din cetățile lui Iuda au adus și ei zeciuială din juncani și din oi și zeciuială din capre și le-au sfințit pentru Domnul Dumnezeu; și le-au adus

---

30,25 „străinii": gr. προσήλυτοι, *cf.* nota la 1Par. 22,2.

30,26 „asemenea sărbătoare": TM are „așa ceva".

31,1 Iuda și Beniamin denumesc regatul de sud, în vreme ce Efraim și Manase, metonimic, pe cel de nord. ♦ „până la capăt": gr. εἰς τὸ τέλος, deoarece Cronistul insistă asupra eliminării complete a sanctuarelor păgâne din întregul Israel.

31,2 Ezekia reinstaurează serviciul preoților și leviților la Templu, după prescripțiile lui David. ♦ „curțile Casei Domnului": TM are „taberele Domnului" (*cf.* LXX 1Par. 9,18).

31,3 Legea (Num. 28) nu prevedea, desigur, o ofrandă specială a regelui. Ezekia, la fel ca David și Solomon, aduce ofranda în nume personal, ca să-și impulsioneze poporul. Cronistul insistă pe exemplul personal al regelui reformator.

31,4 „la slujirea Casei Domnului": TM are „în Legea Domnului".

31,5 A zecea parte din roadele pământului oferită de populația din Israel era menită întreținerii întregului trib al lui Levi (Num. 18,8.20.24).

şi le-au pus grămezi-grămezi. [7] În luna a treia, au început grămezile să se adune şi în luna a şaptea s-au isprăvit. [8] Şi au venit Ezekia şi căpeteniile şi au văzut grămezile şi L-au binecuvântat pe Domnul şi pe poporul Lui, Israel. [9] Şi Ezekia i-a întrebat pe preoţi şi pe leviţi de grămezi [10] şi Azaria preotul, căpetenia casei lui Sadoc, i-a zis: „De când a început să se aducă pârga la Casa Domnului am mâncat şi am băut şi ne-a mai şi rămas; căci Domnul a binecuvântat poporul Său şi ne-a mai rămas belşugul acesta." [11] Şi Ezekia a spus să fie pregătite cămările din Casa Domnului, şi le-au pregătit. [12] Şi au adus acolo pârga şi zeciuiala, cu credinţă; şi mai mare peste ele era Chonenia levitul şi Semei, fratele lui, era locţiitor; [13] şi Iiel, şi Ozazia, şi Naeth, şi Asael, şi Ierimoth, şi Iozabath, şi Eliel, şi Samachia, şi Maath, şi Banaias şi fiii lor erau puşi sub ascultarea lui Chonenia şi a lui Semei, fratele lui, după cum au rânduit regele Ezekia şi Azaria, mai-marele Casei Domnului. [14] Şi Core, [fiul] lui Iemna levitul, portarul de la răsărit, era peste danii, ca să împartă pârga [adusă] Domnului şi cele preasfinte [15] prin Odom, şi Beniamin, şi Iisus, şi Semei, şi Amaria, şi Sechonia; prin mâna preoţilor împărţeau cu credinţă fraţilor lor, după slujbele zilnice, atât celor mari, cât şi celor mici, [16] în afară de odraslele de parte bărbătească de la trei ani în sus, tuturor celor care intrau să slujească în Casa Domnului, după cum erau rânduiţi spre slujire în fiecare zi pe cete. [17] Aceasta este înscrierea preoţilor după casele lor părinteşti, iar leviţii – după cetele lor pe zile, de la douăzeci de ani în sus, după rânduială: [18] [erau] în liste cu toţi fiii şi fiicele lor, pentru toată mulţimea, de curăţeau cu credinţă locul sfânt; [19] pentru fiii

---

31,7 Ofrandele din partea populaţiei din ţară au fost aşezate pe categorii (σωροί, „grămezi"). V. 6, eliptic, ar lăsa să se înţeleagă că aceste grămezi erau alcătuite din ofranda de animale. Perioada în care au fost făcute grămezile sugerează însă că acestea alcătuiau ofranda vegetală. Colectarea lor începea în luna a treia, după primul seceriş, şi se termina în luna a şaptea, după recoltarea fructelor de toamnă.

31,13 După „Banaias", TM are „erau supraveghetori sub porunca lui..." (*litt.* „din mâna lui...").

31,14-15 „cele preasfinte": *cf.* Lev. 21,22. ♦ „preoţilor": TM are „în cetăţile preoţeşti".

31,16-19 Text foarte obscur şi în ebr. şi în LXX. Traducerea este aproape de text, dar fără pretenţii de claritate. S-a interpretat ca indicarea unei diferenţe între preoţi şi leviţi la împărţirea daniilor: preoţii erau înscrişi de la vârsta de trei ani, iar leviţii, numai de la douăzeci de ani; în plus leviţii îşi primeau partea numai în perioada cât erau de serviciu, pe când preoţii – tot timpul.

31,18 „de curăţeau cu credinţă locul sfânt": TM are „dacă se curăţiseră cu credinţă".

31,19 „pentru fiii lui Aaron care slujeau şi cei din cetăţile lor": TM are „pentru fiii lui Aaron, preoţii, care erau pe câmpurile de lângă cetăţile lor".

lui Aaron care slujeau şi cei din cetăţile lor erau în fiecare cetate bărbaţi desemnaţi pe nume ca să dea partea fiecărui bărbat dintre preoţi şi fiecăruia înscris printre leviţi. [20] Astfel a făcut Ezekia în întregul Iuda şi a făcut ce este bine şi drept înaintea Domnului Dumnezeului său. [21] Şi în toată lucrarea, pe care a început-o în slujba Casei Domnului pentru Lege şi pentru porunci, L-a căutat pe Dumnezeul său din tot sufletul şi a înfăptuit şi i-a mers bine.

32 [1] Şi după întâmplările acestea şi după adevărul acesta, a venit Sennacherim, regele asirienilor. Şi a venit asupra lui Iuda şi a împresurat cetăţile întărite şi a poruncit să fie luate. [2] Şi a văzut Ezekia că Sennacherim vine cu gândul să se lupte cu Ierusalimul, [3] şi a hotărât cu bătrânii şi cu vitejii lui să astupe apele izvoarelor din afara cetăţii; iar ei l-au ajutat. [4] Şi a adunat popor mult şi a astupat apele izvoarelor şi râul care trecea prin cetate, zicând: „Să nu vină regele din Assur, să găsească apă multă şi să se

---

32,1 „după adevărul acesta": gr. μετὰ τὴν ἀλήθειαν ταύτην. O traducere liberă ar fi „după [statornicirea] adevărului". Cronistul se referă la reforma religioasă a lui Ezekia, care restabilea preeminenţa legitimă a Templului în Israel şi Iuda. O altă traducere posibilă, dar mai îndepărtată de text, este: „după aceste dovezi de credinţă adevărată". ♦ Campania antipalestiniană a lui Sennacherim (TM *San'ḥērībh*), regele Asiriei (705-681 î.H), a avut loc în 701 î.H (data este specificată la 4Rg.18,13 „în al paisprezecelea an al domniei lui Ezekia"). Scopul acesteia era dezmembrarea şi distrugerea coaliţiei antiasiriene din Palestina, conduse, pare-se, de Ezekia, regele lui Iuda, şi sprijinite puternic de Egipt. Ţinta ultimă a Asiriei era, de fapt, Egiptul. Pretextul invaziei va fi fost decizia lui Ezekia de a nu mai plăti tributul datorat Asiriei, stabilit de tatăl său. ♦ „cetăţile întărite": gr. πόλεις τειχήρεις sunt cetăţile fortificate cu ziduri.

32,2 „cu gândul să se lupte cu Ierusalimul", gr. τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τοῦ πολεμῆσαι ἐπὶ Ιερουσαλημ, *litt.* „faţa lui [era] să lupte...". Τὸ πρόσωπον indică, în context, şi intenţia lui Sennacherim.

32,3 Astuparea izvoarelor din afara cetăţii făcea parte dintr-un plan arhitectonic mai vast de colectare a surselor de apă într-un canal subteran şi deviere a lor spre Ierusalim. Sistemul avea ca scop privarea de apă a asediatorilor şi aprovizionarea locuitorilor asediaţi.

32,4 „râul care trecea prin cetate": gr. τὸν ποταμὸν τὸν διορίζοντα τῆς πόλεως. Cronistul se referă la cursul de apă care izvora în valea Gion, la nord de Ierusalim, şi intra în interiorul fortificaţiilor oraşului. „Râul" separa Sionul şi Acra de Moria şi Ophel, adică trecea „prin mijlocul ţinutului" în care era construit Ierusalimul. După toate aparenţele nu este vorba despre Kedron, care este în general numit „pârâu": gr. χείμαρρος. ♦ „regele din Assur": TM are „regii din Assur", ceea ce arată că măsurile luate de Ezekia nu aveau în vedere numai această invazie a lui Sennacherim, ci orice confruntare viitoare.

întărească." [5] Şi Ezekia s-a întărit şi a zidit tot zidul dărâmat şi turnuri şi încă un zid de apărare înafară; şi a întărit fortăreaţa cetăţii lui David şi a pregătit arme multe. [6] Şi a pus căpetenii de război peste popor şi s-au adunat la el, în piaţa de la poarta văii. Şi a grăit pe inima lor, zicând: [7] „Fiţi tari şi curajoşi, nu vă speriaţi în faţa regelui din Assur, nici în faţa tuturor neamurilor care sunt cu el, căci cu noi sunt mai mulţi decât cu el: [8] cu el sunt nişte braţe de carne, cu noi este Domnul Dumnezeul nostru, ca să ne scape şi să lupte în războiul nostru." Şi poporul a prins curaj la cuvintele lui Ezekia, regele lui Iuda. [9] După aceea, Sennacherim, regele asirienilor, i-a trimis pe slujitorii săi la Ierusalim, iar el era în Lachis – şi toată armata, cu el. Şi a trimis la Ezekia, regele lui Iuda şi la toţi iudeii din Ierusalim, zicând: [10] „Aşa spune Sennacherim, regele asirienilor: «În ce vă încredeţi de mai rămâneţi în fortăreaţa din Ierusalim? [11] Nu cumva vă înşală Ezekia, ca să vă ducă la moarte, la foamete şi la însetare, zicând: 'Domnul Dumnezeul nostru ne va scăpa din mâna regelui din Assur?' [12] Oare nu Ezekia a dărâmat altarele Lui şi înălţimile Lui şi le-a zis lui Iuda şi locuitorilor din

---

32,5 „fortăreaţa": gr. ἀνάλημμα. Cronistul se referă la Millo, sistemul de terase care sprijinea fortificaţiile Sionului, prima cetate a lui David şi care consta din pereţi de reţinere în spatele cărora se turna pământ până la nivelul lor.

32,6 „piaţa": gr. πλατεῖα. Alte traduceri preferă „strada". De fapt, spaţiul larg de la poarta estică a Ierusalimului.

32,7 „mai mulţi": nu neapărat numeric. Ezekia se referă la puterea divină, care vine în sprijinul poporului ales.

32,9-22 Versiunea conflictului diplomatic prezentată de Cronist este mult mai scurtă faţă de cea de la 4Rg. 18. Autorul Paralipomenelor trece sub tăcere trimiterea unei delegaţii iudee la cartierul general al trupelor asiriene stabilit în Lachis, care a încercat să negocieze cu Sennacherim independenţa Ierusalimului (4Rg. 14-16), în schimbul unui tribut copleşitor. De asemenea, nu se pomenesc numele solilor de rang înalt trimişi de Sennacherim, în fruntea unei armate numeroase, la Ierusalim (4Rg. 18,17). Apoi, discursul comprimat al solilor asirieni nu face nici o referire la speranţele pe care Ezekia şi le pusese în ajutorul egiptean (4Rg. 18,24). Cronistul ignoră condiţiile în care a fost trimisă scrisoarea lui Sennacherim către Ezekia (4Rg. 19,9) şi lasă să se înţeleagă că aceasta avea exclusiv un caracter blasfemator. Nici un cuvânt despre asedierea Libnei (4Rg. 19,8) şi despre veştile îngrijorătoare pentru asirieni – armata egipteană îşi începuse marşul spre Iuda (4Rg. 19,9). În v. 20 nu transpare nici o umbră din spaima regelui iudeu, iar simpla menţionare a profetului Isaia nu ţine locul celor două profeţii de la 2Rg. 19,1-8 şi 20-2. Confruntarea celor două pasaje corespondente (din 4Rg. şi 2Par.) nu poate însă duce la concluzia, simplistă, că Paralipomenele ar fi un simplu rezumat al cărţii a patra a Regilor. Versiunea 2Par. este, prin ocultarea momentelor „penibile" prin care a trecut suveranul iudeu, opera unui ideolog.

Ierusalim: 'Să vă închinați [numai] dinaintea acestui altar și [numai] pe el să ardeți tămâie'? [13] Nu știți oare ce le-am făcut eu și părinții mei tuturor popoarelor țărilor? Au fost oare în stare zeii neamurilor de pe tot pământul să-și scape popoarele din mâna mea? [14] Care dintre toți zeii neamurilor pe care le-au nimicit părinții mei au putut să-și scape poporul din mâna mea? Oare va putea Dumnezeul vostru să vă scape din mâna mea? [15] Acum să nu vă mai înșele Ezekia, nu vă mai lăsați convinși și nu-i mai dați crezare, căci nici un zeu al vreunui neam sau al vreunei puteri nu-și poate scăpa poporul din mâna mea și a părinților mei și nici Dumnezeul vostru nu vă va scăpa din mâna mea.»"[16] Mai spuneau și altele slujitorii lui despre Domnul Dumnezeu și despre Ezekia, slujitorul Lui. [17] Și [Sennacherim] a scris o scrisoare, ca să-și bată joc de Domnul Dumnezeul lui Israel, zicând: „Așa cum zeii neamurilor pământului nu și-au scos popoarele din mâna mea, nici Dumnezeul lui Ezekia nu-și va scoate poporul din mâna mea." [18] Și a[u] strigat cu glas mare în limba iudaică la poporul din Ierusalim care stătea pe zid, ca să-l sperie și să-l răpună, așa încât ei să cucerească cetatea. [19] Și vorbeau despre Dumnezeul Ierusalimului ca despre zeii popoarelor pământului, lucrări ale mâinilor oamenilor. [20] Și s-au rugat regele Ezekia și Isaia, fiul lui Amos, profetul, pentru acestea și au strigat către cer. [21] Și Domnul a trimis un înger și i-a nimicit pe toți vitejii războinici și pe căpeteniile și pe generalii din tabăra regelui din Assur, iar acesta s-a întors cu rușinea pe față în țara sa. Și când a ajuns la casa zeului său, unii din cei ieșiți din pântecul lui l-au omorât cu sabia. [22] Și l-a scăpat Domnul pe Ezekia și pe locuitorii din Ierusalim din mâna lui Sennacherim, regele din Assur, și din mâna tuturor, și le-a dat liniște de jur împrejur. [23] Și mulți Îi aduceau daruri Domnului la Ierusalim și danii lui Ezekia, regele lui Iuda: și acesta a crescut în ochii tuturor neamurilor după aceea.

[24] În zilele acelea, Ezekia era bolnav de moarte; și s-a rugat la Domnul, și El l-a ascultat și i-a dat un semn. [25] Dar Ezekia nu I-a răsplătit [Domnului] după darul pe care i l-a dat, ci s-a semețit inima lui. Și a venit

---

32,21 Flavius Iosephus (*AI* 10,1,5) afirmă că asirienii, în număr de o sută optzeci și cinci de mii, au fost uciși de o epidemie de ciumă, în prima noapte a atacului asupra Ierusalimului. ♦ 4Rg. 19,37 menționează numele paricizilor: Adramelech și Salasar, precum și pe zeul în templul căruia a fost ucis Sennacherim: Neserach (*cf.* nota la 4Rg. 19,37). ♦ „cei ieșiți din pântecul lui": gr. τῶν ἐξελθόντων ἐκ κοιλίας αὐτοῦ, *i.e.* fiii lui.
32,24 Semnul la care se referă Cronistul este cel amintit la 4Rg. 20,9: întoarcerea soarelui pe cadranul din curtea palatului regal.

urgia [Domnului] asupra lui şi a lui Iuda şi asupra Ierusalimului. [26] Şi s-a smerit Ezekia de la semeţia inimii lui, precum şi locuitorii din Ierusalim, iar urgia Domnului nu s-a mai abătut asupra lor în zilele lui Ezekia. [27] Şi Ezekia a avut parte de bogăţie şi de slavă foarte multă şi şi-a făcut vistierii pentru argint, pentru aur, pentru pietre scumpe şi pentru aromate şi depozite de arme şi de vase scumpe; [28] şi cetăţi pentru grâu, pentru untdelemn şi pentru vin, şi iesle pentru cirezile de tot felul, şi staule pentru turme; [29] şi-a zidit şi cetăţi şi a avut o mulţime de oi şi de vite, pentru că Domnul i-a dat avuţie foarte mare. [30] Tot Ezekia a astupat izvorul de sus al Gionului şi i-a îndreptat apele în jos spre partea de miazăzi a cetăţii lui David. Şi i-a mers bine lui Ezekia în toate lucrările sale. [31] Şi când au venit la el solii trimişi de căpeteniile din Babilon ca să-l întrebe de minunea înfăptuită în ţara [lui], Domnul l-a părăsit ca să-l încerce şi să vadă ce-i în inima lui. [32] Şi celelalte întâmplări ale lui Ezekia şi mila lui, iată, sunt scrise în profeţia lui Isaia, fiul lui Amos, profetul, şi în Cartea regilor lui Iuda şi ai lui Israel. [33] Şi Ezekia s-a culcat lângă părinţii săi şi l-au îngropat pe colina cu mormintele fiilor lui David; şi întregul Iuda şi locuitorii din Ierusalim l-au slăvit şi l-au cinstit la moartea lui. Şi în locul lui a ajuns rege Manasse, fiul său.

33 [1] Manasse avea douăzeci şi doi de ani când a ajuns rege şi a domnit cincizeci şi cinci de ani în Ierusalim. [2] Şi a făcut ce este rău înaintea Domnului, după toate spurcăciunile neamurilor pe care le nimicise Domnul din faţa fiilor lui Israel. [3] A durat din nou înălţimile, pe care le dărâmase

---

32,30 Confruntat cu invazia asiriană, Ezekia reformează sistemul de aprovizionare cu apă a cetăţii. Astfel, el a blocat izvoarele externe ale cetăţii (2Par. 32,4) care alimentau Kedronul şi a deviat apele Gionului superior din partea de est-sud-est a Ierusalimului, printr-un tunel, spre partea de vest, unde erau colectate într-un bazin interior, Siloam. Tunelul, săpat în stâncă, avea o înălţime de 2 m şi o lungime de 332 metri în linie dreaptă, dar urmărea un traseu sinuos pentru „a evita clădirile şi defectele din stratul de rocă".

32,31 Vizita supuşilor lui Marduk-apla-iddina, rege al Babilonului în două rânduri (721-710 î.H. şi 703-702 î.H.) la curtea lui Ezekia făcea parte, de fapt, din programul de alianţe antiasirian la care, flatat, consimţise şi regele de la Ierusalim.

33 Corespunde cu 4Rg. 21,1-18.

33,1 „douăzeci şi doi": TM are „doisprezece". Manasse a devenit, la doisprezece ani, coregentul lui Ezekia în 696 î.H. şi a domnit singur între 686 î.H. şi 642 î.H. Aşa se explică cei cincizeci şi cinci de ani de domnie, care includ şi perioada exilului său.

33,3 „oastea cerului": gr. στρατιὰ τοῦ οὐρανοῦ, TM are *f'bhā' haššāmayim*. Expresia desemnează obiectul închinării păgâne (*cf.* Deut. 4,19), referindu-se fie la „corpurile cereşti", fie la „fiinţele îngereşti" străine monoteismului yahvist.

Ezekia, tatăl său, şi a înălţat stâlpi pentru Baali; a făcut dumbrăvi şi s-a închinat la toată oastea cerului şi le-a slujit acelora. [4] Şi a durat altare [păgâne] în Casa Domnului, unde Domnul spusese: „În Ierusalim va fi numele Meu până în veac." [5] Şi a durat altare pentru toată oastea cerului în cele două curţi ale Casei Domnului. [6] El însuşi şi-a trecut copiii prin foc la Gai-banai-ennom, se îndeletnicea cu ghicitul şi cu vrăjitoria şi făcea farmece; şi-a adus grăitor din pântec şi prezicători. Şi a făcut din plin ce este rău înaintea Domnului, ca să-L mânie. [7] Şi a pus chipul cioplit şi turnat pe care-l făcuse în Casa Domnului, despre care Dumnezeu îi spusese lui David şi lui Solomon, fiul lui: „În Casa aceasta şi în Ierusalim, pe care l-am ales între toate triburile lui Israel, voi aşeza numele Meu până în veac; [8] şi nu voi mai clinti piciorul lui Israel din ţara pe care am dat-o părinţilor lor – numai să vegheze să împlinească toate poruncile [Mele], după toată legea şi rânduielile şi judecăţile [date] prin Moise." [9] Dar Manasse i-a amăgit pe cei din Iuda şi pe locuitorii din Ierusalim să facă ce este rău, mai mult decât toate neamurile pe care le stârpise Domnul din faţa fiilor lui Israel. [10] Şi Domnul i-a grăit lui Manasse şi poporului Său; dar ei n-au ascultat. [11] Atunci Domnul a mânat împotriva lor căpeteniile oştirii regelui din

---

33,4 Altarele pe care Manasse le-a ridicat în Templul din Ierusalim nu serveau cultului monoteist al lui YHWH, sau, dacă o făceau, adăugarea lor la planul iniţial al Templului dictat de revelaţia divină era văzută ca o îndepărtare de ritualul consacrat.

33,6 Despre toponimul Γαι-βαναι-εννομ, *cf.* nota la 2Par. 28,3. ♦ „ca să-L mânie": gr. παροργίσαι. Verbul grec însemna iniţial „a provoca, a stârni mânia". În LXX, primeşte sens intensiv.

33,7 „cioplit şi turnat": expresie ciudată; TM are „sculptat". Despre statuia pe care Manasse a aşezat-o în Templu, la 4Rg. 21,7 se spune că aparţinea Aşerei: „chipul dumbrăvii".

33,10 Dumnezeu le-a vorbit regelui şi poporului prin profeţi (*cf.* 4Rg. 21,10-15).

33,11 Regele din Assur menţionat era Esarhaddon (asir. *Assur-ah-iddin* I: 681-669 î.H.), fiul lui Sennacherim. După primii ani de domnie, în care şi-a consolidat politica internă, suveranul asirian a întreprins campanii de readucere la ascultare a tributarilor de la vest de Eufrat. Printre aceştia se număra şi regele de la Ierusalim. Cronicile asiriene îl menţionează pe acesta din urmă sub forma *Manasi* din *Yaudi*. ♦ Generalul asirian însărcinat cu pedepsirea lui Iuda şi deportarea lui Manasse se numea Tanathan (*cf.* Is. 20,1). ♦ „în chingi": gr. ἐν δεσμοῖς. Δεσμοί înseamnă „legături". TM are *baḥoḥīm*, „în spini/cârlige". Unii comentatori au interpretat termenul ebraic ca „mărăciniş, desiş de spini", înţelegând astfel că Manasse a fost capturat în timp ce se ascundea într-un asemenea desiş. Alte manuscrise oferă însă *b^{e}ḥayīm*, „între cei vii", şi pasajul a fost tradus „şi l-au prins în viaţă". ♦ Pe o tăbliţă descoperită la Khorsabad sunt reprezentaţi

Assur, iar [aceştia] l-au prins pe Manasse în chingi şi l-au legat cu lanţuri la picioare şi l-au dus la Babilon. [12] Şi, fiind la strâmtoare, el a căutat faţa Domnului Dumnezeului său şi s-a smerit foarte în faţa Dumnezeului părinţilor săi. [13] Şi s-a rugat Lui şi [Domnul] l-a auzit: şi i-a ascultat strigătul şi l-a adus înapoi la Ierusalim, la domnia lui. Şi Manasse a ştiut că Domnul este cu adevărat Dumnezeu. [14] După aceea a durat un zid în afara cetăţii lui David, de la apus de Gion, prin vale, pe unde se iese pe poartă şi se înconjoară spre Ophla; şi l-a înălţat foarte mult. Şi a aşezat căpetenii de oaste în toate cetăţile întărite din Iuda. [15] Şi i-a îndepărtat pe toţi zeii străini şi chipul cioplit din Casa Domnului şi toate altarele pe care le durase pe muntele Casei Domnului şi în Ierusalim şi în afara cetăţii. [16] Şi a refăcut altarul Domnului şi a adus pe el jertfe de mântuire şi de laudă şi i-a spus lui Iuda să-L slujească pe Domnul Dumnezeul lui Israel. [17] Atâta doar că poporul mai [jertfea] pe înălţimi, dar Domnul era Dumnezeul lor. [18] Şi celelalte fapte ale lui Manasse şi rugăciunea lui către Dumnezeu şi cuvintele pe care le-au grăit către el văzătorii în numele Domnului Dumnezeului lui Israel, iată-le, în cuvintele [19] rugăciunii lui. Şi cum l-a ascultat [Domnul], şi toate păcatele lui, şi rătăcirile lui, şi locurile în care a durat înălţimile şi în care a aşezat dumbrăvi şi chipurile cioplite înainte să se întoarcă [la

---

prizonieri defilând în lanţuri pe dinaintea regelui asirian. Deşi tăbliţa nu îi numeşte pe prizonieri, arheologii sunt de părere, după toate aparenţele fizionomice, că prizonierii erau evrei. Printre aceştia poate se va fi aflat şi Manasse, regele lui Iuda umilit de suveranul asirian (JFB).

33,12 După doi ani de captivitate, Manasse a fost eliberat şi repus în toate drepturile de către regele asirian, însă cu obligaţia de a plăti tribut. Manevra lui Esarhaddon era una politică: regatul lui Iuda readus la ascultare constituia o zonă-tampon în calea expansionismului egiptean.

33,13 „a ştiut": gr. ἔγνω, în sensul actual „şi-a dat seama".

33,14 „apus": gr. λίψ, λιβός, numele unui vânt de sud-vest denumeşte ca punct cardinal sudul în Palestina şi vestul în Egipt şi Libia. TM are „apus". ♦ „prin vale", gr. ἐν χειμάρρῳ: valea pârâului Kedron. ♦ „... poartă": alte manuscrise au „... poarta peştilor".

33,15 „şi în afara cetăţii": nu apare în TM.

33,17 Reforma religioasă a lui Manasse nu a fost completă, în sensul cerut de Lege. În acest caz însă, adorarea lui YHWH pe înălţimi nu era neapărat considerată un act de idolatrie.

33,18-19 „în cuvintele rugăciunii lui. Şi...": TM are „în Cuvintele (= Faptele) regilor lui Israel. [19] Rugăciunea lui şi...". ♦ „rătăcirile", gr. ἀποστάσεις: termen rezumativ pentru faptele de apostazie enumerate ulterior. ♦ „în Cuvintele văzătorilor": TM are „în Cuvintele lui *Hōzāy*" – profet altfel necunoscut.

Domnul], iată, sunt scrise în Cuvintele văzătorilor. [20] Şi Manasse s-a culcat lângă părinţii săi şi l-au înmormântat în grădina casei sale. Şi în locul lui a ajuns rege Amon, fiul său.

[21] Amon avea douăzeci şi doi de ani când a ajuns rege şi a domnit doi ani în Ierusalim. [22] Şi a făcut ce este rău înaintea Domnului, aşa cum făcuse şi Manasse, tatăl său: şi tuturor idolilor pe care îi făcuse Manasse, tatăl său, Amon le-a adus jertfe şi le-a slujit. [23] Dar nu s-a smerit înaintea Domnului cum s-a smerit Manasse, tatăl său, pentru că fiul lui, Amon, şi-a sporit greşeala. [24] Şi slujitorii lui au uneltit împotriva lui şi l-au lovit în casa lui. [25] Şi poporul ţării i-a lovit pe cei care au uneltit împotriva regelui Amon şi l-a pus rege, în locul lui, pe Iosia fiul lui.

34 [1] Iosia avea opt ani când a ajuns rege şi a domnit treizeci şi unu de ani în Ierusalim. [2] A făcut ce este drept înaintea Domnului şi a umblat pe căile lui David, părintele său, şi nu s-a abătut nici în dreapta, nici în stânga. [3] Şi în al optulea an al domniei lui – când încă era copilandru.– a început să-l caute pe Domnul Dumnezeul lui David, părintele său. Şi în al doisprezecelea an al domniei sale a început să cureţe Iuda şi Ierusalimul de înălţimi şi de dumbrăvi şi de [chipurile] turnate [4] şi a [pus să se] dărâme în faţa lui altarele Baalilor şi înălţimile de deasupra lor, a tăiat dumbrăvile, a

---

33,20 Manasse nu a fost înmormântat în necropola regală, ci, din pricina apostaziei sale, într-o grădină, departe de spaţiul public. Deuteronomistul vorbeşte despre grădina unui anume Oza (4Rg. 21,18).

33,21 Amon, fiul lui Manasse, a domnit între 642 şi 640 î.H.

33,23 „greşeala", gr. πλημμέλεια, *litt.* „notă falsă", se specializează pentru greşeala din neştiinţă.

34,1 „Iosia": ebr. *Yo'šīyāhū*. Fiul lui Amon şi al şaptesprezecelea rege al lui Iuda. A fost instalat la vârsta de opt ani, după asasinarea tatălui său, şi a domnit 31 de ani (640-609 î.H.). A beneficiat de slăbirea politică a Asiriei şi a făcut paşi importanţi spre independenţa politică şi religioasă a lui Iuda şi chiar a unei părţi din Israel (2Par. 34,6-7). În general, domnia lui s-a caracterizat prin efortul de restaurare a yahvismului în Iuda.

34,3 În societatea evreiască antică, băieţii de la treisprezece ani în sus erau consideraţi majori. Iosia avea şaisprezece ani când a început să „îl caute pe Domnul". ♦ Datarea reformei religioase a lui Iosia este controversată: Cronistul susţine că aceasta începe în al doisprezecelea an al domniei lui Iosia, iar Deuteronomistul (4Rg. 22) indică al optsprezecelea an, o dată cu descoperirea Cărţii Legii. Pentru Cronist, îndepărtarea cultelor idolatre din Regatul de Sud nu constituie o consecinţă a descoperirii Cărţii: în viziunea lui, Iosia „s-a pregătit" astfel din fragedă tinereţe pentru revelaţia totală de la maturitate.

34,4 „înălţimile": TM are „stâlpii"; la fel şi la v. 7.

sfărâmat şi mărunţit chipurile cioplite şi turnate şi le-a aruncat pe mormintele celor care le aduseseră jertfe; [5] şi oasele preoţilor le-a ars pe altare şi a curăţit Iuda şi Ierusalimul. [6] Şi în cetăţile lui Efraim şi Manasse, Simeon şi Neftali şi în locurile din jurul lor [7] a nimicit dumbrăvile şi altarele şi a sfărâmat mărunt idolii şi a retezat toate înălţimile de pe tot pământul lui Israel şi s-a întors la Ierusalim.

[8] Şi în al optsprezecelea an al domniei sale, după ce curăţit ţara şi Casa [Domnului], [Iosia] i-a trimis pe Saphan, fiul lui Eselia, şi pe Maasia, căpetenia cetăţii, şi pe Iuach, fiul lui Ioachaz, cronicarul său, să repare Casa Domnului Dumnezeului său. [9] Şi ei s-au dus la Chelkia, marele preot, şi i-au dat argintul adus în Casa lui Dumnezeu pe care leviţii străjeri ai porţii îl strânseseră de la Manasse şi Efraim, de la căpetenii şi de la toţi cei care mai rămăseseră în Israel, şi de la fiii lui Iuda şi ai lui Beniamin, şi de la locuitorii din Ierusalim. [10] Şi l-au dat în mâna lucrătorilor rânduiţi în Casa Domnului. L-au dat lucrătorilor în Casa Domnului, pentru a repara şi a întări Casa. [11] L-au dat dulgherilor şi zidarilor, ca să cumpere pietre cu patru muchii şi lemne pentru grinzi, ca să facă acoperişuri pentru casele pe care le prăpădiseră regii lui Iuda. [12] Şi oamenii îşi făceau lucrarea pe încredere, iar supraveghetori peste ei erau Ieth şi Abdia, leviţi dintre fiii lui Merari, şi Zaharia şi Mosollam, dintre fiii lui Caath şi toţi leviţii care se pricepeau la instrumente muzicale [13] şi erau peste salahori şi peste toţi cei

---

34,6 Autoritatea lui Iosia nu s-a limitat la teritoriul lui Iuda, ci s-a extins şi în unele regiuni din fostul regat de nord. Cronistul se referă aici la rămăşiţele populaţiei evreieşti care au scăpat de masiva deportare în Imperiul asirian, după căderea Samariei. Lipsa de reacţie a autorităţii asiriene la „intervenţionismul" lui Iosia se explică, probabil, prin dezinteresul regelui din Assur faţă de mişcarea, considerată strict religioasă, a vasalului din Iuda. Unii comentatori invocă aici şi problemele interne cu care se confrunta Imperiul asirian. ♦ „în locurile din jurul lor": gr. ἐν τόποις αὐτῶν κύκλῳ. TM are o expresie nu foarte clară, înţeleasă de unii ca „în pustiurile lor", ceea ce s-ar referi la slaba populare a cetăţilor din Israel, în urma deportării locuitorilor în Asiria.

34,9 „de la căpetenii": nu apare în TM.

34,11 „ca să facă acoperişuri pentru casele pe care...": gr. στεγάσαι τοὺς οἴκους. Cronistul se referă la încăperile anexe ale Templului.

34,12 „toţi leviţii care se pricepeau la instrumente": Cronistul insistă asupra rolului preeminent al leviţilor în restaurarea Templului. S-a presupus că Iosia se foloseşte de cântăreţi pentru că aceştia erau mai puţin ocupaţi cu slujirea zilnică în Templu. Altă explicaţie este că aceştia ritmau lucrările cu muzica lor (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

34,13 „judecători": cuvântul corepunzător din ebr. înseamnă „dregător, judecător de rang inferior".

care făceau o muncă sau alta; şi, dintre leviţi, mai erau şi scribi şi judecători şi portari. [14] Iar când au luat ei argintul strâns pentru Casa Domnului, Chelkia preotul a găsit Cartea Legii Domnului, [dată] prin Moise. [15] Atunci Chelkia a prins să vorbească şi a zis către Saphan scribul: „Am găsit o Carte a Legii în Casa Domnului" şi Chelkia i-a dat lui Saphan cartea. [16] Şi Saphan a dus cartea la rege şi i-a dat de ştire: „Tot argintul a fost dat slujitorilor tăi care săvârşesc lucrarea. [17] Ei au vărsat argintul aflat în Casa Domnului şi l-au dat în mâna supraveghetorilor şi în mâna celor care fac lucrarea." [18] Şi Saphan scribul i-a mai vestit regelui, zicând: „Preotul Chelkia mi-a dat o Carte"; şi Saphan a citit-o dinaintea regelui. [19] Şi a fost aşa: când a ascultat regele cuvintele Legii şi-a sfâşiat veşmintele. [20] Şi regele le-a poruncit lui Chelkia şi lui Achicam, fiul lui Saphan, şi lui Abdon, fiul lui Michaia, şi lui Saphan scribul şi lui Asaia, slujitorul regelui, zicând: [21]„Duceţi-vă şi căutaţi-L pe Domnul pentru mine şi pentru tot [poporul] rămas în Israel şi în Iuda, despre cuvintele cărţii care s-a găsit. Căci mare este mânia Domnului care s-a aprins asupra noastră, fiindcă părinţii noştri n-au dat ascultare cuvintelor Domnului, ca să împlinească toate cele scrise în cartea aceasta." [22] Şi s-au dus Chelkia şi cei cărora le spusese regele la proroci**ţ**a Olda, nevasta lui Sellem, fiul lui Thacuath, fiul lui Chelles, păstrătoarea veşmintelor – ea locuia în Ierusalim, în cartierul nou – şi i-au grăit despre lucrurile acelea. [23] Ea le-a răspuns: „Aşa grăieşte Domnul Dumnezeul lui

---

34,14 „Cartea Legii": gr. βιβλίον τοῦ νόμου se presupune că era partea centrală, cea mai veche, a Deuteronomului (cap. 12 – 28), adusă de unii refugiaţi după căderea Samariei. Cartea se va fi rătăcit sau va fi fost ascunsă în timpul diverselor „reforme idolatre" când, conform tradiţiei, regii apostaţi ai lui Iuda au ordonat arderea textelor sfinte. ♦ Momentul în care a fost descoperită Cartea Legii coincide cu „deblocarea fondurilor" destinate restaurării Templului.

34,18-19 Unii comentatori (JFB), invocând tradiţia rabinică, presupun că pasajele care l-au impresionat atât de puternic pe Iosia ar fi fost cele care vorbesc despre reînnodarea legământului dintre YHWH şi poporul ales. *Cf.* şi 2Par. 34,30: „cartea legământului".

34,22 La 4Rg. 22,14, Olda este „nevasta lui Sellem, fiul lui Thecue, fiul lui *Araas*, păstrătorul veşmintelor (ιματιοφύλαξ)". Cronistul susţine că aceasta era nevasta lui Sellem, fiul lui Thacuath, fiul lui *Chelles* şi, mai mult, că ea însăşi păzea (φυλάσσουσαν) veşmintele. *Cf.* şi nota de la 4Rg. 22,14. Unele manuscrise au „păzitoarea poruncilor". ♦ „Cartierul nou" traduce un termen ebraic transcris în greacă sub forma μασανα, „al doilea cartier". TM are *miš^{e}neh, litt.* „al doilea" (= cartierul nou). Unii comentatori (JFB) înclină totuşi să creadă că *miš^{e}neh* funcţionează aici ca substantiv propriu, desemnând numele unui cartier din nord-vestul Ierusalimului.

Israel: «Spuneţi-i omului care v-a trimis la mine: [24] aşa spune Domnul: 'Iată, Eu aduc necazuri asupra locului acestuia – toate cuvintele scrise în cartea citită dinaintea regelui lui Iuda – [25] din pricina celor care M-au părăsit şi au ars tămâie pentru zei străini, mâniindu-Mă cu toate lucrările mâinilor lor. Şi s-a aprins mânia Mea în locul acesta şi nu se va stinge.' [26] Iar regelui lui Iuda, care v-a trimis să-L căutaţi pe Domnul, aşa să-i spuneţi: aşa spune Domnul Dumnezeul lui Israel: '[Cât despre] cuvintele pe care le-ai auzit – [27] şi inima ta s-a smerit şi tu te-ai umilit în faţa Mea, când ai auzit cuvintele Mele împotriva locului acestuia şi împotriva celor care locuiesc în el şi te-ai umilit înaintea Mea şi ţi-ai sfâşiat veşmintele şi ai plâns dinaintea Mea, şi Eu te-am auzit', zice Domnul, [28] 'iată, te adaug la părinţii tăi şi vei fi aşezat în mormânt în pace, iar ochii tăi nu vor vedea nimic din toate nenorocirile pe care le aduc asupra locului acestuia şi asupra locuitorilor lui. '»" Şi i-au dus regelui răspunsul. [29] Şi regele a trimis şi i-a adunat pe bătrânii din Iuda şi Ierusalim. [30] Şi regele s-a suit la Casa Domnului şi, [cu el], întregul Iuda şi locuitorii din Ierusalim şi preoţii şi leviţii şi tot poporul, cu mic, cu mare. Şi a citit în auzul lor toate cuvintele Cărţii Legământului, care fusese găsită în Casa Domnului. [31] Şi regele a stat lângă stâlp şi a făcut legământ dinaintea Domnului să umble în faţa Domnului, să păzească poruncile Lui şi mărturiile Lui şi rânduielile Lui, din toată inima şi din tot sufletul, [după] cuvintele legământului scrise în Cartea aceasta. [32] Şi i-a pus pe toţi cei aflaţi în Ierusalim şi pe cei din Beniamin să stea în picioare şi locuitorii din Ierusalim au făcut legământ în Casa Domnului Dumnezeului părinţilor lor. [33] Şi Iosia a alungat toate spurcăciunile din toată ţara fiilor lui Israel şi i-a pus pe toţi cei aflaţi în Ierusalim şi în Israel să-I slujească Domnului Dumnezeului lor, în toate zilele sale. Şi nu s-a abătut de la urmarea Domnului Dumnezeului părinţilor lui.

34,26 „aşa spune Domnul...: [Cât despre] cuvintele pe care le-ai auzit...": pasajul este neclar. Unii comentatori sunt de părere că discursul profetesei se întrerupe, în acest loc, din pricina coruperii originalului ebraic. Totuşi, pasajul se poate referi la profeţia generică, enunţată anterior (2Par. 34,24-25) şi adresată regelui în calitate de om de rând (2Par. 34,23: τῷ ἀνδρί). Profeţia care urmează (2Par. 34,28) i se adresează în particular lui Iosia, ca rege dreptcredincios (2Par. 34,26: τῷ βασιλεῖ). Excepţia pe care o face Domnul cu regele Iosia este anunţată limpede la 2Par. 34,28.

34,31 „a stat lângă stâlp": gr. ἔστη ἐπὶ τὸν στῦλον. *Cf.* nota la 2Par. 23,13.

34,33 „nu s-a abătut": TM are „nu s-au abătut".

35 [1] Şi Iosia a făcut Paştele pentru Domnul Dumnezeul său şi au jertfit paştele în ziua a paisprezecea din luna întâi. [2] Şi i-a pus pe preoţi la străjile lor şi i-a întărit pentru lucrările Casei Domnului. [3] Şi le-a spus leviţilor care aveau putere în tot Israelul să se curăţească pentru Domnul; şi ei au adus chivotul sfânt în Casa pe care o zidise Solomon, fiul lui David, regele lui Israel. Şi regele a zis: „Nu trebuie să mai purtaţi nimic pe umeri! Ci acum, slujiţi-I Domnului Dumnezeului vostru şi poporului Său, Israel, [4] şi rânduiţi-vă după casele voastre părinteşti şi după cetele voastre pe zile, după cum a scris David, regele lui Israel, şi [după porunca dată] prin Solomon, fiul său; [5] şi staţi în Casa [Domnului] după împărţirile caselor voastre părinteşti, pentru fraţii voştri, fiii poporului, şi o parte a casei părinteşti, pentru leviţi; [6] şi jertfiţi paştele şi pregătiţi cele sfinte pentru fraţii voştri, ca să se facă după cuvântul Domnului, [dat] prin Moise." [7] Şi Iosia a dat

---

35 Corespunde parţial cu 4Rg. 23,21-27 şi 1Ezr. 1.

35,1 „a făcut Paştele": gr. ἐποίησεν τὸ φασεχ. 4Rg. 23,21 şi 1Ezr. 1,1 utilizează termenul πασχα. ♦ „au jertfit paştele": gr. ἔθυσαν τὸ φασεχ, adică au înjunghiat mielul de Paşte.

35,3 „le-a spus leviţilor... pe umeri": TM are „le-a spus leviţilor care dădeau învăţătură întregului Israel, celor care erau sfinţi pentru Domnul: «Puneţi chivotul sfânt în Casa pe care a zidit-o Solomon, fiul lui David, regele lui Israel; nu mai este o povară pentru umerii voştri.»" ♦ Unii comentatori sunt de părere că sfântul chivot fusese scos din Templu de Manasse (*cf.* 2Par. 33,7) sau de Amon. Alţii înclină să creadă că Iosia însuşi îl scosese în timpul reparaţiilor. ♦ Iosia îşi ia libertatea să schimbe îndatoririle esenţiale ale leviţilor (numiţi în 1Ezr. 1,3 ἱεροδοῦλοι), acelea de a purta pe umeri chivotul şi a îndeplini funcţii subalterne faţă de preoţii aaroniţi (Lev., Num.). După ce au aşezat chivotul în sanctuarul central al Templului, leviţii, degrevaţi de îndatorirea lor de „hamali", „beneficiază de o mobilitate ce contrastează cu imobilitatea obligatorie a altor slujitori [cântăreţii, portarii, *cf.* 2Par. 15]: mişcarea este prezentată ca o metaforă a sfinţeniei şi autorităţii lor" (A. Canessa, *Études sur la Bible grecque des Septante: 1 Esdras*, p. 46). În vreme ce mobilitatea acestor leviţi este interpretată pozitiv de Cronist, ea devine una dintre cauzele exilului pentru autorul lui 1Ezr.

35,5 Fiecare familie trebuia să jertfească de Paşte un miel, adus la Templu de capii de familie. Leviţii preiau rolul acestora din urmă şi săvârşesc jertfa în numele laicilor, „fraţii lor, fiii poporului (υἱοὶ τοῦ λαοῦ)".

35,7-8 Privaţiunile la care fuseseră supuşi evreii în urma invaziilor şi deportărilor asiriene l-au determinat pe rege să ofere populaţiei venite la Ierusalim animalele de jertfă necesare. ♦ „Şi Iosia a dat... dar", gr. καὶ ἀπήρξατο Ιωσιας: verbul ἀπάρχομαι are ca sens de bază „a face începutul jertfei", iar termenul din aceeaşi familie lexicală, ἀπαρχή, s-a specializat pentru „pârgă". Cu cele oferite de rege şi de căpeteniile acestuia începea jertfa pascală. ♦ Ordinea celor cărora le este destinată ofranda regală este relevantă

pentru fiii poporului dar de oi şi de miei şi de iezi din prăsila caprelor; toate acestea, în număr de treizeci de mii, le-a dat pentru Paşte tuturor celor aflaţi acolo; şi trei mii de juncani, din averea regelui. [8] Şi căpeteniile lui au dat dar poporului şi preoţilor şi leviţilor: Chelkia şi Zaharia şi Iiel, căpeteniile Casei Domnului, le-au dat preoţilor; şi au dat pentru Paşte două mii şase sute de oi şi miei şi iezi, şi trei sute de juncani. [9] Şi Chonenia, şi Banaia, şi Samaia, şi Nathanael, fratele lui, şi Asabia, şi Iiel, şi Iozabad, căpeteniile leviţilor, au dat în dar leviţilor, pentru Paşte, cinci mii de oi şi cinci sute de juncani. [10] Şi s-a rânduit bine slujba, iar preoţii stăteau la locul lor şi leviţii [s-au împărţit] pe cetele lor, după porunca regelui. [11] Şi au jertfit paştele şi preoţii au vărsat sângele cu mâna lor, iar leviţii au jupuit [animalele jertfite]. [12] Şi au pregătit arderea de tot ca să o dea fiilor poporului, după împărţirea pe case părinteşti, ca ei să o aducă Domnului, după cum este scris în cartea lui Moise. Şi tot aşa până în zori. [13] Şi au fript paştele în foc, după rânduială, şi au fiert cele sfinte în căldări de aramă şi în cazane. Şi [sărbătoarea] mergea bine şi le duceau în fugă la fiii poporului. [14] Şi [abia] apoi au pregătit pentru ei şi pentru preoţi, fiindcă preoţii au adus jertfe de grăsimi şi arderi de tot până noaptea, iar leviţii şi-au pregătit şi pentru ei şi pentru fraţii lor, fiii lui Aaron. [15] Şi fiii lui Asaph, cântăreţii de psalmi, [erau] la locul lor, după poruncile lui David, şi Asaph, şi Aiman, şi Idithon, profeţii regelui; [la fel] căpeteniile şi portarii; nimeni nu se mişca de la slujirea celor sfinte, pentru că fraţii lor leviţii o pregătiseră pentru ei. [16] Şi s-a rânduit bine şi s-a pregătit toată slujba Domnului în ziua aceea, ca să se facă Paştele şi să se aducă arderile de tot pe altarul Domnului, după porunca regelui Iosia. [17] Şi fiii lui Israel care se aflau acolo au ţinut Paştele la vremea aceea, precum şi sărbătoarea azimilor, şapte zile. [18] Şi nu mai fusese un

---

pentru bulversarea ierarhiei sociale: laici, preoţi şi leviţi. Importanţa fără precedent a acestora din urmă este evidentă şi supărătoare pentru gândirea legalistă a autorului lui 1Ezr., dar constituie un prilej de mândrie pentru Cronist, în calitate de levit.

35,9 „Banaia": nu apare în lista din TM.

35,10 „s-a rânduit bine", gr. κατωρθώθη: verbul grec are aici sensul de „a pune în ordine, a reuşi, a se desfăşura în cele mai bune condiţii".

35,12 „Şi tot aşa până în zori": TM are „şi la fel pentru vite".

35,13 „[sărbătoarea] mergea bine": nu apare în TM.

35,18 „un asemenea Paşte": gr. τὸ πασχα ὅμοιον αὐτῷ. Tonul Cronistului este, fără îndoială, laudativ. Autorul Paralipomenelor interpretează chiar şi abaterea de la Lege a lui Iosia (*i.e.* mobilizarea fără precedent a leviţilor) în termeni superlativi, ceea ce nu se poate spune despre pasajul corespondent de la 1Ezr. 1,18, în care autorul pare să

asemenea Paşte în Israel din zilele lui Samuel profetul şi nici un rege al lui Israel nu a mai făcut un Paşte cum au făcut Iosia şi preoţii, şi leviţii, şi întregul Iuda, şi [cei din] Israel care se aflau acolo, şi locuitorii din Ierusalim, pentru Domnul, [19] în anul al optsprezecelea al domniei lui Iosia. [19a] Şi pe grăitorii din pântec şi pe prezicători şi *tharafînii* şi idolii şi *karasimii* care se aflau în pământul lui Iuda şi în Ierusalim i-a ars în foc regele Iosia, spre a statornici cuvintele Legii scrise în cartea pe o găsise preotul Chelkia în Casa Domnului. [19b] Nu a mai fost rege pe măsura lui înainte, care să se întoarcă spre Domnul cu toată inima, cu tot sufletul şi cu toată puterea lui, după întreaga Lege a lui Moise. Şi nici după el nu s-a mai ridicat altul asemenea lui. [19c] Însă Domnul nu s-a abătut de la urgia mâniei Sale mari cu care se mâniase împotriva lui Iuda din pricina tuturor întărâtărilor cu care-l întărâtase Manasse. [19d] Şi Domnul a spus: „Îl voi depărta şi pe Iuda de la faţa Mea, aşa cum l-am depărtat pe Israel, şi am lepădat şi cetatea pe care am ales-o, Ierusalimul, şi Casa despre care am spus: «Numele Meu va fi acolo.»"

[20] Şi s-a ridicat Faraonul Nechao, regele Egiptului, împotriva regelui asirienilor, către râul Eufrat; şi regele Iosia a pornit să-i iasă în cale. [21] Şi

---

strecoare o acuză subtilă la adresa lui Iosia, care, prea permisiv cu leviţii, se face vinovat de încălcarea ritualului pascal. În viziunea autorului cărţii 1Ezr., iniţiativa lui Iosia este una dintre cauzele exilului, iar greşeala lui este îndreptată de Ezdra, adevăratul restaurator al Legii şi al unităţii poporului ales (*cf.* Canessa, A., p. 47). ♦ „din zilele lui Samuel profetul": pasajul corespondent de la 4Rg. 23,22 oferă varianta imprecisă „din vremea judecătorilor": gr. ἀφ' ἡμερῶν τῶν κριτῶν.

35,19a-d Pasajul, care nu apare în TM, corespunde cu 4Rg. 23,24-27, dar lipseşte în 1Ezr. 1. Cronistul subliniază caracterul excepţional al lui Iosia ca reformator religios şi explică exilul ca urmare meritată a neascultării lui Manasse. Autorul lui 1Ezr. nu e de acord cu această apreciere: absenţa pasajului îl acuză, de fapt, pe Iosia că ar fi trădat, din exces de zel, prescripţiile clare din Legea mozaică privitoare la sărbătoarea Paştelui.

35,19a *„tharafînii"*: termen ebraic transcris în LXX sub forma θεραφιν sau θαραφιν. Comentatorii ezită în privinţa acestui cuvânt. Totuşi, după opinia generală, este vorba de obiecte asociate practicilor magice. Dintre soluţiile propuse, probabilitatea cea mai mare o întruneşte ipoteza lui H.A. Hoffner (în *Peoples of Old Testament Times*, p. 215 şi *passim*, *apud* DB, *s.v.* „Terafim", pp. 1267-1268) conform căreia termenul ebraic trebuie apropiat de hitt. *tarpis*, „un fel de spirit, iazmă" cu dublă funcţiune, protectoare şi persecutoare. În atestările veterotestamentare este vorba despre reprezentări plastice ale respectivelor duhuri. ♦ *„karasimii"*: alt termen ebraic cu sens incert, transcris în LXX.

35,20 În TM, versetul începe astfel: „După toate acestea, după ce *Yo'şîyāhū* a rânduit Casa, s-a ridicat..." ♦ „Nechao": gr. Νεχαω (în egipteană *Ni-k'w*). Moştenitorul lui

[Nechao] a trimis la el soli, zicând: „Ce treabă am eu cu tine, rege al lui Iuda? Nu asupra ta am venit astăzi, ca să fac război; Dumnezeu mi-a zis să mă grăbesc. Ia seama la Dumnezeul care este cu mine, să nu te nimicească!" [22] Dar Iosia nu şi-a întors faţa de la el, ci s-a întărit de luptă; şi n-a ascultat de cuvintele lui Nechao, [venite] din gura lui Dumnezeu, ci s-a dus să se războiască în câmpia Magedon. [23] Şi arcaşii au tras asupra regelui Iosia, şi regele le-a zis slujitorilor săi: „Duceţi-mă de aici, pentru că sunt tare rănit." [24] Şi slujitorii săi l-au scos din car şi l-au urcat în carul al doilea pe care îl avea, şi l-au dus la Ierusalim. Şi a murit şi l-au înmormântat lângă părinţii lui. Şi întregul Iuda şi Ierusalimul l-au jelit pe Iosia. [25] Şi Ieremia l-a plâns pe Iosia, şi toate căpeteniile de bocitori şi de bocitoare au făcut jelanie pentru Iosia până astăzi; şi au făcut din aceasta o poruncă pentru Israel şi, iată, este scris în [cărţile de] plângeri. [26] Iar faptele lui Iosia şi nădejdea lui sunt scrise în Legea Domnului. [27] Şi faptele lui, cele dintâi şi cele de pe urmă, iată, sunt scrise în Cartea regilor lui Israel şi ai lui Iuda.

Psammetichos I, fondatorul celei de-a douăzeci şi şasea dinastii a Egiptului. A domnit între 610 şi 595 î.H. În 609 î.H. a încercat să-i vină în ajutor ultimului rege asirian, Assur-uballit II, împotriva expansiunii babiloniene, dar întârzierea provocată de Iosia a dus la năruirea planurilor de alianţă asiro-egiptene şi la prăbuşirea Imperiului asirian. ♦ Prin „regele asirienilor", Deuteronomistul îl numeşte cu anticipaţie pe Nabucodonosor, babilonianul devenit ulterior bătăliei de la Carchemiş (mai-iunie 605 î.H.), suveran al Asiriei. ♦ „împotriva regelui asirienilor": TM are „să se lupte la *Kar^{e}kᵉmīš*". ♦ „către râul Eufrat": aluzie anticipativă la bătălia de la Carchemiş, în urma căreia egiptenii a trebuit să cedeze poziţia strategică pe care o disputau cu Babilonul lui Nabucodonosor II în Orientul Apropiat.

35,21 „ca să fac război": TM are „la casa bătăliei mele" (= „am de luptat cu altcineva").

35,22 „nu şi-a întors faţa de la el", *i.e.* nu şi-a schimbat planul în privinţa lui. ♦ Cronistul explică moartea lui Iosia prin nesupunerea faţă de cuvintele Faraonului, purtător al avertismentului divin. Motivul este complet diferit faţă de cel de la 1Ezr. 1, unde se sugerează că Iosia a murit din pricina reformei religioase strâmbe.

35,25 „căpeteniile de bocitori şi de bocitoare... până astăzi": TM are „cântăreţii/poeţii şi cântăreţele/poetesele". ♦ „[cărţile de] plângeri": gr. ἐπὶ τῶν θρήνων. Unii dintre Părinţi au crezut că autorul sacru face referire la *Plângerile* atribuite lui Ieremia, carte acceptată în canonul creştin. Contraargumentul filologiei moderne este însă unul de conţinut: *Plângerile* se referă la prima cădere a Ierusalimului. Am preferat, în consecinţă, traducerea sus-menţionată.

35,26 În TM, versetul este: „Şi faptele lui *Yo'šīyāhū* şi dovezile lui de pietate, după Legea Domnului...".

36 [1] Şi l-a luat poporul ţării pe Ioachaz, fiul lui Iosia, şi l-a uns şi l-a pus
rege în locul tatălui său, în Ierusalim. [2] Ioachaz avea douăzeci şi trei de ani
când a ajuns rege şi a domnit trei luni în Ierusalim; [2a] iar numele mamei sale
era Amital, fiica lui Ieremia din Lobena. [2b] Şi a făcut ce este rău înaintea
Domnului, toate câte le făcuseră şi părinţii lui. [2c] Şi Faraonul Nechao l-a
legat în Deblatha, în ţinutul Emath, ca să nu mai domnească în Ierusalim. [3]
Şi l-a dus cu el în Egipt şi a pus bir pe ţară o sută de talanţi de argint şi un
talant de aur. [4] Şi Faraonul Nechao l-a pus pe Eliakim, fiul lui Iosia, rege în
Iuda, în locul lui Iosia, tatăl lui, şi i-a schimbat numele în Ioakim. Şi pe
Ioachaz, fratele lui, l-a luat Faraonul Nechao şi l-a dus în Egipt; şi a murit
acolo. [4a] Şi [iudeii] i-au dat lui Faraon argintul şi aurul. De atunci a început
să fie dijmuită ţara, ca să [poată] da argintul după porunca lui Faraon:
fiecare cerea cât putea să ia, argint şi aur, de la poporul ţării, ca să le dea
Faraonului Nechao.

[5] Ioakim avea douăzeci şi cinci de ani când a ajuns rege şi a domnit
unsprezece ani în Ierusalim; iar numele mamei sale era Zechora, fiica lui

---

36,1 Pasajul din **1Par. 3,15** arată că Iosia avea, în ordine, patru fii: Ioanan, Ioakim, Sedekia, Salum. Ier. 22,11 arată că Sellem, ultimul fiu al lui Iosia i-a urmat acestuia la tron. 2Par. 36,1 şi 4Rg. 23,31 îl numesc pe acesta Ioachaz. Salum şi Ioachaz sunt una şi aceeaşi persoană, primul nume fiind cel din naştere, al doilea cel regal. Toate sursele menţionate concordă în privinţa duratei domniei (3 luni) şi a vârstei la care a fost uns rege (23 de ani), iar 2Par. şi 4Rg. precizează ca mama lui era Amital.

36,2a-c Nu apar în TM.

36,2c Nechao l-a destituit pe Ioachaz, moştenitorul lui Iosia, instaurat prin voinţă populară, şi l-a deportat în Deblatha (TM are Ribla), localitate din provincia Hamat, situată pe valea rîului Orontes, la aproximativ 50 km nord-est de actualul Baalbek. Măsura de forţă a faraonului s-a datorat, probabil, unei încercări de emancipare a lui Ioachaz de sub dominaţia recentă a Egiptului.

36,3 TM are: „Regele Egiptului l-a luat din Ierusalim şi a pus peste ţară un bir..."

36,4 „fiul lui Iosia, rege în Iuda, în locul lui Iosia, tatăl lui" nu apare în TM. ♦ Schimbarea numelui (atestată la 4Rg. şi la Flavius Iosephus, *AI* 10,83) era gestul simbolic care oficializa relaţia de vasalitate impusă de faraon regelui de la Ierusalim. Ioachim (TM: Y^{e}*hōyākīm*) a domnit unsprezece ani în Iuda, între 609 şi 598 î.H., şi a fost pe durata întregii sale domnii credincios suzeranului egiptean. ♦ „şi a murit acolo": nu apare în TM, după cum nu apare nici v. 4a.

36,5 O primă invazie, în Iuda, a lui Nabucodonosor, împăratul Babilonului, fiul lui Nabopolassar, întemeietorul dinastiei caldeene, a avut loc în al patrulea an de domnie al lui Ioakim (Ier. 25,1) şi primul an al suveranului babilonian, adică 604 î.H., după bătălia de la Carchemiş, în care acesta din urmă i-a înfrânt pe egipteni. ♦ „iar numele mamei sale... Rama": nu apare în TM.

Neria din Rama. Şi a făcut ce este rău înaintea Domnului, toate câte le făcuseră şi părinţii săi. [5a] În zilele lui a venit în ţară Nabucodonosor, regele Babilonului, şi Ioakim i-a fost rob vreme de trei ani; [apoi] s-a răzvrătit împotriva lui. [5b] Şi Domnul i-a trimis asupra lor pe caldei, şi cete prădalnice de sirieni, şi cete prădalnice de moabiţi şi de fii ai lui Ammon şi de samarineni, şi s-au răzvrătit, după cuvântul Domnului [grăit] prin slujitorii Săi, profeţii. [5c] Însă mânia Domnului a rămas peste Iuda, ca să-l lepede de la faţa Sa, din pricina păcatelor lui Manasse, în toate câte le săvârşise [5d] şi pentru sângele nevinovat pe care l-a vărsat Ioakim: căci a umplut Ierusalimul de sânge nevinovat. Dar Domnul nu a vrut să-i nimicească. [6] Şi asupra lui s-a ridicat Nabucodonosor, regele Babilonului, şi l-a legat cu lanţuri de aramă şi l-a dus în Babilon. [7] Şi a dus o parte din vasele din Casa Domnului în Babilon şi le-a pus în templul lui din Babilon. [8] Şi celelalte fapte ale lui Ioakim şi toate câte le-a săvârşit, iată, oare nu sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Iuda? Şi Ioakim s-a culcat lângă părinţii săi şi a fost înmormântat în Ganoza lângă părinţii săi şi în locul lui a ajuns rege Iechonia, fiul său.

[9] Iechonia avea optsprezece ani când a ajuns rege şi a domnit trei luni şi zece zile în Ierusalim. Şi a făcut ce este rău înaintea Domnului. [10] Şi în anul următor, regele Nabucodonosor a trimis [după el] şi l-a adus în Babilon cu

---

36,5a-d Nu apar în TM.

36,6 După toate aparenţele, textul se referă, cu imprecizie, la o a doua invazie a lui Nabucodonosor, cea dintâi asupra Ierusalimului (597 î.H.). Cronistul vorbeşte mai degrabă de intenţia lui Nabucodonosor de a-l lua în exil pe Ioakim şi nu de faptul că aceasta s-a şi produs. Ceea ce nu spune Cronistul este că, după prima invazie, Ioakim a continuat să se ralieze, în secret, la alianţa antibabiloniană condusă de Egipt. Complotul alianţei şi revolta antibabiloniană a lui Ioakim au condus de fapt la a doua invazie babiloniană în Iuda, menţionată aici, dar care nu îl mai surprinde pe tronul de la Ierusalim pe Ioakim, mort de trei luni, ci pe fiul acestuia, Ioyakin (ebr. *Y'hōyākīn*), numit şi Iechonia (2Par. 36,10).

36,8 *Cf.* şi 1Par. 3,16 ♦ „toate câte le-a săvârşit": TM are „urăciunile pe care le-a săvârşit şi ce i s-a întâmplat". ♦ „Şi Ioakim... părinţii săi": nu apare în TM. ♦ „Iechonia": pasajul corespondent de la 4Rg. 24,7 îl numeşte, în LXX, pe fiul lui Ioakim, tot Ioakim, în timp ce în TM numele lui e *Y'hōyākīn*.

36,9 „optsprezece ani": TM are „opt ani".

36,10 Sedekia este unchiul (literal „fratele tatălui") lui Iechonia, al treilea fiu al lui Iosias (1Par. 3,15). A domnit între 597 şi 587 î.H. Din 4Rg. 24,17 rezultă că numele acestui suveran fusese Maththatia, dar că regele babilonian i l-a schimbat, în Sedekia (ebr. *Ţidh'kīyāhū*), consfinţind astfel noul statut de vasal al fiului lui Iosias.

tot cu vasele scumpe din Casa Domnului; şi l-a făcut rege pe Sedekia, fratele tatălui său, peste Iuda şi Ierusalim.

[11] Sedekia avea douăzeci şi unu de ani când a ajuns rege şi a domnit unsprezece ani în Ierusalim. [12] Şi a făcut ce este rău înaintea Domnului Dumnezeului său şi nu s-a smerit în faţa lui Ieremia profetul şi [a cuvintelor] din gura Domnului. [13] Le-a încălcat pe cele jurate pe Dumnezeu lui Nabucodonosor şi şi-a întărit grumazul şi şi-a îndărătnicit inima să nu se întoarcă la Domnul Dumnezeul lui Israel. [14] Şi toţi oamenii de vază din Iuda şi preoţii şi poporul ţării au făcut multe blestemăţii, după spurcăciunile neamurilor, şi au pângărit Casa Domnului din Ierusalim. [15] Şi Domnul Dumnezeul părinţilor lor le-a trimis [vorbă] prin profeţi din bună vreme şi prin solii săi, pentru că voia să cruţe poporul Său şi lăcaşul Său cel sfânt. [16] Dar ei îşi tot băteau joc de solii Lui şi nu-I luau în seamă cuvintele şi-i măscăreau pe profeţii Lui, până când s-a ridicat mânia Domnului asupra poporul Său, de n-au mai avut leac. [17] Şi [Dumnezeu] l-a mânat împotriva lor pe regele caldeilor, care i-a ucis pe tinerii lor cu sabia în Casa sfinţeniei Domnului; şi nu l-a cruţat nici pe Sedekia şi n-a avut milă nici de fecioarele lor, iar pe bătrâni i-a strămutat: [Domnul] le-a dat pe toate în mâinile lor. [18] Şi toate vasele din Casa Domnului, mari şi mici, şi avuţiile şi toate avuţiile regelui şi ale mai-marilor, pe toate le-a dus la Babilon. [19] Şi a ars Casa Domnului, a dărâmat zidul Ierusalimului şi i-a ars palatele şi orice lucru frumos l-a prăpădit. [20] Iar pe cei rămaşi i-a strămutat în Babilon şi i-au fost robi lui şi fiilor lui până în vremea împărăţiei mezilor, [21] ca să se împlinească cuvântul Domnului, prin gura lui Ieremia: până când pământul îşi va primi sabaturile şi-şi va ţine sabatul lui. Şi şi-a ţinut sabatul în toate zilele pustiirii sale până s-au împlinit şaptezeci de ani.

[22] Şi în primul an al [domniei] lui Cirus, regele perşilor, după ce s-a împlinit cuvântul Domnului, [rostit] prin gura lui Ieremia, Domnul a trezit duhul lui Cirus, regele perşilor, iar acesta a trimis să se vestească în toată

36,13-17 În 588 î.H., Nabucodonosor a întreprins a treia campanie împotriva lui Iuda, (a doua asupra Ierusalimului), în urma revoltei lui Sedekia şi a plănuitei alianţe dintre acesta din urmă şi Egipt (*cf.* şi Iez. 17,15). Data precisă a invaziei apare şi la Iez. 24,1. *Cf.* şi 4Rg. 25,1.

36,15 „din bună vreme": *litt.* „dis-de-dimineaţă".

36,17 „şi nu l-a cruţat... strămutat": TM are „n-a cruţat nici pe tânăr, nici pe fecioară, nici pe bătrân, pe cel cărunt".

împărăția printr-o scrisoare, zicând: [23] „Așa spune Cirus, regele perșilor: «Domnul Dumnezeul cerului mi-a dat mie toate împărățiile pământului și El mi-a poruncit să-I zidesc o Casă la Ierusalim, în Iudeea. Care dintre voi este din poporul Lui? Fie Domnul Dumnezeul lui cu el, și să se ducă [acolo].»"

1 EZDRA

Introducere

I. Identitatea cărţii 1 Ezdra

Aruncând o privire asupra cuprinsului unei Biblii moderne complete, vom observa că între cărţile istorice ale Vechiului Testament se numără o carte Ezdra, urmată de Nehemia, iar către final, între cărţile numite „apocrife", se află şi cartea 3 Ezdra. Pentru a risipi confuzia generată de „lipsa" cărţii 2 Ezdra dintr-un astfel de cuprins, este necesar să precizăm câte cărţi *Ezdra* există în tradiţia biblică şi cum au fost ele repartizate în TM şi în diferitele versiuni (LXX, Vulgata şi Vechile latine).

Astfel, în canonul ebraic se află cartea Ezra* (urmată de Nehemia şi de Cronici), căreia îi corespunde în canonul lui Ieronim (Vulg.) *Esdrae I liber*, iar în LXX primele 10 capitole din 2 Ezdra.

În tradiţia LXX, se află două cărţi care poartă numele lui Ezdra: 1 Ezdra (Εσδρας πρῶτον βιβλίον), apocrifă din punctul de vedere al unei colecţii biblice moderne, cea pe care o vom descrie mai jos, şi 2 Ezdra (Εσδρας δεύτερον βιβλίον), canonică, corespunzând cărţilor Ezra şi Nehemia din canonul ebraic sau din cuprinsul unei Biblii moderne.

Cât priveşte traducerile latineşti, în Vulg. sunt două cărţi *Esdrae*, corespunzătoare cărţilor ebraice Ezra şi Nehemia. Ieronim respinge cartea apocrifă care ne interesează. În schimb, în varianta latină *Afra* (VL) regăsim o traducere a 1 Ezdra din LXX, care a ajuns în colecţia Vulgatei sub numele de *Esdrae III liber* (3 Ezdra), din moment ce Vulgata lui Ieronim conţinea deja *Esdrae I liber* şi *Esdrae II liber* (= Nehemia).

În afară de cărţile menţionate mai sus, mai există 4 Ezdra (Vulg.) sau *Apocalipsa lui Ezdra*, o apocalipsă iudaică păstrată în latină, siriacă şi etiopiană, a cărei versiune grecească s-a pierdut. Subiectul acestei cărţi nu are însă nimic în comun cu celelalte cărţi Ezdra, *Apocalipsa* fiind alcătuită din şapte viziuni pe care le-ar fi avut Ezdra în exil, la 30 de ani după

* Am transliterat „Ezra" şi „Nehemia" când e vorba de titlurile cărţilor din canonul ebraic, respectiv „Ezdra" şi „Neemia" pentru orice referinţă la LXX.

dărâmarea templului din Ierusalim. Întrebarea în jurul căreia se clădesc cele şapte viziuni este: cum poate îngădui Dumnezeul cel drept şi iubitor ca poporul Lui să îndure atât de multe nenorociri?

În privinţa relaţiilor textuale dintre 1 Ezdra şi cărţile canonice, prezentăm un tablou detaliat al corespondenţelor:

1Ezr. 1,1-55 = 2Par. 35,1–36,21;
1Ezr. 2,1-11 = 2Par. 36,22-23 + 2Ezr. 1,1-11;
1Ezr. 2,12-26 = 2Ezr. 4,6-24;
1Ezr. 3–5,6 = parte „originală";
1Ezr. 5,7-45 = 2Ezr. 2,1-69;
1Ezr. 5,46-62 = 2Ezr. 3,1-13;
1Ezr. 5,63-71 = 2Ezr. 4,1-5;
1Ezr. 6,1-21 = 2Ezr. 5,1-17;
1Ezr. 6,22-33 = 2Ezr. 6,1-12;
1Ezr. 7,1-15 = 2Ezr. 6,14-22;
1Ezr. 8,1-27 = 2Ezr. 7,1-28;
1Ezr. 8,28-64 = 2Ezr. 8,1-36;
1Ezr. 8,65-87 = 2Ezr. 9,1-15;
1Ezr. 8,88-92 = 2Ezr. 10,1-6;
1Ezr. 9,1-36 = 2Ezr. 10,7-44;
1Ezr. 9,37-55 = 2Ezr. 18,1-12.

E semnificativ că 1 Ezdra, echivalentă cu 3 Ezdra din Vechile latine, nu are corespondent în TM decât prin intermediul textelor paralele din 2 Paralipomene şi din 2 Ezdra, ceea ce i-a determinat pe unii cercetători să avanseze ipoteza că 1 Ezdra ar fi o compilaţie stângace şi neunitară a celor două cărţi canonice, ceea ce este neadevărat. Aşadar, atunci când în note vom face trimitere la TM, ne vom referi la textul ebraic care stă la baza traducerilor 2Par. şi 2Ezr. Desigur, pentru fragmentul „original" ne lipseşte cu totul, din păcate, termenul de comparaţie ebraic.

II. Conţinutul cărţii

1 Ezdra relatează o istorie ce se întinde pe mai bine de 200 de ani, avându-i în centrul atenţiei pe trei mari lideri evrei: regele Iosias (640-609), Zorobabel (520 sq.) şi cărturarul şi preotul Ezdra (398 *sq.*).

Cartea începe cu sărbătorirea Paştelui la Ierusalim sub regele Iosias (1,1-31), continuă cu prezentarea regilor lui Israel până la robia babilonică

şi relatează cucerirea Ierusalimului de către Nabucodonosor (1,32-55); întoarcerea primei părţi a exilaţilor, în timpul domniei lui Cirus (2,1-11), precum şi primele încercări de reconstruire a templului din Ierusalim (2,12-26). Apoi, brusc, apare în text povestea, de sorginte persă, a celor trei tineri din garda regelui Darius şi permisiunea acestuia de a se reface templul, în urma succesului repurtat în faţa sa de către Zorobabel (3,1–4,63). Ne este prezentată lista evreilor care se întorc din exilul babilonic sub conducerea lui Zorobabel (5,1-45); eforturile lor de a reface templul la Ierusalim, piedicile pe care le-au întâmpinat din partea samaritenilor şi a neamurilor păgâne şi porunca lui Darius de a se relua lucrările (5,46–6,33); încheierea lucrărilor la templu, ceremonia de sfinţire, precum şi reluarea sărbătoririi Paştelui (7,1-15). Abia ultimele două capitole (8 şi 9) au în prim-plan reforma religioasă şi socială a lui Ezdra. Acesta este un cărturar evreu sacerdot, renumit pentru măsurile pe care le ia în plan cultic şi pentru faptul că-i obligă pe iudei să-şi repudieze soţiile de alt neam. Cartea se încheie cu citirea Legii în faţa poporului de către Ezdra (9,37-55).

III. 1 Ezdra – text original şi traducere

Contrar opiniei tradiţionale generale, 1 Ezdra nu este nicidecum un text scris direct în limba greacă. Comparaţia cu celelalte texte care au un conţinut similar (din TM, Vulg., VL precum şi Flavius Iosephus) arată că 1 Ezdra este o traducere, atât în părţile comune cu textele canonice, cât şi în pasajul „original", efectuată după un text ebraic sau aramaic. Textul care stă la baza traducerii 1 Ezdra este altul decât cel după care a fost tradusă 2 Ezdra; s-a presupus şi că TM, în privinţa cărţilor Ezra şi Nehemia, este o compilaţie între două texte protomasoretice (TpM), iar relaţia dintre ele nu este întotdeauna lesne de distins. Divergenţele între cele două TpM nu sunt accidentale: ele se accentuează atunci când textul se referă la un aspect important (statutul leviţilor sau personalitatea lui Ezdra, bunăoară), dar se reduc vizibil atunci când conţinutul este obişnuit, mărginindu-se mai mult la aspecte stilistice. Diferenţe stilistice există şi între cele două cărţi din LXX: în vreme ce 1 Ezdra privilegiază turnúrile greceşti, 2 Ezdra se ţine mai aproape de expresiile ebraice pe care le traduce.

Vocabularul din 1 Ezdra permite datarea traducerii în a doua jumătate a secolului al II-lea î.H. Lista de cuvinte rare întocmită de Hatch-Redpath pune în evidenţă legătura strânsă între 1 Ezdra şi 2 Macabei (115 termeni comuni, faţă de numai 50 între 1 Ezdra şi 2 Ezdra). Dincolo de similitudinile lexicale,

se pot observa şi similitudini la nivelul ideilor şi al stilului între 1Ezr. şi 2Mac. Rezultă că traducătorul lui 1 Ezdra e acelaşi cu autorul lui 2 Macabei (datată cu certitudine în 124 î.H.), iar originea sa pare să fie egipteană, aşa cum reiese din folosirea unor termeni atât în 1Ezr., cât şi în 2Mac. (pentru detalii, vezi Canessa, A., 1997, pp. 25-27).

IV. Identitatea şi statutul leviţilor

Identitatea şi statutul leviţilor reprezintă o problemă esenţială în ceea ce priveşte 1 Ezdra, fiind cheia lecturii întregii cărţi. Chiar dacă tema principală pare a fi alta, bunăoară istoria reconstruirii templului sau întoarcerea poporului evreu din exil, la o analiză atentă a detaliilor vom observa că autorul defineşte pe fiecare dintre cele trei personaje principale ale cărţii (Iosias, Zorobabel şi Ezdra) în funcţie de poziţia fiecăruia în vechiul conflict dintre leviţi şi preoţi (fiii lui Aaron), mai exact în funcţie de privilegiile acordate sau nu leviţilor.

Dificultatea pe care o întâmpinăm este aceea că termenul „leviţi" (λευίται), un derivat de la numele propriu Levi, acoperă nu una, ci mai multe realităţi: anumiţi leviţi sunt „slujitori ai templului" – ἱερόδουλοι (1,3), fiind, în listele genealogice (cap. 5 şi 8), net disociaţi de (ceilalţi) leviţi şi, în general, de personalul sacerdotal superior; alţi leviţi aparţin clasei de mijloc a personalului sacerdotal, numiţi „cântăreţii templului" – ἱεροψάλται (fiii lui Asaph: 5,27.57); în plus, există o a treia categorie, a „preoţilor leviţi" – expresie destul de curioasă, întrucât se cunoaşte distincţia clară şi chiar rivalitatea între preoţi şi leviţi (vezi trimiterile din *Indicele tematic şi de termeni* de la sfârşitul vol. I al *Septuagintei*, NEC-Polirom, 2004). Departe de a fi o greşeală de copiere sau o intervenţie stângace a vreunui interpolator, această expresie se regăseşte şi în alte locuri din VT: Deut. 17,9; 21,5; 24,8; 27,9; Iis. Nav. 21,4; Iez. 43,19. Se naşte întrebarea firească: ce diferenţă există între un preot, un levit şi un „preot levit"?

Un preot este, după Legea dată de Dumnezeu prin Moise, un „fiu al lui Aaron", în timp ce un levit este, aşa cum o arată şi numele, un „fiu al lui Levi". Prin urmare, un „preot levit" trebuie să fie în acelaşi timp şi fiu al lui Aaron, şi fiu al lui Levi. Într-adevăr, după tabloul genealogic al lui Levi, acesta are trei fii: Gedson, strămoşul lui Asaph (părintele leviţilor ἱεροψάλται), Caath şi Merari (Num. 3,17). Aaron fiind descendent al lui Caath, înseamnă că un „fiu" al lui Aaron va fi, în mod firesc, şi „fiu" al lui Levi. Aşadar,

distincția și opoziția între preoți și leviți nu sunt de ordin genealogic, ci mai degrabă este vorba de o repartiție pe clase, marca unei deosebiri la origine familiale devenind semnul apartenenței la un grup sacerdotal. Așa se face că „levit" ajunge să fie o titulatură, o calitate care se adaugă unei categorii sacerdotale, dar, în afara ei, această calitate izolată nu înseamnă nimic specific[1]. Cei pe care 1 Ezdra îi numește ἱερόδουλοι, „slujitorii templului", constituie rangul inferior al ierarhiei sacerdotale. Pe o treaptă superioară lor, aparținând castei de mijloc, se află leviții, fiii lui Asaph, „cântăreții templului", în timp ce preoții leviți sunt, desigur, cei mai de seamă dintre sacerdoți, leviții în adevăratul sens al cuvântului.

Faptul că regele Iosias îi ridică în drepturi pe cei mai de jos dintre leviți, pe „slujitorii templului" (1Ezr. 1,3-6.9), e prezentat ca o eroare gravă, datorată incompetenței lui religioase. Relatarea acestui amănunt legat de Paște, în aparență nesemnificativ, nu este întâmplătoare, autorul dorind să semnaleze, într-o manieră discretă totuși, contrastul între Iosias și personajul central al cărții, preotul Ezdra. Astfel, se dovedește încă o dată intenția autorului de a demonstra că Ezdra este singurul în măsură să refacă unitatea poporului evreu.

V. O cronologie orientată

În 2Ezr. 6,14-15 se află un pasaj care ridică probleme serioase de cronologie, ba chiar de logică: textul spune că templul a fost reconstruit cu încuviințarea (ἀπὸ γνώμης) lui Cirus, a lui Darius și a lui Artaxerxes, după care adaugă: „Și au isprăvit Casa aceasta până în ziua a treia a lunii Adar, adică în al șaselea an al domniei lui Darius." Aceeași lecțiune o are și TM, iar tradiția textului nu prezintă variante. Din două una: templul a fost ridicat ori în timpul lui Artaxerxes, ori al lui Darius. Ajungem în fața unei aporii pe care compoziția cărții nu ne permite să o lămurim.

Aceeași dificultate apare și în 1Ezr. 7,5: „Și, cu încuviințarea lui Cirus, a lui Darius și a lui Artaxerxes, regii perșilor, Casa sfântă a fost isprăvită, până în ziua de douăzeci și trei a lunii Adar, în al șaselea an al regelui Darius."

1. Acest lucru nu înseamnă că, acolo unde, în Biblie, întâlnim expresia simplă „levit", fără vreo altă precizare („cântăreț al templului" sau „preot levit", bunăoară), este vorba în mod automat de rangul cel mai de jos. Mai degrabă invers: precizarea expresă a rangului inferior (ἱερόδουλοι) sau contextul determină acest înțeles al termenului „levit".

Nici aici textul nu are variante semnificative, în afară de recensiunea lucianică, unde ordinea este: Cirus-Artaxerxes-Darius. Locul acestui verset în compoziția cărții 1 Ezdra nu este lipsit de însemnătate. El marchează, de fapt, finalul unei secvențe lungi (2,12–7,5), în care cititorul pierde ușor firul narațiunii. Desfășurarea acțiunii până în capitolul al doilea este cât se poate de limpede: succesiunea ultimilor regi ai Ierusalimului până la robia babilonică, apoi edictul de eliberare dat de Cirus. Finalul cărții, începând cu capitolul 7, nu pune nici el probleme de cronologie: se inaugurează templul, se sărbătorește Paștele, după care este prezentată reforma preotului Ezdra, sub domnia lui Artaxerxes. În schimb, partea centrală a cărții este cel puțin confuză. Ne aflăm sub domnia lui Cirus (559-529), când, dintr-o dată (2,12), ni se prezintă o corespondență între samariteni și Artaxerxes (I Longimanus 465-424). De acolo, trecem îndată (3,1) la Darius I cel Mare (522-486), care, la cererea conducătorilor Siriei și ai Feniciei (6,7), caută în arhivele regale perse ceea ce le promisese Cirus evreilor. Cititorul este deci dezorientat, așa încât, de dragul concordanței cronologice, apare automat tentația de a corecta numele lui Artaxerxes în Cambyses II (529-522), așa cum a făcut-o, de altfel, Flavius Iosephus (*AI* 11,21-22), în ideea că autorul nu cunoștea prea bine istoria perșilor...

Urmărind însă coerența internă a cărții, vom putea depăși riscul de a-l învinui pe autor și vom înțelege mai bine aceste dificultăți logice. De fapt, dacă ținem seama doar de ordinea cronologică pe care ne-o oferă narațiunea primelor șase capitole, nu ajungem nicăieri: după Cirus, povestea sare la Artaxerxes, după care face un salt înapoi în timpul lui Darius. Secvența Cirus-Artaxerxes-Darius nu are nici un sens logic și duce cu gândul la o compilare a mai multor surse istorice, pe care un autor stângaci le va fi pus laolaltă fără a chibzui îndelung asupra compoziției. Totuși, așa cum am amintit deja, aceasta este ordinea pe care o dă versiunea lucianică în 7,5. Autorul recensiunii își dă bine seama că acest verset este rezumatul și încheierea istoriei rezidirii templului, dar, înțelegând greșit (sau altfel) compoziția cărții, corectează textul, plasându-l pe Artaxerxes între Cirus și Darius, așa cum apar ei în decursul narațiunii.

Reluând secvența celor trei suverani perși, dar nu din unghiul narațiunii, ci din cel al importanței documentelor oficiale perse, copiate fidel de autor, vom vedea că acesta bulversează cu bună știință cronologia pentru a crea un surplus de sens. Mai întâi, apare în text scrisoarea lui Artaxerxes (2,20-24), apoi scrisorile lui Darius (4,47-56) și extrasul din analele perse din primul

an al domniei lui Cirus (6,23-25), pe care Darius le examinează şi le confirmă (6,27-33). Succesiunea obţinută este Artaxerxes-Darius-Cirus, o ordine cronologică normală, dar inversată: pe măsură ce textul înaintează, autorul prezintă documente din ce în ce mai vechi, arătând prin aceasta vechimea bunăvoinţei arătate de regii perşi faţă de rezidirea templului la Ierusalim.

Rămâne însă o problemă: scrisoarea lui Artaxerxes (2,20-24) nu este deloc favorabilă, întrucât prin ea regele ordonă încetarea lucrărilor. Existenţa acestei scrisori în interiorul unei cărţi pro-perse cum este 1 Ezdra îl pune pe cititor în dificultate: cum poţi spune în încheiere, pe un ton triumfal, că templul a fost construit „cu încuviinţarea lui Cirus, a lui Darius şi a lui Artaxerxes", de vreme ce singura intervenţie a lui Artaxerxes despre care ni se relatează în 1 Ezdra este opoziţia lui la lucrările celor întorşi din exil? Şi cum putea Artaxerxes (fie Longimanus, fie Mnemon care a domnit în perioada 404-359) să aprobe construirea templului sau să i se opună, de vreme ce inaugurarea acestuia a avut loc în timpul lui Darius, în jurul anului 515? Această aparentă lipsă de coerenţă poate fi explicată dacă presupunem că autorul a vrut anume să sublinieze atitudinea îngăduitoare faţă de evrei a lui Artaxerxes. De aceea, poate afirma fără reţinere că templul, cea mai importantă realizare a evreilor de după exilul babilonic, a fost reconstruit cu acordul tuturor celor trei regi perşi: al lui Cirus şi al lui Darius, prin poruncile date, iar al lui Artaxerxes, prin măsurile pro-iudaice pe care le ia în timpul lui Ezdra. Acest elogiu adus lui Artaxerxes, amplificat în capitolul 8 cu istoria lui Ezdra, nu se potriveşte deloc cu scrisoarea din capitolul 2. Trebuie să presupunem deci că este vorba în 1Ezr. de doi Artaxerxes: Artaxerxes I Longimanus (465-425) în capitolul 2 şi Artaxerxes II Mnemon (404-359) în capitolele 7-8.

Autorul ţine, aşadar, să sublinieze continuitatea ideilor pro-iudaice la regii Persiei. Prezentând faptele în ordine inversă, el rămâne precis şi onest (nu trece sub tăcere intervenţia ostilă a lui Artaxerxes). Dar, trişând puţin în prezentarea faptelor, orientează cronologia, aşa încât să dea impresia că regii Persiei i-au ajutat întotdeauna pe evrei.

Această prezentare a faptelor, în afara unei naraţiuni bine structurate, este favorizată de sistemele verbale ale limbilor ebraică şi greacă, ce acordă importanţă mai mult categoriei aspectului decât valorilor temporale relative. Faţă de cititorul unei limbi moderne de circulaţie, care distinge limpede între valorile temporale ale unui perfect şi ale unui mai mult ca perfect,

cititorul grec sau iudeu se interesa doar de aspectul momentan, durativ sau perfectiv al unei acțiuni. Efectul va fi deci un fel de indiferență față de diversele episoade ale construirii templului, fiindcă istoria propriu-zisă nu interesează atât cât interesează aspectul atemporal, un fel de viziune din perspectiva eternității. În virtutea acestei atemporalități, autorul poate spune și trebuie să spună că templul, terminat în timpul lui Darius, a fost construit cu încuviințarea lui Artaxerxes.

VI. Receptarea cărții 1 Ezdra la Flavius Iosephus și la Părinții Bisericii

Faptul că 1 Ezdra se numără printre cărțile „apocrife" i se datorează în primul rând lui Ieronim, care afirmă că 1 Ezdra nu conține decât niște năluciri (*somnii*). Dacă, înaintea lui Ieronim, 1 Ezdra este citată alături de textele de mare prestigiu din Pentateuh, după primirea etichetei de „apocrifă" ea cade în uitare, cu atât mai mult cu cât Septuaginta, la rândul ei, va fi trecută cu vederea în Apus. Ieronim respinge canonicitatea cărții 1 Ezdra, de bună seamă în numele principiului logic al non-contradicției, asociat ideii că Scriptura nu se contrazice pe sine. Existența unei cărți surori omonime, 2 Ezdra (în LXX), care pare mai coerentă decât 1 Ezdra, stă de fapt la baza respingerii acesteia din urmă. Traducătorul Vulgatei nu face altceva decât să urmeze unul dintre elementele tradiției în detrimentul celuilalt, cele două reprezentând nu doar două interpretări ale unui singur text ebraic, ci două scrieri diferite.

Înainte însă de condamnarea irevocabilă de către Ieronim, 1 Ezdra s-a bucurat de o reputație onorabilă. Flavius Iosephus este cel dintâi autor care folosește această carte drept sursă principală în alcătuirea *Antichităților Iudaice*, împrumutându-i multe elemente de vocabular și copiind adesea pasaje sau structuri stilistice întregi.

În ce privește receptarea cărții 1 Ezdra la Părinții Bisericii, dincolo de problema canonicității deja amintită, felul în care autorii greci și latini se referă la această carte, în citate sau aluzii, arată că, din punctul lor de vedere, 1 Ezdra făcea parte din Biblie fără nici o urmă de îndoială. În studiul său asupra cărților care poartă numele Ezdra[2], Th. Denter stabilește un

2. *Die Stellung der Bücher Ezdras im Kanon des Alten Testamentes*, Fribourg, 1962, pp. 12, 66-67.

tablou general pe epoci al citărilor din 1 Ezdra la Părinții Bisericii. Graficul citărilor începe la autorii greci în secolul al II-lea d.H., atinge punctul maxim în secolul al IV-lea, după care scade, până în secolul al VI-lea. Autorii latini citează 1 Ezdra începând abia cu secolul al III-lea, terminând cu secolul al V-lea, când se atinge cota maximă. Dincoace de aceste granițe temporale, citările sunt inexistente. Desigur, nu toate pasajele cărții au avut parte de același succes: concursul gărzilor de la curtea regelui Darius este de departe cel mai des citat, iar în interiorul acestui concurs se află citat adesea pasajul cuprinzând elogiul adevărului (capitolul 4).

Lista lui Denter nu cuprinde decât 50 de citări, la 17 autori greci (între care se numără Clement din Alexandria, Origen, Grigore din Nazianz, Vasile cel Mare, Theodoret etc.) și la 16 autori latini (între care Tertulian, Ambrozie, Augustin etc.). Ceea ce merită însă toată atenția este faptul că 1 Ezdra este citată pe același plan cu celelalte cărți ale Bibliei.

Octavian Gordon și André Canessa

1 Ezdra

1 [1] Şi Iosias a sărbătorit Paştele în Ierusalim pentru Domnul său şi a jertfit paştele în ziua a paisprezecea a lunii întâi, [2] rânduindu-i pe preoţi la

---

1,1 Iosias, fiul lui Amon, a fost rege în Iuda între 640-609 î.H. Amănunte despre el mai aflăm din 4Rg. 22,1–23,30 şi din 2Par. 34–35, dar este amintit şi elogiat şi în alte locuri din VT (Sir. 49,1-4). Autorul cărţii 1 Ezdra este singurul care, fără a se arăta ostil pe faţă, îi schiţează un portret destul de neutru, chiar negativ. ♦ Sărbătorirea Paştelui în vremea lui Iosias este relatată diferit în 1Ezr. faţă de textele paralele (vezi tabloul corespondenţelor din Introducere): în 4Rg. şi în 2Par., autorii insistă asupra calităţilor excepţionale ale regelui, subliniindu-i pietatea, în timp ce 1Ezr. îl prezintă, într-o manieră discretă, dar aluzivă şi abilă, într-o lumină nefavorabilă. La o analiză atentă a detaliilor, se va observa o legătură de cauză-efect între felul în care Iosias sărbătoreşte Paştele şi viitoarea decădere politică şi religioasă a Ierusalimului. Autorul evocă detaliile acestui Paşte tocmai pentru a pune în evidenţă contrastul între reforma criticabilă a lui Iosias (servindu-i autorului drept contraexemplu) şi cealaltă reformă, majoră, înfăptuită de preotul Ezdra. Cea dintâi deschide discursul istoric, cea de-a doua îl încheie; prima îi aparţine unui laic, cea de-a doua este înfăptuită de un sacerdot, expert în Lege (1Ezr. 8,3); prima este prezentată ca un eşec, ducând la robia babilonică, în timp ce reforma lui Ezdra reprezintă un succes, prin faptul că îi reuneşte pe evreii întorşi din robie (1Ezr. 9,55). Vina lui Iosias constă în aceea că le-a acordat leviţilor un statut nou, în defavoarea preoţilor aaronizi (vezi Introducerea). ♦ „a jertfit": faţă de lecţiunea ἔθυσεν, adoptată de Rahlfs, pe baza manuscrisului Vaticanus şi a versiunii VL (*immolavit*), cea mai mare parte a tradiţiei manuscrise, precum şi textul din 2Par. au verbul la plural, ἔθυσαν. În primul caz, responsabilitatea organizării Paştelui şi a abaterilor săvârşite îi revine în totalitate lui Iosias. Vulg. se detaşează de orice interpretare, recurgând la forma pasivă: *immolatum est*. ♦ „Paştele/paştele": textul grecesc are acelaşi termen, πασχα, atât pentru sărbătoarea Paştelui, cât şi pentru mielul care se aducea ca jertfă. În traducerea noastră vom păstra această diferenţă la nivelul grafiei, opunând majuscula minusculei.

1,2 „slujbele lor de fiecare zi": există o diferenţă între 2Par. (ἐπὶ τὰς φυλακάς, „la posturile de pază"), care urmează fidel TM (*miṣ^{e}m^{e}rōth*), şi 1Ezr. (κατ' ἐφημερίας): pe de o parte, autorul cărţii 1Ezr. precizează că statutul preoţilor nu s-a schimbat cu nimic, în opoziţie cu „promovarea" leviţilor (*cf. infra*), iar pe de altă parte, încearcă să evite conotaţiile militare în ce-i priveşte pe preoţi. Nu la fel se întâmplă cu leviţii, a căror legătură cu şefii militari (v. 9), omisă de TM, este pusă în evidenţă în LXX în mod deliberat.

slujbele lor de fiecare zi, înveşmântaţi, în templul Domnului. [3] Şi le-a zis leviţilor, slujitorii templului lui Israel, să se sfinţească pe sine pentru Domnul, spre a pune sfântul chivot al Domnului în Casa pe care a înălţat-o regele Solomon, [fiul] lui David: „Nu veţi avea a-l purta pe umeri; [4] iar acum slujiţi-I Domnului Dumnezeului vostru şi îngrijiţi-vă de poporul Lui, Israel, şi faceţi pregătiri după spiţele strămoşeşti şi după triburile voastre, aşa cum a scris David, regele lui Israel, şi după măreţia lui Solomon, fiul lui; [5] şi, stând în templu, după rangul vostru cel strămoşesc, al leviţilor, care [vă aflaţi] în rang înaintea fraţilor voştri, fiii lui Israel, [6] jertfiţi paştele şi pregătiţi jertfele pentru fraţii voştri şi faceţi Paştele după porunca Domnului, dată lui Moise." [7] Şi Iosias a dăruit poporului care se afla de faţă treizeci de mii de miei şi de iezi, iar juncani, trei mii; acestea s-au dat dintr-ale regelui, după făgăduinţă, poporului, preoţilor şi leviţilor. [8] Şi Chelchias şi Zaharia şi Esyelos, economii templului, le-au dat preoţilor pentru Paşte două mii şase sute de oi şi trei sute de juncani. [9] Şi Iechonias, Samaias şi Nathanael, fratele lui, Asabias, Ochielos şi Ioram, mai-marii

---

1,3 Asupra identităţii şi statutului leviţilor, în opoziţie cu cel al preoţilor, vezi Introducerea. ♦ „slujitorii templului": termenul ἱερόδουλος apare în LXX numai în 1Ezr. şi desemnează personalul sacerdotal de rang inferior, aşa cum o arată celelalte contexte (5,29.35; 8,5.22.48). Promovarea lor neaşteptată în funcţia de oficianţi ai cultului (*cf.* 1,4-6), împingându-i pe preoţi pe plan secundar trebuie să fi provocat nedumerire şi nemulţumiri. De aici şi tonul rezervat al autorului cu privire la regele Iosias şi la locul lui în istorie. ♦ Despre chivotul Legământului, vezi trimiterile din „Indicele tematic şi de termeni" din *Septuaginta 1*, în special Ex. 25-26. ♦ „ spre a pune", gr. ἐν τῇ θέσει, *litt.* „întru punerea".

1,4 „după spiţele strămoşeşti (πατριάς) şi după triburile (φυλάς) voastre": 2Par. are οἴκους, „casele", şi ἐφημερίας, „slujbele de fiecare zi", ceea ce înseamnă că 1Ezr. insistă asupra drepturilor ereditare, în timp ce 2Par. se referă la drepturi pe baza unei ordini stabilite.

1,5 Ideea superiorităţii leviţilor lipseşte din 2Par., TM şi Vulg. Doar VL precizează că leviţii „stau dinaintea fraţilor lor": *stant in conspectu fratrum* (*in conspectu*, în latina creştină, este o locuţiune prepoziţională, echivalentă cu *ante*).

1,7-9 Repartiţia darurilor (leviţii având de două ori mai mult decât preoţii) arată limpede promovarea leviţilor într-o funcţie superioară preoţilor (vezi şi succesiunea ierarhică: „poporului, preoţilor şi leviţilor"). ♦ „mai-marii peste o mie": termenul χιλίαρχοι aparţine, fără urmă de ambiguitate, registrului militar. TM, 2Par. şi Vulg. vorbesc de „căpeteniile leviţilor", şi nu de χιλίαρχοι. Autorul cărţii 1 Ezdra sugerează că leviţii (ἱερόδουλοι), proaspăt promovaţi, nu fac parte din casa Domnului, ci ţin de lumea profană.

peste o mie, le-au dat leviților pentru Paște cinci mii de oi și șapte sute de juncani. [10] Și s-au întâmplat următoarele: preoții și cu leviții, [11] având azimele, după triburi [12] și după rangurile strămoșești au stat în fața poporului așa cum se cuvine, ca să le închine Domnului, așa cum stă scris în cartea lui Moise; și așa [au și făcut ei] în zori. [13] Și au fript paștele la foc, după rânduială, și au fiert jertfele în cazane și în căldări, cu bun miros, și le-au adus tuturor celor din popor. [14] Iar după aceea, au făcut pregătiri pentru ei înșiși și pentru preoți, frații lor, fiii lui Aaron; căci preoții aduceau ofrandele de grăsime până la ceas târziu, iar leviții au făcut pregătiri pentru ei înșiși și pentru preoți, frații lor, fiii lui Aaron. [15] Și cântăreții templului, fiii lui Asaph, se aflau la locul lor, după cele orânduite de David, și [tot așa și] Asaph, Zaharia și cu Eddinus, cei dinspre partea regelui, precum și portarii de la fiecare poartă; nu-i este îngăduit nimănui să iasă din rândul cetei sale, pentru că frații lor, leviții, au pregătit [Paștele] pentru ei. [16] Și s-au îndeplinit în acea zi cele ce țin de jertfa Domnului, ca să se sărbătorească Paștele și să fie aduse jertfele pe altarul Domnului, după porunca regelui Iosias. [17] Și au sărbătorit fiii lui Israel – cei care se aflau [acolo] la acea vreme – Paștele și Sărbătoarea Azimelor, timp de șapte zile. [18] Și nu s-a mai sărbătorit asemenea Paște în Israel din vremurile profetului

---

1,12 „în zori": 2Par. se distinge de 1Ezr. prin utilizarea prepoziției εἰς, „până la". Textul 2Par. subliniază că ritualul pascal a ținut toată noaptea, „până în (zori)", așa cum este menționat și în VL: *ad diluculum*. În acest caz, Paștele se desfășoară noaptea, în conformitate cu Legea (Ex. 12,8-10), în timp ce 1Ezr. spune că Paștele a fost sărbătorit dimineața, sau, în cel mai bun caz, ritualul a durat și în timpul dimineții; deci, în afara Legii. Încă o dată, autorul acestei cărți îl incriminează indirect pe Iosias.

1,14 „până la ceas târziu": termenul ἀωρία indică un timp necuvenit și nefavorabil (ἀ + ὥρα). Și celelalte traduceri, în afară de VL (*usque dum finita esset hora*), se pun de acord în a preciza că ritualul Paștelui nu a fost în întregime nocturn, așa cum o cerea Legea.

1,17 Paștele și Sărbătoarea Azimelor aveau origini diferite: ritualul Paștelui (Ex. 12,3-14) este acela al unei sărbători păstorești, în timp ce ritualul Sărbătorii Azimelor (Ex. 12,15-20; 13,3-10) are un caracter agrar. Cum și una și cealaltă au fost legate de eliberarea poporului evreu din Egipt, folosindu-se deopotrivă în ritual pâini nedospite, până la urmă s-au unit, într-o perioadă greu de precizat. Nu se poate spune cu siguranță dacă cele două sărbători erau deja îmbinate sau nu în timpul domniei lui Iosias.

1,18-19 Acest comentariu din finalul descrierii Paștelui lui Iosias are un caracter ambiguu: termenul τοιοῦτο, „asemenea", „astfel de", poate fi laudativ, dar poate arăta la fel de bine și caracterul neobișnuit, anormal al Paștelui sărbătorit de Iosias. Totuși, pentru Origen, care se referă la acest pasaj (*Nullus sic pascha celebravit ut Iosias*),

Samuel; [19] şi nimeni dintre regii lui Israel n-a sărbătorit astfel de Paşte, cum l-au sărbătorit Iosias şi preoţii, şi leviţii, şi iudeii, şi tot Israelul – cei care se aflau locuind la Ierusalim. [20] În al optsprezecelea an al domniei lui Iosias s-a sărbătorit Paştele acesta. [21] Iar faptele lui Iosias au fost îndreptăţite înaintea Domnului său, cu inimă plină de evlavie. [22] Şi cele din vremea lui au fost aşternute în scris în timpurile dinainte, despre cei care au păcătuit şi au săvârşit fărădelegi împotriva Domnului, mai mult decât orice neam şi domnie, şi cum L-au mâhnit în simţirea [Lui], şi cum s-au ridicat cuvintele Domnului împotriva lui Israel.

[23] Şi, după toată această înfăptuire a lui Iosias, s-a întâmplat că, venind Faraon, regele Egiptului, a stârnit război în Charcamys, [un oraş] de pe Eufrat; şi Iosias i-a ieşit în întâmpinare. [24] Şi regele Egiptului a trimis o solie către acesta, zicând: „Ce avem noi unul cu celălalt, rege al Iudeii? [25] Nu împotriva ta am fost trimis de către Domnul Dumnezeu, căci la Eufrat este războiul meu. Iar acum Domnul este cu mine, şi Domnul [care] este cu mine mă zoreşte. Stai deoparte şi nu te împotrivi Domnului!" [26] Dar Iosias nu s-a întors la carul său, ci a prins să se lupte cu el, neluând seama la cuvintele profetului Ieremia, din gura Domnului; [27] dimpotrivă, a pornit război împotriva lui în câmpia [cetăţii] Mageddo, iar căpeteniile [egiptene] s-au pornit împotriva regelui Iosias. [28] Şi regele le-a zis slujitorilor săi: „Scoateţi-mă din luptă, căci am ostenit foarte." Şi îndată slujitorii lui l-au

---

Iosias este tipul omului drept (*Hom. Ez.* IX,2). De asemenea, Flavius Iosephus precizează, în legătură cu acest Paşte, că „totul s-a petrecut după Lege şi după străvechile datini ale ţării" (*AI* X,72).

1,20 „În al optsprezecelea an...": în anul 622 î.H.

1,21-22 Textul pare lipsit de coerenţă: pe de o parte, insistă asupra pietăţii regelui Iosias, pe de altă parte îl include pe acesta în categoria regilor nedrepţi. Totuşi, autorul distinge două tipuri de regi: „cei care au păcătuit" (ἡμαρτηκότων), înţelegând prin aceasta greşeala datorată incompetenţei religioase, în cazul lui Iosias (vezi Introducerea), şi „cei care au săvârşit fărădelegi", *litt.* „cei care au comis fapte lipsite de pietate" (ἠσεβηκότων), ceea ce implică o relaţie negativă cu divinitatea.

1,26 Flavius Iosephus (*AI* X,74), ca şi 2Par. 35,22, spune că Iosias a ignorat cuvintele faraonului Nechao, nu pe ale profetului Ieremia. VL vorbeşte, generic, doar de „cuvântul profeţiei" (*verbum prophetiae*). 1 Ezdra îi aduce aşadar o nouă învinuire lui Iosias: a nesocoti porunca Domnului spusă prin cuvintele faraonului, ale duşmanului, poate părea firesc, dar a nu asculta de cuvintele profetului compatriot este de neiertat.

1,27 Mageddo era o cetate plasată la 17 km sud-vest de Nazaret, în câmpia Izreel. Avea o poziţie strategică importantă, fiind aşezată la întretăierea a două mari căi comerciale.

scos din linia de bătaie. [29] Şi s-a urcat pe cel de-al doilea car al său; şi, dus şi aşezat la Ierusalim, a murit; şi a fost îngropat în mormântul părinţilor săi. [30] Şi l-au jelit pe Iosias în toată Iudeea, iar profetul Ieremia l-a jelit pe Iosias; şi întâi-stătătorii, laolaltă cu femeile, l-au jelit [şi ei pe Iosias] până în ziua de azi; şi s-a dat [lege] pentru tot neamul lui Israel să se facă mereu aceasta. [31] Aceste lucruri sunt scrise în Cartea istoriilor despre regii Iudeii; iar fiecare amănunt al faptelor lui Iosias, al faimei lui şi al priceperii lui în Legea Domnului, atât faptele săvârşite de el mai înainte, cât şi cele de acum, sunt istorisite în Cartea Regilor lui Israel şi ai lui Iuda.

[32] Şi cei din popor, luându-l pe Iechonias, fiul lui Iosias, l-au numit rege în locul lui Iosias, tatăl său, când era în vârstă de douăzeci şi trei de ani. [33] Şi a domnit în Iuda şi la Ierusalim, vreme de trei luni. Şi regele Egiptului l-a dat jos din domnia în Ierusalim [34] şi a pus asupra poporului o pedeapsă de o sută de talanţi de argint şi de un talant de aur. [35] Şi regele Egiptului l-a numit rege pe Ioakim, fratele lui [Iechonias], drept rege al Iudeii şi al Ierusalimului. [36] Şi Ioakim i-a aruncat în lanţuri pe cei mai de vază, iar pe Zarios, fratele său, luându-l cu sine, l-a dus din Egipt.

[37] Douăzeci şi cinci de ani avea Ioakim atunci când a început să domnească peste Iudeea şi la Ierusalim, şi a făcut ce este rău înaintea Domnului. [38] Împotriva lui a pornit Nabucodonosor, regele Babilonului, şi, legându-l cu lanţ de aramă, l-a dus în Babilon. [39] Şi luând Nabucodonosor

---

1,31 „Cartea Regilor lui Israel şi ai lui Iuda": 4Rg. 22,1–23,30.

1,32-44 Regii succesori ai lui Iosias până la robia babilonică ar fi, după textul acesta: Iechonias (609); Ioakim (609-598), fiul lui Iosias; Ioakim (598-597), fiul lui Ioakim; Sedekias (597-587). Toţi apar sub diverse alte nume în textele care se referă la ei: Iechonias = Ioachas (4Rg., 2Par.) /*Y'hō'āḥāz* (TM); Ioakim = *Y'hōyāqīm* (TM); Ioakim = Ioakim (dar şi Iechonias)/*Y'hōyākīn* (TM); Sedekias = *Ṣidh'qīyāhū* (TM).

1,32 „l-au numit rege": 2Par., faţă de 1Ezr., TM, Vulg. şi VL, insistă asupra sacralităţii învestirii, folosind sintagma ἔχρισαν αὐτόν, „l-au uns".

1,38 Nabucodonosor, rege al Babilonului (604-562), a înălţat Imperiul (neo-)babilonian la apogeul său. ♦ „l-a dus în Babilon": în 4Rg. 24,1-6 se spune doar că Ioakim i-a fost supus lui Nabucodonosor timp de trei ani, apoi s-a răsculat împotriva lui şi că a mai avut de suferit atacurile unor cete de chaldei, aramei, moabiţi şi ammoniţi. Apoi „s-a culcat lângă părinţii săi" (*cf.* 4Rg. 24,6). Prima invazie a lui Nabucodonosor asupra Ierusalimului are loc în 598, în timpul urmaşului lui Ioakim, *Y'hōyākīn* (Iechonias, numit în LXX tot Ioakim, ceea ce dă naştere uneori la confuzii), iar a doua invazie, distrugătoare, are loc în 587, în timpul lui Sedekias; atunci el jefuieşte şi distruge templul şi deportează o bună parte dintre evrei în Babilon.

din vasele sfinte ale Domnului şi ducându-le cu sine, le-a aşezat în templul lui din Babilon. [40] Iar cele ce se istorisesc despre el, despre necurăţia şi despre lipsa lui de credinţă, sunt consemnate în Cartea cronicilor regilor.

[41] Şi în locul lui a ajuns rege Ioakim, fiul său; când a fost numit rege, avea optsprezece ani; [42] şi a domnit la Ierusalim trei luni şi zece zile şi a făcut ce este rău înaintea Domnului.

[43] Şi după un an, Nabucodonosor, trimiţând după el, l-a adus în Babilon, o dată cu vasele sfinte ale Domnului, [44] şi l-a numit pe Sedekias rege al Iudeii şi al Ierusalimului, Sedekias având douăzeci şi unu de ani, şi [acesta] a domnit unsprezece ani. [45] Şi a făcut ce este rău înaintea Domnului, şi nu s-a ruşinat de cuvintele spuse de profetul Ieremia, din gura Domnului. [46] Şi, cu toate că regele Nabucodonosor l-a pus să se jure pe numele Domnului, [Sedekias,] încălcându-şi jurământul, s-a răzvrătit şi, împietrindu-şi grumazul şi inima, a încălcat legile Domnului Dumnezeului lui Israel. [47] Până şi mai-marii poporului şi ai preoţilor au săvârşit multe impietăţi şi nelegiuiri, întrecând toate necurăţiile tuturor neamurilor, şi au pângărit templul cel sfinţit al Domnului, din Ierusalim. [48] Şi Dumnezeul părinţilor lor a trimis prin vestitorul Său să-i cheme înapoi [la bine], întrucât [voia] să-i cruţe pe ei şi cortul Său. [49] Dar ei şi-au bătut joc de vestitorii Lui şi, în ziua în care a grăit Domnul, ei îi luau în râs pe proorocii Lui, până când, mâniindu-Se pe neamul Lui din cauza impietăţilor [lor], a poruncit ca regii chaldeilor să se ridice împotriva lor. [50] Aceştia i-au ucis cu sabia pe tinerii lor, de jur împrejurul templului lor cel sfânt, şi n-au cruţat nici tânăr, nici fecioară, nici bătrân, nici copil, ci pe toţi i-a dat [Domnul] în mâinile lor. [51] Şi, luând [ei] toate vasele sfinte ale Domnului, cele mari şi cele mici,

---

1,48-49 1Ezr. distinge între „vestitorul", adică Ieremia, profetul cel mai important, şi „vestitorii", termen care se referă la Ieremia, Baruch, şi, probabil, la Iezechiel (Flavius Iosephus, *AI* X,106). ♦ „şi-au bătut joc": *litt.* „le-au dat peste nas". ♦ Cu privire la folosirea pluralului „regii" (τοὺς βασιλεῖς), sunt două posibile interpretări: fie 1 Ezdra anticipează, spunând nu numai că Domnul îl trimite pe Nabucodonosor împotriva Ierusalimului, dar şi că robia în Babilon se prelungeşte şi în timpul succesorilor acestuia, fie termenul βασιλεῖς se referă, în mod straniu, la cei cinci comandanţi de oaste (ἡγεμόνες), despre care vorbeşte Flavius Iosephus (*AI* X,135), cărora Nabucodonosor le-a încredinţat asedierea Ierusalimului. ♦ „chaldeilor": denumire frecventă în LXX pentru locuitorii Babilonului (babilonieni).

1,51 Chivotul este un element pe care 2Par. şi TM îl omit. Ceea ce frapează este apariţia lui (unică între cele 222 de ocurenţe ale termenului în LXX) la plural: τὰς κιβωτούς. De bună seamă, acest termen, care altminteri înseamnă „cutie", „ladă", „sipet", „cufăr",

precum şi chivoturile Domnului şi avuţiile regelui, le-au dus în Babilon. [52] Şi au dat foc Casei Domnului şi au dărâmat zidurile Ierusalimului, iar turnurile acestuia le-au pârjolit în foc; [53] şi nu s-au lăsat până n-au nimicit toate măreţiile acelui [oraş]; iar pe ceilalţi [Nabucodonosor] i-a mânat sub sabie în Babilon. [54] Şi i-au fost robi acestuia şi fiilor lui până au venit la domnie perşii, ca să se împlinească cuvântul Domnului, [rostit] prin gura lui Ieremia: [55] „Până ce ţara îşi va ţine cu bucurie sabaturile, va ţine sabaturile tot timpul pustiirii ei – până ce se vor împlini şaptezeci de ani."

2 [1] În primul an al domniei lui Cirus peste perşi, pentru împlinirea cuvântului Domnului [rostit] prin gura lui Ieremia, Domnul a trezit duhul

---

desemnează aici chivotul Legii (*cf.* Ex. 25-26; Deut. 31,26), această interpretare fiind susţinută şi de VL (*arcam Domini*). *Codex Alexandrinus* prezintă lecţiunea explicită τὰ σκεύη κιβωτοῦ, dar oarecum incompletă şi insuficientă, mai ales că, în descrierile chivotului Legii din Exod (25,10-22 şi 37,1-9), nu ni se vorbeşte de nişte „vase" speciale ale chivotului. Este posibilă, în cazul codexului *Alexandrinus*, o contaminare cu τὰ ἱερὰ σκεύη de la începutul versetului. Prin urmare, pluralul se referă la toate „obiectele ce ţin de chivotul Domnului", şi nu neapărat la „vasele" chivotului.

1,53 „i-a mânat... în Babilon": exilul babilonic începe, după 1Ezr., în anul 587 şi se sfârşeşte în 539/538 (vezi *infra*).

1,54-55 Theodoret al Cyrului, în *Int. Dan.* (PG 81,1456-7), întrebându-se când începe şi când se termină această perioadă de 70 de ani, se referă şi la cartea lui Ezdra. După ce pune faţă în faţă textul „fericitului (μακάριος) Daniel" cu cel al „fericitului Ezdra", şi apoi cu versiunile „dumnezeiescului (θειότατος) Ieremia" şi ale „dumnezeiescului Zaharia", îşi încheie studiul comparativ cu constatarea că versiunea 1 Ezdra este „nemincinoasă şi adevărată" (ἀψευδῆ τε καὶ ἀληθῆ).

2,1 Cirus al II-lea cel Mare (559-529), unul dintre cei mai importanţi suverani ai Imperiului persan, cucereşte Asia Mică şi Imperiul babilonian, practicând o politică înţeleaptă, prin încercarea de a atrage populaţiile supuse de partea puterii perse. El joacă un rol semnificativ în istoria poporului evreu, făgăduind întoarcerea exilaţilor, restituirea vaselor sfinte luate ca pradă de Nabucodonosor şi, mai ales, hotărând printr-un edict reconstruirea templului la Ierusalim. ♦ „primul an al domniei lui Cirus": este vorba de o brahilogie cronologică, lămurită prin versetul 16 al cap. 6; sintagma nu indică anul 559 (558 după alţii), primul an al domniei lui Cirus asupra perşilor, ci începutul dominaţiei lui asupra Babilonului, adică anul 539/538. Acceptând această dată drept sfârşitul exilului babilonic (587-539/538), constatăm că perioada exilului nu se suprapune cu cei 70 de ani invocaţi de profeţia lui Ieremia (1,54). „Împlinirea" (συμπλήρωσις) de care vorbeşte profetul ar avea loc abia în 517, aşadar în al şaselea an al domniei lui Darius I cel Mare, când se încheie lucrările la rezidirea templului (vezi 7,5). Totuşi, Flavius Iosephus (*AI* XI,1), glosându-şi în mod eronat sursele (2Par. şi 2Ezr.), spune că între

lui Cirus, regele perşilor; şi acesta a vestit prin crainici în tot regatul său, precum şi prin scrisori, zicând: [2] „Acestea le spune regele perşilor, Cirus: «Pe mine m-a pus rege al lumii Domnul lui Israel, Domnul cel Preaînalt, şi mi-a dat semn să-I zidesc o Casă în Ierusalimul din Iudeea. [3] Aşadar, dacă printre voi se află cineva din poporul Lui, Domnul lui să fie cu el şi, urcându-se în Ierusalimul din Iudeea, să dureze Casa Domnului lui Israel (Acesta este Domnul Care Şi-a aşezat cortul în Ierusalim). [4] Aşadar, cei care locuiesc în împrejurimi să-i ajute pe cei de prin partea locului, cu aur şi cu argint, drept daruri, cu cai şi cu vite, împreună cu celelalte aduse, după făgăduinţă, pentru templul Domnului din Ierusalim.»" [5] Şi când s-au înfăţişat căpeteniile triburilor după spiţele lor strămoşeşti, ale lui Iuda şi ale lui Beniamin, şi preoţii, şi leviţii, şi toţi cei cărora Domnul le-a trezit duhul, ca să se suie să-I zidească Domnului Casă în Ierusalim, [6] [atunci] şi cei dimprejur i-au ajutat în toate, cu argint şi cu aur, cu cai şi cu vite şi cu cât mai multe daruri de bunăvoie – mulţi al căror cuget fusese trezit. [7] Şi regele Cirus a scos vasele sfinte ale Domnului, pe care Nabucodonosor le luaşe cu sine din Ierusalim şi le aşezase în templul său idolesc; [8] şi după ce le-a luat, Cirus, regele perşilor, i le-a încredinţat lui Mithridates, paznicul vistieriei sale, şi, prin acesta, i-au fost încredinţate lui Sanabassar, mai-marele Iudeii. [9] Şi

---

căderea Ierusalimului (sub Nabucodonosor) şi primul an al domniei lui Cirus sunt 70 de ani. Această cronologie ar împinge înapoi data cuceririi Ierusalimului de către Nabucodonosor, ceea ce nu ar corespunde realităţii istorice. Cifra 70 ar putea fi însă simbolică, reprezentând durata vieţii unui om (*cf.* Ps. 89,10): pedeapsa nu va fi mai lungă decât o viaţă de om.

2,2 „Domnul cel Preaînalt": folosirea acestei expresii sprijină apologia pe care autorul o face regilor Persiei. Epitetul ὕψιστος, „Preaînalt", constituie liantul, în interiorul cărţii 1 Ezdra, între Cirus şi Darius, care, prin grija lui de a rămâne fidel politicii lui Cirus, va ordona venerarea „Dumnezeului Preaînalt" (6,30), ca şi Artaxerxes (8,19.21). Autorul cărţii se străduieşte să sublinieze continuitatea politicii externe a curţii perse în privinţa evreilor. ♦ „o Casă": este vorba de cel de-al doilea templu din Ierusalim, cunoscut sub numele de „templul lui Zorobabel", primul, templul lui Solomon, fiind distrus de chaldei în 587.

2,4 „după făgăduinţă": ofrandă votivă (făgăduită Domnului); la fel şi la 2,6.

2,8 Sanabassar (ebr. *Şeş^{e}baţţar*) a fost numit guvernator (ἔπαρχος) al Iudeii de către Cirus. Unii sunt de părere că Sanabassar este numele de curte al lui Zorobabel, cu toate că, în 1Ezr. 6,17, cei doi sunt prezentaţi ca două persoane distincte (vezi comentariul la acest verset).

2,9-11 Există diferenţe importante între texte cu privire la numărul total al vaselor sfinte. 1Ezr. şi VL declară un total de 5469 de vase, în timp ce TM, Vulg. şi 2Ezr. declară un total de 5400, probabil aproximat. Făcând însă o sumă a cifrelor prezentate, constatăm

numărul acestora era: o mie de vase din aur pentru libaţii, o mie de vase din argint pentru libaţii, douăzeci şi nouă de cădelniţe de argint, [10] treizeci de cupe de aur, două mii patru sute zece de argint şi alte o mie de vase. [11] Şi au fost ridicate toate vasele – de aur şi de argint, în număr de cinci mii patru sute şaizeci şi nouă – şi au fost aduse de către Sanabassar, o dată cu cei [care ieşeau] din robie, de la Babilon la Ierusalim.

[12] Dar, pe vremea lui Artaxerxes, regele perşilor, Beslemos, Mithradates, Tabellios, Raumos, Beelteemos, scribul Samsaios şi ceilalţi care li se alăturaseră, locuind în Samaria şi în celelalte locuri, i-au scris acestuia împotriva celor care se aşezaseră în Iudeea şi în Ierusalim scrisoarea următoare: [13] „Regelui Artaxerxes, stăpânului [nostru]: slujitorii tăi, Raumos, care [-ţi scrie] ce se mai întâmplă, şi scribul Samsaios, precum şi ceilalţi judecători din sfatul lor, care sunt în Siria *Koile* şi în Fenicia. [14] Fie-i de acum cunoscut stăpânului nostru, regele, cum că iudeii care au urcat de la voi la noi, venind la Ierusalim, ridică cetatea aceasta răzvrătită şi rea, îi repară pieţele şi zidurile şi aşază temelie pentru templu. [15] Aşadar, dacă această cetate ajunge să fie ridicată, iar zidurile ei isprăvite, nu numai că nu vor răbda să plătească bir, dar se vor împotrivi şi regilor. [16] Şi, fiindcă muncile pentru templu [tocmai] se desfăşoară, credem că este bine să nu trecem cu vederea aşa ceva, ci să glăsuim către stăpânul [nostru], regele, ca, dacă ţi s-ar părea potrivit, să se facă cercetări în cărţile de la părinţii tăi; [17] şi

---

că 1Ezr. este singura variantă de text în care totalul declarat (5469) coincide cu rezultatul adunării listei detaliate. Dacă în VL acest rezultat este de 4960 de vase, în celelalte tradiţii de text diferenţa între acesta şi totalul declarat este cu mult mai mare: TM, urmat fidel de Vulg., are 2499, iar 2Ezr. 2289. Mai trebuie adăugat faptul că Flavius Iosephus (*AI* XI,15 *sq.*) numără 5400 de vase, dar pune la socoteală o categorie în plus. Termenului din 1Ezr. σπονδεῖα, „vase pentru libaţii", îi corespunde în 2Ezr. ψυκτῆρες, „vase pentru răcirea vinului". Flavius Iosephus foloseşte ambii termeni pentru două categorii distincte de vase, ceea ce sugerează că istoricul evreu a folosit ca surse atât 1Ezr., cât şi 2Ezr.

2,12 Autorul se referă la Artaxerxes I Longimanus (465-425). Asupra aparentei contradicţii cu 1Ezr. 7,5, vezi Introducerea, subcapitolul „O cronologie orientată". ♦ Flavius Iosephus (*AI* XI,21-22) corectează textul, spunând că scrisoarea i-a fost adresată lui Cambyses II, după moartea lui Cirus. ♦ „locuind în Samaria": samaritenii se opun aşadar refacerii zidurilor Ierusalimului; la ei se face referire şi în 5,63 („duşmanii tribului lui Iuda şi [ai tribului lui] Beniamin") şi la 5,69 („neamurile ţării").

2,13 Siria *Koile* (= Siria „scobită") sau Coelesiria este, în sensul strict, depresiunea cuprinsă între munţii Liban şi Antiliban (astăzi valea *Beka'a*); în sens larg însă includea şi teritoriului Damascului şi Palestina (*cf.* 1Mac. 10,69; 2Mac. 3,5.8; 4,4; 8,8; 10,11).

vei afla în cronici cele scrise despre aceştia şi vei şti că este vorba de cetatea care se răzvrătea făcându-le neajunsuri regilor şi [celorlalte] cetăţi şi că iudeii erau nişte răzvrătiţi şi puneau acolo la cale împresurări, încă din veac, pricină pentru care cetatea a şi fost pustiită. [18] Aşadar, îţi facem cunoscut, stăpâne rege, că, dacă cetatea aceasta va fi ridicată, iar zidurile ei înălţate, tu nu vei mai avea cale [pe unde] să cobori înspre Siria *Koile* şi în Fenicia." [19] Atunci regele le-a răspuns în scris lui Raumos, care îi scria ce se mai întâmpla, lui Beelteemos, scribului Samsaios şi celorlalţi care li s-au alăturat şi care locuiau în Samaria, în Siria şi în Fenicia, următoarele: [20] „Am citit scrisoarea pe care mi-aţi trimis-o. [21] Am poruncit să se cerceteze şi s-a aflat că cetatea aceea s-a pus din veac împotriva regilor şi că oamenii [aceia] au fost [nişte] răzvrătiţi şi au pus la cale războaie în ea [22] şi regi puternici şi crunţi stăpâneau la Ierusalim şi cereau bir din Siria *Koile* şi din Fenicia. [23] Aşa că acum am poruncit ca oamenii aceia să fie opriţi a mai înălţa cetatea; [24] să se aibă grijă ca nimic să nu se facă altfel şi să nu se meargă şi mai departe cu răutăţile, încât să le aducă neajunsuri regilor." [25] Atunci, după ce au citit cele scrise de regele Artaxerxes, Raumos, scribul Samsaios şi cei care li s-au alăturat, punând şaua degrabă şi pornind spre Ierusalim cu călărimea şi cu o mulţime de oaste, i-au oprit pe cei care zideau. [26] Şi lucrul la ridicarea templului din Ierusalim a încetat până în cel de-al doilea an al domniei lui Darius, regele perşilor.

3 [1] Şi regele Darius a făcut un ospăţ mare pentru toţi supuşii săi, pentru toţi cei născuţi în casa lui, pentru toţi marii dregători din Media şi din Persia

---

2,26 Darius I cel Mare (522-486), fiul lui Hystaspes, a permis reluarea lucrărilor de refacere a templului din Ierusalim, sub conducerea lui Zorobabel şi a preotului Iisus (Iosua). Lucrările la templu au fost începute în timpul lui Cirus, în jurul anului 538. Nu se ştie cu precizie când anume a încetat construcţia templului. Cert este că, în jurul anului 520, la porunca regelui Darius, lucrările sunt reluate, iar templul va fi gata în jurul anului 515.

3,1 *Întrecerea celor trei tineri.* Legenda care urmează (3,1–4,41 *sq.*) este de sorginte persă sau poate chiar indo-europeană, aşa cum o arată structura ei trifuncţională, precum şi comparaţia cu alte variante din mitologia iraniană şi din cea sanscrită (pentru amănunte, Canessa, A., 1997, pp. 56-71). Departe de a fi o interpolare stângace, povestea celor trei tineri din garda regelui Darius este un pretext pentru a-l introduce în scenă pe Zorobabel şi pentru a explica bunăvoinţa regelui pers faţă de poporul evreu. ♦ Fragmentul cuprins între 3,1 şi 5,6 nu are corespondent nici în LXX, nici în TM. Îl găsim în schimb relatat pe larg, deşi diferit în detalii, la Flavius Iosephus (*AI* XI, 33-66). Clement

[2] şi pentru toţi satrapii, căpeteniile de oşti şi mai-marii locurilor supuse lui
din India până în Etiopia, din cele o sută douăzeci şi şapte de satrapii. [3] Şi
au mâncat, şi au băut, şi, după ce s-au săturat, au plecat; iar regele Darius
s-a dus în iatac, a adormit şi s-a trezit din somn. [4] Atunci cei trei tineri,
gărzile de corp, cei care-l păzeau pe rege, au zis unul către altul: [5] „Să zicem
fiecare dintre noi câte o vorbă – ce ar fi mai puternic: aceluia a cărui vorbă
va părea mai înţeleaptă decât a celuilalt îi va da regele Darius daruri mari, şi
mari semne ale biruinţei, [6] şi purpură de îmbrăcat, şi pocale de aur de băut,
pat de aur de dormit, şi-un car cu frâie de aur, şi-un turban din pânză fină de
in, şi-un colan de aur pe după grumaz; [7] şi va sta al doilea după Darius,
pentru înţelepciunea lui, şi «rudă a lui Darius» se va numi." [8] Şi fiecare şi-a
scris atunci vorba lui, au pecetluit-o şi au pus-o sub perna regelui Darius. Şi
au zis: [9] „Când regele se va trezi, îi vor da înscrisul, şi aceluia a cărui vorbă
o vor socoti mai înţeleaptă regele şi cu cei trei mari dregători din Persia i se
va da izbânda, aşa cum stă scris." [10] Primul a scris: „Cel mai puternic este
vinul." [11] Al doilea a scris: „Cel mai puternic este regele." [12] Al treilea a
scris: „Cele mai puternice sunt femeile, dar peste toate învinge adevărul."
[13] Şi, când s-a trezit regele, au luat înscrisul şi i l-au dat, iar el l-a citit. [14] Şi

---

din Alexandria (*Strom.* I,21) face referire în mod limpede la 1 Ezdra, scriind despre Zorobabel, „care, prin înţelepciunea lui, şi-a învins adversarii". Alţi autori patristici care amintesc de acest episod din 1 Ezdra sunt Sulpicius Severus (*Hist. Sacra* II,10), Bachiarius (*Rep.* 18) şi Augustin (*Civ. Dei* XVIII,36).

3,4 Glosarea termenului σωματοφύλακες, „gărzile de corp", prin „cei care îl păzeau pe rege" pare curioasă, pentru că nu-i aduce cititorului grec nici o lămurire, nici o informaţie suplimentară. Ar putea fi vorba de un reflex al unui text (aramaic?) care va fi folosit termenul pers pentru a numi „gărzile de corp", urmat de o glosă (în limba aramaică?). După ce textul a fost tradus în limba greacă, glosa a rămas inclusă în text, în poziţie tautologică.

3,5 Flavius Iosephus, reproducând, de bună seamă, o versiune iranică a aceleiaşi tradiţii (care exista în paralel cu cea adoptată de autorul cărţii 1 Ezdra), precizează că iniţiativa concursului îi aparţine lui Darius însuşi.

3,7 „rudă a lui Darius", gr. συγγενής: este un titlu onorific la curtea Ahemenizilor. Potrivit lui Quintus Curtius (*Hist. Alex.* III,3,8.25), când regele se deplasează, de-a dreapta şi de-a stânga carului în care se află îl escortează 200 de συγγενεῖς, iar un alt grup de 15 000 mărşăluieşte dinaintea carului.

3,12 Găsim ecoul acestui verset într-un comentariu al unui autor anonim din secolul al IV-lea (*Quaest.* CIX,17): *Et audi Zorobabel: super omnia, ait, vincit veritas.* ♦ Cel de-al treilea concurent „trişează", propunând două cuvinte, nu unul singur, aşa cum fusese înţelegerea (3,5). Asupra acestei „anormalităţi", vezi nota de la 4,34.

a trimis să-i cheme pe toţi marii dregători din Persia şi din Media, pe satrapi, pe căpeteniile de oşti, pe mai-marii locurilor şi pe fruntaşi, s-a aşezat în scaunul de judecată şi a citit în faţa lor cele scrise. [15] Şi a zis: „Chemaţi-i pe tineri, şi ei îşi vor lămuri vorbele lor." Şi au fost chemaţi şi au intrat. [16] Şi li s-a spus: „Lămuriţi-ne despre cele scrise."

[17] Şi a început primul, care vorbise despre puterea vinului, şi a grăit astfel: [18] „Oameni buni, în ce fel este vinul cel mai puternic? El rătăceşte minţile tuturor oamenilor care-l beau. [19] El face ca şi mintea regelui, şi a orfanului să fie totuna; şi a robului, şi a omului liber; şi a săracului, şi a bogatului. [20] Abate toate minţile spre chef şi veselire şi este uitat şi necaz şi datorie. [21] Şi face toate inimile bogate şi-l face [pe om] să uite, şi pe rege, şi pe satrap; şi-i face [pe oameni] să vorbească de toate cu duiumul. [22] Şi, atunci când beau, [oamenii] uită să se poarte prieteneşte faţă de prieteni şi faţă de fraţi şi, nu peste mult timp, îşi trag săbiile. [23] Iar când îşi reintră în fire după vin, nu-şi mai amintesc ce-au săvârşit. [24] Ei, oameni buni, nu este oare vinul cel mai puternic, fiindcă-i sileşte la astfel de purtări?" Şi, după ce a grăit astfel, a tăcut.

4 [1] Şi a început al doilea să glăsuiască, cel care vorbise despre puterea regelui: [2] „Oameni buni, oare nu au oamenii putere asupra pământului şi

---

3,21 „cu duiumul", *litt.* „prin talanţi": expresia διὰ ταλάντων λαλεῖν este singulară în literatura greacă (VL o traduce banal: *per talenta facit loqui*), fiind, se pare, o calchiere a unei turnuri ebraice expresive cu frecvenţă redusă, dat fiind că Flavius Iosephus (*AI* XI,41) o înţelege greşit, glosând-o prin τῶν τοῖς εὐδαίμοσι προσηκόντων ὀνομάτων, „vorbe care li se cuvin celor bogaţi". Totuşi, altceva vrea să exprime autorul cărţii 1 Ezdra: talantul fiind cea mai mare măsură de greutate, „a vorbi prin talanţi" înseamnă a vorbi „în cantităţi uriaşe", adică „fără măsură". Pentru a reda ideea acestei lipse de măsură în vorbirea celor cuprinşi de beţie, autorul foloseşte doi termeni: πάντα („de toate", adică „vorbe de tot felul", „vrute şi nevrute") şi διὰ ταλάντων („cu duiumul", „cu grămada"). Aşadar, primul are în vedere calitatea, iar al doilea, cantitatea.

3,24 Chiar dacă sunt amintite şi anumite „efecte pozitive" ale vinului (vv. 20-21), puterea lui stă tocmai în atributele lui nefaste, distructive. Este subliniată mai mult forţa sa negativă, ca şi în celelalte două discursuri care urmează, cu privire la rege şi la femei. Toate aceste trei elemente (vinul, regele şi femeia) se opun celui de-al patrulea, adevărul, aparent „în plus" (*cf.* nota de la 4,34), a cărui forţă pozitivă este scoasă mereu în evidenţă.

4,1 Flavius Iosephus vorbeşte în mod constant de puterea regilor, nu de a unui rege, aşa cum face 1Ezr.

4,2-12 Cel de-al doilea discurs insistă asupra puterii monarhice absolute („El este unul singur" – v. 7), mai precis asupra caracterului negativ al puterii tiranice, care, la fel ca şi

asupra mării, având în stăpânire toate câte sunt într-însele? [3] Regele însă are şi mai multă putere şi le este stăpân şi domn; şi tot ce le spune el, ei îndeplinesc. [4] Dacă le zice să pornească război unul împotriva celuilalt, ei pornesc; iar dacă îi trimite împotriva duşmanilor, ei se duc şi răstoarnă munţii, zidurile şi turnurile. [5] Ucid şi sunt ucişi, dar cuvântul regelui nu-l încalcă; iar dacă învinş, îi aduc regelui totul: şi prăzile, şi toate celelalte. [6] Iar cei care nu pleacă [nici] la oaste, nici la război, ci lucrează pământul, la rândul lor, de câte ori seamănă, îi aduc regelui ce-au strâns la seceriş; şi, silindu-se unul pe altul, îi aduc regelui dările. [7] El este unul singur, [dar] dacă le zice să ucidă – ei ucid; a zis el să cruţe – ei cruţă; [8] a zis el să lovească – ei lovesc; a zis el să pustiască – ei pustiesc; a zis el să clădească – ei clădesc; [9] a zis el să stârpească – ei stârpesc; a zis el să sădească – ei sădesc. [10] Şi tot poporul lui şi cu oştirile lui îi dau ascultare. [11] Iar pe lângă acestea, el stă la masă, mănâncă, bea şi doarme, pe când ei veghează de jur împrejurul lui şi nu poate nici unul să plece şi să-şi vadă de treburi, nici nu-i încalcă poruncile. [12] Ei, oameni buni, cum să nu fie regele cel mai puternic, de vreme ce este atât de ascultat?" Şi a tăcut.

[13] Cel de-al treilea însă, care vorbise despre femei şi despre adevăr – anume Zorobabel –, începu să grăiască [astfel]: [14] „Ei, oameni buni, nu-i aşa că regele este mare, oamenii mulţi, iar vinul puternic? Cine, aşadar, este cel care-i stăpâneşte sau îi ţine sub puterea sa? Oare nu femeile? [15] Femeile l-au născut pe rege şi tot poporul care stăpâneşte peste mare şi peste pământ. [16] Din ele s-au născut şi ele i-au hrănit pe cei care sădesc viile din care se face vinul. [17] Ele

---

vinul, reprezintă un pericol pentru societate. *Cf.* şi precizarea lui Origen consemnată în nota la 4,38.

4,10 Puterea regelui se exercită deplin asupra poporului (ὁ λαός: cei care nu sunt soldaţi şi care plătesc impozite) şi asupra oştirilor (αἱ δυνάμεις). Cei doi termeni reiau şi rezumă încrucişat conţinutul versetelor 5 şi 6.

4,13 Pentru prima dată apare în 1Ezr. numele lui Zorobabel; asupra identificării lui cu Sanabassar (menţionat deja la 2,8), vezi nota de la 6,17.

4,15-16 Zorobabel pune în evidenţă superioritatea femeilor asupra regelui şi a vinului, elogiaţi de antevorbitorii săi. Sub numele lui Zorobabel s-a transmis o scriere apocrifă, *Revelaţia lui Zorobabel*, cu caracter anticreştin, datând din perioada bizantină. Acest fapt dovedeşte că personajul se bucura de o preţuire aparte şi un renume bine consolidat în unele medii iudaice, chiar într-o epocă târzie.

4,17 Începând cu acest verset, discursul lui Zorobabel se axează pe forţa distructivă a femeii: primejdia vine din aceea că energia oamenilor, în general, şi a regelui, în special, este deturnată în folosul ei.

fac veşmintele oamenilor, ele le făuresc oamenilor slava, şi oamenii nu pot fi fără femei. [18] Şi dacă adună aur, argint sau orice alt lucru frumos şi văd o singură femeie, frumoasă la chip şi la făptură nurlie, [19] lăsându-le pe toate, stau cu ochii holbaţi la ea şi o privesc cu gura căscată; şi toţi ar vrea-o mai bine pe ea, decât [tot] aurul şi argintul, şi orice [alt] lucru frumos. [20] Bărbatul îl părăseşte pe tatăl său care l-a hrănit, precum şi ţara de baştină, şi se alipeşte de femeia sa; [21] şi, [fiind] laolaltă cu femeia sa, îşi lasă sufletul şi nu-şi mai aduce aminte nici de tată, nici de mamă, nici de ţara sa. [22] De aici trebuie să luaţi aminte că femeile vă stăpânesc: oare nu trudiţi şi nu osteniţi, şi nu femeilor le daţi şi le aduceţi totul? [23] Îşi ia omul sabia şi iese la drumul mare, ca să tâlhărească şi să fure şi ca să cutreiere marea şi râurile; [24] iar pe leu îl priveşte în faţă şi păşeşte pe întuneric; şi, când a furat, a prădat şi a jefuit, ia şi-i aduce [totul] iubitei. [25] Omul îşi iubeşte cu mult mai presus femeia decât pe tatăl şi pe mama sa; [26] mulţi şi-au pierdut minţile din pricina femeilor şi au ajuns robi din pricina lor. [27] Mulţi au pierit, au căzut în rătăcire şi au greşit din pricina femeilor. [28] Şi acum, nu cumva nu mă credeţi? Oare nu este mare regele cu puterea lui? Oare nu se sfiesc toate ţările să-l atingă? [29] Mă uitam la el şi la Apame, fiica măreţului Bartacos şi ţiitoarea regelui, cum stătea de-a dreapta regelui [30] şi, luându-i regelui coroana de pe cap, şi-a aşezat-o sieşi; şi-l plesnea pe rege cu stânga! [31] Şi, la toate acestea, regele o privea cu gura căscată; şi dacă ea îi zâmbeşte, el râde; de i se-ncruntă, o linguşeşte, ca să se îmbuneze faţă de el. [32] Ei, oameni buni, cum să nu fie femeile puternice, de vreme ce [pot] face aşa ceva?" [33] Atunci, regele şi cu marii dregători s-au uitat unul la celălalt.

4,20 Găsim aici ecoul fragmentului din Gen. 2,24, reluat de Apostolul Pavel în Ef. 5,31, atunci când vorbeşte despre datoriile soţilor: „De aceea, bărbatul îşi va lăsa tatăl şi mama şi se va alipi de femeia sa, iar cei doi vor deveni un singur trup." ♦ „se alipeşte": acest verb (κολλᾶται) nu presupune numaidecât o relaţie trupească, fiind folosit şi în Deut. (6,13; 10,20) şi Ps. (62,8), pentru a desemna ataşamentul omului faţă de Dumnezeu. Aici însă relaţia respectivă este implicită.

4,28-31 Ambrozie citează fragmentul în *Ep.* XXXVII,12, pentru a ilustra primejdia seducţiei femeilor. Textul lui, deşi apropiat într-o oarecare măsură de VL, are totuşi faţă de aceasta numeroase diferenţe de detaliu.

4,29 Apame nu era regina, ci probabil favorita lui Darius din haremul regal, care număra circa 360 de concubine. ♦ „măreţului Bartacos": personaj necunoscut, ceea ce explică nenumăratele ezitări ale tradiţiei manuscrise. Flavius Iosephus îl numeşte Rabezacos.

[34] Şi [Zorobabel] a început să grăiască despre adevăr: „O, bărbaţi, oare nu sunt femeile puternice? Mare este pământul, înalt este cerul şi iute este soarele în crugul său, fiindcă dă ocol pe bolta cerului şi aleargă iarăşi înapoi către locul său, într-o singură zi. [35] Nu este mare cel care face acestea? Dar adevărul este mare şi mai puternic decât toate. [36] Tot pământul cheamă adevărul, iar cerul îl binecuvântează; toate lucrurile se zdruncină şi se cutremură, şi cu el nu se află nici o nedreptate. [37] Nedrept este vinul,

---

4,34 S-ar părea că Zorobabel trişează, venind în faţa regelui şi a curtenilor cu un discurs dublu: discursul despre femei şi elogiul adevărului. Aceasta pentru că, în povestea indo-iraniană care se află la originea episodului din 1Ezr., adevărul (ἡ ἀλήθεια) trebuie să fie adăugat la numărul de trei elemente iniţiale, cărora li se opune prin abordarea exclusiv pozitivă. În ciuda acestei anomalii a jocului, Zorobabel va fi declarat învingător, pentru că are de două ori dreptate: în plan uman, femeile deţin puterea, dar peste puterea lor se află principiul transcendent al adevărului, comun şi lui YHWH, şi lui Ahura Mazda. În faţa perşilor Zorobabel nu-şi îngăduie să facă elogiul direct al lui YHWH (cu toate că aceasta intenţionează), dar nici al lui Ahura Mazda, ci elogiază adevărul. Adevărul personalizat uneşte religia persă cu cea iudaică şi constituie un bun prilej pentru autor de a fundamenta atitudinea favorabilă a lui Darius faţă de poporul evreu. ♦ În religia iranică, adevărul se identifică cu *arta*, principiul cosmic prin care Ahura Mazda menţine ordinea Universului, împotriva lui Ahriman, zeul răului, a cărui armă este *drauga* (minciuna, înşelătoria). În afara acestei concepţii despre adevăr ca principiu cosmic, inserţia privind grandoarea Universului ar fi forţată în discursul lui Zorobabel.

4,35 Privit în ansamblu, discursul lui Zorobabel despre adevăr este, de fapt, un elogiu adus lui Dumnezeu Însuşi. Dar adevărul, ca principiu transcendent, nu se confundă cu divinitatea (*cf.* şi nota la versetul următor). ♦ Vasile cel Mare, în *Adv. Eun.* (PG 32,69), se referă la acest verset, fără a trimite însă la sursă, spunând că „adevărul este cel mai puternic (κράτιστον) dintre toate lucrurile bune". ♦ Grigore din Nazianz (*Or.* XXIII,4) citează versetul ca pe un proverb bine cunoscut: „Cel mai puternic (ἰσχυρότατον) dintre toate, aşa cum socotim, Ezdra şi cu mine, este adevărul." ♦ Olympiodor (*In Eccl.* I,5) citează acest fragment (ἐκ τοῦ Εσδρα), cu variante nesemnificative.

4,36 „cu el": în limba română, pentru că termenul „adevăr" este de genul neutru, poate părea că sintagma „cu el" (μετ'αὐτοῦ) se referă, din punct de vedere gramatical, la „adevărul" despre care se vorbeşte în acest verset. În limba greacă însă, ἀλήθεια este de genul feminin, în timp ce pronumele αὐτός este de genul masculin. Secvenţa μετ'αὐτοῦ nu se poate referi deci decât la ὅς („cel care") din versetul anterior, adică la Dumnezeu. Zorobabel distinge astfel între principiul transcendent, care este adevărul, apropiat de persul *arta*, şi Dumnezeu, Agentul acestui principiu. Această interpretare este susţinută şi de versetul 40: „Binecuvântat să fie Dumnezeul adevărului!"

4,37 Nedreptatea (ἀδικία) nu are aici o valoare morală. Mai degrabă este un semn al imperfecţiunii lumii materiale (vinul, regele, femeile, oamenii, toate lucrurile), care, lipsită de adevăr, îşi atrage propria pieire.

nedrept este regele, nedrepte sunt femeile, nedrepți sunt toți fiii oamenilor și nedrepte sunt toate lucrările lor – toate lucrurile de felul acesta! În ele nu se află adevăr, iar în nedreptatea lor vor pieri. [38] Adevărul însă rămâne și are putere în veac; trăiește și-și păstrează puterea în veacul veacului! [39] Și cu el nu poți face părtinire după chip, nici deosebire, ci el împlinește dreptatea, lipsit de orice nedreptate și răutate. Și toți îi iau în nume de bine lucrările, iar în judecata lui nu se află nici o nedreptate. [40] Ale lui sunt tăria și împărăția, și puterea, și mărirea, în veci de veci. Binecuvântat să fie Dumnezeul adevărului!" [41] Și a tăcut, iar tot poporul a strigat atunci și au zis pe dată: „Mare este adevărul și mai puternic [decât toate]!"

[42] Atunci regele i-a zis: „Cere orice vrei, mai mult decât cele scrise, și-ți vom da, pentru felul în care te-ai dovedit mai înțelept [decât toți]. Vei sta lângă mine și «ruda mea» te vei chema." [43] Atunci [Zorobabel] i-a zis regelui: „Adu-ți aminte de făgăduința că vei zidi Ierusalimul, pe care ai făcut-o în ziua când ți-ai luat domnia, [44] și că vei trimite înapoi toate vasele [sfinte] luate din Ierusalim; [vasele] pe care le-a scos din țară Cirus, când a făgăduit să dărâme Babilonul, și pe care a făgăduit să le trimită acolo. [45] Iar tu ai făgăduit să zidești templul pe care l-au ars idumeii, când Iudeea a fost pustiită de către chaldei. [46] Acum, iată ce doresc și cer de la tine, stăpâne rege, și aceasta este mărinimia din partea ta: te rog, așadar, să-ți fii

---

4,38 Zorobabel insistă asupra nemuririi adevărului, subliniindu-i astfel natura divină. ♦ După Atanasie (*Fid.* 35), Ezdra face o profeție mesianică, punând în gura lui Zorobabel cuvintele: „Adevărul trăiește, biruie, are putere și dăinuie în veci de veci." Conform interpretării lui Atanasie, adevărul despre care vorbește Zorobabel nu este doar un atribut al lui Dumnezeu, ci este Însuși Fiul lui Dumnezeu. ♦ Origen, referindu-se la fragmentul din 1 Ezdra, precizează că „adevărul biruie asupra vinului, asupra regelui rău (ἐχθρόν) și asupra femeilor" (*Com. Io.* VI,1).

4,39 „nu poți... chip": gr. λαμβάνειν πρόσωπα este un calc după ebr. *nāṣā' pānīm, litt.* „a privi fața [cuiva] cu bunăvoință", „a căuta la fața omului", deci „a fi părtinitor".

4,44 Acest verset pare în contradicție cu fragmentul de la 2,7-11, unde ni se spune că Cirus a luat vasele și le-a trimis la Ierusalim. Totuși, nici Zorobabel, nici Darius nu vorbesc despre o eventuală repatriere a vaselor sfinte, ele fiind deja la Ierusalim din vremea lui Cirus. Este de presupus că vasele, încredințate deja lui Sanabassar (2,11), se aflau într-un loc sigur la Ierusalim, iar Darius a poruncit doar să fie reașezate în templu, după ce acesta va fi rezidit.

4,45 Idumeii sau edomiții erau, în perioada respectivă, o populație ostilă iudeilor, fiind protejați ai armatei lui Nabucodonosor. De aceea, nu este nici o contradicție cu textul de la 1,49-52, de unde aflăm că cei care au incendiat templul sunt chaldeii, ci este vorba de o particularizare: idumeii au acționat sub comanda chaldeilor conduși de Nabucodonosor.

făgăduiala pe care tu, cu gura ta, I-ai făgăduit Regelui cerului că ai s-o îndeplinești!" [47] Atunci regele Darius s-a ridicat și l-a sărutat. Și a scris pentru el scrisori către toți dregătorii, și mai-marii locurilor, și căpeteniile de oști, și satrapii, ca să-i dea însoțire lui și tuturor celor care se duceau împreună cu el să zidească Ierusalimul. [48] Și le-a scris scrisori tuturor mai-marilor locului din Siria *Koile*, din Fenicia și din Liban, să aducă la Ierusalim trunchiuri de cedru din Liban și să zidească împreună cu el orașul. [49] Și a scris pentru toți iudeii care plecau din împărăție spre Iudeea o [întărire] a libertății: [astfel] ca nici un om cu putere, satrap, mai-mare al locului sau dregător să nu dea năvală asupra porților lor; [50] și orice ținut pe care-l vor lua ei în stăpânire, să-l stăpânească fără să plătească dări, iar idumeii să părăsească satele iudeilor pe care le stăpâneau. [51] Și pentru zidirea templului să le fie dați, în fiecare an, douăzeci de talanți, până ce va fi isprăvit. [52] Iar la altar să se aducă, în fiecare zi, prinos de arderi de tot, după cum au poruncă să aducă, în număr de șaptesprezece, [ceea ce face] alți zece talanți în fiecare an. [53] Și toți care pleacă din țara Babilonului ca să-și clădească orașul să aibă parte de libertate, și ei, și copiii lor, precum și toți preoții care pleacă [de-acolo]. [54] Și a mai scris și despre cheltuieli și despre haina preoțească în care se face slujba. [55] Și leviților a scris să li se dea [bani] de cheltuială, până în ziua în care templul va fi isprăvit, și Ierusalimul, zidit. [56] Și tuturor celor care străjuiesc cetatea a scris să li se dea pământuri și merinde. [57] Și a trimis toate vasele [sfinte] pe care Cirus le luase cu sine din Babilon. Și toate câte a zis Cirus să se facă, a poruncit și el să se facă și să [le] trimită la Ierusalim.

[58] Și când tânărul [Zorobabel] a ieșit, înălțându-și fața către cer, spre Ierusalim, L-a binecuvântat pe Regele cerului, zicând: [59] „De la Tine este izbânda, de la Tine înțelepciunea și a Ta este mărirea; eu sunt slujitorul Tău! [60] Binecuvântat ești, Cel Care mi-ai dat înțelepciune! Și pe Tine Te mărturisesc, Stăpâne al părinților!" [61] Și a luat scrisorile, a plecat către Babilon și le-a dat de veste tuturor fraților săi. [62] Și L-au binecuvântat pe Dumnezeul părinților lor, fiindcă le-a dat îngăduință și le-a încuviințat [63] să meargă și să zidească Ierusalimul și templul unde a fost chemat numele

---

4,50 Flavius Iosephus (*AI* XI,61) îi menționează, în afară de idumei, pe samariteni și pe „cei din Siria *Koile*".

4,58 „Regele cerului": formularea din 1Ezr. este mai aproape de concepțiile religioase iranice, în comparație cu textul lui Flavius Iosephus, care spune, în manieră iudaică: „a început să-I mulțumească lui Dumnezeu" (*AI* XI,64).

Lui înăuntrul lui. Şi au tot ciocnit cupe, cu muzică şi veselie, vreme de şapte zile.

5 [1] Şi, după aceasta, au fost aleşi ca să meargă [la Ierusalim] capii familiilor strămoşeşti, după triburile lor, împreună cu femeile lor, cu fiii, fiicele şi slujitorii lor, cu slujnicele şi cu turmele lor. [2] Şi Darius a trimis împreună cu ei o mie de călăreţi, până ce i-au dus şi i-au aşezat înapoi la Ierusalim, cu pace şi în muzică de timpane şi de fluiere. [3] Şi toţi fraţii lor jucau, iar [Darius] i-a pus să meargă [la Ierusalim] împreună cu ei.

[4] Acestea sunt numele bărbaţilor care s-au dus [la Ierusalim], după spiţele strămoşeşti, pe triburi, după rangul lor: [5] preoţii, fiii lui Phinees, fiul lui Aaron: Iisus, fiul lui Iosedec al lui Saraias, şi Ioakim, fiul lui Zorobabel al lui Salathiel, din casa lui David, din stirpea lui Phares şi din tribul lui Iuda, [6] care, în vremea lui Darius, regele perşilor, a grăit vorbe înţelepte, în cel de-al doilea an al domniei acestuia, în luna Nisan, prima lună [a anului].

5,2 Tertulian (*Cor.* IX,3) citează acest verset, spunând: „mai uşor este să te întorci din robia Babilonului cu timpane, cu fluiere şi cu psalterii, decât cu cununi [de martir]."

5,3 „împreună cu ei": faţă de 1 Ezdra, Flavius Iosephus (*AI* XI,67) precizează că iudeii s-au întors din exil în două caravane: prima, cu rolul de „avangardă", într-un vacarm de instrumente muzicale; restul, cei care „jucau", constituiau a doua caravană. *Cf.* şi nota la 5,7.

5,5 „Ioakim, fiul lui Zorobabel": A. Canessa (1997, *ad locum*) respinge varianta din textul lui Rahlfs, propunând secvenţa „preoţii, fiii lui Phinees, fiul lui Aaron (Iisus, fiul lui Iosedec al lui Saraios, şi Ioakim, fiul *acestuia*) *şi* Zorobabel". Acceptând această corectură, coroborată şi cu 2Ezr. 22,10.26, de unde reiese că Ioakim este fiul lui Iisus, sunt înlăturate anumite dificultăţi de înţelegere a textului. Lectura atentă ridică o întrebare stânjenitoare: Cum se face că Ioakim, descendent, conform variantei Rahlfs, al lui Zorobabel, nu are nici o legătură cu linia parentală sacerdotală, dar este menţionat printre preoţi? Dacă ţinem seama de varianta de text propusă de Canessa (anume că Ioakim nu este fiul lui Zorobabel, ci al lui Iisus), acest verset ne indică, în loc de o singură categorie („preoţii"), două categorii: pe de o parte, preoţii, ai căror reprezentanţi sunt Iisus şi fiul său Ioakim, iar pe de altă parte, Zorobabel, ca reprezentant al puterii regale, aşa cum o arată precizarea genealogică. ♦ „Zorobabel al lui Salathiel": această ascendenţă a lui Zorobabel este susţinută şi de Mt. 1,11-12: „Salathiel l-a născut pe Zorobabel", dar este contrazisă de 1Par. 3,19 (TM şi o parte a manuscriselor LXX), unde se spune că Zorobabel este fiul lui Phadaias, fratele lui Salathiel. Divergenţa poate fi explicată prin legea leviratului: putem presupune că Salathiel a murit fără să aibă copii, iar Phadaias, din căsătoria cu cumnata sa, l-a avut pe Zorobabel.

[7] Aceştia sunt cei din Iudeea care au ieşit din robia exilului, cei pe care Nabucodonosor, regele Babilonului, i-a strămutat în Babilon [8] şi care s-au întors la Ierusalim şi-n restul Iudeii, fiecare la cetatea lui; cei care au mers împreună cu Zorobabel şi cu Iisus, Neemia, Zaraias, Resaias, Enenios, Mardochai, Beelsaros, Aspharasos, Borolios, Roimos şi Baana, călăuzitorii lor. [9] Numărul celor din popor şi călăuzitorii lor: fii ai lui Phoros: două mii o sută şaptezeci şi doi. [10] Fii ai lui Saphat: patru sute şaptezeci şi doi. Fii ai lui Aree: şapte sute cincizeci şi şase. [11] Fii ai lui Phaathmoab, printre fiii lui Iisus şi Ioab: două mii opt sute doisprezece. [12] Fii ai lui Olamos: o mie două sute cincizeci şi patru. Fii ai lui Zatos: nouă sute patruzeci şi cinci. Fii ai lui Chorbe: şapte sute cinci. Fii ai lui Bani: şase sute patruzeci şi opt. [13] Fii ai lui Bebai: şase sute douăzeci şi trei. Fii ai lui Asgad: o mie trei sute douăzeci şi doi. [14] Fii ai lui Adonicam: şase sute şaizeci şi şapte. Fii ai lui Bagoi: două mii şaizeci şi şase. Fii ai lui Adinos: patru sute cincizeci şi patru. [15] Fii ai lui Ater al lui Ezekia: nouăzeci şi doi. Fii ai lui Kilan şi ai lui Azetas: şaizeci şi şapte. Fii ai lui Azuros: patru sute treizeci şi doi. [16] Fii ai lui Annias: o sută unu. Fii ai lui Arom [...]; fii ai lui Bassai: trei sute douăzeci şi trei. Fii ai lui Ariph: o sută doisprezece. [17] Fii ai lui Baiterus: trei mii cinci. Fiii din Baithlomon: o sută douăzeci şi trei. [18] Cei din Netebas: cincizeci şi cinci. Cei din Enatos: o sută cincizeci şi opt. Cei din Baitasmon: patruzeci şi doi. [19] Cei din Cariathiarim: douăzeci şi cinci. Cei din Capiras şi din Berot: şapte sute patruzeci şi trei. [20] Chadiazii şi Ammidienii: patru sute douăzeci şi doi. Cei din Kiramas şi din Gabbes: şase sute douăzeci şi unu. [21] Cei din Macalon: o sută douăzeci şi doi. Cei din Baitolio: cincizeci şi doi. Fiii din Niphis: o sută cincizeci şi şase. [22] Fiii

---

5,7 Se pare că, aşa cum menţionează şi Flavius Iosephus, sunt două caravane ale exilaţilor: prima, compusă numai din preoţi, având rolul de „a pregăti terenul", a doua, cu restul exilaţilor. ♦ Cu acest verset se încheie partea originală a cărţii 1 Ezdra şi se reia şirul corespondenţelor cu TM şi cu 2Ezr., întrerupte la sfârşitul capitolului 2.

5,16 Fie numărul fiilor lui Arom nu este menţionat, fie Arom şi Bassai sunt una şi aceeaşi persoană.

5,17 Începând cu secvenţa „fiii din Baithlomon", lista se continuă cu denumiri geografice. Până la versetul 23, numele proprii reprezintă nume de localităţi, în afară de „Chadiazi şi Ammidieni" (v. 20), a căror inserţie aici este enigmatică.

5,22 „Primul" Calamo este numele propriu Olamos de la versetul 12. În Ezra 2,31, TM are *'Ēylām 'aḥēr*, „celălalt Eylam", transliterat neglijent în LXX (2Ezr. 2,31) Ελαμ-αρ, întrucât traducătorul a crezut în mod eronat că *'aḥēr* (LXX αρ) face parte din toponim.

celuilalt Calamo şi din Ono: şapte sute douăzeci şi cinci. Fiii [oraşului] Ierechos: trei sute patruzeci şi cinci. [23] Fiii [oraşului] Sanaas: trei mii trei sute treizeci. [24] Preoţii: fii ai lui Ieddos, fiul lui Iisus, printre fiii lui Anasib: nouă sute şaptezeci şi doi. Fii ai lui Emmeros: o mie cincizeci şi doi. [25] Fii ai lui Phassur: o mie două sute patruzeci şi şapte. Fii ai lui Charme: o mie şaptesprezece. [26] Iar leviţii: fii ai lui Iisus, Cadmiel, Bannos şi Sudios: şaptezeci şi patru. [27] Cântăreţii templului: fii ai lui Asaph: o sută douăzeci şi opt. [28] Portarii: fii ai lui Salum, fii ai lui Atar, fii ai lui Tolman, fii ai lui Acub, fii ai lui Ateta, fii ai lui Sobai: cu toţii, o sută treizeci şi nouă. [29] Slujitorii templului: fii ai lui Esau, fii ai lui Asipha, fii ai lui Tabaoth, fii ai lui Keras, fii ai lui Sua, fii ai lui Phadaias, fii ai lui Labana, fii ai lui Aggaba, [30] fii ai lui Acud, fii ai lui Uta, fii ai lui Ketab, fii ai lui Agaba, fii ai lui Sybai, fii ai lui Anan, fii ai lui Cathua, fii ai lui Geddur, [31] fii ai lui Iair, fii ai lui Daisan, fii ai lui Noeba, fii ai lui Chaseba, fii ai lui Gazera, fii ai lui Ozias, fii ai lui Phinoe, fii ai lui Asara, fii ai lui Basthai, fii ai lui Asana, fii ai lui Maani, fii ai lui Naphisi, fii ai lui Acuph, fii ai lui Achiba, fii ai lui Asur, fii ai lui Pharakim, fii ai lui Basaloth, [32] fii ai lui Meedda, fii ai lui Cutha, fii ai lui Charea, fii ai lui Barchus, fii ai lui Serar, fii ai lui Thomoi, fii ai lui Nasi, fii ai lui Atipha. [33] Fii ai slujitorilor lui Solomon: fii ai lui Assaphioth, fii ai lui Pharida, fii ai lui Ieeli, fii ai lui Lozon, fii ai lui Isdael, fii ai lui Saphythi, [34] fii ai lui Agia, fii ai lui Phacareth-*sabie*, fii ai lui Sarothie, fii ai lui Masias, fii ai lui Gas, fii ai lui Addus, fii ai lui Subas, fii ai lui Aferra, fii ai lui Barodis, fii ai lui Saphat, fii ai lui Amon. [35] Toţi slujitorii templului şi fiii slujitorilor lui Solomon: trei sute şaptezeci şi doi. [36] Aceştia sunt cei care au venit din Thermeleth şi din Thelersas, conducător [avându-l pe] Charaath, Adan şi Amar, [37] şi nu puteau să-şi arate spiţele

---

Aşadar, Elam, Ailam, Olamos şi Calamo sunt variante pentru unul şi acelaşi nume ebraic, *'Êylām*. Faptul că numărul (1254) celor din „Elam-ar" coincide cu numărul celor din Ailam, oraş menţionat în acelaşi capitol din 2Ezr., la versetul 7, a scos la iveală faptul că acest oraş, Calamo, nici nu există, fiind vorba de un accident în transmiterea textului la o dată foarte veche.

5,34 „Phacareth-*sabie*" (gr. Φακαρεθ-σαβη) transliterează aproximativ ebr. *Pokhereth haṣ-Ṣebhayīm* (*cf.* TM Ezra 2,57).

5,36 „Aceştia": termenul se referă la cei menţionaţi la versetul 37, nu la cei din versetul anterior. ♦ „conducător [avându-l pe] Charaath, Adan şi Amar" – text neclar; corespondentul în TM Ezr. 2,59: „Şi iată cei care s-au urcat de la *Tel-Melaḥ, Tel-Ḥarşā', K*ᵉ*rubh-'Addan, 'Immēr*".

strămoşeşti şi stirpele, anume că sunt [născuţi] din Israel: fii ai lui Dalan, fiul lui Tuban, fii ai lui Necodan: şase sute cincizeci şi doi. [38] Şi dintre preoţii care se aflau în slujba preoţiei, dar n-au fost aflaţi [în liste]: fii ai lui Obbia, fii ai lui Accos, fii ai lui Ioddus, care o luase de soţie pe Augia, dintre fiicele lui Pharzellai, şi s-a numit după numele aceluia. [39] Şi, după ce li s-a căutat şirul stirpei în liste şi n-a fost găsit, au fost îndepărtaţi de la preoţie. [40] Neemia şi Attharias le-au zis să nu ia parte la cele sfinte, până când nu se va ridica un arhiereu îmbrăcat cu Dezvăluire şi în Adevăr. [41] Şi ei erau cu toţii: [fii ai lui] Israel, de la doisprezece ani în sus, fără slujitori şi slujnice: patruzeci şi două de mii trei sute şaizeci; slujitorii şi slujnicele lor: şapte mii trei sute treizeci şi şapte; muzicanţi şi cântăreţi: două sute patruzeci şi cinci. [42] Cămile: patru sute treizeci şi cinci; cai: şapte mii treizeci şi şase; catâri: două sute patruzeci şi cinci, iar animale de povară: cinci mii cinci sute douăzeci şi cinci. [43] Şi dintre călăuzitori, după spiţa lor strămoşească, la sosirea lor la templul lui Dumnezeu din Ierusalim, au făgăduit să ridice Casa [Domnului] pe locul acela, după puterea lor, [44] şi să dea pentru vistieria sfântă a lucrărilor o mie de mine de aur şi cinci mii de mine de argint, precum şi o sută de veşminte preoţeşti. [45] Şi preoţii, şi leviţii, şi cei din popor s-au sălăşluit în Ierusalim şi în împrejurimi, iar cântăreţii templului, portarii şi tot Israelul, în satele lor.

[46] La începutul lunii a şaptea, aflându-se fiii lui Israel fiecare la ale sale, s-au adunat într-un singur cuget în locul larg de la prima poartă, dinspre răsărit. [47] Şi Iisus, fiul lui Iosedec, precum şi fraţii lui, preoţii, şi Zorobabel, fiul lui Salathiel, cu fraţii lui au stat în faţă şi au pregătit altarul Dumnezeului lui Israel, [48] ca să aducă pe el arderi de tot, după cum stă scris

---

5,40 „arhiereu... Adevăr": autorul se referă, de bună seamă, la preotul Ezdra. Este limpede că, la întoarcerea din exil, nu fusese încă numit un arhiereu, ceea ce implică şi faptul că, în absenţa materială a templului, funcţia de arhiereu nu fusese asigurată în perioada exilului. ♦ „Dezvăluire şi Adevăr": TM are *'Ūrīm şi Tummīm*, obiecte din recuzita marelui preot, al căror sens nu este clar; în LXX apar ca δήλωσις καὶ ἀλήθεια. Dacă al doilea termen a fost tradus unanim cu „Adevăr", sensul celui dintâi a prilejuit mai multe încercări de echivalare: „arătare", „mărturisire", „manifestare". Traducătorii LXX NEC-Polirom au optat pentru „Dezvăluire". Asupra semnificaţiei acestor termeni, precum şi asupra diferenţei între TM şi textele greceşti, *cf.* notele de la Ex. 28,30 şi Lev. 8,8.

5,46 „începutul lunii a şaptea" (*Tiş'rī*): este vorba de luna septembrie a anului 520, în vremea lui Darius I cel Mare. Luna a şaptea era, la evrei, foarte importantă din punct de vedere liturgic (Lev. 23,23-36).

în cartea lui Moise, omul lui Dumnezeu. [49] Şi s-au strâns laolaltă cu ei şi dintre celelalte neamuri ale ţării. Şi ei au ridicat altarul pe locul acela, fiindcă toate neamurile ţării îi urau şi-i asupreau. Şi au adus, la timpul cuvenit, jertfe şi arderi de tot Domnului, cea de dimineaţă şi cea de seară, [50] şi au ţinut Sărbătoarea Corturilor, după cum se află porunca în Lege; şi [au adus] jertfe în fiecare zi, după cum se cuvenea; [51] şi, după acestea, jertfele neîncetate şi jertfele din zilele de sabat, şi de lună nouă şi la toate sărbătorile sfinţite. [52] Şi toţi cei care făcuseră făgăduinţă lui Dumnezeu au început din prima zi a lunii a şaptea să-I aducă jertfe Domnului; dar templul lui Dumnezeu nu era încă zidit. [53] Şi le-au dat argint pietrarilor şi dulgherilor, iar celor din Sidon şi din Tyr le-au dat mâncare, şi băutură, şi veselie, ca să aducă din Liban trunchiuri de cedru, pe care să le care în plute până în portul Ioppe, după cum aveau poruncă în scris de la Cirus, regele perşilor. [54] Şi, în cel de-al doilea an, venind la templul lui Dumnezeu în Ierusalim, în luna a doua, a început Zorobabel, fiul lui Salathiel, precum şi Iisus, fiul lui Iosedec, fraţii lor şi preoţii leviţi şi toţi cei care veniseră din robie la Ierusalim [55] şi au pus temeliile templului lui Dumnezeu în prima zi a lunii a doua din cel de-al doilea an de când au venit în Iudeea şi la Ierusalim. [56] Şi i-au pus pe leviţii de la douăzeci de ani în sus peste lucrările Domnului, iar Iisus cu fiii şi fraţii lui, şi Cadmiel, fratele lui, precum şi fiii lui Iisus Emadabun, fiii lui Ioda al lui Iliadun, împreună cu fiii şi fraţii săi, toţi leviţii, într-un cuget, au stat ca supraveghetori, muncind pentru lucrările de la Casa lui Dumnezeu. [57] Şi au zidit zidarii templul Domnului, iar preoţii înveşmântaţi au stat în mijlocul muzicii şi al trâmbiţelor, precum şi leviţii, fiii lui Asaph, care, cu chimvalele lor, Îi înălţau imnuri Domnului şi-L

5,49 Secvenţa „s-au strâns laolaltă... ţării" lipseşte din pasajul paralel din TM (Ezra 3,3).

5,53 „veselie": termenul χαρά, conjectura editorului Rahlfs după VL *cum gaudio*, este aici un eufemism pentru „femei", „ţiitoare". ♦ „pe care să le care în plute": transportarea cedrului, anevoioasă pe uscat, se făcea pe mare, legând trunchiurile sub formă de plută. ♦ Menţionarea lui Cirus aici, când se relatează evenimente din timpul lui Darius, poate părea bizară. Autorul ţine să sublinieze că decizia de refacere a Ierusalimului îi aparţine lui Cirus, chiar dacă templul a fost terminat abia în timpul lui Darius.

5,55 Faptul că luna stabilită pentru începerea reconstruirii templului coincide cu luna în care regele Solomon a început zidirea primului templu (3Rg. 6,1) nu are nimic simbolic. Luna a doua (*Iyyar* = mai-iunie) corespunde unei perioade a anului propice transportului plutelor pe mare. ♦ Încă un anacronism: naraţiunea sare din nou în timpul lui Cirus. *Cf.* Introducerea, subcapitolul „O cronologie orientată".

binecuvântau, asemenea lui David, regele lui Israel. [58] Şi strigau, mărturisindu-L în imnuri pe Domnul, fiindcă bunătatea şi slava Lui [sunt] în veci pentru tot Israelul. [59] Şi tot poporul trâmbiţa şi striga cu glas mare, cântându-I Domnului imnuri pentru ridicarea Casei Domnului. [60] Iar cei mai bătrâni dintre preoţii leviţi şi dintre întâi-stătători, după spiţele lor strămoşeşti, cei care văzuseră Casa dinainte, au venit la zidirea acesteia [noi] cu strigăt şi cu bocet mare; [61] şi mulţi [veneau] cu glas mare în mijlocul trâmbiţelor şi al bucuriei, [62] încât poporul nu putea să audă trâmbiţele din pricina bocetului poporului; căci mulţimea trâmbiţa foarte tare, încât putea fi auzită de departe.

[63] Auzind duşmanii tribului lui Iuda şi [ai tribului lui] Beniamin, au venit să afle ce-i cu glasul trâmbiţelor. [64] Şi au aflat că cei [scoşi] din robie Îi zidesc templu Domnului Dumnezeului lui Israel; [65] şi, venind către Zorobabel, către Iisus şi către căpeteniile spiţelor strămoşeşti, le-au zis: „Vom zidi împreună cu voi, [66] căci, la fel ca şi voi, ascultăm de Domnul vostru şi Lui Îi aducem jertfe, din zilele lui Asbasareth, regele asirienilor, care ne-a trimis aici!" [67] Dar Zorobabel, Iisus şi căpeteniile spiţelor strămoşeşti ale lui Israel le-au zis: „Nu se poate ca şi voi, şi noi să-I zidim Casă Domnului Dumnezeului nostru; [68] numai noi Îi vom zidi Domnului lui Israel, după cum ne-a poruncit Cirus, regele perşilor." [69] Dar neamurile ţării, ridicându-se asupra celor din Iudeea şi împresurându-i, îi împiedicau să zidească [70] şi, uneltind şi purtându-i cu vorba şi iscând răscoale, i-au oprit să

5,62 TM (Ezra 3,13) şi pasajul corespunzător din LXX, 2Ezr., au, în loc de „trâmbiţe" (σαλπίγγεις), *qol*, respectiv φωνή, „sunet", „strigăt", „zgomot". Ieronim, în ciuda faptului că respinge 1Ezr., citează apocrifa în locul textului canonic, spunând că „strigătul celor care urlau era cu mult mai puternic decât sunetul trâmbiţelor (*quam clangor tubarum*). Citeşte cartea lui Ezdra!" (*In Ez.* XII,20).

5,63 „duşmanii tribului lui Iuda şi [ai tribului lui] Beniamin": este vorba de samariteni, la fel ca şi în versetul 69 („neamurile ţării").

5,66 Asbasareth = Asaraddon (2 Ezdra, LXX); *'Ēsar Haddon* (Ezra 4,2, TM).

5,70-71 Folosirea verbului ἐπιτελεσθῆναι, „a duce la bun sfârşit", „a isprăvi", confirmă faptul că nu era vorba de reconstruirea în întregime a templului, ci de construirea pe temelia pusă deja de Sanabassar, în jurul anului 539. 1 Ezdra face o distincţie clară şi conştientă între cele două verbe: ἀποκωλύειν, „a opri" (făcând să înceteze lucrul), şi εἴργειν, „a împiedica", „a pune beţe în roate", fără ca acesta din urmă să însemne oprirea completă a lucrărilor. Este de presupus că lucrările la templu au încetat în timpul lui Cirus (care dăduse şi ordinul de construire), dar, la începutul domniei lui Cambyses (530), care nu apare deloc cu numele în text, au fost reluate. Aceasta se datorează unei

isprăvească zidirea pe toată vremea vieţii regelui Cirus. [71] Şi au fost împiedicaţi să zidească timp de doi ani, până la domnia lui Darius.

6 [1] În al doilea an al domniei lui Darius, profeţii Aggeu şi Zaharia, fiul lui Eddi, au profeţit pentru iudeii din Iudeea şi din Ierusalim, în numele Domnului Dumnezeului lui Israel, Care era peste ei. [2] Atunci, ridicându-se Zorobabel, fiul lui Salathiel, şi Iisus, fiul lui Iosedec, au început a zidi Casa Domnului din Ierusalim, în timp ce profeţii Domnului se aflau cu ei şi-i ajutau. [3] În vremea aceea, au venit la ei Sisinnes, mai-marele Siriei şi al Feniciei, şi Sathrabuzanes, şi însoţitorii lor şi le-au zis: [4] „Cine v-a dat poruncă să zidiţi această Casă şi să isprăviţi acest acoperiş şi toate celelalte? Cine sunt zidarii care îndeplinesc aceste lucrări?" [5] Însă bătrânii iudeilor au aflat bunăvoinţă, pentru că Domnul le-a purtat de grijă celor [veniţi] din robie [6] şi n-au fost împiedicaţi de la zidire, până să i se vestească şi să i se vorbească lui Darius.

[7] Copie a scrisorii pe care Sisinnes, mai-marele Siriei şi al Feniciei, Sathrabuzanes şi însoţitorii lor, cârmuitori în Siria şi în Fenicia, i-au scris-o şi i-au trimis-o lui Darius: [8] „Regelui Darius, salutare! Toate să-i fie cunoscute stăpânului nostru, regele, şi anume: când am venit noi în ţara Iudeii şi am mers în oraşul Ierusalim, i-am prins pe bătrânii iudeilor [veniţi] din robie zidind pentru Domnul o Casă mare şi nouă, cu pietre cioplite şi grinzi din lemn de mare preţ puse în ziduri, [9] şi lucrările se desfăşoară cu

---

politici iniţial favorabile a lui Cambyses faţă de evrei. Schimbarea situaţiei are două posibile cauze: fie regele, în condiţiile în care mai multe popoare dominate de perşi se răzvrăteau, s-a văzut nevoit să manifeste mai puţină toleranţă faţă de cultele străine, fie, prins de campania militară din Egipt (525-522), a arătat mai puţin interes faţă de certurile dintre evrei şi samariteni, lăsându-le acestora din urmă libertatea de a se opune rezidirii templului din Ierusalim. Aşadar, versetele 70 şi 71 ilustrează două etape diferite ale istoriei reconstruirii templului: oprirea completă a lucrărilor în timpul lui Cirus (nu se poate preciza în ce an) şi perioada de doi ani (524-522) în care lucrările s-au desfăşurat anevoios, din cauza piedicilor puse de samariteni.

6,1 „al doilea an...": anul 520. ♦ „fiul lui Eddi": Zaharia este de fapt fiul lui Barachias (Zah. 1,1), expresia „fiul lui" marcând aici un raport de ascendenţă mai îndepărtată.

6,7 Textul din 2Ezr. (5,6) traduce termenul aramaic (în TM, Ezra 6,1-7,9 este scris în aramaică) *par'şeghen*, „copie", prin διασάφησις, „lămurire", „clarificare", „explicare", în timp ce 1Ezr. traduce fidel cu ἀντίγραφον. Presupunem deci că traducătorul cărţii 2 Ezdra înţelege că este vorba de o traducere, probabil din persă în aramaică, a scrisorii respective.

repeziciune – lucrul merge bine în mâinile lor – şi le isprăvesc cu toată măreţia şi cu toată sârguinţa. [10] Atunci i-am întrebat pe bătrâni, zicând: «Cine v-a dat poruncă să ziditi această Casă şi să puneţi temeliile acestor lucrări?» [11] I-am întrebat, ca să-ţi facem cunoscut ţie şi să-ţi scriem despre oamenii care-i conduc şi le-am cerut şi un înscris cu numele cârmuitorilor lor. [12] Dar ei ne-au răspuns, zicând: «Noi suntem slujitorii Domnului Care a întemeiat cerul şi pământul. [13] Casa a fost zidită în urmă cu mai mulţi ani de către un rege mare şi puternic al lui Israel şi a fost isprăvită. [14] Şi când părinţii noştri, încrâncenându-se, au păcătuit împotriva Domnului lui Israel, Cel din ceruri, El i-a dat în mâinile lui Nabucodonosor, regele Babilonului, regele chaldeilor. [15] Şi, dărâmând Casa, au ars-o, iar poporul l-au dus în robie în Babilon. [16] Dar, în primul an al domniei lui Cirus peste ţara Babilonului, regele Cirus a dat în scris să se zidească această Casă. [17] Iar vasele sfinte, cele de aur şi cele de argint, pe care le luase Nabucodonosor din Casa din Ierusalim şi le aşezase în templul său, regele Cirus le-a scos din templul de la Babilon şi i le-a încredinţat lui Zorobabel – adică mai-marelui Sanabassar. [18] Şi i-a poruncit ca, ducând înapoi toate vasele, să le pună la loc în templul din Ierusalim, iar acest templu al Domnului să fie zidit pe locul [lui]. [19] Atunci Sanabassar, venind aici, a pus temeliile Casei Domnului din Ierusalim şi, de atunci şi până acum, ea se tot zideşte, dar nu s-a isprăvit.» [20] Aşadar, acum, dacă socoteşti de cuviinţă, rege, să se cerceteze în arhivele regale ale stăpânului rege, cele de la Babilon, [21] iar

---

6,13 „Casa": este vorba de primul templu al evreilor, templul zidit de regele Solomon (970-931) şi distrus de Nabucodonosor în 587.

6,16 „în primul an al domniei lui Cirus": este vorba de anul 539 sau de 538 î.H.

6,17 „lui Zorobabel – adică mai-marelui Sanabassar", *litt.* „lui Zorobabel şi mai-marelui Sanabassar". TM, Vulg. şi 2Ezr. (6,14) precizează că vasele i-au fost încredinţate (doar) lui Sanabassar (ebr. *Şeş^{e}baţţar*). 1Ezr. pare să se detaşeze de restul tradiţiei, propunând două nume. De fapt, este singura care pune în relaţie cele două nume prin conjuncţia „şi" (καί), aici cu rol explicativ: „lui Zorobabel, adică mai-marelui Sanabassar." Această interpretare este susţinută de două aspecte lingvistice: mai întâi, în versetul următor (6,18), cele două presupuse personaje sunt desemnate printr-un singular: αὐτῷ ἀπενέγκαντι (traducerea în română este ambiguă, nefăcând diferenţa între singular şi plural); în al doilea rând, epitetul ἔπαρχος: „mai-marele", *litt.* „guvernatorul", pe care îl întâlnim lângă Sanabassar, apare mai jos, la 6,26.28, lângă numele Zorobabel. Or, nu puteau exista în acelaşi timp doi guvernatori ai Iudeii. Alţi cercetători nu sunt de această părere şi consideră că e totuşi vorba de doi conducători diferiţi a două valuri diferite de exilaţi care se întorc în Iudeea.

dacă se găseşte că zidirea Casei Domnului din Ierusalim se face cu încuviinţarea regelui Cirus şi dacă stăpânul nostru, regele, socoteşte de cuviinţă, să ne glăsuiască despre aceste lucruri."

[22] Atunci regele Darius a poruncit să se cerceteze în arhivele regale care se află în Babilon şi s-a aflat la Ecbatana, [cetăţuia] cea tare din ţara Mediei, un tom în care se pomeneau următoarele: [23] „În primul an al domniei lui Cirus: regele Cirus a poruncit a se zidi Casa Domnului din Ierusalim, acolo unde se aduc jertfe cu foc neîncetat. [24] Înălţimea ei să fie de şaizeci de coţi, lăţimea de şaizeci de coţi, cu trei rânduri de piatră cioplită şi cu un rând de lemn nou din ţară; iar cheltuiala să se dea din casa regelui Cirus. [25] Şi vasele sfinte ale Casei Domnului – şi cele din aur, şi cele din argint –, pe care le luase Nabucodonosor din Casa din Ierusalim şi le adusese în Babilon, să fie duse înapoi în Casa din Ierusalim, unde stătuseră, ca să fie aşezate acolo." [26] Le-a poruncit, aşadar, lui Sisinnes, mai-marele Siriei şi al Feniciei, şi lui Sathrabuzanes, precum şi însoţitorilor lor şi cârmuitorilor puşi în Siria şi în Fenicia, să ia aminte şi să se ţină departe de acolo; şi, mai mult, să-i lase pe slujitorul Domnului, Zorobabel, mai-marele Iudeii, şi pe bătrânii iudeilor să zidească acea Casă a Domnului pe locul [ei]: [27] „Şi eu am poruncit să se zidească până la capăt şi să se ia seama să li se dea ajutor iudeilor [veniţi] din robie, până ce Casa Domnului va fi isprăvită. [28] Şi din tributul Siriei *Koile* şi al Feniciei să se dea cu grijă o parte acestor oameni, adică mai-marelui Zorobabel, pentru jertfele [care se vor aduce] Domnului: tauri, berbeci şi miei; [29] de asemenea, grâu, sare, vin şi untdelemn, fără întrerupere, în fiecare an, după cum vor arăta preoţii din Ierusalim, ca să se folosească în fiecare zi, fără urmă de împotrivire; [30] ca să I se aducă libaţii Dumnezeului Preaînalt, pentru rege şi pentru supuşii săi, şi să se înalţe rugi pentru viaţa lor." [31] Şi a mai poruncit ca „oricine ar încălca ceva din cele pomenite şi scrise mai sus, sau nu va purta de grijă [să fie îndeplinite], să se ia o bârnă dintr-ale lui şi să fie spânzurat de ea, iar averile să fie ale regelui. [32] De aceea, şi Domnul, al Cărui nume este chemat acolo, să dea pierzării pe orice rege şi orice popor care-şi vor întinde mâna să oprească ori să strice

---

6,22 Ecbatana – fosta capitală a Imperiului mezilor, devenită, după 540 î.H., reşedinţa de vară a regilor perşi.

6,23 Pentru cronologie, *cf.* nota de la 2,1.

6,26 „Zorobabel, mai-marele Iudeii": Zorobabel este trimis în Iudeea în calitate de guvernator. TM şi 2Ezr. nu menţionează rolul politic al lui Zorobabel.

6,30 Asupra expresiei „Dumnezeului Preaînalt", *cf.* nota de la 2,2.

Casa Domnului de la Ierusalim. [33] Eu, regele Darius, am hotărât să se facă după cele [arătate] aici cu toată grija."

7 [1] Atunci Sisinnes, mai-marele Siriei *Koile* şi al Feniciei, Sathrabuzanes şi cu însoţitorii lor, dând ascultare poruncilor regelui Darius, [2] au supravegheat cu mai multă grijă lucrările sfinte, lucrând laolaltă cu bătrânii iudeilor şi cu mai-marii templului. [3] Şi au mers uşor lucrările sfinte, pe când profeţeau Aggeu şi Zaharia, profeţii; [4] şi le-au isprăvit, după porunca Domnului Dumnezeului lui Israel, [5] şi, cu încuviinţarea lui Cirus, a lui Darius şi a lui Artaxerxes, regii perşilor, Casa sfântă a fost isprăvită, până în ziua de douăzeci şi trei a lunii Adar, în al şaselea an al regelui Darius. [6] Iar fiii lui Israel, preoţii, leviţii şi ceilalţi [ieşiţi] din robie, care li s-au adăugat, au făcut precum [stă scris] în cartea lui Moise: [7] au adus ca jertfă la înnoirea templului Domnului o sută de tauri, două sute de berbeci, patru sute de miei, [8] doisprezece iezi pentru păcat, pentru întregul Israel, după numărul celor doisprezece conducători ai triburilor lui Israel. [9] Şi au stat preoţii şi leviţii înveşmântaţi, după triburi, la lucrările Domnului Dumnezeului lui Israel, precum [stă scris] în cartea lui Moise, iar portarii au stat la fiecare poartă.

[10] Şi fiii lui Israel, ai celor [întorşi] din robie, au sărbătorit Paştele în ziua a paisprezecea a lunii întâi; pentru că preoţii şi leviţii s-au curăţit împreună,

---

7,3 „au mers uşor": gr. εὔοδα ἐγίνετο, *litt.* „s-au desfăşurat cu bună cale".

7,5 „ziua de douăzeci şi trei a lunii Adar": data de 23 Adar (= februarie-martie, ultima lună a calendarului de sorginte babiloniană) nu coincide cu data menţionată de TM, 2Ezr. şi Vulg., care vorbesc de ziua a treia a lunii Adar. Două explicaţii sunt posibile: fie TM şi 2Ezr. au pierdut în tradiţia manuscrisă cifra 20 (un singur semn în sistemele alfabetice ebraic şi grec), fie autorul cărţii 1Ezr. a modificat în mod deliberat data reală, pentru a-i conferi o valoare simbolică: având în vedere că Adar este ultima lună a anului (împrumutată din calendarul babilonian după exil) şi că sărbătoarea de inaugurare a templului durează opt zile, ca cea a templului lui Solomon, datarea încheierii lucrărilor în ziua de 23 a lunii Adar ar plasa intrarea în funcţiune a noului templu la începutul anului calendaristic. ♦ „al şaselea an": anul 517 î.H.

7,8 1Ezr. este singurul text care vorbeşte despre „conducătorii triburilor" (φυλάρχοντες), în timp ce TM, 2Ezr., Flavius Iosephus (*AI* XI,108), Vulg. şi VL vorbesc doar de „triburi" (*şibh^{e}ţîm*, φυλῶν, *tribuum*).

7,10-12 Faţă de Paştele lui Iosias (1,7-9), unde prezenţa leviţilor (care acolo erau doar nişte ἱερόδουλοι, „slujitori ai templului", şi primeau o dijmă dublă faţă de preoţi) în viaţa liturgică era condamnată de autor, aici se încearcă o „reabilitare" a statutului leviţilor, fiindcă se purifică laolaltă cu preoţii şi dobândesc întâietate liturgică. Secvenţa ascendentă „popor, preoţi, leviţi" vine în sprijinul acestei întâietăţi a leviţilor.

[11] şi toţi fiii [întorşi] din robie nu s-au curăţit, fiindcă leviţii s-au curăţit toţi împreună [12] şi au jertfit paştele pentru toţi fiii robiei, pentru fraţii lor, pentru preoţi şi pentru ei înşişi. [13] Şi au mâncat fiii lui Israel [întorşi] din robie, toţi cei care s-au îndepărtat de spurcăciunile neamurilor ţării, căutându-L pe Domnul. [14] Şi au ţinut Sărbătoarea Azimelor timp de şapte zile, veselindu-se înaintea Domnului, [15] fiindcă a întors planul regelui asirienilor spre binele lor, ca să le întărească mâinile pentru lucrările Domnului Dumnezeului lui Israel.

8 [1] Şi, după acestea, sub domnia lui Artaxerxes, regele perşilor, a venit [la Ierusalim] Ezdra, [fiul] lui Saraias, [fiul] lui Ezerias, [fiul] lui Chelkias, [fiul] lui Salem, [2] [fiul] lui Sadduc, [fiul] lui Achitob, [fiul] lui Amarias, [fiul] lui Ozias, [fiul] lui Bocca, [fiul] lui Abisue, [fiul] lui Phinees, [fiul] lui Eleazar, [fiul] lui Aaron, cel dintâi preot. [3] Acest Ezdra a venit din Babilon ca scrib, fiind bine pregătit în Legea lui Moise, dată de către Dumnezeul lui Israel; [4] şi regele i-a dat mărire, întrucât a aflat har înaintea lui pentru toate vredniciile sale. [5] Şi au mers împreună cu el la Ierusalim dintre fiii lui Israel, dintre preoţi, dintre leviţi, dintre cântăreţii templului, dintre portari şi dintre slujitorii templului, în cel de-al şaptelea an al domniei lui Artarxerxes, în luna a cincea (era anul al şaptelea pentru rege); [6] căci, ieşind din Babilon în ziua întâi a primei luni, au ajuns la Ierusalim în prima zi a celei de-a cincea luni, cum le-a dat lor Domnul cale bună pentru aceasta. [7] Căci Ezdra adunase multă ştiinţă, încât nu-i scăpa nimic din Legea Domnului şi din porunci, ca să înveţe pe tot Israelul despre toate legile şi judecăţile.

7,15 „regelui asirienilor": comentatorii semnalează această titulatură bizară, în cazul în care se referă la Darius, pentru că regii Persiei sunt numiţi în cel mai bun caz „regii Babilonului", dar niciodată „regii Asiriei".

8,1-2 „Artaxerxes, regele perşilor": după mulţi comentatori, este vorba de Artaxerxes II Mnemon (404-359). Deci, misiunea lui Ezdra la Ierusalim ar data din anul 398 (*cf.* v. 8,5).♦ Genealogia lui Ezdra, prezentată ca o panoramă a clasei sacerdotale, nu este aceeaşi în toate textele: TM şi 2Ezr. dau 16 nume, faţă de numai 13 în 1Ezr.

8,3 „ca scrib": substantivul γραμματεύς traduce ebr. *sophēr* (VL *scriba*). Artaxerxes îl trimite pe Ezdra la Ierusalim în calitate de „scrib", adică de secretar al regelui, şi nu în calitate de învăţat al Legii, cum ar fi fost posibilă interpretarea termenului γραμματεύς. *Cf.* nota de la 8,9.

[8] Şi lui Ezdra, preotul şi cititorul Legii Domnului, i-a sosit poruncă scrisă de la regele Artaxerxes, unde se aflau următoarele: [9] „Regele Artaxerxes către Ezdra, preotul şi cititorul Legii Domnului, salutare! [10] Cumpănind eu hotărâri binevoitoare, am poruncit ca aceia care vor şi doresc din neamul iudeilor – preoţi, leviţi, precum şi [toţi] cei din regatul nostru –, să meargă împreună cu tine la Ierusalim. [11] Aşadar, toţi care doresc, să plece împreună, aşa cum am socotit de cuviinţă eu şi cei şapte prieteni sfetnici ai mei, [12] ca să cerceteze starea din Iudeea şi din Ierusalim, potrivit cu ce se află în Legea Domnului, [13] şi să aducă pentru Domnul lui Israel, la Ierusalim, daruri pe care le-am făgăduit eu şi prietenii mei; şi tot aurul şi argintul care se va găsi în ţinutul Babiloniei să-l ducă Domnului la Ierusalim, împreună cu ce a fost dăruit de popor pentru templul Domnului lor din Ierusalim; [14] să se adune aur şi argint pentru tauri, berbeci, miei şi pentru cele ce-i însoţesc, [15] astfel încât să se aducă jertfe la altarul Domnului lor, din Ierusalim. [16] Şi toate câte ai vrea, împreună cu fraţii tăi, să le faci cu aurul şi cu argintul, împlineşte-le după voia Dumnezeului tău; [17] iar vasele sfinte ale Domnului, care ţi-au fost date, să fie pentru trebuinţa

---

8,8 Flavius Iosephus (*AI* XI,122) afirmă că Ezdra însuşi ia decizia să meargă la Ierusalim împreună cu compatrioţii săi, cerându-i lui Artaxerxes să-i scrie o recomandare pentru satrapi.

8,9 „cititorul Legii": termenul ἀναγνώστης nu apare decât în 1 Ezdra (toate cele şase ocurenţe cu referire la preotul Ezdra), traducând fie aram. *sāpar dātā'*, „scribul Legii" (TM, Ezra 7,12), fie ebr. *sophēr*, „scrib" (TM, Ezra 7,6). Faptul că traducătorul grec, referindu-se la acelaşi termen ebraic sau aramaic, face o diferenţă între γραμματεύς (8,3) şi ἀναγνώστης confirmă că, la versetul 3, γραμματεύς îl desemnează ca secretar al cancelariei imperiale, şi nu se referă la calitatea de cărturar a lui Ezdra, chiar dacă traducătorul jonglează pe baza ambiguităţii termenului.

8,11 Instituţia „celor şapte prieteni sfetnici" îşi are originea în grupul celor şapte nobili care l-au ajutat pe Darius să-l răstoarne pe magul Gaumata. Dar sfetnicii din timpul lui Artaxerxes II sunt aleşi după bunul plac al regelui şi, în fapt, nu au nici o influenţă asupra politicii monarhului, deşi constituie primul rang de la curtea Ahemenizilor, după rege. 1Ezr. are în plus, faţă de echivalentul din TM, termenul „prieteni" (φίλοι), un alt titlu onorific la curtea persă.

8,16 „împlineşte-le": verbul folosit aici, ἐπιτελεῖν, este întrebuinţat peste tot în 1Ezr. pentru a desemna ducerea la bun sfârşit a lucrărilor templului din Ierusalim. Autorul pune deci pe acelaşi plan rezidirea templului cu reforma lui Ezdra.

8,17 „vasele sfinte ale Domnului": TM şi 2Ezr. vorbesc de vase simple sau de obiecte (*mā'nayyā'*, σκεύη), fără epitetul „sfânt". Trebuie remarcat că, în vreme ce, în versetul anterior, aurul şi argintul sunt încredinţate lui Ezdra şi fraţilor săi (= evreii în ansamblu),

templului Dumnezeului tău, din Ierusalim. [18] Şi toate celelalte care ţi se vor mai ivi de trebuinţă pentru templul Dumnezeului tău le vei da din vistieria regească. [19] Eu, regele Artaxerxes, le-am dat poruncă paznicilor vistieriilor Siriei şi Feniciei ca orice lucru după care va trimite Ezdra, preotul şi cititorul Legii Dumnezeului Preaînalt, să-i dea cu grijă, până la o sută de talanţi de argint [20] şi, de asemenea, până la o sută de *cori* de grâu, o sută de măsuri de vin şi sare din belşug. [21] Toate câte ţin de Legea lui Dumnezeu să fie îndeplinite cu grijă pentru Dumnezeu cel Preaînalt, ca să nu se abată mânia asupra domniei regelui şi a fiilor lui. [22] Vi se mai spune vouă, de asemenea, ca tuturor preoţilor, leviţilor, cântăreţilor templului, portarilor, slujitorilor şi lucrătorilor acestui templu să nu li se ceară nici un bir, nici vreo altă dare. Şi nimeni să nu aibă putere să pună dări asupra lor. [23] Iar tu, Ezdra, după înţelepciunea lui Dumnezeu, numeşte judecători şi împărţitori ai dreptăţii, ca să împartă dreptatea, în toată Siria şi Fenicia, tuturor celor care cunosc Legea Dumnezeului tău. Şi pe cei care nu o cunosc, să-i înveţi. [24] Şi toţi care vor încălca Legea Dumnezeului tău şi pe cea a regelui să fie cu grijă pedepsiţi, fie cu moartea, fie cu o [altă] pedeapsă – ori cu plată [în bani], ori cu închisoarea."

[25] Binecuvântat să fie singur Domnul, Care a dat aceste [gânduri] în inima regelui, pentru a preamări Casa Lui din Ierusalim, [26] şi mie mi-a dat

---

vasele sfinte îi sunt încredinţate numai lui Ezdra. Adaosul din 1Ezr. subliniază deci sacralitatea cu care Ezdra a fost învestit şi legitimează pe plan religios autoritatea politică pe care i-o dă Artaxerxes.

8,19-20 Asupra expresiei „Dumnezeul Preaînalt", *cf.* nota de la 2,2. ♦ Flavius Iosephus (*AI* XI,128) nu menţionează decât cei o sută de *cori* de grâu.

8,23 „judecători şi împărţitori ai dreptăţii": gr. κριτὰς καὶ δικαστάς. TM are *şāph^{e}ţīn* şi *dayyānīn*, pentru care dicţionarele oferă aceeaşi definiţie: *judges*, *juges*. În fapt, primul termen se referă la cei care se ocupă efectiv de *miş^{e}pāţ*, „judecată", în timp ce *dayyānīn* sunt cei care practică disputa judiciară (*dīn*), cuvântul ajungând să însemne „cei care pledează", „apărători", de unde Vulg. are *praesides*. Flavius Iosephus (*AI* XI,129) simplifică, menţionându-i doar pe κριτάς.

8,24 „plată [în bani]": gr. ἀργυρικὴ ζημία, *litt.* „amendă în argint". Epitetul ἀργυρικός este un *hapax* în LXX.

8,25-87 Binecuvântarea lui Ezdra (vv. 25-27) răspunde invocărilor lui Zorobabel (4,36.40.58-62), ceea ce creează o nouă legătură între campionul Adevărului şi marele preot „îmbrăcat în Adevăr" (5,40). ♦ Secţiunea cuprinsă în acest pasaj este relatată la persoana întâi, ceea ce a dus la ipoteza că Ezdra însuşi ar fi autorul cărţii. Restul capitolului 8, precum şi capitolul 9 în întregime vorbesc despre Ezdra la persoana a treia. Flavius Iosephus (*AI* XI,131 *sq.*) se mulţumeşte să rezume textul în stil indirect, iar

cinstire înaintea regelui, a sfetnicilor, a tuturor prietenilor lui şi a celor de vază ai lui! [27] Iar eu am prins curaj, cu sprijinul Domnului Dumnezeului meu, şi am strâns bărbaţi din Israel care să meargă împreună cu mine.

[28] Aceştia sunt mai-marii care au mers cu mine din Babilon, sub domnia regelui Artaxerxes, după spiţele lor strămoşeşti şi după rangurile lor: [29] dintre fiii lui Phinees: Garsomos; dintre fiii lui Ietamar: Gamelos; dintre fiii lui David: Attus, fiul lui Sechenias; [30] dintre fiii lui Phoros: Zaharia şi cu el, după listă, o sută cincizeci de bărbaţi; [31] dintre fiii lui Phaathmoab: Eliaonias, fiul lui Zaraias, şi cu el două sute de bărbaţi; [32] dintre fiii lui Zathoes: Sechenias, fiul lui Iezelos, şi cu el trei sute de bărbaţi; dintre fiii lui Adin: Ben-Ionathu şi cu el două sute cincizeci de bărbaţi; [33] dintre fiii lui Elam: Iesias, fiul lui Gotholias, şi cu el şaptezeci de bărbaţi; [34] dintre fiii lui Saphatias: Zaraias, fiul lui Michael, şi cu el şaptezeci de bărbaţi; [35] dintre fiii lui Ioab: Abadias, fiul lui Iezelos, şi cu el două sute doisprezece bărbaţi; [36] dintre fiii lui Bani: Assalimoth, fiul lui Iosafias, şi cu el o sută şaizeci de bărbaţi; [37] dintre fiii lui Babi: Zaharia, fiul lui Bebai, şi cu el douăzeci şi opt de bărbaţi; [38] dintre fiii lui Asgath: Ioan, fiul lui Acatan, şi cu el o sută zece bărbaţi; [39] ultimii sunt dintre fiii lui Adonicam şi acestea sunt numele lor: Eliphalatos, Ieuel, Samaias şi, împreună cu ei, şaptezeci de bărbaţi; [40] dintre fiii lui Bago: Uthi, fiul lui Istalcuros, şi cu el şaptezeci de bărbaţi.

[41] Şi i-am strâns la râul numit Thera, am pus tabără acolo timp de trei zile şi i-am numărat. [42] Şi, negăsind acolo [pe nimeni] dintre fiii preoţilor şi dintre cei ai leviţilor, [43] am trimis [vorbă] lui Eleazar, lui Iduel, lui Maasman, lui Elnatan, lui Samaias, precum şi lui Ioribos, lui Nathan, lui

---

anumite manuscrise, influenţate de recensiunea lucianică, adaugă discursului direct o scurtă frază introductivă: „Şi scribul Ezdra zise."

8,41 „râul numit Thera": TM are pentru ποταμός, „râu", termenul *nāhār*, care este interpretat ca unul dintre numeroasele canale care înconjurau Babilonul. În loc de „Thera", TM are „spre *'Ahawā*"(2Ezr. 8,15: πρὸς τὸν Ευι, „înspre Eui"), toponim la fel de necunoscut ca şi „Thera".

8,42 Afirmaţia lui Ezdra cum că nu găseşte nici un preot şi nici un levit printre cei menţionaţi mai sus, atâta vreme cât lista începe chiar cu Phinees (fiul lui Eleazar şi nepotul lui Aaron, aşadar din spiţă preoţească) pare surprinzătoare. Prin această aparentă lipsă de coerenţă, autorul subliniază ideea care stă la baza reformei lui Ezdra: competenţa în funcţiile sacerdotale nu ţine de drepturile dobândite prin naştere (apartenenţa la genealogia lui Aaron), ci de cunoaşterea Legii. Termenul ἐπιστήμονας, „cunoscători", din versetul următor întăreşte această interpretare, ca de altfel şi finalul cărţii (9,37-55), unde este relatată citirea Legii de către Ezdra în faţa întregului popor.

Ennatan, lui Zaharia şi lui Mesolam, căpetenii şi cunoscători, [44] şi le-am zis să meargă la Addai, mai-marele din locul unde se află vistieria, [45] poruncindu-le să vorbească cu Addai, cu fraţii lui şi cu paznicii de acolo ai vistieriei, să ni-i trimită pe cei care au a îndeplini slujirea preoţească în Casa Domnului nostru. [46] Şi, sub mâna cea tare a Domnului nostru, ne-au trimis bărbaţi cunoscători, dintre fiii lui Mooli, fiul lui Levi, fiul lui Israel: pe Asebebias, pe fiii şi pe fraţii lui, optsprezece; [47] pe Asebias, pe Annunos şi pe Osaias, fratele său, precum şi fiii lor, dintre fiii lui Chanunaios, douăzeci de bărbaţi; [48] iar dintre slujitorii templului, pe care David şi cu cei de frunte i-au dat pentru slujirea leviţilor, două sute douăzeci de slujitori la templu; lista tuturor numelor lor a fost făcută cunoscută. [49] Şi am făgăduit acolo pentru cei tineri [să ţină] un post înaintea Domnului nostru, [50] ca să cerem de la El cale bună pentru noi, pentru toţi copiii noştri, care erau cu noi, şi pentru turme. [51] Căci m-am sfiit să-i cer regelui pedestraşi, călăreţi şi însoţire care să ne apere de cei ce ne-ar fi stat împotrivă, [52] fiindcă îi spusesem regelui că „puterea Domnului nostru va fi cu cei care-L caută, spre toată îndreptarea". [53] Şi din nou ne-am rugat Domnului nostru pentru acestea şi L-am aflat milostiv. [54] Şi dintre mai-marii triburilor de preoţi, am luat deoparte doisprezece bărbaţi – pe Serebias, pe Asabias şi, împreună cu ei, zece bărbaţi dintre fraţii lor, [55] şi le-am cântărit argintul, aurul şi vasele sfinte ale Casei Domnului nostru, pe care le dăruiseră regele însuşi, sfetnicii lui, mai-marii şi tot Israelul. [56] Şi, după ce le-am cântărit, le-am încredinţat lor: şase sute cincizeci de talanţi de argint, vase de argint de o sută de talanţi, o sută de talanţi de aur, douăzeci de vase de aur şi douăsprezece vase de aramă, făcute din aramă de soi bun, care luceau ca aurul. [57] Şi le-am zis: „Şi voi sunteţi sfinţi pentru Domnul, şi vasele sunt sfinte, iar argintul şi

---

8,45 Nu este deloc clar de ce Ezdra se adresează în materie de cunoaştere a Legii unor paznici ai vistieriei, cu atât mai mult cu cât cererea lui nu e însoţită de nici o consideraţie pecuniară. Poate că aceşti trezorieri (γαζοφύλακες) să fi fost, de fapt, altceva (bibliotecari?), textul fiind corupt la o dată foarte îndepărtată.

8,49 „am făgăduit": e vorba de o făgăduinţă solemnă, de un „vot" religios. *Cf.* Num. 6,1-21 şi notele *ad loc.*

8,52 „spre toată îndreptarea": gr. εἰς πᾶσαν ἐπανόρθωσιν; secvenţa lipseşte din echivalentul TM şi, implicit, din 2Ezr. (8,22), care dezvoltă un paralelism, punând în evidenţă opoziţia între pietate şi impietate („[...] şi puterea Lui, şi mânia Lui asupra celor care-L părăsesc"). În 1Ezr. este vorba de o corectură, pentru a sublinia caracterul fundamental al viitoarei acţiuni a lui Ezdra: „îndreptarea" fiilor lui Israel.

aurul sunt o făgăduinţă [făcută] Domnului – Domnului părinţilor noştri. [58] Vegheaţi şi păziţi-le până ce le veţi încredinţa mai-marilor preoţilor şi ai leviţilor, mai-marilor seminţiilor strămoşeşti ale lui Israel, la Ierusalim, în încăperile Casei Domnului nostru." [59] Iar preoţii şi leviţii care au luat argintul, aurul şi vasele cele din Ierusalim le-au dus în templul Domnului.

[60] Şi, ridicând tabăra de la râul Thera în ziua a douăsprezecea a lunii întâi, am intrat în Ierusalim, sub mâna cea tare a Domnului nostru, care se afla asupra noastră. Şi ne-a scăpat pe drum de toţi duşmanii şi am ajuns la Ierusalim. [61] Şi, făcându-se a treia zi acolo, argintul şi aurul, după ce au fost cântărite, i-au fost încredinţate, în Casa Domnului nostru, preotului Marmothi al lui Uria – [62] cu el era şi Eleazar al lui Phinees, şi împreună cu ei se aflau leviţii Iosabdos al lui Iisus, şi Moeth, fiul lui Saban – totul după număr şi cântar; şi s-a scris toată greutatea lor în ceasul acela. [63] Cât despre cei de acolo, [ieşiţi] din robie, aceştia I-au adus jertfe Domnului Dumnezeului lui Israel: doisprezece tauri pentru tot Israelul, nouăzeci şi şase de berbeci, şaptezeci şi doi de iezi şi doisprezece ţapi pentru izbăvire – toate drept jertfă Domnului. [64] Şi le-au dat dregătorilor regeşti şi mai-marilor Siriei *Koile* şi Feniciei poruncile regelui, iar ei au preamărit poporul şi templul Domnului.

[65] Şi, după ce s-au încheiat acestea, au venit la mine căpeteniile, zicând: [66] „Poporul lui Israel, căpeteniile, preoţii şi leviţii n-au ţinut departe neamurile străine ale ţării şi necurăţiile lor: canaaneni, chetei, fereziţi, iebusei, moabiţi, egipteni şi idumei. [67] Căci şi ei, şi fiii lor s-au căsătorit cu fiicele acelora şi s-a amestecat sămânţa cea sfântă cu neamurile străine ale ţării, iar căpeteniile şi mai-marii au luat parte la această nelegiuire, încă de la început." [68] Şi îndată ce am auzit acestea, mi-am sfâşiat hainele şi sfântul

---

8,66 „neamurile străine": gr. τὰ ἀλλογενῆ ἔθνη; epitetul ἀλλογενής, care numără în 1Ezr. cele mai multe ocurenţe din întreaga Biblie, implică mai mult decât impuritatea genetică. În Pentateuh, unde apare pentru prima dată, termenul desemnează întotdeauna impuritatea religioasă: pe de o parte, cei de alt neam, necircumcişi (Gen. 17,27), sunt excluşi de la consumarea jertfei de Paşte (Ex. 12,43) şi de la aducerea de jertfe (Lev. 22,25); pe de altă parte, ἀλλογενής îl desemnează pe cel din afara rangului sacerdotal (Ex. 30,33; Lev. 22,10.12; Num. 1,51; 3,10 etc.). Reforma lui Ezdra are două obiective majore: puritatea etnică şi alegerea riguroasă a personalului sacerdotal.

8,68 „sfântul veşmânt": este vorba despre veşmântul preoţesc care se punea deasupra (ebr. *mᵉ'il*), descris în Ex. 28,31-35. ♦ „apăsat de mâhnire": epitetul περίλυπος îi corespunde în TM participiului *mᵉṣōmēm* (de la verbul *ṣāmēm*, „a fi întristat") şi implică, în plus, o nuanţă de mânie. În Gen. 4,6, Cain este περίλυπος pentru că Domnul nu i-a primit jertfa, iar în interiorul cărţii 1 Ezdra (1,22), epitetul aminteşte de mâhnirea lui

veşmânt, mi-am smuls părul din cap şi barba şi m-am aşezat îngândurat şi apăsat de mâhnire. [69] Şi s-au adunat alături de mine toţi cei care au fost vreodată mişcaţi de cuvântul Domnului lui Israel, iar eu jeleam pentru nelegiuirea aceea şi am şezut apăsat de mâhnire până la jertfa de seară. [70] Şi, sculându-mă din ajunare, cu hainele şi cu veşmântul sfânt sfâşiate, mi-am plecat genunchii şi, întinzând mâinile către Domnul, am zis: [71] „Doamne, sunt apăsat de ocară şi cuprins de ruşine dinaintea feţei Tale; [72] căci greşelile ni s-au înmulţit asupra capetelor noastre, iar neştiinţele ni s-au înălţat până la cer, [73] din vremea părinţilor noştri, şi ne aflăm în mare păcat până în ziua aceasta. [74] Din pricina păcatelor noastre şi ale părinţilor noştri am fost daţi, împreună cu fraţii, cu regii şi cu preoţii noştri, pe mâna regilor pământului, sub sabie, în robie şi în pradă, cu ruşine, până în ziua de astăzi. [75] Iar acum, câtă milă ne-ai arătat, Doamne, de ne-ai lăsat o rădăcină şi un nume în locul sfinţeniei Tale [76] şi al dezvăluirii luminii noastre în Casa Domnului nostru, ca să ne dai hrană în vremea robiei noastre! [77] Şi, pe când eram noi în robie, n-am fost părăsiţi de Domnul nostru, ci ne-a făcut [să aflăm] har înaintea regilor perşilor, [78] astfel că ne-au dat hrană, au arătat cinstire templului Domnului nostru şi au ridicat Sionul cel pustiu, ca să ne dea temelie sigură în Iudeea şi în Ierusalim. [79] Şi acum ce vom zice, Doamne, având acestea? Căci am încălcat poruncile Tale, pe care le-ai dat prin slujitorii Tăi, profeţii, zicând: [80] «Pământul către care mergeţi să-l moşteniţi este pământ pângărit de prihana [neamurilor] străine ale ţării şi l-au umplut de necurăţia lor. [81] Aşadar, pe fiicele voastre să nu le căsătoriţi

---

Dumnezeu, ca reacţie la păcatele evreilor. Sentimentul lui Ezdra este deci unul de tristeţe şi de mânie, o mânie îndreptăţită, care anunţă acţiunea violentă pe care o va întreprinde împotriva femeilor de alt neam. Canessa (1997, *ad locum*) afirmă că este posibil ca „alungarea" (ἐκβάλλειν/ἀπολύειν) femeilor de alt neam (8,90; 9,20.36) „să fi fost echivalentă cu uciderea lor, ἐκβάλλειν/ἀπολύειν fiind doar un eufemism; cu atât mai mult cu cât relaţia cu o femeie străină era privită pe acelaşi plan cu idolatria, a cărei pedeapsă era moartea".

8,78 Faţă de TM, 2Ezr. şi Vulg., care vorbesc simplu despre ridicarea „ruinelor", 1Ezr. foloseşte metafora „Sionul cel pustiu" pentru ruinele templului, oferind trei posibile direcţii: Sionul desemnează acropola Ierusalimului, sub numele pe care îl avea în timpul lui David; în Psalmi, denumirea apare frecvent, cu sensul de loc ales al lui Dumnezeu; în fine, în timpul Macabeilor, numele Sionului capătă o dimensiune politică, desemnând partea de nord a colinei şi conferind rezistenţei Macabeilor o legitimare sacră.

8,80-82 Citatul este, de fapt, o compilaţie între mai multe locuri din Pentateuh, cele mai probabile fiind Lev. 18,24-30; Deut. 7,3-4 şi 23,7.

cu fiii acelora, iar pe fiicele lor să nu le luați pentru fiii voștri! [82] Și nu căutați în toată vremea să aveți pace cu ei, pentru ca, dobândind putere, să mâncați bunătățile pământului și să le lăsați moștenire fiilor voștri până în veac.» [83] Tot ce ni se întâmplă este din pricina faptelor noastre rele și din pricina păcatelor noastre mari. [84] Tu, Doamne, ne-ai făcut mai ușoare păcatele și ne-ai dat o asemenea rădăcină. Dar noi iarăși ne-am abătut, de-am încălcat Legea Ta, amestecându-ne cu necurăția neamurilor țării. [85] Nu Te-ai mâniat oare pe noi, ca să ne pierzi până-ntr-atât încât să nu rămână nici rădăcina, nici sămânța, nici numele nostru? [86] Doamne al lui Israel, Tu ești adevărat! Căci ne-ai lăsat rădăcină până în ziua de azi. [87] Iată, acum ne aflăm dinaintea Ta, întru fărădelegile noastre – căci, din pricina acestor [fapte], nu mai putem sta în fața Ta."

[88] Și când Ezdra se ruga și se căia plângând, prăbușit la pământ în fața templului, s-au adunat lângă el, din Ierusalim, o mulțime foarte mare de bărbați, de femei și de tineri. Căci era jale mare în rândul mulțimii. [89] Și glăsuind Iechonias, fiul lui Ieel, [unul] dintre fiii lui Israel, i-a zis lui Ezdra: „Noi suntem cei care am păcătuit împotriva Domnului și ne-am însoțit cu femei străine dintre neamurile țării; dar acum se află nădejde pentru Israel. [90] Să facem acum jurământ înaintea Domnului că le vom alunga pe toate femeile noastre de alt neam, laolaltă cu copiii lor, așa cum ai hotărât tu și cu toți cei care se supun Legii Domnului. [91] Ridică-te și du-l la îndeplinire! Căci ești îndreptățit să faci aceasta, iar noi suntem cu tine, ca să te întărim." [92] Și, ridicându-se, Ezdra le-a pus pe mai-marii preoților și ai leviților din tot Israelul să jure că vor face așa. Și au jurat.

9 [1] Și, ridicându-se Ezdra din curtea templului, s-a dus în încăperea lui Ioanan, fiul lui Eliasib, [2] și, petrecând noaptea acolo, nici pâine n-a gustat, nici apă n-a băut, jelind pentru fărădelegile mari ale mulțimii. [3] Și s-a făcut strigare în toată Iudeea și în Ierusalim către toți cei [întorși] din robie, să se adune la Ierusalim. [4] Și celor ce nu se vor înfățișa în două sau trei zile, așa

---

8,86 „Tu ești adevărat!": echivalentul TM, urmat fidel de 2Ezr., vorbește de Dumnezeu „cel drept" (*ṣaddîq*, δίκαιος), în timp ce 1Ezr., folosind epitetul ἀληθινός, „adevărat", amintește de expresia lui Zorobabel, „Dumnezeul adevărului" (4), punându-l pe Ezdra, arhiereul „îmbrăcat în Adevăr" (5,40), în relație directă cu Dumnezeu și legitimându-i acțiunea radicală care va urma.

8,88 Narațiunea revine la persoana a treia.

8,91 „du-l la îndeplinire!": *cf.* nota la 8,16. ♦ „ești îndreptățit", *litt.* „la tine [este]".

cum au hotărât bătrânii întâi-stătători, le vor fi jertfite turmele, iar ei înşişi vor fi înstrăinaţi din mulţimea [celor întorşi] din robie.

[5] Şi, în trei zile, s-au strâns la Ierusalim cei din tribul lui Iuda şi [din] al lui Beniamin (era în luna a noua, în ziua a douăzecea a lunii) [6] şi toată mulţimea s-a aşezat laolaltă în locul larg dinaintea templului, tremurând din pricina iernii care venise. [7] Şi, ridicându-se, Ezdra le-a zis: „Voi aţi săvârşit fărădelegi şi v-aţi însoţit cu femei de alt neam, adăugând păcat asupra lui Israel. [8] Acum aduceţi mărturisire şi slavă Domnului Dumnezeului părinţilor noştri [9] şi faceţi voia Lui, şi ţineţi-vă departe de neamurile ţării şi de femeile de alt neam." [10] Şi a strigat toată mulţimea şi au grăit cu glas tare: „Precum ai zis, aşa vom face! [11] Dar mulţimea este multă şi vremea de iarnă; nu avem putere să stăm sub cerul liber şi n-am găsit [adăpost], iar aceasta nu este pentru noi o treabă de o zi sau două; căci am păcătuit mai mult în această privinţă. [12] Dar să stea căpeteniile mulţimii, iar toţi cei din locuinţele noastre câţi au femei de alt neam să se înfăţişeze la un soroc anume! [13] De asemenea, din fiecare loc [să porunceşti să rămână] bătrânii şi judecătorii, până când se va depărta de deasupra noastră mânia Domnului stârnită din pricina aceasta!" [14] Ionathas al lui Azael şi Iezias al lui Thocanos au fost puşi pentru acestea, iar Mosollam, Levis şi Sabbataios au fost numiţi alături de ei ca arbitri. [15] Şi cei [întorşi] din robie au făcut întocmai cu toate aceste [hotărâri]. [16] Iar Ezdra, preotul, a ales lângă sine bărbaţi, căpetenii ale spiţelor lor strămoşeşti, pe toţi pe nume; şi s-au strâns în prima zi a lunii a zecea ca să cerceteze cum stăteau lucrurile. [17] Iar treburile privitoare la bărbaţii care şi-au luat femei de alt neam au fost isprăvite până în prima zi a lunii întâi.

[18] Dintre preoţii strânşi [la Ierusalim], au fost găsiţi [unii] care aveau femei de alt neam; [19] dintre fiii lui Iisus, fiul lui Iosedec, şi dintre fiii fraţilor lui: Maseas, Eleazar, Ioribos şi Iodanos. [20] Şi şi-au întins mâinile [să jure] că-şi alungă soţiile şi că [vor jertfi] berbeci, spre împăcare, pentru neştiinţa lor. [21] Dintre fiii lui Emmer: Ananias, Zabdaios, Manes, Samaios, Iiel şi Azarias. [22] Dintre fiii lui Phaisur: Elionais, Massias, Ismael, Nathanael,

---

9,5 Luna a noua (*Kislev*) corespundea la evrei lunilor noiembrie-decembrie.

9,20 „neştiinţa lor": berbecul era adus ca jertfă de împăcare (ispăşire) atunci când cineva se atinsese de cele sfinte sau încălcase poruncile (Lev. 5,14-26). În timp ce TM vorbeşte de păcat şi de jertfele pentru păcat, 1Ezr. se referă la greşeala preoţilor din ignoranţă (ἄγνοια), chiar dacă până acum traducătorul a redat prin ἁμαρτία, „păcat voluntar", toţi termenii ebraici din acest câmp semantic. Această „ignoranţă" implică înlăturarea preoţilor respectivi din funcţia sacerdoţiului şi înlocuirea lor cu leviţi competenţi, una dintre măsurile esenţiale ale reformei lui Ezdra.

Okidelos şi Salthas. [23] Iar dintre leviţi: Iozabdos, Semeis, Colios (zis şi Calitas), Pathaios, Oudas şi Ioanas. [24] Dintre cântăreţii templului: Eliasib, Bacchuros; [25] dintre portari: Sallumos şi Tolbanes. [26] Din Israel: dintre fiii lui Phoros: Iermas, Iezias, Melchias, Miaminos, Eleazar, Asibias şi Bannaias; [27] dintre fiii lui Elam: Matanias, Zaharia, Iezriel, Obadios, Ieremoth şi Elias; [28] dintre fiii lui Zamoth: Eliadas, Eliasimos, Othonias, Iarimoth, Sabathos şi Zerdaias; [29] dintre fiii lui Bebai: Ioan, Ananias, Zabdos şi Emathis; [30] dintre fiii lui Mani: Olamos, Mamuchos, Iedaios, Iasubos, Asael şi Ieremoth; [31] dintre fiii lui Addi: Naathos, Moossias, Laccunos, Naidos, Bescaspasmys, Sesthel, Balnuos şi Manasseas; [32] dintre fiii lui Annan: Elionas, Asaias, Melchias, Sabbaias şi Simon Chosameul; [33] dintre fiii lui Asom: Maltannaios, Mattathias, Sabannaius, Eliphalat, Manasses şi Semei; [34] dintre fiii lui Baani: Ieremia, Momdios, Maeros, Iuel, Mamdai, Pedias, Anos, Carabasion, Eliasibos, precum şi Mamnitanaimos, Eliasis, Bannus, Elialis, Someis, Selemias şi Nathanias; dintre fiii lui Ezora: Sessis, Ezril, Azaelos, Samatos, Zambris, Iosepos; [35] şi dintre fiii lui Nooma: Mazitias, Zabadaias, Edais, Iuel şi Banaias. [36] Toţi aceştia s-au însoţit cu femei de alt neam; şi le-au alungat, împreună cu copiii [lor].

[37] Şi preoţii, leviţii şi cei din Israel s-au aşezat la Ierusalim şi în ţinut. Era în prima zi a lunii a şaptea (şi fiii lui Israel se aflau în locuinţele lor) [38] şi s-a adunat toată mulţimea, într-un cuget, pe locul larg de la poarta dinspre răsărit a templului; [39] şi i-au zis lui Ezdra, arhiereul şi cititorul [Legii], să aducă Legea lui Moise, încredinţată de Domnul Dumnezeul lui Israel. [40] Şi arhiereul Ezdra a adus Legea la toată mulţimea, de la bărbat şi până la femeie, şi tuturor preoţilor, ca să audă Legea în prima zi a lunii a şaptea. [41] Şi a tot citit în locul larg din faţa porţii templului, din zori şi până la amiază, dinaintea bărbaţilor şi a femeilor, şi toată mulţimea şi-a aţintit mintea asupra Legii. [42] Şi Ezdra, preotul şi cititorul Legii, a stat pe podiumul de lemn pregătit anume [43] şi lângă el au stat Mattathias, Sammus, Ananias, Azarias, Urias, Ezekia, Baalsamos de-a dreapta, [44] iar de-a stânga

---

9,36 *Cf.* nota de la 8,68. ♦ Acest verset corespunde ultimului verset din cartea Ezra a TM, secvenţa următoare (37-55) corespunzând primelor 12 versete ale capitolului 8 din Nehemia (= 2Ezr. 18,1-12 în LXX). Din punctul de vedere al continuităţii în paralel cu textele canonice, 1Ezr. are o „lacună" de 7 capitole.

9,39 TM şi 2Ezr. îl numesc pe Ezdra doar „scrib", „cărturar", în timp ce 1Ezr. îl numeşte „arhiereu" (ἀρχιερεύς). Cele 4 ocurenţe din 1Ezr. ale acestui termen (5,40; 9,39.40.49) îl identifică pe Ezdra cu arhiereul „îmbrăcat în Adevăr", profeţit în timpul lui Zorobabel (5,40).

Phadaios, Misael, Melchia, Lothasubos, Nabarias şi Zaharia. [45] Şi Ezdra a înălţat Cartea Legii în faţa mulţimii (căci el stătea în frunte, cu cinste, dinaintea tuturor) [46] şi, cât timp le lămurea Legea, toţi au stat drepţi, în picioare. Şi Ezdra a înălţat binecuvântare către Domnul Dumnezeu cel Preaînalt, Dumnezeul Sabaoth Atotputernicul, [47] şi toată mulţimea a strigat „Amin!". Şi, înălţându-şi mâinile şi căzând la pământ, I s-au închinat Domnului. [48] Leviţii Iisus, Anniuth şi Sarabias, Iadinos, Iacubos, Sabbataios, Autaias, Maiannas şi Calitas, Azarias şi Iozabdos, Ananias şi Phalias îi învăţau Legea Domnului şi citeau Legea Domnului în faţa mulţimii, însufleţind, totodată, de bucurie citirea. [49] Şi Attarates i-a zis lui Ezdra, arhiereul şi cititorul [Legii], precum şi leviţilor care-i învăţau pe toţi din mulţime: [50] „Această zi este sfântă întru Domnul (şi toţi plângeau în timp ce ascultau Legea). [51] Aşadar, mergeţi şi mâncaţi mâncăruri grase şi beţi băuturi dulci şi trimiteţi-le daruri celor ce n-au, [52] căci ziua aceasta este sfântă pentru Domnul. Şi nu fiţi trişti, căci Domnul vă va da cinstire!" [53] Şi leviţii dădeau poruncă întregului popor, zicând: „Această zi este sfântă, nu fiţi trişti!" [54] Şi s-au dus toţi să mănânce, să bea şi să se veselească, şi să le dea daruri celor ce n-aveau, şi să petreacă în mare veselie, [55] fiindcă s-au şi însufleţit de pe urma cuvintelor cu care fuseseră învăţaţi – şi s-au adunat laolaltă.

9,45 „a înălţat": echivalentul TM, urmat fidel de 2Ezr., spune că „Ezdra a deschis (ebr. *yiph'tah*, gr. ἤνοιξεν) Cartea...". Totuşi, 1Ezr., cu această aluzie la înălţarea Cărţii Legii (Torei) înaintea lecturii, pare mai aproape de ritualul sinagogii.

9,46 „cât timp le lămurea Legea": gr. ἐν τῷ λῦσαι τὸν νόμον mai poate însemna şi „când a deschis [cartea] Legii".

9,51-52 Aceste versete sunt citate în *Const. Ap.* VII,20, într-un amestec de variante din 1Ezr. şi 2Ezr.: πορεύεσθε (2Ezr.) φάγετε λιπάσματα καὶ πίετε γλυκάσματα καὶ μὴ λυπεῖσθε (1Ezr.), „porniţi-vă de mâncaţi mâncăruri grase şi beţi băuturi dulci şi nu fiţi trişti!".

9,55 Textul pare că se încheie brusc, aşa încât există comentatori care presupun aici o lacună. Totuşi, secvenţa „s-au adunat laolaltă" (καὶ ἐπισυνήχθησαν) nu se regăseşte la început de frază în textele paralele, aşa cum ar fi fost normal în cazul unei lacune. Pe de altă parte, cartea se încheie logic cu adunarea finală a poporului Israel, înfăptuită de Ezdra prin puterea Legii. ♦ Autorul traducerii VL, de bună seamă încurcat de finalul „brusc" al textului, adaugă: „şi s-au adunat toţi la Ierusalim, ca să-şi sărbătorească bucuria, după legământul Domnului Dumnezeului lui Israel." ♦ Flavius Iosephus (*AI* XI,158) este singurul care vorbeşte despre sfârşitul lui Ezdra: „Şi-a dat viaţa la bătrâneţe şi a fost îngropat cu mare cinste la Ierusalim."

2 EZDRA

Introducere

I. Plasarea în cadrul scrierilor biblice

Cartea care, în LXX, se numeşte „a doua a lui Ezdra" are drept corespondent în canonul ebraic (TM) două cărţi, antepenultimele din grupul Scrierilor: Ezra şi Nehemia*. Atribuite în mod tradiţional lui Ezdra, împreună cu Cronicile, cele două cărţi din canonul ebraic Ezra-Nehemia alcătuiau iniţial o unitate, aşa cum arată Talmudul (*Baba Bathra* 14b-15a). În aceeaşi grupare le cunoaşte şi Eusebiu al Cezareii (*Istoria bisericească* 4,26,4). În greacă sunt traduse sub forma unei singure cărţi: 2 Ezdra. În Vulgata, cărţilor Ezra şi Nehemia din canonul ebraic le corespund 1 şi 2 Ezdra. În LXX, 2 Ezdra este aşezată după apocrifa 1 Ezdra şi înainte de grupul celor trei deuterocanonice, Ester, Iudit şi Tobit.

II. Subiectul

Decretul lui Cirus consfinţeşte eliberarea evreilor din exil şi le permite să se întoarcă în Ierusalim (1,1-11). Un prim grup porneşte sub conducerea lui Sasabasar. Urmează lista evreilor întorşi din exil (2,1-67) şi primele donaţii pentru reconstruirea Templului (2,68-70). Evreii, în frunte cu preotul Iisus, fiul lui Iosedec, şi cu Zorobabel, fiul lui Salatiel, ridică altarul arderilor de tot (3,1-6) şi pun temelia Templului (3,7-13). La acestea se opun duşmanii lui Iuda şi ai lui Beniamin, populaţii păgâne sau amestecate pe care evreii le-au găsit la întoarcerea din exil (4,1-6) şi care obţin de la regele Arthasastha oprirea lucrărilor de reconstrucţie (4,7-24). Totuşi, la îndemnul profeţilor Aggeu şi Zaharia, Zorobabel şi Iisus reiau zidirea Templului (5,1-2), care se încheie cu permisiunea regelui Darius (5,3–6,12), în al şaselea an al domniei acestuia, şi este sfinţit (6,13-22). Apoi, sub domnia lui Arthasastha şi din iniţiativa acestuia, preotul şi scribul Ezdra vine la

* Am transcris „Ezra" şi „Nehemia" când e vorba de titlurile cărţilor din TM, respectiv „Ezdra" şi „Neemia" pentru orice referinţă la LXX.

Ierusalim din Babilon impunând respectarea Legii (7,1–8,36). Aflând despre căsătoriile mixte (9,1-4), se roagă lui Dumnezeu de iertare (9,5-15), după care le porunceşte bărbaţilor evrei să renunţe la soţiile păgâne (10,1-17). Se prezintă lista acestor bărbaţi (10,17-44). Urmează misiunea lui Neemia, evreu din Susa şi paharnic al regelui, care, la auzul unor veşti sumbre de la Ierusalim (11,1-4), se roagă pentru iertarea evreilor (11,5-11). Regele Arthasastha îi îngăduie să plece la Ierusalim (12,1-10); el ajunge în cetatea sfântă, o cercetează (12,11-15) şi se decide să înceapă reconstrucţia ei (12,16-19). Urmează lista meşterilor care au lucrat la construcţia zidului (13,1-32). Munca la zid continuă, în ciuda opoziţiei localnicilor păgâni, arabi şi ammoniţi (14,1-17). Neemia desfiinţează birurile datorate de popor conducătorilor, stârpind astfel sărăcia (15,1-19), rezistă presiunilor şi ameninţărilor lui Sanaballat (16,1-14) şi isprăveşte zidul (16,15-19). După încheierea lucrărilor, Neemia reia lista primilor evrei întorşi din exil cu Zorobabel (17,1-73). Ezdra revine în centrul atenţiei: el citeşte Cartea Legii înaintea mulţimii din Ierusalim (18,1-16). Poporul celebrează Sărbătoarea corturilor (18,17-18) şi se pocăieşte (19,1-4) ascultând rugăciunea leviţilor (19,5-37). Reînnoirea legământului (20,1). Urmează listele celor care au pecetluit legământul, în fruntea cărora se află Neemia (20,2-29), şi noile angajamente şi îndatoriri ale celor care au semnat (20,30-40). Ierusalimul şi celelalte cetăţi încep să se repopuleze cu evrei (21,1-36). După enumerarea preoţilor şi a leviţilor din perioada postexilică (22,1-26), se relatează episodul sfinţirii zidului din Ierusalim (22,27-43). Ierusalimul capătă din nou strălucirea din vremea marilor săi regi (22,44–13,5). Neemia pleacă la rege, dar i se îngăduie să se întoarcă la Ierusalim în anul al treizeci şi doilea al lui Arthasastha, regele perşilor (23,6-7), şi înfăptuieşte ultimele reforme (23,8-31).

III. Structura cărţii

Carte cu un conţinut istoric eterogen, 2Ezr. se structurează în jurul a trei unităţi narative majore:

1. perioada imediat următoare edictului lui Cirus cel Mare, când primul val de evrei se întoarce din exil, sub conducerea lui Zorobabel şi a Marelui Preot Iisus (1–6);

2. perioada în care activează preotul şi scribul Ezdra, aflat în fruntea altui val de evrei repatriaţi (7–10);

3. perioada reformelor lui Neemia (11–17; 20–23).

Dintre aceste unităţi, ultimele două par să fi alcătuit nucleele originare ale cărţii: majoritatea bibliştilor sunt de acord că structura de rezistenţă a cărţii o reprezintă cele două „memorii" ale reformelor întreprinse de Ezdra (7–9) şi de Neemia (11,1; 17,73; 21,1-2; 22,31-43; 13,4-31). Pasajele amintite sunt scrise la persoana întâi, sub forma unor rapoarte amănunţite pe care eroii reformatori ai iudeilor postexilici urmau fie să le încredinţeze, la sfârşitul misiunii, suveranului pers care îi delegase, fie să le aducă mărturie în faţa lui Dumnezeu, pentru generaţiile viitoare de evrei dreptcredincioşi. Dacă L. Blenkinsopp şi, împreună cu el, o bună parte din critica modernă, sprijină prima ipoteză, alţi istorici, în frunte cu U. Kellermann, au văzut în memoriile lui Neemia o apologie a reformatorului împotriva unor eventuale nemulţumiri şi acuzaţii. La aceste „memorii" – sâmburele narativ al istoriei biblice postexilice – se adaugă o corespondenţă cu aparenţă oficială, de dată mai veche, precum şi documente oficiale despre autorităţile locale şi imperiale implicate în desfăşurarea evenimentelor. Aceste documente acoperă din punct de vedere editorial mai ales prima secţiune a cărţii.

În al treilea rând, autorul cărţii s-a folosit de listele evreilor întorşi, în diferite etape, din exil în Palestina. Cea mai faimoasă este lista din 2Ezr. 2,1-70, care revine în 2Ezr. 17, însă aceasta nu este unica. Secţiunea consacrată lui Neemia, semnalată în LXX prin fraza introductivă „Faptele lui Neemia, fiul lui Achalia" (2Ezr. 11-23), conţine o serie întreagă de asemenea liste, pe care autorul le-a consultat, probabil, în arhiva celui de-al doilea templu: lista zidarilor (2Ezr. 13), posibil inclusă chiar în „memoriile" lui Neemia, lista semnatarilor legământului (2Ezr. 20,1-29), a locuitorilor din Ierusalim (2Ezr. 21,3-24), a oraşelor populate de evreii din provincie (2Ezr. 21,25-36) şi, în sfârşit, a preoţilor şi leviţilor (2Ezr. 22,1-26).

Pe lângă identificarea celor trei tipuri principale de surse întrebuinţate de autor/autori, critica a încercat să desluşească şi etapele procesului editorial. Dacă unii specialişti, ca de exemplu Blenkinsopp, susţin ideea tradiţională conform căreia 2 Cronici şi Ezra-Nehemia se datorează aceluiaşi autor (pentru că finalul celei dintâi este identic cu începutul celei de-a doua) cei mai mulţi astăzi sunt de părere că nu se poate vorbi despre identitate de autor în cazul cărţilor menţionate, ci, mai degrabă, de o ajustare ulterioară a începutului cărţilor Ezra-Nehemia (= 2Ezr. LXX) după finalul 2 Cronici, pentru a da impresia continuităţii evenimenţiale. În viziunea lui H.G.M. Williamson, de pildă, procesul editorial al cărui rezultat final a fost 2Ezr. a cunoscut trei stadii: în primul rând, redactarea memoriilor lui Ezdra şi Neemia în forma iniţială, contemporană activităţii celor doi reformatori, în

al doilea rând, combinarea materialului reprezentat de cele două „memorii" (2Ezr. 7–23) şi, în ultima fază, adăugarea secţiunii 2Ezr. 1–6. Ceea ce au în comun 2Par. şi 2Ezr. (TM Ezra-Nehemia) nu este autorul, ci anumite circumstanţe sociale şi istorice care au determinat apropierea textelor respective.

În privinţa datării textului originar, un *terminus post quem* l-ar constitui anul 323 î.H.: 2Ezr. 22,22 îl menţionează pe un anumit Iddua (TM *Yaddūa'*), cap de familie trăitor în vremea lui Alexandru cel Mare. Dar acest din urmă pasaj pare să fie un adaos târziu la listele lui Neemia. De aceea, *The Oxford Bible Commentary* oferă ca interval posibil 430-400 î.H. Tendinţa recentă este de a plasa redactarea finală către anul 300 î.H.; printre alte argumente, capitolele 1–6, considerate cele mai târzii, au în centru construirea Templului din Ierusalim cu sprijinul regilor perşi şi în ciuda opoziţiei samaritenilor. Insistenţa asupra acestor două elemente ar putea fi o reacţie la construirea templului de pe muntele Garizim de către samariteni, la sfârşitul epocii perse, cu acordul lui Darius al III-lea Codomanes (335-330) şi apoi al lui Alexandru Macedon (*cf.* André Lemaire în *La Bible et sa culture*, sous la direction de Michel Quesnel et Philippe Gruson, ed. Desclée de Brouwer, Paris, 2000, vol. I, p.361).

IV. Istoricitatea şi mesajul

Importanţa fundamentală a celei de-a doua cărţi a lui Ezdra constă în unicitatea relatării istorice conţinute în ea. 2Ezr. este principala sursă intrabiblică pentru perioada postexilică a istoriei lui Israel. Informaţia pe care o conţine e coroborată de documente din arhivele perse. Totuşi, pentru multe elemente, istoricii acestei perioade depind în exclusivitate de sursa biblică.

Ca şi în cazul altor cărţi, discursul istoric din 2Ezr. este, din perspectiva istoriografiei actuale, unul discontinuu. Autorul pune cap la cap evenimente care au avut loc într-o perioadă de cel puţin o sută de ani şi a căror cronologie este foarte greu de stabilit. Cele mai multe evenimente relatate fie nu sunt datate deloc (2,1;17,6; 3,10; 4,1; 9,1; 14,1; 15,15; 20,1; 21,1; 23,1), fie sunt consemnate numai după luna şi ziua în care au avut loc (3,1.4.6.8; 6,19; 9,15; 19,1). Intervine apoi dificultatea cauzată de posibila omonimie a regilor perşi invocaţi. LXX „Arthasastha" poate fi atât Artaxerxes I Longimanus (465-424 î.H.), cât şi Artaxerxes II Mnemon (404-359 î.H).

Dacă pentru perioada lui Zorobabel şi a Marelui Preot Iisus cronologia relativă se poate aplica cu o anumită exactitate, aceasta se datorează puţinelor trimiteri directe şi mai numeroaselor aluzii la istoria profană a Imperiului

pers, precum şi tipurilor de discurs (decrete regale, edicte, corespondenţă oficială) pe care le conţin primele şase capitole. Deşi nu sunt atestate în surse paralele, elementele cu caracter oficial inserate în primele capitole au, după majoritatea bibliştilor, un grad mare de autenticitate, dovedită, în TM, şi de folosirea limbii aramaice (4,9-11; 5,17–6,5) care, la acea dată, funcţiona ca *lingua franca* în Orientul Apropiat.

În consecinţă, prima perioadă a istoriei postexilice se încadrează în următoarele date: în anul 538/537 î.H. Cirus cel Mare dă faimosul edict de eliberare a evreilor din exil şi le permite acestora să-şi reconstruiască Templul la Ierusalim. Se reface mai întâi altarul arderilor de tot, începe şi reconstruirea Templului, dar lucrările se întrerup din pricina unor intrigi (4). Reconstruirea este în cele din urmă încununată de succes în anul al şaselea al lui Darius I Hystaspes, adică 515 î.H. (6,15). O problemă o constituie pasajul 4,6-23, care se referă la evenimente din perioada lui Xerxes (Asuerus în LXX): 486-464 î.H. şi Artaxerxes I (Arthasastha în LXX): 464-424 î.H., aşadar cu cca 60 de ani mai târziu. O lectură atentă arată că opoziţia relatată aici se referă la reconstrucţia cetăţii şi a zidurilor. Pasajul constituie deci o inserţie atrasă de ideea generală a greutăţilor întâmpinate de evreii întorşi din exil. Cronologia se complică şi mai mult în cazul celor doi mari reformatori: Ezdra şi Neemia. Ideea cronologică indusă de succesiunea episoadelor biblice ar fi că misiunea lui Ezdra a precedat-o pe a lui Neemia. În acest caz, regele pers numit în LXX Arthasastha este Artaxerxes I Longimanus. Anul al şaptelea al domniei acestuia, în care Ezdra ar fi plecat cu grupul de 1800 de evrei, inclusiv preoţi şi leviţi, din exil spre Palestina (2Ezr. 7,8), este 458 î.H. Prima misiune a lui Neemia la Ierusalim are loc în anul al douăzecilea al regelui Arthasastha, adică în 446 î.H. În privinţa acestei date nu există nici un dubiu, Arthasastha menţionat în 2Ezr. 11,1 este Artaxerxes I. O dovedesc câţiva papiri de corespondenţă, scrişi în aramaică de către preotul evreu din Elephantina către Bahohim, guvernatorul Iudeii în anul al şaptelea al domniei lui Darius (al II-lea – 408 î.H.). În această scrisoare, preotul din Elephantina aminteşte şi de fiii lui Sanaballat din Samaria. Or, aşa cum reiese din 2Ezr. 4,1, Sanaballat a fost contemporanul şi adversarul neîmpăcat al lui Neemia, trăitor cu o generaţie înainte de scrisorile elephantine, adică pe vremea lui Artaxerxes I Longimanus. Îndată după sosirea în Ierusalim, Neemia începe construcţia zidului, pe care o termină, în ciuda opoziţiei şi intrigilor duşmanilor săi, în cincizeci şi două de zile (6,15). După încheierea lucrărilor şi reluarea, în 2Ezr. 17, a listei evreilor sosiţi cu Zorobabel (2Ezr. 2),

intervine o imensă neclaritate cronologică: Ezdra reapare în acțiune (2Ezr. 8–9) și citește Legea mozaică în fața mulțimii, după care autorul nu-l mai pomenește. Urmează continuarea misiunii lui Neemia, în anul al treizeci și doilea al lui Artaxerxes I (23,6-7). Impresia generală ar fi că cei doi reformatori au acționat aproape simultan, ignorându-se reciproc, singura lor întâlnire fiind momentul citirii Legii.

Totuși, datele decalate ale plecărilor celor doi reformatori din Babilon și, respectiv, din Susa sunt un indiciu solid al faptului că misiunile lor nu au fost simultane, ci, în cel mai bun caz, tangente. Mulți comentatori susțin că Neemia și-a îndeplinit misiunea înaintea lui Ezdra și că regele Arthasastha, menționat la 2Ezr. 7,8, este, de fapt, Artaxerxes II Mnemon (404-359 î.H). În acest caz, Ezdra ajunge în Ierusalim în 398 î.H. Trei argumente interne susțin această teorie: la sosirea sa la Ierusalim, Ezdra găsește zidul construit (9,9), or zidul nu a fost construit decât pe vremea lui Neemia; apoi el vorbește unei cetăți bine populate (10,1), câtă vreme Neemia afirmă că la vremea lui numai câțiva oameni locuiau în Ierusalim (17,4); în fine, în 10,6 se spune că Ioanan, fiul lui Elisub, era contemporan cu Ezdra. Chiar dacă cele trei argumente au fost contestate de cei care mențin cronologia tradițională, plasarea misiunii lui Ezdra sub Artaxerxes al II-lea spulberă multe neclarități. Activitatea lui Neemia ar fi deci anterioară celei a lui Ezdra: plasarea lui Neemia în momentul citirii solemne a Legii ar putea fi opera redactorului final, care, neinteresat de cronologia relativă a evenimentelor, pune accentul asupra liniilor de forță ale reformei religioase postexilice, care construiește nu numai Templul și zidul, ci și comunitatea. Autorul sacru nu face istorie sau cronografie propriu-zise, ci insistă, sub aparența unei discurs epic variat, asupra a trei chestiuni cruciale pentru instituirea Israelului postexilic: zidirea Templului în timpul lui Zorobabel, construirea zidului și reformele sociale realizate de Neemia, reforma religioasă a lui Ezdra.

Toate cele trei „zidiri" urmăresc același scenariu: inițiativa de reconstrucție a căpeteniilor israelite este susținută de curtea imperială persă, dar contracarată cu vehemență de dușmăniile populației păgâne neorganizată politic și social din Palestina. Fiecare căpetenie se remarcă, în istoria sacră, printr-un gest de legitimare simbolică a poporului ales. Între acțiunile acestor oameni de seamă nu încap evenimente nesemnificative. Autorul își construiește discursul nu numai pe conflictul dintre legitimitatea evreilor reveniți din exil și populațiile ostile, găsite în patria ruinată, ci și pe complementaritatea între metodele oficiale, cu caracter mai ales „laic", ale lui Neemia și autoritatea cu fundament religios a preotului Ezdra. Dacă primul

îşi dă măsura în construcţia concretă (zidul Ierusalimului), cel de-al doilea vizează restabilirea Legii mozaice. Altfel, paralelismul dintre cei doi este perfect. Într-o situaţie în care reinstaurarea monarhiei nu era posibilă, reformatorii acţionează, cu mijloacele regilor şi ale Marilor Preoţi legendari – ridicarea zidurilor era apanajul suveranilor – pentru instaurarea unui alt tip de regim, consfinţit de ridicarea celui de-al doilea Templu de către Zorobabel: teocraţia. Şi Ezdra şi Neemia sunt mandataţi de regii perşi; amândoi introduc reforme importante şi mai ales au conştiinţa importanţei gesturilor lor: scriu „memorii". Relaţiile dintre comunitatea evreiască din Palestina postexilică şi autoritatea imperială persă au stârnit, de asemenea, controverse. Colaborarea lor li s-a părut îndreptăţită unor comentatori şi suspectă altora. Din prima categorie se remarcă K. Hoglund, care consideră că readucerea evreilor în vechile lor teritorii dinainte de exil intra în planul Imperiului pers de întărire a graniţelor de vest, în condiţiile în care grecii începuseră să susţină revoltele antiahemenide din Egipt. Mai mult, Benquist crede că sprijinul necondiţionat al iudeilor pentru dinastia ahemenidă nu se datorează numai faimosului edict al lui Cirus al II-lea, ci faptului că respectiva curte de la Susa sprijinise redactarea finală a Legii lui Moise (Tora). Pe o poziţie diferită se situează *The Oxford Bible Commentary*, care afirmă că, dacă 2Ezr. ar fi citită din perspectiva realităţii israelite de ţară sub ocupaţie, colaborarea dintre evrei şi regii perşi nu ar mai avea aceeaşi fundamentare. În definitiv, 2Ezr. deplânge situaţia ţării aflate sub ocupaţie (*cf.* 2Ezr. 19,9).

V. Traducerea în greacă

1 şi 2 Ezdra sunt atestate din secolul I al erei creştine. După O. Munnich (1982), traducerea poate fi datată numai relativ, în funcţie de traducerea Psalmilor (cca 150 î.H.). Astfel, profesorul francez susţine că 2Ezr. 11–23 (pasaj care în TM corespunde Cărţii lui Neemia) cunoaşte influenţe stilistice ale Psalmilor LXX şi, prin urmare, a fost tradus după 150 î.H. Nu aceeaşi este situaţia pasajului 2Ezr. 1–10 (TM: Ezra), a cărui greacă nu pare influenţată de greaca Psalmilor, aşadar este anterior anului 150 î.H. În volumul *La Bible grecque des Septante, du judaisme hellénistique au christianisme ancien*, G. Dorival afirmă că traducerile 1 şi 2 Ezdra sunt anterioare anului 100 î.H. Reţinând observaţiile lui H.St.J. Thackeray că 1Ezr. şi Dan. se datorează aceluiaşi traducător şi că 2Ezr. este puţin ulterioară lui 1Ezr., G. Dorival fixează ca dată a traducerii lui 1Ezr. perioada 150-145 î.H., iar pentru 2Ezr., 145-135 î.H. Calitatea traducerii lasă de dorit, în opinia lui

H.St.J. Thackeray, care aşază 2Ezr. în grupul opus, ca acurateţe stilistică, Pentateuhului. Motivul invocat de savant l-ar constitui literalitatea supărătoare a textului LXX. De altfel, cu excepţia scurtării listelor din capitolele 21 şi 22, diferenţele dintre LXX şi TM nu sunt semnificative. Deşi nu se poate indica cu siguranţă, locul traducerii pare să fi fost Palestina (*cf.* Gilles Dorival, *op. cit.*, pp. 101-109 şi M. Hengel, *The Septuagint as Christian Scripture*, p. 82). În privinţa autorului traducerii, lucrurile sunt la fel de neclare. C.C. Torrey atribuia traducerea de-a dreptul lui Theodotion, ca şi pe cea a Paralipomenelor, dar ipoteza a fost respinsă de alţii (de ex. L.C. Allen).

Ştefan Colceriu

2 Ezdra

1 [1] În primul an al [domniei] lui Cirus, regele perşilor, ca să se împlinească cuvântul Domnului [rostit] prin gura lui Ieremia, Domnul a trezit duhul lui Cirus, regele perşilor; şi acesta a poruncit să se vestească în toată împărăţia, prin viu grai, ba chiar şi în scris, următoarele: [2] „Aşa spune Cirus, regele perşilor: Toate împărăţiile pământului mi le-a dat mie Domnul Dumnezeul cerului şi tot El mi-a lăsat în grijă să-i construiesc Casă în Ierusalim, care este în Iudeea. [3] Se află printre voi oameni din tot neamul Său? Dumnezeul lor să fie cu ei, iar ei să meargă la Ierusalim, care este în Iudeea, şi să construiască Casa Dumnezeului lui Israel (acesta este Dumnezeul din Ierusalim). [4] Pe toţi [iudeii] rămaşi de pretutindeni, oriunde

---

1,1 Cirus (558-528 î.H.) a cucerit Babilonul în 539, când şi-a luat şi titlul de „rege al Babilonului". Deci „primul an" despre care e vorba aici începe în luna Nisan a anului 538. ♦ Ieremia 25,11-12 vorbeşte de „70 de ani" – cifră rotundă, care a fost interpretată fie pornind din 606 (intrarea babilonienilor în Iuda), fie ca număr simbolic. ♦ „prin gura lui Ieremia": Beda citează doi profeţi, Ieremia şi Isaia (Ier. 29,4-5; Is. 44,24) pentru a sublinia simpatia pe care Cirus o avea pentru evrei. ♦ Tot pentru Beda, Cirus îl prefigurează pe Iisus, „şi prin nume, şi prin fapte". Prin nume, fiindcă Cirus ar însemna „moştenitor" (al lui Dumnezeu); prin fapte, pentru că i-a eliberat pe evrei (*In Ezram et Neemiam*, I,1 *ad loc.*).

1,2 „Dumnezeul cerului": expresie de origine persă, care apare în Biblie mai ales în gura unor neevrei cu privire la Dumnezeul lui Israel (*cf.* şi Iud. 5,8; Dan. 2,18). Suveranii perşi îl vor fi asimilat cu zeul lor suprem, Ahura Mazda. ♦ În 2 Ezdra termenul οἶκος, „Casă", este singurul termen folosit pentru a desemna Templul din Ierusalim în această carte. În prima parte a cărţii (cap. 1-10), οἶκος se referă la Templul din Ierusalim de 65 de ori, iar în partea a doua (cap. 11-23) de 22 de ori.

1,3 „să meargă la Ierusalim": Beda interpretează reîntoarcerea evreilor de la Babilon (cetatea captivităţii) la Ierusalim (cetatea libertăţii) ca o imagine simbolică a ascensiunii sufletului de la starea de păcat la mântuire (*ibid.*, I,1 *ad loc.*).

1,4 „rămaşi": „rămăşiţa lui Israel" îi desemnează în limbaj profetic pe cei rămaşi credincioşi lui Dumnezeu şi care îşi pun toată nădejdea în El. ♦ Beda interpretează astfel: doar cei desăvârşiţi ajung la Ierusalimul ceresc; dar toţi creştinii sunt chemaţi să participe/ajute la această „ascensiune", întrucât toţi fac parte din Biserică. Prin urmare, cei rămaşi ar fi începătorii; cei ajunşi, desăvârşiţii (*ibid.*, *ad loc.*).

se află ei, oamenii din partea locului să-i ajute cu argint şi cu aur, cu bunuri, cu vite, împreună cu ofrande de bunăvoie pentru Casa Dumnezeului din Ierusalim." [5] Au pornit atunci căpeteniile familiilor lui Iuda şi Beniamin, preoţii şi leviţii, toţi cei cărora Dumnezeu le-a trezit duhul să meargă să construiască Casa Domnului din Ierusalim. [6] Toţi oamenii din partea locului i-au înzestrat cu vase de argint, cu aur, cu bunuri şi vite, cu daruri pe lângă ofrandele cele de bunăvoie. [7] Regele Cirus a pus să se aducă odoarele din templul Domnului pe care Nabucodonosor le luase din Ierusalim şi le dăruise casei dumnezeului său. [8] Cirus, regele perşilor, a pus să i se dea odoarele în mâna lui Mithradate vistiernicul, iar el le-a predat cu număr lui Sasabasar, căpetenia lui Iuda. [9] Şi acesta e numărul lor: vase de aur – treizeci, vase de argint – o mie şi vase de diferite forme – douăzeci şi nouă, [10] cupe de aur – treizeci, de argint – două sute, şi alte odoare – o mie. [11] Cu totul, odoare de aur şi argint – cinci mii patru sute. Sasabasar le-a dus pe toate din Babilon, unde fuseseră în exil, înapoi la Ierusalim.

2 [1] Aceştia sunt fiii ţării care au plecat din robia exilului în care îi dusese în Babilon Nabucodonosor, regele Babilonului, şi s-au întors la Ierusalim şi în Iuda, fiecare în oraşul său. [2] Cu Zorobabel au plecat Iisus, Neemia, Saraias, Reelias, Mardochai, Balasan, Masphar, Bagui, Reum, Baana. Numărul bărbaţilor din poporul lui Israel: [3] fiii lui Phoros, două mii o sută şaptezeci şi doi; [4] fiii lui Saphatia, trei sute şaptezeci şi doi; [5] fiii lui Era,

---

1,6 „i-au înzestrat cu...", *litt.* „le-au întărit mâinile cu...".

1,8 „vistiernicul": gr. γασβαρηνος redă ebr. *gizᵉbār*, *hapax* în ambele limbi, împrumut din persă. ♦ Sasabasar (ebr. *Şēşᵉbāṣṣar*) ar putea fi „Sanesar" (ebr. *Şenᵉ'aṣṣar*), fiul lui Iehonia, amintit la 1Par. 3,18 – nume de origine babiloniană.

1,10 „cupe": gr. κεφφουρη transcrie ebr. *kᵉphōrēy [zhābh]*. ♦ „două sute": TM are „patru sute zece". ♦ Pentru Beda, „cupele" îi simbolizează pe cei îmbătaţi de iubire divină. Cât despre „aur", el s-ar referi la cei plini de harul înţelepciunii, în vreme ce argintul îi simbolizează pe cei cu harul vorbirii (I,1, *ad loc.*). Beda are, în plus faţă de LXX, „*cultri*", un fel de cuţite de sacrificiu, pe care le interpretează alegoric.

1,11 Totalul nu corespunde sumei obiectelor enumerate. S-a presupus fie că textul e prost păstrat, fie că citează doar fragmente din nişte documente contabile mai vechi (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ „unde fuseseră în exil... Ierusalim": TM are „cu exilaţii care urcau de la Babilon la Ierusalim".

2,1-70 Enumerarea se regăseşte aproape identic la 17,6-73.

2,1 „s-au întors la Ierusalim şi în Iuda": Ierusalimul simbolizează, după Beda, Sfânta Biserică, universală, întărită de ziduri puternice împotriva duhurilor rele (I,1, *ad loc.*).

2,3-61 „fiii...": lista celor întorşi după clanuri sau după locurile de origine (vv. 21-34).

şapte sute şaptezeci şi cinci; [6] fiii lui Phaatmoab, adică fii ai lui Iisus [şi] Ioab, două mii opt sute doisprezece; [7] fiii lui Ailam, o mie două sute cincizeci şi patru; [8] fiii lui Zathua, nouă sute patruzeci şi cinci; [9] fiii lui Zacchu, şapte sute şaizeci; [10] fiii lui Banui, şase sute patruzeci şi doi; [11] fiii lui Babi, şase sute douăzeci şi trei; [12] fiii lui Asgad, trei mii două sute douăzeci şi doi; [13] fiii lui Adonicam, şase sute şaizeci şi şase; [14] fiii lui Bagoi, două mii cincizeci şi şase; [15] fiii lui Adin, patru sute cincizeci şi patru; [16] fiii lui Ater, adică ai lui Ezechia, nouăzeci şi opt; [17] fiii lui Basu, trei sute douăzeci şi trei; [18] fiii lui Iora, o sută doisprezece; [19] fiii lui Asem, două sute douăzeci şi trei; [20] fiii lui Gaber, nouăzeci şi cinci; [21] fiii din Baithleem, o sută douăzeci şi trei; [22] fiii din Netopha, cincizeci şi şase; [23] fiii din Anathoth, o sută douăzeci şi opt; [24] fiii din Asmoth, patruzeci şi doi; [25] fiii din Cariathiarim, Caphira şi Beroth, şapte sute patruzeci şi trei; [26] fiii din Arama şi Gabaa, şase sute douăzeci şi unu; [27] bărbaţii din Machmas, o sută douăzeci şi doi; [28] bărbaţii din Baithel şi Aia, patru sute douăzeci şi trei; [29] fiii din Nabo, cincizeci şi doi; [30] fiii din Magebos, o sută cincizeci şi şase; [31] fiii din Elam-ar, o mie două sute cincizeci şi patru; [32] fiii din Eram, trei sute douăzeci; [33] fiii din Lod, Aroth şi Ono, şapte sute douăzeci şi cinci; [34] fiii din Ierihon, trei sute patruzeci şi cinci; [35] fiii din Sanaa, trei mii şase sute treizeci. [36] Iar preoţi [au fost]: fiii lui Iedua, ţinând de casa lui Iisus, nouă sute şaptezeci şi trei; [37] fiii lui Emmer, o mie cincizeci şi doi; [38] fiii lui Phassur, o mie două sute patruzeci şi şapte; [39] fiii lui Erem, o mie şapte. [40] Iar leviţi [au fost]: fiii lui Iisus şi Cadmiel, ţinând de fiii lui Oduia, şaptezeci şi patru. [41] Cântăreţii: fiii lui Asaph, o sută douăzeci şi opt. [42] Fiii portarilor: fiii lui Salum, fiii lui Ater, fiii lui Telmon, fiii lui Acub, fiii lui Atita, fiii lui Sabau, o sută treizeci şi nouă cu toţii. [43] Slujitorii [Casei]: fiii lui Suia, fiii lui Asuphe, fiii lui Tabaoth, [44] fiii lui Keraos, fiii lui Soea, fiii lui Phadon, [45] fiii lui Labano, fiii lui Agaba, fiii lui Acaboth, [46] fiii lui Agab, fiii lui Samalai, fiii lui Anan, [47] fiii lui Kedel, fiii lui Gaer, fiii lui Reea, [48] fiii lui Rason, fiii lui Necoda, fiii lui Gazem, [49] fiii lui Usa, fiii lui Phase, fiii lui Basi, [50] fiii lui

---

2,12 „trei mii...": TM are „o mie...".

2,28 „patru sute": TM are „două sute...".

2,31 „Elam-ar": TM are *'Êylām 'aḥēr* („alt Eylam").

2,39 „o mie şapte": TM are „o mie şaptesprezece."

2,43 „Slujitorii [Casei]": gr. ναθινααῖοι (în restul cărţii ναθινιμ) transcrie ebr. *n^e thīnīm* „cei dăruiţi" (leviţilor? – *cf.* 8,20). E vorba de oameni (uneori de îndepărtată origine străină) care exercitau funcţii subalterne în Templu (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

Asena, fiii lui Maonim, fiii lui Naphison, [51] fiii lui Bacbuc, fiii lui Akipha, fiii lui Arur, [52] fiii lui Basaloth, fiii lui Mauda, fiii lui Aresa, [53] fiii lui Barcus, fiii lui Sisara, fiii lui Thema, [54] fiii lui Nasue, fiii lui Atupha, [55] fiii lui Abdeselma: fiii lui Sati, fiii lui Asepherath, fiii lui Phadura [56] fiii lui Ieela, fiii lui Darcon, fiii lui Gedel, [57] fiii lui Saphatia, fiii lui Atil, fiii lui Phacherath-*aseboin*, fiii lui Emi. [58] Slujitorii [Casei] şi fiii lui Abdeselma, cu toţii, trei sute nouăzeci şi doi. [59] Au plecat şi următorii oameni din Thelmeleth, Thelaresa, Charub, Edan, Emmer, dar nu au putut arăta, despre casa lor părintească şi despre seminţia lor, că se trag din Israel: [60] fiii lui Dalaia, fiii lui Bua, fiii lui Tobia, fiii lui Necoda, şase sute cincizeci şi doi. [61] Iar dintre fiii preoţilor: fiii lui Chabia, fiii lui Acus, fiii lui Berzellai, cel care luase de nevastă pe una dintre fiicele lui Berzellai din Galaad şi purta numele lor. [62] Toţi aceştia şi-au căutat numele printre cei înscrişi, dar nu au fost găsiţi. Ei au fost îndepărtaţi de la preoţie [63] şi Athersatha le-a poruncit să nu se atingă de hrana cea mai sfântă până nu se va ridica un preot să-i lumineze cu Luminătoarele şi Desăvârşitele.

[64] Întreaga adunare număra cu totul patruzeci şi două de mii trei sute şaizeci [de oameni], [65] fără robii şi slujnicele lor, în număr de şapte mii trei

---

2,55 Multe mss. au aici şi în v. 58 „fiii robilor lui Solomon" (ca în TM) în locul cuvintelor „fiii lui Abdeselma". Varianta „fiii robilor lui Solomon", respinsă de Rahlfs, a putut fi introdusă aici sub influenţa pasajului paralel din 17,57. Aceşti „robi ai lui Solomon" sunt lucrători de rang inferior, poate descendenţii canaanenilor, folosiţi de Solomon la construirea templului (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

2,57 „Phacherath-*aseboin*": *cf.* 1 Ezdra 5,34, unde numele apare „Phacareth-*sabie*".

2,59 „dar nu au putut arăta, despre casa lor părintească şi despre seminţia lor, că se trag din Israel": Beda interpretează alegoric, în sensul că printre penitenţii care se întorc „la ei înşişi sau în casele Domnului" se află şi unii legaţi încă de păcate; aceştia rămân pe dinafară.

2,62 „cei înscrişi": gr. μεθωεσιμ transcrie ebr. *mith^eyahśīm*, „înregistrat într-o genealogie".

2,63 „Athersatha": TM are *hat-tir^eśāthā'*, cuvânt de origine persă care înseamnă „guvernator", *litt.* „cel cinstit/temut" (mai apare şi la 17,65). ♦ „hrana cea mai sfântă": *cf.* Lev. 22,10-16. ♦ „Luminătoarele şi Desăvârşitele", gr. φωτίζοντες... τέλειοι. În alte locuri (*e.g.* Ex. 28,30), ebr. *'urīm* şi *tummīm* sunt echivalate în LXX prin δήλωσις, „dezvăluire", şi ἀλήθεια, „adevăr" (*cf.* şi nota la Ex. 28,30).

2,64 Versetul ar trimite, alegoric, la harul care se revărsa asupra Bisericii de la începuturi, numeroasă şi unită (Beda, I,1, *ad loc.*).

2,65 „cântăreţi şi cântăreţe": aceştia erau cântăreţi profani, alţii decât cei de cult de la v. 41 şi 70 (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

sute treizeci şi şapte. Erau două sute de cântăreţi şi cântăreţe. [66] Aveau cai – şapte sute treizeci şi şase, catâri – două sute patruzeci şi cinci, [67] cămile – patru sute treizeci şi cinci, măgari – şase mii şapte sute douăzeci.

[68] Când au ajuns la Casa Domnului în Ierusalim, unele căpetenii ale familiilor au adus de bunăvoie daruri pentru a construi Casa lui Dumnezeu pe locul ei cel vechi. [69] A dat fiecare cât a putut pentru vistieria lucrării: mine de aur curat – şaizeci şi una de mii, mine de argint – cinci mii şi veşminte preoţeşti – o sută. [70] Preoţii şi leviţii, o parte din popor, cântăreţii, portarii şi slujitorii [Casei] s-au aşezat în oraşele lor. Întregul Israel s-a aşezat în oraşele lui.

3 [1] Şi a sosit luna a şaptea, iar fiii lui Israel [se aşezaseră] în oraşele lor; şi s-a adunat tot poporul, ca un singur om, la Ierusalim. [2] S-a ridicat Iisus, fiul lui Iosedec, împreună cu fraţii lui preoţi şi cu Zorobabel, fiul lui Salathiel, şi cu fraţii lui, şi au zidit altarul Dumnezeului lui Israel, ca să aducă pe el arderile de tot, aşa cum stă scris în Legea lui Moise, omul lui Dumnezeu. [3] Au întocmit altarul pe locul lui cel vechi, pentru că se temeau îngrozitor de popoarele ţinuturilor, şi au înălţat pe el Domnului ardere de tot, dimineaţa şi seara. [4] Au ţinut sărbătoarea corturilor aşa cum e scris şi au adus zilnic arderi de tot, atâtea câte cere datina să se aducă în fiecare zi; [5] şi de atunci încolo au adus arderile de tot necontenite şi la începutul fiecărei luni şi la toate sărbătorile sfinţite şi oricând se făcea vreun dar de bunăvoie

---

2,66-67 „catâri", „măgari": îi simbolizează, în ochii lui Beda, pe credincioşii mai înceţi la minte sau încă stăpâniţi de poftele trupeşti, care însă înaintează împreună cu restul Bisericii spre Împărăţia cerească (I,1, *ad loc.*).

2,69 „mine de aur": TM are „drahme de aur". Oricum, suma e hiperbolică. ♦ „veşminte": gr. κοθωνοι transcrie ebr. *kāth^{e}noth*, „veşminte de in".

2,70 „slujitorii": ναθινιμ, *cf.* nota la 2,43.

3,1 „Luna a şaptea" este *Tişri* (septembrie-octombrie), luna marilor sărbători de toamnă de la Ierusalim. ♦ Beda interpretează luna a şaptea ca simbol al harului Duhului Sfânt descris ca fiind septiform în Isaia (11,2-3) şi Apocalipsa lui Ioan (1,4) (I,1, *ad loc.*).

3,2 „Iisus", „Zorobabel": după Beda, amândouă personajele îl prefigurează pe Iisus Hristos, unul, în funcţia sacerdotală, al doilea, în funcţia regească, dat fiind că „Iisus al lui Iosedec e de stirpe preoţească, Zorobabel, de stirpe regească" (I,1, *ad loc.*).

3,3 „popoarele ţinuturilor" – aici la plural, dar vezi nota de la 4,4.

3,5 „necontenite": arderile de tot aduse zilnic, dimineaţa şi seara (*cf.* Ex. 29,38; Num. 28,3.6.23).

pentru Domnul. [6] În ziua întâi a lunii a şaptea, au început să aducă arderi de tot Domnului, [cu toate că] Casa Domnului nu avea încă temelie. [7] Au dat bani pietrarilor şi dulgherilor şi hrană, băutură şi untdelemn celor din Sidon şi Tyr, ca să aducă pe mare lemnul de cedru din Liban la Ioppe, aşa cum le îngăduise Cirus, regele perşilor. [8] În al doilea an de la întoarcerea lor la Casa lui Dumnezeu în Ierusalim, în ziua a doua, Zorobabel, fiul lui Salathiel, şi Iisus, fiul lui Iosedec, şi ceilalţi fraţi ai lor, preoţii şi leviţii, şi toţi cei care se întorseseră la Ierusalim din robie au început prin a-i pune supraveghetori peste cei ce lucrau pe leviţii care împliniseră cel puţin douăzeci de ani. [9] Şi au stat Iisus cu fiii şi fraţii lui, Cadmiel cu fiii lui, fiii lui Iuda, [supraveghetori] peste cei care făceau lucrările la Casa lui Dumnezeu, [precum şi] fiii lui Enadad, fiii şi fraţii lor, leviţii. [10] Au aşezat temelia pentru a construi Casa Domnului, şi preoţii în veşminte şi cu trâmbiţe şi leviţii, fiii lui Asaph, cu chimvale au ieşit să-l laude pe Domnul după rânduiala lui David, regele lui Israel. [11] Cântările lor de laudă îşi răspundeau şi aduceau mărturie Domnului că este bun, că în veac este îndurarea Lui peste Israel. Şi tot poporul striga cu glas mare lăudând pe Domnul pentru că se aşezase temelie pentru Casa Domnului. [12] Mulţi dintre cei mai bătrâni, preoţi, leviţi

---

3,6 Plecând de la episodul sfinţirii altarului, Beda reface istoria lumii, de la origini până la Hristos, în şase etape: prima, Abel aducea jertfe ovine; a doua, Noe jertfea din mai multe soiuri de animale aflate pe arcă; în a treia „vârstă" Melchisedec aducea ca prinos de jertfă pâine şi vin. David a inaugurat a patra „vârstă" cu jertfe de tot pentru potolirea mâniei divine, pe locul unde Avraam (a cincea etapă) fusese pe punctul de a-l jerfi pe Isaac; a şasea vârstă începe cu Iisus şi Zorobabel, iar a şaptea cu jertfa de sine a lui Iisus Hristos (I,1, *ad loc.*). ♦ „nu avea încă temelie": Beda pleacă de această imagine, a Templului neterminat, pentru a face o lectură spirituală. Cei care abia s-au convertit la creştinism simt o asemenea credinţă arzătoare în ei, încât se cred deja printre cei desăvârşiţi, fără să fi avut vreme să pună solidă temelie credinţei lor (I,1, *ad loc.*).

3,7 „Sidon... Tyr": în ms. urmat de ediţia Rahlfs apar ca Σηδανιν... Σωριν.

3,9 „fiii lui Enadad... leviţii" redau exact TM, dar acolo pasajul e socotit de unii o glosă, după Neh. 3,18.24 şi 10,10.

3,10 „chimvale": fiii lui Asaph (= cântăreţii) sunt aici asimilaţi cu leviţii, spre deosebire de 2,41. Trâmbiţa e instrumentul preoţilor (1Par. 15,24), iar chitara (*kinyra* – ebr. *kinnōr*), harfa (*nabla* – ebr. *nebhel*) şi chimvalele sunt ale leviţilor.

3,11 „că este bun...": *cf.* Ps. 99,5; 105,1; 135,1 (LXX). ♦ „striga cu glas mare": strigăt liturgic, *cf.* Ps. 46,6, folosit mai ales în ziua întâi din luna a şaptea (*cf.* Lev. 23,24; Num. 29,1).

3,12 „care văzuseră prima Casă": *cf.* Aggeu 2,3.

şi căpetenii ale familiilor, care văzuseră prima Casă pe temelia ei şi aveau acum sub ochi Casa [cea nouă], plângeau cu glas mare, pe când mulţimea striga cu bucurie să înalţe cântare. [13] Nu mai era chip să deosebeşti glasul care vestea bucuria de glasul jelaniei poporului, fiindcă poporul striga cu glas mare şi glasul lor se auzea de departe.

4 [1] Cei care strâmtorau [triburile lui] Iuda şi Beniamin au auzit că cei întorşi din exil construiesc Casă Domnului Dumnezeului lui Israel; [2] s-au apropiat de Zorobabel şi de căpeteniile familiilor şi le-au spus: „Să construim împreună cu voi, fiindcă şi noi îl căutăm pe Dumnezeul vostru şi-i aducem jertfe încă din vremea lui Asaraddon, regele Asiriei, care ne-a adus aici." [3] Zorobabel şi Iisus şi celelalte căpetenii ale familiilor lui Israel le-au răspuns: „Nu [se cade] ca noi să construim împreună cu voi Casa Dumnezeului nostru, ci trebuie să construim singuri [Casa] Domnului Dumnezeului nostru, toţi laolaltă, aşa cum ne-a poruncit Cirus, regele perşilor." [4] Poporul ţinutului căuta să slăbească braţele poporului lui Iuda şi încercau să oprească construcţia; [5] şi au uneltit cu bani împotriva lor să le zădărnicească planurile în toate zilele lui Cirus, regele perşilor, până la domnia lui Darius, regele perşilor.

[6] Sub domnia lui Asuerus, la începutul domniei lui, au scris o scrisoare împotriva locuitorilor din Iuda şi Ierusalim. [7] În vremea lui Arthasastha,

---

4,2 A-L „**căuta**" pe Dumnezeu înseamnă a I se închina, mai ales în Templu. ♦ Asaraddon/ Asahaddon (681-669 î.H.), ca şi alţi regi ai Asiriei, strămutaseră aici păgâni, care au ajuns să aibă o religie amestecată, adoptând şi unele practici ale iudaismului.

4,4 „poporul ţinutului", ebr. *'am hā-'āreṣ*: în vreme ce în 2Rg. (= 4Rg. LXX) expresia are un sens pozitiv, desemnându-i pe iudeii fideli dinastiei davidice (*e.g.* 11,20), în Ezra-Nehemia (= 2Ezr. LXX) are o valoare depreciativă, desemnând populaţia care nu plecase în exil, care între timp se amestecase cu păgânii din partea locului şi care îi întâmpină cu ostilitate pe iudeii întorşi din Babilon.

4,5 „până la domnia lui Darius": între 537 şi 522 î.H. Lucrarea avea să fie reluată în 520, al doilea an al domniei lui Darius.

4,6-23 Constituie o inserţie care se referă la piedicile puse de samariteni, într-o perioadă de după domnia lui Darius, şi anume sub Xerxes (Asuerus în LXX): 486-464 î.H. şi sub Artaxerxes I (Arthasastha în 2 Ezr. LXX): 464-424 î.H. Era vorba de construirea cetăţii şi a zidurilor, şi nu despre Templu, care era deja de mult reconstruit. Versetul 5 este reluat la versetul 24.

4,7 „i-au scris cu pace, prin Mithradate": unii înţeleg „i-au scris cu aprobarea lui Mithradate"; TM are *biš^{e}lām*, interpretat ca nume propriu sau corectat în *b^{e}-šalem*, *litt.*

Tabeel şi ceilalţi slujitori i-au scris cu pace, prin Mithradate, lui Arthasastha, regele perşilor. Administratorul impozitelor a scris textul în limba aramaică şi în traducere. [8] Sfetnicul Raum şi scribul Samsai au scris regelui Arthasastha o scrisoare împotriva Ierusalimului. [9] Aşa au socotit sfetnicul Raum şi scribul Samsai şi ceilalţi slujitori, oameni din Dina, Apharsatha, Tarphalla, Apharsa, Archy, Babilon, Susan (adică Elam) [10] şi din toate celelalte neamuri pe care le-a surghiunit Asennaphar cel mare şi slăvit şi le-a aşezat în oraşele Samariei şi în restul ţinutului de dincolo de fluviu. [11] Acesta este cuprinsul scrisorii pe care i-au trimis-o: „Către regele Arthasastha, de la slujitorii tăi, oamenii de dincolo de fluviu. [12] Să ştie regele că iudeii care au plecat de la tine la noi au ajuns la Ierusalim. Ei construiesc cetatea răzvrătită şi ticăloasă, s-au apucat să-i refacă zidurile şi i-au înălţat temeliile. [13] Să ştie deci regele că, dacă cetatea aceasta se reconstruieşte şi zidurile ei se refac, nu vei mai primi impozite, iar ei nu ţi le vor mai trimite. Şi aşa sunt păgubiţi regii. [14] Noi nu putem vedea cum este batjocorit regele. De aceea am trimis să-l înştiinţăm pe rege; [15] [pune] să se cerceteze în registrele strămoşilor tăi şi vei descoperi şi afla că cetatea aceea este o cetate răzvrătită şi răufăcătoare faţă de regi şi provincii, şi sclavii fugiţi îşi găsesc în sânul ei adăpost din cele mai vechi timpuri. De aceea a şi fost pustiită cetatea aceasta. [16] Noi îl înştiinţăm deci pe rege că, dacă cetatea aceasta se construieşte şi zidurile ei se refac, tu nu vei avea pace."

[17] Regele a trimis răspuns către sfetnicul Raum şi scribul Samsai şi către ceilalţi slujitori care locuiesc în Samaria şi către toţi ceilalţi oameni de

---

„în pace" = „cu aprobarea". ♦ „Administratorul impozitelor... traducere": TM are *litt.* „textul scrisorii scris cu scriere aramaică şi tradus în aramaică".

4,8-6,18 TM este în aramaică.

4,8 „Sfetnicul": în LXX βαιλτεμ transcrie ebr. *bᵉ'ēl-ṭᵉ'ēm*, „cancelar, guvernator"; la fel şi la 4,17.

4,9 „Dina, Apharsatha, Tarphalla, Apharsa": nu e sigur dacă e vorba de toponime sau de funcţii.

4,10 „Asennaphar": probabil regele asirian Assurbanipal (668-626 î.H.). ♦ „restul ţinutului de dincolo de fluviu": e vorba de provincia Transeuphratene din Imperiul pers, situată la vest de Eufrat, din care făceau parte Siria şi Palestina.

4,13 „iar ei... trimite": TM are aici încă două tipuri de dări.

4,14 TM are în plus la început: „Acum, de vreme ce mâncăm sare de la palat...": adică „suntem legaţi prin alianţă" (despre „legământul de sare" *cf.* Lev. 2,13).

4,15 „sclavii fugiţi... adăpost": TM are „s-au stârnit răscoale". Aceeaşi diferenţă la 4,19.

4,16 „pace": TM are „stăpânire dincolo de Eufrat".

dincolo de fluviu: „Pace!" Şi zicea: [18] „L-am chemat în faţa mea pe administratorul impozitelor pe care l-aţi trimis. [19] Am dat poruncă şi am cercetat şi am aflat că cetatea aceea se ridică împotriva regilor din vremurile cele mai vechi, şi sunt în ea răscoale, şi e adăpost pentru sclavii fugiţi. [20] Şi regi puternici se află în Ierusalim, care stăpânesc peste tot ţinutul de la apus de fluviu şi li se dau multe impozite şi dări. [21] Iar acum daţi poruncă să-i opriţi pe oamenii aceia şi cetatea aceea să nu se mai zidească. [22] Luaţi, aşadar, seama la poruncă şi nu fiţi delăsători în privinţa aceasta, ca să nu crească prăpădul spre nenorocirea regilor."

[23] Atunci administratorul impozitelor a citit scrisoarea regelui Arthasastha în faţa lui Raum şi a scribului Samsai şi a celorlalţi slujitori, iar ei au plecat în grabă la Ierusalim şi în Iuda şi i-au oprit pe cei de acolo cu oameni călări şi cu oaste. [24] S-a oprit atunci lucrul la Casa lui Dumnezeu din Ierusalim şi oprit a rămas până în al doilea an al domniei lui Darius, regele perşilor.

5 [1] Şi au prorocit Aggeu prorocul, şi Zaharia, fiul lui Addo, vorbindu-le iudeilor din Iuda şi Ierusalim în numele Dumnezeului lui Israel, cu privire la ei. [2] S-au ridicat atunci Zorobabel, fiul lui Salathiel, şi Iisus, fiul lui Iosedec, şi au început să construiască Casa lui Dumnezeu din Ierusalim; şi prorocii lui Dumnezeu erau alături de ei şi îi ajutau. [3] În vremea aceea au venit la ei Thanthanai, guvernatorul ţinutului de dincolo de fluviu, Satharbuzana şi ceilalţi slujitori şi le-au spus astfel de lucruri: „Cine v-a dat poruncă să construiţi această Casă şi să strângeţi aceste materiale?" [4] Apoi le-au mai spus: „Cum îi cheamă pe oamenii care construiesc această cetate?" [5] Însă ochii lui Dumnezeu erau asupra iudeilor întorşi din robie şi

---

4,18 TM are „documentul pe care ni l-aţi trimis a fost citit limpede/în tălmăcire în faţa mea". Şi aici, ca şi la 4,7 şi 5,5, LXX are „administratorul impozitelor" (φορολόγος) pentru aram. *nišṭᵉwān*, „scrisoare" – împrumut din persă.

4,20 „se află... stăpânesc... li se dau": în TM verbele sunt la perfect.

4,21 TM are în plus: „până când nu dau eu poruncă".

4,23 „administratorul impozitelor": echivalează aici aramaicul *parşegen*, „exemplar", împrumutat din persă. Însă la 5,6 acesta este echivalat cu διασάφησις.

5,3 „Thanthanai (TM *Taᵗnay*) guvernatorul": gr. ἔπαρχος (ebr. *peḥāh*), „guvernator", „înalt comisar". Într-un document babilonian din 521 apare un anume Tatnai, *peha* al Transeuphratenei, ajutor al unui anume Uştani, satrap al Babilonului (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

5,5 „iudeilor întorşi din robie": TM are „bătrânilor lui Iuda". ♦ „Şi atunci s-a trimis...": TM are „şi să se răspundă la acesta printr-o scrisoare".

[trimişii] nu i-au oprit din lucru înainte de a i se duce raport lui Darius. Şi atunci s-a trimis prin administratorul impozitelor [scrisoare] cu privire la aceste lucruri.

[6] Transcrierea scrisorii pe care au trimis-o regelui Darius Thanthanai, guvernatorul ţinutului de dincolo de fluviu, Satharbuzana şi ceilalţi slujitori, *apharsacheii* de dincolo de fluviu. [7] I-au trimis o relatare, şi în ea au scris: „Regelui Darius, pace deplină! [8] Să ştie regele că ne-am dus în ţara Iudeii la Casa Dumnezeului Celui mare, şi Casa se construieşte cu pietre făţuite, se pun în ziduri bârne de lemn, lucrarea este înfloritoare şi sporeşte în mâinile lor. [9] I-am întrebat atunci pe bătrânii lor şi le-am spus: «Cine v-a dat poruncă să construiţi această Casă şi să strângeţi aceste materiale?» [10] Şi i-am întrebat cum îi cheamă, ca să aflăm şi să-ţi scriem cum îi cheamă pe oamenii care îi conduc. [11] Ei ne-au răspuns în felul următor, zicând: «Noi suntem robii Dumnezeului cerului şi al pământului şi construim Casa care fusese construită cu mulţi ani în urmă, cea pe care a construit-o şi a dus-o la bun sfârşit un rege mare al lui Israel. [12] Când însă strămoşii noştri L-au mâniat pe Dumnezeul cerului, El i-a dat în mâinile lui Nabucodonosor, regele Babilonului din Caldeea, care a dărâmat Casa aceasta şi a strămutat poporul în Babilon. [13] În primul an al domniei regelui Cirus, regele Cirus a dat edict să se construiască Casa aceasta a lui Dumnezeu. [14] Odoarele de aur şi argint din Casa lui Dumnezeu pe care Nabucodonosor le luase din Casa de la Ierusalim şi le dusese în sanctuarul regelui, regele Cirus le-a luat din sanctuarul regelui şi le-a dat lui Sasabasar, vistiernicul mai mare peste vistierie, [15] şi i-a spus: 'Ia toate odoarele şi du-te să le aşezi în Casa de la Ierusalim, unde le e locul.' [16] Atunci acel Sasabasar s-a dus şi a aşezat temeliile Casei lui Dumnezeu în Ierusalim. De atunci şi până acum, Casa s-a [tot] construit şi nu s-a terminat.» [17] Iar acum, dacă îi este regelui pe plac, să se cerceteze în casa tezaurului regelui din Babilon, ca să ştii că de

---

5,6 „Apharsacheii" ar putea însemna fie „perşi", fie „funcţionari" (*cf.* şi nota la 4,9).

5,11 „Dumnezeul cerului şi al pământului": străinii spun „Dumnezeul cerului"; în gura unui iudeu, adaosul „şi al pământului" este o marcă de universalism.

5,13 „regelui Cirus": TM are „a lui Cirus, regele Babilonului".

5,14 „sanctuarul": LXX foloseşte aici alt termen decât cel utilizat (οἶκος, „Casă") pentru a desemna Templul din Ierusalim. TM are „templul din Babilon".

5,15 „unde le e locul": TM are „şi casa lui Dumnezeu să fie reconstruită unde îi e locul".

5,17 „casa tezaurului": în trezorerie se păstrau şi arhivele regale. ♦ „să ştii că...": TM are „să ştii dacă...".

la regele Cirus a venit edictul să se construiască Casa aceea a lui Dumnezeu din Ierusalim. Când va afla regele cum stau lucrurile, să ne trimită veste şi nouă."

6 [1] Regele Darius a dat atunci poruncă şi s-a cercetat în arhive, acolo unde se păstrează tezaurul în Babilon. [2] Şi s-a găsit în oraş, în fortăreaţa din oraşul mezilor, un sul în care erau scrise următoarele: „Spre aducere aminte: [3] «În primul an [al domniei] regelui Cirus, regele Cirus a dat edict cu privire la Casa lui Dumnezeu din Ierusalim. Să se construiască Casa şi locul unde se aduc jertfele. Înălţimea a pus-o de şaizeci de coţi şi lăţimea de şaizeci de coţi. [4] Să fie trei rânduri de piatră tare şi un rând de bârne de lemn. Cheltuiala să fie acoperită din casa regelui. [5] Odoarele de argint şi de aur din Casa lui Dumnezeu, pe care Nabucodonosor le-a luat din Casa de la Ierusalim şi le-a dus la Babilon, să fie date înapoi şi trimise la sanctuarul din Ierusalim şi aşezate în locurile unde fuseseră ele puse în Casa lui Dumnezeu.» [6] Acum, guvernatori ai ţinutului de dincolo de fluviu, Satharbuzana şi ceilalţi slujitori, *apharsachei* de dincolo de fluviu, supuneţi-vă stând departe de acolo [7] şi lăsaţi să se construiască Casa lui Dumnezeu. Căpeteniile iudeilor şi bătrânii iudeilor să construiască acea Casă a lui Dumnezeu pe locul ei [cel vechi]. [8] Şi eu am poruncit ce să faceţi împreună cu bătrânii evreilor pentru a construi acea Casă a lui Dumnezeu. Cei care strâng impozitele către rege

---

6,1 „arhive": gr. βιβλιοθηκαι. ♦ „Babilon" se referă aici la întreaga regiune.

6,2 „oraşul mezilor": e vorba de Ecbatana. După Xenofon (*Cyropaedia* VIII, 6,22), Cirus îşi petrecea iarna la Babilon, primăvara la Susa şi vara la Ecbatana.

6,3 După „unde se aduc jertfele" TM are în plus „şi unde îi sunt temeliile". Se presupune că originalul este corupt, pentru că nu se indică lungimea, iar celelalte dimensiuni sunt neverosimile, cotul având 45 cm.

6,4 „piatră tare": TM are „piatră rostogolită". E vorba de blocuri prea grele pentru a fi cărate.

6,6 S-a încheiat citarea edictului lui Cirus şi acum începe concluzia lui Darius. ♦ „guvernatori ai...": TM are „Tattnay, guvernator al...".

6,7 „Căpeteniile": TM are singularul.

6,8 „ca să nu se oprească lucrul": TM are „fără întrerupere". ♦ „pentru a construi acea Casă a lui Dumnezeu": Beda pune în legătură, încă o dată, reconstruirea Templului cu naşterea lui Iisus, „templul" în care se întrupează Dumnezeu însuşi. După el, Templul a fost zidit în 46 de ani şi în tot atâtea zile, spune o tradiţie, pruncul se alcătuieşte în pântecele mamei. În Fecioara Maria s-a alcătuit Templul-Iisus în exact atâtea zile câţi ani au petrecut evreii pentru ridicarea Templului lor de piatră (II, *ad loc.*).

în ţinutul de dincolo de fluviu să le dea fără preget bani de cheltuială oamenilor acelora, ca să nu se oprească lucrul. [9] Să li se dea zilnic tot ce e de trebuinţă – viţei, berbeci şi miei –, ca să se aducă arderi de tot pentru Dumnezeul cerului, grâne, sare, vin şi untdelemn, orice hotărăsc şi cer preoţii din Ierusalim, [10] ca să aducă jertfe de bună mireasmă Dumnezeului cerului şi să se roage pentru viaţa regelui şi a fiilor lui. [11] Am poruncit ca oricine ar încălca hotărârea aceasta să se scoată o bârnă din casa lui şi el să fie ţintuit şi ridicat pe bârnă, iar averea lui să-mi fie dată mie. [12] Dumnezeul al cărui nume locuieşte acolo să nimicească pe orice rege sau popor care va ridica mâna să încalce hotărârea mea ori să nimicească acea Casă a lui Dumnezeu din Ierusalim. Eu, Darius, am dat poruncă. Să luaţi seama." [13] Atunci Thanthanai, guvernatorul ţinutului de dincolo de fluviu, Satharbuzana şi ceilalţi slujitori au împlinit cu grijă după cum le trimisese vorbă regele Darius. [14] Iar bătrânii iudeilor şi leviţii au dus mai departe construcţia aşa cum proroceau profetul Aggeu şi Zaharia, fiul lui Addo; şi au reconstruit şi refăcut [totul] după porunca Dumnezeului lui Israel şi după porunca lui Cirus, Darius şi Arthasastha, regii perşilor. [15] Au terminat Casa aceasta în ziua a treia a lunii Adar, în anul al şaselea al domniei regelui Darius. [16] Fiii lui Israel, preoţii şi leviţii şi ceilalţi oameni întorşi din exil au sărbătorit cu bucurie închinarea Casei lui Dumnezeu. [17] Au adus jertfă pentru închinarea Casei lui Dumnezeu o sută de viţei, două sute de berbeci, patru sute de miei, precum şi doisprezece iezi de un an [jertfă] pentru păcat pentru întregul Israel, câte unul de fiecare trib. [18] I-au aşezat pe preoţi după cetele lor şi pe leviţi după grupele lor la slujirea Dumnezeului din Ierusalim, aşa cum scrie în cartea lui Moise.

[19] Oamenii întorşi din exil au sărbătorit Paştele în ziua a paisprezecea a lunii întâi. [20] Preoţii se curăţiseră, precum şi leviţii, curaţi toţi până la unul, şi au jertfit Paştele pentru toţi cei întorşi din exil, pentru fraţii lor, preoţii, şi pentru ei înşişi. [21] Şi au mâncat Paştele fiii lui Israel, cei care se întorseseră din exil, şi toţi cei care, despărţindu-se de necurăţia neamurilor ţării, li se

---

6,10 „bună mireasmă": TM are „împăcare".

6,12 „al cărui nume locuieşte acolo (= la Ierusalim)" – expresie frecventă în Deuteronom.

6,14 „şi leviţii": nu apare în TM. ♦ Activitatea lui Aggeu s-a desfăşurat în 520, iar cea a lui Zaharia se va fi continuat până în 518 î.H. ♦ Artaxerxes I (464-424 î.H.) este posterior reconstruirii Templului (520-515 î.H.). Pe vremea lui s-a reconstruit zidul (*cf.* 12,1 şi cap. 13).

alăturaseră ca să-l caute pe Domnul Dumnezeul lui Israel. [22] Au ţinut Sărbătoarea Azimelor şapte zile cu bucurie, pentru că i-a bucurat pe ei Domnul şi a întors spre ei inima regelui Asiriei şi le-a întărit braţele când lucrau la Casa Dumnezeului lui Israel.

7 [1] După ce s-au întâmplat acestea, sub domnia lui Arthasastha, regele perşilor, a plecat Ezdra, fiul lui Saraias, fiul lui Azarias, fiul lui Elkia, [2] fiul lui Salum, fiul lui Sadduc, fiul lui Achitob, [3] fiul lui Samaria, fiul lui Esria, fiul lui Mareroth, [4] fiul lui Zaraia, fiul lui Sauia, fiul lui Bocki, [5] fiul lui Abisue, fiul lui Phinees, fiul lui Eleazar, fiul lui Aaron, cel dintâi preot. [6] Aşadar, Ezdra a plecat din Babilon, iar el era scrib priceput în Legea lui Moise, pe care a dat-o Domnul Dumnezeul lui Israel. Regele i-a dat [învoire] pentru că mâna Domnului Dumnezeu se afla asupra lui în toate câte le dorea el. [7] S-au întors la Ierusalim, în al şaptelea an al domniei regelui Arthasastha, o parte din fiii lui Israel, o parte din preoţi şi din leviţi, din cântăreţi, din portari şi din slujitorii Casei. [8] Au ajuns la Ierusalim în luna a cincea a acelui an, al şaptelea an al domniei regelui. [9] Căci în ziua întâi a lunii întâi a hotărât el plecarea din Babilon, iar în ziua întâi a lunii a cincea au ajuns la Ierusalim, fiindcă mâna Dumnezeului lui stătea bună asupra lui. [10] Căci Ezdra se străduia din toată inima să cerceteze Legea, s-o urmeze şi să-i înveţe şi pe cei din Israel poruncile şi hotărârile [ei].

[11] Aceasta este transcrierea edictului pe care Arthasastha i l-a dat lui Ezdra, preotul, scribul cărţii cuvintelor poruncilor Domnului şi rânduielilor Lui pentru Israel: [12] „Arthasastha, regele regilor, către Ezdra, scribul Legii

---

6,22 „Asiria": desemnează aici întreaga Mesopotamie, aflată la vremea aceasta în Imperiul pers; Imperiul asirian încetase să existe cu mult înainte (capitala, Ninive, căzuse în 612 î.H.). ♦ „au ţinut Sărbătoarea Azimelor şapte zile cu bucurie": Beda pune versetul în legătură cu 1Cor. 5,8 şi, implicit, cu Învierea şi viaţa de apoi (II, *ad loc.*).

7 Ca şi în cap. 18, se relatează activitatea lui Ezdra, pe baza unor documente scrise, probabil, chiar de el. De aceea se întâlneşte adesea pers. I singular.

7,7 „slujitorii": vezi nota la 2,43.

7,11 „preotul, scribul cărţii cuvintelor poruncilor Domnului": TM are „preotul-scrib, scribul cuvintelor poruncilor lui YHWH". ♦ „scribul", gr. γραμματεύς, ebr. *sophēr*: în sensul vechi, este un funcţionar regal, cu atribuţii de secretar, însă în epoca post-exilică (cu rădăcini mai vechi – *cf.* Ier. 8,8) şi în NT, acesta este „cărturarul", bun cunoscător al Legii şi capabil să o interpreteze şi să o explice. Critica modernă atribuie lui Ezdra şi altora din timpul său redactarea finală a Torei.

7,12-26 În TM, pasajul este în aramaică.

Dumnezeului cerului. S-a încheiat socoteala şi [s-a dat] răspuns. [13] Am dat hotărâre ca, în regatul meu, oricine vrea să plece la Ierusalim, [fie el om de rând] din poporul lui Israel, preot sau levit, să plece cu tine. [14] Regele şi cei şapte sfetnici au trimis să se cerceteze în Iudeea şi la Ierusalim, potrivit cu Legea Dumnezeului lor care se află în mâna ta. [15] Şi [du] la Casa Domnului argintul şi aurul pe care regele şi sfetnicii l-au oferit de bunăvoie Dumnezeului lui Israel, cel care locuieşte la Ierusalim, [16] şi tot argintul şi aurul pe care îl vei afla în toată ţara Babilonului cu darurile de bunăvoie ale poporului şi cu cele oferite de preoţi pentru Casa lui Dumnezeu din Ierusalim. [17] Înscrie cu grijă în registrul acesta tot ce ţi se aduce: viţei, berbeci, miei şi [ce trebuie pentru] jertfele şi libaţiile lor, şi du-le la altarul Dumnezeului vostru din Ierusalim. [18] Cu ce mai rămâne din argint şi din aur, tu şi fraţii tăi faceţi cum e pe placul Dumnezeului vostru. [19] Iar odoarele care ţi-au fost date pentru slujba din Casa lui Dumnezeu, înfăţişează-le Dumnezeului din Ierusalim. [20] Dacă mai e nevoie de ceva pentru Casa Dumnezeului tău, orice ţi se pare că [trebuie] dat, să dai din casa vistieriei regelui. [21] Şi de la mine, eu, regele Arthasastha, am dat poruncă tuturor vistieriilor din ţinutul de dincolo de fluviu să pună la dispoziţia lui Ezdra, preotul şi scribul Legii Dumnezeului cerului, orice ar cere el, [22] până la o sută de talanţi de argint, o sută de *cori* de grâu, o sută de *badi* de vin, o sută de *badi* de untdelemn şi sare fără măsură. [23] Să se împlinească tot ce porunceşte Dumnezeul cerului. Luaţi aminte să nu ridice nimeni mâna asupra Casei Dumnezeului cerului, ca nu cumva să se trezească mânia Lui împotriva domniei regelui şi a fiilor lui. [24] Vi s-a adus la cunoştinţă: nu vă este îngăduit să puneţi impozit nici asupra preoţilor, nici asupra leviţilor, cântăreţilor, portarilor, a slujitorilor [Casei] şi celor ce îngrijesc de Casa acestui Dumnezeu şi nu vi se dă putere să-i înrobiţi. [25] Iar

---

7,12 „S-a încheiat... răspuns": TM are doar „S-a încheiat" (expresie neclară).

7,14 În TM, versetul începe: „Tu eşti trimis de rege şi de cei şapte sfetnici..." ♦ „Dumnezeului lor": TM are „Dumnezeului tău".

7,17 „Înscrie ... în registrul acesta" poate însemna şi „Porunceşte... în [temeiul] scrisorii acesteia" – text neclar. TM are „Cumpără cu banii aceştia..."; probabil traducătorul a citit *SPR*, „carte", în loc de *KSP*, „argint, bani". ♦ „tot ce ţi se aduce": nu apare în TM.

7,22 1 talant = 34. 272 grame; 1 cor = 450 litri; 1 bath (LXX *bad*) = 45 litri.

7,24 „Cei ce îngrijesc" ar putea fi aceiaşi cu „robii lui Solomon" (*cf.* 2,55). ♦ „nu vi se dă putere să-i înrobiţi": în TM se spune că nu este îngăduit să li se ceară bir şi taxă de trecere.

7,25 „Iar tu, Ezdra": Beda scrie că Ezdra ar putea fi văzut nu numai ca „typos" al lui Iisus Hristos, ci ar putea fi văzut şi ca prefigurare a doctorilor/învăţaţilor Bisericii cărora regii şi prinţii le trimit scrisori despre starea credincioşilor (II, *ad loc.*).

tu, Ezdra, după înţelepciunea lui Dumnezeu, care stă în mâna ta, aşază scribi şi judecători ca să judece tot poporul de dincolo de fluviu, pe toţi cei ce cunosc Legea Dumnezeului tău. Iar celor care nu o cunosc, faceţi-le-o cunoscută. [26] Toţi cei care nu împlinesc fără preget Legea lui Dumnezeu şi legea regelui să fie osândiţi fie la moarte, fie la altă pedeapsă, fie la o amendă din avutul lor, fie la temniţă."

[27] Binecuvântat fie Domnul Dumnezeul părinţilor noştri, care a pus în inima regelui să cinstească Casa Domnului din Ierusalim [28] şi Şi-a plecat mila asupra mea în ochii regelui şi ai sfetnicilor lui şi în ochii tuturor înalţilor dregători ai regelui. Iar eu, cum stătea asupra mea mâna bună a lui Dumnezeu, am prins putere şi am adunat căpetenii din Israel să se întoarcă împreună cu mine.

8 [1] Iată cine au fost căpeteniile familiilor lor, călăuzele care s-au întors împreună cu mine sub domnia lui Arthasastha, regele Babilonului. [2] Din fiii lui Phinees, Gersom; din fiii lui Ithamar, Daniel; din fiii lui David, Atus; [3] din fiii lui Sachania şi fiii lui Phoros, Zaharia, şi cu el era un grup de o sută cincizeci; [4] din fiii lui Phaatmoab, Eliana, fiul lui Zaraia, şi cu el erau două sute de bărbaţi; [5] din fiii lui Zathoes, Sechenias, fiul lui Aziel, şi cu el erau trei sute de bărbaţi; [6] din fiii lui Adin, Obeth, fiul lui Ioathan, şi cu el erau cincizeci de bărbaţi; [7] din fiii lui Elam, Iesia, fiul lui Athelia, şi cu el erau şaptezeci de bărbaţi; [8] din fiii lui Saphatia, Zabdia, fiul lui Michael, şi cu el erau optzeci de bărbaţi; [9] din fiii lui Ioab, Abadia, fiul lui Iiel, şi cu el erau două sute optsprezece bărbaţi; [10] din fiii lui Baani, Salimuth, fiul lui Iosephia, şi cu el erau o sută şaizeci de bărbaţi; [11] din fiii lui Babi, Zaharia, fiul lui Babi, şi cu el erau şaptezeci şi opt de bărbaţi; [12] din fiii lui Asgad, Ioanan, fiul lui Acatan, şi cu el erau o sută zece bărbaţi; [13] şi cei dintre fiii lui Adonicam au fost la urmă şi acestea sunt numele lor: Aliphalat, Iiel şi

---

7,26 „altă pedeapsă": gr. traduce un cuvânt ebr. cu sens nesigur. ♦ „temniţă": pedeapsa cu închisoarea nu apare în Palestina decât după exil, sub influenţă străină (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

8,1 TM are: „căpeteniile familiilor care s-au întors cu mine de la Babilon, sub regele Artahşast."

8,5 „Zathoes": nu apare în TM.

8,10 „Baani": nu apare în TM.

8,11 „şaptezeci şi opt": TM are „douăzeci şi opt".

Samaia, iar cu ei erau şaizeci de bărbaţi; [14] din fiii lui Bago, Uthi, şi cu el erau şaptezeci de bărbaţi.

[15] I-am adunat pe malul râului care curge spre Eui şi am rămas acolo trei zile. Am cercetat poporul şi preoţii şi nu am găsit printre ei pe nimeni dintre fiii lui Levi. [16] Am trimis la Eleazar, Ariel, Samaia, Adonam, Iarib, Elnathan, Nathan, Zaharia, Mesulam, oameni pricepuţi, precum şi la Ioarib şi Elnathan [17] şi i-am trimis la căpetenia locului împreună cu nişte argint, şi am pus în gura lor vorbe pe care să le spună fraţilor lor, slujitorii, cu banii din acel loc, să ne dea cântăreţi pentru Casa Dumnezeului nostru. [18] Cum mâna Dumnezeului nostru stătea bună asupra noastră, a venit la noi un om chibzuit, dintre fiii lui Mooli, fiul lui Levi, fiul lui Israel. De la început au venit şi cei optsprezece fii şi fraţi ai lui. [19] Au venit şi Asebia şi Osaia, dintre fiii lui Merari, cu fraţii şi fiii lui, douăzeci. [20] Dintre slujitorii pe care David şi căpeteniile i-au dat ca slugi leviţilor au venit două sute douăzeci. S-au adunat toţi, după numele lor. [21] Am hotărât să ţinem post acolo, pe malul râului Aue, ca să ne smerim în faţa Dumnezeului nostru şi să cerem de la El cale dreaptă pentru noi, pentru copiii noştri şi pentru tot avutul nostru. [22] Căci mi-a fost ruşine să cer regelui oaste şi călărime să ne scape de duşmanii de pe drum, fiindcă îi spusesem regelui: „Mâna Dumnezeului nostru stă asupra tuturor celor ce-L caută spre bine, iar puterea Lui şi mânia Lui stau asupra tuturor celor care Îl părăsesc." [23] Am ţinut post şi am cerut de la Dumnezeul nostru aceste lucruri şi El ne-a ascultat. [24] Am ales doisprezece dintre căpeteniile preoţilor, pe Saraia, pe Asabia şi alţi zece fraţi de-ai lor împreună cu ei, [25] şi le-am cântărit lor argintul, aurul şi vasele de pârgă pentru Casa Dumnezeului nostru, pe care le aduseseră regele, sfetnicii şi căpeteniile lui şi întregul Israel acolo de

---

8,14 „Uthi": TM are în plus „şi Zabbud" (cu indicaţia de a se citi Zakkur).

8,16 Textul grecesc pare nesigur, însă nici cel din TM nu e clar.

8,17 „argint": cuvântul *Casiphia*, care este un toponim în textul ebraic, este considerat drept substantiv comun în greacă şi tradus ca „argint". TM are: „Şi i-am trimis pe ei la Iddo, căpetenia locului *Kăsiph^{e}yā'*, şi am pus în gura lor cuvinte pe care să le spună lui Iddo [şi] fraţilor lui, slujitorii templului în locul K., [şi anume] să ne aducă slujitori pentru casa Dumnezeului nostru."

8,18 „a venit la noi... De la început...": TM are „ne-au adus pe... şi anume *Şerebh^{e}yāh*...". Numele acestuia din urmă apare şi în LXX la v. 24. ♦ „chibzuit": în LXX, σαχωλ transcrie ebr. [*'îš*] *śekhel*, *litt.* „[omul] chibzuinţei".

8,25 „aduseseră", *litt.* „înălţaseră".

față. [26] Le-am cântărit în mână șase sute cincizeci de talanți de argint și o sută de odoare de argint, o sută de talanți de aur [27] și douăzeci de cupe de aur, douăzeci pentru drumul spre Chamanim, o mie, și felurite odoare de bronz ales, strălucitor, la fel de prețios ca aurul. [28] Și le-am spus: „Voi sunteți sfințiți Domnului, odoarele sunt sfințite, iar argintul și aurul sunt daruri de bunăvoie pentru Domnul Dumnezeul părinților voștri. [29] Vegheați și stați de pază până le veți cântări în fața căpeteniilor preoților, a leviților și a căpeteniilor familiilor la Ierusalim, în cămările Casei Domnului." [30] Preoții și leviții au primit după cântar argintul, aurul și odoarele ca să le ducă la Ierusalim, în Casa Dumnezeului nostru.

[31] Și am plecat de la râul Aue în ziua a douăsprezecea a lunii întâi pentru a merge la Ierusalim. Iar mâna Dumnezeului nostru era asupra noastră și ne-a apărat de mâna dușmanului și de orice atac pe drum. [32] Am ajuns la Ierusalim și am rămas acolo trei zile. [33] A patra zi, am cântărit în Casa Dumnezeului nostru argintul, aurul și odoarele și [le-am dat] în mâna lui Merimoth, fiul lui Urias, preotul, și cu el era Eleazar, fiul lui Phinees; cu ei erau leviții Iozabad, fiul lui Iisus, și Noadia, fiul lui Banaia. [34] Toate au ieșit la număr și la cântar și s-a trecut în scris toată socoteala. În vremea aceea, [35] cei care se întorseseră din robie, fiii pribegiei, au adus ardere de tot Dumnezeului lui Israel doisprezece viței pentru întregul Israel, nouăzeci și șase de berbeci, șaptezeci și șapte de miei, doisprezece iezi [ca jertfă] pentru păcat. Toate au fost ardere de tot pentru Domnul. [36] Și au transmis porunca regelui administratorilor regelui și guvernatorilor ținutului de dincolo de fluviu și [aceia] au cinstit poporul și Casa lui Dumnezeu.

9 [1] Când s-au săvârșit acestea, s-au apropiat de mine căpeteniile spunând: „Poporul lui Israel, preoții și leviții nu s-au ținut departe de popoarele

---

8,26 Numărul obiectelor de argint și al talanților e neclar în TM.

8,27 Textul grec este aici nesigur. Lecțiunea manuscrisului B, adoptată de Rahlfs, εἰς τὴν ὁδὸν χαμανιμ χίλιοι, comportă un cuvânt ebraic altminteri necunoscut și s-ar traduce prin „pe drumul spre *chamanim*". Lecțiunea manuscrisului A, δραχμῶν ειν (?) χίλιοι, s-ar traduce prin „în valoare de o mie de drahme". TM are: „20 de cupe de aur de o mie de darici (monede ale lui Darius), două [obiecte] de bronz strălucitor, foarte frumoase, prețioase ca aurul."

9,1 Septuaginta folosește de regulă numele grecesc al Egiptului, Αἴγυπτος, cu derivatul Αἰγύπτιος. Aici însă, în mod excepțional, textul grecesc are transcrierea etnonimului ebraic *miṣ'rī*, μοσερι în manuscrisul B, μωσρι în manuscrisul A.

ţinuturilor şi de blestemăţiile lor, de canaaneni, de hitiţi, de fereziţi, de iebusei, de ammoniţi, de moabiţi, de egipteni şi de amorei. [2] Căci au luat dintre fiicele lor pentru ei şi pentru fiii lor şi sămânţa sfântă a trecut asupra popoarelor ţinuturilor, iar mâna căpeteniilor a fost cea dintâi în necredinţă." [3] Când am auzit aceste vorbe, mi-am sfâşiat veşmintele, am început să tremur, mi-am smuls părul din cap şi din barbă şi m-am aşezat încremenit. [4] Atunci toţi cei care urmează cuvântul Dumnezeului lui Israel s-au adunat în jurul meu din pricina necredinţei celor ce fuseseră în surghiun, iar eu am rămas încremenit până la jertfa de seară. [5] La jertfa de seară m-am sculat din umilirea mea. Cu veşmintele sfâşiate şi tremurând am căzut în genunchi, mi-am întins mâinile spre Domnul Dumnezeu [6] şi am zis: „Doamne, mă ruşinez şi mă sfiesc să-mi ridic faţa spre Tine, fiindcă nelegiuirile noastre s-au adunat până peste capul nostru, şi vinovăţiile noastre au crescut până la cer. [7] Din zilele părinţilor noştri suntem în vinovăţie mare până în ziua de azi. Pentru nelegiuirile noastre am fost daţi noi, regii noştri şi fiii noştri în mâna regilor neamurilor, sub sabie, în robie, ca pradă şi spre ruşinea feţei noastre, ca în ziua aceasta. [8] Iar acum s-a îndurat de noi Domnul Dumnezeul nostru să mai rămână [ceva din noi] spre izbăvire şi să ne dea sprijin pe locul sfinţeniei Sale ca să ne lumineze ochii şi să ne dea puţină viaţă în robia noastră. [9] Căci robi suntem, dar în robia noastră Domnul Dumnezeul nostru nu ne-a părăsit; şi-a aplecat mila asupra noastră în faţa regilor perşi, ne-a dat viaţă să înălţăm Casa Dumnezeului nostru şi să o ridicăm din pustiirea aceasta şi ne-a dat nouă zid în Iuda şi la Ierusalim. [10] Dumnezeul nostru, ce să mai spunem după aceasta? Că am nesocotit poruncile Tale [11] pe care ni le-ai dat prin robii Tăi, profeţii, spunând: «Ţara în care intraţi spre a o moşteni este o ţară răvăşită de răvăşeala popoarelor, de blestemăţiile

---

9,2 „a trecut asupra": TM are „s-a amestecat cu".

9,3 „am început să tremur": nu apare în TM; la fel şi „tremurând" de la v. 5.

9,4 „urmează cuvântul": TM are „se tem (*litt.* tremură) de cuvântul".

9,6-15 Rugăciunea lui Ezdra este totodată o învăţătură puternic influenţată de Deuteronom şi de profeţi.

9,7 „fiii noştri": TM are „preoţii noştri". ♦ „neamurilor": TM are „pământurilor" (= „ţărilor străine").

9,8 După „Iar acum", TM are în plus: „pentru/de puţină vreme." ♦ „să mai rămână [ceva din noi] spre izbăvire": TM are „un grup de izbăviţi". ♦ „sprijin": TM are *litt.* „stâlp de cort".

9,11 „răvăşită de răvăşeala": TM are „spurcată de spurcăciunea".

neamurilor care au umplut-o de necurăţeniile lor de la un capăt la altul. [12] Iar acum, să nu daţi pe fiicele voastre după fiii lor, nici să luaţi dintre fiicele lor pentru fiii voştri, să nu căutaţi pacea lor şi binele lor până în veac, ca să prindeţi putere, să mâncaţi bunătăţile ţării şi s-o lăsaţi moştenire fiilor voştri în veac.» [13] Şi după toate câte au venit asupra noastră, din faptele noastre rele şi din vina noastră mare, [e limpede] că nu este [nimeni] ca Dumnezeul nostru, pentru că ai ridicat nelegiuirile noastre şi ne-ai dat nouă izbăvire. [14] Pentru că iarăşi am călcat poruncile Tale şi ne-am încuscrit cu popoarele ţinuturilor: nu te mânia împotriva noastră până la nimicire încât să nu mai rămână nimic şi să nu avem mântuire. [15] Doamne, Dumnezeul lui Israel, drept eşti Tu, pentru că am mai rămas dintre noi izbăviţi, ca în ziua aceasta. Iată, noi suntem în faţa Ta cu vinovăţiile noastre, pentru că nu putem sta drepţi în faţa Ta în această privinţă."

10 [1] Cât s-a rugat Ezdra şi a mărturisit plângând şi rugându-se în faţa Casei lui Dumnezeu, s-a adunat lângă el o mare mulţime de bărbaţi, femei şi copii din întregul Israel, iar poporul plângea, şi plângea amar. [2] Şi Sechenias, fiul lui Iiel, dintre fiii lui Elam, i-a spus lui Ezdra: „Noi am fost necredincioşi faţă de Dumnezeul nostru şi am trăit cu femei străine de la popoarele ţinuturilor. Dar şi acum este speranţă pentru Israel în această [împrejurare]. [3] Să facem acum legământ cu Dumnezeul nostru că vom alunga toate femeile şi odraslele lor, aşa cum crezi de cuviinţă. Ridică-te şi înspăimântă-i cu poruncile Dumnezeului nostru şi să se facă după cum e legea. [4] Ridică-te, că al tău este cuvântul, şi noi [suntem] cu tine. Fii tare şi aşa să faci!" [5] S-a ridicat Ezdra şi a cerut căpeteniilor, preoţilor şi leviţilor şi întregului Israel să jure că vor face după cuvântul

---

9,12 „să nu căutaţi pacea lor şi binele lor": unii interpretează: „să nu căutaţi să aveţi pacea lor şi binele lor" (de ex. TOB).

9,13 „ai ridicat nelegiuirile": *litt.* „ai uşurat nelegiuirile". ♦ „izbăvire": TM are „cei izbăviţi".

9,14 TM are: „Oare am mai [putea] să călcăm iarăşi poruncile Tale şi să ne legăm prin căsătorie cu aceste popoare ticăloase? Nu Te-ai mânia Tu împotriva noastră încât să ne nimiceşti, fără a mai lăsa o rămăşiţă de izbăviţi?"

10,3 „crezi de cuviinţă... poruncile...": TM are „după sfatul domnului meu (referindu-se mai degrabă la Ezdra decât la Dumnezeu) şi al celor care tremură de porunca...". ♦ „după cum e legea": *cf.* Deut. 7,1-4; 23,4-9. Totuşi, alte texte admit căsătoria cu femei străine (Num. 12,1-3; Ruth 1,4; 2Rg. 3,3 etc.).

său, şi ei au jurat. [6] S-a ridicat Ezdra din faţa Casei lui Dumnezeu şi s-a dus la vistieria lui Ioanan, fiul lui Elisub, şi s-a dus chiar acolo. Pâine n-a mâncat şi apă n-a băut, pentru că jelea necredinţa [celor veniţi din] surghiun. [7] Şi s-a dat proclamaţie în Iuda şi la Ierusalim ca toţi cei întorşi din surghiun să se adune la Ierusalim; [8] şi celui ce nu va veni în răstimp de trei zile, după cum au hotărât căpeteniile şi bătrânii, toată averea să-i fie pusă sub anatemă, iar el să fie îndepărtat din adunarea [celor întorşi din] surghiun.

[9] În cele trei zile s-au adunat la Ierusalim toţi bărbaţii din [triburile lui] Iuda şi Beniamin; [era] luna a noua. În a douăzecea zi a lunii, tot poporul s-a aşezat în piaţa Casei lui Dumnezeu, din pricina tulburării pe care o stârnise printre ei vestea şi din pricina furtunii. [10] Ezdra, preotul, s-a ridicat şi le-a spus: „Voi aţi fost necredincioşi şi aţi trăit cu femei străine ca să adăugaţi la vina lui Israel. [11] Acum aduceţi laudă Domnului Dumnezeului părinţilor voştri, faceţi ce este plăcut înaintea Lui şi staţi departe de popoarele ţării şi de femeile străine." [12] Şi a răspuns întreaga adunare zicând: „Mare [este] cuvântul tău asupra noastră ca să-l împlinim. [13] Însă poporul [este] numeros, [e] timp de furtună şi nu mai putem să rămânem afară. Iar treabă nu este numai pentru o zi sau două fiindcă suntem mulţi cei care am săvârşit fărădelege în această privinţă. [14] Să rămână căpeteniile noastre în locul întregii adunări şi toţi cei care au trăit cu femei străine în cetăţile noastre să vină la timpul hotărât şi împreună cu ei [să vină] bătrânii din fiecare cetate şi judecători, ca să abatem de la noi urgia mâniei Dumnezeului nostru din această pricină." [15] Doar Ionathan, fiul lui Asael, şi Iazia, fiul lui Thecue, au fost cu mine în această privinţă, iar Mesulam şi Sabathai, levitul, i-au sprijinit. [16] Şi aşa au făcut cei întorşi din surghiun. Au fost aleşi

---

10,6 „vistieria lui Ioanan... şi s-a dus chiar acolo": TM are „chilia lui *Y°hōḥānān*... Ajuns acolo..." („vistierie" şi „chilie" sunt două sensuri ale aceluiaşi cuvânt ebraic). La fel şi la 13,30. ♦ „pâine n-a mâncat şi apă n-a băut": Beda are un comentariu emoţionant despre pocăinţă, plecând de la această scenă: Ezdra nu-şi plânge numai propriile păcate, ci pe ale tuturor coreligionarilor săi ieşiţi din Babilon. La fel, preotul creştin suferă şi posteşte pentru toţi fraţii lui păcătoşi (II, *ad loc.*).

10,8 „pusă sub anatemă": *i.e.* pusă la dispoziţia Templului. *Cf.* notele 2,7 şi 4,41 la 1 Par.

10,9 „din pricina tulburării... furtunii": TM are „tremurând din pricina cuvântului şi a furtunii".

10,15 „au fost cu mine": TM are „au fost împotrivă", ceea ce este coerent cu versetul următor.

Ezdra, preotul, şi căpeteniile familiilor, după case, fiecare pe nume, şi s-au întors în ziua întâi a lunii a zecea să cerceteze pricina. [17] Au terminat cu toţi bărbaţii care trăiau cu femei străine până în ziua întâi a lunii întâi.

[18] Şi au fost găsiţi, printre fiii preoţilor, cei care trăiau cu femei străine: printre fiii lui Iisus, fiul lui Iosedec, şi ai fraţilor lui – Maasea, Eliezer, Iarib şi Gadalia. [19] Ei au făgăduit cu tărie că-şi vor alunga femeile şi pentru vina lor [vor aduce] un berbec din turmă; [20] dintre fiii lui Emmer – Anani şi Zabdia; [21] dintre fiii lui Eram – Masaia, Elia, Samaia, Iiel şi Ozia; [22] dintre fiii lui Phasur – Elioenai, Maasaia, şi Ismael, Nathanael, Iozabad şi Elasa; [23] dintre leviţi – Iozabad, Samu, Colia (cel [numit] Colitas), Phathaia, Iodom şi Eliezer; [24] dintre cântăreţi – Elisaph; dintre portari – Sellem, Telem şi Odue. [25] Iar din Israel: dintre fiii lui Phoros – Ramia, Iazia, Melchia, Meamin, Eleazar, Asabia şi Banaia; [26] dintre fiii lui Elam – Mathania, Zaharia, Iaiel, Abdia, Iarimoth si Elia; [27] dintre fiii lui Zathua – Elioenai, Elisub, Mathania şi Iarmoth, Zabad şi Oziza; [28] dintre fiii lui Babi – Ioanan, Anania şi Zabu, Othali; [29] dintre fiii lui Banui – Mesulam, Maluch, Adaias, Iasub şi Saluia şi Remoth; [30] dintre fiii lui Phaathmoab – Edene, Chalel, Banaia, Masea, Mathania, Beselel şi Banui şi Manasse; [31] dintre fiii lui Eram – Eliezer, Iessia, Melchia, Samaia, Semeon, [32] Beniamin, Maluch, Samaria; [33] dintre fiii lui Esam – Mathani, Mathatha, Zabed, Eliphaleth, Ierami, Manasse, Semei; [34] dintre fiii lui Bani – Moodi, Amram, Uel, [35] Banaia, Badaia, Chelia, [36] Uiechoa, Ieramoth, Eliasib, [37] Mathania, Mathanai. Şi [la fel] au făcut [38] fiii lui Banui şi fiii lui Semei, [39] şi Selemia, şi Nathan, şi Adaia, [40] Machnadabu, Sesi, Saru, [41] Ezerel şi Selemia, şi Samaria, [42] şi Salum, Amaria, Iosif. [43] Dintre fiii lui Nabu: Iiel, Mathathia, Sedem, Zambina, Iadai şi Ioel şi Banaia. [44] Toţi aceştia au luat femei străine şi au avut fii cu ele.

10,17 „în ziua întâi a lunii întâi": deci reforma a durat trei luni.

10,18 „care trăiau cu femei străine": Beda citează aici Zah. 3,1-5.

10,19 „au făgăduit cu tărie", gr. ἔδωκαν χεῖρα, *litt.* „au dat mâna". Pentru israeliţi, ca şi pentru multe alte popoare, datul mâinii este gestul care pecetluieşte şi simbolizează un angajament solemn.

11 [1] Cartea lui Neemia fiul lui Achalia.

Şi a fost aşa: în luna Chaseeleu, în anul al douăzecilea, eram în cetatea Susa, [2] şi Anani, unul dintre fraţii mei, a venit împreună cu nişte oameni din Iuda, şi eu i-am întrebat despre cei izbăviţi, cei care scăpaseră din robie, şi despre Ierusalim. [3] Iar ei mi-au spus: „Cei rămaşi, cei care au scăpat din robie [au dat de] mare răutate şi de ocară acolo în ţară, iar zidurile Ierusalimului stau dărâmate şi porţile lui au fost arse cu foc." [4] Când am auzit eu vorbele acestea, m-am aşezat, şi am plâns, şi am jelit zile [întregi], am ţinut post şi m-am rugat în faţa Dumnezeului cerului [5] şi am zis: „Nu, Doamne, Dumnezeul cerului, cel puternic, cel mare, cel înfricoşător, cel care păzeşte legământul şi mila faţă de cei ce-L iubesc şi Îi păzesc poruncile! [6] Să fie urechea Ta plecată şi ochii Tăi deschişi, ca să auzi ruga robului Tău pe care eu o înalţ în faţa Ta zi şi noapte, astăzi, pentru fiii lui Israel, robii Tăi, şi mărturisesc păcatele fiilor lui Israel, că am păcătuit împotriva Ta. Am păcătuit şi eu, şi casa tatălui meu. [7] Ne-am rupt de Tine şi nu am păzit poruncile, rânduielile şi hotărârile pe care le-ai poruncit prin Moise, slujitorul Tău. [8] Aminteşte-Ţi cuvântul pe care l-ai dat ca poruncă lui Moise, slujitorul Tău, spunându-i: «Dacă veţi fi necredincioşi, Eu vă voi împrăştia printre popoare [9] şi, dacă vă veţi întoarce la Mine şi veţi păzi poruncile Mele şi le veţi împlini, chiar dacă aţi fi împrăştiaţi până la capătul cerului, Eu vă voi aduna de acolo şi vă voi aduce în locul pe care l-am ales ca să se sălăşluiască numele Meu acolo.» [10] Noi [suntem] slujitorii Tăi şi poporul Tău, pe care i-ai răscumpărat cu puterea Ta mare şi cu mâna Ta cea puternică. [11] Nu, Doamne, ci să fie urechea Ta plecată spre ruga robului Tău şi spre ruga slujitorilor Tăi, care vor să se teamă de numele Tău, şi fii prielnic slujitorului Tău astăzi şi fă ca el să găsească îndurare în faţa acestui bărbat." – Eu eram paharnicul regelui.

11,1 „Cartea", *litt.* „Cuvintele": este un fel de dare de seamă a misiunilor lui Neemia. ♦ Numele celei de-a noua luni din calendarul ebraic, *Kis^{e}lēw*, este menţionat de două ori în Vechiul Testament, aici şi în Zah. 7,1. În LXX, el apare „Chaseeleu" aici şi „Chaseleu" în Zaharia. ♦ „cetatea": în LXX, αβιρα transcrie ebr. *habbīrāh*, „fortăreaţa" (articulat).

11,8-9 Este un citat aproximativ, cel mai apropiat, poate, de Deut. 30,1-5.

11,10 „Noi [suntem]...": TM are „Ei sunt...".

11,11 „regelui": e vorba de Artaxerxes I Longimanus (464-424 î.H.). Întâmplarea povestită în continuare a avut loc în martie-aprilie 445.

12 [1] Şi a fost aşa: în luna Nisan, în anul al douăzecilea al [domniei] regelui Arthasastha, vinul era lângă mine, iar eu am luat vinul şi l-am dat regelui şi nu mai era altcineva în faţa lui. [2] Şi regele mi-a spus: „De ce ţi-e chipul îndurerat şi nu eşti în apele tale? Lucrul acesta nu e decât durere în inimă." Eu m-am speriat foarte tare. [3] Şi i-am spus regelui: „Regele să trăiască în veci! Cum să nu fie îndurerat chipul meu dacă cetatea, lăcaşul mormintelor părinţilor mei, a fost pustiită şi porţile ei au fost arse în foc?" [4] Iar regele mi-a spus: „Ce vrei să spui?" Şi m-am rugat la Dumnezeul cerului. [5] Şi i-am spus regelui: „Dacă-i este regelui pe plac şi dacă slujitorul tău are trecere în faţa ta, să-l trimiţi pe el în Iuda, în cetatea cu mormintele părinţilor mei, şi eu o voi reconstrui." [6] Şi mi-a spus regele, iar concubina şedea lângă el: „Până când va dura călătoria ta şi când te vei întoarce?" Şi am avut trecere în faţa regelui şi m-a trimis, şi eu i-am dat un termen. [7] Şi i-am spus regelui: „Dacă-i este regelui pe plac, să-mi dea scrisori către guvernatorii [ţinutului] de dincolo de fluviu, ca să mă lase să trec până ajung în Iuda, [8] şi o scrisoare către Asaph, supraveghetorul grădinii care este a regelui, să-mi dea lemn de acoperit porţile şi pentru zidul cetăţii şi pentru casa în care voi intra. Regele mi-a încuviinţat, fiindcă mâna lui Dumnezeu [era] bună. [9] M-am dus la guvernatorii [ţinutului] de dincolo de fluviu şi le-am dat scrisorile regelui, iar regele trimisese cu mine căpitani de oaste şi călăreţi. [10] Sanaballat, aronitul, şi Tobia, slujitorul ammonit, au auzit şi le-a căzut rău că vine un om care vrea binele fiilor lui Israel.

[11] Am ajuns la Ierusalim şi am rămas acolo trei zile. [12] M-am sculat noaptea, eu şi câţiva oameni împreună cu mine. N-am spus nimănui ce pusese Dumnezeu în inima mea să fac cu Israel şi n-am luat cu mine nici un

---

12,1 „vinul era lângă mine": TM are „vinul era în faţa regelui". ♦ „nu mai era altcineva în faţa lui": TM are „în faţa lui nu mai fusesem mâhnit". ♦ „Arthasastha" (Artaxerxes): Beda vede şi în acest rege o prefigurare a lui Hristos, numele lui însemnând: „lumină lovind în linişte" inimile credincioşilor (*ibid.*, III, *ad loc.*).

12,6 „concubina", gr. παλλακή: termenul corespunzător din TM o desemnează pe cea dintâi dintre femeile haremului.

12,8 „grădinii", gr. παράδεισος: TM are *par'dēs* – împrumut din persă, care desemnează mai degrabă un parc mare, cu copaci mulţi.

12,10 Sanaballat (ebr. *San'ballāţ*) era guvernatorul Samariei, iar Tobia era guvernatorul Ammonului, evreu dintr-o familie cunoscută, subordonat celui dintâi.

12,12 „cu Israel": TM are „pentru Ierusalim".

animal în afară de cel pe care îl călăream. [13] Am ieşit pe Poarta Văii şi [am mers] către gura Fântânii Smochinilor şi spre Poarta Gunoiului şi eram zdrobit [de jale] din pricina zidului Ierusalimului pe care ei îl dărâmaseră, iar porţile lui le arseseră în foc. [14] Şi am mers mai departe spre Poarta Fântânii şi spre Iazul Regelui; şi nu era loc să treacă animalul de sub mine. [15] Am urcat noaptea pe lângă zidul şuvoiului şi eram zdrobit [de jale] pentru zid. Am ajuns la Poarta Văii şi m-am întors. [16] Iar paznicii nu ştiau de ce umblam şi ce făceam şi nu le dădusem de ştire până atunci nici iudeilor, preoţilor, oamenilor de vază, comandanţilor şi celorlalţi oameni care aveau să facă lucrarea. [17] Şi le-am spus: „Voi vedeţi nenorocirea în care ne aflăm, cum [e] pustiu Ierusalimul şi porţile lui au fost date [pradă] focului. Hai să construim zidul Ierusalimului şi nu vom mai fi de ocară." [18] Şi le-am dat lor de veste despre mâna lui Dumnezeu care este bună asupra mea şi despre cuvintele regelui pe care mi le-a spus el mie şi am zis: „Să ne ridicăm şi să construim." Şi s-au întărit mâinile lor spre bine. [19] Sanaballat, aronitul, Tobia, slujitorul ammonit, şi Gesam, arabul, au auzit şi au râs de noi, au venit la noi şi au zis: „Ce e treaba asta pe care o faceţi? Vă răsculaţi împotriva regelui?" [20] Eu le-am răspuns şi am zis: „Dumnezeul cerului, chiar El ne va fi prielnic, iar noi, robii Lui, [suntem] curaţi şi vom construi. Voi nu aveţi parte şi drept şi loc de amintire în Ierusalim."

12,13 Identificarea traseului pe care l-a urmat Neemia şi, implicit, a topografiei Ierusalimului la sfârşitul secolului al VI-lea a suscitat multe discuţii şi rămâne nesigură. Textul grec uneori traduce toponimele textului ebraic, alteori le transliterează. Poarta Văii este desemnată printr-o transcriere din ebraică, aici γωλελα (ebr. *gay' laylāh*, „a văii noaptea"), şi printr-o expresie grecească în versetul 15. Poarta Gunoiului şi Fântâna Smochinilor sunt desemnate prin cuvinte greceşti, în vreme ce Poarta Fântânii îşi păstrează numele ebraic (transcris Aτν). Pentru „Fântâna Smochinilor" din LXX, TM are „Fântâna Balaurului". ♦ „eram zdrobit [de jale] din pricina zidului": TM are „am cercetat cu atenţie zidul".

12,15 „pe lângă zidul şuvoiului şi eram zdrobit [de jale] pentru zid": TM are „prin şuvoi şi am cercetat cu atenţie zidul". „Şuvoiul" este Kedronul, care se află la răsărit de Ierusalim.

12,18 „şi am zis": TM are „şi ei au zis".

12,19 „Gesam, arabul" era regele federaţiei arabe de la Kedar, al cărui teritoriu se întindea până la sud de Transiordania şi Palestina.

12,20 „[suntem] curaţi şi vom construi": TM are „ne vom ridica şi vom construi".

13 [1] S-a ridicat Elisub, marele preot, şi fraţii lui, preoţii, şi au construit Poarta Oilor. Ei au sfinţit-o şi i-au ridicat uşile şi au sfinţit-o până la Turnul Celor O Sută [şi] până la turnul lui Ananeel. [2] Şi [au construit] lângă oamenii din Ierihon şi lângă fiii lui Zacchur, fiul lui Amari. [3] Poarta Peştelui au construit-o fiii lui Asana. Ei i-au făcut acoperiş, i-au ridicat uşile şi [i-au pus] încuietori şi drugi. [4] Şi lângă ei a continuat din Ramoth fiul lui Urias, fiul lui Acos. Lângă ei a continuat Mosollam, fiul lui Barachia, fiul lui Masezebel. Lângă ei a continuat Sadoc, fiul lui Baana. [5] Lângă ei au continuat oamenii din Tecoa, dar fruntaşii lor nu au pus umărul la muncă. [6] Ioida, fiul lui Phasec, şi Mesulam, fiul lui Basodia, au reparat Poarta lui Isanae: ei i-au făcut acoperiş, i-au ridicat uşile şi [i-au pus] încuietori şi drugi. [[7]] [8] Lângă ei a reparat Anania, fiul lui Rokeim, şi au lăsat Ierusalimul până la zidul lat. [9] Şi lângă ei a reparat Raphaia, conducătorul unei jumătăţi din ţinutul din jurul Ierusalimului. [10] Iedaia, fiul lui Eromaph, a reparat lângă ei şi în faţa casei sale. Lângă el a reparat Atus, fiul lui Asbania. [11] După el, al doilea, şi până la Turnul Cuptoarelor au reparat Melchias, fiul

---

13,1 „Poarta Oilor": *cf.* In. 2-3, invocat de Beda, care explică: „Prin ea se aduceau turmele care urmau să fie jertfite în templu". „Turmele" şi „peştele" (v. 3) îi simbolizează pe credincioşi (*ibid.*, III, *ad loc.*).

13,4 „a continuat": TM are „a consolidat" – la fel şi în toate ocurenţele. De la v. 6 e tradus cu „a reparat". ♦ „din Ramoth": TM are antroponimul *M'rēmōth*. Traducătorul a confundat prima silabă cu prep. *min/me-*, „din".

13,5-32 Textul grec conţine formule care se repetă fără să se adapteze întotdeauna la cerinţele acordului gramatical şi folosesc uneori singularul în locul pluralului şi nominativul în locul cazurilor oblice. El include, de asemenea, destul de multe cuvinte ebraice scrise în caractere greceşti. Aşa sunt, de pildă, expresiile αδωρηεμ (ebr. *'addīrēyhem*), „fruntaşii lor", în 13,5; Isanae transcrie ebr. *y'şānāh*, „Veche" în 13,6; θαννουριμ (ebr. „Turnul Cuptoarelor"), în 13,11; Βηθαγγαβαριμ (ebr. *bēyth haggibborīm*, „Casa Vitejilor") în 13,16; Βηθελισουβ (ebr. *bēyth 'El'yāşībh*, „casa lui Elisub") în 13, 20-21; Βηθαζαρια „casa lui Azaria" în 13,24 etc.

13,7 Spre deosebire de ediţiile mai vechi, ediţia Rahlfs omite aici v. 7 şi începutul v. 8. Iată traducerea textului omis: „Şi lângă ei, până la scaunul guvernatorului [ţinutului] de dincolo de Fluviu, au consolidat Maltias, gabaonitul, şi Euaron, meronothitul, oamenii din Gabaon şi Maspha. Şi după ei a continuat consolidarea Oziel, fiul lui Arachias, unul dintre fierari."

13,8 „au lăsat": text neclar. Brenton propune „au terminat".

13,9 „Raphaia": TM adaugă „fiul lui *Hūr*".

13,11 „al doilea" – neclar şi în LXX, şi în TM. Unii interpretează că echipele au fost repartizate pe două sectoare.

lui Eram, şi Asub, fiul lui Phaatmoab. [12] Lângă el a reparat Salum, fiul lui Alloes, împreună cu fiicele sale; [Salum era] conducătorul unei jumătăţi a ţinutului dimprejurul Ierusalimului. [13] Anun şi locuitorii din Zano au reparat Poarta Văii; au construit poarta, i-au ridicat uşile şi [i-au pus] încuietori şi drugi şi [au construit] o mie de coţi din zid, până la Poarta Gunoiului. [14] Iar Poarta Gunoiului a reparat-o Melchia, fiul lui Rechab, conducătorul ţinutului Bethacharm, el şi fiii lui; au acoperit-o, i-au ridicat uşile şi [i-au pus] încuietori şi drugi. [15] [Au reparat] şi zidul de la Iazul Pieilor, lângă [locul] unde se tundeau [oile] regelui, până la scările care coborau de la cetatea lui David. [16] După el, Neemia, fiul lui Azaboch, conducătorul unei jumătăţi din ţinutul Bethsur, a reparat până la grădina mormântului lui David şi până la bazinul săpat de mâna omului şi la Casa Vitejilor. [17] După ei au reparat leviţii, [şi anume] Raum, fiul lui Bani. Lângă ei, Asabia, conducătorul unei jumătăţi din ţinutul Keila, a reparat pentru ţinutul său. [18] După el au reparat fraţii lor, Beni, fiul lui Enadad, conducătorul [celeilalte] jumătăţi din ţinutul Keila. [19] Lângă el, Azur, fiul lui Iisus, conducătorul [cetăţii] Masphe, a reparat partea a doua a turnului, pe colţul de la urcuş. [20] După el, Baruch, fiul lui Zabu, a reparat partea următoare, de la colţ până la uşa casei lui

---

13,13 „Poarta Văii": poartă din sud-vestul oraşului care dă spre valea *Hinnōm*. La cca 500 m de ea se afla, în sud, „Poarta Gunoiului", denumită astfel pentru că pe acolo se aruncau gunoaiele.

13,14 „el şi fiii lui": nu apare în TM.

13,15 La începutul v. 15, textul lui Rahlfs, bazat pe manuscrisele cele mai bune, omite două propoziţii care apar nu numai în manuscrisele târzii, dar şi în TM. Iată traducerea textului omis: „Poarta Fântânii a consolidat-o Solomon, fiul lui Choleze, conducătorul unei părţi din Maspha; el a reconstruit-o, a acoperit-o, i-a ridicat uşile şi [i-a pus] zăvoarele şi drugii." În TM, continuarea versetului este: „de asemenea, zidul de la iazul canalului care duce în grădina regelui, până la scările..."

13,16 „Casa Vitejilor" ar putea fi o cazarmă. ♦ „grădina mormântului lui David": conform unei alte tradiţii, regele David ar fi fost înmormântat la Betleem. Beda speculează coincidenţa de loc: Iisus Hristos va fi înmormântat acolo unde a fost înmormântat şi strămoşul lui după trup, David, adică la Ierusalim (*ibid.*, III, ad loc.). Beda se opreşte, dând interpretări istorice, alegorice sau mistice, asupra mai multora dintre aceste edificii reparate de evreii întorşi din exil.

13,19 „Masphe", numită şi Maspha, Massepha ori Massephath (Iis. Nav. 19,26; Jud. 20,1.3; 1Rg. 7,5 etc.), este numele grecesc al cetăţii *Mif'pāh* din teritoriul lui Beniamin. Partea a doua a versetului este neclară, atât în TM, cât şi în LXX.

13,20 După „a reparat", TM are „cu înflăcărare".

Elisub, marele preot. [21] După el, Meramoth, fiul lui Urias, fiul lui Acos, a reparat partea următoare, de la uşa casei lui Elisub până la marginea casei lui Elisub. [22] După el au reparat preoţii, oamenii din Achechar. [23] După el au reparat Beniamin şi Asub, în faţa casei lor. După el, Azaria, fiul lui Maasea, fiul lui Anania, a reparat lângă casa lui. [24] După el, Bani, fiul lui Enadad, a reparat partea următoare, de la casa lui Azaria până la colţ şi până la cotitura [25] lui Phalal, fiul lui Euzai, din faţa colţului şi turnul care iese în afară de la casa regelui, cel de sus, lângă curtea temniţei. După el, [a reparat] Phadaia, fiul lui Phoros. [26] Slujitorii [Casei] locuiau în Ophal [şi au reparat] până la grădina de la Poarta Apei spre răsărit şi turnul care iese în afară. [27] După el, oamenii din Tecoa au reparat şi partea următoare, din faţa turnului celui mare, cel care iese în afară, până la zidul Ophelului. [28] Mai sus de Poarta Cailor au reparat preoţii, fiecare om în faţa casei lui. [29] După ei a reparat Sadoc, fiul lui Emmer, în faţa casei lui. După el a reparat Samaia, fiul lui Sechenia, paznicul Porţii de la Răsărit. [30] După el, Anania, fiul lui Selemia, şi Anum, al şaselea fiu al lui Seleph, au reparat partea următoare. După el a reparat Mesulam, fiul lui Barchia, din faţa vistieriei lui. [31] După el a reparat Melchia, fiul lui Saraphi, până la Bethanathinim şi negustorii de mărunţişuri în faţa porţii lui Maphecad până la urcuşul de la cotitură. [32] Între urcuş şi Poarta Oilor au reparat arămarii şi negustorii de mărunţişuri.

[33] Şi a fost aşa: când a auzit Sanaballat că noi construim zidul, nu i-a venit bine la socoteală, s-a mâniat foarte tare şi şi-a bătut joc de iudei. [34] Şi a spus faţă de fraţii lui: „Atâta este puterea samaritenilor, că aceşti iudei îşi

---

13,22 „din Achechar": TM are *hakkikkār*, „din regiune", termen care se referă de obicei la locuitori din zona Ierihonului (TOB, nota *ad loc.*).

13,24-25 „până la cotitura lui Phalal": TM are „până la cotitură. [Iar] *Pālāl*...".

13,26 „până la grădina de la Poarta...": TM are „până în faţa porţii..." (se presupune că e o poartă de la palat, nu din zid).

13,27 Pentru reparaţiile făcute de locuitorii din Tecoa, vezi şi 13,5. ♦ Ophelul este partea de sud a înălţimii pe care se aflau palatul regal şi Templul.

13,31 „fiul lui Saraphi": TM are „dintre fiii giuvaergiilor". ♦ „Bethanathinim şi negustorii": TM are „casa slujitorilor [Templului] şi a negustorilor". ♦ „urcuşul de la cotitură": TM are „foişorul din colţ".

13,34 „Atâta este puterea... cetatea?": TM are „şi faţă de oastea samaritenilor: «Ce fac aceşti iudei nevolnici? Se vor lăsa oare? Vor aduce oare jertfe? Vor da iarăşi viaţă unor pietre scoase din dărâmături şi arse?»".

reconstruiesc cetatea?" [35] Tobia, ammanitul, a venit lângă el şi şi-au spus unul altuia: „Nu cumva vor aduce jertfe ori vor mânca pe locul lor? O vulpe dacă se va urca, va dărâma zidul cu pietre cu tot." [36] Auzi, Dumnezeul nostru, că am ajuns de batjocură; întoarce ocara lor asupra capetelor lor, fă-i pe ei de batjocură în ţara robiei [37] şi nu acoperi nelegiuirea [lor]!

14 [1] Şi a fost aşa: când au auzit Sanaballat, Tobia, arabii şi ammaniţii că zidurile Ierusalimului îşi recapătă înfăţişarea şi golurile au început să fie umplute, nu le-a căzut deloc bine la socoteală. [2] Şi s-au adunat toţi la un loc să meargă să dea năvală la Ierusalim. [3] Noi ne-am rugat Dumnezeului nostru şi am pus străji [să ne păzim] de ei zi şi noapte, din pricina lor. [4] Şi Iuda a spus: „Puterea duşmanilor e sfărâmată, dar şi dărâmături sunt multe, iar noi nu vom putea construi zidul." [5] Iar vrăjmaşii noştri spuneau: „Nu vor afla şi nu ne vor vedea până nu vom ajunge în mijlocul lor şi îi vom ucide şi vom pune capăt lucrării." [6] Şi a fost aşa: au venit iudeii care locuiau lângă ei şi ne-au spus: „Pornesc împotriva noastră de pretutindeni." [7] Eu am aşezat [oameni] în locurile cele mai joase, în spatele zidului, în colţuri adăpostite, şi am aşezat poporul pe familii, [fiecare] cu săbiile lor, cu sulițele lor şi cu arcurile lor. [8] Am privit, m-am ridicat şi le-am spus oamenilor de vază, comandanţilor şi celorlalţi din popor: „Să nu vă temeţi în faţa lor! Amintiţi-vă de Dumnezeul nostru cel mare şi înfricoşător şi luptaţi pentru fraţii voştri, pentru fiii voştri şi fiicele voastre, pentru nevestele voastre şi casele voastre." [9] Şi a fost aşa: când au auzit duşmanii noştri că noi am aflat

---

13,35 TM are „*Tōbiyāh*, amonitul, era lângă el şi spunea: «Să construiască ei! O vulpe...»".

13,37 TM are în plus în continuare: „căci au săvârşit o jignire faţă de cei care zidesc. [38] Aşadar, am construit zidul şi tot zidul a fost reparat până la jumătatea înălţimii. Poporul lucra cu tragere de inimă."

14,1 La lista duşmanilor TM adaugă şi „aşdodiţii". ♦ „îşi recapătă înfăţişarea": expresia echivalentă din TM trimite la o rană care se cicatrizează.

14,2 După „Ierusalim", TM are în plus „şi să-i împiedice". ♦ „s-au adunat toţi la un loc să meargă să dea năvală la Ierusalim": Beda citează Vulgata, care are „mulţimea samaritenilor". Pentru el, „samaritenii", cei care năvălesc peste iudei, îi simbolizează pe eretici, schismatici, păcătoşi, avari, mânaţi de poftele pântecelui, care pun în primejdie unitatea Bisericii (*ibid.*, III, *ad loc.*).

14,4 „Puterea duşmanilor e sfărâmată": TM are „Puterea salahorilor slăbeşte". În ebr., cuvintele lui Iuda au ritmul tipic pentru lamentaţii.

14,6 După „ne-au spus", TM are în plus „de zece ori".

planul lor şi Dumnezeu l-a zădărnicit, noi toţi ne-am întors la zid, fiecare la munca lui. [10] Din ziua aceea, jumătate dintre cei care fuseseră duşi [în robie] continuau lucrul, iar jumătatea cealaltă stăteau gata să se împotrivească [atacurilor]; şi sulițe, şi scuturi, şi arcuri, şi platoşe precum şi căpeteniile [se aflau] în spatele întregii case a lui Iuda, a acelora care construiau zidul. [11] Chiar şi cei care cărau materialele purtau arme; cu o mână lucrau şi în cealaltă ţineau sulița. [12] Zidarii aveau fiecare mijlocul încins cu sabia şi aşa ridicau construcţia, iar trâmbiţaşul [stătea] alături de ei cu trâmbița. [13] Şi le-am spus oamenilor de vază, căpeteniilor şi poporului de rând: „Lucrarea este mare şi întinsă, iar noi suntem împrăştiaţi pe zid, fiecare om departe de fratele său. [14] În locul dinspre care auziţi glasul trâmbiţei, acolo să vă adunaţi lângă noi şi Dumnezeul nostru va lupta pentru noi." [15] Noi continuam lucrul şi jumătate din ei ţineau în mână sulițele de la mijitul zorilor până la ieşitul stelelor. [16] La vremea aceea am spus poporului: „Rămâneţi peste noapte în Ierusalim, iar noaptea să vă fie veghe de strajă şi ziua lucru." [17] Şi eram [acolo], eu şi oamenii de veghe în spatele meu, şi nici unul dintre noi nu s-a dezbrăcat de haine.

15 [1] Şi mare a fost strigătul poporului şi al femeilor lor împotriva fraţilor lor iudei. [2] Unii dintre ei spuneau: „Cu fiii noştri şi cu fiicele noastre suntem mulţi. Vrem să luăm grâne, să mâncăm şi să trăim." [3] Alţii spuneau: „Ogoarele noastre şi viile şi casele noastre să le punem zălog [ca să] luăm grâne şi să mâncăm." [4] Şi alţii iarăşi spuneau: „Am luat cu împrumut bani pentru darea către rege [şi am pus zălog] ogoarele noastre, viile noastre şi casele noastre. [5] Şi acum, carnea noastră este ca şi carnea fraţilor noştri, fiii

---

14,10 „cei care fuseseră duşi [în robie]", *litt.* „cei scuturaţi afară": gr. ἐκτινάσσω, *litt.* „a scutura afară, a alunga" traduce un omograf al ebr. *na'ar*, „slujitor". La fel şi la **15,15**. ♦ „stăteau gata să se împotrivească... precum şi căpeteniile": TM are „[erau înzestraţi] cu sulițe... Iar căpeteniile [stăteau]".

14,12 „alături de ei": TM are „alături de mine". ♦ „cu trâmbița", *litt.* „cu cornul" (ca în TM).

14,16 „Rămâneţi... lucru": TM are „Fiecare cu slujitorul său să rămână..., iar noaptea, ei să fie pentru noi strajă, şi ziua muncă".

14,17 TM are: „Nici eu, nici fraţii mei, nici slujitorii mei şi nici cei de pază din spatele meu, nimeni dintre noi nu s-a dezbrăcat de haine, fiecare cu arma sa..." (ultimul cuvânt e neclar).

15,4 „şi casele noastre": nu apare în TM.

15,5 „ale oamenilor de vază": TM are „ale altora".

noştri ca şi fiii lor. Şi, iată, noi îi silim pe fiii noştri şi pe fiicele noastre să fie robi şi unele dintre fiicele noastre au şi ajuns roabe, mâinile noastre nu au tărie, iar ogoarele noastre şi viile noastre sunt ale oamenilor de vază." [6] Eu m-am întristat foarte când am auzit strigătul lor şi vorbele acestea. [7] Am chibzuit în inima mea şi m-am războit cu oamenii de vază şi cu căpeteniile şi le-am spus: „[Se cuvine] să-l urmărească omul pentru datorii pe fratele său? Voi îl urmăriţi." Şi am strâns o adunare mare împotriva lor [8] şi le-am spus: „Noi i-am răscumpărat de bunăvoie pe fraţii noştri iudei care fuseseră vânduţi neamurilor păgâne, iar voi îi vindeţi pe fraţii voştri?" Ei au tăcut şi n-au găsit nici un cuvânt [de zis]. [9] Eu le-am spus: „Lucrul pe care îl faceţi nu este bun. Nu aşa, [ci] în frica Dumnezeului nostru să vă ţineţi departe de ocara neamurilor, duşmanii noştri. [10] Iar fraţii mei, cei apropiaţi mie şi eu însumi le-am dat bani şi grâne. Să încetăm, dar, să le mai cerem înapoi datoria. [11] Daţi-le înapoi chiar astăzi ogoarele, viile, măslinii şi casele. În schimbul banilor, daţi-le grâne, vin şi untdelemn." [12] Ei au spus: „Vom da înapoi şi nu vom mai cere [nimic] de la ei; vom face aşa cum spui tu." Eu am chemat preoţii şi i-am pus [pe oameni] să jure [în faţa lor] că [îşi vor ţine] cuvântul. [13] Mi-am scuturat veşmântul şi am spus: „Aşa să-l scuture Dumnezeu afară din casa lui şi din câştigul muncii lui pe orice om care nu va ţine cuvântul acesta şi să rămână scuturat de tot şi gol." Şi întreaga adunare a spus: „Amin" şi L-au lăudat pe Domnul. Iar poporul a împlinit cuvântul acesta.

[14] Din ziua când mi s-a poruncit să fiu conducătorul celor din Iuda, din al douăzecilea an al [domniei] lui Arthasastha până în al treizeci şi doilea an, [timp de] doisprezece ani, nici eu, nici fraţii mei nu am mâncat [hrană] luată cu sila de la ei. [15] Înaintea mea îi împovărau şi luau de la ei ultimul ban, patruzeci de didrahme, în pâini şi vin, [hrană] luată cu sila mai înainte; şi cei ce fuseseră duşi [în robie] aveau putere asupra poporului, dar eu nu

---

15,8 „de bunăvoie": TM are „atât cât am putut". ♦ După „vindeţi pe fraţii voştri", TM are în plus „ca să ne fie vânduţi".

15,13 Gestul lui Neemia se aseamănă cu gesturile profetice.

15,14 „[hrană] luată cu sila", *litt.* „violenţă": TM are „pâinea guvernatorului" (la fel şi la v. 18). Guvernatorul avea dreptul să-şi reţină pentru nevoile proprii o parte din impozite, ceea ce putea duce la o mare sporire a acestora.

15,15 Sensul general al acestui verset este clar, dar construcţia frazei nu respectă întotdeauna normele gramaticale. Pentru expresia „cei ce fuseseră duşi [în robie]", TM are „slugi", vezi nota la 14,10.

am făcut aşa din pricina fricii de Dumnezeu. [16] Cât s-a construit zidul, eu nu m-am purtat ca un stăpân, nu mi-am dobândit vreun ogor, şi toţi cei care se strânseseră laolaltă [se aflau] acolo, la lucru. [17] Şi [au fost] la masa mea iudei, o sută cincizeci de oameni, şi, dintre locuitorii din jurul nostru, cei care au venit la noi. [18] Şi aveam în fiecare zi un viţel şi şase oi alese şi un ied şi, o dată la zece zile, vin din belşug pentru toţi. Şi totuşi, nu am cerut pâine luată cu sila fiindcă [era] robie grea pentru poporul acesta. [19] Aminteşte-ţi de mine, Dumnezeule, spre bine cu toate câte le-am făcut pentru poporul acesta!

16 [1] Şi a fost aşa: Sanaballat, Tobia, Gesam, arabul, şi ceilalţi duşmani ai noştri au auzit că noi am construit zidul şi nu am lăsat nici o spărtură în el. Până în clipa aceea nu aşezasem încă uşile în porţi. [2] Sanaballat şi Gesam au trimis la mine zicând: „Hai să ne întâlnim într-un loc anume, în satele din câmpia Ono." [3] Iar ei plănuiau să-mi facă rău. Eu am trimis la ei soli care au spus: „Eu fac lucrare mare şi nu pot veni ca nu cumva să se oprească lucrul. De îndată ce-l termin, vin la voi." [4] Şi iarăşi mi-au trimis acelaşi cuvânt, şi eu le-am răspuns la fel. [5] Sanaballat l-a trimis la mine pe slujitorul său cu o scrisoare deschisă în mână. [6] În ea era scris: „S-a auzit printre neamuri că tu şi iudeii plănuiţi să vă răsculaţi; de aceea construieşti tu zidul şi tu vei ajunge regele lor. [7] Şi pe lângă acestea, ai pus profeţi în sprijinul tău, ca să te aşezi în Ierusalim ca rege peste Iuda. Şi acum, cuvintele acestea vor fi vestite regelui. Şi acum, vino să ne sfătuim împreună." [8] Eu i-am trimis [un sol] zicând: „Nu s-a întâmplat aşa ca în vorbele pe care le spui tu fiindcă tu le scorneşti din inima ta." [9] Căci toţi [căutau să] ne înspăimânte spunând:

15,16 TM are: „Şi la lucrarea zidului m-am străduit şi nu mi-am cumpărat nici un ogor şi toţi slujitorii mei erau adunaţi aici la lucru."

15,18 „un ied": TM are „păsări". ♦ „pentru toţi": TM are „tot vinul".

16,2 „în satele din câmpia...": TM are „la *Kephīrīm*, în valea...".

16,3 „ca nu cumva...": TM are: „De ce să se oprească lucrul când l-aş părăsi ca să cobor la voi?"

16,4 „Şi iarăşi...": TM are „De patru ori...".

16,5 TM are „Şi a cincea oară...".

16,6 După „printre neamuri", TM are în plus „şi *Gaş'mu* spune şi el" – e vorba de „Gesam (TM *Geşem*), arabul" de la 12,19.

16,7 „Şi pe lângă... Iuda": TM are: „Ai pus şi profeţi ca să proclame despre tine în Ierusalim şi să zică: «Este rege în Iuda!»"

16,9 „Iar acum eu mi-am întărit braţele": TM are „Şi acum întăreşte-mi mâinile!" – ca o scurtă rugăciune.

„Braţele lor vor fi prea slabe pentru lucrarea aceasta şi ea nu se va face." Iar acum eu mi-am întărit braţele.

[10] M-am dus acasă la Semei, fiul lui Dalaia, fiul lui Meetabel, şi el stătea încuiat şi mi-a spus: „Să ne adunăm în Casa lui Dumnezeu, în mijlocul ei, şi să zăvorâm uşile, fiindcă la noapte vor veni să te ucidă." [11] Eu am spus: „Cine este omul care intră în Casă şi rămâne în viaţă?" [12] Şi, iată, am înţeles că Dumnezeu nu l-a trimis pe el, căci profeţia [era doar] o vorbă împotriva mea, iar Tobia şi Sanaballat plătiseră [13] o mulţime de oameni împotriva mea ca să-mi fie frică, să fac aşa şi să greşesc, să dobândesc nume rău printre ei, ca să mă ocărască. [14] Aminteşte-ţi, Dumnezeule, de Tobia şi Sanaballat după faptele acestea ale lor şi de profetul Noadia şi de ceilalţi profeţi care tot căutau să mă înspăimânte."

[15] Zidul s-a terminat în [ziua] a douăzeci şi cincea a [lunii] Elul, în cincizeci şi două de zile. [16] Şi a fost aşa: când au auzit toţi duşmanii noştri, s-au speriat toate neamurile păgâne din jurul nostru şi mare spaimă s-a lăsat peste ochii lor, şi ei au înţeles că Dumnezeul nostru a făcut să se isprăvească această lucrare. [17] În zilele acelea, mulţi oameni de vază din Iuda au trimis scrisori lui Tobia şi au primit scrisori de la Tobia. [18] Căci mulţi din Iuda se legaseră faţă de el cu jurământ, fiindcă era ginerele lui Sechenias, fiul lui Erae, şi Ioanan, fiul lui, o luase de nevastă pe fiica lui Mesulam, fiul lui Barachia. [19] Şi îmi spuneau mie vorbele lui şi duceau la el vorbele mele, iar Tobia mi-a trimis scrisori să mă înspăimânte.

17 [1] Şi a fost aşa: după ce s-a construit zidul şi am ridicat uşile, au fost rânduiţi portarii, cântăreţii şi leviţii. [2] În Ierusalim i-am împuternicit pe

---

16,10 În TM primeşte forma de oracol, fiind pus în versuri. Templul putea oferi loc de azil: cei care se apropiau de altarul din curte deveneau inviolabili. Dar Semei (ebr. *Ş^emā'yāh*) îl sfătuieşte să intre în interiorul sanctuarului, unde nu aveau voie să intre decât preoţii.

16,11 În TM şi în unele mss. greceşti, pe care Rahlfs nu le urmează, cuvântul lui Neemia începe: „Va fugi unul ca mine sau ce fel de om ca mine va intra..."

16,12-13 „plătiseră": TM are: „îl plătiseră, [13] ca el să fie cumpărat, iar eu să mă înspăimânt şi să fac aşa..."

16,14 Numele Noadia nu este menţionat decât aici în Biblie. În TM el aparţine unei profetese, nu unui profet.

16,19 „îmi spuneau mie vorbele lui": TM are „îl vorbeau chiar de bine în faţa mea".

17,2 „fortăreţei": în LXX βιρα transcrie ebr. *bīrāh*.

Anania, fratele meu, şi pe Anania, căpetenia fortăreţei, fiindcă era un om cinstit şi avea frica lui Dumnezeu mai mult decât mulţi [alţii], [3] şi le-am spus: „Porţile Ierusalimului să nu se deschidă decât o dată cu [răsăritul] soarelui şi, pe când încă mai stau de veghe [paznicii], uşile să fie închise şi zăvorâte. Pune-i de strajă pe locuitorii Ierusalimului, fiecare om la straja sa şi fiecare om în faţa casei sale."

[4] Cetatea [era] întinsă şi mare, dar poporul din ea, puţin la număr, şi nu se construiseră case. [5] Dumnezeu mi-a dat gândul să-i adun pe oamenii de vază, căpeteniile şi poporul după cetele cu care veniseră. Şi am găsit registrul cetelor care veniseră la început şi am găsit scris în el următoarele: [6] „Aceştia sunt fiii ţării care au plecat din robia surghiunului în care îi dusese Nabucodonosor, regele Babilonului, şi s-au întors la Ierusalim şi în Iuda, fiecare în oraşul său. [7] Cu Zorobabel, Iisus şi Neemia [au venit] Azaria, Daemia, Naemani, Mardochai, Balsan, Maspharath, Ezdra, Bagoi, Naum, Baana, Masphar. Bărbaţi din poporul lui Israel: [8] fiii lui Phoros, două mii o sută şaptezeci şi doi; [9] fiii lui Saphatia, trei sute şaptezeci şi doi; [10] fiii lui Era, şase sute cincizeci şi doi; [11] fiii lui Phaatmoab prin fiii lui Iisus şi Ioab, două mii opt sute optsprezece; [12] fiii lui Ailam, o mie două sute cincizeci şi patru; [13] fiii lui Zathua, opt sute patruzeci şi cinci; [14] fiii lui Zacchu, şapte sute şaizeci; [15] fiii lui Banui, şase sute patruzeci şi opt; [16] fiii lui Bebi, şase sute douăzeci şi opt; [17] fiii lui Asgad, două mii trei sute douăzeci şi doi; [18] fiii lui Adenicam, şase sute şaizeci şi şapte; [19] fiii lui Bagoi, două mii şaizeci şi şapte; [20] fiii lui Edin, şase sute cincizeci şi cinci; [21] fiii lui Ater, prin Ezechia, nouăzeci şi opt; [22] fiii lui Esam, trei sute douăzeci şi opt; [23] fiii lui Besi, trei sute douăzeci şi patru; [24] fiii lui Ariph, o sută doisprezece; [25] fiii din Gabaon, nouăzeci şi cinci; [26] fiii din Betleem, o sută douăzeci şi trei, fiii din Netopha, cincizeci şi şase; [27] fiii din Anathoth, o sută douăzeci şi opt; [28] bărbaţii din Bethasmoth, patruzeci şi doi; [29] bărbaţii din Cariathiarim, Caphira şi Beroth, şapte sute patruzeci şi trei; [30] bărbaţii din Arama şi Gabaa, şase sute douăzeci şi unu; [31] bărbaţii din Machemas, o sută douăzeci şi doi; [32] bărbaţii din Betel şi Aia, o sută douăzeci şi trei;

17,5 TM are în plus „pentru a-i înscrie după spiţe".

17,6-71 Acest lung pasaj reia, de multe ori în exact aceiaşi termeni, lista de la 2,1-70. Cu toate că grafia numelor proprii prezintă multe deosebiri de detaliu şi cifrele nu se repetă întocmai, cele două texte au în mod cert aceeaşi origine.

17,26-27 TM are „oamenii din Baythlehem şi Netopha: o sută optzeci şi opt". ♦„fiii din": TM are „oamenii din".

[33] bărbaţii din Nabi-aar, cincizeci şi doi; [34] bărbaţii din Elam-aar, o mie
două sute cincizeci şi patru; [35] fiii din Eram, trei sute douăzeci; [36] fiii din
Ierihon, trei sute patruzeci şi cinci; [37] fiii din Lod, Adid şi Ono, şapte sute
douăzeci şi unu; [38] fiii din Sanaa, trei mii nouă sute treizeci. [39] Preoţii: fiii
lui Iodae ţinând de casa lui Iisus, nouă sute şaptezeci şi trei; [40] fiii lui
Emmer, o mie cincizeci şi doi; [41] fiii lui Phassur, o mie două sute patruzeci
şi şapte; [42] fiii lui Eram, o mie şaptesprezece.

[43] Leviţii: fiii lui Iisus şi Cadmiel ţinând de fiii lui Oduia, şaptezeci şi
patru. [44] Cântăreţii: fiii lui Asaph, o sută patruzeci şi opt. [45] Portarii: fiii lui
Salum, fiii lui Ater, fiii lui Telmon, fiii lui Acub, fiii lui Atita, fiii lui Sabi, o
sută treizeci şi opt.

[46] Slujitorii [Casei]: fiii lui Sea, fiii lui Asipha, fiii lui Tabaoth, [47] fiii lui
Kiras, fiii lui Suia, fiii lui Phadon, [48] fiii lui Labana, fiii lui Agaba, fiii lui
Salami, [49] fiii lui Anan, fiii lui Gadel, fiii lui Gaar, [50] fiii luį Raaia, fiii lui
Rason, fiii lui Necoda, [51] fiii lui Gezam, fiii lui Ozi, fiii lui Phese, [52] fiii lui
Besi, fiii lui Meinom, fiii lui Nephosasim, [53] fiii lui Bacbuc, fiii lui Achipha,
fiii lui Arur, [54] fiii lui Basaloth, fiii lui Meida, fiii lui Adasan, [55] fiii lui
Barcus, fiii lui Sisara, fiii lui Thema, [56] fiii lui Nisia, fiii lui Atipha. [57] Fiii
robilor lui Solomon: fiii lui Suti, fiii lui Sapharath, fiii lui Pherida, [58] fiii lui
Ieale, fiii lui Dorcon, fiii lui Gadel, [59] fiii lui Saphatia, fiii lui Etel, fiii lui
Phacharath, fiii lui Sabaim, fiii lui Emim. [60] Slujitorii [Casei] şi fiii robilor
lui Solomon, cu toţii, trei sute nouăzeci şi doi."

[61] Au plecat şi următorii din Thelmeleth, Aresa, Charub, Eron, Iemer,
dar nu au putut arăta casele părinţilor lor şi seminţia lor că se trag din Israel:
[62] fiii lui Dalaia, fiii lui Tobia, fiii lui Necoda, şase sute patruzeci şi doi.
[63] Iar dintre preoţi: fiii lui Ebia, fiii lui Acos, fiii lui Berzelli, fiindcă luase
neveste dintre fiicele lui Berzelli din Galaad şi purta numele lor. [64] Toţi
aceştia şi-au căutat înscrierea [în registrul] celor care veniseră împreună,
dar nu au fost găsiţi şi au fost îndepărtaţi de la preoţie, [65] iar Athersatha le-a
poruncit să nu mănânce din hrana cea mai sfântă până nu se va ridica un
preot cu Luminătoarele.

[66] Întreaga adunare număra cu totul patruzeci şi două de mii trei sute
şaizeci, [67] fără a-i pune la socoteală pe sclavii şi slujnicele lor, în număr de

---

17,33 „Nabi-aar": TM are „alt *N^{e}bhō*".
17,64 „[în registrul] celor care veniseră împreună": TM are „în registrul de genealogii".
17,65 „Luminătoarele": *cf.* nota 2,63.

şapte mii trei sute treizeci şi şapte. [Erau] cântăreţi şi cântăreţe – două sute patruzeci şi cinci; [68] cai – şapte sute treizeci şi şase, catâri – două sute patruzeci şi cinci, [69] cămile – patru sute treizeci şi cinci, măgari – şase mii şapte sute douăzeci.

[70] O parte dintre căpeteniile familiilor i-au dat lui Neemia pentru lucrare, pentru vistierie, o mie de [monede] de aur, cincizeci de cupe şi treizeci de veşminte preoţeşti. [71] Unele căpetenii ale familiilor au dat pentru vistieria lucrării douăzeci de mii de [monede] de aur şi două mii două sute de mine de argint. [72] Ceilalţi din popor au dat douăzeci de mii de [monede] de aur, două mii două sute de mine de argint şi şaizeci şi şapte de veşminte preoţeşti.

[73] Preoţii, leviţii, portarii, cântăreţii, o parte din popor, slujitorii [Casei] şi întregul Israel s-au aşezat în oraşele lor.

A sosit luna a şaptea şi fiii lui Israel [se aşezaseră] în oraşele lor.

18 [1] Şi s-a adunat tot poporul, ca un singur om, în piaţa din faţa Porţii Apei. Şi i-au spus lui Ezdra, scribul, să scoată cartea Legii lui Moise pe care Domnul i-a poruncit-o lui Israel. [2] Şi în ziua întâi a lunii a şaptea, Ezdra, preotul, a adus Legea înaintea adunării, în faţa bărbaţilor, şi a femeilor, şi a tuturor celor care puteau înţelege auzind-o; [3] şi a citit din ea de la răsăritul soarelui până la miezul zilei înaintea bărbaţilor, şi a femeilor, şi a celor care putea înţelege, şi urechile întregului popor [erau aţintite] spre cartea Legii. [4] Ezdra, scribul, stătea în picioare pe un podium de lemn şi lângă el stăteau Mattathia, Samaia, Anania, Urias, Elkia şi Maasaia în dreapta, iar în stânga, Phadaias, Misael, Melchia, Osam, Asabdana, Zaharia şi Mosollam.

17,68 În TM nu apar „caii" şi „catârii". De aceea versetele sunt decalate de aici până la sfârşitul capitolului cu o unitate.

17,70-71 În TM, v. 69: „O parte din capii de familie au făcut daruri pentru lucrare. Guvernatorul a dat, pentru vistierie... şi cinci sute treizeci de veşminte..." ♦ „veşminte" – *cf.* nota la 2,69. ♦ Este greu de înţeles de ce textul Septuagintei menţionează de două ori pe căpeteniile familiilor. TM distinge aici între guvernator (v. 70) şi capii de familie (v. 71). ♦ „[monede] de aur": TM are „drahme". La fel şi la v. următor.

18,1 „Poarta Apei": TM are „Poarta Apelor". ♦ „cartea Legii lui Moise" ar putea fi Pentateuhul, într-o formă apropiată de cea pe care o avem astăzi.

18,3 După „a citit", TM are în plus „din carte, în piaţa din faţa Porţii Apelor".

18,4 După „podium de lemn", TM are în plus „făcut pentru această împrejurare".

[5] Ezdra a deschis cartea în văzul întregului popor, fiindcă el era în picioare, mai sus decât poporul, şi, când a deschis-o, întregul popor s-a ridicat. [6] Şi l-a binecuvântat Ezdra pe Domnul Dumnezeul cel mare, şi întregul popor a răspuns zicând: „Amin" cu braţele ridicate, şi s-au aplecat, şi s-au aruncat cu faţa la pământ înaintea Domnului. [7] Iisus, Banaias şi Sarabia ajutau poporul să înţeleagă Legea, şi poporul a rămas pe loc. [8] Şi au citit din cartea Legii lui Dumnezeu şi Ezdra îi învăţa şi îi lămurea în cunoaşterea Domnului, şi poporul a înţeles ce se citea. [9] Neemia şi Ezdra, preotul şi scribul, şi leviţii care tâlcuiau poporului au spus întregului popor: „Aceasta este zi sfântă pentru Domnul Dumnezeul nostru: nu jeliţi şi nu plângeţi!" Căci tot poporul plângea când a auzit cuvintele Legii. [10] Şi le-a spus lor: „Mergeţi, mâncaţi mâncăruri grase şi beţi [băuturi] dulci şi trimiteţi porţii şi celor care nu au, fiindcă sfântă este ziua aceasta pentru Domnul nostru. Şi nu fiţi abătuţi, fiindcă El este tăria voastră." [11] Şi leviţii au liniştit tot poporul spunând: „Linişte, căci ziua este sfântă, şi nu fiţi abătuţi!" [12] Şi tot poporul a plecat să mănânce şi să bea, să trimită porţii şi să aibă mare bucurie fiindcă înţeleseseră cuvintele care le fuseseră citite.

[13] A doua zi, căpeteniile familiilor din întregul popor, preoţii şi leviţii s-au adunat la Ezdra, scribul, să cerceteze toate cuvintele Legii. [14] Şi au găsit scris în Legea pe care Domnul i-a poruncit-o lui Moise că, în timpul sărbătorii din luna a şaptea, fiii lui Israel trebuie să locuiască în corturi [15] şi

---

18,5-8 Descriere a ceea ce avea să fie slujba de la sinagogă. Spre deosebire de Templu, unde centrală era aducerea de jertfe, aici primează citirea şi comentarea cuvântului lui Dumnezeu, precum şi formulele liturgice la care răspund toţi cei de faţă.

18,6 „Amin": TM are „Amin! Amin!".

18,7 Pe lângă cele trei nume de comentatori, în TM mai sunt alte zece, apoi expresia „şi leviţii". Comentatorii sunt de acord să aplice determinarea „leviţii" celor desemnaţi pe nume.

18,8 TM are: „Se citea în carte, în Legea lui Dumnezeu, desluşit şi se lămurea înţelesul, şi astfel oamenii înţelegeau cele citite."

18,9 „Neemia": TM adaugă „guvernatorul".

18,10 „celor care nu au": TM are în plus „nimic gătit". ♦ „El este tăria voastră": TM are „bucuria Domnului este tăria voastră".

18,14 „Corturi", gr. σκηναί, traduce ebr. *sukkōth*, „colibe, corturi". E vorba, evident, de „sărbătoarea corturilor/colibelor" (*cf.* Lev. 23,33-36.39-43).

18,15 „să sune din trâmbiţe": TM are „să dea de ştire şi să vestească". ♦ „Ezdra a spus": nu apare în TM, unde proclamaţia e atribuită crainicilor. ♦ „chiparos": TM are *litt.* „arbore de ulei", interpretat în diverse feluri. ♦ Interpretarea-exhortaţie a lui Beda: „Să

să sune din trâmbiţe în toate cetăţile lor şi în Ierusalim. Ezdra a spus: „Duceţi-vă la munte şi aduceţi ramuri de măslin, ramuri de chiparos, ramuri de mirt, ramuri de palmier şi ramuri de copaci stufoşi ca să facem corturi după cum e scris." [16] Şi a ieşit poporul şi au adus [ramuri] şi şi-au făcut corturi, unii pe [acoperişul] casei, [alţii] în curţile lor, în curţile Casei lui Dumnezeu şi în pieţele din cetate până la Poarta lui Efraim. [17] Întreaga adunare, [toţi] cei care se întorseseră din robie, au făcut corturi şi s-au aşezat în corturi. Fiii lui Israel nu mai făcuseră aşa din zilele lui Iisus, fiul lui Nave, şi până în ziua aceea. Şi a fost bucurie mare. [18] [S-]a citit din cartea Legii lui Dumnezeu zi după zi, din prima zi până în ziua din urmă; şi au ţinut şapte zile sărbătoare, şi în ziua a opta, încheierea, după cum era hotărât.

19 [1] În ziua a douăzeci şi patra a acelei luni, fiii lui Israel s-au adunat să postească [îmbrăcaţi] în sac. [2] Fiii lui Israel s-au ţinut departe de orice străin şi au stat şi şi-au mărturisit păcatele lor şi nelegiuirile părinţilor lor. [3] Au rămas pe locul lor şi s-a citit din cartea Legii Domnului Dumnezeului lor, şi

---

ieşim şi noi din stadiul acesta al gândurilor generale spre înălţimea, la care ar trebui să medităm mai des, a Sfintelor Scripturi; şi să aducem pentru noi, de acolo, ca ramuri de măslin, roadele milosteniei cu care, reînviorându-i pe săraci, să ne acoperim şi pe noi de arşiţa ispitelor pătimaşe; şi ramurile acelui copac preafrumos, pe care iudeii îl numesc cedru, sunt, desigur, roadele iubirii care-i cea mai frumoasă şi mai preţioasă dintre toate virtuţile; şi Domnul nostru pe lemnul crucii s-a urcat pentru mântuirea noastră. Patimile Lui să le imităm şi noi pe cât ne este cu putinţă şi, fără îndoială, să ne apărăm cu ramurile acestui copac preafrumos. Să aducem şi ramuri de mirt prin mortificarea poftelor şi a tuturor patimilor, întrucât şi regii magi, aducându-i mirt Domnului în dar au arătat în mod figurat (*typice*) că cei care aparţin lui Iisus Hristos trebuie să-şi răstignească trupul (carnea) cu toate viciile şi poftele; de asemenea, oricine aduce ramuri de mirt, ca să-şi facă umbrar, poate spune: «Noi suntem buna mireasmă a lui Hristos în tot locul» (2Cor. 2,15). Să aducem şi ramuri de palmier care împodobeşte mâna învingătoare, pentru ca să avem o minte care să învingă mereu gâtlejul, mânia, lăcomia şi celelalte pofte" (*ibid.*, III, *ad loc.*).

18,16 „în pieţele... Efraim": TM are „în piaţa Porţii Apelor şi în piaţa Porţii lui Efraim".

18,17 „nu mai făcuseră aşa...". Totuşi, la 3,4 se spune că au ţinut sărbătoarea corturilor; de aceea unii consideră că n-ar fi vorba de Iisus Nave, urmaşul lui Moise, ci de preotul Iisus citat la 3,2. Cel mai probabil e vorba de o hiperbolă.

19,1 La sfârşit, TM are în plus „acoperiţi cu ţărână".

19,3 După „s-a citit", TM adaugă „un sfert din zi". Şi în privinţa mărturisirii se specifică durata: „un alt sfert".

nu conteneau să mărturisească Domnului şi să se închine Domnului Dumnezeului lor. [4] Iisus şi fiii lui Cadmiel, Sachania fiul lui Sarabia [şi] fiii lui Chanani au stat pe treptele leviţilor şi au strigat cu glas mare către Domnul Dumnezeul lor. [5] Leviţii Iisus şi Cadmiel au spus: „Sculaţi-vă, binecuvântaţi pe Domnul Dumnezeul vostru din veac şi până-n veac! Şi vor binecuvânta numele slavei Tale şi-l vor înălţa cu toată binecuvântarea şi lauda." [6] Iar Ezdra a spus: „Tu singur eşti Domnul. Tu singur ai făcut cerul, şi cerul cerului, şi întreaga lor alcătuire, şi pământul, şi toate câte sunt pe el, şi mările, şi toate câte sunt în ele, Tu le dai viaţă la toate şi Ţie Ţi se închină oştile cerurilor. [7] Tu eşti Domnul Dumnezeu. Tu l-ai ales pe Avram şi l-ai scos din ţara caldeenilor şi i-ai pus lui numele Avraam. [8] Şi ai aflat inima lui credincioasă înaintea Ta şi ai făcut cu el legământ să-i dai lui şi urmaşilor lui ţinutul canaanenilor, al cheteilor, al amoreilor, al fereziţilor, al iebuseilor şi al gergeseilor. Şi Ţi-ai ţinut cuvântul, fiindcă Tu [eşti] drept. [9] Ai văzut umilirea părinţilor noştri în Egipt şi ai auzit strigătul lor la Marea Roşie. [10] Şi ai săvârşit semne împotriva Egiptului, împotriva lui Faraon şi a tuturor slujitorilor lui şi împotriva întregului popor din ţara lui fiindcă ştiai că s-au semeţit faţă de ai noştri şi Ţi-ai făcut un nume ca şi în ziua aceasta. [11] Ai sfâşiat marea în faţa lor, şi ei au trecut pe uscat prin mijlocul mării, iar pe cei porniţi în urmărirea lor i-ai aruncat în adânc ca pe o piatră într-o apă răscolită. [12] I-ai îndrumat ziua în stâlp de nor şi noaptea în stâlp de foc să le luminezi lor calea pe care să meargă. [13] Te-ai coborât pe muntele Sinai şi ai grăit cu ei din cer şi le-ai dat hotărâri drepte şi legi adevărate, porunci şi rânduieli bune. [14] Le-ai arătat sabatul Tău cel sfânt şi le-ai dat poruncile, rânduielile şi legea, prin Moise, slujitorul Tău. [15] Le-ai dat pâine din cer când au dus lipsă de hrană şi pentru setea lor ai scos apă din stâncă. Şi le-ai spus să intre să moştenească ţara peste care Ţi-ai întins mâna ca să le-o dai. [16] Însă ei şi părinţii noştri s-au semeţit, şi-au întărit grumazul şi nu au ascultat de poruncile Tale. [17] Nu s-au învoit să asculte şi nu şi-au amintit de

---

19,5 În TM, pe lângă cei doi leviţi, mai sunt amintiţi încă şase. ♦ Liturgia penitenţială cuprindea de obicei o lamentaţie cântată. Textul 5b-37 este în versuri în TM.

19,6 „Iar Ezdra a spus": nu apare în TM, rugăciunea fiind pusă în continuare în gura leviţilor. E un psalm plin de aluzii biblice şi are elemente comune cu Sirach 36,1-17. ♦ „alcătuire": TM are „oştire".

19,7 „din ţara caldeenilor": TM are „din Urul caldeilor".

19,9 „Marea Roşie": TM are „Marea de trestii".

19,10 „semne împotriva Egiptului": TM are „semne şi minuni".

minunile pe care le-ai făcut cu ei, ci şi-au întărit grumazul şi şi-au pus căpetenie ca să se întoarcă la robia lor din Egipt. Iar Tu [eşti] Dumnezeu milostiv şi îndurător, îndelung-răbdător şi plin de milă şi nu i-ai părăsit. [18] Ei însă şi-au făcut şi un viţel turnat şi au spus: «Iată zeii care ne-au scos pe noi din Egipt!» Şi Ţi-au adus mare pricină de mânie. [19] Tu însă, în îndurările Tale cele multe, nu i-ai părăsit în pustiu. Nu ai abătut de la ei stâlpul de nor [care] le îndruma calea ziua, nici stâlpul de foc [care] le lumina noaptea calea pe care aveau să meargă. [20] Şi le-ai dat duhul Tău cel bun ca să înţeleagă, nu le-ai luat de la gură mana şi le-ai dat apă când le-a fost sete. [21] Patruzeci de ani i-ai hrănit în pustiu şi ei nu au dus nici o lipsă. Hainele nu li s-au învechit şi picioarele nu li s-au rănit. [22] Şi le-ai dat împărăţii şi popoare, le-ai făcut parte şi au moştenit ţara lui Seon, regele Esebonului, şi ţara lui Og, regele Basanului. [23] Şi pe fiii lor i-ai înmulţit cât stelele cerului şi i-ai dus în ţara de care le-ai vorbit părinţilor lor, şi ei au moştenit-o. [24] Şi i-ai nimicit în faţa lor pe locuitorii ţării canaanenilor şi i-ai dat în mâinile lor pe ei, pe regii lor şi popoarele ţării să facă cu ei după plac. [25] Au cucerit cetăţi înalte şi au moştenit case pline de toate bunurile, fântâni săpate în piatră, vii şi livezi de măslini şi mulţime de pomi roditori de tot felul. Au mâncat, s-au îndestulat, s-au îngrăşat şi s-au desfătat întru marea Ta bunătate. [26] Iar ei, în schimb, s-au îndepărtat de Tine, au dat la spate Legea Ta, i-au omorât pe profeţii Tăi, care dădeau mărturie printre ei să se întoarcă la Tine, şi Ţi-au adus mare pricină de mânie. [27] Şi [atunci] i-ai dat în mâna celor care îi chinuiau, şi ei îi strâmtorau; şi au strigat spre Tine la vremea strâmtorării lor, şi Tu, din cerul Tău, i-ai auzit şi, în marea Ta îndurare, le-ai dat izbăvitori şi i-ai izbăvit din mâna celor care îi strâmtorau. [28] Dar, cum s-au odihnit, au început iarăşi să facă ce e rău înaintea Ta; şi Tu i-ai părăsit în mâinile duşmanilor lor, şi aceştia au domnit asupra lor. Şi iar au strigat spre Tine, şi Tu i-ai ascultat din cer şi i-ai izbăvit în marea Ta îndurare. [29] Le-ai dat mărturie să-i întorci la Legea Ta, şi ei nu au ascultat, ci au păcătuit faţă de poruncile şi rânduielile Tale, pe care, dacă omul le

---

19,18 „zeii": TM are „dumnezeul tău".

19,22 „le-ai făcut parte": TM are în plus „ca ţinuturi de graniţă".

19,23-24 „şi ei au moştenit-o": TM are „să o moştenească". Versetul următor începe: „Fiii au intrat şi au moştenit-o." ♦ „ai nimicit": TM are „ai supus".

19,25 *Cf.* Deut. 6,10-12.

19,26 „s-au îndepărtat de Tine": TM are în plus „şi s-au răzvrătit împotriva Ta".

19,27-29 *Cf.* Jud. 2,10-23.

împlineşte, va trăi prin ele. Şi-au întors spatele cu răzvrătire şi şi-au întărit grumazul şi nu au ascultat. [30] Şi Tu ai lăsat să treacă mulţi ani peste ei şi le-ai dat mărturie întru duhul Tău prin profeţii Tăi. Dar ei nu au luat aminte şi Tu i-ai dat în mâna popoarelor ţării. [31] Însă Tu, în multele Tale îndurări, nu i-ai nimicit şi nu i-ai părăsit, fiindcă eşti puternic, milostiv şi îndurător. [32] Iar acum, Dumnezeul nostru puternic, mare, tare şi înfricoşător, care păzeşti legământul Tău şi mila Ta, să nu fie puţin lucru în ochii Tăi tot necazul care ne-a lovit pe noi, pe regii noştri, pe conducătorii noştri, pe preoţii noştri, pe profeţii noştri, pe părinţii noştri şi întregul Tău popor, din zilele regilor Asiriei până în ziua aceasta. [33] Tu [ai fost] drept în toate câte s-au abătut peste noi, fiindcă Tu ai săvârşit adevărul, iar noi am păcătuit. [34] Regii noştri, conducătorii noştri, preoţii noştri şi părinţii noştri nu au ţinut Legea Ta şi nu au luat aminte la poruncile Tale şi la mărturiile pe care le-ai dat lor. [35] Şi ei nu Ţi-au slujit în împărăţia Ta şi în bunătatea Ta cea multă din care le-ai dat lor, şi în ţara întinsă şi roditoare pe care ai dat-o înaintea lor, şi nu s-au îndepărtat de înfăptuirile lor rele. [36] Iată, astăzi noi suntem robi, iar ţara pe care le-ai dat-o părinţilor noştri ca să mănânce rodul ei [37] [este] a regilor cărora le-ai dat [să fie] peste noi, pentru păcatele noastre, iar ei stăpânesc după placul lor peste noi, peste trupurile noastre şi peste vitele noastre, şi noi suntem în mare strâmtorare.

20 [1] Pentru toate acestea, noi facem legământ de credinţă în scris şi toţi conducătorii noştri, leviţii noştri şi preoţii noştri îşi pun pecetea."

[2] Şi în fruntea celor care şi-au pus pecetea [erau] Neemia, fiul lui Achalia, şi Sedekias, [3] fiul lui Saraias, şi Azaria, şi Ieremia, [4] Phasur, Amaria, Melchia, [5] Atus, Sebani, Maluch, [6] Iram, Meramoth, Abdia, [7] Daniel, Ganathon, Baruch, [8] Mesulam, Abia, Miamin, [9] Maazia, Belgai, Samaia; aceştia [erau] preoţi. [10] Iar leviţi [erau]: Iisus, fiul lui Azania, Banaiu, [unul] dintre fiii lui Enadad, Cadmiel [11] şi fraţii lui, Sabania, Oduia, Calita, Pheleia, Anan, [12] Micha, Roob, Esebias, [13] Zachor, Sarabia, Sebania, [14] Oduia, fiii lui Banunai. [15] Căpeteniile poporului [au fost]: Phoros, Phaathmoab, Elam, Zathuia, fiii [16] lui Bani, Asgad, Bebai, [17] Edania, Bagoi, Edin, [18] Ater,

---

19,31 „eşti puternic": TM are „eşti Dumnezeu".

19,32 „zilele regilor Asiriei": aluzie la căderea Samariei în 722/721 î.H. şi la războaiele care au urmat.

19,35 „împărăţia Ta": TM are „stăpânirea lor".

20,2 „în fruntea celor care şi-au pus pecetea": TM are „pe textele pecetluite sunt".

Ezekia, Azur, [19] Oduia, Esam, Besi, [20] Ariph, Anathoth, Nobai, [21] Magaphes, Mesulam, Ezir, [22] Mesozebel, Saduc, Ieddua, [23] Phaltia, Anan, Anaia, [24] Oseea, Anania, Asub, [25] Aloes, Phalai, Sobec, [26] Raum, Esabana, Maasaia [27] şi Aia, Ainan, Enan, [28] Maluch, Eram, Baana. [29] Poporul de rând, preoţii, leviţii, portarii, slujitorii [Casei] şi toţi cei care se îndepărtaseră de popoarele ţării [şi trecuseră] la Legea lui Dumnezeu, femeile lor, fiii lor, fiicele lor, toţi cei în stare să ştie şi să înţeleagă [30] au stăruit pe lângă fraţii lor, i-au legat cu blestem şi s-au legat [şi ei] cu blestem şi jurământ să urmeze Legea lui Dumnezeu care a fost dată prin Moise, slujitorul lui Dumnezeu, să păzească şi să împlinească toate poruncile Domnului nostru şi hotărârile Lui:

[31] „Şi nu vom da pe fiicele noastre după popoarele ţării, nici nu vom lua pe fiicele lor pentru fiii noştri.

[32] Popoarele ţării care aduc bunuri şi tot felul de marfă să le vândă în zi de sabat, noi nu vom cumpăra de la ei în sabat şi în zi sfântă.

În anul al şaptelea vom lăsa [pământul nelucrat] şi nu vom cere înapoi nici o datorie.

[33] Vom lua asupra noastră porunca de a da o treime de didrahmă pe an pentru slujirea Casei Dumnezeului nostru, [34] pentru pâinile [punerii] înainte şi jertfa neîncetată şi pentru arderea de tot neîncetată de sabat, de lună nouă, pentru sărbători şi zile sfinte şi pentru jertfele pentru păcat, spre a face împăcare pentru Israel şi pentru lucrările Casei Dumnezeului nostru."

[35] Am tras la sorţi, noi, preoţii, leviţii şi poporul, pentru slujba aducerii lemnului, cine să-l aducă în Casa Dumnezeului nostru, după casele familiilor noastre, la vremea hotărâtă, an de an, ca să-l ardem pe altarul Domnului Dumnezeului nostru, aşa cum este scris în Lege,

[36] şi ca să aducă primele roade ale pământului nostru şi primele roade ale fiecărui pom, an de an, în Casa Domnului, [37] şi pe întâii-născuţi dintre fiii noştri şi din vitele noastre, aşa cum este scris în Lege, şi să aducă întâii-născuţi din cirezile noastre şi din turmele noastre în Casa Dumnezeului nostru, pentru preoţii care slujesc în Casa Dumnezeului nostru.

20,30 „au stăruit pe lângă fraţii lor": TM are „îi sprijină pe fraţii lor mai de vază". ♦ „i-au legat cu blestem şi s-au legat [şi ei] cu blestem şi jurământ": TM are „s-au legat cu făgăduinţă şi jurământ". ♦ „să păzească... hotărârile Lui": TM are „să păzească şi să împlinească toate poruncile, judecăţile şi hotărârile lui YHWH, Stăpânul nostru".
20,32 „[pământul nelucrat]": conjectură conform Ex. 23,10-11.
20,33 „didrahmă": TM are „şekel".

[38] Şi vom duce preoţilor, în vistieria Casei lui Dumnezeu, pârgă din grânele noastre şi [din] rodul tuturor pomilor, din vin şi din untdelemn; şi [vom da] leviţilor a zecea parte din [roadele] pământului nostru. Leviţii vor primi a zecea parte în toate cetăţile în care trudim; [39] iar preotul, fiul lui Aaron, va fi împreună cu levitul când levitul [primeşte] a zecea parte, şi leviţii vor aduce a zecea parte din a zecea parte în Casa Dumnezeului nostru, în vistieria Casei lui Dumnezeu. [40] Căci fiii lui Israel şi fiii lui Levi vor aduce pârga din grâne, din vin şi din untdelemn la vistierie, iar acolo [se află] vasele sfinte, preoţii care slujesc, portarii şi cântăreţii. Noi nu vom lăsa în părăsire Casa Dumnezeului nostru.

21 [1] Căpeteniile poporului s-au aşezat în Ierusalim, iar poporul de rând a tras la sorţi ca un om din zece să se aşeze în Ierusalim, cetatea sfântă, iar celelalte nouă părţi [să se aşeze] în cetăţi. [2] Iar poporul i-a binecuvântat pe toţi oamenii care s-au aşezat de bunăvoie în Ierusalim.

[3] Iată care sunt conducătorii ţării care s-au aşezat în Ierusalim. În cetăţile din Iuda s-a aşezat fiecare în [locul] pe care-l stăpânea în cetăţi: Israel, preoţii, leviţii, slujitorii [Casei] şi fiii robilor lui Solomon. [4] În Ierusalim s-au aşezat o parte dintre fiii lui Iuda şi o parte dintre fiii lui Beniamin. Dintre fiii lui Iuda: Athaia, fiul lui Azaia, fiul lui Zaharia, fiul lui Amaria, fiul lui Saphatia, fiul lui Malelel, dintre fiii lui Phares. [5] Şi Maasia, fiul lui Baruch, fiul lui Chalaza, fiul lui Ozia, fiul lui Adaia, fiul lui Iorib, fiul lui Thezia, fiul lui Seloni. [6] Toţi fiii lui Phares care s-au aşezat în Ierusalim: patru sute şaizeci şi opt de bărbaţi viteji. [7] Şi aceştia sunt fiii lui Beniamin: Selo, fiul lui Mesulam, fiul lui Ioad, fiul lui Phadaia, fiul lui Colia, fiul lui Masaia, fiul lui Aithiel, fiul lui Iesia. [8] Iar după el, Gebi, Seli, nouă sute douăzeci şi opt [cu toţii]. [9] Ioel, fiul lui Zechri, era supraveghetor peste ei, iar Iuda fiul lui Asana era al doilea în cetate. [10] Dintre preoţi: Iadia, fiul lui Iorib, Iachin, [11] Saraia, fiul lui Elkia, fiul lui Mesulam, fiul lui Sadduc, fiul lui Marioth, fiul lui Aitob, [mai-mare] peste Casa lui Dumnezeu. [12] Şi fraţii lor care se ocupau de lucrările la Casă: Amasi, fiul lui Zacharia, fiul lui Phassur, fiul lui Melchia, [13] căpetenii ale familiilor: două sute patruzeci şi doi. Amessai, fiul lui Esdriel, [14] şi fraţii lui, oameni vajnici în luptă,

---

21,12 După „Casă", TM dă cifra „opt sute douăzeci şi doi".

21,13 Începe în TM cu „şi fraţii lor". ♦ După „Esdriel", TM mai dă numele a trei strămoşi.

o sută douăzeci şi opt, iar supraveghetor peste ei era Badiel. [15] Iar dintre leviţi: Samaia, fiul lui Asub, fiul lui Ezri, [[16]] [17] şi Mathania, fiul lui Micha, şi Obed, fiul lui Samui, [18] două sute optzeci şi patru. [19] Portarii: Acub, Telamon şi fraţii lor, o sută optzeci şi doi. [[20-21]] [22] Iar supraveghetorul leviţilor [era] Ozi, fiul lui Bani, fiul lui Asabia, fiul lui Micha. Dintre fiii lui Asaph, cântăreţii, [unii erau mai-mari] peste lucrarea Casei lui Dumnezeu. [23] Căci aşa era porunca regelui cu privire la ei. [24] Iar Pathaia, fiul lui Baseza, [stătea] la mâna regelui pentru toate treburile care priveau poporul. [25] Şi cu privire la satele de pe ogoarele lor. [O parte] dintre fiii lui Iuda s-au aşezat în Cariatharboc, [26] şi în Iesu, [27] şi în Beersabea, [[28-29]][30] iar satele lor [au fost] Lachis şi ogoarele lui; şi au ridicat corturi în Beersabea. [31] Fiii lui

---

21,15-36 Mai multe mss. târzii, între care şi o parte mai recentă a ms. S, au aici un text mai lung decât mss. vechi care datează din sec. al IV-lea şi al V-lea. Versiunea lungă a capitolului 21 se regăseşte şi în TM. Rahlfs consideră că adaosurile la textul grec se explică prin influenţa TM şi nu le citează decât în aparatul critic. Dăm mai jos traducerea variantei lungi a textului, aşa cum este el citat în aparatul ediţiei Rahlfs:

„[15] Iar dintre leviţi: Samaia, fiul lui Asub, fiul lui Ezri, fiul lui Asabias, fiul lui Bonnai [16] şi Sobbathaios şi Iozabad dintre conducătorii leviţilor, [mai-mari] peste lucrările exterioare de la Casa lui Dumnezeu, [17] şi Mathania, fiul lui Micha, fiul lui Zechri, fiul lui Asaph, cel care îi conducea pe iudei în lauda de la [începutul] rugăciunii, şi Bacbakias, al doilea între fraţii săi, şi Obed, fiul lui Samuni, fiul lui Galel, fiul lui Idithun. [18] Toţi leviţii din cetatea sfântă [erau] două sute optzeci şi patru. [19] Portarii: Acub, Telamon şi fraţii lor, care făceau de pază la porţi [erau] o sută optzeci şi doi. [20] Iar ceilalţi israeliţi, preoţi şi leviţi [s-au aşezat] în toate cetăţile din Iudeea, fiecare în [partea] sa de moştenire. [21] Slujitorii [Casei] s-au aşezat în Ophel, iar Sial şi Gespha [erau mai-mari] peste slujitorii [Casei]. [22] Şi supraveghetorul leviţilor în Ierusalim [era] Ozi, fiul lui Bani, fiul lui Asabia, fiul lui Micha, dintre fiii lui Asaph, cântăreţii, [mai mari] peste lucrările de la Casa lui Dumnezeu. [23] Căci aşa era porunca regelui cu privire la ei şi ea s-a păstrat, cu privire la cântece, în fiecare zi. [24] Iar Pathaia, fiul lui Basezabeel, dintre fiii lui Zare, fiul lui Iuda [stătea] la mâna regelui pentru toate treburile care priveau poporul. [25] Cu privire la satele de pe ogoarele lor, [o parte] dintre fiii lui Iuda s-au aşezat în Cariatharboc şi în satele lui, în Dibon şi în satele lui, şi în Cabseel, şi în satele lui, [26] şi în Iesu, în Molada, în Bethphalt, [27] în Beersabea şi în satele ei, [28] în Sikelet, în Machna şi satele ei, [29] în Remmion, în Saraa, în Irimuth, [30] Zanoe, Odolam şi satele lor, Lachis şi ogoarele lui, în Azeca şi satele [ei]; şi au pus tabără în Beersabea până la valea Ennom. [31] Fiii lui Beniamin [s-au aşezat] de la Gaba [la] Machamas, Aio, Bether şi satele lui, [32] la Anathoth, Nob, Anania, [33] Asor, Rama, Geththim, [34] Adod, Seboeim, Naballat, [35] Lydda şi Ono *gearasim* [36] şi unele părţi ale leviţilor din Iuda [au trecut] la Beniamin."

21,20-21 Lipsesc din LXX.

Beniamin [s-au aşezat] de la Gaba [la] Machamas. [32-35] 36 Şi leviţii s-au împărţit între [triburile lui] Iuda şi Beniamin.

22 1 Aceştia sunt preoţii şi leviţii care au plecat cu Zorobabel, fiul lui Salathiel, şi cu Iisus: Saraia, Iermia, Ezdra, 2 Amaria, Maluch, 3 Sechenia. [4-6] 7 Ei [au fost] căpeteniile preoţilor şi fraţii lor în zilele lui Iisus. – 8 Iar leviţi [au fost]: Iesu, Banui, Cadmiel, Sarabia, Iuda, Machania; el [era] mai-mare peste cetele lor, iar fraţii lui 9 [aveau în grijă] cetele de rând din fiecare zi. 10 Şi Iisus l-a născut pe Ioachim, şi Ioachim l-a născut pe Eliasib, şi Eliasib pe Iodae, 11 şi Iodae l-a născut pe Ionathan, şi Ionathan l-a născut pe Iadu. 12 În zilele lui Ioachim, fraţii lui preoţii şi conducătorii familiilor [au fost]: Maraia pentru Saraia, Anania pentru Iermia, 13 Mesulam pentru Ezdra, Ioanan pentru Amaria, 14 Ionathan pentru Maluch, Iosif pentru Sechenia, 15 Adnas pentru Arem, Elcai pentru Marioth, 16 Zaharia pentru Addai, Mosollam pentru Ganathon, 17 Zechri pentru Abia, pentru Beniamin, uneori pentru Pheleti, 18 Samue pentru Balgia, Ionathan pentru Semeia, 19 Maththanai pentru Ioarib, Ozi pentru Idia, 20 Calai pentru Sallai, Abed pentru Amuc, 21 Asabias pentru Elkia, Nathanael pentru Iedeiu. 22 [Cât despre] leviţi, [lista] căpeteniilor familiilor a fost scrisă în zilele lui Eliasib, Ioada, Ioanan şi Idua. Iar [lista] preoţilor, sub domnia lui Darius, [regele] perşilor. 23 Fiii lui Levi, căpetenii ale familiilor au fost trecuţi în cartea Cronicilor până în zilele lui Ioanan, fiul lui Elisub. 24 Căpeteniile leviţilor [au fost]: Asabia, Sarabia, Iesu, fiii lui Cadmiel şi fraţii lor alături de ei pentru a aduce cântare şi laudă după porunca lui David, omul lui Dumnezeu, fiecare la rândul său. 25 Când am adunat eu portarii, 26 [era] în zilele lui Ioachim, fiul lui Iisus, fiul lui Iosedec, şi în zilele lui Neemia, şi Ezdra, preotul şi scribul.

22,3-9 Varianta mai lungă a acestui text se traduce în felul următor:
„Sechenia, Reum, Marimoth, 4 Adaias, Gennethui, Abias, 5 Meimin, Maadias, Balgas, 6 Semeias, Ioiarib, Ideias, 7 Saluai, Amuc, Chelkias, Ideias. Ei [au fost] conducătorii preoţilor şi ai fraţilor lor în zilele lui Iisus. – 8 Iar leviţi [au fost]: Iesu, Banui, Cadmiel, Sarabia, Iuda, Machania; el [era] mai-mare peste ei, iar fraţii lui 9 Bacbakias şi Ianai [şi] fraţii lor înaintea lor [aveau în grijă] slujbele din fiecare zi."

22,4-6 Lipsesc din LXX.

22,8 După Machania, TM are „el şi fraţii lui, însărcinaţi cu cântările de laudă". ♦ „cetele": *litt.* „mâinile".

22,22 „Darius, [regele] perşilor", *litt.* „Darius persul": Darius al II-lea (mort în 405).

22,23 „cartea Cronicilor", *litt.* „cartea cuvintelor/întâmplărilor zilelor".

[27] Pentru închinarea zidurilor Ierusalimului i-au căutat pe leviţi prin locurile lor ca să-i aducă la Ierusalim să facă închinarea şi să se veselească cu imnuri de slavă şi cântări în sunetul chimvalelor, psalteriilor şi *kinyrelor*. [28] Fiii cântăreţilor s-au adunat din ţinuturile din jurul Ierusalimului, din sălaşe [29] şi de pe ogoare; căci cântăreţii îşi ridicaseră sălaşe în Ierusalim. [30] Preoţii şi leviţii s-au curăţit şi au curăţit poporul, şi pe portari, şi zidul. [31] Eu le-am dus pe căpeteniile lui Iuda sus pe zid şi le-am împărţit în două [grupuri] mari pentru [a aduce] laudă, şi [primul grup] a mers spre dreapta peste zidul [Porţii] Gunoiului. [32] În urma lor au mers Osaia şi jumătate dintre conducătorii lui Iuda [33] şi Azarias, Ezdra şi Mesulam, [34] Iuda, Beniamin, Samaia şi Iermia. [35] Dintre fiii preoţilor, [a mers] cu trâmbiţe Zacharia, fiul lui Ionathan, fiul lui Samaia, fiul lui Mathania, fiul lui Michaia, fiul lui Zachur, fiul lui Asaph, [36] şi fraţii lui, Samaia şi Oziel, ca să aducă laudă cu cântările lui David, omul lui Dumnezeu; iar Ezdra, scribul, [era] în faţa lor. [37] La Poarta Fântânii, în faţa lor, au suit pe treptele cetăţii lui David, pe urcuşul zidului, deasupra casei lui David, până la Poarta Apei spre răsărit. [38] Şi pentru [a aduce] laudă, al doilea [grup] a plecat să iasă în cale [celorlalţi], şi eu în urma lor, cu jumătate din popor, pe zid, mai sus de Turnul Cuptoarelor, până la zidul lat, [39] mai sus de Poarta lui Efraim spre Poarta Veche şi Poarta Peştelui, pe la turnul lui Ananeel, până la Poarta Oilor şi ne-am oprit la Poarta Străjii. [40] Şi au stat în Casa lui Dumnezeu cele două [grupuri care aduceau] laudă, eu şi jumătate din comandanţi împreună cu mine, [41] preoţii Eliakim, Maasias, Beniamin, Michaias, Elioenai, Zacharias, Anania cu trâmbiţe, [42] şi Maasias, Semeias, Eleazar, Ozi, Ioanan, Melchias, Ailam şi Ezur. Cântăreţii au fost auziţi şi număraţi. [43] În ziua aceea, ei au adus multe jertfe şi s-au bucurat pentru că Dumnezeu le-a dat lor mare bucurie. S-au bucurat şi nevestele lor şi copiii lor şi bucuria din Ierusalim se auzea de la mare depărtare.

22,27 „cu imnuri de slavă": gr. θωδαθα transcrie ebr. *tōdhōth*.

22,28 „din sălaşe": TM are „din satele nethophatiţilor", iar v. 29 începe cu: „Din *Beyth ha-Gilgal*, din câmpiile de la *Gebha'* şi *'Az^{e}māweth*..."

22,30 „portari": TM are „porţi".

22,36 „cu cântările": TM are „cu instrumentele muzicale".

22,38 În TM, începe: „Şi al doilea cor de laudă a mers spre stânga şi eu..."

22,39 După „turnul lui Ananeel", TM are în plus „şi la Turnul celor O Sută".

22,42 „şi număraţi": TM are „sub conducerea lui *Yiz^{e}raḥyāh*".

[44] În ziua aceea au rânduit oameni mai-mari peste vistierii pentru averile, pârga, zeciuielile şi toate câte le adunau acolo conducătorii cetăţilor, părţile [cuvenite] preoţilor şi leviţilor, fiindcă Iuda se bucura de preoţii şi leviţii pe care îi avea. [45] Şi au păzit străjile Dumnezeului lor şi străjile curăţirii şi [i-au rânduit] pe cântăreţi şi pe portari, cum au poruncit David şi Solomon, fiul său. [46] Căci în zilele lui David, Asaph [a fost], de la început, întâiul între cântăreţi şi [ei au cântat] imnuri şi laudă lui Dumnezeu, [47] iar în zilele lui Zorobabel şi în zilele lui Neemia, întregul Israel dădea partea cuvenită în fiecare zi cântăreţilor şi portarilor şi făceau parte sfântă leviţilor; iar leviţii făceau parte sfântă fiilor lui Aaron.

23 [1] În ziua aceea au citit din cartea lui Moise în auzul poporului şi au găsit scris în ea că ammaniţii şi moabiţii nu trebuie să intre în adunarea lui Dumnezeu în veac, [2] fiindcă nu i-au întâmpinat pe fiii lui Israel cu pâine şi apă şi l-au tocmit pe Balaam împotriva lor să-i blesteme, iar Dumnezeul nostru a întors blestemul în binecuvântare. [3] Şi a fost aşa: când au auzit Legea, i-au îndepărtat pe toţi cei amestecaţi în Israel.

[4] Înainte de acestea, preotul Eliasib, o rudă a lui Tobia care locuia în cămara Casei Dumnezeului nostru, [5] i-a pregătit lui [Tobia] o cămară mare în care, mai înainte, se aduceau darurile, tămâia, odoarele, a zecea parte din grâne, vin şi untdelemn, aşa cum era porunca pentru leviţi, cântăreţi şi portari, precum şi pârga preoţilor. [6] În tot acest timp, eu nu mă aflam la Ierusalim, fiindcă în anul al treizeci şi doilea al [domniei] lui Arthasastha, regele Babilonului, eu m-am dus la rege. La sfârşitul şederii m-am rugat de rege [7] şi am plecat la Ierusalim. Şi am dat peste ticăloşia pe care o făcuse Elisub pentru Tobia când i-a făcut lui cămara în curtea Casei lui Dumnezeu. [8] În ochii mei era o mare ticăloşie şi am aruncat afară din vistierie toate lucrurile casei lui Tobia. [9] I-am pus de au curăţit vistieria şi am adus înapoi acolo lucrurile Casei lui Dumnezeu, darurile şi tămâia.

22,44 „conducătorii cetăţilor": TM are „din câmpul din jurul cetăţilor".

22,46 TM începe aşa: „Căci odinioară, în zilele lui David şi Asaph, existau conducători ai cântăreţilor, şi ei..."

23,2 *Cf.* Num. 22-24.

23,4 „locuia în": TM are „fusese însărcinat cu".

23,5 „darurile": gr. μανααν transcrie un termen ebraic care are sensul „prinoase", „ofrande" (la fel şi la 23,9).

[10] Am aflat că leviților nu li se dăduseră părțile lor, iar leviții și cântăreții, care [mai înainte] slujeau, plecaseră fiecare la ogorul său. [11] Și m-am certat cu căpeteniile și le-am spus: „De ce a fost lăsată în părăsire Casa lui Dumnezeu?" Și i-am adunat pe [toți] și i-am pus la locurile lor. [12] Întregul Iuda a dus a zecea parte din grâne, vin și untdelemn în vistierii, [13] sub supravegherea lui Selemia, preotul, Sadduc, scribul, și Phadaia, [unul] dintre leviți; sub supravegherea lor [era] Anan, fiul lui Zachur, fiul lui Mathania. Ei fuseseră socotiți vrednici de încredere și de ei [ținea] să facă parte fraților lor. [14] Amintește-ți de mine, Dumnezeule, pentru lucrul acesta și nu lăsa să se șteargă mila pe care mi-am făcut-o cu Casa Domnului Dumnezeu.

[15] În zilele acelea am văzut oameni în Iuda călcând [strugurii] în teascuri în timpul sabatului, aducând snopi și încărcând pe măgari snopi, vin, struguri, smochine și orice altă povară și ducând-o la Ierusalim în zi de sabat. Și am adus mărturie în ziua vânzării. [16] S-au așezat atunci [oameni] care aduseseră pește și le vindeau tot felul de marfă fiilor lui Israel, la Ierusalim, în sabat. [17] M-am certat cu fiii liberi ai lui Iuda și le-am spus: „Ce este fapta aceasta ticăloasă pe care o faceți voi pângărind ziua de sabat? [18] N-au făcut așa și părinții voștri? Și Dumnezeul nostru a adus toate aceste rele asupra lor și asupra noastră și asupra cetății acesteia. Iar voi atrageți mai [multă] mânie asupra lui Israel pângărind sabatul." [19] Și a fost așa: când s-au ridicat porțile Ierusalimului, înainte de sabat am spus să închidă porțile și am spus să nu le deschidă până după sabat. Și am așezat câțiva slujitori de-ai mei la porți ca să nu se care poveri în ziua de sabat. [20] Toți [negustorii] au petrecut noaptea și au făcut vânzare în afara Ierusalimului o dată sau de două ori. [21] Eu am adus mărturie împotriva lor și le-am spus:

23,10-11 Aceste acte contravin legământului amintit în 20,39-40.

23,14 La sfârșit, TM adaugă „și cu slujba lui".

23,15 „am adus mărturie": TM are „le-am adus mustrare". ♦ „în timpul sabatului": Beda interpretează tropologic, moral și mistic. El extinde semnificația săptămânii temporale, vorbind despre săptămâna cosmică, alcătuită din șase vârste „lucrătoare", plus una sabatică, veșnicia. Desăvârșiții ajung să se bucure de acest sabat al Împărăției cerurilor încă din această viață, prin meditație și rugăciune. Alții profanează însă „sabatul" spiritual al desăvârșiților cu gânduri lumești, întrerupându-le rugăciunea și tulburându-le meditația cu fleacuri și „prostii trupești" (*ibid.*, III, *ad loc.*).

23,17 „fiii liberi": TM are „mai-marii".

23,19 „când s-au ridicat porțile Ierusalimului": TM are „de îndată ce umbra a cuprins porțile Ierusalimului". Sabatul începea de vineri seara, la apusul soarelui.

„De ce vă petreceți noaptea sub ziduri? Dacă se mai întâmplă o dată, ridic mâna asupra voastră." Din acea clipă nu au mai venit în sabat. [22] Și le-am spus leviților, care se curățiseră și mergeau să facă de strajă la porți, să țină sfântă ziua de sabat. Pentru aceasta, amintește-ți de mine, Dumnezeule, și cruță-mă după mulțimea milei Tale.

[23] În zilele acelea am văzut iudei care își luaseră femei azotiene, ammanite, moabite, [24] și fiii lor vorbeau pe jumătate în azotiană și nu știau să vorbească limba iudeilor; [25] și m-am certat cu ei, i-am blestemat, pe unii dintre ei i-am lovit și le-am smuls părul și i-am pus să jure pe Dumnezeu: „Nu le dați pe fetele voastre după fiii lor și nu luați pentru fiii voștri [neveste] dintre fiicele lor." [26] Oare nu așa a păcătuit Solomon, regele lui Israel? Și între neamuri multe nu era rege asemenea lui. Era iubit de Dumnezeu și Dumnezeu îl făcuse rege peste întregul Israel. Și pe el l-au făcut să păşească strâmb nevestele străine. [27] Și despre voi să auzim că faceți toată ticăloșia aceasta, călcați credința față de Dumnezeul nostru și luați neveste străine? [28] Unul dintre fiii lui Ioada al lui Elisub, marele preot, [era] ginerele lui Sanaballat, oronitul, și eu l-am gonit de la mine. [29] Amintește-ți de ei, Dumnezeule, pe temeiul înrudirii lor cu preoția și al legământului preoției și al leviților. [30] Și i-am curățit pe ei de orice înstrăinare, am rânduit cetele pe zile pentru preoți și leviți, fiecare om cu slujba sa, [31] și [am rânduit] darul celor ce aduc lemne, la timpuri hotărâte, și pentru pârgă. Amintește-ți de mine spre bine, Dumnezeul nostru!

23,24 „limba iudeilor": TM are în plus „ci limba unui popor sau a altuia". Probabil vorbeau aramaica, dar Neemia voia să nu se uite ebraica (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).

23,29 „pe temeiul înrudirii lor cu preoția": TM are „pentru că au înjosit preoția și legământul...".

ESTER

Introducere

Ester este una dintre cărţile care prezintă diferenţe însemnate între textul masoretic şi cel din LXX. În Biblia ebraică, Ester este aşezată după Qohelet şi Plângeri şi face parte dintre *m^e^gillōth*, „[cele cinci] suluri" care se citesc la diferitele sărbători iudaice, ea fiind destinată, evident, sărbătorii numite „Purim". În LXX şi în Vulgata este situată înaintea deuterocanonicelor Iudit şi Tobit.

I. Subiectul

Mardochai, un evreu beniaminit care trăia la Susa, slujitor la curtea regelui pers Artaxerxes, are un vis profetic (1,1a-k), în urma căruia dezvăluie conjuraţia a doi eunuci de la curte împotriva regelui (1,1l-o). Regele îi mulţumeşte şi îl răsplăteşte cu o dregătorie importantă (1,1p-q), fapt care atrage invidia lui Aman, cel mai înalt demnitar (1,1r). În al treilea an al domniei sale, Artaxerxes organizează la curte un banchet fastuos, la care însă regina Astin (ebr. *Was^e^thi*) refuză să participe (1,2-13). Neascultarea reginei atrage repudierea ei de către suveran, la sfatul apropiaţilor acestuia (1,14-21). Apoi, regele îşi caută altă soţie (2,1-4); printre fetele venite la curte spre a fi alese în haremul suveranului se numără şi nepoata lui Mardochai, Ester, care îi place nespus lui Artaxerxes; ea devine astfel regină (2,5-20). Autorul reia, în acest punct, relatarea despre conspiraţia celor doi eunuci (2,21-23) şi despre conflictul iscat între Aman, apropiatul regelui şi Mardochai. Evreul refuză să se prosterneze înaintea înaltului demnitar pers (3,1-4), care îl convinge pe suveran de primejdia pe care o reprezintă iudeii şi îi propune lui Artaxerxes să-i ucidă pe toţi; propunerea este acceptată de suveran (3,5-13) şi oficializată printr-un decret (3,13a-g). Mardochai o îndeamnă pe Ester să intervină la rege în favoarea evreilor (4,1-17) şi se roagă lui Dumnezeu (4,17a-i). Înainte de a se înfăţişa nechemată la rege, riscându-şi astfel viaţa, Ester posteşte trei zile şi se roagă la rândul ei să-şi poată salva conaţionalii (4,17k-z). Apoi, în haine strălucitoare (5,1), intră la rege (5,1a-f) şi îl invită, împreună cu Aman, la un banchet şi, a doua zi, la altul (5,2-8). Aman e

nemulţumit să-l vadă la curte pe Mardochai, căruia îi pregăteşte spânzurătoarea (5,9-14). Însă, amintindu-şi de fapta bună a lui Mardochai, regele îi porunceşte lui Aman să-l cinstească public pe evreu (6,1-14). La al doilea banchet, Ester îşi dezvăluie obârşia evreiască şi îl denunţă în faţa regelui pe Aman ca vrăjmaş de moarte al poporului ei. Aman e spânzurat din porunca regelui (7,1-10), iar Ester şi Mardochai devin stăpâni peste averea acestuia (8,1-2). Mai mult, Ester îl roagă pe suveran să le dea evreilor dreptul să se apere de prevederile decretului lui Aman, iar regele dă un nou edict, favorabil iudeilor (8,3-12), al cărui conţinut (8,12a-x) le provoacă acestora o mare bucurie (8,13-16). Evreii se răzbună pe duşmanii lor din regat două zile la rând (9,1-19), după care Mardochai face un rezumat al întâmplărilor şi instituie sărbătoarea „Sorţilor"/*Purîm* (9,20-30). Mardochai este cinstit de rege (10,1-3). Epilogul conţine o tălmăcire a visului lui Mardochai (10,3a-k) şi o indicaţie foarte importantă asupra textului (10,3l-m).

II. Textul şi canonicitatea

Cea mai importantă diferenţă dintre versiunea LXX a Cărţii Esterei şi TM o constituie cele şase capitole adiţionale, care nu apar în TM, dar pe care Ieronim le ia în considerare în traducerea sa aşezându-le, riguros, la sfârşitul propriei versiuni latineşti din Vulgata. Cele şase adaosuri nu fac parte din canonul ebraic, iar în cel creştin apusean sunt considerate deuterocanonice.

Aceste adaosuri sunt: A (1,1a-r) visul lui Mardochai, B (3,13a-g) textul decretului dat de Artaxerxes împotriva evreilor, C (4,17a-z) rugăciunile lui Mardochai şi Ester, D (5,1a-2b) pregătirea Esterei şi intrarea la rege (de fapt, o amplificare largă a textului ebraic), E (8,12a-x) textul decretului lui Artaxerxes în favoarea evreilor, F (10,3a-k) interpretarea visului lui Mardochai.

Critica de text a stabilit că, exceptând cele şase adaosuri inserate în corpul naraţiunii, versiunea greacă a Cărţii Esterei a fost tradusă, deşi destul de liber, după un suport ebraic apropiat de cel care a stat la baza TM.

Cu toate că adaosurile nu apar în nici o ediţie canonică ebraică, ele sunt prezente în *Sefer Iossipon*, o lucrare din secolul al X-lea d.H. care le citează după *Antichităţile iudaice* ale lui Flavius Iosephus, istoricul iudeu preluându-le, la rândul său, din LXX. *Vetus latina*, versiunea coptă şi cea etiopiană urmează tradiţia LXX. În *Epistola către Africanus* 3, Origen confirmă absenţa fragmentelor B, C şi E din textele ebraice curente în vremea lui, iar din parafraza lui Flavius Iosephus la Ester lipsesc adaosurile A şi F.

Studiul filologic intern al adaosurilor a indicat totuşi cu un grad mare de certitudine că patru dintre cele şase adaosuri (A, C, D, F) au avut un suport ebraic, dispărut între timp, şi că doar două (B şi E) au fost compuse direct în greacă. Prezenţa lor în LXX atestă buna primire a acestor „capitole adiţionale" în diaspora evreiască şi, luând în considerare colofonul de la 10,3 l-m, mai ales în diaspora din Alexandria.

Textul ebraic al Cărţii Esterei a stârnit şi el controverse canonice printre evrei, deşi a fost acceptat de aşa-zisul „conciliu" de la Iamnia (cca 90-105 d.H.). Astfel, Rabi Samuel susţinea, în secolul al III-lea d.H., că Ester nu se poate număra, datorită conţinutului ei, printre cărţile canonice. Desigur, învăţatul evreu se referea la lipsa elementului religios explicit din cuprinsul cărţii în ebraică şi, mai mult, la posibila proveniență păgână a sărbătorii *Purīm*. De altfel, este singura carte din care nu s-au găsit fragmente la Qumran. Această ezitare din sânul mediilor iudaice s-a perpetuat, sub forma precauţiei, şi în creştinismul timpuriu. Nu figurează în listele canonice ale lui Meliton (secolul al II-lea d.H.), Atanasie şi Grigore din Nazianz (secolul al IV-lea d.H). A fost citată numai la capătul listelor întocmite de Origen (secolul al III-lea d.H), de Epifanie al Salaminei şi de Chiril al Ierusalimului (secolul al IV-lea d.H.) şi acceptată pe deplin la Sinodul de la Cartagina din 397 d.H. Martin Luther o respinge cu vehemenţă, declarând că ar fi fost mult mai bucuros dacă Ester nu ar fi existat deloc, deoarece cartea „iudaizează în exces şi, când nu o face, pare o poveste de inspiraţie păgână". În schimb, Biserica Catolică a declarat-o canonică la Conciliul din Trento, în 1546.

III. Locul şi data traducerii

Versiunea LXX a Cărţii Esterei conţine, la sfârşit (10,3l), un foarte valoros colofon, care permite cu o oarecare exactitate stabilirea locului şi a datei la care a fost întreprinsă traducerea în greacă a „nuvelei". În cazul în care colofonul este autentic, cartea va fi fost tradusă de un evreu elenizant din Ierusalim, un anume Lysimachos. Mai mult, pasajul afirmă că această scriere a fost *prokeimene*, ceea ce Elias Bickermann interpretează ca „depusă". Chiar dacă nu se spune unde, el consideră că autorul colofonului indică prin acest termen depozitarea „scrisorii" în arhivele unei comunităţi evreieşti din diaspora; cum datarea evenimentului se face după cronologia regilor lagizi, cercetătorul crede că biblioteca unde a fost depusă „scrisoarea" sosită de la Ierusalim se va fi aflat chiar la Alexandria. Originea palestiniană a traducerii

şi destinaţia ei alexandrină pot lumina într-o oarecare măsură legăturile pe care centrul de iradiere a iudaismului (Ierusalimul) le întreţinea cu diaspora din mediile profund elenizate, precum Alexandria. Cartea Esterei este numită în acelaşi colofon „scrisoarea de *Phrurai*". Caracterul etiologic al scrierii în ansamblu şi lămuririle clare pe care Mardochai le dă despre celebrarea sărbătorii numite în LXX *Phrurai* (TM: *Purīm*) indică scopul traducerii: versiunea greacă a Cărţii Esterei informa comunitatea evreiască, izolată spaţial şi lingvistic de Palestina, despre o sărbătoare destul de recentă şi încă necunoscută în Egipt, căreia îi şi fixează un calendar precis. Destinaţia specială a traducerii poate explica şi prezenţa adaosurilor, care, cu două excepţii controversate (B şi E), par să fi fost concepute tot în mediile ideologice „tari" din Palestina: conţinutul lor teologic, etiologia şi stilul întrebuinţat sunt în concordanţă cu cele ale altor scrieri şi traduceri de origine palestiniană, precum unele manuscrise de la Qumran şi, respectiv, Daniel. Mai mult, caracterul pronunţat antipăgân din adaosurile A, C şi F dovedeşte că intenţia autorului a fost să adapteze scenariul iniţial palestinian la necesităţile comunităţilor din diaspora, care se simţeau oprimate în mijlocul unei populaţii străine. În acest sens, mai mult decât o exhortaţie morală, Cartea Esterei constituie o sursă care legitima un anumit comportament al iudeilor din afara Palestinei faţă de străini şi alimenta sentimentele naţionaliste cu un radicalism specific unei lumi aflate în criză.

Deşi exprimată cu mare precizie în colofon: „În anul al patrulea al domniei lui Ptolemaios şi a Cleopatrei", data la care a fost adusă Cartea Esterei din Palestina în Egipt este destul de greu de stabilit. Dificultatea constă în faptul că trei suverani lagizi cadrează cu descrierea sumară sus-amintită, care presupunea o domnie de cel puţin patru ani şi o soţie pe care să o cheme Cleopatra: Ptolemeu IX Soter II Lathyros (115-107 î.H.), Ptolemeu XII Auletos (80-58 î.H.), Ptolemeu XIII (52-47 î.H.). Carey A. Moore este de părere că textul colofonului se referă la primul suveran lagid amintit, în timp ce E. Bickermann şi, o dată cu el, majoritatea comentatorilor, îl preferă pe cel de-al doilea. Autorul din urmă constata că soţia lui Ptolemeu IX şi, respectiv, cea a lui Ptolemeu XIII erau regente. În această situaţie, verbul grec βασιλεύω, care însoţea numele suveranului şi al soţiei sale, se acorda la plural, iar numele reginei îl preceda pe cel al regelui. Or, în cazul de faţă, verbul se acordă la singular, iar numele regelui îl precedă pe cel al surorii şi soţiei sale, Cleopatra (V), care însă nu era şi regentă, fapt istoric obiectiv, sugerat astfel şi de colofon.

Dacă acceptăm ipoteza lui Bickermann, înseamnă că versiunea în greacă a Cărții Esterei a fost adusă în Egipt în 78/77 î.H. Prin urmare, efectuarea traducerii a fost întreprinsă în Palestina, între redactarea cărții în ebraică, presupusă de Bickermann a fi avut loc în jurul anului 100 î.H., și 78-77 î.H., anul aducerii ei în Egipt.

IV. Istoricitatea

Versiunea ebraică a Cărții Esterei plasează acțiunea în timpul regelui ahemenid Xerxes I (TM *'Aḥaš^{e}wērōš*; Vulg. *Assuerus*), pe care traducătorul în greacă îl confundă cu un Artaxerxes, probabil Artaxerxes II (405-362 î.H.). Și, într-adevăr, cartea cuprinde descrieri adesea remarcabile ale fastului curții perse: banchetele, construcția palatului regal, atitudinile sociale sunt tot atâtea elemente care asigură narațiunii și cadrului general un caracter verosimil. Ca și în cazul Cărții Iuditei, exegeza creștină timpurie a susținut veracitatea întâmplărilor povestite de Mardochai, personaj despre care Clement Alexandrinul credea cu tărie că este și autorul micului roman ebraic tradus apoi în greacă.

Totuși, la o lectură atentă, se remarcă o serie de anacronisme care nu se explică numai ca scăpări sau reinterpretări ale traducătorului în greacă (celebrul Lysimachos citat în colofon). În această serie intră descrierea vagă a hotarelor imperiului ahemenid, explicitarea de sorginte cultă, ca pentru niște cititori neavizați, a practicilor de la curtea persă și, în cea mai mare măsură, mențiunea despre trecerea de la imperiul pers la cel macedonean, precum și identificarea lui Aman ca macedonean. La aceste argumente interne se adaugă și totala absență a oricărei surse istorice paralele, care să ateste că în imperiul pers evreii ar fi fost supuși unui tratament similar cu cel descris în carte sau că aceștia s-ar fi dedat unui masacru al populației autohtone. Dimpotrivă, relațiile în general bune ale evreilor cu suveranii ahemenizi, începând cu decretul lui Cirus cel Mare, sunt dovedite de toate sursele demne de încredere și infirmă autenticitatea scenariului din Ester.

Anacronismele nu scot însă Cartea Esterei din atenția istoricilor. Ele potențează o identificare diferită a contextului politic, pe care, chiar dacă nu-l numește explicit, autorul cărții îl are în vedere. Ester vorbește despre un moment de criză din istoria lui Israel, care pare să fie destul de proaspăt în mintea autorului sacru și a traducătorului în greacă. Dacă plasăm, cu Bickermann, data compunerii Esterei în a doua jumătate a secolului al II-lea î.H., iar pe cea a traducerii între anii 100 și 77 î.H., suntem înclinați

să vedem în Ester o replică la persecuţia cu care s-au confruntat evreii din Palestina în timpul celui mai demonizat suveran elenistic, seleucidul Antiochos al IV-lea Epiphanes.

La cincizeci de ani de la marea ciocnire dintre interesele suveranului elenistic în Palestina şi naţionalismul iudeu (169-167 î.H.), autorul Cărţii Esterei scrie, sub forma unei povestiri cu cheie, un îndemn la rezistenţă adresat iudeilor de pretutindeni. Aluziile la conflictul ce ameninţase identitatea iudaismului erau încă uşor perceptibile într-o epocă în care întreaga producţie literară gravita în jurul persecuţiei lui Antiochos al IV-lea. Scrise aproximativ în aceeaşi perioadă, primele două Cărţi ale Macabeilor relatează pe larg conflictul în cauză. Similitudinile dintre personajele „anacronice" din Cartea Esterei şi eroii istorici din primele două Cărţi ale Macabeilor nu sunt întâmplătoare. Ne referim mai ales la tipul persecutorului: Aman îi corespunde lui Antiochos al IV-lea. Ambii antieroi sunt construiţi pe aceleaşi coordonate: mânia, care va deveni în urma aculturaţiei iudeo-elenistice (*cf.* 1Mac. 3,27; 2Mac. 5,11; 9,11 şi Est. 3,5; 5,9) păcat capital în creştinism, şi făţărnicia, cu aceleaşi conotaţii morale (*cf.* 1Mac. 1,21.23; 9,11 şi Est. 4,17d; 8,12m). Dacă totuşi acestea nu sunt suficiente pentru o comparaţie pertinentă între cele două personaje amintite şi pentru reconstituirea veridică, din două surse diferite, a aceluiaşi moment istoric, argumentul cel mai solid în acest sens îl reprezintă intenţia vădită a celor doi de a stârpi în întregime poporul ales aflat sub dominaţia lor. Persecuţia generală, temă rar abordată cu asemenea vehemenţă până la Cărţile Macabeilor, Iudit şi Ester, este un indiciu sigur al intenţiei autorului (*cf.* 2Mac. 5,23; 9,4 şi Est. 3,6.13; 4,7). Mai mult, metodele de persecuţie şi detaliile atroce sunt identice: masacre, luări de prizonieri, tortúri (*cf.* 1Mac. 1,32; 2,9; 2,11; 5,13; 2Mac. 5,13-14 şi Est. 3,13f; 4,17o; 7,4). Nelegiuirile culminează cu jefuirea persecutaţilor (Est. 3,13; 7,4), gest care stârnea amintirea, poate cea mai dureroasă în lumea iudaică de la acea dată, a pângăririi şi jefuirii Templului din Ierusalim de către armatele lui Antiochos al IV-lea (*cf.* 1Mac. 6,12). Aluziile la marea persecuţie din vremea lui Antiochos al IV-lea deveneau astfel transparente pentru un mediu impregnat de efectele naţionaliste ale revoltei macabeice.

Mai mult decât o simplă legitimare a unei sărbători instituite după Moise, Cartea Esterei este un îndemn la rezistenţă, în conformitate cu tradiţia, adresat mai ales comunităţilor evreieşti din diaspora, un ghid de comportament pentru evreii care se loveau zilnic de ostilitatea populaţiilor păgâne în mijlocul cărora locuiau, departe de ţara-mamă.

V. Mesajul teologic

Conținutul teologic redus din textul ebraic al Cărții Esterei a pus probleme de la început. Școlile rabinice justificau prezența acesteia în canon numai prin faptul că legitimează sărbătoarea atât de populară Purim.

În LXX, situația este diferită: cele șase adaosuri conferă cărții un mesaj teologic explicit. Dacă în textul ebraic întreaga criză apare rezolvată din inițiativa unor oameni abili, în LXX Dumnezeu însuși este cel care cârmuiește destinul poporului Său ales. Adaosurile conțin peste cincizeci de referințe directe la Dumnezeu. Mai mult decât cantitatea, contează varietatea formulelor care denumesc divinitatea. Dumnezeu (θεός) este rege (βασιλεύς), salvator/mântuitor (σωτήρ), viu (ζῶν), preaînalt (ὕψιστος) și măreț (μέγιστος), atoatevăzător, Dumnezeul lui Avraam. Conștiința profund religioasă a traducătorului imprimă Cărții Esterei un sens nou: astfel, în 2,20, Mardochai îi cere Esterei să-și ascundă identitatea, dar și să se teamă de Dumnezeu și să-l respecte legile. La fel, în 4,8, el o îndeamnă să intervină la rege, dar și să se roage lui Dumnezeu. Insomnia cu efecte salvatoare a regelui Artaxerxes I se datorează lui Dumnezeu (6,1), iar soția lui Aman știe că Mardochai este ajutat de divinitate (6,13).

Spre deosebire de TM, care propune un scenariu și o rezolvare aparent profane, LXX avansează explicit ideea că mântuirea lui Israel vine întotdeauna de la Dumnezeu. De aceea, Ester și Mardochai acționează în LXX ca instrumente ale providenței divine. Exegeza creștină patristică a sesizat de la bun început această nuanță și a dezvoltat comparația cu Iudit, o altă femeie care l-a salvat pe Israel, cu ajutorul lui Dumnezeu.

Gândirea teologică a traducătorului LXX este expusă în adaosuri într-o anumită ordine tematică: prima (A) și ultima (F) reprezintă polii providențiali care încadrează întreaga povestire. Neclar la început, traseul providențial al mântuirii se dezvăluie în final. Acesta presupune intervenția directă a lui Dumnezeu în istorie (D), dar și credința neabătută a oamenilor în puterea Lui (C). Postul și rugăciunea sunt obligatorii în stabilirea dialogului cu Dumnezeul cel preaînalt. Nenumăratele aluzii la textele biblice mai vechi, efectul de intertextualitate al adaosurilor situează versiunea LXX a Cărții Esterei în tradiția biblică a legământului, oferind astfel o legitimitate fermă sărbătorii Purim și o valorizare sporită a tradițiilor religioase ale lui Israel. Similitudinile cu Cartea Iuditei sunt incontestabile, atât la nivelul „scenariului", cât și al mesajului propagandistic.

Pe de altă parte, datorită adaosurilor, Cartea Esterei este mai apropiată de scrierile postexilice de felul lui 1 Ezdra şi Daniel. Ele reunesc două tendinţe divergente din tradiţia scripturară: Ester aparţine pe de o parte scrierilor cu înfăţişare istorică (de ex. adaosurile B şi E „reproduc" textele unor decrete regale) şi, pe de altă parte, literaturii apocaliptice (A şi F interpretează mersul providenţei pe calea revelaţiei onirice). Liantul dintre cele două tendinţe îl reprezintă, după J. Clines, prezenţa şi eficienţa imediată a rugăciunii.

Anna Baudelin şi Ştefan Colceriu

Ester la Părinţii Bisericii

În comentariile patristice vechi Ester este citată adesea alături de Iudit, altă eroină salvatoare a poporului evreu (*cf.* „Introducere" la Cartea Iuditei). Pe lângă îndrăzneală şi curaj, Părinţii îi atribuie anumite calităţi spirituale, pe care le vom înfăţişa, pe scurt, mai departe.

Clement Alexandrinul o citează ca exemplu de *mulier virilis* şi, implicit, de model al creştinei desăvârşite, într-un pasaj memorabil: „Ester, femeie desăvârşită în credinţă, a salvat poporul lui Israel de stăpânirea tiranică şi de cruzimea unui satrap; o femeie singură, slăbită de post, a îndrăznit să înfrunte mii de bărbaţi înarmaţi şi, prin credinţă, a schimbat o hotărâre tiranică. L-a îmblânzit pe rege, l-a oprit pe Aman şi, prin rugăciunea ei desăvârşită către Dumnezeu, a păzit nevătămat poporul lui Dumnezeu" (*Stromate* IV,19,119). Aproape toate marile teme legate de Ester sunt menţionate aici de Clement: postul, rugăciunea, curajul, credinţa. În *Pedagogul* III,2,12, acelaşi Părinte o citează într-un pasaj consacrat vestimentaţiei şi podoabelor: Ester nu se gătea din cochetărie, spune el, ci din necesitate. Episodul despre împodobirea eroinei capătă o justificare politic-soteriologică: podoabele reprezintă armele „femeii lui Dumnezeu" în lupta cu duşmanii lui Israel. Augustin reia această idee în predica despre Psalmul 53 (cap. 3), iar în *Scrisoarea 263*, plecând tot de la exemplul Esterei, lansează următorul paradox: sub un veşmânt fastuos poate exista şi o inimă smerită. Chiar ajunsă regină, ea nu şi-a uitat neamul aflat în primejdie. Iar în predica despre Psalmul 51 (cap. 6) Augustin identifică în Ester tipul „locuitorului cetăţii cereşti", opus „locuitorului cetăţii pământeşti". Eroina îl atrage pe marele african nu doar prin curajul ei diplomatic, ci şi prin faptul că

încarnează „omul paradoxal" augustinian: acesta, deşi trăieşte în lume (cetatea pământească), are mereu privirile aţintite spre patria cerească.

Ambrozie insistă pe o dublă opoziţie: între Iudit şi Olophernes, în Cartea Iuditei, şi între Ester şi Aman, în Cartea Esterei. Cele două femei sunt simboluri ale cumpătării, abstinenţei şi castităţii, în vreme ce bărbaţii războinici încarnează desfrâul, beţia şi sminteala. Ester îl învinge pe Aman datorită, în primul rând, puterii spirituale dobândite prin post şi rugăciune (*Despre Ilie şi post* 9,30; *Scrisoarea* 14,19).

Chiar dacă este anterior lui Augustin şi Ambrozie, l-am lăsat la sfârşit pe Origen, în ochii căruia Ester este „rugătoarea" prin excelenţă. Eroina e citată de câteva ori în tratatul *Despre rugăciune* (13,2.4; 14,3; 16,3). Rugăciunea Esterei, ca şi cea a Iuditei, face parte din categoria rugăciunilor „de cerere" (prima din cele patru categorii descrise de Origen), dar nu de cerere a unor bunuri trecătoare, ci a unor bunuri eterne, căci Dumnezeu a răsplătit-o pe roaba sa mântuindu-l pe Israel „de uneltirile duhurilor necurate".

Cristian Bădiliţă

Ester

1 [1a] În anul al doilea al domniei lui Artaxerxes cel Mare, în ziua întâi a lunii Nisan, Mardochai, fiul lui Iair, fiul lui Semei, fiul lui Kisai, din tribul lui Beniamin, [1b] iudeu care locuia în oraşul Susa, om de seamă care slujea la curtea regelui, a avut un vis; [1c] Mardochai era dintre prinşii pe care îi dusese

---

1,1a-s Corespunde cu adaosul A,1-17 din manuscrisele LXX şi cu Vulg. 11,2–12,6. Acest adaos conţine visul profetic al lui Mardochai şi denunţarea complotului împotriva regelui pers.

1,1a „Artaxerxes": TM are *'Aḥaš^{e}wērōš*, iar Vulg. *Assuerus*. Ultimele două variante ale numelui suveranului pers reprezintă transcrierea greşită a pers. *Hšajarša*. Greaca clasică a transliterat acest nume sub forma cea mai cunoscută astăzi: Xerxes. Numai că LXX îl numeşte pe suveran Artaxerxes, fapt care a suscitat discuţii aprinse în rândul comentatorilor. Unii l-au identificat pe suveranul din Cartea Esterei, după tradiţia ebraică, cu Xerxes I (486-465 î.H.), alţii, ca J. Hoscander şi A.T. Olmstead, urmând părerile lui Eusebiu al Cezareii şi ale lui Ieronim, l-au identificat cu Artaxerxes II Mnemon (405-362 î.H.). În fine, NRSV înclină să vadă în acest Artaxerxes pe Artaxerxes I (465-424 î.H.). Prima variantă are în sprijinul ei un argument forte, deşi sub forma unei absenţe din text: relatarea biblică, altfel atât de amănunţită, trece inexplicabil de la anul al treilea al domniei suveranului pers (1,3) la cel de-al şaptelea an (2,16). Dacă regele din Cartea Esterei este Xerxes I, cei patru ani despre care nu se spune nimic în Biblie sunt chiar cei în care s-a plănuit şi a avut loc marea campanie împotriva Greciei (483-480 î.H.), timp în care regele a lipsit din Persia. ♦ Mardochai are visul în luna Nisan, lună în care se sărbătorea Paştele: de natură providenţială, visul devine astfel un prim indiciu al mântuirii. El intră în seria viselor profetice din Biblie, alături de cel al lui Iosif din Gen. 37,5-11 şi de cel al lui Daniel din Dan. 7,1-15. ♦ Mardochai era un beniaminit, din clanul lui Saul: Semei, strămoşul său, îl blestemase pe David la Baurim (2Rg. 16,5-14), iar Kisai fusese tatăl lui Saul (1Rg. 9,1: Kis). Numele Mardochai pare transcrierea unui nume babilonian foarte frecvent şi anume Mardukaya. Acest nume apare în texte, inclusiv într-unul din jurul anului 485 î.H. (*cf.* DB, *s.v.* „Mardoheu").

1,1b Susa, localitate situată în sud-vestul Persiei, era reşedinţa preferată a regilor Ahemenizi şi unul dintre cele trei oraşe regale ale Persiei. Darius a construit aici un palat faimos, restaurat de Artaxerxes I şi Artaxerxes II: referirile la această construcţie sunt evidente în Est. şi corespund relatărilor din surse paralele.

1,1c Deportarea la care se referă versetul avusese loc în anul 597 î.H., pe vremea lui Iechonias (*cf.* 4Rg. 24,8-16, 2Par. 36,9-10). Ceea ce înseamnă că Mardochai ar fi fost foarte bătrân (peste o sută douăzeci de ani) la data celor relatate în Ester.

în robie de la Ierusalim Nabucodonosor, regele Babilonului, o dată cu Iechonias, regele Iudeii. [1d] Şi visul lui a fost acesta: iată, strigăte şi larmă, tunete şi cutremur, tulburare pe pământ; [1e] şi iată, doi balauri mari au înaintat gata să se lupte unul cu celălalt şi au scos strigăt mare: [1f] iar la strigătul acestora, toate neamurile s-au pregătit de război, ca să se lupte cu neamul celor drepţi. [1g] Şi iată, zi de întuneric şi de beznă, apăsare şi strâmtorare, chin şi tulburare mare pe pământ; [1h] şi s-a tulburat tot neamul cel drept temându-se de relele [îndreptate împotriva] lui; şi s-au pregătit să piară şi au strigat către Dumnezeu. [1i] Iar la strigarea lor s-a făcut parcă, din izvor mic, fluviu mare, apă multă: [1k] [s-a făcut] lumină şi a răsărit soarele, iar cei smeriţi au fost înălţaţi şi i-au nimicit pe cei slăviţi. – [1l] Şi trezindu-se, Mardochai, care avusese acest vis şi văzuse ce are de gând Dumnezeu să facă, îl ţinea în inima sa şi voia să-l înţeleagă în orice chip până la căderea nopţii. [1m] Şi Mardochai a stat liniştit la curte, împreună cu Gabatha şi cu Tharra, cei doi eunuci ai regelui care păzeau curtea, [1n] şi le-a auzit punerile la cale şi le-a cercetat cu luare aminte planurile şi a aflat că se pregăteau să pună mâna pe regele Artaxerxes şi l-a înştiinţat pe rege în privinţa acestora; [1o] atunci regele i-a cercetat pe cei doi eunuci şi aceştia, după ce au mărturisit, au fost duşi [la moarte]. [1p] Regele a scris întâmplarea aceasta spre amintire şi a scris despre ea şi Mardochai; [1q] iar regele i-a poruncit lui Mardochai să-i slujească la curte şi i-a dat daruri pentru cele [petrecute].

1,1d Descrierea conţine elemente ce caracterizează „Ziua Domnului" la profeţi (*cf.* Amos 5,18-20; Is. 5,50; 8,22-23; Sof. 1,15-16).

1,1e „balaur": gr. δράκων. Cuvântul grecesc are o sferă semantică foarte largă, ce cuprinde diverse fiinţe reale sau fantastice, toate de ordinul terificului. Conotaţi negativ în literatura apocaliptică (Apoc. 12,3), balaurii simbolizează forţele răului: popoarele duşmane sau chiar pe Satana. Aici însă ei substituie la nivel simbolic indivizi implicaţi totuşi în lupte decisive pentru soarta mulţimilor.

1,1h-l Chemarea lui Dumnezeu de către poporul în suferinţă, absentă în TM, conferă versiunii LXX a Cărţii Esterei un mesaj mai explicit religios faţă de „nuvela" ebraică. Versiunea LXX devine astfel o adevărată „dramă a mântuirii". ♦ „Izvorul cel mic" o simbolizează pe Ester, conform interpretării propuse, la sfârşitul cărţii, de însuşi Mardochai. ♦ Victoria celor smeriţi asupra celor semeţi este scenariul tipic biblic al intervenţiei lui Dumnezeu în istorie.

1,1k Înălţarea şi căderea, răsturnarea de situaţii constituie unul din motivele centrale ale cărţii. Verbele la pasiv sugerează că e vorba de acţiunea lui Dumnezeu (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

1,1m Varianta aceasta a dejucării complotului celor doi eunuci este mult mai explicită decât cea relatată în Est. 2,21 (existentă şi în TM): Mardochai îi aude şi îi denunţă regelui, fără intermediari, pe complotişti.

[1r] Şi se afla acolo Aman Bugaios, fiul lui Amadathes, om cu trecere în faţa regelui; şi el a căutat să-l ducă la pieire pe Mardochai şi poporul acestuia, pentru cei doi eunuci ai regelui.

[1s] Şi a fost aşa: după aceste întâmplări, în zilele lui Artaxerxes (Artaxerxes a domnit, [începând] din India, peste o sută douăzeci şi şapte de ţări), [2] când regele Artaxerxes s-a aşezat pe tron în cetatea Susa, [3] în cel de-al treilea an al domniei sale, a dat un ospăţ pentru prieteni şi pentru celelalte neamuri, pentru nobilii perşi şi mezi şi pentru mai marii satrapilor. [4] Şi le-a arătat apoi slava desfătării bogăţiei sale, timp de o sută optzeci de zile; [5] iar când s-au sfârşit zilele nunţii, a dat regele un ospăţ neamurilor care se găseau în cetate, timp de şase zile, în curtea casei regelui, [6] împodobită cu panglici de in şi de mătase, pe corzi de in şi de purpură, prinse în verigi de aur şi de argint, pe coloane din marmură şi din piatră; [se aflau acolo] paturi de aur şi de argint, pe mozaicuri din piatră de smarald, sidef şi marmură, şi cuverturi străvezii felurit înflorate şi brodate de jur împrejur cu trandafiri. [7] Pocale din

---

1,1r „Bugaios": sensul poreclei nu este clar. S-a presupus că ar putea însemna „Lăudărosul", sens atestat la Homer. Porecla apare numai în textul grecesc. În TM (3,1) este *'Agāghī*, ce provine de la un toponim necunoscut.

1,1s Este echivalent cu primul verset din TM. ♦ „[începând] din India". Lecţiunea O^{+} întregeşte: „din India până în Etiopia". TM are: *Kuş*. Este întinderea maximă a Imperiului pers din timpul lui Darius I, tatăl lui Xerxes. ♦ Numărul provinciilor pare simbolic: (12 x 10) + 7, indicând stăpânirea universală a regelui pers. Acelaşi număr apare în Dan. 6,2 (LXX).

1,3-4 „prieteni": este titlul marilor dregători de la curte. ♦ Adunarea generală a demnitarilor persani la Susa, sub Xerxes, este confirmată de Herodot, în *Istorii* 8,8. De asemenea, bogăţiile de la curtea persă sunt descrise de acesta în termeni comparabili cu cei biblici, în *Istorii* 3,95 şi 9,80-82, şi de Curtius Rufus, în *Istoria lui Alexandru cel Mare* 3,13. ♦ Nici un izvor, în afară de Biblie, nu pomeneşte însă despre durata vizitei demnitarilor perşi la Susa.

1,5 „(zilele) nunţii": nu apare în TM. ♦ „Neamurile", poporul de rând, nu se bucură de acelaşi tratament ca demnitarii perşi la curte. Banchetul de şase zile pentru popor s-a ţinut „în curtea casei regelui": gr. ἐν αὐλῇ οἴκου τοῦ βασιλέω, ceea ce presupune curtea interioară din partea de est a ansamblului arhitectonic care alcătuia curtea regală, şi nu grădinile propriu-zise dinspre nord-vest. TM are „în curtea grădinii palatului". ♦ După „care se găseau în cetate", TM are „de la cel mai mare la cel mai mic".

1,6 Descrierea decoraţiilor e amplificată în LXX faţă de TM. ♦ „verigi": gr. κύβοις, *litt.* „cuburi". S-a propus corectarea în κύκλοις, corespunzând cu *gᵉlīlīm* din TM cu acest sens. ♦ „marmură": *litt.* „de Paros". ♦ „paturi": de fapt, un fel de divane pe care oaspeţii stăteau întinşi în jurul mesei la banchete.

1,7 În TM, versetul începe: „Se dădea de băut în..."

aur şi din argint, şi o cupă mică de granat care preţuia treizeci de mii de talanţi; vin mult şi dulce, din cel pe care îl bea regele însuşi. [8] Iar ospăţul nu s-a dat cu măsura obişnuită; astfel a voit regele şi le-a dat poruncă chelarilor să le facă pe voie, lui şi oamenilor. [9] Şi regina Astin, la rândul său, a dat ospăţ femeilor în palatul regesc unde locuia regele Artaxerxes. [10] În cea de-a şaptea zi, regele, simţindu-se bine, le-a spus lui Aman, Bazan, Tharra, Boraze, Zatholtha, Abataza şi Tharaba, cei şapte eunuci care îl slujeau pe regele Artaxerxes, [11] să o aducă pe regină la el, să o aşeze pe tron, să o încununeze cu diadema şi să arate tuturor fruntaşilor şi neamurilor frumuseţea ei, căci era frumoasă. [12] Dar regina Astin nu i-a dat ascultare să vină împreună cu eunucii. Şi regele s-a mâhnit şi s-a mâniat [13] şi le-a zis prietenilor săi: „Aşa a grăit Astin. Faceţi dar, cu privire la aceasta, lege şi judecată." [14] Şi s-au apropiat de el Arkesaios, Sarsathaios şi Malesear, fruntaşi ai perşilor şi mezilor, [15] cei de pe lângă rege şi cei dintâi din suita regelui, şi i-au spus, după legi, ce trebuie să facă cu regina Astin, fiindcă n-a împlinit cele poruncite de rege prin eunuci. [16] Şi a spus Muchaios înaintea regelui şi a fruntaşilor: „Nu doar pe rege l-a jignit regina Astin, ci şi pe toţi fruntaşii şi comandanţii regelui" [17] (căci le povestise cuvintele reginei şi cum i-a răspuns ea regelui). „Precum i-a răspuns ea regelui Artaxerxes, [18] şi celelalte domniţe ale fruntaşilor perşilor şi ai mezilor, auzind cele spuse de aceasta regelui, vor îndrăzni, la fel, să-şi necinstească bărbaţii. [19] Dacă regele crede de cuviinţă, să dea un edict regal şi să rămână scris între legile

---

1,9 După obiceiul oriental, femeile nu petreceau laolaltă cu bărbaţii.

1,10 Cifra 7 era simbolul numeric al desăvârşirii. În LXX, regele îşi cheamă soţia în a şaptea zi, poruncindu-le celor şapte eunuci să o aducă. ♦ „simţindu-se bine": gr. ἡδέως γενόμενος (*litt.* „fiind bine dispus"). TM are: „fiind cu chef din pricina vinului". ♦ Eunucul Aman este, evident, altul decât personajul malefic din restul povestirii.

1,12 Regina a refuzat să se afişeze în public probabil din decenţă. În Imperiul pers, expunerea femeii, cu atât mai mult a soţiei suveranului, era un gest provocator şi atrăgea dezonoarea publică a acesteia.

1,14 LXX numeşte doar trei dintre căpeteniile perşilor şi mezilor, în vreme ce TM numeşte şapte, menţinând astfel simbolismul numeric. Cei şapte (TM) apropiaţi (LXX: οἱ ἐγγύς) ai regelui au fost puşi în legătură cu cei şapte sfetnici înţelepţi (magi) menţionaţi în edictul regal din 2Ezr. 7,14.

1,15 În TM, regele cere sfatul astrologilor.

1,16 Muchaios este unul dintre cei şapte sfetnici şi demnitari perşi pe care LXX nu îi menţionează. În TM el figurează pe ultimul loc în lista din v. 14, sub forma *Mᵉmukhān.*

1,18 „domniţe": gr. τυραννίδες. Reacţia promptă a curţii perse era menită să înăbuşe orice împotrivire a femeilor şi astfel să descurajeze un precedent periculos.

mezilor şi perşilor: să nu se mai facă altfel, nici să nu mai vină regina la el, iar regele să dea titlul ei de regină unei femei mai bune decât ea. [20] Şi să se audă legea dată de rege, dacă acesta o va da, în regatul său; astfel, toate femeile să le arate cinstire bărbaţilor lor, de la [cel mai] sărac până la [cel mai] bogat." [21] Şi le-a plăcut acest cuvânt regelui şi fruntaşilor şi a făcut regele după cum a spus Muchaios; [22] şi a trimis [veste] în toată împărăţia, în fiecare provincie după limba locuitorilor, încât li s-a făcut frică [oamenilor] în casele lor.

2 [1] După aceste fapte, regele şi-a domolit mânia şi n-a mai pomenit-o pe Astin, păstrând în minte cele pe care le spusese ea şi felul în care o osândise. [2] Şi slujitorii regelui au zis: „Să se caute pentru rege fete neprihănite, frumoase la înfăţişare; [3] regele să pună guvernatori în toate ţările din împărăţia sa şi aceştia să aleagă fete fecioare, frumoase la înfăţişare, [pe care să le aducă] în oraşul Susa, în casa femeilor, şi să le încredinţeze eunucului regelui, paznicul femeilor; şi să li se dea alifii şi toate cele de trebuinţă pentru îngrijire. [4] Iar femeia care va fi pe placul regelui să fie regină în locul lui Astin." Lucrul acesta i-a fost pe plac regelui; şi aşa a făcut.

[5] Era un iudeu în oraşul Susa şi numele lui era Mardochai, fiul lui Iair, al lui Semei, al lui Kisai, din tribul lui Beniamin; [6] acesta era dintre prinşii pe care îi luase din Ierusalim Nabucodonosor, regele Babilonului. [7] El creştea

---

1,20 „în regatul său": TM adaugă: „şi e mare".

1,22 „în fiecare provincie": TM adaugă „după scrierea ei, şi la fiecare popor...".

2,1 „După aceste fapte": gr. μετὰ τοὺς λόγους τούτους. Unii comentatori sunt de părere că intervalul la care face referire autorul sacru era unul destul de îndelungat şi, după toate aparenţele, coincidea cu campania regelui Xerxes în Grecia (*cf.* şi 2,16). Herodot afirmă în *Istorii* 9,108-113 că la întoarcerea din campania dezastruoasă, regele s-a lăsat pradă plăcerilor dragostei.

2,2 „Campaniile" regale de peţit erau un obicei curent în monarhiile orientale antice. Familiile fecioarelor luate cu forţa de slujbaşii suveranului nu se puteau împotrivi, deşi nu aveau să le mai vadă niciodată. O dată ajunse la curte, ele intrau în grija mai-marelui eunucilor, care le introducea la rege.

2,6 După „din Ierusalim", TM are în plus „împreună cu *Yekhon^{e}yāh*, regele lui Iuda".

2,7 TM precizează care era numele evreiesc al eroinei, înainte ca aceasta să intre în harem: *Hadhassāh*, „mirt". Noul nume, „Ester" (gr. Εσθηρ), a fost pus în legătură cu pers. *stara*, „stea", sau cu numele zeiţei Ishtar. ♦ „a crescut-o": gr. ἐπαίδευσεν. Deşi veri, diferenţa de vârstă dintre Mardochai şi Ester era destul de mare, aşa cum sugerează verbul grecesc utilizat. ♦ „pentru a-i fi soţie": TM are „şi o înfiase". Dar legenda iudaică ulterioară concordă cu varianta grecească.

o copilă, fiica lui Aminadab, fratele tatălui său, şi numele ei era Ester; iar când părinţii ei s-au dus, el a crescut-o pentru a-i fi soţie: şi era o fată frumoasă la înfăţişare; [8] şi fiindcă s-a aflat de porunca regelui, multe fete s-au strâns în oraşul Susa sub mâna lui Gai; a fost dusă şi Ester la Gai, păzitorul femeilor. [9] Fata i-a plăcut şi a aflat bunăvoinţă în ochii lui; şi el s-a grăbit să-i dea alifie [de uns trupul], şi [i-a făcut] parte [din toate], şi [i le-a dat] pe cele şapte fete care-i fuseseră rânduite de la palat; şi s-a purtat bine cu ea şi cu slujitoarele ei în casa femeilor. [10] Ester nu i-a dezvăluit nici neamul, nici patria ei: căci Mardochai o învăţase să nu le dea la iveală. [11] Iar Mardochai venea în fiecare zi la curtea femeilor, să vadă ce se va petrece cu Ester. [12] Timpul pentru o fată ca să meargă la rege era când se împlineau douăsprezece luni; căci aşa erau împlinite zilele de îngrijire: şase luni se ungeau cu ulei de smirnă şi şase luni cu miresme şi cu alifii de-ale femeilor. [13] Şi atunci [fata] se duce la rege; şi orice spune ea i se dă ca să meargă astfel din casa femeilor până în iatacul regelui. [14] Ea intră seara şi când se face ziuă pleacă într-o a doua casă a femeilor, unde se află Gai, eunucul regelui, păzitorul femeilor; şi nu mai intră la rege decât dacă este chemată pe nume. [15] Iar când s-a împlinit vremea pentru Ester, fiica lui Aminadab, fratele tatălui lui Mardochai, să meargă la rege, n-a lăsat la o parte nimic din ce-i poruncise eunucul, păzitorul femeilor: într-adevăr, Ester afla

---

2,8 După „porunca regelui" TM are în plus „şi legea lui". ♦ După „a fost dusă şi Ester" TM are „la casa regelui, sub mâna lui *Hēgay*".

2,9 „în casa femeilor": TM are „partea cea mai bună a casei femeilor".

2,10 Dezvăluirea identităţii etnice a eroinei ar fi făcut imposibilă ascensiunea ei socială: sfatul lui Mardochai se va dovedi providenţial (*cf.* 4,14).

2,11 Haremul era păzit cu străşnicie de eunucii suveranului. Nici un alt bărbat nu avea cum să pătrundă în incinta apartamentelor femeilor regelui şi nu ştia ce se întâmplă înăuntru. Probabil că Mardochai, în calitatea sa de curtean, şi nu de simplu portar, cum par să indice unele surse exegetice, putea să se intereseze în secret de soarta Esterei, de la garda de eunuci.

2,12 Pregătirile tinerelor au durat un an, în conformitate cu eticheta regală persană.

2,13 „[fata] se duce la rege": TM are: „Şi atunci, iată cum se duce..." ♦ „orice spune ea i se dă" – după lecţiunea aleasă de Rahlfs, cu pronumele la neutru (care corespunde şi cu TM); manuscrisele mari au pronumele la masculin şi atunci sensul ar fi „cel căruia îi spune [regele] îi îngăduie [ei] să meargă cu el...".

2,14 După „decât dacă", TM are „regele o doreşte şi...". ♦ „Competitoarele" respinse de suveran după prima noapte deveneau soţii de rangul al doilea şi ocupante permanente ale haremului suveranului.

bunăvoință la toți cei care o priveau. [16] Și a mers Ester la regele Artaxerxes a douăsprezecea lună, care este Adar, în al șaptelea an al domniei lui. [17] Și a iubit-o regele pe Ester și aceasta a găsit bunăvoință la el mai mult decât toate fecioarele: și el i-a pus pe cap diadema de soție. [18] Și regele a dat un ospăț pentru toți prietenii săi și pentru oamenii de vază timp de șapte zile și a preamărit nunta sa cu Ester; și le-a dat o scutire celor aflați sub puterea lui. [19] Iar Mardochai slujea la curte. [20] Ester nu-și dezvăluise patria; căci așa o învățase Mardochai, să se teamă de Dumnezeu și să-l îndeplinească poruncile, ca atunci când era cu el; iar Ester nu și-a schimbat purtarea.

[21] Și doi eunuci ai regelui, comandanții gărzii de corp, erau nemulțumiți că Mardochai fusese înaintat [în rang] și căutau să-l ucidă pe regele Artaxerxes. [22] Lucrul a fost descoperit de Mardochai și el i-a dat de veste Esterei, iar ea i-a dezvăluit regelui despre uneltire. [23] Regele i-a cercetat pe

---

2,16 „Adar": a douăsprezecea lună a calendarului evreiesc postexilic corespunde astăzi perioadei cuprinse între a doua jumătate a lui februarie și prima jumătate a lui martie. Textul O are, ca și TM: „Tebeth", luna a zecea (decembrie-ianuarie).

2,17 După „pe Ester", TM are „mai mult decât pe toate femeile". ♦ Ester devine soția oficială a suveranului. TM adaugă „și a făcut-o regină, în locul lui Wasthi". ♦ „Diadema" (gr. τὸ διάδημα) era de fapt o panglică de purpură, vârstată cu alb, legată în jurul frunții.

2,18 „nunta sa": nu apare în TM. ♦ „o scutire": TM adaugă „și a făcut un dar regesc". După fastuoasele ceremonii nupțiale, regele făcea diverse daruri soției sale. Printre acestea se numărau și o serie de cetăți și de teritorii, care urmau să suporte cheltuielile personale ale reginei și curții ei și care erau scutite de impozitele normale pe care le plăteau restul regiunilor din imperiu.

2,19 În TM versetul începe: „La a doua adunare de fecioare..." ♦ „slujea la curte": gr. ἐθεράπευσεν ἐν τῇ αὐλῇ. TM are „stătea la poarta regelui"; aceeași diferență reapare în toate locurile similare. De aceea, în privința slujbei lui Mardochai, părerile comentatorilor sunt împărțite. Unii sunt de părere, în acord cu TM, că Mardochai era un simplu portar la curtea regală, alții că el ar fi deținut un loc mai înalt în ierarhia slujbașilor palatului.

2,20 După „patria" TM are „nici poporul". ♦ „să se teamă... poruncile": adaos al LXX. În TM versetul continuă: „Ester asculta de cuvântul lui *Mārdokhay* ca atunci când se afla sub tutela lui."

2,21 În TM: „În vremea aceea, pe când *Mārdokhay* ședea la poarta regelui, *Bigethān* și *Tereș*, doi eunuci ai regelui, paznici ai pragului, erau furioși și căutau..." Nu se indică motivul nemulțumirii.

2,23 „i-a trimis la spânzurătoare": gr. ἐκρέμασεν αὐτούς. Verbul grec înseamnă inițial „a suspenda; a atârna" și traduce fidel verbul ebraic, pe care unii comentatori l-au interpretat însă și ca „a trage în țeapă".

cei doi eunuci şi i-a trimis la spânzurătoare; şi regele a dat poruncă să fie consemnate spre amintire, în biblioteca regelui, cele despre fapta bună a lui Mardochai, în semn de laudă.

3 [1] După aceasta, regele Artaxerxes i-a arătat multă cinstire lui Aman Bugaios, fiul lui Amadathes, şi l-a înălţat şi l-a aşezat într-un rang mai presus de toţi prietenii săi. [2] Şi toţi cei de la curte i se închinau, pentru că aşa le poruncise regele să facă; dar Mardochai nu i se închina. [3] Şi cei de la curtea regelui i-au spus lui Mardochai: „Mardochai, de ce nu vrei să asculţi de cele spuse de rege?" [4] Şi în fiecare zi îi vorbeau [astfel], dar el nu-şi apleca urechea la ei; [atunci] ei i-au povestit lui Aman că Mardochai se împotriveşte cuvintelor regelui; Mardochai le dezvăluise că este iudeu. [5] Şi aflând Aman că Mardochai nu i se închină, s-a mâniat foarte [6] şi a plănuit să-i nimicească pe toţi iudeii aflaţi sub domnia regelui Artaxerxes. [7] Şi a alcătuit un edict în al doisprezecelea an al domniei lui Artaxerxes, şi-a aruncat sorţi zi după zi şi lună după lună, ca să ducă la pieire într-o singură zi neamul lui Mardochai: şi sorţul a căzut pe ziua a paisprezecea din luna Adar. [8] Şi i-a grăit regelui Artaxerxes, spunându-i: „Este un popor risipit printre popoarele din toată împărăţia ta, iar legile lor sunt cu totul diferite de [ale] tuturor popoarelor; ei nu vor să asculte de legile regelui şi nu-i este de

---

3,1 „Bugaios": vezi nota la 1r. Flavius Iosephus, *AI* 11,209, afirma despre Aman că era amalecit şi unul dintre urmaşii lui Agag, pe care Saul îl cruţase de la moarte (1Rg. 15,9). În acest fel, duşmănia dintre Aman, urmaşul lui Agag, şi Mardochai, urmaşul lui Kis, tatăl lui Saul, s-ar explica genealogic.

3,2 „se închinau": gr. προσεκύνουν. În VT, verbul este folosit numai pentru a indica adorarea lui YHWH. Mardochai refuză să i se închine lui Aman, rămânând astfel fidel Dumnezeului unic. O eventuală închinare ar fi fost interpretată ca un gest idolatru. Nu este exclus ca refuzul lui Mardochai să se fi datorat şi conştiinţei sale naţionale, care îi interzicea să se pună în slujba unui amalecit, populaţie considerată de evrei impură şi blestemată. În TM, după „toţi cei de la curte" este în plus: „la poarta regelui, se plecau şi se închinau...". Acelaşi conţinut îl are şi adaosul din TM la v. 3.

3,6 După „să-i nimicească", TM are „poporul lui *Mārdokhay* şi anume...". Mânia lui Aman s-a răsfrânt asupra întregii populaţii evreieşti trăitoare în Imperiul pers. Asemenea pogromuri, îndreptate împotriva diverselor populaţii minoritare, erau frecvente în Imperiu, aşa cum reiese din mărturiile lui Herodot (*Istorii* I,106 şi III,79).

3,7 În TM, versetul începe: „În luna întâi, adică Nisan", iar „a alcătuit un edict" nu apare. După „sorţi", TM are „în faţa lui Haman". ♦ „sorţi": ebr. *pūr* – cuvânt-cheie al acestei cărţi care are drept scop să explice originea sărbătorii *Pūrim*.

3,8 „un popor risipit": TM are „un popor aparte, risipit şi despărţit..."

folos regelui să-i îngăduie. [9] Dacă regele crede de cuviinţă, să scoată un edict prin care să-i dea morţii; iar eu voi înscrie pentru vistieria regelui zece mii de talanţi de argint." [10] Atunci regele, scoţându-şi inelul, i l-a dat în mână lui Aman, ca să pună pecetea peste înscrisurile împotriva iudeilor. [11] Şi i-a spus regele lui Aman: „Păstrează-ţi argintul, iar cu acest popor fă cum vrei." [12] Şi au fost chemaţi scribii regelui în luna întâi, în ziua a treisprezecea; şi au scris, după cum a poruncit Aman, către toţi comandanţii şi guvernatorii din fiecare provincie [începând] din India şi până în Etiopia, către o sută douăzeci şi şapte de provincii şi către guvernatorii popoarelor, în limba acestora, în numele regelui Artaxerxes. [13] Şi a fost trimis [mesajul] prin purtătorii de scrisori în împărăţia lui Artaxerxes, să nimicească neamul iudeilor într-o singură zi, din luna a douăsprezecea, care este Adar, şi să li se jefuiască averile.

[13a] Şi copia scrisorii este următoarea: „Marele rege Artaxerxes către guvernatorii şi mai marii locului supuşi lor din cele o sută douăzeci şi şapte de provincii, [pornind] din India şi până în Etiopia, scrie următoarele: [13b] Domnind peste multe popoare şi întinzându-mi puterea peste întreaga lume, am voit (fără să mă las purtat de trufia puterii, ci purtându-mă mereu în chip cuviincios şi cu bunăvoinţă) să păstrez mereu netulburate vieţile supuşilor [mei], făcându-mi un regat liniştit, care să poată fi străbătut până la margini, precum şi să readuc pacea dorită de toţi oamenii. [13c] Întrebându-i pe sfetnicii mei în ce chip s-ar putea duce la bun sfârşit acest lucru, Aman, care se deosebeşte între noi prin judecată sănătoasă, nestrămutat în bunăvoinţă şi cunoscut pentru credinţă neclintită, şi care a dobândit rangul al doilea în împărăţie, [13d] ne-a înştiinţat că prin toate seminţiile din lume

---

3,9 Suma oferită de Aman e ca un fel de compensaţie pentru impozitele care nu vor mai fi percepute de la iudei, dacă aceştia vor fi ucişi.

3,10 După „Aman", TM are „fiul lui *Ham^{e}dhāthā'* Agagitul, asupritorul iudeilor".

3,11 „argintul": gr. τὸ ἀργύριον.

3,12 „[începând] din India... o sută douăzeci şi şapte de provincii": nu apare în TM. La final, TM adaugă „şi au fost pecetluite cu inelul regelui".

3,13 „să nimicească": TM continuă: „să ucidă şi să dea pieirii pe toţi iudeii, tineri şi bătrâni, copii şi femei, într-o singură zi, în ziua a treisprezecea ...".

3,13a-g Adaosul B din LXX. Corespunde la Est. 13,1-7 în Vulg. şi a fost inserat între v. 13 şi v. 14. Cuprinde „textul" decretului regal care prevedea uciderea evreilor de către autorităţile din întregul Imperiu. Autorul a încercat să imite în greacă stilul alambicat al decretelor curţii perse.

3,13b „întreaga lume": gr. οἰκουμένη = lumea locuită.

este amestecat un popor dușmănos, potrivnic prin legile lui oricărui neam și arătând în repetate rânduri nepăsare față de hotărârile regilor, astfel încât să nu fie bine așezată cârmuirea unită pe care noi o îndeplinim fără cusur. [13e] După ce am înțeles, așadar, că numai acest neam se află într-o necontenită împotrivire față de toți oamenii, înlocuind alcătuirea legilor cu una străină și cu răutate urzind tot ce poate fi mai rău împotriva intereselor noastre și împotriva bunei orânduiri a împărăției, [13f] le-am poruncit, prin urmare, ca aceia care v-au fost arătați în scrisori de către Aman, care este rânduit peste treburile [țării] și este cel de-al doilea părinte al nostru, toți aceia, cu femei și copii, să fie nimiciți din rădăcini de săbiile dușmanilor, fără nici un fel de milă și cruțare, în cea de-a paisprezecea zi a lunii a douăsprezecea, Adar, din anul de față, [13g] ca aceia care ne-au fost de mult dușmani și ne sunt și acum, fiind aruncați cu sila în tărâmul morților într-o singură zi, să nu ne mai împiedice să ducem un trai liniștit și netulburat."

[14] Și copii ale scrisorilor au fost puse la vedere în fiecare provincie și le-a fost dată poruncă tuturor nemurilor să fie pregătite pentru ziua aceea. [15] Și treaba a fost zorită chiar și la Susa: regele și Aman au început să se îmbete; dar orașul era tulburat.

4 [1] Mardochai, aflând ce se petrecea, și-a sfâșiat veșmintele, s-a îmbrăcat în sac și și-a presărat cenușă: apoi, năpustindu-se pe strada cea mare a orașului, a început să strige cu glas mare: „E dat pieirii un neam care n-a făcut nici un rău!" [2] Și a mers până la poarta regelui și s-a oprit: căci nu-i era îngăduit să intre la curte purtând sac și cenușă. [3] Și în fiecare provincie unde fuseseră puse la vedere scrisorile erau țipete și lovituri de pumni în piept și mare jale printre iudei, [care] se culcau pe sac și cenușă. [4] Slujnicele și eunucii reginei au venit și i-au dat de veste; ea s-a tulburat auzind cele întâmplate și i-a trimis lui Mardochai să se îmbrace și să-și lepede sacul; dar el nu s-a învoit. [5] Atunci Ester l-a chemat pe Achrathaios, eunucul ei, care îi slujea, și l-a trimis să afle [toate] cu de-amănuntul de la Mardochai.

4,1 „cu glas mare": în TM „strigarea" lui Mardochai e „mare" și „amară", dar nu se relatează ce anume a strigat. Se sugerează nevinovăția poporului ales, pe care LXX o exprimă direct.

4,3 LXX omite dintre manifestările de doliu postul, pe care TM îl menționează. Postul începe în LXX numai la porunca Esterei, din 4,16. Poporul răspunde cu aceleași gesturi la disperarea lui Mardochai, semn al puternicei identități comunitare.

4,5 „Achrathaios": în TM *Hathākh.*

[6] 7 Iar Mardochai i-a descoperit cele întâmplate şi făgăduinţa pe care i-o făcuse Aman regelui pentru vistierie, de zece mii de talanţi, ca să-i nimicească pe iudei. 8 Şi i-a dat lui copia scrisorii puse la vedere în Susa privind nimicirea acestora, ca să i-o arate Esterei; şi i-a spus să-i poruncească să intre la rege şi să-l roage, ca să-l înduplece pentru popor, „amintindu-ţi, [a spus el], zilele smereniei tale, când te-am hrănit cu mâna mea, fiindcă Aman, al doilea după rege, a grăit împotriva noastră spre moarte. Cheamă-L pe Domnul şi grăieşte regelui despre noi şi scapă-ne de la moarte." 9 Achrathaios a intrat şi i-a spus reginei toate aceste cuvinte. 10 Iar Ester i-a spus lui Achrathaios: „Du-te la Mardochai şi spune-i: 11 «Toate neamurile din împărăţie ştiu că oricine, bărbat sau femeie, ar intra nechemat la rege, în curtea dinlăuntru, nu are scăpare: doar cel către care îşi întinde regele sceptrul său de aur, doar acela va scăpa. Iar eu nu am mai fost chemată să intru la rege de treizeci de zile.»" 12 Achrathaios i-a vestit lui Mardochai toate cuvintele Esterei. 13 Atunci i-a zis Mardochai lui Achrathaios: „Du-te şi spune-i: «Ester, să nu-ţi spui în sinea ta că tu singură vei scăpa în împărăţie, între toţi iudeii. 14 Căci dacă tu te faci că nu auzi în această împrejurare, dintr-altă parte va veni ajutor şi ocrotire pentru iudei, însă tu şi casa tatălui tău veţi pieri; şi cine ştie dacă nu pentru această împrejurare ai ajuns tu regină?»" 15 Şi Ester l-a trimis la Mardochai pe cel venit la ea, să-i spună: 16 „Mergi şi adună-i pe toţi iudeii din Susa şi postiţi pentru mine; să nu mâncaţi şi să nu beţi timp de trei zile, zi şi noapte: şi eu, la rândul meu, şi slujnicele mele vom ajuna şi apoi voi intra la rege, împotriva legii, chiar dacă va fi să pier."

17 Atunci Mardochai a plecat şi a făcut toate câte îi poruncise Ester; 17a s-a rugat Domnului, amintind toate faptele Domnului şi a spus:

4,6 Apare numai în TM: „*Hathākh* a ieşit la *Mārdokhay* în piaţa oraşului, aflată în faţa porţii regeşti."

4,8 „amintindu-ţi... de la moarte": TM nu conţine acest pasaj. Cu acest adaos, LXX propune o viziune religioasă mai adâncă asupra misiunii lui Mardochai: în felul acesta, visul personajului din primul capitol îi conferă un rol de ghid spiritual al reginei Ester, asemănător aceluia cu care fusese însărcinat Samuel faţă de Saul (*cf.* 1Rg. 15).

4,13 „în împărăţie": TM are „în palat".

4,16 Postul face pandant cu rugăciunea din adaosul C (17a-z). Această asociere a postului cu rugăciunea atestă străduinţa versiunii greceşti de a conferi sărbătorii Purim un fundament mai explicit religios.

4,17a-z Adaosul C, corespunzând în Vulg. la 3,8 – 14,19, introduce în cuprinsul Cărţii Esterei rugăciunea lui Mardochai (17a-i) şi a Esterei (17l-z), pline de reminiscenţe

[17b] „Doamne, Doamne, Împărate care stăpâneşti peste toate, căci în puterea Ta stă totul şi nu este nimeni care să se poată împotrivi voinţei Tale de a-l mântui pe Israel. [17c] Căci Tu ai făcut cerul şi pământul şi toate minunăţiile de sub cer. Şi Tu eşti Domn peste toate şi nimeni nu-Ţi stă împotrivă Ţie, Doamne! [17d] Tu pe toate le cunoşti: Tu ştii, Doamne, că nu din semeţie, nici din trufie şi nici din iubire de slavă am făcut aceasta, de nu m-am închinat trufaşului Aman. Căci aş fi fost gata să-i sărut tălpile picioarelor pentru izbăvirea lui Israel. [17e] Dar am făcut aceasta ca să nu pun slava omului mai presus de slava lui Dumnezeu şi nu mă voi închina nimănui în afară de Tine, Domnul meu, şi nu voi face acestea din trufie. [17f] Şi acum, Doamne Dumnezeule, Împărate, Dumnezeul lui Avraam, cruţă poporul Tău, căci [duşmanii] privesc la noi spre nimicire şi au râvnit să dea pieirii moştenirea Ta de la început. [17g] Nu dispreţui partea Ta, pe care Ţi-ai răscumpărat-o din pământul Egiptului. [17h] Ascultă rugăciunea mea şi fii binevoitor cu moştenirea Ta; preschimbă jalea noastră în veselie, ca, rămânând în viaţă, să lăudăm în imnuri numele Tău, Doamne, şi să nu nimiceşti gura celor care Te preamăresc." [17i] Şi tot Israelul au strigat din [toată] puterea lor, pentru că moartea le stătea înaintea ochilor.

---

biblice. Faptul că Dumnezeu împlineşte întocmai rugăciunile arată necesitatea lor în economia providenţială şi legitimitatea lor în economia textului cărţii.

4,17b „Doamne, Doamne, Împărate care stăpâneşti peste toate". Două sunt ipostazele lui Dumnezeu, în fiecare dintre rugăciunile celor doi eroi: Dumnezeu-rege atotputernic al Universului şi Dumnezeu milostiv. La cele două epitete divine se raportează poporul ales, ca moştenire a lui Dumnezeu. *Cf. infra* 17c, 17e,17f.

4,17d Mardochai îşi justifică refuzul de a se închina lui Aman, refuz care a dus la persecutarea iudeilor.

4,17f „Şi acum": καὶ νῦν. Formulă care, după amintirea faptelor lui Dumnezeu din trecut introduce cererea propriu-zisă. Invocarea lui Avraam arată că Mardochai apelează la făgăduinţele făcute de Dumnezeu patriarhilor. ♦ „moştenirea Ta": apare numai în greacă; termenul sugerează relaţia de apartenenţă dintre Dumnezeu şi poporul pe care Şi l-a ales.

4,17g-h La sfârşitul rugăciunilor, Mardochai şi Ester îl invocă pe Dumnezeu cel milostiv. Ipostaza de salvator a Domnului (pe care o introduce trimiterea la Exod) o întregeşte pe cea de Dumnezeu-Rege, unică autoritate responsabilă (*cf.* E. Beaucamp, *Dictionnaire de la Bible*, *s.v.* „Salut", p. 530) şi atotputernică. Invocarea Lui ca Rege-salvator este întemeiată pe legămintele străvechi pe care le-a încheiat cu Israel, poporul ales de El (*cf.* 10,3) Tema salvării enunţată explicit în LXX, nu este decât sugerată în TM.

4,17i Autorul insistă asupra devoţiunii comunitare, arătând astfel că salvarea aşteptată de la YHWH este condiţionată de responsabilizarea întregului popor. Dumnezeu intervine în istorie când fiecare fiu al poporului ales şi-a asumat condiţia de parte în legământul cu El.

[17k] Şi regina Ester şi-a căutat ocrotire la Domnul, fiind cuprinsă de zbaterea morţii. Şi, scoţându-şi veşmintele slavei sale, a îmbrăcat veşminte de mâhnire şi jale; şi în locul miresmelor de mare preţ şi-a acoperit capul cu cenuşă şi gunoi, iar trupul şi l-a smerit foarte; şi tot locul pe care îl împodobea cu veselie l-a umplut cu şuviţe din părul ei; şi s-a rugat Domnului, Dumnezeul lui Israel, şi a spus: [17l] „Domnul meu, Tu singur eşti regele nostru: vino-mi în ajutor mie, care sunt singură şi nu am alt ajutor afară de Tine, căci îmi voi pune viaţa în primejdie. [17m] Eu am auzit, de când m-am născut în tribul părinţilor mei, că Tu, Doamne, l-ai luat pe Israel dintre toate neamurile şi pe părinţii noştri, dintre toţi strămoşii lor, ca să-ţi fie moştenire veşnică, şi ai făcut pentru ei precum ai grăit. [17n] Şi, acum, noi am păcătuit înaintea Ta şi Tu ne-ai dat în mâinile duşmanilor noştri, pentru că i-am cinstit pe zeii lor: drept eşti Tu, Doamne. [17o] Dar acum ei nu se mai mulţumesc cu amărăciunea robiei noastre, ci şi-au pus mâinile peste mâinile idolilor lor, ca să piardă hotărârea gurii Tale şi să nimicească moştenirea Ta şi să închidă gura celor care Te preamăresc pe Tine; să stingă slava Casei Tale şi a altarului Tău [17p] şi să deschidă gura neamurilor păgâne spre lauda celor deşarte şi pentru ca un rege muritor să fie admirat în veac. [17q] Nu da sceptrul Tău, Doamne, celor care nu sunt, ca să nu-şi râdă de căderea noastră, ci întoarce-le planul împotriva lor înşile şi fă-l de pilduitoare ocară pe cel care a început [să unelteaască] împotriva noastră. [17r] Adu-Ţi aminte, Doamne, şi fă-Te cunoscut în ceasul strâmtorării noastre şi dă-mi îndrăzneală, Rege al zeilor şi Stăpâne a toată puterea. [17s] Dăruieşte gurii mele cuvânt iscusit în faţa

---

4,17l Rugăciunea Esterei o reia, structural, pe cea a lui Mardochai şi o amplifică. Regina începe însă prin a-L invoca deopotrivă pe Dumnezeu-Regele şi pe Domnul milostiv. ♦ *Singurătatea* Esterei o duce la Dumnezeu ca *unică* speranţă rămasă. ♦ „îmi voi pune viaţa în primejdie": *litt.* „primejdia mea este în mâna mea".

4,17n Dreptatea divină este o temă de o importanţă majoră în versiunea LXX a Cărţii Esterei (*cf.* 8,12d; 10,3i). Ester îl cheamă pe Dumnezeu cel drept, arătând în întreaga sa rugăciune că poporul ales şi ea în special vor respecta termenii legământului cu Dumnezeu.

4,17o „Casei Tale şi a altarului Tău": singura aluzie la Templu din Cartea Esterei.

4,17p „celor deşarte": nume frecvent pentru idoli. ♦ „muritor": *litt.* „de carne".

4,17q „cei care nu sunt": gr. οἱ μὴ οὖσιν. Ester se referă la zeii străinilor. Războiul nu se dă numai cu oamenii nedrepţi, străini de poporul ales, ci şi cu plăsmuirile vane ale acestora, cu zeii falşi.

4,17s Leul, simbol al puterii regale deopotrivă la evrei şi la perşi, este în cazul de faţă Artaxerxes. ♦ „cuvânt iscusit": gr. λόγον εὔρυθμον. La fel, Iudit îi cerea lui Dumnezeu „înşelăciunea buzelor", ca să îl poată dovedi pe Olophernes (Iud. 9,10).

leului acestuia şi schimbă inima lui spre ură faţă de prigonitorul nostru, spre pieirea lui şi a celor de un cuget cu el. [17t] Iar pe noi, izbăveşte-ne cu mâna Ta şi ajută-mi mie care sunt singură şi nu Te am decât pe Tine, Doamne! [17u] Tu le cunoşti pe toate şi ştii că am urât slava nelegiuiţilor şi că mi-e scârbă de patul celor netăiaţi împrejur şi al oricărui străin. [17w] Tu ştii strâmtorarea mea, că mi-e scârbă de semnul măreţiei mele, care stă pe capul meu în zilele înfăţişării mele; mi-e silă ca de o zdreanţă de fiecare lună şi n-o port în zilele liniştii mele. [17x] Roaba Ta n-a mâncat la masa lui Aman, nici nu am cinstit ospăţul regelui, nici nu am băut vinul libaţiilor. [17y] Şi nici nu s-a bucurat roaba Ta din ziua înălţării mele până acum decât lângă Tine, Doamne Dumnezeule al lui Avraam. [17z] Dumnezeule atotputernic, ascultă glasul celor care nu mai au nădejde şi scapă-ne pe noi din mâna răuvoitorilor, iar pe mine scapă-mă de teama mea."

5 [1] Şi a fost aşa: în ziua a treia, când a încetat să se roage, şi-a dat jos veşmintele de jale şi s-a îmbrăcat în straiele slavei ei. [1a] Şi, împodobită cu strălucire, după ce L-a chemat pe Dumnezeu cel Atoatevăzător şi Mântuitor, le-a luat cu sine pe cele două slujnice – şi pe una din ele se sprijinea, ca într-o alintare, iar cealaltă o urma ţinându-i poalele veşmântului; [1b] ea era îmbujorată, în frumuseţea ei desăvârşită, şi chipul îi era vesel, ca al unei îndrăgostite, însă inima îi era strânsă de teamă. [1c] Şi după ce a trecut de toate uşile, a stat dreaptă înaintea regelui; acesta era aşezat pe tronul său regesc şi îmbrăcat cu toate veşmintele strălucirii sale, împodobit peste tot cu aur şi nestemate; şi era înfricoşător foarte. [1d] Şi ridicându-şi chipul înflăcărat de slavă, a privit în culmea mâniei, iar regina s-a prăbuşit: s-a schimbat la faţă de slăbiciune şi şi-a lăsat capul pe cel al slujnicii care

---

4,17u-y LXX îi face Esterei un portret de atentă păstrătoare a Legii: s-a măritat cu un străin în ciuda voinţei ei (17u), refuză vanele simboluri ale puterii lumeşti (17w), se abţine de la mâncarea şi băutura impură (17x) şi a recunoscut tot timpul, ca Iudit, numai autoritatea supremă a Dumnezeului lui Avraam şi, implicit, a legământului (17y). Profesiunea de credinţă a Esterei reprezintă un model de conduită pentru evreii din diaspora. Ea nu cheamă la izolaţionism total, ci la colaborare cu mediul social înconjurător, în măsura în care nu se ajunge la încălcarea Legii mozaice şi, o dată cu aceasta, la pierderea identităţii etnice şi religioase.

5,1a-2b (Începutul adaosului D) Pasajul constituie o largă amplificare faţă de TM vv. 1-2. Din punct de vedere literar, aduce un plus de dramatism. În felul în care este descrisă slava regelui pers, unii comentatori au văzut elemente comune cu apocaliptica iudaică.

mergea înaintea ei. [1e] Dar Dumnezeu a schimbat duhul regelui în blândeţe şi, tulburat, acesta a sărit de pe tronul lui şi a prins-o în braţe până şi-a venit în fire; şi o mângâia cu cuvinte împăciuitoare şi i-a spus: [1f] „Ce-i Ester? Eu sunt fratele tău, îndrăzneşte, nu vei muri, căci porunca noastră este pentru cei de rând: apropie-te." [2] Şi, ridicând sceptrul de aur, i-a atins grumazul, a îmbrăţişat-o şi i-a zis: „Vorbeşte-mi." [2a] Şi ea i-a spus: „Te-am văzut, stăpâne, ca pe un înger al lui Dumnezeu, şi inima mi s-a tulburat de teama slavei tale; căci minunat eşti, stăpâne, şi chipul tău este plin de farmec." [2b] Şi, în timp ce-i vorbea, a căzut cuprinsă de slăbiciune, iar regele s-a tulburat şi toţi slujitorii lui au început s-o încurajeze. [3] Şi regele i-a spus: „Ce vrei tu, Ester? Care îţi este rugămintea? Până la jumătate din împărăţia mea, şi va fi **a ta.**" [4] Ester a spus: „Astăzi este ziua mea cea mare. Prin urmare, dacă îi este pe plac regelui, să vină şi el, şi Aman la ospăţul pe care-l voi pregăti astăzi." [5] Şi regele a spus: „Zoriţi-l pe Aman, ca să putem îndeplini cuvântul Esterei." Şi amândoi vin la ospăţul la care îi chemase Ester. [6] La mijlocul petrecerii, regele i-a spus Esterei: „Care îţi este [rugămintea], regină Ester? Vei avea tot ce vei cere." [7] Şi ea i-a spus: „Cererea şi rugămintea mea [sunt]: [8] dacă am aflat bunăvoinţă înaintea regelui, să vină din nou regele şi cu Aman mâine, la ospăţul pe care îl voi da pentru ei, şi mâine voi face la fel." [9] Şi a ieşit Aman de la rege foarte încântat şi bucuros; dar când l-a văzut Aman pe Mardochai iudeul în curte, s-a mâniat foarte. [10] Şi, intrând în

---

5,1f „porunca": interdicţia de a intra nechemat la rege – *cf.* 4,11. ♦ „frate": gr. ἀδελφός. Termenul îl desemnează în greaca iudeilor din Alexandria şi pe soţ. ♦ „pentru cei de rând": gr. κοινόν, *litt.* „comun, toată lumea" (*cf.* Flavius Iosephus, *AI* 11,238).

5,2a „ca pe un înger al lui Dumnezeu": s-ar putea înţelege că Ester îl vede pe rege ca pe un trimis care să împlinească planul lui Dumnezeu – de aici şi teama plină de veneraţie.

5,4 „Astăzi este ziua mea cea mare": nu apare în TM. ♦ „ziua mea cea mare": Ester, ca şi Iudit (*cf.* 12,18 şi nota), înţelege importanţa zilei respective ca moment al împlinirii misiunii sale. Ambiguitatea exprimării Esterei, „ziua cea mare" (gr. ἐπίσημος, *litt.* „însemnată") trimite, probabil, la obiceiul pers de celebrare fastuoasă a zilei de naştere (*cf.* Herodot, *Istorii*, I,133). Cu acest prilej îi va fi invitat Ester pe suveran şi pe Aman la banchet.

5,6 „La mijlocul petrecerii": gr. πότος, *litt.* „băutură" – este partea a doua a ospăţului, dedicată băuturii şi discursurilor.

5,8 „mâine voi face la fel": TM are „mâine voi face după porunca regelui".

5,9 Autorul îi adaugă lui Mardochai apoziţia „iudeul", pentru că unghiul de vedere este al lui Aman. În felul acesta subtil, o exprimare ultraconcentrată trimite la episodul relatat în 3,2-3. ♦ După „Mardochai", TM are în plus „care nu se ridica şi nu tremura în faţa lui".

5,10 Începe în TM: „Totuşi s-a stăpânit şi a intrat..." ♦ „şi-a chemat prietenii şi pe soţia sa": spre deosebire de TM şi Vulg., LXX nu îi menţionează şi pe numeroşii fii ai lui Aman.

casa lui, şi-a chemat prietenii şi pe soţia sa, Zosara, [11] şi le-a arătat bogăţia şi fala cu care regele îl înconjurase şi cum l-a făcut cel dintâi în rang şi [i-a încredinţat] conducerea regatului. [12] Şi a spus Aman: „Regina nu a chemat pe nimeni la ospăţ împreună cu regele în afară de mine, iar mâine am fost chemat din nou; [13] dar aceste lucruri nu-mi plac, câtă vreme îl văd pe Mardochai iudeul în curte." [14] Atunci Zosara, soţia lui, şi prietenii lui i-au spus: „Pune să ţi se doboare un lemn lung de cincizeci de coţi şi dimineaţă vorbeşte cu regele şi să fie spânzurat Mardochai de acest stâlp; iar tu mergi la ospăţ cu regele şi fii vesel." Şi i-au plăcut cuvintele acestea lui Aman, şi s-a pregătit stâlpul.

6 [1] Însă Domnul a depărtat somnul de la rege în noaptea aceea; şi el i-a spus dascălului său să-i aducă hrisoavele cu amintirile zilelor şi să i le citească. [2] Şi a descoperit cele scrise cu privire la Mardochai, cum a dat el de veste regelui despre cei doi eunuci ai regelui, pe când aceştia erau paznici şi căutau să ridice mâna asupra lui Artaxerxes. [3] Şi regele a spus: „Ce cinstire şi ce răsplată i-am dăruit noi lui Mardochai?" Iar slujitorii regelui i-au spus: „Nu i-ai dăruit nimic." [4] În timp ce regele afla despre binefacerea lui Mardochai, iată, Aman era în curte. Şi regele a spus: „Cine este în curte?" Aman venise să-i spună regelui să-l spânzure pe Mardochai de stâlpul pe care-l pregătise. [5] Şi au spus slujitorii regelui: „Iată, Aman se află în curte." Iar regele a spus: „Chemaţi-l." [6] Şi regele i-a spus lui Aman: „Ce să-i fac unui om căruia vreau să-i arăt cinstire?" Aman şi-a spus în sinea sa: „Cui vrea regele să-i arate cinstire, dacă nu mie?" [7] Şi a spus către rege: „Omului căruia regele vrea să-i arate cinstire, [8] slujitorii regelui să-i

---

5,14 „să ţi se doboare": TM are „să se facă" ♦ 50 de coţi = cca 25 m. Înălţimea hiperbolică e pe măsura trufiei lui Aman. ♦ „să fie spânzurat": gr. κρεμασθήτω (*litt.* „a atârna, a suspenda").

6,1 Spre deosebire de TM, LXX arată clar că Dumnezeu a intervenit în acest moment, luându-i somnul regelui Artaxerxes. TM are „regelui îi fugea somnul...". Nici „dascălul" nu apare în TM, ci verbele sunt la forme impersonale.

6,2 Pentru deconspirarea eunucilor, *cf.* 2,21-23. ♦ „să ridice mâna": ἐπιβαλεῖν τὰς χεῖρας, *litt.* „să pună mâinile" – calc după ebraică.

6,3 „nimic": contrazice cele spuse la 1,1q.

6,8-9 Însemnele regale pe care le cere Aman corespund celor oferite de Faraon lui Iosif în Gen. 41,42-43: haină de in subţire, car triumfal/cal, crainic. În TM, Aman cere şi coroană, detaliu pe care traducătorul LXX l-a omis. Despre perşi, *cf.* Herodot III,84; VII,37.116; VIII,118.

aducă un veşmânt de in subţire în care se îmbracă regele şi un cal pe care îl călăreşte regele; [9] şi să [le] dea unuia dintre prietenii nobili ai regelui şi să-l înveşmânte pe omul pe care îl iubeşte regele; să-l suie pe cal şi să se vestească pe strada mare: «Astfel va fi cu orice om căruia regele vrea să-i arate cinstire.»" [10] Atunci regele i-a spus lui Aman: „Precum ai grăit, aşa să faci pentru Mardochai iudeul, care slujeşte la curte; şi vezi să nu-ţi scape nici unul dintre cuvintele pe care le-ai rostit." [11] Atunci Aman a luat veşmintele şi calul, l-a înveşmântat pe Mardochai şi l-a suit pe cal şi a străbătut strada mare a oraşului, vestind : „Aşa va fi cu orice om căruia regele vrea să-i arate cinstire." [12] Şi Mardochai s-a întors la curte, iar Aman la el acasă, jelind, cu capul în pământ. [13] Şi le-a povestit Aman soţiei sale Zosara şi prietenilor cele ce i se întâmplaseră, iar prietenii şi soţia i-au spus: „Dacă Mardochai este din neamul iudeilor, şi tu ai început să fii umilit înaintea lui, negreşit vei cădea şi nu-i vei putea ţine piept; căci Dumnezeul cel viu este cu el." [14] În timp ce ei încă vorbeau, au sosit eunucii ca să-l grăbească pe Aman să vină la ospăţul pe care-l pregătise Ester.

7 [1] Regele şi Aman au intrat să ospăteze la regină. [2] Iar regele i-a spus Esterei, în cea de-a doua zi, la ospăţ: „Ce este, regină Ester? Care-ţi sunt cererea şi rugămintea? Ale tale să fie până la jumătate din regatul meu." [3] Şi, răspunzându-i, ea a zis: „Dacă am aflat bunăvoinţă înaintea regelui, viaţa să-mi fie dată la cererea mea şi poporul meu, la rugămintea mea; [4] căci atât

---

6,11 Îndeplinirea fără crâcnire a poruncii regelui nu lasă loc pentru consemnarea imediată a reacţiilor sufleteşti. Cu laconismul extrem al exprimării se atinge punctul critic al cărţii: din acest moment, soarta iudeilor şi tonul relatării se schimbă radical.

6,13 Numai în mediu privat, Aman îşi poate recunoaşte deziluzia şi, mai mult, primeşte confirmarea temerilor sale: urmează dezonoarea. Episodul este ilustrativ pentru neajunsurile orgoliului şi a fost comentat ca atare. ♦ „căci Dumnezeul cel viu este cu el": nu apare în TM.

7,2 Regele reia, în public, întrebarea adresată Esterei în particular în 5,3.

7,4 În TM, persecuţia este prezentată de Ester numai ca exterminare fizică a evreilor, însă cu trei verbe sinonime, după care urmează: „Dacă eram vânduţi ca robi şi slujnice, tăceam, căci pentru această asuprire nu merită să fie deranjat regele". (Altă interpretare: „asupritorul n-ar putea compensa paguba făcută regelui".) În LXX se adaugă jaful şi sclavia. În general, aceleaşi acuze îi sunt aduse şi lui Antiochos al IV-lea Epiphanes în 1-2Mac., ceea ce i-a determinat pe unii comentatori să vadă în Aman o întruchipare a regelui seleucid. ♦ „nu am luat aminte": poate fi o atenuare diplomatică a gravităţii situaţiei, ca şi cum demnitatea curţii regale ar împiedica de la sine astfel de uneltiri

eu, cât şi poporul meu suntem vânduţi spre pieire, jaf şi robie; noi şi copiii noştri suntem sortiţi să fim robi şi roabe; dar nu am luat aminte, căci defăimătorul nu este vrednic de curtea regelui." [5] Regele a spus: „Cine a cutezat să săvârşească această faptă?" [6] Ester a spus: „Duşmanul este Aman, omul acesta răuvoitor." Atunci Aman s-a tulburat în faţa regelui şi a reginei. [7] Regele s-a ridicat de la ospăţ [ca să meargă] în grădină; iar Aman o implora pe regină, căci vedea că a dat de necaz. [8] Cînd regele s-a întors din grădină, Aman căzuse pe pat implorând-o pe regină. Atunci regele a spus: „Chiar îmi vei silui soţia în casa mea?" Auzindu-l, Aman s-a schimbat la faţă. [9] Bugathan, unul dintre eunuci, a spus atunci către rege: „Iată, Aman a pregătit şi un stâlp pentru Mardochai, cel care a grăit cu privire la rege; a fost ridicat în curtea lui Aman un stâlp de cincizeci de coţi." Atunci regele a spus: „Să fie atârnat de el." [10] Şi Aman a fost spânzurat de stâlpul pe care el îl pregătise pentru Mardochai. Şi atunci s-a potolit mânia regelui.

8 [1] În aceeaşi zi regele Artaxerxes i-a dăruit Esterei toate câte erau ale lui Aman defăimătorul, iar Mardochai a fost chemat la rege, căci Ester dezvăluise faptul că era înrudit cu ea. [2] Regele şi-a scos inelul pe care îl luase înapoi de la Aman şi i l-a dat lui Mardochai; iar Ester l-a rânduit pe Mardochai peste toate câte fuseseră ale lui Aman. [3] Pe deasupra, a vorbit cu regele şi i-a căzut la picioare şi l-a rugat să înlăture nenorocirea voită de Aman şi tot ce făcuse el împotriva iudeilor. [4] Regele a întins către Ester

---

josnice. Însă gr. παρήκουσα poate însemna şi „mi-a ajuns la ureche". ♦ „defăimătorul": gr. ὁ διάβολος – la data redactării traducerii în greacă, termenul avea doar sensul pur omenesc, nedesemnând încă răul personal.

7,5 La sfârşit, TM are în plus „şi unde este?".

7,6 „Duşmanul": TM are „Duşmanul şi asupritorul".

7,7 În TM se specifică faptul că regele pleacă mânios.

7,8 „pe pat": TM are „pe patul pe care şedea regina". ♦ „s-a schimbat la faţă": TM are „i-au acoperit faţa", gest ce însemna osândirea la moarte.

7,9 „Bugathan": în TM *Har*^{e}*bhōnāh*. ♦ „cu privire la rege": TM are „spre binele regelui". ♦ „atârnat": *litt.* „răstignit"; în alte locuri (chiar şi în versetul următor), verbul este „a spânzura".

8,1 „toate câte erau ale lui Aman defăimătorul": TM are „casa lui *Hāmān* asupritorul".

8,2 Era vorba despre inelul regal cu pecete pe care i-l dăruise Artaxerxes lui Aman în semn de preţuire şi încredere (3,10). O dată trecut lui Mardochai, acesta era învestit cu autoritatea de a abroga decretul adversarului său.

8,3 După „i-a căzut la picioare", TM are „şi a plâns".

8,4 „a întins... sceptrul": ca şi la 4,11 şi 5,2 – gest de izbăvire.

sceptrul de aur; atunci Ester s-a ridicat, ca să stea lângă rege. [5] Şi a spus Ester: „Dacă îţi este pe plac şi am aflat bunăvoinţă [înaintea ta], să fie trimisă poruncă spre a fi anulate scrisorile trimise de Aman, cele scrise pentru a-i nimici pe iudeii din regatul tău. [6] Căci cum voi putea să văd nenorocirea poporului meu şi cum mă voi putea izbăvi când va fi nimicit neamul meu?" [7] Şi a spus regele către Ester: „Ţi-am dat toate bunurile lui Aman şi am vrut să-ţi fac pe plac; pe el l-am spânzurat de stâlp, pentru că a ridicat mâna asupra iudeilor: ce mai doreşti încă? [8] Scrieţi şi voi în numele meu cum găsiţi de cuviinţă şi pecetluiţi cu inelul meu; căci toate câte sunt scrise la porunca regelui şi pecetluite cu inelul meu nu pot întâmpina împotrivire." [9] Au fost chemaţi scribii în luna întâi, care este Nisan, în ziua a douăzeci şi treia a aceluiaşi an, şi au fost scrise pentru iudei toate câte erau poruncite către economi şi către conducătorii satrapiilor, din India până în Etiopia, către cele o sută douăzeci şi şapte de satrapii, după ţinuturi şi după limba fiecăruia. [10] Şi au fost scrise din porunca regelui şi pecetluite cu inelul său; şi au trimis scrisorile prin purtătorii de scrisori; [11] [regele] le poruncea iudeilor să-şi urmeze propriile lor legi în orice oraş, ca să se ajute între ei şi să facă cu duşmanii şi cu potrivnicii lor după cum voiesc, [12] într-o singură zi, în toată împărăţia lui Artaxerxes, în cea de-a treisprezecea zi a lunii a douăsprezecea, Adar.

8,5 Deşi Aman fusese condamnat la moarte, decretul împotriva iudeilor nu fusese încă retras.

8,7 „către Ester": TM are „către Ester regina şi către *Mārdokhay* iudeul". ♦ Răspunsul regelui în TM: „Iată, toate bunurile lui Haman le-am dat Esterei, iar pe el l-au atârnat de stâlp fiindcă ridicase mâna împotriva iudeilor."

8,8 Artaxerxes nu uită să îi atragă atenţia reginei că decretele regale, o dată adoptate, nu pot fi abrogate. Ceea ce îi cere regele Esterei este să găsească o formulă (declinându-şi totuşi responsabilitatea — „cum găsiţi de cuviinţă": ὡς δοκεῖ ὑμῖν) care să neutralizeze într-un fel efectele concrete ale decretului precedent, fără însă a-l abroga formal. ♦ După „Scrieţi şi voi", TM are în plus „pentru iudei".

8,9 „scribii": TM adaugă „regeşti, pe dată". ♦ „Nisan": TM are *Sīwān* (mai-iunie). LXX reduce timpul mort, de aşteptare a noului decret.

8,10 „purtătorii de scrisori": gr. βιβλιαφόροι. Termenul îi desemnează pe curierii oficiali din Imperiul pers, faimoşi pentru organizarea lor în cel mai rapid serviciu de acest fel din lumea antică. TM adaugă aici „care călăreau pe caii de curse ai regelui, din iepe de rasă".

8,11 TM: „Regele le dădea voie iudeilor din fiecare oraş să se unească şi să-şi apere vieţile (*litt.* să stea pe vieţile lor), să nimicească, să ucidă şi să dea pieirii orice ceată înarmată a unui popor sau a unei provincii care i-ar asupri, pe ei, copiii şi femeile [lor], şi să le jefuiască bunurile."

[12a] Cele de mai jos sunt copia scrisorii: [12b] „Marele rege Artaxerxes către guvernatorii provinciilor din cele o sută douăzeci şi şapte de satrapii, din India până în Etiopia, celor ce ne sunt credincioşi, salutare. [12c] Mulţi care au primit adesea cinstiri din îmbelşugata bunătate a binefăcătorilor lor au râvnit la mai mult şi nu caută numai să ne atace supuşii, ci, nefiind în stare să rabde ce trebuia să-i mulţumească, se apucă să uneltească şi împotriva binefăcătorilor lor. [12d] Şi nu se mulţumesc să nimicească recunoştinţa dintre oameni, ci semeţindu-se la lăudăroşeniile unor oameni străini de orice bine, îşi închipuie că vor scăpa de dreptatea Dumnezeului veşnic Atoatevăzător, ce urăşte răul. [12e] Şi adeseori, pe mulţi dintre cei puşi în dregătorii, îndemnul prietenilor în care s-au încrezut ca să le dea pe mână treburile lor i-a făcut părtaşi la vina de a fi vărsat sânge nevinovat şi i-a dus spre nenorociri fără întoarcere, [12f] astfel de prieteni amăgind prin viclenia mincinoasă a firii lor rele curata bună credinţă a stăpânitorilor. [12g] Şi putem să vedem [aceasta] nu atât din povestirile mai vechi, care ne-au fost transmise, cât cercetând ce se petrece lângă voi, toate blestemăţiile săvârşite de ticăloşia unora care aveau putere fără să o merite. [12h] [Se cuvine] dar să luăm seama la viitor, ca să păstrăm împărăţia netulburată pentru toţi oamenii, cu pace, [12i] săvârşind schimbări şi judecând mereu pricinile care ni se înfăţişează cu privire cât mai nepărtinitoare. [12k] Căci, iată, Aman fiul lui Amadathes, un macedonean, de fapt un străin de sângele perşilor, şi deosebindu-se mult de blândeţea noastră, bine primit de către noi, [12l] a aflat dragostea pe care o avem faţă de orice neam în

---

8,12a-x Adaosul E corespunde cu Vulg. 16,1-24 şi conţine decretul contrar celui dat de Aman şi cuprins în adaosul B (*cf.* 3a-g). După Elias Bickermann, stilul celor două edicte este o imitaţie a prozei birocratice elenistice din vremea lui Lisimah şi retorica greacă ce stă la baza edictului era cea întrebuinţată la Ierusalim în timpul lui Alexandru Iannaeus (103-76 î.H.).

8,12a-f Textul, în oglindă cu cel de la 3,13a-f, pune întreaga responsabilitate a gestului necugetat pe seama lui Aman.

8,12g-h Motivul păcii şi al bunăstării regatului fusese invocat şi de Aman, însă pentru a legitima pogromul.

8,12k-o „macedonenii": aluzie transparentă la noul val de elenizare care cuprinsese Palestina. Anacronismul vădit ar fi un indiciu în plus al vârstei elenistice a Cărţii Esterei. În acest caz, macedonenii îi reprezintă pe seleucizi şi, mai puţin probabil, pe lagizi, dinaştii elenistici urmaşi ai diadohilor lui Alexandru cel Mare. Autorul adaosului manifestă o anumită nostalgie pentru epoca persă, mai favorabilă iudeilor decât cea elenistică.

8,12l Iubirea pentru celelalte neamuri pe care o afirmă decretul lui Artaxerxes poate fi şi un răspuns voalat al iudeilor la acuzaţia de xenofobie pe care lumea antică o aducea poporului ales.

asemenea măsură încât a fost numit tatăl nostru; şi a ajuns al doilea la tronul regesc, înaintea căruia se închinau toţi. [12m] Dar, neputându-şi înfrâna trufia, a încercat să ne lipsească de domnie şi de viaţă, [12n] cerând, prin vicleşuguri felurite şi înşelătorii, pieirea salvatorului şi pururi binefăcătorului nostru, Mardochai, şi a Esterei, desăvârşita [noastră] părtaşă la domnie, împreună cu tot neamul lor; [12o] prin aceste mijloace el chibzuia ca, după ce ne va fi surprins rămaşi singuri, să schimbe conducerea perşilor cu cea a macedonenilor. [12p] Noi însă am aflat că iudeii, sortiţi pieirii de către cel mai nelegiuit dintre oameni, nu sunt răufăcători, ci se călăuzesc după legile cele mai drepte, [12q] fiind fiii Dumnezeului celui viu, celui Preaînalt şi Preamare, care ne îndrumă domnia, nouă, ca şi înaintaşilor noştri, înspre cea mai bună orânduire. [12r] Să faceţi bine, aşadar, şi să nu daţi ascultare scrisorilor trimise de Aman, fiul lui Amadathes, pentru că cel care le-a alcătuit a fost atârnat, cu întreaga sa familie, la porţile Susei, Dumnezeul Atotstăpânitor dându-i degrabă osânda cuvenită. [12s] Şi punând copia acestei scrisori în tot locul, să-i lăsaţi cu toată libertatea pe iudei să se folosească de legile lor şi să-i sprijiniţi să se poată apăra în ziua a treisprezecea a lunii a douăsprezecea, Adar, în aceeaşi zi, împotriva celor care i-au atacat la vreme de strâmtorare. [12t] Căci, în locul ducerii la pieire a neamului ales, Dumnezeul atotputernic le-a dăruit veselie. [12u] Iar voi, între sărbătorile voastre de seamă, să ţineţi cu toată desfătarea o zi deosebită, pentru ca şi acum şi mai târziu să fie mântuire pentru noi şi pentru toţi cei care voiesc binele perşilor, iar pentru cei ce uneltesc împotriva noastră, o aducere aminte a pieirii. [12x] Şi orice oraş sau ţinut, în întregime, care nu va face precum am spus, va fi pustiit cu

---

8,12m Răutatea lui Aman se îndrepta împotriva supuşilor lui Artaxerxes şi o dată cu aceştia, împotriva regelui însuşi. Declinarea totalei responsabilităţi a suveranului şi delimitarea lui de Aman, slujitorul necredincios, devine şi mai limpede. ♦ „neputându-şi înfrâna trufia": se poate înţelege şi „neputându-şi purta măreţia", adică lăsându-se corupt de putere. ♦ „de viaţă": *litt.* „de duh".

8,12n „desăvârşita": *litt.* „ireproşabila".

8,12p-q Nici un rege pers nu a adoptat, în istoria reală, această poziţie faţă de Dumnezeul evreilor.

8,12s Textul scrisorii încearcă să justifice cu anticipaţie măcelărirea de către evrei a populaţiei perse ca act de legitimă apărare. Cum celălalt decret nu ieşise legal din uz, singura soluţie în această criză politică era permisiunea acordată evreilor de a se apăra în caz de necesitate. ♦ „Ceea ce vor evreii [din diaspora] este ca autorităţile păgâne să le recunoască legile şi să îşi poată păstra astfel identitatea" (Anne Baudelin, p.134).

8,12u Anunţarea sărbătorii Purim, o sărbătoare a bucuriei prilejuite de izbăvirea lui Israel şi a împlinirii dreptăţii divine.

urgie, prin lance şi foc: va ajunge nu doar neumblat pentru oameni, ci şi dezgustător pentru fiarele sălbatice şi pentru păsări, de-a pururi. [13] Şi copiile să fie puse la vedere în întreaga împărăţie, iar toţi iudeii să fie pregătiţi pentru această zi, ca să lupte împotriva vrăjmaşilor."

[14] Prin urmare, călăreţii au plecat în grabă să împlinească cele spuse de rege; iar porunca a fost vestită şi în Susa. [15] Mardochai a ieşit îmbrăcat cu veşmântul regesc şi purtând cunună de aur şi o diademă de in subţire purpuriu; şi cei din Susa l-au văzut şi s-au bucurat. [16] Iar la iudei a fost lumină şi veselie [17] în fiecare oraş şi ţinut în care se vestea porunca; oriunde se vestea porunca la iudei era bucurie şi veselie, băutură şi voioşie; şi mulţi din neamurile păgâne s-au tăiat împrejur şi-au devenit iudei de frica iudeilor.

9 [1] În luna a douăsprezecea, în a treisprezecea zi a lunii Adar, au sosit scrisorile scrise de rege. [2] În aceeaşi zi, potrivnicii iudeilor au fost daţi pieirii, căci nici unul nu le-a ţinut piept, temându-se de ei. [3] Fiindcă mai marii satrapilor, principii şi scribii regeşti le dădeau cinstire iudeilor pentru că îi stăpânea teama de Mardochai. [4] Porunca regelui ajunsese să-i facă vestit numele în toată împărăţia. [[5]] [6] Şi în oraşul Susa iudeii au ucis cinci sute de bărbaţi: [7] precum şi pe Pharsannes, pe Delphon şi Phasga, [8] pe Phardatha, pe Barea, şi pe Sarbacha, [9] Marmasina şi pe Aruphaios, pe Arsaios şi pe Zabuthaios, [10] cei zece fii ai lui Aman Bugaios, fiul lui Amadathes, duşmanul iudeilor, şi i-au şi jefuit. [11] În aceeaşi zi i-a fost adus

---

8,15 Apariţia decretului şi a lui Mardochai învestit cu însemnele regale provoacă bucurie în rândul locuitorilor Susei. Reacţia este contrară beţiei şi confuziei care se instaurase în acelaşi oraş după publicarea edictului lui Aman (3,15). ♦ În TM, descrierea îmbrăcămintii lui Mardochai e mai amplă, având elemente comune cu descrierea sălii de ospăţ a palatului de la 1,6.

8,17 „băutură": *litt.* „vas mare pentru băut".

9,1 TM accentuează mai mult răsturnarea de situaţie: scrisoarea regelui soseşte chiar în ziua în care urmau să fie nimiciţi iudeii.

9,5 Versetul lipseşte din majoritatea manuscriselor LXX: totuşi, cu sens neclar apare, într-o versiune din S: „Şi iudeii i-au lovit pe toţi duşmanii lor cu lovituri de sabie, răpunându-i şi omorându-i, şi au făcut după placul lor cu cei care îi urau."

9,7-10 Cei zece fii ai lui Aman înşiruiţi aici scapă vigilenţei decretului regal, care la 8,12r afirmă că Aman a fost spânzurat cu întreaga familie. Desigur, o neconcordanţă a traducătorului LXX.

9,10 „i-au şi jefuit": TM afirmă, dimpotrivă, că iudeii nu s-au dedat la jaf, deşi regele le îngăduise acest lucru. Unele manuscrise LXX sunt în acord cu TM şi nu pomenesc nici ele de jaf.

la cunoştinţă regelui numărul celor care au pierit in Susa. [12] Iar regele i-a spus Esterei: „Iudeii au dat pieirii în oraşul Susa cinci sute de bărbaţi. Dar în împrejurimi, cum crezi că s-au purtat ? Ce ai mai vrea să ceri? Ţi se va împlini." [13] Şi Ester i-a spus regelui: „Să li se dea dreptul iudeilor să se poată purta la fel şi mâine, aşa încât să-i spânzure pe cei zece fii ai lui Aman." [14] Şi el a îngăduit să se întâmple aşa şi le-a dat iudeilor din oraş trupurile fiilor lui Aman, ca să le spânzure. [15] Şi s-au adunat iudeii din Susa, [în] a paisprezecea zi a lunii Adar, şi au ucis trei sute de bărbaţi, dar n-au luat nici o pradă. [16] Iar ceilalţi iudei, cei din împărăţie, s-au adunat venindu-şi în ajutor unii altora şi s-au liniştit din partea vrăjmaşilor; căci au dat pieirii cincisprezece mii dintre ei în a treisprezecea zi a lunii Adar şi n-au luat nici o pradă. [17] Şi s-au liniştit în a paisprezecea zi a aceleiaşi luni şi au ţinut-o ca zi de odihnă, cu bucurie şi voioşie. [18] Iar iudeii din oraşul Susa s-au adunat şi în ziua a paisprezecea şi nu s-au liniştit; dar a cincisprezecea zi au petrecut-o în bucurie şi voioşie. [19] De aceea, aşadar, iudeii risipiţi prin toate ţinuturile din afară ţin ziua a paisprezecea a lunii Adar ca pe o zi bună, cu veselie, şi fiecare trimite porţii [de mâncare] vecinului său. Iar cei care locuiesc în oraşele-mamă ţin şi ziua a cincisprezecea a lunii Adar ca pe o zi bună, de bucurie, trimiţând porţii vecinilor.

[20] Mardochai a scris aceste lucruri într-o carte şi le-a trimis iudeilor, câţi erau în împărăţia lui Artaxerxes, celor de aproape şi celor de departe, [21] ca să-i pună să ţină aceste zile bune, atât a paisprezecea, cât şi a cincisprezecea zi a lui Adar; [22] căci în aceste zile iudeii s-au liniştit dinspre duşmanii lor. Cât despre luna în care s-au schimbat lucrurile pentru ei, de la jale la

---

9,13 În TM, Ester a cerut încă o zi numai pentru uciderea duşmanilor din Susa. De aceea, în capitală, Purim se sărbătorea şi a doua zi după celebrarea din provincii. ♦ LXX clarifică ambiguitatea pe care o stârnise în pasajul 9,7-10, în privinţa fiilor lui Aman. Aceştia au fost spânzuraţi, în semn de luare aminte, după ce fuseseră ucişi cu o zi înainte.

9,15 Spre deosebire de ziua precedentă, evreii se abţin de la a-şi jefui inamicii. Această versiune finală se impune şi asupra ezitării LXX de la 9,10. *Cf.* şi 9,16.

9,16 „cinsprezece mii": TM are „şaptezeci şi cinci de mii". LXX atenuează amploarea uciderii. ♦ „s-au liniştit": vocabularul face aluzie la cartea lui Iisus Nave (*e.g.* 11,23; 14,15), sugerând prin aceasta că cele întâmplate constituie un fel de „război sfânt", ca în vremurile străvechi.

9,17 „zi de odihnă... voioşie": TM are „zi de ospeţe şi veselie".

9,19 Fragmentul „Iar cei care locuiesc în oraşele-mamă... vecinilor" nu apare în TM.

9,20 „o carte": TM are „scrisori".

9,21 „(zile) bune" (= „faste, prielnice"): nu apare în TM.

9,22 „zile bune, [ca de] nuntă": TM are „zile de ospeţe".

bucurie şi de la suferinţă la o zi bună, adică luna Adar, ei să o petreacă pe toată în zile bune, [ca de] nuntă şi în veselie, trimiţând porţii prietenilor şi săracilor. [23] Şi iudeii au primit [aceasta] după cum le-a scris lor Mardochai, [24] [arătând] cum Aman macedoneanul, fiul lui Amadathes, a luptat împotriva lor, cum a dat o hotărâre şi a tras la sorţi pieirea lor, [25] şi cum a intrat el la rege spunând că-l va spânzura pe Mardochai: dar câte nenorociri a încercat el să aducă asupra iudeilor s-au întors împotriva lui şi a fost spânzurat, el şi copiii lui. [26] De aceea au fost numite acele zile „Sorţii", din pricina sorţilor, pentru că în graiul lor poartă numele de „Sorţi", din pricina cuvintelor acestei scrisori şi din pricina a toate câte le-au avut ei de suferit pentru aceasta şi a tot ce li s-a întâmplat. [27] Şi [Mardochai] le-a rânduit, iar iudeii le-au primit, pentru ei şi pentru seminţia lor, şi pentru cei care li se adăugau lor; şi nicidecum nu vor face altfel: iar zilele acelea [aveau să fie] o pomenire săvârşită din generaţie în generaţie, în fiecare oraş, familie şi provincie. [28] Iar aceste zile ale Sorţilor vor fi ţinute în toate timpurile şi pomenirea lor nu va pieri din generaţii. [29] Regina Ester, fiica lui Aminadab, şi Mardochai iudeul, au scris tot ce au făcut, precum şi o întărire a scrisorii despre Sorţi. [[30]] [31] Şi Mardochai şi regina Ester şi-au rânduit [toate cele hotărâte] după ei şi atunci au rânduit [lucrurile] după sănătatea [minţii] şi

---

9,23 După „au primit", TM adaugă „ceea ce începuseră să facă".

9,24 „macedoneanul": nu apare în TM. LXX insistă încă o dată asupra originii macedonene a lui Aman. Textul LXX se impune evreilor din diaspora, care găseau în înfrângerea lui Aman şi a vrăjmaşilor iudeilor din vremea lui, speranţa propriei victorii asupra „macedonizării" (*i.e.* elenismului) care îi asalta. ♦ Ester nu mai este menţionată în rezumatul lui Mardochai.

9,26 LXX explică pe larg numele sărbătorii Purim, pentru că versiunea greacă se adresa evreilor care nu mai înţelegeau ebraică. În TM, explicaţia e mult redusă. ♦ „Sorţi": LXX are φρουρα care transcrie aproximativ ebr. *purim*, derivat de la *pur*, cuvânt de origine asiriană care înseamnă „sorţ".

9,27 „pomenire": gr. μνημόσυνον (ebr. *ZKR*) – celebrare a unui moment trecut pentru a-l retrăi în prezent. În TM versetul e mult mai concis.

9,29 „tot ce au făcut": nu apare în TM.

9,30 Versetul lipseşte din LXX. TM are: „Au fost trimise scrisori către toţi iudeii, în cele o sută douăzeci şi şapte de provincii din regatul lui Ahasveros, cu cuvinte de pace şi de adevăr..."

9,31 Text foarte obscur. De altfel, începând cu 9,20, tot textul este compozit, purtând urma mai multor documente. În TM se continuă v. 30: „rânduind zilele Sorţilor la datele lor, aşa cum le rânduiseră pentru ei *Mārdokhay* iudeul şi regina Ester: le rânduiseră pentru ei înşişi şi pentru urmaşii lor, poruncind posturi şi strigăte [de jale]."

după sfatul lor. [32] Şi Ester a rânduit aceasta prin cuvântul său, pentru totdeauna, şi a rămas scris spre pomenire.

10 [1] Iar regele a hotărât pentru împărăţie taxe pentru pământ şi pentru mare. [2] Cât despre puterea şi bărbăţia lui şi bogăţia şi slava împărăţiei sale, iată, sunt scrise în cartea regilor perşi şi mezi, spre pomenire. [3] Mardochai era al doilea după regele Artaxerxes, om însemnat în împărăţie şi slăvit de iudei; şi-şi ducea viaţa iubit de tot neamul său.

[3a] Şi a spus Mardochai: „De la Dumnezeu s-au făcut acestea. [3b] Căci îmi aduc aminte de visul pe care l-am avut în privinţa întâmplărilor: într-adevăr, nici una nu a lipsit: [3c] izvorul cel mic, ajuns fluviu; şi era lumină, şi soare, şi multă apă. Fluviul este Ester, pe care a luat-o în căsătorie regele şi a făcut-o regină. [3d] Cei doi balauri suntem eu şi cu Aman. [3e] Iar neamurile sunt cele care s-au adunat spre a nimici numele iudeilor. [3f] Cât despre neamul meu, acesta este Israel – cei care L-au chemat în ajutor pe Dumnezeu şi au fost mântuiţi; Domnul a mântuit poporul Său şi ne-a scăpat Domnul din toate aceste rele; şi a dat Dumnezeu semnele şi minunile mari, cum nu s-au întâmplat între neamuri păgâne. [3g] De aceea, El a făcut doi sorţi, unul pentru poporul lui Dumnezeu şi unul pentru toate neamurile păgâne; [3h] şi au ajuns amândoi aceşti sorţi la ceas, la soroc şi la ziua judecăţii, înaintea lui Dumnezeu, şi pentru toate neamurile; [3i] Dumnezeu şi-a adus aminte de poporul Său şi a făcut dreptate moştenirii Sale. [3k] Şi ei vor păstra aceste zile

---

9,32 „spre pomenire": TM are „în carte".

10,1 „mare": prin regiunile maritime ale imperiului pers se înţelegeau Asia Mică şi insulele adiacente sau zonele de coastă orientale ale Mediteranei (Egiptul, Fenicia).

10,2 „împărăţiei sale": TM are „măreţiei lui *Mărdokhay*, la care îl ridicase regele". Epilogul domniei lui Artaxerxes şi a lui Mardochai este scris în stilul epilogurilor din Cărţile Regilor.

10,3 La sfârşitul versetului, TM adaugă „şi grăind pace întregului său popor".

10,3a-l Adaosul F este pandantul adaosului A, care relatează visul lui Mardochai (*cf.* 1,1a-s nota). Intenţia traducătorului LXX a fost ca versiunea greacă să se închidă ciclic, cu explicarea visului lui Mardochai.

10,3a LXX plasează acţiunea providenţei pe primul plan. Diferenţa versiunii LXX faţă de TM constă în interpretarea explicit religioasă pe care cea dintâi o dă evenimentelor relatate.

10,3f Mesajul întregii cărţi şi ideologia care o susţine sunt aici exprimate în mod limpede: în spatele tuturor întâmplărilor stă Dumnezeu, cu iubirea Lui pentru poporul ales.

10,3g Textul explicitează simbolismul sorţilor şi, cu această ocazie, al sărbătorii instituite ulterior, destul de neclar exprimat în 9,26.

din luna Adar, a paisprezecea şi a cincisprezecea zi a lunii, cu adunare, cu bucurie şi veselie înaintea lui Dumnezeu, generaţie după generaţie, în veac, în poporul Lui, Israel."

[31] În anul al patrulea al domniei lui Ptolemaios şi a Cleopatrei, Dositheos, care spunea că este preot şi levit, şi Ptolemaios, fiul său, au adus scrisoarea de mai sus despre [sărbătoarea] Sorţilor, [scrisoare] despre care spuneau că există [ca atare] şi că a fost tălmăcită de Lysimachos, fiul lui Ptolemaios, din Ierusalim.

10,31 Colofon la Cartea Esterei, în care se dau lămuriri despre redactarea ei în greacă. Cartea a fost redactată în Palestina, la Ierusalim, fiind ulterior „depusă" (gr. προκειμένην), după E. Bickerman, într-o bibliotecă din Egipt, de vreme ce sunt menţionate numele unor suverani lagizi: Ptolemeu şi Cleopatra. Acest Ptolemeu a fost identificat cu Ptolemeu al XII-lea, iar anul al patrulea al domniei acestuia a fost 77 î.H. Celelalte persoane menţionate sunt imposibil de identificat.

IUDIT

Introducere

I. Plasarea şi subiectul

Plasată în rândul cărţilor „bune de citit" (deuterocanonice) acceptate de canonul LXX, între Ester şi Tobit, Cartea Iuditei este o „novella" istorică, păstrată numai în versiune greacă (LXX) şi latină (Vulgata). Subiectul este simplu şi expus limpede în două mari secţiuni.

Prima se întinde de la capitolul 1 la capitolul 7: regele Asiriei, Nabucodonosor, porneşte la război împotriva regelui mezilor, Arphaxad (1,1-6), şi cere, în acest scop, ajutorul aliaţilor din apus, care refuză să îi asculte porunca (1,7-12); de aceea, după înfrângerea mezilor (1,13-16), Nabucodonosor organizează o campanie de pedepsire a aliaţilor nesupuşi, în fruntea căreia îl aşază pe Olophernes (2,1-20). Campania este la început devastatoare, nici o cetate nefiind în stare să îi ţină piept (2,21-28). După predarea cetăţilor de la malul mării, Olophernes se decide să supună şi Iudeea (3,1-10). Aflând ce urgie vine asupra lor, iudeii hotărăsc să se opună oştirilor păgâne ale lui Olophernes, închid trecătorile spre Ierusalim, se roagă şi ţin post (4,1-15). Surprins de îndârjirea iudeilor, Olophernes ţine sfat cu căpeteniile oştirii (5,1-5), iar Achior, căpetenia ammoniţilor, îi vorbeşte despre neamul iudeilor, de la Avraam până la întoarcerea din Egipt şi construirea Templului de la Ierusalim (5,5-19), avertizându-l că iudeii pot fi înfrânţi numai cu voia Dumnezeului lor: anume, dacă aceştia au săvârşit nelegiuiri înaintea Lui (5,20-21). Mânios de sfidare, Olophernes porunceşte ca Achior să fie legat sub zidurile Betuliei, cetatea israelită care străjuia trecătorile, aflată acum sub asediu (5,22–6,13). Iudeii din Betulia îl primesc pe Achior, iar acesta le dezvăluie planurile lui Olophernes (6,14-21). Olophernes asediază Betulia, tăindu-i izvoarele şi însetându-i cumplit pe locuitori (7,1-32).

În a doua parte a cărţii, atenţia se mută asupra taberei israelite. În Betulia asediată, Iudit, o tânără văduvă evlavioasă din tribul lui Simeon, îşi încurajează poporul să nu se predea, cum ar fi vrut căpeteniile (8,1-32) şi face, în ascuns, un plan pentru a-i înfrânge pe duşmani în tabăra lor, după

care se roagă lui Dumnezeu (8,33–9,14) şi pleacă, însoţită de o slujnică, în tabăra asiriană (10,1-23). Aici se preface că vrea să-i trădeze pe iudei şi intră în graţiile lui Olophernes (11,1–12,9). Chemată de Olophernes la un ospăţ, Iudit profită de situaţie şi, rămasă singură cu căpetenia asiriană, îi taie capul în somn, apoi pleacă înapoi în Betulia cu „trofeul" învelit într-o pânză (12,10–13,20). Iudit povesteşte locuitorilor din Betulia ce a făcut în tabăra asirienilor (14,1-10), în vreme ce aceştia din urmă descoperă tragedia şi se retrag în dezordine urmăriţi de israeliţi (14,11–15,7). Marele preot şi poporul o laudă pe Iudit (15,8-13). Iudit înalţă un imn către Dumnezeu (16,1-17). Epilog (16,18-25).

II. Atestarea textului

Textul grec al Cărţii Iuditei se păstrează în patru sau cinci familii de manuscrise şi reprezintă o traducere după un original semitic, fie ebraic, fie aramaic. Versiunea greacă a stat la baza traducerii în latină, într-o primă fază (*Vetus latina*), şi în siriacă.

Versiunea latină din Vulgata a fost întreprinsă de sfântul Ieronim după un original aramaic. În prefaţa cărţii, el mărturiseşte că a făcut traducerea într-o noapte, după un original „chaldaic", procedând mai degrabă la o echivalare semantică liberă decât la una literală. Aşa se explică, poate, şi scurtimea versiunii din Vulgata faţă de cea din LXX.

Există şi câteva versiuni ebraice, care reprezintă însă retroversiuni medievale după Vulgata.

III. Istoricitate şi datare

Deşi Cartea Iuditei a fost considerată de Părinţii Bisericii şi apoi de toată tradiţia ca istorisire a unor fapte autentice, poziţie fermă la care se adăuga şi argumentul includerii ei în rândul „cărţilor istorice", critica biblică modernă a stabilit cu uşurinţă, pe baza unor inadvertenţe cronologice şi geografice, că „novella" în cauză se voieşte a fi o operă de ficţiune, în care adevărul trebuie căutat în învăţătura ei pilduitoare.

Astfel, Nabucodonosor este numit rege al asirienilor, şi nu al Babilonului şi locuieşte la Ninive (1,1), oraş care a fost în realitate distrus de babilonieni în 612 î.H., înainte ca Nabucodonosor să ajungă rege. Mai mult, textul susţine că Ecbatana, capitala Mediei, este cucerită de suveranul babilonian,

când de fapt ea a căzut sub Cirus cel Mare, în 550 î.H. Arphaxad, regele Mediei, este şi el o figură nebuloasă, de domeniul fanteziei istorice, dar întrunind anumite ecouri biblice (*cf.* Gen. 10,22.24). Apoi, unele etnonime (ca *cheleudiţii* de la 1,6 sau *rassisiţii* de la 2,23) sunt cel puţin neclare, necunoscând o atestare istorică paralelă. Betulia, teatrul de operaţiuni principal, este o localitate imposibil de identificat. Indicaţiile geografice vagi ale autorului nu au dobândit confirmarea aşteptată de la misiunile arheologice: în jurul trecătorilor dinspre Regatul de Nord spre Ierusalim nu a fost descoperită nici o cetate strategică de mărimea Betuliei, descrisă convenţional în LXX ca un oraş cu străzi largi, pieţe, ziduri şi turnuri de apărare (7,22.32).

Totuşi, o anumită acribie cronologică a autorului, decelabilă în indicarea precisă a anului din domnia lui Nabucodonosor când a avut loc invazia care a dus la căderea Ierusalimului (587 î.H), şi o atenţie geografică deosebită în înşiruirea unor toponime cu existenţă certă dau evenimentelor narate în Iudit un anumit grad de verosimilitate. În plus, anacronismele voite primesc un înţeles profund, acela de a include aluzii la alte epoci, de mare actualitate pentru autor, dar care au nevoie, pentru a fi crezute, de o „poveste" şi de un timp eroic legitimator. Simpla relatare a unor evenimente contemporane cu autorul nu ar fi avut acelaşi efect stimulator şi educativ ca o „novella" plină de aluzii la istoria imediată.

În acest sens, textul conţine indicii pentru care unii au propus datarea scrierii originale în secolul al IV-lea î.H., adică în epoca persă: formula prin care Nabucodonosor cere supunere („pământ şi apă": 2,7), numele întâiului strateg, Olophernes, şi al eunucului curtean Bagoas, menţionate de Diodor din Sicilia, cucerirea Sidonului (2,28) sunt tot atâtea trimiteri posibile la campania răsăriteană a lui Artaxerxes al III-lea Ochus (358-338 î.H.), care a afectat şi Iudeea postexilică.

Teoria conform căreia Cartea Iuditei ar fi fost redactată la sfârşitul perioadei perse s-a lovit însă de un număr important de aluzii la realităţi specifice epocii elenistice: menţionarea *gerusiei* din Ierusalim (un echivalent grec al Sanhedrinului hasmoneic: 11,14; 15,8), obiceiul cetăţilor de a-şi primi suveranul cuceritor cu cununi (3,7) şi de a-l adora ca pe un zeu (3,8), însoţirea procesiunilor religioase cu dansuri şi cununi din ramuri de măslin (15,13), ceremonialul care precedă cina (12,15). Toate aceste gesturi aparent nesemnificative trădează, chiar şi în scrierile cu un pronunţat caracter naţionalist, nivelul profund de aculturaţie al lumii iudeo-elenistice. Majoritatea bibliştilor sunt de părere că perioada în care a fost compusă Cartea

Iuditei este cea imediat următoare revoltei Macabeilor şi că ea reprezintă un ecou clar al rezistenţei iudaice de după invazia lui Antiochos al IV-lea Epiphanes. În acest caz, Iudit, eroina cu nume generic (în ebraică, numele văduvei înseamnă, de-a dreptul, „iudee") este un pandant feminin al lui Iuda Macabeul, capul revoltei, iar Nabucodonosor – o mască a demonizatului suveran din Antiohia. Decapitarea lui Olophernes trimite, în această logică, la înfrângerea generalului sirian Nicanor de către Iuda Macabeul (*cf.* 1Mac. 7,47), iar circumcizia târzie a lui Achior, la interdicţiile explicite impuse de Antiochos al IV-lea iudeilor în această privinţă.

Dependenţa literară, identificată de către M. Delcor, în LXX, a Cărţii Iuditei de cea a lui Daniel, compusă în perioada imediat următoare revoltei Macabeilor (cca 145 î.H.), ar fi un indiciu că „novella" Iuditei a fost redactată după această dată-limită. Mai mult, plasarea Betuliei în teritoriul samaritean, aşa cum sugerează vecinătăţile cu existenţă istorică certă, nu este întâmplătoare: ea ar putea trimite la campania din 107 î.H. a lui Ioan Hyrcan de recuperare a acestui teritoriu pierdut.

În orice caz, în privinţa autorului sau a traducătorului în greacă nu există nici o informaţie concludentă intrinsecă sau extrinsecă textului. Aceeaşi dificultate persistă şi în legătură cu locul în care a fost redactată Cartea Iuditei. Având în vedere că versiunea greacă se baza pe un original semitic, majoritatea bibliştilor pledează pentru originea ei palestiniană. În privinţa traducerii în greacă, este însă mai greu de tranşat. Asociind-o celei de-a doua Cărţi a Macabeilor, S. Zeitlin constata absenţa mesianismului din Cartea Iuditei, trăsătură specifică scrierilor din diaspora. Dacă, în patria-mamă, locuitorii se preocupau de scrieri cu un caracter apocaliptic mai pronunţat, evreii din diaspora, puternic ghetoizaţi şi confruntaţi zi de zi cu problema traiului printre străini, preferau lecturile mai simple, dar răspunzând cu mai mare promptitudine la dificultăţile cotidiene. În acest sens, S. Zeitlin indică Antiohia ca pe un posibil loc de traducere a cărţii în greacă. Gilles Dorival înclină să asocieze, prin comparaţie tematică şi lexicală, Cartea Iuditei cu 1Mac. şi critică parţial teoria lui Zeitlin, arătând că traducerea în greacă s-ar fi putut face, la fel de bine, şi la Alexandria. Total opus supoziţiilor celor doi biblişti amintiţi, G. Mussies indică, fără argumente, Palestina ca loc al traducerii.

IV. Mesajul

Cartea Iuditei, ca de altfel toate celelalte scrieri iudaice din perioada elenistică, răspunde nevoii acute a evreilor palestinieni şi din diaspora de a-şi redefini identitatea religioasă şi etnică. Raportul faţă de Legea mozaică s-a schimbat în această perioadă: lecţia deuteronomistă a implacabilei retribuţii divine risca să inducă o atitudine retractilă faţă de orice provocare exterioară. Faţă de pericolul iminent reprezentat de invazia elenistică, iudaismul trebuia să treacă de la izolaţionismul precaut la rezistenţa militantă.

Ca şi în cazul Macabeilor sau al Cărţii Esterei (a se vedea şi Introducerile respective), Iudit atestă starea de urgenţă a unei naţiuni, o situaţie excepţională. În primul rând, asupra acestui lucru atrage atenţia intrarea în scenă a unui personaj feminin cu totul remarcabil. Iudit incarnează noul model de devoţiune iahvistă, pe care unii comentatori l-au comparat cu doctrina fariseică: văduvă cu o genealogie impresionantă, care îi explică în parte radicalismul, eroina refuză să se recăsătorească, preferând o viaţă ascetică în propria-i casă, fapt care îi atrage nu oprobriul – cum ar fi fost de aşteptat în asemenea situaţii în societatea antică –, ci admiraţia deschisă a întregii comunităţi. Asceza este însă dublată de o bunăstare care-i asigură Iuditei independenţa reală. Apoi, precum ceilalţi eroi biblici „contemporani" (Daniel şi Ester), Iudit se îngrijeşte să respecte întru totul interdicţiile alimentare, purificările rituale şi sărbătorile mari impuse de Lege. Tot acest rigorism pare să fie ecoul politicii religioase practicate de farisei (nu se cunoaşte cu precizie vremea apariţiei acestei grupări, dar în orice caz rădăcinile ei se găsesc la începutul perioadei hasmoneilor). Mai mult, ea posteşte şi se roagă neîncetat, ceea ce-i conferă la un moment dat, spre deosebire de mai-marii cetăţii, tributari încă unei concepţii simplist retribuţioniste, discernământul propriilor gesturi. Dacă Ozias, căpetenia cetăţii, interpretează asediul îndelungat şi însetarea cruntă a poporului din cetate ca pedeapsă divină pentru un păcat neştiut, văduva cu conştiinţa liberă nu pregetă să vadă în aceeaşi situaţie o încercare la care Dumnezeu îşi supune poporul. Fără a invoca sau a face în vreun fel aluzie la idealul monarhic (înlocuit aici cu autoritatea vagă a gerusiei şi a marelui preot), Iudit se situează în seria marilor eroine din vremea Judecătorilor şi se propune, în descendenţa Deborei şi a Iaelei, ca personaj justiţiar pe cont propriu, însă în folosul nemijlocit al comunităţii. Legătura dintre personajele biblice amintite, mai ales cea dintre Iudit şi Debora, este voită şi explicită, autorul Cărţii Iuditei recurgând la aceleaşi

procedee literare şi chiar la citate. Astfel, Iudit are aceleaşi înclinaţii „materne" ca Debora şi este la fel de şireată şi curajoasă ca Iael.

Însă cultura scripturară a autorului nu se limitează la aceste paralele. Personajul îşi găseşte adevărata legitimare într-un episod anterior epocii Judecătorilor, la care face trimitere şi genealogia sa extraordinară. Iudit îşi transcende feminitatea şi devine continuatoarea legitimă a fraţilor Dinei, fecioara siluită din Gen. 34. Iudit se trage din Simeon şi este gata să îşi apere şi să îşi răzbune „fecioara": comentatorii antici au făcut apropierea dintre numele cetăţii Betulia şi cuvântul ebraic *bᵉthūlāh*, „fecioară". Apoi, ea adoarme vigilenţa duşmanilor, pe care îi loveşte năpraznic la ivirea prilejului. Şi în acest caz, paralelismul cu episodul răzbunării Dinei de către cei doi fii ai lui Iacob, Simeon şi Levi, este întărit cu citate din Gen. 34,7. Deşi condamnat de Iacob în Gen. 34,30, gestul celor doi fraţi a câştigat în perioada intertestamentară o faimă aparte, fiind „celebrat" şi în apocrife contemporane cu Cartea Iuditei: *Testamentul lui Levi* şi *Cartea Jubileelor*. Modelul mozaic joacă şi el un rol hotărâtor, fiind amintit, de asemenea, prin citate (9,7-8, *cf.* Ex. 15,3).

Ca şi Ester, Iudit îşi foloseşte farmecul personal pentru a-şi atinge scopul. Unul dintre posibilele argumente care vor fi dus la excluderea Cărţii Iuditei din canonul ebraic va fi fost tocmai lipsa de pudoare şi de scrupule a eroinei. Totuşi, observă M. Delcor, Iudit nu ridică probleme de interpretare etică. Lecţia pe care trebuie să şi-o însuşească cititorul este că Dumnezeu găseşte întotdeauna resurse, adesea neaşteptate, pentru a-Şi apăra poporul. În această situaţie, Iudit nu este decât un instrument în mâna Domnului, însă un instrument credincios şi, tocmai de aceea, învestit cu iniţiativă. Spre deosebire de alte cărţi „istorice" deuterocanonice (*cf.* Tobit), dreptele judecăţi ale lui Dumnezeu se dezvăluie numai indirect, exclusiv în registru uman. Orice element vădit miraculos este absent din scenariul cărţii. Concepută ca o lectură plăcută, fără mari pretenţii teologice, dar cu un puternic filon hortativ, Cartea Iuditei promovează, în mediile iudaice, valori concrete de tipul cutezanţei bine plănuite, al activismului războinic şi al perseverenţei în rezistenţă.

V. Canonicitatea

În *Epistola către Africanus* 19 [13], Origen afirmă că Iudit şi Tobit nu sunt considerate, la evrei, în rândul apocrifelor, deşi absenţa lor din canon ar conduce la această concluzie. În termenii autorului antic creştin, cele două

cărți nu sunt nici „testamentare" (ἐνδιάθηκοι), nici „apocrife" (ἀπόκρυφοι, ceea ce numim astăzi „pseudoepigrafice/ deuterocanonice"). Scrierile testamentare erau citite, comentate și menționate în omilii. Despre scrierile „apocrife" din canonul ebraic, Origen spune că nu făceau parte din Scriptură și că o eventuală lectură a acestora trebuie făcută cu discernământ și cu prudență. Clasificarea lui Origen se oprește la aceste considerații negative, fără a numi cu precizie categoria canonică în care se integrează Iudit și Tobit. M. Harl crede că terminologia canonică pe care o folosește cu atâta siguranță Origen este anterioară acestuia, datând probabil din perioada în care a avut loc „conciliul" de la Iamnia.

Excluderea Cărții Iuditei din canonul ebraic a primit mai multe explicații: au fost invocate, pe rând, metodele „indecente" ale eroinei de a-și înfrânge adversarul, acceptarea de către betuliți a circumciziei ammonitului Achior, care contravenea dispozițiilor explicite din Deut. 23,3. Amy-Jill Levine crede că Iudit a fost exclusă din canon pentru că învățații de la Iamnia știau că această carte era de dată târzie și, în mod evident, operă de ficțiune. Circulația, mai ales în greacă, a cărții ar fi putut de asemenea constitui un contraargument la includerea ei în canonul ebraic.

Această literatură de graniță, din care făceau parte și Iudit sau Tobit, este acceptată însă în canonul creștin bazat pe LXX. Din nou, fără a le numi cu un termen precis, Origen vorbește despre Ester, Iudit, Tobit și Înțelepciunea lui Solomon în *Omilia la Numerii* 27,1. Scrierile sunt rezervate catehumenilor, deoarece conțin o învățătură morală simplă, fără obscurități, și sunt imediat accesibile cititorilor.

În secolul al IV-lea, Atanasie urmează clasificarea lui Origen, dar, în plus, numește a treia categorie nedefinită până atunci, cu sintagma „alte scrieri". Observațiile lui converg cu cele ale lui Origen: aceste scrieri fără mistere și fără învățături ascunse, clare prin ele însele și neavând nevoie de comentarii, sunt recomandate începătorilor, pentru a le cultiva ura față de păcat și fuga de idolatrie.

Ieronim traduce și inserează Iudit în Vulgata, deși cartea nu figurează în Biblia ebraică, tocmai pentru că „sinodul de la Niceea a trecut-o în rândul scripturilor sfinte". Important este și că Ieronim a tradus-o după o versiune „chaldaică".

Ștefan Colceriu

Iudit la Părinții Bisericii

Dacă vor fi existat, nu ni s-au păstrat comentarii sistematice la Cartea Iuditei din perioada patristică. Totuși, personajul este citat cu frecvență începând cu secolul I (*Epistola către Corinteni* a lui Clement Romanul). Nu de puține ori numele ei apare în compania altor personaje feminine din Vechiul Testament, precum Sarra, Rebeca, Debora, dar mai ales Ester, altă eroină luptătoare a evreilor. În *Epistola* clementină (55,4), ea este invocată ca exemplu de sacrificiu și altruism. Nici o clipă, spune autorul, întristat de disensiunile din comunitatea creștină din Corint, Iudit nu s-a gândit la propria-i persoană, punând mai presus de viața ei salvarea comunității aflate în pericol. Parcurgând fragmentele patristice unde apare numele Iuditei, distingem câteva direcții de interpretare:

1. Iudit ca „femeie bărbat": este un topos al literaturii creștine timpurii. Creștinismul pleacă de la premisa paulină că în Hristos nu mai există „bărbat sau femeie", în sensul diferențelor sexuale, persoana umană îndumnezeită, hristificată, transfigurată prin har depășind acest stadiu natural bipolar. Cea care inaugurează seria „femeilor bărbat" (*mulier virilis*) este Tecla, discipola apostolului Pavel, care preferă martiriul abjurării creștinismului, și care va deveni model al majorității biografiilor feminine din primele secole[1]. Pentru Didim cel Orb, în *Comentariile la Zaharia* 2,265, Iudit este, la rândul ei, una dintre aceste femei care și-au depășit slăbiciunea sexului prin curaj și tenacitate. El o numește chiar „preabărbătoasa Iudit". Același calificativ i-l atribuie Ioan Gură de Aur (autorul este incert) într-un *Comentariu la Psalmul 75*. Antiohianul însă precizează că este vorba despre un „curaj al înțelepciunii", superior simplului curaj războinic. Dar pagina cea mai frumoasă despre această calitate a scris-o, înaintea celor doi Părinți pomeniți mai sus, Clement Alexandrinul, în *Stromata a IV-a* 19,118 *sq*. După Clement, modelul „adevăratului gnostic" nu este încarnat numai de bărbați, ci și de femei, exemplele sale vetero-testamentare fiind Iudit, Ester, Miriam, sora lui Moise, și Suzana.

2. Pentru toți acești autori, la originea curajului Iuditei stă credința ei nestrămutată în Dumnezeu. Ideea este reluată de Atanasie, în *Doctrina ad*

1. *Cf.* Cristian Bădiliță, studiul „Chipuri și biografii feminine în secolele IV-V" (trad. de Bogdan Tătaru-Cazaban), în Grigore de Nyssa, *Viața sfintei Macrina*, București, 2004, pp. 69-107, cu bibliografia aferentă.

Antiochum ducem 2,21 (scriere probabil apocrifă). Vorbind despre puterea divină, imprevizibilă, autorul citează trei nume: David, Ştefan şi Iudit. David l-a biruit pe Goliat, într-o luptă inegală; protomartirul creştin n-ar fi rezistat chinurilor lapidării fără să cârtească; Iudit n-ar fi reuşit să-l decapiteze pe Olophernes dacă Dumnezeu n-ar fi intervenit direct în cele trei episoade, determinându-le deznodământul. În *De virginibus* 2,4,24 Ambrozie revine asupra acestei idei, subliniind relaţia dintre credinţă, patriotism şi pudoare. Întrucât fapta Iuditei este o faptă de credinţă, ea a dus la salvarea patriei/cetăţii fără ca eroina să fi fost întinată. La fel, Ioan Gură de Aur, *Despre Psalmul 75*: rugăciunea a ajutat-o pe Iudit să-l învingă pe Olophernes.

3. Ambrozie se referă des la figura Iuditei nu doar ca model de credinţă, dar în primul rând ca model de virtute creştină. În *Despre Ilie şi post* 9,29, episcopul milanez invocă abstinenţa şi moderaţia femeii, în contrast cu desfrânarea lui Olophernes. Prima, abstinenta, postitoarea iese biruitoare; celălalt îşi pierde viaţa. Cele două personaje incarnează două tipuri de viaţă, spirituală şi hedonistă. Abstinenţa face casă bună cu văduvia şi invers. În ochii lui Ambrozie, Iudit este văduva ideală, castă, abstinentă, credincioasă, temperată. Tot ca model de „prezbiteră", de „bătrână înţeleaptă" vorbeşte despre Iudit şi Didim în pasajul citat.

4. Câteva interpretări sunt legate de numele eroinei. Pentru Didim, „Iudit" înseamnă *ainesis*, „laudă" (*loc. cit.*); acelaşi sens îl dă şi Ieronim, adăugându-l pe cel, *terre à terre*, de „iudee": în *Liber interpretationis hebraicorum nominum*: *iudith*: *laudans aut confitens aut iudaea*. Pentru autorul Vulgatei, Iudit şi Ester sunt prefigurări ale Bisericii care şi-a biruit duşmanii (precum cele două femei i-au biruit pe duşmanii evreilor), iar pentru Didim, Iudit face parte dintr-o serie de „profetese" vetero- şi neotestamentare, serie care începe cu soţia lui Avraam, Sarra, şi se termină cu Fecioara Maria.

Cristian Bădiliţă

Iudit

1 [1] În al doisprezecelea an al domniei lui Nabucodonosor, cel care a stăpânit peste asirieni în marea cetate Ninive, Arphaxad, care a domnit peste mezi în Ecbatana, [2] a ridicat, în acele zile, de jur împrejurul Ecbatanei ziduri din pietre cioplite de trei coți lățime și de șase lungime, iar înălțimea zidului a făcut-o de șaptezeci de coți și lățimea de cincizeci; [3] și la porțile acesteia a ridicat [zidului] turnuri de o sută de coți, iar temelia cetății a făcut-o în lățime de șaizeci de coți; [4] și a făcut porțile ei porți înalte de șaptezeci de coți și late de patruzeci de coți pentru ieșirile armatei vitejilor ei și pentru desfășurările pedestrimii ei. [5] Și în acele zile regele Nabucodonosor a pornit război împotriva regelui Arphaxad în câmpia cea mare, adică în câmpia din

---

1,1 Nabucodonosor al II-lea, cuceritorul Ierusalimului și distrugătorul Templului, a domnit între 605 și 562 î.H., ca suveran al Imperiului neo-babilonian, nu al celui asirian, iar reședința lui era Babilon, nu Ninive. De asemenea, existența istorică a lui Arphaxad, regele Mediei, nu se poate dovedi. Inadvertența a șocat încă din Antichitate și s-au căutat soluții. De pildă, o tradiție care începe cu istoricul Sulpicius Severus (*Chronicon* II,14-16), l-a identificat pe acest Nabucodonosor cu Artaxerxes al III-lea (358-338 î.H.), plasând acțiunea din Iudit spre sfârșitul perioadei perse. După majoritatea comentatorilor moderni, „erorile" istorice și geografice din Cartea Iuditei sunt voite de autor, ca tot atâtea indicii ale caracterului fictiv al narațiunii. Aici, suprapunerea regelui Nabucodonosor, demonizat în Scripturi, cu Imperiul asirian creează, la nivel simbolic, impresia răului absolut.

1,2 Tradiția greacă (Herodot, *Istorii*, I,98) îl indică drept întemeietor al Ecbatanei, capitala regatului med, actualul Hamadan din Iran, pe Deiokes, care, la fel ca Nabucodonosor din Iudit, „ridică ziduri mari și trainice de jur împrejurul" orașului. Nu este exclus ca autorul sacru să se refere aici și la o restaurare a cetății, care va fi avut loc sub Artaxerxes al III-lea. Verbul grec utilizat, οἰκοδομῶ, „a zidi, a construi", comportă și sensul amintit. ♦ Dimensiunile impresionante ale zidurilor Ecbatanei (aproximativ 30 m înălțime și 20 lățime) sunt, mai degrabă, un indiciu simbolic al măreției lui Arphaxad.

1,4 „desfășurările": gr. διάταξις e un termen tehnic din vocabularul militar, însemnând „așezarea trupelor, dispunerea lor pentru luptă".

1,5 „Ragau": gr. Ραγαυ. Probabil aceeași localitate cu Rages, menționată în Tob. 4,1 și situată la aproximativ zece km de actualul Teheran.

ţinutul Ragau. [6] Şi s-au strâns la el toţi cei care locuiau ţinutul muntos şi toţi cei care locuiau la Eufrat şi Tigru şi Hydaspes şi în câmpiile lui Arioch, regele elamiţilor, şi s-au adunat multe popoare la bătălia fiilor lui Cheleud. [7] Iar Nabucodonosor, regele asirienilor, a trimis după toţi cei care locuiau în Persida şi după toţi cei care locuiau înspre apus, cei care locuiau în Cilicia, şi în Damasc, şi în Liban, şi în Antiliban; şi după toţi cei care locuiau pe ţărm, [8] şi după cei din neamurile din Carmel, şi din Galaad, şi din Galileea de Sus, şi din marea câmpie Esdrelon; [9] şi după toţi cei din Samaria, şi din oraşele ei; şi la cei de dincolo de Iordan până la Ierusalim, şi Batane, şi Chelus, şi Cades, şi fluviul Egiptului, şi Taphnas, şi Ramesse şi tot pământul Gesem, [10] până dincolo de Tanis şi Memphis; şi după toţi cei care locuiau în Egipt, până la hotarele Etiopiei. [11] Şi toţi locuitorii din întregul ţinut au dispreţuit cuvântul lui Nabucodonosor, regele asirienilor, şi nu l-au urmat în război, fiindcă nu s-au temut de el – pentru ei [era] ca un singur om; şi i-au trimis înapoi pe solii lui cu mâinile goale, spre ruşinea feţei lor. [12] Şi

---

1,6 „ţinutul muntos": adjectivul gr. ὀρεινός, „de la munte", folosit substantivizat, ἡ ὀρεινή (subînţeles ὥρα, „ţară, ţinut"). ♦ „Hydaspes", gr. Ὑδάσπης, afluent al Indusului. Unii comentatori sunt de părere că autorul face o confuzie geografică. ♦ „la bătălia": gr. παράταξις înseamnă propriu-zis „aşezarea trupelor în ordine de luptă, linie de bătaie", de unde „luptă". ♦ Arioch, „regele elamiţilor", şi „Cheleud" nu au fost identificaţi istoric. „Fiii lui Cheleud" ar putea fi caldeenii (TOB).

1,7-10 Forţat de faptul că aliaţii lui Arphaxad proveneau din zonele răsăritene ale imperiului „asirian", Nabucodonosor a apelat la supuşii occidentali, locuitori ai unor teritorii vaste, din Siria actuală până în Egipt. ♦ „Persida": este încă un anacronism al autorului şi un indiciu că Iudit a fost redactată în epoca postexilică. ♦ „Batane": gr. Βατανη ar putea fi aceeaşi localitate cu „Baithanam" (gr. Βαιθανμι) din Iis. Nav. 15,59. ♦ „Chelus": gr. Χελους ar putea fi localitatea actuală El-Chalasa, situată la cca 70 de km sud-vest de Hebron.

1,7 „pe ţărm": *litt.* „în faţa ţărmului".

1,11 „ca un singur om": gr. ὡς ἀνὴρ εἷς poate fi tradus şi prin „ca un simplu om".

1,12 „s-a jurat... că va pedepsi... şi va nimici...": gr. ὤμοσε... εἰ μὴν ἐκδικήσειν... και ... ἀνελεῖν, *litt.* „a jurat... dacă va pedepsi... şi... va nimici", unde εἰ cu infinitivul apare ca variantă stilistică a conjuncţiilor completive aşteptate (ὅτι, ὡς), iar infinitivele aflate la timpuri diferite (ἐκδικήσειν – viitor, ἀνελεῖν – aorist) au fost redate pentru claritate ambele cu viitorul. ♦ „ţinuturile", „hotarele": în gr. acelaşi cuvânt ὅριον la pl., *cf.* lat. *finis*, care desemnează propriu-zis „hotarul" şi apoi, prin metonimie, „ţinutul". ♦ „hotarele celor două mări": gr. τὰ ὅρια τῶν δύο θαλασσῶν sunt fie cele două ţărmuri opuse ale Mării Roşii, fie ţinuturile de la Marea Roşie şi cele de la Oceanul Indian, limita extrem meridională a Imperiului pers.

s-a înfuriat foarte tare Nabucodonosor pe tot acest ţinut şi s-a jurat pe tronul şi pe domnia lui că va pedepsi toate ţinuturile Ciliciei, şi ale Damascului, şi ale Siriei şi va nimici cu sabia pe toţi cei ce locuiesc în ţinutul Moab şi pe fiii lui Ammon şi întreaga Iudee şi pe toţi cei din Egipt până la hotarele celor două mări. [13] Şi în anul al şaptesprezecelea şi-a rânduit armata împotriva regelui Arphaxad şi a biruit în războiul său; şi a dat peste cap toată armata lui Arphaxad şi toată călărimea lui şi toate carele lui; [14] şi a pus stăpânire pe cetăţile lui şi a ajuns până la Ecbatana; şi a pus mâna pe turnuri şi i-a jefuit pieţele şi a făcut de ruşine întreaga ei podoabă; [15] şi l-a prins pe Arphaxad în munţii Ragau şi l-a străpuns cu suliţele sale şi l-a nimicit până la sfârşitul acelei zile. [16] Şi s-a întors [la Ninive] împreună cu ei, el însuşi şi toată gloata lui, o mulţime foarte numeroasă de războinici, şi au rămas acolo odihnindu-se şi benchetuind el şi armata lui timp de o sută douăzeci de zile.

2 [1] În anul al optsprezecelea, în ziua a douăzeci şi doua a lunii întâi, a început să se vorbească în casa lui Nabucodonosor, regele asirienilor, de pedepsirea întregului ţinut, aşa cum spusese el. [2] Şi i-a adunat pe toţi slujitorii săi şi pe toate căpeteniile sale şi a împărtăşit cu ei taina hotărârii sale şi a pecetluit cu gura sa toată nenorocirea pământului; [3] iar ei au hotărât să dea pierzării tot trupul, pe cei care nu s-au supus cuvântului gurii lui. [4] Şi

---

1,13-16 Se remarcă, pe de o parte, ecouri stilistice ale cronicilor regilor babilonieni (descriere laconică, esenţializată), pe de altă parte o aglomerare semnificativă a unor date simbolice familiare evreilor trăitori la sfârşitul epocii perse: la fel ca aici, Nabucodonosor a distrus Ierusalimul în al optsprezecelea an al domniei sale, Darius a fost alungat din Ecbatana şi ucis în munţi, iar petrecerea de o sută douăzeci de zile era un motiv frecvent în epocă (*cf.* Est. 1,4).

1,15 „cu suliţele", gr. ἐν τοῖς σιβύναις: cuvântul grecesc σιβύνη, σιγύνης sau σιγύννης înseamnă propriu-zis „ţepuşă de vânătoare". ♦ „la sfârşitul acelei zile": *litt.* „până în ziua aceea". Exprimarea e neobişnuită; de aceea, majoritatea traducătorilor adoptă lecţiunea din *Sinaiticus*, recensiunea lucianică şi multe alte mss. echivalând cu „definitiv" (*litt.* „până în ziua aceasta").

1,16 „gloata": *litt.* „amestecătura".

2,1 Anul al optsprezecelea al domniei lui Nabucodonosor (587 î.H.) a fost anul fatidic pentru Iuda şi pentru Ierusalim (*cf.* 4Rg. 25,8-12). Viziunea din Iudit este total nouă: ea plasează, prin aluzii, nenorocirea abătută asupra iudeilor în context istoric universal.

2,4 Olophernes este un nume cu rezonanţe perse. Trei personaje istorice cunoscute au purtat acest nume, dintre care primul a fost un general în armata lui Artaxerxes al III-lea

a fost aşa: după ce a încheiat sfatul, Nabucodonosor, regele asirienilor, l-a chemat pe Olophernes, comandantul suprem al armatei sale, care era al doilea după el, şi i-a spus: [5] „Acestea le spune marele rege, stăpânul întregului pământ: iată, pleacă [acum] din faţa mea şi ia cu tine bărbaţi încrezători în puterea lor, până la o sută douăzeci de mii de pedestraşi şi o mulţime de cai cu douăsprezece mii de călăreţi; [6] şi ieşi în întâmpinarea întregului ţinut de la apus, fiindcă n-au dat ascultare cuvântului gurii mele; [7] şi să le dai de veste să pregătească pământ şi apă, fiindcă în furia mea mă voi năpusti împotriva lor şi voi acoperi toată faţa pământului sub picioarele oştirii mele şi pe ei îi voi da [oşteni]lor spre jaf; [8] iar răniţii lor vor umple văgăunile lor şi orice şuvoi şi râu se va umple revărsându-se de morţii lor. [9] Şi-i voi duce pe prinşii lor până la capătul întregului pământ. [10] Iar tu, pleacă şi cucereşte-mi tot ţinutul lor; ţi se vor preda şi mi-i vei păstra pentru ziua mustrării lor; [11] iar pe cei care nu se supun, ochiul tău să nu-i cruţe, [ci] să-i dea morţii şi jafului pe tot pământul tău. [12] Viu sunt eu şi puterea domniei mele, am grăit şi voi face acestea cu mâna mea. [13] Iar tu să nu încalci nici unul dintre cuvintele stăpânului tău, ci împlineşte-le întocmai

---

Ochus, regele pers care a condus campanii antiisraelite în 350 î.H. şi 343 î.H. Acesta este încă un argument în favoarea teoriei conform căreia „Nabucodonosor" din Iud. ar fi de fapt Artaxerxes al III-lea.

2,5 „marele rege, stăpânul întregului pământ": gr. ὁ βασιλεύς ὁ μέγας, ὁ κύριος πάσης τῆς γῆς. Traducerea LXX calchiază formula persă în uz. Termenul κύριος („domnul, stăpânul"), care traduce rostirea numelui divin YHWH, e folosit de personajele păgâne din Iud. pentru regele Nabucodonosor.

2,7 „pământ şi apă": constituiau formula de supunere faţă de suveranul pers (*cf.* Herodot, *Istorii* VI,48-49).

2,8-11 În ameninţarea lui Nabucodonosor, autorul aglomerează, din nou, o serie de aluzii transparente la evenimentele istorice care au zguduit Israelul: căderea Samariei în 722 î.H. şi exilul asirian (4Rg. 17,5-6), exilul babilonian (din 597 î.H.) şi căderea definitivă a Ierusalimului în 587 î.H.

2,12 „Viu sunt eu... am grăit şi voi face" (precum şi „stăpânul întregului pământ" de la 2,5): Nabucodonosor foloseşte expresii care în Biblie sunt puse doar în gura lui Dumnezeu sau se referă la El. Se sugerează astfel trufia lui nemăsurată, dusă până la blasfemie. Afirmaţia lui Nabucodonosor este contrabalansată de o afirmaţie similară a Iuditei în 8,33: „Domnul îl va ajuta pe Israel prin mâna mea". Înfruntarea nu este atât între puteri omeneşti, cât între puterile omeneşti lipsite de legitimitate cu puterea divină. De aici, după unii comentatori, ironia autorului cărţii la adresa regelui Nabucodonosor.

2,13 „împlineşte-le întocmai", gr. ἐπιτελῶν ἐπιτελέσεις, *litt.* „împlinindu-le le vei împlini" – semitism.

după cum ţi-am poruncit şi nu întârzia să le săvârşeşti." [14] Şi a plecat Olophernes din faţa stăpânului său şi i-a chemat pe toţi principii şi căpeteniile şi pe mai-marii oştirii lui Assur; [15] şi a numărat bărbaţi aleşi pentru luptă, după cum i-a poruncit stăpânul său, ca la o sută douăzeci de mii şi douăsprezece mii de arcaşi călări, [16] şi i-a aşezat în felul în care se orânduieşte oştirea pentru război. [17] Şi a luat o mulţime foarte mare de cămile şi măgari şi catâri pentru povara lor, iar oi şi boi şi capre nenumărate, ca provizii pentru ei, [18] şi hrană din belşug pentru fiecare om şi aur şi argint foarte mult din palatul regelui. [19] Şi au pornit la drum, el şi toată oştirea lui, ca să meargă înaintea regelui Nabucodonosor şi să acopere toată faţa pământului dinspre apus sub carele şi călăreţii şi pedestraşii lor aleşi. [20] Şi o gloată mare amestecată precum lăcustele şi precum nisipul pământului i-a însoţit pe aceştia, căci era fără de număr mulţimea lor. [21] Şi au plecat din Ninive pe un drum de trei zile către Bectileth, şi de la Bectileth şi-au aşezat tabăra aproape de muntele aflat în partea stângă a Ciliciei de Sus. [22] Şi-a luat toată oştirea, pedestraşii, şi călăreţii, şi carele lui şi a plecat de acolo în ţinutul muntos. [23] Şi a izbit [ţinuturile] Phud şi Lud şi i-a jefuit pe toţi fiii

---

2,16 „oştirea": gr. πλῆθος, *litt.* „mulţime". Sensul literal este mai aproape de intenţia autorului, care descrie armata lui Olophernes în termeni mai degrabă cantitativi decât tactici.

2,20 Armata propriu-zisă era însoţită, ca evreii la ieşirea din Egipt, de o „amestecătură" fără număr. De fapt, pentru a spori dimensiunile invaziei, autorul cărţii Iudit combină mai multe metafore biblice pentru ideea de mulţime imensă: „asirienii" sunt ca „lăcustele" (*cf.* Ioel 1,4) şi ca „nisipul pământului" (*cf.* Gen. 13,16). ♦ „lăcustele", *litt.* lăcustă (gr. ἀκρίς).

2,21-27 Traseul pe care l-au urmat armatele lui Olophernes a produs confuzie în rândul comentatorilor şi istoricilor, singurul scenariu plauzibil fiind cel al ficţiunii biblice. După autorul sacru, oştirea „asiriană" a parcurs, în zig-zag (pe direcţia nord-vest, sud-est, sud-vest) aproximativ 350 de km în doar trei zile. Autorul evidenţiază dimensiunile colosale ale invaziei, ca să exalte, prin antifrază, curajul unei femei care a ţinut piept furiei lui Nabucodonosor.

2,21 Bectileth este o localitate neidentificată, situată, după indicaţiile autorului, în nordul Ciliciei.

2,23 Phud era unul dintre urmaşii lui Ham (Gen. 10,6). Ţinutul în care au trăit descendenţii acestuia, mereu aliaţi ai Egiptului împotriva Asiriei (ebr. *Put*, egipt. *Pw(n)t*, bab. *Puta*) era, după toate aparenţele, situat în Africa de Nord. ♦ Lud era unul dintre urmaşii lui Sem (Gen. 10,22). Flavius Iosephus (*AI* 1,144) se referă la lidieni, locuitori ai regiunii vestice a Asiei Mici, ca descendenţi ai acestuia (DB, *s.v.* „Lud"). Uneori au fost asociaţi, în mod eronat, cu *lūdhīm* din Gen. 10,13, popor probabil african, iar aceştia din urmă cu *lūbhīm*, libienii. ♦ „Fiii lui Rassis" şi „Cheleon" sunt *hapax*-uri biblice.

lui Rassis şi pe fiii lui Ismael din faţa deşertului, la miazăzi de Cheleon. [24] Şi a trecut Eufratul şi a străbătut Mesopotamia şi a nimicit toate oraşele întărite de pe valea Abrona până la mare. [25] Şi a pus stăpânire pe ţinuturile Ciliciei şi i-a nimicit pe toţi cei ce i se împotriveau şi a ajuns până la hotarele dinspre miazăzi ale lui Iaphet, în faţa Arabiei. [26] Şi i-a împresurat pe toţi fiii lui Madiam şi le-a dat foc la corturi şi le-a jefuit staulele. [27] Şi a coborât în câmpia Damascului în zilele secerişului grânelor şi le-a dat foc tuturor ogoarelor, iar turmele de oi şi cirezile de vite le-a nimicit; oraşele lor le-a prădat şi câmpiile lor le-a spulberat şi i-a trecut pe toţi tinerii lor prin ascuţişul sabiei. [28] Teamă de el şi cutremur au căzut peste toţi cei ce locuiesc pe ţărmul mării din Sidon şi Tyr şi peste locuitorii din Sur şi Okina şi peste toţi locuitorii din Iemnaa; iar locuitorii din Azot şi Ascalon s-au înspăimântat foarte tare de el.

3 [1] Şi au trimis la el soli cu cuvinte de pace zicând: [2] „Iată, noi, slujitori ai lui Nabucodonosor, marele rege, stăm înaintea ta ; foloseşte-te de noi aşa cum e plăcut feţei tale; [3] iată, aşezările noastre, şi tot ţinutul nostru, şi toată câmpia cu grâne, şi turmele, şi cirezile, şi toate staulele corturilor noastre stau în faţa ta – foloseşte-te de ele cum îţi va plăcea; [4] iată, şi oraşele

---

Neconcordanţele geografice sunt indicii sigure ale caracterului fantezist al campaniei lui Nabucodonosor.

2,25 Urmaşii lui Iaphet, fiul lui Noe, ocupau, în mod tradiţional nu nordul Arabiei biblice, ci coastele nordice ale Mediteranei şi regiunile anatoliene.

2,26 Madianiţii, foşti aliaţi ai lui Moise şi inamici ai lui Israel în timpul Judecătorilor, locuiau în deşertul transiordanian, la est de moabiţi şi edomiţi.

2,27 „prin ascuţişul sabiei": gr. ἐν στόματι ῥομφαίας, *litt.* „prin gura sabiei".

2,28 Cetăţile mediteraneene sunt înşirate de la nord la sud şi sunt cunoscute toate cu excepţia misterioaselor „Sur" şi „Okina". Unii biblişti sunt de părere că „Sur" este forma coruptă a numelui cetăţii Dor (LXX Napphedor, *cf.* Iis. Nav 11,2), situată tot pe coastă. ♦ Atitudinea paşnică a cetăţilor de la Mediterana este un fapt dovedit de cronicile asiriene şi babiloniene.

3,2 „stăm înaintea ta": gr. παρακεῖμαι poate însemna şi „a sta prosternat".

3,3 „aşezările noastre", gr αἱ ἐπαύλεις ἡμῶν: ἔπαυλις înseamna iniţial „locul amenajat pentru a-ţi petrece noaptea, bivuac".

3,4 Sclavia „la distanţă" invocată de locuitorii cetăţilor de la Marea Mediterană este un alt anacronism al autorului sacru: pedeapsa pentru nesupunere practicată de suveranii asirieni era deportarea în masă, câtă vreme sclavajul este caracteristic epocii perse târzii şi celei elenistice.

noastre şi locuitorii din ele îţi sunt sclavi – vino, fă-ţi intrarea în ele aşa cum e bine în ochii tăi. [5] Şi s-au înfăţişat oamenii la Olophernes şi i-au dat de veste potrivit cu aceste cuvinte. [6] Iar el şi armata lui au coborât pe ţărm şi a pus străji în oraşele întărite şi a luat din ele, spre a lupta alături de el, oameni aleşi. [7] Şi ei, şi întreg ţinutul lor l-au primit cu cununi şi dansuri şi tobe. [8] El însă a pustiit toate pământurile lor şi le-a tăiat dumbrăvile [sfinte], căci îi fusese dat să-i nimicească pe toţi zeii pământului, ca numai lui Nabucodonosor să-i slujească toate neamurile, şi toate limbile şi seminţiile lor să-l invoce drept zeu. [9] Şi a ajuns în faţa Esdrelonului, aproape de Dotaia, care se află în faţa marelui lanţ de munţi al Iudeii, [10] şi şi-au aşezat tabăra între Ghaibai şi Skythopolis; şi a stat acolo o lună de zile pentru a strânge toate cele de trebuinţă armatei sale.

4 [1] Şi au auzit fiii lui Israel, care locuiau în Iudeea, toate cele pe care le făcuse Olophernes, comandantul suprem al lui Nabucodonosor, regele asirienilor, şi în ce fel jefuise toate templele lor şi le dăduse pieirii; [2] şi s-au temut cumplit în faţa lui şi s-au tulburat pentru Ierusalim şi pentru templul Domnului Dumnezeului lor. [3] Căci de-abia se întorseseră din robie şi de foarte curând întreg poporul Iudeii se strânsese la un loc, iar odoarele şi

---

3,6 „a pus străji": în gr. un singur vb. φρουρεῖν, „a aşeza garnizoane, a pune de strajă. ♦ „întărite", *litt.* „înălţate", adică înconjurate de ziduri înalte (*cf.* Deut. 1,28).

3,9 Valea Esdrelonului (ebr. *yizr^e'e'l*) era zona de trecere cea mai importantă de la Mediterana la Iordan, separând Galileea de Samaria. Valea propriu-zisă a Izreelului se învecinează la vest cu Câmpia Esdrelonului, „câmpie aluvionară triunghiulară, mărginită la sud-vest de creasta Muntelui Carmel" (DB, *s.v.* „Esdraelon"). ♦ „Dotaia" este forma aramaică a ebr. *Dotayim* (Gen. 37,17; 4Rg. 6,13 – unde şi gr. are „Dotaim")

3,10 „Skythopolis": gr. Σκύθων πόλις este denumirea elenistică a localităţii biblice Bet-Şean, care străjuia la est Valea Izreel.

4,1 „fiii lui Israel", gr. υἱοὶ Ισραηλ: autorul îi desemnează aici, de fapt, pe locuitorii din Iuda. „Anacronismul" formulei trimite la nostalgia macabeică a Israelului unit.

4,2 Autorul insistă asupra dezastrului religios provocat de invazia lui Olophernes: campania punea de fapt în pericol noua legitimitate teocratică a lui Iuda.

4,3 Datarea evenimentelor este, în ciuda indiciilor oferite, imposibilă: prima propoziţie aminteşte de ieşirea din exil (după 515 î.H.), cea de-a doua, mai puţin clară, de resfinţirea Templului. Unii comentatori (NRSV) sunt de părere că autorul face aluzie la consacrarea Templului întreprinsă de Iuda Macabeul în 164 î.H., eveniment contemporan cu autorul cărţii de faţă. Anacronismul persistă ca tehnică generală de întemeiere a discursului narativ.

altarul şi templul fuseseră sfinţite după pângărire. [4] Şi au trimis în tot ţinutul Samariei şi în Cona şi în Baithoron şi Belmain şi Iericho şi până la Choba şi Aisora şi valea Salem [5] şi au ocupat toate vârfurile munţilor înalţi; şi au întărit satele de acolo şi au strâns provizii pentru pregătirea războiului, fiindcă lanurile lor fuseseră secerate de curând. [6] Iar marele preot Ioakim, care era în acele zile în Ierusalim, le-a scris locuitorilor din Betulia şi Baitomesthaim, care se află de partea cealaltă a Esdrelonului, în faţa câmpiei de lângă Dothaim, [7] spunându-le să ocupe trecătorile munţilor, fiindcă prin ele se făcea intrarea în Iudeea, şi era uşor să-i împiedice pe cei care înaintau, trecerea fiind strâmtă, numai pentru doi oameni. [8] Şi au făcut fiii lui Israel după cum le-a poruncit marele preot Ioakim şi sfatul bătrânilor întregului popor Israel, care stăteau în Ierusalim. [9] Şi tot omul din Israel a strigat către Dumnezeu cu mare râvnă şi şi-au smerit sufletele cu mare râvnă. [10] Ei şi femeile lor, şi pruncii lor, şi vitele lor, şi orice străin care

---

4,4 Relaţiile cordiale dintre Samaria, capitala Regatului de Nord al lui Israel, şi Ierusalim, precum şi eventuala lor alianţă militară nu sunt fapte dovedite istoric. Mai degrabă legăturile strânse dintre Iuda şi Israel, aşa cum sunt prezentate aici, sunt ecouri ale politicii de restauraţie israelită începută în epoca postexilică şi accentuată o dată cu revolta macabeică. ♦ Cona, Belmain, Choba şi Aisora nu au fost identificate. ♦ „Baithoron": localitate strategică din sudul Câmpiei Esdrelonului, care străjuia una dintre căile de acces dinspre Mediterana spre Ierusalim.

4,6 Funcţiile militare pe care şi le atribuie marele preot Ioakim trimit la activităţile similare ale marilor preoţi întemeietori ai dinastiei hasmoneice: Ionathan şi Simon Macabeul. Deşi Israelul postexilic avea toate caracteristicile unei teocraţii, marii preoţi îşi exercitau în primul rând misiunea de conducători ai Templului şi, secundar, pe cea de guvernanţi civili. ♦ Localitatea Betulia (în LXX, Baityloua), teatrul de operaţiuni al Cărţii Iudit, nu a fost identificată pe teren. Pare să fie, ca şi Baitomesthaim, o ficţiune geografică; ambele sunt importante însă pentru poziţia lor strategică indicată de autorul sacru.

4,8 „sfatul bătrânilor", gr. γερουσία: termenul este aici neclar. În spaţiul greco-latin, el s-a specializat şi desemna o instituţie a statului cu atribuţii bine delimitate, ca Senatul la Roma. Comentatorii înclină să creadă că γερουσία din Iudit nu era o „adunare a bătrânilor" în sensul tradiţional şi vag al termenului, ci echivalentul unei instituţii iudaice istoric atestate, precum sinedriul din epoca romană.

4,9 „a strigat": în gr. e pl., ἀνεβόησαν, „au strigat", acordul făcându-se după înţeles cu πᾶς ἀνήρ, „tot omul". ♦ „râvnă": traduce gr. ἐκτένεια care înseamnă atât „tensiune", cât şi „perseverenţă, zel, râvnă".

4,10-12 Pregătirilor sufleteşti de război li se acordă o mai mare importanţă decât celor militare efective. Gesturile de doliu şi de pocăinţă, ca presărarea cenuşii pe cap şi îmbrăcarea cu sac sunt duse la extrem: învelirea altarului în pânză de sac. Această practică a

stătea la ei, şi slujbaşii, şi sclavii lor cumpăraţi pe bani şi-au încins coapsele cu sac. [11] Şi orice bărbat şi femeie din Israel şi copiii care locuiau în Ierusalim au căzut cu faţa la pământ înaintea templului şi şi-au presărat cenuşă pe cap şi şi-au întins [straiele] de sac în faţa Domnului. [12] Şi au înconjurat cu sac altarul şi au strigat către Dumnezeul lui Israel într-un suflet, cu râvnă, să nu dea spre prăpăd pe pruncii lor şi spre răpire pe femeile lor şi spre nimicire cetăţile moştenirii lor şi să nu lase lăcaşul sfânt spre pângărire şi batjocură pentru bucuria răutăcioasă a păgânilor. [13] Şi a ascultat Domnul glasul lor şi a privit la strâmtorarea lor; iar poporul postea [de] multe zile în toată Iudeea şi la Ierusalim în faţa sfântului lăcaş al Domnului Atotputernic. [14] Şi marele preot Ioakim şi toţi preoţii care stăteau în faţa Domnului şi cei care slujeau Domnului, încingându-şi coapsele cu sac, aduceau arderea de tot necontenită şi daruri şi cele de bunăvoie ale poporului; [15] iar pe turbanele lor aveau cenuşă şi strigau către Domnul cu toată puterea să cerceteze spre bine toată casa lui Israel.

5 [1] I s-a vestit lui Olophernes, căpetenia armatei lui Assur, că fiii lui Israel s-au pregătit de război şi au închis trecătorile din munţi şi au întărit orice creastă de munte înalt şi au pus curse în câmpii. [2] El s-a mâniat cu urgie mare şi a chemat pe toate căpeteniile Moabului, şi pe generalii lui Ammon, şi pe toţi satrapii de la ţărmul mării [3] şi le-a spus: „Daţi-mi de ştire, fii ai lui Canaan, cine este acest popor care şade la munte; care sunt

---

pocăinţei totale nu mai este evocată în nici un alt loc în Biblie, deşi se spune că, la vestea distrugerii iminente a oraşului lor, locuitorii din Ninive şi-au îmbrăcat până şi vitele în sac (Iona 3,8).

4,13 „a ascultat Domnul": autorul anticipează rezultatul confruntării cu puterile păgâne. Curajul Iuditei este manifestarea planului lui Dumnezeu şi rezultatul direct al rugăciunilor poporului.

4,14 „necontenită", gr. ἐνδελεχισμός < ἐνδελεχίζω, „a continua", *cf.* Ex. 29,38; Num. 28,6.23.

5,3 Întrebarea strategică a lui Olophernes conţine elementele mesajului întregii cărţi, pe care îl va expune clar Achior ammonitul în 5,20-21 şi care trimite la ideologia deuteronomistă: puterea poporului lui Israel vine numai de la Dumnezeu şi este condiţionată de respectarea strictă a Legii Domnului. ♦ Olophernes îi întreabă pe ammoniţi şi pe moabiţi, eternii duşmani din vecinătatea lui Israel, care cunoşteau cel mai bine poporul ales şi care aveau cu acesta legături ancestrale (Gen. 19,30-38). ♦ Apelativul „canaanean" adresat moabiţilor şi ammoniţilor este folosit anacronic, pentru efectul peiorativ (NRSV).

cetăţile în care locuiesc, [care-i] mulţimea oastei lor, în ce [stau] tăria şi puterea lor şi ce rege domneşte asupra lor conducându-le oastea? [4] De ce n-au găsit de cuviinţă să vină înaintea mea, spre deosebire de toţi cei care locuiesc în apus?" [5] Şi i-a spus Achior, conducătorul tuturor fiilor lui Ammon: „Stăpânul meu să asculte cuvântul din gura robului tău, şi-ţi voi spune adevărul despre acest popor care locuieşte în ţinutul acesta muntos şi stă aproape de tine; nu va ieşi minciună din gura robului tău. [6] Acest popor se trage din caldeeni. [7] Au locuit mai întâi în Mesopotamia, căci n-au vrut să slujească zeilor părinţilor lor care au fost în ţara caldeenilor. [8] Şi s-au îndepărtat de calea strămoşilor lor şi s-au închinat Dumnezeului cerului, Dumnezeului pe care L-au cunoscut; [caldenii] i-au alungat din faţa zeilor lor şi ei au fugit în Mesopotamia şi au locuit acolo multe zile. [9] Şi Dumnezeul lor le-a spus să plece din locul în care stăteau şi să se îndrepte spre ţara Canaanului, iar ei s-au aşezat acolo şi s-au umplut de aur şi argint şi de foarte multe turme. [10] Şi au coborât în Egipt, căci o foamete a acoperit faţa pământului Canaan; şi au locuit acolo atât timp cât au avut cu ce trăi. Şi au ajuns [să fie] acolo o mare mulţime şi era fără de număr neamul lor. [11] Iar regele Egiptului s-a ridicat împotriva lor şi i-a înşelat [punându-i] să trudească la cărămizi, i-a umilit şi i-a făcut robi. [12] Atunci ei au strigat către Dumnezeul lor, iar El a lovit întreg pământul Egiptului cu răni care nu aveau vindecare; şi egiptenii i-au alungat din faţa lor. [13] Iar Dumnezeu a secat Marea Roşie înaintea lor [14] şi i-a călăuzit pe drumul spre Sinai şi Cades Barne; şi i-au alungat pe toţi cei care locuiau în pustiu [15] şi s-au aşezat pe pământul amoreilor; şi pe toţi eseboniţii i-au nimicit cu tăria lor. Şi trecând Iordanul au pus stăpânire pe tot ţinutul muntos [16] şi i-au izgonit din faţa lor

---

5,5 Deşi ammonit, Achior spune numai adevărul despre Israel şi Dumnezeu, la fel ca Balaam (Num. 22-24). „Compendiul" de istorie israelită de la Avraam (5,7) la Iosua/ Iisus Nave (5,19) este articulat pe lecţia deuteronomistă: Dumnezeu este adevăratul făuritor al istoriei lui Israel.

5,8 „Dumnezeului cerului": expresie de origine persă, care apare în Biblie mai ales în gura unor neevrei cu privire la Dumnezeul lui Israel (*cf.* 2Ezr. 5,11; 6,9; Dan. 2,18).

5,11 „i-a înşelat [punându-i] să trudească la cărămizi": gr. κατεσοφίσατο αὐτοὺς ἐν πόνῳ καὶ πλίνθῳ, *litt.* „i-a înşelat prin suferinţă şi cărămidă", o hendiadă care redă suferinţa creată de efortul depus la fabricarea cărămizilor.

5,16 „şi pe sichem": printre popoarele înfrânte de israeliţi în Canaan, Achior îi numeşte şi pe sichemiţi, făcând aluzie la episodul răzbunării Dinei de către Simeon şi Levi (Gen. 34). Iudit îl invocă şi ea pe strămoşul Simeon şi celebra sa răzbunare împotriva sichemiţilor (9,2). Preferinţa autorului Iuditei pentru episodul răzbunării lui Simeon şi

pe canaanean, şi pe ferezit, şi pe iebuseu, şi pe sichem, şi pe toţi gergeseii şi au locuit acolo multe zile. [17] Şi atât timp cât n-au păcătuit faţă de Dumnezeul lor, ei aveau parte de lucruri bune, căci este cu ei un Dumnezeu care urăşte nedreptatea. [18] Iar când s-au abătut de la calea pe care El le-o rânduise, au fost nimiciţi aproape cu totul în multe războaie şi au fost duşi ca robi într-un pământ care nu era al lor; iar templul Dumnezeului lor a fost făcut una cu pământul şi cetăţile lor au fost luate în stăpânire de către duşmani. [19] Şi acum, întorcându-se la Dumnezeul lor, s-au întors din locurile pe unde fuseseră împrăştiaţi şi au luat iarăşi în stăpânire Ierusalimul, unde este lăcaşul lor sfânt şi s-au aşezat în ţinutul muntos, căci era pustiu. [20] Şi acum, stăpâne doamne, dacă este vreo rătăcire în poporul acesta şi ei păcătuiesc faţă de Dumnezeul lor şi ne vom da seama că la ei se află această piatră de poticnire, să ne ridicăm şi să pornim război împotriva lor; [21] dar dacă nu se află nelegiuire în neamul lor, atunci domnul meu să treacă mai departe, ca nu cumva Domnul şi Dumnezeul lor să-i păzească pe ei, iar noi să ajungem de ocara întregului pământ." [22] Şi a fost aşa: când a sfârşit Achior de grăit aceste cuvinte, tot poporul care înconjura cortul şi stătea de jur împrejur a început să murmure, iar fruntaşii lui Olophernes şi toţi cei care locuiesc pe ţărm şi în Moab au spus să fie făcut bucăţi: [23] „Căci noi nu ne vom teme de fiii lui Israel, pentru că, iată, sunt un popor în care nu se află nici forţă, nici tărie pentru o înfruntare puternică; [24] de aceea, să pornim, iar ei vor fi [doar] un dumicat pentru toată oastea ta, stăpâne Olophernes."

Levi a fost interpretat fie ca modalitate de legitimare a caracterului vindicativ al Iuditei, fie ca încercare de a identifica spaţial Betulia cu Sichem (NRSV).

5,18-19 Aluzia la exilul babilonian şi la întoarcerea israeliţilor în Canaan sub perşi induce, în ordinea cronologică strictă, un alt anacronism. Autorul nu este interesat de precizia istorică, ci de lecţia morală pe care ea o propune după toate principiile deuteronomiste din 4Rg.: abaterea de la Legea lui Dumnezeu a condus la dezastrul exilului. ♦ „din locurile pe unde fuseseră împrăştiaţi": *litt.* „din împrăştierea (gr. διάσπορα) în care fuseseră împrăştiaţi".

5,20 „rătăcire": gr. ἀγνόημα, *litt.* „neştiinţă, greşeală din ignoranţă"; în textele mai târzii din LXX are adesea conotaţie de „păcat" (*cf.* Tob. 3,3). ♦ Avertismentul general al lui Achior oferă al doilea indiciu al victoriei israeliţilor, după anticiparea de la 4,13.

5,22-24 Ceilalţi supuşi ai lui Olophernes nu înţeleg mesajul lui Achior şi exclud în continuare o victorie a israeliţilor. Încrederea lor în Nabucodonosor nu are nimic de-a face cu adorarea lui ca zeu, aşa cum va afirma Olophernes în Iud. 6,2. Ei iau în considerare numai puterea militară, evident inegală, a celor două tabere.

5,24 „vor fi [doar] un dumicat": gr. ἔσονται εἰς κατάβρωσιν, *litt.* „vor fi spre devorare".

6 [1] Şi cum a încetat zarva bărbaţilor din jurul sfatului, Olophernes, comandantul armatei lui Assur, le-a spus lui Achior şi tuturor fiilor lui Moab de faţă cu tot poporul străinilor: [2] „Cine eşti tu, Achior, şi voi, slujbaşi ai lui Efraim, de ne-ai prorocit, aşa cum ai făcut astăzi, şi ne-ai spus să nu facem război cu neamul lui Israel pentru că Dumnezeul lor îi va apăra? Şi cine este dumnezeu, dacă nu Nabucodonosor? Acesta va trimite puterea sa şi-i va nimici pe ei de pe faţa pământului, şi nu-i va scăpa Dumnezeul lor; [3] ci noi, robii lui, îi vom lovi ca pe un singur om şi nu vor sta să înfrunte puterea cailor noştri. [4] Căci îi vom pârjoli de-a valma, iar munţii lor se vor îmbăta de sângele lor şi câmpiile lor vor fi pline de leşurile lor şi nici urma piciorului lor nu va sta în faţa noastră, ci vor fi nimiciţi cu desăvârşire, spune regele Nabucodonosor, stăpânul întregului pământ. Căci el a spus, şi nici un cuvânt din spusele lui nu va fi în van. [5] Iar tu, Achior, slujbaş al lui Ammon, care ai grăit aceste cuvinte în ziua ticăloşiei tale, nu vei mai vedea faţa mea din această zi până când nu mă voi răzbuna pe neamul celor din Egipt; [6] şi atunci fierul oştirii mele şi poporul slujitorilor mei vor străpunge coastele tale, iar tu vei cădea printre răniţii lor, când mă voi întoarce. [7] Şi robii mei te vor duce înapoi în ţinutul muntos şi te vor aşeza într-una din

---

6,1 „sfatului", gr. συνεδρία, aici cu sens militar. ♦ „străini": gr. ἀλλόφυλοι în LXX îi desemnează de cele mai multe ori pe filisteni; aici se referă la locuitorii zonei de coastă amintiţi la 5,2.22.

6,2 „slujbaşi ai lui Efraim", gr. μισθωτοὶ τοῦ Εφραιμ, *litt.* „mercenari din Efraim". Efraim era termenul metonimic folosit pentru a desemna Regatul de Nord al lui Israel. Identificarea lui Achior drept conducător al unei trupe de efraimiţi este ciudată, având în vedere faptul că moabiţii (v. 1) şi ammoniţii (v. 5) se aflau în conflict deschis cu israeliţii. Mai mult, la 5,22 nu se pomeneşte nimic despre trupe fidele lui Achior. Olophernes încerca, probabil, să acrediteze ideea că Achior era un trădător. ♦ Olophernes a surprins tonul profetic adoptat de Achior şi l-a respins ca pe un fals proroc, nu ca pe un subordonat indisciplinat, atribuind, în schimb, un caracter profetic spuselor lui Nabucodonosor (vv. 3-5).

6,4 „vor fi nimiciţi cu desăvârşire": gr. ἀπωλείᾳ ἀπολοῦνται, *litt.* „cu nimicire vor fi nimiciţi" – semitism.

6,5 „neamul celor din Egipt", gr. τὸ γένος τῶν ἐξ Αἰγύπτου: Olophernes îi consideră pe israeliţi *fugari* din Egipt. Tonul generalului asirian este depreciativ.

6,6 „când mă voi întoarce": adică după încheierea campaniei de pedepsire a tuturor cetăţilor israelite. În mod ironic, „profeţia" lui Olophernes este adevărată: Achior urmează să îl revadă pe general numai după moartea acestuia, la sfârşitul campaniei eşuate.

6,7 Olophernes anticipează restrângerea spaţială a scenariului cărţii: una dintre cetăţile de lângă pasuri este Betulia, cetate a simeoniţilor în care trăia Iudit.

cetățile din trecători [8] și nu vei muri până când nu vei fi nimicit împreună cu ele. [9] Și, de vreme ce nădăjduiești în inima ta că ei nu vor fi prinși, nu-ți lăsa fața în jos: am grăit și nici unul dintre cuvintele mele nu va da greș." [10] Și Olophernes le-a poruncit robilor săi, care se aflau în cortul său, să-l ia pe Achior și să-l ducă în Betulia și să-l predea în mâinile fiilor lui Israel. [11] Și l-au prins robii lui și l-au dus afară din tabără în câmpie, iar din mijlocul câmpiei au luat-o spre ținutul muntos și au ajuns la izvoarele care erau mai jos de Betulia. [12] Și cum i-au văzut oamenii din cetate pe culmea muntelui și-au luat armele și au ieșit afară din cetate pe culmea muntelui și toți oamenii înarmați cu praștii le-au oprit urcarea și aruncau cu pietre în ei. [13] Iar ei, coborând sub munte, l-au legat pe Achior și l-au lăsat aruncat la poalele muntelui și s-au întors la stăpânul lor. [14] Iar fiii lui Israel, coborând din cetatea lor, au venit lângă el și, dezlegându-l, l-au dus în Betulia și l-au așezat în fața căpeteniilor cetății lor, [15] care erau în acele zile Ozias, fiul lui Micha din tribul lui Simeon, și Chabris, fiul lui Gothoniel, și Charmis, fiul lui Melchiel. [16] Și i-au chemat la un loc pe toți bătrânii cetății, și toți tinerii lor și femeile au alergat împreună la adunare; iar pe Achior l-au așezat în mijlocul întregului lor popor și Ozias l-a întrebat ce s-a întâmplat. [17] Și, răspunzând, le-a vestit cele ce se spuseseră în sfatul lui Olophernes și toate cuvintele pe care le grăise în mijlocul căpeteniilor fiilor lui Assur, și toate cele pe care Olophernes le rostise cu trufie împotriva casei lui Israel. [18] Iar poporul, căzând [la pământ], s-a închinat lui Dumnezeu și a strigat spunând: [19] „Doamne, Dumnezeul cerului, pleacă-ți privirea la trufia lor și ai milă de smerenia neamului nostru și privește astăzi la fața celor sfințiți pentru Tine." [20] Și l-au mângâiat pe Achior și l-au lăudat foarte; [21] iar Ozias l-a luat din adunare la casa lui și a dat un ospăț pentru bătrâni, iar ei l-au chemat în ajutor pe Dumnezeul lui Israel în toată noaptea aceea.

6,9 „nu-ți lăsa fața în jos": coborârea privirii era semnul de supunere la porunca superiorului. Olophernes îl acuză voalat pe Achior și de sfidare.

6,10 „Betulia", vezi nota la 4,6. Numele ar putea fi simbolic, evocând ebr. *Bēyth-'Ēl*, „Casa lui Dumnezeu".

6,15 La intrarea în Canaan, tribul puțin numeros al lui Simeon a ocupat extremitatea sudică a lui Iuda (Iis. Nav. 19,1-9), după care a fost treptat absorbit de acesta din urmă. Totuși, o parte dintre simeoniți au ajuns să trăiască în cetăți-enclave și la granița cu Regatul de Nord al lui Israel, așa cum sugerează Cronistul în 2Par. 15,9.

6,20 Primirea triumfală de care s-a bucurat Achior în cetatea israelită iese din tiparele circumspecției tradiționale față de străini a comunităților antice iudaice.

7 [1] A doua zi, Olophernes a poruncit întregii sale armate şi întregului său popor care venise să-l ajute în luptă să ridice tabăra şi să pornească împotriva Betuliei şi să ocupe dinainte trecătorile munţilor şi să facă război împotriva fiilor lui Israel. [2] Şi a pornit în ziua aceea tot omul în putere de la ei; şi oştirea lor de războinici era de o sută şaptezeci de mii de pedestraşi şi douăsprezece mii de călăreţi, fără a pune la socoteală [cărătorii de] poveri şi oamenii care mergeau pe jos cu ei, o mulţime foarte mare. [3] Şi-au aşezat tabăra în valea de lângă Betulia, la izvor, şi s-au întins în lăţime de la Dothaim până la Balbaim, iar în lungime, de la Betulia până la Kyamon, care se află în faţa Esdrelonului. [4] Iar fiii lui Israel, când au văzut mulţimea lor, s-au tulburat foarte şi au spus unii către alţii: „Acum, aceştia vor linge faţa întregului pământ şi nici munţii cei înalţi, nici râpile, nici dealurile nu vor sta împotriva greutăţii lor." [5] Şi, luându-şi fiecare armele şi aprinzând focuri pe turnurile lor, au rămas de pază în toată acea noapte. [6] Iar a doua zi Olophernes şi-a scos toată călărimea în faţa fiilor lui Israel care erau în Betulia, [7] şi a cercetat urcuşurile spre cetatea lor; a găsit izvoarele lor de apă şi le-a ocupat şi a aşezat la ele străjă de războinici, iar apoi s-a întors la oamenii săi. [8] Şi, venind la el toate căpeteniile fiilor lui Esau şi toţi conducătorii poporului lui Moab şi generalii de pe ţărm, au spus: [9] „Stăpânul

---

7,1 „să ridice tabăra şi să pornească": gr. ἀναζευγνύειν are, în absolut, dublul semantism redat în traducere prin două verbe diferite.

7,2 Numărul pedestraşilor diferă aici (170.000) faţă de Iud. 2,5 (120.000).

7,3 Asirienii şi-au aşezat tabăra într-o poziţie strategică de prim rang: lângă izvorul care asigura alimentarea cu apă a cetăţii. Inexistenţa unor surse alternative importante în incinta cetăţii i-a împiedicat pe locuitorii din Betulia să procedeze ca regele Ezekia şi să astupe izvoarele din afara cetăţii (2Par. 32,4). ♦ „Balbaim" pare să fie aceeaşi localitate cu Belbaim (4,4). ♦ Kyamon este neidentificat.

7,4 „vor linge": gr. ἐκλείξουσιν. Acelaşi verb ca şi în Num. 22,4, acolo tradus prin „a paşte". Metafora conţinută trimite la invazia lăcustelor sau la turme, care pasc totul în cale.

7,5 Autorul insistă, prin comparaţie, asupra curajului celor asediaţi, care, deşi confruntaţi cu aceeaşi situaţie disperată ca locuitorii de pe coastă (2,28), nu s-au predat. ♦ „armele", *litt.* „echipamentul de război".

7,7 Măsura drastică a astupării izvoarelor, anticipată în 7,3, devansează aici sfaturile sfetnicilor edomiţi şi moabiţi (7,10-13). Autorul a inversat ordinea cronologică a evenimentelor din motive stilistice: se accentuează gravitatea actului, mai mult decât răutatea sfatului.

7,8 Printre aliaţii lui Olophernes se numără acum şi edomiţii, descendenţii lui Esau (Gen. 25-33), aflaţi în conflict deschis cu Iuda în timpul invaziei babiloniene.

nostru să ne asculte cuvântul, ca să nu fie nimeni rănit în oştirea ta. [10] Acest popor al fiilor lui Israel nu se încrede în sulițe, ci în înălțimile munților în care ei locuiesc; căci nu este uşor să ajungi pe crestele munților lor. [11] Şi acum, stăpâne, nu te lupta cu ei aşa cum se poartă războiul cu oştile față în față, şi din oştirea ta nu va cădea nici un om. [12] Rămâi în tabăra ta apărând fiecare om din oştirea ta, iar slujitorii tăi să pună stăpânire pe izvorul de apă care țâşneşte de la poalele muntelui, [13] căci de acolo iau apă toți cei ce locuiesc în Betulia, iar setea îi va nimici şi-şi vor preda cetatea. Iar noi şi poporul nostru ne vom urca pe crestele din apropiere ale munților şi ne vom aşeza tabăra acolo pentru a avea grijă să nu iasă nici un om din cetate. [14] Şi se vor stinge de foame ei şi femeile lor şi copiii lor; şi înainte să vină sabia peste ei vor zăcea întinşi în piețele aşezării lor. [15] Şi le vei plăti cu amarnică răsplată, pentru că s-au răsculat şi n-au venit înaintea ta cu pace." [16] Cuvintele lor i-au plăcut lui Olophernes şi tuturor slujitorilor lui şi a poruncit să se facă după cum au zis. [17] Şi tabăra fiilor lui Ammon a plecat şi, împreună cu ei, cinci mii dintre fiii lui Assur şi şi-au aşezat tabăra în vale; şi au pus stăpânire pe ape şi pe izvoarele de apă ale fiilor lui Israel. [18] Şi fiii lui Esau şi fiii lui Ammon s-au suit şi şi-au aşezat tabăra pe munte în fața Dothaimului. Pe unii dintre ei i-au trimis către miazăzi şi către răsărit în fața Egrebelului, care este lângă Chus, care se află pe şuvoiul Mochmur. Iar restul oştirii asirienilor şi-a pus tabăra în câmpie şi au acoperit toată fața pământului; iar corturile şi poverile lor s-au adunat într-o grămadă uriaşă şi erau o mulțime foarte mare.

[19] Şi fiii lui Israel au strigat către Domnul Dumnezeul lor, căci se înspăimântase duhul lor, pentru că toți dușmanii îi împresuraseră şi nu mai era chip să scapi din mijlocul lor. [20] Şi a rămas în jurul lor toată tabăra lui Assur, pedestraşii, şi carele de luptă, şi călăreții lor, timp de treizeci şi patru de zile. Şi tuturor locuitorilor Betuliei li s-au golit toate vasele de apă, [21] iar rezervoarele se goleau şi nu mai aveau apă să bea pe săturate nici pentru o singură zi, fiindcă le-au dat să bea cu măsură. [22] Şi pruncii lor şi-au pierdut vlaga, iar femeile şi tinerii leşinau de sete şi cădeau în piețele oraşului şi la ieşirile porților şi nu mai aveau putere. [23] Şi s-a adunat tot poporul la Ozias

---

7,11 „războiul cu oştile față în față": gr. πόλεμος παρατάξεως desemnează înfruntarea directă dintre două armate aşezate față în față în linie de bătaie. În termeni tactici moderni: „în formație regulată".

7,18 Egrebel, Chus şi râul Mochmur nu au fost identificate cu precizie.

7,23 Conducătorii cetății erau cei numiți în Iud. 6,15.

şi la mai-marii cetăţii, tinerii şi femeile şi copiii, şi au strigat cu glas mare şi au spus în faţa tuturor bătrânilor: [24] „Să judece Dumnezeu între voi şi noi, fiindcă ne-aţi făcut un mare rău negrăind de pace cu fiii lui Assur. [25] Şi acum nu mai este ajutor pentru noi, ci Dumnezeu ne-a vândut în mâinile lor, ca să zăcem înaintea lor de sete şi în mare nimicire. [26] Şi acum, chemaţi-i şi predaţi întreaga cetate ca pradă poporului lui Olophernes şi întregii sale oştiri. [27] Căci este mai bine pentru noi să ajungem să fim jefuiţi de ei. Căci vom ajunge robi, şi sufletul nostru va trăi şi nu vom vedea cu ochii noştri moartea pruncilor noştri şi pe femeile şi copiii noştri dându-şi sufletele. [28] [Ne rugăm] luând ca martori în faţa voastră cerul şi pământul şi pe Dumnezeul nostru şi Domnul părinţilor noştri, care ne judecă după păcatele noastre şi după păcatele părinţilor noştri, ca să nu facă după cuvintele acestea în ziua de azi." [29] Şi s-a ridicat plânset mare în mijlocul adunării tuturor într-o simţire şi au strigat către Domnul Dumnezeu cu glas puternic. [30] Şi Ozias le-a spus: „Aveţi încredere, fraţilor, să mai răbdăm încă cinci zile, în care Domnul Dumnezeul nostru îşi va întoarce mila spre noi, căci nu ne va părăsi până la sfârşit; [31] şi dacă trec acestea şi vine ajutor pentru noi, voi face potrivit cu vorbele voastre. [32] Şi a împrăştiat poporul, pe fiecare la postul lui, iar ei s-au dus pe zidurile şi turnurile cetăţii lor şi au trimis femeile şi copiii la casele lor. Şi era mare descurajare în cetate.

8 [1] Şi a auzit în acele zile Iudit, fiica lui Merari, fiul lui Ox, fiul lui Iosif, fiul lui Oziel, fiul lui Elkiah, fiul lui Ananias, fiul lui Gedeon, fiul lui

---

7,25 Revolta poporului din Betulia este prezentată în aceiaşi termeni în care a fost descrisă, în Ex. 17,1-7 şi în Num. 20,2-5, nemulţumirea evreilor în pustiu din cauza lipsei apei. Scenariul se repetă şi prevesteşte miracolul.

7,28 Transpare şi aici concepţia deuteronomistă a pedepsei şi a suferinţei ca urmare a păcatului, enunţată şi de Achior în 5,20. Poporul bănuieşte că suferă din cauza unor păcate, fie ele şi neştiute (NRSV). ♦ „să nu facă": mai mulţi traducători, urmând versiunile siriacă şi VL, elimină negaţia şi au: „vă rugăm... să faceţi", care concordă şi cu finalul v. 31.

8,1 Cu intrarea în scenă a Iuditei începe partea a doua a cărţii şi „acţiunea" propriu-zisă. ♦ „Iudit" înseamnă în ebraică chiar „iudee, evreică". ♦ Iudit este femeia biblică cu cea mai întinsă genealogie: şaisprezece generaţii şi nume celebre în istoria lui Israel. Ascendentul prim este Israel, părintele întemeietor şi simbolul unităţii israelite în numele căreia acţionează eroina. Urmează Sarasadai şi Salamiel, fii ai lui Simeon şi contemporani ai lui Moise (*cf.* Num. 1,6; 2,12). Nobleţea de origine a eroinei prevesteşte misiunea ei excepţională.

Raphaim, fiul lui Achitob, fiul lui Elias, fiul lui Chelkias, fiul lui Eliab, fiul lui Nathanael, fiul lui Salamiel, fiul lui Sarasadai, fiul lui Israel. [2] Şi bărbatul ei [fusese] Manasses, din acelaşi trib şi din aceeaşi familie; şi murise în zilele secerişului orzului; [3] căci fusese pus [să-i supravegheze] pe cei care legau snopii pe câmp şi arşiţa s-a abătut asupra capului său şi a căzut pe patul său şi s-a sfârşit în Betulia, oraşul său; şi l-au îngropat împreună cu părinţii lui pe câmpul care se află între Dothaim şi Balamon. [4] Iudit era văduvă în casa sa de trei ani şi patru luni. [5] Şi îşi făcuse un cort pe acoperişul casei şi îşi înfăşurase coapsele cu sac şi purta hainele văduviei sale. [6] Şi postea în toate zilele văduviei sale în afară de zilele dinainte de sabat şi în timpul sabatului, în zilele dinainte de lună nouă, în cele de lună nouă, de sărbători şi în zilele de bucurie ale casei lui Israel. [7] Şi era frumoasă la înfăţişare şi foarte plăcută la chip. Şi Manasses, bărbatul ei, îi lăsase aur, şi argint, şi slujitori, şi slujnice, şi vite, şi pământuri şi ea rămăsese [stăpână] peste ele. [8] Şi nu era nimeni care să-i poarte vreun cuvânt rău, fiindcă se temea tare de Dumnezeu. [9] Ea a auzit cuvintele rele ale poporului împotriva conducătorului, căci din lipsa apei îşi pierduseră curajul; şi Iudit a auzit toate cuvintele pe care le-a rostit Ozias către ei, cum le-a jurat să predea asirienilor cetatea după cinci zile. [10] Şi, trimiţând-o pe slujnica sa de încredere

---

8,2-3 Manasses, soţul lipsit de genealogie al Iuditei, murise de insolaţie. ♦ Comunitatea simeonită restrânsă din Betulia favoriza căsătoriile în interiorul aceluiaşi clan, semn al arhaismului social. De asemenea, Manasses a fost înmormântat, în mod tradiţional-patriarhal, într-o peşteră (16,23), „pe câmpia dintre Dothaim şi Balamon". Cele două trăsături arhaice ar putea atesta o anume izolare a comunităţii simeonite, dar mai degrabă ar trebui considerate ca anacronisme cu încărcătură simbolică. Ca şi prin genealogia Iuditei, cititorul este conectat la realităţile eterne ale lui Israel. ♦ Balamon pare aceeaşi localitate cu Belamin (4,4) şi Belbaim (7,3).

8,4 După moartea lui Manasses, Iudit dobândeşte un statut social aparte în Israelul antic: ea devine o femeie liberă. Ieşită, la măritiş, de sub autoritatea paternă, scutită, prin moartea soţului ei, de servitutea maritală, neobligată, în ciuda lipsei de copii, să se supună legii leviratului, Iudit este independentă. Această apariţie socială neobişnuită prevesteşte şi ea o misiune excepţională.

8,6 Postul este interzis în timpul marilor sărbători enumerate. Astfel ascetismul eroinei este perfect. ♦ „lună nouă": *cf.* notele 20,5 la 1Rg. şi 23,31 la 1Par.

8,7-8 Manasses îi lăsase Iuditei o avere considerabilă, pe care femeia o administra singură, un lucru din nou neobişnuit pentru o comunitate evreiască antică. Autorul sacru preîntâmpină orice posibilă revoltă a cititorului tradiţionalist, punând în prim-plan evlavia femeii, care îi asigura respectul cetăţii.

8,10 „slujnica sa de încredere": gr. ἄβρα, termen de origine aramaică, rar în Biblie, denumeşte servitoarea favorită şi credincioasă. Faptul că o slujnică se ocupa de bunurile

care-i gospodărea toate bunurile, i-a chemat pe Chabris şi Charmis, bătrânii cetăţii ei; [11] şi au venit la ea, şi ea le-a spus: „Ascultaţi-mă, mai-mari peste locuitorii din Betulia; căci nu-i drept cuvântul vostru pe care l-aţi rostit în faţa poporului în ziua aceasta – aţi făcut acest jurământ pe care l-aţi rostit între Dumnezeu şi voi şi aţi spus că veţi preda duşmanilor noştri cetatea, dacă Domnul nu-şi va întoarce ajutorul către noi în aceste [zile]. [12] Şi, acum, cine sunteţi voi de L-aţi pus la încercare pe Dumnezeu în această zi şi v-aţi aşezat mai presus de Dumnezeu în mijlocul fiilor oamenilor? [13] Şi, acum, Îl încercaţi pe Domnul Atotputernic şi nu veţi afla nimic până în veac. [14] Căci [nici] adâncul inimii omului nu-l veţi descoperi şi înţelesurile cugetării lui nu le veţi cuprinde: cum Îl veţi cerceta pe Dumnezeu, care a făcut toate acestea, cum veţi cunoaşte gândul Lui şi cum veţi înţelege planul Lui? Nicidecum, fraţilor! Nu-L întărâtaţi pe Domnul Dumnezeul nostru! [15] Căci, dacă nu vrea să ne ajute în cinci zile, El are puterea să ne ocrotească în ce zile vrea sau chiar să ne piardă în faţa duşmanilor noştri. [16] Iar voi să nu cereţi zălog pentru planurile Domnului Dumnezeul nostru, căci Dumnezeu nu poate fi ameninţat ca un om şi nici nu poate fi convins să se răzgândească precum un fiu al omului. [17] De aceea, aşteptând izbăvirea de la El, să-L chemăm în ajutorul nostru şi va da ascultare glasului nostru, dacă Îi este pe plac. [18] Căci nu s-a ridicat în generaţiile noastre şi nici nu este în ziua de azi nici un trib, nici o familie, nici o aşezare, nici o cetate dintre cele ale noastre care să se închine zeilor făcuţi de mână, aşa cum s-a întâmplat în zilele de odinioară. [19] De aceea au fost daţi sabiei şi jafului părinţii noştri şi au căzut cu prăbuşire mare în faţa duşmanilor noştri. [20] Dar

---

din casa Iuditei atestă încă o dată inversarea rolurilor sociale, într-o lume a bărbaţilor. Această slujnică, nenumită, îi va sta mereu în preajmă eroinei. Faptul că Iudit a trimis după bătrânii cetăţii şi că aceştia au răspuns chemării ei şi s-au lăsat criticaţi ar fi scandalizat pe oricine în epocă. Autorul insistă însă asupra ideii că planul lui Dumnezeu se realizează pe cele mai nebănuite căi.

8,11-17 Iudit le reproşează bătrânilor că nu au înţeles corect mesajul lui Dumnezeu. Două sunt reproşurile ei: în primul rând, căpeteniile din Betulia Îl somează pe Dumnezeu, supunându-L la un aşa-zis test de încredere şi, apoi, îşi închipuie că ar putea înţelege ori descifra planurile lui Dumnezeu.

8,16 „zălog": luând un gaj de la un datornic, îl obligi să restituie datoria la termenul fixat. Cele cinci zile acordate lui Dumnezeu pentru a-şi manifesta ocrotirea sună ca o somaţie. ♦ „convins să se răzgândească": unii traducători emendează gr. διαιτάω în διαρτάω, „a păcăli, a amăgi", prin analogie cu pasajul asemănător din Num. 23,19.

8,20 Iudit nu combate concepţia deuteronomistă despre faptă şi răsplată, ci, în numele acesteia, arată că poporul nu are a se teme de pedeapsa divină.

noi n-am cunoscut alt Dumnezeu în afară de El; drept care nădăjduim că nu ne va privi cu dispreț nici pe noi, nici pe [vreunul] din neamul nostru. [21] Căci dacă noi vom fi cuceriți, va fi astfel cucerită toată Iudeea, iar [Lăcașul] nostru sfânt va fi jefuit și [Dumnezeu] va cere de la sângele nostru răscumpărare pentru pângărirea lui; [22] iar uciderea fraților noștri și robirea pământului și pustiirea moștenirii noastre le va întoarce asupra capului nostru în mijlocul neamurilor, oriunde vom robi și vom fi spre sminteală și batjocură în fața celor ce ne vor fi dobândit. [23] Căci robia noastră nu va duce la [recăpătarea] bunăvoinței, ci Domnul Dumnezeul nostru o va preface în ocară. [24] Și acum, fraților, să arătăm fraților noștri că sufletul lor atârnă de al nostru, iar cele sfinte, și templul și altarul, se sprijină pe noi. [25] În ciuda tuturor acestor lucruri, să mulțumim Domnului Dumnezeul nostru, care ne încearcă la fel ca și pe părinții noștri. [26] Amintiți-vă cele pe care le-a făcut cu Avraam și cele cu care l-a încercat pe Isaac și cele ce i s-au întâmplat lui Iacob în Mesopotamia Siriei, pe când păștea oile lui Laban, fratele mamei lui. [27] Și nu s-a răzbunat pe noi, așa cum i-a ars pe aceia pentru cercetarea inimii lor, ci spre înțelepțire îi pedepsește Domnul pe cei care se apropie de El." [28] Iar Ozias i-a spus: „Toate câte ai zis le-ai rostit cu inimă bună și nimeni nu se va împotrivi cuvintelor tale; [29] căci nu de astăzi este vădită înțelepciunea ta, ci de la începutul zilelor tale tot poporul ți-a cunoscut priceperea, după cum bună este plăsmuirea inimii tale. [30] Dar poporul e tare

---

8,22 „oriunde": gr. οὗ ἐάν, turnură care apare de obicei în traducerile cărților sfinte, unde pronumele relativ în genitiv οὗ este folosit adverbial, „în orice loc", iar ἐάν are valoarea lui ἄν pentru a marca eventualitatea. ♦ „spre sminteală și batjocură", gr. εἰς πρόσκομμα καὶ ὄνειδος: Iudit folosește același argument ca Moise în Ex. 32,12.

8,24 Eroina vorbește despre Betulia ca despre ultimul punct de rezistență al iudaismului în fața invaziei asiriene.

8,25 Concluzia Iuditei, de un stoicism alimentat cu exemple din Gen. 22,1-14; 28-31, este total diferită de judecata bătrânilor: Dumnezeu, departe de a-și pedepsi poporul, îl supune și de data aceasta la o mare încercare de credință (*cf.* aceeași idee în Prov. 3,12, Sir. 11,5-10).

8,29 Iudit devine, în discursul lui Ozias, echivalenta personajului alegoric foarte popular în literatura intertestamentară și sapiențială: Înțelepciunea (*cf.* Prov., *passim*). Eroina, deși tânără, este înzestrată deopotrivă cu înțelepciune (gr. σοφία) și cu pricepere, iscusință (gr. σύνεσις). Ambele însușiri ale Iuditei sunt „plăsmuite" (gr. πλάσμα) după metafora iudaică, în inima ei (gr. καρδία).

8,30 Ozias știa că jurământul o dată depus nu mai putea fi desfăcut (*cf.* Jud. 11,30-40). De aici și un anumit dramatism al personajului, care, deși își dă seama că a greșit, nu mai poate da înapoi. Modelul biblic pentru Ozias a fost Iephthae.

însetat şi ne-a silit să facem după cum le-am vorbit şi să luăm asupra noastră un jurământ pe care nu-l vom călca. [31] Şi, acum, roagă-te pentru noi, căci eşti femeie evlavioasă, şi Domnul ne va trimite ploaie pentru umplerea rezervoarelor noastre şi nu vom mai duce lipsă." [32] Şi Iudit le-a spus: „Ascultaţi-mă şi voi face un lucru care va ajunge din neam în neam la fiii poporului nostru. [33] Voi să staţi la poartă în această noapte, iar eu voi ieşi împreună cu slujnica mea de încredere şi în zilele după care aţi spus că veţi preda duşmanilor noştri cetatea, Domnul îl va cerceta pe Israel prin mâna mea. [34] Iar voi să nu căutaţi să aflaţi fapta mea, căci nu vă voi spune până nu se vor împlini cele pe care le fac eu." [35] Şi Ozias şi conducătorii i-au spus: „Mergi în pace şi Domnul Dumnezeu [să fie] în faţa ta spre răzbunare asupra duşmanilor noştri." [36] Şi, întorcându-se din cort, s-au dus la posturile lor.

9 [1] Iudit a căzut cu faţa [la pământ], şi-a pus cenuşă în cap şi şi-a descoperit sacul pe care-l îmbrăcase; şi chiar atunci se aducea în Ierusalim, în Casa lui Dumnezeu, tămâierea de seară; şi Iudit a strigat cu glas mare către Domnul şi a spus: [2] „Doamne Dumnezeul părintelui meu Simeon, căruia i-ai dat în mână sabia pentru răzbunarea asupra străinilor care au desfăcut cingătoarea fecioarei spre întinare şi i-au dezvelit coapsa spre ruşine şi i-au pângărit pântecele spre ocară. Căci Tu ai spus: «Aceasta nu va rămâne aşa», iar ei au făcut-o; [3] pentru acestea i-ai dat pe conducătorii lor la moarte şi patul lor, ruşinat de amăgirea lor, [l-ai] amăgit până la sânge şi i-ai lovit pe

---

9,1 Înainte de a-şi pune planul în aplicare, Iudit înalţă o rugăciune. Semnul că intenţia eroinei este legitimă îl reprezintă tocmai simultaneitatea rugăciunii ei cu arderea tămâiei în Templu.

9,2-5 „cingătoarea": ediţia Rahlfs, urmând manuscrisele, are ἔλυσαν μήτραν, „au desfăcut pântecele"; dar cum „pântecele" apare şi mai jos ca ultim termen al unei gradaţii, majoritatea exegeţilor presupun că este vorba de o confuzie de copist între două cuvinte care se pronunţau identic la vremea aceea şi că aici ar trebui citit ...μίτραν, „brâu, cingătoare". „A dezlega cingătoarea" este o expresie frecventă pentru a desemna căsătoria, dar şi violul. ♦ „[l-ai] amăgit până la sânge": e vorba de pedepsirea prin amăgire a lui Sichem, care o violase pe Dina. ♦ Al doilea indiciu al legitimităţii misiunii Iuditei este raportarea ei la răzbunarea Dinei de către fraţii ei Levi şi Simeon (Gen. 34). Numai că Iudit nu se identifică direct cu Dina, fecioara siluită, ci cu răzbunătorul frate al acesteia, Simeon, a cărui descendentă îndepărtată este (NRSV). ♦ „Aceasta nu va rămâne aşa": Iudit a citat întocmai spusele fraţilor Dinei, la auzul veştii ca aceasta fusese pângărită (Gen. 34,7).

robi o dată cu stăpânii şi pe stăpâni pe tronurile lor [4] şi le-ai dat pe femeile lor spre jefuire şi pe fiicele lor spre robie şi toate prăzile lor spre împărţire între fiii iubiţi de Tine, ei, care au fost plini de râvnă pentru Tine şi s-au scârbit de pângărirea sângelui lor şi Te-au chemat în ajutor pe Tine; Dumnezeule, Dumnezeul meu, pleacă-ţi urechea şi la mine, văduva. [5] Căci Tu le-ai făcut pe cele dinaintea acelora, şi pe acelea, şi pe cele următoare, şi pe cele de acum, şi pe cele ce urmează le-ai gândit şi s-au întâmplat cele pe care le-ai plănuit; [6] şi s-au înfăţişat cele pe care le-ai hotărât şi au spus: «Iată, suntem de faţă.» Căci toate căile Tale sunt pregătite, şi judecata Ta e prevăzătoare. [7] Căci, iată, asirienii s-au înmulţit în oastea lor, s-au făli cu calul şi călăreţul lor, s-au mândrit cu braţul pedestraşilor, şi-au pus nădejdea în scut, în suliţă, în arc şi în praştie şi n-au ştiut că Tu eşti Domnul care zdrobeşte războaiele. [8] Domnul este numele Tău. Tu, loveşte forţa lor cu puterea Ta şi doboară tăria lor în mânia Ta; căci şi-au pus în gând să pângărească lăcaşul Tău sfânt, să întineze cortul unde odihneşte numele slavei Tale, să doboare cu fierul cornul altarului Tău. [9] Priveşte la trufia lor, trimite mânia Ta peste capetele lor, dă în mâna mea, a văduvei, puterea pentru ce am plănuit. [10] Loveşte-l prin amăgirea buzelor mele pe rob deopotrivă cu stăpânul, şi pe stăpân deopotrivă cu slujitorul lui, sfărâmă-le trufia printr-o mână de femeie. [11] Căci tăria Ta nu stă în număr, nici puterea Ta în cei ce sunt puternici, ci Tu eşti Dumnezeul celor smeriţi, eşti ajutorul

---

9,4 „au fost plini de râvnă pentru Tine", gr. ἐζήλωσαν τὸν ζῆλόν σου, *litt.* „au râvnit râvna Ta" – semitism.

9,6 „judecata Ta e prevăzătoare": gr. ἡ κρίσις σου ἐν προγνώσει, *litt.* „judecata Ta – în preştiinţă". ♦ Personificarea evenimentelor care confirmă prin viu grai planul lui Dumnezeu este un procedeu specific literaturii sapienţiale şi, de asemenea, un produs de aculturaţie iudeo-elenistic.

9,7-8 „Domnul care zdrobeşte războaiele. Domnul este numele Tău": Iudit citează din Ex. 15,3. ♦ „cu fierul": gr. σιδήρῳ; de fapt, cu sabia. ♦ „cornul altarului", gr. τὸ κέρας τοῦ θυσιαστηρίου: altarul pentru arderile de tot din Templu avea, în cele patru colţuri, câte o ridicătură în formă de corn (Ex. 27,2). Distrugerea unui singur corn însemna profanarea întregului altar.

9,10 „amăgirea", gr. ἀπάτη: Iudit se roagă să primească elocinţă. Dumnezeu i-a mai întărit şi pe alţii cu puterea cuvântului înşelător (*cf.* 2Par. 18,19-21). În cartea Iuditei poate fi încă un indiciu al aculturaţiei iudeo-elenistice.

9,11 Concepţia conform căreia Dumnezeu, atotştiutor şi atotputernic, este, în acelaşi timp, protectorul celor slabi, căzuţi şi lipsiţi de mijloace provine din teologia celui de-al doilea Templu, dar şi de la unii profeţi (Amos, Sofonia).

celor mici, apărătorul celor slabi, ocrotitorul celor părăsiți, izbăvitorul celor fără nădejde. [12] Da, da, Dumnezeule al tatălui meu și Dumnezeul moștenirii lui Israel, Stăpâne al cerurilor și al pământului, Creator al apelor, Împărat al întregii Tale zidiri, pleacă-ți urechea la rugăciunea mea [13] și dă-mi cuvânt amăgitor care să-i rănească și să-i lovească pe cei care au urzit cruzime împotriva legământului Tău, și a casei Tale sfințite, și a muntelui Sion, și a casei stăpânirii fiilor Tăi. [14] Și fă să se știe în tot neamul Tău și în orice trib că Tu ești Dumnezeu, Dumnezeul a toată puterea și tăria; și nu este alt apărător al poporului lui Israel în afară de Tine."

10 [1] Și a fost așa: când [Iudit] s-a oprit din strigarea către Dumnezeul lui Israel și a sfârșit toate aceste cuvinte, [2] s-a ridicat de jos și a chemat slujnica sa de încredere și a coborât în casă, unde își petrecea timpul în zilele de sabat și în zilele de sărbătoare [3] și și-a desfăcut sacul pe care-l îmbrăcase și a lepădat hainele văduviei sale; și-a îmbăiat trupul cu apă, s-a uns cu miresme tari, și-a pieptănat părul capului, l-a legat cu o panglică, și-a pus hainele de sărbătoare cu care se îmbrăca pe când trăia bărbatul ei Manasses, [4] și-a luat sandale în picioare, și-a pus colierele, brățările, inelele și cerceii, și toată podoaba ei și s-a înfrumusețat foarte, ca să ademenească ochii bărbaților care ar vedea-o. [5] Și i-a dat slujnicei sale de încredere un burduf de vin și un urcior de ulei și a umplut o desagă cu grăunțe de orz, cu turte de fructe uscate și cu pâini din făină curată și și-a strâns toate vasele ei și i le-a pus în spate. [6] Și au ieșit pe poarta cetății Betulia, unde i-au găsit stând pe Ozias și pe bătrânii cetății, Chabris și Charmis. [7] Când au văzut-o, schimbată la chip și cu alt veșmânt, s-au minunat foarte de frumusețea ei și i-au spus: [8] „Dumnezeul părinților noștri să-ți fie binevoitor și să împlinească planurile tale spre mândria fiilor lui Israel și înălțarea Ierusalimului."

10,2 „de jos": *litt.* „din cădere/prosternare".

10,3 Iudit se înarmează de război cu propria-i frumusețe. ♦ Scenele de îmbăiere sunt destul de frecvente în literatura celui de-al doilea Templu (*cf.* Ester și Suzana). Autorul sacrifică de dragul acestui motiv coerența internă a povestirii: Iudit se spală cu apă, or apă nu mai era aproape deloc în Betulia. ♦ „hainele de sărbătoare", *litt.* „hainele veseliei sale".

10,5 Eroina își ia mâncare și băutură de acasă, pentru a nu fi nevoită să se spurce cu cele oferite de păgâni (*cf* și Dan. 1,8-16). ♦ „a strâns", gr. περιεδίπλωσε, *litt.* „a dublat" – expresie neclară: a fost pusă în legătură cu 1Rg. 25,18, unde se vorbește de două vase.

10,7 De aici înainte, impresia constantă pe care o va stârni Iudit va fi uimirea totală a bărbaților în fața frumuseții ei.

[9] Ea s-a închinat lui Dumnezeu şi le-a spus: „Porunciţi să mi se deschidă poarta cetăţii şi voi ieşi pentru îndeplinirea cuvintelor pe care le-aţi grăit cu mine", iar ei le-au poruncit tinerilor să-i deschidă, aşa cum a spus. [10] Şi au făcut întocmai. Şi a ieşit Iudit, ea şi slujnica ei împreună cu ea; iar bărbaţii cetăţii o urmăreau cu privirea de departe până când a coborât muntele, până când a străbătut valea şi nu se mai zărea. [11] Ele mergeau drept înainte în vale şi le-a ieşit în cale întâia strajă a asirienilor. [12] Au luat-o şi au întrebat-o: „A cui eşti şi de unde vii şi unde te duci?" Ea a spus: „Sunt fiică a evreilor şi fug de la ei, căci ei urmează să vă fie daţi ca pradă; [13] vin în faţa lui Olophernes, comandantul suprem al oştirii voastre, pentru a-i da de ştire cu vorbe adevărate – îi voi arăta în faţa lui un drum pe care să meargă şi să pună stăpânire pe tot ţinutul muntos fără să piardă din oamenii lui nici un trup şi nici o suflare de viaţă." [14] Când bărbaţii au auzit cuvintele ei şi au luat aminte la faţa ei – era înaintea lor uimitoare în frumuseţe –, i-au spus: [15] „Ţi-ai izbăvit sufletul grăbindu-te să cobori în faţa domnului nostru; şi acum îndreaptă-te spre cortul lui, iar câţiva dintre noi te vor însoţi pentru a te încredinţa în mâinile lui; [16] iar când vei sta în faţa lui, să nu te temi în inima ta, ci dă-i de veste cum ai spus, iar el se va purta bine cu tine." [17] Şi

---

10,9 Iudit se închină pentru ultima oară înainte de marea încercare: gestul echivalează cu încredinţarea ei totală în mâinile Domnului.

10,10 Coborârea celor două femei din cetate, până la dispariţia lor din raza privirii, are puternicele semnificaţii simbolice ale unei catabaze clasice. ♦ Însoţitoarea Iuditei, numită până acum „slujnica de încredere": gr. ἄβρα, devine aici, prin diminutivare, παιδίσκη, *litt.* „slujnicuţă", „copilă". Chiar dacă termenul desemnează condiţia umilă a fetei, el induce, în acelaşi timp, o afectivitate sporită faţă de această credincioasă anonimă.

10,11 „întâia strajă", gr. προφυλακή: o patrulă dintr-un avanpost.

10,12 De la prima întâlnire cu asirienii, Iudit îşi intră în rol şi îşi făureşte discursul înşelător şi ironic. ♦ „fiică a evreilor": gr. θυγατὴρ τῶν Εβραίων. Prima „înşelăciune" vine o dată cu declinarea identităţii eroinei: ea nu mărturiseşte că este o israelită, termen cu puternice conotaţii naţionaliste şi religioase, ci îşi spune, cu un termen peiorativ şi lipsit de conotaţii religioase, „fiică a evreilor", adică „a unor israeliţi de mâna a doua, slujitori ai israeliţilor" (*cf.* 1Rg. 13,3 nota). ♦ „pradă": *litt.* „mâncare".

10,13 „fără să piardă": *litt.* „fără să lipsească la apel". ♦ „trup... suflare de viaţă": semitisme ce evocă vocabularul din Gen. 1 şi 2.

10,15 „sufletul", gr. ἡ ψυχή: calc obişnuit în greaca LXX după expresia ebraică: în sens comun, „viaţa". ♦ „domnului", gr. τοῦ κυρίου: termenul permite dubla interpretare a expresiei: în sensul literal (replica soldatului asirian) termenul îl desemnează pe Olophernes, în sensul ascuns (discursul general al autorului), cuvântul trimite la Dumnezeul lui Israel, în mâinile Căruia s-a încredinţat Iudit.

au ales dintre ei o sută de oameni şi i-au dat ca însoţitori ei şi slujnicei sale de încredere şi aceştia le-au dus la cortul lui Olophernes. [18] Şi au început să se adune din toată tabăra, căci se vestise prin corturi sosirea ei ; au venit şi au înconjurat-o pe când stătea în faţa cortului lui Olophernes, până să i se dea de veste despre ea. [19] Şi se minunau de frumuseţea ei şi de la ea se minunau de fiii lui Israel; şi spuneau unul către altul: „Cine va dispreţui acest popor, care are în el astfel de femei? Nu-i bine să fie lăsat în viaţă nici măcar un singur om dintre ei: dacă ar fi lăsaţi, ar putea să înşele întreg pământul." [20] Şi au ieşit cei care dormeau alături de Olophernes şi toţi slujitorii lui şi au dus-o în cort. [21] Olophernes se odihnea pe patul lui sub plasa de ţânţari, care era din purpură şi aur, împodobită cu smaralde şi pietre scumpe. [22] I-au dat de ştire despre ea, şi el a ieşit în tinda cortului şi facle de argint erau purtate înaintea lui. [23] Iar când Iudit a ajuns în faţa lui şi a slujitorilor lui, toţi s-au minunat de frumuseţea chipului ei; ea s-a plecat înaintea lui cu faţa [la pământ], iar robii lui au ridicat-o.

11 [1] Şi Olophernes i-a spus: „Îndrăzneşte, femeie, nu te teme în inima ta, căci eu nu am făcut rău nici unui om care-a ales să-i slujească lui Nabucodonosor, regele întregului pământ. [2] Şi acum, poporul tău care locuieşte în ţinutul muntos, dacă nu m-ar fi dispreţuit, nu mi-aş fi ridicat sulița împotriva lor; ei singuri şi-au făcut aceasta. [3] Şi acum, spune-mi de ce ai fugit de la ei şi ai venit la noi; căci ai sosit spre izbăvire; îndrăzneşte, vei trăi în această noapte şi de acum încolo; [4] căci nimeni nu-ţi va face rău, ci îţi va face bine, aşa cum se întâmplă cu slujitorii stăpânului meu, regele Nabucodonosor." [5] Şi Iudit i-a spus: „Primeşte cuvintele roabei tale şi să

10,21 Despre luxul exorbitant din corturile suveranilor orientali, *cf.* Diodor, *Biblioteca*, 37,35.

10,23 Închinarea în faţa suveranilor sau demnitarilor orientali devenise mai degrabă o dovadă de bună creştere, decât un gest ritual. Iudit înţelege semnificaţia civilă a prosternării şi se supune uzanţei, pentru a nu da nimic de bănuit.

11,2 Olophernes se referă la refuzul aliaţilor occidentali de a-i da ajutor lui Nabucodonosor în războiul cu sirienii (Iud. 1,7) şi la campania de pedepsire pe care o conducea împotriva acestora.

11,3 Căpetenia asiriană insistă să o încurajeze pe femeia aceasta neînfricată. Ironia devine un procedeu din ce în ce mai folosit în carte.

11,5-6 Iudit apelează din nou la ambiguitatea termenului „domnul" (gr. κύριος). Căpetenia şi ceilalţi asirieni înţeleg că Iudit se referă la Olophernes, iar ea nu păcătuia,

grăiască slujnica ta în faţa ta – nu voi vesti minciună domnului meu în această noapte. [6] Şi, dacă vei urma cuvintele slujnicei tale, Dumnezeu Îşi va duce la bun sfârşit lucrarea cu tine, iar domnul meu nu va da greş în planurile sale. [7] Căci viu este Nabucodonosor, regele întregului pământ, şi vie este puterea lui, el care te-a trimis pentru îndreptarea fiecărui suflet, căci nu numai oamenii îi slujesc datorită ţie, ci şi fiarele pământului, şi vitele, şi păsările cerului vor trăi, datorită puterii tale, pentru Nabucodonosor şi pentru toată casa lui. [8] Noi am auzit de înţelepciunea ta şi de iscusinţa sufletului tău şi s-a dus vestea pe întreg pământul că numai tu eşti bun în întreg regatul şi puternic prin ştiinţă şi uimitor în meşteşugul războiului. [9] Cât despre cuvântarea pe care a rostit-o Achior în sfatul tău, noi am auzit vorbele lui, căci oamenii din Betulia l-au cruţat, iar el le-a dat de ştire toate câte le-a grăit cu tine. [10] De aceea, stăpâne doamne, nu ocoli cuvântul lui, ci aşază-l în inima ta, căci este adevărat; căci neamul nostru nu este pedepsit, sabia nu are putere asupra lor, dacă nu vor păcătui faţă de Dumnezeul lor. [11] Şi, acum, pentru ca stăpânul meu să nu fie învins şi neputincios, moartea va cădea peste faţa lor; păcatul i-a cuprins pentru că-L mânie pe Dumnezeul

---

gândindu-se, desigur, la Dumnezeu. Gândul Iuditei se confirmă în v. 6, în care ea mărturiseşte deschis că Dumnezeu îşi va împlini planul cu Olophernes. Valoarea ambiguă a frazei îl induce însă în eroare pe asirian, care este sigur de o soartă favorabilă.

11,7 „viu este Nabucodonosor [...] şi vie este puterea lui", gr. ζῇ γὰρ βασιλεὺς Ναβουχοδονοσορ [...] καὶ ζῇ τὸ κράτος αὐτοῦ: formulă semitică de urare şi de jurământ frecventă în LXX. ♦ Iudit mizează pe efectul „magic" al laudei şi, la prima vedere, exagerează. Unii comentatori au comparat-o cu femeia din Thecoa (*cf.* 2Rg. 14,17 şi nota).

11,8 „iscusinţa", gr. πανουργεύματα, *litt.* „iscusinţele": sufixul şi forma de plural sugerează faptele ce izvorăsc din însuşire. ♦ „meşteşugul": e vorba de strategie, dar şi de expediţiile de război.

11,9 „Cât despre (*litt.* Şi acum) cuvântarea ... noi am auzit vorbele": anacolutul este prezent şi în greacă: καὶ νῦν ὁ λόγος ... ἠκούσαμεν τὰ ῥήματα αὐτοῦ.

11,10 Iudit formulează cu maximă claritate concepţia deuteronomistă a retribuţiei divine. Totuşi, afirmând-o, are în vedere un alt plan decât Achior.

11,11-12 Discursul legalist al Iuditei era menit să îl impresioneze pe Olophernes. Nu e foarte limpede la ce se referă interdicţia. Era interzis să fie mâncate vitele moarte şi primii născuţi ai turmelor. Vulg. înţelege că era vorba de consumarea sângelui. La fel, consumarea primelor roade ale grânelor, destinate preoţilor şi leviţilor, era strict interzisă de legea mozaică (*cf.* Lev. 17,10-16 şi, respectiv, Num. 18,8-32). Totuşi, în perioada macabeică, unele dintre aceste dispoziţii legale au fost suspendate în caz de maximă necesitate (1Mac. 2,29-41). Versetul 14 face aluzie la asemenea practici de dezlegare de legea strămoşilor, încuviinţate de preoţii de la Ierusalim.

lor ori de câte ori fac ceva necuvenit. [12] De vreme ce le-a lipsit hrana şi li s-a împuţinat toată apa, ei au hotărât să pună mâna pe vitele lor şi au hotărât să se ospăteze cu toate cele pe care Dumnezeu le-a poruncit prin legile Lui să nu le mănânce. [13] Şi pârga grâului şi zeciuiala din vin şi untdelemn, pe care le-au păstrat, sfinţindu-le pentru preoţii care se află în Ierusalim înaintea feţei Dumnezeului nostru, au hotărât să le folosească, [deşi] în privinţa lor e hotărât ca nimeni din popor nici măcar să nu le atingă cu mâinile. [14] Şi au trimis la Ierusalim – căci şi locuitorii de acolo au făcut acestea – oameni care să le aducă îngăduinţa din partea sfatului bătrânilor. [15] Şi va fi aşa: dacă li se va aduce veste şi ei vor face [astfel], îţi vor fi daţi spre pieire în ziua aceea. [16] Prin urmare, eu, roaba ta, aflând toate acestea, am fugit de la ei, iar Dumnezeu m-a trimis să fac împreună cu tine lucruri de care se va mira întreg pământul, toţi cei care le vor auzi. [17] Căci roaba ta este cinstitoare de Dumnezeu şi Îl slujeşte zi şi noapte pe Dumnezeul cerului; şi acum voi rămâne la tine, stăpâne al meu, şi roaba ta va ieşi noaptea în vale şi mă voi ruga lui Dumnezeu, iar El îmi va spune când aceia şi-au săvârşit păcatele. [18] Şi voi veni şi-ţi voi dezvălui [faptele], iar tu vei ieşi cu toată oastea şi nimeni dintre ei nu-ţi va sta în cale. [19] Şi te voi duce prin mijlocul Iudeii până în faţa Ierusalimului şi voi aşeza tronul tău în mijlocul lui, iar tu îi vei mâna ca pe nişte oi care n-au păstor şi nici un câine nu va mârâi pe limba lui în faţa ta; acestea mi s-au grăit după preştiinţa mea şi mi s-au vestit şi am fost trimisă să-ţi dau de ştire." [20] Cuvintele ei au plăcut lui Olophernes şi tuturor slujitorilor lui; s-au minunat de înţelepciunea ei şi au spus: [21] „O astfel de femeie cu chip frumos şi ştiinţă a cuvintelor nu se află de la un capăt la altul al pământului." [22] Şi Olophernes i-a spus: „Bine a făcut Dumnezeu trimiţându-te în faţa poporului, pentru a da putere mâinilor noastre şi pierzanie celor care-l disprețuiesc pe stăpânul meu. [23] Iar tu eşti plăcută la înfăţişare şi bună la cuvinte; şi dacă vei face după cum ai spus, Dumnezeul tău va fi Dumnezeul meu, iar tu vei locui în casa regelui Nabucodonosor şi vei avea faimă pe tot pământul."

11,16 Faptele mari pe care le anunţă Iudit pe un ton profetic înzestrat cu aceeaşi ambiguitate sunt bine primite de Olophernes (v. 20). La ironia personajului feminin se adaugă însă aici şi autoreferenţialitatea subtilă a autorului sacru.

11,19 „nici un câine nu va mârâi pe limba lui", gr. οὐ γρύξει κύων τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ: acelaşi verb este folosit şi în Iis. Nav. 10,21, însă aplicat oamenilor.

11,23 „Dumnezeul tău va fi Dumnezeul meu": exprimarea lui Olophernes este ambiguă.

12 [1] Şi a poruncit să o ducă acolo unde erau aşezate vasele lui de argint
şi a orânduit să i se întindă o masă din bucatele lui şi să bea din vinul lui.
[2] Dar Iudit a spus: „Nu voi mânca din acestea, ca să nu se işte vreo sminteală,
ci îmi vor fi de ajuns cele pe care le-am adus cu mine." [3] Şi Olophernes i-a
spus: „Dacă se vor sfârşi cele pe care le ai cu tine, de unde vom aduce să-ţi
dăm altele la fel? Căci nu-i nimeni din neamul tău împreună cu noi." [4] Iudit
i-a spus: „Viu este sufletul tău, stăpâne al meu, căci roaba ta nu va termina
cele pe care le are cu ea până când Domnul va face prin mâna mea cele
plănuite." [5] Atunci slujitorii lui Olophernes au condus-o în cort şi ea a
dormit până la miezul nopţii; şi s-a sculat la straja din zori. [6] Şi a trimis la
Olophernes spunând: „Să dea poruncă stăpânul meu ca roaba ta să fie lăsată
să iasă la rugăciune"; [7] şi Olophernes a poruncit gărzilor de corp să n-o
împiedice. Şi ea a rămas în tabără trei zile; iar noaptea mergea în valea
Betuliei şi se spăla în tabără la izvorul de apă; [8] şi când se întorcea, se ruga
Domnului Dumnezeului lui Israel să-i îndrepte calea pentru ridicarea fiilor
poporului Său; [9] şi, întorcându-se curată, rămânea în cort, până când îi era
adusă hrana ei către seară.

[10] Şi a fost aşa: în ziua a patra, Olophernes a dat un ospăţ numai pentru
robii lui; n-a trimis să poftească pe nimeni dintre dregători. [11] Şi i-a spus

---

12,2 „sminteală", gr. σκάνδαλον, *litt.* „piatră de poticnire": din nou un termen cu semnificaţie ambiguă în context: fiecare dintre partenerii dialogului înţelege altfel sensul acestui cuvânt. Iudit se teme ca nu cumva, mâncând din hrana impură a lui Olophernes, să-şi zădărnicească misiunea. Olophernes speră ca, respectând restricţiile alimentare ale eroinei, să fie condus de Dumnezeul acesteia în cetate. ♦ Comentatorii au remarcat contrastul puternic între senzualitatea aparentă a eroinei şi austeritatea ei alimentară, în spiritul autentic al legii mozaice (NRSV).

12,4 „viu este sufletul tău", gr. ζῇ ἡ ψυχή σου: formulă de jurământ. ♦ Iudit dă una dintre cele mai ironice replici din întreaga carte.

12,5 „straja din zori": de fapt, ultima strajă a nopţii, începea la ora două dimineaţa.

12,6-7 Iudit îşi continuă, noaptea, viaţa ascetică pe care o ducea în Betulia: spălările la izvor, însoţite de rugăciune, erau spălări rituale. Eroina se curăţă în fiecare noapte de impuritatea vieţii cotidiene în mijlocul păgânilor. În acelaşi timp, obişnuindu-i pe cei din tabără cu ieşirile sale nocturne, îşi pregătea plecarea definitivă.

12,9 „întorcându-se curată, rămânea..." se poate înţelege şi „întorcându-se, rămânea curată...".

12,10 „numai pentru robii lui": petrecerea avea un caracter strict privat. Cei neinvitaţi erau căpeteniile militare din subordinea lui Olophernes, singurii care îi puteau asigura paza.

12,11 „Bagoas": nume pers prin care erau desemnaţi eunucii de la curte (*cf.* Plinius, *Naturalis Historia*, 13,41). Numele nu îl individualizează pe slujbaşul asirianului, ci îi

eunucului Bagoas, mai-mare peste toate ale lui: „Du-te şi înduplec-o pe femeia evreică, care se află la tine, să vină la noi, să mănânce şi să bea împreună cu noi; [12] căci, iată, va fi o ruşine pentru noi dacă vom lăsa să plece o astfel de femeie fără să fi stat de vorbă cu ea; căci, dacă n-o vom atrage, se va râde de noi." [13] Bagoas a plecat din faţa lui Olophernes, a intrat la ea şi i-a spus: „Să nu şovăie slujitoarea cea frumoasă să vină la stăpânul meu, să fie slăvită în faţa lui şi să bea vin cu noi cu bucurie şi să ajungă în această zi ca o fiică a fiilor lui Assur, din cele care se află în casa lui Nabucodonosor." [14] Iar Iudit i-a spus: „Cine sunt eu să mă împotrivesc domnului meu? Căci tot ce va fi plăcut în ochii lui mă voi grăbi să fac, şi acest lucru va fi pentru mine o bucurie până în ziua morţii mele." [15] Şi, ridicându-se, s-a împodobit cu veşmintele şi cu toată găteala femeiască, iar roaba ei a mers înainte şi i-a aşternut în faţa lui Olophernes pe pământ blana pe care o primise de la Bagoas pentru traiul ei zilnic: spre a mânca aşezată pe ea. [16] Iudit a intrat şi s-a aşezat, iar inima lui Olophernes şi-a ieşit din sine pentru ea; sufletul lui s-a zguduit şi ardea de dorinţă să fie împreună cu ea; pândea prilejul s-o ademenească încă din ziua în care o văzuse. [17] Şi Olophernes i-a spus: „Bea şi veseleşte-te împreună cu noi." [18] Şi Iudit i-a spus: „Voi bea, stăpâne, căci viaţa mea a fost preamărită astăzi mai mult decât în toate zilele de la naşterea mea." [19] Şi luând, a mâncat şi a băut în faţa lui cele pe care i le pregătise roaba ei. [20] Şi Olophernes a fost fermecat de ea şi a băut foarte mult vin, cât nu băuse niciodată într-o zi de când se născuse.

13 [1] Iar când s-a făcut seară, robii lui s-au grăbit să plece. Bagoas a închis cortul pe dinafară şi i-a îndepărtat din faţa stăpânului său pe cei care erau acolo, iar ei au plecat să se culce, fiindcă erau cu toţii rupţi de oboseală

---

delimitează numai categoria. Acest eunuc avea în grijă haremul comandantului (*cf.* şi Est. 2,2).

12,12 „stat de vorbă": eufemism (*cf.* Suz. vv. 54 şi 58).

12,13 „fiică a fiilor lui Assur": Bagoas îi cere Iuditei să devină amanta lui Olophernes. Invitaţia nu are nici o conotaţie religioasă.

12,14 Continuă confuzia voită indusă de folosirea termenul „domn". De fapt, Iudit îşi reafirmă devotamentul pentru Dumnezeul lui Israel.

12,18 Discursul ambiguu al Iuditei atinge treapta cea mai înaltă: ea se gândeşte la scopul misiunii ei care este aproape de împlinire.

13,1 Bagoas „a închis" cortul pe dinafară cu corzile exterioare care străjuiau intrarea.

datorită ospățului îndelungat. [2] Numai Iudit a fost lăsată în cort, iar Olophernes era prăvălit pe patul său; căci de jur împrejurul său era vin vărsat. [3] Iudit i-a spus roabei sale să stea afară din odaia ei de culcare și să aștepte ieșirea ei, ca în fiecare zi, căci i-a spus că va ieși pentru rugăciune; și lui Bagoas i-a vorbit cu aceleași cuvinte. [4] Și toți au plecat din fața [ei] și n-a mai rămas nimeni în dormitor, de la mic la mare; și Iudit, stând lângă patul lui, a spus în inima ei: „Doamne, Dumnezeul a toată puterea, privește în ceasul acesta la faptele mâinilor mele pentru înălțarea Ierusalimului; [5] căci acum este vremea să ai grijă de moștenirea Ta și să împlinești înfăptuirea mea pentru nimicirea dușmanilor care s-au ridicat împotriva noastră." [6] Și, apropiindu-se de stâlpul patului, care se afla la capul lui Olophernes, a luat sabia lui [7] și, apropiindu-se de pat, l-a apucat de părul capului și a spus: „Întărește-mă, Doamne, Dumnezeul lui Israel, în ziua aceasta!" [8] Și l-a lovit de două ori în gât cu [toată] puterea ei și i-a luat capul de pe el. [9] Și i-a rostogolit trupul din pat și a luat plasa de pe stâlpi; și, după puțin timp, a ieșit și i-a dat slujnicei sale de încredere capul lui Olophernes, [10] iar ea l-a pus în desaga cu mâncare. Și amândouă au ieșit împreună, după obiceiul lor, la rugăciune; și, străbătând tabăra, au ocolit râpa și au urcat către muntele Betuliei și au ajuns la porțile ei.

[11] Și Iudit le-a spus de departe celor care păzeau la porți: „Deschideți, deschideți poarta; cu noi este Dumnezeu, Dumnezeul nostru, pentru a-Și arăta iarăși puterea în Israel și tăria împotriva dușmanilor, așa cum a făcut și astăzi." [12] Și a fost așa: când oamenii din cetatea ei i-au auzit glasul, s-au grăbit să coboare la poarta cetății lor și i-au chemat pe bătrânii cetății. [13] Și toți, de la mic la mare, au venit în fugă, căci pentru ei era ceva de neînchipuit ca ea să se întoarcă; și au deschis poarta și le-au primit și, aprinzând un foc, ca să facă lumină, le-au înconjurat. [14] Iar ea le-a spus cu glas mare:

13,2 „împrejurul său era vin vărsat", gr. περικεχυμένος ἦν αὐτῷ ὁ οἶνος, *litt.* „vinul îi curgea de jur împrejur ". Unii traducători înțeleg „beat mort".

13,4-5 Prin rugăciunea dinaintea uciderii lui Olophernes, Iudit își legitimează fapta ca necesară stârpire a răului și își pune actul în armonie cu planurile justiției divine.

13,6 „sabia", gr. ακινάκης, *litt.* „sabie scurtă".

13,9 „plasa", gr. κωνώπιον: plasa baldachinului care îl apăra pe Olophernes de insecte în timpul somnului.

13,10 Cele două femei reiau, în sens invers, același traseu pe care l-au parcurs în 10,10: tabăra asiriană, valea abruptă și panta spre cetate.

13,13 „ceva de neînchipuit", gr. παράδοξον.

„Lăudați-l pe Dumnezeu, lăudați-l; lăudați-l pe Dumnezeu, care n-a îndepărtat mila Sa de la casa lui Israel, ci i-a nimicit pe dușmanii noștri prin mâna mea în această noapte." [15] Și, scoțând capul din desagă, l-a arătat și le-a spus: „Iată capul lui Olophernes, comandantul suprem al armatei lui Assur, și iată plasa sub care zăcea în bețiile lui; Domnul l-a lovit cu o mână de femeie. [16] Viu este Domnul, Care m-a păzit în drumul pe care am pășit, căci fața mea l-a amăgit pe acela spre pieirea lui, iar el n-a făcut cu mine păcat spre pângărire și rușine." [17] Și tot poporul a fost uluit foarte și, plecându-se, s-au închinat lui Dumnezeu și au spus într-un cuget: „Binecuvântat ești Dumnezeul nostru, Care i-ai nimicit astăzi pe dușmanii poporului tău!" [18] Și Ozias i-a spus: „Binecuvântată ești tu, fiică, de Dumnezeul cel Preaînalt, mai presus de toate femeile de pe pământ și binecuvântat Domnul Dumnezeul nostru, Care a zidit cerurile și pământul, Care te-a călăuzit să retezi capul conducătorului dușmanilor noștri; [19] nu se va îndepărta nădejdea ta din inima oamenilor – ei își vor aminti de puterea lui Dumnezeu până în veac. [20] Dumnezeu să-ți dăruiască înălțare veșnică și să te cerceteze cu binefacerile Sale, ca răsplată că nu ți-ai cruțat viața câtă vreme a fost umilit neamul nostru, ci te-ai împotrivit căderii noastre umblând pe [calea cea] dreaptă în fața Dumnezeului nostru." Și întregul popor a spus: „Așa să fie, așa să fie!"

14 [1] Și Iudit le-a spus: „Ascultați-mă, fraților: luați acest cap și atârnați-l de creasta zidului vostru. [2] Și îndată ce vor începe să strălucească zorii și soarele va răsări peste pământ, fiecare din voi să-și ia armele și fiecare om în putere să iasă afară din cetate; dați-le câte o căpetenie, ca și cum ar coborî în câmpie împotriva primei străji a fiilor lui Assur, dar să nu coborâți. [3] Iar aceia, luându-și armele, vor merge în tabăra lor și-i vor trezi pe comandanții oștirii lui Assur; ei vor alerga împreună la cortul lui Olophernes și nu-l vor găsi și-i va cuprinde spaima și vor fugi din fața voastră. [4] Și, urmărindu-i, voi și toți cei ce locuiesc în tot hotarul lui Israel,

---

13,20 „Așa să fie": gr. γένοιτο echivalează ebr. *Amin*.

14,1 Expunerea capului retezat al dușmanului era un gest frecvent de descurajare: practica, devenită curentă în epoca Macabeilor, este atestată și în 1Mac. 7,47.

14,2 „ca și cum ar coborî", gr. ὡς καταβαίνοντες: conjuncția sugerează strategia diversionistă a eroinei.

culcați-i la pământ în drumul lor. [5] Dar înainte să faceți acestea, chemați-l la mine pe Achior ammanitul, pentru ca, privind, să-l recunoască pe cel care a disprețuit casa lui Israel și care l-a trimis la noi ca la moarte." [6] Și l-au chemat pe Achior din casa lui Ozias; iar când a venit și a văzut capul lui Olophernes în mâna unui bărbat din adunarea poporului, a căzut cu fața [la pământ] și simțirea l-a părăsit. [7] Iar când l-au ridicat, a căzut la picioarele Iuditei și s-a plecat în fața ei și i-a spus: „Binecuvântată fii tu în toate sălașurile lui Iuda și la toate neamurile care, auzindu-ți numele, se vor înspăimânta; [8] iar acum povestește-mi toate câte le-ai făcut în aceste zile." Și Iudit i-a povestit în mijlocul poporului toate câte le făcuse din ziua în care plecase până în cea în care vorbea cu ei. [9] Iar când a terminat de vorbit, poporul a strigat cu glas mare și a înălțat strigăt de bucurie în cetatea lor. [10] Iar Achior, văzând toate câte le făcuse Dumnezeul lui Israel, a crezut în Dumnezeu cu tărie și s-a tăiat împrejur și a fost așezat în casa lui Israel până în ziua de astăzi.

[11] Și îndată ce s-au arătat zorii, au și atârnat capul lui Olophernes de zid și fiecare om și-a luat armele și au ieșit în cete spre povârnișurile muntelui. [12] Iar când fiii lui Assur i-au văzut, au trimis după mai-marii lor; aceștia s-au dus la comandanți și la căpeteniile peste o mie și la fiecare conducător al lor. [13] Și s-au înfățișat la cortul lui Olophernes și i-au spus celui însărcinat cu toate treburile lui: „Scoală-l pe stăpânul nostru, căci robii au îndrăznit să coboare împotriva noastră la război, ca să fie nimiciți pe de-a-ntregul." [14] Atunci Bagoas a intrat și a bătut [din palme] la perdeaua cortului; căci bănuia că doarme cu Iudit. [15] Dar cum n-a răspuns nimeni, dând la o parte

---

14,5 Iudit îl cheamă pe Achior să depună mărturie că omul ucis de ea este chiar comandantul asirienilor. Achior era singurul care îl cunoștea pe Olophernes, în afară de Iudit, în tabăra israelită.

14,6 „simțirea", gr. πνεῦμα („suflare, duh"): expresie ebr. consacrată, menținută în traducerea greacă și, apoi, echivalată în limba română.

14,10 „s-a tăiat împrejur", *litt.* „și-a tăiat împrejur carnea prepuțului". ♦ În ciuda strictețiі legii exprimate în Deut. 23,4 conform căreia ammoniții nu se puteau întoarce la Domnul, credința și tăierea împrejur ale lui Achior sunt aici dovezile clare ale convertirii acestuia, acceptate de către Domnul.

14,13 „să fie nimiciți pe de-a-ntregul", gr. ἐξολεθρευθῶσιν εἰς τέλος: traducerea menține pleonasmul din motive stilistice: intensitatea expresiei dă măsura disprețului asirianului pentru „robii", încă necuceriți, din Betulia.

14,15 „prag", gr. χελωνίς: cuvânt cu sens incert.

[perdeaua], a intrat în dormitor şi l-a găsit aruncat pe prag, mort, iar capul îi fusese luat. [16] Şi a strigat cu glas mare, cu plânset şi geamăt şi strigăt puternic, şi şi-a sfâşiat veşmintele. [17] Şi a intrat în cortul în care fusese adăpostită Iudit şi n-a găsit-o; atunci s-a năpustit în mijlocul poporului şi a strigat: [18] „Robii au lucrat cu viclenie, o singură femeie a evreilor a făcut de ruşine casa regelui Nabucodonosor; căci iată-l pe Olophernes la pământ, iar capul lui nu este [nicăieri]." [19] Auzind căpeteniile oştirii lui Assur aceste cuvinte, şi-au sfâşiat veşmintele şi sufletul lor s-a tulburat foarte; iar strigătul şi ţipătul lor foarte puternic s-au ridicat în mijlocul taberei.

15 [1] Când cei din corturi au auzit, au rămas înmărmuriţi de lucrurile întâmplate [2] şi i-a cuprins teamă şi cutremur – nici un om n-a mai stat în faţa celui de lângă el, ci, risipindu-se toţi deodată, fugeau pe toate drumurile de câmpie sau de munte; [3] iar cei care-şi puseseră tabăra în ţinutul muntos de jur împrejurul Betuliei au luat-o şi ei la fugă. Atunci fiii lui Israel, toţi războinicii lor, s-au revărsat asupra lor. [4] Şi Ozias a trimis oameni în Baitomasthaim, şi Bebai, şi Chobai, şi Cola şi în toate hotarele lui Israel, care să vestească despre cele întâmplate, ca toţi să se reverse împotriva duşmanilor spre nimicirea lor. [5] Iar când au auzit fiii lui Israel, toţi într-un suflet s-au năpustit împotriva lor şi i-au tot lovit până la Choba. La fel şi cei din Ierusalim şi din tot ţinutul muntos au venit în ajutor, căci li se vestiseră cele întâmplate în tabăra duşmanilor lor. Şi cei din Galaad şi cei din Galileea i-au lovit din laturi cu putere mare, până când au ajuns la Damasc şi la hotarele lui. [6] Şi ceilalţi locuitori ai Betuliei au năvălit în tabăra lui Assur, i-au jefuit şi s-au îmbogăţit foarte mult. [7] Iar fiii lui Israel,

---

14,18 „Robii au lucrat cu viclenie": gr. ἠθέτησαν οἱ δοῦλοι. Bagoas a concentrat în aceste cuvinte răsturnarea, dezastruoasă pentru asirieni, a situaţiei: toate valorile pe care acesta le considera legitime şi tari erau înfrânte de puteri mult mai slabe şi nelegitime în ochii cuceritorului. ♦ „nu este [nicăieri]", *litt.* „nu este pe el".

15,1 „au rămas înmărmuriţi", gr. ἐξέστησαν, *litt.* „au fost uluiţi": uimirea, nu groaza îi paralizează la început pe asirieni. Gradaţia stărilor de conştiinţă este remarcabilă (*cf.* şi v. 2).

15,3 „tabăra... de jur împrejurul Betuliei": este vorba despre asirieni şi aliaţii lor ammoniţi şi edomiţi, care supravegheau cetatea din poziţii strategice (*cf.* 7,17-18). ♦ „s-au revărsat", gr. ἐξεχύθησαν: traducerea literală menţine imaginea contraatacului de nestăvilit al israeliţilor, venit ca o eliberare de energii acumulate îndelung.

15,4 Localităţile Baitomasthaim şi Chobai mai sunt menţionate în 4,6, respectiv, în 4,4.

întorcându-se de la măcel, au pus stăpânire pe lucrurile rămase, iar satele şi aşezările de la munte şi din câmpie au dobândit multe prăzi, căci mulţimea lor fusese foarte numeroasă.

[8] Şi marele preot Ioakim şi sfatul bătrânilor fiilor lui Israel, care locuiesc în Ierusalim, au venit să privească binefacerile pe care Domnul i le făcuse lui Israel şi să o vadă pe Iudit şi să grăiască pace cu ea. [9] Iar când au intrat la ea, toţi au binecuvântat-o într-un glas şi i-au spus: „Tu eşti fala Ierusalimului, tu eşti marea mândrie a lui Israel, tu eşti lauda cea mare a neamului nostru; [10] ai făcut toate acestea cu mâna ta, ai făcut cele bune pentru Israel şi au fost bine plăcute lui Dumnezeu; fii binecuvântată de Domnul Atotputernic pentru totdeauna." Şi întreg poporul a spus: „Aşa să fie!" [11] Şi tot poporul a prădat tabăra timp de treizeci de zile. Şi i-au dat lui Iudit cortul lui Olophernes şi toată argintăria, şi paturile, şi vasele, şi toate lucrurile din el; iar ea, luându-le, le-a pus pe catârca ei şi şi-a înhămat carele şi le-a îngrămădit în ele. [12] Şi toate femeile din Israel au alergat s-o vadă şi au binecuvântat-o; iar unele dintre ele au prins a cânta şi dănţui în cinstea ei şi ea a luat în mâini ramuri şi le-a dat femeilor care erau cu ea; [13] şi s-au încununat cu ramuri de măslin, ea şi cele dimpreună cu ea, şi ea a mers în fruntea întregului popor, în cânt şi dans, conducându-le pe toate femeile; şi toţi bărbaţii din Israel o urmau înarmaţi, purtând cununi, şi cântau din gură imnuri. [14] Şi Iudit a început această cântare de mulţumire în mijlocul întregului Israel şi tot poporul a înălţat cu glas puternic această laudă:

15,8 „sfatul bătrânilor", *cf.* 4,8 nota. ♦ Libertatea marelui preot de a părăsi Ierusalimul şi Templul atestă, probabil, rolul de conducător pe care acesta îl avea în epoca Macabeilor. ♦ „să grăiască pace cu ea" = „s-o salute, s-o întrebe de sănătate" – semitism.

15,9 Vulg. traduce: „Tu [eşti] slava Ierusalimului, tu [eşti] bucuria lui Israel, tu [eşti] cinstea neamului nostru." Aceste cuvinte, aplicate Fecioarei Maria, se cântă, în Biserica Catolică, de sărbătoarea Neprihănitei Zămisliri. Iudit intră astfel, alături de Eva, în tipologia mariană: tăierea capului lui Olophernes corespunde, în simbolistica creştină, zdrobirii capului şarpelui-demon.

15,11 Cele treizeci de zile în care israeliţii au prădat tabăra asiriană corespund popasului de o lună al armatei duşmane între Ghaibai şi Skythopolis (3,10).

15,12-13 Procesiunile religioase conduse de femei erau un fapt curent în Israel (Ex. 15,21; Jud. 11,34). Femeile dansau şi ţineau în mâini, în mod tradiţional, ramuri de finic, plop sau salcie (*cf.* Lev. 23,40 şi, mai ales, nota). Faptul că femeile din Iudit se încununează cu ramuri de măslin este un indiciu de aculturaţie iudeo-elenistică (*cf.* NRSV).

16 [1] Şi Iudit a spus:
„Daţi glas [cântării] Dumnezeului meu cu timpane,
cântaţi-I Domnului cu chimvale,
alcătuiţi pentru El psalm şi laudă,
înălţaţi şi chemaţi numele Lui!
[2] Căci Dumnezeu care zdrobeşte războaiele este Domnul,
căci în taberele Lui în mijlocul poporului
m-a smuls din mâna urmăritorilor mei.
[3] A venit Assur din munţi, de la miazănoapte,
a venit cu zecile de mii ale oştirii sale;
mulţimea lor a stăvilit şuvoaie,
iar călărimea lor a acoperit coline.
[4] A spus că îmi va pârjoli hotarele,
şi pe tinerii mei îi va nimici cu sabia,
şi pe sugarii mei îi va pune la pământ,
şi pe pruncii mei îi va da pradă,
iar pe fecioarele mele, să fie răpite.
[5] Domnul Atotputernic i-a împins îndărăt
prin mână de femeie.
[6] Căci viteazul lor n-a fost doborât de tineri,

16,1-17 „Cântarea Iuditei" este alcătuită după modelul „Cântării lui Moise" (Ex. 15,1-18) şi, mai ales, al „Cântului Deborei" (Jud. 5,2-31) şi este împărţită în trei secţiuni: introducerea (vv. 1-2), nararea faptelor (vv. 3-12), mulţumirea şi lauda înălţate Domnului (vv. 13-17).

16,1 „timpane": acelaşi instrument muzical, care acompania de obicei procesiunile religioase în Israel, este menţionat şi în Ex. 15,19.

16,2 „care zdrobeşte războaiele", gr. συντρίβων τῶν πολέμων: expresia-epitet este un citat din Ex. 15,3 şi mai apare o dată în cartea de faţă în 9,7. Despre semnificaţia ei, *cf.* nota la Ex. 15,3. ♦ „în taberele Lui", *litt.* „spre taberele Lui" – text dificil; se presupune o eroare de copist. Traducătorii adoptă aici de obicei lecţiunea VL şi cea siriacă: „El îşi aşază tabăra".

16,3 „din munţi, de la miazănoapte": primul moment al invaziei asiriene, menţionat în 2,22.

16,4 Văduva Iudit vorbeşte despre poporul ei în termeni materni. Lipsită de copii, ea devine vocea ţării care îşi apără copiii de vrăjmaşi. Procedeul nu este singular: în mod similar, deşi în alt context, Ierusalimul apare personificat în Ps. Sol. 1 ca o mamă văduvă care îşi boceşte copiii morţi sau nenorociţi în urma unei invazii străine, pedeapsă a neascultării de Dumnezeu.

nici fii de titani nu l-au lovit,
nici uriaşi înalţi nu l-au copleşit,
ci Iudit, fiica lui Merari,
cu frumuseţea chipului ei l-a biruit,
[7] căci a dezbrăcat haina văduviei sale
pentru înălţarea celor chinuiţi în Israel,
şi-a uns faţa cu mireasmă
[8] părul şi l-a legat cu o panglică
şi şi-a pus rochie de in pentru ademenirea lui;
[9] sandala ei i-a răpit ochiul
şi frumuseţea ei i-a robit sufletul,
sabia a retezat gâtul lui.
[10] S-au înfiorat perşii de îndrăzneala ei
şi mezii de curajul ei s-au tulburat;
[11] atunci au chiuit cei smeriţi ai mei,
şi au strigat vlăguiţii mei şi au încremenit,
şi-au ridicat glasul, iar aceia au făcut cale întoarsă;
[12] copii de fetişcane i-au străpuns
şi ca pe nişte copii de fugari i-au rănit,
au pierit în bătălia Domnului meu.
[13] Cânta-voi Dumnezeului meu cântare nouă:
Doamne, mare eşti şi preaslăvit,

16,6 „fii de titani": dovadă evidentă de aculturaţie elenistică; titanii, fiii lui Uranos şi ai Gaiei, zeii primordiali din mitologia greacă, pătrunseseră în conştiinţa traducătorilor elenizanţi ai LXX. Prezenţa titanilor în această carte se datorează şi asocierii lor cu „uriaşii", gr. γίγαντες din rândul următor, care însă nu mai aparţin fondului mitologic elenistic, ci substratului legendar ebraic (*cf.* Gen. 6,1-4).

16,8 „panglică": gr. μίτρα. În Grecia clasică, cuvântul desemna o panglică cu care femeile îşi prindeau părul. În descrierea îmbrăcămintei persane, Herodot (*Istorii* 1,195) menţionează şi „o mitră", o panglică sau o tiară folosită de femei în acelaşi scop. Traducătorul LXX se va fi gândit la moda persă, aşa cum reiese şi din anacronismul evident din 16,10.

16,10 În „cronologia" cărţii, apariţia mezilor este un anacronism flagrant: aceştia fuseseră deja înfrânţi în primul capitol. Apoi, prezenţa perşilor este în cronologia reală un alt anacronism evident, dacă plasăm evenimentele din carte în epoca asiriană. Pentru unii comentatori însă, acesta ar fi un indiciu pentru identificarea lui Nabucodonosor din Iudit cu Artaxerxes al II-lea.

16,11 Text neclar: nu se înţelege bine care verbe se referă la evrei şi care la duşmani.

minunat în putere şi de neîntrecut.
[14] Ţie să-Ţi slujească întreaga Ta făptură;
căci Tu ai zis şi s-au făcut;
trimis-ai duhul Tău şi [le-]a zidit;
şi nimeni nu se poate împotrivi glasului Tău.
[15] Munţi şi ape se vor zgudui din temelii,
iar stâncile se vor topi ca ceara în faţa Ta;
dar celor care se tem de Tine le arăţi bunăvoinţa Ta.
[16] Căci prea mic lucru este orice jertfă spre bună mireasmă
şi prea neînsemnată orice grăsime spre ardere de tot pentru Tine;
dar cel care se teme de Domnul este mare întotdeauna.
[17] Vai de neamurile care se ridică împotriva poporului meu;
Domnul Atotputernic îi va pedepsi în ziua judecăţii
dând foc şi viermi pe trupurile lor,
iar ei vor plânge de durere în veci."
[18] Iar cum au ajuns la Ierusalim, s-au închinat lui Dumnezeu şi, îndată ce s-a curăţit poporul, şi-au adus arderile de tot şi jertfele de bună voie şi darurile. [19] Şi Iudit a adus ca ofrandă toate lucrurile lui Olophernes, pe care i le dăduse ei poporul, iar plasa pe care şi-o luase din odaia lui de culcare i-a dat-o lui Dumnezeu ca anatemă. [20] Şi poporul s-a tot veselit în Ierusalim în faţa lăcaşului sfânt timp de trei luni, iar Iudit a rămas cu ei.
[21] După aceste zile, fiecare s-a întors la moştenirea sa, iar Iudit a plecat în Betulia şi a rămas pe moşia ei; şi cât a trăit a fost vestită în toată ţara. [22] Şi mulţi au dorit-o, dar nici un bărbat n-a cunoscut-o în toate zilele vieţii

---

16,14 Dumnezeu apare aici în ipostază de Creator: „ai zis", gr. εἶπας. Dumnezeu creează prin cuvânt (Logos), *cf.* Gen. 1,3 şi nota şi Ps. 32,6.

16,15 Imaginea munţilor care se cutremură din temelii este frecventă în Biblie şi însoţeşte, de regulă, manifestările lui Dumnezeu în calitate de judecător (Jud. 5,5; Ps. 17,8).

16,17 Textul pare să facă aluzie la Is. 66,24, ultimul verset din carte. De aceea majoritatea comentatorilor interpretează cuvintele Iuditei în aceeaşi cheie eshatologică. Alţii (NRSV) sunt de părere că, deşi aluzia la Is. 66,24 este evidentă, cuvintele din imnul Iuditei nu se referă la răsplata din lumea de apoi, ci, în conformitate cu concepţia deuteronomistă, la împlinirea pedepsei divine în lumea aceasta.

16,18 Închinarea la Ierusalim a eroinei arată recunoaşterea cetăţii ca unic loc legitim de cult adus lui YHWH, în conformitate cu concepţia deuteronomistă. Numai aici se putea purifica poporul după contactul impur cu străinii şi cadavrele acestora (*cf.* Num. 19,16).

16,19 „anatemă": *cf.* notele 2,7 şi 4,41 la 1Par.

ei, din ziua în care a murit Manasses, bărbatul ei, şi a fost adăugat poporului său. [23] Şi, înaintând mult în vârstă, a îmbătrânit în casa bărbatului ei [până la] o sută cinci ani; şi a eliberat-o pe slujnica ei de încredere. A murit în Betulia şi au îngropat-o în peştera bărbatului ei, Manasses, [24] iar casa lui Israel a jelit-o şapte zile. Şi înainte să moară şi-a împărţit bunurile tuturor celor apropiaţi lui Manasses, bărbatul ei, şi celor apropiaţi neamului ei. [25] Şi n-a mai fost nimeni care să-i înspăimânte pe fiii lui Israel în zilele Iuditei şi multe zile după moartea ei.

16,23 „înaintând mult în vârstă", *litt.* „înaintând mare foarte" – text neclar. Unii traducători, urmând VL, oferă „înainta în vârstă cu mare slavă".

16,24 Perioada de doliu după moartea unei rude apropiate era de şapte zile (*cf.* Gen. 50,10). Faptul că toată „casa lui Israel" a ţinut doliu şapte zile după Iudit este indiciul recunoaşterii rolului ei de mamă a întregului popor, rol proclamat de eroina însăşi în 16,4 şi confirmat de văduvia asumată până la sfârşitul zilelor sale.

TOBIT

Introducere

I. Conţinutul

„Roman" biblic cu conţinut moral-didactic, Cartea lui Tobit (gr. Βίβλος λόγων Τοβιτ [BA] sau Τοβειθ [S]) îşi desfăşoară acţiunea în exilul asirian. Tobit, un neftalit bătrân din Ninive, continuă să-L cinstească pe Dumnezeul părinţilor săi după cum o cere Legea lui Moise (1,1-9), are o soţie, Anna, şi un fiu, Tobias, şi se ocupă, în vremea regelui Enemessar al Asiriei, cu negoţul (1,9-15). Evlavios şi milostiv faţă de coreligionarii săi, riscă oprobriul public şi pedeapsa oficială, îngropându-şi semenii, practică interzisă de politica regală asiriană faţă de fugarii iudei (1,16-23). După o temporară reabilitare, în timpul regelui Sacherdon (identificat cu Asarhaddon – 680-669), Tobit orbeşte şi cade pradă dispreţului nevestei sale, care se vede obligată să muncească în locul lui (2,1-14). Lovit de nenorocire, nu-i rămâne decât rugăciunea (3,1-6). În acelaşi timp, în Ecbatana, suferă şi se roagă şi Sarra, fiica unui văr al lui Tobit, blestemată să nu se poată căsători (3,7-15). Rugăciunile celor doi sunt ascultate simultan (3,16-17). După acest preambul, începe romanul de călătorie propriu-zis: îngerul Rafael este trimis de Dumnezeu să-i salveze pe Tobit şi pe Sarra. Tobit îşi trimite fiul la Rages, în Media, ca să recupereze un împrumut de la prietenul său Gabael (4,1-5,3). Însoţitorul şi călăuza lui Tobias „se numereşte" a fi îngerul Rafael, deghizat în israelit (5,4-22). Acesta îl conduce pe tânăr la Ecbatana, în casa lui Raguel, tatăl Sarrei, şi-l îndeamnă să o ia de nevastă pe fată (6,10-8,19). Între timp, Rafael pleacă la Gabael (8,20-9,6). După două săptămâni, Tobias şi Sarra se despart de părinţii miresei şi pleacă spre Ninive unde îi aşteaptă cu nerăbdare Tobit şi Anna (10,1-11,2). Rafael îl vindecă de orbire pe Tobit (11,3-17), apoi îşi dezvăluie adevărata identitate (12); Tobit înalţă un imn de mulţumire (13,1-18). În epilog, Tobit îi dă fiului său ultimele sfaturi (14,1-11). După moartea Annei, Tobias părăseşte Ninive, dând ascultare îndemnurilor bătrânului, şi se statorniceşte în Media, unde află de căderea Ninivei (14,12-15).

II. Texte şi versiuni

În formă integrală, Cartea lui Tobit a ajuns la noi numai în versiunea greacă a Septuagintei şi în cele latine ale Vulgatei şi ale Vechilor latine, considerate surse principale, în condiţiile în care originalul ebraic sau aramaic, de la care au plecat cele două traduceri, s-a pierdut.

Totuşi, fragmente din Cartea lui Tobit s-au păstrat în patru texte aramaice de la Qumran (papirii 4QTob^{a} ar, 4QTob^{b} ar, 4QTob^{c} ar, 4QTob^{d} ar) şi într-unul ebraic (4QTob^{e}). O versiune aramaică târzie a cărţii, cuprinsă într-un comentariu la Geneză (*Midraş Bere'şit Rabba*) sub forma unei *haggada* şi presupusă a fi stat la baza traducerii lui Ieronim în Vulgata, s-a dovedit ulterior a fi o reconstituire după textul grecesc al lui Tobit (Neubauer [ed.], *The Book of Tobit, a Chaldee Text from a unique manuscript in the Bodleian Library*, Oxford, 1878). De asemenea, cele patru versiuni ebraice medievale (HL–*Hebrew Londinii*, HG–*Hebrew Gasterii*, HF–*Hebrew Fagii*, HM–*Hebrew Munsteri*), datând din secolul al XII-lea până în secolul al XVI-lea, sunt traduceri şi adaptări ale celor două versiuni principale, greacă şi latină.

În latină, Cartea lui Tobit este cunoscută în două versiuni: 1) cea a Vechii latine (*Vetus latina*) reprezintă o recensiune lungă, după modelul grec al codicelui sinaitic, dar care se dovedeşte uneori mai aproape de textele qumraniene în aramaică şi ebraică decât de versiunea greacă şi 2) cea a Vulgatei, care reprezintă o recensiune scurtă, foarte apreciată în tradiţia apuseană. Ieronim mărturiseşte că la traducerea din aramaică a Cărţii lui Tobit a fost ajutat de un rabin, care i-a tălmăcit-o iniţial în ebraică, pentru ca sfântul să o redea apoi, într-o singură zi, în latină, în forma cunoscută. La data respectivă, biblistul nu învăţase încă aramaica. Diferenţele dintre versiunea latină a Vulgatei şi cele greceşti sau aramaice qumraniene sunt notabile şi au pus pe gânduri generaţii de filologi şi editori de text. În primul rând, Vulgata, (ca şi Neubauer, HG şi HL) relatează numai la persoana a treia, câtă vreme toate celelalte versiuni au persoana întâia până la 3,15. Apoi, unele detalii epice apar numai în Vulgata: gudurarea câinelui; compararea peliculei de pe ochii lui Tobit cu pieliţa de pe ou; intervalul de o jumătate de oră în care şi-a făcut efectul leacul lui Rafael. Numai în Vulg. Tobias le închide ochii lui Raguel şi Ednei în clipa morţii. De asemenea, spre deosebire de variantele greceşti, textul prim al Vulgatei nu-l menţionează pe Achichar, „Achior" fiind un adaos ulterior, şi nu face nici o

diferență onomastică între tată și fiu, pe ambii chemându-i Tobias. În mare, din punct de vedere stilistic, în Vulgata predomină pareneza, câtă vreme LXX insistă asupra biografiei.

Redactarea greacă a Cărții lui Tobit cunoaște trei versiuni:

1) recensiunea lungă (G^{II}) reprezentată de *Codex Sinaiticus* (sec. al IV-lea d.H., descoperit la 1844) și parțial, de MS 319 (*Vatopedi* 513, sec. XI-lea d.H.) și de MS 910 (*Oxyrhynchus Papyrus* 1076, sec. al VI-lea d.H.). *Sinaticus* (S) are două lacune majore (4,7-19^b și $13,6^i$-10^b) și alte câteva minore neconcordanțe și omisiuni de fraze, care se pot însă reconstitui prin compararea cu celelalte versiuni grecești și latine;

2) recensiunea scurtă (G^I), păstrată în *Codex Vaticanus* (B, sec. al IV-lea d.H.) și *Codex Alexandrinus* (A, sec. al V-lea d.H.) era cea recunoscută și acceptată oficial în Biserica răsăriteană. Ea se regăsește și în alte manuscrise grecești mai puțin frecventate (*Codex Venetus*, sec. al VIII-lea d.H.) și a stat la baza traducerii secundare în armeană, ca text autentic al ritului respectiv. Versiunea BA este preferată versiunii S de Noldeke, Grumm și alții, dar considerată de Nestle, Ewald și Harris a fi „un compendiu [al recensiunii lungi] mai degrabă decât o versiune a textului original integral";

3) recensiunea intermediară (G^{III}), păstrată în MSS 44, 106 și 107, care, în afară de porțiunea 6,9-13,8, conține același text cu BA. De remarcat în porțiunea amintită ar fi rugăciunea cu posibilă tentă gnostică a Ednei, „Să Te slăvească toți Eonii" (8,15), și faptul că întoarcerea lui Tobias i-a fost anunțată Annei de câinele acestuia (9,5). Ediția Rahlfs a LXX alătură cele două recensiuni principale (scurtă-BA și lungă-S).

III. Data și locul compoziției

Dacă am acorda credit ipotezei conform căreia Cartea lui Tobit are un substrat istoric real, am fi tentați să plasăm prima ei compoziție în perioada exilică timpurie (sec. VIII-VII î.H.). Mai multe argumente pledează împotriva acestei ipoteze de lucru, argumente de natură intrinsecă textului, precum și indicii extrinsece.

În prima categorie se înscriu inadvertențele istorice (tribul lui Neftali a fost deportat de Taglathphallaser III și nu de Salamanasar, iar succesorul acestuia din urmă a fost Sargon al II-lea, după care a urmat Sennacherib) și geografice (distanța de la Ecbatana la Rages, de aproape 300 km, presupusă a fi străbătută în două zile, *cf.* și nota la 5,6) precum și trimiterile explicite la realități ale vieții israelite postexilice, cum ar fi împărțirea ofrandelor și

recunoaşterea sacralităţii textelor profetice. La aceste termene *post quem* se adaugă şi un indiciu *ante quem*: lipsa oricărei aluzii la revolta Macabeilor (*The Oxford Bible Commentary*, p. 627) plasează data compunerii Cărţii lui Tobit înaintea anului 165 î.H.

În rândul argumentelor externe, se remarcă fragmentele aramaice şi ebraice ale Cărţii lui Tobit, descoperite la Qumran, care datează din secolul al II-lea î.H. Existenţa acestor copii în mediul qumranian indică o arie de răspândire destul de importantă a textului în versiune aramaică, în mediile „marginale" din Palestina de la începutul secolului al II-lea î.H, ceea ce plasează compunerea ei cândva, în secolul al III-lea î.H. Cartea lui Tobit s-a bucurat de un succes rapid în diaspora elenizantă de la Alexandria, fapt dovedit de includerea ei în rândul „Scripturilor" septuagintare. După părerea lui M. Hengel (p. 91), traducerea în greacă a lui Tobit datează de la sfârşitul secolului al III-lea şi începutul secolului al II-lea î.H.

IV. Canonicitatea

Neacceptată în canonul ebraic şi eliminată din cel creştin protestant, Cartea lui Tobit este socotită o scriere deuterocanonică în Biserica apuseană şi acceptată ca lectură biblică în Bisericile răsăritene.

Lucrurile sunt departe de a fi simple: excluse din canonul palestinian, în principal pe motivul tardivităţii lor, scrieri ca Tobit, Sirach, Baruch şi Înţelepciunea se constituiau, în diaspora iudaică de la Alexandria, în „literatură religioasă de destindere". Aceasta întărea, în primă instanţă, identitatea etnică a diasporei şi propunea, într-o versiune mai puţin *forte* scripturistic, noi modele de observare şi elogiere a principiilor enunţate în Tora: alături de scrierile „tari", canonul alexandrin acceptă şi aceste manifestări literare „secundare", în scop propedeutic, pentru o populaţie evreiască aflată sub presiunea culturală a elenismului.

O dată incluse în canonul alexandrin (LXX), ele îşi vor menţine caracterul propedeutic şi pentru primii catehumeni şi pentru creştinii din Alexandria. În acest sens, Tobit funcţiona ca un îndreptar etic accesibil, prin formula sa narativă, oricărui proaspăt convertit la noua religie. Din secolul al II-lea d.H., cartea este citată de Părinţii Bisericii, tocmai pentru linia etică universală pe care o induce: Policarp, în *Scrisoarea către Filipeni* 10,2 (117 d.H.) trimite, probabil, la Tob. 4,10 când spune: *eleemosyna de morte liberat* („milostenia eliberează de moarte"). Pe aceeaşi temă, *A doua epistolă pseudo-clementină* 16,4 (150 d.H.) conţine anumite paralele cu

Tob. 12,8-9. Clement din Alexandria citează, în *Stromate* 6,12, pasajul din Tob. 12,8: „este bună rugăciunea cu post", iar Origen se referă la Tob. 3,24 şi 12,12.15 citându-l ca text scripturistic în *De oratione* 2 şi îi explică lui Africanus că, deşi Sinagoga nu frecventează Cartea lui Tobit, Biserica creştină o consideră sfântă scriptură. În tradiţia apuseană, până la apariţia Vulgatei, cartea este citată frecvent de Ciprian al Cartaginei (*De mortalitate* 10; *De opera eleemosynis* 5, 20, *De patientia* 18). Ambrozie consacră o carte întreagă personajului, *De Tobia*. Pentru Părinţii de expresie siriacă Efrem şi Arhelaos, Cartea lui Tobit (desigur în versiunea siriacă tradusă din greacă) avea autoritate scripturistică.

Cele mai vechi liste canonice păstrate (Conciliul de la Hippo 397 d.H., Conciliul de la Cartagina, din 419 d.H.) conţin Cartea lui Tobit. Mai târziu, în sesiunea a şasea a Conciliului tridentin (1546), Biserica apuseană a stabilit, într-o formulare de autoritate, canonicitatea acesteia, în versiunea Vulgatei.

Obiecţiile la canonicitatea cărţii au fost mai ales de ordin angelologic: Rafael spune, în mod inedit în Vechiul Testament, că este unul dintre cei şapte îngeri care stau dinaintea slavei lui Dumnezeu. Unii biblişti medievali şi moderni au decelat aici o intruziune a celor şapte spirite Amesha Spentas din *Avesta*, fie prin influenţă iraniană directă, fie prin intermediul folclorului siriac şi grecesc. Astăzi, se consideră, invers, că cei şapte Amesha Spentas din *Avesta* sunt o infiltrare târzie, dinspre gândirea apocaliptică iudaică. O a doua obiecţie adusă caracterului inspirat al Cărţii a fost aceea că îngerul Rafael minte prin faptul că-şi ascunde identitatea. Or, minciuna este incompatibilă cu natura divină a îngerului. Contraargumentul ar fi că îngerul îşi trece sub tăcere identitatea, dar oferă, prin semnificaţia numelui adoptat: „Azaria, fiul lui Anania", un indiciu ferm al misiunii sale mântuitoare (*cf.* nota la 5,13).

Critica protestantă a fost prima care a identificat în Asmodaios figura zeităţii malefice persane *Aeshma Daeva*; s-a emis şi ipoteza că, departe de a fi o apariţie gratuită, câinele care îi însoţeşte pe Tobias şi pe Rafael ar fi o entitate psihopompă de sorginte iraniană. Neglijând atitudinea prudentă a lui Luther faţă de apocrife (Hengel, p. 74), protestantismul ulterior nu recunoaşte valoarea scripturistică a cărţii pe motivul pseudoistoricităţii şi a eclectismului ei compoziţional („folclor med, în care se întâlnesc elemente iraniene şi semite"– Moulton, „The Iranian background of Tobit", în *Expository Time*, 1900, p. 257, *apud* CE, *s.v.* „Tobias").

V. Importanța literară și mesajul teologic

Criticile protestante au impus o reevaluare a pozițiilor Bisericii catolice: dacă, până la începutul epocii moderne, cadrul cronologic (domniile regilor asirieni Enemessar, Sennacherib, Sacherdon, exilul asirian, prăbușirea Ninivei etc.) și geografic (Ninive, Rages, Media, Thisbe etc.) schițat în carte părea suficient pentru a oferi faptelor narate legitimitate istorică, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, autorii catolici constată o serie importantă de inadvertențe și de anacronisme care depășesc imprecizia obișnuită a narațiunii biblice. Mai mult, în carte abundă miraculosul (angelofanii, exorcisme etc.) și, în ciuda oricărui purism al viziunii unitare, se pot decripta câteva motive și scheme literare care circulau în întregul Orient Apropiat: povestea lui Tobit și a fiului său Tobias nu e străină de *Povestea lui Ahikhar*, de *Mireasa și monstrul* sau de *Povestea morților recunoscători*, după cum nu e străină nici de gândirea mitologică. Toate aceste argumente au destabilizat într-o anumită măsură încrederea în autoritatea Cărții lui Tobit. De fapt, nu se punea în discuție canonicitatea acesteia, ci corectitudinea includerii ei între cărțile istorice propriu-zise. „Cutremurul" de perspectivă a condus însă la restabilirea și înțelegerea rolului primordial al cărții, acela de „nuvelă exemplară", aflată la granița dintre literatura sapiențială și cea legendară și istorică. Acest tip de scrieri beneficiază de o relație specială cu cărțile „tari" din canon: folosind o metaforă juridică, am spune că ele au rolul normelor explicite de aplicare a Legii.

Scopul total al scrierii era zidirea interioară, cu mijloace literare agreabile și infailibile psihologic (narațiunea), a evreilor din diaspora și, ulterior, a creștinilor recent convertiți. Autorul sacru propune teme morale universal valabile: milostenia, îndatorirea de a-i îngropa pe cei morți, iubirea de aproape, grija pentru familie, monogamia, dar, spre deosebire de scrierile de același tip din alte culturi, le conferă armătura inconfundabilă a teologiei deuteronomice. Relația directă a personajelor cu divinitatea este subsumată simțitor unor modele consacrate și neîndoielnice (Isaac și Iacob, Iob), iar relația indirectă este una de tip exegetic: citatele din profeți (Amos, Naum).

Două sunt liniile teologice de forță, inseparabile, care străbat Cartea lui Tobit: ideea răsplății divine și necesitatea credinței nestrămutate în Dumnezeu. Liantul celor două îl reprezintă, în Tobit, morala milosteniei (cuvântul grecesc ἐλεημοσύνη are aici un număr de ocurențe mai mare decât în orice altă carte biblică: douăzeci și două). Carey A. Moore (NRSV, p. 1358) a

descifrat patru accepțiuni ale milosteniei în Cartea lui Tobit: fapte bune (S: 1,3), bogăție sufletească (S: 12,8), caracteristică definitorie a omului (S: 14,11), atribut divin (S: 3,2). Succesul didactic al cărții este legat și de condiția personajelor implicate: spre deosebire de scrierile contemporane lui, Tobit aduce în prim-plan o familie de evrei obișnuiți din exil. Lecția fundamentală este că providența divină este aceeași și pentru credincioșii umili, și pentru patriarhi, curteni de frunte, luptători, profeți, martiri și regi.

Ștefan Colceriu

Tobit la Părinții Bisericii

Pentru Părinți, Tobit este un prototip/model al creștinului. El își pune viața în primejdie pentru a îndeplini poruncile Torei. *Păstorul lui Hermas* (sec. al II-lea) face aluzie la el în capitolul despre răbdare, ca și Ciprian al Cartaginei, ambii citați mai sus. Tobit este un simbol al răbdării, care nu se revoltă împotriva orbirii sale, supunându-se și acceptând hotărârea lui Dumnezeu. Pe lângă răbdare el încarnează pietatea (*eusebeia*) și milostivirea (*eleemosyne*). El se roagă neîncetat și este asistat de un înger (Ciprian, *De oratione* 33). Cuplul Tobit-Rafael a născut o altă tradiție interpretativă, bine reprezentată mai ales în arta creștină timpurie: Tobit este simbolul sufletului călăuzit de Dumnezeu prin mijlocirea îngerului păzitor. Călătoria spre Ecbatana, care se încheie cu o căsătorie (cununia mistică), poate fi citită, în această cheie, ca o călătorie interioară a sufletului omenesc spre fericire/*beatitudo*. Clement din Alexandria menționează postul permanent practicat de Tobit, făcând din acesta un precursor al gnosticului creștin care trebuie să-și purifice trupul prin posturi frecvente, pentru a-și purifica apoi sufletul (*Stromate* VI,102). În fine, una dintre scenele cele mai tari din carte, lupta dintre Tobias și peștele gigantic, apare des reprezentată pe monumentele funerare creștine: ea trimite la simbolismul sufletului celui mort apărat de îngerii buni în drumul său spre sălașul din lumea de dincolo. Peștele în mediu acvatic are o conotație negativă (exemplul faimos din Iona). În context baptismal el încarnează forțele diavolești pe care inițiatul le învinge cu ajutorul numelui sfânt al lui Iisus. Episodul din Tobit are trei momente: mai întâi, peștele gigantic îl atacă pe tânărul Tobias vrând să-l înghită; Tobias reușește să scape și prinde peștele cu ajutorul îngerului; în fine, la sfatul acestuia, pregătește leacurile miraculoase pentru vindecarea

Sarrei şi a lui Tobit. Un întreg scenariu psihopomp este conţinut aici, speculat de imaginarul primilor creştini. Tobias luptându-se cu peştele şi protejat de Rafael trimite la încercările sufletului în călătoria către Ecbatana veşnică, strecurându-se cu abilitate şi curaj printre cetele de îngeri malefici[1].

Ambrozie a luat Cartea lui Tobit ca pretext pentru o serie de omilii despre generozitate şi împotriva cametei. Prima parte a lui *De Tobia*, foarte scurtă, este un rezumat al textului biblic, restul constituindu-se într-o diatribă şfichiuitoare împotriva contemporanilor (sec. al IV-lea) care se îmbogăţesc din practicarea împrumuturilor cu dobânzi exorbitante. Omiliile lui Ambrozie propun un Tobit eminamente moral, întrupare a negustorului cinstit, care împrumută nu din dorinţa de câştig, ci din filantropie. Discipolul lui Ambrozie, Augustin, insistă asupra altor aspecte ale personajului: pietatea şi iluminarea interioară. Pentru el, Dumnezeu îi închide ochii exteriori lui Tobit pentru a-i deschide pe cei interiori. Tobit misticul este dublat de Tobit înţeleptul, ghid indispensabil al fiului său, Tobias, pe drumul mântuirii[2].

Cristian Bădiliţă

1. *Cf.* J. Doignon, „Tobie et le poisson dans la littérature et l'iconographie occidentale (III-V siècles)", în *Revue d'histoire des religions* 190, 1976, pp. 113-126.

2. Toate referinţele la Ambrozie şi Augustin sunt date în note. Notele patristice la Cartea lui Tobit îmi aparţin (C.B.).

Tobit

RAHLFS BA

1 [1] Cartea cuvintelor lui Tobit, [fiul] lui Tobiel, [fiul] lui Ananiel, [fiul] lui Aduel, [fiul] lui Gabael din seminţia lui Asiel, din tribul lui Neftali,

[2] care în vremea lui Enemessar, regele asirienilor, a fost luat în robie din Thisbe, care se află în partea dreaptă a oraşului numit Kydios Neftali, din Galileea, mai sus de Aser.

RAHLFS S

1 [1] Cartea cuvintelor lui Tobit, [fiul] lui Tobiel, [fiul] lui Ananiel, [fiul] lui Aduel, [fiul] lui Gabael, [fiul] lui Rafael, [fiul] lui Raguel din seminţia lui Asiel, din tribul lui Neftali,

[2] care în vremea lui Enemessar, regele asirienilor, a fost luat în robie din Thisbe, care se află în partea dreaptă a oraşului numit Kydios Neftali, din Galileea, mai sus de Aser, înspre apus, la stânga de Phogor.

1,1 Tobit (BA: Τωβιτ, S: Τωβιθ) este forma greacă a numelui ebraic *Tōbhī* (*litt.* „bunul meu"), probabil o prescurtare de la *Tōbhīyāh* (*litt.* „YHWH este bunul meu") sau de la *Tōbhī'ēl* („Dumnezeu este bunul meu"). În Vulg., numele fiului şi al tatălui sunt identice, în forma *Tobias*. ♦ Asiel (Ασιηλ), fiul lui Neftali, *cf.* Gen. 46,24.

1,2 Enemessar (Ενεμεσσαρος) pare a fi transcrierea greşită în greacă a numelui care în TM (2Rg. 17,3) e *Šal'man'eser*. În forma aceasta apare numai în Tob. Salmanassar al V-lea era fiul şi moştenitorul lui Thaglathphellasar la tronul Asiriei (727-722 î.H.). El i-ar fi strămutat pe neftaliţi în Asiria (4Rg. 15,29). Dar strămutarea masivă a israeliţilor s-a produs după căderea Samariei, în 722 î.H., în timpul domniei succesorului lui Salmanassar al V-lea, Sargon al II-lea (4Rg. 17,3-6). ♦ „Thisbe": unica menţionare a acestei cetăţi din Galileea, care nu trebuie confundată cu localitatea omonimă din care se trăgea profetul Ilie (3Rg. 17,1), aşa cum indică şi vecinătăţile ei: la vest de Aser (Ios. Nav. 11,1), la nord de Phogor. Trebuie situată între *Qedeş* (în text apare Kydios)-Neftali şi *Haṭṭōr* (în text apare Aser). Phogor e inexplicabil. Toponimele care nu mai corespundeau realităţii contemporane apar mult alterate în manuscrise.

BA

[3] Eu, Tobit, am umblat pe căile adevărului şi ale dreptăţii în toate zilele vieţii mele şi le-am făcut multe milostenii fraţilor mei şi neamului care a venit împreună cu mine, în ţara asirienilor, la Ninive.
[4] Iar când mă aflam în ţara mea, pe pământul lui Israel, fiind tânăr însă, tribul întreg al lui Neftali, părintele meu, s-a îndepărtat de casa Ierusalimului, [cetatea] aleasă între toate triburile lui Israel, ca acolo să aducă jertfă toate triburile; şi [acolo] a fost sfinţit templul sălăşluirii Celui Preaînalt şi a fost zidit pentru toate generaţiile, în veac.

[5] Şi toate triburile care s-au răzvrătit îi aduceau jertfe junincii Baal, [chiar] şi casa lui Neftali, părintele meu.

[6] Dar eu singur mergeam adesea la Ierusalim de sărbători, aşa cum este scris pentru întregul Israel prin poruncă veşnică, luând cu mine pârga, zeciuielile din roade şi vite şi prima tunsoare a oilor;

S

[3] Eu, Tobit, am umblat pe căile adevărului şi ale dreptăţii în toate zilele vieţii mele şi le-am făcut multe milostenii fraţilor mei şi neamului care a venit cu mine în robie în ţara asirienilor, la Ninive.
[4] Iar când mă aflam în ţara mea, pe pământul lui Israel, şi eram tânăr, tribul întreg al lui Neftali, părintele meu, s-a îndepărtat de casa lui David, părintele meu, şi de Ierusalim, cetatea aleasă dintre toate triburile lui Israel ca [loc] de adus jertfă pentru toate triburile lui Israel; [acolo] a fost sfinţit templul sălăşluirii lui Dumnezeu şi a fost zidit în ea pentru toate generaţiile, în veac.
[5] Toţi fraţii mei şi casa părintelui meu Neftali îi aduceau jertfe viţelului pe care îl făcuse Ierobeam, regele lui Israel în Dan, peste toţi munţii Galileii.
[6] Şi numai eu singur mergeam adesea la Ierusalim de sărbători, aşa cum este scris pentru întregul Israel prin poruncă veşnică: şi, luând cu mine pârga şi întâii-născuţi şi zeciuiala din vite şi prima tunsoare a oilor, mergeam la Ierusalim

---

1,3 Adevărul, dreptatea şi milostenia sunt trăsăturile esenţiale ale vieţii lui Tobit şi principiile morale care fundamentează cartea în ansamblu. Pentru Ambrozie (*Tob.* 1,3) Tobit încarnează virtuţile dreptăţii, milei şi ospitalităţii. Pe de altă parte, el este însăşi Virtutea persecutată de puterea lumească. Dar Tobit îşi îndură soarta cu umilinţă. Dacă s-ar supune legilor lumeşti, opuse celor dumnezeieşti, pedeapsa pentru acest păcat ar fi infinit mai mare decât cea îndurată pe pământ.
1,6-8 În privinţa zeciuielii şi a prinoaselor, Tobit se conformează prescrierilor din Lev. 27,32, Num. 18,20-24 şi Deut. 14,22-29.

BA

7 şi le dădeam preoţilor, fiii lui Aaron, la altarul de jertfă pentru toate roadele şi vitele; o zecime din toate o dădeam fiilor lui Levi care slujeau la Ierusalim. A doua zeciuială o vindeam şi mergeam şi o cheltuiam în Ierusalim în fiecare an.

8 A treia o dădeam cui se cuvine, aşa cum [îmi] poruncise Debora, mama tatălui meu, deoarece rămăsesem orfan de tată.

9 Când am ajuns bărbat, am luat-o de soţie pe Anna, din seminţia familiei noastre, şi mi s-a născut de la ea Tobias.
10 Iar când am fost dus în robie la Ninive, toţi fraţii mei şi cei din familia mea mâncau din pâinea neamurilor [păgâne];

11 eu însă mi-am păzit sufletul şi nu am mâncat,

S

7 şi le dădeam preoţilor, fiii lui Aaron, la altarul de jertfă; iar zeciuiala din grâu şi din vin, din untdelemn şi din rodii, din smochine şi din celelalte roade o dădeam fiilor lui Levi care slujeau la Ierusalim. Şi a doua zeciuială o prefăceam în arginţi, pe şase ani, şi mergeam şi o cheltuiam în Ierusalim în fiecare an.
8 Iar pe a treia le-o dădeam orfanilor, văduvelor şi străinilor care locuiau cu fiii lui Israel, le-o aduceam şi le-o dădeam o dată la trei ani, iar noi o mâncam după porunca dată cu privire la acestea în legea lui Moise şi după poruncile pe care [mi] le dăduse Debora, mama tatălui meu, Ananiel, pentru că tata m-a lăsat orfan şi a murit.
9 Şi când am ajuns bărbat, mi-am luat soţie din seminţia familiei noastre şi mi s-a născut de la ea un fiu şi i-am dat numele Tobias.
10 Iar după ce am fost dus în robie la asirieni şi am ajuns rob, am mers la Ninive: şi toţi fraţii mei şi cei din familia mea mâncau din pâinea neamurilor [păgâne];
11 eu însă mi-am păzit sufletul şi nu am mâncat din pâinea neamurilor.

1,10 „din pâinea neamurilor [păgâne]": traduce literal ἐκ τῶν ἄρτων τῶν ἐθνῶν. Expresia trebuie înţeleasă în sens larg: Tobit refuză, de fapt, să mănânce din hrana considerată impură de legea mozaică (*cf.* Lev. 11,1-44). Textul face aluzie fie la ofrandele destinate idolilor (Ex. 34,15), fie la animalele a căror carne era socotită necurată (*cf.* şi Deut 14,3-21).

BA

[12] căci mi-am adus aminte de Dumnezeu cu tot sufletul meu.
[13] Şi Cel Preaînalt mi-a dat har şi trecere înaintea lui Enemessar, şi eu cumpăram pentru el toate.
[14] Şi am mers în Media şi i-am încredinţat lui Gabael, fratele lui Gabria, din Rages, în Media, zece talanţi de argint.

[15] Şi când a murit Enemessar, a ajuns rege în locul lui fiul său, Sennacherim; şi drumurile lui au devenit nesigure şi nu m-am mai putut duce în Media.
[16] În zilele lui Enemessar le-am făcut multe milostenii fraţilor mei:

[17] le dădeam pâine celor flămânzi şi hainele mele celor goi, iar dacă vedeam pe careva din neamul meu

S

[12] Şi când mi-am adus aminte de Dumnezeul meu cu tot sufletul meu,
[13] Cel Preaînalt mi-a dat har şi trecere înaintea lui Enemessar, şi eu îi cumpăram toate cele de trebuinţă.
[14] Şi am mers în Media şi am cumpărat pentru el de acolo până când acesta a murit. Şi i-am încredinţat lui Gabael, fratele lui Gabria, din ţinutul Mediei, zece talanţi de argint în saci.
[15] Şi când a murit Enemessar, a ajuns rege în locul lui Sennacherim; şi în vremea lui pe drumurile Mediei era răzmeriţă şi nu m-am mai putut duce în Media.
[16] În zilele lui Enemessar le-am făcut multe milostenii fraţilor mei din neamul meu:
[17] le dădeam pâine celor flămânzi şi haine celor goi, iar dacă vedeam pe careva din neamul meu mort şi

---

1,13 „Cel Preaînalt", gr. ὁ ὕψιστος: la origine, un epitet al zeului suprem canaanean *'El* („puternicul" sau „cel dintâi"), creatorul făpturilor (Lurker, M., 1999, *s.v.* „El"). Epitetul este menţionat la Gen. 14,18-20 şi utilizat frecvent începând cu secolul al II-lea î.H., în Dan. şi în literatura deuterocanonică, apocrifă şi neotestamentară, pentru a sublinia transcendenţa divină (Marcu 5,7, Fapte 7,48, Evrei 7,1).

1,14 „Rages" (gr. Ραγης, pers. *Raga*), cetate străveche din Media, situată la aproximativ 10 km de actualul Teheran. ♦ „zece talanţi": aprox. 350 kg, sau, dacă este vorba de talantul grecesc, 260 kg.

1,15 Sintagma „a deveni nesigur" (BA) traduce gr. ἀκαθίστημι. ♦ „era răzmeriţă" (S) redă gr. ἀφίστημι. ♦ Succesorul lui Salmanassar al V-lea la tronul Asiriei a fost Sargon al II-lea (722-705 î.H.), nu Sennacherim (705-681 î.H.). Anacronismul acesta constituie, pentru comentatorii moderni, unul dintre indiciile că Tobit nu este o carte cu caracter istoric propriu-zis.

1,17 Tobit urmează prescripţia enunţată în Is. 58,7. A îngropa pe cei morţi este o îndatorire sacră, pentru că a rămâne neîngropat era socotit un mare blestem.

BA

mort şi aruncat peste zidurile Ninivei, îl îngropam.

18 Şi dacă ucidea pe cineva regele Sennacherim când s-a întors fugind din Iudeea, eu îl îngropam pe furiş; şi pe mulţi i-a ucis la mânie, iar trupurile lor au fost căutate de rege şi n-au fost găsite.

19 Şi când unul dintre locuitorii din Ninive s-a dus şi i-a dezvăluit regelui că eu i-am îngropat, atunci m-am ascuns; ştiind că sunt căutat pentru a fi trimis la moarte, de frică, am plecat departe.

20 Şi atunci mi-a fost jefuit tot avutul şi nu mi-a mai rămas nimic în afară de Anna, soţia mea, şi de Tobias, fiul meu.

21 Nu au trecut însă cincizeci de zile până când [pe rege] l-au ucis cei doi

S

aruncat peste zidurile Ninivei, îl îngropam.

18 Şi dacă ucidea pe cineva Sennacherim când s-a întors fugind din Iudeea, în zilele judecăţii pe care o trimisese Regele cerului pentru hulele cu care [Îl] hulise, eu îl îngropam; căci pe mulţi dintre fiii lui Israel i-a ucis în mânia lui, iar eu furam trupurile lor şi le îngropam; Sennacherim le-a căutat şi nu le-a găsit.

19 Unul dintre locuitorii din Ninive s-a dus şi i-a dezvăluit regelui despre mine că eu i-am îngropat, şi atunci m-am ascuns; iar când am înţeles că regele a aflat de mine şi că sunt căutat pentru a fi trimis la moarte, mi s-a făcut frică şi am fugit.

20 Atunci mi-a fost jefuit tot ce aveam, şi nu mi-a mai rămas nimic care să nu fie luat pentru vistieria regelui, în afară de Anna, soţia mea, şi de Tobias, fiul meu.

21 Nu au trecut însă patruzeci de zile până ce [pe rege] l-au ucis cei

---

1,18 Versiunea lărgită din *Codex Sinaiticus*, în legătură cu „zilele judecăţii" (ἡμέραι τῆς κρίσεως) lui Dumnezeu, face aluzie la relatarea de la 4Rg. 18,13–19,37.

1,21 Asasinarea lui Sennacherim este relatată, în aceiaşi termeni, în 4Rg. 19,37 (*cf.* şi nota *ad locum*). Sacherdon (Σαχερδονος) din textul de faţă este acelaşi cu Asordan din 4Rg. 9,37, personaj istoric identificat cu Essarhadon (asir. *Assur-ahiddin*), moştenitor unic al lui Sennacherim şi rege al Asiriei între 680 şi 669 î.H. ♦ „Achiachar" (BA) / „Achichar" (S) (ebr. *'Aḥikhar*): personaj celebru în literatura orientală pentru înţelepciunea şi cinstea lui, pandant al lui Esop din cultura europeană clasică. Varianta *Achiacar* (BA) atestă un stadiu mai apropiat de substratul asirian al legendei. Vezi şi „Introducerea".

BA

fii ai săi şi au fugit în munţii Ararat; şi a ajuns rege în locul lui fiul său, Sacherdon. Iar acesta l-a pus pe Achiachar, fiul lui Anael, fratele meu, peste socotelile împărăţiei lui şi peste toate treburile.

22 Şi Achiachar a pus o vorbă pentru mine şi m-am întors la Ninive. Achiachar era atunci şi paharnic, şi păstrătorul sigiliului, şi administrator al casei şi al socotelilor [regelui], iar Sacherdon l-a numit al doilea [după el] în rang: şi era fiul fratelui meu.

2 1 Când m-am întors din nou acasă şi mi-au fost daţi înapoi Anna, soţia mea, şi Tobias, fiul meu, la sărbătoarea Cincizecimii, sfânta sărbătoare a celor şapte săptămâni, mi s-a pregătit un prânz bun şi m-am întins ca să mănânc.

2 Şi am văzut felurile multe de mâncare, şi i-am spus fiului meu:

S

doi fii ai săi şi au fugit în munţii Ararat; şi a ajuns rege în locul lui fiul său, Sacherdon. Iar acesta l-a pus pe Achichar, fiul lui Anael, fratele meu, peste toate socotelile împărăţiei lui şi el avea puterea asupra [tuturor] treburilor.

22 Atunci Achichar a pus o vorbă pentru mine şi m-am întors la Ninive. Căci Achichar era atunci şi mai-marele paharnicilor, şi păstrătorul sigiliului, şi administrator al casei şi al socotelilor în vremea lui Sennacherim, regele asirienilor, iar Sacherdon l-a numit al doilea în rang [după el]: şi era fiul fratelui meu, din familia mea.

2 1 În vremea regelui Sacherdon m-am întors acasă şi mi-au fost daţi înapoi soţia mea, Anna, şi fiul meu, Tobias. Şi la sărbătoarea noastră de Cincizecime, sfânta sărbătoare a celor [şapte] săptămâni, mi s-a pregătit un prânz bun şi m-am întins ca să prânzesc.

2 Şi mi s-a pus masa şi mi s-au pus în faţă mai multe feluri de mâncare;

2,1 Echivalarea termenului „Cincizecime" (gr. πεντηκοστή) cu sărbătoarea celor şapte săptămâni (ἁγία ἑπτὰ ἑβδομάδων) este de dată târzie (*cf.* 2Mac. 12,31-32), probabil ulterioară primei redactări a cărţii. Ea lipseşte în versiunea fragmentară de la Qumran. ♦ Augustin interpretează scena „Cincizecimii" din Tobit ca pe o prefigurare a scenei Cincizecimii creştine (pogorârea Duhului Sfânt asupra apostolilor). Numărul 50 ar fi compus din „şapte săptămâni înmulţite cu şapte" („sărbătoarea săptămânilor"), adică 49, număr simbolizând multiplicitatea pământească, şi 1, unitatea divină (*Omilii* 272).

BA

„Mergi şi adu pe oricine vei găsi nevoiaş dintre fraţii noştri, care-şi aminteşte de Domnul; iată, eu te voi aştepta."

[3] El a venit şi a zis: „Tată, unul din neamul nostru zace sugrumat şi aruncat în piaţă."

[4] Atunci, înainte să fi gustat din mâncare, am sărit şi l-am dus într-o încăpere până la apusul soarelui.

[5] Şi întorcându-mă, m-am spălat şi mi-am mâncat pâinea cu tristeţe.
[6] Şi mi-am adus aminte de profeţia lui Amos, cum spunea:
„Sărbătorile voastre se vor preface în jale,
iar toate bucuriile voastre, în tânguire."
Şi am plâns.

S

şi i-am spus lui Tobias, fiul meu: „Fiule, mergi şi pe orice sărman îl vei găsi dintre fraţii noştri luaţi în robie la Ninive, care îşi aminteşte cu toată inima [de Domnul], adu-l să mănânce împreună cu mine; şi, iată, eu te voi aştepta, copile, până vei veni."
[3] Şi s-a dus Tobias să caute pe cineva sărman dintre fraţii noştri. Şi, întorcându-se, a zis: „Tată." Şi eu i-am zis: „Aici sunt, fiule." Şi a răspuns, zicând: „Tată, iată, unul din neamul nostru a fost omorât: a fost sugrumat şi aruncat în piaţă şi acolo este şi acum."
[4] Am sărit pe dată şi am plecat de la masă înainte de a fi gustat ceva; şi l-am ridicat din stradă şi l-am pus într-una din cămăruţe până la apusul soarelui, apoi l-am îngropat.
[5] Întorcându-mă apoi, m-am spălat şi mi-am mâncat pâinea cu jale.
[6] Şi mi-am adus aminte de vorba profetului, aşa cum a rostit-o Amos la Baitel, spunând:
„Sărbătorile voastre se vor preface în jale,
iar toate cântările voastre, în tânguire."
Şi am plâns.

2,5 Tobit s-a spălat după atingerea cadavrului din piaţă, fie pentru că se gândea la prescripţia de la Num. 19,11-22, pe care însă nu a respectat-o în litera ei, fie, pur şi simplu, din motive igienice. La spălarea rituală se referă explicit v. 9. După ce s-a spălat, Tobit nu a intrat în casă, pentru că se considera, în acord cu Legea, necurat.
2,6 *Cf.* Am. 8,10.

BA

[7] Iar după ce-a apus soarele, m-am dus şi, săpând o groapă, l-am îngropat.
[8] Dar vecinii râdeau de mine, spunând: „Tot nu se teme că va fi ucis pentru această faptă; doar a mai fugit şi, iată, îngroapă din nou morţii."

[9] În aceeaşi noapte, după înmormântare, m-am întors şi, fiind necurat, m-am culcat lângă zidul curţii, iar faţa îmi era descoperită;
[10] nu ştiam că pe zid sunt vrăbii, iar când stăteam cu ochii deschişi,

S

[7] Iar după ce-a apus soarele, m-am dus şi, săpând o groapă, l-am îngropat.
[8] Dar vecinii râdeau de mine, spunând: „Tot nu se teme: căci a fost căutat ca să fie ucis pentru o astfel de faptă şi a fugit; şi, iată, îngroapă din nou morţii."
[9] În aceeaşi noapte m-am spălat, m-am dus în curtea mea şi m-am culcat lângă zidul curţii, iar faţa îmi era descoperită din pricina arşiţei.
[10] Şi n-am ştiut că sus pe zid sunt vrăbii; şi mi-a căzut găinaţul lor

---

2,7 „Într-adevăr, dacă Legea porunceşte să-i acoperim pe cei vii care sunt goi, cu atât mai mult trebuie să-i acoperim pe cei morţi. Dacă obişnuim să-i însoţim pe călători o bună bucată de drum, cu atât mai mult trebuie să-i însoţim pe cei plecaţi spre sălaşul veşnic, de unde nu se vor mai întoarce" (Ambrozie, *Tob.* 1,5).

2,8 Tobit este mereu pus în antiteză cu vecinii săi evrei care îşi uitaseră îndatoririle prescrise de Legea mozaică. Tema morţii şi a înmormântării este una dintre axele ideatice ale întregii cărţi: 53 dintre cele 244 versete fac aluzie la moarte.

2,10 „vrăbii", gr. στρουθία. Termenul grec nu desemnează, în acest context, o anumită specie, ci are un sens general: „păsări obişnuite". Comentatorii îşi argumentează supoziţia apelând la uzul terminologic nediferenţiat al limbii ebraice în aceste situaţii. Vulg. propune însă varianta „rândunele" (lat. *hirundines*), particularizând termenul. În efortul său de clarificare, traducătorul latin s-a gândit probabil la faptul că rândunelele îşi construiesc cuiburile în găurile zidurilor. ♦ Excrementele de pasăre conţin săruri de amoniac care, în contact cu retina, produc pete albe şi, în cele din urmă, orbirea. ♦ În Cartea Jubileelor 11,9-24, păsările (mai ales ciorile) erau considerate fiinţe impure, în slujba demonului Mastema. ♦ „Elymais" (Ελυμαις) este transliterarea greacă a vechiului Elam, regiune care se întindea la vest de Munţii Persiei şi era străbătută de râul Kerkh, afluent important al Tigrului. ♦ Vulg. îl asociază pe Tobit cu Iov: orbirea celui dintâi aminteşte de necazurile celui de-al doilea. Ca şi Iov, în ciuda nenorocirii care s-a abătut peste el, Tobit se dovedeşte în continuare dreptcredincios şi respinge deriziunea vecinilor săi, care nu vedeau cu ochi buni gesturile sale de pietate. ♦ Tobit nu se plânge, precum Iov, de „nedreptatea" făcută de Dumnezeu (pentru faptele lui bune are parte de orbire), întrucât ştie că totul are un sens în plan transcendent. Ceea ce-l întristează e că

BA

vrăbiile şi-au slobozit găinaţul cald peste ochii mei şi mi-a apărut o albeaţă peste ochi; şi m-am dus la vindecători, dar nu m-au ajutat: Achiachar a avut însă grijă de mine până când a plecat la Elymais.

[11] Şi Anna, soţia mea, şi-a luat de lucru [treburi] de femeie.
[12] Şi ea le trimitea stăpânilor, iar aceştia îi plăteau leafă, ba i-au dăruit şi un ied.

[13] Când a venit însă la mine, acesta a început să zbiere. Şi i-am zis: „De

S

cald peste ochi şi am făcut albeaţă. Şi m-am dus la vindecători, ca să mă îngrijesc, dar cu cât mai mult mă ungeau cu leacuri, cu atât orbeau ochii mei din cauza albeţei, până ce am orbit de tot. Şi am fost neputincios cu ochii timp de patru ani, şi toţi fraţii mei sufereau pentru mine; Achiachar a avut grijă de mine doi ani înainte să plece la Elymais.
[11] În acea vreme, Anna, soţia mea, şi-a luat de lucru treburi de femeie.
[12] Şi ea le trimitea stăpânilor, şi ei îi plăteau leafă. În a şaptea zi a [lunii] Dystros a scos pânza [din război] şi le-a trimis-o stăpânilor; şi atunci i-au dat toată leafa şi i-au dăruit pentru masă şi un ied.
[13] Şi când a venit la mine, iedul a început să zbiere; şi am chemat-o şi

---

nu mai poate continua să-şi ajute confraţii. Dumnezeu îi impune aşadar, orbindu-l, odihna binemeritată (Ambrozie, *Tob.* 2,6). ♦ Pentru Augustin, Tobit, pierzându-şi vederea exterioară, câştigă vederea interioară. Omul orbeşte faţă de lucrurile din afară pentru a-l putea vedea pe Dumnezeu înlăuntru (*De anima* 2,2). Tobit şi Tobias se completează: al doilea îşi duce tatăl de mână fiindu-i ghid în lumea din afară; primul îşi ghidează fiul în lucrurile spirituale. Tobit este una din figurile celebre de „înţelept" ale Vechiului Testament (ex. Augustin, *Omilii* 13; 35; 125).

2,11 În mentalitatea antică, dependenţa economică a unui bărbat de soţia sa era descalificantă din punct de vedere social. Tobit se confruntă, aşadar, nu numai cu neputinţa personală provocată de orbire, ci şi cu oprobriul social.

2,12 „Dystros" (S): gr. Δυστρος era echivalentul macedo-elenistic al lunilor Adar-Nisan (martie-aprilie) din calendarul iudaic; deci în apropierea Paştelui. Utilizarea termenului grecesc este un alt indiciu al datei târzii la care a fost redactată cartea Tobit, când termenul intrase deja în uzul general pe teritoriul oriental al imperiului lui Alexandru Macedon. ♦ „pentru masă" (S): probabil pentru masa de Paşte.

BA

unde este iedul? Nu cumva-i de furat? Du-l înapoi stăpânilor, căci nu este îngăduit să mâncăm un lucru furat."
14 Ea însă mi-a răspuns: „Mi-a fost dat în dar pe lângă plată." Dar eu n-am crezut-o şi i-am spus să-l înapoieze stăpânilor şi m-am înroşit în faţa ei. Ea însă mi-a răspuns: „Unde sunt milosteniile şi faptele tale drepte? Iată, se ştie cu ce te-ai ales."

3 1 Şi de supărare am plâns şi m-am rugat cu durere, spunând:

2 „Drept eşti Tu, Doamne, şi toate faptele Tale şi toate căile Tale sunt milostenie şi adevăr; judecata adevărată şi dreaptă Tu o faci în veci.
3 Adu-Ţi aminte de mine şi îndreaptă-Ţi ochii asupra mea: nu mă

S

i-am zis: „De unde este iedutul acesta? Nu cumva-i de furat? Du-l înapoi stăpânilor lui, căci noi nu avem voie să mâncăm nimic furat."
14 Ea mi-a spus însă: „Mi-a fost dat în dar pe lângă plată." Dar eu n-am crezut-o şi i-am spus să-l înapoieze stăpânilor şi am roşit în faţa ei din cauza aceasta. Ea însă mi-a răspuns atunci: „Unde sunt milosteniile tale? Unde sunt faptele tale drepte? Iată, se ştie cu ce te-ai ales."

3 1 Şi fiind foarte trist în suflet şi suspinând, am plâns şi am început să mă rog cu suspine:
2 „Drept eşti Tu, Doamne, şi toate faptele Tale [sunt] drepte, şi toate căile Tale milostivire şi adevăr. Tu eşti judecător în veci.
3 Şi acum Tu, Doamne, adu-Ţi aminte de mine, priveşte şi nu mă

2,13 Structura „dialogică" a versetului pune în antiteză pragmatismul resentimentar al Annei cu răbdarea şi cinstea exemplare ale lui Tobit.

2,14 „m-am înroşit în faţa ei" (BA): unii comentatori înţeleg motivul „înroşirii" ca fiind ruşinea provocată de fapta Annei; e posibil însă să fie mânia ♦ „se ştie cu ce te-ai ales": *litt.* „sunt cunoscute toate împreună cu tine". ♦ Intervenţia soţiei lui Tobit aminteşte de intervenţia soţiei lui Iov: pragmatism şi judecare a lui Dumnezeu. Tobit şi Iov rămân fideli lui Dumnezeu, în ciuda a ceea ce au de îndurat. Augustin îl opune pe „văzătorul" Tobit soţiei sale „orbite" de răutate (*Discursuri* 88).

3,2-6 Momentele cruciale ale întregii naraţiuni sunt marcate de câte o rugăciune: *cf.* 3,11-15; 8,4-8.15-17; 13,1-17.

3,3 Rugăciunea lui Tobit nu este cea a unui revoltat împotriva dreptăţii divine: el îşi înţelege nenorocirea fie ca o consecinţă a păcatelor întregului popor cu care se identifică în mod conştient, fie ca o urmare a păcatelor personale, făptuite din neştiinţă. Însă prin

BA

pedepsi pentru păcatele şi neştiinţele mele şi ale părinţilor mei, cu care au păcătuit în faţa Ta;
4 căci nu s-au supus poruncilor Tale. Tu ne-ai dat la jefuire, şi la robie, şi la moarte, şi spre pildă de ocară tuturor neamurilor, între care am fost risipiţi.
5 Iar acum, multele Tale judecăţi sunt adevărate, de faci cu mine după păcatele mele şi ale părinţilor mei, pentru că n-am îndeplinit poruncile Tale: căci n-am umblat în adevăr în faţa Ta.
6 Şi acum, fă cu mine după cum e plăcut înaintea Ta: porunceşte să se ia duhul meu, ca să fiu dezlegat şi să ajung pământ; căci mai de folos îmi este să mor decât să trăiesc, pentru că am auzit ocări mincinoase şi am multă durere în mine. Porunceşte dar să fiu dezlegat din această strâmtorare înspre locul de veci, nu-Ţi întoarce faţa de la mine."

S

pedepsi pentru păcatele mele şi pentru neştiinţele mele şi ale părinţilor mei, cu care au păcătuit dinaintea Ta:
4 şi nu m-am supus poruncilor Tale. Iar Tu ne-ai dat la jefuire, la robie, şi la moarte, şi spre pildă şi batjocură şi ocară la toate neamurile între care ne-ai risipit.
5 Iar acum, multele Tale judecăţi sunt adevărate, de faci cu mine după păcatele mele, pentru că n-am îndeplinit poruncile Tale şi n-am umblat cu adevărat în faţa Ta.
6 Şi acum, fă cu mine după cum Îţi este pe plac şi porunceşte să se ia duhul meu din mine, ca să fiu dezlegat de pe faţa pământului şi să ajung pământ; căci mai de folos îmi este să mor, pentru că am auzit ocări mincinoase şi am multă durere cu mine. Porunceşte, Doamne, să fiu dezlegat de strâmtorarea aceasta, dezleagă-mă înspre locul de veci şi nu-Ţi întoarce faţa de la mine, Doamne: căci îmi este mai de folos să mor decât să privesc strâmtorare multă în viaţa mea; şi să nu mai aud ocări."

---

credinţa în milostivirea lui Dumnezeu el depăşeşte conceperea restrictivă şi univocă a Creatorului ca justiţiar neîmblânzit.

3,6 „dezleagă-mă înspre locul de veci" (S), gr. ἀπόλυσόν με εἰς τὸν τόπον τὸν αἰώνιον. „Locul de veci" desemnează aici fie mormântul pur şi simplu („ca să devin pământ"), fie locul fără întoarcere, de sub pământ, în care se credea că merg oamenii după moarte: Şeol (LXX are „Hades", *cf.* Iov 7,9-10). Tobit înţelege moartea ca pe o dezlegare din viaţa de pe pământ, dar care nu implică încă speranţa învierii în trup sau a nemuririi sufletului. Desfacerea prin moarte era considerată, până către sfârşitul VT, ireversibilă. De aici şi tragismul personajului.

BA

[7] În aceeaşi zi i s-a întâmplat Sarrei, fiica lui Raguel din Ecbatana Mediei, să fie ocărâtă de slujnicele tatălui său,
[8] pentru că fusese dată după şapte bărbaţi, iar Asmodaus, demonul cel rău, îi ucisese înainte ca ei să fie împreună cu ea ca soţie. Şi acestea i-au zis: „Nu ştii că ţi-ai sufocat bărbaţii? Şapte ai avut şi de nici unul nu te-ai bucurat.

[9] De ce ne loveşti? Dacă au murit, du-te cu ei: să nu vedem fiu sau fiică de la tine în veci!"

S

[7] În aceeaşi zi i s-a întâmplat Sarrei, fiica lui Raguel din Ecbatana Mediei, să fie ocărâtă de una dintre slujnicele tatălui său,
[8] căci fusese dată după şapte bărbaţi, iar Asmodeu, demonul cel rău, îi ucisese pe aceştia înainte de a fi ei împreună cu ea, aşa cum se cuvine soţiilor. Şi slujnica i-a zis: „Tu ai ucis bărbaţii: iată, ai fost dată după şapte bărbaţi şi n-ai rămas cu numele de la nici unul.
[9] De ce ne loveşti pe noi pentru bărbaţii tăi, fiindcă au murit? Du-te cu ei şi să nu vedem fiu nici fiică de la tine în veci!"

3,7-15 Episodul paralel al Sarrei depăşeşte competenţele de narator ale „personajului" Tobit: intervine aici vocea povestitorului „omniscient", care reia schema narativă utilizată în episodul cu rugăciunea lui Tobit: Sarra dialoghează cu slujnica (3,8-9), ca Tobit cu Anna (2,13-14), monologhează în camera de sus (3,10) şi se roagă (3,11-15), aşa cum a făcut şi Tobit (3,1-6). Paralelismul celor două întâmplări este un semn al providenţei divine.

3,7 Raguel (Ραγουηλ) se dovedeşte a fi vărul lui Tobit (7,2), deportat din teritoriul lui Neftali în Media, regiune din estul regatului asirian, cu capitala la Ecbatana, astăzi Hamadan, în Iran.

3,8 Numărul soţilor morţi ai Sarrei este simbolic: şapte era, în gândirea iudaică, numărul perfecţiunii. Faptul că Sarra a ratat de şapte ori o căsătorie fericită însemna că fecioara se afla în *deplina* stăpânire a demonului. ♦ „Asmodeu": BA are Ασμοδαυς, S are Ασμοδαιος. După unii comentatori, numele demonului derivă, prin etimologie populară, de la ebr. *şāmadh*, „a distruge", după alţii, majoritari, el este transliterarea pers. *Aeshma daeva* sau *aesmadiv*, „zeul mâniei". „Preluat din religia iraniană veche de iudaism după exil, el ajunge, în literatura rabinică, cel mai mare dintre toate spiritele rele." (Lurker, M., 1999, *s.v.* „Asmodeu", p. 33) În scrierile evreieşti mai târzii, el decade din funcţia de „rege al demonilor" şi devine o simplă fiinţă dedată la beţie şi răutate. Aceasta este prima menţionare a unui demon în literatura iudaică.

3,9 Blestemul slujnicei provoacă disperarea, mai ales de ordin social, a Sarrei: faptul de a rămâne nemăritată şi de a nu avea copii era considerat, în societăţile arhaice, ruşinea cea mai mare a femeii (*cf.* Gen. 30,23). Sarra din Tobit reia motivul soţiei lui Avraam (Gen. 17).

BA

[10] Când a auzit acestea s-a îndurerat într-atât, încât [s-a gândit] să se spânzure. Dar a zis: „Sunt singură la tatăl meu: dacă voi face aceasta, va fi ocară pentru el şi-i voi duce bătrâneţea cu durere în lăcaşul morţilor."

[11] Apoi s-a rugat [cu faţa] spre fereastră şi a zis: „Binecuvântat eşti, Doamne, Dumnezeul meu, şi binecuvântat [este] numele Tău sfânt şi cinstit în veci! Să Te binecuvânteze lucrările Tale în veci.
[12] Şi acum, Doamne, către Tine îmi întorc ochii şi faţa
[13] zicând să mă dezlegi de pe pământ şi să nu mai aud ocări.

S

[10] În ziua aceea s-a îndurerat în suflet şi a plâns; şi, urcând în camera tatălui său, a vrut să se spânzure. Dar a mai stat pe gânduri şi a spus: „Să nu i se aducă ocări tatălui meu şi să i se spună: «Ai avut o singură fiică iubită şi aceasta s-a spânzurat din cauza necazurilor»; voi duce bătrâneţea tatălui meu cu durere în lăcaşul morţilor. Mai bine să nu mă spânzur, ci să mă rog la Domnul să mor şi să nu mai aud ocări în viaţa mea."
[11] În ceasul acela, întinzându-şi mâinile către fereastră, s-a rugat, zicând: „Binecuvântat eşti, Dumnezeule milostiv, şi binecuvântat e numele Tău în veci, să Te binecuvânteze toate lucrările tale în veci!
[12] Şi acum, Doamne, către Tine îmi întorc faţa şi ochii
[13] zicând să fiu dezlegată de pe pământ şi să nu mai aud ocări.

3,10 Consideraţia Sarrei în legătură cu sinuciderea apare numai în *Codex Sinaiticus* şi poate fi interpretată ca un alt indiciu al redactării târzii a cărţii. Deşi nu era interzisă în mod explicit în VT, Flavius Iosephus spune că „iudeii vedeau în sinucidere un gest nelegiuit îndreptat împotriva Dumnezeului Creator" (*Bell. Iud.* 3,8,5). ♦ Sarra nu se referă în rugăciunea ei la poporul din care face parte. Totuşi, în concordanţă cu Tobit, tatăl fetei ia locul strămoşilor invocaţi de personajul principal. Explicaţia pentru amnezia naţională a fetei nu este neapărat cea a tinereţii acesteia (ea este conştientă de drama exilului). Statutul arhaic al femeii, redusă, cu puţine excepţii, exclusiv la viaţa din jurul căminului, ar putea fi o explicaţie plauzibilă. ♦ Spre deosebire de Tobit, Sarra îşi pledează înaintea lui Dumnezeu totala nevinovăţie.
3,11 În conformitate cu Dan. 6,11, putem bănui că locuinţele evreilor din exil aveau fereastra îndreptată spre Ierusalim. Sarra se roagă la fereastră, în direcţia templului din Ierusalim.

BA

[14] Tu ştii, Doamne, că sunt curată de orice păcat cu vreun bărbat
[15] şi nu mi-am pângărit numele, nici numele tatălui meu în pământul robiei mele. Sunt singură la tatăl meu şi nu are un copil care să-l moştenească, nici vreun frate apropiat, nici vreo rudă pentru care să mă păstrez de nevastă. Mi-au pierit şapte bărbaţi: pentru ce să mai trăiesc? Dar, dacă Ţie nu Îţi este pe plac să mă dai morţii, porunceşte să se uite cineva la mine şi să aibă milă de mine şi să nu mai aud ocări."
[16] Şi a fost ascultată rugăciunea amândurora înaintea slavei marelui Rafael;
[17] şi a fost trimis să-i vindece pe cei doi, lui Tobit să-i cureţe albeaţa, iar pe Sarra, fiica lui Raguel, să o dea de soţie lui Tobias, fiul lui Tobit, şi să-l îndepărteze pe Asmodaus, demonul rău, pentru că-i era menit lui Tobias să o dobândească. În aceeaşi clipă, întorcându-se, Tobit s-a îndreptat spre casa sa, iar Sarra, fiica lui Raguel, a coborât din odaia de sus.

S

[14] Tu ştii, Stăpâne, că sunt curată de orice necurăţie cu vreun bărbat
[15] şi nu mi-am pângărit numele şi nici numele tatălui meu în pământul robiei mele. Sunt singură la tatăl meu şi nu are un alt copil ca să-l moştenească, nu are un frate apropiat, nici rudă, ca să mă păstrez nevastă pentru vreunul. Mi-au pierit deja şapte bărbaţi, pentru ce să mai trăiesc? Dar, dacă Ţie nu Îţi este pe plac să mă dai morţii, Doamne, ascultă acum ocara mea [ce mi s-a adus]."
[16] În acea clipă a fost ascultată rugăciunea amândurora înaintea slavei lui Dumnezeu
[17] şi a fost trimis Rafael ca să-i vindece pe cei doi, pe Tobit să-l scape de albeaţa din ochi, ca să vadă cu ochii săi lumina lui Dumnezeu, iar pe Sarra, fiica lui Raguel, s-o dea de soţie lui Tobias, fiul lui Tobit, şi să-l îndepărteze pe Asmodeu, demonul rău, de la ea; pentru că îi era menit lui Tobias să o dobândească, dintre toţi cei care voiau să o ia. În aceeaşi clipă, Tobit s-a întors din curte spre casa sa, iar Sarra, fiica lui

---

3,16 *Codex Sinaiticus* indică precis momentul în care cele două rugăciuni ajung la Dumnezeu: „în acea clipă", gr. ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ. Simultaneitatea este un indiciu al lucrării providenţei.

3,17 Cartea lui Tobit este singura din VT în care e menţionat îngerul Rafael (gr. Ραφαηλ, ebr. *Rᵉphā'ēl*, „Dumnezeu vindecă"). În literatura apocaliptică (deopotrivă iudaică şi creştină), îngerul apare frecvent (de exemplu, în *1Enoh* 9,1; 22,3,6; 40,9) şi este unul dintre cei şapte arhangheli.

BA

S

Raguel, a coborât şi ea din camera de sus.

4 [1] În ziua aceea Tobit şi-a adus aminte de banii pe care-i încredinţase lui Gabael la Rages, în Media,
[2] şi a zis în sine: „Eu mi-am cerut moartea. De ce nu l-aş chema pe fiul meu Tobias, ca să-i spun [de bani] înainte să mor?"
[3] Şi după ce l-a chemat, i-a zis: „Copile, dacă mor, să mă îngropi; şi să n-o dispreţuieşti pe mama ta, ci cinsteşte-o în toate zilele vieţii tale, fă ce-i este pe plac şi n-o supăra.

[4] Adu-ţi aminte, copile, că a văzut multe primejdii pentru tine [cât ai

4 [1] În ziua aceea Tobit şi-a adus aminte de banii pe care-i încredinţase lui Gabael la Rages, în Media,
[2] şi a zis în inima sa: „Iată, eu mi-am cerut moartea. De ce nu l-aş chema pe fiul meu Tobias, ca să-i spun de aceşti bani înainte să mor?"
[3] Şi l-a chemat pe fiul său Tobias, s-a dus către el şi i-a zis: „Să mă îngropi frumos; cinsteşte-o pe mama ta şi n-o părăsi în toate zilele vieţii ei şi fă ce este plăcut în faţa ei; şi nu-i întrista duhul cu nimic.
[4] Adu-ţi aminte de ea, copile, pentru că a văzut multe primejdii pentru

---

4,1-21 Capitolul are toate caracteristicile unei specii de scrieri larg răspândite în perioada intertestamentară: testamentul (vezi „Introducerea"). Sfaturile pe care i le dă Tobit fiului său se dezvoltă în cercuri concentrice, pornind de la cele mai intime realităţi: el se referă întâi la îndatoririle faţă de părinţi (2-4) şi la cele faţă de Dumnezeu (5-6). *Codex Sinaiticus* se opreşte aici, pentru a-şi relua şirul paralel cu versiunea BA abia la v. 19. Îndemnurile părintelui din BA continuă cu grija pentru săraci (7-9) şi cu o remarcă esenţială despre milostenie (10-11). Urmează înfrânarea şi menţinerea purităţii neamului (12), respectul deosebit faţă de conaţionali, modestia şi hărnicia (13), răsplătirea tuturor celor care îl ajută şi verticalitatea morală (14), altruismul în general şi abţinerea de la beţie (15), din nou milostenia (16), recomandarea de a face milostenie pentru morţii cei drepţi (17), alegerea sfatului celor buni (18). Cu ultimele îndemnuri (14-18), Tobit îşi lărgeşte aria de referinţă, pentru ca în v. 19 să încheie, revenind la precizări legate de comportamentul faţă de Dumnezeu. Abia la sfârşit (20), tatăl vorbeşte despre averea materială pe care o lasă fiului său.

4,1 După Ambrozie, Tobit îşi aminteşte de banii daţi cu împrumut nu din nerăbdarea de a şi-i recupera, ci din grija de a nu-i face o nedreptate fiului său, Tobias, care ar pierde o parte din moştenire. Cât priveşte împrumutul propriu-zis, Ambrozie atrage atenţia că el n-a fost dat cu dobândă, spre câştig, ci din prietenie, conform vorbei psalmistului (Ps. 36,26): „[Cel drept] se milostiveşte şi dă cu împrumut". Tobit devine astfel model al creştinului milostiv, opusul cămătarului fără scrupule, care se îmbogăţeşte „dând puţin şi cerând mult în schimb" (*Tob.* 2,6 *sq.*).

BA

fost] în pântecele ei; când va muri, îngroap-o lângă mine în același mormânt.
5 Adu-ți aminte în toate zilele, copile, de Domnul Dumnezeul nostru și nu-ți dori să păcătuiești și să încalci poruncile Lui: fă ce-i drept în toate zilele vieții tale și nu umbla pe căile nedreptății;
6 pentru că, dacă vei înfăptui adevărul, îți va merge bine în toate faptele tale.
7 Și de toți cei care fac ce este drept milostivește-te din avutul tău, iar ochiul tău să nu pregete când te milostivești; nu-ți întoarce fața de la nici un sărac, și [nici] fața lui Dumnezeu nu se va întoarce de la tine.
8 Pe măsura avuțiilor tale, după mulțimea lor, fă din ele milostenie: dacă ai puțin, după puținul [acela] nu te teme să faci milostenie,
9 căci îți aduni comoară bună pentru ziua nevoii.
10 Pentru că milostenia te scapă de la moarte și nu te lasă să te duci în întuneric.
11 Milostenia este un dar frumos pentru toți cei care o fac în fața Celui Preaînalt.
12 Păzește-te, copile, de orice desfrânare și înainte de toate ia-ți soție

S

tine [cât ai fost] în pântecele ei; iar când va muri, îngroap-o lângă mine în același mormânt.
5 Și adu-ți aminte de Domnul în toate zilele tale, copile, și nu-ți dori să păcătuiești și să încalci poruncile Lui: fă ce-i drept în toate zilele vieții tale și nu umbla pe căile nedreptății;
6 pentru că acelora care înfăptuiesc adevărul le va merge bine în toate faptele lor.
7 Și celor care fac ce este drept [7b-18]

4,12-13 Legea scrisă a căsătoriei cu femei din același neam era mai strictă decât e prezentată în Tobit (*cf.* Lev. 18,6-18), dar mai destinsă în privința căsătoriilor mixte, dacă acestea nu aveau loc între evrei și canaanene sau filistene (Ex. 34,16, Deut. 7,1-4). Tobit reprezintă aici ideologia teocratică a restauratorilor postexilici ai templului.

din seminţia părinţilor tăi: nu-ţi lua femeie străină, care nu-i din tribul tatălui tău, căci suntem fiii profeţilor. Noe, Avraam, Isaac, Iacob, părinţii noştri din vechime, aminteşte-ţi, copile, că toţi aceştia şi-au luat soţii din rudele lor şi au fost binecuvântaţi în copiii lor, iar seminţia lor va moşteni pământul.
13 Şi acum, copile, iubeşte-i pe fraţii tăi şi să nu te trufeşti în inima ta faţă de fraţii tăi şi faţă de fiii şi fiicele poporului tău, încât să nu-ţi iei soţie de la ei, pentru că în trufie stă pieirea şi multă tulburare, iar în lene, înfrângerea şi lipsă mare; lenea este mama foamei.
14 Nu lăsa să aştepte plata nici unui om care va munci [pentru tine], ci dă-o deîndată; iar dacă-L vei sluji pe Dumnezeu, şi ţie ţi se va da răsplată. Fii cu băgare de seamă, copile, în tot ce faci şi fii bine crescut în orice împrejurare.
15 Ce ţi-e urât ţie să nu faci nimănui. Să nu bei vin până te îmbeţi şi să nu laşi beţia să meargă cu tine pe cale.
16 Din pâinea ta dă celui sărac şi din hainele tale celor goi; cu tot ce-ţi va

---

4,14 „Nu lăsa să aştepte plata...", *litt.* „plata... să nu petreacă noaptea la tine" (= să i-o dai în aceeaşi zi), *cf.* Lev. 19,13 şi Deut. 24,15. Arată preocuparea deosebită pentru cei săraci.

4,15 Formula, care avea să facă o carieră strălucită în gândirea creştină, „ce ţie nu-ţi place altuia nu-i face" apare pentru prima oară în Tobit. Ea este reluată, în acelaşi sens, în Mat. 7,12 şi Luca 6,31.

BA

prisosi fă milostenie şi să nu pregete ochiul tău când faci milostenie.
17 Adu din pâinea ta la mormântul drepţilor, dar nu le da păcătoşilor.
18 Cere sfat de la orice înţelept şi nu dispreţui nici un sfat folositor.
19 Şi-n orice clipă binecuvântează-L pe Domnul Dumnezeu şi cere de la El ca drumurile tale să fie drepte, iar toate cărările şi gândurile tale să meargă bine; căci nu orice neam are chibzuinţă, ci însuşi Domnul dă toate bunătăţile şi pe cine vrea îl coboară aşa cum vrea. Şi acum, copile, aminteşte-ţi poruncile mele şi nu le lăsa să se şteargă din inima ta.
20 Şi acum, îţi dezvălui despre cei zece talanţi de argint pe care i-am încredinţat lui Gabael, fiul lui Gabria, la Rages, în Media.
21 Şi nu te teme, copile, că am sărăcit: tu ai multe bogăţii, dacă te temi de Dumnezeu şi stai departe de orice păcat şi faci ce este plăcut în faţa Lui."

S

19 Domnul le va da bună chibzuinţă: şi pe cine vrea Domnul, îl coboară până în adâncul lăcaşului morţilor. Şi acum, copile, aminteşte-ţi aceste porunci şi nu le lăsa să se şteargă din inima ta.

20 Şi acum, îţi dezvălui că i-am încredinţat zece talanţi de argint lui Gabael, fiul lui Gabri, la Rages, în Media.
21 Şi nu te teme, copile, că am sărăcit: tu ai multe bogăţii, dacă te temi de Dumnezeu şi fugi de orice păcat şi faci ce este bine în faţa Domnului Dumnezeului tău."

4,17 „Adu din pâinea ta la mormântul drepţilor", gr. ἔκχεον τοὺς ἄρτους σου ἐπὶ τὸν τάφον τῶν δικαίων, *litt.* „varsă pâinile tale pe mormântul celor drepţi". Vulg. explicitează verbul „a vărsa" prin adăugarea: „vinul şi pâinea". Explicaţia ar fi că, la data traducerii cărţii din aramaică în greacă, expresia *lakh hamrak*, „...vinul tău", a fost confundată cu *laḥmeka*, „pâinea ta". ♦ Practica de a aduce la mormântul rudelor alimente era curentă în Antichitatea elenistică şi romană. De „pomana" respectivă se bucurau săracii la diverse ocazii. Obiceiul se menţine şi în primele secole creştine: *cf.* Augustin, *Confessiones* VI, 2. Legea mozaică interzicea însă asemenea practici (Deut. 26,14), pentru că atingerea unui mormânt, ca şi a unui mort, era pângăritoare.
4,21 Bogăţia la care se referă Tobit este, în primul rând, spirituală (Ps. 34,10; *cf.* Luca 6,20). Totuşi, ea nu exclude fericirea materială: textul trimite şi la Iov 42,10-17.

BA

5 [1] Şi, răspunzând, Tobias i-a zis: „Tată, voi face toate câte mi le-ai poruncit;
[2] dar cum voi putea primi banii, dat fiind că nu-l cunosc?"

[3] Atunci i-a dat înscrisul de mână, zicându-i: „Caută-ţi un om care să meargă cu tine, şi eu îl voi plăti cât sunt în viaţă: mergi şi ia banii."

[4] Şi a mers să caute un om şi l-a găsit pe Rafael, care era înger, dar el nu ştia.

S

5 [1] Atunci, răspunzând, Tobias i-a zis tatălui său Tobit: „Toate câte mi le-ai poruncit le voi face, tată;
[2] cum voi putea însă primi [banii] de la el, dat fiind că nici el nu mă cunoaşte, nici eu nu-l cunosc? Ce semn să-i dau, ca să mă recunoască, să aibă încredere în mine şi să-mi dea argintul? Apoi, nu cunosc nici drumurile spre Media pentru a merge acolo."
[3] Atunci Tobit i-a răspuns, zicându-i fiului său, Tobias: „Mi-a dat un înscris de mâna lui, şi eu i-am dat un înscris. Şi le-am împărţit în două şi fiecare a luat o parte; am pus-o laolaltă cu banii. Şi acum, iată, au trecut douăzeci de ani de când i-am încredinţat aceşti bani. Iar acum, copile, caută-ţi un om de încredere care să meargă cu tine, şi-l vom plăti până când te întorci de acolo: şi ia de la [Gabael] aceşti bani."
[4] Tobias a ieşit să caute un om care să meargă cu el în Media, care să cunoască drumul; a ieşit şi l-a găsit pe îngerul Rafael stând în picioare în faţa lui, dar nu ştia că este înger al Domnului.

5,3 „înscris de mână": în Orient, contractele bilaterale erau însoţite, din vechime, de semne de recunoaştere; codul lui Hammurabi prevedea deja asemenea situaţii. Cel care primea banii semna o chitanţă, iar cel care îi încredinţa semna o poliţă pe care o tăia în două părţi. Tobit a luat una dintre părţi, Gabael a păstrat-o pe cealaltă. Versiunea BA nu pomeneşte decât o chitanţă, Vulg. vorbeşte despre trei documente. În această privinţă, *Codex Sinaiticus* este cea mai credibilă sursă, menţionând două documente.
5,4 Îngerul Rafael le apare lui Tobias şi lui Tobit sub chip omenesc (aşa cum se obişnuieşte în întreaga Biblie de la Gen. 18,1-8 până la Evr. 13,2). Totuşi naratorul aminteşte mereu că ghidul este un înger. Tensiunea maximă dintre cele două perspective se va rezolva abia spre sfârşitul cărţii (12,6-20).

BA	S
5 Şi i-a zis: „Pot oare să merg cu tine la Rages, în Media? Cunoşti cumva locurile?”	5 Şi i-a zis: „De unde eşti, tinere?” Acela i-a răspuns: „Dintre fiii lui Israel, fraţii tăi, şi am venit aici să muncesc.” Şi i-a zis: „Ştii drumul să mergi în Media?”
6 Şi îngerul i-a zis: „Voi merge cu tine, cunosc drumul. Chiar am fost găzduit la Gabael, fratele vostru.”	6 Şi acela i-a răspuns: „Da, am fost de multe ori acolo, cunosc şi ştiu toate drumurile; am fost de mai multe ori în Media şi am fost găzduit la Gabael, fratele nostru, care locuieşte la Rages, în Media; e cale de două zile de la Ecbatana la Rages, căci se află pe munte.”
7 Şi Tobias i-a răspuns: „Aşteaptă-mă să-i spun tatălui meu.”	7 [Tobias] i-a zis: „Aşteaptă-mă, tinere, până când mă duc să-i dau de ştire tatălui meu: am nevoie să mergi cu mine şi îţi voi da plată.”
8 Şi acela i-a zis: „Du-te, dar nu întârzia.”	8 Acela i-a răspuns: „Iată, eu voi rămâne aici, doar să nu întârzii.”

5,6 „cunosc şi ştiu” (S): primul verb desemnează cunoaşterea experimentală, iar cel de-al doilea, cunoaşterea teoretică. ♦ „cale de două zile” (S): distanţa de la Ecbatana la Rages pe care o invocă îngerul numai în *Codex Sinaiticus* pune probleme. În termeni strict geografici, Rages (gr. Ραγης), actualul Rai, se afla la aproximativ 280 de kilometri de Ecbatana, distanţă care se putea parcurge pe jos în zece zile. Unii comentatori văd în această inexactitate un alt indiciu al caracterului non-istoric al cărţii. Alţii sunt de părere că îngerul nu greşeşte, ci raportează distanţa la propriile posibilităţi supranaturale de mişcare. Indicaţia subtilă a îngerului nu îl tulbură însă pe Tobias, care oricum nu ştia nimic despre drumul pe care avea să-l facă. ♦ „căci se află pe munte” (S): gr. κεῖνται γὰρ ἐν τῷ ὄρει. Textul se referă aici la Rages. Ultimul cuvânt ὄρει este şters în *Codex Sinaiticus*. Pe marginea textului apare o completare ulterioară, pe care editorul Rahlfs a eliminat-o parţial ca neconformă cu realitatea, dar pe care o menţionează în aparatul critic: ορει εκβατανα εν μεσω τω πεδιω. Unele traduceri iau în considerare şi această adăugire şi rezolvă întregul context astfel: „căci Rages este la munte, iar Ecbatana la câmpie.” Ezitarea lui Rahlfs este explicabilă: Ecbatana nu era situată la câmpie (ἐν πεδίῳ), ci pe un platou înalt de 2500 de metri deasupra nivelului mării.

BA

[9] A mers şi i-a zis tatălui: „Iată, l-am găsit pe cel care va merge cu mine." Acesta i-a zis: „Cheamă-l la mine, ca să aflu din ce trib este şi dacă este om de încredere ca să meargă cu tine."

[10] Şi l-a chemat, iar acela a venit şi s-au salutat unul pe celălalt.

S

[9] Tobias a venit şi i-a dat de ştire tatălui său Tobit, zicându-i: „Iată, am găsit un om dintre fraţii noştri, fiii lui Israel." Şi acesta a zis: „Cheamă-l pe om la mine, ca să aflu care este neamul lui, din ce trib este şi dacă-i de încredere ca să meargă cu tine, copile."

[10] Şi s-a dus Tobias şi l-a chemat, zicându-i: „Tinere, te cheamă tata." Şi a venit la el şi l-a salutat el, mai întâi, pe Tobit. Şi i-a zis: „Să ai parte de multe bucurii." Şi Tobit i-a răspuns, zicându-i: „De ce aş avea să mă bucur? Pentru că sunt cu ochi neputincioşi şi nu văd lumina cerului, ci zac în întuneric ca morţii care nu zăresc lumina. Deşi trăiesc, sunt printre morţi, aud glasul oamenilor, dar nu-i văd." Şi acela i-a zis: „Ai încredere că vei fi curând vindecat de Dumnezeu, ai încredere." Tobit i-a răspuns: „Tobias, fiul meu, vrea să meargă în Media: oare vei putea merge împreună cu el ca să-l îndrumi? Îţi voi da plată, frate." Acela i-a zis: „Voi putea merge cu el; eu ştiu toate drumurile, am călătorit de multe ori în Media şi am străbătut toate câmpiile şi munţii ei, şi-i cunosc toate drumurile."

5,10 Scena salutului este „expediată" în versiunea BA: Tobit şi îngerul „s-au salutat unul pe celălalt" (ἠσπάσαντο ἀλλήλους). *Codex Sinaiticus* insistă mai mult şi contextul este mai puţin clar din cauza aglomerării pronumelui αὐτός şi a punctuaţiei nesigure. În ediţia Rahlfs, punctuaţia pledează pentru următorul scenariu: Tobit salută primul,

BA

[11] Şi Tobit l-a întrebat: „Frate, din ce trib şi din ce familie eşti? Lămureşte-mă!"
[12] Şi acela i-a răspuns: „Tu cauţi tribul şi familia, sau [pe cineva] plătit care să meargă împreună cu fiul tău?" Tobit i-a zis: „Vreau să ştiu, frate, neamul şi numele tău."
[13] El a răspuns: „Eu sunt Azaria, al lui Anania cel mare, dintre fraţii tăi."
[14] Atunci [Tobit] i-a zis: „Mergi sănătos, frate, şi nu te mânia că am căutat să aflu tribul şi familia ta. Se nimereşte să-mi fii frate dintr-un neam bun şi cinstit; căci i-am cunoscut pe Anania şi pe Iathan, fiii

S

[11] Şi l-a întrebat: „Frate, din ce familie eşti şi din ce trib? Lămureşte-mă, frate."
[12] Iar acela i-a răspuns: „Ce nevoie ai de trib?"'Şi i-a zis: „Vreau să ştiu într-adevăr al cui eşti, frate, şi care-i numele tău."

[13] Şi acela a răspuns: „Eu sunt Azaria, al lui Anania cel mare, dintre fraţii tăi."
[14] [Tobit] i-a zis: „Mergi sănătos şi teafăr, frate, şi nu te supăra că am vrut să ştiu adevărul despre familia ta. Se nimereşte să-mi fii frate, şi dintr-un neam bun şi cinstit; i-am cunoscut pe Anania şi pe Nathan,

---

îngerul i se adresează cu formula consacrată: „Să ai parte de multe bucurii" (gr. **Χαίρειν σοι πολλὰ γένοιτο**), care traducea în mare ebr. *şālōm* sau aram. *şelam*, apoi Tobit răspunde. Interpretarea diferită a punctuaţiei, prezenţa ambiguă a pronumelui, lipsa de forme flexionare a numelui Tobit în greacă precum şi inversiunea predicatului cu subiectul (gr. **καὶ ἐχαιρέτισεν αὐτόν Τωβιτ πρῶτος**) i-au determinat pe unii traducători să înţeleagă că îngerul l-ar fi salutat primul pe Tobit. La argumentele textuale, aceşti traducători îl aduceau şi pe acela, extern, al politeţii îngerului faţă de nevăzătorul Tobit. ♦ Faptul că Tobit îşi compară situaţia de nevăzător cu a morţilor (S) indică, pentru epoca la care a fost redactată cartea, lipsa oricărei speranţe în viaţa luminoasă de apoi. Promisiunea de vindecare a îngerului se referă tot la viaţa aceasta.

5,13 Genealogia pe care şi-o „dezvăluie" îngerul are, datorită semnificaţiei numelor, încărcătură simbolică: Azaria înseamnă în ebraică „Dumnezeu ajută", iar Anania, „bunăvoinţa/harul lui Dumnezeu". Prin inventarea acestei genealogii, îngerul îşi ascunde adevărata identitate, lăsându-l totuşi pe credincios, nu însă şi pe Tobit, să-i intuiască natura deosebită.

5,14 „bun şi cinstit", gr. **καλὸς καὶ ἀγαθός**, *litt.* „frumos şi bun": „desăvârşit la trup şi la suflet" este formula clasică grecească pentru a-l defini pe omul ideal. Formula apare de multe ori în carte. ♦ Tobit îşi aduce aminte că a mers cu Anania şi cu Nathan/Iathan la Ierusalim, deşi la 1,5-6 susţinea că era singurul neftalit care mergea la Ierusalim de sărbători. ♦ „rătăcirea" (BA): este vorba de separarea faţă de iahvismul pur de la Ierusalim, în urma reformei lui Ieroboam I (*cf.* 3Rg. 12,27).

BA

lui Semeias cel mare, când am mers împreună la Ierusalim, ca să ne închinăm aducând pârga şi zeciuielile din roade; iar ei nu au fost înşelaţi de rătăcirea fraţilor noştri. Eşti dintr-o viţă bună, frate.

15 Dar spune-mi, ce plată va trebui să-ţi dau? O drahmă pe zi şi cele de trebuinţă, ca şi fiului meu?

16 Şi voi mai adăuga la plată, dacă vă întoarceţi sănătoşi."

17 Şi s-au înţeles aşa. Apoi a zis către Tobias: „Fii gata de drum: şi mergeţi cu bine." Fiul a pregătit cele trebuitoare de drum. Şi tatăl său i-a zis: „Mergi cu omul acesta, iar Dumnezeu, care locuieşte în ceruri, va îndrepta cu bine calea voastră şi îngerul Lui să vă însoţească!" Şi au ieşit amândoi ca să plece şi câinele băiatului, împreună cu ei.

18 Atunci Anna, mama lui, a plâns şi i-a zis lui Tobit: „De ce l-ai trimis pe copilul nostru? Oare nu este el

S

cei doi fii ai lui Semelios cel mare; şi ei au mers împreună cu mine la Ierusalim şi s-au închinat împreună cu mine acolo şi nu au rătăcit. Fraţii tăi sunt oameni cinstiţi. Eşti dintr-o viţă bună, fii binevenit."

15 Şi i-a zis: „Eu îţi voi da plată o drahmă pe zi şi cele de trebuinţă, la fel ca fiului meu.

16 Mergi cu fiul meu şi-ţi voi mai adăuga la plată."

17 Iar acela i-a zis: „Voi merge cu el; şi nu te teme, vom merge sănătoşi şi ne vom întoarce sănătoşi la tine, pentru că drumul este sigur." Iar acela i-a răspuns: „Fii binecuvântat, frate." Şi l-a chemat pe fiul său şi i-a zis: „Copile, pregăteşte cele trebuitoare de drum şi du-te cu fratele tău, iar Dumnezeul din cer să aibă grijă de voi acolo şi să vă întoarcă la mine sănătoşi; şi îngerul Lui să vă însoţească purtându-vă de grijă, copile!" Şi a ieşit ca să pornească la drum şi i-a îmbrăţişat pe tatăl şi pe mama sa, iar Tobit i-a zis: „Mergi sănătos."

18 Iar mama lui a plâns şi i-a zis lui Tobit: „De ce l-ai trimis pe copilul meu? Nu este el toiagul din mâna

---

5,17 „îngerul Lui să vă însoţească": aceeaşi urare şi promisiune o adresează Avraam slujitorului care urma să plece în căutarea unei neveste pentru Isaac (Gen. 24,7).

5,18 „intră şi iese dinaintea noastră", gr. εἰσπορεύεσθαι καὶ ἐκπορεύεσθαι ἐνώπιον ἡμῶν: expresie calchiată în greacă după o formulă ebraică ce însumează toate treburile de zi cu zi ale cuiva.

BA

toiagul din mâna noastră când intră
şi iese dinaintea noastră?
19 Nu te grăbi să pui bani peste
bani, ci aceştia să fie gunoi faţă de
copilul nostru.
20 Căci felul cum ne-a fost dat să
trăim de la Domnul ne este înde-
ajuns."
21 Şi Tobit i-a răspuns: „Nu te
frământa, soră: se va întoarce sănă-
tos şi ochii tăi îl vor vedea;

22 căci un înger bun merge cu el, şi
drumul lui va fi drept şi se va în-
toarce sănătos."

23 Atunci ea s-a oprit din plâns.

6 1 Şi văzându-şi de drum, au
ajuns seara la râul Tigru, şi au mas
acolo.

S

noastră când intră şi iese dinaintea
noastră?
19 Nu te grăbi să pui bani peste
bani, ci aceştia să fie gunoi faţă de
copilul nostru.
20 Felul cum ne-a fost dat să trăim
de la Domnul ne este îndeajuns."

21 Iar acela i-a răspuns: „Nu te
frământa: copilul nostru va merge
sănătos şi se va întoarce sănătos la
noi, iar ochii tăi îl vor vedea în ziua
în care va veni sănătos la tine.
22 Nu te frământa, nu te teme pentru
ei, soră; căci un înger bun va merge
cu el, şi drumul lui va fi drept şi se
va întoarce sănătos."
23 Atunci ea a tăcut din plâns.

6 1 Şi a plecat băiatul şi îngerul
împreună cu el, iar câinele a ieşit cu
el şi a mers împreună cu ei. Şi au
mers amândoi până ce s-a lăsat
noaptea şi au mas la râul Tigru.

5,22 Tobit are grijă să precizeze că îngerul călăuzitor este bun, fiind, prin urmare, convins şi de existenţa celor răi. *Cf. 1Enoh* 6-16 şi *Jub.* 10,1-14.

6,1 Ninive, cetatea unde locuia Tobit, era situată pe malul Tigrului. După o zi de mers, cei doi se opresc tot pe malul fluviului, pentru că drumul spre Ecbatana (înspre sud-est) urma o bucată cursul Tigrului. ♦ Cei doi călători sunt însoţiţi de un câine. Amănuntul este important. În Biblie, câinele era, în general, considerat un animal spurcat şi de ruşine. Rareori îl găsim în ipostaza de animal de pază şi de încredere. Apariţia câinelui prietenos şi de bun augur în această versiune a Cărţii lui Tobit indică un substrat străvechi, popular, al poveştii, necontaminat de gândirea simbolico-religioasă care a prezidat la redactarea cărţilor canonice. În Vulg. se spune, la final, că participa la bucuria generală „dând din coadă".

BA

[2] Băiatul a coborât să se scalde, şi un peşte a sărit din râu şi a vrut să-l înghită pe băiat.

[3] Atunci îngerul i-a zis: „Prinde peştele." Şi tânărul a apucat peştele şi l-a aruncat pe uscat.
[4] Şi i-a zis îngerul: „Taie peştele şi ia-i inima, ficatul şi fierea şi păstrează-le bine."

[5] Şi băiatul a făcut după cum i-a zis îngerul, au fript peştele şi l-au mâncat.

[6] Şi au mers amândoi şi au ajuns aproape de Ecbatana.
[7] Şi băiatul i-a zis îngerului: „Frate Azaria, pentru ce sunt ficatul, inima şi fierea peştelui?"

[8] Acela i-a răspuns: „Inima şi ficatul, dacă pe cineva îl chinuie un demon sau un duh rău, trebuie să le afumăm în faţa bărbatului sau a

S

[2] Băiatul a coborât să se spele pe picioare în râul Tigru, şi un peşte mare, sărind din apă, voia să-i înghită piciorul; şi el a ţipat.
[3] Şi îngerul i-a zis băiatului: „Ia şi prinde peştele." Şi băiatul a prins peştele şi l-a suit pe uscat.
[4] Şi îngerul i-a zis: „Spintecă peştele şi scoate-i fierea, inima şi ficatul şi păstrează-le la tine, iar maţele aruncă-le. Căci sunt folositoare ca leac fierea, inima şi ficatul lui.
[5] Şi, spintecând peştele, băiatul i-a scos fierea, inima şi ficatul, apoi a fript peştele şi a mâncat şi a păstrat din el pentru a-l săra.
[6] Şi au mers amândoi împreună până ce s-au apropiat de Media.
[7] Atunci băiatul l-a întrebat pe înger, zicându-i: „Frate Azaria, ce leac este în inima, în ficatul peştelui şi în fiere?"
[8] Şi acela i-a răspuns: „Inima şi ficatul peştelui afumă-le în faţa bărbatului sau a femeii pe care îi bântuie un demon sau un duh rău; şi va fugi

---

6,2-3 Bibliştii nu au căzut de acord în privinţa peştelui uriaş gata să-l înghită pe Tobias cu totul (BA: v. 2) sau parţial (S: v. 3). Unii au fost de părere că textul se referă la un peşte prădător de mari dimensiuni, eventual o ştiucă uriaşă, sau la un crocodil.
6,4-5 Caracterul romanesc, diferit de literatura canonică, al Cărţii lui Tobit este decelabil şi la nivelul „profilaxiei magice" pe care o practică îngerul. Rafael îl îndeamnă pe Tobias să păstreze inima, fierea şi ficatul peştelui spintecat într-un scop deocamdată ascuns tânărului personaj şi cititorului. În literatura veterotestamentară canonică, asemenea practici medicale, de sorginte populară şi cu un caracter magic pronunţat, sunt absente. O dată cu apariţia târzie a literaturii sapienţiale, atribuite regelui Solomon, se înmulţesc şi aceste tendinţe populare heterodoxe.

BA

femeii şi niciodată nu vor mai fi chinuiţi.
9 Iar cu fierea [trebuie] să se ungă un om care are albeaţă la ochi şi se va vindeca."

10 Şi când s-au apropiat de Rages

11 îngerul i-a spus băiatului: „Astăzi vom trage la Raguel, rudă cu tine; are o singură fiică pe nume Sarra;

12 voi vorbi despre ea, ca să-ţi fie dată de soţie, pentru că ţie ţi-e menit [să dobândeşti] moştenirea ei şi doar eşti din neamul ei; fata este cumsecade şi deşteaptă.

13 Şi acum, ascultă-mă! Voi grăi cu tatăl ei, iar când ne vom întoarce

S

de la ei orice bântuială şi nu vor mai rămâne la ei în veci.
9 Iar cu fierea să ungi ochii unui om căruia i-a apărut albeaţă pe ei, să sufli peste ei pe albeaţă, şi se vor însănătoşi."
10 Şi când a ajuns în Media şi se apropia de Ecbatana,
11 Rafael i-a spus băiatului: „Frate Tobias." Şi acela i-a răspuns: „Iată-mă!" Şi i-a zis: „Trebuie să tragem în noaptea aceasta în casa lui Raguel, căci omul acesta îţi este rudă şi are o fată pe nume Sarra;
12 şi nu mai are nici un fiu şi nici o fiică în afară de Sarra, iar tu îi eşti prin naştere cel mai apropiat dintre toţi bărbaţii, ca să o dobândeşti; şi pentru tatăl ei tu ai dreptul să moşteneşti; iar fata este deşteaptă şi curajoasă şi foarte cumsecade, căci şi tatăl ei este cumsecade."
13 Şi a [mai] zis: „Ţi se cuvine să o dobândeşti. Ascultă-mă, frate! Voi

---

6,9 Utilizarea fierii de peşte, mai ales de ştiucă, ca leac în bolile de ochi era curentă în medicina din Antichitate. Practica este menţionată de Plinius cel Bătrân, în *Naturalis historia*, 32,24 şi de Galenus, X,2,13.

6,12 „cumsecade": gr. καλός are sensurile „frumos, plăcut, cumsecade, bun, de treabă, onest".

6,13 Deşi la Num. 27,8 se reglementează problema moştenirii pe care o primeşte fiica de la tatăl defunct, iar la Num. 36,6 se enunţă obligaţia moştenitoarei de a se mărita cu un bărbat din clanul tatălui, nicăieri nu se spune că abaterea de la o asemenea practică este pedepsită cu moartea. În acest caz, afirmaţia îngerului ar fi o mostră de interpretare orală (*halakhāh*) a Legii. ♦ S are „cartea lui Moise" (gr. βίβλος Μωύσεως); BA are „legea lui Moise" (gr. νόμος Μωυσῆ). Textul din Tobit face aluzie, poate, la Cartea Legii, descoperită de regele Iosias la restaurarea Templului (2Par. 35,12) sau la cea citată în 2Ezr. 6,18, argument în plus care pledează pentru redactarea târzie a Cărţii lui Tobit.

BA

din Rages vom face nuntă. Căci ştiu că Raguel n-ar putea să o dea unui alt bărbat, după legea lui Moise, fără a fi vrednic de moarte, pentru că ţie ţi se cuvine să primeşti moştenirea înaintea oricărui bărbat."

[14] Atunci băiatul i-a zis îngerului: „Frate Azaria, eu am auzit că fata a fost dată după şapte bărbaţi şi toţi au pierit în iatacul de nuntă.

[15] Acum, tata mă are doar pe mine şi mă tem ca nu cumva, intrând [acolo], să mor ca şi cei dinainte, pentru că o iubeşte un demon care nu face rău nimănui decât celor care se apropie de ea. Şi acum, eu mă tem să nu mor şi să nu cobor viaţa tatălui meu şi a mamei mele cu durere pentru mine în mormânt: căci n-au alt fiu care să-i îngroape."

S

grăi cu tatăl despre fată în noaptea aceasta, ca să ţi-o luăm de mireasă; iar când ne vom întoarce din Rages, îi vom face nunta. Şi ştiu că Raguel nu ar putea să o împiedice de la [căsătoria cu] tine şi să o logodească cu altul, că atunci ar fi vrednic de moarte după hotărârea cărţii lui Moise, pentru că ştie că ţie ţi se cuvine să o dobândeşti pe fata lui înaintea oricărui bărbat. Şi acum, ascultă-mă, frate! Vom grăi despre fată în noaptea aceasta şi o vom logodi cu tine; iar când ne vom întoarce de la Rages, o vom lua şi o vom aduce cu noi la tine acasă."

[14] Atunci Tobias i-a răspuns, zicându-i lui Rafael: „Frate Azaria, am auzit că a fost dată după şapte bărbaţi, iar aceştia au murit în iatacul de nuntă, noaptea: cum intrau la ea, cum mureau. Şi am auzit spunându-se că un demon i-a ucis.

[15] Acum, eu mă tem – pentru că nu-i face rău ei, ci pe acela care ar vrea să se apropie de ea îl ucide; eu sunt singur la tatăl meu – să nu mor şi să nu cobor viaţa tatălui meu şi a mamei mele cu durere pentru mine în mormânt: căci nu au un alt fiu care să-i îngroape."

6,15 Motivul demonului îndrăgostit şi gelos, explicit în versiunea BA şi implicit în cea din *Sinaiticus*, atestă, din nou, filonul popular al poveştii lui Tobit.

BA

[16] Atunci îngerul i-a zis: „Nu-ţi aduci aminte cuvintele prin care tatăl tău ţi-a poruncit să-ţi iei soţie din neamul tău? Şi acum, ascultă-mă, frate, căci ţie îţi va fi dată de soţie şi nu te frământa cu privire la demon, pentru că în această noapte îţi va fi dată de soţie.
[17] Când vei merge în iatacul de nuntă, ia cu tine jăratec în cătuia de ars miresme şi pune pe el din inima şi din ficatul peştelui şi afumă; demonul va simţi mirosul şi va fugi şi nu se va mai întoarce în veacul veacului.
[18] Când te vei duce însă la ea, ridicaţi-vă amândoi şi strigaţi către milostivul Dumnezeu, şi vă va mântui şi se va milostivi de voi. Nu te teme, fiindcă pentru tine a fost ea pregătită din veac şi tu o vei izbăvi; şi ea va merge cu tine şi socotesc că vei avea copii de la ea."

[19] Când Tobias a auzit acestea, a iubit-o şi sufletul lui s-a alipit de ea foarte.

S

[16] Şi i-a zis: „Nu-ţi aduci aminte de poruncile tatălui tău, că ţi-a poruncit să-ţi iei soţie din casa tatălui tău? Şi acum, ascultă-mă, frate, şi nu te frământa cu privire la acest demon şi ia-o; căci eu ştiu că în această noapte îţi va fi dată de soţie.

[17] Când vei merge în iatacul de nuntă, ia din ficatul peştelui, precum şi inima lui şi pune-le peste jăratecul din cătuia de ars miresme; mirosul se va ridica, iar demonul îl va mirosi şi va fugi şi nu se va mai arăta în preajma ei în tot veacul.
[18] Când vei ajunge să fii cu ea, mai întâi ridicaţi-vă amândoi şi rugaţi-vă şi cereţi de la Domnul cerului, ca să aibă milă şi izbăvire pentru voi. Şi nu te teme, pentru că ţie ţi-a fost sortită din veci, iar tu o vei izbăvi; şi va merge împreună cu tine, şi socotesc că vei avea copii de la ea şi îţi vor fi ca fraţii, nu te frământa."
[19] Când a auzit Tobias spusele lui Rafael şi că aceea îi este soră din seminţia casei tatălui său, a îndrăgit-o foarte tare, iar inima lui s-a alipit de ea.

6,16 Toate versiunile Cărţii lui Tobit, cu excepţia celei din Vulg., susţin că nunta s-a consumat chiar în noaptea cu pricina. În Vulg. (Tob. 7,22), îngerul Rafael îl sfătuieşte pe Tobias să se înfrâneze şi să se roage timp de trei zile şi abia apoi să se culce cu nevasta lui, mai mult pentru a avea copii decât din poftă trupească. Unii comentatori au văzut în îndemnul la înfrânare o interpolare ascetică a lui Ieronim. Alţii sunt de părere că abstinenţa de trei zile la care este îndemnat Tobias poate fi pusă în legătură cu o cutumă a misterioaselor comunităţi „eseniene" de la Qumran. Totuşi manuscrisele aramaice ale Cărţii lui Tobit descoperite la Qumran nu pomenesc nimic despre abstinenţa după cununie.

BA

7 [1] Şi au ajuns la Ecbatana şi s-au dus la casa lui Raguel, iar Sarra i-a întâmpinat şi i-a salutat, precum şi ei pe ea, şi i-a condus în casă.

[2] Şi i-a zis Raguel soţiei sale, Edna: „Ce bine seamănă tânărul acesta cu Tobit, vărul meu!"
[3] Şi i-a întrebat Raguel: „De unde sunteţi, fraţilor?" Şi i-au răspuns: „Dintre fiii lui Neftali luaţi în robie la Ninive."
[4] Şi le-a zis: „Îl cunoaşteţi pe Tobit, fratele nostru?" Şi aceia au răspuns: „Îl cunoaştem."

[5] Şi le-a zis: „Este sănătos?" Aceia i-au răspuns: „Trăieşte şi-i sănătos." Şi Tobias a zis: „Este tatăl meu."
[6] Atunci Raguel a sărit şi l-a îmbrăţişat, şi a plâns, şi l-a binecuvântat,

S

7 [1] Şi când au ajuns la Ecbatana, i-a spus: „Frate Azaria, du-mă de-a dreptul la Raguel, fratele nostru." Şi l-a dus la casa lui Raguel, şi l-au găsit pe acesta şezând lângă poarta curţii; şi mai întâi l-au salutat ei cei dintâi, iar el le-a zis: „Bucurie, fraţilor, şi bine aţi venit sănătoşi." Şi i-a condus în casa lui.
[2] Şi i-a zis soţiei sale, Edna: „Ce bine seamănă tânărul acesta cu Tobit, fratele meu."
[3] Şi i-a întrebat Edna: „De undeţi sunteţi, fraţilor?" Şi i-au răspuns: „Noi suntem dintre fiii lui Neftali luaţi în robie la Ninive."
[4] Şi le-a zis: „Îl cunoaşteţi pe Tobit, fratele nostru?" Şi aceia i-au răspuns: „Îl cunoaştem." Şi le-a zis: „Este sănătos?"
[5] Aceia i-au răspuns: „E sănătos şi trăieşte." Şi Tobias a zis: „Este tatăl meu."
[6] Atunci Raguel a sărit şi l-a îmbrăţişat, şi a plâns, şi a vorbit, zicând:

7,2 „Edna" („plăcere", „desfătare"). Numele nevestei lui Raguel în toate versiunile lui Tob. Însă Vulg. şi unii codici din *Vetus Latina* o numesc pe soţia lui Raguel, Ana. ♦ B are „văr", gr. ἀνέψιος. S are „frate", gr. ἀδελφός. Ambiguitatea ebraică a gradelor de rudenie este menţinută la nivel terminologic şi în greaca LXX.

7,5 „este sănătos": gr. ὑγιαίνει. În prima instanţă, oaspeţii nu pomenesc nimic despre orbirea lui Tobit.

7,6 „Eşti fiul... bun": *litt.* „O, [fiule al] unui om cinstit şi bun." ♦ Părinţii Sarrei deplâng orbirea lui Tobit. Versiunea BA lasă să se înţeleagă că Raguel şi Edna au aflat de la Tobias şi Rafael de nenorocirea care s-a abătut asupra lui Tobit. În această privinţă, versiunea S este neclară. ♦ „om cinstit şi bun": gr. καλὸς καὶ ἀγαθὸς ἄνθρωπος (BA). În acest enunţ se vădeşte puternica aculturaţie elenistică a mediilor iudaice: idealul

BA

zicând: „Eşti [fiul] unui om cinstit şi bun." Şi aflând că Tobit şi-a pierdut vederea s-a îndurerat şi a plâns.

7 Iar Edna, soţia lui, şi Sarra, fiica lui, au plâns şi i-au primit din toată inima.
8 Şi au jertfit un berbec din turmă şi au pus o masă cu multe feluri de mâncare.
9 Şi i-a zis Tobias lui Rafael: „Frate Azaria, să vorbim despre ce-mi spuneai pe drum şi să se împlinească şi acest lucru."

10 **Şi i-a împărtăşit lucrul acela lui** Raguel. Iar Raguel a zis către Tobias: „Mănâncă şi bea şi simte-te bine, căci ţie ţi se cuvine s-o iei pe copila mea: doar să-ţi arăt adevărul.

S

„Binecuvântat fii tu, copile, eşti fiul unui părinte cinstit şi bun. O, necazuri nefericite, că a fost orbit un bărbat drept şi care a făcut milostenii." Şi căzând pe grumazul lui Tobias, fratele său, a plâns.
7 Iar Edna, soţia lui, l-a plâns, şi fiica lui, Sarra, l-a plâns şi ea.

8 Şi au jertfit un berbec din turmă şi i-au primit din toată inima.

9 Iar după ce s-au îmbăiat şi s-au spălat şi s-au întins ca să mănânce, Tobias i-a zis lui Rafael: „Frate Azaria, spune-i lui Raguel să mi-o dea pe Sarra, sora mea."
10 Şi i-a auzit Raguel vorba şi i-a zis băiatului: „Mănâncă şi bea, simte-te bine în noaptea aceasta: căci nu este om căruia să i se cuvină să o ia pe fiica mea Sarra, în afară de tine, frate, precum nici eu nu am căderea să o dau altui bărbat în afară de tine, pentru că tu îmi eşti ruda cea mai apropiată; dar îndată îţi voi arăta adevărul, fiule.

---

clasicei καλοκαγαθία a culturii greceşti ajunsese să fie împărtăşit, cel puţin la nivel terminologic, de membrii comunităţilor evreieşti alexandrine.

7,9-12 Episodul peţirii Sarrei este construit după scenariul peţirii Rebecăi de către slujitorul lui Avraam (Gen. 24, 32-59).

7,10 Raguel face probabil aluzie la Is. 22,13: „Să mâncăm şi să bem, căci mâine murim." La acest îndemn Tobias răspunde cu maturitate (v. 12), refuzând să mai mănânce înainte ca nunta să fie consfinţită. Aceeaşi reacţie a avut-o şi slujitorul lui Avraam la îndemnurile ospitaliere ale lui Laban (Gen. 24,33).

BA

[11] Am dat-o pe copila mea după
şapte bărbaţi şi de cum intrau la ea,
mureau în acea noapte. Dar până
una-alta, simte-te bine."

[12] Şi a zis Tobias: „Nu voi gusta
nimic aici până ce nu vă învoiţi şi
nu rămâneţi neclintiţi faţă de mine."
Şi Raguel a zis: „Ia-o de acum aşa
cum s-a hotărât: tu eşti fratele ei, iar
ea sora ta, iar Dumnezeu cel milos-
tiv să vă călăuzească pe drumul cel
mai bun."

[13] Şi a chemat-o pe Sarra, fiica sa,
şi, luând-o de mână, i-a dat-o de
soţie lui Tobias, zicând: „Iată, ia-o
după legea lui Moise şi du-o la tatăl
tău." Şi i-a binecuvântat.

[14] Şi a chemat-o pe Edna, soţia sa.
Şi luând o tăbliţă, a scris învoiala şi

S

[11] Am dat-o după şapte bărbaţi
dintre fraţii noştri şi toţi au murit în
noaptea în care au intrat la ea.
Acum, fiule, mănâncă şi bea, şi
Domnul va lucra pentru voi."

[12] Şi Tobias a zis: „Nu mănânc de
aici, nici nu beau, până nu vă în-
voiţi cu mine". Iar Raguel i-a zis:
„Voi face să-ţi fie dată după
hotărârea cărţii lui Moise: din cer
s-a hotărât să-ţi fie dată ţie. Ia-o pe
sora ta. De acum tu eşti fratele ei,
iar ea, sora ta. Îţi este dată ţie de
astăzi şi până în veac. Şi Domnul
cerului să vă călăuzească bine,
fiule, în această noapte, şi să facă
milă şi pace cu voi."

[13] Şi a chemat-o Raguel pe Sarra,
fiica sa, şi s-a dus la el; şi luând-o
de mână, i-a încredinţat-o lui, zi-
când: „Ia-o după lege şi după hotă-
rârea scrisă în cartea lui Moise, ca
să-ţi fie dată de soţie, ia-o şi du-o
sănătos la tatăl tău: şi Dumnezeul
cerului să vă călăuzească în pace."

[14] Şi a chemat-o pe mama ei şi i-a
zis să aducă o tăbliţă şi a scris

7,12 Folosind foarte mult apelative precum „frate", „soră" pentru rude apropiate, pentru soţi, oameni apropiaţi şi, în general, pentru toţi evreii între ei, Tob. sugerează solidaritatea exilaţilor.

7,13 „luând-o de mână": în Vulg., Raguel ia mâna Sarrei şi o pune în mâna lui Tobias. Obiceiul acesta, atestat doar în Vulg., era de sorginte greco-romană şi s-a perpetuat în ritualul de căsătorie creştin.

7,14 „învoiala": legea mozaică nu pomeneşte nimic despre vreo înţelegere sau vreun act care să consfinţească o căsătorie. Totuşi, codul lui Hammurabi conţinea o asemenea

BA

au pecetluit-o. Apoi au început să mănânce.

15 Şi a chemat-o Raguel pe Edna, soţia sa, şi i-a zis: „Soro, pregăteşte cealaltă încăpere şi du-o [pe fată acolo]."
16 Şi ea a făcut cum a zis el şi a dus-o acolo şi a plâns. Şi a primit lacrimile fiicei ei şi i-a zis:

17 „Ai încredere, copilă, Domnul cerului şi al pământului să-ţi dea bucurie în locul acestei dureri! Ai încredere, fiică!"

8 1 Iar când au sfârşit de mâncat, l-au dus pe Tobias la ea.

2 Mergând însă acesta şi-a adus aminte de spusele lui Rafael şi a luat căţuia de miresme cu jăratec şi a pus în ea inima şi ficatul peştelui şi a făcut fum.

S

învoiala căsătoriei; şi aşa i-a dat-o de soţie după hotărârea legii lui Moise. Din acea clipă au început să mănânce şi să bea.
15 Şi a chemat-o Raguel pe Edna, soţia sa, şi i-a zis: „Soro, pregăteşte cealaltă încăpere şi du-o [pe fată] acolo."
16 Şi ea a mers şi a aşternut în încăpere, cum i-a spus el, şi a dus-o [pe fată] acolo şi a plâns pentru ea, apoi şi-a şters lacrimile şi i-a zis:
17 „Ai încredere, fiică, Domnul cerului să-ţi dea bucurie în locul durerii tale! Ai încredere, fiică!" Şi a plecat.

8 1 Şi când au sfârşit de mâncat şi de băut, au vrut să se culce. Şi l-au luat pe tânăr şi l-au dus în iatac.
2 Tobias şi-a adus aminte de spusele lui Rafael şi a luat ficatul şi inima peştelui din desaga în care le avea şi le-a pus pe jăratecul din căţuia pentru miresme.

---

prevedere. Obiceiul s-a răspândit în tot Orientul Mijlociu şi Apropiat, inclusiv la evreii din Israel şi din diaspora. Astfel că, la Elefantina, s-au descoperit papiri în aramaică din secolul al V-lea î.H., conţinând contracte nupţiale. ♦ Unii învăţaţi evrei susţin că Tob. nu a fost inclus în canonul iudaic pentru că acest verset arată că Raguel, socrul mic, a întocmit contractul nupţial, şi nu Tobias, soţul, după cutuma iudaică din secolele I î.H. şi I d.H.

7,15 „Şi a chemat-o Raguel pe Edna": în timpul petrecerilor, bărbaţii nu stăteau la un loc cu femeile.

BA

[3] Şi când a simţit demonul mirosul, a fugit în părţile cele mai de sus ale Egiptului, şi îngerul l-a legat [acolo].

[4] După ce au fost închişi amândoi [în încăpere], Tobias s-a ridicat de pe pat şi a zis: „Ridică-te, sora mea, şi să ne rugăm, pentru ca Domnul să aibă milă de noi."

[5] Şi a început Tobias să spună: „Binecuvântat eşti Tu, Dumnezeul părinţilor noştri, şi binecuvântat numele Tău cel sfânt şi slăvit în veci! Să te binecuvânteze cerurile şi toate făpturile tale!

[6] Tu l-ai făcut pe Adam şi i-ai dat-o lui de ajutor şi sprijin pe Eva, soţia sa: din ei s-a născut seminţia oamenilor. Tu ai zis: «Nu este bine să fie omul singur. Să-i facem un ajutor pe potriva lui.»

S

[3] Iar mirosul peştelui l-a îndepărtat pe demon, şi el a fugit pe sus, înspre părţile Egiptului; şi, ducându-se Rafael, i-a pus piedică la picioare şi l-a legat bine pe dată.

[4] Şi [părinţii] au mers şi au închis uşa iatacului. Iar Tobias s-a sculat de pe pat şi i-a zis: „Ridică-te, sora mea, să ne rugăm şi să-I cerem Domnului nostru să aibă milă de noi şi să ne izbăvească."

[5] Şi s-a ridicat şi au început să se roage şi să ceară izbăvire; şi a început să spună: „Binecuvântat eşti Tu, Dumnezeul părinţilor noştri şi binecuvântat [este] numele tău în toate generaţiile viitoare! Să te binecuvânteze cerurile şi toată făptura Ta în toţi vecii!

[6] Tu l-ai făcut pe Adam şi i-ai dat-o lui de ajutor şi sprijin pe Eva, soţia lui, iar din amândoi s-a născut seminţia oamenilor. Tu ai zis: «Nu este bine să fie omul singur. Să-i facem un ajutor pe potriva lui.»

8,3 „l-a îndepărtat" (S): gr. ἐκώλυσεν, *litt.* „l-a împiedicat", „l-a reţinut". Efectul fumului de peşte îl împiedică pe demon să-i facă rău lui Tobias. La aceasta se adaugă şi rugăciunea lui Tobias (vv. 5-8). ♦ Demonul fuge în părţile cele mai de sus (S: εἰς τὰ ἀνώτατα) ale Egiptului, adică adânc în continent, spre deşert. Pustiurile sunt locuri predilecte ale demonilor (*cf.* Is. 13,21; 34,14 şi Mat. 4,1; 12,43).

8,4 Tobias se roagă înaintea consumării nunţii. Toate versiunile LXX indică faptul că nunta s-a consumat în aceeaşi noapte. Vulg. vorbeşte despre o amânare a consumării nunţii cu trei zile, timp în care Tobias se roagă şi posteşte. Rugăciunea lui Tobias a deţinut un loc important în slujba cununiei din Biserica Catolică.

8,6 Tobias invocă modelul primordial al căsătoriei (*cf.* Gen. 2,20-24), legitimându-şi astfel noul statut de bărbat însurat şi cerând iniţierea în taina căsătoriei (*cf.* nota la Gen. 2,21).

BA

7 Iar acum, Doamne, nu din desfrânare o iau pe sora mea aceasta, ci întru adevăr: binevoieşte să ai milă de mine şi [fie] să îmbătrânesc împreună cu ea."
8 Şi ea a zis cu el: „Amin."
9 Şi s-au culcat amândoi pentru noapte.
10 Raguel, sculându-se, a mers şi a săpat o groapă, spunând: „Să nu moară şi acesta."

11 Şi s-a dus Raguel în casă

12 şi i-a zis soţiei sale, Edna: „Trimite pe una dintre slujnice să vadă dacă trăieşte; iar de nu, să-l îngropăm şi să nu ştie nimeni."
13 Şi slujnica s-a dus şi, deschizând uşa, i-a găsit pe cei doi dormind.

14 Şi, ieşind, le-a dat de ştire că trăieşte.

S

7 Iar acum, nu din desfrânare o iau pe sora mea aceasta, ci întru adevăr: Binevoieşte să-Ţi fie milă de mine şi de ea şi să îmbătrânim împreună."
8 Şi au zis laolaltă: „Amin. Amin."
9 Şi s-au culcat pentru noapte.

10 Raguel, sculându-se, i-a chemat pe slujitori cu sine şi au mers şi au săpat o groapă, căci a zis: „Să nu moară şi să ajungem de râs şi de ocară."
11 Iar când au terminat de săpat groapa, s-a dus Raguel în casă, a chemat-o pe soţia sa
12 şi a zis: „Trimite pe una dintre slujnice să intre şi să vadă dacă trăieşte; şi dacă a murit, să-l îngropăm ca să nu ştie nimeni."
13 Şi a trimis-o pe slujnică şi au aprins lampa; au deschis uşa şi ea a intrat şi i-a găsit întinşi şi dormind împreună.
14 Şi, ieşind, slujnica le-a dat de ştire că trăieşte şi că nu este nimic rău.

8,7 „întru adevăr": gr. ἐπ' ἀληθείας. Tobias se declară în acord cu normele morale şi de cumpătare sexuală impuse de mentalitatea pioasă iudaică: raporturile sexuale erau presupuse a avea în vedere exclusiv procrearea, şi nu plăcerea (Philon, *Mos.*). De asemenea, adevărul fundamental invocat de Tobias trimite la sinceritatea iubirii sale faţă de viitoarea soţie.
8,8 „Amin". Traducătorii LXX menţin aici formula ebraică, intrată ulterior în limbajul liturgic creştin, prin intermediul Noului Testament. În Deut. 27,15, aceeaşi formulă ebraică era tradusă în greacă sub forma γένοιτο, „să fie!".
8,10 Raguel a săpat groapa în mare taină, de teama oprobriului public. Iniţiativa socrului a fost interpretată ca fiind o ironie a autorului sau o probă de realism dramatic.

BA

15 Şi l-a binecuvântat Raguel pe Dumnezeu, spunând: „Binecuvântat eşti Tu, Dumnezeule, cu toată binecuvântarea curată şi sfântă, şi să Te binecuvânteze sfinţii Tăi şi toate făpturile Tale, şi toţi îngerii Tăi şi toţi aleşii Tăi să Te binecuvânteze în toţi vecii!

16 Binecuvântat eşti pentru că m-ai bucurat şi nu mi s-a întâmplat după cum mă gândeam, ci după mila Ta multă, pe care ai avut-o pentru noi.

17 Binecuvântat eşti pentru că ai avut milă de doi copii singuri la părinţii lor! Ai milă, Stăpâne, de ei şi împlineşte-le viaţa în sănătate, cu bucurie şi milostivire!"

18 Şi le-a poruncit servitorilor să astupe groapa.

19 Şi le-a făcut o nuntă de paisprezece zile.

20 Şi i-a zis Raguel, înainte să se încheie zilele de nuntă, jurându-l să nu plece până nu se vor fi împlinit cele paisprezece zile de nuntă;

S

15 Şi l-au binecuvântat pe Dumnezeul cerului, zicând: „Binecuvântat eşti Tu, Dumnezeule, cu toată binecuvântarea curată! Să Te binecuvânteze în toţi vecii!

16 Şi binecuvântat eşti pentru că m-ai bucurat şi nu mi s-a întâmplat după cum mă gândeam, ci după mila Ta multă pe care ai avut-o pentru noi.

17 Şi binecuvântat fii pentru că ai avut milă de doi copii singuri la părinţii lor! Ai milă, Stăpâne, de ei şi izbăveşte-i şi împlineşte-le viaţa cu bucurie şi milostivire!"

18 Atunci le-a zis servitorilor să astupe groapa, înainte să se facă ziuă.

19 Şi i-a zis soţiei să facă multe pâini. Şi, ducându-se la turmă, a mânat două vaci şi patru berbeci şi a zis să-i taie, apoi au început să facă pregătiri.

20 Şi l-a chemat pe Tobias şi i-a zis: „Paisprezece zile să nu te mişti de aici, ci să rămâi să mănânci şi să bei la mine şi să bucuri sufletul fiicei mele, care a suferit mult.

8,15-17 Rugăciunea de binecuvântare şi laudă este rostită în LXX numai de Raguel. În Vulg., Anna se roagă şi ea împreună cu soţul ei. Versiunea greacă favorizează rugăciunile personale, eventual însoţite de o prezenţă secundară cu care se află în rezonanţă, ca în cazul rugăciunii lui Tobias (v. 8).

8,20 Raguel nu respectă durata obişnuită a unei nunţi: el sărbătoreşte paisprezece zile în loc de şapte (*cf.* Gen. 29,27; Jud.14,12). Mai mult, el ţine morţiş ca ospăţul de nuntă să se facă în casa lui, şi nu în casa socrilor mari.

BA

21 iar atunci, luând jumătate din averea lui, să meargă cu sănătate la tatăl lui, iar restul, „când mor eu şi soţia mea".

9 1 Şi Tobias l-a chemat pe Rafael şi i-a zis:
2 „Frate Azaria, ia cu tine un slujitor şi două cămile şi du-te la Rages, în Media, la Gabael şi adu-mi argintul şi adu-l şi pe el la nuntă;

3 căci Raguel m-a pus să jur că nu plec,
4 iar tatăl meu numără zilele şi, dacă întârzii mult, se va întrista foarte."

5 Şi s-a dus Rafael şi s-a oprit la Gabael şi i-a dat acestuia înscrisul, iar acesta a adus pungile cu pecete şi i le-a dat.

6 Apoi s-au trezit devreme şi au mers împreună la nuntă. Şi Tobias a binecuvântat-o pe soţia sa.

S

21 Şi din câte am, ia de aici jumătate şi mergi sănătos la tatăl tău; iar cealaltă jumătate, când mor eu şi soţia mea, este a voastră. Ai încredere, copile, eu sunt tatăl tău, iar Edna, mama ta, şi noi suntem alături de tine şi de sora ta de acum şi până în veac. Ai încredere, fiule!"

9 1 Atunci Tobias l-a chemat pe Rafael şi i-a zis:
2 „Frate Azaria, ia cu tine patru servitori şi două cămile şi mergi la Rages şi du-te la Gabael; dă-i înscrisul ca să-ţi încredinţeze argintul şi ia-l şi pe el cu tine la nuntă;
3-4 căci tu ştii că tatăl meu stă şi numără zilele, iar dacă întârzii o zi, îl voi mâhni foarte tare. Vezi ce a jurat Raguel, şi nu pot să trec peste jurământul lui."
5 Şi au mers Rafael şi cei patru servitori şi cele două cămile la Rages, în Media, şi s-au oprit la Gabael. Şi i-a dat înscrisul şi l-a înştiinţat despre Tobias, fiul lui Tobit, că şi-a luat soţie şi că îl cheamă la nuntă. Şi, ridicându-se, acesta i-a numărat pungile cu peceţi şi i le-a încredinţat.
6 Apoi s-au trezit devreme şi au mers împreună la nuntă. Şi s-au dus acasă la Raguel şi l-au găsit pe

9,5 Autorul nu spune nimic despre călătoria îngerului de la Ecbatana la Rages. Nici un detaliu supranatural nu răzbate în stilul lapidar care să justifice ipoteza unei explicaţii de acest gen la 5,6 (*cf.* nota *ad locum*).

BA

S

Tobias întins la masă; şi el a sărit şi l-a îmbrăţişat, şi [Gabael] a plâns şi l-a binecuvântat, zicându-i: „Cinstite şi bunule, tu, fiul unui om cinstit şi bun, drept şi milostiv, să-ţi dea Domnul binecuvântarea din ceruri, ţie, şi soţiei tale, şi tatălui tău, şi mamei soţiei tale! Binecuvântat fie Dumnezeu, că l-am văzut pe Tobias, vărul meu, care seamănă cu el!"

10 [1] Şi Tobit, tatăl lui, număra fiecare zi; şi când s-au împlinit zilele de călătorie şi n-au ajuns,

[2] a zis: „Nu cumva s-au făcut de ocară? Sau nu cumva a murit Gabael şi nu-i dă nimeni banii?"
[3] Şi era foarte supărat.
[4] I-a zis atunci soţia: „A pierit băiatul nostru, de aceea întârzie". Şi a început să-l jelească, zicând:

[5] „Nu-mi mai pasă de nimic, copile, pentru că te-am lăsat să pleci, lumina ochilor mei."
[6] Tobit i-a spus: „Taci, nu te mai frământa, este sănătos."

10 [1] Zi de zi Tobit făcea socoteala zilelor în câte [urma] să se ducă şi în câte să se întoarcă; iar când s-au împlinit zilele şi fiul său n-a apărut,
[2] a zis: „Nu cumva au fost opriţi acolo? Sau nu cumva a murit Gabael şi nu-i dă nimeni banii?"
[3] Şi a început să se întristeze.
[4] Anna, soţia lui, a zis: „A pierit băiatul meu şi nu mai este între cei vii." Şi a început să plângă şi să jelească pentru fiul ei, zicând:
[5] „Vai mie, copile, că te-am lăsat să pleci, lumina ochilor mei."

[6] Dar Tobit i-a spus: „Taci, nu te mai frământa, soro, este sănătos.

10,1-7 Discuţia dintre Tobit şi Anna este o „reluare" întărită a pasajelor din Tob. 2,11-14 şi 5,18-6,1. Dacă însă Tobit evoluează, întărindu-se în speranţă, la Anna prevalează dragostea de mamă. Spre deosebire de celelalte personaje, atitudinea ei nu se modifică în întreaga carte.

10,6 Au existat dubii în privinţa atitudinii lui Tobit: NRSV înaintează, pe lângă teza general acceptată a credinţei şi a speranţei nestinse ale lui Tobit, şi ipoteza simulării

BA

[7] Însă ea a zis: „Taci, nu mă amăgi: a pierit băiatul meu." Şi se ducea în fiecare zi afară pe drumul pe care plecase el, şi ziua nu mânca pâine, iar nopţile nu înceta a-l jeli pe fiul ei, Tobias, până ce s-au încheiat cele paisprezece zile de nuntă, pe care Raguel îl legase prin jurământ să le petreacă acolo.

[8] Tobias i-a spus apoi lui Raguel: „Lasă-mă să plec, pentru că tatăl meu şi mama mea nu mai nădăjduiesc să mă vadă."

[9] Atunci socrul său i-a zis: „Rămâi la mine, iar eu voi trimite la tatăl

S

Mai degrabă vor fi aflat pricină de zăbavă acolo; omul care a mers cu el este de încredere şi unul dintre fraţii noştri: nu te mâhni pentru el, soro, îndată va fi aici."

[7] Însă ea a zis: „Taci şi lasă-mă, nu mă amăgi: a pierit fiul meu." Şi, în fiecare zi, ieşea în fugă din casă, se uita la drumul pe care plecase fiul ei şi nu se încredea în nimeni; iar când apunea soarele, intrând, îl jelea şi îl plângea toată noaptea şi nu avea somn.

[8] Când s-au încheiat cele paisprezece zile de nuntă pe care Raguel jurase să le ţină pentru fiica sa, Tobias s-a dus la el şi i-a zis: „Lasă-mă să plec, căci eu ştiu că tatăl meu şi mama mea nu mai cred că o să mă vadă. Iar acum, te rog, tată, să mă laşi să merg la tatăl meu. Ţi-am spus cum l-am lăsat."

[9] Şi i-a zis Raguel lui Tobias: „Rămâi, copile, rămâi cu mine, voi

---

încrederii, pentru a o alina pe Anna. ♦ „pricină de zăbavă" (S), gr. περισπασμός: cuvântul nu este conotat nici pozitiv, nici negativ în greaca din LXX. El înseamnă pur şi simplu „treburi".

10,7-14 Scena despărţirii tinerilor căsătoriţi de Raguel şi Edna contrastează puternic cu cea a îngrijorării părinţilor lui Tobias. Ea are o încărcătură pozitivă cu atât mai susţinută, cu cât reprezintă punerea în act a sfaturilor lui Tobit din 4,3-4 (respectul faţă de părinţi) şi 4,12-13 (căsătoria cu o femeie din acelaşi neam).

10,8 Tobias ştie (S: „ştiu", gr. γινώσκω) că părinţii lui sunt îngrijoraţi din cauza lui. Cu acest verset se face legătura dintre cele două unităţi ale capitolului. „Telepatia" invocată de unii comentatori este, de fapt, un mijloc foarte subtil al autorului de a plasa desfăşurarea scenelor în simultaneitate.

BA

tău şi i se va povesti ce-i cu tine." Dar Tobias a zis: „Nu, lasă-mă să plec la tatăl meu."

10 Atunci, ridicându-se, Raguel i-a dat-o pe Sarra, soţia lui, şi jumătate din avere, robi, şi vite, şi bani.

11 Şi, după ce i-a binecuvântat, i-a lăsat să plece, spunându-le: „Dumnezeul cerului să vă călăuzească drumul, copii, înainte ca eu să mor."

12 Apoi i-a zis fiicei sale: „Cinsteşte-i pe socrii tăi, ei sunt acum părinţii tăi: aş vrea să aud veşti bune despre tine." Şi a sărutat-o.

13 Iar Edna a spus către Tobias: „Iubite frate, Domnul cerului să te aducă înapoi şi să-mi dea să-ţi văd copiii de la fiica mea, Sarra, ca să mă bucur în faţa Domnului. Şi, iată, ţi-o dau în grijă pe fiica mea, să n-o superi."

S

trimite vestitori la Tobit, tatăl tău, să-i dea de ştire despre tine." Acela i-a răspuns: „Nicidecum, te rog să mă laşi să plec la tatăl meu."

10 Ridicându-se, Raguel i-a încredinţat-o lui Tobias pe Sarra, soţia lui, şi jumătate din toate avuţiile sale, servitori şi slujnice, vite şi oi, măgari şi cămile, îmbrăcăminte, şi bani, şi felurite lucruri.

11 Şi i-a lăsat să plece sănătoşi şi l-a îmbrăţişat, zicându-i: „Fii sănătos, copile, şi mergi sănătos! Domnul cerului să vă călăuzească drumul şi pe Sarra, soţia ta, şi să-mi fie dat să văd copii de la voi înainte să mor."

12 Şi i-a zis fiicei sale, Sarra: „Mergi la socrul tău, pentru că de acum ei sunt părinţii tăi, ca şi cei care te-au născut; mergi în pace, fata mea; aş vrea să aud veşti bune despre tine cât trăiesc." Şi, după ce i-a îmbrăţişat, le-a dat drumul.

13 Iar Edna i-a spus lui Tobias: „Copile şi frate iubit, să te aducă înapoi Domnul şi aş vrea să-i văd, cât trăiesc, pe copiii tăi şi ai Sarrei, fiica mea, înainte să mor. În faţa Domnului ţi-o dau în grijă pe fiica mea, să n-o superi în toate zilele vieţii tale; copile, mergi în pace; de acum eu îţi sunt mamă, iar Sarra soră; fie să ne meargă bine tuturor, la fel, în toate zilele vieţii noastre." Şi i-a sărutat pe amândoi şi le-a dat drumul să plece sănătoşi.

BA

[14] După acestea, Tobias L-a binecuvântat pe Dumnezeu care i-a călăuzit drumul şi a plecat copleşindu-i cu binecuvântări pe Raguel şi pe Edna, soţia lui.

11 [1] Şi au mers până s-au apropiat de Ninive. Şi a zis Rafael către Tobias:
[2] „Nu ştii, frate, cum l-ai lăsat pe tatăl tău?
[3] Să ne grăbim înaintea soţiei tale şi să pregătim casa!

[4] Ia dar în mână fierea peştelui." Şi s-au dus, iar câinele a mers după ei.

[5] Anna stătea şi se uita la drum după fiul ei.
[6] Şi când l-a zărit venind, i-a şi spus tatălui său: „Iată, vine fiul tău, precum şi omul care a mers cu el."

S

[14] Şi a plecat Tobias de la Raguel sănătos şi bucurându-se, şi binecuvântându-L pe Domnul cerului şi al pământului, Regele a toate, pentru că i-a călăuzit drumul. Şi i-a spus: „Fie să am bucuria să vă cinstesc în toate zilele vieţii voastre."

11 [1] Şi când s-au apropiat de Caseris, care se află înainte de Ninive, i-a zis Rafael:
[2] „Tu ştii cum l-am lăsat pe tatăl tău.
[3] S-o luăm înaintea femeii tale repede şi să pregătim casa până când vin [ceilalţi]."
[4] Şi au mers amândoi împreună şi apoi i-a zis: „Ia fierea în mână." Şi a mers cu ei câinele din urma lui şi a lui Tobias.
[5] Anna stătea şi se uita la drum după fiul ei.
[6] Şi când l-a zărit venind, i-a şi spus tatălui lui: „Iată, vine fiul tău, precum şi omul care a mers cu el."

10,14 Ultima frază din *Codex Sinaiticus*, *litt.* „Şi i-a spus: «Să ai bucuria de a-i cinsti în toate zilele vieţii lor»". Unii presupun că este deplasată de la sfârşitul v. 12, după „ca şi cei care te-au născut", şi ar însemna „să ai bucuria de a-i cinsti..." (TOB). Pentru a da un text inteligibil, am urmat soluţia unor versiuni (VL, BJ) care l-au corectat punându-l în gura lui Tobias.

11,1 „Caseris" (S). Unica menţiune biblică a acestui loc, situat probabil la vest de Ninive. Absenţa toponimului din versiunea BA şi varianta „Charan" din Vulg. sporesc nesiguranţa cu privire la existenţa reală a acestui loc.

11,3 „să pregătim casa": îngerul îl grăbeşte pe Tobit pentru ca acesta să-şi vindece tatăl. Nora trebuia să-şi cunoască socrul în deplinătatea facultăţilor fizice.

11,4 „câinele", gr. κύων. *Codex Sinaiticus* are, pe lângă lecţiunea menţionată din manuscrisul Fritzsche, adaosul καὶ κύριος, „şi Domnul".

BA

[7] Iar Rafael a zis: „Ştiu eu că tatăl tău îşi va deschide ochii;

[8] tu unge-i ochii cu fierea, iar când va simţi o înţepătură, se va freca, va cădea albeaţa şi te va vedea."

[9] Alergând, Anna a sărit de gâtul fiului său şi i-a zis: „Te-am văzut, copile, de acum pot să mor." Şi au plâns amândoi.
[10] Şi Tobit a ieşit către poartă şi s-a lovit, însă fiul său a alergat spre el

[11] şi l-a prins şi a întins fierea pe ochii tatălui său, zicând: „Ai încredere, tată."

[12] Iar când au început să-l usture, s-a frecat la ochi şi albeaţa s-a desprins din colţul ochilor săi.

S

[7] Iar Rafael i-a zis lui Tobias înainte ca acesta să se apropie de tatăl lui: „Ştiu că ochii lui se vor deschide;
[8] întinde-i fierea peştelui pe ochi, leacul se va strânge şi-i va îndepărta albeaţa de pe ochi, iar tatăl tău va privi şi va vedea lumina."
[9] Şi [Anna] a alergat şi a căzut pe grumazul fiului său şi i-a zis: „Te-am văzut, copile; de acum pot să mor." Şi a plâns.
[10] Şi s-a ridicat Tobit şi s-a împiedicat în picioare şi a ieşit în poarta curţii;
[11] iar Tobias a mers către el cu fierea peştelui în mână, i-a suflat în ochi, l-a prins şi i-a zis: „Ai încredere, tată." Şi a pus leacul şi l-a ţinut acolo.
[12] Şi a desprins cu amândouă mâinile [albeaţa] din colţul ochilor.

11,8 Deşi cititorului modern îi poate apărea ca practică magică, medicina antică folosea frecvent fierea de peşte în tratarea afecţiunilor de tot felul. În acest caz miracolul este evident.

11,9 Consecventă „orbirii" ei, Ana se bucură la nivel profan: plânge, îşi îmbrăţişează fiul, dar nu-l binecuvântează pe Dumnezeu. Contrastul cu Tobit este foarte pronunţat: bătrânul Îl binecuvântează de patru ori pe Dumnezeu în v. 14 şi de patru ori pe Domnul, pe Tobias, pe părinţii Sarrei şi pe Sarra în v. 17 (S).

11,10 Detaliul poticnirii bătrânului, inutil în economia strictă a capitolului, este un bun indiciu al caracterului „nuvelistic" al Cărţii lui Tobit. Totuşi, la un nivel mai adânc, el aminteşte cititorului starea jalnică a bătrânului şi pregăteşte bucuria însănătoşirii. Aşa se explică şi îndemnul fiului taumaturg din v. 11: „Ai încredere, tată" (gr. θάρσει, πάτερ).

11,12 Vulg. oferă o perspectivă medicală mai strictă, precizând în cât timp şi-a făcut efectul leacul aplicat de Tobias: după o jumătate de oră, de pe ochii lui Tobit s-au desprins nişte pieliţe albe, care semănau cu pieliţa de pe ou. ♦ În textul S nu e clar cine desprinde albeaţa: fiul sau Tobit însuşi.

BA

[13] Şi văzându-l pe fiul său, i-a căzut pe grumaz, a plâns şi a zis:

[14] „Binecuvântat eşti Tu, Dumnezeule, binecuvântat numele Tău în veci şi binecuvântaţi sunt toţi sfinţii Tăi îngeri: pentru că m-ai lovit şi m-ai miluit. Şi, iată, îl văd pe Tobias, fiul meu."

[15] Şi a intrat fiul său bucurându-se şi i-a vestit tatălui său lucrurile mari care i s-au întâmplat în Media.

[16] Şi a ieşit Tobit în întâmpinarea nurorii sale, bucurându-se şi binecuvântându-L pe Dumnezeu, către poarta Ninivei. Şi cei care-l vedeau mergând se minunau că vede, iar Tobit a dat mărturie în faţa lor că Dumnezeu a avut milă de el.

S

[13] Şi i-a căzut pe grumaz şi a plâns şi i-a zis: „Te-am văzut, fiule, lumina ochilor mei."

[14] Apoi a zis: „Binecuvântat eşti, Dumnezeule, binecuvântat numele Tău cel mare şi binecuvântaţi toţi îngerii Tăi sfinţi! Să fie peste noi numele Lui cel mare şi binecuvântaţi toţi îngerii în toţi vecii! Pentru că El m-a lovit şi, iată, îl văd pe Tobias, fiul meu."

[15] Şi a intrat Tobias bucurându-se şi binecuvântându-l pe Dumnezeu cu toată gura, şi i-a spus tatălui său că drumul său a fost bun şi că a adus banii, că a adus-o pe Sarra, fiica lui Raguel, de soţie – iată, vine şi este aproape de poarta Ninivei.

[16] Şi a ieşit Tobit în întâmpinarea nurorii sale, bucurându-se şi binecuvântându-L pe Dumnezeu, către poarta Ninivei. Şi cei din Ninive, văzându-l că umblă şi străbate [oraşul] în toată puterea şi fără a fi dus de mână de nimeni, s-au minunat, iar Tobit a dat mărturie în faţa lor

---

11,14 „pentru că m-a lovit...", gr. ὅτι ἐμαστίγωσέν με. În acest caz, particula ὅτι are un sens explicativ restrâns: „căci", fiind în acelaşi timp supramarcată concesiv: „căci, deşi m-a pedepsit". Desigur, Tobit vede în îmbolnăvirea şi în vindecarea sa lucrarea providenţei divine: în plan simbolic, Tobit primeşte, o dată cu recăpătarea vederii, lumina nouă a convertirii totale, temă atât de frecventă în literatura „nuvelistică" intertestamentară.

11,15 Versiunea BA lansează o formulă consistentă spiritual pentru a denumi toate faptele miraculoase prin care trecuse tânărul în Media: τὰ μεγαλεῖα, „lucrurile mari". Mai puţin ambiguu, *Codex Sinaiticus* rezumă şi explicitează un traseu în aparenţă mai puţin spectaculos.

BA

[17] Şi cum s-a apropiat Tobit de Sarra, nora sa, a binecuvântat-o, spunând: „Bine ai venit, fiica mea! Binecuvântat fie Dumnezeu, care te-a adus la noi, şi tatăl tău, şi mama ta."

[18] Şi s-au bucurat toţi fraţii lui din Ninive.
[19] Şi a venit Achiachar şi Nasbas, nepoţii săi, şi s-a ţinut nunta lui Tobias cu veselie şapte zile.

12 [1] Tobit l-a chemat pe Tobias, fiul său şi i-a zis: „Vezi, copile, de plata omului care a mers cu tine; trebuie să-i mai dăm ceva pe deasupra."
[2] Şi el i-a răspuns: „Tată, nu rămân în pagubă dacă-i dau jumătate din

S

că Dumnezeu a avut milă de el şi i-a deschis ochii.
[17] Şi s-a apropiat Tobit de Sarra, soţia lui Tobias, fiul său, şi a binecuvântat-o şi i-a zis: „Bine ai venit, fiica mea! Binecuvântat fie Dumnezeul tău, care te-a adus la noi, fiică! Şi binecuvântat tatăl tău, şi binecuvântat Tobias, fiul meu, şi binecuvântată tu, fiica mea! Intră sănătoasă în casa mea cu binecuvântare şi veselie, intră, fiica mea!"
[18] În acea zi a fost veselie la toţi iudeii care se aflau în Ninive.
[19] Şi au venit Achichar şi Nabad, nepoţii lui, şi s-au bucurat pentru Tobit.

12 [1] Iar când s-a încheiat nunta, l-a chemat Tobit pe Tobias, fiul său şi i-a zis: „Copile, vezi să-i dai plata omului care a mers cu tine [şi] să-i mai adaugi la plată.
[2] Iar el l-a întrebat: „Tată, cât să-i dau ca plată? Nu rămân în pagubă

11,19 Despre Achichar, vezi nota la 1,21. ♦ BA are „Nasbas", S are „Nabad". Nepotul lui Achi(a)char era foarte cunoscut în Orientul antic, unde povestea populară a lui Achichar avea o răspândire considerabilă, „transnaţională". Vezi şi „Introducerea". ♦ În mod normal, nunta se ţinea în casa mirelui. De aceea, Tobit a organizat al doilea ospăţ de nuntă, după cel prelungit de la Raguel. De data aceasta petrecerea a durat, după obicei, o săptămână.

12,1-5 Ultima încercare pe care trebuie să o treacă Tobias înainte de dezvăluirea îngerului este cea a generozităţii şi milosteniei: şi de data aceasta, el se dovedeşte un fiu ascultător. Îşi aminteşte de îndemnul lui Tobit (*cf.* 4,10-11), reluat ulterior de înger (12,9) şi de gestul socrului său, Raguel, şi se hotărăşte să-i dea lui „Azaria" jumătate din averea dobândită.

BA

cele ce-am adus,

[3] pentru că el m-a adus la tine sănătos, a avut grijă de soţia mea, a adus banii mei şi te-a vindecat şi pe tine."
[4] Şi bătrânul a zis: „I se cuvin."

[5] Şi l-a chemat pe înger şi i-a zis: „Ia jumătate din toate pe care le-aţi adus."
[6] Atunci [îngerul], chemându-i deoparte pe amândoi, le-a zis: „Binecuvântaţi-l pe Dumnezeu şi mulţumiţi-I, aduceţi-I preamărire şi daţi mărturie în faţa tuturor celor vii despre ce-a făcut pentru voi! Bine este a-L binecuvânta pe Dumnezeu şi a preaslăvi numele Lui, făcând cunoscute cu cinstire înfăptuirile lui Dumnezeu; nu pregetaţi a-I mulţumi.
[7] Taina regelui e bine să o ţii ascunsă, dar faptele lui Dumnezeu să le dezvălui, slăvindu-L. Faceţi binele, şi răul nu va da peste voi.

[8] Bună este rugăciunea cu post, milostenie şi dreptate. E mai bine [să ai] puţin cu dreptate decât mult

S

dacă-i dau jumătate din bunurile pe care le-am adus cu mine.
[3] Pe mine m-a adus sănătos, iar de soţia mea a avut grijă; şi a adus banii, şi pe tine te-a vindecat. Cât să-i mai dau ca plată?"
[4] Şi Tobit i-a răspuns: „I se cuvine, fiule, să ia jumătate din toate cu care a venit."
[5] Şi l-a chemat şi i-a zis: „Ia jumătate din toate cele cu care ai venit, ca plată pentru tine, şi mergi sănătos."
[6] Atunci [acela], chemându-i deoparte pe amândoi, le-a zis: „Binecuvântaţi-L pe Dumnezeu şi daţi mărturie în faţa tuturor celor vii pentru lucrurile bune pe care le-a făcut cu voi, ca să binecuvântaţi şi să slăviţi numele Lui. Cuvintele lui Dumnezeu faceţi-le cunoscute tuturor oamenilor cu cinstire şi nu pregetaţi a-I mulţumi.
[7] Taina regelui e bine să o ţii ascunsă, dar faptele lui Dumnezeu să le dezvălui şi să-L slăveşti cu cinstire. Faceţi binele, şi răul nu va da peste voi.
[8] Bună este rugăciunea cu adevăr, şi milostenia cu dreptate este mai bună decât bogăţia cu nedreptate.

12,7-10 Îngerul repetă, în bună măsură, sentinţele pronunţate anterior de Tobit (*cf.* Tob. 4). Autorul insistă de fapt asupra filonului sapienţial de la care îşi revendică scrierea.
12,8 Rugăciunea, postul şi milostenia sunt cele trei îndatoriri fundamentale ale omului credincios: faţă de Dumnezeu (evlavie), faţă de sine însuşi (cumpătare), faţă de aproape (bunătate). Aceste trei îndatoriri devin subiectul din Mat. 6.

BA

cu nedreptate. E mai bine să faci milostenie decât să aduni aur.
9 Căci milostenia te scapă de la moarte şi tot ea curăţă orice păcat: cei care fac milostenii şi dreptate vor avea viaţă din plin;
10 cei care păcătuiesc sunt duşmanii propriei vieţi.

11 Nu voi ascunde de voi nici un lucru, căci am spus: «Taina regelui e bine să o ţii ascunsă, dar faptele lui Dumnezeu să le dezvălui, slăvindu-L.»
12 Iar acum, când te rugai tu şi nora ta, Sarra, eu duceam pomenirea rugii voastre înaintea Celui Sfânt; iar când îi îngropai pe cei morţi, la fel, eram lângă tine.
13 Şi când n-ai pregetat să te scoli şi să pleci de la masă ca să te duci să-l iei pe cel mort, nu mi-a scăpat fapta ta bună, ci eram cu tine.
14 Acum, Dumnezeu m-a trimis să te vindec pe tine şi pe nora ta, Sarra.

S

Mai bine să faci milostenie decât să aduni aur.
9 Milostenia te scapă de la moarte şi tot ea curăţă orice păcat: cei care fac milostenie se hrănesc cu viaţă;

10 cei care săvârşesc păcat şi nedreptate sunt duşmanii propriului suflet.
11 Vă voi arăta tot adevărul şi nu voi ascunde nimic de voi; v-am arătat şi v-am spus: «Taina regelui e bine s-o ţii ascunsă, dar faptele lui Dumnezeu să le dezvălui slăvindu-L.»
12 Iar acum, când te rugai tu şi Sarra, eu duceam pomenirea rugii voastre înaintea slavei Domnului; iar când îi îngropai pe cei morţi, la fel;
13 când n-ai pregetat să te scoli şi să pleci de la masă şi să mergi şi să-l iei pe cel mort, atunci eram trimis la tine ca să te încerc.
14 Şi, la fel, m-a trimis Dumnezeu să te vindec [pe tine] şi pe Sarra, nora ta.

12,9 „milostenia te scapă de la moarte", gr. ἐλεημοσύνη ἐκ θανάτου ῥύεται. Vulg. completează aici: „şi te ajută să găseşti milă şi viaţa veşnică." Probabil o interpolare creştină. *Cf.* şi Sir. 3,30-31.

12,12 „pomenirea", gr. τὸ μνημόσυνον, *litt.* „amintirea". Îngerul, în calitatea sa de fiinţă intermediară, de mesager divin, îi prezintă lui Dumnezeu un fel de „memorial" al faptelor oamenilor.

12,13 S are „ca să te încerc", gr. πειράσαι σε. Îngerul nu explică în ce a constat încercarea la care l-a supus pe Tobit, însă, ca şi Avraam, personajul află abia după încercare, că a fost încercat (*cf.* Gen. 22,11-12). Îngerul face aluzie la orbirea lui Tobit. Vulg. adaugă, explicând, că Tobit a fost încercat pentru că Dumnezeu l-a socotit bun de la început. Această interpretare implicită trimite la Iov 1,8-12.

BA

15 Eu sunt Rafael, unul dintre cei
şapte îngeri sfinţi care poartă rugă-
ciunile sfinţilor şi le duc înaintea
slavei Celui Sfânt."
16 Şi cei doi s-au tulburat şi au căzut
cu faţa la pământ, pentru că se înfri-
coşaseră.
17 Şi le-a zis lor: „Nu vă temeţi,
pacea să fie cu voi; binecuvântaţi-L
pe Dumnezeu în veci.
18 Pentru că nu din bunăvoinţa mea,
ci din voia Dumnezeului nostru am
venit: de aceea binecuvântaţi-L pe
El în veci.
19 În toate aceste zile am fost văzut
de voi, dar nu am mâncat, nici nu
am băut, ci doar aţi privit o vedenie.
20 Şi acum, mulţumiţi-I lui Dum-
nezeu, căci mă duc la Cel care m-a

S

15 Eu sunt Rafael, unul dintre cei
şapte îngeri care stau şi umblă
înaintea slavei Domnului."

16 Şi s-au tulburat cei doi şi au căzut
cu faţa la pământ şi s-au înfricoşat.

17 Şi le-a zis lor: „Nu vă temeţi, pace
vouă; binecuvântaţi-L pe Dumnezeu
în toţi vecii.
18 Eu, când eram cu voi, nu eram
din bunăvoinţa mea, ci din voia lui
Dumnezeu. Binecuvântaţi-L în
toate zilele, înălţaţi-I cântări.
19 Aţi văzut că nu mâncam nimic, ci
vi s-a arătat o vedenie.

20 Şi acum, binecuvântaţi-L pe
Domnul pe pământ şi mulţumiţi-I

12,15 „unul dintre cei şapte îngeri", gr. εἷς τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων. Aceasta este prima aluzie biblică la cei şapte arhangheli, care apar în Apoc. 1,4; 3,1. Termenul „arhanghel" este atestat prima oară în cartea apocrifă *1Enoh* 71,8-9. În VT mai sunt menţionaţi, în această calitate, cei doi arhangheli celebri Mihail (Dan. 10,13; 12,1) şi Gabriel (Dan. 8,16).

12,16 Reacţia lui Tobit şi a fiului său este tipică pentru cei care au experienţa unei angelofanii: cutremuraţi, se aruncă cu faţa la pământ (*cf.* Jud. 13,20; Dan. 10,8-12; Mat. 17,6; Luca 24,5; Apoc. 12,7).

12,19 „aţi privit o vedenie" (BA) / „vi s-a arătat o vedenie" (S): îngerul li se arată oamenilor ca viziune inconsistentă: el nu mănâncă şi nu bea, spre deosebire de Iisus care, după înviere, mănâncă peşte, tocmai spre a le dovedi ucenicilor că nu este o simplă vedenie. Acelaşi tip de viziune angelică apare şi în *Testamentul lui Avraam* (4,9-11), apocrifă veterotestamentară. ♦ Îngerul pare că bea şi mănâncă: Augustin foloseşte acest pasaj pentru a arăta că trupul va învia substanţial. Spre deosebire de îngeri, care mănâncă „pentru a fi ca oamenii" (oaspeţii lui Avraam sau Rafael), oamenii mănâncă din necesitate. După înviere însă trupurile oamenilor vor fi ca ale îngerilor, alimentându-se nu din necesitate, ci din plăcere (*Discursuri* 362).

BA

trimis; şi scrieţi toate câte s-au săvârşit într-o carte."

21 Şi s-au ridicat: şi nu l-au mai văzut.
22 Şi au dat mărturie despre faptele mari şi minunate ale lui Dumnezeu şi cum li s-a arătat îngerul Domnului.

13 1 Şi Tobit a scris o rugăciune de bucurie şi a zis:
2 „Binecuvântat fie Dumnezeul cel veşnic viu şi binecuvântată fie împărăţia Sa!
Căci El pedepseşte şi miluieşte,
El duce până în tărâmul celor morţi şi tot El scoate
şi nimic nu scapă din mâna Lui.

S

lui Dumnezeu. Iată, eu mă duc la Cel care m-a trimis. Scrieţi toate câte vi s-au întâmplat." Şi a plecat.
21 Ei s-au ridicat şi n-au mai putut să-l vadă.
22 Şi-L binecuvântau şi-I înălţau cântări lui Dumnezeu şi îi dădeau mărturie pentru toate aceste fapte mari ale Lui, cum li se arătase îngerul lui Dumnezeu.

13 1 Atunci a zis:

2 „Binecuvântat fie Dumnezeul cel veşnic viu şi binecuvântată fie împărăţia Sa! Căci El pedepseşte şi miluieşte, El duce până în tărâmul celor morţi în adâncul pământului şi tot El scoate din pierzarea cea mare şi nimic nu scapă din mâna Lui.

13,1 „rugăciune" (BA), gr. προσευχή. De fapt, Tobit scrie un imn în stilul liricii religioase ebraice din cărţile istorice anterioare (Ex. 15; Deut. 32; Jud. 5), deşi la un nivel inferior. Spre deosebire de celelalte rugăciuni din Tob., imnul acesta este mult mai lung şi nu se referă la situaţia specială a personajelor din Tob., ceea ce a condus la ipoteza că pasajul imnic din Tob. 13 ar fi o adăugire. Imnul are două părţi: în prima (vv. 1-9) se aduc laude şi mulţumiri Domnului şi îndemnuri la pocăinţă adresate comunităţilor evreieşti din exil, reprezentând un compendiu de citate biblice (*cf.* Is. 40-55); în a doua parte autorul îşi îndreaptă atenţia asupra Ierusalimului şi a viitoarei reconstrucţii a cetăţii sfinte: mesianismul pasajului a atras atenţia comentatorilor din toate perioadele ulterioare.
13,2 „El pedepseşte şi miluieşte": fraza concentrează mesajul întregului imn, făcând legătura dintre cele două părţi: greutăţilor îndurate de evrei în exil le corespunde speranţa restaurării Ierusalimului. ♦ „tărâmul celor morţi": „Hades" din LXX corespunde în TM Şeolului: este un loc al întunericului (Iov 10,20-21) şi al tăcerii (Ps. 115,17), în care stau umbrele lipsite de consistenţă ale morţilor (Iov 3,17), uitând de viaţa lor pământească (Ps. 88,12), loc aflat fie sub pământ (Num. 16,30), fie sub ape (Iov 26,5). Niciodată însă, în VT, Hades-Şeol nu este prezentat ca un loc al chinurilor veşnice, ca în literatura pseudoepigrafică sau în NT.

BA

[3] Daţi-I mărturie, fii ai lui Israel, înaintea neamurilor,
pentru că El v-a împrăştiat printre ele
[4] şi acolo faceţi cunoscută măreţia Sa;
înălţaţi-L înaintea a toată suflarea,
căci El este Domnul nostru şi Dumnezeu,
El este Tatăl nostru în toţi vecii.
[5] El vă va pedepsi pentru fărădelegile voastre
şi se va milostivi de voi toţi, şi vă va aduna din toate neamurile pe la care aţi fost risipiţi.
[6] Dacă vă veţi întoarce la El cu toată inima voastră
şi cu tot sufletul, ca să înfăptuiţi adevărul înaintea Lui,
atunci se va întoarce la voi
şi nu-Şi va mai ascunde faţa de la voi.
[7] Priviţi ce va face cu voi
şi daţi-I mărturie cu glas mare;
şi binecuvântaţi-L pe Domnul dreptăţii şi preamăriţi-L pe Regele veacurilor!

[8] Eu în pământul robiei mele Îl preamăresc

S

[3] Daţi-I mărturie, fii ai lui Israel, înaintea neamurilor, pentru că El v-a împrăştiat printre ele

[4] şi acolo v-a arătat măreţia Sa; înălţaţi-L înaintea a toată suflarea, căci El este Domnul, şi El este Dumnezeul nostru, şi El este Tatăl nostru şi El este Dumnezeu în toţi vecii.
[5] El vă va pedepsi pentru fărădelegile voastre şi se va milostivi de voi toţi, din toate neamurile pe la care aţi fost risipiţi.

[6] Când vă veţi întoarce la El cu toată inima voastră şi cu tot sufletul vostru, ca să înfăptuiţi adevărul înaintea Lui, atunci se va întoarce la voi şi nu-Şi va mai ascunde faţa de la voi nicicând.

[7] Şi acum, priviţi ce a făcut cu voi şi daţi-I mărturie cu glas mare; şi binecuvântaţi-L pe Domnul dreptăţii şi preamăriţi-L pe Regele veacurilor!
[8-11ab]

13,4 „El este Tatăl nostru": în VT, Dumnezeu apare mai puţin frecvent în această calitate decât în NT (totuşi este numit astfel în Deut. 32,6; Is. 63,16; Mal. 1,6; Ier. 3,19). Numele propriu Abiel („Dumnezeu este tatăl meu") şi Abiyah („Yah[ve] este tatăl meu") atestă, prin frecvenţa lor, o tradiţie străveche.
13,5-6 Autorul reia pe scurt normele dreptăţii divine expuse pe larg în Deut. 28-30. Ieşirea din Egipt corespunde aici eliberării din exil.

BA	S
şi arăt puterea şi măreţia Lui neamului păcătoşilor. Întoarceţi-vă, păcătoşilor, şi făptuiţi dreptatea în faţa Lui! Cine ştie? Poate vă va fi binevoitor şi se va îndura de voi. 9 Pe Dumnezeul meu Îl preaînalţ, iar sufletul meu, pe Regele cerului, şi se va veseli de măreţia Lui. 10 Să spună toţi şi să-I aducă mărturie în Ierusalim! Ierusalime, cetate sfântă, te va pedepsi [Domnul] pentru faptele fiilor tăi, şi iarăşi îi va milui pe fiii celor drepţi. 11 Dă bună mărturie Domnului şi binecuvântează-L pe Regele veacurilor, ca din nou să-ţi fie înălţat cortul Lui, cu bucurie. 12 Şi să-i bucure în tine pe cei robiţi şi să-i iubească în tine pe cei sărmani, în toate generaţiile din veacuri.	11c Şi iarăşi cortul tău se va clădi pentru tine cu bucurie. 12 Şi să-i bucure în tine pe toţi cei robiţi şi să-i iubească în tine pe toţi cei sărmani, în toate generaţiile din veacuri.

13,8 „neamului păcătoşilor", gr. ἔθνει ἁμαρτωλῶν. Părerile comentatorilor sunt împărţite: unii au identificat neamul de păcătoşi cu evreii exilaţi şi asimilaţi de popoarele alături de care locuiau în Asiria, alţii au înţeles că sintagma în cauză se referă la păgânii asirieni.

13,8-11ab Lacună în *Codex Sinaiticus*.

13,9 „Regele cerului", gr. βασιλεὺς τοῦ οὐρανοῦ: epitet târziu al Dumnezeului lui Israel (1Ezr. 4,46). În perioada preisraelită, era atribuit unor zeităţi şi asociat cu un pandant canaanean feminin: regina cerului.

13,10 Unii comentatori încearcă să situeze data la care a fost alcătuit imnul ţinând cont de acest verset. Imnul anunţă căderea iminentă a Ierusalimului, din pricina păcatelor fiilor lui: mai mult, autorul prevede năruirea cetăţii sfinte sub babilonieni, în timp ce el se afla deja în exilul asirian. Prin urmare, s-ar putea să fi fost alcătuit în vremea regelui Manase al lui Iuda (între 685-670 î.H).

BA

[13] Neamuri multe vor veni de departe
la numele Domnului Dumnezeu,
daruri purtând în mâini, daruri pentru Regele cerului.
Din neam în neam îţi vor aduce bucurie.

[14] Blestemaţi fie toţi cei care te urăsc;
binecuvântaţi vor fi toţi cei care te iubesc, în veac.

[15] Bucură-te şi te veseleşte pentru fiii celor drepţi,
căci vor fi strânşi laolaltă şi-L vor binecuvânta pe Domnul celor drepţi.
Fericiţi cei care te iubesc:
se vor bucura de pacea ta.
[16] Fericiţi câţi au fost întristaţi de toate loviturile tale,
căci se vor bucura de tine privind toată slava ta
şi se vor veseli în veac.
Sufletul meu să-L binecuvânteze pe Dumnezeu, Regele cel mare.

S

[13] Lumină strălucitoare va lumina până la toate marginile pământului. Neamuri multe vor veni de departe la Tine şi locuitori din toate colţurile pământului la numele Tău cel sfânt purtând în mâini daruri pentru Regele cerului. Din neam în neam îţi vor aduce bucurie şi numele [cetăţii] alese va fi în toate generaţiile din veacuri.

[14] Blestemaţi fie toţi cei care îţi vor vorbi cu asprime, blestemaţi vor fi toţi cei care te vor nimici şi vor dărâma zidurile tale şi toţi cei care vor răsturna turnurile tale şi vor arde casele tale; şi binecuvântaţi vor fi în veac cei care se vor teme de tine.

[15] Atunci vino şi bucură-te de fiii celor drepţi, căci toţi vor fi strânşi laolaltă şi-L vor binecuvânta pe Domnul veacurilor. Fericiţi cei care te iubesc şi fericiţi cei care se vor bucura de pacea ta.

[16] Fericiţi toţi oamenii care se vor întrista pentru tine de toate loviturile tale, căci se vor bucura de tine şi vor privi toată bucuria ta în veac. Suflete al meu, binecuvântează-L pe Domnul, Regele cel mare.

13,13 „Lumina strălucitoare" (S) este simbolul unei ere noi pentru Israel (*cf.* Is. 9,1). Dar nu numai: imnul arată că Ierusalimul va deveni centrul religios al multor neamuri, care îl vor recunoaşte ca atare.

13,14 „se vor teme" (S) = „te vor respecta".

BA

[17] Pentru că se va zidi Ierusalimul
cu safir şi cu smarald
şi cu piatră de preţ zidurile tale,
şi turnurile, şi meterezele, cu aur curat,
iar străzile Ierusalimului vor fi pavate cu beril şi cu rubin şi cu piatră de Sufir.

[18] Şi vor spune toate uliţele lui «Aleluia!» şi vor lăuda
zicând: «Binecuvântat să fie Dumnezeu, Cel care [l-]a înălţat în toţi vecii!»"

14 [1] Şi s-a oprit Tobit din cântarea de laudă.
[2] El avea cincizeci şi opt de ani când şi-a pierdut vederea şi după opt ani a văzut din nou. Şi a făcut milostenii şi n-a încetat să se teamă de Domnul Dumnezeu şi să-L slăvească.

S

[17] Pentru că se va zidi Ierusalimul şi în cetate Casa Lui, pentru toţi vecii. Fericit voi fi dacă rămăşiţa semin-ţiei mele va dăinui ca să vadă slava ta şi să dea mărturie Regelui cerului. Porţile Ierusalimului vor fi zidite cu safir şi cu smarald şi cu piatră de preţ, toate zidurile tale. Turnurile Ierusalimului vor fi zidite cu aur şi meterezele, cu aur curat, iar străzile Ierusalimului vor fi pavate cu rubin şi cu piatră de Sufir.
[18] Şi porţile Ierusalimului vor glăsui cântări de veselie şi toate casele lui vor spune: «Aleluia! Binecuvântat să fie Dumnezeul lui Israel», şi cei binecuvântaţi vor binecuvânta numele cel sfânt în veac şi peste [veacuri]."

14 [1] Şi s-au sfârşit cuvintele de laudă ale lui Tobit.
[2] El a murit în pace la o sută doisprezece ani şi a fost înmormântat cu slavă la Ninive. Avea şaizeci şi doi de ani când a rămas fără putere în ochi, iar după ce a văzut din nou, a trăit în belşug şi a făcut milostenii. Şi n-a încetat să-L binecuvânteze pe Dumnezeu şi să slăvească

14,2 Mort la 112 ani (S), Tobit este unul dintre cei mai longevivi oameni biblici de după potop: el intră astfel în rândul marilor personaje, alături de Moise, care trăise 120 de ani, şi Iov, peste 140. Despre semnificaţia acestor vârste simbolice în tradiţia patristică, *cf.* Harl, M., 1967, pp. 407-412. Versiunea BA are 158 de ani (v. 11): autorul fixează moartea personajului la o sută de ani după orbire.

BA

[3] Când a ajuns foarte bătrân, l-a chemat pe fiul său şi pe fiii acestuia şi i-a zis: „Copile, ia-i pe fiii tăi; iată, eu am îmbătrânit şi mă apropii de plecarea din viaţă.

[4] Du-te în Media, copile, pentru că sunt încredinţat de acele lucruri pe care le-a spus profetul Iona despre Ninive – că va fi dărâmată, însă în Media va fi mai degrabă pace pentru o vreme; şi că fraţii noştri vor fi risipiţi în lume din acel pământ bun, Ierusalimul va fi pustiu şi Casa lui Dumnezeu de acolo va fi arsă şi pustie pentru o vreme.

S

măreţia lui Dumnezeu.

[3] Şi când era pe moarte, l-a chemat pe Tobias, fiul său, şi i-a poruncit, spunând: „Copile, ia-ţi copiii

[4] şi fugi în Media, pentru că eu cred în cuvântul lui Dumnezeu despre Ninive, cele pe care le-a grăit Naum, că toate vor fi şi se vor întâmpla la Athur şi la Ninive; câte au grăit profeţii lui Israel pe care i-a trimis Dumnezeu, toate se vor întâmpla şi nimic nu se va împuţina din cuvintele lor şi toate se vor întâmpla la timpul lor; în Media mai degrabă va fi izbăvirea decât în ţinutul asirienilor sau la Babilon; căci eu ştiu şi cred că toate pe care le-a spus Dumnezeu se vor împlini, şi vor fi, şi nu va cădea nici unul din cuvinte; iar fraţii noştri care locuiesc pe pă-

14,3-11 Tobit are de împărtăşit urmaşilor două testamente (4,3-21 şi 13,3-11), ca Moise (Deut. 31-32 şi, respectiv, 33). Sfaturile lui urmează structura testamentului canonic al lui Iacob (Gen. 48,1-50,14) şi a testamentelor pseudoepigrafice adunate în colecţia *Testamentelor celor doisprezece patriarhi*. Tobit vorbeşte, în primă instanţă, în termeni general-profetici, despre soarta Ninivei şi a Babilonului, citându-i pe unii profeţi sau făcând aluzie la alţii. El prevede (v. 4) căderea Ninivei sub babilonieni în 612 î.H. (*cf.* Is. 10,5,12; Naum 2-3) şi chiar a Babilonului, sub perşi în 539 (*cf.* Is.13-14; 47; Ier. 50-51). În acelaşi registru general, Tobit vorbeşte, ca în capitolul precedent, despre pedepsirea israeliţilor răi (Tob. 13,5 şi 14,4), despre distrugerea Ierusalimului şi a Templului (14,4 şi 13,10) şi risipirea poporului ales (13,3 şi 14,4), despre rezidirea oraşului sfânt (13,17 şi 14,5) şi convertirea păgânilor (13,11 şi 14,6). Apoi Tobit lasă la o parte generalităţile şi îşi îndreaptă atenţia spre fiul său. Ca în testamentele pseudoepigrafice, spaţiul afectat îndemnurilor individuale este destul de redus în comparaţie cu cel care vizează îndemnurile de ordin sapienţial general, adresate în special cititorilor (vv. 8-9).

BA

[5] Şi, din nou, Dumnezeu se va milostivi de ei şi-i va întoarce în acel pământ şi vor construi templul, nu precum cel dinainte, până nu se vor împlini timpurile veacului. Şi după aceasta se vor întoarce din robie şi vor construi Ierusalimul în slavă, iar Casa lui Dumnezeu de acolo se va zidi pentru toate neamurile din veacuri cu o zidire slăvită, aşa cum profeţii au grăit despre ea.
[6] Şi toate neamurile se vor întoarce să se teamă cu adevărat de Domnul Dumnezeu şi-şi vor îngropa idolii; şi toate neamurile Îl vor binecuvânta pe Domnul.

[7] Iar poporul Său Îi va da mărturie lui Dumnezeu, şi Domnul va înălţa poporul Său; şi se vor bucura toţi cei care-L iubesc pe Domnul Dumnezeu în adevăr şi dreptate, făcând milostenie fraţilor noştri.

S

mântul lui Israel, toţi vor fi risipiţi şi vor ajunge în robie din acel pământ bun; şi va fi tot pământul lui Israel pustiu, iar Samaria şi Ierusalimul vor fi o pustietate şi Casa lui Dumnezeu va rămâne în tristeţe şi va fi arsă pentru o vreme.
[5] Şi din nou Dumnezeu se va milostivi de ei şi-i va întoarce Dumnezeu în pământul lui Israel; şi din nou vor construi templul, însă nu unul ca acela dintâi, până la vremea când se va împlini timpul soroacelor. Iar după aceasta, se vor întoarce din robia lor cu toţii şi vor construi Ierusalimul în slavă, iar Casa lui Dumnezeu de acolo se va zidi, aşa cum au grăit despre ea profeţii lui Israel.

[6] Şi toate neamurile păgâne de pe întreg pământul, toate se vor întoarce şi se vor teme cu adevărat de Dumnezeu; şi toţi îşi vor lepăda idolii lor care i-au rătăcit spre minciună, şi-L vor binecuvânta pe Dumnezeul veacurilor în dreptate.
[7] Toţi fiii lui Israel care vor fi izbăviţi în acele zile îşi vor aduce aminte de Dumnezeu în adevăr şi se vor aduna laolaltă şi vor merge la Ierusalim; şi vor locui în veac în siguranţă pe pământul lui Avraam, şi le va fi dat lor; şi toţi cei care Îl iubesc pe Dumnezeu în adevăr se vor bucura, iar cei care vor păcătui şi vor face nedreptăţi vor dispărea

BA

[8] Şi acum, copile, pleacă din Ninive, pentru că se va întâmpla neîndoielnic ceea ce a grăit profetul Iona.
[9] Tu însă păzeşte legea şi poruncile, fii milos şi drept, ca să-ţi fie bine, şi înmormântează-mă frumos, iar pe mama ta alături de mine. Şi [atunci] să nu mai staţi nici o noapte în Ninive.

[10] Copile, vezi ce i-a făcut Aman lui Achiachar, care l-a crescut, cum l-a adus el din lumină în întuneric şi cum l-a răsplătit. Achiachar a fost însă izbăvit, iar aceluia i s-a plătit răsplata şi a coborât în întuneric. Manase a făcut milostenie şi a fost izbăvit din laţurile morţii, care i-au fost întinse, însă Aman a căzut în laţ şi a pierit.

S

de pe tot pământul.
[8-9] Şi acum, copiii mei, eu vă poruncesc: slujiţi-L pe Dumnezeu în adevăr şi faceţi ce este plăcut înaintea Lui; iar copiilor voştri să li se poruncească să facă dreptate şi milostenie, ca să-şi aducă aminte de Dumnezeu şi să binecuvânteze numele Lui în orice clipă în adevăr şi cu toată puterea lor. Şi acum, tu, copile, pleacă din Ninive şi nu mai rămâne aici. În ziua în care o vei îngropa pe mama ta alături de mine, chiar în acea zi să nu mai petreci nici o noapte în hotarele ei; căci văd multă nedreptate în ea şi multe viclenii se săvârşesc în ea, şi nu au ruşine.
[10] Iată, fiule, câte i-a făcut Nadab lui Achichar, care l-a crescut. Şi nu a ajuns oare de viu sub pământ? I-a răsplătit Dumnezeu înjosirea sub ochii lui, şi l-a adus la lumină pe Achichar, iar pe Nadab l-a dus în întuneric pe veci, pentru că a căutat să-l ucidă pe Achichar; făcându-i milostenie, l-a scos din laţul morţii, pe care i-l întinsese Nadab; iar Nadab a căzut în laţul morţii şi a pierit.

14,10 Rezumat în cheie sapienţială şi exhortativă al legendei cu largă circulaţie în Orientul Apropiat antic a lui Aşchichar şi Nadab (vezi „Introducerea"). În economia Cărţii lui Tobit, acest pasaj are funcţia de a relua pentru ultima oară mesajul concentrat al întregului: milostenia, dragostea filială, credinţa în Dumnezeu asigură, în cele din urmă, fericirea.

BA

[11] Şi acum, copiii mei, iată ce face milostenia şi iată cum izbăveşte dreptatea." Şi după ce a spus acestea, şi-a dat sufletul fiind culcat pe pat: avea atunci o sută cincizeci şi opt de ani. Şi l-a îngropat cu slavă.
[12] Şi când a murit Anna, a îngropat-o alături de tatăl său. Apoi Tobias a plecat cu soţia şi cu fiii săi la Ecbatana, la Raguel, socrul său.

[13] Şi a îmbătrânit cu cinste şi i-a îngropat pe socrii săi cu slavă şi a moştenit averea lor şi pe a lui Tobit, tatăl său.

[14] A murit la o sută douăzeci şi şapte de ani la Ecbatana, în Media.
[15] Şi înainte să moară a aflat de nimicirea Ninivei, pe care au înrobit-o Nabucodonosor şi Asuer. S-a bucurat pentru [căderea] Ninivei înainte să moară.

S

[11] Şi acum, copiii mei, vedeţi ce face milostenia şi ce face nedreptatea, pentru că duce la moarte. Iată, sufletul meu mă părăseşte." Şi l-au pus pe pat şi a murit. Şi a fost înmormântat cu slavă.
[12] Iar când a murit mama lui, Tobias a îngropat-o alături de tatăl lui. Şi a plecat el şi soţia sa către Media şi s-au aşezat la Ecbatana, la Raguel, socrul său.
[13] Şi a avut grijă de ei la bătrâneţe cu respect, apoi i-a îngropat la Ecbatana, în Media, şi a moştenit casa lui Raguel precum şi pe a lui Tobit, tatăl său.
[14] Şi a murit cu slavă la o sută şaptesprezece ani.
[15] Şi a văzut şi a auzit înainte să moară nimicirea Ninivei şi i-a văzut pe robii ei aduşi în Media, pe care o înrobise Achiachar, regele Mediei; şi l-a binecuvântat pe Dumnezeu pentru toate câte le-a făcut cu fiii Ninivei şi ai Athuriei. S-a bucurat pentru [căderea] Ninivei înainte să moară şi L-a binecuvântat pe Domnul Dumnezeu în vecii vecilor.

14,15 Înregistrare istorică importantă a căderii Ninivei. Aflat la Ecbatana, Tobias asistă la venirea deportaţilor asirieni din Ninive în capitala Mediei, fapt neatestat de sursele profane. Regele med care a distrus Ninive cu ajutorul babilonienilor a fost Cyaxares (625-585 î.H.). ♦ S are „Achiachar", probabil o deformare a numelui med sub influenţa personajului „Achichar", menţionat în v. 10. BA are „Nabucodonosor şi Asuer": autorul îi numeşte aici pe regele babilonian şi pe acest Asuer, probabil med, în calitate de aliaţi antiasirieni. Alianţa medo-babiloniană împotriva Asiriei este un fapt istoric dovedit de surse paralele Bibliei.

1-4 MACABEI

Introducere

I. Conţinutul

Sub titlul „Cărţile Macabeilor" se află reunite patru lucrări diferite între ele, atât ca subiect, cât şi ca modalitate de expresie.

Prima relatează faptele săvârşite succesiv de Mattathias şi fiii săi, Iuda, Ionathan şi Simon, pentru apărarea lui Israel şi a Legii, în ciuda persecuţiilor declanşate de Antiochos al IV-lea Epiphanes. Scrisă iniţial în ebraică, tradusă în greacă – singura versiune ajunsă până la noi[1] – ea se vrea o cronică a rezistenţei iudaice împotriva încercării de elenizare forţată în imperiul seleucid; povestirea se încheie cu moartea lui Simon şi ascensiunea lui Ioan Hyrcan la funcţia de arhiereu. Atât autorul cât şi traducătorul sunt necunoscuţi şi nu există argumente decisive pentru a susţine că traducătorul va fi introdus el însuşi unele pagini, cum s-a presupus de unii exegeţi moderni. Textul cărţii reprezintă punctul de vedere iudaic asupra unor evenimente de mare importanţă, exaltând opoziţia Macabeilor, dar trecând sub tăcere alte mişcări de rezistenţă iudaică.

A doua Carte a Macabeilor este declarată drept rezumatul unei istorii în cinci cărţi scrise de un, altminteri necunoscut, Iason din Cyrene. Atât originalul, cât şi rezumatul au fost redactate direct în greacă (*cf.* Ieronim: *Secundus graecus est, quod ex ipsa quoque* φράσει *probari potest*). Cartea a doua începe relatarea cu evenimente anterioare celor din cartea întâi, adică dinainte de anul 175 î.H., dar se încheie cu moartea generalului seleucid Nicanor, care a avut loc înainte de dispariţia lui Iuda. Dacă va fi existat un istoric Iason din Cyrene, atunci abreviatorul a operat destul de stângaci tăieturi în text, juxtapunând episoade fără a realiza o legătură compoziţională între ele (de pildă, 4,7; 8,1). Existenţa unui istoric pe nume Iason din Cyrene nu este pusă categoric sub semnul întrebării de exegeţii moderni. Şi

1. Ieronim relatează în *Prologus Galeatus* că a descoperit un exemplar ebraic: *Macchabaeorum primum librum hebraicum reperi*; textul ebraic trebuie să fi dispărut foarte timpuriu.

totuşi, faptul că nici un autor antic nu-l pomeneşte, nici măcar Flavius Iosephus, pare cel puţin straniu. De aceea, chestiunea trebuie privită cu oarecare circumspecţie. Cartea se împarte în trei secţiuni:

1) încercarea lui Antiochos Epiphanes de a pune mâna pe bogăţiile Templului la instigaţia iudeilor elenişti;

2) persecuţiile dezlănţuite de Antiochos Epiphanes şi curajul de care au dat dovadă martirii (Eleazar, cei şapte fraţi şi mama lor);

3) purificarea Templului de către Iuda şi înfrângerea lui Nicanor.

Limitele cronologice pentru faptele descrise sunt 180-160 î.H. Se adaugă scrisoarea datată în 124, citând o scrisoare anterioară, şi o alta destinată iudeilor din Egipt. Arnaldo Momigliano (1931, pp. 126-127) stabileşte pentru redactarea rezumatului anul 124 î.H. ca *terminus post quem*, iar ocuparea Iudeii de către Cnaeus Pompeius în 64 î.H. *terminus ante quem*; istoricul italian consideră că ultimele decenii ale secolului al doilea sunt data plauzibilă a primelor două Cărţi ale Macabeilor. Christiane Saulnier (pp. 448-449) crede că cele două cărţi au fost scrise în jurul anului 130 î.H.

Cartea a treia are caracterul unui roman; ea pare a fi fost redactată în greacă în mediul alexandrin spre sfârşitul secolului I î.H. sau, după alţii, în timpul lui Caligula. Se povesteşte că Ptolemeu al IV-lea Philopator (222-205), învingător în bătălia de la Raphia, a vrut să intre în forţă în Templul de la Ierusalim; respins de o intervenţie divină, el a vrut să se răzbune şi să-i distrugă pe iudeii din Egipt. Aceştia au fost îngrămădiţi pe hipodromul de la Alexandria, unde urmau să fie călcaţi în picioare de elefanţi îmbătaţi în prealabil cu vin şi tămâie. Însă providenţa i-a salvat pe iudei de la o moarte sigură. Zadarnic vom căuta fapte istorice în evenimentele relatate. Singura realitate istorică pe care pare a se sprijini anonimul autor este un episod relatat de Flavius Iosephus, dar pentru o dată ulterioară celei menţionate în Cartea a treia a Macabeilor; Flavius Iosephus (*Contra Appionem* 2,53-55) îi atribuie un asemenea plan de distrugere a iudeilor lui Ptolemeu al VIII-lea Euergetes (145-116), deoarece iudeii din Egipt au susţinut-o pentru scurtă vreme pe Cleopatra a III-a; cum însă reconcilierea între cei doi fraţi s-a produs repede şi a fost cimentată printr-o căsătorie fraternă în buna tradiţie faraonică şi lagidă, ea a fost urmată de o amnistie, iar clemenţa ptolemaică a fost celebrată de iudei printr-o sărbătoare (ei au interpretat amnistia ca pe o lucrare vădită a providenţei). Cartea a treia a Macabeilor nu poate fi utilizată ca martor istoric pentru reconstituirea evenimentelor, dar ea zugrăveşte atmosfera, tensiunile care dominau în epocă. Singura raţiune care justifică prezenţa acestei scrieri

anonime în corpusul scrierilor despre faptele Macabeilor este descrierea pe larg a eşecului înregistrat de Iagid în presupusa lui încălcare a prevederilor Legii, în încercarea de a-i ucide pe iudei, precum şi a intervenţiei divine, ca răspuns la rugăciunile înălţate de popor. Eusebiu o menţionează în cronica sa, unde, la Olimpiada 140 pentru anul al patrulea al domniei lui Ptolemeu Philopator, spune: *ea quae in tertio Maccabeorum libro scripta sunt sub hoc principe gesta referuntur*. Autorul 3Mac. nu pomeneşte niciodată numele vreunuia dintre eroii Macabei. Cartea nu s-a bucurat de atenţie din partea iudeilor; a fost însă acceptată, cu ezitări, de Bisericile greacă, siriacă şi armeană şi figurează în manuscrisele Septuagintei.

A patra Carte are un cu totul alt caracter. Dacă primele trei se vor istorice, a patra este un discurs filozofic despre atotputernicia raţiunii, fundamentată pe Lege, asupra pasiunilor. Pentru demonstrarea acestei teze autorul recurge la exemplul martiriului lui Eleazar, al celor şapte fraţi şi al mamei lor, episod relatat în Cartea a doua a Macabeilor. Atribuită, prin tradiţie, lui Flavius Iosephus[2], ea este o operă tipică pentru a doua sofistică, curent la modă în timpul antoninilor; pe baza unor raţionamente ingenioase şi logice, în lumina documentelor de care dispunem, André Dupont-Sommer (pp. 75-85) datează scrierea din vremea domniei lui Hadrian, încercând chiar un interval precis: anul 117-118. Argumentul său în favoarea acestui an (argument a cărui fragilitate o subliniază însuşi savantul) este că Pseudo-Iosephus spune despre mama celor şapte fraţi că este asemenea unui acoperiş care se sprijină pe şapte stâlpi puternici rezistând „cutremurelor" produse de tortúri; or, în 115 a avut loc un puternic cutremur de pământ la Antiohia. „Oare cutremurul din 115 va fi inspirat imaginea, destul de curioasă, a lui Pseudo-Iosephus?" se întreabă Dupont-Sommer. Singurul motiv, capital totuşi, pentru înscrierea discursului între Cărţile Macabeilor îl constituie faptul că argumentarea filozofică se sprijină pe episoade din Cartea a doua. Între cele două scrieri există o serie de deosebiri: Eleazar este scrib în 2Mac., preot în 4Mac.; în 2Mac., Antiochos a părăsit Ierusalimul, în 4Mac. martiriul se petrece în oraşul sfânt; tot 4Mac. îl desemnează pe Seleucos drept Seleucos Nicanor şi îl prezintă drept tatăl lui Antiochos Epiphanes, o dublă greşeală etc.[3]. Asemenea diferenţe l-au determinat pe J. Freudenthal, în

2. Ieronim are cuvinte de laudă pentru această carte a lui Iosephus: *Alius quique liber eius, qui inscribitur* περὶ αὐτοκράτορος λογισμοῦ, *valde elegans habetur, in quo et Macchabeorum digesta martyria.*

3. Pentru detalii, *cf.* notele respective la traducere.

Die Flavius Josephus beigelegte Schrift über die Herrschaft der Vernunft (IV Makkabärbuch), să conchidă că izvorul lui Pseudo-Iosephus nu este 2 Macabei, ci originalul lui Iason din Cyrene, şi să încerce să reconstituie parţial opera acestuia. Neglijenţele de ordin istoric se pot explica însă şi prin faptul că autorul e interesat exclusiv de teza stoică pe care voia să o demonstreze.

II. Titlul

În secolele al II-lea şi al III-lea, sub titlul de „Cărţi ale Macabeilor" sunt menţionate primele două dintre ele: Clement Alexandrinul în *Stromate* I,21,123 numeşte, către anul 195 d.H., prima carte τὸ (βιβλίον) τῶν Μακκαβαικῶν, iar pe cea de a doua, ἡ τῶν Μακκαβαικῶν ἐπιτομή; Ciprian, în *Testimonia*, citând în mai multe rânduri una sau alta dintre cele două cărţi, utilizează sintagma: *in Machabaeis*; Eusebiu al Cezareii, referindu-se la amândouă în diferite lucrări, le denumeşte τῶν Μακκαβαίων γραφή sau ἡ τῶν καλουμένων Μακκαβαίων γραφή. F. Abel (1949, p. II) arată că titlul „Cartea Macabeilor" nu poate fi originar, ci este rezultatul unei evoluţii în mediile creştine: „Macabeu" este porecla lui Iuda, al treilea fiu al lui Mattathias; apoi porecla se extinde la toţi fraţii lui Iuda, treptat la partizanii săi, şi, în fine, la toţi care au avut de suferit din cauza persecuţiilor lui Antiochos Epiphanes.

Μακκαβαῖος presupune un termen ebraic, *maqqabhī*, pus în legătură de majoritatea exegeţilor cu *maqqebheh*, „ciocan". Altă etimologie agreată de Abel (p. III) este cea a lui A. Bevan care pune numele în legătură cu o formă verbală, *niqqabh*, „a numi, a desemna", întâlnită în Isaia 62,2. În orice caz, numele „Macabei" a generat o mulţime de etimologii de-a lungul vremurilor.

Iudeii n-au dat acestui nume extensia pe care i-au conferit-o creştinii. Pentru iudei, descendenţa lui Mattathias e desemnată prin expresiile *Beyth Haşmonay* sau *Haşmonayim*, pe care Flavius Iosephus le elenizează ἡ Ασαμωναίου γενεά; istoricul iudeu nu pare sigur de identitatea personajului cu acest nume: în *Bell. iud.* 1,36 îl numeşte astfel pe tatăl lui Mattathias, iar în *AI* 12,265, pe bunicul Simon al aceluiaşi. Surprinzătoare este absenţa totală a numelui de „Hasmoneu" din Cărţile Macabeilor; el nu se întâlneşte nici în prima carte, în ciuda interesului pe care autorul îl manifestă pentru chestiuni privind ascendenţele familiale. Cum nu exista alt martor despre

persecuţiile seleucide şi rezistenţa faţă de elenizare decât aceste cărţi, numele de „Macabei" s-a impus. Este probabil ca titlul să fi fost dat mai întâi aşa-zisului rezumat al operei lui Iason din Cyrene, care povesteşte faptele lui Iuda Macabeul. Apoi titlul va fi trecut la versiunea greacă a primei cărţi, iar mai târziu se va fi extins la toate scrierile greceşti referitoare la rezistenţa iudeilor împotriva elenizării.

III. Textul

Originalul ebraic al primei Cărţi a Macabeilor s-a pierdut, astfel încât nu avem la dispoziţie decât manuscrise greceşti. Cel mai vechi şi mai important, *Sinaiticus*, datând din secolul al IV-lea, cuprinde 1 şi 4Mac.; numărul mare de iudaisme pe care le prezintă textul atestă vechimea versiunii pe care o reproduce. *Codex Alexandrinus,* din secolul al V-lea, reproduce textul tuturor celor patru cărţi. *Venetus*, din secolul al VIII-lea, prezintă un text amestecat şi, din acest motiv, nu este prea luat în seamă de editori; „grupul lucianic" cuprinde cinci manuscrise derivând dintr-un singur arhetip, datând de la începutul secolului al IV-lea. Principalele inovaţii ale recensiunii lucianice sunt: exprimarea subiectului sau complementului subînţeles, adăugiri pentru facilitarea înţelegerii; suprimarea ebraismelor.

Există traduceri latine ale textului păstrate în mai multe manuscrise: *L*, datând din secolul al IX-lea, de origine vizigotă, oferă cea mai veche versiune latină, realizată pe baza unui text grec care se îndepărtează mult de greaca obişnuită; *X*, din secolul al X-lea, manuscris de valoare inegală; *G. Sangermanensis*, prima jumătate a secolului al IX-lea, mutilat, conţine omisiuni voluntare. Mai există o aşa-numită *vulgata* reconstituită pe baza unor manuscrise vechi, care însă nu poate fi considerată o mai veche versiune latină.

4 Macabei se găseşte în *Sinaiticus* şi *Alexandrinus*; cum discursul i-a fost atribuit lui Flavius Iosephus, textul figurează şi în majoritatea manuscriselor operei istoricului iudeu. Nu există o *vulgata* pentru această operă; o traducere latinească trebuie să fi existat, din moment ce Erasmus din Rotterdam spune că s-a folosit de o asemenea traducere pentru parafraza sa latină.

Pentru traducerea de faţă noi am utilizat textul oferit de ediţia Rahlfs; pentru primele două cărţi, am ţinut cont şi de ediţia Abel, care prezintă unele diferenţe faţă de Rahlfs: toate deosebirile faţă de Rahlfs au fost menţionate în note.

IV. Fundamentul istoric al Cărților Macabeilor

Lovitura de pumnal care l-a asasinat în anul 336 î.H. pe Filip al II-lea al Macedoniei a aruncat pe scena politică a lumii una dintre cele mai mari și mai spectaculoase personalități ale istoriei universale, Alexandru cel Mare. Într-un răstimp incredibil de scurt, el a reușit să pulverizeze și să cucerească Imperiul pers și să treacă la organizarea unei noi structuri politice. În anul 323 moare, după o scurtă boală, nu fără să fi circulat zvonuri că ar fi fost asasinat. Scurtă vreme după dispariția lui, Imperiul se destramă, generalii săi împărțindu-și moștenirea pe care le-a lăsat-o regele macedonean.

Chiar dacă Imperiul universal pe care-l visase n-a rezistat, urma lăsată de Alexandru a fost adâncă, deoarece prin acțiunea sa el a dinamizat un mai vechi proces istoric cu consecințe incalculabile până în zilele noastre, și anume răspândirea, pe o mare parte a lumii cunoscute la acea dată, a culturii și mentalității elenice. Încă demult, începând cu secolul al VII-lea î.H., grecii au întemeiat colonii pe țărmul Mării Mediterane și al Pontului Euxin, colonii care constituiau și focare de cultură greacă. Alexandru, prin cuceririle realizate, a împins până în zone pe care nimeni nu le crezuse accesibile granițele elenismului. Chiar dacă după moartea sa unitatea Imperiului s-a spart, procesul de elenizare a lumii a continuat, deoarece diadohii și epigonii au continuat, cu mai multă sau mai puțină energie, implantarea culturii și civilizației elenice în regiunile aflate sub stăpânirea lor. În Egipt, Ptolemeii, în Siria și Mesopotamia, Seleucizii, Attalizii în Pergam au întemeiat orașe grecești după modelul Macedoneanului, au creat instituții și au favorizat răspândirea divinităților panteonului elenic. Ca orice proces, elenizarea Orientului a întâmpinat și rezistențe. Una dintre cele mai puternice a venit din partea iudeilor.

În drum spre Egipt, Alexandru a străbătut și Palestina; n-a ajuns la Ierusalim, așa cum susține Flavius Iosephus (*AI* 11,8,4), dar orașul i s-a supus, cum rezultă și din detaliile oferite de istoric. Restul povestirii prezintă încercarea iudeilor de a și-l apropria pe Alexandru, deoarece, spune Iosephus, Macedoneanul ar fi îngenuncheat în fața Dumnezeului lui Israel. În curând însă, Palestina și Siria *Koile* aveau să devină terenul de încleștare dintre Ptolemei, pe de o parte, și Antigonizi, apoi Seleucizi, pe de alta. În 312 î.H., Ptolemeu I repurtează o victorie importantă asupra lui Demetrios Poliorcetul, la Gaza, prin care dobândește, pentru o vreme, controlul asupra Palestinei. În acest răstimp, istoricul grec Hecateu din Abdera a putut studia

la faţa locului instituţiile şi credinţele iudaice, despre care a scris o carte, din păcate pierdută. Dominaţia ptolemaică asupra Palestinei durează până în anul 200 î.H. Ptolemeu al II-lea Philadelphul ia măsuri fiscale şi administrative şi interzice dobândirea de sclavi dintre autohtonii Feniciei şi Siriei. În Palestina se desfăşoară un foarte activ comerţ cu sclavi, profitabil din plin alexandrinilor: un papirus dezvăluie că Tobias, notabil din Transiordania, i-a trimis Philadelphului, printre altele, patru sclavi, dintre care doi erau circumcişi (Pap. Cairo-Zenon 59003 şi 59019). Concomitent au loc confiscări de pământuri în Iudeea. Răspândirea iudeilor se canalizează mai ales spre Alexandria, unde se constituie o comunitate iudaică puternică.

În acest context are loc traducerea Torei (Pentateuhului) în greacă, despre care ne informează pe larg *Scrisoarea lui Pseudo-Aristeas către Philocrates*, din nefericire nedatată şi conţinând unele anacronisme (de pildă, menţionarea lui Demetrios din Phaleron în timpul Philadelphului). Aristeas susţine că traducerea a fost comandată de biblioteca din Alexandria pentru o bună cunoaştere a literaturii universale, dar este foarte posibil ca ea să fi fost necesară iudeilor alexandrini care nu mai stăpâneau ebraica[4]. Dar Aristeas subliniază o realitate care va juca rolul esenţial în evenimentele relatate de Cărţilor Macabeilor: unicitatea şi universalitatea Dumnezeului lui Israel şi modul în care poporul a ştiut să-şi păstreze credinţa. Elenismul face progrese şi printre iudei, mulţi convertindu-se la noul mod de viaţă „ecumenic". Cu toate acestea, ciocnirile sunt inevitabile atunci când se încearcă încălcarea brutală a locurilor sacrosancte: Ptolemeu al IV-lea, după bătălia de la Raphia din 21 iunie 217, vrea, spune legenda, să intre în toate încăperile Templului, chiar şi în locuri unde nici arhiereului nu-i era permis accesul permanent. Pus în situaţia de a se retrage, el caută răzbunare prin masacrarea iudeilor din Egipt. Povestea, probabil fantezistă, relatată în Cartea a treia a Macabeilor, atestă însă dificultăţile pe care le întâmpină o încercare brutală de încălcare a tradiţiei lui Israel.

În anul 200, Antiochos al III-lea Megas reia în stăpânire Palestina şi Siria *Koile*. Flavius Iosephus citează o „chartă" pe care seleucidul a promulgat-o, prin care îi răsplăteşte pe iudei pentru faptul de a-l fi ajutat în lupta cu Ptolemeu al V-lea Epiphanes, acordându-le privilegii materiale şi, mai ales, făgăduinţa că „poporul va trăi conform legilor sale strămoşeşti".

4. Despre *Scrisoarea lui Pseudo-Aristeas*, *cf.* Introducerea generală la *Septuaginta 1*, Bucureşti, Iaşi, 2004.

Instrucțiunile de aplicare au fost afișate la Templu și prevedeau interdicția de a introduce în lăcașul sfânt orice lucru pângăritor. Cu toate acestea, elenismul făcuse progrese mai ales în rândul aristocrației iudaice. Cum adoptarea civilizației elenice asigura prestigiu și promovare socială, mulți au acceptat de bunăvoie să abandoneze modul de viață ancestral[5]. În scurtă vreme însă izbucnește conflictul. Ceea ce l-a declanșat a fost, se pare, un diferend între Simon, înalt funcționar seleucid, și Onias, arhiereul. Singurele surse ajunse până la noi sunt iudaice (primele două Cărți ale Macabeilor și Flavius Iosephus); punctul de vedere seleucid lipsește. Simon îl informează pe strategul Siriei *Koile*, Apollonios, de faptul că la Ierusalim, în Templu, se află bogății colosale; strategul îi comunică informația lui Seleucos al IV-lea; acesta îl trimite la fața locului pe omul său de încredere, Heliodor, pentru a pune mâna pe tezaur. Arhiereul însă declară că în Templu nu se află decât ofrandele aduse de văduve și de orfani; trimisul seleucid vrea să pătrundă cu forța, dar o apariție miraculoasă îi zădărnicește tentativa. Intervenția divină pentru a opri un sacrilegiu era acceptată în lumea greacă: Apollo apărase sanctuarul de la Delphi împotriva perșilor și galilor.

După moartea lui Seleucos domnia îi revine lui Antiochos al IV-lea Epiphanes, care a forțat și accelerat elenizarea imperiului. Din nou ocuparea demnității de arhiereu se află la originea conflictului: Iason, fratele lui Onias, obține funcția de mare preot oferind un comision mai mare, după cutumă. Apoi se pune în fruntea acțiunii de elenizare: cere permisiunea să deschidă un gimnaziu și un *efebeion* la Ierusalim, instituții caracteristice ale civilizației grecești; probabil voia să transforme Ierusalimul într-un oraș grec. În 175, Onias îi face lui Antiochos o ofertă și mai generoasă și, drept urmare, este numit arhiereu; Iason se refugiază la Amman. Lucrurile capătă o desfășurare dramatică, deoarece Menelaos îl asasinează pe Onias și ordonă prădarea Templului. În 168, în timpul celei de-a doua campanii egiptene a seleucidului, se răspândește în Iudeea zvonul despre moartea lui. Convins de acest zvon, Iason revine la Ierusalim vrând să-și ia revanșa; dar eșuează și se exilează din nou, sfârșindu-și zilele la Sparta.

---

5. Primele două Cărți ale Macabeilor arată existența unui puternic curent elenizant printre iudei. *Cf.*, între altele, N. Bentwich, 1919, p. 364, care citează o stelă descoperită la Gezer atestând sincretismul religios acceptat de elenizanți – pe o parte se află o inscripție votivă dedicată lui Heracles, iar pe cealaltă, numele lui YHWH scris cu litere grecești. Dumnezeul iudeilor este asimilat așadar cu Heracles.

Antiochos, revenit din Egipt, ia măsuri radicale împotriva iudeilor: porneşte o expediţie punitivă împotriva Ierusalimului, face numeroşi prizonieri şi, condus de Menelaos, pătrunde în Templu, unde sacrifică o scroafă (animal spurcat pentru evrei) şi pradă 1800 de talanţi. Imediat promulgă un decret prin care suprimă religia şi sărbătorile iudaice: Templul de la Ierusalim devine templul lui Zeus Olimpianul. În citadela din oraşul sfânt este cantonată o garnizoană seleucidă. Persecuţia naşte martiriul. Ce l-a determinat la aceste măsuri violente este greu de spus. În 168, legatul Romei, Caius Popilius Laena, îl obligă pe Antiochos, printr-un ultimatum prezentat în forme umilitoare pentru el (*cf.* Polibiu, *Istorii* 29,27), să părăsească Egiptul. Se poate ca umilirea suferită să-l fi înrăit împotriva iudeilor, care îl socotiseră mort. În orice caz, visul lui era să realizeze o unificare a regatului: în acest sens sunt elocvente emisiunile monetare pe care apare Zeus, precum şi un cult al monarhului asociat zeului suprem al panteonului grec. Asistăm la un efort de elenizare fără precedent. Probabil, conştient de slăbiciunile statului în fruntea căruia se afla, Antiochos al IV-lea va fi încercat să-i confere coerenţă, intensificându-i elenizarea. Iudeii au resimţit din plin şocul noii politici: în Ester 3,8, ministrul Aman îi recomandă lui Xerxes să nu mai tolereze ca iudeii să se conducă după propriile lor legi. Dar, chiar dacă relatarea se referă la un fapt petrecut în secolul al V-lea î.H., ea reflectă impresia creată de hotărârea lui Antiochos. În faţa acestei acţiuni, ce se voia decisivă şi definitivă, iudeii care doreau să-şi păstreze religia şi tradiţiile ancestrale s-au refugiat în grotele din deşertul iudaic sau în regiunile rurale. Aici se naşte mişcarea de rezistenţă condusă mai întâi de Mattathias şi, apoi, de fiii săi Ioan, Simon, Eleazar, Iuda şi Ionathan între anii 166-140, cunoscută sub numele de revolta Macabeilor. Îmbinând acţiunile militare cu intervenţii diplomatice şi schimburi de mesaje cu romanii şi făcând concesii minore, Macabeii reuşesc să restabilească Legea în toată puterea ei şi să purifice Templul pângărit de seleucizi. Faptul are implicaţii importante, deoarece elenizarea totală eşuează; poporul iudeu îşi păstrează specificul, chiar dacă o influenţă greacă se face totuşi simţită.

V. Genul literar

Primele două Cărţi aparţin genului istoriografic. La baza interpretării faptelor stă credinţa că nenorocirile care se abat asupra iudeilor sunt efectul păcatelor săvârşite de cei care, abandonând Legea, atrag pedeapsa divină.

Suita de nenorociri poate fi curmată prin revenirea la credința adevărată, prin rugăciune și pocăință. Atunci puterea divină se manifestă nimicind adversari aparent invincibili: de multe ori Dumnezeu își trimite îngerii, care intervin direct în bătălie; nici o forță omenească nu poate face față puterii lui Dumnezeu. Poporul lui Israel n-are voie să încalce nici măcar formal Legea și, asemenea lui Eleazar, celor șapte frați și mamei lor, el trebuie să accepte, la nevoie, sacrificiul suprem pentru păstrarea nealterată a Legii. În câteva rânduri se vorbește și de viața veșnică, de care vor avea parte dreptcredincioșii („Frații noștri sunt părtașii vieții veșnice făgăduite de Dumnezeu"), în timp ce Antiochos, tiranul care-i torturează pe cei șapte frați, va fi supus judecății divine. Toată desfășurarea istoriei este ilustrarea acestei credințe.

Primele două Cărți ale Macabeilor sunt „istorice", în sensul istoriografiei biblice, prima sobru informativă, a doua aparținând speciei numite „istorie patetică". Sursele pot fi doar presupuse. Autorul primei cărți cunoaște bine geografia regiunii, ceea ce sugerează că era un autohton familiarizat cu locurile unde s-a desfășurat acțiunea. În 16,23, el spune despre faptele lui Ioan că au fost scrise în Cartea Analelor arhieriei sale din ziua în care i-a urmat tatălui său. Aceste Anale vor fi existat? Imposibil de răspuns. În text sunt inserate treisprezece documente, scrisori, tratate asupra autenticității cărora s-a discutat foarte mult. Editarea unor documente autentice în scrierile istorice este o raritate printre istoricii antici. Dacă documentele citate au o bază reală, atunci ele vor fi provenit dintr-o bibliotecă alcătuită după modelul bibliotecii lui Neemia (*cf.* 2 Macabei 2,13); existența unei arhive aflate în vecinătatea Templului e atestată de Flavius Iosephus (*Bell. iud.* 6,354). În ciuda eforturilor extrem de ingenioase și erudite ale exegeților, nu pot fi formulate în stadiul actual al documentării concluzii definitive.

Cartea a doua pune probleme și mai dificile, deoarece autorul pretinde a se fi inspirat dintr-o lucrare despre care nu știm absolut nimic. Încercările de a-l identifica pe Iason din Cyrene, autorul lucrării respective, nu au nici un suport serios[6]. Primele două scrisori citate constituie îndemnul adresat iudeilor alexandrini de a sărbători reconsacrarea Templului de la Ierusalim.

Istoria, așa cum este concepută de autorii Macabeilor, este operă de propagandă. Traducerea primei Cărți a Macabeilor în greacă și redactarea celei de-a doua direct în greacă îi viza pe evreii care nu mai știau ebraica, dar și pe greci. Avem de-a face cu texte care nu sunt doar religioase, ci și de

6. *Cf.* întreaga chestiune, cu bibliografie, la Abel, F., 1949, pp. XL-XLI.

propagandă partizană: ele nu menționează alte acte de rezistență decât pe cele ale lui Mattathias și ale descendenței lui. Cu toate acestea, Cărțile Macabeilor se apropie de spiritul istoriografiei grecești mai mult decât oricare carte a Vechiului Testament.

Istoriografia iudaică în limba greacă este mai veche. În sec. IV-III Hecateu din Abdera caută să le confere israeliților un trecut tot atât de prestigios ca și caldeenilor și egiptenilor. Istoricul alexandrin este doar un nume pentru noi, dar unii savanți, ca de pildă A. Momigliano, văd în el pseudonimul unuia sau mai multor scriitori iudei. Cam în anul 159 î.H., Eupolemos, un iudeu elenizat, posibil ambasador al lui Iuda Macabeul la Roma, a compus o carte despre regii iudei, unde Moise apare ca un legislator și savant universal, inventator al alfabetului, învățătorul grecilor prin intermediul Feniciei și al lui Israel. Este evident că prin asemenea opere istoricii căutau să le atribuie iudeilor un rol important în universul cultural grec. Pe aceleași coordonate se situează și teoria înrudirii dintre iudei și spartani.

VI. Canonicitatea

Problema canonizării textelor biblice de către diferitele tradiții este foarte complexă. Simplificând, am putea spune că în secolele I î.H. și I d.H., colecțiile denumite „Legea" și „Profeții" erau clar constituite, însă mai exista o categorie, numită uneori, generic, „Scrieri", cu un conținut destul de eterogen, iar „tabla de materii" a Bibliei alexandrine reflectă această situație. La așa-numitul „conciliu de la Iamnia" de la sfârșitul secolului I d.H., evreii, simțind nevoia unei precizări, nu au acceptat drept „cărți inspirate" decât pe acelea a căror elaborare era tradițional datată înainte de Ezdra. Poate din acest motiv, originalele ebraice/aramaice ale cărților mai târzii nu au mai fost copiate în timp și, în bună parte, s-au pierdut. Biserica creștină, apărând înainte de Iamnia, moștenește o colecție destul de variată a „Scrierilor", problema stabilirii unui canon oficial punându-se abia în secolele următoare.

În privința Cărților Macabeilor, trebuie făcută o distincție între grupul primelor două și fiecare dintre ultimele două. Origen atestă existența unui original ebraic al primei Cărți a Macabeilor, intitulat, după el, *Sarbeth sabaniel*, arătând că cel puțin 1Mac. făcea parte de corpusul VT al Bisericii din Alexandria, în jurul anului 200. În secolul al IV-lea, ms. *Vaticanus* nu le cuprinde; în schimb, lista canonului 84 din *Canoanele Apostolice* cuprinde 1-3Mac. Ms. *Sinaiticus*, din același secol, are doar 1Mac. și 4Mac.; în schimb, *Alexandrinus*, din sec. al V-lea, le cuprinde pe toate patru. Se

observă deci că întreg grupul macabean a rămas într-o poziție de graniță a corpusului VT al Bisericii grecești de la început, iar 3–4Mac. sunt mai puțin admise decât 1–2Mac.

Tradiția patristică apuseană s-a confruntat cu necesitatea unei stabiliri a canonului VT mai ales sub impulsul lui Ieronim (care valorizează *hebraica veritas*), în timp ce Augustin, de pildă, promova „lista mare". Decizia conciliilor africane Hippo (393) și Carthagina (397), aprobate de Roma (dar deja după sinodul roman din 382), este de a accepta, pe lângă cărțile canonului ebraic, alte șapte, păstrate doar în greacă: Cartea Înțelepciunii lui Solomon, Ecclesiasticul (Sirach), Baruch, Tobit, Iudit, 1 și 2 Macabei, precum și adaosurile de la Ester și Daniel; cărțile formând acest grup au primit, în timp, numele de „deuterocanonice". Reforma protestantă din sec. al XVI-lea a respins cărțile păstrate numai în grecește, numindu-le „apocrife". Totuși, multă vreme Bibliile protestante le-au inclus, grupate la sfârșitul volumului, dar nu li se mai recunoștea o autoritate de credință. Ca o reacție catolică la această respingere, Conciliul Tridentin (1546) a formulat în mod solemn și definitiv acceptarea ca inspirate a cărților deuterocanonice. În Biserica Răsăritului, aceste cărți (cele șapte plus adaosurile, acceptate oficial de la conciliul constantinopolitan „in Trullo" din 692) sunt numite uneori *anagignoskomena, litt.* „cărți care sunt citite" sau „bune de citit", diferite de cărțile canonice cu privire la autoritate, dar făcând totuși parte din Scriptură și utile pentru formarea credincioșilor[7]. Tradiția catolică numește „apocrife" celelalte cărți cu „pretext biblic", care nu sunt socotite inspirate, cum ar fi *Testamentele celor doisprezece patriarhi, 1Ezdra, Cartea Jubileelor* etc. și pe care protestanții le numesc „pseudoepigrafe". Toți sunt însă de acord să plaseze 3–4Mac. în această ultimă categorie.

VII. Cărțile Macabeilor în literatura iudaică

În ciuda importanței subiectului, în ciuda faptului că prima Carte a Macabeilor a fost scrisă în ebraică și că versiunea originară a circulat încă multă vreme, cărțile Macabeilor nu sunt menționate în scrierile iudaice. Doar câteva aluzii din Talmud par a se referi la ele. Ipoteza acceptată de Abel pentru această absență paradoxală este că „tradiția iudaică a căutat să

7. *Cf. Towards the Great Council Introductory Reports of the Interorthodox Comission in preparation for the most Great and Holy Council of the Orthodox Church*, London, S.P.C.K., 1972, p. 4.

înăbuşe deliberat originile istorice, adică hasmoneene, ale sărbătorii Hanuka" (1949, p. XV). Literatura rabinică nu-l pomeneşte pe Iuda. Ieronim pare a fi cunoscut unele scrieri care menţionau fapte ale Macabeilor. Prima utilizare largă a lui 1 Macabei o întâlnim la Flavius Iosephus în *Antichităţi iudaice* 12 şi 13, unde se inspiră din ea mai ales pentru a descrie rezistenţa iudaică împotriva politicii de elenizare declanşate de seleucizi. Istoricul iudeu folosise alt izvor pentru aceeaşi perioadă în *Bellum iudaicum*, un izvor grec probabil, deoarece întâlnim judecăţi care contravin credinţelor iudaice, de pildă consideraţiile asupra „sectelor", obiceiurilor şi sărbătorilor iudaice. Surprinzătoare este absenţa oricărei interpretări religioase a faptelor istorice. Cu alte cuvinte, în *Bellum iudaicum*, capitolele de istorie veche sunt dependente de o sursă elenistică necunoscută care interpretează istoria iudeilor fără a înţelege specificul poporului lui Israel. În *Antichităţi iudaice*, în schimb, el utilizează, pentru perioada care se întinde de la Antiochos Epiphanes la Antiochos Sidetes, preponderent Cartea întâi a Macabeilor, deoarece urmăreşte să arate unui public grec istoria poporului iudeu în relaţia sa cu divinitatea, aşa cum răzbate ea din scrierile ebraice. Este posibil ca Flavius Iosephus să nu fi cunoscut, în 79 d.H., data lui *Bellum iudaicum*, prima Carte a Macabeilor, pe care însă o descoperise în 95, când a publicat *Antichităţi iudaice*.

Nici după Flavius Iosephus Cărţile Macabeilor nu s-au bucurat de atenţie în scrierile iudaice. Abia târziu, în Evul Mediu, apar legende, cum sunt *Cartea Hasmoneenilor*, datând din 905 şi atribuită, apocrif, celor cinci fii ai lui Mattathias; sau *Sulul lui Antiohis*, plin de invenţii şi variaţiuni fanteziste pe tema aventurii Macabeilor. Succesul Cărţilor Macabeilor şi al primelor două cărţi în canon se datorează Părinţilor Bisericii.

VIII. Cărţile Macabeilor în scrierile creştine

Clement Alexandrinul menţionează, în *Stromate* I,21,123, prima Carte a Macabeilor, iar în 5,14,97 τὴν τῶν Μακκαβαικῶν ἐπιτομήν, adică rezumatul din Iason din Cyrene. Ceva mai târziu, în primii ani ai secolului al II-lea, Hippolit, în *Comentariul la Daniel*, pomeneşte începuturile acţiunii Macabeilor, prin care s-au împlinit profeţiile Scripturii. Concomitent, Tertullian, în *Adversus iudaeos* 4, întăreşte prin faptele Macabeilor afirmaţia că legea sabatului nu este absolută: *Nam et temporibus Maccabaeorum Sabbatis pugnando fortiter fecerunt...* În deceniul al patrulea al aceluiaşi secol, Origen (*Exhortatio ad martyrium*) consacră exemplul martiriului lui Eleazar

(6,19-28), iar la 23-27, pe al celor şapte fraţi şi al mamei lor. Referiri la primele două Cărţi se întâlnesc şi în *Epistula ad Romanos* 8,1 precum şi în *Contra Celsum* 8,46. Ciprian, în *Testimonia* 3,4;15;17,53, nu numai că face referire, dar şi citează textual, în traducere latină, pasaje din primele două Cărţi ale Macabeilor. În sfârşit, spre a nu lungi lista, Eusebiu al Cezareii menţionează şi reproduce fragmente din cărţile amintite. Augustin le asigură consacrarea definitivă în Occident, subliniind, în *Contra gaudentes* 1,31,38, că iudeii nu le acceptă între scrierile legitime, dar că, în schimb, Biserica le-a acceptat: *Et hanc quidem scripturam quae appelatur Macchabaeorum, non habent iudaei sicut Legem et Prophetas et Psalmos (...) sed recepta est ab Ecclesia non inutiliter, si sobrie legatur vel audiatur, maxime propter illos Macchabaeos qui pro Dei lege sicut vere martyres a persecutoribus tam indigna atque horrenda perpessi sunt.* În secolul al VI-lea, la Antiohia erau arătate mormintele Macabeilor într-o criptă sub biserică, iar un text tot din secolul al VI-lea, *Itinerarium Antonini Placentini*, semnalează la Antiohia nouă morminte ale faimoşilor eroi ai lui Israel: *Venimus Antiochiam maiorem in qua requiescit sanctus Babyllas, episcopus, et tres parvuli, et sancta Iustina et sanctus Iulianus et fratres Macchabaei, hoc novem sepulchra et super uniuscuiusque sepulchrum pendet tormenta ipsorum* (text *apud* Ziadé, R., 2002, p. 367). Astfel, cei şapte fraţi sunt puşi pe plan de egalitate cu martirii creştini.

Cărţile Macabeilor intră aşadar în conştiinţa publică prin adoptarea lor de către Părinţii Bisericii, atât greci, cât şi latini. Din acel moment, istoria lui Iuda şi a fraţilor săi devine până într-atâta un bun al istoriei ecleziastice, încât teologul francez din secolul al XII-lea Pierre Commestor le consacră două capitole din *Historia scolastica* în care rezumă cele două cărţi şi le consideră *scripta sanctorum, quia de veritate non dubitatur, ab ecclesia recipiuntur*. În 1442, în bula promulgată de papa Eugeniu al IV-lea, primele două Cărţi ale Macabeilor sunt incluse solemn între scrierile inspirate fiind menţinute în canon de Sinodul de la Trento. Înşişi iudeii recunosc că salvarea de la naufragiul literar a acestor cărţi importante, mai ales pentru istoria lui Israel, se datorează încorporării lor între operele de referinţă pentru creştini.

IX. Panegiricele creştine ale Macabeilor

Pe lângă menţionarea celor patru Cărţi ale Macabeilor în patristică, pe lângă utilizarea primelor două ca izvoare pentru reconstituirea istoriei locurilor unde a apărut credinţa Evangheliilor, Părinţii Bisericii au dezvoltat în scrierile

lor motive relatate în descrierea rezistenței opuse de iudei față de politica de elenizare a lui Antiochos al IV-lea Epiphanes. Motivul predilect este, în chip firesc, martiriul lui Eleazar și al celor șapte frați relatat în Cartea a doua și reluat în a patra pe fondul filozofiei stoice. Grigore din Nazianz abordează subiectul în *Discursul al 15-lea*, adevărat panegiric al martirilor din 2 Macabei. Două teme străbat textul lui Grigore: *legitimitatea* sărbătoririi Macabeilor de către creștini și *necesitatea* omagierii lor. Episcopul reacționează împotriva celor care consideră nelegitimă pentru creștini celebrarea celor care nu s-au luptat pentru Hristos (μὴ μετὰ Χριστόν); el susține, interpretând hristologic Vechiul Testament, că Logosul, întrupat în Iisus, a vorbit mai dinainte oamenilor cu gândul purificat. Există o acțiune originară a Cuvântului în istorie, preexistentă venirii Mântuitorului, care pregătește momentul suprem al Întrupării. Eleazar, considerat părintele spiritual al martirilor, cei șapte frați, priviți ca un personaj colectiv, și mama lor fac parte din această categorie privilegiată de „creștini" de dinainte de Hristos.

Ioan Gură de Aur dedică trei omilii aceleiași teme: *Omilia 1* și *2 despre Macabei* și *Omilia despre Eleazar și cei șapte frați*. În viziunea sa, Iisus Hristos a inaugurat altfel de „lupte atletice", substanțial diferite de cele profane. Necredincioșii prezintă spectatorilor atleți viguroși fizic, care se întrec în concursuri sportive, în timp ce Hristos aduce în arenă un bătrân, o femeie bătrână și șapte copii. Bătălia dusă de Mântuitor este împotriva demonilor, împotriva răului. Spre deosebire de Grigore din Nazianz, Ioan Gură de Aur îi prezintă pe Macabei asemenea unor martiri creștini.

Astfel, Macabeii, prin gestul lor de rezistență, au „semnat" un act istoric cu consecințe în istoria universală, iar prin valorizarea exemplului lor de către scriitorii creștini, ei au devenit un „bun" al culturii europene: Rafael va picta un episod macabeic, iar Händel va compune faimosul oratoriu „Iuda Macabeul".

Gheorghe Ceaușescu

1 MACABEI

1 Macabei

1 [1] Şi a fost aşa: după ce Alexandru, macedoneanul, fiul lui Filip, care a plecat din pământul Chetiim, l-a bătut pe Darius, regele perşilor şi al mezilor, şi a domnit în locul acestuia mai întâi peste Elada, [2] a purtat nenumărate războaie, a cucerit cetăţi şi a răpus [mulţi] regi ai pământului. [3] Şi a ajuns la marginile pământului şi a luat prăzi de la multe popoare. Şi pământul s-a liniştit în faţa lui şi [atunci] inima i s-a înălţat şi i s-a umplut de trufie. [4] Şi, ridicând o oştire preaputernică, a stăpânit ţări, neamuri şi regi, care au ajuns să-i plătească tribut. [5] Iar mai apoi a căzut la pat şi a ştiut că va muri. [6] Şi i-a chemat pe cei mai străluciţi slujitori ai săi, care crescuseră alături de el din tinereţe şi, încă în viaţă fiind, le-a împărţit împărăţia. [7] Şi Alexandru a murit după ce a domnit doisprezece ani. [8] Şi au stăpânit slujitorii săi, fiecare în ţinutul său. [9] Şi după moartea lui s-au încoronat toţi şi apoi fiii lor, timp de mulţi ani, şi au înmulţit relele pe pământ. [10] Şi a crescut din neamul lor un

---

1,1 Alexandru Macedon, născut în 356 î.H. la Pella, domneşte din anul 336 şi moare în 323 la Babilon. Flavius Iosephus (*AI* 11,305) pretinde că Alexandru s-ar fi dus la Ierusalim şi că s-ar fi convertit la religia iudaică. ♦ „Chetiim": iniţial erau numiţi aşa locuitorii Chitionului, în Cipru, apoi ciprioţii în general, mai târziu greco-macedonenii şi, în sfârşit, romanii. Flavius Iosephus (*AI* 1,128) explică astfel faptul: „Iudeii numesc Chittim toate insulele şi majoritatea popoarelor de pe coastă." Cu sensul de „romani", termenul apare pentru prima oară în Dan. 11,30: „Şi vor sosi corăbii din Chittim împotriva lui, şi el îşi va pierde curajul." Este vorba de Antiochos Epiphanes şi de ultimatumul adresat lui de Popilius Laena în 168 î.H. Cuvântul se regăseşte şi în manuscrisele de la Qumran, unde pare a fi un termen generic comparabil cu grecescul „barbar"; este un termen universal aplicabil oricăror străini. Chiar dacă romanii sunt bine priviţi în primele două cărţi ale Macabeilor, e de notat că ei sunt reprezentaţi de a patra fiară din Daniel (Dan. 7,7). ♦ Darius al III-lea domneşte între 336-330.

1,3 „s-a liniştit": expresie biblică, *cf.* Jud. 3,11 etc.

1,4 „regi": gr. τύραννοι, termen mult mai rar decât βασιλεῖς.

1,8 După moartea lui Alexandru, urmaşii săi, „diadohii" şi-au împărţit imperiul: Antipatros, Macedonia şi Grecia; Antigonos, Frigia, Licia, Pamfilia; Ptolemeu, Egiptul; Attalos, Pergamul; Seleucos, Siria şi Babilonia.

1,10 „vlăstar", gr. ῥίζα, *litt.* „rădăcină". ♦ Antiochos al III-lea Megas (223-187 î.H.), tatăl lui Antiochos al IV-lea Epiphanes (175-164 î.H.). ♦ „...domniei grecilor": evenimentele

vlăstar păcătos, Antiochos Epiphanes, fiul regelui Antiochos, care a fost ostatec la Roma; şi el a ajuns rege în anul o sută treizeci şi şapte al domniei grecilor.

[11] În acele zile s-au ivit din Israel oameni fără de lege care îi îndemnau pe mulţi, spunându-le: „Hai să facem legământ cu neamurile din jurul nostru, căci, de când ne-am rupt de ele, multe nenorociri ne-au ajuns." [12] Şi plăcut a fost în ochii lor îndemnul; [13] şi unii din popor, bucuroşi, s-au dus la rege, şi regele le-a dat deplină putere să urmeze rânduielile neamurilor păgâne. [14] Şi au construit în Ierusalim un gimnaziu după obiceiurile neamurilor păgâne [15] şi şi-au îndepărtat tăierea împrejur, şi s-au îndepărtat de legământul sfânt, şi s-au unit cu neamurile păgâne, şi s-au vândut spre a săvârşi răul.

[16] Şi [când] s-a întărit domnia lui Antiochos, i-a venit lui în minte să stăpânească şi pământul Egiptului, spre a stăpâni peste cele două regate. [17] Şi a pornit spre Egipt cu oaste puternică, cu care de luptă, elefanţi, călăreţi şi flotă mare; [18] şi s-a războit cu Ptolemeu, regele Egiptului; şi Ptolemeu a dat înapoi din faţa lui, şi a fugit, şi au căzut mulţi răniţi. [19] Şi au

---

sunt datate după calendarul seleucid; 1Mac. foloseşte, cu unele excepţii, calculul autumnal, după care era seleucidă începe în octombrie 312 î.H., în vreme ce în 2Mac. (şi în câteva locuri din 1Mac.) se foloseşte calculul vernal, după care era începe la 3 aprilie 311.

1,11 „oameni", *litt.* „fii" – semitism.

1,14 „gimnaziu": spaţiu pentru exerciţii fizice, în care se practica un adevărat cult al corpului omenesc nud. Gimnaziile erau cele mai importante „arme" culturale pentru elenizarea evreilor. Evreii tradiţionali vedeau în ele principalul mijloc de ocupaţie şi aculturaţie (vezi, între alţii, Momigliano, A., 1975).

1,15 „şi-au îndepărtat tăierea împrejur", *litt.* „şi-au [re]făcut prepuţuri". Prin refacerea unor prepuţuri artificiale, evreii aculturaţi, elenizaţi, îndepărtau urma cea mai concretă a apartenenţei la Israel. Acest gest era impus şi de faptul că, în gimnazii, exerciţiile fizice se practicau cu trupurile complet dezbrăcate. ♦ Politica de elenizare promovată de Antiochos Epiphanes şi-a găsit numeroşi sprijinitori între iudei; conflictele între aceştia şi iudeii rămaşi credincioşi Legii vor avea o pondere însemnată în desfăşurarea evenimentelor. Războiul împotriva lui Antiochos este dublat de un adevărat şi sângeros război civil, între evreii „tradiţionalişti" şi „modernişti".

1,18 Este vorba despre Ptolemeu al VI-lea Filometor (180-145 î.H.).

1,19 Prada luată din cetăţi era rezervată soldaţilor, iar bogăţiile templelor reveneau regelui; templele adăposteau bogăţii importante, iar capturarea lor era denumită cu termenul *hierosylie* („jefuirea templelor"); acţiunile în Egipt ale lui Antiochos Epiphanes sunt menţionate de Polibiu (27,17); papirusul 781 de la Tebtunis pomeneşte prădarea marelui templu al lui Amon din Arsinoe de către Antiochos; conform oracolelor sibiline, regele şi-a trimis prada bogată pe mare de la Alexandria. Cât de important a fost câştigul

fost cucerite cetăţile întărite din ţara Egiptului, şi [regele] a luat prăzile din ţara Egiptului. [20] Şi s-a întors Antiochos după ce a cucerit Egiptul, în al o sută patruzeci şi treilea an, şi a pornit împotriva lui Israel şi împotriva Ierusalimului cu oaste puternică. [21] Şi, în trufia sa, a intrat în templu şi a luat altarul de aur şi sfeşnicul luminii cu tot ce ţinea de el [22] şi masa [pâinilor] punerii înainte şi cupele, ibricele, căţuile de aur, şi perdeaua, şi coroanele şi podoaba de aur care se afla pe faţada templului, pe toate le-a luat; [23] şi a luat aurul şi argintul şi lucrurile de preţ şi a luat comorile ascunse pe care a putut să le găsească; [24] şi, luându-le pe toate, a plecat spre ţara sa, [după ce] săvârşise măcel şi grăise cu mare trufie. [25] Şi a fost mare jale în Israel, în toate locurile sale. [26] Şi au suspinat căpeteniile şi bătrânii, fecioarele şi tinerii n-au mai avut putere, şi frumuseţea femeilor s-a ofilit. [27] Toţi mirii cântau bocete şi curgeau lacrimi în camera miresei. [28] Pământul s-a cutremurat din pricina locuitorilor săi şi toată casa lui Iacob s-a acoperit de ruşine.

[29] După doi ani de zile, regele a trimis în oraşele lui Iuda un dregător pentru strângerea dărilor, care a intrat în Ierusalim cu oaste puternică. [30] Şi cu viclenie le-a zis lor vorbe de pace, şi [iudeii] l-au crezut. Dar, pe neaşteptate, a căzut asupra oraşului şi i-a dat o mare lovitură, şi a ucis mult popor din Israel. [31] Şi a luat pradă din oraş, şi l-a ars cu foc, şi i-a dărâmat

---

rezultă din Polibiu 28,15, unde istoricul relatează că regele sirian a trimis la Roma trei ambasadori cu o coroană de cincizeci de talanţi şi că a distribuit oraşelor greceşti încă o sută de talanţi, fără ca prada să-i fi fost diminuată semnificativ.

1,20 „în al o sută patruzeci şi treilea an..." = toamna lui 169 î.H. ♦ „cu oaste puternică", gr. ὄχλῳ βαρεῖ, *litt.* „cu mulţime grea" (se subînţelege „de soldaţi").

1,21 „templu", gr. ἁγίασμα, *litt.* „[lăcaşul] sfânt, sanctuar". Enumerarea obiectelor sustrase din Templu oferă, subliniază Abel, p. 11, analogii cu 4Rg 25,14 *sq.*, unde este vorba de distrugerea Templului de către caldeeni. Catapeteasma este faimoasa draperie aflată la intrarea Templului; a figurat după toate probabilităţile ca *ex voto* al lui Antiochos la templul lui Zeus de la Olimpia; Pausanias (5,12,2) spune că era împodobită cu broderii asiriene şi colorată cu purpură. Printre obiectele sustrase se aflau şi bronzuri votive, pe care succesorii lui Antiochos le-au dăruit sinagogii din Antiohia.

1,26-28 Efectele acţiunii lui Antiochos împotriva lui Israel sunt exprimate sub forma unei lamentaţii.

1,31 Conform celor relatate de Flavius Iosephus (*Bell. Iud.* 1,31-32), iudeii au încercat să se emancipeze în timpul conflictului dintre Antiochos Epiphanes şi Ptolemeu al VI-lea. Acţiunea seleucidului este, aşadar, o replică dură la această tentativă. Defecţiunea Iudeii este menţionată şi în 2Mac. 11,5. Flavius Iosephus şi 2Mac. 11,5 preiau, conform interpretării lui Bickermann (*apud* Abel), o tradiţie seleucidă.

casele şi zidurile de împrejmuire. [32] Şi i-au dus femeile şi copiii în robie şi au luat cu ei vitele. [33] Iar cetatea lui David au reclădit-o cu zid mare şi puternic, cu turnuri tari, şi au prefăcut-o în Cetăţuie pentru ei. [34] Şi au pus acolo un neam păcătos, oameni fără de lege care s-au întărit în ea. [35] Şi au adus acolo arme şi hrană şi toată prada pe care o luaseră din Ierusalim şi [fortăreaţa] a devenit o mare capcană. [36] Şi a ajuns ca un loc de pândă împotriva templului şi un vrăjmaş rău pentru Israel în orice vreme. [37] Şi au vărsat sânge nevinovat în jurul templului şi au pângărit templul. [38] Atunci locuitorii Ierusalimului au fugit din pricina lor şi [Ierusalimul] a devenit sălaş al străinilor; [cetatea] a devenit străină pentru cei născuţi din ea şi copiii ei au părăsit-o. [39] Templul s-a făcut pustiu ca un deşert, sărbătorile ei s-au prefăcut în jale, sabaturile ei, în ocară, cinstea ei, în batjocură. [40] Şi pe cât fusese odinioară de slăvită, pe atât de înjosită era acum şi măreţia ei s-a preschimbat în jale.

[41] Şi a scris regele în tot regatul său ca toţi [supuşii] să fie un singur popor [42] şi fiecare să-şi părăsească datinile sale. Şi toate neamurile s-au

---

1,33 „Cetăţuie", gr. ἄκρα: localizarea cetăţuii seleucide a făcut să curgă multă cerneală; cea mai plauzibilă ipoteză îi aparţine lui P. Vincent într-un studiu topografic publicat în *RB* 1934, p. 205 *sq.*: „*Acra* sirienilor, aşa cum o prezintă prima carte a Macabeilor, pare aşadar a-şi fi găsit cea mai bună localizare pe promontoriul de nord-est al marii coline occidentale spre extremitatea cartierului evreiesc de sus (*apud* Abel, p. 17), adică pe locul unde se află palatul Hasmoneilor."

1,34 Înconjurat cu o incintă puternică, cartierul denumit Cetatea lui David a devenit pentru forţele de ocupaţie o ἄκρα, adică o fortăreaţă aşezată pe înălţime; termenul s-a încetăţenit şi a fost adoptat şi de iudei. „Acra" era considerată de seleucizi drept un *polis* cu teritoriu propriu, sanctuar şi gimnaziu; toate acestea constituiau „o cursă periculoasă" a elenismului împotriva iudeilor.

1,36 „vrăjmaş rău", *litt.* „diavol rău": singura ocurenţă a acestui cuvânt în Cărţile Macabeilor. În LXX există aproximativ 30 de ocurenţe, cele mai multe în Cartea lui Iov.

1,37 Urmează o elegie al cărei paralelism este tipic biblic, în fapt o nouă lamentaţie.

1,42 Antiochos era un promotor al elenismului şi a încercat convertirea tuturor „barbarilor" la civilizaţia elenică; în ce-i priveşte pe iudei, Tacitus, un adversar al acestora (*Hist.* 5,8,2) caracterizează în următorii termeni acţiunea seleucidului: *Postquam Macedones praepoluere, rex Antiochus demere superstitionem et mores dare adnisus, quo minus taeterrimam gentem in melius mutaret*: „După ce macedonenii şi-au instaurat dominaţia, regele Antiochos a încercat să le îngrădească religia şi să introducă moravuri greceşti, pentru a civiliza acest neam respingător...". Bizantinul Malalas (*Chronographia* 205-207), reluând probabil o versiune seleucidă, îi descrie pe iudei drept rebeli care, profitând de înfrângerea lui Antiochos în Egipt, unde se dusese pentru a-i sprijini pe

supus cuvântului regelui. [43] Şi mulţi din Israel au primit cu plăcere religia lui şi au adus jertfe idolilor şi au pângărit sabatul. [44] Şi a trimis regele prin crainici scrisori către Ierusalim şi către oraşele din Iuda, să umble după datini străine de pământul [lor] [45] şi să oprească de la altar arderile de tot, şi jertfa, şi libaţia; şi să pângărească sabaturile şi sărbătorile; [46] şi să necinstească templul şi pe cei sfinţi; [47] să construiască altare păgâneşti, incinte şi sanctuare pentru idoli şi să jertfească porci şi animale necurate; [48] şi să-i lase pe fiii lor netăiaţi împrejur şi să-şi spurce sufletele cu tot felul de lucruri necurate şi pângăriri, [49] încât să uite Legea şi să schimbe toate rânduielile; [50] iar cine nu va face după cuvântul regelui, să fie ucis. [51] Astfel a scris [regele] în tot regatul său şi a pus supraveghetori peste tot poporul; şi a poruncit tuturor oraşelor lui Iuda ca toate să aducă jertfe zeilor. [52] Şi mulţi din popor s-au adunat cu ei, toţi cei care se lepădaseră de Lege, şi au făcut rele pe pământ; [53] iar pe [adevăraţii] israeliţi i-au silit să se ascundă în tot felul de ascunzători. [54] În ziua a cincisprezecea a lunii Chaseleu, în al o sută patruzeci

---

iudei, l-ar fi trădat pe acesta şi s-au ridicat împotriva lui; versiunea este o încercare de legitimare a acţiunilor antiiudaice ale seleucidului.

1,43 „religia", gr. λατρεια, *litt.* „cult adus lui Dumnezeu".

1,44 „scrisori", gr. βιβλια: este vorba de actul oficial; pluralul pare a indica existenţa mai multor exemplare ale aceluiaşi act. Aristocraţia a fost câştigată în favoarea elenismului; *cf.* şi 2Mac. 11,24.

1,47 Porcul era un animal predilect în alimentaţia grecilor şi romanilor şi, în consecinţă, o ofrandă foarte apreciată de zei; era sacrificat în special pentru divinităţile agrare (Demeter, Dionysos) sau pentru divinităţile infernale. Purceluşii constituiau victime sacre prin definiţie. Spre deosebire de greci şi de romani, iudeilor le era interzisă carnea de porc, chiar dacă ea fusese utilizată de populaţiile primitive palestiniene. Se poate recunoaşte o referire implicită la profeţiile din Ieremia 7,1-15 şi Iezechiel 8,7-16. După 2Mac. 6,2, Antiochos a poruncit transformarea Templului în templul lui Zeus Olimpianul. Ieronim (*In Danielem* 2,8,13b-14) spune că regele a dispus aşezarea în Templu a unei statui a lui Zeus Olimpianul. Templul de pe muntele Garizim a fost transformat în sanctuar al lui Zeus Xenios. În acelaşi timp, cultul împăratului era asociat zeului suprem al panteonului grec; cu ocazia sărbătorilor imperiale se aduceau jertfe păgâne pe altarul arderilor de tot.

1,50 Textul este polemic, astfel încât nu reproduce spiritul decretelor seleucide; Flavius Iosephus (*AI* 12,5,4) utilizează termeni mai apropiaţi de sensul documentelor oficiale.

1,54 „în ziua... şi cincilea an": 8 decembrie 167 î.H. ♦ „Urâciunea Pustiirii", gr: βδέλυγμα ἐρεμώσεως, metaforă pentru orice prezenţă profanatoare. Traducerea exactă, în conformitate cu lexicul prezentei ediţii, ar fi „spurcăciunea pustiirii", termenul βδέλυγμα fiind în mod sistematic echivalat prin „spurcăciune". Totuşi, pentru formula „tehnică", βδέλυγμα ἐρεμώσεως, care va apărea şi în Cartea lui Daniel, am păstrat echivalarea

şi cincilea an, a construit Urâciunea Pustiirii pe altar. Şi în oraşele lui Iuda, de jur împrejur, au construit altare păgâne; [55] şi aduceau jertfe la uşile caselor şi în pieţe. [56] Şi cărţile Legii pe care le-au găsit le-au rupt şi le-au ars în foc. [57] Şi unde se găsea la cineva cartea Legământului şi dacă cineva urma Legea, hotărârea regelui îl da pieirii. [58] Şi cu această împuternicire, aşa făceau în Israel împotriva celor descoperiţi, lună de lună, prin cetăţi. [59] Iar în a douăzeci şi cincea zi a lunii ei au adus jertfe pe altarul păgân care se afla pe locul altarului [templului]. [60] Şi pe femeile care-şi tăiau împrejur copiii le-au ucis, potrivit hotărârii, [61] cu copiii atârnaţi de gât; şi [au măcelărit] şi familiile lor şi pe cei care săvârşiseră tăierea împrejur. [62] Dar mulţi din Israel s-au întărit şi au găsit în ei puterea să nu mănânce lucruri necurate; [63] şi au fost gata să moară decât să se spurce cu bucate şi să pângărească Legământul cel sfânt; şi [chiar] au murit. [64] Şi mare urgie s-a abătut peste Israel.

2 [1] În zilele acelea s-a ridicat Mattathias, fiul lui Ioan al lui Simon, preot dintre fiii lui Ioarib din Ierusalim, care se aşezase în Modein. [2] Şi avea cinci fii: Ioan, poreclit Gaddi, [3] Simon, numit şi Thassi, [4] Iuda, numit Macabeul, [5] Eleazar, numit Auaran, Ionates, numit Apphus. [6] Şi a văzut blasfemiile care s-au întâmplat în Iuda şi în Ierusalim [7] şi a zis: „Vai! De ce m-am născut să văd prăbuşirea poporului meu şi prăbuşirea cetăţii sfinte şi să stau aici când este dată în mâna duşmanilor, şi templul, în mâna străinilor? [8] Iar templul ei a ajuns asemenea unui om lipsit de cinste, [9] lucrurile

---

românească tradiţională, intrată deja în uzul curent („Urâciunea Pustiirii"). Pentru Părinţii Bisericii (Hipolit, Pseudo-Hipolit, Ieronim etc.), „Urâciunea Pustiirii", idolul ridicat în Templul de la Ierusalim, este un simbol al Antihristului, Antiochos însuşi fiind unul dintre premergătorii Vrăjmaşului eshatologic. Tema este tratată amănunţit în Bădiliţă, C., 2005, *passim*.

1,59 Primul sacrificiu pe altarul păgân, care era aşezat pe altarul iudaic, a avut loc în 25 Kislev (16 decembrie), adică în ziua de naştere a regelui; de atunci se aduceau jertfe păgâne în aceeaşi zi, lunar.

2,1 În imposibilitatea de a-şi exercita funcţia în Ierusalim, Mattathias se retrage în Modein, oraş situat în munte, la vest de Ierusalim.

2,2-5 Gaddi apare în Num. 13,11, unde desemnează un notabil din tribul lui Manase şi poate fi tradus „norocosul"; porecla de Thassi nu şi-a găsit o explicaţie peremptorie. ♦ „Macabeul": gr. Μακκαβαῖος este forma elenistică pentru *Maqqabhī* (pentru acest termen, *cf.* Introducere, II). ♦ Auaran se traduce prin „treaz" ♦ Unele mss. au Σαπφους, greşeală din cauza scrierii continue; pentru Apphus nu există o ipoteză plauzibilă.

2,8 „Templul": pentru prima dată apare aici ναός, termenul specific pentru Templu.

care îi aduceau slava au fost luate în robie, pruncii săi au fost uciși în piețe, tinerii săi, de sabia dușmanului. [10] Ce neam nu i-a moștenit domnia și n-a pus stăpânire pe prăzile ei? [11] Toată podoaba ei a fost luată, și [cetatea] liberă a ajuns în robie. [12] Și iată, cele sfinte ale noastre și frumusețea noastră și slava noastră au fost pustiite; neamurile păgâne le-au pângărit. [13] La ce bun să mai trăim?" [14] Și Mattathias și fiii săi și-au sfâșiat hainele și s-au îmbrăcat în sac și au jelit amarnic.

[15] Și cei [trimiși] de la rege care sileau spre lepădarea de Lege au ajuns în cetatea Modein, ca să aducă jertfe. [16] Și mulți din Israel au trecut la ei; iar Mattathias și fiii săi s-au ținut deoparte. [17] [Trimișii] regelui i-au vorbit lui Mattathias zicând: „Ești conducător slăvit și de vază în această cetate și sprijinit de fii și de frați; [18] acum, apropie-te tu cel dintâi și împlinește hotărârea regelui, cum au făcut toate neamurile și bărbații din Iuda și cei care au rămas în Ierusalim, iar tu și fiii tăi veți fi printre prietenii regelui; tu și fiii tăi veți fi cinstiți cu argint, cu aur și cu multe daruri." [19] Iar Mattathias a răspuns și a rostit cu glas puternic: „Chiar dacă toate neamurile care se află sub stăpânirea regelui îi vor da ascultare îndepărtându-se de religia părinților noștri și se vor supune poruncilor lui, [20] eu, fiii mei și frații mei vom umbla în legământul părinților noștri; [21] ferească [Dumnezeu] să părăsim Legea și rânduielile; [22] nu vom da ascultare vorbelor regelui să ne abatem de la religia noastră nici la dreapta, nici la stânga. [23] Și când și-a încheiat vorba, s-a apropiat un bărbat iudeu, ca în văzul tuturor să aducă jertfe pe altarul păgân din Modein, potrivit cu hotărârea regelui. [24] Și l-a văzut Mattathias, și a fost înflăcărat de râvnă, și i s-au cutremurat rărunchii, și l-a cuprins o dreaptă mânie: a alergat și l-a înjunghiat pe altar; [25] și l-a

---

2,11 Aici se încheie lamentația lui Mattathias, începută la v. 7; v. 12 reface legătura cu v. 6.

2,14 Sfâșierea hainelor ca semn al durerii se întâlnește nu numai la iudei, ci și la asirieni, greci și romani.

2,18 „prietenii regelui": demnitari înveșmântați în purpură care primeau misiuni la curte, însărcinări administrative și militare (*cf.* și 1Ezr. 8,11); vechi obicei oriental preluat și de Alexandru Macedon.

2,19 „sub stăpânirea regelui", gr. ἐν οἴκῳ τῆς βασιλείας τοῦ βασιλέως, *litt.* „în casa regalității regelui".

2,25 „trimisul regelui": Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 1,1,3, îl numește pe împuternicitul lui Antiochos în mod eronat Bacchlides, iar în *AI* 12, 6,3, Apelles (Abel, p. 38, presupune o alterare a numelui de Apollonios; cu toate acestea propune păstrarea numelui de Apelles pentru funcționarul regal).

ucis în aceeaşi clipă şi pe trimisul regelui, cel care [îi] silea să aducă jertfe, şi a răsturnat altarul. [26] Şi s-a înflăcărat de râvnă pentru Lege, aşa cum făcuse Phinees împotriva lui Zambri, fiul lui Salom. [27] Şi a strigat Mattathias în cetate cu glas puternic şi a spus: „Oricine are râvnă pentru Lege şi păstrează Legământul, să vină după mine!" [28] Şi a fugit el şi fiii săi în munte, părăsindu-şi avutul în cetate.

[29] Atunci mulţi care căutau dreptatea şi judecata au coborât în pustiu, ca să se aşeze acolo, [30] ei şi fiii lor, şi femeile lor, şi turmele lor, fiindcă se înăspriseră asupra lor relele. [31] Şi s-a dat veste dregătorilor regelui şi oştirii care se afla în Ierusalim, cetatea lui David, că nişte oameni care călcaseră porunca regelui s-au ascuns în pustiu. [32] Şi i-a urmărit multă oştire şi i-au ajuns şi s-au aşezat în linie de bătaie; şi s-au pregătit de război în ziua de sabat; [33] şi le-au strigat: „Până aici! Ieşiţi, faceţi după cuvântul regelui şi veţi rămâne în viaţă!" [34] Dar ei au răspuns: „Nu vom ieşi şi nici nu vom face după cuvântul regelui, pângărind ziua sabatului." [35] Şi [aceia] au pornit război împotriva lor. [36] Dar ei nu le-au răspuns, nici n-au aruncat pietre asupra lor, nici nu le-au tăiat calea spre ascunzători, [37] spunând: „Să murim cu toţii în curăţia noastră; cerul şi pământul ne sunt martori că ne omorâţi pe nedrept!" [38] Şi au năvălit asupra lor [în zi] de sabat şi au murit şi ei, şi femeile lor, şi copiii lor, şi turmele lor, ca la o mie de suflete de oameni.

[39] Când Mattathias şi prietenii săi au aflat, au jelit mult pentru ei. [40] Şi şi-au zis unul către altul: „Dacă vom face toţi cum au făcut fraţii noştri şi nu ne vom lupta cu păgânii pentru sufletele noastre şi rânduielile noastre, degrabă vom fi şterşi de pe [faţa] pământ[ului]." [41] Şi au ţinut sfat în acea zi, spunând: „Oricine ar porni război împotriva noastră în zi de sabat, să ne luptăm cu el spre a nu muri cu toţii, cum au murit fraţii noştri în

---

2,26 Despre gestul lui Phinees, vezi Num. 25.

2,32 După Flavius Iosephus, *AI* 13,6,2, alegerea sabatului ca zi pentru bătălie a fost deliberată: iudeii sau încălcau Legea luptându-se sau, respectând-o, erau lipsiţi de posibilitatea de a se apăra.

2,36-37 Iudeii asediaţi se abţin de la munci brute, cum ar fi aruncarea de pietre, baricadarea grotelor, dar rămân fermi prin vorbe şi atitudine.

2,41 În 312 î.H. Ptolemeu I Soter a cucerit Ierusalimul profitând de repaosul sabatului; mai târziu, Pompeius Magnus, în 64 î.H., şi-a intensificat lucrările pentru asedierea Ierusalimului în ziua sabatului, ştiut fiind că în acea zi iudeii se limitează strict la defensivă. Un caz excepţional s-a produs în 66 d.H. când iudeii l-au atacat pe guvernatorul Cestius Gallus „fără să ţină seama de ziua sabatului" (Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 2,19,3).

ascunzători." [42] Atunci li s-a adăugat ceata assideilor, oameni viteji din Israel, toți cei devotați Legii; [43] și toți care fugeau de nenorociri li se alăturau; și așa se întăreau. [44] Și au alcătuit o oaste și i-au lovit pe păcătoși cu urgia lor și pe bărbații fără de lege, în mânia lor; iar cei care au scăpat au fugit la neamuri. [45] Mattathias a dat ocol împreună cu prietenii săi și au sfărâmat altarele [46] și i-au tăiat cu forța împrejur pe copiii netăiați împrejur, pe câți i-au găsit în hotarele lui Israel; [47] și i-au izgonit pe cei trufași și lucrarea a fost dusă la bun sfârșit prin mâna lor; [48] au smuls Legea din mâna păgânilor și a regilor și nu s-au plecat în fața păcătoșilor.

[49] Și [când] i s-a apropiat lui Mattathias sfârșitul, le-a spus fiilor săi: „Acum s-a înstăpânit trufia și ocara și vremea răsturnării și urgia mâniei. [50] Acum, copii, înflăcărați-vă de râvnă pentru Lege și dați-vă viața pentru Legământul părinților noștri; [51] amintiți-vă de faptele strămoșilor pe care le-au săvârșit la vremea lor și veți dobândi faimă mare și nume veșnic. [52] Oare Avraam nu a fost găsit credincios în mijlocul ispitei și nu i s-a socotit aceasta ca dreptate? [53] Iosif la ceas de restriște a păzit porunca și a ajuns stăpânul Egiptului. [54] Phinees, părintele nostru, pentru râvna sa

---

2,42 „Assideii" (gr. Ασσιδαῖοι): „cei drepți" din *Cartea lui Enoh*, precursorii fariseilor.

2,47 „cei trufași", gr. υἱοὶ τῆς ὑπερηφανίας, *litt.* „fiii trufiei", ebraism desemnându-i pe emisarii lui Antiochos care se lăudau că au lichidat religia iudaică.

2,48 „Regii" sunt Antiochos al IV-lea Epiphanes și succesorii săi. ♦ „nu s-au plecat... păcătoșilor", *litt.* „nu au dat corn păcătoșilor": „cornul" era metafora obișnuită a puterii.

2,51-61 Urmează un text poetic caracterizat mai degrabă prin simetrie decât prin paralelism; fiecare vers este compus din două hemistihuri, primul exaltând meritele unui personaj, al doilea, binefacerile primite de acesta.

2,52-60 Avraam a fost pus la încercare de YHWH, care i-a cerut sacrificarea unicului său fiu (Gen. 15,5 și urm.); Iosif este exemplul clasic pentru statornicia întru Lege, căci n-a cedat, deși a fost vândut unor negustori străini și calomniat de soția lui Putifar; Phinees, menționat mai înainte, este al treilea mare preot după Aaron și Eleazar, tatăl său; Mattathias nu este fiul lui Phinees, expresia „părintele nostru" indicând o filiație spirituală; Iisus Nave – Ἰησοῦς fiind transcrierea grecească a lui *Y'hōșua'* – este succesorul lui Moise (*cf.* Num. 27,16-23); Chaleb a făcut elogiul Canaanului contrazicându-i pe defetiști (Num. 13,30; Iis. Nav. 14,6-15); Ilie a fost un adversar necondiționat al zeului Baal (1Rg. 18,10.15-18) și a fost ridicat la ceruri (2Rg. 2,1.11); Anania, Azaria, Misael, cei trei tineri ieșiți teferi din foc; Daniel, erou al unor povestiri pilduitoare, din cartea cu același nume. Virtutea lui Daniel este „curăția". Termenul grecesc, ἁπλότης, are un spectru semantic larg: „simplitate", „nevinovăție", „fire curată".

2,54 „pentru râvna sa aprinsă", gr. ἐν τῷ ζηλῶσαι ζῆλον, *litt.* „râvnind râvnă" – semitism.

aprinsă a dobândit legământ de preoție veșnică. [55] Iisus, întrucât a împlinit cuvântul [Domnului], a ajuns judecător în Israel. [56] Chaleb, pentru că a dat dreaptă mărturie în adunare, a primit pământ ca moștenire. [57] David, pentru evlavia sa, a moștenit tronul regesc pe veci. [58] Ilie, aprins de râvnă pentru Lege, a fost ridicat în cer. [59] Anania, Azaria și Misael, prin încrederea lor, au fost izbăviți din foc. [60] Daniel, în curăția lui, a fost scăpat din gura leilor. [61] Și astfel înțelegeți, din generație în generație, că toți cei care nădăjduiesc în Domnul, nu-și vor pierde tăria. [62] Și de vorbele păcătosului să nu vă temeți, căci slava lui e întru spurcăciune și [mâncare pentru] viermi; [63] astăzi se ridică, și mâine nu-l mai vezi, căci s-a și întors în țărâna lui, și gândurile lui vor pieri. [64] Voi, copii, îmbărbătați-vă și fiți tari întru Lege, deoarece în ea vă veți găsi slava. [65] Și iată-l pe Simon, fratele vostru, știu că este un om bun la sfat; pe el să-l ascultați în toate zilele, el vă va fi tată. [66] Iar Iuda Macabeul, viteaz încă din tinerețe, el să fie conducătorul oștirii și să poarte războiul [împotriva] popoarelor. [67] Voi să adunați la voi pe toți cei care înfăptuiesc Legea și să împliniți răzbunarea poporului vostru; [68] plătiți-le pe măsură păgânilor și luați seama la poruncile Legii." [69] Și i-a binecuvântat, și s-a adăugat la părinții săi. [70] A murit în anul o sută patruzeci și șase și l-au înmormântat în mormântul părinților săi la Modein; și l-a jelit întregul Israel cu jale mare.

3 [1] Și în locul lui s-a ridicat Iuda numit Macabeul, fiul lui. [2] Și l-au ajutat toți frații săi și toți cei care s-au alipit de tatăl său și purtau războiul lui Israel cu voie bună. [3] [Iuda] a dus departe faima poporului său și a îmbrăcat platoșa asemenea unui uriaș; și a luat armele de luptă și a pornit război ocrotindu-și tabăra cu sabia. [4] Și a fost asemenea unui leu în faptele sale și asemenea unui pui de leu care răcnește după pradă. [5] Și i-a urmărit pe nelegiuiți căutându-i, și pe cei care îi hărțuiau poporul i-a dat pradă focului. [6] Și au dat înapoi nelegiuiții de frica lui și toți lucrătorii fărădelegii s-au cutremurat; și propășea izbăvirea în mâna lui. [7] Și i-a amărât pe mulți regi, dar l-a bucurat pe Iacob cu faptele sale și până în veac va fi amintirea lui, spre binecuvântare. [8] Și a străbătut orașele lui Iuda și i-a nimicit din ele

---

2,57 „evlavia": gr. ἔλεος, *litt.* „milă", traduce de obicei ebr. *ḥesedh*, „bunăvoință, îndurare".

3,3-9 Odă spre cinstirea lui Iuda Macabeul.

3,7 „mulți regi": este vorba despre Antiochos al IV-lea, Antiochos al V-lea și Demetrios I.

pe cei fără de lege şi a abătut urgia de la Israel; [9] şi faima lui a ajuns până la capătul pământului şi i-a adunat pe cei gata să piară.

[10] Însă Apollonios a adunat neamuri păgâne şi oaste mare din Samaria, spre a porni război împotriva lui Israel. [11] Şi, aflând acestea Iuda, i-a ieşit în întâmpinare, l-a înfrânt şi l-a ucis; şi au căzut mulţi răniţi şi cei care au scăpat au luat-o la goană. [12] Şi au luat prăzi de la ei, iar Iuda a luat sabia lui Apollonios şi lupta cu ea în toate zilele. [13] Seron, căpetenia armatei siriene, a auzit că Iuda a strâns o mulţime mare şi adunare de credincioşi cu el, ca să pornească la război; [14] şi a spus Seron: „Îmi voi face un renume şi voi fi slăvit în regat; aşadar, mă voi război cu Iuda şi cu toţi cei care împreună cu el au disprețuit cuvântul regelui." [15] Şi a pornit şi a ridicat cu sine oştire puternică de nelegiuiţi să-l ajute să se răzbune pe fiii lui Israel. [16] Când a ajuns la urcuşul Baithoronului, i-a ieşit în întâmpinare Iuda cu câţiva oameni. [17] Dar [aceştia], când au văzut oştirea venind înaintea lor, i-au spus lui Iuda: „Oare cum vom putea noi, puţini fiind, să ne luptăm cu o mulţime atât de puternică? Noi, care astăzi suntem osteniţi şi înfometaţi!" [18] Şi le-a răspuns Iuda: „Este uşor ca mulţi să cadă în mâinile celor puţini şi nu este deosebire înaintea cerului să izbăvească prin mulţi sau prin puţini. [19] Căci nu în mulţimea oştirii stă biruinţa în război, ci din cer [vine] puterea. [20] Ei pornesc împotriva noastră plini de trufie şi de fărădelege să ne nimicească pe noi, şi pe femeile noastre, şi pe copiii noştri şi să ne despoaie; [21] iar noi ne luptăm pentru vieţile noastre şi pentru legile noastre. [22] Şi El îi va zdrobi în faţa noastră; să nu vă fie frică de ei!" [23] Când a încetat să vorbească, s-a repezit pe neaşteptate împotriva lor, iar Seron a fost nimicit, cu oştirea sa, dinaintea lui. [24] Şi l-a urmărit la coborâşul Baithoronului până în câmpie; şi

---

3,10 Apollonios comanda trupele din Samaritida, district al Siriei *Koile*; regiunea Ierusalimului era subordonată administrativ guvernatorului Samariei.

3,12 „prăzi": acestea sunt de fapt rezultatul despuierii celor căzuţi pe câmpul de luptă.

3,13 Seron, un *hapax* în onomastica elenistică; el este comandantul, strategul armatei Siriei; Apollonios fusese subordonatul său; cum Seron acţionează din proprie iniţiativă, înseamnă că trupele din subordine constituiau armata regulată din Siria *Koile* (numele complet al provinciei era „Siria *Koile* şi Fenicia"; *cf.* 2Mac. 8,8).

3,16 Seron înainta prin Baithoronul de Jos, iar Iuda, avertizat de mişcările acestuia, îl aştepta în Baithoronul de Sus (*cf.* Flavius Iosephus, *AI* 12,7,1). Isprava lui Iuda este asemuită cu cea a lui Iisus Nave (2Mac. 10).

3,24 Flavius Iosephus (*Bell. Iud.* 2,19,8) descrie astfel zona în care s-a produs atacul neaşteptat al lui Iuda şi panica în care a intrat armata lui Seron: „De o parte şi cealaltă se aflau prăpăstii şi vadurile unor torente unde soldaţii legiunilor alunecau şi piereau; nu

au căzut de la ei opt sute de oameni, iar restul au fugit în ţinutul filistenilor.
[25] Şi a izbucnit teama faţă de Iuda şi de fraţii săi şi groaza a cuprins pe
păgânii din jurul lor; [26] şi a ajuns până la rege renumele lui şi despre
bătăliile lui Iuda povesteau neamurile păgâne.

[27] Când regele Antiochos a auzit toate acestea, s-a aprins de mânie şi a
trimis de-a adunat toate oştile regatului său, o armată grozav de puternică.
[28] Şi şi-a deschis vistieria şi a plătit armatei solda pe un an şi le-a poruncit
să fie pregătiţi pentru orice nevoie. [29] Şi a văzut că nu mai sunt bani în
vistierie şi că birurile ţării sunt mici din pricina răscoalei şi a nenorocirii pe
care o dezlănţuise în ţară nimicind datinile care erau de la începutul zilelor;
[30] s-a temut că nu va mai avea cu ce plăti ca înainte cheltuielile şi darurile
pe care le dădea odinioară cu mână largă, întrecându-i pe regii dinaintea sa;
[31] fiind foarte descumpănit în sufletul său, a hotărât să pornească spre Persia
şi să ia dările provinciilor şi să adune mulţi bani. [32] Şi l-a lăsat pe Lysias,
bărbat strălucit şi din neamul regelui, mai-mare peste treburile regatului, de
la fluviul Eufrat şi până la hotarele Egiptului, [33] şi să aibă grijă de creşterea
lui Antiochos, fiul său, până avea să se întoarcă; [34] i-a dat acestuia jumătate
din oştire, şi elefanţii, şi porunci pentru toate câte le plănuise; [mai ales]
pentru locuitorii Iudeii şi ai Ierusalimului, [35] să trimită împotriva lor oştire
ca să sfarme şi să nimicească puterea lui Israel şi rămăşiţa Ierusalimului şi
să şteargă amintirea lor din acel loc; [36] şi să aşeze pe fiii străinilor în toate
hotarele lor, şi pământul lor să-l împartă. [37] Iar regele a luat cealaltă

---

exista nici o posibilitate de fugă, nici o posibilitate de apărare; distruşi, soldaţii se resemnau să geamă, să se lamenteze de disperare; ecoul făcea să răsune strigătele de bucurie şi furie ale iudeilor."

3,29 Rezistenţa faţă de elenizare se manifesta şi prin neplata impozitelor.

3,31 Tacit (*Hist.* 5,8,1) vorbeşte de „defecţiunea" lui Arsaces; nu ştim pe ce se bazează istoricul roman când face această afirmaţie; mai degrabă Antiochos a întreprins o acţiune ofensivă la graniţa orientală a imperiului.

3,32 „strălucit": epitetul ἔνδοξος se acordă unei persoane pe care regele o cinsteşte în chip deosebit; rudele regelui constituiau o categorie superioară „prietenilor"; aveau dreptul să poarte o hlamidă de purpură prinsă cu o fibulă de aur. Lysias stăpânea ca înalt funcţionar vechea satrapie persană Abarnahara, cu excepţia Ciprului.

3,33 „Antiochos, fiul său": viitorul Antiochos al V-lea Eupator.

3,37 Prezentare inexactă: Antiochos a pornit campania pentru a întări satrapiile orientale ameninţate de expansionismul part. Cronologia acţiunilor lui Antiochos este incertă. Se cunoaşte campania împotriva lui Artaxias, care se declarase independent şi rege al Armeniei; a fost înfrânt şi luat prizonier de Antiochos (Appian, *Syria* 45,66). ♦ „ţinuturile de sus": se pare că e vorba de podişul iranian.

jumătate din armată şi a plecat din Antiohia, oraşul domniei lui, în anul o sută patruzeci şi şapte, a trecut Eufratul şi a străbătut ţinuturile de sus.

[38] Lysias i-a ales pe Ptolemeu, fiul lui Dorimenes, pe Nicanor şi pe Gorgias, bărbaţi puternici dintre prietenii regelui, [39] şi a trimis împreună cu ei patruzeci de mii de pedestraşi şi şapte mii de călăreţi să pornească împotriva ţinutului lui Iuda şi să-l pustiască, după cuvântul regelui. [40] Şi au pornit cu toată oastea lor, au ajuns şi şi-au pus tabăra aproape de Ammaus, în câmp neted. [41] Negustorii din ţară au auzit de sosirea lor şi au luat mult argint, aur şi lanţuri şi au venit la tabără pentru a-i cumpăra pe fiii lui Israel ca robi. Şi li s-a adăugat o oaste din Siria şi din ţinutul Străinilor. [42] Iuda şi fraţii săi au văzut că relele sporesc şi că oştile îşi pun tabăra în hotarele lor şi au aflat de cuvintele regelui prin care poruncise să nimicească şi să spulbere poporul; [43] atunci au spus unii către alţii: „Să ne ridicăm poporul din prăbuşire şi să luptăm pentru poporul nostru şi pentru cele sfinte." [44] Şi s-a făcut adunarea [poporului], ca să se pregătească de război, să se roage şi să ceară milă şi îndurare [lui Dumnezeu]. [45] Ierusalimul era nelocuit ca pustiul, şi nu intra şi nu ieşea nici una dintre odraslele sale; templul era călcat în picioare şi fiii străinilor erau în fortăreaţă, lăcaşul păgânilor; se ofilise voia bună a lui Iacob şi amuţiseră flautul şi *kinyra*. [46] Şi s-au adunat şi s-au dus la Massepha în faţa Ierusalimului, căci la Massepha fusese mai întâi loc de rugăciune al lui Israel. [47] Şi în acea zi au postit şi s-au îmbrăcat în sac, şi-au pus cenuşă în cap şi şi-au sfâşiat veşmintele. [48] Au desfăşurat

---

3,39 După 2 Mac. 8,9, armata siriană cuprindea douăzeci de mii de oameni.

3,41 „au auzit de sosirea", *litt.* „au auzit numele": expresie care mai apare în LXX (*e.g.* Gen. 29,13; Num. 14,15). ♦ „o oaste din Siria": este vorba de contingente auxiliare. ♦ „Ţinutul Străinilor" este Philistia, *cf.* Jud., 1–4Rg., *passim* şi nota 10,1 la 1Par.

3,45 „*kinyra*": *cf.* 1Par. 13,8 şi nota *ad loc.*

3,46 „Massepha" (ebr. *Mif'peh*), la 13 km nord de Ierusalim, loc sacru din vechime.

3,48 Frază confuză care a generat mai multe interpretări: 1) păgânii caută în textele Legii analogii cu religia greacă punându-i în paralel pe Moise cu Minos, pe Samuel cu Hercules, pe YHWH cu Zeus etc. Interpretarea nu este plauzibilă, ea presupunând, printre altele, că grecii ar fi avut solide cunoştinţe de ebraică, ceea ce nu corespunde realităţii. 2) Pe baza unei glose (τοῦ ἐπιγράφειν ἐπ' αὐτῶν, „ca să deseneze pe ele") mai mulţi exegeţi consideră că iudeii au desfăşurat o rolă de papirus cu textul Legii, pe care păgânii o căutau spre a-şi reprezenta pe ea idolii; glosa însă este greacă, nu se găsea în textul ebraic. 3) Textul este alterat şi trebuie emendat; conjecturile propuse nu sunt însă necesare şi nu conduc la o soluţie. 4) Textul este corect, trebuie analizat cu atenţie şi pus în relaţie cu 2Mac. 8,23: în incertitudinea în care se aflau, iudeii caută un sprijin din cer; pentru aceasta ei deschid cartea sfântă în acelaşi scop oracular cu care grecii consultau

cartea Legii pentru [a căuta în ea] ceea ce **neamurile căutau** la chipurile idolilor lor. [49] Şi au adus veşmintele preoţeşti, pârga şi zeciuielile şi i-au adunat pe nazireii care-şi împliniseră zilele [50] şi au strigat cu glas către cer spunând: „Ce să facem cu aceştia şi încotro să-i ducem? [51] Cele sfinte ale Tale au fost călcate în picioare şi pângărite, iar preoţii Tăi jelesc şi sunt umiliţi. [52] Şi iată, neamurile s-au adunat împotriva noastră spre a ne da pieirii; Tu ştii ce plănuiesc ei împotriva noastră. [53] Cum vom putea sta în faţa lor fără ajutorul Tău?" [54] Şi au sunat din trâmbiţe şi au strigat cu glas puternic. [55] După aceasta, Iuda a rânduit conducători ai poporului, căpetenii peste mii, şi peste sute, şi peste cincizeci, şi peste zece. [56] Şi le-a spus celor care-şi zidiseră case, celor care se logodiseră, celor care-şi sădiseră vie şi celor cuprinşi de teamă să se întoarcă fiecare acasă, potrivit Legii. [57] Şi a ridicat tabăra şi a aşezat-o la miazăzi de Ammaus. [58] Atunci Iuda le-a spus: „Încingeţi-vă şi fiţi viteji; fiţi gata în zori să ne luptăm cu neamurile acestea care s-au adunat împotriva noastră, ca să ne nimicească pe noi şi cele sfinte ale noastre; [59] căci este mai bine să murim în luptă decât să privim relele abătute asupra neamului nostru şi asupra celor sfinte. [60] Şi aşa cum este voinţa în ceruri, aşa se va face."

4 [1] Gorgias a luat cu sine cinci mii de pedestraşi, o mie de călăreţi aleşi şi oastea a pornit de cu noapte [2] pentru a năvăli asupra taberei iudeilor şi a o izbi pe neaşteptate; oameni din Cetăţuie le-au fost călăuze. [3] Dar Iuda a aflat şi a pornit şi el cu vitejii săi să izbească oastea regelui de la Ammaus,

---

statuile zeilor lor. Pentru toate acestea *cf.* Abel, pp. 68-70. Mai degrabă se poate înţelege că evreii şi-au căutat în Scriptură cuvântul de ordine pentru luptă, ca la 2Mac. 8,23. Spre deosebire de păgâni, care aşteaptă oracol de la idoli, evreii caută lumină în textele sfinte într-o epocă lipsită de profeţi (*cf.* TOB, BJ notele *ad loc.*).

3,49 „nazireii": se abţineau de la vin şi de la orice băutură ameţitoare, inclusiv de la stafide; nu-şi tăiau părul din momentul consacrării; nu aveau voie să se apropie de nici un cadavru. La încheierea legământului, îşi tăiau părul şi-l ardeau pe altar. *Cf.* Jud. 13,5.7; 16,17.

3,54 Sunetul de trâmbiţă avea semnificaţia unei invocări a divinităţii, *cf.* Num. 10,9.

3,55 Diviziunea armatei în patru niveluri de autoritate se regăseşte doar în Ex. 18,21.25 şi în Deut. 1,15.

3,56 *Cf.* Deut. 20,5-8.

3,58 „viteji", *litt.* „fii puternici" – semitism.

3,60 „este voinţa în ceruri": ca şi în celelalte locuri, se evită rostirea Numelui divin.

4,2 După 4,6, armata lui Iuda avea trei mii de războinici, după 2Mac. 8,16, şase mii.

[4] câtă vreme erau încă risipite oştile afară din tabără. [5] Şi a venit Gorgias asupra taberei lui Iuda noaptea şi n-a găsit pe nimeni; atunci s-a dus să o caute în munţi, spunându-şi: „Fug de noi." [6] Dar în zorii zilei Iuda s-a arătat în câmpie cu trei mii de oameni; numai că nu aveau platoşe şi săbii cum ar fi voit. [7] Au văzut oştirea neamurilor, puternică şi bine înarmată, şi călăreţi împrejurul ei, şi aceştia deprinşi la război. [8] Atunci Iuda a spus bărbaţilor care erau cu el: „Nu vă temeţi de mulţimea lor şi de năvala lor să nu vă înspăimântaţi; [9] amintiţi-vă cum au fost izbăviţi strămoşii noştri în Marea Roşie, când îi urmărea Faraon cu oastea; [10] şi acum să strigăm la cer; dacă ne vrea, îşi va aminti de legământul strămoşilor şi va zdrobi această oştire din faţa noastră astăzi; [11] şi toate neamurile vor afla că este Cine să răscumpere şi să mântuiască pe Israel." [12] Străinii au ridicat ochii şi i-au văzut înaintând spre ei [13] şi au ieşit din tabără la luptă; iar [oamenii] lui Iuda au sunat din trâmbiţe [14] şi au pornit lupta şi i-au zdrobit pe păgâni, [şi aceştia] au fugit spre câmpie; [15] dar cei din urmă au căzut cu toţii de sabie. Şi [iudeii] i-au urmărit până la Gazeron şi până în câmpiile Idumeii şi Azotului şi Iamniei şi au pierit [din păgâni] cam trei mii de oameni. [16] Iuda s-a întors cu oastea sa după urmărirea duşmanului [17] şi a spus poporului: „Să nu doriţi pradă, căci războiul este înaintea noastră: [18] iar Gorgias cu oastea lui [se află] în munte, aproape de noi; aşadar, staţi acum în faţa duşmanilor noştri şi războiţi-vă cu ei; după aceea puneţi mâna pe pradă cu toată îndrăzneala." [19] Nici n-a isprăvit bine Iuda vorba, că s-a şi zărit o ceată pândindu-i din munţi; [20] ei văzuseră că [oastea lor] a fost pusă pe fugă şi că taberei i se dăduse foc, căci fumul care se zărea arăta cele întâmplate. [21] Văzând acestea s-au înspăimântat groaznic; iar când au văzut oastea lui Iuda în câmpie, pregătită de luptă, [22] au luat-o cu toţii la goană spre ţinutul Străinilor. [23] Şi

---

4,4 Eroare fatală: armata regală, prea încrezătoare în capacităţile militare ale lui Gorgias, îşi relaxează organizarea.

4,5 Conform celor transmise de Flavius Iosephus (*AI* 12,7,4), Iuda, pentru a-l atrage pe Gorgias, lăsase focuri aprinse în tabără; găsind tabăra goală, generalul seleucid a conchis în mod eronat că iudeii au fugit.

4,9 Trecerea Mării Roşii, *cf.* Ex. 14. ♦ Pasajul paralel din 2Mac. 8,15-23 pomeneşte înfrângerea providenţială a armatei regelui asirian Sennacherib.

4,15 Idumeea corespunde părţii de vest a Edomului, în sudul Iudeii, Azotul este ebraicul *'Aṣ'dōdh* (*cf.* Iis. Nav. 11,22 etc.), iar Iamneia, ebr. *Yabh'nē'ēl* (Iis. Nav. 15,11) sau ebr. *Yabh'nēh* (2Cron. 26,6).

4,22 „ţinutul Străinilor": *cf.* nota la 3,41.

Iuda s-a întors să prade tabăra şi a luat aur mult, şi argint, şi iacint, şi purpură de mare, şi bogăţie multă. [24] Iar la întoarcere cântau imnuri şi binecuvântau Cerul că este bun, că în veac este mila Lui. [25] Şi a fost izbăvire mare pentru Israel în ziua aceea.

[26] Câţi dintre Străini scăpaseră, s-au dus şi i-au vestit lui Lysias toate cele întâmplate. [27] Iar el, auzindu-i, s-a tulburat şi s-a înfuriat, fiindcă nu s-au împlinit planurile sale împotriva lui Israel şi că n-a dus la bun sfârşit poruncile regelui. [28] În anul următor a adunat şaizeci de mii de oameni unul şi unul şi cinci mii de călăreţi, ca să pornească război împotriva lui [Israel]. [29] Şi au venit în Idumeea şi au năvălit în Baithsur; Iuda le-a stat în faţă cu zece mii de oameni. [30] A văzut [Iuda] armata puternică şi s-a rugat şi a spus: „Binecuvântat eşti Tu, Izbăvitorul lui Israel, care ai frânt năvala celui puternic prin mâna robului tău David şi ai dat tabăra păgânilor în mâna lui Ionathan, fiul lui Saul, şi a scutierului său; [31] tot astfel închide şi această oştire în mâna poporului tău Israel şi să se facă de ruşine cu toată pedestrimea şi călărimea lor; [32] dă-le teamă şi topeşte îndrăzneala puterii lor şi să se cutremure de înfrângerea lor; [33] doboară-i cu sabia celor care te iubesc pe Tine şi toţi cei care cunosc numele Tău să Te laude în imnuri." [34] Şi s-au aruncat unii asupra celorlalţi şi au căzut din oastea lui Lysias cam cinci mii de oameni: dinaintea lor au căzut. [35] Văzând Lysias descumpănirea oastei sale, iar în cea a lui Iuda îndrăzneala şi cum erau gata să trăiască sau să moară în chip nobil, a plecat spre Antiohia şi a mai adunat o ceată ca să se întoarcă iarăşi asupra Iudeii.

[36] Atunci Iuda şi fraţii săi au spus: „Iată, au fost nimiciţi duşmanii noştri; să ne suim să curăţim lăcaşul sfânt şi să-l închinăm din nou." [37] Şi s-a adunat toată oastea şi au urcat pe muntele Sion. [38] Şi au văzut templul pustiit, şi altarul pângărit, şi porţile arse, şi în curţi buruieni crescute ca în pădure sau ca pe munte, şi încăperile surpate. [39] Atunci şi-au sfâşiat hainele şi au plâns

---

4,23 „iacint": ţesătură vopsită cu purpură violetă; „purpura de mare" e de culoare roşu închis (*cf.* Ex. 25-29).

4,24 *Cf.* Ps. 117,1.29. ♦ „Cerul" – vezi nota la 3,60.

4,30 „ai frânt... David": relatarea despre înfruntarea lui David cu Goliat, *cf.* 1Rg. 17,4. ♦ Isprava lui Ionathan, la 1Rg. 14,1-15.

4,35 După 2Mac. 11,13-21 înfrângerea l-a determinat pe Lysias în bună măsură să renunţe la efortul de elenizare.

4,36 „să-l închinăm din nou": gr. ἐγκαινίζω, *litt.* „a reînnoi", ulterior „a consacra".

amarnic şi şi-au pus cenuşă [în cap]; [40] şi au căzut cu faţa la pământ şi au sunat din trâmbiţele de vestire şi au strigat la cer. [41] Atunci Iuda a poruncit unor oameni să se lupte cu cei din fortăreaţă până când va curăţi lăcaşul sfânt. [42] Şi a ales preoţi fără pată, devotaţi Legii, şi au curăţit lăcaşul sfânt; [43] şi au dus pietrele spurcăciunii într-un loc necurat. [44] Şi au ţinut sfat despre altarul arderilor de tot, care fusese pângărit, ce să facă cu el: [45] şi le-a venit gândul bun să-l dărâme, ca să nu le fie spre ocară, deoarece îl spurcaseră păgânii; şi au dărâmat altarul [46] şi au dus pietrele pe muntele Lăcaşului într-un loc potrivit, până când avea să vină un profet care să hotărască în privinţa lor. [47] Şi au luat pietre necioplite, potrivit Legii, şi au zidit un altar nou asemenea celui de mai înainte. [48] Şi au construit lăcaşul sfânt din nou şi cele dinlăuntrul lăcaşului, şi au sfinţit curţile, [49] şi au făcut odoare sfinte noi şi au dus în templu sfeşnicul, şi altarul tămâierii, şi masa. [50] Au ars tămâie pe altar şi au aprins luminile sfeşnicului şi au strălucit în templu. [51] Şi au pus pâini pe masă şi au întins perdelele. Şi au dus la bun sfârşit toate lucrările pe care le-au făcut. [52] Şi s-au sculat în zorii zilei a douăzeci şi cincea a lunii a noua (aceasta este luna Chaseleu), în anul o sută patruzeci şi opt, [53] şi au adus jertfa potrivit Legii pe altarul arderilor de tot cel nou pe care îl făcuseră. [54] În acelaşi ceas şi în aceeaşi zi în care neamurile pângăriseră [altarul], acesta a fost închinat din nou cu cântări [în sunet de] *kinyra*, harfe şi chimvale. [55] Atunci tot poporul a căzut cu faţa la pământ,

---

4,40 Căderea cu faţa la pământ este un semn de mare durere, *cf.* Iov 1,20 şi 2Rg. 13,31; Dehorme (*apud* Abel, p. 82) citează din analele lui Sargon cazul lui Merodah-Baladan al II-lea care se aruncă la pământ, îşi sfâşie hainele şi se rade în cap.

4,43 „pietrele spurcăciunii": materialele de construcţie utilizate pentru templul lui Zeus Olimpianul erau considerate contaminate şi au fost aruncate într-un loc impur pe pantele Kedronului, aşa cum s-a procedat cu altarele idolilor în vremea lui Iosias; *cf.* 4Rg. 23,6.12.

4,46 Se reflectă aici frustrarea resimţită din pricina dispariţiei profetismului (*cf.* 9,27; 14,41; vezi şi Ps. 73,9; 77,9; Plângeri 2,9; Iez. 7,26).

4,47 Legea lui Moise interzicea utilizarea pietrelor atinse de ascuţişul fierului în construirea lăcaşului sfânt (*cf.* Ex. 20,25).

4,52 „în zorii zilei... a noua": 25 decembrie 164 î.H.; Flavius Iosephus (*AI* 12,7,6) spune că era a o sută cincizeci şi patra olimpiadă, al cărei început era în iulie 164. Despre refacerea Templului *cf.* şi Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 1,39-40.

4,54 Pentru utilizarea muzicii instrumentale cu ocazia consacrării Templului de către Solomon, *cf.* 2Par. 7,6, unde se vorbeşte de instrumente muzicale în general şi sunt precizate doar trâmbiţele.

s-a închinat şi au binecuvântat Cerul care le dăduse izbânda. [56] Şi au făcut închinarea altarului timp de opt zile şi au adus arderi de tot cu bucurie şi au adus jertfă de mântuire şi de laudă. [57] Şi au împodobit faţa templului cu coroane de aur şi cu scuturi mici şi au făcut din nou porţile şi încăperile şi le-au pus uşi. [58] Şi a fost mare bucurie în popor; şi a fost înlăturată ocara pricinuită de păgâni. [59] Iar Iuda şi fraţii săi şi întreaga adunare a lui Israel au hotărât ca zilele închinării din nou a altarului să fie sărbătorite an de an timp de opt zile, începând cu a douăzeci şi cincea zi a lunii Chaseleu, cu bucurie şi veselie. [60] Şi au întărit în vremea aceea muntele Sion de jur împrejur cu ziduri înalte şi turnuri puternice, ca să nu poată păgânii să vină şi să le calce în picioare, aşa cum făcuseră mai înainte. [61] Şi a rânduit acolo oaste spre pază; şi a întărit spre pază [cetatea] Baithsura pentru ca poporul să aibă apărare în faţa Idumeii.

5 [1] Şi a fost aşa: când au auzit neamurile păgâne din jur că altarul a fost refăcut şi că templul a fost închinat iarăşi, ca mai înainte, tare s-au mai înfuriat; [2] şi au hotărât să-i nimicească [pe cei din] neamul lui Iacob care se aflau în mijlocul lor şi au început să-i ucidă în popor şi să-i nimicească. [3] Iuda a pornit războiul împotriva fiilor lui Esau în Idumeea în regiunea Acrabattene, deoarece aceştia împresurau Israelul; şi i-a izbit cu lovitură mare şi i-a supus şi a luat pradă de la ei. [4] Şi şi-a amintit şi de relele făcute de fiii lui Baian care erau pentru popor piedică şi piatră de poticnire, întinzând capcane pe drumuri; [5] şi i-a închis în turnuri, i-a înconjurat şi i-a anatemizat, şi le-a ars turnurile cu foc, cu tot ce era în ele. [6] Şi [de acolo] a trecut la fiii lui Ammon şi a întâlnit o ceată puternică şi popor mult şi pe Timotheos, conducătorul lor. [7] Şi a purtat multe războaie împotriva lor şi au

---

4,57 Coroane şi discuri de mici dimensiuni în formă de scuturi se întâlnesc în sculpturile care împodobesc mormintele iudaice.

4,59 Flavius Iosephus (*AI* 12,7,7) vorbeşte de instituirea unei legi în acest sens.

5,2 După 2Mac. 12, explozia antiiudaică a fost provocată de tratatul încheiat de Iuda cu Lysias.

5,3 „regiunea Acrabattene": majoritatea exegeţilor propun regiunea a cărei denumire provine de la colina Aqrabbim, identificată cu Naqb eş-Şafa, situată la sud-est de Marea Moartă.

5,4 „fiii lui Baian": se presupune că e vorba de un trib arab, deoarece numele este atestat la populaţiile sud-arabice.

5,5 Detalii ale operaţiunilor, în 2Mac. 10,15-23. ♦ „anatemizat": *cf.* nota 4,41 la 1Par.

fost zdrobiți în fața lui; și i-a înfrânt. [8] A cucerit orașul Iazer și cetățile-fiice ale lui și s-a întors în Iudeea.

[9] Și s-au adunat neamurile păgâne din Galaad împotriva [fiilor] lui Israel care erau în hotarele lor, spre a-i nimici; iar aceștia au fugit în fortăreața Dathema. [10] Și au trimis scrisori lui Iuda și fraților săi, în care spuneau: „S-au strâns în jurul nostru păgânii, ca să ne nimicească [11] și se pregătesc să vină să ia cu asalt fortăreața în care ne-am adăpostit; în fruntea oștirii lor se află Timotheos; [12] vino acum și ne scoate din mâna lor, deoarece mulți de-ai noștri au căzut; [13] toți frații noștri câți se aflau în [ținutul lui] Tubias au fost uciși, iar femeile lor și copiii, luați în robie, precum și avutul lor; și au pierit acolo aproape o mie de bărbați." [14] Nici nu citiseră bine scrisorile că iată au sosit alți soli din Galileea cu hainele sfâșiate, vestind lucruri asemănătoare, [15] că s-au adunat împotriva lor [păgânii] din Ptolemais și Tir și Sidon și din toată Galileea Străinilor spre a-i nimici. [16] Când Iuda și poporul au auzit cuvintele acestea, s-au strâns în mare adunare, ca să chibzuiască ce să facă pentru frații lor care se aflau în strâmtorare și erau atacați de dușmani. [17] Și Iuda i-a spus fratelui său Simon: „Alege-ți oameni și du-te să-i scapi pe frații tăi din Galileea, iar eu împreună cu fratele meu Ionathan vom porni spre Galaadita." [18] Și i-a lăsat pe Iosif, fiul lui Zaharia, și pe Azaria, conducătorul poporului, cu restul oștirii, în Iudeea, de pază. [19] Și le-a poruncit, zicând: „Cârmuiți poporul, dar nu porniți război cu păgânii până la întoarcerea noastră." [20] Și i-au împărțit lui Simon trei mii [de oameni] ca să meargă în Galileea, și lui Iuda opt mii, pentru Galaadita. [21] Și s-a dus Simon în Galileea și a purtat multe bătălii împotriva neamurilor păgâne și a zdrobit neamurile păgâne din fața sa [22] și le-a urmărit până la porțile [orașului] Ptolemais. Și au căzut dintre păgâni cam trei mii de oameni și [Simon] a

---

5,8 Flavius Iosephus (*AI* 12,8,1) parafrazează astfel textul: „Iuda i-a înfrânt, a cucerit orașul lor Iazora, le-a luat prizonieri femeile și copiii, a incendiat orașul și s-a întors acasă"; istoricul iudeu n-a înțeles sensul metaforic al lui θυγατέρας.

5,9 Galaad desemnează regiunea așezată la nord de Ammanitida. Fortul Dathema se situează în cadrul anticului Bassan.

5,11 Timotheos este strategul regiunii, care conduce operațiile militare în Galaad; *cf.* 2Mac. 12,2.

5,13 „[ținutul lui] Tubias" este ținutul dintre Iordan și Amman, cârmuit de familia iudaică a Tobiazilor. Apare în 2Ezr. 12,10 *sqq.* și în 2Mac. 3,11.

5,17 „Galaadita": terminația *-itis* a toponimelor (*Galaaditis*) este o caracteristică a terminologiei administrative ptolemaice, rămasă tradițională și sub stăpânirea seleucidă.

5,20 Cartea a doua a Macabeilor trece sub tăcere campania lui Simon în Galileea.

luat de la ei pradă. [23] Şi i-a luat cu sine [pe iudeii] din Galileea şi din Arbatta împreună cu femeile şi copiii lor şi cu toate câte le aveau şi i-a dus în Iudeea cu bucurie mare. [24] Iar Iuda Macabeul şi Ionathan, fratele său, au trecut Iordanul şi au făcut cale de trei zile în deşert. [25] I-au întâlnit pe nabatei, care i-au întâmpinat cu pace şi le-au povestit toate câte li se întâmplaseră fraţilor lor din Galaadita [26] şi că mulţi dintre ei se află împresuraţi în Bosorra şi Bosor, în Alemois, Chasfo, Maked şi Carnain, toate oraşe puternice şi mari; [27] iar în celelalte oraşe ale Galaatidei se mai află iudei împresuraţi şi că a doua zi [păgânii] voiau să se năpustească asupra fortăreţelor şi să-i înfrângă şi să-i nimicească pe [toţi] iudeii într-o singură zi. [28] Atunci Iuda s-a întors şi şi-a dus oastea prin deşert spre Bosorra, pe dată; şi a cucerit cetatea şi i-a ucis cu ascuţişul sabiei pe toţi bărbaţii; şi a luat totul ca pradă şi a dat foc cetăţii. [29] Şi de acolo au pornit noaptea şi au mers până la fortăreaţa [Dathema]. [30] Şi a fost aşa: dimineaţa şi-au ridicat ochii şi, iată, popor mult de nu-l puteai număra, ducând scări şi maşini de asalt, năvălea asupra fortăreţei şi lupta începuse. [31] Şi când a văzut Iuda că bătălia începuse şi că zgomotul din cetate se ridica până la cer de sunetul trâmbiţelor şi de strigăt mare, [32] le-a spus oştenilor: „Luptaţi-vă astăzi pentru fraţii noştri." [33] Şi le-a căzut în spate cu trei cete de oşteni şi au sunat din trâmbiţe şi au înălţat rugăciune. [34] Iar oştirea lui Timotheos a înţeles că a sosit Macabeul şi au luat-o la goană din faţa lui; şi [Iuda] i-a izbit cu lovitură mare şi au căzut dintre ei, în acea zi, cam opt mii de oameni. [35] De acolo s-a dus către [cetatea] Alema, s-a războit cu ea, a cucerit-o, a ucis toţi bărbaţii, le-a luat prăzile şi i-a dat foc. [36] Şi de acolo a pornit şi a cucerit Chasfo, Maked şi Bosor şi celelalte cetăţi din Galaadita. [37] După aceste

---

5,23 „din Galileea şi din Arbatta": se presupune că este zona dintre Galileea şi Samaria pe care Flavius Iosephus o numeşte „Narbatene".

5,25 Judecând după 2Mac. 12,10-12, întâlnirea cu nabateii nu a fost amicală la început.

5,28 Iuda se îndreaptă către Bosorra, deoarece aceasta ocupa o poziţie strategică şi a devenit astfel prima victimă a cutumei „războiului total": suprimarea bărbaţilor, prădare, incendiere, *cf.* Num. 31, 7-11. ♦ „cu ascuţişul sabiei", gr. ἐν στόματι ῥομφαίας, *litt.* „în gura sabiei"; ca şi alte expresii similare, şi aceasta este un ebraism clasic.

5,33 Tactica atacului cu armata împărţită în trei corpuri este străveche, *cf.* 1Rg. 11,11; 2Rg. 18,2. Trâmbiţele au atât rol militar, cât şi religios; strigătele de război sunt şi invocaţii.

5,35 La Flavius Iosephus (*AI,* 12,8,3) numele cetăţii este *Mella*; exegeţii consideră că mărturia istoricului iudeu nu trebuie neglijată.

5,37 Rafon este localizat la Er-Rafeh.

fapte, Timotheos a adunat altă oştire şi a aşezat tabăra în faţa cetăţii Rafon, de cealaltă parte a torentului. [38] Iar Iuda a trimis oameni să iscodească tabăra; aceştia i-au vestit: „S-au adunat la el toate neamurile păgâne dimprejurul nostru, o oaste foarte mare [39] şi au tocmit şi arabi ca să-i ajute; şi s-au aşezat dincolo de torent, gata să vină la luptă asupra ta." Atunci Iuda a pornit în întâmpinarea lor. [40] Timotheos le-a spus căpeteniilor oştirii sale în timp ce Iuda se apropia cu oastea lui de apa torentului: „Dacă Iuda trece [apa] primul asupra noastră, nu-i putem face faţă, fiindcă ne va covârşi; [41] dar dacă se sperie şi îşi aşază tabăra dincolo de râu, atunci ne vom năpusti asupra lui şi-l vom dovedi." [42] Când Iuda s-a apropiat de apa torentului, i-a aşezat pe scribii poporului lângă torent şi le-a poruncit: „Să nu îngăduiţi nimănui să se oprească, ci să meargă cu toţii la război." [43] Iar el a trecut primul împotriva [păgânilor] şi tot poporul l-a urmat şi a zdrobit din faţa lui toate neamurile păgâne; şi [aceştia] şi-au aruncat armele şi au fugit în sanctuarul Carnain. [44] Iudeii au cucerit cetatea şi au dat foc sanctuarului cu toţi cei din el. Şi a fost distrusă [cetatea] Carnain; păgânii n-au mai putut să-i ţină piept lui Iuda. [45] Iuda i-a adunat pe toţi israeliţii care se aflau în Galaadita, de la mic la mare, cu femeile şi copiii lor şi cu tot avutul lor, ceată foarte numeroasă, ca să meargă în pământul lui Iuda. [46] Şi a mers până la Efron, oraş mare şi foarte puternic în drumul lor, pe care nu-l puteai ocoli nici prin dreapta, nici prin stânga, ci [trebuia] să treci prin mijlocul lui. [47] Dar cei din cetate au închis porţile şi le-au întărit cu pietre. [48] Iuda a trimis [crainici] cu vorbe de pace zicând: „[Lăsaţi-ne] să trecem prin pământul vostru, ca să mergem spre pământul nostru şi nimeni nu vă va face vreun rău; doar să trecem cu pasul." Dar n-au voit să le deschidă. [49] Atunci Iuda a poruncit să se vestească în tabără să rămână fiecare acolo unde se afla. [50] Apoi a luat bărbaţi voinici şi s-a războit cu oraşul toată ziua aceea şi toată

5,39 Penetraţia arabă în Transiordania este un fapt cunoscut în epocă. ♦ „torent": râul este Nahr el-Ehreir; autorul nu-i menţionează numele.

5,42 Iuda avea în armata sa scribi însărcinaţi cu ţinerea la zi a registrelor militare, inspectarea trupelor şi transmiterea ordinelor.

5,43 „Carnain": numele provine de la aram. *qarnain*, „două coarne"; templul era dedicat zeiţei Astarte, reprezentată cu coarne de vacă. Templul este numit *Carnion* în 2Mac. 12,26; avea şi o incintă sacră.

5,45 Prin acest spor de populaţie Macabeul contribuie la o mai puternică iudaizare a regiunii.

5,46 „Efron": azi El-Tayyibeh, la 30 km sud-est de lacul Genesareth.

5,48 O ambasadă similară fusese trimisă de Moise regelui din Edom, *cf.* Num. 20,17; regele nu le-a îngăduit trecerea.

noaptea; şi oraşul s-a predat în mâna lui. [51] Şi i-a ucis pe toţi bărbaţii cu ascuţişul sabiei şi a spulberat oraşul; şi a luat prada din el şi a trecut prin oraş peste trupurile celor ucişi. [52] Apoi au trecut Iordanul şi au ajuns în câmpia cea mare din faţa cetăţii Baithsan. [53] Iuda îi aduna laolaltă pe cei care rămâneau în urmă şi îndemna poporul pe tot drumul până când au ajuns pe pământul lui Iuda. [54] Acolo s-au suit pe muntele Sion cu bucurie şi veselie şi au adus arderi de tot pentru că nu pierise nici unul dintre ei şi se întorseseră în pace.

[55] Şi în zilele în care Iuda şi Ionathan s-au aflat în ţinutul Galaad, iar Simon, fratele lor, în Galileea, în faţa cetăţii Ptolemais, [56] Iosif, fiul lui Zaharia, şi Azarias, căpeteniile oştirii, au auzit de faptele de vitejie şi de bătăliile pe care le dăduseră [57] şi au spus: „Să ne facem şi noi un nume şi să pornim la război împotriva neamurilor păgâne din jurul nostru." [58] Şi au dat porunci celor din oastea care era cu ei şi au pornit împotriva cetăţii Iamneia. [59] Atunci Gorgias a ieşit din cetate împreună cu oamenii săi pentru a-i înfrunta în luptă. [60] Iar Iosif şi Azarias au fost puşi pe fugă şi au fost urmăriţi până la hotarele Iudeii; şi în acea zi au căzut din poporul lui Israel cam două mii de oameni. [61] Şi a fost înfrângere mare în popor, pentru că nu l-au ascultat pe Iuda şi pe fraţii lui, socotind că pot împlini şi ei fapte de vitejie. [62] Dar ei nu erau din sămânţa acelor bărbaţi prin mâna cărora s-a dat izbăvirea lui Israel.

[63] Viteazul Iuda şi fraţii săi au fost proslăviţi înaintea întregului Israel şi a tuturor neamurilor păgâne care auziseră de numele lor. [64] Şi se adunau în jurul lor preamărindu-i. [65] Iuda împreună cu fraţii săi au pornit război împotriva fiilor lui Esau în ţinutul dinspre miazăzi şi au cucerit Hebronul şi satele care ţineau de el, i-au dărâmat întăriturile, iar turnurilor le-au dat foc de jur împrejur. [66] Apoi au pornit spre pământul Străinilor şi au trecut prin Marisa. [67] În ziua aceea au căzut în bătălie şi preoţi, care au voit să

5,51 *Cf.* şi 2Mac. 12,27 şi urm.

5,58 „Iamneia": vezi nota 4,15; cetatea era aşezată într-un loc uşor de apărat.

5,63 „Viteazul", gr. ἀνήρ, *litt.* „bărbat", adică înzestrat cu virtuţile bărbăteşti.

5,65 „fiilor lui Esau": e vorba de idumei (*cf.* Flavius Iosephus, *AI* 12,8,6), care stăpâneau Hebronul încă din timpul exilului.

5,66 *Cf.* şi 2Mac. 12,35; Flavius Iosephus (*AI* 14,13,9) caracterizează cetatea Marisa ca fiind „puternică".

5,67 „în chip nesocotit": asemenea lui Iosif şi lui Azarias, nici preoţii nu aveau dreptul să participe la operaţiuni militare fără ordinul expres al lui Iuda; încălcarea acestei interdicţii este sancţionată prompt.

săvârşească fapte de vitejie ieşind în chip nesocotit la război. [68] Iuda s-a îndreptat spre Azot, pământ al Străinilor, şi le-a dărâmat altarele păgâneşti şi a ars statuile zeilor lor, a luat prăzile din cetăţi şi s-a întors în pământul lui Iuda.

6 [1] Pe când regele Antiochos străbătea ţinuturile de sus, a auzit că există în Persia un oraş, Elymais, vestit prin bogăţie, aur şi argint, [2] şi templul din el e foarte bogat; sunt acolo multe armuri de aur, şi platoşe, şi arme, pe care le lăsase acolo Alexandru, [fiul] lui Filip, macedoneanul, cel dintâi care fusese rege asupra grecilor. [3] Şi s-a dus într-acolo şi a vrut să cucerească oraşul şi să-l jefuiască, dar n-a reuşit, deoarece lucrul ajunsese cunoscut celor din cetate; [4] aceia s-au ridicat la război împotriva lui, l-au pus pe fugă şi el a plecat de acolo, cu supărare mare, ca să se întoarcă în Babilon. [5] Atunci a venit un crainic în Persia care i-a vestit că au fost nimicite oştirile care merseseră în pământul lui Iuda, [6] că Lysias, care pornise cu o oştire puternică, printre primii a fost învins în faţa [iudei]lor, şi aceia s-au întărit foarte tare cu arme şi forţe şi prăzi multe luate de la oştirile pe care le zdrobiseră; [7] că au dărâmat spurcăciunea pe care o zidise [Antiochos] peste altarul de la Ierusalim; că înconjuraseră atât templul, cât şi cetatea Baithsura cu ziduri înalte ca mai înainte. [8] Când a auzit regele aceste veşti, a încremenit şi s-a tulburat groaznic, a căzut la pat şi s-a prăbuşit fără putere de supărare pentru că nu se întâmplase aşa cum dorea. [9] Şi a zăcut acolo mai multe zile, deoarece îl tot cuprindea mare jale şi a socotit că va muri. [10] Atunci i-a chemat pe toţi prietenii săi şi le-a spus: „Somnul s-a îndepărtat de la ochii mei şi neliniştea mi-a copleşit inima; [11] şi mi-am spus în inima mea: «La ce strâmtorare am ajuns şi în ce vijelie mă aflu acum! Eu, care o duceam bine şi eram iubit în stăpânirea mea!» [12] Dar acum îmi aduc aminte de relele pe care le-am făcut în Ierusalim şi cum am luat toate prăzile de acolo, argintul şi aurul, şi cum am poruncit să fie ucişi toţi locuitorii lui Iuda, fără temei. [13] Ştiu că din pricina aceasta m-au cuprins toate nenorocirile;

6,1 „străbătea ţinuturile de sus": formulă identică cu cea din 3,37, ceea ce arată că se reia povestirea istoriei lui Antiochos al IV-lea. ♦ „un oraş, Elymais": în realitate este vorba de regiunea Elymais, zona muntoasă a Elamului.

6,2 Istoricii menţionează următoarele temple: al Atenei (Strabo), al Artemidei (Strabo), al lui Bel (Polibiu, *apud* Diodor din Sicilia), al lui Anaitis (Aelianus).

6,7 Cuvintele crainicului grec exprimă de fapt punctul de vedere iudaic.

6,13 *Cf.* şi 2Mac. 9. *Cf.* Polibiu 31,11, Antiochos a murit înnebunit de un demon, ca pedeapsă pentru încercarea de a prăda templul Artemidei.

şi iată, mă prăpădesc acum cu mare jale pe pământ străin." [14] L-a chemat pe Filip, unul dintre prietenii săi, şi l-a pus peste tot regatul său. [15] Şi i-a dat acestuia diadema, veşmântul şi inelul său şi i-a poruncit să-l crească pe Antiochos, fiul său, şi să-l pregătească pentru domnie. [16] Şi a murit acolo regele Antiochos, în anul o sută patruzeci şi nouă. [17] Când Lysias a aflat de moartea regelui, l-a pus rege pe Antiochos, fiul acestuia, pe care-l crescuse din copilărie, şi i-a pus numele de Eupator.

[18] Iar oamenii din Cetăţuie ţineau închis Israelul împrejurul templului; ei căutau să le facă rău în toate [iudeilor] şi să le fie sprijin păgânilor. [19] Atunci Iuda s-a hotărât să-i nimicească şi a adunat întreg poporul, ca să-i împresoare. [20] Şi s-au adunat şi au împresurat [fortăreaţa], în anul o sută cincizeci, şi a făcut baliste şi [alte] maşini [de război]. [21] Din această împresurare au reuşit să fugă câţiva dintre asediaţi, de care s-au alipit câţiva nelegiuiţi din Israel; [22] aceştia s-au dus la rege şi i-au spus: „Oare până când vei amâna dreptatea şi nu-i vei răzbuna pe fraţii noştri? [23] Noi de bună voie am fost robii părintelui tău, i-am urmat poruncile şi i-am împlinit hotărârile. [24] De aceea, fiii poporului nostru au asediat fortăreaţa şi s-au înstrăinat de noi. Mai mult, pe câţi îi găseau dintre noi îi ucideau şi ne răpeau moştenirile. [25] Şi nu numai asupra noastră s-au abătut mâinile lor, ci asupra întregului ţinut. [26] Şi, iată, şi-au aşezat astăzi tabăra în faţa fortăreţei din Ierusalim, ca s-o cucerească; şi au întărit templul şi [cetatea] Baithsura; [27] şi dacă nu le-o vei lua grabnic înainte, vor face lucruri mai mari decât acestea şi nu-i vei mai putea opri."

6,14 Filip era un demnitar de rang înalt din cercul de intimi ai lui Antiochos; era probabil guvernator al Babilonului, în care calitate îi dedică un altar lui Antiochos. ♦ Inelul era utilizat ca sigiliu şi avea gravată o ancoră, simbolul dinastiei seleucizilor.

6,16 „în anul o sută patruzeci şi nouă": anul 149 al seleucizilor, pus în relaţie cu calendarul oriental, durează din primăvara anului 163 î.H. până în primăvara lui 162; pus în relaţie cu calendarul macedonean, din toamna lui 164 până în toamna lui 163. În ciuda numeroaselor cercetări, nu s-a putut stabili nimic precis.

6,17 „Lysias... l-a pus rege": deşi educaţia lui Antiochos al V-lea îi revenise lui Filip, Lysias nu ţine seamă de dispoziţiile regelui muribund, ia iniţiativa şi îl proclamă pe acesta în vârstă de nouă ani rege (Eusebiu al Cezareii, *Chron.* 1,40,15, spune că avea doisprezece); tot el este cel care-l numeşte *Eupator*, „cel din tată bun, de spiţă bună", „datorită virtuţii tatălui său" (Appian, *Syria* 46). Flavius Iosephus spune că a moştenit de la tatăl său şi ura împotriva iudeilor (*Bell. Iud.* 1,40).

6,18 *Cf.* şi Flavius Iosephus (*AI* 12,9,3).

6,20 „în anul o sută cincizeci": adică 162-161 î.H.

[28] Auzind, regele s-a mâniat şi i-a adunat pe toţi prietenii săi, căpetenii ale oştirii sale şi ale călărimii; [29] şi i-au sosit oşti de mercenari din alte regate şi din insulele mării. [30] Şi avea o oştire de o sută de mii de pedestraşi, şi douăzeci de mii de călăreţi, şi treizeci şi doi de elefanţi obişnuiţi cu războiul. [31] Şi au mers prin ţinutul Idumeii şi au năvălit asupra Baithsurei şi s-au luptat multe zile, folosind maşini [de război]; dar [iudeii] au ieşit şi au dat foc [maşinilor] şi s-au luptat vitejeşte. [32] Iar Iuda a plecat din fortăreaţă şi şi-a aşezat tabăra spre Baithzacharia, în faţa taberei regelui. [33] Regele s-a sculat în zori şi şi-a pornit oştirea dând năvală pe drumul către Baithzacharia, şi-a rânduit oştile pentru bătălie şi a sunat din trâmbiţe. [34] Iar elefanţilor le-au arătat zeamă de struguri şi de dude, pentru a-i stârni la luptă. [35] Apoi au împărţit animalele printre falange şi au pus pe lângă fiecare elefant o mie de oameni îmbrăcaţi în platoşă de zale şi cu coifuri de bronz pe cap şi cinci sute de călăreţi unul şi unul rânduiţi pentru fiecare animal; [36] aceştia o luau înaintea [mişcărilor] animalului şi unde mergea el, acolo se duceau şi ei şi nu se depărtau de el. [37] Pe fiecare animal [se afla] pentru apărare câte un turn de lemn întărit, legat cu chingi; în fiecare erau patru războinici care se luptau din ele şi conducătorul [elefantului]. [38] Restul călărimii a aşezat-o la cele două aripi ale liniei de bătaie, ca să înfricoşeze şi să fie spre pavăză falangelor. [39] Când razele soarelui au căzut pe scuturile de aur şi de bronz, înălţimile au strălucit şi au luminat asemenea unor torţe aprinse. [40] O parte a oştirii regelui era întinsă pe înălţimea muntelui, iar alta, prin vale; şi înaintau siguri pe ei şi în bună rânduială. [41] Şi toţi cei care auzeau zgomotul mulţimii şi mersul ei şi zăngănitul armelor erau îngroziţi, căci era o oştire foarte numeroasă şi puternică. [42] Iuda s-a apropiat cu oastea lui pentru bătălie; şi au căzut din oştirea regelui şase sute de oameni; [43] Eleazar, zis Auaran, a văzut unul dintre elefanţi acoperit cu platoşă regească şi mai

---

6,28 „căpetenii... ale călărimii", *litt.* „mai-mari... peste hăţuri": titlu neatestat în altă parte.

6,30 Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 1,41, afirmă că erau cincizeci de mii de infanterişti, cinci mii de călăreţi şi optzeci de elefanţi. În *AI* 12, 376 el preia cifrele din 1 Macabei.

6,34 „zeamă", gr. αἷμα, *litt.* „sânge" – ebraism.

6,35 Falanga, unitate militară specifică grecilor şi macedonenilor; soldaţii înarmaţi cu scuturi rotunde şi cu suliţe îndreptate spre inamic înaintau în formaţie strânsă; numărul soldaţilor componenţi era variabil.

6,37 „patru": manuscrisele greceşti şi latineşti au „treizeci", dar traducătorii moderni emendează în „trei", presupunând că originalul ebr. va fi fost *ṣᵉlīšīm*, „cei trei", citit ca *ṣᵉloṣīm*, „treizeci". Cifra din ediţia Rahlfs îl include, probabil, şi pe conducătorul elefantului, gr. ὁ Ἰνδός, *litt.* „indianul" – etnonim ajuns să denumească şi profesia.

mare decât toţi ceilalţi şi şi-a închipuit că pe el se află regele. [44] Şi s-a dat pe sine spre a-şi izbăvi poporul şi a-şi face nume veşnic. [45] S-a repezit cu mare îndrăzneală prin mijlocul falangei şi a ucis în dreapta şi în stânga şi [duşmanii] s-au despărţit în faţa lui într-o parte şi într-alta; [46] s-a băgat sub elefant, l-a străpuns şi l-a ucis; elefantul a căzut la pământ peste el, şi Eleazar a murit acolo. [47] [Iudeii] au văzut puterea regească şi avântul oştirilor şi s-au dat la o parte din faţa lor.

[48] O parte a oştirii regelui a urcat să le iasă în cale spre Ierusalim, iar regele a pus sub asediu Iudeea şi muntele Sion. [49] Şi a încheiat pace cu locuitorii din Baithsura; aceştia au ieşit din cetate, pentru că nu mai aveau hrană spre a rămâne închişi acolo, pământul fiind în [an] sabatic. [50] Regele a ocupat Baithsura şi a pus garnizoană pentru paza ei. [51] Templul însă l-a asediat multe zile, aşezând în faţa lui baliste, maşini de luptă, aruncătoare de flăcări, catapulte şi prăştii. [52] Dar şi [iudeii] au pus maşini de luptă în faţa maşinilor lor şi s-au luptat timp de multe zile. [53] Dar bucate nu mai aveau în hambare, pentru că era anul al şaptelea şi cei care fugiseră în Iudeea ca să scape de păgâni mâncaseră tot ce mai fusese pus deoparte. [54] Au fost lăsaţi în templu puţini oameni, căci îi dovedise foamea şi s-au răspândit fiecare la locul său.

[55] Când Lysias a auzit că Filip, cel pe care regele Antiochos, încă în viaţă fiind, îl însărcinase cu creşterea fiului său Antiochos, ca să ajungă rege, [56] s-a întors din Persia şi Media şi că urmăreşte să ia în mână treburile, [57] s-a pregătit în grabă să plece; le-a spus regelui, căpeteniilor oştirii şi bărbaţilor: „Noi ne sfârşim din zi în zi, hrana noastră e puţină, locul pe care-l împresurăm este întărit, iar asupra noastră stau grijile regatului. [58] Aşadar, să le dăm mâna acum acestor oameni, să încheiem pace cu ei şi cu toate neamurile lor [59] şi

---

6,47 Flavius Iosephus (*Bell. Iud.* 1,45), spre deosebire de 2Mac. 13,16, recunoaşte înfrângerea suferită de iudei din cauza disproporţiei dintre cele două armate.

6,49 În anul sabatic lucrările agricole erau interzise. Ieşirea din cetate a locuitorilor este un gest de capitulare; *cf.* 2Rg. 18,31; 1Rg. 11,3.

6,51 „aruncătoare de flăcări": gr. πυροβόλα, aruncătoare de materiale incendiare. ♦ „catapulte": gr. λιθοβόλα, aruncătoare de proiectile (pietre, mase de bronz etc.). ♦ „prăştii": gr. σκορπίδια, arbalete.

6,52 Pentru armamentul şi strategiile utilizate de asediaţi *cf.* Vitruviu 10,16; Vegetius 4,22; pentru cele utilizate de iudei împotriva lui Titus, fiul împăratului Vespasian, *cf.* Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 5,1,3.

6,59 Flavius Iosephus (*AI* 12,381) atrage atenţia că Lysias evită orice referire la Filip, deoarece în rândurile sale se puteau afla partizani ai acestuia.

să-i lăsăm să trăiască după obiceiurile lor, ca mai înainte; fiindcă, din pricina obiceiurilor lor, pe care noi le-am spulberat, s-au mâniat ei şi au făcut toate acestea." [60] Cuvântul lui a fost bine primit de rege şi de conducători, aşa că au trimis soli care să încheie pacea [cu iudeii] şi aceştia au primit. [61] Regele şi conducătorii le-au jurat, şi atunci [iudeii] au ieşit din întăritură. [62] Dar regele, când a mers pe muntele Sion şi a văzut întăritura locului, şi-a încălcat jurământul pe care-l făcuse şi a poruncit să fie dărâmat zidul de jur împrejur. [63] Apoi a plecat în mare grabă şi s-a îndreptat spre Antiohia, unde l-a găsit pe Filip stăpânind în cetate, s-a luptat cu el şi a cucerit oraşul.

7 [1] În anul o sută cincizeci şi unu, Demetrios, [fiul] lui Seleucos, a fugit din Roma şi, însoţit de câţiva oameni, s-a dus într-un oraş de pe malul mării şi a domnit acolo. [2] Şi a fost aşa: după ce a intrat în casa regească a strămoşilor săi, oştirea i-a prins pe Antiochos şi pe Lysias pentru a-i aduce în faţa sa. [3] Când i s-a dat de ştire, a spus: „Nu-mi arătaţi feţele lor!" [4] Atunci oştirea i-a ucis pe cei doi, iar Demetrios s-a urcat pe tronul său de domnie. [5] Şi au venit la el toţi oamenii fără de lege şi fără credinţă din Israel, iar Alkimos, care voia să ajungă arhiereu, era în fruntea lor. [6] Şi şi-au pârât regelui poporul spunând: „Iuda şi fraţii săi i-au ucis pe toţi cei care-ţi erau

---

6,61 Părăsirea fortificaţiei demonstrează că asediaţii acceptă autoritatea monarhului.

6,62 Nicăieri nu este specificat faptul că fortificaţiile erau inviolabile; Lysias consideră că, din moment ce securitatea iudeilor şi caracterul sacru al Templului erau asigurate, existenţa citadelei nu se mai justifică; aşadar, el face distincţia între Muntele Sion ca loc de cult şi Muntele Sion ca citadelă.

6,63 După Flavius Iosephus (*AI* 12,382), Filip a fost luat prizonier şi ucis; după 2Mac. 9,29, a reuşit să se refugieze la Alexandria.

7,1 Anul 151 seleucid ţine de la 25 martie 161 la 25 martie 160 î.H. ♦ Demetrios Soter, fiul lui Seleucos al IV-lea, trimis ostatec la Roma în 175, revine în 162 în Siria şi îl răstoarnă pe vărul său Antiochos al V-lea; cade în luptă în 150. ♦ „oraş de pe malul mării": 2 Mac. 14,1 precizează că e vorba de Tripoli din Liban.

7,3 „Nu-mi arătaţi feţele lor!": prin această poruncă, Demetrios a vrut să scape de responsabilitatea asasinării celor doi, fără însă a împiedica actul criminal. Asasinatul n-a produs bună impresie în senatul roman: recunoaşterea ascensiunii lui Demetrios a fost întârziată timp de un an, în ciuda insistenţelor lui Tiberius Gracchus; *cf.* Polibiu 31,32,4.

7,5 „Alkimos": gr. ἄλκιμος, „puternic, viteaz": elenizare a numelui ebraic *'Elīyaqīm*; el făcea parte din tribul lui Aaron, dar nu din familia sacerdotală a lui Sadoc din care, după tradiţie, se alegea marele preot; *cf.* Flavius Iosephus *AI* 20,10,3, unde se spune că Alkimos a fost instalat mare preot de către Antiochos Epiphanes; *cf.* şi 2 Mac. 14,3.

credincioşi, iar pe noi ne-a izgonit de pe pământul nostru; [7] trimite, aşadar, un om în care ai încredere să meargă şi să vadă toată pustiirea pe care ne-au făcut-o ei nouă şi ţării regelui şi să-i pedepsească pe ei şi pe toţi cei care i-au ajutat." [8] Atunci regele l-a ales pe Bacchides, unul dintre prietenii regelui, care guverna ţinutul de dincolo de fluviul Eufrat, şi care era foarte puternic în regat, om de încredere al regelui, [9] şi i-a trimis pe el şi pe Alkimos cel nelegiuit, pe care l-a făcut arhiereu, şi le-a dat poruncă să se răzbune pe fiii lui Israel. [10] Şi au pornit şi au ajuns cu oştire mare în pământul lui Iuda. Şi au trimis cu viclenie soli de pace către Iuda şi fraţii săi. [11] Dar ei n-au luat în seamă vorbele lor, căci au văzut că veniseră cu oaste mare. [12] Dar au venit la Alkimos şi Bacchides o adunare de cărturari, ca să caute o cale potrivită; [13] assideii erau cei dintâi dintre fiii lui Israel care cereau pace. [14] Ei îşi spuneau: „Un preot din seminţia lui Aaron a sosit cu această oştire şi nu ne va nedreptăţi." [15] [Bacchides] le-a spus cuvinte de pace şi le-a jurat zicând: „Nu vrem să vă facem vouă şi prietenilor voştri nici un rău." [16] Şi s-au încrezut [iudeii] în el. Dar el a luat şaizeci de bărbaţi dintre ei şi i-a ucis într-o singură zi, după cuvântul scris: [17] „Trupurile credincioşilor Tăi şi sângele lor l-au vărsat de jur împrejurul Ierusalimului şi nu era nimeni să-i îngroape." [18] Şi groaza şi teama au cuprins întreg poporul; ei spuneau: „Nu se află în ei adevăr şi judecată [dreaptă], căci şi-au încălcat învoiala şi jurământul pe care l-au jurat." [19] Bacchides a plecat din Ierusalim şi şi-a aşezat tabăra la Bethzaith; şi a trimis de i-a prins pe mulţi dintre cei care trecuseră de partea sa şi pe unii din popor: i-a ucis şi [i-a aruncat] în puţul cel mare. [20] Ţara i-a lăsat-o în seamă lui Alkimos şi i-a dat şi oaste să-i fie de ajutor; după aceea Bacchides a plecat la rege. [21] Alkimos se lupta să fie [recunoscut ca] arhiereu; [22] s-au adunat la el toţi cei care

---

7,8 După Flavius Iosephus (*AI* 12,393), Bacchides fusese promovat în rândul prietenilor regelui de către Antiochos Epiphanes; trimiterea lui ca om de încredere arată că el a jucat un rol major în înscăunarea lui Demetrios. El îi va succeda lui Lysias în calitate de vicerege al Siriei. ♦ „dincolo de fluviul Eufrat": e vorba de provincia Transeuphratene, denumire dată din punctul de vedere al Imperiului pers, adică partea de apus a regatului seleucid.

7,9 Alkimos este „nelegiuit" deoarece adoptase obiceiurile şi riturile greceşti; *cf.* 2Mac. 14,3.

7,13 „assideii": *cf.* nota 2,42.

7,17 *Cf.* Ps. 78,2-3.

7,19 Pasaj confuz: nu se ştie bine ce l-a determinat pe Bacchides să-i ucidă pe dezertorii care trecuseră de partea sa; pentru aruncarea trupurilor în rezervor, *cf.* Ier. 41,7.

tulburau poporul şi au pus mâna pe pământul lui Iuda şi au făcut mari nenorociri în Israel. [23] Şi când a văzut Iuda toate relele pe care le făcea Alkimos şi cei din jurul lui împotriva fiilor lui Israel, întrecându-i chiar şi pe păgâni, [24] s-a dus prin toate ţinuturile Iudeii, de jur împrejur, şi i-a pedepsit pe cei care se lepădaseră de Lege şi i-a împiedicat să mai cutreiere ţara. [25] Când Alkimos a văzut că Iuda şi cei de lângă el se întăriseră şi a înţeles că nu poate să le facă faţă, s-a întors la rege şi i-a pârât de multe rele.

[26] Atunci regele l-a trimis pe Nicanor, una dintre căpeteniile cele strălucite, care-l ura şi-l duşmănea pe Israel, şi i-a poruncit să nimicească poporul. [27] Nicanor a plecat spre Ierusalim cu oştire mare şi a trimis cu viclenie lui Iuda şi fraţilor săi vorbe de pace, spunând: [28] „Să nu ne luptăm unii cu alţii; voi sosi cu puţini oameni, ca să vă văd feţele cu pace." [29] Şi au venit către Iuda şi s-au salutat paşnic. Dar duşmanii erau pregătiţi să-l răpească pe Iuda. [30] Când Iuda le-a înţeles gândul – anume că [Nicanor] a venit cu viclenie spre dânsul – s-a temut de el şi n-a mai vrut să-i vadă faţa. [31] Nicanor şi-a dat seama că planul său a fost dat în vileag şi a plecat să-i iasă înainte lui Iuda, ca să se lupte cu el la Chafarsalama. [32] Şi au căzut dintre cei din jurul lui Nicanor ca la cinci sute de oameni, iar [ceilalţi] au fugit spre cetatea lui David.

[33] După toate acestea, Nicanor s-a urcat pe muntele Sion; unii dintre preoţi au ieşit din lăcaşul sfânt împreună cu bătrâni ai poporului, ca să-l

---

7,23 Israeliţii convertiţi la elenism se comportau mai rău faţă de conaţionalii lor decât o făceau păgânii; crezându-se stăpâni pe situaţie, ei au depăşit orice măsură.

7,25 Ciudată retragere a lui Alkimos, care, conform textului, până atunci înregistrase numai succese. Nu există o explicaţie peremptorie.

7,26 Nicanor, prieten intim al lui Demetrios, pe care l-a sprijinit în evadarea sa de la Roma (*cf.* Polibiu, 31,14; Flavius Iosephus, *AI* 12,402); nu ştim de ce se spune că ar fi urât neamul lui Israel.

7,30 2Mac. 14,21-29 subliniază admiraţia pe care Nicanor o avea pentru Iuda.

7,32 „cetatea lui David": aflată în mâinile duşmanilor (*cf.* 1,33-35). În epoca elenistică, expresia se referă la cartierul construit de regii lui Iuda pe colina de vest; nu trebuie confundată cu vechea „cetate a lui David", de pe colina Ophel, la sud de colina Templului. La Flavius Iosephus (*AI* 12,504) confuzia este totală, probabil din neatenţia istoricului sau a copiştilor: textul afirmă înfrângerea lui Iuda şi replierea lui spre cetăţuie, ceea ce este absurd, căci ea se afla în mâinile duşmanilor care voiau să-l captureze. ♦ Unele manuscrise dau cifra de cinci mii de morţi în rândurile oamenilor lui Nicanor, cifră respinsă de editori.

7,33 Formula „a se urca pe muntele Sion" este consacrată, deoarece la origine locul saeru întemeiat de David şi de Solomon domina oraşul; cum arată Abel (p. 140), urcarea

salute cu pace şi să-i arate arderea de tot care se aducea pentru rege. [34] Dar el şi-a bătut joc de ei, i-a luat în râs, i-a batjocorit şi le-a vorbit trufaş; [35] şi s-a jurat cu mânie zicând: „Dacă nu mi-l predaţi pe Iuda şi oastea lui în mâinile mele de data aceasta, când mă voi întoarce cu pace, voi da foc acestei Case." Şi a plecat cu furie mare. [36] Iar preoţii au intrat şi au stat în faţa altarului şi a templului, au plâns şi au spus: [37] „Tu Ţi-ai ales această Casă, pentru ca să fie chemat Numele Tău asupra ei şi să fie casă de rugăciune pentru poporul Tău; [38] răzbună-Te pe acest om şi pe oştirea lui – să cadă sub sabie; adu-Ţi aminte de hulele lor şi nu le îngădui să dăinuiască!" [39] Nicanor a plecat din Ierusalim şi şi-a aşezat tabăra la Baithoron, unde s-a unit cu oastea din Siria. [40] [Între timp] Iuda îşi aşezase tabăra în Adasa cu trei mii de oameni. Şi s-a rugat Iuda şi a zis: [41] „Când oamenii regelui au hulit, a ieşit îngerul Tău şi a ucis o sută optzeci şi cinci de mii dintre ei; [42] tot astfel, nimiceşte astăzi această oştire în faţa noastră, ca să afle şi ceilalţi că [Nicanor] şi-a bătut joc de lăcaşul Tău sfânt; şi judecă-l după răutatea lui!" [43] În a treisprezecea zi a lunii Adar, cele două oştiri s-au ciocnit în luptă; oştirea lui Nicanor a fost zdrobită, iar el însuşi a căzut primul în bătălie. [44] Când a văzut oastea lui că Nicanor a căzut, aruncându-şi armele, au luat-o la goană. [45] Şi i-au urmărit [iudeii] cale de o zi de la Adasa până au ajuns în Gazera, şi au sunat din trâmbiţele de vestire în urma lor. [46] Şi au ieşit din toate satele Iudeii de jur împrejur şi i-au înconjurat [pe duşmani]; şi s-au luptat unii împotriva celorlalţi şi au căzut de sabie toţi [duşmanii] – n-a scăpat nici unul dintre ei. [47] I-au despuiat şi au luat pradă şi i-au tăiat lui Nicanor capul şi mâna dreaptă, cea pe care o întinsese cu trufie, şi le-au dus şi le-au atârnat în Ierusalim. [48] Iar poporul s-a bucurat

---

semnifică şi preeminenţa spirituală a locului. Sacrificiile şi rugăciunile pentru stăpânitori nu erau interzise de ritualul iudaic: în timpul dominaţiei romane, iudeii făceau de două ori pe zi câte un sacrificiu pentru împărat şi pentru poporul roman (Philon, *Leg. ad Gaium* 157; Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 2,197).

7,37 „să fie chemat Numele Tău asupra ei": expresie tipic deuteronomistă.

7,40 Iuda se pregăteşte să-l atragă pe Nicanor într-o ambuscadă. Flavius Iosephus (*Al* 12,408) se înşală asupra distanţelor şi a numărului de soldaţi.

7,41 „oamenii regelui": este vorba de regele Asiriei, *cf.* 2Rg. 19,6-13. Autorul se adresează unui public cunoscător al istoriei iudaice.

7,43 Luna Adar corespunde lunii martie; după toate probabilităţile, 13 Adar 151 al erei seleucide este 17 martie 160 î.H. După Flavius Iosephus (*Al* 12,409), Nicanor nu este primul mort, ci cade în bătălie după lungă vreme, luptând vitejeşte.

foarte şi a petrecut toată ziua cu mare veselie. [49] Şi au hotărât să sărbătorească ziua de treisprezece a lunii Adar în fiecare an. [50] Şi s-a liniştit pământul lui Iuda pentru puţine zile.

8 [1] Iuda a auzit de faima romanilor, că sunt tari în putere şi binevoitori faţă de cei care li se alătură şi încheie prietenie cu câţi vin la ei şi că sunt tari în putere. [2] Şi i s-a povestit despre războaiele şi faptele vitejeşti pe care le făcuseră în Gallia şi că i-au zdrobit pe aceia şi i-au supus la tribut; [3] şi câte făcuseră în ţinutul Spaniei, unde au luat în stăpânire minele de argint şi de aur; [4] şi au pus cu totul stăpânire pe acest loc, chiar dacă se afla la mare distanţă, prin priceperea şi statornicia lor; la fel făcuseră şi cu regii care veniseră asupra lor de la capătul pământului: i-au înfrânt şi le-au dat o lovitură mare; iar ceilalţi le-au plătit tribut an de an. [5] Şi pe Filip, şi pe Perseu, regele chitienilor, şi pe cei care se ridicaseră asupra lor i-au înfrânt în război şi i-au supus. [6] L-au înfrânt chiar şi pe Antiochos cel Mare, regele Asiei, care pornise război împotriva lor cu o sută douăzeci de elefanţi, călărime, care de luptă şi o oştire foarte mare; [7] l-au prins viu şi l-au silit pe el şi pe regii care-i vor urma să le plătească tribut mare şi să le dea ostateci; [8] i-au luat India, Media şi Lidia, dintre cele mai frumoase ţinuturi ale lui, şi

---

7,49 În 13 Adar, ziua lui Nicanor, a fost instituită o sărbătoare anuală, zi în care erau interzise postul şi doliul.

8,1 „tari în putere": repetarea expresiei se presupune că este o eroare de copist.

8,2 Este vorba de supunerea Galliei cisalpine (200-189 î.H.) care, sub influenţa lui Hannibal, se ridicase împotriva Romei.

8,5 Filip al V-lea al Macedoniei a fost înfrânt în 197 la Kynoskephalai, în Tesalia, de către consulul Flamininus, iar în 168, Perseu a fost înfrânt la Pydna, la nord de Olimp.

8,6 Antiochos al III-lea cel Mare a domnit între 223 şi 187 î.H.; romanii îl înfrâng decisiv în 191, la Thermopyle, şi în 189, la Magnezia. ♦ Titlul de „rege al Asiei" face parte din titulatura normală pe care grecii au dat-o monarhilor orientali după războaiele greco-perse; adoptând acest titlu, Antiochos se suprapune tradiţiei ahemenide.

8,7 Capturarea lui Antiochos nu este confirmată de nici un alt izvor antic. Nu ştim ce l-a determinat pe autorul lui 1Mac. să o susţină.

8,8 În virtutea tratatului de pace de la Apameea din 188 î.H., Antiochos a pierdut regiunile amintite, a fost obligat să plătească o sumă enormă (15.000 de talanţi euboici) şi a trebuit să trimită la Roma douăzeci de ostateci, printre care şi pe fiul său, Antiochos al IV-lea Epiphanes; în acelaşi timp, a fost obligat să desfiinţeze unităţile militare care utilizau elefanţi şi să-şi lichideze flota de război; regiunile orientale contingente Indiei au fost pierdute în realitate în favoarea regatului Bactrianei. ♦ Eumenes al II-lea al Pergamului, fiul lui Attalos, a domnit între 197 şi 159 î.H.

le-au dat regelui Eumenes. [9] [I s-a mai spus] că cei din Grecia au vrut să vină şi să-i nimicească, [10] dar s-a aflat gândul lor, şi romanii au trimis împotriva lor un singur general şi s-au războit cu ei; şi au căzut dintre ei mulţi răniţi, iar femeile şi copiii lor au fost duşi în robie, pe ei i-au jefuit şi s-au făcut stăpâni peste pământul lor; le-au dărâmat întăriturile şi i-au ţinut în robie până în ziua aceasta. [11] Iar celelalte regate şi insule, câte s-au ridicat împotriva lor, le-au nimicit şi le-au robit; dar cu cei care le sunt prieteni şi se încred în ei au păstrat prietenie. [12] Şi [astfel] i-au stăpânit pe regii de aproape şi pe cei de departe şi oricine auzea de numele lor se temea. [13] Pe cei pe care [romanii] vor să-i ajute să domnească, domnesc; pe care vor, îi dau la o parte; şi s-au ridicat foarte tare. [14] Cu toate acestea, nimeni dintre ei nu-şi aşază pe cap diadema şi nici nu se înfăşoară în purpură, spre a se preamări cu ea. [15] Şi-au făcut un senat unde se sfătuiesc în fiecare zi trei sute douăzeci de senatori asupra tuturor chestiunilor ce privesc binele poporului. [16] Încredinţează unui singur om cârmuirea lor în fiecare an şi stăpânirea peste tot pământul lor; toţi ascultă de unul singur şi nu există rivalitate şi invidie între ei.

[17] Atunci Iuda i-a ales pe Eupolemos, fiul lui Ioan, fiul lui Accos, şi pe Iason, fiul lui Eleazar, şi i-a trimis la Roma să încheie prietenie şi alianţă

8,10 Nu ştim la ce eveniment se referă autorul: probabil este vorba de marea criză aheeană care a condus în 145 î.H. la supunerea totală a Greciei şi transformarea ei în provincie romană. Romanii au adus la Roma numeroase opere de artă greceşti cu această ocazie. Expresia „până în ziua aceasta" arată că autorul cărţii trăieşte la un anume interval de timp după subjugarea Eladei.

8,11 Flavius Iosephus (*AI* 12,414) rezumă în următorii termeni pasajul: „Iuda, aflând puterea romanilor, cucerirea Galliei, a Iberiei, a Cartaginei, în Libia şi, mai ales, victoriile asupra Greciei şi asupra regilor Perseu, Filip şi Antiochos cel Mare, a hotărât să încheie prietenie cu ei." ♦ Titlul de *socius et amicus populi Romani* era râvnit de toate statele epocii şi constituia o puternică garanţie de securitate.

8,14 Diadema şi haina de purpură erau însemne monarhice pe care romanii le-au respins categoric şi în timpul principatului; în perioada dominatului lucrurile se schimbă radical.

8,16 La acea dată, senatul cuprindea trei sute de membri, la care se adăugau douăzeci de magistraţi (doi consuli, doi pretori, doi chestori, patru edili şi zece tribuni); nu existau date fixe pentru ţinerea şedinţelor, cu excepţia zilelor când magistraţii intrau în funcţie. Dacă principiul anualităţii pentru magistraturile romane este bine sesizat de autorul cărţii 1Mac., în mod ciudat principiul colegialităţii este ignorat.

8,17 Eupolemos, un iudeu elenizat, asemenea lui Iason, se regăseşte în 2Mac. 4,11, posibil identic cu scriitorul menţionat de Eusebiu, Flavius Iosephus, Clement din Alexandria şi Ieronim. Familia lui Accos era o cunoscută familie sacerdotală; Iason descindea şi el

[cu romanii], [18] pentru ca [aceia] să-i scape de jug, deoarece vedea că regatul grecilor îl târa pe Israel în robie. [19] Aceştia au pornit spre Roma – cale foarte lungă – au intrat în senat şi au grăit: [20] „Iuda Macabeul, fraţii săi şi mulţimea iudeilor ne-au trimis la voi ca să încheiem cu voi alianţă şi pace şi să fim înscrişi între aliaţii şi prietenii voştri." [21] Cuvântul le-a plăcut [romanilor]. [22] Aceasta este copia scrisorii pe care [romanii] au înscris-o pe table de bronz şi le-au trimis la Ierusalim, ca să fie acolo amintire de pace şi alianţă:

[23] „Să le fie bine romanilor şi neamului iudeilor, pe mare şi pe uscat, iar sabia şi duşmanul să fie departe de ei. [24] Dacă va izbucni un război mai întâi împotriva Romei sau împotriva vreunuia dintre aliaţii lor în toată stăpânirea lor, [25] neamul iudeilor să intre în luptă din toată inima alături de ei, aşa cum vor cere împrejurările. [26] Iar duşmanilor să nu le dea şi să nu le ducă grâu, arme, arginţi sau corăbii, după cum a hotărât Roma; iudeii să-şi ţină făgăduinţele fără să primească ceva în schimb. [27] La fel, dacă va izbucni un război mai întâi împotriva neamului iudeilor, romanii să intre în luptă din

---

dintr-o familie sacerdotală. Tatăl său, Eleazar, este probabil martirul descris în 2Mac. 6,18 *sq*.

8,18 Presupusul tratat cu Roma va fi fost încheiat în 161 î.H.; a suscitat multe comentarii, iar autenticitatea lui a fost pusă sub semnul întrebării; în favoarea ei pledează formulele utilizate care corespund tratatelor cunoscute încheiate de romani. Se citează în acest sens un *aequum foedus* încheiat între Roma şi un stat mic insular, text descoperit pe o inscripţie din insula Astypale din Sporade din 105 î.H. (*apud* Abel, p. 153), ceea ce dovedeşte interesul pe care-l aveau romanii şi pentru micile puteri într-o perioadă când ei erau pe cale să devină, sau chiar deveniseră, puterea mediteraneană cea mai importantă; de asemenea, este invocat textul din Trogus Pompeius (Iustin 36,3,8) conform căruia relaţiile dintre romani şi iudei datează din vremea lui Demetrios I, la o dată când, spune Trogus, romanii erau foarte darnici în relaţiile cu străinii (*A Demetrio cum descivissent – Iudaei –, amicitia Romanorum petita primi omnium ex Orientalibus libertatem acceperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus*). Faptul că formulele utilizate în 1Mac. corespund formulărilor romane nu este un argument decisiv în favoarea autenticităţii, deoarece falsificatorii cunoşteau bine stilul actelor oficiale. Un lucru este cert: existenţa unor relaţii între romani şi iudei la data menţionată este o realitate: romanii aveau tot interesul să susţină o populaţie care, prin acţiunile ei, slăbea puterea seleucizilor; pentru a dovedi existenţa unor tratate de felul celui menţionat în text este însă nevoie de descoperirea unor noi documente. Momigliano (*Hochkulturen im Hellenismus*, p. 121) consideră că tratatul nu putea fi decât un tratat de vasalitate.

8,22 Flavius Iosephus (*AI* 12,417) spune că originalul de la Roma era scris pe table de bronz, iar o copie a fost trimisă la Ierusalim, ceea ce corespunde obiceiului roman.

tot sufletul, după cum cer împrejurările. [28] Iar dușmanilor nu li se vor da grâu, arme, arginți sau corăbii, după cum a hotărât Roma. Să-și țină făgăduințele fără viclenie. [29] Prin aceste cuvinte s-a încheiat tratatul dintre romani și poporul iudeilor. [30] Dacă, după cuvintele acestea, unii sau alții vor voi să adauge ori să scoată, vor face după alegerea lor, și orice vor adăuga sau vor scoate să aibă putere de lege." [31] În ce privește relele cu care regele Demetrios i-a copleșit [pe iudei], noi i-am scris zicând: „De ce ai pus jug greu asupra iudeilor, prietenii și aliații noștri? [32] Dacă se vor mai plânge împotriva ta, le vom face noi dreptate și ne vom război cu tine pe mare și pe uscat."

9 [1] Demetrios a auzit că Nicanor și oștirea lui au căzut în luptă și i-a trimis a doua oară pe Bacchides și pe Alkimos în pământul lui Iuda; și împreună cu ei aripa dreaptă [a oștirii]. [2] Și au pornit pe calea ce duce spre Galileea și și-au pus tabăra la [orașul] Maisaloth, în ținutul Arbelei, pe care l-au cucerit și au ucis foarte multe suflete de oameni. [3] Iar în prima lună a anului o sută cincizeci și doi și-au pus tabăra în apropierea Ierusalimului. [4] Au pornit și s-au îndreptat spre Bereea cu douăzeci de mii de pedestrași și două mii de călăreți. [5] Iuda se așezase la Elasa împreună cu trei mii de

---

8,28 „dușmanilor", gr. συμμαχοῦσιν, *litt.* „aliaților": se presupune o coaliție împotriva iudeilor.

8,29 „poporul": aici este δῆμος, în sens politic, și nu termenul etnic λαός.

8,31 Scrisoarea nu este menționată de Flavius Iosephus; textul abundă în ebraisme și pare a fi o adăugare a autorului.

9,1 Capitolul 8 a fost o paranteză care se închide acum. ♦ „aripa dreaptă [a oștirii]": după ipoteza cea mai plauzibilă (Calmette, *apud* Abel) expresia are sensul de „elita armatei", deoarece, în mod obișnuit, trupele de elită erau așezate la aripa dreaptă.

9,2 „Galileea": în manuscrise Γαλγαλα, probabil o confuzie a traducătorului grec, care a interpretat greșit toponimul iudaic. *Cf.* Flavius Iosephus (*AI* 12,421), unde se spune că Bacchides „a pornit din Antiohia spre Iudeea și s-a așezat în orașul Arbella al Galileii". ♦ „Maisaloth": zonă plină de peșteri, din apropierea lacului Tiberiada, unite între ele prin scări tăiate în stânci; refugiu al bandiților în timpul lui Irod cel Mare și refugiu al iudeilor în timpul răscoalei lor din vremea lui Nero; regiunea este descrisă de Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 4,451-458.

9,3 „prima lună... cincizeci și doi": anul 160 î.H.

9,4 „Bereea": alții (recensiunea lucianică, VL, Syr., Flavius Iosephus) citesc „Beerzeth". După spusele lui Flavius Iosephus (*AI* 12,422), Iuda se așezase cu trupele sale la Berzetho, la 7 km. nord, nord-vest de Beerzeth. Abel (p. 160) consideră preferabilă indicația lui Flavius Iosephus.

bărbaţi aleşi. [6] Dar când a văzut mulţimea nenumărată a oştirii, [iudeii] s-au speriat foarte tare. Şi mulţi s-au strecurat afară din tabără, încât au mai rămas dintre ai săi doar opt sute de oameni. [7] A văzut Iuda că oastea i s-a destrămat şi că războiul ameninţă şi i s-a frânt inima că nu avea timp să-i adune pe ai săi; [8] obosit, le-a spus celor care mai rămăseseră alături de el: „Să ne ridicăm şi să ne aruncăm asupra duşmanilor, dacă ne vom putea lupta cu ei!" [9] Ei încercau să-l abată, zicând: „Nicidecum nu vom putea decât să ne salvăm vieţile acum; ne vom întoarce apoi împreună cu fraţii noştri şi ne vom lupta cu duşmanii; acum suntem prea puţini." [10] Iuda le-a spus: „Departe de noi să facem aşa ceva, să fugim de ei, iar dacă ne-a sosit ceasul, să murim vitejeşte pentru fraţii noştri şi să nu dăm prilej să fim defăimaţi." [11] Atunci oştirea [duşmanilor] a ieşit din tabără şi le-a stat în faţă: călărimea lor era împărţită în două, iar prăştierii şi arcaşii mergeau în fruntea oştirii, împreună cu întâii luptători, cei [mai] viteji. Bacchides se găsea la aripa dreaptă. [12] Falanga s-a apropiat din cele două părţi în sunet de trâmbiţă, iar cei din jurul lui Iuda sunau şi ei din trâmbiţe. [13] Şi s-a cutremurat pământul de larma oştirilor; bătălia s-a pornit şi a ţinut de dimineaţă până seara. [14] Iuda a văzut că Bacchides cu partea cea mai tare a oştirii sale se află la aripa dreaptă şi i-a adunat la sine pe cei mai curajoşi în suflet; [15] şi a zdrobit aripa dreaptă a duşmanilor şi a urmărit-o până la muntele Azot. [16] Dar cei de la aripa stângă, văzând înfrângerea aripei drepte, au venit pe urmele lui Iuda şi a oamenilor lui şi le-au căzut în spate. [17] Şi s-a îndârjit bătălia şi au căzut mulţi răniţi dintr-o parte şi cealaltă. [18] A căzut şi Iuda, iar ceilalţi au luat-o la goană. [19] Ionathan şi Simon au luat trupul lui Iuda, fratele lor, şi l-au îngropat în mormântul părinţilor săi la Modein. [20] Şi l-au plâns şi l-au jelit întregul Israel cu jale mare şi l-au bocit multe zile, zicând: [21] „Cum a căzut viteazul, izbăvindu-l pe Israel!" [22] Şi celelalte întâmplări

---

9,6 „opt sute de oameni": dintr-un număr iniţial de trei mii.

9,15 „Azot": gr. Αζωτος redă ebraicul Aşdod, un oraş aflat în câmpia filisteană; aici este însă vorba de un munte; Flavius Iosephus (*AI* 12,429) presupune existenţa unui munte numit Eza sau Aza, total necunoscut; nu există o soluţie plauzibilă şi, de aceea, s-a emis ipoteza unei alterări a textului; nu s-a propus însă nici o conjectură mulţumitoare.

9,19 Conform celor spuse de Flavius Iosephus (*AI* 12,432), Ionathan şi Simon au obţinut din partea inamicului corpul lui Iuda; pare însă puţin probabil ca Bacchides să fi acceptat acest lucru şi să nu fi vrut să răzbune maltratarea cadavrului lui Nicanor de către Iuda. Pentru înmormântarea lui Iuda, *cf.* mai departe 13,25-30.

ale lui Iuda şi războaiele lui şi faptele lui vitejeşti, câte le-a făcut, şi măreţia lui nu s-au mai scris, căci erau mult prea multe.

[23] Iar după sfârşitul lui Iuda au apărut la lumină nelegiuiţii în toate hotarele lui Israel şi s-au ridicat toţi făptuitorii nedreptăţii. [24] În acele zile s-a iscat mare foamete, iar ţara s-a dat cu ei. [25] Bacchides a ales oameni fără de lege şi i-a pus stăpâni peste ţară. [26] Aceştia îi căutau pe prietenii lui Iuda, îi cercetau şi-i aduceau în faţa lui Bacchides, iar acesta îi pedepsea şi îşi bătea joc de ei. [27] Şi s-a făcut mare strâmtorare în Israel, cum nu mai fusese din ziua în care nu li se mai arătase nici un profet. [28] Atunci s-au adunat toţi prietenii lui Iuda şi i-au spus lui Ionathan: [29] „De când a murit fratele tău Iuda, nu mai este nici un bărbat asemenea lui care să pornească împotriva duşmanilor, a lui Bacchides şi a celor care urăsc neamul nostru; [30] aşadar, acum, noi te-am ales pe tine astăzi să ne fii conducător şi căpetenie în locul lui, ca să porţi războiul nostru." [31] Şi Ionathan a primit în clipa aceea conducerea şi a luat locul fratelui său Iuda.

[32] Bacchides a aflat şi-l căuta pe Ionathan, ca să-l ucidă. [33] Iar Ionathan împreună cu fratele său Simon şi cu toţi cei din jurul lui au fugit în pustiul Thecoe şi s-au aşezat lângă apa iazului Asphar. [34] Bacchides a aflat în zi de sâmbătă şi a venit împreună cu toată oştirea trecând peste Iordan. [35] [Ionathan] l-a trimis pe fratele său [Ioan], căpetenia cetei, să-i roage pe nabatei, prietenii săi, să le primească bagajele multe. [36] Dar fiii lui Iambri, din Medaba,

---

9,27 Comentatorii consideră că Malachia încheie perioada profeţilor la care se referă textul; totuşi exprimarea rămâne vagă.

9,29 „să pornească", gr. ἐξελθεῖν καὶ εἰσελθεῖν, *litt.* „să iasă şi să intre" – ebraism.

9,31 Flavius Iosephus (*AI* 13,5) arată că, în ciuda represiunii lui Bacchides, au rămas suficienţi partizani ai rezistenţei pentru a declanşa o nouă revoltă; aceştia s-au dus la Ionathan şi i-au cerut să-l imite pe Iuda şi să împingă până la sacrificiul suprem bătălia pentru libertate.

9,33 „pustiul Thecoe": este vorba de regiunea care coboară de la *T^eqō'āh* la Marea Moartă, regiune deşertică, propice războiului de gherilă; 2Par. 26,10 menţionează fântânile săpate de Ozias; Ionathan s-a aşezat la una dintre acestea.

9,34 Exegeţii consideră versetul drept o glosă marginală intrată accidental în text.

9,35 Regiunea nu se pretează la depozitare de bunuri; în consecinţă, Ionathan decide să apeleze la nabatei, care în mod normal trebuia să-l ajute pentru că aveau ură faţă de seleucizi.

9,36 „Medaba": localitate situată la 35 km sud de Amman; patima congenitală pentru pradă i-a determinat pe nabatei să-l ucidă pe Ioan şi să pună mâna pe bunurile lăsate lor în custodie.

au pus mâna pe Ioan şi pe toate câte le avea cu el şi l-au luat cu ei. [37] După aceasta, au aflat Ionathan şi Simon, fratele său, că fiii lui Iambri fac nuntă mare şi aduc cu mare pompă din Nadabath mireasa, pe fiica unuia dintre oamenii de vază din Canaan. [38] Şi-au adus aminte de sângele lui Ioan, fratele lor, şi au pornit şi s-au ascuns într-o văgăună din munte. [39] Şi-au ridicat ochii, s-au uitat şi, iată, larmă şi alai mare: mirele şi, împreună cu el, prietenii şi fraţii săi veneau spre ei cu chimvale şi cu muzicanţi şi cu arme multe. [40] Atunci s-au repezit asupra lor din ascunzătoare şi i-au ucis: mulţi au căzut răniţi [de moarte], iar ceilalţi au fugit în munte; şi [oamenii lui Ionathan] le-au luat totul ca pradă. [41] Nunta s-a preschimbat în jale, iar muzica lor, în bocet. [42] Şi, [după ce] au răzbunat sângele fratelui lor, s-au întors în mlaştinile Iordanului. – [43] Bacchides a auzit acestea şi a pornit, în zi de sâmbătă, cu oaste multă, până la malurile Iordanului. [44] Ionathan le-a spus celor din jurul său: „Să pornim la bătălie pentru viaţa noastră, căci ziua de azi nu este asemenea zilei de ieri şi nici asemenea celei de alaltăieri; [45] iată, războiul ne cuprinde din faţă şi din spate, iar apa Iordanului, mlaştina şi desişul, de o parte şi de alta, astfel că nu este loc de scăpare; [46] acum, strigaţi spre cer, ca să fiţi izbăviţi din mâinile duşmanilor noştri." [47] Şi s-a pornit bătălia; Ionathan şi-a întins mâna pentru a-l lovi pe Bacchides, dar acesta s-a tras înapoi. [48] Ionathan împreună cu cei din jurul său au sărit în Iordan şi l-au trecut înot; iar [duşmanii] n-au mai trecut Iordanul în urma lor. [49] În acea zi Bacchides a pierdut cam o mie de oameni. [50] S-a întors în Ierusalim şi a construit cetăţi întărite în Iudeea: fortăreaţa de la Iericho, şi de la Ammaus, şi Baithoron, şi Baithel, şi Thamnatha Pharathon, şi Tephon cu ziduri înalte, cu porţi şi zăvoare. [51] Şi a aşezat gărzi în ele, să hărţuiască pe Israel. [52] Şi a întărit cetatea Baithsura, şi Gazara, şi fortăreaţa [din Ierusalim] şi a pus în ele

9,37 „Nadabath": la Flavius Iosephus (*AI* 13,18), Nabatha. Este o fortăreaţă arameeană lângă muntele Nebo, în marginea Moabului; numele de Canaan dat zonei este un arhaism care se referă aici la populaţia păgână.

9,41 Distih inspirat din Amos 8,10.

9,46 Chiar dacă Ionathan a declanşat ostilităţile, mişcarea a fost defensivă; or, apărarea era permisă şi în ziua sabatului.

9,49-50 Din cauza pierderilor importante suferite, Bacchides renunţă să-l urmărească pe Ionathan dincolo de fluviu.

9,50 „Ammaus" este Emmaus, Thamnatha este forma aramaică a numelui Timna (*cf.* Iis. Nav. 19,50), Pharathon, *cf.* Jud. 12,15 şi Tephon este Taphu (*cf.* Iis. Nav. 12,17).

oaste şi provizii. [53] Şi i-a luat ostateci pe fiii fruntaşilor ţării şi i-a închis în fortăreaţa din Ierusalim sub pază.

[54] În anul o sută cincizeci şi trei, în luna a doua, Alkimos a poruncit să se dărâme zidul curţii interioare a lăcaşului sfânt; chiar [voia să] nimicească lucrarea profeţilor şi începuse să o dărâme. [55] Dar, în ceasul acela, Alkimos a fost lovit de dambla şi planurile i-au fost zădărnicite; gura i-a amuţit şi i s-a încleştat şi n-a mai putut să grăiască nici un cuvânt şi să dea porunci cu privire la casa lui. [56] Şi a murit Alkimos în acea vreme, în chinuri cumplite. [57] Bacchides a văzut că Alkimos a murit şi s-a întors la rege. Şi s-a liniştit pământul lui Iuda vreme de doi ani.

[58] Şi au ţinut sfat toţi nelegiuiţii şi au spus: „Iată, Ionathan şi cei din jurul lui îşi duc traiul liniştiţi şi încrezători; să-l chemăm dar acum pe Bacchides, şi el îi va prinde pe toţi într-o singură noapte." [59] Şi au pornit să-i spună planul lor. [60] Iar Bacchides a pornit cu oaste multă şi a trimis pe ascuns scrisori tuturor aliaţilor săi din Iudeea, ca să pună mâna pe Ionathan şi pe cei din jurul lui. Dar n-au putut, fiindcă s-a aflat de planul lor. [61] Atunci au pus mâna pe vreo cincizeci dintre oamenii din ţară, capi ai acelei ticăloşii, şi i-au omorât. [62] Ionathan şi Simon, împreună cu cei din jurul lor, s-au retras în pustiu la [cetatea] Baithbasi, i-au reclădit dărâmăturile şi au întărit-o. [63] Bacchides a aflat, şi-a adunat toată ceata lui şi a dat de veste celor din Iudeea. [64] Şi a pornit să împresoare Baithbasi, s-a luptat cu [cei din] cetate multe zile şi a făcut maşini de război. [65] Atunci Ionathan l-a lăsat

---

9,53 Bacchides renunţă la urmărirea trupei lui Ionathan, prea puţin numeroasă pentru a constitui un pericol, şi întăreşte o serie de puncte strategice pentru a controla regiunea. Urme ale acestei activităţi a lui Bacchides au fost identificate în urma cercetărilor arheologice.

9,54 „În anul... a doua": adică în mai 159 î.H. ♦ „zidul curţii interioare": este vorba de zidul care separa curtea accesibilă şi păgânilor de curtea frecventată exclusiv de circumcişi; prin dărâmarea acestuia se ştergeau simbolic diferenţele între iudei şi păgâni, făcându-se astfel un pas important pe calea elenizării. ♦ „lucrarea profeţilor": aluzie la rolul profeţilor Aggeu şi Zaharia în construirea Templului.

9,56 Atacul de paralizie al lui Alkimos este prezentat drept rezultatul unei acţiuni divine; *cf.* şi Flavius Iosephus (*AI* 12,413).

9,61 Abel (p. 175) consideră că Ionathan este autorul uciderii celor cincizeci, şi nu Bacchides; Flavius Iosephus, (*AI* 13,31) este categoric în a-i atribui generalului macedonean gestul. De altminteri, puţin mai târziu, tot într-un moment de furie (v. 69), Bacchides va săvârşi un gest similar.

9,63 Bacchides îşi mobilizează partizanii; *cf.* şi Flavius Iosephus (*AI* 13,23).

în cetate pe Simon, fratele său, a ieşit în ţinut şi a mers cu o ceată puţin numeroasă. [66] L-a zdrobit pe Odomera şi pe fraţii lui şi pe fiii lui Phasiron în aşezările lor; şi au început să izbească şi s-au suit cu oştile. [67] [Pe de altă parte,] Simon cu ai săi au ieşit din cetate şi au dat foc maşinilor de război. [68] S-au luptat cu Bacchides, l-au zdrobit şi l-au strâmtorat foarte, căci planul şi năvala lui erau zădărnicite. [69] S-a mâniat cu urgie pe nelegiuiţii care îl sfătuiseră să vină în ţinut, i-a omorât pe mulţi şi s-a hotărât să plece în ţara sa. [70] Ionathan a aflat şi a trimis soli, ca să încheie pace şi să-i ia înapoi pe cei robiţi. [71] [Bacchides] i-a primit şi a făcut după cuvintele lui [Ionathan]; şi s-a jurat să nu-i mai pricinuiască nici un rău în toate zilele vieţii sale. [72] Şi i-a dat înapoi prinşii pe care îi luase mai înainte de pe pământul lui Iuda şi s-a întors în ţara sa; şi n-a mai venit în hotarele lor. [73] Şi s-a odihnit sabia în Israel. Ionathan s-a aşezat în cetatea Machmas şi a început să judece poporul; şi i-a spulberat pe toţi nelegiuiţii din Israel.

10 [1] În anul o sută şaizeci, Alexandru Epiphanes, fiul lui Antiochos, a pornit şi a cucerit oraşul Ptolemais; şi a fost primit şi a început să domnească acolo. [2] Regele Demetrios a auzit şi a adunat oştire foarte multă şi a pornit război împotriva lui. [3] Şi Demetrios i-a trimis lui Ionathan scrisori cu vorbe de pace, spre a-l măguli. [4] Căci el îşi spunea: „Să încheiem repede pace cu [Ionathan], mai înainte ca el să încheie pace cu Alexandru împotriva noastră. [5] Căci [atunci] îşi va aduce aminte de toate nenorocirile pe care i le-am pricinuit lui, fraţilor lui şi neamului [lui]." [6] Şi i-a dat lui Ionathan dreptul de a strânge oşti, de a pregăti arme şi de a-i fi aliat; şi a

---

9,66 „au început să izbească... oştile": nu e clar care este subiectul şi nici sensul general nu e limpede. Ar putea însemna şi „au sporit în puteri".

9,68 Bacchides a fost prins la mijloc între trupele lui Ionathan şi ale lui Simon; *cf.* şi Flavius Iosephus (*AI* 28), care dă mai multe detalii.

9,73 „Machmas" (ebr. *Mikh^{e}mās*) era o localitate situată la 12 km sud de Bethel. ♦ „poporul": aici trebuie înţeleasă numai minoritatea rămasă credincioasă Legii.

10,1 „În anul o sută şaizeci": adică începând cu 14 aprilie 152 î.H. ♦ „Alexandru Epiphanes": este vorba, de fapt, despre Alexandru Balas, un aventurier care se pretindea fiul lui Antiochos Epiphanes; cu excepţia autorului Macabeilor, nici un autor antic nu ia în serios această filiaţie (*cf.* Titus Livius, *Epit.* 52: *homo ignotus et incertae stirpis*, „ins obişnuit şi de stirpe nesigură"); se bucură de sprijinul regelui Attalos al II-lea al Pergamului, al lui Ptolemeu Filometor şi al senatului de la Roma, toţi interesaţi în frângerea puterii lui Demetrios I Soter. Flavius Iosephus (*AI* 13,30) este singurul autor antic care, alături de 1Mac., pomeneşte debarcarea la Ptolemais.

spus să i se dea înapoi ostatecii din fortăreață. [7] Ionathan a venit la Ierusalim
și a citit scrisorile în auzul întregului popor și al celor din fortăreață. [8] Dar
ei s-au speriat cumplit auzind că regele îi dăduse dreptul să strângă oaste.
[9] Cei din Cetățuie i-au predat lui Ionathan ostatecii, iar el i-a redat părinților
lor. [10] Ionathan s-a așezat în Ierusalim și a început să reclădească și să
refacă orașul. [11] El le-a spus celor care făceau lucrările să întărească zidurile
și să înconjoare muntele Sion cu pietre cioplite în patru muchii; și ei au
făcut întocmai. [12] Iar străinii care se găseau în fortărețele pe care le zidise
Bacchides au fugit; [13] fiecare și-a lăsat locul și a plecat în țara sa; [14] doar în
Baithsur au fost lăsați câțiva dintre cei care se lepădaseră de Lege și de
rânduieli, căci era loc de scăpare.

[15] Regele Alexandru a aflat de făgăduielile pe care i le făcuse Demetrios
lui Ionathan; și i s-au povestit războaiele și faptele vitejești pe care le făcuse
acesta împreună cu frații săi și suferințele pe care le îndураseră [16] și a spus:
„Oare vom mai afla noi un astfel de om? Să ni-l facem acum prieten și
aliat!" [17] Atunci i-a scris și i-a trimis scrisoare cu aceste cuvinte:

[18] „Regele Alexandru, fratelui său Ionathan, salutare. [19] Am auzit despre
tine că ești bărbat tare în putere și vrednic să fii prietenul nostru. [20] Și acum,
te rânduim astăzi arhiereul poporului tău și vei fi numit prieten al regelui
(i-a trimis haină de purpură și coroană de aur); îngrijește-te de treburile
noastre și păstrează prietenia noastră."

[21] Ionathan a îmbrăcat veșmântul sfânt în anul o sută șaizeci, în luna a
șaptea, de sărbătoarea corturilor; a adunat oaste și a pregătit arme multe.

10,7 Până acum Ionathan avusese interdicție de a se stabili la Ierusalim. ♦ „a citit scrisorile în auzul (*litt.* la urechile) întregului popor" – semitism (*cf.* Ex. 24,7). Prin citirea scrisorilor, Ionathan încerca să-și convingă concetățenii de legalitatea revenirii sale la Ierusalim.

10,10 Ionathan înțelege să profite de situația în care se afla Demetrios spre a-și pregăti baza pentru operațiunile militare.

10,12 Este vorba de trupele cantonate la Ierusalim de Bacchides, *cf.* 9,50.

10,18 Titlul de „frate" (ἀδελφός) era acordat personajelor de cel mai înalt rang.

10,20 Era obiceiul ca regii sau orașele să le acorde preoților dreptul de a purta coroană de aur și haine de purpură; *cf.* în acest sens în povestirea lui Athenaios (5,211) același drept acordat de Alexandru Balas unui filozof epicureu care voia să devină preot al Virtuții. ♦ După tradiție, marele preot trebuia să fie din familia lui Sadoc (numit de David – *cf.* 2Rg. 8,17; 3Rg. 1,8 etc.); numirea de către un suveran păgân a unui preot din altă familie avea să ducă la o criză de legitimitate și este una dintre cauzele ruperii esenienilor de Templul de la Ierusalim.

10,21 Sărbătoarea corturilor se celebra timp de șapte zile, *cf.* Lev. 23,33-43; era o sărbătoare veselă în care participanții purtau „ramuri de finic și alte ramuri de copaci

[22] Demetrios a aflat toate acestea, s-a mâhnit şi a spus: [23] „Ce-am făcut de Alexandru ne-a luat-o înainte şi şi-a câştigat prietenia iudeilor spre întărire? [24] Îi voi scrie şi eu cuvinte de măgulire şi de cinstire şi [îi voi trimite] daruri, ca să-mi fie spre ajutor." [25] Şi i-a scris aceste cuvinte:

„Regele Demetrios, neamului iudeilor, salutare. [26] De vreme ce aţi ţinut înţelegerile încheiate cu noi şi ne-aţi rămas prieteni şi nu aţi trecut de partea duşmanilor noştri, noi am auzit şi ne-am bucurat. [27] Şi acum, rămâneţi mai departe credincioşi faţă de noi, iar noi vă vom răsplăti cu binefaceri în schimbul a ceea ce faceţi pentru noi. [28] Şi vă vom ierta de multe biruri şi vă vom da multe daruri. [29] Chiar acum vă scutim pe voi şi pe toţi iudeii de dări şi de taxa pentru sare şi de taxa pentru coroane; [30] din ziua de azi vă scutesc de plata treimii din semănături, de cea a jumătăţii din roadele pomilor, care mi se cuvin mie, şi niciodată nu le voi mai lua din ziua de azi şi până în vecie de la pământul lui Iuda şi de la cele trei nome care i s-au alipit din Samaria şi Galileea. [31] Ierusalimul să fie sfânt şi, împreună cu ţinutul său, să fie scutit de zeciuială şi de biruri. [32] Mă lipsesc şi de puterea asupra Cetăţuiei din Ierusalim şi o dau arhiereului, ca să aşeze în ea spre pază luptători aleşi de el. [33] Şi tuturor sufletelor de iudei care au fost duse în robie de pe pământul lui Iuda prin tot regatul meu le dăruiesc libertatea; şi toţi să fie scutiţi de dări şi de taxele pe vite. [34] Toate sărbătorile, şi zilele de sabat şi de lună nouă, şi zilele rânduite, şi trei zile înainte de sărbătoare, şi trei zile după sărbătoare să fie toate zile de scutire de dări pentru toţi iudeii

---

stufoşi şi din sălciile care cresc lângă pâraie" (Lev. 23,40) şi se aduceau jertfe. Sărbătoarea menţionată în text a avut loc în luna octombrie 152 î.H.

10,25 În actualul stadiu al cunoştinţelor este imposibil de stabilit dacă textul scrisorii este autentic sau fals.

10,29 Taxa pentru sare era un impozit personal care era proporţional cu cantitatea de sare presupusă a fi consumată de fiecare; prin taxa pentru coroană se înţelegeau darurile care întovărăşeau coroana de metal trimisă regelui de ziua lui; deşi erau benevole, practic deveniseră obligatorii. În acest moment, iudeii aveau de plătit următoarele dări: tributul, contribuţia funciară mai sus pomenită, taxe directe asemenea impozitului coronar şi asupra sării, taxele asupra salinelor, impozit pe circulaţia mărfurilor, taxă globală asupra veniturilor preoţilor.

10,30 Este vorba de taxe grele; trebuie însă remarcat faptul că regele era proprietarul tuturor terenurilor şi că el le „arenda" numai celor care-l lucrau. ♦ „nome": diviziuni teritoriale egiptene.

10,31 Caracterul de sfinţenie acordat unui oraş era în general asociat cu dreptul de azil; în acelaşi timp Ierusalimul era exonerat de impozite străine.

10,32 Un „oraş sfânt" se apăra singur, n-avea nevoie de garnizoană străină.

de pe tot cuprinsul regatului meu; [35] nimeni nu va avea dreptul să le ceară plată şi să supere pe vreunul dintre ei cu ceva. [36] Să fie înscrişi dintre iudei în oastea regelui până la treizeci de mii de oameni şi li se va da solda cuvenită în toate oştile regelui. [37] Unii dintre ei vor fi puşi în fortăreţele mari ale regelui şi dintre aceştia vor fi în dregătoriile de încredere ale regatului; conducătorii şi căpeteniile lor să fie aleşi dintre ei şi să se supună legilor proprii, aşa cum a hotărât regele pentru pământul lui Iuda. [38] Cele trei nome ale Samariei alipite Iudeii să fie adăugate Iudeii, ca să fie socotite ca ţinând de un singur conducător şi să nu se supună altei autorităţi decât arhiereului. [39] Oraşul Ptolemais împreună cu ţinutul său îl dăruiesc lăcaşului sfânt din Ierusalim pentru cheltuielile necesare celor sfinte. [40] Iar eu voi da în fiecare an câte cincisprezece mii de sicli de argint din veniturile regelui [care se vor percepe] din locurile potrivite. [41] Tot prisosul [de bani] pe care strângătorii de dări nu l-au vărsat ca în anii trecuţi, îl vor da de acum pentru lucrările Casei. [42] Şi, peste acestea, cei cinci mii de sicli de argint pe care îi luau din bunurile templului din socoteala de fiecare an, să fie lăsaţi, deoarece ei se cuvin preoţilor care slujesc. [43] Iar celor care se vor refugia în templul din Ierusalim şi în toate hotarele lui din pricina datoriilor către rege sau din alte motive, să nu li se facă nici un rău şi să nu fie atinse bunurile lor, oriunde ar fi în regatul meu. [44] Iar lucrările pentru a zidi şi a reface lăcaşul sfânt şi cheltuiala să se plătească pe seama regelui. [45] Şi cheltuielile pentru refacerea zidurilor şi întăriturii de jur împrejur a Ierusalimului să se plătească pe seama regelui, precum şi cele pentru refacerea [celorlalte] ziduri din Iudeea."

[46] Când Ionathan şi poporul au auzit aceste cuvinte, nici nu le-au crezut, nici nu le-au primit, deoarece ei îşi aminteau de marile nenorociri pe care [Demetrios] le făcuse în Israel şi cât de tare îi chinuise. [47] Şi s-au hotărât pentru Alexandru, pentru că el fusese cel dintâi care le trimisese cuvinte de pace şi i-au rămas aliaţi în toate zilele.

10,37 Ptolemeii au dus o politică tolerantă faţă de iudei; seleucizii, în momente de cumpănă, caută să-i imite.

10,39 Ptolemais se afla în mâinile lui Balas, astfel că oferta era fără valoare imediată.

10,42 Siclul era asimilat staterului grec.

10,43 Privilegiu de imunitate a refugiaţilor acordat sau conservat de seleucizi pentru marile sanctuare din imperiu: templul Artemidei din Efes, al lui Pluton din Nyssa etc. Privilegiul pentru Ierusalim a rămas la stadiul de promisiune.

10,45 Istoricul modern Wilrich (*apud* Abel, p. 191) consideră, cu dreptate, că scrisoarea reia principalele prevederi ale cartei lui Antiphos al III-lea, reprodusă de Flavius Iosephus (*AI* 12,3,3).

[48] Regele Alexandru a strâns oştiri mari şi a pornit împotriva lui Demetrios. [49] Şi s-a pornit război între cei doi regi, iar oastea lui Demetrios a rupt-o la fugă şi Alexandru l-a urmărit şi l-a înfrânt. [50] Şi s-a dat bătălie grea toată ziua până la asfinţitul soarelui şi a căzut Demetrios în acea zi.

[51] Alexandru a trimis sol către Ptolemeu, regele Egiptului, cu aceste cuvinte:

[52] „M-am întors la regatul meu şi m-am urcat pe tronul strămoşilor mei; şi am pus mâna pe putere, l-am înfrânt pe Demetrios şi am luat în stăpânire ţara noastră; [53] am pornit lupta împotriva lui şi l-am zdrobit pe el şi oştirea sa şi m-am urcat pe tronul domniei lui. [54] Iar acum să fim prieteni: tu să mi-o dai pe fiica ta de soţie, iar eu îţi voi fi ginere şi vă voi da, ţie şi ei, daruri vrednice de tine."

[55] Iar regele Ptolemeu i-a răspuns zicând:

„Fericită zi în care te-ai întors pe pământul strămoşilor tăi şi te-ai aşezat pe tronul lor de domnie. [56] Şi acum voi face cum mi-ai scris, dar să-mi vii în întâmpinare la Ptolemais, ca să ne vedem; şi te voi face ginerele meu, aşa cum ai spus."

[57] Şi a plecat Ptolemeu din Egipt împreună cu Cleopatra, fiica sa, şi a sosit la Ptolemais în anul o sută şaizeci şi doi. [58] Regele Alexandru i-a ieşit în întâmpinare, iar Ptolemeu i-a dat-o de soţie pe Cleopatra, fiica sa, şi au făcut nuntă în Ptolemais, ca nişte regi ce erau, cu mare slavă. [59] Regele Alexandru i-a scris lui Ionathan să vină să se întâlnească cu el. [60] Şi a plecat Ionathan cu alai mare spre Ptolemais, unde s-a întâlnit cu cei doi regi; şi le-a dat lor şi prietenilor lor aur, argint şi multe daruri şi a aflat bunăvoinţă înaintea lor. [61] Şi au uneltit împotriva lui oameni veninoşi din Israel, oameni fără de lege, şi l-au pârât regelui, dar regele nu i-a luat în seamă. [62] Ba, dimpotrivă, regele a poruncit să i se ia haina lui Ionathan şi să i se pună

10,50 *Cf.* Flavius Iosephus, *AI* 13,59-61.

10,51 Este vorba de Ptolemeu al VI-lea Filometor.

10,56 Alegerea oraşului Ptolemais pentru celebrarea căsătoriei politice între Alexandru Balas şi Cleopatra este semnificativă, deoarece oraşul, prin numele său, amintea influenţa egipteană; în această perioadă, Ptolemeu bate tetradrahme la Ptolemais.

10,57 „în anul o sută şaizeci şi doi": adică în aprilie 150 – aprilie 149 î.H.

10,62 Abel (p. 195) atrage atenţia asupra faptului că fraza „este tipic semitică unde subordonarea faţă de un verb de poruncă este marcată printr-o coordonare aparentă". Haina de purpură era veşmântul de ceremonie, iar acordarea dreptului de a o purta avea şi semnificaţia acordării unei demnităţi importante.

veşmânt de purpură; şi aşa au făcut. [63] Apoi, regele l-a aşezat lângă el şi le-a spus dregătorilor săi: „Ieşiţi împreună cu el în mijlocul cetăţii şi vestiţi ca nimeni să nu-l vorbească de rău în nici o împrejurare şi nimeni să nu-l tulbure în nici un chip." [64] Şi, când au văzut pârâtorii cinstea de care se bucură Ionathan şi i-au auzit pe crainici ce vesteau şi l-au văzut îmbrăcat în purpură, au luat-o la goană cu toţii. [65] Regele i-a dat cinstire şi l-a înscris printre prietenii săi cei dintâi, numindu-l strateg şi guvernator. [66] Iar Ionathan s-a întors la Ierusalim cu pace şi bucurie.

[67] În anul o sută şaizeci şi cinci, Demetrios, fiul lui Demetrios, a venit din Creta pe pământul strămoşilor săi. [68] Regele Alexandru a auzit, s-a supărat foarte tare şi s-a întors la Antiohia. [69] Iar Demetrios l-a întărit în dregătorie pe Apollonios, care era [guvernator] peste Siria *Koile*; acesta a adunat o oştire mare şi şi-a aşezat tabăra la Iamneia. Şi a trimis să i se spună lui Ionathan, marele preot:

[70] „Numai tu te-ai răsculat împotriva noastră de am ajuns de râs şi de batjocură din pricina ta; de ce îţi arăţi puterea împotriva noastră, în munţi? [71] Acum, dacă te încrezi în oştile tale, coboară la noi, în câmpie, să ne măsurăm acolo, căci puterea oraşelor este cu mine. [72] Întreabă şi află cine sunt eu şi cei care ne-au venit în ajutor; şi ţi se va răspunde: «Nu aveţi cum să staţi în picioare în faţa noastră, pentru că de două ori au fost înfrânţi părinţii tăi de către aceştia, chiar pe pământul lor.» [73] Şi acum nu te vei putea împotrivi unei asemenea călărimi şi oşti în câmpie, unde nu este nici piatră, nici stâncă sau loc de fugă."

[74] Ionathan, când a auzit vorbele lui Apollonios, s-a tulburat în cuget, a ales zece mii de luptători şi a plecat din Ierusalim, unde s-a întâlnit cu fratele său Simon, care-i sosea în ajutor. [75] Şi-au aşezat tabăra în faţa cetăţii Ioppe; locuitorii i-au închis porţile, deoarece în Ioppe se afla o garnizoană a

---

10,65 „strateg": aici are sensul de „guvernator". ♦ „guvernator", gr. μεριδάρχης, *litt.* „guvernator al unei părţi" mai mari decât a strategului. În fapt, l-a recunoscut ca guvernator civil şi militar al Iudeii şi al celor trei „nome" din Samaria.

10,67 „Demetrios, fiul lui Demetrios": Demetrios al II-lea Nicator, fiul lui Demetrios I Soter: conform celor transmise de Trogus Pompeius (*apud* Marcus Iunianus Iustinus; *Historia* 35,2,2), Demetrios a sosit în Siria cu ajutor cretan, profitând de incapacitatea de guvernare a lui Balas. Anul 165 al erei seleucide corespunde anului 147-146 î.H.

10,69 „Apollonios": după toate probabilităţile este vorba de confidentul lui Demetrios I, pomenit de Polibiu 31,11,19. Flavius Iosephus (*AI* 13,88) consideră în chip greşit că Apollonios a fost numit guvernator de Balas.

lui Apollonios; şi au atacat-o; [76] şi cei din cetate, temându-se, au deschis porţile şi Ionathan a pus stăpânire pe Ioppe. [77] Apollonios a auzit şi a pregătit trei mii de călăreţi şi oştire numeroasă şi a pornit spre Azot, ca în trecere; dar el înainta spre câmpie, deoarece avea călărime numeroasă şi se încredea în ea. [78] [Ionathan] l-a urmărit până la Azot, unde taberele s-au ciocnit în bătălie. [79] Apollonios a lăsat o mie de călăreţi ascunşi în spatele lor. [80] Ionathan a aflat că s-a pregătit o cursă în spatele său; [călărimea lor] a încercuit oastea [lui Ionathan] şi a tras săgeţi de dimineaţă până seara asupra poporului. [81] Dar poporul s-a ţinut bine, aşa cum îi poruncise Ionathan, iar călărimea acelora a obosit. [82] Atunci Simon şi-a tras după sine oastea şi le-a izbit falanga, deoarece călărimea lor era sleită; falanga a fost înfrântă şi pusă pe fugă; [83] iar călărimea s-a împrăştiat pe câmpie. [Fugarii] s-au refugiat la Azot şi au intrat în Bethdagon, [templul] idolului lor, ca să scape. [84] Ionathan a dat foc Azotului şi cetăţilor din jur, a luat prăzi din ele şi a dat foc templului lui Dagon şi celor care se refugiaseră în el. [85] Iar cei care au pierit de sabie, împreună cu cei care au pierit de foc au fost ca la opt mii de bărbaţi. [86] Şi de acolo Ionathan a plecat şi şi-a aşezat tabăra la Ascalon, iar locuitorii cetăţii i-au ieşit în întâmpinare cu mare pompă. [87] Ionathan s-a întors la Ierusalim împreună cu oamenii săi, cu prăzi bogate. [88] Iar când regele Alexandru a auzit toate acestea, i-a arătat şi mai multă cinstire lui Ionathan. [89] Şi i-a trimis o agrafă de aur, aşa cum este obiceiul să se dea rudelor regilor; şi i-a dat în stăpânire oraşul Accaron şi tot ţinutul dimprejur.

11 [1] [Între timp,] regele Egiptului a strâns oaste multă ca nisipul de pe ţărmul mării şi corăbii multe şi a căutat să ia în stăpânire cu viclenie regatul lui Alexandru şi să-l adauge regatului său. [2] Şi a pornit spre Siria cu vorbe de pace, iar locuitorii oraşelor îi deschideau porţile şi îi ieşeau în întâmpinare, deoarece era poruncă din partea regelui Alexandru să-i iasă în

---

10,84 „Dagon": divinitate microasiatică al cărei cult datează din mileniul al III-lea î.H.; semnificaţia numelui este necunoscută. Era adorat ca zeu al furtunii, mai târziu şi al recoltelor, în scrierile biblice apărând ca principalul zeu al filistenilor, cu un templu în Gaza, pe care l-a distrus Ionathan. *Cf.* nota 10,10 la 1Par.

10,89 Ionathan a ajuns în culmea demnităţilor: dreptul de a avea o fibulă de aur îl asimila rudelor regelui. Flavius Iosephus (*loc. cit.*), considerându-l pe Apollonios în slujba lui Balas, face o confuzie.

11,1 „ca nisipul...": comparaţie biblică curentă referitoare de obicei la armatele atacatoare; *cf.* Gen. 22,17; Jud. ,12.

întâmpinare, de vreme ce acesta îi era socru. [3] Dar, când intra în oraşe, Ptolemeu lăsa câte o garnizoană în fiecare oraş. [4] Când a ajuns la Azot, locuitorii i-au arătat templul lui Dagon pârjolit, oraşul şi împrejurimile, nimicite, trupurile [morţilor] împrăştiate şi pe cei arşi, pe care îi arsese [Ionathan]; îi aşezaseră pe toţi grămezi în calea lui. [5] Şi i-au povestit lui Ptolemeu câte le făcuse Ionathan, ca să-l ponegrească; dar regele a tăcut. [6] Ionathan l-a întâmpinat pe rege la Ioppe cu cinstire; cei doi s-au salutat şi au dormit acolo. [7] Ionathan l-a însoţit pe rege până la râul care se numeşte Eleutheros şi s-a întors la Ierusalim. [8] Iar regele Ptolemeu a pus stăpânire pe oraşele de pe malul mării până la Seleucia cea aşezată pe ţărm, nutrind planuri viclene împotriva lui Alexandru. [9] Şi i-a trimis soli regelui Demetrios, zicând: „Hai să încheiem acum un tratat între noi; iar eu ţi-o voi da de soţie pe fiica mea pe care o ţine acum Alexandru şi vei domni peste regatul tatălui tău. [10] Rău îmi pare că i-am dat-o lui Alexandru pe fiica mea, deoarece el a căutat să mă omoare." [11] Şi îl ponegrea atât de tare pentru că jinduia domnia lui. [12] Şi, luându-şi fiica, i-a dat-o lui Demetrios şi s-a înstrăinat de Alexandru, şi s-a vădit duşmănia dintre ei. [13] Ptolemeu a intrat în Antiohia şi şi-a pus pe cap coroana Asiei; şi astfel, el şi-a aşezat pe creştet două coroane, a Egiptului şi a Asiei. [14] Iar regele Alexandru se afla în acea vreme în Cilicia, pentru că cei din partea locului se răsculaseră. [15] Alexandru a

---

11,3 În Siria, Ptolemeii erau mult mai populari decât Seleucizii.

11,7 Eleutheros este un râu la cca 20 km nord de Tripoli.

11,8 „Seleucia cea aşezată pe ţărm": portul Antiohiei la vărsarea Orontelui; nu trebuie confundată cu Seleucia de pe Tigru.

11,10 Conform textului nostru, atentatul împotriva lui Ptolemeu ar fi inventat pentru a justifica încercarea acestuia de a cuceri Siria; ideea este susţinută şi de Diodor din Sicilia (fg. cărţii 32); Flavius Iosephus (*AI* 13,108) susţine, poate pe baza lui Polibiu sau a lui Nicolae din Damasc, că, ajuns la Ptolemais, Ptolemeu a fost pe punctul de a fi asasinat de Ammonios, omul de încredere al lui Alexandru Balas; pentru că acesta din urmă a refuzat să-l predea pe Ammonios, Ptolemeu l-a considerat pe ginerele său drept autorul tentativei de asasinat.

11,13 Titlul de rege al Asiei arată că Ptolemeu tindea să pună stăpânire pe toată moştenirea orientală a lui Alexandru cel Mare. În practică, Ptolemeu, de teamă să nu-i indispună pe romani creându-şi un imperiu prea întins şi puternic, a renunţat la pretenţiile sale, limitându-se la stăpânirea Siriei *Koile* şi renunţând la restul în favoarea lui Demetrios.

11,14 Autorul evită să spună că Alexandru a fost izgonit în chip ruşinos din Antiohia, aşa cum trece sub tăcere şi acuzaţia de complot împotriva lui Ptolemeu.

auzit şi a venit asupra lui cu război. Ptolemeu a pornit şi i-a venit în întâmpinare cu oştire puternică şi l-a pus pe fugă. [16] Alexandru a fugit în Arabia ca să se adăpostească acolo, iar regele Ptolemeu a ieşit biruitor. [17] Zabdiel arabul i-a tăiat lui Alexandru capul şi i l-a trimis lui Ptolemeu. [18] Dar regele Ptolemeu a murit trei zile mai târziu, iar [oştenii] care erau în fortăreţele lui au fost ucişi de locuitori. [19] Şi Demetrios a ajuns rege în anul o sută şaizeci şi şapte.

[20] În zilele acelea, Ionathan i-a adunat pe locuitorii Iudeii, pentru a cuceri Cetăţuia din Ierusalim şi a făcut împotriva ei multe maşini de război. [21] Atunci oameni fără de lege din Israel, care-şi urau poporul, s-au dus la rege să-i spună că Ionathan asediază Cetăţuia. [22] Auzind [acestea, regele] s-a înfuriat: cum a primit vestea a şi plecat la Ptolemais şi i-a scris lui Ionathan să înceteze asediul şi să vină la Ptolemais pentru a se întâlni cu el cât mai repede. [23] Când a auzit Ionathan, a poruncit continuarea asediului şi şi-a ales pe unii dintre bătrânii lui Israel şi dintre preoţi şi a înfruntat primejdia: [24] luând argint, aur, veşminte şi multe alte daruri, s-a dus la rege la Ptolemais şi a aflat bunăvoinţă înaintea lui. [25] Şi se aflau acolo câţiva dintre cei fără de lege din popor[ul lui Israel care vorbeau] împotriva lui. [26] Dar regele s-a purtat cu el ca şi înaintaşii săi şi l-a înălţat în faţa tuturor prietenilor săi. [27] Şi l-a întărit în arhierie şi în toate celelalte cinstiri pe care le avusese înainte şi l-a aşezat printre prietenii săi cei dintâi. [28] Ionathan l-a rugat pe rege să scutească de dări Iudeea şi cele trei toparhii din Samaritida; i-a făgăduit în schimb trei sute de talanţi. [29] Regele a încuviinţat toate acestea şi i-a scris lui Ionathan scrisori despre toate acestea, după cum urmează:

[30] „Regele Demetrios, lui Ionathan, fratele său, şi neamului iudeilor, salutare. [31] Copia scrisorii pe care i-am scris-o despre voi lui Lasthenes, ruda noastră, v-o trimitem şi vouă, spre ştiinţă: [32] «Regele Demetrios, lui

---

11,16 Bătălia a avut loc pe râul Oenoparas. ♦ „a ieşit biruitor", gr. ὑψώθη, *litt.* „a fost înălţat".

11,17 După Diodor din Sicilia (32,10,1), Alexandru ar fi fost omorât de generalii săi Heliades şi Cassios; Flavius Iosephus (*AI* 13,4,8) îl numeşte Zabelos pe asasin.

11,18 *Cf.* Flavius Iosephus (*AI* 13,4,8) şi Titus Livius (*Epit.* 52). Garnizoanele egiptene lăsate în oraşele litoralului sirian au fost atacate şi distruse din ordinul lui Demetrios.

11,19 Anul 167 al erei seleucide corespunde cu martie 145-aprilie 144 î.H.

11,20 Aşadar, promisiunea lui Alexandru Balas menţionată la 10,32 rămăsese literă moartă.

11,31 Lasthenes, unul dintre militarii care au participat la revenirea lui Demetrios, devenit înalt demnitar al imperiului; *cf.* Diodor din Sicilia 33,4.

Lasthenes, părintele său, salutare. [33] Am hotărât ca poporului iudeilor, prieten cu noi şi care păstrează cele drepte faţă de noi, să-i facem bine ca răspuns la bunăvoinţa lor faţă de noi. [34] Le întărim hotarele Iudeii precum şi cele trei nome Aphairema, Lydda şi Rathamin; acestea i-au fost adăugate Iudeii, din Samaritida, cu toate ale lor, în folosul celor care aduc jertfe în Ierusalim, în schimbul dărilor regeşti pe care le lua regele de la ele înainte, în fiecare an, din roadele pământului şi ale pomilor. [35] Cât despre ceea ce ni se mai cuvine de acum înainte, din zeciuieli şi din biruri, pe mlaştinile sărate şi cele pentru coroană, îi scutim de toate acestea. [36] Şi nimeni să nu încalce nimic dintre acestea, de acum şi în toată vremea. [37] Acum, să vă îngrijiţi să faceţi o copie a acestei scrisori şi să i se dea lui Ionathan, care s-o aşeze pe muntele sfânt într-un loc unde să se poată vedea.»"

[38] Regele Demetrios, văzând că s-a liniştit pământul dinaintea lui şi că nimeni nu i se mai ridică împotrivă, a lăsat la vatră toate oştirile sale, pe fiecare la locul său, în afară de oştile de străini care fuseseră adunate din insulele neamurilor; însă i-au devenit vrăjmaşe toate oştile care fuseseră în slujba părinţilor săi. [39] Tryphon, unul care fusese mai înainte dintre oamenii lui Alexandru, văzând că toate oştile murmură împotriva lui Demetrios, a pornit la Imalcue, arabul, care-l creştea pe Antiochos, fiul lui Alexandru.

11,34 „Aphairema, Lydda şi Rathamin" = Ephraim (Iis. Nav. 18,23), Lodh (1Par. 8,12) şi Rama (1Rg. 1,1), ulterior Arimateea (Mt. 27,57). După toate probabilităţile, în cele trei districte locuiau numeroşi iudei care respectau Legea.

11,35 „toate acestea": privilegii fiscale acordate de Demetrios care îi scuteşte pe iudei de taxele în natură.

11,37 Faţă de privilegiile menţionate la 10,28-45, acordate de Demetrios I, lipsesc: declararea Ierusalimului ca oraş sfânt, evacuarea Cetăţuii, liberarea fără răscumpărare a sclavilor iudei, imunitatea iudeilor în timpul sărbătorilor şi dreptul de azil pentru muntele Sion.

11,38 Contingentele străine erau formate din mercenarii angajaţi de Lasthenes pentru a-i asigura lui Demetrios stăpânirea; concedierea trupelor regulate a condus la rebeliune, deoarece militarii lăsaţi la vatră nu mai beneficiau de soldă şi de alte avantaje; acestea deveneau privilegiul exclusiv al mercenarilor (*cf.* Flavius Iosephus, *AI* 13,129). ♦ „insulele neamurilor": expresie biblică prezentă şi în Gen. 10,5 etc. Aici e vorba mai ales de Creta.

11,39 Diodotos, cunoscut în special prin cognomenul Tryphon, partizan al lui Demetrios al II-lea, s-a răsculat împotriva lui când a văzut impopularitatea în care acesta decăzuse (*cf.* Strabo 16,2,10). ♦ „Imalcue": transcriere aproximativă pentru Iam(b)lichos, nume sirian purtat de aristocraţi; cel la care apelează Tryphon îl avea în custodie pe fiul lui Alexandru Balas.

[40] Stăruia pe lângă el să-i dea copilul, ca să-l facă rege în locul tatălui lui. Şi i-a povestit câte poruncise Demetrios şi despre vrăjmăşia pe care i-o purtau oştile lui; şi a rămas acolo multe zile. [41] Ionathan i-a trimis regelui Demetrios vorbă să-i scoată afară pe cei din Cetăţuia din Ierusalim şi pe cei din fortăreţe, deoarece erau mereu pe picior de război împotriva lui Israel. [42] Atunci Demetrios i-a răspuns lui Ionathan zicând: „Nu numai acest lucru îl voi face pentru tine şi pentru neamul tău, ci te voi preamări pe tine şi neamul tău, dacă voi avea bune prilejuri. [43] Acum, bine ai face să-mi trimiţi oameni care să lupte pentru mine, deoarece toate oştile mele m-au părăsit." [44] Şi Ionathan i-a trimis trei mii de luptători puternici la Antiohia; aceştia s-au dus la rege, şi regele s-a bucurat de sosirea lor. [45] Atunci s-au strâns locuitorii oraşului în mijlocul cetăţii, cam o sută douăzeci de mii de oameni, şi au vrut să-l omoare pe rege. [46] Regele a fugit în palat, iar locuitorii au luat în stăpânire străzile oraşului şi au început bătălia. [47] Atunci regele i-a chemat în ajutor pe iudei; aceştia au făcut zid în jurul lui şi [apoi], răspândiţi în oraş, au omorât în acea zi ca la o sută de mii de oameni. [48] Au dat foc oraşului şi au luat pradă bogată în acea zi şi l-au scăpat pe rege. [49] Văzând cei din oraş că iudeii au pus stăpânire pe el aşa cum voiau, şi-au pierdut curajul şi au strigat către rege, rugându-l: [50] „Întinde-ne mâna dreaptă, iar iudeii să înceteze să ne mai facă război, nouă şi oraşului." [51] Şi şi-au aruncat armele şi au încheiat pace. Iudeii s-au umplut de slavă înaintea regelui şi înaintea tuturor locuitorilor regatului; şi s-au întors în Ierusalim cu pradă bogată. [52] Demetrios s-a întărit pe tronul regatului său şi s-a liniştit pământul dinaintea lui. [53] Dar el şi-a încălcat toate făgăduinţele făcute şi s-a înstrăinat de Ionathan şi nu l-a răsplătit pentru binefacerile din trecut, ci l-a prigonit foarte tare.

[54] După acestea s-a întors Tryphon împreună cu Antiochos care era copil mic; şi l-a făcut rege şi i-a aşezat pe cap diadema. [55] Şi s-au adunat la el

---

11,43 Flavius Iosephus (*AI* 13,137) spune că Demetrios a strâns o armată de mercenari şi de iudei; Diodor din Sicilia (33,4) vorbeşte de o armată de străini, fără să-i menţioneze pe iudei.

11,47 Flavius Iosephus (*AI* 13,138) spune că, iniţial, soldaţii iudei au fost siliţi să se retragă pe acoperişul palatului şi că, de acolo, au dispersat mulţimea trăgând săgeţi în plin şi incendiind casele din apropiere care erau construite din lemn. Diodor din Sicilia (33,2) arată masacrul pe care trupele lui Demetrios l-au făcut printre locuitorii oraşului.

11,50 Strângerea mâinii drepte era un semn de înţelegere şi amiciţie; două mâini drepte strânse sunt destul de frecvente în arta plastică militară.

11,54 Fiul lui Alexandru Balas devine rege cu numele de Antiochos (VI) Epiphanes Dionysos (144-142 î.H.); în momentul încoronării avea probabil şase ani – *cf.* 13,31.

toate oştile pe care Demetrios le împrăştiase şi au pornit război împotriva lui, şi Demetrios a fost pus pe fugă. [56] Tryphon a pus mâna pe elefanţi şi a luat în stăpânire Antiohia. [57] Tânărul Antiochos i-a scris lui Ionathan, spunând: „Te întăresc în arhierie, te aşez în fruntea celor patru nome şi te înscriu în rândul prietenilor regelui." [58] Şi i-a trimis [daruri] de aur şi un serviciu de masă şi i-a îngăduit să bea din pocale de aur, să se îmbrace în purpură şi să aibă agrafă de aur. [59] Pe Simon, fratele acestuia, l-a pus stăpânitor peste ţinutul de la Scara Tyrului până la hotarul Egiptului. [60] Iar Ionathan a plecat şi a străbătut cetăţile de dincolo de fluviu şi s-a adunat în jurul său toată oastea Siriei, ca să lupte alături de el. Când a ajuns la Ascalon, locuitorii l-au întâmpinat cu mare cinste. [61] De acolo a plecat spre Gaza, însă locuitorii i-au închis porţile; atunci Ionathan a asediat oraşul, a dat foc împrejurimilor şi le-a jefuit. [62] Atunci cei din Gaza au venit să-l roage pe Ionathan, şi el le-a dat mâna dreaptă, dar i-a luat ostateci pe fiii fruntaşilor şi i-a trimis la Ierusalim. Apoi a străbătut ţinutul până la Damasc.

[63] Ionathan a auzit că generalii lui Demetrios se aflau la Kedes, în Galileea, cu oştire multă voind să-l schimbe din dregătorie. [64] A pornit în întâmpinarea lor, iar pe fratele său Simon l-a lăsat în ţinut. [65] Simon şi-a aşezat tabăra în faţa Bethsurei, s-a luptat cu ea multe zile şi a ţinut-o împresurată. [66] [Locuitorii] l-au rugat să le întindă mâna dreaptă, şi el le-a dat-o. Dar i-a scos de acolo şi a luat în stăpânire cetatea şi a pus în ea garnizoană. [67] [În acest timp] Ionathan împreună cu oastea sa îşi puseseră tabăra mai sus de apa Gennesar, de unde au plecat de dimineaţă spre câmpia Asorului. [68] Şi iată, oastea străinilor le ieşea în cale în câmpie, dar lăsaseră

11,55 „le împrăştiase": *litt.* „le trimisese la corbi", expresie injurioasă echivalentă cu „a da dracului".

11,57 „patru nome": a patra nomă este, probabil, Acrabattene (*cf.* 5,3).

11,59 „Scara Tyrului": drumul de coastă dintre Tyr şi Acco are două suişuri peste nişte râpi; aceste locuri erau numite „Scările". Conjunctura este favorabilă iudeilor din jurul lui Ionathan: potentaţii sirieni caută să şi-i câştige aliaţi, deoarece ei constituiau un grup solidar într-o lume aflată în veşnică schimbare, în care alianţele se făceau şi se desfăceau continuu.

11,60 Pentru această localizare a regiunii de „dincolo de fluviu" *cf.* Abel, p. 217; *cf.* şi nota la 7,8.

11,67 „apa Gennesar": era numită şi „marea Chenara", ebr. *Kinnereth* (Num. 34,11), lacul Genesareth (Lc. 5,1), marea Tiberiadei sau a Galileii (In. 6,1).

11,68 Conform celor transmise de Flavius Iosephus (*AI* 13,149), generalii lui Demetrios, informaţi asupra itinerarului lui Ionathan, i-au organizat acestuia o ambuscadă.

o ambuscadă împotriva lor, în munți; pe când ei le veneau din față, [69] cei din ambuscadă s-au năpustit asupra lor din locurile lor și s-a încins bătălia. [70] Atunci au fugit toți cei din jurul lui Ionathan și nu a mai rămas nici unul dintre ei, în afară de Mattathias, fiul lui Apsalom, și Iuda, fiul lui Chalphi, căpetenii ale oștirii. [71] Ionathan și-a sfâșiat hainele, și-a pus țărână pe cap și s-a rugat. [72] Apoi s-a întors împotriva dușmanilor cu război și i-a spulberat, și ei au luat-o la fugă. [73] Văzând cei care fugiseră de la el, s-au întors și împreună cu el i-au urmărit pe dușmani până la tabăra lor de la Kedes, unde au poposit. [74] Și au căzut dintre străini în acea zi ca la trei mii de oameni; iar Ionathan s-a întors la Ierusalim.

12 [1] Când Ionathan a înțeles că momentul îi este prielnic, a ales bărbați și i-a trimis la Roma, ca să întărească și să reînnoiască prietenia cu romanii. [2] A trimis scrisori și spartanilor și altor locuri în același scop. [3] [Trimișii] s-au dus la Roma, au intrat în senat și au grăit astfel: „Ionathan, arhiereul, și neamul iudeilor ne-au trimis să reînnoim prietenia și alianța dintre noi, ca odinioară." [4] [Romanii] le-au dat scrisori pentru fiecare regiune, ca să poată ajunge în pace pe pământul lui Iuda.

[5] Aceasta este copia scrisorii pe care Ionathan a scris-o spartanilor:

[6] „Ionathan, arhiereul, și adunarea bătrânilor neamului, și preoții, și restul poporului iudeilor, fraților lor spartani, salutare. [7] Încă mai demult a

---

11,71 Marele preot nu avea voie să-și sfâșie hainele pentru chestiuni particulare (*cf.* Lev. 10,6; 21,10); putea să o facă numai în cazul unor nenorociri publice.

12,6 „adunarea bătrânilor neamului" sau „sfatul bătrânilor", gr. ἡ γερουσία τοῦ ἔθνους: *cf.* notele la Lev. 9,1; Iis. Nav 23,2; 1Rg. 9,22.

12,7 Înrudirea între spartani și iudei este afirmată în mai multe rânduri (*cf. infra* 20-21). Evident, teoria este fantezistă; singurul temei pentru ea ar putea fi faptul că și spartanii erau celebri în lumea greacă și romană pentru tradiționalismul lor; Cicero spune în *Pro Flacco* că lacedemonienii sunt singurul popor care și-a păstrat timp de peste opt sute de ani nealterate obiceiurile. Abel (pp. 231-233) vorbește de o ficțiune diplomatică similară celei pe care o întâlnim într-o inscripție din anul 126 î.H., unde locuitorii Tyrului se declară rudele celor din Delfi (*cf. Suppl. epigr. Gr.* vol. 2, nr. 330). În orice caz, e greu de înțeles ce interes puteau să aibă la acea dată spartanii să dorească o înrudire cu iudeii; pentru iudei, afirmarea înrudirii cu spartanii putea însemna, cum s-a spus, „ca o carte de intrare în civilizația europeană" (Abel, p. 233). Eduard Meyer (vol. 2, p. 31) presupune că teoria a fost stimulată de povestirea lui Hecateu din Abdera care îl combină pe Danaos, strămoșul spartanilor, cu iudeii care părăseau Egiptul. Oricum ar fi, întregul schimb epistolar pare o simplă ficțiune, fără nici o acoperire în realitate. Flavius Iosephus, tributar textului Macabeilor, modifică textul pentru a-l pune în acord cu

fost trimisă o scrisoare de către Areios, regele vostru, către arhiereul Onias [în care se spunea] că voi sunteţi fraţii noştri, cum se vede din copia de mai jos. [8] Onias l-a primit cu cinste pe solul vostru şi a luat scrisoarea în care se vorbea limpede despre alianţă şi prietenie. [9] Şi, cu toate că noi nu avem nevoie de acestea, având ca mângâiere cărţile sfinte din mâinile noastre, [10] am încercat totuşi să vă trimitem [soli] pentru a reînnoi frăţietatea şi prietenia cu voi, ca să nu ne înstrăinăm de voi. Căci a trecut lungă vreme de când voi ne-aţi trimis [soli]. [11] Noi nu încetăm, în toată vremea, la sărbători şi în celelalte zile cuvenite, să vă pomenim la jertfele pe care le aducem şi în rugăciuni, aşa cum trebuie şi e frumos să fie pomeniţi fraţii. [12] Noi ne bucurăm de slava voastră. [13] Ne-au înconjurat multe primejdii şi multe războaie, şi regii din jurul nostru s-au războit cu noi. [14] Dar noi n-am vrut să vă împovărăm pe voi şi pe ceilalţi aliaţi şi prieteni ai noştri cu aceste războaie; [15] căci avem ajutorul din cer care ne-a sprijinit şi ne-a izbăvit de duşmani; şi au fost umiliţi vrăjmaşii noştri. [16] Noi i-am ales pe Numenios, fiul lui Antiochos, şi pe Antipater, fiul lui Iason, şi i-am trimis la Roma să reînnoiască prietenia şi alianţa de mai înainte. [17] Noi le-am poruncit acestora să treacă şi pe la voi, ca să vă salute şi să vă dea scrisoarea din partea noastră pentru reînnoirea înfrăţirii noastre. [18] Şi acum, bine veţi face dacă ne veţi răspunde la acestea."

[19] Şi iată copia scrisorii pe care spartanii o trimiseseră lui Onias.

[20] „Areios, regele spartanilor, marelui preot Onias, salutare. [21] Am aflat dintr-o scriere despre spartani şi iudei că sunt fraţi şi că se trag din neamul lui Avraam. [22] Iar acum, de vreme ce ştim acestea, bine veţi face dacă ne

---

realitatea şi formulele utilizate de cancelariile greceşti: de pildă, el înlocuieşte termenul „spartani" din textul Macabeilor cu „lacedemonieni". ♦ „Areios": toate manuscrisele greceşti au varianta παρὰ Δαρείου, iar cele latine *a Dario*; Flavius Iosephus, bun cunoscător al realităţilor elenistice, restabileşte numele corect παρὰ Ἀρείως (*AI* 13,167). Majoritatea comentatorilor consideră că este vorba de regele spartan Areios I, care a domnit între 309 şi 265; marele preot trebuie să fi fost Onias I, care a fost în funcţie între 323 şi 300.

12,16 Numele celor doi emisari apar şi în scrisoarea trimisă de spartani iudeilor (*cf.* 14,22) şi în *senatus consultum*-ul referitor la Simon (*cf.* Flavius Iosephus, *AI* 14,146). Iason, tatăl lui Antipater, este probabil unul dintre cei doi emisari trimişi de Iuda la Roma (*cf.* 8,17).

12,22 „despre cum o duceţi", gr. περὶ τῆς εἰρήνης ὑμῶν, *litt.* „despre pacea voastră" – ebraism. Gr. εἰρήνη traduce automat ebr. *şālōm*, care înseamnă „pace", dar şi „sănătate", „stare de bine" (*cf.* şi nota la 2Rg. 11,7).

veţi scrie despre cum o duceţi, [23] iar noi vă vom răspunde că turmele şi averile voastre sunt ale noastre, iar ale noastre sunt ale voastre. Am dat poruncă să vi se vestească toate acestea."

[24] Ionathan a aflat că generalii lui Demetrios s-au întors cu oştire mai mare decât înainte, pentru a începe războiul împotriva lui. [25] A plecat din Ierusalim şi a ajuns faţă în faţă cu ei în ţinutul Amathitis, deoarece nu voia să le dea răgaz să pătrundă în ţara lui. [26] A trimis cercetaşi în tabăra lor; aceştia s-au întors şi i-au vestit că [duşmanii] se pregătesc să năvălească peste ei în timpul nopţii. [27] Când a asfinţit soarele, Ionathan a poruncit oamenilor săi să stea de veghe înarmaţi, pregătiţi de luptă tot timpul nopţii, şi a pus pază de jur împrejurul taberei. [28] Când duşmanii au auzit că Ionathan şi cei din jurul său sunt pregătiţi de bătălie, s-au înspăimântat, curajul li s-a frânt şi au aprins focuri în tabăra lor. [29] Ionathan şi oamenii săi nu au ştiut până în zori [că au fugit], pentru că vedeau focurile care ardeau. [30] Ionathan i-a urmărit, dar nu i-a prins, deoarece ei trecuseră fluviul Eleutheros. [31] De acolo, Ionathan s-a îndreptat spre arabii numiţi zabadeeni, pe care i-a înfrânt şi i-a prădat. [32] De acolo a plecat spre Damasc şi a străbătut tot ţinutul. [33] Iar Simon a pornit şi a înaintat până la Ascalon şi fortăreţele învecinate; de acolo s-a abătut spre Ioppe şi a cucerit-o; [34] într-adevăr, auzise că [locuitorii] vor să predea fortăreaţa oamenilor lui Demetrios şi a aşezat acolo un corp de strajă, ca s-o păzească. [35] Iar Ionathan s-a întors, i-a adunat pe bătrânii poporului şi a hotărât împreună cu ei să construiască fortăreţe în Iudeea [36] şi să înalţe zidurile Ierusalimului şi să construiască un zid foarte înalt între Cetăţuie şi oraş, ca să o despartă de oraş – ea să fie deoparte, încât [cei de acolo să nu poată] nici să vândă, nici să cumpere. [37] Şi s-au adunat ca să

12,23 Menţionarea turmelor este ciudată; probabil inspirată de marele păstor care a fost Avraam. Flavius Iosephus (*AI* 13,167) vorbeşte de comunitatea de interese.

12,25 Amathitis sau Hamath aşezat pe Oronte; Antiochos al IV-lea a numit-o „Epiphania"; totuşi numele originar s-a păstrat până azi sub forma arabă Hama.

12,31 Zabadeenii erau nomazi sau seminomazi din vecinătatea Itureii, la cca 46 km de Damasc.

12,33 „a cucerit-o", gr. προκατελάβετο; verbul are un prefix care sugerează caracterul de prevenţie al acţiunii.

12,36 Ionathan urmăreşte un dublu obiectiv: pe de o parte să întărească capacitatea defensivă spre exterior, pe de alta, să izoleze Cetăţuia, care se afla încă în mâinile oamenilor lui Demetrios.

12,37 „Torentul" este pârâul Kedron. ♦ „Chaphenatha" a fost pus în legătură cu un cuvânt aramaic asemănător, *kaphelta*, „cea dublă": ar putea fi cartierul numit în 4Rg. 22,14 *masena*, din ebr. *miš^{e}neh*, „al doilea" (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).

rezidească oraşul, [pentru că] se prăbuşise o parte din zidul torentului, dinspre răsărit; şi au refăcut aşa-numita Chaphenatha. [38] În acest timp, Simon a rezidit [oraşul] Adida din Sephela şi l-a întărit şi i-a pus porţi cu zăvoare.

[39] Tryphon căuta să domnească asupra Asiei şi să-şi aşeze pe cap diadema şi să pună mâna pe regele Antiochos. [40] Teama lui era că Ionathan nu-l va lăsa şi că va porni război împotriva lui; de aceea căuta să-l prindă şi să-l ucidă. A pornit, aşadar, şi a ajuns la Baithsan. [41] Ionathan i-a ieşit în întâmpinare cu patruzeci de mii de oameni bine rânduiţi şi a ajuns la Baithsan. [42] Când Tryphon l-a văzut venind cu oaste multă, s-a temut să pună mâna pe el. [43] L-a primit cu cinste şi l-a arătat tuturor prietenilor săi; i-a dat daruri şi le-a poruncit prietenilor săi şi oştirii să-i dea ascultare ca lui însuşi. [44] Şi i-a spus lui Ionathan „De ce ai ostenit tot poporul acesta, de vreme ce nu este război între noi? [45] Trimite-i acum la casele lor şi alege-ţi câţiva oameni care să rămână în preajma ta şi vino cu mine la Ptolemais; îţi voi da ţie oraşul şi celelalte fortăreţe şi celelalte oşti şi pe toţi dregătorii; apoi mă voi întoarce şi voi pleca, căci pentru aceasta sunt aici." [46] Ionathan s-a încrezut în vorbele lui şi a făcut întocmai; a dat drumul oştirii, care a plecat spre pământul lui Iuda. [47] A păstrat cu sine trei mii de oameni, dintre care două mii i-a trimis în Galileea şi a luat cu sine o mie. [48] Dar când Ionathan a ajuns în Ptolemais, locuitorii oraşului au închis porţile, au pus mâna pe el, iar pe toţi cei care veniseră împreună cu el i-au omorât cu sabia. [49] Apoi Tryphon a trimis oaste şi călărime spre Galileea şi Câmpia Mare, ca să-i ucidă pe toţi oamenii lui Ionathan. [50] Dar aceştia au priceput că Ionathan fusese prins şi că pierise împreună cu ai săi; s-au îmbărbătat unii pe alţii şi au pornit rânduiţi, gata de luptă. [51] Urmăritorii i-au văzut gata de luptă pe viaţă şi pe moarte şi s-au întors. [52] Şi au venit toţi în pace pe pământul lui Iuda şi l-au jelit pe Ionathan şi pe cei care fuseseră cu el; şi i-a cuprins o teamă cumplită. Şi tot Israelul i-a jelit cu jale mare. [53] Atunci toate neamurile din jurul lor au căutat să-i nimicească; îşi ziceau: „Nu mai au conducător, nici sprijin; aşadar, acum să ne războim cu ei şi să ştergem amintirea lor dintre oameni."

13 [1] Când Simon a auzit că Tryphon a adunat o oaste numeroasă, ca să meargă împotriva pământului lui Iuda să-l nimicească, [2] şi a văzut poporul tremurând de spaimă, s-a urcat la Ierusalim, a adunat poporul [3] şi i-a

12,38 „Adida": formă elenistică pentru ebr. *Hadīd*.
12,49 „Câmpia Mare" se află între Bethsan şi Iordan.

îndemnat zicându-le: „Voi ştiţi câte am făcut eu, şi fraţii mei, şi casa tatălui meu pentru legi şi pentru lăcaşul sfânt şi câte războaie am purtat şi câte suferinţe am îndurat. [4] Pentru aceasta au murit toţi fraţii mei, pentru Israel, de am rămas numai eu singur. [5] Iar acum, departe de mine să-mi cruţ viaţa în ceas de restriştе, căci nu sunt mai bun decât fraţii mei. [6] Dimpotrivă: voi răzbuna neamul meu, şi lăcaşul sfânt, şi femeile, şi copiii noştri, deoarece s-au adunat toate neamurile să ne nimicească, împinse de ură." [7] S-a înflăcărat duhul poporului auzind aceste cuvinte [8] şi i-au răspuns cu glas mare: „Tu eşti conducătorul nostru, în locul lui Iuda şi al lui Ionathan, fratele tău! [9] Poartă tu lupta noastră şi tot ce ne vei spune vom face." [10] Atunci el i-a adunat pe toţi bărbaţii buni de război şi a grăbit ridicarea zidurilor Ierusalimului şi l-a întărit de jur împrejur. [11] L-a trimis pe Ionathan, fiul lui Apsalom, cu o oaste puternică la Ioppe, şi el i-a izgonit pe locuitori şi s-a aşezat acolo.

[12] Tryphon a pornit din Ptolemais cu oştire mare, ca să vină în pământul lui Iuda; şi-l ducea cu sine şi pe Ionathan în lanţuri. [13] Simon a năvălit în Adida, în faţa câmpiei. [14] Când Tryphon a aflat că s-a ridicat Simon în locul lui Ionathan, fratele său, şi că are de gând să dea bătălia, i-a trimis soli zicând: [15] „Pentru banii pe care Ionathan, fratele tău, îi datorează [vistieriei] regeşti în schimbul dregătoriei sale îl ţinem [legat]; [16] să ne trimiţi acum o sută de talanţi de argint şi doi dintre fiii tăi ca ostateci, ca nu cumva, după ce i-am dat drumul, să se răzvrătească împotriva noastră; atunci îi vom da drumul." [17] Şi a simţit Simon că îi vorbesc cu viclenie; dar a trimis să aducă argintul şi pe copiii săi, ca să nu se ridice ură mare în popor, [18] care ar fi spus: „[Ionathan] a murit pentru că nu i-am trimis arginţii şi copiii." [19] Dar, [deşi] i-a trimis copiii şi o sută de talanţi, Tryphon l-a înşelat şi nu l-a eliberat pe Ionathan. [20] După aceea, Tryphon a pornit spre pământul [lui Israel] ca să-l prade, şi a luat-o pe o cale ocolită spre Adora. Simon cu oastea sa îl urmărea oriunde se ducea. [21] Dar cei din Cetăţuie i-au trimis soli lui Tryphon cerându-i să vină grabnic spre ei prin deşert să le aducă provizii. [22] Iar Tryphon a pregătit toată călărimea de plecare. În acea noapte a nins foarte puternic şi n-au putut porni din cauza zăpezii; atunci s-a ridicat şi a

---

13,4 „au murit toţi fraţii mei": cum se vede, Simon este convins de moartea lui Ionathan.
13,4-5 „ am rămas numai eu..."; „nu sunt mai bun decât fraţii mei" – cele două expresii par a trimite la cuvintele profetului Ilie din 3Rg. 19,4.14.
13,11 „Apsalom": probabil acelaşi personaj cu cel menţionat la 11,70.
13,15 Probabil Ionathan întârziase plata impozitului anual de trei sute de talanţi, singura dare pe care o datora regelui. *Cf.* şi Flavius Iosephus, *AI* 13,204.

pornit spre Galaadita. [23] Când [Tryphon] a ajuns în apropierea Bascamei, l-a ucis pe Ionathan şi l-a înmormântat acolo. [24] Apoi Tryphon s-a ridicat şi s-a întors în ţara sa.

[25] Simon a trimis şi a luat osemintele lui Ionathan, fratele său, şi le-a înmormântat în Modein, oraşul părinţilor săi. [26] Şi l-a plâns cu plânset mare întregul Israel şi l-a jelit multe zile. [27] Apoi Simon a construit pe mormântul părintelui său şi al fraţilor săi un monument înalt din piatră cioplită de o parte şi de alta, care să fie văzut de departe. [28] Şi pe deasupra a aşezat şapte piramide, una în faţa celeilalte, pentru tatăl său, pentru mama sa şi pentru cei patru fraţi. [29] Şi le-a făcut o lucrare, înconjurându-le cu coloane mari, şi pe coloane a pus panoplii spre amintire veşnică; şi alături de panoplii, corăbii sculptate spre a fi privite de toţi cei care pluteau pe mare. [30] Acesta este mormântul pe care l-a făcut [Simon] la Modein [şi care se vede] şi în zilele acestea.

[31] Iar Tryphon s-a pornit cu viclenie faţă de tânărul rege Antiochos şi l-a omorât. [32] Şi a domnit în locul acestuia şi şi-a pus pe cap coroana Asiei şi a făcut mare prăpăd în ţară. [33] Simon a reparat fortăreţele Iudeii şi le-a înconjurat cu turnuri înalte şi ziduri mari, cu porţi cu zăvoare, şi în fortăreţe a aşezat provizii. [34] După aceea, a ales Simon bărbaţi şi i-a trimis la regele Demetrios spre a scuti ţara de biruri, deoarece toate faptele lui Tryphon fuseseră [numai] jafuri. [35] Atunci regele Demetrios i-a răspuns şi i-a scris astfel:

13,23 „Bascama": Abel (p. 239) propune identificarea cu Djumeizeh, unde există unele ruine antice care, conform opiniei sale, ar putea fi urmele mormântului lui Ionathan.

13,27 Mormintele erau săpate în stâncă şi erau acoperite cu o lespede de piatră, deci nu puteau fi văzute de la distanţă; Simon a vrut să confere o măreţie specială mormintelor Macabeilor.

13,28 Piramidele aveau ca scop să atragă atenţia asupra principalelor personalităţi aflate în mormânt; la mormântul Elenei din Adiabene de la Ierusalim se află patru piramide şi cincizeci de persoane îngropate (Flavius Iosephus, *AI* 20,95). La mormântul Macabeilor se aflau şapte piramide: una la intrare, una pentru tatăl lor, una pentru mamă şi câte una pentru fiecare dintre cei patru fraţi.

13,31 *Cf.* şi Titus Livius, *Epit.* 55: *Alexandri filius, rex Siriae, decem annos admodum habens, a Diodoto, qui Tryphon nominabitur, tutore suo, per fraudem occisus est...* („Fiul lui Alexandru, regele Siriei, având abia zece ani, a fost ucis prin vicleşug de către Diodotus, care va purta numele Tryphon").

13,32 Pe monede, Tryphon apare cu titlul de αὐτοκράτωρ, care nu apare în titulatura seleucidă, vrând să sublinieze prin aceasta că el nu-i datorează nimănui puterea; de altminteri, Tryphon nu-şi datează monedele după era seleucidă, obicei încetăţenit, ci conform anilor săi de domnie.

[36] „Regele Demetrios, lui Simon, arhiereul, prieten al regilor, precum şi bătrânilor şi poporului şi neamului iudeilor, salutare. [37] Am primit din partea voastră coroana de aur şi ramura de palmier pe care mi le-aţi trimis şi suntem gata să încheiem o pace cuprinzătoare cu voi şi să le scriem dregătorilor să vă scutească de dări. [38] Şi câte am hotărât în ceea ce vă priveşte rămân în picioare; iar fortăreţele pe care le-aţi construit, să fie ale voastre. [39] Vă iertăm de faptele săvârşite din neştiinţă şi de greşelile voastre până în ziua de azi şi vă scutim de dările pentru coroană pe care le datoraţi şi, dacă s-a pus vreo altă dare în Ierusalim, să n-o plătiţi. [40] Şi, dacă vreunul dintre voi vrea să fie înscris în gărzile noastre, apoi să fie înscris, şi aşa să fie pace între noi."

[41] În anul o sută şaptezeci, jugul păgânilor a fost luat de pe grumazul lui Israel, [42] iar poporul a început să scrie în acte şi în contracte: „În primul an al lui Simon, marele arhiereu şi strateg şi conducător al iudeilor."

[43] În acele zile, Simon şi-a pus tabăra în faţa Gazarei şi a înconjurat-o cu oaste; a construit un turn pe roţi şi l-a adus în faţa cetăţii; l-a apropiat de cetate şi a izbit unul dintre turnuri şi l-a cucerit. [44] Cei din turnul pe roţi au sărit în oraş şi s-a făcut învălmăşeală mare. [45] Atunci locuitorii oraşului s-au suit pe zid împreună cu femeile şi copiii lor, şi-au sfâşiat hainele şi au strigat cu glas mare, cerându-i lui Simon să le întindă mâna dreaptă; [46] îi spuneau: „Nu te purta cu noi pe măsura răutăţii noastre, ci pe măsura milei tale." [47] Iar Simon s-a învoit cu ei şi a încetat războiul. Apoi i-a scos din oraş şi a curăţit casele în care se aflau idoli şi astfel a intrat în oraş cântând

---

13,36 „prieten al regilor": probabil o eroare de copist care, ştiind că Simon, asemenea lui Ionathan, a fost „prietenul" mai multor regi, a folosit astfel formula fără să se preocupe de corectitudinea ei protocolară.

13,38 Recunoaşterea dreptului de posesie pentru iudei a fortificaţiilor construite înseamnă acceptarea unui grad important de autonomie a regiunii. În acelaşi timp, Demetrios le acordă iudeilor amnistie pentru faptele trecute. Abel (p. 244) semnalează că printre documentele inserate în scriere acesta este primul care se remarcă prin absenţa semitismelor.

13,41 Este vorba de era seleucidă, adică anul 142 î.H.

13,42 Autonomia largă de care se bucurau iudeii, ce i-a permis lui Simon să-şi asume titluri de neconceput înainte, nu înseamnă încetarea vasalităţii faţă de regele Siriei.

13,43 „Gazarei": manuscrisele oferă lecţiunea *Gaza*, probabil greşeală de transcriere sau datorată traducătorului textului; lecţiunea corectă a fost restabilită pe baza lui Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 1,50. ♦ „turn pe roţi", gr. ἑλεόπολις: maşină de asediu inventată de Demetrios Poliorcetul; era un turn înalt de lemn acoperit cu piele, montat pe roţi, care avea ferestre deschise spre inamic, pe unde se trăgeau săgeţi şi pietre zvârlite de catapulte asupra asediaţilor; aproximativ două sute de soldaţi erau afectaţi unei asemenea maşinării.

imnuri şi binecuvântări. [48] Şi a scos de acolo toată necurăţenia şi a aşezat acolo oameni care să împlinească Legea, a întărit cetatea şi şi-a construit acolo o locuinţă.

[49] Cei din Cetăţuia din Ierusalim erau împiedicaţi să iasă şi să intre în ţară ca să vândă şi să cumpere şi au flămânzit foarte; şi destui dintre ei au pierit de foame. [50] Şi au strigat către Simon să dea mâna dreaptă; iar el le-a dat-o. Şi i-a scos de acolo şi a curăţit Cetăţuia de spurcăciuni. [51] Şi au intrat în ea în anul o sută şaptezeci şi unu, în luna a doua, ziua a douăzeci şi treia, cu cântece de laudă, ramuri de palmieri, în sunetele alăutelor, harfelor şi chimvalelor, cu imnuri şi cântări, fiindcă a fost nimicit un duşman mare din Israel. [52] Şi a statornicit sărbătorirea acestei zile cu mare veselie în fiecare an. Apoi a întărit muntele lăcaşului sfânt de lângă Cetăţuie şi s-a aşezat acolo împreună cu ai săi. [53] Când Simon a văzut că fiul său Ioan a ajuns bărbat, l-a pus căpetenie peste toate oştile; iar el s-a aşezat la Gazara.

14 [1] În anul o sută şaptezeci şi doi, regele Demetrios şi-a adunat oştile şi a pornit către Media spre a-şi căuta ajutor ca să se războiască cu Tryphon. [2] Când Arsakes, regele Persiei şi Mediei, a auzit că Demetrios se îndreaptă spre ţinuturile sale, a trimis pe una dintre căpeteniile sale ca să-l prindă viu. [3] Acesta a pornit şi a înfrânt oastea lui Demetrios, l-a prins şi i l-a adus lui Arsakes; acesta l-a pus în temniţă.

[4] Şi s-a liniştit pământul lui Iuda în toate zilele lui Simon; el a căutat cele bune pentru neamul său, iar [poporului] i-au plăcut puterea şi slava lui în toate zilele. [5] Şi peste toată slava lui, el a cucerit Ioppe şi l-a făcut portul

---

13,51 „în anul... douăzeci şi treia": adică în primele zile ale lunii iunie **141** î.H., zi decretată de Simon ca sărbătoare.

13,53 Este vorba de Ioan Hyrcan, care se remarcase, probabil, în bătăliile duse de tatăl său, Simon.

14,2 Demetrios reia tradiţia seleucidă a campaniilor în regiunile orientale în anul 140-139 î.H. Acţiunea este îndreptată împotriva parţilor care, din pricina cruzimii de care au dat dovadă, şi-au înstrăinat toate popoarele regiunii; susţinut de perşi, elamiţi şi bactrieni, Demetrios îi izgoneşte pe parţi din Babilon; în anul următor, angajat în luptă în platoul iranian, este făcut prizonier. Arsates al V-lea, cunoscut şi cu numele de Mitridates I, este creatorul Imperiului part.

14,4 Începe o odă în cinstea lui Simon, asemănătoare stilistic cu encomionul în cinstea lui Augustus pe care Philon din Alexandria îl citează în *Legatio ad Gaium* 143-147; textul din Philon este mai dezvoltat, conţinând printre alte elemente specifice culturii romane, multe aluzii la cărţile biblice mai vechi, mai ales la profeţi şi la psalmi.

său, drum către insulele mării. [6] Şi a lărgit hotarele neamului său şi a stăpânit peste ţară. [7] Şi a adunat laolaltă mulţime de robi şi a cucerit Gazara şi Baithsura şi Cetăţuia şi a scos toată spurcăciunea din ele; şi n-a fost cine să i se împotrivească. [8] [Iudeii] îşi lucrau pământul în pace şi pământul dădea roadele sale, şi pomii din câmpie, fructele lor. [9] Bătrânii şedeau în pieţe toţi vorbind laolaltă despre cele bune, iar tinerii se împodobeau cu faţă în veşminte de război. [10] Le-a dăruit oraşelor provizii şi le-a înzestrat cu lucrări de întărire; încât renumele slavei sale a ajuns până la capătul pământului. [11] A făcut pace în toată ţara şi Israel s-a bucurat cu bucurie mare. [12] Şi fiecare stătea sub viţa sa şi sub smochinul său şi nu era cine să-i înfricoşeze. [13] Orice vrăjmaş războinic a pierit din ţară şi regii au fost zdrobiţi în zilele acelea. [14] [Simon] i-a întărit pe toţi cei smeriţi din poporul său, a urmat până la capăt Legea şi i-a stârpit pe toţi nelegiuiţii şi viclenii. [15] A umplut de slavă lăcaşul sfânt şi l-a îmbogăţit cu podoabe multe.

[16] S-a auzit la Roma şi până la Sparta de moartea lui Ionathan şi a fost mare jale. [17] Dar când au auzit că Simon, fratele său, a ajuns arhiereu în locul lui şi că el este stăpân peste ţară şi peste cetăţile din ea, [18] i-au scris pe tăbliţe de bronz, ca să reînnoiască prietenia şi alianţa pe care le statorniciseră cu Iuda şi cu Ionathan, fraţii lui [Simon]. [19] Iar [scrisorile] au fost citite în faţa adunării la Ierusalim; [20] aceasta este copia scrisorii pe care au trimis-o spartanii:

„Conducătorii şi cetatea spartanilor, lui Simon, marele preot, şi bătrânilor, şi preoţilor, şi restului poporului frate al iudeilor, salutare. [21] Solii pe

---

14,7 „mulţime de robi", *litt.* „robie multă" – ebraism. Se interpretează că e vorba de readucerea iudeilor împrăştiaţi prin ţări străine. Flavius Iosephus (13,215) îl descrie pe Simon ca pe un demolator.

14,8 În termeni similari este exprimată liniştea păcii în Lev. 26,4; Zah. 8,12 etc.

14,9 Pasaj inspirat de Zah. 8,4-6.

14,12 Imaginea fundamentală a păcii: *cf.* 3 Rg. 5,5; Mih. 4,4; Zah. 3,10.

14,14 „cei smeriţi": *cf.* Sof. 3,12; Ps. 17,28 etc.

14,15 „A umplut de slavă lăcaşul sfânt": *litt.* „A înmulţit vasele lăcaşului sfânt".

14,16 „S-a auzit... Ionathan": de bună seamă o exagerare; sigur, pierderea unui aliat dintr-o zonă de interes politic pentru Roma nu putea treee neobservată; dar Iudeea nu putea constitui o piesă de mare greutate politică. Abel (p. 253) atrage atenţia asupra „iudeocentrismului" autorului manifestat şi prin aceea că iniţiativa tratatului pomenit este atribuită Romei care, impresionată de succesele lui Simon, i-ar fi solicitat prietenia!

14,20 „copia": de fapt este o rescriere rezumativă; de pildă, Sparta nu era condusă de arhonţi, ci de efori (am tradus ἄρχοντες cu „conducători", ca şi în alte locuri, unde nu avea un sens specific).

care voi i-aţi trimis în faţa poporului nostru ne-au vestit slava şi faima voastră, iar noi ne-am bucurat de sosirea lor. [22] Şi am scris spusele lor între hotărârile poporului astfel: «Numenios, [fiul] lui Antiochos, şi Antipater, [fiul] lui Iason, solii iudeilor, au venit în faţa noastră pentru a reînnoi prietenia cu noi. [23] I-a plăcut poporului [spartan] să-i primească cu toată cinstea şi să aşeze copia cuvântărilor lor în arhiva poporului, pentru a fi spre amintire poporului spartanilor; o copie a lor am trimis-o arhiereului Simon.»"

[24] După aceasta, Simon l-a trimis pe Numenios la Roma cu un scut mare de aur, în greutate de o mie de mine, pentru a întări alianţa cu romanii.

[25] Când poporul a auzit acestea, a spus: „Ce răsplată să le dăm lui Simon şi fiilor săi? [26] El s-a arătat statornic, la fel fraţii săi şi casa părintelui său, şi s-a luptat cu duşmanii lui Israel alungându-i, şi şi-au eliberat poporul." Şi au scris toate acestea pe tăbliţe de bronz, pe care le-au pus pe stele [înălţate] pe muntele Sion. [27] Şi aceasta este copia inscripţiei:

„În anul o sută şaptezeci şi doi, în luna Elul, ziua a optsprezecea – în al treilea an de când Simon este mare preot în Asaramel – [28] în marea adunare a preoţilor, a poporului şi a conducătorilor neamului şi a bătrânilor ţării ne-a făcut cunoscute următoarele: [29] în timpul numeroaselor războaie din ţară, Simon, fiul preotului Mattathias, dintre fiii lui Ioarib, şi fraţii săi şi-au pus viaţa în primejdie şi s-au ridicat împotriva duşmanilor neamului lor, ca să dăinuie lăcaşul lor sfânt şi Legea; ei şi-au acoperit neamul cu slavă mare. [30] Iar Ionathan a adunat neamul lor şi a ajuns arhiereul lor, apoi s-a adăugat la poporul său; [31] duşmanii lor au vrut să intre pe pământul iudeilor şi să-şi întindă mâinile spre lăcaşul lor sfânt: [32] atunci s-a ridicat Simon şi s-a luptat pentru neamul său; şi a cheltuit mult din avuţiile sale şi i-a înarmat pe

---

14,22 Menţionarea lui Numenios în acest context nu are alt scop decât de a face legătura dintre ambasada trimisă spartanilor cu aceea trimisă la Roma.

14,24 Rezultatul soliei la Roma va fi relatat începând cu 15,15.

14,27 Luna Elul – Ululu la caldeeni – corespunde lunilor august-septembrie; anul este 140-139 î.H. ♦ Asaramel pare a fi un toponim şi a dat naştere la etimologiile cele mai fanteziste; ipoteza cea mai plauzibilă este că transcrie ebr. *ḥaṣar 'ām 'Ēl*, „curtea poporului lui Dumnezeu", dar prezintă şi ea unele dificultăţi. Pentru toate ipotezele formulate, *cf.* Abel, p. 256.

14,28 „ne-a făcut cunoscute": gr. ἐγνώρισεν ἡμῖν cu subiect subînţeles este insolit în decretele clasice şi, de aceea, textul a fost obiectul a numeroase conjecturi; cea mai interesantă este ἐγνωρίσθη, pe baza *Vulg.*: *nota facta sunt haec.*

14,32 „şi soldă": se constituie astfel o armată permanentă.

bărbaţii oştirii neamului său; şi le-a plătit şi soldă [33] şi a întărit şi oraşele Iudeii şi Baithsura, cea de la graniţele Iudeii, unde mai înainte se aflau armele duşmanilor; şi a aşezat acolo un corp de pază din iudei. [34] A întărit şi Ioppe, care este la malul mării, şi Gazara, cea de la hotarele Azotului, unde mai înainte locuiau duşmanii; şi a aşezat acolo iudei şi a pus acolo toate cele de trebuinţă pentru refacerea lor. [35] Şi când a văzut poporul încrederea de care se bucura Simon şi faima lui, pe care voia să le pună în slujba neamului său, l-a făcut conducătorul şi arhiereul său pentru toate aceste fapte şi pentru dreptatea lui şi pentru credinţa pe care a păstrat-o faţă de neamul său [şi pentru că] el căuta prin orice mijloc înălţarea poporului său. [36] Şi în zilele lui a izbutit să-i alunge pe păgâni din ţara iudeilor şi pe cei din cetatea lui David, din Ierusalim; ei îşi făcuseră Cetăţuie de unde ieşeau şi pângăreau împrejurimile lăcaşului sfânt şi aduceau atingere mare sfinţeniei lui. [37] Şi a aşezat acolo iudei şi a întărit-o pentru liniştea ţării şi a oraşului; şi a înălţat zidurile Ierusalimului. [38] Drept aceea, regele Demetrios l-a întărit în arhierie, [39] l-a aşezat în rândul prietenilor săi şi i-a dat slavă mare. [40] Auzise că romanii îi numeau pe iudei prieteni, aliaţi şi fraţi şi că îi primiseră pe solii lui Simon cu mare cinste; [41] şi că iudeii şi preoţii voiau să le fie Simon conducător şi arhiereu în veac, până avea să se ridice un profet vrednic de încredere, [42] să le fie comandant de oşti şi să aibă grijă de lăcaşul sfânt; şi să-i numească pe supraveghetorii lucrărilor şi pe cei care conduceau treburile ţării şi pe cei care aveau grijă de arme şi de fortăreţe; [43] să se îngrijească de lăcaşul sfânt şi toată lumea să-i dea ascultare şi toate actele publice să fie date în numele lui; să se îmbrace în purpură şi să aibă [podoabe de] aur. [44] Şi nimănui din popor sau dintre preoţi să nu-i fie îngăduit să încalce vreo hotărâre dintre acestea ori să se împotrivească poruncilor lui şi să ţină adunări în ţară fără îngăduinţa lui sau să se îmbrace în purpură şi să poarte agrafă de aur. [45] Cine va face ceva împotriva celor spuse sau le va încălca, să fie pedepsit. [46] Întregului popor i-a fost pe plac să i se dea lui Simon aceste privilegii. [47] Iar Simon a primit şi s-a învoit să fie

---

14,36 „a izbutit": *litt.* „i-a mers bine în mâinile lui".

14,40 „prieteni, aliaţi": *socius et amicus populi Romani*, formulă consacrată.

14,41 „un profet...": vezi nota la 4,46. Profetul era aşteptat ca să ia hotărârea definitivă cu privire la arhiereu (vezi nota la 10,20). Aşteptarea acestui profet făgăduit (*cf.* Deut. 18,18) era vie şi în pragul Noului Testament (*cf.* In. 1,21.25; 6,14; 7,40).

14,47 Titulatura lui Simon vădeşte bazele puterii sale: tradiţia (arhiereu), respectarea suveranităţii seleucide (strateg), etnia (etnarh = „conducător peste un popor"). ♦ Insistenţa

arhiereu, strateg, etnarh al iudeilor şi al preoţilor şi să fie în fruntea tuturor."
48 Au hotărât ca acestea să fie scrise pe tăbliţe de bronz aşezate în curtea
lăcaşului sfânt, la vedere, 49 iar cópii să fie puse în vistierie, la îndemâna lui
Simon şi a fiilor săi.

15 1 Atunci Antiochos, fiul regelui Demetrios, a trimis din insulele mării
o scrisoare lui Simon, preotul şi etnarhul iudeilor şi întregului neam, 2 cu
următorul cuprins:

„Regele Antiochos, lui Simon, mare preot şi etnarh, precum şi neamului
iudeilor, salutare. 3 Deoarece nişte oameni primejdioşi s-au făcut stăpâni pe
regatul părinţilor mei, vreau să-mi recapăt regatul, ca să-l refac aşa cum era
mai înainte; pentru aceasta am adunat mulţime de oşti şi am pregătit corăbii
de război; 4 vreau să debarc în ţară, pentru a-i izgoni pe cei ce-au nimicit
ţara noastră şi care au pustiit multe oraşe în regatul meu; 5 de aceea, eu îţi
întăresc toate scutirile de dări pe care ţi le-au dat regii dinaintea mea şi te
scutesc şi de câte alte dări te-au scutit ei. 6 Îţi dau voie să baţi monedă
proprie, bani pentru ţara ta; 7 Ierusalimul şi lăcaşul sfânt să fie libere; şi
toate armele câte le-ai pregătit şi toate fortăreţele pe care le-ai construit şi
pe care le stăpâneşti să fie ale tale. 8 Şi toate datoriile către vistieria regească
şi orice altă datorie viitoare pentru regat, de acum şi în toată vremea, să fie
ştearsă. 9 Iar când vom pune stăpânire pe regatul nostru, te vom cinsti pe
tine şi neamul tău şi sfântul lăcaş cu cinstire mare, pentru ca slava voastră
să se vădească pe tot cuprinsul pământului."

10 În anul o sută şaptezeci şi patru, Antiochos a intrat pe pământul părin-
ţilor săi şi a venit către el toată oştirea, încât puţini au rămas cu Tryphon.
11 Iar Antiochos l-a urmărit ; atunci Tryphon a fugit în [oraşul] Dora aşezat

---

asupra preoţilor reflectă, poate, dificultatea acestora de a-l recunoaşte pe Ionathan ca arhiereu legitim (vezi nota la 10,20); *cf.* TOB, nota *ad loc.*

15,1 Antiochos al VII-lea, fratele lui Demetrios al II-lea, fiul lui Demetrios I Soter, supranumit Sidetes, deoarece a fost crescut la Side în Pamfilia. ♦ „din insulele": probabil din Rhodos.

15,6 Prin această libertate, moneda putea să circule legal în Israel; i se atribuie lui Simon şekeli de bronz pe care, probabil, i-a bătut anterior scrisorii lui Sidetes; acesta din urmă n-a făcut altceva decât să legalizeze faptul împlinit.

15,10 „În anul o sută şaptezeci şi patru": adică anul 138-137 î.H.

15,11 „Dora": Flavius Iosephus (*AI* 13,223) subliniază poziţia întărită a oraşului; săpăturile arheologice din 1924 au dezvăluit un centru elenistic important, puternic fortificat; oraşul n-a rezistat concurenţei pe care i-a făcut-o mai târziu Cezareea.

pe malul mării, [12] căci știa că se adună asupra lui nenorocirile și oștile l-au părăsit. [13] Antiochos s-a așezat în fața orașului Dora cu o sută douăzeci de mii de soldați și opt mii de călăreți. [14] Și a împresurat orașul, iar corăbiile s-au adunat în fața lui, și el împresura și de pe uscat, și de pe mare; și nu lăsa pe nimeni să iasă sau să intre.

[15] Numenios și tovarășii săi au venit de la Roma cu scrisori pentru regi și pentru țări, în care erau scrise următoarele:

[16] „Lucius, consul al romanilor, regelui Ptolemeu, salutare. [17] Solii iudeilor au venit la noi ca prieteni și aliați ai noștri, trimiși de Simon, arhiereul, și de poporul iudeilor, pentru a reînnoi prietenia și alianța de la început; [18] ne-au adus un scut de aur de o mie de mine. [19] De aceea, am hotărât să scriem regilor și țărilor să nu caute [să le facă] iudeilor vreun rău și să nu-i atace pe ei și orașele lor și țara lor; și să nu încheie alianță cu cei care le fac război. [20] Am hotărât să primim scutul din partea lor. [21] Și dacă oameni primejdioși se refugiază din țările lor la voi, să-i predați pe aceștia lui Simon, arhiereul, ca să-i pedepsească după legea lor."

15,15 Numenios a fost întovărășit de Iason, fiul lui Antipater: *cf.* 14,22; Flavius Iosephus îl adaugă pe Alexandru, fiul lui Dorotheus.

15,16 Faptul că autorul Macabeilor menționează numai *praenomen*-ul unuia dintre consuli este neobișnuit și a generat numeroase ipoteze: unii consideră că termenul iudaic, tradus prin ὕπατος, desemna altă magistratură, din moment ce Flavius Iosephus îl numește στρατηγός, adică *praetor*. Un singur nume ar intra în acest caz în discuție: Lucius Valerius, personaj de fapt necunoscut nouă. Dacă este vorba chiar de consul, intră în discuție numai două persoane: Lucius Caecilius Metellus, consul în 141 î.H., și Lucius Calpurnius Piso, consul în 139 î.H.; din motive cronologice ar putea fi vorba mai degrabă de al doilea. ♦ „regelui Ptolemeu": este vorba de Ptolemeu al VII-lea Euergetes II, care a domnit între 146-116.

15,18 Scuturile decorative erau foarte prețuite la greci și la romani încă din cele mai vechi timpuri; scuturile de aur măsurau între 0,25 și 0,40 m. ♦ „Mina" era unitate de măsură; existau două tipuri: mina puternică avea 1,070 g., mina slabă, 535 g. Indiferent dacă e vorba de o mină puternică sau de una slabă, cantitatea de aur este mult prea mare pentru a o putea lua în serios; de aceea, comentatorii cred că trebuie interpretat „care valorează o mie de mine".

15,21 În ce privește extrădarea rebelilor *cf.* Polibiu 22,26, și Titus Livius 38,38 referitor la clauza tratatului de la Apameea care-l obliga pe Antiochos să-i retrocedeze romanilor pe sclavii fugari și pe prizonierii de război transfugi; Flavius Iosephus (*Bell. Iud.* 1,474) menționează dreptul pe care Irod l-a obținut de la Augustus de a-i putea revendica pe supușii săi chiar și în orașe nesupuse autorității sale. Textul, așa cum îl reproduce Flavius Iosephus (*AI* 14,192-195), pomenește alianța încheiată și asigurarea securității teritoriului lor față de monarhi și față de orașele libere.

[22] Acestea le-au scris şi regelui Demetrios, şi lui Attalos, şi lui Ariarates, şi lui Arsakes, [23] şi tuturor ţărilor: Sampsame, Sparta, Delos, Myndos, Sikyona, Caria, Samos, Pamfilia, Lycia, Halicarnas, Rhodos, Phaselis, Cos, Side, Arados, Gortyna, Cnidos, Cipru şi Cyrene. [24] Iar o copie a scrisorilor i-au trimis-o lui Simon, arhiereul.

[25] Regele Antiochos a împresurat Dora, în a doua [zi], trimiţând mereu cete spre ea şi construind maşini de război; şi-l ţinea strâns în cleşte pe Tryphon, de nu putea nimeni nici să iasă, nici să intre. [26] Simon i-a trimis două mii de soldaţi aleşi să lupte alături de el, şi argint, şi aur, şi multe [alte] lucruri; [27] [Antiochos] n-a vrut să le primească, ba şi-a încălcat toate câte i le făgăduise mai înainte şi s-a înstrăinat de Simon. [28] Şi l-a trimis la el pe Athenobios, unul dintre prietenii săi, ca să stea de vorbă cu el şi să-i spună: „Voi stăpâniţi Ioppe şi Gazara şi Cetăţuia din Ierusalim, cetăţi ale regatului meu. [29] Aţi pustiit între hotarele lor şi aţi adus mari nenorociri pe pământul lor; şi v-aţi făcut stăpâni pe multe locuri în regatul meu. [30] Acum, să-mi daţi oraşele pe care mi le-aţi luat şi tributurile locurilor pe care v-aţi făcut stăpâni, în afara hotarelor Iudeii. [31] Iar de nu, daţi-mi în schimb cinci

---

15,22 Romanii nu aflaseră că Demetrios al II-lea fusese capturat de parţi (*cf.* 14,2-3). Ceilalţi regi sunt: Attalos al II-lea, regele Pergamului (159-138 î.H.); Ariarates al V-lea, regele Capadociei (162-131 î.H.); Arsakes al VI-lea, regele parţilor (171-138 î.H.).

15,23 „Sampsame": majoritatea comentatorilor consideră că trebuie citit Σαμψαμη în loc de Σαμψακη; în acest caz ar putea fi vorba de Samsun de la Pontul Euxin, oraş aflat alături de Sinope. ♦ „Această listă, care atestă situaţia politică din Orientul Apropiat în jurul anului 150 î.H., menţionează de-a valma regiuni independente cu oraşele lor (Caria cu Cnidos, Halicarnas şi Cos, Lycia cu Phaselis, Pamfilia în sudul regatului Pergam), insule independente (Delos, Samos, Rhodos, Creta cu Gortyna, Arados cu teritoriul său continental pe coasta siriană), oraşe (Myndos, care aparţine Pergamului) şi oraşe independente (ca Sikyona şi Side). Roma se adresează direct către Cipru şi Cyrene, vasale ale Egiptului, unde trăiau numeroşi iudei." (TOB, nota *ad loc.*).

15,25 „în a doua [zi]", gr. ἐν δευτέρᾳ: prezenţa acestei expresii este inexplicabilă, căci „a doua zi" nu are nici un sens; Abel îl omite din traducere. Mulţi înţeleg că se referă la partea nouă a oraşului (*cf.* 12,37). ♦ „trimiţând... spre ea": *litt.* „întinzându-şi mereu mâinile spre ea".

15,26 Flavius Iosephus (*AI* 13,224-225) afirmă că Simon a acceptat cu bucurie propunerea de alianţă pe care i-a făcut-o Sidetes şi, în virtutea ei, i-a trimis trupe şi ajutoare financiare la Dora; conflictul dintre cei doi s-ar fi produs, conform istoricului, după fuga lui Tryphon; *cf.* şi *Bell. Iud.* 1,51.

15,28 „Athenobios": nume extrem de rar; nu se cunosc decât trei persoane cu acest nume (*cf. Corp. inscr. Att.* 2,446).

sute de talanți de argint, iar pentru distrugerile pe care mi le-ați făcut și pentru tributurile datorate de orașe, alte cinci sute de talanți. Iar de nu, vom porni război împotriva voastră." [32] Athenobios, prietenul regelui, a venit la Ierusalim și a văzut slava lui Simon, și cămara cu lucruri de aur și de argint, și mulțimea de slugi. A fost uluit și i-a vestit cuvintele regelui. [33] Simon i-a răspuns: „Noi pământ străin n-am luat, nici peste lucruri străine nu ne-am făcut stăpâni, ci peste moștenirea părinților noștri care a fost luată o bucată de vreme în chip nedrept de dușmanii noștri. [34] Și, aflând un moment prielnic, noi am redobândit moștenirea părinților noștri. [35] Cât despre Ioppe și Gazara, pe care le ceri, acestea au adus poporului și țării noastre mare nenorocire; pentru ele îți vom da o sută de talanți." [36] [Athenobios] nu i-a răspuns nici un cuvânt, ci s-a întors mânios la rege și i-a povestit acestuia vorbele acelea și slava lui Simon și toate câte le văzuse. Și regele s-a mâniat cu urgie mare.

[37] Tryphon s-a urcat într-o corabie și a fugit la Orthosia. [38] Regele l-a numit pe Kendebaios comandantul țărmului și i-a dat oștire de pedestrași și călărime. [39] Și i-a poruncit să se așeze cu trupele în fața Iudeii și i-a mai poruncit să întărească Kedronul, să-i așeze porți trainice și să atace poporul. Iar regele îl urmărea pe Tryphon. [40] Kendebaios s-a dus la Iamneia și a început să hărțuiască poporul și să dea năvală în Iudeea, să robească poporul și să-l măcelărească. [41] A întărit Kedronul și a așezat acolo călăreți și oști, ca să iasă și să străbată drumurile Iudeii, după cum îi poruncise regele.

16 [1] Ioan a plecat din Gazara și i-a vestit lui Simon, tatăl său, câte făcea Kendebaios. [2] Atunci Simon i-a chemat la sine pe cei doi fii mai mari ai săi, Iuda și Ioan, și le-a spus: „Eu, frații mei și casa tatălui meu ne-am luptat cu

---

15,32 Este vorba de darurile și privilegiile pe care Antiochos al VI-lea le acordase lui Ionathan: vase și tacâmuri de aur, dreptul de a purta haină de purpură cu agrafă de aur; *cf.* 11,58.

15,37 Tryphon, în ciuda blocadei, reușește să evadeze și să ajungă la Orthosia, oraș situat la nord de Tripoli, la vărsarea râului Eleutheros.

15,38 „Kendebaios": poate fi o formă alterată a lui Κανδυβαῖος, ceea ce ar însemna „născut în localitatea Kandyba din Lycia". Kendebaios este menționat și de Flavius Iosephus (*AI* 13,225; *Bell. Iud.* 1,51) unde apare în calitate de prieten și general al regelui. În 1Mac. apare cu o funcție militară mai importantă.

15,40 Asemenea lui Gorgias în anul 163 și lui Apollonios în 147, Kendebaios își așază baza de declanșare a operațiilor militare la Iamneia, oraș credincios seleucizilor.

16,1 Între Kedron și Gazara distanța era de doar 15 km.

duşmanii lui Israel din tinereţe şi până în ziua de azi; şi de cele mai multe ori am izbutit cu mâinile noastre să izbăvim Israelul. [3] Acum însă am îmbătrânit, iar voi, cu mila [cerului] sunteţi în floarea vârstei. Luaţi-mi acum locul, mie şi fratelui meu, şi duceţi-vă să vă luptaţi pentru neamul nostru; ajutorul Cerului să fie cu voi!" [4] A ales din ţară douăzeci de mii de războinici şi călăreţi, care au pornit împotriva lui Kendebaios şi au înnoptat la Modein. [5] Sculându-se în zori au pornit spre câmpie şi, iată, oaste multă venea în întâmpinarea lor, pedestraşi şi călăreţi; nu-i despărţea de aceştia decât un râu. [6] [Ioan] cu oamenii săi s-a oprit în faţa lor. Când a văzut că oamenii săi se tem să treacă râul, s-a avântat el primul. Oamenii l-au văzut şi l-au trecut în urma lui. [7] A împărţit poporul şi a aşezat călărimea în mijlocul pedestraşilor; într-adevăr, călărimea duşmanilor era foarte multă. [8] Şi au sunat din trâmbiţe, iar Kendebaios şi oştirea sa au fost înfrânţi; mulţi dintre ei au căzut, iar cei rămaşi au fugit spre fortăreaţă. [9] Atunci a fost rănit Iuda, fratele lui Ioan. Ioan i-a urmărit [pe duşmani] până când a ajuns în Kedron, pe care [Kendebaios] îl întărise. [10] Iar alţii au fugit către turnurile din câmpia Azotului; [Ioan] a dat foc cetăţii şi au căzut dintre ei ca la două mii de oameni. Iar Ioan s-a întors în pace în Iudeea.

[11] Ptolemeu, fiul lui Abubas, fusese numit strateg al câmpiei Ierihonului şi avea mult argint şi aur, [12] căci era ginerele arhiereului [Simon]. [13] Dar inima lui s-a trufit şi a vrut să se facă stăpân peste ţară şi plănuia vicleşuguri împotriva lui Simon şi a fiilor lui, ca să-i omoare. [14] Simon cutreiera oraşele din ţară şi se îngrijea de treburile lor. Şi a coborât în Ierihon împreună cu Mattathias şi Iuda, fiii săi, în anul o sută şaptezeci şi şapte, luna a unsprezecea (aceasta este luna Sabat). [15] Iar fiul lui Abubas i-a primit cu

---

16,7 Tactică obişnuită atunci când inamicul deţinea o superioritate evidentă în cavalerie.

16,10 Ioan nu continuă campania, asediind Kedronul; probabil nu avea trupe pregătite pentru un asediu.

16,11 „Abubas" pare un nume de origine arabă. Fiul său ar putea fi un idumeu trecut la mozaism.

16,14 „anul o sută şaptezeci şi şapte": adică anul 135-134 (din primăvară în primăvară); luna Sabat este a unsprezecea a calendarului oriental şi corespunde, în anul menţionat, intervalului 28 ianuarie-26 februarie 134.

16,15 „Doc": la Flavius Iosephus (*AI* 13,230) apare cu numele de Dagon, după divinitatea omonimă menţionată la 10,84. Pe o platformă de o sută de metri pe patruzeci, la o înălţime de trei sute de metri, cetatea domina câmpia Iericho, de unde numele de Δωκ, transcriere greacă din aramaică, unde cuvântul înseamnă „loc înalt, observator"; în scrierile bizantine apare sub forma Δουκα, desemnând lăcaşurile monastice săpate pe flancurile colinei.

gânduri viclene în cetatea care se numeşte Doc, pe care o construise, şi le-a pregătit un ospăţ mare; dar ascunsese acolo soldaţi. [16] Şi când Simon şi fiii săi s-au îmbătat, s-au ridicat Ptolemeu şi cei de lângă el, au pus mâna pe arme, au năvălit asupra lui Simon în sala de ospăţ şi l-au ucis împreună cu cei doi fii ai săi şi câţiva slujitori. [17] Şi a făcut atunci o mişelie cumplită, căci binele primit l-a răsplătit prin rău. [18] Apoi Ptolemeu a scris acestea şi a trimis scrisoare regelui, cerându-i oştire în sprijin, spre a-i preda ţara şi oraşele. [19] Pe alţii i-a trimis la Gazara ca să pună mâna pe Ioan, iar căpeteniilor peste o mie le-a trimis scrisoare, ca să se adune la el, spre a le da argint, şi aur, şi bunuri; [20] pe alţii i-a trimis să pună mâna pe Ierusalim şi pe muntele lăcaşului sfânt. [21] Dar cineva a alergat înainte şi i-a vestit lui Ioan, la Gazara, că tatăl său şi fraţii săi au murit şi că „a trimis să te omoare şi pe tine". [22] Auzind, [Ioan] s-a îngrozit, i-a prins pe cei care veniseră să-l omoare şi i-a ucis; căci aflase că ei căutau să-l omoare.

[23] Celelalte fapte ale lui Ioan, războaiele şi faptele lui vitejeşti, câte le-a săvârşit, zidurile pe care le-a refăcut şi alte fapte ale lui, [24] iată, acestea sunt scrise în cronica arhieriei sale, de când a ajuns arhiereu după tatăl său.

16,16 În acelaşi fel a fost asasinat regele Israelului Ela (3Rg. 16,9-10). După Flavius Iosephus (*AI* 13,228; 230-235; *Bell. Iud.* 1,54-60) cei doi fii ai lui Simon n-au fost asasinaţi împreună cu tatăl lor, ci luaţi prizonieri şi ucişi mai târziu, când Ioan Hyrcan a ridicat asediul cetăţii Doc.

16,23 „zidurile": e vorba de zidurile Ierusalimului, dărâmate de Antiochos al VII-lea.

16,24 „cronica", gr. βιβλίῳ ἡμερῶν, *litt.* „cartea zilelor", formă prescurtată a expresiei ebraice „cartea faptelor zilelor" (*cf.* 3 Rg. 14,29 etc.).

2 MACABEI

2 Macabei

1 [1] „Fraţilor iudei din Egipt, salutare. Fraţii iudei din Ierusalim şi cei din ţara Iudeii le urează bună pace. [2] Dumnezeu să vă facă bine şi să-şi aducă aminte de legământul său cu Avraam şi Isaac şi Iacob, robii săi credincioşi; [3] şi să vă dea tuturor inimă să vă închinaţi Lui şi să-i împliniţi voile cu inimă mare şi suflet binevoitor; [4] şi să vă deschidă inima întru Legea Sa şi întru poruncile Sale şi să vă aducă pace; [5] să asculte rugile voastre şi să se împace cu voi şi să nu vă părăsească în clipa cea rea! [6] Şi acum, astfel ne rugăm pentru voi. [7] În timpul domniei lui Demetrios, în anul o sută şaizeci şi nouă, noi, iudeii, v-am scris: „În nenorocirea şi vrăjmăşia care au venit peste noi în aceşti ani de când Iason şi ai lui s-au depărtat de pământul sfânt şi de regat [8] şi au dat foc porţii celei mari [a templului] şi au vărsat sânge nevinovat, noi am înălţat rugi Domnului şi am fost ascultaţi; şi am adus jertfe şi [prinos din] fruntea făinii şi am aprins candelele şi am aşezat pâinile punerii înainte. [9] Iar acum [vă scriem] să ţineţi zilele sărbătorii corturilor în luna Chaseleu. Scrisă în anul o sută optzeci şi opt."

1,1 În Egipt existau încă de multă vreme colonii iudaice; cea mai bine cunoscută se afla la Elefantine. Utilizarea lui ἀδελφοί („fraţilor"), chiar dacă nu se limitează strict la iudaism, constituie o dovadă pentru Abel (p. 285) că textul scrisorii a fost tradus în greacă din ebraică. De asemenea, εἰρήνη, echivalentul lui *şālōm*, care înseamnă nu numai pace, ci şi bunăstare. Momigliano (p. 125) consideră scrisoarea autentică, în schimb, pe a doua, către Aristobul, apocrifă şi interpolată; recunoaşte însă că nu are suficiente argumente în favoarea teoriei interpolării.

1,7 Adică anul 143 î.H. E vorba de Demetrios al II-lea (145-138; 129-125 î.H.) – *cf.* 1Mac. 10,67. ♦ „v-am scris": e citată o scrisoare anterioară, trimisă în 143-142 î.H. ♦ Apostazia lui Iason s-a produs în 175 î.H. Iason obţinuse de la Antiochos demnitatea sacerdotală; „depărtarea" de pământul sfânt înseamnă ruptură morală şi religioasă.

1,8 „fruntea făinii": *cf.* nota 2,1 la Lev.

1,9 Σκηνοπηγία, „ridicarea unui cort", devine un termen tehnic denumind „sărbătoarea corturilor"; *cf.* Deut. 16,16. Această sărbătoare este, de fapt, aici, cea a resfinţirii Templului (*cf.* 1Mac. 4,59). Într-adevăr, ritualul era asemănător celui de la sărbătoarea corturilor (*cf.* Lev. 23,34 şi urm.).

[10] „Cei din Ierusalim şi cei din Iudeea şi adunarea bătrânilor şi Iuda,
către Aristobul, sfetnicul regelui Ptolemeu, din neamul preoţilor unşi, şi
iudeilor din Egipt, bucurie şi sănătate. [11] Scăpaţi de Dumnezeu din mari
primejdii, Îi aducem mare mulţumire, ca unii pentru care El s-a luptat cu
regele. [12] Căci El însuşi i-a izgonit pe cei care veniseră înarmaţi asupra
cetăţii sfinte. [13] Când conducătorul lor s-a îndreptat spre Persia cu o armată
care părea de neînfrânt, au fost măcelăriţi în templul zeiţei Nanaia în urma
înşelătoriei făcute de preoţii zeiţei Nanaia. [14] Când Antiochos, zicând că
vrea să se căsătorească cu [zeiţa], s-a dus în locul acela cu cei din jurul său,
spre a lua bogăţiile templului ca zestre, [15] preoţii zeiţei Nanaia au scos
bunurile în faţa lui; Antiochos, însoţit de puţini a intrat în incinta sanctua-
rului; îndată ce Antiochos a intrat, [16] preoţii au închis porţile şi au deschis
uşa ascunsă în lemnăria tavanului, au aruncat pietre asupra căpeteniei şi,
făcându-i bucăţele şi tăindu-le capetele, le-au aruncat celor de afară. [17] Pentru
toate acestea, slăvit fie Dumnezeul nostru, care i-a dat [morţii] pe toţi nele-
giuiţii. [18] Întrucât avem de gând ca în ziua a douăzeci şi cincea a lunii
Chaseleu să sărbătorim curăţirea templului, am crezut de cuviinţă să vă
înştiinţăm, ca şi voi să [o] ţineţi [în felul] sărbătorii corturilor şi a focului
[care s-a arătat] când Neemia, care a reconstruit templul şi altarul, a adus
jertfe. [19] Căci atunci când strămoşii noştri au fost duşi în Persia, preoţii
pioşi de atunci au luat fără să ştie cineva foc de pe altar şi l-au ascuns atât
de bine într-o scobitură cu înfăţişare de fântână seacă, încât locul a rămas

---

1,10 Aristobul, după toate probabilităţile un învăţat iudeu din Alexandria care, în baza interpretării alegorice, a susţinut teza că toată filozofia greacă se găseşte în Legea mozaică; el pretindea că legile lui Moise au fost traduse în greacă înainte de războaiele medice; probabil şi-a dedicat lucrarea lui Ptolemeu al VI-lea Philometor (181-145 î.H.), de unde denumirea lui de „sfetnic al regelui". ♦ „sfetnic", gr. διδάσκαλος, *litt.* „învăţător".

1,13 „Persia": probabil regiunea din jurul Persepolisului. ♦ Zeiţa Nanaia, vechea zeiţă babiloniană Nana, divinitate a naturii şi fecundităţii, a fost identificată de greci cu Artemis.

1,16 Că ar fi fost ucise mai multe persoane rezultă doar din pluralul „capete", care se presupune că e o greşeală de copist.

1,18 O reconstruire a Templului şi a altarului de către Neemia apare doar în apocrife (*cf.* 2,13). După textele biblice, altarul a fost închinat în 538 (2Ezr. 3,1), iar Templul, în 515 (2Ezr. 6,14). Prima misiune a lui Neemia la Ierusalim e datată la 445.

1,19 Cum regiunea în care fuseseră deportaţi iudeii căzuse sub stăpânire persă, autorul scrisorii face un anacronism declarând acea regiune ca fiind Persia.

necunoscut. [20] După trecerea multor ani, atunci când a hotărât Domnul, Neemia a fost trimis [în Iudeea] de către regele Persiei; atunci el i-a trimis după foc pe urmaşii preoţilor care-l ascunseseră. Când aceştia i-au vestit că n-au găsit foc, ci numai apă vâscoasă, le-a poruncit s-o scoată şi s-o aducă. [21] După ce s-au pregătit toate pentru jertfe, Neemia le-a poruncit preoţilor să ude cu apa [aceea] lemnele şi cele aşezate peste ele. [22] După ce au făcut astfel şi a trecut o vreme, când a ieşit soarele, care fusese acoperit de nori, s-a aprins un foc mare, de s-au mirat cu toţii. [23] Iar preoţii au înălţat rugăciune în timp ce jertfa se mistuia, şi alături de ei, toţi: Ionathan începea şi toţi răspundeau, împreună cu Neemia. [24] Rugăciunea suna astfel:

„Doamne, Doamne, Dumnezeule, Creatorul a toate, Cel înfricoşător, puternic, drept şi milostiv, Cel care eşti singur rege şi bun, [25] singurul dăruitor a toate, singur drept, atotstăpânitor şi veşnic, Cel care îl izbăveşti pe Israel din orice rău, Cel care i-a ales şi i-a sfinţit pe părinţii noştri, [26] primeşte această jertfă din partea întregului Tău popor Israel, păzeşte moştenirea Ta şi sfinţeşte-o. [27] Adună-i pe cei risipiţi ai noştri, eliberează-i pe cei care sunt robi între neamurile păgâne, caută la cei disprețuiți şi priviţi ca spurcăciune, ca să ştie păgânii că Tu eşti Dumnezeul nostru. [28] Chinuieşte-i pe cei care ne stăpânesc şi îşi bat joc de noi cu trufie. [29] Sădeşte poporul Tău în locul Tău sfânt, aşa cum a spus Moise."

[30] Iar preoţii cântau imnuri. [31] După ce jertfa a fost mistuită [de foc], Neemia a poruncit să ude cu apa rămasă pietrele cele mari. [32] Când au făcut aceasta, a izbucnit o flacără, dar a fost înghiţită de lumina care strălucea în faţa ei de pe altar. [33] După ce faptul a ajuns cunoscut şi i s-a povestit regelui perşilor că în locul unde preoţii duşi în surghiun ascunseseră focul a apărut apă, cu care Neemia şi cei din jurul lui au purificat cele ale jertfei, [34] regele,

---

1,20 „regele Persiei": nu se ştie dacă este vorba de Artaxerxes Longimanus (465-424 î.H.) sau Artaxerxes al II-lea Mnemon (405-358 î.H.).

1,23 „Ionathan": personaj neidentificat.

1,27 „Adună-i pe cei risipiţi ai noştri", *litt.* „Adună risipirea (gr. διασπορά) noastră". Este vorba de iudeii din diaspora; revenirea lor în Israel este o temă de speranţă mesianică; *cf.* şi Is. 49,6; Deut. 30,4; 2Ezr. 11,9.

1,29 „Sădirea", adică instalarea de către Dumnezeu a poporului său în Pământul făgăduinţei este un topos frecvent întâlnit: Ex. 15,17; 2Rg. 7,10; Ier. 24,6.

1,32 Scena aminteşte de jertfa lui Ilie pe muntele Carmel; *cf.* 3Rg. 18,38.

1,34 Locul declarat sfânt de regele pers se afla în locul de surghiun al iudeilor, şi nu la Ierusalim; faptul trebuie să-l fi impresionat pe rege, deoarece perşii erau adoratori ai

după ce a cercetat în amănunt faptul, a împrejmuit locul şi l-a numit sfânt.
35 Şi celor cărora binevoia regele le dădea din darurile bogate pe care le lua.
36 Iar cei din jurul lui Neemia au numit acel lucru *nefthar*, care se tălmăceşte „curăţire"; dar cei mai mulţi îl numesc Nefthai.

2 1 Se găseşte în scrieri că profetul Ieremia a poruncit celor duşi în surghiun să ia focul despre care s-a pomenit 2 şi că profetul le-a dat celor plecaţi în surghiun Legea, ca să nu uite de poruncile Domnului şi să nu rătăcească în cuget văzând statuile de aur şi de argint [ale idolilor] şi podoabele cu care erau înveşmântate. 3 Şi alte lucruri de felul acesta spunând, îi îndemna să nu lepede Legea din inima lor. 4 Şi se mai află în scriere că profetul, înştiinţat prin descoperire, a luat cu sine cortul şi chivotul; că a plecat pe muntele pe care ajunsese Moise şi văzuse moştenirea lui Dumnezeu. 5 Ajungând acolo, Ieremia a găsit o locuinţă în chip de peşteră, unde a aşezat cortul şi chivotul şi altarul tămâierii; apoi a închis uşa. 6 Şi s-au dus acolo unii dintre cei care-l însoţiseră, pentru a însemna drumul; dar n-au mai putut să-l găsească. 7 Când Ieremia a aflat, i-a certat şi le-a spus: „Locul acela să rămână necunoscut, până când Domnul va aduna poporul şi se va milostivi de el. 8 Atunci Domnul le va arăta din nou acestea şi se va vedea slava Domnului şi norul, cum s-a vădit pe vremea lui Moise şi atunci când Solomon s-a rugat ca locul să fie sfinţit din plin. 9 Şi se mai povestea şi că [Solomon], fiind înzestrat cu înţelepciune, a adus jertfa pentru sfinţirea şi terminarea templului. 10 Şi, după cum Moise a înălţat rugi către Domnul şi a căzut foc din cer şi a mistuit cele ale jertfei, tot astfel şi Solomon s-a rugat şi a căzut foc care a mistuit arderile de tot. 11 Şi Moise a spus: „Fiindcă

---

focului care îl reprezenta pe Ormuzd, zeul luminii; nu este vorba de ridicarea unui templu, ci numai de consacrarea locului, deoarece perşii nu au construit temple decât în urma influenţelor greco-macedonene.

1,36 *nefthar*: etimologie populară a unui toponim pers ce conţine vocabula *naft*, „ţiţei".

2,1 Origen şi alţii, în urma lui, presupun că e vorba de o scrisoare care nu s-a mai păstrat, iar alţii presupun că e o aluzie la *Scrisoarea* (apocrifă) *a lui Ieremia*. În LXX, aceasta se găseşte după *Plângeri*, iar în Vulg. constituie cap. 6 din Cartea lui Baruh.

2,5 Cortul a servit drept templu mobil iudeilor nomazi. Grota dublă prezentată de Saller, P.R., p. 188 ss., pl. 77,1 (*apud* Abel, *op. cit.*, p. 304) poate da o idee despre tipul de peşteră utilizat de Ieremia.

2,11 Nu se ştie originea acestor cuvinte ale lui Moise; să fie o invenţie a autorului? În Lev. 10,16-20 se găseşte o relatare despre un ied adus „jertfă pentru păcat", care, în loc să fie mâncat de preoţi, a fost ars din greşeală.

[jertfa] pentru păcat n-a fost mâncată, a fost mistuită." [12] La fel, şi Solomon a împlinit cele opt zile de sărbătoare. [13] Se mai povesteau, în scrierile şi în memoriile după Neemia, următoarele: acesta, înfiinţând o bibliotecă, a adunat în ea cărţile regilor, ale profeţilor şi ale lui David, precum şi scrisori ale regilor privind daniile primite. [14] În chip asemănător a strâns şi Iuda [Macabeul] toate cele care fuseseră împrăştiate din pricina războiului; şi ele se află la noi. [15] Dacă aveţi nevoie de vreuna, trimiteţi pe cineva să o ia.

[16] Fiind noi pe punctul de a sărbători curăţirea [templului], v-am scris [şi] vouă; aşadar, veţi face bine dacă veţi sărbători şi voi zilele ei. [17] Dumnezeu, care şi-a izbăvit întreg poporul, le-a dat tuturor moştenirea şi regalitatea, preoţia şi lăcaşul sfânt, [18] aşa cum a făgăduit prin Lege; nădăjduim în Dumnezeu, că în curând se va milostivi de noi şi ne va aduna de pretutindeni de sub cer în locul sfânt; căci El ne-a scăpat din mari nenorociri şi l-a curăţit.

[19] Dar cele despre Iuda Macabeul şi fraţii săi, şi despre curăţirea templului mare şi sfinţirea altarului, [20] ba chiar şi bătăliile împotriva lui Antiochos Epiphanes şi a fiului acestuia, Eupator, [21] semnele venite din cer pentru bărbaţii care s-au luptat cu atâta mărinimie pentru iudaism, încât, în ciuda numărului lor mic, au prădat toată ţara şi au izgonit gloata barbară, [22] au redobândit templul vestit în toată lumea şi au eliberat oraşul [Ierusalim] şi au restabilit legile ce erau pe punctul de a fi nimicite, deoarece Domnul se milostivise de ei cu toată blândeţea [23] pe toate acestea, înfăţişate de Iason

---

2,12 Sărbătoarea corturilor (*Sukkoth*) dura opt zile (*cf.* Lev. 23,36.39); cum Solomon a închinat Templul chiar în această sărbătoare, el i-a păstrat structura: şapte zile de jertfe şi a opta zi, marea adunare populară (*cf.* 3Rg. 8,65-66).

2,13 „memoriile după Neemia": scriere apocrifă pierdută.

2,14 Iuda Macabeul este pus pe acelaşi plan cu Neemia; nu se poate şti cu precizie dacă într-adevăr Neemia a înfiinţat o bibliotecă; mulţi comentatori consideră informaţia ca fiind falsă (pentru toată această chestiune, *cf.* Abel, pp. 307-309).

2,18 Întoarcerea în Pământul făgăduinţei este anunţată de Deut. 30,1-5; menţionarea Templului arată caracterul religios al regrupării lui Israel.

2,23 Iason din Cyrene, presupus istoric iudeu, autor al unei istorii în cinci cărţi despre faptele Macabeilor, pe care autorul o rezumă, procedeu obişnuit în Antichitate, de pildă *Istoriile filipice* ale lui Trogus Pompeius rezumate de Marcus Iunianus Iustinus; ca şi în cazul de faţă s-a păstrat numai rezumatul. Din moment ce nici un alt autor antic nu-l menţionează pe Iason din Cyrene, ne putem întreba dacă nu cumva autorul cărţii a doua nu recurge la o ficţiune, aşa cum autorul biografiilor din *Historia augusta* se ascunde pretinzând că opera este scrisă de mai mulţi biografi pe care el însuşi îi inventează. În absenţa oricărui document nu putem recurge decât la ipoteze.

din Cyrene în cinci cărţi, noi ne vom strădui să le rezumăm într-o singură carte. [24] Văzând numărul mare de capitole şi cât este de greu pentru cei care vor voi să pătrundă povestirile acestei istorii, din pricina mulţimii materiei, [25] ne-am îngrijit să le dăm ceva plăcut celor care vor să citească, o uşurare celor care vor să cuprindă în memorie faptele şi să fim de folos tuturor celor cărora le va cădea în mână. [26] Iar pentru noi, care am purces la această trudă a rezumării, nu este uşor, ci este lucru cu sudoare şi nopţi nedormite, [27] asemenea celui care pregăteşte un ospăţ străduindu-se să le facă plăcere altora; pentru a-i mulţumi pe mulţi, bucuros luăm asupra noastră truda, [28] lăsând în seama scriitorului descrierea în amănunt a fiecărui fapt, ne vom strădui doar să urmăm contururile unui rezumat. [29] Aşa cum arhitectul unei case noi trebuie să se îngrijească de clădire în întregul ei, iar cine o înfrumuseţează cu picturi trebuie să urmărească numai cele de trebuinţă pentru înfrumuseţare, tot astfel, socotesc eu, [se petrec lucrurile] şi cu noi. [30] A pătrunde în lucruri şi a zăbovi asupra lor pentru a cerceta cu râvnă fiecare amănunt este misiunea celui care compune istorisirea; [31] dar celui care urmăreşte să prescurteze, să-i fie îngăduit să rezume doar, şi să nu înşire toate faptele. [32] Să începem, aşadar, povestirea, legând-o de cele spuse mai înainte; căci ar fi o prostie să te lungeşti înainte de istorisire, iar istorisirea să o scurtezi.

3 [1] Pe când locuitorii oraşului sfânt trăiau în deplină pace şi păstrau cât mai bine legile, datorită evlaviei arhiereului Onias şi a urii sale faţă de rău, [2] se întâmpla ca şi regii să cinstească locul sfânt şi să slăvească templul cu daruri măreţe, [3] încât şi Seleucos, regele Asiei, acoperea din avuţiile sale cam toate cheltuielile de trebuinţă pentru slujba jertfelor. [4] Însă un oarecare

---

2,24 „numărul mare de capitole", *litt.* „valul de numere".

2,27 Pentru motivul banchetului, *cf.* Sir. 32,1-2.

2,28 Adică în seama lui Iason din Cyrene.

3,1 Este vorba de Onias al III-lea, fiul lui Simon al II-lea, contemporan cu Seleucos al IV-lea; Flavius Iosephus (*AI* 12,225) îl declară în mod greşit contemporan şi cu regele spartan Areios.

3,3 Seleucos al IV-lea Philopator, fiul lui Antiochos al III-lea, a domnit între 187-175 î.H.

3,4 „tribul lui Beniamin": exegeţii emendează textul după VL şi traducerea armeană, care au „Bilga", acesta fiind căpetenia uneia dintre cele 24 de cete preoţeşti (*cf.* 1Par. 24,14). Funcţia îndeplinită de Simon era de προστάτης τοῦ ἱεροῦ; nu se cunosc atribuţiile sale; există, atestaţi pe papiri, funcţionari cu aceeaşi titulatură în Egiptul ptolemaic, care au şi atribuţii administrative laice şi, probabil, financiare. ♦ „supravegherea pieţelor": gr. ἀγορανομία, *litt.* „poliţia pieţelor".

Simon din tribul lui Beniamin, rânduit administrator al templului, s-a împotrivit arhiereului cu privire la supravegherea pieţelor din oraş. [5] Întrucât nu putea să-l învingă pe Onias, Simon s-a dus la Apollonios din Tars, care în vremea aceea era guvernator al Siriei *Koile* şi al Feniciei [6] şi i-a spus că vistieria din Ierusalim este plină de bogăţii de nedescris, încât mulţimea banilor nu poate fi numărată, că aceştia sunt mult peste necesităţile jertfelor şi că toate pot ajunge în stăpânirea regelui. [7] Întâlnindu-se Apollonios cu regele, i-a dat de ştire despre bogăţiile care îi fuseseră dezvăluite; regele l-a ales pe Heliodor, care se afla în fruntea administraţiei, şi l-a trimis cu poruncă să aducă banii mai înainte pomeniţi. [8] Heliodor a pornit de îndată la drum sub cuvânt că cercetează oraşele Siriei *Koile* şi ale Feniciei, dar, de fapt, pentru a împlini porunca regelui. [9] Când a ajuns în Ierusalim şi a fost primit cu prietenie de către arhiereu [şi de locuitorii] oraşului, i-a spus acestuia ce i se dezvăluise, pentru ce venise; apoi a întrebat dacă aşa stau lucrurile cu adevărat. [10] Atunci arhiereul i-a arătat că în vistierie sunt depozitaţi banii văduvelor şi ai orfanilor, [11] o parte este a lui Hyrcan, fiul lui Tobias, un bărbat de rang foarte înalt – aşa că nelegiuitul Simon minţise – şi, cu totul, sunt patru sute de talanţi de argint, iar de aur – două sute; [12] şi apoi, nu se poate să fie nedreptăţiţi cei care au avut încredere în sfinţenia locului, în măreţia şi inviolabilitatea unui templu cinstit de toată lumea. [13] Heliodor însă, pentru că avea poruncile regelui, a spus că toate acestea

---

3,5 „Apollonios din Tars": aceeaşi persoană cu cea menţionată de Polibiu (31,13,3) care spune despre el că avea mare influenţă la Seleucos şi că s-a retras la Milet în momentul ascensiunii lui Antiochos al IV-lea Epiphanes. ♦ „guvernator": gr. στρατηγός.

3,7 Într-o inscripţie dedicată lui Heliodor de către negustorii şi armatorii din Laodiceea, oraş din Fenicia, descoperită în templul lui Apollo din Delos, acesta apare cu titulatura: „Heliodor din Antiohia, fiul lui Eschil, tovarăş al basileului Seleucos, însărcinat cu afaceri al acestuia." (*OGIS* 247)

3,9 Dată fiind importanţa personajului, primirea prietenească nu are nimic excepţional.

3,10 Nedreptăţirea văduvelor şi orfanilor era considerată un păcat foarte grav – *cf.* Deut. 27,19; Iez. 22,7; Iov 24,3.

3,11 Există un Hyrcan, fiul lui Tobias, menţionat de un papirus Zenon din anul 259 î.H.; familia era veche, şi menţionarea descendenţei din Tobias însemna un mare prestigiu. Hyrcan din textul nostru, fiu al unui administrator al impozitelor din Iudeea, a trăit în Transiordania din 184 până în 175 î.H., când s-a sinucis probabil în momentul ascensiunii lui Antiochos Epiphanes; era cunoscut ca partizan al Ptolemeilor, prin tradiţie de familie; nepot al lui Onias al II-lea şi bunic al lui Onias al III-lea. ♦ „patru sute de talanţi... două sute": cifrele sunt neverosimile – ar însemna 10.500 kg de argint şi 5.250 kg de aur.

trebuie luate pentru vistieria regească. [14] Rânduind o zi, a ieşit să socotească cele din vistierie, dar s-a stârnit zarvă mare în tot oraşul. [15] Preoţii s-au aruncat la pământ în faţa altarului, în veşminte preoţeşti, strigând către Cer, care făcuse legea pentru ţinerea banilor, să-i păstreze neatinşi pentru cei care îi depuseseră. [16] Oricine vedea faţa arhiereului era străpuns în inimă: privirea lui şi schimbarea culorii feţei îi trădau zbuciumul sufletesc. [17] Teama şi tremurul de care era cuprins dezvăluiau pentru cei care-l vedeau chinul inimii lui. [18] Oamenii ieşeau din case în cete spre a se ruga împreună, pentru că lăcaşul era ameninţat să ajungă de ocară. [19] Iar femeile, încinse cu sac pe sub sâni au umplut străzile; fecioarele, închise în case, unele alergau la porţi, altele la ziduri, altele priveau pe ferestre; [20] toate ridicau mâinile spre cer rostindu-şi rugăciunea. [21] Te cuprindea mila când vedeai cum cade la pământ mulţimea învălmăşită şi zbuciumul arhiereului, neştiind ce va să vie. [22] Ei îl invocau pe Domnul Atotputernic să le păzească neatinse şi în siguranţă celor care avuseseră încredere bunurile încredinţate. [23] În acest timp, Heliodor împlinea ce se hotărâse. [24] Ajunsese aproape de vistierie împreună cu trupele sale de pază, când Stăpânul duhurilor şi a toată puterea a făcut o arătare măreaţă, încât toţi cei care îndrăzniseră să vină acolo au fost izbiţi de puterea lui Dumnezeu; i-a cuprins groaza şi deznădejdea. [25] Căci li s-a arătat un cal împodobit cu o preafrumoasă platoşă şi având pe el un călăreţ înspăimântător, s-a repezit şi l-a izbit pe Heliodor cu copitele din faţă; iar călăreţul părea a avea armură de aur. [26] Şi i s-au mai arătat [lui Heliodor] doi tineri de o putere uimitoare, de o slăvită frumuseţe, cu veşminte strălucite; aceştia, stând de o parte şi de alta, îl biciuiau fără încetare, dându-i o ploaie de lovituri. [27] El a căzut la pământ dintr-o dată şi a fost cuprins de un întuneric groaznic, de l-au dus afară pe o targă: [28] pe el, care, cu atât alai şi cu toată garda tocmai intrase în vistierie, acum îl purtau neajutorat oameni care recunoşteau pe faţă puterea lui Dumnezeu. [29] Prin puterea dumnezeiască, el zăcea fără glas şi lipsit de orice nădejde şi izbăvire, [30] iar [iudeii] îl binecuvântau pe Domnul, Cel care îşi slăvise în chip minunat lăcaşul; templul, care puţin timp mai înainte fusese plin de spaimă

3,19 În semn de jale mare, femeile îşi despleteau părul, se îmbrăcau în sac lăsându-şi sânii goi şi îşi băteau pieptul.

3,30 Pentru majoritatea Părinţilor Bisericii, Dumnezeu Însuşi sau Fiul lui Dumnezeu a apărut sub forma îngerilor; pentru Augustin şi Ieronim, urmaţi de teologii medievali, cei care s-au arătat sunt îngerii.

şi zbucium, acum, la arătarea Stăpânului atotputernic, se umpluse de bucurie şi veselie. [31] De îndată, câtiva prieteni de-ai lui Heliodor l-au rugat pe Onias să se roage Celui Preaînalt şi să-i dobândească viaţa; căci acesta aproape îşi dădea ultima suflare. [32] Atunci arhiereul, temându-se ca nu cumva regele să-i bănuiască pe iudei de vreun vicleşug împotriva lui Heliodor, a adus o jertfă pentru însănătoşirea lui. [33] În timp ce arhiereul săvârşea [jertfa de împăcare], cei doi tineri i-au apărut lui Heliodor din nou, îmbrăcaţi la fel şi, oprindu-se lângă el, i-au spus: [34] „Mulţumeşte-i mult lui Onias, arhiereul, deoarece prin el Dumnezeu ţi-a dăruit viaţa. Iar tu, care ai fost bătut cu biciul din cer, spune-le tuturor de marea putere a Domnului!" Şi, spunând acestea, s-au făcut nevăzuţi. [35] Heliodor a adus jertfă Domnului şi i-a înălţat rugăciuni fierbinţi Celui care îl readusese la viaţă şi, despărţindu-se cu prietenie de Onias, a plecat la rege. [36] Şi dădea mărturie tuturor despre puterea Preamarelui Dumnezeu, pe care o văzuse cu ochii săi. [37] Când regele l-a întrebat pe Heliodor pe cine ar fi mai potrivit să-l trimită la Ierusalim, acesta a răspuns: [38] „Dacă ai vreun duşman sau vreun uneltitor împotriva ta, trimite-l acolo, căci se va întoarce bătut, chiar dacă va scăpa cu viaţă; cu adevărat, în jurul locului aceluia se află o putere a lui Dumnezeu. [39] Cel care locuieşte în ceruri veghează şi ajută locul acela, iar pe toţi ce vin cu gânduri rele îi loveşte şi-i dă pieirii." [40] Astfel s-au petrecut faptele cu Heliodor şi cu păzirea vistieriei.

4 [1] Simon, pomenit mai înainte, cel care trădase vistieria şi patria, îl tot vorbea de rău pe Onias, spunând că el i-a adus nenorociri lui Heliodor şi a pus la cale toate relele; [2] pe binefăcătorul oraşului, pe apărătorul celor de un neam cu el, pe cel râvnitor pentru Lege, Simon îndrăznea să-l numească

3,31 „Cel Preaînalt": gr. ὕψιστος, apelativ divin care apare aici în 2Mac.; era familiar iudeilor elenizaţi, dar şi păgânilor în gura cărora este pus aici, fiind, de exemplu, şi un epitet al lui Zeus (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). La fel de adecvat pentru păgân este şi μέγιστος, „Preamarele", din v. 36 *infra*.

3,34 Joc de cuvinte în gr. între χάριν ἔχειν, „a aduce mulţumire", şi χαρίζομαι, „a dărui o binefacere, a-şi arăta bunăvoinţa".

3,37 Seleucos îi atribuie exclusiv lui Heliodor insuccesul. Flavius Iosephus (*AI* 12,136) îl citează pe Polibiu care scrie că în ceea ce priveşte Templul de la Ierusalim are multe de spus, dar că amână relatarea; din nefericire, pasajul respectiv lipseşte din textul istoricului grec, astfel încât trebuie să ne limităm doar la informaţia lui Flavius Iosephus.

3,40 Autorul lui 4Mac. face abstracţie de Heliodor şi îl menţionează pe Apollonios în locul acestuia.

trădător al intereselor ţării. [3] Duşmănia a ajuns la un asemenea punct, încât s-au săvârşit şi omoruri de către unul dintre oamenii tocmiţi de Simon. [4] Văzând Onias cât de primejdioasă e această duşmănie şi cum Apollonios, fiul lui Menestheus, guvernatorul Siriei *Koile* şi al Feniciei, sporea răutatea lui Simon, [5] s-a dus la rege, nu spre a-şi învinui concetăţenii, ci urmărind ce este de folos tuturor şi fiecăruia din popor; [6] într-adevăr, el vedea că fără bunăvoinţa regelui nu se va putea ajunge la pace în treburile ţării şi că Simon nu va pune capăt nebuniei lui.

[7] După moartea lui Seleucos, domnia i-a revenit lui Antiochos, zis şi Epiphanes, iar Iason, fratele lui Onias, a pus mâna prin înşelăciune pe arhierie, [8] deoarece îi făgăduise regelui, într-o întâlnire, trei sute şaizeci de talanţi de argint şi alţi optzeci din alte venituri. [9] Pe lângă aceştia, se mai lega să-i dea înscris pentru alţi o sută cincizeci de talanţi, dacă i se lasă autoritatea să înfiinţeze un gimnaziu şi o efebie, iar locuitorii Ierusalimului să fie înscrişi ca antiohieni. [10] Regele a încuviinţat, şi [Iason], punând mâna pe putere, îndată i-a împins pe concetăţenii săi la obiceiuri greceşti. [11] A desfiinţat privilegiile regeşti acordate cu bunăvoinţă iudeilor datorită lui Ioan, tatăl acelui Eupolemos care avea să fie trimis la Roma pentru a încheia prietenie şi alianţă cu romanii; a desfiinţat rânduielile legiuite şi le-a înlocuit cu obiceiuri nelegiuite. [12] A fost încântat să construiască un gimnaziu chiar sub

---

4,7 „Iason": elenizare a numelui ebraic *Yeşua'* (*cf.* Iosephus Flavius, *AI* 12,239).

4,8 Onias a eşuat în misiunea sa, deoarece un complot a pus capăt vieţii lui Seleucos, iar noul suveran, Antiochos Epiphanes, a acordat arhieria celui care oferea mai mult. Iason din Cyrene este indignat de procedeul utilizat de fratele lui Onias.

4,9 „gimnaziu": locul unde se făceau cu precădere, în lumea grecească, exerciţiile fizice. ♦ „efebie": instituţie grecească de formare fizică şi intelectuală a tinerilor înainte de intrarea lor în viaţa publică. ♦ „iar locuitorii... antiohieni": text ambiguu, care poate fi înţeles şi: „să se facă recensământul antiohienilor din Ierusalim". În legătură cu ultima afirmaţie s-au formulat două ipoteze: 1. Iason intenţiona să transforme Ierusalimul în *polis* şi să-l numească Antiohia, ceea ce corespunde obiceiurilor elenistice; prea puţine argumente pledează însă în favoarea acestei ipoteze; 2. „antiohienii" reprezentau o corporaţie în cadrul cetăţii, care avea dreptul (există precedente) să bată monedă. În orice caz, aceştia erau meniţi să fie principalul factor de elenizare.

4,11 „Eupolemos": *cf.* 1Mac. 8,17. ♦ „obiceiuri nelegiuite": printre altele, frecventarea gimnaziului era inseparabilă de cultul lui Heracles, al lui Hermes şi al familiei domnitoare.

4,12 „acropolă": era sediul garnizoanei siriene, dominând Templul dinspre nord-est (viitoarea fortăreaţă Antonia). În 1Mac. este numită „Cetăţuia" (gr. ἀκρα). Aşadar, gimnaziul era chiar lângă Templu. ♦ „la exerciţii greceşti": gr. ὑποτάσσων ὑπὸ πέτασον, *litt.* „a

acropolă, unde i-a adunat pe cei mai buni dintre tineri la exerciţii greceşti. [13] Iar elenismul şi pătrunderea obiceiurilor străine au atins o asemenea culme ca urmare a răutăţii fără măsură de spurcate a lui Iason, un nelegiuit, şi nicidecum arhiereu, [14] încât nici preoţii nu mai erau râvnitori pentru slujirea altarului, ci, dispreţuind templul şi lăsând la o parte jertfele, alergau să ia parte, în palestră, la împărţirea nelegiuită, oprită de lege, de îndată ce auzeau semnalul. [15] Cinstirile strămoşeşti nu mai aveau căutare, ci mult mai mult erau preţuite gloriile greceşti. [16] Şi toate acestea aveau să le aducă necazuri mari, fiindcă tocmai aceia al căror fel de viaţă voiau să-l imite şi cu care voiau să se asemene întru totul aveau să devină duşmanii şi prigonitorii lor. [17] Nu e lucru de nimic să necinsteşti legile dumnezeieşti, după cum se va vedea din cele ce urmează.

[18] Pe când se celebrau jocurile cincinale în oraşul Tyr în prezenţa regelui, [19] necuratul Iason a trimis ca privitori antiohieni din Ierusalim, ducând cu ei trei sute de drahme de argint pentru jertfa lui Heracles; însă chiar aceia care le-au dus au socotit să nu le folosească pentru jertfă, căci nu se cuvine, ci să le păstreze pentru altă cheltuială. [20] Aşadar, banii destinaţi de cel care-i

---

duce sub *petas*": la exerciţiile din gimnaziu, efebii purtau *petas*-ul, pălăria cu boruri largi cu care era înfăţişat şi Hermes, zeul întrecerilor sportive.

4,14 Palestra era o parte a gimnaziului dedicată luptelor; prin extensie putea denumi gimnaziul în întregime. ♦ „împărţirea nelegiuită": s-a presupus că e vorba de distribuirea uleiului cu care trebuiau să se ungă atleţii înainte de întreceri. ♦ „semnalul", gr. δίσκος: aici este vorba despre un disc de metal uşor concav în care se bătea semnalul.

4,15 „gloriile greceşti": este vorba de funcţiile de gimnaziarh, lampadarh, agonothet etc. şi de coroanele cu care erau răsplătiţi învingătorii la diferitele concursuri.

4,18 „jocurile cincinale", gr. πενταετηρικὸς ἀγών: se referă la toate jocurile care, asemenea jocurilor olimpice, panatenaice, pythice, istmice, se ţineau în fiecare al cincilea an. Unele sărbători anuale deveneau cincinale prin faptul că în al cincilea an erau celebrate cu o pompă deosebită. Din această categorie făceau parte „ptolemaia", instituite la Alexandria în 280 î.H., care, la fiecare cinci ani, erau mult mai fastuoase. Probabil din această categorie făceau parte jocurile de la Tyr menţionate în text; prezenţa lui Antiochos ar fi o indicaţie că se aflau în al cincilea an; jocurile tyriene erau dedicate zeului Melqart, un Heracles tyrian; Alexandru Macedon îi promisese lui Heracles sacrificii şi jocuri după cucerirea cetăţii feniciene. Antiochos continuă tradiţia.

4,19 „privitori": gr. θεωρός desemna pe delegatul oficial al unei *polis* pentru a asista la jocuri, pentru a consulta un oracol sau pentru a aduce o ofrandă. ♦ „antiohieni": vezi nota la 4,9.

4,20 „trireme": vase de război greceşti cu trei rânduri de vâsle. ♦ Delegaţii – faptul este confirmat epigrafic – aveau întotdeauna şi misiunea de a aduce o jertfă divinităţii

trimisese pentru jertfa adusă lui Heracles, datorită celor care i-au adus, au fost folosiţi pentru pregătirea unor trireme.

[21] Când Apollonios, fiul lui Menestheus, a fost trimis în Egipt la înscăunarea regelui [Ptolemeu] Philometor, Antiochos a aflat că acesta din urmă nu are gânduri curate faţă de el şi a hotărât să se pună la adăpost; atunci s-a dus la Ioppe şi, apoi, la Ierusalim. [22] A fost primit de Iason şi de întreg oraşul cu mare pompă, la lumină de torţe şi cu strigăte de bucurie. De acolo s-a dus cu armata în Fenicia.

[23] După un răstimp de trei ani, Iason l-a trimis pe Menelaos, fratele lui Simon cel mai înainte pomenit, pentru a-i duce banii regelui şi a-i aminti despre nişte treburi grabnice. [24] Fiind înfăţişat regelui şi purtându-se ca un om de mare vază, a dobândit arhieria, deoarece l-a întrecut pe Iason [făgăduind] cu trei sute de talanţi de argint mai mult. [25] Luând împuternicirile regeşti, s-a întors [acasă], neavând nimic vrednic de un arhiereu, ci având apucăturile unui tiran crud şi urgia unei fiare sălbatice. [26] Şi astfel Iason, care-şi înşelase fratele, a fost înşelat de un altul şi a trebuit să fugă în ţara ammaniţilor. [27] Iar Menelaos pusese mâna pe conducere, dar din banii făgăduiţi regelui nu plătea nimic; [28] Sostratos, comandantul acropolei, i-i tot cerea, căci el era împuternicit cu strângerea dărilor; de aceea, au fost chemaţi amândoi în faţa regelui. [29] Menelaos l-a lăsat ca locţiitor la arhierie pe Lisimah, fratele său, iar Sostratos, pe Crates, mai-marele peste ciprioţi.

---

tutelare; delegaţii, probabil preoţi, aveau o oroare funciară faţă de ideea de a aduce jertfă idolilor şi, în consecinţă, au preferat să doneze suma în scopuri militare.

4,21 În 170 î.H., Ptolemeu al VI-lea Philometor este declarat major şi, în ciuda vârstei, se căsătoreşte cu sora sa Cleopatra a II-a şi este înscăunat. ♦ Antiochos inspectează Ioppe, care putea fi ţinta primului atac din partea lagidului.

4,22 În termeni similari descrie Herodian (4,18,19) primirea care i s-a făcut lui Caracalla la Alexandria.

4,23 „După un răstimp de trei ani": adică în anul 172 î.H. Nu există nici un motiv serios pentru a pune sub semnul întrebării faptul că Menelaos era fratele lui Simon, din familia sacerdotală Bilga, în ciuda celor susţinute de Flavius Iosephus (*AI* 12,238) care afirmă că era fratele lui Iason. Menelaos trebuia să ducă banii pe care îi făgăduise Iason (*cf.* 4,8-9). Mai departe, textul versetului e neclar.

4,25 Epitetul fiarei în text este βάρβαρος.

4,28 „comandantul acropolei": gr. ἔπαρχος, prefect militar.

4,29 „ciprioţi": o gardă de mercenari din Cipru (*cf.* şi 1Mac. 1,29; 2Mac. 12,2).

[30] Din această cauză, locuitorii din Tars şi Mallos s-au răsculat, pentru că oraşele fuseseră date în dar lui Antiochidis, concubina regelui. [31] Regele a plecat degrabă să aşeze lucrurile, lăsând ca înlocuitor pe Andronicos, unul dintre marii dregători. [32] Menelaos, socotind că a prins un moment prielnic, a furat câteva lucruri de aur din templu şi i le-a dăruit lui Andronicos, iar pe altele le-a vândut în Tyr şi în oraşele învecinate. [33] Onias, aflând limpede acestea, l-a mustrat, după ce se pusese la adăpost într-un loc de scăpare, la Daphne, oraş din apropiere de Antiohia. [34] Atunci Menelaos, luându-l deoparte pe Andronicos, îl ruga să-l ucidă pe Onias. Andronicos, ajungând la Onias şi întemeindu-se pe viclenie, i-a întins mâna dreaptă cu jurământ şi l-a făcut pe acesta, deşi [Onias] avea o bănuială, să iasă din locul de scăpare; [atunci Andronicos] pe dată l-a ucis, fără să-i pese de dreptate. [35] Pentru aceasta, nu numai iudeii, dar şi mulţi din celelalte neamuri s-au mâniat şi s-au mâhnit din pricina morţii nedrepte a acestui bărbat. [36] Când regele s-a întors din părţile Ciliciei, iudeii din cetate şi aceia dintre greci care urau nedreptatea au venit la el să-i spună de uciderea nedreaptă a lui Onias. [37] Atunci Antiochos s-a mâhnit adânc, i s-a făcut milă şi l-a plâns pe Onias pentru înţelepciunea şi buna sa purtare; [38] şi s-a aprins de furie împotriva lui Andronicos, căruia pe loc i-a luat mantia de purpură şi, rupându-i hainele, l-a dus prin tot oraşul până în locul unde acesta îşi arătase nelegiuirea [omorându-l] pe Onias. Acolo l-a scos din lumea aceasta pe ticălos şi astfel s-a împlinit pedeapsa dreaptă a Domnului.

[39] Întrucât multe furturi de lucruri sfinte se făcuseră în oraş de către Lisimah, cu ştirea lui Menelaos, răspândindu-se ştirea, mulţimea s-a adunat împotriva lui Lisimah, mai ales că multe obiecte de aur fuseseră deja împrăştiate. [40] Cum mulţimile se răsculau şi erau pline de furie, Lisimah a

---

4,30 Antiochidis s-au numit mai multe prinţese seleucide; este posibil ca Antiochos Epiphanes s-o fi numit astfel pe una dintre iubitele sale; Cicero în *In Verrem* 2,3,33 aminteşte poligamia regilor perşi şi sirieni, precum şi obiceiul lor de a dărui oraşe iubitelor lor.

4,33 Daphne se află la şapte kilometri şi jumătate de Antiohia, lângă o pădure celebră în mijlocul căreia se afla templul inviolabil al lui Apollo şi al Artemidei.

4,38 Dreptul de a purta haina de purpură era semnul ascensiunii la o mare demnitate; deposedarea avea semnificaţia unei dizgraţii grave; degradarea a fost împinsă până la ucidere.

4,40 „Auranos": personaj necunoscut din alte surse; probabil un nume semitic elenizat. Numele era atât de surprinzător, încât un scrib l-a modificat în τύραννος care se întâlneşte şi ca nume de persoană.

înarmat trei mii de oameni şi a pornit atacuri nedrepte sub conducerea unui oarecare Auranos, om înaintat în vârstă, dar nu mai puţin în nebunie. [41] Dându-şi seama de atacul lui Lisimah, unii au pus mâna pe pietre, alţii pe măciuci, iar alţii, luând din cenuşa care era acolo, aruncau de-a valma asupra oamenilor lui Lisimah. [42] Pe mulţi i-au rănit, pe alţii chiar i-au doborât, pe toţi ceilalţi i-au pus pe fugă, iar pe hoţul de lucruri sfinte l-au ucis lângă vistierie. [43] Cu privire la acestea, s-a pornit judecată împotriva lui Menelaos. [44] Când regele a ajuns la Tyr, sfatul bătrânilor a trimis trei bărbaţi care au apărat în faţa regelui cauza lor. [45] [Văzând] că nu are scăpare, Menelaos i-a promis bani mulţi lui Ptolemeu, fiul lui Dorymenes, ca să-l înduplece pe rege. [46] Atunci Ptolemeu, luându-l pe rege în peristil ca pentru a se răcori, l-a făcut să-şi schimbe hotărârea; [47] acesta l-a dezlegat de învinuiri pe Menelaos, care era vinovat de toată nenorocirea, iar pe nefericiţii aceia nişte judecători i-au condamnat la moarte: pe ei, care ar fi fost găsiţi nevinovaţi chiar dacă ar fi fost judecaţi la sciţi. [48] Astfel, cu mare grabă au fost răsplătiţi cu moartea, în chip nedrept, cei care s-au luptat pentru oraş, pentru popor şi odoarele sfinte. [49] Din această pricină, chiar şi unii tyrieni, scârbiţi de asemenea ticăloşie, s-au îngrijit cu dărnicie de înmormântarea lor. [50] Iar Menelaos, prin lăcomia celor puternici a rămas la conducere şi, sporind în răutate, a ajuns marele vrăjmaş al concetăţenilor săi.

4,42 Autorul consideră înfrângerea unei armate de trei mii de soldaţi de către o gloată înarmată cu ce s-a nimerit drept un fapt normal; bătălia a avut loc la zidul Templului unde a fost ucis Lisimah.

4,45 „Ptolemeu": acelaşi personaj este menţionat şi în 1Mac. 3,38. Tatăl său Dorymenes a fost însărcinat de Ptolemeu Philopator, în 219 î.H., să-l oprească pe Antiochos al III-lea în defileul Berytos; Dorymenes a eşuat în tentativa sa; este vorba de o familie care din slujba lagizilor a trecut în cea a seleucizilor.

4,46-47 „peristil": un fel de curte interioară. Conform celor transmise de Polibiu (26,1), lui Antiochos îi plăcea să exercite magistraturi şi să judece procese. Nu ştim prin ce tertipuri a fost convins să-l absolve pe Menelaos şi să-i condamne la moarte pe trimişii iudeilor. ♦ În ce-i priveşte pe sciţi, aceştia erau celebri la Roma pentru barbaria lor; Ciccro în două rânduri – *In Verrem* 2,5,150 şi *In Pisonem* 8 – spune că şi în faţa unor judecători atât de necioplţi precum sciţii ar avea câştig de cauză; expresia devenise proverbială.

5 [1] În acest timp, Antiochos pregătea a doua campanie în Egipt. [2] S-a întâmplat însă că timp de patruzeci de zile s-au arătat în tot oraşul călăreţi alergând prin aer cu veşminte cusute cu aur şi înarmaţi cu sulițe şi săbii scoase din teacă, [3] şi cete de călăreţi rânduite pentru bătălie, şi năvăliri, şi alergări din amândouă părţile, şi ciocniri de scuturi, şi mulţime de sulițe şi săgeţi zvârlite, şi sclipiri de armuri de aur şi platoşe de tot felul. [4] De aceea, toţi înălţau rugăciuni, pentru ca arătările să fie de bun augur. [5] Răspândindu-se ştirea mincinoasă că Antiochos a murit, Iason a pornit fără veste cu nu mai puţin de o mie de oameni împotriva oraşului. Fiind alungaţi cei care apărau zidurile şi cetatea fiind până la urmă cucerită, Menelaos s-a refugiat în acropolă. [6] Iason a făcut măcel necruţător între propriii săi cetăţeni, fără să se gândească o clipă că reuşita împotriva celor de un neam cu tine este cea mai mare nereuşită; el socotea că ia trofee de la duşmani, şi nu de la cei de un neam cu el. [7] N-a reuşit însă să pună mâna pe putere, ci până la urmă, umplându-se de ruşine pentru trădare, a plecat din nou ca fugar în Ammanitida. [8] Sfârşitul vieţii lui ticăloase a fost [următorul]: închis la Aretas, tiranul arabilor, apoi fugind din oraş în oraş, urmărit şi urât de toţi ca un călcător al legilor şi inspirând scârbă ca un călău al patriei şi al concetăţenilor, a fost gonit în Egipt. [9] Şi el, care surghiunise din patrie pe atâţia, a murit pe [pământ] străin după ce a ajuns la lacedemonieni, unde nădăjduia să afle adăpost datorită înrudirii [iudeilor cu ei]. [10] El, care a lăsat

---

5,1 Tradiţia seleucidă din care pare să se inspire 2Mac. consideră că Antiochos Epiphanes a pornit campania împotriva iudeilor deoarece ei s-ar fi răsculat în timp ce el se afla în Egipt; autorul atenuează teoria seleucidă afirmând că Epiphanes a interpretat greşit evenimentele din cauza unor informaţii incomplete. În realitate, faptele s-au petrecut astfel: în toamna lui 169, Antiochos vine la Ierusalim şi pradă Templul; în vara lui 168, se produce revolta Ierusalimului şi cucerirea oraşului de către generalul seleucid Apollonios (*cf.* şi 1Mac. 1,30 şi urm.). Pentru versiunea seleucidă, *cf.* Diodor din Sicilia, 34,1 (fragment preluat de la Posidonios din Apameea), Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 1,31; *AI* 12,239; Ioan din Antiohia în *FHG* (ediţia Firmin Didot), IV, fg. 558 şi urm.

5,2-3 Viziune asemănătoare celei din 2Mac. 3,25; patruzeci este un număr sacru: atâta au durat şederea lui Moise în Horeb, călătoria lui Ilie în Sinai, postul lui Hristos şi şederea lui pe pământ după Înviere. Asemenea viziuni prevestitoare sunt destul de frecvent menţionate de autori orientali şi romani (*cf.* „faptele miraculoase" produse înaintea luptelor dintre Otho şi Vitellius, relatate de Tacit).

5,8 Este vorba de Aretas I, regele nabateilor. Iason este urât atât de iudei, din cauza masacrelor de la Ierusalim, cât şi de păgâni, din cauză că era evreu. Sfârşitul său lamentabil este una dintre temele morale ale scrierii.

atâția oameni fără mormânt, a sfârșit fără să fie plâns, nici nu i s-au făcut cele de pe urmă și n-a avut parte de mormântul strămoșesc.

[11] Când regele a aflat toate acestea, a crezut că Iudeea s-a răsculat, drept care a plecat din Egipt turbat ca o fiară și a cucerit orașul cu armele; [12] și a poruncit soldaților să ucidă fără milă pe oricine le-ar cădea în mână și să-i înjunghie pe cei care s-ar sui în case. [13] Au fost nimiciți tineri și bătrâni, dați pieirii femei și copii, înjunghiați fecioare și prunci. [14] Au căzut în aceste trei zile optzeci de mii de oameni: patruzeci de mii [au fost uciși] de mâinile lor și nu mai puțini decât cei înjunghiați au fost vânduți [ca sclavi]. [15] Și nu s-a mulțumit numai cu atât: a îndrăznit să intre în cel mai sfânt templu de pe întreg pământul, având-l drept călăuză pe Menelaos, cel mai mare trădător al legilor și al patriei; [16] cu mâinile sale spurcate a luat odoarele sfinte și cele date de alți regi pentru sporirea, slava și cinstea locului, pe toate le-a înșfăcat cu mâinile sale pângărite. [17] Antiochos devenea trufaș peste măsură și nu-și dădea seama că Stăpânul era mâniat pentru puțină vreme din pricina păcatelor săvârșite de locuitorii orașului și, de aceea, a trecut cu vederea locul sfânt. [18] Dacă [poporul] nu s-ar fi făcut vinovat de atâtea păcate, atunci, asemenea lui Heliodor, cel trimis de regele Seleucos pentru cercetarea vistieriei, Antiochos, de cum a intrat, ar fi fost pe dată biciuit și și-ar fi pierdut îndrăzneala. [19] Dar Domnul n-a ales poporul de dragul locului [sfânt], ci locul de dragul poporului. [20] De aceea, însuși locul [sfânt], după ce a avut parte de nenorocirile abătute asupra poporului, a fost părtaș mai târziu la binefaceri și, fiind părăsit în [vremea] mâniei Atotputernicului, a fost reașezat cu toată slava, când Stăpânul cel Mare s-a împăcat [cu poporul Său].

5,11 „turbat ca o fiară", *litt.* „devenit ca o fiară în suflet". ♦ Flavius Iosephus, în *Bell. Iud.* 1,32, confirmă luarea cu asalt a Ierusalimului; după *AI* 12,246, Antiochos a cucerit orașul fără luptă.

5,14 Cifra este disproporționată față de numărul locuitorilor; Iosephus scrie despre zece mii de captivi (*AI* 12,251).

5,16 Grecii aveau să-l laude pe Antiochos Epiphanes pentru faptul de a fi pătruns în Templul iudeilor; *cf.* Flavius Iosephus, *Contra Apionem* 2,79 și urm.

5,17 Impunitatea l-a făcut pe Antiochos orgolios peste măsură, orgoliu stigmatizat și în 1Mac. 1,23.25. ♦ „Stăpânul... păcatelor": imperativul ispășirii păcatelor este exprimat în Dan. 4,24.

5,19 *Cf.* Mc. 2,27.

[21] Antiochos, după ce a luat o mie opt sute de talanți din templu, a plecat degrabă spre Antiohia, încredințat fiind din trufie și din semeția inimii sale că poate naviga pe pământ și umbla pe jos pe mare. [22] Dar a lăsat locțiitori să chinuie poporul: la Ierusalim, pe Filip, după neam, frigian, iar după fire, mai barbar decât cel care-l numise; [23] pe [muntele] Garizin, pe Andronicos și, pe lângă aceștia, pe Menelaos, care, mult mai rău decât ceilalți, se ridica peste cei de un neam cu el, având o pornire de ură împotriva cetățenilor iudei. [24] L-a trimis pe Apollonios, mysarhul, cu o armată de douăzeci și două de mii de oameni, poruncindu-le să-i înjunghie pe toți tinerii, iar pe femei și pe copii să-i vândă. [25] Acesta, venind la Ierusalim și prefăcându-se că are gânduri pașnice, a așteptat până în sfânta zi a sabatului; atunci, prinzându-i pe iudei în odihnă, le-a poruncit oamenilor săi să-și ia armele [26] și pe toți cei care ieșiseră la priveliște să-i măcelărească, și, năvălind în oraș cu [oamenii] înarmați, a doborât o mare mulțime.

[27] Dar Iuda [zis și] Macabeul, împreună cu vreo nouă tovarăși, retrăgându-se în pustiu, își ducea viața în munți în felul fiarelor, împreună cu ai săi; se hrăneau numai cu ierburi, ca să se ferească de orice pângărire.

6 [1] Nu multă vreme după aceea, regele l-a trimis pe un bătrân atenian să-i silească pe iudei să se îndepărteze de legile strămoșești și să nu se mai cârmuiască după legile lui Dumnezeu, [2] să pângărească templul din Ierusalim și să-l închine lui Zeus Olimpianul, iar pe cel din Garizin, după firea

---

5,21 Suma este exagerată, chiar dacă ar fi vorba de talanți de argint: ar totaliza cca 47 de tone. ♦ Antiochos devenise atât de trufaș, încât se credea stăpân și peste natură.

5,23 Filip este alt personaj decât omonimul său din 1Mac. 6,14; nici Andronicus nu este același personaj cu cel menționat la 4,38.

5,24 *Cf.* și 1Mac. 1,29-32. ♦ „mysarhul": probabil căpetenia mercenarilor din Mysia, dar, poate, cum cred mulți exegeți, autorul a speculat și faptul că mysienii erau disprețuiți de greci și că μύσος are sensul de „infamie".

5,26 „cei care ieșiseră la priveliște": iudeii nu credeau că încalcă sabatul asistând la defilare. Se împlinește profeția din Dan. 11,30-35.

5,27 Iuda s-a retras în regiuni nelocuite; *cf.* și 1Mac. 1,27 și urm.

6,1 În 1Mac. 1,51 se spune că Antiochos trimisese inspectori în Iudeea care să supravegheze respectarea poruncilor sale. ♦ „bătrân", gr. γέρων: unii presupun că acesta ar fi un nume propriu.

6,2 „după firea locuitorilor": text nesigur; unii interpretează „după cum cereau locuitorii". ♦ Devoțiunea lui Antiochos Epiphanes față de Zeus Olimpianul transpare și din emisiunile monetare (*cf.* Abel, *op. cit.*, p. 361).

locuitorilor, lui Zeus Primitorul de străini. [3] Era apăsătoare şi de neîndurat chiar şi pentru mulţime această îngrămădire de fărădelegi. [4] Lăcaşul sfânt era plin de desfrânări şi petreceri ale păgânilor care se desfătau cu desfrânate şi se apropiau de femei chiar în curţile sfinte şi aduceau înăuntru lucruri care nu se cuveneau. [5] Iar altarul era plin de jertfe nelegiuite. [6] Nu era îngăduit nici să ţii sabatul, nici sărbătorile strămoşeşti, nici măcar să mărturiseşti că eşti iudeu. [7] Dimpotrivă, erau duşi cu amară silnicie să se ospăteze cu carne jertfită [idolilor], în fiecare lună, de ziua regelui, iar când venea sărbătoarea lui Dionysos erau siliţi să ia parte la alaiul în cinstea lui Dionysos purtând cununi de iederă. [8] Printr-o punere la cale a [locuitorilor din] Ptolemais, s-a dat un decret ca în oraşele greceşti învecinate să se ia aceleaşi măsuri faţă de iudei, şi aceştia să ia parte la ospăţul ritual; [9] iar cei care nu vor primi să treacă la [obiceiurile] greceşti, să fie omorâţi. Se putea vedea acum ce primejdie ameninţa. [10] Au fost aduse două femei care îşi tăiaseră împrejur copiii; le-au fost atârnaţi de sâni pruncii şi au fost purtate prin oraş de faţă cu toţi, şi apoi azvârlite de pe ziduri. [11] Alţii, care se adunaseră pe ascuns în peşteri pentru a sărbători sabatul, au fost denunţaţi lui Filip şi au fost arşi de vii împreună, ferindu-se să se apere din cauza sfinţeniei zilei.

[12] Îi rog pe cititorii cărţii să nu se descurajeze din pricina acestor nenorociri, ci să cugete că prigoanele n-au fost spre pieire, ci spre îndreptarea

---

6,7 „erau duşi... să se ospăteze cu carne [jertfită idolilor]", *litt.* „erau duşi la ospăţ ritual (σπλαγχνισμός) la care se mâncau măruntaiele (σπλάγχνα) animalelor jertfite idolilor". ♦ Sărbătorirea lunară a zilei de naştere a regelui nu este un caz singular în elenism, ci se regăşte la dinaştii din Pergam, Comagene, Egipt; există dovezi epigrafice. ♦ La sărbătorirea lui Dionysos aveau loc concursuri dramatice în faţa statuii zeului încoronat cu iederă şi o procesiune la care participau preoţii, magistraţii, cetăţenii grupaţi pe triburi, efebii; Dionysos însuşi era reprezentat urmat de un cortegiu de satiri, sileni, bacante. Plutarh în *Quaestiones convivales* 4,6 (671 C-F) socoteşte că sărbătoarea iudaică *Sukkoth* este inspirată de dionysii; moralistul grec crede că şi sărbătorirea sabatului are legătură cu Dionysos, deoarece, spune el, făcând o falsă asociere „şi azi încă mulţi îi numesc *saboi* pe adepţii lui Bacchus"; Tacit recunoaşte că există mulţi care susţin celebrarea cultului lui Dionysos în Iudeea, teorie pe care el o combate (*Hist.* 5,5); să fi existat o vreme un sincretism iudeo-elenistic la nivel cultic?

6,8 Lecţiunea Πτολεμαιου prezentă în manuscrisele greceşti este lipsită de sens; de aceea, majoritatea exegeţilor propun emendarea în „[locuitorii] din Ptolemais", după versiunea siriacă.

6,9 Decretul urmărea exterminarea iudeilor; *cf* şi 1Mac. 5,15.

neamului nostru; [13] căci a nu-i lăsa multă vreme pe păcătoşi, ci a-i lovi degrabă cu pedepse este un semn de mare bunăvoinţă. [14] Cu celelalte neamuri, Stăpânul aşteaptă cu îndelungă-răbdare şi nu le pedepseşte până când nu împlinesc măsura păcatelor, dar nu tot aşa a socotit să facă cu noi, [15] ca nu cumva, ajungând noi la capătul păcatelor, să ne pedepsească abia la urmă. [16] De aceea, niciodată mila nu se îndepărtează de noi, ci, chiar şi atunci când ne mustră cu nenorociri, El nu-şi părăseşte poporul. [17] Fie de ajuns nouă amintirea acestor lucruri; după aceste puţine [cuvinte], trebuie să ne întoarcem la povestire.

[18] Era un anume Eleazar, unul dintre cărturarii de frunte înaintat în vârstă şi foarte frumos la chip. Pe acesta încercau să-l silească să mănânce carne de porc, deschizându-i gura cu sila. [19] Iar acesta, alegând o moarte slăvită mai degrabă decât o viaţă de ocară, a mers de bunăvoie la chinurile roţii, [20] scuipând carnea din gură, aşa cum se cuvine să facă cei care au tăria să îndepărteze ce nu-i îngăduit a mânca, chiar dacă le este dragă viaţa. [21] Cei care supravegheau nelegiuitul ospăţ, deoarece îl cunoşteau [pe Eleazar] de lungă vreme, l-au luat de-o parte şi îl rugau să [pună să i se] aducă carne pe care îi era îngăduit să o mănânce şi pregătită de el însuşi şi să se prefacă doar că mănâncă din carnea jertfită, aşa cum poruncise regele, [22] ca, făcând astfel, să scape de moarte şi să se bucure de omenie, pe temeiul vechii sale prietenii cu ei. [23] Dar el, chibzuind cu nobilă înţelepciune, vrednică de vârsta sa şi de rangul pe care i-l dădea bătrâneţea, de strălucita sa căruntеţe şi de purtarea sa desăvârşită încă din copilărie, dar, mai ales, de Legea sfântă dată de Dumnezeu, a răspuns pe faţă că pot să-l trimită fără întârziere în lăcaşul morţilor: [24] „Nu se cuvine ca la vârsta noastră să fim făţarnici, ca nu cumva mulţi dintre tineri, închipuindu-şi că Eleazar, la cei nouăzeci de

---

6,13 *Cf.* şi Înţelepciunea lui Solomon 11-12.

6,18 „unul dintre cărturarii": interpret al Legii, expert în jurisprudenţa iudaică.

6,19 Termenul gr. τύμπανον, tradus aici prin „roată", a suscitat numeroase interpretări; Abel (*op. cit.*, p. 336) consideră cu bune argumente că este vorba de ucidere prin bătaie cu ciomagul. Alţii presupun că e vorba de tragerea pe roată.

6,21 „aşa cum poruncise regele": după 4Mac. 5,1, în decretul lui Antiochos era prevăzută obligaţia mâncării cărnii de porc.

6,22 „omenie", gr. φιλανθρωπία, *litt.* „iubire de oameni": termen specific grecesc. Autorul atribuie această calitate doar păgânilor şi evreilor elenizaţi.

6,24 Eleazar se teme că o cedare din partea lui ar putea deveni contagioasă pentru tineret, care s-ar lăsa mai uşor atras de elenism dacă el ar ceda chiar şi formal. Idee prezentă şi la Pavel (*cf.* Rom. 14,14-23).

ani ai săi, a trecut la felul de viață al străinilor; [25] din pricina fățărniciei mele și pentru acest scurt răgaz de viață, să rătăcească și ei, iar eu să-mi agonisesc bătrâneților mele ocară și rușine. [26] Într-adevăr, chiar dacă pentru puțină vreme aș scăpa de pedeapsa ce vine de la oameni, dar de mâinile Celui Atotputernic nici viu, nici mort nu voi scăpa. [27] De aceea, părăsind cu bărbăție această viață, mă voi arăta vrednic de bătrânețe[a mea], [28] iar tinerilor le voi lăsa pildă nobilă de a muri de bunăvoie și cu cinste pentru venerabilele și sfintele legi." Și spunând acestea, s-a dus îndată la schingiuire. [29] Iar cei care-l duceau și-au schimbat bunăvoința pe care i-o arătaseră cu puțin înainte în rea-voință din pricina cuvintelor spuse de el, socotind că sunt nebunie. [30] Dar el, pe când se sfârșea sub lovituri, a zis suspinând: „Domnul, în cunoașterea Sa sfântă, știe limpede că, deși puteam scăpa de moarte, îndur în trupul meu dureri năpraznice, din pricina loviturilor de bici, dar în sufletul meu le sufăr cu bucurie, pentru frica mea de El." [31] Așa a plecat din viață acest om, lăsând prin moartea sa, nu numai tinerilor, ci celor mai mulți din poporul său, pildă de vitejie și pomenire de virtute.

7 [1] S-a întâmplat și că au fost prinși șapte frați împreună cu mama lor, și regele, punând să fie bătuți cu biciul și cu vâna de bou, încerca să-i silească să mănânce carne de porc, care era oprită de Lege. [2] Unul dintre ei s-a făcut purtătorul de cuvânt al tuturor și a spus: „Ce vrei să întrebi și ce vrei să afli de la noi? Suntem gata să murim mai degrabă decât să călcăm legile strămoșești." [3] Regele, înfuriat peste măsură, a poruncit să fie puse pe foc

---

6,27 Ambrozie (*De Iacob* 2,10) încheie cu următorul aforism cuvântarea pe care i-o atribuie lui Eleazar: *senectus portus debet esse, non vitae superioris naufragium* („bătrânețea trebuie să fie portul, nu naufragiul vieții înalte").

6,31 „a plecat din viață", *litt.* „s-a mutat...". ♦ Martiriul lui Eleazar a fost comentat de Ambrozie (*cf. supra*), care consideră că este fericit acela care prin tăria sufletului – *virtute animi* – reușește să înfrângă chinurile.

7,1 Numărul șapte era un număr simbolic, fapt subliniat și de 4Mac. și de Ciprian, care amintește de cei șapte îngeri care stau în fața lui Dumnezeu, de cele șapte brațe ale sfeșnicului, de cele șapte sfeșnice ale Apocalipsei, de cele șapte coloane ale lui Solomon; numărul șapte avea și pentru greci o semnificație specială: se menționează, de pildă, cele șapte minuni ale lumii, cele șapte porți ale Tebei, cei șapte înțelepți, cele șapte coarde ale lirei etc.

7,2 Flavius Iosephus (*AI* 18,59) relatează cum iudeii, amenințați de Pontiu Pilat cu moartea dacă nu acceptă efigiile împăratului, au răspuns că preferă să moară decât să încalce Legea.

tigăi şi cazane. [4] Şi, imediat ce au fost înroşite în foc, a poruncit să i se taie limba celui care vorbise în numele tuturor, apoi să-i jupoaie pielea de pe cap şi să-i taie membrele în văzul fraţilor şi al mamei sale. [5] După ce l-au ciopârţit astfel, a poruncit să fie adus încă în viaţă lângă foc şi să fie fript în tigaie. Şi, în timp ce aburul din tigaie se răspândea până departe, ceilalţi se îndemnau unii pe alţii, împreună cu mama lor, să moară în chip nobil, vorbind astfel: [6] „Domnul Dumnezeu vede şi, într-adevăr, El ne va alina, aşa cum a vestit Moise în cântarea sa, în care mărturiseşte pe faţă, spunând: «Pe robii Săi îi va alina.»"

[7] După ce primul a părăsit viaţa în acest chip, l-au adus pe cel de-al doilea la chinuri; i-au jupuit pielea de pe cap cu păr cu tot şi-l întrebau: „Ai să mănânci [carne de porc] mai înainte ca trupul tău să fie ciopârţit?" [8] Dar el a răspuns în limba strămoşească: „Nu!" Drept care şi el a îndurat pe rând aceleaşi chinuri ca şi primul. [9] Cu ultima suflare, el a spus: „Nemernicule, tu ne scoţi din această viaţă de acum, dar Regele lumii ne va ridica la învierea vieţii de veci pe noi care murim pentru legile Sale."

[10] După el a fost chinuit cel de-al treilea. Când i s-a cerut să scoată limba, a scos-o îndată şi, întinzându-şi mâinile neînfricat, [11] a spus cu demnitate: „Din Cer le-am primit şi pentru legile Lui le disprețuiesc şi de la El nădăjduiesc că le voi redobândi." [12] Însuşi regele şi cei care-l întovărăşeau au admirat sufletul tânărului, pentru care suferinţele nu însemnau parcă nimic.

7,4 „să-i jupoaie pielea de pe cap": gr. περισκυθίζειν este verbul utilizat de autor pentru „a scalpa"; Herodot (*Istorii* 4,64) povesteşte cum sciţii făceau o incizie circulară în jurul urechilor şi apoi, trăgând de păr, jupuiau capul.

7,5 Pedeapsa prin ardere este atestată în Lev. 21,9; Dan. 3,6; Ier. 29,21-22 (arderea unor profeţi mincinoşi de către Nabucodonosor).

7,6 „Pe robii Săi îi va alina": *cf.* Deut. 32,36.

7,8 „limba strămoşească": deşi limba vorbită de evrei după exil era aramaica, expresia se referă de bună seamă la ebraică, limbă a textelor sacre şi a cultului (*cf.* şi 7,21.27; 12,37; 15,29). ♦ Ultimele cuvinte par a fi o glosă; nu este sigur că toţi cei şapte fraţi au îndurat aceleaşi chinuri.

7,9 Este una dintre primele atestări clare, alături de Dan. 12, ale credinţei în învierea de apoi. Augustin, comentând pasajul, îi consideră pe cei şapte fraţi *avant la lettre* creştini: *Christiani fuerunt sed nomen Christianorum postea divulgatum, factis antecesserunt* (*Prima predică despre Maccabei* 2).

7,10 4Mac. 10,1-11 nu pomeneşte tăierea limbii, în schimb descrie uneltele de tortură utilizate de oamenii „tiranului".

13 După ce s-a sfârşit şi acesta, l-au chinuit cumplit pe cel de-al patrulea.
14 Pe când trăgea să moară, a spus: „E de dorit să fii dat morţii de către oameni
când aştepţi nădejdea de la Dumnezeu că vei fi înviat iarăşi de El; dar pentru
tine nu va fi înviere spre viaţă."
15 Îndată l-au adus pe al cincilea şi au început să-l schingiuiască. 16 Acesta,
privind la rege, a spus: „Tu ai puterea să faci ce vrei printre oameni, deşi şi
tu eşti muritor; dar să nu crezi că neamul nostru a fost părăsit de Dumnezeu.
17 Aşteaptă numai şi vei vedea marea Lui putere, cum te va chinui pe tine şi
seminţia ta."
18 Apoi, l-au adus pe al şaselea. Când trăgea să moară, a spus: „Nu te
amăgi în zadar; căci noi din pricina noastră suferim acestea, pentru că am
păcătuit faţă de Dumnezeul nostru; de aici, [aceste lucruri] vrednice de
mirare. 19 Dar tu să nu crezi că vei rămâne nepedepsit, tu care ai îndrăznit să
te lupţi cu Dumnezeu."
20 Mama lor a fost cu deosebire minunată şi vrednică de bună amintire
pentru că, văzând cum cei şapte fii ai ei pier laolaltă în răstimp de o zi, îndura
aceasta cu tărie, pentru nădejdea pe care o avea în Domnul. 21 Pe fiecare
dintre ei îl îndemna, în limba strămoşească; plină de simţiri nobile şi însu-
fleţindu-şi cugetul de femeie cu vitejie bărbătească, le spunea: 22 „Nu ştiu cum
v-aţi ivit în sânul meu şi nici nu v-am dăruit eu duhul şi viaţa, iar mădularele
fiecăruia nu eu le-am alcătuit. 23 Creatorul lumii, Cel care a plăsmuit neamul
omenesc şi se află la obârşia a toate, El vă va dărui înapoi, în îndurarea Sa, şi
duhul, şi viaţa, pentru că voi le disprețuiți acum de dragul legilor Lui."
24 Iar Antiochos, socotindu-se jignit şi bănuind o ocară în cuvintele ei,
deoarece mai rămăsese în viaţă fiul cel mic, a început să-l îndemne nu numai
prin cuvinte, ci şi cu jurământ, făgăduindu-i că-l va face deopotrivă bogat şi cât
se poate de fericit dacă se va lepăda de cele strămoşeşti, că îl va socoti prieten
şi-i va încredinţa dregătorii însemnate. 25 Dar, întrucât tânărul nici nu-l lua în
seamă, regele a chemat-o la sine pe mama acestuia şi a îndemnat-o să-l
sfătuiască pe fiul ei pentru a-l scăpa.

7,14 *Cf.* Dan. 12,2: „Şi mulţi dintre cei care dorm în ţărână se vor deştepta, unii spre viaţă veşnică, alţii spre osândă veşnică."

7,17 Mânia lui Dumnezeu îi loveşte şi pe urmaşi; fiul lui Epiphanes, Eupator, va fi asasinat (1Mac. 7,4); lui Alexandru Balas, pe care majoritatea iudeilor îl consideră un descendent al lui Epiphanes, arabii îi vor tăia capul (1Mac. 11,17).

7,24 Antiochos, neînţelegând limba în care vorbeşte mama celor şapte fraţi, crede că ea îi adresează insulte.

[26] După multe stăruințe, ea s-a învoit să-l convingă pe fiul ei. [27] S-a aplecat asupra lui și, bătându-și joc de crudul tiran, i-a zis astfel în limba strămoșească: „Fiule, fie-ți milă de mine, care te-am purtat în pântece vreme de nouă luni și te-am alăptat vreme de trei ani și te-am crescut și te-am adus la această vârstă și am avut grijă de tine. [28] Te rog fierbinte, copile, să privești la cer și la pământ și la câte sunt în ele și, văzându-le pe toate, să-ți dai seama că Dumnezeu le-a făcut din nimic și astfel a luat ființă și neamul omenesc. [29] Nu te teme de călăul acesta, ci fii vrednic de frații tăi și primește moartea, ca să te redobândesc împreună cu frații tăi în ziua îndurării."

[30] Nu-și isprăvise bine vorba, când tânărul a spus: „De ce zăboviți? Eu nu ascult de porunca regelui, ci ascult de porunca Legii care a fost dată părinților noștri prin Moise. [31] Iar tu, care ai născocit toată nenorocirea asupra evreilor, nu vei scăpa nicidecum din mâinile lui Dumnezeu. [32] Chiar dacă, pentru mustrarea și îndreptarea noastră, [33] Domnul nostru cel viu S-a mâniat pentru scurtă vreme, El se va împăca iarăși cu robii Săi. [34] Tu însă, nelegiuitule, cel mai spurcat dintre toți oamenii, nu te bucura în zadar, hrănindu-te cu speranțe deșarte că poți ridica mâna împotriva slujitorilor Cerului. [35] Căci n-ai scăpat încă de judecata Dumnezeului atotputernic, care le vede pe toate. [36] Frații noștri, suferind un chin trecător, [pentru] viața pururi izvorâtoare, au căzut pentru legământul lui Dumnezeu; tu, prin judecata lui Dumnezeu vei primi osânda cuvenită trufiei tale. [37] Iar eu, asemenea fraților mei, îmi dau trupul și viața pentru legile strămoșești, rugându-L pe Dumnezeu să Se milostivească grabnic de neam[ul nostru], și pe tine, prin încercări și bice, să te [facă] să recunoști că El este singurul Dumnezeu. [38] [Fie ca] la mine și la frații mei să se oprească mânia Atotputernicului, pe care, pe drept cuvânt, a dezlănțuit-o asupra neamului nostru întreg."

[39] Regele, ieșindu-și din fire, l-a schingiuit pe acesta mai rău decât pe ceilalți, fiindcă i-au fost amare cuvintele lui de batjocură. [40] Și acesta s-a sfârșit în neprihănire, încrezându-se cu totul în Domnul.

7,27 Singurul loc unde apare termenul „tiran", foarte frecvent în 4Mac. ♦ „trei ani": și la egipteni exista același obicei în ceea ce privește alăptatul; un scrib îi scrie fiului său că timp de trei ani a ținut sânul mamei în gură.

7,28 „din nimic", *litt.* „nu le-a făcut din lucruri care erau"; expresia οὐκ ἐκ ὄντων exclude existența unei materii premergătoare creației. E prima dată când se afirmă cu atâta claritate creația din nimic.

41 Cea din urmă, după fii, a murit mama.
42 Fie de ajuns acestea despre ospeţele [idoleşti] şi despre schingiuirile cumplite.

8 1 Iuda, [zis] şi Macabeul, şi cei împreună cu el, pătrunzând pe ascuns în sate, au început să-şi cheme rudele şi, adăugându-şi-i pe cei rămaşi credincioşi iudaismului, au adunat în jurul lor o ceată de şase mii de oameni. 2 Şi îl chemau pe Domnul să privească spre poporul pe care toţi îl călcau în picioare, să se milostivească şi de templul pângărit de oamenii fără de lege; 3 să se miluiască şi de oraşul pustiit şi pe cale de a fi făcut una cu pământul şi să dea ascultare sângelui ce striga către El, 4 să-şi aducă aminte şi de uciderea nelegiuită a copiilor nevinovaţi şi de hulele aduse împotriva numelui Său şi să arate că urăşte răul. 5 Când Macabeul şi-a adunat oaste, păgânii n-au mai putut să-i facă faţă, deoarece mânia Domnului se întorsese în milă. 6 Năvălind pe neaşteptate în oraşe şi sate, [Iuda] le dădea foc şi, ocupând locuri potrivite, el punea pe fugă pe mulţi dintre duşmani; 7 cel mai des ataca la adăpostul întunericului nopţii, iar faima vitejiei sale se răspândea peste tot.

7,41 Cei şapte fraţi şi mama lor sunt anonimi; mai târziu mama a primit diferite nume: astfel, versiunea latină a lui 4Mac. o numeşte Salomona; scrierea apocrifă a apostolului Toma, *Expositio in Maccab.*, explică titlul *Cărţile Macabeilor* prin numele mamei celor şapte fraţi care s-ar fi numit Maccabaea. Unii Părinţi ai Bisericii îi numesc „Macabei" pe cei şapte fraţi, deoarece povestea lor se găseşte în Cărţile Macabeilor. Executarea lui Eleazar şi a celor şapte fraţi este plasată la Ierusalim în prezenţa lui Epiphanes, în timpul transformării Templului în sanctuar al lui Zeus; or, toţi comentatorii antici au sesizat dificultatea ca Antiochos să fi fost la Ierusalim în timpul punerii în practică a decretului de elenizare; în consecinţă, a fost lansată ipoteza că evenimentele au avut loc la Antiohia (*cf.* Malalas). Într-un manuscris arab este pomenit la Antiohia un castel pe care locuitorii, după convertirea lor la creştinism, l-au transformat în biserică cu hramul Sfintei Asmunit, mama celor şapte fraţi; într-o criptă se aflau morminte: al lui Esra (Eleazar), al lui Asmunit şi ale celor şapte fii ai ei, pe care regele Agapit (Antiochos) i-a ucis pentru credinţa lor. Existenţa unei bazilici a celor şapte fraţi la Antiohia este confirmată de Augustin în *Serm.* 300. Pentru toate aceste chestiuni *cf.* Abel, pp. 381-384. Oare Constantin Brâncoveanu se va fi gândit la acest episod faimos în momentul martiriului atât de similar cu istorisirea din 2 Macabei?
8,1 Se reia povestirea de la 5,27 de unde a început digresiunea. ♦ „rudele": s-ar putea înţelege şi „cei de un neam cu ei" (*cf.* BJ, TOB).
8,7 Autorul defineşte tactica şi strategia adoptate de Iuda. Pentru capacităţile militare ale Macabeului, *cf.* şi 1Mac. 7.

[8] Văzând Filip că acest om devenea tot mai însemnat şi că izbândea tot mai des, i-a scris lui Ptolemeu, satrapul Siriei *Koile* şi al Feniciei, să vină în sprijinul treburilor regelui. [9] Acesta, alegându-l de îndată pe Nicanor, [fiul] lui Patrocle, unul dintre prietenii de rangul întâi [ai regelui], l-a trimis în fruntea unei [oştiri alcătuite din] diferite neamuri, nu mai puţin de douăzeci de mii de oameni, pentru a nimici cu totul neamul iudeilor. I l-a dat alături şi pe Gorgias, un general încercat în ale războiului. [10] Nicanor avea de gând să plătească tributul de două mii de talanţi pe care regele îl datora romanilor, din vânzarea de sclavi iudei. [11] Pe dată a trimis la oraşele de pe ţărmul mării chemându-le să cumpere sclavi iudei, promiţându-le nouăzeci de sclavi pentru un talant, fără a se gândi la pedeapsa Atotputernicului care avea să vină asupra sa. [12] Lui Iuda i s-a dat vestea despre înaintarea lui Nicanor, iar el le-a împărtăşit-o oamenilor săi. [13] Atunci fricoşii şi cei care nu aveau încredere în dreptatea lui Dumnezeu au fugit în alte locuri. [14] Cei-lalţi îşi vindeau tot ce le mai rămăsese şi îl rugau totodată pe Domnul să-i izbăvească de nelegiuitul Nicanor, care-i vânduse mai înainte de a da piept cu ei; [15] şi, dacă nu pentru ei, măcar pentru legămintele încheiate cu părinţii lor şi fiindcă peste ei a fost chemat cinstitul şi preaslăvitul Său nume. [16] Adunându-şi Macabeul pe cei care erau cu el, în număr de şase mii, îi îndemna să nu se înspăimânte de duşmani şi nici să nu ia seama la grămada de neamuri păgâne pornită pe nedrept împotriva lor, ci să se lupte vitejeşte, [17] având în faţa ochilor ocara pe care au adus-o cu nelegiuire asupra locului sfânt, chinurile oraşului batjocorit, ba chiar şi desfiinţarea organizării strămoşeşti. [18] Unii şi-au pus încrederea, a spus el, în arme şi în faptele lor îndrăzneţe, noi însă în Dumnezeul atotputernic, care-i poate răsturna cu un semn şi pe cei care au pornit împotriva noastră, şi lumea întreagă. [19] Şi a început să le povestească [despre] ajutorul divin de care s-au bucurat

---

8,8 Filip frigianul (*cf.* şi 5,22) era însărcinat cu elenizarea Iudeii; subordonat direct al lui Ptolemeu, fiul lui Dorymenes (*cf.* 4,45).

8,10 Ţinând cont de cuantumul datoriei şi de preţul cerut, Nicanor trebuie să fi contat pe 180.000 de prizonieri.

8,16 „şase mii": după 1Mac. 4,6, erau numai trei mii.

8,18 Iuda parafrazează Ps. 19,8. ♦ „cu un semn", *litt.* „cu o mişcare a capului".

8,19 Conform legendelor rabinice, armata lui Sennacherim număra două milioane şi jumătate de soldaţi împărţiţi în patru mari unităţi; ea a fost distrusă de arhanghelul Gabriel, care a apărut sub forma unei coloane de foc (Ginsberg, *The legends of the Jews*, *apud* Abel, *op. cit*, p. 390).

strămoşii lor: împotriva lui Sennacherim, când au murit o sută optzeci şi cinci de mii [de oşteni ai acestuia], [20] în Babilonia, în lupta împotriva galilor, când intraseră în luptă opt mii [de iudei] împreună cu patru mii de macedoneni şi când macedonenii au dat înapoi, cei opt mii i-au ucis pe cei o sută douăzeci de mii de duşmani datorită ajutorului venit din cer şi au luat şi o pradă bogată. [21] După ce i-a încurajat cu aceste cuvinte şi i-a pregătit să moară pentru legile lor şi pentru ţară, şi-a împărţit oastea în patru. [22] În fruntea fiecărei cete l-a pus pe câte un frate al său, pe Simon, pe Iosif şi pe Ionathan, aşezând sub comanda fiecăruia câte o mie cinci sute de oameni; [23] apoi i-a cerut lui Eleazar să citească din cartea sfântă şi a dat cuvântul de ordine – „ajutorul lui Dumnezeu" – apoi s-a pus în fruntea primei cete şi a pornit împotriva lui Nicanor. [24] Cum Atotputernicul le-a fost aliat, au ucis peste nouă mii de duşmani, i-au rănit şi schilodit pe cei mai mulţi din oastea lui Nicanor şi i-au silit pe toţi să fugă. [25] Au luat şi banii celor care veniseră să-i cumpere [ca sclavi] şi, după ce i-au urmărit destul de mult, s-au întors din lipsă de timp, [26] căci era în ajunul sabatului şi de aceea n-au mai lungit urmărirea. [27] Şi, după ce au adunat armele duşmanilor şi i-au despuiat, au celebrat sabatul, binecuvântându-L din belşug şi lăudându-L pe Domnul care îi adusese teferi până în acea zi, rânduind-o ca început al îndurării faţă de ei. [28] După sabat, ei au împărţit parte din pradă celor ce fuseseră schingiuiţi, văduvelor şi orfanilor, iar ce a rămas au împărţit între ei şi copiii lor. [29] După ce au făcut acestea, au înălţat cu toţii o rugăciune, cerându-i Domnului milostiv să se împace pentru totdeauna cu robii Săi.

8,20 Este vorba de înfrângerea lui Molon, satrapul Mediei, care în 222 î.H. s-a răsculat şi s-a proclamat rege, conducând o armată de *galati* (gali); reputaţia militară a galilor era foarte mare; nici un alt izvor nu pomeneşte participarea decisivă la operaţiunile militare a unui corp militar iudeu.

8,22 Numai Simon şi Ionathan erau fraţii lui Iuda, nu şi Iosif.

8,23 Eleazar ar putea fi identic cu Azaria din 1Mac. 5,18; unele manuscrise dau lecţiunea Esdria, la fel ca versiunile latine şi cea armeană; ar fi acelaşi cu cel din 12,36. ♦ Utilizarea cuvintelor de ordine (cel menţionat în text este congruent cu inscripţiile de pe steaguri pomenite de papirusul războiului de la Qumran) este foarte frecventă în Antichitate; de pildă Ζεὺς σωτήρ (Xenofon, *Anabasis* 1,8,17), *nobiscum Deus* (Vegetius 3,3); Evul Mediu a continuat tradiţia (*Saint George et l'Angleterre*, de pildă).

8,26 În 1Mac. 4,21-24 nu se pomeneşte de sabat.

8,28 Pentru principiile care guvernau împărţirea prăzii *cf.* 1Rg. 30,23-26; Num. 31,26. Copiii par a fi fost introduşi în text datorită unei glose marginale.

[30] Iar în luptele împotriva lui Timotheos şi Bacchides au omorât mai mult de douăzeci de mii [de duşmani] şi au cucerit cu mare uşurinţă fortăreţe înalte. Apoi au împărţit prada bogată în două părţi egale: una pentru ei, iar cealaltă pentru cei schingiuiţi, pentru orfani şi văduve, ba chiar şi pentru bătrâni. [31] Au adunat cu grijă armele de la duşmani şi le-au aşezat în locuri bine alese, iar restul prăzilor l-au dus la Ierusalim. [32] L-au ucis pe philarhul celor din jurul lui Timotheos, un bărbat foarte nelegiuit care le adusese multe nenorociri iudeilor. [33] Şi, în timp ce sărbătoreau biruinţa în patrie, i-au ars pe cei care dăduseră foc porţilor sfinte, şi pe Callisthenes, care se ascunsese într-o căsuţă; astfel, ei şi-au primit plata pentru fărădelegea lor. [34] Iar de trei ori ticălosul Nicanor, care adunase pe cei o mie de negustori pentru vânzarea iudeilor, [35] umilit cu ajutorul Domnului de către cei pe care-i socotea în sinea lui [oameni] de nimic, şi-a aruncat veşmântul ales şi, pornind ca un sclav fugar singur pe câmp, a ajuns la Antiohia, prea norocos încă după nimicirea oştirii. [36] Iar el, care făgăduise că le va plăti romanilor tributul din vânzarea robilor din Ierusalim, acum le vestea tuturor că iudeii au un apărător şi că de aceea sunt de neînvins iudeii, deoarece ei se supun legilor date de acesta.

9 [1] În vremea aceea s-a întâmplat şi întoarcerea lipsită de cinste a lui Antiochos din ţinuturile Persiei. [2] Într-adevăr, ajunsese în [oraşul] numit Persepolis şi încercase să prade templul şi să pună mâna pe oraş; de aceea, răsculându-se mulţimile, au pus mâna pe arme şi s-a întâmplat că Antiochos, fiind învins de duşmani, a trebuit să fugă în chip ruşinos. [3] Când se afla la Ecbatana, a aflat cele întâmplate cu Nicanor şi cu oamenii lui Timotheos. [4] Aprins de furie, el se gândea să-i facă pe iudei să plătească şi

---

8,30 Bacchides intră în scenă, conform cu 1Mac., abia în vremea lui Demetrios I. La Flavius Iosephus (*Bell. Iud.* 1,35-36) apare un Bachidides ucis de Mattathias, dar este vorba, cum a demonstrat Salomon Reinach, de un anacronism. După Abel (*op. cit.*, p. 394), încurcăturile din textul cărţii a doua a Macabeilor s-ar datora abreviatorului; ipoteza nu poate fi verificată.

8,31 Transportarea prăzii la Ierusalim presupune că evenimentele prezentate aici laconic s-au produs după purificarea Templului (*cf.* şi 1Mac. 5,6-8).

8,32 „philarhul", gr. φυλάρχης; unii comentatori consideră că aici este un nume de persoană.

8,33 „Callisthenes": personaj necunoscut, probabil un funcţionar regesc. ♦ „se ascunsese": unele mss. au verbul la plural, ceea ce se potriveşte mai bine cu precizarea: „într-o căsuţă", *litt.* „în una şi aceeaşi căsuţă".

ocara pricinuită de cei care-l puseseră pe fugă; de aceea, l-a zorit pe conducătorul carului său să gonească fără încetare pentru a ajunge repede la sfârşitul călătoriei; însă judecata din cer era deja asupra lui, căci în trufia sa, el spusese: „Voi face Ierusalimul groapă comună pentru iudei, când voi ajunge acolo." [5] Dar atotvăzătorul Stăpân, Dumnezeul lui Israel, l-a lovit cu o boală fără vindecare şi nevăzută: de îndată ce a spus aceste cuvinte, l-a cuprins o durere fără leac în măruntaie însoţită de groaznice chinuri lăuntrice; [6] şi pe drept i s-au întâmplat acestea, deoarece el chinuise măruntaiele multora cu chinuri multe şi nemaiauzite. [7] Dar el nu-şi potolea în nici un fel mândria, ba chiar se umfla din ce în ce mai tare de trufie, suflând focul furiei sale împotriva iudeilor şi poruncind să grăbească mersul. Deodată a căzut din carul care gonea cu zgomot, iar căzătura a fost atât de rea, încât şi-a zdrobit toate mădularele trupului. [8] El, care puţin mai înainte credea că porunceşte valurilor mării, din pricina unei lăudăroşenii neomeneşti, şi-şi închipuia că pune pe cântar înălţimile munţilor, zăcea întins la pământ şi a trebuit aşezat într-o lectică, arătând tuturor puterea vădită a lui Dumnezeu; [9] din trupul nelegiuitului colcăiau viermi şi, încă în viaţă fiind, în dureri cumplite, carnea cădea de pe el; iar din cauza duhorii toată oştirea era îngreţoşată de putreziciune. [10] Pe cel care, puţin timp mai înainte, credea că poate apuca stelele cerului nu-l mai putea căra nimeni din pricina duhorii de nesuferit. [11] Abia acum, doborât, a început să se mai potolească şi să ajungă să-şi dea seama de starea sa, deoarece, sub lovitura biciului dumnezeiesc, era hărţuit de chinuri ce sporeau în fiecare clipă. [12] Şi, cum nu mai putea răbda în nici un fel propria-i duhoare, a spus: „Drept este să te supui lui Dumnezeu, şi nu, muritor fiind, să te crezi deopotrivă cu El." [13] Însă acest ticălos se ruga Stăpânului, care nu avea să se îndure de el, spunând [14] că va lăsa liber oraşul sfânt spre care se grăbea ca să-l facă una cu pământul şi să-l preschimbe în groapă comună; [15] iar pe iudei, pe care nu-i socotea

---

9,6 Pentru moartea lui Antiochos, *cf.* 1Mac. 6,1-16.

9,8 „El, care... credea": expresie a puterilor divine cu care se credeau înzestraţi monarhii orientali; Xerxes a poruncit să fie bătută cu lanţuri marea atunci când valurile înalte nu i-au permis să treacă strâmtoarea Hellespontului. Expresiile amintesc însă mai ales de descrierea puterii lui Dumnezeu din Ps. 64,7-8 şi Is. 40,12; Iov 38,8-11.

9,11 Flavius Iosephus (*AI* 17,169-170), descrie chinurile lui Irod în chip similar, afirmând că ele se datorează necredinţei lui.

9,15 A lăsa pe cineva pradă păsărilor cerului era suprema insultă adusă morţilor încă din vremuri homerice; *cf. Iliada* 1,5-6.

vrednici nici de mormânt, ci doar buni ca, împreună cu copiii lor, să fie lăsaţi spre hrană păsărilor de pradă şi fiarelor sălbatice, pe toţi îi va face egali cu atenienii. [16] Cât despre templul sfânt, pe care mai înainte îl prădase, îl va împodobi cu cele mai frumoase daruri şi va înapoia cu prisosinţă toate sfintele odoare şi va plăti din avutul său pentru rânduielile jertfelor. [17] Pe deasupra se va face el însuşi iudeu şi va umbla prin toată lumea locuită vestind puterea lui Dumnezeu. [18] Cum nu i se potoleau nicidecum chinurile, întrucât judecata dreaptă a lui Dumnezeu îl lovise şi îşi pierduse orice nădejde cu privire la sine însuşi, le-a scris iudeilor scrisoarea de mai jos sub forma unei cereri cu următorul conţinut:

[19] „Bunilor cetăţeni iudei, regele şi generalul Antiochos [le urează] multă bucurie, sănătate şi bunăstare. [20] Dacă voi şi copiii voştri sunteţi sănătoşi şi dacă treburile vă merg după plac, eu am [toată] nădejdea în cer; [21] îmi amintesc cu drag de cinstirea şi de bunăvoinţa voastră faţă de mine. Pe când mă întorceam din ţinuturile Persiei, căzând într-o slăbiciune îngrijorătoare, am socotit de trebuinţă să mă îngrijesc de siguranţa tuturor. [22] Nu-mi pierd nădejdea pentru starea mea; ba chiar am mari speranţe că voi scăpa de slăbiciune; [23] dar m-am gândit că şi tatăl meu, când pornea la război în ţinuturile de sus, îşi desemnase urmaşul, [24] pentru ca, dacă se întâmpla ceva neprevăzut sau se vestea vreo nenorocire, cei din ţară, ştiind cui îi sunt încredinţate treburile, să nu se tulbure.

9,17 Dorinţa atribuită lui Epiphanes de a adopta religia iudaică depăşeşte mărturisirea de credinţă a lui Nabucodonosor în Dan. 4,30-34.

9,19-27 Textul scrisorii contrastează evident cu intenţiile faţă de iudei atribuite lui Antiochos câteva rânduri mai sus; în scrisoare nu este în nici un fel vorba despre convertirea la iudaism a seleucidului, ci doar de comunicarea hotărârii sale în legătură cu succesiunea, în cazul decesului său (decesul este menţionat ca o posibilitate, şi nu ca o iminenţă, cum ar rezulta din relatarea chinurilor lui Antiochos). Din cauza acestui contrast mulţi exegeţi socotesc scrisoarea autentică: dacă ar fi fost o invenţie a lui Iason din Cyrene sau a abreviatorului, atunci textul ar fi fost adaptat la întregul context. Eduard Meyer (pp. 160-162) socoteşte pe drept cuvânt că textul este autentic, numai că adresanţii nu sunt iudeii, ci antiohienii; cuvântul „iudei" (v. 19) este o interpolare, ca şi „nădejdea în cer" (v. 20). Autorul ar fi vrut, prin inserarea unui document autentic, uşor modificat, să dea mai multă credibilitate naraţiunii proprii.

9,23 „ţinuturile de sus": regiunile cele mai îndepărtate sunt provinciile aflate la est de Eufrat. ♦ Antiochos al III-lea şi-a asociat fiul, Seleucos, la domnie cel târziu la 19 iulie 188.

9,24 Antiochos al III-lea a pierit în Elymaida în timp ce prăda templul zeului Bel.

[25] Observând că regii din preajmă şi vecini cu regatul nostru pândesc ceasul şi aşteaptă [să vadă] ce va urma, l-am lăsat în locul meu ca rege pe Antiochos, fiul [meu], pe care de multe ori, având de pornit în grabă spre satrapiile de sus, vi l-am încredinţat şi recomandat celor mai mulţi dintre voi. Iar lui i-am scris cele de mai jos. [26] Vă rog şi vă implor ca, amintindu-vă de binefacerile [primite de la mine] toţi împreună şi fiecare în parte, să aveţi faţă de fiul [meu] aceeaşi bunăvoinţă ca şi faţă de mine; [27] sunt încredinţat că el, împlinind gândurile mele cu blândeţe şi omenie, se va înţelege bine cu voi."

[28] Acest ucigaş şi hulitor, suferind chinuri cumplite, aşa cum i-a chinuit el pe alţii, s-a sfârşit din viaţă între străini, în munţi, în chip jalnic. [29] Iar Filip, prietenul său apropiat, i-a adus trupul, dar, temându-se de fiul lui Antiochos, a fugit în Egipt la Ptolemeu Philometor.

10 [1] [Iuda] Macabeul şi cei împreună cu el, călăuziţi de Domnul, au recâştigat templul şi oraşul, [2] au dărâmat altarele păgâneşti construite de străini în piaţă, precum şi incintele [lor] sacre. [3] Şi după ce au curăţit templul, au făcut un nou altar şi, scăpărând cremene şi luând foc de acolo, au adus jertfe, după un răstimp de doi ani, şi au ars tămâie, [au aprins] candelele şi au aşezat pâinile punerii înainte. [4] După ce au împlinit toate acestea, s-au aruncat la pământ şi L-au rugat pe Domnul să nu-i mai [lase să] cadă în astfel de nenorociri şi, chiar dacă vor mai păcătui vreodată, să fie pedepsiţi de El cu blândeţe şi să nu fie daţi pe mâna unor neamuri păgâne hulitoare şi barbare. [5] S-a întâmplat ca în aceeaşi zi în care templul fusese pângărit de păgâni, să se facă curăţirea templului: în ziua a douăzeci şi cincea a aceleiaşi luni, care este Chaseleu. [6] Cu mare bucurie ei au sărbătorit timp de opt zile în felul sărbătorii corturilor, amintindu-şi că, puţin timp mai înainte,

---

9,25 Este vorba de Antiochos al V-lea Eupator; menţionarea mai multor campanii în nord este o exagerare. ♦ Evident, autorul cărţii n-a avut la îndemână scrisoarea adresată de rege fiului său şi, de aceea, n-a avut cum să o transcrie; indicaţia „de mai jos" e însă o garanţie de autenticitate pentru prima scrisoare.

9,27 „se va înţelege bine": gr. συμπεριφέρεσθαι se referă la bunăvoinţa unui superior faţă de un inferior.

9,28 Cascada de injurii contrastează cu tonul sobru al scrisorii.

9,29 „prietenul său apropiat": gr. σύντροφος, *litt.* „hrănit împreună" nu înseamnă aici că ar fi avut aceeaşi doică sau că ar fi fost crescuţi împreună, ci indică statutul unui intim al lui Antiochos. Pentru sfârşitul seleucidului, *cf.* şi 1Mac. 6,14-15.

ţinuseră sărbătoarea corturilor vieţuind în munţi şi peşteri, precum fiarele sălbatice. [7] De aceea, ţinând în mâini tirsuri, ramuri verzi şi frunze de palmier, înălţau imnuri Celui care dusese la bun sfârşit curăţirea locului Său [sfânt]. [8] Au stabilit prin hotărâre comună [arătată] prin vot pentru tot neamul iudeilor să ţină în fiecare an aceste zile. [9] Acesta a fost sfârşitul lui Antiochos, numit Epiphanes.

[10] Vom arăta acum cele întâmplate sub Antiochos Eupator, fiul nelegiuitului, povestind pe scurt cele despre nenorocirile războaielor. [11] Acesta, primind domnia, l-a numit în fruntea treburilor pe un anume Lysias, marele guvernator al Siriei *Koile* şi Feniciei. [12] Cât despre Ptolemeu, supranumit Macron, cel dintâi în a respecta dreptatea faţă de iudei din pricina nedreptăţii la care fuseseră supuşi, încercase să se poarte paşnic cu ei. [13] De aceea, fiind acuzat de către prietenii [regelui] la Antiochos Eupator şi auzind de fiecare dată că este numit trădător, deoarece părăsise Ciprul, care-i fusese încredinţat de Philometor, şi trecuse de partea lui Antiochos Epiphanes, cum nu-şi mai putea îndeplini cu cinste funcţia, şi-a luat viaţa otrăvindu-se.

[14] Gorgias, devenind guvernatorul acestor locuri, ţinea mercenari şi cu orice prilej se războia cu iudeii. [15] În acelaşi timp, şi idumeii, care stăpâneau fortăreţe bine situate, îi hărţuiau pe iudei şi, primindu-i pe fugarii din Ierusalim, încercau să întreţină războiul. [16] Atunci oamenii Macabeului, după ce au făcut rugăciuni obşteşti şi l-au rugat pe Dumnezeu să le fie aliat, s-au năpustit asupra fortăreţelor idumeilor; [17] atacându-le cu putere, le-au cucerit, au ţinut piept tuturor celor care luptau pe zid şi i-au ucis pe toţi care le cădeau în mână; numărul celor ucişi a fost de nu mai puţin de douăzeci de mii. [18] Nu mai puţin de nouă mii de duşmani s-au refugiat în două turnuri întărite, având toate cele necesare pentru apărare. [19] Macabeul i-a lăsat pentru a împresura locurile pe Simon şi pe Iosif precum şi pe Zachaios şi pe cei împreună cu el, destui pentru asediu, iar el s-a dus în altă parte. [20] Însă oamenii lui Simon, lacomi de bani, au fost înduplecaţi cu arginţi, şaptezeci de mii de drahme, de unii dintre cei aflaţi în turnuri şi i-au lăsat pe unii să fugă. [21] Când i s-au vestit Macabeului cele întâmplate, el i-a adunat pe fruntaşii poporului învinuindu-i că şi-au vândut fraţii pentru bani, dându-le

---

10,7 „tirsuri": beţe împodobite cu iederă şi frunze de viţă, având un con de pin în vârf, purtate de participanţii la ceremoniile bahice.

10,8 *Cf.* 1Mac. 4,38-61, refacerea Templului.

10,13 Este vorba de Ptolemeu al VI-lea Philometor, regele Egiptului.

drumul duşmanilor împotriva lor. [22] Apoi el i-a omorât ca trădători şi a cucerit pe dată cele două turnuri. [23] Cum toate îi ieşeau bine când era vorba de arme, el a ucis în cele două turnuri mai mult de douăzeci de mii.

[24] Atunci Timotheos, cel care mai înainte fusese înfrânt de iudei, adunând oaste străină în număr mare şi strângând cai mulţi aduşi din Asia, a apărut în Iudeea vrând să o cucerească cu armele. [25] La apropierea lui, cei din jurul Macabeului se rugau lui Dumnezeu punându-şi cenuşă pe capete şi încingându-se cu sac; [26] căzând cu faţa la pământ la picioarele altarului îl rugau să se milostivească de ei şi să fie duşmanul duşmanilor lor şi potrivnicul potrivnicilor lor, aşa cum limpede spune Legea. [27] După rugăciune, au pus mâna pe arme şi au ieşit din cetate, străbătând o bună bucată de drum; când au ajuns în preajma duşmanului, s-au oprit. [28] Chiar la răsăritul soarelui, cele două oştiri s-au ciocnit. Unii, având drept chezăşie a izbânzii şi a biruinţei, împreună cu vitejia, încrederea în Domnul; pe ceilalţi îi călăuzea în luptă [doar] furia. [29] În toiul bătăliei le-au apărut din cer duşmanilor, pe cai cu frâie de aur, cinci bărbaţi strălucitori, care s-au aşezat în fruntea iudeilor. [30] Ei l-au luat pe Macabeu în mijlocul lor şi acoperindu-l cu armurile lor, îl fereau să nu fie străpuns, iar asupra duşmanilor aruncau săgeţi şi trăsnete; duşmanii, copleşiţi de orbire, se împrăştiau în cea mai mare învălmăşeală. [31] Au fost ucişi douăzeci de mii cinci sute [de pedestraşi] şi şase sute de călăreţi. [32] Însuşi Timotheos a fugit în cetatea numită Gazara, foarte bine păzită, unde era general Chaireas. [33] Oamenii Macabeului au asediat cu voie bună fortăreaţa timp de patru zile. [34] Cei dinăuntru, având încredere în tăria locului, huleau peste măsură şi le aruncau cuvinte nelegiuite. [35] Când a început să mijească a cincea zi, douăzeci de tineri dintre oamenii Macabeului, aprinşi de mânie din pricina hulelor, s-au căţărat cu mult curaj pe ziduri şi cu o furie de fiară sălbatică îi doborau pe cei care le ieşeau în cale; [36] ceilalţi, suindu-se şi ei, i-au atacat pe cei dinăuntru, căzându-le în spate, au dat foc turnurilor, au aprins ruguri şi i-au ars de vii pe hulitori. [37] L-au ucis pe Timotheos, care se ascunsese într-un puţ, ca şi pe

---

10,24 Autorul îl identifică cu Timotheos de la 8,30.32. Un Timotheos apare şi în 1Mac. 5,38, specialist în recrutarea trupelor străine.

10,28 Din nou victoria este asigurată de intervenţia divinităţii.

10,36 „suindu-se şi ei... căzându-le în spate": se mai poate înţelege şi „suindu-se şi ei prin locul rămas liber".

10,37 Un puţ secat este o bună ascunzătoare utilizată şi în timpurile moderne. Abel (*op. cit.*, p. 416) atrage atenţia că trebuie să fi fost două personaje cu numele de Timotheos:

Chaireas, fratele lui, şi pe Apollophanes. [38] După ce au săvârşit acestea, îl binecuvântau în imnuri şi aduceri de mulţumire pe Domnul, care făcuse mult bine pentru Israel şi îi dăduse biruinţa.

11 [1] Scurtă vreme după aceea Lysias, tutore şi rudă a regelui, [aflat] în fruntea treburilor [regatului], răbdând cu greu cele întâmplate, [2] a adunat optzeci de mii de ostaşi şi toată călărimea şi a pornit împotriva iudeilor cu gândul să facă Ierusalimul un oraş pentru greci, [3] să supună la impozit lăcaşul sfânt, asemenea tuturor templelor păgâne, şi să scoată la vânzare arhieria în fiecare an, [4] fără a lua în seamă câtuşi de puţin puterea lui Dumnezeu, ci bizuindu-se pe zecile de mii de pedestraşi, pe miile de călăreţi şi pe cei optzeci de elefanţi. [5] Pătrunzând în Iudeea şi apropiindu-se de Baithsura, loc fortificat, aflat ca la cinci stadii de Ierusalim, a început să-l împresoare. [6] Când oamenii Macabeului au aflat că [Lysias] bate cetăţile, cu suspine şi lacrimi au început să se roage Domnului împreună cu mulţimea să-l trimită pe îngerul cel bun pentru izbăvirea lui Israel. [7] Iar Macabeul, punând primul mâna pe arme, i-a încurajat pe ceilalţi să-i ajute pe fraţii lor aflaţi în primejdie; şi toţi ca unul s-au avântat cu înflăcărare. [8] Şi când erau încă în apropiere de Ierusalim li s-a arătat mergând înaintea lor un călăreţ în veşmânt alb zăngănindu-şi armele de aur. [9] Atunci toţi într-un glas L-au binecuvântat pe Dumnezeul milostiv şi au prins curaj, pregătiţi să străpungă nu numai oameni, ci şi fiarele cele mai sălbatice şi ziduri de fier. [10] Şi înaintau în linie de bătaie împreună cu aliatul venit din cer, deoarece Domnul se milostivise de ei. [11] Năpustindu-se ca nişte lei asupra duşmanilor au doborât la pământ unsprezece mii [de pedestraşi] şi o mie şase sute de călăreţi; pe toţi ceilalţi i-au pus pe fugă. [12] Cei mai mulţi dintre ei au scăpat cu răni şi despuiaţi [de arme]. Însuşi Lysias a scăpat fugind în chip ruşinos. [13] Dar, cum nu era lipsit de minte, a cugetat la înfrângerea suferită şi şi-a dat seama că evreii sunt de neînvins, pentru că Dumnezeul puternic este

---

primul, cel ucis în puţ; al doilea, strategul Transiordaniei. Despre celelalte personaje nu avem informaţii.

11,1 *Cf.* şi textul paralel din 1Mac. 4,26-35.

11,3 Se reia politica de elenizare întreruptă de moartea lui Epiphanes; funcţia de mare preot se vindea foarte scump.

11,5 *Cf.* 1Mac. 4,29. ♦ „cinci stadii": alte mss. au „cinci *schoine*" (1 *schoinos* = 30 de stadii). Un ms. are „cinci sute de stadii".

11,11 „ca nişte lei": în text un adverb, λεοντηδόν, un *hapax*.

aliatul lor, [14] şi le-a trimis soli, ca să cadă la învoială în toate cele drepte, [făgăduind] că-l va sili pe rege să le fie prieten. [15] Macabeul s-a învoit cu toate câte le propunea Lysias, gândindu-se la ce-i de folos [pentru toţi]. Şi toate cele pe care Macabeul le trimisese în scris în legătură cu iudeii au fost încuviinţate de rege.

[16] Scrisoarea pe care Lysias a trimis-o iudeilor era următoarea:

„Lysias, mulţimii iudeilor, sănătate! [17] Ioan şi Abessalom, trimişii voştri, mi-au înmânat înscrisul de mai jos şi m-au rugat cu privire la cele cuprinse în el. [18] Câte trebuia să-i fie transmise regelui i le-am făcut cunoscute, iar el a încuviinţat ce se cuvenea. [19] Iar dacă veţi păstra bunăvoinţă faţă de treburi[le ţării], mă voi strădui şi în viitor să mă pun în slujba binelui vostru. [20] În ce priveşte amănuntele, am dat porunci şi trimişilor voştri, şi oamenilor mei să discute cu voi. [21] Fiţi sănătoşi. În anul o sută patruzeci şi opt, în ziua a douăzeci şi patra, luna lui Zeus Corinthianul."

[22] Scrisoarea regelui avea următorul conţinut: „Regele Antiochos, fratelui său Lysias, sănătate! [23] După ce tatăl nostru s-a mutat la zei, voind noi ca locuitorii regatului să fie liniştiţi ca să-şi poată vedea de treburile lor, [24] întrucât am auzit că iudeii nu vor să se supună hotărârii tatălui [meu] de a trece la obiceiurile greceşti, ci îşi urmează propriul mod de viaţă şi cer să li se îngăduie datinile proprii [25] şi, deoarece vrem ca acest neam să se afle în

---

11,14 „îl va sili", *litt.* „îl va convinge silindu-l"; unele mss. au numai „a convinge", altele numai „a sili", la fel ca VL şi Vulg. S-a presupus că aceasta din urmă ar fi fost forma originară, care, părându-i prea dură unui copist, ar fi fost edulcorată. ♦ În 1Mac. 4,35 Lysias s-a întors la Antiochia după înfrângerea suferită, cu gânduri de revanşă. Autorul lui 1Mac. nu pomeneşte nimic despre oferte de pace din partea generalului seleucid.

11,16 Cuvântul πλῆθος, „mulţime", desemnează în papirusuri şi o anume categorie de indivizi, o corporaţie; în texte epigrafice un ansamblu de oameni. Are şi sens militar: „trupă".

11,20 „trimişilor voştri", gr. τούτοις, *litt.* „acestora".

11,21 „lui Zeus Corinthianul": Abel (p. 426) adoptă lecţiunea Διοσκορου; o asemenea lună se întâlneşte în calendarul cretan; este însă puţin probabil ca autorul să fi utilizat fără motiv calendarul faimoasei insule. Flavius Iosephus pomeneşte o lună Διος care ar corespunde lunii *Marheswan* din calendarul babilonian (octombrie-noiembrie). Mulţi exegeţi cred că este vorba de o lună intercalată, ceea ce nu rezolvă problema. Data pare a fi primăvara anului 164 î.H.

11,22 Termenul ἀδελφός, „frate", nu presupune în epocă o înrudire între cei doi, ci este un titlu acordat unui curtezan de rang înalt.

11,23 „tatăl nostru": se referă la Antiochos al IV-lea Epiphanes. Scrisoarea este o amnistie pe care suveranul o acordă iudeilor în momentul urcării pe tron, pentru a evita căderea lor sub influenţa rivalilor săi.

afara [oricărei] tulburări, hotărâm să li se dea înapoi templul şi să se orânduiască după obiceiurile strămoşilor lor. [26] Aşadar, vei face bine dacă vei trimite la ei şi le vei întinde mâna dreaptă, ca, văzând ei hotărârea noastră, să prindă curaj şi să-şi poată vedea fiecare bucuros de treburile sale."

[27] Iar scrisoarea regelui către neamul [iudeilor] era astfel: „Regele Antiochos, sfatului bătrânilor iudeilor şi celorlalţi iudei, sănătate! [28] Dacă sunteţi sănătoşi, este ceea ce dorim; în ce ne priveşte, suntem sănătoşi. [29] Menelaos ne-a făcut cunoscut că vreţi să vă întoarceţi fiecare la ale sale. [30] Aşadar, cei care se întorc până în treizeci ale lunii Xanthicos, o pot face fără teamă cu încuviinţarea noastră; [31] iudeii să se folosească de mâncărurile lor şi de legile lor ca odinioară şi nimeni dintre ei să nu fie tulburat în nici un fel pentru vreo [greşeală făcută din] neştiinţă. [32] Vi l-am trimis pe Menelaos, ca să vă liniştească. [33] Fiţi sănătoşi! Anul o sută patruzeci şi opt, în cincisprezece ale lunii Xanthicos."

[34] Au trimis şi romanii o scrisoare către ei cu următorul conţinut:

„Quintus Memmius şi Titus Manius, trimişii romanilor, către poporul iudeilor, sănătate! [35] Ce v-a îngăduit Lysias, ruda regelui, vă îngăduim şi noi. [36] Cu privire la cele pe care a hotărât să le înainteze regelui, cercetaţi-le şi trimiteţi pe cineva degrabă, ca să le înfăţişăm [regelui] aşa cum e bine pentru voi, căci noi vom merge la Antiohia. [37] De aceea, grăbiţi-vă să trimiteţi pe câţiva, ca să ştim şi noi care este gândul vostru. [38] Fiţi sănătoşi. Anul o sută patruzeci şi opt, în cincisprezece ale lunii Xanthicos."

11,27 Scrisoarea îi aparţine lui Antiochos al IV-lea Epiphanes. ♦ „sfatului bătrânilor": gr. γερουσια.

11,30 „cu încuviinţarea": *litt.* „cu mâna dreaptă".

11,32 Trimiterea marelui preot Menelaos, socotit nelegitim de partizanii lui Iuda Macabeul, arată că, deşi cedează în privinţa Templului şi a datinilor, regele vrea să menţină oarecare control asupra iudeilor.

11,33 Data este de 15 aprilie 164 î.H.; este urmarea scrisorii pe care Lysias i-o trimisese regelui.

11,34 Quintus Memmius, personaj necunoscut; Titus Manius, ca atare, este un nume imposibil, fiindcă e constituit din două prenume; întrucât într-un manuscris după Manius apare Εργιος, Niese (*apud* Abel, p. 430) crede că trebuie să fi fost *Sergios* şi îl identifică cu Manius Sergius. Se reconstituie astfel două nume: Titus Manilius şi Manius Sergius – personaje a căror activitate diplomatică e bine cunoscută (de pildă, cel de-al doilea este pomenit de Polibius 31,9,6).

11,38 Data menţionată în finalul textului reproduce exact data scrisorii precedente. Unii corectează numele lunii după VL: *Dioscoros*. Scrisorile atestă cât de puternic intervenea politica în răstimpul dintre bătălii.

12 [1] După încheierea acestor înţelegeri, Lysias s-a dus la rege, iar iudeii au început să-şi lucreze ogoarele. [2] Dar unii generali din ţinut, Timotheos şi Apollonios, [fiul] lui Gennaios, ba chiar şi Hieronym şi Demophon şi, pe lângă ei, Nicanor, căpetenia ciprioţilor nu le dădeau răgaz şi nu-i lăsau să trăiască în pace. [3] În acest timp locuitorii din Ioppe au ajuns la culmea nelegiuirii: pe iudeii care locuiau cu ei în oraş i-au chemat să se suie împreună cu femeile şi copiii în nişte bărci pregătite de ei, ca şi cum nu ar fi fost nici o duşmănie faţă de ei. [4] Întemeindu-se pe o hotărâre de obşte a oraşului, iudeii au primit invitaţia ca nişte oameni care vor să trăiască în pace şi n-au nici o bănuială; dar aceia i-au dus în largul mării şi i-au scufundat; [s-au înecat] nu mai puţin de două sute. [5] Când Iuda a aflat cruzimea săvârşită faţă de cei de un neam cu el, le-a dat porunci oamenilor care erau cu el [6] şi, chemându-L pe Dumnezeu, Judecătorul cel drept, a pornit împotriva ucigaşilor fraţilor săi şi, în timpul nopţii, a dat foc portului şi a ars corăbiile; iar pe cei care fugiseră acolo i-a străpuns. [7] Cum locul fusese închis, a plecat, cu gândul de a se întoarce şi de a nimici din temelii întreaga cetate Ioppe. [8] Când a auzit că şi cei din Iamnia vor să facă la fel cu iudeii care locuiau cu ei, [9] a năvălit asupra lor în timpul nopţii, a dat foc portului şi flotei, încât lucirea flăcărilor se vedea până la Ierusalim, la două sute patruzeci de stadii.

12,1 „s-a dus la rege": pentru autor, e vorba de Antiochos al V-lea, despre care îşi închipuie că se afla atunci la Antiohia. De fapt, cele două raiduri împotriva oraşelor maritime vor fi avut loc după prima campanie a lui Lysias, pe când Antiochos al IV-lea se afla în Persia, deci în anul 164 î.H. (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).

12,2 Pentru Timotheos *cf. supra* nota 127; Apollonios, altă persoană decât cei întâlniţi cu acest nume; Hieronim şi Demophon sunt personaje necunoscute; Nicanor nu este „căpetenia ciprioţilor" (la acea dată insula se afla sub stăpânire ptolemaică), ci conducătorul unor mercenari greci. După 1Mac. 5, renaşterea cultului iudaic a iritat naţiunile învecinate; abreviatorul lui 2Mac. atribuie responsabilitatea atitudinii şi acţiunilor antiiudaice generalilor mai sus menţionaţi.

12,4 Dacă aşa stau lucrurile, atunci decretul adunării poporului din oraş se referea la organizarea unei sărbători cu care ocazie a avut loc plimbarea nautică; există însă şi interpretarea că decretul se referea la scufundarea navelor în care s-au îmbarcat iudeii. Este însă ciudat ca aceştia să nu fi avut nici o ştire, în cazul unui decret votat de o mulţime de oameni şi care-i privea direct.

12,7 Ioppe era înconjurată în întregime de un zid de apărare şi dinspre mare, ceea ce nu este caracteristic pentru porturile Siriei; fortificaţiile oraşului au determinat retragerea lui Iuda.

12,9 „se vedea până la Ierusalim": exagerare evidentă. Distanţa în linie dreaptă dintre Ierusalim şi Iamnia era de 270 de stadii (cca 50 km).

[10] Şi când se depărtaseră la nouă stadii de acolo, deoarece se îndreptau către Timotheos, i-au atacat nişte arabi, nu mai puţin de cinci mii de pedestraşi şi cinci sute de călăreţi. [11] Cum s-a încins o bătălie grea şi oamenii lui Iuda erau biruitori datorită ajutorului lui Dumnezeu, nomazii, înfrânţi, l-au rugat pe Iuda să le întindă mâna dreaptă, făgăduindu-i vite şi că le vor fi de folos şi în alte împrejurări. [12] Iar Iuda, judecând că-i pot fi cu adevărat de ajutor în multe, a primit să încheie pace cu ei; şi, după ce şi-au dat mâna, [arabii] s-au întors la corturile lor.

[13] [Iuda] a mai atacat un oraş întărit cu valuri de pământ şi cu ziduri, locuit de tot felul de neamuri păgâne, numit Caspin. [14] Cei dinăuntru, încrezători în tăria zidurilor şi în mulţimea proviziilor, se purtau grosolan cu oamenii lui Iuda, ocărându-i, şi, mai mult, huleau, şi vorbeau ce nu este îngăduit. [15] Atunci oamenii lui Iuda, după ce L-au invocat pe marele Stăpân al cerului, care fără berbeci şi maşini de război dărâmase Ierihonul în vremurile lui Iisus [Nave], s-au năpustit ca nişte fiare asupra zidurilor. [16] Cucerind oraşul, cu voia lui Dumnezeu, au făcut un măcel de nedescris, încât lacul de alături, care avea o lăţime de două stadii, părea că este plin de sângele vărsat.

[17] Au plecat de acolo şi, străbătând un drum de şapte sute cincizeci de stadii, au ajuns la Charax, la iudeii numiţi tubieni. [18] Dar pe Timotheos nu l-au găsit în locurile acelea, deoarece plecase din ţinut fără să facă nimic; lăsase însă o garnizoană în locul acela, chiar foarte puternică de acolo. [19] Dositheos

---

12,10-12 Nu se ştie de unde şi până unde se întindeau cele nouă stadii. Coloana lui Iuda a fost atacată de arabi nomazi care peregrinau între Petra şi Hauran; Iuda a reuşit să-i înfrângă.

12,13 „valuri de pământ": gr. γεφύρα înseamnă şi „val de pământ", dar mai ales „punte". *Alexandrinus* (urmat de VL) are γεφυροῦν, „s-a apucat să facă o punte către". ♦ Abel (*op. cit.*, p. 436) consideră că numele de Caspin trebuie pus în legătură cu Χασφων din 1Mac. 5,26, identificat cu *Khisfîn* din podişul Golan.

12,15 Iis. Nav. 6,1-21.

12,17 Charax ar putea fi reşedinţa guvernatorului din Ammanitida, actualul *Araq el-'Emir* din Transiordania. ♦ „iudeii numiţi tubieni": locuitorii din „ţinutul lui Tubias" (1Mac. 5,13), adică Ammanitida, guvernată de familia tobiazilor.

12,18 Text confuz; episodul relatat nu se leagă prea bine de precedentul. Evenimentele par a se fi desfăşurat astfel (*cf.* Abel, *op. cit.*, p. 437): Timotheos nu reuşeşte să captureze Charax; se retrage şi lasă o garnizoană; ajunşi la faţa locului, iudeii nu-l găsesc pe general.

12,19 Dositheos, nume purtat frecvent de iudei în epoca elenistică; aproximativ douăzeci de ani mai târziu, în Gazara, devenită iudaică, se întâlneşte un agoranom cu numele de Sosipatros.

şi Sosipater, căpetenii peste oamenii Macabeului, s-au dus şi i-au ucis pe cei pe care Timotheos îi lăsase în fortăreaţă, mai mult de zece mii de oameni. [20] Atunci Macabeul, împărţindu-şi armata pe cohorte, i-a pus pe Dositheos şi pe Sosipater în fruntea lor şi s-a pornit asupra lui Timotheos, care avea cu sine o sută douăzeci de mii de pedestraşi şi două mii cinci sute de călăreţi. [21] Când Timotheos a aflat de apropierea lui Iuda, a trimis femeile şi copiii şi bunurile în oraşul numit Carnion; locul era de nebiruit şi se ajungea greu la el din pricina îngustimii [trecătorilor] din tot ţinutul. [22] Cohorta lui Iuda s-a arătat cea dintâi, iar duşmanii au fost cuprinşi de groază şi de spaima pricinuită de apariţia Celui care le vede pe toate, şi au luat-o la goană fiecare în altă parte, astfel încât s-au rănit unii pe alţii, străpungându-se cu ascuţişul săbiilor. [23] Iar Iuda i-a urmărit cu multă înverşunare trecându-i prin sabie pe ticăloşi şi a nimicit ca la treizeci de mii de oameni. [24] Însuşi Timotheos, căzând în mâinile oamenilor lui Dositheos şi Sosipater, îi ruga cu multă şiretenie să-l lase să plece nevătămat, deoarece el îi are în mâinile sale pe părinţii şi fraţii multora, asupra cărora s-ar putea să cadă o nenorocire. [25] După ce i-a încredinţat cu multe jurăminte că-i va trimite înapoi pe aceştia neatinşi, i-au dat drumul, pentru izbăvirea fraţilor lor.

[26] Ieşind către Carnion şi Atergateion, Iuda a înjunghiat douăzeci şi cinci de mii de oameni. [27] După înfrângerea şi uciderea lor, s-a îndreptat cu oastea şi spre Ephron, oraş întărit, în care locuia Lysias cu o mulţime pestriţă, şi tineri vânjoşi, aşezaţi în faţa zidurilor, le apărau cu vitejie, iar înăuntru se aflau adunate foarte multe maşini de război şi suliţe. [28] După ce l-au invocat pe Stăpânul care cu puterea Sa frânge tăria duşmanilor, au cucerit oraşul şi au doborât ca la douăzeci şi cinci de mii dintre cei dinăuntru. [29] Şi pornind de acolo, s-au avântat spre Skythopolis, un oraş

12,21 Carnion era un sanctuar al zeiţei Astarteea „cea cu coarne", considerat inviolabil; pe această inviolabilitate s-a bizuit Timotheos; iudeii însă nu aveau de ce să aibă asemenea scrupule pentru o divinitate pe care n-o recunoşteau; autorul, neştiind de inviolabilitatea păgână a sanctuarului, crede că locul era intangibil din cauza reliefului accidentat, ceea ce nu se confirmă; dimpotrivă, terenul este plat (*cf.* şi 1Mac. 5,40-42).

12,26 „Atergateion": sanctuar al lui Atargatis, zeiţă siriană, confundată cu zeiţa locală Astarteea.

12,27 „Lysias": multe mss. au „Lysanias"; oricum, nu este acelaşi cu strategul Siriei *Koile* de mai sus. ♦ Abel (*op. cit.*, p. 440) consideră sintagma καὶ πάμφυλα πλήθη, „şi o mulţime pestriţă", drept o glosă interpolată în text; faptul că Lysias locuia la Ephron are aspectul unei informaţii exacte.

12,29 „Skythopolis": numele elenistic al oraşului Bethsan; *cf.* şi 1Mac. 5,21.

aflat la şase sute de stadii de Ierusalim. [30] Iudeii care locuiau acolo au dat mărturie că skythopolitanii s-au purtat cu bunăvoinţă faţă de ei şi-i întâmpinaseră cu omenie în vremuri de restrişte. [31] Atunci ei au mulţumit [skythopolitanilor] şi i-au îndemnat ca şi în viitor să se arate buni faţă de neamul [iudeilor]; de acolo au ajuns la Ierusalim puţin înainte de sărbătoarea săptămânilor.

[32] După sărbătoarea numită a Cincizecimii au pornit împotriva lui Gorgias, strategul Idumeii. [33] Acesta a ieşit cu trei mii de pedestraşi şi patru sute de călăreţi. [34] S-a întâmplat că, atunci când s-au ciocnit, au căzut în luptă câţiva iudei. [35] Atunci un oarecare Dositheos dintre ai lui Bachenor, un călăreţ viteaz, l-a apucat pe Gorgias şi, ţinându-l de hlamidă, îl trăgea cu putere, căci voia să-l prindă viu pe blestemat; însă un călăreţ trac a sărit asupra lui [Dositheos] şi i-a tăiat umărul; iar Gorgias a fugit la Marisa. [36] Oamenii lui Esdria luptaseră îndelung şi erau sfârşiţi; atunci Iuda L-a chemat pe Domnul să li se arate aliat şi conducător în bătălie. [37] Pornind în limba strămoşească strigătul de război împreună cu imnuri, s-a repezit pe neaşteptate împotriva oamenilor lui Gorgias şi le-a provocat o mare înfrângere.

[38] Iuda, luându-şi oştirea, s-a dus în oraşul Odollam. Deoarece venise ziua a şaptea, s-au curăţit după datină şi au celebrat acolo sabatul. [39] În ziua următoare, au venit oamenii lui Iuda, la vremea când era nevoie de aceasta, să adune trupurile celor căzuţi şi să le aşeze împreună cu cei apropiaţi în mormintele părinţilor lor. [40] Dar au găsit sub hainele fiecăruia dintre morţi obiecte închinate idolilor din Iamnia, pe care legea le interzice iudeilor; atunci tuturor le-a devenit limpede că ei au murit din această pricină. [41] Aşadar, toţi, binecuvântându-L pe Domnul, drept[ul] Judecător care dezvăluie cele ascunse, [42] au început să se roage cerând ca păcatul săvârşit să fie şters cu totul. Iar nobilul Iuda şi-a îndemnat oamenii să se păzească fără păcat,

---

12,32 „strategul": *cf.* nota la 1Mac. 10,65.

12,35 Nu se poate spune cu precizie dacă acest Dositheos este acelaşi cu cel pomenit la versetul 19. ♦ „dintre ai lui Bachenor": numele nu mai apare nicăieri; de aceea, mulţi emendează, după manuscrisele latine şi siriace, „din [ceata] tubienilor".

12,36 Despre Esdria, *cf. supra* nota la 8,23. Operaţiunea de la Marisa n-a fost un succes.

12,37 „în limba strămoşească": imnurile, chiar şi cele războinice, aveau caracter liturgic şi, ca atare, trebuiau să fie în limba textelor sacre.

12,40 Se credea că orice înfrângere, orice nenorocire este determinată de un păcat săvârşit de oameni; *cf. supra* 6,13.

având în fața ochilor ce se întâmplase cu cei căzuți din pricina păcatului. [43] După ce a strâns de la fiecare, a trimis ca la două mii de drahme la Ierusalim pentru jertfa pentru păcat, o faptă preafrumoasă și nobilă, cu gândul la înviere[a morților]. [44] Dacă ei n-ar fi crezut că cei căzuți vor învia, ar fi fost lucru nefolositor și prostesc să se roage pentru morți. [45] Și dacă socotea că pe cei care mor cu evlavie îi așteaptă o preafrumoasă răsplată, gândul lui era sfânt și plin de pietate. De aceea a adus jertfă de împăcare pentru cei morți, ca să fie dezlegați de păcate.

13 [1] În anul o sută patruzeci și nouă, Iuda și cei din jurul său au aflat că Antiochos Eupator a pornit împotriva Iudeii cu armată numeroasă; [2] împreună cu el se afla Lysias, tutorele său, care era în fruntea treburilor [statului]; cei doi aveau o armată grecească formată din o sută zece mii de pedestrași, cinci mii trei sute de călăreți, douăzeci și doi de elefanți și trei sute de care de luptă înarmate cu coase. [3] Li se alăturase Menelaos care, cu multă prefăcătorie, îl încuraja pe Antiochos, nu pentru salvarea patriei sale, ci gândind că-și va redobândi dregătoria. [4] Însă Regele regilor a stârnit mânia lui Antiochos împotriva acestui ticălos și, după ce Lysias i-a arătat că acesta este vinovat de toate nenorocirile, a poruncit să fie dus la Beroia și să fie ucis după cum este obiceiul locului. [5] În acel loc se află un turn înalt de cincizeci de coți, plin de cenușă; acesta avea un mecanism care îl arunca din

---

12,43 Pseudo-Toma parafrazează astfel textul: *pro peccatis mortuorum, ut a peccatis solvantur, de resurrectione cogitans* („pentru păcatele celor morți ca să se izbăvească din păcat, cu gândul la înviere") (*apud* Abel, *op. cit.*, p. 445).

13,1 După 1Mac. 6,20, expediția lui Eupator și a lui Lysias a avut loc în anul 150 al erei seleucide. 2Mac. devansează evenimentele, deoarece plasează în 148 moartea lui Epiphanes și înscăunarea lui Eupator.

13,2 „cei doi": majoritatea manuscriselor dau lecțiunea ἕκαστον, ceea ce ar însemna că fiecare dintre cei doi conducea o armată de peste o sută de mii de oameni, situație absurdă; de aceea s-a adoptat lecțiunea ἐκτός, cu sensul de „pe deasupra". Carele cu coase (δρεπανηφόρα) fuseseră folosite deja de ahemenizi. Existau și în armata lui Antiochos al III-lea în bătălia de la Magnesia.

13,4 După Flavius Iosephus (*AI* 12,9,7) executarea lui Menelaos a avut loc după acordul cu care s-a încheiat campania, ceea ce este logic. Beroia este numele elenistic al Alepului, în asiriană Khalluba, oraș aflat la jumătatea drumului între Antiohia și Eufrat.

13,5 Turnul avea o înălțime de douăzeci și cinci de metri; condamnatul așezat pe roată sfârșea prin a cădea în cenușă unde se scufunda cu atât mai repede cu cât se zbătea mai tare și, fatal, se asfixia, așa cum se întâmplă cu cei căzuți în nisipuri mișcătoare.

orice parte [pe osândit] în cenuşă. [6] Acolo era dus orice om, vinovat de jefuirea celor sfinte sau de vreo altă faptă îngrozitoare, şi aruncat spre pieire. [7] Astfel s-a întâmplat să moară nelegiuitul Menelaos, spre a nu fi aşezat în pământ. [8] Foarte pe drept [i s-a întâmplat astfel]: căci săvârşise multe păcate împotriva altarului, al cărui foc şi a cărui cenuşă erau curate; şi şi-a găsit moartea în cenuşă.

[9] Regele înainta cu gânduri barbare, spre a le da iudeilor să vadă [nenorociri] mai rele decât le făcuse tatăl său. [10] Când Iuda a aflat acestea, a poruncit mulţimii să-L cheme pe Domnul zi şi noapte ca, precum altădată, să le vină cu atât mai mult acum în ajutor celor care erau pe punctul să-şi piardă legea, patria şi templul cel sfânt, [11] să nu îngăduie ca acest popor care de curând îşi recăpătase suflarea să cadă iarăşi în mâinile neamurilor nelegiuite. [12] După ce au făcut toţi acelaşi lucru deopotrivă şi L-au implorat pe Domnul milostiv cu plânsete şi cu post şi cu faţa la pământ timp de trei zile fără încetare, Iuda i-a încurajat şi le-a poruncit să stea lângă el. [13] Stând la sfat cu bătrânii a hotărât să nu aştepte ca armata regelui să năvălească în Iudeea şi să pună stăpânire pe oraş, ci să pornească şi să hotărască lucrurile cu ajutorul lui Dumnezeu. [14] Încredinţând, aşadar, Ziditorului lumii deznodământul, i-a îndemnat pe ai săi să lupte vitejeşte până la moarte pentru legi, templu, oraş, patrie şi rânduieli. Şi-a aşezat oastea aproape de Modein. [15] Dându-le alor săi cuvântul de ordine: „biruinţa lui Dumnezeu", a năvălit noaptea, împreună cu cei mai buni tineri aleşi, asupra cortului regesc şi a omorât ca la două mii de oameni; şi a străpuns elefantul cel mai mare împreună cu cel care era în şa. [16] La sfârşit, după ce au provocat spaimă şi panică cumplită în tabără, s-au întors victorioşi; [17] aceasta s-a întâmplat când se ivea ziua, datorită ocrotirii cu care Domnul îl înconjura [pe Iuda].

[18] Când regele a gustat vitejia iudeilor, a încercat [să cucerească] locurile lor prin viclenie. [19] A înaintat spre Baithsura, un oraş fortificat al iudeilor, dar era împins înapoi, lovit, învins. [20] Iar Iuda le-a trimis locuitorilor cele de trebuinţă. [21] Dar [un anume] Rhodocos din tabăra iudeilor le-a vestit

---

13,8 Ideea concordanţei dintre păcat şi pedeapsă.

13,14 „rânduieli": gr. πολιτείας desemnează aici modul de guvernare a cetăţii, organizarea politică şi socială. ♦ În 1Mac. 6,32 se spune doar că Iuda şi-a aşezat armata în apropierea taberei seleucide. ♦ Autorul lui 2Mac. aşază în mod eronat armata la Modein.

13,15 „cortului regesc", *litt.* „curţii regeşti".

13,21 „Rhodocos": nume de origine persă sau parţă. Episodul trădătorului lipseşte din 1Mac. 6,49-51, unde se pomeneşte capturarea oraşului Baithsura.

duşmanilor tainele; a fost căutat, prins şi dus la închisoare. [22] Regele a stat iarăşi de vorbă cu locuitorii din Baithsura, le-a întins dreapta, a dat mâna cu ei, a plecat, s-a năpustit asupra oamenilor lui Iuda, a fost înfrânt; [23] a aflat că Filip, pe care-l lăsase la Antiohia în fruntea treburilor, se răsculase, s-a tulburat, a luat legătura cu iudeii, şi-a recunoscut înfrângerea şi a jurat că le va îndeplini toate cererile îndreptăţite şi s-a împăcat cu ei; a adus jertfe şi a cinstit templul şi a fost darnic cu locul [sfânt]. [24] Iar pe [Iuda] Macabeul l-a primit prieteneşte şi l-a numit pe Hegemonides strateg de la Ptolemais până la ţinutul gerenienilor. [25] A plecat la Ptolemais; locuitorii oraşului erau nemulţumiţi de înţelegerea încheiată, erau furioşi şi au voit să-i încalce hotărârile. [26] Lysias s-a suit la tribună şi le-a apărat pe cât i-a stat în putinţă, i-a convins, i-a îmblânzit, i-a îmbunat şi a plecat la Antiohia. Aşa s-au petrecut venirea şi plecarea regelui.

14 [1] Trei ani mai târziu, Iuda şi oamenii săi au aflat că Demetrios, fiul lui Seleucos, a pornit din portul Tripolis cu o armată numeroasă şi cu o flotă [2] şi a luat în stăpânire ţara, după ce îl omorâse pe Antiochos şi pe tutorele acestuia, Lysias. [3] Un oarecare Alkimos, care devenise arhiereu şi se pângărise de bunăvoie în vremea răscoalei, înţelegând că nu mai are în nici un fel scăpare şi nici intrare la altarul sfânt, [4] s-a dus la regele Demetrios în anul o sută cincizeci şi unu şi i-a dăruit o coroană de aur cu o ramură de palmier; pe lângă acestea, ramurile [de măslin] care se obişnuiesc pentru templu, şi în acea zi a stat liniştit. [5] Găsind prilejul pentru nebunia sa, când a fost chemat de Demetrios la sfatul lui şi l-a întrebat despre starea [de spirit] şi planurile iudeilor, a răspuns: [6] „Iudeii numiţi asidei, care sunt conduşi de Iuda Macabeul, întreţin războiul şi răzvrătirea, neîngăduind ca regatul să aibă parte de linişte. [7] De aceea, pentru că mi s-a luat demnitatea

---

13,23 *Cf.* şi 1Mac. 6,55. Filip caută să-l ia în tutelă pe Eupator, conform dorinţei lui Epiphanes, şi să-l scoată din joc pe Lysias.

13,24 Eupator creează o nouă „strategie". ♦ „gerenienii": locuitorii din Gerra, oraş aflat în extremitatea sudică a Feniciei.

13,25 Pentru ostilitatea oraşului Ptolemais faţă de iudei, *cf.* 1Mac. 5,15.

14,1-2 Demetrios, ostatec la Roma, a reuşit să evadeze cu complicităţi serioase, senatul roman fiind divizat în această chestiune; îi asasinează în 160 î.H. pe Antiochos şi pe Lysias (*cf.* şi 1Mac. 7,1-5).

14,3 Alkimos fusese numit arhiereu în locul lui Menelaos de Antiochos Eupator şi de Lysias; cum aceştia dispăruseră, el trebuia confirmat de noua stăpânire.

strămoşească (vorbesc despre arhierie), am venit acum aici [8] în primul rând cu gânduri curate pentru interesele regelui, în al doilea rând, din grijă faţă de poporul meu, căci din nechibzuinţa celor despre care am pomenit, întreg neamul nostru suferă multe nenorociri. [9] Cunoscând fiecare dintre aceste lucruri, o, rege, veghează asupra ţării şi a neamului nostru năpăstuit cu omenia binevoitoare pe care o ai faţă de toţi. [10] Într-adevăr, atâta vreme cât va trăi Iuda, este cu neputinţă ca statul să aibă pace!" [11] Îndată după rostirea acestor vorbe, ceilalţi sfetnici care erau răuvoitori faţă de Iuda l-au aprins [şi ei] de furie pe Demetrios. [12] Pe dată l-a chemat pe Nicanor, care ajunsese în fruntea unităţii de elefanţi, şi, numindu-l strateg peste Iudeea, [13] l-a trimis cu porunci să-l nimicească pe Iuda, iar pe cei care sunt cu el să-i împrăştie şi să-l instaleze pe Alkimos arhiereu al celui mai mare templu. [14] Atunci păgânii care fugiseră din Iudeea din pricina lui Iuda s-au adunat grămadă pe lângă Nicanor, socotind că necazurile şi nenorocirile [iudeilor] vor fi spre norocul lor.

[15] Când iudeii au auzit de înaintarea lui Nicanor şi de năvala păgânilor, şi-au pus ţărână pe cap şi au început să se roage Celui care-şi statornicise pentru vecie poporul şi care necontenit Îşi sprijinea avuţia cu semn făţiş. [16] La porunca [lui Iuda], căpetenia lor, au pornit îndată de acolo şi s-au întâlnit cu duşmanii în satul Dessaos. [17] Simon, fratele lui Iuda, începuse lupta cu Nicanor, dar, din pricina sosirii neaşteptate a duşmanilor, a suferit o înfrângere uşoară. [18] Însă, când Nicanor a auzit de vitejia oamenilor lui Iuda şi de curajul cu care se luptau pentru patria lor, a şovăit să rezolve prin vărsare de sânge. [19] De aceea, i-a trimis pe Posidonios, şi pe Theodotos, şi pe Mattathias să le întindă [iudeilor] mâna dreaptă şi să o primească. [20] După o îndelungă cugetare despre acestea şi după ce căpetenia a dat de ştire oastei şi, părându-se că toţi gândesc la fel, s-au învoit cu înţelegerile. [21] Au hotărât o zi în care urmau să se întâlnească cei doi între ei. Şi a sosit din ambele părţi câte un car şi s-au aşezat jilţuri. [22] Iuda a aşezat oameni

---

14,9 „omenia binevoitoare": gr. ἐναπάντητον φιλανθρωπία.

14,12 „strateg peste Iudeea": funcţie creată de Demetrios pentru a-l lipsi pe marele preot de orice putere politică.

14,15 „cu semn făţiş", gr. μετ' ἐπιφανείας, *litt.* „prin arătare".

14,19 Personaje necunoscute; de remarcat faptul că Mattathias este echivalentul iudaic al lui Theodotos.

14,20 Obiceiul lui Alexandru Macedon de a consulta armata a fost menţinut şi de monarhii elenistici.

înarmaţi [gata de luptă] în locuri bine alese, ca nu cumva să aibă loc un atac mişelesc din partea duşmanilor. Dar întâlnirea s-a sfârşit cu o înţelegere. [23] Nicanor a rămas o bucată de vreme la Ierusalim, unde n-a făcut nici un rău; însă mulţimea cetelor care veniseră cu el a trimis-o acasă. [24] Şi în toate împrejurările îl avea în faţa sa pe Iuda, căci începuse să fie înclinat în suflet faţă de acest om. [25] Şi l-a îndemnat să se însoare şi să aibă copii: s-a însurat, a fost liniştit, s-a bucurat de viaţă.

[26] Văzând însă Alkimos bunăvoinţa dintre cei doi şi luând [o copie după] tratatul încheiat, s-a dus la Demetrios şi a spus că Nicanor cugetă lucruri potrivnice cârmuirii: căci pe Iuda, care uneltea împotriva regatului, îl numise diadoh al său. [27] Regele s-a înfuriat şi, scos din sărite prin intrigile ticălosului, i-a scris lui Nicanor spunând că e supărat din pricina tratatului şi poruncindu-i să-l trimită grabnic pe Macabeu în lanţuri la Antiohia. [28] Aflând acestea, Nicanor s-a tulburat şi nu se putea împăca cu ideea de a încălca cele stabilite fără ca Iuda să-i fi greşit cu ceva. [29] Dar, cum nu putea să se împotrivească regelui, el aştepta un moment prielnic pentru a îndeplini [porunca] printr-un şiretlic. [30] Macabeul a băgat de seamă că Nicanor se poartă mai rece cu el şi că atunci când se întâlneau îi vorbeşte mai aspru. Gândindu-se că această răceală nu prevestea nimic bun, a adunat pe mulţi dintre cei care erau de partea sa şi se ascundea de Nicanor. [31] Acesta, dându-şi seama că a fost bine tras pe sfoară de Iuda, s-a dus la templul cel mare şi sfânt şi, când preoţii aduceau jertfele cuvenite, a poruncit să-i fie predat omul. [32] Întrucât ei se jurau că nu ştiu unde se află cel căutat, [33] Nicanor, întinzându-şi mâna dreaptă spre templu, a jurat astfel: „Dacă nu mi-l predaţi pe Iuda în lanţuri, voi face această incintă sacră a lui Dumnezeu una cu pământul, voi dărâma acest altar şi voi ridica aici un templu strălucit pentru Dionysos." [34] După ce a spus [aceste] cuvinte, a plecat. Atunci preoţii, ridicând mâinile spre cer, au început să-L cheme pe Acela care mereu a luptat alături de neamul nostru, spunând: [35] „Tu, Doamne, care n-ai nevoie de nimic, ai binevoit ca templul locuirii Tale să se afle la noi; [36] şi acum,

---

14,25 Final romanţios care lipseşte din 1Mac. 7,27-39, unde nu se pomeneşte de vreo relaţie amicală dintre Iuda şi Nicanor, ci de o ostilitate vădită.

14,26 „diadoh", adică „urmaş" – titlu rezervat „prietenilor" regelui.

14,33 „Dionysos": iniţiativă personală a lui Nicanor; după monedele din epocă se deduce că Demetrios îl cinstea mai ales pe Apollo, zeul dinastic al seleucizilor (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

Doamne, Sfântul a toată sfinţenia, păstrează în veci nepângărită această casă curăţită de curând."

37 Un oarecare Razis dintre bătrânii din Ierusalim a fost denunţat lui Nicanor. Era un om care-şi iubea concetăţenii şi era foarte preţuit; datorită bunăvoinţei lui era numit „părintele iudeilor". 38 Chiar în vremea dinaintea răscoalei, el fusese învinuit de iudaism şi îşi pusese trupul şi viaţa în primejdie pentru iudaism cu mare statornicie. 39 Nicanor, vrând să-şi dovedească ura faţă de iudaism, a trimis peste cinci sute de soldaţi ca să-l prindă: 40 socotea că, ridicându-l pe acesta, va pricinui o mare nenorocire iudeilor. 41 Când trupa se pregătea să pună mâna pe turnul [unde se afla] şi spărgeau poarta curţii şi dăduseră poruncă să aducă foc şi să ardă porţile, acela, văzându-se împresurat din toate părţile, şi-a îndreptat sabia spre sine însuşi, 42 voind să moară în chip nobil mai degrabă decât să cadă în mâini ticăloase şi să îndure înjosiri nedemne de neamul său bun. 43 Pentru că lovitura nu a fost bine îndreptată din pricina iureşului luptei, iar gloatele năvăleau pe porţi, suindu-se vitejeşte pe ziduri, s-a aruncat curajos în mulţime. 44 Dar cum toţi s-au dat repede la o parte, s-a făcut un loc gol în mijlocul căruia a căzut. 45 Încă suflând şi aprins de mânie, s-a ridicat cu sângele curgându-i şiroaie şi, suferind groaznic din pricina rănilor, a străbătut în goană mulţimea şi s-a oprit pe o stâncă abruptă; 46 deşi îşi pierduse tot sângele, smulgându-şi măruntaiele şi apucându-le cu amândouă mâinile, le-a aruncat asupra mulţimii şi, chemându-L pe Stăpânul vieţii şi al duhului să i le dea iarăşi înapoi, s-a sfârşit astfel.

15 1 Când Nicanor a aflat că Iuda şi oamenii săi se află în ţinutul Samariei, a hotărât să-l atace chiar în ziua de odihnă, în toată siguranţa. 2 Iudeii care erau siliţi să-l urmeze i-au spus: „Să nu-i ucizi în chip atât de sălbatic şi crud, ci dă slavă zilei care a fost cinstită şi sfinţită de către Cel care le vede pe toate." 3 Iar acest de trei ori ticălos a întrebat dacă se află în cer vreun stăpân care a poruncit să se ţină ziua sabatului. 4 Când ei i-au

---

14,37 „Razis": nume semitic cu finală greacă; Abel (*op. cit.*, p. 467) presupune o origine iranică.

14,46 Toate amănuntele oferite de text tind să dea un caracter suprauman episodului, care se aseamănă cu cel al lui Eleazar şi al celor şapte fraţi, cu deosebirea că acolo nu este vorba de sinucidere. Philon din Alexandria (*Leg. ad Gaium* 580) acceptă sinuciderea din motive religioase; donatiştii invocă episodul pentru a afirma legitimitatea sinuciderii, idee pe care Augustin (*cf. Epist.* 204), alături de ceilalţi Părinţi, o respinge energic.

răspuns: „Însuşi Domnul cel viu, Stăpân în cer, a poruncit să fie păzită ziua a şaptea", [5] acela a zis: „Şi eu, stăpân pe pământ, vă poruncesc să luaţi armele şi să împliniţi slujba regelui!" Dar el n-a reuşit să-şi împlinească planul nelegiuit.

[6] Nicanor, îngâmfându-se peste măsură, a hotărât să se înalţe un trofeu comun cu cele prădate de la Iuda şi de la ai săi. [7] În schimb, Macabeul se încredea nestrămutat, cu toată nădejdea că va primi ajutor de la Domnul [8] şi-i îndemna pe ai săi să nu se teamă de atacul păgânilor, ci să aibă în minte ajutoarele care le veniseră din Cer şi să aibă încredere că şi acum Atotputernicul le va da biruinţa. [9] Şi însufleţindu-i cu cuvinte din Lege şi din profeţi şi cu amintirea luptelor pe care le dăduseră, i-a făcut şi mai plini de curaj. [10] Trezindu-le astfel râvna, i-a îndemnat arătându-le totodată cum păgânii nu au cuvânt şi-şi încalcă jurămintele. [11] După ce l-a înarmat pe fiecare dintre ei nu [atât] cu siguranţa dată de scuturi şi lănci, cât mai ales cu întărirea cuvintelor sale nobile, le-a tălmăcit un vis demn de crezare, un fel de vedenie care i-a bucurat pe toţi. [12] Priveliştea văzută de el era aceasta: pe Onias, cel care fusese arhiereu, un om desăvârşit, modest la înfăţişare şi blând în purtări, cu grai ales şi care din copilărie se deprinsese cu toate cele care ţin de virtute, [l-a văzut] ridicându-şi mâinile şi rugându-se pentru tot poporul iudeilor. [13] Apoi i s-a arătat în acelaşi chip un bărbat distins prin părul său alb şi răspândind în jur o minunată măreţie. [14] Atunci Onias a spus: „Acesta este iubitorul fraţilor săi, cel care se roagă mult pentru poporul său şi pentru oraşul sfânt, Ieremia, profetul lui Dumnezeu." [15] Iar Ieremia, întinzându-i mâna dreaptă lui Iuda, i-a dat o sabie de aur şi, când i-a dat-o, i-a spus: [16] „Ia această sabie sfântă ca dar din partea lui Dumnezeu! Cu ea îi vei frânge pe duşmani."

15,6 „trofeu comun": o movilă de pietre în jurul căreia se îngrămădeau armurile duşmanilor ucişi (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).

15,9 „din Lege şi din profeţi": expresia „Legea şi profeţii" denumeşte la această vreme principalele colecţii de texte sacre; puţin mai târziu, traducătorul Înţelepciunii lui Iisus Sirah le-a adăugat „scrierile". Şi astăzi, în ebraică Biblia este numită *Torāh n^{e}bhi'īm ū k^{e}thubhīm* (prescurtat *Tanakh*).

15,12 „desăvârşit", gr. καλὸς καὶ ἀγαθός, *litt.* „frumos şi bun", formula care îl definea, în lumea greacă, pe cetăţeanul ideal, desăvârşit din punct de vedere fizic şi moral (*cf.* şi 1Mac.).

15,16 Descrierea de vise premonitorii este un fapt frecvent întâlnit în literatura antică, începând cu Homer.

17 Astfel, întăriți de cuvintele lui Iuda, foarte frumoase și în stare să
îndrepte spre vitejie și să îmbărbăteze sufletele tinerilor, au hotărât să nu
mai zăbovească în tabără, ci, vitejește, să atace cu vitejie și, luptând corp la
corp cu toată bărbăția, să hotărască lucrurile, pentru că erau în primejdie și
cetatea, și religia, și lăcașul sfânt. 18 Teama lor cea mare nu era atât cu
privire la femeile, copiii, frații și rudele lor, cea dintâi și cea mai mare fiind
pentru templul sfințit. 19 Iar neliniștea celor rămași în oraș era la fel de
mare, fiind ei îngrijorați de lupta care se dădea în câmp deschis. 20 Când toți
erau încordați și așteptau deznodământul, deoarece dușmanii se apropiau
rânduiți în linie de bătaie, cu elefanții puși la locurile potrivite și cu călări-
mea așezată pe laturi, 21 Macabeul, văzând mulțimea de dușmani și felu-
ritele arme și cruzimea fiarelor, a ridicat mâinile spre cer și l-a invocat pe
Domnul făcător de minuni, știind că nu datorită armelor, ci din hotărârea
Lui li se dă biruința celor care sunt vrednici. 22 Și atunci s-a rugat astfel:
„Tu, Stăpâne, l-ai trimis pe îngerul Tău în vremea lui Ezekias, regele Iudeii,
și el a ucis din armata lui Sennacherim ca la o sută optzeci și cinci de mii de
oameni; 23 și acum, Stăpâne al cerurilor, trimite-l pe îngerul cel bun înaintea
noastră spre teamă și cutremur. 24 Cu măreția brațului Tău să fie loviți cei
care au venit cu hulă împotriva poporului Tău sfânt." Cu aceste cuvinte și-a
încheiat el rugăciunea.

25 Oamenii lui Nicanor înaintau cu sunete de trâmbițe și cântece de
război. 26 Oamenii lui Iuda, cu invocații și rugăciuni s-au aruncat în luptă cu
dușmanii. 27 Cu mâinile luptându-se, dar în inimi rugându-se lui Dumnezeu,
au doborât nu mai puțin de treizeci și cinci de mii de oameni, bucurându-se
mult de arătarea lui Dumnezeu. 28 Întorcându-se bucuroși de la bătălie,
l-au aflat pe Nicanor căzut în luptă îmbrăcat cu armura. 29 Izbucnind un
strigăt și făcându-se învălmășeală, îl binecuvântau pe Stăpânul în limba
strămoșească. 30 Iar Iuda, care cel dintâi se dăruise trup și suflet pentru cei
de un neam cu el, care își păstrase din tinerețe iubirea față de ei, a poruncit
să i se taie lui Nicanor capul și brațul din umăr și să fie duse la Ierusalim.
31 Și ajungând el însuși acolo, i-a adunat pe toți cei de un neam cu el și i-a
pus pe preoți în fața altarului; apoi a trimis după cei din Cetățuie. 32 Le-a
arătat capul nelegiuitului Nicanor și mâna răufăcătorului, pe care o ridicase

---

15,17 „religia", *litt.* „cele sfinte".

15,20 Elefanții lipsesc din episodul paralel din 1Mac. 7,43-45.

15,22 Evocarea dezastrului lui Sennacherim se regăsește și în 1Mac. 7,41 și 2Mac. 8,19.

cu îngâmfare împotriva Casei sfinte a Celui Atotputernic. [33] Apoi i-a tăiat nelegiuitului Nicanor limba, a poruncit să fie dată bucățele păsărilor, iar plata nebuniei să fie atârnată în fața templului. [34] Și atunci toți au înălțat către cer binecuvântări Domnului care se arătase și au spus: „Binecuvântat să fie cel care și-a păzit locul Său [sfânt] nepângărit." [35] Iar capul lui Nicanor l-a atârnat de Cetățuie, ca semn limpede și vădit pentru toți al ajutorului dat de Domnul. [36] Și au hotărât cu toții prin vot obștesc să nu lase neînsemnată această zi, ci să o sărbătorească în a treisprezecea zi din luna a douăsprezecea – aceasta se numește Adar în limba siriacă – în ajunul zilei lui Mardochai.

[37] Astfel s-au încheiat cele petrecute cu Nicanor și, pentru că din vremea aceea orașul a rămas în stăpânirea evreilor, îmi închei și eu aici povestirea. [38] Dacă este bine alcătuită, aceasta am voit-o și eu; iar dacă este prea simplă și săracă, atât mi-a stat în putere. [39] Și, după cum este dăunător să bei numai vin și, de asemenea, numai apă, dar vinul amestecat cu apă este plăcut și aduce multă desfătare, tot astfel orânduirea povestirii farmecă urechile celor care o ascultă prin alcătuirea ei. Iar aici să fie sfârșitul.

15,33 „plata": gr. ἐπίχειρα înseamnă și „braț" și face joc de cuvinte cu χείρ, „mână", de la v. 32.

15,39 Anticii obișnuiau să bea vinul amestecat cu apă. ♦ Afectarea modestiei este curentă în literatura greco-romană.

3 MACABEI

3 Macabei

1 [1] Când [Ptolemeu] Philopator a aflat de la cei care se întorseseră că Antiochos a pus mâna pe locurile pe care le stăpânise el, a trimis porunci tuturor oştirilor [sale], atât de pedestraşi, cât şi de călăreţi şi, luând-o cu sine pe sora sa Arsinoe, a mers până în părţile Raphiei, unde-şi puseseră tabăra oamenii lui Antiochos. [2] Un oarecare Theodot, vrând să-şi înfăptuiască planul, a luat cu sine pe cei mai buni din oştile lui Ptolemeu, care îi fuseseră încredinţaţi lui mai înainte, şi s-a dus noaptea la cortul lui Ptolemeu, spre a-l ucide de unul singur şi a pune astfel capăt războiului. [3] Dar Dositheos, zis şi al lui Drimylos, de neam iudeu, care mai târziu a trădat legea şi învăţăturile strămoşeşti înstrăinându-se, luându-l de acolo [pe Ptolemeu], a culcat în cort pe un oarecare, şi acesta s-a întâmplat să primească răzbunarea destinată regelui. [4] A urmat o bătălie aprigă şi, când lucrurile mergeau mai bine pentru Antiochos, Arsinoe, alergând fără încetare printre oşteni, a început să-i roage cu lacrimi şi plânset, cu părul despletit, să lupte bărbăteşte

---

1,1 Ptolemeu al IV-lea Philopator domneşte între 222 şi 204 î.H. ♦ Antiochos al III-lea cel Mare domneşte între 222 şi 187 î.H. ♦ „Arsinoe": sora şi soţia lui Ptolemeu al IV-lea. ♦ „în părţile Raphiei": e vorba de Siria de nord, teritoriu disputat între lagizi şi seleucizi. ♦ Bătălia de la Raphia, localitate din Gaza, a avut loc la 23 iunie 217 î.H. şi s-a încheiat cu victoria lui Ptolemeu asupra lui Antiochos, după ce cavaleria seleucidă şi elefanţii au eşuat în misiune. Lupta s-a încheiat cu atacul falangei egiptene şi cu zdrobirea infanteriei lui Antiochos (Saulnier, Ch., p. 91). Relatarea biblică a bătăliei concordă, în mare, cu cea istorică oferită de Polibiu (5,82-86). Există totuşi şi diferenţe, care se datorează fie originalităţii autorului 3Mac., fie utilizării de către acesta a unei surse intermediare. M. Delcor este de părere că sursa autorului 3Mac. va fi fost Ptolemeu din Megalopolis, autorul unei istorii defavorabile domniei lui Ptolemeu Philopator (*Apocrypha and Pseudepigrapha of the Hellenistic Period*, în *The Cambridge History of Judaism*, vol. III, p. 496).

1,2 „Theodot": la Polibiu (5,79) este numit Θεόδοτος ὁ Αἰτωλος.

1,3 Polibiu (5,81) descrie amănunţit tentativa eşuată a lui Theodot, despre care spune că l-a trădat pe Ptolemeu; nu-l pomeneşte în nici un fel pe Dositheos, în schimb afirmă că în locul lagidului a fost asasinat medicul regal Andreas.

1,4 La Polibiu (5,83), Arsinoe promite răsplăţi, fără să fie indicat cuantumul lor. Două mine de aur echivalau cu două sute de drahme de argint.

pentru ei înşişi, pentru copiii şi femeile lor; şi le făgăduia că, dacă învinge, le va dărui fiecăruia câte două mine de aur. [5] Şi astfel s-a întâmplat că duşmanii au fost înfrânţi în lupte corp la corp, şi mulţi au fost luaţi prizonieri. [6] După ce a dejucat această uneltire, Ptolemeu a hotărât să se ducă în oraşele învecinate, spre a le îmbărbăta. [7] Făcând aceasta şi împărţind daruri sanctuarelor, a sporit îndrăzneala supuşilor săi.

[8] Când iudeii au venit la el trimişi de sfatul bătrânilor ca să-l salute, să-i aducă daruri [de bun venit] şi să-l felicite pentru cele întâmplate, l-a cuprins dorinţa să meargă la ei cât mai curând cu putinţă. [9] Ajungând la Ierusalim, I-a adus jertfă Preamarelui Dumnezeu, I-a dăruit ofrande de mulţumire şi a făcut tot ce se cuvenea în locul acela. Apoi a intrat acolo şi a fost uluit de buna îngrijire şi de măreţia lui; [10] şi, admirând buna organizare a lăcaşului sfânt, l-a cuprins dorinţa să intre [chiar] înlăuntrul templului. [11] Când i s-a

---

1,5 Întreaga bătălie este descrisă amănunţit de Polibiu (5,79-85).

1,8-22 Decizia lui Ptolemeu de a intra în Templu stârneşte aceleaşi proteste din partea locuitorilor din Ierusalim ca îndrăzneala lui Heliodor din 2Mac. 9-24. Ambele episoade urmează îndeaproape acelaşi scenariu: sosirea străinului în Ierusalim (3Mac. 1,9 – 2Mac. 3,9); decizia de a pătrunde în sanctuar şi încercările de disuadare din partea slujitorilor Templului (3Mac.1,11 – 2Mac. 3,11); refuzul străinului de a urma sfaturile (3Mac. 1,12-15 – 2Mac. 3,14); reacţia disperată a mulţimii din Ierusalim (3Mac. 1,16-29 – 2Mac. 3,15-22). Deşi naraţiunea de faţă este mai extinsă decât cea din 2Mac., paralelismul celor două scene i-a determinat pe unii comentatori să afirme, în consonanţă cu tradiţia, că 2Mac. şi 3Mac. aparţin aceluiaşi autor. Totuşi, C.W. Emmet (în *APOT*, vol. I, pp. 155-173) respinge ipoteza, subliniind anumite diferenţe stilistice între cele două cărţi şi demonstrând că textul 2Mac. este mai apropiat stilistic de Polibiu decât 3Mac. (*apud* Delcor, M., *op. cit.*, p. 495).

1,9 Flavius Iosephus, în *Contra Apionem*, II 49, îi atribuie lui Ptolemeu al III-lea Euergetes anumite fapte puse de autorul 3Mac. pe seama lui Ptolemeu al IV-lea Philopator. În realitate, Euergetes a mers, după o luptă, la Ierusalim, ca să aducă jertfe de mulţumire şi a profitat de destoinicia a doi generali evrei: Dositheos şi Onias.

1,10 *Cf.* descrierea Templului în Iezechiel 40-42. În Templu erau două altare: primul, de mici dimensiuni, se afla în faţa Sfintei Sfintelor şi era făcut din lemn acoperit cu foiţă de aur; al doilea, din bronz, se afla în curte şi servea pentru arderea jertfelor. Păgânilor le era interzis accesul în Templu: „Orice om străin, netăiat de jur împrejur la inimă şi la trup, adică nici un străin din cei ce se află în mijlocul lui Israel să nu intre în templul Meu." (Iezechiel 44,9) Există o inscripţie de dată romană prin care se statuează interdicţia pentru neiudei de a intra în Templu. În iulie 63, Cnaeus Pompeius a pătruns în Sfânta Sfintelor.

1,11 Descrierea interdicţiei se referă de fapt la Sfânta Sfintelor, locul tainic şi sacru prin excelenţă al Templului. Pentru expresia „Sfânta Sfintelor", *cf.* nota 4,4 la Numerii.

spus că nu-i este îngăduit să facă aceasta, fiindcă n-au voie să intre nici cei din neam[ul lor] şi nici toţi preoţii, ci doar arhiereul, care e în fruntea tuturor şi aceasta numai o dată pe an, el nu s-a lăsat în nici un chip convins. [12] Nici când i s-a citit Legea, tot nu a dat înapoi, ci stăruia că el trebuie să pătrundă acolo, spunând: „Chiar dacă aceia sunt lipsiţi de o asemenea cinste, eu nu trebuie să fiu [lipsit]." [13] Şi a întrebat din ce pricină, când intrase în orice alt sanctuar, nimeni dintre cei de faţă nu-l oprise. [14] Atunci cineva, fără să se gândească, a spus că nu face bine să se laude cu aceasta. [15] „Dar, de vreme ce s-a întâmplat aşa, dintr-o pricină sau alta, oare nu voi intra oricum, fie că ei vor, fie că nu?" [16] Atunci preoţii, îmbrăcaţi cu toate veşmintele [sfinte], au căzut cu faţa la pământ şi au început să-L roage pe Preamarele Dumnezeu să-i ajute în acele împrejurări şi să înfrâneze avântul celui care voia să năvălească în chip nelegiuit; ei umpleau templul cu strigăte şi cu lacrimi; [17] iar cei rămaşi afară în oraş s-au tulburat şi s-au năpustit [într-acolo], neştiind ce se întâmplă. [18] Fecioarele care erau închise în iatacuri s-au repezit afară împreună cu mamele lor, şi-au pus ţărână pe plete şi umpleau străzile de gemete şi bocete. [19] Şi cele de curând măritate [au ieşit] din iatacurile orânduite pentru nuntă şi, părăsindu-şi cuvenita sfială, au prins a alerga de-a valma prin oraş. [20] Mamele şi doicile îşi lăsau şi pruncii nou-născuţi pe unde se nimerea, unele în case, altele pe uliţe, şi, fără a putea fi oprite, s-au îmbulzit către templul cel preaînalt. [21] Felurite erau rugile celor care se adunaseră acolo [aduşi de] blestemăţiile plănuite [de rege]. [22] Alături de aceştia se aflau oameni curajoşi din oraş, care nu răbdau încăpăţânarea aceluia de a duce la îndeplinire lucrurile plănuite: [23] chemând la arme şi la moartea de viteaz pentru legea strămoşească, au făcut mare zarvă în locul acela şi cu mare greutate au fost înduplecaţi de cei mai în vârstă şi de bătrânii [poporului] să se întoarcă la locul lor de rugăciune. [24] În tot acest răstimp mulţimea stătea în rugăciune ca şi mai înainte. [25] Iar bătrânii din jurul regelui se străduiau în fel şi chip să-i schimbe gândul

---

1,16 Importanţa supremă pe care preoţii o acordă Templului, precum şi rugăciunile pe care aceştia le înalţă pentru izbăvirea lui concordă cu aceeaşi preocupare în 2Mac. 8,2-4 şi 14,34-36.

1,18 „ţărână pe plete": era un semn de doliu. În 2Mac. 3,19, femeile îşi arată mâhnirea încingându-se pe sub sâni cu pânză de sac.

1,23 „moartea de viteaz": autorul trimite explicit la moartea pentru credinţă a martirilor Macabei, oferind încă un indiciu pentru mediul în care a fost alcătuită cartea sau un argument pentru plasarea ei în canonul LXX. ♦ Cei mai chibzuiţi doreau să evite vărsarea de sânge şi îşi puneau întreaga speranţă în intervenţia divină.

trufaş de la ce plănuise, [26] dar el, în încrâncenarea lui, nu ţinea seama de nimic, se apropia din ce în ce mai mult, hotărât să-şi ducă sus pomenitul plan la îndeplinire. [27] Cei din jurul său, văzând acestea, s-au apucat şi ei, împreună cu ai noştri, să-L invoce pe Cel care are toată puterea, ca să-i apere în necazul acesta şi să nu treacă cu vederea acea faptă nelegiuită şi plină de trufie. [28] Strigătul neîncetat şi puternic al mulţimii adunate a ajuns o larmă de nedescris. [29] Părea că nu numai oamenii, ci şi zidurile şi tot pământul răsună fiindcă toate voiau mai degrabă moartea decât pângărirea locului.

2 [1] Atunci arhiereul Simon, plecându-şi genunchii în faţa templului şi întinzându-şi mâinile cu mare cuviinţă, s-a rugat astfel: [2] „Doamne, Doamne, Împărate al cerurilor şi Stăpâne a toată făptura, Sfinte între sfinţi, care [eşti] singurul cârmuitor, atotputernice, ia aminte la noi cei chinuiţi de acest nelegiuit şi spurcat care se laudă cu îndrăzneala şi puterea lui! [3] Căci Tu, ziditorul a toate şi Stăpânitorul tuturor, eşti drept cârmuitor şi îi judeci pe cei care se poartă cu obrăznicie şi trufie. [4] Tu i-ai nimicit pe cei care în trecut au săvârşit nedreptate, între care se aflau şi uriaşii care se încredeau în puterea şi îndrăzneala lor, îngrămădind peste ei puhoi de ape. [5] Tu, pe cei din Sodoma, care se purtau cu trufie şi care ajunseseră vestiţi pentru ticăloşiile lor, i-ai pârjolit cu foc şi cu pucioasă, punându-i ca pildă pentru urmaşi. [6] Iar pe îndrăznetul Faraon, care a dus în robie poporul Tău sfânt, Israel, l-ai pedepsit în multe şi felurite chipuri, făcându-Ţi cunoscută puterea Ta cea mare. [7] Şi, când îi urmărea cu care şi cu oaste multă, l-ai

---

1,27 „Cel care are toată puterea": gr. τὸν πᾶν κράτος ἔχοντα. Acelaşi epitet, în formă sintetică, este folosit în 2Mac. 3,22. Contextele sunt paralele.

2,1 Arhiereul din episodul paralel (2Mac. 3,31) se numeşte Onias. Numele Simon şi Onias sunt foarte frecvente în perioada elenistică şi, în special, în cea hasmoneică.

2,2-3 Două ipostaze frecvente ale lui Dumnezeu în scrierile biblice din perioada elenistică se regăsesc aici: cea de războinic şi cea de creator (*cf.* şi Ester 4,17c).

2,4-7 „Rezumatul" istoric din rugăciunea lui Simon are un vădit rol didactic pentru diaspora evreiască din perioada elenistică. De fapt, Simon explică, în rugăciunea sa, asemenea lui Mardochai, în Ester 4,17f-g, cauzele suferinţelor actuale ale evreilor. Intervenţiile celor două personaje din 3Mac. şi Ester prezintă reminiscenţe de gândire deuteronomistă şi reprezintă, în epoca în care au fost scrise, punctul de vedere cel mai autorizat al iudaismului radical.

2,4 *Cf.* Gen. 6,4; 7,10.

2,5 Distrugerea Sodomei şi Gomorei: *cf.* Gen. 19,25-29.

2,6 *Cf.* Ex. 7-11.

2,7 *Cf.* Ex. 14.

scufundat în adâncul mării, iar pe cei care credeau în Tine, Stăpânul a toată făptura, i-ai trecut [prin ape] nevătămați; [8] aceştia, văzând faptele mâinilor Tale, Te-au lăudat pe Tine, Atotputernice. [9] Tu, Împărate, ziditorul pământului nemărginit şi nemăsurat, ai ales acest oraş şi ai sfinţit acest loc pentru numele Tău, cu toate că nu ai nevoie de nimic, şi l-ai preamărit cu arătarea Ta preastrălucită, după ce l-ai zidit spre slava marelui şi cinstitului Tău nume. [10] Şi Tu, care iubeşti casa lui Israel, ne-ai făgăduit că, dacă ne vom abate de la Tine şi ne va ajunge restriştea şi [atunci], venind în locul acesta, ne vom ruga, vei asculta rugăciunea noastră. [11] Iar Tu eşti credincios şi adevărat. [12] Şi, de vreme ce pe părinţii noştri, atunci când adesea se aflau la restrişte, i-ai ajutat în smerenia lor şi i-ai izbăvit din mari nenorociri, [13] vezi şi acum, Împărate sfinte, cum, din pricina multelor şi marilor noastre păcate, suntem striviţi [de suferinţă], supuşi duşmanilor noştri şi copleşiţi de neputinţă. [14] Iar în prăbuşirea noastră, îndrăzneţul şi spurcatul acesta năzuieşte să-şi bată joc de acest loc sfânt închinat, pe pământ, numelui slavei Tale. [15] Căci a ajunge la lăcaşul Tău, la cerul cerului, nu este cu putinţă oamenilor. [16] Însă, fiindcă ai binevoit [să-Ţi arăţi] slava în poporul Tău Israel şi ai sfinţit locul acesta, [17] nu ne pedepsi întru necurăţenia acestora şi nu ne mustra întru pângărire, ca să nu se laude nelegiuiţii în mânia lor, nici să nu tresalte în trufia limbii lor, zicând: [18] «Am călcat în picioare acest templu al sfinţeniei aşa cum sunt călcate în picioare casele idoleşti.» [19] Şterge păcatele noastre, spulberă rătăcirile noastre şi arată-Ţi mila Ta în ceasul de faţă! [20] Degrabă să ne întâmpine îndurările Tale şi pune cântări de laudă în gura celor deznădăjduiţi şi cu inima zdrobită şi dăruieşte-ne pacea."

[21] Atunci Dumnezeu care vede toate şi cel dintâi Părinte, Sfânt între sfinţi, ascultând rugăciunea făcută după lege, l-a bătut pe cel care se prea înălţase prin obrăznicie şi îndrăzneală. [22] Clătinându-l de colo-colo, asemenea

---

2,10 *Cf.* rugăciunea lui Solomon, 3Rg. 8,33-34.

2,10-12 Chemarea ca salvator a lui Dumnezeu este legitimată în virtutea legămintelor străvechi pe care le-a încheiat cu Israel, poporul ales chiar de El.

2,13 Nenorocirile care se abat asupra iudeilor sunt determinate de propriile lor păcate, idee cardinală a credinţei iudaice.

2,22 Pedeapsa de care are parte Ptolemeu în Templu este mai puţin spectaculoasă, deşi mult mai gravă, decât cea aplicată lui Heliodor în 2Mac. 3,25-26. Aici, intervenţia divină este directă. În 2Mac. 25-26, ea este încifrată într-o viziune, posibil legată de unele simptome halucinatorii ale bolii. În ambele cazuri, pare să fie vorba de crize de epilepsie, boală sacră, de ale cărei atacuri fulgerătoare erau surprinşi, în gândirea iudaică, cei care încălcau legile Domnului.

unei trestii [bătute] de vânt, l-a prăvălit fără putere la pământ, ba chiar cu mădularele înţepenite, încât nu putea nici să vorbească, lovit de o dreaptă judecată. [23] Când prietenii şi păzitorii săi au văzut [pedeapsa] cumplită ce se abătuse asupra lui, temându-se să nu se săvârşească din viaţă, l-au scos repede afară, cuprinşi de o spaimă copleşitoare. [24] Iar când, după o vreme, şi-a venit în fire, nu s-a căit nicidecum după acea pedeapsă, ci a plecat ameninţând cumplit.

[25] Ajuns în Egipt, şi-a sporit răutăţile, din pricina celor ce-l însoţeau la ospeţe, despre care mai înainte am amintit, şi a tovarăşilor împreună cu care lepădase tot ce era drept; [26] şi nu numai că nu s-a mulţumit cu nenumărate nelegiuiri, ci a mers cu îndrăzneala atât de departe, încât a stârnit vorbiri de rău peste tot şi mulţi dintre prietenii lui, privind la ce plănuia regele, îi urmau şi ei voia. [27] El plănuise să aducă ocară în public neamului [iudeilor]. Pentru aceasta a ridicat pe turnul din curte un stâlp pe care [a pus] să fie săpată o inscripţie: [28] [cum că] nimănui dintre cei care nu aduc jertfă nu-i este îngăduit să intre în templele lor şi toţi iudeii să fie înscrişi [pentru dări] în rândul poporului ca nişte slujitori; cei care se vor împotrivi să fie luaţi cu forţa şi omorâţi. [29] Iar cei înscrişi să fie însemnaţi pe trup cu pecetea lui

---

2,23 „prietenii": titlu oficial al înalţilor demnitari de la curte.

2,25 Acţiunea se mută în Alexandria, locul unde cartea a fost compusă şi în mijlocul comunităţii căreia îi era dedicată.

2,28 Adică să fie obligaţi să se comporte din toate punctele de vedere asemenea celorlalte populaţii din regat. ♦ „să fie înscrişi [pentru dări] în rândul poporului": gr. ἀχθῆναι εἰς λαογραφίαν. Unica menţiune istorică a unui recensământ în vremea lui Ptolemeu al IV-lea Philopator. Unii comentatori au considerat că textul 3Mac. este mult mai târziu, socotind că termenul λαογραφία trimite la iniţiativa lui Augustus de a supune populaţia Alexandriei la plata unei taxe faţă de statul roman. Contraargumentul la o asemenea ipoteză este că decretul lui Augustus nu presupunea discriminări religioase sau etnice, aşa cum reiese din începutul versetului de faţă.

2,29 Dionysos era un zeu al vegetaţiei, al fertilităţii; cultul lui implica rituri orgiastice. Fiul lui Zeus şi al Semelei, persecutat de Hera, a întreprins o călătorie lungă în jurul *oikoumenei* (Egipt, Siria, India, Tracia, Teba, Argos, Icaria, Naxos) civilizându-i pe oameni şi învăţându-i să cultive viţa-de-vie. Apoi a coborât în Hades, pentru a-şi elibera mama, cu care a urcat în Olimp, dându-i numele de Tione. O parte a tradiţiei legendare antice afirmă originea tracă a zeului; un alt filon, legat mai ales de puterile lui regeneratoare, îi stabileşte o obârşie frigiană. În ciuda absenţei sale din rândul zeilor mari ai *Iliadei* şi *Odiseii*, Dionysos este un zeu străvechi în Grecia, fapt atestat de prezenţa numelui său în tăbliţele miceniene, cea mai veche scriere greacă. Cultul său misteric atinge apogeul în epoca elenistică, în perioada imediat următoare marii expediţii a lui

Dionysos, o frunză de iederă, fiind astfel puşi la o parte în starea dinainte; [30] dar, ca să nu pară duşmanul tuturor, a scris mai jos: „Dacă vreunii dintre aceştia vor intra în rândul celor care se iniţiază în mistere, să se bucure de aceleaşi drepturi cetăţeneşti ca şi alexandrinii."

[31] Unii, urând în chip necugetat preţul pe care-l aveau de plătit pentru intrarea în cetatea evlaviei, lesne s-au supus în speranţa că se vor bucura de mai mare cinste dacă vor trece de partea regelui. [32] Dar cei mai mulţi s-au întărit în sufletul lor nobil şi nu s-au depărtat de evlavie; plătind bani, ca să poată trăi liniştiţi, au încercat să scape de înscriere. [33] Având bună nădejde că vor dobândi curând scăpare, se uitau cu silă la cei care se lepădaseră [de lege], îi socoteau duşmani ai neamului şi-i lipseau de traiul în comun şi de întrajutorare.

3 [1] Când nelegiuitul a aflat acestea, s-a înfuriat atât de tare încât nu şi-a îndreptat mânia numai împotriva iudeilor din Alexandria, ci chiar mai tare

---

Alexandru Macedon, cu atât mai mult cu cât misterele sale nu erau legate de un loc, ca în cazul celor ale Demetrei şi Persephonei de la Eleusis. Cele două atribute ale zeului, de regenerator al naturii-agricultor şi de civilizator peregrin, reprezintă la nivel simbolic misiunea asumată de greci în urma cuceririi lumii barbare. „Date fiind legăturile dintre cultivarea pământului şi dezvoltarea formelor de viaţă civilizată, el devine purtătorul legilor şi al civilizaţiei, iubitorul păcii." (Ferrari, A., 2003, *s.v.* „Dionysos") Bibliografia modernă despre zeu şi despre cultul dionisiac este imensă: pe lângă celebrul eseu filozofic al lui Nietzsche, menţionăm trei autori remarcabili (*cf.* Bibliografia la 1-4 Macabei): Jeanmaire, H., 1951 (reeditare în 1991); Otto, W.F., 1992; Detienne, M., 1977. ♦ Autorităţile din Alexandria sau din Antiohia au încercat în repetate rânduri să-l echivaleze pe YHWH cu un zeu important din panteonul elenistic, în speranţa emancipării evreilor şi a aducerii lor sub ascultarea legilor elenistice. Corespondenţii propuşi pentru YHWH au fost Zeus, Sabazius şi Dionysos. Propunerea lui Ptolemeu al IV-lea Philopator ca evreii să-l recunoască drept zeu suprem pe Dionysos provenea din preferinţa exacerbată a faraonului elenistic pentru fiul Semelei. M. Hengel afirmă că Ptolemeu al IV-lea urmărea, prin constrângere şi promisiuni, să convingă elitele evreieşti de la Alexandria să adopte cultul lui Dionysos (Hengel, M., p. 205).

3,1 „în ţară": termenul este neclar, pentru că poate desemna deopotrivă provincia egipteană în contrast cu Alexandria sau, mai degrabă, patria-mamă. În orice caz, explicaţia pe care o oferă 3Mac. pentru ura lagidului împotriva populaţiei evreieşti din jurisdicţia lui nu este completă din punct de vedere istoric. Regatul elenistic al Egiptului se confrunta cu o criză economică pronunţată, a cărei expresie, atestată istoric, a fost o inflaţie a monedei de aramă. În aceste condiţii de precaritate financiară şi declin politic accelerat, supuşii semiţi ai suveranului alexandrin din provinciile Fenicia şi Siria au înclinat să-l sprijine pe rivalul seleucid al acestuia, fapt care a atras, probabil, represaliile oficiale

împotriva celor care locuiau în țară; și a dat poruncă să fie strânși cu toții într-un singur loc fără întârziere și să li se ia viața cu cea mai mare cruzime. [2] Pe când se puneau la cale acestea, a fost răspândit un zvon răuvoitor împotriva neamului [iudeilor] de către oameni care unelteau laolaltă să le facă rău, sub cuvânt că [iudeii] îi împiedică de la cele legiuite. [3] Însă iudeii au păstrat întotdeauna față de regi o bunăvoință și o credință nedezmințită; [4] dar, cinstindu-L pe Dumnezeu și călăuzindu-se după legea Lui, au păstrat deosebiri cu privire la mâncăruri, din care pricină deveniseră nesuferiți unora. [5] Deoarece felul lor de viață era împodobit cu fapte bune de dreptate, se bucurau în ochii tuturor de o faimă bună. [6] Însă cei de alt neam nu țineau deloc seama de binele pe care îl făceau aceștia neamului și despre care se vorbea îndeobște, [7] ci bârfeau modul lor diferit de a se închina și de a mânca, spunând mereu că oamenii cu pricina nu sunt credincioși nici regelui, nici oamenilor stăpânirii, ci răuvoitori și se împotrivesc cârmuirii. Și astfel stârneau o neobișnuită înverșunare împotriva lor. [8] Grecii care locuiau în oraș și nu suferiseră niciodată nedreptăți din partea lor, văzând încrâncenarea neașteptată și năvala de neînțeles împotriva acestor oameni, nu aveau putere să-i ajute, întrucât cârmuirea era tiranică, dar îi încurajau răbdând cu greu situația; și se gândeau că se va schimba [curând], [9] căci o asemenea mulțime de oameni care nu făcuse nici o greșeală nu putea fi

---

împotriva populației evreiești, socotită „colaboraționistă". E vorba de campania din amintitele provincii, soldată cu bătălia de la Raphia.

3,3 Se acreditează ideea că populația evreiască se afla în conflict doar cu autoritățile statului, nu și cu locuitorii de rând ai Alexandriei. Spre deosebire de viziunea radicală asupra tendințelor antiiudaice din Ester, 3Mac. nuanțează explicit atitudinile față de evreii alexandrini: a puterii oficiale și a populației civile.

3,7 Tendințe antiiudaice s-au manifestat în rândul autorilor elenistici încă din secolul al III-lea î.H. Hecateu din Abdera, în lucrarea *Egyptiaca*, citată de Diodor din Sicilia, în *Bibliotheca historica* 40,3, constată că iudeii sunt „asociali și mizantropi". Acuzele se înmulțesc o dată cu expansiunea elenizării *oikoumenei*. În această serie intră constatările lui Apollonius Molon, citat de Flavius Iosephus, în *Contra Ap.* II, 148, cum că evreii ar fi fost „mizantropi și atei", și ale lui Diodor din Sicilia însuși (*Bibliotheca historica*, 34-35,1,1). Despre subiect, *cf.* recentul studiu al lui Schäfer, P., 1997.

3,8 În spatele acuzațiilor de antiiudaism adresate populației „de alt neam" (nu greci de rând!) se ascunde, ca în Ester, criza din interiorul comunităților evreiești din diaspora, dar, o dată cu invazia lui Antiochos al IV-lea, și din Palestina. 3Mac. atestă, voalat, conflictul de proporții iscat între grupările evreiești reformatoare, elenizate și elenizante, pe de o parte, și cele tradiționaliste, radicale, al căror punct de vedere este exprimat în cartea de față (*cf.* 3,23).

lăsată [să sufere] astfel. [10] Iar unii vecini, prieteni şi tovarăşi de negustorie, se întâlneau cu ei într-ascuns şi le dădeau încredere că-i vor apăra şi că vor face tot ce le va sta în putinţă pentru a-i ajuta.

[11] [Ptolemeu], încântat că [toate] îi merg bine şi neluând în seamă puterea Preamarelui Dumnezeu, ci gândindu-se să stăruie mai departe în ceea ce-şi pusese în minte, a scris împotriva lor următoarea scrisoare: [12] „Regele Ptolemeu Philopator, comandanţilor şi oştenilor din Egipt şi din fiecare loc, salutări şi sănătate. [13] Eu însumi sunt sănătos şi treburile noastre merg bine. [14] De vreme ce campania noastră din Asia, despre care ştiţi şi voi, s-a încheiat cu bine, aşa cum era plănuit, cu ajutorul bine chibzuit al zeilor, [15] am hotărât ca pe popoarele care locuiesc în Siria *Koile* şi Fenicia să nu [le cârmuim] prin puterea armelor, ci să le alintăm precum o doică cu blândeţe şi multă omenie şi să le facem bine cu bunăvoinţă. [16] Cum am dăruit multe templelor din diferite oraşe, ne-am dus şi la Ierusalim spre a cinsti templul acestor nenorociţi care nu vor în nici un chip să-şi lepede nebunia. [17] Dar aceştia doar în vorbă s-au bucurat de sosirea noastră; în faptă n-au fost sinceri; când am vrut să pătrundem în templu şi să-l cinstim cu cele mai cuviincioase şi frumoase daruri, [18] ei, împinşi de străvechea lor trufie, ne-au oprit să intrăm, dar au fost cruţaţi de puterea noastră datorită omeniei cu care ne purtăm faţă de toţi oamenii. [19] Şi şi-au arătat pe faţă duşmănia împotriva noastră ca unii care numai ei singuri dintre toate neamurile se împotrivesc cu trufie regilor şi binefăcătorilor lor şi nu vor să recunoască nici o putere legiuită. [20] Dar noi nu ne-am potrivit nebuniei lor, ci ne-am

---

3,18 „omenie": gr. φιλανθρωπία, *litt.* „filantropie". Termenul are profunde implicaţii în filozofia greacă. El este expresia sentimentului de prietenie pe care omul poate şi trebuie să şi-l asume în legăturile sale cu ceilalţi. „Filantropia", ca mod de viaţă, era un *topos* al majorităţii şcolilor filozofice postsocratice. Începe să fie conceptualizată şi practicată în mod conştient mai ales în perioada elenistică. Însă curentul care a consacrat tematic termenul este stoicismul, care definea „filantropia" ca iubire reciprocă şi o ridica la grad de principiu natural, aproape „de instinct primordial". Conceptul atinge maturitatea în stoicismul târziu, la Seneca, Epictet şi Marcus Aurelius, fiind echivalată acum cu legătura de fraternitate dintre oameni, legătură impusă de ideea că toţi oamenii sunt copiii aceleiaşi divinităţi (Reale, G., vol. IX, 2004, pp. 187-188). Filozofii evrei şi Părinţii Bisericii îl preiau, îmbogăţindu-l şi nuanţându-l în conformitate cu propria lor credinţă (Filon din Alexandria, Clement, Origen etc.). ♦ Ptolemeu pretinde că iudeii interpretau omenia/filantropia sa drept slăbiciune; numai astfel, credea el, se putea explica împotrivirea lor faţă de intenţia sa de a vizita Templul în întregime.

3,20 Lagidul n-a înţeles că el a fost împiedicat să pătrundă în Templu în virtutea unei porunci divine şi declară că n-a vrut să facă uz de forţă.

întors învingători în Egipt şi am întâmpinat cu omenie toate neamurile, aşa cum se cuvenea; [21] pe lângă aceasta, am dat de ştire tuturor că nu purtăm duşmănie celor din neamul lor şi, datorită participării lor la război alături de noi şi nenumăratelor treburi încredinţate lor cu inimă sinceră de multă vreme, am hotărât să facem o schimbare socotindu-i vrednici [să primească] cetăţenia alexandrină şi să ia parte la rânduielile veşnice ale slujbelor noastre. [22] Ei însă, luând acestea cu totul altfel şi, dintr-o răutate înnăscută, respingând binele şi îndreptându-se cu îndărătnicie spre rău, [23] nu numai că au disprețuit darul de mare preţ al cetăţeniei, ci îşi arată sila, prin vorbe şi tăcere, faţă de puţinii dintre ei care se poartă cu sinceritate faţă de noi; în orice împrejurare, îşi închipuie în taină că, datorită felului lor josnic de viaţă, ne vor sili curând să dăm înapoi de la ce voim să facem. [24] De aceea, şi întemeiaţi pe dovezi clare că aceştia în toate chipurile ne sunt răuvoitori, fiind noi prevăzători ca nu cumva, stârnindu-se cândva la noi vreo tulburare neaşteptată, să-i avem pe nelegiuiţi în spatele nostru ca trădători şi duşmani barbari, [25] am poruncit ca, de îndată ce veţi primi scrisoarea, să-i adunaţi de pretutindeni şi să ni-i trimiteţi legaţi în lanţuri de fier cu femeile şi copiii lor, batjocoriţi şi jefuiţi, spre a fi ucişi fără milă şi în chip ruşinos, aşa cum se cuvine unor duşmani. [26] Într-adevăr, o dată pedepsiţi aceştia laolaltă, suntem încredinţaţi că în restul timpului cârmuirea se va statornici pentru noi în bună rânduială şi pe cea mai trainică temelie. [27] Iar cine va ascunde un iudeu, fie bătrân, fie copil sau sugar, întreaga familie a aceluia va îndura chinurile cele mai cumplite. [28] Oricine va voi să denunţe va primi averea celui osândit şi pe deasupra două mii de drahme de argint din tezaurul regatului şi va fi încununat cu libertate. [29] Şi orice loc în care va fi găsit un iudeu ascuns să fie pustiit şi ars în întregime cu foc, ca să nu mai poată fi folosit niciodată de vreo fiinţă muritoare."

[30] Acesta a fost conţinutul scrisorii.

4 [1] Oriunde a sosit această poruncă, s-au organizat pentru păgâni ospeţe pe cheltuială publică, cu bucurie şi cu veselie, deoarece acum izbucnea pe faţă, nestingherită, vechea ură ce mocnea în inima lor. [2] Dar pentru iudei a

---

3,28 „va fi încununat cu libertate": adică se apela la denunţuri făcute de sclavi.

4,1 „vechea ură ce mocnea...": oricât de vagă este această afirmaţie, ea se susţine mai ales dacă se ia ca referinţă temporală data la care a fost alcătuită cartea (sfârşitul secolului al II-lea î.H. sau începutul secolului I î.H.), şi nu momentul la care face referire textul (sfârşitul secolului al III-lea î.H.).

fost o necontenită jelanie, bocet şi strigăt plin de durere cu lacrimi; pretutindeni inima le ardea în suspine, iar ei se văitau de pieirea neaşteptată care le fusese hotărâtă dintr-o dată. [3] Care ţinut, care cetate sau care sălaş, [de] oriunde, sau ce uliţe n-au fost cuprinse de plânsetul şi vaietele lor? [4] Căci erau alungaţi laolaltă cu o asemenea asprime şi înverşunare de către conducători în diferitele cetăţi, încât, la vederea neobişnuitelor pedepse, chiar şi unii dintre duşmani, având în faţa ochilor mila obştească şi gândindu-se la necunoscutul sfârşit al vieţii, deplângeau alungarea jalnică a acelor [oameni]. [5] Căci erau aduşi mulţime de bătrâni acoperiţi de căruntele, cu mers şovăielnic şi împleticit, care erau mânaţi cu sila, fără nici o ruşine, să meargă repede. [6] Femei tinere, abia intrate în iatacul de nuntă pentru unirea căsătoriei, îşi preschimbaseră desfătarea în jelanie, iar pletele lor unse cu mir erau acum acoperite cu ţărână; şi erau mânate fără de văl, iar în loc de cântec de nuntă, porneau laolaltă un bocet, sfâşiate de reaua purtare a celor de alt neam. [7] Legate, şi în văzul tuturor, erau târâte cu sila până la urcarea în corăbii. [8] Iar bărbaţii lor, cu gâtul prins în funii în loc de cununi, în floarea tinereţii, în loc de petrecere şi veselie tinerească, îşi petreceau în bocet celelalte zile ale nunţii, văzând cum li se cască la picioare lăcaşul morţilor. [9] Asemenea fiarelor, erau duşi cu lanţuri de fier; unii aveau grumazul prins de băncile [vâslaşilor] de pe corăbii, alţii aveau picioarele prinse în obezi de nesfărâmat; [10] pe deasupra, erau [închişi] sub o punte zdravănă, pentru ca ochii lor să nu vadă de nicăieri lumină şi să fie trataţi în tot timpul călătoriei ca nişte uneltitori.

[11] Când au fost aduşi până în locul numit Schedia şi călătoria s-a încheiat conform hotărârii regelui, acesta a poruncit ca ei să fie aruncaţi în

---

4,3-4 Autorul insistă pe afirmaţia că iudeii erau în conflict, în primul rând, cu autorităţile statului.

4,6 Vălul femeilor tinere face parte din ţinuta nupţială obligatorie. Simbolismul său trimite la episodul peţirii Rebecăi de către Isaac (Gen. 24,65) şi este o garanţie a virginităţii miresei.

4,8 Bărbaţii care se căsătoreau purtau în timpul ceremoniei nupţiale cununi, numite aici στέφη, iar în Is. 61,10, μίτρα, ca simbol al puterii cu care erau învestiţi, în căsnicie.

4,11 „Schedia": localitate din apropierea Alexandriei, importantă în istoria iudaismului din diaspora. Aici şi la Fayum au fost descoperite cele mai vechi inscripţii care menţionează primele case de rugăciune evreieşti, celebrele προσευχαί. ♦ „apăraţi de ziduri": textul este neclar; unii au înţeles că iudeii nu au fost socotiţi vrednici să fie cazaţi în mod civilizat.

hipodromul din fața orașului, care avea o pistă de alergare foarte lungă și era foarte potrivit ca ei să poată fi priviți atât de cei care veneau în oraș, cât și de cei care plecau din el la țară; și astfel, [iudeii] nu aveau cum să intre în contact cu oștirile [regelui] și nici nu erau socotiți vrednici să fie apărați de ziduri. [12] În timp ce se întâmplau acestea, [regele,] auzind că cei de un neam cu ei din oraș vin deseori pe ascuns, ca să plângă nenorocirea înjositoare a fraților lor, [13] s-a înfuriat cumplit și a poruncit ca și cu aceștia să se facă întocmai ca și cu ceilalți, fără a lăsa la o parte nimic din pedeapsa lor; [14] a mai poruncit să fie înscrisă toată semințiа pe nume [în liste], nu pentru acea trudnică și aspră robie puțin mai înainte pomenită, ci ca să fie supuși la chinurile groaznice pe care le poruncise și apoi să fie omorâți în răstimpul unei singure zile. [15] Înscrierea lor s-a făcut cu aprigă grabă și râvnică sârguință, de la răsăritul soarelui până la apus, și, fără să fi fost încheiată, s-a oprit după patruzeci de zile.

[16] Atunci regele, peste măsură de bucuros, a dat neîncetat ospețe în cinstea tuturor idolilor, lăudând, cu mintea rătăcită departe de adevăr și cu gura spurcată, pe cele fără grai care nu pot vorbi și nici veni în ajutor cuiva, iar împotriva Preamarelui Dumnezeu rostind necuviințe. [17] După trecerea timpului mai sus pomenit, scribii i-au dat de știre regelui că nu e cu putință să se facă înscrierea iudeilor din pricina mulțimii lor nemăsurate; [18] mulți dintre ei se aflau răspândiți în țară, unii încă prin case, iar alții în diferite locuri, astfel încât toți conducătorii Egiptului nu puteau duce la bun sfârșit [însărcinarea]. [19] Iar [regele], după ce i-a amenințat mai tare, învinuindu-i că au fost mituiți ca să le pună la cale fuga, în cele din urmă s-a convins limpede cu privire la aceasta [20] pentru că [scribii] i-au spus și i-au arătat că se terminaseră și papirusul și condeiele de scris pe care le foloseau. [21] Însă aceasta a fost lucrarea providenței de neînvins, ajutorul venit din cer pentru iudei.

4,12 La Alexandria exista o importantă comunitate iudaică instalată de Ptolemeu Soter într-un cartier rezervat ei; *cf.* Flavius Iosephus, *AI* 12,1,1; *Bell. Iud.* 2,18,7; Diodor din Sicilia 19,85,4. *Cf.* J. Mélèze Modrzejewski, 1997. ♦ Autorul se referă, probabil, la iudeii care acceptaseră condițiile impuse de suveran și deveniseră cetățeni ai regatului.
4,14 Probabil că se făceau liste pentru a avea evidența tuturor iudeilor; autorul este destul de confuz în povestire.

5 [1] Atunci regele l-a chemat pe Hermon, care se îngrijea de elefanţi, şi, umplându-se de furie şi mânie grea şi cu totul de neînduplecat, [2] a poruncit ca în ziua următoare să le dea de băut din belşug pumni întregi de tămâie în mult vin neamestecat elefanţilor, care erau în număr de cinci sute şi, după ce se vor sălbătici din pricina băuturii nemăsurate, să li se dea drumul asupra iudeilor, ca să-i omoare. [3] După ce a poruncit acestea, s-a dus la ospăţ, unde i-a adunat pe prietenii şi oştenii cei mai înverşunaţi duşmani ai iudeilor. [4] Hermon, comandantul elefanţilor, a îndeplinit întocmai porunca. [5] Atunci slujitorii însărcinaţi cu aceasta, ieşind către seară, au început să le lege mâinile nefericiţilor şi au luat şi alte măsuri de prevedere în timpul nopţii, socotind că acest neam va pieri tot deodată. [6] Iudeii, care le păreau păgânilor a fi lipsiţi de orice ajutor, fiind strânşi din toate părţile în lanţuri [7] L-au chemat cu toţii, cu strigăt neîncetat şi cu lacrimi, pe Domnul Atotputernic, Stăpânitorul a toată puterea, Dumnezeul şi Părintele lor milostiv, rugându-L [8] să zădărnicească planul nelegiuit urzit împotriva lor şi să-i izbăvească printr-o arătare măreaţă de moartea care era gata la picioarele lor. [9] Şi rugăciunea lor se ridica neîncetat spre cer.

[10] Iar Hermon, după ce i-a adăpat din plin cu vin şi i-a săturat de tămâie pe nemiloşii elefanţi, în zorii zilei a venit la curte, ca să-i dea de ştire regelui despre acestea. [11] Însă Acela care din veac dăruieşte tuturor buna Sa făptură, somnul, după cum vrea, noaptea şi ziua, i-a trimis o parte din el şi regelui. [12] Aşadar, fiind ţinut [regele] de somn dulce şi adânc prin lucrarea

---

5,1 Flavius Iosephus (*Contra Ap.* 2,50-55) îi atribuie lui Ptolemeu al VIII-lea Physkon pogromul cu elefanţi beţi. După moartea lui Ptolemeu Philometor, Cleopatra a II-a este susţinută de revolta evreilor din Alexandria împotriva fratelui ei, asociat la domnie, Ptolemeu Physkon. Mânios, acesta din urmă a încercat să se răzbune pe evrei, călcându-i cu elefanţii. În somn, Physkon are o viziune, în urma căreia îi iartă pe evrei. Deşi neatestat de o sursă paralelă, episodul persecuţiei poate să conţină un sâmbure de adevăr, însă paralelismul cu 3Mac. ar indica, după unii comentatori, că cele două relatări (LXX şi Flavius Iosephus) s-ar baza pe o poveste populară celebră printre evreii din diaspora alexandrină. ♦ Elefanţii dobândiseră o faimă sinistră în mediile iudaice, legată, cu siguranţă, şi de atacurile cu acest animal din campania lui Antiochos al IV-lea (*cf.* 1Mac. 6,30 şi urm.).

5,9 3Mac. este o pledoarie pentru eficienţa rugăciunii şi pentru iminenţa acţiunii providenţiale, invocate explicit (4,21). Nici o rugăciune din carte nu rămâne fără răspuns.

5,11 Somnul (gr. μέρος ὕπνου, *litt.* „o parte a somnului") regelui este unul neobişnuit: e vorba, la primul nivel simbolic, de apatia spirituală în care se găseşte deocamdată suveranul egiptean. De aceea, regele se trezeşte cu greu (*cf.* 5,15).

Stăpânului, planul lui nelegiuit s-a destrămat grabnic şi cugetarea lui nestrămutată a fost zădărnicită cu totul. [13] Iudeii, scăpând de ceasul dinainte hotărât, Îl lăudau pe Dumnezeul lor cel sfânt şi iarăşi Îl rugau pe cel uşor de împăcat să le arate trufaşilor păgâni tăria mâinii Sale preaputernice. [14] Pe la jumătatea ceasului al zecelea, dregătorul însărcinat cu chemările, văzând că se adunaseră cei chemaţi, s-a dus la rege să-l trezească. [15] Şi după ce l-a trezit cu greu, i-a spus că vremea ospăţului trecea şi i-a vorbit despre acestea. [16] Regele, luând aminte la el, s-a dus la ospăţ şi le-a poruncit oaspeţilor să se aşeze în faţa lui. [17] După ce s-a făcut aşa, el i-a îndemnat să se veselească şi să se desfete, simţindu-se onoraţi cu atât mai mult în acea parte a ospăţului. [18] Cum sporeau vorbele, regele, chemându-l pe Hermon, l-a întrebat cu amarnică mânie din ce pricină iudeii mai fuseseră lăsaţi în viaţă, deşi trecuse ziua. [19] Însă, pentru că Hermon i-a arătat că încă din timpul nopţii împlinise până la capăt porunca, şi prietenii dădeau mărturie pentru el, [20] regele, cuprins de o cruzime mai rea decât a lui Phalaris, a spus că îi iartă pentru somnul din acea zi, dar a doua zi „negreşit să-i pregăteşti în acelaşi fel pe elefanţi spre pieirea nelegiuiţilor iudei". [21] După ce regele a spus acestea, toţi cei de faţă l-au lăudat şi cu veselie au plecat fiecare la casele lor. [22] În acea noapte au folosit timpul nu atât spre somn, cât spre a urzi tot felul de batjocuri împotriva celor pe care îi socoteau nişte nenorociţi.

[23] Abia cântase cocoşul în zori, că Hermon, care pregătise fiarele, le-a mânat în curtea mare înconjurată de coloane. [24] Mulţimea din oraş se adunase la acea privelişte jalnică, aşteptând cu nerăbdare dimineaţa. [25] Iar iudeii, cu ultima suflare, căci se terminase timpul, implorau cu multe lacrimi şi cu bocete de jale [şi,] întinzându-şi mâinile spre cer, se rugau Preamarelui Dumnezeu să-i ajute din nou fără întârziere. [26] Soarele nu-şi răspândise încă razele, iar regele îşi primea prietenii, când Hermon, stând alături, l-a poftit să iasă, arătându-i că ce-a dorit regele este pregătit. [27] Însă acesta, primind vestea şi uluit de neobişnuita [chemare] să iasă afară, deoarece ajunsese stăpânit de o totală neştiinţă, a întrebat pentru ce au împlinit ei aceasta cu atâta grabă. [28] Era însă lucrarea Dumnezeului atotstăpânitor, care a făcut ca mintea lui să uite planurile pe care le făcuse mai înainte. [29] Hermon şi toţi

---

5,14 „să-l trezească": *litt.* „să-l împungă/zgâlţâie".

5,20 „Phalaris", tiran al cetăţii Acragas din Italia (azi Agrigento), din sec. al VI-lea î.H., renumit pentru cruzimea sa: legenda spune că îşi frigea de vii duşmanii într-un taur de bronz.

prietenii i-au spus: „Fiarele şi oştile sunt pregătite, o, rege, după cum ai poruncit cu străşnicie." [30] Atunci [regele], umplându-se de grea mânie la vorbele rostite, deoarece providenţa lui Dumnezeu îi împrăştiase tot gândul, privindu-l ţintă, a spus ameninţător: [31] „Oricâţi părinţi sau prunci ar fi de faţă, pe aceştia i-aş pregăti ca ospăţ îmbelşugat fiarelor în locul iudeilor nevinovaţi, care mi-au arătat în chip deosebit, mie şi părinţilor mei, o credinţă nestrămutată şi întreagă. [32] Şi dacă nu m-ar opri dragostea care ne leagă, fiindcă am crescut împreună, precum şi demnităţile tale, ţi-aş lua viaţa în locul acestora." [33] Când Hermon a primit o ameninţare atât de neaşteptată şi primejdioasă, privirea şi chipul i-au îngheţat. [34] Iar prietenii au plecat abătuţi şi celor adunaţi li s-a dat drumul să meargă fiecare la treaba sa. [35] Auzind iudeii cele cu privire la rege, L-au preamărit pe Dumnezeul care li se arătase, pe Stăpânul Împărat al împăraţilor, care îi ajutase şi acum.

[36] Regele a dat iarăşi ospăţ după aceleaşi rânduieli şi i-a îndemnat la veselie. [37] Şi, chemându-l la sine pe Hermon, i-a spus ameninţător: „De câte ori trebuie să-ţi poruncesc aceleaşi lucruri, nevolnice? [38] Pregăteşte elefanţii chiar acum, ca să-i nimicească pe iudei mâine." [39] Rudele sale, care erau de faţă la ospăţ, minunându-se de nestatornicia gândului [regelui], au spus: [40] „O, rege, cât timp mai vrei să ne pui la încercare ca pe nişte oameni lipsiţi de minte? Iată, acum este a treia oară când porunceşti nimicirea lor şi, din nou, când porunca este pe punctul să se împlinească, te răzgândeşti şi-ţi iei înapoi cele poruncite. [41] De aceea oraşul este tulburat de aşteptare şi, din pricina mulţimilor adunate, e mereu în primejdie de a fi jefuit." [42] Atunci regele, asemenea lui Phalaris în toate şi plin de nebunie, nedându-şi seama în nici un fel că şovăieile sufletului lui fuseseră numai spre ocrotirea iudeilor, s-a jurat cu jurământ tare şi nefolositor hotărând că-i va trimite pe aceştia de îndată în lăcaşul morţilor, striviţi de genunchii şi picioarele fiarelor; [43] [şi a mai spus că] va porni război împotriva Iudeii şi o va face în scurtă vreme una cu pământul, [trecând-o] prin foc şi suliţă, „iar templul lor, în care nu putem intra, curând îl vom arde până în temelii şi vom face un pustiu veşnic pentru cei care aduc jertfe acolo". [44] Atunci prietenii şi rudele

---

5,34 „celor adunaţi": mulţimea care se strânsese pentru a privi.

5,42 Jurământul lui Ptolemeu este inutil, pentru că se opune voinţei providenţiale de neabătut. De altfel, capitolul este construit pe opoziţia structurală, exprimată în termeni apropiaţi filozofiei stoice: raţiune divină, providenţă (λόγος, πρόνοια) şi, respectiv, inutilitate, lipsă de raţiune (ἀλογιστία).

[regelui] au plecat bucuroşi şi, cu încredere, au început să aşeze oştile în cele mai potrivite locuri ale oraşului, spre pază. [45] Comandantul elefanţilor i-a adus aproape, ca să zic aşa, în stare de nebunie, după ce le-a dat fiarelor băuturi cu multe mirodenii şi vin amestecat cu tămâie şi a pus pe ele lucruri înspăimântătoare; [46] în zori, când oraşul se umpluse de popor nenumărat mergând spre hipodrom, comandantul elefanţilor s-a dus la curte şi l-a poftit pe rege la cele pregătite. [47] Iar acela, cu mintea sa nelegiuită plină de grea furie, a pornit cu toată forţa împreună cu fiarele, vrând, cu inimă de piatră, să vadă cu ochii lui jalnica şi nefericita pieire a celor mai înainte amintiţi. [48] Iudeii, când au văzut praful [stârnit de] elefanţii alergând pe poartă şi de oastea înarmată care-i urma şi de paşii mulţimii, şi când au mai şi auzit zgomotul asurzitor, [49] socotind că le-a sosit clipa din urmă a vieţii şi sfârşitul celei mai jalnice aşteptări, s-au pus pe plâns şi pe bocet; şi se sărutau unii pe alţii şi cădeau în braţele rudelor, părinţi în braţele copiilor, mame în braţele fetelor; altele, care aveau copii sugari, storceau pentru ei laptele de pe urmă. [50] Dar, cugetând la ajutoarele care le veniseră mai înainte din cer, toţi, deodată, s-au aruncat la pământ şi, smulgându-şi copiii de la sân, [51] au strigat cu glas mare către Stăpânul a toată puterea, rugându-L să se milostivească de ei şi să li se arate acum când ei se află la porţile lăcaşului morţilor.

6 [1] Un anume Eleazar, bărbat de seamă între preoţii ţării, ajuns la vârsta bătrâneţii şi împodobit cu virtute în viaţa sa, oprindu-i pe bătrânii din jurul său să mai strige către Dumnezeul cel sfânt, s-a rugat astfel: [2] „Împărate mare întru putere, preaînalt, atotputernic Dumnezeu, care cârmuieşti întru îndurări toată făptura, [3] priveşte spre seminţia lui Avraam, către copiii sfinţitului Iacob, către poporul moştenirii Tale sfinte, care acum, străin în ţară străină, piere pe nedrept, Părinte. [4] Tu pe Faraon, regele de odinioară al acestui Egipt, cu numeroasele lui care de luptă, ce se înălţase cu îndrăzneală nelegiuită şi cu limbă răsunătoare, l-ai dat pieirii cu oastea lui trufaşă,

---

5,47 „a celor... amintiţi": a celor trecuţi în listele mai sus menţionate; *cf.* 4,14-15.

6,1 Unii au făcut apropieri între acest Eleazar şi cel din 2Mac. 6,18. Ambii eroi sunt bătrâni respectabili, virtuoşi, plini de înţelepciune şi evlavie. Aceste asemănări se datorează mai degrabă unui *topos* al imaginarului evreiesc din diaspora, decât coincidenţei între eroul din 2Mac. şi cel din 3Mac.

6,2 Eleazar reia rugăciunea de tip istoric, pe care a început-o Simon în 3Mac. 2,4-7.

6,4 *Cf.* Ex. 14,21-28.

înecaţi în apele mării, şi ai luminat cu lumina milei Tale neamul lui Israel. [5] Tu pe Sennacherim, care se făIea cu oştile sale nenumărate, regele apăsător al asirienilor, care-şi supusese cu sulița tot pământul şi se ridica împotriva sfintei Tale cetăţi, grăind vorbe trufaşe, lăudăroase şi greu de îndurat, l-ai doborât şi Ţi-ai arătat puterea Ta multor neamuri. [6] Tu pentru cei trei prieteni, care, în Babilonia, şi-au dat de bună voie viaţa pradă focului, spre a nu se închina idolilor deşerţi, ai răcorit cu rouă cuptorul [fierbinte], de până şi părul le-a rămas neatins, iar flăcările le-ai îndreptat asupra duşmanilor. [7] Tu pe Daniel, care, prin urzelile pizmei, fusese aruncat în groapa cu lei, spre a fi hrană fiarelor, l-ai scos la lumină nevătămat. [8] Tu, Părinte, privind la Iona, care se topea în pântecele chitului trăitor în mare, l-ai înfăţişat nevătămat tuturor alor săi. [9] Şi acum, Tu, care urăşti trufia, preamilostive, ocrotitorul a toate, arată-Te fără întârziere celor din neamul lui Israel, care acum sunt batjocoriţi de spurcatele, nelegiuitele neamuri păgâne. [10] Iar dacă viaţa noastră, din pricina înstrăinării, a fost pătată de impietate, scapă-ne acum de mâna duşmanilor şi apoi, Doamne, dă-ne nouă moartea pe care o crezi de cuviinţă. [11] Ca nu cumva cei ce cugetă deşertăciuni să se laude cu lucruri deşarte, pentru pieirea celor iubiţi de Tine, zicând: «Dumnezeul lor n-a putut să-i izbăvească.» [12] Iar Tu, care ai toată puterea şi stăpânirea, Veşnicule, priveşte: miluieşte-ne pe noi, care suntem daţi pieirii ca nişte uneltitori, din pricina neobrăzării prosteşti a unor nelegiuiţi. [13] Să se încovoaie astăzi păgânii, înspăimântaţi de puterea Ta de neclintit, o, Tu cel slăvit, care ai putere să mântuieşti neamul lui Iacob. [14] Ţie Ţi se roagă toată mulţimea pruncilor şi părinţii lor, cu lacrimi. [15] Să fie vădit pentru toţi păgânii că Tu eşti cu noi, Doamne, şi nu Ţi-ai întors faţa de la noi, ci, precum ai spus: «Nici fiind [ei] în ţara duşmanilor nu i-am trecut cu vederea». Împlineşte aceasta, Doamne!"

6,5 *Cf.* 4Rg. 18,13-19,37.

6,6 „cei trei prieteni": este vorba de Anania, Azaria şi Misail; *cf.* Dan. 3. Aluzia la cei trei tineri din Dan. 3 este foarte importantă pentru datarea 3Mac. Dacă autorul 3Mac. se referă într-adevăr la Dan. 3, 3Mac. nu poate fi datată înainte de 165 î.H. Unii comentatori (*The Oxford Bible Commentary*, p. 774) îndeamnă la prudenţă în a stabili dependenţa totală a 3Mac. de Dan. Argumentul tare al acestei avertizări constă în varietatea şi complexitatea textuală a corpusului Daniel.

6,7 *Cf.* Dan. 6.

6,11 „cugetă deşertăciuni... lucruri deşarte": adesea, în Biblie, termenul se referă la idoli (*cf.* de ex. Lev. 17,7; 2Par. 11,15).

[16] Chiar când Eleazar își încheia rugăciunea, regele împreună cu fiarele și în nechezatul [cailor] oștirii ajungeau la hipodrom. [17] Și când au văzut iudeii aceasta, au strigat cu putere către cer, încât și văile vecine au răsunat, umplând de nestăvilită spaimă întreaga oștire. [18] Atunci preaslăvitul, atotputernicul și adevăratul Dumnezeu, arătându-Și fața sfântă, a deschis porțile cerului, de unde au coborât doi îngeri înfricoșători la vedere care s-au arătat tuturor, în afară de iudei; [19] s-au așezat în fața oștirii dușmanilor, pe care au umplut-o de tulburare și de spaimă și au legat-o cu obezi de neclintit. [20] Și trupul regelui a fost cuprins de fiori, încât a uitat de îndrăzneala grelei lui mânii. [21] Iar fiarele s-au întors spre oștile care veneau din urmă, le-au călcat și le-au ucis.

[22] Atunci mânia regelui s-a preschimbat în jale și lacrimi pentru cele pe care le plănuise înainte. [23] Căci, auzind strigătul și văzându-i pe toți doborâți la pământ spre pieire, a plâns cu mânie și i-a amenințat pe prieteni spunând: [24] „Cârmuiți rău și i-ați întrecut în cruzime pe tirani, iar mie, binefăcătorului vostru, urziți să-mi luați puterea și viața, punând la cale pe ascuns lucruri care nu sunt de folos regatului. [25] Cine i-a adunat aici, scoțându-l pe fiecare din casa lui fără socoteală, pe cei care ne-au apărat cu credință fortărețele țării? [26] Cine i-a împresurat, în chip nelegiuit, cu chinuri pe acești oameni care de la început [și-au dovedit] bunăvoința față de noi, deosebindu-se în toate de celelalte neamuri, și care au primit să înfrunte foarte adesea cele mai rele primejdii din partea oamenilor? [27] Dezlegați, dezlegați aceste legături

---

6,18 Îngerii, în ipostază războinică și înfricoșătoare, pot indica, de asemenea, legătura, măcar ideatică, cu Dan., apocalipsa canonică veterotestamentară care conține angelologia cea mai detaliată în epoca postexilică.

6,21 Aceeași „rezolvare" o dă și Flavius Iosephus, în *Contra Ap.* II,53. Animalele se întorc împotriva celor care le mână.

6,22 Lacrimile sunt indiciul convertirii depline a suveranului. Dacă în episodul „nebuniei" din 3Mac. 5,31-32, regele suferă de o mânie îndreptată împotriva tuturor, aici se convertește cu totul. Mânia, scădere morală în etica stoică, îl caracterizează în mod specific pe Ptolemeu înainte de convertire.

6,25 Autorul îi pregătește pe cititori pentru decretul de eliberare al lui Ptolemeu. Regele recunoaște contribuția indispensabilă a iudeilor la viața regatului și insistă aici asupra sprijinului militar. Evreii soldați din Egipt se împărțeau în două categorii: soldați-coloni, recrutați din rândul foștilor mercenari, care apărau granițele regatului și primeau, în schimb, o bucată de pământ, și mercenari activi, călăreți și pedestrași, care puteau accede la grade superioare atât în armata regulată, cât și în forțele auxiliare (Hegermann, H., pp. 164-165).

6,27 „Spre casele lor" din Egipt. Iudeii din diaspora, deși legați spiritual de Ierusalim, nu își doresc să se întoarcă în Palestina (*cf.* 3Mac. 6,36 nota).

nedrepte! Trimiteți-i în pace spre casele lor și cereți-le iertare pentru cele făcute mai înainte. [28] Eliberați-i pe fiii atotputernicului, cerescului și viului Dumnezeu, cel care, de la strămoșii noștri și până acum, dă, fără piedică, bună așezare, cu slavă, treburilor noastre." [29] Astfel a vorbit; iar ei, dezlegați într-o clipă, au început să-L binecuvânteze pe Dumnezeul lor sfânt și mântuitor, fiindcă tocmai scăpaseră de moarte.

[30] Întors în oraș, regele l-a chemat pe vistiernic și i-a poruncit să le dea iudeilor vinul și celelalte lucruri de trebuință pentru o petrecere de șapte zile și a poruncit ca în locul în care credeau că-și vor afla pieirea, acolo să-și prăznuiască izbăvirea cu toată veselia. [31] Atunci, cei care mai înainte fuseseră batjocoriți și aproape de lăcașul morților, ba chiar unii păşiseră într-acolo, au avut parte, în loc de o moarte amară și jalnică, de o petrecere de izbăvire, iar locul ales pentru doborârea și mormântul lor l-au orânduit plini de bucurie pentru ospăț. [32] Și, punând capăt melodiei pline de jale a bocetelor, au pornit cântarea strămoșească, proslăvindu-L pe Dumnezeu, izbăvitorul și făcătorul de minuni; alungând orice plângere și vaiet, au pornit a dănțui cu veselie [plină de] pace. [33] Tot astfel și regele, rânduind un mare ospăț pentru cele întâmplate, necontenit înălța cu multă măreție laudă și mulțumire spre cer, pentru izbăvirea neașteptată care se făcuse. [34] Iar cei care mai înainte îi dădeau [pe iudei] pieirii și hrană păsărilor și-i înscriseseră cu bucurie pe liste, suspinau învăluiți în ruşine, stingându-și fără slavă îndrăzneala lor înflăcărată. [35] Iar iudeii, cum am spus mai înainte, prinzându-se cu desfătare în dansul mai înainte pomenit, petreceau în cântări vesele de laudă și în psalmi. [36] Hotărând o rânduială de obște cu privire la acestea, cât timp vor fi în țară străină, din generație în generație, au statornicit să se țină zilele mai sus amintite ca zile de sărbătoare, nu de dragul băuturii și din lăcomie, ci pentru izbăvirea care le venise de la Dumnezeu. [37] Apoi, s-au dus la rege să-i ceară îngăduința de a pleca fiecare la ale sale. [38] Înscrierea lor pe liste durase din ziua a douăzeci și cincea a lunii Pahon și până în ziua a patra a lunii Epiphi, adică patruzeci de zile, iar uciderea lor

---

6,36 „cât timp vor fi în țară străină": gr. ἐπὶ πᾶσαν παροικίαν αὐτῶν. Sărbătoarea pe care iudeii o țin din acest moment este una specifică vieții din diaspora. În mod voalat, autorul pune acest eveniment sub semnul provizoratului, în spiritul promisiunii din Lev. 26,42. Egiptul nu poate fi decât o παροικία pentru evreii postexilici, așa cum a fost și pentru strămoșii lor de dinainte de Moise. Chiar dacă aluzia la întoarcerea finală în Palestina, o temă larg răspândită în diaspora alexandrină, există în text, ea este foarte vagă și trecută repede cu vederea.

trebuia să se petreacă din ziua a cincea şi până în ziua a şaptea a lunii Epiphi, adică în trei zile; [39] în aceste zile, Stăpânul a toate, arătându-Şi cu mare slavă milostivirea, i-a scăpat pe toţi deodată nevătămaţi. [40] Şi ei au petrecut pe socoteala regelui până în a paisprezecea zi, după care au cerut să li se îngăduie să plece. [41] Regele, lăudându-i pe toţi, a scris pentru ei scrisoarea de mai jos către mai-marii fiecărui oraş, arătându-şi grija cu generozitate:

7 [1] „Regele Ptolemeu Philopator, tuturor conducătorilor din Egipt şi tuturor celor aflaţi în dregătorii, bucurie şi sănătate! [2] Sănătoşi suntem şi noi, şi copiii noştri, pentru că Dumnezeu cel mare ne îndreaptă treburile aşa cum am dorit. [3] Unii dintre prietenii noştri ne-au îndemnat cu răutate prea adesea să-i adunăm la un loc pe toţi iudeii din regat şi să-i pedepsim cu chinuri nemaivăzute, ca pe nişte răzvrătiţi; [4] ne spuneau că niciodată nu va fi bună aşezare în treburile noastre din pricina urii iudeilor împotriva tuturor [celorlalte] neamuri, până când nu se va săvârşi aceasta. [5] Ba chiar, aducându-i cu batjocuri legaţi ca pe nişte robi, şi, mai mult, ca pe nişte uneltitori, fără nici o cercetare şi judecată, s-au apucat să-i ucidă cuprinşi de o cruzime mai sălbatică decât obiceiul sciţilor. [6] Pentru aceasta noi i-am ameninţat cu asprime, dar, cu bunăvoinţa pe care o avem faţă de toţi oamenii, cu greu le-am îngăduit să rămână în viaţă; şi, cunoscând că Dumnezeul din

---

7,2 „Dumnezeu cel mare": Ptolemeu recunoaşte a doua oară, în scris, supremaţia lui Dumnezeu. Autorul lasă să se înţeleagă că regele se referă la YHWH.

7,4 „...urii iudeilor": loc comun în literatura antică în scrierile antiiudaice; *cf.* Tacit, *Hist.* 5 excursul despre iudei în care spune că pe aceştia îi caracterizează *odium generis humani* (vezi şi nota la 3,7).

7,5 „fără nici o cercetare şi judecată": execuţiile sumare nu intrau în codul elenistic, fiind un atribut al lumii barbare. ♦ „obiceiul sciţilor": loc comun în literatura greco-romană: sciţii aveau reputaţia de a fi un *summum* de necivilizaţie.

7,6 Unii comentatori au făcut apropierea între 3Mac. şi *Scrisoarea lui Pseudo-Aristeas*. Primul argument al acestei apropieri constă în faptul că Ptolemeu recunoaşte ocrotirea pe care Dumnezeu le-o acordă evreilor (*Pseudo-Aristeas* 16;19;37). Apoi, ambele cărţi pun în evidenţă frumuseţea şi inviolabilitatea Templului din Ierusalim, conţin scrisori oficiale şi acordă importanţă unui anume preot învăţat Eleazar (*Pseudo-Aristeas* 22; 29; 33; 41). La acestea se adaugă şi argumente de ordin stilistic, în primul rând legate de folosirea în scris a documentelor oficiale. Coroborarea textului (3Mac. şi *Pseudo-Aristeas*) cu papirii egipteni certifică faptul că operele în cauză au fost compuse în perioada ptolemaică târzie (*cf.* Delcor, M., *op. cit.*, p. 495).

cer îi ocroteşte în siguranţă pe iudei ca un părinte pe fiii săi, venindu-le în ajutor în toate, [7] şi ţinând seama de bunăvoinţa lor prietenească statornică faţă de noi şi faţă de strămoşii noştri, i-am dezlegat pe bună dreptate de toată învinuirea, de orice fel ar fi [8] şi am poruncit ca fiecare să se întoarcă într-ale sale de oriunde ar fi şi nimeni să nu le facă vreun rău şi nici să nu-i ocărască cu privire la cele care li s-au întâmplat fără socotinţă. [9] Căci să ştiţi bine că, dacă le vom face vreun rău sau dacă îi vom ocărî în vreun fel, vom avea drept potrivnic nu un om, ci pe [Însuşi] Dumnezeul cel Preaînalt, Stăpânitor a toată puterea, care se va răzbuna pe noi negreşit, fără putinţă de scăpare. Fiţi sănătoşi!"

[10] Luând scrisoarea, [iudeii] nu s-au grăbit pe dată să plece, ci l-au rugat pe rege ca aceia din neamul iudeilor care s-au lepădat de bunăvoie de Dumnezeul cel sfânt şi de legea lui Dumnezeu să primească prin ei pedeapsa cuvenită, [11] spunând că aceia care, de dragul pântecelui, s-au lepădat de poruncile dumnezeieşti nu vor fi vreodată cu gând bun nici pentru treburile regelui. [12] [Regele,] recunoscând că ei spun adevărul şi încuviinţând, le-a dat deplină putere ca pe cei care au încălcat legea lui Dumnezeu să-i dea pieirii în orice loc din regatul său, cu îndrăzneală, fără [să aibă nevoie de] vreo autoritate sau cercetare a regelui. [13] Atunci, după ce au făcut urările cuvenite, preoţii şi poporul întreg au plecat cu bucurie şi strigând: „Aleluia." [14] Astfel pe oricine le ieşea în cale dintre cei din neamul lor care se pângărise îl pedepseau şi îl dădeau pieirii în chip pilduitor. [15] În acea zi au omorât mai mult de trei sute de oameni şi au petrecut în bucurie ziua aceea, deoarece ei uciseseră nişte pângăriţi. [16] Iar ei înşişi, care rămăseseră până la moarte credincioşi lui Dumnezeu şi dobândiseră bucuria deplinei izbăviri, au plecat din oraş încununaţi cu tot felul de flori frumos mirositoare, cu strigăte de bucurie şi cu cântări de laudă şi imnuri melodioase, aducându-I mulţumire Dumnezeului părinţilor lor, veşnicul izbăvitor al lui Israel.

7,9 Ptolemeu numeşte aceleaşi atribute divine invocate de însoţitorii lui Ptolemeu la Templu în 3Mac. 1,27 şi de Simon în 2,2-3. Dumnezeu este stăpânul a toată puterea (războinic) şi preaînalt (ὕψιστος – termen predilect în scrierile postexilice).

7,14 3Mac. urmează acelaşi scenariu ca Ester 9: după redactarea decretului regal, evreii îşi ucid prigonitorii. Numărul morţilor din 3Mac. este însă mult mai mic. Autorul 3Mac. adaugă, spre deosebire de cel al Cărţii Esterei, şi scopul masacrului: spre a fi pildă pentru duşmani.

[17] Şi, ajungând la Ptolemais, cea numită, datorită înfăţişării locului „purtătoarea de trandafiri", unde flota îi aştepta, după voinţa tuturor, de şapte zile, [18] au făcut acolo un ospăţ în cinstea izbăvirii lor, deoarece regele în mărinimia lui le dăduse toate cele de trebuinţă pentru călătorie fiecăruia până la casa lui. [19] După ce au ajuns la ţărm cu pace, în cuvenitele cântări de mulţumire, au hotărât ca tot astfel şi acolo să se ţină acele zile ca zile de bucurie, cât timp aveau să locuiască printre străini. [20] Şi, [înscriindu-le] ca sfinte pe o stelă şi rânduind loc de rugăciune acolo unde fusese ospăţul, s-au întors fiecare la ale sale, sănătoşi, liberi, nespus de veseli, feriţi [de primejdie] pe pământ, pe mare şi pe fluviu, datorită scrisorii regelui; [21] şi, deoarece câştigaseră mult mai multă putere decât înainte faţă de duşmani, ei se bucurau de cinste şi erau temuţi şi nici unul n-a mai fost tulburat de nimeni în avutul său. [22] Şi toţi şi-au dobândit bunurile după înscrisuri, aşa încât oricine avea lucruri [luate de la ei] cu mare frică le dădea înapoi: astfel, Preamarele Dumnezeu a săvârşit pe deplin fapte măreţe pentru izbăvirea lor. [23] Binecuvântat fie Eliberatorul lui Israel întru toţi vecii! Amin.

7,17 Ptolemais era numele pe care, în perioada elenistică, l-a avut portul Ako (LXX Accho, Jud. 1,31), situat în partea nordică a golfului Akra, la 12 km de Capul Carmel. În perioada veterotestamentară era singurul port natural de pe coasta sudică a Feniciei şi un punct-cheie în comerţul mediteranean pentru Israel. Atestat deja în aşa-numitele „texte ale blestemelor" (sec. al XVIII-lea î.H.) şi, mai târziu, în listele topografice din sec. al XV-lea î.H., portul a jucat un rol important în perioada elenistică şi este menţionat în Faptele Apostolilor 21,7, când devenise colonie romană. După perioada romană, portul şi-a recăpătat numele Akra.

4 MACABEI

4 Macabei*

1 [1] Vrând să arăt o problemă de înaltă filozofie, şi anume dacă raţiunea pioasă este stăpânitoarea pasiunilor, v-aş sfătui pe bună dreptate să luaţi aminte cu sârguinţă la [această] filozofie. [2] Căci problema este în toate

---

* Cu privire la „canonicitatea" acestei scrieri, merită amintit „Cuvântul înainte" din Biblia de la Blaj: „Cartea aceasta, carea să zice a lui Iosip [Iosif], pentru că de Iosip Flavie [Iosephus Flavius] ar fi scrisă, nici S. S. Părinţi nu o cunosc dumnezeiască, nici în toate bibliile greceşti să află, nici în canonul cărţilor jidoveşti, nici în bibliile latineşti nu easte, pentru aceaea nici întru această biblie nu am voit de nou a o tălmăci, ci, precum să află în bibliia cea veachie românească o am lăsat şi numai pentru aceaea o am pus aici, că s-au aflat în cea veachie românească, amintrilea, loc întră cărţile Sfintei Scripturi nu poate să aibă."

1,1 „de înaltă filozofie", gr. φιλοσοφώτατον: superlativ întâlnit pentru prima oară la Platon, *Rep.* 6,498a. ♦ „raţiunea pioasă este stăpânitoarea pasiunilor": propoziţia rezumă teza întregii cărţi şi este repetată cu mici variaţiuni stilistice în 4Mac. 1,7.9.13.19.30; 2,6.24; 6,31; 7,16; 13,1; 16,1; 18,2. Dezvoltarea maximă a acestui mod de a gândi aparţine stoicismului. Prin urmare, „filozofia" desemnează aici în mod special doctrina stoică, pe care iudaismul încearcă să şi-o apropriez pentru a legitima, în lumea elenistică şi în faţa auditoriului, alcătuit din evrei elenizaţi, familiarizaţi cu filozofia greacă, partea a doua a cărţii, „panegiricul martirilor". ♦ „raţiunea pioasă", gr. ὁ εὐσεβής λογισμός: autorul nu face distincţia între raţiunea pură şi credinţa revelată. De aceea A. Dupont-Sommer consideră că adjectivul, greu traductibil, εὐσεβής nu joacă, în expresie, doar un simplu rol de epitet ornant, ci introduce o nuanţă esenţială conceptului de „raţiune", definitorie pentru religiozitatea iudaică. La Philon, λογισμός este „duşmanul, prin natură, al pasiunilor" (*Abr.* 256). ♦ Prezenţa, în original, a pronumelui personal de persoana a II-a plural a servit ca argument *forte* susţinătorilor tezei conform căreia 4Mac. ar fi fost un discurs propriu-zis, citit în sinagogă la un anumit moment.

1,2 Elogiul virtuţii şi al înţelepciunii este un *topos* al filozofiei greco-romane şi un subiect predilect pentru dezvoltări retorice, mai ales sub influenţă stoică. În context, elogiul virtuţii echivalează cu elogiul funebru al celor morţi în numele virtuţii, adică al martirilor (*cf.* 1,10). ♦ „ştiinţei", gr. ἐπιστήμη: în termeni platonicieni, cunoaşterea adevărată, opusă lui δόξα. Autorul face aici trecerea de la expunerea teoretică a tezei sale (v. 1), la partea practică a discursului: φρόνησις. ♦ „prudenţa", gr. φρόνησις: Socrate foloseşte conceptul în sens etic iniţial, ca „intuire intelectuală a valorilor etice

privinţele necesară ştiinţei şi conţine un elogiu al celei mai mari virtuţi, adică al prudenţei. [3] Mai ales dacă rezultă că raţiunea domină nu numai pasiunile care se opun cumpătării, lăcomia şi dorinţele, [4] ci că le domină şi pe cele care se opun dreptăţii, cum este răutatea, şi pasiunile care se opun curajului: mânia, frica şi durerea. [5] Cum, aşadar, ar spune, poate, unii, dacă raţiunea domină pasiunile, ea nu stăpâneşte şi asupra uitării şi a neştiinţei? Este o obiecţie ridicolă. [6] Căci raţiunea nu domină asupra pasiunilor sale, ci asupra celor contrare dreptăţii şi curajului şi cumpătării şi ea le domină nu pentru a le elimina, ci pentru a nu fi stăpânită de ele. [7] Aş putea să vă dovedesc cu multe şi diferite [exemple] că raţiunea stăpâneşte asupra

---

transcendentale". În filozofia platoniciană, φρόνησις începe să-şi piardă conotaţiile etice şi devine, în cele din urmă, „contemplare intelectuală a *eide*-lor" (Peters, F.E., 1993, p. 224). Aristotel o trece în rândul virtuţilor „dianoetice", dar, spre deosebire de σοφία, care este „raţiunea speculativă", φρόνησις se defineşte ca înţelepciune practică. Cum în epoca elenistică interesul pentru speculaţia metafizică generală scade, φρόνησις, concept etic primordial, face o carieră fără precedent, devenind „virtutea supremă, virtutea prin excelenţă", prima dintre cele patru virtuţi cardinale: prudenţa, cumpătarea, dreptatea şi tăria (Reale, G., p. 299).

1,3 „cumpătarea", gr. σωφροσύνη: la Platon, termenul este legat de tripartiţia sufletului şi constă în supunerea armonioasă a părţilor inferioare (θυμοείδες – volitivă şi, respectiv, ἐπιθυμετικόν – concupiscentă) faţă de cea raţională (λογιστικόν). La Aristotel, σωφροσύνη este „linia de mijloc între extremele reprezentate de plăceri şi de dureri", „domeniul ei fiind restrâns la plăcerile trupeşti" (Peters, F.E., *op. cit.*, p. 254). Stoicii fac din σωφροσύνη una dintre cele patru virtuţi de căpetenie, învestind-o şi cu atributele discernământului. Aici termenul are sensul stoic de „virtute cardinală". ♦ „lăcomia", gr. γαστριμαργία: autorul defineşte termenul în mod negativ, după etica stoică: lăcomia este lipsa de cumpătare. În sens primar, etimologic, ea este „nebunia stomacului". Cu această accepţiune este preluată în creştinismul ascetic timpuriu, devenind, pe schema etică preluată din stoicism, unul dintre cele opt păcate capitale. Totuşi, pentru călugăr „ea nu înseamnă nesaţietate, îndopare cu alimente, ci întrerupere nefirească a postului... Stomacul îşi iese din ţâţâni, nu mai respectă regula abstinenţei de teamă să nu care cumva să se îmbolnăvească" (Cristian Bădiliţă, în comentariul la Evagrie Ponticul, *Tratatul practic. Gnosticul*, p. 63, Iaşi, 2003).

1,4 După opinia comentatorilor, versetele 3-4 constituie un adaos ulterior: manuscrisul era deteriorat, ilizibil şi atunci copistul a simţit nevoia să completeze lacuna.

1,5-6 Versetele 5 şi 6 sunt interpolate; pe de o parte nu are nici un rost să se ridice obiecţii încă de la început – este contrar tuturor regulilor –, pe de alta, chestiunea este reluată în termeni identici la 2,24–3,1, ceea ce înseamnă că aici avem un dublet introdus în chip stângaci de copist. ♦ Dreptatea, curajul şi cumpătarea sunt trei dintre cele patru virtuţi cardinale în doctrina stoică.

pasiunilor, [8] dar cea mai puternică dovadă mi se pare a fi curajul celor care au murit pentru virtute, Eleazar şi cei şapte fraţi şi mama lor. [9] Aceştia toţi, dispreţuind suferinţele până la moarte, au demonstrat că raţiunea domină pasiunile. [10] Aşadar, [privind] la virtuţile lor, îmi stă la îndemână să-i laud pe aceşti bărbaţi care în această zi au murit împreună cu mama lor pentru desăvârşire, dar, [privind] la cinstirea [dobândită de ei], i-aş ferici. [11] Căci au fost admiraţi nu numai de toţi oamenii pentru curajul şi răbdarea lor, ci şi de călăii lor; astfel ei au fost cauza prăbuşirii tiraniei care le stăpânea neamul, învingându-l pe tiran prin răbdare, încât pământul patriei a fost purificat datorită lor. [12] Dar şi despre aceasta voi putea vorbi îndată; acum însă voi începe prin a formula principiile generale, aşa cum îmi este obiceiul, apoi voi ajunge la povestea lor, dând slavă Dumnezeului atotînţelept.

[13] Ne punem, aşadar, întrebarea dacă raţiunea domină pasiunile. [14] Trebuie să distingem ce este raţiunea şi ce este pasiunea, câte forme de pasiuni există şi dacă raţiunea le domină pe toate. [15] Raţiunea este mintea care alege, cu un raţionament drept, viaţa de înţelepciune. [16] Iar înţelepciunea este cunoaşterea lucrurilor divine şi omeneşti şi a cauzelor acestora. [17] Ea este [însăşi] educaţia întru Lege prin care învăţăm lucrurile dumnezeieşti cu

---

1,8 Autorul nu vrea să facă o demonstraţie teoretică a tezei, ci să o dovedească prin exemple concrete.

1,10 „desăvârşire": gr. καλοκἀγαθία exprimă un ideal grec prin excelenţă, cuprinzând în sine desăvârşirea fizică şi morală. Cuvântul se întâlneşte la Philon din Alexandria, dar, cu excepţia lui 4Mac. nu apare în Septuaginta. Apare, în schimb, sintagma καλὸς καὶ ἀγαθός (*cf.*, de ex., Tob 5,14; 2Mac. 15,12).

1,11 Literatura greco-romană abundă în exemple de sacrificiu suprem pentru o idee sau de dominare asupra chinurilor fizice. Autorul cărţii 4Mac. introduce un exemplu clasic iudaic în universul cultural greco-roman.

1,15 „raţionament drept", gr. ὀρθὸς λόγος. Autorul mai foloseşte termenul λόγος cu sensul filozofic de „raţiune, raţionament" doar o singură dată (5,35) şi atunci în aceeaşi sintagmă. În această accepţiune este folosit sistematic termenul λογισμός. A. Dupont-Sommer crede că înlocuirea termenului λόγος cu λογισμός se datorează conotaţiilor metafizice puternice ale celui dintâi în epoca în care autorul cărţii 4Mac. îşi scria cartea. La Philon, λόγος desemnează raţiunea sau ipostasul divin, intermediar între divinitatea transcendentă şi logosul uman. Aici referirea este la raţiunea omenească.

1,16 Definiţia înţelepciunii pe care o dă autorul cărţii 4Mac. era un loc comun al filozofiei din perioada elenistică şi romană (*cf.* Cicero, *Tusculanae disputationes*, IV,26,57; Philon, *Congr.* 79).

1,17 Înţelepciunea este definită din perspectiva iudaismului purist exprimat şi în Sirach 24,23-25. Ea este numai însoţitoarea Legii mozaice.

veneraţie, iar pe cele omeneşti, cu folos. [18] Iar formele înţelepciunii sunt: prudenţa, dreptatea, curajul şi cumpătarea. [19] Cea mai de seamă dintre ele este prudenţa; datorită ei, raţiunea domină pasiunile. [20] Naturile cele mai cuprinzătoare ale pasiunilor sunt două: plăcerea şi durerea; fiecare dintre acestea ia naştere atât în trup, cât şi în suflet. [21] Multe sunt şi pasiunile care întovărăşesc plăcerea şi durerea. [22] Înaintea plăcerii se află dorinţa, iar în urma plăcerii, bucuria. [23] Înaintea durerii se află frica, iar în urma durerii, tristeţea. [24] Mânia însă este o pasiune comună plăcerii şi durerii, dacă cineva cugetă la ceea ce i s-a întâmplat. [25] În plăcere se află şi înclinarea spre rău, fiind, dintre toate, pasiunea cu cele mai multe forme: [26] ale sufletului – lăudăroşenia, lăcomia de bani, dorinţa de glorie, dorinţa de ceartă, invidia; [27] ale trupului – voracitatea, lăcomia, ghiftuirea de unul singur. [28] Aşadar,

---

1,18 Se revine la clasificarea stoică a virtuţilor. Trecerea de la un sistem de referinţă filozofic la celălalt (de la cel iudaic la cel elenistic) trimite la convingerea autorilor evrei din diaspora că filozofii greci îşi trăgeau înţelepciunea din învăţătura lui Moise.

1,20 Clasificarea pasiunilor în cele două categorii esenţiale, durerea şi plăcerea, este de provenienţă aristotelică. ♦ Dualismul trup-suflet afirmat în acest context este de inspiraţie filozofică platoniciană, nu teologică mozaică.

1,21-23 Cele şase pasiuni/patimi opuse raţiunii sunt: plăcerea, durerea, dorinţa, bucuria, frica şi tristeţea. A. Dupont-Sommer crede că, în gândirea autorului 4Mac., plăcerea şi bucuria, pe de o parte, şi durerea şi tristeţea, pe de alta, sunt sinonime. În acest caz, cele şase pasiuni s-ar reduce la patru: dorinţă, frică, plăcere (sau bucurie), durere (sau tristeţe). Or, acestea sunt cele patru tipuri de pasiuni după clasificarea stoică. Prin urmare, 4Mac. ar reprezenta „un amalgam straniu de doctrine aristotelice şi stoice" (Dupont-Sommer, A., p. 51).

1,24 Mânia este o subspecie a uneia dintre cele patru pasiuni clasificate de stoici, şi anume, dorinţa. Seneca propune definiţia mâniei ca „dorinţa de pedepsire a unei nedreptăţi", definiţie care, îmbogăţită cu lecţia creştină a iertării, va face carieră la Părinţii Bisericii. Ieşind din ordinea naturală (*i.e.* raţională) a lucrurilor, mânia este un rău sigur ce trebuie eradicat complet din fiinţa umană, prin practicarea virtuţii, care, după cum am văzut, se ridică deasupra oricărei nedreptăţi. Aderenţa fatidică pe care pasiunea aceasta o are la spirit nu este însă una instinctivă. ♦ Finalul frazei este imposibil de restabilit, întrucât textul este alterat.

1,25 „înclinarea spre rău": gr. ἡ κακοήθης διάθεσις. Autorul are în minte conceptul ebraic *yeţer hāra'*, „instinct rău, pornire rea", pe care îl combină însă cu concepţia greacă, de provenienţă cinică, conform căreia plăcerea era sursa tuturor viciilor (Dupont-Sommer, A., p. 52).

1,28-29 Autorul nu propune eradicarea pasiunilor (nici asceza creştină nu o cerea în mod explicit), ci temperarea, echilibrarea lor, în spiritul ataraxiei stoice. Revine aici explicit dualismul trup-suflet.

plăcerea şi durerea fiind ca două plante [care cresc] din trup şi din suflet, multe sunt mlădiţele acestor plante. [29] Raţiunea, care este grădinarul universal, pe amândouă le pliveşte, le curăţă, le leagă, le udă şi le stropeşte în toate felurile, [şi astfel] domesticeşte desişul obiceiurilor şi al pasiunilor. [30] Într-adevăr, raţiunea este conducătoarea virtuţilor şi stăpâna pasiunilor.

Priviţi, aşadar, mai întâi că raţiunea este stăpâna pasiunilor prin lucrarea de înfrânare [pe care o săvârşeşte] cumpătarea. [31] Aşadar, cumpătarea este stăpânirea dorinţelor; [32] iar dintre dorinţe, unele sunt ale sufletului, altele, ale trupului; e limpede că raţiunea le domină pe amândouă. [33] Căci altfel, cum se face că, atunci când suntem atraşi de mâncăruri oprite, ne abatem de la plăcerea ce vine de la ele? Oare nu pentru că raţiunea are puterea să stăpânească peste atracţii? Eu aşa cred. [34] Aşadar, când dorim [să mâncăm] un peşte, o pasăre, un animal sau orice fel de mâncare interzisă nouă de lege, ne abţinem datorită dominaţiei raţiunii. [35] Pasiunile atracţiilor sunt înfrânate, fiind ţinute în loc de mintea cumpătată şi toate mişcările trupului sunt domolite de raţiune.

2 [1] Şi ce e de mirare dacă dorinţele sufletului de a fi împreună cu frumuseţea ajung să nu mai aibă putere? [2] Căci pentru aceasta este lăudat cumpătatul Iosif: că prin gândire şi-a stăpânit pofta. [3] Într-adevăr, deşi era tânăr şi în floarea vârstei pentru împreunare, el a stăvilit prin raţiune imboldul pasiunilor. [4] Dar raţiunea se arată stăpână nu numai peste imboldul poftei, ci peste orice dorinţă. [5] Într-adevăr, Legea spune: „Să nu

---

1,29 „obiceiurilor şi al pasiunilor", gr. τῶν ἠθῶν καὶ τῶν πάθων: formula, reluată în 2,21, este curentă în filozofia greacă, *cf.*, de pildă, Aristotel, *Poetica* 1,6. ♦ Metaforele horticole nu sunt o caracteristică a literaturii greceşti, ci a celei orientale. ♦ „desişul": gr. ὕλη înseamnă şi „pădure", şi „materie". Am considerat mai potrivită continuarea metaforei vegetale.

1,33 Încercarea de armonizare a filozofiei greceşti cu prescripţiile Legii mozaice transpare aici mai limpede decât oriunde în text.

1,34 Pentru interdicţiile alimentare impuse de Lege, *cf.* Lev. 11,1-31; Deut. 14,1-10.

2,1 „de a fi împreună": ideea este reluată, cu o expresie mai directă, la 4Mac. 2,3. Dupont-Sommer presupune că e vorba de glose introduse ulterior în text.

2,2-3 „Iosif": *cf.* Gen. 39. ♦ „a stăvilit": autorul 4Mac. nu propune extirparea pasiunilor prin raţiune, ci stăvilirea lor, ţinerea lor în frâu. Omul nu poate extirpa însuşirile pe care Dumnezeu Însuşi le-a sădit în fiinţa sa (*cf.* 2,21). ♦ Metafora raţiunii ca grădinar al sufletului apare dezvoltată şi la Philon în *Legum allegoriae* I,47. Ea va fi preluată de Grigore Taumaturgul în celebrul *Discurs de mulţumire lui Origen.*

2,5 *Cf.* Ex. 20,17.

doreşti femeia aproapelui tău şi nici cele ce sunt ale aproapelui tău." [6] Aşadar, deoarece Legea ne spune să nu dorim, cu atât mai mult v-aş [putea] convinge că raţiunea poate stăpâni dorinţele.

La fel este şi cu pasiunile care se opun dreptăţii. [7] Altfel, cum s-ar putea schimba prin educaţie unul care de obicei se ghiftuieşte de unul singur, sau e lacom, sau beţiv, dacă n-ar fi limpede că raţiunea e stăpână peste pasiuni? [8] Aşadar, de îndată ce se călăuzeşte cineva după Lege, atunci, chiar dacă este lacom de bani, îşi va stăpâni felul de a fi dând cu împrumut fără dobândă celor nevoiaşi şi ştergând datoria în cel de-al şaptelea an; [9] chiar dacă cineva este zgârcit, el este stăpânit de Lege prin raţiune, aşa încât nu mai adună pe câmp spicele neculese şi nu mai smulge ultimii ciorchini din vie.

Şi în celelalte ne putem da seama că raţiunea domină pasiunile. [10] Într-adevăr, Legea domină chiar şi asupra iubirii faţă de părinţi şi nu trădează virtutea de dragul lor; [11] stăpâneşte şi asupra iubirii faţă de soţie, mustrând-o dacă greşeşte; [12] stăpâneşte şi asupra dragostei faţă de copii şi îi pedepseşte când fac rele; [13] e stăpână şi peste legătura cu prietenii şi-i ceartă când fac ceva rău. [14] Să nu socotiţi neverosimil faptul că raţiunea poate să stăpânească şi asupra urii, datorită Legii: nu taie pomii roditori ai duşmanilor, salvează [animalele] pierdute ale potrivnicilor şi ajută la ridicarea celor căzute.

[15] E vădit că raţiunea stăpâneşte şi pasiunile cele mai puternice, precum iubirea de domnie, slava deşartă, lăudăroşenia, trufia, invidia. [16] Toate aceste pasiuni rele mintea cumpătată le dă de-o parte; de asemenea, şi mânia, căci şi pe aceasta o stăpâneşte. [17] Moise s-a mâniat, ce-i drept, împotriva lui Dathan şi Abiron; dar n-a făcut ceva împotriva lor din mânie, ci şi-a potolit-o prin raţiune. [18] Într-adevăr, mintea cumpătată are puterea, cum am spus, să biruie pasiunile: pe unele le transformă, iar pe altele le

---

2,8 Iudeilor le era interzis să acorde împrumuturi cu dobândă conaţionalilor lor; *cf.* Ex. 22,25; Lev. 25,35-37; Deut. 23,19-20.

2,9 „nu mai adună... spicele neculese şi...": *cf.* nota 19,9 la Levitic.

2,10 Aici Legea se substituie raţiunii.

2,14 Text eliptic, care trebuie citit împreună cu cel din Ex. 23,4-5: „Dacă întâlneşti vita sau asinul rătăcit al vrăjmaşului tău, să-l întorci şi să i-l aduci înapoi. Dacă vezi asinul vrăjmaşului tău căzut sub povara lui, să nu-l treci cu vederea, ci să-i ridici povara împreună cu asinul."

2,17 *Cf.* Num. 16, unde însă nu se spune nimic explicit despre stăpânirea de sine a lui Moise. Autorul va fi folosit în interpretarea pe care o oferă episodului biblic un midraş.

îndepărtează. [19] Oare de ce preaînțeleptul nostru părinte Iacob îi învinuiește pe oamenii lui Simeon și Levi de a fi dat pieirii întreg neamul celor din Sichem, fără de rațiune? Căci a spus: „Blestemată fie mânia lor." [20] Dacă rațiunea n-ar putea stăpâni mânia, n-ar fi vorbit astfel. [21] Atunci când Dumnezeu l-a făurit pe om, El a sădit în acesta pasiunile și obiceiurile; [22] dar, tot atunci, a înscăunat mintea drept cârmuitoare sfântă peste toate, prin simțuri [23] și i-a dat o lege, și cine se călăuzește după aceasta e rege peste un regat cumpătat și drept și bun și curajos.

[24] Cum se întâmplă, ar putea spune cineva, că, dacă rațiunea este stăpână peste pasiuni, nu domină și asupra uitării și neștiinței?

3 [1] Un astfel de cuvânt este cu totul ridicol. Într-adevăr, e limpede că rațiunea nu stăpânește peste pasiunile sale, ci peste cele ale trupului. [2] Astfel, nimeni dintre noi nu-și poate smulge o pasiune, dar rațiunea îl poate ajuta să nu ajungă robul pasiunii. [3] Nimeni dintre voi nu-și poate smulge mânia din suflet, dar rațiunea poate domoli mânia. [4] Nimeni dintre noi nu poate smulge răutatea, dar rațiunea poate fi un aliat în luptă pentru a nu ne

---

2,19 *Cf.* Gen. 34,25-31. ♦ Sentința lui Iacob nu se întâlnește în textul Genezei. ♦ „preaînțeleptul... părinte Iacob", gr. πάνσοφος πατὴρ Ιακώβ: Philon folosește același atribut pentru Iacob (*Sacrif.* 48), precum și pentru ceilalți patriarhi (Avraam, Isaac) și chiar Moise. Autorul 4Mac. legitimează astfel legătura indestructibilă dintre Dumnezeu, desemnat în primul rând cu acest epitet (1,12), și părinții întemeietori ai lui Israel.

2,23 „rege peste un regat", gr. βασιλεύσει βασιλείαν: regalitatea înțeleptului este o teză stoică, provenind din platonism; o formulă similară se întâlnește la Philon din Alexandria, *De migratione* 197, unde înțelepciunea este declarată regală, iar înțeleptul, rege. ♦ Dumnezeu a dat minții omenești Legea. Autorul încearcă să armonizeze filozofia legalistă iudaică cu concepția legii naturale din stoicism. Astfel, „lumea este o imensă cetate pe care Dumnezeu o conduce, iar omul, cetățean al ei (*kosmopolites*) este supus unei legi divine, universale, superioare tuturor legislațiilor particulare". Aceeași preocupare de armonizare a prescripțiilor legale iudaice cu legea naturală o dezvoltă și Philon, în *De Iosepho* 28-36 (Dupont-Sommer, A., p. 40).

2,24 Textul, care fusese transpus și la 1,5-6, se află aici la locul său firesc și constituie punctul de pornire al unei noi dezvoltări: rațiunea stăpânește pasiunile, fără să le poată aboli; în ceea ce privește uitarea și ignoranța, ele sunt asociate în mai multe rânduri de către Philon din Alexandria, *De Spec. Leg.* I,223; IV,70. Platon, *Theaith.* 191d, postulează legătura indisolubilă între memorie și știință. ♦ „cineva, că, dacă...": textul este neclar, cu mai multe variațiuni posibile. Dupont-Sommer traduce, între cruci filologice, „si l'on pense à [l'offense] qu'on a subi".

pleca în faţa răutăţii. [5] Raţiunea nu dezrădăcinează pasiunile, ci este duşmanul lor.

[6] Acest lucru poate fi mai bine lămurit prin [istorisirea despre] setea regelui David. [7] După ce, luptându-se o zi întreagă împotriva Străinilor, David îi ucisese pe mulţi dintre ei cu ajutorul oştenilor din neamul său, [8] la lăsarea serii, transpirat şi foarte obosit, s-a dus către cortul regesc, în jurul căruia îşi avea tabăra întreaga oaste a părinţilor noştri. [9] Cu toţii se aflau la masă. [10] Dar regele, fiind foarte însetat, deşi avea multe izvoare în apropiere, nu putea să-şi astâmpere setea cu apa lor, [11] ci îl cuprinsese o dorinţă nesocotită pentru apa care se afla la duşmani, o dorinţă care, încordându-l, îl frigea şi, destinzându-l, îl mistuia. [12] Când scutierii săi au început să murmure împotriva dorinţelor regelui, doi oşteni tineri, puternici, ruşinându-se de dorinţa regelui, şi-au luat armura, au luat un urcior şi au

---

3,5 *Cf.* nota la 4Mac. 2,3. Imaginea clasică în filozofia greacă a domolirii pasiunilor este celebra metaforă platoniciană a înfrânării cailor sufletului din *Phaidon*. Totuşi, cu afirmarea adversităţii radicale a raţiunii faţă de pasiuni, ne situăm în plin stoicism, deşi autorul adoptă şi unele reflexe ale şcolii peripatetice, care recomanda virtutea ca pe mijlocul cel mai potrivit în domolirea pasiunilor (μετριοπάθεια). O concesie similară face şi Philon, care admite μετριοπάθεια, însă numai pentru oamenii imperfecţi. Idealul de perfecţiune rămâne ἀπάθεια, „nepătimirea", în sens stoic.

3,6 Povestirea despre „setea lui David" se găseşte cu unele deosebiri în 2Rg. 23,13-17 şi 1Par. 11,16-19; deosebirile sunt următoarele: sunt pomenite trei căpetenii, în loc de doi tineri soldaţi; apa se află nu în tabăra duşmană, ci în „fântâna de la Bethleem", şi lipseşte orice referire la ospăţul armatei. Episodul are aici valenţele unui midraş. Autorul 4Mac. îşi desfăşoară teza pornind de la interpretarea unei expresii eliptice obscure din 2Rg. 23,13: „lui David i s-a făcut poftă", gr. ἐπεθύμησεν Δαυιδ. În acest fel se leagă teoria dominării pasiunilor, în cazul de faţă a dorinţei (ἐπιθυμία), de episodul din 2Rg. Un indiciu în plus că autorul 4Mac. a lucrat în alcătuirea cărţii sale cu versiunea greacă (LXX) a cărţii a doua a Regilor.

3,7 „Străinilor", *i.e.* filistenilor (*cf.* nota la 1Par. 10,1).

3,8 „cortul regesc": în 2Rg. 23,14 se indică numai faptul că David se afla „în loc întărit". Detaliile pe care le furnizează 4Mac. nu îşi au, cu siguranţă, sursa în textul biblic propriu-zis, ci sunt adaosuri ornante ale autorului. Dimensiunea eroică a armatei lui David din 4Mac., de fapt o ceată puţin numeroasă (2Rg. 23), trebuie înţeleasă în acelaşi context hiperbolizant.

3,11 „încordându-l... destinzându-l": gr. ἐπιτείνουσα... λύουσα. Cele două cuvinte corespund la două concepte fundamentale din fizica stoică, anume „tensiunii" (ἐπίτασις) şi „relaxării" (ἄνεσις). Cele două mişcări reprezintă, sinergic, condiţia de existenţă a oricărei fiinţe.

trecut dincolo de întăriturile duşmanului; [13] trecând pe ascuns pe lângă paznicii porţilor, au pornit în căutare prin toată oastea duşmană [14] şi, descoperind izvorul, cu mult curaj i-au dus regelui să bea din el; [15] dar acesta, deşi ardea de sete, a cugetat că o băutură socotită a fi cu preţ de sânge este o primejdie îngrozitoare pentru suflet; [16] de aceea, opunând dorinţei raţiunea, a oferit acea băutură ca libaţie lui Dumnezeu. [17] Într-adevăr, mintea cumpătată are puterea de a birui constrângerile pasiunilor şi de a stinge aprinderea imboldurilor lor, [18] de a învinge durerile trupului, oricât de puternice ar fi, şi, datorită desăvârşirii raţiunii, de a dispreţui toate [încercările] de înstăpânire ale pasiunilor.

[19] Dar acum şi prilejul ne cheamă să povestim istoria raţiunii cumpătate.

[20] Pe când părinţii noştri se bucurau de o pace adâncă datorită bunei respectări a Legii şi le mergea atât de bine, încât chiar şi regele Asiei, Seleucos Nicanor, le aduna el însuşi bani pentru templu şi le-a recunoscut cetăţenia; [21] atunci, unii, făcând pe înnoitorii împotriva bunei înţelegeri a tuturor, au stârnit tot felul de nenorociri.

4 [1] Un anume Simon se afla în conflict cu Onias, care era atunci mare preot pe viaţă, un bărbat desăvârşit la trup şi la suflet. Deşi îl calomnia în fel şi chip, [Simon] nu a reuşit să-l înjosească în faţa neamului său şi atunci a fugit cu gândul de a-şi trăda patria. [2] Ajungând la Apollonios, guvernatorul Siriei şi al Feniciei şi al Ciliciei, i-a spus: [3] „Fiind plin de bunăvoinţă pentru treburile regelui, am venit să vă dau de ştire că în vistieria de

---

3,15 În 2Rg. 23,17 regele exclamă că nu bea „sângele" celor trei tineri.

3,20 Începe a doua parte a cărţii, panegiricul propriu-zis al martirilor. ♦ „Seleucos Nicanor": este vorba de Seleucos al IV-lea Philopator (187-175 î.H.); în mod greşit autorul nostru îl numeşte Nicanor. Seleucos Nicanor (mort în 281 î.H.) a fost unul dintre generalii lui Alexandru, întemeietorul dinastiei seleucide. Poate intervine şi o confuzie cu Nicanor (*cf.* 1Mac. 7,26-47).

4,1 Pentru rivalitatea dintre Simon şi Onias, *cf.* 2Mac. 3,4.

4,2 În 1Mac. 10,69 Apollonios este guvernator al Siriei *Koile*; în 2Mac. 3,5, al Siriei *Koile* şi al Feniciei; în textul nostru se adaugă şi Cilicia: există tendinţa de a amplifica totul pentru a da mai multă greutate faptelor care slujesc demonstraţiei.

4,3 Raportul lui Simon către Apollonios este prezentat în 2Mac. 3,6 în formă indirectă. Autorul 4Mac. recurge şi la „înfrumuseţarea textului", punând pe seama lui Simon un mic preambul care lipseşte în 2Mac. La fel, în v. 4, felicitarea lui Apollonios adresată lui Simon este inedită (Dupont-Sommer, A., p. 100).

la Ierusalim se află depuse multe zeci de mii de bani ai unor persoane particulare; acestea nu au nimic de-a face cu templul, ci se cuvin regelui Seleucos." [4] Apollonios, cercetând fiecare lucru, l-a lăudat pe Simon pentru grija sa față de rege și, mergând la Seleucos, i-a dat de știre despre comoara de bani. [5] Primind puteri depline în această privință, Apollonios a pornit degrabă spre patria noastră împreună cu blestematul Simon și cu o oaste foarte puternică. [6] Îndată ce a sosit, a spus că a venit cu porunci de la rege să ia banii particularilor din vistierie. [7] Poporul, la auzul acestor vorbe, s-a tulburat și s-a împotrivit, socotind că ar fi ceva cu totul îngrozitor dacă cei care își încredințaseră vistieriei templului banii strânși ar fi lipsiți de ei și au făcut tot ce le stătea în putere să împiedice [acest lucru]. [8] Dar Apollonios, amenințând, s-a îndreptat spre templu. [9] Preoții împreună cu femeile și copiii, în templu, L-au rugat pe Dumnezeu să ocrotească locul sfânt, care era batjocorit. [10] În timp ce Apollonios, împreună cu oastea înarmată, intra pentru a jefui banii, din cer s-au arătat îngeri călări, cu arme sclipitoare, care au pricinuit mare frică și cutremur. [11] Apollonios a căzut pe jumătate mort în curtea păgânilor; a ridicat mâinile spre cer și-i implora cu lacrimi în ochi pe evrei ca, rugându-se pentru el, să îmblânzească oastea din cer. [12] El spunea că a păcătuit, așa încât era chiar vrednic de moarte, dar că, de va fi izbăvit, va cânta în imnuri, în fața tuturor oamenilor, fericirea locului sfânt. [13] Mișcat de aceste cuvinte, Onias, marele preot, deși altminteri șovăia, [temându-se] ca nu cumva regele Seleucos să pună moartea lui Apollonios pe seama unei uneltiri omenești, și nu a dreptății divine, s-a rugat pentru el.

4,5-9 4Mac. rezumă evenimentele amplu descrise în 2Mac. 3,7-23.

4,5 În 2Mac. 3,7 *sq.* expediția este încredințată de Seleucos lui Heliodor, încă o dovadă că Pseudo-Iosephus nu este preocupat de exactitatea istorică. Mai mult, unii comentatori au pledat, pe baza neconcordanțelor „flagrante" dintre 4Mac. și 2Mac., că între cele două cărți nu există un raport de determinare, ci de paralelism: ele nu depind una de alta, ci de o sursă comună, *i.e.* Iason din Cyrene (*cf.* Introducere la 1–4 Macabei).

4,10 În 2Mac. 3,24-25 este vorba mai întâi de un călăreț cu armură splendidă căruia i s-au adăugat doi tineri îmbrăcați cu haine strălucite. De asemenea, însoțitorii lui Heliodor sunt abia câteva gărzi de corp (2Mac. 3,24), or, aici o întreagă armată intră cu el în Templu. La numărul mare de invadatori corespunde numărul mare de apărători cerești ai Templului: îngeri al căror număr nu este precizat.

4,12 În 2Mac. 3,31 însoțitorii lui Heliodor îl roagă pe arhiereu să intervină.

4,13 Arhiereul intervine pentru Apollonios nu numai pentru că se temea de represalii politice (*cf.* 2Mac. 3,32), ci pentru că este impresionat de convertirea păgânului. 4Mac. nu pomenește însă nimic despre jertfă.

[14] Iar [Apollonios], fiind salvat în chip neaşteptat, s-a dus la rege să-i dea de ştire despre cele petrecute.

[15] După moartea regelui Seleucos, a ajuns la domnie fiul său Antiochos Epiphanes, bărbat trufaş şi primejdios. [16] El l-a alungat pe Onias din arhierie şi l-a pus arhiereu pe Iason, fratele acestuia, [17] care făgăduise în schimb că, dacă va pune mâna pe putere, va da în fiecare an trei mii şase sute şaizeci de talanţi. [18] Regele l-a făcut arhiereu şi l-a însărcinat cu cârmuirea neamului. [19] [Iason] a schimbat obiceiurile neamului şi a introdus un fel de viaţă cu totul potrivnic Legii; [20] nu numai că a construit un gimnaziu în fortăreaţa patriei noastre, dar a şi oprit slujbele de la templu. [21] Dar, mâniindu-se de acestea, dreptatea divină l-a stârnit împotriva lor pe Antiochos. [22] Într-adevăr, când acesta era plecat în Egipt războindu-se cu Ptolemeu, a auzit că se răspândise zvonul morţii sale şi cei din Ierusalim s-ar fi bucurat peste măsură de aceasta. [23] Atunci a pornit în grabă împotriva lor şi, după ce i-a jefuit, a dat un decret conform căruia cine se va arăta că trăieşte după legile strămoşeşti va fi [pedepsit cu] moartea. [24] Şi, întrucât n-a putut în nici un fel prin decrete să nimicească fidelitatea neamului faţă de Lege şi vedea cum toate ameninţările şi pedepsele lui sunt zădărnicite, [25] aşa încât până şi femeile care îşi tăiaseră împrejur copiii, ştiind bine ce le aşteaptă, erau aruncate de pe ziduri împreună cu noii-născuţi, [26] aşadar, deoarece decretele lui erau dispreţuite de popor, a început să silească, prin chinuri, pe fiecare om din popor să mănânce din mâncărurile spurcate şi, astfel, să se lepede de iudaism.

5 [1] Tiranul Antiochos, împreună cu oamenii săi, şedea pe un loc înalt, iar oştile sale înarmate stătcau în picioare în cerc în jurul său; [2] a poruncit

---

4,15 O nouă eroare de ordin istoric a lui Pseudo-Iosephus: Antiochos Epiphanes nu este fiul, ci fratele lui Seleucos Philopator.

4,17 În 2Mac. 4,7-10 este vorba de 390 de talanţi de argint, cantitate mult inferioară celei din textul nostru; este vorba, cum am mai arătat, de amplificări intenţionate.

4,20 Informaţia este prezentată foarte pe scurt în 4Mac. În 2Mac. 4,15 autorul spune că Templul a fost închis pentru că preoţii îşi neglijau îndatoririle, fiind mai atraşi de aruncarea discului. În laconismul lui, autorul 4Mac. trece sub tăcere orice detaliu care ar fi putut pune sub semnul îndoielii comportamentul antipăgân al *întregii* populaţii evreieşti.

4,26 Rezumat al fragmentului 2Mac. 4,18-6,17.

5,1 În 2Mac., regele nu asistă decât la martiriul lui Eleazar. ♦ Locul în care a avut loc acest „proces" este obscur. Dupont-Sommer crede că prezenţa regelui la interogatoriu pare să indice Antiohia ca loc de desfăşurare a evenimentelor. Iar dacă este vorba de

lăncierilor să-l aducă pe fiecare evreu în parte şi să-l silească să guste carne de porc şi carne jertfită idolilor. [3] Iar dacă unii nu voiau să se pângărească mâncând, să fie luaţi şi traşi pe roată. [4] După ce au fost prinşi mai mulţi, cel dintâi din ceată care a fost adus în faţa lui a fost un anume Eleazar, de neam preoţesc, cunoscător al Legii şi înaintat în vârstă; le era cunoscut multora din jurul tiranului datorită vârstei.

[5] Când l-a văzut, Antiochos i-a spus: [6] „Eu, înainte să înceapă chinurile asupra ta, bătrâne, te-aş sfătui aceasta: să te salvezi gustând carnea de porc; [7] respect bătrâneţea şi căruntеţea ta, dar, deşi [ai trăit] atâta timp, nu mi se pare că eşti un filozof, de vreme ce practici cultul iudeilor. [8] Într-adevăr, de ce ţi-e silă să mănânci această carne de animal care e foarte bună şi pe care natura ne-a dăruit-o? [9] Este o nebunie să nu te bucuri de plăcerile nevinovate şi este nedrept să respingi darurile naturii. [10] Dar, mi se pare că săvârşeşti o nebunie şi mai mare dacă, [după ce că] gândeşti găunos despre

---

Antiohia, indicaţia „pe un loc înalt" ar putea desemna una dintre înălţimile aflate în preajma oraşului (Dupont-Sommer, A., p. 105).

5,3 „să se pângărească mâncând": gr. μιαροφαγῆσαι. Verbul grec apare doar în 4Mac. (de nouă ori). Substantivul denominativ corespunzător, μιαροφαγία, apare de patru ori tot numai în 4Mac. Compus analogic după σαρκοφαγεῖν, σαρκοφαγία.

5,4 În 2Mac. 6,18 nu se spune nimic de „neamul preoţesc" al lui Eleazar şi nici de reputaţia sa în anturajul lui Epiphanes. ♦ „datorită vârstei", gr. ἡλικίαν: motivul e neaşteptat; majoritatea cercetătorilor consideră termenul o greşeală de copist şi propun emendarea în φιλοσοφίαν, „datorită filozofiei". ♦ Eleazar este bătrân: în 2Mac. 6,18 se spune că are nouăzeci de ani. În 3Mac. apare, de asemenea, un preot bătrân Eleazar cu însuşiri similare celui din 4Mac. Eroul pare să fi fost un topos legendar al epocii, expresie a iudaismului matur şi neînfrânt.

5,5 Discursul lui Epiphanes şi răspunsul lui Eleazar lipsesc din 2Mac.

5,6 „te-aş sfătui", gr. συμβουλεύσαιμι: autorul reia verbul cu care îşi începe cartea (4Mac. 1,1).

5,7-8 Pentru Grigore din Nazianz, părul cărunt al lui Eleazar este un indiciu clar al chibzuinţei (φρόνησις) eroului (*Oratio* 15, 913, 25). ♦ Antiochos opune, de la început, filozofia (elenistică) cultului iudeilor, care nu putea să treacă, în ochii grecilor, drept filozofic. ♦ Grecii şi romanii nu puteau înţelege interdicţiile alimentare iudaice; *cf.* Iuvenal, 14,96-97. ♦ Principala obiecţie a lui Antiochos la „cultul iudeilor" este că acesta s-ar opune legii naturale, atât de des invocată în filozofia elenistică, mai ales în stoicism. De aici decurg (v. 9), în viziunea lui Antiochos, două neajunsuri ale învăţăturii mozaice: iraţionalitatea (ἀνόητον) şi nedreptatea (ἄδικον) înfruntării naturii generoase.

5,10 Pentru a fi mai convingător, Antiochos face apel, oarecum în afara tezei pe care o susţine, la sofismul cunoscut sub denumirea de *argumentum ad auctoritatem*. E un fel de a-l avertiza pe Eleazar că filozofia greacă este şi cea oficială.

adevăr, mă disprețuiești și pe mine, atrăgând asupra ta pedeapsa. [11] Oare nu te vei trezi din trăncăneala filozofiei voastre și nu vei lepăda raționamentele tale de nimic? Căpătând o minte vrednică de vârsta ta, nu vei adopta filozofia adevărată, cea a folosului? [12] Și, închinându-te în fața îndemnului meu omenos, nu-ți va fi milă de bătrânețea ta? [13] Gândește-te că, și dacă există o putere care privegheză cultul vostru, ea te-ar ierta pentru orice încălcăre a Legii săvârșită din constrângere."

[14] Pe când tiranul îl îndemna astfel să mănânce carne oprită de Lege, Eleazar a cerut cuvântul [15] și, primind dreptul de a vorbi, a început să glăsuiască astfel: [16] „Noi, o, Antiochos, cei convinși că trăim după o lege divină, socotim că nici o constrângere nu este mai puternică decât ascultarea față de Legea noastră. [17] De aceea, socotim că n-o putem încălca cu nici un chip. [18] Chiar dacă Legea noastră nu ar fi într-adevăr divină, așa cum crezi tu, și noi am greși, socotind-o divină, nici astfel nu ne este îngăduit să nesocotim părerea noastră despre evlavie. [19] Așadar, să nu socotești că este o greșeală mică dacă ne-am pângări mâncând. [20] Căci este la fel de rău a încălca Legea în lucruri mici, ca și în lucruri mari; [21] și într-un caz, și în celălalt, Legea este disprețuită în același fel. [22] Îți bați joc de filozofia noastră ca și cum în ea nu am trăi conform rațiunii drepte. [23] Ea ne învață

5,11 Filozofia „folosului", a interesului – τὸ συμφέρον – este curentă în sofistica greacă; *cf.* Platon, *Gorgias* (discursul lui Callicles) și *Politeia* (discursurile lui Glaucon și Trasimah). Filozofia, în sens autentic, nu este speculație pură, exercițiu dialectic rupt de viață.

5,12 „omenos": gr. φιλάνθρωπος. *Cf.* 3Mac. 3,18 nota.

5,13 „o putere care privegheză", *litt.* „care privește de sus". Concepția că divinitatea supraveghează acțiunile oamenilor era curentă atât în filozofia greacă (*cf.* Platon, *Timaios*), cât și în gândirea iudaică (*cf.* 2Mac. 7,35; 3Mac. 2,21; Philon, *Flac.* 121). ♦ Ideea că încălcarea Legii sub constrângere nu aduce după sine pedeapsa divinității este reluată în 4Mac. 8,14 și 8,25.

5,16 Răspunsul lui Eleazar este formulat după normele unei *refutatio*. Bătrânul respinge fiecare argument al tiranului, după ce a afirmat din capul locului *supremația* și *necesitatea* Legii divine (οὐδεμίαν ἀνάγκην βιαιοτέραν).

5,20 Ideea egalității greșelilor este de proveniență stoică: *cf.* Cicero, *Paradoxa stoicorum* 3,1,20; Diogene Laertios, *Viețile și doctrinele filozofilor* 7,120. În NT, *cf.* Iac. 2,10.

5,22 „rațiunii drepte": gr. εὐλογιστία, termen curent și tehnicizat în filozofia stoică. Grimm îl glosează ca *rectus rationis usus*. Apare de patru ori în 4Mac. și reprezintă principiul de armonizare a vieții omenești cu Logosul universal.

5,23-24 Pentru evrei, cele patru virtuți cardinale pe care stoicii le așezau în primul plan al vieții se deduc din Legea mozaică. ♦ „a judeca drept", gr. ἰσονομεῖν: verbul grec este,

însă cumpătarea, aşa încât să ne stăpânim toate plăcerile şi dorinţele, şi ne deprinde la curaj, încât să răbdăm de bunăvoie orice suferinţă, [24] şi ne educă la dreptate, încât să putem judeca drept în orice stare [de spirit], şi ne învaţă evlavia, încât să-L cinstim cu adevărat pe singurul Dumnezeu care există. [25] De aceea, noi nu ne pângărim mâncând; noi credem că Legea este rânduită de Dumnezeu, care a dat Legea, şi ştim că Creatorul universului, când dă legi, o face din bunăvoinţă pentru firea noastră. [26] El ne-a poruncit să mâncăm cele care se potrivesc cu sufletele noastre, iar cărnurile dăunătoare ne-a oprit să le mâncăm. [27] E purtare de tiran să ne sileşti nu numai să încălcăm Legea, ci şi să mâncăm, pentru a-ţi bate joc de noi că ne-am pângărit cu această carne pe care o urâm. [28] Dar, nu vei râde de mine în acest fel [29] şi nici eu nu voi încălca jurămintele sfinte ale părinţilor noştri de a păzi Legea, [30] nici dacă îmi scoţi ochii şi îmi împrăştii măruntaiele. [31] Nu sunt atât de bătrân şi atât de lipsit de curaj încât raţiunea mea să nu fie în deplină tinereţe de dragul evlaviei. [32] Pentru aceasta, pregăteşte roţile şi înteţeşte focul! [33] Nu mi-e milă până într-atât de bătrâneţea mea, încât prin mine însumi să nimicesc Legea strămoşească. [34] Nu te voi trăda, o, Lege educatoare, nici nu mă voi lepăda de tine, iubită înfrânare; [35] nici nu mă voi ruşina de tine, cugetare filozofică, nici nu te voi renega, demnitate preoţească şi ştiinţă a Legii; [36] nu-mi vei pângări gura venerabilă de bătrân şi nici nu vei întina apusul unei vieţi trăite după Lege. [37] Strămoşii mă vor primi curat, fără să mă fi temut până la moarte de constrângerile tale. [38] Vei

---

la diateza activă, un *hapax*. El mai apare, la diateza medie însă, cu sensul de a „a trăi cu drepturi egale". ♦ Autorul face o modificare în ierarhia virtuţilor, înlocuind prudenţa cu evlavia (gr. εὐσέβεια). Philon operează uneori aceeaşi modificare, acordând evlaviei poziţia cea mai importantă în ierarhia etic-religioasă. Pentru mentalitatea iudaică, eticul şi religiosul se suprapun (*Spec.* 4,147; *Decal.* 119).

5,25 „o face din bunăvoinţă": gr. συμπαθεῖ. A. Dupont-Sommer observă că în 4Mac. autorul foloseşte de mai multe ori termenul συμπαθεία pentru a exprima legătura afectivă indestructibilă dintre mamă şi fii (14,13.14.18.20; 15,4.7.11) sau cea dintre fraţi (13,23). Eleazar vorbeşte despre legea divină în aceiaşi termeni ai „simpatiei" lui Dumnezeu pentru creatura Sa. Pentru bătrân, Dumnezeu este Tatăl prin excelenţă, iar Legea care Îl leagă de oameni este o expresie a filiaţiei naturale.

5,34 „o, Lege educatoare": gr. παιδευτὰ νόμε. În Gal. 3,24, Sfântul apostol Pavel numeşte Legea „pedagogul nostru" (gr. παιδαγωγὸς ἡμῶν).

5,35 „cugetare filozofică": gr. φιλόσοφε λόγε. Acelaşi epitet îl aplică Philon intelectului (νοῦς) (*Mut.* 209). În viziunea lui Eleazar, Legea şi filozofia sunt sinonime (Ziadé, R., p. 218).

5,38 Concepţia lui Eleazar despre libertatea cugetului înţelept, pe care nici un tiran nu poate pune stăpânire, este de sorginte stoică.

putea să-i tiranizezi pe cei lipsiţi de pietate, dar cugetările mele despre pietate nu le vei stăpâni nici prin vorbe, nici prin fapte."

6 [1] După ce Eleazar a răspuns astfel cu elocvenţă la îndemnurile tiranului, lăncierii din preajmă l-au târât cu furie către instrumentele de tortură. [2] Mai întâi l-au dezbrăcat de haine pe bătrân, care [a rămas] împodobit de noblețea evlaviei. [3] Apoi, după ce i-au legat mâinile de ambele părţi, au început să-l lovească cu biciul, [4] în timp ce un crainic îi striga din partea cealaltă: „Supune-te poruncilor regelui!" [5] Dar acest om cu suflet mare şi nobil, cu adevărat Eleazar, nu era în nici un fel tulburat, ca şi cum ar fi fost torturat în vis, [6] ci bătrânul stătea cu ochii aţintiţi la cer, în vreme ce trupul îi era sfâşiat de bice, sângele îi curgea şiroaie, iar coastele îi erau numai răni. [7] A căzut la pământ, căci trupul nu mai [putea] îndura suferinţele, dar raţiunea i-a rămas dreaptă şi neclintită. [8] Unul dintre cruzii lăncieri, repezindu-se la el, îl lovea cu piciorul în coaste, ca să-l facă să se ridice când se prăbuşea. [9] Dar el îndura suferinţele, dispreţuia silnicia şi rămânea tare în mijlocul chinurilor. [10] Şi, asemenea unui atlet nobil, bătrânul, deşi lovit, îşi înfrângea călăii. [11] Într-adevăr, cu faţa acoperită de sudoare, gâfâind din greu, îi uimea chiar şi pe călăi prin vitejia sa.

[12] Atunci, fie din milă faţă de bătrân, [13] fie dintr-o simpatie datorată prieteniei, fie din admiraţie pentru tăria lui, s-au apropiat de el unii dintre [oamenii] regelui şi i-au spus: [14] „De ce te dai singur pieirii cu nesocotinţă,

---

6,1 *Cf.* 2Mac. 19,6.28; Pseudo-Iosephus se depărtează de textul din 2Mac. amplificând mult supliciul lui Eleazar, în comparaţie cu sursa sa.

6,5 „Eleazar" înseamnă în ebraică „Dumnezeu ajută"; e posibil ca aceasta să fie explicaţia pentru expresia autorului, cum presupune Dupont-Sommer, p. 66; sau Pseudo-Iosephus a vrut prin această turnură retorică să sublinieze că Eleazar şi-a păstrat demnitatea rămânând fidel crezului său?

6,6 „cu ochii aţintiţi la cer": atitudinea clasică a martirului (*cf.* Fapte 7,55).

6,7 De remarcat opoziţia intenţionată dintre trupul căzut la pământ şi raţiunea rămasă dreaptă. Autorul face trimitere, prin expresia ὀρθὸς λογισμός, la principiul stoic al „dreptei judecăţi" (ὀρθὸς λόγος).

6,10 „asemenea unui atlet nobil": comparaţie frecventă la moraliştii stoici; ea este o expresie a stilului de viaţă grec unde abundau concursurile atletice; utilizarea unor asemenea comparaţii (vezi reluarea ei şi la 17,12-16) arată cât de obişnuiţi erau intelectualii iudei cu realităţile elenice şi cum ştiau ei să le utilizeze spre a se face înţeleşi unui public grec. Iacob este, pentru Philon, „un atlet al virtuţii" (*Sob.* 65). Termenul va fi preluat şi consacrat de creştinism.

6,12-15 Diferenţe importante faţă de 2Mac. 6,21-22.

prin chinurile acestea, Eleazar? [15] Îţi vom aduce mâncăruri fierte, iar tu fă-te că mănânci carne de porc şi salvează-te."

[16] Însă Eleazar, ca şi cum acest sfat i-ar fi înteţit chinurile, a strigat: [17] „Să nu cugetăm [nicicând] atât de josnic, noi, copiii lui Avraam, încât, din slăbiciune sufletească să jucăm o piesă nedemnă de noi. [18] Ar fi o nebunie dacă, după ce am trăit potrivit adevărului până la bătrâneţe şi ne-am păstrat, după Lege, părerea despre acest [fel de viaţă], ne-am schimba acum [19] şi ne-am face noi înşine pildă de nelegiuire pentru tineri, ajungând exemplu de pângărire prin mâncare. [20] Ar fi o ruşine dacă ne-am prelungi viaţa pentru puţină vreme – şi atunci batjocoriţi de toţi pentru laşitate [21] şi dispreţuiţi chiar de tiran pentru lipsa de curaj –, şi nu ne-am apăra până la moarte Legea noastră divină. [22] De aceea, voi, copii ai lui Avraam, sfârşiţi-vă cu noblete pentru evlavie! [23] Iar voi, lăncieri ai tiranului, ce mai aşteptaţi?"

[24] Când l-au văzut cu un suflet atât de puternic în faţa silniciilor şi neschimbat nici de compătimirea lor, l-au dus spre foc. [25] L-au aruncat acolo şi au început să-l ardă cu instrumente de tortură şi să-i toarne pe nări zemuri puturoase. [26] Iar el, fiind ars până la oase şi pe punctul de a se prăbuşi, şi-a ridicat ochii spre Dumnezeu şi a spus: [27] „Dumnezeule, Tu ştii că, deşi puteam să scap de chinurile arzătoare, mor acum pentru Lege. [28] Fie-Ţi milă de neamul Tău, mulţumindu-te cu această osândă a noastră. [29] Fă din sângele meu curăţire pentru ei şi primeşte sufletul meu în schimbul

---

6,15 Text paralel în 2Mac. 16,21-22; între cele două texte este comună ideea de simulare, redată în amândouă prin verbul ὑποκρίνεσθαι; în rest, există diferenţe majore începând cu faptul că în 2Mac. relatarea este în stil indirect, în timp ce în 4Mac. e în stil direct. Din nou este vorba de o amplificare retorică.

6,17-23 Text paralel în 2Mac. 6,24-28; în ambele discursul lui Eleazar este în stil direct. ♦ „să jucăm o piesă", gr. δρᾶμα ὑποκρίνασθαι: din nou o comparaţie extrasă din realităţile greceşti. ♦ Desemnarea de către Eleazar a evreilor dreptcredincioşi ca „fii ai lui Avraam" nu este întâmplătoare. Atât în exegeza philoniană, cât şi în cea creştină (la Origen şi la Părinţii capadocieni) Avraam este simbolul dominaţiei raţiunii asupra pasiunilor.

6,18 „Ar fi o nebunie": gr. ἀλόγιστον. Eleazar le răspunde cu aceeaşi expresie celor care îl întrebau de ce se dă singur cu nesocotinţă (ἀλογίστως) chinurilor (6,14).

6,20 *Cf.* 4Mac.15,2.8.27.

6,23 „ce mai aşteptaţi?": aceeaşi turnură în 2Mac. 7,30, unde însă nerăbdarea martiriului este exprimată de fratele cel mic.

6,27-29 Text paralel în 2Mac. 6,30. Între cele două texte există concordanţă, dar Pseudo-Iosephus adaugă o rugăciune pe care Dupont-Sommer (pp. 83-85) o compară cu texte din scrisorile lui Ignatius, episcopul Antiohiei, martirizat în vremea lui Traian.

sufletelor lor." [30] Şi, spunând acestea, bărbatul sfânt a murit cu demnitate în mijlocul chinurilor: a rezistat până în chinurile morţii, cu ajutorul raţiunii, pentru Lege.

[31] Aşadar, [se poate spune] în mod unanim că raţiunea evlavioasă este stăpână asupra pasiunilor. [32] Căci dacă pasiunile ar fi biruit raţiunea, am depune mărturie pentru supremaţia lor. [33] Acum însă, de vreme ce raţiunea a biruit asupra pasiunilor, pe drept cuvânt acesteia îi atribuim puterea de a cârmui. [34] Şi drept este să recunoaştem că puterea este a raţiunii, deoarece aceasta stăpâneşte şi asupra chinurilor care vin din afară; căci este ridicol [să negăm aceasta]. [35] Eu arăt nu numai că raţiunea stăpâneşte asupra suferinţelor, ci şi că ea stăpâneşte şi asupra plăcerilor şi nu li se supune în nici un fel.

7 [1] Asemenea unui foarte bun cârmaci, raţiunea părintelui nostru Eleazar a condus corabia evlaviei prin marea pasiunilor [2] şi el, deşi izbit de ameninţările tiranului şi copleşit de talazurile chinurilor, [3] în nici un chip nu a scăpat din mână cârma evlaviei până nu a ajuns la limanul biruinţei nemuritoare. [4] Niciodată un oraş asediat cu atât de numeroase şi variate maşini de război nu a rezistat precum acest om preasfânt! Deşi sfântul său suflet era mistuit de chinuri şi torturi, i-a înfrânt pe asediatori prin raţiunea evlaviei care îl apăra. [5] Ca o fortăreaţă bine întărită încordându-şi cugetarea, părintele

---

6,31-35 A. Dupont-Sommer remarcă stilul neobişnuit de greoi şi sec al acestui pasaj şi se pronunţă, în consecinţă, asupra inautenticităţii sale. Textul pare să fie o interpolare care să reia teza generală a cărţii: raţiunea domină pasiunile.

6,34 „este ridicol", gr. ἐπεὶ καὶ γελοῖον: text ininteligibil. Dupont Sommer pune o „cruce filologică".

7,1 Metaforele nautice sunt curente în filozofia şi retorica greacă; Platon îl compară pe conducătorul cetăţii cu cârmaciul unei corăbii.

7,2 „copleşit de talazurile chinurilor", gr. ἐν τῷ τῶν παθῶν πελάγει: un motiv foarte răspândit.

7,4-5 După metafora marină, autorul recurge la alte două imagini clasice ale durabilităţii: a cetăţii care rezistă tuturor asediilor şi a stâncii de care se sparg toate valurile. Autorul 4Mac. nu va fi fost străin de cercurile retorice ale vremii. ♦ „raţiunea evlaviei", gr. τῆς εὐσεβείας λογισμός: ca în 7,24 şi 16,4, autorul înlocuieşte formula pe care a impus-o la începutul cărţii: „raţiunea pioasă". Dupont-Sommer (p. 36) explică: „Genitivul are aici valori multiple: origine, cauzalitate, posesie. Înţelegem prin aceasta o unire foarte profundă, care leagă strâns aceste două concepte, anume că fără evlavie raţiunea nu ar fi pe deplin raţiune".

[nostru] Eleazar a sfărâmat valurile dezlănțuite ale pasiunilor. [6] O, preot vrednic de preoție, nu ți-ai pângărit sfinții tăi dinți, nici nu ți-ai pângărit prin mâncare stomacul care îngăduia numai evlavie și puritate. [7] O, tu cel în armonie cu Legea și filozof al vieții dumnezeiești! [8] Așa trebuie să fie toți cei însărcinați cu sfânta lucrare a Legii: apărând-o cu sângele lor și cu nobila sudoare în pătimire până la moarte. [9] Tu, părinte, prin răbdarea ta slăvită, ne-ai întărit fidelitatea față de Lege și n-ai lepădat sfințenia pe care ai lăudat-o, iar prin faptele tale ai făcut vrednice de crezare cuvintele tale despre dumnezeiasca filozofie, [10] o, bătrâne mai puternic decât chinurile și mai tare decât focul, tu rege preaputernic peste pasiuni, Eleazar! [11] Asemenea părintelui [nostru] Aaron care, înarmat cu cădelnița, alergând prin mulțime, a învins îngerul de foc, [12] și Eleazar, din neamul lui Aaron, deși mistuit de foc, și-a păstrat neabătută rațiunea. [13] Dar, lucrul cel mai uimitor, deși bătrân, cu vigoarea trupului slăbită, cu carnea în destrămare și cu nervii osteniți, a reîntinerit [14] cu duhul datorită rațiunii și, printr-o rațiune ca a lui Isaac, a zădărnicit chinul cu multe capete. [15] O, bătrânețe fericită, căruntețe venerabilă, viață călăuzită de Lege, pe care a dus-o la împlinire pecetea credincioasă a morții!

7,6 În 2Mac. 6,20, bătrânul scuipă mâncarea impură care i-a fost dată cu forța.

7,7 Philon vorbește și el despre viața dumnezeiască pașnică a sufletelor „raționale" și fericite (*Ebr.* 100).

7,8 „cei însărcinați cu sfânta lucrare", gr. τοὺς δεμιουργούντας, *litt.* „cei care îndeplinesc o funcție publică": ceea ce nu e adecvat aici. De aceea, Dupont-Sommer adoptă soluția lui Grimm, considerând că se impune corectura în ἱερουργούντας.

7,9 Dupont-Sommer, urmându-i pe Grimm și Deissmann, schimbă ἁγιαστία (sfințenia), care e un *hapax*, în ἁγιστεία, „ritualuri/obiceiuri" sfinte, traducând: „par tes paroles vénérables, tu as gardé de la ruine nos coutumes sacrées".

7,11 *Cf.* Num. 17,1-15, unde Aaron abate pedeapsa divină care amenință să-i mistuie prin foc pe evreii răzvrătiți; acolo nu apare îngerul de foc, dar, în iudaismul târziu, angelologia se dezvoltă mult. *Cf.* și Înț. 18,20-25.

7,12 Focul este la Sfântul Ioan Gură de Aur o metaforă a supliciului (Druet, Fr.-X., pp. 31-32, *apud* Ziadé, R., *op. cit.*, p. 188).

7,14 Comparația cu Isaac vine dintr-o veche tradiție haggadică: în gândirea legendară iudaică, Isaac și legarea sa pe altarul de jertfă (*aqeda*) simbolizau jertfa liber consimțită a martirilor. Și în primele texte creștine, Isaac apare în această postură (*cf.* Clement Romanul, ICor. 31,3 sau Meliton al Sardesului, *Fragment IX*, care dezvoltă o unică tipologie hristică pornind de la episodul legării lui Isaac). ♦ „chinul cu multe capete", gr. τὴν πολυκεφαλὴν στρέβλαν: tortura este comparată cu un monstru policefal cu care atletul Legii trebuie să se lupte; alții (Grimm, *apud* Dupont-Sommer, p. 116), consideră că expresia greacă este un termen tehnic desemnând un instrument de tortură.

[16] Aşadar, de vreme ce un om bătrân, datorită evlaviei, a dispreţuit chinurile până la moarte, trebuie să recunoaştem că raţiunea evlavioasă este cârmuitoare peste pasiuni. [17] Unii însă ar putea spune: „Nu toată lumea îşi stăpâneşte pasiunile, pentru că nu toată lumea are raţiunea prudentă." [18] Dar toţi cei care din toată inima se preocupă de evlavie pot domina pasiunile trupului [19] cu încrederea că, în Dumnezeu, ei nu mor, aşa cum nici patriarhii noştri Avraam şi Isaac şi Iacob [n-au murit], ci trăiesc în Dumnezeu. [20] Nu constituie un contraargument faptul că unii sunt în chip vădit dominaţi de pasiuni din pricina raţiunii slabe; [21] dar ce om care urmează în întregime regula filozofiei şi se încrede în Dumnezeu [22] şi ştie că este o fericire să înduri orice suferinţe de dragul virtuţii nu ar domina asupra pasiunilor prin evlavie? [23] Căci numai omul înţelept şi curajos este stăpân asupra pasiunilor.

8 [1] De aceea, şi unii adolescenţi, filozofând prin raţiunea evlaviei, au biruit instrumente de tortură şi mai grele. [2] După ce tiranul a fost înfrânt în chip vădit la prima [sa] încercare, neputând să-l silească pe un bătrân să se pângărească prin mâncare, atunci cu mare furie a poruncit să-i fie aduşi alţii, dintre evreii tineri; dacă aceştia se pângăreau mâncând, să le dea drumul după ce mâncau; iar dacă s-ar împotrivi, să-i chinuie mai amarnic. [3] De îndată ce tiranul a dat această poruncă i-au fost aduşi, împreună cu bătrâna lor mamă, şapte fraţi frumoşi, sfioşi, nobili şi cu farmec în toate. [4] Văzându-i tiranul cum îşi înconjurau mama, asemenea unui cor, i-a plăcut de ei şi, impresionat de cuviinţa şi de neamul lor bun, le-a zâmbit şi, chemându-i lângă el, le-a spus: [5] „Tinerilor, eu vă admir cu bunăvoinţă pe fiecare dintre voi, cinstind peste măsură frumuseţea voastră şi faptul că sunteţi atâţia fraţi; nu numai că vă sfătuiesc să nu faceţi aceeaşi nebunie ca bătrânul de curând torturat, ci vă şi rog ca, supunându-vă poruncii mele, să

7,16-23 Panegiricul se întrerupe, dar de data aceasta stilul nu este forţat, ceea ce îl determină pe Dupont-Sommer să afirme că pasajul aparţine autorului 4Mac., şi nu unui interpolator.

7,20 „sunt... dominaţi de pasiuni": gr. παθοκρατεῖσθαι. Verbul grec este un *hapax*. Substantivul corespunzător, παθοκρατία, apare în 4Mac. 13,5.16, dar cu sensul activ de „dominare a pasiunilor".

8,2 „tineri", gr. λεῖα, *litt.* „neted", dar şi „faptul de a fi imberb" (rar întâlnit cu acest sens). Unii corectează în ἡλικία, „vârstă".

8,3 Episodul paralel în 2Mac. 7,1-38.

8,4 „asemenea unui cor": din nou o imagine dintr-un domeniu specific civilizaţiei greceşti, teatrul; imaginea corului de teatru se întâlneşte şi în 13,8 şi 14,8.

vă bucurați de prietenia mea. [6] Așa cum aș putea să-i pedepsesc pe cei care nu se supun poruncilor mele, tot astfel aș putea să-i răsplătesc pe cei care îmi dau ascultare. [7] Aveți încredere în mine, așadar, și veți primi dregătorii însemnate în cârmuirea mea, dacă vă lepădați de rânduiala strămoșească după care vă călăuziți viața. [8] Trecând la felul de viață al grecilor și schimbându-vă obiceiurile, desfătați-vă de tinerețea voastră. [9] Căci, dacă îmi stârniți mânia prin neascultare, mă veți sili să vă pedepsesc cumplit și să dau pieirii pe fiecare dintre voi, în chinuri. [10] Fie-vă milă de voi înșivă, de vreme ce și mie, dușmanului, îmi este milă de tinerețea și frumusețea [voastră]. [11] Oare nu vă gândiți că, neascultându-mă, nu dobândiți nimic altceva decât moartea în chinuri?"

[12] Spunând acestea, a poruncit să fie aduse în fața lor instrumentele de tortură, ca și prin frică să-i convingă să se pângărească prin mâncare. [13] Când lăncierii le-au arătat roțile, cleștii pentru smulgerea membrelor, grătare și cârlige și catapulte și cazane, tigăi, gheare și mâini de fier, cuie și foale pentru foc, tiranul, luându-le, spunea: [14] „Tinerilor, temeți-vă! Dreptatea, pe care o cinstiți, va fi îndurătoare față de voi dacă o încălcați din constrângere."

[15] Dar ei, auzind cuvintele convingătoare și văzând lucrurile înspăimântătoare, nu numai că nu s-au speriat, ci s-au împotrivit filozofând tiranului și i-au zădărnicit tirania prin buna lor cugetare. [16] Să ne gândim însă: dacă unii dintre ei ar fi fost lași și lipsiți de curaj, ce fel de cuvântare ar fi ținut? Oare

---

8,13 Trecerea în revistă a tuturor instrumentelor de tortură dă frisoane. Nu a fost determinat cu exactitate modul în care fiecare dintre acestea era folosit. Astfel, am tradus prin „cleşti pentru smulgerea membrelor" termenul gr. ἀρθρέμβολα, după explicația de la 10,5. Apoi, „grătarele" redau gr. στρεβλοτήρια, cuvânt atestat ca atare numai aici în 4Mac. și definit în 4Mac. 9,17, părând a fi un sinonim al precedentului. Prin „cârlig" s-a tradus gr. τροχαντήρ. După Galenus, τροχαντήρ denumește acea parte a femurului pe care sunt dispuși mușchii motori ai coapsei, iar ca instrument de tortură, un soi de scoabă cu care se străpungeau genunchii victimei. „Catapultele" nu sunt mașinile de război cunoscute, ci instrumente de tortură care seamănă cu acestea și care serveau tot la dezmembrarea condamnaților. „Ghearele" și „mâinile de fier" par să fie oarecum sinonime: în 9,26 se spune că mâinile de fier erau prevăzute cu unghii ascuțite.

8,14 Același argument l-a utilizat Antiochos și în cazul lui Eleazar; *cf.* 5,13.

8,15 Atitudinea neînfricată a tinerilor în fața instrumentelor de tortură și apoi fermitatea din timpul torturilor sunt desemnate de Grigore de Nazianz prin termenul, absent în 4Mac., καρτερία. Asociată constantă a curajului și a credinței, καρτερία se manifestă prin disprețuirea suferinței de orice fel și este însușirea esențială a martirului (*Oratio* 15,912,1-4).

nu de acest fel? [17] „Vai nouă, nenorociți și foarte lipsiți de minte! Un rege ne cheamă și vorbește spre binele nostru, iar noi să nu-i dăm ascultare? [18] Oare de ce să ne bucurăm de voiri deșarte și să îndrăznim o neascultare aducătoare de moarte? [19] Fraților, oare nu ne vom teme de instrumentele de tortură, nu ne vom gândi la amenințările chinurilor și nu vom fugi de această slavă deșartă și lăudăroșenie aducătoare de pieire? [20] Să ne fie milă de tinerețea noastră și să ne milostivim de bătrânețea mamei; [21] să ne gândim bine că, dacă nu ne supunem, vom muri. [22] Ne va ierta și dreptatea divină, pentru că din constrângere ne-am temut de rege. [23] De ce să ne smulgem de la plăcerea vieții și să ne lipsim de dulceața lumii? [24] Să nu ne opunem constrângerii și să nu ne căutăm o slavă deșartă lăsându-ne chinuiți! [25] Nici Legea nu ne dă morții dacă fără de voie suntem înfricoșați de instrumentele de tortură. [26] De unde ne-a răsărit o asemenea dragoste de ceartă și de unde am îndrăgit această tărie aducătoare de moarte, când putem trăi în liniște, supunându-ne regelui?" [27] Dar tinerii n-au spus nimic din toate acestea și, fiind pe punctul de a fi chinuiți, nici nu le-au trecut prin gând. [28] Căci ei erau disprețuitori ai pasiunilor și stăpânitori asupra durerilor; [29] și n-a apucat tiranul să-și încheie îndemnul de a se pângări prin mâncare, că toți, într-un glas și deopotrivă, ca din același suflet, au spus:

9 [1] „Ce mai aștepți, tiranule? Suntem pregătiți să murim mai degrabă decât să încălcăm poruncile noastre strămoșești. [2] Cu siguranță nu-i respectăm pe strămoșii noștri, dacă nu ne-am supune Legii și dacă nu l-am socoti pe Moise ca sfătuitor. [3] O, tiranule, sfătuitor spre încălcarea Legii, în

---

8,17-26 Discurs pe care autorul îl declară ipotetic; formulă obișnuită în retorică. Autorul se folosește de acest mijloc aici pentru a pune în evidență dramatica opoziție dintre legea naturală și pietate.

8,25 Legea pedepsea cu moartea idolatria, fără nici o excepție. În alte cazuri era mai suplă.

8,28 În logica (stoică) a tinerilor, cine putea dispune de propriile plăceri putea să își stăpânească și durerea.

9,1 Textul reproduce în prima lui frază discursul atribuit celui mai mare dintre frați în 2Mac. 7,2, unde textul se reduce la o singură frază, în timp ce aici se extinde într-o dezvoltare retorică de la versetul 1 până la 9.

9,2 „nu-i respectăm": alte traduceri: „ne-am rușina (dar în text verbul este la indicativ) de strămoși..." sau „îi facem de rușine pe strămoșii noștri, dacă...", dar acesta este sensul diatezei active, pe când în text verbul este la diateza medie, cu complement direct. Deși, în acest period condițional, subordonata are optativul, regenta are verbul la indicativ: această disimetrie subliniază realitatea gravă a consecinței.

ura ta față de noi, să nu-ți fie milă de noi mai mult decât ne e nouă! [4] Fiindcă mai grea decât însăși moartea socotim că este mila ta, care ne făgăduiește izbăvirea în schimbul încălcării Legii. [5] [Încerci să] ne înspăimânți, amenințându-ne cu moartea în chinuri, ca și cum n-ai fi învățat nimic de curând de la Eleazar. [6] Dar, dacă bătrânii evreilor au trăit în evlavie îndurând și chinurile prin evlavie, e cu atât mai drept să murim noi, tinerii, disprețuind chinurile cu care vrei să ne constrângi și pe care le-a înfrânt și bătrânul nostru învățător. [7] Încearcă, așadar, tiranule! Și dacă ne iei viața pentru evlavie, să nu socotești că ne vatămi chinuindu-ne. [8] Căci noi prin acest chin și prin răbdarea noastră vom primi răsplata virtuții și vom ajunge la Dumnezeu, pentru care și suferim. [9] Dar tu, pângărit prin uciderea noastră, îți vei dobândi de la dreptatea divină chinuire veșnică în foc."

[10] Spunând ei acestea, tiranul nu numai că a fost nemulțumit că nu-l ascultă, dar s-a și înfuriat ca împotriva unor nerecunoscători. [11] La porunca sa, scutierii l-au adus pe fratele cel mai mare și, sfâșiindu-i cămașa i-au legat mâinile și brațele de-o parte și de alta cu curele. [12] După ce au obosit lovindu-l cu bicele, fără nici o izbândă, l-au aruncat pe roată. [13] Întins pe roată, nobilului tânăr i s-au rupt mădularele [14] și, în timp ce i se zdrobeau toate membrele, el îl acuza spunând: [15] „Tiranule spurcat și dușman al dreptății cerești, cu minte sălbatică, nu pe un ucigaș îl chinui astfel, nici pe un nelegiuit, ci pe un apărător al Legii dumnezeiești!" [16] Iar când lăncierii îi spuneau: „Acceptă să mănânci, ca să scapi de chinuri", [17] el a zis: „Nu este atât de puternică roata voastră, slujitori spurcați, încât să-mi înăbușe rațiunea. Tăiați-mi membrele, ardeți-mi trupul și suciți-mi încheieturile! [18] Prin toate chinurile vă voi convinge că numai copiii evreilor sunt de

---

9,6 „bătrânul nostru învățător": Eleazar nu fusese numit explicit învățător al tinerilor, deși era cunoscător al Legii (*cf.* 5,4), iar 2Mac. 6,18 îl numește „scrib". Grimm este de părere că termenul „învățător" trebuie înțeles la modul general, de model al tinerilor, nu de educator direct.

9,15-24 Spre deosebire de episodul paralel din 2Mac. 7,4-5, unde tânărului i se taie limba, i se ia scalpul, i se smulg membrele și este aruncat de viu în cazanul de foc, aici torturile sunt altele (Pseudo-Iosephus le menționează în descrierea torturării altora dintre cei șapte frați, încă o dovadă a libertății cu care se utilizează sursa); în același timp, aici, tânărul sub torturi mai are puterea să rostească trei discursuri: 1. către tiran (15); 2. către călăi (17-18); 3. către frații săi (23-24).

9,18 La 11,21 autorul proclamă în mod general că „știința evlavioasă este de neînvins"; în textul de față iudeii dețin monopolul înțelepciunii și deci al mântuirii.

neînvins în slujba virtuții." [19] Pe când spunea acestea, au pus sub el foc și, aţâţându-l, au întins mai tare roata. [20] Roata era pătată pretutindeni de sânge și grămada de cărbuni se stingea din cauza ploii de sânge, iar fâșii de carne se răspândeau în jurul spițelor. [21] Deși tăria oaselor era deja zdrobită, tânărul cu suflet mare, [adevărat] fiu al lui Avraam, n-a scos un vaiet. [22] Ca și cum în foc s-ar fi preschimbat spre nestricăciune, el a răbdat cu noblețe chinurile spunând: [23] „Faceți ca mine, fraților, nu părăsiți lupta mea și nu vă lepădați de frăția noastră întru vitejie. [24] Luptați-vă lupta sfântă și nobilă pentru evlavie, căci, prin ea, dreapta providență care a fost și a părinților noștri va fi binevoitoare neamului nostru și îl va pedepsi pe tiranul blestemat!" [25] Spunând acestea, tânărul sfânt și-a dat sufletul.

[26] Toți se mirau de tăria lui sufletească; apoi lăncierii l-au adus pe următorul ca vârstă; cu mănuși de fier cu unghii ascuțite l-au legat de instrumentele de tortură și de catapultă. [27] Înainte de a-l tortura, l-au întrebat dacă [se învoiește] să mănânce, însă i-au auzit hotărârea nobilă. [28] Atunci acele fiare [crude] ca leopardul i-au tras cu mâinile de fier carnea de la tendoane până la bărbie și i-au smuls pielea de pe cap. Dar el, răbdând din greu această suferință, a spus: [29] „Ce dulce este orice fel de moarte pentru evlavia strămoșească." Iar tiranului i-a spus: [30] „Oare nu crezi, tu, cel mai

---

9,19 „aţâţându-l": textul e oarecum neclar.

9,22 Aluzie la ideea stoică a conflagrației cosmice finale (ἐκπύρωσις), când lumea va fi cuprinsă de foc, pentru a se regenera, în cele din urmă, purificată.

9,24 „tiranul blestemat": în 2Mac. 18,22, epitetul tiranului este rostit de cel de-al doilea frate.

9,26-32 Pasajul corespunde la 2Mac. 7,7, cu excepția amănuntelor îngrozitoare din v. 28. Apoi, în 4Mac. lipsește din discursul tânărului orice referire la înviere, prezentă în 2Mac.

9,28 2Mac. 7,7 arată numai că tânărului i-a fost smulsă pielea capului.

9,29 *Cf.* 2Mac. 6,30.

9,30-32 Față de textul paralel din 2Mac. 7,7-10, la Pseudo-Iosephus detaliile sunt mai crude; lipsește însă ideea învierii, prezentă în discursul ținut de tânăr în 2Mac: „Tu ne scoți din această viață de acum, dar Regele lumii ne va ridica la învierea vieții de veci pe noi care murim pentru legile Sale." (9); lipsesc la Pseudo-Iosephus, în acest episod, toate referirile la viața veșnică, deși în 2Mac. ele se găsesc în mai multe rânduri: discursul celui de-al treilea frate (7,11), al celui de-al patrulea (7,14) și discursul mamei (7,22-23). Omisiunea este cu atât mai ciudată cu cât în alte părți ale scrierii, Pseudo-Iosephus vorbește despre viața eternă (*cf.* 16,25: „cei care mor pentru Dumnezeu, trăiesc întru Dumnezeu" sau, mai înainte, 9,8). De ce omite această idee din cuvântările tinerilor,

crud tiran, că suferi chinuri mai mari decât mine, văzând cum raţiunea ta trufaşă de tiran e înfrântă de statornicia noastră datorată evlaviei? [31] Căci eu îmi uşurez chinul cu plăcerile datorate virtuţii, [32] dar tu eşti chinuit [chiar] în ameninţările ce vin de la nelegiuire. Nu vei scăpa, preaspurcatule tiran, de osândele mâniei divine."

10 [1] După ce acesta a îndurat o moarte vrednică de laudă, a fost adus al treilea [frate] şi mulţi îl îndemnau în tot felul să guste [mâncarea oprită] şi să se salveze. [2] Dar el a strigat: „Oare nu ştiţi că acelaşi tată ne-a zămislit şi pe mine şi pe cei care au murit, şi aceeaşi mamă ne-a născut şi am fost crescuţi în aceleaşi învăţături? [3] Nu mă lepăd de nobila înrudire cu fraţii mei." [[4]] [5] Iar ei, îndurând cu greu vorbirea slobodă a bărbatului, i-au smuls mâinile şi picioarele cu instrumente de tortură şi i-au tras membrele din încheieturi, [6] zdrobindu-i degetele, braţele, coapsele şi coatele. [7] Dar, cum în nici un fel n-au putut să-l sugrume, lăsându-şi la o parte instrumentele, l-au scalpat în felul sciţilor, cu unghiile; [8] şi îndată l-au dus la roată şi, în timp ce i se dezmembrau vertebrele, el îşi vedea carnea fâşii şi sângele care-i curgea din măruntaie. [9] Fiind pe punctul de a muri, a spus: [10] „Noi, tiranule spurcat, suferim acestea pentru învăţătura şi virtutea lui Dumnezeu. [11] Tu însă, din pricina nelegiuirii şi a omorurilor cu care te pângăreşti, vei îndura chinuri nesfârşite!"

[12] După ce a murit şi acesta în chip vrednic de fraţii săi, l-au târât pe al patrulea, zicând: [13] „Să nu înnebuneşti şi tu de aceeaşi nebunie ca fraţii tăi, ci ascultă-l pe rege şi salvează-te!" [14] Dar el le-a spus: „N-aveţi voi foc atât

---

rămâne un mister. Explicaţia lui Dupont-Sommer (pp. 45-48) că autorul „a formellement exclu une doctrine qui répugnait à son platonisme" nu este prea convingătoare: el le-ar fi putut împăca cu uşurinţă. De altminteri, un platonizant cu greu ar fi putut accepta sacrificiul suprem pentru tabuuri alimentare.

10,1 Text paralel în 2Mac. 7,10-12.

10,4 Lipseşte din textul ediţiei Rahlfs, fiind inserat doar în aparatul critic: „Prin urmare, dacă aveţi vreun instrument de pedeapsă, apropiaţi-l de trupul meu, dar sufletul nu mi-l puteţi atinge, chiar dacă aţi vrea."

10,7 „lăsându-şi la o parte instrumentele": alte mss. au „jupuindu-i pielea". ♦ Pentru obiceiul sciţilor de a-şi scalpa duşmanii, *cf.* Herodot 4,64; Plinius Maior 7,11.

10,10-11 Lipseşte şi din discursul acestui tânăr ideea învierii prezentă în pasajul corespondent din 2Mac. 7,11.

10,12 Text paralel în 2Mac. 7,13-14.

de puternic împotriva mea, pentru a face din mine un laş. [15] Pe moartea fericită a fraţilor mei şi pe pieirea veşnică a tiranului şi pe viaţa veşnică a celor evlavioşi, nu mă voi lepăda de frăţia noastră nobilă. [16] Născoceşte chinuri, tiranule, ca să afli şi prin ele că sunt fratele celor pe care i-ai torturat mai înainte." [17] Auzind acestea, Antiochos cel însetat de sânge, ucigaş şi întru totul spurcat, a poruncit să i se taie aceluia limba. [18] Iar el a spus: „Chiar dacă îmi iei instrumentul vorbirii, Dumnezeu îi aude şi pe cei care tac. [19] Iată, mi-am scos limba, tai-o! Dar, cu aceasta, nu ne vei mutila raţiunea. [20] Bucuroşi ne lăsăm mădularele trupului tăiate pentru Dumnezeu. [21] Pe tine, Dumnezeu te va urmări curând, deoarece ai tăiat o limbă care cânta imnuri dumnezeieşti."

11 [1] După ce şi acesta a murit torturat în chinuri, al cincilea s-a repezit şi a spus: [2] „N-am să mă feresc, tiranule, să fiu chinuit pentru virtute, [3] ci de la mine însumi am venit, ca, ucigându-mă şi pe mine, tu să fii vrednic de osândă pentru mai multe nelegiuiri în faţa dreptăţii divine. [4] Duşmane al virtuţii, duşman al oamenilor, ce am făcut noi de ne nimiceşti aşa? [5] Pentru că-L cinstim pe Creatorul a toate şi trăim după Legea Lui virtuoasă? [6] Asemenea fapte sunt demne de cinstire, nu de tortúri." [[7-8]] [9] După ce a spus acestea, lăncierii l-au legat şi l-au târât spre catapultă, [10] unde i-au legat genunchii şi i-au pus în piedici de fier, i-au îndoit şalele în jurul roţii; întins astfel pe roată, încovoiat cu totul de spate asemenea unui scorpion, i se

---

10,15 Negaţia simplă a celui de-al doilea frate din 2Mac. 7,8 este dezvoltată aici într-un mic discurs.

10,17 Trăsături tipice ale tiranului, care vor fi preluate şi de martirologii creştini. H. von Campenhausen arăta în *Die idee des Martyriums in der alten Kirche* că „portretul persecutorului îşi definitivează trăsăturile tipice, tenebroase şi respingătoare, în secolul al IV-lea d.H., pe care nu le va mai pierde niciodată". Numai că această stilizare are rădăcini mult mai vechi, căci conceptul de „tiran" se întâlneşte deja în 4Mac. (*apud* A. Dupont-Sommer, p. 127). Vezi Bădiliţă, C., 2005, *passim*.

10,18 „Dumnezeu îi aude şi pe cei care tac": aceeaşi turnură de frază în Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 5,9,4.

10,21 Revine ideea învierii.

11,1 În 2Mac. 7,15-17, se spune că a fost adus al cincilea frate şi i se atribuie o scurtă cuvântare, fără detalii asupra torturilor la care a fost supus.

11,7-8 Versetele 7 şi 8 sunt eliminate din ediţia Rahlfs; mai ales versetul 7 este ininteligibil; nici traducerea propusă de Dupont-Sommer (p. 128) nu este convingătoare.

dislocau mădularele. [11] În această stare, suflând din greu şi cu trupul în agonie, a spus: [12] „Frumoase favoruri ne faci, fără voie, tiranule, căci, prin aceste nobile chinuri, ne putem dovedi statornicia întru Lege."

[13] După moartea acestuia a fost adus al şaselea, un tinerel. Întrebat de tiran dacă se învoieşte să mănânce şi să fie eliberat, a spus: [14] „Prin vârstă sunt mai tânăr decât fraţii mei, dar prin cugetare sunt de aceeaşi vârstă cu ei. [15] Pentru aceleaşi [învăţături] ne-am născut şi am fost crescuţi şi pentru aceleaşi suntem datori deopotrivă să murim. [16] Aşadar, de crezi de cuviinţă să mă chinuieşti pentru că nu vreau să mă pângăresc cu mâncăruri, chinuieşte-mă!" [17] După ce a rostit aceste cuvinte, l-au dus la roată. [18] L-au întins cu grijă şi, în timp ce îi rupeau vertebrele, îl ardeau pe dedesubt. [19] Apoi au înroşit în foc ţepuşe ascuţite şi i le-au înfipt în spate şi, străpungându-i coastele, i-au ars măruntaiele. [20] În timp ce era chinuit, spunea: „O, bătălie vrednică de sfinţenie, la care, fiind chemaţi pentru evlavie în arena chinurilor atâţia fraţi, n-am fost biruiţi! [21] Căci, tiranule, ştiinţa evlavioasă este de neînvins. [22] Voi muri şi eu înarmat cu desăvârşirea împreună cu fraţii mei, [23] stârnind şi eu un mare răzbunător împotriva ta, o, născocitor de chinuri şi duşman celor cu adevărat evlavioşi! [24] Suntem şase tineri şi am răsturnat tirania. [25] Căci neputinţa ta de a ne frânge raţiunea şi de a ne sili să ne pângărim cu mâncare nu este oare răsturnarea ta? [26] Pentru noi, focul tău este răcoros, şi catapultele, fără durere, şi silnicia ta, lipsită de putere. [27] Căci ne apără nu lăncierii unui tiran, ci ai Legii divine; de aceea, raţiunea noastră este de neînvins."

12 [1] Când şi acesta a murit [de moartea] fericiţilor, după ce a fost aruncat în cazan, a sosit al şaptelea, cel mai tânăr dintre toţi. [2] Tiranului i

---

11,11 „suflând din greu": gr. τὸ πνεῦμα στενοχωρούμενος. Aici πνεῦμα nu are nici o conotaţie psihologică sau morală, ci înseamnă, pur şi simplu, „respiraţie".

11,13 Text paralel în 2Mac. 7,18-19, fără nici un amănunt asupra supliciului. De asemenea, cuvintele pe care le rosteşte în continuare martirul nu se regăsesc în 2Mac.

11,21 „ştiinţa evlavioasă", gr. ἡ ἐπιστήμη τῆς εὐσεβείας. *Cf.* 1,2 nota. Conceptul filozofic cu conţinut religios ἐπιστήμη este frecvent la Philon şi sinonim parţial cu γνῶσις (*cf.* 1,16).

12,1 Text paralel în 2Mac. 7,24-40. ♦ Al şaptelea frate ocupă o poziţie privilegiată în 2Mac. şi 4Mac., precum şi în *Omilia a doua despre Macabei* a lui Ioan Gură de Aur. Acesta este cel mai tânăr şi, spre deosebire de ceilalţi fraţi, trebuie să moară numai sub ochii tiranului şi ai mamei. Nu are cine să-l încurajeze şi aproape că tinereţea lui fragedă

s-a făcut milă de el, deşi fusese ocărât cumplit de fraţii lui; când l-a văzut legat fedeleş, a pus să-l aducă mai aproape şi a încercat să-l înduplece, spunând: [3] „Vezi sfârşitul nebuniei fraţilor tăi; din cauza neascultării au murit în chinuri. [4] Tu însuţi, dacă nu te supui, vei fi chinuit grozav şi vei muri înainte de vreme. [5] Dar, dacă asculţi, vei fi prietenul meu şi vei sta în fruntea treburilor regatului." [6] Şi, sfătuindu-l astfel, a trimis după mama copilului ca, arătându-şi mila faţă de ea, care pierduse atâţia fii, [s-o facă] să-l îndemne pe singurul rămas la ascultarea salvatoare. [7] Dar el, când mama sa l-a îndemnat în limba ebraică, aşa cum vom spune puţin mai încolo, [8] a zis: „Dezlegaţi-mă, ca să-i vorbesc regelui şi tuturor prietenilor care sunt cu el." [9] Bucuroşi peste măsură de cererea copilului, l-au dezlegat în grabă. [10] Iar el, alergând până aproape de vasele cu jăratec, a spus: [11] „Tiranule spurcat şi cel mai nelegiuit dintre toţi ticăloşii, nu ţi-e ruşine ca, după ce ai primit de la Dumnezeu bogăţiile şi domnia, să-i ucizi pe slujitorii Lui şi să-i chinuieşti pe cei care practică evlavia? [12] De aceea, dreptatea te-a pus deoparte pentru un foc mai aprig şi veşnic şi pentru chinuri care nu te vor părăsi toată veşnicia. [13] Fiară sălbatică, nu ţi-a fost ruşine, deşi eşti om, să tai limba unora care suferă la fel şi sunt făcuţi din aceleaşi elemente [ca toţi oamenii] şi să-i supui la tot felul de chinuri. [14] Dar aceştia, murind în chip nobil, şi-au împlinit evlavia faţă de Dumnezeu, în timp ce tu te vei jelui amarnic că i-ai ucis, nevinovaţi, pe luptătorii virtuţii." [15] Când era gata să moară, a spus: [16] „Eu nu voi dezerta de la vitejia fraţilor mei [17] şi-L chem

---

îl mişcă şi pe persecutor. Martirul se dă însă grabnic morţii, depăşind astfel chiar modelul lui Isaac, de teamă ca Antiochos să nu se răzgândească în privinţa lui.

12,2 În 2Mac., tiranul nu se lasă impresionat de tinereţea celui de-al şaptelea frate.

12,5 Aceeaşi ofertă o face Antiochos ultimului dintre cei şapte fraţi în 2Mac. 7,24.

12,7 În 2Mac. 7,27 se spune că mama s-a adresat în ebraică fiului ei pentru ca spusele ei să nu fie înţelese de Antiochos. Autorul 4Mac. trece peste acest detaliu explicativ şi sensul general al gestului mamei se schimbă: ea vorbeşte în ebraică pentru a-şi dovedi devotamentul total faţă de limba sacră a iudaismului. În economia întregii cărţi, acest gest corespunde liniei generale opuse aculturaţiei elenistice.

12,11 „cei care practică evlavia", gr. οἱ τῆς εὐσεβείας ἀσκηταί: expresia apare întocmai în vocabularul „ascetic" al lui Philon în *Sob.* 40.

12,13 „unora care suferă la fel": gr. ὁμοιοπαθεῖς. *Cf.* Înţ. 7,1-6, Fapte 14,15.

12,14 Persecutorii evreilor vor plânge amarnic când se vor vedea pedepsiţi pentru nelegiurile lor. *Cf.* Înţ. 5,3-13.

12,16 „vitejia": unele mss. au „mărturia/martiriul". E, poate, prima atestare a cuvântului μαρτυρια cu sensul de „mărturie cu preţul sângelui".

pe Dumnezeul părinților [mei], ca să se milostivească de neamul nostru. [18] Iar pe tine El te va pedepsi și în viața de acum, și după moarte." [19] După ce a rostit acest blestem s-a aruncat în vasul cu jăratec și astfel și-a dat sufletul.

13 [1] Așadar, dacă cei șapte frați și-au disprețuit suferințele până la moarte, oricine trebuie să recunoască [faptul] că rațiunea evlavioasă e stăpână asupra pasiunilor. [2] Într-adevăr, dacă, slujind pasiunilor, s-ar fi pângărit cu mâncăruri, am spune că ei au fost înfrânți de ele. [3] Dar nu este așa, ci, dimpotrivă, prin rațiunea cea atât de lăudată la Dumnezeu, ei au biruit pasiunile. [4] De aceea, nu se poate trece cu vederea supremația cugetării, de vreme ce [frații] au stăpânit și pasiunea, și chinurile. [5] Oare cum am putea să nu recunoaștem stăpânirea asupra pasiunilor [dată de] buna cugetare, la acești [frați] care n-au dat înapoi nici în fața chinurilor focului? [6] După cum turnurile zidite în fața porturilor, frângând valurile amenințătoare, oferă ape liniștite celor care trag la țărm, [7] tot astfel buna cugetare a tinerilor cea cu șapte turnuri, întărind portul evlaviei, a înfrânt necumpătarea pasiunilor. [8] Ca într-un cor sfânt al evlaviei, se încurajau unii pe alții, spunând: [9] „Să murim frățește, fraților, pentru Lege; să facem asemenea celor trei tineri care în Asiria au disprețuit un cuptor la fel cu

---

12,19 Gestul ultim al celui de-al șaptelea fiu nu apare în 2Mac., unde nici moartea mamei (7,41) nu este relatată ca sinucidere. Freudenthal credea că episodul sinuciderilor provenea dintr-o sursă comună care a stat, paralel, la originea 2Mac. și, respectiv, 4Mac., dar că 2Mac. a suprimat pasajul în cauză, pentru că gestul nu corespundea cu concepțiile religioase ale autorului. A. Dupont-Sommer infirmă această posibilitate, cu contraargumentul sinuciderii lui Razis, prezentată pe larg în 2Mac. 14,41-46. Mai degrabă, episoadele sinuciderilor celor doi eroi din 4Mac. reprezintă invenții ale autorului (Pseudo-Iosephus) care a vrut să exprime, în cazul tânărului, ardoarea martirului, iar în cazul mamei, voința de a nu fi necinstită. Gestul extrem se înscrie perfect în etica stoică în asemenea situații.

13,1-5 Reluarea tezei rațiunii dominante este, după părerea lui Dupont-Sommer (p. 133), o nouă interpolare.

13,6-7 Autorul reia metafora din 7,5 aplicată lui Eleazar. Mai mult decât atât, se repetă, structural, scenariul și ordinea pasajelor din 4Mac. 7.

13,9 „cei trei tineri": Anania, Azaria și Misael, *cf.* Dan. 3. Cei șapte frați Macabei alcătuiesc, ca și tinerii din Asiria, un grup mistic. Motivul celor trei tineri din Asiria avea o popularitate uriașă în epoca elenistică (*cf.* și 3Mac. 6,6, nota). ♦ „la fel cu acesta", gr. ισοπολίτις, *litt.* „cu aceleași drepturi politice".

acesta. [10] Să nu fim lași în dovedirea evlaviei." [11] „Curaj, frate!", spunea unul; iar altul: „Îndură cu demnitate!"; [12] iar altul, aducându-le aminte, zicea: „Amintiți-vă de unde sunteți sau de mâna cărui tată a răbdat Isaac să fie înjunghiat, de dragul evlaviei!" [13] Fiecare și toți laolaltă se priveau voioși și, plini de curaj, spuneau: „Să ne sfințim din toată inima lui Dumnezeu, care ne-a dăruit sufletele, și să ne folosim trupul ca pază pentru Lege. [14] Să nu ne temem de cel care pare doar că ne omoară. [15] Căci mare este bătălia sufletului și [mare] primejdia chinului veșnic pentru cei care încalcă porunca lui Dumnezeu. [16] Să ne înarmăm, așadar, cu stăpânirea asupra pasiunilor [pe care ne-o dă] rațiunea divină. [17] După ce vom muri în acest chip, ne vor întâmpina Avraam și Isaac și Iacob și toți părinții ne vor lăuda." [18] De fiecare dată când unul dintre ei era luat, cei rămași îi spuneau: „Să nu ne faci de rușine, frate, și să nu-i dai de minciună pe frații care au murit înaintea noastră!" [19] Voi cunoașteți bine farmecul frățietății, de vreme ce dumnezeiasca și atotînțeleapta providență îl împarte între copii, prin tați, și îl sădește prin sânul matern; [20] acolo frații locuiesc tot atâta vreme și sunt plăsmuiți în același timp și crescuți din același sânge și duși până la capăt

---

13,13 „Să ne sfințim": autorul folosește termeni din vocabularul jertfei.

13,14 *Cf.* Mat. 10,28.

13,19 „farmecul frățietății": gr. τὰ τῆς ἀδελφότητος φίλτρα. Φίλτρον înseamnă la origine „mijloc de a se face iubit", apoi „farmec", iar la plural, „iubire, afecțiune". Termenul aparține vocabularului înalt. Apare și la Philon în expresia φίλτρα σοφίας cu sensul de „farmec al înțelepciunii / iubire de înțelepciune". ♦ Providența este acea activitate esențială prin care Dumnezeu ordonează și conduce universul. La Platon coincide cu activitatea Demiurgului care transformă haosul în cosmos, ordonează dezordinea primordială și are drept scop Binele. În stoicism, conceptul ocupă o poziție privilegiată, schimbându-și însă înțelesul. Providența se leagă de conceptele de finalitate și raționalitate imanentă. Logosul imanent cârmuiește totul prin *nous* și *pronoia*. În stoicismul timpuriu, providența nu acționează la nivelul individului, ci la scară general cosmică. Abia neostoicismul propune ideea acțiunii particulare a providenței (Reale, G., p. 286). „La Philon, *Fug.* 101, Logosul își exercită providența prin puteri (δυνάμεις) imanente, iar la Plotin (*Enneade* IV,8,2), Sufletul Lumii are o providență generală, iar sufletele individuale o providență particulară pentru corpurile în care sălășluiesc." (Peters, F.E., p. 234)

13,20 „duși până la capăt prin același suflet": este vorba despre sufletul mamei, care pe timpul sarcinii are rolul de „principiu vital" pentru făt. A. Dupont-Sommer (p. 136) respinge ipoteza lui Calmet că autorul 4Mac. ar admite teza stoică a traducianismului și înclină, cu toată prudența, să-i dea dreptate lui Grimm că Pseudo-Iosephus ar fi fost adeptul doctrinei pitagoreice a preexistenței sufletelor.

prin acelaşi suflet; [21] şi sunt născuţi după acelaşi timp şi beau lapte din acelaşi izvor, şi astfel, din aceste îmbrăţişări, se hrănesc laolaltă sufletele iubitoare de fraţi. [22] Apoi, ei cresc, hrăniţi zilnic la aceeaşi masă, cu aceleaşi obiceiuri de fiecare zi şi cu tot ce ţine de educaţie şi cu practicarea Legii lui Dumnezeu, pe care o avem noi. [23] Aşadar, fiind atât de adânc sădită apropierea iubirii frăţeşti, cei şapte fraţi erau şi mai apropiaţi unii faţă de alţii. [24] Căci, educaţi în aceeaşi Lege şi practicând aceleaşi virtuţi şi crescuţi împreună într-o viaţă de dreptate, ei se iubeau unii pe alţii mai tare. [25] Fiindcă râvna comună pentru desăvârşire întărea bunăvoinţa şi armonia dintre ei, [26] deoarece, o dată cu evlavia aprindea mai tare dragostea fraternă. [27] Dar, cu toate că natura, viaţa comună, practicarea virtuţii au sporit pentru ei farmecul frăţietăţii, cei care rămâneau răbdau de dragul evlaviei să-şi vadă fraţii chinuiţi până la moarte.

14 [1] Mai mult, îi îndemnau la chinuri, pentru că nu numai că disprețuiau suferinţele, ci stăpâneau asupra pasiunilor iubirii de fraţi.

[2] O, raţiuni mai regeşti decât regii şi mai libere decât oamenii liberi! [3] O, simfonie sfântă şi armonioasă a celor şapte fraţi întru evlavie! [4] Nici unul dintre cei şapte tineri nu a fost laş, nici nu a pregetat în faţa morţii, [5] ci cu toţii s-au grăbit către moartea în chinuri ca şi cum ar fi alergat pe calea nemuririi. [6] Aşa cum mâinile şi picioarele se mişcă în armonie datorită îndemnurilor sufletului, tot astfel aceşti tineri sfinţi, ca şi cum ar fi fost îndemnaţi de sufletul nemuritor al evlaviei, au murit în armonie pentru ea. [7] O, şeptime preasfântă a fraţilor atât de armonios uniţi! Asemenea celor şapte zile ale facerii lumii în jurul săptămânii, [8] tot astfel se roteau tinerii în jurul evlaviei, nimicind teama de chinuri. [9] Noi, acum, ne înfiorăm ascultând despre strâmtorarea acelor tineri; ei nu numai văzând, nu numai auzind

---

13,23 „iubirea frăţească": gr. συμπαθεια. *Cf.* 5,25 nota.

14,2 Aceeaşi idee exprimată de Diogene Laertios, în *Vieţile şi doctrinele filozofilor*: „Nu numai că înţelepţii sunt liberi, dar sunt şi regi, regalitatea fiind o conducere fără dare de seamă." (VII,122)

14,3 „simfonie": ideea că cei şapte tineri alcătuiesc un cor perfect armonios revine în 13,8 şi 14,8.

14,7-8 „în jurul evlaviei": text dificil; editorii propun să interverteasca „evlavia" cu „săptămâna".

14,9 „Noi, acum, ne înfiorăm ascultând": alte indicii şi argumente în sprijinul ipotezei că 4Mac. a fost conceput ca un discurs adresat unui public real.

cuvântul care amenința de aproape, ci chiar suferind, îndurau cu tărie, şi aceasta în suferințele focului: [10] ce poate fi mai dureros decât acestea? Într-adevăr, puterea focului, ascuțită şi iute, le-a nimicit repede trupurile.

[11] Să nu socotiți lucru de mirare faptul că rațiunea acelor bărbați a fost biruitoare în mijlocul chinurilor, când şi mintea unei femei a disprețuit suferințe de tot felul. [12] Mama celor şapte tineri a îndurat chinurile fiecăruia dintre copii. [13] Priviți ce țesătură bogată este dragostea față de copii, care trage toate spre tandrețea față de rodul pântecelui ei. [14] Şi animalele necuvântătoare au aceeaşi tandrețe şi aceeaşi dragoste ca şi oamenii pentru ființele pe care le nasc. [15] [De pildă,] la păsări: cele îmblânzite îşi fac cuibul sub acoperişurile caselor, pentru a-şi ocroti puii, [16] celelalte, pe culmile munților, pe râpile din văi, în scorburile şi pe vârfurile copacilor îşi clocesc ouăle, îşi scot puii şi alungă pe oricine se apropie de ei; [17] iar dacă nu pot să-l alunge, zboară de jur împrejur, suferind, chemându-şi cu dragoste puii pe limba lor, cât poate, le vine în ajutor. [18] Dar de ce mai trebuie să arătăm tandrețea față de pui prin [exemplul] animalelor necuvântătoare, [19] când şi albinele, la vremea când fac fagurii, îi alungă pe cei care se apropie şi-i înțeapă cu acul lor ca de fier pe cei care se apropie de puii lor şi-i apără până la moarte? [20] Însă pe mama tinerilor, cu un suflet asemenea lui Avraam, tandrețea pentru copii n-a clintit-o.

15 [1] O, rațiune, tiranică stăpânitoare a pasiunilor [iubirii] față de copii, şi evlavie mai dragă mamei decât copiii ei! [2] O, mamă pusă să aleagă între evlavie şi salvarea celor şapte copii, salvare vremelnică, făgăduită de tiran! [3] A iubit mai mult evlavia, care salvează pentru viața veşnică, după [făgăduința] lui Dumnezeu. [4] Cum aş putea descrie pasiunile părinților care

---

14,12 Versetul rezumă martiriul mamei care a constat în a-şi vedea toți fiii ucişi. Această observație de nuanță lipseşte din 2Mac.

14,13 Text corupt: am tradus ceea ce era inteligibil.

14,14 „animalele necuvântătoare": expresie tehnicizată în filozofia elenistică. Apare frecvent la Philon. În LXX, *cf.* Înț. 11,15.

15,3 „după [făgăduința] lui Dumnezeu": completare operată după interpretarea propusă de Dupont-Sommer: promisiunea vremelnică a tiranului este astfel trimisă în derizoriu de făgăduința veşnică a lui Dumnezeu. De obicei, în greacă, expresia κατὰ θεόν (*litt.* „după Dumnezeu") are înțelesul mai larg de conformare la Legea lui Dumnezeu.

15,4 Observația despre asemănarea sufletească şi trupească dintre frați şi mama lor provine din fondul stoic al teoriei eredității.

îşi iubesc copiii? Noi imprimăm în copil, de mic, asemănarea la suflet şi la înfăţişare, ca pe o pecete minunată, mai ales [femeile], deoarece ele sunt într-o uniune mai strânsă cu cei pe care i-au născut decât taţii. [5] Într-adevăr, cu cât au suflet mai slab şi au mai mulţi copii, cu atât mai mult îşi iubesc copiii; [6] dar, dintre toate, mama celor şapte copii a fost cea mai iubitoare, ea căreia cele şapte naşteri i-au înrădăcinat afecţiunea [7] şi, prin multele dureri de la fiecare [naştere], au făcut-o să-i iubească. [8] Dar, din frica de Dumnezeu, ea a dispreţuit pentru copiii ei o salvare vremelnică. [9] Şi nu numai atât: desăvârşirea fiilor ei şi supunerea lor faţă de Lege i-au sporit mai mult afecţiunea pentru ei. [10] Căci erau drepţi, cumpătaţi, curajoşi, cu suflet mare, iubindu-se unul pe altul şi cu atâta dragoste pentru mama lor, încât i s-au supus, păzind Legea până la moarte. [11] Cu toate acestea, oricât de puternice ar fi fost motivele iubirii şi afecţiunii mamei, raţiunea ei n-a fost clintită de nenumăratele feluri de chinuri ale vreunuia dintre ei, [12] ci mama îşi îndemna copiii, pe fiecare în parte şi pe toţi la un loc, să moară pentru evlavie. [13] O, fire sfântă şi farmec al [iubirii] părinteşti şi iubire pentru copii şi pasiuni nedomolite ale mamelor! [14] Această mamă, văzându-şi [fiii] torturaţi şi arşi unul câte unul, nu s-a clintit, datorită evlaviei. [15] Ea vedea trupurile copiilor topindu-se în foc şi degetele mâinilor şi picioarelor lor zbătându-se pe pământ, carnea smulsă de pe cap până la bărbie zăcând pe jos ca nişte măşti. [16] O, mamă încercată acum de suferinţe mai amarnice decât durerile naşterii! [17] O, femeie, singura care ai născut evlavia desăvârşită! [18] Nu te-a tulburat nici primul născut când şi-a dat sufletul, nici al doilea, când, în chinuri, privea la tine cu jale, nici al treilea când şi-a dat sufletul; [19] şi nici privind ochii fiecăruia dintre ei, care, din mijlocul chinurilor, îşi priveau cu îndrăzneală propria tortură, şi nici văzând cum nările lor dau semne de moarte, nu ai plâns! [20] Privind cum ardea carnea copiilor peste carnea altor copii, şi mâinile tăiate, peste alte mâini, şi capetele jupuite, peste alte capete, şi morţi căzând peste alţi morţi, şi văzând mulţimea care umplea

---

15,9 La motivele de ordin instinctiv ale iubirii materne se adaugă şi cel de ordin moral: desăvârşirea virtuţii copiilor.

15,10 Sunt enumerate trei dintre cele patru virtuţi cardinale stoice. În locul prudenţei, autorul trece „mărinimia", virtute specifică martirilor.

15,17 Autorul exaltă ideea fecundităţii spirituale, exprimată şi în Înţ. 3,13. Mama celor şapte fraţi devine simbolul perfect al naşterii spirituale (*cf.* şi 16,13).

15,19 „privind", gr. θεωροῦσα ταυρηδόν, *litt.* „privind ca un taur". Expresie clasică: *cf.* Aristofan, *Broaştele* 804, Platon, *Phaidros* 1176.

locul unde copiii tăi erau chinuiți, nu ai lăcrimat! [21] Nici cântecele sirenelor, nici glasurile plăcute la auz ale lebedelor nu-i atrag pe ascultători atât de mult ca glasurile copiilor care, din mijlocul chinurilor, își strigă mama. [22] Cât de cumplite, cât de numeroase sunt chinurile pentru o mamă, când copiii ei sunt chinuiți pe roată și arși cu foc. [23] Dar rațiunea evlavioasă, chiar în mijlocul pasiunilor, i-a întărit cu curaj inima să disprețuiască vremelnica iubire de copii. [24] Deși vedea pieirea celor șapte copii și feluritele și grelele chinuri, această mamă nobilă le-a nesocotit pe toate pentru credința în Dumnezeu. [25] Ea era ca într-un tribunal: văzându-i în sufletul ei pe groaznicii sfătuitori: firea, naşterea, dragostea față de copii și chinurile lor; [26] ea, mama, avea în mână două pietre de vot: una aducătoare de moarte, și alta de izbăvire pentru copiii ei; [27] ea însă nu a voit pentru cei șapte fii ai ei o salvare de scurtă durată, [28] ci, ca o fiică a cinstitorului de Dumnezeu Avraam, și-a amintit de statornicia lui. [29] O, mamă a neamului, răzbunătoare a Legii, apărătoare a evlaviei, tu care ai învins în bătălia care se dădea în măruntaiele tale! [30] O, tu, mai nobilă decât bărbații prin tărie și mai bărbătească decât ei în răbdare! [31] Precum arca lui Noe care, în potopul ce umplea lumea purtând în ea o lume, răbda cu tărie valurile, [32] tot astfel, tu, păzitoarea Legii, asaltată din toate părțile de potopul pasiunilor și de vânturi puternice – chinurile fiilor tăi, ai răbdat necontenit cu noblețe furtunile de dragul evlaviei.

16 [1] Așadar, dacă o femeie, și în vârstă fiind, și mamă a șapte copii a răbdat să-și vadă copiii chinuiți până la moarte, trebuie să recunoaștem că rațiunea evlavioasă este stăpână peste pasiuni. [2] Am arătat că nu numai bărbații își domină pasiunile, ci și o femeie a disprețuit chinurile cele mai cumplite. [3] Leii din jurul lui Daniel nu erau atât de sălbatici, cazanul îl

---

15,21 „glasurile... lebedelor": e vorba de legendarul cântec din urmă al lebedelor.

15,26 „pietre de vot": gr. ψῆφοι.

15,28 Modelul mamei este patriarhul Avraam, așa cum modelul celor jertfiți este Isaac.

15,31 Revin metaforele clasice ale corabiei în mijlocul valurilor. De data aceasta însă corabia este identificată ca arca lui Noe. Identificarea nu este întâmplătoare, pentru că în mediile exegetice alexandrine circula o interpretare alegorică similară a potopului (*cf.* Philon, *QG* II, 18).

16,1-4 Reluare a tezei rațiunii dominante. De data aceasta, autentică, după Dupont-Sommer, p. 144.

16,3 În Dan., episodul aruncării eroului în groapa cu lei este ulterior (Dan. 6) celui al închiderii tinerilor în cuptorul încins (Dan. 3). Unii comentatori s-au întrebat, în consecință,

ardea pe Misael cu un foc mai puțin năvalnic decât firea dragostei de copii care o ardea pe această femeie când își vedea pe cei șapte fii chinuiți în atâtea feluri. [4] Dar mama și-a stins prin rațiunea evlaviei pasiunile atât de mari și de felurite.

[5] Gândiți-vă că, dacă această femeie, mamă fiind, n-ar fi avut un suflet curajos, i-ar fi plâns și, poate, ar fi vorbit astfel: [6] „Nefericită ce sunt! Eu, cea de atâtea ori lovită de nenorociri! Șapte copii am născut și nu mai sunt mama nici unuia! [7] Zadarnice șapte nașteri și fără folos cele șapte [sarcini] de zece luni! Fără rod au fost îngrijirile și nefericite alăptările! [8] Zadarnic, copiii mei, am îndurat de atâtea ori durerile facerii și grijile, și mai grele încă, ale creșterii [voastre]! [9] Vai de copiii mei, unii necăsătoriți, iar ceilalți căsătoriți fără rod! Nu vă voi vedea copiii și nici nu voi avea bucuria să fiu numită bunică! [10] Vai! Eu, femeie cu mulți copii frumoși, am ajuns văduvă, singură și de plâns! [11] Și, când voi muri, nu voi avea nici un fiu care să mă înmormânteze."

[12] Dar sfânta și evlavioasa mamă nu l-a jelit cu acest bocet pe nici unul și nu l-a abătut pe nici unul de la [hotărârea de a muri] și nici nu s-a mâhnit pe când mureau, [13] ci, având o minte ca de diamant și născându-i din nou pentru nemurire, ea îi îndemna și îi ruga pe fiii ei mai degrabă să moară pentru evlavie. [14] O, mamă, ostaș al lui Dumnezeu pentru [cauza] evlaviei,

---

dacă în versiunea din Dan. pe care a avut-o la dispoziție autorul 4Mac. episoadele nu apăreau într-o altă ordine decât cea consacrată. Grimm infirmă această ipoteză, arătând că autorul 4Mac. plasează episodul gropii cu lei înaintea celui cu cuptorul din motive stilistice.

16,5 Cu aproape aceleași cuvinte este introdus în 4Mac. 8,16 discursul fictiv al tinerilor.

16,7 „zece luni": era frecventă în epocă părerea (poate de origine pitagoreică) că sarcina durează zece luni – *cf.* Înț. 7,2; Virgiliu, *Ecloga* IV,61.

16,14 „ostaș al lui Dumnezeu": gr. θεοῦ στρατιῶτι. Termenul „ostaș" era frecvent în limbajul mistic elenistic. Caracterul straniu al desemnării unei femei prin acest termen dispare dacă luăm în considerare afirmațiile autorului din 15,30: „O, tu, mai nobilă decât bărbații prin tărie." „În retorica greacă, acțiunea excepțională a unei femei funcționează ca exemplu pentru bărbații înșiși. Praxitheea și-a jertfit fiica pentru salvarea Athenei, «ca să arate că, dacă femeile sunt în stare de un asemenea curaj, bărbații trebuie să își dovedească cu orice preț devotamentul față de patrie...»." (Lycurg, *Contra lui Leocrates* 101) Prin exemplul unei femei ca această mamă, Ioan Gură de Aur demonstrează că „diferența dintre bărbat și femeie este numai o chestiune de natură, care trebuie dominată de virtuțile morale" (Ziadé, R., pp. 246, 248). ♦ Despre tema, centrală în creștinism, a „femeii bărbate" (*mulier virilis*), precizată în ultimul capitol din Cartea

bătrână şi femeie, prin tăria ta l-ai învins şi pe tiran şi prin faptele şi vorbele tale te-ai dovedit mai puternică decât un bărbat! [15] Când ai fost luată împreună cu copiii tăi, ai stat şi l-ai privit pe Eleazar când era chinuit şi le spuneai copiilor tăi în limba ebraică: [16] „Copii, nobilă este bătălia la care suntem chemaţi pentru a aduce mărturie neamului nostru: luptaţi-vă cu râvnă pentru Legea strămoşească. [17] Ar fi ruşinos ca acest bătrân să fi îndurat atâta durere pentru evlavie, iar, voi, tinerii, să vă înspăimântaţi în faţa chinurilor! [18] Amintiţi-vă că datorită lui Dumnezeu aveţi parte de această lume şi vă bucuraţi de viaţă [19] şi, de aceea, sunteţi datori să înduraţi orice suferinţă pentru Dumnezeu, [20] aşa cum şi părintele nostru Avraam s-a grăbit să-l înjunghie pe Isaac, fiul său, părintele unui neam, iar acesta, văzând mâna tatălui său abătându-se asupra lui purtând sabie, nu s-a înspăimântat. [21] Daniel cel drept a fost aruncat la lei, şi Anania, Azaria, şi Misael au fost zvârliţi în cuptorul de foc şi au răbdat pentru Dumnezeu. [22] Aşadar, şi voi, care aveţi aceeaşi credinţă în Dumnezeu, să nu vă descurajaţi, [23] căci ar fi lucru smintit ca, după ce aţi cunoscut evlavia, să nu înfruntaţi suferinţele."

[24] Cu aceste cuvinte mama celor şapte îşi încuraja copiii şi îi convingea ca mai degrabă să moară decât să încalce porunca lui Dumnezeu. [25] Dar ei ştiau şi că aceia care mor pentru Dumnezeu trăiesc întru Dumnezeu, ca şi Avraam şi Isaac şi Iacob şi toţi patriarhii.

Proverbelor şi reluată în Înţelepciunea lui Iisus Sirach, a se vedea Cristian Bădiliţă, „Chipuri şi biografii feminine în secolele al IV-lea-al V-lea", în Grigore de Nyssa, *Viaţa Sfintei Macrina*, pp. 69-107, Timişoara, 1998.

16,15 Autorul afirmă că mama tinerilor a asistat şi la moartea lui Eleazar, ceea ce nu corespunde relatării din 2Mac., unde supliciul lui Eleazar e separat de caznele celor şapte fraţi.

16,20 „părintele unui neam": gr. 'Εθνοπάτωρ, *hapax* în LXX. Prezenţa surprinzătoare a acestui termen pare să se datoreze unei opţiuni stilistice. Cuvântul este încărcat cu toate caracteristicile stilului înalt şi se prezintă, de pe această poziţie, ca un sinonim la obişnuitul πατριάρχης.

16,24 „mama celor şapte": gr. ἑπταμήτωρ. Alt *hapax*, construit după modelul celui de la 16,20.

17 [1] Unii lăncieri au povestit cum, pe punctul de a fi luată şi dusă la moarte, ea s-a aruncat în foc, ca să nu-i atingă nimeni trupul.

[2] O, mamă, tu care cu cei şapte fii ai nimicit silnicia tiranului, ai zădărnicit planurile lui ticăloase şi ai arătat noblețea credinței! [3] Sprijinindu-te cu noblețe pe fiii tăi asemenea unui acoperiş pe stâlpi, ai îndurat neclintită cutremurul chinurilor. [4] Îndrăzneşte, o, mamă cu suflet sfânt, tu care ai în Dumnezeu nădejdea sigură a răbdării! [5] Luna de pe cer cu stelele nu are atâta măreție ca tine care, revărsându-ți lumina ta asupra celor şapte copii ai tăi deopotrivă cu stelele, primeşti de la Dumnezeu cinstea cuvenită evlaviei şi ai fost statornicită împreună cu ei în cer. [6] Căci de la Avraam, părintele [nostru], s-au născut copiii tăi.

[7] Dacă ne-ar fi îngăduit să zugrăvim ca pe un tablou istoria evlaviei tale, oare nu s-ar înfiora privindu-l cei care ar vedea mama a şapte copii îndurând până la moarte felurite chinuri de dragul evlaviei? [8] Pe piatra de mormânt s-ar cuveni să fie scrise aceste cuvinte pentru aducere aminte neamului nostru: [9] „Aici sunt înmormântați un bătrân preot, o femeie bătrână şi şapte copii, din pricina silniciei unui tiran, hotărât să nimicească felul de viață al evreilor. [10] Ei au răzbunat neamul nostru privind către Dumnezeu şi răbdând chinurile până la moarte."

[11] Cu adevărat luptă dumnezeiască a fost cea dusă de ei. [12] Virtutea dădea premiile, încercându-le răbdarea. Răsplata izbânzii era nestricăciunea într-o viață îndelungată. [13] Eleazar a deschis lupta, apoi a intrat în luptă mama celor şapte copii, iar luptători erau frații. [14] Tiranul era adversarul, iar spectatori,

---

17,1 Din motive religioase, autorul nu îşi asumă totuşi integral invenția sinuciderii mamei (episod de altfel absent în 2Mac.), punând-o pe seama unei surse secundare: lăncierii.

17,6 Legătura dintre mamă şi cei şapte fii transcende simpla legătură trupească şi devine una strict spirituală, ceea ce permite şi „nunta mistică" a femeii cu patriarhul (Dupont-Sommer, A., p.149).

17,9 „Aici sunt înmormântați": gr. ἐνθαῦτα ἐνκεκήδευνται. În inscripțiile funerare ale evreilor elenizați se foloseşte verbul „a zăcea, a fi culcat" (gr. κεῖμαι). Verbul derivat ἐνκηδεύω este destul de rar, iar cel simplu κηδεύω implică ideea onorurilor şi ceremoniilor funebre. Autorul voia probabil să sugereze, prin acest verb, cultul martirilor celebrat la mormântul celor şapte frați (Dupont-Sommer, A., p. 72, nota 23).

17,10 Autorul nu face nici o referire la lupta purtată de Iuda Macabeul împotriva tiranului, ci se concentrează numai asupra celor şapte martiri. Lupta împotriva tiranului se mută astfel, integral, în domeniul spiritului, ceea ce face din textul 4Mac. o sursă predilectă a discursului martirologic creştin.

17,14 „omenirea": *litt.* „viața oamenilor".

universul şi omenirea. [15] Evlavia a biruit şi i-a încununat pe luptătorii săi. [16] Cine nu ar admira aceşti atleţi ai legiuirii divine? Cine n-ar rămâne uluit?

[17] Tiranul însuşi şi tot sfatul său erau uimiţi de răbdarea lor. [18] Datorită ei, acum ei stau lângă tronul dumnezeiesc şi trăiesc veşnicia fericită. [19] Într-adevăr, şi Moise spune: „Toţi cei sfinţiţi se află sub mâinile Tale." [20] Aceştia, deoarece s-au sfinţit de dragul lui Dumnezeu, au primit nu numai această răsplată, ci şi faptul că, datorită lor, duşmanii nu au putut pune stăpânire pe neamul nostru, [21] tiranul a fost pedepsit, iar patria, purificată, [viaţa lor] fiind ca o răscumpărare pentru păcatul poporului. [22] Prin sângele acelor [oameni] evlavioşi şi prin împăcarea adusă de moartea lor, providenţa divină [a salvat] Israelul, odinioară copleşit de rele.

[23] Într-adevăr, tiranul Antiochos, privind la curajul virtuţii lor şi la răbdarea lor în chinuri, a proclamat către soldaţii săi exemplul răbdării lor, [24] ceea ce i-a făcut devotaţi şi viteji atât în lupta pedestră, cât şi la asediu, şi el i-a învins pe toţi duşmanii săi şi i-a prădat.

18 [1] Copii ai Israelului, vlăstare din sămânţa lui Avraam, daţi ascultare acestei Legi şi trăiţi cu evlavie în toate, [2] ştiind că raţiunea evlavioasă este stăpână peste pasiuni şi peste suferinţe – nu numai peste cele dinăuntru, ci şi peste cele din afară.

[3] De aceea, cei care şi-au oferit trupurile la suferinţe de dragul evlaviei nu numai că au fost admiraţi de oameni, dar au şi fost aflaţi vrednici de a fi părtaşi la moştenirea dumnezeiască.

[4] Şi, datorită lor, neamul nostru şi-a redobândit pacea şi, restabilind în patrie ascultarea Legii, i-a nimicit pe duşmani. [5] Iar tiranul Antiochos a fost

---

17,17 Şi în 2Mac. 7,12 tiranul şi cei din preajma lui se miră de dârzenia celui de-al treilea frate.

17,19 *Cf.* Deut. 33,3 după LXX (TM are „în mâna Ta"). Imaginea descrie mâinile divine întinse într-un gest de ocrotire asupra sfinţilor.

17,22 Aluzia la ispăşirea („împăcarea") prin sângele martirului a fost interpretată ca o interpolare creştină târzie în textul 4Mac. Totuşi, ea aparţine unui fond iudaic mai puţin frecventat, dar existent (*cf.* Deutero-Is. 53,5.10-11), pe care l-a preluat şi l-a interpretat creştinismul primar.

18,1-3 Pasaj considerat de A. Dupont-Sommer ca adaos târziu: textul este repetitiv în mod excesiv şi neglijent din punct de vedere stilistic. Grimm vedea ca pe un adaos întregul capitol 18 de la versetul 3 până la sfârşit. A. Dupont-Sommer (p. 152) respinge această conjectură ca ultraradicală.

18,5-6 Glosă târzie la v. 4: cronologia propusă de verset este altfel absurdă: autorul constată că Antiochos moare şi este pedepsit după moarte, după care menţionează eşecul

pedepsit şi pe pământ şi este chinuit şi după moarte. Cum nu i-a putut sili în nici un chip pe locuitorii Ierusalimului să primească obiceiuri străine şi să schimbe obiceiurile strămoşeşti, atunci, îndepărtându-se de Ierusalim, a pornit împotriva perşilor.

[6] Mama celor şapte copii le-a dat copiilor şi aceste îndreptări: [7] „Am fost fecioară curată şi n-am ieşit din casa părintească, ci mi-am păzit trupul zidit din coastă; [8] nu m-a pângărit ticălosul din pustiu şi nici un pângăritor în câmp, nici nu mi-a pângărit curăţia fecioriei pângăritorul şarpe al înşelăciunii. [9] La vremea înfloririi, am rămas cu soţul meu. Când ei au crescut, tatăl lor a murit: a fost fericit, deoarece a trăit cât copiii erau de faţă şi nu a cunoscut durerea ceasului răpirii lor. [10] El vă învăţa, cât mai era cu noi, Legea şi profeţii. [11] El vă citea despre Abel cel ucis de Cain şi despre Isaac, adus ardere de tot, şi despre Iosif în temniţă. [12] El vă vorbea de râvnicul Phinees şi vă învăţa despre Anania, Azaria şi Misael în [cuptorul de] foc; [13] îl preamărea şi pe Daniel în groapa cu lei şi îl fericea. [14] El vă amintea şi de scrierea lui Isaia, unde se spune: «Chiar de vei trece prin foc, flacăra nu te va arde.» [15] El vă cânta din David, psalmistul, care spune: «Multe sunt strâmtorările drepţilor.» [16] Vă recita proverbele lui Solomon, unde se spune: «Pomul vieţii este [Domnul] pentru cei care-i împlinesc voinţa.» [17] El întărea spusele lui Iezechiel: «Oare vor mai trăi oasele acestea uscate?» [18] N-a uitat să vă înveţe cântarea pe care ne-a învăţat-o Moise, care spune: [19] «Eu voi ucide şi voi da viaţă; aceasta este viaţa voastră şi lungimea [zilelor] voastre.»"

[20] O, zi cruntă – şi totuşi nu e cruntă – când cruntul tiran al grecilor a stins focul cu foc în cazanele sale şi apoi, în furia lui crudă şi clocotitoare, i-a dus la catapultă şi iarăşi la chinuri pe cei şapte copii ai avraamitei, [21] le-a

---

elenizării Ierusalimului şi campania antipersană a tiranului. În plus, versetul nu are nici o legătură cu următoarele.

18,7 „trupul zidit din coastă", *litt.* „zidita coastă", *cf.* Gen. 2,22.

18,8 „ticălosul din pustiu": textul e neclar şi s-a propus corectarea lui λυμεών în δαίμων, „demonul pustiului", *cf.* Tobit 8,3; Mt. 12,43; Ap. 18,2. ♦ „în câmp": *cf.* Deut. 22,25; „şarpe": *cf.* Gen. 3.

18,14 *Cf.* Is. 43,2 LXX.

18,15 *Cf.* Ps. 33,20 LXX.

18,16 *Cf.* Prov. 3,18 LXX.

18,17 *Cf.* Iez. 37,3.

18,19 Prima parte a citatului este din Deut. 32,39, a doua parte nu e din cântarea lui Moise, ci o combinare liberă din Deut. 30,20 şi 32,47.

străpuns pupilele ochilor şi le-a tăiat limbile şi i-a ucis în cele mai diferite chinuri! [22] Pentru acestea, dreptatea divină l-a urmărit şi-l va urmări pe blestematul tiran. [23] Iar copiii lui Avraam, împreună cu biruitoarea lor mamă, se află acum adunaţi cu ceata strămoşilor, ei care au primit suflete curate şi nemuritoare de la Dumnezeu. [24] A Căruia [este] slava în vecii veci-lor. Amin.

18,24 Formulă liturgică din cultul sinagogal.

INDICI

Indice de termeni şi expresii greceşti comentate în note*

Indicele vine în completarea indicilor din primele două volume ale prezentei ediţii şi conţine o parte din lexicul grecesc analizat în notele şi introducerile din acest volum. Au fost selectaţi termenii folosiţi mai des în traducere, precum şi cei care pot pune probleme de interpretare.

a adeveri, a încredinţa, a face demn de încredere: πιστόω – 1Par. 17,14.23; 2Par. 1,9; *cf.* şi credinţă, încredinţare

adunarea (sfatul) bătrânilor: ἡ γερουσία – 1Mac. 12,6; 2Mac. 11,27

anatemă, [făgăduit sub] anatemă: ἀνάθεμα – 1Par. 2,7; 2Ezr. 10,8; *cf.* şi a da ca anatemă

aşezare: ἐπαύλις – 1Par. 4,32; Est. 3,3

balaur: δράκων – Est. 1,1e

Casă (*i.e.* Templul din Ierusalim): οἶκος – 1Par. 17,4; 2Ezr. 1,2;

a căuta (pe Domnul): ζετῶ – 1Par. 13,3; 2Par. 18,4; 25,15; 2Ezr. 4,2

cântăreţ de psalmi: ψαλτῳδός – 1Par. 6,18

a cerceta, a număra: ἐπεσκέπτομαι – 1Par. 26,31

Cetăţuie: ἄκρα – 1Mac. 1,33

cherethiţi: χερεθθι – 1Par. 18,17

Cincizecime: πεντηκοστῆ – Tob. 2,1

concubină: παλλακή – 1Par. 1,32; 2Ezr. 12,6

credinţă, încredinţare, slujire de încredere: πίστις – 1Par. 9,22.26.31

cumpătare: σωφροσύνη – 4Mac. 1,3

a (se) curăţi: ἁγνίζω – 1Par. 15,12

a da ca anatemă: ἀναθεματίζω – 1Par. 4,41; *cf.* şi anatemă

defăimătorul, vrăjmaşul: ὁ διάβολος – 1Par. 21,1; Est. 7,4; 1Mac. 1,36

desăvârşire: καλοκἀγαθία – 4Mac. 1,10

desăvârşit (*litt.* frumos şi bun): καλὸς καὶ ἀγαθός – Tob. 5,14; 2Mac. 15,12; *cf.* şi 4Mac. 1,10

domenii (*i.e.* proprietăţi): ἐποικίαι – 1Par. 27,25

drepturile întâiului-născut: πρωτοτόκια – 1Par. 5,1

eunuc: εὐνοῦχος – 2Par. 18,8; *cf.* şi Iud. 12,11

idoli: εἴδωλα – 1Par. 16,26

* Indice alcătuit de I.-F. Florescu.

a împăca: ἐξιλάσκομαι – 1Par. 6,34; *cf.* şi 1Par. 28,11
împrejurimi: περισπόρια – 1Par. 6,40
a înnoi, a resfinţi, a închina: ἐγκαινίζω – 2Par. 7,5; 15,8; 1Mac. 4,36
înscriere, înregistrare: καταλοχισμός – 1Par. 4,33
a învăţa, a pedepsi, a creşte: παιδεύω – 2Par. 10,11; Est. 2,7; *cf.* şi 4Mac. 5,34

[jertfe de] mântuire: σωτηρία – 1Par. 16,1

kinyra: κινύρα – 1Par. 13,8

lăcomie: γαστριμαργία – 4Mac. 1,3
a lăuda (pe Domnul), a mărturisi (despre Domnul): ἐξομολογέω – 1Par. 16,8
legământ: διαθήκη – 1Par. 11,3; *cf.* şi 1Par. 19,19

nabla: νάβλα – 1Par. 13,8
nomă (*i.e.* diviziune teritorială): νομή – 1Mac. 10,30

omenie: φιλανθρωπία – 2Mac. 6,22; 14,9; 3Mac. 3,18

pace, (vorbe) de pace: εἰρήνη – 1Par. 12,19; 18,10; 2Ezr. 4,7; 1Mac. 12,22; 2Mac. 1,1
Paşte: φασεχ, πασχα – 2Par. 35,1; 1Ezr. 1,1.17
paza (Cortului, Templului): φυλακή – 1Par. 23,32
(Cel) Preaînalt: ὕψιστος – Tob 1,13; 2Mac. 3,31; 3Mac. 7,9
(Cel) Preamare: μέγιστος – 2Mac. 3,31
prieten (al regelui), i.e. titlu onorific: φίλος – 1Par. 27,33; 1Ezr. 8,11; 1Mac. 2,18; 3,32; 3Mac. 2,23
prudenţă: φρόνησις – 4Mac. 1,2

raţiune: λογισμός – 4Mac. 1,1

scrib: γραμματεύς – 1Par. 2,55; 5,12; 18,16; 27,32; 1Ezr. 8,3.9; 2Ezr. 7,11
secretar: ὑπομνηματογράφος – 1Par. 18,15
sfatul bătrânilor: γερουσία – 2Mac. 11,27; Iud. 4,8
a (se) sfinţi: ἁγιάζω – 1Par. 18,11
slujitor (al templului): ἱερόδουλος – 1Ezr. 1,3
străin: προσήλυτος – 1Par. 22,2; 2Par. 30,25
Străini (*i.e.* filisteni): ἀλλόφυλοι – 1Par. 10,1; Iud. 6,1

ştiinţă: ἐπιστήμη – 4Mac. 1,2; 11,21

tari în putere: ἰσχυροὶ δυνάμει sau δυνατοὶ ἐν ἰσχύι – 1Par. 5,24; 9,13

uriaşi: οἱ γίγαντες – 1Par. 11,15

Indice selectiv de nume proprii*

A

Aaron 1Par. 5,29; 6,35.39.42; 12,28; 14,4; 23,13; 23,13
Abeddara 1Par. 13,13
Abessa 1Par. 2,16; 11,20; 18,12; 19,11.15
Abessalom 1Par. 3,2; 2Par. 11,20-21
Abia 2Par. 11,22; 12,16; 13,1-4.15.17.19-20-23
Abiathar 1Par. 15,11; 18,16; 24,4.16; 27,34
Abiud 1Par. 5,29; 24,1-2
Achaab 2Par. 18,1-3.19.33; 21,6.13; 22,3-4.6-8; 18,1-3.19.33; 21,6.13; 22,3-8
Achaz 2Par. 27,9; 28,16.19.21.24.27
Achia Selonitul 2Par. 9,29; 10,15
Achiachar (Achichar) Tob. 1,21-22; 2,10; 11,19; 14,10
Achiachar (regele Mediei) Tob. (S) 14,15
Achimelech 1Par. 18,16; 24,3.6.31
Achior Iud. 5,5.22; 6,1-2.5.10.13.16.20; 11,9; 14,5-6.10
Achitophel 1Par. 27,33
Achrathaios Est. 4,9.12
Adad 2Par. 15,8
Addo 2Par. 12,15; 13,22
Ader (regele Siriei) 2Par. 15,2.4
Aggeu 1Ezr. 6,1; 7,3; 2Ezr. 5,1; 6,14
Aiman 2Par. 5,12; 29,14; 35,15
Alexandru Epiphanes 1Mac. 10,1.4.15.18.23.47-49.51.58-59.68.88; 11,1-2.8-10.14-17.39
Alexandru Macedon 1Mac. 1,1.7
Alkimos 1Mac. 7,5.9.12.2023.25; 9,1.54-57; 2Mac. 14,3.13.26
Aman Bugaios Est. 1,1r.10; 3,1.4-5.10--12; 3,13c.13f.15; 4,7-8.17d.17x; 5,4-5.8-9.12.14; 6,4-6.10-14; 7,1.6--10; 8,1-3.5.7.17k.17r; 9,10.13-14.24; 10,3d
Amasias 2Par. 25,1.5.9-10.13--15.17.20.27
Amon 2Par. 32,20-23.25
Amos Tob. 2,6(S)
Anani profetul 2Par. 15,7; 19,2
Anania (fratele lui Neemia), 2Ezr. 17,1
Anania (locţiitorul regelui) 2Par. 26,11
Anania, Azaria şi Misael 1Mac. 2,59; 4Mac. 16,3.21 ; 18,12
Andronicos 2Mac. 4,30.32.34.37; 5,23
Anna Tob. 1,5.9.11.20; 2,1.11; 5,18(BA); 10,4(S); 14,12(BA)
Antiochos al III-lea cel Mare 1Mac. 8,6; 3Mac. 1,1.4
Antiochos al VI-lea Epiphanes 1Mac. 11,54.57; 12,34; 13,31
Antiochos al VII-lea 1Mac. 15,1-2.10--11.13.25
Antiochos Epiphanes 1Mac. 1,10.16.20; 3,27.33; 6,1.17.55; 7,2; 10,1; 2Mac. 2,20; 4,7.21.30; 5,15.17-19.21; 7,24; 9,1-2.19; 10,9.13; 4Mac. 4,15.21; 5,1.5.16; 10,17; 17,23; 18,5
Antiochos Eupator 1Mac. 3,33; 6,15. 17.55; 7,2; 11,57; 2Mac. 2,20; 9,25. 29; 10,10.13; 11,22.27; 13,1.3-4; 14,2
Antipater 1Mac. 12,16; 14,22

* Indice alcătuit de Mihai Chirilă.

Apame 1Ezr. 4,29
Apollonios 1Mac. 3,10.12; 10,69.74--75.77.79; 2Mac. 3,5.7; 4,4.21; 5,24; 4Mac. 4,2.4-5.8.10.11.13
Arphaxad (regele Medie) Iud. 1,1.5.13.15
Arsakes (regele Persiei şi Mediei) 1Mac. 14,2.3; 15,22
Artaxerxes I (Arthasastha) 1Ezr. 2,12--13.25; 7,5; 8,10; 2Ezr. 4,7-8.11.23; 6,14; 7,1.7.11-12.21; 8,1; 12,1; 15,14; 23,6
Artarxerxes al II-lea Mnemon 1Ezr. 8,1.8-9.19.28
Artaxerxes al III-lea, *cf.* Nabucodonosor
Asa 2Par. 13,23; 14,1.7.10.12; 15,2.8.10.17.19; 16,1-2.4.6-7.10-13; 17,2; 21,12
Asaph 1Par. 6,24; 9,15; 16,5.7.37; 25,1-2.6.9
Asmodaus (Asmodeu) Tob. 3,8.17
Astin Est. 1,9.12-13.15-16; 2,1
Azael (regele Siriei) 2Par. 22,5-6
Azaria (preotul) 2Par. 15,1; 24,20; 26,17; 31,10,13

B

Baasa 2Par. 16,1.3.5-6
Babilon 2Par. 32,31; 33,11; 36,5a.6.8. 10.18.20; 1Ezr. 1,26.38.39.43.51.53; 2,11; 4,44.53.57.61; 5,5; 6,14-15.17. 20.22.25; 8,3.13.28; 2Ezr. 1,11; 2,1; 4,10; 5,12.17; 6,1.6.9; 7,16; 8,1; 17,6; 23,6; Est.1,1c; 2,7
Bacchides 1Mac. 7,8.12.19-20; 9,1.11. 25-26.29.32.34.43.47.49.57-58.60.6 3.68; 10,12; 2Mac. 8,30
Bagoas Iud. 12,11.13.15; 13,1.3; 14,14
Beelteemos 1Ezr. 2,12.20
Beseleel 2Par. 1,5
Beslemos 1Ezr. 2,12

C

Cadmiel 1Ezr. 5,26.56; 3,9; 17,43; 19,5; 20,10; 22,23
Chabris Iud. 6,15; 8,11; 10,6
Charmis Iud. 6,15; 8,11; 10,6
Chelkia(s), marele preot 2Par. 34,9.14--15.18.20.22; 35,5 1Ezr. 1,8
Chiram 1Par. 14,1; 2Par.1,17; 2,10-12; 4,11.16; 8,2.18; 9,10.21
Chusi 1Par. 27,33
Cirus 2Par. 36,22-23 1Ezr.2,1-2.7-8.44; 4,57; 5,53; 5,68.70; 6,16-17.21.24; 7,5; 2Ezr. 1,1-2.7-8; 3,3; 4,3.5; 5,13--14.17; 6,2.14
Cleopatra Est. 10,31; 1Mac. 10,57-58

D

Daniel 1Mac. 2,60; 2Mac. 6,7; 4Mac. 16,3
Darius al II-lea 2Ezr. 22,22
Darius I cel Mare 1Ezr. 2,26; 3,1.3-6; 4,47; 5,2.6.71; 6,1.7-8.22-23; 7,1.5; 2Ezr. 4,5.24; 5,5-7.24; 6,11-15; 1Mac. 1,1
David 1Par. 2,15.25; 3,1; 4,32; 6,16; 7,3; 9,16; 10,14; 11,1-7.11.13.15. 17.25; 12,1.9.17-18.20-24.32.38-39; 13,1-2.5-6.8.11-13; 14,1-3.8-12.14; 15,1-3.11.16,25.27.29; 16,1-2.5.7.37. 43; 17,1-2.7.16; 18,1-10.14; 19,2; 17--18; 20,1-2.7; 21,1-2.7.8.11.13. 16--17.19.21-24.25-26.30; 22,1.3.5.17; 23,1.6.25; 24,3; 25,1; 28,1-2.11.19; 29,1.9.20-23.25; 2Par. 1,1.4.9; 2,6,11. 13.16; 3,1; 4,1; 5,3-5; 6,10.15-16.42; 7,1.17-18; 8,11.13.15; 10,16; 11,17; 12,16;13,5.6,8; 15,18; 16,14; 21,1.7. 12.20; 23,3.9.18; 24,16.25; 25.28; 27,9; 28,1; 29,2.25-27; 30,27; 32,5. 30; 33,7.14; 34,2; 35,3.15;' 1Ezr. 1,2.4; 5,5; 5,57; 8,29.48; 2Ezr. 3,10; 8,20; 13,5-6; 22,25.36.45-46

Demetrios 1Mac. 7,1.3; 8,31; 9,1; 10,2. 3.15.22.25.47-50.52.67
Demetrios al II-lea Nicator 1Mac. 10,67. 69; 11,1.9.12.30.33.38-39-41. 52.55.-63; 12,24.34; 13,34-36; 14,1-3.38; 15,1. 22; 2Mac. 1,7; 14,1.4-5. 11.26
Dositheos („al lui Drimylos") 3Mac. 1,3
Dositheos 2Mac. 12,19-20.24
Dositheos (preot şi levit) Est. 10,31

E

Edna Tob. 7,2.3(S).7.14(BA).15.21; 10,13-14
Eleazar (fiul lui Aaron) 1Par. 5,29-30; 6,35; 24,1-2
Eleazar (martirul) 2Mac. 6,18.21.24; 8,23; 3Mac. 6,1.16
Enemessar (regele asirienilor) Tob. 1,2.13.15-16
Ester Est. 2,8.10.15-17.20; 4,5.13.17k; 5,4; 7,6; 8,1.4; 9,13.29
Esyelos 1Ezr. 1,8
Eupolemos 1Mac. 8,17; 2Mac. 4,11
Ezdra 1 Ezr. 8,1.3.7-9.19.23.88-89.92; 9,1.7.16.39-40.42.45-46.49; 2Ezr. 7,1. 6.10; 10,1-2.6; 18,5-7.15; 19,6
Ezekia(s) 1Par. 3,13; 4,41; 2Par. 28,27; 29,1.17-18.27.30-31.36; 30,1.18.20.22.24; 31,2.8-9.11.13.20; 32,2.5.8.9-12.15-17.22-27.30.32-33; 33,3; 2Mac. 15,22

F

Filip (frigianul) 2Mac.5,22; 6,11; 8,8; 9,29; 23
Filip 1Mac. 6,14.55.63; 8,5

G

Gabael Tob. 1,1.12.14; 4,1.20; 5,6; 9,2.5; 10,2
Gabatha Est. 1,1m
Gad (văzătorul lui David) 1Par. 21,9
Gesam (arabul) 2Ezr. 12,19;16,1-2
Goliat Getheul 1Par. 20,5
Gorgias 1Mac. 3,38; 4,1.5.18; 5,59; 2Mac. 8,9; 10,14; 12,32.35.37
Gotholia 2Par. 22,2.10.13-14.21; 23,7

H

Heliodor 2Mac. 3,7-8.13.23.25.31-35. 35.37.40; 4,1; 5,18
Hermon 3Mac. 5,1.4.10.18-19.23.26. 29.33.37

I

Iason (fratele lui Onias) 2Mac. 4,7
Iason 1Mac. 8,17, 12,16; 14,22; 2Mac. 1,7; 4,7.13.19.22-25; 5,5-6; 4Mac. 4,16
Iason din Cyrene 2Mac. 2,23
Iathan (Nathan) Tob. 5,14
Idithon 2Par. 5,12; 29,14; 35,15
Iechonia(s) 2Par. 36,8-9; 1Ezr.1,9.32; Est. 1,1c
Ieremia 2Par. 35,25; 36,12; 2Mac. 2,1
Ieroboam 2Par. 9,2; 10,3.12.15; 11,4. 14--15; 12,15; 13,1-4.6.8.13.15.19-20.29
Ierusalim 1Par. 2,5; 5,37.41; 6,17; 8,28. 32; 9,3.34.38; 11,4; 14,3; 18,7; 19,15; 20,1.3; 21,5.15; 23,25; 28,1.27; 2Par. 1,4.13.14; 2,6.15; 3,1; 4,2; 6,6; 8,6; 9,125.27; 10,17; 11,1.5.14.16; 12,2.4--5.7.14; 13,1; 14,14; 5,10; 17,13; 19,1. 4.8; 20,5.7.31; 21,5.11.13; 21,20; 22,1; 23,2; 24,1.6.9; 25,1.23; 25,8; 26,3-4.8; 27,2; 28,1.10.24; 29,1; 1Ezr. 1,1.19.30.33.35.42.44.52; 2,2.4--5.7.11-12.14.23-26; 4,44.47.55.57--58.63; 5,1-4.7.44.54-55; 6,1; 6,3.8. 17; 8,1.5.8.10.13.50.78.88; 9,3.17.

32; 2Ezr. 1,1-5; 2,1.68; 3,1.8; 4,7--8.12.20; 5,1-3.15; 6,3.5.9.12.18; 7,7--8.13-16; 8,29-32; 10,9; 11,4; 12, 11. 13.17; 13,8-9-12; 14,16; 17,7; 18,15; 21,1-2.4.6; 22,27; 23,7; Est. 1,1c.8; 10,31; Tob 1,5-7; 5,14; 13,10.18; 14,7--8; Jud. 1,9; 3,2; 4,6.8; 9,1; 11,14; 13,4; 15,8; 16,20; 1Mac. 1,14.20.30. 36.38; 2,1.6; 3,34.45; 6,7.12.26; 7,17. 27; 9,3.50; 10,10.31.66.75.88; 11,7. 20; 12,12.36; 13,11.49; 14,19.37; 15,7; 2Mac. 1,1.10; 3.6.9; 4,9.19.21; 5,25; 8,31; 10,17; 11,3; 12,30; 3Mac. 1,9; 3,16; 4Mac. 4,3.12; 17,4

Iessai 1Par. 10,14; 12,19; 29,26

Iessias profetul 2Par. 26,22

Iisus, fiul lui Iosedec 1Ezr. 5,5.8.10.24. 26.47.54.56; 6,2; 9,19; 2Ezr. 2,6.40; 3,9; 4,3; 16,7.11; 18,4

Ilie 2Par. 21,12

Ioab 2,16.54; 11,6.20.26.39; 18,15; 19,8.-10.14; 20,3; 21,4-6; 26,29; 27,7.24.34

Ioachaz 2Par. 36,1-2.4

Ioakim (Eliakim) 2Par. 36,4-5a.5c.8; 1Ezr. 1,35.37.41

Ioakim (marele preot) Iud. 4,8.14; 15,8

Ioan (Macabeul) 13,53; 16,1-2.6-10.19. 21-23

Ioas 2Par. 22,11; 24,1-2.4.6.21-24; 25,21.25

Ioatham 26,21.23; 27,1.6-7.9

Iodae (preotul) 2Par. 22,12; 23,1.8.11. 14.16.18.20; 24,2-3.12-13.15.17.20.25

Ioel 2Par. 9,29

Ionathan (fratele lui David) 1Par. 20,7

Ionathan (fratele lui Iuda Macabeul) 1Mac. 5,17.24.55; 9,19.28.31-32.35. 37.40.44.47-48.58.60.62.65.70.73; 10,3.6-7.9-10.15.18.21.46.59-60.62. 64.66.69.74.76.78.80-81.84.87; 11,5--7.20-23.28-30.37.41-41.44.53.57.60 -63.67.70-71.74; 12,1.3.5-6.27-31.35. 40-41.44.46.48-50.52; 13,8.11-12.14--15.19.23.25; 14,16.18; 2Mac. 1,23; 8,22

Ionathan (fiul lui Saul)1Par. 8,33-34; 9,39-40; 10,2

Ionathan (fiul lui Ozias) 1Par. 27,25

Ioram (regele lui Iuda) 2Par. 21,1-5.9. 16; 22,1-2.5

Ioram (regele Israelului) 2Par. 22,6--7.12; 23,1

Iosabeth 2Par. 22,11-12

Iosaphat 2Par.17,1.3.5.10

Iosia(s) 2Par. 32,25; 34,1.8.33; 35,1. 7-19a.20-25; 36,1.4; 1Ezr. 1,1.7.16. 19-23.26-27.30.32

Ithamar 1Par. 5,29; 24,1-2

Iu (fiul lui Namessi) 2Par. 22,7

Iu 2Par. 19,2; 20,34; 25,17

Iuda Macabeul 1Mac. 2,4.6.18.66; 3,1. 8.11-14.17.25.39.42.55.58; 4,3.8.13. 16.19.21.23.29.35-36.41.59; 5,3.10. 16-17.20.24.28.31.38-40.42-43.45.4 7.49.53.55.61.63.65.68; 6,5.12.18.32. 42; 7,6.10.22-23.25.27.29-31.35.40. 50; 8,1.17.20; 9,1.5.7.10.12.14.17--19.21.23.26.28-29.31.57.72; 10,30. 33.37; 13,8.12; 14,4.18; 16,2.14; 2Mac. 1.10; 2,14.19; 8,1.12; 12,5.11--12.14-15.21-23.26.36.38-39.42; 13,1. 10.12.20.22; 14,1.6.10-12.14.17-18. 22.24.26.28.31.33; 15,1.6.15.26.30

Iudit Iud. 8,1.4.9.32; 9,1; 10,1.10.23; 11.5; 12,2.4.6.12.14.16.18; 13,1.3--4.11; 14,1.7-8.14.17; 15,8.11.14; 16,1.6.19-21.23.25

L

Lasthenes 1Mac. 11, 31-32

Lisimah 2Mac. 4,39-41

Lucius 1Mac. 15,16

Lysias 1Mac.3,32.38; 4,26.34-35; 5,6; 6,17.55; 7,2; 2Mac. 10,11; 11,1.12. 15--16.22.35; 12,1.27; 13,2.4.26; 14,3

M

Manasse 2Par. 32,33; 33,1.9-11.13.17. 20.22-23; 36,5c
Mardochai Est. 1,1a.1m.1q.1r; 2,1.19. 21-22; 3,2-6; 4,1.4.7.12-13.15; 5,9. 13-14; 6,4.9.14; 8,1-2.15; 9,20.29. 31; 10,3
Mattathias (grecul) 2Mac. 14,19
Mattathias 1Mac. 2,1.14.16-19.27.39. 45.49; 16,14
Melchol 1Par. 15,29
Menelaos 2Mac. 4,23.27.29.32.34.39. 43.45.47.50; 5,5.15.23; 11,29.33; 12,3; 13,7
Mithradates 1Ezr. 2,12; 2Ezr.1,8; 4,7
Moise 1Par. 5,29; 6,34; 15,16; 16,41; 21,29; 22,14; 23,13-15; 26,24; 1,3; 5,10; 8,2; 1Ezr. 1,6.17; 5,48; 7,7; 8,3; 9,39; 2Ezr. 3,3; 6,18; 6,6; 11,7; 18,2.14; 19,14; 20,30; 23,1; Tob. 1,9(S); 6,13; 7,12(S).13-14; 2Mac. 1,29; 2,4.8.10-11; 7,6.31; 2,17; 9,2; 17,19; 18,18

N

Nabucodonosor (*i.e.* Artaxerxes al III-lea) Iud. 1,1.5.11-12; 2,1.4.19; 3,2.8; 4,1; 6,2.4; 10,1.4.7; 11,7; 11,23; 12,13; 14,18
Nabucodonosor 1Par. 5,41; 2Par. 36,5a. 6.9.13; 1Ezr.1.38.39.43.47; 2,7; 57; 6,14.17.25; 2Ezr. 1,7; 2,1; 5,14; 6,5; 16,6; Est. 1,1c; 2,6; Tob.14,15
Nadab 1Par. 5,29; 24,1-2
Nasbas (Nabad, Aman) Tob. 11,19; 14,10
Nathan 1Par. 17,1-3.16; 29,29
Nechao 2Par. 35,20.22; 36,2c.4-4a
Neemia 1Ezr. 5,40; 2Ezr. 11,1; 17,70; 18,9; 2Mac. 1,20-21.23.33
Nicanor 1Mac. 3,38; 7,26-27.29-31.33. 43-44.47; 9,1; 2Mac. 8,9.12.14.23- -24.34; 9,3; 12,2; 14,12.15.17.23.27- -28.30.33.37.39; 15,1.6.25.27.30.32- -33.35
Ninive Tob.1,3.10.17.19.22; 2,3(S); 7,3; 11,1.16.18; 12,2; 14,4.8-9.15; Iud. 1,1; 2,21
Numenios 1Mac. 12,16; 14,24

O

Ochozia 2Par. 20,35.37; 22,1-12
Oded 2Par. 28,9
Odomera 1Mac. 9,66
Olda (proroci̦a) 2Par. 34,22
Olophernes Iud. 2,4.15; 3,5; 4,1; 5,1. 22.24; 6,1.10.17; 7,1.6.16.26; 10,13. 17-18.20-21; 11,1.20.22; 12,3.5-7. 10.13.15-17.20; 13,2.6.9.15; 14,3.6. 11.13.18; 15,11; 16,19
Onias 1Mac. 12,7-8.19.20; 2Mac. 3,1. 5.31.34.36; 4,1.4.7.33-34.36.38; 15,14; 4Mac. 4,1.13.16
Orna iebuseul 1Par. 21,15.19-25.28
Oza 1Par. 13,7.9-11
Ozia 2Par. 26,1.3.5.9.11.14.18-19.21- -23; 27,2
Ozias Iud. 6,15-16.21; 7,23.30; 8,9. 28.35; 10,6; 13,18; 14,4

P

Phakee 2Par. 28,6
Phaloch (Phull) 1Par. 5,26
Phinees 1Par. 5,30; 6,35; 9,20
Posidonios 2Mac. 14,19
Ptolemeu (fiul lui Abubas) 1Mac. 16,11. 16.18
Ptolemeu (fiul lui Dorimenes) 1Mac. 3,38; 2Mac. 4,45; 8,8

Ptolemeu al VI-lea Philometor Est. 10,31; 1Mac. 1,18; 10,51.55.57-58; 11,3.5.8.13.15-18; 2Mac. 4,21; 4Mac. 4,22
Ptolemeu Philopater 3Mac. 1,1-3.6; 3,7; 7,1

Q

Quintus Memmius 2Mac. 11,34

R

Rafael Tob. 3,16.17(S); 5,4(S); 6,11(S). 19(S); 8,2; 9,1.5; 11,1.7
Raguel Tob. 3,7.17; 6,11.13; 7,1.2(S). 3(S).6.9(S).10.12-13(S).15; 8,10-11. 20; 9,3.6; 10,7(BA).8-9(S).10.14; 14,12-13(S)
Raumos (Raum) 1Ezr. 2,12-13.19.25; 2Ezr. 4,8-8.17.23
Razis 2Mac. 14,37
Regina din Saba 2Par. 9,1.9.12
Roboam 1Par. 3,10; 2Par. 9,31; 10,1--3.6.12-13.17-18; 11,1-2.5.17-18.21--22; 12,1-2.5.10.13.16-17; 13,7

S

Sacherdon Tob.. 1,21-22; 2,1(S)
Sadoc 1Par. 15,11; 16,39; 18,16; 24,3--4.6.31; 29,23
Samaia (profetul) 2Par. 10,2; 12,5.7.15
Samsaios (Samsai) 1Ezr. 2,12-13.19.25; 2Ezr. 4,8-9.17.23
Samuel 1Par.6,13.18; 7,2; 9,22; 10,13; 11,3; 26,28; 29,29
Sanaballat, aronitul 2Ezr. 12,10.19; 13,13; 14,1; 16,1-2.5.12.14; 23,24
Sanabassar (Sasabasar) 1Ezr. 2,8.11; 6,17.19; 2Ezr. 1,8.11; 5,14.61
Saphan 2Par. 34,15-18.20
Sarra Tob. 3,7; 7,1(BA); 10,13(S)
Sathrabuzanes (Satharbuzana)1Ezr. 6,7; 7,1; 2Ezr. 5,3.6; 6,6.13
Saul 1,48-49; 5,10; 8,33; 9,39; 10,2--8.10-13; 11,2; 12,1.3.20.24.30; 13,3; 15,29; 26,28
Sedekia (profetul) 2Par. 18,10.23
Sedekia(s) 2Par. 36,10-11.17; 1Ezr. 1,44
Seleucos (regele Asiei) 1Mac.7,1; 2Mac. 3,3; 4,7; 5,18; 14,12; 4Mac. 3,20; 4,3--4.13.15
Semeias (Semelios) Tob. 5,14
Sennacherim 2Par. 32,2; Tob. 1,15
Seron 1Mac. 3,12-13.14.23
Simon (arhiereul) 3Mac. 2,1
Simon (trădătorul) 2Mac. 3,4-5.11; 4,1--3.6.23; 4Mac. 4,1.4-5
Simon Macabeul 1Mac. 2,3. 65; 5,17. 20-22; 9,19.33.37.62.66-67; 10,74. 82; 11,59.64-65; 12,32.38; 13,1.13--14.17.20.25.27.29.33-34.36.42-43.4 5.47.50.53; 14,4.16.20.23-25.27-29. 32.35.40-41.46-47.49; 15,1-2.17.21. 24.26.27.32-33.36; 16,1-2.13-14.16; 2Mac. 14,17
Sisinnes 1Ezr. 6,3.7.26; 7,1
Sobochai Usathitul 1Par. 20,4
Solomon 1Par. 3,5.10; 5,36; 6,17; 14,4; 18,8; 22,5-7.9.17; 23,1; 28,5-6.9.11. 19-20; 29,1.19.22-23.25.28; 2Par 1,1--5.7-8.11.13-14.16.18; 2,1-2.10.16; 3,1-3; 4,11.15.17-19; 5,1-2.6; 6,1.13; 7,1-5.7-8.10.12; 8,1-3.6-12.16-18; 9,1--3.9.11-15.20.22-23.25.28-30; 10,2.6; 11,3.17; 12,9; 13,6-7; 30,26; 33,7; 35,3-4; 1Ezr. 1,1; 2Ezr. 22,45-46
Sosipater 2Mac. 12,19-20
Susakim 2Par. 11,2; 12,5.9-10

T

Tabellios 1Ezr. 2,12
Thaglathphelassar (Thaglathphalnasar) 1Par. 5,6.26; 2Par. 28,20

Thanthanai 2Ezr. 5,3.6; 6,13; 7,3
Tharra Est. 1,1m
Theodot 3Mac. 1,2
Theodotos 2Mac. 14,19
Timotheos 1Mac. 5,6.11.34.37.40; 6,6. 11; 2Mac. 8,30.32; 9,3; 10,24.32.37; 12,2.10.17.19-21.24
Titus Manius 2Mac. 11,34
Tobia, ammonitul 2Ezr. 12,10.19; 13,15; 14,1; 16,1.12.14
Tobias Tob. 1,9.20; 2,1(S).2(S).3(S); 3,17; 4,2.3(S); 5,1.3(S).4(S).7.9(S). 10(S).17(BA); 6,13(S).14(S).19; 7,5. 6(S).9.10(BA).12; 8,1(BA).2(S).4.20 (S); 9,1.5(S).6; 10,7(BA).8-9.10(S). 13-14; 11,1.4(S).7(S).11(S).14-15. 17(S).18(BA); 12,1; 14,3(S).12
Tobit Tob. 1,1.3; 3,17; 4,1; 5,1(S). 3(S).9(S).10(S).11.13-14.17(S).18.2 1(BA); 6,2.4.5(BA); 9,5(S); 10,1.6; 11,10.16-17.19(S); 12,1.4(S); 13,1 (BA); 14,1.14
Tryphon 1Mac. 11,39.54.56; 12,39.42. 49; 13,1.12.14.19-20-24.31.34; 14,3; 15,10.21.26.39

U

Urias Cheteul 1Par. 11,41

X

Xerxes (Asuerus, Asuer) 2Ezr. 4,6; Tob. 14,15

Z

Zaharia (profetul) 2 Par. 26,5; 1Ezr. 6,1; 7,3; 2Ezr. 5,1; 6,14
Zare Etiopianul 2Par. 14,8
Zorobabel 1Par. 3,19; 1Ezr. 4,13; 5,8; 6,17; 2Ezr. 2,2; 4,2-3; 23,47

BIBLIOGRAFIE

Sigle şi abrevieri bibliografice

AB	*The Anchor Bible*, 1964-, New York
Abr.	Philon, *De Abrahamo*
AI	Flavius Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*
APOT	Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament
BA	*La Bible d'Alexandrie*, 1986-, Paris
Bell. Iud.	Flavius Iosephus, *De bello Iudaico*
BJ	*La Bible de Jérusalem*, 1986, 1988, Paris
Congr.	Philon, *De congressu*
Contra Ap.	Flavius Iosephus, *Contra Apionem*
CSEL	*Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*
DB	Douglas, J.D. (ed.), 1995, *Dicţionar biblic*, trad. de Liviu Pup şi John Tipei, Oradea
Ep.	*Epistulae*
Fug.	Philon, *De fuga et inventione*
JFB	Jamieson, R., Fausset, A.R., Brown, D., *Commentary Critical and Explanatory on the Whole Bible*
LEH	Lust, J., Eynickel, E., Hauspie, K., 2003, *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Stuttgart (ed. I: vol. I, 1992, vol. 2, 1996).
LSJ	Liddell, H.G., Scott, R., Jones, H.S., 1996, *A Greek-English Lexicon*, Oxford
LXX	Septuaginta (ed. Alfred Rahlfs)
LXX-A	Codex Alexandrinus (A)
LXX-B	Codex Vaticanus (B)
LXX-L	LXX *recensio Luciani*
LXX-O	LXX *recensio Origenis*
Mos.	Philon, *De vita Mosis*
OBO	*Orbis Biblicus et Orientalis*

NRSV	*New Revised Standard Version*, 1993, Cambridge
NT	Noul Testament
PG	Patrologia greacă [ed. J.-P. Migne]
PL	Patrologia latină [ed. J.-P. Migne]
Q	Manuscrisele de la Qumran
QG	Philon, *Quaestiones in Genesim*
SC	*Sources chrétiennes*
Serm.	*Sermones*
TM	Textul Masoretic
TOB	*Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament*, 1983, Paris.
VL	*Vetus Latina*
VT	Vechiul Testament
Vulg.	Vulgata [*Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem*, 1983, Stuttgart]

Bibliografie generală*

Ediții și traduceri

***, *Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod*, 2002, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, București.

***, *Biblia, adică Dumnezeeasca Scriptură a Legii Vechi și a celei Nouă, tipărită în zilele majestății sale Carol I* (...), 1914, ediția Sfântului Sinod, București.

***, *Biblia de la Blaj*, 1795, ediție jubiliară, Roma, 2000.

***, *Monumenta Linguae Dacoromanorum*, Biblia 1688, vol. I-VI, Iași, 1988-.

***, *Septuaginta 1. Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*, 2004, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași.

***, *Septuaginta 2. Iisus Nave, Judecătorii, Ruth, 1-4 Regi*, 2004, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași.

Brenton, L., 1851 (retipărită în 1980), *The Septuagint Version of the Old Testament and Apocrypha, Greek and English*, Londra.

Brunello, A., 1960, *La Bibbia secondo la versione dei Settanta*, I-II, Roma.

Harl, M., Dorival, G., Munnich O. (ed.), 1986-, *La Bible d'Alexandrie*, Paris.

Mortari, L. (ed.), 1999, *La Bibbia dei LXX*, Roma.

Rahlfs, A. (ed.), 1935, *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, Stuttgart.

Swete, H.B. (ed.), 1887-1894, *The Old Testament in Greek according to the Septuagint*, I-III, Cambridge.

Wevers, J.W. (ed.), 1974, *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum*, Göttingen.

* Bibliografia cvasicompletă despre Septuaginta este conținută în două volume: pentru studiile publicate până în 1969, S.P. Brock, C.T. Fritsch, S. Jellicoe, *A classified Bibliography of the Septuagint*, Leyden, 1973; pentru studiile publicate din 1970 până în 1993, C. Dogniez, *Bibliography of the Septuagint/Bibliographie de la Septante (1970-1993)*, Leyden, 1995. Bibliografia prezentată în acest volum este sintetică și orientativă.

Lucrări şi studii

Aejmelaeus, A., 1993, *On the Trail of the Septuagint Translators. Collected Essays*, Kampen.

Amphoux, C.B., Morgain, J., 1996, *Les premières traductions de la Bible*, Lausanne.

Barr, J., 1961, *The Semantics of Biblical Language*, Londra.

Bădiliță, C., Bădiliță, S., 1999, „Septuaginta sau Biblia de la Alexandria", in *Altarul Banatului* 1-3, pp. 100-135.

Bădiliță, C., 2004, „Septuaginta în limba română", in *România literară*, nr. 10-11.

Barthélemy, D., 1978, *Études d'histoire du texte de l'Ancien Testament*, Fribourg, Göttingen.

Benoit, P., 1964, „L'inspiration des Septante d'après les Pères", in *L'homme devant Dieu. Mélanges offerts au Père Henri de Lubac*, Paris, pp. 169-187.

Benoit, P., 1951, „La Septante est-elle inspirée?", in *Exégèse et Théologie I*, Paris, pp. 13-28.

Bogaert, P.M., 1985, „Les études sur la Septante. Bilan et perspectives", in *Revue de Théologie de Louvain* 16, pp. 174-200.

Botte, B., Bogaert, P.M., 1993, „Septante et versions grecques", in *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 12, col. 536-692.

Bouhot, J.-P., 1966, „Le Pentateuque chez les Pères", in *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 7, col. 687-708.

Broşteanu, M., 2005, *Numele lui Dumnezeu în Coran şi în Biblie*, Iaşi.

Carbone, S.P., Rizzi, G., 1992, *Le Scritture ai tempi di Gesù. Introduzione alla LXX e alle antiche versioni aramaiche*, Bologna.

Cimosa, M., 1995, *Guida allo studio della Bibbia greca (LXX)*, Roma.

Colceriu, Şt., 2003, „O nouă traducere a Bibliei", in *Origini. Caiete silvane*, nr. 3-4, pp. 68-70.

Conybeare, F.C., George Stock, St., 1995, *Grammar of Septuagint Greek*, Hendrickson Publishers: Peabody.

Daniel, S., 1966, *Recherches sur le vocabulaires du culte dans la Septante*, Paris.

Devreesse, R., 1959, *Anciens commentateurs grecs du Pentateuque*, Roma.

Fernández, Marcos N., 1998[2], *Introducción a las versiones griegas de la Biblia*, Madrid.

Fernández, Marcos N., 1985, *La Septuaginta en la investigación contemporánea*, Madrid.

Field, F., 1875 (reeditare Hildesheim, 1964), *Origenis Hexaplorum quae supersunt*, I-II, Oxonii.

Galbiati, E.R., 1996, „La versione dei LXX: influsso sui Padri e sulla liturgia greca e latina", in *Annali di Scienze Religiose*, I, pp. 57-70.

Harl, M., Dorival, G., Munnich, O., 1994[2], *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1988.

Harl, M., 1992, *La langue de Japhet, quinze études sur la Septante et le grec des chrétiens*, Paris, Cerf.

Hatch, E., Redpath, H.A., 1975, *A Concordance to the Septuagint and other Greek Versions of the Old Testament (Including Apocryphal Books)*, Graz (ed. I: Oxford, 1897).

Hengel, M., 1974, *Judaism and Hellenism*, Londra.

Hengel, M., 2001, *The Septuagint as Christian Scripture: Its Pre-history and the Problem of Its Canon*, Edinburgh, New York.

Jellicoe, S., 1974, *Studies in the Septuagint: origins, recensions and interpretation*, New York.

Le Déaut, R., 1984, „La Septante, un Targum?", in Kuntzmann, R. şi Schlosser, J. (eds.), *Etudes sur le judaïsme hellénistique*, Paris, pp. 147-195.

Le Déaut, R., 1975, *La nuit pascale*, Roma.

Lee, J.A.L., 1983, *A lexical Study of the Septuagint Version of the Pentateuch*, Chico, California.

Lust, J., Eynickel, E., Hauspie, K., 2003[2], *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Stuttgart (ed. I: vol. I, 1992, vol. 2, 1996).

Martone, C., 1997, „I LXX e le attestazioni testuali ebraiche di Qumran", in *Annali di Scienze religiose* II, pp. 159-174.

Mélèze-Modrzejewski, J., 1997, „La Septante comme nomos. Comment la Torah est devenue une loi civique pour les Juifs d'Egypte?", in *Annali di Scienze religiose* II, pp. 143-158.

Mélèze-Modrzejewski, J., 1997, *Les Juifs d'Égypte de Ramses I à Hadrien*, Paris.

Morrish, G., 1987, *A Concordance of the Septuagint*, Grand Rapids Michigan (ed. I: 1887).

Mortari, L., 1983, *Il Salterio della tradizione*, Torino.

Oden (ed.), Thomas C., 2001, 2002, *Ancient Christian Commentary on Scripture, „Old Testament"*, vol. I-III, Downers Grover.

Olofsson, S., 1990, *The LXX Version. A Guide to the Translation Technique of the Septuagint*, Stockholm.

Orlinsky, H.M., 1996, „I LXX: punto d'arrivo e di partenza per diversi ambiti di ricerca", in *Annali di storia dell'esegesi* I, pp. 17-31.

Pietersma, A., Cox, C., 1984, *De Septuaginta. Studies in honour of John William Wevers on his sixty-fifth birthday*, Ontario.

Rahlfs, A., 1904, 1911, *Septuaginta-Studien*, Göttingen.

Rose, A., 1965, „L'influence des Septante sur la tradition chrétienne", I-II, in *Questions liturgiques et paroissiales* 44, pp. 192-211; 284-301.

Simon, M., 1984, „La Bible dans les premières controverses entre Juifs et Chrétiens", in Mondésert, Cl. (ed.), *Bible de tous les temps I, Le monde grec ancien et la Bible*, Paris, pp. 107-125.

Swete, H.B., Ottley, R.R., 1900, retipărită la New York în 1968, *An Introduction to the Old Testament in Greek*, Cambridge.

Tabachovitz, D., 1956, *Die Septuaginta und das Neue Testament*, Lund.

Tov, E., 1976, „Some Thoughts on a Lexicon of the LXX", in *Bulletin of the IOSCS IX*, pp. 14-46.

Tov, E., 1982, *A Classified Bibliography of Lexical and Grammatical Studies on the Language of the Septuagint and its Revisions*, Ierusalim.

Tov, E., 1981, *The Text critical Use of the Septuagint in biblical Research*, Ierusalim.

Trebolle Barrera J., 1993, *La Biblia judía y la Biblia cristiana. Introducción a la historia de la Biblia*, Madrid.

Taylor, B., 1994, *The analytical Lexicon to the Septuagint*, Grand Rapids.

Vian, G.M., 1996, „Le versioni greche della Scrittura nella polemica fra giudei e cristiani", in *Annali di storia dell'esegesi*, 1, pp. 39-54.

Walters, 1973, *The Text of the Septuagint. Its Corruptions and their Emendation*, Cambridge.

Bibliografie la 1 şi 2 Paralipomene

***, *The Anchor Bible. I Chronicles*, 1965, introd., trad. şi note de Jacob M. Myers, New York [= AB I Chron.].

Albertz, R., 1992, *Religionsgeschichte Israels in altentestamentlicher Zeit*, 2 vol., Göttingen.

Allen, L.C., 1974, *The Greek Chronicles. The Relation of the Septuagint of I and II Chronicles to the Massoretic Text*, Leiden.

Allen, L.C., 1999, *The First and Second Books of Chronicles*, in *The New Interpreter's Bible 3*, Nashville.

Barthélemy, D., 1982, *Critique textuelle de l'Ancien Testament 1. Josué, Juges, Ruth, Samuel, Rois, Chroniques, Esdras, Néhémie, Esther*, OBO 50/1, Fribourg/Göttingen.

Barton, J., Muddiman, J. (ed.), 2000, *The Oxford Bible Commentary*, introd. de J.A. Fitzmayer, Oxford.

Canessa, A., 1997, *Etudes sur la Bible grecque des Septante: 1 Esdras*, thèse de doctorat, sous la direction de M. Gilles Dorival, Université de Provence, Aix-en-Provence.

Cross, F.M., 1975, „A Reconstruction of the Judean Restoration", in *Jurnal of Biblical Literature* 94.

Daniélou, J., 1961, *Symboles chrétiens primitifs*, Paris.

Douglas, J.D. (ed.), 1995, *Dicţionar Biblic*, trad. de Liviu Pup şi John Tipei, Oradea [= DB].

Galling, K., 1954, *Die Bucher der Chronik, Esra, Nehemia*, Göttingen.

Harl, M., Dorival, G., Munnich, O., 1994[2], *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1988.

Hengel, M., 2002, *The Septuagint as Christian Scripture*, Edinburgh/New York.

Jamieson, R., Fausset, A.R., Brown, D., 1871, *Commentary Critical and Explanatory on the Whole Bible* [= JFB].

Japhet, S., 1993, *I&II Chronicles: A Commentary*, OTL, Londra.

Meynadier, B., 2004, *Eléments de lexicographie comparée des Règnes et des Paralipomènes* (în cadrul colocviului *Les textes de la Septante à traduction double ou à traduction très littérale*, Strasbourg, 4-6 octombrie, 2004).

Savran, G., 1999, „1 and 2 Chronicles", in *The Literary Guide to the Bible*, Cambridge.

Wellhausen, J., 1886, *Prolegomena zur Geschichte Israels*, Berlin.

Welten, P., 1973, *Geschichte und Geschichtsfarstellung in den Chronikbuchern*, Freiburg.

Bibliografie la 1 Ezdra

Canessa, A., 1997, *Études sur la Bible grecque des Septante: 1Esdras*, thèse de doctorat, sous la direction de M. Gilles Dorival, Université de Provence, Aix-en-Provence.

Coggins, R.J., Knibb, M.A., 1979, *The First and Second Books of Ezdras, The Cambridge Bible Commentary*, Cambridge.

Denter, Th., 1962, *Die Stellung der Bücher Ezdras im Kanon des Alten Testamentes*, Fribourg.

Duchesne-Guillemin, J., 1952, *La religion de l'Iran ancien*, Paris.

Goodman, W.R., 1972, *A Study of I Ezdras 3,1-5,6*, dissertation, Duke.

Bibliografie la 2 Ezdra

***, *La Bible de Jérusalem*, 1986, 1988, Paris [= BJ].

***, *Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament*, 1983, Paris [= TOB].

Allen, L.C., Laniak, T., 2003, *Ezra, Nehemiah, Esther*, in *New International Biblical Commentary*, Hendrickson.

Barton, J., Muddiman, J. (ed.), 2000, *The Oxford Bible Commentary*, introd. de Daniel L. Smith Christopher, Oxford.

Beda Venerabilis, *In Ezram et Neemiam*, CSEL 119A.

Blenkinsopp, J., 1988, *Ezra-Nehemiah*, Londra.

Eskenazi, T., 1998, *In an Age of Prose: A Literary Approach to Ezra-Nehemiah*, Atlanta.

Galling, K., 1964, *Studien zur Geschichte Israels im persischen Zeitalter*, Tübingen.

Georges, P., 1994, *Barbarian Asia and the Greek Experience*, Baltimore.

Harl, M., Dorival, G., Munnich, O., 1994[2], *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1988.

Hengel, M., 2001, *The Septuagint as Christian Scripture*, Edinburgh, New York.

Hoglund, K., 1992, *Achaeminid Imperial Administration in Syria-Palestine and the Missions of Ezra and Nehemiah*, Atlanta.

Kellermann, U., 1967, *Nehemia: Quellen, Ueberlieferung und Geschichte*, Berlin.

Rudolph, W., 1940, *Esra und Nehemia*, Tübingen.

Williamson, H.G.M., 1985, *Ezra, Nehemiah*, Waco, Texas.

Bibliografie la Ester

***, *The Anchor Bible. Daniel, Esther and Jeremiah: The Additions*, 1977, trad., introd. şi comentariu de Carey A. Moore, New York.

***, *The Catholic Encyclopedia Online*, www.newadvent.org., *s.v. Esther.*

***, *The New Revised Standard Bible*, 1993, Cambridge [= NRSV].

Barton, J., Muddiman, J. (ed.), 2000, *The Oxford Bible Commentary*, introd. de Adele Reinhartz, Oxford.

Baudelin, Anna, 2003, *Recherches sur la Septante: Commentaire du Livre d'Esther*, mémoire présenté en vue de la Maîtrise de Lettres Classiques, Université Michel de Montaigne, Bordeaux III.

Berg, S.B., 1979, *The Book of Esther: Motifs, Themes and Structures*, Missoula Montana.

Bickermann, E.J., 1976, „Notes on the Greek Book of Esther", in *Studies in Jewish and Christian History*, I, Leiden.

Clines, D.J.A., 1984, *The Esther Scroll: The Story of the Story*, Sheffield.

Day, L., 1995, *Three Faces of a Queen: Characterization in the Books of Esther*, Sheffield.

Delcor, M., 1990, „Jewish Literature in Hebrew and in Aramaic in the Greek Era", in *The Cambridge History of Judaism*, vol. 2: *The Hellenistic Age*, Cambridge.

Fox, M.V., 1991, *Character and Ideology in the Book of Esther*, Columbia SC.

Harl, M., Dorival, G., Munnich, O., 1994[2], *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1988.

Hengel, M., 2001, *The Septuagint as Christian Scripture*, Edinburgh, New York.

Paton, L.B., 1908, *The Book of Esther*, Edinburgh.

Bibliografie la Iudit

***, *The Catholic Encyclopedia Online*, www.newadvent.org., *s.v. Judith.*

***, *The New Revised Standard Bible*, 1993, Cambridge.

Barton, J., Muddiman, J. (ed.), 2000, *The Oxford Bible Commentary*, introd. de Amy Jill Levine, Oxford.

Craven, T., 1983, *Artistry and faith in the Book of Judith*, Chico, California.

Delcor, M., 1990, „Jewish Literature in Hebrew and in Aramaic in the Greek Era", in *The Cambridge History of Judaism*, vol. 2: *The Hellenistic Age*, Cambridge.

Douglas, J.D. (ed.), 1995, *Dicţionar biblic*, trad. de Liviu Pup şi John Tipei, Oradea.

Haag, E., 1963, *Studien zum Buche Judith: Seine theologische Bedeutung und literarische Eigenart*, Trier.

Harl, M., Dorival, G., Munnich, O., 1994[2], *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1988.

Hengel, M., 2001, *The Septuagint as Christian Scripture*, Edinburgh, New York

Moore, C.A., 1985, *Judith. A New Translation with Introduction and Commentary*, New York.

Mussies, G., 1976, „Greek in Palestine and the Diaspora", in *The Jewish People in the First Century*, S. Safrai, M. Stern (eds.), Amsterdam.

Vanderkam, J., 1992 (ed.), *„No One Spoke Ill of Her": Essays on Judith, Early Judaism and Its Literature 2*, Atlanta.

Wills, L., 1995, *The Jewish Novel in the Ancient World*, Ithaca USA.

Zeitlin, S., Morton, S.E., 1972, *The Book of Judith*, Leiden, Brill.

Bibliografie la Tobit

***, *The Catholic Encyclopedia Online*, www.newadvent.org., *s.v. Tobias* [= CE].

***, *The New Revised Standard Bible*, 1993, Cambridge.

Brooke, A.E., MacLean, N., Thackeray, H.St.J., 1906-1940, *The Old Testament in Greek*, Cambridge (III).

Barton, J., Muddiman, J. (ed.), 2000, *The Oxford Bible Commentary*, introd. de J.A. Fitzmayer, Oxford.

Deselaers, G., 1982, *Das Buch Tobit. Studien zu seiner Entstehung. Komposition und Theologie*, OBO 43, Freiburg, Göttingen.

Harl, M., 1967, „Les trois quarantaines de la vie de Moise, schéma idéal de la vie du moine-évêque chez les Pères cappadociens", in *Revue d'études grecques* 80.

Hengel, M., 2001, *The Septuagint as Christian Scripture*, Edinburgh, New York.

Lurker, M., 1999, *Lexicon de zei şi demoni*, Bucureşti.

Miller, A., 1940, *Das Buch Tobias übersetzt und erklärt, Die Heilige Schrift des Alten Terstaments*, Bonn.

Nowell, I., 1985, *The Book of Tobit. Narrative Technique and Theology*, Ann Arbor, MI.

Bibliografie la 1-4 Macabei

***, DTV – *Lexikon der Antike*, München, 1965.

***, DTV – *Lexikon der Bibel*, München, 1970.

Abel, F., 1949, *Les livres des Maccabées*, Paris.

Bădiliţă, C., 2005, *Métamorphoses de l'Antichrist chez les Pères de l'Eglise*, Paris.

Barton, J., Muddiman, J. (ed.), 2000, *The Oxford Bible Commentary*, introd. de Sarah Pearce, Oxford.

Barton, J., Muddiman, J. (ed.), 2000, *The Oxford Bible Commentary*, introd. de David J. Elliott , Oxford.

Barton, J., Muddiman, J. (ed.), 2000, *The Oxford Bible Commentary*, introd. de J.A. Fitzmayer, Oxford.

Bentwich, N., 1919, „Hellenism", in *Movement in Judaism*, Philadelphia.

Bickermann, E., 1937, *Der Gott der Makkabäer*, Berlin.

Bickermann, E., 1938, *Institutions des Séleucides*, Paris.

Bickermann, E., 1946-1948, „Une problamation séleucide relative au temple de Jérusalem", in *Syria*.

Bouche-Leclerque, A., 1913-1914, *Histoire des Séleucides*, Paris.

Breitenstein, U., 1976, *Beobachtungen zu Sprache: Still und Gedankengut des Vierten Makkabäerbuchs*, Basel.

Campenhausen, H. von, 1964, *Die Idee des Martyriums in der alten Kirche*.

Cavaignac, E., 1923, „Les Finances des Séleucides", in *Population et capital*, Paris.

Cavaignac, E., 1931, „La chronologie des Séleucides d'après les documents cuneiforms", in *Revue d'Assyrologie*.

Cavaignac, E., 1937, „Appendice à la chronologie cuneiforme des Séleucides", in *Revue d'Assyrologie*.

Delcor, M., 1990, „Apocrypha and Pseudepigrapha of the Hellenistic Period", in *The Cambridge History of Judaism*, vol. 2: *The Hellenistic Age*, Cambridge.

Derchain, Ph., 1963, *Die Lander des Ostens am Rande des Hellenismus (III. Das Judentum in Palestina in der hellenistischen Zeit*, pp.254-269), in vol. *Der Hellenismus und der Aufstieg Roms*, Fischer Weltgeschichte, Mainz.

Detienne, M., 1977, *Dionysos mis à mort*, Paris.

Druet, Fr.-X., 1990, *Langage, images, visages*, Paris.

Dupont-Sommer, A., 1939, *Le quatrième livre des Maccabées. Introduction, traduction et notes*, Paris.

Emmet, C.W. 1918, „The Third Book of Maccabees", in *APOT* (Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament), vol. I.

Ferrari, A., 2003, *Dicţionar de mitologie greacă şi romană*, trad. de Emanuela Stoleriu, Dragoş Cojocaru, Dana Zămosteanu, Iaşi.

Firpo, G., 1999, *Le rivolte giudaiche*, Roma, Bari.

Freudenthal, J., 1869, *Die Flavius Josephus beigelegte Schrift über die Herrschaft der Vernunft (IV Makkabärbuch)*, Schletter.

Grimm, C.L.W., 1857, „Viertes Buch der Makkabäer", in *Kurzgefasstes exegetisches Handbuch zu den Apokryphen des Alten Testaments*, Leipzig.

Hadas, M., 1954, *The Third and Fourth Books of Maccabees*, New York.

Harl, M., Dorival, G., Munnich, O., 1994[2], *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1988.

Hegermann, H., 1989, „The Diaspora in the Hellenistic Age", in *The Cambridge History of Judaism*, vol. II, Cambridge.

Hengel, M., 1990, „The Interpenetration of Judaism and Hellenism in the Pre-Maccabean Period", in *The Cambridge History of Judaism*, vol. 2, Cambridge.

Hengel, M., 2001, *The Septuagint as Christian Scripture*, Edinburgh, New York

Holleaux, 1916, „La mort d'Antiochus IV Epiphanes", in *Revue des Etudes Anciennes*.

Jeanmaire, H., 1951, *Dionysos. Histoire du culte de Bacchus*, Paris.

Jouguet, P., 1937, *L' Imperialisme macedonien et l'hellenisation de l'Orient*, Paris.

Macalister, Stewart, 1912, *The Excavation of Gezer*, Londra.

Mélèze-Modrzejewski, J., 1997, *Les Juifs d'Égypte de Ramses I à Hadrien*, Paris.

Meyer, E., 1921, *Ursprung und Anfänge des Christentums*, vol. I-III, Stuttgart, Berlin.

Momigliano, A., 1931, *Prime linee di storia della tradizione Maccabaica*, Torino.

Momigliano, A. 1975, *Alien Wisdom, the limits of civilization*, Cambridge.

Momigliano, A., 1979, *Hochkulturen im Hellenismus*, cap.4: *Die Entdeckung des Judentums durch die Griechen* (pp. 93-117); cap. 5: *Griechen, Juden und Römern von Antiochos III bis zu Pompeius* (pp.118-145), München.

Nicolet, C. (ed.), 1978, *Rome et la conquête du monde méditerranéen*, vol. II: *Genese d'un empire*, cap. IX: P. Vidal Naquet, *Les Juifs entre l'Etat et l'apocalipse*, Paris.

Otto, W.F., 1977, *Dionysos. Le mythe et le culte*, Paris.

Peters, F.E., 1993, *Termenii filozofiei greceşti*, Bucureşti.

Preaux, C., 1978, *Le monde hellenistique*, 2 vol., Paris.

Reale, G., 2004, *Storia della filosofia greca e romana*, vol. IX: *Assi portanti del pensiero antico e lessico*, Milano, 2004.

Saller, P.R., 1941, *The Memorial of Moses Mount.*

Saulnier, Ch., 1985, *Histoire d'Israël. De la conquête d'Alexandre à la destruction du Temple*, Paris.

Schäfer, P., 1997, *Judeophobia. Attitudes towards the Jews in the Ancient World*, Cambridge.

Wissowa, P., 1964-1975, *Realenziklopädie der Altertumswissenschaft.*

Ziadé, R., 2002, *Les Martyrs Maccabées et leur panégyrie dans l'Orient chrétien du IVe siècle*, Paris.

Cuprins

Notă asupra volumului (Cristian Bădiliță) 5

1 PARALIPOMENE
Introducere (Ștefan Colceriu) 11
1 Paralipomene (trad. de Ștefan Colceriu) 21

2 PARALIPOMENE
Introducere (Ștefan Colceriu) 105
2 Paralipomene (trad. de Ștefan Colceriu) 115

1 EZDRA
Introducere (Octavian Gordon și André Canessa) 209
1 Ezdra (trad. de Octavian Gordon) 219

2 EZDRA
Introducere (Ștefan Colceriu) 259
2 Ezdra (trad. de Lia Lupaș) 267

ESTER
Introducere (Anna Baudelin și Ștefan Colceriu) 317
Ester la Părinții Bisericii (Cristian Bădiliță) 324
Ester (trad. de Vichi Dumitru) 327

IUDIT
Introducere (Ștefan Colceriu) 355
Iudit la Părinții Bisericii (Cristian Bădiliță) 362
Iudit (trad. de Theodor Georgescu) 365

TOBIT
Introducere (Ștefan Colceriu) 405
Tobit la Părinții Bisericii (Cristian Bădiliță) 411
Tobit (trad. de Ștefania Ferchedău și Francisca Băltăceanu) 413

1–4 MACABEI

Introducere (Gheorghe Ceaușescu) 471
1 Macabei (trad. de Gheorghe Ceaușescu) 487
2 Macabei (trad. de Gheorghe Ceaușescu) 557
3 Macabei (trad. de Gheorghe Ceaușescu) 607
4 Macabei (trad. de Gheorghe Ceaușescu) 631

*

Indice de termeni și expresii grecești 675
Indice selectiv de nume proprii 677

*

Bibliografie 685
Sigle și abrevieri bibliografice 687
Bibliografie generală 689
Bibliografie la 1-2 Paralipomene 692
Bibliografie la 1 Ezdra 693
Bibliografie la 2 Ezdra 693
Bibliografie la Ester 694
Bibliografie la Iudit 694
Bibliografie la Tobit 695
Bibliografie la 1–4 Macabei 695

SEPTUAGINTA 3

Sigle şi abrevieri mai frecvente*

AB	*The Anchor Bible*, 1964-, New York
AI	Flavius Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*
BA	*La Bible d'Alexandrie*, 1986-, Paris
Bell. Iud.	Flavius Iosephus, *De bello Iudaico*
BJ	*La Bible de Jérusalem*, 1986, 1988, Paris
Contra Ap.	Flavius Iosephus, *Contra Apionem*
DB	Douglas, J.D. (ed.), 1995, *Dicţionar biblic*, trad. de Liviu Pup şi John Tipei, Oradea
Ep.	*Epistulae*
JFB	Jamieson, R., Fausset, A.R., Brown, D., *Commentary Critical and Explanatory on the Whole Bible*
LEH	Lust, J., Eynickel, E., Hauspie, K., 2003, *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Stuttgart (ed. I: vol. I, 1992, vol. 2, 1996).
LSJ	Liddell, H.G., Scott, R., Jones, H.S., 1996, *A Greek-English Lexicon*, Oxford
LXX	Septuaginta (ed. Alfred Rahlfs)
LXX-A (sau A)	Codex Alexandrinus
LXX-B (sau B)	Codex Vaticanus
LXX-L (sau L)	LXX *recensio Luciani*
LXX-O (sau O)	LXX *recensio Origenis*
NRSV	*New Revised Standard Version*, 1993, Cambridge
NT	Noul Testament
PG	Patrologia greacă (ed. J.-P. Migne)
PL	Patrologia latină (ed. J.-P. Migne)
Q	Manuscrisele de la Qumran
SC	*Sources chrétiennes*
TM	Textul Masoretic
TOB	*Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament*, 1983, Paris.
VL	*Vetus Latina*
VT	Vechiul Testament
Vulg.	Vulgata [*Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem*, 1983, Stuttgart]

* Lista completă se află în Bibliografia volumului.

Transliterarea alfabetului grecesc

α, A = a, A; β, B = b, B; γ, Γ = g, G; δ, Δ = d, D; ε, E = e, E; ζ, Z = z, Z; η, H = e, E; θ, Θ = th, Th; ι, I = i, I; κ, K = c, C (dar k, K înainte de *e* şi *i*); λ, Λ = l, L; μ, M = m, M; ν, N = n, N; ξ, Ξ = x, X; ο, O = o, O; π, Π = p, P; ρ, P = r, R; σ, ς, Σ = s, s, S; τ, T = t, T; υ, Υ = u (în diftongi), y, U (în diftongi), Y; φ, Φ = ph, Ph; χ, X = ch, Ch; ψ, Ψ = ps, Ps; ω, Ω = o, O.

Transliterarea alfabetului ebraic

א = ' (stop glotal); בּ = b; ב = bh (pronunţat spirant, aprox. ca [v]); גּ = g; ג = gh (pronunţat spirant); דּ = d; ד = dh (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th" sonor); ה = h; ו = w; ז = z; ח = ẖ; ט = ṭ; י = y; כּ = k; כ = kh (pronunţat spirant, aprox. ca [h]); ל = l; מ = m; נ = n; ס = s; ע = ‘ (guturală); פּ = p; פ = ph (pronunţat spirant, aprox. ca [f]); צ = ṣ; ק = q; ר = r; שׁ = ś; שׂ = ş; תּ = t; ת = th (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th" surd); ָ = ā (în silabă închisă, înainte de accent: o); ֵ = ē; ֵי = ī; וֹ = ō; וּ = ū; ַ ַי = a; ֲ = ᵉ (pentru simplificare, am transliterat la fel *şwa mobile* şi *şwa quiescens*); ְ ְי = e; ִ = i; ָו = o; ֻ = u.

Structura ediţiei

Volumul I (februarie 2004): Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul.

Volumul II (septembrie 2004): Iisus Nave, Judecătorii, Ruth, 1–4 Regi.

Volumul III (mai 2005): 1–2 Paralipomene, 1–2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1–4 Macabei.

Volumul IV, tomurile I şi II (în curs de apariţie): Psalmi, Ode, Proverbele lui Solomon, Ecleziastul, Cântarea cântărilor, Iov, Înţelepciunea lui Solomon, Înţelepciunea lui Sirach, Psalmii lui Solomon.

Volumul V (în pregătire): Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdia, Iona, Naum, Habacuc, Sophonia, Aggeu, Zaharia, Malachia.

Volumul VI (în pregătire): Isaia, Ieremia, Baruch, Plângerile lui Ieremia, Scrisoarea lui Ieremia, Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel şi Dragonul.

SEPTUAGINTA

PSALMII • ODELE
PROVERBELE • ECLEZIASTUL
CÂNTAREA CÂNTĂRILOR

COLEGIUL NOUA EUROPĂ
POLIROM

SEPTUAGINTA

PSALMII
ODELE
PROVERBELE
ECLEZIASTUL
CÂNTAREA CÂNTĂRILOR

Volum coordonat de:
CRISTIAN BĂDILIȚĂ, FRANCISCA BĂLTĂCEANU,
MONICA BROȘTEANU

în colaborare cu
pr. IOAN-FLORIN FLORESCU

Traduceri de:
CRISTIAN BĂDILIȚĂ, FRANCISCA BĂLTĂCEANU, FLORICA BECHET,
MONICA BROȘTEANU, IOANA COSTA, MARIUS DAVID CRUCERU,
CRISTIAN GAȘPAR, EUGEN MUNTEANU, ION PĂTRULESCU

COLEGIUL NOUA EUROPĂ
POLIROM
2006

Notă asupra volumului

Volumul IV al Septuagintei cuprinde cărțile poetice și sapiențiale, urmând ca volumele V și VI, ultimele din serie, să fie consacrate Profeților, „mici" și „mari". După canonul Vechiului Testament grecesc, „scrierile poetice, sapiențiale și profetice" alcătuiesc un volet complementar „Pentateuhului și cărților istorice". Dimensiunile volumului de față au impus publicarea lui în două tomuri. Toate chestiunile referitoare la datare, tipologie literară, origine, aspecte teologice, raportare la TM și fructificare patristică au fost tratate în fiecare Introducere. Aici mă voi limita la câteva observații privind ansamblul.

Grupajul de cărți poetice și sapiențiale este, probabil, cel mai universal din Vechiul Testament. El își găsește corespondenți atât în literatura anterioară a Orientului (Egipt sau Mesopotamia), cât și în cea contemporană, elenistică. Așa cum subliniază editorii Bibliei de la Ierusalim, în scrierile respective „înțelepții Israelului nu se preocupă neapărat de istoria și de viitorul poporului lor, nu acordă atenție marilor teme ale Legii, Legământului, Alegerii sau Mântuirii, ci se apleacă, precum confrații lor orientali, asupra soartei indivizilor". Într-adevăr, teologia pe care o descoperim aici se îmbină cu o anumită „filozofie a cotidianului", izvorâtă dintr-o experiență îndelungată, decantată în poeme și sentințe. Totuși, nu avem de-a face cu un simplu umanism sapiențial, ci cu un umanism *devoțional*, ale cărui valori decurg din raportarea nestrămutată a credinciosului la transcendență. Eticul se înrădăcinează în credință, din această perspectivă nebunia echivalând cu impietatea, iar bunătatea/desăvârșirea morală cu frica respectuoasă față de Dumnezeu.

Cele mai multe scrieri din acest volum prelungesc filonul iudeo-elenistic al Cărților Macabeilor (în special cărțile 3 și 4). Ele atestă o reală „aculturație" din partea elitei evreiești, mai cu seamă la Alexandria, care a știut să asimileze formele culturii dominante fără a-și altera însă fondul tradițional și credința monoteistă. Textele prezintă o dublă atitudine față de elenism: de acceptare concurențială și de respingere neechivocă. Chiar dacă terminologia provine din recuzita culturii grecești, ea se întoarce, polemic, împotriva Greciei, preluând conținutul valorilor moral-religioase ale civilizației ebraice. Astfel, *sophia* din Cartea Proverbelor, din Înțelepciunea lui Solomon sau din Iisus Sirah nu denumește doar un ansamblu de aptitudini intelectuale și fizice ale ființei umane, ci rezumă atitudinea de respect devoțional față de Singurul cu adevărat înțelept, Dumnezeu.

TM prezintă următoarea grilă canonică: Iov, Psalmii, Proverbele, Ecleziastul (*Qoheleth*), Cântarea Cântărilor. LXX diferă nu doar prin ordinea textelor, ci și prin

patru cărți suplimentare. Iată structura din LXX: Psalmii, Odele, Proverbele, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor, Iov, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Iisus Sirah, Psalmii lui Solomon.

Odele reprezintă o culegere alcătuită din paisprezece bucăți, rugăciuni sau imnuri de slavă, majoritatea dintre ele provenind din VT sau NT și întrebuințate frecvent în ritualul liturgic al Bisericii Ortodoxe (parțial și al celei Catolice). Toate pot fi citite în cheie creștină, constituind, alături de Psalmi, partea poate cea mai intens *creștinată* din textele Septuagintei. Exemplul cel mai evident al acestui proces de creștinare este fragmentul din Avacum (Od. 4): textul grec, mult diferit de originalul ebraic, a fost asumat de creștini ca o profeție.

Dintre toate cele paisprezece piese, zece fac parte din Vechiul Testament (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10 și 11), două sunt excerptate din Noul Testament (9 și 13), iar două sunt creații poetice autonome (12 și 14).

Nici Înțelepciunea lui Solomon nu face parte din canonul ebraic. Scrierea a fost redactată direct în greacă, de către un evreu perfect elenizat, trăind probabil la Alexandria cândva în ultimele decenii ale secolului I î.H. La nivelul limbii, al teologiei și „ideologiei de rezistență" există multe apropieri de opera lui Philon din Alexandria. Înțelepciunea devine aici apanaj al lui Iahve, căpătând dimensiunea unui principiu deopotrivă transcendent și personal, principiu care va fi identificat de creștini cu Iisus-Logos.

Al treilea „inedit" îl constituie Siracidul. Titlul grecesc exact apare la 51,30: „Înțelepciunea lui Iisus, fiul lui Sirah". În tradiția latină, cartea e cunoscută sub numele de *Ecclesiasticus* (Ecleziasticul, diferit de Ecleziast), începând cu secolul al III-lea d.H. La originea acestui text, nepreluat în canonul ebraic, se află scrierea unui înțelept evreu, Iesus Ben Sirah, care a trăit cândva, în secolul al II-lea î.H., la Ierusalim. Nepotul său, ajuns în Egipt, în 132 î.H., îi traduce culegerea de reflecții și învățături în greacă. O revizuire a acestei prime traduceri, cu pasaje interpolate, va apărea în secolul I î.H. Textul original, ebraic, n-a fost recuperat integral până astăzi. Tradiția creștină ne-a transmis versiunea greacă. O parte a originalului ebraic s-a descoperit abia în 1896.

În fine, al patrulea „inedit" față de TM, Psalmii lui Solomon (un apocrif), încheie grupajul poetico-sapiențial. Scrierea apare citată în sumarul Codex-ului *Alexandrinus* (sec. al V-lea), dar textul propriu-zis n-a fost descoperit (și publicat) decât în secolul al XVII-lea, de către J. L. de La Cerda. Psalmii lui Solomon au fost, probabil, compuși în ebraică, dar noi nu dispunem decât de versiunile greacă și siriacă. Ca și Odele ansamblate de creștini în scop liturgic, și Psalmii lui Solomon datorează mult Psalmilor lui David. Avem de a face cu un colaj original realizat într-o perioadă recentă (unii savanți văd în ei opera fariseilor sau a esenienilor). Tradiția creștină îi cunoaște și citează începând cu Lactanțiu.

Reamintim în continuare structura ediției noastre, precum și normele mai importante de redactare:

Norme de redactare

I. Siglele, abrevierile şi trimiterile bibliografice la scrierile antice şi moderne citate în note şi comentarii sunt menţionate în Bibliografia volumului.

II. Titlurile întregi ale cărţilor biblice au fost scrise cu litere drepte.

– În citările prescurtate, virgula (,) desparte capitolul de verset, punctul (.) şi liniuţa (-) delimitează versete, iar linia mai lungă (–), capitole. Minusculele (a, b, c, ...) notează stihurile în cadrul aceluiaşi verset sau, după caz, versetele suplimentare din ediţia Rahlfs.

– Abrevierile pentru cărţile biblice sunt următoarele (în ordinea alfabetică a prescurtărilor):

• pentru VT: Abd. (Abdia); Agg. (Aggeu); Am. (Amos); Av. (Avacum); Bar. (Baruch); Bel (Bel şi dragonul); Cânt. (Cântarea Cântărilor); Dan. (Daniel); Deut. (Deuteronomul); Ecl. (Ecleziastul); Ep. Ier. (Epistola lui Ieremia); Est. (Ester); Ex. (Exodul); 1Ezr. (1 Esdra); 2Ezr. (2 Esdra = Ezra şi Nehemia TM); Gen. (Geneza); Ier. (Ieremia); Iez. (Iezechiel); Iis. Nav. (Iisus/Iosua Nave); Ioel; Iona; Iov; Is. (Isaia); Iud. (Iudit); Înţ. (Înţelepciunea lui Solomon); Jud. (Judecătorii); Lev. (Leviticul); 1,2,3,4Mac. (1, 2, 3, 4 Macabei); Mal. (Malachia); Mich. (Michea); Na. (Naum); Num. (Numerii); Od. (Odele); Os. (Osea); 1,2Par. (1, 2 Paralipomene = 1, 2 Cronici TM); Plâng. (Plângerile lui Ieremia); Prov. (Proverbele/Pildele lui Solomon); Ps. (Psalmii); Ps. Sol. (Psalmii lui Solomon); 1,2Rg. (1, 2 Regi = 1, 2 Samuel TM); 3,4Rg. (3,4 Regi = 1, 2 Regi TM); Ruth; Sir. (Înţelepciunea lui Iisus Sirah); Soph. (Sophonia); Suz. (Suzana); Tob. (Tobit); Zah. (Zaharia).

• pentru NT: Apoc. (Apocalipsa); Col. (Coloseni); 1,2Cor. (1, 2 Corinteni); Ef. (Efeseni); Evr. (Evrei); Flm. (Filimon); Flp. (Filipeni); Gal. (Galateni); Fp. (Faptele Apostolilor); Iac. (Iacob); In. (Ioan); 1,2,3In. (1, 2, 3 Ioan); Iuda; Lc. (Luca); Mc. (Marcu); Mt. (Matei); 1,2Pt. (1, 2 Petru); Rom. (Romani); 1,2Tes. (1, 2 Tesaloniceni); 1,2Tim. (1, 2 Timotei); Tit.

În unele cazuri, numele aceleiaşi cărţi este citat în mod diferit, după versiunea greacă, respectiv textul ebraic la care se face referire: de ex. Par. (Paralipomene pentru LXX), dar Cron. (Cronici pentru TM), 1Rg. (1 Regi LXX), dar 1Sam. (1 Samuel TM) etc. Referinţele la cărţile Pentateuhului şi la cele istorice din LXX, din note şi comentarii, au în vedere primele trei volume din prezenta ediţie a Septuagintei (v. Bibliografia).

III. Reguli de transliterare:

– Cuvintele sau expresiile greceşti din note s-au scris cu caractere greceşti. Corespondentele latine sunt: α, A = a, A; β, B = b, B; γ, Γ = g, G; δ, Δ = d, D; ε, E = e, E; ζ, Z = z, Z; η, H = e, E; θ, Θ = th, Th; ι, I = i, I; κ, K = c, C (dar k, K înainte de *e* şi *i*); λ, Λ = l, L; μ, M = m, M; ν, N = n, N; ξ, Ξ = x, X; ο, O = o, O; π, Π = p, P; ρ, P = r, R; σ, ς, Σ = s, s, S; τ, T = t, T; υ, Υ = u (în diftongi), y, U (în diftongi), Y; φ, Φ = ph, Ph; χ, X = ch, Ch; ψ, Ψ = ps, Ps; ω, Ω = o, O.

– Termenii ebraici s-au transliterat după următoarele reguli: א = ' (stop glotal); בּ = b; ב = bh (pronunţat spirant, aprox. ca [v]); גּ = g; ג = gh (pronunţat spirant); דּ = d; ד = dh (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th" sonor); ה = h; ו = w; ז = z; ח = ḥ; ט = ṭ; י = y; כּ = k; כ = kh (pronunţat spirant, aprox. ca [h]); ל = l; מ = m; נ = n; ס = s; ע = ‘ (guturală); פּ = p; פ = ph (pronunţat spirant, aprox. ca [f]); צ = ṣ; ק = q; ר = r; שׁ = ś; שׂ = ş; תּ = t; ת = th (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th" surd); ָ = ā (în silabă închisă, înainte de accent: o); ֵ = ē; ִ = ī; ֹ = ō; ֻ = ū; ַ = a; ֲ = ᵉa; ְ = ᵉ (pentru simplificare, am transliterat la fel *şwa mobile* şi *şwa quiescens*); ֶ = e; ִ = i; ָ = o; ֻ = u.

– Transcrierea numelor proprii (inclusiv a etnonimelor): s-a plecat de la forma lor greacă, din LXX, şi s-a transliterat cât mai aproape de această formă. Singura excepţie a fost transliterarea diftongului „ou": nu s-a transliterat Iouda, Routh, Saoul, ci Iuda, Ruth, Saul; aşadar, „ou" s-a redat peste tot cu „u". În cazul numelor foarte cunoscute, s-a preluat forma românească tradiţională (ex. Avram sau Avraam, nu Abram sau Abraham; Goliat, nu Goliath; filisteni, nu philisteni etc.; dar Iisus Nave, nu Iosua Navi; Phinees, nu Finees; cheteu, nu heteu etc.); acolo unde s-a impus folosirea altei forme decât cea curentă, s-a dat o notă explicativă.

– Acolo unde nu este menţionată o altă semnificaţie a lor, parantezele drepte [ ] semnalează cuvintele care s-au adăugat în traducere, pentru clarificarea sensului, şi care nu există în textul original.

– Cuvintele ebraice care au fost transliterate ca atare în textul grecesc au fost date în caractere italice şi explicate în note.

– Notele s-au numerotat cu numărul capitolului şi versetului respectiv, date în bold. În cadrul aceleiaşi note, comentariile diferite se evidenţiază printr-un romb plin, ♦.

Structura ediției

Volumul I: Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul.
Volumul II: Iisus Nave/Iosua, Judecătorii, Ruth, 1–4 Regi.
Volumul III: 1–2 Paralipomene, 1–2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1–4 Macabei.
Volumul IV* (tomul I): Psalmii, Odele, Proverbele lui Solomon, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor.
Volumul IV** (tomul II): Iov, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Sirah, Psalmii lui Solomon.
Volumul V: Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdia, Iona, Naum, Avacum, Sophonia, Aggeu, Zaharia, Malachia.
Volumul VI: Isaia, Ieremia, Baruch, Plângerile lui Ieremia, Epistola lui Ieremia, Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel și dragonul.

*

Septuaginta noastră se construiește organizat, în etape. Pregătirea terenului, acumularea bibliografiei, propunerea unor prime variante de traducere, parțial sau integral abandonate uneori, discutarea lecțiunilor în cadrul întâlnirilor de lucru, propunerea altor versiuni, iată parcursul standard al muncii noastre împreună. Ultima confruntare, la cuvânt, este făcută de coordonatori, pe rând. Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, pr. Ioan-Florin Florescu și eu însumi, cu competențe complementare, ne străduim să ameliorăm atât traducerile finale cât și conținutul notelor și al introducerilor. Confruntarea și îmbogățirea aparatului de note pot dura câteva luni de zile. La fel s-au petrecut lucrurile și în cazul volumului de față. Un rol esențial îl are, de fiecare dată, colaborarea cu specialiștii străini. Până când studiile despre LXX se vor coace deplin și în România, aportul occidental rămâne de neprețuit. Mulțumim așadar colaboratorilor francezi, americani, belgieni care ne-au însoțit și acum și care țin ridicată la maximum, cred, ștacheta LXX românești. De asemenea, mulțumim, pentru entuziasta lor complicitate, reprezentanților celor trei instituții nestatale din România, care permit desfășurarea proiectului în condiții optime: Colegiul Noua Europă, Fundația Anonimul și Editura Polirom.

Cristian Bădiliță

PSALMII

Introducere

„Toată Scriptura este inspirată de Dumnezeu şi folositoare" (2Tim. 3,16). De aceea a fost scrisă de Duhul: pentru ca toţi oamenii să luăm fiecare leac pentru suferinţa proprie ca dintr-un spital de obşte. [...] Într-adevăr, profeţii ne învaţă unele şi cărţile istorice altele; altele Legea, şi altele chipul în care ne sfătuiesc Proverbele; dar Cartea Psalmilor cuprinde ce este folositor din toate: profeţeşte cele viitoare, ne aduce aminte de istorii şi, într-un cuvânt, este o vistierie obştească de învăţături bune, aflând pentru fiecare ce i se potriveşte, după strădania lui. Tămăduieşte rănile vechi ale sufletelor, iar celui de curând rănit îi aduce grabnică îndreptare; celui bolnav îi redă sănătatea, iar pe cel nevătămat îl păstrează astfel; pe scurt, îndepărtează, pe cât e cu putinţă, patimile care pun stăpânire în felurite chipuri pe suflete [...]. Şi aceasta o face îndrumând armonios sufletele şi în chip plăcut, punând în ele cugetare chibzuită. Când a văzut Duhul Sfânt că neamul omenesc e greu de îndrumat spre virtute şi că din pricina aplecării spre plăcere lăsăm la o parte cu totul trăirea dreaptă, ce a făcut? A împletit cu învăţăturile farmecul melodiei, pentru ca o dată cu sunetul dulce şi lin să primim fără să băgăm de seamă folosul cel din cuvinte. [...] De aceea s-au alcătuit pentru noi aceste melodii armonioase ale psalmilor, pentru ca cei care sunt copii ca vârstă sau cei cu totul tineri în felul de a se purta, părându-li-se că ei cântă, în fapt să primească educaţie pentru suflet. Într-adevăr, nimeni dintre cei mulţi şi delăsători n-a plecat vreodată [de la biserică] ţinând minte vreo învăţătură apostolică sau profetică, dar cuvintele psalmilor le cântă şi acasă şi le poartă şi prin piaţă. [...] Psalmul este seninătate a sufletelor, aducător de pace, îndepărtând zarva şi furtuna gândurilor; înmoaie mânia sufletului, iar pe cel neorânduit îl face cumpătat. Psalmul leagă prietenii, e unirea celor dezbinaţi şi împăcarea celor învrăjbiţi. Într-adevăr, cine se mai poate socoti duşman al celui cu care a înălţat acelaşi cânt către Dumnezeu? Prin urmare, psalmodia aduce binele cel mai de seamă, iubirea. [...] În psalm se află învăţătura desăvârşită despre Dumnezeu, prevestirea despre venirea în trup a lui Hristos, ameninţarea Judecăţii, nădejdea învierii, teama de pedeapsă, făgăduinţele slavei, dezvăluirile tainelor: ca într-o mare şi obştească vistierie sunt strânse toate laolaltă în Cartea Psalmilor.

Vasile cel Mare, *Homiliae super Psalmos*, PG 29, 212-213

Cuvintele arată cât de sensibil era acest mare Păstor la bogăția și frumusețea Psaltirii, care, într-un fel, îmbrățișează toată Scriptura: Dumnezeu care Se revelează îi dă omului cuvinte cu care să-I răspundă, în aceeași lumină unică și irepetabilă a Duhului.

I. Titlul cărții

Numele ebraic tradițional al Psaltirii este *Sepher T^ehillīm* („Cartea Laudelor"), ceea ce sugerează importanța acordată acestui tip de rugăciune în toate împrejurările vieții la care se referă psalmii. În Septuaginta, cartea este intitulată, în codicele *Vaticanus*, *Psalmoí* sau *Bíblos Psalmôn*. Gr. *psállō* înseamnă, la origine, „a trage", „a smulge", „a ciupi (coarda arcului sau a unui instrument muzical)"; se specializează pentru „a cânta la un instrument cu coarde" (ciupindu-le cu degetele, nu cu plectrul), mai ales la harfă; de aici, *psálma*, „melodie cântată la un instrument cu coarde", *psalmós*, „melodie cântată la harfă sau la liră/alăută", „psalm = cântec cu acompaniament de harfă". În codicele *Alexandrinus* apare numele de *Psaltérion*, termen care, la origine, desemnează un instrument cu coarde (un fel de harfă) ce acompania aceste cântări. Aceste nume corespund ebraicului *miz^emōr*, „psalm", (substantiv derivat de la *zāmar*, „a cânta la un instrument cu coarde"), care apare în titlul a cincizeci și șapte de psalmi în TM. Rezultă de aici că psalmii, destinați mai ales cultului, erau cântați: avem informații despre cetele de cântăreți de la Templu (*cf.*, de ex., 1Par. 25), despre diverse tipuri de execuție, în titlurile psalmilor, iar Ps. 150 oferă inventarul instrumentelor muzicale, pe lângă care amintește și dansul. Din păcate, indicațiile muzicale sunt insuficiente pentru a da o idee despre melodiile psalmilor, chiar dacă există actualmente încercări de reconstituire[1].

Marea majoritate a psalmilor are un titlu care indică autorul sau destinatarul, uneori chiar împrejurarea istorică la care se referă, specia literară, modul de execuție (instrumentul sau instrumentele acompaniatoare, titlul melodiei pe care trebuie cântat etc.). Multe titluri au ajuns greu de înțeles, probabil încă dintr-o perioadă timpurie, astfel încât LXX prezintă multe diferențe față de TM în această privință.

1. *Cf.* E. Gerson-Kiwi, „Musique" în *Dictionnaire de la Bible (Supplément)*, Paris, 1957, col. 1411-1468. Suzanne Haïk-Vantoura a încercat o reconstituire pe discul *La musique de la Bible révélée*, cu texte din Psalmi, Cântarea Cântărilor, Plângeri, Isaia etc.

II. Numerotarea psalmilor

Între Psaltirea ebraică şi cea a Septuagintei apare o diferenţă de numerotare datorată faptului că Psalmii 9 şi 10 din TM sunt consideraţi ca formând o unitate în LXX – Ps. 9. Psalmii 114 şi 115 din TM sunt de asemenea luaţi împreună în LXX, alcătuind Ps. 113. În schimb, Ps. 116 din TM este împărţit în două în LXX: Ps. 114 şi 115. Către sfârşitul Psaltirii, Ps. 147 din TM este la rândul său împărţit, în LXX, în Ps. 146 şi 147, astfel încât ultimii trei psalmi îşi corespund în numerotare.

TM	LXX
1-8	1-8
9-10	9
11-113	10-112
114-115	113
116	114-115
117-146	116-145
147	146-147
148-150	148-150

LXX mai are în plus Ps. 151, necanonic, ceea ce poate sugera existenţa iniţială a mai multor psalmi din care au fost aleşi cei actuali. De altfel, „psalmi" se mai găsesc şi în alte cărţi ale Bibliei: de ex. Ex. 15,1-18.21; Deut. 32,1-43; 33; Jud. 5; 1Sam. 2,1-10; 2Sam. 22; Tob. 3,11-15 etc. şi mai cu seamă la profeţi: Is. 12,1-6; 21,1-5; 26,1-19; 38,9-20; 42,10-17; 59; 63,7–64,12; Am. 4,13; 5,8 şi urm.; 9,5; Mich. 7,18-20; Soph. 3,14-17; Av. 3.

Există în interiorul cărţii semne ale unei împărţiri în cinci părţi, menite a corespunde celor cinci cărţi ale Pentateuhului, fiecare dintre ele terminându-se cu o doxologie (în finalul psalmilor 40, 71, 88, 105, Ps. 150 fiind în întregime o doxologie). Comentatorii evrei fac astfel o analogie între David şi Moise: „După cum Moise a dat lui Israel cele cinci cărţi ale Legii, tot astfel David a dat lui Israel cele cinci cărţi ale Psalmilor" (*Midraş T^ehillīm* la Ps. 1,2). Acest punct de vedere a fost adoptat şi de primii Părinţi, la Hipolit apărând expresia „al doilea Pentateuh". Chiar dacă orice încercare de a pune în legătură tematica celor cinci părţi ale Psaltirii cu fiecare dintre cărţile Pentateuhului a fost sortită eşecului, această apropiere semnifică faptul că rugăciunea Psalmilor e răspuns la cuvântul lui Dumnezeu.

III. Datarea

Încercările de a situa cronologic alcătuirea Psaltirii au fost total infructuoase, diverşi cercetători situând-o între epoca de început a monarhiei şi perioada Macabeilor, cu toate momentele intermediare posibile. Este însă evident faptul că Psaltirea s-a format treptat, ca Biblia însăşi: se poate întrezări existenţa unor colecţii intermediare care vor fi fost adunate ulterior până s-a ajuns la forma pe care o cunoaştem astăzi. Astfel, după titluri, se poate distinge o „psaltire" a fiilor lui Core (Ps. 41–48), o serie a „rugăciunilor lui David" (50–71), „psaltirea" lui Asaph (49 şi 72–82), „psalmii treptelor" (119–133) etc. Cercetătorii au atras atenţia şi că, în grupul 3–41 TM, apare în mod predominant numele divin *YHWH* şi au denumit aceşti psalmi „psaltirea yahvistă", caracterizată şi prin faptul că David e menţionat în titlul fiecăruia din aceşti psalmi, cu excepţia lui 33/32. În grupul 42–89 predomină, în schimb, numele divin *'Elohīm* – de aici denumirea de „psaltire elohistă". O a doua colecţie „yahvistă" ar fi formată de restul psalmilor (90–150).

IV. Autorii

În mod tradiţional, se vorbeşte de „Psalmii lui David". Într-adevăr, titlurile îi atribuie şaptezeci şi trei dintre psalmi, iar cărţile istorice vorbesc despre talentul lui muzical şi poetic (1Rg. 16,16-18; *cf.* şi Amos 6,5; 2Rg. 1,19-27) şi preocuparea lui pentru cult (2Rg. 6,5.15); de altfel, 2Rg. 22 reproduce un poem atribuit lui David, pe care îl regăsim în Ps. 17. Chiar dacă cercetătorii care au presupus o dată târzie pentru compunerea psalmilor au respins orice paternitate davidică, astăzi mulţi manifestă o poziţie moderată, atribuindu-i lui David un rol important în formarea poeziei religioase a poporului ales. Mai apar ca autori Asaph, precum şi fiii lui Core, Aiman şi Ethan. Aceştia sunt amintiţi în Paralipomene în calitate de cântăreţi în slujba Templului (1Par. 15,16-19). De asemenea, în 2Ezr. 2,41, sunt pomeniţi o sută douăzeci şi opt de cântăreţi, „fiii lui Asaph", printre cei întorşi din exilul babilonian. În ultimă instanţă, trebuie să fim conştienţi că psalmii au circulat din generaţie în generaţie, fiecare dintre acestea simţind că textul o exprimă, şi de aceea trebuie să presupunem existenţa a nenumărate remodelări actualizante în decursul timpului, până la forma rămasă definitivă.

V. Tematica

În vederea unei mai bune înțelegeri a conținutului, cercetătorii au căutat să identifice și să sistematizeze temele principale ale Psaltirii. Inițiativa acestei abordări este legată de numele lui Hermann Gunkel[2], care încearcă o catalogare și o descriere a „genurilor literare" ce pot fi identificate în psalmi, pe de o parte, și, pe de altă parte, caută să identifice experiența autorului fiecărui psalm și contextul de viață (expresia sa, *Sitz im Leben*, s-a impus) unic și irepetabil care au generat fiecare psalm. El ajunge să distingă astfel cinci „genuri" principale: imnuri (printre care și „cântările Sionului" și psalmii de înscăunare), lamentații colective, psalmi regali, lamentații individuale, cântări individuale de mulțumire, precum și o serie de „genuri" secundare, printre care cântări de pelerinaj, cântări colective de mulțumire, poeme sapiențiale, liturgii ale Legii și profetice și, în sfârșit, „genuri amestecate".

Lucrările ulterioare, fie că-l continuă sau îl contestă pe Gunkel, au oferit felurite liste de genuri și motive literare. O tendință puternic marcată la un moment dat a fost aceea de a plasa psalmii în contextul cultului[3], legându-i de diferitele sărbători și ajungându-se chiar la presupunerea existenței unor sărbători neatestate în Biblie.

Chiar dacă bogăția tematică a psalmilor și realismul lor care îmbrățișează simultan mai multe aspecte ale vieții omului refuză orice clasificare rigidă, se pot identifica mai multe „familii" de psalmi, după tematica predominantă[4].

1. O primă familie este cea a *psalmilor de laudă*, care sunt strâns legați de cult; le este caracteristic aspectul comunitar, care se manifestă uneori prin dialoguri, refrene, aclamații („Amin", „Aleluia") sau referiri la procesiuni ori la gesturi (aplauze, închinări, dansuri etc.). Psalmii în care

2. *Die Psalmen*, Göttingen, 1926, 1968; *Einleitung in die Psalmen. Die Gattungen der Religiösen Lyrik Israels*, Göttingen, 1933, 1966.

3. *Cf.*, de exemplu, S. Mowinckel, *Psalmenstudien*, Oslo, 1921-1924 și *Offersang og Sangoffer*, Oslo, 1951, mai cunoscută sub titlul englezesc *The Psalms in Israel's Worship*.

4. *Cf.*, pentru această clasificare, TOB, „Introduction aux Psaumes", mai ales pp. 1276-1282.

predomină aducerea de laudă lui Dumnezeu sunt, la rândul lor, de mai multe feluri.

a) Imnuri adresate Dumnezeului Legământului (8, 18, 32, 99, 102, 103, 110, 112, 113, 116, 134, 135, 144–150) – Israel aduce laudă lui Dumnezeu pentru un atribut sau altul, pentru lucrarea creației și pentru faptele minunate săvârșite în istoria sa; un motiv special de laudă este Legea, văzută ca dar al lui Dumnezeu, călăuză de viață, a cărei înțelepciune îl deosebește pe Israel de celelalte popoare.

b) Psalmii Împărăției (22; 95–99) sunt o aclamație plină de bucurie adresată lui Dumnezeu ca Rege al lui Israel și al întregului univers.

c) Cântările Sionului (45, 47, 75, 83, 86, 122 și, într-o oarecare măsură, 23, 67, 131). Admirația față de Ierusalim, față de Sion, față de Templu este de fapt o preamărire a prezenței necontenite a lui Dumnezeu în mijlocul poporului Său, prezență mântuitoare care inspiră o încredere absolută; tocmai această prezență deschide Cetatea și pentru celelalte neamuri, care își vor găsi în ea „toate izvoarele".

d) Tot legați de Templu sunt „psalmii treptelor", ai „suișurilor" (119–133), psalmi de pelerinaj a căror varietate de subiecte e unificată de bucuria apropierii de Dumnezeu.

e) Psalmii regali (2, 17, 19, 20, 44, 71, 88, 100, 109, 131, 143) sunt, la un prim nivel de lectură, o preamărire a regilor davidici, la anumite ocazii: încoronarea sau aniversarea încoronării, nunta, o victorie în război etc. Specifică pentru Israel este însă convingerea că adevăratul Rege al poporului ales este Dumnezeu însuși, iar regele pământesc, dacă nu Îl reprezintă ca un fel de mijlocitor, nu înseamnă nimic. La ceremoniile de înscăunare se presupunea că Dumnezeu reiterează făgăduința făcută lui David (2Rg. 7,14: „Eu îi voi fi Tată, iar el Îmi va fi fiu"). Deși fiecare dintre regi este un „uns al Domnului", în desfășurarea istoriei așteptările poporului bazate pe făgăduința lui Dumnezeu au fost întotdeauna mai mari decât împlinirile chiar ale celor mai buni dintre regi, iar dinastia davidică încetează de a mai domni o dată cu exilul babilonian. Se observă în texte, mai ales în cele profetice, cum așteptările legate de următorul rege se focalizează treptat asupra unui rege ideal dintr-un viitor cunoscut doar de Dumnezeu, care va fi adevăratul *Uns* (*Mesia/Hristos*) prin care Dumnezeu Își va împlini planul de mântuire. Astfel se conturează și se amplifică așteptarea mesianică. Rezumând secole de discuții și clasificări exegetice, se poate spune, într-o formă esențializată, că textele Scripturii au un sens literal, acela pe care îl decriptează orice

cititor aflat în fața unui text, și, totodată, prin acesta și fără a-l desființa, un sens plenar, sensul pe care Dumnezeu îl așază în text și pe care oamenii îl descoperă treptat într-o continuă aprofundare, până la Parusie. Pentru creștini, sensul plenar îl are în centru pe Iisus Hristos cel istoric, plinirea Revelației, dar și *Christus totus* (după expresia latină), Hristos și trupul Său mistic, comunitatea celor credincioși aflată în mers spre împlinirea finală a Împărăției lui Dumnezeu. În acest sens, lauda adusă regelui pământesc are o dimensiune mesianică, referindu-se în ultimă instanță la Hristos.

2. A doua „familie" o constituie *psalmii de implorare*, în care cererea de ajutor este împletită cu exprimarea încrederii și cu aducerea de mulțumire. Implorarea poate fi exprimată într-o formă individuală (5–7, 12, 16, 21, 24, 25, 27, 30, 34, 35, 37, 38, 41, 42, 50, 53–56, 58, 60, 62, 63, 68–70, 85, 87, 101, 108, 119, 129, 139–142) sau colectivă (11, 43, 57, 59, 73, 78, 79, 82, 84, 89, 93, 107, 122, 136, dar și, într-o oarecare măsură, 76, 81, 105, 125), în funcție de situația de suferință, chiar dacă trecerea de la o categorie la alta poate fi adesea presupusă. Psalmii de implorare în care predomină strigătul de ajutor îmbrățișează toate situațiile de viață reală, toate nevoile și durerile în care se poate afla un om sau o comunitate și care par fără ieșire. În aceşti psalmi e frecvent transferul metaforic: omul prigonit de dușmani sau cuprins de o boală grea poate fi înfățișat ca încolțit de fiare sălbatice, prins în capcană, sau în furtuni pe mare, căzut în groapă, în noroiul mlaștinii etc. Întrucât suferința era considerată ca o pedeapsă divină aproape automată pentru păcatele săvârșite, implorarea se împletește adesea cu recunoașterea stării păcătoase a omului și cu cererea de iertare. În liturgia creștină există tradiția celor „șapte psalmi de pocăință": 6, 31, 37, 50, 101, 129, 142. Implorările colective par ocazionate de o calamitate publică: invazia dușmanilor, profanarea Templului, o situație de intensă nedreptate socială. Temeiul principal pentru a cere ajutorul lui Dumnezeu sunt faptele Lui minunate din trecut pentru poporul Său și fidelitatea Lui nedezmințită.

În unii psalmi de implorare e exprimată predominant încrederea, liniștea dată de comuniunea cu Dumnezeu (Ps. 3, 4, 10, 15, 22, 26, 61, 114, 120, 123, 128, 130).

În alții străbate mai ales aducerea de mulțumire, deoarece psalmistul, în încrederea sa, vede acțiunea divină deja împlinită (Ps. 9, 29, 31, 33, 39, 40, 91, 106, 115, 137); modul de exprimare a recunoștinței sugerează uneori o ceremonie liturgică individuală sau colectivă (Ps. 65, 66, 117, 123).

3. Într-o a treia „familie" se pot grupa *„psalmii de învățătură"*. Elemente de acest gen se găsesc în toți psalmii, dar sunt unii care au acest scop declarat, uneori chiar în titlu („pentru înțelegere"), metodele „didactice" fiind foarte diferite.

a) Există trei psalmi care evocă pe larg istoria lui Israel, cu o insistență deosebită asupra Exodului – evenimentul exemplar al intervenției divine salvatoare (Ps. 77, 104, 105).

b) În alți psalmi învățătura se transmite în cadru liturgic, psalmistul insistând asupra atitudinii morale cerute celui care se înfățișează lui Dumnezeu (Ps. 14, 23, 133, dar și 90, 94).

c) Un alt grup este apropiat de îndemnurile profetice și de stilul deuteronomic, reamintind exigențele Legământului (Ps. 13, 49, 51, 52, 74, 80, 94).

d) Un ultim grup este format de psalmi foarte apropiați de cărțile sapiențiale, care îl învață pe om că meditarea și împlinirea Legii este adevăratul izvor de fericire (Ps. 1, 36, 48, 72, 111, 118, 126, 133, dar și 127 și 138).

Orice încercare de clasificare a psalmilor e menită să ofere doar un cadru ajutător pentru o mai bună înțelegere a conținutului. De fapt, tematica lor e bogată și variată ca viața însăși, astfel încât orice om, în orice situație de viață, se poate regăsi în ei.

În încercarea de a stabili o ierarhie a temelor Psaltirii, pot fi sugestive rezultatele unei analize statistice nuanțate și pertinente, care s-a realizat pe textul ebraic al Psaltirii, rezultatele esențiale fiind însă valabile pentru orice traducere fidelă[5]. S-a observat astfel că, în totalul de 2527 de versete, numele divin *YHWH* („Domnul") se întâlnește de 735 de ori, cel de *'Elohīm, 'El, 'Eloah* („Dumnezeu"), de 438 de ori, iar *'Adhōn/'Adhōnay* („Domnul") de 62 de ori: acest record absolut al frecvenței arată că Dumnezeu se află în centrul Psaltirii. Urmează vocabularul Legământului, care e sufletul Psaltirii: „milostivire" – de 127 de ori, „Lege și porunci" – de peste 200 de ori, „încredere", „nădejde" – de peste 100 de ori. Tematica celor *două căi* se reflectă în vocabularul care îi desemnează pe cei „răi", „păcătoși", „nelegiuiți" (cca 200 de ocurențe) și pe cei „drepți" – familie numeroasă care îi cuprinde pe „nevinovat", pe „sărac", pe „slujitor", pe „Cel Uns". Confruntarea dramatică dintre aceste două categorii umane e punctul de pornire a rugăciunii

5. *Cf.*, de exemplu, Georges Athanasiades, „Les psaumes – des mots pour la prière", în *Les Échos de Saint-Maurice* 4/1980, Tome 10 Nouvelle série, pp. 213-229.

Psalmilor. Verbele cele mai frecvente care se întâlnesc în Psaltire (începând de la 100 până la cca 50 de ocurențe) sunt în număr de douăsprezece: „a lăuda", „a aduce mulțumire/a da mărturie", „a binecuvânta", „a asculta", „a păzi", „a se teme (de Domnul)", „a se bucura", „a-și aduce aminte", „a chema", „a striga", „a mântui", „a cânta".

VI. Poezia biblică

După cum se știe, psalmii sunt poezie, ca și multe alte texte biblice, mai ales din profeți. De altfel, pentru literatura ebraică, unde structurile metrice sunt destul de puțin codificate sau constrângătoare, o distincție netă între poezie și proză nu este operantă. De fapt nici nu există în Biblie un nume generic pentru „poezie", ci doar pentru anumite subcategorii caracterizate din alte puncte de vedere (conținut, mod de execuție etc.). Pe o linie continuă între maximum de poezie și maximum de proză, psalmii s-ar situa însă în primul segment.

Pentru caracterizarea acestuia, s-a propus[6], de pildă, fără pretenție de exhaustivitate, o listă de zece caracteristici formale deosebit de reprezentative pentru poezie în general și pentru poezia biblică în special, enunțate într-o aproximativă ordine de importanță:

a) structură armonioasă, manifestată de obicei prin forme de *paralelism*, în grupări (de obicei binare sau ternare) de unități structural simple, marcate prin corespondențe în organizarea lexicală, sintactică, de sens și/sau sunet (inclusiv un sistem *ritmic* de accente de intensitate), cu o pauză majoră la capătul fiecărei unități complexe;

b) diferite feluri de *repetiție*, sinonimică și contrastivă, orânduită adesea în forma unor structuri simetrice, atât lineare cât și concentrice, având o funcție importantă structurală sau tematică;

c) o *condensare* generală a structurii lingvistice – la nivel fonologic, gramatical și/sau lexical (*e.g.* elipsa);

d) ca o consecință specifică în limba ebraică, o *reducere a „particulelor"* caracteristice prozei;

---

6. „It is more a matter of degree than of «either-or»" (E. R. Wendland, „The Discourse Analysis of Hebrew Poetry: A Procedural Outline", în *Discourse Perspectives on Hebrew Poetry in the Scriptures*, UBS Monograph Series, nr. 7, UBS, SUA, 1994, pp. 1-27 (p. 3).

e) *poziționări neuzuale sau marcate* de cuvinte sau fraze în vers/stih/ propoziție (*e.g.* chiasm, *enjambement*, anacruză) sau *disjuncția* deliberată a elementelor unor expresii stereotipe;

f) *jocuri fonetice* (aliterație, asonanță, rimă, homoioteleuton, onomatopee, jocuri de cuvinte etc.) folosite spre a scoate în evidență anumiți termeni;

g) o concentrare relativ mare a unor *elemente marcate stilistic*: cuvinte rare, arhaice, proverbiale, dialectale; termeni aluziv-evocatori, imagistică concretă, limbaj figurat (mai ales metaforă și metonimie);

h) apariția relativ frecventă a altor *mijloace afective*: ironie, aluzie, întrebări retorice, hiperbolă, intensificatori (*e.g.* exclamații, interjecții);

i) preferința pentru *vorbirea directă,* asociată cu forme interactive (*e.g.* vocative, mai ales ale numelui divinității, imperative), având drept scop dramatizarea discursului;

j) *forme poetice standardizate* religioase/liturgice sau tradiționale: perechi de cuvinte, formule introductive/concluzive, clișee, toposuri/teme/ motive scripturare, eventual acrostihuri și alte tipare verbale bazate pe alfabet.

Se poate observa că trăsăturile propuse se grupează în jurul câtorva puncte: procedee care țin de structura textului și procedee care țin de construirea imaginii.

VI.1 Structura textului

Procedeele care țin de structura textului sunt cele care tind la realizarea muzicalității lui.

a) Ceea ce s-ar putea numi cu un termen generic *paralelism* (implicând și repetiția) este trăsătura cea mai vizibilă a poeziei ebraice. Se manifestă prin organizarea unităților de text în grupuri binare, uneori ternare (distihuri/terține), în care elementele constitutive își răspund de la un stih la altul într-un sistem uneori foarte subtil.

În general se disting trei forme de paralelism:

- sinonimic:

  „Păcatul meu l-am dezvăluit
  și fărădelegea mea nu am acoperit-o" (Ps. 31,5);
- antitetic:

  „Domnul cunoaște calea celor drepți,
  iar calea nelegiuiților se va nimici" (Ps. 1,6) ;

– sintetic/complementar (ideea primului/primelor vers(uri) apare dezvoltată/rezumată în versul final):

„Iată un om care nu şi L-a pus ajutor pe Dumnezeu,
ci şi-a pus nădejdea în mulţimea bogăţiei sale
şi s-a întărit în zădărnicia sa" (Ps. 51,9),
sau:
„Mai înainte de a se fi făcut munţii
şi de a fi plăsmuit pământul şi lumea,
din veac până în veac Tu eşti" (Ps. 89,2).

Unii autori vorbesc şi despre un paralelism „climatic"[7] (de la gr. *klímax*, „scară"), unde al doilea stih reia o parte din primul, subliniindu-l. Această structură apare frecvent în psalmii „treptelor":

„Domnul cel tare şi puternic,
Domnul cel puternic în război" (Ps. 23,8b-c).

b) În original, paralelismul este marcat şi prin jocul *corespondenţelor sonore*, ceea ce înseamnă în primul rând un anumit sistem ritmic. Caracteristic pentru metrul ebraic este numărul de silabe accentuate în fiecare stih. Gruparea cea mai simplă este 2 + 2, dar există şi scheme 3 + 3, destul de frecvent 3 + 2 (aşa-numitul ritm elegiac), sau chiar 3 + 4, sau 4 + 4. După cum am văzut, versurile pot fi formate din două sau trei stihuri şi pot fi grupate în strofe (delimitate prin refrene, indicaţii de oprire sau schimbarea literei iniţiale în psalmii cu acrostih, de ex. Ps. 118). Pot apărea şi corespondenţe sonore ca aliteraţia, asonanţa sau chiar rima.

c) În plan lexical, paralelismul este caracterizat prin folosirea *sinonimelor/antonimelor* sau a altor feluri de echivalenţe.

d) Sintactic, se manifestă prin aranjarea marcată a cuvintelor/sintagmelor în serii paralele sau în chiasm, incluzând eventual şi alte elemente de subliniere.

e) Tot de paralelism ţine şi recurenţa anumitor formule (perechi de cuvinte, formule introductive/concluzive, refrene).

Cum sinonimia nu e niciodată perfectă, în seriile paralele se constată adesea o gradaţie ascendentă sau descendentă, ori complexă, în sens invers între mai multe serii. De asemenea, prin alăturarea a două cvasi-sinonime se conturează o a treia noţiune, neegală cu suma celorlalte două, ci mai difuză dar mai largă. Se poate ajunge uneori la combinaţii de sugestii şi nuanţe foarte subtile.

7. *Cf.*, de exemplu, Lancellotti, p. 23.

VI.2 Construirea imaginii

Procedee de *articulare/construire a imaginii*, altfel spus, tot ceea ce „face imagine", pot fi:

a) vocabularul poetic;

b) caracterul concret al imaginii;

c) figurile, în special metafora şi metonimia;

d) elemente aluzive/evocatoare (având, în cazul textului biblic, o deosebită valoare nu numai poetică, ci şi teologică).

Vocabularul poetic îşi are trăsăturile specifice, cu diferenţe pe genuri, culturi, epoci, autori etc. Pentru poezia veche ebraică se poate sublinia recurgerea la arhaisme, cuvinte rare, sinonime poetice ale cuvintelor uzuale. Arhaismele în Biblie nu au un simplu rol de înfrumuseţare; ele subliniază căutarea rădăcinilor, conştiinţa încadrării într-o istorie, asumarea trecutului.

Nici recurgerea la *concret, la amănuntul semnificativ*, nu are în Biblie doar o valoare formală, exterioară. Ea are în primul rând menirea de a actualiza pentru destinatar cele relatate, de a-i oferi repere spre a se implica imaginar în acţiune sau de a sublinia intuitiv mesajul.

Metafora se caracterizează[8] prin crearea unei tensiuni între două realităţi potenţial echivalente, tensiune cu atât mai mare cu cât apropierea dintre cele două este mai puţin previzibilă; acest fenomen de tensiune este capabil să degajeze semnificaţii noi. Apropierea neaşteptată dintre două realităţi din sfere diferite provoacă o suprapunere aproape vizuală[9], care arată lucrurile într-o lumină cu totul nouă. Chiar dacă, în poezia biblică, ea nu are frecvenţa din poezia modernă, metafora este importantă şi din punct de vedere teologic, întrucât oferă limbajului posibilitatea de a se apropia întrucâtva, în mod viu, de mister.

Importante poetic sunt şi elementele de *intertextualitate*. Privite din punctul de vedere al definiţiei lui Roman Jakobson: „Funcţia poetică [a limbajului] proiectează principiul echivalenţei de pe axa selecţiei pe axa

8. Sinteză şi bibliografie în P. Ricoeur, *La métaphore vive*, Paris, 1975.

9. Umberto Eco, art. „Metafora", în *Enciclopedia Einaudi*, IX, Torino, 1980, pp. 191-236, *apud* V. Fusco, „Tendances récentes dans l'interprétation des paraboles", în *Les paraboles Évangéliques. Perspectives nouvelles*, XIIe Congrès de l' ACFEB, Lyon (1987), publié sous la direction de Jean Delorme, Cerf, 1989, p. 33.

combinației"[10], aluzia, evocarea, citatul pot avea în anumite condiții o intensă valoare poetică, întrucât cuvântul/expresia dintr-un text B care trimite la un text preexistent A realizează o echivalență între cele două şi astfel îmbogățește textul secund cu valențele conotative ale celui dintâi. Evident, o condiție indispensabilă este ca textul prim să fie bine cunoscut celui care receptează textul al doilea. Altă condiție este ca această cunoaştere să fie vie, eventual vitală, pentru receptor; altfel totul se îneacă în livresc.

Pentru Biblie, acest proces declanşat în mintea celui ce receptează textul are o deosebită importanță, care depăşeşte sfera esteticului. De pildă, pentru omul neotestamentar care trăieşte în aşteptarea împlinirii profețiilor, o aluzie la un psalm îl face pe acesta prezent cu toată încărcătura lui teologică şi poetică. S-ar putea spune că astfel Vechiul Testament oferă a treia dimensiune textului din Noul Testament sau, cu altă analogie, că textele veterotestamentare „chemate" intuitiv prin elementul evocator formează armonicele care dau bogăția sunetului din Noul Testament[11].

Din vocabularul poetic, din constelația amănuntelor concrete, din elementele care constituie semnificatul (de ex. elementele descrierilor de natură) sau semnificantul (sfera de selecție a metaforelor), din alte texte evocate prin aluzie sau citat, se constituie *universul poetic* caracteristic unei forme literare sau unui autor. Acesta reflectă pe de o parte imaginarul de referință al autorului, dar şi atitudinea lui spirituală: la autorii biblici, inspirația poetică din natură are un caracter teocentric unic; omul biblic vede „spiritualul în material, vizibilul în invizibil, veşnicia în timp"[12].

Pe de altă parte, prin valoarea sa simbolică, universul poetic îşi are rolul în Revelație: de pildă „copacii pădurii" care „dănțuiesc" (Ps. 95,12) sau „dealurile" care „saltă precum mieii" (Ps. 113,4) la venirea Domnului semnifică tensiunea cosmosului în aşteptarea venirii lui Dumnezeu, ceea ce va fi explicitat de către Pavel în Epistola către romani: „Făptura aşteaptă cu nerăbdare descoperirea fiilor lui Dumnezeu" (8, 19) ... „toată făptura împreună suspină" aşteptând „să fie părtaşă la libertatea măririi fiilor lui Dumnezeu" (8,22.21).

---

10. „Linguistics and Poetics", in T. Sebeok (ed.), *Style in Language*, pp. 350-377 [358], Cambridge MA: MIT Press, 1960.

11. Pentru exemplificare, vezi *infra* la „Lectura creştină a psalmilor".

12. W. Harrington, *Nouvelle Introduction à la Bible*, Éd. du Seuil, 1971, p. 464.

VII. Psaltirea LXX față de TM

În 1Mac. 7,17 este citat Ps. 78,2c-3 într-o formă foarte apropiată de cea din LXX. Acest fapt ar putea sugera că traducerea unor psalmi, sau chiar a Psaltirii întregi, este anterioară mijlocului secolului al II-lea î.H.[13].

Dacă traducerea Pentateuhului e caracterizată printr-o mare fidelitate față de original, dar și printr-o flexibilitate creativă în procedeele de traducere, psalmii au fost situați într-un grup care are ca model Pentateuhul, la egală distanță de literalismul extrem (cum ar fi, de ex., Ecleziastul) și de o libertate ce tinde spre parafrază (cum ar fi, de ex., Proverbele). Coerența modalității de traducere de la un capăt la altul al textului ar indica existența unui singur traducător sau a unei singure echipe de traducători. Reluând o sugestie a lui D. Barthélemy, O. Munnich (1982) presupune că aceștia sunt niște înaintași ai așa-numitului grup *kaige*, pe care îl vor fi influențat în trei privințe: traducerea lui *YHWH Ṣᵉbhā'ōth* cu *Kyrios tôn dynámeōn*, „Domnul puterilor", spre deosebire de Pentateuh, unde apare *Kyrios Pantokrátōr*; folosirea a două cuvinte distincte pentru „corn" și „trâmbiță" și folosirea gr. *bāris* doar în sens de „fortăreață", nu și de „barcă cu fundul plat" (de fapt sunt două omonime cu flexiune oarecum diferită).

După tradiție, locul traducerii este Alexandria; încercările de a stabili o localizare palestiniană nu au fost convingătoare.

Diferența cea mai vizibilă față de TM este cea de numerotare (*cf.* mai sus). Se poate presupune că numerotarea LXX e cea originară, pentru că Ps. 9–10 formează o unitate în acrostih. Pe de altă parte, mai multe manuscrise ebraice pun sub același număr Ps. 114–115, așa cum face și LXX[14]. Lista psalmilor este cvasi-identică cu cea a TM, în contrast cu forma abundentă a uneia din Psaltirile de la Qumran[15]. Singurul adaos este psalmul 151, despre care nu se știe când a fost adăugat. Primul care îl amintește este Atanasie, în *Epistola către Marcellinus*.

În privința titlurilor, diferențele destul de însemnate au dus la concluzia că foarte de timpuriu anumiți termeni tehnici din acestea nu mai erau inteligibili.

---

13. M. Harl, G. Dorival, O. Munnich, *La Bible grecque des Septante. Du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1988, 1994², pp. 91-93.
14. *Cf. ibid.*, p. 179.
15. *Cf. ibid.*, p. 327.

Diferențele semnificative între traducerea LXX și TM sunt semnalate în note; atragem atenția aici doar asupra a trei aspecte generale:

a) Psaltirea este cartea în care se manifestă cu precădere tendința generală a LXX de a înlocui termenii concreți care fac imagine cu referire la Dumnezeu, cu termeni abstracți (de ex. „Stâncă", „Cetate întărită", „Scut" devin „Ocrotitor", „Ajutor", „Tărie").

b) Diferența între sistemul verbal ebraic (caracterizat în principal de categoria gramaticală a aspectului) și cel grecesc (în care, cel puțin în parte, se manifestă și categoria timpului, iar opozițiile aspectuale sunt oarecum altele) duce uneori la diferențe de nuanțe. Opoziția principală în sistemul aspectual ebraic este între acțiunea terminată (așa-numitul „perfect") și acțiunea în curs de desfășurare (așa-numitul „imperfect"). Când trebuie aleasă în traducere o valoare temporală după sens, atunci „perfectul" ebraic poate fi tradus cu un timp trecut sau cu prezentul rezultativ, iar „imperfectul", cu viitorul, prezentul, sau, mai rar, chiar cu un timp trecut. În general, traducătorul LXX simte diferențele de valoare, dar uneori traduce automat „imperfectul" cu un timp trecut din greacă, mai ales cu un aorist. În acest caz, ceea ce în ebraică apare ca o acțiune continuă ori repetată, sau chiar urmând a se împlini în viitor, în greacă apare ca exprimarea unei experiențe trăite în trecut, temei de speranță și pentru viitor: de exemplu, în Ps. 3,5 LXX „Cu glasul meu către Domnul am strigat / și m-a ascultat din muntele Său sfânt" – față de textul ebraic corespunzător, indiferent la timp, care s-ar putea traduce „strig/voi striga... mă ascultă/mă va asculta".

c) Traducerea LXX insistă asupra unor teme care capătă importanță în iudaismul postexilic[16]: clarificarea ideilor despre răsplata/pedeapsa viitoare duce la accentuarea caracterului moralizator (*e.g.* 4,3a și 4,5b; 7,13; 84,9; 88,11a; 110,3a) sau evlavios (Ps. 8,3; 18,15b); se dezvoltă angelologia și demonologia (8,6a; 95,5; 96,7c); mântuirea și judecata îmbracă adesea un caracter mesianic și sunt împinse spre un viitor eshatologic (Ps. 1,5; 15,10).

16. *Cf.* É. Beaucamp, art. „Le Psautier", în *SDB*, 48, ed. Letouzey & Ané, Paris, 1973, col. 125-206 (205).

VIII. Exegeza iudaică

Targumurile sunt traduceri în aramaică ce adesea parafrazează sau chiar comentează textul ebraic. La început traducerea, pentru ascultătorii slujbei de la sinagogă care nu mai înțelegeau bine ebraica, era orală (*cf.* 2Ezr. 18,5-8); apoi s-a fixat fragmentar în scris (sec. I) și mai târziu aceste fragmente au fost adunate în colecții. Targumul la Psalmi este de origine palestiniană și de dată târzie (sec. IV-V) în forma finală. Fiind martorul unei vechi tradiții orale, poate fi un argument pentru existența, pe alocuri, a unor lecțiuni mai vechi, diferite de textul masoretic, mai ales dacă sunt confirmate de versiuni sau de fragmentele de psalmi găsite la Qumran.

Midrașul, în primul sens al termenului, este o lectură actualizantă a textului biblic; în sensul devenit uzual, desemnează o întreagă literatură formată din scrieri foarte diferite ca dimensiuni și datare, care adună comentariile rabinilor din vechime asupra unei cărți sau unui ansamblu de cărți biblice. Midrașurile la Psalmi datează din sec. al X-lea d.H. și sunt interesante pentru modul în care au fost înțeleși psalmii în diverse epoci.

Comentariile rabinice medievale (sec. XI-XIII) se întorc spre o exegeză literală, chiar dacă adesea manifestă și deschideri alegorice sau mistice. Iosef Ibn Abithur (sau Abī Thaur), care a trăit în secolul al X-lea, e cunoscut doar din citări. Au rămas comentarii la psalmi de la Abraham ben Meir Ibn Ezra din Toledo (1089-1164), Șelomoh Ibn Gabirol (secolul al XI-lea), de la marele exeget și rabin din Troyes, Rași (1040-1105), urmat de cunoscutul exeget David Qimhi (1160-1235) de la Narbonne. Comentariile biblice ale acestuia din urmă sunt considerate o culme a „epocii de aur" a exegezei ebraice medievale și, în traducerea lor latină, au fost cunoscute și apreciate și de învățații creștini din Renaștere. El combină interpretarea istorică a textului cu cea eshatologică, marcată de o intensă așteptare mesianică. Reflecții alegorice se găsesc la filosoful Moșe Maimonide (1135-1204). Foarte popular a fost comentariul lui Menahem ben Șelomoh Meiri, rabinul din Perpignan (la sfârșitul sec. al XIII-lea), reeditat până în 1970.

IX. Lectura creştină a Psalmilor

În spaţiul restrâns al acestei Introduceri, vom vedea pe scurt cum se reflectă psalmii în textele Noului Testament şi, în al doilea rând, locul lor în literatura patristică.

IX.1 Psalmii în Noul Testament

Căutând să înţeleagă şi să exprime misterul lui Iisus, autorii textelor Noului Testament au cercetat Scripturile, şi mai ales psalmii, şi totodată au subliniat rolul acestora în învăţătura şi în rugăciunea Mântuitorului[17].

Acest demers izvorăşte din lunga tradiţie iudaică a „actualizării": citire a Scripturilor spre a le aplica la evenimente actuale, din convingerea că ele, în calitatea lor de cuvânt inspirat de Dumnezeu şi adresat la un moment dat unei comunităţi, rămân valabile şi pentru toate momentele ulterioare trăite de poporul lui Dumnezeu. Psalmii înşişi stau mărturie pentru această atitudine. De pildă, Ps. 94, amintind răzvrătirea poporului împotriva lui Dumnezeu şi împotriva lui Moise în pustiu şi urmările ei, lansează îndemnul: „Astăzi... nu vă împietriţi inimile ca la răzvrătire, ca în ziua încercării din pustiu...", iar Epistola către evrei îl reia, pentru iudeo-creştini.

Un model de actualizare este şi cuvântul lui Iisus în sinagoga din Nazaret (Lc. 4,17-21), pornind de la Isaia 61,1. În acest din urmă exemplu e însă vorba de mai mult decât de o simplă actualizare: Iisus vorbeşte de o „împlinire" o dată cu venirea Sa: „Astăzi s-a împlinit Scriptura aceasta...". Convinşi fiind că planul lui Dumnezeu cu neamul omenesc şi cu lumea se împlineşte definitiv în evenimentul Hristos, creştinii au cercetat în Scripturi vestirea, prefigurarea, făgăduirea Lui. În Evanghelia după Luca, Iisus înviat le spune apostolilor: „Acestea sunt cuvintele pe care vi le-am grăit când eram cu voi: că trebuie să se împlinească toate cele scrise în Legea lui Moise, în profeţi şi în psalmi despre Mine" (24,44). Lectura nouă, în lumina credinţei pascale în învierea şi în dumnezeirea lui Iisus, a descoperit, pe de o parte, sensuri noi, actuale, în vechile Scripturi, iar, pe de altă parte, a lărgit înţelegerea misterului hristic.

17. O foarte bună sinteză a acestor aspecte, în Michel Gourgues, „Les Psaumes et Jésus", *Cahiers-Évangile* 95 (1978).

Psalmii s-au dovedit un filon nespus de preţios pentru acest tip de lectură.

În primul rând ei au slujit la aprofundarea şi exprimarea *misterului morţii şi învierii* Mântuitorului. Psalmul 15,10 este citat de Apostolul Pavel în predica sa din Antiohia Pisidiei (Fp. 13,35) ca o profeţie a învierii: „Tu nu vei lăsa sufletul meu în lăcaşul morţilor, nici nu vei îngădui ca dreptul Tău să vadă stricăciunea." Iar Petru, răspunzând membrilor Sinedriului care îl întrebaseră cu ce putere vindecase un olog (Fp. 3,1-10), le spune: „Prin numele lui Iisus Hristos Nazarineanul pe care voi l-aţi răstignit, dar pe care Dumnezeu l-a înviat" şi face referire la Ps. 117,22: „El este Piatra pe care aţi lepădat-o voi, ziditorii, şi care a ajuns în capul unghiului." În osândirea lui Iisus, creştinii au văzut împlinirea Ps. 2,2 interpretat ca o profeţie: „Regii pământului şi căpeteniile s-au adunat laolaltă împotriva Domnului şi împotriva Unsului Său", profeţie ce se reactualiza la începutul prigonirii Bisericii (Fp. 4,29-30). După înviere şi înălţare Iisus „şade de-a dreapta lui Dumnezeu" sau, după expresia din Evr. 1,3, „S-a aşezat de-a dreapta măririi întru cele de sus". Formularea se inspiră din cuvintele Ps. 109,1: „Zis-a Domnul către Domnul meu: «Şezi de-a dreapta Mea...»." Ca „Domn", Iisus exercită o stăpânire universală. Şi pentru formularea acestei idei a slujit Ps. 8,7b („toate le-ai aşezat sub picioarele lui"), iar 109,1b („... voi pune pe duşmanii tăi scăunel sub picioarele tale") a ilustrat biruinţa eshatologică a lui Hristos. O profeţie despre înălţarea la cer a lui Hristos este văzută şi în Ps. 67,19: „Te-ai urcat întru înălţime, ai dus în robie robia, ai luat daruri pentru om", iar Efes. 4,7-8 aplică cele spuse despre „daruri" revărsării Duhului Sfânt asupra credincioşilor. Fp. 2,33-34 asociază în acelaşi fel înălţarea lui Iisus şi revărsarea Duhului.

Psalmii au jucat un rol important şi în aprofundarea sensului în care Iisus este numit *Mesia/Hristos*, adică „Unsul lui Dumnezeu". Evr. 1,8-9 îi aplică Ps. 44,8: „Iubit-ai dreptatea şi ai urât fărădelegea; de aceea te-a uns, Dumnezeule, Dumnezeul tău [cu] untdelemnul bucuriei, mai presus de tovarăşii tăi." Pentru autorul Faptelor, El este „Unsul" despre care vorbeşte şi Ps. 2,2 deja citat. Făgăduinţa pe care o cântă Ps. 131,11 („A jurat Domnul lui David adevăr pe care nu-l va lua înapoi: «Din rodul pântecelui tău voi aşeza pe tronul tău»") şi Ps. 88,21-30 se referă la El (*cf.* Fp. 13,22-23). Acest titlu ajunge sinonim cu „Fiul lui Dumnezeu", iar Ps. 2,7 („Fiul Meu eşti tu, Eu astăzi te-am născut") este văzut ca o profeţie. Ulterior, reflecţia teologică formulează explicit că acest „Fiu al lui Dumnezeu" e de o fiinţă cu Dumnezeu şi preexistent Creaţiei (*cf.* Evr. 5,8; Fil. 2,6).

Reflecţia asupra lui *Hristos-Marele Preot* din Epistola către evrei se întemeiază pe Ps. 109,4: „Jurat-a Domnul şi nu-l va părea rău: «Tu eşti preot în veac după rânduiala lui Melchisedec»."

Numeroase sunt referirile la psalmi în relatările despre *pătimirea lui Iisus*, în special în legătură cu răstignirea şi moartea Lui. Ps. 21,19 e citat ca prevestire a împărţirii hainelor lui Iisus între ostaşii romani; v. 8 al aceluiaşi psalm e văzut ca o descriere a atitudinii martorilor răstignirii (Lc. 23,35; Mc. 15,29; Mt. 27,39), iar Mt. 27,42 citează explicit Ps. 21,9: „A nădăjduit în Domnul: să-l elibereze, să-l mântuiască, de vreme ce-l voieşte!" Descrierea băuturii îmbiate lui Iisus răstignit este, la Matei 27,34, cea din Ps. 68,22: „Au pus în mâncarea mea fiere şi în setea mea mi-au dat să beau oţet." La Lc. 23,46, ultimele cuvinte ale lui Iisus pe cruce sunt din Ps. 30,6: „În mâinile Tale încredinţez duhul meu." Iar când, după moartea lui Iisus, evanghelistul spune despre cunoscuţii Lui şi despre femei că priveau de departe (Lc. 23,49) recunoaştem cu uşurinţă aluzia la Ps. 37,12: „Prietenii şi cunoscuţii mei s-au apropiat de mine şi s-au oprit; cei apropiaţi mi-au stat departe." Relatările despre pătimirile lui Iisus abundă în citate din psalmi şi aluzii la ei deoarece îşi propun să arate realizarea planului lui Dumnezeu şi totodată identitatea Aceluia care îl duce la îndeplinire: Iisus este Dreptul prin excelenţă care suferă, Nevinovatul prigonit fără vină care, în psalmi, îşi strigă nenorocirea, dar şi nădejdea şi încrederea în „Cel care-L putea scăpa de la moarte" (Evr. 5,7).

Această înţelegere a identităţii profunde a lui Iisus a determinat apoi o reexaminare a *întregii Lui vieţi*, pentru a-i pătrunde mai bine semnificaţia. Şi în acest demers, psalmii au oferit sugestii importante. De pildă, în episodul în care relatează alungarea negustorilor din Templu (In. 2,14-17), evanghelistul precizează sensul celor întâmplate spunând că ucenicii şi-au amintit de cuvintele „râvna Casei Tale mă mistuie" (Ps. 68,10a). Matei consideră faptul că Iisus vorbea în parabole o împlinire a celor profeţite în Ps. 77,2: „Deschide-voi în pilde gura mea..." Relatările despre botezul în Iordan şi despre schimbarea la faţă conţin formula: „Acesta este/Tu eşti Fiul Meu..." care evocă Ps. 2,7 („Domnul mi-a spus: «Fiul Meu eşti tu, Eu astăzi te-am născut»"). Iar ispitirea lui Iisus în pustiu este prezentată de Matei şi Luca sub forma unui dialog făcut din referiri la Scriptură. Ispititorul citează Ps. 90,11-12: „Îngerilor Săi le va porunci pentru tine să te păzească în toate căile tale. Pe mâini te vor ridica, nu cumva să-ţi izbeşti de piatră piciorul..."; Iisus refuză ispita de a-L pune pe Dumnezeu la încercare, dar profeţia

psalmului se împlineşte deja la sfârşitul ispitirii, căci se spune: „Nişte îngeri s-au apropiat şi Îl slujeau" (Mt. 4,11).

Întreaga semnificaţie a *persoanei şi misiunii* lui Iisus este ilustrată de Epistola către evrei cu ajutorul a două citate din psalmi. Autorul îi atribuie, la venirea în lume, cuvintele Ps. 39,7-9: „Jertfă şi prinos nu ai voit, dar mi-ai întocmit *un trup* (psalmul are aici «urechi»); arderi de tot şi jertfă pentru păcat nu ai binevoit (în ps. «ai cerut»). Atunci am zis: Iată, vin. În sulul cărţii este scris despre mine, să fac voia Ta, Dumnezeule..." (Evr. 10,5). Misiunea lui Hristos a fost să-i înalţe pe oameni la demnitatea de fii ai lui Dumnezeu, să facă din ei fraţi ai Săi: autorul epistolei Îi pune pe buze cuvintele Ps. 21,23: „Voi povesti Numele Tău fraţilor mei, în mijlocul adunării Îţi voi cânta" (Evr. 2,12).

De asemenea, Evangheliile subliniază rolul important al psalmilor în *rugăciunea şi în propovăduirea lui Iisus*. Cercetătorii au evidenţiat 16 citate din psalmi puse pe buzele Lui. Dintre acestea, 13 se situează între intrarea triumfală în Ierusalim şi moartea pe cruce. Este interesant de urmărit în ce sens le foloseşte Iisus, ce semnificaţie le dă şi ce spune astfel despre Sine.

Arhiereilor şi cărturarilor indignaţi că Iisus se lasă aclamat în Templu de copii (Mt. 21,15-16), Iisus le aminteşte Ps. 8,3 („Din gura copiilor şi a celor ce sug Ţi-ai pregătit laudă" – *cf.* Mt. 21,17). Evanghelistul subliniază astfel că Iisus este „Domnul".

După acest eveniment, sinopticii plasează parabola lucrătorilor ucigaşi (Mt. 21,33-44; Mc. 12,1-12; Lc. 20,9-19), la sfârşitul căreia Iisus se identifică cu fiul ucis citând ca pe o profeţie a parcursului Său pascal şi eshatologic Ps. 117,22-23: „Piatra pe care au disprețuit-o ziditorii, aceea a ajuns în capul unghiului."

În polemica Sa cu cărturarii privind identitatea lui Mesia (Mt. 22,41-46; Mc. 12,35-37; Lc. 20,41-47), Iisus citează Ps. 109,1 („Zis-a Domnul către Domnul meu: «Şezi de-a dreapta Mea...»"), atrăgând atenţia că „David Îl numeşte Domn", deci nu poate fi un simplu urmaş al lui, aşa cum îl concepeau interlocutorii.

După cuvintele aspre la adresa cărturarilor şi fariseilor, Evanghelia după Matei Îl arată pe Iisus plângând pentru cetatea Ierusalimului din pricina nenorocirilor ce aveau să vină asupra ei şi spunând că locuitorii nu-L vor mai vedea până ce nu vor spune „Binecuvântat cel care vine în numele Domnului!" (Ps. 117,26). Plasat în acest loc, citatul pare a se referi la a doua venire a lui Iisus, în vreme ce acelaşi verset pus pe buzele lui Iisus în

Lc. 13,33, într-un moment în care Iisus se îndrepta spre Ierusalim, pare o profeție care se împlinește nu după multă vreme, când mulțimea ucenicilor îl întâmpină cu această aclamație la intrarea în Ierusalim (19,38).

În Evanghelia după Marcu, la Cina de pe urmă, Iisus spune: „Adevăr vă spun, unul dintre voi Mă va vinde, unul *care mănâncă cu Mine*" (14,18). Această spusă este o aluzie la Ps. 40,10: „Chiar şi prietenul apropiat, în care nădăjduiam, cel care mânca pâinea mea, şi-a ridicat asupra mea călcâiul." Rostul ei este să arate că şi actul odios al ucenicului trădător face parte, în chip misterios, din planul lui Dumnezeu. Iar la Ioan, Iisus, după plecarea lui Iuda, le vorbeşte ucenicilor despre ce avea să I se întâmple şi citează, din Ps. 68, care este cea mai amară plângere a dreptului prigonit, v.5: „... M-au urât fără pricină."

Când Evangheliile după Matei şi Marcu descriu rugăciunea lui Iisus din Grădina Măslinilor, Îi pun pe buze o mărturisire: „Întristat e sufletul Meu până la moarte" (Mt. 26,38; Mc. 14,34), expresie ce aminteşte de Ps. 41,6: „Pentru ce eşti mâhnit, suflete, şi de ce mă tulburi?" Iar In. 12,27 evocă acelaşi verset într-o rugăciune similară: „Acum sufletul Meu e tulburat."

Răspunsul lui Iisus în faţa Sinedriului, care a fost considerat o hulă şi I-a adus osândirea la moarte, este identificarea cu misteriosul personaj din Ps. 109,1 (*cf.* supra), suprapus peste „Fiul omului" din Daniel 7: „De acum înainte îl veţi vedea pe Fiul Omului şezând de-a dreapta Puterii..." (Mt. 26,64; Mc. 14,62; *cf.* Lc. 22,69).

Dintre cele „şapte cuvinte" ale lui Iisus pe cruce, pe care pietatea creştină le-a cules din Evanghelii, două sunt luate din psalmi: „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, [...] de ce m-ai părăsit?" (Ps. 21,2 – Mt. 27,46; Mc. 15,34); „[Tată,] în mâinile Tale încredinţez duhul meu" (Ps. 30,6 – Lc. 23,46b). Un al treilea, „Mi-e sete" (In. 19,28), face aluzie la Ps. 21 şi 68, care menţionează setea printre cele mai mari chinuri ale dreptului prigonit: „Uscatu-s-a ca un vas de lut tăria mea, limba mi s-a lipit de gâtlej..." (Ps. 21,16); „Au pus în mâncarea mea fiere şi în setea mea mi-au dat să beau oţet" (Ps. 68,22).

Această trecere în revistă a pasajelor evanghelice în care Iisus face referiri explicite sau aluzii la psalmi sugerează într-o oarecare măsură rolul psalmilor în viaţa Sa, dar mai ales aruncă o lumină asupra înţelegerii pe care aceşti psalmi, citiţi ca o profeţie despre El, le-au oferit-o primilor creştini şi autorilor evangheliilor.

IX.2 Comentarii patristice

Psaltirea este textul care a fost cel mai mult comentat în tradiţia creştină: deşi comentariile patristice au ajuns până la noi în forme adesea mutilate sau modificate şi multe s-au pierdut, amploarea lor rămâne impresionantă.

În plus, o serie de cercetări s-au concentrat asupra recuperării fragmentelor de comentarii din catene şi asupra paternităţii fiecăruia: de ex. R. Cadiou, *Commentaires inédits des Psaumes. Étude sur les textes d'Origène contenus dans le manuscrit Vindobonensis 8* (Coll. d'Études Anciennes), Paris, 1936; G. Mercati, *Osservazioni a proemi del Salterio di Origene, Ipolito, Eusebio, Cirillo Alessandrino e altri, con frammenti inediti*, coll. Studi e Testi 142, Città del Vaticano, 1948; R. Devreesse, *Les anciens commentateurs grecs des Psaumes*, ST 264, Città del Vaticano, 1970; M. Harl, *La chaîne palestinienne sur le Psaume 118 (Origène, Eusèbe, Didyme, Apollinaire, Athanase, Théodoret)*. Notes et indices, avec la collaboration de G. Dorival, SC 189-190, Paris, 1972; H. J. Auf der Maur, *Das Psalmenverständnis des Ambrosius von Mailand. Ein Beitrag zum Deutungshintergrund der Psalmenverwendung im Gottesdienst der Alten Kirche*, Leiden, 1977. Gilles Dorival continuă cercetările pe acest filon, iar traducerea lui la Psalmi, proiectată în colecţia *La Bible d'Alexandrie*, va beneficia şi de o exegeză patristică cvasiexhaustivă.

Evident, notele la prezentul volum au drept scop să dea numai o idee cu privire la modul în care Părinţii au receptat psalmii şi se constituie într-un imbold pentru un recurs mai extins la textele Părinţilor. Din acest motiv, lista de mai jos cuprinde doar principalele comentarii patristice păstrate, fără a intra prea mult în complexele discuţii asupra paternităţii unor opere. Acolo unde titlul operei indică explicit că e vorba de un comentariu la psalmi, indicaţia nu a mai fost repetată în notă. (De exemplu, indicaţia „Augustin" se referă la *Enarrationes in Psalmos*.)

Bibliografii cuprinzătoare asupra temei se pot găsi, de exemplu, în lucrarea *Il Salterio della Tradizione, Versione del Salterio greco dei LXX* a cura di Luciana Mortari della Comunità di Monteveglio, Piero Gribaudi Editore, Torino, 1983 şi în G. Coppa, *Origene-Gerolamo, 74 Omelie sul libro dei Salmi*, ed. Paoline, Milano, 1993. O expunere amplă şi bine documentată asupra comentariilor patristice greceşti şi latineşti între sec. III-V, în Marie-Josèphe Rondeau, *Les Commentaires Patristiques du Psautier*, 2 vol., Orientalia Christiana Analecta, 219-220, ed. Pontificium Institutum Studiorum

Orientalium, 1982, 1985 şi în vol. I din Marguerite Harl, *La chaîne palestinienne sur le Ps. 118*, SC 189-190, Paris, 1972.

Părinţii greci

Origen († 253) a fost primul care a explicat întreaga Psaltire (*cf.* Ieronim, *Epist.* 112) şi a influenţat exegeza ulterioară, mai cu seamă pe cea alexandrină, caracterizată prin alegorism (chiar dacă sensul termenului se va modifica mult de la o epocă la alta) şi aplicarea la viaţa spirituală. Din păcate, o bună parte din opera lui imensă s-a pierdut, mai ales după Conciliul din 553, care i-a condamnat teologia. Accesibile despre psalmi sunt:

- *Ex Commentariis in Psalmos* (PG 12). Aici multe atribuiri sunt puse sub semnul întrebării, cu excepţia celor nouă omilii la Ps. 36–38 traduse de Rufinus. [Citat aici Origen.]
- Recuperarea pasajelor origeniene din Catene apare în vechile ediţii ale lui Delarue (PG 12) şi Pitra *(Analecta sacra II - III*, Veneţia, 1883), puternic contestate ulterior [citat aici Origen ed. Pitra].
- Cea mai apreciată ediţie actuală este Marguerite Harl, *La chaîne palestinienne sur le Ps. 118*, SC 189-190, Paris, 1972 [citată aici CP].
- O descoperire care amplifică în mod esenţial bibliografia origeniană este V. Peri, *Omelie origeniane sui Salmi. Contributo all'identificazione del testo latino*, coll. Studi e Testi, 289, Vatican, 1980, care afirmă pe bune temeiuri că opera lui Ieronim, descoperită şi editată în 1958 de G. Morin, *Tractatus siue homiliae in Psalmos, in Marci Euangelium, aliaque uaria argumenta*, constituie de fapt o traducere din opera lui Origen, actualizată în mod destul de personal de Părintele latin (vezi mai jos, la Ieronim). O importantă traducere italiană, cu introducere şi note, este cea a lui G. Coppa, *Origene-Gerolamo, 74 Omelie sul libro dei Salmi*, ed. Paoline, Milano, 1993 [citat aici Origen/Ieronim].

Eusebiu al Cezareii († 340), *Commentarii in Psalmos* (PG 29). A comentat toată Psaltirea, dar s-a păstrat circa o treime. Paternitatea fragmentelor atribuite lui în catene este mult disputată de cercetători.

Atanasie († 373), *Expositiones in Psalmos* (PG 27; SC 239, ed. David). Operă adunată din catene şi destul de contaminată.

Didim din Alexandria († 395), *Expositio in Psalmos* (PG 39, 1155-1622).

Evagrie Ponticul († 399) a compus un comentariu la Psalmi, care a fost atribuit de către moderni lui Origen; i-a fost restituit în ultima vreme (*cf.* Rondeau: „Le Commentaire sur les Psaumes d'Évagre le Pontique", în *Orientalia Cristiana Periodica*, 26, 1960, pp. 307-348).

Theodor al Mopsuestiei († 428), *Le Commentaire de Théodore de Mopsueste sur les Psaumes* (Devreesse, Vatican, 1939). Reprezintă direcția exegetică antiohiană, literalist-spirituală: are meritul de a situa psalmii în contextul lor istoric.

Vasile al Cezareii († 379), *Homiliae in Psalmos* (PG 29).

Grigore al Nyssei († 400?), *Tractatus prior et tractatus alter in psalmorum inscriptiones* (PG 44); *Sur les titres des Psaumes* – Introduction, texte critique, traduction, notes et index par Jean Reynard (SC 466, Cerf, Paris, 2002). Este o lucrare de tinerețe, cu puternice influențe neoplatonice, în care încearcă să reconstruiască întreaga Psaltire ca pe o cale a înaintării spirituale.

Ioan Gură de Aur († 407), *Expositiones in Psalmos* (PG 55, 39-528). După metoda origeniană, compară diversele versiuni grecești ale Psaltirii. De asemenea, conține note filologice foarte interesante. Se presupune că sunt omilii reelaborate metodic.

Theodoret al Cyrului († 466), *Interpretatio in Psalmos* (PG 80, ed. Schultze, 857-1998). Operă de „vulgarizare inteligentă făcută de un păstor cultivat" (Rondeau).

Chiril al Alexandriei († 444), *Explanatio in Psalmos* (PG 69, 717-1273, ed. A. Mai). A comentat, probabil, întreaga Psaltire, dar fragmentele păstrate constituie un amestec cu atribuiri foarte diferite.

Euthymios Zigabenos (sec. al XII-lea), *Commentarius in Psalterium* (PG 128, 41-1326).

Părinții latini

Ilarie († 367?), *Tractatus super Psalmos* (PL 9).

Ambrozie († 397), *Enarrationes in XII Psalmos Davidicos* (PL 14; ed. bilingvă lat.-it. Città Nuova, 2 vol., Roma, 1980).

Ieronim († 419) rămâne în istorie ca marele traducător al Psaltirii în latină. Mai întâi i s-a încredințat misiunea de a revizui traducerea latină existentă deja (tradusă după greacă); a corectat textul confruntându-l cu cel al LXX. Aceasta a ajuns cunoscută sub numele de „Psaltirea romană". Mai târziu, el a făcut o nouă revizie, pe baza Hexaplei lui Origen. Această Psaltire, care a primit ulterior numele de „galicană", după teritoriul unde a fost cel mai bine primită, este cea care a intrat în Vulgata latină și a fost folosită în liturgia latină de-a lungul timpului. În sfârșit, urmându-și principiul referitor la *Hebraica ueritas*, a realizat o a treia traducere, de această dată din ebraică (*Liber Psalmorum iuxta Hebraicam ueritatem* sau *Psalma iuxta Hebraeos* [prescurtat Hebr.]). Comentariile atribuite în mod tradițional lui Ieronim sunt:

- *Breuiarium in Psalmos* (PL 26, 821-1270) e de fapt o compilație realizată după sec. al IX-lea, în care apar fragmente din Origen, Eusebiu, Ilarie și Ieronim[18]. Am hotărât să păstrăm explicațiile exegetice deoarece sunt interesante și se consideră că poartă influența lui Ieronim [citat aici Ieronim].
- *Tractatus in Librum Psalmorum*, CCSL 78, 3-446. Istoria textului este complexă; pe scurt, în 1958, G. Morin editează, în „S. Hieronymi presbyteri Opera II, Opera homiletica", *Tractatus siue homiliae in Psalmos, in Marci Euangelium, aliaque uaria argumenta*, partem nuper detexit, partem adulteris mercibus exemit, auctori uindicauit, adiectisque commentariis criticis primus edidit Germanus Morin (CCSL 78, Turnhout, 1958; volumul reproduce ediția critică apărută în *Anecdota Maredsolana*, Maredsoli-Oxoniae, 1897-1903). Paternitatea lui Ieronim a fost unanim acceptată până în 1980, când lucrarea lui V. Peri, *Omelie origeniane sui Salmi. Contributo all'identificazione del testo latino*, coll. Studi e Testi, 289, Vatican, demonstrează că *Tractatus* este de fapt o traducere făcută de Ieronim din Origen, cu intervenții uneori destul de personale în text. Opinia lui Peri este actualmente împărtășită de mulți specialiști (vezi mai sus, la Origen).
- *Commentarioli* (editate de Morin în PLS 2 – supliment la PL, condus de Hamman – și în CCSL 73) în care Ieronim însuși spune că substanța e împrumutată de la Origen.
- *Epistulae* (PL 22 și 30).

18. *Cf.* Rondeau, vol. I, p. 155; Coppa, p. 13, nota 3.

Augustin († 430), *Enarrationes in Psalmos* (PL 36–37; CCSL 38 – 40; o bună ediție bilingvă latină-italiană, Città Nuova, 4 vol., Roma, 1967-1977).

Cassiodor († 575?), *Expositiones in Psalterium* (PL 70, 9-1056).

Grigore cel Mare (pseudo-), *In septem psalmos poenitentiales expositio* (PL 79). Opera a fost restituită lui Heribertus (sec. al X-lea), de către L. Jacquet (*Les Psaumes et le coeur de l'homme* – étude textuelle littéraire et doctrinale, Gembloux, 1975-1979).

Exegeza medievală e foarte influențată de Ambrozie și mai ales de Augustin. Cei mai importanți comentatori sunt:

- Beda (pseudo-), *In Psalmorum librum exegesis* (PL 93).
- Rufinus (pseudo-), *In Psalmum 75 commentarius* (PL 21). Lucrarea aparține de fapt lui Lietbert (sec. al XII-lea).
- Rupert din Deutz († 1129), *In librum Psalmorum Commentariorum liber unus* (PL 167, 1181-1234).
- Petrus Lombardus, *Commentarius in Psalmos dauidicos* (PL 191, 55-1296).
- Toma de Aquino, *In Psalmos Dauidis Expositio* (*Opera omnia* 14, Parma, 1872).

În afară de operele ce comentează în mod expres psalmii, aproape toate operele Părinților și ale scriitorilor bisericești medievali sunt presărate cu referințe la ei. În notele la această traducere, am dat exemple și din:

- *Barnabae Epistula* (Funk-Bihlmayer), Tübingen, 1956.
- Clement Romanul (sec. I), *Ad Corinthios* (Funk-Bihlmayer), Tübingen, 1956.
- Iustin († 165), *Apologia* I, PG 6; *Dialogus*, PG 6.
- Irineu (sec. al II-lea), *Demonstratio Apostolicae Praedicationis*, SC 62, Paris, 1959; *Aduersus Haereses*, SC 153, Paris, 1969.
- Ciprian al Cartaginei († 258), *Epistulae*, PL 4.
- Clement Alexandrinul (sec. II-III), *Paedagogus*, GCS, Akademie--Verlag Berlin, 1972.
- Hipolit (începutul sec. al III-lea), *Commentarium in Daniel*, SC 14, Paris, 1947.
- S. Efrem Syri († 379), *Hymni et Sermones*, ed. Lamy, Malines, 1902.
- *Constitutiones Apostolicae* (sec. al IV-lea), SC 320, 329, 336, Paris, 1985-1987.

- Macarie (sec. al IV-lea), *Omilia 33* (atribuită lui), PG 34.
- Chiril al Ierusalimului († 387), *Catecheses*, PG 33.
- Grigore din Nazianz († 389), *Orationes*, PG 35-36.
- Maximus din Torino, PL 57.
- Hesychios din Ierusalim (sec. al V-lea), în *Les anciens commentateurs grecs des psaumes*, ed. Devreesse, Vatican, 1970 şi în *Clauis Patrum Graecorum* 3.
- Chiril al Alexandriei († 444), *In Ioannem Commentarius*, PG 73.
- *Regula* S. Benedicti (sec. al VI-lea), SC 181-186, 1971-1972.
- (pseudo-) Meliton al Sardesului (sec. al VII-lea), *Chronicon Paschale*, SC 123, Paris, 1966.
- Grigore cel Mare († 604), *Moralia*, SC 32, Paris, 1950.
- Ioan Damaschinul († 654), *Homiliae in Sabbatum Sanctum*, PG 96.
- Rupert din Deutz († 1129), *De Operibus Spiritus Sancti*, PL 167; SC 131, Paris, 1967; SC 165, Paris, 1970.

*

Psaltirea este cea mai utilizată carte a Bibliei şi, datorită folosirii ei pentru rugăciunea liturgică şi pentru cea personală, a fost constant publicată şi în ediţii separate. De ea se leagă şi începuturile traducerilor româneşti (Psaltirea Scheiană).

O imensă literatură exegetică privind psalmii s-a adunat de-a lungul veacurilor şi se scrie şi astăzi foarte mult, fie într-o continuare critică a metodelor mai vechi, fie prin analiza comparativă cu literaturile antice din aceeaşi zonă geografică, fie prin aplicarea metodelor moderne de analiză de text: poetică, retorică, simbolică etc. Nu am putut da aici decât puţine repere ale acestui „microcosmos bibliografic"[19], repere menite să stârnească interesul cititorului şi să-l îndemne să meargă mai departe. Toate comentariile sunt bune numai în măsura în care îl fac pe pe cititor să se apropie de text cu mai multă înţelegere şi afecţiune. Sperăm ca Psaltirea de faţă să aibă acest efect. Mai presus de toate însă, dacă îi va face pe cititori să se şi roage cu psalmii, recitându-i sau învăţând din ei să-şi îndrepte propriile cuvinte şi gânduri către Dumnezeu, scopul nostru va fi atins pe deplin.

Francisca Băltăceanu şi Monica Broşteanu

19. *Cf.* Ravasi, I, p. 40.

Psalmii

1

[1] Fericit bărbatul care n-a umblat în sfatul celor nelegiuiţi
şi în calea păcătoşilor n-a adăstat
şi pe scaunul ucigaşilor nu s-a aşezat,
[2] ci în Legea Domnului e voia lui

---

1 Tema celor două căi, între care omul este liber să aleagă, e clasică în Biblie – *cf.* Deut. 30,15.19; Ier. 21,8; Prov. 1,10-15; 4,18-19. Calea vieţii constă în a-L iubi pe Dumnezeu şi a-I împlini poruncile (*cf.* Deut. 30,16). După tradiţie, primii doi psalmi formau unul singur, ca introducere la întreaga Psaltire: în Fp. 13,33 (în unele manuscrise), Ps. 2,7 e citat cu menţiunea: „după cum e scris în Psalmul întâi"; aceeaşi informaţie apare în Talmudul Babilonian (*Berakoth* 9b, 10a) şi la Iustin (*Apol.* 1,40): Ps. 1 descrie calea celui drept, iar Ps. 2 arată biruinţa acestuia. Eusebiu al Cezareii spune că Ps. 2 îl completează pe cel dintâi: nu e de ajuns ca omul să se îndepărteze de păcat şi să cugete la Legea lui Dumnezeu, ci trebuie să I se încredinţeze lui Hristos şi să intre în moştenirea Lui. ♦ Despre cele două căi, temă universală, prezentă şi în mitul păgân al lui Heracles, *cf.* în special *Didahia* (sfârşitul sec. I d.H.) şi *Păstorul* lui Hermas (sec. al II-lea d.H.).

1,1 „Fericit...": exprimarea ţine de limbajul cultic – genul literar al „macarismelor" (*cf.* şi Ps. 2,12; 32,1-2; 41,2; 94,12 etc.) cu un conţinut mai marcat teologic decât „fericirile" din limbajul sapienţial – *cf.* Prov. 3,13; Iov 5,17; Ecl. 10,17 etc. (*cf.* Ravasi, I, p. 73). ♦ „nelegiuiţi... păcătoşi... ucigaşi": terminologia pentru „păcătoşi" în TM: *rᵉşa'īm*, „răuvoitori" faţă de Dumnezeu şi faţă de oameni; *ḥaṭṭā'īm*, „păcătoşi"; *lēṣīm*, „batjocoritori, care nu au nimic sfânt" (poate şi „defăimători") este redată în LXX prin ἀσεβεῖς, ἁμαρτωλοί, λοιμοί (*litt.* „aducători de molimă ucigătoare"; unii traduc chiar cu „ciumaţi"). ♦ „n-a umblat... n-a adăstat... nu s-a aşezat": aceste trei verbe descriu laolaltă totalitatea vieţii, explicitând „calea" (*cf.* Ravasi, I, p. 78). ♦ „pe scaunul ucigaşilor nu s-a aşezat": Vasile cel Mare îi identifică pe λοιμοί cu „lucrătorii fărădelegii": idealul este să nu te molipseşti de la ei, dar, dacă totuşi ţi s-a întâmplat, să nu „te aşezi/adăstezi", să nu rămâi în această stare.

1,2 „voia": gr. θέλημα; TM are *ḥepheṣ*, „bucurie, desfătare". Fericirea de a-L găsi pe Dumnezeu prin împlinirea voinţei Lui este explicitată pe larg în Ps. 118. ♦ „în Legea": paralelismul poetic ar fi cerut un sinonim a doua oară; faptul că se repetă „Legea" subliniază importanţa ei. ♦ „va cugeta", gr. μελετᾶν, *litt.* „a avea grijă, a se gândi intens": TM are *haggāh*, „a murmura, a şopti".

şi întru Legea Lui va cugeta ziua şi noaptea.
[3] Şi va fi ca pomul sădit lângă izvoarele apelor,
care-şi va da rodul la vreme cuvenită;
frunza lui nu va cădea
şi toate câte le va face îi vor merge bine.
[4] Nu [sunt] aşa nelegiuiţii, nu [sunt] aşa,
ci ca pleava pe care o spulberă vântul de pe faţa pământului.
[5] De aceea nu se vor ridica nelegiuiţii la judecată,
nici păcătoşii, în sfatul celor drepţi.
[6] Pentru că Domnul cunoaşte calea celor drepţi,
iar calea nelegiuiţilor se va nimici.

2

[1] Pentru ce s-au întărâtat neamurile

1,3 „pomul": aceeaşi imagine, în Ier. 17,7-8, pentru cel care îşi pune încrederea în Dumnezeu. ♦ Pomul plin de sevă şi de rod a fost socotit un simbol al crucii şi a fost pus în legătură cu pomul vieţii din Ierusalimul ceresc (Apoc. 2,7; 22,2), care reface armonia din grădina raiului (Gen. 2,9) (*cf.* Iustin, *Apol.* I, 40,8-9; *Dial.* 86,4). Apele dătătoare de viaţă au fost înţelese ca izvorul mântuirii prin botez: simbolistica baptismală este bogat atestată la Părinţi (*Epist. lui Barnaba* 11; Ciprian, *Epist.* 73,10; Hipolit, *Comm. Dan.*, 1,17; Grigore al Nyssei, PG 46,593-596; Ieronim, PL 26,15-22 – *apud* Ravasi, I, p. 85). Pe larg despre acest subiect, în J. Daniélou, *Bible et liturgie*, Paris, 1958, *passim*. ♦ „izvoarele apelor": TM are *paʿghīm*, „canale de irigaţie", ceea ce, pentru clima Palestinei, sugerează udare permanentă. ♦ „la vreme cuvenită": gr. καιρός, „momentul prielnic pentru o acţiune". În NT a devenit termen teologic, desemnând vremea mântuirii.
1,4 „Nu [sunt] aşa": repetarea nu apare în TM. ♦ „Pleava", gr. χνοῦς, se referă la orice substanţă uşoară, poroasă, spumă, puf etc. TM are *moṣ*, „pleavă". ♦ „de pe faţa pământului" : nu apare în TM.
1,5 „se vor ridica": faţă de ebr. *qūm*, gr. ἀναστήσονται (ἀνίστημι) a favorizat interpretările eshatologice, ca putând trimite la învierea de apoi.
1,6 „Domnul cunoaşte": termenul biblic tradus uzual cu „a cunoaşte" nu cuprinde doar intelectul, ci şi voinţa şi afectivitatea, implicând o dorinţă intensă de apropiere faţă de obiectul cunoaşterii. ♦ „calea celor drepţi": unii Părinţi au identificat-o cu Hristos.
2 Psalmul face parte din categoria psalmilor regali (sau „împărăteşti"): se presupune că iniţial era folosit la ceremonia de încoronare, ca şi Ps. 109. Deşi sunt amintite elemente din istoria lui David, psalmul exprimă teologia regalităţii în general: aceasta are sens numai dacă regele este într-adevăr reprezentantul lui Dumnezeu şi cel care veghează la împlinirea voinţei Lui. După Exil, când dispare speranţa restaurării monarhiei davidice, se dezvoltă interpretarea mesianică şi eshatologică a psalmilor regali. Ps. 2 şi Ps. 109

şi popoarele au cugetat lucruri deşarte?
[2] S-au înfăţişat regii pământului
şi căpeteniile s-au adunat laolaltă
împotriva Domnului şi împotriva unsului Său.
Oprire
[3] „Să sfărâmăm legăturile lor,
şi să aruncăm de la noi jugul lor!"
[4] Cel ce locuieşte în ceruri va râde de ei,
Domnul îşi va bate joc de ei.
[5] Atunci va grăi către ei în mânia Sa
şi cu urgia Sa îi va tulbura.
[6] Dar eu am fost pus rege de către El
peste Sion, muntele Său cel sfânt,

---

devin texte mesianice clasice şi au intrat ca atare în liturgia creştină. Ciprian, Ambrozie, Ioan Gură de Aur şi Theodoret considerau Ps. 2 reprezentativ pentru naşterea lui Hristos; Iustin, Lactanţiu şi Ilarie îl vedeau ca prevestind botezul lui Hristos în Iordan; în alte tradiţii liturgice este un imn pascal (*cf.* Ravasi, I, 89).

2,1 Perioada dintre două domnii era propice tulburărilor.

2,2 „împotriva unsului Său": la un prim nivel de lectură este vorba de noul rege, care, conform ritualului, este consacrat prin ungere; la Qumran, primele două versete vizau războiul pe care îl vor avea de dus membrii comunităţii, socotiţi „aleşii din Israel", cu „regii neamurilor păgâne" (4Q 174.I.18-19). Lectura creştină le aplică biruinţei lui Iisus, Unsul (ebr. *Māšîaḥ*; gr. Χριστός) lui Dumnezeu (*cf.* Fp. 4,24-25). ♦ „*Oprire*", *litt.* „interludiu"; TM are *selāh*: expresie liturgică al cărei sens nu se cunoaşte cu certitudine. Ar putea fi o indicaţie pentru cântarea psalmului. Vulgata şi Aquila au „întotdeauna". Grigore al Nyssei dă termenului o interpretare spirituală: cursul psalmului se întrerupe în clipa în care Duhul Sfânt îl luminează pe profet şi-i dă un surplus de cunoaştere cerească, spre folosul celor care vor primi cuvântul (2, cap. X).

2,3 „jugul": TM are „funiile".

2,5 „mânia... urgia...": de obicei, succesiunea este θυμός, care se referă la aspectul psihologic, apoi ὀργή, ce desemnează manifestarea exterioară a mâniei, rezultatul ei. Aici ordinea este inversă; le-am tradus totuşi în ordine logică, paralelă cu raportul între „va grăi" şi „va tulbura".

2,6 „Dar eu am fost pus rege de către El": TM are „Eu l-am uns pe regele Meu" – în LXX vorbeşte regele, iar în TM Dumnezeu vorbeşte despre rege. ♦ „Sion, muntele Său cel sfânt": „muntele lui Dumnezeu" era, la început, muntele Sinai, unde Dumnezeu a încheiat legământ cu poporul Său şi i-a dat Legea; după ce Solomon construieşte templul pe colina Sionului, aceasta devine „muntele sfânt" al prezenţei lui Dumnezeu, spre care vor „urca" toate popoarele. „Sion" se foloseşte metonimic şi spre a desemna Ierusalimul, cetatea sfântă, prefigurare a „Ierusalimului ceresc" (Apoc. 21,10 şi Ilarie 9,263 şi urm.).

[7] ca să vestesc porunca Domnului:
Domnul mi-a spus: „Fiul Meu eşti tu,
Eu astăzi te-am născut;
[8] cere-Mi şi-ţi voi da neamurile ca moştenire
şi în stăpânirea ta – marginile pământului;
[9] le vei păstori cu toiag de fier,
ca pe vasul olarului le vei sfărâma."
[10] Şi acum, regilor, înţelegeţi,

2,7 „porunca Domnului", gr. πρόσταγμα, *litt.* „decret". În ceremonia înscăunării regelui se proclama „protocolul regal", decretul de învestitură (*cf.* 4Rg. 11,12). Aici, autorul acestuia este însuşi Dumnezeu. ♦ „Fiul Meu eşti tu, Eu astăzi te-am născut": legătura deosebită care se instituie între Dumnezeu şi rege era exprimată prin metafora înfierii. Aceasta apare şi la popoarele învecinate, dar în Israel este transformată într-un sens pur spiritual. Pornind de la făgăduinţa mesianică din 2Rg. 7,13-14, versetul i-a fost aplicat prin excelenţă lui Iisus Hristos, începând cu Fp. 13,30-33, unde Pavel îl citează ca pe o profeţie despre învierea lui Iisus; acelaşi verset este citat şi în Evr. 1,5 şi 5,5 despre preoţia lui Hristos derivând din filiaţia lui divină; tradiţia şi liturgia creştină au înţeles mai apoi acel „astăzi te-am născut" ca referindu-se la naşterea din veşnicie a Cuvântului. ♦ Ilarie înţelege acest verset ca referindu-se la învierea şi glorificarea lui Iisus, punându-l în legătură cu Mt. 26,64 şi In. 17,5: este o „naştere din morţi".

2,8 „cere-Mi şi-ţi voi da": cererea adresată lui Dumnezeu de noul rege făcea probabil parte din ritualul înscăunării (*cf.* 3Rg. 3,5-15; 2Rg. 24,12). ♦ „neamurile": greaca biblică reflectă specializarea de sens care se conturează în ebraică: *'ām* denumeşte cu precădere poporul ales, spre deosebire de *gōyim*, care se referă la toate celelalte popoare, adică la „păgâni". În gr., primul termen e tradus cu λαός (= lat. *populus*; rom. „popor"), iar cel de-al doilea, de obicei la plural, cu ἔθνη (= lat. *gentes*; pentru română, traducerea încetăţenită este „neamuri"). ♦ „moştenire": cuvântul ebraic ce se traduce cu „moştenire" are un sens mai larg: se referă la posedarea stabilă a unor bunuri care îi îngăduie omului o viaţă independentă. Se află în relaţie cu legământul şi cu conştiinţa că Pământul făgăduinţei este darul pe care Dumnezeu i-l face poporului; de aceea termenul se situează în sfera sacrului. ♦ „marginile pământului": această expresie a fost înţeleasă de creştini ca referindu-se la regalitatea universală a lui Hristos şi la misiunea Bisericii de a vesti tuturor popoarelor Evanghelia (*cf.* Mt. 28,19 şi par.).

2,9 „le vei păstori": TM are „le vei zdrobi". Deosebirea s-ar putea explica printr-o vocalizare diferită. ♦ Ilarie atrage atenţia asupra călăuzirii şi ocrotirii de către păstor pe care le presupune vb. ποιμαίνω. ♦ „cu toiag de fier": e vorba de sceptrul regal, care, într-o perioadă arhaică, putea fi şi un fel de ghioagă folosită în luptă. Trecerea triburilor evreieşti de la epoca bronzului la cea a fierului în jurul anului 1000 î.H. este atestată în 1Rg. 13,19-20: fierul era încă rar şi, de aceea, preţios. Pasajul este citat după LXX, în interpretare eshatologică, de Apoc. 2,27; 12,5; 19,15.

2,10 „primiţi învăţătură": TM are „lăsaţi-vă mustraţi/primiţi îndreptare". Capacitatea de a accepta mustrarea spre îndreptare apare în cărţile sapienţiale ca o caracteristică a înţeleptului.

primiţi învăţătură, toţi cei ce judecaţi pământul!
[11] Slujiţi Domnului cu frică
şi bucuraţi-vă de El cu cutremur!
[12] Prindeţi învăţătură, ca nu cumva să se mânie Domnul
şi să pieriţi de pe calea cea dreaptă.
[13] Când se va aprinde cu iuţeală mânia Lui,
fericiţi toţi cei care şi-au pus încrederea în El!

3

[1] Psalm al lui David, când fugea din faţa lui Abessalom, fiul său.

2,11 „bucuraţi-vă de El cu cutremur": textul a pus de-a lungul timpului multe probleme exegeţilor. TM are aici vb. *gīl*, ce desemnează *litt.* executarea unui dans ritual în jurul altarului, în strigăte de bucurie; acestuia i se alătură, oximoronic, „cu cutremur", frica de Dumnezeu fiind o componentă esenţială a sentimentului religios.

2,12 „Prindeţi învăţătură": TM are misterioasa sintagmă *naṣ^{e}qū bar* (*bar* este echivalentul aramaic al ebraicului *bēn*, „fiu"). S-au propus ca interpretări „sărutaţi-l pe fiul", sărutarea fiind şi un gest de cult (*cf.* Os. 13,2; 3Rg. 19,18 etc.): Ieronim (*Commentarioli*) echivalează cu *adorate Filium*, explicând că este porunca lui Dumnezeu Tatăl ca oamenii să i se închine Fiului, dar propune ca posibilă şi lectura *bōr*, „adoraţi întru curăţie" (*cf.* Ravasi, I, p. 109, n. 36); alte emendări propuse, pe baza Targumului, s-ar putea traduce „sărutaţi-i picioarele" (BJ). LXX porneşte, probabil, de la alt text: vb. δράσσομαι înseamnă „a apuca cu putere", „a se agăţa [de ceva]". ♦ „şi-au pus încrederea", gr. πεποιθότες: perfectul arată o acţiune terminată în trecut, ale cărei rezultate se manifestă şi în prezent. ♦ „fericiţi...": acest final al grupului de psalmi introductivi răspunde primului cuvânt din Ps. 1 (cu un termen tehnic, „formează incluziune"), „Fericit...", sugerând tonalitatea întregii cărţi.

3 Acest psalm, în care alternează tristeţea cu încrederea în Dumnezeu, e folosit drept cântare de seară la ritualul sinagogal al evreilor aşkenazi, iar în ritul bizantin e primul din cei şase psalmi ai utreniei.

3,1 Despre titlurile psalmilor în general, vezi Introducerea. ♦ „al lui David": gr. τῷ Δαυιδ (*litt.* lui David) echivalează ebr. *l^{e}Dawid*, interpretat ca indicarea autorului. În gramatici, prepoziţia *l-* în acest context e numită *lamed auctoris*. Unii consideră însă că este vorba de o dedicaţie, presupunere acceptabilă în unele cazuri. ♦ Despre David fugind de Abessalom, *cf.* 3Rg. 13–19. ♦ Pentru Grigore al Nyssei aluziile istorice din titlurile psalmilor au un scop spiritual: prezentând personaje de imitat sau de evitat, ele îndeamnă la virtute şi îi acuză pe cei vicioşi. Aici, Abessalom este văzut ca o imagine a răului: momentele revoltei lui sunt echivalate în acest sens: revolta împotriva propriului tată = omul însuşi e autorul răului care îl chinuie; Abessalom se apropie de concubinele tatălui său = corupţia îl aruncă pe om în puterea răului; David fuge în faţa fiului său = dacă nu poţi înfrunta răul e mai bine să fugi pentru a prinde putere ; Abessalom e spânzurat pe

[2] Doamne, de ce s-au înmulţit cei ce mă strâmtorează?
Mulţi se ridică împotriva mea;
[3] mulţi spun sufletului meu:
„Nu este izbăvire pentru el în Dumnezeul lui!"
Oprire
[4] Dar Tu, Doamne, eşti apărătorul meu,
slava mea şi Cel care înalţi capul meu.
[5] Cu glasul meu către Domnul am strigat
şi m-a ascultat din muntele Său sfânt.
Oprire
[6] Culcatu-m-am şi am adormit;
m-am trezit, pentru că Domnul îmi va ţine partea.
[7] Nu mă voi teme de miile de oameni

---

lemn = păcatele au fost bătute în cuie pe lemnul Crucii ; Abessalom e ucis de trei suliţe = vrăjmaşul de pe urmă e nimicit de misterul Treimii (55).

3,2 „de ce s-au înmulţit": TM are „cât s-au înmulţit".

3,4 „apărătorul": TM are „scutul". ♦ „slava mea", gr. δόξα μου, ebr. *k*ᵉ*bhodhī*: în Biblie, termenul, referitor la Dumnezeu, semnifică manifestarea Prezenţei glorioase şi binefăcătoare a Celui transcendent, într-un mod la limita exprimabilului (mai concret, e metaforizată în nor, foc etc.). Numai Dumnezeu o poate împărtăşi omului (*cf.* Ps. 8,6; Ier. 2,11).

3,5 Despre timpurile verbelor, faţă de TM, *cf.* Introducerea. ♦ „Cu glasul meu către Domnul am strigat": cu glasul interior, cel mai intim şi cel mai intens (Augustin). ♦ „*Oprire*": Grigore al Nyssei presupune că, printr-o iluminare a Duhului, David primeşte revelarea misterului Pătimirii. Se înveşmântează în Persoana Domnului şi exclamă... (50).

3,6 „Culcatu-m-am... m-am trezit": în afară de sugestia evidentă de trecere de la angoasă la încredere, s-a presupus că poate fi vorba şi de o referire cultuală la un rit, prezent şi în alte zone din Semiluna fertilă, dar şi din Grecia etc.: credinciosul petrecea noaptea în templu, aşteptând un răspuns al divinităţii (*cf.* 3Rg. 3,4-16). O interpretare mesianică – la Rabbi Berakhia, sec. al IV-lea d.H.: David aţipit este trezit la lumina interioară prin cuvintele lui Nathan; tot astfel comunitatea care stă aţipită în faţa cuvintelor profeţilor se trezeşte la venirea regelui Mesia (*Com. la Ps.* 3,6, *ap.* Ravasi, I, 115). Începând cu Clement Romanul (*Ad Cor.* 26,2) şi Iustin (*Apol.* I, 38,5), Părinţii aplică acest verset lui Hristos mort şi înviat, cu atât mai mult cu cât verbul care traduce ebr. „a se trezi", gr. ἐξεγείρω, are, încă de la Eschil, şi sensul de „a se ridica din morţi" şi a fost redat aici în Vulgata prin *exsurrexi*. Origen consideră că Domnul îşi istoriseşte „adormirea", vremea când, la pătimire, sufletul i-a fost despărţit de trup sau, mai exact, a încetat să se slujească de instrumentul său trupesc.

3,7-8 Siguranţa este dată de încrederea în Dumnezeu; profetic, Hristos este cel care vorbeşte, ştiind că duşmanii îi vor cere răstignirea (Origen).

care din toate părţile mă împresoară.
[8] Scoală-Te, Doamne, izbăveşte-mă, Dumnezeul meu,
căci Tu i-ai lovit pe toţi cei ce mă duşmănesc degeaba:
dinţii păcătoşilor i-ai zdrobit.
[9] De la Domnul este izbăvirea
şi peste poporul Tău [fie] binecuvântarea Ta!

4

[1] Pentru sfârşit, între psalmi; cântare a lui David.
[2] Când am strigat spre El, m-a ascultat, Dumnezeul dreptăţii mele;
din strâmtorare m-ai scos la larg;
ai milă de mine şi ascultă-mi rugăciunea!

3,8 „Scoală-Te, Doamne": expresie antropomorfică frecventă prin care psalmistul pare a voi să-i atragă atenţia lui Dumnezeu. Era şi strigătul arhaic de război, când israeliţii plecau la luptă având în mijlocul lor Chivotul legământului (*cf.* Num. 10,35).

3,9 „izbăvirea... binecuvântarea": chiar dacă în text ambele vin de la Dumnezeu, cărturarul evreu Raşi (sec. al XI-lea d.H.) atrage atenţia că izbăvirea vine numai de la Dumnezeu, dar şi poporul trebuie să-L binecuvânteze pe Dumnezeu.

4 Psalmul, care este folosit liturgic ca rugăciune de seară, exprimă contrastul între cei „greoi la inimă" care îşi pun fericirea în deşertăciuni şi cel credincios, pentru care binele este vederea feţei lui Dumnezeu, aducătoare de bucurie şi pace.

4,1 „Pentru sfârşit" e interpretat de unii Părinţi în sens eshatologic; pentru Grigore al Nyssei (II 31), este o imagine sportivă: ţinta spre care trebuie să privească cei care suferă spre a se încuraja; ţinta spre care trebuie să tindă toţi alergătorii de pe „stadionul vieţii": atunci când acestei expresii i se mai adaugă ceva, se arată felul în care trebuie să se pregătească omul pentru a dobândi biruinţa finală. ♦ TM are *lam^enaṣṣēaḥ*: „Pentru mai-marele cântăreţilor" (interpretabil şi „Al mai-marelui cântăreţilor"), expresie prezentă în titlul a 55 de psalmi – se presupune că era vorba de o colecţie rezervată conducătorului corului, pentru liturgia sinagogală. ♦ „între psalmi": poate fi tradus şi „pentru instrumente cu coarde"; TM are *bin^eghīnōth*, „pe strune". ♦ „cântare": Grigore al Nyssei deosebeşte cinci „specii literare": psalm (gr. ψαλμός), „melodie produsă de instrument"; cântare (gr. ᾠδή), „expresie melodică însoţită de cuvinte"; laudă (gr. αἴνεσις), „elogiere intensă a minunăţiilor divine"; imn (gr. ὕμνος), „aclamaţie către Dumnezeu pentru binefacerile primite" şi rugăciune (gr. προσευχή), „implorare pentru ceva de folos" (32).

4,2 „m-a ascultat... m-ai scos": trecerea de la pers. a III-a la pers. a II-a poate sugera trecerea de la un enunţ la o izbucnire a rugăciunii; TM are de la început pers. a II-a. ♦ „m-ai scos la larg": Dumnezeu scoate la larg nu împiedicând acţiunea celor răi, ci dând credinciosului Său un suflet mare (Origen); „să fii la larg" înseamnă să-L ai pe Dumnezeu în inimă şi să vorbeşti cu El înlăuntrul fiinţei tale (Augustin).

[3] Fii ai oamenilor, până când [veți fi] greoi la inimă?
Pentru ce iubiți deșertăciunea și căutați minciuna?
Oprire
[4] Și să știți că l-a făcut minunat Domnul pe cel sfânt al Său;
Domnul mă va asculta când voi striga spre El.
[5] Mâniați-vă și nu păcătuiți;
vorbiți în inimile voastre
și în culcușurile voastre căiți-vă [în tăcere]!
Oprire
[6] Jertfiți jertfă de dreptate și nădăjduiți în Domnul.
[7] Mulți zic: „Cine ne va arăta cele bune?"
Însemnatu-s-a peste noi lumina feței Tale, Doamne!
[8] Dat-ai bucurie în inima mea
mai mult decât la vremea când grâul și vinul și untdelemnul lor s-au înmulțit.

4,3 „Fii ai oamenilor" – semitism: TM are *b^{e}nēy 'īš* (rar, față de mai frecventul *b^{e}nēy 'adhām*) „fii ai omului". ♦ „greoi la inimă": TM are *k^{e}bhōdhī likh^{e}limmāh*, „îmi disprețuiți slava"; LXX presupune *kibh^{e}dēy lēbh lammāh*.

4,4 „l-a făcut minunat": TM are „l-a pus deoparte". ♦ „pe cel sfânt": gr. ὅσιος, „sfânt, pios, credincios; drept, nepărtinitor", se folosește mai ales despre oameni, corespunzând ebr. *hasīdh* sau, mai rar, *yāṣār*, spre deosebire de ἅγιος, „sfânt", referit mai ales la Dumnezeu, corespunzând ebr. *qādhoṣ*.

4,5 „Mâniați-vă și nu păcătuiți": TM are „Înfiorați-vă și nu păcătuiți". Pentru acest text dificil s-au propus felurite interpretări: psalmistul cheamă la înfiorare în fața răului și la evitarea păcatului (Ravasi, I, p. 129); LXX cu „mâniați-vă" interpretează moralizator, iar când e citat în Ef. 4,26, versetul e explicitat prin „să nu apună soarele peste mânia voastră"; aceeași linie moralizatoare la Ieronim (*Comm. in Epist. ad Ephesios*, PL 26, 510-511), care scuză izbucnirea de mânie cu condiția să nu dăinuie și să nu devină obicei ; Toma de Aquino, pe baza acestui text, afirmă că există și o mânie legitimă, de dragul dreptății (*Summa*, II-a II-ae q.158,1). ♦ „în inimile voastre": în limbaj biblic, „inima" simbolizează interioritatea omului întreg: minte, voință, sentimente. ♦ „căiți-vă": κατανύσσομαι, *litt.* „a simți o înțepătură dureroasă" (având și o conotație de „tăcere încremenită"); de aici și tema „străpungerii inimii" din literatura creștină ascetică. ♦ TM are „chibzuiți și tăceți".

4,6 „jertfă de dreptate": în lumina învățăturilor profeților, e vorba de cultul unit cu respectarea Legii (mai exact, cu împlinirea voinței lui Dumnezeu).

4,7 „Însemnatu-s-a peste noi": TM are o formă dificilă, interpretată ca „ridică/fă să răsară/răspândește peste noi". ♦ „lumina feței Tale": lumina este un puternic simbol teologic, trimițând simultan la transcendența lui Dumnezeu și la manifestarea prezenței Lui. În Psaltire, „lumina" și „fața lui Dumnezeu" sunt adesea asociate.

[9] În pace mă voi culca şi voi adormi de îndată
căci Tu, Doamne, m-ai aşezat deoparte, întru nădejde.

5

[1] Pentru sfârşit, despre moştenitoare; psalm al lui David.
[2] La cuvintele mele pleacă-Ţi urechea, Doamne,
înţelege strigătul meu;
[3] ia aminte la glasul cererii mele,
Împăratul meu şi Dumnezeul meu,
căci Ţie mă voi ruga, Doamne!
[4] Dis-de-dimineaţă vei auzi glasul meu,
dis-de-dimineaţă voi sta înaintea Ta şi voi privi.
[5] Căci Tu nu eşti un Dumnezeu care voieşti fărădelegea,
nici nu va locui lângă Tine făcătorul de rele;

4,9 Părinţii au interpretat acest verset ca prevestind moartea şi învierea lui Hristos.

5 Este un psalm de dimineaţă concentrat asupra Templului ca loc al prezenţei lui Dumnezeu (v. 8). Evocarea dimineţii se leagă de ritualul de la Templu, după rugăciunea de noapte sau chiar după ce credinciosul şi-a petrecut noaptea în Templu (*cf.* Ps. 3). Au dreptul să-şi afle scăparea în Templu cei nevinovaţi şi asupriţi (vv. 12-13), dar călcătorii de lege, care aici sunt cu precădere mincinoşii, calomniatorii, cei vicleni, nu sunt primiţi în faţa lui Dumnezeu (vv. 5-7). Este şi o cerere de ajutor.

5,1 „Pentru sfârşit, despre moştenitoare": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor. Pe flaut". ♦ Pornind de la titlul psalmului, Augustin îl interpretează în cheie ecleziologică şi eshatologică: prin Hristos, Biserica îl primeşte pe Dumnezeu şi moşteneşte pământul; ea se roagă aici să-i fie dat să străbată prin tot răul care este în lume şi să ajungă la Dumnezeu.

5,2 „pleacă-Ţi urechea": gr. ἐνωτίζομαι, de la οὖς, ὠτός „ureche". ♦ „strigăt": TM are *haghīgh*, „murmur", „geamăt".

5,3 „Împăratul meu": în Biblie, Dumnezeu este adevăratul rege al lui Israel şi al întregului pământ (*cf.* Introducerea, despre psalmii regali).

5,4 „Dis-de-dimineaţă": după Grigore al Nyssei, „dimineaţa este timpul purificării sufletului, al biruinţei luminii asupra întunericului" (2, XI). ♦ „voi sta înaintea Ta": verbul gr. sugerează mai ales apropierea; TM are *litt.* „voi pregăti pentru Tine [jertfe?]". ♦ „voi privi": gr. ἐπόψομαι are nuanţa de aţintire a privirii; TM are „voi aştepta", dar e vorba tot de o tensiune în aşteptare. ♦ „Pentru a ne ruga, n-avem nevoie de cuvinte şi nici de gesturi; trebuie doar să ne golim spiritul de orice altă grijă şi să-L aşteptăm pe Dumnezeu consacrându-I toată atenţia, până când va veni să ne viziteze sufletul, intrând prin toate porţile şi căile, chiar şi ale simţurilor" (Omilia 33, 1-3 atribuită lui Macarie: PG 34,742-743).

[6] nu vor dăinui călcătorii de Lege înaintea ochilor Tăi,
urât-ai pe toţi cei care săvârşesc fărădelegea.
[7] Vei da pieirii pe toţi cei ce grăiesc minciuna;
de omul sângeros şi viclean îi este silă Domnului.
[8] Dar eu, întru mulţimea milei Tale, voi intra în casa Ta,
mă voi închina spre sfântul Tău lăcaş, întru frica Ta.
[9] Doamne, călăuzeşte-mă întru dreptatea Ta, din pricina duşmanilor mei,
îndreptează înaintea mea calea Ta!
[10] Că nu este în gura lor adevăr,
inima lor e deşartă;
mormânt deschis e gâtlejul lor,
cu gurile lor au urzit vicleşug.
[11] Judecă-i, Dumnezeule;
să dea greş în uneltirile lor;
pentru mulţimea nelegiuirilor lor, alungă-i,
căci Te-au amărât, Doamne!
[12] Dar să se veselească toţi cei care nădăjduiesc în Tine;
în veci vor tresălta, iar Tu Îţi vei aşeza în ei sălaş
şi se vor lăuda întru Tine toţi cei ce iubesc Numele Tău.

5,6 „călcătorii de Lege": TM are „cei trufaşi".

5,8 „mila", gr. ἔλεος: corespunde adesea ebr. *hesedh* care se referă la o atitudine de bunăvoinţă, de afecţiune, ce intră în cadrul relaţiilor stabile, chiar instituţionalizate (între Dumnezeu şi om, între suzeran şi vasal, dar şi între fiu şi tată etc.); de la cel mai mic spre cel mai mare, poate fi respect, pietate; de la cel mai mare spre cel mai mic – ocrotire, ajutor, iertare. ♦ „Casa Ta", în paralelism cu „sfântul Tău lăcaş" (ebr. *litt.* „templul sfinţeniei Tale"), face parte din vocabularul referitor la Templu. În acest context, „calea" (v. 9) se poate referi şi la drumul de acces la Templu. ♦ „întru frica Ta": frica de Dumnezeu este o componentă esenţială a sentimentului religios: respect, uimire, adoraţie, grija de a nu-L supăra.

5,10 „au urzit vicleşug": TM are „alunecă [cu limba], linguşesc".

5,11 „Te-au amărât": gr. πικραίνω este mai dur, mai aproape de „a mânia". ♦ Asemenea apeluri la răzbunarea divină împotriva duşmanilor lui Dumnezeu sau ai credinciosului sunt frecvente în psalmi exprimând nevoia de dreptate; experienţa avea să arate însă că dreptatea nu se realizează imediat, punându-l astfel pe om în faţa misterului dreptăţii transcendente a lui Dumnezeu (*cf.* Iov), pentru ca, mai apoi, NT să-l îndemne la iubirea de duşmani (Mt. 5,43-48). Purificate de resentimente personale, respectivele apeluri din psalmi rămân, pentru Biserică şi pentru orice creştin, expresia aceleiaşi nevoi de dreptate, în faţa puterilor răului, care nu încetează să acţioneze în lume.

[13] Căci Tu îl vei binecuvânta pe cel drept;
Doamne, ca şi cu o pavăză de bunăvoinţă ne-ai înconjurat.

6

[1] Pentru sfârşit, printre imnuri, despre [ziua] a opta; psalm al lui David.
[2] Doamne, să nu mă mustri în mânia Ta,
nici cu urgia Ta să nu mă pedepseşti!
[3] Fie-Ţi milă de mine, Doamne, căci sunt slab;
vindecă-mă, Doamne, căci s-au tulburat oasele mele
[4] şi sufletul meu s-a tulburat foarte;
iar Tu, Doamne, până când...?
[5] Întoarce-Te, Doamne, izbăveşte sufletul meu,
mântuieşte-mă pentru mila Ta!
[6] Căci nu este în moarte cine să Te pomenească;

5,13 „înconjurat": vb. στεφανόω înseamnă şi „a încununa"; poate avea şi sensul metaforic de „a acorda onoruri" (a înconjura cu lauri capul învingătorului).

6 Psalmistul este în acelaşi timp pătruns de teama judecăţii lui Dumnezeu şi înflăcărat de iubirea divină. Dorinţa de a se împăca cu Dumnezeu nu rabdă întârziere: el îşi adună puterile şi cheamă în ajutor milostivirea divină (*Expositiones* la cei şapte psalmi de pocăinţă, atribuite o vreme lui Grigore cel Mare). Tradiţia creştină a grupat laolaltă şapte psalmi pe care i-a numit „de pocăinţă" (6, 31, 37, 50, 101, 129, 142).

6,1 În TM titlul este „Pentru mai-marele cântăreţilor. Pe strune. *'Al haşş*^{e}*mīnīth*. Psalm, al lui David". *'Al haşş*^{e}*mīnīth, litt.* „pe a opta" – termen muzical care a fost interpretat în diferite feluri: „pe un instrument cu opt coarde"; „pe a opta coardă a harfei"; „la octava inferioară" (ca ton de lamentaţie). ♦ Grigore al Nyssei (35): „Începutul veşniciei este numit *ziua a opta*, pentru că urmează după timpul ce cade sub simţuri, al cărui ciclu este de şapte. Titlul ne sfătuieşte să nu privim la timpul de faţă, ci la ziua [...] când învierea va schimba condiţia firii noastre, când timpul trecător va înceta şi va urma ziua a opta, veşnicia viitoare, care formează în întregime o singură zi, luminată de Soarele dreptăţii, Răsăritul fără de apus."

6,5 „Întoarce-Te, Doamne": chemare frecventă în Biblie, ca şi cum Dumnezeu, mâniat, s-ar fi îndepărtat de om. Unii Părinţi interpretează pornind de la altă rugăciune, tot atât de frecventă: „Întoarce-mă şi mă voi întoarce" (în Ieremia şi în Psalmi), însemnând că, în convertire, primul impuls vine de la Dumnezeu. De ex., Augustin explică acest verset: „Fă-mă să mă întorc: [...] sufletul acesta nu a atins încă rugăciunea desăvârşită despre care este scris: «Mai înainte ca ei să fi sfârşit vorba, Eu voi zice: Iată-Mă» (Is. 65,24)."

6,6 „iar în lăcaşul morţilor...": credinţa în învierea morţilor a apărut târziu în VT (Dan. 12; cărţile Macabeilor). Până atunci se spunea despre cei morţi că merg în „lăcaşul

iar în lăcaşul morţilor, cine Îţi va aduce mulţumire?
[7] Ostenit-am în suspinul meu,
voi spăla noapte de noapte culcuşul meu,
cu lacrimile mele îmi voi scălda aşternutul.
[8] S-a tulburat de mânie ochiul meu,
îmbătrânit-am între toţi duşmanii mei.
[9] Îndepărtaţi-vă de la mine, toţi cei ce făptuiţi fărădelegea,
căci a ascultat Domnul glasul plângerii mele;
[10] a ascultat Domnul cererea mea,
Domnul rugăciunea mea a primit-o.
[11] Să fie ruşinaţi şi să se tulbure foarte toţi duşmanii mei,
să fie întorşi îndărăt şi rău să fie făcuţi de ruşine, cât mai degrabă!

---

morţilor" (ebr. *şeol*; gr. *Hades*), definit mai mult neutru: acolo nu există nici cunoaştere, nici sentiment, nici răsplată, nici pedeapsă. ♦ Părinţii s-au străduit să dea un sens spiritual acestor pasaje. De ex., Didim spune că aici este vorba de moartea păcatului, care desparte sufletul de viaţă. ♦ Particula δέ, tradusă aici prin „iar", fără corespondent în TM, sugerând o gradaţie între cele două stihuri, deschide calea interpretării creştine (*cf.*, de ex., Grigore cel Mare): „Dacă nu Te întorci, dacă nu smulgi sufletul meu, mă laşi în întunericul păcatelor, adică în moarte. După cum păcătosul ajunge din moarte în iad, aşa cade, din mulţimea păcatelor, în groapa deznădejdii" (*apud* Mortari, p. 98). ♦ „cine Îţi va aduce mulţumire": gr. ἐξομολογοῦμαι, *litt.* „a recunoaşte, a mărturisi, a fi recunoscător" redă stereotip ebr. *yādhāh* (de unde subst. *tōdhāh*), „a aduce laudă/ mulţumire lui Dumnezeu, amintind faptele Sale minunate". Sub influenţa limbajului biblic, cuvântul grecesc dobândeşte şi acest din urmă sens: εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ καὶ ἐξομολογούμενοι ἐφ' οἷς εὐεργέτησεν ἡμᾶς ὁ θεός, „aducând mulţumire lui Dumnezeu şi lăudându-L/dându-I mărturie pentru câte binefaceri ne-a dat Dumnezeu" (*Const. Ap.* 7,30,1). Şi Ioan Gură de Aur spune: „Sunt două feluri de *mărturisire*: recunoaşterea păcatelor proprii şi recunoaşterea binefacerilor lui Dumnezeu" (*Ex. Ps.* 9). 'Εξομολόγησις are aici sensul de εὐχαριστία („aducere de mulţumire") şi nu de ἐξαγόρευσις („exprimarea greşelilor") (Grigore al Nyssei, 20).

6,7-8 În sens literal, e descrisă suferinţa omului înconjurat de duşmani. Tradiţia creştină o referă însă şi la căinţa pentru păcate (*cf.* Grigore al Nyssei şi *Omilia* atribuită lui Macarie).

6,11 „Să fie ruşinaţi...": în efortul general de a oferi o interpretare spirituală chemărilor la răzbunare, Grigore cel Mare explică: „De ar roşi [cerând iertare], la fel ca mine, toţi cei care au fost creaţi după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu [...]. Sufletul nobil nu respinge umilirea când a păcătuit [...]. Şi să se întoarcă la Dumnezeu foarte repede, căci Dumnezeu va veni în toiul nopţii, ca un fur (2Pt. 3,10)."

7

[1] Psalm al lui David, pe care l-a cântat Domnului cu privire la cuvintele lui Chusi, fiul lui Iemeni.

[2] Doamne, Dumnezeul meu, în Tine am nădăjduit,
mântuieşte-mă de toţi prigonitorii mei şi eliberează-mă,
[3] ca nu cumva să răpească, precum leul, sufletul meu
fără să aibă cine să mă răscumpere şi să mă mântuiască.
[4] Doamne, Dumnezeul meu, de-am săvârşit aceasta,
dacă este nedreptate în mâinile mele,
[5] dacă am plătit la rândul meu celor care mi-au plătit cu rele,
atunci fie să cad înaintea duşmanilor mei gol,
[6] atunci să prigonească duşmanul sufletul meu şi să-l ajungă
şi să culce la pământ viaţa mea
şi slava mea s-o aşeze în ţărână.

Oprire

[7] Scoală-Te, Doamne, întru urgia Ta,
înalţă-Te în hotarele duşmanilor mei;
ridică-Te, Doamne, Dumnezeul meu,
după porunca pe care ai dat-o!

---

7 Psalmul oscilează între lamentaţia individuală şi jurământul cultual de nevinovăţie de tipul celui prescris în Ex. 22,6-10. Conţine figuri de stil din sfera juridică şi militară, precum şi de vânătoare („leu", „groapă").

7,1 „Psalm": TM are *şiggāyōn*: termen obscur, care mai apare doar în Avacum 3,1. A fost interpretat ca „plângere/ mărturisire/ elogiu/ un tip de melodie/ un instrument muzical". ♦ „cu privire la cuvintele": TM „despre" (*'al-dibh^{e}rēy*, *litt.* „asupra cuvintelor": expresia tinde să se transfere ca atare şi în greacă). ♦ „Chusi, fiul lui Iemeni": TM *Kūş ben-Y^{e}mīnī*: personaj necunoscut, identificat de unele versiuni cu etiopianul care i-a vestit lui David moartea lui Abessalom (2Rg. 18,21-32), sau cu Kiş, tatăl regelui Saul; în acest caz, „fiul lui Iemeni" ar reprezenta o traducere a etnonimului Beniamin. Aluzia rămâne obscură.

7,5 TM are: „Dacă am răspuns prietenului meu cu rău şi l-am cruţat (alţii traduc «l-am despuiat») pe duşmanul meu fără temei."

7,6 „slava mea": ebr. *KBDY* este interpretat fie *k^{e}bhōdhī*, „slava mea", fie *k^{e}bhēdhī*, „ficatul meu", considerat în vechime ca organul emoţiilor, pozitive sau negative.

7,7 „în hotarele": TM are „împotriva exceselor" – probabil trad. LXX a confundat ebr. *'BRWT* cu *'BRY*. ♦ „ridică-Te, Doamne, Dumnezeul meu": TM are „ridică-Te către mine". ♦ „după porunca pe care ai dat-o": TM are „Tu ai poruncit judecata". Theodor al Mopsuestiei parafrazează: „Fă Tu însuţi ce ai poruncit: ia apărarea celor asupriţi."

[8] Şi adunarea popoarelor Te va înconjura
şi pentru ea întoarce-Te întru înălţime!
[9] Domnul va judeca popoarele;
judecă-mă, Doamne, după dreptatea mea
şi după nevinovăţia care este în mine!
[10] Pune capăt răutăţii păcătoşilor
şi călăuzeşte-l pe cel drept,
Tu, care cercetezi inimile şi rărunchii, Dumnezeule!
[11] Drept este ajutorul meu de la Dumnezeu,
Cel care mântuieşte pe cei drepţi cu inima.
[12] Dumnezeu e Judecător drept şi puternic şi îndelung răbdător,
care nu-şi varsă mânia în fiece zi.
[13] Dacă nu vă întoarceţi, va străfulgera cu sabia;
arcul Şi l-a întins şi l-a pregătit
[14] şi cu el a pregătit unelte aducătoare de moarte,
săgeţile Şi le-a făurit împotriva celor care ard.
[15] Iată, [cel rău] s-a căznit să facă nedreptate,
a zămislit necaz şi a născut fărădelege;
[16] a săpat o groapă şi a adâncit-o,
dar va cădea în prăpastia pe care a făcut-o;
[17] se va întoarce asupra capului său răul [făptuit]
şi pe creştet îi va coborî nedreptatea.
[18] Aduce-voi mulţumire Domnului după dreptatea Sa
şi voi cânta Numelui Domnului Celui Preaînalt.

7,8 „pentru ea": gr. ὑπὲρ τούτης poate fi tradus şi „deasupra ei", ca şi ebr. *'āleyhā*.

7,10 „pune capăt răutăţii": *litt.* „să se sfârşească răutatea". ♦ „călăuzeşte-l": TM are „întăreşte-l". ♦ „...Dumnezeule": TM are „Dumnezeule drept".

7,11 „Drept este ajutorul meu de la Dumnezeu": TM are „Scutul ce mă apără este Dumnezeu".

7,12 „...şi puternic şi îndelung răbdător": nu apare în TM. ♦ „care nu-şi varsă mânia...": TM are „şi Dumnezeu gelos...".

7,13 „Dacă nu vă întoarceţi, va străfulgera cu sabia": TM are „dacă nu se întoarce, îşi ascute sabia". Subiectul vv. 13-14 din TM este neclar. ♦ „arcul Şi l-a întins": Dumnezeul „arcaş" apare şi în Iov 16,12-14. Unele versiuni au trecut „armele" pe seama păcătosului.

7,14 „săgeţile Şi le-a făurit împotriva celor care ard": TM are *litt.* „săgeţile lui le-a făcut arzânde". ♦ Pentru Vasile cel Mare, săgeţile lui Dumnezeu sunt îndreptate împotriva celor care primesc în ei săgeţile aprinse ale Vrăjmaşului şi ard de patimi trupeşti.

7,18 „voi cânta", gr. ψάλλειν (ebr. *zāmar*): înseamnă, mai exact, a cânta la un instrument cu coarde sau a cânta cu acompaniament instrumental.

8

[1] Pentru sfârşit, despre teascuri; psalm al lui David.
[2] Doamne, Stăpânul nostru, cât de minunat este Numele Tău pe tot pământul,
căci s-a înălţat măreţia Ta mai presus de ceruri!
[3] Din gura pruncilor şi a celor ce sug Ţi-ai pregătit laudă
din pricina duşmanilor Tăi,
ca să nimiceşti pe duşman şi pe răzbunător.
[4] Căci voi privi cerurile, lucrarea degetelor Tale,
luna şi stelele pe care le-ai întemeiat.
[5] Ce este omul, de-Ţi aminteşti de el,

---

8 Pornind de la contemplarea celor create, omul îşi înalţă gândul la măreţia Creatorului. La această măreţie e făcut părtaş şi omul, fiindcă Dumnezeu se pleacă spre el şi îi poartă de grijă şi lui i-a supus întreaga creaţie (*cf.* Gen. 1,28; 9,1-3).

8,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor". ♦ „despre teascuri": după Grigore al Nyssei (36), „teascul" reprezintă conştiinţa omului; prin ea, din strugurii muncii noastre se pregăteşte vinul pentru viaţa viitoare. TM are „pe *ghitit*" – cuvânt cu sens necunoscut, pe care unele versiuni l-au interpretat ca instrument muzical originar din oraşul Gat, iar altele au considerat că este un cântec referitor la culesul viilor.

8,2 „Doamne, Stăpânul nostru": gr. Κύριε ὁ κύριος ἡμῶν echivalează ebr. *YHWH 'Adhonēynū*. La un moment dat, din respect, evreii au început să evite a rosti numele revelat al lui Dumnezeu, înlocuindu-l la lectură cu *'Adhonāy*, „Stăpânul meu". Din acest motiv vocalizarea tetragramei sacre nu s-a transmis, ea putând doar să fie dedusă de specialişti; TM transferă vocalele lui *'Adhonāy* asupra scheletului consonantic *YHWH*. Aşadar, LXX a echivalat nu sensul propriu al misterioasei tetragrame, ci pe al substitutului ei. Ca urmare, în rarele cazuri când apar alăturate tetragrama şi substitutul ei scris ca atare, în gr. apare κύριος repetat. În româneşte se poate evita repetarea aceluiaşi apelativ divin datorită sinonimiei între „Domn" şi „Stăpân". ♦ „Numele Tău": omul biblic consideră că numele exprimă natura intimă a celui care îl poartă sau misiunea acestuia. Dumnezeu îşi revelează Numele (Ex. 3,14), dar semnificaţia lui trimite la misterul divin. În iudaismul târziu, însuşi cuvântul „Numele" (*haşşēm*) ajunge sinonim cu „Dumnezeu". ♦ „s-a înălţat": TM are *'aşer t'nāh* – text neclar, pentru care s-au propus mai multe explicaţii: „care aşezi", sau „care cântă" etc.

8,3 „Din gura pruncilor...": citat în Mt. 21,16 ca profeţie mesianică. ♦ „Ţi-ai pregătit laudă": această laudă este însăşi rostirea Numelui (*cf.* P. Tournay, „Le Psaume 8 et la doctrine biblique du Nom", în *RB*, ian. 1971, p. 18); TM are „Ţi-ai aşezat fortăreaţă". ♦ „pe duşman şi pe răzbunător": literatura rabinică şi Părinţii Bisericii văd aici şi o aluzie la îngerii căzuţi (*cf.* Gen. 6 şi nota respectivă).

8,4 „cerurile": TM are „cerurile Tale".

8,5 „îl cercetezi": „vizita" lui Dumnezeu e o temă biblică importantă: ea aduce viaţă şi binecuvântare (*e.g.* Gen. 18), dar poate fi şi spre pedepsirea celor care se încăpăţânează

sau fiul omului, de-l cercetezi?
6 L-ai făcut cu puțin mai prejos decât îngerii,
cu slavă și cinste l-ai încununat;
7 și l-ai rânduit peste lucrările mâinilor Tale,
toate le-ai așezat sub picioarele lui,
8 oile și vitele toate,
ba chiar și dobitoacele câmpului,
9 păsările cerului și peștii mării,
tot ce străbate cărările mărilor.
10 Doamne, Stăpânul nostru, cât de minunat este Numele Tău pe tot pământul!

9

1 Pentru sfârșit, despre cele ascunse ale fiului; psalm al lui David.

în păcat. Omul trebuie să vegheze pentru a nu pierde clipa în care e „cercetat" de Dumnezeu (*cf.* Lc. 19,44).

8,6-7 Pasaj citat în Evr. 2,6-8 și aplicat lui Hristos; *cf.* și 1Cor. 15,25-27 și Ef. 1,22. ♦ „decât îngerii": TM are „decât *'elohīm*", interpretat ca un plural desemnând „îngeri" în LXX, Vulg., Peșitta, Targ., în vreme ce Aquila, Symmachos, Theodotion, bazați pe doctrina despre chipul lui Dumnezeu în om, interpretează „decât Dumnezeu". ♦ „cu slavă": vezi nota la 3,4.

8,10 Pentru prima dată se întâlnește în Ps. refrenul, care, aici, marchează începutul și sfârșitul, subliniind ideea principală.

9 Este un psalm de recunoștință pentru izbăvire și de implorare a ajutorului lui Dumnezeu împotriva dușmanilor. Poate că este, la origine, psalmul exilaților care se întorc din Babilon: bucuria reîntoarcerii e umbrită de opoziția pe care o întâmpină din partea celor rămași în țară, care îi privesc ca pe niște intruși. Peste toate, se afirmă încrederea în Dumnezeu, care îi izbăvește pe cei sărmani ai Săi. Aici (v. 11) se dă, poate, cea mai bună definiție a „săracilor Domnului": cei care cunosc Numele Domnului, cei care-L caută pe Domnul și își pun toată nădejdea în El (*cf.* Gélin, p. 44). ♦ Chiril al Alexandriei vede în acest psalm o referire la venirea lui Hristos la plinirea timpurilor: biruința Lui definitivă asupra diavolului.

9,1 „cele ascunse ale fiului": „Titlul îți dă ca lumină cuvântul care scrutează tainele cunoașterii lui Dumnezeu: cea mai însemnată este credința în Fiul" (Grigore al Nyssei, 35). ♦ În TM, psalmul are titlul: „Pentru mai-marele cântăreților (vezi nota la 4,1). *'Al mūth labbēn*. Psalm al lui David." *'Al mūth labbēn* – expresie misterioasă, care a fost interpretată în diferite feluri: „despre cele ascunse ale fiului" (LXX); „despre moartea fiului" (Targ.); s-a presupus și că acesta ar putea fi titlul unei melodii cunoscute, pe care

[2] Lăuda-Te-voi, Doamne, cu toată inima mea,
voi povesti toate faptele Tale minunate;
[3] mă voi bucura şi mă voi veseli întru Tine,
voi cânta Numelui Tău, Preaînalte.
[4] Când va da înapoi duşmanul meu,
vor slăbi şi vor pieri dinaintea feţei Tale,
[5] căci Tu ai judecat pricina mea şi mi-ai făcut dreptate,
Te-ai aşezat pe tron ca drept Judecător.
[6] Mustrat-ai neamurile şi a pierit nelegiuitul,
numele lor l-ai şters în veac şi în veacul veacului.
[7] Săbiile l-au părăsit pe duşman pentru totdeauna şi Tu ai cucerit cetăţi,
a pierit amintirea lor, cu răsunet.
[8] Însă Domnul dăinuie în veci,
Şi-a pregătit de judecată tronul Său.
[9] El va judeca lumea cu dreptate,
va judeca popoarele cu nepărtinire.
[10] Domnul S-a făcut scăpare pentru sărman,

---

urma să se cânte psalmul; sau că ar fi indicarea unor instrumente muzicale (TOB; „oboi şi harfă" – BJ).

9,2 „Lăuda-Te-voi...": vezi nota la 6,6. Sensul este explicitat de paralelismul cu stihul următor. ♦ „cu toată inima... toate faptele": Origen consideră că numai Mântuitorul poate face aceasta, pentru că numai El cunoaşte tainele lui Dumnezeu.

9,3 „voi cânta": gr. ψάλλω, *litt.* „a cânta cu acompaniament de instrument cu coarde". La fel şi la v. 12.

9,4 „duşmanul... vor slăbi": trecerea de la singular la plural este frecventă în ebraică, singularul având adesea valoare de colectiv. ♦ Duşmanul care va fi nimicit de Dumnezeu este, în cele din urmă, moartea (*cf.* 1Cor. 15,26; Origen; Eusebiu; Augustin).

9,5 „ca drept Judecător": gr. ὁ κρίνων δικαιοσύνην, *litt.* „cel care judecă/discerne dreptatea".

9,6 „numele lor l-ai şters în veci": Augustin spune că se referă la „numele de păcătoşi şi de nelegiuiţi" pe care Dumnezeu le şterge, dând fiecărui om un nume nou.

9,7 În TM: „S-au prăbuşit duşmanii, pustietăţi fără sfârşit, ai nimicit oraşe, s-a stins şi amintirea lor."

9,8-9 Într-un context social în care o manifestare frecventă a asupririi celor sărmani era amânarea la nesfârşit a judecării pricinilor lor, ziua în care Dumnezeu va veni să judece este aşteptată cu bucurie şi speranţă. ♦ Augustin şi Chiril al Alexandriei referă acest verset la Hristos, care, înviat, domneşte de-a dreapta Tatălui. Pentru Chiril, „judecător" este cel care are toată puterea.

9,10 Faptele minunate ale Domnului se manifestă şi în situaţiile favorabile, dar mai cu seamă în cele potrivnice. Atunci este „vremea potrivită" pentru ajutorul lui Dumnezeu şi a bucuriei supranaturale în încercări (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*).

scăpare la vreme potrivită, în strâmtorare;
[11] să nădăjduiască în Tine cei care cunosc Numele Tău,
căci Tu nu i-ai părăsit pe cei ce Te caută, Doamne.
[12] Cântați Domnului, care locuiește în Sion,
vestiți între neamuri lucrările Sale,
[13] căci El, care cere socoteală pentru sângele [vărsat], și-a amintit de ei,
nu a uitat de strigătul sărmanilor.
[14] Ai milă de mine, Doamne, vezi cum mă înjosesc dușmanii mei,
Tu care mă ridici de la porțile morții,
[15] ca să vestesc toate laudele Tale
la porțile fiicei Sionului;
voi tresălta de bucurie întru mântuirea Ta.
[16] S-au cufundat neamurile în stricăciunea pe care au făptuit-o,
în lațul pe care l-au ascuns și-au prins piciorul.
[17] Domnul Se arată făcător de [drepte] judecăți,
în lucrările mâinilor sale s-a prins cel păcătos.

Cânt de oprire

[18] Aruncați să fie păcătoșii în lăcașul morților,
toate neamurile care uită de Dumnezeu;
[19] căci nu va fi uitat până la capăt cel sărac,
răbdarea celor sărmani nu va pieri în veci.
[20] Ridică-Te, Doamne, ca să nu se întărească omul,
să fie judecate neamurile înaintea Ta.
[21] Așază, Doamne, peste ei legiuitor

9,11 „cei ce Te caută", gr. τοὺς ἐκζητοῦντας: preverbul indică stăruința, sau/și ducerea acțiunii până la capăt.

9,12 „Sion": vezi nota la 2,6. ♦ „lucrările Sale": se referă și la creație, dar mai ales la „lucrarea mesianică" (Origen).

9,16 „neamurile": *cf.* nota la 2,8. ♦ „stricăciunea": TM are „groapa".

9,17 „Domnul... judecăți": TM are „Domnul s-a arătat, a făcut dreptate". ♦ „*Cânt de oprire*", gr. ᾠδὴ διαψάλματος: TM are, față de obișnuitul *selah*, „oprire", *higgāyōn selah*; *higgāyōn* e o notație muzicală cu sens obscur, tradusă în moduri foarte diferite: „muzică răsunătoare", „meditație" (BDB), „cu toate instrumentele"; „în surdină"; „modulație"; „intermezzo muzical" (*cf.* Ravasi, I, nota *ad loc.*, p. 208).

9,19 „răbdarea": TM are „nădejdea".

9,20 „Ridică-Te...", gr. ἀνάστηθι: Atanasie îl interpretează referitor la întruparea Domnului.

9,21 „Așază, Doamne, peste ei legiuitor": TM are „Așterne, Doamne, spaimă peste ei". ♦ După Atanasie, profetul cere să vină mai curând ziua chemării neamurilor.

să ştie neamurile că oameni sunt.

Oprire

[22] Pentru ce, Doamne, stai departe,
[de ce] treci cu vederea la vremi de strâmtorare?
[23] Când se trufeşte cel nelegiuit, cel sărac se aprinde,
se prind în sfaturile pe care le pun la cale.
[24] Căci se laudă păcătosul cu poftele sufletului său
şi cel nedrept îşi urează de bine.
[25] Păcătosul l-a întărâtat pe Domnul [când a zis]:
„El nu va cerceta cu mulţimea urgiei Sale!"
Nu este Dumnezeu înaintea lui.
[26] Pângărite sunt căile lui în toată vremea,
s-au îndepărtat de la el judecăţile Tale,
peste toţi duşmanii săi va pune stăpânire.
[27] Căci a zis în inima sa: „Nicidecum nu mă voi clătina,
din neam în neam nu mă va ajunge nici un rău."
[28] De blesteme e plină gura lui şi de amăreală şi de vicleşug,
sub limba lui, trudă şi necaz.
[29] S-a aşezat la pândă cu cei bogaţi
în loc ascuns, ca să-l ucidă pe cel nevinovat.
Ochii lui privesc la cel sărman;
[30] stă la pândă în ascunzătoare, ca leul în vizuină,

9,22 Aici începe Ps. 10 în TM şi de aici rezultă diferenţa de numerotare a psalmilor între cele două tradiţii: de aici până la Ps. 147 inclusiv, diferenţa va fi în general de o unitate. Unele elemente de alfabetism şi faptul că Psalmul 10 nu are titlu par a sprijini împărţirea din LXX. ♦ „treci cu vederea": TM are „te ascunzi".

9,24 În TM, versetul este oarecum neclar. S-ar putea traduce: „Nelegiuitul se laudă cu dorinţa sufletului său, cel lacom de câştig binecuvântează, dispreţuieşte pe *YHWH*" („binecuvântează" ar putea fi o corectură pioasă, pentru a evita alăturarea verbului „a blestema" cu Numele divin). ♦ Răul e socotit bine, păcătosul se laudă cu nelegiuirea sa (Chiril al Alexandriei).

9,25 O frazare diferită a dus la traducerea: „Cel păcătos L-a întărâtat pe Domnul, după mulţimea mâniei sale nu-L va căuta: Dumnezeu nu este înaintea lui" (Brenton).

9,26 În TM: „La fiecare pas îi merge bine totdeauna, sunt prea înalte pentru el judecăţile Tale; priveşte cu dispreţ la toţi duşmanii săi."

9,28 Prima parte a versetului e citată în Rom. 3,14. ♦ „trudă şi necaz": TM are „silnicie şi răutate".

9,29 „cu cei bogaţi": TM are „lângă cătune".

stă la pândă ca să-l prindă pe cel sărac,
să-l prindă pe cel sărac trăgându-l [spre sine];
[31] în laţul său îl va smeri,
[dar] se va încovoia şi va cădea chiar când va pune stăpânire peste cei sărmani.
[32] Căci el şi-a zis în inima sa: „A uitat Dumnezeu,
Şi-a întors faţa ca să nu mai vadă niciodată."
[33] Scoală-Te, Doamne Dumnezeule, să se înalţe mâna Ta,
să nu uiţi de cei sărmani!
[34] De ce l-a întărâtat nelegiuitul pe Dumnezeu?
Căci şi-a zis în inima sa: „El nu va cerceta."
[35] Tu vezi, căci Tu iei seama la trudă şi mânie
ca să le iei în mâinile Tale;
Ţie Ţi s-a încredinţat cel sărac,
orfanului Tu i-ai fost ajutor.
[36] Zdrobeşte braţul celui păcătos şi viclean,
cercetat va fi păcatul lui, iar el nu se va mai găsi;
[37] Domnul va fi Împărat în veac şi în veacul veacului.
Pieriţi, neamurilor, de pe pământul Său!
[38] Dorinţa celor sărmani a auzit-o Domnul,
spre râvna inimii lor Ţi-ai îndreptat urechea
[39] spre a face dreptate orfanului şi celui asuprit,
ca să nu se mai trufească omul pe pământ.

9,31 În TM: „Se năpusteşte, se culcă la pândă, şi cel sărman cade în puterea lui" (traducere aproximativă, text dificil).

9,35 „trudă şi mânie": TM are „durere şi chin". ♦ „cel sărac, orfanului": folosirea singularului arată că Dumnezeu are grijă de fiecare ca şi cum ar fi unic (Origen).

9,36 „el nu se va mai găsi": a fost interpretat în două feluri: păcatul nu va mai fi găsit pentru că totul va fi purificat (Origen) sau păcătosul va fi dat pieirii (Ieronim, Augustin).

9,38b În TM: „Vei întări inima lor şi îţi vei pleca urechea."

9,39b În TM, stihul poate fi înţeles fie „şi să nu-i mai înspăimânte omul făcut din ţărână", fie „nu va mai fi înspăimântat omul făcut din ţărână".

10

[1] Pentru sfârşit; psalm al lui David.
În Domnul mi-am pus nădejdea; cum veţi spune sufletului meu:
„Fugi în munţi ca o pasăre”?
[2] Căci, iată, cei păcătoşi şi-au încordat arcul,
şi-au pregătit săgeţi în tolbă
spre a-i străpunge în beznă pe cei drepţi cu inima.
[3] Cele pe care Tu le-ai alcătuit le-au nimicit:
dar dreptul ce-a făcut?
[4] Domnul e în templul Său cel sfânt;
Domnul în ceruri Îşi are tronul.
Ochii Săi privesc la cel sărman,
pleoapele Sale cercetează pe fiii oamenilor.
[5] Domnul cercetează pe cel drept şi pe cel nelegiuit,
dar cel ce iubeşte nedreptatea îşi urăşte sufletul.
[6] Va ploua peste cei păcătoşi cu laţuri,
foc, pucioasă şi vijelie este partea paharului lor.

---

10 În faţa nedreptăţii şi violenţei, cel drept refuză fuga şi îşi pune toată nădejdea în Dumnezeu, care Îşi va manifesta puterea.

10,1 În TM, titlul psalmului este „Pentru mai-marele cântăreţilor. Al lui David”. ♦ „mi-am pus nădejdea”: TM are „am căutat scăpare”.

10,2 „şi-au pregătit săgeţi în tolbă”: TM are „pe coardă şi-au pregătit săgeata”.

10,3 În TM: „Dacă se surpă stâlpii [lumii], ce face dreptul?” ♦ „dreptul ce-a făcut?” – întrebare interpretată fie ca referindu-se la neputinţa omului, fie el şi drept, în faţa dezastrului, fie la Dumnezeu: ce face El în faţa răului din lume? Versetele următoare dau răspunsul, descriind „inspecţia” (= atotştiinţa) lui Dumnezeu care e gata să intervină (*cf.* şi Ravasi, I, p. 237).

10,4a-b *Cf.* Apoc. 4,2.

10,4c „Ochii Săi privesc la cel sărman”: TM are numai „Ochii Săi privesc”, iar Theodotion şi Hexapla au: „Ochii Săi privesc la lumea [locuită].” ♦ Origen interpretează „pleoapele” ca imagine a îndurării lui Dumnezeu care închide ochii asupra multor păcate. Eusebiu le interpretează ca simbolizând puterea lui Dumnezeu care, cercetându-l pe sărman, îl fereşte de păcat. Augustin vede în „pleoapele” care „cercetează” faptul că Dumnezeu uneori Îşi închide ochii spre a fi căutat, alteori Şi-i deschide luminându-i pe oameni şi umplându-i de fericire.

10,5b TM are „dar pe iubitorul de silnicie îl urăşte sufletul Său”.

10,6 „laţuri”: Symmachos are „cărbuni aprinşi”. Intervenţia lui Dumnezeu aduce aminte de pedepsirea Sodomei şi Gomorei (Gen. 19,24-25), dar şi de teofania de pe Sinai (Exod 19,16-18).

[7] Căci drept este Domnul şi a iubit cele drepte,
spre nepărtinire a privit faţa Sa.

11

[1] Pentru sfârşit, despre [ziua] a opta; psalm al lui David.
[2] Mântuieşte-mă, Doamne, căci nu mai este nici un credincios,
s-au împuţinat cele adevărate la fiii oamenilor.
[3] Deşertăciune a grăit fiecare către aproapele său;
buze viclene cu inimă făţarnică au grăit.
[4] Să nimicească Domnul toate buzele viclene
şi limba ce vorbeşte cu trufie,
[5] pe cei care au zis: „[Cu] limbile noastre [ne] vom semeţi,
buzele noastre sunt la noi:
cine e stăpân peste noi?"
[6] „Pentru nenorocirea săracilor
şi pentru suspinul sărmanilor

10,7b TM e dificil; a fost emendat în „cei drepţi vor privi faţa Lui". Traducerile vechi s-au sfiit să redea întocmai acest stih, din scrupul teologic.

11 Psalmul e socotit printre rugăciunile colective de implorare a ajutorului. Săracii au cel mai mult de suferit din pricina ipocriziei şi a minciunii care tind să se generalizeze. Salvarea vine de la Dumnezeul adevărului.

11,1 În TM titlul este „Pentru mai-marele cântăreţilor. Pe a opta (vezi nota la 6,1). Psalm, al lui David".

11,2 „cele adevărate la...": TM are „cei credincioşi dintre...". ♦ „La oameni toate s-au întors pe dos: înţelepciunea, vorbirea, modul de viaţă. [...] Toţi muritorii de sub cer au nevoie să li se întindă o mână. Cu adevărat, Hristos este aşteptarea neamurilor (Gen. 49,10)." (Chiril al Alexandriei)

11,3 „buze viclene cu inimă făţarnică au grăit": *litt.* „buze viclene în inimă şi în inimă au grăit".

11,4 „cu trufie", gr. μεγαλορήμων, *litt.* „care vorbeşte lucruri mari, enormităţi" (neologism tardiv).

11,6 „Mă voi ridica...": Ieronim parafrazează: „Acum Îl trimit pe Fiul Meu şi Îl voi face Mântuitorul neamurilor." ♦ „în mântuire": gr. ἐν σωτηρίᾳ – lecţiune preferată de Rahlfs; ms. *Alexandrinus* are ἐν σωτηρίῳ, care concordă mai bine cu demonstrativul următor, αὐτῷ. Mortari traduce aici „*un salvatore*", trimiţând şi la Is. 19,20. ♦ „voi vorbi pe faţă întru aceasta": se poate înţelege şi „...întru acesta", ceea ce ar da textului un sens mesianic mai marcat. TM are „pe acela peste care se suflă" – text dificil, interpretat variat în traduceri.

acum Mă voi ridica – zice Domnul –,
îi voi aşeza în mântuire, voi vorbi pe faţă întru aceasta."
[7] Cuvintele Domnului sunt cuvinte curate,
argint lămurit în foc, curăţit de pământ,
curăţit de şapte ori.
[8] Tu, Doamne, ne vei păzi
şi ne vei ocroti de neamul acesta şi în veac.
[9] Jur împrejur umblă nelegiuiţii;
după măsura înălţimii Tale ai purtat grijă de fiii oamenilor.

12

[1] Pentru sfârşit; psalm al lui David.
[2] Până când, Doamne, mă vei uita [?] Până la capăt?
Până când Îţi vei întoarce faţa de la mine?
[3] Până când voi îngrămădi gânduri în sufletul meu,
dureri în inima mea, zi după zi?
Până când se va înălţa vrăjmaşul meu asupra mea?
[4] Priveşte, ascultă-mă, Doamne, Dumnezeul meu;
luminează ochii mei ca nu cumva să adorm spre moarte,

11,8 „de neamul acesta": gr. γενεά înseamnă atât „grup bazat pe rudenie (familie, trib, naţiune)", cât şi „generaţie".

11,9 „ai purtat grijă": gr. πολυωρέω are şi conotaţia „a trata cu respect, a preţui". ♦ În TM, 11,9b este un text dificil, interpretat conjectural „cum se ridică ticăloşia oamenilor" (TOB). Targumul parafrazează: „Ca lipitoarea ce suge sângele oamenilor."

12 Rugăciune pentru a implora ajutorul lui Dumnezeu în vremuri de restriştе. Credinciosul trece de la angoasă la certitudinea plină de bucurie a izbăvirii, anticipând cântarea de mulţumire.

12,1 În TM titlul este „Pentru mai-marele cântăreţilor. Psalm al lui David".

12,2 „Până când...?": comentatorii au atras atenţia asupra repetării formulei de patru ori, numărul patru simbolizând „totalitatea direcţiilor cardinale ale spaţiului" (Ravasi, I, p. 258). ♦ „Îţi vei întoarce": TM are „Îţi vei acoperi". ♦ Dumnezeu Îşi ascunde faţa, pe care îngerii o contemplă pururi, ca să ne aducem aminte de El (Origen). Majoritatea Părinţilor afirmă că „faţa lui Dumnezeu" este Hristos, „chipul nevăzutului Dumnezeu" (Col. 1,15).

12,3 „voi îngrămădi gânduri": gr. θήσομαι βουλάς implică a-ţi face planuri, a cere sfaturi, a te sfătui cu tine însuţi, a-ţi face griji şi temeri.

12,4 „ascultă-mă": TM are „răspunde-mi". ♦ „luminează ochii mei" – *cf.* In. 1,9.

[5] ca nu cumva să spună vrăjmaşul meu: „Am biruit asupra lui!"
Cei ce mă necăjesc vor tresălta de bucurie dacă mă clatin.
[6] Eu însă în îndurarea Ta am nădăjduit,
va tresălta de bucurie inima mea de mântuirea Ta;
voi cânta Domnului, care mi-a făcut bine,
voi cânta pentru Numele Domnului Celui Preaînalt.

13

[1] Pentru sfârşit; psalm al lui David.
Zis-a nebunul în inima sa: „Nu este Dumnezeu!"
Stricatu-s-au şi s-au spurcat în îndeletniciri,
nu-i nimeni care să facă binele, nu-i nici măcar unul!
[2] Domnul S-a aplecat din cer către fiii oamenilor
ca să vadă de este [vreunul] care înţelege sau Îl caută pe Dumnezeu.
[3] Toţi au rătăcit, laolaltă s-au făcut netrebnici,

12,5 „Ori de câte ori păcătuim, diavolul zice «Am biruit asupra lui!». După cum îngerii se bucură pentru un păcătos care se căieşte, la fel diavolii joacă de bucurie când cineva păcătuieşte." (Origen)

12,6a „Dar ce ai făcut ca să fii ascultat? [...] Răspunde: «În îndurarea Ta am nădăjduit!»." (Ioan Gură de Aur)

12,6b *Cf.* Lc. 1,47.

12,6d Nu apare în TM.

13 Acest psalm este aproape identic cu Ps. 52. Este descris „nebunul" (ebr. ***nābhāl***) echivalat cu omul care nu ţine seama de Dumnezeu: indiferenţa religioasă naşte indiferenţa morală.

13,1 „Nu este Dumnezeu" nu este o afirmaţie teoretică: în Israelul biblic nu există ateism absolut; doar un ateism practic: „nebunul" se poartă ca şi cum Dumnezeu nu ar exista (Origen). Targumul traduce: „Nu este stăpânire dumnezeiască pe pământ." ♦ La 1b, Augustin comentează citând Rom. 1,28 („precum n-au găsit de cuviinţă să păstreze cunoaşterea lui Dumnezeu, atunci şi Dumnezeu i-a lăsat în seama minţii lor fără judecată"). ♦ „nu-i nici măcar unul": nu apare în TM. ♦ 13,1c şi 13,2b sunt citate în Rom. 3,10-12. ♦ Tema corupţiei generalizate care ajunge să perturbe şi ordinea cosmică şi care va atrage pedeapsa lui Dumnezeu este frecventă în Biblie (*e.g.* Gen. 3,14.16-19; 6,6-12; Ier. 5). Ea este strâns legată de ideea necesităţii unui mântuitor.

13,3 „[Mormânt... ochilor lor.]": adaos în ms. *Alexandrinus*, din Rom. 3,13-18, unde Pavel, citând primele două fragmente de verset, a adăugat aceste cuvinte luate din alte texte din VT (Ps. 5,10; 139,4; 9,28; Is. 59,7.8; Ps. 35,2). În TM nu apare. ♦ Eusebiu, comentând decăderea universală care face necesară venirea lui Hristos în lume, citează Is. 50,2.

nu-i nimeni care să facă binele, nu-i nici măcar unul.
[Mormânt deschis este gâtlejul lor,
cu gurile lor au urzit vicleşug,
venin de năpârcă sub buzele lor,
de blesteme e plină gura lor şi de amăreală;
iuţi sunt picioarele lor la vărsare de sânge;
pustiire şi nenorocire este în căile lor
şi calea păcii nu au cunoscut-o;
nu este frică de Dumnezeu înaintea ochilor lor.]
[4] Oare nu-şi vor da seama toţi cei care săvârşesc fărădelegea?
Cei care mănâncă poporul meu cum ar înghiţi o pâine nu L-au chemat pe Domnul.
[5] Acolo au tremurat de spaimă unde nu era spaimă,
căci Dumnezeu este în neamul cel drept.
[6] Gândul celui sărac l-aţi făcut de ocară,
pentru că Domnul este nădejdea lui.
[7] Cine va da, din Sion, mântuirea lui Israel?
Când Domnul Îşi va întoarce poporul din robie,
să tresalte Iacob şi să se veselească Israel!

13,4 Frazare diferită în TM: „Oare nu ştiu toţi cei care săvârşesc fărădelege, care-şi mănâncă pâinea înghiţind pe poporul Meu? Pe Domnul nu L-au chemat." Textul ebraic e dificil şi a dat naştere la felurite echivalări. ♦ „cum ar înghiţi o pâine": gr. βρώσει ἄρτου, *litt.* „cu mâncare de pâine".

13,5 „unde nu era spaimă": nu apare aici în TM, ci doar în pasajul similar – Ps. 53,6 ebr.

13,6 „pentru că Domnul...": TM are „dar Domnul...".

13,7 „mântuirea", gr. σωτήριον: Origen şi alţi Părinţi spun că acesta este numele dat în mod deosebit lui Mesia atunci când Isaia prevesteşte chemarea păgânilor; deci „mântuirea" este Hristos. ♦ „(Îşi va întoarce) poporul din robie": gr. αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ, *litt.* „...robia poporului". TM are *bᵉ-šūbh YHWH šᵉbhūth 'ammō*, *litt.* „când *YHWH* întoarce cu întoarcere poporul Său", ceea ce poate însemna „când YHWH va aduce înapoi poporul Său" sau „când YHWH va schimba cu totul soarta poporului Său" – expresie cu înţeles mesianic şi mai ales eshatologic (*cf.* Ier. 29,14 TM; Os. 6,11; Soph. 2,7). ♦ „să tresalte... să se veselească": TM are „va tresălta... se va bucura". ♦ Ieronim: „Întregul psalm profeţeşte că răscumpărarea noastră vine din Sion." Augustin citează Is. 49,20: „Să vină din Sion cel care va îndepărta fărădelegea lui Iacob." ♦ Pentru Origen, „robia" este trecerea voită de la cunoaştere la necunoaştere şi de la purtarea dreaptă la purtarea ticăloasă. ♦ Părinţii văd în această intervenţie mântuitoare a lui Dumnezeu o prefigurare a întrupării lui Hristos, sau/şi o preamărire a roadelor învierii Lui din morţi (*e.g.* Maximus din Torino, PL 57, 361-364).

14

[1] Psalm al lui David.
Doamne, cine va fi oaspete în cortul Tău
şi cine se va sălăşlui în muntele Tău cel sfânt?
[2] Cel care umblă fără prihană şi făptuieşte dreptatea,
cel care grăieşte adevăr în inima sa,
[3] cel care n-a vicleni cu limba sa,
nici n-a făcut rău semenului său
şi n-a răbdat [să se aducă] ocară împotriva vecinilor săi;
[4] de nimic în ochii săi e făcătorul de rele,
iar pe cei ce se tem de Domnul îi cinsteşte;
cel care nu-şi calcă jurământul făcut aproapelui său,
[5] nu şi-a împrumutat banii cu dobândă
şi daruri împotriva celor nevinovaţi nu a luat.
Cel care face astfel nu se va clătina în veci.

---

14 Se presupune că psalmul reflectă o ceremonie la intrarea în sanctuar: pelerinii pun întrebarea rituală, iar preoţii le reamintesc condiţiile apropierii de Dumnezeu: trăirea în adevăr, înfăptuirea dreptăţii, iubirea de aproapele. Şi în Egipt, şi în Babilon există, la intrarea în temple, inscripţii de tipul: „Cel care intră trebuie să fie curat; la intrarea în templul marelui zeu trebuie să se purifice cum se cuvine." În Biblie însă, puritatea rituală şi exterioară tinde tot mai mult să devină una etică şi existenţială (*cf.* Ravasi, I, p. 272).

14,1 „va fi oaspete": gr. παροικέω, „a locui alături/printre", „a locui ca străin/oaspete". ♦ „Muntele cel sfânt" este, pentru Origen, cunoaşterea lui Hristos; a-l urca înseamnă a te uni cu Hristos (la Ps. 119,5). Pentru Eusebiu, „muntele cel sfânt" este Ierusalimul ceresc, iar pentru Ilarie, Hristos însuşi (citează Is. 2,2).

14,2 „umblă fără prihană": Origen comentează citând Gen. 17,3: „Umblă înaintea Mea şi fii desăvârşit."

14,3 1Pt. 2,22 face aluzie la acest loc, arătând că dreptul desăvârşit este Hristos; *cf.*, despre cei care Îl urmează pe Hristos, Apoc. 14,4-5. ♦ „n-a vicleni": TM are „nu a clevetit". ♦ „n-a răbdat [să se aducă] ocară": *litt.* „nu a luat (= acceptat) ocară". ♦ „vecinilor": gr. οἱ ἔγγιστα, *litt.* „cei de foarte aproape". ♦ În TM, 3c este „cel care nu aduce ocară asupra aproapelui său".

14,4a În TM: „Dispreţuit e în ochii săi omul de nimic." ♦ Pentru Ieronim, acesta este diavolul.

14,4c *Litt.* „cel care se jură aproapelui său şi nu-şi ia înapoi/nu-şi calcă jurământul". TM are „şi chiar dacă păgubeşte, nu-şi calcă jurământul".

14,5 Împrumutul cu camătă dat fratelui întru credinţă este interzis de legea mozaică (Ex. 22,24; Lev. 25,36; Deut. 23,20-21; Iez. 18,2.13.17; 2Ezr. 15 [= TM Neh. 5], 2-12). Această oprelişte continuă în Evanghelie, la Părinţi şi în Talmud.

15

[1] Inscripţie pe stâlp, a lui David.
Păzeşte-mă, Doamne, căci în Tine am nădăjduit.
[2] Zis-am Domnului: „Domnul meu eşti Tu,
de bunurile mele nu ai trebuinţă."
[3] Pentru sfinţii care sunt pe pământul Său,

---

15 Psalmul exprimă bucuria copleşitoare a prezenţei lui Dumnezeu, încrederea totală că El îl însoţeşte pe credinciosul Său şi dincolo de moarte. Chiril al Alexandriei îl numeşte şi „psalmul îndreptăţirii prin credinţă".

15,1 „Inscripţie pe stâlp": de fapt, e vorba de o stelă comemorativă. După Grigore al Nyssei, acest titlu ne îndeamnă să păstrăm cu deosebire în memorie cele scrise (38). ♦ În TM, titlul este „*Mikh^{e}tām* al lui David". Termenul *mikh^{e}tām* a fost interpretat în diferite feluri: „rugăciune tainică", „rugăciune cu gura închisă"/„în şoaptă", „învăţătură", „ispăşire", „întâmplare negrăită", sau chiar, de la altă rădăcină, „cu litere aurite". În aramaică, titlul este „Formă corectă"; Vulg. şi unele tradiţii rabinice au „David cel smerit şi drept". Textul ebraic al întregului psalm este unul dintre cele mai dificile. ♦ „Păzeşte-mă, Doamne": Hristos vorbeşte prin gura profetului, ca un om asaltat de duşmanii săi (Origen). Hristos vorbeşte despre Biserică, trupul Său, în numele întregului neam omenesc (Atanasie).

15,2 „Zis-am Domnului": TM are *litt.* „Tu [fem.] spui lui *YHWH*", dar mulţi comentatori interpretează „Eu îi zic lui *YHWH*" sau „Eu zic: *YHWH*...". ♦ „Domnul meu eşti Tu": Beda: „După cum «nimeni nu poate spune Iisus este Domnul dacă nu-i dă Duhul Sfânt» (1Cor. 12,3), tot astfel doar cel care se supune în întregime lui Dumnezeu se poate învrednici să spună aceste cuvinte." ♦ „de bunurile...": *litt.* „căci (ὅτι) de bunurile...". ♦ „nu ai trebuinţă": orice lucru îi oferim lui Dumnezeu, El îl primeşte nu pentru că ar avea nevoie de el, ci spre a ne dărui bunurile cereşti (Origen). ♦ TM are *ṭōbhāthī bal 'āleykhā*, *litt.* „binele meu nu mai presus de tine", tradus fie „eşti singurul meu bine", fie „Tu eşti binele meu; mai presus de Tine nu e nimeni". Ieronim (*Hebr.*), urmându-l pe Symmachos, traduce „*bene mihi non est sine te*".

15,3 După TM, traducerea literală a versetului ar fi: „Pentru sfinţii care sunt pe pământul lor şi cei puternici, toată desfătarea mea în ei." ♦ „Pentru sfinţii": în TM, *l^{e}q^{e}dhōṣīm* poate însemna şi „celor sfinte" sau „celor sfinţi", dar la populaţiile canaanene şi feniciene, zeii/idolii sunt adesea numiţi „sfinţii" şi acest lucru influenţează uneori şi exprimarea biblică (*e.g.* 1Sam. 2,2). ♦ „minunate": TM are *'addīrīm*, „nobili", „principi". În ugaritică, divinitatea principală Baal-Hadad este adesea numită *'adr*, „puternic", „minunat", „prinţ". Urmând aceeaşi tradiţie, Pavel îl numeşte pe Satana „prinţul puterii văzduhului" (Ef. 2,2) (*cf.* Ravasi, I, p. 289). S-a presupus că autorul ar recunoaşte că la un moment dat a fost atras de idoli (profeţii au ridicat adesea glasul împotriva unui anume sincretism religios latent mai ales în Regatul din nord, dar mai apoi chiar şi în cel din sud). Altă interpretare: „Sfinţii care sunt pe pământ, oameni aleşi, ei [au fost] desfătarea mea."

minunate a făcut toate voile Sale în ei.
[4] S-au înmulţit slăbiciunile celorlalţi,
după aceea ei s-au zorit.
Eu nu mă voi lipi nicicum de adunările lor sângeroase
şi nici nu le voi pomeni numele cu buzele mele.
[5] Domnul este partea mea de moştenire şi cupa mea;
Tu eşti Cel care îmi aşezi iarăşi moştenirea.
[6] Sorţii mi-au căzut printre cele mai bune,
căci minunată este pentru mine moştenirea mea.
[7] Îl voi binecuvânta pe Domnul, care mi-a dat pricepere;
la aceasta chiar şi noaptea m-au învăţat rărunchii mei.
[8] L-am văzut mereu în faţa mea pe Domnul,
căci stă la dreapta mea, să nu mă clatin.

15,4 „celorlalţi", *litt.* „lor": gramaticii consideră că de multe ori în Biblie un pronume sau adjectiv pronominal subînţelege un „altul"; acest αὐτῶν se află deci în opoziţie cu αὐτοῖς de la sfârşitul versetului anterior. Aceste antiteze prin simplă alăturare sunt mai frecvente în textele poetice (*cf.* Mortari, p. 109, nota 1). ♦ „S-au înmulţit... s-au zorit": stihul din TM a fost înţeles în mai multe feluri: „Îşi sporesc suferinţele cei care urmează pe alt [dumnezeu]" sau „Ei sporesc nenorocirile (eufemism, poate, pentru «idoli») şi [lumea] se năpusteşte după ei". ♦ „nu mă voi lipi... de adunările": *litt.* „nu mă voi aduna... cu adunările". ♦ „adunările": TM are „libaţiile". Se poate referi la infanticidul ritual canaanean, pe care, în perioadele de decadenţă l-au adoptat ocazional şi evreii (*cf.* Ps. 105,35-38; Ier. 7,31; 19,4-6; Iez. 22,4; Is. 57,5-6). ♦ „nu le voi pomeni numele": Origen şi Atanasie văd aici o speranţă de convertire, parafrazând: „Nu-i voi mai chema cu numele de idolatri, ci-i voi numi aleşi şi sfinţi."

15,5-6 Sunt aici mai multe sinonime care exprimă binefacerile primite de la Dumnezeu: „partea de moştenire" (trimite la împărţirea Pământului făgăduinţei după cucerirea lui de Iosua. Cum tribul lui Levi nu avea parte de pământ, s-a spus că „partea sa este Domnul". De aceea, psalmul a fost uneori atribuit unui preot); „cupa" (poate fi paharul din care se aruncau la întâmplare pietrele pentru tragerea la sorţi, sau „cupa ospitalităţii", obicei cunoscut în tot Orientul, aici simbol al comuniunii cu Domnul); „moştenirea" (la 5b, TM are „Tu păzeşti *gōral*-ul meu", acesta fiind „sorţul" ieşit prin diferite procedee divinatorii) şi „sorţii", *litt.* „funiile" (folosite la măsurarea suprafeţelor de teren: pământul era împărţit în loturi care se distribuiau periodic prin rotaţie sau prin tragere la sorţi).

15,6 „printre (*litt.* întru) cele mai bune": gr. ἐν τοῖς κρατίστοις poate însemna şi „între cei mai puternici". ♦ „minunată": gr. κρατίστη.

15,8-11 Versetele sunt citate de Petru în cuvântarea din Fp. 2,25-28.31, unde sunt interpretate ca o profeţie despre învierea lui Hristos.

15,8 „L-am văzut": TM are „Îl pun".

[9] De aceea s-a bucurat inima mea
şi a tresăltat limba mea,
chiar şi trupul meu se va sălăşlui întru nădejde,
[10] căci Tu nu vei lăsa sufletul meu în lăcaşul morţilor,
nici nu vei îngădui ca dreptul Tău să vadă stricăciunea.
[11] Tu mi-ai arătat căile vieţii;
mă vei umple de bucurie cu faţa Ta,
desfătare de-a dreapta Ta până la capăt.

16

[1] Rugăciune, a lui David.
Ascultă, Doamne, dreptatea mea,
ia aminte la cererea mea,
pleacă-Ţi urechea la rugăciunea mea, care nu e din buze viclene.
[2] De la faţa Ta să-mi vină judecata,
ochii mei să vadă cele drepte!
[3] Pus-ai la încercare inima mea, ai cercetat-o noaptea;

15,9 „limba mea": TM are *k*ᵉ*bhōdhī*, „slava mea", pe care unii comentatori îl vocalizează *k*ᵉ*bhēdhī*, „ficatul meu", continuând seria metaforelor somatice („rărunchii" = pasiunile; „inima" = mintea şi voinţa; „ficatul" = emoţiile, sentimentele; „trupul", *litt.* „carnea" = condiţia pieritoare a omului) (*cf.* Ravasi, I, p. 297).

15,10-11 Aceste versete au fost interpretate în două feluri: ca referindu-se la îndepărtarea de o moarte iminentă ori ca exprimând nădejdea nemuririi. Traducând ebr. *şaḥath*, „groapă", cu διαφθορά, „stricăciune", LXX dă de înţeles că e vorba de eliberarea din stricăciunea morţii, în spiritul teologiei alexandrine exprimate de Înţ. 1–5 şi de Philon. Această interpretare a înflorit mai ales în creştinism. Prima atestare este citarea psalmului şi actualizarea lui hristologică făcută de Petru în cuvântarea din Fapte 2. Apoi, 15,10b e citat în cuvântarea lui Pavel de la Antiohia Pisidiei (Fp. 13,35) cu privire la învierea lui Hristos.

16 Bogaţii nemilostivi îşi închid inima faţă de Dumnezeu şi faţă de cel sărman; faţă de învinuirile lor nedrepte, acesta din urmă îl imploră pe Dumnezeu să-i dovedească nevinovăţia. Singura lui dorinţă este să se bucure de prezenţa lui Dumnezeu.

16,1 „dreptatea mea": TM are „dreptate". Părinţii spun că aici răsună glasul lui Hristos în pătimirea Sa.

16,2 „de la faţa Ta": Origen vede în aceasta o referire la Hristos Judecătorul. ♦ „ochii mei să vadă cele drepte": Origen înţelege: să fie însănătoşită lumea întreagă, să nu mai rămână în ea nimic păcătos.

16,3 „prin foc m-ai trecut", gr. ἐπύρωσας: vezi nota la 17,31. ♦ În TM, versetul continuă: „nu a trecut de gura mea".

prin foc m-ai trecut şi nu s-a aflat în mine nedreptate.
[4] Ca să nu grăiască gura mea faptele oamenilor,
pentru cuvintele buzelor Tale eu am păzit căi aspre.
[5] Îndreptează paşii mei pe cărările Tale,
ca să nu se clatine paşii mei.
[6] Eu am strigat pentru că Tu m-ai ascultat, Dumnezeule,
pleacă-Ţi urechea spre mine şi ascultă cuvintele mele!
[7] Minunate arată-Ţi îndurările Tale,
Tu care mântuieşti pe cei care nădăjduiesc în Tine
de cei care stau împotriva dreptei Tale.
[8] Păzeşte-mă ca pe lumina ochilor,
sub acoperământul aripilor Tale mă vei adăposti
[9] de la faţa nelegiuiţilor care m-au cufundat în necaz.
Duşmanii sufletul meu l-au împresurat;
[10] în grăsimea lor s-au închis,
gura lor a grăit trufie.

16,4 „Ca să nu grăiască...": Augustin: „Să iasă din gura mea numai ce este spre lauda Ta." ♦ În TM, primul stih („întru faptele oamenilor") e dificil. Unii îl leagă de 3c („Gura mea n-a păcătuit întru faptele oamenilor" – Ravasi), alţii, de ceea ce urmează („Pentru a plăti omului după cuvintele buzelor Tale..." – TOB). Targumul: „Am mustrat faptele oamenilor după cuvântul buzelor Tale." ♦ „am păzit căi aspre": TM are „m-am păzit de căile făcătorilor de rele".

16,5 „Îndreptează...": gr. καταρτίζω înseamnă „a potrivi", „a îmbina" părţile aşa încât să stea bine laolaltă şi să rezulte un tot armonios. ♦ TM are „Păstrează paşii mei statornici...".

16,6 „Eu am strigat pentru că Tu m-ai ascultat": se exprimă experienţa credinciosului a cărui rugăciune a fost întotdeauna ascultată, dar şi o altă realitate spirituală: însăşi rugăciunea manifestă bunăvoinţa lui Dumnezeu, căci fără El nu ar putea fi formulată. Hristos ne îndeamnă să ne rugăm cu această încredere (*cf.* Mc. 11,24). TM are „...Tu mă asculţi/mă vei asculta".

16,7 „Minunate arată-Ţi...": gr. θαυμαστόω – „a face minunat", „a arăta ca minunat", „a preamări".

16,8 „lumina ochilor": *litt.* „pupila ochiului". ♦ „sub acoperământul aripilor...": *cf.* Mt. 23,37.

16,9 „sufletul": gr. ψυχή în limbaj biblic echivalează ebr. *nepheş* care-l defineşte pe om sub aspect de fiinţă vie. Se poate traduce şi cu „viaţă".

16,10 „în grăsimea lor s-au închis": *litt.* „grăsimea lor şi-au închis-o", care traduce exact expresia din ebraică. Origen interpretează expresia ca desemnând orgoliul, Atanasie, ca referindu-se la prosperitatea arogantă a celor răi.

[11] Cei ce mă alungau acum m-au împresurat,
ochii lor şi-au aţintit ca să [mă] aştearnă la pământ.
[12] Pânditu-m-au ca leul gata de vânătoare,
ca puiul de leu ce locuieşte în ascunzişuri.
[13] Scoală-Te, Doamne! Ieşi în calea lor şi-i împiedică,
izbăveşte sufletul meu de cel nelegiuit,
sabia Ta, de duşmanii mâinii Tale.
[14] Doamne, de cei puţini de pe pământ
desparte-i în viaţa lor!
Din cele ascunse ale Tale s-au umplut pântecele lor;
s-au săturat cu fiii
şi au lăsat rămăşiţe pruncilor lor.
[15] Eu însă întru dreptate mă voi arăta feţei Tale,
sătura-mă-voi când se va arăta slava Ta.

16,12 „Pânditu-m-au ca leul": TM are *litt.* „asemenea leului".

16,13 „izbăveşte... mâinii Tale": versetul e mai scurt în TM: „Cu sabia Ta izbăveşte-mă de cel nelegiuit." ♦ „sabia Ta, de...": Brenton interpretează: „Scoate sabia Ta din pricina...". ♦ În „sabia Ta", Ieronim vede un simbol al lui Hristos Judecătorul.

16,14 Versetul este dintre cele mai dificile, atât în TM, cât şi în LXX. ♦ „de cei puţini...": gr. ὀπὸ ὀλίγων (Rahlfs); ms. *Vaticanus* are ἀπολύων, la fel de dificil („care nimiceşti"? – *cf.* Mortari, Brenton). ♦ „desparte-i": presupune ebr. *ḥal'qēm* în loc de TM *ḥel'qām*, „partea lor". În TM textul e dificil şi traducerile sunt interpretative: „Nimiceşte-i cu mâna Ta, *YHWH*, nimiceşte-i din lumea aceasta, din partea lor între cei vii" sau „Alungă-i, *YHWH*, cu mâna Ta din partea lor din lume!". ♦ „Din cele ascunse": TM are „din cămările/comorile/tainiţele". ♦ „s-au umplut... s-au săturat... au lăsat": TM are „umple... să se sature... să lase". Psalmistul pare a-i spune lui Dumnezeu că poate să le dea celor răi toate bunurile materiale din belşug; el nu are altă dorinţă decât pe Dumnezeu însuşi (*cf.* şi Atanasie). ♦ „cu fiii": ms. *Alexandrinus*, urmat de Rahlfs şi de majoritatea comentatorilor, are υἱῶν, nearticulat: unii Părinţi au înţeles expresia ca pe o referire la canibalism, după blestemul din Lev. 26,29. Origen (ed. Pitra) interpretează, mai rezonabil, că e vorba de nerecunoştinţa celor care au primit de la Domnul, din belşug, bunuri şi fii (atunci s-ar traduce „de fii", *cf.* Biblia de la Blaj); se poate înţelege însă că belşugul de bunuri a fost suficient pentru mai multe generaţii. *Vaticanus* şi *textus receptus* au ὑείων, *litt.* „porcării", „lucruri spurcate".

16,15 În TM versetul este: „Eu însă întru dreptate voi privi faţa Ta, sătura-mă-voi când voi vedea, la trezire, chipul Tău." „Chipul": ebr. *t'mūnāh*, termen rezervat pentru a desemna înfăţişarea pe care o ia Dumnezeu în teofanii pentru a putea fi perceput de om. S-a considerat că aici psalmul exprimă o intuiţie puternică privind învierea morţilor (*cf.* şi Apoc. 22,4). Traducătorii LXX au atenuat textul, ca şi în alte locuri, din scrupul teologic, evitând să spună că omul l-ar putea vedea pe Dumnezeu faţă către faţă.

16,15b *Cf.* Col. 3,4.

17

[1] Pentru sfârşit; al lui David, slujitorul Domnului,
care a grăit către Domnul cuvintele acestei cântări
în ziua în care Domnul l-a eliberat din mâna tuturor vrăjmaşilor lui
şi din mâna lui Saul;
[2] şi a zis:
Iubi-Te-voi, Doamne, tăria mea!
[3] Domnul este întărirea mea şi scăparea mea şi eliberatorul meu,
Dumnezeul meu, ajutorul meu, şi voi nădăjdui în El,
pavăza mea şi puterea mântuirii mele şi ocrotitorul meu.
[4] Lăudând, Îl voi chema în ajutor pe Domnul
şi de vrăjmaşii mei voi fi izbăvit.

---

17 La origine este, poate, o ilustrare a destinului lui David, căruia Dumnezeu îi dă biruinţă asupra duşmanilor. Este o cântare de aducere de mulţumire (vv. 5-28) precum şi un cânt regesc de biruinţă (vv. 29-51). A fost, firește, reactualizat în diverse epoci. Sunt schiţate profetic trăsăturile Regelui-Mesia, biruitor peste puterile răului. După Chiril al Alexandriei, într-o interpretare spirituală, cei care cred în Hristos îi aduc această cântare pentru că i-a eliberat de duşmani, adică de „stăpânitorul lumii acesteia". Psalmul e rostit şi de Hristos, care se exprimă în grai omenesc: se referă la coborârea din ceruri a Fiului Unul-născut, la înălţarea Sa, la biruinţa asupra diavolilor şi la chemarea neamurilor. ♦ Text aproape identic cu psalmul din 2Rg. 22,1-51. Am avut în vedere traducerea identică a pasajelor identice (cu mici diferenţe, din motive stilistice) şi marcarea deosebirilor. În TM, deosebirile dintre cele două texte sunt mult mai puţine.

17,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor", restul titlului fiind acelaşi ca în LXX. ♦ „slujitorul": gr. παίς, „copil" şi „slujitor", cu o conotaţie mai familiară, diferit de δοῦλος, „rob", ca şi de οἰκέτης, „servitor (născut) în casă". Euthymios Zigabenos observă că David preferă să se numească παίς mai degrabă decât „rege" sau „profet", termenul însemnând în acelaşi timp „slujitor credincios" şi „fiu preaiubit".

17,2 „Iubi-Te-voi...": TM are *'er^{e}ḥām^{e}khā*: verbul denominativ *rāḥam*, „a iubi, a fi compătimitor", de la *reḥem*, „uter", are conotaţia iubirii materne, necondiţionate şi sensibile. Este folosit de obicei pentru iubirea lui Dumnezeu faţă de om; aici este singurul caz în care exprimă iubirea omului faţă de Dumnezeu.

17,3 „întărirea mea şi scăparea mea": TM are „stânca mea şi cetatea mea întărită". ♦ „puterea mântuirii": *litt.* „cornul mântuirii" (calc semantic după ebraică, ce se regăseşte şi în cântarea lui Zaharia, din Lc. 1,69). Cornul de animal ca metaforă pentru putere este răspândit în tot Orientul Mijlociu precum şi în Egipt. Unii zei sunt reprezentaţi cu diademe împodobite cu coarne. Şi aici, poezia biblică îl demitizează, transformându-l în metaforă pentru puterea salvatoare a lui Dumnezeu şi pentru tăria pe care El o dă omului.

[5] Mă cuprinseseră chinurile morţii,
şuvoaiele nelegiuirii năvăliseră asupra mea,
[6] chinurile iadului mă împresuraseră,
s-au năpustit asupra mea laţurile morţii.
[7] În restriştea mea, L-am chemat pe Domnul
şi către Dumnezeul meu am strigat;
El a auzit din templul Său cel sfânt glasul meu
şi strigarea mea dinaintea Lui va ajunge la urechile Lui.
[8] Clătinatu-s-a şi s-a cutremurat pământul
şi temeliile munţilor s-au zdruncinat,
clătinatu-s-au căci S-a mâniat pe ele Dumnezeu.
[9] S-a ridicat fum de mânia Lui
şi foc de la faţa Lui a pârjolit,
cărbuni s-au aprins de la El.
[10] Plecat-a cerurile şi S-a coborât
şi negură [era] sub picioarele Lui.
[11] Suitu-S-a pe heruvimi şi Şi-a luat zborul,
a zburat pe aripile vântului.
[12] Şi-a pus bezna ascunziş;
jur împrejurul Lui, cortul Lui,
apă întunecată în norii văzduhului.

17,5 „chinurile": gr. ὠδῖνες, *litt.* „durerile naşterii". TM are „funiile", emendat de unii traducători, după pasajele paralele din 2Rg. şi din Fp. 2,24, „talazurile morţii". ♦ „şuvoaiele nelegiuirii": TM are „şuvoaiele lui *B'elīya'al*".

17,6 „chinurile": TM are „funiile".

17,8-12 Termenii manifestării cosmice a lui Dumnezeu amintesc de teofania de pe Sinai (Ex. 19,16 şi urm.). Pasajul a influenţat descrierea tulburării cosmosului la moartea lui Hristos precum şi pasajele apocaliptice din evangheliile sinoptice (*e.g.* Mt. 27,45.51; Mc. 15,23; Lc. 23,44).

17,9 „de mânia Lui... de la faţa Lui": TM are „din nările Lui... din gura Lui". În ebr., nările care freamătă exprimă mânia; ca de multe ori, şi aici, LXX evită antropomorfismele.

17,10 *Cf.* Is. 64,1-3.

17,11 *Cf.* Iez. 1; 9,3; 11,22. Imaginea are ca punct de plecare chivotul străjuit de cei doi heruvimi.

17,12 „cortul Lui": Origen scrie că, în VT, când se revelează, Dumnezeu se ascunde în nor; „cortul" este şi trupul lui Hristos. Grigore din Nazianz (*Orationes*, 28, PG 35): „Întunericul este şi opacitatea noastră, pentru că suntem greoi la inimă."

[13] De strălucirea dinaintea Lui s-au dat la o parte norii,
grindină şi cărbuni de foc.
[14] Şi a tunat din cer Domnul,
Cel Preaînalt a dat glas.
[15] A trimis sulițe şi i-a risipit,
înmulțit-a fulgere şi i-a cutremurat;
[16] arătatu-s-au izvoarele apelor
şi au ieşit la iveală temeliile lumii
de certarea Ta, Doamne,
de viforul suflării mâniei Tale.
[17] Trimis-a din înălțime şi m-a luat,
m-a luat la Sine din apele multe.
[18] Mă va elibera de duşmanii mei cei puternici
şi de cei ce mă urăsc, căci s-au întărit peste mine.
[19] S-au năpustit asupră-mi în ziua necazului meu,
dar Domnul mi-a fost sprijinitor.
[20] M-a scos la loc larg,
mă va izbăvi, căci m-a voit.
[Mă va elibera de duşmanii cei puternici
şi de cei care mă urăsc.]
[21] Îmi va răsplăti Domnul după dreptatea mea
şi după curăția mâinilor mele îmi va da răsplată,
[22] căci am păzit căile Domnului
şi n-am săvârşit nelegiuire departe de Dumnezeul meu,
[23] căci toate rânduielile Lui sunt înaintea mea
şi îndreptările Lui nu le-am depărtat de la mine.
[24] Şi voi fi fără prihană cu El

17,14 În TM, la sfârşitul versetului, se repetă 13b („grindină...").

17,16 „izvoarele": TM are „albiile". ♦ „mâniei": TM are din nou „nărilor".

17,17 „Trimis-a din înălțime": Origen vede aici prevestirea răscumpărării. În prezent nu suntem eliberați de toate relele, dar, cu ajutorul lui Dumnezeu, le îndurăm cu dragă inimă.

17,20 „m-a voit": TM are „îşi află desfătarea în mine". Iubirea gratuită şi liberă a lui Dumnezeu e cauza unică a mântuirii. ♦ „[Mă va elibera... mă urăsc.]": pasajul e propus spre eliminare (între croşete) de Rahlfs şi omis în textul paralel din 2Rg. Este un dublet prescurtat al v. 18.

17,24 În TM verbele sunt la perfect: răsplata divină apare ca o consecință directă a purtării bune a omului. ♦ „nelegiuire": *litt.* „nelegiuirea mea". ♦ Pentru Origen, Cel Neprihănit prin excelență este Hristos.

şi mă voi păzi de nelegiuire;
[25] şi îmi va răsplăti Domnul după dreptatea mea
şi după curăţia mâinilor mele înaintea ochilor Săi.
[26] Cu omul pios Te vei purta cu pietate
şi cu omul nevinovat vei fi nevinovat.
[27] Cu cel ales, ales vei fi,
dar cu cel viclean vei fi iscusit.
[28] Căci Tu poporul cel smerit îl vei mântui
şi ochii celor trufaşi îi vei smeri,
[29] fiindcă Tu vei lumina lampa mea, Doamne;
Dumnezeul meu, Tu îmi vei lumina întunericul.
[30] Căci în Tine voi fi izbăvit din încercare
şi întru Dumnezeul meu voi trece zidul.
[31] Dumnezeul meu, neprihănită este calea Sa,
cuvintele Domnului sunt lămurite în foc,
El este pavăză pentru toţi cei care nădăjduiesc în El.

17,26 „...pios (gr. ὅσιος), Te vei purta cu pietate (gr. ὁσιωθήσῃ)": în limbaj biblic, ὅσιος, referitor la om, înseamnă „pios, evlavios, credincios", iar referitor la Dumnezeu, „sfânt, curat", dar are şi o conotaţie de bunăvoinţă, grijă, *cf.* lat. *pius*.

17,27 „ales": TM are „curat" ♦ „cu cel viclean vei fi iscusit": *cf.* Lev. 26,24.

17,29 După Origen, Dumnezeu este Cel care luminează ochiul; în om este şi o parte de întuneric, dar Dumnezeu o luminează şi pe aceasta pentru cel drept. Cei a căror lampă este luminată de Dumnezeu sunt cufundaţi în lumina adevărului şi-şi împlinesc toate faptele în această lumină, pentru a vedea limpede. Atunci şi întunericul este luminat. ♦ Chiril al Alexandriei: „Psalmistul se referă la Cuvântul lui Dumnezeu, care este Lumina cea adevărată" (*In Ioan.* 1,8, PG 73,112).

17,30 „voi fi izbăvit din încercare": gr. πειρατήριον înseamnă „încercare" (de la πειράω), dar şi „ceată de piraţi" (de la πειράτης), sens preferat de TOB, nota *ad loc*. TM are „alerg în pâlc de pradă", text controversat, adesea emendat după 2Rg. 22,30, „pătrund în incintă"/„sar peste şanţ". ♦ „Zidul" este cel al duşmăniei, ridicat de păcat, pe care l-a surpat Hristos (Origen, Augustin, Ieronim, trimiţând la Ef. 2,14).

17,31 „lămurite în foc": gr. πεπυρωμένα – „aprinse, înflăcărate", „curăţite/lămurite în foc", „încercate prin foc" (*cf.* şi Ps. 118,140). Origen preferă interpretarea „înflăcărate" şi comentează într-un pasaj ţesut din texte biblice: „Deoarece cuvintele lui Dumnezeu sunt înflăcărate, cei care le ascultă spun: «Oare nu ardea inima în noi când ne vorbea...» (Lc. 24,32). Şi ei sunt «în Duh arzând» (Rom. 12,11) şi nu primesc nici un foc străin (*cf.* Lev. 10,1) de Dumnezeu, care este în săgeţile celui rău (*cf.* Ps. 119,4). Dar Domnul, care a spus: «Foc am venit să arunc pe pământ», avea cuvinte înflăcărate; de aceea zice: «şi ce voiesc decât să fie deja aprins?» (Lc. 12,49)" (*apud* Mortari, nota *ad loc*.).

[32] Căci cine este Dumnezeu, afară de Domnul?
Cine este Dumnezeu, afară de Dumnezeul nostru?
[33] Dumnezeu, Cel ce mă încinge cu tărie
şi a făcut neprihănită calea mea,
[34] Cel ce a alcătuit picioarele mele ca ale cerbului
şi pe înălţimi mă aşază,
[35] El învaţă mâinile mele la război
şi Tu ai făcut arc de aramă braţele mele,
[36] mi-ai dat pavăza mântuirii mele
şi dreapta Ta m-a sprijinit,
certarea Ta m-a îndreptat până la capăt
şi certarea Ta aceasta mă va învăţa.
[37] Lărgit-ai paşii mei sub mine
şi n-au slăbit tălpile mele.
[38] Îi voi urmări pe vrăjmaşii mei şi-i voi ajunge
şi nu mă voi întoarce până ce nu se vor mistui;
[39] îi voi izbi şi nu vor putea să stea,
vor cădea sub picioarele mele.
[40] Tu m-ai încins cu tărie pentru război,
piedică le-ai pus tuturor celor care se ridicau împotriva mea, sub mine.

17,32a Origen parafrazează: „Cine este Dumnezeu, dacă nu Hristos?"

17,32b „Cine este Dumnezeu": TM are „Cine e Stâncă". Aceeaşi echivalare şi la v. 47.

17,34b Augustin, Ieronim: „Gândul meu, speranţa mea sunt în ceruri."

17,35a În descrierile bătăliei victorioase, psalmul aminteşte de unele imnuri egiptene. Aici, versetul poate fi ilustrat cu o pictură egipteană care îl reprezintă pe zeul Seth învăţându-l pe faraonul Tutmosis să tragă cu arcul (S. Mowinckel, *The Psalms in Israel Worship*, I, p. 72, *apud* Ravasi, I, p. 321). Şi imaginile sumbre au paralele în mitologiile ugaritică sau babiloniană; e interesant cum psalmul le demitizează, raportându-le metaforic la unicul Dumnezeu.

17,35b TM are „şi braţele mele întind arcul de aramă". ♦ Lui Ilarie, „arc de aramă braţele mele" îi sugerează braţele lui Iisus pe cruce (*In Ps. 143*, v. 3.).

17,36 „certarea Ta": TM are *'an*^{e}*wath*^{e}*khā*, interpretat fie ca „grija Ta", fie ca „smerenia Ta"; Ieronim şi Aquila: „blândeţea/bunăvoinţa Ta"; Targumul: „cuvântul Tău". ♦ „m-a îndreptat... mă va învăţa": TM este mai scurt: „m-a sporit".

17,37 „tălpile": TM are „gleznele".

17,39 „nu vor putea să stea, vor cădea...": pentru Ieronim, aceasta poate să însemne că vor înceta să săvârşească fărădelegea. Vor cădea, poate, călcaţi în picioare ca un duşman învins, dar, poate, vor cădea pentru a-L adora pe Dumnezeu. Beda: „Nu vor putea rezista Duhului înţelepciunii [...] nu mai sunt duşmani."

[41] Pe vrăjmaşii mei i-ai făcut să dea dosul
şi pe cei care mă urăsc i-ai nimicit.
[42] Ei au strigat, dar nu aveau izbăvitor,
spre Domnul, dar nu le-a dat ascultare.
[43] Îi voi mărunţi ca pulberea în bătaia vântului,
ca pe noroiul uliţelor îi voi subţia.
[44] Tu mă vei izbăvi de răzvrătirea poporului,
mă vei aşeza în fruntea neamurilor:
popor pe care nu l-am cunoscut mi s-a supus,
[45] cu luare aminte mi-a dat ascultare,
fiii străinilor m-au linguşit,
[46] fiii străinilor şi-au pierdut vlaga
[s-au abătut] şchiopătând de pe cărările lor.
[47] Viu este Domnul şi binecuvântat Dumnezeul meu,
înălţat fie Dumnezeul mântuirii mele!
[48] Dumnezeu Cel care îmi dă răzbunările
şi mi-a supus popoarele sub mine,
[49] Cel ce m-a izbăvit de duşmanii mei aprigi;
de la potrivnicii mei mă vei înălţa,
de omul nedrept mă vei izbăvi.
[50] De aceea Te voi preamări printre neamuri, Doamne,
şi Numelui Tău îi voi cânta:
[51] El măreşte izbăvirile regelui Său
şi Îşi arată îndurarea către unsul Său,
către David şi seminţia lui până în veac.

17,41 „să dea dosul": gr. ἔδωκάς μοι νῶτον poate însemna şi „mi i-ai dat la spate". Ieronim şi Beda interpretează „i-ai făcut să mă urmeze".

17,44c Augustin: „Este poporul păgânilor pe care, spune Hristos, nu l-am cercetat la venirea Mea, nu M-a văzut cu ochii lui, dar i-a primit pe trimişii Mei şi le-a dat ascultare."

17,45 „cu luare aminte": gr. εἰς ἀκοὴν ὠτίου, *litt.* „la auzul urechii". ♦ „fiii străinilor": *litt.* „fiii străini".

17,47 Ieronim referă acest verset la învierea lui Hristos.

17,50 *Cf.* Rom. 15,9. ♦ „Te voi preamări", gr. ἐξομολογήσομαι: *cf.* nota la 6,6.

17,51 „El măreşte... Îşi arată...": gr. are participii, pe care le-am tradus cu persoana a treia, după logica textului.

18

[1] Pentru sfârşit; psalm al lui David.
[2] Cerurile povestesc slava lui Dumnezeu
iar lucrarea mâinilor Sale o vesteşte tăria:
[3] ziua îi revarsă zilei cuvânt
şi noaptea îi dă de ştire nopţii.
[4] Nu sunt graiuri, nici cuvinte
ale căror glasuri să nu se audă:
[5] pe tot pământul s-a răspândit sunetul lor

---

18 Psalmul este o aducere de mulţumire lui Dumnezeu pentru că S-a făcut cunoscut omului prin natură şi prin Lege. Chiril al Alexandriei spune: „Dumnezeu S-a făcut cunoscut prin trei revelaţii: legea naturii create (frumuseţea şi ordinea ei), revelaţie cosmică ce ne face să-L cunoaştem pe Creator (*cf.* Înţ. 13,1-5; Rom. 1,19), Legea scrisă, dată prin Moise, care aduce în plus porunca iubirii şi precizările morale şi Legea spirituală, a Evangheliei, care le desăvârşeşte pe primele două (*cf.* Mt. 5,17)." Qimhi subliniază paralelismul: „După cum cerul, soarele şi stelele manifestă şi povestesc slava şi înţelepciunea lui Dumnezeu, la fel fac Tora şi preceptele pe care El le-a dat poporului Său Israel; după cum cerul şi soarele sunt binefăcătoare pentru lume şi lumea dăinuie datorită lor, la fel face Tora, care e desăvârşită şi înviorează sufletul."

18,1 TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor. Psalm al lui David".

18,2 „Cerurile", gr. οἱ οὐρανοί: pluralul redă dualul ebr. *şāmayim*. ♦ „povestesc": gr. διηγοῦμαι înseamnă „a povesti, a expune (pe larg)". ♦ „tăria": gr. στερέωμα traduce ebr. *rāqīa'*. După o cosmologie arhaică, bolta cerului e tare şi desparte lumea văzută de „apele cele mai presus de ceruri". *Cf.* rom. „*tăria* cerului". ♦ Pentru Grigore al Nyssei, David arată că a înţeles muzica cerului şi a stelelor, imnul ritmat de mişcare şi repaos, unde repaosul străluceşte în mişcare, unde mişcarea necontenită străluceşte în imuabil. Aceasta este muzica adevărată şi primordială, care le precedă pe celelalte, în armonia universală. Lumea întreagă este o muzică al cărei Autor şi Interpret este Dumnezeu (cap. III).

18,3 „revarsă": gr. ἐρεύγομαι, lat. *ructare*, „a râgâi", „a scuipa", se poate folosi, la figurat, de ex. despre valurile care se sparg cu spumă. ♦ „dă de ştire": gr. ἀναγγέλλει γνῶσιν, *litt.* „vesteşte cunoaştere". TM are *y^ehawweh dā'ath* : vb. *HWH* (doar la forma *pi'el*), poetic, tardiv, „a spune, a declara, a face cunoscut".

18,4 „graiuri": gr. λαλιά, „vorbire, conversaţie; fel de a vorbi, dialect". ♦ „glasuri": gr. φωνή, „glas [de om], sunet, strigăt; vorbire". La v. 5 apare φθόγγος, „sunet (în general)". ♦ TM are „Nu sunt graiuri şi nu sunt cuvinte; nu se aude glasul lor" – e vorba de tăcerea aştrilor/a cosmosului (concepţie asiriană): se subînţelege apoi: (totuşi) vestea s-a răspândit peste tot. Versiunile, traducând cu o subordonată relativă („ale căror glasuri"), au înţeles, dimpotrivă, că glasurile cosmosului se aud peste tot.

18,5 Citat în Rom. 10,18. ♦ „lumii": gr. οἰκουμένη, „lumea (locuită)". ♦ „În soare": TM are „Pentru soare acolo [Dumnezeu a aşezat] cort în ele" (*i.e.* în ceruri/la marginile lumii).

şi până la marginile lumii cuvintele lor.
În soare Şi-a pus [Dumnezeu] cortul Său;
[6] iar el, precum un mire ce iese din iatac
se va bucura ca un voinic să-şi străbată calea în fugă.
[7] Din înaltul cerului ieşirea lui,
şi sosirea lui până în înaltul cerului
şi nu se va putea ascunde nimeni de dogoarea lui.
[8] Legea Domnului e fără prihană, înviorând sufletele;
mărturia Domnului e vrednică de crezare, înţelepţind pruncii.

În Orientul Antic, soarele era simbolul dreptăţii, ceea ce fundamentează legătura dintre cele două părţi ale psalmului (BJ). Expresia „Soarele dreptăţii" (Mal. 3,20) a fost interpretată mesianic (v. mai ales liturgia Crăciunului, în riturile bizantin şi latin). Rupert din Deutz (*De Op. Spir. Sancti*, SC 131, p. 97) dă pasajului o interpretare mariologică: iatacul nupţial din care iese mirele c sânul, inima Fecioarei Neprihănite.

18,6 „iar el": *i.e.* soarele. ♦ „iatac": gr. ἐκ παστοῦ αὐτοῦ, *litt.* „din iatacul său"; este un cuvânt rar, mai frecvent fiind παστός, „iatac, cameră nupţială". ♦ „se va bucura": gr. ἀγαλλιάομαι înseamnă „a fi cuprins de mare bucurie, a tresălta de bucurie". ♦ „voinic": gr. γίγας redă ebr. *gibbōr*, „viteaz".

18,7 „Din înaltul... până în înaltul...": TM are „de la marginea ... la marginea cealaltă". LXX transpune imaginea pe verticală. Mersul soarelui care iese din înaltul cerului şi se întoarce în înaltul cerului a fost văzut ca o figură a lui Hristos, care porneşte de la Tatăl, se întoarce la El şi va veni din nou (Iustin, *Dial.* 64,8).

18,7c Ieronim interpretează spiritual: la împărţirea harurilor, nu este nimeni care să nu primească ceva.

18,8-15 Legea lui Dumnezeu e privită cu recunoştinţă, ca un dar neasemuit făcut omului spre a putea ajunge la împlinire. Importanţa ei se manifestă într-o sinonimie bogată (v. mai ales Ps. 118):

18 LXX	19 TM	118 LXX	119 TM	Rom.
νόμος v. 8	*tōrāh*	νόμος v. 18b	*tōrāh*	Lege
μαρτυρία v. 8	*ʿēdhūth*	μαρτυρία v. 14	*ʿēdhūth*	mărturie
δικαιώματα v. 9	*piqqūdhīm*	δικαιώματα v. 5	*huqqīm*	îndreptări/rânduieli
ἐντολή v. 9	*miṣᵉwāh*	ἐντολή vv. 4, 6, 15	*miṣᵉwāh piqqūdhīm*	poruncă
κρίματα v. 10b	*miṣᵉpaṭīm*	κρίματα v. 7b	*miṣᵉpaṭīm*	judecăţi/hotărâri

„Legea" în accepţie biblică este, de fapt, o înţelepciune de viaţă care îi permite omului să ajungă la împlinire. ♦ Augustin spune: „Legea Domnului nu-l încovoaie pe om sub un jug de robie, ci prin ea sufletul se îndreaptă spontan spre imitarea lui Dumnezeu."

18,8 „înviorând": gr. ἐπιστρέφω, *litt.* „a întoarce la loc/spre" – de aici, „a reface". ♦ „Mărturia Domnului" cea „vrednică de crezare" este cea a lui Hristos, singurul care Îl cunoaşte pe Tatăl (Augustin). ♦ „pruncii": TM are „cel neştiutor".

[9] Rânduielile Domnului sunt drepte, înveselind inima;
porunca Domnului străluceşte până departe, luminând ochii;
[10] Frica de Domnul e preacurată, dăinuind în vecii vecilor;
judecăţile Lui sunt adevărate, toate sunt drepte deopotrivă,
[11] mai de dorit decât aurul şi decât mulţime de nestemate,
mai dulci decât mierea şi decât fagurele.
[12] Şi robul Tău le păzeşte:
în păzirea lor e răsplată multă.
[13] De greşeli cine îşi va da seama?
De cele ascunse ale mele curăţeşte-mă
[14] şi de cele străine cruţă-l pe slujitorul Tău:
dacă nu mă vor stăpâni, atunci voi fi fără prihană
şi voi fi curăţit de păcatul cel mare.
[15] Şi Îţi vor fi plăcute cuvintele gurii mele

18,10 „Frica de Domnul e preacurată": Augustin interpretează astfel: „Spre deosebire de frica servilă, care e teama de pedeapsă, cea curată, izvorâtă din iubire gratuită, se teme doar să nu fie despărţită de cel iubit; e neamestecată cu frica de oameni." ♦ 10b e citat în Apoc. 16,7 şi 19,2. ♦ „deopotrivă", gr. ἐπὶ τὸ αὐτό: *litt.* „în aceeaşi direcţie, laolaltă, deopotrivă". TM *ṭādhᵉqū yaḥᵉdāw* e interpretat „[ne] învaţă toată dreptatea" (BCh), „mereu drepte" (BJ), „toate sunt drepte" (TOB). ♦ „Hotărârile lui Dumnezeu nu sunt discordante şi în luptă între ele, ci sunt surori şi convergente; nu există nici o contradicţie între legile Mântuitorului." (Chiril al Alexandriei)

18,11a *Cf.* Prov. 8,10-11.19 ; Iov 28,15-17. ♦ 11b: *cf.* Ps. 118,103b ; Iez. 2,8 – 3,3; Apoc. 10, 8-11.

18,12 „le păzeşte": TM are „îşi ia din ele învăţătură". ♦ 12b: însăşi păzirea e o răsplată, faptul că poţi ţine poruncile e darul lui Dumnezeu (Augustin).

18,13 „greşeli": gr. παραπτώματα, *litt.* „căderi pe alături". ♦ „Cele ascunse" sunt greşelile ascunse de ceilalţi sau chiar neştiute, neconştientizate de autorul lor.

18,14 „(de) cele străine": gr. (ἀπὸ) τῶν ἀλλοτρίων. TM are (*miz*)*zēdhīm*, „(de) cele trufaşe". După Augustin, păcatele „străine" sunt cele făcute la îndemnul altuia; diavolul a păcătuit din vina sa, Adam din vina altuia. ♦ „păcatul cel mare": tot după Augustin, acesta este lepădarea de Dumnezeu, care vine din orgoliu.

18,15 „vor fi plăcute": gr. ἔσονται εἰς εὐδοκίαν, *litt.* „vor fi spre plăcere". Εὐδοκία (ebr. *rāṣōn*) este aici plăcerea, bucuria, desfătarea cu care priveşte Dumnezeu pe cineva, de ex. pe Slujitorul Său (Is. 42,1); εὐδοκεῖν, citat aprox. în Mt. 12,18 cu referire la Fiul; *cf.* şi Mt. 3,16; Mc. 1,11. ♦ „ajutorul" : TM are „stânca". ♦ „răscumpărătorul", gr. λυτρωτής, ebr. *go'el*: la origine, ruda cea mai apropiată care trebuie să intervină în caz de criză, de ex. răzbunătorul sângelui, fratele mortului, care trebuie să se căsătorească cu văduva pentru „a-i ridica urmaşi" celui mort (legea leviratului), cel care trebuie să-şi răscumpere ruda căzută în robie/ogorul înstrăinat etc. (*cf.* Ruth 2,20; cap. 4 şi notele *ad loc.*).

şi cugetarea inimii mele va fi necontenit dinaintea Ta,
Doamne, ajutorul meu şi răscumpărătorul meu!

19

[1] Pentru sfârşit; psalm al lui David.
[2] Să te asculte Domnul în ziua strâmtorării,
pavăză să-ţi fie Numele Dumnezeului lui Iacob!
[3] Să-ţi trimită ajutor din [lăcaşul] sfânt
şi din Sion să te întărească!
[4] Să-Şi amintească toată jertfa ta
şi arderea de tot a ta să-I fie bine primită.
Oprire
[5] Să-ţi dea ţie după inima ta
şi toată voia ta s-o împlinească!

Apoi, în temeiul Legământului, Dumnezeu e considerat *go'el*-ul poporului său. Grecii, apoi latinii preiau sensul cel mai inteligibil pentru ei: răscumpărarea sclavului (lat. *redimere, redemptor*).

19 Este un psalm regal: fie la sărbătoarea înscăunării, fie după o victorie în război, poporul se roagă pentru rege. În vreme ce păgânii se încred în puterea lor militară, Israel se întemeiază numai pe Dumnezeu, care îl ocroteşte. Părinţii dau o interpretare hristologică: această rugăciune e înălţată de corul îngerilor şi al sfinţilor (Eusebiu); Hristos este regele, preotul, dar şi jertfa (Ieronim).

19,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor".

19,2 „Numele Dumnezeului lui Iacob": desemnare arhaizantă, care aminteşte de numele divin „Cel puternic al lui Iacob" (Gen. 49,24; Is. 1,24).

19,3 „[lăcaşul] sfânt": expresia îşi află ecou în „cerul Său sfânt" (v. 7b). Între templul ceresc şi cel pământesc există o revărsare de viaţă şi de sfinţenie. Această idee stă la baza teologiei Templului elaborată de şcoala deuteronomistă (*cf.* 3Rg. 8, rugăciunea lui Solomon) şi e o încercare de a ieşi din aporia iscată de contradicţia între transcendenţa cerească a lui Dumnezeu şi „locuirea" Sa în Templul din Ierusalim, între infinitate şi spaţialitate sacră (*cf.* Ravasi, I, p. 375).

19,4 „să-I fie bine primită": gr. πιανάτω, *litt.* „să o afle grasă". Ieronim, adresând psalmul lui Hristos, interpretează că toate rugăciunile şi jertfele oamenilor sunt cuprinse în rugăciunea şi jertfa Lui.

19,5 „voia ta": TM are „planul tău". Eusebiu consideră că, de aici încolo, psalmul este profetic, referindu-se la Hristos. Pentru Atanasie, Augustin şi alţii, „voia" aceasta este planul de mântuire.

[6] Bucura-ne-vom de mântuirea ta
şi în Numele Dumnezeului nostru vom fi măriţi;
împlinească Domnul toate cererile tale!
[7] Acum ştiu că a izbăvit Domnul pe unsul Său;
îl va asculta din cerul Său sfânt.
Prin fapte puternice mântuieşte dreapta Sa.
[8] Unii în carele de luptă şi alţii în cai,
dar noi în Numele Domnului Dumnezeului nostru vom fi măriţi.
[9] Aceia s-au împiedicat şi au căzut,
dar noi ne-am ridicat şi am rămas în picioare.
[10] Doamne, izbăveşte-l pe regele Tău
şi ne ascultă în orice zi Te vom chema!

20

[1] Pentru sfârşit; psalm al lui David.
[2] Doamne, întru puterea Ta se va veseli regele
şi de mântuirea Ta se va bucura foarte.
[3] Dorinţa sufletului său i-ai împlinit-o

19,6 „vom fi măriţi": TM are „vom înălţa stindardul" – verb denominativ rar *NDGL* (de la ebr. *degel*, „steag, stindard"). Trad. LXX a citit probabil *NGDL* (de la *gādhōl*, „mare"). ♦ „cererile": Ieronim le raportează la rugăciunea lui Iisus: „Preamăreşte-mă cu slava pe care am avut-o la Tine mai înainte de a fi lumea" (In. 17,5) şi „păzeşte-i în Numele Tău pe aceia pe care mi i-ai dat" (*cf.* In. 17,11).

19,7 „unsul": gr. χριστός, ebr. *māşīaḥ*; *cf.* şi nota la 2,2. ♦ „Prin fapte puternice mântuieşte dreapta Sa": *litt.* „În fapte puternice [e] mântuirea dreptei Sale".

19,8 „în Numele... vom fi măriţi": TM are „Numele... îl vom pomeni".

19,9 „am rămas în picioare": forma de pasiv a vb. gr. ἀνωρθώθημεν sugerează că autorul acţiunii e Dumnezeu.

19,10b TM are: „Regele ne va răspunde în ziua în care îl vom chema."

20 Psalm regal, structurat în două părţi, urmate de antifoane corale (vv. 8 şi 14). Datorită accentului său mesianic şi eshatologic a fost aplicat în iudaism regelui mesianic, iar Părinţii Bisericii l-au raportat la Hristos.

20,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor".

20,2 „Profetul David vesteşte biruinţa deplină a Regelui care va fi urmaşul său" (Eusebiu). Ieronim vede în acest Rege chipul lui Hristos, „Regele regilor şi Domnul domnilor".

20,3 „Dorinţa lui Hristos este ca şi noi să fim una, după cum El şi Tatăl una sunt." (Ieronim)

şi de voia buzelor sale nu l-ai lipsit.
Oprire
[4] Că l-ai întâmpinat cu binecuvântările bunătăţii,
pus-ai pe capul lui coroană de nestemate.
[5] Viaţă a cerut de la Tine şi i-ai dat[-o],
lungime de zile în veacul veacului.
[6] Mare este slava lui întru mântuirea Ta,
slavă şi măreţie vei pune asupra lui;
[7] căci îi vei da binecuvântare în veacul veacului,
îl vei umple de bucurie cu faţa Ta.
[8] Căci regele nădăjduieşte în Domnul
şi întru mila Celui Preaînalt nicicând nu se va clătina.
[9] De i-ar afla mâna Ta pe toţi duşmanii Tăi,
dreapta Ta de i-ar ajunge pe toţi cei care Te urăsc!
[10] Îi vei face ca pe un cuptor de foc la ceasul [arătării] feţei Tale:

20,4 *Cf.* Apoc. 6,2. ♦ „nestemate": *litt.* „piatră de preţ". TM are *pāz*, „aur curat". ♦ „Dumnezeu este cununa lui Hristos, iar Hristos este cununa făpturii raţionale." (Origen)
20,5 „i-ai dat[-o],": punctuaţie conform împărţirii stihurilor în ed. Rahlfs; alte variante leagă de stihul următor: „i-ai dat lungime..." ♦ „De ce a cerut Hristos viaţa, când era în prag de moarte? Pentru a vesti învierea Sa din morţi." (Irineu, *Dem. Ap.* 72)
20,6 Origen apropie acest verset de cuvintele Tatălui din In. 12,28, iar Ieronim, de cuvintele din „rugăciunea arhierească" (In. 17,5). ♦ „slavă ... măreţie": gr. δόξα... μεγαλοπρέπεια, ebr. *hōdh* („strălucire, maiestate")... *hādhār* („podoabă, cinstire") sunt adesea în Biblie termeni care se atrag şi care se referă la Dumnezeu (Ps. 145,5 TM etc.)
20,7 „îi vei da binecuvântare": TM are *t'şīthēhū bh'rākhōth*, *litt.* „îl vei aşeza [ca] binecuvântări" (*cf.* Gen. 12,2 TM, către Avraam: „vei fi binecuvântare"). ♦ „îl vei umple de bucurie": gr. εὐφρανεῖς αὐτὸν ἐν χαρᾷ, *litt.* „îl vei veseli întru bucurie". ♦ „cu faţa Ta": „Faţa Tatălui este Fiul: «Cine Mă vede pe Mine vede pe Tatăl» (In. 14,9)" (Symmachos, PG 16).
20,8 „nicicând nu...": am redat astfel gr. οὐ μή – negaţia cea mai puternică.
20,9-10a.11-13 Aceste versete, care par a se adresa regelui, lasă să se presupună, datorită limbajului eshatologic, că în textul ebraic primar se adresau lui *YHWH* (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).
20,9 „De i-ar afla... pe": gr. *litt.* „de-ar fi aflată... de către". De aceea, Chiril al Alexandriei interpretează: „Dumnezeu se lasă găsit de către păcătos ca Judecător, iar de cel care îşi mărturiseşte păcatul, ca Mântuitor." ♦ „de i-ar ajunge": TM are „să-i găsească". Ca de foarte multe ori, Icronim interpretează pozitiv: bunătatea lui Dumnezeu vrea să-i întoarcă spre Hristos pe duşmanii Săi, spre a-i mântui.
20,10 „Îi vei face": TM are „Îl vei face". ♦ „ceasul": gr. καιρός, „momentul oportun pentru a face ceva". ♦ „îi va zgudui": TM are „îi va înghiţi". ♦ Eusebiu, ca şi alţi Părinţi,

Domnul în mânia Sa îi va zgudui
şi îi va mistui văpaia.
[11] Rodul lor îl vei nimici de pe pământ,
şi sămânţa lor, dintre fiii oamenilor.
[12] Pentru că au revărsat către Tine rele,
au urzit un plan, dar nu-l vor putea înfăptui.
[13] Căci Tu îi vei da la spate,
[dar] celor rămaşi ai Tăi le vei întări faţa.
[14] Înalţă-Te, Doamne, întru puterea Ta;
cânta-vom şi vom lăuda faptele puterii Tale.

21

[1] Pentru sfârşit, despre ajutorul de dimineaţă; psalm al lui David.

---

referă versetul la ziua Judecăţii; Augustin precizează că duşmanii vor fi arşi lăuntric de judecata conştiinţei lor. Ieronim: „Văpaia va mistui păcatele oamenilor." ♦ Focul este un simbol care are cel puţin patru dimensiuni în teologia VT: expresie a Dumnezeului transcendent, care totuşi se manifestă omului (*e.g.* Gen. 15,7 şi urm.); semn teofanic ce evocă mai ales legământul de la Sinai (Deut. 4,12; 5,5; 22,25); semn al „geloziei" lui Dumnezeu, care nu tolerează idolatria (Ex. 20,5); emblemă eshatologică a marelui foc purificator din „Ziua Domnului" (Am. 1,4-14; 2,2-5; Mal. 3,2; 4,1) (*cf.* Ravasi, I, p. 392).

20,13 „la spate" (sau „cu spatele"): text dificil; altă interpretare (cu altă separare a stihurilor decât în Rahlfs): „Îi vei face să dea dosul în cele rămase/din urmă ale Tale" (*e.g.* Brenton). După interpretarea lui Atanasie, întrucât cei care nu au inima curată nu pot vedea faţa lui Dumnezeu, El Se lasă văzut de ei din spate, adică din faptele urmării Lui, ca să ajungă apoi să-I vadă faţa. ♦ „le vei întări faţa": gr. ἑτοιμάζω, „a pregăti, a face să fie pregătit, a face să fie gata (de)" şi chiar, uneori, „a face să fie ferm, a întări".

20,14 „vom lăuda": gr. ψάλλω traduce ebr. *zimmer*, „a cânta la un instrument cu coarde", „a cânta din gură cu acompaniament de instrument cu coarde". ♦ „faptele puterii": gr. δυναστεῖαι; pluralul se referă la faptele săvârşite cu putere.

21 Înrudit cu „cântările Slujitorului" (mai ales Is. 52,13 – 53,12), cu „confesiunile lui Ieremia" (15,15; 17,15; 20,7 *sq.*) şi cu Cartea lui Iov, acest psalm, strigăt de suferinţă şi de încredere a dreptului prigonit, pare a descrie anticipat pătimirea lui Hristos, dar şi bucuria Învierii. E citat şi analizat în întregime de Iustin (*Dial.* 98-106) şi comentat pe larg de mulţi alţi Părinţi, precum şi de autori medievali şi moderni. Pentru Eusebiu, e psalmul pătimirii şi învierii, dar profeţeşte şi întemeierea Bisericii, chemată din toate neamurile. Exegeza iudaică, de la Qumran până la comentatorii medievali, vede în acest psalm biografia poporului evreu, prigonit în atâtea rânduri, în exiluri repetate, dar aşteptând cu încredere izbăvirea mesianică (*cf.* Ravasi, I, pp. 399-400).

21,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor". ♦ „despre ajutorul de dimineaţă": Grigore al Nyssei (35) explică: noaptea simbolizează răul, dar ajutorul divin

[2] Dumnezeule, Dumnezeul meu, ia aminte la mine, de ce m-ai părăsit?
Departe sunt de mântuirea mea cuvintele greşelilor mele.
[3] Dumnezeul meu, striga-voi ziua şi nu vei auzi,
şi noaptea, şi nu-mi [va fi socotit] ca sminteală.
[4] Dar Tu în cele sfinte locuieşti, lauda lui Israel!
[5] În Tine au nădăjduit părinţii noştri,
au nădăjduit şi Tu i-ai eliberat;
[6] către Tine au strigat şi au fost mântuiţi,
în Tine au nădăjduit şi n-au rămas de ruşine.
[7] Dar eu sunt vierme şi nu om,
ocara omului şi batjocura poporului.
[8] Toţi cei care m-au văzut au râs de mine,
au grăit din buze, şi-au clătinat capul:
[9] „A nădăjduit în Domnul: să-l elibereze,
să-l mântuiască, de vreme ce-l voieşte!"
[10] Căci Tu eşti Cel care m-ai scos din pântece[le mamei],

---

ne dă zorii vieţii virtuoase şi astfel vom ajunge la biruinţă când vom fi părăsit faptele întunericului. Targumul are: „pentru ajutorul/tăria jertfei neîncetate de dimineaţă". TM are „Pe *Ciuta din zori*": se presupune că era titlul unei melodii cunoscute pe care se putea cânta şi acest psalm.

21,2 *Cf.* Mt. 27,46; Mc. 15,34. Evangheliile citează începutul psalmului în aramaică, nu în ebraică, iar traducerea greacă pe care o dau alăturat nu este identică cu LXX. Aceasta arată existenţa unei tradiţii autonome străvechi transmise şi în creştinismul palestinian (*cf.* Ravasi, I, p. 410). ♦ „Dumnezeul meu... de ce m-ai părăsit": angoasa părăsirii e alăturată paradoxal cu familiaritatea şi îndrăzneala manifestate prin pronumele posesiv şi prin întrebare. ♦ „ia aminte la mine": nu apare în TM. ♦ „cuvintele": gr. λόγος înseamnă şi „povestire, relatare", şi „socoteală, calcul". ♦ Grigore din Nazianz comentează: Hristos nu a fost părăsit de Tatăl, dar ia asupra Sa condiţia omului: noi eram părăsiţi şi disprețuiţi şi El ne-a răscumpărat luând asupra Sa păcatul nostru (*cf. Or.* 30,5, PG 36,110). ♦ „cuvintele greşelilor mele": TM are „cuvintele urletului meu". ♦ 2b: „Păcatele mele cască o prăpastie între angoasa mea şi mântuire." (Origen)

21,3 „nu-mi [va fi socotit] ca sminteală": TM are „nu am liniştc/odihnă".

21,4 „în cele sfinte": poate însemna şi „între cei sfinţi". Unele mss. au „în cel sfânt" = „în sanctuar". ♦ În TM versetul este: „Dar Tu eşti Cel Sfânt care locuieşti, [Tu,] lauda lui Israel." Altă traducere posibilă: „...care locuieşti întru laudele lui Israel".

21,8 *Cf.* Mt. 27,39.

21,9 *Cf.* Mc. 15,29-31; Lc. 23,35. ♦ „îl voieşte": TM are *ḥāphēṣ bō*, „şi-a aflat desfătarea în el".

21,10 Eusebiu vede aici prevestirea Naşterii celei mai presus de fire a lui Hristos. Origen compară Naşterea lui Hristos cu a lui Iacob, a lui Ieremia şi a lui Ioan Botezătorul.

nădejdea mea de la pieptul maicii mele.
[11] Spre Tine fost-am aruncat cum m-am născut,
din sânul maicii mele Tu eşti Dumnezeul meu.
[12] Nu Te îndepărta de mine, căci se apropie restriştea
şi n-are cine să mă ajute.
[13] Înconjuratu-m-au juncani mulţi,
tauri graşi m-au împresurat;
[14] căscat-au spre mine gura lor
ca leul ce răpeşte şi răcneşte.
[15] Ca apa m-am vărsat
şi s-au desfăcut toate oasele mele,
ajuns-a inima mea precum ceara ce se topeşte înlăuntrul meu.
[16] Uscatu-s-a ca un vas de lut tăria mea,
limba mi s-a lipit de gâtlej
şi în ţărâna morţii m-ai coborât.
[17] Că m-au înconjurat câini mulţi,
ceată de răufăcători m-a împresurat;
străpuns-au mâinile şi picioarele mele,
[18] numărat-au toate oasele mele,
iar ei m-au cercetat şi m-au privit.

21,11 „cum m-am născut": gr. ἐκ μήτρας, *litt.* „din uter".

21,12 *Cf.* Mt. 26,46.

21,13 „juncani... tauri": TM are „tauri... fiare puternice din *Bāşān*" (zonă din nordul Transiordaniei, cu păşuni bogate).

21,15 „Ca apa m-am vărsat": Chiril al Alexandriei, interpretând hristologic, pune în legătură cu Flp. 2,7: ἑαυτὸν ἐκένωσεν..., *litt.* „s-a golit pe sine...". ♦ „înlăuntrul meu": *litt.* „în mijlocul pântecelui meu". ♦ 15c: Chiril vede aici o expresie a compătimirii Învăţătorului pentru durerea ucenicilor Săi.

21,16 *Cf.* In. 19,28. ♦ 16c-17 sunt citate de Irineu ca profeţie a pătimirii lui Hristos (*Adv. Haer.* 4,20,8; 33,12 şi *Dem. Ap.* 79). Ioan Damaschinul: „Cel care îl plăsmuise pe om din ţărână e coborât în ţărâna morţii" (*Hom. 27 in Sabb. S.*, PG 96, 628).

21,17 „mulţi": nu apare în TM. ♦ „străpuns-au": gr. ὀρύσσω are ca sens de bază „a săpa", de unde, în *Psaltirea galicană* a lui Ieronim, *foderunt*; în TM, text dificil; în textul scris: „ca un leu", interpretat în comentariile rabinice „m-au înconjurat cum înconjuri un leu", sau „îmi frâng/îmi muşcă (mâinile şi picioarele) precum leul". Aquila, Symmachos şi Ieronim (*Hebr.*): „mi-au legat" (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

21,18a TM are „Îmi pot număra toate oasele". Augustin precizează: este descrierea exactă a unui trup răstignit.

[19] Şi-au împărţit veşmintele mele
şi pentru cămaşa mea au tras la sorţi.
[20] Dar Tu, Doamne, nu-Ţi întârzia ajutorul,
spre ocrotirea mea grăbeşte!
[21] Scapă de sabie viaţa mea,
din laba câinelui, singura mea [avuţie]!
[22] Izbăveşte-mă din gura leului
şi de coarnele inorogilor pe mine, sărmanul!
[23] Voi povesti Numele Tău fraţilor mei,
în mijlocul adunării Îţi voi cânta.
[24] Cei care vă temeţi de Domnul, lăudaţi-L,
toată seminţia lui Iacob, preamăriţi-L!
Să se teamă de El toată seminţia lui Israel!

21,19 *Cf.* Mt. 27,35; Mc. 15,24; Lc. 23,34; In. 19,23-24. ♦ 19b: „Cel care i-a acoperit pe protopărinţii neamului omenesc cu tunici de piele e aşezat de bunăvoie gol pe cruce, pentru ca noi să fim despuiaţi de firea pieritoare şi să ne poată îmbrăca cu strălucirea nestricăciunii" (Ioan Damaschinul, *Hom. 24 in Sabb. S.*, PG 96, 624). După Efrem Sirul, cămaşa nesfâşiată este o imagine sublimă a credinţei pe care apostolii au semănat-o în lume păstrând-o în integritatea ei (*cf. Imnuri*, Lamy 1, 688).

21,20: „nu-Ţi întârzia ajutorul": TM are „nu Te depărta de mine".

21,21 „viaţa": vezi nota la 16,9. ♦ „singura mea": gr. ἡ μονογενής, *litt.* „singurul născut" (de. ex. singurul copil din familie), aplicat în creştinism Fiului Unul-născut din Tatăl; ebr. *y^eḥīdhāthī*, „unica mea", folosit poetic pentru „viaţă", unica avuţie de neînlocuit a cuiva (BDB *s.u.*). Iustin pune în legătură pasajul cu strigătul lui Iisus din Lc. 23,46 („În mâinile Tale încredinţez duhul Meu").

21,22 „inorogi", gr. *litt.* „unicorni": TM are „tauri sălbatici". În „animalul cu un singur corn", Părinţii au văzut aici şi chipul diavolului: „Îl numeşte leu şi câine şi unicorn pe cel care are puterea morţii" (Theodoret). ♦ „pe mine, sărmanul": gr. ταπείνωσις, *litt.* „înjosire, smerenie". TM are *'anīthānī*, „mi-ai răspuns". LXX presupune ebr. *'anīyatī*.

21,23-27 Certitudinea psalmistului de a fi ascultat se exprimă, ca de multe alte ori, într-o aducere de mulţumire anticipată. Se întrevede în ea structura rugăciunii liturgice de mulţumire (*tōdāh*) (*cf.* Ravasi, I, p. 402).

21,23 „Voi povesti Numele Tău": gr. διηγέομαι, „a relata, a descrie amănunţit, a explica pe larg". *Cf.* In. 17,6; Evr. 2,12. Pentru Chiril al Alexandriei, Iisus afirmă şi revelează nu numai existenţa Tatălui, ci şi bunătatea şi slava Lui. O face prin însăşi fiinţa Sa: „Cine Mă vede pe Mine Îl vede pe Tatăl" (In. 14,9). ♦ „Îţi voi cânta": gr. ὑμνέω, *litt.* „a cânta laude/imnuri"; TM are „te voi lăuda"; este prima apariţie în Psaltire a verbului *hālal*, de la care vine şi numele ebraic al Psaltirii (*T^ehillīm, litt.* „Laude"). ♦ Origen: „De aici înainte, Hristos se roagă ca şi cum ar fi deja înviat şi rugăciunile pentru fraţii Săi, deja ascultate."

[25] Căci El nu a disprețuit, nici nu a lepădat ruga săracului
și nici nu Și-a întors fața de la mine,
iar când strigam spre El, m-a ascultat.
[26] De la Tine e lauda mea în adunarea cea mare,
făgăduințele mele le voi împlini în fața celor ce se tem de El.
[27] Mânca-vor săracii și se vor sătura
și Îl vor lăuda pe Domnul cei care Îl caută;
vii vor fi inimile lor în veacul veacului!
[28] Își vor aminti și se vor întoarce la Domnul toate marginile pământului
și se vor închina în fața Ta toate semințiile neamurilor,
[29] căci a Domnului este împărăția
și El e stăpân peste neamuri.
[30] Au mâncat și s-au închinat toți grașii pământului,
în fața Lui se vor pleca toți cei care coboară în țărână.
Dar sufletul meu va trăi pentru El
[31] și semința mea Îi va sluji;

21,25 „ruga": TM are „sărăcia/mizeria". ♦ „de la mine... strigam... m-a ascultat": TM are „de la el... striga... l-a ascultat".

21,26a Atanasie pune versetul în legătură cu In. 12,28, iar Origen, cu 1Cor. 1,31.

21,27 „Mânca-vor săracii" trimite la jertfa de comuniune, în care o parte se ardea pentru Dumnezeu, iar o parte se mânca de cei ce o aduceau, sugerând o anume comensalitate cu divinitatea (*cf.* Ex. 24,9-11); în ritul bizantin, versetul este rostit ca rugăciune la masă. ♦ „vii vor fi": TM are: „vii să fie...". ♦ Numeroși Părinți au văzut aici o prevestire a Euharistiei. Pentru Atanasie, „săracii" sunt păgânii, care vor fi chemați și ei la mântuire.

21,28 „semințiile (neamurilor)": gr. αἱ πατριαὶ (τῶν ἐθνῶν). Πατριά, *litt.* „stirpe/moștenire părintească", „popor", „neam", „familie".

21,30-32 În TM textul e nesigur.

21,30 „Au mâncat" (după ebr. *'ākhᵉlū*): unii exegeți emendează în *'ak lō*, „doar Lui" (BJ). ♦ „grașii pământului": expresia poate desemna personajele importante. În aram. și syr., „toți flămânzii...". ♦ „Dar sufletul meu va trăi pentru El": TM are *litt.* „și sufletul lui nu l-a păstrat în viață", text dificil, care a cunoscut variate traduceri: „nimeni nu-și poate păstra viu sufletul" (KJV), „chiar și cel care nu-și poate păstra viața" (RSV), „nu i-a lăsat să trăiască" (TOB) etc. Unele mss. ebr. și LXX emendează textul în lumina credinței în învierea morților.

21,31 „semința mea": TM are „o semințe". ♦ „se va vesti Domnului generația": TM are: „Va fi vestit Stăpânul meu generației" (trad. conjecturală). ♦ „generația care vine": multiple interpretări la Părinți: cei născuți din Înțelepciune (Origen); cei născuți din Duhul înfierii (Eusebiu); cei care nu sunt născuți din trup, ci de la Dumnezeu (Atanasie); poporul născut din credință (Augustin). ♦ „vor vesti": TM are „vor veni și vor vesti".

se va vesti Domnului generația care vine
și vor vesti dreptatea Lui
poporului ce se va naște: [acestea le-]a făcut Domnul.

22

[1] Psalm al lui David.
Domnul mă paște și nimic nu-mi va lipsi.
[2] La loc cu verdeață, acolo m-a sălășluit,
la apa odihnei m-a hrănit,
[3] sufletul meu l-a întors.
M-a călăuzit pe cărările dreptății
pentru Numele Său.
[4] Chiar de-aș umbla prin mijlocul umbrei morții,

♦ „a făcut Domnul": TM are *litt.* „a făcut". ♦ Apare aici motivul biblic al lanțului catehetic neîntrerupt care, trecând din generație în generație, constituie tradiția de credință (*e.g.* Deut. 6,7.20 și urm.; Ps. 77,5-7). În centrul acestui mesaj stau faptele minunate ale Domnului (*cf.* și Ravasi, I, p. 424).

22 Grija lui Dumnezeu pentru oameni e descrisă prin imaginea păstorului (vv. 1-4) și cea a ospățului mesianic (vv. 5-6). Apa, untdelemnul și vinul au fost văzute ca prefigurări ale Tainelor inițierii creștine (Botezul, Mirul, Euharistia). Psalmul era cântat de noii botezați în noaptea de Paști.

22,1 Tema „Dumnezeu-Păstorul poporului Său" e frecventă în profeți, în psalmi și este reluată în sens hristologic în NT (*cf.* Is. 40,11; Ier. 23,1-6; Iez. 34,11-16; In. 10; Apoc. 7,17). ♦ Chiril al Alexandriei și Atanasie văd în acest psalm expresia bucuriei păgânilor, pe care Bunul Păstor i-a călăuzit la pășunile Sale. ♦ „Iisus-Bunul Păstor" este una din cele mai vechi teme iconografice creștine, *cf.* M. Dulaey, *Des forêts de symboles. L'initiation chrétienne et la Bible (Ier-VIe siècles)*, Paris, 2001.

22,2 TM are: „În pășuni/pajiști proaspete mă așază/culcă, la apa odihnei mă călăuzește." Pentru Chiril al Alexandriei, „locul cu verdeață" este raiul, de unde am căzut și unde Hristos ne-a „întors" (v. 3) ♦ „apa odihnei": *cf.* In. 4,13; 7,37.

22,3 La Augustin și Ieronim, „cărările dreptății" reprezintă calea cea strâmtă a poruncilor. ♦ „pentru Numele Său": nu pentru meritele noastre, ci pentru că Dumnezeu este bunătate – *cf.* Iez. 20,9; 36,21-23.

22,4 „prin mijlocul umbrei morții": TM are „prin valea umbrei morții". Părinții au dat diferite interpretări. După Eusebiu, umbra morții este chipul morții – e vorba de moartea trupului, care este doar o imagine a morții adevărate, aceea a sufletului. Cine crede în Fiul lui Dumnezeu nu mai moare, ci a trecut de la moarte la viață și socotește că trece doar printr-o imagine a morții. După Beda, e vorba, poate, tocmai de neștiința în care suntem cufundați. ♦ „varga... toiagul": pentru Atanasie sunt simboluri ale autorității învățătorului. Alții înțeleg că e vorba de mijloacele de îndreptare părintească (*cf.* Evr. 12,6).

nu mă voi teme de rele, căci Tu eşti cu mine;
varga Ta şi toiagul Tău, ele mi-au adus mângâiere.
[5] Ai pregătit masă înaintea mea în faţa celor ce mă asupresc;
uns-ai cu untdelemn capul meu
şi paharul Tău îmbătător e minunat!
[6] Şi mila Ta mă va însoţi în toate zilele vieţii mele
şi voi locui în casa Domnului întru zile îndelungate.

23

[1] Psalm al lui David pentru întâia zi a săptămânii.

22,5 „în faţa": gr. ἐξ ἐναντίας, „în faţa, împotriva". ♦ „uns-ai cu untdelemn capul meu": obicei oriental de a da cinstire unui oaspete ungându-i capul cu ulei înmiresmat (*cf.* Ps. 91,11; 132,2; Lc. 7,46). ♦ „...îmbătător e minunat": gr. μεθύσκον ὡς κράτιστον se mai poate traduce „...îmbătător, cât e de minunat!", „mă îmbată cât se poate de bine/precum cel mai bun [vin]", sau (trad. tradiţională) „mă adapă ca un puternic"; TM are „bine umplut/plin de se revarsă". ♦ „Masa" pregătită e interpretată de Origen drept cunoaşterea tainelor pe care Domnul le revelează prietenilor Săi. Majoritatea Părinţilor văd în această „masă" Taina Euharistiei. ♦ Pentru Grigore al Nyssei, Chiril al Ierusalimului, Grigore din Nazianz, ungerea cu untdelemn este σφραγίς, pecetea consacrării, amprenta lui Dumnezeu asupra omului (*cf.* Nesmy, *ad loc.*). ♦ Majoritatea Părinţilor văd în „pahar" imaginea potirului euharistic; pentru Grigore al Nyssei şi Ciprian este şi simbolul extazului.

22,6 „mila Ta": TM are *tōbh wā hesedh*, „bunătate/bine şi bunăvoinţă/milostivire". ♦ Origen: „Această milă vie care te însoţeşte este Hristos însuşi." ♦ „voi locui... zile îndelungate": *litt.* „lungime de zile": ca şi odihna sabatului, e o figură a odihnei sfinţilor în veşnicie (Chiril al Alexandriei), în lumina cea fără de apus (Eusebiu).

23 Textul evocă o procesiune care înaintează spre sanctuar (sugerând, poate, aducerea chivotului). O primă parte (vv. 1-2) este o laudă adusă Creatorului. A doua parte, un dialog la intrarea în sanctuar, aminteşte modul în care trebuie să se înfăţişeze omul înaintea lui Dumnezeu (vv. 3-6). Finalul aclamă, tot în dialog, intrarea glorioasă a lui Dumnezeu în lăcaşul Său.

În tradiţia creştină, acest psalm a fost referit la învierea şi înălţarea lui Hristos sau la intrarea Lui în lume prin Întrupare. Socotit printre cei mai arhaici din liturgia ebraică, psalmul este amplu folosit şi în cea creştină. Dialogul din final stă la originea „dramei" care se „joacă" de Paşti, în ritul bizantin, înaintea uşilor bisericii, dramă având ca fundal îndepărtat literatura „coborârii în iad" a lui Iisus pentru eliberarea sufletelor încătuşate (*cf.* 1Pt. 3,19; *cf.*, de asemenea, celebra *Evanghelie a lui Nicodim*, cap. XVII-XXII). În context pascal creştin „căpeteniile" sunt căpeteniile iadului, iar „regele slavei", cel care intră spre a mântui şi lumea infernală („de jos"), este Iisus Hristos. (*Cf.* C. Bădiliţă, *Evanghelii apocrife*, ed. a IV-a, Iaşi, 2005, pp. 179-219.)

Al Domnului este pământul şi plinătatea lui,
lumea şi toţi cei care locuiesc în ea.
[2] El l-a întemeiat peste mări
şi peste râuri l-a întocmit.
[3] Cine se va sui în muntele Domnului
şi cine va sta în locul cel sfânt al Lui?
[4] Cel nevinovat cu mâinile şi curat cu inima,
cel care nu şi-a primit în zadar sufletul său
şi nu s-a jurat cu vicleşug aproapelui său.
[5] Acesta va primi binecuvântare de la Domnul

23,1 „Pentru întâia zi a săptămânii (*litt.* «...a sâmbetelor»)" a rămas traducerea tradiţională, dar σάββατα înseamnă şi „sâmbătă" la plural, şi „săptămână": e vorba de duminică. Această primă zi a fost pusă în legătură cu începutul creaţiei. În TM, titlul psalmului este doar „Psalm al lui David", dar tradiţia talmudică raportează şi ea acest psalm la „începuturi", folosindu-l ca imn în sărbătoarea de început al anului (Talmud, *Ro'ş haşşānāh* 31a – *apud* Ravasi, I, p. 453). ♦ „plinătatea lui": *cf.* Gen. 1,20.24-25 etc. ♦ „pământul... lumea": gr. γῆ ... οἰκουμένη (*litt.* „lumea locuită"): TM are *'ereṣ... tēbhēl* (*litt.* „uscatul"). În cosmologia antică a zonei, pământul era imaginat ca o suprafaţă plană sprijinită pe stâlpi, peste apele adâncului, având deasupra „tăria" cerului, ca o boltă ce desparte văzduhul de „apele cele mai presus de ceruri" (vezi şi Ps. 103). ♦ Versetul este citat în 1Cor. 10,26, precum şi în *Păstorul* lui Hermas, 1,3,4, aici „pământul" fiind Biserica.

23,2 „l-a întocmit": gr. ἡτοίμασεν, *litt.* „l-a făcut să fie gata, l-a pregătit" (*cf.* Gen. 1,9 – aluzie la despărţirea uscatului de ape). ♦ Ieronim vede aici şi o imagine a Bisericii, întemeiată de Hristos peste schimbările timpului şi întărită pe certitudinea credinţei.

23,3 „muntele Domnului": este vorba de Sion, culmea din Ierusalim pe care se afla Templul („locul cel sfânt"). Pentru Ieronim, este şi Ierusalimul ceresc.

23,4 „Mâinile" şi „inima" reprezintă fapta şi intenţia. Un ecou – în Mt. 5,8 („Fericiţi cei curaţi cu inima..."); de altfel, Chiril al Alexandriei vede în vv. 4-5 o prevestire a cuvântării de pe munte a lui Hristos. ♦ Pentru Origen, „inima curată" simbolizează contemplaţia, iar „mâinile nevinovate", viaţa activă a creştinului. ♦ „nu şi-a primit în zadar sufletul": altă traducere posibilă: „nu şi-a îndreptat sufletul spre deşertăciune" (termen frecvent pentru a desemna idolii). TM are un text dificil, interpretat de unii traducători „care nu tinde spre rău". ♦ „nevinovat... curat... nu s-a jurat cu vicleşug": după Augustin, există o armonie între simplitatea lui Dumnezeu, care nu se schimbă, şi simplitatea omului care nu e cu două feţe. ♦ Personajul desăvârşit descris aici a fost identificat de *midraş* cu Moise, cu Avraam, sau cu Iacob, marii slujitori şi prieteni ai lui Dumnezeu; tradiţia creştină l-a identificat în el pe Hristos, modelul omului care vrea să se apropie de Dumnezeu.

23,5 „milostivire": TM are *ṣ'dhāqāh*, „dreptate" – în sensul biblic de trăire după voinţa lui Dumnezeu.

şi milostivire de la Dumnezeu, mântuitorul său.
6 Acesta este neamul celor care-L caută,
al celor ce caută faţa Dumnezeului lui Iacob.
Oprire
7 Ridicaţi, căpetenii, porţile voastre,
ridicaţi-vă, porţi veşnice,
şi va intra Regele slavei.
8 Cine este acesta, Regele slavei?
Domnul cel tare şi puternic,
Domnul cel puternic în război.
9 Ridicaţi, căpetenii, porţile voastre,
ridicaţi-vă, porţi veşnice,
şi va intra Regele slavei.
10 Cine este acesta, Regele slavei?
Domnul puterilor – acesta este Regele slavei.

23,6 „neamul": gr. γενεά, *litt.* „generaţie". ♦ „al celor ce caută faţa Dumnezeului lui Iacob": TM are „al celor care caută faţa ta, Iacob", ceea ce se poate interpreta: „... faţa ta, Iacobe" sau „... faţa Ta: [acesta e] Iacob". Se indică totuşi o variantă de manuscris care are „... Dumnezeului lui Iacob". La fel are şi versiunea siriacă.

23,7.9 „Ridicaţi, căpetenii, porţile voastre": *litt.* după Rahlfs: „Ridicaţi porţile, căpeteniile voastre" (porţile se deschideau prin ridicare printr-un sistem de scripeţi). TM are: „Porţi, înălţaţi-vă capetele": pentru un Rege atât de măreţ, porţile, personificate, sunt îndemnate să se pregătească înălţându-şi frontoanele. ♦ „[porţi] veşnice": gr. αἰώνιος traduce de obicei ebr. *'ōlām* cu sensul iniţial „străvechi", „cu dăinuire îndelungată (în trecut sau în viitor)", care dobândeşte ulterior sensul de „veşnic". La primul nivel, s-ar putea referi aici la vechile porţi ale Ierusalimului cucerit de David. ♦ „Regele slavei": vezi nota la 3,4. ♦ Ieronim consideră că e vorba de porţile raiului, care s-au închis după căderea lui Adam şi se deschid în faţa lui Hristos înviat.

23,8.10 După Irineu, cuvântul lui David se aplică profetic înălţării lui Hristos: îngerii de la poarta cerului întreabă „Cine este acesta...?", iar cei de pe pământ, care l-au văzut în misiunea Lui, răspund (*cf. Dem. Ap.* 84). Iustin vede aici un dialog între căpeteniile îngerilor şi Duhul Sfânt (*Dial.* 36,6). Grigore din Nazianz alătură îngerilor ştiutori, care răspund, şi pe creştinul chemat să se înalţe la cer împreună cu Domnul său (*Or.* 45,25, PG 36,658).

23,10 „Domnul puterilor": TM are *YHWH Ṣᵉbhā'ōth*, „*YHWH* al oştirilor" – sintagma a trecut de la sensul războinic (Dumnezeu în fruntea oştirii lui Israel) la imaginea Creatorului, stăpân peste forţele haosului şi peste mulţimea aştrilor şi, în sfârşit, la Dumnezeul puterilor îngereşti, al celor nevăzute.

24

[1] Psalm al lui David.
Către Tine, Doamne, mi-am înălţat sufletul, Dumnezeul meu,
[2] în Tine mă încred: să nu fiu dat de ruşine,
nici să nu râdă de mine duşmanii mei!
[3] Căci toţi cei care Te aşteaptă nu vor fi daţi de ruşine:
să se ruşineze toţi cei care în zadar calcă Legea!
[4] Căile Tale, Doamne,
fă-mi-le cunoscute
şi învaţă-mă cărările Tale!
[5] Călăuzeşte-mă la adevărul Tău
şi învaţă-mă, căci Tu eşti Dumnezeu, mântuitorul meu,
şi pe Tine Te-am aşteptat ziua întreagă.
[6] Adu-Ţi aminte de îndurările Tale, Doamne,
şi de milostivirile Tale, căci din veac sunt.
[7] De păcatul tinereţii mele şi de neştiinţele mele nu-Ţi aminti;

---

24 Acest psalm este rugăciunea oricărui om care se ştie păcătos, dar vrea să trăiască după voinţa lui Dumnezeu şi de aceea se îndreaptă cu toată încrederea spre El, ştiind că va fi bine primit şi va dobândi izbăvire şi ocrotire. În TM, psalmul este alfabetic în acrostih (cu două litere lipsă), iar versetul final, după ultima literă, pare un adaos.

24,2 „mă încred": în Biblie, „credinţa" este în primul rând încredere în Dumnezeu ce implică întreaga viaţă a omului. ♦ „să nu râdă de mine duşmanii mei": TM are „să nu se bucure duşmanii de răul meu".

24,3 „cei care calcă Legea": gr. ἀνομοῦντες, „ticăloşi, nelegiuiţi"; TM are „cei care trădează".

24,4 „Alungat din rai şi pribeag în pământ străin, nu mă pot întoarce singur, fiindcă am luat-o pe căi greşite. Pentru tot timpul vieţii mele muritoare, mă încred în îndurarea Ta ca să mă pot întoarce." (Augustin)

24,5 „ziua întreagă": Eusebiu înţelege aici „viaţa întreagă".

24,6 „Adu-Ţi aminte...": amintirea este o metaforă a fidelităţii neclintite a lui Dumnezeu. De fapt, omul este cel care îşi aminteşte faptele mântuitoare din trecut ale lui Dumnezeu, temeiul nădejdii sale pentru viitor. ♦ „Îndurările... milostivirile" se referă la faptele prin care Dumnezeu Îşi arată bunăvoinţa faţă de om. TM are perechea *raḥamīm* (afecţiunea tandră, maternă, cvasi-viscerală) şi *ḥasᵉdhīm* (iubirea, îndurarea ce decurg din fidelitatea faţă de legământ). ♦ Origen: „Când oamenii îşi aduc aminte, trezesc în ei înşişi idei despre lucrurile pe care le-au cunoscut; dar când Dumnezeu îşi aminteşte de creatura Sa raţională, vine să locuiască în ea."

24,7 „păcatul tinereţii": după Augustin, e vorba de păcatele omului încă imatur, săvârşite mai mult din teribilism decât din răutate. ♦ „neştiinţele": păcatele săvârşite din ignoranţă

după milostivirea Ta, aminteşte-Ţi de mine
pentru bunătatea Ta, Doamne!
[8] Bun şi drept este Domnul:
de aceea îi va îndruma pe păcătoşi pe calea [Sa].
[9] Îi va călăuzi pe cei blânzi întru judecată,
îi va învăţa pe cei blânzi căile Sale.
[10] Toate căile Domnului sunt milă şi adevăr
pentru cei ce caută legământul şi mărturiile Lui.
[11] Pentru Numele Tău, Doamne,
vei şi ierta păcatul meu: căci mult este.
[12] Cine este omul care se teme de Domnul?
Îl va îndruma pe calea Legii, pe care şi-a ales-o.
[13] Sufletul lui între cele bune îşi va afla sălaş
şi seminţia lui va moşteni pământul.
[14] Întărire e Domnul pentru cei care se tem de El
[şi Numele Domnului, pentru cei care se tem de El]
şi legământul Lui, spre lămurirea lor.

---

sau din nebăgare de seamă. TM are „încălcare". ♦ „pentru bunătatea": *litt.* „din cauza/de dragul bunătăţii". Motivul nu este meritul omului, ci Dumnezeu însuşi.

24,8 „îi va îndruma...": *litt.* „le va da legi (νομοθετήσει) păcătoşilor pe cale".

24,9 „cei blânzi": gr. πραεῖς traduce ebr. *'anāwīm*, „săraci, smeriţi, blajini", cei pe care profeţii îi vor identifica cu rămăşiţa sfântă şi cu poporul mesianic (*cf.* de ex. Soph. 3,12). ♦ „întru judecată": a fost interpretat în diverse feluri. Pentru Augustin, cei blânzi îşi supun judecăţii divine voinţa şi astfel sunt călăuziţi. Theodoret înţelege prin judecată darul de a discerne natura lucrurilor şi, într-un sens, darul cunoaşterii tainelor lui Dumnezeu (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*)

24,10 „milă şi adevăr": gr. ἔλεος καὶ ἀλήθεια traduce ebr. *ḥesedh w^e'emeth*, sintagmă frecvent folosită pentru a caracteriza atitudinea lui Dumnezeu faţă de om. Pentru *ḥesedh*, vezi nota la 5,8; *'emeth* desemnează coerenţa persoanei cu sine, cu realitatea, calitatea de a fi vrednică de încredere, fidelitatea. ♦ „Mărturiile Lui" sunt în tot ceea ce Dumnezeu ne-a făcut cunoscut în Scriptura inspirată (Eusebiu).

24,11 „Pentru numele Tău...": deşi căinţa omului este necesară, Dumnezeu îi iartă păcatele în primul rând pentru că acest lucru ţine de esenţa Lui, care este iubirea.

24,12 „Îl va îndruma...": vezi nota la v. 8.

24,13 „A moşteni pământul" trece, în timp, de la sensul concret şi imediat la unul eshatologic: *cf.* Mt. 5,5, „Fericiţi cei blânzi...".

24,14a „Întărire e Domnul": TM are „Taina/intimitatea/sfatul de taină al Domnului este...". ♦ După „se tem de El", unele mss. adaugă „şi Numele Domnului, pentru cei care se tem de El". Rahlfs pune stihul între croşete, socotindu-l un dublet al celui dintâi.

15 Ochii mei sunt pururea spre Domnul,
căci El va scoate din laţ picioarele mele.
16 Caută spre mine şi mă miluieşte,
căci singur şi sărman sunt eu.
17 Necazurile inimii mele au sporit:
din strâmtorările mele scoate-mă!
18 Vezi umilirea mea şi osteneala mea
şi iartă toate păcatele mele!
19 Vezi duşmanii mei, că s-au înmulţit
şi cu ură nedreaptă m-au urât.
20 Păzeşte sufletul meu şi mă izbăveşte:
să nu mă ruşinez că am nădăjduit în Tine!
21 Cei nevinovaţi şi drepţi se alipeau de mine,
căci pe Tine Te-am aşteptat, Doamne!
22 Răscumpără, Dumnezeule, pe Israel
din toate necazurile lui!

25

1 Al lui David.
Judecă-mă, Doamne, căci eu în nevinovăţia mea am umblat

24,15 După Origen, are ochii sufletului îndreptaţi necontenit spre Domnul acela care face tot ce poate ca să-L cunoască.

24,16 „singur": gr. μονογενής, *litt.* „singurul născut", „unic".

24,17 „au sporit": gr. ἐπλατύνθησαν, *litt.* „au câştigat teren, s-au lărgit", în complementaritate cu θλίψεις, „strâmtorări, necazuri", şi cu ἀνάγκαι, cu acelaşi sens.

24,20 „am nădăjduit în Tine": TM are „m-am adăpostit la Tine".

24,21 „drepţi": gr. εὐθής, *litt.* „care merge drept la ţintă, sincer, nepărtinitor". ♦ În TM, 21a este: „Deplinătatea şi dreptatea mă ocrotesc."

24,22 Invocaţie finală, cu valoare liturgică. ♦ Prin „Israel", Beda înţelege poporul robit în Babilon, dar şi pe toţi aceia pe care Dumnezeu îi pregăteşte pentru contemplarea Feţei Sale. Rupert aplică termenul „Israel" întregii Biserici penitente.

25 Psalmistul face apel la judecata lui Dumnezeu, în care şi-a pus încrederea. Deşi pare o afirmare oarecum prezumţioasă a propriei nevinovăţii, accentul psalmului cade pe dragostea faţă de locul prezenţei lui Dumnezeu între oameni şi pe dorinţa de a vedea slava lui Dumnezeu.

25,1 „Judecă-mă": în VT Dumnezeu e văzut ca judecătorul nepărtinitor, care, spre deosebire de oameni, va face dreptate celui sărac şi neînsemnat şi nu-i va tot amâna Judecata. ♦ „nevinovăţia": TM are *tummāh*, „integritate, simplitate"; la fel şi la v. 11. ♦ După Eusebiu, virtutea lui David este un amestec de umilinţă, blândeţe şi uitare a ofenselor.

şi, nădăjduind în Domnul, nicicum nu voi şovăi.
[2] Cercetează-mă, Doamne, şi încearcă-mă,
treci prin foc rărunchii mei şi inima mea!
[3] Că mila Ta este înaintea ochilor mei
şi mi-am pus desfătarea în adevărul Tău.
[4] Nu am şezut laolaltă cu adunarea deşertăciunii
şi cu cei fără de lege nicicum nu voi umbla.
[5] Urât-am adunarea celor vicleni
şi cu cei nelegiuiţi nu voi şedea.
[6] Spăla-voi între cei nevinovaţi mâinile mele
şi voi înconjura altarul Tău, Doamne,
[7] ca să aud glasul de laudă
şi să istorisesc toate faptele Tale minunate.
[8] Doamne, iubit-am frumuseţea casei Tale,
locul unde sălăşluieşte slava Ta.
[9] Să nu pierzi laolaltă cu nelegiuiţii sufletul meu
şi cu vărsătorii de sânge, viaţa mea,
[10] într-ale căror mâini sunt fărădelegi,
dreapta lor e plină de daruri.

25,2 „Rărunchii" erau consideraţi sediul pasiunilor, iar „inima", sediul minţii, voinţei şi afectelor superioare. *Cf.* şi Apoc. 2,23. ♦ Eusebiu: „Cererea nu izvorăşte din slavă deşartă, ci din dorinţa de a fi purificat."

25,3 „mi-am pus desfătarea": TM are „am umblat" (=„am trăit"). ♦ „adevărul": TM are „fidelitatea".

25,4-5 „cei fără de lege... vicleni... nelegiuiţi": gr. παρανομοῦντες („cei care calcă legea, care merg pe lângă ea")... πονηρευόμενοι („răi, care urzesc rele, umblă cu vicleşuguri")... ἀσεβεῖς („lipsiţi de pietate").

25,6 „între cei nevinovaţi": TM are „întru nevinovăţie". ♦ Chiril al Ierusalimului echivalează spălarea mâinilor cu puritatea faptelor (*Cat.* 23,2). ♦ „voi înconjura": la unele celebrări, preoţii înconjurau altarul dănţuind – este un străvechi gest liturgic, păstrat până astăzi în ritualul căsătoriei din ritul bizantin. ♦ Pentru Origen, „altarul" este contemplaţia; pentru Augustin, este altarul de pe pământ şi altarul din cer, unde Marele nostru Preot stă înaintea lui Dumnezeu.

25,7 „ca să aud": TM are „ca să fac auzit".

25,8 „frumuseţea": gr. εὐπρεπεία, „înfăţişare plăcută, armonie"; TM are „locuirea (casei Tale)" (= casa în care locuieşti). ♦ Pentru Origen, „locul Domnului" este pacea sufletului. ♦ „slava": vezi nota la 3,4.

25,10 „daruri": TM are un termen mai precis: „mită".

[11] Iar eu în nevinovăţia mea am umblat:
răscumpără-mă şi îndură-Te de mine!
[12] Căci piciorul meu stă pe cale dreaptă,
în adunări Te voi binecuvânta, Doamne.

26

[1] Al lui David, înainte de a fi uns.
Domnul e luminarea mea şi mântuitorul meu: de cine mă voi teme?
Domnul este ocrotitorul vieţii mele: de cine mă voi înfricoşa?
[2] Când au venit cei răi asupra mea ca să-mi mănânce trupul,
asupritorii şi duşmanii mei – ei au slăbit şi au căzut.
[3] De s-ar rândui împotriva mea oştire, nu se va înspăimânta inima mea;
de s-ar porni asupra mea război, tocmai atunci am eu nădejde.
[4] Un lucru cerut-am de la Domnul, pe acesta-l voi căuta:
să locuiesc în casa Domnului în toate zilele vieţii mele,
ca să privesc frumuseţea Domnului
şi să cercetez templul Lui.
[5] Căci m-a ascuns în cort în ziua necazurilor mele,
m-a acoperit în ascunzişul cortului Său,
pe stâncă m-a înălţat;
[6] şi acum, iată, mi-a înălţat capul asupra duşmanilor mei;

25,12 „cale dreaptă": gr. εὐθύτης, „faptul de a merge drept la ţintă, fără ocolişuri". Ieronim interpretează: calea dreaptă este Hristos însuşi.

26 În faţa greutăţilor vieţii, credinciosul îşi pune încrederea în Dumnezeu şi Îl caută cu toată fiinţa.

26,1 „luminarea... mântuitorul": TM are „lumina... mântuirea". ♦ „ocrotitorul": gr. ὑπερασπιστής, *litt.* „cel care apără cu scutul". TM are „loc întărit, fortăreaţă".

26,2 „ca să-mi mănânce trupul": metaforă pentru furia duşmanilor, iar în aramaică, în special pentru calomniatori (*cf.* Dan. 3,8 şi 6,25).

26,4 „frumuseţea": gr. τερπνότης derivat tardiv de la τερπνός, „frumos, plăcut, fermecător".

26,5 „în cort... cortului Său": TM are „în colibă... cortul Său". „Cortul" – metaforă pentru Templu, aluzie la sanctuarul din pustiu.

26,6 „înconjurat-am": *cf.* Ps. 25,6. Augustin acordă acestui gest liturgic o semnificaţie mai largă: „Iată, «jertfa de bucurie»: unde am căutat-o şi unde am găsit-o? [...] Spiritul tău să facă înconjurul întregii creaţii: de pretutindeni îţi va striga făptura: Dumnezeu m-a făcut! [...] Ce să spună făpturile despre Creatorul lor, decât că, mai presus de orice cuvânt, rămâne numai strigătul de bucurie." ♦ „...asupra duşmanilor mei; înconjurat-am

înconjurat-am şi am adus în cortul Lui jertfă de bucurie.
Cânta-voi Domnului cu glasul şi din strune.
[7] Ascultă, Doamne, glasul meu când strig:
îndură-Te şi mă ascultă!
[8] Ţie Ţi-a spus inima mea: „Am căutat faţa Ta."
Faţa Ta, Doamne, o voi căuta.
[9] Nu-Ţi întoarce faţa de la mine,
nu Te abate întru mânie de la robul Tău!
Ajutorul meu fii, să nu mă ocărăşti!
Să nu mă părăseşti Dumnezeule, mântuitorul meu!
[10] Căci tatăl meu şi mama mea m-au părăsit,
dar Domnul m-a primit la Sine.
[11] Învaţă-mă, Doamne, pe calea Ta
şi călăuzeşte-mă pe cărare dreaptă, din pricina duşmanilor mei!
[12] Nu mă da pradă în voia prigonitorilor mei,
căci s-au sculat împotriva mea martori mincinoşi
şi nedreptatea s-a minţit pe sine.
[13] Cred că voi vedea cele bune ale Domnului în pământul celor vii.
[14] Aşteaptă-L pe Domnul,
îmbărbătează-te şi să se întărească inima ta
şi aşteaptă-L pe Domnul!

şi am adus...": TM are „...duşmanilor mei care mă înconjoară, iar eu aduc...". ♦ „bucurie": gr. ἀλαλαγμός, *litt.* „strigăt, aclamaţie"; ebr. *t'rū'āh*, „aclamaţie rituală în cultul public (însoţită şi de trâmbiţe)".

26,8 „Am căutat faţa Ta": este forma din *Vaticanus* şi *Alexandrinus* (şi VL). Rahlfs optează pentru lecţiunea din *Sinaiticus* (*lectio difficilior?*), *litt.* „a căutat faţa mea". ♦ TM are: „Ţie ţi-a spus inima mea: «Căutaţi faţa Mea»" – text dificil, corectat în diverse feluri în versiuni: „Despre Tine a spus inima mea: «Căutaţi faţa Lui»" (CEI); „Eu cuget la cuvântul Tău: «Căutaţi faţa Mea»" (TOB). Augustin: „N-am cerut de la Tine nici o răsplată în afară de Tine, ci numai faţa Ta."

26,9 „(să nu mă) ocărăşti": gr. ἀποσκορακίζω, *litt.* „a blestema, a alunga". TM are „nu mă lăsa".

26,11 „Învaţă-mă": *cf.* 24,8. ♦ „duşmanilor mei": TM are „celor care mă pândesc".

26,12 „şi nedreptatea s-a minţit pe sine": TM are „care suflă/respiră silnicie".

26,13 „Pământul celor vii" a însemnat, iniţial, pământul oamenilor, lumea aceasta; ulterior a fost interpretat eshatologic, chiar la sfârşitul VT, apoi de rabini şi de exegeţii creştini, iar versetul a fost înţeles ca o expresie a credinţei în învierea morţilor.

27

[1] Al lui David.
Către Tine, Doamne, am strigat,
Dumnezeul meu, să nu rămâi tăcut faţă de mine!
Nu cumva să rămâi tăcut faţă de mine,
căci voi fi asemenea celor care se coboară în groapă!
[2] Ascultă glasul cererii mele când mă rog către Tine,
când înalţ mâinile către templul Tău cel sfânt!
[3] Să nu târăşti alături de cei păcătoşi sufletul meu
şi cu făptuitorii nedreptăţii să nu mă dai pieirii,
cu cei ce grăiesc pace către aproapele lor,
dar [au] lucruri rele în inimile lor!
[4] Dă-le după faptele lor
şi după răutatea făptuirilor lor;
după lucrarea mâinilor lor dă-le,
plăteşte-le după cum li se cuvine!
[5] Căci ei n-au luat seama la lucrările Domnului
şi la faptele mâinilor Lui;
îi vei nărui şi nu-i vei mai zidi.
[6] Binecuvântat [fie] Domnul, căci a ascultat glasul cererii mele.
[7] Domnul este ajutorul meu şi scutul meu:

---

27 Implorarea individuală la vreme de restriştе se transformă în aducere de mulţumire şi în rugăciune pentru poporul mesianic.

27,1 „Dumnezeul meu": TM are „Stânca mea". ♦ 1b-c „tăcut... tăcut": TM are „surd... mut".

27,2 „templul Tău cel sfânt": TM are „sfânta sfintelor".

27,3 Origen: „Hristos a stat alături de vameşi şi de desfrânate, dar nu şi împreună cu cei ipocriţi."

27,4d „plăteşte-le după cum li se cuvine": gr. ἀπόδος τὸ ἀνταπόδομα, *litt.* „plăteşte-le înapoi plata".

27,5 „lucrările... faptele": gr. ἔργα... ἔργα. ♦ „îi vei nărui...": TM are „El îi va nărui...".

27,7 „ajutorul": TM are „tăria". ♦ „scutul": gr. ὑπερασπιστής, *litt.* „cel care ţine scutul în faţa (cuiva, spre apărare)"; la fel, la v. 8b. ♦ „a înflorit ... mărturie": TM are „inima mea tresaltă şi în cântări Îi dau mărturie/Îi aduc preamărire". Eusebiu cunoaşte ambele lecţiuni şi citează din Aquila („inima mea a fost preamărită"), Symmachos („înfloreşte, o, inima mea!") şi Theodotion („inima mea a înflorit iarăşi"). Augustin aplică stihul la învierea lui Hristos. ♦ „bucuros": gr. ἐκ θελήματος, *litt.* „din voinţă". ♦ „Îi voi da mărturie": gr. ἐξομολογήσομαι – vezi nota la 6,6.

în El a nădăjduit inima mea şi am primit ajutor,
a înflorit iarăşi trupul meu;
şi bucuros Îi voi da mărturie.
[8] Domnul e tăria poporului Său
şi scutul de mântuire al unsului Său.
[9] Mântuieşte poporul Tău şi binecuvântează moştenirea Ta:
păstoreşte-i şi înalţă-i în veci!

28

[1] Psalm al lui David; la încheierea [sărbătorii] Corturilor.
Aduceţi Domnului, fii ai lui Dumnezeu,
aduceţi Domnului pe fiii berbecilor!
Aduceţi Domnului slavă şi cinste,
[2] aduceţi Domnului slavă pentru Numele Său,
închinaţi-vă Domnului în curtea Sa cea sfântă!
[3] Glasul Domnului peste ape,
Dumnezeul slavei a tunat,
Domnul peste ape multe.
[4] Glasul Domnului întru tărie,
glasul Domnului întru măreţie.
[5] Glasul Domnului care sfărâmă cedrii,

27,8 „de mântuire": *litt.* „... mântuirilor" (= faptelor mântuitoare). ♦ În TM, 8b este: „fortăreaţă de mântuire pentru unsul Său", dar se poate înţelege şi „fortăreaţă de mântuire este unsul Său". ♦ „unsul": vezi nota la 2,2.

28 În dezlănţuirea stihiilor credinciosul recunoaşte glasul lui Dumnezeu şi Îi laudă atotputernicia, dar şi grija faţă de poporul Său.

28,1 În TM, titlul este doar „Psalm al lui David". ♦ „[sărbătorii] Corturilor": *cf.* Zah. 14,16. În ultima zi a acestei sărbători avea loc o procesiune în care se aducea apă de la izvorul Siloam şi se vărsa în jurul altarului. ♦ 1b nu apare în TM. ♦ „cinste": TM are „tărie".

28,2 „în curtea Sa cea sfântă": TM are „în strălucirea sfinţeniei/în podoabă sfântă" – se poate referi şi la manifestările stihiilor, dar şi la veşmintele preoţeşti.

28,3 Vasile cel Mare: „Glasul Domnului s-a auzit la Iordan: «Acesta e Fiul Meu preaiubit» (Mt. 17,5) şi atunci când a spus: «Mergeţi şi botezaţi toate neamurile» (*cf.* Mt. 28,19)". După Eusebiu, „glasul Domnului peste ape s-a auzit la creaţie, la potop şi apoi la Marea Roşie".

28,4 Ieronim: „«Glasul Domnului întru tărie» s-a auzit şi când Hristos a strigat: «Lazăre, vino afară!»" (In. 11,43).

şi va sfărâma Domnul cedrii Libanului,
6 şi-i va subţia, [va zdrobi] Libanul ca [odinioară] pe viţel,
iar cel iubit [va fi] ca puiul de inorog.
7 Glasul Domnului taie para focului,
8 glasul Domnului care cutremură pustiul,
şi va cutremura Domnul pustiul Cadesului.
9 Glasul Domnului care înfiripă cerbii
şi va dezgoli desişurile
şi în templul Lui cu toţii strigă: „Slavă!".
10 Domnul va sălăşlui în potop
şi va şedea Domnul împărat în veci.
11 Domnul tărie poporului Său va da,
Domnul va binecuvânta poporul Său cu pace.

28,6 „ca [odinioară] pe viţel": poate fi o aluzie la nimicirea viţelului de aur (*cf.* Ex. 32,20). ♦ „inorog", *litt.* „unicorn" – simbol al forţei, care poate fi îndreptată spre rău, ca la 21,22, sau spre bine, ca aici; în acest animal fantastic, Părinţii au văzut fie Israelul, a cărui tărie este Dumnezeul unic (Eusebiu, Theodoret), fie pe Hristos, a cărui putere este una cu a lui Dumnezeu Tatăl (Vasile cel Mare), fie pe omul credincios, care „priveşte numai la Dumnezeu şi se sprijină numai pe El" (*cf.* Clement Alex., *Paed.* 1.5). ♦ În TM versetul e foarte diferit: „Va face să salte ca un viţel Libanul, şi Siryonul ca un pui de zimbru" (Siryon este numele canaanean al muntelui Ermon).

28,7 „para focului": TM are „limbi de foc" – aluzie la fulger.

28,8 „pustiul": pentru Augustin şi Ieronim, e simbolul neamurilor păgâne, odinioară pământ sterp, dar acum locuit de Dumnezeu.

28,9 „înfiripă cerbii": unii înţeleg „pregăteşte cerboaicele [să nască]". În TM textul este dificil. S-ar putea înţelege: „face să tremure/să se zbată cerboaicele", iar cuvintele din al doilea stih sunt *hapax*-uri. Targumul: „zgâlţâie fiarele pădurii". ♦ „cu toţii strigă": toţi oamenii sunt chemaţi să dea slavă lui Dumnezeu (Eusebiu).

28,10 „va sălăşlui": gr. κατοικεῖ are valoare factitivă (unii au propus emendarea în κατοικεῖ, „va locui"). TM are „şade", în sens de „tronează". ♦ „potop": pentru mulţi Părinţi, potopul care a purificat lumea este o imagine a botezului. Pentru Ieronim, este revărsarea harului care spală păcatele.

28,11 „cu pace": Ieronim trimite la Ef. 2,14: „Hristos este pacea noastră."

29

[1] Pentru sfârşit; psalm de cântat la resfinţirea Casei. Al lui David.
[2] Te voi preamări, Doamne, pentru că m-ai primit
şi nu i-ai veselit pe duşmanii mei pe seama mea.
[3] Doamne, Dumnezeul meu, strigat-am către Tine şi m-ai vindecat;
[4] Doamne, ai scos din lăcaşul morţilor sufletul meu,
m-ai izbăvit dintre cei ce se coboară în groapă.
[5] Cântaţi Domnului, voi, credincioşii Lui,
daţi mărturie amintirii sfinţeniei Lui,
[6] căci urgie este în mânia Lui şi viaţă în bunăvoinţa Lui.
Seara se va sălăşlui plânsul, şi în zori, veselia.
[7] Iar eu am zis în bunăstarea mea:
„Nu mă voi clătina în veac!"
[8] Doamne, în bunăvoinţa Ta ai dat frumuseţii mele tărie,
dar Ţi-ai întors faţa şi am fost cuprins de tulburare.
[9] Către Tine, Doamne, voi striga
şi către Dumnezeul meu voi înălţa rugă:

---

29 Încrezându-se numai în sine, omul ajunge la dezastru; dacă strigă către Domnul este izbăvit. Psalmul subliniază acest contrast între urmările a două atitudini. Vasile cel Mare vede aici toată istoria mântuirii; Ieronim, istoria căderii şi a răscumpărării.

29,1 În TM, titlul este „Psalm. Cântare de resfinţire a Casei pentru David". Se mai poate înţelege „...a Casei. Al lui David". S-a considerat că e vorba de palatul regal (*cf.* 2Rg. 5,6-12), dar Targumul consideră că e vorba de Templu (1Rg. 8,63 TM), iar liturgia iudaică foloseşte acest psalm la Hanukka, sărbătoarea resfinţirii Templului de către Iuda Macabeul (1Mac. 4,52.59). La această sărbătoare se referă In. 10,22.

29,2 „m-ai primit": TM are „m-ai scos" (ca dintr-o fântână).

29,4 *Cf.* Fp. 2,31. ♦ „groapă", gr. λάκκος: Vasile cel Mare spune că e vorba de temniţele de sub pământ, ca aceea în care a fost aruncat profetul Ieremia.

29,6 „urgie... bunăvoinţa Lui": TM are „o clipă [ţine] mânia Lui şi o viaţă bunăvoinţa Lui". ♦ „se va sălăşlui": TM are *litt.* „va înnopta". ♦ „Seara... veselia": *cf.* In. 16,20. Pentru Augustin, seara e simbolul căderii şi alungării lui Adam; tot seara a fost înmormântat Domnul, dar dimineaţa a ieşit din mormânt. Pentru Ieronim, dimineaţa este învierea lui Hristos, învierea oamenilor şi dimineaţa veşnică de la sfârşitul veacurilor.

29,8 „ai dat frumuseţii mele tărie": TM are aici un text dificil, *litt.* „ai înălţat muntelui meu tărie". ♦ „Ţi-ai întors faţa": TM are „Ţi-ai acoperit faţa". Pentru acest stih, *cf.* Ps. 103,29. ♦ „frumuseţii mele": după Vasile cel Mare, numai natura divină e frumuseţe, dar cine o contemplă primeşte un reflex al ei, care dă strălucire chipului lui, cum a fost în cazul lui Moise. Dacă Dumnezeu Îşi întoarce faţa, totul e pierdut: tăria şi frumuseţea.

29,9 „către Dumnezeul meu": TM are „către Stăpânul meu".

[10] ce folos de sângele meu
de mă voi coborî în stricăciune?
Oare Îţi va da mărturie ţărâna,
sau va vesti adevărul Tău?
[11] A auzit Domnul şi m-a miluit,
Domnul mi-a venit în ajutor.
[12] Mi-ai schimbat jalea în dănţuire,
sfâşiatu-mi-ai haina de pocăinţă
şi m-ai încins cu bucurie,
[13] ca slava mea să-Ţi cânte Ţie şi să nu mai fiu mâhnit.
Doamne, Dumnezeul meu, în veac Îţi voi aduce laudă!

30

[1] Pentru sfârşit; psalm al lui David, [la vreme] de spaimă mare.
[2] În Tine, Doamne, am nădăjduit: să nu fiu ruşinat în veac,
întru dreptatea Ta eliberează-mă şi mă scapă!

29,10 „sângele meu" = „moartea mea" (ca şi „ţărâna", din 10c). Revelaţia despre învierea morţilor apare limpede abia către sfârşitul VT (Daniel 12, 2 Macabei şi Cartea Înţelepciunii). ♦ „în stricăciune": TM are „în groapă". ♦ „adevărul": TM are *'emeth*, „fidelitate, coerenţă cu sine" (*cf.* nota la 24,10) – de aici „adevăr" (cum echivalează LXX şi Vulg.).

29,11 În TM: „Ascultă, *YHWH*, miluieşte-mă, *YHWH*, fii ajutorul meu!"

29,12 „dănţuire": după Rahlfs – χορόν (concordant cu TM); celelalte manuscrise au χαρόν, „bucurie". ♦ „haina de pocăinţă": *litt.* „sacul".

29,13 „slava mea... mâhnit": TM are „slava să-Ţi cânte fără încetare". Targumul înţelege „cei slăviţi în veşnicie", iar Ibn Ezra interpretează „orice om care are în el slavă (= înţelegere)" (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ „slava mea": Atanasie parafrazează: „Dă-mi înapoi slava, pentru a Te putea preamări." ♦ „să nu mai fiu mâhnit": gr. κατανύσσομαι, *litt.* „a fi străpuns în inimă de durere, a încremeni în mâhnire". ♦ „Îţi voi aduce laudă" = „Îţi voi da mărturie lăudându-Te/mulţumindu-Ţi".

30 Psalmul este, pe rând, rugăciune de încredere neclintită în Dumnezeu (vv. 1-9), strigăt de deznădejde al omului încolţit de duşmani şi părăsit de prieteni (vv. 10-19) şi cânt de recunoştinţă pentru izbăvire (vv. 20-25). Evocă „mărturisirile" din Ieremia. Creştinii au văzut în el o profeţie despre suferinţele şi învierea lui Hristos.

30,1 „spaimă mare": gr. ἔκστασις, *litt.* „ieşire din sine", fie de spaimă, fie la primirea unei revelaţii divine, şi atunci poate fi tradus prin „extaz". ♦ TM are titlul: „Pentru mai-marele cântăreţilor. Psalm al lui David."

30,2 „şi mă scapă": nu apare în TM.

[3] Pleacă-Ţi spre mine urechea,
grăbeşte să mă scapi;
fii pentru mine Dumnezeu ocrotitor
şi casă de scăpare, ca să mă mântuieşti!
[4] Căci întărirea mea şi scăparea mea eşti Tu
şi pentru numele Tău mă vei călăuzi şi mă vei hrăni;
[5] mă vei scoate din cursa aceasta pe care mi-au întins-o pe ascuns,
căci Tu eşti ocrotitorul meu.
[6] În mâinile Tale voi încredinţa duhul meu;
Tu m-ai răscumpărat, Doamne, Dumnezeul adevărului.
[7] Urât-ai pe cei care păzesc deşertăciuni zadarnic;
dar eu am nădăjduit în Domnul.
[8] Mă voi bucura şi mă voi veseli întru mila Ta,
pentru că ai privit la smerenia mea,
izbăvit-ai din strâmtorare sufletul meu
[9] şi nu m-ai închis în mâinile duşmanului,
aşezat-ai în loc larg picioarele mele.
[10] Îndură-Te de mine, Doamne, căci sunt asuprit;
s-au tulburat de mânie ochiul meu,
sufletul meu şi pântecele meu.
[11] Căci s-a sfârşit în durere viaţa mea
şi anii mei în suspine;

30,3 „ocrotitor": *litt.* „care ţine pavăză"; la fel şi la v. 5: *cf.* şi 26,1. ♦ „Dumnezeu ocrotitor şi casă de scăpare": TM are „stâncă de tărie şi fortăreaţă".

30,4 „întărirea... scăparea": TM are „stânca/steiul... cetăţuia". ♦ „mă vei călăuzi" etc.: şi în greacă şi în ebraică verbele din acest verset şi din următorul pot fi interpretate ca exprimând o certitudine (gr. indicativ viitor) sau un strigăt de ajutor (valoare de imperativ).

30,5 „ocrotitorul meu": TM are „fortăreaţă".

30,6 *Cf.* Lc. 23,46.

30,7 „Urât-ai... deşertăciuni zadarnic": TM are „Urât-am... aburii deşertăciunii"; expresia se referă la idoli sugerând inconsistenţa lor.

30,8 „mila": TM are *ḥesedh*, *cf.* nota la 5,8. ♦ „izbăvit-ai din strâmtorare sufletul meu": TM are „ai cunoscut strâmtorarea sufletului meu".

30,9 Origen înţelege „locul larg" ca libertate spirituală.

30,11 „de sărăcie": TM are „din pricina fărădelegii mele".

30,11-14 Mulţi Părinţi (ca Eusebiu, Chiril al Alexandriei, Augustin, Ieronim) văd aici descrierea suferinţelor lui Hristos părăsit de ai Săi.

de sărăcie a slăbit puterea mea
şi oasele mele s-au tulburat.
[12] La toţi duşmanii mei am ajuns ocară
şi pentru vecinii mei, [mai] mult,
şi spaimă pentru cunoscuţii mei,
cei care mă vedeau afară fugeau de mine.
[13] Am fost uitat, ca un mort, din inima [lor],
ajuns-am ca un vas sfărâmat;
[14] căci am auzit clevetirea multora care locuiesc împrejur;
când se adună laolaltă împotriva mea
ca să-mi ia viaţa au uneltit.
[15] Dar eu în Tine am nădăjduit, Doamne,
zis-am: Tu eşti Dumnezeul meu.
[16] În mâinile Tale sunt soroacele mele;
eliberează-mă din mâna duşmanilor mei
şi de cei care mă prigonesc!
[17] Străluceşte faţa Ta peste slujitorul Tău,
mântuieşte-mă întru îndurarea Ta!
[18] Doamne, să nu fiu ruşinat că am strigat spre Tine;
să fie ruşinaţi nelegiuiţii şi coborâţi în lăcaşul morţilor!
[19] Mute să ajungă buzele viclene,
care vorbesc împotriva celui drept fărădelege,
cu trufie şi dispreţ.
[20] Cât e de mare mulţimea bunătăţii Tale, Doamne,
pe care o păstrezi pentru cei ce se tem de Tine,
[pe care] ai înfăptuit-o pentru cei ce-şi pun nădejdea în Tine,
dinaintea fiilor oamenilor.
[21] Îi vei ascunde în taina feţei Tale de zarva oamenilor,

30,13 „am fost uitat... din inima [lor]": inima este metaforic, în Biblie, sediul raţiunii, al memoriei, al voinţei şi al afectelor superioare.

30,16 „soroacele": gr. οἱ καιροί. Καιρός desemnează „timpul potrivit pentru ceva", „momentul optim", „ocazia". La plural, e uneori conotat negativ: „momentele grele/critice", dar sensul general este „vremurile, starea de fapt", păstrând însă încărcătura pe care o are la singular. În NT, καιρός este folosit pentru momentul spre care curge toată desfăşurarea istoriei mântuirii: venirea Mântuitorului. Chiril al Alexandriei îl referă aici la bunurile Pământului făgăduinţei.

30,21 Pentru Origen, „taina feţei Tale" este cunoaşterea adevărului.

îi vei adăposti în cort de înfruntarea limbilor.
[22] Binecuvântat [fie] Domnul, căci a arătat minunată îndurarea Lui în
cetate întărită.
[23] Iar eu am zis în spaima mea cea mare:
„Lepădat am fost din faţa ochilor Tăi!"
De aceea ai ascultat glasul rugii mele
când am strigat către Tine.
[24] Iubiţi-L pe Domnul, toţi credincioşii Lui,
căci adevărul îl caută Domnul
şi le plăteşte celor care peste măsură se trufesc.
[25] Îmbărbătaţi-vă şi să se întărească inima voastră,
voi toţi cei care nădăjduiţi în Domnul!

31

[1] Al lui David; al înţelegerii.
Fericiţi cei cărora li s-au iertat fărădelegile
şi cărora li s-au acoperit păcatele;
[2] fericit omul căruia Domnul nu-i va socoti păcatul

30,22 „cetate întărită": pentru Chiril al Alexandriei, este Fiul, care îi ascunde pe credincioşi în cortul Său, ferindu-i de larma lumii. Este şi Biserica, pe care porţile iadului nu o vor birui. Pentru Ieronim, este Ierusalimul, centrul universului, fiindcă acolo Hristos a înfăptuit mântuirea.

30,23 „spaima": gr. ἔκστασις – vezi nota la 30,1. Pentru Ieronim, este ameţeala ce-l cuprinde pe Adam – şi pe fiecare dintre noi – la amintirea Paradisului pierdut. ♦ „lepădat am fost...": după Ieronim, cel care rosteşte aceste cuvinte este Adam, după ce a săvârşit păcatul şi a fost alungat, şi noi toţi împreună cu el.

30,24-25 După Eusebiu, psalmistul nu vrea să fie mântuit doar el singur, ci îi îndeamnă pe toţi să-L iubească pe Dumnezeu.

31 Fericirea omului care, după ce şi-a mărturisit vina, a primit iertarea.

31,1 „al înţelegerii": este primul din doisprezece psalmi care au în titlu gr. σύνεσις, „înţelegere, pricepere, inteligenţă", un termen cu o conotaţie puternic pozitivă în Scriptură, referindu-se la înţelegerea lucrurilor spirituale. TM are *maśkīl*, „poem sapienţial, didactic, contemplativ". Comentatorii evrei înţeleg acest titlu prin referire la cunoaşterea pe care David a dobândit-o asupra păcatului său, în urma mustrării lui Nathan. Alţii sunt de părere că în titlu se cere de la Dumnezeu darul de a înţelege adevărurile adânci din textul psalmului (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*) ♦ „iertat": gr. ἀφίημι, *litt.* „a arunca la o parte"; acelaşi verb e folosit şi în rugăciunea „Tatăl nostru".

31,2 „în gura lui": TM are „în duhul lui", dar unele manuscrise au „în gura lui" sau „în inima lui".

şi în gura lui nu este vicleşug.
[3] Pentru că am tăcut, s-au învechit oasele mele
de strigătul meu, ziua întreagă;
[4] că zi şi noapte s-a îngreunat peste mine mâna Ta,
m-am întors spre nenorocire când mi s-a înfipt spinul.

Oprire

[5] Păcatul meu l-am dezvăluit
şi fărădelegea mea nu am acoperit-o;
zis-am: „Voi mărturisi împotriva mea fărădelegea mea Domnului",
iar Tu ai iertat nelegiuirea păcatului meu.

Oprire

[6] Pentru aceasta se va ruga Ţie tot omul credincios, la vreme potrivită;
nici la revărsarea apelor multe, de el nu se vor apropia.
[7] Tu eşti adăpostirea mea de strâmtorarea ce mă împresoară;

31,3 „am tăcut... strigătul": câtă vreme omul nu şi-a mărturisit păcatul, şi-a strigat în zadar suferinţa. Origen (*Fragmenta in Proverbia*, PG 13,24 AB) dă acest verset ca exemplu de frază obscură şi propune interpretarea paradoxală: câtă vreme omul striga lăudându-L pe Dumnezeu şi mărturisindu-şi păcatul, nimic din el nu se învechea, dar când a tăcut, mâna Domnului s-a îngreunat asupra lui. Alte interpretări: tăceam cu privire la păcat, dar strigam dezvinovăţiri (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*). Grigore cel Mare: şi păcatul îşi are strigătul său, strigătul care se înalţă din Sodoma. Rupert din Deutz (*De Op. Spir. Sancti*, SC 131, p. 229) vorbeşte despre tăcerea vinovată a lui Adam, din Gen. 3,9. ♦ „s-au învechit": verbul ebraic corespunzător are şi sensurile „a se uza, a se mistui, a se topi".

31,4 „m-am întors... spinul": TM are un text dificil, care a fost interpretat în traducerile moderne „uscatu-s-a vlaga mea în arşiţa verii/ca paiul în dogoarea verii"; versiunile dau soluţii diferite, pornind toate din lecţiuni posibile cu mici modificări de litere: Targumul, „mi se usca seva ca arşiţa verii"; syr., „necazul mi s-a răsucit în piept până ce m-a nimicit"; Ieronim (*Hebr.*), „m-am răsucit în nenorocirea mea în timp ce se aprindeau holdele" (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ „spinul": Părinţii arată că de multe ori în Scriptură spinul reprezintă sentimentul de vinovăţie pentru păcat.

31,5 „nelegiuirea": TM are „vinovăţia".

31,6 „la vreme potrivită": TM are un text obscur, *litt.* „doar la vremea aflării". A fost interpretat „atunci când Te întâlneşte" (TOB), „la vremea angoasei" (*mᵉṣo' raq* corectat ca *māṣōq*) (BJ, RSV). ♦ În „apele multe", Augustin vede o analogie cu apele Potopului; sfârşitul lumii va veni pe neaşteptate, ca prăpădul în zilele lui Noe.

31,7 „bucuria mea... înconjurat": TM are „cu cântări de izbăvire mă înconjori". Aquila şi Ieronim (*Hebr.*) traduc „[Tu,] lauda mea, mă înconjori izbăvindu-mă" (TOB, nota *ad loc.*).

bucuria mea, răscumpără-mă de la cei ce m-au înconjurat!
Oprire
[8] „Te voi înţelepţi şi te voi însoţi pe calea aceasta pe care vei merge,
aţinti-voi asupra ta ochii Mei."
[9] Nu fiţi asemenea calului şi catârului, care nu au pricepere;
cu zăbală şi cu frâu fălcile lor strânge-le,
ale celor care nu se apropie de Tine.
[10] Multe sunt loviturile păcătosului,
dar pe cel care nădăjduieşte în Domnul mila îl va înconjura.
[11] Bucuraţi-vă în Domnul şi tresăltaţi, dreptilor,
şi lăudaţi-vă, toţi cei drepţi la inimă!

32

[1] Al lui David.
Veseliţi-vă, dreptilor, în Domnul:

31,8 „aţinti-voi...": în TM, stihul este „Te voi sfătui, cu ochii asupra ta". ♦ După Eusebiu şi Atanasie, ochii lui Dumnezeu răspândesc o lumină care luminează duhul omului şi îi arată calea spre Pământul făgăduinţei (*apud* Nesmy, p. 141).

31,9 „fălcile lor... Tine": TM are *litt.* „înaintarea lui pentru a-l ţine în frâu, nu e apropiere de Tine", ceea ce a fost interpretat: „dacă înaintează [omul] ca să-l ţină în frâu, tot nu se apropie de Tine" (BJ); „trebuie să-l struneasca şi nu ţi se va întâmpla nimic" (TOB), „trebuie strunit, altfel nu se ţine de Tine" (RSV); „îl împodobesc pentru a-l struni ca să nu se apropie de Tine" (Chouraqui)! ♦ Pentru Ilarie, necazurile celui nelegiuit sunt loviturile Domnului care vrea să-i mântuiască pe păcătoşi. Augustin comentează: Nu se apropie: ca să se apropie, ar trebui să se smerească; e nevoie de multe lovituri ca să fie îndreptaţi cei nelegiuiţi: sileşte-i, Doamne!

31,10 „loviturile păcătosului": loviturile de care are parte cel păcătos; la fel în TM. ♦ „mila": ebr. *hesedh*, vezi nota la 5,8.

31,11 „lăudaţi-vă": TM are „strigaţi de bucurie". Psalmistul vrea să-şi împartă bucuria cu toţi oamenii (Eusebiu). Grigore cel Mare explică prin 2Cor. 10,17: „Cel ce se laudă, în Domnul să se laude!" ♦ „cei drepţi la inimă": „Drepţi – nu pentru meritele voastre, ci pentru că aţi fost îndreptăţiţi" (Augustin).

32 Psalmul glorifică lucrarea lui Dumnezeu în creaţie, în istorie şi în viaţa celor drepţi.

32,1 „Veseliţi-vă": TM are „strigaţi/chiuiţi de bucurie". ♦ „drepţi... cinstiţi": gr. δίκαιος, „drept, care respectă legile şi obiceiurile, corect"; εὐθύς, „cinstit, sincer, deschis, drept, direct". ♦ „li se cuvine laudă": expresie bivalentă: „li se cuvine să fie lăudaţi" şi „au cinstea să aducă laudă [lui Dumnezeu]". ♦ Augustin spune că numai cei aflaţi în armonie cu Dumnezeu Îl pot lăuda pe deplin; altfel, omul Îl laudă când îi merge bine şi încetează când îi merge rău.

celor cinstiţi li se cuvine laudă.
[2] Daţi mărturie Domnului în alăută,
în harfă cu zece strune cântaţi-I Lui!
[3] Cântaţi-I cântare nouă,
cântaţi frumos, în strigăte de bucurie!
[4] Că drept este cuvântul Domnului
şi toate faptele Lui – întru credincioşie;
[5] El iubeşte milostivirea şi judecata,
de mila Domnului plin este pământul.
[6] Prin cuvântul Domnului cerurile s-au întemeiat
şi la suflarea gurii Lui, toată oştirea lor.
[7] El adună ca într-un burduf apele mării,

32,2 „Daţi mărturie": vezi nota la 6,6. ♦ Lui Augustin, instrumentele muzicale îi sugerează bucuria fără margini, mai presus de cuvinte.

32,3 „Cântaţi... cântaţi": primul termen traduce gr. ᾄδω, „a cânta din gură"; al doilea, gr. ψάλλω, „a ciupi [coardele], a cânta la un instrument cu coarde, a cânta cu acompaniament instrumental". ♦ „cântare nouă": este cântarea omului reînnoit lăuntric (Origen), este viaţa nouă (Chiril al Alexandriei, Ieronim), exultarea mistică (Eusebiu). ♦ „strigăte de bucurie": *litt.* „ovaţie" – ebr. *t'rū'āh*, aclamaţie solemnă în cadrul cultului, însoţită de sunet de corn şi trâmbiţă, specifică sărbătorii de lună nouă, apoi la anul nou (*ro'ş haşşānāh*) – *cf.* şi 26,6.

32,4 „credincioşie": traduce ebr. *'emūnāh*, „fidelitate, statornicie, sinceritate, adevăr, stabilitate" (din aceeaşi rădăcină cu liturgicul „amin").

32,5 „judecata": aici în sens de discernere între bine şi rău, instaurarea dreptăţii. ♦ „milostivirea şi judecata": TM are „dreptatea şi judecata". ♦ „mila": vezi nota la 5,8; la fel şi la 32,18. Pământul n-ar putea dăinui dacă nu l-ar susţine îndurarea lui Dumnezeu, comentează Atanasie.

32,6 „cuvântul... suflarea": gr. λόγος... πνεῦμα. Părinţii înţeleg că este vorba aici de Logos, de Fiul lui Dumnezeu, prin care Dumnezeu a creat lumea (Iustin, *Dial.* 61,1). Pentru Irineu, Dumnezeu este Înţelepciune şi Duh, creaţia este lucrarea Cuvântului şi a Duhului Său (*Dem. Apost.* 5), Cuvântul Său nu încetează să lucreze (*Adv. Haer.* 2,2,5). Aceeaşi interpretare trinitară la Origen, Eusebiu, Vasile şi Atanasie. ♦ „oştirea": gr. δύναμις traduce ebr. *ţābhā'*, pl. *ţ'bhā'ōth*, „armată", apoi „oastea cerească"; termenul se referă iniţial la mulţimea aştrilor şi, târziu, la cetele de îngeri. „Domnul Sabaoth" (*YHWH ţ'bhā'ōth*) este Dumnezeu care merge în fruntea oştilor lui Israel, apoi Creatorul universului şi al îngerilor – *cf.* şi 23,10.

32,7 „ca într-un burduf": TM are „ca într-o îngrămădire" (*kannēdh*), aluzie la minunea de la Marea Roşie (Ex. 15,8) şi de la trecerea Iordanului (Iis. Nav. 3,16); unele manuscrise au *k'no'd*, „ca în burduf", lecţiune preluată de versiuni. ♦ „noianul": *litt.* „abisurile" – la sg., oceanul primordial (Gen. 1,1), la pl., apele din adâncurile pământului sau

El pune în cămări noianul.
[8] Să se teamă de Domnul tot pământul,
să se cutremure de El toți locuitorii lumii;
[9] căci El a zis și s-au făcut,
El a poruncit și s-au întemeiat.
[10] Domnul risipește planurile neamurilor,
zădărnicește cugetările popoarelor
și face deșarte planurile cârmuitorilor;
[11] dar planul Domnului dăinuie în veac,
cugetările inimii Lui, din neam în neam.
[12] Fericit neamul al cărui Dumnezeu este Domnul,
poporul pe care Și l-a ales ca moștenire!
[13] Din cer a privit Domnul,
i-a văzut pe toți fiii oamenilor;
[14] din lăcașul pe care Și l-a pregătit
a privit la toți locuitorii pământului.
[15] Cel care a plăsmuit, una câte una, inimile lor,
Cel ce pătrunde toate lucrările lor.
[16] Nu se izbăvește împăratul cu toată oștirea [lui] multă
și uriașul nu va afla scăpare întru mulțimea puterii sale.
[17] Amăgire e calul pentru izbăvire,
cu toată mulțimea puterii lui nu va afla scăpare.
[18] Iată, ochii Domnului spre cei ce se tem de El,

---

ale mării. Pentru Origen, „noianul" simbolizează comorile lui Dumnezeu, iar pentru Vasile, gândurile lui Dumnezeu, pe care nu le înțelegem.

32,8 „să se cutremure": pentru Origen și Ieronim, această cutremurare simbolizează convertirea.

32,9 „s-au făcut... s-au întemeiat": Atanasie și Chiril al Alexandriei văd o aluzie la prima creație, respectiv la făptura nouă, regenerată în Hristos.

32,12 „moștenire": *litt.* „patrimoniu, proprietate inalienabilă".

32,13-15 „a privit... a văzut" etc.: verbele din TM au sens de acțiune îndeplinită, cu rezultate permanente.

32,15 „una câte una, inimile": TM are „unitatea inimilor". ♦ Dumnezeu are grijă de fiecare dintre oamenii plăsmuiți după chipul Său (Eusebiu). ♦ „pătrunde": gr. συνίημι, „a pricepe, a înțelege".

32,16-17 „uriașul": TM are „viteazul/voinicul/războinicul". ♦ Pentru Grigore al Nyssei (2, VIII), „calul" și „uriașul" ce nu pot salva sunt simboluri ale înțelegerii trupești, materiale (astăzi am zice „literaliste") a poruncilor lui Dumnezeu.

spre cei ce nădăjduiesc în îndurarea Lui,
19 ca să scape de la moarte sufletele lor
şi să-i hrănească în timp de foamete.
20 Sufletul nostru aşteaptă pe Domnul,
căci El este ajutorul şi scutul nostru.
21 În El se va bucura inima noastră
şi în numele Lui cel sfânt ne-am pus nădejdea.
22 Fie, Doamne, mila Ta spre noi
precum [şi] noi am nădăjduit în Tine!

33

1 Al lui David, când şi-a schimbat înfăţişarea în faţa lui Abimelech, iar [acesta] i-a dat drumul şi el a plecat.
2 Voi binecuvânta pe Domnul în toată vremea,
pururea lauda Lui e în gura mea.
3 În Domnul se va lăuda sufletul meu;
să asculte cei blânzi şi să se bucure!
4 Măriţi-L pe Domnul împreună cu mine,
să preaînălţăm Numele Lui laolaltă!
5 L-am căutat pe Domnul şi El m-a ascultat
şi din toate pribegiile m-a izbăvit.

32,19 „să-i hrănească": în această „hrană", Părinţii văd mai ales cunoaşterea (Origen), hrana cerească (Grigore al Nyssei), Cuvântul Său (Ieronim), Adevărul veşnic (Augustin).

32,22 „mila": vezi nota la 5,8. ♦ „Ce drept avem la mila Lui? Faptul că am nădăjduit în El!", spune Augustin.

33 Aducere de mulţumire şi reflecţie asupra destinului celor drepţi şi al celor nelegiuiţi. În TM este un psalm alfabetic (acrostih pe versete), dar ordinea este uneori inversată. Origen pune acest psalm în rostirea lui Hristos.

33,1 „şi-a schimbat înfăţişarea... i-a dat drumul": TM are „s-a prefăcut nebun... l-a alungat": *cf.* 1Rg. 21,14, dar acolo e vorba de regele filistean din Geth numit Anchus (ebr. *'Ākhīş* din Gath).

33,3 „cei blânzi": ebr. *'anāwīm* – *cf.* nota la 24,9. Portretul lor e continuat de-a lungul psalmului. Vasile cel Mare pune versetul în legătură cu „Fericiţi cei blânzi..." (Mt. 5,4).

33,5 „pribegiile": TM are „spaimele". ♦ „L-am căutat": Vasile atrage atenţia că termenul ἐξεζήτησα are o semnificaţie mai amplă decât „a căuta". Într-adevăr, prefixul sugerează ducerea acţiunii până la capăt, în profunzime.

[6] Apropiaţi-vă de El şi veţi fi luminaţi
şi feţele voastre nu vor rămâne de ruşine.
[7] Săracul acesta a strigat şi Domnul l-a ascultat
şi din toate strâmtorările lui l-a mântuit.
[8] Îngerul Domnului va străjui în jurul celor care se tem de El
şi-i va izbăvi.
[9] Gustaţi şi vedeţi că bun este Domnul;
fericit omul care nădăjduieşte în El!
[10] Temeţi-vă de Domnul, voi, sfinţii Lui,
căci de nimic nu duc lipsă cei care se tem de El.
[11] Bogaţii au sărăcit şi au flămânzit,
dar cei ce-L caută pe Domnul nu vor fi lipsiţi de tot binele.
Oprire
[12] Veniţi, copii, ascultaţi-mă:
vă voi învăţa frica de Domnul.
[13] Cine este omul care voieşte viaţa,
căruia îi place să vadă zile bune?
[14] Opreşte-ţi limba de la rău
şi buzele tale să nu grăiască viclenie.
[15] Fereşte-te de rău şi fă binele,
caută pacea şi urmeaz-o!
[16] Ochii Domnului [sunt] peste cei drepţi

33,6 „Apropiaţi-vă... veţi fi luminaţi şi feţele voastre...": TM are „Cei care privesc spre El strălucesc de lumină şi feţele lor..." (vezi chipul lui Moise transfigurat de vederea lui Dumnezeu – Ex. 32,16; *cf.* şi 2Cor. 3,7-18).

33,7 „Săracul acesta": pentru Vasile, acesta este Hristos, care S-a făcut sărac pentru noi, dar şi toţi cei care, urmându-L, s-au făcut săraci pentru Dumnezeu. Exprimarea sugerează experienţa directă a psalmistului.

33,9 Augustin, Ieronim, Beda văd aici o prevestire a Euharistiei. Lectura hristologică şi euharistică apare şi în *Const. Apost.* 8,13-16 şi în *Catehezele mistagogice* ale lui Chiril al Ierusalimului (23,20).

33,11 „Bogaţii": TM are un termen dificil, interpretat ca „leii": fiarele sălbatice sunt adesea metaforă pentru cei puternici, uneori cu conotaţie negativă (*e.g.* Ps. 3,8; Iov 4,9-10; Iez. 38; Zah. 11,3) ♦ „tot binele": totalitatea luată în individualitatea elementelor.

33,12 „copii": gr. τέκνα, termen afectiv. Pentru Ieronim, Hristos este Cel care cheamă.

33,13-17 Citat de 1Pt. 3,10-12.

33,15 „caută pacea": Părinţii pun expresia în legătură cu Ef. 2,14: „Hristos este pacea noastră."

33,16b „ruga": TM are „strigătul [după ajutor]".

şi urechile Lui, spre ruga lor.
17 Însă faţa Domnului e împotriva făcătorilor de rele,
ca să nimicească de pe pământ amintirea lor.
18 Strigat-au cei drepţi şi Domnul i-a ascultat
şi din toate necazurile i-a izbăvit.
19 Aproape este Domnul de cei cu inima zdrobită
şi pe cei smeriţi cu duhul îi va mântui.
20 Multe sunt necazurile celor drepţi,
dar din toate îi va izbăvi;
21 Domnul va păzi toate oasele lor:
nici unul din ele nu va fi zdrobit.
22 Moartea păcătoşilor este rea
şi cei ce-l urăsc pe omul drept vor da greş.
23 Va răscumpăra Domnul sufletele slujitorilor Săi
şi nicicând nu vor da greş toţi cei ce nădăjduiesc în El.

34

1 Al lui David.
Judecă-i, Doamne, pe cei ce mă nedreptăţesc,
războieşte-Te cu cei care se războiesc cu mine!
2 Apucă platoşa şi pavăza şi ridică-Te în ajutorul meu!

33,18 „cei drepţi": în TM subiectul nu este exprimat şi ar putea fi păcătoşii de la v. 17 care se pocăiesc, sau drepţii de la v. 16.

33,19 „Aproape este Domnul": Chiril al Alexandriei face legătura cu Ier. 23,23: „Sunt un Dumnezeu apropiat"; Ieronim trimite la Ps. 90,15. ♦ „zdrobită": *cf.* Ps. 50,19. ♦ „smeriţi cu duhul" – *cf.* Mt. 5,3.

33,20 TM are la final „*YHWH*", printr-o decupare diferită a versetelor 20-21.

33,21 Tradiţia creştină raportează versetul la Hristos (*cf.* In. 19,36).

33,22 „Moartea... rea": TM are „pe cel rău răutatea îl va nimici". ♦ „vor da greş": gr. πλημμέλεια, *litt.* „notă falsă", în LXX „greşeală" (mai ales involuntară); la fel la v. 23.TM are „vor fi pedepsiţi".

34 Este rugăciunea oricărui om prigonit pe nedrept, căruia i se răsplăteşte binele cu răul, duşmanii profitând de candoarea lui. Qimhi spune că David a rostit această rugăciune pe când era prigonit de Saul. Majoritatea Părinţilor văd în acest psalm rugăciunea lui Hristos în pătimirea Sa.

34,1 „pe cei ce mă nedreptăţesc": TM are „pe cei ce se judecă cu mine".

[3] Scoate sabia şi închide [drumul] dinaintea celor ce mă prigonesc;
spune sufletului meu: „Eu sunt mântuirea ta."
[4] Să fie ruşinaţi şi făcuţi de ocară cei ce caută sufletul meu,
să dea înapoi şi să fie făcuţi de ruşine cei care îmi urzesc rele!
[5] Să ajungă ca pleava în faţa vântului
şi îngerul Domnului să-i necăjească!
[6] Să le fie drumul întunecime şi alunecare
şi îngerul Domnului să-i fugărească!
[7] Fiindcă fără temei au ascuns înaintea mea laţ spre pieire,
fără pricină mi-au ocărât sufletul.
[8] Să le iasă în cale cursă pe care n-o cunosc
şi capcana pe care au ascuns-o să-i prindă!
Vor cădea în cursă, chiar în ea!
[9] Iar sufletul meu va tresălta în Domnul,
se va desfăta întru mântuirea Lui.
[10] Toate oasele mele vor zice: „Doamne, cine este asemenea Ţie,
Tu care-l izbăveşti pe sărman din mâna celor mai tari decât el,
pe cel sărac şi lipsit – de cei care-l jefuiesc!"
[11] Sculatu-s-au martori nedrepţi:
m-au întrebat de lucruri pe care nu le ştiam,
[12] mi-au răsplătit binele cu rău,

34,3 „sabia": TM are „lancea". ♦ „şi închide": la fel în TM, dar unii interpretează ebr. *s^e^ghor* ca numele unei arme (toporişcă?), pe baza unui text de la Qumran (BJ), sau prin analogie cu gr. σάγαρις (*cf.* Gesenius-Robinson).

34,4 Aproape identic cu 39,15 şi 70,13. ♦ Origen înţelege că duşmanilor li se doreşte să-şi conştientizeze păcatul spre a se pocăi. ♦ „să dea înapoi": gr. ἀποστραφήτωσαν, după ms. B; alte mss. au ἀποστραφείησαν. Verbul ar putea însemna şi „să se întoarcă": de aceea Eusebiu observă că mulţi dintre cei care au cerut răstignirea lui Hristos L-au primit apoi (trimite la In. 1,12), iar blestemul profetic se adresează numai diavolului.

34,5 „ca pleava": psalmistul vrea convertirea păcătoşilor; doar cei care o refuză ajung ca pleava (Augustin, Ieronim). ♦ „îngerul Domnului": Meliton al Sardesului (*Chron. Pasch.* 152) şi Chiril al Alexandriei trimit la îngerul exterminator din Ex. 12,13. ♦ „să-i necăjească": TM are „să-i izgonească".

34,7 În TM textul e corupt, dar cuprinde laţul şi săparea unei gropi.

34,8 Verbele sunt la singular în TM şi s-ar putea înţelege că sunt cuvintele duşmanilor împotriva celui drept. Traducerile însă redau verbele la plural, după logica textului.

34,11 *Cf.* Mt. 26,59-60.

34,12 „mi-au pustiit sufletul": *litt.* „lipsă de copii pentru sufletul meu (= pentru mine)". Expresia se poate interpreta literal sau metaforic.

mi-au pustiit sufletul.
13 Dar eu, pe când mă necăjeau, mă îmbrăcam în sac
şi smeream cu post sufletul meu;
şi rugăciunea mea în sânul meu se va întoarce.
14 Ca şi cu un vecin, ca şi cu fratele nostru, aşa mă purtam de bine,
ca unul care jeleşte şi se mâhneşte, aşa mă smeream.
15 [Dar] ei împotriva mea s-au veselit şi s-au adunat;
s-au strâns împotriva mea bice, iar eu n-am ştiut;
împrăştiaţi au fost, dar nu s-au căit.
16 M-au pus la încercare, m-au împroşcat cu batjocuri,
au scrâşnit din dinţi împotriva mea.
17 Doamne, când vei privi [spre mine]?
Întoarce sufletul meu din răutăţile lor,
din [gura] leilor, singura mea [avuţie]!
18 Îţi voi da mărturie, Doamne, în adunarea cea mare,
între popor mult Te voi lăuda.
19 Să nu se bucure pe seama mea cei care mă duşmănesc pe nedrept,
cei ce mă urăsc fără temei şi îşi fac cu ochiul.
20 Căci mie îmi grăiau de pace,

34,13 „pe când mă necăjeau": TM are „când ei erau bolnavi". ♦ „se va întoarce": TM are „se întorcea" – ideea de rugăciune al cărei rod îi revine doar celui care o face – *cf.* Mt. 10,13. ♦ Eusebiu spune că Mântuitorul Îşi manifestă blândeţea ca un tată care suferă şi plânge pentru pierderea fiilor (trimite la Lc. 13,34). După Augustin, versetul ne învaţă ce trebuie să facem când suntem atacaţi – să nu răspundem cu rău, ci cu rugăciune pentru duşmani.

34,14b TM are: „Ca unul care-şi jeleşte mama mă încovoiam de tristeţe."

34,15 „împotriva mea": TM are „de poticnirea mea". ♦ „bice": TM are *nēkhīm*, „loviţi", „infirmi", dar versiunile, pentru coerenţă, traduc „cei care lovesc" (Targum, Ieronim [*Hebr.*], Symmachos). ♦ „eu n-am ştiut": Eusebiu vede în aceasta o ilustrare a kenozei Fiului lui Dumnezeu. ♦ „împrăştiaţi au fost, dar nu s-au căit": TM are „mă sfâşiau fără încetare".

34,16a TM are un text neclar: „cu batjocoritorii necuraţi dimprejur". Ieronim are „cu chip de cuvinte mincinoase", iar Targumul „cu cuvinte dulci, cu batjocuri şi cu ocări".

34,17 „când vei privi?": TM are „cât vei mai privi?". ♦ „singura mea [avuţie]" = viaţa/fiinţa (*cf.* 21,21).

34,17-18 Eusebiu atrage atenţia asupra multiplelor analogii cu Ps. 21. ♦ „Adunarea cea mare" se referă la chemarea şi adunarea tuturor oamenilor în Biserică (Chiril al Ierusalimului, *Cat.* 18,24).

34,20 În TM, versetul este: „Căci ei nu vorbesc de pace; împotriva oamenilor liniştiţi din ţară urzesc clevetiri."

dar cu mânie cugetau vicleşuguri,
21 îşi deschideau gura larg asupra mea
zicând: „Bine, bine, văzut-au ochii noştri!"
22 Ai văzut, Doamne: să nu taci!
Doamne, să nu Te îndepărtezi de mine!
23 Trezeşte-Te, Doamne, şi vino la judecata mea,
Dumnezeul meu şi Domnul meu, spre a-mi face dreptate!
24 Judecă-mă după dreptatea Ta, Doamne, Dumnezeul meu,
şi să nu se bucure pe seama mea;
25 să nu zică inimile lor: „Bine, bine pentru sufletul nostru!"
Nici să nu zică: „L-am înghiţit!"
26 Să fie ruşinaţi şi făcuţi de ocară laolaltă
cei ce se bucură de necazurile mele,
să se acopere de ruşine şi de ocară cei care spun vorbe mari împotriva mea!
27 Să tresalte şi să se veselească cei care voiesc dreptatea mea
şi să spună pururi: „Preamărit fie Domnul!"
cei care voiesc pacea slujitorului Său.
28 Şi limba mea va vesti dreptatea Ta,
ziua întreagă, lauda Ta.

34,21 „Bine, bine": TM are *he'āh he'āh* – interjecţie de ironie ameninţătoare. ♦ „Văzut-au ochii noştri" poate fi înţeles ca o acuzaţie adusă de martori mincinoşi.

34,25 „Bine, bine pentru sufletul nostru!": TM are *litt.* „Aha, sufletele noastre!" interpretat de unii „dorinţa sufletelor noastre".

34,27 „cei care voiesc pacea": TM are „Cel care voieşte pacea", referindu-se la Dumnezeu. ♦ A ura cuiva „să spună pururi: «Preamărit fie Domnul!»" înseamnă a-i dori fericirea veşnică (Eusebiu, Origen).

34,28 „va vesti": gr. μελετῶν, „a se preocupa, a se îngriji"; de aici „a exersa", specializat în retorică pentru „a declama", dar şi, mai ales în Biblie, „a medita". ♦ „dreptatea Ta": „Voi cânta dreptatea Ta pentru că ai chemat nu un singur popor, ci toate neamurile; e o singură zi, dar e o zi infinită, pentru că a rămâne cu Tine este Ziua cea veşnică" (Eusebiu). ♦ „ziua întreagă, lauda Ta": „Orice faci, să faci cum se cuvine, şi astfel L-ai lăudat pe Domnul. [...] În curăţia lucrărilor tale, pregăteşte-te să-L lauzi pe Dumnezeu ziua întreagă" (Augustin).

35

[1] Pentru sfârşit; al slujitorului Domnului, David.
[2] Îşi spune în sine cel nelegiuit să păcătuiască,
nu este frică de Dumnezeu înaintea ochilor lui;
[3] căci şi-a pus amăgiri în faţa ochilor
ca să nu-şi descopere fărădelegea şi s-o urască.
[4] Cuvintele gurii sale – fărădelege şi viclenie,
n-a voit să priceapă, spre a face binele;
[5] fărădelege a cugetat în aşternutul său,
a stăruit pe orice cale care nu e bună
iar răutăţii nu i s-a împotrivit.
[6] Doamne, în ceruri este mila Ta
şi adevărul Tău – până la nori;
[7] dreptatea Ta – ca munţii lui Dumnezeu,
judecăţile Tale – noian adânc:
oameni şi animale vei izbăvi Tu, Doamne!

---

35 După cum Ps. 1 prezintă în contrast cele două căi care stau în faţa alegerii omului, psalmul acesta înfăţişează cele două tipuri opuse de oameni care păşesc pe ele.

35,1 TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor. Al slujitorului lui *YHWH*, al lui David".

35,2 TM are *litt.* „Oracol de păcat pentru cel nelegiuit – lângă inima mea" – text dificil, pe care versiunile l-au citit într-o vocalizare diferită, rezultând: „Spune nelegiuitul să păcătuiască" şi emendează *libbī*, „inima mea", în *libbō*, „inima lui". Însă ebr. *n^{e}'um* este termenul consacrat pentru oracolul divin; prin urmare, după TM, e vorba de o ascultare faţă de păcat care înlocuieşte ascultarea de *YHWH*. ♦ „nu este frică... ochilor lui": citat în Rom. 3,18.

35,3 „şi-a pus amăgiri... ca să nu-şi descopere": Augustin interpretează: „Dacă ai fi sincer, ţi-ai fi descoperit deja fărădelegea şi ai fi urât-o; dar, în loc să o urăşti, o aperi."

35,5 „în aşternutul său": în opoziţie cu Ps. 4,4, unde omul e îndemnat să se căiască de păcate. Noaptea oferă răgaz pentru introspecţie şi rugăciune. Augustin interpretează expresia la figurat: „în taina inimii". ♦ „pe orice cale": TM are „pe calea".

35,6 „mila... adevărul": traduc perechea de termeni ebr. *hesedh* şi *'emeth* (vezi nota la 24,10). Ieronim le identifică cu însuşi Hristos.

35,7 „Munţii lui Dumnezeu" traduce ebr. *har^{e}rēy 'Ēl* – mod de a exprima superlativul, „munţii cei mai înalţi". ♦ „munţii... noian": *cf.* Efes. 3,18. ♦ „animale": providenţa lui Dumnezeu care se extinde şi asupra animalelor e o temă recurentă în Biblie: *cf.*, de ex., Ps. 103,14.21; 147,9; Iov 38,39–39,30. Chiril al Alexandriei însă interpretează metaforic termenul, considerând că se referă la cei care nu-L cunosc pe Dumnezeu; şi ei sunt chemaţi la mântuire.

[8] Cum Ţi-ai înmulţit îndurarea, Dumnezeule!
Iar fiii oamenilor sub acoperământul aripilor Tale vor nădăjdui.
[9] Se vor îmbăta de belşugul casei Tale
şi din şuvoiul desfătării Tale îi vei adăpa;
[10] că la Tine este izvorul vieţii,
întru lumina Ta vom vedea lumină.
[11] Întinde mila Ta peste cei ce Te cunosc
şi dreptatea Ta, peste cei drepţi la inimă!
[12] Să nu mă ajungă piciorul trufiei
şi mâna păcătoşilor să nu mă clatine!
[13] Acolo au căzut cei care făptuiesc fărădelege,
au fost alungaţi şi nu vor putea să stea.

36

[1] Al lui David.

35,8 „Cum Ţi-ai înmulţit îndurarea": TM are „Cât de preţioasă e îndurarea Ta". ♦ În „acoperământul aripilor" Ieronim vede o imagine a crucii.

35,9 „Se vor îmbăta...": Chiril al Ierusalimului (*Cat.* 17,19) interpretează: „Beţi de o beţie trează, care ucide păcatul şi dă viaţă inimii [...] îmbătaţi pentru că am băut vinul Viţei celei de taină, care spune: «Eu sunt Viţa, iar voi, mlădiţele» (In. 15,5)." ♦ „belşug": *litt.* „grăsime" – metaforă frecventă pentru bunăstare, abundenţă (de ex., Is. 25,6; 55,2 etc.). ♦ „şuvoiul": pentru Ambrozie, acesta evocă râurile Paradisului (Gen. 2,10); pentru Eusebiu şi Atanasie, îl evocă pe Hristos, iar Ieronim vede aici o aluzie la Duhul Sfânt.

35,10 „izvorul vieţii": *cf.* In. 4,14; 7,37-38; Apoc. 21,6. ♦ „lumina": *cf.* In. 1,4; 8,12. ♦ Grigore din Nazianz (*Or.* 31,3, PG 36, 135): în lumina Duhului Sfânt vedem şi vestim lumina care e Hristos, izvorând din lumina care e Tatăl.

35,12 „piciorul trufiei": aluzie la obiceiul oriental ca învingătorul să-şi pună piciorul pe grumazul învinsului.

35,13 „Acolo" traduce literal ebr. *şām*, care are însă şi valoare de interjecţie („iată!"). ♦ „au căzut": este „perfectul încrederii": acţiunea divină viitoare e prezentată ca deja împlinită (*cf.* Mt. 5,23-24; Mc. 11,24).

36 În ebraică acest psalm este alfabetic, ceea ce explică multele repetări ale ideii de bază: în faţa scandalului prosperităţii celor răi, experienţa de viaţă şi credinţa oferă o rezolvare, chiar înainte de apariţia ideii răsplăţii după moarte – însăşi trăirea după Legea lui Dumnezeu şi sub călăuzirea Lui este o valoare superioară, o răsplată care întrece necazurile vieţii, în vreme ce bunăstarea păcătoşilor este efemeră. Eusebiu socoteşte psalmul un fel de continuare a celui precedent: Ps. 35 arăta îndurarea infinită a lui Dumnezeu care îl rabdă pe păcătos, iar acesta îl îndeamnă pe omul drept să fie răbdător ca Dumnezeu.

Nu te tulbura de cei nelegiuiți
și nu-i pizmui pe cei ce fac fărădelegea;
[2] căci, precum fânul, degrabă se vor usca
și, ca firele de iarbă, iute se vor ofili.
[3] Nădăjduiește în Domnul și fă binele,
locuiește pământul și te vei hrăni din bogăția lui;
[4] află-ți desfătarea în Domnul
și El va împlini dorințele inimii tale.
[5] Dezvăluie Domnului calea ta
și nădăjduiește în El, iar El va săvârși:
[6] va scoate la iveală ca lumina dreptatea ta
și judecata ta, precum amiaza.
[7] Supune-te Domnului și roagă-te fierbinte;
nu te tulbura de acela care propășește în drumul lui,
de omul ce săvârșește fapte nelegiuite!
[8] Potolește-ți mânia și lasă furia deoparte,
nu te tulbura așa încât să faci rele;
[9] fiindcă cei care fac rele vor fi nimiciți,

36,1 „tulbura": gr. παραζηλοῦμαι, derivat al verbului ζηλόω din stihul următor. Același la vv. 7 și 8. Ζῆλος, „zelul" sau „gelozia", când este dorința de a avea și tu binele pe care îl vezi în alții, e lucru bun în sine; dar există un „zel amar", invidia, care este durere în fața fericirii altuia. Așadar, „zelul" și „gelozia" sunt uneori bune (însuși Dumnezeu se autonumește în VT „Dumnezeu gelos" pe poporul Său, în sensul că nu admite închinarea la idoli), alteori rele, dar invidia e întotdeauna rea (Eusebiu). ♦ „Nu te tulbura...": Eusebiu redă interpretările altor versiuni, *e.g.* Aquila („nu te întrece cu cei nelegiuiți"), Symmachos („nu discuta cu ei").

36,3 „Locuirea", deci „cultivarea" pământului, e înțeleasă de Ambrozie în sens spiritual, ca fiind cultivarea propriului spirit, spre a aduce roadele Duhului.

36,5 „Dezvăluie Domnului": TM are „Îndreaptă spre *YHWH*".

36,6 „dreptatea... judecata": TM are perechea, frecvent întâlnită, *ṣ'dhāqāh... miṣ'pāṭ*: dreptatea în sens de împlinire a voinței lui Dumnezeu și judecata care face dreptate. ♦ „judecata": gr. κρίμα, *litt.* „judecată; sentință, hotărâre judecătorească". ♦ Versetul intră în rezonanță cu Is. 58,10: „...dacă dai din hrana ta celui flămând și îndestulezi sufletul celui oropsit, atunci va răsări în întuneric lumina ta și bezna ta va fi ca amiaza."

36,7 „roagă-te fierbinte": *litt.* „imploră". ♦ În TM, 7a este: „Stai liniștit înaintea lui *YHWH* și așteaptă-L" (*cf.* Is. 30,15).

36,9 „vor moșteni pământul" (vezi și v. 11): *cf.* Mt. 5,5, leitmotiv al întregului psalm. Înțelegerea expresiei a evoluat în timp de la sensul literal, concret, la un sens spiritual (viața cea nouă) și eshatologic (viața veșnică).

dar cei care-L aşteaptă pe Domnul vor moşteni pământul.
10 Încă puţin şi nu va mai fi cel păcătos:
îi vei căuta locul şi nu-l vei mai afla.
11 Dar cei blânzi vor moşteni pământul
şi se vor desfăta în belşug de pace.
12 Îl va pândi păcătosul pe cel drept
şi va scrâşni din dinţi împotriva lui,
13 dar Domnul va râde de el,
căci vede dinainte cum îi vine ziua.
14 Sabia şi-au scos-o păcătoşii,
şi-au încordat arcul,
ca să-l doboare pe cel sărac şi sărman,
ca să-i străpungă pe cei drepţi cu inima.
15 Sabia lor să le pătrundă în inimă
şi arcurile lor să fie sfărâmate!
16 Mai bun e puţinul pentru cel drept
decât multa bogăţie a păcătoşilor;
17 căci braţele păcătoşilor vor fi zdrobite,
dar Domnul îi întăreşte pe cei drepţi.
18 Domnul cunoaşte căile celor neprihăniţi
şi moştenirea lor va fi în veac;
19 nu vor fi făcuţi de ocară în clipa cea rea
şi în zilele de foamete vor fi îndestulaţi.
20 Căci păcătoşii vor pieri
şi duşmanii Domnului, tocmai când sunt slăviţi şi înălţaţi,
risipindu-se ca fumul, au şi pierit.
21 Păcătosul ia cu împrumut şi nu dă înapoi,
dar cel drept se îndură şi dăruieşte:

36,10 „nu va mai fi cel păcătos": Origen propune şi o altă interpretare: „nu va mai fi păcătos" (= se va converti).

36,12 Eusebiu comentează: păcătosul nu-l suportă pe cel drept pentru că însăşi viaţa acestuia îl osândeşte (*cf.* Înţ. 2,15).

36,14 „cei drepţi cu inima": TM are „cei drepţi pe cale".

36,16 „multa bogăţie a păcătoşilor": TM are „bogăţia multor păcătoşi". ♦ „La ce le foloseşte belşugul? Cei puternici nu se satură niciodată", spune Eusebiu.

36,18 „cunoaşte căile": TM are „cunoaşte zilele".

36,20 „tocmai... înălţaţi": TM are „pier precum podoaba pajiştii".

[22] cei care-l binecuvântează vor moşteni pământul,
iar cei care-l blestemă vor fi nimiciţi.
[23] De Domnul sunt îndreptaţi paşii omului
şi acesta va îndrăgi calea Lui.
[24] Dacă va cădea, nu va fi doborât,
căci Domnul îi sprijină mâna.
[25] Tânăr am fost şi am îmbătrânit,
dar n-am văzut om drept să fie părăsit,
nici seminţia lui să caute pâine;
[26] ziua întreagă se îndură şi dă cu împrumut
şi seminţia lui va fi binecuvântată.
[27] Îndepărtează-te de rău şi fă binele,
şi sălăşluieşte-te în veacul veacului.
[28] Căci Domnul iubeşte judecata:
nu-i va părăsi pe credincioşii Săi,
până în veac vor fi păziţi;
dar cei nelegiuiţi vor fi urmăriţi până la capăt
şi seminţia celor fără de lege va pieri cu totul;
[29] cei drepţi însă vor moşteni pământul
şi-l vor locui în veacul veacului.
[30] Gura celui drept va cugeta înţelepciune
şi limba lui va grăi despre judecată.
[31] Legea Dumnezeului său e în inima sa
şi nu vor întâlni piedică paşii săi.
[32] Păcătosul îl pândeşte pe cel drept
şi caută să-l dea morţii,
[33] dar Domnul nu-l va lăsa în mâinile lui,
nici nu-l va osândi când îl va judeca.

36,22 *Cf.* Gen. 12,3, Dumnezeu către Avraam: „Îi voi binecuvânta pe cei care te binecuvântează..." – Dumnezeu ia partea celui drept. ♦ TM are „cei pe care el îi binecuvântează..." – subiectul poate fi Dumnezeu sau dreptul.

36,23 „va îndrăgi": *litt.* „va voi".

36,28 „cei nelegiuiţi": gr. ἄνομοι. *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au ὅμωμοι, „cei neprihăniţi". ♦ 28d nu apare în TM.

36,30 „va cugeta": *litt.* „se va preocupa de"; TM are „murmură" (*cf.* nota la 1,2).

36,32 După Eusebiu, păcătosul îl invidiază pe cel drept şi vrea să-l facă să cadă: este replica primului verset: „Nu te întrece cu cei păcătoşi."

[34] Aşteaptă-L pe Domnul şi păzeşte calea Lui
şi El te va înălţa ca să moşteneşti pământul:
când vor fi nimiciţi păcătoşii, vei vedea.
[35] L-am văzut pe cel nelegiuit preaînălţându-se
şi ridicându-se precum cedrii Libanului,
[36] şi am trecut şi, iată, nu mai era,
l-am căutat şi nu s-a mai aflat locul lui.
[37] Păzeşte nevinovăţia şi priveşte dreptatea,
căci există o rămăşiţă pentru omul de pace.
[38] Dar cei fără de lege vor pieri de îndată,
rămăşiţa celor nelegiuiţi se va nimici.
[39] Însă mântuirea celor drepţi este la Domnul,
El e ocrotitorul lor la ceas de strâmtorare.
[40] Îi va ajuta Domnul şi-i va izbăvi
şi-i va scoate de la păcătoşi
şi-i va mântui pentru că au nădăjduit în El.

37

[1] Psalm al lui David; spre amintire despre sabat.
[2] Doamne, în mânia Ta să nu mă mustri
şi în urgia Ta să nu mă pedepseşti!
[3] Căci săgeţile Tale s-au înfipt în mine,
ai întărit peste mine mâna Ta.

36,35 În TM, versetul este: „Am văzut un nelegiuit îngrozitor ..." (continuarea e neclară; unii interpretează „desfăşurându-se ca un copac falnic al locului").

36,37 „există o rămăşiţă": în lumina versetului următor, se referă la urmaşi. Şi TM are aici (şi la 38b) „...posteritate/urmaşi". ♦ Chiril al Alexandriei interpretează „rămăşiţa" ca pe o moştenire spirituală: omul de pace lasă ceva în urma sa.

36,38 „de îndată": se mai poate înţelege „toţi laolaltă".

37 Un om strivit de boală (lepră?) şi prigonit pe nedrept îşi strigă către Dumnezeu suferinţa, recunoscându-se păcătos, dar şi încrederea în atotştiinţa şi îndurarea divină. Creştinii îl socotesc printre cei şapte psalmi de pocăinţă (*cf.* prima notă la Ps. 6).

37,1 „spre amintire despre sabat": TM are „spre a face amintire". În LXX, aceasta a fost pusă în legătură cu ceremonialul de sabat (*cf.* Lev. 24,7-8).

37,2 Unii, traducând literal, interpretează „nu cu mânie să mă mustri şi nu cu urgie să mă pedepseşti".

37,3 „ai întărit": TM are „s-a lăsat" (*tin^{e}hath*). Traducătorul LXX a citit *t^{e}nahheth*.

[4] Nu este vindecare în trupul meu din pricina urgiei Tale,
nu este pace oaselor mele din pricina păcatelor mele.
[5] Căci fărădelegile mele s-au ridicat peste capul meu,
ca o povară grea s-au îngreunat peste mine.
[6] Împuțitu-s-au și au putrezit rănile mele
din pricina nebuniei mele;
[7] nenorocit sunt și m-am încovoiat cu totul,
toată ziua mâhnindu-mă umblam.
[8] Căci șalele mi s-au umplut de batjocuri
și nu este vindecare în trupul meu;
[9] lovit am fost și înjosit peste măsură,
răcnit-am de suspinul inimii mele.
[10] Doamne, în fața Ta e toată dorința mea
și suspinul meu nu stă ascuns de Tine.
[11] Inima mi s-a tulburat, m-a părăsit puterea
și lumina ochilor mei, nici aceea nu mai e cu mine.
[12] Prietenii și cunoscuții mei s-au apropiat de mine și s-au oprit;
cei apropiați mi-au stat departe.
[13] Mi-au făcut silnicie cei ce vor să-mi ia viața
și cei care-mi vor răul au grăit deșertăciuni
și vicleșuguri au pus la cale ziua întreagă.
[14] Iar eu, precum un surd, nu auzeam,
precum un mut ce nu-și deschide gura.
[15] Am fost ca omul care nu aude
și-n gura lui nu are cuvinte de răspuns.
[16] Căci în Tine, Doamne, am nădăjduit :
Tu mă vei asculta, Doamne, Dumnezeul meu!

37,4 „vindecare": TM are „loc sănătos/întreg"; la fel și la v. 8. ♦ „din pricina": *litt.* „din fața".

37,8 „batjocuri": TM are „fierbințeală" (*niq^{e}leh* – de la *qālāh*, „a arde, a pârjoli"). Traducătorul a avut în vedere verbul omofon *qālāh*, „a disprețui"!

37,12 „s-au apropiat de mine și s-au oprit": TM are „în fața rănii mele (*minnegedh nig^{e}'ī*) s-au oprit". Traducătorul a citit *minneg^{e}dhī nag^{e}șū*. ♦ Începând cu acest verset, Părinții referă psalmul la Hristos. Chiar și afirmațiile adecvate unui păcătos sunt interpretate în sensul că El ia asupra Sa păcatele lumii (de ex., v. 19).

37,13 „Mi-au făcut silnicie": TM are „Mi-au întins curse". ♦ „vor să-mi ia viața": *litt.* „caută sufletul meu". ♦ „au grăit deșertăciuni": TM are „au vorbit nenorociri".

[17] Căci am zis: să nu se bucure împotriva mea vrăjmaşii mei;
când mi s-a clătinat piciorul au grăit împotriva mea cu trufie.
[18] Gata sunt eu pentru biciuire
şi durerea mea înaintea mea este pururea.
[19] Căci fărădelegea mea o voi vesti
şi mă voi îngrijora pentru păcatul meu.
[20] Dar duşmanii mei sunt vii şi s-au făcut mai puternici decât mine,
s-au înmulţit cei care mă urăsc pe nedrept.
[21] Cei care-mi răsplătesc binele cu rău
mă cleveteau când urmăream dreptatea;
[m-au azvârlit pe mine, cel iubit, ca pe un mort de care-ţi este silă.]
[22] Să nu mă părăseşti, Doamne,
Dumnezeul meu, să nu Te îndepărtezi de mine!
[23] Grăbeşte întru ajutorul meu, Doamne al mântuirii mele!

38

[1] Pentru sfârşit, pentru Idithun; cântare a lui David.
[2] Zis-am: Voi păzi căile mele, ca să nu păcătuiesc cu limba mea;
pus-am gurii mele pază

37,18 „biciuire": TM are „şchiopătare" – ambele în sens figurat de „lovitură, prăbuşire".
37,20 „decât mine": nu apare în TM.
37,21c Rahlfs pune textul între croşete, sugerând eliminarea lui, deoarece nu apare în principalele manuscrise.
37,22 După Augustin, Hristos transfigurează în Sine persoana primului om, care, într-un anume sens, a fost îndepărtat. Omul nostru vechi este pironit pe cruce cu El – *cf.* Col. 2,13 *sq*.
37,23 Psalmul se termină cu un strigăt după ajutor; Eusebiu îl pune în strânsă legătură cu următorul.
38 Un om lovit de mare suferinţă nu e în stare să cugete cu seninătate; oricât s-ar strădui să nu dea glas revoltei, cu strigătul său ajunge chiar să-L înfrunte pe Dumnezeu, asemenea lui Iov. Deoarece credinţa în înviere nu exista încă la acea vreme, singura sa nădejde explicită în faţa caracterului derizoriu al vieţii este că Dumnezeu îi va mai dărui un răgaz.
38,1 „Idithun": poate fi acelaşi cu Idithon, unul dintre cei trei „dirijori" numiţi de David pentru muzica din lăcaşul sfânt (*cf.* 1Par. 25,1.6). ♦ TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor, pentru *Y'dhīthūn*. Psalm al lui David".
38,2 „pază": TM are „botniţă". ♦ „când stătea": TM are „cât timp va sta".

când stătea păcătosul înaintea mea.
[3] Amuțit-am și m-am smerit și am tăcut despre cele bune
și durerea mea s-a înnoit.
[4] Înfierbântatu-s-a în mine inima mea
și în cugetarea mea se va aprinde foc.
Grăit-am cu limba mea:
[5] Fă-mi cunoscut, Doamne, sfârșitul meu
și care este numărul zilelor mele,
ca să știu de ce sunt lipsit.
[6] Iată, ai făcut de o palmă zilele mele
și ființa mea e ca nimic înaintea Ta;
într-adevăr, toate sunt deșertăciune, orice om care trăiește.
Oprire
[7] Într-adevăr, ca o închipuire trece omul,
în zadar e zbaterea lui;
adună și nu știe cine va culege.
[8] Și acum, care-i așteptarea mea? Oare nu Domnul?
Și ființa mea este lângă Tine.

38,3 „m-am smerit": TM are „în tăcere". ♦ „despre cele bune": TM are *mittōbh, litt.* „de la bine" interpretat fie „fără folos", „deși mi-ar fi fost bine [să vorbesc]", fie „din pricina binelui [nelegiuitului]". ♦ „s-a înnoit": TM are „s-a stârnit".

38,4b *Cf.* Ier. 20,9. ♦ „cugetarea mea": TM are „murmur/suspin": rugăciune alcătuită mai mult din gemete decât din cuvinte. Apare numai de două ori în Psaltire: aici și la 5,2. ♦ „se va aprinde": TM are „arde".

38,5 „sfârșitul": gr. πέρας, *litt.* „margine, limită, graniță". Origen îl înțelege ca exprimând țintă: natura spirituală are drept țintă cunoașterea Sfintei Treimi. Pentru Ambrozie și Ieronim, aici întreaga omenire întreabă când va încredința Hristos Tatălui împărăția (*cf.* 1Cor. 15,24). ♦ „de ce sunt lipsit": TM are „cât sunt de trecător".

38,6 „(ai făcut) de o palmă (zilele mele)": gr. παλαιστάς: *Alexandrinus*, urmat de Rahlfs – ca în TM; *Vaticanus* și *Sinaiticus* au „(ai făcut) vechi..." (παλαιάς). ♦ „ființa": gr. ὑπόστασις, „existență", „așteptare", „temei". La fel și la 38,8. TM are *litt.* „durata mea". ♦ „toate sunt deșertăciune, orice om care trăiește": TM are „e doar un abur tot omul care stă".

38,7 „ca o închipuire": Ambrozie interpretează: sub Lege se trăia în prefigurare, o dată cu Evanghelia trăim în imagine, în cer vom trăi în adevăr, pentru că-L vom vedea față în față (*cf.* 1Cor. 13,12). ♦ „e zbaterea lui": gr. ταράσσονται, *litt.* „se agită/se tulbură" (la pl.). ♦ 7c: *cf.* Lc. 12,20.

38,8 „Oare nu Domnul?": TM are „Doamne!".

[9] De toate fărădelegile mele izbăveşte-mă;
ocară celui fără de minte Tu m-ai dat.
[10] Tăcut-am şi nu mi-am deschis gura, căci Tu eşti Cel ce m-a făcut.
[11] Depărtează de la mine loviturile Tale;
de puterea mâinii Tale m-am sfârşit.
[12] Cu mustrări pentru fărădelege l-ai pedepsit pe om,
ai şters ca pe o pânză de păianjen viaţa lui;
cu adevărat se zbate în zadar tot omul.
Oprire
[13] Ascultă rugăciunea mea, Doamne,
şi la strigarea mea ia aminte;
la lacrimile mele nu rămâne mut,
căci străin sunt eu la Tine,
un trecător, ca toţi părinţii mei.
[14] Dă-mi răgaz ca să-mi trag răsuflarea,
înainte de a mă duce şi de a nu mai fi!

39

[1] Pentru sfârşit; al lui David. Psalm.

38,9 „Tu m-ai dat": TM are „să nu mă dai".
38,10 „Tu eşti Cel ce m-a făcut": TM are „Tu ai făcut[-o]".
38,11 „de puterea": TM are „de izbirea".
38,12b În TM: „Precum molia rozi tot ce-şi doreşte." ♦ „cu adevărat se zbate în zadar": TM are „ca o suflare e".
38,13d-e „străin... trecător": *cf.* Lev. 25,23; 1Pt. 2,11; Evr. 11,13. Ambrozie: „Fiind iertat de Dumnezeu, nu vei mai fi străin, ci cetăţean (*cf.* Ef. 2,19)."
38,14a *Cf.* Iov 10,20; TM are „nu Te mai uita la mine, ca să arăt un zâmbet" – *cf.* Iov 9,27. ♦ 14b: „de a nu mai fi": Origen şi Atanasie completează „nu voi mai fi păcătos, căci prin iertarea Ta voi fi transformat". După Augustin, psalmistul se teme să meargă în locul în care „nu este"; vrea să meargă acolo unde este Fiinţa supremă.
39 Psalm de încredinţare a întregii fiinţe lui Dumnezeu. Mulţi Părinţi îl pun în rostirea lui Hristos. Chiril al Alexandriei afirmă că, din diverse puncte de vedere, psalmul poate fi considerat ca rostit de Hristos vestindu-Şi Întruparea şi lucrarea răscumpărătoare, de poporul ales, care îşi povesteşte suferinţele, dar şi de omenirea întreagă chemată să îmbrăţişeze credinţa în Hristos. Chiar şi versetele în care psalmistul se declară păcătos sunt interpretate hristologic în lumina pasajului 2Cor. 5,21 („Pe cel care n-a cunoscut păcatul, Dumnezeu l-a făcut păcat, pentru noi").
39,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor".

[2] Cu dor L-am aşteptat pe Domnul şi El a luat aminte la mine
şi a ascultat rugămintea mea
[3] şi m-a ridicat din groapa nenorocirii,
din noroiul mlaştinii,
a aşezat pe stâncă picioarele mele
şi a îndreptat paşii mei
[4] şi a pus în gura mea cântare nouă,
imn de laudă pentru Dumnezeul nostru;
vor vedea mulţi şi se vor teme
şi vor nădăjdui în Domnul.
[5] Fericit omul căruia Numele Domnului îi e nădejde
şi care n-a privit spre zădărnicie şi spre nebunii mincinoase.
[6] Multe sunt minunile pe care le-ai făcut, Doamne, Dumnezeul meu,
şi nu e nimeni asemenea Ţie în gândurile Tale:
am vestit şi am grăit că s-au înmulţit fără de număr.
[7] Jertfă şi prinos nu ai voit,
dar mi-ai întocmit urechi;
arderi de tot şi [jertfă] pentru păcat nu ai cerut.
[8] Atunci am zis: Iată, vin.
În sulul cărţii este scris despre mine;
[9] să fac voia Ta, Dumnezeule, am voit

39,2 „Cu dor L-am aşteptat": *litt.* „aşteptând L-am aşteptat". ♦ „a luat aminte la mine": TM are „s-a plecat spre mine". ♦ „rugămintea": TM are „strigătul".

39,3 „nenorocirii": TM are „învolburării".

39,4 „cântare nouă": pentru majoritatea Părinţilor latini, aceasta reprezintă Noul Legământ şi omul nou, răscumpărat de Hristos.

39,5 „omul": TM are *gebher*, „om curajos". ♦ „Numele Domnului": TM are „*YHWH*". ♦ „zădărnicie": TM are *r^{e}hābhīm*, *litt.* „trufaşi", interpretat de exegeţi ca referindu-se la idoli. ♦ „nebunii mincinoase": TM are „rătăciţi ai minciunii". LXX a interpretat abstract şi această referire la idoli.

39,6 „gândurile Tale": TM are în plus „pentru noi".

39,7-9 Pasaj citat de Evr. 10,5-10.

39,7 „dar mi-ai întocmit urechi": după Rahlfs, dar majoritatea mss. LXX au „mi-ai întocmit un trup" (aşa cum citează şi Evr. 10,5); TM are „mi-ai deschis (*litt.* săpat) urechi" (fără acel „dar", care sugerează o înlocuire a jertfei cu altceva).

39,8 „sulul cărţii": după interpretarea hristologică a lui Origen, nu e vorba de o carte anume, ci de întreaga Scriptură, pentru că toată vorbeşte despre Hristos, după cum El însuşi afirmă (*cf.* In. 5,39).

39,9 „adâncul inimii": *litt.* „în mijlocul pântecelui".

şi Legea Ta este în adâncul inimii mele.
[10] Am binevestit dreptatea în adunarea cea mare;
iată, buzele mele nu le voi închide:
Doamne, Tu ştii.
[11] Dreptatea Ta n-am tăinuit-o în inimă,
adevărul Tău şi mântuirea Ta le-am grăit,
n-am ascuns mila Ta şi adevărul Tău în adunarea cea mare.
[12] Iar Tu, Doamne, nu îndepărta îndurările Tale de la mine :
mila Ta şi adevărul Tău m-au întărit pururi.
[13] Căci m-au împresurat rele fără număr,
m-au înconjurat fărădelegile mele şi nu puteam vedea.
Înmulţitu-s-au mai mult decât perii capului meu
şi mi-a pierit îndrăzneala.
[14] Binevoieşte, Doamne, să mă izbăveşti,
Doamne, ca să-mi ajuţi grăbeşte-Te!
[15] Să fie ruşinaţi şi făcuţi de ocară laolaltă cei ce caută sufletul meu ca să-l piardă;
să dea înapoi şi să fie făcuţi de ocară cei ce-mi voiesc răul!
[16] Să-i cuprindă pe dată ruşinea pe cei care-mi spun: „Bine! Bine!"
[17] Să se veselească şi să se bucure în Tine toţi cei care Te caută, Doamne,
şi să spună pururi : „Preamărit [fie] Domnul!" cei ce iubesc mântuirea Ta.
[18] Iar eu sunt sărac şi lipsit: Domnul va avea grijă de mine;
ajutorul şi ocrotitorul meu Tu eşti:
Dumnezeul meu, nu zăbovi!

39,11 „Adevărul" de la 11b traduce ebr. *'emūnāh*, „fidelitate, statornicie", iar pentru „mila... adevărul" de la 11c şi 12b, TM are *ḥesedh... 'emeth* – vezi nota la 24,10.
39,13 „îndrăzneala": *litt.* „inima".
39,14-18 = Ps. 69,2-6.
39,16 „Bine! Bine!": TM are *he 'āḥ he 'āḥ* – exclamaţie batjocoritoare (*cf.* şi 34,21).
39,18 „eu sunt sărac şi lipsit": Ieronim raportează expresia tot la Hristos care „bogat fiind, S-a făcut sărac pentru noi" (2Cor. 8,9).

40

[1] Pentru sfârşit; psalm al lui David.
[2] Fericit acela care ia aminte la cel sărac şi sărman:
în ziua cea rea îl va izbăvi Domnul.
[3] Domnul să-l păzească şi să-i dea viaţă şi fericire pe pământ
şi să nu-l dea în mâinile duşmanului său.
[4] Domnul să-l ajute pe patul durerii lui:
tot culcuşul lui l-ai schimbat, în slăbiciunea lui.
[5] Eu am zis: Doamne, miluieşte-mă;
vindecă sufletul meu, căci am păcătuit împotriva Ta.
[6] Duşmanii mei au vorbit rele împotriva mea:
„Când, oare, va muri şi va pieri numele lui?"
[7] Şi, dacă intra [vreunul] să [mă] vadă, rostea vorbe deşarte:
inima lui i-a adunat nelegiuire,
ieşea afară şi [tot] vorbea.
[8] Şuşoteau laolaltă împotriva mea toţi duşmanii mei,
împotriva mea cugetau rele,

---

40 Omul bolnav părăsit de prieteni şi bârfit de duşmani îşi pune toată nădejdea în Dumnezeu.

40,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor".

40,2 „care ia aminte", gr. ὁ συνίων: συνίημι înseamnă „a percepe, a auzi", „a pricepe, a înţelege", „a lua seama la". ♦ „sărac şi sărman": TM are numai *dāl*, care acoperă nuanţele ambelor cuvinte greceşti. Majoritatea Părinţilor raportează expresia la Hristos care „S-a făcut sărac" (2Cor. 8,9), „a luat chip de rob" (Flp. 2,7) şi care se identifică cu cel sărman (*cf.* Mt. 25,35 *sq.*: „Am fost flămând... însetat... străin..."). Augustin spune: „Recunoaşte bogăţiile ascunse în Acela pe care tu Îl vezi sărac! [...] Într-adevăr, în El sunt ascunse toate comorile înţelepciunii şi ale ştiinţei (Col. 2,3)..." ♦ „ziua cea rea": după Eusebiu, e ziua Judecăţii, când Hristos le va spune celor drepţi: „Veniţi, binecuvântaţii Tatălui Meu" – *cf.* Mt. 25,34.

40,3-4a LXX are verbele la optativ aorist, în vreme ce TM are „imperfectul", cu sens de prezent sau viitor. ♦ „în mâinile duşmanului": TM are „[pradă] poftei duşmanului". ♦ „Acest duşman este diavolul; să nu crezi că duşmanul tău este vecinul care s-a certat cu tine! [...] Duşmanul tău este cel despre Domnul a spus: «Duşmanul a făcut aceasta» – Mt. 13,28." (Augustin)

40,4b Poate fi o imagine paternă a lui Dumnezeu, care „face/schimbă" patul bolnavului, dar a fost înţeleasă şi ca sugerând un gest de vindecare. Părinţii l-au pus în legătură cu vindecarea paraliticului (Mc. 2,9: „Ia-ţi patul tău..." şi *par.*).

40,8 „laolaltă": gr. ἐπὶ τὸ αὐτό: majoritatea Părinţilor îl interpretează astfel, dar Atanasie îl înţelege ca „în acelaşi fel" = „cu minciună şi trădare".

[9] cuvânt nelegiuit au pus împotriva mea:
„Cel adormit va mai putea cumva să se ridice?"
[10] Chiar şi prietenul apropiat, în care nădăjduiam,
cel care mânca pâinea mea, şi-a ridicat asupra mea călcâiul.
[11] Dar Tu, Doamne, îndură-Te de mine şi ridică-mă
şi le voi da răsplată.
[12] Întru aceasta am cunoscut că ai [bine]voit întru mine
pentru că nu se va bucura duşmanul [de răul] meu.
[13] Dar Tu pentru nevinovăţia mea m-ai primit
şi m-ai statornicit înaintea Ta pe veci.
[14] Binecuvântat [este] Domnul Dumnezeul lui Israel din veac şi până în veac.
Aşa să fie, aşa să fie!

41

[1] Pentru sfârşit; spre înţelegere, al fiilor lui Core.
[2] Precum tânjeşte cerboaica spre izvoarele de apă,

40,9 În TM, versetul e pus în întregime în gura duşmanilor: „Lucrarea lui *Beli'al* s-a revărsat în el; el zace şi nu se va mai putea scula."

40,10 „prietenul apropiat": *litt.* „omul păcii mele" – calc după ebr. ♦ „şi-a ridicat": gr. μεγαλύνω înseamnă mai ales „a se trufi, a se sumeţi". ♦ „călcâiul": traducătorul LXX foloseşte aici un neologism care mai apare o singură dată în Biblie (2Rg. 10,19), subst. abstract πτερνισμός, care sugerează lovitura mişelească, vicleană. 10b e citat în In. 13,18, dar nu după LXX, ci direct după ebr.

40,12 „ai [bine]voit întru mine": *litt.* „m-ai voit". În interpretarea lui Atanasie, Tatăl Îl voieşte pe Hristos şi voieşte omenirea, pe care diavolul o duşmăneşte.

40,14 Acest verset este doxologia care încheie prima carte a Psaltirii. ♦ „Aşa să fie, aşa să fie!": TM are „Amin! Amin!".

41 Dorul unui exilat după Templu devine expresie a setei omului după Dumnezeu.

41,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor". ♦ „spre înţelegere": TM are *maś^{e}kîl*: *cf.* nota la 31,1. ♦ „al fiilor lui Core": gr. τοῖς υἱοῖς Κορε traduce ebr. *libh^{e}nēy Qorah* care poate fi înţeles şi „pentru fiii...", dar e mai probabil „al...", *cf.* nota la 3,1. „Fiii lui Core" apar în textul biblic ca leviţi (*cf.* Num. 25,28), însărcinaţi îndeosebi cu cântările din Templu (*cf.* 2Par. 20,19). Le sunt atribuite grupul Ps. 41–48, precum şi 83, 84, 86, 87, pe care unii exegeţi îl numesc „mica colecţie a fiilor lui Core".

41,2-3 Pentru Ioan Gură de Aur, setea exprimă iubirea, stăruinţa în iubire, nerăbdarea ei. Profetul ştie că-L va vedea pe Dumnezeu când va ieşi din această lume, dar nu poate să aştepte şi spune: „când?".

aşa tânjeşte sufletul meu spre Tine, Dumnezeule.
[3] Însetat-a sufletul meu de Dumnezeul cel viu:
când voi veni şi mă voi arăta în faţa lui Dumnezeu?
[4] Mi-au fost lacrimile pâine ziua şi noaptea,
când îmi spuneau în toată ziua: „Unde e Dumnezeul tău?"
[5] Mi-am amintit de aceasta şi mi-am revărsat în mine sufletul,
căci voi străbate spre locul cortului minunat, până la casa lui Dumnezeu,
în glas de veselie şi de laudă, în zvonul [mulţimii] în sărbătoare.
[6] Pentru ce eşti mâhnit, suflete, şi pentru ce mă tulburi?
Nădăjduieşte în Domnul, căci Îi voi aduce laudă,
mântuirea feţei mele, Dumnezeul meu.
[7] Tulburatu-s-a în mine sufletul meu:
de aceea îmi voi aminti de Tine, din pământul Iordanului şi al Ermonului,
de la muntele mic.
[8] Adânc pe adânc cheamă la glasul căderii apelor Tale :

41,3 „de Dumnezeul...": *litt.* „spre Dumnezeul", care sugerează tensiunea dorinţei (*cf.* şi 7). ♦ „mă voi arăta": *litt.* „voi fi văzut", traducând exact ebr. *'ērā'eh*. Se presupune că acest pasiv este o corectură de copist, atenuând textul din scrupul teologic, întrucât unele mss. ebraice, aramaice şi latine au „voi vedea faţa...".

41,4 „Unde e Dumnezeul tău?": *cf.* Mt. 27,42-43; Mc. 15,29-32; Lc. 23,35-37.

41,5 „a-şi revărsa sufletul": expresie care se referă la rugăciune. ♦ „voi străbate": TM are o formă de imperfectiv a verbului „a trece", care arată doar că acţiunea nu e încheiată, fără a specifica un timp. De aceea, traducătorii o redau de obicei cu „treceam". ♦ „spre locul cortului...": neclar în TM.

41,6 „mă tulburi": TM are „te tulburi asupra mea". Dialogul rugătorului cu sine însuşi apare şi în alţi psalmi (*e.g.* Ps. 102,1-5). ♦ „Îi voi aduce laudă": TM are „din nou Îi voi aduce laudă"; la fel şi la v. 12 şi la 42,5.

41,7 „în mine": *litt.* „către mine", ceea ce poate sugera o anumită dinamică, eventual în contrast cu acel „spre" din vv. 2 şi 3. Augustin interpretează: îndreptat spre Cel neschimbător, sufletul meu se înviorează, este refăcut; îndreptat spre mine, se tulbură: sunt sigur de dreptatea lui Dumnezeu, dar nu de a mea. Aşadar, să nu rămâi închis în tine! ♦ „Pământul Iordanului şi al Ermonului" ar putea fi nordul Galileii, zona izvoarelor Iordanului, la sud-vest de Ermon. ♦ „muntele mic": TM are „muntele *Miṣ'ār*" – neidentificat. Mortari traduce „departe de muntele mic". Rabinii interpretează „departe de muntele Sion" (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*).

41,8 „Adâncurile" sunt interpretate tradiţional ca abisul mizeriei umane care cheamă abisul îndurării lui Dumnezeu. Ieronim are o interpretare originală: e vorba de cele două Testamente, care se cheamă unul pe altul, iar „glasul căderilor de apă" e glasul profeţilor care vestesc venirea Domnului.

toate furtunile şi talazurile Tale au trecut peste mine!
9 Ziua va trimite Domnul îndurarea Sa
şi noaptea, cântare de la mine,
rugăciune către Dumnezeul vieţii mele.
10 Spune-voi Domnului: „Apărătorul meu eşti Tu – de ce ai uitat de mine?
De ce umblu întristat, prigonit de vrăjmaş?"
11 Pe când îmi frângeau oasele, m-au ocărât asupritorii mei,
spunându-mi în toată ziua: „Unde e Dumnezeul tău?"
12 Pentru ce eşti mâhnit, suflete, şi pentru ce mă tulburi?
Nădăjduieşte în Domnul, căci Îi voi aduce laudă,
mântuirea feţei mele, Dumnezeul meu.

42

1 Psalm al lui David.
Judecă-mă, Dumnezeule, şi apără dreptatea mea
de neamul necredincios;
de omul nedrept şi viclean izbăveşte-mă!
2 Căci Tu eşti, Dumnezeule, întărirea mea: de ce m-ai alungat?
Şi de ce umblu mohorât când mă strâmtorează duşmanul?
3 Trimite lumina Ta şi adevărul Tău;

41,9 „cântare de la mine": text nesigur. Aceasta e lecţiunea lui Rahlfs; ms. A are „cântarea Lui", iar B şi S au „[o] va arăta". TM are „cântarea Lui [este/va fi] cu mine"; tot versetul e neclar şi are un ritm diferit de restul psalmului. ♦ „Ziua... noaptea": după Grigore cel Mare, îndurarea lui Dumnezeu ne e trimisă ziua: e recunoscută şi primită în timp de pace; se dezvăluie noaptea: darul primit în pace se manifestă în vreme de restriştе (*cf. Moralia*, SC 32, p.128).
41,10 „Apărătorul": TM are „Stânca".
41,11a TM are *litt.* „în frângerea din oasele mele mă ocărăsc...".
42 După mulţi comentatori, acest psalm formează o unitate cu cel precedent, având în vedere structura şi conţinutul.
42,1 În TM, psalmul nu are titlu. ♦ „necredincios": gr. οὐχ ὅσιος, „neevlavios, necuvios". TM are *lo' ḥāsīdh*, care s-ar putea traduce „cel care nu împlineşte voinţa lui Dumnezeu". ♦ După Origen, ca să poţi spune „apără dreptatea mea", trebuie să fi renunţat să-ţi faci dreptate singur şi să-ţi fi încredinţat cauza dreptăţii divine.
42,3 „lumina... adevărul": Origen, Chiril, Augustin consideră că e vorba despre Hristos, pe care psalmistul Îl întrezăreşte profetic. ♦ „m-au călăuzit... m-au dus": TM are „să mă călăuzească... să mă ducă". ♦ „muntele Tău cel sfânt": TM are „muntele sfinţeniei Tale". E vorba de muntele Sionului, pe care se află Templul.

ele m-au călăuzit şi m-au dus la muntele Tău cel sfânt
şi la lăcaşurile Tale.
[4] Şi voi intra la altarul lui Dumnezeu,
la Dumnezeu, care bucură tinereţea mea;
Îţi voi aduce laudă cu alăuta, Dumnezeule, Dumnezeul meu!
[5] Pentru ce eşti mâhnit, suflete, şi pentru ce mă tulburi?
Nădăjduieşte în Dumnezeu, căci Lui Îi voi aduce laudă:
mântuirea feţei mele, Dumnezeul meu.

43

[1] Pentru sfârşit; al fiilor lui Core, spre înţelegere, psalm.
[2] Dumnezeule, cu urechile noastre am auzit,
părinţii noştri ne-au povestit
lucrarea pe care ai săvârşit-o în zilele lor, în zilele de demult:
[3] mâna Ta a nimicit neamuri şi i-ai sădit pe ei,
ai lovit popoare şi le-ai alungat.
[4] Că nu prin sabia lor au moştenit pământul
şi nu braţul lor i-a mântuit,
ci dreapta Ta şi braţul Tău
şi lumina feţei Tale, că ai binevoit întru ei.
[5] Tu eşti Împăratul meu şi Dumnezeul meu,
Cel care porunceşti izbăvirile lui Iacob;
[6] întru Tine îi vom străpunge pe vrăjmaşii noştri

42,4 „Dumnezeu care bucură tinereţea mea": TM are *litt.* „Dumnezeul bucuriei veselirii/dănţuirii mele". ♦ „tinereţea mea": după Grigore al Nyssei, aceasta e viaţa cea nouă, înfăptuită prin misterul mântuirii.

42,5 „mă tulburi": TM are „te tulburi în mine".

43 După o grea înfrângere, poporul strigă către Dumnezeu, cerând ajutor şi amintindu-şi de izbăvirile din trecut. După Origen, acest psalm e cântarea israeliţilor din diaspora; după Chiril al Alexandriei, e ruga profeţilor, iar după Ioan Gură de Aur, a Macabeilor.

43,1 În TM, titlul este: „Pentru mai-marele cântăreţilor, al fiilor lui *Qorah. Maśkîl.*"

43,4 Origen şi Ieronim apropie acest verset de Mt. 5,5: „Fericiţi cei blânzi, căci ei vor moşteni pământul."

43,6 „îi vom străpunge": *litt.* „îi vom lua în coarne". Ambrozie interpretează: „Domnul a înzestrat cu coarne animalele împotriva fiarelor [...] însă omul nu are coarne. [...] Cornul nostru eşti Tu, Doamne Iisuse! [...] Credinţa are coarne, primindu-le de la Hristos. [...] Aşa le-a primit Moise de la Fiul lui Dumnezeu Unul-născut, care i s-a arătat în rug. [...]

şi în numele Tău îi vom nimici pe cei care ne stau împotrivă.
[7] Căci nu în arcul meu îmi pun nădejdea
şi sabia mea nu mă va izbăvi;
[8] ci Tu ne-ai izbăvit de cei ce ne strâmtorau
şi pe cei ce ne urau i-ai ruşinat.
[9] În Dumnezeu ne vom lăuda ziua întreagă
şi Numelui Tău îi vom aduce mărturie în veac.
Oprire
[10] Dar acum ne-ai alungat şi ne-ai ruşinat
şi nu mai ieşi cu oştirile noastre.
[11] Ne-ai făcut să dăm înapoi din faţa duşmanilor noştri,
iar cei ce ne urăsc şi-au luat pradă.
[12] Ne-ai dat ca pe nişte oi drept mâncare
şi printre neamuri ne-ai risipit;
[13] vândut-ai poporul Tău fără câştig
şi nu Te-ai îmbogăţit cu preţul lui.
[14] Ne-ai făcut de ocara vecinilor noştri,
de batjocură şi de râs pentru cei din jur;
[15] ne-ai făcut de poveste printre neamuri,
clatină din cap popoarele.
[16] Ziua întreagă înjosirea mea îmi stă dinainte
şi ruşinea feţei mele m-a acoperit,
[17] de glasul celui ce mă ocărăşte şi mă vorbeşte,
de faţa vrăjmaşului şi a prigonitorului.

După cum taurul călăuzeşte cireada, tot astfel Hristos a călăuzit către Biserică poporul păgânilor. La mugetul acestui taur, moartea a luat-o la fugă. [...] Coarne bune, cu care l-a împuns pe duşmanul nostru, leul. Coarne bune, care ne-au eliberat de spaima coarnelor duşmanului...!"

43,6-9 În TM toate verbele din acest pasaj sunt la imperfect, ceea ce indică doar o acţiune neterminată; majoritatea traducătorilor le redau cu un timp trecut, inserându-le astfel în amintirea binefacerilor divine, temei pentru speranţa din prezent.

43,13 „vândut-ai poporul Tău": *cf.* Rom. 7,14. ♦ „şi nu Te-ai îmbogăţit cu preţul lui": *litt.* „şi nu era mulţime în schimburile (ἀλλάγμασιν) lor". Manuscrisele mari au ἀλαλάγμασιν, care a fost pus în legătură cu ἀλαλαγμός, „strigăt, aclamaţie", iar versetul a fost tradus „şi nu era mulţime la aclamaţiile lor". Lecţiunea adoptată aici de Rahlfs se sprijină pe TM şi pe versiunea bohairică.

43,17 „prigonitorului": TM are „răzbunătorului".

[18] Toate acestea au venit peste noi, dar n-am uitat de Tine
şi n-am încălcat Legământul Tău.
[19] N-a dat înapoi inima noastră;
dar Tu ai abătut cărările noastre de la calea Ta.
[20] Tu ne-ai smerit în locul de mâhnire
şi umbra morţii ne-a acoperit.
[21] De vom fi uitat de Numele Dumnezeului nostru,
de vom fi întins mâinile spre dumnezeu străin,
[22] oare Dumnezeu nu va cerceta acestea?
Căci El cunoaşte tainiţele inimii.
[23] Căci pentru Tine suntem daţi morţii în toată ziua,
am fost socotiţi ca nişte oi de înjunghiere.
[24] Trezeşte-Te, de ce dormi, Doamne?
Scoală-Te şi nu ne alunga până la capăt!
[25] Pentru ce Ţi-ai întors faţa,
ai uitat de sărăcia noastră şi de necazul nostru?
[26] Căci a fost smerit în pulbere sufletul nostru,
lipitu-s-a de ţărână pântecele nostru.
[27] Scoală-Te, Doamne, şi ne ajută
şi răscumpără-ne pentru Numele Tău!

44

[1] Pentru sfârşit, despre cei ce vor fi schimbaţi; al fiilor lui Core,
spre înţelegere; cântare despre cel iubit.

43,19b TM are „şi paşii noştri nu s-au abătut de pe calea Ta".

43,20a În TM: „Tu ne-ai zdrobit în locul [unde bântuie] şacalii." Textul din LXX e ciudat şi a dat naştere unor interpretări foarte variate.

43,22 *Cf.* Rom. 8,27.

43,23 Citat în Rom. 8,36; *cf.* şi 2Cor. 4,11.

43,24 „Trezeşte-Te...": *cf.* Mt. 8,25 şi *par.* ♦ **24b: Atanasie interpretează: „Să nu fim** lipsiţi de viaţa pe care o dă Hristos."

43,27 „pentru Numele Tău": TM are „pentru îndurarea (*ḥesedh*) Ta".

44 La origine, psalmul a fost un cântec pentru nunta regelui, care a suferit remanieri ulterioare în vederea folosirii lui în cult; a primit deja în tradiţia rabinică o interpretare explicit mesianică. Ibn Ezra spune despre v. 3: „Acest psalm a fost recitat cu privire la David, sau la Mesia, fiul său." Targumul, la v. 3: „Frumuseţea ta, o, Rege-Mesia, e mai presus de frumuseţea celor născuţi din femeie. Pe buzele tale s-a revărsat duhul

[2] Revărsat-a inima mea cuvânt bun:
eu spun lucrările mele Împăratului,
limba mea e condei de scriitor iscusit.
[3] Desăvârşit eşti în frumuseţe mai presus de fiii oamenilor,
s-a revărsat har pe buzele tale:
de aceea te-a binecuvântat Dumnezeu în veci.
[4] Încinge-ţi sabia peste coapsa ta, viteazule,
întru desăvârşirea şi frumuseţea ta,
[5] încordează-ţi [arcul], fii biruitor şi domneşte

---

profeţiei" (*cf.* Qimhi, I, p. 353). NT îl referă la Hristos (*cf.* Evr. 1,9). A fost mult folosit în disputele hristologice: Cel care este numit „Dumnezeu" în v. 7 şi despre care se spune că Dumnezeu l-a uns la v. 8 este echivalat cu Fiul: „Cine poate fi acest Dumnezeu uns de Dumnezeu, dacă nu Acela despre care vesteşte Evanghelia: «Cuvântul era la Dumnezeu şi Cuvântul era Dumnezeu.»" (Eusebiu, *cf.* Rondeau II, p. 184). Descrierea reginei a dus la aplicarea mariologică a versetului, mai ales în liturgie.

44,1 În TM titlul este: „Pentru mai-marele cântăreţilor. Pe *Crini*. Al fiilor lui *Qorah*. *Maś*^{e}*kīl*. Cântec de iubire." Se presupune că indicaţia „Pe *Crini*" se referă la o melodie cunoscută („*Crinii*..."), pe care urmează să fie cântat psalmul. Traducătorul LXX va fi interpretat vocabula *şoşanīm*, „crini", ca provenind de la rădăcina *ŠNH*, „a repeta; a fi diferit, a se schimba". ♦ „cei ce vor fi schimbaţi": unii au interpretat că ar fi vorba de coruri alternative în cântarea psalmului, iar alţii că s-ar referi la o transformare spirituală. ♦ „despre cel iubit": expresia a fost referită de creştini la Hristos (*cf.* Grigore al Nyssei, 58).

44,2 „Revărsat-a": TM are „e învolburată/vibrează". ♦ „(cuvânt) bun": atât gr. ἀγαθός, cât şi ebr. *tōbh* pe care îl traduce înseamnă şi „bun", şi „frumos". Origen afirmă că în vremea sa toţi interpretează acest verset, ca şi aproape întregul psalm, ca fiind rostit de Dumnezeu Tatăl, care Îşi naşte din veşnicie Cuvântul. El însă nu pare întru totul de acord cu această interpretare, ci, precum mai târziu Vasile şi Eusebiu, atribuie acest verset psalmistului (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*). ♦ „condei": *litt.* „trestie". ♦ „scriitor iscusit": *litt.* „scrib care scrie repede". ♦ Întregul verset exprimă „conştiinţa literară a unui poet care ştie că aparţine unei categorii şi că îşi poate exprima lauda şi rugăciunea şi prin artă" (Ravasi, I, p. 807). ♦ „Împăratului": greaca nu are termeni diferiţi pentru „rege" şi „împărat". Datorită interpretării mesianice şi folosirii liturgice a acestui psalm, am preferat aici traducerea cu termenul care are mai multe conotaţii poetice şi religioase.

44,3 „Desăvârşit": gr. ὡραῖος, *litt.* „frumos, la apogeul frumuseţii" („copt" despre un fruct). *Cf.* şi v. 4. ♦ „har": gr. χάρις, „bunăvoinţă", „farmec, frumuseţe", „har" : *cf.* In 1,14. Eusebiu interpretează că Moise şi Noe au primit har, dar Maria, care a fost slujitoarea dumnezeieştii Întrupări, este plină de har; şi tot harul Tatălui se revarsă de pe buzele Fiului.

44,4 „desăvârşirea": TM are *hōdh*, „strălucire, măreţie".

44,5 „încordează-ţi": gr. ἔντεινον, *litt.* „întinde", poate fi înţeles şi ca „înaintează"; TM are tot „măreţia ta", ca la finalul v. 4. Traducătorul va fi citit *DRK* în loc de *HDR*.

pentru adevăr, blândeţe şi dreptate
şi te va călăuzi minunat dreapta ta.
[6] Săgeţile tale ascuţite, o, puternice,
în inima duşmanilor împăratului:
popoare sub tine vor cădea.
[7] Tronul Tău, Dumnezeule, este în veac de veac,
sceptrul nepărtinirii e sceptrul domniei tale.
[8] Iubit-ai dreptatea şi ai urât fărădelegea;
de aceea te-a uns, Dumnezeule, Dumnezeul tău

♦ „domneşte": TM are „suie în car[ul de luptă]". ♦ „adevăr": ebr. *'emeth* înseamnă şi „fidelitate", una din virtuţile privitoare la Legământ; „blândeţea" ţine mai mult de chipul regelui ideal, iar „dreptatea" e virtutea care se cere în primul rând de la rege. Acest triptic conturează mai ales figura regelui mesianic (*cf.* Zah. 9,9). ♦ „te va călăuzi minunat": TM are „îţi va arăta lucruri minunate". ♦ Atanasie spune că, deoarece aminteşte blândeţea după ce vorbeşte de arme, psalmul ne arată că împărăţia lui Hristos este spirituală.

44,6 „săgeţile": după Ioan Gură de Aur, Cuvântul este săgeata care, coborând din cer, atinge inima şi, din duşmană, o face prietenă. Neamurile răzvrătite sunt atunci împăcate, învăţate şi introduse în planul de mântuire. După Chiril al Alexandriei, săgeţile ajung în inima Satanei ca să-l dea pieirii şi în inimile oamenilor duşmani ca să-i convertească. ♦ „o, puternice": nu apare în TM.

44,7 „Dumnezeule": adresare şocantă, căci pare a se aplica aici regelui. Pentru textul ebr. faptul a fost explicat prin înlocuirea numelui *YHWH* cu *'Elohīm*, în această parte a Psaltirii; se presupune că aici textul va fi avut *YHYH* (de la verbul „a fi"), citit eronat *YHWH* şi înlocuit automat. Există totuşi locuri în Biblie unde termenul „dumnezei" se aplică unor personaje foarte importante : conducători, judecători etc., sau e folosit în comparaţii ori metafore: Ex. 4,16 TM – pentru Moise; 2Sam. 14,17 – pentru David; în 1Par. 29,23, Solomon se aşază „pe tronul Domnului". În NT expresia a fost aplicată în mod firesc lui Hristos.

44,8 „Dumnezeule" (gr. ὁ θεός) poate fi interpretat aici ca un vocativ, ca şi cel de la v. 7. Se ştie că, de foarte multe ori, în cazul cuvântului θεός, pentru valoarea de vocativ se foloseşte nominativul. Interpretarea hristologică apare deja în NT, în Evr. 1. ♦ „tovarăşii": gr. μέτοχοι, *litt.* „părtaşi (împreună cu)", „cei care fac parte din acelaşi grup/ aceeaşi categorie". ♦ Chiril al Ierusalimului: „Hristos nu a fost uns în mod material de oameni, ci Tatăl, rânduindu-L Mântuitor al lumii întregi, L-a uns cu Duhul Sfânt, după cum spune Petru (Fp. 10,38): «Iisus din Nazaret, pe care Dumnezeu L-a uns cu Duhul Sfânt...»" (*Cat.* 21,2).

44,7-8 „Tronul... te-a uns... mai presus de tovarăşii tăi": pentru Irineu, Fiul dumnezeiesc primeşte de la Tatăl tronul regalităţii veşnice şi untdelemnul ungerii, care este Duhul Sfânt; „tovarăşii" Lui sunt profeţii, drepţii etc. (*Dem. Apost.* 47).

[cu] untdelemnul bucuriei, mai presus de tovarăşii tăi.
[9] Smirnă şi balsam şi scorţişoară, din veşmintele tale,
din palate de fildeş – cu ele te-au bucurat.
[10] Fiice de regi [vin] în cinstea ta;
stă împărăteasa de-a dreapta ta, în veşmânt aurit
învăluită, împodobită.
[11] Ascultă, fiică, şi vezi şi pleacă-ţi urechea
şi uită de poporul tău şi de casa tatălui tău
[12] căci a dorit împăratul frumuseţea ta:
el este domnul tău.
[13] Lui i se vor închina fiicele Tyrului, cu daruri,
feţei tale se vor ruga bogaţii poporului.
[14] Toată slava ei, a fiicei de rege, este înăuntru,
în veşminte cu ciucuri de aur învăluită, împodobită.
[15] Vor fi aduse împăratului fecioare în urma ei,
însoţitoarele ei vor fi aduse la tine;

44,9 „din veşmintele tale": Ioan Gură de Aur îl pune în legătură cu Lc. 8,46 – şi din veşmintele lui Hristos ieşea o putere de vindecare. ♦ „cu ele te-au bucurat": TM are „strune te înveselesc".

44,10 „Fiice de regi [vin] în cinstea ta": TM are „sunt printre iubitele tale". Ele „sunt neamurile păgâne care vor veni să se supună lui Mesia... Fecioarele sunt neamurile care, precum fecioara ce nu a cunoscut bărbat... nu vor cunoaşte lege până când vor primi învăţăturile Regelui-Mesia" (Qimhi, I, p. 357). *Cf.* şi Cânt. 1,3; 6,8; Is. 60,3-4; 61,5. ♦ „împodobită": *litt.* „împestriţată", „felurit colorată". ♦ 10b în TM este: „doamna de-a dreapta ta, în aur de Ofir"; „doamna", ebr. *şēghāl*, termen foarte rar, probabil de origine babiloniană, se referă, poate, la regina-mamă, dar alţii presupun că e vorba de mireasă care, devenind regină, se aşază de-a dreapta regelui. În acest sens, mulţi Părinţi (Origen, Eusebiu, Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare, Chiril al Alexandriei) văd în ea o imagine a Bisericii.

44,12-13 TM împarte altfel cele două versete: „...el este domnul tău: închină-te lui. [13] Fiica Tyrului...". „Fiica" este probabil metaforă pentru popor, ca în expresia frecventă „fiica Sionului". ♦ „feţei tale se vor ruga bogaţii poporului": cu sensul de „bunăvoinţa ta o vor implora...". ♦ Pentru Atanasie, Tyrul simbolizează toate neamurile păgâne; pentru Ioan Gură de Aur, el este simbolul diavolului, care şi el se supune lui Dumnezeu.

44,14 „slava": TM are „splendoarea". ♦ În TM, 14b este „în ţesături aurite înveşmântată".

44,15 În TM: „În haine bogat împodobite va fi înfăţişată regelui; fecioare în urma ei, însoţitoarele ei sunt aduse la tine." ♦ Origen vede simbolizată aici înţelepciunea multiformă a lui Dumnezeu, Eusebiu – varietatea limbilor, Vasile – întregul învăţăturii creştine, Theodoret – toate darurile Duhului Sfânt.

[16] vor fi aduse în bucurie şi veselie,
vor fi aduse în palatul împăratului.
[17] În locul părinţilor tăi ţi se nasc fii;
îi vei aşeza căpetenii peste tot pământul.
[18] Îşi vor aminti de numele tău din neam în neam;
de aceea popoarele îţi vor aduce laudă
în veac şi în veacul veacului.

45

[1] Pentru sfârşit; pentru fiii lui Core, despre cele ascunse, psalm.
[2] Dumnezeul nostru este scăpare şi putere,
ajutor în strâmtorările care ne-au aflat foarte.
[3] De aceea nu ne vom teme când se va cutremura pământul
şi se vor muta munţii în inimile mărilor.
[4] Au vuit şi s-au tulburat apele lor,
s-au tulburat munţii de puterea Lui.
Oprire
[5] Năvălirile râului veselesc cetatea lui Dumnezeu,

44,16 „palatul": gr. ναός redă automat ebr. *hēykhal*, „templu", dar şi „palat".

44,18 „Îşi vor aminti": TM are „Voi aminti". Poetul e convins că faima regelui, ca şi poezia, pot trece peste timp.

45 Este prima din cele şase cântări ale Sionului (45, 47, 75, 83, 86, 121) care preamăresc muntele sfânt ca loc al prezenţei lui Dumnezeu. Pentru Grigore al Nyssei (59), psalmul este un cânt de biruinţă care vesteşte în chip tainic arătarea Domnului în trup.

45,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor. Al fiilor lui *Qorāh*. Pe *'alāmōth*. Cântare." „Pe *'alāmōth*" a fost interpretat de unii „pe [melodia] *Fecioarele*" sau „pentru fecioare", iar de alţii „[de cântat] pe oboi". ♦ „pentru fiii...": prepoziţia este ὑπέρ, *litt.* „peste, asupra; cu privire la".

45,2 „Dumnezeul nostru este": TM are „Dumnezeu ne este". ♦ 2b în TM: „ajutor în necazuri s-a aflat foarte."

45,3 *Cf.* Rom. 8,31 – la fel şi pentru v. 8.

45,5 „Năvălirile râului...": TM are „Un râu, braţele lui...": imagine a paradisului din care izvorăşte râul cu patru braţe, reluată de profetul Iezechiel şi aplicată Ierusalimului eshatologic (47,1 *sq.* – *cf.* Apoc. 22,1 *sq.*). ♦ Pentru unii Părinţi „râul" îl simbolizează pe Hristos sau pe Duhul Sfânt, iar „cetatea lui Dumnezeu" simbolizează adunarea credincioşilor (de ex. Euthymios Zigabenos, *apud* Mortari, nota *ad loc.*). Pentru Ioan Gură de Aur, aici este o imagine a Providenţei lui Dumnezeu, care le îmbrăţişează pe toate.

sfinţit-a Cel Preaînalt lăcaşul Său,
6 Dumnezeu e în mijlocul ei: ea nu se va clătina;
o va ajuta Dumnezeu în revărsatul zorilor.
7 S-au tulburat neamurile, s-au surpat împărăţiile:
El a dat glas şi s-a cutremurat pământul.
8 Domnul puterilor este cu noi,
apărătorul nostru – Dumnezeul lui Iacob.
Oprire
9 Veniţi şi vedeţi lucrările Domnului,
semnele pe care le-a pus pe pământ.
10 Potolind războaiele până la marginile pământului,
va sfărâma arcurile şi va frânge armele,
iar scuturile le va arde cu foc.
11 „Luaţi-vă răgaz şi cunoaşteţi că Eu sunt Dumnezeu;
preaînălţat voi fi între neamuri, preaînălţat pe pământ."
12 Domnul puterilor este cu noi,
apărătorul nostru – Dumnezeul lui Iacob.

46

1 Pentru sfârşit; pentru fiii lui Core, psalm.
2 Toate neamurile, bateţi din palme,

Augustin pune versetul în legătură cu In. 7,38 („râuri de apă vie..."): „A spus aceasta despre Duhul pe care aveau să-l primească."

45,6 „în revărsatul zorilor": mss. *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au „cu faţa [Lui]". Pentru unii Părinţi (Ioan Gură de Aur, Theodoret), „revărsatul zorilor" arată că Dumnezeu nu se va lăsa aşteptat; pentru alţii (Chiril al Alexandriei, Ambrozie) e o prevestire a Învierii lui Hristos.

45,8 „(Domnul) puterilor": gr. δύναμις înseamnă şi „oştire". TM are *YHWH Ṣᵉbhā'ōth*. ♦ „cu noi": *cf.* Is. 7,14. ♦ „apărătorul": TM are „fortăreaţa" – la fel şi la v. 12.

45,9 „semnele pe care le-a pus": TM are „care a pus pustiiri pe pământ".

45,10 „armele": *litt.* „arma". TM are „lancea". ♦ „scuturile": TM are „carele [de luptă]".

45,11 „Luaţi-vă răgaz şi cunoaşteţi...": mulţi Părinţi atrag atenţia că e nevoie de răgaz, de reculegere, de alungarea preocupărilor pământeşti, de stăruinţă pentru a-L cunoaşte pe Domnul.

46 Face parte din aşa-numiţii „psalmi ai împărăţiei" (alături de psalmii 92, 95–98), care Îl aclamă pe Dumnezeu ca Împărat a toate. ♦ Pentru Grigore al Nyssei (59), psalmul profeţeşte Înălţarea Domnului. Şi în liturgia Bisericii este folosit în sărbătoarea Înălţării.

46,1 TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor. Al fiilor lui *Qorāh*. Psalm."

46,2 „neamurile": TM are „popoarele".

strigaţi lui Dumnezeu cu glas de bucurie!
[3] Căci Domnul e preaînalt, înfricoşător,
Împărat mare peste tot pământul.
[4] El ne-a supus popoare
şi neamuri sub picioarele noastre;
[5] a ales pentru noi moştenirea Sa,
mândria lui Iacob, pe care l-a iubit.
Oprire
[6] S-a înălţat Dumnezeu în strigare,
Domnul – în glas de trâmbiţă.
[7] Cântaţi Dumnezeului nostru, cântaţi,
cântaţi Împăratului nostru, cântaţi,
[8] că Împărat a tot pământul este Dumnezeu :
cântaţi-I cu pricepere!
[9] Dumnezeu Şi-a aşezat împărăţia peste neamuri,
Dumnezeu S-a aşezat pe tronul Său cel sfânt.
[10] Mai-marii popoarelor s-au adunat cu Dumnezeul lui Avraam,
căci ai lui Dumnezeu sunt puternicii pământului şi au fost înălţaţi foarte.

46,5 „moştenirea Sa": TM are „moştenirea noastră". Termenul biblic „moştenire" înseamnă mai degrabă proprietate sacră şi se referă în primul rând la Pământul făgăduinţei. În acest sens se spune şi că poporul ales este moştenirea lui Dumnezeu. ♦ Pentru Atanasie, versetul se referă la profeţia lui Iacob din Gen. 49,10: „...el este aşteptarea neamurilor". Mândria lui Iacob este că toate neamurile vor privi la urmaşul său.

46,6 Scenă de triumf, când Dumnezeu Şi-a luat în stăpânire capitala prin aducerea solemnă a chivotului în sanctuarul din Ierusalim (*cf.* 2Rg. 6,15). ♦ După Chiril al Alexandriei, în a doua parte a psalmului, Duhul vesteşte puterilor îngereşti că Îl vor vedea ridicându-Se la cer pe Cel care coborâse din cer (*cf.* Ef. 3,10; 4,9).

46,8 „cu pricepere": TM are *maśkīl*. Termenul apare în titlul a 13 psalmi; se presupune că ar însemna „psalm sapienţial". Pentru Chiril al Alexandriei, e vorba de înţelegerea pe care o au sfinţii, spre a cunoaşte taina lui Hristos. Pentru Ioan Gură de Aur, va cânta cu pricepere cel care va fi cunoscut toate faptele minunate ale Domnului. Benedict citează acest fragment punându-l în legătură cu 2,11 („... cu cutremur") şi 137,1 („... înaintea îngerilor") şi conchide: „Să psalmodiem în aşa fel încât mintea noastră să fie în armonie cu glasul" (*Regula*, 19).

46,10 „puternicii pământului": TM are *litt.* „scuturile pământului". ♦ „au fost înălţaţi": TM are „El S-a înălţat".

47

[1] Psalm de cântare al fiilor lui Core;
pentru a doua zi după sabat.
[2] Mare e Domnul şi vrednic de laudă foarte
în cetatea Dumnezeului nostru, muntele cel sfânt al Lui,
[3] bine înrădăcinat, spre bucuria întregului pământ.
Munţii Sionului, laturile dinspre miazănoapte,
cetatea marelui rege:
[4] Dumnezeu în palatele ei Se face cunoscut
ori de câte ori îi vine în ajutor.
[5] Căci, iată, regii s-au adunat,
au venit laolaltă:
[6] ei înşişi, văzând, au rămas uluiţi,
s-au tulburat şi s-au cutremurat,
[7] acolo i-au cuprins fiorii
ca durerile celei ce naşte.
[8] Cu suflu puternic vei sfărâma corăbiile [de] Tharsis.

---

47 Face parte din „cântările Sionului". Frumuseţea şi tăria Sionului manifestă prezenţa lui Dumnezeu. În „cetatea lui Dumnezeu", Apocalipsa şi apoi Părinţii au văzut imaginea Bisericii (*cf.* Apoc. 3,12; 21,10 *sq.*).

47,1 În TM titlul este doar: „Cântare. Psalm al fiilor lui *Qorāh*." ♦ „a doua zi după sabat": se poate înţelege şi „a doua zi a săptămânii".

47,2 *Cf.* Evr. 12,22 („V-aţi apropiat de muntele Sionului şi de cetatea Dumnezeului viu...").

47,3 „bine înrădăcinat": TM are „frumos în semeţie". ♦ „Munţii": TM are „Muntele". ♦ „miazănoapte": gr. βορρᾶς denumeşte vântul de nord, dar şi punctul cardinal. Ioan Gură de Aur interpretează: de la miazănoapte veneau năvălirile şi războaiele, însă, de unde venea durerea, vine acum bucuria. ♦ „laturile dinspre miazănoapte": fenicienii situau reşedinţa zeilor lor într-un misterios „munte de la miazănoapte"; psalmistul preia denumirea ca pe o metaforă pentru muntele lui Dumnezeu. ♦ După Grigore al Nyssei (2,XII), Pământul rece şi întunecat, simbolul puterii duşmane, a devenit Cetatea lui Dumnezeu. După Ambrozie, Cetatea lui Dumnezeu se adună laolaltă din toate ţinuturile, inclusiv miazănoaptea păcătoşilor.

47,4 „Se face cunoscut... ajutor": TM are „S-a arătat loc de scăpare".

47,6 „s-au tulburat şi s-au cutremurat": TM are „s-au îngrozit şi au rupt-o la fugă".

47,7 Rufinus observă că „durerile naşterii" sugerează o suferinţă aducătoare de viaţă (*cf.* In. 16,21).

47,8 „Cu suflu... vei sfărâma": TM are „ca vântul de răsărit care sfărâmă". ♦ „corăbiile [de] Tharsis (ebr. *Tarᵉšīš*)": corăbii puternice, construite pentru a străbate distanţe lungi,

[9] Precum auzisem, aşa am văzut
în cetatea Dumnezeului puterilor,
în cetatea Dumnezeului nostru;
Dumnezeu a întemeiat-o în veac.
Oprire
[10] Dumnezeule, am cugetat la îndurarea Ta
în mijlocul templului Tău.
[11] Precum Numele Tău, Dumnezeule,
aşa şi lauda Ta până la marginile pământului :
plină de dreptate e dreapta Ta.
[12] Să se bucure muntele Sionului,
să se veselească fiicele Iudeii,
pentru hotărârile Tale, Doamne!
[13] Înconjuraţi Sionul, daţi-i ocol,
povestiţi despre turnurile sale,
[14] îndreptaţi-vă inimile către puterea lui,
cercetaţi-i palatele,
ca să povestiţi generaţiei care vine
[15] că Acesta este Dumnezeu, Dumnezeul nostru
în veac şi în veacul veacului:
El ne va păstori în veci.

---

cum erau cele feniciene, care străbăteau Mediterana până la Tartesos (Spania) – vezi Is. 23,1; Iez. 27,25; Iona 1,3. Expresia „vântul de răsărit" din TM a dus şi la presupunerea că aici ar fi vorba de celălalt Tharsis, aflat între Golful Persic şi Oceanul Indian (*cf.* 3Rg. 10,22; 2Par. 9,21). Pentru Atanasie, „corăbiile de Tharsis" sunt simbolul puterii lumeşti. Pentru Rufinus, Tharsis e Cartagina; flota din Tharsis e simbolul trufiei păgânilor.

47,9a După Augustin, ceea ce am auzit de la profeţi am văzut împlinit în Evanghelie.

47,13 „povestiţi despre": TM are „număraţi". ♦ Theodoret vede aici un îndemn adresat mai-marilor Bisericii ca să vegheze asupra ei şi să o întărească.

47,14 „puterea lui": TM are „zidurile lui".

47,15c În TM: „El ne va călăuzi *'al mūth*" (*litt.* „pe moarte" – expresie enigmatică, interpretată în multe feluri: Ieronim [*Hebr.*], „în moarte"; syr., „dincolo de moarte". Foarte probabil, făcea parte din titlul psalmului următor, fiind o indicaţie melodică: „Pe melodia *Moartea.*" Traducătorul LXX a citit *'ōlamōth*, „în veci").

48

[1] Pentru sfârşit; al fiilor lui Core, psalm.
[2] Auziţi acestea, toate neamurile,
luaţi aminte, toţi locuitorii lumii,
[3] fii ai pământului şi fii ai oamenilor,
bogat şi sărac, deopotrivă!
[4] Gura mea va grăi înţelepciune
şi cugetarea inimii mele, pricepere :
[5] pleca-voi spre pilde urechea mea,
tâlcui-voi pe harfă taina mea.
[6] De ce să mă tem în ziua cea rea?
Nelegiuirea celor ce mă pândesc mă împresoară:
[7] cei ce s-au încrezut în puterea lor
şi cu mulţimea bogăţiei lor se laudă;
[8] nici frate [pe frate] nu [poate] răscumpăra: va răscumpăra, oare, omul?
Nu [poate] da lui Dumnezeu răscumpărare pentru sine
[9] şi preţ de răscumpărare pentru sufletul său.

---

48 Psalmul vorbeşte despre primejdia şi deşertăciunea bogăţiilor. În TM e psalmul cu textul cel mai nesigur; în multe locuri traducerile moderne sunt doar conjecturale; e firesc deci ca şi textul LXX să fie uneori neclar.

48,3a Am tradus literal expresia enigmatică, deoarece a fost interpretată de Părinţi ca atare. Pentru expresia similară din TM s-a propus interpretarea „oameni de rând şi oameni de neam mare", aflată în chiasm cu „bogatul şi săracul" din 3b.

48,6 „celor ce mă pândesc": *litt.* „călcâiului meu". (Lovitura cu) călcâiul sugerează viclenie, trădare (*cf.* Ps. 40,10).

48,8 *Cf.* Mt. 16,26. ♦ „nici frate etc.": Augustin comentează: un singur frate ne poate răscumpăra: Hristos. ♦ „va răscumpăra, oare, omul?": „Nu căuta, aşadar, un frate care să plătească preţul de răscumpărare, ci pe unul mai presus de tine ca fire; nu pe un simplu om, ci pe Omul-Dumnezeu, Iisus Hristos, care singur poate să-I aducă [jertfă de] împăcare lui Dumnezeu pentru noi toţi" (Vasile cel Mare). ♦ „răscumpărare (pentru sine)": gr. ἐξίλασμα trimite la termenul cultic de „împăcare (cu Dumnezeu printr-o jertfă)" – *cf.* Lev. 4,20 *sq.* şi nota *ad loc.*

48,9 „preţ de răscumpărare": gr. λύτρωσις; în anumite cazuri, Legea prevedea pentru condamnaţii la moarte posibilitatea de a plăti „preţ de răscumpărare" (*cf.* Ex. 21,30). ♦ Şi în TM versetul e neclar. A fost interpretat: „Mare e preţul de plătit pentru viaţa lor şi lipseşte întotdeauna" sau „Scumpă e răscumpărarea vieţii lor şi va lipsi mereu [suma]". El se clarifică totuşi prin legătura cu versetele următoare. ♦ Pentru Ioan Gură de Aur, e un singur preţ: sângele Fiului Unul-născut, iar pentru Augustin, milostenia e singurul mijloc pentru „a plăti" lui Dumnezeu preţul propriului suflet.

[10] S-a trudit până în veac şi va trăi până la capăt
căci nu va vedea stricăciunea, în timp ce-i vede pe înţelepţi cum mor.
[11] Deopotrivă vor pieri cel necugetat şi cel fără minte
şi vor lăsa unor străini avutul lor,
[12] mormintele le vor fi casă în veac,
sălaşurile lor din neam în neam,
[deşi] cu numele lor şi-au numit pământurile.
[13] Omul fiind în cinste n-a priceput,
s-a asemuit cu vitele fără minte şi s-a făcut asemenea lor.
[14] Însăşi calea lor le e poticnire,
dar din gură se vor arăta mulţumiţi.

Oprire

[15] Ca pe nişte oi i-au aşezat în lăcaşul morţilor, iar moartea îi va păstori
şi-i vor stăpâni cei drepţi dis-de-dimineaţă,
iar ajutorul lor se va învechi în lăcaşul morţilor, [departe] de slava lor.
[16] Însă Dumnezeu va răscumpăra sufletul meu
din mâna lăcaşului morţilor, când mă va prinde.

Oprire

[17] Să nu temi dacă se îmbogăţeşte omul
şi dacă sporeşte slava casei lui;

48,10 În TM: „Ca omul să trăiască şi să nu vadă niciodată mormântul."

48,11 În TM: „Căci îi vede pe înţelepţi cum pier, deopotrivă cu cel fără de minte şi cu cel nebun, lăsând altora avuţia lor."

48,13 „n-a priceput": TM are *litt.* „nu trece noaptea" (= nu dăinuie mult). La fel şi la v. 21. ♦ „fără minte": TM are „mute". ♦ „şi s-a făcut asemenea lor": nu apare în TM. ♦ „vitele fără minte": pentru Irineu, omul creat ca fiinţă raţională a pierdut adevărata raţiune şi, trăind iraţional, s-a depărtat de dreptatea lui Dumnezeu, lăsându-se pradă duhului lumii şi plăcerilor ei (*Adv. Haer.* 4,41,3).

48,14 În TM – text dificil. S-ar putea înţelege: „Aceasta e calea celor ce se încred în sine şi sfârşitul celor mulţumiţi de ei" (*litt.* „care-şi pun în gura lor desfătarea").

48,15 „i-au aşezat": plural nedefinit, cu o funcţie asemănătoare cu a „pasivului teologic", de a evita menţionarea Numelui divin, mai ales când e vorba de o acţiune punitivă (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*). Este posibilă însă şi interpretarea verbului ca formă medie: „ca nişte oi s-au aşezat", ei au ales să se aşeze în lăcaşul morţilor. ♦ 15b-c este ininteligibil şi în TM. ♦ „Dis-de-dimineaţă" poate însemna şi „până dimineaţă", deci foarte curând.

48,16 Versetul exprimă o nădejde în înviere, în care unii au văzut o aluzie la învierea lui Hristos.

18 căci la moarte nu va lua nimic cu sine,
nici nu va coborî cu el slava lui.
19 Sufletul lui în viața lui se va binecuvânta:
te va lăuda când îi vei face bine;
20 [dar] va merge la neamul strămoșilor lui,
până în veac nu va vedea lumina.
21 Omul fiind în cinste n-a priceput,
s-a asemuit cu vitele fără minte și s-a făcut asemenea lor.

49

1 Psalm al lui Asaph.
Dumnezeul dumnezeilor, Domnul, a grăit și a chemat pământul
de la răsăritul soarelui și până la apus.
2 Din Sion, măreția frumuseții Lui,
Dumnezeu în chip vădit va veni,
3 Dumnezeul nostru, și nu va tăcea;
foc înaintea Lui va arde,
iar împrejurul Lui, vijelie puternică.
4 Va chema cerul de sus
și pământul, ca să-Și judece poporul.
5 Adunați-i la El pe credincioșii Lui

48,19 În TM: „Își fericea el sufletul în timpul vieții: «Te vor lăuda că te-ai îngrijit de tine»" – dar textul e nesigur.

48,21 „fiind în cinste": bucurându-se de cinstirile lumești; *cf.* v. 13.

49 Ca și în Is. 1,2, reproșurile făcute de Dumnezeu poporului îmbracă forma unei chemări în judecată, la care sunt luați martori cerul și pământul, adică cele două jumătăți ale cosmosului. În prima parte (vv. 5-15) reproșurile îi vizează pe cei care au o evlavie pur exterioară, fără ecou în comportament, iar în partea a doua (vv. 16-21), ele se adresează celor care se poartă ca și cum Dumnezeu nu ar exista. Origen, Chiril al Alexandriei și Theodoret văd în acest psalm o aluzie la cele două veniri ale lui Hristos.

49,2 *Cf.* Mt. 24,30; Apoc. 1,7. ♦ „în chip vădit": TM are „strălucește".

49,3 *Cf.* Dan. 7,10.

49,5 În TM, cuvintele sunt puse în rostirea lui Dumnezeu: „Adunați-i la Mine... legământul Meu...". ♦ După Atanasie, aceste cuvinte sunt adresate îngerilor; pentru Theodoret, „credincioșii" se referă la Aaron, Moise, Eleazar și Phinees, cărora Dumnezeu le va spune cum să-I aducă închinare. Ieronim subliniază paralelismul cu Mt. 24,31 (cei aleși adunați din cele patru vânturi): Același este Domn peste Vechiul și peste Noul Testament.

care au aşezat legământul Lui pe jertfe
6 şi vor vesti cerurile dreptatea Lui,
căci Dumnezeu este Judecător.
Oprire
7 „Ascultă, poporul Meu, şi-ţi voi grăi,
Israele, voi da mărturie împotriva ta :
Eu sunt Dumnezeu, Dumnezeul tău.
8 Nu pentru jertfele tale te mustru,
căci arderile de tot ale tale sunt pururi înaintea Mea.
9 Nu voi primi din casa ta juncani,
nici ţapi din turmele tale,
10 căci ale Mele sunt toate fiarele pădurii,
dobitoacele de pe munţi şi boii,
11 Eu cunosc toate păsările cerului
şi strălucirea câmpului este cu Mine.
12 Dacă aş flămânzi, nu ţi-aş spune ţie,
căci a Mea este lumea şi plinătatea ei.
13 Oare voi mânca Eu carne de tauri,
sau sângele ţapilor îl voi bea?
14 Jertfeşte lui Dumnezeu jertfe de laudă
şi împlineşte pentru Cel Preaînalt făgăduinţele tale,
15 apoi cheamă-Mă în ziua de restrişte
şi te voi scăpa, iar tu Îmi vei da slavă."
Oprire
16 Iar păcătosului i-a spus Dumnezeu:
„De ce povesteşti îndreptările Mele
şi porţi mereu legământul Meu în gura ta?
17 În vreme ce tu ai urât rânduiala
şi ai dat la spate cuvintele Mele.

49,6 *Cf.* Fp. 17,31.
49,9 *Cf.* Ps. 50,17.
49,10 „dobitoacele de pe munţi şi boii": TM are *litt.* „dobitoacele de pe munţii boilor".
49,11 „strălucirea câmpului": TM are „tot ce mişcă de pe câmp".
49,14 *Cf.* Evr. 13,15. ♦ Ioan Gură de Aur consideră că în jertfa de laudă se include şi ceea ce se spune în Mt. 5,16 („...văzând faptele voastre bune, să-L preamărească pe Tatăl vostru care este în ceruri").

[18] Dacă vedeai un hoţ i te alăturai
şi cu desfrânaţii te-ai făcut părtaş;
[19] gura ta prisosea în răutate
şi limba ta împletea vicleşug;
[20] te aşezai să grăieşti împotriva fratelui tău,
fiului mamei tale i-ai pus piatră de poticnire.
[21] Acestea le-ai făcut, iar Eu am tăcut;
ai cugetat nelegiuit că Eu sunt asemenea ţie :
te voi mustra şi îţi voi pune [toate] în faţă.
[22] Pricepeţi acestea, voi care uitaţi de Dumnezeu,
ca nu cumva să vă răpească şi să nu aveţi izbăvitor!
[23] Jertfa de laudă Mă va preamări
şi acolo e calea pe care îi voi arăta mântuirea lui Dumnezeu."

50

[1] Pentru sfârşit; psalm al lui David
[2] când a venit la el Nathan prorocul, pentru că [David] intrase la Bersabee.
[3] Miluieşte-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta
şi, după mulţimea îndurărilor Tale, şterge fărădelegea mea!
[4] Spală-mă cu totul de fărădelegea mea

49,22 „să vă răpească": TM are „să nu vă sfâşii".

49,23 A doua parte a versetului a fost interpretată în mai multe feluri. TM are *śam derekh...*, *litt.* „aşază calea". LXX a citit *şām derekh*, „acolo e calea". Symmachos şi Ieronim (*Hebr.*) au citit, probabil, *tām derekh*, „desăvârşit în cale", variantă propusă în aparatul critic al Bibliei ebraice de la Stuttgart, alături de *şomer derākhāy*, „cel care păzeşte calea Mea". Ultimele două emendări ar oferi un text mai coerent cu întregul psalm (Dumnezeu îl mântuieşte pe cel care Îi împlineşte voinţa în întregime).

50 La un prim nivel, psalmul exprimă căinţa regelui David după adulter (2Rg. 12,13), dar în el se poate regăsi şi căinţa poporului întors din exil, unde a devenit conştient de infidelitatea sa, precum şi părerea de rău a oricărui om care şi-a dat seama de starea sa păcătoasă. Încrezător în îndurarea nemărginită a lui Dumnezeu, el cere nu doar iertare, ci şi transformarea inimii.

50,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor".

50,3 „după mare mila Ta": TM are „după mila (*ḥesedh*) Ta". ♦ „îndurărilor": gr. οἰκτιρμός are nuanţa de „compasiune" (ebr. *raḥamīm* – pentru termenii ebraici, vezi 5,8 şi 24,6).

şi de păcatul meu curăţeşte-mă!
[5] Că fărădelegea mea eu o cunosc
şi păcatul meu înaintea mea este pururea.
[6] Doar împotriva Ta am păcătuit
şi ce este rău înaintea Ta am făcut,
aşa încât Te vei arăta drept în cuvintele Tale
şi vei birui când Te vor judeca.
[7] Căci, iată, întru fărădelegi am fost zămislit
şi în păcate m-a zămislit maica mea.

50,6 „Doar împotriva Ta am păcătuit": orice păcat este în primul rând o răzvrătire împotriva lui Dumnezeu; El este de partea celui nedreptăţit. ♦ „când Te vor judeca": TM are „în judecata/judecarea Ta", unde Dumnezeu poate apărea fie ca subiectul, fie ca obiectul acţiunii. Sunt interpretări multiple: în general, Părinţii greci înţeleg că, dacă Dumnezeu îl va ierta, se va vedea că Îşi ţine făgăduinţa, în vreme ce Părinţii latini înţeleg mai degrabă: „Am păcătuit, aşadar judecata Ta e dreaptă" (*cf.* Nesmy, p. 232). Ieronim referă acest verset la Hristos: „Ai fost recunoscut ca drept, Doamne Iisuse, în cuvintele Tale, atunci când, dus fiind la moarte pentru păcatele poporului, nu s-a aflat vicleşug în gura Ta; ai biruit când ai fost judecat, atunci când principele întunericului nu a găsit în Tine nimic vrednic de moarte" (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*).

50,7 „m-a zămislit": greaca are aici două verbe: συλλαμβάνω, *litt.* „a lua (în pântece)", în stihul întâi, şi κισσάω, în stihul al doilea, *litt.* „a pofti" (despre femeia însărcinată care doreşte o anumită mâncare) şi, în general, „a zămisli". S-ar mai putea traduce aici: „a dorit/poftit să mă zămislească". Versetul a cunoscut multe interpretări. Ioan Gură de Aur şi Theodoret o identifică pe mamă cu Eva şi văd aici o trimitere explicită la păcatul originar (*cf.* Gen. 3,6) – interpretare clasică în patristică, acceptată şi în epoca modernă de mulţi exegeţi de seamă. Şi rabinismul era favorabil acestei interpretări, după cum apare în Cabbala şi în unele tradiţii hasidice. O altă lectură, encratită, maniheeană şi gnostică, vedea „păcatul originar" în actul procreării, care i-ar „infecta" pe părinţi şi pe cei zămisliţi. Există şi interpretări, oarecum stranii, *ad personam*: autorul ar fi un fiu nelegitim, sau regele Ioiakin, care a fost mustrat împreună cu mama sa de profetul Ieremia. O interpretare metaforică vede în „mamă" Ierusalimul, iar în autor, pe Israel aflat în exil. Citit în context, însă, versetul îşi manifestă mai clar semnificaţia: până acum, autorul îşi mărturisise faptele păcătoase; acum, îşi arată starea de păcat, caracteristică condiţiei umane. Prin zămislire şi naştere, poetul exprimă metonimic ansamblul vieţii care izvorăşte din ele: această limită a creaturii nu apare ca o scuză pentru păcatele săvârşite, ci ca invocare a milostivirii nemărginite a lui Dumnezeu, cu aceeaşi credinţă care va fi exprimată şi în Rom. 5,20: „Unde s-a înmulţit păcatul, a prisosit harul." Acest fel de a înţelege statutul omului se manifestă şi în Imnul IV de la Qumran: „Făptura de lut... se află în fărădelege încă din sânul mamei şi până la bătrâneţe e într-o vinovată infidelitate" (*cf.* Ravasi, II, pp. 46-47, cu o bogată bibliografie).

[8] Dar, iată, adevărul l-ai iubit:
cele nearătate şi ascunse ale înţelepciunii Tale mi le-ai arătat.
[9] Mă vei stropi cu isop şi mă voi curăţi,
mă vei spăla şi voi fi mai alb decât zăpada.
[10] Îmi vei da să aud veselie şi bucurie:
vor tresălta oasele care au fost smerite.
[11] Întoarce faţa Ta de la păcatele mele
şi toate fărădelegile mele şterge-le!
[12] Inimă curată zideşte în mine, Dumnezeule,
şi duh drept înnoieşte înlăuntrul meu!
[13] Nu mă lepăda de la faţa Ta
şi duhul Tău cel sfânt nu-l lua de la mine!
[14] Dă-mi iarăşi veselia mântuirii Tale
şi cu duh stăpânitor întăreşte-mă!
[15] Voi învăţa pe cei fără de lege căile Tale
şi cei nelegiuiţi la Tine se vor întoarce.
[16] Izbăveşte-mă de sânge, Dumnezeule, Dumnezeul mântuirii mele,

---

50,8 În TM: „Iată, Ţi-a plăcut adevărul (*'emeth* – *cf.* nota la 24,10) din lăuntru şi în ascuns mă înveţi înţelepciunea."

50,9 *Cf.* Evr. 9,19.22. Majoritatea Părinţilor vede aici o prevestire a purificării prin sângele vărsat de Hristos. ♦ „Mă vei stropi": TM are „Curăţeşte-mă". ♦ „isop": arbust aromatic folosit în stropirile rituale (Lev. 14,4; Num. 19,18). ♦ „mai alb decât zăpada": *cf.* Is. 1,18.

50,10 „care au fost smerite": TM are „pe care le-ai zdrobit". ♦ „veselie şi bucurie": e bucuria învierii de apoi (Atanasie), cea a Zilei Domnului (Chiril al Alexandriei), a prietenului Mirelui când Îi aude glasul (Beda).

50,12 „inimă curată": Ieronim interpretează: *„inimă curată* pentru a Te vedea: «Fericiţi cei curaţi cu inima căci ei Îl vor vedea pe Dumnezeu» (Mt. 5,8)." ♦ „(duh) drept": TM are *nakhōn*, „drept, ferm, stabil".

50,13 Păcătuieşte împotriva Duhului Sfânt cine nu crede în iertarea păcatelor (*cf.* Gen. 4,13: „Fărădelegea mea e prea mare..."). Psalmistul cere să fie ferit de deznădejde (Grigore cel Mare).

50,14 „(duh) stăpânitor": TM are *n^{e}dhībhāh*, „generos, nobil". Expresia se poate referi la duhul omului doritor să împlinească voinţa lui Dumnezeu, sau, mai degrabă, la Duhul lui Dumnezeu, dăruit cu generozitate, sau izvor de generozitate (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

50,15 „cei nelegiuiţi": TM are „cei păcătoşi".

50,16 „sânge": gr. αἵματα, la pl., calchiind ebr. *damīm* (*plurale tantum*). De aceea şi vechile traduceri româneşti echivalează prin „sângiuri". Altă traducere posibilă: „vărsările de sânge". ♦ „va preamări": gr. ἀγαλλιάσομαι, „a tresălta de bucurie", „a ridica în slăvi".

[şi] limba mea va preamări dreptatea Ta.
17 Doamne, buzele mele vei deschide
şi gura mea va vesti lauda Ta.
18 Că, de-ai fi voit jertfă, aş fi adus:
arderile de tot nu-Ţi vor fi pe plac.
19 Jertfă lui Dumnezeu [este] duhul zdrobit,
inima zdrobită şi smerită Dumnezeu n-o va dispreţui.
20 Fă bine, Doamne, întru bunăvoinţa Ta, Sionului
şi să se zidească zidurile Ierusalimului!
21 Atunci Îţi vor plăcea jertfa de dreptate,
prinosul şi arderile de tot,
atunci vor aduce pe altarul Tău viţei.

51

1 Pentru sfârşit; de înţelegere, al lui David,
2 când a venit Doec idumeul şi i-a dat de veste lui Saul spunând:
„David a venit în casa lui Abimelech."
3 De ce te făleşti cu răutatea, o, puternice,

50,17 „vei deschide": TM are imperativul.

50,18 În TM: „Căci jertfele nu-Ţi sunt pe plac şi ardere de tot de Ţi-aş aduce, ea nu Ţi-ar fi pe plac."

50,19 „Dumnezeu n-o va dispreţui": TM are „Dumnezeule, n-o dispreţuieşti/n-o vei dispreţui". ♦ „duhul zdrobit, inima zdrobită şi smerită": Theodoret apropie versetul de Dan. 3,39.

50,20 „să se zidească": TM are „zideşte [iarăşi] zidurile". ♦ Theodoret vede aici o prevestire a noului Sion, unde se aduce „jertfa de dreptate", jertfa spirituală; el citează aici Rom. 12,1 („... jertfă vie, sfântă, plăcută lui Dumnezeu, închinarea voastră spirituală").

50,21 „prinosul şi arderile de tot": în vocabularul sacrificial LXX, „prinos" traduce de obicei gr. κάρπωμα. Aici însă e gr. ἀναφορά, care, mai exact, desemnează partea de jertfă ridicată. TM are *'ōlāh w^e-khālīl* – termeni sinonimici, la singular, pentru „arderea de tot". ♦ „viţei": TM are „tauri".

51 Violent rechizitoriu împotriva celor mincinoşi şi calomniatori.

51,1 „Pentru sfârşit; de înţelegere": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor, *maś^e kil*". ♦ „Doec idumeul": *cf.* 1Rg. 21,8 şi 22,9-19.

51,3 „fărădelege": TM are *ḥesedh 'Ēl*, „mila lui Dumnezeu". În aramaică există un cuvânt omonim cu *ḥesedh*, cu sensul de „ruşine, mustrare", pe care îl vor fi preluat traducătorii LXX. Peşitta a citit *'el hasīdh*, „către cel drept/împotriva celui drept". ♦ Este o

fărădelege ziua întreagă!
[4] Nedreptate a grăit limba ta,
ca briciul ascuțit ai săvârșit vicleșug.
[5] Ai iubit răutatea mai mult decât bunătatea,
nedreptatea mai mult decât a grăi ce e drept.
Oprire
[6] Ai iubit toate vorbele care aruncă în adânc,
limba vicleană.
[7] De aceea Dumnezeu te va nimici până la urmă;
de te-ar smulge și te-ar azvârli din cort
și rădăcinile tale, din pământul celor vii!
Oprire
[8] Vor vedea cei drepți și se vor teme,
vor râde de el și vor spune:
[9] „Iată un om care nu și L-a pus ajutor pe Dumnezeu,
ci și-a pus nădejdea în mulțimea bogăției sale
și s-a întărit în zădărnicia sa."
[10] Eu însă, ca un măslin roditor în casa lui Dumnezeu,
am nădăjduit în mila lui Dumnezeu
până în veac și în veacul veacului.
[11] Îți voi aduce mulțumire în veci, pentru că ai făcut [așa],
și voi aștepta Numele Tău, căci este bun dinaintea credincioșilor Tăi.

---

imagine a păcătosului mândru că „a dat lovitura", în opoziție cu păcătosul căit din Ps. 50 (Eusebiu).

51,5 „nedreptatea": TM are „minciuna".

51,7 „de te-ar smulge și te-ar azvârli": TM are „te va smulge și te va azvârli". ♦ „și rădăcinile tale": TM are „El te va dezrădăcina". ♦ Pentru Ilarie, judecata trimite la Gen. 3,14 (blestemul aruncat asupra șarpelui), „cortul" este Trupul lui Hristos, iar „cei vii" sunt credincioșii, care, și după moarte, sunt vii pentru Dumnezeu (*cf.* Ex. 3,6: „Eu sunt Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacob").

51,9 „în zădărnicia sa": TM are „în dorința lui [rea]".

51,10 Ilarie trimite la Rom. 11,17 – măslinul sălbatic altoit pe cel bun.

51,11 În „așteptarea Numelui", Ilarie vede trăirea în așteptarea lui Hristos și trimite și la Rom. 10,13 („Oricine va chema Numele Domnului va fi mântuit").

52

[1] Pentru sfârşit, pe *maeleth*; de înţelegere, al lui David.
[2] Zis-a nebunul în inima sa: „Nu este Dumnezeu."
Stricatu-s-au şi s-au spurcat întru fărădelegi,
nu-i nimeni care să facă binele.
[3] Dumnezeu S-a aplecat din cer către fiii oamenilor,
ca să vadă de este [vreunul] care înţelege sau Îl caută pe Dumnezeu.
[4] Toţi au rătăcit, laolaltă s-au făcut netrebnici,
nu-i nimeni care să facă binele, nu-i nici măcar unul.
[5] Oare nu-şi vor da seama toţi cei care săvârşesc fărădelegea?
Cei care mănâncă poporul meu cum ar înghiţi o pâine pe Dumnezeu nu L-au chemat.
[6] Acolo vor fi cuprinşi de spaimă unde nu era spaimă,
căci Dumnezeu a împrăştiat oasele celor care plac oamenilor;
au fost făcuţi de ruşine pentru că Dumnezeu i-a disprețuit.
[7] Cine va da, din Sion, mântuirea lui Israel?
Când Domnul Îşi va întoarce poporul din robie
va tresălta Iacob şi se va bucura Israel.

53

[1] Pentru sfârşit, în imnuri; de înţelegere, al lui David,
[2] când au venit cei din Ziph şi i-au spus lui Saul:
„Iată, nu cumva e ascuns David la noi?"

---

52 Psalmul este aproape identic cu Ps. 13. Vezi şi notele *ad loc.*

52,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe *māḥalath, maśkīl* al lui David." Se presupune că *māḥalath* este un termen tehnic muzical, poate o melodie tristă; celelalte versiuni greceşti au „în cor". Pentru *maśkīl*, *cf.* nota la 31,1.

52,2–4 Versete citate în Rom. 3,10 şi urm.

52,6 „celor care plac oamenilor": mulţi Părinţi apropie versetul de Ef. 6,6 şi Gal. 1,10.

53 Rugăciune plină de încredere a dreptului prigonit.

53,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe strune (*cf.* nota la 4,1), *maśkil* al lui David." ♦ Mulţi Părinţi pun psalmul în rostirea lui Hristos, „care vorbeşte şi suferă ca om" (Ilarie). Eusebiu pune însă accentul asupra autorului uman – vorbeşte David şi vorbeşte orice om care suferă.

53,2 *Cf.* 1Rg. 23,19.

[3] Dumnezeule, întru Numele Tău mântuieşte-mă
şi întru puterea Ta mă judecă!
[4] Dumnezeule, ascultă rugăciunea mea,
ia aminte la cuvintele gurii mele!
[5] Căci străini s-au sculat asupra mea
şi [oameni] tari au căutat să-mi ia viaţa
şi nu L-au pus pe Dumnezeu dinaintea lor.

Oprire

[6] Iată, Dumnezeu îmi vine în ajutor,
Domnul e Apărătorul vieţii mele.
[7] Va întoarce relele peste duşmanii mei:
întru adevărul Tău, dă-i pieirii!
[8] De bunăvoie Îţi voi aduce jertfă,
voi da mărturie Numelui Tău, Doamne, că este bun:
[9] căci din orice strâmtorare m-ai izbăvit
şi la duşmanii mei a privit ochiul meu.

54

[1] Pentru sfârşit, în imnuri; de înţelegere, al lui David.

53,3 „întru Numele Tău": numele Îl reprezintă pe Dumnezeu însuşi (*cf.* Ex. 3,14); aici, în paralelism cu „puterea", Îi subliniază atotputernicia. Pentru creştini, acest „Nume" este şi numele lui Iisus, care a primit „Numele care este mai presus de orice nume" (Fil. 2,6).

53,5 „au căutat să-mi ia viaţa": *litt.* „au căutat sufletul meu" – gr. ψυχή, „suflet", are şi sens de „viaţă". La fel şi la v. 6.

53,7 „adevărul": TM are *'emeth*, „fidelitate". ♦ Părinţii (Origen, Ilarie) subliniază că Adevărul este Hristos. Beda parafrazează: aşază-i în adevărul Tău, în iubirea celor veşnice, şi spulberă-le minciuna, dragostea pentru cele pământeşti! – cerând să piară doar păcatul.

53,8 După interpretarea lui Eusebiu, David se afla atunci în pustiu şi nu putea oferi decât voinţa sa; ştia că Dumnezeu, de atunci încolo, voia doar jertfe spirituale. Ilarie şi Ieronim accentuează jertfa de bunăvoie a lui Hristos. Augustin şi Cassiodor vorbesc mai ales de îndatorirea credinciosului de a aduce jertfă spirituală de laudă şi mulţumire.

53,9 „m-ai izbăvit": TM are „m-a izbăvit". ♦ 9b: expresie ebraică exprimând triumful asupra duşmanilor.

54 Strigătul unui om prigonit tocmai de cei apropiaţi. Începând cu Părinţii, creştinii au văzut în autorul psalmului o prefigurare a lui Hristos trădat de ai Săi, rugându-Se în agonie etc.

54,1 În TM, identic cu 53,1, ca şi în LXX.

[2] Pleacă-Ţi urechea, Dumnezeule, la rugăciunea mea,
nu trece cu vederea ruga mea,
[3] ia aminte la mine şi ascultă-mă!
Întristat am fost în cugetarea mea şi m-am tulburat,
[4] de glasul duşmanului şi de asuprirea păcătosului,
căci au abătut asupra mea fărădelege
şi cu mânie m-au urât.
[5] Inima mea s-a tulburat în mine
şi spaima morţii a căzut asupra mea;
[6] teamă şi cutremur au venit peste mine
şi m-a acoperit bezna.
[7] Şi am zis: „Cine îmi va da aripi ca de porumbel,
ca să zbor şi să mă odihnesc?"
[8] Iată, am fugit departe
şi m-am sălăşluit în pustiu.

Oprire

[9] L-am aşteptat pe Cel care mă mântuieşte
de slăbiciunea sufletului şi de vifor.
[10] Cufundă-i, Doamne, dezbină limbile lor,
căci am văzut fărădelege şi dezbinare în cetate!
[11] Zi şi noapte o înconjoară pe zidurile ei,
fărădelege şi trudă în mijlocul ei, şi nedreptate,
[12] şi n-au lipsit din pieţele ei camătă şi viclenie.

54,3b În TM: „Neliniştit în plângerea mea mă tulbur (*'ahīmāh* – sens nesigur)."

54,6 „bezna": TM are „fiorii".

54,7 Pentru metafora „aripilor", *cf.* Ex. 19,4; Deut. 32,11; Ps. 16,8; 90,4; Apoc. 12,14. ♦ Pentru Origen, „aripile" sunt contemplaţia prin care se trece de la creaţie la odihna în Dumnezeu.

54,8 „am fugit... m-am sălăşluit": TM are „aş fugi... mi-aş petrece noaptea".

54,9 TM are „m-aş zori să-mi aflu adăpost de vântul aprig şi de furtună".

54,10-12 Grigore al Nyssei (67) interpretează alegoric: locuitorii ticăloşi ai cetăţii răului, care vor fi nimiciţi, sunt: fărădelegea, vrajba, nedreptatea, înşelătoria şi ipocrizia – care e cea mai rea din toate, pentru că simulează iubirea şi armonia. ♦ „Cufundă-i... dezbină limbile...": imagini preluate din istorisirile despre potop şi despre turnul Babel (Origen, Eusebiu, Ilarie etc.).

54,11 „o înconjoară": *litt.* „o va înconjura": traducere automată a imperfectivului ebr. cu viitorul.

54,12 „camătă": TM are „asuprire".

[13] Căci de m-ar fi urât dușmanul, aș fi răbdat,
și cel care mă urăște, de-ar fi grăit cu trufie împotriva mea, m-aș fi ascuns de el.
[14] Dar tu, omule întocmai la suflet cu mine,
îndrumătorul meu și cunoscutul meu,
[15] care laolaltă cu mine [te-]ai îndulcit din bucate,
în Casa lui Dumnezeu am umblat într-un gând!
[16] Să vină moartea peste ei,
să se coboare de vii în lăcașul morților,
căci răutăți sunt în sălașurile lor, în mijlocul lor.
[17] Dar eu către Dumnezeu am strigat
și Domnul m-a ascultat.
[18] Seara și dimineața și la amiază voi povesti,
voi vesti, și El va asculta glasul meu.
[19] Va răscumpăra în pace sufletul meu de cei ce se apropie de mine,
căci în multe au fost cu mine.
[20] Va asculta Domnul și-i va smeri,
El, care este mai înainte de veci.

Oprire

Căci nu este în ei îndreptare
și nu s-au temut de Dumnezeu.
[21] Întins-a mâna Lui spre răsplătire,
[iar] ei I-au pângărit Legământul.

54,13-14 *Cf.* Mt. 26,23; In. 1,11; 13,2. În omul descris la v. 14 toată tradiția creștină vede chipul lui Iuda.

54,15a În TM: „cu care laolaltă făceam dulce convorbire."

54,15 „[te-]ai îndulcit din bucate": *litt.* „îndulceai mâncărurile" ar putea însemna: tovărășia lui făcea să pară mai bună mâncarea.

54,16 Ieronim consideră că vorbirea în chip de blestem e folosită de psalmist pentru a-și arăta mai bine durerea inimii; imaginile sunt preluate din istorisirea despre Datan și Abiron (Num. 16,23).

54,18 „voi povesti, voi vesti": TM are „mă jeluiesc și gem".

54,19 „căci în multe au fost cu mine": TM are „căci mulți s-au ridicat împotriva mea".

54,21 „Întins-a mâna Lui spre răsplătire": TM are „și-a întins mâna împotriva prietenilor" – subiectul nu este exprimat, dar din context s-ar deduce că este „dușmanul". LXX a citit probabil cu altă vocalizare și a echivalat „spre a răsplăti", iar atunci subiectul ar putea fi Dumnezeu. ♦ „I-au pângărit": TM are „a pângărit legământul său".

[22] Risipiţi au fost de mânia feţei Lui
şi s-a apropiat inima lui,
s-au înmuiat cuvintele lui ca untdelemnul,
dar ele sunt suliţe.
[23] Aruncă asupra Domnului grija ta şi El te va hrăni;
nu va îngădui nicicând să se clatine cel drept.
[24] Iar Tu, Dumnezeule, îi vei coborî în groapa pierzării:
vărsătorii de sânge şi cei vicleni
nu vor ajunge la jumătatea zilelor lor.
Iar eu voi nădăjdui în Tine, Doamne.

55

[1] Pentru sfârşit, despre poporul care a fost îndepărtat de cele sfinte;
al lui David, ca inscripţie pe stâlp, când l-au prins Străinii la Geth.
[2] Miluieşte-mă, Doamne, căci m-a călcat în picioare omul,

54,22 „s-a apropiat inima lui": text obscur; unii l-au pus în legătură cu trădarea lui Iuda (*cf.* Lc. 22,47), iar alţii au corectat „lui" în „lor". ♦ În TM, 22a-b este neclar: „linguşitoare *mahmā'ōth* (termen ininteligibil, la plural, emendat în *me-ḥem^{e}'āh*, «mai mult decât untul» – în concordanţă cu Targumul, Symmachos şi Ieronim [*Hebr.*]) gura lui, dar inima lui este război." Traducătorul LXX a citit verbul *qārebh*, „a se apropia", în loc de *qarābh*, „război".

54,23 *Cf.* 1Pt. 5,7; Ps. 36,5.

54,24 „în groapa pierzării": TM are „în adâncul gropii".

55 Omul nedreptăţit îşi dă seama că lui Dumnezeu îi pasă de rugăciunea şi de lacrimile oamenilor. Ilarie vede aici descrierea suferinţei lui David, dar şi a lui Hristos.

55,1 „cele sfinte": Grigore al Nyssei (XIV,71) interpretează τῶν ἁγίων ca un masculin: „de sfinţii [îngeri]". Pornind de aici, interpretează tot psalmul în legătură cu Gen. 3: câtă vreme oamenii erau departe de sfinţii îngeri, erau călcaţi în picioare de pasiunile firii. Omul, epuizat şi chinuit de lungimea luptei şi speriat în noapte, când ajunge să nădăjduiască în Dumnezeu, răstoarnă ca pe o povară rătăcirea nădejdilor mincinoase şi îşi laudă propriile cuvinte de mărturisire a credinţei. Dar duşmanii urăsc cuvintele vrednice de laudă, urzesc răutate şi stau la pândă. Ucigaşul de oameni „pândeşte călcâiul" (Gen. 3,15). Însă Dumnezeu mântuieşte „pentru nimic" (în dar, în mod gratuit); „alunecarea" este abaterea de la porunci. O dată mântuit, omul se poate întoarce în lumina din care fusese alungat. ♦ În TM, titlul este „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe *Yōnath 'ēlem r^{e}ḥoqīm*. Al lui David, *mikh^{e}tām*, când filistenii îl ţineau prins la Gath". Sensul expresiei *yōnath 'ēlem r^{e}ḥoqīm* este nesigur, probabil titlul unei melodii pe care se putea cânta psalmul; unii traduc „porumbiţa din ţinuturi îndepărtate". *Mikh^{e}tām*: termen tehnic în titlurile unor psalmi, cu sens necunoscut. ♦ Evenimentul la care se referă – *cf.* 1Rg. 21,10.

ziua întreagă, războindu-se, m-a strâmtorat.
[3] M-au călcat duşmanii mei ziua întreagă,
căci mulţi sunt cei ce se războiesc cu mine din înălţime.
[4] Ziua voi fi înspăimântat, dar eu voi nădăjdui în Tine.
[5] În Dumnezeu voi lăuda cuvintele mele, toată ziua.
În Dumnezeu am nădăjduit, nu mă voi teme;
ce-mi va face mie trupul?
[6] Ziua întreagă de cuvintele mele s-au scârbit,
împotriva mea, toate gândurile lor spre rău.
[7] Se vor aşeza lângă mine şi se vor ascunde;
ei înşişi îmi vor pândi călcâiul,
precum au aşteptat, ca să-mi ia viaţa.
[8] Pentru nimic Tu [nu-]i vei izbăvi,
întru mânie vei doborî popoare, Dumnezeule.
[9] Viaţa mea Ţi-am spus-o Ţie,
pus-ai lacrimile mele înaintea Ta, după făgăduinţa Ta.

55,3-4 „din înălţime. Ziua...": *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au „ziua" lângă „din înălţime", la 3b, deci sensul ar putea fi: „de la începutul zilei", iar v. 4 începe „ei se vor teme", oferind un text mai inteligibil. TM are *mārōm*, „înălţime", care a fost interpretat de Targum, Aquila, Ieronim (*Hebr.*) şi Raşi ca un titlu al lui Dumnezeu: „O, Preaînalte!". Ibn Ezra, urmat de TOB, se gândeşte la marea ceată a îngerilor din cer şi atunci s-ar traduce „pentru mine" şi nu „cu mine" (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ În TM, v. 4 este: „În ziua în care mă înspăimânt, la Tine mă adăpostesc."

55,5 „voi lăuda cuvintele mele": expresia a fost explicată în legătură cu In. 7,16 („învăţătura Mea nu este a Mea, ci a Aceluia care M-a trimis"). TM are: „voi lăuda cuvântul Lui" – acest cuvânt fiind făgăduinţa în care se încrede psalmistul. ♦ „trupul": traduce ebr. *bāśār*, care desemnează omul privit sub aspectul lui trupesc, fizic. Este în paralelism cu „omul" de la v. 12. ♦ După Origen, numai Hristos, care e fără păcat, poate spune „Nu mă voi teme: ce-mi va face Mie trupul?". Eusebiu, însă, citează Rom. 8,31: „Când Domnul e cu noi, cine e împotriva noastră?"

55,6 „de cuvintele mele s-au scârbit": TM are „îmi fac dureroase cuvintele/lucrările"; Targum: „se întristează din pricina mea"; syr. „uneltesc împotriva mea"; Ieronim (*Hebr.*): „mă mâhneau prin cuvinte".

55,7 „îmi vor pândi călcâiul" – vezi nota la 40,10. Grigore al Nyssei (71) spune că este acţiunea tipică a diavolului (*cf.* Gen. 3,15). ♦ „ca să-mi ia viaţa": *litt.* „ca să ia sufletul meu". În *Vaticanus* şi *Sinaiticus*, 7c este: „precum am aşteptat pentru sufletul meu".

55,8 „întru mânie vei doborî popoare": Părinţii interpretează că popoarele se vor supune lui Dumnezeu. Eusebiu: „Dumnezeu le va doborî trufia, spre binele lor."

55,9 În TM: „Paşii pribegiei mele sunt număraţi la Tine; aşază lacrimile mele în burduful/urciorul Tău! Nu sunt ele [socotite] în cartea Ta?"

[10] Se vor întoarce duşmanii mei îndărăt
în ziua în care Te voi chema;
iată, am cunoscut că Dumnezeul meu eşti Tu.
[11] În Dumnezeu voi lăuda lucrarea,
în Domnul voi lăuda cuvântul.
[12] În Dumnezeu am nădăjduit, nu mă voi teme;
ce-mi va face mie omul?
[13] În mine, Dumnezeule, [sunt] făgăduinţele
pe care Ţi le voi aduce în schimb, ca laudă, Ţie.
[14] Căci ai scăpat sufletul meu de moarte
şi picioarele mele, de alunecare,
ca să fiu bineplăcut dinaintea lui Dumnezeu în lumina celor vii.

56

[1] Pentru sfârşit; *nu nimici*; al lui David, ca inscripţie pe stâlp,
când fugea din faţa lui Saul, în peşteră.
[2] Miluieşte-mă, Dumnezeule, miluieşte-mă,
căci în Tine s-a încrezut sufletul meu
şi la umbra aripilor Tale voi nădăjdui

55,10 „Dumnezeul meu eşti Tu": TM are „Dumnezeu e de partea mea" (*litt.* „pentru mine").

55,11 „lucrarea": gr. ῥῆμα, ca şi ebr. *dabhar*, poate însemna şi „cuvânt", şi „lucru". Am optat pentru această traducere întrucât am tradus cu „cuvânt" gr. λόγος din versetul următor. Pe acesta mulţi Părinţi îl referă la Hristos-Cuvântul lui Dumnezeu (*cf.* In. 1).

55,13 În TM: „Peste mine sunt, Dumnezeule, făgăduinţele Tale: Ţie Îţi voi aduce laudă/ mulţumire."

55,14 „ca să fiu bineplăcut": TM are „ca să umblu". ♦ Pentru Eusebiu, „lumina celor vii" este Hristos care „luminează pe tot omul ce vine în lume" (In. 1,9).

56 Rugăciunea unui om încolţit de duşmani.

56,1 În TM, titlul este: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe *Nu nimici*. Al lui David, *mikh^{e}tām*. Când a fugit dinaintea lui Saul, în peşteră." „*Nu nimici*" se presupune că era începutul unei cântări cunoscute, pe a cărei melodie se putea cânta psalmul. ♦ Se referă la episodul din 1Rg. 22,1-2 sau din 1Rg. 24; *cf.* Ps. 141,1.

56,2 „s-a încrezut... voi nădăjdui": TM are „caută adăpost... voi căuta adăpost". ♦ „fărădelegea": TM are „urgia". ♦ După Atanasie, profetul înalţă această cântare în numele omenirii. Pentru Ilarie, Hristos este cel care vorbeşte. Pentru Augustin, e glasul lui Hristos şi glasul nostru: trebuie să răbdăm până la sfârşit, până trece fărădelegea.

56,2-6 Fragmentul corespunde cu Ps. 108,2-6.

până va trece fărădelegea.
[3] Strigat-am către Dumnezeul cel Preaînalt,
Dumnezeu care mi-a făcut bine.
[4] Trimis-a din cer şi m-a izbăvit,
i-a dat de ruşine pe cei ce mă călcau în picioare.

Oprire

Trimis-a Dumnezeu mila Sa şi adevărul Său
[5] şi a scăpat sufletul meu din mijlocul puilor de lei.
Adormisem tulburat:
fiii oamenilor – dinţii lor sunt suliţe şi săgeţi
şi limba lor – sabie ascuţită.
[6] Înalţă-Te mai presus de ceruri, Dumnezeule,
şi peste tot pământul, slava Ta!
[7] Cursă au pregătit picioarelor mele
şi au încovoiat sufletul meu:
săpat-au în faţa mea groapă
şi au căzut în ea.

Oprire

[8] Gata este inima mea, Dumnezeule,
gata este inima mea: [Îţi] voi cânta [cu glasul] şi din strune.
[9] Deşteaptă-te, slava mea,

56,3 „mi-a făcut bine": TM are „împlineşte pentru mine".

56,4 „mila... adevărul": în TM, *hasᵉdō wa-'amitō* – *cf.* nota la 24,10 (la fel şi la v. 11). ♦ Mulţi Părinţi văd în acest verset o aluzie la trimiterea Mângâitorului.

56,5 În TM: „Sufletul meu e culcat în mijlocul puilor de leu care-i sfâşie pe fiii oamenilor; dinţii lor...". ♦ *Cf.* 1Pt. 5,8. ♦ „Adormisem tulburat": mulţi Părinţi pun expresia în legătură cu spusele lui Iisus din grădina Măslinilor, „Întristat e sufletul Meu până la moarte" (Mc. 14,34; Mt. 26,38).

56,6 V. reluat în 56,12. După Ieronim, profetul spune aceasta despre Înălţarea lui Hristos. Ilarie şi Atanasie leagă versetul de Ef. 4,9. Fiindcă S-a înălţat, a revărsat peste tot pământul pe Duhul Sfânt (Ilarie).

56,8 „din strune": *litt.* „voi cânta la/cu acompaniament de instrument cu coarde". ♦ Eusebiu şi Atanasie referă versetul la aşteptarea Duhului Sfânt.

56,9 „deştepta-mă-voi dis-de-dimineaţă": TM are „voi deştepta zorile". ♦ Conştient de prezenţa Duhului, psalmistul se însufleţeşte şi profeţeşte (Eusebiu). „Slava mea" este puterea de a profeţi. Rufinus vede în „Deşteaptă-te, slava mea" o profeţie a Învierii lui Hristos şi, pentru el, „dis-de-dimineaţă" e ceasul Învierii.

deşteaptă-te, harfă şi alăută,
deştepta-mă-voi dis-de-dimineaţă.
[10] Îţi voi aduce laudă între popoare, Doamne,
Îţi voi cânta între neamuri,
[11] căci s-a mărit până la ceruri mila Ta
şi până la nouri, adevărul Tău.
[12] Înalţă-Te mai presus de ceruri, Dumnezeule,
şi peste tot pământul, slava Ta!

57

[1] Pentru sfârşit; *nu nimici*; al lui David, ca inscripţie pe stâlp.
[2] Oare cu adevărat grăiţi dreptate?
Judecaţi oare nepărtinitor, fii ai oamenilor?
[3] Voi din inimă săvârşiţi nelegiuiri pe pământ,
nedreptate urzesc mâinile voastre.
[4] S-au abătut păcătoşii [încă] din sânul [mamei],
au rătăcit [încă] din pântece, au grăit minciuni.
[5] Furia lor e asemenea cu a şarpelui,

---

57 Invectivă împotriva judecătorilor nelegiuiţi. Reproşurile şi blestemele sunt exprimate în limbajul colorat al Orientului, dar ele afirmă mai presus de toate că dreptatea lui Dumnezeu nu poate fi pervertită de ticăloşia omului şi până la urmă se va arăta biruitoare.

57,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe *Nu nimici*. Al lui David, *mikh'tām*."

57,2a În TM, text neclar; s-ar putea înţelege: „Într-adevăr, tăcută e dreptatea [când] vorbiţi" (TOB). Targumul interpretează: „Într-adevăr, când tăceţi spuneţi dreptatea?" Majoritatea acceptă însă emendarea lui *'ēlem*, „tăcut", în *'ēlīm*, *litt.* „zei" – termen folosit pentru magistraţi şi alţi oameni puternici.

57,4 Chiril al Alexandriei interpretează „s-au îndepărtat păcătoşii de la sân" – adică de la sânul duhovnicesc, care ar putea da roade bune fiindcă a primit sămânţa de la Dumnezeu. Respinge interpretarea „încă din sân" pentru că i se pare maniheistă.

57,5-6 „furia": TM are „veninul". ♦ „descântători": gr. ἐπῴδοντες, *litt.* „cei care cântă incantaţii/descântece". Pentru Părinţi, aceştia sunt sfinţii care vorbesc în Lege şi Profeţi, precum şi vestitorii Evangheliei, cărora li se opune „neascultarea încăpăţânată şi obraznică a şarpelui străvechi" (Ilarie). ♦ „şarpelui": mulţi Părinţi trimit la şarpele din Gen. 3. ♦ „viperei surde": conform cunoştinţelor zoologice ale vremii, unii Părinţi explică: şarpele veninos, dacă ascultă cuvintele îmblânzitorului, îşi varsă la pământ veninul şi devine inofensiv. Augustin pune în legătură cu Fp. 7,57 (călăii lui Ştefan îşi astupau urechile). ♦ „farmecelor": gr. φάρμακον înseamnă „medicament"/„otravă" şi „vrajă".

ca a viperei surde care-şi astupă urechile
[6] pentru a nu asculta glasul descântătorilor,
al farmecelor fermecătorului priceput.
[7] Dumnezeu le-a zdrobit dinţii în gură,
colţii leilor i-a sfărâmat Domnul.
[8] Vor fi nimiciţi ca apa care se scurge:
va ţine întins arcul Său până când vor slăbi.
[9] Precum ceara ce se topeşte vor fi nimiciţi,
a căzut foc şi n-au mai văzut soarele.
[10] Înainte ca spinii voştri să ajungă rug,
vă va înghiţi de vii ca întru mânie.
[11] Se va bucura dreptul când va vedea răzbunarea asupra celor nelegiuiţi:
mâinile şi le va spăla în sângele păcătosului.
[12] Şi va spune omul: „Aşadar, este un rod pentru cel drept,
este deci [un] Dumnezeu care-i judecă pe pământ."

Augustin interpretează ca „medicament": „Oare medicamentul are glas? Există un medicament care are glas: este medicamentul pe care îl purtăm cu noi; ascultaţi-i glasul şi nu faceţi ca viperele surde, pentru că de acum a venit Hristos să împlinească Legea şi Profeţii." ♦ „priceput": gr. σοφός, al cărui sens originar se referă la excelenţa în domeniu.

57,7 „le-a zdrobit...": TM are „zdrobeşte-le...".

57,9 În TM: „Ca melcul (*litt.* limaxul) care se topeşte în mers, ca pruncul lepădat ce nu zăreşte soarele."

57,10 „rug": gr. ῥάμνος, „tufiş mare de mărăcini"; mai apare în LXX în apologul din Jud. 9,14. Poate că aici este o aluzie la o expresie devenită proverbială. Tradiţia patristică interpretează: mai înainte ca spinii voştri, adică păcatele, să ajungă în culmea răutăţii, mai înainte de a ajunge faptă, mânia dumnezeiască vă va pedepsi (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*). ♦ În TM, *litt.*: „Înainte să simtă căldările voastre flacăra mărăcinilor, ca unul viu, ca unul furios va fi măturat" – text dificil.

57,11 „asupra celor nelegiuiţi": nu apare în TM. ♦ „mâinile... păcătosului": TM are „picioarele... păcătoşilor" – imagine de război. ♦ Părinţii atrag atenţia că drepţii se bucură nu pentru pieirea păcătoşilor, ci pentru instaurarea dreptăţii divine. Chiril al Alexandriei spune despre „spălarea mâinilor în sânge" că este o metaforă inspirată din vechiul vocabular războinic. Ilarie subliniază corespondenţa între 12b şi vv. 2-3.

58

[1] Pentru sfârşit; *nu nimici*; al lui David, ca inscripţie pe stâlp,
când Saul a trimis pază la casa lui spre a-l ucide.
[2] Scapă-mă de vrăjmaşii mei, Dumnezeule,
de la cei ce se ridică împotriva mea răscumpără-mă!
[3] Izbăveşte-mă de cei ce săvârşesc fărădelegea
şi de vărsătorii de sânge mântuieşte-mă!
[4] Că, iată, au vânat sufletul meu,
s-au aşezat peste mine cei puternici.
Nici nelegiuire, nici păcat nu e în mine, Doamne!
[5] Fără [să fac vreo] nelegiuire, ei au alergat şi au ţinut-o drept:
scoală-Te în întâmpinarea mea şi vezi!
[6] Şi Tu, Doamne, Dumnezeul oştirilor, Dumnezeul lui Israel,
ia aminte şi cercetează toate neamurile.
Nu-Ţi fie milă de nimeni dintre cei ce săvârşesc nelegiuirea!

Oprire

[7] Se vor întoarce seara flămânzi ca nişte câini şi vor da târcoale prin cetate.
[8] Iată, vor da glas cu gura lor

---

58 Rugăciunea unui om încolţit de duşmani. Pentru mulţi Părinţi, David proroceşte în acest psalm pătimirea lui Hristos. După Augustin, „ceea ce s-a întâmplat cu trupul lui Hristos se întâmplă şi cu noi: duşmanii, adică diavolul şi îngerii săi, continuă să lucreze". Grigore al Nyssei (rezumat în Nesmy, p. 262) comentează astfel: „Acest psalm este foarte adânc. Titlul îl închină Biruitorului îndelung-răbdător (*cf. Psalma iuxta Haebreos*: *Victori ut non disperdas*), care «nu vrea să nimicească». Preamăreşte răbdarea supremă şi blândeţea Celui care e mereu gata, din iubire, să-i copleşească cu bunuri pe duşmanii care I-au făcut tot răul cu putinţă: *nu-i omorî/nimici*. După o lungă şi dureroasă rătăcire în căutarea Cuvântului, *se vor întoarce seara* (v. 7), adică la sfârşitul timpului. Iar în *dimineaţa* (v. 17) zilei veşnice, fără de sfârşit, voi cânta (este un viitor care se referă la veşnicie) biruinţa şi îndurarea Ta."

58,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe *Nu nimici*. Al lui David, *mikh^{e}tām* şi când Saul..."

58,2b În TM: „În faţa celor ce mi se împotrivesc, aşază-mă pe înălţime!"

58,4c *Litt.* „Nici nelegiuirea mea, nici păcatul meu". Părinţii atrag atenţia că numai Hristos putea spune aceasta.

58,5 „au ţinut-o drept": TM are „se pregătesc".

58,6 „ia aminte": TM are „scoală-Te".

58,8 „Şi cine a auzit?": este un gen de hulă pe care îl pomenesc adesea psalmii: păcătoşii pretind că Dumnezeu nu aude sau nu vede.

şi sabie este în buzele lor: „Şi cine a auzit?"
9 Dar Tu, Doamne, vei râde de ei,
vei nesocoti toate neamurile.
10 Puterea mea mi-o voi păzi la Tine,
căci Tu, Dumnezeule, eşti ocrotitorul meu.
11 Dumnezeul meu – mila Lui mă va întâmpina;
Dumnezeu mi[-o] va arăta, printre duşmanii mei.
12 Nu-i omorî, ca să nu uite de poporul meu;
împrăştie-i cu puterea Ta
şi doboară-i, Cel ce eşti scutul meu, Doamne!
13 [Pentru] păcatul gurii lor, [pentru] cuvântul buzelor lor,
să rămână prinşi în trufia lor;
pentru blestem şi minciună, li se va vesti sfârşitul
14 întru urgia sfârşitului, şi nu vor dăinui
şi vor cunoaşte că Dumnezeul lui Iacob e Stăpân peste marginile pământului.

Oprire

15 Se vor întoarce seara flămânzi ca nişte câini şi vor da târcoale prin cetate.
16 Se vor împrăştia, ca să mănânce,
iar dacă nu se vor sătura vor mârâi.

58,9 Eusebiu pune versetul în paralel cu Ps. 2,1-4: oricât s-ar agita duşmanii, Dumnezeu râde de ei.

58,10a În TM: „Tăria mea, la Tine iau aminte." ♦ 10b: „ocrotitorul": TM are „fortăreaţa"; la fel şi la 17c şi 18b. ♦ Augustin interpretează astfel: „Cu cât mă apropii de Tine, sunt mai puternic; cu cât mă îndepărtez de Tine, cu atât mă prăbuşesc." În *De Civitate Dei* 12,6, cu privire la îngerii răzvrătiţi, spune că ei „nu au voit să-şi păzească puterea la Dumnezeu". Ilarie face o apropiere cu cuvintele lui Iisus: „Tată, în mâinile Tale încredinţez duhul Meu" (Lc. 23,46).

58,11 „mi-o va arăta, printre duşmanii mei": TM are „mi-i va arăta pe cei ce mă pândesc".

58,12 „poporul meu": *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au „legea Ta"; TM are „ca poporul meu să nu uite", dar versetul e nesigur. ♦ Grigore al Nyssei (2, XVI): „Nu-i ucide, ci scoate-i din adâncurile răului la viaţa în duh! [...] Dacă omul ar fi nimicit, lucrarea lui Dumnezeu ar deveni inutilă. Numai păcatul va pieri."

58,15 După Grigore al Nyssei (2, XVI), cel care trăieşte în „cetate", acela este om, dar cel care, printr-o viaţă nedemnă, se îndepărtează de asemănarea cu Dumnezeu, acela trăieşte afară din cetate, îşi pierde înfăţişarea de om şi se aseamănă cu un animal.

58,16 „vor mârâi": TM are „vor umbla toată noaptea".

[17] Dar eu voi cânta puterii Tale,
voi tresălta de bucurie în zori [pentru] mila Ta,
căci ai fost ocrotitorul meu
şi loc de scăpare în ziua strâmtorării mele.
[18] Ajutătorul meu, Ţie Îţi voi cânta,
căci Tu, Dumnezeule, eşti ocrotitorul meu,
Dumnezeul meu, mila mea.

59

[1] Pentru sfârşit, celor care vor mai fi schimbaţi; ca inscripţie pe stâlp, al lui David, spre învăţătură,
[2] când a pârjolit Mesopotamia Siriei şi Siria Soba şi s-a întors Ioab şi a lovit în Valea Sării douăsprezece mii.
[3] Dumnezeule, Tu ne-ai lepădat şi ne-ai nimicit,
Te-ai mâniat şi [iarăşi] Te-ai miluit de noi.
[4] Ai cutremurat pământul şi l-ai tulburat:
vindecă-i rănile, căci s-a clătinat!
[5] Ai arătat poporului Tău lucruri aspre,
adăpatu-ne-ai cu vinul străpungerii.
[6] Dat-ai celor care se tem de Tine semn,

58,17 „Bucuria din zori" e referită de mulţi Părinţi la bucuria Învierii lui Hristos.

59 Rugăciune a poporului asuprit de duşmani ca urmare a păcatului; acum el cere ajutor în lupta împotriva vrăjmaşilor.

59,1 În TM, titlul este: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe [melodia] *Şūşan 'Edhūth* («Crinul este mărturia»), *mikh'tām* al lui David, pentru învăţătură."

59,2 În TM: „Când se lupta cu arameenii din Mesopotamia şi cu cei din *Ţōbhāh*, iar *Yo'ābh* s-a întors şi a lovit Edomul în Valea Sării, douăsprezece mii." ♦ „Valea Sării" nu a fost identificată. Printre campaniile lui David se vorbeşte despre victoria asupra arameilor din Soba (2Rg. 8), dar nu şi asupra arameilor din Mesopotamia.

59,3 „şi [iarăşi] Te-ai miluit de noi": TM are „întoarce-ne!". ♦ Augustin interpretează: „Ne-ai nimicit ca să ne zideşti iarăşi; ai dărâmat zidirea veche pentru a o înlocui cu cea a omului nou."

59,5 „străpungerii": gr. κατανύσσω înseamnă, la propriu, „a străpunge", de unde „a izbi, a provoca o stare de şoc". Pornind de la primul sens, unii îl echivalează la pasiv cu „a fi străpuns în inimă" = „a se smeri, a se căi". Unul din termenii foarte importanţi în spiritualitatea monahală: „străpungerea inimii" este primul pas către isihie. ♦ Vinul ca metaforă pentru mânia lui Dumnezeu – *cf.* Ps. 74,9; Apoc. 14,10; 16,19; 19,15.

59,6 „Dat-ai... semn": Părinţii văd în acesta semnul cu care am fost însemnaţi pentru a fi scăpaţi de osândă, prefigurat de sângele mielului la ieşirea din Egipt (*cf.* Ex. 12,7).

ca să fugă din faţa arcului.

Oprire

[7] Ca să fie izbăviţi cei iubiţi de Tine,
mântuieşte cu dreapta Ta şi ascultă-mă!
[8] Dumnezeu a grăit în [lăcaşul] Său sfânt:
„Voi tresălta şi voi împărţi Sikima
şi Valea Corturilor o voi măsura:
[9] al Meu este Galaadul şi al Meu este Manasse,
şi Efraim – întărirea capului Meu,
Iuda – regele Meu,
[10] Moab – vasul nădejdii Mele;
peste Idumeea Îmi voi întinde încălţămintea,
Mie Străinii Mi s-au supus."
[11] Cine mă va duce spre cetatea întărită,

Atanasie vede în acesta şi lumina pentru a deosebi binele de rău. Eusebiu şi Theodoret amintesc şi de semnul *Tau* din Iez. 9,4, echivalat cu σφραγίς, semnul crucii. ♦ „arcului": TM are „arcaşului".

59,7b Mulţi Părinţi comentează: dreapta Tatălui este Hristos.

59,8 „în [lăcaşul] Său sfânt": la origine se referă la un răspuns dat de Dumnezeu în sanctuarul Său. Unii Părinţi interpretează gr. ἐν τῷ ἁγίῳ „în Sfântul Său", adică Dumnezeu ne răspunde în Hristos (Eusebiu, Atanasie, Ilarie, Augustin). Pentru Theodoret, aceasta înseamnă că Dumnezeu a vorbit prin Duhul Său Sfânt, care se foloseşte de profet ca de un instrument. ♦ „Sikima" (ebr. *Şekhem*) se află în centrul Israelului; „Valea Corturilor" (TM „valea *Sukkōth*") este în Transiordania; prin ambele a trecut Iacob întorcându-se acasă (Gen. 33,17-18). ♦ Pentru Eusebiu, versetele 8b-11 se referă la convertirea neamurilor.

59,9 „întărirea capului": TM are „chivăra de pe cap". ♦ „regele Meu": TM are „sceptrul Meu" (aluzie la Gen. 49,10). ♦ Galaad, Manasse şi Efraim sugerează Regatul din nord, iar Iuda, pe cel din sud. Profeţii vorbesc despre unificarea acestora în vremurile viitoare (*cf.* Zah. 9,13: Iuda e „arcul" lui Dumnezeu, iar Efraim, „războinicul" Lui).

59,10 „nădejdii": TM are „spălării". Unii comentatori sunt de părere că această imagine ciudată ar fi determinată de vecinătatea Mării Moarte. Traducătorul LXX a citit *r'haţ* (aram. „nădejde") în loc de ebr. *rāhaţ*, „spălare". ♦ „Îmi voi întinde": TM are „Îmi arunc". Aruncarea sandalelor asupra unei ţări simbolizează luarea ei în stăpânire. ♦ 10c în TM: „Pentru Mine, Filistie, dă strigare!" – text dificil; unii îl corectează şi traduc: „Peste Filistia îmi strig [biruinţa]." În multe părţi din LXX (*e.g.* Jud.; 1 şi 2Rg.; 1 şi 2Par.), „filistenii" sunt traduşi cu ἀλλόφυλοι, „Străini".

59,11 După ce a rostit profeţia, profetul vorbeşte în nume propriu: „cetatea întărită" este Ierusalimul, iar profetul, ştiind că zidurile ei fuseseră distruse, are o dorinţă puternică de

cine mă va călăuzi până în Idumeea?
[12] Oare nu Tu, Dumnezeule, care ne-ai lepădat?
Şi nu vei mai ieşi, oare, Dumnezeule, cu oştirile noastre?
[13] Dă-ne ajutor în strâmtorare,
căci zadarnică e mântuirea [ce vine] de la om!
[14] În Dumnezeu vom săvârşi fapte măreţe
şi El îi va nimici pe cei care ne strâmtorează.

60

[1] Pentru sfârşit, între imnuri, al lui David.
[2] Ascultă, Dumnezeule, implorarea mea,
ia aminte la rugăciunea mea.
[3] De la marginile pământului spre Tine am strigat
când s-a sfârşit inima mea:
pe stâncă m-ai înălţat,
[4] m-ai călăuzit, căci Te-ai făcut nădejdea mea,
turn de tărie în faţa duşmanului.
[5] Mă voi sălăşlui în cortul Tău de-a pururi,
mă voi adăposti sub acoperământul aripilor Tale.

Oprire

[6] Căci Tu, Dumnezeule, ai ascultat făgăduinţele mele,

---

a le vedea refăcute. Vrea să-i vadă şi pe locuitorii Idumeii supuşi lui Dumnezeu (Theodoret). Pentru alţi Părinţi (Eusebiu, Atanasie, Ieronim), „cetatea întărită" e Biserica; pentru alţii, Ierusalimul ceresc.

59,12 „nu vei mai ieşi": TM are „care nu mai ieşeai".

59,14 „fapte măreţe": *litt.* „putere".

60 Rugăciunea unui pribeag. Theodoret spune: „În psalmul precedent profetul ne-a spus să ne întoarcem la Dumnezeu, iar în acesta ne arată ce rugăciune să-I înălţăm; Îl vesteşte pe Hristos şi prevesteşte întoarcerea păgânilor."

60,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe strune, al lui David."

60,2 „rugăciunea": *litt.* „cererea"; TM are „strigătul".

60,3 „pe stâncă m-ai înălţat": TM are: „la stânca prea înaltă pentru mine." ♦ Părinţii fac legătura cu 1Cor. 10,4 („Stânca era Hristos").

60,4 „nădejdea": TM are „adăpostul".

60,5 „cortul": Origen aminteşte psalmul 14 în care se spune că cel desăvârşit va locui sub acest cort. Este locuirea Treimii: cine locuieşte acolo e ocrotit sub aripile lui Dumnezeu.

60,6 „făgăduinţele": gr. εὐχή înseamnă deopotrivă „rugăciune", „jertfă votivă" şi „făgăduinţă" (*cf.* v. 9); TM are *nedher*, „făgăduinţă, vot". ♦ „moştenire": pentru Origen, ea

dat-ai moştenire celor ce se tem de Numele Tău.
[7] Zile vei adăuga peste zile regelui,
anii lui, din neam în neam.
[8] Va dăinui în veac înaintea lui Dumnezeu:
mila şi adevărul Lui, cine le va cerceta?
[9] Aşa voi cânta Numelui Tău în veacul veacului,
ca să-mi împlinesc făgăduinţele zi de zi.

61

[1] Pentru sfârşit, despre Idithun; psalm al lui David.
[2] Oare nu lui Dumnezeu I se va supune sufletul meu?
Căci la El este mântuirea mea.
[3] El este Dumnezeul meu şi mântuitorul meu,
ocrotitorul meu: nicicând nu mă voi mai clătina.
[4] Până când vă veţi năpusti asupra unui om?

înseamnă puterea de a deveni fiii lui Dumnezeu (In. 1,12); pentru Ilarie, ea este viaţa, împărăţia, locuirea cu Dumnezeu.

60,7-8 În TM constituie o rugăciune pentru rege, ca Dumnezeu să-i dea viaţă şi domnie fără sfârşit. În LXX e exprimată certitudinea că Dumnezeu va face acest lucru (aluzie la făgăduinţa din 2Rg. 7,13.16).

60,7 „anii lui, din neam în neam": *litt.* „până în ziua generaţiei şi generaţiei"; TM are *litt.* „ca din generaţie în generaţie".

60,8 „Va dăinui în veac înaintea lui Dumnezeu": după exil, cei eliberaţi fac această rugăciune pentru Zorobabel; dar, după interpretarea lui Theodoret, menţionarea veşniciei nu se poate referi decât la Hristos, pentru că este Fiul care era cu Tatăl din veşnicie. Aşadar, Zorobabel este prefigurarea lui Hristos, care îi va aduce înapoi în Patrie pe cei eliberaţi. ♦ „mila şi adevărul Lui": TM are doar „Mila şi Adevărul (*ḥesedh w^e-'emeth*)", ca şi cum cele două atribute divine ar fi personificate, după cum, în alte locuri, apar personificate Înţelepciunea, Duhul, Cuvântul.

61 Numai la Dumnezeu îşi află omul liniştea şi izbăvirea, cu condiţia să I se supună. Pornind de la nişte împrejurări vitrege din istoria unui om sau a poporului, psalmul e un îndemn la această încredere.

61,1 „Pentru sfârşit, despre Idithun": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor, după/ despre *Y^edhūthūn*" (*cf.* 1Par. 25,1.6).

61,2 În TM: „Numai pe Dumnezeu [Îl aşteaptă] în tăcere/ înaintea lui Dumnezeu se linişteşte sufletul meu: de la El e mântuirea mea."

61,3 „El este Dumnezeul meu": TM are „Numai El e Stânca mea". ♦ „ocrotitorul": TM are „fortăreaţa". La fel la v. 7.

61,4 „ca pe un zid... surpat": construcţia e dificilă, pentru că „zidul" şi „gardul" sunt în cazul dativ. Brenton îl interpretează ca instrumental.

Îl nimiciți cu toții,
ca pe un zid povârnit și ca pe un gard surpat.
[5] Dar cinstea mea au urzit s-o doboare,
fugit-au în minciună,
din gură au binecuvântat, dar cu inima au blestemat.

Oprire

[6] Numai lui Dumnezeu supune-te, suflete al meu,
căci de la El este răbdarea mea.
[7] El e Dumnezeul meu și mântuitorul meu,
ocrotitorul meu: nicicând nu mă voi clinti.
[8] La Dumnezeu e mântuirea mea și slava mea:
Dumnezeu e ajutorul meu și nădejdea mea e în Dumnezeu.
[9] Nădăjduiți în El, toată obștea poporului,
revărsați-vă inimile înaintea Lui:
Dumnezeu e ajutorul nostru.

Oprire

[10] Însă deșertăciune sunt fiii oamenilor,
mincinoși fiii oamenilor, cu cântarele cu care înșală.
Ei sunt dintru deșertăciune [toți] laolaltă.
[11] Nu vă încredeți în nedreptate
și după jaf să nu tânjiți:
bogăția de-ar curge, nu vă lipiți inima [de ea]!
[12] O dată a grăit Domnul și aceste două [lucruri] le-am auzit:

61,5 „Dar cinstea mea... s-o doboare": TM are „Din înălțimea lui/Din pricina înălțimii lui... să-l doboare". ♦ „fugit-au în minciună": *Vaticanus* și *Sinaiticus* au „am fugit însetat" (δίψει în loc de ψεύδει). TM are „se desfată în minciună". ♦ „cu inima": TM are „în sinea lor".

61,6 „lui Dumnezeu supune-te": TM are „în Dumnezeu află-ți liniștea". ♦ „răbdarea": gr. ὑπομονή implică așteptare și speranță. ♦ **6b**: *cf.* Ps. 70,5.

61,8b În TM: „Stânca întăririi mele, adăpostul meu [e] în Dumnezeu."

61,9 „toată obștea poporului": TM are „în toată vremea".

61,10 *Cf.* Amos 5,8 și urm. ♦ „deșertăciune": TM are *hebhel*, „abur, boare", folosit în literatura sapiențială ca metaforă a evanescenței (*cf.* Ps. 38/39,6; Ecl. 1,10; Iov 7,7 etc.). În TM, versetul este: „Numai un abur sunt fiii lui Adam, minciună – fiii oamenilor; de s-ar cântări toți laolaltă, s-ar afla mai ușori decât un abur." ♦ Pentru Theodoret, talgerele cântarului sunt o imagine a nestatorniciei.

61,12 „O dată... și aceste două": semitism frecvent în cărțile sapiențiale; cele mai frecvente variante sunt de tipul „două, ba chiar trei" – sugerând o enumerare aproximativă și una

[13] că tăria [este] a lui Dumnezeu şi a Ta, Doamne, este îndurarea [şi]
că Tu vei răsplăti fiecăruia după faptele sale.

62

[1] Psalm al lui David, pe când era în pustiul Iudeii.
[2] Dumnezeule, Dumnezeul meu, către Tine mă îndrept dis-de-dimineaţă.
Însetat este de Tine sufletul meu,
cât de des şi trupul meu,
în pământ pustiu şi neumblat şi fără apă.
[3] Aşa în [locul] cel sfânt m-am înfăţişat Ţie,
ca să văd puterea Ta şi slava Ta.
[4] Că mai bună este mila Ta decât viaţa:
buzele mele Te vor lăuda.
[5] Aşa Te voi binecuvânta în viaţa mea,
în Numele Tău ridica-voi mâinile mele.
[6] Ca de grăsime şi de untdelemn de s-ar sătura sufletul meu
şi [cu] buze de bucurie Te va lăuda gura mea.

---

totalizatoare – şi „trei, ba chiar patru", sugerând „în întregime şi mai mult decât atât". ♦ „O dată a grăit Domnul": Ambrozie parafrazează Evr. 1,1 *sq.*: „Dumnezeu a vorbit în multe feluri, dar în chip desăvârşit, prin Fiul. [...] Numai Hristos a deschis urechea omului la înţelegerea misterelor, a rupt peceţile Cărţii şi a dezlegat enigmele profeţilor (*cf.* Apoc. 5,5)." Pentru Ieronim, e vorba de un singur mesaj al lui Dumnezeu pe care omul îl aude din cele două Testamente.

61,13 *Cf.* Mt. 16,27; Rom. 2,6; 1Cor. 3,8; Apoc. 2,23; 22,12.

62 Dorul după Dumnezeu. Psalmul este folosit frecvent în oficiile liturgice de dimineaţă.

62,1 „Iudeii" – ca în TM (*cf.* 1Rg. 17,1); *Vaticanus* are „Idumeii".

62,2 „Dumnezeul meu": TM adaugă „eşti Tu". După Ilarie, David, în pustiu, îndreptat spre cele dumnezeieşti, Îl prefigurează pe Hristos şi pătimirea Lui. Dumnezeu este Dumnezeul lumii întregi, dar este „Dumnezeul meu" pentru că Îl cunosc. ♦ „mă îndrept dis-de-dimineaţă": gr. ὀρθρίζω (de la ὄρθρος, „zori") înseamnă „a se scula în zori" şi „a căuta cu înfrigurare": aici traduce ebr. *şāhar*, „a căuta dis-de-dimineaţă/cu înfrigurare", verb denominativ de la *şaḥar*, „zori". ♦ „cât de des": TM are „a tânjit". Traducătorul LXX a citit, probabil, *kammäh* cuvântul vocalizat în TM *kāmah*.

62,3 „m-am înfăţişat Ţie": *litt.* „am fost văzut de Tine". TM are „Te-am văzut" (verb specific pentru a desemna contemplarea unei viziuni).

62,4 „viaţa": *litt.* „vieţile" (calc după ebr.).

62,5 „ridica-voi mâinile (ebr. *litt.* palmele) mele": gestul tipic de rugăciune.

62,6 „de s-ar sătura": TM are „se va sătura".

[7] Dacă-mi aminteam de Tine în aşternutul meu,
în zori de zi cugetam la Tine:
[8] că Tu ai fost ajutorul meu
şi sub acoperământul aripilor Tale voi tresălta de bucurie.
[9] Lipitu-s-a de Tine sufletul meu,
dreapta Ta m-a sprijinit.
[10] Aceia în zadar au căutat sufletul meu,
vor ajunge în adâncurile pământului,
[11] vor fi daţi pe mâna sabiei,
parte vulpilor vor fi.
[12] Dar regele se va bucura în Dumnezeu,
se va preamări tot cel care jură întru El,
căci s-a astupat gura celor ce grăiesc lucruri nedrepte.

63

[1] Pentru sfârşit; psalm al lui David.
[2] Ascultă, Dumnezeule, glasul meu când mă rog Ţie,
de groaza duşmanului scapă sufletul meu!
[3] M-ai adăpostit de adunarea făcătorilor de rele,
de mulţimea celor ce săvârşesc nelegiuire,
[4] care şi-au ascuţit ca sabia limbile lor,
întins-au arcul lor, lucru amarnic,
[5] ca să-l săgeteze în ascunzişuri pe cel neprihănit,
fără de veste îl vor săgeta şi nu se vor teme.

62,7 „în zori de zi": TM are „în străji/ceasuri de veghe".
62,9 *Cf.* Cânt. 2,6.16; 3,4 etc.; 1Cor. 6,17.
62,11 „vulpilor": ebr. *şu'alīm* poate însemna şi „vulpi" şi „şacali".
62,12 „regele": pentru mulţi dintre Părinţi, acesta este Hristos. ♦ „tot cel care jură întru El": tot cel care Îl recunoaşte pe Hristos ca rege (Ilarie).
63 Deşi cel drept pare lipsit de apărare în faţa cinismului duşmanilor, Dumnezeu, care vede în ascuns, va face până la urmă dreptate.
63,1 „sfârşit": TM are „mai-marele cântăreţilor".
63,2 „mă rog": TM are „mă jeluiesc". ♦ „sufletul meu": TM are „viaţa mea". ♦ „de groaza duşmanului": Chiril al Alexandriei subliniază că psalmistul nu cere să fie scăpat de duşmani, ci să fie eliberat de teama de ei; aşadar, cere putere; *cf.* şi Evr. 2,15.
63,3 „M-ai adăpostit": TM are „Adăposteşte-mă".
63,4 „lucru (gr. πρᾶγμα) amarnic": TM are „cuvânt/lucru (*dābhār*) amar".

[6] Şi-au întărit cuvânt viclean,
s-au socotit ca să ascundă curse;
zis-au: „Cine ne va vedea?"
[7] Au căutat nelegiuiri,
[de] s-au sleit căutând cu tot dinadinsul.
Va veni un om, inimă adâncă,
[8] şi va fi preaînălţat Dumnezeu.
Săgeată de copii s-au făcut loviturile lor,
[9] şi au slăbit asupra lor limbile lor,
s-au tulburat toţi cei care îi priveau
[10] şi s-a înfricoşat tot omul
şi au vestit lucrările lui Dumnezeu
şi faptele Lui le-au priceput.
[11] Se va bucura cel drept întru Domnul şi va nădăjdui în El
şi se vor lăuda toţi cei drepţi cu inima.

64

[1] Pentru sfârşit; psalm pentru David, cântare; a lui Ieremia şi Iezekiel, de la cuvântul pribegiei lor, când urmau să plece.
[2] Ţie se cuvine cântare, Dumnezeule, în Sion

63,7 „[de] s-au sleit căutând": se poate înţelege şi „au încetat să caute". ♦ „căutând cu tot dinadinsul": *litt.* „căutând cu căutare" – semitism. ♦ În TM, v. 7b-c este: „Am împlinit cele uneltite! Lăuntrul omului şi inimă adâncă." – text obscur. ♦ „Va veni un om...": pentru Eusebiu şi Augustin, acesta este Hristos; pentru alţi Părinţi, este omul care cugetă la tainele lui Dumnezeu.

63,8 În TM: „Dar i-a săgetat Dumnezeu: pe neaşteptate au fost loviţi."

63,9 „au slăbit asupra lor limbile lor": *Vaticanus* şi alte manuscrise au „şi l-au dispreţuit limbile lor". TM are *litt.* „l-au făcut (emendat, de obicei, în «i-au făcut») să se clatine împotriva lor limbile lor". ♦ „s-au tulburat": TM are „au luat-o la fugă".

63,11 După Augustin, „cei drepţi cu inima" sunt aceia care se conformează mereu voinţei lui Dumnezeu.

64,1 „pentru David": multe manuscrise au titlul doar până la „... cântare" inclusiv: atunci τῷ Δαυιδ înseamnă „al lui David". TM are: „Pentru mai-marele cântăreţilor. Psalm al lui David. Cântare."

64,2 „se cuvine": TM are *dumīyāh*, „tăcere, aşteptare tăcută", de unde Aquila „pentru Tine tăcerea este o laudă"; Ieronim (*Hebr.*): „Ţie, laudă tăcută". Mulţi emendează însă în *dōmīyāh*, „egală, conformă, cuvenită". ♦ „cântare": gr. ὕμνος, „imn, cânt de laudă". Cu verbul derivat se încheie psalmul. ♦ „în Sion": pentru majoritatea Părinţilor, Sionul

şi Ţie Ţi se va împlini juruinţă în Ierusalim.
[3] Ascultă rugăciunea mea:
la Tine va veni tot trupul.
[4] Cuvintele nelegiuirilor ne-au copleşit,
dar fărădelegile noastre Tu le vei ierta.
[5] Fericit cel pe care Tu l-ai ales şi Ţi l-ai apropiat:
el va locui în curţile Tale.
Sătura-ne-vom cu bunătăţile Casei Tale:
sfânt e templul Tău, minunat întru dreptate.
[6] Ascultă-ne, Dumnezeule, Mântuitorul nostru,
nădejdea tuturor marginilor pământului şi [a celor] de pe mare, departe,
[7] [Tu,] care aşezi munţii întru tăria Ta:
[Te-ai] încins cu putere.
[8] Tu eşti Cel ce răscoleşti adâncul mării,
vuietul valurilor ei.
Tulbura-se-vor neamurile
[9] şi se vor înfricoşa cei ce locuiesc la marginile lumii de semnele Tale;

---

este o imagine a Bisericii sau a Ierusalimului ceresc. ♦ „în Ierusalim": nu apare în TM şi nici în multe manuscrise LXX.

64,3 „Ascultă rugăciunea mea": TM are „Cel ce asculţi rugăciunea". ♦ *Cf.* In 6,37. ♦ 3b: mulţi Părinţi văd aici o profeţie a convertirii păgânilor.

64,4 Expresia „cuvintele nelegiuirilor" se poate înţelege ca „faptele nelegiuite". ♦ „ne-au copleşit": TM are „m-au covârşit". ♦ „fărădelegile": *litt.* „impietăţile". ♦ „le vei ierta": gr. ἱλάσκομαι înseamnă *litt.* „a se îmblânzi, a se împăca".

64,5 „sfânt e templul Tău": TM are „sfinţenia templului Tău" şi aici se termină versetul. ♦ „minunat întru dreptate": în TM se află în versetul următor. ♦ 5d: imagine a templului spiritual (Eusebiu); a poporului credincios (Atanasie, *De titulis psalmorum*, PG 27); pentru Ilarie, templul este Hristos, dar trimite şi la 1Cor. 3,16 („Nu ştiţi că voi sunteţi templul lui Dumnezeu?").

64,6 Începe în TM: „[Cu] lucruri de temut/minunăţii întru dreptate ne răspunzi, Dumnezeule..."

64,7 „[Tu], care aşezi": *litt.* „aşezând".

64,8 În TM: „Cel care linişteşti vuietul mării, vuietul valurilor şi zarva popoarelor."

64,9 „porţile dimineţii şi ale serii": metaforă a ţinuturilor îndepărtate de la răsărit şi de la apus. Pentru Chiril al Alexandriei, acestea simbolizează şi cele două naşteri ale lui Hristos: „dimineaţa" simbolizează naşterea Lui din veşnicie, iar „seara", naşterea din Fecioară. Alţii interpretează mai degrabă temporal: lauda lui Dumnezeu care se aduce necontenit (Atanasie, Ilarie). ♦ „vei umple de bucurie": gr. τέρπω, „a încânta, a fermeca, a face să se bucure". TM are „vei face să strige de bucurie".

porţile dimineţii şi ale serii le vei umple de bucurie.
[10] Ai cercetat pământul şi l-ai adăpat cu îmbelşugare,
l-ai copleşit de bogăţie;
râul lui Dumnezeu este plin de ape:
ai pregătit hrana lor, căci aşa pregăteşti Tu.
[11] Brazdele lui adapă-le din belşug,
înmulţeşte roadele lui,
de stropii lui se va bucura să odrăslească.
[12] Vei binecuvânta cununa anului bunătăţii Tale
şi câmpiile Tale se vor umple de grăsime:
[13] se va îngrăşa frumuseţea pustiului
şi dealurile se vor încinge cu veselie,
[14] s-au îmbrăcat berbecii turmelor
şi văile se vor umple de grâne:
striga-vor, da, vor înălţa cântări.

64,10 „l-ai adăpat cu îmbelşugare": *litt.* „l-ai îmbătat". ♦ „râul lui Dumnezeu": după cosmologia celor vechi, e vorba de apele „cele mai presus de ceruri", rezerva de apă din care trimite Dumnezeu ploaie pe pământ. Dar, în sens spiritual, expresia a fost apropiată de In. 7,38 şi Apoc. 22,1. ♦ 10d: *cf.* In. 6,32. ♦ În acest „râu al lui Dumnezeu plin de apă" Atanasie vede simbolul cuvântului evanghelic, Ilarie şi Ieronim (trimiţând la In. 7,38) – simbolul Duhului Sfânt, iar Augustin – un simbol al poporului lui Dumnezeu.

64,11 În TM: „Uzi brazdele, netezeşti bulgării, [pământul] îl înmoi cu ploi bogate şi-i binecuvântezi ceea ce odrăsleşte."

64,12 În TM: „Încununezi anul cu bunătăţile Tale/anul bunătăţilor Tale; pe urmele Tale izvorăşte belşugul" (*litt.* „pe urmele carului Tău picură grăsime" – imagine a unui car încărcat din care se revarsă bogăţia). ♦ „anul bunătăţii": Părinţii îl referă la anul venirii lui Hristos, „anul de bunăvoinţă al Domnului" (Is. 61,2; Lc. 4,19).

64,13 „frumuseţea": τὰ ὡραῖα înseamnă exact „cele la timpul lor" – de aceea se poate înţelege şi „roadele". Alte manuscrise au „munţii". TM are „Se revarsă păşunile pustiului" – imagine ce descrie belşugul de vegetaţie şi viaţă în urma trecerii lui Dumnezeu. La profeţi, ea este parte însemnată din descrierea lumii mesianice (*cf.* de ex. Is. 30,23.25; 32,15; 35,6-7).

64,14a-b În TM: „Pajiştile se înveşmântă cu turme, iar văile se învăluie în grâne." ♦ „da": gr. καὶ γάρ echivalează aici ebr. *'aph*, conjuncţie copulativă folosită mai mult în poezie, cu valoare emfatică.

65

[1] Pentru sfârşit; cântare de psalm; de înviere.
Strigaţi lui Dumnezeu, tot pământul,
[2] cântaţi Numelui Său,
daţi slavă laudei Sale.
[3] Spuneţi lui Dumnezeu: „Cât sunt de înfricoşătoare lucrările Tale,
întru mulţimea puterii Tale Te vor linguşi duşmanii Tăi;
[4] tot pământul să se închine Ţie şi să-Ţi cânte Ţie,
să cânte Numelui Tău!"

Oprire

[5] Veniţi şi vedeţi lucrările lui Dumnezeu:
de temut în voile Sale asupra fiilor oamenilor,
[6] Cel ce preschimbă marea în uscat,
prin râu vor trece cu piciorul.
Acolo ne vom bucura de El.
[7] Cel ce stăpâneşte cu puterea Sa veacul,

---

65 După ce rememorează binefacerile din trecut ale lui Dumnezeu faţă de poporul lui Israel (ieşirea din Egipt şi trecerea Iordanului), psalmistul Îi aduce mulţumire lui Dumnezeu, care l-a izbăvit dintr-o mare încercare. Theodoret spune că acest psalm e cântat de corul drepţilor întorşi din robie. Majoritatea Părinţilor văd în el prevestirea Învierii şi a chemării universale la mântuire.

65,1 „de înviere": Rahlfs consideră că este un adaos creştin, care ne arată că acest psalm era cântat deja în sec. al II-lea sau chiar I, la sărbătoarea Învierii. ♦ la în TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor. Cântare. Psalm." ♦ „Strigaţi": gr. ἀλαλάζω desemnează aclamaţia liturgică.

65,2 „cântaţi": gr. ψάλλω desemnează cântarea la un instrument cu coarde sau acompaniată de un instrument cu coarde. La fel la v. 4.

65,3 „înfricoşătoare": admiraţia faţă de Dumnezeu e însoţită de o teamă respectuoasă; după Cassiodor, este o teamă afectuoasă şi filială, dulce, fără amărăciune, care naşte speranţă. ♦ „Te vor linguşi": *litt.* „vor minţi, vor vorbi cu făţărnicie". Părinţii interpretează în două feluri: „vor spune minciuni cu privire la Tine, [...] căci nici prisosul minunilor Tale nu i-a dus la credinţă" (Atanasie), ori „s-au prefăcut doar că vor să-L asculte, I s-au închinat cu făţărnicie" (Ieronim, trimiţând la Ex. 24,3). Aceeaşi idee în Deut. 33,29. Acesta din urmă este sensul expresiei în TM.

65,5 „voile": TM are „faptele".

65,6a-b Aluzie la eliberarea din Egipt (Ex. 15) şi la trecerea Iordanului (Iis. Nav. 3).

65,7 „veacul": *i.e.* timpul nedefinit, pe toată întinderea lui. ♦ „amărăsc": gr. παραπικραίνω (de la πικρός, „amar") traduce de obicei ebr. *mărar*, „a fi amar/mânios/mâhnit"

ochii Săi privesc către neamuri:
cei ce-L amărăsc să nu se înalțe în sinea lor.

Oprire

[8] Binecuvântați, neamuri, pe Dumnezeul nostru,
faceți auzit glasul laudei Lui,
[9] a Celui care așază sufletul meu întru viață
și nu lasă să se clatine picioarele mele.
[10] Căci Tu ne-ai pus la încercare, Dumnezeule,
ne-ai trecut prin foc cum se trece prin foc argintul,
[11] ne-ai dus în cursă,
ne-ai pus poveri în spate.
[12] Ai adus oameni să pășească peste capetele noastre,
trecut-am prin foc și prin apă
apoi ne-ai scos să ne venim în fire.
[13] Intra-voi în Casa Ta cu arderi de tot,
voi împlini pentru Tine făgăduințele mele
[14] pe care buzele mele le-au rostit
și le-a grăit gura mea, în strâmtorare:
[15] arderi de tot cu măduvă Îți voi aduce Ție,
cu tămâiere și cu berbeci,
Îți voi aduce boi și țapi.

Oprire

[16] Veniți, ascultați, și voi povesti,
voi toți cei care vă temeți de Dumnezeu,
câte a făcut pentru sufletul meu.

---

sau *mārāh*, „a se răzvrăti/a fi rebel", puse în legătură cu *mar*, „amar". TM are aici *sārar*, „a se răzvrăti". ♦ 7b: După Eusebiu, „privirea lui Dumnezeu e o făgăduință de împăcare: se uită la neamuri cu o privire binevoitoare; Domnul Își îndreaptă privirea asupra neamurilor; razele de lumină care ies din ochii Lui fac sufletele capabile de Dumnezeu și le arată ca atare".

65,9 „sufletul meu... picioarele mele": TM are „sufletul nostru... picioarele noastre".

65,11 „poveri": *litt.* „strâmtorări". Eliberarea e descrisă în imagini asemănătoare în Ps. 80,7.

65,12 „să pășească": TM are „să încalece". ♦ „să ne venim în fire": TM are „spre îndestulare".

65,15 „cu tămâiere și cu berbeci": TM are „cu fum de berbeci". ♦ „Arderile de tot" exprimă consacrarea totală lui Dumnezeu (Atanasie). ♦ „măduvă": simbol pentru a spune că trebuie să-I dăm lui Dumnezeu tot ce este mai bun din noi înșine (Theodoret).

17 Către El am strigat cu gura mea
şi L-am preamărit cu limba mea.
18 Nedreptate de-aş fi văzut în inima mea,
să nu mă asculte Domnul!
19 De aceea m-a ascultat Dumnezeu,
a luat aminte la glasul rugăminţii mele.
20 Binecuvântat [fie] Dumnezeu, care n-a dat la o parte rugăciunea mea,
nici [nu a luat] mila Lui de la mine.

66

1 Pentru sfârşit, între imnuri; psalm de cântare.
2 Dumnezeu să se miluiască de noi şi să ne binecuvânteze,
să lumineze faţa Sa asupra noastră.
Oprire
3 Ca să se cunoască pe pământ calea Sa,

65,17 „am strigat cu gura mea": semitism ce subliniază solemnitatea sau intensitatea. ♦ „am strigat": Chiril al Alexandriei spune că e vorba de strigătul interior pornind dintr-o inimă arzând de iubire. ♦ „L-am preamărit cu limba mea": *litt.* „L-am înălţat sub limba mea", calc după ebr. Unii consideră că acest al doilea stih exprimă acelaşi lucru ca şi primul (Ieronim în *Hebr.* traduce *in lingua*; la fel înţelege şi Euthymios); în schimb, Ilarie subliniază complementaritatea: alături de strigătul buzelor, *sub lingua* înseamnă *in occultis*, „într-o anume vorbire lăuntrică a voinţei tăcute". După Lorin J. (sec. al XVI-lea, *Commentarii in Librum Psalmorum*, ed. novissima et correttissima, Venezia, 1718-1720), expresia „a avea sub limbă..." poate însemna şi „a avea pregătite în gură cuvintele pentru a-L lăuda pe Dumnezeu", aşa cum se spune despre nelegiuit că are gura plină de blesteme şi sub limbă osteneală, durere şi venin de viperă (Ps. 9,7; 139,4 etc.) – *cf.* Mortari, nota *ad loc.*

65,18 „de-aş fi văzut": Symmachos (*cf.* Hexapla, PG 16) atrage atenţia că forma verbală folosită aici (ἐθεώρουν) indică o cercetare îndelungată şi amănunţită. ♦ „să nu mă asculte": corespondentul ebraic poate fi înţeles şi „nu m-ar fi ascultat".

66 Aducerea de mulţumire de la sărbătoarea recoltei se transformă într-o rugăciune de laudă şi recunoştinţă universală. Părinţii văd în acest psalm şi o profeţie privind Întruparea: după Ieronim, „faţa lui Dumnezeu" care va lumina asupra noastră este Fiul, strălucirea slavei Tatălui.

66,1 Ms. *Vaticanus* adaugă la titlu „Al lui David". În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe strune. Psalm. Cântare."

66,2 *Cf.* Ps. 4,6; Evr. 1,3; In. 14,9.

66,3 *Cf.* Lc. 2,30-32; Fp. 28,28. ♦ „calea Sa... mântuirea Sa": TM are „calea Ta... mântuirea Ta". Comentariile rabinice interpretează „calea" drept purtarea lui Dumnezeu

între toate neamurile, mântuirea Sa.
[4] Să-Ţi aducă laude popoarele, Dumnezeule,
să-Ţi aducă laude toate popoarele!
[5] Să se bucure şi să se veselească neamurile,
căci Tu judeci popoarele cu nepărtinire
şi neamurile pe pământ le vei călăuzi.
Oprire
[6] Să-Ţi aducă laudă popoarele, Dumnezeule,
să-Ţi aducă laude toate popoarele!
[7] Pământul a dat rodul său:
să ne binecuvânteze Dumnezeu, Dumnezeul nostru!
[8] Să ne binecuvânteze Dumnezeu
şi să se teamă de El toate marginile pământului!

67

[1] Pentru sfârşit. Al lui David, psalm de cântare.
[2] Să se scoale Dumnezeu şi să se împrăştie duşmanii Lui

---

faţă de poporul Său, Israel (*cf.* TOB, nota *ad loc.*) ♦ Părinţii identifică această „cale" şi „mântuire" cu Hristos.

66,4-5 Pentru Ilarie, „popoarele" sunt triburile lui Israel, iar „neamurile", popoarele păgâne (universalitatea mântuirii).

66,7 Rodul pierdut de întâiul Adam e recâştigat în Noul Adam, interpretează Ilarie. ♦ „să ne binecuvânteze": greaca are optativul; TM se poate traduce şi „ne binecuvântează".

67 Psalm de procesiune înrudit cu cântările Sionului. Începând cu evocarea semnalului de pornire a procesiunii cu chivotul (v. 2), poetul desfăşoară istoria lui Israel ca pe un drum biruitor al lui Dumnezeu până în inima Ierusalimului. Acumularea de imagini sugestive, deşi uneori obscure, într-un limbaj arhaic cu metafore din vocabularul războiului, punctează momente importante din istoria poporului ales: ieşirea din Egipt şi manifestarea lui Dumnezeu pe Sinai (8-9), faptele minunate din pustiu (10-11), isprăvi ale judecătorilor (12-15), cucerirea Ierusalimului (15-19), sfârşitul lui Achaab (24), Paştele sărbătorit cu solemnitate de Iezekia, unde adunarea triburilor lui Israel prefigurează venirea păgânilor spre Dumnezeul adevărat (25-38). Pavel face o analogie între suirea lui Dumnezeu pe Sion şi înălţarea lui Hristos în slavă (19 – *cf.* Ef. 4,8-11). În starea actuală, acest psalm pune cele mai multe probleme de text şi de interpretare.

67,1 „sfârşit": TM are „mai-marele cântăreţilor".

67,2 *Cf.* Num. 10,35 (strigătul de luptă al israeliţilor); Lc. 4,36; 2Tes. 2,8. Creştinii au văzut, în acest verset şi în următoarele două, şi o profeţie privind învierea lui Hristos; de aceea, ritul bizantin le-a preluat în liturgia pascală. ♦ În TM verbele exprimă o situaţie

şi să fugă de la faţa Lui cei care Îl urăsc!
[3] Cum se risipeşte fumul să se risipească,
cum se topeşte ceara de la faţa focului,
aşa să piară păcătoşii de la faţa lui Dumnezeu!
[4] Şi dreptii să se veselească,
să tresalte înaintea lui Dumnezeu,
să se desfete în bucurie.
[5] Cântaţi lui Dumnezeu, cântaţi pe strune Numelui Său:
pregătiţi cale Celui care păşeşte peste asfinţit –
Domnul este Numele Lui –
şi tresăltaţi înaintea Lui!
Să se tulbure de la faţa Lui,
[6] a Tatălui orfanilor, a Judecătorului văduvelor:
Dumnezeu în locul Său cel sfânt.
[7] Dumnezeu pe cei singuratici îi aşază în casă,

---

obiectivă: „Se scoală... se împrăştie... fug." La fel şi la vv. 3-4: „Tu îi risipeşti... pier etc." Mulţi totuşi le interpretează ca îndemnuri.

67,3 „Fumul": *cf.* Ps. 36,20; Os. 13,3. ♦ „ceara": *cf.* Ps. 96,5. ♦ După interpretarea lui Ieronim, psalmistul cere ca împietrirea inimii păcătoşilor să se topească precum ceara.

67,5 „cântaţi pe strune": *cf.* nota la 56,8. ♦ „pregătiţi cale": TM are un verb rar, interpretat de Targum ca „înălţaţi", dar, pus în legătură cu alte locuri paralele (*e.g.* Is. 40,3), se referă la înălţarea terenului pentru a pregăti drumul; *cf.* Mt. 3,3. ♦ „păşeşte peste asfinţit": TM are „călăreşte peste câmpii", pe care majoritatea comentatorilor, emendând radicalul ebr. *'RBT* în *'BT* prin analogie cu numeroase locuri similare, îl înţelege „călăreşte pe nori" – ca imagine a Stăpânului stihiilor, iar pentru creştini, profeţie despre venirea pe nori a Fiului Omului: *cf.* Mt. 24,30; Apoc. 1,7. Lecţiunea „peste asfinţit" este interpretată în mai multe feluri: aluzie la Cuvântul care Îşi asumă sărăcia noastră acoperindu-Şi slava (Origen); aluzie la „Cuvântul cufundat în trup cum se cufundă soarele în mare la asfinţit" (Eusebiu); aluzie la coborârea lui Iisus în iad sau la arătarea Sa la sfârşitul timpurilor (Atanasie); imagine a morţii biruite de Hristos (Ilarie). ♦ „Să se tulbure de la faţa Lui": nu apare în TM şi de aceea v. 6 începe „Tatăl...".

67,6 *Cf.* Deut. 10,18.

67,7 „singuratici": μονότροποι, *litt.* „de un singur fel"; *hapax* în Biblie. Traduce ebr. *yᵉḥīdhīm*, care-i desemnează pe cei aflaţi departe de patrie (robi sau străini). Theodor al Mopsuestiei spune că e vorba de cei care trăiesc singuri, dar alţi Părinţi caută un sens mai spiritual: Origen îl referă la cei care şi-au consacrat viaţa numai lui Dumnezeu; Eusebiu – la cei care au viaţa unificată de un singur scop, nu sunt πολύτροποι. Pornind de la traducerile latine (VL *unanimes*; Vulg. *unius moris*), Ciprian consideră că se referă la concordia dintre credincioşi. Termenul este important în monahismul creştin, „monotropia" desemnând calitatea ascetului de a se concentra numai asupra relaţiei sale cu

îi scoate cu bărbăție pe cei legați în obezi,
precum și pe răzvrătiții care sălășluiau prin morminte.
[8] Dumnezeule, când ai ieșit înaintea poporului Tău,
când ai străbătut prin pustie,

Oprire

[9] pământul s-a cutremurat
și chiar și cerurile au picurat
în fața Dumnezeului din Sinai,
în fața Dumnezeului lui Israel.
[10] Ploaie de bunăvoie vei pune deoparte, Dumnezeule, pentru moștenirea Ta,
aceasta slăbise, dar Tu ai întărit-o.
[11] Viețuitoarele Tale s-au sălășluit în ea:
ai pregătit-o, în bunătatea Ta, pentru cel sărman, Dumnezeule.
[12] Domnul va da cuvânt celor ce binevestesc cu putere multă,
[13] regele oștilor celui iubit pentru frumusețea casei va împărți prăzile.

Dumnezeu, ignorând lucrurile secundare. ♦ „cu bărbăție": TM are „la îmbelșugare". ♦ „cei legați în obezi": TM are „prizonieri (de război)". ♦ 7b: *cf.* Is. 49,9. ♦ 7c în TM: „Însă cei răzvrătiți locuiesc în pământ sterp."

67,8 *Cf.* Num. 9,17 *sq.*

67,9 *Cf.* Deut. 33,2; Jud. 5,5; Evr. 12,26. ♦ „cerurile au picurat": se interpretează de obicei ca referindu-se la episodul manei. Theodoret vede aici o prefigurare a coborârii Duhului Sfânt la Rusalii. ♦ „Dumnezeului din Sinai": Rahlfs are și un τοῦτο, „acesta", care redă automat ebr. *zeh*.

67,10 În interpretarea Părinților, adevărata „ploaie de bunăvoie" avea să fie cuvântul Evangheliei (Eusebiu), sau Hristos însuși coborât din cer (Chiril al Alexandriei).

67,11 „Viețuitoarele": TM are *hayyāh* – cuvânt rar ce pare a însemna „comunitate", dar omonim cu cuvântul ce înseamnă „viețuitoare".

67,12 *Cf.* Rom. 10,15. ♦ În TM: „Stăpânul rostește cuvânt și vestitoarele sunt oștire multă." În TM, vv. 12-15, deși obscure, sunt înțelese de unii (*e.g.* BJ) ca o interpelare a clanurilor care nu au voit să participe la bătălie, arătându-le cu ce prăzi bogate s-au împodobit femeile războinicilor (*cf.* Jud. 5,16 *sq.*). ♦ În liturgia bizantină versetul face parte din binecuvântarea arhierească asupra celui care urmează să citească Evanghelia.

67,13 În TM: „Regii oștirilor fug, fug, iar cea care stă în casă (= stăpâna casei)/cea care înfrumusețează casa împarte prada." Altă interpretare: „Tu împarți ca pradă ceea ce înfrumusețează casa." Mulți văd în „cea care stă acasă" chipul eroinei din epoca judecătorilor. ♦ Augustin comentează în cheie trinitară: prăzile pe care Cel iubit al Tatălui, Fiul, le-a smuls diavolului sunt oamenii; El i-a împărțit, dându-le diverse misiuni pentru a-și înfrumuseța Casa, adică Biserica.

[14] Dacă dormiți în mijlocul moștenirilor [voastre],
aripile porumbiței sunt acoperite cu argint
și spinarea ei, cu aur palid.

Oprire

[15] Când Cel din ceruri va împărți regii peste ea,
aceștia vor fi ninși în Selmon.
[16] Muntele lui Dumnezeu, munte gras,
munte închegat, munte gras.
[17] De ce gândiți [rău], munți închegați,
[despre] muntele în care a binevoit Dumnezeu să locuiască?
Într-adevăr, Domnul se va sălăși [acolo] până la sfârșit.
[18] Carul lui Dumnezeu, plăsmuit din zeci de mii,
mii de fericiți:
Domnul este între ei, pe Sinai, în [locul] cel sfânt.
[19] Te-ai urcat întru înălțime, ai dus în robie robia,

67,14 „în mijlocul moștenirilor": TM are un cuvânt interpretat adesea ca „între ziduri/ despărțituri de staule". ♦ „palid": gr. χλωρότης e culoarea galben-verzui; aici e vorba de o nuanță de aur deschis la culoare. ♦ *Cf.* Jud. 5,16. ♦ 14b se referă probabil la prada adunată. În comentariile rabinice, „porumbița" reprezintă pe Israel (*cf.* și Cânt. 2,10.14; 5,2; 6,9; Ps. 73,19; Os. 7,11; 11,11). Pentru Părinți, ea este o imagine a Duhului Sfânt.

67,15 „vor fi ninși" – altă traducere: „vor fi făcuți albi ca zăpada". În TM: „Când Atotputernicul i-a împrăștiat pe regi acolo, ningea pe *Ṣal'mōn*." Toponimul înseamnă „întunecat", numele unei coline împădurite de lângă Sichem (*cf.* Jud. 9,48). Se spune că Abimelec a aruncat sare pe ruinele acestui oraș (Jud. 9,45). Pentru comparația între zăpadă și sare, vezi Sir. 43,18-19 (*cf.* BJ, nota *ad loc.*). Ravasi (p. 387) e de părere că psalmistul evocă biruința Deborei (Jud. 5,20-21): furtuna teofanică albește și „muntele întunecat".

67,16 „munte gras": TM are „muntele *Bāšānului*". *Bāšān* e zona din nordul Transiordaniei, iar muntele ar putea fi Ermonul. Cu toată înălțimea și frumusețea lui, el nu poate sta alături de colina Sionului (v. 17). ♦ „închegat": verbul se folosește pentru închegarea laptelui; ar putea fi o aluzie la turmele care pasc acolo. TM are „cu multe piscuri" – un *hapax*. La fel și la v. 17.

67,18 *Cf.* Dan. 7,10; Apoc. 9,16. ♦ În TM text dificil, *litt.* „Carul lui Dumnezeu, douăzeci de mii de mii peste mii, Stăpânul e printre ei, Sinaiul e în [lăcașul] sfânt". Pare o relectură din epoca celui de-al doilea Templu pentru a fi proclamată liturgic la sărbătoarea Cincizecimii, când se celebrează dăruirea Legii pe Sinai (*cf.* BJ, nota *ad loc.*)

67,19 *Cf.* Ef. 4,8, unde se citează textul cu o modificare: „a dat oamenilor daruri". Ieronim comentează (*In Ep. ad Eph.*): „Pe drept cuvânt zice Apostolul că Hristos a dat oamenilor darurile pe care profetul spune că le-a primit de la Tatăl pentru oameni."

ai luat daruri pentru om,
chiar dacă nu se încredeau să locuiască.
Domnul Dumnezeu [fie] binecuvântat,
[20] binecuvântat [fie] Domnul zi după zi,
ne va călăuzi cu bine Dumnezeul mântuirilor noastre.

Oprire

[21] Dumnezeul nostru e Dumnezeu spre a mântui
şi ale Domnului sunt ieşirile morţii.
[22] Ba chiar Dumnezeu va zdrobi capetele duşmanilor Săi,
creştetul celor ce umblă în greşelile lor.
[23] Zis-a Domnul: „Din Basan [îi] voi întoarce,
[îi] voi întoarce prin adâncurile mării,
[24] ca să se cufunde piciorul tău în sânge,
limba câinilor tăi, din duşmani de lângă el."
[25] Arătatu-s-au umbletele Tale, Dumnezeule,
umbletele Dumnezeului meu,
ale Regelui din [lăcaşul] sfânt.

Augustin, pe baza traducerii literale a prepoziţiei ἐν, „în", afirmă pe baza învăţăturii despre Trupul mistic că Hristos însuşi primeşte, în mădularele Sale, aceste daruri. ♦ „nu se încredeau să locuiască": *litt.* „neîncrezându-se a locui", *i.e.* ei nu au încredere să locuiască cu Tine/ei nu au încredere că Tu locuieşti printre ei. ♦ Iustin interpretează: „S-a prorocit că, după ce Hristos se va înălţa la cer, ne va lua robi, de la rătăcirea [care ne stăpânea], şi ne va face daruri" (*Dial.*, 39,4). ♦ În TM, 19b-c: „Ai luat daruri printre oameni, chiar şi răzvrătiţi, ca să ai un lăcaş, Doamne Dumnezeule." ♦ „daruri pentru om": *cf.* 1Cor. 12,7.

67,21 „ale Domnului": gr. τοῦ κυρίου κυρίου redă ebr. *YHWH 'Adhonāy*. ♦ „Ieşirile morţii" poate însemna „ieşirile din moarte".

67,22 „creştetul": *litt.* „creştetul părului".

67,23 „prin adâncurile": TM are „din adâncurile". *Cf.* Amos 9,2; Apoc. 20,13; 21,1.

67,24 „din duşmani de lângă el": TM are „din duşmani [să aibă] parte" – aluzie la sfârşitul lui Achaab. ♦ Chiril al Alexandriei trimite la o imagine similară de biruinţă din Is. 63,3 şi atrage atenţia că e un mod figurat de a vorbi, Dumnezeu fiind reprezentat ca un războinic victorios care îl învinge pe duşman şi îi eliberează pe cei asupriţi. La fel, Theodoret şi Ilarie.

67,25 „umbletele": ebr. *halīkhoth* poate însemna şi „alaiuri", şi această interpretare e mai plauzibilă în context. ♦ În vv. 25-26 poate fi şi o aluzie la alaiul trecerii Mării Roşii din Ex. 15. ♦ Pentru mulţi Părinţi, aceste „procesiuni" reprezintă etapele planului de mântuire al lui Dumnezeu.

[26] Au mers înainte căpeteniile, alături de cântăreți,
în mijlocul fetelor cu tamburine.
[27] În adunări binecuvântați pe Dumnezeu,
pe Domnul din izvoarele lui Israel.
[28] Acolo e Beniamin, mezinul, în avântare,
căpeteniile lui Iuda, conducătorii lor,
căpeteniile lui Zabulon, căpeteniile lui Neftali.
[29] Poruncește, Dumnezeule, puterii Tale,
întărește, Dumnezeule, ceea ce ai săvârșit pentru noi!
[30] Datorită templului Tău, peste Ierusalim,
Ție Îți vor aduce regii daruri.
[31] Mustră fiarele din trestii:
adunarea taurilor cu junincile popoarelor,
ca nu cumva să fie ținuți afară cei care au fost încercați ca argintul.
Împrăștie popoarele care vor războaie!
[32] Vor veni soli din Egipt,

67,26 În TM: „În frunte sunt cântăreții și la urmă, muzicanții, la mijloc/printre fetele cu tamburine."

67,27 „izvoarele lui Israel": pentru mulți Părinți (Origen, Eusebiu, Chiril al Alexandriei, Atanasie), sunt Sfintele Scripturi.

67,28 „avântare": gr. ἔκστασις, *litt.* „ieșire din sine", care poate fi din diverse cauze: uluire, spaimă, toropeală, elan, încântare. TM are „conducătorul lor". Traducătorul a citit probabil *RDM* („toropeală") în loc de *RD-M*. ♦ „conducătorii lor": TM are un cuvânt ininteligibil; în unele manuscrise apare „în veșminte multicolore" (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ Beniamin, Iuda, Zabulon și Neftali reprezintă Palestina în punctele ei cardinale geografice și etnice (*cf.* Ravasi, II, p. 396).

67,29 „Puterii" poate însemna „oștirii". ♦ În TM, *litt.* „Dumnezeul tău a poruncit puterea ta".

67,30a „Datorită": gr. ἀπό, care concret înseamnă „(pornind) de la", ajunge să exprime cauza. Imaginea este a conducătorilor de popoare care vin să se închine Prezenței lui Dumnezeu. *Cf.* Mt. 2,11, unde magii aduc daruri Templului desăvârșit, care este Hristos.

67,31 „fiarele": TM are „fiara". ♦ „junincile": TM are „viteii". ♦ Majoritatea comentatorilor văd aici o aluzie la Egipt, la căpeteniile și la poporul lui. „Fiara din trestii" evocă probabil crocodilul din Nil. ♦ „taurii" ar putea simboliza o altă supraputere, cea din Mesopotamia, iar „junincile", alte popoare. ♦ 31c în TM : „care se târăsc pe pământ cu bucățile lor de argint" – traducere conjecturală.

67,32 „soli": în TM cuvânt neclar, interpretat de unii ca „soli", de alții ca „oameni importanți" (*litt.* „grași"), iar alții, după un termen similar babilonian, îl echivalează cu „stofe". ♦ „își va întinde mâna": în TM, *litt.* „se va grăbi cu mâinile". ♦ „Etiopia": *cf.* Fp. 8,27. Convertirea țărilor celor mai îndepărtate pe care le cunoșteau atunci sugerează universalitatea mântuirii.

Etiopia îşi va întinde mâna spre Dumnezeu.
[33] Împărăţii ale pământului, cântaţi lui Dumnezeu,
cântaţi din strune Domnului!

Oprire

[34] Cântaţi lui Dumnezeu, care S-a suit spre cerul cerului, spre răsărit:
iată, va da cu glasul Său strigăt de putere!
[35] Daţi slavă lui Dumnezeu:
peste Israel [e] măreţia Lui
şi puterea Lui, între nouri.
[36] Minunat e Dumnezeu între sfinţii Săi:
Dumnezeul lui Israel, El va da putere şi întărire poporului Său.
Binecuvântat [fie] Dumnezeu!

68

[1] Pentru sfârşit, despre cei care vor fi schimbaţi, al lui David.
[2] Mântuieşte-mă, Dumnezeule, căci au ajuns apele până la sufletul meu,
[3] m-am cufundat în noroiul adâncului şi nu am sprijin,
intrat-am în adâncurile mării şi vâltoarea m-a înghiţit.
[4] Am ostenit strigând, mi s-a uscat gâtlejul,
slăbit-au ochii mei tot nădăjduind în Dumnezeul meu.

67,34 „Cântaţi lui Dumnezeu": această repetare nu apare în TM. ♦ 34a în TM: „Cel care călăreşte/îşi poartă carul peste cerurile cerurilor din veac." ♦ Părinţii văd aici o profeţie a Înălţării.

67,35 „slavă": TM are „tărie" („a da tărie" = „a recunoaşte tăr..").

67,36a *Cf.* 2Tes. 1,10. Expresie folosită liturgic în toate riturile. ♦ În TM: „Înfricoşător [eşti], Dumnezeule, în cele sfinte ale Tale."

68 Psalmul alătură lamentaţiile a doi nefericiţi: unul acuzat pe nedrept, iar altul batjocorit pentru evlavia şi râvna sa. Durerea este exprimată metaforic într-un mod care aminteşte de Ps. 21, de profetul Ieremia şi de Slujitorul lui Dumnezeu din Is. 53. Evangheliştii au observat modul în care psalmul prefigurează pătimirile lui Hristos (Mt. 27,46; In. 19,28 etc.). Versetele finale, pline de imprecaţii, i-au fost aplicate în creştinism diavolului. După Theodoret, psalmul se referă istoric la evreii exilaţi în Babilon; în acelaşi timp, profeţeşte pătimirea lui Hristos (acest aspect fiind subliniat de toţi Părinţii).

68,1 În TM : „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe *Crinii*, al lui David." ♦ „cei care vor fi schimbaţi" – vezi nota la 44,1.

68,2 *Cf.* Iona 2,6.

68,4 *Cf.* Evr. 5,7.

[5] S-au înmulţit mai mult decât perii capului cei care mă urăsc fără pricină,
s-au întărit duşmanii mei, care mă prigonesc pe nedrept:
ceea ce n-am răpit am plătit atunci.
[6] Dumnezeule, Tu ai cunoscut nesăbuinţa mea
şi greşelile mele nu Ţi-au fost ascunse.
[7] Să nu fie ruşinaţi pentru mine cei ce Te aşteaptă, Doamne, Stăpâne al oştirilor,
să nu fie înjosiţi pentru mine cei ce Te caută, Dumnezeule al lui Israel!
[8] Căci pentru Tine am îndurat ocară
şi înjosirea mi-a acoperit faţa,
[9] înstrăinat am ajuns pentru fraţii mei,
şi străin pentru fiii mamei mele.
[10] Căci râvna casei Tale mă mistuia
şi ocările celor ce Te ocărăsc pe Tine asupra mea au căzut.
[11] Mi-am smerit cu post sufletul meu
şi mi-a fost spre ocară.
[12] Când m-am îmbrăcat cu sac,
am ajuns la ei de poveste.
[13] Împotriva mea pălăvrăgeau cei care şedeau la poartă
şi despre mine cântau băutorii de vin.
[14] Dar eu [stăruiam] în rugăciunea mea către Tine, Doamne:
prilej de bunăvoinţă, Dumnezeule, în mulţimea milei Tale:
ascultă-mă întru adevărul mântuirii Tale!

68,5 „mă urăsc fără pricină": citat în In. 15,25. ♦ 5c: unii traducători după TM îl interpretează ca interogaţie („... atunci să plătesc ?"). ♦ Părinţii văd aici suferinţa lui Iisus pentru păcatele oamenilor.

68,6 „nesăbuinţa": pentru mulţi Părinţi, e vorba de „nebunia Crucii", dar trimit şi la Gal. 3,13, pentru „greşelile mele".

68,7 *Cf.* Lc. 24,21.

68,8 *Cf.* Ier. 15,15; Evr. 12,2; Mt. 26,67; Mc. 14,65; Lc. 22,64.

68,9 *Cf.* In. 1,11; 7,5; 9,29.

68,10 Citat în In. 2,17, iar 10b, în Rom. 15,3.

68,11 „Mi-am smerit cu post sufletul meu": TM are „Eu am plâns postind".

68,13 „la poartă": e vorba de spaţiul din faţa porţii cetăţii, loc de întâlnire şi de activităţi publice.

68,14 Atanasie şi Ieronim fac legătura cu rugăciunea lui Iisus de pe Cruce: „Iartă-i, că nu ştiu ce fac!" (Lc. 23,34)

15 Scoate-mă din mocirlă, ca să nu mă afund;
să fiu izbăvit de cei ce mă urăsc şi din adâncul apelor;
16 să nu mă înghită vâltoarea apei,
să nu mă soarbă adâncul,
nici să nu-şi închidă hăul gura peste mine!
17 Ascultă-mă, Doamne, căci bună este mila Ta;
după mulţimea îndurărilor Tale, caută spre mine!
18 Nu-ţi întoarce faţa de la slujitorul Tău,
căci sunt în strâmtorare: ascultă-mă degrabă!
19 Ia aminte la sufletul meu şi răscumpără-l,
în ciuda duşmanilor mei, scapă-mă!
20 Căci Tu cunoşti ocara mea,
ruşinea mea şi înfruntarea mea;
înaintea Ta sunt toţi prigonitorii mei.
21 La ocară s-a aşteptat sufletul meu şi la necaz:
am căutat pe cineva care să se întristeze cu mine, dar nu era,
mângâietori, dar n-am găsit.
22 Au pus în mâncarea mea fiere
şi în setea mea mi-au dat să beau oţet.
23 Facă-se masa înaintea lor capcană,
răsplată şi piatră de poticnire;
24 să se întunece ochii lor ca să nu mai vadă
şi spinarea lor pururi gârboveşte-o!
25 Revarsă peste ei urgia Ta
şi urgia mâniei Tale să-i cuprindă!
26 Să ajungă sălaşul lor pustiu
şi în corturile lor să nu mai locuiască nimeni!

68,16 „hăul" : *litt.* „puţul". Aici s-a văzut o aluzie la Ieremia aruncat în fântână (38,6 TM).
68,18 „slujitorul": gr. παῖς, „slujitor", „copil".
68,19 „la aminte": TM are „Apropie-Te".
68,21 „La ocară s-a aşteptat": TM are „ocara a sfărâmat" – traducătorul a citit *SBRH* în loc de *ŞBRH*. ♦ „şi la necaz": TM are „şi sunt bolnav". ♦ 21b în TM: „am aşteptat compătimire, dar nu [a fost]". ♦ 21b-c: *cf.* Lc. 22,45 şi par.
68,22 *Cf.* Mt. 27,34.48 ; In. 19,28-29.
68,23-24 Versete citate în Rom. 11,9-10.
68,23b În TM: „şi bunăstarea/tihna lor, cursă."
68,26 Citat în Fp. 1,20.

[27] Căci pe acela pe care Tu l-ai lovit l-au prigonit [şi] ei
şi peste durerea loviturilor Tale au mai adăugat.
[28] Adaugă-le fărădelege peste fărădelegea lor
şi să nu ajungă la dreptatea Ta;
[29] să fie şterşi din cartea celor vii
şi cu cei drepţi să nu se scrie!
[30] [Iar] eu sărman sunt şi mâhnit:
mântuirea de la faţa Ta, Dumnezeule, mi-a fost sprijin.
[31] Voi lăuda Numele lui Dumnezeu în cântare
şi-L voi preamări întru laudă
[32] şi-i va plăcea lui Dumnezeu mai mult decât un juncan tânăr
căruia îi dau coarne şi copite.
[33] Să vadă cei sărmani şi să se bucure;
căutaţi-L pe Dumnezeu, şi viu va fi sufletul vostru,
[34] căci i-a ascultat pe cei săraci Domnul
şi pe cei încătuşaţi ai Săi nu i-a dispreţuit.
[35] Să-L laude cerurile şi pământul,
marea şi tot ce mişună în ele!
[36] Căci Dumnezeu va mântui Sionul
şi se vor zidi cetăţile Iudeii
şi vor locui acolo şi o vor moşteni;
şi seminţia robilor Lui o va stăpâni
şi cei ce iubesc Numele Lui se vor sălăşlui acolo.

68,27 „Tale": e opţiunea lui Rahlfs; multe mss. au „mele". ♦ 27b în TM: „Ei povestesc durerea celor străpunşi de Tine."

68,29 „cartea celor vii": *cf.* Apoc. 3,5; 13,8.

68,31-32 Părinţii observă aici trecerea de la jertfele de animale la jertfele spirituale.

68,32 „decât un juncan tânăr": TM are „decât un bou, [decât] un viţel". ♦ „juncan tânăr": e juncanul de trei ani cerut de Lege pentru jertfa pentru păcat (Chiril al Alexandriei; *cf.* şi Lev. 4,3).

68,35 *Cf.* Apoc. 5,13.

68,36 Părinţii aplică această profeţie Ierusalimului ceresc.

69

[1] Pentru sfârşit, al lui David, spre amintire,
[2] ca Domnul să mă mântuiască.
Dumnezeule, vino în ajutorul meu!
[3] Să fie ruşinaţi şi făcuţi de ocară cei ce caută sufletul meu,
să dea înapoi şi de tot să se ruşineze cei ce-mi voiesc rele,
[4] să dea înapoi pe dată, ruşinaţi, cei ce îmi zic: „Bine! Bine!"
[5] Să se bucure şi să se veselească de Tine toţi cei care Te caută
şi să spună pururi: „Preamărit fie Dumnezeu" cei ce iubesc mântuirea Ta!
[6] Dar eu sărman sunt şi sărac: Dumnezeule, ajută-mă!
Ajutorul meu şi izbăvitorul meu eşti Tu: Doamne, nu zăbovi!

70

[1] Al lui David, despre fiii lui Ionadab şi despre cei dintâi care au fost duşi în surghiun.
Dumnezeule, în Tine am nădăjduit: să nu fiu ruşinat în veac;
[2] în dreptatea Ta izbăveşte-mă şi mă scapă,
pleacă spre mine urechea Ta şi mă mântuieşte!

---

69 Omul încolţit de duşmani cere ajutorul grabnic al lui Dumnezeu. Dublet al Ps. 39,14-18. După interpretarea multor Părinţi (Chiril al Alexandriei, Atanasie, Ilarie, Augustin, Cassiodor), Hristos spune acest psalm în numele tuturor oamenilor.

69,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, al lui David, spre amintire."

69,2 Mai multe manuscrise importante, printre care *Sinaiticus*, precum şi Vulg. au în plus: „Doamne, ca să mă ajuţi grăbeşte-Te!", în concordanţă şi cu TM. În ritul latin, acest verset (aşa cum e în Vulg.) e folosit la începutul fiecărei slujbe a ceasurilor.

69,4 „Bine! Bine!": şi în TM este repetată interjecţia *he 'aḥ* care exprimă bucuria. Sensul ar putea fi „bravo!" sau „aşa îţi trebuie!".

69,5 *Cf.* 2Cor. 8,9.

70 O frumoasă rugăciune pentru apusul vieţii: un om în vârstă, vorbit de rău de duşmani, Îl cheamă pe Dumnezeu în ajutor, aşa cum a făcut-o de la începutul vieţii. Implorarea se transformă în cânt de laudă şi mulţumire.

70,1 În TM psalmul nu are titlu. ♦ „despre": substantivele sunt în genitiv fără prepoziţie, dar Grigore al Nyssei (2,VIII) echivalează cu „despre". Pentru el, „cei dintâi care au fost duşi în surghiun" sunt robii păcatului şi ai morţii, mântuiţi de Hristos. Brenton interpretează: „Psalm cântat de fiii lui Ionadab şi de... ". ♦ „să nu fiu ruşinat": *cf.* Flp. 1,20; 1In. 2,28.

[3] Fii pentru mine Dumnezeu ocrotitor
şi loc întărit, ca să mă mântuieşti,
căci temeiul meu şi locul meu de scăpare eşti Tu.
[4] Dumnezeul meu, izbăveşte-mă din mâna celui păcătos,
din mâna celui nelegiuit şi nedrept:
[5] căci Tu eşti răbdarea aşteptării mele, Doamne,
Domnul e nădejdea mea din tinerețea mea.
[6] Pe Tine am fost întemeiat din pântece,
din sânul mamei mele îmi eşti ocrotitor,
în Tine este lauda mea de-a pururi.
[7] De mirare am ajuns pentru mulți,
dar Tu eşti ajutorul meu puternic.
[8] Să se umple gura mea de laudă
ca să cânt slava Ta,
ziua întreagă măreția Ta.
[9] Să nu mă lepezi la vremea bătrâneții,
când slăbeşte puterea mea, să nu mă părăseşti!
[10] Căci mi-au spus duşmanii mei
şi cei ce pândesc sufletul meu s-au sfătuit laolaltă
[11] zicând: „Dumnezeu l-a părăsit;
urmăriți-l şi prindeți-l,
căci nu are cine să-l scape!"
[12] Dumnezeule, nu Te îndepărta de mine,
Dumnezeul meu, ca să-mi ajuți grăbeşte-Te!
[13] Să se ruşineze şi să se sfârşească cei ce defaimă sufletul meu,

---

70,3 În TM textul nu e foarte clar : *litt.* „Fii pentru mine Stâncă, lăcaş în care mi-ai poruncit să intru mereu ca să fiu mântuit, căci [Tu eşti] Stânca mea".
70,4 *Cf.* Mc. 14,41. ♦ „nedrept": TM are „necruțător".
70,5 *Cf.* 1Pt. 1,21; Col. 1,28 ♦ „răbdarea aşteptării" : gr. ὑπομονή, „capacitatea de a răbda, de a aştepta statornic". TM are „nădejdea... temeiul încrederii".
70,6 „îmi eşti ocrotitor": TM are *gōzī – litt.* „cel care mă desparte", dar în fragmentele de la Qumran apare *'uzzī*, „tăria mea". Targumul însă traduce „Tu m-ai scos" – *cf.* Ps. 22/21,10.
70,7 *Cf.* 1Cor. 4,9. ♦ „de mirare": gr. τέρας, „semn rău prevestitor", „lucru neobişnuit, minunație". Eusebiu îl înțelege în sens de „enigmă": este Hristos, despre care s-au spus multe lucruri şi s-au rostit diverse neadevăruri.
70,11 *Cf.* Mt. 27,49.
70,13 Eusebiu consideră conjunctivele verbelor din acest verset mai degrabă forme de viitor profetic.

să se acopere de ruşine şi ocară cei ce caută rele împotriva mea!
[14] Dar eu voi nădăjdui pururi
şi voi spori lauda Ta.
[15] Gura mea va vesti dreptatea Ta,
ziua întreagă, mântuirea Ta,
căci nu am învăţătură.
[16] Intra-voi întru puterea Domnului:
Doamne, îmi voi aminti numai de dreptatea Ta.
[17] Tu m-ai învăţat, Dumnezeule, din copilăria mea
şi până acum eu vestesc faptele Tale minunate.
[18] Nici la bătrâneţe şi la cărunteţe, Dumnezeule, să nu mă părăseşti,
până voi vesti [puterea] braţului Tău tuturor generaţiilor viitoare,
stăpânirea şi dreptatea Ta.
[19] Dumnezeule, până întru înălţime sunt lucrurile mari pe care le-ai făcut:
Dumnezeule, cine este asemenea Ţie?
[20] Câte strâmtorări mi-ai dat să văd, multe şi rele,
dar, întorcându-Te, mi-ai dat viaţă
şi din adâncurile pământului iarăşi m-ai scos.
[21] Ai înmulţit măreţia Ta
şi, întorcându-Te, m-ai mângâiat.
[Şi din adâncurile pământului iarăşi m-ai scos.]
[22] Iar eu Îţi voi aduce mulţumire Ţie

70,15 „nu am învăţătură": gr. γραμματεία, *litt.* „cunoaşterea scrisului/scrierilor, ştiinţă de carte" – neologism, traducând aici ebr. *s^{e}phorōth*. S-a presupus şi că 15c e o glosă de copist (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). Unii interpretează „nu mă pricep la treburile oamenilor".
70,16 „Intra-voi întru puterea Domnului": TM are „Voi veni cu măreţiile Stăpânului", ceea ce ar însemna: „Voi veni la templu istorisind cu recunoştinţă faptele minunate ale Domnului."
70,17 *Cf.* In. 8,28.
70,18 „stăpânirea": TM are „vitejiile Tale".
70,20c *Cf.* Fp. 2,31. ♦ După Theodoret, versetul se referă la poporul evreu salvat în atâtea rânduri de Dumnezeu, dar şi la omenirea pe care Hristos a venit să o scoată din adâncuri. Trimite şi la Iez. 37,12 („Voi deschide mormintele voastre...").
70,21 „măreţia": manuscrise importante (*Vaticanus*, *Sinaiticus*) au „dreptatea". ♦ „măreţia Ta": TM are „măreţia mea" (dar poate însemna şi „vârsta mea înaintată") ♦ „întorcându-Te": traduce verbul ebr. *sābhabh* cu acelaşi sens, dar e folosit şi pentru a arăta repetarea acţiunii („din nou/iarăşi") ♦ 21c repetă v. 20c; Rahlfs pune această repetiţie între croşete, propunând deci omiterea ei. Nu apare nici în TM.
70,22 „pe strune de harfă": gr. ἐν σκεύει ψαλμοῦ, *litt.* „pe instrument muzical [al cântecului cu acompaniament] de harfă".

pe strune de harfă, [pentru] adevărul Tău, Dumnezeule.
Ţie Îţi voi cânta din alăută, Sfinte al lui Israel!
[23] Tresălta-vor buzele mele când Îţi voi cânta
şi sufletul meu, căci l-ai răscumpărat,
[24] ba chiar şi limba mea ziua întreagă va cugeta [la] dreptatea Ta,
când vor fi ruşinaţi şi făcuţi de ocară cei ce caută rele împotriva mea.

71

[1] Pentru Solomon.
Dumnezeule, judecata Ta dă-o regelui
şi dreptatea Ta, fiului de rege,
[2] ca să judece poporul Tău cu dreptate
şi pe sărmanii Tăi, cu nepărtinire.
[3] Munţii să poarte pace pentru poporul Tău
şi dealurile, întru dreptate.

70,24 „va cugeta": TM are „va murmura" – vezi nota la 1,2.

71 Rugăciune pentru rege, în care tradiţia iudaică a văzut deja portretul regelui mesianic, aşa cum apare şi la profeţi (*cf.* Is. 9,5; 11,1-5; Zah. 9,9 *sq*). Creştinii o citesc în cheie hristologică. În „Fericiri" (Mt. 5,1-11) se precizează conţinutul fericirii depline făgăduite sub domnia lui Mesia. Theodoret şi Atanasie atrag atenţia asupra etimologiei numelui lui Solomon (ebr. *Ş^elomoh*): *şālōm*, „pace", pentru a arăta că Solomon Îl prefigurează în acest sens pe Hristos.

71,1 „Pentru Solomon": TM are *li-Ş^elomoh*, care se poate traduce şi „al lui Solomon"; cu aceeaşi prepoziţie sunt şi titlurile la psalmii lui David. ♦ „judecata Ta dă-o regelui": împărţirea dreptăţii este o prerogativă divină; Dumnezeu o încredinţează regelui, dar acesta nu o poate administra decât după Legea dată de Dumnezeu. ♦ *Cf.* In. 5,22.

71,2 „ca să judece": TM are „va judeca"; la aceeaşi formă sunt şi verbele din vv. 3-7.9-12.14; în schimb, cele din vv. 8, 13, 15-17 sunt la forma iusivă, exprimând o dorinţă sau o urare; totuşi, unii traducători atribuie tuturor verbelor această din urmă valoare („să judece... să smerească... să dăinuie..."), mai potrivită cu o rugăciune. Şi forma de viitor a verbelor greceşti corespunzătoare poate avea o valoare similară. Lancellotti (nota *ad loc*) presupune că este o oscilaţie voită între exprimarea unei dorinţe/urări şi prezicerea profetică. ♦ Atanasie face legătura cu In. 12,31 („Acum este judecata lumii, acum stăpânitorul lumii acesteia va fi aruncat afară"). ♦ „sărmanii": gr. πτωχοί traduce aici ebr. *'anāwīm* – vezi nota la 24,9. ♦ „nepărtinire": gr. κρίσις, „hotărâre, judecată, discernere".

71,3 „întru dreptate": Vulg. omite prepoziţia, prezentă şi în ebr. şi în gr. Unii au propus, pentru claritate, ca expresia să fie legată de versetul următor.

[4] Va judeca pe sărmanii poporului
şi va mântui pe fiii celor săraci,
îl va smeri pe defăimător.
[5] Va dăinui cât soarele
şi în faţa lunii, din neam în neam,
[6] şi va coborî ca ploaia pe lână
şi ca stropii ce cad pe pământ.
[7] Va răsări în zilele lui dreptatea
şi plinătate de pace, cât va dăinui luna.
[8] Şi va domni de la o mare la alta
şi de la Fluviu până la marginile lumii.
[9] În faţa lui se vor pleca [la pământ] etiopienii
şi duşmanii lui vor linge ţărâna.
[10] Regii din Tharsis şi insulele îi vor aduce daruri,
regii arabilor şi din Saba îi vor înfăţişa daruri,

71,4c „defăimător": gr. συκοφάντης, „cel care pârăşte, calomniator, martor mincinos". Părinţii văd în el pe diavol. *Cf.* şi Iov 1; Apoc. 12,10.

71,5-6 Atributul divin al veşniciei se răsfrânge aici asupra regelui, iar venirea lui este de la Dumnezeu (6a: *cf.* Jud. 6,36 *sq.*). Creştinii au văzut aici profeţia privind naşterea lui Iisus din Fecioară. *Cf.* Jud. 6,36 *sq.*; Evr. 7,3; Lc. 1,32-33.

71,5 „Va dăinui": TM are „Se vor teme de Tine/Să se teamă de Tine".

71,7 „Va răsări... dreptatea": TM are „Va înflori... dreptul". ♦ „plinătate de pace": *cf.* Ef. 2,14. ♦ „cât va dăinui": *litt.* „până ce va fi luată".

71,8 „de la o mare la alta": *litt.* „de la mare până la mare". E vorba de Marea Roşie şi Marea Mediterană. ♦ „Fluviul" este Eufratul, graniţa ideală a Israelului (*cf.* Iis. Nav. 1,4), iar „lumea" este οἰκουμένη, *litt.* „lumea locuită"; TM are „pământul". Unii Părinţi – *e.g.* Origen (ed. Pitra) – interpretează profetic „de la Fluviu", în legătură cu botezul lui Iisus în Iordan: atunci a primit mărturia Tatălui.

71,9 „etiopienii": pentru Augustin, aceştia reprezintă toate neamurile păgâne. TM are „locuitorii pustiului". ♦ „vor linge ţărâna": gest de închinare al învinsului, frecvent în imagistica orientală; de pildă, pe „obeliscul negru", regele Iehu al Israelului este reprezentat cu faţa în pulbere înaintea regelui asirian Salmanasar al III-lea. Eusebiu: „Vor face ca tatăl lor, şarpele (Gen. 3,14)"; în schimb, Atanasie atrage atenţia că e un limbaj figurat pentru a exprima supunerea totală.

71,10 *Cf.* Mt. 2,11 (închinarea magilor). ♦ „Tharsis" – *cf.* nota la 47,8. ♦ „insulele": pentru un popor care, din cauza configuraţiei litoralului, a dezvoltat foarte puţin navigaţia, sugerau poetic „marginile lumii". ♦ „regii arabilor şi din Saba": TM are „regii din *Ś^ebhā'* (= regiunea sabeenilor identificată cu sudul Peninsulei Arabice, numită şi *Arabia Felix*) şi *S^ebhā'* (identificată cu Etiopia)".

[11] i se vor închina toţi regii,
toate neamurile îi vor sluji.
[12] Căci el a izbăvit pe sărman din mâna celui puternic
şi pe săracul ce n-are ajutor;
[13] îl va cruţa pe cel sărman şi lipsit
şi sufletele săracilor le va mântui:
[14] de camătă şi nedreptate va răscumpăra sufletele lor
şi de preţ [va fi] numele lor în ochii lui.
[15] Şi va trăi şi i se va da din aurul Arabiei
şi se vor înălţa rugi pentru el în toată vremea,
ziua întreagă îl vor binecuvânta.
[16] Va fi belşug de bucate pe pământ până pe vârfurile munţilor,
se va înălţa mai presus decât Libanul rodul lui
şi vor înflori din cetate ca iarba pământului.
[17] Fie numele lui binecuvântat în veci,
în faţa soarelui să dăinuie numele lui!
Şi să se binecuvânteze în el toate seminţiile pământului,
toate neamurile să-l fericească.
[18] Binecuvântat Domnul Dumnezeul lui Israel, care singur săvârşeşte
minuni,

71,11b *Cf.* Apoc. 15,4.

71,12 „din mâna celui puternic": TM are „care strigă [după ajutor]". *Cf.* Lc. 4,18.

71,14 *Cf.* Tit 2,14. După interpretarea lui Atanasie, Hristos ne scapă de camătă rupând înscrisul (*cf.* Col. 2,14) şi iertând datoria şi celui care datora 500 de talanţi şi celui care datora 50 de dinari.

71,15 „va trăi": TM are „să trăiască" (*litt.* „să fie"). Face parte din aclamaţiile în cinstea regelui (*cf.* 1Rg. 10,24; 3Rg. 1,25.34.39 etc.). ♦ „Arabiei": TM are „din *Šᵉbhā'*" – vezi nota la v. 10. *Cf.* Mt. 2,11.

71,16 „belşug de bucate": gr. στήριγμα, „susţinere, sprijin, toiag; provizii". ♦ În TM, versetul e dificil: „Să fie belşug de grâne pe pământ, pe culmile munţilor să unduiască. Precum Libanul rodul lui şi ei să înflorească din cetate ca iarba pământului. (trad. conjecturală).

71,17 *Cf.* Mt. 24,14; Apoc. 7,9-10; 14,6; 15,4; 21,24. ♦ 17a în TM: „Să fie numele lui în veac, în faţa soarelui să crească numele lui." Talmudul interpretează verbul *yinnōn* („să crească/să înflorească") drept nume propriu, făcând din el unul din cele opt nume ale lui Mesia: „Numele lui este *Yinnōn*. De ce se cheamă *Yinnōn*? Pentru că el îi va face să *înflorească* pe cei care dorm în ţărână" (*cf.* Lancellotti, nota *ad loc.*). ♦ 17b: *cf.* Gen. 12,3; 22,18. ♦ „seminţiile": *litt.* „triburile". ♦ 17b în TM: „Să se binecuvânteze în el, toate neamurile să-l fericească." ♦ 17c: *cf.* Gen. 22,18 (făgăduinţa făcută lui Avraam).

71,18 *Cf.* Lc. 1,68.

[19] şi binecuvântat numele slavei Lui în veac şi în veacul veacului
şi se va umple de slava Lui tot pământul.
[Aşa] să fie! [Aşa] să fie!

[20] [Aici] s-au sfârşit imnurile lui David, fiul lui Iessai.

72

[1] Psalm al lui Asaph.
Cât e de bun cu Israel Dumnezeu,
cu cei drepţi la inimă!
[2] Dar mie, cât pe ce să mi se clatine picioarele,
puţin a lipsit să mi se poticnească paşii,
[3] căci i-am pizmuit pe cei fără de lege,
privind la tihna păcătoşilor,
[4] căci nu este [semn de] lepădare la moartea lor
şi tărie în loviturile lor;

71,19 „numele slavei Lui": Theodoret şi Atanasie glosează: nu cunoaştem natura lui Dumnezeu, dar cunoaştem Numele care mântuieşte.

71,18-19 Constituie doxologia finală a Cărţii a doua a Psalmilor. ♦ „şi în veacul veacului": nu apare în TM. ♦ „[Aşa] să fie! [Aşa] să fie!": TM are *'āmēn w^e-'āmēn*.

72 Începe cartea a treia a Psalmilor, conţinând 11 psalmi (72–82) ai lui Asaph, levitul care, împreună cu Aiman şi cu Aithan, a fost pus de David în fruntea uneia din cele trei cete de cântăreţi de la Templu (*cf.* 1Par. 15,17), precum şi 6 psalmi (83–88) cu autori diferiţi: fiii lui Core, David (un ps.), Aithan (un ps).

Acest psalm exprimă căutarea chinuitoare a unui răspuns la vederea bunăstării celor răi şi trufaşi. Căutându-L pe Dumnezeu în Templu, psalmistul înţelege că prosperitatea şi slava omenească sunt trecătoare şi că adevărata fericire înseamnă a fi aproape de Dumnezeu.

72,1 „drepţi": TM are „curaţi" (*cf.* Mt. 5,8).

72,4 „nu este [semn de] lepădare la moartea lor": text dificil, pe care Origen îl înţelege: „nu au căinţă/convertire înainte de moarte" (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*). Alţii interpretează: „Au o moarte netulburată." Mortari traduce cu: „Nu le pasă de moartea lor." TM are *litt.* „fără oprelişti [până] la moartea lor". ♦ „şi tărie în loviturile lor": gr. στερέωμα poate avea şi sens temporal, „dăinuire, statornicie". Sensul general e ambiguu, după cum se consideră că negaţia din primul stih se exercită şi asupra celui de-al doilea (de vreme ce nu există nici un semn de punctuaţie între ele, am optat pentru această variantă), sau că al doilea stih constituie o propoziţie nominală afirmativă. Dar tot nu e limpede dacă „loviturile lor" sunt cele pe care ei le dau, sau cele pe care le primesc. Paralelismul cu primul stih şi cu „tihna păcătoşilor" din v. 3 ar sugera că sensul este „şi când au necazuri, acestea nu ţin mult". TM are „şi gras e pântecele lor".

[5] de truda oamenilor nu au parte
şi împreună cu oamenii nu vor fi loviţi;
[6] de aceea a pus stăpânire peste ei trufia,
s-au învăluit în nedreptatea şi nelegiuirea lor.
[7] Grăsimea lor asudă viclenie,
şi-au dus la îndeplinire hotărârea inimii:
[8] au cugetat şi au grăit întru ticăloşie,
nedreptate către înălţime au grăit,
[9] şi-au înălţat până la cer gura lor
şi limba lor a cutreierat pământul.
[10] De aceea poporul meu se va întoarce aici
şi zile îmbelşugate îşi vor afla
[11] şi au zis: „Cum [să] ştie Dumnezeu?
Are cumva ştiinţă Cel Preaînalt?"
[12] Iată, aceştia sunt păcătoşii, şi le merge bine,
pururi îşi adună bogăţie.
[13] Şi am zis: „Oare în zadar mi-am păzit dreaptă inima mea
şi mi-am spălat cu cei nevinovaţi mâinile mele,
[14] şi am fost lovit ziua întreagă
şi mustrat în fiecare dimineaţă?"
[15] De-aş fi zis: „Voi povesti acestea",

72,6 „nedreptatea şi nelegiuirea": TM are „silnicia/violenţa".

72,7 „Grăsimea lor asudă viclenie": *litt.* „Va ieşi ca din grăsime nedreptatea lor". În TM, *litt.* „Ies din grăsime ochii lor (*'ēynēmō*)", dar s-a propus corectarea în *'awonāmō*, „fărădelegea lor". ♦ 72,7b în TM: „gândurile lor străbat".

72,8 *Cf.* 2Pt. 2,18. Pentru Eusebiu şi Atanasie e vorba aici de cei care hulesc împotriva lui Dumnezeu; pentru Augustin, de cei trufaşi care nu se sfiesc să-şi proclame fărădelegea. ♦ În TM: „Dispreţuiesc, vorbesc cu răutate, de asuprire grăiesc de sus."

72,10 „Poporul meu se va întoarce aici" (la Ierusalim) – Theodoret, Atanasie etc. ♦ În TM, text dificil : *litt.* „El îşi întoarce poporul aici (dar masoreţii propun a se citi «poporul Său se întoarce aici») şi belşug de ape îi ajunge."

72,12 *Cf.* Ier. 12,1.

72,13 „Şi am zis": nu apare în TM, dar e presupus de context. ♦ „cu cei nevinovaţi": TM are „întru nevinovăţie".

72,14 *Cf.* Evr. 12,5. ♦ „şi mustrat în fiecare dimineaţă": *litt.* „şi mustrarea mea, până în dimineţi".

72,15 Unii Părinţi (Eusebiu, Atanasie, Augustin) interpretează: „Aveam aceste gânduri, dar nu le rosteam; dacă aş fi făcut-o, le-aş fi dat fraţilor mei pricină de poticnire."

iată, aş fi călcat legământul cu neamul fiilor Tăi.
[16] Şi am cugetat să înţeleg aceasta:
[dar] trudă este pentru mine
[17] până nu voi intra în lăcaşul sfânt al lui Dumnezeu
şi nu voi pricepe cele de pe urmă ale lor.
[18] Dar negreşit, pentru vicleniile lor, Tu le-ai dat [plată],
i-ai doborât când se înălţau.
[19] Cum au ajuns la pustiire dintr-odată,
au slăbit, au pierit din pricina nelegiuirii lor.
[20] Ca visul unuia care se trezeşte,
Doamne, în cetatea Ta vei nimici chipul lor.
[21] Într-adevăr, a fost pârjolită inima mea
şi rărunchii mei s-au schimbat.
[22] Şi eu fusesem disprețuit şi nu mi-am dat seama,
ca un dobitoc eram înaintea Ta.
[23] Dar eu sunt pururea cu Tine,
m-ai prins de mâna dreaptă,
[24] întru voinţa Ta m-ai călăuzit
şi cu slavă m-ai luat lângă Tine.
[25] Într-adevăr, ce am eu în cer

72,16 „pentru mine": TM are „în ochii mei".

72,17 „cele de pe urmă ale lor": *cf.* Flp. 3,19; 1Tes. 5,3.

72,18-19 „le-ai dat... i-ai doborât... au ajuns... au pierit": după Eusebiu şi Atanasie, spiritul profetic îi arată psalmistului deja împlinită pedepsirea păcătoşilor.

72,18a În TM: „Cu adevărat, îi aşezi pe loc lunecos."

72,19 „din pricina nelegiuirii lor": TM are „de spaimă".

72,20 „în cetate": în TM poate fi înţeles şi „la trezire", fiind un omograf în privinţa consoanelor.

72,21 „a fost pârjolită": *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au „s-a bucurat". ♦ „Inima", sediul cugetării şi al voinţei, a fost purificată prin foc, iar „rărunchii", sediul impulsurilor trupeşti, au fost orientaţi spre bine. ♦ În TM, versetul este: „Căci se amăra inima mea şi rărunchii mei erau străpunşi."

72,22 În TM: „Şi eu, neghiob, nu-mi dădeam seama, ca un dobitoc eram cu Tine." ♦ Metafora „dobitocului", a animalului domestic, a fost înţeleasă de unii Părinţi ca simbol al stupidităţii (de ex. Augustin, Cassiodor, care trimit la Ps. 31,9), iar de alţii pozitiv, ca exprimând docilitatea şi totala încredere în Dumnezeu (Grigore al Nyssei 13, Theodoret).

72,24b În TM: „În urma Slavei mă vei lua."

72,25 *Cf.* Flp. 3,8. ♦ În TM: „Pe cine am eu în cer/Cine este pentru mine în cer [afară de Tine] şi [fiind] cu Tine, nu am dorit/nu mi-a plăcut [nimic] pe pământ."

şi, de la Tine, ce am voit pe pământ?
[26] Sfârşitu-s-au inima mea şi trupul meu,
Dumnezeul inimii mele şi partea mea, Dumnezeu în veac!
[27] Căci, iată, cei ce se îndepărtează de Tine vor pieri,
ai dat pieirii pe oricine se desfrânează departe de Tine.
[28] Dar mie a mă lipi de Dumnezeu bine-mi este,
a pune în Domnul nădejdea mea,
pentru a vesti toate laudele Tale
la porţile fiicei Sionului.

73

[1] Pentru înţelegere, al lui Asaph.
De ce [ne-]ai alungat, Dumnezeule, până la capăt:
s-a aprins mânia Ta peste oile păşunii Tale?
[2] Adu-Ţi aminte de adunarea Ta pe care Ţi-ai dobândit-o de la început:
ai răscumpărat toiagul moştenirii Tale,
muntele Sionului acesta, unde Te-ai sălăşluit.
[3] Ridică-Ţi mâinile înspre trufia lor până la capăt,
[spre] câte a ticăloşit duşmanul în cele sfinte ale Tale!
[4] S-au lăudat cei ce Te urăsc în mijlocul sărbătorii Tale,
pus-au semnele lor drept semne şi n-au priceput.
[5] Ca la ieşire deasupra,

72,27 „se desfrânează": metaforă ce se referă de obicei la idolatrie.
72,28 *Cf.* Iac. 4,8; 1Cor. 6,17. ♦ „laudele": TM are „lucrările". ♦ „la porţile fiicei Sionului": nu apare în TM.
73 Plângere pentru pustiirea Templului. După Origen, „acestea le spun cei exilaţi".
73,1 „Pentru înţelegere": TM are *maśkīl*. ♦ *Cf.* Rom. 11,1.
73,2 „adunarea Ta": *cf.* Fp. 20,28. ♦ „toiagul": ebr. *şēbheţ* înseamnă şi „toiag/sceptru" şi „trib". Este vorba aici de tribul lui Iuda. ♦ 2c: *cf.* Evr. 12,22.
73,3a În TM: „Îndreaptă-Ţi paşii spre dărâmăturile fără sfârşit."
73,4 Primul stih în TM: „Răcnit-au cei ce Te urăsc în locul Tău de adunare." Versetul se termină la „...semne". „Semnele" sunt stindardele cuceritorilor. Theodor al Mopsuestiei spune că în Antichitate era obiceiul ca, atunci când era cucerită o cetate, să se sculpteze pe porţile ei numele învingătorilor şi felul în care a fost cucerită cetatea. ♦ Unele manuscrise gr. pun „şi n-au priceput" la v. 5. ♦ 4b: *cf.* Mt. 24,3-5.
73,5-6 În TM, *litt.* „[5] El era cunoscut că bagă de sus, în desişul pădurii, topoare. [6] Şi acum au sfărâmat cu toporul şi cu măciuca porţile lui sculptate" – text dificil. A fost

[6] ca în desişul pădurii au sfărâmat cu securile porţile ei,
laolaltă cu toporul şi târnăcopul au dărâmat-o.
[7] Au ars cu foc lăcaşul Tău sfânt,
până la pământ au pângărit sălaşul Numelui Tău.
[8] Zis-au în inima lor stirpea lor laolaltă:
„Veniţi să pârjolim toate sărbătorile lui Dumnezeu de pe pământ!"
[9] Semnele noastre nu le-am mai văzut,
nu mai e nici proroc şi nu ne va mai cunoaşte.
[10] Până când, Dumnezeule, va ocărî duşmanul,
va întărâta potrivnicul Numele Tău până la capăt?
[11] De ce Ţi-ai abătut mâna Ta
şi dreapta Ta, din sânul Tău, până la capăt?
[12] Dar Dumnezeu este Regele nostru dinainte de veac,
a înfăptuit mântuire în mijlocul pământului.
[13] Tu ai întărit [ca un zid] cu puterea Ta marea,
Tu ai zdrobit capetele balaurilor pe apă.
[14] Tu ai sfărâmat capetele balaurului,
l-ai dat ca hrană popoarelor din Etiopia.

---

interpretat de unii traducători (*e.g.* RSV, TOB): „Parcă scutura cineva securea în desişul pădurii, aşa au sfărâmat..."

73,8 „sărbătorile": TM are „adunările". Origen: „Dumnezeu îşi are, deci, sărbătorile Sale? Da. Cred că e zi de sărbătoare pentru Domnul ori de câte ori un om se întoarce la El sau un credincios înaintează în credinţă [...]. Şi ce voi spune despre îngeri? Oare nu e pentru ei mare sărbătoare când se bucură pentru un singur păcătos mai mult decât pentru nouăzeci şi nouă de drepţi (*cf.* Lc. 15,7)? Voi spune ceva de necrezut: aşa pământeşti cum suntem, noi dăm lui Dumnezeu şi îngerilor prilejuri de sărbătoare când, «umblând pe pământ, trăim în ceruri»" (*In Num.* 23, SC 29, pp. 437-438).

73,9 „şi nu ne va mai cunoaşte": TM are „şi printre noi nimeni nu ştie până când".

73,11 Traducerea LXX calchiază textul ebraic, care e dificil. Unii traducători (BJ, RSV) au propus: „Vei sta cu mâna în sân până la capăt?" După interpretarea lui Theodoret, Dumnezeu e comparat cu un om bogat care, în faţa unui cerşetor, îşi ascunde mâna în sân.

73,12 În TM: „Dar Dumnezeu este Regele meu..."

73,13 Rememorare a trecerii miraculoase a Mării Roşii. Poate fi şi o aluzie la crearea lumii (despărţirea apelor de sub tărie de cele de deasupra).

73,14 „balaurului": TM are „Leviatanului" – monstru marin care apare şi în textele de la Ugarit şi sugerează haosul de la începuturi. Aici însă pare a sugera mai ales crocodilul (= Egiptul). ♦ „popoarelor din Etiopia": TM are „unui popor ce locuieşte în pustiu" – acelaşi cuvânt ca la 71,9.

[15] Tu ai făcut să ţâşnească izvoare şi pâraie,
Tu ai secat râurile din Etham.
[16] A Ta este ziua şi a Ta este noaptea,
Tu ai făurit lumina şi soarele.
[17] Tu ai făcut toate hotarele pământului,
vara şi primăvara Tu le-ai plăsmuit.
[18] Adu-Ţi aminte de aceasta: duşmanul L-a ocărât pe Domnul
şi un popor fără minte a întărâtat Numele Tău.
[19] Să nu dai fiarelor sufletul celor ce-Ţi aduc mărturie,
de sufletele săracilor Tăi să nu uiţi până la capăt!
[20] Ia aminte la legământul Tău,
căci s-au umplut ascunzişurile pământului de casele nelegiuirilor!
[21] Să nu se întoarcă ruşinat cel smerit,
cel sărman şi cel lipsit vor lăuda Numele Tău.
[22] Scoală-Te, Dumnezeule, apără dreptatea Ta,
adu-Ţi aminte cum Te ocăra cel fără de minte ziua întreagă!
[23] Nu uita de glasul celor ce se roagă Ţie:
trufia celor ce Te urăsc s-a urcat necontenit spre Tine.

73,15 *Cf.* Ex. 17,6; Iis. Nav. 3,13; Ps. 77,13.15. ♦ „din Etham": traducătorul interpretează ca toponim ebr. *'ēythān*, „pururi curgător".

73,16 „lumina": *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au „luna". TM are „luminătorul" (*cf.* Gen. 1,14-18).

73,17 „primăvara": TM are „toamna".

73,18 „ocărât": TM are „hulit"; la fel şi la v. 22.

73,19 *Cf.* Apoc. 13,7. ♦ „celor ce-Ţi aduc mărturie": TM are „porumbiţei Tale".

73,21 „Să nu se întoarcă" = „să nu mai fie" – vezi nota la 70,21.

73,22 „dreptatea": gr. δίκη are aici sens juridic – Dumnezeu, care Îşi asumă starea celor asupriţi, e chemat să-Şi apere cauza. ♦ „cel fără de minte": la primul nivel, psalmul se referă, probabil, la jefuirea Templului de către caldei (4Rg. 25,9 etc.), dar Targumul spune că e vorba de Antiochos Epiphanes, regele nebun care a ars porţile Templului şi a profanat sanctuarul (*cf.* 1Mac. 1,21 *sq.*; 4,38; 2Mac. 1,8; 6,5) – o relectură în noile condiţii. *Cf.* şi Apoc. 6,10.

73,23 În TM: „Nu uita strigătele potrivnicilor Tăi, larma vrăjmaşilor Tăi care necontenit sporeşte!"

74

[1] Pentru sfârşit; *nu nimici*; psalm al lui Asaph pentru cântare.
[2] Îţi vom aduce mărturie, Dumnezeule,
Îţi vom aduce mărturie şi vom chema Numele Tău.
[3] Istorisi-voi toate minunile Tale ori de câte ori voi avea prilej.
„Eu voi face judecăţi drepte.
[4] S-a topit pământul şi toţi locuitorii lui,
Eu i-am întărit stâlpii."

Oprire

[5] Zis-am celor nelegiuiţi: „Nu fiţi nelegiuiţi!"
şi păcătoşilor: „Nu vă înălţaţi cornul!"
[6] Nu vă ridicaţi în înalt cornul,
nu grăiţi împotriva lui Dumnezeu nedreptate!
[7] Fiindcă nici de la răsărit, nici de la apus
şi nici din pustietatea munţilor [...],
[8] ci Dumnezeu este judecător:
pe unul îl smereşte şi pe altul îl ridică.

---

74 Gândul la judecata universală a lui Dumnezeu îi dă speranţă celui drept.

74,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe *Nu nimici* [vezi nota la 56,1], psalm al lui Asaph, cântare."

74,2-3 „şi vom chema Numele Tău. Istorisi-voi...": TM are *litt.* „apropiat e Numele Tău, se povestesc..." – text dificil, pe care adesea traducătorii îl emendează după versiuni. ♦ 2b: *Cf.* Fp. 2,21; Rom. 10,13.

74,3 Am urmat împărţirea pe versete a ediţiei Rahlfs; alţi traducători leagă „Istorisi-voi minunile Tale" de versetul anterior. ♦ „ori de câte ori voi avea prilej": gr. ὅταν λάβω καιρόν poate însemna şi „când voi hotărî o vreme" şi acesta este sensul şi în TM. ♦ De la 3b vorbeşte Dumnezeu.

74,5 „cornul" (ebr. *qeren*): metaforă biblică pentru putere sau faimă. ♦ „Înălţarea cornului" nu e doar fărădelegea, ci şi lauda întru fărădelege (Theodoret).

74,6b În TM: „Nu vă întăriţi cerbicea când grăiţi."

74,7 Textul pare neterminat; la fel şi în TM, în care unii propun să se citească, în loc de „munţi" (*hārīm*), *ḥāmath* „întărire", sau *n*ᵉ*ḥāmoth*, „alinări". Alţii leagă cele două versete traducând: „Nu la răsărit, nu la apus, nu în pustiul munţilor, într-adevăr, Dumnezeu--Judecătorul îl smereşte pe unul şi îl ridică pe altul" – adică Dumnezeu nu-Şi mai exercită judecata împotriva Moabului, Filistiei sau Edomului, ci pretutindeni şi împotriva tuturor nelegiuiţilor (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).

74,8b *Cf.* 1Rg. 2,7; Lc. 1,52.

[9] Pentru că o cupă e în mâna Domnului
cu vin curat, plin cu mirodenii.
A aplecat-o într-o parte şi în alta,
dar drojdia lui nu s-a deşertat,
vor bea toţi păcătoşii pământului.
[10] Dar eu voi tresălta până în veac,
voi cânta Dumnezeului lui Iacob
[11] şi toate coarnele păcătoşilor le voi zdrobi
şi se vor înălţa coarnele celui drept.

75

[1] Pentru sfârşit, între imnuri; psalm al lui Asaph, cântare împotriva asirianului.
[2] Cunoscut e în Iudeea Dumnezeu,
în Israel mare e Numele Lui.
[3] S-a aşezat în pace lăcaşul Lui
şi locuinţa Lui, în Sion.
[4] Acolo a sfărâmat puterea arcului,
scutul şi sabia şi războiul.
Oprire
[5] Tu vei lumina minunat de pe munţii cei veşnici.

74,9 „mirodenii": *litt.* „amestec". Cupa cu vin, drojdia de pe fundul ei sunt metafore biblice pentru mânia lui Dumnezeu (*cf.* Is. 51,17; Iez. 23,31; Av. 2,16; Ier. 25,15; Apoc. 14,10). În TM, în cupă „fierbe vin amestecat" (*litt.* „vin ce spumegă plin cu amestec"). ♦ 9c-e în TM: „Când va vărsa, din ea vor sorbi păcătoşii pământului, o vor bea până la drojdie."

74,10 „voi tresălta": TM are „voi vesti".

75 Psalmul face parte din cântările Sionului. Se referă probabil la retragerea neaşteptată şi inexplicabilă a armatei asiriene conduse de Senacherib, care asedia Ierusalimul în 701 î.H. (*cf.* 4Rg. 19,35). Amintirea acelui moment a însufleţit nădejdea poporului şi în alte situaţii de grea cumpănă.

75,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe strune, psalm al lui Asaph, cântare."

75,3 „în pace": TM are „la *Şālēm*" – nume prescurtat al Ierusalimului. *Cf.* In. 1,14; Apoc. 21,3.

75,4 „puterea": *litt.* „puterile". TM are „fulgerele" (= „săgeţile"). ♦ „scutul": gr. ὅπλον, „armă de apărare".

75,5 „de pe munţii cei veşnici": TM are *litt.* „de pe munţii de prăzi"; versetul se mai poate înţelege: „Tu străluceşti mai măreţ decât munţii de prăzi."

[6] S-au tulburat toţi cei nepricepuţi la inimă,
s-au cufundat în somn şi n-au aflat nimic
toţi cei bogaţi, în mâinile lor.
[7] De certarea Ta, Dumnezeule al lui Iacob,
au încremenit cei ce încalecă pe cai.
[8] Înfricoşător eşti Tu şi cine va sta împotriva Ta,
din pricina mâniei Tale?
[9] Din ceruri ai dat glas hotărârii Tale,
pământul s-a înspăimântat şi a amuţit
[10] când S-a ridicat la judecată Dumnezeu
ca să-i mântuiască pe toţi cei blânzi de pe pământ.

Oprire

[11] Căci cugetarea omului îţi va da mărturie
şi rămăşiţele cugetării Te vor sărbători.
[12] Faceţi făgăduinţe şi împliniţi-le pentru Domnul Dumnezeul vostru:
toţi cei din jurul Lui să-I aducă daruri
[13] Celui înfricoşător care le ia căpeteniilor suflarea,
Celui temut de împăraţii pământului.

76

[1] Pentru sfârşit, despre Idithun, psalm al lui Asaph.
[2] Cu glasul meu către Domnul am strigat,
cu glasul meu, spre Dumnezeu – şi a luat aminte la mine.

75,6 „inimă": traduce ebr. *lēbh*, „inimă" – pentru omul biblic, sediul cugetării şi al voinţei. ♦ 75,6a în TM: „Au fost despuiaţi toţi cei puternici la inimă." ♦ „s-au cufundat în somn": *litt.* „şi-au dormit somnul". ♦ „cei bogaţi": *litt.* „bărbaţii bogăţiei" – semitism. ♦ 6b-c în TM: „... nu şi-au mai găsit mâinile (= puterea) cei viteji."

75,7 „au încremenit": gr. νυστάζω, *litt.* „a aţipi", traduce ebr. *nir'dām*, „a fi cuprins de toropeală", „a adormi profund". ♦ „cei ce încalecă pe cai": TM are „şi car[ele], şi caii".

75,10 „cei blânzi de pe pământ": *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au „cei blânzi cu inima". TM are „de pe pământ".

75,11 „cugetarea": TM are „[chiar] şi mânia". ♦ 11b în TM: *litt.* „cu rămăşiţa mâniei Te încingi".

76 La vreme de strâmtorare, amintirea faptelor minunate ale lui Dumnezeu din trecut alungă neliniştea credinciosului şi îi redau nădejdea.

76,1 „Pentru sfârşit, despre Idithun": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor, după/ despre *Y'dhūthūn*" (*cf.* 1Par. 25,1.6).

[3] În ziua strâmtorării mele L-am căutat pe Dumnezeu
[întins-am] mâinile mele noaptea înaintea Lui şi n-am fost amăgit;
n-a vrut să se mângâie sufletul meu.
[4] Mi-am amintit de Dumnezeu şi m-am bucurat,
am cugetat şi s-a împuţinat duhul meu.

Oprire

[5] Au luat-o înaintea străjilor ochii mei,
tulburatu-m-am şi n-am grăit.
[6] Am cugetat la zilele din vechime,
de anii din veac mi-am amintit şi m-am îngrijorat:
[7] noaptea stăteam la sfat cu inima mea
şi cerceta duhul meu.
[8] Oare pentru vecie va izgoni Domnul?
Nu va mai binevoi niciodată?
[9] Oare până la capăt Îşi va opri milostivirea,
din neam în neam?
[10] Oare va uita de îndurare Dumnezeu,
oare în mânia Lui îşi va zăgăzui îndurările?

Oprire

[11] Şi am zis: „Acum am început,

76,3 „pe Dumnezeu": TM are „pe Stăpânul meu". ♦ „n-am fost amăgit": TM are „şi n-am ostenit".

76,4 „Mi-am amintit... şi m-am bucurat": în TM: „Îmi amintesc de Dumnezeu şi suspin." ♦ „am cugetat": gr. ἀδολεσχέω are sensuri multiple: „a pălăvrăgi", „a sta de vorbă", „a discuta", „a murmura" etc. Majoritatea Părinţilor (Eusebiu, Theodoret ş.a.) adoptă prima interpretare: atâta vreme cât psalmistul s-a gândit la Dumnezeu, s-a bucurat, dar când s-a închis în sine rumegând mereu aceleaşi gânduri, a fost cuprins de nelinişte. Către a doua interpretare înclină Augustin: de la amintirea lui Dumnezeu omul a trecut la pălăvrăgeala cu oamenii şi şi-a pierdut liniştea. ♦ „s-a împuţinat duhul meu": TM are „a slăbit duhul meu", dar se poate înţelege şi concret: „mi se curmă suflarea".

76,5 „ochii": *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au „toţi duşmanii". ♦ 5a în TM: „Ai ţinut pleoapele ochilor mei." Traducătorul LXX a citit *ṣ^{e}mārōth*, „străji", în loc de *ṣ^{e}murōth*, „pleoape".

76,6 „m-am îngrijorat": nu apare în TM.

76,9b În TM: „Încetează cuvântul Lui din neam în neam?" ♦ „neam": gr. γενεά, „generaţie".

76,11 „Acum am început": expresie citată adesea (folosită „acomodat") în literatura ascetică pentru a formula un principiu major al vieţii spirituale: necesitatea de a începe

aceasta e schimbarea dreptei Celui Preaînalt."
[12] Mi-am amintit de lucrările Domnului,
căci îmi voi aminti de la început minunile Tale
[13] şi voi cugeta la toate lucrările Tale
şi la înfăptuirile Tale voi cugeta.
[14] Dumnezeule, în [lăcaşul] sfânt e calea Ta;
ce Dumnezeu este mare ca Dumnezeul nostru?
[15] Tu eşti Dumnezeu care faci lucruri minunate,
ai făcut cunoscută între popoare puterea Ta,
[16] Ţi-ai răscumpărat cu braţul Tău poporul,
pe fiii lui Iacob şi ai lui Iosif.

Oprire

[17] Te-au văzut apele, Dumnezeule,
Te-au văzut apele şi s-au înspăimântat
şi s-au tulburat adâncurile, mulţimea vuietului apelor.
[18] Norii au dat glas
şi trec săgeţile Tale.
[19] Glasul tunetului Tău în vârtej,
s-au arătat fulgerele Tale peste lume,
s-a clintit şi s-a cutremurat pământul.
[20] În mare este calea Ta
şi cărările Tale, în ape multe
şi urmele Tale nu se vor cunoaşte.

în fiecare zi, „a pune bun început". ♦ În TM: „Aceasta mă răneşte (*litt.* străpungerea mea e aceasta): schimbarea dreptei Celui Preaînalt."

76,13b „voi cugeta": acelaşi verb ca la vv. 4 şi 7 (unde e tradus „stăteam la sfat").

76,14 „în [lăcaşul] sfânt": *litt.* „în cel sfânt", traduce ebr. *b^{e}-qodeş*, pe care unii îl interpretează „în sfinţenie". Unii Părinţi îl interpretează „întru Hristos".

76,16 „răscumpărat": gr. λυτρόω traduce automat ebr. *gā'al*, „a acţiona ca ruda cea mai apropiată" – vezi nota la 18,15. ♦ *Cf.* Apoc. 5,9.

76,17-21 Aluzie la trecerea Mării Roşii (*cf.* Ex. 14-15).

76,17 „mulţimea vuietului apelor": nu apare în TM, dar la începutul versetului următor este, în plus, „au revărsat ape norii [de furtună]".

76,18 „trec": TM are „zboară".

76,20c *Cf.* Rom. 11,33. E vorba de prezenţa invizibilă a lui Dumnezeu care, aşa cum i-a călăuzit pe evrei prin Marea Roşie, îi călăuzeşte pe toţi oamenii la mântuire (Eusebiu, Theodor al Mopsuestiei).

[21] Călăuzit-ai ca pe o turmă poporul Tău
prin mâna lui Moise şi a lui Aaron.

77

[1] Pentru înţelegere, al lui Asaph.
Ia aminte, poporul meu, la învăţătura mea,
pleacă-ţi urechea la cuvintele gurii mele:
[2] deschide-voi în pilde gura mea,
voi da glas celor tăinuite dintru început.
[3] Câte le-am auzit şi le-am cunoscut
şi părinţii noştri ni le-au povestit
[4] n-au fost ascunse de copiii lor pentru generaţia următoare,
ci le-au vestit laudele Domnului
şi faptele puterii Lui
şi minunile pe care le-a săvârşit.
[5] A ridicat mărturie în Iacob
şi Lege a pus în Israel,
câte le-a poruncit părinţilor noştri
să le dea de ştire fiilor lor,
[6] ca să le cunoască generaţia viitoare,

---

77 După o introducere de tip sapienţial, psalmistul aminteşte faptele minunate ale lui Dumnezeu din trecut, infidelităţile poporului, consecinţele acestora, dar şi îndurarea lui Dumnezeu şi speranţa legată de alegerea regelui David. Psalmul este al doilea ca lungime, după Ps. 118, şi e dintre cele mai bine păstrate ca text. Pentru Eusebiu, Atanasie şi mulţi alţi Părinţi, prin acest psalm-parabolă Hristos se adresează Bisericii.

77,1 „învăţătura": gr. νόμος, *litt.* „lege", are aici, ca şi în multe alte locuri din Biblie, sensul mai larg al ebr. *tōrāh*, „învăţătura dată de Dumnezeu omului ca să ştie cum să-şi orânduiască viaţa", „înţelepciune de viaţă". ♦ 1b: *cf.* Mt. 13,9; Mc. 4,9; Lc. 8,8 („Cine are urechi de auzit...").

77,2 „pilde": gr. παραβολή traduce ebr. *māšāl*, „proverb", „zicătoare", bazate pe paralelism, dar şi „povestire cu tâlc/parabolă". ♦ „(celor) tăinuite": gr. προβλήματα traduce ebr. *ḥidhōth*, „enigme", dar şi adevăruri importante care nu se dezvăluie omului superficial. *Cf.* Mt. 13,34-35.

77,4 „n-au fost ascunse": TM are „nu le vom ascunde". ♦ „ci le-au vestit": *litt.* „vestind" la plural.

77,5 „mărturie": aceasta este transmiterea faptelor minunate ale Domnului. Aici ar fi vorba, mai precis, despre „cortul mărturiei" în care se afla chivotul ce conţinea Legea (Eusebiu, Theodoret). ♦ „câte le-a poruncit": TM are „[prin] care a poruncit".

fiii ce se vor naşte,
şi ei să se ridice şi să le vestească fiilor lor,
7 ca ei să-şi pună în Dumnezeu nădejdea
şi să nu uite de lucrările lui Dumnezeu
şi poruncile Lui să le cerceteze,
8 ca să nu ajungă precum părinţii lor,
generaţie strâmbă şi răzvrătită,
generaţie care nu şi-a păstrat dreaptă inima
şi n-a rămas credincioasă lui Dumnezeu în duhul ei.
9 Fiii lui Efraim, cei ce întind arcul şi azvârl săgeata,
au dat înapoi în ziua bătăliei.
10 N-au păzit legământul lui Dumnezeu
şi în Legea Lui n-au voit să umble,
11 au uitat de binefacerile Lui
şi de minunile pe care le arătase lor,
12 minunile pe care le-a făcut înaintea părinţilor lor,
în Egipt, în câmpia Tanisului.
13 A despicat marea şi i-a trecut prin ea,
a aşezat apele ca [într-]un burduf
14 şi i-a călăuzit din nor în timpul zilei
şi noaptea întreagă, cu lucirea focului.
15 A despicat stâncă în pustie
şi i-a adăpat cu puhoi de apă
16 şi a scos apă din stâncă,

77,7 „să le cerceteze": gr. ἐκζητέω desemnează efortul de cunoaştere amănunţită în vederea împlinirii (poruncilor); TM are „să le păzească".

77,8b *Cf.* Mt. 12,39; 16,4; 17,17; Mc. 9,19.

77,9 Versetul întrerupe firul discursului şi exegeţii sunt de părere că a fost inserat ulterior aici pentru a anticipa tema polemicii antisamaritene (Efraim fiind unul din triburile importante din nord şi numele lui folosindu-se generic pentru a denumi întreaga zonă), polemică dezvoltată în vv. 56-67. ♦ „întind arcul şi azvârl săgeata": *litt.* „cei care întind şi azvârl τόξοις" (τόξα desemnează arcul cu săgeţi cu tot).

77,12-13 *Cf.* Exod 14–15.

77,12 „Tanis": oraş în estul deltei Nilului.

77,14 *Cf.* Ex. 13,21; 1Cor. 10,1.

77,15-16 *Cf.* Ex. 17,1-17; Num. 20,2-13; 1Cor. 10,4. ♦ „puhoi de apă": TM are „ca din abis" – *cf.* Gen. 1,2. În cosmologia biblică, „abisul" este oceanul subteran de apă dulce din care ies râurile şi se adapă fântânile.

a prăvălit ca nişte râuri apele.
[17] Dar ei au păcătuit şi mai mult împotriva Lui,
L-au înfruntat pe Cel Preaînalt în loc uscat,
[18] L-au ispitit pe Dumnezeu în inimile lor
cerându-i mâncăruri după dorinţele lor
[19] şi au grăit împotriva lui Dumnezeu zicând:
„Oare va putea Dumnezeu să întindă masă în pustiu?
[20] Când a lovit stânca au curs ape şi puhoaiele s-au revărsat,
dar oare pâine poate să ne dea,
sau să întindă masă poporului Său?"
[21] De aceea a auzit Domnul şi a izbucnit
şi foc s-a aprins în Iacob,
mânie s-a ridicat asupra lui Israel,
[22] căci nu s-au încrezut în Dumnezeu
şi n-au nădăjduit în mântuirea Lui.
[23] A poruncit norilor de sus
şi porţile cerului le-a deschis
[24] şi a plouat asupra lor mana spre mâncare,
pâinea cerului le-a dat-o lor;
[25] pâinea îngerilor a mâncat-o omul,
hrană le-a trimis spre săturare.
[26] A stârnit vântul de miazăzi

77,17 ***sq***. *Cf.* Ex. 16,2-36; Evr. 3,16.

77,18 „în inimile lor": *i.e.* „cu bună ştiinţă". ♦ „după dorinţele": gr. ταῖς ψυχαῖς – ca sediu al afectelor, ψυχή, „suflet", poate însemna „sentiment", „curaj", „dorinţă".

77,20 „să întindă masă": TM are „să îmbie carne". ♦ 20c: *cf.* Mt. 15,33; Mc. 8,4.

77,23 În context, ar fi de aşteptat descrierea unei pedepse; dar Dumnezeu răspunde cu o binefacere.

77,24-25 „mana": *cf.* Ex. 16,4.14 *sq*. ♦ „pâinea": TM are „grâul". ♦ „îngerilor": TM are „celor tari/viteji". În sens uman, termenul se referă de obicei la luptătorii de elită, dar la singular ajunge să se aplice şi lui Dumnezeu („Cel Puternic al lui Iacob"). Spiritualizând sensul, deja Targumul consideră că se referă la îngeri. Interpretarea spirituală a manei continuă până în cartea Înţelepciunii (16,20-21), unde se spune că Dumnezeu a dat necontenit poporului Său o hrană îngerească „având în sine orice desfătare", deci împlinind orice dorinţă a omului – manifestare a bunătăţii lui Dumnezeu. *Cf.* şi In. 6,31.51. Liturgia creştină a aplicat pasajul la Euharistie. ♦ Pentru Eusebiu şi Augustin, însă, „pâinea îngerilor" este cuvântul lui Dumnezeu.

77,26-27 *Cf.* Num. 11,31 *sq*. ♦ „A stîrnit": TM are „a îndepărtat": vântul de răsărit e dăunător – de ex., în Exod 10,13, a adus lăcustele. ♦ „de miazăzi (νότος)... apus" (λίψ:

şi a adus cu puterea Lui vânt dinspre apus
[27] şi a plouat asupra lor ca pulberea carne
şi ca nisipul mării, păsări înaripate
[28] şi au căzut în mijlocul taberei lor,
jur-împrejurul corturilor lor;
[29] ei au mâncat şi s-au săturat bine,
căci ce poftiseră le adusese lor,
[30] n-au fost lipsiţi de pofta lor.
Mâncarea le era încă în gură
[31] când mânia lui Dumnezeu s-a ridicat asupra lor
şi a ucis dintre cei graşi de-ai lor
şi pe cei aleşi ai lui Israel i-a doborât.
[32] Cu toate acestea, ei au păcătuit iarăşi,
n-au crezut în faptele Lui minunate
[33] şi s-au sfârşit în zădărnicie zilele lor
şi anii lor, degrabă.
[34] De câte ori îi ucidea, Îl căutau
şi se întorceau şi se zoreau spre Dumnezeu,
[35] şi-au amintit că Dumnezeu e ajutorul lor
şi Dumnezeul Preaînalt e Răscumpărătorul lor.
[36] Îl linguşeau cu gura lor,
cu limba lor Îl minţeau,
[37] dar inima lor nu era dreaptă cu El,
nici n-au rămas credincioşi Legământului Lui.

---

pentru Palestina e vântul de sud – *cf.* Gen. 13,14, iar pentru Egipt e apusul, sau numele Libiei – *cf.* Ex. 27,9): TM are „răsărit... sud-vest". Diferenţele se datorează condiţiilor geografice diferite între Egipt şi teritoriul israelit.

77,28 „au căzut": TM are „le-a făcut să cadă".

77,29a *Cf.* Mc. 6,42.

77,31 „cei aleşi": TM are *bᵉḥūrīm*, „cei dintâi/din frunte", „cei tineri".

77,33 „degrabă": TM are „într-o spaimă neaşteptată".

77,34 „se zoreau": gr. ὀρθρίζω, *litt.* „a se scula în zori". TM are verbul *šāḥar*, „a căuta din bună vreme, cu râvnă" – verb denominativ de la *šaḥar*, „zori".

77,35 „ajutorul": TM are „stânca". ♦ 35b: A. Chouraqui (*Le Cantique des Cantiques suivi des Psaumes*, PUF, Vendôme, 1970, *apud* Mortari, nota *ad loc.*) a numărat toate versetele din Psaltire şi a descoperit că aici este mijlocul acestei cărţi.

77,36-37 *Cf.* Is. 29,13, citat de Mt. 15,8; Mc. 7,6 („Acest popor Mă slăveşte cu buzele, dar inima lor e departe de Mine"). ♦ „linguşeau": *litt.* „amăgeau".

[38] Dar El este îndurător
şi le va ierta păcatele şi nu-i va nimici,
de multe ori Îşi va abate mânia
şi nu-Şi va aprinde urgia Lui întreagă;
[39] Şi-a amintit că ei sunt trup,
duh care se duce şi nu se mai întoarce.
[40] De câte ori nu s-au răzvrătit ei în pustiu,
L-au mâniat în pământul fără apă!
[41] Şi iarăşi L-au ispitit pe Dumnezeu,
pe Sfântul lui Israel L-au întărâtat.
[42] Nu şi-au [mai] amintit de mâna Lui,
de ziua în care i-a răscumpărat din mâna asupritorului,
[43] cum Şi-a pus în Egipt semnele Sale
şi minunile Sale în câmpia Tanisului;
[44] schimbat-a în sânge râurile lor
şi pâraiele lor, ca să nu mai bea.
[45] A trimis peste ei tăun de i-a mâncat
şi broască, de i-a dat pieirii;
[46] a dat mălură peste rodul lor
şi truda lor a dat-o lăcustei;
[47] a nimicit cu grindină via lor
şi smochinii lor, cu îngheţ;
[48] a dat grindină peste vitele lor
şi avutul lor [l-a ars] cu foc;
[49] trimis-a peste ei urgia mâniei Sale,

77,39 „duh care se duce şi nu se mai întoarce": ideea învierii morţilor, a unei vieţi după moarte, apare limpede numai în ultimele cărţi ale VT.

77,41 „iarăşi": *litt.* „s-au întors" – semitism. ♦ „întărâtat": TM are „mâhnit". ♦ „Sfântul lui Israel": nume divin ce îmbină transcendenţa cu implicarea în istoria oamenilor, folosit frecvent în Cartea lui Isaia.

77,43-51 *Cf.* Ex. 7–11.

77,43 „Şi-a pus... semnele Sale": ca un învingător, şi-a marcat locul biruinţei (*cf.* 73,4). ♦ „minunile": gr. τέρατα, *litt.* „semne prevestitoare".

77,44 „pâraiele": gr. ὀμβρήματα, „torenţi formaţi de apa de ploaie".

77,46 „mălură... lăcustei": în TM sunt termeni pentru două feluri de lăcuste.

77,49 „îngerii cei răi": amplificare poetică a îngerului nimicitor din Ex. 12,23. Augustin explică: dreptatea suverană a lui Dumnezeu ştie să se slujească, spre bine, chiar şi de cei răi. Cum? Aceasta depăşeşte înţelegerea mea, dar nu-L depăşeşte pe Domnul.

mânie şi urgie şi strâmtorare,
trimise prin îngerii cei răi;
[50] a croit cale urgiei Sale,
n-a cruţat de la moarte sufletele lor
şi vitele lor le-a îngrădit spre moarte;
[51] lovit-a pe tot întâiul născut în Egipt,
pârga trudei lor, în sălaşele lui Ham.
[52] A scos ca pe nişte oi poporul Său
şi i-a dus ca pe o turmă prin pustiu,
[53] i-a călăuzit întru nădejde şi ei nu s-au temut,
iar pe duşmanii lor i-a acoperit marea.
[54] I-a dus în ţinutul sfinţeniei Lui,
muntele acesta, pe care l-a dobândit dreapta Lui.
[55] A alungat din faţa lor neamuri,
le-a împărţit cu funia moştenirea
şi a aşezat în corturile lor triburile lui Israel.
[56] Dar ei L-au ispitit şi L-au înfruntat pe Dumnezeul cel Preaînalt,
mărturiile Lui nu le-au păzit,
[57] s-au abătut şi au călcat legământul, ca şi părinţii lor,
s-au întors ca un arc stricat.
[58] L-au mâniat cu înălţimile lor,
cu chipurile cioplite I-au stârnit gelozia.
[59] A auzit Dumnezeu şi nu S-a mai uitat la ei,
l-a dispreţuit foarte pe Israel,
[60] lepădat-a cortul din Selom,

77,50 „vitele": în TM, *ḥayyāh* înseamnă „vieţuitoare" şi „comunitate", iar în poezia târzie are şi sensul de „viaţă".

77,51 *Cf.* Ex. 12,29. ♦ „trudei": TM are „vigorii".

77,54 *Cf.* Ex. 15,17. ♦ „ţinutul": gr. ὄριον – majoritatea manuscriselor au ὄρος, „munte" – e vorba de Ierusalim, respectiv înălţimea Sionului, pe care se va zidi Templul.

77,55 *Cf.* Iis. Nav. 24,8-13.

77,56 *Cf.* Jud. 2,12-13.

77,58 „înălţimile": locuitorii Canaanului îşi făceau sanctuarele idoleşti pe înălţimi (*cf.* 1Rg. 3,2 etc.).

77,60 „Selom": e vorba de sanctuarul de la *Şilō*, centrul religios şi politic al triburilor lui Israel: *cf.* Iis. Nav. 18,1; Jud. 21,19: 1Rg. 1–4. Poate fi o aluzie la cucerirea chivotului de către filisteni (1Rg. 4), dar mai degrabă pare a simboliza aici Regatul din nord în întregime, ca la v. 67, Iosif şi Efraim. ♦ „unde Se sălăşluise": TM are „pe care îl ridicase".

lăcaşul Lui unde Se sălăşluise între oameni.
61 A dat robiei puterea lor
şi frumuseţea lor, în mâinile duşmanului;
62 a lăsat pradă sabiei poporul Său
şi la moştenirea Sa n-a mai privit.
63 Pe tinerii lor i-a mistuit focul
şi fecioarele lor n-au fost jelite;
64 preoţii lor au căzut sub sabie
şi văduvele lor nu vor fi plânse.
65 Dar S-a trezit ca din somn Domnul,
ca un viteaz [ce fusese] ameţit de vin,
66 şi i-a lovit pe duşmanii Săi din spate,
ocară veşnică le-a dat lor.
67 A lepădat cortul lui Iosif
şi tribul lui Efraim nu l-a ales,
68 ci a ales tribul lui Iuda,
muntele Sion, pe care l-a iubit,
69 şi a zidit ca [locul] inorogilor [lăcaşul] sfânt,
pe pământ l-a întemeiat în veac,
70 şi l-a ales pe David, robul Său,
l-a luat de la turmele de oi,
71 din urma [oilor] ce fată l-a adus
să păstorească pe Iacob, poporul Său,
pe Israel, moştenirea Sa,
72 el i-a păstorit întru nevinovăţia inimii lui
şi cu iscusinţa mâinilor lui i-a călăuzit.

77,61 „puterea lor... frumuseţea lor": TM are „puterea Lui... măreţia Lui" – Părinţii (Origen, Atanasie, Augustin) afirmă că se referă la chivotul capturat (*cf.* 1Rg. 4,22).

77,63-64 „n-au fost jelite... nu vor fi plânse": ambele verbe sunt la forma pasivă; unii însă atribuie valoare medială celui dintâi (Brenton), sau amândurora (Mortari): „n-au jelit... n-au plâns". TM are „n-au fost lăudate/n-au avut cântare de nuntă... nu au jelit".

77,65 Pentru Theodoret, „somnul" e răbdarea lui Dumnezeu.

77,69 „inorogi": *cf.* nota la 28,6. ♦ „ca [locul] inorogilor": TM are „ca înălţimile". Aproape toate versiunile au însă „ca inorogii". Pentru Augustin, acest animal îşi are toată nădejdea adunată în unicul său corn. Pentru Cassiodor, comparaţia cu inorogul exprimă faptul că Biserica tinde numai spre Dumnezeu (monotropia).

77,71 „[oilor] ce fată": TM are „celor care alăptează".

77,72 „nevinovăţia": TM are „deplinătatea/integritatea". ♦ „Nevinovăţia" şi „iscusinţa": virtuţi cerute de Iisus apostolilor Săi (Mt. 10,16).

78

[1] Psalm al lui Asaph.
Dumnezeule, au intrat neamurile în moştenirea Ta,
au pângărit templul Tău cel sfânt,
au făcut Ierusalimul ca o colibă.
[2] Dat-au leşurile robilor Tăi
ca hrană păsărilor cerului,
trupurile credincioşilor Tăi, fiarelor pământului;
[3] au vărsat sângele lor ca apa
în jurul Ierusalimului, şi nu era cine să îngroape.
[4] Am ajuns de ocara vecinilor noştri,
batjocură şi râs celor dimprejurul nostru.
[5] Până când, Doamne? Vei fi mânios până la capăt,
se va aprinde ca focul gelozia Ta?
[6] Revarsă urgia Ta asupra neamurilor care nu Te cunosc,
asupra împărăţiilor care nu cheamă Numele Tău!
[7] Căci l-au înghiţit pe Iacob
şi locul lui l-au pustiit.
[8] Nu-Ţi aminti de nelegiuirile noastre din vechime,
degrabă să ne întâmpine îndurările Tale,
căci am sărăcit foarte!
[9] Ajută-ne, Dumnezeule, Mântuitorul nostru;

---

78 Psalmul este o lamentaţie naţională în urma cuceririi Ierusalimului de către babilonieni în 586. Dumnezeu este chemat în ajutor ca să-Şi apere credincioşii. Atanasie şi Eusebiu sunt de părere că se referă la situaţia Ierusalimului din timpul revoltei Macabeilor.

78,1 „colibă": gr. ὀπωροφυλάκιον, *litt.* „colibă de paznic sau pentru depozitat pe câmp". TM are „ruină, grămadă de dărâmături" – *cf.* Mich. 3,12.

78,2 *Cf.* Ier. 7,33.

78,2-3 1Mac. 7,17 le citează actualizând. *Cf.* şi Apoc. 11,7-9.

78,4 „vecinii": în urma distrugerii Ierusalimului au năvălit după pradă şi populaţiile vecine, edomiţii şi moabiţii.

78,5 *Cf.* Ps. 73; Rom. 11,1

78,8 „nelegiuirile noastre din vechime": TM are „nelegiuirile înaintaşilor noştri". Până la un moment dat se insista mai ales asupra responsabilităţii colective a poporului, chiar de-a lungul generaţiilor. Profeţii din timpul Exilului au accentuat faptul că fiecare om răspunde numai pentru păcatele proprii: *cf.* Ier. 38 (TM 31),29 *sq.*; Iez. 18,2 *sq.*

78,9-10 În Antichitate se socotea că, dacă un popor era învins, zeul lui este de fapt cel învins. De aceea Dumnezeu este chemat să răzbune ocara adusă Numelui Său.

pentru slava Numelui Tău, Doamne, izbăveşte-ne
şi fii îndurător cu păcatele noastre, pentru Numele Tău!
10 Nu cumva să spună neamurile: „Unde e Dumnezeul lor?"
Să se cunoască între neamuri, înaintea ochilor noştri,
răzbunarea sângelui robilor Tăi, care a fost vărsat!
11 Să ajungă înaintea Ta suspinul celor înlănţuiţi,
după măreţia braţului Tău
fereşte-i pentru Tine pe fiii celor ucişi!
12 Vecinilor noştri toarnă-le în sân înşeptit
ocara cu care Te-au ocărât pe Tine, Doamne!
13 Iar noi suntem poporul Tău şi oile păşunii Tale:
Ţie Îţi vom aduce mulţumire în veac,
Din neam în neam vom vesti lauda Ta!

79

1 Pentru sfârşit, despre cei care vor fi schimbaţi; mărturie a lui Asaph, psalm despre asirian.
2 Păstor al lui Israel, ia aminte,
Tu care călăuzeşti ca pe o turmă pe Iosif,
Cel ce şezi pe heruvimi, arată-Te!
3 În faţa lui Efraim, şi a lui Beniamin, şi a lui Manase,
trezeşte-Ţi puterea
şi vino ca să ne mântuieşti!

78,9 „pentru slava Numelui Tău": *cf.* Iez. 20,44; 36,22. ♦ „Doamne": nu apare în TM.
78,10 „Nu cumva": TM are „De ce" – *cf.* Ioel 2,17. ♦ „răzbunarea sângelui robilor Tăi": *cf.* Deut. 32,43; Apoc. 6,10.
78,11 „fiii celor ucişi": TM are *litt.* „fiii morţii" (= „cei sortiţi morţii").
79 Lamentaţie naţională. Specific este faptul că invocarea ajutorului lui Dumnezeu are formă de refren cu mici variaţii (4.8.15.20); poporul lui Israel reprezentat prin metafora viei este o temă profetică (*cf.* Is. 5,2-7; Ier. 2,21; 12,10; Iez. 19,10-14). După Eusebiu, psalmul cheamă venirea lui Hristos.
79,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe *Crinii mărturiei*, al lui Asaph."
79,2 „Păstor": Dumnezeu este Păstorul lui Israel (*cf.* Gen. 48,15; 49,24). *Cf.* şi In. 10,11. ♦ „şezi pe heruvimi": *cf.* nota la 17,11. ♦ „arată-Te": TM are „străfulgeră".
79,3 Efraim, Beniamin şi Manase sunt triburile care provin din Rachel, soţia cea iubită a lui Iacob (Efraim şi Manase apar ca fiii lui Iosif). Împreună, în acest context reprezintă Regatul din nord, cucerit de asirieni în 722.

[4] Dumnezeule, întoarce-ne!
Arată-Ţi faţa Ta şi vom fi mântuiţi!
[5] Doamne, Dumnezeul puterilor,
până când Te vei mânia de rugăciunea poporului Tău,
[6] ne vei hrăni cu pâinea lacrimilor
şi ne vei adăpa cu lacrimi, cu măsură?
[7] Ne-ai pus spre împotrivire vecinilor noştri
şi duşmanii noştri şi-au bătut joc de noi.
[8] Doamne, Dumnezeul puterilor, întoarce-ne!
Arată-Ţi faţa Ta şi vom fi mântuiţi!

Oprire

[9] Din Egipt ai strămutat o vie,
ai alungat neamuri şi ai sădit-o,
[10] ai croit drum înaintea ei,
i-ai sădit rădăcinile şi ea a umplut pământul;
[11] umbra ei a acoperit munţii
şi ramurile ei, cedrii lui Dumnezeu,
[12] şi-a întins mlădiţele până la mare
şi până la fluviu vreţele sale.
[13] Pentru ce i-ai doborât împrejmuirea
şi o culeg toţi cei care trec pe cale?
[14] A nimicit-o mistreţul din pădure

79,4 „întoarce-ne": poate însemna, concret, „adu-ne înapoi din exil", dar şi „converteşte-ne". La profeţii Exilului, convertirea apare ca efect al lucrării mântuitoare a lui Dumnezeu (*cf.*, de ex., Iez. 16,60 *sq.*; 20,40-43; 36,24-31). ♦ „arată-Ţi": TM are „luminează-Ţi faţa". La fel şi la vv. 8 şi 20. ♦ Pentru Origen şi Chiril al Alexandriei, această „faţă" este Hristos. Pentru Augustin, este chipul lui Dumnezeu imprimat în noi la creaţie şi care nu trebuie să rămână întunecat. Psalmistul Îi cere lui Dumnezeu să trimită o rază a strălucirii Lui pentru ca acest chip să strălucească în noi.

79,5 „puterilor": gr. δυνάμεων poate însemna şi „oştirilor" – traduce ebr. *ʾbhāʾōth.*

79,6 „cu măsură": TM are „întreit". ♦ Diferite interpretări la Părinţi. Origen (*In Num.* 8, SC 29, p. 160): „pâinea lacrimilor... cu măsură" = conform cu faptele. Eusebiu: „Să fie o măsură la lacrimile noastre." Augustin: „Pe măsura puterilor noastre."

79,9 Aluzie la exod. *Cf.* şi Is. 5; Os. 11,1; Mt. 2,15.

79,10 „i-ai sădit": TM are „şi-a înfipt".

79,12 „mare" = Marea Mediterană; „fluviu"= Eufrat.

79,14 „din pădure": în TM, litera ʿ din *yāʿr*, „pădure", este scrisă deasupra rândului. În Mişna se spune că este marcată astfel litera care se află la mijlocul Psaltirii. După alte

şi fiara singuratică a păscut-o.
15 Dumnezeule al puterilor, întoarce-Te,
priveşte din cer şi vezi
şi cercetează via aceasta
16 şi orânduieşte ce a sădit dreapta Ta
şi [caută] spre fiul omului pe care l-ai întărit pentru Tine!
17 Au ars-o cu foc şi au smuls-o,
dar de mustrarea feţei Tale vor pieri.
18 Fie mâna Ta peste omul de la dreapta Ta
şi peste fiul omului pe care l-ai întărit pentru Tine!
19 Iar noi nu ne vom depărta de Tine,
ne vei da viaţă şi vom chema Numele Tău.
20 Doamne, Dumnezeul puterilor, întoarce-ne!
Arată-Ţi faţa Ta şi vom fi mântuiţi!

80

1 Pentru sfârşit, despre teascuri; al lui Asaph, psalm.
2 Tresăltaţi pentru Dumnezeu, Ajutorul nostru,
strigaţi de bucurie pentru Dumnezeul lui Iacob;
3 luaţi un psalm şi aduceţi tamburina,
harfa plăcută împreună cu alăuta;

---

tradiţii iudaice, ea sugerează o altă lectură a cuvântului: „(mistreţul) Nilului", aluzie la Faraon (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ „fiara singuratică": TM are „fiarele câmpului". Pentru Theodoret, această „fiară" îl reprezintă pe Nabucodonosor. Pentru alţi Părinţi, ambele fiare îl reprezintă pe diavol.

79,16 În TM: „Şi ocroteşte ce a sădit dreapta Ta şi pe fiul pe care l-ai întărit pentru Tine." Punerea în paralel a „viei" cu „fiul" sugerează un sens mesianic, pe care Targumul şi versiunile îl amplifică: „pe regele, pe cel uns pe care l-ai întărit...". În gr. „fiul omului" este armonizat după v. 18. Pentru Părinţi, acesta este Hristos.

79,17a *Litt.* „Arsă cu foc şi dezrădăcinată".

79,18 „omul de la dreapta Ta": în ziua încoronării, se considera că regele era „înfiat" de Dumnezeu şi „pus de-a dreapta" Lui (*cf.* Ps. 109). ♦ „fiul omului": expresia apare la Iezechiel în sensul obişnuit de „om", cu o accentuare stilistică. Începând cu Cartea lui Daniel (7,13-15), literatura apocaliptică îi conferă un sens eshatologic. Iisus se va autodenumi astfel în Evanghelia după Ioan.

80 Îndemn profetic cu ocazia sărbătorii Corturilor.

80,1 *Cf.* Ps. 8,1; 83,1. În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe *gittīth*, al lui *Āsāph*."

80,3 „luaţi un psalm": TM are „înălţaţi muzica (ce însoţeşte cântarea)".

[4] sunați din trâmbiță la [răsărit de] lună nouă,
în ziua însemnată a sărbătorii noastre;
[5] căci [așa] e rânduiala în Israel
și hotărârea Dumnezeului lui Iacob.
[6] Mărturie a pus-o pentru Iosif
când a ieșit din pământul Egiptului,
grai pe care nu-l cunoștea a auzit.
[7] I-a luat poverile din spate,
mâinile lui robiseră la coșuri:
[8] „În strâmtorare M-ai strigat și te-am izbăvit,
ți-am dat ascultare din ascunzișul furtunii,
te-am pus la încercare la apa Împotrivirii.

Oprire

[9] Ascultă, poporul Meu, și-ți aduc mărturie,
Israele, de Mi-ai da ascultare,
[10] nu va fi la tine dumnezeu nou
nici nu te vei închina unui dumnezeu străin,

80,4 „lună nouă": calendarul sărbătorilor era cel lunar; se sărbătorea prima zi a lunii, iar aici Targumul precizează că e vorba de prima zi a lunii *tișri*, începutul anului, sărbătoare cu aclamații (*cf.* Lev. 23,24; Num. 29,1), ce preceda sărbătoarea Corturilor, care era la luna plină (*cf.* Deut. 31,10) – *cf.* TOB, nota *ad loc.* ♦ „în ziua însemnată a sărbătorii noastre": TM are „la lună plină, pentru ziua sărbătorii noastre".

80,6 „(a pus)-o": manuscrisele principale au αὐτόν, *litt.* „l-(a pus)"; recensiunea lucianică, urmată de mulți Părinți, are αὐτό (neutru). Totuși, Pseudo-Ioan Gură de Aur îl interpretează ca atare, referindu-l la Hristos, prefigurat de Iosif, patriarhul vândut de frații săi, iar apoi ajuns la mare cinste, precum și de oasele acestuia menite învierii și aduse din Egipt (*cf.* și Is. 55,4) – *apud* Mortari, nota *ad loc.* ♦ „Iosif" e aici metonimie pentru întregul popor israelit. ♦ 6c în TM: „Grai pe care nu-l cunoșteam l-am auzit." Psalmistul introduce astfel cuvintele lui Dumnezeu, care în TM încep la v. 7. Dar s-a presupus și că ar fi glosa unui scrib care mărturisește că nu înțelege textul! ♦ Pentru mai mulți Părinți (Origen, Eusebiu, Atanasie) este glasul lui Dumnezeu pe Sinai.

80,7 În TM: „I-am luat poverile din spate și mâinile lui au lăsat jos coșul" – e vorba de eliberarea din muncile grele din timpul robiei egiptene (*cf.* Ex. 1,13-14). *Cf.* Mt. 11,28.

80,8 *Cf.* Ex. 1,23-24; Fp. 7,34. ♦ „furtunii": TM are „tunetului". ♦ „apa Împotrivirii": TM are „apa de la *Mᵉrībāh*" (*cf.* Num. 20,1-13).

80,9 „(îți) aduc mărturie": gr. διαμαρτύρομαι, „a da mărturie, a avertiza, a informa, a vorbi cu solemnitate".

80,10 *Cf.* Ex. 20,3 (prima poruncă a Decalogului). ♦ „nou": gr. πρόσφατος, *litt.* „recent, nou apărut", traduce ebr. *zār*, „neobișnuit, ciudat".

[11] căci Eu sunt Domnul Dumnezeul tău,
care te-a ridicat din ţara Egiptului:
deschide-ţi gura larg şi o voi umple!
[12] Dar poporul Meu nu Mi-a auzit glasul
şi Israel n-a luat aminte la Mine;
[13] şi i-am lăsat după urzelile inimilor lor,
vor umbla în urzelile lor.
[14] De M-ar fi ascultat poporul Meu,
Israel pe căile Mele de-ar fi umblat,
[15] într-o clipă i-aş fi smerit pe duşmanii lui
şi împotriva asupritorilor lui Mi-aş fi întins mâna."
[16] Duşmanii lui Dumnezeu l-au linguşit,
dar va veni cândva şi vremea lor.
[17] Iar [Dumnezeu] i-a hrănit pe ai Săi din lamura grâului
şi cu miere din stâncă i-a săturat.

81

[1] Psalm al lui Asaph.
Dumnezeu S-a sculat în adunarea dumnezeilor,

80,11c Pentru Eusebiu, este o prevestire a înmulţirii pâinilor şi a Euharistiei.
80,13 „urzelile": *litt.* „interesele, planurile, cele întreprinse" – acelaşi cuvânt în ambele stihuri. TM are cuvinte diferite: „în împietririle inimii lor" – expresie frecventă mai ales în Ieremia (3,17 etc.) şi Deuteronom (29,18 etc.), *cf.* şi Mt. 19,8 – şi „planurile lor" (*cf.* Rom. 1,28).
80,16 „linguşit": *litt.* „minţit". Ediţia Rahlfs pune punct după v. 15, dar, dacă legăm de el începutul lui 16, ar putea însemna „l-ar fi linguşit"; acesta e sensul şi în TM. ♦ „va veni cândva şi vremea lor": *litt.* „dar vremea lor va fi în veac"; şi în TM este acelaşi text dificil.
80,17 „i-a hrănit pe ai Săi": gr. ψωμίζω, „a dumica, a fărâmiţa, a rupe bucăţele mâncarea ca pentru copii". ♦ „lamura": *litt.* „grăsimea". ♦ În TM, *litt.* „îl voi hrăni... te voi sătura".
81 Dumnezeu îi mustră pe mai-marii poporului, mai ales pe cârmuitori, numiţi „dumnezei" deoarece au primit de la Dumnezeu puterea de a împărţi dreptatea.
81,1 „adunarea dumnezeilor": TM are *litt.* „adunarca lui Dumnezeu". ♦ 1b în TM: „în mijlocul dumnezeilor judecă". În mitologia canaaneană se vorbeşte despre adunarea zeilor prezidată de zeul El. Psalmistul demitologizează imaginea, aplicând-o la relaţia dintre Dumnezeu şi oameni, termenul fiind folosit pentru fruntaşii poporului care deţin puterea de a împărţi dreptatea (*cf.* Eusebiu, Theodoret). Pentru Irineu (*Adv. Haer.* 3,6,1), „dumnezeii" sunt cei care au devenit fii ai lui Dumnezeu, iar pentru Eusebiu, cei cărora li s-a adresat cuvântul lui Dumnezeu.

în mijlocul [ei] pe dumnezei îi va judeca:
[2] „Până când veți judeca nedrept
și-i veți părtini pe cei păcătoși?
Oprire
[3] Judecați pe orfan și pe sărman,
celui smerit și sărac faceți-i dreptate;
[4] scăpați-l pe cel sărac și sărman,
din mâna păcătosului izbăviți-l!"
[5] N-au cunoscut și nici n-au înțeles,
ei umblă în întuneric;
se vor cutremura toate temeliile pământului.
[6] Eu am zis: „Dumnezei sunteți
și fii ai Celui Preaînalt cu toții:
[7] dar voi, ca niște oameni muriți
și ca una dintre căpetenii cădeți."
[8] Ridică-Te, Dumnezeule, judecă pământul,
căci Tu vei avea moștenire în toate neamurile!

81,2 „nedrept": *litt.* „nedreptate". ♦ „veți părtini pe cei păcătoși": *litt.* „veți lua [seama la] fețele celor păcătoși" – semitism.

81,3 „Judecați": unul din procedeele pentru a perpetua nedreptatea era amânarea la nesfârșit a procesului. De aceea, imaginea lui Dumnezeu ca judecător este aducătoare de speranță.

81,5 Se referă, evident, la judecători. Imaginea din 5c ilustrează gravitatea judecății nedrepte. ♦ 5b: *cf.* In. 12,35. ♦ 5c: în sens literal, din pricina judecătorilor nedrepți, lumea merge spre pieire. În alt sens, după Origen/Ieronim, Dumnezeu îi va îndepărta pe judecătorii nedrepți, care și-au pus temeiul pe pământ și nu în ceruri.

81,6a Versetul e citat de Iisus în In. 10,34, care îl aplică, după cum făcea și exegeza iudaică, la întregul popor. ♦ Theodoret interpretează: „V-am cinstit, v-am făcut părtași la Numele Meu, v-am numit fii."

81,7 *Cf.* Rom. 5,12; Lc. 10,18; Apoc. 9,1. ♦ După Origen/Ieronim, numai Dumnezeu nu moare; nici Adam, atâta vreme cât a păzit porunca, nu a murit. Dar, după ce a gustat din pomul oprit, a devenit pe dată muritor. În textul ebraic e mai limpede: „Dar voi veți muri ca Adam." ♦ „una dintre căpetenii": se referă la căderea lui Lucifer (Is. 14,12; Iez. 28,12-16) – *cf.* Origen/Ieronim.

81,8 *Cf.* Fp. 17,31. ♦ „Observați blândețea profetului; nu a spus: «Nimicește pământul!», ci: «Judecă și mântuiește!». Nu a spus: «Judecă prin îngeri...», [căci] ei n-ar putea avea milă [...] Tu singur ești Judecătorul cel mai blând." (Origen/Ieronim)

82

[1] Cântare de psalm a lui Asaph.
[2] Dumnezeule, cine se va asemui Ţie?
Să nu taci, nici să nu stai liniştit, Dumnezeule!
[3] Căci iată, duşmanii Tăi au dat glas
şi cei care Te urăsc şi-au ridicat capul,
[4] asupra poporului Tău au urzit un plan cu viclenie
şi s-au sfătuit împotriva sfinţilor Tăi;
[5] au zis: „Veniţi să-i dăm pieirii dintre neamuri,
să nu se mai pomenească nici numele lui Israel!"
[6] Căci s-au sfătuit într-un cuget laolaltă,
împotriva Ta au făcut legământ
[7] sălaşele idumeilor şi ismaeliţii,
Moab şi agarenii,
[8] Gebal, şi Ammon, şi Amalec
şi Străinii, împreună cu locuitorii Tyrului;
[9] chiar şi Asiria li s-a alăturat,
au venit în ajutorul fiilor lui Lot.

---

82 Poporul israelit, hărţuit de duşmani din toate părţile, strigă către Dumnezeu să-l apere pentru a arăta păgânilor că nimeni nu-I poate sta împotrivă. Dispariţia poporului ar fi eşecul lui Dumnezeu. În ciuda multiplelor aluzii geografice şi istorice, nu s-a putut preciza în ce moment anume a fost compus psalmul.

82,2 „cine se va asemui Ţie?": TM are „să nu ai odihnă". ♦ „Să nu taci... să nu stai liniştit": tăcerea, aparenta lipsă de reacţie a lui Dumnezeu e o temă recurentă în lamentaţii.

82,3 „şi-au ridicat capul": imaginea sugerează şarpele. Dar Hristos zdrobeşte capul şarpelui (Chiril al Alexandriei).

82,4 „sfinţilor": TM are *litt.* „cei pe care-i ţii ascunşi" – termenul se foloseşte despre comori.

82,7 „idumeii": descendenţii lui Esau, numit şi Edom în Geneză 36,8. ♦ „ismaeliţii": după tradiţie, urmaşii lui Ismael, fiul lui Avraam de la egipteanca Agar (Gen. 16,15; 21,18). Tradiţia iudaică şi cea musulmană consideră că arabii sunt descendenţii lui. ♦ „agarenii": triburi arabe de la sud de Marea Moartă (după numele aceleiaşi Agar) – *cf.* Gen. 21; 1Par. 5.

82,8 „Gebal": numele unui trib arab din pustiul aflat la sud de Marea Moartă şi la nord de Petra. ♦ „Ammon": ammoniţii, populaţie care locuia la nord-est de Marea Moartă, împreună cu moabiţii, alcătuiesc grupul „fiilor lui Lot" menţionat la v. 9 (*cf.* Gen. 19). ♦ „Amalec": amaleciţii erau o populaţie nomadă din Negev. Apar de mai multe ori ca duşmani tipici ai lui Israel (Ex. 17,8; Jud. 3,13 etc.). ♦ „Străinii", ca şi în multe alte locuri, îi desemnează pe filisteni.

Oprire

[10] Fă cu ei ce [ai făcut] cu Madiam şi cu Sisara,
ca şi cu Iabin la pârâul Kison.
[11] Nimiciţi au fost la Aendor
şi au ajuns ca bălegarul pe pământ.
[12] Pe căpeteniile lor fă-le ca pe Oreb şi Zeb,
ca pe Zebee şi Salmana pe toate căpeteniile lor,
[13] care au zis: „Să luăm ca moştenire pentru noi lăcaşul sfânt al lui Dumnezeu!"
[14] Dumnezeul meu, fă-i ca pe o roată,
ca pe o trestie în faţa vântului;
[15] ca focul ce pârjoleşte un desiş,
ca flacăra ce mistuie munţii,
[16] aşa să-i urmăreşti cu vijelia Ta
şi cu urgia Ta să-i scuturi.
[17] Umple feţele lor de ocară,
şi vor căuta Numele Tău, Doamne!
[18] Să fie ruşinaţi şi tulburaţi în veacul veacului,
să fie înjosiţi şi daţi pieirii,
[19] ca să ştie că Numele Tău e Domnul,
Tu singur eşti preaînalt pe tot pământul.

82,10 „Madiam" sau Madian: madianiţii, conduşi de Oreb şi Zeb (menţionaţi în v. 12), au fost înfrânţi de Gedeon cu ajutorul vădit al lui Dumnezeu (Jud. 6–8; *cf.* şi Is. 9,3). În *Judecători* (7,1), bătălia nu s-a dat la Aendor/Endor, ci la Aroed (ebr. *'Ēyn Ḥarodh*). ♦ „Sisara... Iabin": generalul şi regele Asorului (ebr. *Ḥāṣōr*) învinşi de Debora – *cf.* Jud. 4–5. ♦ „Fă cu ei...": după Eusebiu şi Augustin, e mai degrabă profeţie decât blestem. La fel la vv. 12 şi 14.

82,12 „Zebee" şi „Salmana" se presupune că sunt nume deformate sau fictive date ironic unor regi madianiţi în Jud. 8,5-21 (*cf.* TOB, nota la Jud. 8,5).

82,13 „lăcaşul sfânt": TM are „păşunile".

82,14 „trestie": TM are „pleava". ♦ „fă-i ca pe o roată": Origen şi Eusebiu văd în roată o imagine a instabilităţii. Atanasie interpretează însă „fă-i să pornească în direcţie inversă", adică să se convertească.

82,16 „să-i scuturi": TM are „să-i înspăimânţi". ♦ După Origen/Ieronim, Dumnezeu vrea să-i înspăimânte ca să caute Numele Lui (*cf.* 17b). La fel la vv. 18b-19: să piară ce e rău în ei, ca să-L poată cunoaşte pe Dumnezeu.

83

[1] Pentru sfârşit, despre teascuri; al fiilor lui Core, psalm.
[2] Cât sunt de iubite lăcaşurile Tale, Doamne al puterilor!
[3] Tânjeşte şi se sfârşeşte sufletul meu după curţile Domnului,
inima mea şi trupul meu au tresăltat întru Dumnezeul cel viu.
[4] Căci şi vrabia şi-a găsit casă
şi turtureaua cuib unde să-şi pună puii ei:
altarele Tale, Doamne al puterilor,
Împăratul meu şi Dumnezeul meu!
[5] Fericiţi cei care locuiesc în casa Ta:
în vecii vecilor Te vor lăuda.

Oprire

[6] Fericit omul care are ajutor de la Tine, Doamne:

---

83 Psalm de pelerinaj ce exprimă dragostea pentru Templu ca loc al prezenţei lui Dumnezeu. Face parte din cântările Sionului.

83,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe *gittîth*, al fiilor lui *Qorah*, psalm." ♦ „despre teascuri": după Augustin, teascul e simbolul suferinţelor prin care trebuie să treacă omul în viaţă; la capătul acestora rămân „untdelemnul şi vinul", dorinţa aprinsă după bine, după Dumnezeu.

83,2 „lăcaşurile": atât cuvântul grecesc, cât şi cel ebraic pe care îl traduce desemnau iniţial cortul, evocând sanctuarul din timpul peregrinării prin pustiu. Pluralul ţine de limbajul poetic, ca şi „altarele" de la v. 4. *Cf.* In. 1,14 („Cuvântul S-a făcut trup şi Şi-a pus sălaşul între noi") şi Apoc. 21,3. ♦ După interpretarea lui Eusebiu, psalmistul inspirat vede dinainte lăcaşurile lui Dumnezeu puse de Hristos pe pământ şi doreşte aprins toate aceste altare viitoare. ♦ „Doamne al puterilor": vezi nota la 79,5.

83,3 „Sufletul... inima... trupul" desemnează laolaltă omul întreg, cu vitalitatea, interioritatea şi corporalitatea sa. ♦ „au tresăltat": TM are „strigă de bucurie". ♦ Theodoret vede aici dorul iudeilor după Templu şi dorul nostru după altarele Domnului; chiar trupul participă la bucurie.

83,4 *Cf.* Ps. 10,2; 123,7; Mt. 10,29.31.

83,5 „cei care locuiesc": slujitorii cultului, pe care pelerinul îi fericeşte, dar, în sens spiritual, toţi cei care trăiesc în prezenţa lui Dumnezeu. *Cf.* In. 6,56; 15,4.

83,6 „care are ajutor de la Tine": TM are „a cărui tărie este în Tine". *Cf.* Flp. 4,13 („Toate le pot în Cel care mă întăreşte"). ♦ „suişuri": se referă la drumul de urcuş către Ierusalim; aluzie şi la psalmii „treptelor" (*cf.* Introducerea şi nota la Ps. 119). ♦ 6b în TM: *litt.* „drumuri largi în inima lor", poate însemna „pornesc la drum cu dragă inimă", dar şi „păstrează în inimă drumurile" (*cf.* TOB – text şi notă), ceea ce poate fi amintirea pelerinajului sau, mai profund, străduinţa de a umbla pe căile Domnului (*cf.* Lancelotti, *ad loc.*).

a aşezat suişuri în inima sa
[7] prin Valea Plângerii, spre locul hotărât,
căci binecuvântări va da [acolo] Dătătorul Legii.
[8] Vor merge sporind în putere,
[Ii] se va arăta Dumnezeul dumnezeilor în Sion.
[9] Doamne, Dumnezeul puterilor, ascultă rugăciunea mea,
pleacă-Ţi urechea, Dumnezeule al lui Iacob!

Oprire

[10] Ocrotitorul nostru, Dumnezeule, vezi
şi caută la faţa unsului Tău!
[11] Căci mai bună este o zi în curţile Tale decât mii [în altă parte]:
ales-am să fiu lepădat în casa lui Dumnezeu
mai bine decât să locuiesc în corturile păcătoşilor.
[12] Căci mila şi adevărul le iubeşte Domnul Dumnezeu,
har şi mărire va da;
Domnul nu-i va lipsi de cele bune pe cei care umblă întru nevinovăţie.
[13] Doamne al puterilor, fericit omul care nădăjduieşte în Tine!

83,7 „locul hotărât": e vorba de Templu, al cărui loc a fost ales de Dumnezeu (*cf.* Deut. 12,5-7.11-14). ♦ În TM versetul este neclar şi foarte diferit de LXX: „Trecând prin Valea Copacului de balsam, ei pun izvor şi [cu] binecuvântări [o] îmbracă ploaia timpurie." Traducătorul LXX a citit *BKH*, „a plânge", în loc de *BK'*, „copac de balsam". Valea Copacului de balsam, la nord de Valea Hinnom, era ultima etapă a pelerinajului: la răscrucea drumurilor care veneau de la nord, de la vest şi de la sud – *cf.* 2Rg. 5,17-25 (*cf.* BJ, nota *ad loc.*). ♦ 7b: *cf.* In. 7,38. ♦ „Fericit cel pe care Dumnezeu îl ocroteşte în Valea Plângerii, cel care face pocăinţă...; acela a aşezat în inima sa suişuri spre Dumnezeu." (Eusebiu)

83,8 „sporind în putere": *litt.* „din putere în putere". *Cf.* 2Cor. 3,18 („din slavă în slavă"). ♦ „se va arăta...": expresie îndrăzneaţă şi în LXX şi în TM; unii traducători au ezitat să o transfere ca atare (de ex. KJV, TOB) şi au emendat-o în „ei se arată (în faţa lui Dumnezeu)". *Cf.* 1In. 1,1; 4,14.

83,10 „Ocrotitorul nostru": *litt.* „cel ce ţine scutul [în faţa noastră]"; TM are „scutul nostru". ♦ „unsului Tău": Eusebiu îl referă la Hristos; pentru Atanasie, „unsul" este „poporul chemat la preoţia împărătească". Pentru Beda, versetul înseamnă: „Priveşte în noi chipul Fiului Tău!"

83,11 „să fiu lepădat în casa": TM are „să stau în/să păzesc pragul casei".

83,12a În TM: „Căci soare şi scut este *YHWH*..."

83,13 „nădăjduieşte": TM are „se încrede".

84

[1] Pentru sfârşit; al fiilor lui Core, psalm.
[2] Bine ai voit, Doamne, pământului Tău,
ai abătut robia lui Iacob;
[3] ai iertat fărădelegile poporului Tău,
ai acoperit toate păcatele lor.
Oprire
[4] Potolit-ai toată mânia Ta,
Te-ai abătut de la urgia mâniei Tale.
[5] Întoarce-ne, Dumnezeul mântuirilor noastre,
şi abate mânia Ta de la noi!
[6] Nu cumva ne vei urgisi în veac,
sau vei ţine urgia Ta din neam în neam?
[7] Dumnezeule, întorcându-Te, Tu ne vei da viaţă
şi poporul Tău se va bucura de Tine.
[8] Arată-ne, Doamne, mila Ta
şi mântuirea Ta dăruieşte-ne-o!
[9] Auzi-voi ce va grăi în mine Domnul Dumnezeu,
căci va grăi pace peste poporul Său
şi peste credincioşii Săi
şi peste cei care-şi întorc inima spre El.

---

84 Bucuria întoarcerii din Exil şi încrederea în ajutorul lui Dumnezeu pentru a învinge greutăţile.

84,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, al fiilor lui *Qorah*, psalm."

84,2 „ai abătut robia...": TM are „ai întors robia...". Verbul e caracteristic pentru acţiunea lui Dumnezeu de refacere. Acelaşi verb în TM şi la v. 5 („întoarce-ne"); *cf.* şi Ps. 125,4. ♦ Pentru Atanasie, „Bine ai voit, Doamne..." este echivalent cu „I-a plăcut [lui Dumnezeu] să adune toate în Hristos" (*cf.* Ef. 1,10). După Eusebiu şi Theodoret, binecuvântarea lui Dumnezeu anulează blestemul din Gen. 3,17.

84,5 „întoarce-ne": nu stă în puterile noastre să ne întoarcem la Dumnezeu, spune Augustin.

84,6 *Cf.* Zah. 1,12.

84,7 TM are o construcţie interogativă: „Oare nu Tu, întorcându-Te, ne vei da viaţă...?" ♦ *Cf.* 1Cor. 15,22.

84,8 *Cf.* Lc. 2,30.

84,9 *Cf.* Lc. 2,14; 24,36; Fp. 10,36. ♦ „în mine": nu apare în TM. ♦ „şi peste cei care-şi întorc...": TM are: „...numai să nu se întoarcă la sminteală."

[10] Aproape de cei ce se tem de El e mântuirea Lui,
ca să se aşeze slava în pământul nostru.
[11] Mila şi adevărul s-au întâmpinat,
dreptatea şi pacea s-au sărutat,
[12] adevărul din pământ a răsărit
şi dreptatea din cer a privit.
[13] Căci Domnul va da bunătatea
şi pământul va da rodul său;
[14] dreptatea înaintea Lui va merge şi va aşeza pe cale paşii Lui.

85

[1] Rugăciune a lui David.
Pleacă-Ţi, Doamne, urechea şi ascultă-mă,
căci sărac şi sărman sunt eu!
[2] Păzeşte sufletul meu, căci sunt credincios,
mântuieşte-l pe robul Tău, Dumnezeul meu, pe cel care nădăjduieşte în Tine!
[3] Miluieşte-mă, Doamne, căci spre Tine voi striga ziua întreagă!

84,10 „să se aşeze": *litt.* „să-şi facă lăcaşul". ♦ „să se aşeze slava": în Iez. 10 profetul vede cum Slava (= Prezenţa) lui Dumnezeu părăseşte Ierusalimul. Reîntoarcerea ei e semnul refacerii – ea revine în Templul din timpurile mesianice (Iez. 43). În sens profetic, după interpretarea lui Atanasie, „slava" este Fiul Unul-născut care împacă în Sine toate, pe pământ şi în cer (*cf.* Col. 1,20).

84,11 Personificarea atributelor divine este frecventă mai ales în literatura poetică. ♦ Theodoret vede aici o profeţie a întâlnirii dintre Elisabeta, cea care purta „dreptatea", şi Maria, cea care purta „Pacea" (*cf.* Lc. 1,40). Eusebiu leagă versetul de In. 1,17 („harul şi adevărul au venit prin Iisus Hristos"), de 1Cor. 1,30 („[Iisus] a fost făcut de Dumnezeu pentru noi înţelepciune şi dreptate...") şi de Ef. 2,14 („El este Pacea noastră").

84,12 „a privit": *litt.* „s-a aplecat să privească". ♦ După Augustin, „adevărul" e Hristos; ♦ „din pământ": născut din femeie pentru a putea aduce jertfa care îndreptăţeşte.

84,13b = Ps. 66,7a.

84,14 *Cf.* Is. 58,8.

85 Un credincios prigonit se refugiază la Dumnezeu.

85,1 „Pleacă-Ţi urechea": Atanasie spune că psalmistul vorbeşte ca un bolnav lipsit de putere, spre care medicul trebuie să se aplece ca să-l audă.

85,2 „credincios": gr. ὅσιος, „pios, sfânt, evlavios", traduce aici ebr. *ḥāsīdh*, „bun, credincios", care practică *ḥesedh*-ul (*cf.* nota la Ps. 5,8) imitându-L pe Dumnezeu (*cf. infra*, v. 13 – „mila").

[4] Veseleşte sufletul robului Tău,
căci la Tine, Doamne, am ridicat sufletul meu!
[5] Căci Tu, Doamne, eşti bun şi blând
şi mult milostiv cu toţi cei care strigă către Tine.
[6] Ascultă, Doamne, rugăciunea mea
şi ia aminte la glasul cererii mele!
[7] În ziua strâmtorării mele am strigat către Tine, căci m-ai ascultat.
[8] Nu este asemenea Ţie între dumnezei, Doamne,
şi nici [fapte] ca faptele Tale!
[9] Toate neamurile câte le-ai făcut vor veni
şi se vor închina în faţa Ta, Doamne,
şi vor slăvi Numele Tău,
[10] căci mare eşti Tu şi faci lucruri minunate:
Tu singur eşti Dumnezeu, Cel Mare.
[11] Călăuzeşte-mă, Doamne, pe calea Ta
şi voi umbla întru adevărul Tău;
să se bucure inima mea, ca să se teamă de Numele Tău!
[12] Îţi voi aduce laudă, Doamne, Dumnezeul meu, cu toată inima mea
şi voi slăvi Numele Tău în veac,
[13] căci mila Ta mare e faţă de mine
şi Tu ai scos sufletul meu din adâncul lăcaşului morţilor.
[14] Dumnezeule, cei nelegiuiţi s-au sculat împotriva mea

85,5 „blând": TM are „iertător".

85,7 „m-ai ascultat": TM are „mă asculţi".

85,8 Poporul lui Israel, monoteist încă de la începutul existenţei sale, percepe treptat, mai ales sub influenţa profeţilor, inexistenţa zeilor celorlalte popoare. Apar arhaisme de exprimare, ca aici, unde se observă trecerea de la monolatrie (conştiinţa că trebuie să se închine doar Dumnezeului său) la monoteismul strict (conştiinţa existenţei unui singur Dumnezeu, Creator a toate şi Stăpân peste toţi).

85,9 *Cf.* Apoc. 7,9-11; 15,4.

85,10 „Cel Mare": nu apare în TM.

85,11 „să se bucure": TM are „unifică". Credinţa în *YHWH* adună laolaltă toate puterile omului (*cf.* Deut. 6,5).

85,13 „ai scos": adesea, în psalmii de implorare, credinciosul consideră acţiunea lui Dumnezeu deja împlinită (*cf.* Mc. 11,24). ♦ „din adâncul lăcaşului morţilor": *litt.* „din *hades*-ul cel mai de jos". *Cf.* Fp. 2,31.

85,14 „nelegiuiţi": TM are „trufaşi". ♦ „au căutat sufletul meu" = „au vrut să mă ucidă" (semitism). ♦ „nu Te-au pus... înaintea lor" = „n-au ţinut seama de Tine" (semitism). ♦ *Cf.* Mt. 26,3-4.

şi o ceată de [oameni] silnici au căutat sufletul meu
şi nu Te-au pus pe Tine înaintea lor.
15 Iar Tu, Doamne, Dumnezeule, eşti milostiv şi îndurător,
îndelung-răbdător şi mult milostiv şi adevărat.
16 Caută spre mine şi mă miluieşte,
dă puterea Ta slujitorului Tău
şi mântuieşte pe fiul slujnicei Tale!
17 Fă cu mine semn spre bine,
şi să vadă cei ce mă urăsc şi să se ruşineze,
căci Tu, Doamne, mi-ai ajutat mie şi m-ai mângâiat.

86

1 Al fiilor lui Core, psalm de cântare.
Temeliile lui [sunt] pe munţii cei sfinţi:
2 iubeşte Domnul porţile Sionului
mai presus de toate sălaşele lui Iacob.
3 Lucruri slăvite s-au spus despre tine, cetatea lui Dumnezeu!
Oprire
4 Voi aminti de Raab şi de Babilon celor care mă cunosc;

85,15 „îndelung-răbdător": gr. μακρόθυμος traduce ebr. *'erekh 'appayim*, „încet la mânie".

85,16 *Cf.* Is. 42,1 = Mt. 12,18. ♦ 16c: *cf.* Lc. 1,38.

85,17 „semn spre bine": *cf.* Mt. 16,4 („Nu li se va da alt semn decât acela al lui Iona profetul!") şi 24,30. ♦ Ca şi fiii lui Israel în Egipt, pe care îngerul nimicitor i-a cruţat văzând semnul pe uşă (Ex. 12,13).

86 Este una din cântările Sionului. Textul, destul de corupt, a dat naştere la o mulţime de interpretări. Proclamare a stăpânirii universale a Dumnezeului lui Israel; datorită locuirii Lui în Templu, Sionul este „mama" tuturor popoarelor. Această viziune universalistă conferă psalmului un caracter mesianic şi eshatologic. Părinţii subliniază simbolismul Ierusalimului ceresc.

86,1 *Cf.* Ef. 2,20 („zidiţi pe temelia apostolilor"); Evr. 11,10 („cetatea cu temelii solide").

86,2 „porţile": *cf.* Apoc. 21,12.

86,3 *Cf.* Evr. 12,22 („Voi v-aţi apropiat de muntele Sionului şi de cetatea Dumnezeului celui viu"); *Cf.* Apoc. 3,12.

86,4 „Raab" (ebr. *Rahabh*) este monstrul marin care simbolizează haosul primordial (*cf.* Ps. 89,11 TM şi în Iov 9,13), dar e folosit şi cu referire la trecerea Mării Roşii (*e.g.* Is. 51,9) şi ajunge să desemneze Egiptul (Is. 30,7). Părinţii însă îl interpretează ca

şi iată Străinii, Tyrul şi poporul etiopienilor,
aceştia s-au născut acolo.
[5] „Maică Sion" va spune omul
şi om s-a născut acolo,
şi însuşi Cel Preaînalt i-a pus temelie.
[6] Domnul o va povesti în cartea popoarelor
şi a căpeteniilor acestora, care s-au născut în ea.

Oprire

[7] Plină de bucurie e locuirea tuturor în tine.

87

[1] Cântare de psalm, a fiilor lui Core; pentru sfârşit, pe *maeleth*, ca răspuns; pentru înţelegere, a lui Aiman israelitul.
[2] Doamne, Dumnezeul mântuirii mele,

---

referindu-se la Raab din Ierihon (Iis. Nav. 2), în care Origen vede o prefigurare a Bisericii adunate dintre neamuri (Origen/Ieronim, *ad loc*). ♦ „celor care mă cunosc": în TM se poate înţelege şi „printre cei care mă cunosc", şi aceasta este opţiunea majorităţii traducătorilor. ♦ „Străinii": TM are „Filistia". ♦ „aceştia s-au născut acolo": fiecare s-a născut în ţara sa de origine (dar patria spirituală a fiecăruia este Sionul – *cf.* vv. 5 şi 7). ♦ După Eusebiu, enumerarea tuturor acestor nume e un fel de a exprima chemarea universală: Tyrul, Etiopia etc. fac parte din Cetatea lui Dumnezeu.

86,5 În TM: „Despre [cetatea] Sionului se va spune: fiecare om (*litt.* om şi om) s-a născut în ea şi însuşi Cel Preaînalt a întărit-o." ♦ Theodoret interpretează: „Orice om va numi Sionul «Mamă»... «Ierusalimul de sus este liber şi el este mama noastră» (Gal. 4,26)." ♦ „i-a pus temelie": *cf.* Evr. 11,16.

86,6 „cartea popoarelor": *litt.* „scrierea popoarelor": *cf.* Lc. 10,20 („Numele voastre sunt scrise în ceruri"). ♦ În TM: „Domnul numără înscriind popoarele: acesta s-a născut acolo." ♦ „căpeteniilor": traducătorul LXX a citit, probabil, *sārīm*, „căpetenii", în loc de *„śārīm"*, participiu activ plural de la verbul „a cânta" din versetul următor.

86,7 *Litt.* „Ca a tuturor ce se bucură e locuirea în tine" sau „Ca a unora ce se bucură e locuirea tuturor în tine". ♦ În TM: „Ei vor cânta dănţuind: «Toate izvoarele mele sunt în tine!»."

87 Lamentaţie şi implorare de ajutor a unui nefericit care îşi vede moartea cu ochii. Părinţii au văzut în el expresia sentimentului de părăsire al lui Iisus pe Cruce.

87,1 În TM: „Cântare de psalm a fiilor lui *Qoraḥ* pentru mai-marele cântăreţilor, pe *maḥalath* (vezi nota la 52,1) *l^e'annoth maś^ekīl* (vezi nota la 31,1) al lui *Heymān* ezrahitul." ♦ *L^e'annoth* nu apare decât în acest titlu; a fost interpretat ca „pentru a răspunde" (ca în versiuni) sau „pentru întristare". ♦ Aiman/*Heymān* este numele unui cântăreţ dintre fiii lui Core (1Par. 6,18).

ziua am strigat şi noaptea înaintea Ta;
[3] să ajungă înaintea Ta rugăciunea mea,
pleacă urechea Ta către cererea mea, Doamne!
[4] Căci s-a umplut de rele sufletul meu
şi viaţa mea de lăcaşul morţilor s-a apropiat;
[5] socotit am fost printre cei ce se coboară în groapă,
am ajuns ca un om fără ajutor, printre morţi – liber,
[6] asemenea unor căzuţi ce dorm aruncaţi în mormânt
de care nu-Ţi mai aduci aminte
şi au fost lepădaţi din mâna Ta.
[7] M-au aşezat în adâncul gropii,
în întuneric şi în umbra morţii.
[8] Asupra mea s-a îngreunat mânia Ta
şi toate valurile Tale le-ai adus peste mine.

Oprire

[9] Ai îndepărtat pe cunoscuţii mei de la mine,
m-ai făcut urâciune pentru ei,
am fost predat şi n-am [putut] scăpa.
[10] Ochii mei au slăbit de sărăcie;
strigat-am către Tine, Doamne, ziua întreagă,
întins-am spre Tine mâinile mele:
[11] Oare pentru cei morţi vei face minuni?
Sau vindecătorii îi vor ridica şi-Ţi vor aduce laudă?

87,3 „cererea": TM are „strigarea".

87,5 „printre morţi – liber": numai Hristos e liber, pentru că nici un păcat nu-L făcea supus morţii (Atanasie). „Liber printre morţi şi eliberator al morţilor." (Chiril al Ierusalimului, *Cat.* 14,1) Aceeaşi aplicare la moartea eliberatoare a lui Hristos – la Origen, Eusebiu, Grigore al Nyssei, Augustin etc.

87,6 „căzuţi": *litt.* „răniţi". La posibilităţile medicinei din Antichitate, rănirea echivala adesea cu moartea. ♦ „nu-Ţi mai aduci aminte şi au fost lepădaţi...": *cf.* nota la 6,6. Chiar dacă şeolul înseamnă, până către sfârşitul VT, mai degrabă o supravieţuire diminuată şi nesemnificativă, de obicei se spune că Dumnezeu este stăpân şi peste şeol. Expresiile hiperbolice de aici sugerează intensitatea sentimentului de părăsire.

87,7 „M-au aşezat": TM are „M-ai aşezat". ♦ „adâncul gropii": *litt.* „groapa de jos". ♦ „umbra morţii": TM are „în adâncuri".

87,8-9 Eusebiu leagă pasajul de Is. 53 („a fost lovit pentru păcatele noastre...").

87,9 *Cf.* Mt. 26,56. ♦ „predat": TM are „închis".

87,11 „Sau vindecătorii îi vor ridica": TM are „Oare umbrele se vor scula".

[12] Oare va povesti cineva în mormânt mila Ta
şi adevărul Tău în [locul de] pierzare?
[13] Oare se vor cunoaşte în întuneric minunile Tale
şi dreptatea Ta, în pământ uitat?
[14] Iar eu către Tine, Doamne, am strigat
şi în zori rugăciunea mea Te va întâmpina.
[15] Pentru ce, Doamne, alungi sufletul meu,
Îţi întorci faţa de la mine?
[16] Sărman sunt eu şi trudit din tinereţea mea,
înălţat am fost, dar şi umilit şi descumpănit.
[17] Peste mine au trecut mâniile Tale
şi înfricoşările Tale m-au tulburat,
[18] m-au înconjurat ca apa ziua întreagă,
m-au împresurat laolaltă.
[19] Ai îndepărtat de la mine prieten şi vecin
şi pe cunoscuţii mei, de nenorocire[a mea].

88

[1] Pentru înţelegere, al lui Aithan israelitul.
[2] Îndurările Tale, Doamne, în veci le voi cânta,
din neam în neam voi vesti adevărul Tău cu gura mea.

87,14 „am strigat": *cf.* Mt. 27,46.

87,15b *Cf.* Ps. 21,2.

87,16 „Sărman": *cf.* 2Cor. 8,9 („bogat fiind, [Hristos] S-a făcut sărac, ca să ne îmbogăţească"). ♦ 16b în TM: „am purtat spaimele Tale şi m-am tulburat."

87,17 „tulburat": TM are „nimicit".

87,19 *Cf.* Lc. 23,49 („şi stăteau toţi cunoscuţii Lui deoparte..."). ♦ 19b în TM: „n-am însoţitor decât bezna."

88 Psalmul e o amintire a făgăduinţelor făcute lui David şi care par năruite într-un moment greu al istoriei poporului israelit. Preamărirea lucrării minunate a lui Dumnezeu în creaţie şi în istorie e totuşi dătătoare de nădejde pentru viitor. Nu se poate determina exact la care rege se face aluzie, dar creştinii au văzut în el o profeţie despre Regele-Mesia.

88,1 În TM: „*Maśkīl* al lui *Heymān* ezrahitul" (vezi nota la 87,1).

88,2 „adevărul": LXX, ca şi Vulg., echivalează întotdeauna astfel ebr. *'emūnāh*, „fidelitate, statornicie, adevăr (în sens de coerenţă cu sine)"; la fel la vv. 3; 6; 9; 34; 50 *infra*; tot cu „adevăr" echivalează şi sinonimul ebraic al acestuia, *'emeth* (v. 15) – ambele din rădăcina *'MN*.

[3] Căci ai zis: „În veac se va zidi îndurarea",
în ceruri se va aşeza adevărul Tău.
[4] „Am încheiat legământ cu aleşii Mei,
jurat-am lui David, robul Meu:
[5] Până în veac voi aşeza seminţia ta
şi voi întemeia din neam în neam tronul tău."

Oprire

[6] Vor mărturisi cerurile minunile Tale, Doamne,
adevărul Tău, în adunarea sfinţilor.
[7] Cine-I este deopotrivă, printre nori, Domnului,
sau cine se va asemăna Domnului între fiii lui Dumnezeu?
[8] Dumnezeu este preamărit în adunarea sfinţilor,
mare şi de temut peste toţi cei din jurul Lui.
[9] Doamne, Dumnezeul puterilor, cine este asemenea Ţie?
Puternic eşti, Doamne, şi adevărul Tău Te înconjoară.
[10] Tu stăpâneşti peste tăria mării,
frământarea valurilor ei Tu o potoleşti.
[11] Tu ai smerit ca pe un rănit pe cel trufaş
şi cu braţul puterii Tale ai risipit pe vrăjmaşii Tăi.
[12] Ale Tale sunt cerurile şi al Tău este pământul,
lumea şi plinătatea ei Tu le-ai întemeiat.
[13] Miazănoaptea şi apusul Tu le-ai zidit,
Taborul şi Ermonul în Numele Tău vor tresălta [de bucurie].
[14] Al Tău e braţul cu stăpânire;
să se întărească mâna Ta, să se înalţe dreapta Ta.

88,4-5 *Cf.* 2Rg. 7 *passim*. *Cf.* şi Lc. 1,32; Fp. 2,30; Apoc. 3,2.

88,6 „minunile": TM are „minunea".

88,7 „fiii lui Dumnezeu": TM are *litt.* „fiii de zei", folosit cu sensul de „îngeri, fiinţe cereşti".

88,8 „preamărit": TM are „înfricoşător".

88,10 *Cf.* Mt. 8,27 („vânturile şi marea ascultă de El").

88,11 „smerit": TM are „zdrobit". ♦ „cel trufaş": *cf.* Lc. 10,18 („L-am văzut pe Satana căzând din cer ca un fulger"). TM are *Rāhabh* – *cf.* nota la 86,4.

88,13 „apusul": *litt.* „mările" – semitism. Termenul traduce de obicei ebr. *yam*, „mare", dar şi punctul cardinal „vest". Aici se presupune o lectură greşită, fiindcă TM are *yāmīn* „[mâna] dreaptă", dar şi „sud", pentru că cine stă cu faţa spre răsărit are în dreapta sudul. ♦ „Taborul şi Ermonul" sunt munţi din nordul Palestinei, cei mai înalţi din Semiluna Fertilă; canaanenii îi considerau munţi sacri.

[15] Dreptatea şi judecata sunt întărirea tronului Tău,
mila şi adevărul vor merge înaintea feţei Tale.
[16] Fericit poporul care cunoaşte strigarea [de laudă],
Doamne, în lumina feţei Tale vor umbla
[17] şi în Numele Tău se vor veseli ziua întreagă
şi în dreptatea Ta vor fi înălţaţi.
[18] Căci fala puterii lor Tu eşti
şi în bunăvoinţa Ta se va înălţa tăria noastră.
[19] Căci de la Domnul este apărarea
şi de la Sfântul lui Israel e regele nostru.
[20] Odinioară ai grăit în vedenie credincioşilor Tăi
şi ai spus: „Pus-am ajutor peste un puternic,
l-am înălţat pe un ales din poporul Meu;
[21] l-am aflat pe David, robul Meu,
cu untdelemnul Meu cel sfânt l-am uns.
[22] Căci mâna Mea îl va apăra
şi braţul Meu îl va întări;
[23] nu va izbândi împotriva lui duşmanul
şi fiul fărădelegii nu-i va mai face rău.
[24] Îi voi zdrobi duşmanii dinaintea lui
şi pe cei care-l urăsc îi voi abate.
[25] Adevărul Meu şi îndurarea Mea [vor fi] cu el
şi în Numele Meu se va înălţa tăria Lui;
[26] voi pune peste mare mâna lui
şi peste râuri, dreapta lui.
[27] El Mă va chema «Tatăl meu eşti Tu,

88,15 „Dreptatea şi judecata" erau, în Mesopotamia, socotite divinităţi care îl însoţesc pe zeul Samaş, zeul dreptăţii; aici, demitizate, sunt atribute ale lui Dumnezeu, cu imaginea plastică a sprijinirii tronului divin (*cf.* Lancellotti, nota *ad loc.*).

88,16 „lumina feţei Tale": pentru Atanasie, este Fiul; pentru Theodoret este venirea Domnului şi iluminarea omului prin botez.

88,18 „tăria": *litt.* „cornul". La fel şi la v. 25.

88,19 „apărarea": TM are „scutul".

88,20 „Odinioară": *litt.* „Atunci".

88,21 ***sq.*** *Cf.* 2Rg. 7. În David, Părinţii văd prefigurarea lui Hristos.

88,23 „nu-i va mai face rău": TM are „nu-l va mai umili". *Cf.* In. 14,30 („Vine stăpânitorul lumii acesteia, dar în Mine nu are nimic").

88,27 „Tatăl meu eşti Tu": *cf.* Ps. 2,7. ♦ „apărătorul": TM are „stânca". *Cf.* Ps. 17,3.

Dumnezeul meu şi apărătorul mântuirii mele»,
28 iar Eu îl voi rândui întâiul Meu născut,
preaînalt peste regii pământului.
29 Până în veac îi voi păstra mila Mea
şi legământul Meu îi va fi credincios;
30 şi voi întemeia în veacul veacului seminţia lui
şi tronul lui, ca zilele cerului.
31 Dacă fiii lui vor părăsi Legea Mea
şi nu vor umbla în hotărârile Mele,
32 dacă vor pângări îndreptările Mele
şi poruncile Mele nu le vor păzi,
33 voi cerceta cu varga fărădelegile lor
şi cu biciul, păcatele lor,
34 dar mila Mea n-o voi îndepărta de la el,
nici nu voi face nedreptate în adevărul Meu,
35 nici nu voi pângări legământul Meu
şi ce a ieşit de pe buzele Mele nu voi lua înapoi.
36 O dată am jurat în [lăcaşul] Meu sfânt şi nu-l voi minţi pe David,
37 seminţia lui va rămâne în veac
şi tronul lui, ca soarele înaintea Mea
38 şi ca luna, statornicită în veac;
şi martorul din cer e credincios."

Oprire

39 Dar Tu l-ai îndepărtat şi l-ai nimicit,
l-ai lepădat pe unsul Tău;
40 ai nimicit legământul robului Tău,
ai pângărit până la pământ [lăcaşul] lui sfânt,
41 spart-ai toate împrejmuirile lui,
ai făcut fortăreţele lui spaimă;
42 l-au jefuit toţi cei care trec pe cale,
a ajuns de ocară vecinilor lui.

88,28 *Cf.* Rom. 8,29; Col. 1,15-18; Evr. 1,6; Apoc. 1,5.
88,36 „în [lăcaşul] Meu sfânt": se poate înţelege şi „pe sfinţenia Mea", cum este în TM.
88,38b *Cf.* Apoc. 3,14 („Martorul credincios").
88,39 *Cf.* Ps. 21,1; Mt. 27,46 şi *par.*; Gal. 3,13.
88,40 „[lăcaşul] lui sfânt": TM are „coroana".

43 Ai înălţat dreapta potrivnicilor lui,
i-ai înveselit pe toţi duşmanii lui,
44 ai abătut ajutorul de la sabia lui
şi nu l-ai sprijinit în luptă.
45 Ai pus capăt curăţiei lui,
tronul lui l-ai răsturnat la pământ;
46 ai scurtat zilele vremii lui,
ai revărsat peste el ruşine.

Oprire

47 Până când, Doamne, Te vei îndepărta [?] Până la capăt?
Şi va arde ca focul urgia Ta?
48 Adu-Ţi aminte ce este fiinţa mea:
nu cumva i-ai zidit în zadar pe toţi fiii oamenilor?
49 Ce om trăieşte care să nu vadă moartea
şi să-şi izbăvească sufletul din mâna lăcaşului morţilor?

Oprire

50 Unde sunt îndurările Tale de odinioară, Doamne,
pe care le-ai jurat lui David întru adevărul Tău?
51 Adu-Ţi aminte, Doamne, de ocara robilor Tăi
pe care am răbdat-o, în sânul meu, de la neamuri multe,
52 cu care m-au ocărât duşmanii Tăi, Doamne,
cu care au ocărât plata dată în schimb de unsul Tău.

53 Binecuvântat fie Domnul până în veac!
[Aşa] să fie, [aşa] să fie!

88,45 *Cf.* Is. 53,12; Lc. 22,37; 2Cor. 5,21. ♦ „curăţiei": cuvântul ebraic are şi acest sens, dar şi pe acela de „strălucire".

88,46 „vremii": TM are „tinereţii/vigorii".

88,48 „fiinţa": gr. ὑπόστασις, „substanţă".

88,51 *Cf.* Evr. 11,26. ♦ 51b în TM: *litt.* „port în sânul meu multe popoare" – unii emendează *rabbīm*, „multe", în *ribhey*, „certuri", şi astfel versetul se leagă logic de pronumele relativ din versetul următor.

88,52 „plata dată în schimb": gr. ἀντάλλαγμα, „ceea ce se dă sau se primeşte în schimb", „schimbare", „preţ", „răsplată". TM are „urme de paşi". Unii înţeleg „schimbarea unsului Tău". Pentru Origen (ed. Pitra), aici e vorba de Hristos dat ca preţ de răscumpărare pentru lume.

88,53b În TM: „Amin! Amin!" Cu binecuvântarea din acest verset se încheie cartea a treia a Psalmilor.

89

[1] Rugăciunea lui Moise, omul lui Dumnezeu.
Doamne, scăpare ne-ai fost nouă din neam în neam;
[2] mai înainte de a se fi făcut munții
și de a fi plăsmuit pământul și lumea,
din veac până în veac Tu ești.
[3] Nu-l întoarce pe om înapoi în înjosire;
Tu ai zis: „Întoarceți-vă, fii ai oamenilor!"
[4] Căci o mie de ani în ochii Tăi
[sunt] ca ziua de ieri care a trecut
și ca o strajă în noapte.
[5] Deșertăciunile lor ani vor fi.
Dimineața precum iarba să treacă,

---

89 Precaritatea existenței și a înfăptuirilor omului este luminată și răscumpărată doar de Dumnezeu.

89,2 „lumea": *litt.* „lumea locuită". ♦ TM are în plus, la sfârșitul versetului, „Dumnezeu". ♦ După Eusebiu, prezentul „Tu ești" exprimă veșnicia. ♦ *Cf.* Ex. 3,14; Apoc. 1,4 („Cel care este, care era și care vine").

89,3 În TM: „Tu îl întorci pe om în țărână, pentru că ai zis: «Întoarceți-vă, fii ai lui Adam!»." (*cf.* Gen. 3,19) ♦ Atanasie și majoritatea Părinților citesc: „Nu-l lăsa pe om pradă înjosirii." (*cf.* Nesmy, *ad loc.*) Augustin: „Nu îngădui ca omul să-și abată privirea de la cele veșnice pentru a dori și a gusta ce este pământesc!"

89,4 *Cf.* 2Pt. 3,8. ♦ „ca ziua de ieri": tot ce este circumscris în limitele timpului trebuie considerat ca fiind deja trecut (Augustin). Verset foarte important în literatura patristică pentru stabilirea „vârstei lumii". Părinții, încă din secolul al II-lea, intersectează două tradiții complementare: prima, inaugurată de *Epistola lui Barnaba*, vorbește despre vârsta lumii pământești de șase mii de ani (după modelul săptămânii cosmice, din Geneza 1); a doua tradiție, inaugurată de Iustin, care se sprijină pe versetul nostru, se referă la așa-zisa „zi a Domnului" care durează o mie de ani și care ar corespunde mileniului de pace despre care vorbește Apocalipsa. Îmbinând tradițiile, obținem vârsta integrală a lumii, de șapte mii de ani. (*Cf.* A. Luneau, *L'histoire du salut chez les Pères de l'Église. La doctrine des âges du monde*, Paris, 1964 și C. Bădiliță, *Métamorphoses de l'Antichrist*, Paris, 2005, cap. despre Irineu.) ♦ „ca o strajă în noapte": noaptea (socotită teoretic de douăsprezece ore) era împărțită în patru „străji" de câte trei ore, în care paznicii făceau de gardă cu rândul.

89,5a Origen, Eusebiu, Grigore al Nyssei (1, VII) citesc: „Deșertăciuni vor fi anii lor."

89,5-6 În TM: „[5] I-ai cufundat în somn (traducere conjecturală, text dificil), dimineața [sunt] ca iarba ce încolțește; [6] dimineața înflorește și crește, iar seara se ofilește și se usucă." ♦ *cf.* 1Pt. 1,24 („Tot trupul e ca iarba"); Iac. 1,11.

[6] dimineaţa să înflorească şi să treacă,
iar seara să cadă, să se ofilească şi să se usuce.
[7] Căci ne-am sfârşit de urgia Ta
şi de mânia Ta ne-am cutremurat.
[8] Pus-ai fărădelegile noastre înaintea Ta;
veacul nostru, în lumina feţei Tale.
[9] Căci toate zilele noastre au apus
şi întru mânia Ta ne-am sfârşit
anii noştri ca [o pânză de] păianjen s-au depănat.
[10] Zilele anilor noştri – în sine, şaptezeci de ani,
iar de [vom fi] în puteri, optzeci de ani
şi cea mai mare [parte] a lor e osteneală şi necaz;
căci a venit smerenia peste noi şi vom fi învăţaţi.
[11] Cine cunoaşte puterea urgiei Tale
şi, în frica Ta, mânia Ta?
[12] Învaţă-ne să socotim bine astfel dreapta Ta
şi pe cei învăţaţi la inimă întru înţelepciune.
[13] Întoarce-Te, Doamne! Până când?

89,7 *Cf.* Ef. 2,3 („eram fiii mâniei").

89,8 „veacul nostru": TM are „cele ascunse ale noastre".

89,9 „au apus": *litt.* „s-au sfârşit", ca şi în 9b. ♦ „s-au depănat": gr. μελετῶν, *litt.* „a se îngriji", „a se îngrijora", „a medita". Păianjenul e un animal foarte slab, care se trudeşte mult pentru a ţese o pânză subţire, care se rupe uşor; aşa şi înfăptuirile noastre, deşarte şi amăgitoare. De aceea, pentru ele se foloseşte aici acest verb, şi nu „a lucra", pentru a spune că anii noştri au trecut fără folos şi fără rod bun (Cassiodor). ♦ În TM: „Căci toate zilele noastre au pierit întru urgia Ta, anii noştri au trecut ca un suspin."

89,10 „cea mai mare [parte] a lor": gr. τὸ πλεῖον αὐτῶν ar putea fi înţeles şi „ce e mai mult decât ei", dacă αὐτῶν este interpretat ca un complement al comparativului. TM are „mândria (*RHB*) lor"; LXX şi Vulg. presupun ebr. *RHB'* „întindere (în spaţiu sau timp)". ♦ „smerenia": gr. πραΰτης, „blândeţe, modestie, smerenie". ♦ „învăţaţi" = „educaţi, corijaţi". ♦ În TM, 10 d este „căci repede trec şi noi zburăm".

89,11 Marea majoritate a traducătorilor leagă de acest verset verbul „a socoti" de la începutul v. 12: „...şi, de frica Ta, să socotească mânia Ta".

89,12 „Învaţă-ne": *litt.* „fă-ne cunoscut/dezvăluie-ne". Pentru Augustin şi alţi Părinţi, „dreapta" lui Dumnezeu este Hristos. ♦ „învăţaţi": am adoptat, în mod excepţional, împreună cu majoritatea traducătorilor, lecţiunea πεπαιδευμήνους din *Vaticanus* şi *Sinaiticus*, chiar dacă Rahlfs, după *Alexandrinus*, are πεπεδημένους de la πεδάω, „a lega", „a încătuşa", „a sili". ♦ În TM: „Învaţă-ne să socotim bine zilele noastre şi ne vom aduce inima la înţelepciune."

Şi îmblânzeşte-Te faţă de robii Tăi!
14 Umplutu-ne-am dimineaţa de mila Ta
şi ne-am veselit şi ne-am bucurat
în toate zilele noastre.
15 Ne-am bucurat după măsura zilelor în care ne-ai smerit,
[după măsura] anilor în care am văzut rele.
16 Şi priveşte la robii Tăi şi la lucrările Tale
şi călăuzeşte-i pe fiii lor,
17 şi să fie strălucirea Domnului Dumnezeului nostru peste noi
şi lucrările mâinilor noastre du-le la bun sfârşit pentru noi!

90

1 Laudă de cântare a lui David.
Cel care locuieşte în ajutorul Celui Preaînalt
sub acoperământul Dumnezeului cerului se va sălăşlui.
2 Va spune Domnului: „Apărătorul meu eşti şi scăparea mea,
Dumnezeul meu, mă voi încrede în El."
3 Căci El mă va izbăvi din laţul vânătorilor

89,14 În TM: „Satură-ne dimineaţa cu mila Ta şi ne vom veseli şi ne vom bucura..."
89,15 „Ne-am bucurat": TM are „Bucură-ne". ♦ „după măsura zilelor...": *cf.* Is. 61,7.
89,16 În TM: „Să se arate robilor Tăi lucrările Tale şi măreţia Ta peste fiii lor."
89,17 „strălucirea": TM are „bunăvoinţa/bunătatea"; TM repetă 17b. *Cf.* Evr. 1,3 („El, care este strălucirea slavei Sale..."); Flp. 2,13 („Dumnezeu lucrează în noi şi voirea şi făptuirea").
90 Siguranţa omului care se adăposteşte la Dumnezeu. Psalm foarte folosit pentru a exprima încrederea totală în Dumnezeu. Faptul că persoana verbului se schimbă foarte des creează unele obscurităţi şi a dat naştere la interpretări variate. La întrebarea: cui se adresează psalmistul? – poate cel mai judicios răspuns este al lui Eusebiu: psalmul se poate aplica oricărui om, credincioşilor care alcătuiesc Trupul lui Hristos, dar mai ales lui Hristos însuşi în firea Lui omenească.
90,1 Fără titlu în TM. ♦ „Dumnezeul cerului": TM are *Şaddai*, nume divin misterios, pe care LXX îl traduce cel mai adesea cu παντοκράτωρ, „Atotstăpânitor".
90,2 „Va spune": TM are: „Voi spune". ♦ „Apărătorul... scăparea": TM are „Adăpostul... fortăreaţa".
90,3 „mă va izbăvi": TM are „Te va izbăvi". ♦ „cuvântul tulburător": TM are „ciuma nimicitoare". Traducătorul LXX, ca şi Ieronim (*Hebr.*), Symmachos şi autorul versiunii siriace au interpretat *DBR* ca *dabhar*, „cuvânt", în vreme ce TM l-a vocalizat *debher*, „ciumă".

şi de cuvântul tulburător.
[4] Cu spatele Lui te va umbri
şi sub aripile Lui vei nădăjdui;
cu scut te va înconjura adevărul Lui.
[5] Nu te vei teme de spaima de noapte,
de săgeata care zboară ziua,
[6] de ceea ce umblă în întuneric,
de nenorocire şi de demonul de la amiază.
[7] Vor cădea alături de tine o mie
şi zece mii la dreapta ta,
dar de tine nu se va apropia;
[8] vei privi, doar, cu ochii tăi
şi vei vedea răsplata păcătoşilor.
[9] Căci [tu ai spus:] „Tu, Doamne, eşti nădejdea mea":
pe cel Preaînalt ţi L-ai ales adăpost.
[10] Nu se vor apropia de tine rele
şi biciul nu se va apropia de cortul tău,
[11] căci îngerilor Săi le va porunci pentru tine
să te păzească în toate căile tale.
[12] Pe mâini te vor ridica,
nu cumva să-ţi izbeşti de piatră piciorul;
[13] peste viperă şi vasilisc vei păşi
şi vei călca peste leu şi peste balaur.

90,4 „spatele... va umbri... vei nădăjdui": TM are „penele... va acoperi... vei căuta adăpost". ♦ „sub aripile": *cf.* Deut. 32,11; Mt. 23,37 („aşa cum îşi adună cloşca puii sub aripi"). Pentru Irineu (*Adv. Haer.* 3,11,8), „aripile" reprezintă darurile Duhului Sfânt. ♦ 4c în TM este „scut şi platoşă fidelitatea Lui".

90,6 „ceea ce": TM are „ciumă". ♦ „demonul de la amiază": TM „care jefuieşte în amiezi". ♦ În literatura monahală timpurie, „demonul de amiază" este unul din cele opt duhuri rele. Boala „demonului de amiază" este acedia, starea de letargie, de lehamite pe care călugărul o încearcă mai ales când soarele dogoreşte peste chilie. Despre demonul de amiază şi acedie, *cf.* Evagrie Ponticul, *Tratatul practic. Gnosticul*, traducere şi comentarii de Cristian Bădiliţă, ed. a II-a, Iaşi, 2003.

90,11-12 Citate în Mt. 4,5-6; Lc. 4,10-11 (ispitirea din pustiu).

90,13 „vasilisc": reptilă fabuloasă în stare să ucidă numai cu privirea sau cu suflarea. ♦ „viperă şi vasilisc... leu": TM are „leu şi viperă/cobră... pui de leu". *Cf.* Lc. 10,19 („v-am dat putere să păşiţi peste şerpi şi peste scorpioni").

14 „Pentru că a nădăjduit în Mine, îl voi izbăvi,
îl voi ocroti, căci a cunoscut Numele Meu.
15 Mă va chema şi-i voi da ascultare,
sunt alături de el în necaz,
îl voi izbăvi şi-i voi da slavă.
16 Cu zile îndelungate îl voi copleşi
şi-i voi arăta mântuirea mea."

91

1 Psalm de cântare pentru ziua sabatului.
2 Bine este a aduce laudă Domnului
şi a cânta Numelui Tău, Preaînalte,
3 a vesti dimineaţa mila Ta
şi adevărul Tău de-a lungul nopţii
4 pe harfa cu zece strune,
cu cântare din alăută.
5 Căci m-ai veselit, Doamne, cu faptele Tale
şi de lucrările mâinilor Tale voi tresălta de bucurie.
6 Cât s-au preamărit lucrările Tale, Doamne,
foarte s-au adâncit gândurile Tale!
7 Omul fără de minte nu va cunoaşte
şi cel nepriceput nu va înţelege acestea.
8 Când vor răsări păcătoşii ca iarba

90,14 „a nădăjduit în Mine": TM are „s-a alipit de Mine". ♦ 14b: *cf.* Fp. 4,12.
90,15 „îi voi da slavă": *cf.* In. 12,28.
90,16 *Cf.* Lc. 2,30 („ochii mei au văzut mântuirea Ta").
91 Imn de laudă şi aducere de mulţumire. Titlul indică faptul că a fost folosit în liturgia sabatului. Talmudul atestă că se cânta la libaţia de vin ce însoţea jertfirea primului miel de sabat (Num. 28,9) – *cf.* Lancellotti, nota *ad loc.* Pentru Chiril al Alexandriei, „sabatul" este prefigurarea vieţii în Hristos; pentru Atanasie – chipul odihnei viitoare.
91,3 „Dimineaţa" – când toate merg bine; „noaptea" – când toate merg rău (Augustin).
91,4a În TM: „Pe lira cu zece strune şi pe harfă."
91,6 *Cf.* Rom. 11,33 („O, adâncul bogăţiei şi al înţelepciunii şi al ştiinţei lui Dumnezeu!..."); Apoc. 15,3. ♦ Augustin, făcând legătura cu v. 8, comentează: „Nici un ocean nu este atât de adânc ca acest mister: cei răi se veselesc şi cei buni suferă."
91,7 *Cf.* 1Cor. 2,14 („Omul firesc nu percepe cele ale Duhului lui Dumnezeu").
91,8 „se vor pleca să privească": TM are „vor înflori".

şi se vor pleca să privească toţi făptuitorii fărădelegii,
[aceasta le va fi] spre pieire în veacul veacului.
[9] Dar Tu preaînalt eşti în veac, Doamne;
[10] căci, iată, duşmanii Tăi vor pieri
şi se vor risipi toţi făptuitorii fărădelegii
[11] şi se va înălţa ca a inorogului tăria mea
şi bătrâneţea mea, în untdelemn gras;
[12] şi a privit [de sus] ochiul meu la duşmanii mei
şi despre cei ce se ridică împotriva mea ca să-mi facă rău va auzi urechea mea.
[13] Dreptul ca finicul va înflori,
precum cedrul din Liban se va înmulţi.
[14] Răsădiţi în casa Domnului,
în curţile Dumnezeului nostru vor înflori;
[15] încă vor spori la bătrâneţe îmbelşugată
şi vor fi plini de putere
[16] spre a vesti că nepărtinitor este Domnul Dumnezeul meu,
şi nu este nedreptate în El.

91,10a În TM: „Căci, iată, duşmanii Tăi, *YHWH*, iată, duşmanii Tăi vor pieri." La fel şi în *Sinaiticus*. ♦ 10b: *cf.* Mt. 7,23 („Plecaţi de la Mine, voi care făptuiţi fărădelege!").

91,11 „inorog": *cf.* nota la 28,6. TM are „zimbru". ♦ „tăria": *litt.* „cornul". ♦ „untdelemn gras": într-o ţară cu agricultură precară, depinzând aproape numai de regimul ploilor, „untdelemnul", „grăsimea" sunt întotdeauna metafore pentru bunăstare şi belşug. ♦ Pentru Atanasie, „untdelemnul" e o aluzie şi la preoţia împărătească. ♦ 11b în TM: „Mă voi unge cu untdelemn proaspăt." Traducătorul LXX a citit *BLH*, „bătrâneţe", în loc de *BLL*, „a se stropi".

91,13 După Augustin, finicul este ales ca termen de comparaţie deoarece creşte drept spre cer, iar frumuseţea lui e înspre înalt.

91,15 „îmbelşugată": *litt.* „grasă" – *cf.* v. 11 *supra*. *Cf.* In. 15,5 („Cine rămâne în Mine şi Eu în el, acela aduce roadă multă").

91,16 „Dumnezeul meu": TM are „Stânca mea".

92

[1] Pentru ziua dinaintea sabatului, când a ajuns să fie locuit
pământul; laudă de cântare a lui David.
Domnul este Împărat, S-a îmbrăcat în măreţie,
S-a îmbrăcat Domnul în putere şi S-a încins:
căci a statornicit lumea, care nu se va clinti.
[2] Pregătit este tronul Tău, de atunci,
din veac Tu eşti.
[3] Înălţat-au râurile, Doamne, înălţat-au râurile glasurile lor:
[4] peste glasul apelor multe, minunate sunt tălăzuirile mării,
minunat întru cele înalte este Domnul!
[5] Mărturiile Tale sunt vrednice de crezare foarte;
Casei Tale se cuvine sfinţenie, Doamne, întru zile îndelungate.

---

92 Dumnezeu Îşi arată măreţia prin creaţie, prin Lege („mărturiile") şi prin prezenţa Sa în Templu („Casei Tale..."). E unul din psalmii Împărăţiei (*cf.* Introducerea). Pentru Grigore al Nyssei (2, VIII), Eusebiu, Theodoret, Augustin etc., psalmul cântă misterul biruinţei lui Hristos asupra morţii.

92,1 Psalmul nu are titlu în TM. ♦ „ziua dinaintea sabatului": e ziua creării omului, ca o încununare a întregii creaţii. Părinţii au văzut şi o aluzie la „noua creaţie": omenirea cea nouă ieşită în Vinerea Mare din coasta străpunsă a Noului Adam. ♦ „în măreţie": gr. εὐπρέπεια are şi nuanţa de „frumuseţe, armonie, farmec". ♦ „lumea": *litt.* „lumea locuită". Părinţii au văzut aici o aluzie la Biserica întemeiată pe stâncă pe care puterile iadului nu o vor birui (*cf.* Mt. 16,18). ♦ „S-a îmbrăcat... S-a încins": imagini antropomorfe care exprimă faptul că domnia lui Dumnezeu este lucrare continuă. TM are: „*YHWH* este îmbrăcat şi încins cu putere."

92,2 Eusebiu interpretează: „Chiar când Te-ai golit pentru a lua chip de rob, tronul Tău era pregătit, pentru că numai Ţie Ţi-a spus Tatăl: «Şezi de-a dreapta Mea până când voi pune pe duşmanii Tăi scăunel sub picioarele Tale» (Ps. 109,1)."

92,3-4 Apele mari, valurile uriaşe ale mării sugerează de obicei forţele sălbatice ale naturii: Dumnezeu este suveran şi peste ele. ♦ În TM versetul 3 are în plus: „înălţat-au râurile vuietul lor"; iar la 4, TM are: „Peste glasul apelor multe, peste talazurile puternice ale mării, puternic întru...". *Cf.* Apoc. 1,15 („glasul Lui, ca vuiet de ape multe").

92,5 „Mărturiile" se referă la poruncile/legile dumnezeieşti. După Theodoret şi Atanasie, tot ce a fost vestit prin profeţi s-a împlinit. ♦ 5b: Ieronim trimite la Ef. 5,27 („Biserica strălucitoare, fără pată...").

93

[1] Psalm al lui David, pentru a patra [zi] a săptămânii.
Dumnezeul răzbunărilor, Domnul,
Dumnezeul răzbunărilor a grăit pe față.
[2] Înalță-Te, Tu care judeci pământul,
dă-le plata cuvenită celor trufași!
[3] Până când păcătoșii, Doamne,
până când păcătoșii se vor făli,
[4] vor da glas și vor grăi nedreptate,
vor grăi toți cei ce făptuiesc fărădelegea?
[5] Ei au înjosit poporul Tău, Doamne,
și moștenirea Ta au stricat-o;
[6] pe văduvă și pe străin i-au ucis
și pe orfani i-au dat la moarte
[7] și au zis: „Nu va vedea Domnul,
nici nu va înțelege Dumnezeul lui Iacob."
[8] Înțelegeți, deci, voi cei smintiți din popor!
Voi nebunilor, chibzuiți odată!
[9] Cel ce a sădit urechea oare nu aude,
sau Cel ce a plăsmuit ochiul nu va lua aminte?
[10] Cel ce povățuiește neamurile oare nu va certa?

---

93 Psalmul este o meditație asupra dreptății lui Dumnezeu; încurajare pentru cei care se gândesc că Dumnezeu rabdă prea mult fărădelegea.

93,1 „săptămânii": *cf.* nota la 23,1. ♦ Psalmul nu are titlu în TM. ♦ În TM, v. 1 este la imperativ, în armonie cu v. 2. ♦ „Dumnezeul răzbunărilor" este apărătorul celor asupriți, Cel care pedepsește silnicia. ♦ „a grăit pe față": gr. παρρησία, „vorbire fățișă, liberă, îndrăzneață", este un termen mai rar în VT, folosit în general despre om, care ulterior va fi utilizat în NT pentru a desemna noua relație a omului cu Dumnezeu sub regimul harului. TM are aici „strălfulgeră!". ♦ *Cf.* Lc. 18,7; Evr. 10,30 („A Mea este răzbunarea..."); Apoc. 6,10. ♦ Ieronim comentează: dacă Dumnezeu e Dumnezeul răzbunărilor, nu te preocupa tu de răzbunare; dacă dușmanului tău îi e sete, dă-i să bea.

93,2 „dă-le plata cuvenită": *litt.* „plătește-i cu plata".

93,4 „vor grăi toți...": TM are „se vor lăuda toți".

93,6 *Cf.* Deut. 10,18.

93,7 Chiar într-o lume în care nu există ateism teoretic, ateismul practic se manifestă prin aceea că omul se comportă cu semenii ca și cum Dumnezeu nu ar exista.

93,10 „povățuiește": gr. παιδεύω, „a educa, a crește", ajunge să însemne, în greaca târzie, „a pedepsi", păstrându-și conotația „pedagogică".

Cel care-l învață pe om cunoașterea,
[11] Domnul, cunoaște cugetările oamenilor că sunt zadarnice.
[12] Fericit omul pe care-l mustri Tu, Doamne,
și din Legea Ta îi dai învățătură,
[13] ca să-l alini în zilele rele,
până când i se va săpa păcătosului groapă.
[14] Căci Domnul nu va lepăda poporul Său
și moștenirea Sa n-o va da la o parte
[15] până când dreptatea nu se va întoarce spre judecată
și, în urma ei, toți cei drepți cu inima.

Oprire

[16] Cine se va ridica pentru mine împotriva celor vicleni,
sau cine-mi va sta alături împotriva făptuitorilor fărădelegii?
[17] Dacă Domnul nu-mi venea în ajutor,
degrabă s-ar fi așezat în lăcașul morților sufletul meu.
[18] Dacă spuneam: „Mi se clatină piciorul!"
mila Ta, Doamne, îmi venea în ajutor;
[19] Doamne, după mulțimea durerilor mele în inima mea,
mângâierile Tale au iubit sufletul meu.
[20] Oare va sta alături de Tine tronul fărădelegii,
care plăsmuiește chin asupra poruncii?
[21] Vor vâna sufletul celui drept

93,11 Citat în 1Cor. 3,20.

93,13 „să-l alini": s-ar putea înțelege și „să-l faci blând". În acest sens merge comentariul lui Augustin.

93,14 *Cf.* Rom. 11,1-2.

93,15a În TM: „Căci dreptatea se va întoarce spre judecată." ♦ Dreptatea lui Dumnezeu este Hristos, care va veni să judece lumea (Origen, Chiril al Alexandriei, Atanasie, Theodoret).

93,16 „se va ridica pentru mine": expresie juridică, cu sensul „îmi va lua apărarea la judecată".

93,17 „în lăcașul morților": TM are „întru tăcere" (*cf.* Ps. 87,11-13).

93,19 „au iubit": TM are „încântau".

93,20 „plăsmuiește chin asupra poruncii": text dificil, și în gr. și în TM, care a fost înțeles ca referindu-se fie la scaunele de judecată care dau condamnări împotriva Legii lui Dumnezeu, fie la cei care fac ca porunca Domnului să pară chinuitoare (ca „șarpele" din Gen. 3). ♦ După Origen (ed. Pitra), cel care face porunca să pară chinuitoare este diavolul. Aceeași idee și la Atanasie.

şi sângele nevinovat îl vor osândi.
22 Dar Domnul mi-a fost spre adăpost
şi Dumnezeul meu, spre ajutor nădejdii mele.
23 Şi le va plăti fărădelegea lor
şi după răutatea lor
îi va da pieirii Domnul Dumnezeul nostru.

94

1 Laudă de cântare a lui David.
Veniţi să tresăltăm întru Domnul,
să strigăm de bucurie pentru Dumnezeu, mântuitorul nostru!
2 Să ieşim înaintea feţei Lui cu aducere de laudă
şi în psalmi să-I strigăm de bucurie!
3 Căci Dumnezeu mare este Domnul
şi Împărat mare peste toţi zeii;
4 în mâna Lui sunt marginile pământului
şi înălţimile munţilor sunt ale Sale;
5 a Lui este marea, şi El a făcut-o,
şi uscatul, mâinile Lui l-au plăsmuit.
6 Veniţi să ne închinăm şi să ne plecăm în faţa Lui
şi să plângem înaintea Domnului, care ne-a făcut,
7 căci El este Dumnezeul nostru,

93,22 „adăpost... ajutor nădejdii": TM are „fortăreaţă... stâncă de adăpostire".
93,23 TM repetă „îi va da pieirii". ♦ Origen şi Grigore al Nyssei (44) interpretează „îi va face drepţi".
94 Unul dintre cei mai cunoscuţi psalmi, utilizat liturgic în ritul latin şi, fragmente din el, în ritul bizantin, la începutul oficiului fiecărei zile. Epistola către evrei comentează pe larg îndemnul la convertire care începe la v. 7: „Astăzi..." (3,7–4,11): fiecare zi este „astăzi" în care omul e chemat să-L laude pe Dumnezeu şi să-I dea ascultare.
94,1 Psalmul nu are titlu în TM. ♦ „să strigăm de bucurie": e vorba de aclamaţia liturgică, la anumite sărbători (vezi nota la 65,1). ♦ „Dumnezeu, mântuitorul nostru": TM are „stânca mântuirii noastre".
94,4 La începutul versetului, *Vaticanus* are în plus „căci Domnul nu va lepăda poporul Său", luat de la 93,14.
94,6 „să ne plecăm": *litt.* „să cădem [cu faţa la pământ]". ♦ „să plângem": TM are „să îngenunchem".
94,7 *Cf.* Iez. 34,1 *sq.*; Ps. 22. Versetul aminteşte şi de formula Legământului (Ex. 6,7; Deut. 26,18; Os. 2,25; Ier. 24,7; Iez. 36,28 etc.). ♦ 7b: *cf.* In. 10,9.

iar noi, poporul păşunii Lui
şi turma mâinii Lui.
„Astăzi, dacă veţi auzi glasul Lui,
[8] nu vă împietriţi inima ca la răzvrătire,
ca în ziua încercării din pustiu,
[9] unde [M-]au ispitit părinţii voştri,
M-au pus la încercare şi au văzut lucrările Mele.
[10] Patruzeci de ani Mi-a fost silă de generaţia aceasta
şi am zis: ei mereu rătăcesc cu inima
şi n-au cunoscut căile Mele,
[11] aşa că am jurat întru mânie:
Nu vor intra în odihna Mea!"

95

[1] Când s-a zidit Casa, după robie; cântare a lui David.
Cântaţi Domnului cântare nouă,
cântaţi Domnului tot pământul;
[2] cântaţi Domnului, binecuvântaţi Numele Lui,

94,7d-11 Fragment citat şi comentat în Evr. 3–4.

94,8 „răzvrătire... încercării": LXX traduce întotdeauna toponimele ebraice *Mᵉrībāh* (*cf.* Num. 20,13; Deut. 33,8, Ps. 80,8) şi *Massāh* (*cf.* Ex. 17,7; Deut. 6,16; 9,22) – aluzie la evenimente din timpul peregrinării de patruzeci de ani (v. 10) a israeliţilor prin pustiu, când aceştia s-au îndoit de puterea Domnului de a le da apă şi hrană.

94,11 „Odihna" este Pământul făgăduinţei (Ex. 33,14-15; Deut. 12,9). Ulterior a căpătat rezonanţă eshatologică. Pentru Origen, în sens istoric e Ţara sfântă, iar în sens spiritual este cunoaşterea lui Dumnezeu. Atanasie vorbeşte de trei odihne: sabatul trupesc, Pământul făgăduinţei şi odihna cerească.

95 Face parte din „psalmii Împărăţiei". Apare într-o formă aproape identică şi în 1Par. 16,23-33, făcând parte din cântarea de bucurie la aducerea chivotului. Se remarcă universalismul, care face ecou celui din partea a doua şi a treia a Cărţii lui Isaia (*e.g.* Is. 66,18-19).

95,1 Augustin încearcă să facă o legătură între titlu şi restul psalmului: este vorba de zidirea spirituală, care se ridică pentru că tot pământul e chemat să-I cânte lui Dumnezeu o cântare nouă. Acolo este unitatea Duhului, acolo este o singură piatră făcută din multe; constructorii trebuie să vestească slava Domnului: dacă şi-o vestesc doar pe a lor proprie, atunci sunt doar „perete spoit" (*cf.* Iez. 13,10; Fp. 23,3). Pentru Theodoret, psalmul cântă cele două veniri ale Domnului, precum şi Judecata ce va veni şi mântuirea păgânilor. ♦ Psalmul nu are titlu în TM. ♦ *Cf.* Apoc. 5,9; 14,3.

binevestiţi zi după zi mântuirea Lui;
[3] vestiţi printre neamuri slava Lui,
la toate popoarele, faptele Lui minunate!
[4] Căci mare e Domnul şi preavrednic de laudă,
mai de temut decât toţi zeii;
[5] căci toţi zeii neamurilor sunt demoni,
dar Domnul a făcut cerurile.
[6] Mărturie şi frumuseţe înaintea Lui,
sfinţenie şi măreţie în [lăcaşul] Lui sfânt.
[7] Aduceţi Domnului, seminţii ale neamurilor,
aduceţi Domnului slavă şi cinste;
[8] aduceţi Domnului slava [cuvenită] Numelui Său!
Luaţi jertfe şi intraţi în curţile Lui;
[9] închinaţi-vă Domnului în curtea Lui sfântă,
să se cutremure în faţa Lui tot pământul!
[10] Spuneţi printre neamuri: „Domnul este Împărat,
căci a îndreptat lumea, care nu se va clinti,
va judeca popoarele cu nepărtinire."

95,3 *Cf.* Mt. 28,19.

95,4 „zeii": *cf.* nota la 85,8.

95,5 „demoni": TM are *'elīlīm*, „deşertăciuni" – fonetismul cuvântului evocă pluralul *'elīm*, „zei".

95,6 „Mărturie": gr. ἐξομολόγησις desemnează de obicei aducerea de laudă şi mulţumire lui Dumnezeu prin amintirea faptelor Lui minunate, care Îi aduc mărturie – *cf.* nota la 6,6. TM are *hōdh*, „splendoare, maiestate". ♦ Despre personificarea atributelor divine, vezi şi nota la 84,11.

95,7 „seminţii": *litt.* „familii, clanuri, case părinteşti". ♦ *Cf.* Rom. 15,16 („ca să fie bineprimită jertfa neamurilor"). ♦ Theodoret spune că, de vreme ce se adresează păgânilor, jertfa cerută e una spirituală (*cf.* Mal. 1,10 *sq.*).

95,9 „în curtea Lui sfântă": TM are „în podoaba sfinţeniei". ♦ „să se cutremure": acelaşi verb σαλεύομαι ca la v. 10, unde l-am tradus cu „a se clinti", şi la v. 11, tradus cu „a fremăta", în funcţie de context. TM are „să se înfioare".

95,10 „este Împărat": gr. ἐβασίλευσεν, *litt.* „s-a înstăpânit", „a domnit". O familie de manuscrise ale LXX folosite de unii Părinţi greci adaugă aici ἀπὸ ξύλου, „de pe lemn", ceea ce a fost interpretat ca o profeţie despre lemnul crucii (Iustin, *Dial.* 73 etc.). Origen respinge adaosul, care nu va mai apărea în psaltirile care urmează Hexapla, dar acesta intrase de mai multă vreme în liturgie, în *Vetus Latina* şi în versiunile copte (*cf.* B. Capelle, „Regnavit a ligno – Ps. 95,10", *Travaux liturgiques*, III, 1967, p. 211 *sq.* – *apud* M. Harl, [1994], p. 310).

[11] Să se veselească cerurile şi să tresalte pământul,
să freamete marea şi plinătatea ei;
[12] să se bucure câmpiile şi toate cele ce sunt pe ele!
Atunci vor dănţui toţi copacii pădurii
[13] în faţa Domnului, fiindcă vine,
fiindcă vine să judece pământul:
va judeca lumea întru dreptate şi popoarele, întru adevărul Său.

96

[1] Al lui David, când a fost aşezat pământul lui.
Domnul este Împărat: să tresalte pământul,
să se veselească insulele multe!
[2] Nori şi negură Îl înconjoară,
dreptatea şi judecata sunt temelia tronului Său.
[3] Foc înaintea Lui va merge
şi va arde de jur-împrejur pe vrăjmaşii Lui;
[4] fulgerele Lui s-au arătat în lume,
a văzut şi s-a cutremurat pământul.
[5] Munţii s-au topit precum ceara de la faţa Domnului,
de la faţa Stăpânului întregului pământ.

95,11-12 Implicarea întregii creaţii în preamărirea lui Dumnezeu este o temă frecventă în psalmi şi la profeţi (*e.g.* Ps. 148; Os. 2,23-24; Is. 44,23; 49,13; 55,12; Cântarea celor trei tineri din Dan. 3,52 şi urm. etc.). ♦ 11a e citat în Apoc. 12,12.

95,12 „vor dănţui": *litt.* „vor sălta [de bucurie]"; TM are „vor striga de bucurie".

96 „Psalm al Împărăţiei", care descrie în imagini pline de măreţie manifestarea puterii lui Dumnezeu. Mântuirea arătată ca o „venire" a lui Dumnezeu trimite cu gândul la partea a doua din Cartea lui Isaia. Unii Părinţi (Eusebiu, Efrem, Theodoret) văd aici şi o descriere a Judecăţii de Apoi.

96,1 Augustin comentează titlul referindu-l la Hristos, prefigurat de David. În sens larg, „pământul lui" (se poate traduce şi „ţara lui") ar însemna tot pământul şi evanghelizarea neamurilor. ♦ Psalmul nu are titlu în TM. ♦ „insulele": vezi nota la 71,10.

96,2 „Nori şi negură...": *cf.* Mt. 17,5 (Schimbarea la faţă); 24,30 şi par. (a doua venire); Apoc. 1,7. După Theodoret, „norul arată că natura divină nu poate fi văzută; [...] norul şi negura amintesc că Hristos este acelaşi Domn de pe Sinai". ♦ „judecata": *litt.* „hotărârea".

96,4 „s-a arătat în lume": TM are „au luminat lumea". *Cf.* Apoc. 4,5 („din tron ieşeau fulgere").

[6] Au vestit cerurile dreptatea Lui
şi au văzut toate popoarele slava Lui.
[7] Să se ruşineze toţi cei care se închină [chipurilor] cioplite,
cei care se fălesc cu idolii lor:
închinaţi-vă Lui, toţi îngerii Lui!
[8] Auzit-a şi s-a veselit Sionul
şi au tresăltat fiicele Iudeii
pentru hotărârile Tale, Doamne,
[9] căci Tu eşti Domnul cel preaînalt peste tot pământul,
preaînălţat mai presus decât toţi zeii.
[10] Cei care iubiţi pe Domnul, să urâţi răul:
Domnul păzeşte sufletele credincioşilor Săi,
din mâinile păcătoşilor îi va izbăvi.
[11] Lumină a răsărit pentru cel drept
şi pentru cei cu inimă cinstită, veselie.
[12] Veseliţi-vă, dreptilor, în Domnul,
şi lăudaţi pomenirea sfinţeniei Lui!

97

[1] Psalm al lui David.
Cântaţi Domnului cântare nouă,
Căci lucruri minunate a făcut Domnul:
mântuire a adus pentru El dreapta Lui
şi braţul Lui cel sfânt.

96,7 „îngerii Lui": TM are „zeii", ca la v. 9. ♦ 7c: citat în Evr. 1,6.

96,8 Pentru Theodoret, „fiicele Iudeii" sunt Bisericile răspândite pe tot pământul.

96,10 „păcătoşilor": TM are „celor răi".

96,11a *Cf.* In. 1,9; Lc. 1,79.

97 „Psalm al Împărăţiei". Dumnezeu este lăudat pentru faptele Sale minunate, care strălucesc până la „marginile pământului". De aceea toţi oamenii şi întreaga creaţie sunt chemaţi să se bucure, fiindcă stăpânirea Domnului instaurează în sfârşit dreptatea. Unii Părinţi (Eusebiu, Theodoret etc.) văd aici o profeţie despre cele două veniri ale lui Hristos.

97,1 Titlul în TM: „Psalm." ♦ Începe ca şi Ps. 95. ♦ „lucruri minunate": *cf.* Lc. 5,26. ♦ „braţul Lui cel sfânt": pentru Augustin, braţul Domnului este Hristos şi minunea Lui este că a mântuit lumea întreagă.

[2] Cunoscută a făcut Domnul mântuirea Lui,
înaintea neamurilor Şi-a dezvăluit dreptatea.
[3] Şi-a amintit de mila Lui pentru Iacob
şi de adevărul Lui pentru casa lui Israel:
au văzut toate marginile pământului mântuirea Dumnezeului nostru.
[4] Strigaţi de bucurie lui Dumnezeu, tot pământul,
cântaţi şi tresăltaţi şi înălţaţi psalmi:
[5] cântaţi Domnului cu alăuta,
cu alăuta şi cu glas de psalm;
[6] cu trâmbiţe şi cu glas de corn
strigaţi de bucurie înaintea Împăratului [şi] Domnului!
[7] Să freamete marea şi plinătatea ei,
lumea şi cei ce locuiesc în ea;
[8] râurile vor bate din palme laolaltă,
munţii vor tresălta de bucurie,
[9] fiindcă [Domnul] vine să judece pământul:
va judeca lumea întru dreptate
şi popoarele, cu nepărtinire.

97,2 *Cf.* Fp. 28,28.

97,3 *Cf.* Lc. 1,54. ♦ „Şi-a amintit": referitor la Dumnezeu, „amintirea" este un antropomorfism care indică începerea unei acţiuni salvatoare. ♦ „adevărul": TM are „fidelitatea" (vezi nota la 88,2). ♦ *Cf.* Fp. 1,8 („Îmi veţi fi martori... până la marginile pământului"). Origen (ed. Pitra) comentează în sens spiritual: pentru a-L vedea pe Mântuitorul, trebuie să stăm la marginile pământului, adică să trăim nu după trup, ci după spirit.

97,5 „cântaţi": acelaşi verb ca la sfârşitul v. 4, ψάλλω, *litt.* „a cânta [psalmi] cu acompaniament de instrument cu coarde".

97,6 „cu trâmbiţe şi cu glas de corn": *litt.* „cu trâmbiţe de metal ciocănit şi cu glas de trâmbiţă de corn". ♦ După Origen (ed. Pitra), trâmbiţele de metal din care evreii sunau când erau biruitori în luptă sunt aici simbolul victoriei. După Atanasie, sunetul de corn vestea începutul unei domnii.

97,7 *Cf.* Ps. 95,11. ♦ „marea... lumea..." = întreaga creaţie.

97,8b În TM: „laolaltă [cu râurile] munţii vor tresălta/să tresalte..."

98

[1] Psalm al lui David.
Domnul este Împărat, să se mânie popoarele!
Cel care şade peste heruvimi: să se cutremure pământul!
[2] Mare este Domnul în Sion
şi preaînălţat peste toate popoarele.
[3] Să aducă laude Numelui Său celui mare,
căci înfricoşător şi sfânt este.
[4] Cinstea regelui iubeşte judecata;
Tu ai rânduit cele drepte,
judecată şi dreptate în Iacob Tu ai făcut.
[5] Înălţaţi pe Domnul Dumnezeul nostru
şi închinaţi-vă la scăunelul de sub picioarele Sale,
că sfânt este!
[6] Moise şi Aaron – printre preoţii Lui,
şi Samuel – printre cei care chemau Numele Lui:
Îl chemau pe Domnul şi El îi asculta,
[7] din stâlp de nor le grăia,
iar ei păzeau mărturiile Lui
şi poruncile pe care le dăduse.

---

98 Ultimul dintre „psalmii Împărăţiei". Dumnezeu este proclamat sfânt de trei ori (vv. 3; 5; 9) – *cf.* Is. 6,3. Gr. ἅγιος traduce ebr. *qādhōš*, care, la origine, înseamnă „separat, pus deoparte"; aşadar, în sens strict, se referă numai la Dumnezeu ca fiind „Cel cu totul Altul", „transcendent"; în sens mai larg, despre om, ca „pus deoparte pentru Dumnezeu" şi apoi despre obiectele şi construcţiile sacre. Dumnezeul cel nevăzut, necuprins, neajuns cu mintea intră totuşi în legătură cu oamenii, le vorbeşte şi le ascultă rugăciunile.
98,1 Psalmul nu are titlu în TM. ♦ *Cf.* Ps. 92,1; 95,10; 96,1. ♦ „să se mânie": TM are „tremură/să tremure". ♦ „şade peste heruvimi": capacul chivotului străjuit de cei doi heruvimi (Ex. 25,18-20) era socotit tronul prezenţei lui Dumnezeu.
98,3 „Numelui Său": TM are „Numelui Tău". Pentru „Numele" – *cf.* nota la 8,2.
98,4 „Cinstea": TM are „tăria". ♦ „cele drepte": *litt.* „integrităţile".
98,5 „scăunelul": tronul regal fiind foarte înalt (*cf.* Is. 6,1), suveranul îşi sprijinea picioarele pe un scăunel. Dar şi chivotul ca loc al Prezenţei e numit „scăunelul picioarelor Domnului" (1Par. 28,2), apoi, prin extensie, Templul şi muntele Sion.
98,6 Moise e numit aici „preot" probabil datorită rolului lui de mijlocitor. ♦ După Augustin, psalmistul îi numeşte pe Moise, Aaron şi Samuel „preoţi" fiindcă vrea să descoperim în ei prefigurări ale lui Hristos, adevăratul Preot.
98,7 „stâlp de nor": *cf.* Ex. 33,9; 3Rg. 8,10-12.

[8] Doamne, Dumnezeul nostru, Tu îi ascultai;
Dumnezeule, Tu erai îngăduitor cu ei,
dar pedepseai toate răutățile lor.
[9] Înălțați pe Domnul Dumnezeul nostru,
și închinați-vă către muntele Său cel sfânt,
că sfânt este Domnul Dumnezeul nostru!

99

[1] Psalm pentru aducere de laudă.
Strigați Domnului tot pământul,
[2] slujiți Domnului cu bucurie,
intrați înaintea Lui cu veselie!
[3] Să știți că Domnul, El este Dumnezeu,
El ne-a făcut și nu noi:
poporul Lui și oile păşunii Lui.
[4] Intrați pe porțile Lui cu aducere de laudă,
în curțile Lui, cu imnuri:
aduceți-I mulțumire, lăudați Numele Lui!
[5] Că bun este Domnul, în veac mila Lui
și din neam în neam, adevărul Lui.

98,8 „răutățile": *litt.* „punerile la cale", „moravurile". TM are „răutățile".
98,9c *Cf.* Is. 6,3; Apoc. 4,8.
99 La intrarea în Templu, credincioșii își strigă bucuria plină de recunoștință de a-I aparține Domnului. Ei cheamă la această bucurie întreg pământul.
99,1 „Strigați": *litt.* „aclamați".
99,2 *Cf.* Rom. 12,11-12.
99,3 „și nu noi": TM are, în textul scris, *w^e lo' 'anaḫ^enū*, „și nu noi", cu indicația că trebuie să se citească *w^e lō 'anaḫ^enū*, „ai Lui suntem". ♦ După Theodoret, imaginea turmei și a păşunii nu indică numai stăpânirea, ci și grija, ocrotirea.
99,4 Am tradus aici cu „a aduce mulțumire" verbul cu sens complex ἐξομολογέω, cel mai adesea echivalat cu „a aduce laudă" (vezi nota la 6,6), pentru că este urmat de αἰνέω, „a lăuda". ♦ „lăudați...": TM are „binecuvântați...".
99,5 *Cf.* 1Pt. 2,3 („dacă ați gustat că bun este Domnul"). ♦ „adevărul": *cf.* nota la 88,2.

100

[1] Psalm al lui David.
Milă şi judecată Îţi voi cânta, Doamne,
[2] voi înălţa psalm şi voi înţelege pe calea fără prihană: când oare vei veni la mine?
Umblat-am în nevinovăţia inimii mele în mijlocul casei mele.
[3] N-am pus înaintea ochilor mei lucru nelegiuit,
pe călcătorii de Lege i-am urât;
[4] nu s-a lipit de mine inimă vicleană;
pentru că cel rău se abătea de la mine, nu-l cunoşteam.
[5] Pe cel care-l vorbea de rău în ascuns pe aproapele său, pe acesta îl goneam;
cu cel cu ochiul trufaş şi inima nesăţioasă nu mâncam laolaltă.
[6] Ochii mei peste cei credincioşi din ţară, ca să-i aşez lângă mine:
cel care umbla pe calea fără prihană, acela îmi slujea.

---

100 Programul de guvernare al cârmuitorului ideal: integritatea personală, alegerea sfetnicilor credincioşi, alungarea ticăloşilor de la curte şi lupta împotriva nedreptăţii. Este unul dintre aşa-numiţii „psalmi regali/împărăteşti". În ebraică, toate verbele sunt la o formă care indică acţiune în plină desfăşurare: s-ar traduce deci fie cu prezentul, fie cu viitorul, ca un angajament. Părinţii văd în acest psalm chipul omului desăvârşit, Hristos.

100,1 În TM are două stihuri, al doilea fiind: „*YHWH*, Îţi voi înălţa psalm" (luat de la v. 2). ♦ Eusebiu subliniază că mila lui Dumnezeu e mai tare ca judecata.

100,2 În TM, 2a: „Voi lua seama la calea desăvârşită...". ♦ Unii interpretează „calea fără prihană" ca obiect al înţelegerii, dar pentru majoritatea Părinţilor omul înţelege tainele doar dacă păşeşte pe calea neprihănită. Augustin: „În afara căii neprihănite, nu poţi nici să psalmodiezi, nici să înţelegi. Dacă vrei să înţelegi, psalmodiază pe calea neprihănită, adică înfăptuieşte cu bucurie lucrările Dumnezeului tău." ♦ „a umbla" = „a se comporta" – semitism. ♦ „nevinovăţia": *litt.* „nerăutatea".

100,3 „nelegiuit": TM are „distrugător". ♦ „călcătorii de Lege": *litt.* „cei care fac încălcări". ♦ În TM 3b este: „urăsc lucrarea celor răzvrătiţi şi [ea] nu se va lipi de mine" (verbul de la v. 4).

100,4 „vicleană": gr. σκαμβός, „strâmb, pervers" – *hapax* în LXX. ♦ În TM: „Inima vicleană e departe de mine; răul nu-l voi cunoaşte." *Cf.* Mt. 7,23 („Nu v-am cunoscut niciodată..."). ♦ Pentru Eusebiu şi Atanasie, „inima vicleană" e diavolul.

100,5 *Cf.* 1Pt. 5,5 („Dumnezeu li se împotriveşte celor trufaşi"). ♦ „nu mâncam laolaltă": TM are „nu-l sufăr".

100,6 „din ţară": gr. γῆ poate însemna şi „teritoriu", dar şi „pământ", în general, ca şi ebr. *'ereṣ*. Dacă se trece la un sens spiritual, mai potrivit ar fi „de pe pământ". La fel la v. 8. ♦ *Cf.* Mt. 19,28 („Veţi şedea şi voi pe douăsprezece tronuri..."); Apoc. 3,21.

7 Nu locuia în mijlocul casei mele cel ce se purta cu trufie,
cel ce grăia lucruri nedrepte nu sporea înaintea ochilor mei.
8 Dis-de-dimineaţă îi ucideam pe toţi păcătoşii din ţară,
ca să nimicesc din cetatea Domnului pe toţi cei ce săvârşesc fărădelegea.

101

1 Rugăciunea unui sărman, când e istovit şi înaintea Domnului îşi revarsă ruga.
2 Ascultă, Doamne, rugăciunea mea
şi strigarea mea să ajungă la Tine!
3 Nu-Ţi întoarce faţa de la mine:
în ziua când sunt strâmtorat, apleacă-Ţi urechea spre mine;
în ziua când Te strig, răspunde-mi degrabă!
4 Căci s-au spulberat ca fumul zilele mele
şi oasele mele ca lemnul de foc s-au uscat.
5 Lovită a fost ca iarba şi s-a uscat inima mea,
căci am uitat să-mi mănânc pâinea.
6 De glasul suspinului meu
mi s-a lipit osul de carne.
7 Asemănatu-m-am cu pelicanul din pustiu,

100,7 „cel ce se purta cu trufie": TM are „făptuitorul înşelăciunii".

100,8 „Dis-de-dimineaţă îi ucideam... ca să nimicesc": TM are „în dimineţi îi voi nimici... ca să înlătur". ♦ Eusebiu interpretează în sens spiritual: „păcătoşii" sunt gândurile rele ce nu trebuie tolerate în cetatea lui Dumnezeu, care este sufletul. ♦ Rupert din Deutz: „Aici se termină cei cincizeci de psalmi care îl încurajau pe luptător. Omul e acum liniştit şi psalmii care urmează emană numai iubire desăvârşită; ea a alungat teama."

101 Peste rugăciunea unui om sărman copleşit de suferinţă se suprapune cea a iudeilor întorşi în patrie după exil. Precaritatea vieţii omului şi a întregii creaţii îl determină pe psalmist să-şi pună toată nădejdea în Dumnezeu, care poate da un nou început.

101,1 „sărman": Augustin identifică pe acest sărman în „Acela [Hristos] care pentru noi S-a făcut sărac" (2Cor. 8,9). După Cassiodor, în rugăciunea săracului e descrisă condiţia umană.

101,3 „întoarce": TM are „ascunde".

101,4 *Cf.* Iac. 4,14 („sunteţi ca un abur ce apare puţin, apoi piere").

101,5b-10 Chiril al Ierusalimului (*Cat.* 2,12) vede aici o aluzie la David, după păcatul său (2Rg. 12,16-17).

101,7 „dărâmături": *litt.* „loc de casă".

m-am făcut ca bufnița din dărâmături.
[8] Vegheat-am și am ajuns
ca vrabia singuratică pe acoperiș.
[9] Ziua întreagă mă ocărau dușmanii mei
și cei care mă lăudau jurau împotriva mea.
[10] Că cenușă ca pâine am mâncat
și băutura mea cu lacrimi o amestecam
[11] în fața mâniei și a urgiei Tale,
fiindcă, după ce m-ai înălțat, m-ai strivit.
[12] Zilele mele ca umbra au trecut
și eu m-am uscat ca iarba.
[13] Dar Tu, Doamne, rămâi în veac
și amintirea Ta, din neam în neam.
[14] Te vei ridica și Te vei îndura de Sion,
căci e vremea să Te înduri de el, a sosit vremea;
[15] pentru că le-au fost dragi slujitorilor Tăi pietrele lui
și de țărâna lui le va fi milă.
[16] Și se vor teme neamurile de Numele Domnului
și toți regii pământului, de slava Ta,
[17] căci Domnul va zidi Sionul
și va fi văzut în slava Lui.
[18] A privit către rugăciunea celor smeriți
și n-a disprețuit cererea lor.
[19] Să se scrie aceasta pentru generația viitoare
și poporul care se întemeiază Îl va lăuda pe Domnul

101,8 „vrabia": TM are „o pasăre".

101,9 *Cf.* Mt. 26,74.

101,11 Augustin aplică versetul lui Adam, omul creat după chipul lui Dumnezeu și înălțat de El mai presus de toate făpturile, care apoi ajunge să ducă o viață nefericită fiindcă a păcătuit.

101,14 „vremea", gr. καιρός: *cf.* nota la 30,16. ♦ 14b: după Theodoret, se referă la sfârșitul anilor de exil. În sens plenar, *cf.* Gal. 4,4 („Când a venit plinirea timpului...").

101,16 *Cf.* Apoc. 21,24 („regii pământului își vor aduce slava lor"). Mai mulți Părinți văd aici o aluzie la cele două veniri ale lui Hristos: în prima, El zidește Biserica, iar la a doua, Se va arăta în slavă.

101,19 *Cf.* Rom. 15,4 („Toate câte s-au scris mai înainte, spre învățătura noastră s-au scris").

[20] pentru că S-a plecat din înălțimea [lăcașului] Său sfânt,
Domnul din cer a privit spre pământ,
[21] ca să asculte suspinul celor înlănțuiți,
să-i dezlege pe fiii celor uciși,
[22] ca să se vestească în Sion Numele Domnului
și lauda Lui, în Ierusalim,
[23] când se vor aduna popoarele laolaltă
și împărățiile, ca să slujească Domnului.
[24] I-a răspuns în felul puterii lui:
„Puținătatea zilelor mele vestește-mi-o;
[25] nu mă lua la jumătatea zilelor mele:
din neam în neam sunt anii Tăi."
[26] De la început Tu, Doamne, ai întemeiat pământul
și cerurile sunt lucrarea mâinilor Tale:
[27] ele vor pieri, dar Tu vei rămâne
și toate ca un veșmânt se vor învechi
și ca pe o mantie le vei schimba și vor fi schimbate;
[28] dar Tu același ești și anii Tăi nu se vor sfârși.
[29] Fiii robilor Tăi se vor sălășlui
și semința lor va propăși în veac.

101,20b Atanasie (*De titulis psalmorum, PG* 27) pune stihul în legătură cu profeția lui Isaia citită de Iisus în sinagoga din Nazaret (*cf.* Lc. 4,18).

101,21 *Cf.* 78,11 și nota.

101,23 *Cf.* In. 11,52 („ca să-i adune laolaltă pe fiii lui Dumnezeu").

101,24 Primul stih este obscur. TM are: „El a frânt pe calc puterea mea, mi-a scurtat zilele" – *cf.* Is. 38,10 (rugăciunea lui Iezekia); „a frânt": ebr. *'innāh*, „a umilit, a slăbit", forma de *pi'el* de la *'ānāh* („a fi smerit, slăbit"). LXX a tradus verbul omograf la forma de bază *'ānāh*, „a răspuns". ♦ „puterii lui": TM are forma scrisă „puterea lui" cu indicația să se citească „puterea mea". LXX a tradus forma scrisă. Traducerea Anania încearcă să dea un sens schimbând persoana verbului: „Răspunsu-I-am în felul tăriei Lui."

101,25 Începe în TM: „Eu zic: ...".

101,25-27 Versete citate în Evr. 1,10-12 și referite la Hristos.

101,26 „De la început": TM are „Din vechime".

101,27 *Cf.* Is. 51,6; Mt. 24,35; Mc. 13,31 („Cerul și pământul vor trece..."); 1Cor. 7,31 („trece chipul lumii acesteia"); Apoc. 20,11; 21,1; 1Pt. 1,25 („Cuvântul Domnului rămâne în veci").

101,29 *Cf.* Apoc. 21,3. ♦ „va propăși": TM are „va fi statornicită".

102

[1] Al lui David.
Binecuvântează, suflete al meu, pe Domnul
şi toate cele din lăuntrul meu Numele cel sfânt al Lui!
[2] Binecuvântează, suflete al meu, pe Domnul
şi nu uita toate răsplătirile Lui!
[3] Pe Cel ce iartă toate fărădelegile tale
şi vindecă toate bolile tale;
[4] pe Cel ce răscumpără de la pieire viaţa ta,
pe Cel ce te încununează cu milă şi îndurări,
[5] pe Cel ce satură cu bunătăţi dorinţa ta:
tinereţea ta se va înnoi ca a vulturului.
[6] Cel care săvârşeşte milostiviri, Domnul,
şi judecată pentru toţi cei nedreptăţiţi.
[7] A făcut cunoscute căile Sale lui Moise,
fiilor lui Israel – voile Sale.
[8] Îndurător şi milostiv este Domnul,
îndelung-răbdător şi mult milostiv.
[9] Nu până la capăt e urgia Lui,
nici până în veac nu va ţine mânie.
[10] N-a făcut cu noi după păcatele noastre,
nici după fărădelegile noastre nu ne-a răsplătit.
[11] Căci, pe cât e de înalt cerul faţă de pământ,
şi-a întărit Domnul mila Lui peste cei care se tem de El.
[12] Pe cât e de departe răsăritul de apus,
a îndepărtat de la noi fărădelegile noastre.

---

102 Cântare a iubirii lui Dumnezeu.

102,1 *Cf.* Ps. 71,18-19; 103,1. De cele mai multe ori, în Scriptură e vorba de binecuvântarea pe care Dumnezeu o revarsă asupra făpturilor Sale, sau, prin extensie, cel cu autoritate (tatăl, regele etc.) asupra celor încredinţaţi ocrotirii lui. Dar şi omul îl binecuvântează pe Dumnezeu, exprimându-şi lauda şi recunoştinţa pentru binefacerile primite. ♦ „toate cele din lăuntrul meu": *cf.* Deut. 6,4.

102,5 „ca a vulturului": *cf.* Is. 40,31. După o credinţă populară, vulturul, ajuns la bătrâneţe, îşi schimbă penele şi reîntinereşte. Theodoret vede aici o metaforă a botezului, iar Augustin, a învierii.

102,6 „milostiviri": acest plural se referă la faptele concrete de milostivire.

102,9 Augustin îl leagă de Ef. 2,3 („Eram din fire fii ai mâniei...").

[13] După cum un tată se îndură de fii,
S-a îndurat Domnul de cei care se tem de El.
[14] Căci El ştie din ce suntem plăsmuiţi:
adu-Ţi aminte că ţărână suntem!
[15] Omul – ca iarba zilele lui,
ca floarea câmpului, aşa va înflori,
[16] căci vânt trece peste ea şi nu va mai fi
şi nu se va mai cunoaşte locul ei.
[17] Dar mila Domnului, din veac şi până în veac peste cei ce se tem de El
şi dreptatea Lui, peste fiii fiilor
[18] pentru cei care păzesc legământul Lui
şi îşi aduc aminte de poruncile Lui să le împlinească.
[19] Domnul în cer Şi-a pregătit tronul
şi împărăţia Lui pe toate le stăpâneşte.
[20] Binecuvântaţi pe Domnul, toţi îngerii Lui,
cei tari în putere, care împliniţi cuvântul Lui,
[de îndată ce] auziţi glasul cuvintelor Lui!
[21] Binecuvântaţi pe Domnul, toate oştirile Lui,
slujitorii Lui, care împliniţi voia Lui!
[22] Binecuvântaţi pe Domnul, toate lucrările Lui,
în tot locul stăpânirii Lui:
binecuvântează, suflete al meu, pe Domnul!

102,14 *Cf.* Gen. 2,7; Iov 10,9.
102,15 *Cf.* Is. 40,6-7 („... tot trupul e ca iarba...").
102,17 = Lc. 1,50.
102,18b *Cf.* In. 13,21.
102,20 *Cf.* Dan 3,59. ♦ „Împliniţi... [de îndată ce] auziţi..." poate avea două interpretări: ascultarea glasului coincide cu împlinirea poruncii, aşa încât *Midraş T'hillīm* vorbeşte de-a dreptul de o împlinire înainte de a auzi porunca, citând în paralel Ex. 24,7 („Vom face şi vom asculta"); altă interpretare, puţin mai îndepărtată de text: numai cel care împlineşte necontenit cuvântul lui Dumnezeu Îi poate asculta glasul şi cuvintele (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*). ♦ Despre promptitudinea şi râvna îngerilor – *cf.* Is. 18,2 şi Ps. 103,4. ♦ „La început, Duhul îndemna sufletul omului să-L binecuvânteze pe Dumnezeu, iar acum, după ce a vorbit despre lăcaşurile cereşti pregătite credincioşilor, trece în chip firesc la duhurile cereşti, pentru că ele se veselesc pentru fiecare păcătos care se căieşte." (Eusebiu)
102,22 *Cf.* Dan. 3,57.

103

[1] Al lui David.
Binecuvântează, suflete al meu, pe Domnul!
Doamne, Dumnezeul meu, Te-ai preamărit foarte!
Întru cinstire şi frumuseţe Te-ai îmbrăcat,
[2] [Te-ai] învăluit în lumină ca într-un veşmânt,
ai întins cerul ca pe un cort;
[3] Cel care acoperă cu ape cămările de sus ale Sale,
Cel care face din nori carul Său,
Cel care umblă pe aripile vânturilor,
[4] Cel care-i face pe îngerii Săi duhuri
şi pe slujitorii Săi, foc arzător.
[5] El a întemeiat pământul pe neclintirea lui:
nu se va clătina în veacul veacului.
[6] Adâncul – ca o mantie veşmântul lui,

---

103 Laudă lui Dumnezeu pentru creaţie şi pentru providenţă.

103,1 „cinstire": gr. ἐξομολόγησις, *cf.* nota la 6,6. ♦ „frumuseţe": gr. εὐπρέπεια, „înfăţişare frumoasă, farmec, măreţie", traduce ebr. *hadhar*, „strălucire, podoabă".

103,2 „învăluit în lumină": *cf.* 1Tim. 6,16 („Cel ce locuieşti în lumina cea neapropiată"). ♦ „învăluit... întins... etc.": verbele sunt la participiu, deci indiferente la persoană; de la v. 3 apare pronumele care se referă la pers. a III-a, iar de la v. 5, verbele sunt la mod personal de pers. a III-a. ♦ „cort": *litt.* „învelitoare de piele", care poate fi şi „foaie de cort".

103,3 „acoperă cu ape cămările...": TM are „şi-a aşezat peste ape grinzile cămărilor...". ♦ „cămările de sus": după cosmologia Vechiului Testament, bolta cerului este dintr-un material solid („tăria"), iar în încăperile de deasupra ei se află „apele cele mai presus de ceruri" ce se revarsă pe pământ sub formă de ploaie, rouă, zăpadă etc. ♦ „carul": ἐπίβασις, *litt.* „orice lucru pe care se poate merge (piedestal, dar mai ales car, sau animal de călărie)". ♦ 3c: alergarea vântului nu poate să ne dea decât o idee despre neobosita mişcare divină care însufleţeşte neîncetat creaţia (Hesychios din Ierusalim)

103,4 „îngerii": gr. ἄγγελος are sensul de „trimis", care se specializează în greaca biblică pentru „înger", pe măsura dezvoltării unei angelologii. ♦ „duhuri": gr. πνεῦμα, „suflare", se foloseşte pentru suflarea vântului, pentru respiraţie şi, de aici, referitor la Dumnezeu, ajunge să însemne „duh", împrumutând astfel sensurile ebr. *ruaḥ* (*cf.* şi nota la v. 30). Se poate traduce deci şi „Cel care-i face pe trimişii Săi suflări de vânt". Traducerea pentru care am optat reflectă o înţelegere mai spirituală a textului, prezentă încă din VT. ♦ Citat în Evr. 1,7. ♦ După interpretarea lui Augustin, „duhuri" e numele naturii lor; „îngeri" (mesageri) e numele slujirii lor.

103,5 „nu se va clătina": Augustin vede aici o imagine a Bisericii.

103,6 „Adâncul": în el, Părinţii au văzut simbolul atributelor lui Dumnezeu: ştiinţa (Origen, Didim din Alexandria), înţelepciunea, puterea, providenţa (Euthymios Zigabenos).

peste munți vor sta ape.
[7] De mustrarea Ta vor fugi,
de glasul tunetului Tău se vor înfricoșa.
[8] Se ridică munți și se coboară câmpii
spre locul pe care l-ai pus lor temelie;
[9] hotar ai pus, pe care nu-l vor trece,
nici nu se vor întoarce să acopere pământul.
[10] Tu trimiți izvoare în văi:
printre munți vor străbate ape,
[11] vor adăpa toate fiarele câmpului;
le vor primi asinii sălbatici pentru a-și potoli setea.
[12] Deasupra lor păsările cerului se vor sălășlui,
din mijlocul stâncilor vor da glas.
[13] Tu adăpi munții din cămările de sus ale Tale,
din rodul lucrărilor Tale se va sătura pământul.
[14] Tu faci să răsară iarbă pentru vite
și verdeață în slujba oamenilor,
spre a scoate pâine din pământ;
[15] și vinul bucură inima omului;
spre a-și înveseli fața cu untdelemn
și pâinea inima omului o întărește.
[16] Se vor sătura copacii câmpiei
și cedrii Libanului, pe care i-a sădit.
[17] Acolo vrăbiile își vor face cuib,
iar casa cocostârcului stă deasupra lor.
[18] Munții cei înalți pentru cerbi,
[iar] stânca, adăpost pentru arici.

103,9 *Cf.* Gen. 9,11 (făgăduința făcută lui Noe).
103,10 „ape": TM are „torenți".
103,12 „stâncilor": TM are „frunzișului".
103,15 „vinul... pâinea": pe lângă hrana pământească, majoritatea Părinților văd aici și o aluzie la Euharistie.
103,16 „copacii câmpiei": TM are „copacii lui *YHWH*". S-a presupus că textul ebraic folosit de traducătorul LXX avea aici un nume divin mai vechi, *Șaddai* (*ŞDY*), înlocuit ulterior cu *YHWH*, și care seamănă grafic cu *SDY*, „câmpie" (*cf.* LEH, *s.u.* πεδίον).
103,17 „vrăbiile": TM are „păsările". ♦ „stă deasupra lor": *litt.* „le domină".
103,18 „arici": *cf.* nota la Lev. 11,4-6 și Prov. 30,26.

[19] El a făcut luna pentru [arătarea] timpurilor;
soarele şi-a cunoscut apusul său.
[20] Ai pus întuneric şi s-a făcut noapte:
în ea vor ieşi toate fiarele desişului –
[21] pui de lei răcnind ca să prade
şi să caute de la Dumnezeu mâncarea lor.
[22] A răsărit soarele şi s-au adunat
şi în vizuinile lor se vor culca.
[23] Va ieşi omul la lucrarea sa
şi la munca sa, până seara.
[24] Cât s-au preamărit lucrările Tale, Doamne!
Toate cu înţelepciune le-ai făcut:
s-a umplut pământul de făptura Ta.
[25] Iată, marea cea mare şi întinsă:
acolo [sunt] târâtoare fără de număr,
vieţuitoare mici laolaltă cu cele mari;
[26] acolo străbat corăbii,
balaurul acela pe care l-ai plăsmuit să se joace în ea.
[27] Toate de la Tine aşteaptă
să le dai hrana la vreme potrivită.
[28] Când le vei da, vor culege,
când vei deschide mâna Ta, toate se vor umple de bunătate;
[29] dar, când Îţi vei întoarce faţa, se vor tulbura,

103,19 *Cf.* Gen. 1,16. Majoritatea Părinţilor interpretează versetul şi în mod mistic, despre Hristos şi Biserică: Hristos Şi-a cunoscut timpul pătimirii (In. 17,1); la fel şi Biserica îşi are timpurile ei, perioade de prigoană şi perioade de pace (*cf.* Nesmy, *ad loc.*).

103,24b *Cf.* 1Cor. 1,24 („Hristos, Înţelepciunea lui Dumnezeu").

103,25 „întinsă": gr. εὐρύχωρος, cuvânt compus, folosit în poezie (Homer, Sapho, Pindar etc.).

103,26 „balaurul": gr. δράκων traduce ebr. *Lĕwyāthān*, monstru marin mitic, aici demitizat, privit într-o manieră cvasicomică şi pus pe acelaşi plan cu făpturile obişnuite ale lui Dumnezeu. Mai apare şi în Is. 27,1; Iov 3,8; 40,25; Ps. 73,14 (vezi şi nota). ♦ „să se joace în ea": în ebr., forma de infinitiv din text permite şi traducerea „ca să Te joci cu el".

103,29-30 Grigore al Nyssei (*De hominis opificio*, SC 6,206-207) vede aici o imagine a sfârşitului lumii şi a învierii universale. La fel Eusebiu. ♦ „duhul": gr. πνεῦμα traduce ebr. *ruaḥ*, „vânt, suflare, respiraţie"; într-o imagine antropomorfizată el devine „suflarea" lui Dumnezeu, „duhul" lui Dumnezeu, care dă viaţă (*cf.* Gen. 1,2; Iez. 37), îi întăreşte pe cei învestiţi cu o misiune (Jud. 3,10; 14,6 etc.; 1Rg. 10,1), îi inspiră pe profeţi

le vei lua duhul şi vor pieri
şi în ţărâna lor se vor întoarce.
30 Vei trimite duhul Tău şi se vor zidi
şi vei reînnoi faţa pământului.
31 Fie slava Domnului în veac!
Se va bucura Domnul de lucrările Sale.
32 Cel care priveşte la pământ şi-l face să se cutremure,
Cel care se atinge de munţi şi ei fumegă.
33 Voi cânta Domnului în viaţa mea,
voi cânta din strune Dumnezeului meu cât voi fi.
34 Plăcută să-I fie glăsuirea mea,
iar eu mă voi bucura întru Domnul.
35 Să piară păcătoşii de pe pământ
şi cei fără de lege, încât să nu mai fie!
Binecuvântează, suflete al meu, pe Domnul!

104

1 Aleluia!
Aduceţi laudă Domnului şi chemaţi Numele Lui,

(Iez. 3,12 etc.) şi se odihneşte asupra lui Mesia (Is. 11,2). Aceste personificări ale „suflării" divine au hrănit reflecţia Părinţilor despre Duhul Sfânt. Pentru a sublinia paralelismul, am tradus şi la 29b πνεῦμα cu „duh" referitor la vieţuitoare, conform sensului românesc mai arhaic, de „suflare, respiraţie", al cuvântului.

103,33 „Voi cânta" traduce în primul stih gr. ᾄδω, „a cânta din gură", iar în al doilea, gr. ψάλλω „a cânta la un instrument cu coarde". ♦ În cetatea cerească, toată viaţa noastră va fi cântare înălţată Domnului, spune Augustin.

103,34 Psalmodierea îşi poartă în sine răsplata: îl înalţă pe om la ceruri (Eusebiu).

103,35 După interpretarea lui Eusebiu, Cuvântul, întrupându-se, îi face drepţi pe cei păcătoşi. Profetul cere, de fapt, ca ei să fie schimbaţi în bine. E ca atunci când cerem să dispară sărăcia sau boala: cu siguranţă nu ne gândim să-i omorâm pe bolnavi. Aceeaşi idee la Augustin, Ieronim.

104 Psalm de învăţătură, asemănător cu Ps. 77 şi 105, care evocă faptele minunate ale lui Dumnezeu în istoria poporului ales. Referindu-se la mulţimea verbelor care îndeamnă la aducerea de laudă şi mulţumire, Eusebiu remarcă: „Îngerii, după câte ştim, nu au altă ocupaţie decât să-L laude pe Dumnezeu. Şi cei desăvârşiţi nu au dorinţă mai mare decât să facă din toată viaţa lor o laudă adusă lui Dumnezeu."

104,1 „Aleluia": în TM este aclamaţia de la finalul psalmului anterior. LXX îl pune ca titlu aici.

vestiți printre neamuri lucrările Lui;
[2] cântați-I cu glasul și din strune,
povestiți toate faptele Lui minunate!
[3] Lăudați-vă întru Numele Lui cel sfânt,
să se veselească inima celor care-L caută pe Domnul!
[4] Căutați pe Domnul și întăriți-vă,
căutați fața Lui fără încetare!
[5] Amintiți-vă de faptele minunate pe care le-a făcut,
de minunile și de judecățile gurii Lui,
[6] [voi,] seminție a lui Avraam, robii Lui,
fiii lui Iacob, aleșii Lui!
[7] El este Domnul Dumnezeul nostru,
pe tot pământul sunt judecățile Lui.
[8] Și-a amintit în veac de legământul Său,
de cuvântul pe care l-a poruncit pentru o mie de generații,
[9] pe care l-a încheiat cu Avraam
și de jurământul Său către Isaac;
[10] l-a statornicit pentru Iacob ca pe o rânduială,
pentru Israel, ca legământ veșnic,
[11] spunând: „Ție îți voi da pământul Canaan,
parte a moștenirii voastre."
[12] Pe când ei erau puțini la număr,
neînsemnați și pribegi acolo
[13] și treceau de la un neam la altul,

104,4 *Cf.* Os. 5,15. ♦ După Eusebiu, a-L căuta pe Dumnezeu înseamnă a îndrăgi tot ce se referă la El, a te gândi mereu la El, a medita mereu la lucrurile lui Dumnezeu, a fi mereu în legătură cu El prin rugăciune și fapte bune. ♦ „și întăriți-vă": TM are „și tăria Lui". ♦ „căutați fața Lui": „credința a găsit-o deja, dar nădejdea o caută încă; iubirea o găsește prin credință, dar totodată caută să ajungă la vederea ei [...]. Cu cât iubirea Îl găsește pe Dumnezeu, cu atât mai mult Îl caută" (Augustin).
104,5 „minunile": gr. τέρας desemnează un fapt ieșit din comun care are valoare de semn (*cf.* lat. *prodigium*).
104,6 *Cf.* In. 8,39 („Dacă sunteți fiii lui Avraam, faceți lucrările lui!"). ♦ „robii Lui": TM are „robul Lui".
104,8 *Cf.* Deut. 7,20.
104,9 *Cf.* Lc. 1,72; Gen. 26,3.
104,11 *Cf.* Gen. 28,13. ♦ „parte": *litt.* „teren măsurat cu funia, lot".
104,12 *Cf.* Deut. 7,7; 26,5.
104,13 *Cf.* Evr. 11,13.

dintr-un regat la alt popor,
14 n-a îngăduit nimănui să-i asuprească
şi a mustrat pentru ei [şi] regi:
15 „Nu vă atingeţi de unşii Mei
şi profeţilor Mei nu le faceţi rău!"
16 A chemat foamete peste pământ,
orice sprijin de hrană l-a nimicit;
17 a trimis înaintea lor un om,
pe Iosif, care a fost vândut ca sclav.
18 I-au smerit în butuci picioarele,
prin fier a trecut sufletul lui,
19 până când s-a împlinit cuvântul Lui,
spusa Domnului l-a înflăcărat.
20 Regele a trimis şi l-a dezlegat,
cârmuitorul popoarelor, şi l-a eliberat;
21 l-a rânduit pe el stăpân al casei sale
şi mai-mare peste toată avuţia sa,
22 ca să-i îndrume pe fruntaşii lui după plac
şi pe bătrânii lui să-i înţelepţească.
23 Şi a intrat Israel în Egipt,
Iacob s-a sălăşluit în pământul lui Ham.
24 [Domnul] a sporit poporul Său foarte
şi l-a întărit mai presus de duşmanii lui.

104,14 „n-a îngăduit nimănui": *litt.* „nu a lăsat om" – semitism.

104,15 „unşii": gr. χριστοί. Deşi, în sensul strict, numai preotul şi regele erau consacraţi prin ungere, termenul se foloseşte şi în sens larg, referitor la împlinirea misiunii profetice (*e.g.* 3Rg. 19,16 – „Du-te şi unge-l pe Eliseu"; Is. 61,6). Aici este unicul loc în care toţi membrii poporului lui Dumnezeu sunt numiţi „unşi" ca profeţi ai Domnului (la această accepţie trimite paralelismul cu stihul al doilea).

104,16 *Cf.* Gen. 41,54. ♦ „sprijin de hrană": *litt.* „temei de pâine, provizie" – calc semantic (*cf.* Lev. 26,26).

104,17-24 *Cf.* Gen. 41–47.

104,19 „s-a împlinit": *litt.* „a venit". ♦ „cuvântul Lui": după unele interpretări, se împlineşte cuvântul lui Iosif referitor la tălmăcirea viselor faraonului (Gen. 41), sau prezicerea despre propria soartă pe care o făcuse în copilărie (Gen. 37,6 *sq.*); altă interpretare, mai răspândită şi mai coerentă cu contextul imediat, se referă la cuvântul lui Dumnezeu care vine asupra lui Iosif şi îl înflăcărează (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*). ♦ „l-a înflăcărat": se poate înţelege şi „l-a încercat prin foc".

104,22 „după plac": *litt.* „ca pe sine".

[25] A schimbat inima acelora încât au urât poporul Său,
de s-au purtat mişeleşte cu robii Săi.
[26] L-a trimis pe Moise, robul Său,
şi pe Aaron, pe care l-a ales.
[27] A pus între ei cuvintele semnelor Sale,
şi ale minunilor, în pământul lui Ham.
[28] A trimis întuneric şi a făcut beznă;
dar ei s-au răzvrătit la cuvintele Lui.
[29] A prefăcut apele lor în sânge
şi a ucis peştii lor.
[30] Pământul lor a forfotit de broaşte,
[până] în iatacurile regilor lor.
[31] El a spus, şi au venit tăuni
şi ţânţari în toate hotarele lor.
[32] A preschimbat ploile lor în grindină,
foc mistuitor, în pământul lor.
[33] Şi le-a lovit viile şi smochinii
şi a sfărâmat tot pomul din ţinutul lor.
[34] El a spus, şi au venit lăcuste
şi omizi fără de număr,
[35] şi au mâncat toată iarba de pe pământul lor
şi au înghiţit rodul pământului lor.
[36] Şi a lovit pe tot întâiul-născut în ţara lor,

104,25 După Theodoret, Dumnezeu nu schimbă inima egiptenilor, ci doar îngăduie manifestarea liberului lor arbitru; nu le împiedică purtările rele, dar îi sprijină pe cei ocrotiţi de El ca să învingă toate piedicile.

104,27 „A pus între ei..." se poate înţelege în două feluri: „Le-a dat lui Moise şi Aaron cuvinte care să declanşeze semnele dumnezeieşti" sau „A pus printre egipteni lucrările semnelor Sale". TM are „Au fost puse în ei...".

104,28 *Cf.* Ex. 10,21-22. ♦ „s-au răzvrătit": TM are „nu s-au răzvrătit".

104,29 *Cf.* Ex. 7,19-21.

104,30 *Cf.* Ex. 7,28.

104,31 *Cf.* Ex. 8,12-13. ♦ „tăuni": vezi Ex. 8,17 – şi nota. ♦ „ţânţari": gr. σκνίψ, după LSJ, insectă care atacă pomii şi viile, dar, potrivit comentariului lui Origen la Ex. 8,12 (*In Exodum homiliae*, SC 16, p. 121), e vorba de ţânţari.

104,32-33 *Cf.* Ex. 9,22-25; Apoc. 8,7.

104,34 *Cf.* Ex. 10,12-15. ♦ „omizi": gr. βροῦχος desemnează de fapt tot o specie de lăcuste – *cf.* nota la Lev. 11,22.

104,36 *Cf.* Ex. 12,29; Înţ. 18,12.

pârga întregii lor osteneli.
37 I-a scos [pe poporul Său] cu argint şi cu aur
şi nu era om slab în seminţiile lor.
38 S-a bucurat Egiptul la ieşirea lor,
căci îi umpluseră de spaimă.
39 Întins-a nor ca acoperământ pentru ei
şi foc să le lumineze noaptea.
40 I-au cerut, şi a venit mama prepeliţelor
şi pâine din cer i-a îndestulat;
41 a despicat stânca şi au ţâşnit ape,
au curs în locuri fără apă râuri.
42 Căci şi-a amintit de cuvântul Său cel sfânt,
[rostit] către Avraam, robul Său,
43 Şi-a scos poporul în tresăltare
şi pe aleşii Săi, în veselie
44 şi le-a dat ţinuturile neamurilor
şi ostenelile popoarelor le-au moştenit,
45 ca să păzească îndreptările Lui
şi Legea Lui să o cerceteze.

105

1 Aleluia!
Aduceţi laudă Domnului, că este bun,
că în veac este mila Lui!

104,37 *Cf.* Ex. 12,35-36. ♦ Complinirea „pe poporul Său" apare într-una din psaltirile de la Qumran (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).
104,38 *Cf.* Ex. 12,33.
104,39 *Cf.* Ex. 14,19-20.
104,40 *Cf.* Ex. 16,12-13; Înţ. 16,2.20. ♦ „mama prepeliţelor": *cf.* Num. 11,31 şi nota.
104,41 *Cf.* Ex. 17,1-7.
104,43 *Cf.* Ex. 15.
104,44 *Cf.* Deut. 4,37-40; 6,20-25.
104,45 *Cf.* Deut. 7,8-11.
105 În vreme ce Ps. 104 povesteşte istoria aleşilor neprihăniţi ai lui Dumnezeu, acest psalm este istoria celor care L-au exasperat pe Dumnezeu. Dar şi pentru ei îndurarea lui Dumnezeu a fost biruitoare. După Augustin, acest psalm este în acelaşi timp o mărturie de laudă adusă lui Dumnezeu şi o mărturisire a păcatului.

[2] Cine va grăi faptele de putere ale Domnului,
va face auzite toate laudele Lui?
[3] Fericiţi cei care păzesc judecata [dreaptă]
şi împlinesc dreptatea în orice clipă!
[4] Adu-Ţi aminte de noi, Doamne,
în binevoirea Ta pentru poporul Tău!
[5] Cercetează-ne întru mântuirea Ta,
ca să vedem binele aleşilor Tăi,
ca să ne bucurăm de bucuria neamului Tău,
ca să ne lăudăm împreună cu moştenirea Ta!
[6] Am păcătuit împreună cu părinţii noştri,
am făcut fărădelege, am săvârşit nedreptate.
[7] Părinţii noştri, în Egipt, n-au priceput faptele Tale minunate,
nu şi-au amintit de mulţimea milei Tale
şi s-au răzvrătit ajungând la Marea Roşie.
[8] Dar El i-a mântuit pentru Numele Său,
pentru a-Şi face cunoscută puterea.
[9] A certat Marea Roşie şi ea a secat
şi i-a călăuzit prin noian ca prin pustiu.
[10] I-a mântuit din mâna celor care îi urau,
i-a răscumpărat din mâna duşmanului.
[11] I-a acoperit apa pe cei care îi strâmtorau,
nici unul dintre aceia nu a scăpat.
[12] [Atunci] au crezut în cuvintele Lui
şi au cântat lauda Lui.
[13] [Dar] degrabă au uitat de faptele Lui,
n-au adăstat sfatul Lui.
[14] Şi au poftit nesăţios în pustiu,
L-au pus la încercare pe Dumnezeu în loc fără de apă.

105,3 „judecata [dreaptă]": gr. κρίσις, *litt.* „discernere, judecată".
105,4 „de noi": TM are „de mine". Continuă la singular şi în v. 5.
105,5 Părinţii pun în legătură versetul cu In. 8,56 („Avraam a dorit să vadă ziua Mea...").
105,8 „pentru Numele Său": *cf.* Iez. 20,9.
105,10 *Cf.* Lc. 1,71.
105,11-12 *Cf.* Ex. 14,28-31; 15.
105,14 „au poftit nesăţios": *litt.* „au poftit poftă" – semitism.

15 Iar El le-a dat ce au cerut,
a trimis săturare pentru sufletele lor,
16 dar ei l-au mâniat pe Moise în tabără
şi pe Aaron cel sfinţit al Domnului.
17 S-a deschis pământul şi l-a sorbit pe Dathan
şi a acoperit ceata lui Abiron;
18 s-a aprins foc împotriva cetei lor,
flacăra i-a mistuit pe păcătoşi.
19 Ei şi-au făcut un viţel în Horeb,
s-au închinat unui [chip] cioplit,
20 şi-au schimbat slava lor
cu asemănarea unui viţel care mănâncă iarbă.
21 L-au uitat pe Dumnezeu, care-i mântuise,
care făptuise lucruri mari în Egipt,
22 fapte minunate în pământul lui Ham,
grozăvii la Marea Roşie.
23 Şi a zis că-i va nimici,
de nu era Moise, alesul Lui,
să stea în prăpăd înaintea Lui
ca să abată urgia Lui şi să nu-i nimicească.
24 Ei au disprețuit pământul cel dorit,
nu s-au încrezut în cuvântul Lui;
25 au cârtit în corturile lor,
nu au ascultat glasul Domnului.
26 Iar El şi-a ridicat mâna asupra lor,
ca să-i doboare în pustiu
27 şi să piardă seminția lor printre neamuri
şi să-i risipească prin ţinuturi.

105,15 „săturare": TM are „slăbiciune".
105,16 „l-au mâniat": TM are „l-au pizmuit".
105,17 *Cf.* Num. 16,32 *sq.*
105,18 *Cf.* Evr. 10,27.
105,19 *Cf.* Ex. 32.
105,20 *Cf.* Rom. 1,23.
105,23 *Cf.* Ex. 22,30. Părinţii văd în această atitudine a lui Moise o prefigurare a rugăciunii lui Iisus pe cruce: „Tată, iartă-i..." (Lc. 23,34).
105,24-27 *Cf.* Num. 13,25–14,37.

[28] Ei s-au sfinţit lui Belphegor
şi au mâncat jertfele morţilor;
[29] L-au întărâtat [pe Domnul] cu faptele lor
şi s-a înmulţit printre ei căderea.
[30] Şi s-a ridicat Phinees şi L-a împăcat
şi a potolit prăpădul.
[31] Şi i s-a socotit aceasta ca dreptate
din neam în neam, până în veac.
[32] Şi L-au mâniat la apa răzvrătirii,
iar Moise a fost pedepsit pentru ei,
[33] pentru că-i amărâseră duhul
şi a grăit necugetat cu buzele lui.
[34] Ei n-au nimicit neamurile, cum le poruncise Domnul,
[35] ci s-au amestecat cu neamurile
şi au învăţat purtările lor;
[36] s-au robit chipurilor cioplite ale acelora
şi le-a fost lor spre poticnire.
[37] Şi-au jertfit fiii
şi fiicele la demoni,
[38] au vărsat sânge nevinovat,
sângele fiilor şi fiicelor lor,
pe care i-au jertfit chipurilor cioplite din Canaan
şi s-a întinat pământul lor cu sânge.
[39] Şi a fost pângărit cu faptele lor
şi ei s-au desfrânat prin purtările lor.
[40] [Atunci] S-a mâniat cu urgie Domnul împotriva poporului Său
şi I s-a făcut silă de moştenirea Sa;

105,28 „s-au sfinţit": *cf.* Num. 25,3 şi nota; Os. 9,10.
105,30 *Cf.* Num. 25,7-8. ♦ „L-a împăcat": TM are „a mijlocit/judecat".
105,32 *Cf.* Ex. 17,1-7; Deut. 4,21. ♦ „răzvrătirii": TM are „de la Meriba" – *cf.* nota la 94,8.
105,33 *Cf.* Num. 20,12 *sq.*; Deut. 32,51.
105,34-36 *Cf.* Jud. 1,21-33; 2,3.12; 3,5-6; Ex. 23,33.
105,37-38 *Cf.* 4Rg. 16,3; 17,17; Deut. 32,17; 1Cor. 10,20.
105,38 „s-a întinat": gr. φονοκτονέω, *litt.* „a pângări prin ucidere".
105,39 „a fost pângărit": TM are „ei s-au pângărit". ♦ „s-au desfrânat": desfrânarea şi adulterul sunt folosite adesea ca simboluri ale idolatriei (*cf.* Os. 1–3).
105,40-46 *Cf.* Jud. 2,14-23.

41 i-a dat în mâinile neamurilor
şi i-au stăpânit potrivnicii lor.
42 I-au asuprit duşmanii lor
şi ei au fost smeriţi sub mâna lor.
43 De multe ori i-a izbăvit,
dar ei L-au întărâtat cu planul lor
şi au fost înjosiţi în fărădelegile lor.
44 El a privit spre strâmtorarea lor,
auzindu-le ruga.
45 Şi-a amintit de legământul Său
şi S-a căit, după mulţimea milei Sale.
46 Le-a dat [să afle] îndurare
în faţa tuturor celor care îi luaseră în robie.
47 Mântuieşte-ne, Doamne, Dumnezeul nostru,
şi adună-ne dintre neamuri,
ca să aducem laudă Numelui Tău celui sfânt
şi să ne mândrim întru lauda Ta.

48 Binecuvântat Domnul Dumnezeul lui Israel din veac şi până în veac
şi să spună tot poporul: „[Aşa] să fie! [Aşa] să fie!"

106

1 Aleluia!
Aduceţi laudă Domnului, că este bun,

105,43 „planul": după Augustin, e vorba de planul omului care-şi caută propriul interes şi nu suportă planul lui Dumnezeu. ♦ „au fost înjosiţi": TM are „s-au cufundat".

105,45 „S-a căit": expresie antropomorfă pentru o idee teologică dificil de exprimat: Dumnezeu este neschimbător şi, în acelaşi timp, rugăciunea şi căinţa omului par a-L face să renunţe la hotărârea de a-l pedepsi.

105,46 *Cf.* 3Rg. 8,50 (rugăciunea lui Solomon). Eusebiu, Atanasie, Theodoret văd mai ales o aluzie la edictul lui Cyrus (2Ezr. 1,1-4; 5,13 *sq.*).

105,47 „lauda Ta": Fiul e lauda Tatălui, comentează Ieronim.

105,48 *Cf.* Lc. 1,68. ♦ „[Aşa] să fie! [Aşa] să fie!": TM are „Amin! Aleluia!".

106 Acest psalm, cu care începe ultima parte a Psaltirii (a cincea), este unul de mulţumire adusă de mai multe categorii de oameni care au primit ajutor de la Dumnezeu: călători rătăciţi în pustiu (vv. 4-9), prizonieri (10-16), bolnavi (17-22) şi marinari aflaţi în furtună, categorie ce apare rar în Biblie deoarece israeliţii nu se ocupau cu navigaţia (23-32). Se încheie cu tema pământului dăruit poporului lui Dumnezeu. Psalmul este ritmat de două refrene: al „strigătului" (vv. 6, 13, 19, 28) şi al „recunoştinţei" (vv. 8, 15, 21, 31).

până în veac este mila Lui!
[2] Să spună cei răscumpăraţi de Domnul,
cei pe care i-a răscumpărat din mâna duşmanului!
[3] Din ţinuturi i-a adunat,
de la răsărit şi de la apus şi de la miazănoapte şi de la miazăzi.
[4] [Unii] au rătăcit în pustiu, în loc fără de apă,
şi cale spre cetate de locuit n-au aflat;
[5] flămânzi şi însetaţi,
sufletul în ei se sfârşea:
[6] dar au strigat către Domnul, în strâmtorarea lor,
şi din necazul lor i-a izbăvit:
[7] i-a călăuzit pe cale dreaptă
să meargă spre cetate de locuit.
[8] Să aducă laudă Domnului pentru îndurările Lui
şi faptele Lui minunate pentru fiii oamenilor!
[9] Căci a săturat sufletul pustiit
şi sufletul flămând l-a umplut cu bunătăţi. –
[10] [Alţii] şedeau în întuneric şi în umbra morţii
înlănţuiţi în sărăcie şi în fiare,
[11] căci înfruntaseră cuvintele lui Dumnezeu
şi voinţa Celui Preaînalt o întârâtaseră.
[12] El le-a smerit cu necazuri inima,
[de] s-au sleit şi n-aveau ajutor.
[13] Atunci au strigat către Domnul în strâmtorarea lor
şi din necazurile lor i-a mântuit:
[14] i-a scos din întuneric şi din umbra morţii

106,3 *Cf.* Is. 11,12 ♦ „de la miazăzi": *litt.* „dinspre mare" (= TM). De obicei, în ebr. „marea" desemnează ca punct cardinal apusul. Targumul consideră că e vorba aici de Golful Persic şi multe versiuni traduc direct „de la miazăzi" (*cf.* Ravasi, III, p. 195). Menţionarea celor patru puncte cardinale sugerează întoarcerea nu numai a exilaţilor de la Babilon, ci a tuturor israeliţilor din diasporă. ♦ Părinţii văd aici chemarea universală la mântuire.
106,4-5 *Cf.* Deut. 8,15. ♦ Imaginea păgânilor care nu-şi găsesc adevărata patrie: cunoaşterea lui Dumnezeu (Eusebiu, Atanasie, Hesychios, Theodoret, Ieronim).
106,6 „necazul": gr. ἀνάγκη, *litt.* „ananghie", „angoasă".
106,9 *Cf.* Lc. 1,53. ♦ „pustiit": *litt.* „golit".
106,10 „[Alţii]...": *litt.* „pe cei care şedeau". ♦ 10a: *cf.* Is. 9,1; Mt. 4,13 *sq.*
106,14 Eliberarea celor robiţi (*cf.* şi v. 16) şi vindecarea bolnavilor (v. 20) sunt văzute în Biblie ca acţiuni specifice ale personajului mesianic: *cf.* Is. 45,2-3; 61,1 citat şi asumat de Hristos în Lc. 4,18-21.

şi lanţurile lor le-a rupt.
15 Să aducă laudă Domnului pentru îndurările Lui
şi faptele Lui minunate pentru fiii oamenilor!
16 Căci a zdrobit porţile de aramă
şi zăvoarele de fier le-a sfărâmat. –
17 [Pe alţii] i-a luat de pe calea fărădelegii lor,
căci din pricina fărădelegilor lor erau înjosiţi:
18 orice mâncare le scârbea sufletul
şi ajunseseră până la porţile morţii.
19 Atunci au strigat către Domnul în strâmtorarea lor
şi din necazurile lor i-a mântuit:
20 a trimis cuvântul Său şi i-a vindecat,
i-a izbăvit din stricăciunile lor.
21 Să aducă laudă Domnului pentru îndurările Lui
şi faptele Lui minunate pentru fiii oamenilor!
22 Să-I aducă jertfă de laudă
şi să vestească faptele Lui în tresăltare de bucurie! –
23 Cei care coboară pe mare în corăbii,
săvârşindu-şi munca pe apele multe,
24 aceştia au văzut lucrările Domnului
şi faptele Lui minunate în adânc.
25 El a spus şi s-a stârnit vânt de furtună
şi s-au ridicat talazurile;
26 se înălţau până la cer
şi coborau până în hăuri,
iar sufletul lor se topea de chinuri.
27 Se clătinau şi se împleticeau ca un om beat

106,16 „porţile de aramă": metaforă a morţii (Eusebiu). Atanasie vede în acest verset o profeţie privind coborârea lui Hristos în iad, punând în legătură şi cu Is. 49,9 („ca să spună celor din întuneric: «Veniţi la lumină...»").

106,17 „i-a luat de pe calea fărădelegii": TM are „cei smintiţi de pe calea fărădelegii lor". ♦ Boala ca pedeapsă directă a păcatului e o idee foarte înrădăcinată în mentalităţi; e contrazisă totuşi de Cartea lui Iov şi de unele pasaje din Evanghelii (*e.g.* In. 9,2-3).

106,20 „stricăciunile": TM are „gropile". ♦ Cuvântul care i-a vindecat este Iisus, Cuvântul întrupat (Atanasie, Theodoret etc.).

106,22 „tresăltare": TM are „aclamaţie".

106,26-27 Cele patru verbe sugerează tangajul şi ruliul vasului în furtună şi deruta navigatorilor.

şi toată priceperea lor le fusese înghiţită.
[28] Atunci au strigat către Domnul în strâmtorarea lor
şi din necazurile lor i-a mântuit:
[29] a poruncit furtunii şi a făcut-o adiere
şi au tăcut talazurile ei,
[30] iar ei s-au bucurat că s-au liniştit
şi El i-a călăuzit spre portul pe care îl doreau.
[31] Să aducă laudă Domnului pentru îndurările Lui
şi faptele Lui minunate pentru fiii oamenilor!
[32] Să-L preaînalţe în adunarea poporului
şi în scaunul bătrânilor să-L laude! –
[33] El a preschimbat râurile în loc uscat
şi izvoarele apelor în însetare,
[34] pământul roditor, în sărătură,
din pricina răutăţii locuitorilor lui.
[35] [Dar] a preschimbat pustiul în întinderi de apă
şi pământul uscat, în izvoare
[36] şi i-a sălăşluit acolo pe cei flămânzi
şi ei şi-au întemeiat cetate de locuit.
[37] Au semănat ogoare şi au sădit vii,
care le-au adus roade de cules.
[38] I-a binecuvântat şi ei s-au înmulţit foarte
şi vitele lor nu s-au împuţinat.
[39] [Dar apoi] s-au micşorat şi au fost chinuiţi
de povara relelor şi de durere;
[40] a revărsat dispreţ peste căpetenii
şi i-a rătăcit în loc neumblat şi fără drum.
[41] Dar l-a ajutat pe cel sărman [să iasă] din sărăcie
şi a înmulţit familiile ca pe turme.
[42] Vor vedea drepţii şi se vor bucura
şi oricărei fărădelegi i se va frânge gura.

106,29 *Cf.* Lc. 8,24.

106,32 „scaunul": TM are „sfatul/adunarea". ♦ Pentru Grigore al Nyssei (1, VIII), adunarea poporului şi scaunul (= „catedra") bătrânilor descriu imaginea Bisericii.

106,34 Aluzie la nimicirea Sodomei (Gen. 19,23-26; Deut. 29,22-23).

106,41a Grigore al Nyssei (1, VIII) interpretează: Domnul îi vine ajutor săracului prin sărăcia Sa (*cf.* 2Cor. 8,9: „... prin sărăcia Lui să ne îmbogăţim").

[43] Cine-i înțelept, ca să păzească acestea
și să înțeleagă îndurările Domnului?

107

[1] Cântare de psalm a lui David.
[2] Gata e inima mea, Dumnezeule, gata e inima mea:
[Îți] voi cânta [cu glasul] și din strune, întru slava mea.
[3] Deșteaptă-te, harfă și alăută,
deștepta-mă-voi dis-de-dimineață.
[4] Îți voi aduce laudă între popoare, Doamne,
Îți voi cânta între neamuri,
[5] căci mai presus de ceruri este mila Ta
și până la nouri, adevărul Tău.
[6] Înalță-Te mai presus de ceruri, Dumnezeule,
și peste tot pământul, slava Ta!
[7] Ca să fie izbăviți cei iubiți de Tine,
mântuiește cu dreapta Ta și ascultă-mă!
[8] Dumnezeu a grăit în [lăcașul] Său sfânt:
„Mă voi înălța și voi împărți Sikima
și Valea Corturilor o voi măsura:
[9] al Meu este Galaadul și al Meu este Manasse,
și Efraim – sprijinul capului Meu,
Iuda – regele Meu,
[10] Moab – vasul nădejdii Mele;
peste Idumeea Îmi voi întinde încălțămintea,
Mie Străinii Mi s-au supus."
[11] Cine mă va duce spre cetatea întărită,
cine mă va călăuzi până în Idumeea?
[12] Oare nu Tu, Dumnezeule, care ne-ai lepădat?
Și nu vei mai ieși, oare, Dumnezeule, cu oștirile noastre?
[13] Dă-ne ajutor în strâmtorare,
căci zadarnică e mântuirea [ce vine] de la om!

106,43 *Cf.* Ier. 9,11; Os. 14,9.

107 Această cântare de dimineață alătură două fragmente de psalm: vv. 2-6 = Ps. 56,8-12; vv. 7-14 = Ps. 59,7-14.

14 În Dumnezeu vom săvârşi fapte măreţe
şi El îi va nimici pe duşmanii noştri.

108

1 Pentru sfârşit; al lui David, psalm.
Dumnezeule, lauda mea să n-o faci să amuţească!
2 Fiindcă gura păcătosului şi gura celui viclean s-au deschis asupra mea,
grăit-au împotriva mea cu limbă vicleană;
3 cu vorbe de ură m-au înconjurat
şi s-au războit cu mine fără pricină.
4 În schimbul dragostei mele, ei mă ponegreau,
dar eu stăteam în rugăciune.
5 Pus-au asupra mea rele în locul celor bune,
şi ură în schimbul iubirii mele.
6 „Stârneşte-l împotriva lui pe păcătos
şi învinuitorul să stea de-a dreapta lui;

---

108 Psalmul imprecatoriu cel mai dur, a cărui vehemenţă a ridicat probleme comentatorilor încă din Antichitate. Una din soluţii a fost să fie pus în legătură cu trădarea lui Iuda (Fp. 1,16.20). Majoritatea Părinţilor încearcă, aşa cum obişnuiesc adesea, să citească blestemele ca pe nişte profeţii obiective privind pedeapsa pentru păcate. Alţii îl consideră drept obiect al imprecaţiilor pe diavol. O soluţie modernă pertinentă este de a considera că de la v. 6 până la 15 (BJ) sau până la 19 (Lancellotti), omul prigonit citează cuvintele cu care duşmanii îl ocărăsc şi îl blestemă. El nu vrea să se răzbune, ci lasă totul în grija lui Dumnezeu. Am adoptat această soluţie, incluzând versetele respective între ghilimele.

108,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor". ♦ „lauda mea": poate însemna „lauda ce mi se cuvine" sau „lauda pe care eu o aduc lui Dumnezeu". Părinţii pun aceste cuvinte în rostirea lui Hristos adresându-Se Tatălui. ♦ 1b în TM: „Dumnezeul laudei mele, să nu taci!"

108,2-5 Părinţii (Eusebiu, Atanasie, Chiril al Ierusalimului, Augustin etc.) văd în descrierea suferinţelor o profeţie despre pătimirile lui Hristos.

108,4 „eu stăteam în rugăciune": TM are *litt.* „eu rugăciune". Pentru Augustin, e rugăciunea de iertare a lui Hristos pe cruce.

108,6 „învinuitorul": acesta e sensul primar al cuvântului διάβολος, „calomniator", „cel care bagă zâzanie", „duşman"; în textele mai târzii ale VT şi în NT ajunge să-l desemneze pe duhul cel rău, „diavolul". *Cf.* Zah. 3,1 şi mai ales Est. 7,4; 8,1. ♦ Faptul că duşmanii sunt desemnaţi când la singular, când la plural a fost interpretat ca o referire la diavol, văzut individual sau colectiv (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*).

[7] la judecată să iasă osândit
şi rugăciunea lui să ajungă păcat!
[8] Să fie zilele lui puţine
şi slujba lui să o ia altul!
[9] Să ajungă fiii lui orfani
şi femeia lui, văduvă!
[10] Rătăcind să pribegească fiii lui şi să cerşească,
alungaţi să fie de pe locul caselor lor;
[11] să-i smulgă cămătarul tot avutul
şi să-i jefuiască străinii agoniselile.
[12] Să nu aibă cine să-i dea ajutor
şi să nu fie nimeni îndurător cu orfanii lui,
[13] să ajungă copiii lui la pieire
şi într-o singură generaţie să li se şteargă numele!
[14] Să fie amintită fărădelegea părinţilor lor înaintea Domnului
şi păcatul mamei lui să nu se şteargă;
[15] să fie înaintea Domnului necontenit
şi să fie dată pieirii de pe pământ amintirea lor!
[16] Pentru că nu şi-a adus aminte să făptuiască milă,
ci-l alunga pe omul sărac şi sărman
şi pe cel cu inima zdrobită, până la moarte.
[17] A îndrăgit blestemul, şi va veni asupra lui,
n-a voit binecuvântarea, şi ea se va îndepărta de la el!
[18] S-a îmbrăcat în blestem ca într-un veşmânt
şi el a intrat ca apa în măruntaiele lui
şi ca untdelemnul în oasele lui.
[19] Să-i fie ca o haină ce învăluie
şi ca un brâu cu care să fie încins pururi!"
[20] Aşa este lucrarea celor care mă ponegresc la Domnul,
a celor ce grăiesc rele împotriva sufletului meu.
[21] Iar Tu, Doamne, Doamne, miluieşte-mă, de dragul Numelui Tău,

---

108,10 „Rătăcind": *litt.* „aruncaţi de colo-colo". ♦ „alungaţi": TM are „urmăriţi". ♦ „de pe locul caselor": TM are „din dărâmăturile".

108,16 *Cf.* Iov 20,19. ♦ „alunga": TM are „prigonea".

108,20a În TM: „Aceasta este răsplata vrăjmaşilor mei de la Domnul."

108,21 „Doamne, Doamne" traduce ebr. *YHWH 'Adhōnāy*. ♦ „miluieşte-mă": *litt.* „fă cu mine milă".

căci bună este mila Ta.
22 Izbăveşte-mă, căci sărac şi sărman sunt eu
şi inima mea e tulburată în mine;
23 ca umbra ce se pleacă am fost îndepărtat,
am fost scuturat afară ca lăcustele;
24 genunchii mi-au slăbit de post
şi trupul mi s-a schimbat din [lipsă de] untdelemn.
25 Şi eu am ajuns de batjocura lor:
[cei ce] m-au văzut au clătinat din cap.
26 Ajută-mă, Doamne, Dumnezeul meu,
mântuieşte-mă după mila Ta
27 şi ei să priceapă că aceasta e mâna Ta
şi Tu, Doamne, ai făcut aceasta!
28 Ei vor blestema, dar Tu vei binecuvânta:
cei ce se ridică împotriva mea să fie făcuţi de ruşine,
iar slujitorul Tău se va veseli.
29 Să se îmbrace în înjosire cei care mă ponegresc,
să se înfăşoare ca într-o mantie în ruşinea lor!
30 Îi voi aduce laudă nespusă cu gura mea Domnului
şi în mijlocul mulţimii Îl voi lăuda,
31 căci El a stat la dreapta celui sărman,
ca să [mă] mântuiască de cei ce prigoneau sufletul meu.

108,22b *Cf.* In. 12,27; Mt. 26,38.

108,24 „din [lipsă de] untdelemn": untdelemnul poate simboliza bucuria („n-am găsit pe cineva care să mă bucure"), sau (după Ieronim) frumuseţea, slava, lumina – trupul i s-a schimbat, fiind lipsit de frumuseţe (*cf.* Is. 53,2 *sq.*). Alţii (*e.g.* Augustin) înţeleg, mai literal, „trupul meu a fost transformat de untdelemn", adică de ungere, punând în legătură cu Is. 61,1 (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*).

108,31 În loc să stea la dreapta acuzatorul, invocat (de duşmani) la v. 6, însuşi Dumnezeu va sta la dreapta celui prigonit ca să-l apere (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

109

[1] Al lui David, psalm.
Zis-a Domnul către Domnul meu: „Şezi de-a dreapta Mea
până ce voi pune pe duşmanii tăi scăunel sub picioarele tale."
[2] Toiagul puterii tale îl va trimite Domnul din Sion:
domneşte în mijlocul duşmanilor tăi!
[3] Cu tine e stăpânirea în ziua puterii Tale,

---

109 Unul dintre psalmii cei mai comentaţi, dar şi mai dificili. Dificultatea poate proveni din faptul că un vechi psalm de înscăunare regală a fost reutilizat în perioade ulterioare în cheie sacerdotală. După Exil, speranţa în reinstaurarea monarhiei se stinge treptat şi conducătorul efectiv al comunităţii „restauraţiei" este marele preot, iar în epoca posterioară răscoalei Macabeilor, regii hasmonei cumulează şi funcţia de mari preoţi. Există, poate, aluzii la rituri din ceremonialele de înscăunare care nu mai sunt cunoscute. Importanţa aparte a psalmului e dată de interpretarea lui în cheie mesianică şi raportarea lui la Hristos încă din Epistola către evrei. În Hristos, funcţia regală, preoţească şi profetică se întâlnesc. Părinţii au folosit mult psalmul în disputele împotriva arienilor, argumentând cu ajutorul lui dumnezeirea lui Iisus.

109,1 Citat în Mt. 22,44 şi par., unde Iisus îşi aplică titlul de „Domn", folosind opinia curentă care atribuie psalmul lui David. Citat şi în cuvântarea lui Petru din Fp. 2,33-35, precum şi în Evr. 1,13. ♦ „Domnul către Domnul meu": Ieronim observă că în ebraică este „*YHWH* (tetragrama sacră) către *Adhōnāy* (Stăpânul meu)": deci chemarea de a şedea de-a dreapta, spune el, este adresată de Dumnezeu omului Iisus înălţat la ceruri. ♦ „scăunel...": *cf.* nota la 98,5; imaginea se intersectează aici cu cea a biruitorului care, după vechiul obicei oriental, pune piciorul pe grumazul învinsului.

109,2 „domneşte": gr. κατακυριεύω, „a stăpâni complet, a exercita o carmuire definitivă". ♦ „în mijlocul duşmanilor": Ioan Gură de Aur vede aici o profeţie despre situaţia Bisericilor, care sunt ca nişte oi în mijlocul lupilor şi totuşi subzistă; „domneşte" sugerează stăpânirea liniştită, pentru că Biserica e suverană.

109,3 „stăpânirea": gr. ἀρχή poate însemna şi „început", ceea ce ar trimite la Gen. 1,1 şi In. 1,1. ♦ „ziua puterii Tale": pentru majoritatea Părinţilor, este ziua învierii, dar şi a Judecăţii. ♦ 3c: după majoritatea Părinţilor, versetul vorbeşte despre naşterea din veşnicie a Cuvântului. ♦ „din pântece": se afirmă unitatea de natură cu Tatăl (Theodoret). ♦ În TM, versetul e corupt şi toate traducerile sunt conjecturale; *litt.* „poporul tău e numai bunăvoinţă în ziua puterii tale în strălucirile sfinţeniei din pântece, din zori pentru tine roua tinereţilor tale/tineretului tău", ceea ce a fost interpretat felurit: „Poporul tău e plin de bunăvoinţă în ziua când se arată puterea ta. Cu o sfântă strălucire, din sânul zorilor a ta este roua tineretului (*i.e.* cei mai buni dintre tineri)" (TOB); „Poporul tău ţi se va oferi de bunăvoie, în ziua în care îţi conduci oştirea pe munţii sfinţi. Din sânul dimineţii, ca roua va veni la tine tineretul tău" (RSV) etc. ♦ „mai înainte de luceafăr": aplicat de Părinţi la naşterea Fiului lui Dumnezeu. Totuşi, în NT versetul nu e folosit hristologic.

în strălucirile sfinților;
din pântece, mai înainte de luceafăr, te-am născut.
[4] Jurat-a Domnul şi nu-I va părea rău:
„Tu eşti preot în veac după rânduiala lui Melchisedec."
[5] Domnul de-a dreapta ta
a zdrobit regi în ziua mâniei Sale;
[6] va face judecată printre neamuri, va înmulți leşurile,
va zdrobi capetele multora pe pământ.
[7] Din şuvoi pe cale va bea:
de aceea îşi va înălța capul.

110

[1] Aleluia!
Îți voi aduce laudă, Doamne, din toată inima mea
în sfatul celor drepți şi în adunare.
[2] Mari sunt lucrările Domnului,
cercetate cu de-amănuntul pentru toate voile Lui.
[3] Vrednică de laudă şi de preamărire este lucrarea Lui

109,4 „Melchisedec": *cf.* Gen. 14,18-20. ♦ Citatul din 4b apare, interpretat hristologic, în Evr. 5,6.10 şi apoi, ca un refren în Evr. 7.

109,6b *Cf.* Lc. 20,18.

109,7 Versetul a dat naştere la multe interpretări alegorice: încercările vieții, pătimirile lui Hristos etc. S-a presupus că, la origine, băutul din torent făcea parte din ritualul înscăunării regale. Un izvor e menționat cu ocazia încercării de înscăunare a lui Adonia, apoi referitor la Solomon (3Rg. 1,9.33-35).

110 Psalm de tip sapiențial, alfabetic în ebraică, o meditație asupra faptelor minunate ale lui Dumnezeu.

110,1 „drepți": *litt.* „integri".

110,2 „cercetate...": interpretările Părinților merg în două direcții principale: a) cercetate, pregătite bine dinainte de Dumnezeu în vederea realizării planului Său (Ioan Gură de Aur); b) cercetate bine de „adunarea drepților" spre a împlini voința lui Dumnezeu (Atanasie). Această a doua interpretare e sprijinită de TM. ♦ „pentru toate voile Lui": TM are „de toți cei care se desfată în ele".

110,3 „Vrednică de laudă şi de preamărire": *litt.* „aducere de laudă/mulțumire/mărturie şi măreție". În TM este perechea *hodh w^e hadhar*, „măreție şi splendoare", frecvent folosită pentru a descrie acțiunile lui Dumnezeu. ♦ „în veacul veacului": se repetă ca un refren la vv. 8 şi 10, subliniind stabilitatea a tot ce ține de Dumnezeu.

şi dreptatea Lui dăinuie în veacul veacului.
4 A statornicit amintire pentru faptele Sale minunate,
milostiv şi îndurător este Domnul.
5 Hrană a dat celor ce se tem de El,
Îşi va aminti în veac de legământul Său.
6 Tăria faptelor Sale a vestit-o poporului Său,
ca să le dea lor moştenirea neamurilor.
7 Lucrările mâinilor Sale sunt adevăr şi judecată,
vrednice de încredere sunt toate poruncile Sale,
8 întărite în veacul veacului,
făurite cu adevăr şi dreptate.
9 Răscumpărare a trimis poporului Său,
a rânduit în veac legământul Său;
sfânt şi înfricoşător este Numele Său.
10 Începutul înţelepciunii e frica de Domnul,
bună pricepere pentru toţi cei care o împlinesc.
Lauda Lui dăinuie în veacul veacului.

110,4 „a statornicit amintire": este vorba de memorial (amintirea liturgică a minunilor lui Dumnezeu, *cf.* nota la Lev. 2,2).

110,5 „Hrană...": aluzie la mana din pustiu, cu toată încărcătura simbolică pe care aceasta o primeşte de-a lungul timpului (*cf.* In. 6). Echivalentul din TM, *tereph*, are şi sensul de „pradă". ♦ „legământul": revine şi la v. 9 ca un fel de rezumat.

110,6 „moştenirea neamurilor": după Ioan Gură de Aur, este primirea Pământului făgăduinţei.

110,8 „dreptate": *litt.* „integritate".

110,9 „Răscumpărare": TM are „preţ de răscumpărare". Acest cuvânt rezumă toate gesturile salvatoare şi de iertare ale lui Dumnezeu de-a lungul timpului, care îşi găsesc împlinirea în Hristos (*cf.* Lc. 1,68). Ioan Gură de Aur leagă expresia de In. 12,47 („Fiul Omului nu a venit să judece lumea, ci pentru ca lumea să fie mântuită prin El"). ♦ „sfânt şi înfricoşător": se referă la transcendenţa lui Dumnezeu (*cf.* Ps. 98,3).

110,10 10a = Prov. 9,10; *cf.* Sir. 1,16. ♦ Comentariul lui Theodoret: înţelepciunea este cunoaşterea celor dumnezeieşti; trebuie să împodobim cunoaşterea cu fapte, cinstindu-L astfel pe Acela care a dat cunoaşterea.

111

[1] Aleluia!
Fericit omul care se teme de Domnul,
în poruncile Lui se va desfăta foarte;
[2] puternică pe pământ va fi seminţia lui,
neamul celor drepţi va fi binecuvântat;
[3] slavă şi bogăţie în casa lui
şi dreptatea lui dăinuie în veacul veacului.
[4] A răsărit în întuneric lumină celor drepţi:
cel milostiv, îndurător şi drept.
[5] Bun este omul care se îndură şi dă cu împrumut:
îşi va rândui cuvintele sale cu judecată,
[6] în veac nu se va clătina,
spre amintire veşnică va fi cel drept.
[7] De veste rea nu se va teme,
gata este inima lui să nădăjduiască în Domnul.
[8] E întărită inima lui, nu se va teme,
până ce îi va privi de sus pe duşmanii săi [.]
[9] a împărţit, a dat săracilor;

---

111 Asemenea psalmului precedent, este, în ebraică, un psalm alfabetic. Face portretul omului desăvârşit, atribuindu-i calităţi pe care alţi psalmi I le atribuie lui Dumnezeu. Motivele sunt tipic sapienţiale.

111,2 „neamul": *litt.* „generaţia".

111,3 „slavă": TM are „bunăstare".

111,4 *Cf.* Lc. 1,78.

111,5 „cuvintele": se poate traduce aici şi „treburile, lucrurile". ♦ „cu judecată": unii înţeleg „pentru judecată": cuvintele sale îl vor apăra la judecată. ♦ Milosteniile pe care le-a făcut cel drept vor veni să-l apere la judecată (Theodoret, Augustin).

111,7 „veste": *litt.* „auzire". ♦ Părinţii (Ieronim, Augustin, Beda) interpretează: cea mai rea veste, pe care nu va risca să o audă, este: „Plecaţi de la Mine, blestemaţilor..." (Mt. 25,41). ♦ 7b: După Ioan Gură de Aur, cel a cărui inimă „este gata să nădăjduiască în Domnul" este omul care tinde cu totul spre Dumnezeu, cu speranţă neclintită în El şi nimic pe lume nu-l distrage de la aceasta.

111,8 [.]: majoritatea traducerilor, atât din TM, cât şi din greceşte, au punct după acest verset.

111,9 Citat în 2Cor. 9,9. ♦ „a împărţit": gr. ἐσκόρπισεν. Ioan Gură de Aur şi Theodoret atrag atenţia că verbul descrie gestul larg al semănătorului – deci omul împarte cu generozitate. Aceeaşi idee la Augustin, care trimite la 2Cor. 9,6 („... cine seamănă cu dărnicie, cu dărnicie va şi culege"). ♦ „tăria": *litt.* „cornul".

dreptatea lui dăinuie în veacul veacului,
tăria lui se va înălța în slavă.
[10] Păcătosul va vedea și se va mânia,
va scrâșni din dinți și se va topi:
pofta păcătoșilor va pieri.

112

[1] Aleluia!
Lăudați, copii, pe Domnul,
lăudați Numele Domnului!
[2] Fie Numele Domnului binecuvântat
de acum și până-n veac!
[3] De la răsăritul soarelui până la apus,
lăudați Numele Domnului!
[4] Preaînalt e peste toate neamurile Domnul,
mai presus de ceruri, slava Lui.
[5] Cine e ca Domnul, Dumnezeul nostru,
care întru cele înalte locuiește
[6] și la cele smerite privește
în cer și pe pământ?

111,10 „Păcătosul": pentru Atanasie, e diavolul.

112 Cu acest psalm începe *Hallel*-ul, cântarea liturgică de laudă prescrisă îndeosebi pentru cele trei mari sărbători: Paștele, Cincizecimea și Corturile, alcătuită din Ps. 112–117. De Paști, primii doi psalmi se cântau înainte de cină, iar ceilalți la sfârșit. Iisus a cântat și El *Hallel*-ul cu ucenicii Săi (*cf.* Mt. 26,30; Mc. 14,26). ♦ Laudă lui Dumnezeu care răstoarnă situațiile; El ia partea celui sărac, marginalizat. Această împlinire va fi așteptată pentru timpurile mesianice.

112,1 „copii": TM are „slujitori". Gr. παῖδες are ambele sensuri, dar comentariile patristice pornesc în general de la sensul „copii" – cel mai frecvent în greacă. De pildă, Eusebiu: „Ca unor copii care nu știu încă nimic, Duhul profetic, făcându-Se pentru noi pedagog, ne inspiră cuvintele pentru a-L lăuda pe Dumnezeu." ♦ În TM: „Lăudați, slujitori ai Domnului, lăudați Numele Domnului!"

112,2 Numele Domnului este binecuvântat dintotdeauna prin natura sa, cu mult înainte ca oamenii să se gândească la el. Dar Hristos însuși ne-a spus să ne rugăm: „Sfințească-se Numele Tău" (Mt. 6,9), adică să fie preaslăvit și în viața noastră (Ioan Gură de Aur).

112,3 3a: sens temporal și spațial – *cf.* Mal. 1,11. ♦ „lăudați": TM are „lăudat".

112,6 6a în TM: „și Se pleacă să privească."

[7] El îl ridică de la pământ pe cel sărman
şi din gunoi îl înalţă pe cel sărac,
[8] ca să-l aşeze cu cei de frunte,
cu cei de frunte ai poporului Său.
[9] El o aşază pe cea stearpă în casă,
mamă ce se veseleşte de copii.

113

[1] Aleluia!
La ieşirea lui Israel din Egipt,
a casei lui Iacob de la un popor barbar,
[2] ajuns-a Iudeea [lăcaşul] Lui cel sfânt,
Israel – stăpânirea Lui.
[3] Marea a văzut şi a fugit,
Iordanul s-a întors înapoi,
[4] munţii au săltat ca berbecii
şi dealurile, precum mieii.

112,7-9 *Cf.* 1Rg. 2,4-8 (cântarea Annei); Lc. 1,46-55 (cântarea Mariei). ♦ Pentru Atanasie, „cea stearpă" este mulţimea păgânilor, care a devenit mamă fericită a nenumăraţi fii, pentru că aceştia au dobândit, în credinţă, mântuirea prin Hristos.

112,9 *Cf.* Is. 54,1 *sq.*

113 În TM îi corespund Ps. 114 (primele 8 versete, care constituie vădit o unitate de mare simetrie şi rafinament poetic) şi 115. Pornind de la evenimentul fondator al poporului israelit, eliberarea din Egipt, psalmul presimte cu bucurie venirea în slavă a lui Dumnezeu la sfârşitul veacurilor. Partea a doua e mai cu seamă o ironizare a idolatriei şi o afirmare a atotputerniciei şi atotprezenţei unicului Dumnezeu.

113,1 „barbar": gr. βάρβαρος (*litt.* „bâlbâit") se referă la oricine vorbeşte altă limbă decât greaca şi traduce ebr. *lo'ez*, cu aceeaşi evoluţie semantică.

113,2 „Iudeea": TM are „Iuda". ♦ „cel sfânt": gr. ἁγίασμα, *litt.* „sfinţire"; în Pentateuh, termenul desemnează adesea „lăcaşul sfânt" al lui Dumnezeu – *e.g.* Ex. 15,17; 25,8. Traducerea noastră a urmat interpretarea dată de Ioan Gură de Aur. Atanasie înţelege însă că Iuda devine izvor de sfinţire: se profeţeşte astfel harul care va fi dăruit tuturor neamurilor.

113,3 *Cf.* Ex. 14,15-31; Iis. Nav. 3,7-17. ♦ Pentru Ioan Gură de Aur, este o imagine stilizată, care exprimă prin verbele de mişcare iuţeala şi uşurinţa cu care s-a înfăptuit minunea. Elementele sunt personificate pentru a arăta ascultarea creaţiei faţă de Creator.

113,4 *Cf.* Ex. 19,16-18. ♦ Hiperbole pentru a sublinia bucuria (Ioan Gură de Aur).

[5] Ce ai tu, mare, de fugi
şi tu, Iordanule, că te-ai întors înapoi,
[6] voi, munţi, că aţi săltat ca berbecii
şi voi, dealuri, precum mieii?
[7] De faţa Domnului s-a cutremurat pământul,
de faţa Dumnezeului lui Iacob,
[8] Cel care preface stânca în iezere
şi cremenea, în izvoare de apă.
[9] Nu nouă, Doamne, nu nouă,
ci Numelui Tău dă slavă,
pentru mila Ta şi adevărul Tău,
[10] nu cumva să spună neamurile:
„Unde este Dumnezeul lor?"
[11] Dar Dumnezeul nostru este sus în cer:
în ceruri şi pe pământ,
toate câte a voit le-a făcut.
[12] Idolii neamurilor sunt argint şi aur,
lucrări ale mâinilor omeneşti;
[13] au gură, dar nu vor grăi,
au ochi, dar nu vor vedea,
[14] au urechi, dar nu vor auzi,
au nări, dar nu vor mirosi,
[15] au mâini, dar nu vor pipăi,
au picioare, dar nu vor umbla,
nici nu vor avea glas în gâtlejul lor.
[16] Asemenea lor vor fi cei care îi fac

113,5 „Ce ai...?": întrebarea scoate în evidenţă caracterul extraordinar al evenimentului (Ioan Gură de Aur).

113,6 „mieii": *litt.* „mieii oilor", care traduce expresia ebr. *litt.* „fiii turmei" (termenul se referă la turma de cornute mici – oi şi capre).

113,7 „s-a cutremurat pământul": TM are „cutremură-te, pământ!". Verbul ebr. poate însemna însă şi „a dansa, a sălta (de bucurie)".

113,8 „iezere": *litt.* „întinderi de apă". ♦ *Cf.* Ex. 17,1-7; Num. 20,1-13.

113,9 De aici începe în TM Ps. 115. ♦ „mila Ta şi adevărul Tău": *cf.* nota la 24,10.

113,10 „nu cumva să spună": TM are „de ce să spună".

113,11b Nu apare în TM.

113,12 „Idolii neamurilor": TM are „Idolii lor".

113,16 Grigore al Nyssei (*In Cant.* 5, PG 44, 866) interpretează astfel: după cum cei care îşi îndreaptă privirea spre Dumnezeul adevărat primesc în ei însuşirile dumnezeirii,

şi toţi cei care îşi pun încrederea în ei.
17 Casa lui Israel a nădăjduit în Domnul:
ajutorul şi ocrotitorul lor este El.
18 Casa lui Aaron a nădăjduit în Domnul:
ajutorul şi ocrotitorul lor este El.
19 Cei care se tem de Domnul au nădăjduit în Domnul:
ajutorul şi ocrotitorul lor este El.
20 Domnul Şi-a amintit de noi şi ne-a binecuvântat:
a binecuvântat casa lui Israel,
a binecuvântat casa lui Aaron,
21 i-a binecuvântat pe cei care se tem de Domnul,
pe cei mici laolaltă cu cei mari.
22 Să vă dea Domnul sporire,
vouă şi fiilor voştri!
23 Binecuvântaţi [să fiţi] de Domnul,
care a făcut cerul şi pământul!
24 Cerul cerului este al Domnului,
iar pământul l-a dat fiilor oamenilor.
25 Nu cei morţi Te vor lăuda, Doamne,
nimeni din cei care coboară în lăcaşul morţilor.
26 Dar noi, cei vii, Îl vom binecuvânta pe Domnul
de acum şi până-n veac.

---

la fel cei care s-au ataşat de idolii deşerţi s-au transformat în ceea ce contemplau şi din oameni au devenit pietre.

113,17 În TM: „Israele, încrede-te în *YHWH*...!" Tot la imperativ sunt şi verbele de la vv. 18 şi 19. ♦ „ocrotitorul": *litt.* „cel care ţine scutul". TM are „scutul".

113,19 „Cei care se tem de Domnul": expresia îi desemnează pe cei care se străduiesc să-l împlinească poruncile. În epoca intertestamentară şi în NT termenul ajunge să-i desemneze pe simpatizanţii iudaismului, pe cei aflaţi în pragul convertirii. Enumerarea „Israel, casa lui Aaron (= preoţii), cei care se tem de Domnul" subliniază totalitatea poporului celor mântuiţi.

113,20-21 Forma verbelor din TM sugerează o acţiune durativă, care nu s-a încheiat. ♦ „Domnul Şi-a amintit": *cf.* nota la 97,3. ♦ Theodoret spune că această binecuvântare e rodul nădejdii.

113,24 24a în TM: „Cerurile sunt cerurile lui YHWH." ♦ Pentru Ioan Gură de Aur, e un fel de a spune pentru a fi pe înţeles; în sens spiritual, Dumnezeu locuieşte în credincioşii Săi.

113,25 „în lăcaşul morţilor": TM are „în tăcere" (*cf.* Ps. 93,17; 77,39).

113,26 „cei vii": nu apare în TM.

114

[1] Aleluia!
Iubit-am, pentru că va asculta Domnul
glasul rugii mele.
[2] Căci Şi-a plecat urechea spre mine
şi în zilele mele Îl voi chema.
[3] M-au înconjurat durerile morţii,
primejdiile iadului m-au aflat,
strâmtorare şi durere am găsit.
[4] Atunci am chemat Numele Domnului:
„Doamne, izbăveşte-mi sufletul!"
[5] Milostiv este Domnul şi drept
şi Dumnezeul nostru miluieşte.
[6] Îi păzeşte pe prunci Domnul;

---

114 Corespunde Ps. 116,1-9 din TM. Cânt de recunoştinţă pentru izbăvirea din primejdii de moarte.

114,1 „Iubit-am" traduce forma de perfect a verbului ebr. care, la acest tip de verbe, are sens durativ şi rezultativ. Vasile cel Mare comentează: „Nu oricine poate să spună «Iubit-am», ci numai cel [...] care a depăşit frica şi a primit Duhul înfierii." Şi adaugă că, deşi psalmistul nu specifică pe cine iubeşte, este evident că pe singurul vrednic de iubire, pe Dumnezeu şi, pentru că-L iubeşte, poate îndura orice suferinţă (*cf.* Rom. 8,35: „Cine ne va despărţi de iubirea lui Hristos?..."). ♦ Verbul „a iubi" având-L ca obiect pe Dumnezeu e ca un răspuns la porunca: „Ascultă, Israele... Să iubeşti pe Domnul..." (Deut. 6,4-5).

114,2 „Şi-a plecat urechea": Vasile cel Mare parafrazează: „Dumnezeu S-a aplecat până la mine, care mă aflu jos la pământ, S-a aplecat ca un doctor iubitor de oameni ce-şi apropie urechea de un bolnav care, de slăbiciune, nu mai poate nici să vorbească." ♦ „în zilele mele" = „toată viaţa".

114,3 „durerile (gr. ὠδῖνες, la propriu, se referă la durerile naşterii)... primejdiile": TM are „laţurile... angoasele".

114,6-7 Aceste versete sunt paralele cu fragmentul evanghelic Mt. 11,25-29, care vorbeşte despre revelarea lui Dumnezeu celor mici (*cf.* 6a), de osteneală şi trudă (*cf.* 6b), de odihna dăruită de Domnul (*cf.* 7a), despre smerenia lui Hristos (*cf.* 6b). Se regăsesc aceiaşi termeni (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*). ♦ „prunci": gr. νήπιος are sensul de bază „ne-vorbitor", apoi „copil", „simplu", „nevinovat". TM are „simpli". ♦ Ioan Gură de Aur comentează: Dumnezeu se îngrijeşte în mod special de copii, pentru că aceştia nu au discernământ ca să se ferească de primejdiile ce-i înconjoară, şi nici mama, nici doica n-ar izbuti să-i păzească, dacă n-ar veghea asupra lor Providenţa de sus. Şi cu noi Dumnezeu se poartă astfel, pentru că nu avem vârsta priceperii spre a alege ceea ce ne duce la El.

înjosit am fost şi El m-a mântuit.
[7] Întoarce-te, suflete al meu, la odihna ta,
fiindcă Domnul ţi-a făcut bine,
[8] căci a izbăvit sufletul meu din moarte
şi ochii mei de lacrimi
şi picioarele mele de alunecare.
[9] Bineplăcut voi fi înaintea Domnului pe pământul celor vii.

115

[1] Aleluia!
Crezut-am şi de aceea am grăit,
dar eu am fost umilit foarte.
[2] Eu am zis, în uluirea mea:
„Tot omul este mincinos."
[3] Ce-I voi da în schimb Domnului
pentru toate câte mi le-a dăruit?
[4] Potirul mântuirii voi lua

114,8 „a izbăvit": TM are „ai izbăvit".

114,9 „Bineplăcut voi fi": TM are „Voi umbla"; expresia „a umbla înaintea Domnului" înseamnă a duce o viaţă plăcută lui Dumnezeu (*cf.* şi Mich. 6,8). ♦ „pământul celor vii" (gr. χώρα înseamnă „loc", dar şi „ţinut", „ţară", „pământ") poate avea un sens generic, în opoziţie cu „lăcaşul morţilor/iadul", dar poate trimite şi la Pământul făgăduinţei. Pe măsură ce se va dezvolta credinţa în învierea morţilor, expresia va ajunge să desemneze paradisul.

115 Corespunde Ps. 116,10-19 din TM. Recunoştinţa faţă de Dumnezeu caută moduri concrete de a se exprima.

115,1 1b este citat în 2Cor. 4,13. ♦ În TM: „Crezut-am chiar şi atunci când am zis: «Umilit am fost foarte!»."

115,2 „uluirea", gr. ἔκστασις: *cf.* nota la 67,28. ♦ 2b – citat în Rom. 3,4. ♦ „mincinos": Ioan Gură de Aur atrage atenţia că acest cuvânt (gr. ψεύστης) are mai multe sensuri: ori că omul a ajuns ca o umbră, ca un vis, ca o închipuire; ori că omul e înşelat, se înşală, se află în eroare; spunem şi despre recoltă că ne-a „mințit", adică ne-a înşelat aşteptările.

115,3 Acelaşi verb în ambele stihuri.

115,4 Expresia „potirul mântuirii" apare numai aici. Se referă, probabil, la cupa binecuvântării care însoţea jertfa de laudă. Aşa interpretează Ioan Gură de Aur. *Cf.* şi 1Cor. 10,16. Unii Părinţi (Vasile, Ieronim) fac legătura cu expresia „a bea paharul" din Evanghelie (Mt. 26,39; 20,22), care se referă la pătimire. Tradiţia creştină liturgică referă expresia la Euharistie.

şi Numele Domnului voi chema.
[5]
6 De preţ înaintea Domnului
este moartea credincioşilor Lui.
7 O, Doamne, eu sunt robul Tău,
eu sunt robul Tău şi fiul slujitoarei Tale.
Tu ai sfărâmat lanţurile mele,
8 Ţie-Ţi voi aduce jertfă de laudă;
9 făgăduinţele mele către Domnul le voi împlini
în faţa a tot poporul Lui
10 în curţile Casei Domnului,
în mijlocul tău, Ierusalime.

116

1 Aleluia!
Lăudaţi pe Domnul, toate neamurile,
Lăudaţi-L, toate popoarele,
2 căci s-a întărit mila Lui asupra noastră
şi adevărul Domnului rămâne în veac.

115,5 Lipseşte din marile manuscrise; apare în L (recensiunea lucianică): „Făgăduinţele mele către Domnul le voi împlini în faţa a tot poporul Lui." De altfel, versetul se repetă la 9.

115,7 „robul Tău... ai sfărâmat lanţurile mele": a-I sluji lui Dumnezeu este suprema libertate.

115,8 Ms. *Alexandrinus* are şi un al doilea stih: „şi Numele Domnului Îl voi chema" (*litt.* „şi în Numele Domnului voi chema") – ca în TM.

115,9 Împlinirea făgăduinţelor se referă, de regulă, la aducerea unei jertfe – *cf.* Lev. 7,16. Părinţii se gândesc însă la oferirea propriei fiinţe prin împlinirea poruncilor lui Dumnezeu.

116 Psalmul cel mai scurt al Psaltirii. Remarcabil prin universalismul său, a fost şi este intens folosit liturgic. *Cf.* Rom. 15,11.

116,1 Pentru Theodoret, „popoarele" sunt iudeii, oriunde s-ar afla împrăştiaţi, iar „toate neamurile" sunt „nu numai grecii şi romanii, ci şi barbarii".

116,2 „s-a întărit": TM are „puternică [este]". ♦ „mila... adevărul" – *cf.* nota la 24,10. ♦ „adevărul Domnului": pentru Atanasie şi Ioan Gură de Aur, este Hristos, realitatea care a împlinit prefigurarea.

117

[1] Aleluia!
Aduceţi laudă Domnului, că este bun,
că în veac este mila Lui!
[2] Să spună casa lui Israel că este bun,
că în veac este mila Lui!
[3] Să spună casa lui Aaron că este bun,
că în veac este mila Lui!
[4] Să spună toţi cei care se tem de Domnul că este bun,
că în veac este mila Lui!
[5] În strâmtorare L-am chemat pe Domnul
şi m-a ascultat şi m-a [scos] la larg.
[6] Domnul îmi este ajutor,
nu mă voi teme: ce-mi va face mie omul?
[7] Domnul îmi este ajutor
şi eu voi privi de sus la duşmanii mei.
[8] Mai bine să-ţi pui încrederea în Domnul

---

117 Psalm liturgic pentru sărbătoarea Corturilor (*cf.* Ex. 23,14; 2Ezr. 18,13-18). Procesiunea pelerinilor urcă spre Templu intonând un refren de recunoştinţă (1-4), apoi imnul (5-18); ajunge la porţile Templului reconstruit (19), devenit semn al reînnoirii poporului întors din exil (22-24), preoţii răspund poporului binecuvântându-l (25-27); cu ramuri în mâini, mulţimea pătrunde în sanctuar (27) cu aducere de mulţumire (28-29). Încă din NT, psalmul a fost văzut ca o profeţie pentru taina lui Hristos, respins şi apoi înălţat în slavă. În toate liturgiile creştine e folosit îndeosebi la sărbătoarea Învierii.

117,1 „Aduceţi laudă": *cf.* nota la 6,6. Întrucât ἐξομολογέω apare de multe ori în acest psalm, pentru a-i reda bogăţia de semnificaţii l-am tradus fie cu „a aduce laudă", fie cu „a aduce mulţumire" (v. 28). ♦ „că este bun": Augustin comentează: „Aceasta e cea mai mare laudă, căci şi Fiul lui Dumnezeu, când a fost chemat «Învăţătorule bun», a răspuns: «Unul singur este bun, Dumnezeu» (Mc. 10,17-18)." ♦ „mila": *cf.* nota la 5,8.

117,2-4 *Cf.* nota la 113,19.

117,6 Majoritatea traducerilor pun „nu mă voi teme" în primul stih, iar al doilea conţine doar întrebarea. Ediţia Rahlfs pune virgulă după „ajutor", trimiţând restul în al doilea stih, fără nici un semn de punctuaţie după „nu mă voi teme". Am păstrat totuşi valoarea interogativă a ultimei propoziţii pentru că pronumele „ce" are în greacă accentuare de pronume interogativ. Versetul e citat în Evr. 13,6. *Cf.* Rom. 8,31. ♦ „îmi este ajutor": TM are „este pentru mine".

117,7 7a în TM: „*YHWH* e pentru mine, spre ajutor." ♦ „duşmanii mei": TM are „cei ce mă urăsc".

117,8 „să-ţi pui încrederea... să-ţi pui încrederea": TM are „să te adăposteşti... să nădăjduieşti". Aceleaşi verbe în TM şi la v. 9.

decât să-ţi pui încrederea în om.
[9] Mai bine să nădăjduieşti în Domnul
decât să nădăjduieşti în cei puternici.
[10] Toate neamurile m-au înconjurat,
dar în numele Domnului le-am ţinut departe.
[11] Iarăşi şi iarăşi m-au înconjurat,
dar în numele Domnului le-am ţinut departe.
[12] M-au înconjurat precum albinele un fagure
şi au ars ca focul în mărăcini,
dar în numele Domnului le-am ţinut departe.
[13] Îmbrâncit fiind, eram gata să cad,
dar Domnul mi-a venit în ajutor.
[14] Tăria mea şi cântul meu de laudă e Domnul
şi El mi-a fost spre mântuire.
[15] Glas de veselie şi de mântuire în corturile drepţilor:
„Dreapta Domnului şi-a arătat puterea,
[16] dreapta Domnului m-a înălţat,
dreapta Domnului şi-a arătat puterea!"
[17] Nu voi muri, ci voi fi viu
şi voi povesti lucrările Domnului!
[18] Cu asprime m-a certat Domnul,
dar morţii nu m-a dat.
[19] Deschideţi-mi porţile dreptăţii:
intrând pe ele, voi aduce laudă Domnului.
[20] Aceasta e poarta Domnului:
cei drepţi vor intra pe ea.
[21] Îţi voi aduce mulţumire că m-ai ascultat

117,10 „le-am ţinut departe": gr. ὠθύνω, *litt.* „a respinge/ţine la distanţă". TM are „le-am nimicit/secerat"; se poate înţelege şi „voi pune să fie tăiaţi împrejur". La fel la v. 11b.
117,11 „Iarăşi şi iarăşi m-au înconjurat": *litt.* „înconjurând m-au înconjurat" – semitism.
117,12 „un fagure": nu apare în TM. ♦ 12b în TM: „şi s-au stins ca focul de mărăcini."
117,15b-16 *Cf.* Lc. 1,51. ♦ „m-a înălţat": TM are „s-a înălţat".
117,17 Aici Ioan Gură de Aur vede o profeţie a învierii.
117,18 „Cu asprime m-a certat": *litt.* „Certând m-a certat" – semitism care arată intensitatea acţiunii.
117,19 „porţile dreptăţii": *i.e.* porţile sanctuarului.
117,20 „poarta Domnului": pentru Origen, este contemplaţia; pentru Chiril al Alexandriei, este Hristos (cf. In. 10,7); pentru Atanasie, este poarta ce duce la contemplarea Domnului.

şi mi-ai fost mie spre mântuire.
[22] Piatra pe care au disprețuit-o ziditorii,
aceea a ajuns în capul unghiului:
[23] de la Domnul s-a făcut aceasta
şi minunat [lucru] e în ochii noştri.
[24] Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul:
să tresăltăm şi să ne veselim în ea!
[25] O, Doamne, acum mântuieşte!
O, Doamne, acum dă sporire!
[26] Binecuvântat cel care vine în numele Domnului!
Vă binecuvântăm din Casa Domnului!
[27] Dumnezeu este Domnul şi ni S-a arătat nouă:
rânduiți sărbătoare cu ramuri bogate
până la coarnele altarului!
[28] Dumnezeul meu eşti Tu şi-Ți voi aduce laudă,
Dumnezeul meu eşti Tu şi Te voi preamări.
Îți voi aduce mulțumire că m-ai ascultat
şi mi-ai fost mie spre mântuire!
[29] Aduceți laudă Domnului, că este bun,
că în veac este mila Lui!

117,22-23 Citat în Mt. 21,42; Mc. 12,10 *sq.*; Lc. 20,17; Fp. 4,11; 1Pt. 2,4.7. *Cf.* şi Is. 28,16; Ef. 2,20. ♦ „în capul unghiului": Atanasie pune expresia în legătură cu Ef. 2,14: „El [Hristos] care a făcut din cele două [popoare, iudeu şi păgân,] una."

117,24 Versetul a fost interpretat de Părinți şi de întreaga creştinătate ca referindu-se la ziua Învierii lui Hristos.

117,25 „acum mântuieşte": gr. σῶσον δή traduce ebr. *hōšī'āh nā'*, „Te rog, mântuieşte!", de unde aclamația liturgică „Osana!".

117,26 26a = Mt. 21,9; 23,39; Mc. 11,9; In. 12,13; *cf.* Lc. 19,38; 13,35. ♦ „Vă binecuvântăm": verbul este la perfect, ceea ce sugerează „V-am binecuvântat şi binecuvântarea rămâne peste voi".

117,27 „ni S-a arătat": TM are „ne-a luminat". Ioan Gură de Aur leagă expresia de Tit 2,11 („Harul lui Dumnezeu, mântuitor, ni s-a arătat..."). ♦ „rânduiți sărbătoare": TM are *litt.* „legați sărbătoarea" (= „formați alaiul").

117,28 Stihurile c-d nu apar în TM. ♦ Ioan Gură de Aur interpretează 28a-b: lui Dumnezeu trebuie să I se aducă laudă pentru ceea ce este, pentru slava Lui negrăită, nu doar pentru darurile Lui.

117,29 Este identic cu 117,1, subliniind ideea de bază. Origen ne atrage atenția că prin această repetare psalmistul ne îndeamnă să medităm adesea la acest cânt.

118

[1] Aleluia!

1. *alph*

Fericiți cei fără prihană pe cale,
cei care umblă în Legea Domnului.
[2] Fericiți cei care cercetează mărturiile Lui:
cu toată inima Îl vor căuta.
[3] Căci nu cei ce săvârșesc fărădelegea
au umblat pe căile Lui.
[4] Tu ai dat poruncile Tale,
ca să fie păzite cu străşnicie.
[5] O, de s-ar îndrepta căile mele,
ca să păzesc îndreptările Tale!
[6] Atunci nu voi fi ruşinat
când voi privi la toate poruncile Tale.
[7] Îți voi da mărturie, Doamne, în neprihănirea inimii
când voi învăța hotărârile dreptății Tale.
[8] Îndreptările Tale le voi păzi:
să nu mă părăseşti nicicând!

2. *bēth*

[9] În ce fel îşi va îndrepta tânărul calea sa?

---

118 Psalm alfabetic în ebraică – 22 de strofe, câte una pentru fiecare literă a alfabetului; fiecare are opt versete, toate începând cu litera respectivă. Adevărată litanie a Legii lui Dumnezeu. De fapt, termenul care se traduce de obicei cu „lege", ebr. *tōrāh*, înseamnă mai degrabă „învățătură de viață": Dumnezeu îl învață pe om cum să-şi orânduiască viața, purtarea, pentru a fi cu adevărat fericit. Psalmistul, inspirat de profeți şi de Deuteronom, vorbeşte liber cu Dumnezeu, exprimându-şi diferitele stări sufleteşti legate de păzirea poruncilor, îndreptărilor, hotărârilor etc. – se remarcă bogăția sinonimică a termenilor legați de Lege – opt la număr. Părinții subliniază cu toții că plinătatea Legii este Hristos, singurul care poate spune: „Eu sunt Calea, Adevărul şi Viața" (In. 14,6).
118,1 „*alph*" etc.: greaca transcrie, aproximativ, la fiecare strofă, numele literei ebraice caracteristice strofei.
118,4 „poruncile": TM are „învățăturile". ♦ „cu străşnicie": *litt.* „foarte".
118,7 „neprihănirea": *litt.* „integritatea".
118,9 „îndrepta": TM are „curăți/purifica". ♦ 9b în TM: *litt.* „spre a păzi conform cu cuvintele Tale". ♦ Ilarie spune că e bine ca omul să țină Legea din tinerețe, spre a nu ajunge să capete obiceiuri rele. Pentru Origen (CP), „tânărul" este noul popor chemat de Hristos dintre neamurile păgâne.

Păzind cuvintele Tale.
[10] Cu toată inima mea Te-am căutat:
nu mă îndepărta de la poruncile Tale!
[11] În inima mea ascuns-am făgăduinţele Tale,
ca să nu păcătuiesc împotriva Ta.
[12] Binecuvântat eşti, Doamne:
învaţă-mă îndreptările Tale!
[13] Cu buzele mele am vestit
toate hotărârile gurii Tale.
[14] Pe calea mărturiilor Tale m-am desfătat
ca de toată bogăţia.
[15] La poruncile Tale voi cugeta
şi voi lua seama la căile Tale.
[16] La îndreptările Tale voi fi cu luare aminte,
nu voi uita de cuvintele Tale.

3. *gimal*
[17] Răsplăteşte robului Tău:
voi trăi şi voi păzi cuvintele Tale.
[18] Ia vălul de pe ochii mei
şi voi lua seama la minunăţiile din Legea Ta.
[19] Pribeag sunt eu pe pământ:
să nu ascunzi de mine poruncile Tale!

118,10b Augustin spune că nu e în puterea omului să-şi îndrepte corect paşii – *cf.* Ier. 10,23.

118,11 „făgăduinţele": pentru coerenţă, am redat cu acest cuvânt, ori de câte ori a fost posibil, gr. λόγιον, care echivalează automat, în acest psalm, ebr. *'imᵉrāh*, cu sensul generic „cuvânt", dar când e „cuvântul lui Dumnezeu" are şi sensul de „făgăduinţă" şi acesta e sensul la care se referă Părinţii de cele mai multe ori comentând psalmul. Este şi opţiunea multor traducători moderni.

118,13 „am vestit": TM are, *litt.*, „am enumerat".

118,16 „voi fi cu luare aminte": verbul gr. μελετάω, „a se îngriji de", „a se gândi la", „a medita", echivalează forma de *hitpha'el* a verbului ebr. *şā'a'* care înseamnă „a se desfăta". Aceeaşi diferenţă de sens şi în cazul substantivului, pe care l-am tradus, după context, cu „luare aminte" sau „grijă" – vezi nota la v. 24.

118,18 *Cf.* 2Cor. 3,15 („Un văl e aşezat pe inima lor..."). Origen (CP): „Profetul ştia că Legea e umbra bunurilor viitoare (*cf.* 2Cor. 3,18)."

118,19 „Pribeag": *cf.* Evr. 11,13 şi 13,14 („Nu avem aici cetate statornică, ci suntem în căutarea cetăţii viitoare").

[20] Se mistuie sufletul meu de dor
după hotărârile Tale, în toată vremea.
[21] Tu ai mustrat pe cei trufaşi:
blestemaţi cei ce se abat de la poruncile Tale!
[22] Ia de la mine ocara şi dispreţuirea,
căci mărturiile Tale le-am căutat.
[23] Căci au şezut căpeteniile şi au vorbit împotriva mea,
dar robul Tău cugeta la îndreptările Tale.
[24] Căci mărturiile Tale sunt grija mea,
şi sfetnicii mei sunt îndreptările Tale.

4. *delth*
[25] Lipitu-s-a de ţărână sufletul meu:
dă-mi viaţă, după cuvântul Tău!
[26] Căile mele [Ţi] le-am vestit şi m-ai ascultat:
învaţă-mă îndreptările Tale!
[27] Calea îndreptărilor Tale fă-mă s-o înţeleg
şi voi cugeta la minunăţiile Tale.
[28] Sufletul meu s-a istovit de mâhnire:
întăreşte-mă întru cuvintele Tale!
[29] Calea nedreptăţii îndepărteaz-o de la mine
şi cu Legea Ta miluieşte-mă!
[30] Calea adevărului am ales-o,
hotărârile Tale nu le-am uitat.
[31] Lipitu-m-am de mărturiile Tale:

118,20 „Se mistuie... de dor": *litt.* „Se mistuie... să dorească". După Ambrozie, psalmistul pare a spune că dorul după Dumnezeu nu este în puterea noastră, ci este rodul harului.

118,24 „grija": gr. μελέτη, „grijă, preocupare, cugetare, meditaţie". TM are, în acest psalm, „desfătarea" de multe ori unde LXX are „grija"– vezi şi nota la v. 16.

118,25 „ţărână": *litt.* „sol".

118,26 „Căile mele [Ţi] le-am vestit": Origen şi Ilarie înţeleg: „Ţi-am mărturisit păcatele mele."

118,28 „s-a istovit": Rahlfs are στάζω, „a picura, a se scurge" (corespondentul verbului din TM); alte ms. au στενάζω, „a ofta, a geme", iar majoritatea au νυστάζω, „a aţipi". ♦ „mâhnire": gr. ἀκηδία, *litt.* „apatie, sfârşeală, lehamite" (*cf.* nota la 90,6). ♦ „întăreşte-mă": *litt.* „dă-mi siguranţă". ♦ „întru cuvintele": TM are „după cuvintele".

118,29 „nedreptăţii": TM are „înşelăciunii".

Doamne, să nu mă dai de ruşine!
[32] Pe calea poruncilor Tale am alergat
când ai scos la larg inima mea.

5. *ē*
[33] Învaţă-mă, Doamne, calea îndreptărilor Tale
şi o voi păzi fără încetare!
[34] Dă-mi înţelegere şi voi cerceta Legea Ta
şi o voi păzi din toată inima!
[35] Călăuzeşte-mă pe cărarea poruncilor Tale,
căci pe ea am voit-o!
[36] Pleacă inima mea spre mărturiile Tale
şi nu spre lăcomie!
[37] Întoarce ochii mei, ca să nu vadă deşertăciunea,
pe calea Ta dă-mi viaţă!
[38] Întăreşte pentru robul Tău spusa Ta
spre a se teme de Tine!
[39] Îndepărtează ocara mea, de care mi-a fost teamă,
pentru că judecăţile Tale sunt bune!
[40] Iată, am tânjit după poruncile Tale:
întru dreptatea Ta dă-mi viaţă!

6. *waw*
[41] Să vină asupra mea mila Ta, Doamne,
mântuirea Ta, după spusa Ta,
[42] şi voi da răspuns celor ce mă ocărăsc,
căci am nădăjduit în cuvintele Tale.

118,32 „Când" are nuanţa iterativă: „ori de câte ori". ♦ „ai scos la larg": gr. ἐπλάτυνας se poate înţelege şi „ai lărgit". După Ilarie, inima se lărgeşte când locuieşte în ea taina Tatălui şi a Fiului, când Duhul Sfânt se desfată în acest lăcaş ce-L poate adăposti.
118,33 „Învaţă-mă": gr. νομοθετέω, „a da lege, a instrui". Acelaşi verb la v. 102 („ai fost dătătorul Legii").
118,34 „voi cerceta": TM are „voi respecta".
118,35 „pe ea am voit-o": TM are „în ea m-am desfătat". ♦ Cărarea e bătătorită, căci Domnul a umblat cel dintâi pe ea şi noi păşim în urma Lui (Ilarie).
118,39 „mi-a fost teamă": sensul de bază al verbului este „a bănui, a privi cu suspiciune".
118,40 Pentru Origen (CP), „întru dreptatea Ta" se înţelege „în Fiul Tău".

43 Să nu îndepărtezi nicicând din gura mea cuvântul adevărului,
căci în hotărârile Tale mi-am pus nădejdea.
44 Voi păzi Legea Ta neîncetat,
în veac şi în veacul veacului.
45 Am umblat întru lărgime,
pentru că am căutat poruncile Tale
46 şi am grăit despre mărturiile Tale
în faţa regilor şi nu m-am ruşinat.
47 Am fost cu luare aminte la poruncile Tale,
pe care le-am iubit foarte.
48 Ridicat-am mâinile mele către poruncile Tale, pe care le-am iubit,
şi cugetam la îndreptările Tale.

7. *zai*
49 Adu-Ţi aminte de cuvântul Tău către robul Tău,
cu care mi-ai dat nădejde!
50 Aceasta m-a mângâiat în înjosirea mea:
că spusa Ta mi-a dat viaţă.
51 Cei trufaşi au călcat Legea din cale-afară,
dar eu de la Legea Ta nu m-am abătut.
52 Mi-am amintit de hotărârile Tale dintotdeauna, Doamne,
şi am fost mângâiat.

118,43 „mi-am pus nădejdea": am încercat, cu această expresie, să redăm valoarea intensivă dată de prefixul verbului (ἐπελπίζω, tradus în Vulg. *supersperare*). În această formă, verbul apare rar în Biblie (numai în acest psalm şi în alte două locuri). Şi în ebraică verbul este la o formă intensivă. E caracteristică folosirea în acest psalm a unor expresii întărite pentru a sugera intensitatea dorinţei: *e.g.* ἐκζητέω, „a căuta amănunţit, cu tot dinadinsul" (v. 2 etc.); verbul rar ἀδολεσχεω, *litt.* „a cugeta intens, temeinic" (v. 15); frecvenţa adverbului σφόδρα, „foarte" (*cf.* şi Mortari, nota *ad loc.*).

118,45 „întru lărgime": după interpretarea lui Ilarie, Dumnezeul nemărginit are nevoie de un lăcaş larg; ori de câte ori scrutăm cuvântul divin, îngustimile duhului nostru se dilată ca să înţelegem, iar bietele noastre simţuri se deschid ca să dorim cele dumnezeieşti.

118,46 *Cf.* Mt. 10,18 („Veţi fi duşi în faţa regilor spre a-Mi da mărturie").

118,48 „Ridicat-am mâinile mele...": gest de rugăciune. Omul are nevoie de ajutorul lui Dumnezeu pentru a împlini poruncile. Însă Atanasie şi Ilarie văd în ridicarea mâinilor săvârşirea faptelor bune.

118,51 „au călcat Legea": TM are „m-au batjocorit".

[53] Jale m-a cuprins din pricina păcătoşilor,
a celor care au părăsit cu totul Legea Ta.
[54] Vrednice de cântare au fost pentru mine îndreptările Tale
în locul pribegiei mele.
[55] Mi-am adus aminte noaptea de Numele Tău, Doamne,
şi am păzit Legea Ta.
[56] Aceasta mi s-a întâmplat
pentru că am căutat îndreptările Tale.

8. *ēth*
[57] Partea mea [eşti], Doamne,
am zis să păzesc Legea Ta.
[58] Feţei Tale m-am rugat din toată inima:
miluieşte-mă după făgăduinţa Ta!
[59] Am cercetat căile Tale
şi mi-am întors paşii spre mărturiile Tale.
[60] Gata am fost, şi nu m-am tulburat,
să păzesc poruncile Tale.
[61] Funiile păcătoşilor s-au împletit împrejurul meu,
dar de Legea Ta nu am uitat.
[62] În miez de noapte mă sculam ca să-Ţi aduc laudă
pentru hotărârile dreptăţii Tale.
[63] Părtaş sunt eu cu toţi cei care se tem de Tine
şi care păzesc poruncile Tale.
[64] De îndurarea Ta, Doamne, plin este pământul:
învaţă-mă îndreptările Tale!

118,53 „Jale": *litt.* „descurajare, mâhnire". TM are „furie". ♦ Atanasie explică prin 1Cor. 12,26: „Atunci când un mădular suferă, toate mădularele suferă."

118,56 „am căutat": TM are „am respectat".

118,57 „Legea Ta": TM are „cuvintele Tale". Origen (CP) interpretează: „Cel pentru care Dumnezeu este de ajuns va spune: «Partea mea eşti, Doamne»."

118,58 „Feţei Tale m-am rugat": TM are „Faţa Ta [am căutat să] o îmblânzesc".

118,59 „căile Tale": TM are „căile mele".

118,60a În TM: „Grăbitu-m-am şi nu am zăbovit." ♦ „nu m-am tulburat": *cf.* In. 14,1 („Să nu se tulbure inima voastră").

118,63 Într-o apoftegmă a Părinţilor din pustiu se întreabă: „Cine spune «Părtaş sunt eu?»" şi se răspunde: „Duhul Sfânt" (Pimen, 136, *apud* Mortari, nota *ad loc.*). În acelaşi sens, Augustin spune că aici vorbeşte Hristos, pentru că El S-a făcut părtaş cu oamenii.

9. *tēth*

[65] Ai făcut bine robului Tău,
Doamne, după cuvântul Tău.
[66] Bunătatea şi buna creştere şi cunoaşterea învaţă-mă,
căci în poruncile Tale mi-am pus încrederea.
[67] Înainte de a fi înjosit, rătăcisem:
de aceea am păzit făgăduinţa Ta.
[68] Bun eşti Tu, Doamne: întru bunătatea Ta
învaţă-mă îndreptările Tale!
[69] Înmulţitu-s-a împotriva mea nedreptatea celor trufaşi,
dar eu cu toată inima voi cerceta poruncile Tale.
[70] S-a închegat ca laptele inima lor,
dar eu la Legea Ta am luat aminte.
[71] Bine este pentru mine că m-ai smerit,
ca să învăţ îndreptările Tale.
[72] Mai bună este pentru mine Legea gurii Tale,
mai presus de mii de aur şi de argint.

10. *iōth*

[73] Mâinile Tale m-au făcut şi m-au plămădit:
dă-mi înţelegere, şi voi învăţa poruncile Tale!
[74] Cei care se tem de Tine mă vor vedea şi se vor bucura,
căci în cuvintele Tale mi-am pus nădejdea.
[75] Am cunoscut, Doamne, că dreptate sunt hotărârile Tale
şi întru adevăr m-ai smerit.

118,66 „buna creştere": gr. παιδεία, „educaţie, disciplină". ♦ 66a în TM: „Buna judecată şi cunoaşterea învaţă-mă."

118,67 „de aceea": TM are „dar acum".

118,68 „Doamne: întru bunătatea Ta": TM are „şi făcător de bine".

118,69 În TM: „Mânjitu-m-au cu minciună cei trufaşi, dar eu cu toată inima voi păzi îndreptările Tale." ♦ Origen (CP) înţelege: cu cât un drept se angajează mai mult de partea lui Dumnezeu, cu atât sporesc împotriva lui nedreptăţile celor trufaşi.

118,70 „S-a închegat ca laptele": TM are „S-a întărit ca grăsimea". „Grăsimea" e simbolul insensibilităţii – *cf.* Ps. 72,7. ♦ Inima sfinţilor e uşoară, inima celor trufaşi e congestionată (Atanasie).

118,71 *Cf.* 2Cor. 12,9 („Mă voi lăuda cu slăbiciunile mele"). ♦ „m-ai smerit" (*cf.* şi v. 75): Origen (CP) atrage atenţia că, adeseori, în Scriptură, şi mai ales în psalmi, e numit smerire timpul de încercare şi suferinţă.

[76] Să-mi fie mila Ta spre mângâiere,
după făgăduința Ta către robul Tău.
[77] Să vină la mine îndurările Tale și voi fi viu,
căci Legea Ta este grija mea.
[78] Să se ruşineze cei trufaşi, căci pe nedrept au făcut fărădelege
împotriva mea,
dar eu voi cugeta la poruncile Tale.
[79] Să se îndrepte spre mine cei care se tem de Tine
şi cunosc mărturiile Tale!
[80] Fie inima mea fără prihană întru îndreptările Tale,
ca să nu fiu dat de ruşine!

11. *chāph*
[81] Se sfârşeşte după mântuirea Ta sufletul meu
şi în cuvântul Tău mi-am pus nădejdea.
[82] Sfârşitu-s-au ochii mei după făgăduința Ta,
zicând: „Când îmi vei da mângâiere?"
[83] Căci m-am făcut ca un burduf în ger,
[dar] îndreptările Tale nu le-am uitat.
[84] Câte sunt zilele robului Tău?
Când îi vei judeca pe cei ce mă asupresc?
[85] Mi-au povestit cei fără de lege vorbe deşarte,
dar nu [sunt] ca Legea Ta, Doamne.
[86] Toate poruncile Tale sunt adevăr;

118,78 Atanasie interpretează: „Când îi voi vedea ruşinați pe cei trufaşi, nu mă voi semeți, ci voi lua seama la poruncile Tale."

118,80 „fără prihană": *litt.* „integră".

118,81 „mântuirea": gr. σωτήριον. Părinții îl referă la „Mântuitorul".

118,82 *Cf.* Mt. 13,17 („Mulți proroci și drepți au dorit să vadă cele pe care le vedeți voi..."). ♦ „îmi vei da mângâiere": gr. παρακαλέω, „a chema, a îndemna, a ruga", ajunge să însemne și „a convinge, a încuraja, a consola", de unde παράκλητος, care apare în NT, *litt.* „chemat lângă", înseamnă „apărător, sfătuitor, mângâietor". Domnul nostru Iisus Hristos este primul „Paraclet" care ni-l face binevoitor pe Tatăl, spune Atanasie. El le făgăduieşte apostolilor „alt Paraclet", pe Duhul Sfânt (In. 14,16); acest din urmă sens se va impune în teologie.

118,83 „burduf": recipient din piele pentru lichide. Pus „la fum" (TM) sau lăsat în ger, se întăreşte.

118,85 În TM: „Au săpat pentru mine gropi cei trufaşi, care nu [sunt] după Legea Ta."

pe nedrept m-au prigonit: ajută-mă!
87 Puțin a fost de nu m-au sfârșit pe pământ,
dar eu n-am părăsit poruncile Tale.
88 După îndurarea Ta dă-mi viață
și voi păzi mărturiile gurii Tale.

12. *labd*
89 În veac, Doamne,
cuvântul Tău rămâne în cer;
90 din neam în neam e adevărul Tău:
ai întemeiat pământul, și rămâne.
91 Prin orânduiala Ta dăinuie ziua,
căci toate împreună Îți slujesc Ție.
92 De n-ar fi fost Legea Ta grija mea,
atunci aș fi pierit în înjosirea mea.
93 În veci nu voi uita îndreptările Tale,
căci prin ele mi-ai dat viață, Doamne.
94 Al Tău sunt eu: mântuiește-mă,
căci îndreptările Tale le-am căutat.
95 M-au așteptat păcătoșii, ca să mă piardă,
[căci] mărturiile Tale le-am priceput.
96 Oricărei desăvârșiri i-am văzut capătul,
dar largă este porunca Ta, foarte.

13. *mēm*
97 Cât am iubit Legea Ta, Doamne!
Ziua întreagă ea este grija mea.
98 Mai presus de dușmanii mei m-ai înțelepțit întru porunca Ta,
căci a mea este în veac.
99 Mai presus de toți învățătorii mei am dobândit pricepere,
căci mărturiile Tale sunt grija mea.

118,89 *Cf.* Ioan 1,1 („La început era Cuvântul").
118,91 În TM: „Pentru hotărârile/judecățile Tale [toate] dăinuie astăzi..."
118,93 „mi-ai dat viață, Doamne": TM are „mi-ai redat/păstrat viața".
118,96 „capătul": *litt.* „limita".
118,97 „grija": TM are „cugetarea". La fel și la v. **99**.
118,98 „m-ai înțelepțit întru porunca Ta": TM are „m-au înțelepțit poruncile Tale".

100 Mai mult decât bătrânii am dobândit pricepere,
pentru că am căutat poruncile Tale.
101 De toată calea strâmbă mi-am ferit paşii,
ca să păzesc cuvintele Tale.
102 De la hotărârile Tale nu m-am abătut,
căci Tu mi-ai fost dătătorul Legii.
103 Cât sunt de dulci pentru gâtlejul meu făgăduinţele Tale,
mai mult decât mierea şi fagurele pentru gura mea!
104 Din poruncile Tale am dobândit pricepere,
de aceea am urât orice cale a nedreptăţii.

14. *nun*
105 Făclie pentru paşii mei e cuvântul Tău
şi lumină pentru cărările mele.
106 Am jurat şi am statornicit
să păzesc hotărârile dreptăţii Tale.
107 Umilit am fost peste poate:
Doamne, dă-mi viaţă după cuvântul Tău!
108 Jertfele de bunăvoie ale gurii mele să-Ţi fie plăcute, Doamne,
şi hotărârile Tale învaţă-mă!
109 Sufletul meu e în mâinile mele fără încetare,
dar de Legea Ta nu am uitat.
110 Întinsu-mi-au păcătoşii cursă,
dar de la poruncile Tale n-am rătăcit.
111 Mărturiile Tale sunt moştenirea mea în veac,
căci sunt veselia inimii mele.
112 Mi-am aplecat inima să împlinesc îndreptările Tale,
în veac, pentru răsplătire.

118,103 „şi fagurele": nu apare în TM.
118,104 Unele mss. adaugă şi „căci Tu mi-ai fost dătătorul Legii", dar Rahlfs propune să fie eliminat, fiind evident o contaminare de la v. 102. ♦ „nedreptăţii": TM are „vicleniei".
118,105 „Făclie": *litt.* „lampă". *Cf.* Prov. 6,23a. ♦ Ieronim: „În noaptea acestei lumi să strălucească în noi lumina Cuvântului lui Dumnezeu (*cf.* In. 1,5: «[Cuvântul] era Lumina cea adevărată...»)."
118,107 *Cf.* Flp. 2,8 („S-a umilit pe sine până la... moartea pe cruce").
118,109 „A avea sufletul în mâini" înseamnă a fi în primejdie de moarte (*cf.* Iov 13,14; 1Rg. 19,5).
118,112 „pentru răsplătire": TM are „până la sfârşit".

15. *samch*

113 Pe cei nelegiuiţi i-am urât
şi Legea Ta am iubit-o.
114 Ajutorul şi sprijinitorul meu eşti Tu:
în cuvântul Tău mi-am pus nădejdea.
115 Depărtaţi-vă de mine, făcătorilor de rele,
şi voi cerceta poruncile Dumnezeului meu!
116 Sprijineşte-mă după făgăduinţa Ta şi voi trăi;
să nu mă dai de ruşine în aşteptarea mea!
117 Vino-mi în ajutor şi voi fi mântuit
şi voi lua aminte la îndreptările Tale de-a pururi.
118 Făcutu-i-ai de ocară pe toţi cei care se îndepărtează de îndreptările Tale,
căci nedrept este gândul lor.
119 Nelegiuiţi i-am socotit pe toţi păcătoşii pământului;
de aceea am iubit mărturiile Tale fără încetare.
120 Străpunge cu frica Ta trupul meu,
căci de hotărârile Tale m-am temut.

16. *ain*

121 Am făptuit judecată şi dreptate:
să nu mă dai pe mâna celor ce mă nedreptăţesc!
122 Primeşte-l pe robul Tău spre bine,
să nu mă învinuiască pe nedrept cei trufaşi!
123 Sfârşitu-s-au ochii mei după mântuirea Ta
şi după făgăduinţa dreptăţii Tale.
124 Fă cu robul Tău după mila Ta
şi învaţă-mă îndreptările Tale!

118,113 „nelegiuiţi": TM are „cu inima împărţită/nestatornici".
118,114 „Ajutorul şi sprijinitorul": TM are „ascunzişul şi scutul".
118,115a *Cf.* Mt. 25,41.
118,118 „nedrept este gândul lor": TM are „deşertăciune sunt vicleniile lor".
118,119 „Nelegiuiţi": *litt.* „călcători". ♦ „Nelegiuiţi i-am socotit": TM are „Ca pleava i-ai nimicit".
118,120 „Străpunge cu...": TM are „S-a înfiorat de...". Atanasie, Ilarie, Augustin pun în legătură versetul cu Gal. 2,19 („Cu Hristos împreună sunt răstignit").
118,122 „Primeşte-l": TM se poate interpreta „Fii chezaş".

125 Robul Tău sunt eu: dă-mi înțelegere
și voi cunoaște mărturiile Tale.
126 E vremea ca Domnul să lucreze:
ei au spulberat Legea Ta.
127 De aceea am iubit poruncile Tale
mai presus decât aurul și topazul.
128 De aceea mă îndreptam după toate poruncile Tale;
toată calea nedreaptă am urât-o.

17. *phē*
129 Minunate sunt mărturiile Tale:
de aceea le-a cercetat sufletul meu.
130 Descoperirea cuvintelor Tale va lumina
și va da înțelegere pruncilor.
131 Deschis-am gura mea și [mi-]am tras suflarea,
căci după poruncile Tale am tânjit.
132 Caută spre mine și mă miluiește,
după cum ai hotărât pentru cei ce iubesc Numele Tău!
133 Pașii mei îndreaptă-i după făgăduința Ta
și să nu mă stăpânească vreo fărădelege!
134 Răscumpără-mă de la clevetirea oamenilor,
și voi păzi poruncile Tale.
135 Fața Ta arat-o peste robul Tău
și învață-mă îndreptările Tale!
136 Șiroaie de lacrimi au vărsat ochii mei
pentru că aceia nu au păzit Legea Ta.

118,127 „topazul": TM are *paz*, „aur curățit/fin".
118,128 „nedreaptă": TM are „vicleană/înșelătoare".
118,130 Cel care a venit să ducă la plinire Legea și Profeții a făcut inteligibile toate spusele lor (Didim din Alexandria, CP). ♦ „pruncilor": gr. νήπιος, „copil care nu vorbește încă", „nevinovat", „simplu". TM are „celor simpli". *Cf.* Mt. 11,25 („...ai ascuns acestea de cei înțelepți și pricepuți și le-ai descoperit pruncilor").
118,131 „[mi-]am tras suflarea": *litt.* „am tras suflare/duh". *Cf.* Ier. 15,16. Părinții (Origen, Ilarie, Augustin) referă „suflarea" (gr. πνεῦμα) la Duhul Sfânt.
118,134 „clevetirea": TM are „asuprirea".
118,135 „arat-o": TM are „fă-o să strălucească".
118,136 „Șiroaie de lacrimi": *litt.* „ieșirile apelor".

18. *sadē*

137 Drept eşti, Doamne,
şi nepărtinitoare e judecata Ta.
138 Ai poruncit mărturiile Tale: dreptate
şi adevăr desăvârşit.
139 M-a mistuit râvna Casei Tale,
căci au uitat de cuvintele Tale duşmanii Tăi.
140 Înflăcărată e spusa Ta foarte
şi robul Tău o iubeşte.
141 Tânăr sunt eu şi nebăgat în seamă,
dar îndreptările Tale nu le-am uitat.
142 Dreptatea Ta e dreptate în veac
şi Legea Ta, adevăr.
143 Strâmtorarea şi nevoia m-au aflat,
dar poruncile Tale sunt grija mea.
144 Dreptate sunt mărturiile Tale în veac:
dă-mi înţelegere şi voi fi viu!

19. *kōph*

145 Strigat-am cu toată inima mea: ascultă-mă, Doamne,
îndreptările Tale le voi căuta!
146 Strigat-am către Tine: mântuieşte-mă
şi voi păzi mărturiile Tale!
147 Am luat-o înaintea zorilor şi am strigat,
în cuvintele Tale mi-am pus nădejdea.
148 Au luat-o înaintea dimineţii ochii mei
ca să ia aminte la făgăduinţele Tale.
149 Ascultă glasul meu, Doamne, după mila Ta:
după hotărârea Ta dă-mi viaţă!
150 Apropiatu-s-au cei care mă prigonesc cu fărădelege,
şi de Legea Ta s-au îndepărtat.

118,139 *Cf.* In. 2,17 („Râvna Casei Tale mă mistuie"). ♦ „duşmanii Tăi": TM are „duşmanii mei".

118,140 „Înflăcărată e spusa (gr. λογίον)": TM are „Purificată (în creuzet)/Încercată e spusa/făgăduinţa".

118,148 „dimineţii": TM are „străjilor" (ceasurile de noapte când se schimbau străjile).

151 Aproape eşti Tu, Doamne,
şi toate poruncile Tale sunt adevăr.
152 Dintru început am cunoscut, din mărturiile Tale,
că pentru vecie le-ai statornicit.

20. *rēs*
153 Vezi înjosirea mea şi scapă-mă,
căci Legea Ta nu am uitat-o!
154 Judecă pricina mea şi răscumpără-mă,
prin cuvântul Tău dă-mi viaţă!
155 Departe e de păcătoşi mântuirea,
căci îndreptările Tale nu le-au căutat.
156 Multe sunt îndurările Tale, Doamne:
după hotărârea Ta, dă-mi viaţă!
157 Mulţi sunt cei care mă prigonesc şi mă apasă,
dar de la mărturiile Tale nu m-am abătut.
158 I-am văzut pe cei smintiţi şi mă sfârşeam,
căci spusele Tale nu le-au păzit.
159 Iată, am iubit poruncile Tale:
Doamne, în îndurarea Ta, dă-mi viaţă!
160 Începutul cuvintelor Tale e adevăr
şi în veac, toate hotărârile dreptăţii Tale.

21. *sen*
161 Cei puternici m-au prigonit fără temei,
dar de cuvintele Tale s-a înfricoşat inima mea.
162 Voi tresălta [de bucurie] la făgăduinţele Tale,
precum cel ce află prăzi multe.
163 Nedreptatea am urât-o şi m-am scârbit de ea,

118,151a *Cf.* Fp. 17,27-28 („Nu e departe de noi... în El trăim, ne mişcăm şi suntem").
118,158 „smintiţi şi mă sfârşeam": TM are „trădători şi mi s-a făcut silă". ♦ „spusele": vezi nota la v. 11.
118,160 „Începutul": gr. ἀρχή înseamnă şi „principiu".
118,161 Ilarie, Ieronim şi Augustin văd aici o prevestire a prigoanelor pentru credinţă, trimiţând la Mt. 10,17 *sq*.
118,162 *Cf.* Is. 9,3; Mt. 13,44 („comoară ascunsă în ţarină").
118,163 „Nedreptatea": TM are „viclenia/minciuna".

iar Legea Ta am iubit-o.
164 De şapte ori pe zi Te-am lăudat
pentru hotărârile dreptăţii Tale.
165 Pace multă pentru cei care iubesc Legea Ta
şi ei nu află sminteală.
166 Aşteptat-am mântuirea Ta, Doamne,
şi poruncile Tale le-am iubit.
167 A păzit sufletul meu mărturiile Tale
şi le-a iubit foarte.
168 Păzit-am poruncile şi mărturiile Tale,
căci toate căile mele sunt înaintea Ta, Doamne.

22. *thau*
169 Să se apropie cererea mea în faţa Ta, Doamne:
după făgăduinţa Ta, dă-mi înţelegere!
170 Să ajungă ruga mea în faţa Ta:
după făgăduinţa Ta, izbăveşte-mă!
171 Să se reverse de pe buzele mele cântare de laudă
când mă vei învăţa îndreptările Tale.
172 Rostească limba mea făgăduinţa Ta,
căci toate poruncile Tale sunt dreptate.
173 Să fie mâna Ta spre a mă mântui,
căci poruncile Tale le-am ales.
174 Însetat sunt de mântuirea Ta, Doamne,
şi Legea Ta este grija mea.
175 Viu va fi sufletul meu şi Te va lăuda
şi hotărârile Tale îmi vor fi ajutor.
176 Rătăcit-am ca o oaie pierdută:
caută-l pe robul Tău, căci poruncile Tale nu le-am uitat!

118,164 „De şapte ori": numărul şapte simbolizează desăvârşirea. Pe acest temei a fost structurată rânduiala „ceasurilor" din liturgia creştină.
118,166 „mântuirea": vezi nota la v. 81. La fel şi la 174. ♦ „le-am iubit": TM are „le-am înfăptuit".
118,169-172 Augustin vede aici chipul Rugătorului desăvârşit, Hristos.
118,176 „ca o oaie pierdută": *cf.* Is. 27,13; 53,6; Ier. 27,6 LXX (50,6 TM); Mt. 18,12 *sq.* şi par.; 1Pt. 2,25.

119

[1] Cântare a treptelor.
Către Domnul, în strâmtorarea mea,
am strigat şi El m-a ascultat:
[2] „Doamne, izbăveşte sufletul meu de buzele nedrepte
şi de limba vicleană!"
[3] Ce să-ţi dea şi ce să-ţi adauge
pentru limba vicleană?
[4] Săgeţile Celui puternic, ascuţite,
cu cărbunii [aprinşi] din pustiu.
[5] Vai mie, că pribegia mea s-a lungit,
m-am sălăşluit printre corturile lui Kedar!
[6] Mult a pribegit sufletul meu.
[7] Cu cei care urau pacea eram om de pace,
[dar] de câte ori grăiam cu ei, se războiau cu mine fără rost.

---

119 „Cântările treptelor" (Ps. 119–133) sunt cincisprezece psalmi de pelerinaj pe care îi cântau credincioşii veniţi la sărbători, în timpul urcuşului spre Ierusalim, psalmi puşi în legătură şi cu cele cincisprezece trepte aflate la intrarea în Templu, pe care stăteau preoţii şi leviţii la ceremonii. În acest prim psalm, un evreu pios stabilit în mijlocul unei populaţii ostile strigă încrezător către Domnul.

119,1 „în strâmtorarea mea": după Eusebiu, această primă treaptă arată că urcuşul se desfăşoară prin mijlocul greutăţilor.

119,2 „nedrepte": TM are „mincinoase". ♦ Ioan Gură de Aur explică versetul prin Lc. 22,46 („Rugaţi-vă, ca să nu cădeţi în ispită").

119,3 Subiectul nu este exprimat, dar comentatorii presupun că este Dumnezeu. Formularea aminteşte de expresia imprecatorie: „Aşa să facă Dumnezeu şi să mai adauge" (*e.g.* 1Rg. 3,17). ♦ 3b în TM: „limbă vicleană!" ♦ După Ilarie şi Augustin, Domnul întreabă cu duioşie: „Ce pot să-ţi dau împotriva limbii viclene?"

119,4 „din pustiu": *litt.* „din pustiuri". TM are „de ienupăr". ♦ După Augustin, „săgeţile" sunt cuvintele dumnezeieşti care străpung inima şi trezesc iubirea.

119,5 „pribegia mea s-a lungit": TM are „eram pribeag în *Meşekh*" (probabil Moski, din Caucaz – *cf.* Gen. 10,2; Iez. 38,2 – unde va domni Gog). ♦ „Kedar": trib arab din nord (*cf.* Gen. 25,13). Atât toponimul, cât şi etnonimul sugerează o lume străină şi duşmănoasă.

119,6 În TM, „cu cei care urau pacea" face parte din acest verset.

119,7 În TM: „Eu [sunt om de] pace; când vorbesc, ei [sunt] pentru război." ♦ Pentru Ilarie, „omul de pace" este prin excelenţă Hristos, care împacă cerul şi pământul prin sângele Crucii Lui (*cf.* Col. 1,20).

120

[1] Cântare a treptelor.
Ridicat-am ochii mei spre munți:
de unde îmi va veni ajutorul?
[2] Ajutorul meu [e] de la Domnul
care a făcut cerul și pământul.
[3] Nu îngăduí să ți se clatine piciorul
nici să nu aţipească păzitorul tău!
[4] Iată, nu va aţipi, nici nu va adormi
Cel care-l păzește pe Israel.
[5] Domnul te va păzi,
Domnul este adăpostul tău de-a dreapta ta.
[6] Ziua soarele nu te va pârjoli,
nici luna, noaptea.
[7] Domnul te va păzi de orice rău,
El îți va păzi sufletul.
[8] Domnul va păzi intrarea și ieșirea ta
de acum și până-n veac.

---

120 Unul dintre cei mai cunoscuți psalmi de încredere totală în ocrotirea lui Dumnezeu.
120,1 „munți": locul teofaniilor. ♦ „Ridicat-am": TM are „ridic/ridica-voi".
120,1-2 Ioan Gură de Aur interpretează: în exil, evreii nu mai vedeau Templul, dar la cer puteau privi oricând. Tocmai de aceea Dumnezeu i-a dat omului o poziție verticală, în timp ce toate celelalte animale au o poziție orizontală: El vrea ca omul să privească spre cer.
120,3 „Nu îngădui să ți se clatine": *litt.* „Să nu dai spre clătinare". TM are „Nu va îngădui... nu va aţipi". Se presupune că vv. 3-8 sunt cuvintele preotului care îl încurajează pe pelerin.
120,5 „adăpostul tău": TM are „umbra ta".
120,6 „nici luna, noaptea": stihul are funcție pur poetică, pentru formarea paralelismului.
120,7 După Ioan Gură de Aur, Dumnezeu nu numai că ne dă tot ajutorul, dar, cu binefacerile Sale, merge dincolo de ceea ce-I putem cere.
120,8 „intrarea și ieșirea": semitism desemnând totalitatea acțiunilor omului. ♦ **8b**: expresie liturgică.

121

[1] Cântare a treptelor.
Bucuratu-m-am când mi s-a spus:
„În Casa Domnului vom merge."
[2] Stăteau picioarele noastre
în curţile tale, Ierusalime.
[3] Ierusalimul zidit ca o cetate,
unde toţi iau parte laolaltă.
[4] Căci acolo au urcat seminţiile,
seminţiile Domnului, mărturie pentru Israel,
ca să laude Numele Domnului.
[5] Căci acolo s-au aşezat scaunele de judecată,
scaunele pentru casa lui David.
[6] Cereţi cele ce sunt spre pace pentru Ierusalim
şi belşug pentru cei ce te iubesc!
[7] Să fie pace în puterea ta
şi belşug între întăriturile tale!
[8] De dragul fraţilor mei şi al apropiaţilor mei,

---

121 Bucuria de a ajunge în Ierusalim, casa păcii. **Părinţii comentează psalmul cu referire** la Ierusalimul ceresc.

121,1 În TM, la titlul psalmului se adaugă: „a lui David".

121,2 „Stăteau": în gr., un perfect de formă perifrastică, având o valoare deosebită de intensitate şi de durată. Unii văd în el un perfect „profetic", în care împlinirea viitoare e anticipată în credinţă (*cf.* şi Mortari, nota *ad loc.*). ♦ „în curţile tale": TM are „la porţile tale".

121,3 3b în TM: „bine închegată în sine" (text nesigur). ♦ *Cf.* Fp. 2,44-45 („Toţi erau o inimă şi un suflet..."); In. 17,24 („acolo unde sunt Eu să fie şi ei împreună cu Mine").

121,4 „mărturie pentru Israel": TM are „după rânduiala lui Israel". ♦ Ioan Gură de Aur interpretează ca dovada cea mai mare a Providenţei divine, a puterii şi înţelepciunii lui Dumnezeu, faptul că trebuia să se adune, căci acolo se citea Legea, care conţinea istoria minunilor din trecut, iar ei erau determinaţi, în aceste adunări, să practice dragostea frăţească.

121,5 „scaunele de judecată": unul din semnele acestei cetăţi regeşti, care exprimă dubla ei supremaţie – preoţia şi regalitatea; la Ierusalim se făcea apel împotriva unei judecăţi (Ioan Gură de Aur).

121,6b În TM: „Linişte/belşug pentru cei care te iubesc!"

121,7 „în puterea ta": TM are „între zidurile tale".

121,8b În TM: „voi spune: Pacea să fie în tine!"

am grăit pace pentru tine.
9 De dragul Casei Domnului Dumnezeului nostru
am căutat cele bune pentru tine.

122

1 Cântare a treptelor.
Către Tine am ridicat ochii mei,
Cel care locuieşti în cer.
2 Iată, precum sunt ochii robilor spre mâinile stăpânilor lor,
precum sunt ochii slujitoarei spre mâinile stăpânei sale,
aşa sunt ochii noştri spre Domnul Dumnezeul nostru,
până când Se va îndura de noi.
3 Ai milă de noi, Doamne, ai milă,
căci prea mult ne-am săturat de dispreţ,
4 prea mult s-a săturat sufletul nostru
[de] ocara celor îndestulaţi
şi [de] dispreţul celor trufaşi!

123

1 Cântare a treptelor.
De n-ar fi fost Domnul cu noi –
să spună Israel! –
2 de n-ar fi fost Domnul cu noi
când s-au ridicat oameni asupra noastră,

121,9 „am căutat": TM are „voi cere".

122 După întoarcerea din exil, sau în diaspora, israeliţii au de întâmpinat tot felul de vicisitudini: hărţuieli şi neînţelegere din partea vecinilor şi a străinilor. Exasperarea se preschimbă în rugăciune.

122,1 Ieronim remarcă un progres: în acest al patrulea psalm al treptelor, pelerinul deja îşi înalţă ochii către Dumnezeu.

123 Psalmistul cântă recunoştinţa poporului pentru că a fost eliberat din primejdii de moarte, pe care le evocă prin imaginea apelor dezlănţuite, a fiarei nemiloase şi a capcanei puse de vânător.

123,1 La titlu, TM are în plus „a lui David". ♦ „cu noi": TM are: „pentru noi". ♦ „să spună Israel!": profetul se poartă ca un dirijor de cor şi-i îndeamnă pe pelerini să repete (Ioan Gură de Aur).

[3] de bună seamă ne-ar fi înghiţit de vii
când s-a aprins urgia lor împotriva noastră.
[4] De bună seamă ne-ar fi acoperit apa,
prin şuvoi ar fi trecut sufletul nostru,
[5] de bună seamă ar fi trecut sufletul nostru prin apă nestăvilită.
[6] Binecuvântat [fie] Domnul, care nu ne-a dat pe noi
pradă pentru dinţii lor!
[7] Sufletul nostru a fost eliberat ca o pasăre
din laţul vânătorilor;
laţul s-a rupt şi noi am fost eliberaţi.
[8] Ajutorul nostru e în Numele Domnului,
care a făcut cerul şi pământul.

124

[1] Cântare a treptelor.
Cei care se încred în Domnul [sunt] ca muntele Sionului;
nu se va clătina în veac cel care locuieşte în Ierusalim.
[2] Munţi în jurul lui
şi Domnul în jurul poporului Său,
de acum şi până-n veac.
[3] Căci El nu va lăsa sceptrul păcătoşilor
peste moştenirea celor drepţi,

123,4 „De bună seamă": gr. ἄρα, „atunci", „desigur" – particulă concluzivă cu valoare de întărire. ♦ 4b în TM: „şuvoi ar fi trecut peste sufletul nostru." ♦ „ne-ar fi acoperit apa": Augustin vede aici o aluzie la moartea egiptenilor; pentru Origen, e simbolul ispitelor.
123,5 TM are „atunci ar fi trecut peste sufletul nostru ape învolburate".
124 Un psalm despre Ierusalim ca simbol al siguranţei celor credincioşi.
124,1 „cel care locuieşte în Ierusalim": TM are „în veci va rămâne". Origen trimite la Evr. 12,22 („V-aţi apropiat de muntele Sionului, de cetatea Dumnezeului celui viu...").
124,2 „Munţi în jurul lui": TM are „Ierusalimul, munţi îl înconjoară". Observaţia topografică e exactă pentru Ierusalimul vechi, „cetatea lui David", situată pe colina mai puţin înaltă numită Ophel sau Sion, la sud de actuala esplanadă a Templului (*cf.* Lancellotti, nota *ad loc.*). ♦ Pentru imaginea lui *YHWH* ca zid în jurul poporului – *cf.* Zah. 2,9. Ilarie leagă expresia de Mt. 28,20 („Iată, Eu sunt cu voi până la sfârşitul lumii").
124,3 3a în TM: „Căci nu se va odihni sceptrul răutăţii." Ar putea fi vorba de un monarh nelegiuit sau, mai degrabă, de o putere străină, sub care ar fi pericolul ca poporul să decadă spiritual. ♦ Theodoret interpretează: nu cumva drepţii asupriţi să considere că totul se petrece din întâmplare şi nu există nici o cârmuire divină în lume.

ca să nu-şi întindă dreptii
mâinile spre fărădelege.
[4] Fă bine, Doamne, celor buni
şi celor drepţi cu inima,
[5] iar pe cei care se abat pe [căi] încâlcite
Domnul îi va duce deoparte laolaltă cu cei ce săvârşesc fărădelegea.
Pace peste Israel!

125

[1] Cântare a treptelor.
Când i-a întors Domnul din robie pe [cei din] Sion,
am fost mângâiaţi.
[2] Atunci ni s-a umplut gura de bucurie
şi limba de veselie.
Atunci se spunea între neamuri:
„S-a preamărit Domnul în ceea ce a făcut cu ei!"
[3] S-a preamărit Domnul în ceea ce a făcut cu noi:
ne-am umplut de bucurie.
[4] Întoarce, Doamne, robia noastră
ca şuvoaiele de la miazăzi!

---

125 Bucuria întoarcerii.

125,1 1a: *litt.* „când a întors Domnul robia Sionului" – în acest stih, Sionul apare ca etnonim. ♦ „mângâiaţi": *litt.* „ca mângâiaţi". TM are „eram ca unii care visează". Eusebiu cunoaşte ambele lecţiuni: „Această viziune a libertăţii noastre nu era încă deplină; va fi adevărată numai când şi restul fraţilor noştri se vor întoarce din robie." Ilarie interpretează: nu avem încă mângâierea deplină, căci „toată făptura aşteaptă arătarea fiilor lui Dumnezeu..." (*cf.* Rom. 8,19-21). ♦ După Theodoret, psalmul este cântat de cei întorşi din exil pentru a celebra cultul la Ierusalim, în timp ce alţi iudei se află încă la Babilon (*cf.* v. 4).

125,2 „bucurie": TM are „râset". ♦ „între neamuri": minunea întoarcerii israeliţilor din exil îi face pe păgâni să recunoască măreţia Domnului.

125,3a Această repetare exprimă intensitatea bucuriei. Prin simpla lui existenţă, acest popor dădea mărturie pentru Dumnezeu şi-L vestea (Ioan Gură de Aur).

125,4 „Întoarce...": aceeaşi expresie ca la v. 1. *Cf.* Ps. 84,2 şi nota. ♦ „şuvoaiele de la miazăzi": TM are „şuvoaiele din Negebh". Negebh este ţinutul deşertic din sudul Iudeii; acest toponim se foloseşte şi pentru a desemna sudul ca punct cardinal. În această zonă, venirea anotimpului ploios transformă brusc văile secate în torenţi.

[5] Cei care seamănă cu lacrimi
vor secera cu bucurie.
[6] Plecând, mergeau şi plângeau
ducându-şi semințele;
venind, se vor întoarce cu veselie
purtându-şi snopii.

126

[1] Cântare a treptelor; a lui Solomon.
Dacă Domnul nu zideşte casa,
în zadar vor fi trudit cei care o zidesc.
Dacă Domnul nu păzeşte cetatea,
în zadar va fi vegheat cel care o păzeşte.
[2] În zadar vă sculați dis-de-dimineață
şi vă ridicați îndată ce v-ați aşezat,
voi care mâncați pâinea durerii,
pe când celor iubiți ai Săi [Domnul] le dă somn.
[3] Iată, moştenirea Domnului [sunt] fiii,
răsplata rodului pântecelui.
[4] Ca săgețile în mână de viteaz,

125,5 Expresie proverbială. *Cf.* Mt. 5,5 („Fericiți cei care plâng"); In. 16,20 („Veți plânge..., dar durerea voastră se va preschimba în bucurie").

125,6 „snopii": gr. δράγμα, *litt.* „spice cât poți apuca într-o mână".

126 Formulări de tip parcmiologic referitoare la deşertăciunea efortului omenesc fără Dumnezeu (1-3) şi la binecuvântarea de a avea copii (3-5). Psalmul e atribuit lui Solomon, pentru că el a construit Casa Domnului; tonul sapiențial poate fi pus şi el în legătură cu regele înțelept.

126,1a-b Origen trimite la Gen. 11,4 *sq* (turnul Babel). ♦ 1c-d: interpretare hristologică la Augustin: „Domnul vă păzeşte când vegheați şi când dormiți. El a dormit o singură dată, pe cruce; S-a trezit şi nu va mai dormi."

126,2 2b în TM: „şi vă întârziați odihna". ♦ „durerii": TM are „ostenelilor". ♦ „celor iubiți": TM are „celui iubit". ♦ „somn": traducătorii TM au înțeles textul în două feluri: asemenea LXX, ori „*în* somn". La un prim nivel de lectură, acest „iubit" s-ar putea referi la Solomon (*cf.* 2Rg. 12,25 şi nota), iar somnul, la visul de la Gabaon (*cf.* 3Rg. 3,5 şi nota) – *cf.* BJ, nota *ad loc.*

126,3 „Moştenirea Domnului" se referă de obicei la Pământul făgăduinței sau la poporul ales. ♦ 3b în TM: „răsplata, rodul pântecelui".

126,4 „alungați": *litt.* „scuturați afară". ♦ „fiii celor alungați": probabil este vorba de cei exilați, pe care oamenii i-au respins, dar ar fi ca nişte săgeți în mâinile lui Dumnezeu

așa sunt fiii celor alungați.
[5] Fericit omul care-și va împlini cu ei dorința:
nu se va rușina când va grăi cu dușmanii săi la poartă.

127

[1] Cântare a treptelor.
Fericiți toți cei care se tem de Domnul,
cei care umblă pe căile Lui.
[2] Vei mânca [din] ostenelile palmelor tale,
fericit ești și bine îți va fi.
[3] Femeia ta, ca o viță roditoare
pe laturile casei tale;
fiii tăi, ca mlădițele de măslini
împrejurul mesei tale.
[4] Iată, așa va fi binecuvântat omul care se teme de Domnul.
[5] Să te binecuvânteze Domnul din Sion
și să vezi cele bune ale Ierusalimului
în toate zilele vieții tale;
[6] și să-i vezi pe fiii fiilor tăi.
Pace peste Israel!

împotriva vrăjmașilor. TM are însă „fiii tinereților". Traducătorul LXX a raportat cuvântul ebraic la o rădăcină omografă.

126,5 „își va împlini cu ei dorința": TM are „își va umple tolba". ♦ „cu ei": *litt.* din/de la ei. ♦ „la poartă": la poarta cetății, locul unde se tratau afacerile publice.

127 Fericirea familiei care trăiește în frica lui Dumnezeu.

127,1 Ilarie explică în ce constă „teama de Domnul": ea nu e simplă frică în momente grele, ci izvorăște din iubire, iar deplinătatea acestei temeri este iubirea desăvârșită, care alungă orice frică. Dovada temerii de Dumnezeu este ascultarea de El.

127,2 „ostenelile palmelor": după ed. Rahlfs; alte mss. (*Sinaiticus*, *Alexandrinus*) au „roadele trudelor". (Gr. καρπός înseamnă „rod, fruct", dar și „încheietura pumnului, palmă" – 1Rg. 5,4; Prov. 31,20.) ♦ *Cf.* Lc. 14,15 („Fericiți cei care vor mânca pâine în împărăția lui Dumnezeu").

127,3 Pentru toți comentatorii, vița care se întinde pe laturile casei e o metaforă pentru o prezență binefăcătoare ce „umple casa". Vița și măslinul sunt în Biblie metaforele păcii și prosperității.

127,5 „cele bune ale Ierusalimului": pentru Ioan Gură de Aur, sunt toate bunurile mesianice.

128

[1] Cântare a treptelor.
De multe ori s-au luptat cu mine din tinerețea mea – să spună Israel!
[2] De multe ori s-au luptat cu mine din tinerețea mea
și nu m-au putut [birui].
[3] Lucratu-m-au pe la spate păcătoșii,
și-au sporit fărădelegea.
[4] Domnul e drept: a tăiat cerbicea păcătoșilor.
[5] Să fie făcuți de rușine și să se întoarcă îndărăt
toți cei care urăsc Sionul!
[6] Facă-se ca iarba de pe acoperișuri
care, înainte de a fi smulsă, s-a [și] ofilit,
[7] cu care nu și-a umplut mâna cel care seceră,
nici poala, cel care adună snopi,
[8] și nu [le]-au spus trecătorii:
„Binecuvântarea Domnului să fie asupra voastră!
Vă binecuvântăm în Numele Domnului!"

---

128 Un om, sau poporul întreg, își aduce aminte de nenumăratele necazuri îndurate în timp și din care Dumnezeu l-a scăpat. Aceasta îi dă încredere pentru viitor.

128,1 „s-au luptat cu mine": TM are „m-au asuprit". ♦ Ioan Gură de Aur spune că Dumnezeu a voit ca evreii să fie când învinși, când învingători, pentru ca aceasta să le slujească drept învățătură, dar n-a îngăduit niciodată ca acest popor ales să fie nimicit. ♦ Pentru Theodoret, „tinerețea" e timpul robiei lui Israel în Egipt și al eliberării lui; este vorba însă și despre Biserică.

128,3 3a: Ioan Gură de Aur observă că expresia poate avea două sensuri în funcție de accepțiunile verbului τεκτοίνω, „a lucra, a făuri" – ceea ce s-ar referi la violențe sau poveri puse *în* spatele drepților, sau „a lucra, a urzi", care s-ar referi la calomnii, uneltiri făcute *pe la* spate (*apud* Mortari, nota *ad loc.*). ♦ În TM, *litt.*: „Pe spinarea mea au arat plugarii, și-au lungit brazdele."

128,4 „cerbicea": gr. αὐχένας (la plural); cuvântul înseamnă „gât", „gâtlej", dar se poate referi și la ceafă, „cerbice", simbolul încăpățânării (așa comentează expresia Părinții latini). TM are „funiile". ♦ Pentru Ilarie, „cerbicile" îi simbolizează pe cei ce disprețuiesc jugul Domnului.

128,5-6 Unii traducători redau aceste verbe la indicativ viitor, socotind că propozițiile sunt profetice și nu imprecatorii (*cf.* Lancellotti, nota *ad loc.*).

128,8 Theodoret amintește despre obiceiul de la țară de a chema binecuvântarea asupra secerătorilor. *Cf.* Ruth 2,4. ♦ „Vă binecuvântăm...": în gr. verbul e la perfect – așadar, sensul ar fi „v-am binecuvântat și binecuvântarea rămâne". Ultima propoziție pare a fi aici o inserție liturgică.

129

[1] Cântare a treptelor.
Dintru adâncuri am strigat către Tine, Doamne:
[2] Doamne, ascultă glasul meu!
Fie urechile Tale cu luare aminte
la glasul rugii mele!
[3] De vei căuta la fărădelegi, Doamne,
Doamne, cine va rămâne [în picioare]?
[4] Că la Tine este împăcarea.
[5] Pentru Legea Ta Te-am aşteptat, Doamne,
a aşteptat sufletul meu cuvântul Tău.
[6] A nădăjduit sufletul meu în Domnul
din straja dimineţii până noaptea:

---

129 Alături de Ps. 50, este poate unul din cei mai folosiţi psalmi în liturgia tuturor riturilor. Aşteptarea plină de speranţă a Dumnezeului mântuitor îl face foarte potrivit pentru slujba vecerniei; în ritul latin e intonat şi la toate ceremoniile pentru răposaţi. Este totodată unul dintre cei şapte psalmi de pocăinţă.

129,1 „Dintru adâncuri": pentru Ioan Gură de Aur, expresia înseamnă „cu o dorinţă aprinsă şi cu un mare elan al duhului"; astfel de rugăciuni sunt foarte puternice şi diavolul nu poate face nimic împotriva lor.

129,1-2 „Doamne": TM are *YHWH 'Adhōnay*, ambele nume fiind traduse în gr. cu Κύριε.

129,3 „vei căuta": *litt.* „vei pândi, vei sta să observi".

129,4 „împăcarea": TM are „iertare" şi, în plus, „ca să fii temut". Sensul apare astfel uşor diferit. În LXX, versetul e concluzie la cele dinainte; în TM se sugerează că abia după ce omul dobândeşte iertarea lui Dumnezeu e cuprins de acel respect amestecat cu admiraţie şi cu grija de a nu-L supăra, numit îndeobşte „frică de Dumnezeu". ♦ Părinţii văd în „împăcare" (gr. ἱλασμός, „îmblânzire", „împăcare", „ispăşire", „iertare") o trimitere la Hristos, citând multe locuri din NT (1In. 2,2; Rom. 5,10; Evr. 9; Tit 2,14 etc.).

129,5 În TM: „L-am aşteptat pe Domnul, L-a aşteptat sufletul meu şi în cuvântul Lui a nădăjduit." ♦ „Pentru Legea Ta": este lecţiunea preferată de Rahlfs; *Sinaiticus* şi *Alexandrinus* au „pentru Numele Tău", lecţiune preferată de Origen, Atanasie, Theodoret. Atanasie spune că „sunt cuvintele celui care vine nu de nevoie, ci de dragul Celui vrednic de cinstire". Ioan Gură de Aur ia în considerare trei lecţiuni, într-un unic sens: pentru îndurarea Ta, pentru Numele Tău, pentru Legea Ta am aşteptat mântuirea. Dacă aş fi făcut altfel, aş fi căzut în deznădejde. Dar astfel, sunt cuprins de o speranţă vie în aşteptarea cuvântului Tău.

129,6 În TM: „Sufletul meu [Îl aşteaptă] pe Domnul [mai mult] decât aşteaptă străjerii zorile, străjerii zorile."

din straja dimineţii să nădăjduiască Israel în Domnul.
7 Că la Domnul este milă
şi multă răscumpărare la El,
8 şi El va răscumpăra pe Israel
din toate fărădelegile lui.

130

1 Cântare a treptelor; a lui David.
Doamne, nu s-a înălţat inima mea,
nici n-au privit prea sus ochii mei,
nici n-am umblat după lucruri mari, sau [prea] măreţe pentru mine.
2 Dacă n-aş fi fost smerit,
ci mi-aş fi înălţat sufletul,
ca un prunc înţărcat la sânul mamei sale
aşa ar fi fost răsplata pentru sufletul meu.
3 Să nădăjduiască Israel în Domnul
de acum şi până în veac!

129,7 În TM: „Nădăjduieşte, Israele, în *YHWH*..."

129,7-8 În TM, termenul *p'dhūth*, „răscumpărare", şi verbul corespunzător de la v. 8 se mai întâlnesc numai în Ps. 111,9 cu sens generic şi în Is. 50,2, referitor la eliberarea din exil. „Răscumpărarea din păcate" ce apare aici dă mărturie pentru procesul de spiritualizare a conceptului de mântuire. Acesta va fi sensul din NT: eliberare din păcat (*cf.* Mt. 1,21) – *cf.* Lancellotti, nota *ad loc.*

130 Liniştea celui smerit, care se încrede în Dumnezeu.

130,2 „Dacă n-aş fi fost smerit, ci...": TM are „Ci/Dimpotrivă, mi-am aşezat şi mi-am liniştit sufletul ca un prunc înţărcat la sânul mamei sale, ca un prunc înţărcat este în mine sufletul meu". Traducătorii mai vechi par a vedea „pruncul înţărcat" ca pe o imagine a calmului! Comentatorii şi traducătorii moderni, mai buni cunoscători ai realităţilor familiale, interpretează fie că e vorba de un copil înţărcat care s-a agitat, a plâns, dar în cele din urmă s-a liniştit lângă mama sa, fie că este vorba de un copil sătul de supt care a adormit. În greacă, textul pare a căpăta un alt sens, deoarece expresia ebraică *'im lo'*, „dimpotrivă", care marchează o opoziţie faţă de cele spuse mai înainte, a fost tradusă în părţile sale componente, „dacă nu", ceea ce a produs o condiţională a cărei regentă pare a fi stihul d. Atunci ideea ar fi: dacă m-aş fi trufit, dacă m-aş fi agitat ca un prunc înţărcat, atunci „răsplata" (adică pedeapsa) ar fi fost tocmai această tulburare sufletească. Într-un mod asemănător interpretează Ioan Gură de Aur, care separă 2d considerându-l însă un fel de concluzie la tot ce s-a spus („aşa să-mi plătească Dumnezeu dacă nu e adevărat ce am spus") – *cf.* 1Rg. 3,17. ♦ „la sânul mamei sale... pentru sufletul meu": *litt.* „pe mama sa... pe sufletul meu".

131

[1] Cântare a treptelor.
Adu-Ţi aminte, Doamne, de David
şi de toată blândeţea lui;
[2] cum a jurat Domnului,
a făgăduit către Dumnezeul lui Iacob:
[3] „Nu voi intra în sălaşul casei mele,
nu mă voi urca în aşternutul patului meu,
[4] nu voi da somn ochilor mei,
nici pleoapelor mele aţipire
sau odihnă tâmplelor mele
[5] până ce nu voi găsi loc pentru Domnul,
sălaş pentru Dumnezeul lui Iacob."
[6] Iată, am auzit despre el în Efrata,

---

131 Intenţia lui David de a-l construi Casă Domnului (*cf.* 2Rg. 7,1-2; 1Par. 28,2) este răsplătită de făgăduinţa referitoare la perenitatea dinastiei lui. De aceea de foarte timpuriu psalmul a fost interpretat mesianic. Urcând spre Sion, pelerinii meditează asupra semnificaţiei lui spirituale: loc de manifestare a alegerii lui Dumnezeu. Psalmul este înrudit şi cu psalmii regali şi cu cântările Sionului; s-a presupus şi că era utilizat liturgic într-o ceremonie care rememora aducerea chivotului la Ierusalim (*cf.* 2Rg. 6,13-19) – *cf.* Ravasi, III, p. 667. După majoritatea Părinţilor, în acest psalm David este prefigurarea lui Hristos.

131,1 „blândeţea": TM are „necazurile/ostenelile".

131,2 „a jurat": în textele istorice e vorba de o intenţie, nu de un jurământ, dar deja între Regi şi Paralipomene se vede o mai mare subliniere a rolului lui David în construirea Templului. ♦ „Dumnezeul lui Iacob": TM are „Cel Puternic al lui Iacob" – apelativ arhaic, ce apare mai ales în Isaia. La fel şi la v. 5.

131,3-4 „Nu voi intra... Nu voi da... etc.": *litt.* „Dacă voi intra... Dacă voi da... etc.", subînţeles „aşa să-mi facă Dumnezeu": structură tipică de jurământ. ♦ „sălaşul": *litt.* „cortul". ♦ „aşternutul patului": *litt.* „patul aşternutului".

131,4c Nu apare în TM.

131,5 *Cf.* Fp. 7,46.

131,6 Complementele celor două verbe sunt pronume feminine, subînţelegând „chivotul" (în greacă, substantiv feminin exprimat la v. 8b). Unii Părinţi au văzut aici o aluzie la Fecioara Maria. La v. 7, în schimb, ambele pronume sunt masculine, referindu-se la Dumnezeu. ♦ „Efrata": nume vechi al Betleemului. David şi oamenii săi, aflaţi la Betleem, au auzit că chivotul, răpit de filisteni, se găsea în „câmpiile pădurii": TM are „ţarinile lui *Yā'ar*", toponim care trimite cu gândul la *Qir'yath Y'ārīm*, localitate la 15 km vest de Ierusalim, unde în 1Rg. 7,1-2 se spune că a fost aşezat chivotul recuperat de la filisteni. Traducătorul LXX a tradus toponimul.

l-am găsit în câmpiile pădurii:
7 să intrăm în sălaşurile Lui,
să ne închinăm spre locul unde au stat picioarele Lui!
8 Scoală-Te, Doamne, către odihna Ta,
Tu şi chivotul sfinţeniei Tale!
9 Preoţii Tăi se vor înveşmânta în dreptate
şi credincioşii Tăi se vor veseli.
10 De dragul lui David, robul Tău,
nu da la o parte faţa unsului Tău!
11 A jurat Domnul lui David adevăr pe care nu-l va lua înapoi:
„Din rodul pântecelui tău voi aşeza pe tronul tău:
12 dacă vor păzi fiii tăi legământul Meu
şi mărturiile Mele acestea, pe care le voi da lor ca învăţătură,
şi fiii lor până în veac vor şedea pe tronul tău."
13 Căci Domnul a ales Sionul,
l-a luat ca locuinţă pentru Sine:
14 „Aceasta e odihna Mea în veacul veacului,
aici voi locui, fiindcă l-am ales;
15 prada i-o voi binecuvânta din plin,
pe săracii săi îi voi sătura cu pâine,
16 pe preoţii săi îi voi înveşmânta în mântuire
şi credincioşii săi se vor bucura cu bucurie mare.
17 Acolo voi face să răsară puterea lui David,

131,7 Verbele sunt la viitor, cu valoare hortativă. Aceeaşi valoare ar putea-o avea şi viitorul verbelor de la v. 9. ♦ „locul unde au stat picioarele...": TM are „scăunelul picioarelor...".

131,8-11 Asemănător cu 2Par. 6,41-42.

131,9 *Cf.* Is. 60,10.

131,11b-12 Citat de Petru în cuvântarea sa de la Rusalii (Fp. 2,30).

131,13 „l-a luat": gr. αἱρετίζομαι, „a lua pentru sine", „a alege". TM are „l-a dorit".

131,14 „l-am ales": TM are „l-am dorit".

131,15 „prada": gr. θήρα, „vânat, captură, pradă"; termenul din TM înseamnă şi „vânat", şi „provizii". ♦ „o voi binecuvânta din plin": *litt.* „binecuvântând o voi binecuvânta" – semitism. ♦ 15b: Augustin vede aici o aluzie la Euharistie, hrana celor smeriţi cu inima care Îl urmează pe Hristos.

131,16 „înveşmânta în mântuire": Augustin trimite la Gal. 3,27 („v-aţi îmbrăcat în Hristos"). ♦ „se vor bucura cu bucurie mare": *litt.* „vor tresălta cu tresăltare".

131,17 „puterea": *litt.* „cornul"; pentru „cornul lui David": *cf.* Lc. 1,69; Ier. 23,5; 33,15. ♦ „lumină": *litt.* „lampă". Mulţi Părinţi văd aici o aluzie la Ioan Botezătorul, trimiţând la In. 5,35.

am pregătit o lumină pentru unsul Meu;
[18] pe duşmanii lui îi voi îmbrăca în ocară,
dar asupra lui va înflori sfinţenia Mea."

132

[1] Cântare a treptelor; a lui David.
Iată, ce este mai frumos şi mai plăcut
decât să locuiască fraţii laolaltă?
[2] Ca mirul de pe cap ce coboară pe barbă,
pe barba lui Aaron,
care coboară pe marginea veşmintelor lui.
[3] Ca roua Ermonului care coboară pe munţii Sionului;
căci acolo a poruncit Domnul binecuvântarea
şi viaţă până în veac.

131,18 „sfinţenia Mea": TM are „coroana lui".

132 Odată ajunşi la sanctuar, pelerinii se bucură de comuniunea cu slujitorii sacri şi cu fraţii lor în credinţă. Psalmul adaptează, poate, o expresie proverbială despre buna înţelegere în familie.

132,2 „mirul": TM are „untdelemnul cel bun/plăcut" – conotaţia este atât din sfera cultului, cât şi din cea a cosmeticii. Cei din vechiul Orient foloseau din belşug untdelemnul parfumat ca semn de bucurie (*cf.* Mt. 6,17) sau de ospitalitate (*cf.* Lc. 7,48). ♦ Aluzia la barba lui Aaron trimite la folosirea sacră a mirului pentru ungerea marelui preot. ♦ Pentru Origen, ungerea simbolizează pe Duhul Sfânt.

132,3 Ermonul este ultimul masiv din capătul de sud al lanţului Munţilor Antiliban. Aluzia la Sion plasează şi roua, ca imagine a binecuvântării lui Dumnezeu, în sfera sacrului (*cf.* Lancellotti, nota *ad loc.*). În Is. 26,19, roua este metafora învierii. ♦ Ilarie observă că roua face parte din binecuvântările patriarhilor: „Să-ţi dea Dumnezeu din roua cerului..." (Gen. 27,28). ♦ Pentru Augustin, „roua Ermonului" simbolizează harul lui Dumnezeu care-i face pe fraţi să locuiască împreună; ei nu sunt în stare de aceasta doar prin puterile sau meritele lor.

133

[1] Cântare a treptelor.
Binecuvântaţi-L aşadar pe Domnul,
toţi robii Domnului,
cei care staţi în Casa Domnului,
în curţile Casei Dumnezeului nostru.
[2] Ridicaţi-vă noaptea mâinile spre cele sfinte
şi binecuvântaţi pe Domnul.
[3] Să te binecuvânteze Domnul din Sion,
Cel care a făcut cerul şi pământul!

134

[1] Aleluia!
Lăudaţi Numele Domnului,
Lăudaţi, slujitori, pe Domnul!
[2] cei care staţi în Casa Domnului,
în curţile Casei Dumnezeului nostru!
[3] Lăudaţi pe Domnul, că bun este Domnul,

---

133 Ultima dintre „cântările treptelor": pelerinii pleacă din Templu îndemnându-i pe slujitorii lui să stăruie în rugăciune, iar aceştia îi binecuvântează în numele Domnului.

133,1 Primul verset sună ca un rămas-bun şi o concluzie a pelerinajului: *litt.* „Iată, deci, binecuvântaţi-L...". ♦ 1d: nu apare în TM, dar 1c este „care staţi în Casa Domnului nopţile" – probabil leviţii aflaţi în slujba săptămânală la Templu (*cf.* 1Par. 9,25-27 şi notele *ad loc.*).

133,2 „noaptea": *litt.* „în nopţi". Despre felul în care leviţii se rânduiau de strajă zi şi noapte în faţa Domnului, *cf.* 1Par. 9,33 şi Ps. 134,2. ♦ În TM: „Ridicaţi-vă mâinile spre cele sfinte..."

134 Psalmul este alcătuit din fragmente împrumutate din alţi psalmi: 112 (v. 1), 133 (v. 2), 135 (vv. 1, 8, 10), 70 (v. 19), 113 (vv. 6, 15-21a). Psalmul povesteşte mai ales minunile Exodului, despre care Ilarie observă că simbolizează tot ce a făcut Dumnezeu pentru mântuirea omului. Toate categoriile de credincioşi sunt chemate să aducă laudă Dumnezeului creator şi mântuitor, respingând orice idolatrie.

134,1 „Aleluia": traducătorul transpune ca atare expresia ebraică *Hal*ᵉ*lū Yāh*, în vreme ce la începutul v. 3 o traduce: „Lăudaţi pe Domnul". ♦ 1b în TM: „Lăudaţi, slujitori ai lui *YHWH*!"

134,3 „frumos": TM are „plăcut/încântător". Ioan Gură de Aur spune că faptul de a-I cânta lui Dumnezeu e în sine şi folositor şi plăcut: cântecul religios înalţă sufletul, îl

cântați Numelui Său, că este frumos!
[4] Fiindcă pe Iacob Și l-a ales Domnul,
pe Israel ca avuție a Sa.
[5] Eu am cunoscut că mare este Domnul
și Domnul nostru, mai presus decât toți zeii.
[6] Toate câte le-a voit Domnul le-a făcut,
în cer și pe pământ,
pe mări și în toate adâncurile:
[7] El ridică norii de la marginea pământului,
fulgere făcut-a pentru ploaie,
El scoate vânturile din vistieriile Sale.
[8] El a lovit pe întâii-născuți ai Egiptului,
de la om până la dobitoc;
[9] a trimis semne și minuni în mijlocul tău, Egipte,
peste Faraon și peste toți robii lui.
[10] El a lovit neamuri multe
și a ucis regi puternici:
[11] pe Seon, regele amoreilor,
și pe Og, regele Basanului,
și toate domniile din Canaan
[12] și a dat pământul lor moștenire,
moștenire lui Israel, poporului Său.
[13] Doamne, Numele Tău este în veac,
Doamne, amintirea Ta este din neam în neam!

învață sau îi amintește adevărurile mântuirii și scopul ultim. Melodia e o plăcere și omul care Îi cântă lui Dumnezeu dobândește un caracter sacru.

134,4 *Cf.* Deut. 7,7-8.

134,5 „mai presus decât toți zeii": Ilarie trimite la 1Cor. 8,5, unde Pavel vorbește despre zeii mitologiilor păgâne ca despre niște „pretinși dumnezei". Același Apostol îi echivalează mai apoi cu demonii (1Cor. 10,20).

134,9 „semne și minuni": sintagmă consacrată pentru a desemna faptele minunate ale lui Dumnezeu, care Îi manifestă atributele.

134,11ab *Cf.* Num. 21,21-35; Deut. 2,26–3,17.

134,12 Ioan Gură de Aur trimite la Rom. 9,4 *sq.* („A lor [fiilor lui Israel] este înfierea și slava și Legământul și Legea și cultul și făgăduințele, ai lor sunt patriarhii și din ei este Hristos după trup").

134,13 *Cf.* Ex. 3,15.

[14] Căci Domnul va judeca poporul Său
şi de robii Săi Se va milui.
[15] Idolii neamurilor sunt argint şi aur,
lucrarea mâinilor omeneşti:
[16] gură au, dar nu pot vorbi,
ochi au, dar nu pot vedea,
[17] urechi au, dar nu pot auzi,
[nări au, dar nu pot mirosi,
mâini au, dar nu pot atinge,
picioare au, dar nu pot păşi,
nici nu vor da glas din gâtlejul lor,]
nici nu este suflare în gura lor.
[18] Asemenea lor să ajungă cei care îi fac
şi toţi cei care se încred în ei!
[19] Voi, casă a lui Israel, binecuvântaţi pe Domnul!
Casă a lui Aaron, binecuvântaţi pe Domnul!
[20] Casă a lui Levi, binecuvântaţi pe Domnul!
Cei care vă temeţi de Domnul, binecuvântaţi pe Domnul!
[21] Binecuvântat fie Domnul din Sion,
Cel care locuieşte în Ierusalim!

135

[1] Aleluia!
Lăudaţi pe Domnul, că este bun,
că în veac este mila Lui!

134,14 *Cf.* Deut. 32,36.

134,16 „nu pot vorbi...": *litt.* „nu vor vorbi". Verbele la viitor sugerează că această neputinţă este iremediabilă.

134,17 Rahlfs pune în paranteză stihurile 17b-e, presupunând o contaminare cu Ps. 113,14-15 şi propune astfel eliminarea lor. Ele nu apar nici în TM.

134,20 „Cei care vă temeţi de Domnul": vezi nota la 113,19.

134,21 În TM are, la final, din nou *Hal*elū Yāh.* În LXX, expresia apare la începutul psalmului următor.

135 Psalm de laudă, numit în tradiţia iudaică „marele Hallel" (*cf.* 2Par. 7,3), folosit în liturgie la finalul cinei pascale, după Ps. 112–117 (*cf.* introd la Ps. 112) precum şi la sărbătoarea Corturilor. Se presupune că refrenul era cântat de întreaga adunare liturgică.

135,1 „mila": TM are *ḥesedh* – *cf.* nota la 24,10.

[2] Lăudați pe Dumnezeul dumnezeilor,
că în veac este mila Lui!
[3] Lăudați pe Domnul domnilor,
că în veac este mila Lui!
[4] Pe Cel care singur face fapte minunate,
că în veac este mila Lui!
[5] Pe Cel care a făcut cerurile cu pricepere,
că în veac este mila Lui!
[6] Pe Cel care a întărit pământul peste ape,
că în veac este mila Lui!
[7] Pe Cel care singur a făcut luminătorii cei mari,
că în veac este mila Lui,
[8] soarele spre stăpânirea zilei,
că în veac este mila Lui,
[9] luna și stelele, spre stăpânirea nopții,
că în veac este mila Lui!
[10] Pe Cel care a lovit Egiptul în întâii lor născuți,
că în veac este mila Lui,
[11] și l-a scos pe Israel din mijlocul lor,
că în veac este mila Lui,
[12] cu mână tare și braț înălțat,
că în veac este mila Lui!
[13] Pe Cel care a despicat Marea Roșie,
că în veac este mila Lui,

135,2a-3a: „Dumnezeul dumnezeilor... Domnul domnilor": forme de superlativ de tip semitic.

135,7 „singur": nu apare în TM. ♦ „luminătorii": *cf.* Gen. 1,14-16.

135,10 *Cf.* Ex. 12,29.

135,11 *Cf.* Ex. 12,51.

135,12a Expresie recurentă pentru a caracteriza intervențiile mântuitoare ale lui Dumnezeu (Deut. 4,34 etc.).

135,13 „Marea Roșie": TM are *litt.* „Marea de trestii", care desemna la origine un mic golf al Mediteranei aflat la răsărit față de delta Nilului (și unde creșteau trestii), iar apoi ajunge să desemneze Marea Roșie cu cele două brațe între care se află Peninsula Sinai. *Cf.* Ex. 13,18.

135,13-15 *Cf.* Ex. 14. ♦ „i-a prăvălit": Origen remarcă folosirea gr. ἐκτινάσσω (care se folosește pentru „a scutura de pe tine o insectă", „a-ți scutura praful de pe picioare") pentru a sugera ușurința înfăptuirii.

[14] şi l-a trecut pe Israel prin mijlocul ei,
că în veac este mila Lui,
[15] şi i-a prăvălit pe Faraon şi oastea lui în Marea Roşie,
că în veac este mila Lui!
[16] Pe Cel care a trecut pe poporul Său prin pustiu,
că în veac este mila Lui!
Pe Cel care a scos apă din crăpătura stâncii,
că în veac este mila Lui!
[17] Pe Cel care a lovit regi mari,
că în veac este mila Lui,
[18] şi a ucis regi puternici,
că în veac este mila Lui:
[19] pe Seon, regele amoreilor,
că în veac este mila Lui,
[20] şi pe Og, regele Basanului,
că în veac este mila Lui,
[21] şi a dat pământul lor moştenire,
că în veac este mila Lui,
[22] moştenire lui Israel, robul Său,
că în veac este mila Lui!
[23] În înjosirea noastră Şi-a amintit de noi Domnul,
că în veac este mila Lui,
[24] şi ne-a răscumpărat de la vrăjmaşii noştri,
că în veac este mila Lui!
[25] El dă hrană la tot trupul,
că în veac este mila Lui!
[26] Lăudaţi-L pe Dumnezeul cerului,

135,16c-d Nu apar în TM şi nici în *Sinaiticus* şi *Alexandrinus*; *cf.* Deut. 8,15. ♦ „crăpătura stâncii": s-ar putea înţelege şi „stânca cea colţuroasă".

135,17-20 *Cf.* nota la 134,11.

135,23 „Domnul": nu apare în TM.

135,24 „răscumpărat": TM are „smuls".

135,25 „hrană": TM are „pâine", termen care se poate referi şi la hrană în general. ♦ „la tot trupul": după interpretarea lui Atanasie, Dumnezeu nu-Şi limitează providenţa la oameni, ci o extinde la toate făpturile. În acelaşi sens, Theodoret trimite la Mt. 6,26.

135,26 „Dumnezeul cerului": expresie târzie, caracteristică epocii perse (*cf.*, *e.g.*, 2Ezr. 1,2; Dan. 2,18; Apoc. 11,13), care nu se mai întâlneşte în Psalmi.

135,26c-d Nu apar în TM şi nici în *Sinaiticus* şi *Alexandrinus*.

că în veac este mila Lui!
Lăudaţi-L pe Domnul Domnilor,
că în veac este mila Lui!

136

[1] Al lui David.
La râurile Babilonului,
acolo am şezut şi am plâns
când ne-am adus aminte de Sion.
[2] În sălcii, în mijlocul lui,
atârnat-am harfele noastre.
[3] Căci acolo cei care ne-au robit ne-au cerut cuvinte de cântări
şi cei care ne-au dus departe [ne-au cerut] un imn:
„Cântaţi-ne din cântările Sionului!"
[4] Cum să cântăm cântarea Domnului în pământ străin?
[5] De te voi uita, Ierusalime, uitată fie dreapta mea!
[6] Să se lipească limba mea de gâtlejul meu de nu-mi voi aminti de Tine,
de nu voi pune mai presus de toate Ierusalimul ca început al bucuriei mele!
[7] Aminteşte-Ţi, Doamne, de fiii lui Edom, în ziua Ierusalimului
cum ziceau: „Pustiiţi-l, pustiiţi-l, până la temeliile lui!"
[8] Fiică nenorocită a Babilonului,

---

136 Cântare a exilaţilor.

136,1 Psalmul nu are titlu în TM. ♦ „Râurile Babilonului", Tigrul şi Eufratul, au dat numele grecesc al ţinutului: Mesopotamia, „ţinutul dintre râuri".

136,2 „sălcii": TM are „plopi". ♦ „harfele": gr. ὄργανα, *litt.* „instrumente muzicale".

136,3 „un imn": TM are „veselie".

136,5 „uitată fie...": TM are *litt.* „să uite...". În siriacă este „să mă uite". Targumul înţelege „eu voi uita de dreapta mea". Mulţi traducători moderni subînţeleg „dreapta mea să-şi uite deprinderea de a cânta", iar alţii emendează *tiš^ekhaḥ* în *tikh^eḥaš*, „să se usuce".

136,6 „Voi pune mai presus de toate" încearcă să redea verbul gr. cu două preverbe προανατάσσω.

136,7 „fiii lui Edom... ziua Ierusalimului": la cucerirea Ierusalimului de către Nabucodonosor, edomiţii li se alăturaseră jefuitorilor (Plângeri 4,22; Iez. 35,5.12; 25,12). La acest eveniment s-ar putea referi „ziua Ierusalimului", dar mai poate însemna şi ziua răzbunării lui de către Dumnezeu (*cf.* Abd. 10-15).

136,8 „nenorocită": TM are „pustiită". ♦ „îţi va plăti": *litt.* „îţi va da în schimb răsplătire". ♦ „ce ne-ai făcut nouă": *litt.* „ceea ce ne-ai dat nouă în schimb". ♦ Părinţii

fericit cel care îţi va plăti pentru ce ne-ai făcut nouă!
9 Fericit cel care va apuca şi va izbi pruncii tăi de stâncă!

137

1 Al lui David.
Îţi voi aduce laudă, Doamne, cu toată inima mea,
pentru că ai ascultat cuvintele gurii mele,
şi în faţa îngerilor Îţi voi înălţa cântare;
2 mă voi închina spre templul Tău cel sfânt
şi voi aduce laudă Numelui Tău,
pentru mila Ta şi adevărul Tău,
căci ai înălţat mai presus de orice nume cuvântul Tău.
3 În orice zi Te voi chema, ascultă-mă degrabă:
Te vei îngriji de mine din belşug, cu puterea Ta, în sufletul meu.
4 Să-Ţi aducă laudă, Doamne, toţi regii pământului,

---

atrag atenţia că imprecaţia este a exilaţilor, nu a psalmistului. Ioan Gură de Aur: „Sunt cuvinte ale unor prinşi în război care suferă prea mult."

136,9 Omorârea copiilor apare adesea în relatările antice (*e.g.* Euripide, *Troienele*) despre distrugerea unei cetăţi (*cf.* şi Is. 13,16; Os. 14,1; Naum 3,10). În felul acesta se nimicea orice speranţă de renaştere. Autorul foloseşte probabil o imagine devenită simbolică pentru nimicirea totală. ♦ Pentru Augustin, „pruncii Babilonului" sunt dorinţele rele, la naşterea lor, iar piatra e Hristos. Şi pentru Origen, „pruncii Babilonului" sunt gândurile rele.

137 Aducere de laudă şi mulţumire Providenţei divine. După Atanasie, e psalmul chemării universale.

137,1 „Al lui David": unele manuscrise adaugă „al lui Aggeu şi Zaharia". ♦ „pentru că ai ascultat": *cf.* In. 11,41. ♦ „voi înălţa cântare": gr. ψάλλω – *cf.* nota la 56,8. ♦ 1b nu apare în TM. ♦ „îngerilor": TM are „zeilor". „În faţa zeilor" s-ar putea înţelege „faţă de zei" (*cf.* Lancellotti, nota *ad loc.*). Targumul interpretează „în faţa judecătorilor". ♦ Ilarie comentează: „Îngerii sunt de faţă alături de credincioşi – Scriptura afirmă aceasta de mai multe ori (*cf.* Ps. 33,8)."

137,2d În TM, text dificil: *litt.* „ai mărit peste întreg Numele Tău spusa/făgăduinţa Ta". În *Alexandrinus*: „ai înălţat mai presus de orice Numele Tău"; unele manuscrise au „...pe sfântul Tău".

137,3 „ascultă-mă degrabă": TM are „mă asculţi". ♦ 3b TM are „sporeşti în sufletul meu tăria" – trad. conjecturală. ♦ Ilarie: „Dreptul nu e niciodată lipsit de teamă, dar are siguranţa că va fi întotdeauna ascultat."

137,4 *Cf.* Apoc. 21,24 („regii pământului Îi vor aduce slava lor"). ♦ „au auzit toate cuvintele...": Sfânta Scriptură, odinioară ascunsă la iudei, a ajuns la neamuri, după Hristos (Augustin).

căci au auzit toate cuvintele gurii Tale,
[5] şi să cânte pe căile Domnului,
că mare este slava Domnului.
[6] Preaînalt este Domnul şi la cele smerite priveşte
şi pe cele înalte de departe le cunoaşte.
[7] Şi de voi umbla în mijlocul strâmtorării, îmi vei da viaţă;
peste urgia duşmanilor mei Ţi-ai întins mâna
şi m-a mântuit dreapta Ta.
[8] Domnul [le] va plăti pentru mine.
Doamne, mila Ta este în veac:
lucrările mâinilor Tale nu le trece cu vederea!

138

[1] Pentru sfârşit; psalm al lui David.
Doamne, Tu m-ai cercetat şi m-ai cunoscut:
[2] Tu ştii când mă aşez şi când mă scol;
Tu ai înţeles de departe gândurile mele,

137,6 „cele înalte": TM are „pe cel trufaş", dar unii comentatori moderni traduc „Cel Măreţ (ia aminte de departe)", referind termenul la Dumnezeu (*cf. Anchor Bible. Psalms III*, pp. 275, 279). ♦ „cunoaşte": sensul este aici „a lua aminte", „a-şi forma o părere, o judecată", chiar „a judeca" (*cf.* şi Ps. 138,1). ♦ *Cf.* Iac. 4,6 („Dumnezeu Se împotriveşte celor trufaşi, dar celor smeriţi le dă har").

137,7 „urgia": TM are *litt.* „nările" – metaforă obişnuită pentru furie. ♦ „dreapta Ta": pentru Atanasie, ea simbolizează pe Fiul, care ne-a mântuit.

137,8 Primul stih în TM: „Domnul va duce la bun sfârşit de dragul meu." ♦ „trece cu vederea": TM are „lăsa să cadă/părăsi".

138 Laudă plină de uimire adusă atotştiinţei lui Dumnezeu. El cunoaşte adâncurile fiinţei omului, pentru că El l-a plăsmuit; trecutul, prezentul şi viitorul nu au nici o taină pentru El. Conştiinţa privirii continue a lui Dumnezeu îndreptată asupra omului îl înspăimântă la început pe psalmist, ca şi pe Iov (*cf.* 7,17 *sq.*; 23–24), însă felul în care Dumnezeu se îngrijeşte de om îi trezeşte acestuia o uimire plină de bucurie, apoi seninătate. Augustin referă psalmul la Hristos, ca, de altfel, majoritatea Părinţilor, dar pe alocuri şi la istoria fiului risipitor, adică a oricărui om.

138,1 Ms. *Alexandrinus* are în plus, la titlu, „al lui Zaharia, în diaspora"; în acest caz τῷ Δαυιδ trebuie interpretat „pentru David". ♦ „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor". ♦ „cercetat": *litt.* „cântărit/evaluat".

138,2 „mă aşez... mă scol": *litt.* „şederea mea... scularea mea". ♦ „gândurile": TM are „planurile".

[3] cărarea mea şi culcuşul meu le-ai urmărit
şi toate căile mele le vezi dinainte.
[4] Căci nu este cuvânt pe limba mea
[5] şi iată, Doamne, Tu le ştii pe toate,
cele de pe urmă şi cele de la început:
Tu m-ai plăsmuit şi ai pus peste mine mâna Ta.
[6] Prea minunată e ştiinţa Ta pentru mine,
prea puternică s-o pot [ajunge].
[7] Unde să mă duc de la duhul Tău
şi de la faţa Ta unde să fug?
[8] De mă voi urca în cer, Tu eşti acolo,
de voi coborî la iad, de faţă eşti.
[9] De-mi voi lua aripile în zori
şi mă voi sălăşlui la capătul mării,
[10] şi acolo mâna Ta mă va călăuzi
şi mă va ţine dreapta Ta.
[11] Şi am zis: „De bună seamă întunericul mă va acoperi!"
[Dar] şi noaptea va fi lumină spre desfătarea mea,
[12] căci întunericul nu va fi întunecat pentru Tine
şi noaptea ca ziua va fi luminată,
întunericul ei va fi ca lumina.

138,3 „culcuşul": gr. σχοῖνος, *litt.* „funie/trestie (de măsurat)". Traducătorii rezolvă diferit acest text dificil. TM are „(umblarea şi) culcarea", expresie polarizată ce indică totalitatea actelor omului, la fel ca „şederea şi scularea" de la v. 2. ♦ „le vezi dinainte": TM are „Îţi sunt arătate".

138,4 Manuscrisele mari adaugă după „cuvânt" ἄδικος „nedrept", considerând astfel v. 4 o propoziţie de sine stătătoare. ♦ În TM versetul este: „Căci nu este rostire pe limba mea şi iată, *YHWH*, ai cunoscut-o pe toată."

138,5 În TM: „Din faţă şi din spate Tu mă cuprinzi şi ai pus peste mine mâna Ta." ♦ *Cf.* 1Pt. 5,6 („Smeriţi-vă sub mâna puternică a lui Dumnezeu"). *Cf.* şi In. 21,17 („Doamne, Tu ştii toate...").

138,6 *Cf.* Rom. 11,33 („O, adâncul ştiinţei şi al înţelepciunii..."). ♦ „puternică": TM are „înaltă".

138,9a În TM: „De voi lua aripile zorilor..."

138,11 „acoperi": *litt.* „călca în picioare". ♦ În TM, v. 11: „Şi am spus: «Desigur, [dacă] mă va acoperi întunericul şi lumina va fi noapte pentru mine», [12] însă chiar întunericul..."

138,12 *Cf.* In. 1,5 („lumina luminează în întuneric..."); 1In. 1,5 („Dumnezeu este lumină şi în El nu este nimic întunecat").

[13] Căci Tu ai pus stăpânire pe rărunchii mei, Doamne,
m-ai sprijinit din sânul mamei mele.
[14] Îţi voi aduce laudă, pentru că înfricoşător de minunat am fost făcut,
minunate sunt lucrările Tale şi sufletul meu le cunoaşte bine.
[15] Nu erau ascunse de Tine oasele mele, pe care le-ai făcut în ascuns,
şi făptura mea, în cele mai de jos ale pământului.
[16] Când nu eram încă plăsmuit m-au văzut ochii Tăi
şi în cartea Ta toţi vor fi scrişi:
ziua vor fi plăsmuiţi şi nimeni între ei.
[17] Pentru mine au fost cinstiţi mult prietenii Tăi, Doamne,
mult s-au întărit stăpânirile lor!
[18] [De]-i vor număra, vor fi mai mulţi decât nisipul;
m-am trezit şi tot cu Tine sunt.
[19] De i-ai ucide pe păcătoşi, Dumnezeule!
Oameni vărsători de sânge, depărtaţi-vă de la mine!
[20] Pentru că vei spune, în cugetare:

138,13 „ai pus stăpânire": TM are „ai plăsmuit". ♦ „m-ai sprijinit din...": TM are „m-ai acoperit/ţesut în...".

138,14 „am fost făcut": alte mss. importante au „Te-ai făcut".

138,15 În TM: „Nu ţi-au fost ascunse oasele mele pe când eram plăsmuit în taină, urzit în adâncurile pământului."

138,16 „nu eram încă plăsmuit": cuvânt rar, *litt.* „nefinisarea mea". Şi în TM este un *hapax* pentru Biblie („embrion"?). ♦ „ziua vor fi plăsmuiţi": Ieronim, în *Commentarioli*, îl leagă de 1Tes. 5,5. ♦ „nimeni între ei": text obscur; Părinţii încearcă să-i dea un sens suplinind „nimeni dintre ei nu va lipsi" (în legătură cu „toţi vor fi scrişi"), sau „nici un păcătos nu va fi printre ei" (*cf.* nota la 9,6 şi 9,26) – *cf.* Mortari, nota *ad loc.* O interpretare foarte răspândită este şi „nu va lipsi nici o zi la socoteala finală" (*cf.* Nesmy, nota *ad loc.*). ♦ În TM, 16c: „zilele toate erau făurite pe când nu era nici una" – trad. conj.

138,17 În TM: „Cât sunt de preţioase pentru mine planurile (cuvântul are un omonim care înseamnă «prieteni, tovarăşi») Tale! Dumnezeule, cât de mare e numărul lor!" – dar se poate înţelege şi „cât de numeroase/puternice sunt căpeteniile lor!".

138,18b Versetul face parte din cântările creştine din sărbătoarea Învierii. ♦ „şi tot cu Tine sunt": Iisus e de-a dreapta Tatălui încă înainte de a veni ca Judecător, interpretează Augustin.

138,19 Cassiodor: „Mai presus de toate, să nu credem că Hristos cere moartea păcătoşilor: El a venit, neîndoielnic, să-i mântuiască (*cf.* Mt. 9,13) [...] Dumnezeu îl ucide pe păcătos făcându-l să moară faţă de păcat ca să trăiască pentru Dumnezeu (*cf.* Rom. 6,10)."

138,20 Text obscur. Augustin citeşte 19a şi 20b ca pe componentele unei construcţii condiţionale întrerupte de o imprecaţie. ♦ 20a în TM: „Cei care vorbesc de Tine cu

ei vor lua spre zădărnicie cetățile Tale.
21 Oare nu i-am urât, Doamne, pe cei ce Te urăsc pe Tine,
și împotriva dușmanilor Tăi nu mă mistuiam?
22 Cu ură desăvârșită îi uram
și ei au ajuns dușmani pentru mine.
23 Cercetează-mă, Dumnezeule, și cunoaște-mi inima;
pune-mă la încercare și cunoaște cărările mele
24 și vezi de este în mine vreo cale a nelegiuirii
și călăuzește-mă pe calea veșnică!

139

1 Pentru sfârșit; psalm al lui David.
2 Scapă-mă, Doamne, de omul viclean,

---

vicleniе." ♦ „cetățile Tale": TM are *'āreykhā*, „cetățile Tale", dar Targumul, precum și Aquila, Symmachos și Ieronim (*Hebr.*) au citit *ṭāreykhā*, „potrivnicii Tăi" (literele ebraice ' și ṭ sunt foarte asemănătoare). Alți traducători citesc *'āleykha*, „asupra Ta" (Lancellotti). Oricum, textul e dificil; s-au dat diverse interpretări: „Cei care jură pe Numele Tău pentru a înșela, dușmanii Tăi, fac jurăminte zadarnice" (Targum); „Cei care vorbesc mincinos împotriva Ta, dușmanii Tăi, s-au ridicat zadarnic" (Ieronim și Symmachos); „Pentru că au vorbit despre Tine și au luat zadarnic cetatea Ta" (Peșitta); „Ei spun despre Tine lucruri nelegiuite, s-au ridicat în zadar împotriva Ta" (Lancellotti); „Ei vorbesc despre Tine cu viclenie, socotesc de nimic gândurile Tale" (BJ) etc.

138,22 Pentru Origen, ura desăvârșită este ura celui desăvârșit care urăște răul și se îndepărtează de el. Cassiodor spune că ura desăvârșită este să-l iubești pe om și să urăști viciul, iar după Augustin, ura desăvârșită înseamnă a iubi ceea ce Dumnezeu a creat și a urî nelegiuirea: în peregrinarea mea pământească, sunt pașnic cu cei care urăsc pacea (cf. Ps. 119,7) până când vom ajunge la *vederea păcii*, care este Ierusalimul ceresc. Când vom ajunge la țărm, cei buni vor fi despărțiți de cei răi (*cf.* Mt. 25,31 *sq.*); până atunci nu trebuie să rupem năvodul, adică să iscăm dezbinări în Biserică sub pretextul alungării peștilor răi.

138,23 „cărările": TM are „grijile".

138,24 „cale a nelegiuirii": TM are „cale a durerii" – despre un obicei dăunător sau despre calea pribegiei. Se mai poate înțelege și „calea idolilor" (cu un omonim *'oṣebh*). ♦ *Cf.* In. 8,46 („Cine Mă va dovedi de păcat?"); 14,30 („Acum vine stăpânitorul lumii acesteia, dar el nu are nimic în Mine").

139 În situațiile frecvente de asuprire și violență, cel sărman își află ocrotire la Dumnezeu. I se potrivește lui David și oricărui credincios, dar mai cu seamă lui Iisus (Ilarie).

139,1 „Pentru sfârșit": TM are „Pentru mai-marele cântăreților".

139,2 „nedrept": TM are „silnic/violent". La fel și la vv. 5 și 12. ♦ *Cf.* In. 17,15 („Nu-Ți cer să-i iei din lume, ci să-i păzești de cel rău").

de omul nedrept izbăveşte-mă,
[3] [de] cei care au plănuit strâmbătăţi în inima [lor],
ziua întreagă pun la cale războaie!
[4] Şi-au ascuţit limba ca a şarpelui,
venin de năpârcă sub buzele lor.

Oprire

[5] Păzeşte-mă, Doamne, de mâna păcătosului,
de oamenii nedrepţi scapă-mă,
[de] cei care au plănuit să pună piedică paşilor mei!
[6] Cei trufaşi mi-au pregătit cursă în ascuns
şi au întins funii, curse pentru picioarele mele,
pe lângă cărare mi-au aşezat piatră de poticnire.

Oprire

[7] Am zis Domnului: „Dumnezeul meu eşti Tu,
pleacă-Ţi urechea, Doamne, la glasul rugii mele!
[8] Doamne, Doamne, puterea mântuirii mele,
umbrit-ai capul meu în ziua de război.
[9] Să nu mă dai, Doamne, pe mâna păcătosului, aşa cum pofteşte:
ei s-au socotit împotriva mea. Nu mă părăsi, ca nu cumva să se înalţe ei!"

Oprire

[10] [Cât despre] capul celor care mă împresoară,

139,4b *Cf.* Rom. 3,13c. ♦ Din pricina păcatului, omul a devenit mai primejdios decât toate vietăţile (Ioan Gură de Aur).

139,6 „pentru picioarele mele": nu apare în TM.

139,8 „umbrit-ai": TM are „acoperit-ai". ♦ Ioan Gură de Aur spune că „a umbri" e un cuvânt concret pentru a exprima o ocrotire plină de iubire. Dumnezeu îi dă nu numai ocrotire, ci şi odihnă.

139,9 „aşa cum pofteşte": traducerea este una din soluţiile posibile (*litt.* „de la pofta de mine"), adoptată de unii Părinţi, ca Ioan Gură de Aur; altă soluţie care s-a propus: „din pricina poftei mele" (Augustin: „tu cu pofta ta faci loc diavolului"). Dezavantajul este că versetul trebuie pus în gura unui păcătos, în vreme ce majoritatea Părinţilor pune întregul psalm în rostirea lui Hristos în pătimirea Lui. Atanasie şi Ilarie interpretează: „Duşmanul să nu mă târască departe de dorul meu de mântuire." TM vorbeşte clar despre dorinţele nelegiuitului: *litt.* „Să nu dai curs dorinţelor celui nelegiuit, planul lui nu îngădui să se înalţe". Theodoret şi alţi Părinţi încearcă să salveze ambivalenţa: dorinţa celui care se roagă de a mântui şi dorinţa duşmanului de a distruge (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*).

139,10 „capul celor care mă împresoară": *litt.* „capul încercuirii/încolăcirii lor".

truda buzelor lor îi va acoperi.
[11] Vor cădea peste ei cărbuni, cu foc îi vei doborî,
în nenorociri nu vor putea răbda.
[12] Omul limbut nu va propăşi pe pământ,
pe omul nedrept relele îl vor vâna spre pieire.
[13] Am cunoscut că Domnul va face judecată pentru cel sărman
şi dreptate pentru cei săraci.
[14] Neîndoielnic cei drepţi vor aduce laudă Numelui Tău
şi cei neprihăniţi vor locui în faţa Ta.

140

[1] Psalm al lui David.
Doamne, strigat-am către Tine, ascultă-mă;
ia aminte la glasul rugii mele când strig către Tine!
[2] Să se îndrepte rugăciunea mea ca tămâia înaintea Ta,
ridicarea mâinilor mele – jertfă de seară!
[3] Pune, Doamne, pază gurii mele
şi uşă de îngrădire împrejurul buzelor mele!

139,11b În TM: „în prăpăstii nu se vor ridica/să nu se ridice."
139,12 „limbut": certăreţ, vorbitor de rău (Atanasie); obraznic, cel care scoate la iveală păcatele aproapelui (Ioan Gură de Aur).
139,13 Pentru Ilarie, „cel sărman" este prin excelenţă Hristos, iar „cei săraci" sunt cei care au îmbrăţişat sărăcia pentru Dumnezeu, cei care se află sub altar (*cf.* Apoc. 6,10).
139,14 „neprihăniţi": *litt.* „integri". ♦ „în faţa": *litt.* „cu faţa". ♦ 14b: Augustin leagă stihul de Mt. 5,8 („Fericiţi cei curaţi cu inima...").
140 Psalm foarte folosit, mai ales în rugăciunea liturgică de seară. Credinciosul se roagă să fie ferit de ademenirile făcătorilor de rele (*cf.* Mt. 26,41: „Vegheaţi şi rugaţi-vă ca să nu cădeţi în ispită"). Ioan Gură de Aur spune că este un psalm obscur pe care toţi îl cântă fără să-l înţeleagă, dar Părinţii au hotărât să-l rostească seara pentru leacul de purificare ce se află în el şi nu numai datorită cuvintelor „jertfă de seară".
140,1 „ascultă-mă": TM are *litt.* „grăbeşte-te pentru mine". ♦ „glasul rugii mele": TM are „glasul meu".
140,2 *Cf.* Ex. 30,8; Apoc. 5,8; 8,3-4. ♦ „ridicarea mâinilor" (TM „palmelor"): gest de rugăciune. ♦ „Jertfa (TM «ofranda») de seară", nesângeroasă, însoţită de rugăciune şi tămâiere, se aducea în fiecare seară în Templu (*cf.* 3Rg. 18,29; Dan. 9,21).
140,3b În TM: „şi păzeşte uşa buzelor mele." ♦ *Cf.* Iac. 1,26 („Dacă cineva crede că e evlavios, dar nu-şi ţine în frâu limba...").

[4] Nu pleca inima mea spre cuvinte de vicleşug,
ca să-mi aflu motiv de păcat
cu oameni care săvârşesc nelegiuire,
şi să nu iau parte la cele alese de ei!
[5] Să mă pedepsească cel drept cu îndurare şi să mă mustre,
dar untdelemnul păcătosului să nu ungă capul meu,
căci şi rugăciunea mea [stăruie] în mijlocul bunului lor plac.
[6] Judecătorii lor au fost înghiţiţi lângă stâncă;
vor auzi cuvintele mele, pentru că erau dulci.
[7] Precum o grămadă de lut e sfărâmată de pământ
s-au risipit oasele noastre lângă lăcaşul morţilor.
[8] Căci la Tine, Doamne, Doamne, sunt ochii mei,
în Tine am nădăjduit: să nu-mi iei viaţa!
[9] Păzeşte-mă de laţul pe care mi l-au întins
şi de smintelile celor ce făptuiesc nelegiuirea!

140,4 *Cf.* Mt. 6,13 („nu ne duce pe noi în ispită"). ♦ „cuvinte de vicleşug": TM are „cuvânt/lucru rău". ♦ „motiv de păcat": *litt.* „să pretextez pretexte" (semitism); poate însemna a găsi prilej pentru a păcătui sau a găsi scuză pentru păcatele săvârşite. ♦ 4b în TM: „spre săvârşire de fapte rele." ♦ 4d se mai poate înţelege şi „să nu am parte cu aleşii lor". TM are: „şi să nu mă înfrupt din delicatesele lor."

140,5b În TM, textul e obscur; traducerile sunt conjecturale: „[va fi ca] untdelemnul care nu-mi va sfărâma capul" (KJV); „untdelemnul celui rău să nu-mi ungă niciodată capul" (RSV); „el (dreptul) nu refuză untdelemn pentru cap capului meu" (Chouraqui); „untdelemnul parfumat să nu-mi ungă capul" (TOB); „căci pedeapsa lui e ca untdelemnul turnat pe capul meu" (Cornilescu). ♦ „rugăciunea mea": ebr. *t^ephilāthī* – dar, în textele de la Qumran (11 Q Ps[a]) apare *hith^elapattī*, „m-aş compromite" (*cf.* BJ, nota *ad loc.*) ♦ „bunului lor plac": TM are „răutăţilor".

140,6a Şi în TM textul e obscur: *litt.* „Au fost aruncaţi judecătorii lor în mâinile stâncii". BJ interpretează: „Ei au căzut în mâinile Stâncii, Judecătorul lor", atrăgând atenţia că Domnul e adesea numit „Stânca lui Israel". *Cf.* şi Mt. 21,44 („Cine va cădea pe Stânca aceasta se va sfărâma"). Ioan Gură de Aur interpretează: au căzut precum piatra aruncată în apă care nu se mai vede.

140,7a În TM: „Precum cel care despică şi sfărâmă de pământ." Theodoret vede aici imaginea brazdei tăiate de plug.

140,8 „viaţa": *litt.* „sufletul" (semitism).

140,9 „smintelile": gr. σκάνδαλον, „piatră de care te împiedici" şi, de aici, „piatră de poticnire", „ceva care te împinge/trage la păcat". TM are „ademenirile", „cursele".

[10] Vor cădea în propria lor plasă păcătoşii,
eu sunt pus deoparte până ce voi trece.

141

[1] Pentru înţelegere, al lui David, pe când se afla în peşteră;
rugăciune.
[2] Cu glasul meu către Domnul am strigat,
cu glasul meu către Domnul m-am rugat.
[3] Revărsa-voi înaintea Lui ruga mea,
strâmtorarea mea înaintea Lui o voi vesti.
[4] Şi când slăbea în mine duhul meu,
Tu ai cunoscut cărările mele;
pe calea aceasta pe care mergeam,
ei mi-au ascuns cursă.
[5] Luam seama la dreapta şi priveam,
că nu era nimeni care să mă cunoască.
A pierit scăparea de la mine
şi nu este cine să caute la sufletul meu.
[6] Strigat-am către Tine, Doamne,
zis-am: Tu eşti nădejdea mea,
partea mea în pământul celor vii.
[7] Ia aminte la ruga mea,
căci am fost umilit foarte;

140,10 „voi trece": gr. παρέρχομαι. Augustin atrage atenţia că este cuvântul Paştelui (*cf.* Ex. 12,23 şi nota *ad loc.*).

141 Un om hăituit, pe care toţi îl părăsesc, strigă spre Domnul. Îndărătul lui se profilează chipul lui Hristos în pătimirea Sa.

141,1 „Pentru înţelegere": TM are *Maśkīl* – *cf.* nota la 31,1. ♦ „în peşteră": *cf.* 1Rg. 24 şi Ps. 56,1.

141,2 „cu glasul... am strigat": semitism care exprimă intensitatea acţiunii. ♦ *Cf.* Lc. 23,46 („Iisus, strigând cu glas mare, ... Şi-a dat duhul").

141,3 „ruga": TM are „plângerea".

141,5 În TM: „Priveşte la dreapta şi vezi." La dreapta este locul apărătorului (*cf.* Ps. 15,8b). Părinţii referă pasajul mai ales la trădarea lui Petru.

141,6 „nădejdea": TM are, ca şi în multe alte locuri, un termen mai concret: „adăpostul".

141,7 „ruga": TM are „strigătul".

scapă-mă de prigonitorii mei,
căci sunt mai tari decât mine!
[8] Scapă din temniță sufletul meu,
ca să aduc laudă Numelui Tău, Doamne!
Pe mine mă vor aștepta drepții
până când mă vei răsplăti.

142

[1] Psalm al lui David, când îl prigonea fiul [său].
Doamne, ascultă rugăciunea mea,
ia aminte la ruga mea, întru adevărul Tău,
ascultă-mă în dreptatea Ta;
[2] și să nu intri la judecată cu robul Tău,
căci nu se va îndreptăți înaintea Ta nimeni din cei vii.
[3] Dușmanul a prigonit sufletul meu,
a smerit până la pământ viața mea,
m-a așezat în întunecimi, ca pe cei morți din veac.
[4] Ostenit-a în mine duhul meu,
inima s-a tulburat în mine.
[5] Mi-am adus aminte de zilele de demult
și am cugetat la toate lucrările Tale,
la faptele mâinilor Tale cugetam.
[6] Mi-am întins mâinile spre Tine,

141,8 „mă vor aștepta ... până când mă vei răsplăti": TM are „mă vor înconjura ... când îmi vei face bine".

142 Plângerea celui sărman și prigonit, care așteaptă mântuirea de la Dumnezeu. Al șaptelea psalm de pocăință.

142,1 „când îl prigonea fiul": nu apare în TM.

142,2 „nu se va îndreptăți": nimeni nu se poate face pe sine drept, nimeni nu-și poate „câștiga" mântuirea; aceasta este darul iubirii lui Dumnezeu (*cf.* Rom. 3,20 *sq.*; Gal. 2,16).

142,4 „ostenit-a": gr. ἀκηδιάω, „a-și pierde puterile, a fi sfârșit, a fi cuprins de angoasă". Augustin trimite la Mt. 26,38 („Întristat e sufletul Meu până la moarte...").

142,5 „am cugetat": TM are „am murmurat". ♦ „zilele de demult": pentru Grigore cel Mare, e vorba de zilele din Paradis, înainte de căderea omului.

142,6 „Mi-am întins mâinile": Ioan Gură de Aur atrage atenția că διεπέτασα, *litt.* „mi-am desfășurat în afară", sugerează un mare elan, ca și cum omul ar voi să iasă din trup pentru a alerga spre Dumnezeu.

sufletul meu spre Tine, ca un pământ fără de apă.

Oprire

[7] Degrab' ascultă-mă, Doamne:
slăbit-a duhul meu!
Să nu-Ţi întorci faţa de la mine,
ca să nu mă asemăn cu cei care coboară în groapă!
[8] Dă-mi să aud dimineaţa mila Ta,
căci în Tine am nădăjduit!
Fă-mi cunoscută, Doamne, calea pe care să merg,
căci spre Tine mi-am ridicat sufletul.
[9] Scapă-mă de duşmanii mei, Doamne,
căci la Tine mi-am aflat scăpare.
[10] Învaţă-mă să fac voia Ta, căci Tu eşti Dumnezeul meu!
Duhul Tău bun mă va călăuzi la loc drept.
[11] Pentru Numele Tău, Doamne, îmi vei da viaţă;
în dreptatea Ta vei scoate din strâmtorare sufletul meu
[12] şi în mila Ta îi vei nimici pe duşmanii mei,
îi vei da pieirii pe toţi cei care-mi asupresc sufletul,
căci robul Tău sunt eu.

143

[1] Al lui David, în faţa lui Goliat.
Binecuvântat fie Domnul, Dumnezeul meu,
Cel care învaţă mâinile mele la luptă,
degetele mele la război!
[2] Mila mea şi scăparea mea,

142,8 „dimineaţa": pentru Grigore cel Mare, este „ziua fără apus, învierea viitoare, când se va arăta Hristos, Viaţa noastră (Col. 3,4)". Aceeaşi idee la Atanasie, Ilarie, Augustin.

142,10b Părinţii consideră că aici e vorba de Duhul Sfânt. *Cf.* şi In. 16,13 („Duhul... vă va călăuzi la tot adevărul").

143 Omul, conştient de efemeritatea sa, Îl cheamă pe Dumnezeu în ajutor. Prezenţa lui Dumnezeu îi ajunge.

143,1 „în faţa lui Goliat": nu apare în TM. ♦ „Dumnezeul": TM are „Stânca". ♦ *Cf.* Ef. 6,12 („Lupta noastră... este împotriva puterilor întunericului...").

143,2 Ebraicul *hesedh* tradus automat cu ἔλεος, „milă", are o nuanţă mai puternică de „fidelitate". ♦ „scăparea": TM are „fortăreaţa". ♦ „ocrotitorul": TM are „cetăţuia". ♦

ocrotitorul meu şi izbăvitorul meu,
apărătorul meu şi Cel în care am nădăjduit,
Cel care mi-a supus poporul meu.
[3] Doamne, ce este omul că i Te-ai făcut cunoscut,
sau fiul omului, că-l iei în seamă?
[4] Omul s-a asemănat zădărniciei,
zilele lui trec ca umbra.
[5] Doamne, pleacă cerurile Tale şi coboară,
atinge-Te de munţi şi ei vor fumega;
[6] sloboade fulgerul şi îi vei împrăştia,
trimite săgeţile Tale şi îi vei răvăşi!
[7] Trimite mâna Ta din înălţime,
scapă-mă şi izbăveşte-mă din apele multe,
din mâna străinilor,
[8] a căror gură a grăit deşertăciune
şi dreapta lor e dreaptă a strâmbătăţii.
[9] Dumnezeule, cântare nouă Îţi voi cânta,
pe harfă cu zece strune Îţi voi aduce cântare,
[10] Ţie, care dai regilor izbăvire,
care-l răscumperi pe David, robul Tău, de sabia vicleană.
[11] Izbăveşte-mă şi scapă-mă din mâna străinilor:
a căror gură a grăit deşertăciune
şi dreapta lor e dreaptă a strâmbătăţii.

„apărătorul": *litt.* „cel care ţine scutul". TM are „scutul". ♦ „poporul meu": unele manuscrise şi versiuni au „popoarele".

143,3 *Cf.* Ps. 8,5. ♦ „I Te-ai făcut cunoscut" se mai poate înţelege şi „îl cunoşti". Aşa este în TM. ♦ Cassiodor interpretează: „Dumnezeu i S-a făcut cunoscut omului când i-a apărut în smerenia Întrupării."

143,4 „zădărnicia": TM are „o boare". ♦ „trec ca umbra": TM are „ca umbra care trece".

143,5 *Cf.* Is. 63,19. După interpretarea lui Eusebiu, Cuvântul însuşi a coborât (*cf.* In. 1,14), fiindcă omul, chiar dacă Dumnezeu îl învaţă să lupte, nu are destule puteri împotriva vrăjmaşilor săi. ♦ 5b: *cf.* Ex. 19,18.

143,7a Atanasie, Ilarie, Augustin spun că mâna aceasta este Hristos.

143,8 „deşertăciune": după Theodoret, e vorba de hule; în LXX, termenul desemnează adesea „idolii".

143,9 „Cântarea nouă" este expresie de recunoştinţă (Ioan Gură de Aur, Theodoret). Pentru Eusebiu şi Cassiodor, e simbolul vieţii noi.

12 Fiii lor sunt ca mlădițele
ce sporesc în tinerețea lor,
fiicele lor sunt înfrumusețate,
împodobite ca un templu.
13 Cămările lor sunt pline,
revărsându-se din toate părțile,
turmele lor sunt roditoare,
sporind pe ulițele lor.
14 Vitele lor sunt grase,
nu este zid surpat, nici spărtură,
nici strigăt în piețele lor.
15 L-au fericit pe poporul care trăiește astfel,
dar fericit e poporul al cărui Dumnezeu este Domnul.

144

1 Laudă, a lui David.
Te voi preaînălța, Dumnezeul meu, Împăratul meu,
și voi binecuvânta Numele Tău în veac și în veacul veacului.
2 În fiece zi Te voi binecuvânta

143,12-14 „(Fiii) lor... (fiicele) lor... etc.": TM are „noștri/noastre", descriind prosperitatea poporului israelit ca urmare a eliberării de dușmani și a binecuvântării lui Dumnezeu. În LXX perspectiva este total schimbată: prosperitatea celor nelegiuiți este pusă în contrast cu fericirea poporului care Îl are ca unică avuție pe Domnul, lucru afirmat în v. 15.

143,12c-d În TM: „Fiicele noastre, precum coloanele din unghiuri, sculptate pentru palat/Templu." ♦ „ca un templu": *litt.* „după asemănarea unui templu"; *cf.* Lc. 21,5.

143,13 În TM: „Hambarele să ne fie pline, revărsându-se de fel de fel; oile cu miile și zecile de mii pe câmpiile noastre."

143,15 În TM: „Fericit poporul care o duce astfel, fericit poporul al cărui Dumnezeu este *YHWH*!"

144 Imn înălțat lui Dumnezeu, marele Împărat, care inaugurează ultima serie de imnuri (144–150). Cu multe reminiscențe din alți psalmi, autorul enumeră plin de admirație diferite atribute ale lui Dumnezeu și ale faptelor Sale. În ebraică este un psalm alfabetic.

144,1 „în veac și în veacul veacului": TM are doar „în veacul veacului". La fel și la v. 2. ♦ După Theodoret, toți profeții ne vestesc că Hristos este protagonistul acestui psalm, iar Cassiodor atrage atenția că acest psalm deschide seria celor șapte psalmi din care învățăm cum să-I aducem laudă lui Dumnezeu.

144,2 „voi lăuda": Origen atrage atenția că se cuvine să-L lăudăm pe Dumnezeu nu numai pentru binefacerile Lui, ci pentru măreția slavei Lui, pentru Ființa Lui. De

şi voi lăuda Numele Tău în veac şi în veacul veacului.
[3] Mare este Domnul şi preavrednic de laudă
şi măreţia Lui nu are hotar.
[4] Neam după neam va lăuda faptele Tale
şi puterea Ta o vor vesti.
[5] Măreţia slavei sfinţeniei Tale o vor grăi
şi minunile Tale vor istorisi.
[6] Puterea faptelor Tale înfricoşătoare o vor spune
şi măreţia Ta o vor istorisi.
[7] Amintirea plinătăţii bunătăţii Tale o vor revărsa
şi de dreptatea Ta se vor veseli.
[8] Îndurător şi milostiv este Domnul,
îndelung-răbdător şi mult milostiv.
[9] Bun este Domnul cu toţi
şi îndurările Lui, peste toate câte le-a făcut.
[10] Să-Ţi aducă laudă, Doamne, toate făpturile Tale
şi sfinţii Tăi să Te binecuvânteze!
[11] Slava împărăţiei Tale o vor spune
şi puterea Ta o vor grăi,
[12] pentru a face cunoscută fiilor oamenilor stăpânirea Ta
şi slava măreţiei împărăţiei Tale.
[13] Împărăţia Ta e împărăţia tuturor veacurilor
şi stăpânirea Ta, din neam în neam.

---

asemenea observă că laudele noastre nu-I adaugă nimic lui Dumnezeu, dar ne umplu pe noi de lumină (*Fragm. In Ps.*).

144,4 „neam după neam": *litt.* „generaţie şi generaţie". ♦ „puterea Ta": TM are „vitejiile Tale".

144,5-6 „vor istorisi": TM are „voi istorisi". ♦ Expresiile redundante ale profetului arată că ceea ce vrea să laude îi depăşeşte puterile (Theodoret).

144,7a Origen comentează: omul preamăreşte lucrările lui Dumnezeu repetând ceea ce Dumnezeu însuşi a spus în zilele creaţiei: „Toate sunt bune, foarte bune" (*cf.* Gen. 1,31) (*Fragm. In Ps.*).

144,10 Făpturile care nu au grai Îl binecuvântează pe Dumnezeu prin simpla lor existenţă, dar şi prin glasul omului (Ioan Gură de Aur).

144,12 „stăpânirea Ta": TM are „vitejiile Tale".

144,13a Lipseşte din TM, însă omiterea lui este evident accidentală, pentru că determină lipsa literei *nūn* din seria alfabetică; de altfel, versetul apare în textele de la Qumran şi în versiuni.

[13a] Credincios e Domnul în cuvintele Sale
şi sfânt în toate lucrările Sale.
[14] Domnul îi sprijineşte pe toţi cei care [stau să] cadă
şi-i îndreaptă pe toţi cei zdrobiţi.
[15] Ochii tuturor spre Tine nădăjduiesc
şi Tu le dai hrana la vreme potrivită.
[16] Tu Îţi deschizi mâna
şi umpli orice vieţuitoare cu bunăvoinţă.
[17] Drept este Domnul în toate căile Sale
şi sfânt în toate lucrările Sale.
[18] Aproape e Domnul de toţi cei care Îl cheamă,
de toţi cei care Îl cheamă întru adevăr.
[19] Voia celor ce se tem de El o va împlini,
ruga lor o va asculta şi îi va mântui.
[20] Domnul îi păzeşte pe toţi cei care-L iubesc,
dar pe toţi păcătoşii îi va da pieirii.
[21] Laudă Domnului va grăi gura mea
şi să binecuvânteze tot trupul Numele Lui cel sfânt,
în veac şi în veacul veacului!

145

[1] Aleluia! Al lui Aggeu şi Zaharia.
Laudă, suflete al meu, pe Domnul!
[2] Lăuda-voi pe Domnul în viaţa mea,
cânta-voi Dumnezeului meu cât voi trăi.

144,14-21 Dumnezeu dă cele de trebuinţă tuturor, dar celor care Îl cheamă le dă şi apropierea divină (Ioan Gură de Aur).

144,14 „zdrobiţi": TM are „încovoiaţi".

144,17 *Cf.* Apoc. 15,3 („Drepte şi adevărate sunt căile Tale..."). ♦ „sfânt": gr. ὅσιος, „sfânt, pios, cuvios". TM are *ḥasīdh*, „credincios (Legământului)".

144,18 „Aproape...": *cf.* Ps. 118,151; Deut. 4,7. ♦ „întru adevăr": *Cf.* In. 4,24 („închinătorii în Duh şi adevăr").

144,19 *Cf.* In. 9,31 („Pe acela care face voia lui Dumnezeu, Dumnezeu îl ascultă"). ♦ „ruga": TM are „strigătul".

145 Imn de bucurie şi de încredere. Sunt enumerate toate categoriile celor care au nevoie de ajutor şi îl primesc de la Dumnezeu.

145,1 „Al lui Aggeu şi Zaharia": nu apare în TM. La fel şi în Ps. 146–148.

[3] Să nu vă încredeţi în cârmuitori
şi în fiii oamenilor, în care nu este izbăvire.
[4] Va ieşi suflarea lor şi se vor întoarce în ţărâna lor;
în ziua aceea vor pieri toate gândurile lor.
[5] Fericit cel care Îl are ajutor pe Dumnezeul lui Iacob:
nădejdea lui este în Domnul Dumnezeul lui,
[6] care a făcut cerul şi pământul,
marea şi toate câte sunt în ele,
Cel care păzeşte adevărul în veac,
[7] care face dreaptă judecată celor nedreptăţiţi,
care dă hrană celor flămânzi;
Domnul îi dezleagă pe cei înlănţuiţi,
[8] Domnul îi îndreaptă pe cei zdrobiţi;
Domnul îi înţelepţeşte pe cei orbi,
Domnul îi iubeşte pe cei drepţi;
[9] Domnul îi păzeşte pe cei pribegi,
pe orfan şi pe văduvă îi va sprijini
şi calea păcătoşilor o va nimici.
[10] Împărăţi-va Domnul în veac,
Dumnezeul tău, Sioane, din neam în neam.

145,3 Un comentariu edificator la Augustin: „În virtutea nu ştiu cărei infirmităţi a minţii, când ceva nu merge, ne grăbim să căutăm un sprijin omenesc. Încearcă să-i spui unui om peste care s-a abătut un necaz: «Există o persoană însemnată care te-ar putea ajuta.» Îl vezi cum zâmbeşte, se bucură, îşi recapătă curajul. În schimb, dacă îi spui «Dumnezeu te va scăpa», aproape că înţepeneşte de disperare. [...] Vai de astfel de gânduri! [...] Într-un singur Fiu al omului este izbăvirea [...] căci este Fiul lui Dumnezeu."

145,4 *Cf.* Lc. 12,20 („Nebunule, în noaptea aceasta ţi se va cere sufletul"). ♦ „(suflarea) lor... (ţărâna) lor": *litt.* „lui" – la fel în TM. ♦ „gândurile": după Theodoret, sunt ambiţiile de glorie sau de bogăţie.

145,6a-b Citat în Fp. 4,24 şi 14,15; *cf.* Apoc. 14,7.

145,7b *Cf.* Lc. 1,53 („Pe cei flămânzi i-a umplut de bunătăţi..."); In. 6,35 („Cine vine la Mine nu va mai flămânzi...").

145,8b *Cf.* Is. 29,18 *sq.*; 49,9; 61,1; Lc. 4,16-21. ♦ „înţelepţeşte pe cei orbi": TM are „desehide ochii celor orbi".

145,9 „o va nimici": *litt.* „o va face nevăzută". ♦ Nu-l dă pieirii pe păcătos, ci doar calea, faptele lui (Ioan Gură de Aur).

145,10 *Cf.* Apoc. 19,6 („Domnul Dumnezeul nostru şi-a înstăpânit domnia"). ♦ TM adaugă la final *Hal'lū Yāh.*

146

[1] Aleluia! Al lui Aggeu şi Zaharia.
Lăudaţi pe Domnul, căci bine este a cânta psalmi:
Dumnezeului nostru să-I fie plăcută lauda!
[2] Domnul zideşte Ierusalimul
şi pe cei risipiţi ai lui Israel îi va aduna laolaltă.
[3] El îi vindecă pe cei cu inima zdrobită
şi leagă rănile lor.
[4] El numără mulţimile stelelor
şi pe toate le cheamă pe nume.
[5] Mare este Domnul nostru şi mare este puterea Lui
şi înţelegerea Lui nu are hotar.
[6] Domnul îi ridică pe cei blânzi,
dar îi smereşte pe cei păcătoşi până la pământ.
[7] Înălţaţi Domnului aducere de mulţumire,
cântaţi Dumnezeului nostru pe alăută!
[8] Lui, care îmbracă cerul cu nori,
care pregăteşte pământului ploaie,
care face să răsară iarbă pe munţi
[şi verdeaţă pentru trebuinţa oamenilor.]
[9] El dă vitelor hrană
şi puilor de corb care-L strigă.

146,1 „Al lui Aggeu şi Zaharia": nu apare în TM. ♦ „bine este a cânta psalmi": *litt.* „bun lucru este psalmul". ♦ În TM: „... bine este a cânta Dumnezeului nostru, plăcută e lauda Lui!"

146,2b *Cf.* In. 11,52 („Iisus trebuia să moară ca să-i adune laolaltă pe fiii lui Dumnezeu care erau risipiţi").

146,3 *Cf.* Is. 61,1; Os. 6,1; Lc. 4,18. ♦ La adunarea eshatologică, toate infirmităţile omeneşti vor dispărea (Ilarie).

146,4 *Cf.* Bar. 3,34; Is. 40,26. ♦ Lui Ilarie, „stelele" îi amintesc de puzderia de stele pe care Dumnezeu i le-a arătat lui Avraam (*cf.* Gen. 15,5) şi a căror feluriă strălucire a admirat-o Pavel (*cf.* 1Cor. 15,4).

146,5 „hotar": *litt.* „număr".

146,6 *Cf.* Lc. 1,52.

146,8d Nu apare în TM. Rahlfs propune scoaterea lui, deoarece este o contaminare cu Ps. 103,14.

146,9b *Cf.* Lc. 12,24. ♦ „care-L strigă": TM are „care strigă". ♦ După Eusebiu, „puii de corb" sunt cei pe care părinţii nu-i hrănesc; ei nu au alt tată decât pe Dumnezeu.

[10] Nu în puterea calului Se va desfăta,
nici nu-Şi va afla plăcerea în alergarea omului.
[11] Domnul Îşi află plăcerea în cei care se tem de El
şi în cei ce nădăjduiesc în îndurarea Lui.

147

[1] Aleluia! Al lui Aggeu şi Zaharia.
Laudă, Ierusalime, pe Domnul,
laudă pe Dumnezeul tău, Sioane,
[2] căci El a întărit zăvoarele porţilor tale,
a binecuvântat pe fiii tăi în tine!
[3] El îţi pune drept hotare pacea
şi din lamura grâului te satură.
[4] El trimite porunca Sa pe pământ:
repede aleargă cuvântul Său.
[5] El dă zăpada ca lâna,
presară chiciura ca cenuşa.
[6] El aruncă gheaţa ca firimiturile;
în faţa gerului Său cine va putea răbda?
[7] Va trimite cuvântul Său şi le va topi,
va stârni suflarea Sa şi vor curge apele.

146,10 „alergarea": *litt.* „gambele". ♦ Acest psalm corespunde primei părţi a Ps. 147 în TM.

147 Corespunde Ps. 147,12-20 din TM. Mulţi Părinţi (Atanasie, Cassiodor, Ieronim etc.) interpretează etimologic numele Ierusalimului: „vederea păcii".

147,2a *Cf.* 2Ezr. 13,3.6.13-15 (repararea porţilor şi punerea zăvoarelor de către Neemia). ♦ 2b: *cf.* Ef. 1,3.

147,3a Există şi interpretarea mai banală: „El pune la hotarele tale pacea." Am adoptat însă soluţia mai conformă cu comentariile Părinţilor. De exemplu, Chiril al Ierusalimului: „Regii neamurilor, care locuiesc într-un ţinut sau altul, îşi au limitele stăpânirii lor. Numai adevărata sfântă Biserică universală are, în toată lumea, o putere fără limite. Dumnezeu i-a pus, după cum este scris, «pacea drept hotar»" (*Cateheze*, ed. Città Nuova, 8, p. 44, *apud* Mortari, nota *ad loc.*). ♦ 3b: „lamura": *litt.* „grăsimea". *Cf.* In. 6,51 („Eu sunt Pâinea vie"). Pentru Augustin, aceasta denumeşte „Pâinea coborâtă din cer" (In. 6).

147,4b *Cf.* Is. 55,10-11; Apoc. 19,13. Părinţii văd în acest stih o prevestire a răspândirii Evangheliei.

147,7 „va stârni suflarea Sa": *litt.* „va sufla suflarea Sa/duhul Său" – semitism.

[8] El vesteşte cuvântul Său lui Iacob,
îndreptările şi hotărârile Sale, lui Israel.
[9] Nu a făcut aşa cu nici un alt neam
şi hotărârile Sale nu le-a dezvăluit lor.

148

[1] Aleluia! Al lui Aggeu şi Zaharia.
Lăudaţi pe Domnul, [voi, cei] din ceruri,
lăudaţi-L întru cele de sus!
[2] Lăudaţi-L, toţi îngerii Lui,
lăudaţi-L, toate oştirile Lui!
[3] Lăudaţi-L, soare şi lună,
Lăudaţi-L, toate stelele şi lumina!
[4] Lăudaţi-L, cerurile cerurilor
şi apa cea mai presus de ceruri!
[5] Să laude Numele Domnului,

147,8 *Cf.* Rom. 3,2; 9,4 („ale lor sunt înfierea şi slava şi legămintele şi Legea şi cultul şi făgăduinţele...").

148 Simfonia universului. După Grigore al Nyssei (I, III) respiraţia comună, armonia tuturor acestor elemente în ordine şi frumuseţe desăvârşită sunt prima şi adevărata muzică. Această cântare a vieţii vindecă natura noastră; în sunetele armoniei ei, ne comunică o taină spre a potoli tulburările sufletului.

148,1 Ilarie asociază cu Rom. 8,19.21 („Făptura aşteaptă cu nerăbdare arătarea fiilor lui Dumnezeu... căci şi ea va fi izbăvită din robia stricăciunii...").

148,2 „Îngerii" sunt slujitorii care alcătuiesc curtea cerească şi mesagerii lui Dumnezeu (*cf.* şi Ps. 102,20-21). Acceptarea lor în credinţa lui Israel a fost posibilă abia într-o epocă târzie, când se consolidase monoteismul (în cărţile mai vechi, „îngerul Domnului" e un mod de a-L desemna pe Domnul însuşi). Există o concepţie comună a Orientului antic care admite o mulţime de făpturi cereşti subordonate, dar Israel a ştiut să le integreze armonios în cadrul monoteismului. „Oştirile" (gr. δυνάμεις) s-ar putea referi la mulţimea îngerilor (*cf.* şi 3Rg. 22,19; Lc. 2,13), dar ar putea indica şi mulţimea aştrilor creaţi de Dumnezeu. Acestea sunt şi sensurile echivalentului din TM, care are *ṣābā'*, „oştire".

148,3 „stelele şi lumina": TM are „stelele luminoase" – *litt.* „stelele luminii".

148,4 „apa cea mai presus de ceruri": *cf.* nota la 103,3.

148,5 „s-au ivit": gr. ἐγενήθησαν, *litt.* „au început/au ajuns să existe". În TM, versetul are doar două stihuri. 5b: „El a poruncit şi au fost create." Dublarea din LXX poate fi o încercare de a reda conţinutul verbului ebraic *bārā'*, „a crea", care îl poate avea ca subiect numai pe Dumnezeu.

căci El a spus şi s-au ivit,
El a poruncit şi au fost zidite.
[6] Le-a aşezat în veac şi în veacul veacului;
poruncă a pus şi nu va trece.
[7] Lăudaţi pe Domnul, [voi, cei] de pe pământ:
balauri şi toate adâncurile,
[8] foc, grindină, zăpadă, gheaţă,
suflare de vijelie, care împliniţi cuvântul Lui,
[9] munţii şi toate dealurile,
voi, pomi roditori şi toţi cedrii,
[10] fiarele şi toate dobitoacele,
târâtoare şi păsări înaripate;
[11] regi ai pământului şi toate popoarele,
căpetenii şi toţi judecătorii pământului;
[12] tineri şi fecioare,
bătrâni laolaltă cu copilandri!
[13] Să laude Numele Domnului,
căci singur Numele Lui este preaînălţat,
mărturia Lui, pe pământ şi în cer!
[14] El va înălţa cornul poporului Său,
cântare pentru toţi credincioşii Lui,
fiii lui Israel, poporul ce se apropie de El.

149

[1] Aleluia!
Cântaţi Domnului cântare nouă,
lauda Lui în adunarea celor credincioşi!
[2] Să se bucure Israel de Cel ce l-a făcut,

148,8 *Cf.* Mt. 8,27 („Şi vântul, şi marea ascultă de El"). ♦ „gheaţă": TM are „negură".
148,13 „mărturia": gr. ἐξομολόγησις (*cf.* nota la 6,6). Toate cele enumerate Îl laudă pe Creator dând mărturie despre lucrarea Sa. Echivalentul ebraic accentuează notele de maiestate, strălucire.
148,14c În TM: „poporul ce-I stă aproape" (*litt.* „poporul de lângă El").
149 Slava poporului lui Dumnezeu exprimată în metafore războinice.
149,1 „cântare nouă": expresie des întâlnită în contextul aducerii de mulţumire pentru o biruinţă sau o izbăvire. *Cf.* Apoc. 14,3.

fiii Sionului să se veselească de Împăratul lor!
[3] Să laude Numele Lui în horă,
cu chimval şi harfă să-I cânte Lui!
[4] Căci Domnul binevoieşte întru poporul Său
şi-i va înălţa pe cei blânzi întru mântuire.
[5] Se vor lăuda cei credincioşi întru slavă
şi se vor veseli în culcuşurile lor.
[6] Preamăririle lui Dumnezeu, în gâtlejul lor,
şi sabie cu două tăişuri, în mâinile lor,
[7] ca să aducă răzbunare asupra neamurilor
şi pedepse asupra popoarelor,
[8] ca să lege pe regii lor în obezi
şi pe cei de vază ai lor în cătuşe de fier,
[9] ca să împlinească asupra lor hotărârea scrisă;
slava aceasta este pentru toţi credincioşii Lui.

150

[1] Aleluia!

149,4 „binevoieşte": gr. εὐδοκέω implică bunăvoinţă, desfătare, bucurie. ♦ **4b** în TM: „îi va împodobi pe săracii Săi cu mântuire." Pentru „săracii", *cf.* introd. la Ps. 9. Bogăţia de sens a ebr. *'ānāw* face ca el să fie tradus în greacă în diverse feluri: πένης, „sărac"; πραΰς, „blând"; ταπεινός, „umil, smerit".

149,5 Atanasie explică prin 1Cor. 1,31 („Cel care se laudă, în Domnul să se laude") şi Gal. 6,14 („Iar mie să nu-mi fie a mă lăuda decât în crucea Domnului nostru Iisus Hristos"). ♦ „În culcuşurile lor" poate însemna „când sunt bolnavi" sau „când meditează în timpul nopţii".

149,6 *Cf.* 2Mac. 15,16-17. ♦ „sabie cu două tăişuri": metaforă pentru cuvântul lui Dumnezeu: Is. 49,2 are „sabie ascuţită"; dar, reluat în Evr. 4,12, Ef. 6,17, Apoc. 1,16 şi 19,21, apare ca „sabie cu două tăişuri".

149,7 „asupra": se poate înţelege şi „printre". La fel şi la v. 9.

149,9 „hotărârea": gr. κρίμα, „judecată" – mai ales „hotărârea judecătorească, sentinţa". ♦ În TM psalmul se termină cu *Hal'lū Yāh*.

150 Psaltirea, numită în ebraică *Sepher t'hillīm*, „Cartea laudelor", se încheie în mod firesc cu această „laudă fără de sfârşit", în care îndemnul „Lăudaţi" răsună de treisprezece ori. Lauda universală este reluată în Apocalipsă – *cf.* mai ales 15,3-4; 19,4-8. După Grigore al Nyssei (1, IX), mulţimea nenumărată a tuturor perfecţiunilor celor aleşi va fi pentru Dumnezeu ca o muzică alcătuită din diverse instrumente, un concert de armonii şi melodii. După ce au fost enumerate trâmbiţa, harfa şi alăuta, sunetul mai vesel al

Lăudați-L pe Dumnezeu întru sfinții Lui,
lăudați-L în tăria puterii Lui!
[2] Lăudați-L pentru faptele puterii Sale,
lăudați-L după mulțimea măreției Sale!
[3] Lăudați-L în glas de trâmbiță,
lăudați-L în harfă și alăută!
[4] Lăudați-L în tamburină și în horă,
lăudați-L pe strune și cu fluier!
[5] Lăudați-L în chimvale melodioase,
lăudați-L în chimvale de strigare!
[6] Toată suflarea să laude pe Domnul!
Aleluia!

151

[1] Acest psalm este scris de David cu mâna lui și e în afara numărului: când s-a luptat singur cu Goliat.

Mic eram între frații mei
și cel mai tânăr în casa tatălui meu;
păşteam turmele tatălui meu.
[2] Mâinile mele au făcut un fluier,
degetele mele au îmbinat o harfă.

---

chimvalelor îi evocă pe îngeri și comuniunea noastră cu ei. „Acest ultim psalm îndeamnă orice spirit să-L laude pe Dumnezeu; folosește simboluri pentru că nu există limite pentru lauda lui Dumnezeu și imaginile se epuizează fără a reuși să o exprime." (Eusebiu)

150,1 „Întru sfinții" poate însemna „în mijlocul sfinților", „pentru sfinții" sau „în sanctuar".

150,4 „fluier": gr. ὄργανον – termen generic pentru instrumente muzicale, folosit uneori specific pentru cele de suflat. În acest context, acesta din urmă e sensul cel mai verosimil.

150,5 „melodioase": gr. εὔηχος, *litt.* „cu sunet bun", ceea ce poate însemna și „sonor, răsunător". ♦ „strigare": e vorba de aclamația liturgică de la sărbători.

151 Acest psalm nu apare în TM, dar pare a rezulta dintr-o combinare și o prescurtare a doi psalmi necanonici, din al căror text ebraic s-au găsit fragmente la Qumran (*cf.* TOB, nota *ad loc.*)

151,1 *Cf.* 1Rg. 17.

151,2 „un fluier": în paralelismul dintre ὄργανον și ψαλτήριον, primul termen poate avea valoare generică („instrument muzical"), fiind specificat de al doilea, sau cei doi termeni pot fi complementari („instrument de suflat", „instrument cu coarde"). Pentru un „ciobănaș", am preferat fluierul.

[3] Cine-I va da de ştire Domnului meu?
Domnul însuşi, El ascultă.
[4] El l-a trimis pe solul Său
şi m-a luat de la oile tatălui meu
şi m-a uns cu untdelemnul ungerii Lui.
[5] Fraţii mei erau frumoşi şi înalţi,
dar n-a binevoit întru ei Domnul.
[6] Am ieşit în întâmpinarea Străinului
şi el m-a blestemat cu idolii lui.
[7] Dar eu, trăgând de la el sabia,
i-am tăiat capul şi am îndepărtat ocara de la fiii lui Israel.

151,3-4 *Cf.* 1Rg. 16. În textul de la Qumran: „[3] Cine va proclama, cine va vesti lucrările Stăpânului a toate? Dumnezeu a văzut totul, a auzit şi a ascultat. [4] A trimis pe prorocul Său ca să mă ungă, pe Samuel, ca să-mi dea mărire" (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

„Doamne, să se înalţe către Tine
imnul făpturii Tale
şi fii milostiv cu traducătorul ostenit.
S-a chinuit căutând cuvintele
care Te cântă."
(Sancti Ephrem Syri, *Hymni et Sermones*, 1,62, ed. Lamy, Malines, 1902 – *apud* Nesmy, p. 780.)

ODELE

Introducere

I. Prezentare generală

În multe din manuscrisele greceşti ale Psaltirii, dar şi în unele din manuscrisele complete ale Septuagintei, cum este *Codex Alexandrinus*, sunt cuprinse, de multe ori alături de aşa-numitul „Psalm al CLI-lea", un număr de rugăciuni şi imnuri pe care Rahlfs a hotărât să le includă ca atare în ediţia sa, cu titlul generic *Odae* (gr. ᾠδαί). Potrivit grupajului tematic tradiţional, aceste texte sunt inserate în Septuaginta între „cărţile poetice", imediat după Psalmi, şi urmate de Proverbe, Ecleziast, Cântarea Cântărilor şi Iov. Este vorba despre paisprezece bucăţi (a noua fiind compusă din două texte distincte), rugăciuni sau imnuri de slavă, zece dintre ele provenind din VT (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11), două din NT (9 şi 13), iar două (12, *Rugăciunea lui Manasse* şi 14, *Cântarea dimineţii*) fiind creaţii autonome; majoritatea textelor sunt întrebuinţate frecvent în ritualul liturgic al Bisericii Ortodoxe (parţial şi al celei Catolice). Toate pot fi citite în cheie creştină, constituind, alături de Psalmi, partea poate cea mai intens „creştinată" din manuscrisele Septuagintei. Sunt indicii că Odele au interesat în mod special tradiţia creştină timpurie, dedicându-li-se de către unii Părinţi ai Bisericii sau alţi scriitori bisericeşti comentarii speciale, în conexiune, de regulă, cu corpusul de bază al Psalmilor. Exemplul cel mai evident al acestui proces de „creştinare" este fragmentul din Avacum, unde textul grecesc, diferind, de altfel, mult de originalul ebraic, ajunge să fie interpretat de creştini, încă din primele secole, ca o profeţie despre venirea Mântuitorului Hristos.

II. Odele în tradiţia iudaică

Împreună cu textul canonic al Psalmilor, creştinii par să fi moştenit din tradiţia iudaică, încă din primele veacuri, şi obiceiul colecţionării, pentru scopuri liturgice sau, mai rar, private, a unor imnuri sau rugăciuni. Un indiciu scripturar că în societatea iudaică antică circulau astfel de culegeri de

imnuri îl avem în 3Regi 8,53a, unde se vorbeşte despre o „carte a cântării" (ἐν βιβλίῳ τῆς ᾠδῆς). Ca şi psalmii propriu-zişi, astfel de texte poetice erau concepute spre a fi cântate, după cum se menţionează explicit în finalul Rugăciunii lui Avacum (Od. 4). Totuşi, în afară de cartea canonică a Psalmilor, toate celelalte posibile culegeri de cântări compuse în ebraică sau aramaică s-au pierdut, probabil şi pentru faptul că, până târziu, către sec. al II-lea d. H., autorităţile religioase mozaice interziceau notarea în scris a tot ceea ce ţinea de ritualul liturgic (*cf.* Elbogen, p. 259).

În încercarea de a conferi colecţiilor creştine de cântări autoritatea tradiţiei, un autor creştin din secolul al IV-lea, Verecundus, într-un *Commentarium super cantica ecclesiastica*, 1,1, relatează informaţia (neconfirmată de nici o altă sursă şi contrazisă de realitate) că autorul evreu al Cărţii lui Esdra ar fi adunat cântările răspândite prin diferite cărţi ale Bibliei şi le-ar fi ataşat Psalmilor, pentru a putea fi cântate împreună. Această operaţie au făcut-o însă cu siguranţă creştinii înşişi, căci nici unul dintre manuscrisele ebraice ale Cărţii Psalmilor nu conţine Odele. Nu-i mai puţin adevărat însă că odele provenind din canonul ebraic erau întrebuinţate detaşat de textul biblic propriu-zis, şi anume în trei modalităţi: 1) în mod liber, în rugăciunile credincioşilor; 2) ca secvenţe lirice, în pauzele dintre lecturile din Tora şi 3) în serviciul liturgic propriu-zis, întocmai ca şi Psalmii (*cf.* Schneider, pp. 33-34). Toate aceste trei modalităţi au fost menţinute şi de creştini.

III. Odele în tradiţia creştină

Pare de la sine înţeles ca, pentru nevoile liturgice primare, primii creştini să se fi adresat autorităţii textuale supreme, Sfânta Scriptură. Pe lângă Psalmii regelui David, adunaţi de timpuriu laolaltă, cartea sfântă a poporului ales mai conţinea şi alte texte cu mare încărcătură poetică şi emoţională, care puteau răspunde unor cerinţe liturgice. Asemenea texte au fost culese şi copiate împreună, dar, ca şi în cazul Psalmilor, numărul şi ordinea acestor cântări (*odae*) s-au fixat la sfârşitul unui proces de codificare care a durat câteva secole. Fapt este că, între listele de cântări liturgice pe care le găsim ocazional la diferiţi autori din epoca patristică, nu există un consens. Dintre cataloagele de ode care ni s-au păstrat, selectăm, spre comparare, conţinutul şi ordinea propuse de Origen (*Comment. in Cant. cantic.*) şi de Niceta al Remesianei (*De utilit. hymn.*), alături de codificarea din *Codex Alexandrinus* (sec. al V-lea):

Origen (sec. al III-lea):

1. Exod 15
2. Num. 21
3. Deut. 32
4. Jud. 5
5. Isaia 5
6. 1Rg. 2
7. 2Rg. 22
8. 1Paralip. 16
9. *Cântarea dimineții*

Niceta al Remesianei (sec. al IV-lea):

1. Exod 15
2. Deut. 32
3. 1Rg. 2
4. Isaia 26
5. Avacum 3
6. Iona 2
7. Plâng. 5
8. Dan. 3,57
9. Luca 1,46

Codex Alexandrinus (sec. al V-lea):

1. *Cântarea lui Moise* (Exod 15,1-19)
2. *Cântarea lui Moise* (Deut. 32,1-43)
3. *Rugăciunea Annei* (1Rg. 2,2-10)
4. *Rugăciunea lui Isaia* (Isaia 26,9-20)
5. *Rugăciunea lui Iona* (Iona 2,3-10)
6. *Rugăciunea lui Avacum* (Avac. 3,2-19)
7. *Rugăciunea lui Ezekia* (Isaia 38,10-20)
8. *Rugăciunea regelui Manasse*
9. *Rugăciunea lui Azaria* (Dan. 3,26-45)
10. *Cântarea celor trei tineri* [în *Alexandrinus*, „a părinților noștri"] (Dan. 3,52-88)
11. *Rugăciunea Mariei, Născătoarea de Dumnezeu* (Lc. 1,46-55)
12. *Rugăciunea lui Simeon* (Lc. 2,29-32)
13. *Rugăciunea lui Zaharia* (Lc. 1,68-79)
14. *Cântarea dimineții*

IV. Cântările lui Moise în tradiția românească

Cunoscute sub titlul *Cântările lui Moise*, primele nouă ode sunt frecvent întrebuințate în ritualul liturgic răsăritean. De regulă, în edițiile românești ale cărților de cult, aceste texte sunt tipărite în Psaltire, la sfârșitul psalmilor, și precedate de indicații tipiconale amănunțite cu privire la momentele în care sunt cântate în biserică (vezi, de exemplu, *Psaltirea Prorocului și Împăratului David*, tipărită cu binecuvântarea preasfințitului Iustinian al Maramureșului și Sătmarului, s.a., p. 271 și urm.).

Această tradiție continuă cu siguranță obiceiuri anterioare, din perioada slavonismului cultural, căci respectivele „cântări ale lui Moise" apar în cele mai vechi versiuni românești ale Psaltirii. Exemplificăm mai întâi printr-una dintre cele mai vechi versiuni manuscrise românești, *Psaltirea scheiană*[1] (sec. al XVI-lea), unde, denumite generic *Cântecele lu Moysi*, odele sunt cuprinse la sfârșitul manuscrisului, cu următoarele titluri: *În Eșire lu Israilŭ întânĭe*; *Cântare lu Moysi de a doa lége*; *Cântarea a treia: rugăciurea Annei mumei lu Samuilŭ*; *Cântarea 4: a lu Avacumŭ prorocu*; *Cântarea 5: Rugăciurea Isaiei prorocu*; *Rugăciurea Ionei prorocu. Cântarea 6*; *Cântecele sfinților 3 feciori Anania, Azaria, Misailŭ. Deîn cartea lu Daniilŭ prorocu, 7*; *Cântecele sfinților 3 feciori. Cântarea 8*; *Cântarea dzeului născuta, ce e de a Lucăei evanghelie, gice-se dulce vestire. Cântarea 9*; *Prorocia Zahariei, tatăl lu înrainte-cursul Ioanu. A Lucăei evanghelie ce se* gice dulce vestire. În prelucrarea lui Coresi, Psaltirea slavo-română (1577)2, cele nouă cântări apar din nou (*Cântecele lu Moysi*): *În Ieșire, întâie*; *Cântarea lu Moisi de-a doa leage*; *Cântarea a treia: rugăciunea Annei, muma lu Samuil*; *Cântarea a patra: a lu Avvacum proroc*; *Cântarea a cincea: Rugăciunea Isaiei prorocu*; *Cântarea a șasea: Rugăciunea Ioaneei prorocu*; *Cântecele sfinților 3 feciori Anánia, Azaria și Misail, den cartea lu Daniil proroc. Cântarea a șaptea*; *Cântecele sfinților trei feciori. Cântarea a opta*; *Cântarea zeului născuta, ce e de a Lucăei sfânta ievanghelie,*

1. În ediția: *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*. Edițiune critică de I.-A. Candrea, II-Textul și glosarele, București, 1916, p. 310 și urm.

2. În ediția: Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577), în comparație cu psaltirile coresiene din 1570 și din 1589*. Text stabilit, Introducere și Indice de Stela Toma, Editura Academiei, București, 1976, p. 606 și urm.

a nooa; *Prorociia Zahariei, tatăl lu înainte-cursu Ioanu, de a Lucăei evanghelie, zice-se dulce vestire.*

În fine, într-un alt monument al vechii culturi ecleziastice românești, *Psaltirea de la Bălgrad* (1651)[3], cele nouă cântări sunt de asemenea incluse, cu denumirea explicativă *Cântecul lui Moisi, carele au cântat cându-l trecu Dumnezău pre uscat, prin Marea Roșie, și înecă pre Faraon în Marea Roșie cu toate șireagurile lui, cumu-i scris în Ishod, 15 capete* și cu titlurile: *Cântecul dintâiu*; *A 2 cântare a lui Moisei, din 2 Zacon, glava 32*; *Al 3 cântec al Annei, a maicei lui Samoil proroc*; *A 4 Cântec, rugăciunea sfântului Avvacum proroc, glava 3*; *A 5 cântare a sfântului Isaia proroc, glava 26*; *A 6 cântare. Rugăciunea lui Iona proroc, când s-au rugat din mațele chitului*; *A 7 cântec. Rugăciunea a 3 coconi sfinți; cântarea celor 3 coconi, ce cânta în cuptoriu*; *A 8 cântare a celor 3 sfinți otroci*; *A 9, cântecul Preacuratei, ce-i de la sfânt Luca evanghelist*; *Cântarea sfântului Zahariei proroc, a părintelui lui Ioan Botezătoriul.*

Verificările pe care le-am făcut prin sondaj în cele mai importante ediții ale Psaltirii în limba română au arătat că „cele nouă cântări ale lui Moise" sunt tipărite automat alături de psalmii regelui David.

Eugen Munteanu

3. În ediția: *Psaltirea de la Alba-Iulia, 1651*, tipărită acum 350 de ani sub păstorirea lui Simeon Ștefan, Mitropolitul Ardealului, și văzând acum din nou lumina tiparului cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Andrei, Arhiepiscop al Alba Iuliei, Alba Iulia, 2001, p. 649 și urm.

Odele

I. Cele nouă ode din Biserica Greacă

1

Cântarea lui Moise din Exod

[1] Să cântăm Domnului, căci El cu slavă S-a preaslăvit;
a aruncat în mare cal şi călăreţ.
[2] Ajutor şi scăpare El mi-a fost spre mântuire.

Atât titlul mare al cărţii, cât şi cele două subtitluri („I. Cele nouă ode din Biserica Greacă" şi „II. Alte ode") sunt adăugate de Rahlfs în ediţia sa a Septuagintei. De asemenea, Rahlfs menţionează că ordinea odelor este diferită în manuscrise: „Ego primo loco eas nouem Odas posui, quas ecclesia graeca Psalterio addit; sequuntur reliquae, quae in antiquis mss. inueniuntur." ♦ În cele ce urmează oferim câteva informaţii cu caracter monografic privitoare la odele reţinute în ediţia noastră de referinţă (Rahlfs). Pentru alte comentarii, a se vedea notele corespunzătoare din celelalte volume ale Septuagintei.

1 Prin conţinutul ei, cântarea intonată de Moise după trecerea miraculoasă a Mării Roşii (Ex. 15,1-19) a reprezentat dintotdeauna un punct de referinţă central al devoţiunii poporului ales. Invocarea acestui episod central devenise cu vremea „o componentă importantă a rugăciunii zilnice" (Elbogen, p. 244) pentru orice evreu. *Cântarea lui Moise* din Exod, ca şi cea din Deuteronom, însoţea frecvent lecturile sinagogale din Tora. Marea preţuire de care se bucura acest text printre evrei este exprimată explicit de Philon din Alexandria (sec. I d.H.), care, cu numele de „cântarea mării" (παράλιος ᾠδή – *De agricultura*,17), îl califica drept „cea mai vrednică de cinstire dintre cântări" (τὴν ἱεροπρεπεστάτην ᾄδωμεν ᾠδήν – *De somniis*, II, 41). La rândul său, Eusebiu (*Hist. Eccl.* II, 17,22) subliniază că cele două imnuri de slavă ale lui Moise s-au transmis de la evrei la creştini ca piese liturgice importante.

La fel ca şi *Cântarea celor trei tineri* şi *Cântarea dimineţii*, „cântarea mării" a lui Moise a pătruns încă de timpuriu în slujba de dimineaţă din primele mănăstiri creştine, fapt menţionat în *Viaţa Sfântului Pahomie* (sec. al IV-lea). Una dintre regulile monahale redactate de Cezar de Arles include prescrierea ca acest imn (*Cantemus Domino...*) să fie cântat în liturgia duminicală. Este probabil că Benedict din Nursia (*Regula XIII*) a preluat obiceiul intonării acestui imn din liturgia romană.

Acesta este Dumnezeul meu şi-L voi preamări,
Dumnezeul tatălui meu şi-L voi înălţa.
[3] Domnul care zdrobeşte războaiele,
Domnul este numele Lui.
[4] El a aruncat în mare carele şi oştirea lui Faraon,
pe căpeteniile alese ale călărimii
le-a aruncat în Marea Roşie.
[5] Cu marea i-a acoperit,
s-au afundat în adânc ca nişte pietre.
[6] Dreapta Ta, Doamne, s-a preaslăvit întru putere;
mâna Ta cea dreaptă, Doamne, i-a strivit pe duşmani.
[7] Şi cu mulţimea slavei Tale i-ai zdrobit pe potrivnici;
ai trimis mânia Ta şi i-a mistuit ca pe o trestie.
[8] Şi prin suflarea mâniei Tale apele s-au despărţit;
ca un zid s-au închegat apele,
s-au închegat valurile în mijlocul mării.
[9] Zicea vrăjmaşul: „Am să-i urmăresc şi-am să-i prind,
am să împart prada şi-am să-mi îndestulez sufletul,
cu sabia mea voi nimici, cu mâna mea voi domni."
[10] Ai trimis suflarea Ta şi i-a acoperit marea;
s-au afundat ca plumbul în noianul de ape.
[11] Cine este asemenea Ţie între zei, Doamne?
Cine este ca Tine preamărit între sfinţi,
minunat întru slavă, care faci minuni?
[12] Ţi-ai întins dreapta
şi pământul i-a înghiţit.
[13] Ai călăuzit cu dreptatea Ta acest popor al Tău, pe care l-ai răscumpărat,
l-ai chemat cu puterea Ta la odihna Ta cea sfântă.
[14] Auzit-au neamurile şi s-au mâniat,
dureri i-au cuprins pe cei ce locuiesc în [ţara] Filistiim.
[15] Atunci s-au tulburat căpeteniile Edomului,
şi pe mai-marii moabiţilor i-a cuprins spaima,
s-au topit toţi locuitorii Canaanului.
[16] Să cadă peste ei frică şi cutremur,
să încremenească prin măreţia braţului Tău,
până va trece poporul Tău, Doamne,

până va trece acest popor al Tău, pe care l-ai dobândit!
[17] Călăuzindu-i, sădeşte-i în muntele moştenirii Tale,
în lăcaşul Tău cel gătit, pe care l-ai lucrat, Doamne,
lăcaşul Tău cel sfânt, Doamne, pe care l-au gătit mâinile Tale.
[18] Domnul împărăţeşte în veac şi peste veac, de-a pururi.
[19] Căci au intrat în mare caii lui Faraon cu care şi căpetenii
şi Domnul a adus peste ei apele mării,
iar fiii lui Israel au trecut pe uscat prin mijlocul mării.

Traducere de Ion Pătrulescu

2
Cântarea lui Moise din Deuteronom

[1] Ia aminte, cerule, şi voi grăi,
iar pământul să asculte vorbele gurii mele!
[2] Să fie aşteptată ca ploaia rostirea mea
şi să coboare ca roua vorbele mele,
ca bura peste pajişte
şi ca bruma peste iarba uscată.
[3] Căci am chemat numele Domnului:
daţi mărire Dumnezeului nostru!
[4] Dumnezeu, adevărate sunt faptele Sale,
şi toate căile Sale sunt judecăţi;
Dumnezeu credincios, în El nu este nedreptate,
drept şi sfânt este Domnul!
[5] Ei au greşit, nu-I mai sunt copii, ci prihăniţi,

---

2 Exegeţii au strâns multe mărturii care atestă că, numit uneori „marea cântare a mărturiei", imnul rostit de Moise şi încredinţat israeliţilor la încheierea acţiunii sale de legislator (Deut. 32,1-43) era încă de foarte timpuriu întrebuinţat în Templu ca piesă liturgică de bază, intonat ca un psalm autonom (împărţit în şase secvenţe, *cf.* Elbogen, p. 169). Această preţuire maximă s-a menţinut şi mai târziu, la evreii din diaspora elenistică, după cum se poate vedea dintr-un pasaj din 4Mac. 18,18, în care citim că mama îşi îndeamnă cei şapte fii să nu uite să cânte mereu cântarea transmisă de la Moise. Philon din Alexandria citează foarte des din această cântare a lui Moise, pe care o numeşte „marea cântare" (μεγάλη ᾠδή – *Quod deterius potiori*, 30) sau, pentru a o distinge de alte imnuri, „cântarea mai mare" (ᾠδὴ μείζων – *De plantatione*, 14 şi *De posteritate Cain*, 35).

un neam strâmb şi răzleţit.
[6] Acestea I le daţi îndărăt Domnului,
popor smintit şi fără de minte?
Nu El, Tatăl tău, te-a dobândit
şi te-a făcut şi te-a zidit?
[7] Amintiţi-vă de zilele veciei,
socotiţi anii, din neam în neam!
Întreabă-l pe tatăl tău, şi el îţi va povesti,
pe bătrânii tăi, şi ei îţi vor spune.
[8] Când a împărţit cel Preaînalt neamurile,
cum i-a împrăştiat pe fiii lui Adam,
a rânduit hotarele neamurilor
după numărul îngerilor lui Dumnezeu,
[9] iar partea Domnului a fost poporul Său, Iacob,
partea din moştenirea Sa, Israel.
[10] L-a îndestulat în pustiu,
în setea arşiţei, în loc fără apă;
l-a înconjurat şi l-a îndrumat
şi l-a păzit ca pe lumina ochilor,
[11] aşa cum îşi păzeşte vulturul cuibul,
se înduioşează de micuţii săi
şi, întinzându-şi aripile, îi acoperă
şi-i poartă pe spatele său.
[12] Domnul singur îi călăuzea
şi nu era cu ei vreun zeu străin.
[13] I-a urcat pe vlaga pământului,
i-a hrănit cu roadele câmpurilor,
au supt miere din stâncă
şi untdelemn din piatră aspră,
[14] untul vacilor şi laptele oilor,
cu grăsime de miei şi de berbeci,
fiii taurilor şi ai ţapilor,
cu grăsime din măduva grâului,
şi sânge de strugure au băut, vinul.
[15] Şi a mâncat Iacob şi s-a săturat,
şi a dat cu piciorul cel preaiubit.
S-a îngrăşat, s-a lăţit, s-a îngroşat

şi L-a părăsit pe Dumnezeu, făcătorul său,
şi s-a îndepărtat de Dumnezeu, mântuitorul său.
[16] „M-au mâniat cu zeii străini,
cu urâciunile lor m-au amărât.
[17] Au adus jertfe demonilor, nu lui Dumnezeu,
unor zei pe care nu-i cunoşteau.
Au venit unii noi, de curând,
pe care părinţii lor nu-i ştiau.
[18] Pe Dumnezeul care te-a născut L-ai părăsit
şi L-ai uitat pe Dumnezeul care te-a hrănit."
[19] Şi a văzut Domnul şi a fost gelos
şi S-a aprins de mânie împotriva fiilor şi fiicelor Sale
[20] şi a zis: „Îmi voi întoarce faţa de la ei
şi voi arăta ce va fi cu ei până la urmă;
căci este un neam strâmb,
fii în care nu se află credinţă.
[21] Ei M-au făcut gelos pentru ceva care nu-i dumnezeu,
M-au mâniat cu idolii lor;
şi Eu îi voi face pe ei geloşi pe unul care nu este nici măcar neam,
pe un neam fără minte îi voi mânia.
[22] Căci un foc s-a aprins din mânia Mea,
va arde până jos în sălaşul morţilor,
va înghiţi pământul şi roadele lui,
va arde temeliile munţilor.
[23] Voi îngrămădi asupra lor nenorociri
şi săgeţile Mele le voi aţinti asupra lor.
[24] Sleiţi de foame şi pradă păsărilor
şi gârboviţi fără leac.
Colţii fiarelor îi voi trimite asupra lor,
deopotrivă cu mânia celor ce se târăsc pe pământ.
[25] Din afară sabia îi va lăsa fără copii
şi dinăuntrul cămărilor – teama;
flăcăul, ca şi fecioara,
pruncul, ca şi moşul cel prăvălit.
[26] Am spus: Îi voi împrăştia,
voi şterge dintre oameni amintirea lor –
[27] dacă nu ar fi mânia Mea împotriva duşmanilor, ca să nu dăinuiască

şi ca să nu se fălească vrăjmaşii,
să nu spună: «Braţul nostru cel înălţat
şi nu Domnul le-a făcut pe acestea toate.»"
[28] Căci neamul lor şi-a pierdut vrerea
şi nu se află în ei cunoaştere.
[29] Nu au înţelepciunea de a înţelege acestea:
să le primească în veacul ce vine.
[30] Cum să fugărească oare unul singur mii de oameni
şi doi să izgonească zeci de mii,
dacă nu li i-ar fi dat pe mână Dumnezeu,
dacă Domnul nu le-ar fi îngăduit-o?
[31] Căci zeii lor nu sunt deopotrivă cu Dumnezeul nostru;
dar duşmanii noştri sunt fără minte.
[32] Căci din viţa Sodomei se trage viţa lor
şi mlădiţa lor din cea a Gomorei.
Strugurele lor este strugure de fiere,
ciorchine de amăreală pentru ei.
[33] Suflare de balauri este vinul lor
şi suflare de viperă, fără de leac.
[34] „Nu vezi că acestea sunt adunate la Mine,
şi sunt pecetluite în vistieriile Mele?
[35] În ziua răzbunării le voi da datoria,
la vremea potrivită, când le va aluneca piciorul.
Căci se apropie ziua pieirii lor,
aici se află cele pregătite pentru voi."
[36] Domnul Îşi va judeca poporul
şi Se va apleca asupra slujitorilor Săi.
Căci i-a văzut sleiţi
şi lăsaţi de izbelişte şi daţi la o parte.
[37] Şi a grăit Domnul: „Unde sunt zeii lor,
cei în care s-au încrezut,
[38] din jertfele cărora aţi mâncat grăsimea
şi din ale căror libaţii aţi băut vinul?
Să se ridice şi să vă vină în ajutor
şi să fie pentru voi ocrotire.
[39] Priviţi, priviţi – căci Eu sunt,
şi nu este alt Dumnezeu în afară de Mine!

Eu voi ucide şi voi da viaţă,
Eu voi lovi şi tot Eu voi lecui,
căci n-are cine să scoată din mâinile Mele.
[40] Voi ridica spre cer mâna Mea
şi voi jura pe dreapta Mea
şi voi grăi: Viu sunt Eu în veci,
[41] Îmi voi ascuţi ca fulgerul sabia Mea
şi mâna Mea va ţine bine judecata
şi le voi da Eu duşmanilor Mei ce li se cuvine
şi le voi plăti celor ce Mă urăsc.
[42] Îmi voi îmbăta săgeţile cu sânge
şi carne va mânca sabia Mea,
din sângele răniţilor şi robilor,
din capul fruntaşilor duşmanilor."
[43] Veseliţi-vă, ceruri, împreună cu El,
şi să I se închine Lui toţi fiii lui Dumnezeu!
Veseliţi-vă, neamuri, împreună cu poporul Lui,
şi să-l întărească toţi îngerii lui Dumnezeu!
Căci sângele fiilor Săi îl va răzbuna
şi va răzbuna şi va plăti după dreptate duşmanilor Săi
şi le va plăti celor care Îl urăsc,
şi va curăţi Domnul pământul poporului Său.

Traducere de Ioana Costa

3

Rugăciunea Annei, mama lui Samuel

[1] Inima mea s-a întărit întru Domnul,

---

3 Rugăciunea de mulţumire a Annei (1Rg. 2,2-10), mama marelui profet şi judecător Samuel, este inclusă şi ea încă de timpuriu în seria de texte creştine cu caracter liturgic. Creştinii au recunoscut în acest text accente profetic-mesianice, întrucât, către finalul rugăciunii, Anna vorbeşte (se pare că pentru prima dată în VT) despre „unsul Domnului". Ioan Gură de Aur dedică mai multe omilii acestui pios personaj biblic, de unde aflăm despre larga răspândire a acestui text (*De Anna sermones*, în PG 54, 631-676). În primele decenii ale sec. al V-lea, Niceta al Remesianei (*De utilitate hymnorum*, 9) menţionează de asemenea în mod expres rugăciunea Annei între „cântările pe care le cântă Biserica Domnului".

s-a înălțat puterea mea întru Dumnezeul meu;
s-a deschis larg împotriva vrăjmașilor gura mea,
bucuratu-m-am întru mântuirea Ta.
[2] Căci nu este nimeni sfânt precum Domnul,
și nu este nimeni drept precum Dumnezeul nostru;
nu este nimeni sfânt în afară de Tine.
[3] Nu vă făliți și nu vorbiți cu îngâmfare,
să nu iasă vorbe mari din gura voastră,
căci Dumnezeul cunoașterilor este Domnul
și Dumnezeul care-Și pregătește lucrările Sale.
[4] Arcul celor puternici a slăbit,
și cei slabi s-au încins cu putere;
[5] cei sătui au scăpătat,
iar cei flămânzi au lăsat deoparte ogorul;
căci stearpa a născut de șapte ori
și cea plină de copii s-a sleit.
[6] Domnul ucide și dă viață,
El aruncă în lăcașul morților și tot El scoate de acolo.
[7] Domnul te sărăcește și te îmbogățește,
El smerește și înalță.
[8] Ridică din țărână pe cel sărac
și din gunoi îl înalță pe cel lipsit
ca să-l așeze alături de stăpânitorii poporului
și jilț de slavă îi dă moștenire.
[9] Împlinind ruga celui ce se roagă,
a binecuvântat anii celui drept;
pentru că nu prin putere va izbândi omul,
[10] Domnul îl va slăbi pe potrivnicul lui:
Sfânt este Domnul!
Să nu se fălească înțeleptul cu înțelepciunea sa,
și să nu se fălească cel puternic cu puterea sa,
și cel bogat să nu se fălească cu bogăția sa.
Ci întru aceasta să se fălească cel ce se fălește:
că înțelege și că-L cunoaște pe Domnul
și că face judecată și dreptate în mijlocul pământului.
Domnul S-a urcat la ceruri și a tunat,
El va judeca marginile pământului,

El dă tărie regilor noştri,
şi va înălţa puterea unsului Său.

Traducere de Florica Bechet

4

[1] Rugăciunea lui Avacum
[2] Doamne, auzit-am vestea Ta şi m-am înspăimântat,
priceput-am faptele Tale şi m-am înfricoşat!
În mijlocul a două făpturi vii vei fi cunoscut,
când vor fi aproape anii, Tu vei fi recunoscut,
când va sosi clipa, vei fi arătat,
când se va tulbura sufletul meu, la mânie, Îţi vei aminti de îndurare.
[3] Domnul din Thaiman va veni
şi Cel Sfânt, din muntele Pharan, cel cu umbră deasă.

Oprire

Acoperit-a munţii măreţia Lui
şi de lauda Lui e plin pământul.
[4] Şi strălucirea Lui va fi precum lumina,
coarne [va ţine] în mâinile Lui,
şi Şi-a pus iubirea cea puternică a tăriei Lui.
[5] Înaintea feţei Sale va umbla cuvântul
şi va ieşi, picioarele-I vor fi în sandale.
[6] [El] S-a ridicat şi s-a cutremurat pământul,
a privit de jur-împrejur şi neamurile s-au topit.
Munţii cu putere s-au făcut fărâme,
s-au topit dealurile vechi cât veacul.
[7] Umblările Lui veşnice în loc de suferinţe le-am văzut,
taberele etiopienilor de groază se vor umple
şi corturile din ţinutul Madiam.
[8] Oare-mpotriva râurilor Te-ai mâniat, Doamne?

---

4 Rugăciunea profetului Avacum (Av. 3,2-19) a fost folosită în liturgia mozaică întocmai ca oricare alt psalm (*cf.* Schneider, p. 31). În diaspora elenistică, această rugăciune pare să fi fost integrată în ritualul liturgic ca piesă autonomă, dacă luăm în calcul existenţa unei versiuni greceşti autonome, concepută, probabil, „special pentru întrebuinţarea în sinagogă" (Robinson/Horst, p. 169).

Oare-mpotriva râurilor este urgia Ta?
Oare-mpotriva mării e pornirea Ta?
Căci vei încăleca pe caii Tăi
și călărimea Ta e mântuirea!
9 „Cu putere îți vei întinde arcul
împotriva sceptrelor", zice Domnul.

Oprire

Țara râurilor se va destrăma.
10 Te vor vedea popoarele și vor fi cuprinse de durerile nașterii.
El împrăștie apele umblării;
și-a dat genunea glasul său,
înaltul, închipuirea lui, s-a ridicat.
11 Soarele și luna au stat în locul ei.
Către lumină vor pleca săgețile Tale,
către lucirea străfulgerării armelor Tale.
12 Cu-amenințarea Ta vei împuțina pământul
și cu mânie doborî-vei neamuri.
13 Ai ieșit spre mântuirea poporului Tău,
ca să-i mântuiești pe unșii Tăi.
Ai aruncat pe capetele nelegiuiților pieirea,
le-ai ridicat lanțurile până la grumaz.

Oprire

14 Ai retezat, spre uluire, capetele celor puternici,
de-aceasta ei se vor cutremura.
Zăbalele și le-or desface
precum săracul ce mănâncă pe furiș.
15 Și Ți-ai mânat spre mare caii Tăi,
ce tulbură noian de ape.
16 De strajă-am stat și mi s-au strâns de groază măruntaiele
de glasul rugăciunii de pe buzele mele,
și-un tremur mi s-a strecurat în oase,
și pe sub mine starea mea s-a tulburat.
Liniștit voi sta în ziua strâmtorării mele,
ca să mă urc spre poporul unde am pribegit.
17 Căci nu va mai rodi smochinul,
și nici prin vii roade nu se vor afla;

munca măslinului va fi înşelătoare,
şi ţarinile nu vor mai rodi bucate;
rămas-au oile făr' de păşune,
şi nu se află boi lângă ieslea împăcării lor.
[18] Eu unul însă întru Domnul mă voi veseli,
mă voi bucura în Dumnezeu, mântuitorul meu!
[19] Domnul Dumnezeu este puterea mea
şi paşii mi-i va îndruma spre împlinire.
Către-nălţimi mă va ridica,
spre-a birui cu a Lui cântare!

Traducere de Cristian Gaşpar

5

Rugăciunea lui Isaia

[9] De cu noapte se ridică duhul meu spre Tine, Dumnezeule,
fiindcă poruncile Tale lumină sunt pe pământ.
Învăţaţi-vă dreptatea, voi, cei care locuiţi pământul!
[10] Căci cel necredincios a fost potolit; el nu va învăţa dreptatea pe pământ,
adevărul nu-l va săvârşi.
Piară cel necredincios, ca să nu vadă slava Domnului!
[11] Doamne, înalt este braţul Tău, şi ei n-au ştiut,
iar cei ştiutori se vor ruşina;
râvna va cuprinde poporul cel neînvăţat
şi acum focul îi va mistui pe cei potrivnici.
[12] Doamne, Dumnezeul nostru, dăruieşte-ne pacea,
căci Tu pe toate ni le-ai dat nouă.
[13] Doamne, Dumnezeul nostru, câştigă-ne pentru Tine!

---

5 Datorită cuvintelor cu care începe în Septuaginta („De cu noapte se ridică duhul meu către tine, Dumnezeule..."), *Rugăciunea lui Isaia* (Is. 26,9-20) a fost încă de la început populară printre creştini ca rugăciune de seară sau de dimineaţă. Ioan Gură de Aur (*Homilia* 14, 4, în PG 62, 576) menţionează că în vremea sa rugăciunea aceasta era inclusă în slujba utreniei. Cât de iubită şi de intens rostită sau cântată a fost această rugăciune atât în Biserica romană cât şi în cea bizantină o atestă următorul fapt: pe o bucată de papirus din sec. VII-VIII, confecţionată spre a fi purtată ca amuletă, se află înscrisă versiunea grecească a acestui text (*cf.* Schneider, p. 47).

Doamne, în afară de Tine pe altul nu ştim,
numele Tău îl numim.
[14] Iar cei morţi nu vor vedea viaţa,
nici doctorii nu[-i] vor învia;
de aceea i-ai dus şi i-ai nimicit
şi ai luat toată partea bărbătească de la ei.
[15] Adaugă lor rele, Doamne,
adaugă rele tuturor celor slăviţi ai pământului!
[16] Doamne, în strâmtorare mi-am adus aminte de Tine,
întru puţină strâmtorare a fost certarea Ta către noi.
[17] Precum cea aflată în dureri se apropie să nască
şi strigă în durerea ei,
aşa am ajuns noi pentru cel iubit al Tău.
[18] De frica Ta, Doamne, în pântece am luat
şi ne-am chinuit şi am născut;
duhul mântuirii Tale l-am făcut pe pământ,
noi nu ne vom prăbuşi, ci se vor prăbuşi cei ce locuiesc pământul.
[19] Morţii vor învia şi cei din morminte se vor scula,
iar cei din pământ se vor veseli,
căci roua de la Tine le este vindecare,
iar pământul necredincioşilor va pieri.
[20] Du-te, popor al meu, intră în încăperile tale,
închide uşa după tine, ascunde-te câteva clipe,
până când va trece mânia Domnului.

Traducere de Ion Pătrulescu

6

Rugăciunea lui Iona

[3] În strâmtorarea mea, strigat-am către Domnul Dumnezeul meu,

---

6 Aşa-numita *Rugăciune a lui Iona* (Iona 2,3-10) este una dintre cele mai cunoscute „rugăciuni de mulţumire" din VT. Ca tonalitate şi tip discursiv, se apropie de „psalmii de mulţumire" cum sunt Ps. 30 sau cel din Sir. 51,1-12. Din punct de vedere narativ, Iona ar fi rostit această rugăciune atunci când se afla în pântecele monstrului marin care îl înghiţise la porunca Domnului, pentru a-l pedepsi pentru că „fugise de la faţa Domnului". Or, într-o situaţie limită, ne-am fi aşteptat să găsim o rugăciune de implorare şi nu una

şi din pântecele iadului a auzit chemarea mea,
ai auzit glasul meu!
[4] M-ai prăvălit în adâncurile inimii mării
şi şuvoaiele m-au împresurat;
toate talazurile Tale şi valurile Tale peste mine au năvălit.
[5] Iar eu am zis: „Alungat am fost din faţa ochilor Tăi;
îmi va mai fi dat oare să privesc la templul Tău cel sfânt?"
[6] În juru-mi, apă s-a revărsat până-n suflet,
genunea de pe urmă m-a înconjurat,
s-a înfundat capul meu în crăpăturile munţilor!
[7] M-am coborât până la pământ, ai cărui drugi sunt veşnice zăvoare.
Să se ridice din stricăciune viaţa mea, Doamne Dumnezeul meu!
[8] Când sufletul meu era gata să piară, de Domnul mi-am adus aminte;
de-ar fi s-ajungă până la Tine ruga-mi, în templul Tău cel sfânt!
[9] Cei ce se ţin de cele mincinoase şi deşarte au părăsit îndurarea [ce li s-a arătat].
[10] Dar eu, cu glas de laudă şi de mărturisire, Îţi voi aduce jertfă Ţie,
câte Ţi-am făgăduit voi împlini, pentru mântuirea mea întru Domnul.

Traducere de Cristian Gaşpar

---

de mulţumire! Mai mult, ca în toate rugăciunile de acest tip, verbele sunt întrebuinţate la trecut, ca pentru a marca mulţumirea pentru un act de îndurare a Domnului deja petrecut. Aceste nepotriviri au fost sesizate de comentatori încă din Antichitate. Flavius Iosephus (*Antiq. iud.* 9, 214), ca şi unele dintre targum-uri, au modificat ordinea secvenţelor şi au pus rugăciunea după momentul în care Iona a ieşit din pântecele chitului.

Ca şi rugăciunea lui Daniel, profet alături de care Iona apare adesea reprezentat în iconografia creştină, rugăciunea lui Iona a fost înţeleasă de primii comentatori creştini, ca şi de mulţi dintre Părinţii Bisericii, ca o prefigurare a modelului hristic. În mod concret, rugăciunea rostită de Iona a fost pusă în relaţie cu rugăciunea pe care Mântuitorul Iisus Hristos va fi rostit-o în momentul pogorârii în iad (Ieronim, Chiril al Alexandriei, Theodoret al Cyrului), sau în timpul agoniei pe cruce (Origen, Vasile cel Mare, Hesychios din Ierusalim).

7

Rugăciunea lui Azaria

[26] Binecuvântat eşti, Doamne, Dumnezeul părinţilor noştri,
şi lăudat şi preaslăvit este numele Tău în veci,
[27] căci drept eşti întru toate cele pe care ni le-ai făcut,

---

7–8 Identificate în corpusul Odelor cu numerele 7 şi 8, aceste două piese constituie o unitate, fiind prezentate ca excerpte din *Cartea profetului Daniel*, inserate în unele manuscrise la Dan. 3, între vv. 26-45, respectiv 52-88. Punctul de plecare istorico-narativ îl constituie decizia regelui Nabucodonosor de a-i pedepsi exemplar pe cei trei tineri evrei (Azaria, Anania şi Misail) care au refuzat să se închine la idolul de aur ridicat de rege în câmpia Deir din ţinutul Babilonului. Aruncaţi într-un cuptor de foc, cei trei tineri au scăpat nevătămaţi, asistaţi şi de un trimis ceresc. Prima odă, rugăciunea propriu-zisă, se prezintă ca o serie de enunţuri imprecative şi penitenţiale, iar a doua reprezintă un imn de slavă şi mulţumire adresat Domnului îndurărilor. Ca tematică şi tonalitate a discursului, ambele secvenţe prezintă evidente asemănări cu Psalmii, în special cu Ps. 140, 148 şi 150.

După cum atestă tradiţia iudaică non-masoretică, precum şi abundenţa de material psaltic non-canonic din multe manuscrise qumranice, evreii compuneau adesea rugăciuni şi cântări de acest tip, adesea în mod spontan. Problema textual-istorică, încă nerezolvată definitiv şi consensual, este dacă aceste două ample şi importante texte poetice fac parte din textul ebraic iniţial al Cărţii lui Daniel (redactat, după toate probabilităţile, în prima jumătate a secolului al II-lea î.H.) sau sunt adaosuri ulterioare (nu mai vechi decât a doua jumătate a secolului al II-lea î.H.) provenite din mediile iudaice puternic elenizate. Oricum, impresia specialiştilor este că, deopotrivă versiunea ebraică pre-masoretică, dar şi textul grecesc al Septuagintei atestă unitate şi coeziune stilistică şi compoziţională (*cf. The Oxford Annotated Apocrypha*, p. 174), aşa încât răspunsul la întrebarea dacă textul narativ şi cele două texte poetice au fost redactate de aceeaşi mână sau de mâini diferite nici nu are o relevanţă prea mare.

Cântarea celor trei tineri a fost intonată în Biserică încă din primele secole creştine, ca imn de slavă, la încheierea slujbei de Paşti, ocupând ulterior un loc important mai întâi în seria rugăciunilor pe care monahii le rosteau în chilii, pentru ca ulterior să fie integrată în ritualul liturgic zilnic din mănăstiri, ca rugăciune de dimineaţă. Constatând larga popularitate de care se bucura prin mediile monastice, Grigore al Nyssei remarca pe la anul 380 (*Vita Sanctae Macrinae*, în PG 46, 993) că „imnul celor trei tineri" se prezintă ca o formă ideală de psalmodiere. Literatura patristică abundă de mărturii privitoare la aprecierea de care se bucurau versetele acestui imn, fapt care a făcut să fie adoptat ca piesă importantă a serviciului liturgic, în Orient ca şi în Occident. Ioan Gură de Aur (*Quod nemo laeditur* 16, în PG 52, 477) constata că „imnul de laudă al celor trei tineri" este cântat pe toată faţa pământului, iar în actele Conciliului al IV-lea de la Toledo se menţiona faptul că intonarea acestui imn în liturgia duminicală şi în zilele de sărbătoare era în Hispania o *antiqua consuetudo* (*cf.* Schneider, p. 45).

şi toate lucrările Tale [sunt] adevărate şi căile Tale, drepte,
şi toate judecăţile Tale, adevărate,
[28] şi spre adevăr ai judecat
în toate cele pe care le-ai adus peste noi,
şi asupra sfintei cetăţi a părinţilor noştri, Ierusalimul,
fiindcă întru adevăr şi judecată făcut-ai toate acestea pentru greşelile noastre;
[29] căci am greşit şi fărădelegi săvârşit-am depărtându-ne de Tine,
şi greu am greşit în toate şi poruncile Legii Tale nu le-am ascultat,
[30] nici nu le-am păzit, nici nu le-am împlinit
precum ne-ai poruncit, ca bine să ne fie.
[31] Şi-acum toate câte ni le-ai adus, şi toate câte ni le-ai făcut, întru adevărată judecată le-ai făcut
[32] şi ne-ai dat pe noi în mâinile vrăjmaşilor noştri celor fără de lege
[şi-]ale celor mai răi păcătoşi
şi regelui celui nedrept şi celui mai ticălos de pe-ntregul pământ.
[33] Şi acum nici că putem deschide gura,
ruşine şi ocară întâmplatu-s-a robilor Tăi şi celor ce Te cinstesc.
[34] Nu ne da până la sfârşit, pentru numele Tău,
şi nu-Ţi strica Legământul
[35] şi nu-Ţi depărta îndurarea Ta de la noi,
pentru Avraam cel iubit de Tine
şi pentru Isaac, robul Tău,
şi Israel, sfântul Tău,
[36] fiindcă ai grăit către ei şi le-ai spus
că le vei înmulţi sămânţa ca stelele cerului
şi ca nisipul cel de la marginea mării.
[37] Căci, Stăpâne, am ajuns mai mici decât toate neamurile
şi smeriţi suntem în tot pământul astăzi, pentru păcatele noastre,
[38] şi nu se află la vremea-aceasta domn şi profet şi căpetenie,
nici ardere de tot, nici jertfă, nici prinos, nici tămâiere,
nici loc unde s-aducem roade înainte-Ţi şi să aflăm îndurare;
[39] ci, cu suflet zdrobit şi duh de smerenie, să fim primiţi
ca întru ardere de tot de berbeci şi de tauri

În tradiţia textuală biblică românească, ambele părţi sunt incluse, ca o unitate, în rândul cărţilor deuterocanonice, între Epistola lui Ieremia şi 3 Ezdra (în Bibl. 1688 cu titlul: *Cântarea celor 3 coconi*).

şi ca întru mii şi mii de miei graşi;
[40] astfel să fie jertfa noastră înaintea Ta, astăzi,
şi să afle-ngăduinţă înaintea Ta,
căci nu este ruşinare pentru cei ce cred în Tine.
[41] Şi acum, Te urmăm din toată inima şi ne temem de Tine
şi căutăm faţa Ta, să nu ne dai de ruşine,
[42] ci fă cu noi după bunăvoinţa Ta
şi după mulţimea îndurării Tale,
[43] şi liberează-ne după faptele Tale minunate
şi dă slavă numelui Tău, Doamne!
[44] Şi să dea înapoi toţi cei ce vor răul robilor Tăi
şi să fie ruşinaţi, lipsiţi de orice putere şi stăpânire,
şi tăria lor să se sfărâme;
[45] să afle că Tu eşti Domnul, singurul Dumnezeu
şi preamărit peste întreaga lume!

Traducere de Florica Bechet

8

Cântarea celor trei tineri

[52] Binecuvântat eşti, Doamne, Dumnezeul părinţilor noştri,
şi lăudat şi preaînălţat în veci,
şi binecuvântat numele slavei Tale cel sfânt
şi prealăudat şi preaînălţat în veci.
[53] Binecuvântat eşti în templul sfintei Tale slave
şi preacântat şi preaslăvit în veci.
[54] Binecuvântat eşti, Cel ce priveşti genunile aşezat pe heruvimi,
şi prealăudat şi preaînălţat în veci.
[55] Binecuvântat eşti pe tronul împărăţiei Tale
şi preacântat şi preaînălţat în veci.
[56] Binecuvântat eşti în tăria cerului
şi preacântat şi preaslăvit în veci.
[57] Binecuvântaţi, toate lucrările Domnului, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
[58] Binecuvântaţi, îngeri ai Domnului, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
[59] Binecuvântaţi, ceruri, pe Domnul;

cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[60] Binecuvântați, toate apele de deasupra cerului, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[61] Binecuvântați, toate oștirile Domnului, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[62] Binecuvântați, soare și lună, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[63] Binecuvântați, stele ale cerului, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[64] Binecuvântați, fiece ploaie și rouă, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[65] Binecuvântați, toate vânturile, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[66] Binecuvântați, foc și arșiță, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[67] Binecuvântați, frig și căldură, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[68] Binecuvântați, rouă și ninsori, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[69] Binecuvântați, îngheț și frig, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[70] Binecuvântați, brume și zăpezi, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[71] Binecuvântați, nopți și zile, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[72] Binecuvântați, lumină și întuneric, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[73] Binecuvântați, fulgere și nori, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[74] Să-L binecuvânteze pământul pe Domnul;
să-L cânte și să-L preaînalțe în veci!
[75] Binecuvântați, munți și dealuri, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[76] Binecuvântați, toate câte creșteți pe pământ, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[77] Binecuvântați, izvoare, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!

[78] Binecuvântați, mări și râuri, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[79] Binecuvântați, balene și toate câte mișcă în ape, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[80] Binecuvântați, toate zburătoarele cerului, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[81] Binecuvântați, fiare și toate dobitoacele pământului, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[82] Binecuvântați, fii ai oamenilor, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[83] Să-L binecuvânteze Israel pe Domnul;
să-L cânte și să-L preaînalțe în veci!
[84] Binecuvântați, preoți ai Domnului, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[85] Binecuvântați, robi ai Domnului, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[86] Binecuvântați, duhuri și suflete ale drepților, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[87] Binecuvântați, voi cei credincioși și smeriți cu inima, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[88] Binecuvântați, Ananie, Azarie, Misaele, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!

Traducere de Florica Bechet

9

Cântarea Mariei, Născătoarea de Dumnezeu

[46] Mărește sufletul meu pe Domnul

---

9 și 13 *Odele neotestamentare*. Prin semnificația lor teologică, dar și prin caracterul lor imnic, unele fragmente din NT au fost detașate din Evanghelii și întrebuințate în primele secole creștine în discursul liturgic. Includerea, în multe manuscrise ale Septuagintei, a fragmentelor neotestamentare *Cântarea Mariei, Născătoarea de Dumnezeu* (Lc. 1,46-55), împreună cu *Cântarea lui Zaharia* (Lc. 1,68-79) și *Rugăciunea lui Simeon* (Lc. 2,29-32) indică faptul că asemenea texte (*cantica de Evangelio*) se bucurau de un prestigiu similar cu Psalmii și cu celelalte „ode" din VT (*cantica prophetarum*). Denumite după *incipit*-ul lor *Magnificat*, *Benedictus* și, respectiv, *Nunc dimittis*, aceste trei piese au fost integrate în momentele liturgice ale „laudelor" (*Laudes*) și ale „vecerniei" (*Vesperae*)

[47] şi a tresăltat de bucurie duhul meu în Dumnezeu, mântuitorul meu,
[48] că a privit la smerenia roabei Sale;
iată, de acum, mă vor ferici toate neamurile,

---

deja către sfârşitul secolului al IV-lea, potrivit menţionărilor exprese ale lui Niceta al Remesianei (*De utilitate hymnorum*, 11). Obiceiul intonării lor în diferite împrejurări trebuie să fi fost însă chiar mai vechi, deoarece Ambrozie îşi îndemna credincioşii să se grăbească dimineaţa către biserică şi „să înceapă cu imnele şi cântările... pe care le citiţi în Evanghelie" (*In psalm.* 118).

Există indicii că şi în partea orientală a lumii creştine aceste rugăciuni neotestamentare erau preţuite pentru virtuţile lor poetico-liturgice. Menţiuni scrise indică de exemplu faptul că, în primele decenii ale sec. al V-lea, *Rugăciunea lui Simeon* era parte componentă a rugăciunilor de seară, iar în secolul următor Nilus, starețul mănăstirii de pe muntele Sinai, considera deja acest obicei o regulă stabilă. Norma aceasta liturgică este menţionată şi într-un ceaslov bizantin din sec. al XII-lea. Alte menţionări documentare timpurii atestă că *Rugăciunea lui Simeon* („Acum slobozeşte pe robul Tău, Stăpâne...") se rostea în momentul solemn al dezbrăcării veşmintelor liturgice de către preot, practică prezentă şi astăzi în tradiţia răsăriteană. Cărţile de tipic liturgic din epoca modernă recomandă în Biserica Ortodoxă intonarea acestei rugăciuni la sfârşitul diferitelor slujbe sau procesiuni (am preluat aceste informaţii de la Antoniadis, p. 43 şi Schneider, pp. 48-49, unde se găsesc şi indicaţiile bibliografic-documentare precise).

Câteva cuvinte acum despre conţinutul odelor neotestamentare. Se cuvine mai întâi să subliniem faptul că toate trei au un puternic şi explicit caracter profetic-mesianic. Deşi unele versiuni latineşti ale NT atribuie Elisabetei, mama lui Ioan Botezătorul, rostirea profeţiei despre naşterea Mântuitorului (*cf.* Guthrie *et alii*, 1984, p. 931), tradiţia textuală generală, confirmată de majoritatea comentatorilor antici şi moderni, pune cuvintele imnului *Magnificat* pe seama Fecioarei Maria. Înrudită prin tematică şi prin unele motive cu *Cântarea Annei, mama lui Samuel*, cântarea de bucurie a Fecioarei Maria se încadrează din punct de vedere narativ după momentul Bunei Vestiri, fiind rostită în timpul vizitei pe care Maica Domnului a făcut-o Elisabetei. Ecourile din Psalmi sunt puternice, dincolo de emoţia reală exprimată de cea aleasă să nască pe Domnul.

Şi cele 12 versete ale *Cântării lui Zaharia* se încadrează în tonalitatea profetic-mesianică a celui mai autentic filon al tradiţiei imnice a poporului lui Israel. Cuprins şi el de Duhul Sfânt, tatăl Înainte-mergătorului Ioan se referă explicit la apropiata împlinire a profeţiilor mesianice prin cuvinte precum „răscumpărare", „mântuire" sau „izbăvire".

Contextul în care este rostită scurta *Rugăciune a lui Simeon* („Acum slobozeşte – *litt.* slobozeşti – pe robul Tău...") este de asemenea încărcat cu substanţă mesianică. Potrivit străvechii cutume a poporului lui Israel, pruncul Iisus a fost dus de mama lui la Templu pentru a fi închinat Domnului (Lc. 2,23; Ex. 13,2-12). Inspirat de Duhul Sfânt, „dreptul Simeon", bătrânul cuvios căruia îi fusese sortit să nu moară înainte de a-l vedea pe Mesia, rosteşte cuvintele de binecuvântare care, prin intensitatea mesajului lor profetic şi mesianic, au devenit pentru creştini o secvenţă neotestamentară frecvent întrebuinţată în contextele liturgice.

[49] căci mi-a făcut lucruri măreţe Cel Puternic
şi sfânt este Numele Lui,
[50] şi îndurarea Lui, din neam în neam, spre cei ce se tem de El.
[51] Făcut-a putere cu braţul Său,
risipit-a pe cei trufaşi în cugetarea inimii lor;
[52] i-a dat jos pe cei puternici de pe tronuri
şi i-a înălţat pe cei smeriţi;
[53] pe cei flămânzi i-a umplut de bunătăţi,
iar pe cei bogaţi i-a lăsat cu mâinile goale.
[54] Primit-a pe Israel, slujitorul Său, aducându-Şi aminte de îndurare,
[55] precum a grăit către părinţii noştri,
lui Avraam şi seminţiei lui, în veac.

Cântarea lui Zaharia

[68] Binecuvântat fie Domnul, Dumnezeul lui Israel,
pentru că a cercetat şi a răscumpărat poporul Său
[69] şi ne-a înălţat putere de mântuire
în casa lui David, slujitorul Său,
[70] precum a grăit prin gura sfinţilor Săi proroci din veac:
[71] izbăvire de vrăjmaşii noştri
şi din mâna tuturor celor care ne urăsc,
[72] ca să-Şi arate îndurarea faţă de părinţii noştri
şi să-Şi aducă aminte de legământul Său cel sfânt,
[73] de jurământul făcut lui Avraam, părintele nostru,
[74] că ne va da nouă ca, fără teamă, izbăviţi din mâna duşmanilor noştri,
[75] să-I slujim în sfinţenie şi dreptate
dinaintea Lui, în toate zilele noastre.
[76] Iar tu, copile, proroc al Celui Preaînalt te vei chema:
căci vei merge în faţa Domnului, ca să pregăteşti căile Sale,
[77] pentru a da poporului Său cunoaşterea mântuirii
întru iertarea păcatelor noastre,
[78] prin iubirea îndurătoare a Dumnezeului nostru,
cu care ne-a cercetat Răsăritul cel de sus,
[79] ca să lumineze pe cei care şed în întuneric şi în umbra morţii
şi să îndrepte paşii noştri pe calea păcii.

Traducere de Francisca Băltăceanu

II. Alte ode

10

Cântarea lui Isaia

[1] Cânta-voi acum celui iubit [al meu] cântarea iubitului [meu] pentru via mea.
Iubitul meu avea o vie pe un deal, într-un loc mănos.
[2] Şi am făcut gard în jurul ei şi am sădit viţă de soi.
În mijlocul ei am zidit un turn, am săpat [un loc pentru] teasc
şi mă aşteptam să facă struguri, dar a făcut mărăcini.
[3] Şi acum, omule din Iuda şi voi, cei ce locuiţi în Ierusalim,
judecaţi între mine şi via mea.
[4] Ce să-i mai fac viei mele? Ce nu i-am făcut?
Pentru că eu mă aşteptam să-mi facă struguri şi ea a făcut mărăcini.
[5] Dar am să vă spun acum ce-i voi face viei mele:
îi voi lua gardul şi va fi de jaf,
îi voi dărâma zidul şi va fi de călcat în picioare,
[6] şi mă voi lepăda de via mea şi nu va mai fi tăiată, nici săpată
şi vor creşte în ea mărăcini ca într-un loc sterp
şi voi porunci norilor să nu o mai ude cu ploaie.
[7] Căci via Domnului Sabaoth este casa lui Israel
şi omul din Iuda este răsadul cel iubit;
mă aşteptam să facă judecată
şi a făcut nelegiuire; şi nu dreptate, ci ţipăt.
[8] Vai celor ce alipesc casă de casă
şi leagă ogor de ogor, ca să ia ce-i al vecinului!
Oare locuiţi singuri pe pământ?
[9] Căci toate acestea au ajuns la urechile Domnului Sabaoth.

Traducere de Ion Pătrulescu

---

10 Isaia 5,1-9.

11
Rugăciunea lui Ezekia

[10] Eu am zis: În culmea zilelor mele
voi merge la porţile lăcaşului morţilor,
mă voi despărţi de anii care mi-au rămas.
[11] Am zis: Nu voi mai vedea mântuirea lui Dumnezeu pe pământ,
nu voi mai vedea om dintre locuitorii lumii.
[12] Am fost scos din neamul meu,
am părăsit rămăşiţa vieţii mele;
a ieşit şi s-a dus de la mine
ca unul care-şi strânge cortul după ce l-a întins;
duhul meu în mine s-a făcut
ca o pânză când ţesătoarea se apropie să o taie.
[13] În ziua aceea am fost dat până în zori ca unui leu:
aşa mi-a zdrobit toate oasele,
căci i-am fost dat din zi şi până în noapte.
[14] Ca rândunica, aşa voi striga,
şi ca turtureaua, aşa voi geme;
căci s-au sfârşit ochii mei cătând
spre înaltul cerului către Domnul,
[15] care m-a izbăvit şi mi-a luat durerea din suflet.
[16] Doamne, Ţie Ţi s-a dat de veste despre aceasta,
şi ai înviorat suflarea mea şi, alinându-mă, mi-ai dat viaţă.
[17] Căci Tu ai pus deoparte sufletul meu ca să nu piară
şi ai lepădat îndărătul meu toate păcatele mele.
[18] Căci nu cei din lăcaşul morţilor Te vor lăuda,
nici cei morţi nu Te vor binecuvânta,
nici nu vor nădăjdui cei din lăcaşul morţilor întru milostivirea Ta.
[19] Cei vii Te vor binecuvânta, ca şi mine;
căci, de astăzi înainte, voi face copii,
care vor vesti dreptatea Ta, Doamne al mântuirii mele!
[20] Iar eu nu voi înceta să Te binecuvântez cu harfa
în toate zilele vieţii mele,
înaintea Casei lui Dumnezeu.

Traducere de Ion Pătrulescu

---

11 Isaia 38,10-20

12
Rugăciunea lui Manasse

[1] Doamne Atotputernice,
Dumnezeule al părinților noștri,

---

12 Fiu și urmaș la tron al regelui Ezekia, Manasse este prezentat în VT ca una dintre cele mai întunecate personalități din istoria poporului lui Israel. A urcat pe tron la vârsta de aprox. 12 ani, către anul 693 î.H., mai întâi ca asociat al tatălui iar apoi, peste zece ani, ca singur rege în Iuda, până spre 642 î.H. Din 4Rg. 21,1-19, aflăm că a promovat o politică de apropiere față de Imperiul Asirian, catastrofală pentru neamul său prin concesiile masive făcute idolatriei și prin implicitele persecuții la adresa susținătorilor interni ai rigorismului iudaic tradițional. A pus să se construiască sanctuare păgâne pe locurile înalte din regat, la care s-au adăugat un altar dedicat lui Baal și alte două altare consacrate cultului babilonian al astrelor, în imediata apropiere a Templului. Potrivit unei tradiții rabinice neconfirmate însă de Scriptură, Manasse ar fi fost cel care a poruncit uciderea marelui profet Isaia.

Sacrilegiile și crimele sale au dus la decăderca regatului Iuda, regele însuși trebuind să îndure umilința unui exil în Babilon, menționat în 2Par. 33,11. În aceeași carte se face o trimitere sumară la pocăința regelui pentru păcatele comise și la o rugăciune pe care Manasse ar fi adresat-o Domnului și în urma căreia Domnul s-a milostivit de el, eliberându-l din exil și îngăduindu-i să-și restaureze regatul (2Par. 33,18-23).

Destinul regelui și în special pocăința lui au persistat în memoria colectivă, așa încât, ulterior, un autor anonim a creat textul rugăciunii cunoscute, pe care a atribuit-o regelui Manasse. Cât privește paternitatea textului și epoca în care acesta a putut fi redactat, unii învățați sunt de părere că autorul originalului ar fi scris în ebraică (Harl, Dorival, Munnich, p. 325), pe când alții cred că un evreu elenizat, care ar fi trăit în ultimele decenii ale erei pre-creștine, ar fi compus rugăciunea într-o greacă puternic semitizată (*The Oxford Annotated Apocrypha*, p. 281). Prin tematică, stil și conținut, *Rugăciunea lui Manasse* se încadrează perfect în literatura penitențial-devoțională clasică a iudaismului. Mai mult încă, fundamentul teologic al discursului poetic este în deplină consonanță cu marele principiu al teologiei iudaice tradiționale: Domnul este singurul Dumnezeu, El este Dumnezeul dreptății, dar și Dumnezeul iubirii, al îndurării și iertării față de cei care se pocăiesc. Accentul pus pe dimensiunea penitențială corespunde orientării post-exilice a teologiei mozaice. Dumnezeul iertării este la fel de mare ca Dumnezeul dreptății și al pedepselor. Faptul că El acordă iertarea Sa chiar și unui mare păcătos precum regele Manasse reprezintă un fel de garanție, o promisiune și o subliniere a virtuților supreme ale pocăinței.

Calitățile textului rugăciunii și conformitatea teologiei sale cu tradiția au determinat asimilarea sa printre bucățile legitimate în timp prin întrebuințarea lor în ritualul liturgic. În numeroase manuscrise timpurii ale Septuagintei, *Rugăciunea regelui Manasse* a fost copiată alături de celelalte imnuri și rugăciuni, de regulă imediat după Psalmi, fiind în cele din urmă acceptată tacit în edițiile biblice ortodoxe. Urmând această tradiție, Rahlfs

al lui Avraam, al lui Isaac şi al lui Iacob,
şi al seminţiei lor celei drepte,
[2] Tu, Cel care ai făcut cerul şi pământul, împreună cu toată podoaba lor,
[3] Tu, Cel care ai înlănţuit marea prin cuvântul poruncii Tale,
care ai încuiat genunea şi ai pecetluit-o cu Numele Tău cel înfricoşat şi preamărit;
[4] Tu, cel de care toate se înspăimântă şi se cutremură în faţa puterii Tale,
[5] căci strălucirea măririi Tale nu poate fi îndurată,
şi nimeni nu se poate împotrivi urgiei ameninţării Tale asupra păcătoşilor.
[6] Nemăsurată şi cu neputinţă de scrutat este [însă] îndurarea făgăduinţei Tale,
[7] căci Tu eşti Domnul cel Preaînalt,
milos, îndelung-răbdător şi plin de îndurare,
căruia îi pare rău de relele oamenilor.

---

a inclus *Rugăciunea regelui Manasse* în seria Odelor, publicându-le pe toate împreună imediat după Psalmi şi înainte de Proverbe.

O istorie textuală similară ne întâmpină în tradiţia latină. Menţinerea şi circulaţia acestei rugăciuni în unele manuscrise ale Vulgatei i-au asigurat o anumită legitimitate, recunoscută în cele din urmă la Conciliul de la Trento, în anul 1546. Acum s-a decis acceptarea rugăciunii regelui Manasse în ediţiile catolice standard, într-un apendice, alături de 3 şi 4 Ezdra, argumentele invocate fiind acelea că textele în cauză au fost citate de unii Părinţi ai Bisericii şi sunt cuprinse în multe ediţii ale Bibliei latine, atât manuscrise, cât şi tipărite („Oratio Manassae, necnon libri duo, qui sub libri tertii et quarti Esdrae nomine circumferuntur, hoc in loco, extra scilicet seriem canonicorum librorum, quos sancta Tridentina Synodus suscepit, et pro canonicis suscipiendos decreuit, sepositi sunt, ne prorsus interirent, quippe qui a nonnulis sanctis Patribus interdum citantur, et in aliquibus Bibliis latinis tam manu scriptis quam impressis reperiuntur" – Vulg., p. 1153). Câteva cuvinte acum despre tradiţia textuală românească. Faptul că în Biblia de la Bucureşti (1688) textul rugăciunii lui Manasse nu este reţinut se explică prin aceea că „izvodul" principal al primei versiuni complete a Bibliei în limba română a fost cunoscuta ediţie protestantă a Septuagintei (Frankfurt, 1597), reputată în epocă pentru virtuţile sale filologice. Cea dintâi versiune românească a rugăciunii se găseşte însă în monumentala tipăritură de la 1795 a lui Samuil Micu. Cu titlul *Rugăciunea lui Manassi, împărat Iudei, când era rob în Vavilon*, ilustrul învăţat ardelean instituie astfel o tradiţie textuală stabilă: Bibl. 1819, Şaguna, Filotei, Bibl. 1914, Bibl. 1936, Radu-Gal., ediţiile ortodoxe curente, până la Anania, publică acest text drept ultima carte a VT. Versiunile acceptate de neoprotestanţii români, atât cele care se bazează pe Cornilescu, precum şi cele independente, nu acceptă canonicitatea rugăciunii şi nu o reţin.

[8] Tu, Doamne, Dumnezeule al celor drepţi,
Tu nu ai pus pocăinţă pentru cei drepţi,
pentru Avraam, pentru Isaac şi pentru Iacob, care nu au păcătuit
împotriva Ta,
ci ai pus pocăinţă pentru mine, păcătosul,
[9] fiindcă numărul păcatelor mele este mai mare decât nisipul mării;
s-au înmulţit nelegiuirile mele, Doamne, s-au înmulţit,
şi nu sunt vrednic să îmi înalţ ochii şi să privesc la înălţimea cerului,
din pricina mulţimii nedreptăţilor pe câre le-am săvârşit.
[10] Înlănţuit sunt cu multe cătuşe de fier,
aşa încât lepădat sunt din pricina păcatelor mele,
şi pentru mine nu este izbăvire,
întrucât am stârnit mânia Ta
şi am săvârşit ceea ce este rău înaintea Ta,
aşezând spurcăciuni şi înmulţind ocările.
[11] Iar acum îmi plec genunchiul inimii mele, implorând bunătatea Ta.
[12] Am păcătuit, Doamne, am păcătuit,
şi nelegiuirile mele eu le cunosc.
[13] Mă rog şi Îţi cer [cu stăruinţă]:
Iartă-mă, Doamne, iartă-mă!
Nu mă nimici [pentru] nelegiuirile mele,
nici nu fi mâniat pe vecie, copleşindu-mă sub răutăţi,
şi nu mă osândi [să stau] în străfundurile pământului.
Căci Tu eşti, Doamne, Dumnezeul celor ce se pocăiesc,
[14] şi în mine Tu Îţi vei arăta bunătatea;
căci, nevrednică fiinţă [cum sunt], mă vei mântui după marea Ta
îndurare.
[15] Şi eu Te voi lăuda neîntrerupt, în toate zilele vieţii mele.
Căci Ţie toate puterile din ceruri Îţi înalţă cântări
şi a Ta este mărirea în veci, amin.

Traducere de Eugen Munteanu

13

Rugăciunea lui Simeon

[29] Acum slobozeşti pe robul Tău, Stăpâne,
după cuvântul Tău, în pace,
[30] căci au văzut ochii mei mântuirea Ta,
pe care ai pregătit-o în faţa tuturor popoarelor,
[32] lumină spre luminarea neamurilor
şi slavă poporului Tău, Israel.

Traducere de Francisca Băltăceanu

14

Cântarea dimineţii

[1] Slavă întru cele de sus lui Dumnezeu

---

13 Vezi nota la Od. 9.

14 Denumit în LXX ὕμνος ἑωθινός, acest imn reprezintă o piesă centrală a discursului liturgic ortodox. Cu titlul larg cunoscut *Doxologia mare*, imnul acesta este frecvent tipărit în Ceaslov, fiind intonat la slujba utreniei. *Cântarea dimineţii* (denumită în unele manuscrise în limba latină şi *Hymnus angelicus*, dar mai frecvent, după primul verset, *Gloria in excelsis Deo*) este o creaţie creştină timpurie. Atanasie al Alexandriei (295-343), ucenic al lui Antonie cel Mare, recomanda în mod expres tinerelor monahii să intoneze zilnic, dimineaţa foarte devreme (ὄρθρος), această „cântare a dimineţii" (*De virginibus*, 20), extrem de populară în Bisericile din Răsărit. În liturgia romană *Gloria in excelsis* a intrat în uzul curent doar începând cu secolul al VI-lea.

Reflectând o proiecţie teologică şi o retorică pur creştină, *Cântarea dimineţii* se apropie mai mult de imnele liturgice compuse de marii doxografi bizantini decât de structura ebraizantă a Psalmilor.

Întrucât seria Odelor este singurul loc din LXX în care apare acest imn, oferim în cele ce urmează câteva note şi comentarii textuale.

14,1 „Slavă întru cele de sus..." : începutul acestui imn este un verset celebru din Luca 2,14, unde se vorbeşte despre cântarea îngerilor la naşterea Mântuitorului (*Gloria in excelsis*). Lectura acestui pasaj este nesigură, tradiţia manuscrisă propunându-ne două variante, uşor diferite. Una dintre acestea este reţinută, cu prudenţă filologică, în ediţia critică Nestle/Aland a NT, unde găsim următoarea formulare: δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ / καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη / [ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας]. La Rahlfs, ultima parte a secvenţei reflectă o lecţiune alternativă, prezentă şi în unele manuscrise ale NT: δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ / καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη,/ ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Consecvenţi cu opţiunea de bază a ediţiei noastre, în traducere am urmat îndeaproape versiunea LXX, după Rahlfs, care este de altfel şi cea general acceptată în tradiţia textuală românească: „Slava lui Dumnezău

întru ceriuri înalte şi pre pământ pace, întru oameni bunăvoie" (NTB 1648); „Slava lui Dumnezău întru înălţimi şi pre pământ pace, întru oameni bunăvoire" (Bibl. 1688); „Mărire lui Dumnezeu întru cei de sus şi pre pământ pace, între oameni bunăvoire" (Micu şi Bibl. 1819); „Mărire luĭ Dumnedeŭ în înălţimĭ, pace pe pământŭ, şi bună învoire intre ómenĭ" (Bibl. 1874); „Slavă lui Dumnezeu întru cei de sus şi pre pământ pace, între oameni bunăvoire" (Bibl. 1914); „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace, între oameni: binevoire" (Bibl. 1936); „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace, între oameni binevoire" (Radu-Gal.); „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace, între oameni bunăvoire" (Bibl. 1990); „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace, între oameni bunăvoire" (Anania).

Constatăm însă că în Vulg. este preferată cealaltă formulare: *Gloria in altissimis Deo,/ et in terra pax in hominibus bonae voluntatis.* În limba română versiunile neoprotestante şi cele catolice ale NT acceptă această a doua interpretare: „Slavă lui Dumnezeu în locurile prea înalte şi pace pe pământ între oamenii peste cari se întinde bunăvoinţa Lui" (NTCorn. 1920) şi „Slavă lui Dumnezeu în locurile prea înalte şi pace pe pământ între oamenii plăcuţi Lui" (Corn. 1926), „Mărire în înaltul cerurilor lui Dumnezeu şi pe pământ pace oamenilor pe care El îi iubeşte" (NTcat. 2002). Interpretarea din Vulg. este confirmată şi de BJ: „Gloire à Dieu au plus haut des cieux / Et sur la terre paix aux hommes objets de sa complaisance." Foarte interesant este de constatat că la Luther în textul neotestamentar întâlnim o formulare ce coincide cu cea tradiţional-ortodoxă („Ehre sei Gott in der Höhe und Friede auf Erden und den Menschen ein Wohlgefallen"), iar traducerea alternativă este plasată într-o notă de subsol, cu explicaţia aferentă („Andere Übersetzung nach besser bezeugter Leseart: «Ehre sei Gott in der Höhe und Friede auf Erden bei den Menschen seines Wohlgefallens»"). Pentru interesul ei documentar, citâm şi versiunea mai liberă dintr-o altă ediţie catolică: „Mărire să-I fie lui Dumnezeu în înaltul cerului, iar pe pământ pace oamenilor de bunăvoinţă" (NTcat. 1992). ♦ Două sunt problemele lexicale puse de interpretarea acestui distih universal cunoscut. Mai întâi: ce ar trebui să înţelegem prin gr. ἐν ὑψίστοις, respectiv lat. *in excelsis*? În literalitatea lor, aceste două expresii prepoziţionale pot face trimitere la referenţi diferiţi. La ce se referă deci îngerii vestind bucuria universală a naşterii Mântuitorului? Am avea de-a face cu o referire „locală" la zonele celeste cele mai rarefiate, aşa cum au înţeles primii traducători români ai pasajului (NTB 1648) şi cum înţeleg din nou mulţi interpreţi moderni, inclusiv prestigioşii învăţaţi care editează BJ? Ar fi mai degrabă vorba tot despre o trimitere „locală", dar terestră, şi anume la înălţimile topografice pe care, potrivit tradiţiei iudaice străvechi, se intonau cele mai solemne imnuri (cum dau de înţeles interpretările neo-protestante)? Sau poate, după cum ne îndeamnă o bună parte a interpreţilor români (Micu, Bibl. 1914, Radu-Gal., Bibl. 1990, Anania, ceasloavele ortodoxe curente), legitim ar fi să vedem în această sintagmă o referire „personală", „cei din înalturi" fiind îngerii, în raport cu muritorii, menţionaţi imediat, în secvenţa următoare? Neputându-ne decide pentru una din aceste soluţii, am preferat în traducere o formulă neutră. ♦ În al doilea rând: în funcţie de cazul gramatical la care se află în context gr. εὐδοκία, la nominativ (ca în LXX, ed. Rahlfs) sau la genitiv (ca în NT), interpretarea poate fi diferită. Ne-am

şi pace pe pământ,
între oameni bunăvoinţă!
Pe Tine Te lăudăm,
[5] pe Tine Te binecuvântăm,
Ţie ne închinăm,
pe Tine Te slăvim,
Ţie Îţi mulţumim,
întru marea Ta slavă,
[10] Doamne, Împărate,
[Dumnezeule] ceresc,
Dumnezeule, Părinte Atotputernic,
Doamne, Fiule Unul-născut,
Iisuse Hristoase,
[15] şi Duhule Sfinte!
Doamne, Dumnezeule,
Mielul lui Dumnezeu,

---

menţinut în cadrul tradiţiei româneşti (de la NTB 1688 şi până la Anania), considerând că „bunăvoinţa" despre care vorbesc îngerii este sentimentul omenesc al înţelegerii şi toleranţei reciproce, care trebuie să domnească între oameni. Înregistrăm însă şi interpretarea alternativă (adoptată de Cornilescu şi de autorii recentei versiuni catolice şi explicitată de asemenea în BJ), potrivit căreia ar fi vorba în context de bunăvoinţa lui Dumnezeu faţă de oameni. ♦ „Pacea" (gr. εἰρήνη, lat. *pax*) nu este, firește, „pacea politică", în sens restrâns, adică absenţa războiului în societatea umană, ci împăcarea supremă dintre oameni şi Dumnezeu, anunţată şi confirmată acum prin naşterea Mântuitorului Iisus Hristos.

14,5 Gr. εὐλογέω (lat. *benedicere*) împreună cu derivatele sale nominale εὐλογία (lat. *benedictio*) şi εὐλογητός (lat. *benedictus*) sunt din seria celor mai frecvent întrebuinţate cuvinte din LXX şi din NT. Formele româneşti actuale „binecuvânta" şi „binecuvântare", forjate după modelele grec şi latin, au înlocuit în texte, începând cu secolul al XIX-lea, mai vechile „blagoslovi", „blagoslovenie" şi „blagoslovit" (după slavon. **БЛАГОСЛОВИТИ**), rămase în uz ca excepţii arhaizante, în special în vorbirea monahilor. ♦ Vb. „a slăvi" şi subst. „slavă" (după slavon. **СЛАВИТИ**) sunt termenii tradiţionali pentru echivalarea gr. δοξάζω şi δόξα (lat. *glorificare* şi *gloria*). O opţiune alternativă ar putea fi „a (prea)mări", „(prea)mărire", „(prea)mărit".

14,10 Întâlnim aici câteva din teonimele fundamentale: „Împărat [ceresc]" (gr. βασιλεύς), „Dumnezeu ceresc" (gr. θέος ἐπουράνιος), „Părinte Atotputernic" (gr. Πατὴρ παντοκράτωρ), „Duhul Sfânt" (gr. ἅγιον πνεῦμα), „Mielul lui Dumnezeu" (gr. ἀμνὸς τοῦ θεοῦ), „Fiul Tatălui" (gr. υἱὸς τοῦ πατρός). ♦ Sintagma „Unul-născut" (gr. μονογενής, lat. *unigenitus*), atributul prin excelenţă al lui Iisus Hristos, a fost precedată în vechile texte bisericeşti româneşti (Varlaam, Dosoftei ş.a.) prin „Singur-născut".

Fiul Tatălui,
[Tu,] care ridici păcatele lumii,
[20] îndură-Te de noi!
[Tu,] care ridici păcatele lumii,
primeşte rugăciunea noastră!
[Tu,] care şezi la dreapta Tatălui,
îndură-Te de noi!
[25] Căci Tu singur eşti sfânt,
Tu singur eşti Domnul,
Iisus Hristos,
întru slava lui Dumnezeu Tatăl, amin!
În fiecare zi Te voi binecuvânta,
[30] şi numele Tău îl voi lăuda în veac
şi în veacul veacului.
Învredniceşte, Doamne, şi în ziua aceasta
fără de păcat să fim păziţi.
Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeule al părinţilor noştri,
[35] şi lăudat şi preaslăvit este numele Tău, în veci, amin!

14,20 „îndură-Te": aici, ca şi mai jos, am optat pentru „a se îndura" şi „îndurare" pentru a echivala gr. ἐλεῶ şi ἔλεος (lat. *misereri, misericordia*), termeni liturgici-cheie, adânc înrădăcinaţi în discursul liturgic românesc ca şi „a milui" şi „milă" (după slavon. **МИЛОСТИ**); suntem încredinţaţi că, în special din raţiuni prozodice, dar şi simbolice, „a milui" şi „milă" vor persista încă multă vreme în textele bisericeşti de slujbă.

14,30 „Învredniceşte, Doamne, şi în ziua aceasta...": fraza καταξίωσον, κύριε, καὶ τὴν ἡμέραν ταύτην, ἀναμαρτήτους φυλαχθῆναι ἡμᾶς este ambiguă din punct de vedere gramatical. În *Doxologia mare* din cărţile de slujbă şi din ceasloave citim următoarea versiune: „Învredniceşte-ne, Doamne, în ziua aceasta fără de păcat să ne păzim noi." Pornind de la constatarea că gr. ἡμέρα, „zi", în acuzativ, poate fi şi complementul direct al vb. καταξιόω, „a ţine la cinste; a considera bun" (tradiţional în română: „a învredni-nici"), iar pronumele personal ἡμᾶς în acuzativ poate fi înţeles ca „subiect în acuzativ" al vb. φυλαχθῆναι, „a se păzi; a se menţine (sub supravegherea cuiva)", o traducere alternativă ar putea fi „Învredniceşte, Doamne, şi ziua aceasta, iar pe noi [învredni-ceşte-ne] să ne ţinem în paza ta lipsiţi de păcate".

14,35 După versetul 35 în *Doxologia mare* apare secvenţa „Fie, Doamne, mila Ta spre noi, precum am nădăjduit întru Tine", care nu are corespondent în LXX (Rahlfs). ♦ „îndreptările": tradiţionalul „îndreptări" ca echivalent al gr. δικαιώματα trebuie înţeles în cele două dimensiuni semantice centrale ale sale: „prescripţie, poruncă", dar şi „justificare, îndreptăţire". ♦ „Scăpare" în sensul de „adăpost; loc de refugiu" (gr. καταφυγή); *cf.* nota următoare.

Binecuvântat eşti, Doamne, învaţă-mă pe mine îndreptările Tale!
Binecuvântat eşti, Doamne, învaţă-mă pe mine îndreptările Tale!
Binecuvântat eşti, Doamne, învaţă-mă pe mine îndreptările Tale!
Doamne, scăparea noastră ai fost Tu, din neam în neam.
[40] Eu am spus: Doamne, îndură-Te de mine,
vindecă sufletul meu, căci am păcătuit faţă de Tine.
Doamne, la Tine mi-am aflat scăparea!
Învaţă-mă să împlinesc voinţa Ta, căci Tu eşti Dumnezeul meu;
că la Tine este izvorul vieţii,
[45] în lumina Ta vom vedea lumina!
Răspândeşte îndurarea Ta peste cei care Te cunosc pe Tine!

Traducere de Eugen Munteanu

14,40 „îndură-Te" : *cf.* nota 14,20. ♦ „am păcătuit" : vb. rom. „a păcătui" şi „a greşi" alternează în terminologia bisericească tradiţională pentru a reda gr. ἁμαρτάνειν. ♦ „scăparea": prin „mi-am aflat scăparea" am redat gr. κατέφυγα, *litt.* „m-am refugiat". ♦ Expresia metaforică „izvorul vieţii" (gr. πηγὴ ζωῆς) ca atribut al lui Dumnezeu îşi are originea în poezia Psalmilor şi în literatura sapienţială (*cf.* Prov. 13,14; 14,27), dar se găseşte şi în NT (*cf.* Apoc. 7,17; 21,6; 22,1 şi 17). De altfel, vv. 44-45 sunt preluate întocmai din Ps. 35,10.

14,45 „Răspândeşte" : vb. gr. παρατείνω are, ca sens concret, de bază, ideea de „a întinde, a desfăşura", de unde echivalarea tradiţională literală „Tinde mila Ta celor ce Te cunosc pe Tine" din *Doxologia mare*. Prin formularea noastră am vrut să fim mai aproape de sensul contextual real, acela de „a răspândi", adică „a oferi".

PROVERBELE

Introducere

I. Titlul cărții

Termenul ebraic *māṣāl* (pl. *m^{e}ṣālīm*, pl. construct. *miṣ^{e}lēy*) desemnează o sentință care, deși circumscrisă, la origine, unei anumite situații, se extrapolează și altor situații, asemănătoare. *Māṣāl* poate fi echivalat cu „sentință", „maximă", „parabolă", „proverb", „pildă" (gr. *paroimíai*, lat. *parabolae/ proverbia*). Așadar, o simplă vorbă de duh devine *māṣāl* prin următoarele atribute: generalitate și abstractizare. Se pleacă de la o anumită situație, particulară, dar sensul e valabil pentru toate situațiile, datorită abstractizării mesajului. Proverbele ebraice au ca nuclee două culegeri „ale lui Solomon" (cap. 10–22 și 25–29), probabil foarte vechi, preexilice. Acestora li s-au adăugat ulterior (spre anul 700 î.H.) alte culegeri, de pildă, „Cuvintele înțelepților", 22,17–24,22; „Cuvintele lui Agur", 30,1-14; sau „Cuvintele lui Lemuel", 31,1-9 etc., ansamblul beneficiind de o lungă introducere (cap. 1–9). Proverbele/Parabolele aparțin literaturii iudaice sapiențiale (a se vedea Nota asupra volumului). Culegerile-nucleu au fost atribuite regelui Solomon, vestit pentru înțelepciunea sa. Conform cu 3Rg. 5,12, acesta „a rostit trei mii de pilde, iar cântările lui au fost de cinci ori o mie". Totuși, genul exista în Orientul străvechi. Încă din epoca sumeriană, în Mesopotamia s-au scris fabule, proverbe, texte cu caracter sapiențial. Ele au pătruns foarte devreme în Canaan, cum o dovedesc descoperirile, în akkadiană, de la Rās Shamra. Literatura vechiului Egipt este, și ea, plină de mărturii în acest sens.

Proverbele încarnează o „teologie" a cotidianului, practică. Autorii culegerilor propun o cale de perfecționare efectivă, o „ortopraxie" inspirată din experiența vârstnicilor. E inutil să distingem, în cadrul societăților tradiționale, între o dimensiune sacră și una profană. Tot ce dă sens vieții, viața însăși, rimează cu sacrul. Unele secțiuni se prezintă ca „sfaturi ale tatălui către fiu"; altele sunt scenete cu tâlc; în fine, altele reprezintă ansambluri de distihuri pro și contra, menite să-l impulsioneze pe cititor spre alegerea căii drepte. Orizontul teologic poate fi schițat astfel: Dumnezeu răsplătește iubirea, facerea de bine, adevărul, cinstea, frumusețea interioară și

smerenia, pedepsind viciile, răutatea, prostia, sminteala şi dezmăţul. Izvorul şi rezumatul virtuţilor îl constituie Înţelepciunea, personificată în carte, iar Înţelepciunea în registru ebraic nu poate fi altceva decât „frica de Dumnezeu".

II. Datarea traducerii, autor, mediu

H. St. J. Thackeray datează traducerea în jurul anului 100 î.H., G. Gerleman, în jurul anului 150. De câţiva ani pare să se fi ajuns la un anumit consens: M. d'Hamonville, ca şi M. Hengel, înaintea lui, propune o datare anterioară (170 î.H.), datare ce se sprijină mai ales pe alăturarea de scrierile filozofului evreu Aristobul, din păcate greu de situat cu precizie în timp. Începutul domniei lui Ptolemeu al VI-lea Philometor (181-145) ar constitui aşadar contextul istoric cel mai adecvat pentru traducerea Proverbelor. În plus, pe baza unor contacte stilistice şi tematice, M. d'Hamonville[1] propune seducătoarea ipoteză potrivit căreia Proverbele ar fi fost traduse de către Aristobul însuşi pentru Philometor, în calitate de preceptor al regelui, lucru sugerat de episodul din 2Mac. 1,10–2,18, unde Aristobul e numit „sfetnicul", „învăţătorul" regelui (*didáscalos*). Pe lângă aceasta, o expresie precum „rânduielile/hotărârile mamei tale" din Prov. 1,8 se luminează dacă ne amintim că mama tânărului „Philometor" („Cel care-şi iubeşte mama") a exercitat regenţa între 181 şi 176. Culegere de proverbe destinată educaţiei unui fiu de rege, cartea ar transpune, astfel, situaţia originară tradiţională, adică aceea a lui Solomon vorbindu-i fiului său. Tot după M. d'Hamonville, traducătorul Proverbelor în greacă ar aparţine aceluiaşi mediu cultural cu traducătorul Cărţii lui Iov. Un răspuns definitiv la chestiunea paternităţii cărţilor din LXX nu poate fi avansat deocamdată. Dar analiza lexicală, stilistică, literară a textelor indică în mod clar o origine comună.

Pe lângă Iov, Cartea Proverbelor se înrudeşte cu Siracidul, Înţelepciunea lui Solomon, Ester şi 2, 3, 4 Macabei. Multe structuri lexicale, expresii sau pur şi simplu termeni nu apar decât în aceste opt cărţi. Greaca se

1. Cititorul interesat poate găsi o prezentare şi o analiză exhaustivă a Proverbelor LXX în Introducerea, de peste 150 de pagini, pe care M. d'Hamonville a redactat-o pentru volumul *Les Proverbes* din colecţia La Bible d'Alexandrie (Paris, 2000). Autorii Introducerii de faţă au rezumat la maximum studiul lui d'Hamonville, nuanţând unele ipoteze, încercând să sistematizeze materialul savantului francez pentru un public cât mai larg.

caracterizează printr-un nivel literar superior altor scrieri din LXX (de altfel, Înțelepciunea și, probabil, ultimele trei Cărți ale Macabeilor au fost redactate direct în greacă); traducerile se remarcă prin caracterul lor creativ, foarte liber în raport cu originalele. D'Hamonville le numește, pe bună dreptate, „grupul cărților elenistice", întrucât ele se dovedesc a fi cele mai influențate cărți din LXX de către paradigma culturală elenistică. O altă trăsătură care le apropie, neîndoielnic, conferindu-le în același timp o universalitate transbiblică, este componenta sapiențială. Dar faptul că scrierile pomenite mai sus respectă un tipar elenistic nu indică, în mod automat, că avem de a face cu opere de propagandă elenistice. Dimpotrivă, ajunge să ne amintim de trama „istoriei" din Ester ori de conținutul Cărților Macabeilor (toate opere de propagandă în favoarea rezistenței față de ocupația greacă) pentru a opera o distincție obligatorie între „elenismul" literar și elenismul politic. Adoptând și adaptând unele rețete literare ale culturii elenistice autorii/traducătorii cărților de mai sus fac, în bună măsură (nu totdeauna), operă de sabotare a instituțiilor elenistice în favoarea întăririi identității iudaice. Să fim cât mai evrei în mediu grecesc și cu instrumente grecești, sugerează sistematic textele cu pricina.

Nu întâmplător, poate, figura lui Solomon iese în prim-plan. El conferă unitate și Proverbelor, în versiunea LXX. Canonizarea cărții merge mână în mână cu „canonizarea" lui Solomon, rege ambiguu, precum mărturisește și Siracidul (44,12-23). Pe de o parte, ctitor al Templului, vestit pentru înțelepciunea sa chiar în afara Israelului, binecuvântat de Dumnezeu prin bogății imense; pe de altă parte, idolatru, instabil, iubitor de femei și tolerant față de păgâni, trăsături conotate negativ din perspectiva teologiei monoteiste și a moralismului aferent. El este responsabil din punct de vedere moral pentru marea schismă a lui Israel. Tradițiile pozitive despre Solomon se impun începând abia cu secolul I î.H., dacă ținem seama de scrierile numeroase plasate sub numele său: Înțelepciunea lui Solomon, Psalmii lui Solomon, Odele lui Solomon. Un întreg capitol al „apocrifelor" vetero-testamentare dă mărturie despre acest fenomen de recuperare pozitivă a regelui-înțelept. Recuperarea a fost, probabil, provocată, motivată în parte, articulată și sub presiunea modelelor elenistice. Ea se înscrie, de fapt, în vasta campanie apologetică a iudaismului în confruntarea sa cu mediul teologic și filozofic al lumii elenistice. În ce privește Proverbele LXX, să reținem faptul că Solomon se impune ca vector unificator, traducătorii în greacă eliminând din text absolut toate celelalte nume „concurente", care apar în textul masoretic: Agur, Lemuel, Yaqeh, Ithi'el, Ukhal.

II.1 Origine

Un alt consens între savanţi apare şi în legătură cu originea alexandrină a traducerii, în ciuda poziţiei lui J. G. Gammie şi J. Cook, care privesc către Palestina. Aceşti doi savanţi au animat o polemică despre pretinsul antielenism al versiunii greceşti a Proverbelor, care n-ar utiliza termenii sapienţiali greceşti decât pentru a arăta superioritatea înţelepciunii iudaice. Dar dacă analiza lor se dovedeşte exactă (e suficientă o lectură atentă a textului), concluziile par forţate. În realitate, unele detalii, unele elemente de *realia* indică mai degrabă Egiptul ca leagăn al traducerii; de pildă: imaginile maritime de la 7,21-22, omiterea ursului, la 17,12 şi la 28,15, omiterea absintului (pe atunci necunoscut în Egipt), la 5,4, descrierea amplificată a lăcustei la 30,27, evocarea unui vânt arzător la 10,5, menţionarea unei „scoarţe egiptene", la 7,16, importanţa vocabularului citadin legat de Alexandria; de asemenea, greşelile cauzate de o anumită necunoaştere a Palestinei constituie alte indicii ale provenienţei egiptene. În fine, în afara impregnării filozofice evidente, rafinamentul literar (căci ne aflăm în faţa unei cărţi sapienţial-*poetice*), precum şi multe trăsături stilistice arată nu numai deschiderea cărţii către cultura greacă, dar şi arta aleasă a unui literat care se inspiră din modele greceşti. Dacă le vorbeşte limba, el o vorbeşte, în definitiv, şi pentru a face din traducerea sa o carte de iniţiere în iudaism a elenofonilor.

III. Compoziţie literară

Proverbele în LXX prezintă o ordine de ansamblu foarte diferită de textul masoretic. Să fie vorba de o dezordine din cauza unei transmiteri defectuoase a textului? De fapt, ordinea din textul masoretic e mai puţin satisfăcătoare, ansamblul apărând mai incoerent. Versiunea greacă, dimpotrivă, oferă o compoziţie a textului cu totul nouă, încercând să realizeze unitatea literară a unei „culegeri de culegeri" cam heterogenă.

M. d'Hamonville a pus în lumină o structură pe cinci secţiuni formate din grupuri de strofe (S) sau grupe de distihuri (D), a căror corespondenţă cu ordinea ebraică, tradiţional împărţită în nouă „cărţulii", este următoarea:

S1, cap. 1–9: serie de instrucţiuni slujind drept introducere la întreaga culegere = cărţulia I ebraică;

D1, cap. 10–22,16: „Proverbele lui Solomon" = cărţulia II ebraică;

S2, cap. 22,17–25,10a: „Cuvintele înţelepţilor" = cărţulia III ebraică; cap. 30,1-14: „Cuvintele lui Agur" = cărţulia VI ebraică; cap. 24,23-34: „Şi aceasta e a înţelepţilor" = cărţulia IV ebraică; cap. 30,15-33: Proverbe numerice = cărţulia VII ebraică; cap. 31,1-9: „Cuvintele lui Lemuel" = cărţulia VIII ebraică; cap. 25,1-10a = începutul cărţuliei V ebraice;

D2, cap. 25,11-29 = sfârşitul cărţuliei V ebraice;

S3, cap. 31,10-31: poemul alfabetic despre „femeia bărbătoasă" = cărţulia IX ebraică.

În acest ansamblu, Prov. 25,1 se dovedeşte a fi cheia structurării Proverbelor în versiunea LXX: „Acestea sunt învăţăturile lui Solomon, *neorânduite* [nu apare în TM], pe care le-au transcris prietenii lui Ezekia, regele Iudeii." Altfel spus, nu avem de-a face cu o remaniere arbitrară a textului ebraic, ci cu structurarea, într-o formă organizată, a unor documente (cărţuliile de la IV până la VIII) încă „neorânduite" în perioada în care s-a efectuat traducerea.

Dacă ţinem seama de această indicaţie sugerată în versetul 25,1 atunci structura cărţii ne apare cu limpezime: binară (S1/S2, D1/D2) şi alternantă (S/D). S3, poemul alfabetic despre „femeia bărbătoasă" vine ca o concluzie permiţând o compoziţie în cinci părţi care, de altfel, n-ar fi lipsită de echivalente: traducerea transformă Proverbele într-un fel de pentateuh al înţelepciunii.

Traducerea propriu-zisă pare, de asemenea, să se caracterizeze printr-o mare libertate faţă de textul original, dat fiind că avem 144 de stihuri suplimentare (contra 44 stihuri în minus faţă de TM), şi peste 150 de cuvinte greceşti complet noi în Septuaginta. Aceste particularităţi nu se pot explica prin simpla fantezie a traducătorului, nici printr-o reelaborare complexă şi secundară. „Omisiunile" Septuagintei s-ar putea datora, mai degrabă, unei lacune în manuscrisul ebraic pe care l-a avut la dispoziţie traducătorul, în special pentru partea a doua din cărţulia II (cap. 15,27a–22,16); în cărţulia respectivă ar putea exista, eventual, şi unele glose inserate ulterior în textul ebraic. Cât despre „plusurile" Septuagintei, care, pentru unii cercetători, s-ar datora unei revizuiri a traducerii prime, mare parte dintre ele pot fi atribuite traducătorului însuşi. În general, traducerea încearcă să redea textul fie mai clar, fie mai unitar. În acest scop traducătorul aşază întreaga culegere sub unica autoritate a lui Solomon; celelalte nume proprii dispar. Acest unic locutor, acest „eu" recurent conferă cărţii o unitate nu lipsită de ambiţii hagiografice, cum spuneam la început. Adresarea către „fiu" joacă,

astfel, rolul de refren: formula „Ascultă, fiule" apare de aproximativ douăzeci de ori, şi de fiecare dată într-o poziţie semnificativă.

Traducerea aduce cu sine, adesea în mod deliberat, o îmbogăţire semantică, echivalând, în cazul nostru, cu un plus de spiritualizare a textului original. Nu e vorba numai de o personificare accentuată a Înţelepciunii, prin articularea substantivului, ci şi de o tendinţă alegorică prin care unii termeni abstracţi sunt personificaţi (ca în Prov. 2,2-3; 2,10-11; 3,19-20 sau 16,18). Într-un mod şi mai general, acolo unde textul ebraic e realist folosind termeni materiali sau corporali, textul grec se mulţumeşte cu simple prepoziţii: de pildă, în Prov. 8,2-3 avem „pe" şi nu „în fruntea", „aproape de" în loc de „la îndemâna" sau „la mâna", „la răscrucea cărărilor" în loc de „la gura târgului". În Prov. 1,24, „mâna întinsă" din TM devine „vorba întinsă"; în Prov. 28,24, „el spune" devine „el crede că" (dovadă a unei tendinţe intelectualizante); în Prov. 16,24, vindecarea „oaselor", în TM, obţinută prin vorbele bune devine, în LXX, vindecare a „sufletului". De fapt, greaca are o anumită ambiguitate: e suficient ca în ebraică „suflarea", „viaţa" (*nepheş*) să devină „suflet" în greacă (*psyché*), pentru ca sensul să ia o turnură dacă nu filozofică, măcar spirituală sau psihologică.

Încă două exemple sunt semnificative: în Prov. 17,8, *paideia*, „educaţia/ învăţătura", devine gaj pentru o bună reuşită în viaţă, în vreme ce textul ebraic vorbeşte despre „plocoane" şi „bacşişuri". În Prov. 20,29, înţelepciunea ţine loc de frumuseţe în cazul tinerilor, iar nu „puterea", cum apare în textul ebraic. Singuri, aceşti doi termeni, *paideia* şi *sophia*, cuprind chintesenţa culturii greceşti.

Traducerea Proverbelor ascunde, în fapt, un parfum amestecat, de iudaism şi elenism, care conferă aproape fiecărui cuvânt o rezonanţă specială. Există, de bună seamă, o apropiere de poezia lui Theognis sau de anumite proverbe greceşti (ca, de pildă, „Cine se reazemă pe minciună acela paşte vânturile, acela [urmăreşte] păsările-n zbor", Prov. 9,12a), de imaginile sau de miturile greceşti („iubirea înaripată", la 7,10-11, „butoiul Danaidelor", la 23,27, „Hadesul şi Tartarul", la 30,16, „androginii", la 18,8 şi 19,15, „fiii pământului", la 2,18 şi 9,18). Influenţa filozofilor greci e adesea destul de marcată. Nu e vorba numai de „a vorbi plimbându-se", ca în Prov. 23,31, care ne duce cu gândul la şcoala peripateticienilor. Există contacte şi mai precise, în Prov. 8,22-31, de pildă: prosopopeea Înţelepciunii care preexistă Facerii trimite, fără doar şi poate, la „sufletul lumii" din *Timaios* (34b-37c).

La nivel global, există o rezonanță a anumitor noțiuni de origine stoică, mai cu seamă pentru vocabularul virtuții, și nu doar „prudența", „dreptatea" și „curajul": „suplețea/ușurința adaptării", la 14,35, „discreția", la 21,14, „prietenia/sociabilitatea", la 25,10a, „stăpânirea limbii", la 18,21 și 27,20a; de asemenea, există o atitudine de respingere neîncrezătoare față de „cel necumpătat" (Prov. 19,29; 20,1; 21,11), față de „pasiune" (Prov. 25,20) sau față de „sensibil/simțitor" (Prov. 14,10 și 30). Disprețul față de bogăție și forță în favoarea înțelepciunii nu e, totuși, o trăsătură tipic stoică, și multe dintre ideile exprimate în limbajul filozofilor greci apar deja ca atare în originalul ebraic. În mod semnificativ, LXX insistă asupra dreptății și pietății, înscriindu-se într-o perspectivă deopotrivă greacă și ebraică, adică deopotrivă filozofică și teologică, practică și religioasă. În sfârșit, să subliniem o ultimă virtute: în Prov. 14,20, ca și în alte pasaje, cuvântul „apropiat, vecin", în TM, devine „prieten", în LXX. Prietenia, atât de dragă filozofilor greci (să ne amintim numai de *Lysis*-ul lui Platon) nu rezumă, oare, în ultimă instanță, relația dintre cultura ebraică și cea greacă așa cum o mărturisește traducerea Proverbelor din LXX?

IV. Teme literare și vocabular moral-filozofic

a) Teologia Proverbelor îmbracă o formă poetic-sapiențială. O anchetă aparent „profană" asupra câtorva teme și motive poetice precum și asupra unor grupuri lexicale reprezintă primul pas, obligatoriu, spre fondul teologic al cărții. Vom rezuma aici ancheta lui d'Hamonville, aducând câteva precizări suplimentare. Să începem cu nivelul cel mai „de jos", și anume cu bestiarul Proverbelor, de o bogăție unică în LXX. Biblia ni-l prezintă pe Solomon ca pe un „zoolog" savant (3Rg. 5,13); se cunoaște apoi gustul grecilor pentru fabule, ai căror „eroi" sunt tot felul de animale încarnând diferite prototipuri umane. Traducătorul îmbogățește modelul ebraic și la acest capitol. De pildă, la 6,8abc, LXX prezintă șapte stihuri suplimentare față de TM, stihuri concretizate într-un „elogiu al albinei". „Elogiul albinei" întărește mesajul transmis „leneșului" prin exemplul furnicii harnice. În tradiția ebraică albina apare conotată negativ, în pasajul de față ea devine nu doar model al hărniciei, ci și al înțelepciunii: „[8a] Mergi la albină și învață cât este de muncitoare / și ce lucru însemnat săvârșește – [8b] regii și oamenii de rând se folosesc de ostenelile ei, pentru sănătate, / dorită este de toți și preaslăvită. [8c] Cu toate că-i slabă în putere, cinstind înțelepciunea, e în frunte." Alte

suplimente ale LXX față de TM apar, tot în registru animalier, în capitolul 7 (vv. 22-23), în cadrul scenetei despre „seducătoarea profesionistă". LXX adaugă bestiarului originar trei vietăți: „guguștiucul" (vezi nota la versetul respectiv); „câinele dus de lanț" și „cerbul lovit de o săgeată în ficat".

b) Literatura parenetică favorizează arta portretului. Tipologiile reprezintă tot atâtea forme de esențializare a trăsăturilor umane. În Proverbe găsim o serie de miniportrete care au făcut „carieră" din Antichitatea creștină până la moraliștii francezi: „leneșul" (6,6-11a); „smintitul" (6,12-19); „seducătoarea și prostul" (sceneta despre care vorbeam mai înainte, 7,6-23); „bețivul" (23,29-35); în fine, de data aceasta cu sens pozitiv, „femeia bărbătoasă", *mulier virilis* (31,10-31). Prin aceste două elemente, bestiarul și arta portretistică, Proverbele propun un alt fel de „teologie", practico-poetică, concretă, o teologie a cotidianului menită să-l amelioreze moral și psihologic pe cititor.

c) Una din secțiunile cele mai faimoase și, în același timp, mai controversate de-a lungul secolelor este, fără îndoială, secțiunea 8,22-31, cunoscută sub numele de „poemul Creației". Poemul se compune din două strofe în LXX, fiecare dintre ele începând cu cuvântul „Domnul". Spre deosebire de TM, LXX introduce tema „tronului" divin, precum și ideea „satisfacției" divine, care face ecou „satisfacției sabatice" din primul capitol al Genezei. Lăsând amănuntele pentru notele de subsol, reluăm aici fragmentul pentru exemplificarea dimensiunii poetico-metafizice a Proverbelor: „[22] Domnul m-a zidit început al căilor Sale, pentru lucrările Sale, [23] înaintea veacului m-a pus temelie întru început; [24] înainte de a face pământul și înainte de a face adâncurile, / înainte să țâșnească izvoarele apelor, [25] înainte ca munții să se fi întărit, / înaintea tuturor dealurilor mă naște pe mine. / [26] Domnul a făcut ținuturi locuite și nelocuite, / și hotarele locuite de sub cer. / [27] Când pregătea cerul, eu eram lângă El, și atunci când Și-a pus tronul Lui peste vânturi. / [28] Când întărea norii de sus, / și când așeza, neclintite, izvoarele lumii de sub cer / [29] și făcea temelii trainice pământului, / [30] eram lângă El, într-un cuget – / eu eram aceea în care El se bucura. / Zi de zi mă desfătam în fața Lui în toată vremea, / [31] când El se bucura după ce a desăvârșit lumea / și se bucura întru fiii oamenilor."

d) Proverbele se dovedesc a fi un veritabil creuzet al vocabularului moral/intelectual. Să spunem, ca observație de ordin general, că în Proverbe dimensiunea morală nu poate fi desprinsă sub nici o formă de cea intelectuală: prostul sau smintitul nu poate fi niciodată moral, iar cel mârșav

la suflet, la rândul lui, nu poate fi niciodată deştept. În termeni actuali, Proverbele propun o gnoseologie morală şi o etică gnoseologică; altfel spus, ele propun o viziune spiritual-integratoare asupra sufletului uman, neatinsă încă de virusul schizoidiei moralitate/mântuire *versus* intelectualitate.

Drept urmare, traducătorul nu face distincţie între cele două cuvinte ebraice, *'ewīl*, „nebun", şi *k^esīl*, „prost", redându-le pe amândouă prin acelaşi termen grecesc, *áphron*. În traducerea românească am optat intenţionat pentru diversitatea echivalării: „prost", „smintit" sau „nebun". Aceeaşi diversitate luxuriantă se întâlneşte, la traducătorul LXX, şi în cazul celor trei termeni care desemnează, în ebraică, „inteligenţa", *bīnāh*, *t^ebhūnāh* şi *sekel*, echivalate, oarecum arbitrar, prin *phrónesis*, *synesis* sau *ennoia*. În ce priveşte vocabularul gnoseologic, Proverbele inovează în cel puţin un caz important: pentru redarea ebraicului *da'ath*, „cunoaştere", traducătorul LXX foloseşte aproape sistematic termenul *aísthesis*, care, cel puţin de la Platon încoace, defineşte „senzorialul" opus „gnozei" intelectuale. În Proverbe însă *aísthesis* face parte din familia semantică a termenilor *sophía* şi *phrónesis*. Prin urmare, sensul cel mai adecvat este acela de „discernământ", aşa cum l-am echivalat în româneşte.

Cât priveşte vocabularul moral, perechea cea mai tipică este *díkaios/asebés*, „drept/nelegiuit". Termenii greceşti traduc sistematic termenii ebraici *ṣaddīq/rāṣā'*, „drept/rău". *Kakós* şi *ponerós*, însemnând „rău, urât", traduc un singur termen ebraic, *ra'*. *Kakós* e de zece ori mai frecvent decât *ponerós*, fapt care-l apropie pe traducătorul Proverbelor de traducătorii lui Iov, ai Înţelepciunii sau ai ultimelor trei Cărţi ale Macabeilor, îndepărtându-l de traducătorii Pentateuhului care, dimpotrivă, preferă de departe echivalarea lui *ra'* prin *ponerós*. Simetric, termenul ebraic pentru „bun, bine", *ṭōbh*, e redat în greacă atât prin *agathós*, cât şi prin *kalós* (de 54 de ori *agathós* şi de 18 ori *kalós*).

V. Posteritatea cărţii

V.1 Lecturi ebraice

În mediul iudaic, autoritatea cărţii a fost mai întâi fluctuantă, fapt ce explică şi libertatea pe care traducătorul a putut s-o ia faţă de textul ebraic. Apoi însă importanţa i-a sporit, începând chiar cu secolul al II-lea î.H., odată cu autoritatea crescândă a figurii lui Solomon.

Se pot găsi indicii ale influenței Proverbelor asupra Siracidului. Acesta pare să fi împrumutat din Proverbe expresii precum „întorsăturile cuvintelor/parabolelor" (Sir. 39,2: *cf.* Prov. 1,3) sau „femeia bărbătoasă" (Sir. 26,2 și 28,15: *cf.* Prov. 31,10). În Cartea Înțelepciunii, înțelepciunea e identificată deopotrivă cu Legea și cu un „duh" (Înț. 1,6; 7,22), precum și cu „*paredra*" lui Dumnezeu, cea care „sălășluiește alături de El", ca mediatoare la facerea lumii (Înț. 6,4; 9,4 și 9,10, de comparat cu Prov. 1,21; 8,3 și 8,27). Apare și ca tipul „femeii bărbătoase", sau al miresei al cărei „mire" dorește să devină Solomon (Înț. 8,2: *cf.* Prov. 4,6).

În Biblia ebraică, Proverbele au fost incluse printre „Scrieri", după Psalmi, Iov și înaintea celor „cinci Suluri" (Ruth, Cântarea Cântărilor, Eclezíastul, Plângerile și Ester). Însă în Septuaginta, unde nu există o grupare a celor „cinci Suluri", iar Iov are un amplasament variabil, Proverbele urmează după Psalmi, fiind urmate, la rândul lor, de Ecleziast și de Cântarea Cântărilor. În felul acesta, Proverbele constituie prima parte a unei trilogii solomoniene, completată uneori de Cartea Înțelepciunii.

V.2 Lecturi creștine

În mediul creștin, Proverbele par să suscite două linii interpretative. Prima, morală și filozofică, are în vedere tocmai atribuirea lui Solomon a Proverbelor, a Ecleziastului și a Cântării Cântărilor; această trilogie, în special de la Origen încoace, este interpretată ca fiind pandantul scripturar al celor trei părți ale filozofiei, în Antichitate: etica, fizica și metafizica (Proverbele = nivelul eticii; Ecleziastul = nivelul fizicii; Cântarea = nivelul metafizic sau epoptic). Învățătura biblică ar urma deci o progresie similară celei din cadrul educației profane, iar Ioan Gură de Aur nu ezită să-l considere pe Solomon ca un filozof sau un maestru de filozofie (*cf.* Prov. 1,6; 3,28; 4,6). După cum cartea ebraică a Proverbelor fusese influențată de înțelepciunea egipteană, la fel, proverbele grecești apar mai mult ca niciodată (Clement Alexandrinul se străduiește s-o arate cel dintâi) ca o punte între înțelepciunea iudaică și filozofia greacă.

A doua trăsătură privește discuțiile despre inspirația profetică a cărții. Majoritatea comentatorilor patristici – Origen, Hipolit, Didim, Grigore din Nazianz, Evagrie, Grigore al Elvirei – spiritualizează după pofta inimii aceste enigmatice proverbe. De fapt, fiind cuvânt care arată și ascunde în același timp, proverbul (parabola) se pretează acestui gen de alegorizare. Textul capătă astfel o dimensiune profetică sau tipologică, Solomon devenind

profetul/prefigurarea lui Hristos sau a Bisericii. Numeroase proverbe, în special anumite proverbe „numerice" (Prov. 30,18-20), vorbesc despre „trăsăturile" Logosului: Hristos e astfel simbolizat de vultur, singurul animal care poate privi soarele în față, sau de stânca de care diavolul, identificat cu șarpele, nu se poate „prinde". Pasajul cel mai citat, și cel mai controversat deopotrivă, se află în Prov. 8,22, unde Înțelepciunea proclamă: „Domnul m-a zidit început al căilor Sale, pentru lucrările Sale." Părinții au recunoscut aici persoana Fiului; dar interpretarea ariană a pasajului și utilizarea lui ca dovadă a naturii create a lui Hristos i-a făcut pe unii Părinți să nege caracterul profetic al întregii cărți: astfel, Eusebiu al Cezareii consideră că Proverbele sunt doar o „carte de înțelepciune plină de virtute", răspunzându-i lui Marcel al Ancyrei, care vedea în Solomon pe „cel mai înțelept dintre profeți".

În mod și mai radical, pentru Theodor al Mopsuestiei, operele atribuite lui Solomon nu țin de o inspirație divină, sau, în orice caz, nu în același grad ca alte cărți ale Scripturii, ci de simpla înțelepciune umană. În schimb, pentru Vasile cel Mare, Theodoret al Cyrului sau Ioan Gură de Aur, care vorbesc despre „înțelepciunea înțelepților călăuziți de Duhul Sfânt", inspirația nu e pusă deloc la îndoială (ei văd o influență a lui David asupra fiului său, Solomon). Într-adevăr, pentru acești autori Solomon va fi primit o bună parte din inspirația sa, atât literară, cât și profetică, drept moștenire de la tatăl său.

Acest tip de exegeză se găsea deja în Noul Testament, care tinde să-l identifice pe Hristos cu Înțelepciunea preexistentă (în special Col. 1,15-23). În Noul Testament se găsesc, în total, douăsprezece citate din Proverbe, dintre care zece după versiunea Septuagintei (Rom. 12,17 și 12,20; 2Cor. 8,21 și 9,7; Ef. 5,18; Evr. 12,5-6 și 12,13; Iac. 4,6; 1Pt. 4,18 și 5,5), fără a pune la socoteală vreo cincizeci de aluzii. Hristos nu vorbea, și El, tot „în parabole"? Căci termenul „parabolă" este unul dintre aceia care, în greacă, traduce termenul ebraic *māšāl*, „proverb", „pildă", „parabolă". Or, „vine ceasul, spune Iisus, când n-am să vă mai vorbesc în parabole, ci pe față" (In. 16,25); căci „aici este mai mult decât Solomon" (Mt. 12,42).

Cristian Bădiliță
Guillaume Bady

Proverbele

1 [1] Proverbele lui Solomon, fiul lui David, care a domnit în Israel,
[2] spre a cunoaşte înţelepciunea şi învăţătura şi spre a înţelege cuvintele de chibzuinţă,
[3] spre a pricepe întorsăturile cuvintelor,

1,1-6 *Prologul.* Primele şase versete constituie prologul cărţii: solemnitatea acestuia este marcată, în LXX, prin repetarea particulelor τε... τε καί, imposibil de redat în româneşte fără o alterare stilistică („şi... şi de asemenea").

1,1 „Proverbele": în gr. παροιμίαι, de unde ciclul de lecturi numite „paremii" în liturgia bizantină şi neologismul românesc „paremiologic". Termenul grecesc îl traduce pe ebr. *miš^{e}lēy* (sg. *māšāl*), al cărui prim sens este acela de „comparaţie". Aquila îl traduce pe *māšāl* prin παραβολή, „parabolă", al cărui sens exact este „punere a două lucruri unul lângă altul", prin urmare, „compararea" lor. „Proverbul" poate fi considerat mai degrabă un gen literar, spre deosebire de parabolă, la origine, figură de stil. De unde şi opţiunea traducătorului LXX pentru prima variantă. ♦ Pentru Origen, proverbul este o sentinţă care ascunde şi revelează, în acelaşi timp, aparţinând genului ezoteric (*Com. Cant.* Prol. 3,8). În acelaşi sens, Vasile cel Mare, *In Princ. Pr.* 2. Evagrie: „Proverbul este o sentinţă care desemnează, prin intermediul realităţilor materiale, realităţi spirituale" (*Schol. Pr.* 1).

1,2 „înţelege... chibzuinţă": LXX are două cuvinte diferite acolo unde TM are două cuvinte provenind din aceeaşi rădăcină. „Chibzuinţă" sau „prudenţă" (gr. φρόνησις). φρόνησις denumeşte „înţelepciunea practică", spre deosebire de σοφία care ajunge să denumească „înţelepciunea speculativă". Cei doi termeni nu se opun, ci sunt complementari, precum cele două feţe ale unei monede. Am tradus sistematic σοφία prin „înţelepciune", iar φρόνησις prin „chibzuinţă". ♦ După Evagrie, infinitivele greceşti, redate în româneşte prin „spre a cunoaşte; a înţelege etc.", ar depinde nu de substantivul „proverbele", ci de verbul „a domnit". Prin urmare, după el, „regatul lui Israel este ştiinţa spirituală care înţelege lucrurile privitoare la Dumnezeu" (*Schol. Pr.* 2-3).

1,3 LXX are aici un text mai amplu decât TM („spre a lua îndreptare, prudenţă, dreptate, judecată şi echitate"). ♦ „întorsătură" (gr. στροφή): termen rar în LXX. Mai apare doar în Înţ. 8,8 şi Sir. 39,2, cu acelaşi sens, „expresie alambicată, obscură", specifică limbajului ezoteric al celor înţelepţi. Vorbele „întoarse" sunt menite să protejeze conţinutul „parabolelor" de curiozitatea profană, ele revelându-şi sensul doar celor iniţiaţi/înţelepţi. ♦ „adevărata dreptate": Clement Alexandrinul o opune „falsei dreptăţi" păgâne (*Strom.* II,2,7). Vasile cel Mare (*In. Princ. Pr.* 2) identifică „adevărata dreptate" cu Iisus şi interpretează pasajul în lumina faimosului episod al judecăţii lui Solomon din 3Rg. 3,16 *sq.*

şi a-nţelege adevărata dreptate,
spre a ţine dreaptă judecata,
[4] ca să le dea celor nevinovaţi isteţime,
iar pruncului fraged, discernământ şi cugetare.
[5] Ascultând aceste [proverbe] cel înţelept va fi mai înţelept,
cel deştept va dobândi arta cârmuirii,
[6] va desluşi parabola şi cuvântul nelămurit,
spusele înţelepţilor şi enigmele.
[7] Începutul înţelepciunii – frica de Dumnezeu,
bună pricepere [vor dobândi] toţi cei care-o practică;

1,4 „ca să le dea": subiectul nu este clar – Solomon sau proverbele? ♦ Am tradus prin „nevinovaţi" gr. ἄκακοι, *litt.* „ne-răi". Acest adj. grecesc e utilizat în Psalmi şi Iov cu sens pozitiv, pentru a traduce ebr. *tām*, „desăvârşit". În schimb, în Prov. el are sens negativ, traducând sistematic ebr. *pethī*, „simplu, prostuţ". De aici şi traducerea noastră, „nevinovat", cu sensul de „naiv, fără prea multă minte". Această ambiguitate a termenului grecesc este remarcată şi de Vasile cel Mare: „Nevinovăţia este fie ruperea de păcat, fie lipsa de experienţă a faptelor rele datorată vârstei fragede" (*In Prov. Pr.* 11). ♦ „isteţime" (gr. πανουργία): sens pozitiv. Încă un termen grecesc ambiguu, care poate însemna şi „isteţime", şi „versatilitate", „şmecherie". ♦ „discernământ": am tradus astfel termenul αἴσθεσις care în greacă înseamnă în mod curent „senzaţie", „simţământ". Or, αἴσθεσις traduce, în LXX, ebr. *da'ath* „cunoaştere, ştiinţă". Clement Alexandrinul citează alte versete din Prov. înlocuind termenul γνῶσις cu αἴσθεσις, dovadă că în mintea sa cele două cuvinte erau echivalente. Aquila, Symmachos şi Theodotion traduc aproape tot timpul ebr. *da'ath* cu gr. γνῶσις. Aşadar, subst. αἴσθεσις face parte din panoplia virtuţilor morale (precum „înţelepciunea" şi „cumpătarea"), nefiind un simplu proces fizic sau psihologic. Sensul de „discernământ" este, în aceste contexte din Prov., cel mai verosimil, chiar dacă, în greacă, „discernământul" se exprimă prin cuvântul διάκρισις.

1,5 „cel înţelept va fi mai înţelept": TM are „cel înţelept va adăuga învăţătură". ♦ „arta cârmuirii": *cf.* lista harismelor din 1Cor. 12,28. Vasile cel Mare comentează cuvântul plecând de la o serie de imagini marine (*In Princ. Pr.* 15-17); pentru Hipolit, „cârmaciul" este Duhul Sfânt care-l ajută pe cel botezat să pătrundă în tainele înnegurate ale Scripturii (*Fr. Pr.* 6-7, p. 76).

1,6 „cuvântul nelămurit/obscur" (gr. σκοτεινὸν λόγον): Aquila şi Theodotion redau termenul ebr. corespunzător (*m'ĕlīṣāh*) prin ἑρμηνεία, „interpretare". Symmachos are πρόβλημα, cu sensul de „enigmă" (*cf.* Jud. 14,12 *sq.*).

1,7 Faţă de TM, versetul este amplificat şi izolat de prolog în LXX. ♦ „o practică": se subînţelege „înţelepciunea", iar nu „frica de Dumnezeu", întrucât „frica" este de gen masculin în greacă (φόβος). Pronumele din text e feminin, prin urmare trimite la înţelepciune. ♦ „Intelectul percepe lucrurile sensibile prin simţuri; în acelaşi fel, el contemplă ceea ce este inteligibil prin virtuţi" (Evagrie, *Schol. Pr.* 5).

evlavia față de Dumnezeu – începutul discernământului,
dar necredincioșii socotesc drept nimic înțelepciunea și învățătura.
[8] Ascultă, fiule, învățătura tatălui tău
și nu lepăda rânduielile mamei tale,
[9] căci vei primi o cunună de haruri pe creștet
și-un lanț de aur la gât.
[10] Fiule, să nu te rătăcească oamenii fără evlavie,
să nu te învoiești dacă te vor ruga zicându-ți:
[11] „Vino cu noi, fii părtaș la [vărsarea de] sânge,
să-l ascundem în pământ, cu nedreptate, pe omul drept,
[12] să-l înghițim de viu, precum iadul,
și să-i ștergem amintirea de pe fața pământului;
[13] să-i înșfăcăm averea lui de preț
și să ne umplem casele de prăzi;
[14] Încearcă-ți norocul printre noi,
toți să ne facem o pungă laolaltă

1,8-19 Prima învățătură a Prov. îndeamnă la evitarea răului și a celor necredincioși. Ea va fi reluată în primul discurs al Înțelepciunii (vv. 22-33).

1,8 „rânduielile": gr. θεσμός este foarte rar în LXX. Înseamnă „lege", „dispoziție", „rânduială" și corespunde aici ebr. *tōrāh*, sistematic redat în LXX prin νόμος. ♦ Pentru Hipolit, „tatăl" din acest verset îl simbolizează pe Dumnezeu, iar „mama" trimite la Înțelepciune (*Fr. Pr.* 8-9, pp. 76-77). Pentru Origen, „învățătura" Tatălui este Scriptura, iar „rânduielile mamei" desemnează tradițiile nescrise ale Bisericii (*Epit.* 1,46).

1,9 „de aur": este un plus al LXX. Colierul trimite la ideea de supunere, fapt speculat și de Origen: aurul sunt cuvintele dumnezeiești, dar gâtul se supune, purtând lanț (*Epit.* 1,49). ♦ „După cum creștetul și gâtul desemnează aici intelectul, la fel cununa și lanțul desemnează știința (gnoza)" (Evagrie, *ibid.*, 7).

1,11-14 Clement Alexandrinul vede în aceste versete o profeție privitoare la Patimile lui Iisus (*Pedagogul* 1,94,2-95,1).

1,12 LXX păstrează singularul din v. 11, în vreme ce TM trece la plural. ♦ „iadul": am echivalat peste tot *hades*-ul grecesc cu iadul românesc, dat fiind că, peste tot, conotația este evident negativă. *Hades*-ul înseamnă, în greaca clasică, „sălaș al morților", în sens neutru; la fel și în cea mai mare parte a VT, traducând ebr. *šᵉ'ōl*. Dar, în Proverbe, sensul acesta neutru lasă locul unui sens ce implică ideea unei pedepsiri a păcătoșilor, fie numai și prin moarte prematură.

1,13 „prăzi": termenul grecesc desemnează chiar prada de război. Nuanța nu-i scapă lui Evagrie, care interpretează versetul în lumina pasajului celebru din Ef. 6,10-14, unde credinciosul e îndemnat să se înarmeze cu toată „panoplia de arme ale lui Dumnezeu": adevăr, dreptate, evanghelia păcii (*Schol. Pr.* 9).

1,14 „norocul": imaginea este aceea a aruncării unei pietre pentru tragerea la sorți.

şi-o singură traistă să avem."
15 Nu te duce cu ei la drum,
întoarce-ţi piciorul de la cărările lor,
16 căci picioarele lor aleargă spre facerea de rău,
grăbite la vărsare de sânge.
17 Nu degeaba se-ntind laţuri celor înaripaţi.
18 Pârtaşii la omor îşi strâng comori de rele –
urâtă este surparea nelegiuiţilor.
19 Acestea sunt căile tuturor celor care săvârşesc nelegiuiri:
prin necredinţa lor îşi stârpesc sufletul.
20 Înţelepciunea e cântată la răspântii,

1,15 „cărările" sau „purtările": limba română poate traduce gr. ὁδοί prin ambii termeni, „purtările" nefiind decât un abstract al „căilor", „drumurilor".

1,16 H.B. Swete nu reţine v. 16, care lipseşte din *Codex Vaticanus* şi care se întâlneşte, în formă aproape identică, în Is. 59,7 LXX.

1,17 În TM versetul e diferit: „Căci degeaba se pun laţuri sub ochii celor înaripaţi." ♦ Părinţii ignoră v. 16, interpretând pozitiv v. 17, fără să ţină seama de prezenţa, în context, a vărsătorilor de sânge iuţi de picior. Pentru ei, aripile simbolizează capacitatea oricărui om de a se ridica la cer, laţurile fiind pedeapsa pe care Dumnezeu o rezervă celor rămaşi „la sol" (Ilarie de Poitiers, *In Ps. 118*, 14,18; Origen, *Despre rugăciune* 29,16).

1,18 TM e diferit: „Ei îşi pândesc propriul sânge, se ascund de ei înşişi." ♦ Ultima parte nu există în TM; se apropie de Iov 8,19a.

1,19 *Litt.* „care fac nelegiuri până la ultima consecinţă." ♦ TM are: „toţi cei care câştigă prin silnicie." ♦ Origen speculează nuanţa intensivă a verbului „a săvârşi": după el, criminalii sunt cei responsabili de toate omorurile săvârşite începând cu Abel şi până la preotul Zaharia (*Epit.* 1,69.71).

1,20-33 Primul discurs al Înţelepciunii, care, în LXX, se armonizează cu al doilea, din cap. 8. Spre deosebire de TM, unde registrul este acela de „strigăt profetic", în LXX intrarea în scenă a Înţelepciunii are o solemnitate regească.

1,20 Pluralului emfatic din TM îi corespunde substantivul fără articol în LXX, marcă a personalizării. De remarcat rezonanţa liturgică a discursului Înţelepciunii în LXX, spre deosebire de strigătul imperativ-profetic din TM. ♦ Origen, Ilarie şi Evagrie văd în apariţia Înţelepciunii venirea în lume a Dumnezeului-Treime şi sălăşluirea Acestuia în inima credincioşilor (apropiere etimologică între „piept" şi „lărgimea" inimii, în greacă) (*Catena palestiniană la Ps. 118,32*). ♦ „vorbeşte răspicat": *litt.* „aduce îndrăzneală". Termenul παρρησία desemnează: 1) libertatea de vorbire; 2) îndrăzneala cuviincioasă; 3) intimitatea cu divinitatea (în textele religioase). Înţelepciunea vorbeşte cu îndrăzneală, întrucât ea îşi are izvorul în Dumnezeu. În Evanghelia după Ioan, *parrhesia* este atitudinea lui Iisus în timpul lucrării Sale publice; în epistolele pauline, ea este o trăsătură de caracter a apostolilor şi creştinilor. În VT, *parrhesia* îi caracterizează în primul

prin piețe ea vorbește răspicat,
[21] E vestită pe culmi de metereze,
la porțile celor puternici sălășluiește,
la porțile cetății grăiește cu-ndrăzneală:
[22] „Câtă vreme cei nevinovați vor sta de partea dreptății, ei nu vor fi dați de rușine,
dar smintiții, împătimiți de obrăznicie,
ajunși fără evlavie, au urât discernământul
[23] și s-au făcut vrednici de mustrări.
Iată, din suflarea mea vă voi spune o vorbă,
vă voi învăța cuvântul meu,
[24] fiindcă am strigat și nu m-ați ascultat,
am tot întins vorba, dar nu m-ați luat în seamă;
[25] sfaturile mele le-ați dat deoparte
și în mustrările mele n-ați avut încredere;
[26] de aceea voi râde și eu de pieirea voastră,
mă voi veseli atunci când nimicirea va cădea peste voi,
[27] când se va năpusti asupra voastră pe neașteptate zarva,
când surparea va veni ca o furtună,
când strâmtorarea și împresurarea vor da peste voi,
când vă va ajunge nimicirea.

---

rând pe profeți. Despre acest termen important, *cf.* G. Scarpat, *Parrhesia greca, parrhesia cristiana*, Brescia, 2001 și C. Bădiliță, *Platonopolis*, Iași, 1999, pp. 77-80.

1,21 „sălășluiește", gr. παρεδρεύει: verb unic în LXX, își găsește ecou în rugăciunea lui Solomon din Înț. 9,4. În Înțelepciunea întronizată Părinții recunosc Cuvântul lui Dumnezeu (*cf.* și Pr. 8,21 *sq.*). ♦ Partea mediană a versetului nu are coresponent în TM.

1,22 „împătimiți de obrăznicie" sau „poftitori de ὕβρις": e foarte dificil de redat termenul complex ὕβρις, care înseamnă și „depășire a limitei", așadar „exces", și „obrăznicie". Am optat pentru ultima variantă: ideea de „exces" trebuie atașată automat de către cititor.

1,23 „s-au făcut vrednici de...", *litt.* „s-au expus" mustrărilor, condamnărilor și pedepselor. ♦ Partea mediană a versetului se traduce literal: „Voi rosti o vorbire din suflarea mea."

1,24 „am tot întins vorba": verbul este la imperfect, ca și cel din prima parte a versetului. TM are „am întins mâna", imagine cu rezonanță profetică (Is. 65,2). Ioan Gură de Aur explicitează acest „am tot întins vorba": „Prin mijlocirea profeților, a conștiinței, prin legile păgâne, prin dușmani, prin prieteni, prin rude și rugăciuni" (*Patm.*, p. 32).

1,25 *Litt.* „(sfaturile mele) le-ați făcut neimportante, fără autoritate; le-ați desființat". În Mc. 7,13 și Mt. 15,6 evangheliștii pun în gura lui Iisus același verb, ἀ-κυρόω, atunci când Acesta denunță abuzurile tradiției farisee în detrimentul prescripțiilor Decalogului.

[28] Va fi așa: când mă veți chema, eu n-am să vă dau ascultare;
cei răi mă vor căuta și nu mă vor găsi,
[29] căci au urât înțelepciunea și frica de Dumnezeu n-au ales-o,
[30] nici n-au vrut să ia în seamă sfaturile mele,
și-au bătut joc de mustrările mele.
[31] De aceea vor mânca din roadele căii lor
și se vor ghiftui cu propria lor necredință,
[32] fiindcă nedreptățeau prunci [nevinovați] vor fi omorâți,
o judecată îi va ucide pe necredincioși.
[33] Cine însă îmi dă ascultare va sălășlui întru nădejde
și se va odihni fără teamă de vreun rău."

2 [1] Fiule, dacă, primind vorba poruncii mele, o ascunzi la tine,
[2] urechea ta va da ascultare înțelepciunii
și-ți vei îmboldi inima la pricepere,

1,30 LXX are un „plus" față de TM: „n-au vrut". Evagrie speculează glosa LXX găsind în ea un argument pentru existența liberului arbitru. El pune versetul în legătură cu Is. 1,19-20 (*Schol. Pr.* 15).

1,31 Ioan Gură de Aur glosează astfel ultima parte a versetului: „Vor fi dezgustați de propria lor poftă" (*Patm.*, p. 35).

1,32 TM are „fiindcă lepădarea celor simpli îi va ucide și liniștea smintiților îi va pierde". Didim apropie acest verset de tema celor „foarte mici" din Mt. 18,6 (*Epit.* 1,100). ♦ „judecată", *litt.* „anchetă, cercetare". TM are „liniște, bunăstare". ♦ „Precum copiii mici se află între cei drepți și cei nedrepți, la fel toți oamenii se află între îngeri și demoni, fără a fi demoni și fără a avea nume de îngeri, până la sfârșitul lumii". (Evagrie, *ibid.* 16)

1,33 „va sălășlui întru nădejde": expresia ebr. *šākan beṭaḥ* este foarte răspândită în Biblie, desemnând adăpostul și liniștea dăruite de Dumnezeu. ♦ „Impasibilul", înduhovnicitul, după teoria evagriană, trăiește în liniște, fără să se teamă de nici un gând rău (*cf.* Evagrie, *ibid.*, 17).

2,1-12 *Cele două căi.* Compoziția cap. 2, după LXX, este originală în raport cu TM. Exclamația inițială și invocarea „fiului" (v. 17), fără corespondent în TM, scandează textul. Tema celor două căi este subliniată printr-o dublă personificare: „sfatul bun" și „sfatul rău" (în greacă, la feminin). În liturgia romană, Prov. 2,1-9 este citit la sărbătoarea sfântului Benedict (21 martie și 11 iulie).

2,1 „o ascunzi": după Clement Alexandrinul, „vorba este semănată și îngropată, ca sămânța în pământ, în sufletul discipolului: sămânță duhovnicească" (*Strom.* I,1,3). ♦ După Evagrie, înțeleptul trebuie să ascundă poruncile lui Dumnezeu de „ochii" demonilor, care, cunoscându-le, vor face totul spre a-l împiedica pe înțelept să le practice (*ibid.*, 18).

2,2 Ultima parte a versetului este un „plus" al LXX.

o vei îmboldi spre povățuirea fiului tău.
[3] Căci, dacă vei striga după înțelepciune
și priceperii vei da glasul tău,
dacă umbli să găsești discernământ cu glas mare,
[4] dacă-l cauți ca pe argint
și ca pe o comoară îl cercetezi cu grijă,
[5] atunci vei pricepe frica de Dumnezeu
și cunoașterea lui Dumnezeu o vei găsi.
[6] Căci Domnul dăruiește înțelepciunea,
și de la fața Lui [vin] cunoașterea și priceperea.
[7] El strânge comoară de mântuire pentru cei care trăiesc drept,
le apără înaintarea,
[8] păzind căile îndreptărilor,
și drumul celor ce-L cinstesc îl va ocroti.
[9] Atunci vei pricepe dreptatea și judecata
și vei merge drept pe toate căile bune,
[10] căci, dacă vine înțelepciunea în cugetul tău,
dacă discernământul îți pare bun pentru sufletul tău,
[11] sfatul cel bun te va păzi,

2,3 „vei da glasul tău": calc după ebraică.

2,5 „cunoașterea", gr. ἐπίγνωσις: singura ocurență a acestui cuvânt în LXX. Alți editori, în afară de Rahlfs și Swete, preferă varianta αἴσθεσις, care traduce sistematic ebr. *da'ath* („înțelegere", „cunoaștere"), variantă citată de Clement Alexandrinul, Origen și Grigore al Nyssei. Plecând de la această variantă, Origen își dezvoltă teoria mistică despre cele cinci „simțuri spirituale" (*cf.* Crouzel, H., 1961, pp. 505-507).

2,6 „fața Lui": TM are „gura Lui". Ioan Gură de Aur comentează: „Ajunge să vezi fața lui Dumnezeu ca să devii înțelept, așa cum ajunge să vezi soarele ca să te luminezi" (*Patm.*, p. 38).

2,7 „apără", gr. ὑπερασπίζω: sensul exact este „a sta ca un scut" în fața dușmanului. Ioan Gură de Aur explicitează verbul plecând de la imaginea etimologică: Dumnezeu este ca un scut în fața celui drept (*Patm.*, p. 39).

2,9 „căi": am tradus astfel un cuvânt grecesc care înseamnă exact „pistă" sau „ax". Ideea textului este că omul drept nu se îndepărtează niciodată de la „axul" drumului dumnezeiesc. ♦ După Evagrie, „căile" sunt poruncile lui Dumnezeu care ne conduc spre gnoză (*ibid.*, 21).

2,10 „cuget": în ebr. este *lēbh*, „inimă": exemplu de abstractizare a vocabularului LXX în raport cu TM.

2,11 Adj. „bun" și „sfânt" lipsesc din TM. Poate că traducătorul a simțit ca insuficientă încărcătura religioasă a substantivelor grecești în raport cu cele ebraice încercând să compenseze prin adjective.

gândul cel sfânt te va ocroti,
12 ca să te ferească de calea cea rea
şi de omul care nu spune nimic vrednic de crezare.
13 O, cei care părăsesc căile drepte,
ca să meargă pe căile întunericului,
14 cei care se bucură făcând rele
şi se veselesc de strâmbătatea rea –
15 cărările lor sunt împleticite,
umbletul lor şerpuit,
16 ca să te îndepărteze de drumul drept
şi să te-nstrăineze de dreapta părere.
17 Fiule, să nu se prindă de tine sfatul rău,
sfatul care s-a lepădat de învăţătura din tinereţe
şi legământul dumnezeiesc l-a uitat;
18 căci el şi-a aşezat casa lângă moarte,
şi lângă iad, cu fiii pământului, sunt cărările lui.
19 Nimeni din cei care îl urmează nu se va mai întoarce,
nici nu va mai prinde cărările drepte,
căci parte nu vor avea de ani de viaţă.
20 Dacă mergeau pe cărările bune,
găseau cărările netede ale dreptăţii.

2,12 După Evagrie, îngerii spun întodeauna lucruri sigure; demonii spun întotdeauna lucruri nesigure; iar oamenii, când sigure, când nesigure (*ibid.*, 22).

2,14 „strâmbătate", gr. διαστροφή: termenul, un hapax în LXX, are sens moral, de „perversiune". Este laitmotivul întregului pasaj.

2,16 În LXX, versetele 12 şi 16 marchează clar opoziţia între cele două căi: dreaptă şi strâmbă. În TM această opoziţie nu există aici.

2,17 „sfatul rău", gr. κακὴ βουλή: a doua personificare, opusă aceleia din 2,11. Înlocuieşte, în LXX, figura „femeii străine" din TM, expresie care desemnează adesea, în ebraică, o femeie desfrânată. ♦ Pentru Hipolit, acest „sfat rău" este diavolul (*Fr. Pr.* 21, p. 79).

2,18 „fiii pământului", gr. γηγενῶν: termenul grecesc traduce ebr. *r^ephā'īm*, „fantome", pe care Aquila şi Symmachos au preferat să-l transliterеze în greacă. Theodotion îl traduce prin γίγαντες, care, în Gen. 6,4, traduce un alt cuvânt ebraic. Oricum ar fi, cuvântul ales de traducător trimite la ideea perisabilităţii, a morţii de care va fi cuprins oricine e supus „sfatului rău".

2,19 Partea a doua explicitează şi dezvoltă în mod original textul ebraic.

2,20 TM are pers. a II-a sg.

[21] Cei vrednici vor locui pământul,
cei lipsiți de răutate vor fi lăsați pe fața lui;
drepții vor sălăşlui pe pământ
şi sfinții vor fi lăsați pe fața lui;
[22] drumurile necredincioşilor vor pieri de pe pământ,
nelegiuiții vor fi alungați.

3 [1] Fiule, nu uita rânduielile mele,
inima ta să păstreze spusele mele –
[2] îți vor adăuga lungime vieții şi ani de trăit şi pace.
[3] Faptele de milostenie şi de credință să nu-ți lipsească,
leagă-ți-le de grumaz şi vei găsi har;
[4] cugetă la lucrurile bune în fața Domnului şi a oamenilor;
[5] fii încrezător din toată inima în Dumnezeu,
iar cu înțelepciunea ta nu te sumeți –
[6] în toate drumurile tale caută să o cunoşti,
ca să îndrepte purtările tale,
[iar piciorul tău să nu se poticnească].
[7] Nu te socoti chibzuit în sinea ta,
teme-te de Dumnezeu şi fereşte-te de orice rău –

2,21 Evagrie interpretează: cei fără răutate au rămas pe pământ, adică în interiorul gnozei dumnezeieşti; cei care au fost alungați din gnoză din pricina răutății lor se vor întoarce în ea făcând binele (*ibid.*, 26).

2,22 Textul grec se apropie de ultimul verset al Ps. 1 mai mult decât de TM.

3,1 „rânduielile": termenul grec tradus astfel este νόμιμον, care desemnează legea ancestrală, cutuma. ♦ Cine nu practică Legea o uită, cine nu trăieşte după cuvintele Domnului le uită (*cf.* Evagrie, *ibid.*, 27).

3,3 TM are un „plus" față de LXX: „scrie-le pe tăblița inimii tale."

3,4 „cugetă": gr. προνοοῦ. Sensul exact este: „să prevezi", verbul fiind din familia „proniei". ♦ Pavel citează de două ori acest verset, ca semn al vieții creştine: Rom. 12,17 şi 2Cor. 8,21. De asemenea, el este citat şi comentat de Părinți: Policarp, *Scrisoarea către filipeni* 6,5 şi Grigore al Nyssei, *Hom. Cant.* 4.

3,6 Versetul nu este foarte clar în greacă (partea a treia, pusă în ediția Rahlfs între paranteze drepte, nu se regăseşte în codicii principali), dar se poate spune aproape sigur că înțelepciunea este cea care trebuie cunoscută (de unde traducerea noastră). În același sens merg şi comentariile Părinților (Clement, *Stromate* II,4,1-4 şi Evagrie, *ibid.*, 28).

3,7 Am tradus aproape literal. Ideea iese în lumină prin lectura completă a versetului: chibzuința (φρόνησις) este un dar de la Dumnezeu, pe care omul nu se cade a-l judeca. Este vorba aici despre „înțelepciunea practică", încarnată de regele Solomon.

[8] atunci va fi vindecare trupului tău
şi purtare de grijă oaselor tale.
[9] Cinsteşte-L pe Domnul prin dreptele tale osteneli
şi dăruieşte-I pârga roadelor dreptăţii tale,
[10] pentru ca hambarele tale să se umple de belşug de grâne
şi teascurile tale să gâlgâie de vin.
[11] Fiule, nu dispreţui pedepsele Domnului,
nu te trage deoparte când El te mustră,
[12] pentru că Domnul pedepseşte pe cine iubeşte
şi-i bate cu biciul pe toţi fiii pe care-i primeşte la Sine.
[13] Fericit omul care a găsit înţelepciunea
şi muritorul care a cunoscut chibzuinţa:
[14] mai bine este s-o cumperi pe aceasta
decât comori de aur şi argint.
[15] E mai de preţ decât nestematele,

3,8 „trupului": TM are „ombilicului". ♦ „purtare de grijă": TM are „adăpare". ♦ Teofil al Antiohiei vede aici o aluzie la Solomon în calitate de profet care vesteşte învierea morţilor (*Către Autolycos* 2,38); Origen, în acelaşi sens, leagă versetul de celebra profeţie a „oaselor descărnate" din Iez. 37,1 *sq.* (*Epit.* 3,15).

3,9 LXX are un „plus": „drepte". Origen explică moralizator: Domnul nu poate fi cinstit „cu ceea ce a fost obţinut prin lăcomie şi poftă" (*Epit.* 3,17).

3,11-12 „pedepsele": gr. παιδεῖαι. Termenul grec, care înseamnă, de obicei, „educaţie", „învăţătură", are aici un sens aparte, tardiv: „pedeapsă". Etimologic, „a pedepsi", în româneşte, provine de la παιδεύω, educaţia fiind legată, în ochii celor vechi, de ideea de corecţie. ♦ Aceste două versete sunt citate în Evr. 12,5-6, într-un context martirologic: chinurile suferite în numele lui Hristos sunt „pedepse" indirecte administrate de Tată fiilor Lui iubiţi, pentru creşterea lor duhovnicească. Philon citează versetele în *De congressu* 177: pedagogia divină stabileşte o legătură de înrudire între noi şi Dumnezeu. Mulţi Părinţi din sec. II-III au schiţat o teologie optimistă a istoriei, susţinând ideea că Dumnezeu îngăduie persecuţiile împotriva credincioşilor în scop „educativ" (persecuţiile maturizează spiritual, cle ajută la „dospirea pâinii sufletelor creştine"): Ciprian, *Scrisoarea 11*, 5,1; Eusebiu al Cezareii, *HE* IX,VIII,15 şi X,IV,33; Irineu al Lyonului, *Adv. haer.*, *passim*.

3,13-20 *Elogiul Înţelepciunii*. Poemul numără douăzeci de stihuri în LXX faţă de numai şaisprezece în TM. Tema Înţelepciunii se află la originea amplificării din LXX. Sunt aici elemente ce vor fi dezvoltate în Cartea Înţelepciunii.

3,15 Ultimele două părţi ale versetului sunt „plusuri" ale LXX. ♦ Hipolit, care echivalează Înţelepciunea cu Cuvântul lui Dumnezeu, interpretează astfel: „Cuvântul are mai multă valoare decât pietrele preţioase, adică decât profeţii şi apostolii" (*Fr. Pr.* 22, p. 79). ♦

nici o urâciune nu-i va ține piept;
li se descoperă cu drag tuturor celor care se apropie de ea,
dar nici un lucru de preț nu e pe măsura ei.
[16] Durata vieții și anii de trăit sunt în mâna ei dreaptă,
iar în mâna ei stângă, bogăția și slava;
[16a] din gura ei își face drum dreptatea,
pe limbă duce legea și milostivirea;
[17] căile ei sunt căi frumoase
și toate cărările ei sunt pașnice;
[18] pom al vieții este pentru toți cei care se lipesc de ea
și e trainică pentru cine se sprijină pe ea ca pe Domnul.
[19] Dumnezeu prin înțelepciune a pus temelie pământului,
a tocmit cerurile prin chibzuință,
[20] hăurile s-au sfărâmat prin discernământ,
iar norii și-au revărsat roua.
[21] Fiule, nu te trage deoparte,
ci păstrează-mi sfatul și gândul,
[22] ca să trăiască sufletul tău

„Doar în fața înțelepciunii demonii se simt neputincioși, căci ei nu mai sunt în stare să arunce gândurile rele în inima celui ajuns înțelept." (Evagrie, *ibid.*, 30)

3,16 Origen citează versetul în *Com. Cant.* III,9,2: mâinile Mirelui/Iisus sunt mâinile Înțelepciunii.

3,16a „Plus" al LXX.

3,18 „pom al vieții": imaginea apare de patru ori în Prov. (*cf.* și 11,30; 13,12; 15,4). Ea trimite, firește, la Gen. 2,9 și 3,22.24. În toate celelalte pasaje traducătorul folosește δένδρον; aici însă termenul este ξύλον, ca în Geneză. Totuși, Clement, citând versetul din Prov. folosește termenul δένδρον, care ar putea fi forma originară. ♦ Origen, printre alții, identifică Înțelepciunea-Pom al vieții cu Iisus (*Com. Rom.* 5,9). La fel, Evagrie, identifică „pomul vieții" cu înțelepciunea (*Schol. Pr.* 32).

3,19-20 De remarcat triada înțelepciune-chibzuință-discernământ, care se află la originea creării lumii pe trei paliere. Înțelepciunea creatoare este echivalată de unii Părinți cu Cuvântul creator (Origen, *Hom. Ier.* 8,2; Atanasie, *Contra Arianos* 3,65). La unii Părinți ea Îl prefigurează pe Duhul Sfânt: Irineu, *Adv. haer.* IV,20,3; Teofil al Antiohiei, *Către Autolycos* 1,7). ♦ În imaginarul biblic, „hăurile" sunt mase acvatice de o adâncime insondabilă.

3,21 „nu te trage deoparte", gr. μὴ παραρρυῇς: verb destul de greu de redat în românește. Sensul mai exact este: „nu te lăsa dus de val".

3,22 „har să fie împrejurul grumazului tău": după Evagrie, „gâtul" reprezintă sufletul care poartă jugul Domnului (*ibid.*, 34).

şi har să fie împrejurul grumazului tău,
[22a] vindecare va fi trupului tău
şi purtare de grijă oaselor tale;
[23] pentru ca tu să mergi încrezător, în pace, pe toate căile tale,
iar piciorul tău să nu se poticnească;
[24] căci dacă stai aşezat, vei fi fără teamă,
dacă te culci, vei avea somn plăcut
[25] şi nu te vei teme de venirea spaimei,
nici de năvălirile necredincioşilor.
[26] Domnul va fi peste toate căile tale
şi-ţi va sprijini piciorul, ca să nu te clinteşti.
[27] Nu te da în lături să-i faci bine sărmanului
ori de câte ori mâna ta poate să ajute.
[28] Nu spune: „Du-te şi vino iar, am să-ţi dau mâine"
când eşti în stare să faci bine;
căci nu ştii ce va naşte ziua următoare.
[29] Nu urzi lucruri rele împotriva prietenului tău
care ţi-e vecin şi crede în tine.
[30] Să nu-ţi placă vrajba împotriva omului, degeaba,
ca nu cumva răul să lucreze împotriva ta.
[31] Nu atrage asupră-ţi ocara oamenilor răi
şi nu râvni la căile lor,
[32] fiindcă necurat e înaintea Domnului tot nelegiuitul,
iar cu cei drepţi nu stă la sfat.

3,22a „vindecare va fi trupului tău": dublet al v. 3,8.

3,24 Ioan Gură de Aur interpretează astfel: „Condiţiile exterioare nu favorizează starea noastră de sănătate aşa cum o face sufletul când este împăcat" (*Patm.* p. 54).

3,25 *Litt.* „nu te vei teme de spaima care vine, nici de năvălirile necredincioşilor care vor veni". ♦ După Evagrie, vv. 24-25 ne învaţă că milostenia alungă viziunile înspăimântătoare din timpul somnului. La fel, blândeţea, lipsa de mânie şi mărinimia (*ibid.*, 36).

3,26 TM are „YHWH va fi alături de tine".

3,27 „sărmanului": TM are „stăpânilor lui (= celor care au dreptul la el)".

3,28 Ioan Gură de Aur vede în meditaţia asupra viitorului nesigur „începutul oricărei filozofii" (*Patm.*, p. 56).

3,30 „ca nu cumva răul să lucreze împotriva ta": TM are „dacă nu ţi-a făcut rău". LXX elimină posibilitatea răspunderii la rău cu rău, conform legii talionului, implicită în TM.

3,32 „iar cu cei drepţi nu stă la sfat": TM are „El (YHWH) stă la sfat cu cei drepţi".

[33] Blestemul lui Dumnezeu – în casele necredincioşilor,
dar sălaşurile drepţilor sunt binecuvântate.
[34] Domnul stă împotriva celor trufaşi,
dar celor smeriţi le dăruieşte har.
[35] Slava o vor moşteni înţelepţii,
dar necredincioşii în slăvi au ridicat necinstea.

4 [1] Ascultaţi, copii, învăţătura unui părinte
şi siliţi-vă să cunoaşteţi cugetarea,
[2] căci dar bun vă dăruiesc:
de legea mea să nu vă lepădaţi!
[3] Am fost şi eu fiu, ascultător de tată
şi preaiubit în ochii mamei,
[4] care-mi vorbeau şi mă povăţuiau:
„Să se prindă cuvântul nostru în inima ta!"
[5] Păzeşte poruncile, nu uita
şi nu trece peste spusa gurii mele,
[6] n-o părăsi, şi ea se va lipi de tine;
îndrăgeşte-o, şi ea te va păzi;

3,33 „sălaşurile": cuvântul grecesc ἔπαυλις înseamnă „adăpost de noapte", „loc de popas", „casă de ţară" etc. Ideea comună tuturor acestor sensuri este caracterul provizoriu al sălaşului. Origen speculează opoziţia între „casă" şi „sălaş provizoriu": ce e mare este blestemat, ce e mic este binecuvântat, conform unei legi compensatorii divine (*Epit.* 3,47).
3,34 În TM, primul hemistih este „El îşi bate joc de cei care-şi bat joc". ♦ Versetul e citat de două ori în NT: Iac. 4,6 şi 1Pt. 5,5. Evagrie îl interpretează astfel, rezumând o întreagă tradiţie monastică: „Domnul stă împotriva celor trufaşi prin faptul că El însuşi e smerenie" (*Schol. Pr.* 39).
4 Capitolul este compus din patru secţiuni cuprinzând câte două strofe echilibrate: 8/8 şi 21/20 stihuri. Înţelepciunea este descrisă prin imagini de factură erotică şi militară.
4,1 „copii": TM are „fii".
4,2 „dar bun": TM are „bună învăţătură". ♦ După Evagrie, „darul bun" este Legea (*ibid.*, 41).
4,3 Nuanţa de „ascultare" este proprie LXX; lipseşte din TM. ♦ Pentru Philon, care citează acest verset în *De ebrietate* 84, „tatăl" şi „mama" simbolizează raţiunea şi legea strămoşească.
4,5-7 „Minusuri" ale LXX faţă de TM (s-ar putea să avem de-a face cu glose suplimentare ale TM, posterioare faţă de LXX): „Păzeşte poruncile mele şi vei trăi, dobândeşte înţelepciunea, dobândeşte priceperea" (TM 5a) şi „Începutul înţelepciunii, dobândeşte înţelepciunea cu preţul a tot ce ai, dobândeşte înţelepciunea" (TM 7ab).
4,6 „se va lipi de tine": TM are „te va păzi".

[7] [8] împrejmuieşte-o, şi ea te va înălţa,
cinsteşte-o, ca să te cuprindă în braţe,
[9] ca să-ţi pună pe cap cununa de haruri,
cu cununa desfătării să te apere.
[10] Ascultă, fiule, primeşte-mi cuvintele,
şi se vor înmulţi anii vieţii tale,
pentru ca multe să-ţi fie căile vieţii,
[11] căci eu te învăţ căile înţelepciunii,
te duc pe cărări drepte.
[12] Căci, dacă umbli, nu se vor poticni paşii tăi,
iar dacă alergi, nu vei simţi oboseală.
[13] Ţine-te de învăţătura mea, nu o lăsa deoparte,
ci păzeşte-ţi-o pentru viaţa ta.
[14] Pe căile necredincioşilor nu umbla,
nici nu râvni la căile celor fără de lege,
[15] oriunde şi-ar aşeza tabăra, nu te duce acolo,
departe stai de ei şi treci pe-alături!
[16] Căci ei nu dorm dacă nu fac rău –
le-ar zbura somnul şi n-ar putea închide un ochi.
[17] Ei se hrănesc din hrana necredinţei,
cu vinul nelegiuirii se îmbată.

4,7 Lipseşte în LXX.

4,8 „împrejmuieşte-o": verbul aparţine limbajului militar şi trimite la imaginea înălţării unui zid de apărare. ♦ Pentru Clement Alexandrinul, acest zid împrejmuitor al înţelepciunii creştine este filozofia păgână, în sens pozitiv (*Strom.* I,28,3-4). Pentru Evagrie, „zidul" sunt virtuţile (*Schol. Pr.* 43).

4,9 „cununa desfătării" trimite la Gen. 2–3, „grădina desfătării". TM are „diademă a frumuseţii". ♦ „să te apere": *litt.* „să te acopere ca un scut". ♦ Origen, Grigore al Nyssei şi Pseudo-Dionisie Areopagitul fac o lectură mistică a vv. 6-9 (De Andia, Y., 1994, pp. 64-70). ♦ Pentru Evagrie cele două cununi sunt „ştiinţa lui Dumnezeu", care ne apără respingând de la noi orice gând pătimaş, şi orice falsă ştiinţă (gnoză) (*ibid.*, 44).

4,10 Ioan Gură de Aur interpretează astfel ultima parte a versetului: „Pentru ca totul să-ţi fie uşor şi la-ndemână, pentru ca tu să mergi unde ţi-e voia, prin sărăcie, prin bogăţie, prin slavă sau necinste" (*Patm.*, p. 61).

4,11 „te duc": sensul cel mai frecvent al verbului ἐμβιβάζω este „a îmbarca", imagine din vocabularul naval.

4,15 După Evagrie, locul de care trebuie să ne ferim este falsa ştiinţă despre Dumnezeu (*ibid.*, 46).

4,17 „se îmbată": TM are „beau".

[18] Căile dreptilor strălucesc ca o lumină,
merg înainte şi luminează până la ivirea zilei;
[19] dar căile necredincioşilor sunt întunecate,
ei nu ştiu cum se împiedică.
[20] Fiule, ia aminte la spusa mea,
pleacă-ţi urechea spre cuvintele mele!
[21] Pentru ca izvoarele tale să nu se piardă,
păzeşte-le în inima ta,
[22] căci au viaţă cei care le găsesc
şi toate trupurile, vindecare.
[23] Cu pază mare veghează-ţi inima,
căci din [izvoarele] acestea [curg] căile vieţii.
[24] Alungă de la tine gura sucită
şi buzele necinstite ţine-le departe.
[25] Ochii tăi să privească la cele neîntortocheate,
pleoapele tale să încuviinţeze lucrurile drepte.
[26] Îndreaptă cărările paşilor tăi
şi căile tale netezeşte-le.
[27] Nu te abate la dreapta ori la stânga,
întoarce-ţi pasul de pe calea răutăţii,

4,18 A doua parte a versetului este ambiguă, întrucât şi drepţii, şi căile pot „merge înainte şi lumina". Atât Clement, cât şi Evagrie, în micile lor comentarii la verset, consideră că este vorba despre „căi".

4,21 „izvoarele": TM are „cuvintele mele". ♦ Evagrie comentează astfel: „El numeşte izvoare virtuţile din care iese apa vie, adică gnoza/cunoaşterea lui Hristos" (*Schol. Pr.* 51).

4,23 „cu pază mare": *litt.* „cu toată paza". Tema ascetică a privegherii interioare şi a păzirii inimii are un punct de plecare în acest verset. *Cf. Filocalia*, *passim*. ♦ Am explicitat pronumele „ele" prin „[izvoarele] acestea". În TM este „inimă". Inima este sălaşul izvoarelor vieţii şi ea trebuie păzită cu mare grijă. Un întreg program ascetic şi un posibil traseu mistic sunt condensate în doar două stihuri, devenite reper pentru tradiţia monahală.

4,24 „buzele necinstite": TM are „strâmbătatea buzelor". Am tradus prin „necinstit" adjectivul care înseamnă şi „nedrept". Terminologia juridică din Prov. are un fond moral incontestabil.

4,25 După Evagrie, „cei care au gânduri nepătimaşe şi învăţături drepte văd drept" (*ibid.*, 52).

4,27a-b sunt „plusuri" LXX. ♦ Dorotei din Gaza interpretează v. 27 în sensul „căii de mijloc" aristotelice (*Învăţături* X,106). ♦ După Evagrie (*ibid.*, 53), virtutea este „calea de mijloc": de pildă, curajul se află între temeritate şi laşitate.

[27a] căci drumurile din dreapta Dumnezeu le cunoaşte,
dar piezişe sunt cele din stânga.
[27b] El va îndrepta cărările tale,
iar umbletele tale în pace le va călăuzi.

5 [1] Fiule, ia aminte la înţelepciunea mea,
pleacă-ţi urechea spre cuvintele mele,
[2] ca să păzeşti cugetul bun:
discernământul de pe buzele mele ţi-l poruncesc.
[3] Nu te uita la femeia uşoară,
miere picură de pe buzele femeii desfrânate
ce pentru o clipă îţi unge gâtlejul,
[4] dar pe urmă o vei găsi mai amară ca fierea
şi mai ascuţită ca sabia cu două tăişuri.
[5] Căci picioarele smintelii îi coboară pe cei care o urmează,
cu moarte, în iad,
iar urmele [paşilor] ei nu au pe ce să se sprijine.
[6] Căci ea nu merge pe căile vieţii,
alunecoase-s rotirile ei, şi greu de cunoscut.
[7] Şi acum, fiule, ascultă-mă
şi nu-mi da cuvintele deoparte:

5,1 „cuvintele mele": TM şi Theodotion au „priceperea/inteligenţa mea".

5,2 „cugetul bun: discernământul": „bun" este un „plus" LXX. TM are „discernământul... cunoaşterea". ♦ „ţi-l poruncesc": mai multe manuscrise au „ţi se porunceşte, ţi se impune".

5,3 „Nu te uita la femeia uşoară" este un „plus" LXX. Pentru Hipolit (*Fr. Pr.* 23), ea simbolizează idolatria şi erezia; sensul îi este probabil sugerat şi de apropierea sonoră dintre „apostazie" şi verbul ἀποστάζω, „a picura, a curge picătură cu picătură", care se referă aici la mierea de pe buzele femeii desfrânate. ♦ „desfrânată": *litt.* „curvă". TM are „străină". Femeia străină era asociată adeseori cu desfrânarea, cei vechi socotind că femeia cinstită şade la casa şi în ţara ei. ♦ TM are, în final, un verset diferit: „gura sa e mai onctuoasă ca untdelemnul."

5,4 „ca fierea": TM are „ca absintul". Planta a fost adusă în Egipt abia sub puterea romană, aşadar după traducerea Proverbelor în greacă.

5,5 „sminteala" (gr. ἀφροσύνη): este un „plus" LXX. În TM se vorbeşte în continuare despre femeia desfrânată. Introducând tema „nebuniei", traducătorul abstractizează şi generalizează mesajul textului.

5,7 „fiule": TM are „fiilor". ♦ „nu-mi da cuvintele deoparte": nu le desconsidera, ca şi cum n-ar avea nici o autoritate (*cf.* şi nota la 1,25).

[8] îndepărtează-ţi calea de la ea,
nu te apropia de uşile caselor sale,
[9] ca nu cumva să dai altora viaţa ta
şi traiul tău unor inşi fără milă;
[10] ca nu cumva străinii să se ghiftuiască cu vlaga ta,
iar roadele ostenelii tale să intre în casele străinilor.
[11] Te vei căi în cele din urmă,
când aceştia îţi vor istovi carnea de pe trup,
[12] şi vei spune: „De ce am urât povăţuirea,
şi inima mea a alungat mustrările?
[13] N-am dat ascultare glasului care mă povăţuia şi mă învăţa
şi nici nu mi-am plecat urechea;
[14] aproape am ajuns în răul cel mai mare
în mijlocul adunării şi al obştii."
[15] Bea apele din vasele tale,
din izvorul fântânilor tale;
[16] să nu ţi se verse apa din izvorul tău,

5,8 „de la ea": Clement Alexandrinul citează o variantă dezvoltată: „de la plăcerea smintită" (*Strom.* I,5,29). ♦ După Evagrie, „calea" reprezintă intelectul care se îndreaptă spre virtute (*ibid.*, 59). ♦ „uşile caselor": TM are „uşa casei".

5,11 „Te vei căi": TM are „te vei jeli". ♦ „carnea de pe trup": TM are „carnea ta şi trupul tău". ♦ După Evagrie, cei răi, prin vicii, „macină carnea lui Hristos" şi-i răspândesc sângele pe care îl disprețuiesc (*ibid.*, 61).

5,14 Evagrie interpretează astfel: a fost o vreme când răutatea nu exista şi va fi iarăşi o vreme când ea nu va mai exista. Dar n-a existat şi nici nu va exista nici o vreme când virtutea va fi absentă definitiv. Dovadă acest „aproape" (*litt.* „pentru puţin") de la începutul versetului, ca şi bogatul din Evanghelie căruia, deşi osândit în iad, îi este milă. Versetul constituie aşadar o dovadă care invalidează părerea existenţei răului absolut. Chiar şi în răutatea cea mai „totală" există o sămânţă de bine (*ibid.*, 62).

5,15 „vasele": TM are „puţuri". Imaginea „vaselor" pentru a simboliza soţia legitimă apare şi în NT: 1Tes. 4,4; 1Pt. 3,7. Sensul direct este: „Culcă-te numai cu femeia ta." ♦ După Evagrie, „gnoza" este şi izvor, şi fântână: pentru cei care se apropie de virtuţi („practicii"), gnoza pare o fântână foarte adâncă, fără fund; pentru desăvârşiţi, un izvor (*ibid.*, 63).

5,16 „izvorul tău": pentru Origen, este vorba de „apa Scripturii", fântână insondabilă a misterului treimic şi izvor al Revelaţiei care stinge setea neamurilor. „Apele" sunt trei: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt, dar izvorul este unul singur, „întrucât una este substanţa şi natura Treimii". De asemenea, la nivel psihologic, există mai multe fântâni înlăuntrul omului, din care ne potolim setea credinţei, cea mai extraordinară fiind „fântâna cu apă vie", Iisus Hristos (*Hom. Gen.* 7,5; 12,5; *Hom. Num.* 12,1).

ci spre pieţele tale să curgă apele tale;
17 să fie numai pentru tine
şi să n-o împarţi cu nici un străin.
18 Izvorul tău de apă să fie doar al tău,
bucură-te cu femeia tinereţii tale –
19 căprioară de iubire şi mânză a harurilor tale,
cu tine să petreacă,
a ta să se socotească şi împreună cu tine să fie în toată vremea;
de iubirea ei vei fi înconjurat mereu.
20 Nu te lăcomi la [femeia] străină,
nu te lăsa prins de braţe care nu-s ale tale;
21 căci înaintea ochilor lui Dumnezeu sunt căile omului,
El se uită la toate umblările lui.
22 Fărădelegile îl hăituiesc pe om,
fiecare e strâns legat cu funiile păcatelor sale.
23 Acesta moare laolaltă cu cei neînvăţaţi,
din belşugul traiului său a fost smuls
şi a pierit din pricina smintelii.

5,16 TM are sens contrar: „fântânile tale se vor vărsa." ♦ Clement Alexandrinul citează versetul spre a legitima ideea protejării gnozei creştine de urechile profane (*Strom.* II,2,8).

5,18 „să fie doar al tău": TM are „să fie binecuvântat". ♦ „Dacă femeia denumeşte aici ştiinţa lui Dumnezeu şi dacă aceasta ne-a fost dată încă din tinereţe, atunci înseamnă că ştiinţa lui Dumnezeu este în noi de la origini" (Evagrie, *Schol. Pr.*, 64).

5,19 LXX atenuează senzualitatea versetului în raport cu TM: „Sânii ei să te sature mereu, îmbată-te tot timpul de iubirea ei." ♦ Foarte frumoasă interpretare a lui Evagrie, conform sistemului său spiritual: căprioara şi mânza/mânzul simbolizează contemplaţia şi nepătimirea (*ibid.*, 65).

5,20 „nu te lăcomi": BA traduce gr. μὴ πολλὺς ἴσθι prin „ne perds pas de temps". Ambele sensuri au o justificare, ideea principală fiind evitarea unui exces. Clement aminteşte versetul în *Stromate* I,29, făcând următorul comentariu: „Scriptura ne îndeamnă să folosim cultura lumească, dar nu în exces/nelăcomindu-ne la ea." ♦ Evagrie înregistrează două posibile interpretări: nu-ţi pierde vremea cu ştiinţa profană; nu întârzia pe drumul răutăţii (*ibid.*, 68).

5,22 Al doilea stih e citat frecvent de Părinţi pentru a sublinia responsabilitatea fiecărui ins faţă de păcatele sale (Origen, *Com. Io.* 28,57; Grigore din Nazianz, *Disc.* 40,33).

5,23 „neînvăţaţi": „incorigibili", care „n-au putut fi îndreptaţi prin educaţie".

6 [1] Fiule, dacă te vei pune chezaş pentru prietenul tău,
vei da mâna ta unui duşman,
[2] căci laţ puternic sunt pentru om buzele sale,
el ajunge rob buzelor gurii sale.
[3] Fiule, fă ce-ţi poruncesc şi mântuieşte-te –
căci ai ajuns în mâinile celor răi din pricina prietenului tău –
hai, nu te înmuia, stârneşte-l şi pe prietenul pentru care te-ai pus chezaş,
[4] să nu dai somn ochilor tăi
şi să nu-ţi laşi pleoapele să adoarmă,
[5] ca să scapi ca o căprioară din plase
şi ca o pasăre din laţ.
[6] Mergi la furnică, leneşule,
dă-ţi silinţa văzând purtarea ei
şi fii mai înţelept decât ea.
[7] Căci ea, deşi nu are pământ de lucrat
şi nici pe cineva care s-o silească,
nefiind la nici un stăpân,

6,1 „prietenul": TM are „aproapele". ♦ Clement Alexandrinul pune în legătură versetele 1-2 cu proverbul grecesc: „Fă un gaj şi nenorocirea-i gata" (*Strom.* II,70,4). LXX introduce o opoziţie între „prieten" şi „duşman", inexistentă în TM. ♦ Evagrie, extrem de subtil: „Oricine se pune chezaş pentru prietenul apostolilor, Hristos, afirmând că El este dreptatea şi adevărul, îşi dă sufletul pe mâna duşmanilor, [demonii], care obişnuiesc să-i hărţuiască pe oameni din cauza prieteniei acestora cu Hristos" (*ibid.*, 69).

6,3 „în mâinile celor răi": TM are „în mâinile aproapelui tău". LXX moralizează mesajul din dorinţa de a-l face cât mai explicit. ♦ „nu te înmuia" (sau „nu te descuraja"): TM are „smereşte-te". ♦ „prietenul" care trebuie „stârnit" este, după Evagrie, Hristos. Acesta trebuie „deranjat" (şi acesta poate fi sensul cuvântului grec) printr-o rugăciune spontană (*cf. Schol. Pr.* 69).

6,4 Vasile cel Mare îşi încheie comentariul cu invocarea acestor versete întru veghere duhovnicească (*In Princ. Pr.* 17). ♦ Evagrie (*ibid.*, 70): „Somnul sufletului este păcatul în act" (*litt.* „după energie").

6,6-11a *Despre lenevie* (ὄκνος). Pasaj frecvent invocat de Părinţi pentru descrierea şi denunţarea acestui viciu (*e.g. Didascalia apostolilor* 12,63,1-5).

6,6 Hipolit vede în furnică şi în albină două imagini ale Bisericii, care este mică şi neajutorată, dar liberă în raport cu cei puternici (*Fr. Pr.*, p. 81). ♦ Pentru Evagrie, „furnica" simbolizează nivelul *praktikos*-ului, iar albina, nivelul contemplativului (cu cele două subniveluri). „Ceara" simbolizează realităţile ca atare, iar „mierea", contemplarea lor (*ibid.*, 72).

[8] îşi pregăteşte de cu vară merindea,
provizii din belşug îşi strânge la vremea secerişului.
[8a] Sau mergi la albină
şi învaţă cât este de muncitoare
şi ce lucru însemnat săvârşeşte –
[8b] regii şi oamenii de rând se folosesc de ostenelile ei, pentru sănătate,
dorită este de toţi şi preaslăvită.
[8c] Cu toate că-i slabă în putere,
cinstind înţelepciunea, e în frunte.
[9] Până când, leneşule, vei sta culcat?
Când dar te vei trezi din somn?
[10] Dormi puţin, şezi puţin, mai dormitezi un pic,
stai niţeluş cu mâinile în sân –
[11] aşa dă peste tine, ca un pribeag netrebnic, sărăcia,
şi nevoia, ca un bun alergător.
[11a] De eşti însă harnic, recolta îţi va fi ca un izvor
şi nevoia, ca un alergător prost, va fugi [de la tine].
[12] Omul smintit şi fără de lege umblă pe căi care nu sunt bune,
[13] clipeşte din ochi, face semn cu piciorul,
învaţă arătând cu degetele,
[14] cu inima strâmbă urzeşte răutăţi în fiece clipă –

6,8a-c Elogiul albinei este un „plus" LXX; nu există în TM. El are un singur ecou în VT, Sir. 11,3. Dimpotrivă, există trei menţionări negative ale albinei, în Deut. 1,44; Ps. 117,12; Is. 7,18. „Albina" este şi un nume propriu în VT: Deborah, profetesa (Jud. 4–5 şi nota la 4,4). Fragmentul se apropie de un pasaj din *Istoria animalelor* a lui Aristotel (627a,12), unde descrierea albinei urmează, ca aici, descrierii furnicii. Părinţii interpretează cuplul furnică-albină ca fiind viaţa activă-viaţa contemplativă, dihotomie celebră în Antichitate (vezi nota de mai sus). Clement îşi compară maestrul, pe Panten, cu o „albină siciliană care a adunat mierea profeţilor şi apostolilor" (*Strom.* I,11,2). În romanul mistic iudeo-elenistic *Iosif şi Aseneth* (sec. I î.H.), Aseneth primeşte revelaţia divină sub forma unui fagure de miere din care se înfruptă. Imaginea „mierii duhovniceşti" a făcut carieră în monahism. Despre simbolismul albinei, *cf.* Penco, G., 1964, pp. 32-34 şi Ciccarese, M.P., 2002.

6,8a „însemnat": *litt.* „nobil".

6,11a „Plus" LXX.

6,12 Cu acest verset începe scurtul, dar incisivul portret al smintitului. ♦ „fărădelege... căi care nu sunt bune": TM are: „bărbatul nelegiuit ... în strâmbătatea gurii."

6,14 „în cetate": „plus" LXX. ♦ În *Constituţiile apostolice* II,43,2, „cetatea" simbolizează Biserica din care trebuie alungaţi calomniatorii.

asemenea om stârneşte tulburări în cetate.
15 De aceea, pe neaşteptate îi vine pieirea,
spintecare şi sfărâmare fără leac;
16 fiindcă se bucură de tot ce urăşte Domnul,
este sfărâmat din pricina murdăriei sufletului:
17 ochiul semeţului, limba necinstitului,
mâinile care varsă sângele celui drept,
18 inima care urzeşte gânduri rele
şi picioarele grabnice să facă rău;
19 aţâţă minciunile martorul mincinos
şi stârneşte judecăţi între fraţi.
20 Fiule, păzeşte legile tatălui tău
şi nu lepăda rânduielile mamei tale;
21 leagă-le de sufletul tău pe veci
şi înfăşoară-le împrejurul grumazului tău.
22 Când umbli, ia-o ca să fie cu tine;
când dormi, să te păzească,
pentru ca, la trezire, să stea de vorbă cu tine.
23 Căci făclie este porunca Legii, şi lumină,
iar calea vieţii – mustrare şi învăţătură,
24 ca să te păzească de femeia cu bărbat

6,16 TM are: „Există şase lucruri urâte de YHWH, şapte îi sunt nesuferite..." şi urmează enumerarea acestora: ochiul semeţ; limba necinstită; mâinile ce varsă sânge nevinovat; inima urzitoare de planuri nelegiuite; picioarele ce se zoresc spre rău; martorul mincinos şi cel care stârneşte gâlceavă între fraţi. LXX pierde firul logic pe care TM îl are în acest pasaj. ♦ Lung comentariu al lui Evagrie despre „sângele" sfânt al lui Hristos şi sângele „nedrept", al sacrificiilor păgâne (*ibid.*, 77).

6,20 *Cf.* 1,8.

6,22 „ia-o": apare din nou, ca în 4,6, un pronume feminin, fără referent explicit, dar care nu poate fi altcineva decât Înţelepciunea, personificată. În TM, unde apare la fel, acest referent ar putea fi Torah, „Legea". Evagrie propune un al treilea referent, „mama", din v. 20, dar aceasta este tot Înţelepciunea (*Schol. Pr.* 79).

6,23 Clement Alexandrinul citează versetul sub forma următoare: „Căci făclie este buna rânduială, iar Legea este lumină pentru drum; căile vieţii doar învăţătura ştie să le aleagă" (*Strom.* I,181). ♦ După Evagrie, „făclia" reprezintă VT, iar „lumina", NT (*ibid.*, 80).

6,24 „femeia cu bărbat": desemnează femeia măritată. Expresia greacă, „femeia cu bărbat" sau „ţinută de bărbat", exprimă raportul de supunere a femeii faţă de bărbatul ei. O expresie cvasiidentică în Num. 5,20.29. De asemenea, Sir. 9,9; 41,21. ♦ „clevetirea": gr. διαβολή desemnează exact „calomnia".

şi de clevetirea limbii străine.
[25] Să nu te biruiască pofta de frumuseţe,
nici să cazi pradă ochilor tăi,
nici să fii răpit de pleoapele ei,
[26] căci preţul unei desfrânate este cât preţul unei pâini,
dar femeia vânează sufletele cinstite ale bărbaţilor.
[27] Cine [îşi] va pune foc în sân şi nu[-şi] va arde cămaşa?
[28] Cine va umbla pe cărbuni aprinşi şi nu-şi va arde picioarele?
[29] La fel [i se întâmplă] celui care intră la femeia cu bărbat –
nevinovat nu va fi oricine se atinge de ea.
[30] Nu-i de mirare când cineva este prins furând,
căci fură ca să-şi umple sufletul flămânzit.
[31] Dar dacă este prins, va da înapoi înşeptit
şi [numai] dând tot ce are se va răscumpăra.
[32] Omul adulter însă, din lipsă de minte, îşi pierde sufletul,
[33] chinuri îndură şi ocări,
iar ruşinea lui nu se va şterge în veac.
[34] Preaplinul geloziei [va stârni] mânia soţului ei
şi el nu va avea îndurare la judecată.
[35] Nu-şi va schimba duşmănia pe nici o răscumpărare
şi nici o grămadă de daruri nu-i va potoli mânia.

7 [1] Fiule, păzeşte cuvintele mele, iar poruncile mele ascunde-le în tine;
[1a] fiule, cinsteşte-L pe Domnul şi vei fi puternic –

6,25 „nici să cazi pradă ochilor tăi": „plus" LXX.

6,26 TM are: „Căci o desfrânată nu vrea decât o bucată de pâine, dar femeia măritată (adulteră) hăituieşte o fiinţă îndrăgită" (sau „o viaţă preţioasă"). ♦ Evagrie: „Într-adevăr, plăcerea dobândită din răutate nu face nici cât preţul unei pâini" (*ibid.*, 81).

6,27-28 După Evagrie, „cel care-şi pune foc în sân" este cel care lasă gândul rău să clocească în inima lui şi să-i distrugă gândurile bune. Iar cel care „umblă pe cărbuni aprinşi" este cel care deja a început să păcătuiască (*ibid.*, 82).

6,30 Hoţul îl simbolizează pe omul prins „în flagrant delict" de către gnoza adevărată şi, drept urmare, obligat să renunţe la falsa ştiinţă despre Dumnezeu (*ibid.*, 84).

6,34 „judecată": adică, „în ziua procesului". TM are „în ziua răzbunării".

7,1-27 Scenă pitorească, în care se descrie tehnica de seducere folosită de o soţie adulteră, mult mai periculoasă, în opinia autorului, decât prostituata profesionistă, care „nu vrea decât un dumicat de pâine". Adultera însă vrea plăcerea pentru plăcere.

7,1a „Plus" LXX. Origen invocă acest verset împotriva fricii, în *Exhortaţie la martiriu* 21.

în afară de El, să nu te temi de nimeni.
[2] Păzeşte poruncile mele şi vei trăi [cum se cuvine],
cuvintele mele – ca ochii din cap:
[3] înfăşoară-le în jurul degetelor,
înscrie-le pe lărgimea inimii tale;
[4] spune că înţelepciunea este sora ta,
fă-ţi din chibzuinţă [bun] prieten,
[5] ca să te păzească de femeia străină şi vicleană,
dacă aceasta te îmbrobodeşte cu vorbe de şagă.
[6] Dacă, de la fereastra casei ei, privind pe-ascuns spre piaţă,
[7] zăreşte printre copiii zănateci pe-un tinerel lipsit de minte
[8] plimbându-se pe la colţul străzii unde ea îşi are casa
şi stând de vorbă în umbra înserării,
[9] când se lasă liniştea nopţii şi bezna,
[10] femeia îi iese în cale, în chip de desfrânată,
ca una care-i scoate pe tinerei din minţi.
[11] Dând din aripi, neruşinată,
picioarele ei nu pot sta în casă liniştite –

7,2 „ca ochii din cap": *litt.* „ca pupilele ochilor".

7,3 „lărgimea inimii": imagine care mai apare în 3Rg. 2,35a, de pildă, definindu-l pe înţeleptul Solomon (a fost tradusă prin „lărgime de inimă"). Probabil folosirea acestei expresii nu este întâmplătoare: ea face aluzie la inteligenţa autorului presupus al Proverbelor, Solomon.

7,4 Interpretarea lui Origen: trebuie să considerăm Înţelepciunea nu doar ca pe o soţie, ci şi ca pe o soră, „pentru a o da în căsătorie şi altora, care o râvnesc", aşa cum a făcut Avraam cu Sara (*Hom. Gen.* 6,1). Evagrie interpretează versetul în lumina doctrinei sale spirituale, văzând în Înţelepciune „contemplaţia celor trupeşti şi netrupeşti". ♦ Versetul este citat de gnostici, în textele de la Nag Hammadi. Despre tema „Înţelepciunii-soră", *cf.* Orbe, A., 1974, pp. 355-363.

7,5 „femeia străină": femeia fără căpătâi, care se prostituează.

7,6-23 Scena este tipică pentru libertatea cu care traducătorul LXX tratează originalul ebraic. Aici, de pildă, seducătoarea intră în scenă *ex abrupto*, pândindu-şi prada de la fereastră; în TM, naratorul este cel care priveşte scena de la fereastra lui. Asupra punctelor de detaliu, vezi notele de mai jos.

7,9 Liniştea nopţii face un contrast semnificativ cu agitaţia femeii, lucru specific LXX.

7,10 Partea a doua a versetului apare numai în LXX. ♦ „care-i scoate din minţi pe tineri": *litt.* „care face ca inimile tinerelor să-şi ia zborul". Întregul pasaj este construit pe ideea zborului legat de uşurătate. A se vedea şi versetul următor.

12 când bântuie, o vreme, pe afară,
când umblă după agățat prin piețe, pe la toate colțurile.
13 Apoi, înhățându-l, l-a și îmbrățișat,
și cu nerușinare i-a zis:
14 „Am [adus] o jertfă de pace,
astăzi mi s-au împlinit rugăciunile:
15 de aceea ți-am ieșit în cale,
îți doream chipul și te-am găsit;
16 cu pânzeturi mi-am împodobit patul,
am așternut scoarțe din Egipt;
17 culcușul meu l-am presărat cu șofran
și casa mea, cu scorțișoară.
18 Vino să ne desfătăm cu iubire până la ziuă,
hai să ne înlănțuim drăgostindu-ne,
19 căci bărbatul meu nu-i acasă,
ci e plecat la drum lung,
20 punga cu arginți luând-o cu dânsul,
și-abia peste zile multe se va întoarce acasă."
21 Astfel l-a zăpăcit cu belșug de vorbe,
cu funiile buzelor ei l-a scufundat,
22 iar el a urmat-o, guguștiucul,

7,12 „bântuie": „plus" LXX.

7,17 „șofran": se extrage din *Crocus sativus*, o plantă erbacee care crește dintr-un bulb. Are un regim invers, înflorind toamna și atingând maturitatea primăvara. Floarea are culoare purpurie și este alcătuită din trei petale și trei sepale. E cunoscută și cultivată, mai ales în sudul Mediteranei, încă din secolul al XV-lea î.H., pentru virtuțile sale medicinale și pentru mireasma plăcută. Produsul acestei plante, șofranul, costa enorm, întrucât prepararea lui cerea un efort îndelungat. ♦ Evagrie interpretează întreaga scenă și toate amănuntele care o compun ca pe o scenă de luptă a sufletului părăsit de Iisus, cu gândurile rele, patimile și demonii (*ibid.*, 90 *sq.*).

7,20 „punga cu arginți luând-o": *litt.* „punga cu arginți luând-o în mâna sa". Amănuntul poate părea superfluu: el sugerează faptul că soțul va fi absent o bună bucată de vreme, prins cu treburile negustorești.

7,21 „l-a zăpăcit": *litt.* „l-a scufundat". Termenul, care lipsește în TM, face parte din lexicul naval. Tânărul este înfățișat, metaforic, de traducătorul LXX ca o corabie care se scufundă ori eșuează din pricina vorbelor seducătoarei.

7,22 „guguștiucul": gr. κεπφωθείς. Hapax, participiu al verbului κεπφούμαι, „a deveni κέπφος". κέπφος denumește o pasăre marină, despre care Aristotel vorbește în *Istoria*

ca boul pe care-l duci la junghiere,
ca un câine spre lanț
[23] sau ca un cerb rănit de săgeată în ficat;
zorește ca pasărea spre laț,
neștiind că-și pune viața în primejdie.
[24] Acum, dar, fiule, ascultă-mă,
ia aminte la spusele gurii mele:
[25] să nu se abată inima ta pe căile [unei astfel de femei],
[26] căci pe mulți i-a răpus, lovindu-i,
fără de număr sunt cei pe care i-a omorât;
[27] casa ei – căile iadului,
care te duc la cămările morții.

---

animalelor 593b,14 și 620a,13, o varietate de pescăruș, cu cap mic și cam prostuț. Aristofan îi folosește numele pentru a ridiculiza un personaj (*Ploutos* 912); iar o replică din *Pacea* sună așa: „Hulubi proști, care vă încredeți în vulpișoare cu suflete viclene" (v. 1067). Prin urmare, una din trăsăturile acestei specii de pescăruș este naivitatea, credulitatea, dublată de incapacitatea de a presimți primejdia. În *Thesaurus*-ul lui Henri Estienne, datând din epoca Renașterii, aflăm, pe baza unor mărturii ale lui Suidas și Hesychius, că aceste păsări ciuguleau mâncarea direct din mâinile marinarilor fără să le fie frică. În franceză există expresia „se faire pigeonner" („a se lăsa prins ca un hulub"), iar în greacă verbul folosit aici de traducătorul LXX devenise proverbial, așa cum se poate vedea dintr-un text al lui Cicero (*Scrisori către Atticus* 13,40): *Sed ipse kekephomai*. Se pare că specia s-a stins la sfârșitul secolului al XVII-lea, tocmai din pricina lipsei acestui instinct de autoprotecție. În engleză și în portugheză pescărușul respectiv se numește „Dodo" și a devenit personaj celebru (este mascota insulei Mauritius). În portugheză, „dodo" înseamnă „prost", iar în engleză există expresia „dead like a dodo". În *Alice în țara minunilor*, „guguștiucul" nostru este prezent în memorabila scenă a dansului, de la început. Românescul „guguștiuc" ni s-a părut soluția cea mai potrivită pentru a reda atât specia, cât și caracterul acestei zburătoare ușor de păcălit. ♦ Pentru Evagrie, care-l citează în comentariul său pe Aristotel, „guguștiucul" este aici simbol al „neînfrânării" (*ibid.*, 96). ♦ „un câine spre lanț": „plus" LXX. TM are „prostul legat ca să fie pedepsit".

7,23 „ca un cerb": lipsește din TM, unde citim „până când o săgeată îi străpunge ficatul". ♦ „își pune viața în primejdie": *litt.* „aleargă în jurul sufletului", expresie care înseamnă „își riscă viața".

7,24 „fiule": TM are „fiilor".

8 [1] Tu să vesteşti înţelepciunea şi chibzuinţa să-ţi dea ascultare,
[2] căci ea se află pe culmile înalte,
la răscrucea cărărilor este aşezată,
[3] la porţile celor puternici are sălaş,
la intrări e slăvită:
[4] „Pe voi, oameni, vă chem,
şi îndrept glasul meu către fiii oamenilor:
[5] [voi], cei nevinovaţi, aflaţi isteţimea,
voi, cei neînvăţaţi, dobândiţi minte.
[6] Ascultaţi-mă cu luare-aminte, căci lucruri însemnate vă voi spune
şi voi scoate dintre buze [vorbe] drepte;
[7] adevăr grăi-va gâtlejul meu,
căci spurcate, în faţa mea, sunt buzele mincinoase.
[8] Cu dreptate sunt toate spusele gurii mele,
în ele nu-i nimic pieziş, nici încâlcit.
[9] Toate sunt limpezi pentru cei care ştiu să priceapă,
şi drepte pentru cei care au găsit cunoaşterea.
[10] Luaţi învăţătură, nu arginţi,
cunoaştere – mai mult decât aur lămurit,
alegeţi discernământul mai degrabă decât aurul curat,
[11] căci înţelepciunea este mai bună decât nestematele
şi nimic nu-i pe măsura ei.
[12] „Eu, Înţelepciunea, locuiesc [împreună cu] sfatul,

---

8 *Al doilea elogiu şi discurs al Înţelepciunii*, care poate fi decupat în următoarele secţiuni: vv. 1-3, prolog; vv. 4-11, Înţelepciunea laudă învăţătura pe care o propune; vv. 12-21, rolul primordial pe care Înţelepciunea îl joacă în această lume; vv. 22-31, locul aparte al Înţelepciunii faţă de creaturi şi intimitatea ei cu Dumnezeu (secţiunea cea mai citată şi comentată de Părinţi şi nu numai de ei); vv. 32-36, epilog.

8,1 Adresarea la persoana a II-a este proprie LXX. LXX omogenizează scena intrării Înţelepciunii cu episodul precedent. În TM există o ruptură.

8,3 „intrări": „La intrări sau la ieşiri, Înţelepciunea e cântată de toţi cei care, ieşind din viaţa rea, intră în viaţa virtuoasă" (*Catena*, PG 64, coll. 677B-C; *cf.* şi Evagrie, *Schol. Pr.* 99).

8,5 Ecou la 1,4. *Cf.* nota la versetul respectiv, pentru „nevinovaţi". ♦ „dobândiţi minte": *litt.* „faceţi-vă rost de o inimă", cu sensul metaforic din ebraică, „minte".

8,6 „însemnate": *litt.* „nobile", „măreţe".

8,11 „nimic nu-i pe măsura ei": *litt.* „nici un preţ nu-i pentru ea".

8,12-21 Această strofă are ecouri în Cartea Înţelepciunii cap. 6–9.

eu am chemat cunoaşterea şi cugetarea;
13 frica de Domnul urăşte nedreptatea,
nemăsura, trufia şi căile celor răi.
Şi eu am urât căile sucite ale celor răi.
14 Ale mele sunt sfatul şi temeinicia,
a mea este chibzuinţa, a mea, puterea;
15 prin mine domnesc împăraţii
şi cârmuitorii împart dreptatea,
16 prin mine mai-marii se fac şi mai mari,
iar căpeteniile prin mine stăpânesc pământul.
17 Eu îi iubesc pe cei ce mă iubesc,
iar cei ce mă caută [mă] vor găsi.
18 Bogăţia şi slava sunt ale mele,
averea multora şi dreptatea.
19 Mai bine mă adunaţi pe mine decât aurul şi nestemata,
roadele mele sunt mai bune decât argintul ales.
20 Pe căile dreptăţii umblu
şi printre cărările îndreptăţirii îmi duc viaţa,
21 ca să împart avere celor ce mă iubesc
şi vistieriile să li le umplu de bunuri.
21a Chiar dacă vă povestesc ce se întâmplă zi de zi,
îmi voi aminti să le înşir şi pe cele din veac.
22 Domnul m-a zidit început al căilor Sale, pentru lucrările Sale,

---

8,12 Versetul este citat foarte des în compania versetelor 8,20 *sq*. în reflecţiile sau polemicile patristice legate de preexistenţa Cuvântului. ♦ „am chemat": TM are „găsesc".

8,13 „nedreptatea": TM are „răutatea". ♦ „căile sucite ale celor răi": TM are „gura strâmbă".

8,14 „temeinicia": TM are „puterea".

8,15 „împart dreptatea": *litt.* „scriu dreptate" [dând legi].

8,16 „căpeteniile": *litt.* „tiranii", în sens neutru, de „conducători cu puteri discreţionare". ♦ „iar căpeteniile... pământul": TM are „iar dregătorii sunt toţi judecători drepţi".

8,19 „mă adunaţi": verbul grecesc trimite la imaginea culesului de fructe: „mă culegeţi".

8,20 Aici începe lectura hristologică a Părinţilor de la Niceea: Înţelepciunea este Hristos şi întruparea Sa, despre care se vorbeşte aici.

8,21a „Plus" LXX. Versetul marchează saltul de la nivelul „cotidianului" la cel metafizic. „Istoria" Înţelepciunii de zi cu zi urcă la originea lumii, la însuşi Izvorul a toate, care este Dumnezeu.

8,22-31 Fragmentul cel mai original şi mai consistent din întreaga Carte a Proverbelor. El a suscitat dezvoltări teologice în cărţi ulterioare ale VT, ca, de pildă, în pasaje întregi

[23] înaintea veacului m-a pus temelie întru început;
[24] înainte de a face pământul şi înainte de a face adâncurile,
înainte să ţâşnească izvoarele apelor,
[25] înainte ca munţii să se fi întărit,
înaintea tuturor dealurilor mă naşte pe mine.
[26] Domnul a făcut ţinuturi locuite şi nelocuite

---

din Cartea Înţelepciunii, fiind amplu speculat şi interpretat în scrierile patristice. Diferenţele faţă de TM sunt numeroase, o inventariere exhaustivă a lor aici fiind imposibilă. În liturgia romană această pericopă se citeşte de sărbătoarea Sfintei Treimi şi, cu referire la Fecioara Maria, de sărbătoarea Prezentării Mariei la Templu (21 noiembrie).

8,22 „m-a zidit": „m-a creat", gr. ἔκτισεν. TM şi celelalte traduceri greceşti vechi, în afară de LXX, au „m-a dobândit" (gr. ἐκτήσατο). ♦ „început al căilor Sale, pentru lucrările Sale": TM are „început al căii Sale, înaintea lucrărilor pe care El le-a făcut de atunci". ♦ „început", gr. ἀρχή: termen polivalent în greacă. Sensurile au fost speculate de Părinţi („început", „cap", „principiu"). Devine foarte repede una dintre „denumirile" lui Hristos (*cf.* Origen, *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, cap. I, consacrat în întregime comentării acestui termen, plecând şi de la Prov. 8,22). Pentru o privire globală, Daniélou, J., 1991, pp. 255-257. ♦ Ca urmare a identificării Înţelepciunii cu Hristos, versetul este citit ca un rezumat al întregii economii a mântuirii: Atanasie, *Contra arienilor* 2,65; Grigore al Nyssei, *Contra lui Eunomie* 3A 50-51. După Niceea, distincţia făcută în versetele 22 şi 25 („m-a creat" *versus* „mă naşte") devine o cheie hristologică de primă importanţă. Versetul era invocat de arieni, care vedeau în el una din mărturiile puternice despre „creaturalitatea" lui Hristos-Înţelepciune. Dacă Hristos, identificat aici cu Înţelepciunea, a fost „creat", atunci El nu poate fi veşnic. Vasile cel Mare (*Contra lui Eunomie* II,20) a încercat să respingă argumentul arienilor dând o altă lectură versetului: după el, aici nu vorbeşte Înţelepciunea, ci o putere naturală (abisul, genunea). Grigore din Nazianz propune o altă soluţie, criticând aluziv lectura lui Vasile (începutul *Discursului 30*). După el, verbul din v. 22, „m-a creat", vizează natura umană a lui Hristos, iar verbul de la v. 25, „mă naşte", vizează natura Lui divină. Prin urmare, ambele versete vorbesc despre Hristos-Înţelepciune, dar din perspective diferite. ♦ Irineu propune o interpretare diferită, identificând Înţelepciunea nu cu Hristos, ci cu Duhul Sfânt (*Adv. haer.* 4,20,3).

8,23 „m-a pus temelie": TM are un verb ambiguu, care trimite la ideea turnării unui metal într-o matrice sau la aceea a ungerii, a pictării. Theodotion are „m-a pregătit".

8,24 TM are: „când genunile nu erau, am fost născută, când nu erau izvoarele adânci ale apelor."

8,25 „mă naşte", gr. γεννᾷ με: TM are „am fost născută". *Cf.* nota 8,22. ♦ Origen comentează pe larg prezentul verbului „a naşte" ca semn al naşterii/zămislirii permanente a Mântuitorului şi a fiilor adoptivi în El (*Hom. Ier.* 9,4).

8,26 „şi hotarele locuite de sub cer": *litt.* „şi hotarele locuite ale celei de sub cer". „Celei de sub cer" traduce ebr. „lume".

şi hotarele locuite de sub cer.
[27] Când pregătea cerul, eu eram lângă El,
şi atunci când şi-a pus tronul Lui peste vânturi.
[28] Când întărea norii de sus
şi când aşeza, neclintite, izvoarele lumii de sub cer
[29] şi făcea temelii trainice pământului,
[30] eram lângă El, într-un cuget –
eu eram aceea în care El se bucura.
Zi de zi mă desfătam în faţa Lui în toată vremea,
[31] când El se bucura după ce a desăvârşit lumea
şi se bucura întru fiii oamenilor.
[32] Acum, dar, fiule, ascultă-mă:
[[33]][34] fericit omul care îmi va da ascultare
şi omul care va păzi căile mele
stând treaz la porţile mele zi de zi,
veghind pragul intrărilor mele;
[35] căci ieşirile mele sunt ieşiri ale vieţii,
şi [în ele] se pregăteşte voia de la Domnul.
[36] Dar cei care păcătuiesc împotriva mea îşi pângăresc sufletele,
cei care mă urăsc pe mine iubesc moartea."

8,27 „eram lângă El" sau „eram alături de El": TM are „eu eram acolo". ♦ „tronul Lui peste vânturi": TM are „cercul [orizontului] pe faţa genunii". În LXX, tronul se află în centrul descrierii lumii create. Reapare tema, absentă în TM, a Înţelepciunii „paredră/ asociată a regelui", care trimite la modelul politico-filozofic elenistic. Tema va deveni predominantă în Cartea Înţelepciunii.

8,28 După „izvoarele" TM are „adâncurilor".

8,29 În TM începe: „Când a orânduit mările, iar apele nu vor trece peste cuvântul Lui."

8,30 „într-un cuget", gr. ἁρμόζουσα, *litt.* „în acord (cu El), la unison". În LXX verbul este sistematic aplicat instrumentelor muzicale (2Rg. 6,5; 6,14; 3Mac. 1,19 ş.a.). ♦ Hipolit remarcă acest aspect legat de „armonia cosmică" şi notează: „Prin Înţelepciune se pune în acord toată frumuseţea lumii" (*Com. Cant.* 1,6). ♦ A doua parte a versetului insistă asupra caracterului *permanent* al relaţiei dintre Creator şi Înţelepciune („zi de zi" şi „în toată vremea"). ♦ „mă desfătam": „mă bucuram" de prezenţa lui Dumnezeu, de „faţa" Lui.

8,31 „după ce a desăvârşit": idee proprie LXX. Corespunde, simetric, „începutului".

8,32-34 TM are două stihuri suplimentare: 33ab: „Ascultaţi mustrarea şi fiţi înţelepţi; n-o treceţi cu vederea", iar 34b LXX corespunde cu 32b din TM.

8,35 „ieşirile": verset propriu LXX: se reia tema obsesivă a căii.

9 [1] Înțelepciunea și-a zidit casă,
și-a întărit-o cu șapte stâlpi,
[2] și-a înjunghiat jertfele,
și-a amestecat vinul în carafă
și și-a pregătit masa;
[3] și-a trimis servitorii
chemând cu înaltă strigare la băut
și zicând:
[4] „Cel care este smintit să se abată pe la mine."
Iar celor lipsiți de minte le-a zis:
[5] „Veniți și mâncați din bucatele mele,

---

9 *Epilogul primei părți.* Capitolul 9 constituie concluzia și încununarea primei colecții din Proverbe (despre structura cărții, *cf.* Introducerea). LXX are douăsprezece stihuri în plus față de TM (12a-c și 18a-d). Pasajul se încheie în TM printr-o evocare a femeii smintite; în LXX el se încheie, simetric, cu o exhortație din partea înțeleptului.

9,1-6 *ospățul Înțelepciunii*: fragment des invocat de Părinți, care-l interpretează în cheie hristologică, ecleziologică și euharistică.

9,1 „a întărit-o": TM are „a cioplit șapte stâlpi". Tradiția iudaică vedea în cei șapte stâlpi cele șapte ceruri, cele șapte zile ale creației sau primele șapte cărți ale Bibliei. În contextul cosmologic furnizat de capitolul anterior, cei șapte stâlpi (sau coloane) trimit și la cele șapte planete, „casa" Înțelepciunii fiind asimilată întregului cosmos. Scrisorile pseudo-clementine văd în cei șapte stâlpi simbolul celor șapte patriarhi, de la Adam la Moise, care deschid calea Înțelepciunii (18,4; 17,4). Începând cu Hipolit, Ciprian și Origen, „casa cosmică" devine simbolul trupului lui Hristos, Templu cosmic sprijinit pe „șapte coloane" (*cf.* și Augustin, *Cetatea lui Dumnezeu* XVII,20).

9,2 „și-a înjunghiat": Părinții raportează „înjunghierea" la jertfa lui Iisus, a profeților și martirilor Bisericii; această lectură euharistică urcă până la Ciprian (*Test. ad Quir.* II,2). ♦ „carafă": propriu LXX. Termenul exact este *krater*, vasul special folosit la banchetele grecești pentru amestecarea vinului cu apă după proporțiile stabilite de conducătorul banchetului. Termenul mai apare în descrierea mobilierului Cortului mărturiei: Ex. 25, și în Cânt. 7,3. Pentru Evagrie, „carafa este știința spirituală ce cuprinde rațiunile privitoare la cele netrupești și trupești, judecata și providența" (*ibid.*, 104). ♦ Hipolit vede în „vinul amestecat" darul pe care Duhul Sfânt îl face Bisericii prin Înțelepciune (*Fr. Pr.* 40,44).

9,3 „servitorii": Clement Alexandrinul vede în ei simbolul profeților care L-au prevestit pe Domnul (*Strom.* I,17,3), iar Hipolit, simbolul apostolilor (*Fr. Pr.* 42). Aceeași interpretare la Evagrie (*ibid.*, 105).

9,5 „bucatele mele": *litt.* „pâinea mea". După Evagrie, Înțelepciunea se adresează aici începătorilor, dat fiind că ea nu amintește de „carnea" spirituală, hrana destinată celor desăvârșiți, conform învățăturii pauline din Evr. 5,14 (*ibid.*, 107).

beţi vinul pe care vi l-am pregătit;
[6] lepădaţi-vă de sminteală şi veţi trăi,
căutaţi cumpătarea, ca să trăiţi [bine],
şi îndreptaţi-vă priceperea prin cunoaştere."
[7] Cine-i pedepseşte pe cei răi va avea parte de ocară,
cine-l mustră pe necredincios îşi bate joc de sine.
[8] Nu-i mustra pe cei răi, ca să nu te urască;
mustră-l pe înţelept şi te va iubi.
[9] Dă-i înţeleptului prilej şi va fi mai înţelept,
învaţă-l pe cel drept şi el va vrea să tot primească [învăţătură];
[10] începutul înţelepciunii – frica de Domnul,
sfatul sfinţilor – înţelegerea.
[10a] A cunoaşte Legea este datul cugetului bun –
[11] în felul acesta vei trăi vreme îndelungată
şi-ţi vor fi adăugaţi ani la viaţa ta.
[12] Fiule, de eşti înţelept pentru tine, înţelept vei fi şi pentru cei apropiaţi;
dar dacă ajungi rău, singur îţi vei istovi relele.
[12a] Cine se reazemă pe minciună, acela paşte vânturile,
acela [urmăreşte] păsările-n zbor;

9,8 După Evagrie, cei răi nu trebuie certaţi atunci când greşesc, ci trebuie să li se vorbească despre „frica de Dumnezeu" (*ibid.*, 108).

9,9 „prilej": „ocazie", „resurse", „posibilitate", „pretext" – toate aceste sensuri fac parte din zestrea semantică a subst. ἀφορμή. Formula din 9,9, „dă-i înţeleptului prilej..." a devenit formulă de încheiere în stilul epistolar, mai ales la monahi. *Cf.* Vasile cel Mare, *Scrisori* 159,2; 260,5 etc. ♦ „va fi mai înţelept": TM are „va adăuga învăţătură".

9,10a „Plus" LXX: reapare în 13,15. ♦ Evagrie glosează pe marginea acestui verset afirmând, paradoxal, că practicarea poruncilor precede cunoaşterea lor, întrucât purificarea este anterioară cunoaşterii (contemplaţiei). După Evagrie, există în om o credinţă înnăscută, naturală, care-l călăuzeşte pe drumul desăvârşirii înainte ca el să cunoască Legea (*ibid.*, 109).

9,12 Ioan Gură de Aur explică: „Dacă nu şi-ar fi de folos decât lui însuşi, n-ar mai fi înţelept" (*Patm.* 161). ♦ „vei istovi": *litt.* „vei scoate/bea până la capăt" – imagine metaforică. Sensul reiese din lectura integrală a versetului: rostul înţelepciunii este de a fi împărtăşită; al răutăţii, de a fi asumată în singurătate. Suntem singuri responsabili de răul pe care-l facem.

9,12a-c „Plusuri" ale LXX.

9,12a „Paşte vânturile" şi „[urmăreşte] păsările-n zbor" sunt expresii proverbiale curente în greacă.

[12b] a părăsit căile viei sale,
s-a rătăcit de cărăruile ogorului său;
[12c] el străbate un pustiu fără apă,
un ţinut împărţit între însetaţi;
cu mâinile culege nerodire.
[13] Femeia smintită şi îndrăzneaţă va fi lipsită de pâine,
[femeia] ce nu ştie ce-i ruşinea.
[14] S-a aşezat la poarta casei ei
pe-un scaun, la vedere, către piaţă,
[15] şi-i cheamă pe cei care trec
şi-şi văd de drumurile lor.
[16] „Cel mai smintit dintre voi să se abată pe la mine!
Pe cei lipsiţi de cumpătare îi strig şi le zic:
[17] «Din pâinile ascunse veţi gusta cu plăcere,
şi din apa dulce a furtişagului.»"
[18] Dar acela nu ştie că muritorii pier lângă ea
şi că pe stinghia iadului ea îi iese în cale.
[18a] Îndepărtează-te, nu sta pe loc
şi nu-ţi întoarce ochiul către ea;
[18b] aşa vei străbate o apă străină
şi vei trece peste un râu străin;
[18c] de apă străină să te ţii departe,
din izvor străin să nu bei,
[18d] ca să trăieşti vreme îndelungată
şi să ţi se adauge ani la viaţă.

9,12b „viei": Evagrie trimite la In. 15,1.5, identificând „via" cu Iisus (*ibid.*, 111).

9,12c „un ţinut împărţit între însetaţi": stih obscur, care explicitează, probabil, stihul anterior. Într-un ţinut plin de oameni care suferă de sete nu poate rodi nimic.

9,13 TM are un text nesigur, aprox.: „Femeia smintită este certăreaţă, proastă şi nu pricepe nimic." Pasajul face ecou portretului seducătoarei din capitolul 7. ♦ Interpretarea la Evagrie: ruşinea este un dat natural, nu se învaţă. Aici, ea semnifică, de fapt, conştientizarea propriilor păcate (*ibid.*, 113).

9,14 „către piaţă": trimite la cap. 7. TM are „în cetatea/oraşul de sus".

9,18a-d „Plus" al LXX. TM sfârşea cu imaginea femeii smintite. LXX introduce un mic discurs concluziv al înţeleptului, care pare să facă aluzie la mitul Euridicei, la apa infernului şi a uitării din mitologia greacă. Clement Alexandrinul citează şi comentează versetele în *Pedagogul* III,71-72, o diatribă împotriva cochetelor seducătoare.

9,18c După Evagrie, „apa străină" este apa diavolului, a răutăţii şi ignoranţei (*ibid.*, 116).

10 [1] Fiul înţelept îşi bucură tatăl,
dar fiul smintit este durere pentru mamă.
[2] Comorile nu sunt de folos nelegiuiţilor,
dar dreptatea va izbăvi de moarte.
[3] Domnul nu va lăsa un suflet drept să piară de foame,
dar viaţa necredincioşilor o va răsturna.
[4] Sărăcia îl smereşte pe om,
dar mâinile celor vajnici aduc bogăţie.
[4a] Fiul bine-crescut va fi înţelept
şi pe smintit îl va folosi ca slujitor.
[5] Va scăpa de arşiţă fiul cu minte,
dar fiul nelegiuit va fi ars de vânt la seceriş.
[6] Binecuvântarea Domnului peste capul dreptului,
dar gura necredincioşilor va fi acoperită cu jale timpurie.
[7] Pomenirea dreptţilor [se face] cu laude,
dar numele necredinciosului se stinge.
[8] Înţeleptul cu inima va primi poruncile,
dar cel care nu-şi poate ţine gura, umblând pieziş, se va poticni.
[9] Cine umblă cu simplitate umblă încrezător,

10,1 Începe aşa-numita „primă colecţie solomoniană" (10,1–22,16). Titlul din TM, „Proverbele lui Solomon", lipseşte din LXX. Traducătorul LXX a încercat să dea mai multă coerenţă corpusului de proverbe, destul de neomogen în TM.

10,3 „Domnul nu va lăsa un suflet drept să piară de foame": Ciprian pune acest stih în legătură cu cererea din „Tatăl nostru": „pâinea noastră...". După el, Prov. 10,3 este o garanţie că Tatăl nu-şi va lăsa înfometaţi credincioşii „cu suflet drept" (*Rugăciunea domnească* 21). ♦ „o va răsturna": Evagrie vede în acest verset o dovadă a apocatastazei (*ibid.*, 118).

10,4-5 LXX are un „plus", 4a. Versetele diferă de TM, unde citim: „Palma nepăsătoare sărăcşte, mâna îndemânatică îmbogăţeşte. Cine adună vara e chibzuit, cine doarme la seceriş e vrednic de dispreţ."

10,4 „om": *litt.* „bărbat", nu există în TM. Clement Alexandrinul aplică totuşi versetul la femei, mai precis, la „femeia bărbătoasă (*litt.*, bărbată)" (*mulier virilis*), în *Pedagogul* II,128,1; 129,1.

10,6 „jale timpurie": „plus" LXX, care trimite la ideea dispariţiei „numelui", adică, a descendenţei, în versetul 7.

10,8 „umblând pieziş", gr. σκολιόζων: sensul cel mai aproape de original este „a umbla cu vicleşuguri": cine nu-şi poate controla „buzele" (acesta e cuvântul exact, tradus de noi prin „gură") până la urmă o va păţi.

10,9 „umblă": sensul poate fi şi acela de „trăieşte", „vieţuieşte". Versetul propune un scurt elogiu al simplităţii, care mai apare, de pildă, în Înţelepciune 1,1 şi în *Testamentul lui Issachar* IV,1.6.

iar cine-şi strâmbă căile va fi recunoscut.
[10] Cine clipeşte din ochi cu viclenie adună dureri oamenilor,
dar cine mustră cu [bună] îndrăzneală este făcător de pace.
[11] Izvor de viaţă e în mâna celui drept,
dar gura necredinciosului o va acoperi pierirea.
[12] Ura trezeşte sfada,
dar pe toţi cărora nu le e dragă sfada îi acoperă iubirea.
[13] Cine din buze scoate-nţelepciune
îl loveşte cu nuiaua pe omul fără inimă.
[14] Înţelepţii [îşi] ascund simţămintele,
dar gura nestăpânitului îl duce la prăpăd.
[15] Averea bogaţilor este cetate întărită,
dar prăpădul necredincioşilor este sărăcia.
[16] Faptele drepţilor dau viaţă,
dar roadele necredincioşilor aduc păcate.
[17] Învăţătura va păzi căile vieţii drepte,
dar învăţătura nepusă la încercare [poate] rătăci.
[18] Buzele drepte acoperă duşmănia,
dar cei care rostesc blesteme sunt nebuni de legat.

10,10 „oamenilor": „plus" LXX. ♦ Stihul al doilea este integral un „plus" LXX. ♦ Am tradus *parrhesia* prin „[bună] îndrăzneală" tocmai pentru a-i sublinia caracterul pozitiv (despre „îndrăzneală", *cf. infra*, nota la 1,20).

10,11 TM are „izvorul vieţii – gura celui drept, dar gura nelegiuiţilor ascunde silnicie".

10,12 Partea a doua a versetului diferă de TM, care are: „iubirea acoperă toate greşelile".

10,13 Un comentariu anonim, transmis într-o *catena* (PG 64, 684D), glosează extraordinar pe marginea acestui verset: „Spune ceva înţelept şi-l vei lovi pe duşman mai tare decât cu bâtul. Nu vorba aspră doare, ci bunătatea."

10,14 „simţămintele": aici, subst. αἴσθησις are sensul firesc, „simţământ". În original este la singular. ♦ Grigore al Nyssei aplică prima parte a versetului la martiri şi înţelepţi, care nu-şi exteriorizează durerea (*Hom. Cant.* 15).

10,15 „necredincioşilor": TM are „săracilor".

10,17 „drepte": „plus" al LXX. ♦ „Învăţătura" este dublat doar în LXX, spre deosebire de TM.

10,18 „Buzele drepte acoperă duşmănia": TM are, dimpotrivă, „Cine [îşi] ascunde ura [are] buze mincinoase". ♦ *Didascalia apostolilor* (III,15,1-2) explică astfel al doilea stih al versetului: „Cine blestemă un om fără nici un motiv se blestemă pe sine." ♦ Pentru Evagrie, „duşmănia" este răutatea, iar „prietenia/iubirea", virtutea şi cunoaşterea lui Dumnezeu datorită cărora devenim „prieteni ai lui Dumnezeu şi ai sfintelor puteri" (*ibid.*, 120).

[19] Vorbăria multă nu te scapă de păcat:
tu cruță-ți buzele și vei fi deștept.
[20] Argint trecut prin foc – limba dreptului,
dar inima necredinciosului va pieri.
[21] Buzele drepților cunosc lucrurile înalte,
iar smintiții mor în nevoie.
[22] Binecuvântarea Domnului peste capul celui drept,
ea îi aduce bogăție și nu-i adaugă durere în inimă.
[23] Râzând nebunul săvârșește rele,
dar înțelepciunea naște în om chibzuință.
[24] Spre pieire merge necredinciosul,
dar dorința celui drept plăcută este.
[25] Furtuna a trecut, necredinciosul dispare,
dar dreptul, care s-a ferit, este mântuit în veac.
[26] Precum agurida face rău la dinți, iar fumul la ochi,

10,19 „vorbăria multă", gr. πολυλογία: comentariile patristice opun simplitatea și scurtimea rugăciunilor creștine vorbăriei păgâne sau fariseice, în sens peiorativ. În mediul monastic versetul este luat *à la lettre*: tăcerea mântuiește (cu acest sens, Clement Alexandrinul, *Pedagogul* II,52,3-4; Ambrozie, *De officiis ministrorum* I,3). Augustin reia versetul în rugăciunea finală din tratatul *Despre Treime* (XV,28,51). Origen glosează pe marginea termenul „poliloghie" opunându-l simplității și unicității Cuvântului-Dumnezeu (*Com. Io.* V,4-5 și *Filocalia* V,3-4).

10,20 Clement Alexandrinul (*Stromate* VI,60,1): „Cel drept este de multe ori pus în fața încercărilor: el devine astfel argint al Domnului, purtând pecetea domnească."

10,21 „cunosc lucrurile înalte": TM are „hrănesc pe mulți". ♦ „Lucrurile înalte" sunt, pentru Clement Alexandrinul, cunoașterea Domnului și, prin El, a Tatălui (*Stromate* II,52). ♦ „în nevoie" sau „lipsă": TM are „din lipsă de minte (*litt.* inimă)".

10,23 „naște": „plus" LXX. ♦ Creștinismul ascetic, și nu numai el, condamnă râsul care însoțește desfrânarea. *Cf.* și Clement Alexandrinul, *Pedagogul* III,29,2. Dar râsul nu e condamnat în sine. Într-o celebră apoftegmă, Antonie explică unui vânător și, implicit, propriilor săi discipoli, că sufletul încordat *tot timpul* riscă să plesnească la un moment dat, precum coarda unui arc. De aceea asceza se cuvine agrementată la răstimpuri cu umor, în doze moderate (*Pateric*, Antonie 13).

10,24 „merge": *litt.* „este purtat". ♦ TM este mai clar: „De ce se teme necredinciosul aceea i se-ntâmplă, dorința celor drepți [Dumnezeu] o împlinește."

10,25 „este mântuit în veac": LXX introduce tema mântuirii, care nu există în TM, unde citim: „Dreptul – temelie de nezdruncinat."

10,26 „agurida": TM are „oțet". ♦ „așa fărădelegea [face rău] celor care-o săvârșesc": TM îi vizează pe leneși: „Așa e leneșul pentru cei care îl trimit." ♦ „săvârșesc": *litt.* „folosesc", „se folosesc de" fărădelege.

așa fărădelegea [face rău] celor care-o săvârșesc.
27 Frica de Domnul adaugă zile,
dar anii necredincioșilor se vor împuțina.
28 Bucuria drepților dăinuie,
dar nădejdea necredincioșilor piere.
29 Întărirea credinciosului – frica de Domnul,
dar e prăpăd pentru făcătorii de rele.
30 Dreptul în veac nu se va clinti,
dar necredincioșii nu vor locui pământul.
31 Gura celui drept picură înțelepciune,
dar limba celui nedrept va pieri.
32 Buzele oamenilor drepți picură haruri,
dar gura necredincioșilor se strâmbă.

11 1 Cântarele măsluite sunt spurcăciune în fața Domnului,
dar cumpăna dreaptă Îi este plăcută.
2 Oriunde intră obrăznicia, acolo-i și ocara,
dar gura celor smeriți se îngrijește de înțelepciune.
3 Dreptul, când moare, lasă în urmă păreri de rău,
dar firească și înveselitoare este pieirea necredincioșilor.
[4] 5 Dreptatea croiește drept căi desăvârșite,
dar necredința cade în nedreptate.
6 Dreptatea oamenilor drepți îi eliberează,

10,27 „Frica de Domnul adaugă zile", care sunt „părți ale Înțelepciunii". Prin urmare, frica de Domnul adaugă înțelepciune, după Evagrie (*ibid.*, 122).

10,28 „dăinuie": „plus" LXX. TM are: „Nădejdea drepților e bucurie."

10,29 „întărirea": *litt.* „fortăreața".

10,32 După Evagrie, „gura necredincioșilor" simbolizează aici mintea, care o ia razna (*ibid.*, 124).

11,1 „cântarele": *litt.* „balanțele".

11,2 „gura celor smeriți se îngrijește de înțelepciune": TM are „înțelepciunea e cu cei smeriți".

11,3 „lasă": *litt.* „a lăsat". ♦ TM e complet diferit: „Desăvârșirea îi va călăuzi pe cei drepți, înșelătoria îi va nimici pe cei necredincioși/trădători."

11,4 Lipsește din majoritatea manuscriselor. În TM el se apropie de 10,2: „Bogăția nu-i de nici un folos în ziua mâniei, dar dreptatea izbăvește de moarte."

11,5 „croiește drept", *litt.* „taie drept". ♦ Clement Alexandrinul citează versetul, în *Stromate*, pentru a denunța superficialitatea pocăinței păgâne (II,58,3; 59,1).

dar nelegiuiţii sunt ostatici ai propriei pieiri.
7 Când se sfârşeşte omul drept, nu piere nădejdea,
dar lăudăroşenia necredincioşilor piere.
8 Dreptul scapă când este vânat,
şi în locul lui cade pradă necredinciosul.
9 În gura necredincioşilor, un laţ pentru locuitorii cetăţii,
dar discernământul drepţilor – drum fără primejdii.
10 Prin binefacerile drepţilor s-a îndreptat cetatea,
11 dar prin gurile necredincioşilor [vine] surparea.
12 Cel lipsit de minte îşi bate joc de semenii din cetate,
dar omul chibzuit rămâne liniştit.
13 Omul făţarnic îşi înfăţişează gândurile în adunare,
dar credinciosul ascunde lucrurile în duh.
14 Cei fără cârmuire cad precum frunzele,
dar izbăvire aduce multa chibzuinţă.
15 Ticălosul face rău când se amestecă cu cel drept,

11,7 TM are: „Când moare omul rău, piere şi nădejdea, iar nădejdea pusă în bogăţii se duce de râpă." ♦ „nu piere nădejdea": un fragment păstrat într-o *catena* creştină interpretează această „nădejde" în lumina credinţei în Înviere (PG 17,189B).

11,8 „când este vânat": *litt.* „de vânare". ♦ „cade pradă": *litt.* „este predat".

11,9 TM: „Gura necredinciosului îl duce la pierzare pe aproapele său, dar cunoaşterea îi izbăveşte pe cei drepţi."

11,10-11 TM are două stihuri suplimentare: „10 De binele celor drepţi se bucură cetatea, iar de pieirea celor răi se veseleşte. 11 Prin binecuvântarea celor integri se ridică o cetate, dar prin gura celor răi este surpată."

11,13 „făţarnic": *litt.* „cu limbă dublă". Poate înseamna şi „ipocrit", şi „calomniator" („limbă ascuţită, veninoasă"). TM are „cel care umblă cu bârfă/calomnie". ♦ „în duh", gr. πνοῇ: se poate înţelege şi „în răsuflarea sa". Îşi ţine răsuflarea în loc să deschidă gura. Traducerea noastră deschide însă spre unele sensuri patristice, ca, de pildă, acela propus de Origen în mai multe pasaje (*Schol. Cant.* PG 17,272A; *Com. Rom.* 5,2; 7,6): versetul s-ar referi la tăcerea pe care credinciosul/iniţiatul o păstrează în ce priveşte tainele mântuirii în Hristos.

11,14 „Cei fără cârmuire": *litt.* „cei pentru care nu există cârmuire". ♦ „precum frunzele": „plus" LXX. ♦ „multa chibzuinţă": pentru tradiţia monastică, nu este vorba de a cere sfat de la toată lumea, ci de a cere sfat lui Dumnezeu sau duhovnicului pentru toate (Dorotei din Gaza, *Instr.* 5,61; Ioan Casian, *Conf.* 2,4).

11,15 „glasul": *litt.* „ecoul, sunetul". ♦ TM are: „Rău va suferi cel care se pune chezaş pentru un străin, dar cel căruia nu-i place să bată palma linişte va avea." ♦ Ioan Casian interpretează „glasul neclintirii" ca sfaturile pline de discernământ ale duhovnicilor (*Conf.* 1,20).

el urăşte glasul neclintirii.
16 Femeia plină de haruri iscă slavă bărbatului ei,
dar tron al ocării e femeia care urăşte cele drepte.
Leneşii rămân fără avere,
dar cei vajnici se reazemă pe avere.
17 Sufletului său îi face bine omul milostiv,
dar nemilostivul îşi prăpădeşte trupul.
18 Necredinciosul săvârşeşte fapte nedrepte,
dar seminţia drepţilor – răsplata adevărului.
19 Fiul drept se naşte pentru viaţă,
dar necredinciosul este gonit spre moarte.
20 Spurcăciune pentru Domnul sunt căile strâmbe,
dar plăcuţi în faţa lui Lui sunt toţi cei neprihăniţi în căile lor.
21 Cine jură strâmb nu va rămâne nepedepsit,
dar cine seamănă dreptate va primi răsplată cinstită.
22 Cum e cercelul în râtul porcului
aşa e frumuseţea femeii smintite.
23 Dorinţa drepţilor este bună întru totul,
dar nădejdea necredincioşilor va pieri.
24 Unii, împrăştiindu-şi bunurile, le înmulţesc,

11,16 Sensul pare a fi: femeia bogată în virtuţi (εὐχάριστος) atrage asupra bărbatului ei cinstire şi slavă. ♦ TM nu are aici decât două stihuri, în loc de patru: „O femeie plină de haruri dobândeşte slavă, iar cei îndrăzneţi dobândesc bogăţie."

11,17 După Evagrie, „trupul" din stihul al doilea ar simboliza tot sufletul, mai precis partea pătimaşă a sufletului, care devine preponderentă în cazul păcătosului (*ibid.*, 127).

11,18 În TM al doilea hemistih este: „Dar cine seamănă dreptate va avea răsplată sigură."

11,19 „fiul drept": probabil o lectură greşită a traducătorului LXX: *bēn*, „fiu", în loc de *kēn*, „aşa, astfel", cum este în TM: „[cel care e] astfel (=cel care e neclintit) în dreptatea lui." ♦ „se naşte" sau „este născut": „plus" LXX.

11,20 „căile strâmbe": TM are „inimile strâmbe".

11,21 „jură strâmb": *litt.* „cine pune mâna în mâna altuia, în mod necinstit" *i.e.* se face chezaş necinstit.

11,23 „Dorinţa": gr. ἐπιθυμία poate fi înţeles şi ca „poftă". Chiar şi „poftele" credincioşilor sunt bune. *Cf.* şi 13,19. ♦ „nădejdea necredincioşilor va pieri": TM are „ce-i aşteaptă pe necredincioşi este mânia".

11,24 „le înmulţesc": *Codex Sinaiticus* are „le înmulţesc pe ale altora". ♦ Clement Alexandrinul interpretează spiritual: „Bogatul este cel care împarte; fericit este cel care împarte, nu cel care deţine averea. Or, această generozitate pleacă din suflet; prin urmare bogăţia se găseşte în sufletul omului" (*Pedagogul* III,35,5; 36,1,3). ♦ Pentru Evagrie, cei

iar alţii, agonisind, ajung săraci.
25 Sufletul binecuvântat este simplu pe de-a-ntregul,
dar omul stăpânit de mânie arată ca nelumea.
26 Cine pune grâul la păstrare, de l-ar lăsa păgânilor,
dar binecuvântare [e] peste capul celui care împarte.
27 Cine înfăptuieşte binele caută har bun,
dar cine caută răul va fi prins de el.
28 Cine se încrede în bogăţie, acela va cădea,
dar cine-i ajută pe cei drepţi se va ridica.
29 Cine nu-şi caută de casa lui va moşteni vânt,
ca un smintit va fi slugă celui chibzuit.
30 Din rodul dreptăţii răsare pomul vieţii,
dar sufletele nelegiuiţilor sunt retezate necoapte.
31 Dacă dreptul abia se mântuieşte,
atunci necredinciosul şi păcătosul unde se arată?

12 1 Cine iubeşte învăţătura iubeşte discernământul,
iar cine urăşte mustrările e smintit.
2 E mai bun cine găseşte har la Domnul,

---

care-şi împrăştie/seamănă bunurile sporesc, întrucât le împrăştie în Duhul Sfânt; ceilalţi adună în trup, aşadar în regimul stricăciunii (*ibid.*, 129)

11,25 În TM, stihul al doilea sună aşa: „Iar cine dă de băut (*litt.* udă) va primi de băut (*litt.* va fi udat)." ♦ „arată ca nelumea": *litt.* „e lipsit de demnitate".

11,26 „pune" = „acaparează". ♦ „l-ar lăsa păgânilor": TM are „e blestemat de popor". ♦ Evagrie pune versetul în legătură cu Lc. 11,33 (lumina ascunsă sub obroc).

11,28 „cine-i ajută pe cei drepţi se va ridica": TM are „drepţii, ca frunzişul, se vor îndesi".

11,29 „Cine nu-şi caută de casa lui": TM are „cine aduce tulburare în casa lui".

11,30 TM are: „Rodul celui drept este pom al vieţii, cel care atrage sufletele este înţelept." ♦ După Evagrie, „pomul vieţii" este cel din mijlocul raiului: după săvârşirea păcatului, Adam nu mai are voie să-l atingă, întrucât a aruncat seminţele dreptăţii din care „răsare pomul vieţii" (*ibid.*, 132).

11,31 Versetul este citat în 1Pt. 4,18, după evocarea suferinţelor îndurate de creştini şi în perspectiva Judecăţii de apoi. Sensul TM este uşor diferit (citâm propunerea de traducere a lui J. Barr): „Dacă dreptul din ţară primeşte răsplată, cu atât mai mult cel rău şi păcătos!" (dar majoritatea traducerilor echivalează: „Dacă dreptul primeşte răsplată pe pământ ....").

12,2 „E mai bun cine găseşte har la Domnul": TM are „omul bun îşi atrage bunăvoinţa lui YHWH". ♦ Evagrie pune versetul în legătură cu Ps. 27,1 (*ibid.*, 133).

dar peste omul nelegiuit se va aşterne tăcerea.
3 Nu va propăşi omul [pornind] de la nelegiuire,
dar rădăcinile drepţilor nu vor [putea] fi smulse.
4 Femeia vajnică este cunună pentru bărbatul ei,
dar ca viermele în lemn, aşa femeia rea îşi prăpădeşte bărbatul.
5 Gândurile drepţilor sunt judecăţi [drepte],
dar necredincioşii urzesc viclenii.
6 Cuvintele necredincioşilor sunt viclene,
dar gura drepţilor îi va elibera.
7 Oriunde vieţuieşte, necredinciosul dispare,
dar casele drepţilor dăinuie.
8 Gura celui isteţ e lăudată de om,
dar îngălatul se face de râs.
9 Mai bun este omul fără cinstire, dar slujitor [doar] sieşi,
decât cel covârşit de cinstire, dar lipsit de pâine.
10 Dreptul se milostiveşte de viaţa vitelor sale,
dar măruntaiele necredincioşilor n-au milă.
11 Cine-şi lucrează pământul se va sătura de pâine,
dar cei ce umblă după fleacuri sunt lipsiţi de minte.
11a Cine caută plăcere în petreceri cu vin
va lăsa necinstirea [să-i pătrundă] între întărituri.
12 Poftele necredincioşilor sunt rele,

12,4 „femeia vajnică", *litt.* „bărbătoasă" (gr. γυνὴ ἀνδρεία; lat. *mulier virilis*): reapare în finalul cărţii, 31,10-31. Una din temele importante şi celebre ale Proverbelor. *Cf.* nota la 31,10. ♦ TM are, în stihul al doilea: „O femeie neruşinată este ca putreziciunea în oasele sale." ♦ „rea": *litt.* „făcătoare de rele".

12,5 „urzesc": *litt.* „cârmuiesc" (termen maritim).

12,6 „viclene": TM are „capcană sângeroasă".

12,7 TM: „O dată răsturnaţi cei răi, nu mai sunt."

12,8 „îngălatul": gr. νωθροκάρδιος înseamnă exact „trândav la inimă", „inimă" fiind echivalentul „minţii şi voinţei". Prin urmare, sensul este „încet, greoi la minte şi la vrere".

12,9 „fără cinstire": fără vreo dregătorie sau vreun rang social.

12,10 „se milostiveşte": TM are „cunoaşte". LXX dă o tentă moralizatoare versetului, introducând tema compasiunii.

12,11a „Plus" LXX, care dezvoltă motivul „fleacurilor, deşertăciunilor" din versetul precedent.

12,12 „întărituri": cuvânt din care a „crescut" versetul 11a, probabil. Sensul cuvântului grecesc e „fortăreţe".

dar rădăcinile credincioşilor [s-au prins] în întăriturí.
13 Prin păcatul buzelor păcătosul cade în capcane,
dar cel drept scapă din ele.
13a Cel cu privirea blândă va fi milostivit,
dar cine caută gâlceavă pe la porţi va prăpădi suflete.
14 Din roadele gurii se va umple sufletul omului cu bunătăţi,
îi va fi dată răsplata buzelor sale.
15 Căile smintiţilor sunt drepte în ochii lor,
dar înţeleptul ascultă sfaturile cu luare-aminte.
16 Smintitul singur îşi dă mânia la iveală,
dar cel isteţ îşi ascunde necinstirea.
17 Dreptul dă pe faţă dovada grăitoare,
dar martorul necinstiţilor e viclean.
18 Unii, când vorbesc, străpung cu sabia,
dar limbile înţelepţilor vindecă.
19 Buzele sincere îndreaptă mărturia,
dar martorul grăbit are limbă necinstită.
20 Vicleşug e-n inima urzitorului de rele,
dar cei care voiesc pace se vor desfăta.
21 Celui drept nu-i va plăcea nimic nedrept,
dar necredincioşii se vor umple de rele.
22 Spurcăciune sunt, pentru Domnul, buzele mincinoase,
dar cel de bună-credinţă Îi este plăcut.
23 Omul priceput este tronul discernământului,
dar inima necredincioşilor va fi întâmpinată cu blesteme.

12,13 „păcat... păcătos": repetiţia este proprie LXX.

12,13a „Plus" LXX. Vasile cel Mare comentează versetul în *Hom. in Lacisis*, PG 31,1440-1444, oprindu-se mai ales asupra temei blândeţii. Cel care „priveşte blând (*litt.* lucruri netede)" vede lucrurile unificate, altfel spus, poate pătrunde în sufletul omului până la resorturile ultime. ♦ „caută gâlceavă": *litt.* „iese în cale" – aici cu conotaţie negativă.

12,14 „sufletul": „plus" LXX.

12,19 „sincere": *litt.* „care spun adevărul". ♦ „îndreaptă mărturia": aparţine doar LXX. ♦ „necinstită" sau „nedreaptă".

12,23 „Omul priceput este tronul discernământului": TM are „omul chibzuit ascunde ceea ce ştie". ♦ În TM, al doilea hemistih este: „dar inima nechibzuiţilor îşi strigă prostia." ♦ Expresia „tronul discernământului" a intrat în vocabularul Părinţilor: Vasile cel Mare, *In Princ. Pr.* 11; *Com. Is.* 1,12; Augustin (sub forma lat. ***sedes sapientiae***).

[24] Mâna aleşilor va stăpâni uşor,
dar vicleníi vor fi [luaţi] ca pradă.
[25] Cuvântul înfricoşător zdruncină inima omului drept,
dar vestea bună îl înveseleşte.
[26] Judecătorul drept va fi propriul său prieten,
dar judecăţile necredincioşilor [sunt] fără cruţare.
Pe păcătoşi îi vor urmări necazurile,
şi calea necredincioşilor îi va rătăci.
[27] Cel viclean nu va găsi vânat,
dar câştig de preţ va avea omul curat.
[28] Pe căile dreptăţii este viaţă,
dar căile celor ce ţin mânie duc spre moarte.

13 [1] Fiul priceput îşi ascultă părintele,
dar fiul neascultător [merge] spre pieire.
[2] Din roadele dreptăţii mănâncă omul bun,
dar sufletele celor fără de lege pier timpuriu.
[3] Cine-şi păzeşte gura îşi păstrează viaţa,
dar cine se repede cu buzele se sperie pe sine.
[4] Toţi cei fără treabă mustesc de pofte,
dar mâinile celor vajnici au purtare de grijă.
[5] Dreptul urăşte vorba necinstită,

12,26 TM nu are decât două stihuri: „Dreptul cercetează calea pentru altul (traducere conjecturală), dar calea necredincioşilor îi rătăceşte." ♦ „Judecătorul": *litt.* „arbitrul".

12,27 TM este neclar; unii îl traduc: „Cel viclean/leneş nu-şi găseşte vânat; e de mare preţ un om neîntinat."

12,28 „celor ce ţin mânie" (gr. μνησικάκων, *litt.* „care-şi amintesc de răul suferit"): temă curentă în monahism, amorsată deja în *Păstorul lui Hermas* (*Simil.* IX,23,3-5; *Vis.* II,3,1).

13,1 Diferit de TM: „Fiul înţelept ţine seama de educaţia părintelui său, dar cel batjocoritor nu ascultă de mustrare."

13,2 „roadele dreptăţii": spiritualizare a sensului de către LXX. TM are „rodul gurii". Tema morţii timpurii este proprie LXX.

13,4 TM are: „Leneşul pofteşte, dar nu are nimic sufletul său, dar dorinţa oamenilor destoinici va fi împlinită." ♦ Acest verset e unul din pasajele scripturistice pe care se întemeiază principiul muncii manuale în viaţa ascetică (*Pateric. Colecţia sistematică*, Antonie 7,1; Ioan Casian, *Inst.* X,21,4; X,22,1; *Regula Maestrului* 50,2-4; *Regula Sfântului Benedict* 48,1).

13,5 Pentru distihul al doilea TM are „necredinciosul răspândeşte miasmă şi ruşine".

dar necredinciosul se ruşinează şi nu va avea îndrăzneală.
[6] Dreptatea îi va păzi pe cei ce nu fac rău,
dar pe necredincioşi îi urâţeşte păcatul.
[7] Unii se îmbogăţesc neavând nimic,
iar unii se înjosesc în multă bogăţie.
[8] Răscumpărarea vieţii omului – propria-i bogăţie,
dar pe sărac nu-l paşte nici o ameninţare.
[9] Lumină au cei drepţi, întotdeauna,
dar lumina celor necredincioşi se stinge.
[9a] Sufletele viclene rătăcesc în păcate,
dreptii însă au îndurare şi milă.
[10] Cel rău va face rele cu obrăznicie,
dar cei ce se judecă pe ei înşişi sunt înţelepţi.
[11] Averea strânsă-n grabă şi din nelegiuire se împuţinează,
dar cine adună cu credinţă se va îmbogăţi:
dreptul are îndurare şi dă cu împrumut.
[12] Mai bine să începi să ajuţi cu inima,
decât să făgăduieşti şi să dai speranţă [deşartă],
căci pom al vieţii este dorinţa cea bună.
[13] Cine dispreţuieşte un lucru va fi dispreţuit de acesta,
dar cine se teme de poruncă, acela e sănătos [la minte].
[13a] Pentru fiul viclean nimic nu este bun,

13,7 TM are: „Este câte unul care face pe bogatul şi n-are nimic, [altul] face pe săracul şi e plin de bogăţii." LXX dă alt sens, pretându-se la comentarii pe linie stoică: după Clement Alexandrinul, „omul de bine nu încearcă nici o dorinţă" (*Pedagogul* III,35,5--36,1-3). Augustin consacră o întreagă omilie versetelor 7-8 punându-le în legătură cu 2Cor. 8,9: „Cunoaşteţi mărinimia Domnului vostru Iisus Hristos care pentru voi din bogat s-a făcut sărac, ca să vă îmbogăţească cu sărăcia Lui." Augustin interpretează astfel: „Săraci în bordeiele lor, creştinii sunt bogaţi în sufletele lor. Păzeşte în inima ta bogăţiile pe care le datorezi sărăciei Domnului Dumnezeului tău" (*Serm.* 36,4,11).
13,9 Origen subliniază opoziţia între cele două lumini: prima este lumina lui Hristos, adevărată, autentică; a doua, lumina diavolului, care se deghizează în înger de lumină, menită să se stingă (*Hom. Jud.* 1,1).
13,9a „Plus" LXX.
13,11 „dreptul are îndurare şi dă cu împrumut": „plus" LXX. Stihul se apropie de Ps. 111 (112),5. Adaosul LXX conferă un sens moral-spiritual versetului, absent în TM.
13,12 TM are: „Nădejdea amânată îmbolnăveşte inima, dorinţa împlinită este pom al vieţii."
13,13a „Plus" LXX.

dar slujitorului înțelept lucrările îi vor fi spornice
și calea lui va merge drept înainte.
[14] Legea înțeleptului este izvor de viață,
dar descreieratul moare prins în capcană.
[15] Buna pricepere dă har,
iar a cunoaște Legea este datul cugetului bun,
dar căile disprețuitorilor [duc] la pierzanie.
[16] Tot omul priceput făptuiește cu știință,
dar smintitul și-a întins [pretutindeni] răutatea.
[17] Regele nesăbuit va avea parte de necazuri,
dar solul credincios îl va izbăvi.
[18] Buna-creștere alungă sărăcia și ocara,
iar cine ține seama de mustrări va fi slăvit.
[19] Dorințele credincioșilor sunt plăcute sufletului,
dar faptele necredincioșilor departe sunt de cunoaștere.
[20] Cine umblă cu înțelepții înțelept va fi,
iar cine umblă cu proștii [așa] va fi știut.
[21] Pe păcătoși îi vor urmări necazurile,
iar pe drepți îi vor ajunge cele bune.
[22] Omul bun va avea moștenitori pe fiii fiilor,
dar bogăția necredincioșilor trece în averea drepților.
[23] Drepții vor petrece ani mulți în belșug,
dar cei nedrepți vor pieri de îndată.
[24] Cine cruță nuiaua își urăște fiul,

13,14 Al doilea stih din TM este: „spre a scăpa de capcana morții."

13,15 „a cunoaște Legea este datul cugetului bun": lipsește din TM.

13,17 „Rege": TM are „mesager, trimis", sens care concordă cu partea a doua a versetului. Traducătorul LXX a citit MLK în loc de ML'K.

13,19 „Dorințele... sufletului": sens diferit de TM, unde citim: „o dorință împlinită este plăcută sufletului." ♦ „faptele necredincioșilor departe sunt de cunoaștere": TM are „dar urâciune e pentru proști să se întoarcă de la rău".

13,20 „va fi știut": „va fi dat de gol, demascat". TM are „ajunge rău" sau „o va păți rău".

13,22 Omul bun va avea nepoți și strănepoți, o lungă descendență. ♦ TM are „își va lăsa moștenirea fiilor fiilor". Ideea conform căreia, în cele din urmă, averea necredincioșilor va ajunge pe mâna drepților apare mai cu seamă în Ecleziast. ♦ După Evagrie, „averea necredincioșilor" este răutatea. Cei drepți și-o vor însuși (adică o vor face să dispară) prin învățătura lor bună, fie acum, pe pământ, fie în viața cealaltă (*ibid.*, 134).

13,24 Verset citat de Părinți în legătură cu metoda de corecție a novicilor în comunitățile monastice (Vasile cel Mare, *Regula mare* 7; *Regula mică* 4; 159; 183). *Didascalia*

dar cine iubeşte ceartă cu grijă.
25 Dreptul când mănâncă îşi satură sufletul,
dar sufletele necredincioşilor rămân lipsite.

14 1 Femeile înţelepte au zidit case,
dar proasta le-a surpat cu mâinile ei.
2 Cine merge drept se teme de Domnul,
dar cine-o apucă pe căi strâmbe va fi acoperit de ocară.
3 Din gura smintiţilor – nuiaua obrăzniciei,
dar buzele înţelepţilor îi vor păzi pe aceştia.
4 Celui ce n-are vite, ieslea îi este curată,
dar unde este multă recoltă, [acolo] se arată puterea vitei.
5 Martorul credincios nu minte,
dar martorul necinstit aţâţă minciuni.
6 Vei căuta înţelepciunea la cei răi şi n-o vei găsi,
însă discernământul lesne se găseşte la cei chibzuiţi.
7 Toate sunt împotriva omului smintit,
dar armele discernământului sunt buzele înţelepte.
8 Înţelepciunea celor isteţi le alege căile,
dar necugetarea proştilor este rătăcire.
9 Casele nelegiuiţilor vor avea nevoie de curăţire,

---

apostolilor oferă o interpretare spirituală: „nuiaua" (βακτηρία) simbolizează „Cuvântul lui Dumnezeu" care trebuie predat, chiar prin mijloace constrângătoare, copiilor Lui (cap. 22).

13,25 LXX spiritualizează sensul versetului, adăugând „sufletul". Origen comentează în acest sens: Solomon se referă aici la hrana spirituală, destinată sufletului (*Contra Celsum* 7,4).

14,1 „proasta": ἄφρων. Mulţi traducători moderni au tendinţa să traducă adj. prin „nebună". Nu este necesar: termenul grecesc (care îl traduce aici exact pe cel ebraic) înseamnă „des-creierată", „fără minte". Nu trebuie să fii nebun ca să duci o casă de râpă. Ajunge să fii prost. Am jonglat, în traducerea Proverbelor, cu ambele sensuri, posibile şi legitime, ale lui ἄφρων („prost" şi „smintit").

14,4 Am tradus aproape brut textul LXX. Sensul stihului al doilea este: puterea vitei se arată prin faptul că munceşte mult pentru o recoltă bogată.

14,6 TM are: „Batjocoritorul caută înţelepciunea, dar [nu va găsi] nimic." ♦ „lesne": *litt.* „la îndemână".

14,7 TM are: „Pleacă din faţa omului smintit; nu vei cunoaşte [niciodată la el] buzele cunoaşterii."

14,9 TM are: „Smintiţii îşi bat joc de jertfa pentru vină, dar bunăvoirea lui Dumnezeu e printre cei drepţi." ♦ Versetul a fost citat la Conciliul de la Cartagina (între 220-225), în

dar casele celor drepți sunt plăcute.
[10] Inima omului simțitoare – sufletul lui întristat,
iar când se bucură, nu amestecă și obrăznicia.
[11] Casele necredincioșilor vor dispărea,
dar corturile celor care umblă drept vor sta în picioare.
[12] Este o cale ce pare oamenilor dreaptă,
dar capătul ei ajunge la fundul iadului.
[13] La vremuri de bucurie tristețea nu se apropie,
în cele din urmă însă bucuria se preschimbă în plâns.
[14] Cel cu inima îndrăzneață va fi plin de căile sale,
iar omul bun, de gândurile sale.
[15] Nevinovatul crede orice cuvânt,
dar istețul își poate întoarce gândul.
[16] Înțeleptul, fiindcă se teme, se ferește de rău,
dar smintitul, fiindcă se încrede în sine, se adună cu nelegiuitul.
[17] Cel iute la mânie face lucrurile nesocotit,
dar omul chibzuit îndură multe.
[18] Smintiții împart răutate,

---

legătură cu botezul ereticilor: „Cei care au fost murdăriți prin botezarea de către vrăjmași trebuie mai întâi curățiți și abia apoi botezați" (PL 3,1058B; și Augustin, *Despre botez* 6,14,23).

14,10 „simțitoare" (*cf.* și 14,30): gr. αἰσθητικός, *litt.* „pradă simțămintelor". ♦ TM are: „Inima își cunoaște amărăciunea sufletului, și bucuria nu i-o poate împărtăși un străin."

14,11 „vor sta în picioare": TM are „cortul... va deveni înfloritor".

14,13 „La vremuri de bucurie": *litt.* „în bucurii".

14,14 „Cel cu inima îndrăzneață": aici, sens peiorativ, „cu inima trufașă, înfumurată". ♦ „gândurile": meditații. TM are în al doilea hemistih: „prin aceasta cel bun îi este mai presus."

14,15 „Nevinovatul": în sensul pe care l-am mai amintit (*cf.* nota 1,4), de „naiv", „prostuț". ♦ „istețul își poate întoarce gândul": *litt.* „istețul ajunge la convertire/*metanoia*". Este prima ocurență a termenului, atât de important, μετανοια, „convertire", în LXX. Ulterior el va reapare în Sir. și Înț. Dar aici nu este vorba de o răsturnare de ordin religios, ci de o simplă schimbare de opinie.

14,16 „de rău": din dorința de a sublinia simetria perfectă a versetului, unii traducători preferă să traducă aici prin „cel rău". Ambele traduceri sunt valide. ♦ Clement dezvoltă versetul în *Stromate* II,40,2-3. ♦ „se adună": *litt.* „se apropie de". TM are „se înfurie".

14,17 Stihul al doilea diferă de TM, care sună așa: „omul răutăcios va fi urât." LXX propune o opoziție logică, apropiindu-se de 4,29.

14,18 „cei isteți vor avea discernământ": TM are „sunt încununați de cunoaștere".

dar cei isteți vor avea discernământ.
19 Cei răi vor luneca în fața celor buni
și necredincioșii vor sluji la ușile drepților.
20 [Unii] prieteni îi vor urî pe prietenii lor săraci,
dar prietenii bogaților sunt mulți.
21 Cine-i disprețuiește pe sărmani păcătuiește,
dar preafericit cel ce-i miluiește pe săraci.
22 Cei rătăciți săvârșesc fapte rele,
dar milă și adevăr săvârșesc cei buni.
Nu cunosc mila și credința făcătorii de rele,
dar faptele de milostenie și de credință sunt ale făcătorilor de bine.
23 Toți cei cărora le pasă au cu prisos,
dar chefliul și nepăsătorul vor fi nevoiași.
24 Cunună a înțelepților – omul deștept,
dar viața smintiților este rea.
25 Martorul credincios va scăpa un suflet de necazuri,
dar vicleanul atâță minciuni.
26 Nădejdea celui tare stă în frica de Domnul,
sprijin le va lăsa copiilor săi.
27 Hotărârea Domnului este izvor de viață,
ea îndepărtează de capcana morții.
28 În mulțimea neamului stă slava regelui,
dar împuținarea poporului înseamnă prăbușirea căpeteniei.

14,19 „vor luneca": gr. ὀλισθάνω, „a aluneca pe o suprafață" sau „a se prăvăli de pe ceva".

14,22 Toate cele patru stihuri apar în toate manuscrisele LXX. Unii comentatori consideră că primele două sunt o corecție a ultimelor două, care, așadar, ar reprezenta versiunea originală a traducerii. ♦ „făcătorilor de bine": *litt.* „meșterilor întru cele bune". Firește, aici termenul apare cu sens metaforic.

14,23 TM are: „În orice muncă este un câștig, dar vorbăria nu duce decât la sărăcie." ♦ În tradiția monahală versetul e citit ca un îndemn la lupta duhovnicească (Vasile cel Mare, *Regula mică* 67; Ioan Casian, *Conf.* 7,6).

14,24 „Deștept" sau „isteț/iscusit", cum am tradus πανοῦργος în cele mai multe cazuri. Ambele echivalări sunt posibile. În contextul de față „deștept" e mai potrivit. ♦ TM are „cununa înțelepților este bogăția lor": încă un exemplu de spiritualizare a sensului, în LXX.

14,27 „Hotărârea Domnului" (*litt.* „decretul Domnului", altfel spus, „Legea lui Moise") „devine poruncă nouă, poruncă a iubirii", după Clement Alexandrinul (*Stromate* II,88,1).

[29] Omul îndelung-răbdător are multă chibzuinţă,
dar cel puţin-răbdător e nebun de legat.
[30] Omul blând la fire – doctor al inimii,
dar vierme al oaselor e inima simţitoare.
[31] Cine-l pârăşte pe sărac Îl ataţă pe Făcătorul lui,
dar cine-L cinsteşte [pe Creator] are milă de nevoiaş.
[32] Prin răutatea sa va fi înlăturat necredinciosul,
dar cine-şi pune încrederea în sfinţenia sa este drept.
[33] În inima bună a omului – înţelepciunea,
dar în inima celor smintiţi ea nu se zăreşte.
[34] Dreptatea înalţă un neam,
dar păcatele micşorează semnţiile.
[35] Plăcut este regelui slujitorul deştept,
iar prin suplete, acesta stârpeşte necinstirea [de care e pândit].

14,29 „Îndelunga-răbdare" (μακροθυμία) este una din virtuţile creştinului, în general, dar ea devine calitatea principală a martirului pentru credinţă (Origen, *Exhortaţie la martiriu* 43).

14,30 TM are: „O inimă liniştită este viaţă pentru trup, dar invidia/gelozia este o carie pentru oase." ♦ „simţitoare": *cf.* nota 14,10.

14,31 „pârăşte": gr. συκοφαντέω, care trimite la îndeletnicirea sicofanţilor. Verbul poate să însemne şi „a exploata, a jupui în mod laş". Sensul „a calomnia" apare la Vasile cel Mare, *Scrisori* 51,1.

14,32 „cine-şi pune încrederea în sfinţenia sa este drept": „sfinţenia" trebuie înţeleasă aici ca „viaţă de sfinţenie". ♦ TM are alt sens: „chiar în moarte cel drept îşi păstrează încrederea" (text dificil).

14,33 TM are: „În inima celui deştept se odihneşte înţelepciunea; ce se află în mărun-taiele proştilor este cunoscut" (mulţi traducători emendează: „...nu se cunoaşte") .

14,34 „micşorează": nu apare în TM.

14,35 LXX diferă în multe locuri de TM, făcând din versetele 14,35 şi 15,1 un mic îndreptar pentru oportunismul politic. ♦ „slujitor": *litt.* „supus, subordonat". ♦ „suple-ţea", gr. εὐστροφία: maleabilitatea, capacitatea de a-şi schimba atitudinea, versatilitatea, în sensul de oportunism mereu favorabil propriei persoane. ♦ „Necinstirea" pare mai degrabă să-l vizeze pe „slujitor", deşi este posibil şi alt sens: datorită inteligenţei slujito-rului regele poate restabili în favoarea sa o situaţie care-i fusese nefavorabilă. Versetul pare totuşi să-l aibă în centru pe „slujitorul" deştept şi descurcăreţ, în raporturile sale cu puterea, „lecţia" de oportunism continuându-se şi în versetul următor.

15 [1] Mânia îi ucide chiar şi pe cei chibzuiţi;
răspunsul potolit întoarce furia,
dar cuvântul şfichiuitor trezeşte mânia.
[2] Limba înţelepţilor ştie lucruri frumoase,
dar gura smintiţilor vesteşte lucruri urâte.
[3] Ochii Domnului sunt în tot locul,
îi urmăresc şi pe cei răi, şi pe cei buni.
[4] Vindecarea limbii este pom al vieţii,
cine o păzeşte se va umple de duh.
[5] Prostul îşi bate joc de învăţătura tatălui,
dar cine păzeşte poruncile va fi şi mai isteţ.
[6] În prisos de dreptate stă putere mare,
dar necredincioşii, smulşi din pământ, vor pieri.
Casele celor drepţi au putere mare,
dar roadele necredincioşilor vor pieri.
[7] Buzele înţelepţilor sunt legate cu discernământ,
dar inimile smintiţilor nu sunt statornice.
[8] Jertfele necredincioşilor sunt spurcăciune pentru Domnul,
dar rugăciunile celor care merg drept îi sunt plăcute.
[9] Spurcăciune pentru Domnul sunt căile necredincioşilor,

15,1 „Mânia" este unul din păcatele capitale împotriva cărora trebuie să lupte creştinul, în general, şi monahul, în special. *Patericul. Colecţia sistematică* îi consacră un capitol aparte. Versetul este adesea citat: *Constituţiile apostolice* 2,3,1-3; Vasile cel Mare, *Împotriva celor care se mânie*, PG 31,353B; Ioan Casian, *Inst.* VIII,1,2.

15,2 LXX pune în opoziţie „lucrurile frumoase" şi „necazurile/relele/lucrurile urâte" în vreme ce în TM opoziţia este între „cunoaştere" şi „sminteală": „Limba înţelepţilor face cunoaşterea bună, gura smintiţilor revarsă sminteală."

15,3 Citând acest verset, Ciprian întemeiază tradiţia spirituală legată de atitudinea celui care se roagă. Domnul este pretutindeni, nu ne putem ascunde nicăieri din faţa Lui (*Rugăciunea domnească* 4).

15,4 Stihul al doilea din TM este diferit de LXX, opunându-se celui dintâi stih, nu dezvoltându-l: „dar strâmbătatea [limbii] strică duhul." ♦ „se va umple de duh": expresie unică în LXX, care va lua un sens precis în creştinism: „a fi umplut *de Duhul Sfânt*" (Lc. 1,15; 1,40; Fapte 2,4; 4,8). Bineînţeles, în tradiţia creştină versetul a fost interpretat prin referire la Duhul Sfânt (*Epit.* 15,5).

15,6 Primele două stihuri traduc mai mult ca sigur versetele originare, următoarele două retraduc, mai liber, originalul ebraic.

15,7 „legate cu": TM are „răspândesc".

dar pe cei care urmăresc dreptatea El îi iubeşte.
[10] Buna-creştere a celui nevinovat e recunoscută de trecători,
dar cei care urăsc mustrările pier în chip ruşinos.
[11] Iadul şi pierirea Îi sunt vădite Domnului:
cum să nu-I fie şi inimile oamenilor?
[12] Neînvăţatul nu-i va iubi pe cei ce-l mustră,
cu înţelepţii el nu va sta laolaltă.
[13] Când inima se bucură, faţa înfloreşte,
dar când [inima] tânjeşte, [faţa] se posomorăşte.
[14] Inima dreaptă caută discernământul,
dar gura celor neînvăţaţi va aduce necazuri.
[15] Tot timpul ochii celor răi aşteaptă lucruri rele,
dar cei buni sunt liniştiţi mereu.
[16] Mai bine o părticică, dar cu frică de Domnul,
decât comori mari fără [această] frică.
[17] Mai bine o gustare de legume cu drag şi bucurie
decât o masă plină de cărnuri de viţel, cu duşmănie.
[18] Omul apucat urzeşte certuri,
dar cel răbdător le potoleşte şi pe cele ce-ar fi să fie.
[18a] Omul răbdător stinge judecăţile,
dar necredinciosul mai tare le aţâţă.
[19] Căile celor leneşi sunt aşternute cu spini,
dar ale celor îndrăzneţi sunt căi bătătorite.
[20] Fiul înţelept îşi bucură tatăl,

15,10 „în chip ruşinos": „plus" LXX. ♦ După Evagrie, „mustrările" se referă, aici, la poruncile din Lege (*ibid.*, 140).

15,11 „sunt vădite Domnului": TM are „sunt în faţa Domnului".

15,12 „Neînvăţatul": *litt.* „needucatul" sau chiar „incorigibilul". TM are „batjocoritorul".

15,13 „Când inima se bucură, faţa înfloreşte": Atanasie citează acest verset descriind faţa iradiind lumină a lui Antonie (*Viaţa lui Antonie* 67,4-6). Multe exemple în Pateric: sfinţenia se manifestă şi prin luminozitatea senină a chipului.

15,14 „va aduce necazuri": *litt.* „va aduce la cunoştinţă necazuri/ lucruri rele". ♦ TM are: „Inima pricepută caută cunoaşterea, dar gura smintiţilor paşte nebunie."

15,15 TM are: „Toate zilele săracului/celui necăjit sunt rele, [dar ale] celui cu inimă bună, ospăţ neîntrerupt."

15,17 „gustare", gr. ξενισμός: cuvântul numeşte o gustare rapidă oferită călătorilor.

15,18a „Plus" LXX. ♦ „stinge": *litt.* „va stinge".

15,19 „îndrăzneţi" (sau „curajoşi"): TM are „drepţi/integri".

dar fiul smintit îşi bate joc de mama sa.
[21] Cărările necugetatului sunt lipsite de noimă,
dar omul chibzuit merge pe drumul drept.
[22] Se pun mai presus de cugetare cei care nu cinstesc adunările,
dar în inimile celor ce se sfătuiesc sfatul rămâne:
[23] omul rău nu-i va da ascultare
şi niciodată n-ar spune ceva folositor şi bun obştii.
[24] Căi ale vieţii sunt cugetările celui priceput,
pentru ca, îndepărtându-se de iad, să fie izbăvit.
[25] Casele obraznicilor le surpă Domnul,
dar a întărit hotarul văduvei.
[26] Spurcăciune pentru Domnul este gândul necinstit,
dar spusele celor neprihăniţi sunt însemnate.
[27] Se nimiceşte pe sine cel ce primeşte mită,
dar cine urăşte primirea de daruri va fi izbăvit.
[27a] Prin fapte de milostenie şi de credinţă păcatele sunt curăţite,
prin frica de Domnul toţi se feresc de rău.
[28] Inimile drepţilor se ocupă cu cele ale credinţei,
dar gura necredincioşilor răspunde răutăţi.
[28a] Plăcute sunt Domnului căile oamenilor drepţi,
datorită lor şi duşmanii ajung prieteni.
[29] Departe se ţine Dumnezeu de cei necredincioşi,
dar rugăciunile drepţilor le ascultă.

15,21 În TM primul hemistih este: „sminteala îl bucură pe cel necugetat."
15,22-23 În LXX, cele două versete sunt unificate în jurul temei „sfatului", înţeles în ambele sensuri: „adunare" şi „consultare". În TM, cele două versete formează unităţi distincte.
15,24 TM are: „Calea de viaţă îl duce sus pe omul priceput, întorcându-l de jos, din sălaşul morţilor." ♦ Evagrie: „El numeşte căi ale vieţii virtuţile practice care conduc la gnoză" (*ibid.*, 142).
15,27 TM are: „Cine jefuieşte stârneşte tulburare în casa lui, dar cine urăşte mita va trăi."
15,27a Începând cu acest verset şi până la 16,19 diferenţele dintre LXX şi TM devin foarte numeroase. Există „plusuri" atât ale LXX faţă de TM, cât şi ale TM faţă de LXX. Trei versete TM nu au corespondent în LXX şi două versete LXX nu au corespondent în TM. Numeroşi comentatori socotesc că avem de-a face cu un final de secţiune. ♦ Despre valoarea purificatoare a milosteniilor şi faptelor bune, *cf.* Ciprian, *Facerea de bine şi milostenia* 2; Grigore din Nazianz, *Discursuri* 14,37.
15,28a *Cf.* TM 16,7. ♦ Încă un verset care, în ochii lui Evagrie, vorbeşte încifrat despre apocatastază (*ibid.*, 143).

[29a] Mai bine primeşti puţin, însă cu dreptate,
decât roade multe cu nedreptate.
[29b] Inima omului să cugete lucruri drepte,
pentru ca Dumnezeu să-i îndrepte paşii.
[30] Ochiul, privind la cele frumoase, înveseleşte inima,
o veste bună îngraşă oasele.
[[31]] [32] Cine lasă deoparte învăţătura se urăşte pe sine,
dar cine ţine seamă de mustrări îşi iubeşte sufletul.
[33] Frica de Dumnezeu e învăţătură şi înţelepciune,
şi începutul slavei îi va răspunde.

16 [[1]] [2] Toate faptele celui smerit sunt văzute de Domnul,
dar necredincioşii vor pieri în ziua cea rea.
[[3-4]] [5] Necurată în faţa lui Dumnezeu e toată inima trufaşă,
iar cine bate palma cu nedreptate nu va rămâne nepedepsit.
[[6]] [7] Începutul căii bune e săvârşirea de lucruri drepte –
mai plăcute lui Dumnezeu decât aducerea de jertfe.
[8] Cine-L caută pe Domnul va găsi cunoaştere cu dreptate,
cei ce-L caută cu sinceritate vor găsi pacea.
[9] Toate lucrările Domnului sunt cu dreptate,
iar necredinciosul va fi păstrat pentru ziua cea rea.
[10] Oracol pe buzele regelui –

15,29a *Cf.* TM 16,8.

15,29b *Cf.* TM 16,9. TM are: „Inima omului cugetă la calea sa, dar YHWH este Cel care-i aşază paşii."

15,30 „o veste bună îngraşă oasele": am tradus literal. Sensul verbului este aici figurat: „bucură". ♦ TM are „o veste bună dă putere".

15,31 Rahlfs nu reţine v. 31, care lipseşte în *Codex Vaticanus*: „Urechea ce ascultă mustrările de viaţă va sălăşlui printre înţelepţi."

15,32 „îşi iubeşte sufletul": TM are „dobândeşte minte" (*litt.* „inimă").

15,33 Versetul se apropie de 1,7 şi 9,10. ♦ Unele manuscrise au un al treilea stih: „Slava merge înaintea celor smeriţi." ♦ TM are, în final: „înaintea slavei, umilinţa."

16,1-4 Versetele 1,3 şi 4 nu apar în *Codex Vaticanus*. 16,4 TM corespunde cu 16,9 LXX.

16,7-8 Aceste două versete nu au corespondent în TM. ♦ „cu sinceritate": gr. ὀρθῶς, „drept, cu adevărat, aşa cum se cuvine".

16,9 corespunde cu 16,4 TM, unde citim: „Toate le-a făcut YHWH pentru un scop, chiar şi pe cel rău pentru ziua nenorocirii."

16,10-15 Un minitratat despre „regele drept".

la judecată gura lui nu se va rătăci.
[11] Dreptatea de la Domnul înclină balanța – lucrările Sale sunt greutăți drepte.
[12] Spurcăciune pentru rege este făcătorul de rele,
căci tronul stăpânirii se pregătește cu dreptate.
[13] Plăcute îi sunt regelui buzele drepte –
cuvintele drepte le iubește.
[14] Mânia regelui – vestitoare de moarte,
dar omul înțelept o va domoli.
[15] În lumina vieții [e] fiul de rege,
cei care-i sunt plăcuți, ca un nor târziu.
[16] Cuiburile înțelepciunii sunt mai de preț ca aurul,
cuiburile chibzuinței, mai de preț ca argintul.
[17] Cărările vieții se abat de la rele,
lungime de viață sunt căile dreptății.
Cine primește învățătură va fi printre cei buni,
cine ține seamă de mustrări ajunge înțelept.
Cine-și păzește căile veghează peste sufletul său,
cine-și iubește viața își va ține gura.
[18] Înaintea prăpădului merge obrăznicia,
iar înaintea surpării, gândul rău.

16,10 După Evagrie, „regele" este Hristos, „care cunoaște inimile" și care „va judeca pământul întreg cu dreptate" (*ibid.*, 144).

16,11 „Dreptatea de la Domnul înclină balanța": *litt.* „înclinarea balanței o face dreptatea de la Domnul".

16,12 „stăpânirii": „plus" LXX.

16,15 „fiul de rege": propriu LXX. TM are „când fața regelui e luminoasă, atunci e viață" (*litt.* „întru lumina feței regelui e viață"). ♦ Pentru a doua parte a versetului TM are „bunăvoința lui e ca un nor târziu" (se subînțelege, de primăvară târzie). În Israel ploile încetează spre sfârșitul lunii aprilie și ploile care cad după această dată sunt primite ca niște daruri divine.

16,16 „Cuiburile": TM are „dobândirea". Imaginea „cuibului" (cuvântul denumește și puii din cuib), care va fi reluată în Sir. 1,15, este proprie LXX.

16,17 Doar stihurile 1 și 5 ale acestui verset au corespondent în TM, restul fiind o dezvoltare originală. ♦ „ține seamă": *litt.* „păzește".

16,18 „merge": lipsește din TM. Versetul este citat de Grigore din Nazianz în legătură cu persecuțiile suferite de Biserică (*Discursuri* 4,31-32) și de Ioan Casian în legătură cu monahii neglijenți, care ajung să-și „prăpădească" vocația (*Conf.* 6,17).

[19] Mai bun este cel blând cu smerenie
decât cel care împarte prăzile cu neruşinaţii.
[20] Cel priceput în treburi dobândeşte cele bune,
dar cine se încrede în Dumnezeu este preafericit.
[21] Pe înţelepţi şi pe isteţi [unii] îi numesc „netrebnici",
iar cei cu vorba dulce vor primi laude cu toptanul.
[22] Izvor de viaţă este cugetarea pentru cei ce au dobândit-o,
dar rea este învăţătura smintiţilor.
[23] Inima înţeleptului gândeşte ce-i iese pe gură,
căci pe buze poartă discernământ.
[24] Fagure de miere sunt vorbele bune,
dulceaţa lor – vindecarea sufletului.
[25] Unele căi îi par drepte omului,
dar capătul lor priveşte spre fundul iadului.
[26] Omul care se osteneşte pentru sine alungă de la sine pierzania,
dar sucitul îşi aduce pierzarea cu propria-i gură.
[27] Omul prost îşi sapă lui însuşi necazuri,
pe buzele lui îşi adună foc.
[28] Omul sucit împrăştie necazuri,
cu făclia vicleşugului îi aţâţă pe ticăloşi şi-i desparte pe prieteni.
[29] Omul nelegiuit îşi ispiteşte prietenii

16,21 În LXX versetul este antitetic, spre deosebire de TM unde el sună aşa: „Cel înţelept cu inima poate fi numit om chibzuit, iar dulceaţa buzelor sporeşte învăţătura." Aici însă „cei cu vorba dulce" îi reprezintă pe linguşitori, aşa cum reiese şi dintr-un comentariu patristic (PG 64,709B).

16,22 „rea este învăţătura smintiţilor": TM are „dar pedeapsa smintiţilor este sminteala".

16,23 „gândeşte" şi „poartă": în greacă, ambele verbe sunt la viitor. ♦ Origen citează de peste zece ori prima parte a versetului, cu referire la profeţii VT (*e.g. Com Io.* 6,24-25).

16,24 TM are, în partea a doua, „dulceaţă pentru suflet şi vindecare a oaselor". ♦ Grigore al Nyssei comentează: „Toţi profeţii, împrumutând glasurile lor Duhului care vorbea printr-înşii, deveneau dulceaţă. Din gurile lor curgea, ca dintr-un izvor, mierea dumnezeiască" (*Hom. Cant.* 14).

16,25 În TM versetul este identic cu 14,12. În LXX există diferenţe.

16,26 „sucitul": lipseşte din TM. Tema reapare în 16,28.

16,27 Ideea „adunării" focului pe buzele proprii aparţine LXX.

16,28 „necazuri": *litt.* „rele". TM are „ceartă". TM are, în partea a doua: „Calomniatorul desparte prietenii." ♦ Plecând de la imaginea „făcliei", Părinţii evocă în legătură cu acest verset lumea diavolului, a îngerului „purtător de lumină" (Lucifer) (Evagrie, *Schol. Pr.* 150; *Epit.* 16,34).

şi-i duce pe căi care nu sunt bune;
30 cu ochii nemişcaţi el urzeşte blestemăţii
şi hotărăşte cu buzele sale toate necazurile – acela este cuptor al răutăţii.
31 Cunună de laudă, bătrâneţea,
ea se află pe căile dreptăţii.
32 Omul îndelung-răbdător e mai bun decât cel puternic,
cine-şi stăpâneşte mânia e mai bun decât cel care a cucerit o cetate.
33 Pe ascuns vin toate peste cei nedrepţi,
de la Domnul vin toate cele drepte.

17 1 Mai bine o îmbucătură cu plăcere şi în pace,
decât o casă plină ochi de bunătăţi şi jertfe necinstite cu vrajbă.
2 Slujitorul cugetat va fi mai presus decât stăpânul smintit,
el va face împărţeala între fraţi.
3 Precum se lămuresc în cuptor aurul şi argintul,
tot aşa inimile alese la Domnul.
4 Ticălosul ascultă de glasul nelegiuiţilor,

16,30 „cu ochii nemişcaţi": cu privirea fixată într-un singur punct. ♦ TM are „clipeşte din ochi... strâmbă din buze".

16,31-17,28 O secţiune despre dreptate şi milostivire.

16,32 Notă stoică, scoasă în evidenţă de comentariile patristice (*Epit.* 16,46; Ioan Casian, *Conf.* 18,13).

16,33 Verset destul de confuz în LXX. TM are: „Sorţii se aruncă în poala hainei (*litt.* pliul pe care mantia îl face la piept), dar de la YHWH vin toate hotărârile." ♦ „Pe ascuns": gr. εἰς κόλπους, *litt.* „în sân/în pliul pe care mantia îl face la piept". În concordanţă cu sensul expresiei de la 17,23 şi 19,24, traducem prin „pe ascuns".

17,1 TM are un text mai sintetic: „Mai bine o bucată de pâine uscată şi linişte decât o casă plină de ospeţe cu certuri."

17,2 LXX are aici cuplul slujitor/stăpân spre deosebire de TM, slujitor/fiu. ♦ „el va face împărţeala între fraţi" (forma medie a verbului arată că îşi face parte şi pentru sine): Evagrie aplică acest verset lui Iisus Nave, care a împărţit pământul făgăduinţei – cunoaşterea lui Dumnezeu şi a făpturilor Sale – celor douăsprezece triburi (*Schol. Pr.* 153).

17,3 TM are: „Creuzetul e pentru argint şi cuptorul pentru aur, dar inimile le încearcă YHWH." ♦ „alese": Clement Alexandrinul, care dă o variantă uşor diferită a versetului, îl citează în *Stromata a II-a*, 91, în legătură cu interdicţia de a pedepsi pe cineva care şi-a cerut iertare, întrucât, este ideea lui Clement, numai Dumnezeu „alege", „cunoaşte" inimile oamenilor. În acelaşi sens, *cf.* interpretarea lui Ioan Casian, *Conf.* 7,25.

17,4 Opoziţia între cele două versete este proprie LXX. TM are, în partea a doua: „mincinosul îşi pleacă urechea spre limba nimicitoare."

dreptul însă nu ia seama la buzele mincinoase.
[5] Cine-şi bate joc de un sărac îl întărâtă pe Cel care l-a făcut,
cine-şi râde de un om pierdut nu va rămâne nepedepsit;
cine se milostiveşte, milă va găsi.
[6] Cununa bătrânilor sunt copiii copiilor,
iar mândria copiilor sunt părinţii lor.
[6a] Credinciosul are toate bogăţiile lumii,
dar necredinciosul nici măcar un obol.
[7] Buzele credincioase nu se potrivesc cu cel smintit,
nici buzele mincinoase cu cel drept.
[8] Răsplată de haruri este învăţătura pentru cei care trag folos [din ea],
oriunde se întoarce [învăţatului] îi va merge bine.
[9] Cine ascunde nedreptăţile caută prietenia,
dar cui îi este urât să ascundă desparte prieteni şi rude.
[10] Ameninţarea sfărâmă inima celui chibzuit,
dar prostul, chiar bătut cu biciul, nu simte nimic.
[11] Tot omul rău iscă pricini de ceartă –
Domnul îi va trimite un înger fără milă.
[12] Grija va cădea peste omul cu minte,
dar smintiţii se gândesc la rele.
[13] Cine răsplăteşte binele cu rău –

17,5 „Cel care l-a făcut": Creatorul. ♦ „cine se milostiveşte, milă va găsi": „plus" LXX.

17,6a „Plus" LXX. În majoritatea manuscriselor este plasat după 17,4, cu excepţia *Codexului Vaticanus*. ♦ Ambrozie ilustrează versetul cu viaţa împlinită a lui Avraam (*Avraam* 2,7,37; 2,10,77). Părinţii citează des proverbul, ca replică la teoria platoniciană despre „bogăţia înţeleptului". ♦ După Evagrie, credinciosul va vedea raţiunile acestei lumi, care sunt numite aici „bogăţii". „Bogăţia sufletului" este cunoaşterea lui Dumnezeu (*ibid.*, 155).

17,7 „drept": TM are „nobil".

17,8 „Răsplată de haruri este învăţătura...": TM are „piatră fermecată este darul...".

17,9 „ascunde": în sensul de „trece sub tăcere". Scurt elogiu al discreţiei. ♦ Evagrie: „Cu dreptatea ascundem nedreptatea, cu înfrânarea, desfrânarea, cu iubirea, ura, cu dezinteresul, aviditatea. De asemenea, ascundem cu smerenia trufia şi cu blândeţea îndrăzneala." Tot după Evagrie, „prietenia" este „prietenia spirituală", gnoza cea sfântă (*ibid.*, 157).

17,11 „Domnul": „plus" LXX. ♦ „înger", gr. ἄγγελος: am tradus prin „înger", şi nu prin „trimis", pentru că LXX pare a da un sens teologic termenului, prin adăugarea cuvântului „Domnul". Îngerul este „trimisul Domnului" prin excelenţă.

17,12 TM are: „Mai bine dai peste o ursoaică căreia i s-au luat puii decât peste un prost atins de nebunie."

răul nu se va clinti din casa lui.
14 Începutul dreptății dă putere cuvintelor,
dar înaintea sărăciei merg răzvrătirea și vrajba.
15 Cine-l socotește drept pe cel nedrept și nedrept pe cel drept,
acela necurat este și spurcat la Dumnezeu.
16 La ce bun are prostul bani?
Cel fără minte nu-și va putea cumpăra înțelepciune.
16a Cine-și înalță casa prea sus caută s-o dărâme,
iar cine trândăvește la învățătură parte de rele va avea.
17 În orice împrejurare să ai un prieten,
frații tăi la ananghie să-ți fie de folos,
căci pentru aceasta s-au născut.
18 Prostul bate din palme și se veselește de el însuși,
după cum chezașul se pune chezaș pentru prietenul său.
19 Cine iubește păcatul se bucură de vrajbă,
20 cel cu inima împietrită nu șade cu cei buni.
Omul cu limba schimbătoare va avea parte de rele,
21 inima fără judecată este durere pentru cine-o are.
Tatăl nu se bucură de fiul necioplit,
dar fiul cuminte o bucură pe mama sa.
22 Inima veselă aduce sănătate,
dar omului mâhnit i se usucă oasele.

17,14 TM are: „Revărsare de ape e începutul certei: ia-o din loc înainte de izbucnirea ei."
17,15 LXX unifică cele două personaje din TM. ♦ Evagrie pune versetul în legătură cu Is. 5,20.
17,16a Corespunde lui 19b și 20b din TM. ♦ Evagrie leagă versetul de Prov. 3,34 (*ibid.*, 162).
17,17 Tonul imperativ este propriu LXX. Partea a doua dezvoltă versetul corespunzător din TM, care susține aceeași idee, dar într-o formulă sintetică. ♦ Evagrie: „Dacă fiii lui Hristos sunt frați unii cu alții și dacă îngerii și oamenii drepți sunt fiii lui Hristos, atunci înseamnă că îngerii și oamenii sfinți sunt frați unii cu alții, căci ei sunt născuți în duhul filiației adoptive (*hyiothesiei*)" (*ibid.*, 163). ♦ „căci pentru aceasta s-au născut": au fost născuți de Înțelepciune pentru a-i aduce pe oamenii răi spre virtute și de la necunoaștere la cunoașterea lui Dumnezeu (Evagrie, *ibid.*, 164).
17,18 TM are: „Omul prostuț bate palma și se pune chezaș pentru tovarășul său."
17,19-20 Un decupaj al textului aparte, care urmează *Codex Vaticanus*.
17,21 TM are, în partea a doua: „Cine dă naștere unui prost va avea numai necazuri." ♦ Stihul al treilea este un „plus" LXX.
17,22 „aduce sănătate": *litt.* „face să se simtă bine".

[23] Căile celui care primeşte daruri pe nedrept şi într-ascuns nu sfârşesc bine,
necredinciosul ocoleşte căile dreptăţii.
[24] Obraz isteţ are omul înţelept,
dar ochii smintitului cată spre marginile pământului.
[25] Mânie pentru tată este fiul smintit
şi tristeţe pentru cea care l-a născut.
[26] Nu-i bine să păgubeşti un om cinstit,
nici lucru sfânt să unelteşti împotriva stăpânilor drepţi.
[27] Cine are grijă să nu-i iasă din gură vreun cuvânt greu, acela are discernământ,
îndelung răbdător este omul chibzuit.
[28] Neştiutorului care iscodeşte înţelepciunea înţelepciune i se va socoti,
cine a făcut-o pe mutul va părea chibzuit.

18 [1] Pricini caută omul care vrea să se despartă de prieteni,
dar oricând va fi vrednic de ocară.
[2] N-are nevoie de înţelepciune cel fără de minte,
mai bine o duce cu sminteala.
[3] Necredinciosului, când ajunge la fundul relelor, puţin îi pasă,
dar asupra lui vin necinstirea şi ocara.

17,24 Evagrie: „Inima smintitului/prostului crapă de răutate" (*ibid.*, 168).

17,25 Smintitul nu are mamă, deşi s-a născut dintr-o femeie. „Mamă" cu adevărat este femeia care s-a învrednicit să primească duhul „filiaţiei adoptive" şi, prin acest duh, şi-a îndreptat fiul spre virtute. Prin urmare, nu orice femeie născătoare este şi mamă (*cf.* Evagrie, *ibid.*, 169).

17,26 TM are, în partea a doua: „să loveşti oameni de seamă e lucru nedrept."

17,27 „cuvânt greu": gândul care stârneşte mânia, după Evagrie (*ibid.*, 171). ♦ „îndelung răbdător": „plus" LXX.

17,28 Tema, profundă, a iscodirii înţelepciunii de către nerod (gr. ἀνόητος) este proprie LXX. Ioan Casian citează versetul în *Conf.* 4,9, precum şi în alte locuri, amintind că „în ştiinţă, este capital să ştim ce nu ştim".

18,1 TM are: „Egoistul/cel ursuz (*litt.* izolat) îşi urmează [doar propria] dorinţă, el se revoltă împotriva oricărui sfat înţelept." ♦ „Pricini" sau „pretexte": după Evagrie, „pricinile, pretextele" sunt păcatele, iar „prietenii", toţi „oamenii sfinţi de care acel om s-a legat prin virtute" (*ibid.*, 173).

18,2 TM are: „Prostul nu-i interesat de înţelegere, ci doar să-şi afişeze părerea (*litt.* ce e în inima sa)."

18,3 TM are, în prima parte: „Când vine cel rău, vine şi dispreţul."

[4] Apă adâncă este cuvântul în inima omului,
un râu izvorăşte şi un izvor de viaţă.
[5] Să admiri faţa necredinciosului nu e bine,
nici [lucru] sfânt să ocoleşti ce e drept într-o judecată.
[6] Buzele prostului îl duc la necazuri,
gura lui îndrăzneaţă cheamă moartea.
[7] Gura prostului este surpare pentru el,
buzele-i sunt laţ pentru sufletul său.
[8] Pe leneşi îi răpune frica,
sufletele bărbaţilor molateci vor flămânzi.
[9] Cine nu se vindecă pe sine prin faptele sale
este frate cu cel care-şi face singur rău.
[10] Din măreţia puterii – numele Domnului,
drepţii care aleargă la El sunt înălţaţi.
[11] Averea unui om bogat este ca o cetate întărită,
slava ei face umbră mare.
[12] Înainte de prăbuşire se înalţă inima omului,
iar înainte de slavă se smereşte.
[13] Cine răspunde o vorbă înainte de a asculta – nebunie îşi este sieşi şi batjocură.

18,4 Unele comentarii patristice citesc versetul în lumina textului evanghelic In. 7,38: „Râuri de apă vie vor curge din sânul lui." ♦ „izvor de viaţă": TM are „izvor de înţelepciune".

18,6 TM are: „Buzele prostului iscă ceartă şi gura lui cheamă lovituri." ♦ Evagrie: „Dacă moartea se naşte din trufie şi ea desparte sufletul de viaţa adevărată, atunci trufia ne desparte de Cel care a spus: «Eu sunt viaţa»" (*ibid.*, 176).

18,8 Nu corespunde cu TM 18,8; e un dublet al LXX 19,15. TM are: „Vorbele calomniatorului sunt ca nişte delicatese, coboară până în străfunduri." ♦ „bărbaţi molateci", gr. ἀνδρόγυνοι: „androginii" sunt detestaţi pentru felul lor „molatec", „femeiesc" de viaţă. Acuza implicită este că ei îşi neagă bărbăţia. Nu întâmplător fac pereche, în acest verset, cu „leneşii". ♦ Evagrie: „Androgin este cel care nu-l poate învăţa pe altul şi nu poate învăţa de la altul" (*ibid.*, 178).

18,9 Evagrie interpretează versetul în legătură cu 2Tim. 2,21: „Dacă cineva se curăţă de orice întinare, va fi vas folositor pentru stăpân" (*ibid.*, 179).

18,10 „măreţia puterii": TM are „bastion puternic". ♦ Evagrie: „Numele Domnului denumeşte cunoaşterea (gnoza) lui Dumnezeu" (*ibid.*, 180).

18,11 TM are, în partea a doua: „în gândul/închipuirea lui ea e un zid înălţat."

18,13 Evagrie recomandă citarea versetului împotriva celor care se apucă să-i înveţe pe alţii despre Dumnezeu fără să fi primit cunoaşterea (gnoza) de la Dumnezeu (*ibid.*, 182).

[14] Mânia omului un slujitor chibzuit o domolește,
dar pe omul abătut cine-l va sprijini?
[15] Mintea celui chibzuit dobândește discernământ,
urechile celor înțelepți caută să înțeleagă.
[16] Darul omului îi dă lărgime
și-l așază chiar lângă stăpânitori.
[17] Dreptul se învinuiește pe sine când începe să vorbească,
dar, dacă învinuitorul sare asupra-i, acesta primește mustrare.
[18] Sorții potolesc certurile
și hotărăsc între cei puternici.
[19] Un frate care-și ajută fratele este ca o cetate întărită, pe înălțime,
și puternic ca un palat bine întemeiat.
[20] Cu roadele gurii omul își umple pântecele,
dar din roadele buzelor sale se va sătura.
[21] Moartea și viața stau în puterea limbii,
cei care-o stăpânesc îi mănâncă roadele.
[22] Cine a găsit o femeie bună a găsit haruri,
a primit voie bună de la Dumnezeu.

18,14 „abătut": *litt.* „slab la suflet", „timid". ♦ TM are: „Duhul omului îl susține în boală, dar duhul abătut cine-l va ridica?" ♦ Evagrie glosează astfel, pe marginea versetului: „Precum se spune că Domnul nostru devine leopard flămând (Os. 13,7-8) pentru cei nepăsători și piatră de poticnire (Rom. 9,32-33) pentru necredincioși, la fel se spune că El devine «apucat»/«ușor de aprins» pentru păcătoși. De asemenea, se poate ca Solomon să-l numească «apucat» pe cel rău și pe fiecare demon căzut din virtute și cunoaștere" (*ibid.*, 183).

18,16 „îi dă lărgime", gr. ἐμπλατύνει: îl face să se simtă bine. Verb construit, probabil, de traducătorii LXX. ♦ Pentru Evagrie, „darul omului" este viața dreaptă (*ibid.*, 184).

18,17 TM are: „Cel care vorbește primul într-un proces pare drept, dar vine partea adversă (*litt.* semenul său) și-l ia la cercetat." ♦ Prima parte a versetului LXX a fost comentat de Părinți: „A ne acuza singuri ne ajută să ne mântuim" (Origen, *Hom. Lev.* 3,4 și Didim, *Epit.* 18,24).

18,19 LXX prezintă un verset ceva mai limpede decât cel din TM. Este des invocat de Părinți ca îndreptar pentru viața obștească: *e.g.* Grigore din Nazianz, *Discursuri* 11,1; Varsanufie, *Scrisori* 109. TM are: „Fratele jignit e mai tare (= greu de cucerit) decât o cetate și certurile, decât zăvoarele unui castel."

18,21 „în puterea limbii": *litt.* „în mâna limbii", ebraism. ♦ „cei care-o stăpânesc": TM are „cei care-o iubesc". ♦ Evagrie: „Sufletul este în stare să dea moarte și viață, ceea ce ne îngăduie să arătăm că el are liber arbitru" (*ibid.*, 186).

[22a] Cine alungă o femeie bună îşi alungă binele,
iar cine ţine o adulteră e smintit şi necredincios.

19 [[1-2]] [3] Nebunia omului îi strâmbă căile,
dar el învinuieşte pe Dumnezeu în inima sa.
[4] Bogăţia adaugă prieteni mulţi,
dar săracul e părăsit până şi de ultimul prieten.
[5] Martorul mincinos nu va rămâne nepedepsit,
cine învinuieşte pe nedrept nu va găsi scăpare.
[6] Mulţi se gudură în faţa regilor,
dar tot ticălosul devine prilej de ocară în ochii omului.
[7] Oricine îşi urăşte fratele sărac
departe e şi de prietenie.
Buna cugetare se apropie de cei care-o cunosc,
omul chibzuit o va găsi.
Cine făptuieşte multe rele ajunge meşter al răutăţii,
cine stârneşte vorbe nu se va mântui.
[8] Cine dobândeşte chibzuinţă se iubeşte pe sine,
iar cine-şi păzeşte chibzuinţa va găsi bunătăţi.
[9] Martorul mincinos nu va rămâne nepedepsit,
cine aţâţă răutatea de ea va muri.

18,22a „Plus" LXX. ♦ *Constituţiile apostolice* îşi întemeiază pe acest verset legislaţia în materie de conduită matrimonială (6,14,4). ♦ TM are în plus încă patru versete (18,23-24 şi 19,1-2).

19,[1-2] *V. supra.*

19,4 Evagrie: „Bogăţia cunoaşterii (gnozei) şi a înţelepciunii sporeşte numărul îngerilor noştri, dar întinatul (săracul) este despărţit până şi de îngerul care i s-a dat în copilărie" (*ibid.*, 189).

19,5 „învinuieşte": sau „acuză". Unii savanţi propun alt termen, „aţâţă". Totuşi, primul sens e atestat şi de comentariile creştine vechi: pentru Evagrie şi Didim versetul se referă la acuzaţiile nedrepte care vor fi pedepsite în cele din urmă (*Schol. Pr.* 190; *Epit.* 19,5).

19,6 „se gudură în faţa": *litt.* „se îngrijesc de faţa". ♦ „regilor": TM are „celor nobili". ♦ TM are în partea a doua: „Tot omul [e prieten] cu cel care face daruri."

19,7 „departe e": *litt.* „departe va fi". ♦ Doar primul stih corespunde cu TM. ♦ TM are: „Toţi fraţii îl urăsc pe [fratele] sărac, cu atât mai mult prietenii se ţin departe de el; în timp ce el îşi continuă vorbirea, ei nu mai sunt de faţă." ♦ După Didim, „buna cugetare" îl simbolizează pe Iisus pe care-L găsesc toţi cei ce fac binele (PG 39,1040A).

19,9 „aţâţă răutatea": TM are „rosteşte minciuni". ♦ „de ea": „plus" LXX.

[10] Desfătarea nu i se potriveşte celui smintit,
[ar fi ca şi cum] o slugă ar începe să dea porunci cu obrăznicie.
[11] Omul milostiv are îndelungă răbdare,
fala sa vine de hac celor nelegiuiţi.
[12] Ameninţarea regelui [e] ca muşcătura leului,
dar ca roua de pe iarbă, aşa e bunăvoinţa lui.
[13] Ruşine pentru tată – fiul smintit,
curate nu-s prinoasele din plata desfrânatei.
[14] Părinţii împart copiilor casa şi averea,
dar Dumnezeu potriveşte femeia cu bărbatul.
[15] Laşitatea îl ţine în frâu pe bărbatul molatec,
iar sufletul nelucrătorului va flămânzi.
[16] Cine păzeşte porunca îşi veghează sufletul,
dar cine-şi dispreţuieşte calea va pieri.
[17] Îl împrumută pe Dumnezeu cel care se milosteveşte de sărac
şi după darul lui, [Dumnezeu] îi va da înapoi.
[18] Pedepseşte-ţi fiul, căci aşa va mai fi o nădejde,

19,10 TM are, în partea a doua: „nici un sclav [nu se cade] să dea porunci căpeteniilor."
19,11 TM are: „Chibzuinţa omului îi pune frâu mâniei, slava lui e să treacă peste o jignire/greşeală." ♦ Din nou apare, ca adaos, tema milostivirii. ♦ „fala sa": după Evagrie, „dacă cel care se făleşte cum se cuvine se făleşte cu Domnul şi dacă Domnul nostru este Înţelepciune, atunci cel care se făleşte cum se cuvine se făleşte cu înţelepciunea" (*ibid.*, 194).
19,12 „muşcătura": alt sens al subst. βρυγμός: „scrâşnire a dinţilor" (ca în Mt. 8,12). ♦ „bunăvoinţa": *litt.* „buna dispoziţie". ♦ Evagrie: „Domnul nostru s-a făcut foc mistuitor şi leu furios pentru păcătoşi [...], dar lumină şi rouă pentru cei virtuoşi" (*ibid.*, 195).
19,13 „Ruşine": TM are „nenorocire/dezastru". ♦ A doua parte a versetului aminteşte de Deut. 23,19: „Să nu aduci plata unei desfrânate [...] în casa Domnului." ♦ „desfrânată": simbol al sufletului necurat, după Evagrie; „plata" este starca lui de păcătoşenie (*ibid.*, 196).
19,14 „copiilor": „plus" LXX. ♦ În stihul al doilea, LXX introduce tema armoniei între bărbat şi femeie. TM are „femeia chibzuită/prudentă vine de la YHWH". ♦ Evagrie: „A-i învăţa pe copii virtutea şi cunoaşterea lui Dumnezeu le revine părinţilor, dar a dărui copiilor înţelepciunea Îi revine Domnului." „Femeia" desemnează aici Înţelepciunea (*ibid.*, 197).
19,15 „bărbatul molatec", gr. ἀνδρογύναιον: „bărbat efeminat", *cf.* şi 18,8. Tema „androginiei" este din nou cuplată cu cea a leneviei, trimiţând şi la mitul platonician din *Banchetul* 191b.
19,17 „Darul" este „puritatea inimii", după Evagrie (*ibid.*, 199).
19,18 „va mai fi o nădejde": *litt.* „va fi o bună nădejde". ♦ „până la nemăsură": „până la violenţă". TM are „până la a-l ucide".

dar nu te lăsa purtat în sufletul tău până la nemăsură.
[19] Omul rău la cuget va plăti din belşug,
iar dacă va şi făptui răul, îşi va adăuga şi sufletul său.
[20] Ascultă, fiule, învăţătura tatălui tău,
ca să te faci înţelept în zilele tale de pe urmă.
[21] Multe gânduri sunt în inima omului,
dar hotărârea Domnului rămâne în veac.
[22] Rod este milostenia pentru om,
mai bine sărac cinstit decât bogat mincinos.
[23] Frica de Domnul îi este omului spre viaţă,
cine nu are frică va sălăşlui acolo unde nu se arată cunoaşterea.
[24] Cine-şi ascunde mâinile în sân cu necinste
niciodată nu şi le va duce la gură.
[25] Biciuieşte ciuma şi smintitul se face şi mai viclean,
dar dacă-l mustri pe omul chibzuit, el va şti să discearnă.
[26] Cine nu-şi cinsteşte tatăl şi se leapădă de mama sa
se va face de ruşine şi de ocară.
[27] Fiul care nu mai păzeşte învăţătura tatălui

19,19 TM are: „Cel aprins de mare mânie trebuie să plătească, dacă îl scapi [de plată], va trebui s-o faci din nou." ♦ „va plăti din belşug": va fi privat de contemplarea fiinţelor, căci sufletul s-a smintit de tot, după Evagrie (*ibid.*, 200). ♦ „va şi făptui răul": gr. λοιμεύομαι, *litt.* „a fi ciumat/ca ciuma". ♦ „sufletul său": „plus" LXX semnificativ, care dă ideii de răsplată un sens religios-moral. Un ecou în Mt. 16,26: „La ce-i va folosi omului dacă va dobândi întreaga lume, dar îşi va pierde sufletul?"

19,20 LXX personalizează versetul, introducând cuplul „tată/fiu" absent în TM.

19,21 „în veac": „plus" LXX. Finalul coincide cu Ps. 32,11 LXX.

19,22 LXX glosează asupra textului ebraic. TM are: „Ce doreşti de la un om este o prietenie credincioasă, iar un om sărac e mai bun decât un om mincinos."

19,23 TM are, în partea a doua: „sătul va rămâne fără să fie cercetat de nenorocire." ♦ „Dacă frica de Domnul conduce omul la viaţă şi dacă frica de Domnul este învăţătură şi înţelepciune, atunci viaţa omului este învăţătură şi înţelepciune." (Evagrie, *ibid.*, 2002)

19,24 LXX are o variantă mai subtilă decât TM, unde citim: „Leneşul îşi bagă mâna în strachină, dar n-o mai duce până la gură."

19,25 „ciuma": apelativ pentru răufăcător. Răufăcătorul este „ciumă".

19,26 LXX atenuează realismul crud din TM: „Cine-şi bate/jefuieşte tatăl şi îşi alungă mama..." ♦ După Evagrie, „tatăl" este Legea (masculin în greacă), iar „mama" este învăţătura. Lepădându-se de amândouă, fiul îl necinsteşte pe Dumnezeu (*ibid.*, 204).

19,27 TM are: „Încetează, fiule, să asculţi mustrarea şi vei rătăci de la cuvintele cunoaşterii." ♦ „Vorbele rele" sunt gândurile necurate, după Evagrie (*ibid.*, 205).

va deprinde vorbele rele.
[28] Cine se pune chezaş pentru un copil smintit încalcă rânduiala,
gura necredincioşilor înghite judecăţile.
[29] Bicele se pregătesc pentru cei necumpătaţi,
iar pedepsele pentru umerii celor fără minte.

20 [1] Necumpătat este vinul, obraznică beţia,
cine cu ea se încurcă nu va fi înţelept.
[2] Ameninţarea regelui nu se deosebeşte de furia leului,
cine-l aţâţă păcătuieşte împotriva sufletului său.
[3] Slavă omului care întoarce spatele înjurăturii,
dar tot smintitul se încâlceşte în aceste lucruri.
[4] Dacă-l certi, leneşului nu-i este ruşine,
la fel, cine se împrumută cu grâu de la seceriş.
[5] Apă adâncă este sfatul în inima omului,
dar omul chibzuit îl scoate afară.
[6] Mare este omul şi vrednic de cinstire omul milostiv,
dar omul de încredere cu greu se găseşte.
[7] Cine vieţuieşte neprihănit întru dreptate
va lăsa copii fericiţi.
[8] Când un rege drept şade pe tron,

19,28 TM are: „Un martor nevrednic îşi bate joc de judecată şi gura celor răi înghite nelegiuirea."

19,29 „umerii celor fără minte": Clement interpretează alegoric, ca fiind „tăria" poftelor carnale (*Pedagogul* II,93,3).

20,2 *Cf.* 19,12a.

20,3 „întoarce spatele": TM are „se fereşte".

20,4 „Dacă-l certi": *litt.* „certat", chiar „terfelit". ♦ LXX propune o variantă psihologizantă, în vreme ce TM descrie concret o situaţie: „Toamna leneşul nu ară; la seceriş va căuta, dar nu [va găsi]." ♦ Evagrie: „Dacă este posibil să împrumutăm grâu în plin seceriş, atunci va fi posibil, în veacul ce va veni, să împrumutăm grâu duhovnicesc de la cei care vor fi cultivat timp de şase ani propriul ogor şi care vor hrăni, în al şaptelea, văduvele şi orfanii" (*ibid.*, 208).

20,5 *Cf.* 18,4.

20,6 „vrednic de cinstire": sau „preţios". ♦ TM are: „Mulţi oameni îşi proclamă bunătatea: dar un om cu credinţă/fidelitate, cine-l va afla?" ♦ Vechea temă antică a „măreţiei omului" a fost exploatată şi de Părinţi (*e.g.* Ilarie de Poitiers, *In Ps. 118* 10,2)

20,7 TM are: „Cel drept umblă întru desăvârşire: ferice de fiii săi după el."

20,8 LXX moralizează „mesajul", introducând „judecăţi de valoare": regele este **„drept"** şi îndepărtează orice rău din preajmă. Versetul din TM e pur descriptiv.

nimic rău nu stă înaintea ochilor lui.
[9] Cine se va lăuda că are inima neprihănită
sau cine va îndrăzni să spună că este curăţit de păcate?
[9a] Lumina celui ce-şi vorbeşte de rău tatăl sau mama se va stinge,
pupilele ochilor săi vor vedea [numai] întuneric.
[9b] Partea smulsă în grabă la început
la sfârşit nu va fi binecuvântată.
[9c] Să nu spui: „Mă voi răzbuna pe duşman",
ci aşteaptă-L pe Domnul, ca să-ţi dea ajutor.
[10] Ocaua mare şi mică şi dubla măsură –
amândouă sunt necurate înaintea Domnului
[11] şi cine face aceasta se va împiedica în năravurile sale.
[Dacă] tânărul [trăieşte] cu sfinţenie, dreaptă-i este calea.
[12] Urechea aude şi ochiul vede:
amândouă sunt lucrările Domnului.
[13] Nu iubi clevetirea, ca să nu fii dat deoparte,
deschide-ţi ochii şi satură-te de bucate.
[[14-22]] [23] Spurcăciune pentru Domnul este cântarul dublu,

---

20,9a Corespunde cu 20,20 din TM, care sună aşa: „Celui care îşi blestemă tatăl şi mama i se va stinge lampa în mijlocul (*litt.* în pupilele) întunericului." ♦ După Evagrie, „tatăl" şi „mama" pot fi, amândoi, Hristos, în funcţie de „punctul de vedere"; aşadar, vor orbecăi prin întunericul „neştiinţei" cei care-L blestemă pe Iisus. ♦ „pupilele": traducătorul LXX n-a înţeles expresia ebr. „pupilele întunericului", schimbând sensul.
20,9b Corespunde cu TM 20,21.
20,9c Corespunde cu TM 20,22. ♦ „duşman": TM are „rău".
20,10 „Ocaua": „cântarul, balanţa". ♦ „dubla măsură": *litt.* „duble măsuri". ♦ Pentru Evagrie, proverbul arată că virtutea este calea măsurii perfecte: „ocaua mare" reprezintă excesul; „ocaua mică", lipsa. Ambele sunt vicii (*Schol. Pr.* 213).
20,11 În TM versetele 10 şi 11 sunt autonome.
20,12 Evagrie recomandă citarea acestui proverb împotriva celor care-L acuză pe Dumnezeu de lipsurile făpturilor Sale. Nu Dumnezeu este vinovat, ci omul care vede strâmb cu ochiul bine făcut de Dumnezeu; care aude prost cu urechile bine făcute de Dumnezeu etc. (*ibid.*, 215).
20,13 „să nu fii dat deoparte": sens puternic: „eliminat, ucis". ♦ TM are „nu iubi somnul, ca să nu ajungi sărac". ♦ Vasile cel Mare (*Regula mică* 26) citează primul stih în legătură cu excluderea din comunitatea monahală (şi Ps. 101,5).
20,14-22 Lacună importantă în LXX. Versetele 20-22 sunt inserate între versetele 9 şi 10 (vezi mai sus).
20,23 *Cf.* 20,10.

balanța măsluită nu-i lucru bun înaintea Lui.
[24] Pașii omului sunt îndreptați de Domnul – cum ar putea un muritor să priceapă căile Lui?
[25] Capcană pentru om [este] să sfințească degrabă ceva dintr-ale sale,
căci după ce face făgăduință s-ar putea să se răzgândească.
[26] Vânturătoare de necredincioși este regele înțelept,
și-i aruncă sub roată.
[27] Lumina Domnului – suflarea oamenilor,
[lumină] care scotocește străfundurile pântecelui.
[28] Milostenia și adevărul – paznic pentru rege,
îi vor împrejmui tronul cu dreptate.
[29] Podoabă pentru tineri, înțelepciunea,
slava celor bătrâni – părul cărunt.
[30] De vânătăi și oase frânte au parte cei răi,
de lovituri până în străfundurile pântecelui.

21 [1] Precum țâșnirea apei – așa-i inima regelui în mâna lui Dumnezeu:
oriunde vrea s-o ducă, așa o înclină.
[2] Tot omul se crede pe sine drept,
dar [numai] Domnul îndreaptă inimile.

20,24 Evagrie, care se inspiră din doctrina lui Origen despre tripla moarte – moarte naturală, moarte din pricina păcatului și față de păcat – vede în „muritor" pe cel care n-a murit cu Iisus (*Schol. Pr.* 218).

20,26 Regele înțelept „vântură", alege grâul de neghină, pe credincioși de necredincioși. ♦ „roată": sens obscur în LXX. Probabil aluzie la o tehnică agricolă care folosea roțile carelor pentru „baterea" spicelor. ♦ Pentru Părinți, „Vânturătorul" nu poate fi altul decât Iisus în ipostază de judecător (*cf.* Mt. 3,12) (Evagrie, *Schol. Pr.* 220 A și B; *Epit.* 20,25).

20,27 „Lumina": TM are „lampa". ♦ E posibil ca versetul să fi inspirat pasajul din 1Cor. 2,10. ♦ Evagrie are o altă variantă: „făclie/lampă care scotocește străfundurile pântecelui"; această „făclie/lampă" ar fi simbolul diavolului, care, în neștiința lui, crede că luminează (*ibid.*, 221).

20,28 „vor împrejmui": TM are „vor susține/sprijini".

20,29 „înțelepciunea": TM are „tăria lor". Încă un exemplu de spiritualizare a traducătorilor LXX.

20,30 „vânătăi": sensul exact este „vânătăi sub ochi". ♦ TM are: „Loviturile de rană (= care rănesc) curăță de rău" (traducere conjecturală).

21,1 Adverbele comparative sunt proprii LXX.

21,2 TM are: „Toate căile unui om sunt drepte în ochii lui, dar YHWH cântărește inimile."

[3] A face lucruri drepte şi a spune adevărul
sunt mai plăcute la Dumnezeu decât sângele jertfelor.
[4] Cel cu gândul deschis spre obrăznicie are inima îndrăzneaţă,
făclie a necredincioşilor, păcatul!
[[5]] [6] Cine, lucrând, adună comori prin vorbe mincinoase
[vrea să] prindă deşertăciuni în laţurile morţii.
[7] Prăpădul va sălăşlui printre necredincioşi,
fiindcă nu vor să facă ce este drept.
[8] Celor suciţi [la minte] Dumnezeu le trimite căi sucite,
fiindcă lucrările Lui sunt curate şi drepte.
[9] Mai bine să locuieşti într-un colţişor sub cerul liber
decât în case spoite cu nedreptate şi la un loc cu alţii.
[10] De sufletul necredinciosului nici un om nu se va milostivi.
[11] Când obraznicul e pedepsit, cel neticălos se face mai isteţ;
luând aminte, înţeleptul va dobândi cunoaşterea.
[12] Dreptul pricepe inimile necredincioşilor

21,3 „sângele": „plus" LXX. Precizarea concretă e menită să devalorizeze la maximum sacrificiul material în favoarea celui spiritual, singurul posibil la Alexandria. ♦ În acest sens merge şi interpretarea lui Evagrie: „Jertfa pentru Dumnezeu e cugetul sfărâmat/ zdrobit" (*Schol. Pr.* 222; *cf.* şi Ps. 50,19).

21,4 Verset obscur şi în LXX şi în TM. ♦ „Cel cu gândul deschis", gr. μεγαλόφρων: am tradus cât mai neutru, adjectivul însemnând exact „generos", „plin de sentimente nobile". Aici însă, sensul expresiei este dictat de „obrăznicie". ♦ „inima îndrăzneaţă" mai apare în 14,14. E vorba de trufie.

21,5 Lipseşte din LXX.

21,6 „[vrea să] prindă": *litt.* „urmăreşte să prindă". ♦ TM are aceeaşi idee, cu o imagine uşor diferită: „abur spulberat ce caută moartea."

21,7 „Prăpădul va sălăşlui": *litt.* „se va instala, va fi oaspete": TM are „Silnicia celor răi îi va târî afară".

21,8 „Dumnezeu": „plus" LXX. ♦ TM are: „Sucită este calea omului vinovat, dar calea celui neprihănit este dreaptă." ♦ Tema versetului trimite la Ps. 17 (18),26-27.

21,9 Imaginea „caselor spoite cu nedreptate" trimite la cuvintele lui Iisus despre farisei („morminte văruite pe dinafară"); de asemenea, Pavel spune despre „marele preot" că este un „zid văruit" (Fapte 23,3). S-ar putea ca termenul să fi fost o injurie curentă, „varul/spoiala" simbolizând ipocrizia, disimularea, minciuna. ♦ „sub cerul liber": TM are „pe acoperiş/terasă". ♦ Stihul al doilea în TM este „decât într-o casă pe care o împarţi cu o soţie certăreaţă".

21,10 TM are: „Sufletul celui rău doreşte răul, aproapele nu are trecere în ochii săi."

21,11 Dublet al v. 19,25.

21,12 „inimile": TM are „casa". ♦ Pentru mulţi comentatori moderni ai textului ebraic, „dreptul" din acest verset nu este altul decât Dumnezeu.

şi-i dispreţuieşte pe necredincioşii [aflaţi] în rele.
13 Cine-şi astupă urechile ca să nu-i asculte pe neputincioşi
va striga şi el, dar nimeni nu-l va asculta.
14 Un dar discret abate mâniile,
dar cel care-şi socoteşte darurile cu zgârcenie stârneşte cumplită urgie.
15 Bucuria dreptilor este să facă [bună] judecată,
dar cel sfânt este necurat pentru făcătorii de rele.
16 Omul care rătăceşte afară din calea dreptăţii
se va odihni în adunarea uriaşilor.
17 Nenorocitul iubeşte veselia,
plăcându-i vinul şi untdelemnul din belşug.
18 Nelegiuitul este măturătura celui drept.
19 Mai bine să locuieşti în ţinut pustiu
decât cu o femeie îndărătnică, limbută şi înţepată.
20 Comoara dorită va odihni pe gura înţeleptului,
dar oamenii fără minte o înghit dintr-o îmbucătură.
21 Calea dreptăţii şi a milosteniei va găsi viaţă şi slavă.
22 Înţeleptul a pus piciorul în cetăţi întărite

21,14 „discret" sau „ascuns". Adjectivul se mai întâlneşte în Înţ. 1,11. ♦ TM are, în partea a doua: „un dar pe ascuns [stinge] furia arzătoare."

21,15 „cel sfânt": „plus" LXX. TM are, în partea a doua: „dar spaimă [este] pentru făcătorii de rele."

21,16 „calea dreptăţii": TM are „calea înţelegerii". ♦ „adunarea uriaşilor": *cf.* Prov. 2,18.

21,17 „nenorocitul": *litt.* „omul sărac", gr. ἀνὴρ ἐνδεής. Cred, împreună cu traducătorul BA, că sensul „om sărac, lipsit" este, în context, uşor peiorativ. „Nenorocitul" redă cel mai bine ambele sensuri: „om fără noroc" şi „netrebnic". Fireşte, nici sensul neutru, „sărman" nu este exclus, conform TM. ♦ TM are: „Om sărac e cel ce iubeşte veselia, cine iubeşte vinul şi untdelemnul nu se va îmbogăţi." „Untdelemnul" simbolizează aici mâncarea bună, ospăţul gras.

21,18 „măturătura", gr. περικάθαρμα: *litt.* „deşeu, ceea ce rămâne de la curăţenie". *Cf.* şi 1Cor. 4,13. ♦ Versetele 17-18 se opun versetului 15.

21,19 „limbută" sau „rea de muscă". „Plus" LXX. ♦ Termenul γλωσσώδης mai apare, cu acest sens, în Ps. 139 (140),12.

21,20 Din nou versetul din LXX are un sens spiritualizat faţă de TM care sună: „comoară - zintă înţelepciunea. LXX introduce nuanţa, capitală, a *degustării* bogăţiilor (materiale sau spirituale) de către înţelept; smintitul le profanează muşcând din ele hulpav, neatent.

21,21-22 Formează un singur tristih. ♦ „Calea dreptăţii şi a milosteniei": TM are „cel care urmează dreptatea şi bunătatea...". Tot spre deosebire de TM, LXX repetă „întăritura" şi introduce „necredincioşii" în final.

şi a nimicit întăritura în care s-au încrezut necredincioşii.
[23] Cine-şi păzeşte gura şi limba
îşi cruţă sufletul de chin.
[24] Cel obraznic, plin de sine şi lăudăros „ciumă" este numit,
iar cine ţine minte răul – „fărădelege".
[25] Poftele îl ucid pe leneş,
fiindcă mâinile lui nu se hotărăsc să facă ceva.
[26] Necredinciosul pofteşte toată ziua pofte rele,
dar dreptul se milostiveşte şi se îndură fără zgârcenie.
[27] Jertfele necredincioşilor sunt spurcăciune pentru Domnul,
căci ei le aduc în chip nelegiuit.
[28] Martorul mincinos va pieri,
dar omul cuminte va vorbi cu băgare de seamă.
[29] Omul necredincios, fără de ruşine, îşi semeţeşte faţa,
dar omul drept cu sine îşi cunoaşte căile.
[30] Nu există înţelepciune, nu există curaj,
nu există sfat în faţa necredinciosului.
[31] Se pregăteşte calul pentru ziua luptei,
dar ajutorul vine de la Domnul.

21,23 Pentru Evagrie, „gura" şi „limba" reprezintă partea pătimaşă a sufletului şi intelectul (*ibid.*, 230).

21,24 „lăudăros": „plus" LXX. ♦ „ciumă" (*cf.* 19,19). TM are „batjocoritor". ♦ Un comentariu creştin explică numele de „ciumă" prin aceea că „obraznicul" îi infectează şi pe alţii (*Epit.* 21,27).

21,26 „pofteşte... pofte": am tradus ca atare *figura etymologica* din greacă, tocmai pentru a marca intensitatea cu care „necredinciosul" râvneşte la rău. ♦ Evagrie: „Îngerii nu au niciodată pofte rele, oamenii au din când în când; demonii totdeauna" (*ibid.*, 231).

21,27 „pentru Domnul": „plus" LXX.

21,28 „omul cuminte": *litt.* „omul ascultător, supus [lui Dumnezeu]". ♦ „cu băgare de seamă": *litt.* „păzindu-şi, supraveghindu-şi [gândul sau vorbele]".

21,29 „drept cu sine" sau „sincer cu sine". ♦ „îşi cunoaşte": TM are „îşi întăreşte".

21,30 „în faţa necredinciosului": TM are „în faţa lui YHWH", sens cu totul diferit faţă de LXX. ♦ LXX are „curaj", TM are „înţelegere/inteligenţă". ♦ Un comentariu interpretează astfel versetul LXX: „Pentru că necredinciosul este iraţional, nebun şi laş" (*Epit.* 21,36).

21,31 Pentru Evagrie, „calul" simbolizează intelectul. El pune proverbul în legătură cu Avacum 3,8.

22 [1] E mai de dorit un nume bun decât bogăție multă,
iar decât argint și aur, bunăvoința.
[2] Bogatul și săracul s-au întâlnit,
căci pe amândoi i-a făcut Dumnezeu.
[3] Cel deștept, văzându-l chinuit pe ticălos, mai abitir se mustră pe sine,
dar cei fără minte, neluând seama, au plătit scump.
[4] Odraslele înțelepciunii sunt frica de Domnul,
și bogăția, și slava, și viața.
[5] Ciulini și lațuri pe căile sucite,
dar cine-și păzește sufletul se va feri de ele.
[6] [7] Bogații îi vor stăpâni pe săraci,
dar slujitorii vor da cu împrumut stăpânilor lor.
[8] Cine seamănă nimicuri va culege doar necazuri
și rana faptelor sale o va căsca până la capăt.
[8a] Pe omul vesel și darnic Dumnezeu îl binecuvântează,
va pune capăt zădărniciei lucrărilor sale.

22,1 „nume bun": TM are doar „nume", cu aceeași conotație. ♦ „bunăvoința": *litt.* „har bun", gr. χάρις ἀγαθή. ♦ „Numele bun" semnifică virtutea, după Evagrie (*ibid.*, 233).

22,2 Există două tradiții exegetice ale acestui verset la Părinți. Conform celei dintâi, Dumnezeu a creat deopotrivă bogatul și săracul, inegali de la început, dar completându-se, nu excluzându-se: bogatul câștigă împărăția dăruind săracului și, invers, acesta poate trăi datorită darurilor bogatului (Clement Alexandrinul, *Care bogat va fi mântuit?*, Optatus, Augustin, Cezarie de Arles etc.); conform celei de-a doua tradiții, bogatul și săracul sunt născuți egali, ca simple ființe umane; diferențele sociale intervin ulterior și sunt nejustificate (Grigore din Nazianz). Pe larg, despre subiect, Feiertag, J.-L., 1998, pp. 50-57.

22,3 TM are: „Cel prudent vede răul și se ascunde, dar proștii trec [cu vederea] și trag ponoasele." ♦ În TM, 22,3 coincide cu 27,12; în LXX, cele două versete diferă.

22,4 „înțelepciunii": TM are „smereniei".

22,6 Lipsește în LXX.

22,7 TM are „iar datornicul este sclavul creditorului". ♦ Evagrie: „În veacul ce va veni, cei care s-au îmbogățit cu totul în cunoaștere (gnoză) și înțelepciune vor porunci acelora rămași necurați și fără asemenea bogăție." Evagrie nu destăinuie totuși cine vor fi „slujitorii" și cine „stăpânii", „căci învățătura aceasta este mistică și adâncă" (*ibid.*, 237).

22,8 Încă un verset obscur. TM are: „Cine seamănă nedreptate culege nenorocire și nuiaua trufiei lui e pregătită." ♦ „o va căsca până la capăt": o va desăvârși. Dar sensul nu poate fi deslușit.

22,8a „Plus" LXX. ♦ „va pune capăt zădărniciei lucrărilor sale": sensul nu poate fi intuit exact. Evagrie dă o traducere-interpretare personală, care clarifică un pic versetul: „Prin virtute și cunoaștere Domnul pune capăt deșertăciunii lucrărilor sale" (*Schol. Pr.* 238).

[9] Cine are milă de sărac va fi el însuşi hrănit,
căci din mâncarea lui i-a dat săracului.
[9a] Cine umblă cu daruri dobândeşte biruinţă şi cinstire,
dar smulge sufletul celor care le primesc.
[10] Alungă ciuma din adunare şi cu ea va pleca şi sfada,
căci de câte ori stă ea la adunare, pe toţi îi spurcă.
[11] Domnul iubeşte inimile sfinte,
plăcuţi îi sunt toţi cei neîntinaţi.
Cu buzele păstoreşte regele.
[12] Ochii Domnului ocrotesc discernământul,
dar nelegiuitul nu pune nici un preţ pe cuvinte.
[13] Leneşul caută scuze şi spune:
„Pe drumuri – lei, în pieţe – ucigaşi!"
[14] Hău adânc – gura nelegiuitului,
cel urât de Domnul va cădea în el.
[14a] În faţa omului sunt căi rele,
dar lui nu-i place să se întoarcă de la ele –
trebuie să ne întoarcem de la calea strâmbă şi rea.
[15] Necugetarea încinge inima tânărului:

22,9a „Plus" LXX. Sensul pare a fi următorul, confirmat de câteva citate antice: insul care oferă mită corupe şi sufletul celui care o primeşte. Dar Evagrie dă un sens radical opus: smulge sufletul din ghearele demonilor care-l aveau în stăpânire, întrucât, după el, „darurile" sunt virtuţile (*ibid.*, 239). Gramatical, ambele interpretări sunt posibile.

22,10 „ciuma": *cf.* 19,25; 21,24. ♦ După Evagrie, „ciuma" este diavolul, care trebuie alungat din suflet (*ibid.*, 240).

22,11 Introducând „Domnul", LXX transformă radical sensul versetului. TM are: „Pe cel care iubeşte curăţia inimii şi [are] har pe buzele sale, regele şi-l face prieten."

22,12 „nu pune nici un preţ pe cuvinte": sau, mai neologistic, dar mai explicit: „dispreţuieşte judecata raţională". ♦ Evagrie: „Domnul care veghează asupra sufletelor noastre ne hrăneşte (păstoreşte) cu ştiinţa duhovnicească, ştiinţă pe care o dispreţuieşte cel care încalcă Legea" (*ibid.*, 241).

22,13 „caută scuze": *litt.* „caută pretext". „Plus" al LXX. ♦ TM are: „E un leu afară, în mijlocul uliţei voi fi omorât." ♦ Evagrie: „Duşmanul nostru, diavolul, dă târcoale ca un leu, căutând pe cine să înghită [*cf.* 1Pt. 5,8]; leneşul, terorizat de diavol, refuză să practice virtuţile" (*ibid.*, 242).

22,14 „gura nelegiuitului": TM are „gura străinelor".

22,14a „Plus" LXX. Ecou antitetic la 14,12 şi 16,25.

22,15 „încinge"; sau „face să bată mai repede". ♦ A doua parte a versetului se poate înţelege şi astfel: „bătul şi mustrarea sunt departe de tânăr."

bățul și mustrarea [o țin] departe de el.
16 Cine-l pârăște pe sărac își sporește averea,
dă bogatului pe spinarea celui sărac.

17 Apleacă-ți urechea la cuvintele înțelepților și ascultă-mi cuvântul,
pregătește-ți inima, ca să vezi că sunt bune;
18 dacă le așezi în inima ta,
ele te vor bucura [încolțind] și pe buzele tale,
19 ca să-ți pui nădejdea în Domnul
și să-ți facă El cunoscută calea Lui.
20 Iar tu scrie-ți lucrurile acestea de trei ori,
ca sfat și cunoaștere, pe lărgimea inimii tale.
21 Eu te învăț să te supui cuvântului adevărat și cunoașterii adevărate,
ca să răspunzi cu cuvintele adevărului celor care te întreabă.
22 Nu-l alunga cu silă pe nevoiaș, căci este sărman,

22,16 „pârăște": sau „exploatează necinstit". ♦ „își sporește averea": *litt.* „își face multe ale sale". Unele mansucrise au „face multe rele". ♦ Partea a doua este greu de descifrat. Sensul propus aici este posibil, dar nu foarte sigur. ♦ TM are: „Cine-l jupoaie pe sărac ca să se îmbogățească [precum și] cine dă bogatului sărăcește." ♦ Interpretare formidabilă a lui Evagrie: diavolul ne înșeală luându-ne virtuțile pe care nu el ni le-a dat; noi îl înșelăm pe diavol luându-i viciile pe care nu le avem de la el. Comentariu amplu despre „escrocheria" noastră duhovnicească (*ibid.*, 245).

22,17-29 Începe a doua mare secțiune în strofe (22,17–25,10a), comparabilă cu cea alcătuită din primele nouă capitole. Numeroase diferențe, și aici, între TM și LXX, ultima având unsprezece versete suplimentare. De asemenea, LXX grupează în mod original conținutul celor două colecții atribuite lui Solomon în TM. ♦ Începutul primei colecții, 22,17–23,14, a fost pe bună dreptate apropiat de culegerea egipteană „Înțelepciunea lui Amenemope".

22,17 „să vezi": *litt.* „să cunoști". ♦ „sunt bune": se referă la „cuvintele înțelepților". ♦ „bune": TM are (în v. 18) „căci e plăcut...". ♦ Evagrie: ascultă cu adevărat cuvintele divine doar cei care le pun în practică (*ibid.*, 246).

22,18 „te vor bucura": TM are „ți se vor așeza".

22,19 TM are: „pentru ca încrederea ta să fie în YHWH te voi învăța pe tine astăzi."

22,20 TM are: „N-am scris oare pentru tine de trei ori/treizeci [de cuvinte] cu sfaturi și știință?" ♦ „de trei ori": Evagrie raportează acest verset la împărțirea în trei domenii a filozofiei (etică, fizică, teologie). În ochii lui, Solomon este părintele filozofiei, prin Proverbe, Ecleziast și Cântarea cântărilor. El ar fi fost ulterior imitat de greci (*ibid.*, 247).

22,21 „cunoașterii": TM are „realitate, adevăr".

şi nu-l necinsti pe cel slab de la poartă,
[23] căci Domnul va judeca pricina lui,
iar tu îţi vei scăpa sufletul, punându-l la adăpost.
[24] Nu te întovărăşi cu omul oţărât
şi cu prieten stăpânit de mânie nu umbla,
[25] ca nu cumva să deprinzi purtările lui
şi să-ţi prinzi sufletul în laţuri.
[26] Nu te pune pe tine însuţi zălog, de ruşine pentru obrazul [cuiva],
[27] căci de nu vei avea de unde plăti
îţi vor lua aşternutul de sub coaste.
[28] Nu strămuta hotarele de veci pe care le-au aşezat părinţii tăi.
[29] Omul prevăzător şi isteţ în faptele sale
trebuie să stea pe lângă regi,
şi nu să stea pe lângă oamenii de nimic.

23 [1] Dacă te aşezi să mănânci la masa celor puternici
uită-te cu luare-aminte la ce ţi se pune în faţă
[2] şi întinde mâna
ştiind că şi tu trebuie să pregăteşti asemenea [bucate].
[3] Iar dacă nu te-ai săturat, nu mai pofti bucatele lui,
căci ele ţin de o viaţă mincinoasă.
[4] Sărac fiind, nu te măsura cu bogatul,

22,26 „de ruşine pentru obrazul [cuiva]": am tradus explicitând o formulare sintetică: „ruşinându-te pentru faţa."

22,27 „de sub coaste": TM are „de sub tine".

22,28 Evagrie interpretează în sensul nedepăşirii măsurii şi a păstrării cu fidelitate a credinţei în Sfânta Treime (*ibid.*, 249).

22,29 „prevăzător": *litt.* „văzător", sensul larg este: „om cu darul discernământului şi al previziunii". ♦ TM are, în prima parte: „Ai văzut pe cineva priceput în ce face?"

23,1-8 Primele opt versete sunt organizate în trei serii de câte cinci stihuri, tratând relaţiile de ospăţ cu un principe, cu un bogat şi cu un răuvoitor.

23,1 Origen interpretează versetul în cheie spirituală, plecând de la îndemnul iniţial „uită-te cu luare-aminte": *litt.* „judecă cu judecată", gr. νοητῶς νόει. „Întreaga Scriptură este masa Înţelepciunii." (*Com. Rom.* 8,8)

23,2 În unele manuscrise „şi întinde mâna" este finalul versetului 1; Rahlfs îl pune la începutul versetului 2. ♦ TM are: „pune-ţi un cuţit sub gâtlej, dacă eşti nesătul" (altfel spus: „înfrânează-te... dacă...").

23,3 „nu te-ai săturat": *litt.* „dacă eşti mai nesătul".

23,4 Verset cu o evidentă notă stoică. ♦ TM are: „Nu te obosi adunând bogăţie, în discernământul tău, încetează."

ci cugetă adânc şi înfrânează-te.
[5] Abia-ţi pui ochii pe el şi se face nevăzut,
căci i s-au pregătit aripi ca de vultur
şi se întoarce la casa întâi-stătătorului său.
[6] Nu lua masa cu omul invidios
şi nu pofti la bucatele lui,
[7] căci el mănâncă şi bea
aşa cum ar înghiţi cineva un fir de păr.
[8] Nu-l aduce la tine şi nu mânca pâinea ta cu el,
căci el o varsă şi-ţi murdăreşte vorbele tale bune.
[9] Nu vorbi la urechile prostului,
ca să nu-şi bată joc de cuvintele tale înţelepte.
[10] Nu strămuta hotarele de veci
şi în avutul orfanilor nu intra,
[11] fiindcă răscumpărătorul lor este Domn puternic
şi va judeca pricina lor împotriva ta.
[12] Dă-ţi inima la învăţătură,
pregăteşte-ţi urechile pentru cuvinte cu discernământ.
[13] Nu pregeta să mustri un copil:
chiar dacă-l baţi cu nuiaua, [n-ai grijă,] nu va muri,
[14] căci tu îl baţi cu nuiaua,
dar îi scapi sufletul de la moarte.
[15] Fiule, dacă inima ta se face înţeleaptă,
vei aduce bucurie şi inimii mele,

23,5 TM vorbeşte despre „bogăţie", în timp ce LXX vorbeşte despre „bogatul" care se volatilizează ciudat, în manieră chagalliană. ♦ „Casa întâi-stătătorului său" pare a desemna „cerul": bogatul se întoarce în cer. ♦ Origen înţelege astfel versetul, dar îl aplică martirilor: ei şi-au părăsit toate bunurile pământeşti şi şi-au pregătit, prin credinţă, „aripi de vultur" pentru a se ridica la cer (*Exhortaţie la martiriu* 15).

23,6 „invidios": TM are „cu ochi rău".

23,7 TM are: „căci el este ca unul care-şi face socoteala; «Mănâncă şi bea», îţi spune, dar inima lui nu-i cu tine."

23,8 LXX îl descrie pe invidios, în vreme ce TM are o adresare la persoana a II-a.

23,9 Evagrie: „Nu spune nimic inteligent, adică nimic adânc şi mistic, pentru că nu se cuvine să arunci nestemate înaintea porcilor (*cf.* Mt. 7,6)" (*ibid.*, 253).

23,11 „Domn": „plus" LXX.

23,14 „de la moarte": TM are „de sălaşul morţilor".

[16] iar buzele tale prin cuvinte se vor lega
de buzele mele, dacă sunt sincere.
[17] Inima ta să nu-i invidieze pe păcătoşi,
ci fii cu frică de Domnul zi de zi.
[18] Căci dacă vei păzi toate acestea, vei avea urmaşi,
iar nădejdea nu te va părăsi.
[19] Ascultă, fiule, fă-te înţelept
şi îndreaptă gândurile inimii tale.
[20] Nu fi băutor de vin
şi nu te întinde la ospeţe şi bâlciuri:
[21] căci tot beţivul şi desfrânatul va ajunge sărac
şi tot adormitul se va îmbrăca în cârpeli şi în zdrenţe.
[22] Ascultă-l, fiule, pe tatăl care te-a zămislit
şi să nu râzi că a îmbătrânit mama ta.
[[23]] [24] Un tată drept îşi creşte bine [copilul],
de fiul înţelept se bucură sufletul lui.
[25] Să se bucure tatăl şi mama de tine,
fericită să fie cea care te-a născut.
[26] Dă-mi, fiule, inima ta,
ochii tăi să vegheze la căile mele.
[27] Căci vas găurit e casa străină
şi fântână îngustă e [fântâna] străină,
[28] aceasta degrabă va fi nimicită

23,16 „sincere": sau „drepte. ♦ TM are: „iar rărunchii mei vor tresălta când buzele tale vor vorbi cele drepte."

23,19 „gândurile", gr. ἐννοίαι: TM are „căile".

23,20 „ospeţe": *litt.* „adunări unde se consumă carne".

23,22 „fiule": „plus" LXX.

23,23 Lipseşte în LXX.

23,24 TM are: „Tatăl unui drept va tresălta de bucurie, cine aduce pe lume un înţelept se va bucura."

23,27 „vas găurit": TM are „groapă adâncă". Imagine voit folosită de traducătorul LXX. Ea trimite cu gândul la pedepsirea danaidelor în Hades, condamnate să umple la nesfârşit un „vas găurit" (se vorbeşte şi de un „butoi fără fund"). În *Gorgias*, Platon face un lung comentariu pe această temă, cu referire la sufletul nesăţios al smintiţilor (493bc). ♦ „casa străină": TM are „prostituată", adeseori numită „femeie străină".

23,28 „aceasta": e vorba de casă. ♦ LXX diferă de TM, care are: „iar ea (prostituata), ca un hoţ, stă la pândă şi, printre oameni, îi înmulţeşte pe necredincioşi."

şi tot nelegiuitul va fi stârpit.
29 Al cui „vai"-ul? A cui suferinţa? A cui judecata?
Ale cui scârbele şi vorbele grele?
Ale cui ruperile de oase pe degeaba?
Ai cui ochii învineţiţi?
30 Oare nu ai celor care-şi petrec vremea cu vinuri?
Nu ai celor care aleargă cu limba scoasă unde-i rost de băut?
31 Nu vă îmbătaţi cu vin, ci staţi de vorbă cu oameni drepţi,
staţi de vorbă cu ei plimbându-vă;
căci dacă nu-ţi desprinzi ochii de pe ulcele şi pahare,
la urmă vei umbla mai gol ca un pisălog.
32 Iar la sfârşit, ca muşcat de şarpe, stă întins
şi veninul curge şi se răspândeşte în el ca de la viperă.
33 Când ochii tăi vor vedea o străină,
gura ta va spune vorbe sucite
34 şi tu vei zăcea ca-n inima mării,
ca un cârmaci în toiul furtunii.
35 Vei spune: „Mă lovesc şi nu mă doare,
şi-au bătut joc de mine, dar eu habar nu aveam.
Când oare se face ziuă, să merg să-i caut pe cei cu care să petrec?"

24 1 Fiule, nu-i pizmui pe oamenii răi
şi nu-ţi dori să fii împreună cu ei,

23,29 Pentru Clement Alexandrinul, care citează şi comentează versetele 20-21 şi 29-30, culoarea vineţie aminteşte de culoarea cadaverică. După el, avem aici un avertisment al morţii spirituale, de care sunt atinşi deja beţivii şi desfrânaţii (*Pedagogul* II,27,3-5).
23,30 „aleargă cu limba scoasă": gr. ἰχνεύω, *litt.* „a lua urma" (asemenea unui câine de vânătoare). ♦ Evagrie: „Acest vin este din via Sodomei" (*ibid.*, 259).
23,31-32 TM are: „Nu privi la vin când se face roşu, când spumegă în ulcică; el îşi vede de drum, dar la urmă ca un şarpe muşcă, înţeapă ca o viperă." ♦ „mai gol ca un pisălog": imagine proverbială în greacă. ♦ Evagrie: „Pisălogul izbeşte tare, dar nu deschide locul pe care-l izbeşte; Domnul însă le-a spus discipolilor: «Bateţi şi vi se va deschide!»" (*ibid.*, 262). ♦ „viperă": *litt.* „vipera cu corn".
23,33 „străină": TM are „ciudăţenii".
23,34 „ca un cârmaci în toiul furtunii": TM are „ca un [om] culcat în vârful catargului".
23,35 TM are, în ultima parte: „Când mă voi trezi, iarăşi voi cere." ♦ „se face ziuă": după Evagrie, „zorii sufletului sunt recunoaşterea păcatului" (*ibid.*, 265).
24,1 „Fiule": „plus" LXX.

[2] căci inima lor macină minciuni,
iar buzele lor vorbesc prăpăstii.
[3] Cu înțelepciune se construiește o casă
și cu pricepere se ridică.
[4] Cu discernământ se umplu cămările
de toată bogăția cinstită și bună.
[5] Mai bun este înțeleptul decât cel puternic
și omul chibzuit, decât o moșie întinsă.
[6] Cu meșteșug de cârmaci se duce un război,
iar ajutorul [se dă] cu inimă sfătoasă.
[7] Înțelepciunea și buna cugetare la porțile înțelepților –
înțelepții nu se abat de la gura Domnului,
[8] ci cumpănesc în adunări.
Pe cei lipsiți de învățătură îi întâmpină moartea,
[9] smintitul piere în păcate.
Chiar necurăția va fi murdărită de „ciumă"
[10] în ziua cea rea și în zi de strâmtorare, până când va trece.
[11] Scapă-i pe cei duși la moarte,
răscumpără-i pe cei hărăziți să moară, nu pregeta!

24,2 „minciuni": LXX atenuează realismul TM, care are „prăpăd".

24,3-8a Aceste versete sunt legate prin conținut, în ciuda dispunerii lor în perechi de stihuri. ♦ „înțelepciune": din nou, un comentariu vechi, al cărui autor rămâne neidentificat (PG 64,732C), vede în Înțelepciune „figura" lui Hristos, iar în „casă", pe cea a Bisericii.

24,5 TM are: „Înțeleptul are tărie și omul cunoscător își întărește puterea."

24,6 TM are, în partea a doua: „și izbăvirea vine de la numărul mare de sfătuitori."

24,7-8 LXX e complet diferit de TM, care are: „Cele ale înțelepciunii sunt [prea] înalte pentru smintit, la sfat (*litt.* poartă) el nu-și deschide gura. Cine urzește răul, răufăcător se numește." ♦ „porțile înțelepților": după Evagrie, sunt virtuțile practice (*ibid.*, 267).

24,9-10 Versete obscure; am tradus literal. Comentariile vechi nu ajută prea mult la clarificarea sensului. Evagrie dă verbului „va trece" (sau „va dispărea") sensul de „va fi nimicită": păcătosul va fi nimicit prin moarte (*Schol. Pr.* 268). Versetele descriu apogeul smintelii, în termeni radicali: până și murdăria va fi murdărită. ♦ „ciumă": *cf.* 19,19; 21,24.

24,11 „răscumpără": „plus" LXX. ♦ Versetul este citat în textele vechi, cu sensul literal, ca îndemn la răscumpărarea martirilor, a sclavilor, a prizonierilor, într-un cuvânt, a creștinilor aflați în primejdie (*cf. Constituțiile apostolice* 4,9,2). ♦ Evagrie recomandă citarea versetului împotriva celor care au fost considerați vrednici să primească „știința" (gnoza) dumnezeiască, dar nu vor să o transmită și altora, lăsându-i în primejdie de moarte (*ibid.*, 269).

[12] Dacă spui: „Nu-l cunosc pe acesta",
află că Domnul cunoaşte inimile tuturor.
Cel care-a plăsmuit suflare pentru toţi şi le ştie pe toate,
Acela îl răsplăteşte pe fiecare după faptele sale.
[13] Mănâncă miere, fiule – bun este fagurele –,
ca să-ţi îndulceşti gâtlejul.
[14] Astfel vei simţi înţelepciunea în sufletul tău –
dacă o găseşti, frumos va fi sfârşitul tău,
iar nădejdea nu te va părăsi.
[15] Nu-l aduce pe necredincios la păşunea dreptilor
şi să nu te amăgeşti cu săturarea pântecelui,
[16] căci de şapte ori va cădea dreptul şi se va ridica,
dar necredincioşii vor slăbi în necazuri.
[17] Dacă duşmanul tău cade, nu te bucura,
de împiedicarea lui nu te trufi,
[18] fiindcă Domnul va vedea şi nu-i va plăcea
şi-şi va întoarce mânia de la acela.
[19] Nu te bucura în privinţa răufăcătorilor
şi nu-i invidia pe păcătoşi,
[20] căci cei răi nu vor avea urmaşi,
iar făclia necredincioşilor se va stinge.
[21] Ai frică de Dumnezeu, fiule, şi de rege,

24,12 „Cel care-a plăsmuit suflare": TM are „Cel care păzeşte sufletul tău". Verset cu dublă semnificaţie: morală, împotriva mărturiei mincinoase; metafizic-teologică: despre neştiinţa omului şi omniştiinţa (plus judecata echitabilă) a lui Dumnezeu.

24,13 „miere": pe urmele lui Origen (*De principiis* 4,2,6), o parte din tradiţia patristică vede în degustarea „mierii" „înghiţirea" conţinutului Scripturii după sensul ei literal şi alegoric (Vasile cel Mare, *In Princ. Pr.* 14; *Epit.* 24,14). ♦ Pentru Evagrie, „mierea" este Scriptura, aflată la îndemâna oricui, dar „fagurele" sunt chiar realităţile dumnezeieşti, a căror contemplare nu-i este dată oricui (*Schol. Pr.* 270).

24,15 TM nu se adresează fiului, precum LXX, ci omului rău: „Nu pândi, răule, casa celui drept..."

24,17 Din nou o interpretare extraordinară a lui Evagrie: „Cine se bucură de pierderea unui suflet [indiferent că este al duşmanului] seamănă cu diavolul care nu doreşte ca toţi oamenii să fie mântuiţi şi să ajungă la cunoaşterea adevărului" (*ibid.*, 272).

24,20 Evagrie: „Cei răi nu vor naşte nici virtuţi, nici învăţături drepte, fiindcă nu se tem de Domnul" (*ibid.*, 273).

24,21 În TM începe o altă secţiune, marcată prin versetul „Aceasta e tot a înţelepţilor" (v. 23). Cinci versete sunt proprii LXX (22a-22e). Nu se poate explica proveniența lor:

şi nici unuia dintre ei nu-i fi nesupus,
[22] căci iute îi vor face pe necredincioşi să plătească,
pedepsele amândurora cine le va şti?
[22a] Un fiu care păzeşte cuvântul va scăpa de pieire:
primindu-l, l-a primit cu adevărat.
[22b] Nici o minciună să nu fie spusă regelui de nici o limbă
şi nici o minciună de pe limba lui nu va ieşi.
[22c] Limba regelui e o sabie, şi nu una de carne,
oricine ar fi dat pe seama ei va fi hăcuit –
[22d] căci dacă i se ascute mânia
cu arcurile nimiceşte oameni,
[22e] şi oasele oamenilor le sfărâmă în dinţi
şi le face scrum ca o vâlvătaie,
încât nu le mai pot mânca nici puii de vultur.

30 [1] Fiule, teme-te de cuvintele mele:
primindu-le, converteşte-te.
Pe acestea le spune omul celor ce cred în Dumnezeu. [Aici] mă opresc,
[2] fiindcă eu sunt cel mai smintit dintre toţi oamenii
şi chibzuinţă omenească nu se află în mine.

---

se inserează perfect în trama culegerii, poate cu excepţia 22a. ♦ „şi nici unuia dintre ei nu-i fi nesupus": TM are „nu te amesteca deloc cu înnoitorii" (= „progresiştii", „moderniştii").

24,22a Versetul nu prea are sens în context. Insistă asupra fidelităţii fiului faţă de cuvântul cu autoritate. Avem de-a face, probabil, cu o glosă a traducătorului LXX, menită să pună în legătură tema ascultării de rege cu cea a obedienţei fiului, omniprezentă în Prov. LXX. ♦ „primindu-l, l-a primit cu adevărat": se referă la primirea cuvântului. Repetiţie cu valoare intensivă.

24,22d „cu arcurile": gr. σὺν νεύροις s-ar putea interpreta şi „cu nervi cu tot".

24,22e „puii de vultur": Evagrie vede în ei simboluri ale demonilor: „Cine a fost curăţit de Domnul şi se ţine departe de orice rău nu poate fi mâncat de demoni" (*ibid.*, 279); în 30,17 însă, verset învecinat cu 24,22e, el va vedea în „puii de vultur" uneltele lui Dumnezeu.

30,1-14 LXX are o altă grupare a capitolelor şi fragmentelor. Aici începe secţiunea ce corespunde, în TM, „Cuvintelor lui Agur".

30,1 TM are: „Cuvintele lui Agur, fiul lui Yaqeh: oracol. Declaraţie a acestui om lui Ithi'ēl, lui Ithi'ēl şi Ukhal." ♦ „converteşte-te": tema convertirii (gr. μετανοία): cuvintele primite de fiu sunt menite să-l întoarcă pe calea dreaptă.

[3] Dumnezeu m-a învățat înțelepciunea
și cunoașterea sfinților am deprins-o.
[4] Cine s-a suit la cer și a coborât?
Cine a adunat vânturile în sân?
Cine a înfășurat apa în veșmânt?
Cine a pus stăpânire pe toate marginile pământului?
Care este numele Lui sau care este numele copiilor Lui, ca să-L cunoști?
[5] Toate cuvintele lui Dumnezeu au trecut prin foc,
El însuși îi apără pe cei care au evlavie față de El.
[6] Nu adăuga tu la cuvintele Lui,
ca să nu te mustre și să ajungi mincinos.
[7] Două lucruri le cer de la Tine,
nu-mi lua harul [Tău] înainte să mor:
[8] Îndepărtează de la mine cuvântul deșert și mincinos,
nu-mi da nici bogăție, nici sărăcie,
rânduiește-mi cele de trebuință și cele de ajuns,
[9] ca nu cumva, ghiftuindu-mă, să ajung mincinos și să zic: „Cine mă vede?",

---

30,3 TM continuă ideea din 30,2: înțeleptul se autodenunță mai departe ca ignorant. În LXX, dimpotrivă, el se afișează ca theodidact. ♦ Clement Alexandrinul aplică versetul la teologie: Dumnezeu nu Se lasă cunoscut decât prin Revelație (*Stromate* V,71,5-72,1). Grigore din Nazianz, reluând această idee înainte de a vorbi despre Treime, comentează exemplul lui Solomon, instrument al Înțelepciunii divine fără ca el însuși să aibă o înțelepciune proprie (*Discursuri* 20,5).

30,4 „Cine s-a suit la cer și a coborât?": ecouri în Iov 38,5 *sq.* și In. 3,13. Lectură hristologică a versetului la Părinți (vânturile și apa fiind interpretate ca simboluri ale Duhului Sfânt). *Cf.* Evagrie, *Schol. Pr.* 281; *Epit.* 30,3-4.8-9.

30,5 „care au evlavie față de El": TM are „care se adăpostesc în El".

30,6 Versetul este citat, alături de Deut. 4,2 și Apoc. 22,18-19, pentru a împiedica orice adăugire la Scriptură (Origen, *Com. In.* 2,100).

30,7 „nu-mi lua harul": TM are „nu mi le opri/interzice".

30,8 „de ajuns": elogiul *autarkeiei* (care nu trebuie confundată cu „autarhia", „autoconducere"). *Autarkeia* este idealul de viață al filozofului antic (în special stoic, dar nu numai), care „își este suficient sieși", precum zeul își este suficient sieși. *Autarkeia* se deosebește radical de egoism, în măsura în care „autarkul", care nu are nevoie de nimic de la nimeni, sare în ajutorul celorlalți atunci când i se cere. *Cf.* Bădiliță, C., 1999, pp. 84-86.

30,9 „nu cumva să ajung mincinos": TM are „să [Te] reneg". ♦ Origen citează vv. 8 și 9 alături de Deut. 8,11-14, împotriva bogăției și ghiftuirii, care duc la uitarea de Dumnezeu (*Hom. Iez.* 9,5).

ori, sărac fiind, să fur şi să jur pe numele lui Dumnezeu.
[10] Să nu dai slujitorul în mâinile stăpânului,
ca să nu te blesteme şi să fii nimicit.
[11] Plodul rău îşi blestemă tatăl,
iar pe mamă nu o binecuvântează.
[12] Plodul rău se socoteşte drept pe sine,
dar ieşirea nu şi-a curăţit-o.
[13] Plodul rău are ochi trufaşi,
[ridicându-şi] pleoapele se înalţă.
[14] Plodul rău are dinţii săbii
şi măselele cuţite, gata să spintece
şi să-i înghită pe smeriţii pământului
şi pe cei sărmani dintre oameni.

24 [23] Acestea vi le spun vouă, înţelepţilor, ca să ştiţi:
nu-i bine ca la judecată să-ţi fie ruşine de faţa [omului].
[24] Cine spune despre necredincios: „Este drept"
va fi blestemat de popoare şi urât neamurilor.
[25] Iar cei care mustră vor apărea mai de soi,
asupra lor va veni binecuvântare rodnică.
[26] Vor fi iubite buzele care răspund cu vorbe bune.
[27] Pregăteşte-ţi faptele pentru plecare,
stai gata să mergi la ogor,

30,10 „Să nu dai slujitorul în mâinile stăpânului": TM are „nu vorbi de rău un slujitor". ♦ „să fii nimicit": TM are „să porţi vina".

30,12 „dar ieşirea nu şi-a curăţit-o": LXX propune un sens diluat, dar acceptabil (se poate înţelege: „pragul nu şi l-a măturat"), spre deosebire de TM care spune direct: „dar de murdăria/excrementele lui nu e spălat." În româneşte ar fi, cu altă imagine: „dar nasul încă nu şi l-a şters."

24,23 „să-ţi fie ruşine de faţa [omului]": expresie frecventă, ca şi „a căuta la faţa omului", pentru „a nu te lăsa intimidat de statutul social al cuiva".

24,25 „vor apărea mai de soi": TM are „le merge bine". ♦ După Evagrie, „binecuvântarea rodnică este cea spirituală, nu materială" (*ibid.*, 290).

24,26 „vorbe bune": TM are „vorbe pe şleau".

24,27 Verset ciudat, fără un sens clar în greacă. TM are: „Rânduieşte-ţi lucrul afară, îngrijeşte-te de ogor; după aceea îţi vei zidi casa." ♦ *Constituţiile apostolice* înţeleg versetul ca pe un avertisment înaintea „marii plecări", moartea (2,13,3). ♦ După Evagrie, „ogorul" este lumea sau contemplarea lumii (*ibid.*, 291).

vino după mine
şi-ţi vei ridica din nou casa.
[28] Să nu fii martor mincinos împotriva semenului tău
şi să nu-ţi laşi buzele slobode.
[29] Să nu zici: „Cum s-a purtat el cu mine aşa am să mă port şi eu cu el,
am să-i plătesc nedreptatea pe care mi-a făcut-o."
[30] Ca un ogor este omul smintit,
ca o vie omul lipsit de minte:
[31] dacă-l laşi, va ajunge paragină,
se va umple tot numai de buruieni; se pustieşte,
iar gardul din pietre se dărâmă.
[32] Apoi eu m-am întors asupra mea,
am vegheat ca să aleg învăţătura.
[33] „Aţipesc un pic, trag un pui de somn,
stau un pic cu mâinile în sân" –
[34] dacă aşa vei face, sărăcia va veni devreme peste tine
şi lipsa – ca un alergător iscusit.

30 [15] O lipitoare avea trei fete iubite foarte
şi toate trei n-au săturat-o,
iar a patra n-a apucat să-i spună: „Destul."
[16] Iadul şi dragostea unei femei,

24,28 „martor mincinos": TM are „martor în van". *Cf.* Deut. 5,20. ♦ „semenului": *litt.* „concetăţeanului".

24,29 Verset care se ridică împotriva „legii talionului".

24,30 LXX e complet diferită de TM, care începe cu acest verset descrierea leneşului: „Am trecut pe lângă ogorul unui leneş, pe lângă via unui om fără minte (*litt.* inimă) etc..."

24,31 „Gardul" este, după Evagrie, nepătimirea (*apatheia*) sufletului, dobândită prin virtuţile practice (*ibid.*, 293).

24,32 „m-am întors asupra mea": din nou tema convertirii (μετανοια). Chiril al Ierusalimului înţelege verbul chiar cu sensul de „pocăinţă" (*Cateheze baptismale* II,13).

30,15-33 Secţiunea cuprinde un grup de sentinţe numerice. Traducătorul face apel la cultura sa greacă: tartarul, la v. 16, o reminiscenţă din Homer, la v. 19.

30,15 „trei fete iubite foarte" (*litt.* „iubite cu iubire")": TM are „două fete: Dă! Dă!". ♦ Metodiu al Olimpului citează de şase ori versetul în lucrarea sa despre lipitori. Pentru Hipolit, „lipitorile" simbolizează păcatul (*Fr. Pr.* 46-47). Origen vede în cele trei fete trei opinii eretice (BA, p. 303).

30,16 „Iadul": „hadesul, sălaşul morţilor". ♦ „dragostea unei femei", *litt.* „pasiunea amoroasă": TM are „sânul sterp" (*litt.* „închiderea uterului"). ♦ „tartarul": „plus" LXX; cuvântul nu apare decât aici şi în Iov.

şi tartarul, şi pământul nesătul de apă,
nici apa, nici focul nu vor zice, nicicând: „Destul."
17 Ochiul care-şi bate joc de tată şi necinsteşte bătrâneţea mamei
să-l scoată corbii [cei] din prăpăstii
şi să-l mănânce puii de vulturi.
18 Trei [lucruri] nu le pot înţelege
şi pe al patrulea nu-l cunosc:
19 urmele vulturului în zbor,
şi căile şarpelui pe stâncă,
şi cărările corăbiei care străbate marea,
şi căile omului la tinereţe.
20 Aceasta e calea femeii adultere,
care, când şi-a făcut treaba, se spală şi zice că n-a săvârşit nimic
nelalocul lui.
21 De trei [lucruri] se cutremură pământul
şi pe al patrulea nu-l poate răbda:
22 dacă slujitorul domneşte,
şi smintitul se ghiftuieşte cu mâncare,
23 dacă o slujnică îşi alungă stăpâna,

30,17 „mamei": pentru Origen, „mama bătrână" este Biserica, prefigurată în VT de Sarra (BA, p. 303). ♦ „corbii": după Evagrie, „corbii îi hrănesc mistic pe cei drepţi, dar îi pedepsesc pe cei nedrepţi, scoţându-le ochii nedreptăţii, pentru că şi-au bătut joc de Dumnezeu, Tatăl tuturor, şi au disprețuit ştiinţa (gnoza) care i-a născut" (*ibid.*, 294).

30,18 „al patrulea": TM are „patru".

30,19 TM are peste tot „drumul", iar la sfârşit, în loc de „căile omului la tinereţe", „drumul omului în femeia tânără" (imaginea trimite, clar, la actul împreunării). Imaginea din TM este logică, înscriindu-se în suita imaginilor precedente. LXX preferă să dea un sens pudic, cu riscul ruperii firului logic. ♦ Referindu-se la Deut. 32,11, Hipolit identifică „vulturul" cu Hristos, Cuvântul care se înalţă la cer (*Fr. Pr.* 52). Tot pentru Hipolit, Hristos este şi stânca pe care şarpele (diavolul) n-a putut lăsa nici o urmă (*Fr. Pr.* 53). Asociat cu Ps. 76 (77),20, versetul înseamnă, pentru Isidor Pelusiotul, că natura divină este inaccesibilă înţelegerii omeneşti (*Scrisori* 416).

30,20 De această dată TM are o imagine eufemistică: „a mâncat, s-a şters la gură..." („nici usturoi n-a mâncat, nici gura nu-i miroase"). ♦ Pentru Hipolit, spălarea „femeii adultere" trimite la convertirea Bisericii după o perioadă de idolatrie. Greşelile ei au fost şterse prin botez (*Fr. Pr.* 56).

30,23 Stihurile sunt inversate în LXX faţă de TM. ♦ „bărbat bun": „plus" LXX. ♦ „Slujnica" ce-şi alungă stăpâna este, în ochii lui Origen, simbolul Bisericii neamurilor păgâne care, devenind „mireasa lui Hristos", alungă Sinagoga, „stăpâna" ei naturală.

dacă o femeie urâcioasă dă peste un bărbat bun.
[24] Sunt patru [vietăți] micuțe pe pământ,
dar mai înțelepte decât înțelepții:
[25] furnicile, care nu au putere
și-și pregătesc mâncarea de cu vară;
[26] aricii, neam deloc mai viguros,
care și-au făcut în stânci casele lor;
[27] lăcusta, care, [cu toate că]-i fără rege,
pornește la atac ca la o singură poruncă, în bună rânduială;
[28] șopârla, sprijinindu-se pe labe și ușor de prins,
sălășluiește în cetățile regilor.
[29] Apoi, sunt trei cu mers frumos,
și al patrulea, ce pășește falnic:
[30] puiul de leu, mai vânjos decât vitele,
care nici nu dă înapoi, nici nu se pleacă în fața unei vite;
[31] și cocoșul, care se plimbă țanțoș printre găinușe,
și țapul, care călăuzește turma,
și regele care ține o cuvântare în popor.
[32] Dacă te lași pradă veseliei
și-ți întinzi mâna a încăierare, vei avea parte de necinste.
[33] Bate laptele și va ieși unt –

30,25-26 Pentru Hipolit, cele patru vietăți mici simbolizează neamurile păgâne care, în slăbiciunea lor, se apropie de Hristos.

30,26 „ariciul": gr. χοιρογρύλλιος – cuvânt cu sens nesigur, care echivalează ebr. *șāphān* ce denumește un fel de marmotă de stâncă (*Hyrax syriacus*). *Cf.* nota 11,4-6 la Levitic.

30,29 Hipolit pune în relație versetul cu Dan. 3,24, scena celor trei tineri din cuptorul încins, protejați de puterea dumnezeiască. Al patrulea, cel „ce pășește falnic", n-ar fi altul decât Iisus Hristos, tetramorf în heruvimi (*cf.* Iez. 1,5), care străbate cerurile, pântecele Fecioarei, lumea, sălașul morților, apoi din nou cerurile, pentru a se întoarce lângă Tatăl.

30,30-31 Tot la Iisus-Cuvântul se referă, după Hipolit, „puiul de leu" (*cf.* și Gen. 49,9), cocoșul („el deșteaptă de la începutul începuturilor inimile oamenilor"); „țapul" jertfit pentru ispășirea păcatelor lumii (*cf.* Lev. 16,15) și, firește, „regele" amintit și în Isaia 33,7. ♦ „găinușe": *litt.* „femele". ♦ Pentru Evagrie, „țapul" este diavolul care călăuzește „turma" celor necurați (*ibid.*, 295).

30,32 În TM: „Dacă ai făptuit nebunește căutând să te ridici și dacă ți-ai luat seama, pune-ți mâna peste gură."

30,33 TM are, în ultima parte: „ținșnirea (*litt.* stoarcerea) mâniei iscă sfada."

dacă-ţi sufli nările prea tare va ieşi sânge,
iar dacă scoţi cuvintele din teacă vor veni judecăţile şi încăierările.

31 [1] Cuvintele mele au fost grăite de Dumnezeu,
oracolul regelui pe care l-a învăţat mama sa.
[2] Ce vei păzi, copile? Ce? Spusele lui Dumnezeu.
Întîiule născut, ţie îţi vorbesc, fiule!
Ce, copil al pântecelui meu?
Ce, copil al rugilor mele?
[3] Nu da femeilor bogăţia ta,
nici mintea, nici viaţa ta, ca pe urmă să-ţi pară rău.
[4] Pe toate fă-le cu socotinţă,
cu socotinţă bea vinul.
Principii au fire mânioasă,
aşadar să nu bea vin,
[5] pentru ca nu cumva, bând, să uite de înţelepciune
şi să nu mai fie în stare să-i judece drept pe cei slabi.
[6] Daţi beţia celor plini de amărăciuni,
vinul să-l bea cei care au necazuri,
[7] ca să uite de sărăcie
şi de chinurile lor să nu-şi mai amintească.
[8] Deschide gura ta pentru cuvântul lui Dumnezeu
şi judecă-i pe toţi sănătos.

31,1 Nici o referire la regele înţelept Lemuel, citat în TM: „Cuvintele regelui Lemuel." ♦ Grigore al Nyssei citează primul verset pentru a conferi o autoritate nu doar sapienţială, ci dumnezeiască „oracolelor" lui Solomon.

31,2 Primele două stihuri nu au corespondent în TM.

31,3 TM are alte atribute: „tăria, căile tale".

31,4 TM are: „Regilor, o, Lemuel, regilor nu li se cade vinul, nici cârmuitorilor băuturile tari." Din nou LXX şterge numele lui Lemuel, socotit, probabil, inutil din perspectiva unei traduceri cu valoare universală. ♦ „Pe toate fă-le cu socotinţă": Părinţii citează acest stih, invitându-i pe călugări, în special, dar şi pe capii comunităţilor, în general, să nu ia nici o hotărâre înainte de a se sfătui cu bătrânii şi cu cei înţelepţi (Vasile cel Mare, *Regula mare* 48; Ioan Casian, *Conf.* 2,4; Varsanufie şi Ioan, *Scrisori* 66).

31,6 „celor plini de amărăciuni": TM are „celor ce pier".

31,8 TM are: „Deschide-ţi gura în slujba celui mut şi pentru cauza tuturor celor bătuţi de soartă."

9 Deschide gura ta şi judecă drept,
judecă-i cu grijă pe cel sărac şi pe cel slab.

25 1 Acestea sunt învăţăturile lui Solomon, neorânduite,
pe care le-au transcris prietenii lui Ezekia, regele Iudeii.
2 Slava lui Dumnezeu ascunde cuvântul,
slava regelui cinsteşte faptele.
3 Cerul este înalt, pământul adânc,
iar inima regelui, de nepătruns.
4 Bate argintul fără preţ
şi se va face curat, curat.
5 Ucide-i pe necredincioşi îndepărtându-i de rege
şi tronul lui se va înălţa cu dreptate.
6 Nu te sumeţi înaintea regelui
şi nu te aşeza în locul stăpânitorilor,
7 căci mai bine să ţi se spună: „Urcă lângă mine"
decât să fii umilit în faţa stăpânitorului.
Spune [doar] ce-au văzut ochii tăi!
8 Nu te avânta prea iute la gâlceavă,
ca să nu-ţi pară rău la sfârşit.
Dacă prietenul tău îţi spune vorbe de ocară,
9 dă înapoi, nu sări cu gura,

31,9 După Evagrie, „cel sărac" este cel lipsit de cunoaştere (gnoză), iar „cel slab", cel necurat (*ibid.*, 298).

25,1 În TM aici începe aşa-numita „a doua colecţie a lui Solomon". Versetul oferă cheia înţelegerii structurii Proverbelor (*cf.* Introducerea). ♦ „neorânduite": nu apare în TM. Termenul caracterizează perfect colecţia, compusă din „învăţături" diverse, amestecate, fără o logică internă. ♦ „prietenii": TM are „oamenii".

25,2 În TM: „Slava lui Dumnezeu este să ascundă lucrul/cuvântul, slava regilor, să cerceteze lucrul/cuvântul." ♦ Evagrie: „Îl numeşte slava lui Dumnezeu pe cel care are slava lui Dumnezeu şi numeşte slava regelui pe cel care are slava regelui ceresc. Aceştia ascund în ei cuvântul lui Dumnezeu, ca să nu greşească, şi cinstesc poruncile [în loc de «fapte», la Evagrie] punându-le în practică" (*ibid.*, 299).

25,3 În TM şi înălţimea cerului, şi adâncul pământului, şi inima regilor sunt „de nepătruns".

25,4 „bate": unele manuscrise au „ascunde". Această lecţiune a fost reţinută în BA (spre deosebire de Rahlfs), dar sensul se pierde.

25,9 „dă înapoi, nu sări cu gura": sens contrar în TM: „Apără-te împotriva aproapelui tău."

[10] ca prietenul să nu te mai ocărască:
gâlceava ta şi duşmănia nu vor dispărea,
dar pentru tine vor fi ca moarte.
[10a] Harul şi prietenia te fac liber:
păstrează-le în tine, ca să nu te faci de ocară,
păzeşte-ţi căile întru bună înţelegere.
[11] Un măr de aur într-o salbă de sardiu –
aşa trebuie spus cuvântul.
[12] De cercelul de aur e agăţată o piatră preţioasă de sardiu –
cuvântul înţelept la urechea atentă.
[13] Aşa cum o ninsoare e de folos la seceriş, pe arşiţă,
tot aşa trimisul de încredere, celor care l-au trimis,
căci e de trebuinţă sufletelor care se folosesc de el.
[14] Precum vânturile, şi norii, şi ploile care se arată din belşug,
aşa sunt cei care se laudă cu un dar mincinos.
[15] Îndelunga răbdare le face calea bună regilor,
iar limba molcomă zdrobeşte oase.
[16] De găseşti miere, mănâncă măsurat,
ca nu cumva, îmbuibându-te, să verşi.
[17] Pune rar piciorul pe la prietenul tău,
ca nu cumva, săturându-se de tine, să te urască.

25,10 Ultimul stih este un „plus" LXX.

25,10a „Plus" LXX. ♦ „Harul şi prietenia te fac liber": extraordinară formulare, asupra căreia s-a aplecat şi Evagrie, citind-o în lumina versetului din In. 8,31-32: „Adevărul vă va face liberi." După Evagrie, adevărul şi prietenia sunt una, mai precis, Unul, Iisus Hristos, în harul căruia prietenia devine adevărată, iar adevărul, eliberator.

25,11 „sardiu": gr. σάρδιον desemnează, probabil, o piatră preţioasă roşie, numită şi „cornalină", pusă în legătură cu oraşul Sardes, din Lydia (*cf.* BA, nota la Ex. 28,17). ♦ Evagrie: „Aşa cum e mărul pentru salba de sardiu, tot aşa e cunoaşterea de Dumnezeu pentru sufletul curat" (*ibid.*, 306).

25,13 „ninsoare": *litt.* „ieşire de zăpadă". ♦ Evagrie: „Precum ninsoarea pune capăt arşiţei, tot aşa gnoza sfinţilor alungă oboseala sufletului" (*ibid.*, 308).

25,14 TM are „Nori şi vânt, dar ploaie ioc, aşa...".

25,15 TM are „cârmuitor/căpetenie" în loc de „regi".

25,17 „rar": plecând de la acest adverb, Evagrie dă o interpretare teologică versetului: călugărul nu trebuie să se ocupe prea des cu chestiunile teologice spinoase, pentru a nu inova despre Dumnezeu, căci intelectul omului nu rezistă prea mult în contemplaţie (*Schol. Pr.* 310).

[18] Măciucă, şi sabie, şi săgeată ascuţită –
aşa este omul care vine cu mărturie mincinoasă împotriva prietenului său.
[19] Dintele ticălosului şi piciorul nelegiuitului vor pieri în ziua cea rea.
[20] Aşa cum oţetul nu-i bun pentru rană,
tot astfel patima care dă peste trup întristează inima.
[20a] Precum molia pentru haină şi cariul pentru lemn,
aşa întristarea strică inima omului.
[21] Dacă duşmanul tău e flămând, dă-i să mănânce,
dacă-i însetat, dă-i să bea:
[22] făcând acestea vei aduna cărbuni de foc pe capul lui,
iar Domnul îţi va răsplăti cu bunătăţi.
[23] Vântul de miazănoapte stârneşte nori,
iar faţa obraznică ataţă limba.
[24] Mai bine să locuieşti într-un colţ pe acoperiş,
decât cu o femeie arţăgoasă şi [cu] alţii la un loc.
[25] Aşa cum apa rece prieşte sufletului însetat,
tot astfel vestea bună din depărtare.
[26] Precum ar fi dacă cineva ar astupa un izvor şi ar murdări apa la ieşire,
tot astfel nu-i firesc ca un drept să cadă în faţa unui necredincios.

25,19 „Dintele": unele manuscrise au „căile". ♦ TM are: „Dinte care se clatină şi picior care se poticneşte: astfel este, în zi de strâmtorare, nădejdea pusă într-un trădător."

25,20 În TM: „Ca cel care-şi scoate haina pe frig şi ca oţetul pe silitră e cel care cântă cântece unei inimi mâhnite."

25,20a „Plus" LXX, introducând tema întristării inimii, speculată mai ales în literatura monahală (unul dintre cele opt „gânduri rele" este tocmai întristarea: *cf.* Ioan Casian, Grigore cel Mare). ♦ Evagrie distinge între două tristeţi, una deplorabilă/rea, ce se naşte din frustrarea de bunuri lumeşti, şi alta lăudabilă, când se naşte din dorul după cunoaşterea lui Dumnezeu (*ibid.*, 313).

25,21 TM precizează: „dă-i pâine să mănânce; dă-i apă să bea."

25,22 „cărbuni de foc": Didim apropie imaginea cărbunilor de „tristeţea" din versetul precedent, pe care o vede ca pe o consecinţă a revenirii la starea de păcat (*Epit.* 25,31). Alt comentariu face trimitere la chemarea lui Isaia (Is. 6,1 *sq.*): cărbunii sunt darurile Duhului Sfânt, care-l curăţă pe om de murdăria patimilor (PG 17,236D-A).

25,23 „nori": TM are „ploaie". ♦ „faţa obraznică" sau „persoană obraznică": după Evagrie, diavolul; „limba" ar fi intelectul (*ibid.*, 315).

25,25 Adverbele comparative sunt proprii LXX.

25,26 „izvor": *litt.* „ieşire de apă". Evagrie: „Aici, intelectul drept cade în faţa lui Satana, primind un gând necurat sau o falsă învăţătură" (*ibid.*, 317).

[27] Nu-i bine să mănânci multă miere,
dar trebuie să cinsteşti cuvintele vestite.
[28] Ca o cetate cu zidurile surpate şi neîmprejmuită,
aşa e omul care nu face lucrurile cu socotinţă.

26 [1] Ca roua în timpul secerişului şi ca apa în timpul verii,
aşa nu este cinstire pentru omul smintit.
[2] Cum zboară păsările şi vrăbiile,
tot aşa un blestem deşert nu va atinge pe nimeni.
[3] Ca biciul pentru cal şi strămurarea pentru asin,
tot aşa nuiaua pentru neamul fără de lege.
[4] Să nu răspunzi prostului pe măsura prostiei lui,
ca să nu ajungi şi tu la fel;
[5] ci răspunde-i prostului ţinând seama de prostia lui,
ca să nu-şi pară înţelept sieşi.
[6] Ruşine-şi face cu mâna sa

25,27 Verset ciudat, care opune consumul excesiv de miere (*cf.* 25,16) cinstirii cuvintelor celebre, faimoase. ♦ Isaac Sirul, pe urmele lui Evagrie, propune următoarea interpretare: „Nu-i bine să scrutezi prea mult cuvintele lui Dumnezeu, «mierea», ca să nu ajungi, cu neruşinare, să atingi lucrurile duhovniceşti care depăşesc sufletul omenesc; în schimb, omul trebuie să aducă slavă şi mulţumire în tăcere pentru ceea ce i-a fost dat să cunoască" (*Discursuri ascetice* 23).

25,28 „omul care nu face lucrurile cu socotinţă": TM are „omul cu duhul nestăpânit".

26,1 Roua şi ploaia nu există toamna, respectiv vara, în Palestina.

26,3 „strămurare": TM are „frâu". ♦ „neamul fără de lege": TM are „spinarea proştilor".

26,4-5 „pe măsura" şi „ţinând seama de": TM nu conţinc această distincţie, proprie LXX. În TM versetele sunt contradictorii: o dată se spune că nu trebuie discutat cu prostul, pentru a nu ne molipsi de prostia lui; a doua oară, dimpotrivă, că trebuie discutat cu el, pentru a nu-l lăsa să se creadă înţelept. ♦ „pe măsura" (πρός): proporţional cu prostia lui. Afirmaţiile prostului trebuie cântărite din perspectiva prostiei sale, care le justifică; a răspunde prostului prin prostie nu duce la nici un rezultat. ♦ Prostului i se răspunde „ţinând seama de", „după", „conform" (κατά) prostiei lui. I se răspunde, ca să nu rămână cu ideea că e deştept, dar ţinând cont de handicapul său. ♦ Am tradus prin „prost" termenul grecesc care poate însemna şi „smintit", „fără minte". ♦ Clement Alexandrinul echivalează „prostia/sminteala" cu ignoranţa păgână grecească. El propune o interpretare apologetică a versetului, plecând de la preverbul *kata*: pentru a-i lămuri şi converti pe înţelepţii păgâni trebuie să vorbeşti „pe limba lor", adică „după prostia/sminteala" filozofiei lor (*Stromate* V,18,5-6).

26,6 TM are, în prima parte: „îşi rupe singur picioarele, bea silnicie." ♦ „Ruşine-şi face cu mâna sa": *litt.* „ruşine bea din picioarele sale". În traducerea grecească, ciudată, a rămas substratul ebraic.

cine trimite vorbă prin sol fără minte.
7 Smulge picioarelor umbletul
şi proverbul din gura nebunilor!
8 Cine leagă piatra de praştie
seamănă cu cel care-i aduce nebunului slavă.
9 Spini cresc în mâna beţivului
şi robie în mâna proştilor.
10 Multe furtuni îndură tot trupul smintiţilor –
ieşirea lor din minţi [îi] sfărâmă.
11 Precum câinele când merge la vărsătura lui şi ajunge scârbos,
tot aşa smintitul care prin răutatea lui se întoarce la păcat.
11a Este o ruşine care duce la păcat
şi este o ruşine [care-i] slavă şi har.
12 Ştiu un om căruia i se părea că ar fi înţelept –
dar mai multă nădejde ar fi într-un nebun decât în el.
13 Spune leneşul trimis pe cale:
„E un leu [care bântuie] drumurile."
14 Precum se suceşte uşa în balama,
la fel leneşul în patul lui.

26,7 Din nou, LXX a păstrat elementele principale din TM, dar creând o structură semantică inedită. TM are: „Picioarele îl lasă pe cel şchiop, la fel un cuvânt înţelept/un proverb [nu se prinde] de gura proştilor."

26,8 „praştie": termenul grecesc, σφενδόνη, înseamnă şi „inel de aur", sens speculat de unele comentarii creştine: „Cine transmite cunoaşterea divină prostului seamănă cu cel care a legat o piatră fără preţ de un inel de aur ori cu cel care-a pus o piatră preţioasă într-o praştie şi-a tras cu ea" (PG 17,240A; de asemenea, Evagrie, *Schol. Pr.* 322).

26,9 *Cf.* 24,30-31.

26,10 Din nou, mare diferenţă între LXX şi TM (în plus, acesta din urmă este pe jumătate incomprehensibil). ♦ Evagrie reuşeşte să găsească un sens versetului, dar foarte personal: „Dacă rătăcirea care i-a îndepărtat de Dumnezeu se sfărâmă, atunci smintiţii redevin curaţi şi se apropie de Dumnezeu" (*Schol. Pr.* 323).

26,11 TM este uşor diferit în partea a doua, dar conţine aceeaşi imagine şi idee. ♦ Evagrie: „Cel care a respins răutatea şi apoi s-a întors la ea seamănă cu un câine care-şi mănâncă propria vomă" (*ibid.*, 324).

26,11a „Plus" LXX. Versetul se întâlneşte identic în Sir. 4,21. E posibil să fi fost inserat ulterior în Prov.

26,12 „ştiu": sau „am văzut". ♦ TM are „Ai văzut vreun om...".

26,13 Dublet al 22,13.

15 Leneşul care şi-a ascuns mâna în sân
n-o va putea duce la gură.
16 Leneşul se crede pe sine mai înţelept
decât cel care-i aduce o veste, când e sătul.
17 Precum cel care prinde coada unui câine,
aşa-i cine se pune în faţă la judecata altuia.
18 Precum vindecătorii aruncă vorbe către oameni
şi cel care ia aminte la ele se va împiedica primul,
19 la fel toţi cei care pun capcane prietenilor,
când sunt daţi la iveală, spun: „Am făcut-o în glumă."
20 Cu lemne multe sporeşte focul,
dar acolo unde nu e viclenie se potoleşte cearta.
21 Vatră cu cărbuni şi lemne cu foc –
omul arţăgos în toiul certei.
22 Vorbele lingăilor sunt moi,
dar ele lovesc până-n străfundul măruntaielor.
23 Argintul dat cu vicleşug face cât un ciob.
Buzele netede acoperă o inimă chinuită.
24 Din buze încuviinţează totul duşmanul plângăcios,

26,15 În TM, dublet al 19,24 (vezi şi LXX, cu nota respectivă). ♦ TM e descriptiv: „Leneşul bagă mâna în strachină, dar îi pare obositor s-o ducă la gură." ♦ *Constituţiile apostolice* citează acest proverb pentru a susţine că leneşii nu trebuie ajutaţi de Biserică: „Căci, într-adevăr, lenea este mama foametei" (2,4,3-7).

26,16 Destul de greu de interpretat versetul: orice veste care tulbură siesta leneşului, atunci când e sătul, pare sminteală, iar el se consideră mai deştept decât cel care-l deranjează. ♦ TM are: „Leneşul este mai deştept, în ochii săi, decât şapte pricepuţi."

26,17 „coada": TM are „urechile". ♦ „cine se pune în faţă": se subînţelege, „pentru a-l condamna sau apăra pe împricinat". ♦ Evagrie recomandă citirea versetului împotriva celor care aleg pentru preoţie sau alte funcţii clericale persoane nevrednice (*ibid.*, 326).

26,18-19 Text cu sens obscur; tot cu sens obscur, dar diferit, şi TM. ♦ „ia aminte la ele": *litt.* „dă peste cuvânt".

26,20 „viclenie": *litt.* „gândire dublă, duplicitate" – hapax. ♦ LXX are opoziţie în cadrul versetului în vreme ce TM are opoziţie între v. 20 şi v. 21. ♦ Dintr-un comentariu la acest verset aflăm de la Zosim că Proverbele erau învăţate şi recitate pe de rost de călugării din pustiul Gazei (*Capitole de mare folos ale lui Zosim* 13).

26,22 „lingăilor": *litt.* „maimuţoilor", cei care imită din servilism şi cu un anumit soi de şmecherie. ♦ „lovese până-n străfundul măruntaielor": TM are „coboară până-n cămările pântecelui".

26,23 „face cât un ciob": *litt.* „trebuie socotit cât un ciob de lut".

dar în inima lui urzeşte vicleşuguri.
25 Dacă duşmanul te roagă cu glas mare, nu-l crede,
căci şapte răutăţi are în sufletul lui.
26 Cine ascunde duşmănie încheagă viclenie,
dar îşi descoperă păcatele cine-i bine-ştiut în adunări.
27 Cine sapă groapa aproapelui cade în ea,
cine prăvăleşte piatra o prăvăleşte peste sine.
28 Limba mincinoasă urăşte adevărul,
gura neţinută în frâu pricinuieşte tulburări.

27 1 Nu te înfumura cu cele de mâine,
fiindcă nu ştii ce va naşte ziua care vine.
2 Să te laude vecinul, nu propria ta gură,
un străin, nu propriile tale buze.
3 Grea-i piatra şi greu de dus nisipul,
dar mânia nebunului e mai grea decât amândouă.
4 Furia e nemiloasă şi mânia tăioasă,
dar invidia nu rabdă pe nimeni.
5 Mai bine mustrări pe faţă decât prietenie făţarnică.
6 Mai vrednice de încredere sunt scuturăturile unui prieten
decât sărutările repezite ale unui duşman.
7 Sufletul îmbuibat îşi bate joc de fagurii de miere,
dar sufletului înfometat şi cele amare îi par dulci.
8 Precum pasărea prinsă în laţ când e departe de cuibul ei,

26,25 „răutăţi": TM are „spurcăciuni". ♦ Evagrie descrie diferite metode pe care le foloseşte diavolul pentru a intra în sufletul credinciosului; acestea sunt „cele şapte răutăţi" (*ibid.*, 329).

26,27 „aproapelui": glosă proprie LXX. ♦ *Cf.* Ecl. 10,8.

26,28 „neţinută în frâu": *litt.* „fără acoperiş sau acoperământ". Imaginea este acoperirea gurii cu palma pentru a o împiedica să vorbească.

27,1 Tema este reluată în Iac. 4,13-16. Grigore al Nyssei (*Rugăciunea domnească* 4,8) şi Didim (*Epit.* 27,1) apropie versetul de parabola bogatului smintit din Lc. 12,16-20.

27,2 „vecinul": TM are „altul".

27,4 „dar invidia nu rabdă pe nimeni": TM are „dar cine va ţine piept invidiei/geloziei?".

27,6 „repezite": *litt.* „voluntare, spontane".

27,7 „îşi bate joc": TM are „calcă în picioare". ♦ Evagrie: „Sufletul curat îşi găseşte plăcerea în gnoză; sufletul necurat socoteşte falsa gnoză ca pe adevărata gnoză" (*ibid.*, 331).

27,8 În TM: „Ca o pasăre ce rătăceşte departe de cuib, la fel omul ce rătăceşte departe de locul său."

la fel omul devine rob când se înstrăinează de locurile sale.
9 Cu miruri, cu vinuri şi cu parfumuri se desfată inima,
dar sufletul e zdrobit de nenorociri.
10 Pe prietenul tău şi pe prietenul tatălui tău să nu-i laşi de izbelişte,
iar în casa fratelui tău nu intra [când eşti] la necaz.
Mai bine un prieten apropiat decât un frate care locuieşte departe.
11 Fă-te înţelept, fiule, ca să se bucure inima mea,
şi alungă de la tine vorbele de ocară.
12 Când nenorocirile dau năvală, cel isteţ stă ascuns,
iar proştii care se bagă plătesc oalele sparte.
13 Ia-i haina, căci a întrecut măsura obraznicul care strică lucrurile altora.
14 Cine binecuvântează dimineaţa un prieten cu glas mare
cu nimic nu va părea deosebit de cel care blestemă.
15 În zi de iarnă, picăturile [din streşini] îl scot pe om afară din casă,
şi la fel [îl scoate] şi femeia arţăgoasă din propria lui casă.
16 Vântul de miazănoapte e uscat,

27,9 „cu vinuri": „plus" LXX.

27,10 „prieten apropiat": TM are „vecin, megieş". ♦ „Mai bine un prieten apropiat decât un frate care locuieşte departe": după Evagrie, „mai bine cineva legat de mine prin adevărata gnoză decât cineva legat de mine doar prin rudenie" (*ibid.*, 336).

27,11 „inima mea": unele manuscrise au „inima ta". ♦ Ultima parte a versetului este ambiguă, cum afirmă şi comentatorii vechi: vorbele de ocară sunt spuse de „fiu" sau de „ceilalţi" la adresa „fiului"?

27,12 „proştii care se bagă plătesc oalele sparte": *litt.* „proştii care vin [la urmă] şi plătesc amenda".

27,13 Încă un verset incomprehensibil. ♦ „a întrecut măsura": *litt.* „a trecut peste". TM are un sens cu totul diferit, dar mai precis: „Ia-i haina, căci s-a pus chezaş pentru un străin şi pentru o străină s-a pus zălog." ♦ Evagrie înţelege aşa: restul de virtuţi şi de gnoză vor fi luate celui care le-a folosit cum nu trebuie. El pune versetul în legătură cu Mt. 25,29: „Iar celui care nu are i se va lua şi ceea ce crede că are" (*ibid.*, 337).

27,14 „dimineaţa": TM are „dis-de-dimineaţă"; ♦ Talmudul explicitează: prima acţiune a zilei trebuie să fie rostirea rugăciunilor de dimineaţă: acest lucru primează chiar şi asupra salutării prietenilor. Se poate înţelege şi că cel foarte matinal încalcă ritualul zilei, deranjându-l pe cel salutat.

27,15 „din propria lui casă": lipseşte din TM. ♦ Părinţii par mai interesaţi de „casă" decât de „femeia arţăgoasă". „Casa" simbolizează sufletul care, neglijat în fiecare zi, nu poate rezista încercărilor „iernii" (Judecăţii). *Cf.* Grigore al Nyssei, *Hom. Cant.* 4; Ioan Casian, *Conf.* 6,17.

27,16 LXX nu are legătură cu TM, care prelungeşte tema „femeii arţăgoase": „S-o ţii ascunsă? E ca şi cum ai vrea să ascunzi vântul ori să prinzi cu mâna dreaptă untdelemnul."

dar numele îi spune „cel prielnic".
17 Fierul ascute fierul,
omul întărâtă fața tovarășului său.
18 Cine sădește un smochin îi mănâncă roadele,
cine-l păzește pe Domnul său are parte de cinstire.
19 După cum fețele nu seamănă unele cu altele,
nici inimile oamenilor nu sunt la fel.
20 Iadul și pierzania nu se satură [niciodată]:
le fel și ochii oamenilor sunt nesățioși.
20a Spurcăciune pentru Domnul este cel care se uită semeț
și necioplitii care nu-și stăpânesc limba.
21 Este o încercare pentru argint și o ardere în foc pentru aur –
iar omul este încercat prin gura celor care-l laudă.
21a Inima nelegiuitului caută lucrurile rele,
iar inima cinstită caută cunoașterea.
22 Pe smintit, chiar dacă-l faci de rușine cu biciul în mijlocul adunării,
tot nu-l scapi de sminteală.
23 Cunoaște cu discernământ sufletele turmei tale
și pune-ți inima peste cirezile tale,

27,17 TM este pozitiv în partea a doua: „omul își șlefuiește purtarea."

27,18 „păzește": *litt.* „va păzi". ♦ Părinții interpretează versetul în lumina lui In. 14,23: „Cine păzește cuvântul Domnului îl păzește pe Domnul în inima lui" (PG 17,241C). ♦ După Evagrie, „smochinul" îl simbolizează pe Hristos, pentru că smochinele „vindecă de lepră" (*ibid.*, 338).

27,19 TM are: „După cum apa [reflectă] fața, tot așa inima omului îl [reflectă] pe om."

27,20 Altfel spus, ochii sunt sediul invidiei.

27,20a „Plus" LXX.

27,21 Argintul se încearcă, aurul își dovedește calitatea trecut prin foc; omul e testat de cei care-l laudă.

27,21a Clement citează versetul pentru a diferenția gnoza falsă de cea autentică, creștină: singurul criteriu este cel comportamental. Gnoza autentică se recunoaște prin aceea că susținătorii ei *practică* realmente virtutea, nu se mulțumesc cu discursuri despre ea.

27,22 TM e mai pitoresc: „Chiar dacă l-ai pisa pe smintit într-o piuă, cu pisălogul, laolaltă cu grăunțele, sminteala tot nu se va duce de la el."

27,23 „Cunoaște": *litt.* „vei cunoaște" (exhortativ). ♦ „pune-ți inima": *litt.* „îți vei pune inima". ♦ „cu discernământ": *litt.* „cu cunoaștere". În LXX e o *figura etymologica.* ♦ Evagrie recomandă citirea acestui verset la adresa preoților, care trebuie să fie atenți nu la aparențe, ci la inimile credincioșilor pe care îi păstoresc (*ibid.*, 340).

[24] căci omul nu are pe veci putere şi tărie
şi nici nu le lasă din urmaşi în urmaşi.
[25] Îngrijeşte-te de iarba de pe câmp şi vei cosi pajiştea,
şi adună fânul de la munte,
[26] ca să ai oi pentru îmbrăcăminte:
preţuieşte câmpul, ca să ai berbeci.
[27] Fiule, ai de la mine vorbe trainice pentru viaţa ta
şi pentru viaţa slujitorilor tăi.

28 [1] Necredinciosul o ia la goană când nimeni nu-l urmăreşte,
dar dreptul este plin de încredere ca un leu.
[2] De la păcatele necredincioşilor se iscă judecăţi,
dar omul isteţ le va stinge.
[3] Cel îndrăzneţ în nelegiuiri îi pârăşte pe săraci.
Precum ploaia năprasnică şi fără de folos,
[4] tot aşa cei care se leapădă de Lege laudă necredinţa,
dar cei care iubesc Legea se înconjoară cu zid.
[5] Oamenii răi nu pricep judecata,
dar cei care-L caută pe Domnul vor înţelege totul.
[6] Mai bun [e] un sărac care umblă în adevăr decât un bogat mincinos.

27,24 „putere şi tărie": TM are „bogăţie". ♦ „şi nici nu le lasă din urmaşi în urmaşi": *litt.* „şi nu le transmite din generaţie în generaţie". Altfel spus, nu acţiona ca şi cum ai fi veşnic. Urmaşii pot avea altă soartă decât a ta.

27,25-26 LXX are toate imaginile din TM, dar le grupează diferit.

27,27 TM continuă seria începută în v. 25: „şi lapte de capră din belşug, ca să hrăneşti..."

28,2 *Cf.* şi 15,18. ♦ TM e complet diferit: „Când o ţară e în răzmeriţă are multe căpetenii, dar ordinea dăinuie cu un om deştept şi instruit."

28,3 „Cel îndrăzneţ în nelegiuiri": *litt.* „cel viteaz în impietăţi". Probabil traducătorul a citit *gibbor rāṣā'* în loc de *gebher rāš*, „un om sărac". În TM, proverbul continuă până la sfârşitul versetului: „Un om sărac care-i jupoaie pe cei lipsiţi e ca o ploaie distrugătoare şi nu mai e pâine."

28,4 Diferenţe între LXX şi TM, dar ideea este aceeaşi. ♦ „se înconjoară cu zid": cei care pun Legea în practică şi dobândesc nepătimirea şi cunoaşterea lui Dumnezeu (*cf.* Evagrie, *ibid.*, 343).

28,6 *Cf.* 19,22. ♦ Versetul a fost interpretat ca exprimând raportul credinţă-erezie: bunul-simţ al oamenilor simpli, în materie de credinţă, este preferabil competenţei teologice rafinate, uneori înşelătoare (*Epit.* 28,4).

[7] Fiul deştept păzeşte Legea,
dar cine paşte dezmăţul îşi necinsteşte tatăl.
[8] Cine-şi sporeşte bogăţia prin camătă şi lăcomie
o adună pentru cel care se milostiveşte de săraci.
[9] Cine-şi întoarce urechile ca să nu asculte Legea
[nu va fi ascultat nici] el, [căci] şi-a spurcat rugăciunea.
[10] Cine-i rătăceşte pe [oamenii] cinstiţi pe o cale rea
va avea el însuşi parte de prăpăd.
Nelegiuiţii vor străbate [printre] lucrurile bune,
dar nu vor gusta din ele.
[11] Înţelept în propriii ochi e omul bogat,
dar săracul deştept îl va osândi.
[12] Cu ajutorul dreptilor se dobândeşte multă slavă,
dar în locurile necredincioşilor oamenii cad prinşi.
[13] Cine-şi ascunde necredinţa nu va avea cale prielnică,
dar cine-şi recunoaşte vinovăţiile, acela va fi iubit.
[14] Fericit omul care se face mic în toate din cumînţenie,

28,7 „paşte dezmăţul": sau „păstoreşte dezmăţul". Această imagine pastorală a fost speculată de Evagrie, pentru care „păstorul" este intelectul, iar „oile" sunt reprezentările pasiunilor din intelect (*ibid.*, 344). ♦ „dezmăţ": subt. ἀσωτία înseamnă exact „ne-salvare". Personajul din verset este cel „care nu mai poate fi salvat", „irecuperabil".

28,8 „camătă şi lăcomie": *litt.* „camete şi lăcomii". ♦ Bogăţia adunată necinstit le revine, în cele din urmă, nevoiaşilor.

28,10 „va avea el însuşi parte de prăpăd": *litt.* „va cădea el însuşi spre nimicire". ♦ „dar nu vor gusta din ele": *litt.* „dar nu vor intra în ele". ♦ Unele manuscrise prezintă, pentru ultima parte a versetului, o variantă ce coincide cu TM: „cei desăvârşiţi vor avea parte de bine." ♦ Un comentariu antic ilustrează ideea străbaterii bunătăţilor fără nici o satisfacţie prin două parabole evanghelice: „fecioarele smintite" şi „bogatul şi Lazăr". Aceştia au fost pedepsiţi prin obligaţia de a contempla fericirea altora (*Epit.* 28,12).

28,12 „se dobândeşte multă slavă": *litt.* „slava devine multă". ♦ Diferă de TM, care e mai clar în ultima parte: „când cei răi se ridică, toţi se ascund."

28,13 „cine-şi recunoaşte vinovăţiile": *litt.* „cine-şi povesteşte mustrările primite". ♦ „acela va fi iubit": TM are „le mărturiseşte şi le alungă, primeşte îndurare".

28,14 „se face mic": sau „se ghemuieşte, plecându-se". ♦ „cumînţenie": una din marile virtuţi stoice, εὐλάβεια, amestec de precauţie, respect şi teamă în faţa lucrurilor şi evenimentelor vieţii. Poate că echivalarea cea mai adecvată, dar incompletă, ar fi „băgare de seamă, precauţie". La Părinţi, termenul stoic capătă o nuanţă religioasă, însemnând „frică de Dumnezeu, evlavie". Clement îi cunoaşte însă sensul clasic, filozofic (*Stromate* II,32,4). ♦ TM are „fericit omul care se teme necontenit [de Dumnezeu]".

dar cel cu inimă împietrită va avea parte de necazuri.
[15] Leu flămând şi lup însetat
acela care, sărac fiind, stăpâneşte peste un neam sărman.
[16] Un rege lipsit de câştiguri este un mare asupritor,
dar cine urăşte nedreptatea va trăi vreme îndelungată.
[17] Cine se pune chezaş pentru un om învinuit de omor
fugar va fi şi [va trăi] în nesiguranţă.
[17a] Mustră-l pe fiul tău şi el te va iubi
şi va aduce podoabă sufletului tău.
Să nu te supui unui neam fără de lege.
[18] Cine umblă drept va fi ajutat,
dar cine umblă pe căi sucite se va încurca.
[19] Cine-şi lucrează pământul se va sătura de bucate,
dar cine trage către lenevie se va umple de sărăcie.
[20] Omul vrednic de încredere va fi mult binecuvântat,
iar ticălosul nu va rămâne nepedepsit.
[21] Cine nu se ruşinează în faţa drepţilor, acela nu-i [om] bun,
unul ca el îşi va vinde semenul pe o bucată de pâine.
[22] Omul invidios dă zor să se îmbogăţească
şi nu ştie că milostivul va stăpâni peste el.
[23] Cine mustră căile unui om

28,15 „lup însetat": TM are „urs ce sare/se năpusteşte".

28,16 „lipsit de câştiguri": TM are „fără minte/lipsit de înţelegere". ♦ „nedreptatea": TM are „câştigul nedrept". ♦ „Veniturile regelui rău sunt viciile şi falsele învăţături" (Evagrie, *ibid.*, 349).

28,17 TM are: „Omul învinuit de sângele altuia va fugi până la groapă: nimeni să nu-l oprească." ♦ „Cine se pune chezaş pentru Satana se pune chezaş pentru nedreptatea lui şi făgăduieşte să-i dea înapoi roadele acestei nedreptăţi." (Evagrie, *ibid.*, 350) Evagrie pune versetul în legătură cu Lc. 23,25.

28,17a „Plus" LXX. Dublet al 29,17. ♦ Pentru Evagrie, „neamul fără de lege" este ceata demonilor (*ibid.*, 351).

28,19 Dublet al 12,11. ♦ „lenevie": TM are „fleacuri, deşertăciuni".

28,20 „ticălosul": TM are „care se grăbeşte să se îmbogăţească".

28,21 „semenul": *litt.* „pe un om". TM are: „Nu e bine să fii părtinitor (*litt.* să cauţi la feţe): un om de vază e în stare să facă păcat pentru o bucată de pâine."

28,22 „milostivul va stăpâni peste el": TM are „sărăcia va da peste el". ♦ „Cei care se milostivesc astăzi în veacul care vine vor fi miluiţi de Dumnezeu, vor deveni îngeri şi atunci le vor porunci necredincioşilor." (Evagrie, *ibid.*, 354)

28,23 „linguşitorul": gr. γλωσσοχαριτοῦντος – participiu genitiv, hapax LXX. TM are, *litt.* „cel care îşi face limba lunecoasă".

va avea mai mult har decât linguşitorul.
[24] Cine-şi alungă tatăl sau mama şi crede că nu păcătuieşte,
acela e tovarăş cu necredinciosul.
[25] Omul nesătul judecă la întâmplare,
dar cine se încrede în Domnul va avea mare grijă.
[26] Cine se încrede într-o inimă trufaşă e nebun,
dar cine umblă cu înţelepciune se va mântui.
[27] Cine dă săracilor nu va duce lipsă,
dar cine-şi întoarce ochii [de la săraci] va fi la mare strâmtorare.
[28] În locurile necredincioşilor drepţii suspină,
dar, când aceia vor pieri, drepţii vor spori.

29 [1] Mai bun [e] omul care mustră decât omul încăpăţânat,
căci îndată ce acesta se aprinde, leac nu mai este.
[2] Când drepţii vor fi lăudaţi, se vor bucura popoarele,
dar câtă vreme conduc necredincioşii, oamenii suspină.
[3] Când omul iubeşte înţelepciunea, tatăl lui se bucură,
dar cine paşte desfrânatele îşi pierde bogăţia.
[4] Regele drept ridică o ţară,
dar omul nelegiuit o surpă.
[5] Cine pregăteşte o cursă pentru prietenul său
îşi prinde el picioarele.
[6] Omului păcătos – laţ mare,

28,24 „alungă": unele manuscrise greceşti au „bate"; altele, „necinsteşte". ♦ TM are „jefuieşte".

28,25 „nesătul", gr. ἄπληστος: alte manuscrise au „necredincios". Sensul lui ἄπληστος, aici, este de „cârcotaş", „niciodată mulţumit". ♦ „Va avea mare grijă" se opune lui „la întâmplare". Credinciosul va judeca totul cu atenţie.

28,27 Ciprian al Cartaginei întemeiază pe acest verset făgăduinţa că „o avere pusă în slujba lui Hristos nu se poate epuiza" (*Binefacerea şi milostenia* 9).

28,28 TM are, în prima parte: „Când cei răi se ridică, oamenii se ascund."

29,1 „încăpăţânat": *litt.* „tare de cerbice". ♦ TM are sens complet diferit: „Omul care, pedepsit, îşi întăreşte grumazul, va fi rupt dintr-o lovitură şi nu va mai fi leac pentru el."

29,2 „vor fi lăudaţi": TM are „sunt mulţi".

29,3 „paşte desfrânatele": *cf.* 28,7. ♦ „Bunul păstor este intelectul care are gânduri nepătimitoare; răul păstor, intelectul care are gânduri pătimaşe". (Evagrie, *ibid.*, 358B)

29,5 „pentru prietenul său": *litt.* „pentru faţa/persoana prietenului său". ♦ TM are: „Cine flatează un prieten îi întinde o cursă sub paşi."

însă cel drept va avea bucurie şi veselie.
7 Dreptul ştie să-i judece pe sărmani,
dar necredinciosul nu se va pricepe să cunoască;
iar săracul nu are minte de judecător.
8 „Ciumele" au dat foc cetăţii,
dar înţelepţii au răsturnat mânia.
9 Omul înţelept judecă neamurile;
omul netrebnic, mâniindu-se, stârneşte râsul, dar nu-şi pleacă fruntea.
10 Oamenii părtaşi la [vărsare de] sânge îl vor urî pe cel sfânt,
dar oamenii cinstiţi îl vor căuta.
11 Smintitul îşi dă toată patima pe dinafară,
dar înţeleptul [o] drămuieşte cu măsură.
12 Când regele dă ascultare vorbei nedrepte,
toţi supuşii lui [ajung] nelegiuiţi.
13 Când creditorul şi datornicul merg împreună,
Domnul îi cercetează pe amândoi.
14 Când regele îi judecă pe săraci după adevăr,
tronul lui va sta drept mărturie.
15 Loviturile şi mustrările dau înţelepciune,
dar un copil rătăcit îşi face părinţii de ruşine.
16 Când sporesc necredincioşii, sporesc şi păcatele,
dar când aceia cad, drepţii se înfricoşează.
17 Ceartă-l pe fiul tău, iar el îţi va aduce linişte
şi va aduce podoabă sufletului tău.

29,7 „nu se va pricepe să cunoască": *litt.* „nu va pricepe [ce este] cunoaşterea". ♦ Ultimul stih este un „plus" al LXX, de fapt, o a doua traducere a celui de-al doilea stih din versetul ebraic.

29,9 Diferit de TM, care vorbeşte despre o dispută între un înţelept şi un prost.

29,10 „îl vor căuta": *litt.* „vor căuta sufletul lui".

29,11 TM e mai limpede în partea a doua: „Înţeleptul, ţinându-le în frâu, le potoleşte."

29,13 „îi cercetează": *litt.* „le face vizită" (în sens pozitiv). TM are alte personaje: sărmanul şi asupritorul. Când aceştia merg împreună, Dumnezeu „îi luminează pe amândoi, le luminează ochii". Idee asemănătoare în 22,2, unde este vorba de sărac şi bogat.

29,14 „va sta drept mărturie": TM are „se va întări pentru totdeauna".

29,16 „se înfricoşează": TM are: „drepţii vor vedea căderea lor." În LXX, „drepţii se înfricoşează" văzând teribila cădere a necredincioşilor şi cumplitele pedepse pe care le vor îndura. Altfel ar fi contradictoriu.

[18] Să nu fii niciodată mijlocitor pentru un neam nelegiuit,
dar preafericit este cel care păzeşte Legea.
[19] Slujitorul încăpăţânat nu va fi mustrat [doar] cu vorbe,
[căci,] chiar dacă va pricepe, nu se va supune.
[20] Dacă vezi un om repezit în vorbe,
să ştii că un nebun are mai multă nădejde decât el.
[21] Cine trăieşte de mic în trândăvie, rob va fi
şi în cele din urmă se va întrista de sine.
[22] Omul apucat sapă gâlceavă,
iar cel mânios scurmă păcatele.
[23] Obrăznicia îl înjoseşte pe om,
dar pe cei cu gândul smerit Domnul îi sprijină cu slavă.
[24] Cine se face părtaş cu hoţul îşi urăşte sufletul –
dacă aceştia, auzind de o punere la cale, nu dau de ştire
[25] de frica şi de ruşinea oamenilor, se vor prăbuşi;
iar cine are încredere în Domnul se va veseli.
Necredinţa aduce omului alunecare,
dar cine se încrede în Stăpânitor se va mântui.
[26] Mulţi se gudură în faţa cârmuitorilor,
dar de la Domnul vine ce e drept pentru om.

29,18 „mijlocitor": *litt.* „interpret", gr. ἐξηγετής: să nu intervii cu cuvântul întru apărarea unui păgân. Termenul grecesc mai este utilizat în Gen. 41,8.24 în legătură cu „magii" lui Faraon, văzuţi ca „interpreţi ai oracolelor divine". ♦ Evagrie: „Cei care au păzit Legea vor avea un mijlocitor (interpret), dar cei care au încălcat-o nu vor avea nici un mijlocitor (interpret), ci pe cineva care-i va pedepsi" (*ibid.*, 364).

29,19 „încăpăţânat": *litt.* „dur", „neclintit", „tare de cap". Adj. e un „plus" LXX.

29,20 „să ştii": glosă LXX.

29,21 „trăieşte... în trândăvie", gr. κατασπαταλάω: verb complex: „a trăi în moliciune, huzur, trândăvie". ♦ TM are o altă idee: „Cine-şi alintă sclavul din adolescenţă va face din el un nerecunoscător." ♦ Evagrie apropie proverbul de In. 8,34: cel care duce o viaţă de trândăvie nu diferă prin nimic de un sclav (*Schol. Pr.* 366).

29,22 „scurmă păcatele": le dezgroapă, le dă la iveală aţâţând şi mai tare cearta.

29,23 TM e mai simplu şi simetric: „Orgoliul îl va umili pe om, dar un om smerit va primi slavă."

29,24-25 Grupează două versete autonome în TM. ♦ „auzind de o punere la cale": *litt.* „auzind de încheierea unui legământ" (se subînţelege, „între cei care pun la cale un furt"). ♦ „Necredinţa": *litt.* „lipsa de evlavie", gr. ἀσέβεια.

29,26 „se gudură în faţa": *litt.* „se îngrijesc de faţa" (*cf.* şi 19,6).

[27] Spurcăciune pentru cei drepți omul nedrept,
și spurcăciune pentru nelegiuit calea dreaptă.

31 [10] Cine va găsi o femeie bărbătoasă?
Una ca aceasta e mai prețioasă decât nestematele.
[11] Inima bărbatului ei își pune îndrăzneala în ea,
o astfel [de femeie] nu va duce lipsă de prăzi bune,
[12] căci ea lucrează cele bune pentru bărbatul ei toată viața:
[13] torcând lână și in a făurit lucru folositor cu mâinile sale.
[14] Era ca o corabie ce face negoț în depărtare:

29,27 Altă lecțiune pentru primul stih, nereținută de Rahlfs: „Spurcăciune omul drept pentru cel nedrept."

31,10-31 *Portretul „femeii bărbătoase"*. În LXX, portretul „femeii viteze" (*litt.* „bărbătoase"), care încheie culegerea, formează un tot unitar, fără nici o întrerupere pe parcurs. În TM, acest poem final este organizat după literele alfabetului: sunt 22 de versete – câte litere are alfabetul ebraic. Înțelepciunea capătă aici trăsăturile concrete și vii ale unei femei, stăpână exemplară a casei. ♦ „Femeia bărbătoasă" sau „femeia virilă" (gr. γυνὴ ἀνδρεία; lat. *mulier virilis*) va deveni un *topos* al literaturii creștine timpurii, iar acest poem de la sfârșitul Proverbelor va fi jucat un rol esențial în conturarea modelului de sfințenie feminină. Creștinismul pleacă de la premisa paulină că în Hristos nu mai există „bărbat sau femeie", în sensul diferențelor sexuale, persoana umană îndumnezeită depășind acest stadiu natural bipolar. Cea care inaugurează seria „femeilor bărbătoase" este Tecla, discipola apostolului Pavel, care preferă martiriul decât să se lepede de credință și care va deveni model al majorității biografiilor feminine din primele secole (*cf.*, pe larg, C. Bădiliță, „Chipuri și biografii feminine în secolele IV-V", în Grigore de Nyssa, *Viața sfintei Macrina*, București, 2004, pp. 69-107). ♦ Interpretarea patristică a acestui pasaj este deopotrivă ecleziologică și spirituală: „femeia bărbătoasă" simbolizează Biserica, soția-model a lui Iisus. Ea încarnează, pe rând, rolurile de martiră, soție și mamă ideală (*Epit.* 31,12). ♦ În liturgia romană pericopa se citește, de exemplu, în sărbătoarea sfintei Marta (29 iulie).

31,10 „femeia bărbătoasă": „curajul", „bărbăția" (gr. ἀνδρεία), este una din virtuțile cardinale proclamate de filozofia greacă. Expresia „femeia bărbătoasă" mai apare în Sir. 26,2 și 28,15. ♦ TM are „femeia vrednică/puternică".

31,11 Augustin interpretează nuanța războinică a versetului: „Biserica jefuiește lumea, ia de peste tot prada demonului" (*Serm.* 37,4).

31,13 „torcând": TM are „ea caută". ♦ În tradiția alexandrină, lâna și inul sunt asociate contemplării realităților corporale, respectiv spirituale. Simbolismul este inversat la Didim (*Epit.* 31,6; Evagrie, *Schol. Pr.* 373; Augustin, *Serm.* 37).

31,14 Unele manuscrise adaugă, după „traiul", „de departe". ♦ TM are „își aduce pâinea de departe". ♦ Pentru Hipolit, această femeie-corăbier simbolizează Biserica adunând și împărțind comoara cerului (BA, p. 339).

ea îşi agoniseşte traiul
15 şi se scoală de cu noapte
şi dă casei de mâncare
şi slujitoarelor de lucru.
16 A văzut un ogor şi l-a cumpărat,
din roadele mâinilor sale a sădit o moşie.
17 După ce şi-a încins bine mijlocul,
şi-a întărit braţele pentru muncă.
18 A gustat [şi ştie] că-i bine să munceşti,
şi nu se stinge toată noaptea lampa ei.
19 Braţele şi le întinde spre cele de folos,
iar mâinile şi le reazemă pe fus.
20 Mâinile şi le-a deschis pentru cel sărman
şi a întins rodul către cel sărac.
21 Bărbatul ei nu-şi face griji pentru cele de acasă, atunci când întârzie pe undeva,
căci toţi cei din preajma ei au cu ce se îmbrăca.
22 Haine căptuşite a croit pentru bărbatul ei,
iar pentru ea, veşminte de in şi porfiră.
23 Bărbatul ei atrage privirile de la porţi
când se aşază la adunare cu bătrânii locuitorilor din ţinut.
24 Ea a ţesut pânze subţiri şi le-a vândut,
şi cingători pentru canaaneni.
25 A deschis gura chibzuit şi cu rost

31,15 ♦ „şi se scoală de cu noapte": traducătorul BA are, nejustificat, „e încă în picioare la căderea nopţii". În acest caz, LXX ar fi diferit de TM. Dar traducerea corectă este aceea propusă de noi, care coincide şi cu sensul TM. ♦ „şi dă casei": *litt.* „a dat casei".
31,16 „moşie": sau „domeniu". TM are „vie".
31,17 „pentru muncă": „plus" LXX.
31,21 TM are: „Nu se teme de zăpadă pentru casa ei, căci toţi au haine **căptuşite/duble.**"
31,22 „căptuşite": *litt.* „duble". Veşmânt de lux, foarte scump. ♦ „Haina dublă" a fost interpretată ca simbolizând dubla natură a lui Hristos, divină şi umană (Augustin, *Serm.* 37,17; Ambrozie, *Tratatul despre Luca* 8,11). Inul reprezintă lucrurile cereşti, iar purpura, Patimile lui Iisus: din amândouă este ţesut veşmântul credinţei (Ambrozie, *Tobit* 77).
31,24 „pentru canaaneni": unele manuscrise adaugă: „şi pentru fenicieni". TM nu are nici „canaaneni", nici „fenicieni", ci, simplu, „negustori". În acea perioadă „canaanenii" îi desemnau pe negustorii ambulanţi, de unde echivalarea LXX.
31,25 „A deschis gura chibzuit şi cu rost": acelaşi vers din TM, 31,26 se află la originea 31,25.28 şi 3,16 în LXX.

şi limbii sale i-a pus o rânduială.
[26] S-a îmbrăcat în putere şi noblețe
şi s-a veselit în zilele de pe urmă.
[27] Încăperile caselor ei sunt bine acoperite,
şi ea n-a mâncat mâncare nemuncită.
[28] Gura şi-o deschide cu înțelepciune şi după rânduială,
milostenia ei i-a crescut copiii şi aceştia au ajuns bogați,
iar bărbatul i-a adus laudă:
[29] „Multe fiice au dobândit bogăție,
multe au făcut lucruri grozave,
dar tu le-ai întrecut şi le-ai covârşit pe toate."
[30] Mincinoase sunt farmecele şi zadarnică frumusețea femeii;
dar cea deşteaptă este binecuvântată,
ea să laude frica de Domnul.
[31] Dați-i din roadele mâinilor ei,
iar bărbatul ei să fie lăudat la porțile [cetății].

31,27 „mâncare nemuncită": *litt.* „grâne trândave".

31,28 Versetul aglutinează vv. 26 şi 28 din TM.

31,30 Ultimelor două stihuri din LXX le corespunde un singur stih din TM: „femeia care se teme de Domnul e preamărită."

31,31 „mâinilor": lecțiune diferită în unele manuscrise: „buzele ei" (*cf.* 12,14 şi 18,20). ♦ „Bărbatul" din acest ultim verset al Proverbelor va fi identificat de autorul Înțelepciunii cu Solomon însuşi, mirele Înțelepciunii (Înț. 8,10). ♦ TM are: „iar lucrările ei să o laude la porți."

ECLEZIASTUL

Introducere

I. O carte stranie... şi o traducere semnată?

Qoheleth sau Ecleziastul, carte „stranie şi admirabilă" în ochii lui E. Renan[1], face parte, după canonul iudaic, din Scrieri (*K^e^tubhīm*) sau Hagiografe, altfel spus din al treilea grup de cărţi care formează Biblia; repartiţia este deja atestată în secolul al II-lea î.H. de traducătorul grec al Înţelepciunii lui Iisus Sirah, în prolog: la Lege şi la Profeţi se adaugă „cele ce le urmează" (v. 1), „alte cărţi ale părinţilor noştri" (v. 10). Contururile vagi ale acestui grup au contribuit poate la formularea unei definiţii negative: ansamblul cărţilor care nu intră în primele două categorii; în procesul formării canonului ebraic, *Qoheleth* (împreună cu Cântarea Cântărilor) a suscitat discuţii din punctul de vedere al includerii sale în corpusul de Scrieri. Studiile lui D. Barthélemy sau J. Trublet au arătat statutul delicat al acestei cărţi[2]. Totuşi, fragmente din *Qoheleth* există pe unul dintre sulurile peşterii IV de la Qumran (4Q109 şi 4Q110); ele sunt nu doar documente ale variantelor de text, ci şi o mărturie importantă a apartenenţei acestei cărţi, în secolul al II-lea î.H., la „Scrierile" comunităţii eseniene, mai înainte de a fi dobândit un statut canonic în iudaism.

În Biblia ebraică, *Qoheleth* face parte din cele cinci *m^e^ghillōth*, cele cinci „suluri" folosite la sărbătorile evreieşti – după o tradiţie destul de târzie, de vreme ce Talmudul din Babilon aşază Cartea Ruth în fruntea Scrierilor (*Baba bathra* 14b) şi pare să considere Cântarea Cântărilor, *Qoheleth* şi Plângerile ca un grup distinct (*Berakōt* 57b). Cele cinci cărţi sunt: Ruth, Cântarea Cântărilor, Plângerile, *Qoheleth* şi Ester. Cu certitudine *Qoheleth*

1. E. Renan, *L'Ecclésiaste. Un temps pour tout*, reed., Paris, 1990.

2. D. Barthélemy, „L'état de la Bible juive depuis le début de notre ère jusqu'à la deuxième révolte contre Rome", în : J. D. Kaestli şi O. Wermelinger (ed.), *Le Canon de l'Ancien Testament. Sa formation et son histoire*, Geneva, 1984, pp. 9-45; J. Trublet, „Constitution et clôture de canon hébraïque", în: Chr. Theobald [ed.], *Le Canon des Écritures. Études historique, exégétiques et systématiques*, Paris, 1990, pp. 77-187.

a devenit abia târziu lectura pentru sărbătoarea Corturilor, de vreme ce tratatul deutero-talmudic *Maseket Soferim* nu menționează cartea în lista de lecturi liturgice. În liturgia din diaspora, *Qoheleth* a înlocuit cartea lui Baruch, rezervată mai înainte acestei sărbători: „Dați citire acestei cărți [...] în casa Domnului în ziua Sărbătorii și în zilele cuvenite" (Bar. 1,14). Uzul liturgic a asigurat celor cinci cărți un loc important, ceea ce explică și numărul mare de targumuri ale cărții *Qoheleth* care ne-au parvenit, în mod deosebit numeroasele manuscrise de tradiție yemenită[3].

În scrierile Bibliei grecești a prevalat o altă ordine: cele trei manuscrise în unciale, *Vaticanus*, *Sinaiticus* și *Alexandrinus*, prezintă următoarea succesiune: Psalmii, Proverbele, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor. În felul acesta se alcătuiește trilogia solomoniană (Prov., Ecl., Cânt.), de care se folosește tradiția patristică pentru a defini etapele cunoașterii și ale vieții spirituale. În Prologul la cărțile Regilor, din Vulgata, Ieronim prezintă diversele grupe de cărți ale Vechiului Testament; caracterul pseudoepigrafic al cărților este important în clasificarea Hagiografelor: „Prima carte este cea a lui Iov, a doua cea a lui David... În al treilea rând vine Solomon, care cuprinde trei cărți: Proverbele, pe care [evreii] le numesc Parabole sau *Masaloth*, Ecleziastul sau *Coeleth* și Cântarea Cântărilor, pe care o desemnează cu titlul *Sirassirim*"; Ieronim plasează așadar Înțelepciunea lui Solomon printre apocrife.

Redactarea cărții *Qoheleth* este plasată pe la jumătatea secolului al III-lea î.H. – altfel spus în vremea când Tora era tradusă la Alexandria –, iar traducerea ei în limba greacă, la începutul secolului al II-lea d.H. (după 70 d.H., anul cuceririi Ierusalimului de către Titus și al distrugerii Templului, și probabil înainte de revolta lui Bar-Kokhba din 132-135). Aproximativ cinci secole separă cele două texte, dar merită puse în valoare două puncte comune: în primul rând, procesul de elenizare a iudaismului, care a început o dată cu instalarea monarhiilor elenistice de la sfârșitul secolului al IV-lea. Amprenta elenismului asupra comunităților evreiești, la Alexandria, dar și în Palestina, devine tot mai puternică, iar studiile lui M. Hengel asupra Iudeei din primul secol d.H. dezvăluie în ce măsură limba greacă a marcat viața evreilor de la Ierusalim și din diaspora. O dată cu limba, pătrund cultura, formele de gândire, dar și de putere. Încă din timpul domniei lui

3. *Vide* M.Taradach și J. Ferrer (ed.), *Un Targum de Qohélet. Editio Princeps du LMS. M-2 de Salamanca. Texte araméen, traduction et commentaire critique*, Geneva, 1998, pp. 17-30.

Antiochus al IV-lea Epiphanes, rezistența Macabeilor a vrut să impună limite unei civilizații care își asumase dreptul de a face din Templu un templu al lui Zeus. Tocmai de aceea, al doilea punct comun între textul grecesc și cel ebraic al Ecleziastului îl reprezintă faptul că ele au fost produse în două perioade de criză, chiar dacă situațiile istorice diferă mult. Pentru *Qoheleth*, M. Hengel a descris în ce fel cartea dezvăluie „începutul crizei religioase la evrei". Iudeea, în perioada elenistică, se bucura de o oarecare prosperitate, care se întrezărește în carte, fie și într-o formă critică (2,8; 5,9; 7,12; 10,19), dar se afla cu siguranță într-o situație de subordonare și conflict.

În anul 70 d.H., al doilea Templu este distrus, iar Iudeea devine provincie romană. Faptul reprezintă o zdruncinare profundă, de pe urma căreia va căpăta o importanță centrală iudaismul rabinic. J. Neusner i-a definit trăsăturile principale, în primul rând locul central pe care îl ocupă studierea Torei, socotită ca o adevărată formă de cult. Se pare că traducerea în greacă a cărții *Qoheleth* s-a făcut în acest mediu rabinic, în Palestina sau chiar în comunitățile din preajmă; această carte de înțelepciune se citește pe fundalul unei noi definiri a înțelepciunii, care este fără îndoială marcată de elenism (iar lexicul grecesc al Ecleziastului îi poartă urmele), dar se centrează pe studierea Legii pornind de la textele în curs de canonizare. Se conturează acum, în trecerea de la ebraică la greacă, ceea ce am numit dublul orizont al textului: universalizării, ștergerii granițelor prin întâlnirea dintre culturi produse în epoca elenistică, îi succedă o nouă instituționalizare a religiei, în care înțelepții, rabinii ocupă un loc hotărâtor. În vremea unei asemenea schimbări culturale și religioase, ce semnificație are o traducere, mai mult încă – o traducere literală a unei cărți biblice?

Spre deosebire de Înțelepciunea lui Iisus Sirah, al cărei prolog ne oferă un nume de autor și o dată, textul grecesc al Ecleziastului nu are nici un fel de semnătură. Comentatorii moderni atribuie traducerea cărții lui Aquila din Pont; sub numele lui Aquila se ascunde probabil anturajul acestuia, școala căreia îi aparținea, ceea ce sugerează că un traducător trebuie să se supună unui anumit set de reguli de traducere. Abordările cele mai recente ale subiectului se caracterizează toate prin prudență, dar nimeni nu poate evita referirea la Aquila.

Mai multe mărturii antice ne dau informații asupra lui Aquila, iar unele elemente concordă, chiar dacă rămân în fond imposibil de verificat. După Irineu (*Aduersus haereses* III, 21, 1), Epifanie (*Tratatul despre greutăți și măsuri* 13) și un text apocrif, *Dialog între Timotheu și Aquila*, personajul –

prozelit evreu – era originar din Pont. Cu destule detalii, ultimele două texte îl prezintă ca fiind înrudit cu împăratul Hadrian şi aflându-se în acelaşi timp cu acesta la Ierusalim, aşadar în anii 130. Istoricul roman Cassius Dio indică drept cauză a revoltei conduse de Bar-Kokhba intenţia lui Hadrian de a face din Ierusalim o aşezare romană cu numele Aelia Capitolina (*Istoria romană* 69, 12). În contact cu mediile rabinice, Aquila a oferit o nouă versiune a Bibliei greceşti; dorinţa de a avea o nouă traducere făcută în interiorul iudaismului poate fi justificată de o neîncredere faţă de Septuaginta, ale cărei libertăţi faţă de textul ebraic erau de mult timp recunoscute şi care devenise „carte" a comunităţilor creştine. *Hexapla* lui Origen, dar şi, de pildă, răspunsul pe care Origen i-l adresează lui Africanus în legătură cu episodul Suzanei din Cartea lui Daniel, precum şi numeroase menţionări ale personajului în Talmud, atestă acest rol al lui Aquila. Câteva fragmente din „Biblia lui Aquila" descoperite în geniza din Cairo demonstrează locul deţinut de această versiune în comunităţile evreieşti până în epoca medievală. N. De Lange a editat şi tradus pasajul din Ecleziast (2,13-23) găsit pe unul din palimpsestele din geniză[4]: textul grecesc este transliterat în ebraică şi pare să fie o adaptare a textului Ecleziastului în greaca medievală. În fine, un document oficial confirmă încă o dată locul ocupat de opera lui Aquila: *Novella* 146 a lui Iustinian, din 553, autorizează comunităţile evreieşti să folosească în liturgie Biblia lui Aquila.

Opera lui Aquila nu a ajuns până la noi decât într-o formă fragmentară, chiar dacă datelor hexaplare li s-au adăugat fragmentele descoperite în geniză (3Rg. 21,9-17; 4Rg. 23,12-27; versete din Psalmi, dintre care cele mai întinse pasaje sunt Ps. 91,1-10; 95,7-13; 101,16-29; 102,1-13).

Într-un capitol din *Les devanciers d'Aquila* (Vetus Testamentum Supplementum 10, Leiden, 1963), D. Barthélemy, comparând textul Eclezia stului din Septuaginta cu diferitele pasaje şi lecţiuni păstrate din Biblia lui Aquila, rămâne la concluzia că textul trebuie să-i fie atribuit lui Aquila: lui i-a revenit aşadar traducerea cărţii *Qoheleth* în limba greacă, o dată ce a fost recunoscută drept canonică. Două criterii au jucat un rol decisiv: traducerea lui *gam* prin καί γε (care plasează textul lui Aquila în seria primelor revizuiri ale LXX) şi folosirea lui σύν adverbial ca echivalent

4. N. R. M. De Lange, „Two Genizah Fragments in Hebrew and Greek", în: J. A. Emerton şi S. C. Reif (ed.), *Interpreting the Hebrew Bible. Essays in honour of E. I. J. Rosenthal*, Cambridge, 1982; *Greek Jewish Texts from the Cairo Genizah*, Tübingen, 1996, cap. IX, „A Greek Translation of Kohelet (Ecclesiastes)".

pentru *'eth*, particula plasată înaintea complementului direct. Barthélemy sugerează că traducerea acestei cărți este o operă de tinerețe a lui Aquila. K. Hyvärinen (*Die Übersetzung von Aquila*, Lund, 1977, p. 99) se oprește mai degrabă la ideea că Ecleziastul a fost tradus pentru prima dată în anii 70 și că Aquila a revizuit mai apoi această traducere. La acestea se adaugă o altă ipoteză, legată de mărturia lui Ieronim: opera lui Aquila ar fi avut două ediții.

II. Compoziția și retorica textului

Carte de mici dimensiuni, *Qoheleth-Ecleziastul* se prezintă în Bibliile moderne în douăsprezece capitole. D. Barthélemy a studiat „tradițiile antice ale împărțirii textului biblic al Torei" (G. Dorival și O. Munnich [ed.], *„Selon les LXX". Hommage à Marguerite Harl*, Paris, 1995, pp. 27-52) și a arătat legătura dintre aceste decupaje ale textului și utilizarea lui liturgică în sinagogă. Midraș Rabbah la cartea *Qoheleth* o împarte în patru secțiuni: granița dintre secțiunile 1 și 2 este mai puțin precisă decât următoarele, dar pare să fie după 3,12; a doua secțiune începe așadar la 3,13, a treia la 7,1, iar a patra la 9,7. Indicate doar în Midraș, aceste împărțiri nu sunt explicate și provin fără îndoială dintr-o tradiție mai veche. Cele opt omilii ale lui Grigore al Nyssei consacrate Ecleziastului, a căror arhitectură viguroasă sugerează că este vorba de o operă încheiată, se referă la Ecl. 1,1 – 3,12-13, acoperind prima parte a cărții biblice, în care Grigore al Nyssei include și versetul 3,13 (care formează cu versetul precedent o unitate sintactică). Câteva veacuri mai târziu, Isodad din Merv, ale cărui interpretări sunt în mare măsură tributare exegezei lui Theodor al Mopsuestiei, propune la începutul comentariului său la Ecleziast o divizare în trei părți, fără a preciza totuși care sunt delimitările. Propunerile formulate în ultimele decenii de către exegeți asupra unității și compoziției acestei cărți sunt îndeajuns de diferite pentru a contura dificultatea demersului de determinare a unităților semnificative în interiorul unui text non-narativ.

Comparația este omniprezentă în Ecleziast, iar G. S. Ogden (în două articole apărute în *Journal of Biblical Literature*[5]) a demonstrat în ce fel folosirea comparației constituie un mod de gândire al Ecleziastului și îi structurează etapele de reflecție. În plan sintactic, aceasta se concretizează

5. „The Better proverb, rhetorical criticism and Qo", *JBL* 96, 1977, pp. 489-505; „Qo's use of the «nothing is better» form", *JBL* 98, 1979, pp. 339-350.

diferit: construcția ὡς... οὕτως sau ὥσπερ... οὕτως (3,19; 5,15; 11,5) introduce imaginile tradiționale și se poate reduce la o singură marcă de subordonare, ὡς (5,14; 9,2.12; 12,11). Cel mai adesea însă, comparația ia forma unui *Tōb--Spruch* (*Better-Proverb*), după expresia lui W. Zimmerlis care identifică, sub această denumire, una dintre modalitățile de exprimare a înțelepciunii („Ort und Grenze der Weisheit im Rahmen der alttestamentlichen Theologie", în: *Les Sagesses du Proche-Orient ancien*, Paris, 1963, pp. 129-136). În Ecleziast, aceste propoziții sunt calchiate după ebraică, secvența *ṭōbh... min...* fiind tradusă prin ἀγαθόν... ὑπέρ (sau ἀγαθόν... ἤ); șaisprezece afirmații din Ecleziast au această formă, iar opt dintre ele sunt grupate în pasajul 7,1-11. Se adaugă formele implicite de comparație, precum și echivalentele lor negative: οὐκ ἔστιν ἀγαθόν (2,24; 3,12.22; 8,15); în construcțiile de tipul acesta, ceea ce urmează după sintagmă sugerează că există cel puțin o excepție de la formularea negativă (în 2,24, îi răspunde afirmativul ἀγαθόν; în 3,12.22 și 8,15, îi urmează εἰ μή, „cu excepția", „decât"). Temele comparației sunt felurite, de vreme ce Ecleziastul a dorit să vadă totul și să experimenteze totul: diversificarea comparației poate fi înțeleasă ca o manieră de a ilustra acest „tot", repetat cu insistență. Mai presus de toate însă, comparațiile se integrează discursului și îl justifică, iar propozițiile introduse prin ὅτι le semnalează pertinența. Înțelepciunea Ecleziastului cântărește așadar și evaluează ce este bine și ce este *mai* bine și se confruntă cu caracterul exclusiv al Legii care funcționează prin porunci și interdicții.

Comparația este și una dintre trăsăturile autobiografice, privindu-l chiar pe cel care vorbește: în câteva rânduri, el își pune întrebări asupra succesorului său și se compară – fără modestie – cu predecesorii săi. Comparația se integrează într-un discurs la persoana întâi care unifică textul. Traducătorul în limba greacă reproduce cu fidelitate diferitele mărci ale persoanei întâi din textul cărții *Qoheleth*. Alături de numeroase verbe la această persoană, sintagma ebraică alcătuită din verb la persoana întâi + *'anî*, pronumele subiect de persoana întâi, este tradusă sistematic în greacă prin sintagma verb + ἐγώ („eu [însumi]", „chiar eu"). Mai mult decât atât, traducătorul transpune în greacă sufixele pronominale ebraice, cu precădere în expresia καρδία μου, „inima mea" (care apare de douăzeci și două de ori), folosită mai ales în cazul dativ, precedată de prepoziția ἐν, „în". Această abordare a textului îi conferă aspectul unui monolog, al unui discurs interior.

III. Întrebările Ecleziastului. Principalele teme ale cărții

„Deșertăciunea"

„Deșertăciunea deșertăciunilor" este expresia care păstrează în amintiri textul Ecleziastului. Totuși, chiar dacă ea își capătă toată puterea în Ecleziast, această reflecție care prezintă o judecată universală, fără referire explicită la Dumnezeu, e deja prezentă în alte locuri din VT și se întâlnește, pe un plan mai larg, cu unele curente filozofice din perioada elenistică.

Ecleziastul folosește recurent substantivul ματαιότης, chiar dacă adjectivul corespunzător lipsește. În Psalmi (ex. 38,6, cel mai apropiat ca sens; 118,37; 143,4.8.11 etc.) și Proverbe (12,11; 21,6; 26,2; 30,8; 31,30, în afirmații cu sens mai limitat) cele două cuvinte traduc diferiți termeni ebraici, în timp ce în Ecleziast se manifestă o echivalență strictă cu *hebhel* (v. nota la 1,2).

Fie că sunt considerate pesimiste, fie doar banale, aceste declarații apar ca una din temele discursului sapiențial, vizând să-l coboare pe om și ambițiile lui. Se remarcă lipsa termenilor – și deci a temei – deșertăciunii în Înțelepciunea lui Sirah (cu o singură excepție, nesemnificativă). Se poate vedea oare în aceasta un indiciu că acestă carte vrea să răspundă Ecleziastului redând toată forța fidelității față de Dumnezeul Legii? Într-un asemenea context, „deșertăciunea" omului nu-și găsea locul.

Așadar, Ecleziastul face din această afirmație centrul experienței sale și o completează dându-i forma unei duble propoziții (nominale, în ebraică și în greacă): „toate sunt deșertăciune și căutare de vânt" (prima ocurență în 1,14). Traducerile și interpretările pentru a doua parte a versetului din TM sunt numeroase și divergente, din cauza diferitelor explicații etimologice date cuvântului *r^{e}'ūth* (vezi nota la 1,14). Folosirea gr. προαίρεσις, *litt.* „căutare, alegere", specifică mai mult sensul acestei acuzații de nebunească deșertăciune, pentru că tinde să-l facă pe om răspunzător de ea; intrăm astfel în sfera unei antropologii.

Tema regală și critica regalității

În primul verset al cărții, numele lui Solomon nu e rostit, spre deosebire de versetele introductive ale celorlalte cărți care îi sunt atribuite (Prov. 1,1; Cânt. 1,1) și de titlul ultimei cărți solomoniene, „Înțelepciunea lui Solomon". Comentatorii antici, atât evrei cât și creștini, se grăbesc însă, într-un anume

sens, să-i restituie cartea pentru a completa desemnările perifrastice care îl înlocuiesc în text.

Vorbirea la persoana întâi, recurentă în carte, face din afirmațiile succesive un „cuvânt al regelui", mai cu seamă în cap. 2. Comentatorii moderni ai TM istoricizează aceste versete, găsind în ele portretul unui rege elenistic, mai ales unde se menționează impozitele și bogățiile care vin din provincii (*e.g.* 2,8).

În culturile antice există o legătură strânsă între regalitate și scrierile sapiențiale, regele apărând ca figura înțeleptului. Dar ne putem întreba dacă, în Ecleziast, legătura cu istoria lui Israel nu este una critică: cuvintele regelui exprimă o întrebare asupra exercitării puterii; în două rânduri (4,13-14; 9,14-15) figura săracului devine antiteza regelui și ne e sugerată ca simbol al unei mai mari înțelepciuni. Textul grecesc întărește această linie critică: alegerea unor anumite cuvinte, care poate apărea ca rezultatul unei uniformizări a limbajului biblic, creează de fapt apropieri între istoria regalității și aprecierea ei de către Ecleziast. Așa e cuvântul-cheie al cărții – ματαιότης, deșertăciunea: Samuel acuzându-l pe Saul (1Rg. 13,13), Saul, când se autoacuză în fața lui David (1Rg. 26,21), David recunoscându-și păcatul în fața lui Dumnezeu (1Par. 21,8) folosesc verbul corespunzător ματαιοῦσθαι, ca și în acuzația colectivă adusă lui Israel și lui Iuda (4Rg. 17,15). TM nu are aceeași uniformitate. Deșertăciune nebunească: aceasta e judecata asupra acțiunii regilor.

Puterea arbitrară a regilor pare pusă în cauză și prin intermediul unei citări: „după cum grăiește un rege puternic" (8,4): ultimele două cuvinte definesc puterea lui Solomon în 3Rg. 4,21 (și aici TM are doi termeni diferiți).

Importanța temei regale în Ecleziast trebuie pusă în paralel cu portretele contrastante ale lui Solomon pe care le găsim la scriitorii evrei din perioada elenistică la începutul erei noastre, de exemplu în Targum și la Flavius Iosephus. Unele interpretări din Targumul la *Qoheleth* merg tot în sensul unei critici aduse regalității, chiar dacă Solomon nu e atins personal de ea, de vreme ce apare ca profetul care vestește decăderea regalității: este denunțată mai ales ruptura dintre cele două regate – de Nord și de Sud. Singura domnie lăudată este cea a lui Iezechia. Flavius Iosephus (*AI* VIII, 1-7) insistă îndeosebi asupra înțelepciunii și pietății lui Solomon.

Dar regele nu e singurul om cu putere: reflecția înțeleptului tinde să generalizeze, denunțându-i pe cei puternici: regelui îi sunt asociați „mai-marii", „căpeteniile", iar expresiile din 5,7 desemnează, poate, o ierarhie administrativă apăsătoare. Eventualitatea din 10,4 („Dacă duhul celui puternic

se suie împotrivă-ţi") pare a arăta puterea ca pe o ameninţare mereu posibilă. Asociată cu bogăţia, puterea este asuprire, silnicie (συκοφαντία în 4,1 şi 5,7); opoziţia dintre bogat şi sărac, foarte prezentă în Proverbe şi Sirah, apare în Ecleziast ca antiteza dintre rege şi sărac (9,14-15): rezistenţa acestuia e repede uitată, poate că cei puternici au ultimul cuvânt.

Pesimismul Ecleziastului. Bogăţia şi originalitatea vocabularului privind oboseala, truda

Prima marcă a pesimismului se află în recurenţa aceluiaşi lexic negativ: μόχθος, „trudă", apare de 21 de ori, iar verbul corespunzător de 13 ori. Aceste cuvinte cu sens puternic, ce fac legătura între muncă şi oboseală, sunt atestate în limba clasică mai ales la poeţi şi la tragici. De asemenea, familia de cuvinte reprezentată în carte prin ἔγκοπος (1,8) şi κόπωσις (12,12) aparţine registrului hiperbolic al suferinţei şi epuizării: limba clasică, mai ales în tragedii, foloseşte mai ales κόπος, care denotă, etimologic, gestul lovirii pieptului cu ocazia unui doliu. Intră deci în această suferinţă o anume violenţă, lucru confirmat de folosirea lui περισπασμός (1,13; 2,23.26 etc.) şi a verbului corespunzător (1,13; 3,10; 5,19), din familia verbului σπάω, „a trage, a sfâşia". Într-o expresie (2,23) i se adaugă ἄλγεμα, care în alt loc exprimă rezultatul unei prea mari voinţe de a şti (1,18). Suferinţa pare deci a fi consecinţa inevitabilă a activităţii înţelepţilor.

Toată viaţa omului, şi mai ales viaţa celui care încearcă să înţeleagă, sunt deci definite prin suferinţă. Versiunea greacă, alegând un vocabular mai poetic, ce face ecou strigătelor eroilor tragici, accentuează această percepere negativă a existenţei. Totuşi, spune Ecleziastul, aceasta nu e incompatibilă cu bucuria.

O fericire greu de definit

Psalmii propun definiţii ale fericirii folosind expresia recurentă „fericit omul". Ecleziastul foloseşte termeni care par marcaţi de ambiguitate: εὐφραίνειν şi substantivul corespunzător, εὐφροσύνη, pun mai mult accentul pe ceea ce este obiectul bucuriei, veseliei: pâinea (9,7), vinul (10,9), a mânca şi a bea (8,15) dau un conţinut plăcerii de a trăi; termenii sunt asociaţi cu ospeţele, cu sărbătorile (conotaţie care apare deja în poemele homerice). Dar astfel ajungem foarte repede la limitele, ba chiar la contradicţiile „bucuriei": ea nu depăşeşte sfera activităţilor omeneşti (*cf.* 2,10; 3,22) şi prin urmare coexistă cu „truda", prin care Ecleziastul defineşte de la început existenţa omului

(1,3). Astfel găsim de două ori expresia „inima mi s-a desfătat în toată truda mea" (2,10; 5,18).

Expresia „să mă înstăpânesc" din 2,3 sugerează totuşi o hotărâre de cumpătare, pe linia eticii elenistice, a cărei amprentă o poartă mai multe cărţi sapienţiale. Sensul moral al verbului κρατεῖν, „a fi stăpân, a se înstăpâni, a domina", atestat în toată literatura greacă, folosit în Ecleziast, arată că suntem departe de veselia care însoţeşte sărbătorile şi ospeţele în Pentateuh.

Această întrebare asupra fericirii explică de ce Ecleziastul nu încetează să definească ce este bun. El apreciază ce este bun mai ales prin comparaţie, folosind structura: „bun, mai presus de..." sau „mai bun este... decât...". Înţelepciunea însăşi e insistent calificată drept „bună", mai bună decât puterea, războiul etc. (9,16.18). Ca răspuns la întrebarea din 6,12, tot începutul cap. 7 e structurat de o serie de astfel de comparaţii. Apare limpede că ceea ce este bun pentru om nu este întotdeauna asociat cu plăcerea (7,2-5).

Râsul este menţionat de patru ori, asociat mai degrabă cu nechibzuinţa (7,6) şi cu rătăcirea (2,2). Nici formularea despre râset de la 10,19 nu e lipsită de ambiguitate, căci e limitată la satisfacţia imediată. Prin circumspecţia cu care priveşte râsul, Ecleziastul se înscrie pe linia moraliştilor, iar comentatorii lui, atât evrei cât şi creştini, se grăbesc să-i calce pe urme.

Locul lui Dumnezeu şi problema răsplăţii

Dumnezeu este des amintit în Ecleziast, dar imaginea Lui pare enigmatică. De altfel, în această privinţă, versiunea greacă e foarte apropiată de TM. Afirmaţia că omul trebuie să se teamă de Dumnezeu şi categoria celor ce se tem de Dumnezeu e frecventă în text, dar despre ce teamă ar fi vorba? Este afirmată limpede distanţa dintre Dumnezeu şi oameni: „Dumnezeu este în cer, iar tu pe pământ" (5,1). Expresia „sub soare" se îmbogăţeşte astfel cu o nouă conotaţie care, dincolo de cosmologie, sugerează o separare clară între cer şi pământ. Dar mai cu seamă caracterul contradictoriu al „darurilor" lui Dumnezeu este cel care adaugă o notă severă temerii de Dumnezeu. Dumnezeu este adesea subiectul verbului „a da" – dar ce dă, şi cui? La 2,26 darul se referă la o retribuţie dreaptă, care distinge între „omul bun" şi „păcătos": celui dintâi îi dă înţelepciune, iar celui de-al doilea, frământare. Dar în capitolul următor Ecleziastul spune: „Am văzut frământarea pe care Dumnezeu le-a dat-o fiilor omului, ca să se frământe în ea" (3,10-11). Targumul rectifică universalitatea unui astfel de „dar", păstrându-l pentru cei răi. Comentatorii creştini încearcă şi ei să atenueze imaginea scandaloasă a unui Dumnezeu

care ar pricinui nefericirea oamenilor. Grigore al Nyssei (*Hom.* VIII, 7) face deosebirea între capacitatea de a discerne pe care o dă Dumnezeu şi proasta ei folosire de către oameni. Evagrie asimilează „frământarea" cu reprezentările sensibile pe care Dumnezeu, în pedagogia Sa, le-a dat oamenilor (*Scholii, ad loc.*).

Folos şi suferinţă par amestecate în mod straniu în „partea" pe care Dumnezeu i-o stabileşte omului şi acest lucru pune iarăşi în criză idealul înţelepciunii şi chiar valoarea existenţei (4,2-3; 6,3). Altă noţiune e şi mai grăitoare în privinţa unei drepte răsplătiri a faptelor, chiar şi după moarte: este amintit „sălaşul morţilor" (Hadesul), locul în care, conform tradiţiei, merge tot omul (9,10), dar există un termen mai frecvent care, într-un anume sens, îl concurează: συνάντημα, „soarta" – TM *miq^{e}reh* (3,19; 2,14-15; 9,2-3 etc.). În felul acesta apare ideea a ceea ce se petrece accidental, întâmplător. În Ecleziast această soartă e prezentată ca inevitabilă şi există un fel de hiat între rolul atribuit lui Dumnezeu şi această percepere a existenţei, apropiată, poate, de noţiunile greceşti de „hazard" sau „destin". Targumul, care atribuie un loc important temei judecăţii de pe urmă şi a gheenei, respinge această idee, care desfiinţează deosebirea dintre bun şi rău[6].

Nechibzuitul şi înţeleptul: elemente ale unei antropologii

Antiteza ἄφρων/σοφός este prezentă în toată cartea, dar folosirea unor forme interogative sau a unor comparaţii arată că opoziţia nu este, poate, atât de exclusivă, că distincţia e prea simplă ca să acopere experienţele întregii vieţi. Fiecare din aceste cuvinte e însoţit de o serie de sinonime care îi definesc conotaţiile. Alături de „nechibzuinţă", „sminteală" apar rătăcirea, neghiobia, prostia, nelegiuirea, întunericul. Cu privire la înţelepciune, efortul de a o defini este mai dezvoltat, iar versiunea greacă prezintă unele opţiuni lexicale ce pun accentul asupra interiorităţii omului şi asupra exercitării libertăţii.

Înţelepciunea e legată de ştiinţă, iar dobândirea acesteia duce de la observarea realităţii la o cunoaştere ale cărei limite sunt lesne percepute. O

6. Totuşi, eliminând ideea simplistă a unei retribuiri mecanice imediate şi materiale, care ar fi putut rezulta dintr-o lectură superficială a cărţilor sapienţiale anterioare, Eclezíastul realizează o purificare a orizontului de aşteptare pe care se va putea aşeza revelaţia despre soarta omului după moarte aşa cum apare în ultimele cărţi ale Vechiului Testament (Dan. 12, 2Mac., Înţelepciunea lui Solomon) şi care va fi dezvoltată în Noul Testament. (n. trad.)

serie de verbe insistă asupra fazei de observație: „a vedea", „a căuta", „a cerceta", „a privi": este examinată realitatea întreagă, după cum atestă expresia „sub soare". Cunoașterea, știința care rezultă nu are contururi precise, dar se regăsește tema științei cvasi-enciclopedice a lui Solomon, evocată în 3Rg. 5,9-14.

Sunt unele calități care definesc înțelepciunea: termenul ἀνδρεία, „curajul, cutezanța", echivalează ebr. *kiš'rōn*, „folos, avantaj, reușită", iar în 2,21 e asociat cu „înțelepciunea și cunoașterea": absent din Pentateuh, rar în celelalte cărți sapiențiale, apare mai ales în cărțile Macabeilor. Menționarea repetată a curajului, a cutezanței în Ecleziast trimite la tradiția filozofică greacă, dar și la realitatea istorică iudaică a răscoalelor Macabeilor.

Două cuvinte marchează locul voinței în sfera înțelepciunii omenești: θέλημα „voința" (5,3; 12,1.10) este mereu cea a omului în textul grecesc, pe când ebr. *ḥēpheṣ* desemnează, la 5,3, favoarea, bunăvoința, pe care Dumnezeu nu o dă celor nechibzuiți. În Psalmi și în Macabei, θέλημα desemnează voința lui Dumnezeu: „a face voia lui Dumnezeu" (Ps. 39,9; 142,10) definește pentru om un mod de viață și acesta e unul din sensurile în care se dezvoltă folosirea cuvântului în NT. Προαίρεσις, „alegere", „căutare", apare mai ales în refrenul „căutare de vânt", dar și în „căutarea inimii" (2,22). În logica textului grecesc, „deșertăciunea" pare a ține de om și de acțiunile lui, deci e rezultatul alegerii lui. Acest lexic al voinței, al alegerii, ca și repetarea expresiei „în inima mea" arată că Ecleziastul observă interiorul omului în aceeași măsură în care e atent la ce se petrece pe suprafața pământului. Cuvântul συνείδησις, „conștiință, sine" (10,20), dă mărturie pentru schimbarea care se petrece în literatura de înțelepciune: criteriile de apreciere a conduitei omului se află mai puțin în actele exterioare și mai degrabă în atitudinea lăuntrică.

Portretul înțeleptului e completat de εὐτονία (7,7), „vlagă", „vigoare". Se introduce astfel în textul biblic concepția greacă, medicală și filozofică, a dreptei tensiuni dintre trup și suflet.

O reflecție elaborată asupra timpului

Vocabularul temporalității în Ecleziast se impune întâi prin bogăția sa și prezintă întreaga paletă a modurilor de a percepe timpul: timp fizic, cosmic, timp al existenței umane și modul în care omul percepe conștient timpul.

Capitolul 1 dă imagini ale timpului cosmic: răsăritul și apusul soarelui, succesiunea generațiilor. Este un timp repetitiv și identic cu sine, pe care

Ecl. 1,6 îl defineşte prin imaginea cercului. Mai departe, termenul κάθοδος (6,6; 7,22) trimite tot la măsurarea timpului fizic în sensul în care limba clasică foloseşte περίοδος, „ciclu, perioadă, vreme". La 7,22, κάθοδος e folosit în paralel cu adverbul πλειστάκις, „de multe ori, adesea", hapax în LXX, încă un mod de a caracteriza aspectul periodic al timpului.

Viaţa umană e privită în totalitatea duratei ei, în primul rând prin expresia „în [tot] numărul zilelor din viaţa lor" (2,3; 5,7) şi a variantelor ei. În interiorul vieţii omului, Ecleziastul e atent şi la diferitele ei momente: tinereţea (11,9) etc. e pusă în opoziţie cu ceea ce e numit doar metaforic bătrâneţea sau moartea: interpretarea cea mai curentă a pasajului 12,1-7 e un tablou al decăderii legate de bătrâneţe.

În fine, dincolo de fiecare existenţă individuală, ceea ce îl nelinişteşte pe Ecleziast e sensul succesiunii generaţiilor (urmaşii – 2,18; 3,22 sau cei dinainte – 1,10.16; 2,7.9 etc.). Putem citi, sau nu, în filigranul acestor referinţe la trecut sau la viitor aluzii la istoria regalităţii; oricum, toate aceste expresii fac loc linearităţii timpului istoric: nu se mai subliniază repetiţia, ci aşteptarea unei schimbări, diferenţa.

Timp şi moment, χρόνος *şi* καιρός

Există o disproporţie flagrantă între apariţia unică a lui χρόνος (3,1, TM *z^{e}mān*) şi cele 42 de ocurenţe ale lui καιρός (TM *'eth*). În greaca clasică, în secolele VI-V î.H., acesta din urmă înseamnă clar momentul oportun, favorabil, vremea cuvenită pentru ceva. Mai târziu această specificitate de sens se atenuează şi cei doi termeni tind să devină sinonimi. Totuşi, pentru a distinge sensul lui καιρός în Ecleziast trebuie luate în consideraţie două elemente. În carte el este asociat de două ori cu noţiunea de judecată: momentul/vremea judecăţii (8,5.6), ceea ce ne orientează spre sensul clasic al termenului. La 10,17, complementul de timp πρὸς καιρόν, „la vremea potrivită, la timp", pledează în acelaşi sens, iar Grigore Taumaturgul foloseşte pentru acest pasaj adverbul εὐκαίρως. Acesta aminteşte de conceptul stoic, din perioada elenistică şi de la începutul erei noastre, de εὐκαιρία, „momentul optim", experienţa unui acord între om şi lume. Ne putem întreba dacă traducerea sistematică, de către Aquila, a ebr. *'eth* prin καιρός nu e dublată de un fel de revalorizare a termenului în contact cu unele influenţe filozofice destul de larg răspândite.

Interpretarea eshatologică pe care Targumul sau Ieronim o dau anumitor menţionări ale timpului depinde, fără îndoială, nu atât de sensul distinct al unui termen sau altul, cât de interpretarea globală a textului sau a unor pasaje.

Sunt astfel orchestrate în Ecleziast diferite experienţe ale timpului, iar rezonanţele filozofice pe care expresia lor grecească le suscită contribuie la interesul traducerii lui Aquila.

IV. Interpretări creştine ale Ecleziastului

Titlul grecesc al cărţii, Ἐκκλησιαστής, impune o legătură cu ἐκκλησία, „adunare" şi „biserică": raportul etimologic este mereu prezent în scrierile Părinţilor, chiar dacă nu provoacă decât dezvoltări de mici dimensiuni, de interpretare a unor versete ca aluzii la dezbinările din sânul Bisericii şi la eretici (*e.g.* 3,7).

Există însă o trăsătură comună a comentariilor patristice la Ecleziast, de la Origen la Ieronim şi, prin acesta din urmă, în tradiţia latină până în epoca medievală: Ecleziastul este inclus în trilogia solomoniană (Proverbe--Ecleziast-Cântarea Cântărilor), care este asimilată, în procesul de elenizare a creştinismului, celor trei părţi ale filozofiei greceşti: etica, fizica şi epoptica sau mistica (*vide* M. Harl, „Les trois livres de Salomon et les trois parties de la philosophie dans le Prologue du Commentaire du Cantique des Cantiques", în *Mélanges M. Richard*, Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur 133, Berlin, 1987, pp. 249-269). Reprezentând fizica, în sensul de cunoaştere a naturii, Ecleziastul se dezvăluie ca o carte a dispreţului faţă de lume, faţă de tot ce înseamnă ματαιότης („deşertăciune"); este, prin aceasta, locul unei convertiri care îşi va găsi dimensiunea deplină în Cântarea Cântărilor. Prefeţele la comentariile la Cântare scrise de Origen (Prologul 3) şi Grigore al Nyssei, precum şi omiliile lui Vasile cel Mare asupra începutului Proverbelor precizează sensul acestei clasificări filozofice. Ecleziastul este cartea fizicii, în care sunt precizate locul lumii (1,5-7) şi locul omului; tema deşertăciunii se află la întretăierea afirmaţiilor privind limitările, contingenţa şi nefericirea omenească, într-o alăturare a eticii cu fizica.

Mai multe *catenae* asupra Ecleziastului ne permit accesul la fragmente din comentariile cele mai vechi la această carte, cele ale lui Dionisie al Alexandriei şi Origen. Cea dintâi operă completă referitoare la Ecleziast care ne-a parvenit este *Metaphrasis in Ecclesiasten* a lui Grigore Taumaturgul, preţioasă mai cu seamă ca mărturie a receptării textului biblic la mai puţin de două secole de la traducerea lui.

Grigore Taumaturgul, Metaphrasis in Ecclesiasten

Cartea, scrisă către sfârşitul secolului al III-lea, ar putea fi un simplu exerciţiu de şcoală. Glosa obţinută în felul acesta nu este mai întinsă decât textul însuşi al Ecleziastului. Grigore „traduce" cartea, verset cu verset. Este atent la caracterul ortodox al cărţii şi îi atenuează adesea afirmaţiile iconoclaste. Opera sa este însă preţioasă în plan semantic: echivalenţele lexicale pe care le propune autorul, împrumutate dintr-o bună limbă clasică, limpezesc termenii rari (chiar dacă uneori banalizează textul biblic). La un nivel mai profund, se poate descoperi în operă o reflecţie asupra conotaţiilor impuse de afirmaţiile esenţiale, repetate, din Ecleziast. De pildă, pentru noţiunea de „deşertăciune" (ματαιότης) sunt propuse diferite sinonime în funcţie de context şi, dincolo de o simplă preocupare pentru a oferi varietate textului, se întrevede un efort de interpretare a termenului: acesta este de câteva ori preluat în comentariu (8,10; 12,8) sau înlocuit prin adjectivul corespunzător (2,1.17; 5,6; 9,9), întărit de două ori prin adjectivul κενός, „gol", „vid" (1,2; 6,9). Acelaşi termen este însă interpretat ca o conotaţie pentru „abatere", „eroare" (2,15: ἀφροσύνη, „sminteală"; 6,9: ἀνόνητος σπουδή, „strădanie lipsită de raţiune"; 7,15: οὐκ ὀρθώς, „altfel decât este drept"; 8,14: χειρίστη καὶ ἐψευσμένη δόξα, „părere rea şi greşită" şi πλάνη χαλεπή, „greşeală deplină/totală"); pentru ideea de înşelător (2,26: δολερὰ καὶ μάταια σπουδάσματα, „strădanii înşelătoare şi deşarte"). El asociază de asemenea termenul ματαιότης cu ideea de „nefericire" (7,6: ἄθλιον) şi de „greşeală care duce la pieire" (11,10: ἄνοια εἰς ὄλεθρον). Glosând în felul acesta cele douăsprezece capitole ale cărţii biblice, cam la două secole după traducerea ei în limba greacă, Grigore Taumaturgul ne oferă, fără pretenţia unui comentariu teologic elaborat, o deschidere înspre afirmaţia emblematică a Ecleziastului – πάντα ματαιότης –, devansând în acest punct interpretările multiple ale exegeţilor contemporani.

Omiliile lui Grigore al Nyssei

Aceste opt omilii (Sources Chrétiennes 416) probabil că au fost scrise în anii 380, altfel spus înaintea omiliilor la Cântarea Cântărilor. Sunt comentate numai primele trei capitole (Ecl. 1,1–3,13). Chiar dacă autorul afirmă că „Ecleziast" este în primul rând un nume al lui Hristos, omiliile 2–5 sunt centrate pe mărturisirea regelui Solomon, care avusese în mâna sa toată puterea, în deplină libertate de acţiune, şi care recunoaşte la capătul vieţii că nu a găsit în bucuriile ce i-au fost oferite nici o mulţumire durabilă.

Afirmația din versetul 2,7 („am dobândit robi și slujnice") prilejuiește o pledoarie originală împotriva sclaviei. Primele versete ale capitolului al treilea („pentru toate este un timp") deschide calea unor reflecții filozofice asupra timpului: autorul împrumută din stoicism noțiunea de διάστημα, „interval" prin care timpul devine una dintre categoriile proprii lumii create.

Comentariile lui Didim din Alexandria

Datând, fără îndoială, din același timp cu omiliile Părintelui capadocian, opera lui Didim se găsește în colecția de papiri de la Tura; textul păstrat prezintă câteva lacune și se oprește la 12,6. Didim comentează verset cu verset sau pe grupuri de versete; fiind mai puțin preocupat decât Grigore al Nyssei de σκοπός, de ținta cărții biblice, el urmează hermeneutica origeniană a sensului Scripturii și trece metodic de la sensul literal la cel moral și spiritual. Insistă în mod aparte asupra felului în care numeroși termeni pot fi luați atât cu valoare pozitivă, cât și cu valoare negativă; multiplică în felul acesta interpretările posibile, iar fiecare lemă pare să formeze un întreg, chiar dacă Didim subliniază în repetate rânduri logica textului biblic. Apelul constant la diverse pasaje biblice și paralele cu filozofia greacă, de la presocratici la Aristotel, pun în valoare polisemia Scripturii.

O lectură spirituală a Ecleziastului: Evagrie

Trăind în a doua jumătate a secolului al IV-lea și fiind marcat de tradiția origeniană a deșertului egiptean, în care a trăit vreme de mai mulți ani, Evagrie a dat trei opere majore de exegeză spirituală, sub forma scholiilor la Psalmi, la Proverbe și la Ecleziast. Alegând genul literar al scholiilor, Evagrie propune un decupaj al textului biblic și, chiar dacă nu se oprește la fiecare verset, semnalează asperitățile afirmațiilor din Ecleziast și, după cum subliniază P. Géhin (Sources Chrétiennes 397), moderează uneori pesimismul și tendințele hedoniste, epicuriene ale cărții. Este dominantă interpretarea spirituală, invitația la lupta cu pasiunile, dar Evagrie se arată atent și la vocabular și la sintaxa textului biblic (*vide* scholiile 7 și 53). Opera lui Evagrie este presărată cu citate din Proverbe, din Psalmi sau din Înțelepciune, dovadă de preț a locului ocupat de textele sapiențiale în edificarea spiritualității monastice. Genul literar al scholiilor, pe de altă parte, impune dimensiuni reduse, perfect adecvate pedagogiei lui spirituale: „Scholia nu îngăduie prolixitatea" (scholia 317 la Prov. 25,26).

Catenae *la Ecleziast*

Textul Catenei lui Procopie (care se opreşte la Ecl. 4,6) diferenţiază împrumuturile din Părinţi; aceasta nu exclude însă efortul de rescriere – care este însă şi mai vizibil în *Catena Hauniensis* şi *Catena Trium Patrum*. Comparaţia dintre primele două a îngăduit recuperarea unor pasaje din comentariul lui Dionisie al Alexandriei (care a murit pe la 260): acesta pare să reprezinte sursa principală pentru *Catena Hauniensis*. Mărturii preţioase pentru textul biblic, aceste *Catenae* (şi în mod deosebit *Catena Hauniensis*, care comentează întreaga carte) propun explicaţii pentru fiecare cuvânt, permiţându-i într-o anume măsură cititorului de azi accesul la geneza tradiţiei de interpretare a unui text dificil.

Aportul lui Ieronim

Dispunem de trei versiuni ieronimiene ale Ecleziastului (*vide* S. Leanza, *Annali di Storia dell'Esegesi* 4, 1987, pp. 87-108): o revizuire a ediţiei *Vetus Latina*, la care trimite în prologul său la cărţile lui Solomon şi din care ne-au parvenit câteva fragmente; textul pe care îl dă în comentariul său la Ecleziast şi, în al treilea rând, textul Vulgatei. Diferenţele dintre ele, chiar dacă se explică prin perspectiva diferită a fiecărei traduceri, marchează deopotrivă ezitările lui Ieronim în privinţa sensului.

Ca şi Grigore al Nyssei, Ieronim plasează la începutul comentariului său un pasaj de mici dimensiuni care reprezintă o interpretare hristologică a personajului „Ecleziastul", „fiul lui David" (Mt. 9,27 în paralel cu Ecl. 1,1); comentează apoi verset cu verset. Interesul pe care îl suscită opera lui Ieronim provine mai ales din faptul că el face apel, atunci când textul se dovedeşte dificil, la diferite versiuni greceşti.

V. Caracterul literal al textului

„Traducător servil" este eticheta care i se pune cel mai adesea lui „Aquila"; aceasta este de altfel una dintre modalităţile de a înţelege formula prin care Origen îl desemnează pe Aquila ca „sclav al textului ebraic literal" (*Epistola către Africanus*, 4,20-21) – numai că termenul δοῦλος („sclav") nu este în mod necesar unul peiorativ: el poate să indice calitatea operaţiei efectuate de traducător. În prefaţa la comentariul său la Ecleziast, Ieronim se arată sensibil la competenţa celui care a tradus textul din ebraică în greacă: *De hebraeo transferens, magis me septuaginta interpretum consuetudini*

coaptaui, in his dumtaxat, quae non multum ab hebraicis discrepabant („Traducând din ebraică, m-am aplecat mai mult asupra uzanţelor [lingvistice ale] traducătorilor LXX, în măsura în care nu se îndepărtează prea mult de cele ebraice"). Relevarea trăsăturilor caracteristice ale Ecleziastului grecesc impune reexaminarea conceptului de literalism, cu constatarea că până şi traducerea cea mai literală este supusă riscului de a oferi un sens diferit de cel al textului originar.

J. Barr (*The Typology of Literalism in Ancient Biblical Translations*, Mitteilungen des Septuaginta-Unternehmens 15, Göttingen, 1979) a demonstrat complexitatea noţiunii de literalism şi faptul că nu se poate trasa o simplă opoziţie antitetică între traducerea liberă şi traducerea literală. Comparaţia dintre textul ebraic al cărţii *Qoheleth* şi cel grecesc al Ecleziastului arată clar că opţiunile traducătorului nu dezvăluie o înţelegere univocă a literalismului: dacă unele trăsături gramaticale fac din textul grecesc un calc al textului originar, în egală măsură respectul pentru cartea care este tradusă generează o înţelegere a sensului, manifestată uneori prin exactitate, alteori prin omogenitatea opţiunilor lexicale şi prin utilizarea unor resurse lexicale conforme unei bune limbi greceşti clasice.

Efectele literalismului nu se opresc însă aici: grija pentru omogenitatea lexicală, care – în mod paradoxal – provoacă uneori traduceri mecanice, stereotipe, precum şi grija pentru analiza semantică, creează (sau subliniază, acolo unde ele există deja în ebraică) legături cu alte cărţi. Această armonizare a limbajului traducerii se înscrie aşadar într-o practică de intertextualitate, care merge de la simpla identitate de expresie la adevărate citări. Acest fapt trebuie pus, cu siguranţă, în legătură cu data târzie a cărţii *Qoheleth* şi, încă şi mai mult, a traducerii ei, cea mai recentă din întregul corpus. Numărul şi diversitatea pasajelor biblice evocate în felul acesta pun în evidenţă o caracteristică a cărţii pe care o accentuează traducerea grecească: o intertextualitate generalizată. Aceasta poate fi descrisă în trei feluri: numeroasele paralele cu cărţile Regilor furnizează un fundal istoric al cărţii şi provoacă tocmai prin aceasta ocazia unei noi lecturi critice a istoriei regalităţii; pot fi percepute însă, în egală măsură, referirile la Tora, precum şi o examinare, de asemenea critică, a codului de înţelepciune propus de celelalte cărţi sapienţiale. De la literalism la intertextualitate – acesta este sensul efortului de traducere al lui Aquila, care poate fi o garanţie, în ultimă analiză, a caracterului canonic al cărţii.

Françoise Vinel
(sinteză şi traducere de Ioana Costa)

Ecleziastul

1 [1] Cuvintele Ecleziastului, fiul lui David, regele lui Israel în Ierusalim.

1,1 Ecleziastul, Ἐκκλησιαστής, ca şi alte cărţi ale Bibliei (*e.g.* Prov. 30,1; 31,1; versetul 1,1 al Proverbelor – reluat într-o formă prescurtată în 10,1 şi, amplificat, în 25,1 – prezintă similitudini remarcabile cu Ecl. 1,1), poartă un „titlu" aparent cuprinzător, dar în care elementele de identificare sunt lipsite de precizie. Acest verset de început pare să conţină o îndoită aluzie la Solomon: ca fiu al lui David, rege al lui Israel (numai că formula ebraică din TM *ben-Dāwid melekh* se poate referi la un nepot al lui David sau chiar la oricare dintre regii care au stat pe tronul din Ierusalim), şi ca „Ecleziast", termen ce pare să trimită la actul solemn prin care Solomon i-a adunat în Sion pe bătrâni, ca să strămute chivotul legământului (3Rg. 8,1; în 3Rg. apare un compus al verbului, ἐξεκκλησίασεν). Ἐκκλησιαστής este un termen relativ rar în limba clasică (Platon, *Apologia* 25a, *Gorgias* 452e; Aristotel, *Politica* 1275a26, *Rhetorica* 1354b7), indicând fie un membru al adunării cetăţenilor (ἐκκλησία), fie pe cel care convoacă adunarea sau i se adresează; cu acest ultim înţeles apare în Deut. 4,10. Echivalarea participiului ebr. *qoheleth* prin ἐκκλησιαστής este o traducere etimologizantă (de două ori termenul este folosit, fără articol, ca nume propriu: 1,12 şi 12,9-10). Ieronim aminteşte, la începutul comentariului său (*In Eccl.* 1,1), cele trei nume ale lui Solomon: *Pacificus*, după etimologia ebraică a numelui; *Ididia*, „cel iubit de Dumnezeu" (transliterat Ιδεδι în LXX, 2Rg. 12,25) şi *Coeleth*: *Ecclesiastes autem Graeco sermone appellatur qui coetum, id est ecclesiam, congreget* („în limba greacă este numit «ekklesiastes» cel care convoacă adunarea, adică «ekklesia»"); dă ca echivalent *contionator (concionator)*. Exegeza patristică a insistat asupra sensurilor cuvântului-bază ἐκκλησία: „adunare", „biserică" – în felul acesta, „Ecleziastul" este unul dintre numele lui Hristos, *vide* Grigore al Nyssei, *Omilia* 1,2. Prima scholie a lui Evagrie *ad Eccl.* comentează acest prim verset în felul următor: „Adunarea (ἐκκλησία) spiritelor curate este adevărata cunoaştere a veacurilor şi a lumilor, a judecăţii şi a providenţei. Ecleziastul este Hristos, care este părintele (γεννήτωρ) acestei cunoaşteri; sau Ecleziastul este cel care curăţă spiritele prin contemplarea morală şi le îndrumă spre contemplarea naturală." ♦ În traducerile latineşti, cartea lui Ben Sirah este numită „Ecclesiasticus" şi apropierea denumirii a făcut ca cele două scrieri să fie uneori confundate: Ambrozie şi Augustin fac unele trimiteri care sunt rezultatul acestei confuzii de titlu. ♦ Alegerea substantivului grecesc răspunde unei analize etimologice a participiului feminin *qoheleth* (rădăcina *QHL*, „a aduna"). În TM, numele *qoheleth* este însoţit de fiecare dată (cu excepţia versetului 7,27) de forme verbale la masculin şi poate fi interpretat ca denumire a unei funcţii. Prefaţa la versiunea arabă a Ecleziastului interpretează femininul

[2] Deşertăciune a deşertăciunilor, a zis Ecleziastul,

în sens alegoric, ca aluzie la înţelepciune şi filozofie, iar în siriacă vb. *QHL* poate însemna şi „a compila (texte)" (*apud* Anchor Bible, *Ecclesiastes*, p. 97). Termenul apare de şapte ori în această carte şi este total absent în restul literaturii biblice. ♦ „Cuvintele", gr. ῥήματα: referirea poate fi pusă în legătură cu 3Rg. 11,41, unde este menţionată o Carte a faptelor/cuvintelor lui Solomon (βιβλίον ῥημάτων Σαλωμον); este dificilă însă suprapunerea Cărţii Ecleziastului peste ceea ce pare a fi o cronică a faptelor regelui, chiar dacă ambiguitatea termenului *dᵉbhārīm*- ῥήματα – „cuvinte"/„fapte" o îngăduie.

1,2 Ieronim dă două variante ale acestui verset: *uanitas uanitantium, omnia uanitas, dixit ecclesiastes* (*Ep.* 49,14) şi *uanitas uanitatum...* (*In Eccl., ad loc.*). Augustin (*Retractationes* 1,7,42) preferă explicit tradiţia manuscrisă *uanitas uanitatum*, cu toate că el însuşi foloseşte de mai multe ori *uanitas uanitantium*. Grigore al Nyssei (*Omilia* 1,3) explică înţelesul cuvântului μάταιον („deşert", „zadarnic"): „Ceea ce este fără temelie, ceea ce nu există decât în simpla enunţare a cuvântului. Realitatea concretă nu se dezvăluie o dată cu înţelesul numelui, este un zgomot sterp şi gol (ἀργὸς καὶ διάκενος), care devine cuvânt doar datorită silabelor; acest zgomot cade în auzul oamenilor fără vreun sens, ca acele cuvinte pe care le plăsmuiesc (ὀνοματοποιεῖν) unii ca să se distreze. Aceasta este aşadar o formă de «deşertăciune». Dar mai există un soi de deşertăciune: este lipsa de rost a faptelor săvârşite fără nici un scop, cum sunt construcţiile pe care le fac copiii din nisip, săgeţile ţintite către stele, vânarea de vânt, întrecerea alergătorului cu propria-i umbră, în încercarea de a-i trece peste margine, şi orice am mai găsi asemănător în cele existente în jur. Toate acestea sunt cuprinse în cuvântul «deşertăciune». Adesea însă este folosit acest cuvânt atunci când cineva acţionează având un ţel anume, pe care îl urmăreşte cu râvnă, şi, din pricina unei oprelişti, vede că strădania sa nu a ajuns la nici un capăt: e folosit aşadar cuvântul «deşertăciune» pentru a spune că strădania nu a dus la reuşită." ♦ „Deşertăciune a deşertăciunilor": ματαιότης ματαιοτήτων este o exprimare idiomatică a superlativului, creată prin calchierea structurii ebraice *habhēl habhālīm*, bine atestată în LXX. Termenul ματαιότης mai apare în Proverbe (22,8) şi de mai multe ori în Psalmi (de ex., Ps. 38,6: „Toate sunt deşertăciune, orice om care trăieşte..."). Tot în Psalmi apare expresia „adunarea deşertăciunii" (25,4), care aminteşte de folosirea lui μάταιος în legătură cu zeităţile sau idolii (*cf.* Lev. 17,7 şi nota *ad loc.*). ♦ Am păstrat traducerea tradiţională, echivalând ματαιότης cu „deşertăciune"; o listă de sinonime ar cuprinde: „nimicnicie", „goliciune", „lipsă de noimă", „fără-de-rost". Termenul ebraic *hebhel* are un sens mai concret: „suflare", „abur"; în Ecl. are două nuanţe: una temporală, indicând caracterul efemer, alta existenţială, indicând lipsa de consistenţă sau de sens (de aici şi multe încercări ale traducătorilor moderni de a reda prin „incomprehensibil", „de necunoscut", „misterios", „absurd" etc. – *cf.* AB, *Eccl.*, p. 102). ♦ Aceasta este afirmaţia centrală a cărţii; apare (în textul ebraic şi în cel greecse) sub patru forme diferite ca dezvoltare, dar folosind aceiaşi termeni. La începutul şi la sfârşitul cărţii (1,2 şi 12,8) expresia repetitivă este pusă în relaţie cu πάντα, „toate"; de şapte ori apare în forma „iată, toate sunt deşertăciune şi căutare de vânt" (1,14; 2,11.17.26; 4,4.16; 6,9) şi de zece ori într-o formă similară prescurtată „iată că şi

deşertăciune a deşertăciunilor, toate sunt deşertăciune.
[3] Ce folos are omul
din toată truda lui, cu care se trudeşte sub soare?
[4] O generaţie se duce şi o generaţie vine,
iar pământul rămâne pe vecie.
[5] Şi soarele se înalţă şi soarele se coboară

---

aceasta e deşertăciune" (2,1.15.19.22.23; 4,8; 5,9; 7,6; 8,10.14); izolat, termenul ματαιότης mai apare de câteva ori (4,7; 6,11; 7,15; 8,14; 9,2.9), în 9,2 fiind fără echivalent în textul ebraic. ♦ De obicei, Ecleziastul vorbeşte despre el însuşi la persoana întâi. Referirile prin intermediul persoanei a treia nu sunt însă în mod obligatoriu interpretabile ca menţiuni secundare, glose. ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.*, 2) comentează versetul: „Cum leacurile devin fără rost (μάταια) după vindecarea deplină, tot aşa raţiunile/principiile (οἱ λόγοι) veacurilor şi ale lumilor sunt fără rost după cunoaşterea Sfintei Treimi."

1,3 „folos": substantivul περισσεία (ebr. *yit'rōn*) este propriu Ecleziastului, dar adjectivul περισσός apare în Pentateuh (Ex. 10,5; Num. 4,26); sensul prim al termenilor din această familie de cuvinte este „abundenţă", „surplus". Termenul ebraic face parte din vocabularul negoţului, indicând ceea ce rămâne după ce se scad toate cheltuielile, „profitul". ♦ „Ce folos are omul...?": Grigore al Nyssei (*Omilia* 1,7) glosează această întrebare: „Altfel spus, ce câştig are sufletul celor care, în truda acestei vieţi, trăiesc pentru aparenţă? În ce constă aşadar viaţa? Sau ce anume, din aparenţele cele frumoase, mai stăruie să-şi păstreze identitatea?" ♦ „sub soare", gr. ὑπὸ τὸν ἥλιον: expresia apare de treizeci de ori în Ecleziast, mereu în final de verset; este proprie acestei cărţi.

1,4 Succesiunea „se duce... vine" este neaşteptată, sugerând ordinea nefirească „moarte... viaţă". ♦ „pământul rămâne (*litt.* stă) pe vecie": Aristotel (*De caelo* II,13-14) consideră pământul stabil şi imobil; afirmând că centrul universului, de care este atras pământul, şi centrul pământului sunt identice, el ajunge la concluzia că „pământul este în mod necesar în centru şi imobil". Totuşi, afirmaţia din Ecleziastul nu trebuie luată în sens cosmologic; ea evocă perenitatea pământului în comparaţie cu trecerea generaţiilor („pământul rămâne acelaşi pe vecie", *apud* AB, *Eccl.*, p. 106).

1,5-6 Aceste două versete sunt dispuse diferit în TM : „[5] Soarele se înalţă şi soarele se coboară şi trage spre locul de unde se înalţă. [6] Vântul suflă către miazăzi şi se roteşte spre miazănoapte; în rotocoale se roteşte, se porneşte şi în rotocoalele lui se întoarce vântul"; strict sintactic, în varianta grecească, verbele care se referă la „soare" şi cele care se referă la „vânt" nu se disting limpede: versetul 6 nu are însă sens decât dacă descrie, în întregul său, mişcarea vântului.

1,5 Drumul continuu, circular, al soarelui este prezent în miturile egiptene: soarele se întoarce de la apus spre răsărit, în timpul nopţii, într-o barcă. În Ps. 18,5, soarele este imaginat pornind la drum ca un mire şi întorcându-se ca un bărbat puternic, după ce şi-a încheiat viguros călătoria. Descrierea din Ecleziast este lipsită de manifestările forţei solare, sugerând mai degrabă un astru care ajunge cu efort la capătul drumului, de unde trebuie să pornească din nou.

şi trage spre locul lui.
[6] Ridicându-se de acolo, porneşte spre miazăzi
şi se roteşte spre miazănoapte:
în rotocoale se roteşte, se porneşte vântul
şi în rotocoalele lui se întoarce vântul.
[7] Şuvoaiele toate se pornesc spre mare,
iar marea nu ajunge să se umple;
în locul de unde se pornesc şuvoaiele,
acolo se [şi] întorc, ca să se pornească [iarăşi].
[8] Cuvintele toate sunt secătuite:
omul nu va putea să [le] grăiască,
iar ochiul nu se va umple de privit
şi urechea nu se va umple de auzit.
[9] Ce a fost? aceea va [mai] fi;
ce s-a împlinit? aceea se va [mai] împlini;
şi nimic nemaivăzut nu este sub soare.
[10] Cine va grăi şi va spune: „Iată, [lucrul] acesta este nou",

---

1,6 Imaginea mişcării circulare a vântului nu mai apare în altă parte în Biblie. Aici pare să fi fost pregătită (cel puţin în textul ebraic) de înţelesul de „suflare", „abur" al termenului *hebhel*, *vide supra* nota la 1,2.

1,8 Nu există vreun element de coordonare între versetele 7 şi 8; este însă sugerată o altă analogie între cosmos şi viaţa omului (*vide* v. 4). Cele trei negaţii apar la început de propoziţie (οὐ [...] καὶ οὐκ [...] καὶ οὐ [...]), ritmând fraza. ♦ Adjectivul ἔγκοπος („secătuit") este puţin folosit în Septuaginta: mai apare doar în alte două pasaje: Iov 19,2 şi Is. 43,23; apoi, mai jos, forma verbală κοπώσει (10,15) şi substantivul κόπωσις (12,12); toţi aceşti termeni (la care se adaugă substantivul κόπος, atestat în Gen. 31,42 şi Deut. 1,12), înrudiţi cu verbul clasic κόπτω, sugerează epuizarea, o imensă oboseală, o lipsă de vlagă. Pasajul a fost apropiat (*vide* F. Vinel, Grégoire de Nysse, nota 1, p. 134) de 1Tim. 5,17, datorită etimologiei comune a lui ἔγκοπος şi κοπίαω.

1,9 În greacă este folosit pronumele interogativ τί ca echivalent al nedefinitului din ebraică, iar cele două participii substantivate – perfect (τὸ γεγονός) şi viitor (τὸ γενησόμενον) – corespund unei opoziţii perfectiv/imperfectiv din textul ebraic. ♦ „nemaivăzut": aici este folosit adjectivul πρόσφατος, care înseamnă exact „proaspăt", „recent", un sinonim al lui καινός, „nou" (cu care este asociat în Deut. 32,17: „unii noi, de curând"): amândoi termenii traduc un singur cuvânt ebraic, *ḥādhāṣ*, „nou".

1,10 10a în TM: „Dacă este un lucru despre care se spune: «Vedeţi, este ceva nou»..." Traducerea grecească leagă cele două verbe de la începutul versetului prin „şi", modificând sintaxa întregii fraze. *Cf.* Ieronim, mai aproape de ebraică: *Estne uerbum de quo dicatur...* ♦ „încă", gr. ἤδη: adv. ebr. *k^ebhār* – plasat în poziţie emfatică, la fel ca

s-a împlinit încă în vremurile
trecute, de dinaintea noastră.
[11] Pentru cele de la început nu este amintire,
iar pentru cele împlinite la urmă
nu va fi amintire,
la cei care vor fi până la urmă.
[12] Eu, Ecleziastul, am fost
rege peste Israel, în Ierusalim.
[13] Şi inima mi-am pus-o să caute
şi să le cerceteze cu înţelepciune pe toate
câte sunt sub cer;
căci grea frământare
le-a dat Dumnezeu fiilor omului,
ca să se frământe cu ea.
[14] Am văzut toate făptuirile

---

echivalentul lui grecesc – **apare în TM** numai în Ecl. (2,12.16; 3,15, de două ori; 4,2; 6,10; 9,6.7).

1,11 „cele de la început... cele împlinite (*litt.* cele ce sunt)": şi în ebraică, şi în greacă pasajul poate fi înţeles şi ca referitor la persoane: „cei de la început etc." ♦ „amintire", gr. μνήμη: substantivul este folosit numai în Psalmi şi în cărţile sapienţiale, pentru a traduce ebr. *zikkārōn*; substantivul format pe radicalul *ZKR* este redat în Pentateuh prin μνημόσυνον.

1,12 Versetul reia (cu o uşoară variaţie: ἐπὶ Ισραηλ, aici, faţă de Ισραηλ, în 1,1) sintagma de la începutul cărţii, într-o formulare emfatică, la persoana întâi, cu pronumele în capul frazei. Grigore al Nyssei (*Omilia* 2, 5) observă mărcile retorice ale discursului, interpretându-l ca o confesiune a lui Solomon. ♦ Timpul trecut al verbului nu implică faptul că Ecleziastul **ar** fi renunţat la tron în vremea când scria acest text; o asemenea interpretare este însă posibilă şi ea a generat o legendă talmudică în care Solomon ar fi fost silit să-i cedeze tronul demonului Asmodeu, care a domnit până când regele, căindu-se, s-a întors.

1,13 „inima mi-am pus-o", gr. ἔδωκα, *litt.* „... mi-am dat-o": *vide infra* 8,9. ♦ „frământare", gr. περισπασμός: substantivul este propriu Ecleziastului (ca şi corespondentul său ebraic, *'inʿyān*, „îndeletnicire, treabă"), *vide infra* 2,23.26; 3,10; 4,8. Verbul corespunzător apare şi în alte pasaje din LXX (2Rg. 6,6; Sir. 41,2; 4Mac. 5,2). ♦ „grea frământare": Evagrie (*Schol. ad Ecl.* 4) explică sensul termenului πονηρός, „greu", „anevoios", „rău": „Numeşte πονηρόν ceea ce este anevoios (τὸ ἐπίπονον), nu ceea ce se opune binelui, căci pe acela Dumnezeu nu-l dă nimănui: nu este izvor de rău, ci este izvor de bine."

1,14 Verbul percepţiei vizuale este însoţit frecvent în această carte de pronumele sau adjectivul πᾶς, „tot" (4,1.3.4.15; 7,15; 8,9.17). ♦ „căutare de vânt", gr. προαίρεσις

care s-au înfăptuit sub soare
şi, iată, toate sunt deşertăciune şi căutare de vânt.
15 Ce e strâmb nu va putea fi îndreptat
şi ce lipseşte nu va putea fi numărat.
16 Am grăit eu în inima mea, spunând:
„Iată că m-am umplut de măreţie
şi am adunat înţelepciune mai presus de toţi
câţi au fost înaintea mea în Ierusalim,
iar inima mea a deslușit multe, înţelepciune şi cunoaştere.
17 Şi inima mi-am pus-o să cunoască înţelepciunea şi cunoaşterea,

---

πνεύματος, *litt.* „alegere de vânt/spirit": este transpunerea în greacă a unei expresii ebraice nu întru totul limpezi, dar în care alăturarea termenilor produce un puternic efect de sonoritate: *r^e'ūth rūaḥ*, „dor de vânt", „încercare de a prinde vântul" (Aquila şi Theodotion îl apropie de ebr. *ro'eh*, „cioban", şi traduc „păstorire a vântului"); opţiunea pentru traducerea prin πνεῦμα implică ambiguitatea „vânt"-„spirit". Ieronim traduce aici: *praesumptio spiritus*. În transpunerile româneşti, sintagma a apărut ca „goană după vânt" (Vasile Radu şi Gala Galaction; Petru Creţia), „vânare de vânt", care sugerează jocul sonor din TM (Ioan Gagiu *e.a.*; Bartolomeu Anania); primul sens al substantivului προαίρεσις este „alegere, opţiune". Celelalte pasaje din Ecleziast în care apare sintagma sunt: 1,17; 2,11.17.26; 4,4.6.16; 6,9. Vezi şi nota 2,11.

1,15 Cele două afirmaţii ale versetului au greutatea unor proverbe. Verbul ἐπικοσμεῖν, tradus aici prin „a îndrepta", este un hapax în LXX (codicele *Alexandrinus* foloseşte însă forma simplă, fără preverb, a verbului). ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.*, 5) spune că prin „strâmb" se înţelege intelectul impur (ὁ νοῦς ὁ ἀκάθαρθος), aducând ca argument Prov. 6,14 şi 20,29.

1,16 „în inima mea": aici traducerea grecească echivalează locuţiunea *'im l^e* cu prepoziţia ἐν. ♦ În acest verset şi în următoarele două sunt dominanţi termenii care desemnează cunoaşterea, într-o alternanţă nume/verb, „cunoaştere"/„a cunoaşte" (γνῶσιν - γνῶναι - γνῶσιν - ἔγνων - γνώσεως - γνῶσιν) care nu corespunde în întregime textului ebraic. ♦ „în Ierusalim": TM are „peste Ierusalim". ♦ „a deslușit": *litt.* „a văzut".

1,17 „pildele": alegerea termenului παραβολή poate fi explicată prin 3Rg. 5,12: „Şi Solomon a rostit trei mii de pilde..." ♦ „Pildele şi ştiinţa" continuă seria pozitivă, pe când TM are o pereche negativă, *hōlēlōth w^e-śikh^elūth*, „nebunia şi prostia"; deosebirea poate proveni dintr-o confuzie a traducătorului LXX între *SKL*, „a fi chibzuit", „a înţelege" şi *SKL*, „a fi nesocotit, nesăbuit" (care însă mai apare scris şi cu *ś*), sau dintr-o armonizare a masoreţilor cu perechea negativă de la 2,12; 7,25 etc. Echivalarea prin ἐπιστήμη, „ştiinţă", pune în lumină caracterul raţional al demersului. ♦ Întregul text al Ecleziastului grecesc atestă o folosire abundentă a conjuncţiei ὅτι, „că". Françoise Vinel, în introducerea la volumul Ecl. din BA, discută rolul pe care această conjuncţie îl îndeplineşte în structurarea textului (pp. 42 *sq.*): chiar dacă poate da impresia unei traduceri greoaie,

pildele şi ştiinţa le-am cunoscut,
şi [iată] că şi aceasta este căutare de vânt:
18 căci în belşug de înţelepciune [este] belşug de cunoaştere,
iar cel ce sporeşte cunoaşterea va spori durerea."

2 [1] Mi-am spus eu în inima mea:
„Hai să te încerc cu bucuria şi uite [că te încerc] cu binele";
dar iată că şi aceasta e deşertăciune.
2 Râsului i-am spus: „Rătăcire",
şi bucuriei: „De ce faci asta?"
3 M-am cercetat în inima mea

---

puţin elegante, recurgerea frecventă la ὅτι marchează ritmul discursului şi pune în valoare citatele şi referirile la alte cărţi, la ceea ce a fost spus deja.

1,18 „belşug de cunoaştere": TM are „belşug de supărare"; apropiat de textul ebr. traduc şi Aquila, Theodotion, Symmachos, Vulg., Syr., Targ. Traducătorul în greacă a citit probabil termenul din stihul paralel.

2,1 Verbul de zicere (εἶπον) marchează începutul dialogului pe care Ecleziastul îl poartă cu sine însuşi; adresarea către sine fusese formulată în versetul 1,16 prin verbul ἐλάλησα, urmat – ca şi în 2,1 – de pronumele emfatic de persoana întâi (ἐγώ) şi de complementul ἐν καρδίᾳ μου; aici însă urmează o adresare la persoana a doua, care impune traducerea termenului καρδία chiar prin „inimă", şi nu prin mai firescul „sinele". ♦ Grigore al Nyssei (*Omilia* 3,3) explică felul în care Solomon a experimentat plăcerea făcând o comparaţie cu un scufundător: „Cei care se scufundă în adâncul mării şi cercetează fundul apei ca să găsească o perlă sau vreo altă minune născută în adânc nu simt nici o plăcere în truda pe care o încearcă sub apă, ci numai speranţa de câştig îi face să se scufunde; tot aşa şi Solomon a trăit acele plăceri, întocmai ca unul care caută în mare scoici de purpură [...], ca să vadă dacă nu este ceva de folos pentru gândire în asemenea adâncuri."

2,2 „Rătăcire": substantivul περιφορά apare numai în Ecl. (2,12 şi 7,25 traduce termenul *hōlēlōth*; în 7,7, verbul περιφέρειν este echivalentul lui *hālal*); sensul său prim este de „mers de jur-împrejur", „circumferinţă".

2,3 Traducerea de faţă respectă textul ediţiei Rahlfs, care este însă o adaptare după textul latinesc (*ad La adaptaui*, notează Rahlfs în aparat); codicele greceşti concordă în formularea: καὶ κατεσκεψάμην εἰ ἡ καρδία μου ἑλκύσει ὡς οἶνον τὴν σάρκα μου („şi m-am cercetat dacă inima mea îmi momeşte trupul ca vinul"). BA preferă explicit varianta codicelor (traducând însă „vers le vin"), considerând că adaptarea lui Rahlfs este o *lectio facilior*, care pune în lumină paralelismul sintactic al celor două infinitive substantivate în genitiv: τοῦ ἑλκύσαι... τοῦ κρατῆσαι („să-mi momesc"... „să mă înstăpânesc"). Comentariul lui Grigore al Nyssei (*Omilia* 2,8) se bazează pe varianta codicelor, pe care o citează, continuând: „Am cercetat în ce fel grija pentru realităţile inteligibile devine

[dacă] să-mi momesc spre vin trupul
– iar inima mă mâna pe drumul înțelepciunii –
și să mă înstăpânesc peste nechibzuință,
până să văd ce este pentru fiii oamenilor binele
pe care să-l facă sub soare,
în [tot] numărul zilelor din viața lor.
[4] Mi-am umplut de măreție făptuirea,
mi-am durat case,
mi-am sădit vii,
[5] mi-am făcut grădini și livezi
și am sădit în ele tot soiul de pomi roditori;
[6] mi-am făcut heleștee cu ape,

---

mai puternică decât mișcările trupului (... τῶν τῆς σαρκὸς κινημάτων) [...], ceea ce este inferior fiind atras și absorbit de ce îl depășește, așa cum li se întâmplă celor însetați: vinul nu mai rămâne în cupă o dată ce ea a fost dusă la buze de cel însetat, ci trece în acesta și devine grabnic nevăzut, fiind absorbit înăuntru"; comentariul lui Grigore al Nyssei are și o trimitere la Rom. 8,6. ♦ „nechibzuință": și aici am respectat în traducere textul lui Rahlfs, din nou corectat după cel latinesc. Față de codicele grecești care dau termenul εὐφροσύνη, „bucurie", Rahlfs editează ἀφροσύνη, „nechibzuință", „sminteală"; *cf. stultitia* la Ieronim și Vulg., în acord cu TM *śikh^{e}lūth*. În acest context, al vinului și al râsului, εὐφροσύνη poate avea o conotație negativă, ca veselie ce se opune înțelepciunii. ♦ „sub soare": ca și în versetele 1,13 și 3,1, TM folosește sintagma „sub cer".

2,4 Versetele 4-9 enumeră marile realizări ale regelui; *vide* 3Rg. 3-10, 2Par. 1-9. Trimiterile la pasajele din Regi sunt însă vagi: cu greu poate fi extrasă de aici o referire la construirea Templului, care poate fi cel mult asimilat „caselor" (pluralul ar putea fi, în această linie de interpretare, o aluzie la cele două case construite de Solomon – *vide* 3Rg. 9,10 –, pentru Dumnezeu și pentru el însuși). În omiliile lui Grigore al Nyssei este conturată antiteza dintre grădinile și construcțiile făcute de mâna omului, pe de o parte, și, pe de alta, paradisul, grădina autentică. ♦ Verbul μεγαλύνειν, tradus aici prin „am umplut de măreție", este folosit la diateza activă; într-un verset precedent (1,16) apăruse la pasiv (în traducere: „m-am umplut de măreție"), ca și mai jos, în versetul 9.

2,5 „grădini și livezi": κήπους καὶ παραδείσους; dubletul lexical este calchiat după ebr. *gannōth w^{e}par^{e}dēsīm*. Termenul παράδεισος poate fi o trimitere la Gen. 2,8.9.10.15.16, unde este echivalentul grecesc al ebr. *gan*; TM folosește însă în versetul din Ecleziast un termen de origine persană, *par^{e}dēs*, care mai apare doar în Nehemia 2,8 (= 2Ezr. 12,8 LXX) și Cânt. 4,13. ♦ Editorul BA observă că Targumul la *Qōheleth* asociază acestui verset o reprezentare a lui Solomon frecventă în scrierile intertestamentare, și anume cea a unui rege care, ajutat de demoni, are știința plantelor aromatice și medicinale.

2,6 Rezervoarele regale („heleștee", gr. κολυμβήθρα, ebr. *b^{e}rēkhōth*) sunt bine atestate documentar, chiar și epigrafic (*vide* Piatra Moabită, care comemorează revolta lui Meșa

ca să adăp din ele un crâng ce creşte copaci;
[7] am dobândit robi şi slujnice,
şi mi s-au născut slugi în casă,
am dobândit şi mulţime de vite şi turme,
mai presus de toţi cei care au fost
înaintea mea în Ierusalim;
[8] mi-am strâns şi argint şi aur
şi bogăţiile regilor şi ale ţărilor;
mi-am luat cântăreţi şi cântăreţe
şi desfătările [din care se înfruptă] fiii oamenilor,
paharnic şi cupe de vin;

şi rezidirea mai multor oraşe). Adăugirea redundantă „cu ape" (ὑδάτων, ebr. *māyim*) nu este neobişnuită în această carte. ♦ „crâng ce creşte copaci", gr. δρυμὸν βλαστῶντα ξύλα: formularea este neclară şi, în plus, participiul βλαστῶντα este singura atestare a unui verb βλαστᾶν, dublet pentru βλαστεῖν şi βλαστάνειν. ♦ Termenul δρυμός este atestat la Homer cu sensul „pădure de stejari"; în Deut. 19,5 desemnează pădurea din care se taie lemne; în 3Rg. 10,17.21 indică „stejarul de Liban". ♦ O seholie a lui Evagrie (7), a cărei autenticitate este incertă, corectează acest verset printr-o inversiune: „... să ud din ele copacii care fac să crească un crâng."

2,7 „robi şi slujnice", gr. δούλους καὶ παιδίσκας: termenii păstrează în greacă perechea masculin-feminin. ♦ Referirea orgolioasă la „toţi cei care au fost" înaintea lui în Ierusalim poate fi un indiciu al asumării fictive de identitate regală pentru autorul acestei cărţi, de vreme ce Solomon nu a fost precedat decât de doi regi (în afara celor iebusiţi): Saul şi David.

2,8 „ale ţărilor": greaca traduce prin χωρῶν substantivul ebraic *m^{e}dhīnāh*, care nu apare în Pentateuh şi care indică exact un district sau, ca în Iez. 19,8, teritoriul locuit de neamurile vrăjmaşe lui Israel. ♦ „desfătările", gr. ἐντρυφήματα: este un hapax LXX; este însă bine atestat verbul din care derivă (τρυφᾶν). Philon (*De somn.* II, 242) îl dă sinonim pentru τρυφή şi citează Ps. 36,4, unde Edenul este arătat ca loc al desfătării în Domnul (κατατρύφησον τοῦ κυρίου). ♦ „paharnic şi cupe de vin": cei doi termeni alcătuiesc în greacă o pereche formală, un masculin singular şi un feminin plural (οἰνοχόον καὶ οἰνοχόας); ei se referă însă la realităţi care nu pot fi văzute simetric, fiind vorba de un personaj şi de nişte obiecte. Grigore Taumaturgul interpretează οἰνοχόη ca echivalentul feminin al primului termen, iar sintagma rezultată ar fi în felul acesta un ecou pentru ᾄδοντας καὶ ᾀδούσας, „cântăreţi şi cântăreţe", de la mijlocul versetului. Vulgata are aici *scyphos et urceos* (indicând două tipuri diferite de recipiente), dar Ieronim, în comentariul său, foloseşte perechea simetrică a slujitorilor şi slujitoarelor: *ministros uini et ministras*. TM are un text interpretat diferit de traducători: „o prinţesă şi alte prinţese" (Galaction), „une dame, des dames" (TOB); „musical instruments of all kinds" (NKJ), „(treasures) in chests" (AB) etc.

[9] m-am umplut de măreţie şi i-am întrecut
pe toţi cei care au fost
în Ierusalim înaintea mea;
iar înţelepciunea mea într-adevăr a rămas cu mine.
[10] Şi [din] tot ce au dorit ochii mei,
[nimic] nu am îndepărtat de la ei,
nu mi-am oprit inima
de la nici o desfătare,
căci inima mi s-a desfătat în toată truda mea
şi aceasta mi-a fost partea
din toată truda mea.
[11] Şi am privit eu la toate făptuirile
pe care le-au înfăptuit mâinile mele
şi la truda cu care m-am trudit să le împlinesc
şi iată că toate sunt deşertăciune şi căutare de vânt,
şi nici un folos nu este sub soare.
[12] Şi m-am uitat eu să văd înţelepciunea

2,9 Finalul versetului este singura atestare, în LXX, a verbului ἱστάναι folosit ca predicat pentru σοφία. ♦ „a rămas cu mine": Targumul explicitează „mi-a fost de ajutor" (*apud* AB, *Eccl.*, p. 132).

2,10 „partea": μερίς este folosit ca echivalent pentru ebr. *ḥēleq*, la fel ca în 2,21; 3,22; 5,17; 9,6.9; 11,2; în 5,18, acelaşi termen ebraic este redat în greacă prin μέρος.

2,11 Abia în scholia la acest verset (*Schol. ad Ecl.*, 10) comentează Evagrie cuvintele προαίρεσις πνεύματος, revenind însă asupra acestei expresii emblematice a Eclezias-tului de mai multe ori (scholiile 12, 21, 27, 58). Evagrie nu dă nici o dată acestor cuvinte sensul pe care pare să-l fi dorit traducătorul în greacă, de „urmărire a vântului". El înţelege cuvântul προαίρεσις în sensul tradiţiei filozofice greceşti, cu o uşoară nuanţă peiorativă, de „alegere dinainte (prealabilă)" sau de premeditare. La rândul său, πνεῦμα este aşezat de Evagrie în rândul cuvintelor care, ca şi καρδία sau κόλπος, sunt folosite, în limbajul propriu Scripturii, pentru a desemna sufletul sau intelectul („numeşte «spirit» sufletul", *Schol.* 10). O asemenea interpretare dă cărţii o dimensiune voluntaristă pe care nu o avea, dar se armonizează bine cu concepţiile origeniene ale autorului, în care liberul arbitru joacă un rol important (*vide* introducerea lui Paul Géhin la Évagre le Pontique, *Scholies à l'Ecclésiaste*, Paris, 1993, p. 18).

2,12 „cine este omul care...": versetul are înţeles diferit în LXX faţă de TM („... care îi va urma regelui"); traducerea la care am recurs („în urma unui sfat") nu reflectă exact sintaxa succesiunii de cuvinte din greacă: ἐπελεύσεται ὀπίσω τῆς βουλῆς, dar încearcă să sugereze ezitările între LXX şi TM. Sursa acestor ezitări este, din nou, vocalizarea diferită a textului ebraic: *mlk*, interpretat în LXX ca aram. *mlak*, „sfat", iar în TM ca

şi rătăcirea şi nechibzuinţa;
căci cine este omul care, în urma unui sfat,
îl va împlini în toate cele?
[13] Şi am văzut eu că înţelepciunea este mai presus de nechibzuinţă
tot aşa cum lumina este mai presus de întuneric;
[14] înţeleptul îşi are ochii în cap, iar nechibzuitul umblă în întuneric.
[Dar] am înţeles eu
că o singură soartă le va fi sortită amândurora.
[15] Şi [mi-]am spus eu în inima mea:
„[De vreme ce] soarta nechibzuitului
îmi va fi sortită şi mie,
[atunci] la ce [bun m-am mai străduit] să fiu înţelept?"

---

melekh, „rege"; lecţiunile hexaplare sunt de asemenea marcate de această dublă interpretare: Aquila foloseşte termenul βασιλεύς, în vreme ce la Symmachos apare βουλή; aceleiaşi interpretări i se datorează prezenţa adverbului ὀλόγως în parafraza versetului la Grigore Taumaturgul. ♦ 12d în TM: „numai ceea ce a făcut deja." Se crede că e o aluzie la exemplul rău (1Rg. = 3Rg. LXX, 11,4-10) dat de Solomon la sfârşitul vieţii fiului său Roboam, care a provocat sciziunea celor zece triburi (12,13-19). ♦ 12c-d din TM s-ar putea aşadar traduce „căci ce [va face/va fi] omul care va veni după rege? Ceea ce s-a făcut deja".

2,14 Partea de început a versetului este unul dintre pasajele Ecleziastului citate frecvent de Părinţii din primele secole (*e.g.* Origen, *Commentarii in Canticum Canticorum*, Prol. 65; *Dialogus cum Heraclide*, 20). Evagrie (*Schol. ad Ecl.* 11) citează 1Cor. 11,3 („Hristos este capul oricărui om") şi continuă: „... iar înţeleptul este de asemenea un om, atunci Hristos este capul unui înţelept. Dar cum Hristos este înţelepciunea noastră – «căci înţelepciunea ne-a zămislit-o Dumnezeu» (1Cor. 1,30) –, capul înţeleptului este înţelepciunea, în care înţeleptul îşi are ochii gândirii, pentru a contempla în ea principiile (οἱ λόγοι) celor create." ♦ „soartă", gr. συνάντημα: *litt.* „ceea ce-ţi iese în cale", „întâmplare"; termenul este rar folosit în general; în Ecleziast apare însă de cinci ori, ca traducere a ebr. *miqᵉreh*. Termenul grecesc mai este înregistrat în două pasaje din LXX, cu o conotaţie puternic negativă, reflectată în traducerea de faţă, vol. 1 şi 2: Ex. 9,14 („nenorocire"; TM *magēphāh*) şi 3Rg. 8,37 („năpastă"; TM *negha'*). Vezi şi comentariul lui Evagrie la nota 3,19.

2,15 „cu prisos": adverbul περισσόν înseamnă exact: „în plus", „excesiv"; substantivul de mai jos (περίσσευμα, „prisosul"), creat cu acelaşi material lexical, este un hapax în LXX. Ideea se regăseşte în două pasaje din NT: Mt. 12,34 (ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ, „căci gura grăieşte din prisosul inimii") şi Lc. 6,45 (ἐκ γὰρ περισσεύματος καρδίας λαλεῖ τὸ στόμα αὐτοῦ, „căci din prisosul inimii grăieşte gura lui [*id est*: a netrebnicului]". ♦ Segmentul „căci nechibzuitul vorbeşte din prisosul lui" este o adăugire a traducerii greceşti şi pare să fie o dublare a stihului precedent.

Şi atunci mi-am grăit eu cu prisos în inima mea
– căci nechibzuitul vorbeşte din prisosul lui –
că aceasta chiar este deşertăciune.
[16] Căci pomenirea înţeleptului nu dăinuie,
mai mult decât cea a nechibzuitului, în veac,
tot aşa cum, în zilele ce vor veni,
toate vor fi uitate;
şi cum va fi să piară înţeleptul laolaltă cu nechibzuitul?
[17] Şi am urât viaţa,
căci rea a fost pentru mine făptuirea
înfăptuită sub soare,
căci toate sunt deşertăciune şi căutare de vânt.
[18] Şi mi-am urât toată truda
cu care trudesc sub soare,
căci o las omului care va fi după mine;
[19] şi cine ştie de va fi înţelept ori nechibzuit?
Şi se înstăpâneşte peste toată truda mea,
cu care am trudit şi-n care mi-am arătat înţelepciunea sub soare,
Şi aceasta chiar este deşertăciune.
[20] Şi m-am întors să mă lepăd, în inima mea,

2,16 „mai mult decât": *litt.* „cu". ♦ „în zilele ce vor veni": în greacă sintagma este la cazul nominativ, situaţie care poate fi echivalată sintactic cu un complement de timp în acuzativ; codicele *Alexandrinus* are însă aici un complement în dativ (ταῖς ἡμέραις ταῖς ἐπερχομέναις); sintagma apare în mai multe pasaje din cărţile profetice (Is. 39,6; Ier. 7,32; 23,7 *e.a.*).

2,17 „rea": gr. πονηρόν (ποίημα), „anevoios", „greu de făcut", „fără rost", „nevrednic" „neplăcut la vedere", „rău"; adjectivul πονηρός (ca şi substantivul corespunzător) apare frecvent în Ecl. În ultimul verset al cărţii apare în opoziţie directă cu ἀγαθός.

2,18 Lectura versetului în cheie istorică îl identifică pe urmaşul lui Solomon în persoana lui Roboam, fiul lui (*vide* 3Rg. 11,43).

2,19 Verbul ἐξουσιάζειν („a se înstăpâni") este caracteristic pentru Ecleziast, unde este folosit de unsprezece ori (aici fiind prima apariţie); în 3Rg. 4,20/5,1 – pasaj atestat doar parţial în codice şi editat de Rahlfs în subsolul paginii – verbul apare într-o referire la regele Solomon. ♦ „se înstăpâneşte peste toată truda mea": aici, ca şi în v. 18c („truda... o las omului"), „truda" poate fi interpretată ca metonimie pentru toate lucrurile dobândite prin efort, rezultatul trudei.

2,20 Verbul ἀποτάσσασθαι („a se lepăda", corespunzând aici la TM *yā'aş*) apare rareori în LXX; este însă bine atestat în NT, în cinci pasaje. În limba clasică, verbul aparţine limbajului militar şi cu aceeaşi valoare apare şi în 1Mac. 4,61 (folosit la diateza activă).

de toată truda cu care am trudit sub soare
[21] fiindcă [aşa] este: un om îşi [are partea] sa de trudă
în înţelepciune şi în cunoaştere şi în cutezanţă,
iar [alt] om, care nu s-a trudit cu aceasta,
îi va da lui partea sa.
Şi aceasta chiar este deşertăciune şi mare neajuns.
[22] Căci ce [folos] are omul în toată truda lui
şi-n căutarea inimii lui,
cu care se trudeşte el sub soare?
[23] Căci zilele toate îi sunt
învălmăşeală de dureri şi de mânie,
iar inima lui nici la vreme de noapte nu-şi află odihna.
Şi aceasta chiar este deşertăciune.
[24] Nu există bine în om:
ce va mânca şi ce va bea şi ce-i va arăta sufletului său
[este] un bine în truda lui.
Şi cu adevărat am văzut că aceasta vine din mâna lui Dumnezeu;

2,21 „cutezanţă", gr. ἀνδρεία, *litt.* „bărbăţie": termenul grecesc echivalează aici un cuvânt reprezentativ pentru această carte, ebr. *kiṣ'rōn*, „îndemânare, succes"; este folosit şi în 4,4 şi 5,10, iar verbul corespunzător (de la răd. *KṢR*) apare în 10,10 şi 11,6. ♦ Finalul frazei în traducerea greacească alterează sensul: „[alt] om" este subiectul verbului δώσει („va da"), în vreme ce textul ebraic foloseşte prepoziţia *l'* înaintea substativului: *l' 'ādhām* („iar unui om care nu s-a trudit cu aceasta îi va da partea sa"). ♦ Am tradus aici prin „neajuns" gr. πονηρία, „ticăloşie".

2,22 „căutarea inimii lui": termenul folosit în greacă (προαίρεσις) este cel care apare în expresia emblematică a Ecleziastului (προαίρεσις πνεύματος, „căutare de vânt"). Apropierea de καρδία („inimă") se regăseşte într-un pasaj din NT: 2Cor. 9,7 (ἕκαστος καθὼς προῄρεται τῇ καρδίᾳ, „fiecare după cum caută/alege în inima sa"). ♦ Pronumele relativ (ᾧ, „în care") este legat strict de μόχθῳ („truda", substantiv masculin în greacă), într-o figură etimologică implicită, prezentă şi la începutul cărţii, în 1,3.

2,23a-b În TM: „Cu adevărat toate zilele lui sunt durere şi îndeletnicirea lui, supărare."

2,24 „Nu există bine în om": se poate înţelege şi „Nu există bine în om [decât]...". *Cf.* şi 3,12. Formulările de tipul „nu există bine", calchiate după ebraică, sunt folosite pentru a exprima comparaţii. Cum Ecleziastul este o carte care se întemeiază pe comparaţie, aceste formulări sunt frecvente. Structurile sunt de mai multe tipuri (*vide* Introducerea), pornind de la cele simple, sintactice, redate prin ὡς... οὕτως... sau ὥσπερ... οὕτως...; cel de faţă, ordonat ca o afirmare a absenţei binelui urmată de o unică excepţie (ebr. *ṭōbh... min...*), apare de şaisprezece ori în Ecl., opt dintre atestări fiind concentrate în 7,1-11 (ἀγαθόν... ἤ...). ♦ „vine": *litt.* „este".

[25] căci cine va mânca şi cine va agonisi fără de El?
[26] Căci omului care este bun în faţa Lui
i-a dat înţelepciune
şi cunoaştere şi voie bună;
iar păcătosului i-a dat frământarea,
să adauge şi să adune,
ca să-i dea celui [ce este] bun în faţa lui Dumnezeu;
că aceasta chiar este deşertăciune şi căutare de vânt.

3 [1] Pentru toate este un timp
şi o vreme [cuvenită] pentru orice lucru de sub cer.

2,25 Versetul prezintă lecţiuni diferite în manuscrise; editorul Rahlfs preferă verbul φείσεται, „va agonisi", pe baza textului lui Origen şi a versiunilor latineşti. Cele trei manuscrise importante au însă verbul πίεται, „va bea", într-o formulare care se desfăşoară în paralel cu versetul precedent; Françoise Vinel (BA) interpretează această lecţiune (pe care, de altfel, o acceptă şi o introduce în traducerea sa) ca o *lectio facilitans*. TM are „se bucură" (*yāḥūṣ*). ♦ „fără de El": TM are *mimmennī*, *litt.* „afară de mine" – dificil de interpretat în context. Editorul TM (Stuttgartensia) propune aici, pe baza câtorva manuscrise, emendarea în *mimmennū*, „fără/afară de El".

2,26 Evagrie (*Schol. ad Ecl.*) citează aici Prov. 28,8 şi 28,22.

3,1-8 Aceste opt versete formează o unitate bine delimitată formal, ritmic şi prin conţinut; greaca reproduce structura, repetiţiile şi paralelismul din textul ebraic. J. Barr (*Biblical Words for Time*, Londra, 1962, p. 139) observă că „Ecleziastul este singura carte în care se poate spune că există o discuţie explicită asupra timpului". Cei doi termeni folosiţi (χρόνος, „timp", şi καιρός, „moment prielnic, ocazie" – tradus aici prin „vreme [cuvenită]" în 3,1 şi mai departe numai prin „vreme"; TM are *z^{e}mān* şi *'ēth*) au o frecvenţă sugestivă: cel dintâi apare o singură dată, iar celălalt – de douăzeci şi nouă de ori doar în aceste versete. O asemenea densitate a utilizărilor lui καιρός se regăseşte numai în *Înţelepciunea lui Sirah*. Versetele 2-8 sunt o succesiune de propoziţii nominale simetrice, desfăşurate în perechi antitetice ca sens, construite pe tiparul καιρὸς τοῦ + infinitivul; TM *'ēth* + infinitivul; există o singură excepţie: „vreme de război şi vreme de pace", cu substantive în genitiv, fără articol (καιρὸς πολέμου καὶ καιρὸς εἰρήνης).

3,1 Grigore al Nyssei interpretează versetul (*Omilia* 6,2) ca referire la cele două „criterii ale frumosului" (τοῦ καλοῦ κριτήρια) după care se judecă toate ocupaţiile: „măsura potrivită şi momentul favorabil" (τὸ σύμμετρόν τε καὶ τὸ εὔκαιρον). „Măsura dată de timp nu este aceeaşi pentru tot ce există – căci nu este cu putinţă ca toate să aibă aceeaşi măsură unele faţă de altele, din pricina deosebirilor dintre elementele constitutive – ci timpul, care conţine în sine toate lucrurile, este măsura comună a tot ceea ce este măsurat" (*Omilia* 6,3).

[2] Vreme să naşti şi vreme să mori,
vreme să sădeşti şi vreme să smulgi ce-a fost sădit,
[3] vreme să ucizi şi vreme să vindeci,
vreme să dărâmi şi vreme să zideşti,
[4] vreme să plângi şi vreme să râzi,
vreme să jeleşti şi vreme să dănţuieşti,
[5] vreme să arunci cu pietre şi vreme să strângi pietre,
vreme să îmbrăţişezi şi vreme să te desprinzi din îmbrăţişare,
[6] vreme să cauţi şi vreme să pierzi,
vreme să păstrezi şi vreme să arunci,
[7] vreme să destrami şi vreme să coşi,
vreme să taci şi vreme să vorbeşti,
[8] vreme să iubeşti şi vreme să urăşti,
vreme de război şi vreme de pace.
[9] Care-i folosul celui ce făptuieşte, în [toate] câte le trudeşte?
[10] Am văzut frământarea pe care Dumnezeu le-a dat-o
fiilor omului, ca să se frământe în ea.

3,2 Prima pereche de afirmaţii se referă la viaţă şi moarte, asupra cărora omul nu poate exercita nici un fel de control; toate celelalte afirmaţii li se subsumează, purtându-le pecetea.

3,4 Grigore al Nyssei comentează (*Omilia* 6,9) prima afirmaţie a versetului citând Mt. 5,4.

3,5 „să arunci cu pietre", gr. βαλεῖν λίθους: încă din limba clasică, expresia este atestată cu sensul de manifestare a ostilităţii faţă de o persoană. În 2Rg. 16,6, manuscrisele oscilează între această expresie şi λιθάζων ἐν λίθοις (preferată de Rahlfs), indicând deopotrivă actul lapidării; în acest sens tehnic este folosit şi în Deut. 21,21.

3,7 În Targumul la *Qōhelet*, opoziţia destrămare-coasere (aici: ῥῆξαι-ῥάψαι, pereche de termeni cu sonoritate asemănătoare) este aplicată riturilor de doliu şi de nuntă. Grigore Taumaturgul interpretează primul verb ca un sinonim metaforic pentru „a ucide", ca în 3Rg. 11,11, unde apare într-o variantă preverbată, în ameninţarea pe care Dumnezeu i-o adresează lui Solomon: „διαῤῥήσσων διαῤῥήξω τὴν βασιλείαν σου".

3,8 Grigore al Nyssei comentează amplu prima pereche de afirmaţii a versetului în *Omilia* 8,1-3.

3,9 Versetul reia întrebarea din 1,3, într-o altă structură sintactică, cu suprapunerea ὁ ἄνθρωπος, „omul" / ὁ ποιῶν, „cel ce făptuieşte", şi cu o amplificare (ἐν οἷς αὐτὸς μοχθεῖ).

3,10 Ca şi versetul precedent, este un ecou al unui pasaj de la începutul cărţii: 1,13. Termenul περισπασμός („frământare", „învălmăşeală"), propriu Ecleziastului (*vide supra* 1,13), apăruse şi în finalul paragrafului 2 pentru a indica soarta menită păcătosului (τῷ ἁμαρτάνοντι ἔδωκεν περισπασμόν).

[11] Pe toate le-a făcut frumoase la vremea fiecăruia
şi a pus vremelnicia în sufletul lor,
ca să nu afle omul
făptuirea pe care a înfăptuit-o Dumnezeu, de la început şi până la sfârşit.
[12] Am aflat că nu este [alt] bine în ei
decât să se veselească şi să facă bine [fiecare] în viaţa lui;
[13] şi, cu adevărat, tot omul care va mânca şi va bea
şi va vedea binele în toată truda lui
este un dar al lui Dumnezeu.
[14] Am aflat că toate câte le-a făcut Dumnezeu
vor fi pentru veşnicie;

3,11 „la vremea fiecăruia": gr. ἐν καιρῷ αὐτοῦ. ♦ Am tradus prin „vremelnicie" (cu sensul: „durată") substantivul grecesc αἰών, care înseamnă „interval îndelungat de timp", „durată lungă delimitată" (vârstă, generaţie), dar care ajunge să aibă şi sensul de „veşnicie" – aşa cum pare să fie mai jos, în 3,14 (εἰς τὸν αἰῶνα, „pentru veşnicie"). Prezenţa lui în acest pasaj impune o relaţionare cu ceilalţi doi termeni care indică timpul în versetele precedente (χρόνος şi καιρός). Probabil că cea mai frumoasă transpunere în limba română a sensului de aici îi aparţine lui Gala Galaction: „pasul veşnicici". Ideea ar fi că, pe lângă frumuseţea universului, Dumnezeu îi îngăduie omului să întrevadă, fie şi limitat, parţial, sensul istoriei (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). J. L. Crenshaw (*Ecclesiastes*, OTL, 1988, pp. 91 *sqq.*) traduce termenul ebraic prin „the unknown", preferând să se îndepărteze de interpretarea care este susţinută de Septuaginta şi vocalizând rădăcina *'LM* cu sensul „ignoranţă", „întuneric", „secret" (ca în Ecl. 12,14, unde Crenshaw traduce „... into judgment concerning everything that is secret..."; Iov 28,21); o interpretare similară se întâlneşte în Targum şi la Raşi, *apud.* AB, *Eccl.*, p. 163. ♦ Evagrie, în scholia 15, explică ὁ αἰών prin „principiile veşniciei" (οἱ λόγοι τοῦ αἰῶνος), „căci aceasta este împărăţia cerurilor pe care o purtăm înăuntrul nostru, după cuvântul Domnului [Lc. 17,21], dar pe care oamenii nu o găsesc pentru că este ascunsă de patimi".

3,12 Traducerea lui ποιεῖν ἀγαθόν prin „să facă bine" sugerează o interpretare ambiguă, substantivală sau adverbială („să o ducă bine").

3,13 Versetul acesta constituie graniţa dintre primele două secţiuni ale cărţii. Perechea de verbe „a mânca"-„a bea" (φάγεται-πίεται), folosită deja în 2,24, apare din nou mai departe, în 5,17, unde şi finalul versetului de faţă („este un dar al lui Dumnezeu", δόμα θεοῦ ἐστιν) are un ecou: ἔδωκεν... ὁ θεός; finalul versetului 5,18 este identic (δόμα θεοῦ ἐστιν).

3,14 Opoziţia „de adăugat"/„de scăzut" (προσθεῖναι/ἀφελεῖν) era inclusă, în aceiaşi termeni, în opreliştea de a schimba cuvântul Domnului, formulată în Deut. 4,2. ♦ „să se teamă de faţa Sa": ca şi în alte pasaje (1Rg. 18,12), ἀπὸ προσόπου este echivalarea stereotipă în limba greacă a prepoziţiei ebraice *mil^epānāy*, care are valoarea cauzală; transpunerea simplă în română ar fi „să se teamă de El".

la aceasta nu este de adăugat
şi din aceasta nu este de scos.
Şi Dumnezeu a făcut ca oamenii să se teamă de faţa Sa.
15 Ce a fost încă mai este
şi câte vor mai fi sunt deja
şi Dumnezeu îl va căuta pe cel alungat.
16 Şi am mai văzut sub soare un loc de judecată:
acolo [este] nelegiuitul;
şi un loc al celui drept:
acolo [este] nelegiuitul.
17 Şi mi-am spus eu în inima mea:
dreptul şi nelegiuitul – îi va judeca Dumnezeu,
căci este o vreme pentru orice faptă
şi pentru orice făptuire.
18 Atunci mi-am spus eu în inima mea,

3,15 *Vide supra* 1,9. Aici ideea plasării în viitor este exprimată prin calchierea construcţiei ebraice (relativul urmat de ἵ cu infinitivul): ὅσα τοῦ γίνεσθαι. ♦ „pe cel alungat", gr. τὸν διώκομενον: textul ebraic este înţeles diferit: „cel alungat" sau „ceea ce a dispărut". Sensul de „a prigoni" al verbului διώκω este atestat şi în Ps. 7,2 (σῶσόν με ἐκ πάντων τῶν διωκόντων με) şi este susţinut de Targumul la *Qōheleth*. Forma de pasiv cu acest sens („persecutat"), care poate fi şi cel din versetul de faţă, mai există în LXX numai în Plâng. Ier. 5,5; este însă bine atestată în NT (*e.g.* Mt. 5,10; 1Cor. 4,12: διωκόμενοι ἀνεχόμεθα). ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.* 19) citează două pasaje care se referă la persecutaţi (Mt. 5,10 şi Ps. 118,157) şi unul în care se suprapune imaginea oii pierdute cu cea a omului nedreptăţit (Ps. 118,176).

3,16 Textul editat de Rahlfs schimbă total sensul finalului de verset; martorii importanţi ai tradiţiei manuscrise greceşti susţin o formulare antitetică: ἀσεβής, „nelegiuitul", faţă de εὐσεβής, „evlaviosul", „credinciosul", care încheie fraza. Comentatorii textului grecesc atestă această opoziţie: pentru Didim (în comentariul la Lc. 16,19-31), pasajul pare să se refere la infern şi la paradis. TM are acelaşi termen în ambele segmente, şi anume „răul"/„ticăloşia": în locul de judecată, acolo era ticăloşia şi în locul [unde trebuie să stea] dreptatea, acolo era ticăloşia. Rahlfs îşi motivează opţiunea prin autoritatea ediţiilor Complutensis şi Grabe. ♦ „loc al celui drept": TM are „loc de dreptate" (în paralelism cu „loc de judecată").

3,17 „dreptul şi nelegiuitul": perechea pare să susţină opţiunea editorului Rahlfs pentru versetul precedent, de vreme ce termenul folosit aici nu este εὐσεβής, ci δίκαιος.

3,18 Adverbul (ἐκεῖ) aflat aici la începutul versetului, conform ediţiei Rahlfs, apare în majoritatea manuscriselor la sfârşitul versetului precedent. ♦ „vorbind despre": *litt.* „despre vorba/vorbăria". Greaca recurge aici la o transpunere literală a locuţiunii prepoziţionale

vorbind despre fiii omului,
că îi va judeca Dumnezeu
ca să arate că ei sunt dobitoace, chiar pentru ei.
[19] Căci soarta fiilor omului
şi soarta dobitoacelor,
o singură soartă [este] pentru ei;
cum este moartea unuia, aşa este şi moartea celuilalt
şi o singură suflare este în toţi;
şi cu ce este omul mai presus de dobitoc?
Cu nimic, căci toate sunt deşertăciune.
[20] Toate se duc într-un singur loc.
Toate s-au făcut din ţărână
şi toate în ţărână se întorc.
[21] Şi cine ştie dacă suflarea fiilor omului
urcă în înalt
şi suflarea dobitoacelor
coboară, în jos, spre pământ?
[22] Şi am văzut că nu este [alt] bine
decât ca omul să se veselească
de făptuirile sale, căci aceasta îi este partea;
căci cine îl va duce să vadă ce va fi după el?

---

ebraice (*'al-dibh^{e}raht*, „despre, în legătură cu"), περὶ λαλιᾶς, care este echivalată mai departe (8,2) prin περὶ λόγου. Ieronim, în *Comentariul* său, foloseşte aceeaşi transpunere literală (*de loquela hominum*), dar Vulgata are *de filiis hominum*. ♦ „va judeca": textul grecesc are aici verbul διακρινεῖ, compus al celui folosit în versetul precedent, κρινεῖ, „va judeca". ♦ „îi va judeca... ca să arate": TM are „îi va pune la încercare... spre a vedea" (acest din urmă verb poate avea ca subiect pe Dumnezeu sau pe oameni). ♦ Finalul versetului („chiar pentru ei", καὶ γε αὐτοῖς) este o transpunere brută din ebraică; unele manuscrise, tocmai din cauza opacităţii acestui final de frază, îl dislocă la începutul versetului următor.

3,19 „soarta", gr. συνάντημα: *vide supra* nota la **2,14**. ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.* 21) explică συνάντημα ca soartă, „ceea ce li se întâmplă deopotrivă tuturor oamenilor, celor drepţi şi celor nedrepţi, cum ar fi: viaţa, moartea, boala, sănătatea, bogăţia, sărăcia, pierderea mădularelor, a soţiilor, a copiilor, a bunurilor". ♦ „suflare": gr. πνεῦμα înseamnă deopotrivă „suflare, suflu, vânt, spirit, duh". Evagrie (scholia 22) ţine să observe, cu consecvenţă, că „şi spiritul iraţional (ἡ ἄλογος ψυχή) este numit suflare (πνεῦμα)" – în sensul pe care îl explicase în scholia 10, de „spirit".

3,20 Pasajul este un ecou al versetului 2,7 din Geneză, cu care are în comun termenul χοός, „ţărână"; *vide* şi Gen. 3,19, unde este γῆ.

4 [1] Şi m-am întors eu şi am văzut
toate silniciile
care se fac sub soare;
şi iată lacrimile celor siluiţi
şi *nu* este [nimeni] să-i mângâie,
şi în mâna celor ce-i siluiesc este puterea,
şi nu este [nimeni] să-i mângâie.
[2] Şi i-am fericit eu pe cei morţi,
pe cei ce sunt de-acum morţi, mai mult decât pe vii,
câţi trăiesc şi acum.
[3] Dar [mai] bine, şi decât unii, şi decât alţii,
[o duce] acela care nici nu s-a născut,
care nu a văzut făptuirea cea rea
înfăptuită sub soare.
[4] Şi am văzut eu toată truda
şi toată cutezanţa făptuirii,
că aceasta este pizma unui om faţă de aproapele său;
şi aceasta chiar este deşertăciune şi căutare de vânt.
[5] Nechibzuitul îşi încrucişează braţele
şi îşi mănâncă din trup.

4,1 Perechea de verbe „m-am întors şi am văzut" (ἐπέστεψα καὶ εἶδον) poate fi înţeleasă ca o unitate: „şi am mai văzut", poate ca o revenire la εἶδον din 3,22. Aceeaşi formulă apare şi mai departe, în 4,7 şi 9,11 (aici însă fără indicarea emfatică a persoanei întâi). Ἐπιστρέφω este folosit ca echivalare a lui *şūbh* (care marchează continuarea acţiunii indicate de verbul precedent); în Deut. 30,3 *şūbh* este redat adverbial prin πάλιν, „din nou". Acelaşi verb grecesc fusese folosit, cu sensul său întreg, în finalul versetului 1,6, pentru a sugera mişcarea circulară a vântului. ♦ Substantivul συκοφαντία („silnicie") şi cele două participii – pasiv şi activ – ale verbului corespunzător, συκοφαντέω („a silui"), fac parte din vocabularul juridic şi înseamnă în sens strict „a denunţa"; ulterior sensul se lărgeşte şi, pe direcţia semantică „a acuza", „a calomnia", ajunge să indice orice act de nedreptate.

4,2 „am fericit": verbul ἐπαινεῖν („a elogia", „a slăvi") este echivalat în Vulgata prin *laudare*. *Cf.* 4Mac. 1,10 (ἐπαινεῖν τοὺς... ἀποθανόντας).

4,4 „că aceasta este": pronumele demonstrativ este în greacă la genul neutru, probabil nu în acord cu τὸ ποίημα, „făptuire", ci cu întregul segment anterior, prezentat ca o situaţie generală.

4,5 Versetul pare să fie reluarea unui proverb. În ebraică, fraza este nominală; greaca recurge aici la aoristul gnomic. ♦ În LXX, asocierea substantivului σάρκας (pl.), „carne/trup", cu verbul ἐσθίειν, „a mânca", este adesea o aluzie la focul care mistuie victimele sacrificate. *Vide* şi Ps. 26,2; Is. 49,26.

[6] Mai bun e cuprinsul unui pumn de răgaz
decât cuprinsul a doi pumni de trudă
şi de căutare de vânt.
[7] Şi m-am întors eu şi am văzut deşertăciune sub soare.
[8] E [câte] unul [singur] – şi nu este un al doilea –
şi defel nu are nici fiu şi nici frate;
şi toată truda lui nu are capăt
şi ochiul nu i se umple de bogăţie.
Şi pentru cine mă trudesc eu
şi mă lipsesc de [traiul] cel bun?
Şi aceasta chiar este deşertăciune
şi frământare grea.
[9] [Mai] buni sunt doi decât unul [singur],
căci plata le este [mai] bună pentru truda lor.
[10] Şi de [se-ntâmplă] să cadă, unul îl ridică pe cel de lângă el,

---

4,6 „pumn", gr. δράξ: cuvântul este relativ rar în LXX (doar nouă atestări) şi este folosit aici la singular pentru a traduce ebr. *kaph* (*vide* 3Rg. 17,12) şi la plural ca echivalent al ebr. *ḥoph^enaym*, desemnând cele două mâini şi ceea ce pot ele cuprinde (*vide* Ex. 9,8); δράγμα însă, înrudit cu el, face parte din vocabularul homeric şi funcţionează ca unitate de măsură. ♦ Evagrie (scholia 27) îşi construieşte comentariul acestui verset pe o serie de citate: Ps. 36,16; 83,11; Prov. 15,17.29; 25,24; 1Cor. 1,20; 3,19.

4,8-12 Aceste cinci versete formează o progresie numerică, de la unu la trei (εἷς, δύο, τὸ ἔντριτον), şi pot fi văzute în continuarea opoziţiei din versetul 4,6. Ambrozie (*Ep.* 17,3.8 şi *De inst. uirg.* 64.70.74) dă o interpretare hristologică: „unicul" este Hristos, iar „întreitul" este Trinitatea *incompositae naturae*.

4,8 Fiecare stih al acestui verset (în afară de primul) începe cu „şi" (καί), care ritmează fraza; J.L. Crenshaw (*Ecclesiastes*, OTL, 1988, p. 110) remarcă preponderenţa monosilabicelor în textul ebraic, într-o armonizare a formei cu conţinutul. ♦ „E [câte] unul [...] nu este un al doilea": cele două verbe sunt plasate în poziţie forte, precedând subiectele. ♦ Am preluat aici din traducerea lui Gala Galaction sintagma „traiul cel bun" pentru ἀγαθωσύνη, „bunătatea", „ceea ce este bun". ♦ „mă lipsesc": *litt.* „îmi lipsesc sufletul". ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.* 28) nu înţelege numele de rudenie de aici în sens material, ci în sens spiritual: „Vorbesc aici despre tată şi frate după înţelesul Scripturii, căci ştiu bine că aceste afirmaţii nu sunt valabile dacă se aplică la fraţii şi la taţii [din lumea] simţurilor."

4,9 Formularea este tipică pentru exprimarea comparaţiei (*vide supra* nota la 2,24): *litt.* „buni sunt doi, peste unul [singur]"; greaca păstrează aici structura nominală a frazei ebraice, folosind adjectivul la masculin plural (ἀγαθοί).

4,10 Fraza are o structură simetrică, finalul reluând termenii cu negaţia μή. ♦ „pe cel de lângă el": am tradus printr-o perifrază termenul μέτοχος, „asociat", „tovarăş"; Symmachos îl echivalează cu ἑταῖρος. ♦ „vai": gr. οὐαί.

dar vai de cel care e singur, când [se întâmplă] să cadă
şi nu are pe un altul să-l ridice.
[11] Şi, cu adevărat, dacă dorm doi, au parte de căldură;
dar unul singur cum să se încălzească?
[12] Şi dacă poate fi răpus unul singur,
cei doi vor sta [neclintiţi] dinaintea lui,
şi funia întreită nu se va rupe grabnic.
[13] [Mai] bun [este] un copil sărac şi înţelept
decât un rege bătrân şi nechibzuit,
care nu mai ştie să ia seama;
[14] căci [acela] va ieşi din temniţă ca să domnească,
chiar dacă în regatul său s-a născut sărac.
[15] I-am văzut pe toţi câţi trăiesc

4,11 Verbul „a se încălzi" (θερμαίνω; ebr. *ḤMM*) fusese folosit în 3Rg. 1,1.2 într-o referire la bătrâneţea lui Solomon.

4,12 „ dacă poate fi răpus", gr. ἐὰν ἐπικρατωθῇ: verbul este atestat numai aici în LXX; verbul ebraic căruia îi corespunde (*tāqaph*, „a copleşi") este folosit numai aici şi în Iov 15,24 (echivalat în greacă prin κατέχειν). ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.* 30) interpretează cele trei personaje ale versetului în felul următor: „Singuraticul care devine puternic este Răul, dinaintea căruia stau cei doi, omul şi îngerul lui Dumnezeu." ♦ Menţionarea funiei întreite este dificil de explicat; prezenţa ei şi în *Epopeea lui Ghilgameş* (într-un episod în care Ghilgameş îi explică prietenului său Enkidu că ei împreună îl pot omorî mai uşor pe uriaşul Humbaba) poate sugera existenţa unui vechi proverb oriental. Adjectivul ἔντριτος este un hapax în LXX, în vreme ce echivalentul ebraic (participiu *pual* al verbului *ŠLŠ*) este bine atestat: verbul este tradus prin τριμερίζειν în Deut. 19,3.

4,13 Ebr. *yeledh* este echivalat prin παῖς, „copil", „băiat", la începutul versetului şi prin νεανίσκος, „tinerel", în v. 15. ♦ „să ia seama": numai aici este folosit verbul προσέχειν ca echivalent al ebr. *hizzahēr*, „să se lase prevenit". Editorul BA face o trimitere la utilizările verbului în Deuteronom (*vide* nota la Deut. 4,9).

4,14 „temniţă": gr. οἶκος τῶν δεσμίων, *litt.* „casa celor înlănţuiţi", semitism. ♦ În Targum şi Midraş versetul e interpretat ca o aluzie la istoria lui Iosif (Gen. 41). Unii comentatori moderni văd în tot pasajul 14-16 o aluzie la succesiunea regilor seleucizi. ♦ Temniţa este, în scholia 33 a lui Evagrie, „lumea sensibilă în care «fiecare e legat cu lanţuri de propriile sale păcate» [Prov. 5,22]".

4,15 „cu tinerelul – cel de-al doilea...", gr. μετὰ τοῦ νεανίσκου τοῦ δευτέρου: numeralul poate fi legat de secţiunea precedentă (4,7-12), dar sensul este destul de obscur. J. L. Crenshaw (*Ecclesiastes*, OTL, 1988, pp. 113-114) citeşte pasajul ca o referire la şirul neîntrerupt de evenimente care face ca fiecare să fie până la urmă înlocuit de un altul. ♦ Exegeza creştină (*Catena Hauniensis*) interpretează fraza 4,15-16 ca o opoziţie între Adam, cel dintâi, şi Hristos, cel de-al doilea.

şi umblă sub soare
cu tinerelul – cel de-al doilea –,
care va sta în locul lui,
16 [şi] nu este capăt pentru poporul întreg,
pentru toţi câţi s-au născut înaintea lor;
cu adevărat cei de pe urmă nu se vor bucura de el;
căci şi aceasta chiar este deşertăciune şi căutare de vânt.
17 Ai grijă la pasul cu care intri în casa lui Dumnezeu
şi [te afli] aproape ca să asculţi:
[să fie] mai presus de darul nechibzuiţilor prinosul tău,
căci [ei] nu au ştiinţă de [ce înseamnă] a face rău.

5 1 Nu te năpusti cu gura
şi inima nu ţi-o zori
să scoată vreo vorbă în faţa lui Dumnezeu;
căci Dumnezeu este în cer, iar tu – pe pământ,
de aceea vorbele tale să rămână puţine.
2 Căci visul se naşte în prisos de frământare
şi glasul nechibzuitului – în prisos de vorbe.

4,17 „Ai grijă la pasul...", gr. φύλαξον πόδα: expresia este unică în LXX. ♦ „aproape ca să asculţi": folosirea prepoziţională a adverbului ἐγγύς cu un infinitiv este atestată la Platon. Este neclar raportul acestei expresii cu segmentele precedente ale frazei: se poate afla în coordonare cu relativa (şi atunci se justifică întregirea prin „[te afli]") sau cu principala (impunând o întregire de tipul: „[aşază-te]"). ♦ 17b-d în TM: „Apropie-te să asculţi mai degrabă decât să aduci jertfa smintiţilor, căci ei nu ştiu că fac rău/nu ştiu nici măcar să facă rău."

5,1 „Nu te năpusti": traducerea ebr. *BHL* prin σπεύδειν indică un sens târziu al radicalului ebraic, la fel ca mai jos, v. 7,9. ♦ Separarea spaţială („Dumnezeu... în cer, iar tu – pe pământ") este o afirmaţie care se opune ideii din Deut. 4,39. Chiar dacă sunt folosite aceleaşi complemente (ἐν τῷ οὐρανῷ; ἐπὶ τῆς γῆς), în pasajul deuteronomic omniprezenţa lui Dumnezeu este subliniată de adverbele ἄνω („sus") şi κάτω („jos"); tradiţia manuscrisă a Ecleziastului atestă parţial includerea acestor preverbe în verset: ἄνω apare în *Codex Vaticanus*, iar κάτω, în *Sinaiticus*. ♦ Cumpănirea severă a vorbelor este un motiv recurent al cărţilor sapienţiale (*vide supra* 1,8; 3,7; Prov. 20,25; 29,20).

5,2 „visul", gr. ἐνύπνιον: termenul are o încărcătură negativă, din cauza contextului. ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.* 35) face aluzie la Mt. 26,41 şi observă că „somnul spiritului raţional este ignoranţa şi răul (ἄνοια καὶ κακία)". ♦ Rahlfs acceptă conjectura lui Grabe (περισπασμός, „frământare"), împotriva mărturiei celor trei manuscrise importante (πειρασμός, „încercare"). ♦ „prisos": gr. πλῆθος, „plinătate", „abundenţă", „belşug".

[3] Cum [stă scris]: când Îi făgăduieşti lui Dumnezeu o făgăduinţă,
nu pregeta să o împlineşti;
căci nu este voinţă la nechibzuiţi,
[dar tu] pe toate împlineşte-le, dacă ai făgăduit.
[4] Mai bine este să nu făgăduieşti
decât să făgăduieşti şi să nu împlineşti.
[5] Nu-ţi lăsa gura să-ţi împingă trupul în greşeală
şi nu spune în faţa lui Dumnezeu că „Neştiinţă a fost!"
ca să nu se mânie Dumnezeu asupra glasului tău
şi să nimicească făptuirile mâinilor tale.
[6] Căci în prisos de vise sunt şi deşertăciuni şi vorbe multe;
iar [tu] de Dumnezeu să ai frică.
[7] Dacă vezi silnicia asupra celui sărac şi urgisirea judecăţii şi a dreptăţii
în ţară, nu te mira de faptul acesta:
căci un mai-mare îl păzeşte de sus pe [alt] mai-mare,
şi mai-mari sunt [şi] peste aceştia.
[8] Iar folosul pământului este pentru oricine:

5,3 Conjuncţia de comparaţie καθώς (prin care a fost echivalat ebr. *ka'aşer*) introduce un citat din Deut. 23,22, care, la nivelul termenilor, este exact, dar este o aproximaţie ca opţiuni morfo-sintactice. ♦ 3c în TM: „nu este bunăvoinţă pentru nechibzuiţi" (*id est*: Dumnezeu îi pedepseşte pe cei care nu-şi ţin jurământul). În LXX e descrisă starea psihică a nechibzuiţilor, lipsiţi de voinţa de a înfăptui ce au făgăduit. ♦ Finalul versetului a fost editat de Rahlfs pe baza emendării lui A. Klostermann (cu o trimitere la E. Klostermann, *De libri Coheleth versione Alexandrina*, 1892, p. 44), care propune reconstituirea unui σύν (marca obişnuită de redare în greacă a particulei *'ēth* din TM, funcţionând ca marcă a acuzativului) acolo unde cele trei manuscrise (A, B, S) au σὺ οὖν; deosebirea este justificată de o vocalizare diferită a textului ebraic (pronumele de persoana a doua fiind *'attāh*).

5,4 *Vide* episodul făgăduinţei lui Iephtae (Jud. 11,30-40) – o făgăduinţă împlinită, dar care a însemnat pentru el sacrificarea unicei fiice.

5,5 Utilizarea tranzitivă cu valoare factitivă a verbului ἐξαμαρτάνειν („a împinge în greşeală") este proprie pentru LXX; în 3Rg. şi 4Rg. este recurentă expresia ἐξήμαρτε τὸν Ισραηλ, „l-a împins pe Israel în greşeală". ♦ „în faţa lui Dumnezeu": TM are „în faţa trimisului" (*id est*: a îngerului sau preotului căruia omul i se adresa pentru greşelile comise din nebăgare de seamă – *cf.* Lev. 4,13 şi urm.).

5,6 Manuscrisele au în prima parte a versetului trei substantive la genitiv plural, subordonate toate lui πλῆθος, „prisos": ματαιοτήτων καὶ λόγων πολλῶν. ♦ Două din cele trei manuscrise de bază au σύ, „tu", faţă de σύν [τὸν θεόν], *nota accusatiui*.

5,7 „silnicia": *vide supra* nota la 4,1.

5,8 Manuscrisele plasează primele trei cuvinte ale acestui verset în încheierea celui precedent. Rahlfs respectă TM în divizarea 5,7-8. ♦ „pentru oricine": se poate înţelege şi

rege [este] peste ogorul lucrat.
9 Cel ce iubeşte argintul nu se va umple de argint;
şi cine şi-a iubit rodul în prisosul lui?
Şi aceasta chiar este deşertăciune.
10 În prisos de bunătăţi vor prisosi cei care să le mănânce;
şi care este cutezanţa celui [aflat] lângă ele
dacă nu să le vadă cu ochii?
11 Dulce este somnul robului,
fie că mănâncă puţin sau mult;
dar pe cel îndestulat de prisos
nimic nu-l lasă să adoarmă.
12 Mai este un beteşug, pe care l-am văzut sub soare:
bogăţia pe care [o ţine] sub pază cel [ce-i stă] alături, spre răul său;
13 şi va pieri bogăţia aceea, în grea frământare,
şi va avea un fiu şi-n mâna lui nimic nu va fi.
14 Aşa cum a ieşit, gol, din pântecele mamei sale,
se va întoarce să plece cum a venit
şi nimic nu va primi din truda lui,
ca să ducă în mână.

„în orice privinţă". ♦ Cei trei termeni – pământul, regele şi ogorul – desemnează regalitatea. Pasajul este însă obscur, mai cu seamă în final. În această traducere grecească a unui pasaj ebraic dificil, comentatorii au întrezărit o aluzie la reforma agrară începută de Ptolemeu I, care avea ca obiect terenurile regale. Traducătorii după TM suplinesc de obicei ceva de tipul „regele este tributar pământului lucrat" sau „regele este de folos unei ţări cu ogoare lucrate". ♦ Evagrie (*Scholiile, ad loc.*) pune în paralel pasajul din Mt. 13,38: ὁ δὲ ἀγρός ἐστιν ὁ κόσμος, „iar ogorul este lumea".

5,9 „Argintul" (ἀργύριον) este în greacă un termen cu sens ambiguu, care desemnează deopotrivă materia şi moneda, banii. ♦ 9b în TM: „şi cine iubeşte belşugul nu are folos/ venit din el."

5,10 „cutezanţa": *vide* 2,21. ♦ „[aflat] lângă": gr. ὁ παρ' αὐτῆς corespunde ebr. *ba'al*, „stăpân". ♦ 10b în TM: „care e folosul stăpânului lor."

5,11c-d În TM: „prisosul celui îndestulat nu-l lasă să doarmă."

5,12 „beteşug": ebr. *hōlāh* este tradus aici în greacă prin ἀῤῥωστία, iar verbul echivalent este ἀῤῥωστεῖν; în Gen. 48,1 şi 1Rg. 19,14; 30,13, verbul era tradus prin ἐνοχλεῖν, iar în Deut. 28,61 substantivul este tradus prin μαλακία, „slăbiciune".

5,14 *Cf.* Iov 1,21; 3,11.16. ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.* 41) citează Iov 1,21, cu toate că cele două pasaje au înţelesuri opuse: „Iov, ca unul ce era drept, s-a îndepărtat gol de rău şi de ticăloşie (πονηρία); [omul] acesta însă, care a venit pe lume însoţit de neştiinţă (ἄγνοια), se va duce tot cu ea."

15 Şi acesta este cu adevărat un beteşug greu:
după cum a venit, aşa se va şi duce,
şi ce folos are din ce trudeşte în vânt?
16 Şi toate zilele cu adevărat şi [le duce] în întuneric şi jale
şi mânie multă şi beteşug şi fiere.
17 Iată ce am văzut eu că este bine, că este frumos:
să mănânce şi să bea
şi să vadă bunătatea
în toată truda lui
cu care se trudeşte sub soare,
în numărul zilelor vieţii lui,
câte i le-a dat Dumnezeu;
căci aceasta este partea lui.
18 Şi cu adevărat tot omul căruia Dumnezeu i-a dat
bogăţie şi avere şi îi îngăduie
să mănânce din ea şi să-şi ia partea
şi să se veselească în truda lui,
aceasta este un dar de la Dumnezeu.
19 Căci nu îşi va aminti multe în zilele vieţii lui;
căci Dumnezeu i-a dat frământări în veselia inimii lui.

6 1 Este un rău pe care l-am văzut sub soare,
şi mare este el asupra oamenilor:
2 un om căruia Dumnezeu îi va da
bogăţie şi avere şi faimă,

5,15 În acest verset şi în **11,4**, ebr. *rūaḥ* („vânt") este tradus prin ἄνεμος şi nu prin πνεῦμα, iar εἰς ἄνεμον funcţionează ca o expresie idiomatică însemnând „pe nimic". Expresia „trudeşte în vânt" (μοχθεῖ εἰς ἄνεμον) este, de altfel, o reformulare a sintagmei emblematice pentru Ecleziast, προαίρεσις πνεύματος.

5,17 „partea", gr. μέρις: *vide* nota la 2,10.

5,18 „dar de la Dumnezeu": *vide supra* nota la 3,13.

5,19 „i-a dat frământări": *litt.* „l-a tulburat", „l-a făcut să simtă frământări" (περισπᾷ). Folosirea acestui verb ca predicat al subiectului „Dumnezeu" este dificilă; Targumul a atenuat construcţia transformând-o în pasiv. Verbul corespunzător din TM înseamnă „a răspunde", dar şi „a necăji". Traducătorii înţeleg, de obicei, „Dumnezeu îi ocupă inima cu bucurie".

6,2 Printr-un anacolut, nominativul „un om" (ἀνήρ), de la începutul versetului, este reluat ca pronume în cazul dativ („lui", αὐτῷ).

şi căruia sufletul nu-i mai tânjeşte
după nimic din câte a poftit,
şi Dumnezeu nu-i va îngădui să se înfrupte din ce are,
căci un om străin se va înfrupta.
Aceasta deşertăciune este, şi beteşug rău.
[3] Şi dacă un om va zămisli de o sută de ori şi va trăi ani mulţi,
şi bogat îi va fi [numărul] de zile al anilor,
dar sufletul nu i se va umple de bine
şi, cu adevărat, nu va avea parte de un mormânt,
[atunci] am zis: mai bun decât el este o stârpitură,
[4] căci [el] în deşertăciune a venit şi în întuneric pleacă,
iar numele îi va sta ascuns în întuneric;
[5] şi, cu adevărat, el n-a văzut soarele şi nu l-a cunoscut,
iar [stârpitura] are parte de mai multă odihnă decât acesta.
[6] Şi dacă a trăit vremi de mii de ani
şi binele nu l-a văzut,
oare nu într-un [singur] loc se duc toate?
[7] Toată truda omului [ajunge] în gura lui,
dar sufletul nu i se îndestulează.
[8] Căci ce folos are înţeleptul faţă de nechibzuit?
Pentru că săracul ştie să umble în faţa vieţii.

6,3 „de o sută de ori", gr. ἑκατόν: numeralul are valoare adverbială aici, nefiind însoţit de nici un determinant; expresia poate fi echivalată şi prin: „a adus pe lume o sută [de fii]". Verbul γεννᾶν mai este folosit fără complinire în Gen. 5,3. ♦ „bine": *vide supra* nota la 4,8. ♦ „stârpitură", gr. ἔκτρωμα, *litt.* „avorton": mai apare doar de două ori în LXX (Num. 12,12 şi Iov 3,13); este folosit însă pentru a echivala termeni ebraici diferiţi: *nēphel* aici şi în Iov, *mūth* în Numerii.

6,4 Cele trei verbe (ἦλθεν, πορεύεται, καλυφθήσεται) corespund celor trei paliere temporale: trecut, prezent şi viitor; sunt similare pasajele 1,9 şi 3,15.

6,5 „odihnă", gr. ἀνάπαυσις: aceasta este forma pe care o editează Rahlfs, împotriva mărturiilor codicelor, care dau aici pluralul ἀναπαύσεις.

6,6 „vremi de mii de ani", gr. χιλίων ἐτῶν καθόδους: κάθοδος este rar folosit în LXX, de două ori în Ecl. (aici şi 7,22: „de multe ori") şi în 1Ezr. 2,18; mai este atestat în 3Rg. 9,25, într-un pasaj din *recensio Origenis*, pe care Rahlfs îl editează în subsolul paginii, unde se referă la cele trei sărbători la care participă Solomon.

6,7 *Catena Hauniensis* interpretează versetul ca ilustrare a celor două aspecte ale vieţii hulpavului: aspectul comic, pentru că nu încetează să mănânce, şi aspectul tragic, dat de imposibilitatea de a ajunge la saţietate.

[9] Mai bun e ce văd ochii decât ce purcede către suflet.
Şi aceasta chiar e deşertăciune şi căutare de vânt.
[10] Dacă ceva a fost, numele i-a şi fost rostit
şi s-a cunoscut ce este omul
şi nu va putea să se judece cu cineva mai puternic decât el;
[11] căci sunt vorbe multe care sporesc deşertăciunea.
Ce folos are omul?
[12] Căci cine oare a aflat ce este bun pentru om în viaţă,
în numărul zilelor din viaţa lui de deşertăciune?
Şi în umbră le-a împlinit;
căci cine îi va da de veste omului
ce va fi după el sub soare?

7 [1] Un nume bun este mai presus decât untdelemnul cel bun

6,9 Evagrie îl citează în comentariul său (*Schol. ad Ecl.* 50) pe Symmachos: „este mai bine să priveşti către viitor decât să te bucuri de prezent"; Paul Géhin observă însă, într-o notă *ad locum*, că fraza are un înţeles diferit la Symmachos: „Este mai bine să prevezi decât să umbli după bunul plac" (la fel în comentariul lui Ieronim: *melius est prouidere, quam ambulare, ut libet*).

6,10 „omul": atât termenul grecesc (ἄνθρωπος), cât şi cel ebraic (*'ādhām*) sunt folosiţi aici fără articol (situaţie neobişnuită pentru Ecl.); tocmai de aceea, unii exegeţi ai TM au sugerat interpretarea termenului ca nume propriu, Adam.

6,12 „în umbră", gr. ἐν σκιᾷ: TM are aici „ca umbra"; deosebirea provine dintr-o lectură diferită, provocată de confuzia *beth/kaph*. Ieronim şi Vulgata se sprijină pe textul ebraic: *et faciet eas quasi umbram*, respectiv: *et tempore quod uelut umbra praeterit*.

7,1 Rahlfs (şi BA) respectă numerotarea din Biblia Hebraica Stuttgartensia. *Codex Vaticanus* însă (precum şi Targumul, şi Ieronim) plasează începutul capitolului al şaptelea la 6,11b (τί περισσὸν τῷ ἀνθρώπῳ), ceea ce implică un decalaj în numerotarea ulterioară. ♦ Greaca nu poate reproduce jocul de cuvinte din ebraică: *şemen*, „untdelemn", şi *şēm*, „nume". Symmachos recurge la o formulă elegantă (ὑπὲρ μύρον εὐῶδες, „[mai mult] decât o mireasmă plăcută"), atrăgându-şi elogiul lui Ieronim: *Symmachus perspicue interpretatus est*. ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.*) comentează versetul: „Numele nu sunt prin natura lor nici bune, nici rele, căci sunt alcătuite din felurite litere şi nici o literă nu este bună sau rea. Aplicate unor realităţi bune, sunt numite bune, [aplicate] unor realităţi rele, [sunt numite] rele. Aici, aşadar, «numele cel bun» desemnează o realitate bună, iar Solomon nu numeşte «bună» nici o realitate creată, ci doar virtutea şi ştiinţa lui Dumnezeu. Untdelemnul, apoi, desemnează plăcerile trupeşti, care le par bune celor ce trăiesc în plăceri. Se dă numele de «bine» uneori după natură, cum este pentru virtute, alteori după unele [particularităţi], cum este pentru aur şi argint. În felul acesta, cel bogat şi-a primit bunurile în timpul vieţii, iar «Lazăr, de asemenea, [le-a primit] pe cele rele» [Lc. 16,25]."

şi ziua morţii e mai presus decât ziua naşterii.
[2] [Mai] bine este să porneşti către o casă a plângerii
decât să porneşti către o casă de petrecere,
fiindcă acesta este sfârşitul oricărui om
iar cel viu [o] va pune la inimă.
[3] [Mai] bună este mânia decât râsul,
căci, în urâţirea chipului, inima se va face mai bună.
[4] Inima înţelepţilor [este] în casa plângerii,
iar inima nechibzuiţilor – în casa veseliei.
[5] [Mai] bine este să asculţi dojana unui înţelept
decât [să fii] un om ce ascultă cântarea nechibzuiţilor.
[6] Căci precum e pârâitul mărăcinilor sub căldare
aşa este şi râsul nechibzuiţilor;
şi aceasta chiar este deşertăciune.
[7] Căci silnicia îl sminteşte pe înţelept
şi îi spulberă vlaga inimii.
[8] [Mai] bun e cuvântul de încheiere decât cel de început,

7,2 „casă a plângerii", gr. οἶκος πένθους: *litt.* „casă a doliului"; expresia (reluată mai jos, în versetul 4) este un calc pentru *bhēyth 'ēbhel* (tot aşa cum οἶκος πότου, „casă de petrecere", *litt.* „casă de băut", este un calc pentru *bēyth miš^{e}teh*, iar la v. 4 οἶκος εὐφροσύνης: „casa veseliei" calchiază ebr. *bēyth śim^{e}ḥāh*). Targumul la *Qōheleth* interpretează prima sintagmă ca pe o aluzie la distrugerea Templului. ♦ 2d în TM: „şi cel viu trebuie să şi-o pună la inimă" (*id est*: omul trebuie să dea atenţie mai ales sfârşitului vieţii). Ediţia Rahlfs merge în acelaşi sens; BA interpretează însă, pe baza celor trei manuscrise unciale, „iar cel viu îşi va pune binele la inimă", părând a pune accent mai degrabă pe cele bune ale vieţii.

7,3 „mânia": TM are „supărarea". ♦ 3b Şi în TM textul e dificil; ideea pare a fi: sub un chip întristat se poate ascunde o inimă bună/veselă.

7,6 Textul ebraic oferă din nou o pereche de cuvinte cu sonorităţi asemănătoare, pe care greaca nu le poate reproduce: *sīrīm* („mărăcini") şi *sīr* („căldare"); acesta din urmă poate fi deopotrivă un ecou al versetului precedent: *šīr*, „cântarea".

7,7 „silnicia": gr. συκοφαντία; *vide supra* nota la 4,1. Aici termenul păstrează mult din sensul său vechi, de „acuzaţie", „calomnie". ♦ „vlaga": εὐτονία; *Codex Vaticanus* are însă aici εὐγένεια („noblеţe"). ♦ 7b în TM: „iar un dar (= mita) strică inima/mintea."

7,8 „cuvântul de încheiere", gr. ἐσχάτη λόγων: *litt.* „încheierea discursurilor". Opţiunea pentru o formă de feminin a adjectivului ἔσχατος (în ebraică, *'aḥarīth*, substantiv feminin, tradus în Deut. 11,12 prin συντέλεια) ar putea fi explicată prin opoziţia faţă de ἀρχή („început"), substantiv feminin. *Vide infra* v. 10,13, unde cele două expresii sunt folosite în alt context. Λόγων, la rândul său, prezintă o surprinzătoare formă de plural:

[mai] bun este [omul] îndelung răbdător decât cel trufaş cu duhul.
[9] Nu te grăbi să te aprinzi de mânie în duh,
căci mânia se odihneşte la sânul nechibzuiţilor.
[10] Nu zice: „Cum se face că zilele de altădată erau mai bune decât cele de acum?",
căci nu cu înţelepciune te-ai întrebat una ca aceasta.
[11] Bună este înţelepciunea laolaltă cu o moştenire
şi le este de folos celor ce privesc la soare;
[12] căci, la umbra ei, înţelepciunea este ca umbra argintului,
iar folosul [pe care-l aduce] cunoaşterea înţelepciunii
îi va da viaţă celui ce-i stă alături.
[13] Ia seama la făptuirile lui Dumnezeu:
căci cine va putea să-l îndrepte
pe cel pe care Dumnezeu l-a strâmbat?
[14] În ziua traiului bun trăieşte în bine,
iar în ziua necazului ia seama:
cu adevărat, un lucru bine potrivit cu celălalt
le-a făcut Dumnezeu anume aşa,
ca să nu afle omul nimic [din ce va fi] după el.

TM are *dābhār*, „cuvânt", „lucru" (singular). Editorul BA dă ca explicaţie probabilă dublarea la copiere a prepoziţiei următoare, *mem*, care putea conduce la citirea falsă a unui *d'bhārīm*, formă de plural. ♦ Evagrie (*Sch. ad Ecl.* 57) comentează prima parte a versetului cu o aluzie la Rom. 2,13: „Mai bine este să împlineşti Legea decât să auzi Legea. Căci primele cuvinte sunt numite cuvinte de învăţătură, în vreme ce cuvintele de încheiere sunt numite cuvinte ale faptelor." ♦ „[omul] îndelung răbdător": μακρόθυμος („spirit cuprinzător"). TM are *'erekh-rūaḥ*, *litt.* „lung la duh/spirit", care e simetric cu celelalte două construcţii care au în componenţă „duh".

7,11 „moştenire", gr. κληροδοσία: Midraş Rabbah înţelege prin această moştenire înţelepciunea transmisă sub forma Legii lui Moise. Ieronim face însă o apropiere de filozofia lui Seneca (*e.g. Ad Lucilium*, 5 şi 6): acesta nu consideră că înţelepciunea şi bogăţia sunt incompatibile.

7,12 „la umbra... ca umbra", gr. ἐν σκιᾷ... ὡς σκιά: aceeaşi confuzie *beth/kaph*, ca în v. 6,12 („ca o umbră"). TM are: „la umbra înţelepciunii este [ca] la umbra argintului".

7,13-14 Tradiţia manuscrisă prezintă unele inconsecvenţe în plasarea şi repetarea – o dată sau de două ori – a lui ἰδέ, „priveşte", „iată" – tradus aici prin „ia seama".

7,14 „traiului bun": ἀγαθωσύνη, *vide supra* nota la 4,8. ♦ „necaz": κακία. ♦ „un lucru bine potrivit cu celălalt": gr. τοῦτο σύμφωνον τούτῳ, *litt.* „un lucru în armonie cu un altul". ♦ Am tradus prin „anume aşa" segmentul περὶ λαλιᾶς (*litt.* „în privinţa vorbei", „în [aceste] subiecte/domenii/chestiuni"); vezi şi nota 8,2.

[15] Pe toate le-am văzut în zilele deşertăciunii mele:
este câte un om drept care piere cu dreptatea lui
şi este câte un nelegiuit care dăinuie cu răutatea lui.
[16] Nu fi drept peste măsură
şi nu te întrece în înţelepciune, ca nu cumva să-ţi ieşi din fire.
[17] Nu fi nelegiuit peste măsură şi nu te învârtoşa,
ca să nu mori înainte de vremea ta.
[18] Bine este să te ţii de aceasta,
dar să nu-ţi iei mâna de la aceea,
căci cel care se teme de Dumnezeu pe toate le scoate la capăt.
[19] Înţelepciunea îi vine într-ajutor înţeleptului

7,15 „nelegiuitul", ἀσεβής: *vide infra* (7,17) verbul corespunzător ἀσεβεῖν. ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.* 62) citează aici Ps. 72,2-3.

7,16 „Nu fi drept peste măsură", gr. μὴ γίνου δίκαιος πολύ, *litt.* „.... foarte drept". Îndemnul este interpretat diferit: Midraş Rabbah glosează „nu fi mai drept decât Creatorul tău"; Targumul decelează un îndemn la o purtare milostivă. Tradiţia patristică asociază versetul cu conceptul virtuţii bine măsurate: Origen, comentând Deut. 16,20, citează acest pasaj; *vide* şi Ambrozie, *De paenitentia* I, 2 (*noli iustus esse nimium*). ♦ „să-ţi ieşi din fire": verbul ἐκπλήσσειν („a abate din drum printr-o lovitură", „a şoca", „a împietri de spaimă/uluire", „a deveni confuz") este folosit numai în cărţile de dată târzie ale LXX (Înţ. 13,4; 2Mac. 7,12; 4Mac. 8,4; 17,16) şi în NT. Aquila introduce termenul în Pentateuh (Gen. 27,33), în Regi (1Rg. 4,13; 13,7; 16,4; 21,1; 28,5) şi în Deut. 4,16. În limba clasică, verbul indica o spaimă paralizantă.

7,17 „nu te învârtoşa": gr. μὴ γίνου σκληρός, *litt.* „nu deveni ţeapăn/rigid"; greaca oferă aici o traducere neaşteptată, datorată probabil unei lecturi diferite: echivalenţa obişnuită pentru ebr. *sākhāl* („neghiob") este ἄφρων, aici însă punctul de pornire pare a fi o transliterare a radicalului ebraic *SKL*. ♦ „înainte de vremea ta": ἐν οὐ καιρῷ σου, *litt.* „[când nu este] vremea [cuvenită] pentru tine". Expresia grecească plasează într-o poziţie neobişnuită negaţia, sub influenţa textului ebraic.

7,18 „să nu-ţi iei mâna", gr. μὴ ανῇς τὴν χεῖρά σου: textul editat de Rahlfs este diferit de cel atestat de tradiţia manuscrisă şi se întemeiază pe codicele latineşti şi pe TM (*NWH*, tradus în alte pasaje prin ἀφίημι, „a lăsa": 2,18; 5,11; 10,4; 11,6). Cele trei manuscrise importante au aici μὴ μιανῇς, „nu te spurca", „nu te păngări"; pasajul reprezintă o îndepărtare importantă faţă de TM, confirmată însă de Papyrus Bilinguis 1, de *Catena Trium Patrum* şi de prezenţa în glosa lui Grigore Taumaturgul a acestui termen (τῶν ἀμιάντων).

7,19 Verbul βοηθεῖν („a veni în ajutor") corespunde lecturii *'ZR* a textului ebraic, faţă de *'ZZ*, care implică forţa şi este tradus prin κραταιοῦν în Jud. 3,10 („şi mâna lui a fost puternică asupra..."). ♦ Editorul BA consideră că menţiunea „zece mai-mari" (δέκα ἐξουσιάζοντας) poate fi o aluzie la o realitate politică atestată de Flavius Iosephus,

mai mult decât zece mai-mari care sunt într-o cetate;
[20] căci nu este pe pământ om drept
care să facă bine şi să nu greşească.
[21] Şi, cu adevărat, toate vorbele pe care le vor spune [oamenii]
nu ţi le pune la inimă,
ca să nu-l auzi pe robul tău vorbindu-te de rău,
[22] căci cel mai adesea te vei împovăra
şi de multe ori îţi vei înnegura inima,
încât şi tu îi vei vorbi de rău pe ceilalţi.
[23] Acestea toate le-am încercat cu înţelepciunea;
am zis: „Voi fi un înţelept";
[24] dar ea s-a îndepărtat de mine, departe de ce era,
iar adâncimea din adânc – cine o va afla?
[25] Am dat roată, eu şi inima mea, ca să capăt cunoaşterea,

Antiquitates Iudaicae, XX, 8,11: evreii din Ierusalim au obţinut permisiunea de a-şi trimite zece reprezentanţi (τοὺς πρώτους δέκα) la împăratul Nero, pentru a protesta împotriva unei construcţii a regelui Agrippa. Comentatorii TM amintesc de cei zece magistraţi care administrau cetăţile greceşti.

7,22 Rahlfs notează că primele două propoziţii sunt o dublare a textului ebraic (22[1.2] *sunt duae interpretationes eiusdem textus*). Ultima parte a versetului prezintă numeroase variante în manuscrise. ♦ „îţi vei înnegura inima": gr. κακώσει καρδίαν σου, *litt.* „îţi vei înrăi/strica/otrăvi inima".

7,23 „Voi fi un înţelept": Σοφιστήσομαι; verbul este folosit absolut, la pasiv; *vide* folosirea absolută a unui verb cu înţeles opus (ματαιοῦσθαι) în cărţile Regilor (*e.g.* 1Rg. 13,13: Μεματαίωται σοι, „Te-ai purtat ca un smintit").

7,24 „s-a îndepărtat... departe": gr. ἐμακρύνθη... μακράν. ♦ „de ce era": s-ar putea interpreta şi „de ce eram" (ca în BA), dar, în general, în greaca biblică ἦν a rămas specializat pentru pers. a III-a. Stihul ar putea însemna că înţelepciunea este mai inaccesibilă decât trecutul care nu mai există (*cf.* Iov 28). TM are: „Departe este ceea ce a venit la existenţă şi adânc adânc" – ceea ce ar însemna că realitatea profundă îi scapă chiar şi înţeleptului şi e cunoscută numai de Dumnezeu (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ „adâncimea din adânc", gr. βαθὺ βάθος: greaca echivalează printr-o construcţie adjectiv+substantiv repetiţia adjectivului *'āmōq* din textul ebraic.

7,25 „socoteala": gr. ψῆφος („vot", *litt.* pietricica folosită ca vot), termen propriu instituţiilor cetăţii greceşti. D. Sperber (*A Dictionary of Greek and Latin Legal Terms in Rabbinic Literature*, Ierusalim, 1984, p. 150) semnalează prezenţa termenului *psips*, transliterate din greacă, având înţelesul de „vot de condamnare". În funcţie de folosirea pietricelei, cuvântul poate însemna şi „calcul", „socoteală exactă", „bilanţ". Aquila şi Symmachos au aici λογισμός, ca la v. 27, care traduce exact ebr. *ḥeṣ[e]bōn*, „socoteală". ♦ „învârtoşarea": σκληρία (*vide supra* 7,17). Cele trei mari manuscrise, precum şi tradiţia

să cercetez şi să caut înţelepciunea şi socoteala,
să cunosc neghiobia nelegiuitului
şi învârtoşarea şi sminteala.
[26] Şi am aflat eu [că] mai amară decât moartea
[este] femeia care-i mreajă,
inima ei e năvod,
laţuri sunt braţele ei;
cel bun în faţa lui Dumnezeu va găsi scăpare de ea,
iar păcătosul i se va prinde [în plasă].
[27] Iată, aceasta am aflat, a zis Ecleziastul,
una câte una [le-am cercetat] să le aflu rostul,
[28] pe care sufletul meu l-a tot căutat şi nu l-a găsit;
un om – unul singur – dintr-o mie am aflat,
dar o femeie între toate nu am găsit.
[29] În afară de aceasta, iată ce am găsit: că l-a făcut Dumnezeu
pe om drept,
dar [oamenii] au căutat rosturi multe.

---

patristică, atestă aici termenul ὀχληρία, „tumult". Rahlfs preferă însă varianta prezentă în puţine codice (σκ- faţă de ὀχ-); TM are aici *sikh^{e}lūth*, „prostie, neghiobie", echivalat diferit în greacă: περιφορά (2,3), ἀφροσύνη (10,1), περιφερεία (10,13).

7,26 Pasajul, care a provocat comentarii asupra sentimentelor misogine din Ecleziast (cu paralele în Proverbe şi Înţelepciunea lui Iisus Sirah), defineşte femeia prin trei termeni, toţi la plural: θηρεύματα („mreje"), σαγῆναι („năvoade"), δεσμοί („laţuri, legături"). Însă o privire mai atentă arată că e vorba numai de femeia care este corupătoare, autorii având grijă să contracareze această imagine: în Ecleziast se recomandă fidelitatea faţă de „femeia iubită" (9,9), şi în Sirah, faţă de „soţia înţeleaptă şi bună" (7,19), iar în Proverbe (31,10-31) şi Sirah (26,1-4) întâlnim elogiul „femeii bărbătoase".

7,27 „a zis Ecleziastul": în TM, verbul are formă de feminin, spre deosebire de pasajele similare (1,1.2.12; 12,8.9.10). Greaca nu păstrează nimic din această deosebire. ♦ „rostul": gr. λογισμός; TM are aici *ḥeš^{e}bōn*, ca şi mai sus (7,25), unde fusese echivalat prin ψῆφος. Ieronim observă (*Com. in Eccl., ad locum*) că termenul ebraic, care se traduce corect prin λογισμός, poate fi echivalat, datorită ambiguităţii cuvântului ebraic, deopotrivă cu „număr", „total", „calcul" şi „raţionament" (*Esebon quippe, quod omnes uoce consona logismon transtulerunt, secundum Hebraei sermonis ambiguitatem, et numerum possumus, et summam et rationem et cogitationem dicere*).

7,28 „l-a tot căutat": Rahlfs editează ὃν ἔτι ἐζήτησεν, acceptând adăugirea lui ἔτι („în plus", „încă") de către Grabe.

7,29 „rosturi": λογισμούς (*vide supra* 7,27).

8 [1] Cine-i cunoaşte pe înţelepţi? Şi cine cunoaşte dezlegarea unei spuse?
Înţelepciunea omului îi va lumina chipul,
iar cel neruşinat la chip va avea parte de ură.
[2] Porunca regelui păzeşte-o
şi pentru jurământul lui Dumnezeu nu te pripi;
[3] îndepărtează-te din faţa lui,
ca să nu[-i] stai [dinainte] cu vorbă rea;
căci va împlini orice va voi,
[4] după cum grăieşte un rege puternic,
şi cine îi va spune: „Ce ai de gând să faci?"
[5] Cel ce păzeşte porunca nu va cunoaşte nimic rău,
iar vremea judecăţii – inima înţeleptului o cunoaşte.
[6] Căci pentru orice lucru este o vreme şi o judecată,

8,1 Cele două interogaţii de la începutul acestui verset îşi primesc răspunsurile (negative) în 8,7.8: οὐκ ἔστιν. ♦ „Cine-i cunoaşte pe înţelepţi?": TM are „Cine e ca înţeleptul?". ♦ 1c în TM: „şi asprimea feţei lui va fi transformată." ♦ În versetele 1-5, termenul ebraic *dābhār* este redat oscilant în greacă prin ῥῆμα („lucru") şi λόγος („cuvânt", „vorbă"), ceea ce arată o ezitare asupra valorii termenului: e vorba aici de cuvinte sau de fapte? ♦ „dezlegarea": λύσις traduce ebr. *peşer*, care are înţelesul de „interpretare", „explicaţie" şi este de obicei echivalat în greacă prin σύγκρισις. Vulgata are aici: *quis cognouit solutionem uerbi*. ♦ Mulţi interpretează 1b-c drept „spusa" ce trebuie dezlegată. ♦ „va avea parte de ură": *litt.* „va fi urât".

8,2 „Porunca": στόμα, *litt.* „gura"; ebr. *peh* are aceleaşi valori. ♦ „pentru jurământul", *litt.* „cu privire la cuvântul jurământului": gr. περὶ λόγου ὅρκου. Expresia περὶ λόγου traduce, ca şi περὶ λαλιᾶς din 3,18 şi 7,14, expresia ebraică *'al dibh^{e}rath*, „cu privire la", „despre", pe care unii comentatori o interpretează aici în sens modal, traducând: „(Keep the king's command,) according to the manner of a sacred oath" (AB, *Ecl.*, *ad loc.*). ♦ „Jurământul lui Dumnezeu" se poate referi fie la jurământul de credinţă al sfetnicului, fie la jurământul făcut de Dumnezeu în favoarea dinastiei davidice (2Rg. cap. 7) (*cf.* BJ *ad loc.*); poate fi şi un îndemn la respectarea jurământului faţă de rege cu aceeaşi stricteţe cu care este respectat un jurământ pentru Dumnezeu. ♦ „nu te pripi": în TM este la începutul v. 3. ♦ În TM, versetul începe cu „Eu", pe care traducătorii îl pun în legătură fie cu versetul precedent, fie cu ce urmează („Eu [cunosc]").

8,3 În TM: „Nu te pripi să te îndepărtezi din faţa lui, nu-i sta..."

8,4 „un rege puternic": βασιλεύς ἐξουσιάζων este o sintagmă folosită în 3Rg. 4,20 în legătură cu Solomon. ♦ 8,4a în TM: „deoarece cuvântul unui rege este puternic."

8,5 „nimic rău", gr. οὐ... ῥῆμα πονηρόν, „nici un lucru rău": *vide supra* nota la 8,1; aici ῥῆμα pare să însemne mai degrabă „întâmplare", „situaţie". ♦ „vremea judecăţii": καιρὸς κρίσεως, *litt.* „momentul cuvenit al judecăţii/discernerii".

8,6-7 Toate cele patru segmente ale acestor versete încep cu ὅτι, „căci", „că"; textul Vulgatei păstrează doar *quia* la începutul versetului 7; Ieronim, în comentariu, diversifică

căci mare [este] cunoaşterea omului [aflată în puterea] lui;
7 căci [nimeni] nu ştie ce va fi,
căci în ce fel va fi – cine-i va spune?
8 Nu este om să aibă putere asupra vântului,
să-i oprească suflarea;
şi nu este putere asupra zilei morţii,
şi nu este scăpare în război,
şi nu-l va scăpa nelegiuirea pe cel ce-i stă alături.
9 Şi toate acestea le-am văzut
şi inima mi-am dat-o la toată fapta
ce-a fost făptuită sub soare,
câte au fost în putinţa omului
pentru a-i face rău unui om.
10 Şi atunci am văzut nelegiuiţi duşi la mormintele lor,
şi au pornit din locul sfânt,
şi au fost slăviţi în cetate

---

elementele de legătură: *quia... quippe... quia... enim*. Pentru utilizarea masivă a conjuncţiei ὅτι, *vide supra* nota la 1,17.

8,6b În TM: „căci nenorocirea omului mare este peste el."

8,8 „vântului": se poate înţelege şi „duhului, suflării" („suflare de viaţă", în Targum): atunci sensul ar fi „să-şi oprească suflarea de la a-l părăsi", idee explicitată de stihul următor. ♦ „scăpare": termenul ἀποστολή, din familia verbului ἀποστέλλω, „a trimite", are sensul clasic de „solie". În LXX el are un sens special, care trimite la o reconciliere în urma unui conflict; lexiconul Lust-Eynikel-Hauspie înregistrează pentru Ecl. 8,8 sensul „trimitere, concediere" („discharge"), iar editorul BA preferă traducerea prin „cadou", punând în paralel pasajele 3Rg. 9,16; 1Mac. 2,18; 2Mac. 3,2. ♦ „pe cel ce-i stă alături": *id est* „pe cel ce se sprijină pe nelegiuire" (dar *vide* şi nota la 5,10).

8,9 „inima mi-am dat-o": este o reluare a expresiei din 1,13 (ἔδωκα τὴν καρδίαν μου).

8,10 Versetul este diferit transmis în manuscrise, iar sensul este neclar. După unii comentatori, „locul sfânt" putea fi o anexă a Templului (*e.g.* Ex. 29,31; Lev. 6,9.16.20) sau chiar sinagoga (a cărei prezenţă este deja semnalată din perioada elenistică, fiind menţionată sub numele de „locul sfânt" în unele inscripţii aramaice şi greceşti). Versetul ar putea fi o aluzie la practica elogierii în public a unor persoane importante înainte de înmormântarea lor. *Cf.* AB, *Eccl.*, p. 285. ♦ „din locul sfânt": Rahlfs editează ἐκ τόπου ἁγίου, adăugând „loc" pe baza codicelor latineşti; manuscrisele au aici articolul τοῦ. ♦ 10c-d în TM: „şi au mers şi au uitat [cei din] cetate ce au făcut [aceştia]." ♦ *Catena Hauniensis* explică pasajul făcând o paralelă cu Iez. 9,6 (Dumnezeu porunceşte să fie ucişi toţi locuitorii cetăţii, începând cu τῶν ἁγίων, pe care îl interpretează „cei care slujeau cu nevrednicie întru cele sfinte").

că au făcut aşa.
Şi aceasta chiar este deşertăciune.
[11] Căci nu există răspuns întors
împotriva celor ce fac răul grabnic;
de aceea, inima fiilor omului e cu totul aplecată
în ei, ca să facă răul.
[12] Cel care a greşit a făcut răul
demult şi cu mult mai înainte de aceea;
căci, într-adevăr, eu ştiu
că le va fi bine celor ce se tem de Dumnezeu,
încât să se teamă de faţa Lui.
[13] Şi bine nu va fi pentru nelegiuit,
iar el nu-şi va lungi zilele în umbră,
el – care nu s-a temut de faţa lui Dumnezeu.
[14] Este o deşertăciune ce se împlineşte pe pământ,
că: sunt oameni drepţi şi îi ajunge [din urmă răsplata]
ca [pentru] o făptuire a celor nelegiuiţi;
şi sunt nelegiuiţi şi-i ajunge [din urmă răsplata]
ca [pentru] o făptuire a celor drepţi;
am zis că şi aceasta chiar este deşertăciune.
[15] Şi am slăvit eu veselia,

8,11 „răspuns întors": gr. ἀντίῤῥησις, *litt.* „controversă", „contradicţie", „replică", „respingere"; termenul este un hapax LXX, care echivalează ebr. *pith'gām* („hotărâre, sentinţă"), tradus diferit în alte pasaje: ἀπόκρισις („hotărâre", „răspuns") în Înţ. 20,6, ῥῆμα şi ῥῆσις în 2Ezr. 15,7.11.

8,12 „mult mai înainte de aceea": Rahlfs editează ἀπὸ μακρότητος αὐτῷ (împotriva manuscriselor, care dau „[...] αὐτῶν"), sprijinindu-se pe codicele latineşti. Expresia e stranie în greacă. TM are: „Cel care păcătuieşte face răul de o sută de ori şi trăieşte mult, dar eu ştiu că-i va fi bine celui ce se teme de Dumnezeu pentru că se teme..."

8,13 „nu-şi va lungi": verbul μακρυνεῖ este înrudit cu substantivul μακρότης din versetul precedent, tradus prin „cu mult...". ♦ „în umbră": TM are „ca o umbră"; *vide supra* 6,12 şi 7,12.

8,14 Sintaxa frazei este neclară: în stihul al doilea greaca foloseşte de două ori ὅτι (tradus aici prin „că" şi „şi"), iar stihul al patrulea începe cu καὶ εἰσίν... („şi sunt") şi continuă simetric: ὅτι φθάνει („şi îi ajunge"). TM dublează relativul prin pronume personal, iar greaca echivalează construcţia prin πρὸς αὐτούς, în finalul stihurilor 2 şi 4. ♦ „ca [pentru] o făptuire": ὡς ποίημα; în ambele ocurenţe, ποίημα funcţionează ca subiect al lui φθάνει [πρὸς αὐτούς] („îi ajunge").

căci nu este [alt] bine pentru om sub soare
decât să mănânce şi să bea şi să se veselească,
şi aceasta îl va însoţi
în truda lui, [toate] zilele vieţii lui,
câte i le-a dat Dumnezeu sub soare.
16 În acestea inima mi-am dat-o să cunoască înţelepciunea
şi să vadă frământarea
ce s-a făcut pe pământ
căci, cu adevărat, şi la vreme de zi şi la vreme de noapte,
nu este cine să vadă în ochii lui somnul.
17 Şi am văzut toate făptuirile lui Dumnezeu,
căci omul nu va putea
găsi făptuirea
ce-a fost înfăptuită sub soare;
câte se trudeşte omul să caute
şi nu le va găsi;
şi chiar câte spune înţeleptul să cunoască,
nu le va putea găsi.

9 1 Căci toate acestea le-am dat înspre inima mea,
şi inima mea le-a văzut pe toate acestea,
că drepţii şi înţelepţii
şi faptele lor sunt în mâna lui Dumnezeu,
şi nu este om care să ştie cu adevărat iubirea, cu adevărat ura;
toate sunt în faţa lor,
2 deşertăciune este în toate.
Una [şi aceeaşi] soartă are şi cel drept şi cel nelegiuit,
şi cel bun şi cel rău,
şi cel curat şi cel necurat,

8,16 „inima mi-am dat-o": *vide supra* 1,13 şi 8,9. ♦ Expresia „a vedea somnul" (ὕπνον βλέπειν) este unică în LXX. Topica respectă în greacă textul ebraic: „somnul în ochii lui nu este cine să-l vadă."

9,1 Repetarea substantivului καρδία, „inima" (în chiasm), îi sugerează lui Evagrie o apropiere de versetul 7,25. ♦ Am echivalat singularul πᾶν, „tot", prin plural („toate").

9,2 2a în TM: „Toate sunt la fel pentru toţi." ♦ „soartă": συνάντημα, *vide supra* nota la 2,14. ♦ „şi cel rău": nu apare în TM. ♦ Expresia „a se teme de/a respecta un jurământ" (τὸν ὅρκον φοβεῖν) mai apare doar în 1Rg. 14,26.

şi cel ce aduce prinos şi cel ce nu aduce prinos;
cum [este] cel bun, tot aşa şi cel păcătos;
cum este cel ce jură, tot aşa şi cel ce se teme de jurământ.
[3] Acesta-i răul în tot ce e făcut sub soare,
că soarta este una [şi aceeaşi] pentru toţi;
şi cu adevărat inima fiilor omului s-a umplut de rău
şi rătăcirea este în inima lor cât le ţine viaţa,
şi după ei, la cei morţi.
[4] Şi, într-adevăr, cine are părtăşie cu toţi cei vii?
Este o speranţă, căci un câine viu este [mai] bun
decât un leu mort.
[5] Cei vii ştiu că vor muri,
dar cei morţi nu ştiu nimic;
şi nu mai este pentru ei nici o răsplată,
căci s-a şters amintirea lor.
[6] Până şi iubirea lor, până şi ura lor
şi chiar gelozia lor au pierit,
şi ei nu mai au parte, în veci,
de toate câte s-au făcut sub soare.
[7] Hai, mănâncă-ţi cu veselie pâinea
şi bea-ţi cu inimă bună vinul,
căci lui Dumnezeu i-au fost deja pe plac făptuirile tale.

9,3 „răul": πονηρόν (la fel mai sus, în 8,12); adjectivul corespunzător apărea, de pildă, în 1,13, *vide* nota. ♦ „rătăcirea", gr. περιφέρεια: TM are *hōlēlōth*, „nebunii". ♦ „după ei", gr. ὀπίσω αὐτῶν: traducerea grecească are pronumele în plus faţă de textul ebraic, unde înţelesul este „după aceea".

9,4 Verbul κοινωνεῖν („a avea în comun", „a se împărtăşi din") are în greacă, în mod obişnuit, complementul în dativ; aici este urmat de πρός + acuzativul, poate pentru a sublinia opoziţia cu πρὸς τοὺς νεκρούς („la cei morţi") din finalul versetului precedent. ♦ În TM: „Pentru cine are părtăşie cu toţi cei vii este o speranţă..." ♦ Paralela „câine viu"-„leu mort" este o referire la un proverb, care există şi la arabi.

9,5 „amintirea": gr. μνήμη, care apare pentru a treia oară în Ecl., este folosit de data aceasta ca echivalent al ebr. *zēker* (tradus de obicei prin μνημόσυνον).

9,7-10 Editorul BA citează o paralelă între acest pasaj şi *Epopeea lui Ghilgameş*: J. Yeong-Sik Pahk, *Il canto della gioia in Dio. L'itinerario sapienziale espresso dall'unità letteraria in Qoheleth 8,16-9,10 e il parallelo di Gilgameš Me. III*, Napoli, 1996, pp. 6-14.

[8] În toată vremea, veşmintele să-ţi fie albe
şi untdelemnul să nu lipsească de pe creştetul tău.
[9] Priveşte viaţa cu femeia pe care ai iubit-o,
în toate zilele vieţii deşertăciunii tale
care ţi-au fost date sub soare,
în toate zilele deşertăciunii tale,
căci aceasta este partea ta în viaţa ta
şi în truda ta, cu care te trudeşti sub soare.
[10] Tot ce mâna ta găseşte să facă,
fă, după puterea ta,
căci nu se află făptuire şi rost şi ştiinţă
şi înţelepciune în sălaşul morţilor, acolo unde te vei duce.
[11] M-am întors şi am văzut sub soare
că nu a celor sprinteni este alergarea,
şi nu al celor puternici este războiul,
şi nu a celor înţelepţi este pâinea,
şi nu a celor chibzuiţi este bogăţia,
şi nu al celor învăţaţi este harul,
căci o vreme şi o soartă le vor ieşi înainte tuturor.
[12] Cu adevărat, omul nu-şi cunoaşte ceasul;

9,8 Veşmintele albe şi creştetul uns cu untdelemn sunt evocări ale purităţii şi binecuvântării divine.

9,10 „rost": λογισμός, *vide supra* 7,27. ♦ „sălaşul morţilor": ᾅδης; *vide* Gen. 37,35; 42,38; 44,29.31.

9,11 Traducerea grecească respectă structura ebraică a textului, în alternanţa prezenţei şi absenţei articolului: ὁ δρόμος, ὁ πόλεμος („cursa/alergarea", „războiul"), şi ἄρτος, πλοῦτος, χάρις („pâine", „bogăţie", „har"). ♦ Mesajul este: să nu fii sigur pe nimic, căci înaintea tuturor celor care într-un fel sau altul se consideră „favoriţi" (cei puternici, cei înţelepţi etc.) poate ieşi o întâmplare rea, o „soartă" (*cf.* AB, *Eccl.*, nota *ad loc*); de exemplu, pâinea nu este apanajul celor înţelepţi, altfel spus nu eşti sigur de pâinea ta chiar dacă eşti înţelept. ♦ „sprinteni": termenul κοῦφος se regăseşte în cântul de jale al lui David pentru Saul şi Ionathan, ὑπὲρ ἀετοὺς κοῦφοι (2Rg. 1,23). ♦ „soartă": gr. ἀπάντημα; verbul următor este înrudit etimologic, συναντῶν (*vide* şi 2,14; 9,2, unde este folosit substantivul corespunzător, συνάντημα, „întâmplare", „soartă").

9,12 „ceasul": καιρός (tradus mai sus – *e.g.* 3,1-8 – prin „vremea [cuvenită]"). ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.* 70) comentează sensul termenului καιρός în relaţie cu „timpul" (χρόνος): „Omul nu şi-a dat seama că momentul (καιρός) este timpul bunei împliniri (χρόνος κατορθώσεως), căci a numit «moment» clipa/ocazia prielnică (ἡ εὐκαιρία)." ♦ „năvod": ἀμφίβληστρον; termenul mai apare în Avacum 1,15.16.17; Ps. 140(141),10.

aşa cum peştii se prind în năvodul cel rău
şi păsările se prind în laţ,
tot aşa şi fiii omului sunt prinşi,
la ceasul rău,
când vine asupra lor pe neştiute.
13 Şi, cu adevărat, am văzut acest fapt de înţelepciune sub soare,
şi mare este pentru mine.
14 Era o cetate mică şi oameni erau puţini în ea,
şi un rege mare a mers asupra ei şi a împresurat-o
şi a ridicat în jurul ei întărituri mari.
15 Şi se găsea acolo un om sărac şi înţelept,
şi el avea să scape cetatea cu înţelepciunea lui;
dar nici un om nu şi-a amintit de acel bărbat sărac.
16 Şi am zis: „[Mai] bună este înţelepciunea decât puterea;
dar înţelepciunea celui sărac a ajuns de nimic
şi vorbele lui nu găsesc ascultare."
17 Vorbele înţeleptului, [rostite] domol, sunt auzite
mai mult decât zbieretele celor ce au putere peste smintiţi.
18 [Mai] bună este înţelepciunea decât armele războiului,
dar un [singur] păcătos va nimici multă bunătate.

10 1 Muştele aducătoare de moarte strică amestecul de untdelemn
înmiresmat;
un dram de înţelepciune este [mai] de preţ decât faima unei neghiobii
măreţe.

9,14 „un rege mare", gr. βασιλεύς μέγας: expresia este fixată în limba clasică pentru a-l desemna pe regele perşilor; este folosită apoi pentru regii elenistici. ♦ „întăriturí": *litt.* „lucrări de asediu". ♦ Targumul la *Qōheleth* dă o interpretare alegorică a pasajului: cetatea cea mică este trupul omului, iar oamenii cei puţini la număr nu pot face faţă răului, asimilat regelui care îi asediază. ♦ Pilda aminteşte de Arhimede în timpul asedierii Siracuzei de către romani (215-212 î.H.) (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

9,17 „[rostite] domol": gr. ἐν ἀναπαύσει, „în tihnă", „în răgaz". ♦ „peste smintiţi": *litt.* „peste sminteli", ἀφροσύναις, formă susţinută de cele trei codice importante şi editată ca atare de Rahlfs, reprezintă unica ocurenţă a termenului la plural în LXX.

10,1 „aducătoare de moarte strică...": TM are *litt.*: „(muştele) morţii împut şi strică..." ♦ „strică", gr. σαπρίζειν, *litt.* „a face să putrezească": termenul este un hapax LXX. TM are aici *B'Ş*, transpus în mod obişnuit în Psalmi prin αἰσχύνεσθαι, „a se acoperi de ruşine". ♦ **Ic-d** în TM: „Puţină prostie cântăreşte mai greu decât înţelepciunea şi slava."

[2] Inima înțeleptului este la dreapta sa,
iar inima neghiobului – la stânga sa.
[3] Şi, chiar când un neghiob porneşte la drum,
inima lui rămâne în urmă
şi orice gândeşte este neghiobie.
[4] Dacă duhul celui puternic se suie împotrivă-ți
nu te clinti din locul tău,
căci un leac va domoli greşeli mari.
[5] Este un rău pe care l-am văzut sub soare,
ca ceva ce ar fi pornit fără de voie din fața celui puternic:
[6] neghiobul pus pe culmile înalte
şi bogați ce stau aşezați în umilință;
[7] am văzut robi pe cai
şi căpetenii mergând ca robii pe jos.
[8] Cel ce sapă o groapă va cădea în ea,
iar pe cel ce strică un gard îl va muşca un şarpe.
[9] Cel care scoate pietre se va răni în ele,
cel ce despică lemne se va primejdui cu ele.
[10] Iar dacă fierul cade –

10,2 J. L. Crenshaw (*Ecclesiastes*, OTL, 1988, pp. 169 *sq.*) notează că în Antichitatea israelită mâna dreaptă conota puterea şi că, în general, partea dreaptă era aureolată de calități morale şi de bunăvoință divină, ceea ce explică faptul că locul de onoare era la dreapta. Mâna stângă, dimpotrivă, simboliza prostia şi caracterul pervers (*cf.* Iona 4,11). Poziții similare sunt atestate în lumea greacă, inclusiv la nivel lingvistic (adjectivul care înseamnă „stâng" are sensuri negative; *vide* şi uzul clasic al lat. *sinister*).

10,3 „inima lui rămâne în urmă": *id est*: îi slăbesc mintea şi voința. ♦ 3c în TM: „şi spune despre fiecare/face pe fiecare să spună că e prost."

10,4 „leac": gr. ἴαμα, Vulg. *curatio*, Origen (*Com. in Canticum* III, 13,25) *sanitas*. Termenul ebraic *mar^{e}pē'*, care are şi acest sens, este de obicei înțeles ca „seninătate", „calm".

10,5 „celui puternic": TM are „cârmuitorului".

10,6 „neghiobul": TM are „neghiobia".

10,10 Versetul este greu de înțeles, şi în ebraică, şi în greacă. Editorul BA a sugerat (Introducere, p. 69) că obscuritatea textului ebraic l-a putut determina pe traducătorul în greacă să apropie finalul versetului 9 şi întregul verset 10 de 4Rg. 6,1-7 (Elisei recuperează în chip miraculos toporul căzut în apă). Alți comentatori (AB, *Eccl.*, p. 317) presupun o aluzie la situația descrisă în Deut. 19,5 (omorul involuntar comis de un tăietor de lemne căruia îi alunecă fierul de pe coada toporului). ♦ „el": în greacă este pronume masculin (αὐτός), ceea ce face să lipsească posibilitatea unei relații sintactice

şi el s-a tulburat la faţă
şi [îşi] va întări puterile;
iar folosul celui curajos este înţelepciunea.
[11] Dacă şarpele muşcă neascultând şoapta [descântătorului],
nici un folos nu este pentru cel ce descântă.
[12] Vorbele din gura unui înţelept sunt har,
dar buzele nechibzuitului îl vor arunca [în adâncuri].
[13] Începutul vorbelor gurii lui este nechibzuinţă,
iar sfârşitul [vorbelor] gurii lui este rătăcire rea.
[14] Şi nechibzuitul sporeşte vorbele.
Nu ştie omul ce-a fost înaintea sa,
iar ce va fi după el – cine îi va vesti?
[15] Truda nechibzuiţilor îi va osteni,
ea care nu a ştiut nici să meargă în cetate.
[16] Vai ţie, cetate peste care este rege un tinerel,
iar mai-marii tăi mănâncă de dimineaţă.
[17] Ferice de tine, ţară peste care este rege un fiu de oameni liberi,
iar mai-marii tăi mănâncă la vremea potrivită, întru tărie,
şi nu se vor acoperi de ruşine.
[18] În [vremuri] de lene, grinda se va încovoia,
şi în netreaba mâinilor casa se va prăbuşi.

---

cu neutrul τὸ σιδήριον, „fierul". ♦ „va întări puterile": δυνάμεις δυναμώσει, cu o figură etimologică absentă în textul ebraic, care are aici (*ḥayălīm yᵉgabēr*); *vide* NT, Col. 1,11. ♦ În TM: „Dacă fierul e tocit şi nu-i ascuţi marginea, trebuie să foloseşti mai multă putere, dar înţelepciunea e de folos ca să izbuteşti."

10,11 „neascultând şoapta": *litt.* „fără şoaptă" (gr. ψιτυρισμός „şoaptă", „murmur"; *cf.* şi verbul ψιτυρίζω, „a şopti" – 2Rg. 12,19; Ps. 40,8). ♦ „descântă": verbul ἐπῴδειν, pentru care este atestat şi sensul „a descânta" (*vide* şi Deut. 18,11), nu păstrează în greacă jocul de cuvinte al textului ebraic. TM are *litt.* „Dacă şarpele muşcă fără limbă (= descântec?), atunci nu are rost stăpânul limbii (= descântătorul)".

10,15b Probabil o metaforă a incompetenţei celui nechibzuit, care dă greş chiar şi în acţiunile elementare.

10,17 „întru tărie": gr. ἐν δυνάμει, *litt.* „în/întru putere". Expresia din greacă traduce un termen ebraic care însemna „bărbăţie", înţeles atât în sensul de putere fizică, vigoare, cât şi în sens moral: tărie de caracter, virtute, înţelepciune etc. (AB, *Eccl.*, p. 330). Versiunea siriacă traduce aici „cu bună-cuviinţă/cumpătare". ♦ 17,c în TM: „şi nu cu beţie."

10,18 „se va prăbuşi": gr. στάζειν, *litt.* „a picura"; imaginea este cea a umezelii care duce la surpare. *Vide* Prov. 27,15.

[19] Pentru râset se face pâinea
şi vinul îi înveseleşte pe cei vii,
dar banului toate i se supun.
[20] Şi nici chiar în sinea ta să nu-l blestemi pe rege,
nici în tainiţele culcuşului tău să nu-l blestemi pe cel bogat;
căci pasărea cerului va duce zvonul
şi cel ce are aripi va vesti vorba ta.

11 [1] Aruncă pâinea ta pe faţa apei,
căci în mulţimea zilelor tale o vei găsi;
[2] dă parte la şapte şi chiar la opt,
căci nu ştii ce rău va veni pe pământ.
[3] Dacă norii se umplu de ploaie,
se vor revărsa pe pământ;
dacă un copac va cădea către miazăzi sau către miazănoapte,
în ce loc va cădea copacul, acolo va sta.
[4] Cel care pândeşte vântul nu va semăna,
iar cel care priveşte la nori nu va culege,
[5] şi între ei nu este nici unul care să ştie drumul vântului.

10,19 „pâinea": în ebr. are şi sensul de „mâncare" în general. Codicele B şi S adaugă după „vin" (οἶνος), „untdelemnul" (ἔλαιον). TM nu susţine această variantă, dar Ps. 103,15 atestă asocierea pâinii cu vinul şi untdelemnul.

10,20 „în sinea ta": greaca are aici συνείδησις, *litt.* „conştiinţă". Termenul mai apare în LXX numai de două ori: Înţ. 7,10 şi Sir. 42,18 (în *Sinaiticus*); devine însă frecvent în NT. Echivalează etimologic ebr. *madhā'* de la rădăcina *YD'*, „a şti", dar abstractul grecesc adaugă în timp noţiunea de judecată morală, de conştiinţă a greşelii, sens în care e folosit de trei ori de Philon.

11,1 Pâinea aruncată pe faţa apei este o imagine care nu mai apare în alte pasaje ale Bibliei; este interpretată de Targum şi de tradiţia patristică drept un îndemn la ajutorarea celor săraci.

11,2 Targumul interpretează cele două numere ca o aluzie la lunile în care se fac semănăturile (a şaptea şi a opta). Ambrozie citează acest verset (*Ep.* 31 *Ad Orontianum*) subliniind că hebdomada corespunde Vechiului Testament, iar ogdoada – Noului Testament.

11,5 În TM, v. 5 e independent de v. 4: „După cum nu ştii care este drumul vântului/ duhului..." ♦ „ce poartă prunc": verbul κυοφορεῖν este un termen medical bine atestat în limba greacă, dar care reprezintă un hapax pentru LXX; participiul este folosit aici pentru a transpune ebr. *malē'*, la feminin, însemnând „plină". ♦ 5d în TM: „Cel care face toate."

Ca oasele din pântecele ce poartă prunc,
tot aşa nu-ţi sunt cunoscute făptuirile lui Dumnezeu,
toate câte le va face.
6 În zori să-ţi semeni sămânţa,
iar către seară nu-ţi lăsa mâna [să se odihnească],
pentru că nu ştii care va rodi, aceasta sau aceea,
sau dacă nu cumva amândouă sunt bune deopotrivă.
7 Dulce [este] lumina şi bine le [este] ochilor
să privească soarele;
8 şi, chiar dacă omul va trăi vreme de mulţi ani,
în toţi se va veseli
şi îşi va aminti de zilele de întuneric,
căci multe vor fi;
tot ce stă să vină este deşertăciune.
9 Veseleşte-te, tinere, în tinereţea ta,
şi inima să te facă bun în zilele tinereţii tale,
şi umblă pe căile inimii tale
şi după vederea ochilor tăi,
dar află că pentru toate acestea te va duce Dumnezeu la judecată.
10 Şi îndepărtează mânia de inima ta,
şi alungă răul din carnea ta,
căci tinereţea şi nepriceperea sunt deşertăciune.

12 1 Şi adu-ţi aminte de Făcătorul tău
în zilele tinereţii tale,
până ce n-au venit încă zilele nenorocirii
şi [până ce] n-au sosit încă anii în care vei spune:

11,9 Codicele *Vaticanus* are în plus, în finalul stihului al treilea, ἄμωμος, „fără vină", „de neînvinuit"; în celelalte codice importante, ἄμωμος apare în loc de καρδίας σου, „inimii tale". Termenul nu are echivalent în TM şi nu este acceptat nici în textul editat de Rahlfs. ♦ „să te facă bun": TM are „să-ţi facă bine".

11,10 „nepriceperea": ἄνοια este folosit pentru a traduce un hapax TM: *şaḥarūth*, care poate fi legat de adjectivul *şaḥōr*, „negru". Targumul îl explică „vârsta părului negru". Vulgata îl traduce *uoluptas*, iar versiunea siriacă, „necunoaştere". Radicalul ebraic mai apare şi în inscripţia de pe Piatra moabită, cu sensul de „zori, început, ivire" (AB, *Eccl.*, p. 351). Alegerea echivalentului grecesc a fost probabil determinată de vecinătatea termenului μοιχεία.

„Nici o voie [bună] nu aflu în ei!"
[2] Până ce nu se întunecă soarele şi lumina,
şi luna şi stelele,
şi norii nu se întorc după ploaie.
[3] În ziua în care vor tremura păzitorii casei
şi se vor încovoia bărbaţii cei puternici,
şi cele ce macină se vor odihni, căci se vor fi împuţinat,
şi se vor întuneca cele ce privesc printre obloane;
[4] şi vor închide porţile dinspre uliţă,
căci a slăbit glasul celei ce macină,
şi se va ridica la glas de vrabie,
şi toate fiicele cântului se vor încovoia.
[5] Şi, cu adevărat, din înalt vor privi şi spaime [vor fi] pe drum;
şi migdalul va fi în floare,
şi lăcusta se va îngreuna,
şi caperul se va frânge,
căci omul a pornit către casa veşniciei sale
şi dau ocol în piaţă cei ce se jeluiesc.
[6] Până ce nu se va rupe funia de argint
şi nu se va sfărâma floarea de aur,
şi nu se va sparge ulciorul la izvor,
şi nu se va rostogoli roata în fântână,
[7] şi ţărâna nu se va întoarce în pământ aşa cum era,

12,3 Imaginile din versetul acesta şi următorul sunt interpretate de Ieronim ca metafore ale părţilor corpului. În acelaşi sens merg comentariile rabinice (Midraş *Rabbah Qoheleth*). ♦ „bărbaţii cei puternici", gr. ἄνδρες τῆς δυνάμεως, *litt.* „bărbaţii puterii": expresia apare, în forme similare, de mai multe ori în Judecători (18,2; 20,44.46) şi Regi (1Rg. 14,52; 2Rg. 11,16).

12,4 „fiicele cântului": *id est*: „cele ce cântă" sau „cântecele" – semitism.

12,5 5a în TM: „Când se vor teme de urcuş şi spaimele vor fi pe drum." ♦ La Philon (*De uita Mosis* II, 186), migdalul este pomul care înfloreşte cel dintâi şi ultimul care îşi pierde frunzele. Stuart Weeks, în capitolul dedicat Ecleziastului în *Oxford Bible Commentary*, indică migdalul ca simbol al încărunţirii şi lăcusta ca simbol al slăbiciunii trupeşti; simbolul caperului rămâne neclar (şi el însă are florile albe). ♦ „cei ce se jeluiesc": vb. κόπτω, „a lovi, a izbi", trimite la gestul loviriii pieptului în semn de doliu.

12,6 „nu se va rupe": TM are „nu se va desface". ♦ „floarea": TM are „cupa". ♦ „nu se va rostogoli roata în...": TM are „nu se va strica roata la...".

şi suflarea nu se va întoarce la Dumnezeu, care a dat-o.
[8] Deşertăciune a deşertăciunilor, a zis Ecleziastul,
toate sunt deşertăciune.
[9] Şi e de folos că Ecleziastul a fost un înţelept,
şi, pe deasupra, el a învăţat poporul să cunoască ştiinţa,
şi auzul va desluşi frumuseţea pildelor.
[10] Multe a cercetat Ecleziastul
ca să afle cuvinte ale voinţei
şi ceva scris cu dreptate, cuvinte ale adevărului.
[11] Cuvintele înţelepţilor sunt ca strămurările
şi ca nişte cuie înfipte,
care au fost date din belşug
de un singur păstor şi din care este folos.
[12] Fiul meu, fereşte-te să faci cărţi multe;
capăt nu este şi grija multă e osteneală pentru trup.

12,9c În TM: „a cântărit şi a cercetat, a potrivit proverbe multe." Afirmaţia că Ecleziastul era un „înţelept" (σοφός) poate fi interpretată ca un indiciu asupra profesiei sale: *ḥākhām*, „a professional wise man" (J. L. Crenshaw, *Ecclesiastes*, OTL, 1988, p. 57); acest punct de vedere contrazice în principiu imaginea Ecleziastului-rege (1,1 *e.a.*). Tradiţia a pus, însă, mai multe dintre colecţiile Proverbelor, precum şi Cântarea Cântărilor, sub autoritatea acelui mare rege al lui Israel, a cărui înţelepciune era legendară.

12,10 În TM: „Qoheleth a căutat să afle cuvinte de desfătare şi să scrie (*litt.* ceva scris) drept cuvinte de adevăr." – ultimele două stihuri sunt dificile şi au fost interpretate divers de traducători. ♦ Cele două expresii paralele, „cuvinte ale voinţei" şi „cuvinte ale adevărului" (λόγους θελήματος - λόγους ἀληθείας), sunt calcuri după ebraică.

12,11 „strămurările": τὰ βούκεντρα; termenul grecesc este un hapax, iar cel ebraic (*dorᵉbān*) mai are o singură ocurenţă. ♦ 11b-d: şi în TM textul e oarecum neclar: *litt.* „şi ca nişte cuie bine înfipte, stăpânii colecţiilor, şi sunt date de un singur păstor". După unii interpreţi, acest „păstor" este Solomon şi ar fi un ecou al primelor discuţii privind canonicitatea cărţii; după alţii, Păstorul este Dumnezeu, care îi inspiră pe înţelepţi: accentul s-ar pune astfel pe valoarea religioasă a cărţii (*cf.* TOB, nota *ad loc.*) ♦ „şi din care este folos": nu apare în TM.

12,12 „Fiul meu", gr. υἱέ μου: este singura utilizare a acestei expresii în Ecl.; dimpotrivă, în traducerea grecească a Proverbelor apare frecvent (Prov. 1,8 *e.a.*). ♦ „să faci cărţi multe": nu rezultă nici din traducerea greacă, nici din TM dacă e vorba de compunerea (scrierea) cărţilor sau de copierea (compilarea, antologarea etc.) lor. ♦ „grijă": în sens de „cugetare, meditare" (Vulg., *meditatio*). BA traduce chiar cu „studiu". În TM este un hapax: *lahagh*, interpretat ca „studiu, dragoste de carte".

[13] Aici se încheie: totul a fost auzit.
Teme-te de Dumnezeu şi păzeşte-I poruncile,
căci aceasta este omul în întregime.
[14] Căci toată făptuirea o va duce Dumnezeu la judecată,
în orice a fost lăsat deoparte,
de este bună sau de este rea.

12,13 „Aici se încheie": τέλος λόγου, *litt.* „[aici este] capătul discursului", interpretat ca formulă de încheiere a unui text literar sau ca precizare a copistului (*cf.* AB, *Eccl.*, p. 390). ♦ „omul în întregime": *litt.* „tot omul", interpretat ca „omenire, umanitate" („this is the principle of humanity", *apud* AB, *Eccl.*, p. 391).
12,14 „a fost lăsat deoparte": TM are „tot ce este ascuns".

CÂNTAREA CÂNTĂRILOR

Introducere

I. Locul cărții în canon

Cântarea Cântărilor este un text poetic, format din 117 versete, grupate în 8 capitole. În Bibliile ebraice, Cântarea este parte a Scrierilor (*K^{e}thubīm*) și este asociată cel mai adesea cu alte patru texte, care se citesc în timpul sărbătorilor evreiești alcătuind cele cinci „Suluri" (*M^{e}gillōth*): Cartea Ruth se citește la sărbătoarea Cincizecimii sau a Săptămânilor (*Ṣābhu'oth*); Cântarea Cântărilor, la Paști (*Pesaḥ*); Ecleziastul, la sărbătoarea Corturilor (*Sukkōth*); Plângerile, la comemorarea căderii Templului, și Ester, la sărbătoarea Sorților (*Purim*). Unii cred că acest text a fost grupat în canonul ebraic împreună cu celelalte *antilegomena* (Ruth, Plângerile, Ester și Ecleziastul), pentru că se considera că i-ar lipsi valoarea religioasă. Cartea nu este pomenită de Philon din Alexandria, nici nu este amintită sau citată în Noul Testament. Este pomenită pentru prima dată într-una dintre cărțile apocrife: 4 Ezra 5,24-26; 7,26 (70-130 d.H.).

Gruparea celor cinci Suluri e târzie. O problemă care se discută încă privește citirea Cântării la sărbătoarea Paștelui evreiesc. Răspunsurile sunt împărțite: probabil între secolele I și VIII, după Hristos.

Biblia greacă, Septuaginta, ne propune o altă împărțire și așază laolaltă trei cărți atribuite lui Solomon, în următoarea ordine: Proverbele, Ecleziastul și Cântarea. Se constituie astfel trilogia solomoniană, pe care tradiția patristică o folosește pentru a descrie etapele succesive ale cunoașterii și vieții spirituale. După „trilogie" urmează adeseori în manuscrisele biblice grecești Înțelepciunea lui Solomon și Ecleziasticul (Înțelepciunea lui Sirah).

Cântarea a intrat în canonul iudaic al Scrierilor, pentru că întrebuințarea profană care i se dăduse a fost criticată aspru de rabinii din primul și al doilea secol al erei creștine: „Cine cântă Cântarea Cântărilor la ospețele de nuntă și o socotește drept un cântec obișnuit nu va avea parte în viața viitoare", declara Rabbi Aqiba (pe la 110-135 d.H.; citat în *Tosefta*, *Sanhedrin* XII, 10). Un alt pasaj din Talmud afirmă, în același sens: „Cine citește un verset din Cântarea Cântărilor socotind-o un simplu cântec și cine

citeşte un verset în timpul unui ospăţ, nu când este vremea citirii sale, aduce nefericirea în lume" (*Sanhedrin* 101a). În cele din urmă, reuniţi la Iamnia (Yabneh) la sfârşitul primului secol al erei noastre, rabinii au decis în favoarea canonicităţii Cântării: „Lumea întreagă a fost fără seamăn în ziua în care Cântarea sublimă a fost dată Israelului, căci toate Scrierile sunt sfinte, dar Cântarea e cea mai sfântă dintre Scrieri" (*Mişna Yadaim* 3,5).

II. Interpretarea cărţii

Honorius din Autun spune că Sfânta Scriptură poate fi înţeleasă în patru feluri: istoric, alegoric, tropologic şi anagogic[1]. La fel ca masa pentru aducerea înainte a pâinilor descrisă în Exod 25,29, care se sprijină pe patru picioare, tot astfel există patru înţelesuri: sensul *istoric*, când textul se referă la ce s-a întâmplat; *alegoric*, când un lucru se referă în mod alegoric la Hristos şi Biserică; *tropologic*, când este aplicat la suflet şi spirit, la viaţa lăuntrică; şi *anagogic*, când este înţeles din punctul de vedere al vieţii cereşti[2]. Exegeza alegorică şi tropologică asupra poemului a fost influenţată în special de Origen şi Grigore al Nyssei. Cea mai dificilă problemă – pare paradoxal – e să alegem cu ce fel de literatură avem de-a face: este poem, dar ce fel de poem?

Există numeroase teorii despre sensul poemului. Iată aici principalele opţiuni.

1. *Interpretarea alegorică* include un grup de curente de interpretare. Sensul literal, istoric, este ignorat, detaliile din text poartă un sens ascuns care are o minimă legătură cu semnificaţia naturală a cuvintelor. Textul devine doar un vehicul-suport pentru un adevăr spiritual mai înalt decât sensul primar. Pentru interpreţii iudei această istorie se referă la dragostea dintre Israel şi Dumnezeu; pentru Părinţii Bisericii ea ilustrează relaţia dintre Mirele Iisus şi Mireasa Biserica. Acest tip de interpretare, deşi poate părea fermecătoare, are pericole de care trebuie să fim conştienţi: improvizaţia teologică poate găsi un câmp de dezvoltare vecin cu erezia, preocuparea pentru estetică poate dăuna învăţăturilor etice simple, susţinute de alte texte din

1. *Cf.* lucrarea fundamentală a lui H. de Lubac, *Exégèse médiévale. Les quatre sens de l'Écriture*, Paris, 1959.

2. Citat de Richard A. Norris jr., *The Songs of Songs Interpreted by Early Christian and Medieval Commentators*, p. XIX.

Scriptură, implementarea ideii că sexualitatea este rea în ea însăşi şi că trebuie eliminată din viaţa celor care caută progresul spiritual etc. În naraţiunea poemului se pot identifica locuri reale, oameni reali, există discursivitate; de aceea o libertate foarte mare în alegorizare s-a dovedit dăunătoare sensului aflat la îndemână, la o lectură naturală, fără complexul unei tradiţii ezoterice.

1.1. *Interpretarea iudaică tradiţională*, care vede în Cântare o celebrare alegorică a relaţiei dintre Dumnezeu şi Sinagogă, mai are astăzi susţinători, care ne amintesc că Biblia ni-L prezintă adeseori pe Dumnezeu în calitate de soţ, iar pe Israel în calitate de mireasă sau soţie a Lui (Is. 62,4-5; Os. 2,21-22 etc.). Din această perspectivă, idila dintre un bărbat şi o femeie nu este decât o fabulaţie, în spatele căreia cititorul familiarizat cu textele biblice va fi constrâns să recunoască numaidecât prezenţa temelor profetice. Astfel se explică de ce iubitul e înfăţişat uneori ca rege, alteori ca păstor, apoi ca un grădinar: imagini folosite în Vechiul Testament, când se vorbeşte despre Dumnezeul lui Israel.

1.2. *Exegeza patristică* transpune interpretarea rabinică tradiţională, identificând-o pe iubită cu Biserica sau cu sufletul individual al credinciosului. Acest tip de interpretare e respins de majoritatea comentatorilor contemporani, care socotesc că ea aparţine unei epoci hermeneutice încheiate. În notiţele noastre am exploatat mai mult tocmai acest filon, din cauza faptului că se află actualmente într-un con de umbră în favoarea a tot felul de propuneri interpretative, unele depăşind cea mai îndrăzneaţă imaginaţie.

2. *Interpretarea tipologică*. Cei care adoptă acest tip de interpretare nu ignoră evenimentele şi personajele, ci le reproiectează. Se poate confunda uneori cu interpretarea alegorică. Cheia acestui gen de interpretare este înţelegerea holistică, din perspectiva unităţii Scripturii. *Typos*-ul reprezintă un tipar al celor din trecut după care vor merge cele din viitor. Interpretarea tipologică ne-a dăruit cele mai multe scenarii eshatologice referitoare la Nunta Mielului, care pornesc de la Cântarea Cântărilor. Solomon este un personaj real, istoric, dar el îl prefigurează pe Hristos, în vreme ce iubita lui, Sulamita, este Biserica. Adepţii tipologiei nu caută un sens spiritual pentru fiecare detaliu, ci numai câteva evenimente şi personaje-cheie care pot suporta proiecţia, de cele mai multe ori după bogăţia imaginaţiei şi puterea creativă a interpretului.

3. *Cântarea Cântărilor, o operă dramatică*. În secolul al XIX-lea, câţiva autori au propus interpretarea Cântării ca dramă cu trei personaje principale:

un păstor, o păstoriță, logodiți, și Solomon, regele, care, după ce a răpit-o pe păstoriță în carul său regal, încearcă să o țină în haremul său. Astfel de obiceiuri nu ar fi fost străine de casa lui David. David însuși a sedus-o pe mama lui Solomon (vezi 2Rg. 11 *sq.*). Păstorița opune rezistență, îi rămâne fidelă păstorului pe care-l iubește și, până la urmă, îi este redată acestuia. Astăzi se obiectează – pe bună dreptate – că o astfel de schemă narativă e o reconstrucție *a posteriori* și că textul Cântării nu urmărește o progresie lineară, dinspre separare către unire: ultimul cuvânt al Cântării este o invitație la fugă (8,14). Ideea apăruse din Antichitate. Origen, se pare, a fost primul care a declarat acest cântec o dramă[3]. Dar trebuie făcută distincția între drama liturgică, ritual privat executat în forma unei compoziții cu elemente dramatice, și teatrul popular ca reprezentație comunitară în aer liber[4]. Ce anume reprezintă această succesiune de episoade, scene intime, tablouri în aer liber, fără o succesiune cronologică și fără localizare geografică exactă? Cântarea poate oare fi considerată o dramă, dacă o judecăm după definiția lui Aristotel (*Poetica* VII, 1450b – 1451a)? Are un început, are mijloc, are final, dar nu are conflict, punct culminant cu funcție cathartică, nu are rezolvare. Scenele se succed static într-o bogăție de mirosuri, culori, fără o creionare precisă a personajelor principale, sursă de confuzii.

3.1. *Cântarea Cântărilor, un cântec de nuntă.* Putem clasifica această direcție de exegeză ca o subdiviziune a familiei de interpretări care consideră Cântarea o operă dramatică. Interpretarea Cântării ca *epitalam* revine cu regularitate în atenția exegeților, dar astăzi nu i se mai acordă atenția cuvenită. Interpretarea este argumentată pornind de la observația că există însoțitori și însoțitoare ale iubitului și iubitei, cum se întâmplă până în zilele noastre la căsătorii, și că există obiceiuri de căsătorie pe care J. G. Wetzstein[5] le-a putut observa la sud de Damasc: mirele și mireasa se așezau pe tron și erau tratați ca rege și regină (*cf.* Cânt. 1,4 etc.); li se dădea un mare vizir, un alai și o escortă înarmată (*cf.* Cânt. 3,7-8); ei își făceau rând pe rând elogii (*cf.* Cânt. 5,10-16; 6,4-7); în prima zi de nuntă, mireasa executa un dans numit „dansul sabiei"; în timpul dansului înainta și se retrăgea învârtind o sabie în mână; dansul era acompaniat de un cor dublu, de bărbați și de femei (*cf.* Cânt. 7,1). În cadrul unui ospăț de nuntă, îndemnul: „Mâncați,

3. Origen, *The Song of Songs, Commentary and Homilies*, trad. R. P. Lawson, Newman Press, New York, 1956, p. 21.

4. Vezi Carr, p. 33.

5. Consulul Germaniei la Damasc la sfârșitul sec. al XIX-lea.

prieteni, beți și îmbătați-vă!" (5,1) părea absolut firesc. Principala obiecție adusă acestei interpretări este că textul Cântării nu evocă defel căsătoria celor doi îndrăgostiți.

Anumiți cercetători consideră că textul Cântării este prea pretențios, prea estetic pentru a fi o simplă culegere de cântece populare destinată căsătoriei și au urmărit acel *Sitz im Leben* al poemului în cadrul religiilor din Orientul Apropiat și Egipt care cunoșteau cupluri de zeități: Isis și Osiris (în Egipt), Dumuzi și Inanna (în Sumer), Tammuz și Ișstar (la akkadieni), Baal și Astarte (la sirieni) etc. Literatura Orientului Apropiat ne-a lăsat poeme cultice în care se celebrează dragostea acestor zeități, căsătoriile lor sacre și nașterea fiilor lor. Unii cercetători compară Cântarea cu aceste poeme hierogamice. În acest fel s-ar putea lămuri anumite detalii ale textului: descrierea iubitei se face în repetate rânduri prin imagini războinice (4,4; 6,4); Ișstar era venerată ca zeiță a iubirii și a războiului. Libanul era un loc al îndrăgostiților (4,8); Libanul este locul în care Adonis (identificat cu Tammuz) se refugia pe timp de iarnă. Crinii între care își paște iubitul turma (2,16) sunt asociați cu cultul lui Tammuz. Ipoteza cântecului cultic explică absența cuvântului *YHWH* din Cântare – dar nu și prezența cărții în Biblie. Acest tip de exegeză lămurește unele aspecte, dar creează alte probleme.

4. *Interpretarea naturalistă.* Poemul este o serie de cântece nupțiale care vorbesc despre sentimente, dorințe, îngrijorări, speranțe, temeri comune îndrăgostiților de oriunde. Elementele erotice nu sunt ocolite, polaritatea sacru-profan (pe care o regăsim numai în mentalitatea greacă, prea puțin în tradiția ebraică) este anulată, explicitul este ascuns ca după o perdea subțire prin care se întrevede mișcarea umbrelor celor doi iubiți, vulgarul este ocolit. Acest tip de interpretare ne scutește de foarte multe capcane, și hermeneutice, și teologice.

Dificultatea de interpretare a textului e cu atât mai mare cu cât nu găsim numele lui Dumnezeu nicăieri în tot textul, termenii religioși cheie din Vechiul Testament lipsesc, nici un cuvânt referitor la „altar", „jertfă", „templu", „preot" sau serii de concepte precum „rău-bine", „legământ--lege", „dreptate-nedreptate", „binecuvântare-blestem", „păcat-milă-har", „credincioșie", „curăție-necurăție", „înțelepciune", „slavă", „poruncă" „mântuire" etc. Pentru unii, absența acestor elemente constituie un motiv în plus pentru a recurge la o interpretare naturalistă asupra unui text care propune orânduieli pentru viața privată.

4.1. *Un poem didactic.* Mulţi exegeţi din zilele noastre consideră Cântarea un poem sapienţial care oferă înţelepciunea necesară tinerilor pentru a păşi pe calea căsătoriei. Poemul ar avea aşadar un rol şi un caracter precumpănitor didactic. Aceşti exegeţi întâmpină şi ei dificultăţi în a explica inserarea Cântării între cărţile Bibliei.

Mai subtil, unii interpreţi susţin că, dacă nu este explicit menţionat numele lui Dumnezeu în Cântare, lucrul se datorează faptului că El se cuvine exclus din orice context cu componentă sexuală. Mesajul textului ar fi că dragostea dintre un bărbat şi o femeie este terenul libertăţii umane, aşadar o realitate profană. Pe aceeaşi linie, alţi autori compară Cântarea cu capitolul 2 din Geneză, considerând poemul ca o continuare a jubilării iniţiale a bărbatului care se descoperă pe sine în prezenţa femeii: „Acesta e acum os din oasele mele şi carne din carnea mea. Ea se va numi femeie, pentru că a fost luată din bărbatul ei" (Gen. 2,23). Cântarea ar dezvolta pe larg descoperirea uluitoare a fiinţei de sex opus, dându-le cuvântul, în mod succesiv, celor doi parteneri, trataţi pe picior de egalitate.

Cultura noastră exegetică a fost influenţată mai ales de exegeza Părinţilor, interpretare care a alungat aproape cu totul erosul din viaţa credinciosului. Cuvântul lui Dumnezeu e menit să orânduiască viaţa omului în relaţie cu El, Creatorul, şi cu creaţia Sa. În text sunt descoperite principiile după care omul poate trăi în creaţie, creatură fiind.

Cu siguranţă Cântarea este una dintre cele mai dificile cărţi în ce priveşte interpretarea. Cele 117 versete au fascinat minţi luminate ale istoriei culturale a omenirii. Părinţii refuză interpretarea naturalistă, unii dintre contemporanii noştri vulgarizează textul şi văd un triunghi conjugal (iubita, regele, iubitul păstor sau soţul trădat) sau chiar prostituţie (călătoria la corturile păstorilor, 1,7). Pe de altă parte, rabbi Aqiba spune: „Nici un om din Israel nu poate nega faptul că textul Cântării Cântărilor întinează mâinile"[6], în sensul că sfinţenia cărţii poate contamina vizibilul cu o sfinţenie neîngăduită materiei. Sensurile stau ascunse într-o adâncime care ne scapă; de aceea trebuie luate cu prudenţă, inteligenţă şi dreaptă cumpănire.

6. Citat de L. Carr, *The Song of Solomon, An Introduction and Commentary*, p. 16.

III. Surse literare, structură, datare

Acest survol al tipurilor de exegeză antică şi contemporană a Cântării ne poate oferi o idee despre explozia de teorii asupra textului. Dacă punem problema interpretării din punctul de vedere al literaturii comparate, pentru a surprinde cât mai exact care au fost sursele de inspiraţie ale cărţii, constatăm că poemul biblic a fost pus în legătură, rând pe rând, cu textele cultice mesopotamiene, cu folclorul siro-palestinian, cu literatura egipteană şi chiar cu poezia de dragoste greacă. Deşi comparaţia cu literatura egipteană antică a oferit, se pare, cele mai concludente rezultate, dezbaterea e departe de a fi încheiată.

În ce priveşte datarea poemului, opiniile exegeţilor sunt la fel de împărţite, ele fiind cuprinse între epoca solomoniană şi primul secol al erei noastre, trecând printr-o serie de date intermediare. Dacă mai adăugăm la aceasta faptul că, pentru mulţi exegeţi, e nevoie să se distingă diferite etape de redactare în cuprinsul culegerii, problema devine şi mai complexă. O mare parte dintre exegeţi înclină să încadreze redactarea finală a textului către secolul III sau IV î.H. Critica internă asupra textului ne permite să credem că textul aparţine lui Solomon, care editează diferite cântece, culege versuri, improvizează, adaugă la texte cunoscute în epocă propriile versuri şi asamblează întregul pe un suport narativ elementar. Preocuparea lui Solomon pentru ştiinţele naturale (vezi 3Rg. 5,13) explică numirea în carte a douăzeci şi una de specii de plante şi a cincisprezece specii de animale, cu o nomenclatură foarte greu de tradus din ebraică în greacă, apoi interesul pentru cai (vezi 3Rg. 10,28) în comparaţie cu versetul 9 din capitolul 1 din Cântare. La acestea se adaugă numeroase referiri la metale scumpe, cosmetice, stofe de calitate, apanaj al regilor. Toate descrierile de interioare abundă în detalii trimiţând la luxul pe care numai un Solomon şi l-ar fi îngăduit. Un alt argument în favoarea unui autor care ar fi scris înainte de despărţirea celor două regate, aşadar înainte de 930 î.H., îl reprezintă toponimele, atât cât pot fi identificate, din Nord şi din Sud.

Studiul structurii literare a Cântării ne oferă rezultate la fel de diversificate: se pot enumera circa patruzeci şi două de propuneri diferite de împărţire a Cântării, mergând de la patru părţi importante până la cincizeci şi două de unităţi[7]! Bineînţeles, aceste diviziuni se pot „rediviza" la rândul

7. G. Ravasi, *Il Cantico dei cantici*, Bologna, 1992, pp. 90-91.

lor: într-o unitate mare se pot distinge unități mai mici. Marea diversitate de propuneri dovedește extrema dificultate a operației, ba chiar, după unii, imposibilitatea ei radicală.

Cei mai mulți comentatori sunt de acord că avem de-a face cu o colecție de cântece structurate în jurul unei narațiuni simple. Iată împărțirea oferită de Carr[8]:

1,2 – 2,7: Preludiul poveștii de dragoste.

2,8 – 3,5: Jocul „de-a v-ați ascunselea". Jocul urmează tiparul: *găsit-pierdut-găsit.*

3,6 – 5,1: Împlinirea poveștii de dragoste.

5,2 – 8,4: Jocul „de-a v-ați ascunselea". După tiparul: *pierdut* și *găsit.*

8,5 – 8,14: Postludiul.

Există motive serioase pentru a accepta o asemenea împărțire, dar cel mai convingător ni s-a părut faptul că este un bun suport mnemonic. Pe lângă ușurința cuprinderii unei asemenea structuri, pentru a veni în sprijinul acesteia sesizăm laitmotivul din 2,7; 3,5; 8,4: „Vă pun sub jurământ, fiice ale Ierusalimului ...", precum și tema ospățului în 5,1: „Mâncați, prieteni, și beți și îmbătați-vă, fraților" și tema fugii în 8,14: „Fugi, iubitul meu, și fă-te asemenea unei căprioare."

Fiecare secțiune începe cu imaginea ridicării unuia dintre îndrăgostiți:

2,10: „Ridică-te, vino, iubita mea, frumoasa mea, porumbița mea";

5,2: „[Ridică-te și] deschide-mi, sora mea, iubita mea, porumbița mea, desăvârșita mea";

8,5: „Cine este aceea care se ridică înălbită",

ori cu sosirea unuia dintre iubiți și invitația către celălalt:

1,2: „Săruta-m-ar cu sărutările gurii lui";

2,8: „Iată-l, vine sărind peste munți";

3,6: „Cine este cea care se ridică din pustie";

5,2: „Glasul iubitului meu! Bate la ușă";

8,5: „Cine este aceea care se ridică înălbită".

Există mai multe cicluri ale invitării, bucuriei regăsirii, avertizărilor, înaintării spre cel iubit, apoi un ritm al retragerilor, al găsirilor și ascunderilor care parcurg tot poemul. Forma literară ne determină să credem că nu putem găsi o linie temporală a evenimentelor, ci, mai degrabă, o

8. L. Carr, *The Song of Solomon, An Introduction and Commentary*, p. 45.

structură chiasmică în jurul unui pivot central de tipul A-B-C-C-B-A, ca în Psalmul 50/51[9].

Una dintre cele mai convingătoare propuneri vine din partea lui Dorsey[10]. Acesta se concentrează asupra modului în care se succed şi se schimbă elementele dramatice şi, de asemenea, asupra tiparului după care decurge apropierea dintre cei doi iubiţi. În prima secvenţă îndrăgostiţii sunt departe unul de celălalt, în a doua secvenţă ei tânjesc unul după celălalt, iar în a treia se regăsesc, se unesc în dragoste. Tiparul triadic apare în cele şapte secţiuni chiasmice ale cărţii:

A – 1,2–2,7;
B – 2,8-17;
C – 3,1-5;
D – 3,6–5,1;
C' – 5,2–7,10;
B' – 7,11–8,4;
A' – 8,5-14.

Merită observate câteva teme şi motive literare, care pot fi foarte productive pentru studii ulterioare: tema grădinii (simplă grădină-loc domestic, Grădină a lui Dumnezeu – Edenul, centru cultic, simbol erotic); tema fricii (apare ritmic în poem: teama de a nu fi văzut, teama de a-l pierde pe cel iubit); tema căutării şi regăsirii etc. În jurul unor astfel de pivoţi se pot construi diferite grile de interpretare.

Ar mai trebui adăugat aici că dezbaterea pe marginea poemului s-a relansat de curând, de când hermeneutica actuală a repus în discuţie anumite principii care guvernează interpretările moderne. De ce să privilegiem sensul originar al textului faţă de sensurile ulterioare dobândite de-a lungul istoriei sau faţă de sensul său actual? Există oare sensul unic, dat o dată pentru totdeauna; sau, dimpotrivă, avem de-a face cu o realitate dinamică şi multiplă, care, potrivit formulei lui Grigore cel Mare, „creşte o dată cu cititorul"? Legat de această ultimă chestiune, nu e oare o iluzie să credem că interpretul poate rămâne obiectiv şi neutru în faţa textului, de vreme ce el însuşi face parte dintr-un moment istoric determinat? De ce nu am citi acest

9. *Ibidem*, p. 46.
10. David A. Dorsey, „Literary Structuring in the Song of Songs", *Journal for the Study of the Old Testament* 46, 1990, pp. 81-96.

cântec ca pe un poem de dragoste scris de Solomon, dar în care se poate recunoaşte orice cuplu de îndrăgostiţi?

IV. Versiunea greacă

Nu putem spune cu precizie unde şi când s-a tradus Cântarea Cântărilor în greacă. Traducerea cărţii are trăsături comune cu cea a Plângerilor şi a cărţii Ruth. Ele se numără printre ultimele cărţi traduse în greacă. Se consideră că au fost tălmăcite în Palestina, în primul secol al erei noastre, cu o deosebită grijă pentru literalitate, anticipând stilul lui Aquila[11].

Textul ebraic al Cântării cuprinde numeroase pasaje obscure, pe care cei Şaptezeci s-au străduit să le traducă întocmai, aşa încât nu ştim cum înţelegeau ei aceste pasaje, nici dacă le înţelegeau. Astfel, în celebra *crux interpretum* din 6,12, cei Şaptezeci au reprodus pur şi simplu textul ebraic pe care-l aveau în faţa ochilor: „N-a ştiut sufletul meu: m-a făcut [ca pe] carele lui Aminadab."

În 1,4, cei Şaptezeci au interpretat pe bună dreptate cuvântul *mēşarīm* ca substantiv abstract, dar s-au mulţumit să ordoneze cuvintele în frază după topica limbii ebraice, fără a explicita relaţia lor sintactică; prin urmare, au tradus: „dreptatea te-a iubit", acolo unde textul ebraic vrea să spună: „pe drept eşti iubit."

În 4,1-3 şi în 6,7, cei Şaptezeci n-au recunoscut cuvântul *ţammāh*, atestat în Is. 47,2 cu sensul de „văl, voal", şi l-au redat prin σιώπησις, „tăcere", ceea ce dă în mod curios: „Ochii tăi [sunt] porumbiţe dincolo de tăcerea ta." Din dorinţa de a urma cât mai fidel modelul ebraic, s-a ajuns la o traducere cuvânt cu cuvânt nu foarte elegantă şi care riscă să fie înţeleasă pe dos de către cititor. Iată câteva exemple:

Cânt. 2,7 întrebuinţează o turnură eliptică de imprecaţie, curentă în ebraică: „Dacă deşteptaţi, dacă treziţi dragostea înainte de a-i fi voia..." Fraza este lăsată neterminată, ameninţarea („Dumnezeu vă va pedepsi") rămânând implicită. Sensul este aşadar: „Nu deşteptaţi, nu treziţi dragostea înainte să vrea ea!" Traducătorul grec a redat fraza ebraică cuvânt cu cuvânt; dar, de vreme ce în greacă fraza condiţională nu e atestată ca formulă de ameninţare, mai mulţi cititori greci (Origen, Grigore al Nyssei) au subînţeles că textul era o invitaţie la a deştepta dragostea adormită.

---

11. D. Barthélemy, *Les devanciers d'Aquila* (col. *Supplements to Vetus Testamentum*, 10), Leiden, 1963, p. 47.

Limba ebraică foloseşte prepoziţia *min* („în afară de/dincolo de") pentru a exprima gradul de comparaţie (cu sensul de „mai mult ca"). În 4,10, tânărul admiră sânii iubitei „mult mai (*min*) plăcuţi ca vinul" (după ebraică). Traducătorul grec a redat în mod mecanic ebr. *min* („dincolo de") prin grecescul ἀπὸ („începând cu, sub efectul"), de unde sensul literal: „Cât de frumoşi s-au făcut sânii tăi de la (ἀπὸ) vin."

În Cânt. 1,7, iubita îi cere iubitului să-i arate unde îşi paşte turma, pentru a nu fi obligată să alerge pretutindeni în căutarea lui. Răspunsul pe care-l primeşte se traduce aproape firesc, potrivit textului masoretic: „Dacă tu însăţi (*lākh*) nu o ştii, o, cea mai frumoasă dintre femei, ia-o pe urmele oilor..." (Cânt. 1,8). Traducătorul grec a luat în mod mecanic ebr. *lākh* drept complement direct, ceea ce dă: „Dacă nu te-ai cunoaşte pe tine însăţi, tu, cea frumoasă între femei, ieşi pe urmele turmelor." În mod spontan, ne zboară gândul la preceptul „cunoaşte-te pe tine însuţi" (γνῶθι σεαυτόν), care figura deasupra intrării templului lui Apollo din Delphi. E greu de crezut că diferenţa dintre textul ebraic şi Septuaginta se explică doar prin incompetenţa traducătorului: neîndoielnic, acesta a făcut în mod deliberat aluzie la maxima bine cunoscută.

Acestea fiind zise, o comparaţie materială între TM şi textul Septuagintei ne arată că în versiunea greacă se regăseşte un anumit număr de adăugiri. Iată lista adăugirilor din Septuaginta:

1,3: „mai presus decât toate aromele" (*cf.* 4,10);
1,4: „după mireasma mirurilor tale";
2,9: „de pe munţii Baithel";
2,13: „porumbiţa mea" (*cf.* 2,10 LXX);
3,1: „l-am chemat şi nu m-a ascultat";
5,2: „la uşă";
6,7: „panglică de purpură, buzele tale, şi graiul tău, fermecător" (*cf.* 4,3);
6,11: „acolo îţi voi da sânii" (*cf.* 7,13);
7,1: „[cea] care vine";
8,2: „în iatacul celei care m-a născut";
8,4: „pe puterile şi pe tăriile câmpului" (*cf.* 2,7 şi 3,5).

După cum se poate observa, aceste adăugiri sunt cel mai adesea dublete, adică elemente care figurează în pasaje paralele din Cântare şi care au fost repetate din motive de armonizare. Pe de altă parte, din moment ce

traducătorul grec se dovedeşte foarte atent să respecte modelul, e rezonabil să credem că adăugirile vor fi existat deja în versiunea textului ebraic tradus de el.

În repetate rânduri, cei Şaptezeci au tradus un model ebraic diferit de TM sau l-au vocalizat diferit. Vom semnala aici câteva situaţii.

Când cuvântul *dod* („mângâiere, dragoste") e folosit la plural, traducătorul grec a citit în mod sistematic o formă a cuvântului *dad* („sân") (1,2.4; 4,10; 7,13).

În 2,4, cei Şaptezeci au citit un imperativ („duceţi-mă") acolo unde TM are un indicativ („el m-a dus"); în continuarea versetului, traducătorii au citit o formă verbală („puneţi") acolo unde vocalizarea din TM presupune folosirea unui substantiv („steagul său"). Conţinutul versetului este, prin urmare, sensibil diferit în greacă („duceţi-mă în casa vinului; puneţi peste mine iubire") şi în TM („el m-a dus în casa vinului, iar steagul său deasupra mea a fost dragostea").

În 4,8, cei Şaptezeci au citit o formă verbală (*'eti*, „vino"), nu *'ittī* („cu mine"), ca masoreţii. Opţiunea de lectură a celor Şaptezeci este aceeaşi cu a celorlalte versiuni vechi.

În 7,10, acolo unde TM are „(pe) buzele celor ce dorm", Septuaginta are „pentru buzele şi dinţii mei". La fel citea Aquila.

La începutul lui 8,5, acolo unde TM are „Cine este cea care se ridică din pustie?" (ca în 6,10), cei Şaptezeci au tradus „Cine este aceea care se ridică înălbită?". Este foarte posibil ca masoreţii să fi pus 8,5 în paralel cu 6,10.

În ebraică, 8,13 se adresează iubitei („locuitoarea grădinilor"), pe când în greacă versetul se adresează tânărului („cel ce şezi în grădini").

Aceste divergenţe reprezintă uneori o importantă miză în interpretare. Astfel, în 6,11, TM nu ne lămureşte dacă vorbeşte bărbatul sau dacă femeia îşi oferă sânii; exegeţii au părerile împărţite; textul celor Şaptezeci, cu stihul său adăugat („acolo îţi voi da sânii mei"), nu mai lasă nici o îndoială în privinţa atribuirii versetului. În 4,8, după TM, aşa cum este el vocalizat („cu mine, din Liban, ...vei veni tu"), se presupune că cei doi iubiţi nu se află în Palestina, în vreme ce, după versiunile care au citit: „vino din Liban", tânărul se află în Palestina şi acolo îşi cheamă iubita la întâlnire. Masoreţii au atribuit cuvintele din 8,5 şi 6 (începând de la „sub măr") miresei; textul grecesc nu permite o delimitare, dar felul în care trebuie citit sugerează că, de fapt, vorbeşte partenerul masculin.

Repartizarea replicilor între parteneri e problematică adesea. În lipsa unor indicații precise furnizate de text, cititorul ezită, mai ales în cazul textului grecesc, care, spre deosebire de cel ebraic, nu marchează diferențele de gen în formele verbale, nici la pronumele de persoana a doua. Există câteva indicații pe marginile unor manuscrise grecești (*Alexandrinus*, *Sinaiticus* și *Venetus*), care repartizează textul Cântării între diferite personaje: logodnica, logodnicul, tinerele etc.[12]

După cum am văzut înainte, rabinii din primul și al doilea secol au protestat față de întrebuințarea profană în favoarea unei lecturi alegorizante, care vedea în Cântare o importantă metaforă a relației dintre Dumnezeu și Israel, preaiubita Lui, precum și o evocare a ieșirii din Egipt. De vreme ce în momentul traducerii Cântării Cântărilor în greacă exista deja o tradiție alegorizantă și actualizantă a cărții, traducătorii ar fi putut încerca să orienteze lectura Cântării în sensul interpretării religioase a textului, care avea să devină puțin după aceea regulă absolută. Dar n-a fost așa! Traducătorii au respectat strict sensul literal. Departe de a glosa textul, traducătorii greci au căutat să fie riguroși, chiar tehnici. Ei n-au urmărit nici eliminarea pasajelor care puteau fi interpretate într-un sens erotic (5,4; 7,8 și 9). În privința vocabularului, traducătorii se bucurau de o anumită libertate de alegere, cu atât mai mult cu cât același cuvânt ebraic putea fi citit și interpretat în mai multe feluri. Or, se pare că traducătorii n-au profitat de această libertate pentru a impune o lectură evlavioasă a poemului. Vocabularul versiunii grecești a fost ales în așa fel încât să corespundă cât mai exact modelului ebraic.

Traducătorii Cântării nu și-au luat nici o libertate în privința numelor pe care cei doi îndrăgostiți și le dau unul altuia. Tânărul o numește pe iubită: „iubita mea" (1,9.15 etc.), „mireasă" (4,8.11 etc.), „sora mea" (5,2; 8,8), „prietena mea" (4,1.7; 5,2; 6,4) sau „soră mireasă" (4,9.10.12). Acești termeni corespund celor întrebuințați în ebraică. Nici în greacă, nici în ebraică, tânărul nu primește niciodată un nume corespunzător; cel mai adesea, el este desemnat prin cuvântul ἀδελφιδός (1,13.14 etc.), „frățior",

12. Rubricile din *Alexandrinus* și din *Sinaiticus* sunt reproduse în ediția Septuagintei de A. Rahlfs; cele din *Venetus* au fost editate de A. Klostermann, „Eine alte Rollenverteilung zum Hohenliede", în *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft* 19, 1899, pp. 158-162. Rubricile grecești din *Sinaiticus* au trecut în traducerea latină în anumite manuscrise ale Vulgatei.

„văr", de unde „ființă scumpă", un echivalent exact al cuvântului ebraic *dod*, care indică, la rândul său, la origine, o legătură familială.

Este adevărat că în trei situații traducătorii greci au dat echivalentul etimologic al toponimelor din ebraică:

4,8: „Vino și coboară de pe culmea Credinței" (în textul ebraic: „din vârful muntelui *'Amānāh*");

6,4: „Frumoasă ești, iubita mea, ca desfătarea" (în textul ebraic: „ca *Tir'ṣah*");

7,5: „Ochii tăi, ca iazurile din Esebon la porțile fiicei celor mulți" (în textul ebraic: „de lângă poarta *Bath-Rabbīm*").

Am putea crede că regăsim aici conturul unei lecturi alegorice. Dar, de vreme ce acest procedeu de traducere este izolat în Cântare, unde celelalte toponime au fost reproduse întocmai de către traducătorul grec, ar trebui mai degrabă să vedem aici o speculație ocazională asupra unor detalii izolate.

Vocabularul Cântării reprezintă o problemă aparte, pentru care este necesar un amplu studiu separat. Cele 117 versete conțin, în TM, 470 de cuvinte ebraice. Dificultățile traducătorului/traducătorilor n-au fost puține: pentru un text atât de scurt el a trebuit să traducă 47 de *hapax legomena*, cuvinte atestate o singură dată; 51 de termeni au până la 5 atestări, așadar sunt cuvinte foarte rare; 45 de termeni apar între 6 și 10 ori în alte texte ebraice; în fine, numai în jur de trei sute de termeni aparțin vocabularului comun. În felul acesta ne putem face o idee despre dificultățile pe care le-a întâmpinat traducătorul, silit uneori să găsească soluții *in extremis*, pe care le-am semnalat în note.

Ceea ce transformă lectura într-un adevărat examen hermeneutic e schimbarea locației cu o rapiditate cinematografică (din grădini, în dormitoare, câmpuri, vii, văi, munți), imageria din natură (plante și animale de toate soiurile, smochine, mere, rodii, struguri, cedri, palmieri, vulpi, gazele, porumbei, capre, leoparzi), bijuterii, unele greu de vizualizat, pietre prețioase, parfumuri, mirodenii, mobilier, elemente arhitecturale, nume de localități greu de transliterat (Damasc, Tirța, Sion, Engaddi, Amana, Carmel, Gilead etc.). Pentru multe *realia* trebuia găsite echivalente care nu existau în cultura greacă și, în consecință, nici în vocabularul grecesc. Cu toate czitările, traducătorul a realizat o lucrare ce păstrează parfumurile și coloristica originalului.

Deși simbolismul Cântării este încărcat de erotism, așa cum observa într-un articol recent Elkins[13], scopul cărții, ca al oricărei alte cărți din

13. William Wesley Elkins, „Postcritical Fulfillment and Deferral: «Do Not Awaken Love Too Soon»", în *The Journal of Scriptural Reasoning*, „Healing Words: The Song of Songs and the Path of Love", Volume 3, no. 2, August 2003, University of Virginia.

Scriptură (1Tim. 3,16-17)[14], este soteriologic-corectiv. Ea încearcă să ne ofere o nouă paradigmă mentală: Dumnezeu nu vrea să suprime ceea ce este răscumpărabil. Prin citirea Cântării cititorul este restaurat şi recreat după chipul Celui care l-a făcut. Funcţia Cântării, cum arată Davies[15], este ca aceea a unui *icon*[16]. Descoperă naturalul în lumina a ceea ce este divin, cum spune psalmistul: „Că la Tine este izvorul vieţii, întru lumina Ta vom vedea lumină" (Ps. 35,10). Cititorul îşi regăseşte drumul spiritual printr-o practică exterioară, dar care este transformatoare pentru viaţa lăuntrică. Lumina lui Dumnezeu, Creatorul, se răsfrânge asupra creaţiei Sale, care îşi regăseşte nu numai sinele, ci şi cele ce trebuie săvârşite în scopul pentru care a fost creată: fapte ale credinţei, trăiri ale sufletului, operele comunitare sau îndeletnicirile şi actele private. Traducătorul grec a lăsat spaţiu pentru a vedea dincolo de text, spre lumina care vine dinspre textul original. N-a impus, prin termenii aleşi, o soluţie unică de interpretare. Astfel, este destul loc să vedem şi să păstrăm şi sfinţenia în viaţa intimă, dar şi destulă viaţă în sfinţenia pe care o cere relaţia cu Dumnezeu.

Traducătorii nu vor fi lămurit dimensiunea religioasă a Cântării poate şi din cauză că aceasta se subînţelegea. Vor fi considerat că semnele interpretării alegorice furnizate de textul ebraic erau suficiente şi că textul însuşi impunea alegoria din moment ce a fost introdus în acest „Mare Cod" (N. Frye) al Bibliei. Sensul alegoric al dragostei lui Dumnezeu pentru poporul Său nu avea nevoie să fie lămurit: era citit direct în simboluri.

V. Cântarea Cântărilor în interpretarea Părinţilor Bisericii

Cântarea Cântărilor, text neocolit de rabinii cei mai conservatori, s-a bucurat şi de comentarii din partea exegeţilor creştini. Unii dintre aceştia au urmat elemente din tradiţia rabinică, alţii au abordat textul dintr-o perspectivă cu

14. „Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu şi de folos spre învăţătură, spre mustrare, spre îndreptare, spre înţelepţirea cea întru dreptate, astfel ca omul lui Dumnezeu să fie desăvârşit, bine pregătit pentru orice lucru bun."

15. Ellen Davies, „Reading The Song Iconographically", în *The Journal of Scriptural Reasoning*, nr. 3.2, August, 2003.

16. Se face distincţia între *icon*, „icoană" şi „imagine", şi *symbol*. Vezi şi Jaroslav Pelikan, *The Vindication of Tradition*, New Haven, Yale University Press, 1984, pp. 55-56, unde autorul face distincţia dintre *idol, token, icon*. *Cf.* şi Jean-Luc Marion, *L'idole et la distance*, Paris, 1977.

totul nouă[17]. Origen, Theodoret al Cyrului, Ambrozie, Ciprian al Cartaginei, Grigore cel Mare, Grigore al Nyssei, Chiril al Alexandriei, Apponius, Augustin, Beda Venerabilul, Bernard de Clairvaux, Honorius din Autun, Hugo de Saint Victor, Nicolae al Lyrei sunt doar câteva nume cunoscute, în Orient şi în Occident, pentru meditaţiile lor despre acest poem scurt, dar foarte dificil.

Nu e uşor să selectăm autorii care ne-au dăruit interpretările cele mai influente asupra modelelor teologice de-a lungul veacurilor. Un criteriu pentru o posibilă clasificare îl constituie cantitatea de comentarii exegetice; al doilea, influenţa acestor comentarii asupra posterităţii. Origen a scris cel mai mult[18] şi este citat generos de urmaşii săi, însă influenţa sa a fost cu prudenţă controlată de Biserică din cauza problemelor dogmatice pentru care a fost condamnat de autorităţile conciliare începând cu secolul al VI-lea. Prologul comentariului său a devenit un text „clasic" pentru felul în care tratează tensiunea dintre dragostea carnală şi dragostea spirituală, temă de gândire ce-şi va găsi locul în aproape toate comentariile succesorilor săi.

Se pot izola cel puţin doi autori care se remarcă atât prin comentariile substanţiale dedicate Cântării, cât şi prin repetatele referiri ale urmaşilor la opera lor: Grigore al Nyssei şi Bernard de Clairvaux.

Amândoi păstrează însă principiile sistemului hermeneutic fixat de tradiţia creştină pe care le-a impus Origen şi pe care le-a preluat ulterior şi Augustin. Majoritatea Părinţilor Bisericii a refuzat interpretarea naturalistă[19] în favoarea interpretării alegorice sau tipologice. Prudenţa faţă de imageria senzualistă este o caracteristică prezentă în toate exegezele Părinţilor la Cântare. *Poporul Israel* în interpretările rabinice, în textele Părinţilor *Biserica* sau *sufletul* credinciosului ar fi reprezentate de Mireasă, iar Hristos, de Mire. În interpretările alegorice precreştine Mirele îl reprezenta pe Yahve. Există şi comentarii în care Mireasa este Înţelepciunea, cu aluzii

17. Theodor al Mopsuestiei optează pentru o interpretare diferită de cea alegorică, fiind adeptul şcolii exegetice antiohiene. El refuză să considere Cântarea o carte canonică din cauza trimiterilor la relaţia dintre un bărbat şi o femeie. Este condamnat de Sinodul al V-lea Ecumenic pentru vederile sale critice asupra Cântării şi asupra altor cărţi din Vechiul Testament.

18. Se pare că cele trei comentarii scrise de acesta se împărţeau în circa zece volume. O mare parte din aceste comentarii poate fi recuperată numai prin intermediul citatelor în operele altor autori.

19. Vezi paragrafele dedicate interpretării cărţii.

la Cartea Proverbelor. În acest caz, dragostea ar fi dorința de cunoaștere a lui Dumnezeu. Grădina este simbol al grădinii Edenului din care omul a fost alungat și pe care o poate recupera doar prin mântuirea întru Hristos. Mirele își găsește Mireasa rătăcită și o aduce înapoi în Noul Eden.

De aici, fiecare dintre elementele vizibile reflectă o realitate spirituală, devenind simbol, loc de întâlnire a două realități, pământească și cerească. Interpretarea tipologică concurează alegoria. Forma în care se materializează cele mai multe dintre comentarii este predica, rostită, apoi scrisă, adresată unei comunități monahale (Bernard, Grigore al Nyssei). Spațiul redus nu ne permite dezvoltarea analizei în scopul inventarierii tuturor tendințelor manifestate în istoria interpretărilor patristice, dar cei doi autori amintiți anterior sunt reprezentativi pentru două tradiții de interpretare, orientală și occidentală.

Grigore al Nyssei, în *Tâlcuirea Cântării Cântărilor*[20], folosește paradigma teologică a călătoriei, urcușul spiritual al sufletului-mireasă[21]. Sfârșitul călătoriei spirituale îl reprezintă unirea sufletului cu Hristos și detașarea de cele lumești. Simțurile sunt transformate, sublimate; apare un nou simț, spiritual, contemplarea plină de dragostea pură față de Mire. Această unire spirituală înseamnă „primire în sine a lui Dumnezeu", „participare la viața dumnezeiască", ceea ce trimite la interiorizarea relației cu divinitatea. Ideea este revoluționară pentru gândirea creștină antică. Unirea relațională, prin iubire, nu ontologică, prin ființă, oferă deopotrivă binefacerea apropierii mântuitoare și garanția distincției și separării Creator-creatură.

„Astfel, un nou motiv neoplatonic, «unirea» (*Einswerden*) cu divinitatea, primește un nou înțeles. În loc ca prin înlăturarea a ceea ce este străin, nedumnezeiesc, în suflet, acesta să se contopească în Dumnezeu, cu care în esență este identic dintotdeauna, intră în unirea cu El prin iubire, care păstrează conștiința deosebirii în cei uniți."[22]

Bernard de Clairvaux se înscrie pe aceeași linie a interpretărilor spiritualiste, dar reprezintă și un punct de cotitură. Față de Origen, pentru care

20. Vezi pentru traducerea în limba română „Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor", în *Scrieri ale Sfântului Grigore de Nyssa*, partea I, trad. Dumitru Stăniloae și Ioan Buga, Colecția Părinți și Scriitori Bisericești, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982, pp. 113-332.

21. Comentatorii țin să noteze că în limba greacă genul termenului „suflet", ψυχή, este feminin.

22. *Introducere* la *Scrieri ale Sfântului Grigore de Nyssa*, p. 17.

Biserica este Mireasa lui Hristos, Bernard deplasează semnificaţiile spre sufletul individual al credinciosului. Predicile lui capătă forma unor sfaturi pentru a trăi viaţa de credinţă în puritate şi lumină, purtând „cerceii" înţelepciunii, alergând arsă de focul iubirii după cunoaştere. În acest fel se dobândeşte adevărata frumuseţe, puritatea sufletului prin cunoaştere şi puritatea trupului în urma ascezei, care este dorită de Divinul Mire. Unirea sfântă a sufletului cu Dumnezeu nu poate fi săvârşită decât după acest proces de iniţiere şi înfrânare. Interpretarea tradiţională (Biserica = Iubita Domnului) nu este neglijată. Tema purităţii capătă o nouă dimensiune. Curăţia Miresei este păstrată de cei care o înconjoară, slujitorii altarelor. Identificăm astfel, la Bernard, două straturi ale alegorizării, prin care încearcă să atingă mai multe tipuri de audienţă, atât în comunitatea monastică, formată de obicei din slujitori ecleziali, cît şi în conştiinţa credinciosului laic, fără educaţie teologică. O altă contribuţie majoră a lui Bernard la istoria interpretărilor Cântării îl constituie atmosfera. Există o dinamică nemaiîntâlnită până la el între cele două spaţii: public şi privat, eclezial-comunitar şi intim-personal. Atât Grigore al Nyssei, cât şi Bernard de Clairvaux îşi înscriu interpretările în limitele canonice. Imaginile, metaforele sunt din diferite cărţi ale Vechiului Testament, preferat fiind Exodul. Origen face referiri şi la Cartea Judecătorilor şi la Cartea Regilor[23]. Imaginaţia este astfel înfrânată şi alegorizarea îşi găseşte limitele.

Interpretarea Cântării continuă să împartă comentatorii moderni. Diferite şcoli exegetice se înscriu fie într-o tradiţie, fie în alta. Bisericile tradiţionale rămân în graniţele trasate de exegeza patristică. Perspectiva alegorică este considerată cea mai potrivită şi de Bisericile protestante şi neo-protestante conservatoare.

Jean-Marie Auwers
Marius David Cruceru

23. Origen, *The Song of Songs, Commentary...*, pp. 206-207.

Cântarea Cântărilor

1 [1] Cântarea Cântărilor, cea care este a lui Solomon.
[2] Săruta-m-ar cu sărutările gurii lui,

1,1 Titlul „Cântarea Cântărilor" reprezintă un superlativ: cel mai frumos cântec dintre toate cântecele scrise vreodată, la fel ca în expresia „Domnul domnilor" (Dan. 2,37), „Sfânta Sfintelor" (Ex. 26,33). ♦ În Vulgata nu există acest verset care precizează titlul şi autorul; probabil, este o adăugire târzie. ♦ Origen, în *Commentarium in Canticum Canticorum*, GCS 33,61-71.79-80, îl consideră un *epithalamium*, cântec de nuntă, scris de Solomon în stil dramatic; acest cântec de dragoste nu este scris cu referire la *Eros*, aşa cum se poate citi în operele scriitorilor greci, dorinţă carnală întruchipată de poeţi prin zeul dragostei, ci reprezintă un imn despre dragostea spirituală dintre Cuvântul lui Dumnezeu, Mirele, şi sufletul iluminat de acest Cuvânt, Mireasa. ♦ Grigore cel Mare, *Expositio in Canticum Canticorum*, 1-5, 9, CSL 144, 3-8, 12-13, spune că învăţăturile divine sunt îmbrăcate în imaginile lucrurilor la care avem acces. Cântarea Cântărilor reprezintă o astfel de înşiruire de cuvinte care descriu dragostea trupească astfel încât sufletul să acceadă la o dragoste mult mai înaltă. ♦ Grigore al Nyssei, *Homiliae XV in Canticum Canticorum* 1, GNO 6,26-27, numeşte Cântarea Cântărilor „Sfânta Sfintelor". Printr-o formă echivalentă de exprimare a superlativului, în cazul Sfintei Sfintelor, ni se sugerează faptul că acolo locuieşte din abundenţă sfinţenia; tot astfel, prin această cântare, putem învăţa taine mai presus de toate celelalte taine. Sunt multe cântări scrise de David, Isaia, Moise, care conţin învăţături tainice, dar Cântarea Cântărilor ne promite prin titlu că toate acestea vor fi depăşite.

1,2 „Săruta-m-ar cu sărutările": am încercat să redăm figura de stil specifică literaturii antice realizată prin repetiţia radicalului, φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων. ♦ Ἀπὸ cu genitivul, cu funcţie instrumentală atât în LXX, cât şi în Noul Testament, este tradus de Biblia lui Şerban cu „de la": „sărute-mă dela sărutările gurii lui". ♦ „sânii tăi": ebraicul *dodheykhā*, „iubirea ta", este tradus de LXX μαστοί σου, „sânii tăi". Explicaţia stă în faptul că, scrise nevocalizat, cele două cuvinte sunt omografe (vezi Carr, p. 73); de aici, cele două posibilităţi: „dragostea ta este mai presus decât vinul" şi „sânii tăi sunt mai presus decât vinul". ♦ Origen spune în *Commentarium* 1 că expresia φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων, „săruta-m-ar cu sărutări...", ar putea semnifica dorinţa Bisericii de a fi binecuvântată cu prezenţa Mirelui ei, Hristos, dorinţa de a-i fi umplută gura cu învăţăturile („sărutările") gurii Lui. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 1) îl aseamănă pe Moise miresei din Cântare. După ce se va fi întâlnit faţă în faţă cu Domnul, Moise a dorit tot mai mult

căci sânii tăi [sunt] buni, mai presus decât vinul,
[3] şi mireasma mirurilor tale, mai presus decât toate aromele,
mir revărsat numele tău.
De aceea s-au îndrăgostit de tine fetele,

---

acest fel de sărutări. La fel se întâmplă cu oricine se bucură de prezenţa Domnului: devine o astfel de mireasă dornică de sărutările Mirelui, care sunt înseşi cuvintele Lui. Grigore citează Ioan 6,63: cuvintele Lui sunt „duh şi viaţă". Gura Lui este fântâna din care curg cuvintele vieţii veşnice din care oricine este însetat poate să bea (*cf.* In. 7,37). ♦ Origen interpretează termenul μαστός, „sân", ca „inimă", în lumina textelor din Mt. 5,8, Rom. 10,10 sau In. 13,23-24. Acesta este pieptul lui Iisus pe care se sprijinea Ioan, ucenicul preaiubit. Este vorba deci de inima lui Iisus, în care a fost ascunsă toată înţelepciunea şi cunoştinţa (*cf.* Col. 2,3). Sânii Mirelui sunt buni pentru că de acolo izvorăşte toată învăţătura ascunsă în El, învăţătură mai bună pentru Mireasă decât toate celelalte învăţături pe care i le-ar fi dăruit cei ce au fost înainte de Hristos. Acela este vinul cel vechi, al celor vechi, vin ca al lui Noe şi de care vorbeşte Isaia (*cf.* Gen. 9,20; Is. 5,1). ♦ Grigore cel Mare (*Expositio* 13) nu se depărtează foarte mult de interpretarea lui Origen. Vinul semnifică cunoaşterea Legii şi a Profeţilor. Mireasa, Biserica, este hrănită mai mult prin predicarea întrupării decât prin învăţătura Legii. „Lăsaţi-o, deci, să spună: sânii tăi sunt mai buni decât vinul!"

1,3 „revărsat": verbul ἐκκενωθέν poate fi tradus „revărsat", „deşertat" sau chiar „evaporat", mai ales că în acest context este vorba de parfumuri. ♦ „aromele": pentru Grigore al Nyssei (*Homiliae* 1), aromele, τὰ ἀρώματα, reprezintă virtuţile majore, înţelepciunea, cumpătarea, dreptatea, curajul, prudenţa, fiecare dintre ele dăruind caracterului o mireasmă specifică. Ficcare împrăştie o mireasmă diferită din cauza combinaţiei diferite a virtuţilor. Nimeni nu are mireasma pe care o are cea mai înaltă dintre virtuţi, nimeni nu are mireasma virtuţii despre care vorbeşte Scriptura în Avac. 3,3. Aceasta este Înţelepciunea Însăşi, Dreptatea Însăşi, Adevărul Însuşi. De aceea, mireasa (sufletul) spune că aceste miresme depăşesc orice alte mirosuri pe care le-a cunoscut până acum. ♦ Şi pentru Grigore cel Mare, aşa cum arată în *Expositio* 14, parfumurile reprezintă virtuţile, dar mai presus de acestea, mirul este Duhul Sfânt. Mireasma acestui mir depăşeşte în intensitate orice alte mirosuri, ale Legii, spre exemplu, pentru că este garanţia glorioasei Sale prezenţe. ♦ Pentru Grigore al Nyssei (*Homiliae* 1), expresia „mir revărsat [este] numele tău" reprezintă dorinţa miresei, care este sufletul omenesc, de a atinge cea mai înaltă filozofie, înţelegerea Dumnezeirii şi găsirea numelor potrivite pentru Aceasta. La orice nume ne-am gândi, acela reprezintă doar o urmă a miresmei adevăratului parfum. Limbajul teologic este doar urma unui abur care vine spre noi din adevărata esenţă care a rămas în vas. ♦ Grigore cel Mare recurge la o altă interpretare în *Expositio* 21: mirul revărsat este Dumnezeirea nevăzută care devine vizibilă prin întrupare. Parfumul revărsat se referă la actul kenotic („dezbrăcarea", „golirea" de slava divină) al lui Hristos (*cf.* Flp. 2,6-7). Verbul ἐκκενωθέν folosit de traducătorul grec arată golirea în întregime a recipientului de conţinut.

[4] te-au atras,
în urma ta vom fugi după mireasma mirurilor tale.
Regele m-a dus în iatacul lui.
Să ne bucurăm şi să ne veselim de tine,
vom iubi sânii tăi mai presus decât vinul,
dreptatea te-a iubit.
[5] Neagră sunt şi frumoasă, fiice ale Ierusalimului,
precum corturile lui Kedar, precum acoperitoarele de corturi ale lui Solomon.
[6] Nu vă uitaţi la mine, căci eu am ajuns neagră

1,4 Şi în versetul 2, şi în acest verset traducătorii LXX aleg aceeaşi variantă, μαστοί σου, pentru termenul din limba ebraică, şi aici fiind vorba tot de sânii mirelui. ♦ Traducerea grecească trimite la atracţia pe care un tânăr ar putea-o simţi faţă de celelalte tinere care se parfumează, şi sunt concurente ale îndrăgostitei care este personajul principal. El însă este şi mai parfumat şi atrage, la rîndu-i, toate fetele care aleargă împreună după „mireasma mirurilor sale". ♦ „mireasma mirurilor tale": nu apare în TM. ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio in Canticum Canticorum*, PG 81,65b-68b), sânii Mirelui Hristos reprezintă izvoare ale învăţăturii, care acum este descoperită apostolilor. Aceştia s-au bucurat de foişorul Mirelui (Mc. 14,15), de învăţăturile tainice şi mai limpezi, vin mai nobil decât cel al profeţilor. ♦ „Iatacul", ταμιεῖον, este echivalentul ebraicului *hedher*, care desemnează o odaie mai mare destinată odihnei, dormitor. ♦ Origen (*Commentarium* 1) vede în camera tainică a Mirelui locul în care Hristos atrage sufletul omenesc spre înţelepciune şi cunoaşterea Sa, descoperindu-i lucruri pe care „ochiul nu le-a văzut, urechea nu le-a auzit şi la inima omului nu s-au suit" (1Cor. 2,9). Această cameră este o cameră regală, adică plină de comori, pentru că Împăratul/Regele este cel care o duce pe mireasă în iatacul lui plin de bogăţii. Acesta este locul despre care apostolul Pavel vorbeşte în 2Cor. 12,2-4.

1,5 „neagră sunt şi frumoasă": un cântec arab, vezi Keel, p. 46, notează diferenţa dintre fetele beduinilor, care sunt brune, şi cele albe, fetele alintate şi leneşe, locuitoarele oraşelor. Vechiul Testament nu prezintă asemenea antiteze. ♦ „Fiicele Ierusalimului" joacă rolul unui cor antic, personaj colectiv care revine la fiecare dintre refrenele ce marchează părţile principale ale Cântării. Fiicele Ierusalimului, după unii comentatori, sunt fie însoţitoarele miresei în cadrul ritualului nunţii, fie celelalte femei din haremul lui Solomon. ♦ Origen (*Commentarium* 2) spune că Mireasa este Biserica, adunată din toate neamurile pământului, popor al lui Dumnezeu care a fost dispreţuit, dar care îşi recapătă frumuseţea prin pocăinţă şi credinţă. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 2) discută acest fragment referindu-se la opoziţia lumină-întuneric. Sufletul care trece de la întunericul necunoştinţei şi ereziilor spre adevăr se înfrumuseţează, întunericul lăuntric se transformă într-o frumuseţe care radiază lumină.

1,6 „(soarele) m-a privit mai mult": gr. παρέβλεψέν με. Se poate înţelege şi „m-a privit de sus". Traducătorul grec alege un verb rar, παραβλέπω, care apare doar de câteva ori în

pentru că soarele m-a privit mai mult:
fiii mamei mele s-au certat cu mine,
m-au pus păzitoare la vii,
via mea n-am păzit-o.
[7] Spune-mi, [tu] cel pe care îl iubește sufletul meu,

LXX. Traducerea în latină este *despexit me sol*, cu un preverb cu rol lexical. Verbul grecesc înseamnă „a privi dintr-o parte" în sens propriu, iar cel latin, „a privi de sus", ambele ajungând să se folosească și pentru „a dispreţui", „a privi chiorâș/lung". Razele soarelui par prezentate ca o forță punitivă. ♦ „Via" este un simbol foarte productiv în literatura ebraică. Unii autori afirmă că „via" este aici un simbol al frumuseții feciorelnice, neatinse. Imagini din lumea agricolă abundă în întreg textul. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 2) spune că pluralul „fiii mamei mele" indică mai multe forme ale răului care au luptat împotriva miresei (sufletul omenesc). Umanitatea a fost adusă la ființă fără a-i lipsi nici una dintre binecuvântările divine pe care ar fi trebuit să le păstreze. Dar, prin înșelăciunea celui rău și nevegherea noastră, am pierdut ceea ce Dumnezeu a pus în ființa umană.

1,7 „învăluită": gr. περιβαλλομένη, care redă ebraicul *'oṭyāh*, desemnează, după unii comentatori, fie o femeie cu văl de doliu, fie purtând acoperământul prostituatelor (*cf.* Gen. 38,14-15). Cea mai naturală interpretare pentru această acoperire este legată de timpul la care se petrece acțiunea: este amiază, ea este deja arsă de soare și se protejează cu învelitoarea, dar se teme să nu fie confundată cu o prostituată care își oferă serviciile păstorilor, cunoscuți ai mirelui. ♦ În întreaga Cântare este o opoziție între acest verset, în care acțiunea se petrece la amiază, când orice ființă caută umbra, și versetele care se referă la răcoarea nopții (vezi 2,17; 4,6; 5,2). Aici, la începutul cântecului, iubiții nu sunt împreună. Spre finalul Cântării, în răcoarea serii, sunt împreună. La începutul Cântării, îndrăgostita este înnegrită de soare, iar spre sfârșit apare „înălbită" (8,5). ♦ Augustin (*Sermones* 46,33-37, PL 38,289-292), când comentează termenul *operta* versus *aperta*, „acoperită" și „descoperită", nu se referă la textul grecesc, ci la textul latin, dar nu la cel al Vulgatei, unde nu este tradus termenul περιβαλλομένη. Cei față de care Biserica Mireasă se arată „acoperită" sunt ereticii, cei care s-au depărtat de Hristos și au devenit păstorii cei răi; ei sunt numiți încă „prieteni", falși însoțitori ai lui Hristos, pentru că își păstoresc turma în Numele Lui. De aceștia se teme tânăra mireasă și din această cauză nu vrea să se preumble în apropierea corturilor lor. ♦ Origen (*Commentarium* 2) vede în „prietenii" Mirelui, în lumina Deut. 32,8 („după numărul îngerilor lui Dumnezeu"), pe îngerii care veghează asupra neamurilor, care trebuie aduse în staulul Bisericii (*cf.* In. 10,26). Acesta este motivul pentru care Mireasa „dă târcoale" acestor turme care aparțin mai-marelui Păstorilor. Ea este „învăluită", pentru că nu trebuie să fie asemănată și comparată cu nici una dintre celelalte mirese. ♦ Chiril al Alexandriei (*In Iohannis Euangelium*, CIJE, 1,236-237) pornește de la textul din Ioan 3,29. Mirele este Hristos, prietenul Mirelui este Ioan Botezătorul, în gura căruia sunt puse cuvinte de laudă pentru cel care i-a făcut onoarea de a-l considera prieten. El a fost în apropierea Miresei, dar nu el este cel care are drept asupra Ei, ci Regele care i-a dorit frumusețea (*cf.* Ps. 44,11).

pe unde îţi paşti [turma], pe unde o culci la amiază,
ca să nu mai fiu ca una [care dă târcoale] învăluită pe la turmele
prietenilor tăi.
[8] Dacă nu te-ai cunoaşte pe tine însăţi, tu, cea frumoasă între femei,
ieşi pe urmele turmelor
şi paşte-ţi iedutele
spre corturile păstorilor.
[9] Iepei mele, [cea] între carele de luptă ale lui Faraon,

1,8a Am putea înţelege, „dacă nu ţi-ai cunoaşte frumuseţea, dar ştii cât eşti de frumoasă, ştii că eşti cea mai frumoasă între femei". Aici superlativul („cea frumoasă între femei") este construit în greacă după modelul ebraic. ♦ „... cunoaşte pe tine însăţi": Origen (*Commentarium* 2) face aluzie la celebra spusă socratică γνῶθι σεαυτόν. Autocunoaşterea duce deopotrivă la frica de lucrurile rele care sălăşluiesc în noi, dar şi la cultivarea dorinţei după lucrurile bune. Cea mai importantă cunoaştere dintre toate este cunoaşterea lui Dumnezeu, spune Origen, citând Mt. 11,27; Lc. 10,22; In. 10,14-15, apoi urmează cunoaşterea de sine.

1,9 „Iepei..., [cea] între carele de luptă": ar putea fi o aluzie la obiceiul egiptenilor de a trimite o iapă în călduri înainte în luptă pentru a fi urmată de armăsarii de la carele ce compuneau armata egipteană. Keel (pp. 56-58) aminteşte de o campanie împotriva cetăţii Kadeş, când o iapă a fost trimisă în mijlocul armatei lui Faraon, formată, după cum era obiceiul, din care de luptă trase de armăsari. Un soldat a salvat armata lui Faraon de la o catastrofă ucigând iapa. ♦ Această comparaţie, întâlnită şi în alte texte antice (Pope, pp. 336-341), este un compliment adresat iubitei. Când ea apare, toţi bărbaţii sunt tulburaţi. Un paralelism la distanţă dă echilibru textului: după cum fecioarele aleargă după Solomon (v. 4b), tot astfel feciorii ar putea alerga în urma Sulamitei. ♦ „iubita": am tradus peste tot „iubită" pentru πλησίον, care înseamnă „vecin, camarad, apropiat" şi care reprezintă traducerea ebraicului *raʿyāh*, de găsit cu acest sens doar în Cântare, în 1,9.15; 2,2.10.13; 4,1.7; 5,2; 6,4. Ar putea fi echivalat cu termenii „prietenă, apropiată, însoţitoare". În Vulgata este tradus cu termenul *amica*. Termenul ebraic mai este folosit o singură dată, în Jud. 11,37, unde se referă la însoţitoarele fiicei lui Iephtae. ♦ Origen (*Commentarium* 2) face referire la caii din viziunea apostolului Ioan din Apocalipsă. După ce trece în revistă diferite alte interpretări ale viziunii „calului alb", Origen spune că acest Cal reprezintă Biserica, atât de curată datorită apei botezului în care a fost purificată şi pentru aceasta este Ea în fruntea alaiului Mirelui ceresc. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 3) se referă la Exod 14,1-29 (scufundarea armatei lui Faraon în mare; o relaţionare identică se regăseşte în Targum şi Midraş). Calul despre care vorbeşte Scriptura aici este parte a cavaleriei cereşti ce mai apare şi în alte locuri din Scriptură (Avac. 3,8; 4Rg. 2,11-12, Zah. 1,8-12) şi reprezintă forţa care s-a opus armatei lui Faraon, pierită în mijlocul mării: cal spiritual, nevăzut. Mireasa-Biserica este asemănată acestui Cal care s-a opus armatei Răului. Ea a ajuns aproape de Domnul, după ce a alergat în cursa virtuţii.

te-am asemănat, pe tine, iubita mea.
[10] Ce frumoşi s-au făcut obrajii tăi, ca turturelele,
gâtul tău, ca lănţişoarele.
[11] Asemănări de aur îţi vom face,
cu lucrături din argint.
[12] Până să se aşeze regele,
nardul meu şi-a dat mireasma.
[13] Legătură de smirnă, iubitul meu pentru mine,

1,11 „Asemănări": gr. ὁμοιώματα, *litt.* „înfăţişări", „cópii". Pentru Origen (*Commentarium* 2), cei ce i-au pregătit bijuterii de aur cu lucrături de argint Miresei sunt profeţii. Aceştia au slujit-o până la venirea Mirelui care Şi-a intrat în drepturi. Aceste lucrături şi bijuterii, umbră a lucrurilor ce aveau să vină (*cf.* Gal. 3,19), simbolizează Legea. Aceasta a fost „asemănare din aur" a modelului, după cum cortul făcut de mâini omeneşti (Evr. 9,11) a fost o copie a celui real, ceresc, invizibil şi imaterial (Evr. 9,24). Origen dezvoltă un întreg discurs legat de opoziţiile vizibil-invizibil, material-spiritual, copie-original, aur vizibil-aur invizibil. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 3) comentează versetul tot din perspectiva limbajului teologic. Cuvântul lui Dumnezeu, Cuvântul Întrupat, care este chipul văzut al Dumnezeului nevăzut (*cf.* Evr. 1,3), este Aurul de preţ al unei mari comori. Lucrăturile de argint reprezintă aetul uman realizat prin limbaj, o încercare de cuprindere a infinitului în cuvinte, căci „limba celui drept este argint încercat în foc" (Prov. 10,20).

1,12 Nardul (*Nardostachys iatamansi*) este un parfum foarte scump, extras dintr-o plantă perenă, originară din Himalaya şi considerată un afrodisiac în India. Parfumul unei persoane în Orient îi arată statutul social (*cf.* Ecl. 7,1, Ex. 5,21). Dacă înţelegem pasajul de faţă în această cheie hermeneutică, atunci tânăra spune că reputaţia frumuseţii ei a provocat venirea mirelui (Keel, p. 62). Parfumul de nard sugerează atmosfera încărcată de erotism dintre cei doi. ♦ Amestecul de parfumuri scumpe, vin, uleiuri parfumate şi mirosuri de fructe coapte creează o atmosferă plină de tensiune senzuală (vezi 4,10; 7,13-14). ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 3) înţelege prin nardul care îşi dă mireasma răspunsul Miresei la apropierea Mirelui. Diferitele miresme reprezintă diferitele virtuţi, dar la apropierea Mirelui Mireasa dezvoltă adevărata Virtute. El străluceşte cu o strălucire care se reflectă în Biserica Sa ca într-o oglindă. Astfel devine vizibil pentru noi ceea ce este invizibil, devine comprehensibil ceea ce era de neînţeles.

1,13 Am tradus „iubit" peste tot pentru ἀδελφιδός; cuvântul, înrudit cu substantivul „frate" (s-ar traduce prin „frăţioare"), ajunge să fie un apelativ generic de tandreţe. Echivalează ebr. *dōdh* care apare de treizeci şi unu de ori în Vechiul Testament şi care înseamnă în primul rând „unchi" (*e.g.* Lev. 10,4, 1Sam. 10,14-16), apoi, cu un sens extins, înseamnă „văr". Termenul este tradus de Vulgata prin *dilectus*. Se ridică aceeaşi problemă a echivalenţei exacte *versus* o echivalare rezultată din contextul special în care se află termenul, ca şi în cazul termenului πλησίον din versetul 9, tradus cu „iubită". De remarcat abundenţa apelativelor care trimit la relaţii de familie. De altfel, căsătoria între

care se va cuibări chiar între sânii mei.
[14] Iubitul meu, ciorchine de cipru pentru mine,
în viile din Engaddi.
[15] Iată, eşti frumoasă, tu, iubita mea,
iată, eşti frumoasă: ochii tăi, porumbiţe!
[16] Iată, eşti frumos, iubitul meu, şi plăcut;
la fel şi patul nostru umbrit!
[17] Bârnele caselor noastre, cedri;

---

veri nu era o practică străină familiilor evreieşti – Iacob s-a căsătorit cu cele două verişoare ale sale, Leia şi Rachel. ♦ „legătură de smirnă": *litt.* săculeţ cu smirnă.

1,14 „Ciprul" (gr. κύπρος) despre care vorbeşte mireasa este, se pare, *Lawsonia inermis*, plantă care la maturitate ajunge la circa trei metri. Din plantă se extrage camforul, prin zdrobire, cu un puternic pigment roşiatic folosit în vechime pentru înfrumuseţare, pentru colorarea unghiilor şi a părului. Florile albe au un miros puternic asemănător trandafirului. Păstoriţele le purtau în păr pentru a alunga mirosul foarte puternic de capră (*cf.* Keel, p. 67). Aceste flori erau cunoscute în Egipt şi sub numele de *'anch yimi*, „floarea vieţii". ♦ „viile din Engaddi": oaza *'Eyn Gedhī*, „locul caprelor sălbatice", era celebră datorită calităţii plantelor aromatice culese de acolo, o adevărată grădină regală.

1,15 Comentatorii tratează diferit comparaţia „ochi-porumbiţe": unii se referă la forma ochilor, alţii la culoarea albastru-gri a speciei de porumbel *Columba liuia* spre care trimite termenul ebraic, alţii la vioiciunea specifică perechilor de porumbei. ♦ Origen (*Commentarium* 3) comentează în detaliu comparaţia „ochi-porumbiţe". Porumbelul este un simbol al Duhului Sfânt. A avea ochi ca nişte porumbiţe înseamnă a înţelege Legea şi Profeţii cu o deosebită sensibilitate spirituală, sub călăuzirea Duhului Sfânt. De asemenea, se poate înţelege că cei doi ochi ai Bisericii-Mireasă sunt Fiul lui Dumnezeu şi Duhul Sfânt, pentru că deopotrivă şi Unul, şi Celălalt sunt numiţi „Mijlocitori" (In. 14,16-17, 1In. 2,1) la Tatăl pentru păcatele noastre, ca cei doi măslini din profeţia lui Zaharia 4,3.

1,16 „la fel şi patul": gr. πρὸς κλίνη; construcţia πρὸς (prep.) + κλίνη (subst. la nominativ) este improprie limbii greceşti. Prepoziţia πρὸς (către, spre) reprezintă o traducere mecanică a unui termen ebraic cu sensul „la fel, chiar şi", procedeu caracteristic cărţilor biblice din aşa-numitul grup *kaige* (*cf. Song of Songs*, trans. by Jay C. Treat, provisional edition, Oxford University Press, 2005). *Cf.* şi 7,14c. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 4) comentează acest verset din perspectiva textului din Ef. 5,32, marea taină a unirii dintre Hristos şi Biserică. După cum se întâmplă această unire tainică, tot aşa sufletul pur intră în comuniune cu Cel Sfânt. Această comuniune tainică şi sfântă este reprezentată de „patul umbrit".

1,17 „cedri... chiparoşi": Ioan Alexandru (p. 51) aminteşte de un vechi obicei oriental. La naşterea unui băiat se sădea un cedru, la naşterea fetei, un chiparos. Când sosea ziua nunţii, din cedru şi chiparos se făcea baldachinul nupţial. ♦ Descrierea interioarelor în care se petrec scenele de dragoste, obiectele numite, ne determină să credem că locuinţele descrise sunt regale. De aceea, şi mirele, şi mireasa doresc să plece în sate (7,12), în

grinzile noastre, chiparoşi.

2 [1] Eu sunt floarea câmpiei,
crinul văilor.
[2] Ca un crin în mijlocul spinilor,

---

locuri în care nu sunt nici protejaţi, dar nici atât de cunoscuţi. ♦ *Glossa ordinaria*, CCCM 170.22,137: „casele", la plural, reprezintă diferitele naţiuni care compun Biserica-Mireasă. „Bârnele" care menţin structura caselor, unitatea Bisericii, sunt predicatorii. „Grinzile" care înfrumuseţează casa sunt membrii simpli ai comunităţilor ecleziale; ei menţin bârnele şi sunt menţinute de acestea. Membrii Bisericii o înfrumuseţează nu cu învăţăturile lor, ci cu virtuţile şi faptele lor bune.

2,1 „Floarea câmpiei" la care se face referire aici nu a fost identificată. Ebraicul *ḥabhaṣeleth* apare, în afara acestui context, o singură dată în Isaia 35,1. Este mai degrabă „trandafir". Atât LXX cât şi Vulgata folosesc termeni generici, ἄνθος, respectiv *flos*. ♦ „crinul": LXX traduce cuvântul *şōşān* cu κρίνον. Cuvântul ebraic este împrumutat din Egipt unde înseamnă „crinul de apă" sau lotusul. Această plantă (*Nymphaea alba*) se poate găsi în Israel şi astăzi (Keel, p. 78). ♦ „văilor": LXX şi Vulgata traduc toponimul *Şārōn* cu sensul general de „câmpie". Este vorba de Câmpia Şaron, aflată în nordul Palestinei. Această câmpie mlăştinoasă producea în vremurile antice o vegetaţie bogată în flori sălbatice (Carr, p. 88). ♦ Pentru Origen (*Commentarium* 3), cel care vorbeşte în primele două versete ale capitolului este Mirele, Hristos, prezentându-Se ca o floare a câmpiei. Câmpia şi văile reprezintă două categorii de oameni: cei conduşi de Lege şi de Profeţi, pe de o parte, şi neamurile, pe de altă parte. Mirele este, aşadar, un crin în valea neamurilor. Mai mult, în această metaforă a crinului Origen vede o aluzie la Întruparea lui Hristos. ♦ Interpretarea lui Nil al Ancyrei (*Commentarium in Canticum Canticorum* 1.39-41, SC 403,234-44) se apropie de cea a lui Origen: câmpia reprezintă poporul Israel, „netezit" de învăţăturile Legii şi ale Profeţilor, iar văile ilustrează neamurile. ♦ O poziţie diferită este adoptată de Philon al Carpasiei (*Expositio in Canticum Canticorum*, PG 4060 BC), care consideră că Mireasa este cea care vorbeşte în primul verset, Mirele răspunzându-i în următorul. „Floarea câmpiei" se referă la profeţii, pe când „crinul văilor" reprezintă învăţăturile Evangheliilor. ♦ Fauna şi flora din Cântare pot deveni un subiect aparte de studiu, cu atât mai fascinant cu cât nu toate plantele sau animalele se găsesc în regiunea din care bănuim că provin personajele principale.

2,2 Prin „iubita mea... ca un crin în mijlocul spinilor" Origen (*Commentarium* 3) înţelege fiecare suflet care trebuie să devină precum un crin curat, fugind de gândurile şi grijile vieţii, comparate în Noul Testament cu spinii (*cf.* Mc. 4,18-19). Totodată, acest verset poate fi înţeles şi ca referindu-se la Biserica dintre neamuri, înconjurată de necredincioşi sau eretici, comparaţi cu nişte spini. ♦ *Glossa ordinaria*, CCCM 170.22,141: în Biserică, întotdeauna coexistă oamenii buni cu cei răi. ♦ Pentru Augustin (*Enarrationes in Psalmos* 47, CCSL 38 545) aceste versete nu se referă la Biserica aflată în mijlocul necredincioşilor, ci la tensiunile din interiorul Bisericii. Creştinii autentici sunt în

aşa-i iubita mea în mijlocul fetelor.
[3] Ca un măr între copacii din crâng,
aşa-i iubitul meu în mijlocul feciorilor:
am dorit umbra lui şi m-am aşezat
iar rodu-i [e] dulce pe cerul gurii mele.
[4] Duceţi-mă în casa vinului,

---

opoziţie cu aceia care doar pe baza primirii sacramentelor se numesc creştini, dar practică o religie formală (*cf.* 2Tim. 3,5).

2,3 „ca un măr": iubitul este comparat cu un arbore a cărui specie nu a fost identificată cu siguranţă. LXX traduce μῆλον („măr" sau fruct în general), Vulgata, *malum*, dar în Targum este „lămâi". Acelaşi termen mai apare în 2,5; 4,3; 6,7 şi în 8,5, iar în alte locuri din Vechiul Testament, doar în Proverbe 25,11 şi Ioel 1,12. Rădăcina cuvântului ebraic *tapūaḥ* înseamnă „aromă, parfum, mireasmă". ♦ Keel (p. 82) afirmă că, în timpurile antice, în Israel mărul era cultivat mai mult decât în zilele noastre. Acelaşi autor aminteşte de un cântec sumerian de dragoste în care iubitul este asemănat unui măr. În jurul mărului era construită o simbolistică specială a mariajului sacru în mitologia sumeriană (*cf.* Pope, p. 371). ♦ „umbra": în limba ebraică conceptul de „umbră" trimite spre „protecţie" şi „siguranţă" (*cf.* Ps. 17,8; 91,1). Prin apropierea de cel iubit, îndrăgostitei îi este împlinită dorinţa instinctivă oricărei femei de a fi protejată, de a se simţi în siguranţă. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 4) vede în descrierea Mirelui, „ca un măr între copaci", o referire la Întrupare. Aşa cum mărul este de aceeaşi esenţă cu ceilalţi copaci, dar în acelaşi timp este diferit, Hristos a îmbrăcat aceeaşi natură cu umanitatea (*cf.* Evr. 4,15), natură care este coesenţială nouă, dar fără păcat. Fructul dulce înseamnă, pentru Grigore al Nyssei, Cuvântul lui Dumnezeu. ♦ Origen (*Commentarium* 3) interpretează umbra mărului în lumina unui verset din Plângeri (4,20) şi a două versete din Evrei (8,5; 10,1). Hristos le asigură viaţă şi ocrotire celor care trăiesc în umbra Sa. Totodată, a trăi în umbra Lui înseamnă şi a-L cunoaşte încă incomplet, în parte, „ca într-o oglindă" (*cf.* 1Cor. 13,12), cunoaştere care se va împlini în viaţa veşnică, atunci când vom vedea adevărul „faţă în faţă". ♦ „cerul gurii": gr. λάρυγξ, *litt.* „laringe". ♦ Trebuie remarcat paralelismul dintre versetul 2 şi prima parte a versetului 3. Keel (p. 82) consideră că acesta este o expresie poetică a reciprocităţii caracteristice adevăratei iubiri.

2,4 „Duceţi-mă...": LXX traduce aici cu imperativul. TM are „El m-a dus". Forma din LXX se poate datora atracţiei imperativului din versetul următor (*cf.* Pope, p. 374). ♦ „casa vinului": „vinul" poate funcţiona aici ca o metaforă a bucuriilor dragostei (Keel, p. 85). ♦ Pentru Ioan Alexandru (p. 53), această casă a vinului reprezintă casa mirelui, casa iubirii. ♦ „puneţi peste mine iubire": vb. τάσσω aparţine în general vocabularului militar şi are sensul „a pune în linie de bătaie", „a rândui pentru luptă" (*cf.* şi 6,4.10). Imaginile militare se întâlnesc de mai multe ori în Cântare: 1,9; 3,7-8; 4,4; 6,4.10; 7,1. ♦ Vulgata traduce: *ordinavit in me caritatem.* TM are: „stindardul lui [de luptă] era dragostea." ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio,* PG 81,90AD) consideră că expresia „casa vinului" se referă la teascurile divine. Pornind de la Psalmul 84,1, el consideră că

puneți peste mine iubire.
[5] Întăriți-mă cu turte de struguri,
înviorați-mă cu mere, căci rănită-s de dragoste.
[6] Mâna-i stângă, sub capul meu,
și dreapta lui mă va cuprinde.
[7] Vă pun sub jurământ, fiice ale Ierusalimului,

Bisericile lui Dumnezeu sunt teascuri de vin de unde izvorăște vinul spiritual, care oferă împlinire sufletelor credincioșilor (*cf.* Ps. 36,8). ♦ Nil al Ancyrei (*Commentarium in Canticum Canticorum* 45) înțelege prin vin Cuvântul lui Dumnezeu, prin urmare „casa vinului" este Tatăl.

2,5 „turte de struguri": pentru ebr. *'aṣīṣāh* cu acest sens, manuscrisele LXX au μύροις, „miresme". Totuși, Rahlfs, urmându-l pe Grabe, propune ὰμόρσις, *litt.* „prăjituri sau turte de struguri". Acestea erau folosite în cultul zeițelor canaanene (*cf.* Os. 3,1, Ier. 7,18; 44,19). *Vetus Latina* traduce *confirmate me inter unguenta.* ♦ „rănită": gr. τετρωμένη echivalează ebr. *hōlāh*, „slăbită, bolnavă". Vulgata se apropie mai mult de sensul ebraic: *quia amore langueo*, „sunt obosită, fără putere, slăbită din pricina dragostei". ♦ Pentru Origen (*Commentarium* 3), cererea Miresei de a fi înviorată cu mere semnifică dorința intensă de a se hrăni din Cuvântul lui Dumnezeu. Sufletul este rănit de dragoste în momentul în care fiecare fibră a sa, fiecare dorință arde de iubirea pentru Cuvântul lui Dumnezeu. ♦ Ioan Alexandru (p. 53) amintește că iubirea ca boală este un *topos* frecvent în poezia egipteană veche. ♦ Urmând traducerea latină, Beda Venerabilul (*Expositio in Canticum Canticorum*, CCSL 119b,215) vede în simbolul florilor promisiunea virtuților, merele semnificând desăvârșirea acestora.

2,6 Imaginea îndrăgostiților îmbrățișați se repetă în 8,3. Aceeași ipostază a iubiților este surprinsă pe sculpturile babiloniene antice (Keel, p. 89). ♦ Origen (*Commentarium* 3) consideră că aceste cuvinte trimit la textul din Prov. 3,16, unde Înțelepciunea este descrisă astfel: „Durata vieții și anii de trăit sunt în mâna ei dreaptă, iar în mâna ei stângă, bogăția și slava." Bogăția și slava care se află în mâna stângă a Mirelui, Cuvântul lui Dumnezeu, reprezintă credința Bisericii în suferința lui Hristos. Îmbrățișarea Mirelui este jertfa, răspunsul Miresei este credința în această jertfă. Viața lungă din mâna dreaptă se referă la viața veșnică prin care Cuvântul a fost la început cu Dumnezeu.

2,7 „pe puterile și tăriile": gr. δυνάμεσιν și ἰσχύσεσιν; TM are „pe gazelele și căprioarele". LXX a interpretat primul cuvânt (*ṣᵉbhā'ōth*) drept un omonim al acestuia, „oștiri", „puteri [angelice]", iar al doilea a fost înțeles ca venind dintr-o rădăcină care înseamnă „putere" sau „ajutor" (Carr, p. 93). O interpretare asemănătoare se regăsește în Targum. ♦ „Să stârniți și să treziți" este, și în greacă, și în ebraică, un joc de cuvinte construit de la același radical. ♦ Acest jurământ se repetă cu exactitate în 3,5 și, ușor modificat, în 8,4. Keel (p. 92) amintește faptul că obiceiul de a obliga pe cineva prin jurământ apare frecvent în Vechiul Testament. Conform părerii comentatorului, aceste cuvinte adresate fiicelor Ierusalimului atrag atenția asupra purității relației celor doi iubiți. ♦ Ioan Alexandru (p. 53) consideră, de asemenea, că această invocare este făcută

pe puterile şi tăriile câmpului,
ca nu cumva să stârniţi şi să treziţi dragostea, până nu vrea ea.
[8] Glasul iubitului meu!
Iată-l, vine sărind peste munţi,
săltând peste dealuri.
[9] Iubitul meu este asemenea căprioarei

în vederea ocrotirii, nu a iniţierii erotice. ♦ „Puterile şi tăriile câmpului" ar putea însemna puterea fertilităţii şi tăria, energia tinereţii, dar se poate referi şi la o invocaţie legată de un ritual de fertilizare a pământului.

2,8 „Glasul iubitului...": pentru Origen (*Commentarium* 3), acest verset descrie Biserica lui Hristos care recunoaşte glasul Mirelui ei. Dumnezeu Şi-a făcut auzită vocea la început prin lucrarea profeţilor. Astfel, pentru mult timp Dumnezeu a putut fi doar auzit de Biserică, fără a putea fi văzut; aceste cuvinte reprezintă afirmarea bucuriei de a-şi întâlni Mirele. Totodată, Origen vede aici o referire la experienţa celor care studiază textul biblic. Cât timp acesta rămâne neînţeles din cauza dificultăţilor de interpretare şi a pasajelor obscure, înseamnă că aceia care se apropie de text nu au parte de prezenţa Cuvântului lui Dumnezeu în cuvântul scris. De îndată ce Cuvântul lui Dumnezeu se face prezent şi le oferă lumina cunoaşterii, înţelesul devine clar pentru suflet. ♦ Alăturarea munţilor şi a dealurilor în aceeaşi imagine poetică este obişnuită pentru poezia ebraică, *cf.* Is. 40,4, Iez. 6,13 (Carr, p. 95).

2,9 „căprioarei... puiului cerboaicelor": este preluată aici imaginea din versetul 7 TM, continuând comparaţia iubitului cu aceleaşi creaturi care simbolizează puterea de reproducere, energia, vitalitatea. În Vechiul Testament, când se ia ca exemplu din natură naşterea, imaginea cea mai la îndemână este a cerboaicei care naşte (*cf.* Ier. 14,5, Ps. 28,9). LXX adaugă la sfârşitul v. 9c „pe munţii Baithel", text care nu se regăseşte în TM. Acelaşi lucru se întâmplă şi în 2,17. ♦ „pândind... iscodind": LXX foloseşte două sinonime cu nuanţe diferite: παρακύπτω, „a se apleca pentru a privi", „a privi cu atenţie" sau „a pândi cu mare atenţie", funcţia preverbului aici fiind intensivă, şi ἐκκύπτω, care înseamnă „a se apleca afară pentru a privi", rolul preverbului fiind, de această dată, lexical. ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*, PG 81, 96C-100A) comentează versetul pornind de la comparaţia Mirelui cu o căprioară/gazelă şi un cerb: căprioara şi-ar trage numele de la vederea pătrunzătoare, iar cerbul se hrăneşte şi cu şerpi sau alte reptile. Mirele este ca o căprioară datorită vederii sale clare şi pătrunzătoare şi a precunoaşterii lucrurilor viitoare, dar poate fi asemănat şi cu un pui de cerb în virtutea puterii sale de a distruge păcatele, asemănate şerpilor. În concluzie, după Theodoret, textul ne vorbeşte despre zdrobirea idolilor de către Mirele Hristos, deoarece munţii şi dealurile din versetul anterior n-ar fi altceva decât hotarele demonilor peste care Mirele trece distrugându-le prin puterea înţelepciunii şi a miracolelor Sale. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 5) consideră că aceste cuvinte reflectă procesul de transformare, de apropiere a naturii umane de Dumnezeu. La început, Cuvântul lui Dumnezeu luminează sufletul omului prin Lege şi profeţi. Ferestrele reprezintă profeţii, iar zăbrelele sunt Legea lui Dumnezeu.

sau puiului cerboaicelor de pe munții Baithel.
Iată-l, el stă în spatele zidului nostru,
pândind prin ferestre,
iscodind printre zăbrele.
[10] Îmi răspunde iubitul meu și îmi spune:
ridică-te, vino, iubita mea, frumoasa mea, porumbița mea!
[11] Căci, iată, iarna a trecut,
ploaia s-a dus, s-a depărtat cu totul de la sine.
[12] Florile s-au arătat pe pământ,

Prin acestea Lumina se furișează în interior. Următorul pas îl reprezintă desăvârșirea iluminării, când, prin unirea Luminii cu natura umană, aceasta din urmă este smulsă de sub puterea întunericului și a morții (*cf.* Lc. 1,79). ♦ Și Ambrozie (*De Isaac* 4.32-37, CSEL 32.1.2, 661-664) consideră că acest verset descrie aspirația sufletului după Dumnezeu. Dacă prin ferestre Ambrozie înțelege, asemenea lui Grigore al Nyssei, profeții, interpretarea sa diferă mai departe. Zăbrelele se referă la lucrurile perceptibile ale acestei lumi, care îl împiedică pe om să-L contemple pe Dumnezeu neîntrerupt.

2,10 Unii interpreți consideră versetele 8-14 ca un poem de sine stătător, un poem al frumuseții naturii, al renașterii acesteia primăvara (*cf.* Keel, p. 99). ♦ Fragmentul 10b-13 formează o unitate simetrică, marcată de aceeași invitație adresată iubitei. ♦ Intensitatea chemării este redată de LXX prin două imperative: ἀνάστα („ridică-te") și ἐλθέ („vino"). ♦ Ambrozie (*De Isaac* 4.32-37) afirmă că îndemnul îi este adresat omului pentru a se desprinde de plăcerile acestei lumi, de lucrurile perceptibile și pământești care îi îngreunează sufletul (*cf.* Mt. 11,28). Chemarea Iubitului ceresc reprezintă un îndemn pentru iubita Sa pământească de a se ridica de la nivelul celor tangibile spre cele spirituale. ♦ „Porumbița mea" nu are corespondent în TM.

2,11 „iarna": ebr. *s'thāw* este un *hapax* în VT. Paralela cu *geșem*, „ploaie abundentă", atestă faptul că în Palestina iarna este reprezentată de sezonul ploios. Sentimentele celor doi îndrăgostiți se reflectă în mișcările din creație. Natura participă spectaculos la tot ce se întâmplă în cântec. Timpul iernii, al ploilor, este timpul tristeții care a trecut. Ideea de trecere definitivă a timpului rău e subliniată prin folosirea în cascadă a două verbe: ἀπῆλθεν și ἐπορεύθη pe lângă verbul inițial παρῆλθεν. ♦ Ambrozie (*De Isaac* 4.32-37) spune că expresia „iarna a trecut" se referă la venirea lui Hristos care schimbă totul, aduce iertarea și sfârșitul necazurilor. ♦ Și Grigore al Nyssei (*Homiliae* 5) consideră că acest verset semnifică sfârșitul iernii sufletului. „Iarna" și „ploaia" trimit spre același lucru: răul, păcatul. La fel cum iarna natura moare, tot astfel omul a căzut din starea în care se afla în paradis, prin neascultare. Grigore al Nyssei numește căderea „iarna neascultării". „Iarba verde" a virtuților s-a uscat din cauza răcirii dragostei pe care omul ar fi trebuit să o aibă față de Dumnezeu.

2,12 „(vremea) curățitului": cuvântul *zāmīr* ridică serioase probleme de traducere, fiind dificil de ales între cele două sensuri: primul, „a tăia/curăți (vița de vie)" sau „a culege

vremea curăţitului [viei] a sosit,
glasul turturelei s-a auzit pe pământul nostru.
[13] Smochinul îşi aduce roadele timpurii,
viile înfloresc şi-şi dăruiesc mireasma.
Ridică-te, vino, iubita mea, frumoasa mea, porumbiţa mea!
[14] Şi vino, tu, porumbiţa mea, în crăpătura stâncii,
la adăpostul peretelui de stâncă,

---

strugurii" şi cel de-al doilea, „a cânta (la un instrument cu coarde)". LXX alege prima variantă. După opinia lui Carr (p. 98) şi a lui Keel (p. 101), sensul „a cânta" se armonizează cel mai bine cu contextul. Explicaţia ţine de domeniul agricol: în Palestina, conform „calendarului" agricol descoperit la Gezer, lucrările agricole pe care le presupune termenul ebr. *zāmīr* aveau loc între iulie şi august (*cf.* şi Is. 18,5), prin urmare, prea târziu pentru timpul descris aici (*cf.* Pope, p. 395). ♦ Prin venirea lui Hristos, primăvara se arată în sufletele oamenilor, împodobindu-le cu florile virtuţilor (Grigore al Nyssei, *Homiliae* 5). ♦ Ambrozie (*De Isaac* 4.32-37) spune că acolo unde înainte erau spini acum sunt flori, unde era pustiu acum se află o recoltă gata de strâns. Glasul turturelei înseamnă, pentru Ambrozie, castitatea.

2,13 Smochinul împreună cu măslinul şi viţa-de-vie alcătuiau o tripletă simbolică referitoare la destinul poporului Israel. Cele trei plante apar deseori în profeţiile legate de poporul Israel, smochinul fiind un simbol al păcii şi al siguranţei. Înflorirea smochinelor timpurii e un semn al adevăratelor roade, care se coc în august sau septembrie. Dacă acestea lipsesc, nu va exista nici o recoltă (*cf.* Mt. 21,18). De asemenea, smochinul era şi un simbol al sexualităţii în Orientul Apropiat antic (Carr, p. 99). ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 5) compară natura umană cu smochinul. Roadele timpurii sunt semnele noii vieţi pe care Hristos o oferă credinciosului, prin curăţirea de păcate, realizată în urma actului mărturisirii.

2,14 „porumbiţă": apelativul apare de mai multe ori în Cântarea Cântărilor. Această pasăre e asociată întotdeauna delicateţii şi dragostei. Porumbiţa simbolizează iubirea nu numai în cultura iudaică; ea este deopotrivă simbolul unor zeiţe ale iubirii precum Iştar, Atargatis şi Afrodita (Pope, p. 399). ♦ „crăpătura stâncii": porumbeii îşi construiesc adesea cuiburile în crăpăturile stâncilor sau în peşteri. Pope (p. 400) arată că există în Palestina două localităţi cunoscute drept „Valea porumbeilor". În Ps. 73,19, poporul lui Dumnezeu este reprezentat ca o turturică aflată în primejdie. Porumbiţa este adăugată smochinului, viţei-de-vie şi măslinului ca simbol al poporului ales de Dumnezeu. Această tradiţie hermeneutică legitimează utilizarea unor simboluri care trimiteau la poporul iudeu cu privire la Biserică, noul popor al lui Dumnezeu. ♦ Apelul din verset e considerat de Ambrozie (*De Isaac* 4.32-37) un apel la încredere în crucea lui Hristos, la credinţă. „Crăpătura stâncii": loc de adăpost pentru sufletul credinciosului. ♦ Pentru Guillaume de St. Thierry (*Expositio in Cantica Canticorum* 35.160-162, CCCM 87, 160-162), frumuseţea glasului şi a chipului Miresei este expresia conştiinţei solid ancorate în Hristos, a credinţei în El.

arată-mi chipul tău,
şi fă-mi auzit glasul tău,
căci glasul tău e dulce şi chipul tău, frumos.
15 Prindeţi-ne vulpile
cele mici, care strică viile,
iar viile noastre sunt în floare.
16 Iubitul meu este al meu şi eu sunt a lui,
[a celui] care-şi paşte [turma] între crini,
17 până ce răsuflă ziua şi se mişcă umbrele.

2,15 Versetul a constituit o serioasă problemă pentru exegeţi, fiind dificil de identificat dacă persoana care vorbeşte este iubitul sau iubita. După indicaţiile din codicele *Sinaiticus*, mirele este cel care vorbeşte. ♦ Ioan Alexandru (pp. 55, 56) afirmă că acest verset poate fi socotit o poezie în sine, fiind o strigare din timpul nunţii, cu dublu sens. Vulpile sunt peţitorii care doresc să fure mireasa în timpul nunţii. ♦ Keel (p. 110) spune că, în poezia egipteană de dragoste, „vulpile", în special „vulpile tinere", constituiau o metaforă pentru cei care umblau asiduu după femei. Via reprezintă femeia, rodul viei prevestit de floare, farmecele ei, ceea ce ademeneşte trecătorul, dar şi ce poate fi stricat de vulpi. ♦ Există multe alte interpretări ale versetului. Pentru unii comentatori, vulpile reprezintă circumstanţele care ameninţă să distrugă dragostea înainte ca ea să se împlinească. Alţii văd în aceste cuvinte un fragment din cântecele nupţiale populare, făcând aluzie la consecinţele nefaste ale iubirii ilicite. O altă ipoteză este că textul face parte dintr-un cântec al unui ritual orfic în timpul căruia tinerii dansau mascaţi în vulpi (*cf.* Pope, p. 404). ♦ Pentru Origen (*Commentarium* 3), vulpile înseamnă puterile demonice ostile sufletului, care distrug floarea virtuţilor şi fructul credinţei. Gândurile rele trebuie îndepărtate din inimă cât timp sunt încă „mici", deoarece, dacă persistă, duc cu siguranţă la comiterea păcatului. Pe de altă parte, aplicând aceste cuvinte lui Hristos şi Bisericii, Origen afirmă că ele se adresează învăţătorilor din Biserică, pentru ca ei să vegheze la apărarea adevărului faţă de învăţătorii eretici. ♦ Pentru Grigore al Nyssei (*Homiliae* 5), cei către care se îndreaptă îndemnul versetului sunt fie puterile angelice, spirite slujitoare (*cf.* Evr. 1,14), fie sfinţii apostoli. Via reprezintă natura umană, iar alungarea vulpilor, adică a forţelor răului, înseamnă începutul „recoltei", printr-o conduită virtuoasă. ♦ Augustin (*Sermones* 164.3) consideră că vulpile îi reprezintă pe ereticii care au dezbinat Biserica lui Dumnezeu (Donatus, Arius, Mani). Aceştia au încercat să fure Mireasa Domnului, s-au îndepărtat de Biserică şi de adevărul evangheliilor, comiţând astfel un adulter spiritual. „A prinde vulpile" înseamnă a-i confrunta pe eretici cu autoritatea Legii lui Dumnezeu, cu mărturia Sfintelor Scripturi.

2,16 Afirmaţia face referire, pentru Nil al Ancyrei (*Commentarium* 63-67), la unirea dintre Hristos şi Biserică. Aceştia sunt una. Credincioşii participă la această unitate printr-o viaţă virtuoasă.

2,17 „până ce răsuflă ziua": gr. ἕως οὗ διαπνεύσῃ ἡ ἡμέρα – expresia apare şi în 4,6. Atât verbul grecesc, cât şi cel ebraic înseamnă „a răsufla", „a exhala", „a respira".

Întoarce-te şi aseamănă-te, iubitul meu,
căpriorului, puiului cerboaicelor
pe munţii cu prăpăstii.

3 [1] Pe patul meu, în noapte,

Expresia poate sugera trecerea nopţii şi venirea zorilor sau, dimpotrivă, sfârşitul zilei. Contextul pare a favoriza primul sens („iubitul meu este al meu... până ce răsuflă ziua", *i.e.* până în zori). Comentariile antice vorbesc tot despre trecerea nopţii şi începutul unei zile noi (*vide infra*). ♦ „munţii cu prăpăstii": TM are „Munţii Bether". Nu se ştie exact despre ce e vorba. Unii interpreţi cred că este vorba despre o localitate, Battir, lângă Ierusalim. Keel (p. 115) crede că textul se referă la o plantă aromatică, originară din India, denumită în greacă μαλαβάθρον. După alte interpretări, expresia ar face referire la plăcerile pe care femeia le poate oferi. ♦ Nil al Ancyrei (*Commentarium* 63-67) spune că omul pe pământ este orbit de norul ignoranţei şi consideră că lucrurile acestei lumi durează. De aceea, el are nevoie de lumină pentru a vedea că umbrele lumii prezente sunt trecătoare. Cei care au parte de lumină, pentru care noaptea aproape a trecut, îşi dau seama că viaţa pe pământ e o umbră (*cf.* Iov 8,9). Sufletul conştient de faptul că toate lucrurile vin de la Dumnezeu (*cf.* 1Cor. 8,5-6) poate să afirme cuvintele versetului 16. Pentru Nil al Ancyrei cele două versete se completează, poartă acelaşi sens. ♦ „Ziua" la care face referire textul a fost văzută de creştini ca fiind ziua învierii, a revelării slavei veşnice, când umbrele acestei lumi au dispărut. Imperativul „întoarce-te!" a fost pus în legătură cu întoarcerea păgânilor la Dumnezeu (Pope, p. 411). ♦ Nil al Ancyrei crede că aceste cuvinte se referă la coborârea lui Hristos în lăcaşul morţilor pentru a elibera sufletele ţinute prizoniere.

3,1-5 Aceste versete constituie o unitate de sine stătătoare, care se încheie cu repetarea jurământului din 2,7. Aşa cum a remarcat Carr (p. 104), fragmentul e unul dintre puţinele din întreaga carte în care vocabularul şi sintaxa sunt relativ explicite şi clare. Problema apare când trecem la interpretarea lui. Unii interpreţi au pretins că aici textul descrie visul iubitei (Fr. Delitzsch, J. Jeremias, Ioan Alexandru ş.a.). Argumentul principal constă în faptul că imaginea unei femei rătăcind noaptea prin cetate sau aducându-şi iubitul în casa mamei sale e de neacceptat din perspectiva codului moral strict al Israelului. Alţi exegeţi afirmă că un astfel de scenariu ar fi fost posibil datorită faptului că femeia ar fi avut mai multă libertate în Antichitate, codul moral devenind mai sever în perioada iudaismului intertestamentar (Keel, p. 120). ♦ Comentariile rabinice sunt la fel de variate. După Targum, mireasa, poporul lui Israel, îşi caută Mirele, pe YHWH, care s-a îndepărtat de ea pentru păcatele ei („paznicii cetăţii" fiind Moise, Aaron şi leviţii). În Midraş Rabbah, „noaptea" este vremea petrecută de poporul evreu în robia egipteană, mirele căutat fiind Moise (*apud* Pope, pp. 414-420). ♦ Pentru comentatorii creştini antici, cel căutat este Hristos (*vide infra*).

3,1 Versetul e structurat pe binomul „l-am căutat – nu l-am găsit". Unii comentatori restructurează întreaga Cântare după această cheie hermeneutică a jocului „de-a v-aţi ascunselea". Cuvintele se repetă de mai multe ori în aceste versete, repetarea lor sugerând

l-am căutat pe cel pe care îl iubeşte sufletul meu,
l-am căutat şi nu l-am găsit,
l-am chemat şi nu m-a ascultat.
[2] Mă voi scula deci şi voi da ocol prin cetate,

---

o dată în plus intensitatea căutării. Aceeaşi idee a dorinţei aprinse este exprimată şi prin verbul ζητέω, care mai înseamnă şi „a dori, a tânji după cineva, regretându-i absenţa". Keel (p. 121) arată că motivul căutării pasionate a iubitului absent reprezintă un element frecvent în mitologia Orientului Apropiat. ♦ Versetele sunt construite în jurul unei structuri arhitectonice susţinute de patru „coloane", şi anume, formula „pe cel pe care-l iubeşte sufletul meu", care se repetă de patru ori. Trebuie remarcată preferinţa traducătorului grec pentru termenii ἀγαπάω şi ἀγάπη, spre a reda ideea de „a iubi", respectiv „iubire". Această alegere este favorabilă interpretărilor patristice, care refuză o exegeză „erotizantă". Iubirea despre care vorbeşte Cântarea, din perspectiva Părinţilor, este iubirea creştină prin excelenţă. Vulgata traduce prin *diligo*, un verb la fel de puţin contaminat de conotaţiile erotice. ♦ „sufletul": ebr. *nepheş*, tradus de LXX ψυχή, iar de Vulgata, *anima*, are o semnificaţie mult mai bogată: el înseamnă şi „gât" şi „respiraţie grea"; el mai poate desemna întreaga persoană, văzută din perspectiva dorinţelor, nevoilor şi pasiunilor umane (Keel, p. 121). ♦ Traducătorul grec insistă pe ideea căutării şi simte nevoia de supraexplicitare: „l-am chemat şi nu m-a ascultat", expresie care nu are corespondent în TM. Se pare că, prin atracţie, sfârşitul acestui verset este preluat din 5,6. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 6) consideră că aici mireasa, care simbolizează sufletul omului, descrie unirea ei cu Binele prin imaginea „patului" la care se duce „noaptea". „Noaptea" are o semnificaţie aparte, trimiţând la contemplarea lucrurilor nevăzute – aşa cum Moise a intrat în norul în care se afla Dumnezeu (*cf.* Exod 20,21). În momentul când sufletul intră în acest întuneric, descoperă cât de departe este de idealul perfecţiunii. Sufletul nu poate cunoaşte, cuprinde şi numi ceea ce nu se poate numi. Faptul că nu există nici un nume pentru Cel care este deasupra oricărui nume explică de ce mireasa afirmă că Mirele nu a auzit-o când L-a chemat. ♦ Ambrozie vede în acest verset imaginea Sinagogii întinsă pe patul Legii mozaice, căutându-L în zadar pe Domnul ei în umbrele tiparelor ceremoniale şi ale profeţiilor ascunse (Pope, p. 416). ♦ Grigore al Elvirei (*In Canticum Canticorum* 5.5-14, CCSL 69,208-210) înţelege prin „pat" inima, iar prin „noapte", înţelepciunea timpurilor din urmă. ♦ Rupert din Deutz (*In Cantica Canticorum Commentariorum Libri* 3, CCCM 26,57-59) se îndepărtează în mod semnificativ de aceste interpretări, văzând în pasaj o referire alegorică la relaţia dintre Fecioara Maria şi Iisus, fiul ei. Interpretarea sa porneşte de la capitolul 2 din Evanghelia după Ioan, versetul 4, unde Iisus îşi întreabă mama: „Ce am a face eu cu tine?" Din cauza misiunii pe care Iisus Hristos o avea de îndeplinit, El şi-ar fi neglijat mama. Mai mult, Hristos i-a numit pe cei care fac voia lui Dumnezeu fraţi, surori şi mame (*cf.* Mt. 12,47-50).

3,2 Grigore al Nyssei (*Homiliae* 6) vede, sub foarte evidentă influenţă platonică, „cetatea" ca fiind lumea inteligibilă şi supracosmică unde locuiesc puterile şi fiinţele cereşti, desemnate prin cuvântul „pieţe". „Străzile" trimit spre mulţimea nenumărată.

în piețe și pe străzi,
îl voi căuta pe cel pe care îl iubește sufletul meu:
l-am căutat și nu l-am găsit.
[3] M-au găsit cei care păzesc și dau ocol prin cetate:
„Nu l-ați văzut pe cel pe care îl iubește sufletul meu?"
[4] Cum am trecut puțin de ei,

Însă Mirele, iubitul inimii ei, le este imperceptibil chiar și acestor ființe. Iubitul ei nu se află printre lucrurile trupești și inteligibile. ♦ Pentru Grigore al Elvirei (*In Canticum Canticorum* 5.5-14), cetatea înseamnă Legea mozaică. „Piața" reprezintă Pentateuhul, cele cinci cărți ale lui Moise, în care sunt cuprinse toate legile lui Dumnezeu. „Străzile" se referă la cărțile profetice prin care sunt arătate adevăratele căi ale purtării drepte, conducând la Dumnezeu. Așadar, Biserica trebuie să-L caute pe Dumnezeu prin „străzile" Scripturilor divine. ♦ Mama lui Iisus Hristos L-a căutat, urmându-L prin orașele unde Acesta proclama vestea bună a Împărăției lui Dumnezeu (Rupert din Deutz, *In Cantica Canticorum Commentariorum Libri* 3).

3,3 Keel (p. 122) amintește faptul că, în codul moral asirian din secolul al XI-lea î.H., femeilor nu le era permis să se plimbe pe străzi nici ziua decât în condiții speciale (femeile căsătorite și fiicele oamenilor liberi umblau cu capul acoperit, sclavele și prostituatele umblau descoperite). Femeile prinse noaptea pe stradă treceau imediat drept suspecte; totuși, iubita din Cântarea Cântărilor depășește acest obstacol. ♦ Pentru Grigore al Elvirei (*In Canticum Canticorum* 5,5-14), cei care păzesc cetatea îi reprezintă pe farisei, conducătorii iudeilor, păzitorii Legii mozaice. ♦ Rupert din Deutz vede în păzitorii cetății pe discipolii lui Iisus care trebuiau să păzească cetatea adevăratului Ierusalim (*cf.* Is. 62,6). Aceștia au găsit-o pe mama lui Iisus și i-au transmis vestea învierii Lui.

3,4 În acest verset este pomenit iatacul unde a fost concepută îndrăgostita, loc unde există o tradiție a iubirii. Iubita își cheamă iubitul în locul în care sunt toate amintirile de iubire ale casei. Iatacul iubirii este locul începuturilor. Acolo a fost concepută iubita, acolo vrea să-și înceapă istoria de iubire. ♦ „l-am prins": verbul κρατέω, „a prinde", sugerează forța, puterea; el mai înseamnă și „a domina, a fi stăpânul, posesorul, a forța". Aceasta sugerează pasiunea pe care o simte îndrăgostita pentru iubitul ei. Imaginea e cu totul neobișnuită. Femeia inițiază căutarea, ea conduce întreaga scenă a iubirii, lucru neobișnuit pentru felul în care a fost înțeles rolul femeii în Orient. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 6) consideră că orice este de natură conceptuală reprezintă un obstacol pentru suflet în calea aflării Mirelui, a cărui existență se desfășoară în spațiul incomprehensibilului. Pentru ca sufletul să-L găsească pe Iubitul său, adică pe Dumnezeu, trebuie ca el să depășească domeniul conceptualului și să se apropie de Dumnezeu prin credință. Prin aceasta, inima, descrisă aici ca o cămăruță, un iatac, se întoarce la condiția ei originară, la starea inițială în care a fost creată. ♦ Pentru Grigore al Elvirei (*In Canticum Canticorum* 5.5-14), aici vorbește Biserica. Mama Bisericii, în a cărei casă și cameră trebuie să intrăm, este Ierusalimul ceresc (*cf.* Gal. 4,26), care l-a trimis pe Hristos pe pământ. Prin credința în Hristos, Dumnezeu intră în camera inimii omului. Condiția intrării în

îndată l-am găsit pe cel pe care îl iubeşte sufletul meu,
l-am prins şi nu-l voi mai lăsa,
până ce nu-l voi fi dus în casa mamei mele
şi în iatacul celei care m-a zămislit.
[5] Vă pun sub jurământ, fiice ale Ierusalimului,
pe puterile şi tăriile câmpului,
să nu treziţi şi să nu stârniţi dragostea până nu vrea ea!
[6] Cine este cea care se ridică din pustie,

Ierusalim: a-L avea pe Hristos în inimă şi a fi unit cu El printr-o dragoste care nu poate fi ruptă. ♦ Dragostea Fecioarei Maria pentru Fiul ei, în înţelegerea lui Rupert din Deutz (*In Cantica Canticorum Commentariorum Libri* 3), constituie un exemplu pentru toate sufletele care-L caută pe Hristos. Îl căutăm „pe pat", când în neînsemnata odihnă pe care această viaţă ne-o permite suspinăm după Mântuitorul nostru. Îl căutăm „în noapte", deoarece, în ciuda faptului că mintea noastră rămâne trează, ochiul nostru e orbit. „A înconjura cetatea" înseamnă a ne îndrepta spre Biserica celor aleşi. Cei care păzesc cetatea sunt Părinţii Bisericii, care veghează asupra acesteia şi ne dau învăţătură prin scrierile lor. Mântuitorul nostru, deşi a fost om printre oameni, a depăşit condiţia umană în virtutea divinităţii Sale. Superioritatea Mântuitorului asupra condiţiei umane este ceea ce înţelegem după ce „trecem de păzitori", după ce înţelegem că El este mai presus decât profeţii şi apostolii.

3,5 Vezi şi 2,7. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 4) interpretează acest verset ca fiind un îndemn, nu o prohibiţie, un îndemn de a intensifica iubirea. După el, jurământul are ca scop direcţionarea oamenilor spre o viaţă a virtuţii şi a iubirii, pentru ca Dumnezeu să-Şi ducă la îndeplinire dorinţa Sa ca toţi oamenii să fie mântuiţi şi să ajungă la cunoştinţa adevărului (*cf.* 1Tim. 2,4). Prin „câmp" trebuie să înţelegem această lume, iar „puterile" şi „tăriile" se referă la puterile angelice. În lumina cuvintelor care afirmă că la înviere trupurile noastre vor avea o constituţie angelică (Mt. 22,30), prin jurământul de faţă suntem îndemnaţi ca de pe acest câmp al lumii, adică încă din timpul vieţii pământeşti, să contemplăm şi să căutăm a imita puritatea angelică. Viaţa la care sperăm să ajungem trebuie practicată încă de pe pământ. Aceasta înseamnă „a trezi" şi „a stârni" dragostea, a progresa întotdeauna în ce priveşte binele şi a împlini astfel voia lui Dumnezeu.

3,6 Carr (p. 106), şi nu numai el, consideră că fragmentul 3,6–5,1 constituie din multe puncte de vedere „inima" Cântării Cântărilor, cu pasajul 4,16–5,1 care funcţionează ca un pivot central în jurul căruia gravitează mesajul cărţii. Relaţia de dragoste progresează, ajunge acum la deplina ei maturitate reprezentată de actul consumării iubirii. Totodată, ultimele versete ale capitolului 3 ridică multe dificultăţi în încercarea de a le armoniza cu restul cărţii, deoarece la prima vedere nu par a avea vreo legătură cu contextul. Dacă se acceptă opinia că această carte nu este doar o colecţie de imnuri fără legătură între ele, ci constituie descrierea unei celebrări nupţiale, cea mai plauzibilă variantă de interpretare este că versetele înfăţişează aducerea miresei din casa ei izolată în noul ei cămin, în oraşul regal (Carr, p. 107). ♦ Pentru Keel (p. 125), acest nou poem

ca niște coloane de fum, înmiresmată
de smirnă și tămâie, din toate pudrele vânzătorului de miresme?
[7] Iată lectica lui Solomon,

---

se inserează aici prin cuvântul-cheie „noapte" (3,1.8) sau prin contrastul între „cetate" (3,1-5) și „pustie" (3,6-8). ♦ „Cine este...": Carr (p. 107) arată că interpretarea ebr. *mī zo'th* depinde de interpretarea pronumelui, formă de feminin singular, care se poate referi fie la mireasă, fie la lectica din versetul 7. Folosirea interogativului *mī* sugerează însă mai degrabă o persoană decât un lucru. ♦ „smirnă și tămâie": tămâia este în general asociată cu ritualul de închinare. În Vechiul Testament, spre deosebire de smirnă, tămâia este folosită doar în context cultic, cu excepția prezentului context (Keel, p. 126). ♦ Unii scriitori creștini au văzut în verset o imagine a Bisericii care locuiește în pustiul acestei lumi, dar unită cu Mirele Ei. „Smirna" simbolizează mortificarea cărnii, a plăcerilor lumești, dar „tămâia" denotă puritatea rugăciunii (*cf.* Pope, p. 430). ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), „pustia" reprezintă natura umană. Mireasa este asemănată cu o coloană de fum de tămâie deoarece, după cum spune Scriptura (*cf.* Rom. 12,1, Evr. 13,15), ea trebuie să I se înfățișeze lui Dumnezeu ca o jertfă. „Smirna" și „tămâia" au semnificații aparte. Ele se referă, prima la umanitatea lui Hristos, smirna fiind folosită ca parfum pentru morți, a doua la divinitatea Lui. Așadar, compararea Miresei cu smirna și tămâia arată că ea își mărturisește credința în moartea Mirelui și, totodată, în veșnicia Lui. ♦ Ambrozie (*De Isaac* 5.44-46) consideră că sufletul omului se ridică din pustiul păcatelor asemenea fumului de tămâie care reprezintă rugăciunile pioase ale sfinților (*cf.* Ap. 8,4). De asemenea, smirna și tămâia se referă la faptul că sufletul a murit față de păcat și trăiește pentru Dumnezeu. ♦ Apponius (*In Canticum Canticorum Expositio* 5.25-26, CCSL 19 126-127) vede în acest verset imaginea Bisericii dintre păgâni, care se ridică la cunoașterea lui Mesia și reprezintă un motiv de mirare pentru poporul lui Israel. Locul unde numele lui Hristos nu a fost pronunțat este o „pustie". Asemenea lui Israel, ieșit din Egipt prin pustie, în văzul popoarelor, tot așa poporul Israel a privit la Biserica dintre neamuri, ieșind din Egiptul spiritual, urcând spre muntele cunoașterii lui Dumnezeu, munte care este Hristos. „Miresmele" sunt faptele bune unite într-o coloană de fum aromată.

3,7 Versetul descrie garda regală de onoare. Încă de pe vremea regelui David, „vitejii" erau o echipă de elită alcătuită din treizeci de membri (*cf.* 2Rg. 23,18-19.23). Aici e vorba de o gardă dublă. Garda simplă asigura protecția, garda dublată, pe lângă funcția de protecție, are și funcție ceremonială. ♦ Ioan Alexandru (p. 58) arată că 60, ca cifră simbolică reprezentând o escortă înarmată, apare și în poezia erotică egipteană. ♦ Acesta este unicul loc în Cântarea Cântărilor în care apare numele poporului Israel, fapt interpretat de unii ca un indiciu al compunerii cărții înainte de moartea lui Solomon, în 931 î.H. (Carr, p. 110). ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), regele Solomon îl reprezintă pe Hristos. După cum Solomon a fost un om al păcii, tot așa Hristos este pacea noastră. Lectica lui Solomon, adică a Mirelui, simbolizează Cuvântul lui Dumnezeu unit cu Mireasa, dând naștere roadelor spirituale. Cei șaizeci de viteji reprezintă sfinții

cu şaizeci de viteji împrejur
dintre vitejii lui Israel,
[8] cu toţii purtând sabie,
învăţaţi la război,
fiecare îşi ţine sabia pe coapsă
din cauza primejdiilor de noapte.
[9] Regele Solomon şi-a făcut un palanchin

Vechiului Legământ. ♦ Ambrozie (*De Isaac* 5.44-46) interpretează „lectica" lui Solomon ca fiind Hristos însuşi, patul sfinţilor, locul lor de odihnă. ♦ Pentru Rupert din Deutz (*Commentariorum Libri* 2), lectica lui Solomon este sânul Fecioarei Maria, în care a luat fiinţă, ca om, Hristos. ♦ Alţi comentatori au interpretat „patul" ca fiind Biserica în care sfinţii se bucură cu Principele Păcii. Cei şaizeci de viteji sunt Părinţii apărători ai Bisericii prin predicile lor sau căutând fericirea cerească prin contemplaţie. Numărul e compus din „şase", semnificând cele şase zile în care Dumnezeu a creat lumea, şi „zece", reprezentând plata dată lucrătorilor credincioşi din vie, adică un dinar (*denarius*). Pentru unii, lectica reprezintă fie Crucea, fie rugăciunea, fie mormântul în jurul căruia evreii au postat gărzi, fie odihna veşnică a credincioşilor în cer (Pope, p. 434).

3,8 „sabia pe coapsă": precizarea legată de felul în care purtau tinerii săbiile, pe coapsă, este introdusă pentru a sublinia momentul acţiunii. Gărzile sunt multe şi înarmate în acest fel din cauza primejdiilor de noapte. ♦ Primejdiile din timpul nopţii au fost interpretate ca demoni care ameninţă miresele în timpul nunţii (Pope, p. 440). ♦ Keel (p. 129) consideră că versetele 6-8 descriu tot frumuseţea miresei, însă nu prezentând-o pe ea însăşi, ci ilustrând decorul care o înconjoară. ♦ Interpreţii creştini au privit, în general, sabia ca fiind Cuvântul lui Dumnezeu. Grigore cel Mare a evidenţiat diferenţa dintre a avea sabia şi a purta o sabie. Cel care nu trăieşte în conformitate cu Cuvântul lui Dumnezeu nu poartă această sabie, ci doar o are, cunoaşte Cuvântul, fără a fi pregătit de bătălie, gata să reziste ispitelor (Pope, p. 440).

3,9 „palanchin": cuvântul ebraic *'appir'yōn*, tradus de LXX φορεῖον, iar de Vulgata, *ferculum*, apare doar aici, în tot Vechiul Testament (Carr, p. 111). Pentru Keel (p. 130), cuvântul ebraic derivă din cel grecesc. Φορεῖον se află, în greacă, în poziţie emfatică. „Palanchinul" despre care se vorbeşte în acest verset e diferit de lectica pomenită în versetul 7. În lectică, purtată de obicei de patru sclavi, se stătea întins, în palanchin, de obicei acoperit, se stătea aşezat. Pentru unii comentatori perechea lectică-palanchin reprezintă un paralelism sinonimic, fiind vorba de acelaşi obiect. ♦ După părerea lui Keel (p. 130), versetele 9 şi 10 reprezintă singurul loc din Cântare în care nu vorbeşte cineva implicat în evenimente, ci un povestitor. Acestea ar reprezenta un alt poem, unit cu precedentul (6-8) prin cuvintele „lectică", „palanchin", cele două nefiind sinonime, şi de prezenţa lui Solomon. Textul prezintă cele mai importante pregătiri pentru procesiune. ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) crede că „palanchinul" îi reprezintă pe sfinţii apostoli care au vestit numele lui Hristos popoarelor şi împăraţilor. Urmând comparaţia

din lemne de Liban.
[10] I-a făcut stâlpi din argint
şi spătarul din aur,
cu scăriţă de purpură,
înăuntru, mozaic,
[daruri de] dragoste de la fiicele Ierusalimului.
[11] Ieşiţi şi priviţi

---

poporului cu Libanul, este de înţeles de ce apostolii, descendenţi ai lui Israel, sunt asemănaţi cu lemnul de cedru din Liban. ♦ Alţi exegeţi creştini, urmând interpretarea învăţaţilor evrei, care vedeau în verset o referire la Templu, au aplicat aceste cuvinte Bisericii. Lemnul de Liban a fost explicat ca reprezentând sfinţenia, adevărul şi perseverenţa sfinţilor. De asemenea, palanchinul a fost înţeles ca imagine a Fecioarei Maria, locul regal al Mântuitorului, curată în trup şi în suflet (Pope, p. 443).

3,10 Keel (p. 131) afirmă că descrierea tronului lui Solomon este realizată în stil elenistic, subliniind ideea derivării cuvântului ebraic *'appir*^{e}*yōn*, „palanchin", din grecescul φορεῖον. ♦ Ultimul stih al versetului ridică dificultăţi de traducere şi interpretare, din cauza folosirii cuvântului *'ahabhāh*, „iubire", tradus de LXX ἀγάπη, în legătură cu ornamentaţia tronului lui Solomon. Se poate înţelege că interiorul palanchinului era placat cu pietrele preţioase dăruite de fiicele Ierusalimului, care ar fi dorit să facă parte din alaiul regelui, acele fete din 1,2.3 care au dorit să-l atragă. Pe de altă parte, ἀγάπη poate să însemne, aici, datorită atracţiei semantice şi dorinţei de concizie a autorului, „dragoste/semn/dar". Vulgata traduce ambiguu *caritate constrauit* (Pope, p. 445). ♦ Pentru Keel (p. 131), „iubirea" descrie aici motivul împodobirii extraordinare a tronului. Aşadar, cuvântul ar fi folosit într-un sens asemănător celui din capitolul 2,4. ♦ „Stâlpii" sunt tot imagini ale apostolilor pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) care ne trimite la Gal. 2,9, unde Petru, Iacob şi Ioan sunt numiţi „stâlpi ai Bisericii". „Spătarul" simbolizează predicarea evangheliei în care se găseşte Cuvântul divin. În lumina textului din Ps. 18,9-10, pietricelele „mozaicului" reprezintă poruncile lui Dumnezeu. Totodată, Împărăţia lui Dumnezeu este comparată cu o comoară (*cf.* Mt. 13,45).

3,11 „I-a încoronat maica lui": Keel (p. 136) arată că acest text este singurul din Vechiul Testament unde se descrie un ceremonial de încoronare oficiat de mamă. Mama regelui deţinea o poziţie importantă la curte, cel puţin în regatul lui Iuda. Tocmai în cazul lui Solomon, mama sa a jucat un rol decisiv în înscăunarea lui (3Rg. 1,11-31). Keel aminteşte şi faptul că poeziile de dragoste egiptene arată aceeaşi situaţie. ♦ „ziua nuntirii": expresia apare aici pentru singura dată în Vechiul Testament (Carr, p. 113). ♦ „ziua bucuriei inimii lui": pentru Keel (p. 137), „bucuria inimii lui" sugerează bucuria la superlativ. Inima, în antropologia Vechiului Testament şi a Orientului Apropiat, e centrul fiinţei umane, simbol al raţiunii, sentimentelor, voinţei. Astfel, această bucurie posedă persoana în întregime, o inundă cu fericire. ♦ Îndemnul „ieşiţi" înseamnă, pentru Ambrozie (*De Isaac* 5.44-46), o chemare la a părăsi grijile, gândurile, constrângerile trupeşti şi vanităţile lumeşti pentru dragostea pe care o oferă Regele păcii. Darul de

la regele Solomon,
la coroana cu care l-a încoronat maica lui
în ziua nuntirii lui
şi în ziua bucuriei inimii lui.

4 [1] Iată, eşti frumoasă, iubita mea, iată, eşti frumoasă:

---

nuntă al lui Hristos este suferinţa şi sângele Său pentru binele nostru. ♦ Pentru Grigore al Nyssei (*Homiliae* 7), cele cărora le sunt adresate cuvintele respective sunt sufletele celor mântuiţi, iar coroana pusă pe capul lui Hristos e însăşi Biserica, formată din pietre vii. ♦ Rupert din Deutz (*Commentariorum Libri* 3) crede că „mama" la care se referă versetul e Biserica patriarhilor şi a profeţilor care au prevestit naşterea lui Hristos. „Ziua nuntirii" este ziua întrupării Lui, iar „ziua bucuriei" a fost cea în care, încoronat cu coroana de spini, a împlinit lucrarea de mântuire şi S-a bucurat de triumful învierii care avea să urmeze.
4,1 Versetele 1-7 sunt încadrate simetric: „Iată eşti frumoasă, iubita mea..." – „Toată eşti frumoasă...". Keel (p. 139) observă că, dacă poemul anterior fusese structurat de cele două imperative, „ieşiţi" şi „priviţi", fragmentul 4,1-5 este marcat de o lungă serie de construcţii nominale. Puterea de atracţie a iubitei reprezintă aici centrul de gravitate. ♦ Prima parte a versetului reia exact textul din 1,15. ♦ „porumbiţe": Ioan Alexandru (p. 59) aminteşte că în pictura egipteană ochiul e asemenea unei păsări în repaus. ♦ „tăcerea": ebr. *ţammāh*, „văl", este tradus de LXX σιώπησις, „tăcere" – vezi şi 6,7. În Isaia 47,2, acelaşi cuvânt e tradus prin „văl". ♦ Pentru Keel (p. 141), rolul vălului în verset este de a accentua intensitatea strălucirii ochilor: vălul nu o poate ascunde. ♦ „părul tău": părul era un semn al puterii în Vechiul Testament (de exemplu, în cazul lui Samson). Asemănarea lui cu o turmă de capre sugerează vitalitatea iubitei (Keel, p. 142). ♦ „se arată": ebraicul *gālaş* este tradus diferit de LXX şi de Vulgata. LXX îl redă folosind verbul ἀποκαλύπτω, „a se descoperi", „a se arăta", pe când Vulgata traduce cu *ascendo*, „a se ridica". ♦ Capitolul 4 este o declaraţie a iubirii mirelui faţă de mireasa lui, un imn în care acesta îi laudă frumuseţea. Exegeza patristică şi medievală tinde să identifice mireasa cu Biserica; de aceea, fiecare „membru" al trupului Miresei e interpretat figurativ, ca reprezentând o tipologie a membrilor aparţinând trupului Bisericii (Norris, p. 155). ♦ „Vălul" a reprezentat pentru interpreţii creştini modestia, autostăpânirea şi alte virtuţi. Tertullian a asociat vălul cu smerenia care trebuie să le caracterizeze pe tinerele creştine şi cu supunerea miresei faţă de soţul ei. Pentru unii, ochii îi simbolizează pe învăţătorii Bisericii, care oferă lumină trupului, iar părul, pe creştinii ajunşi la cel mai înalt nivel spiritual, cei mai apropiaţi de Hristos, Capul lor. Aşa cum părul este insensibil, creştinii desăvârşiţi sunt morţi faţă de lume şi plăcerile ei. Părul miresei e comparat cu o turmă de capre, deoarece membrii Bisericii contemplă lucrurile cereşti prin credinţă, iar caprele sunt animale curate şi se hrănesc pe înălţimi. Părul reprezintă o imagine a gândurilor sfinte şi a cuvintelor sufletului curat, mort faţă de trup şi lume, scos din întunericul păcatului, al ignoranţei, adus la adevăr, cunoaştere şi pietate prin cuvântul Evangheliei, descoperit pe Muntele Galaad, muntele mărturiei divine (*cf.* Pope, p. 461). ♦ Pentru

ochii tăi, porumbițe
dincolo de tăcerea ta.
Părul tău, ca o turmă de capre
care se arată din Galaad.
[2] Dinții tăi, ca o turmă de oi tunse
care ies din scăldătoare,
toate purtând gemeni,
nici una nu este stearpă între ele.
[3] Ca o panglică de purpură, buzele tale,

Ambrozie (*De mysteriis* 34-35, 37-40, *Fontes* 3, 230,232-234), cuvintele din verset sunt spuse de Iisus Hristos, care Își privește Biserica îmbrăcată în haine albe, curățită prin nașterea din nou (botez). Ochii sunt comparați cu porumbițele, deoarece Duhul Sfânt s-a pogorât în chip de porumbel. ♦ Apponius (*Interpretatio* 7.1-34, CCSL 19,139) afirmă că aceste cuvinte Îl prezintă pe Hristos lăudând frumusețea Bisericii formate din păgânii care s-au întors de la slujirea zeilor la adevăratul Dumnezeu. Apponius crede că ochii îi reprezintă pe cei care dau învățătură Bisericii prin puritatea și simplitatea lor. ♦ Beda Venerabilul (*Expositio* 2, CCSL 119b 244-245) consideră și el că ochii se referă la predicatorii Bisericii. Urmând comparația cu caprele (*cf.* Mt. 25,32-33), el afirmă că și credincioșii păcătuiesc, însă, în ciuda acestui fapt, progresează zilnic spre viața veșnică, unde vor fi eliberați de orice păcat.

4,2 Pentru Augustin (*De doctrina christiana* 2.11-13, *Enarrationes in Psalmos*, CCSL 38,10-11), „dinții" îi reprezintă pe învățătorii prin care credincioșii, intrând în Trupul lui Hristos, Biserica, scapă de erori și superstiții. „Scăldătoarea" se referă la actul botezului, iar „gemenii" sunt cele două porunci ale iubirii, iubirea de Dumnezeu și iubirea aproapelui. ♦ Ambrozie (*De mysteriis* 34-35, 37-40) consideră, de asemenea, că scăldătoarea face trimitere la actul botezului prin care sufletele se curăță de păcate. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 7) pornește în interpretarea sa de la aparenta incongruență a comparației dinților cu o turmă de oi. Dinții se caracterizează prin duritatea lor, stabilitatea și ordinea armonioasă în care sunt așezați. Pe de altă parte, oile sunt risipite la păscut. Dinții sunt „goi", în timp ce oile sunt îmbrăcate cu blană. Însă înțelesul mai adânc este altul: așa cum dinții sfărâmă hrana în mici bucăți, pentru a putea fi digerată, tot astfel, pe plan spiritual, îi reprezintă pe cei interesați de Scripturile Sfinte și de dificultățile pe care le întâmpină la fiecare pas, pentru a le transforma în hrana spirituală care este pe înțelesul tuturor, astfel încât sufletele ascultătorilor să fie hrănite. Acești interpreți ai Cuvântului trebuie să fie, în primul rând, „tunși", adică dezbrăcați de orice greutate trupească sau spirituală. „Gemenii" înseamnă, pe de o parte, calmul, impasibilitatea sufletului, pe de altă parte, puritatea vieții, niciodată stearpă în ce privește virtuțile.

4,3 Pentru Apponius (*Expositio* 6.9-12), panglica de purpură reprezintă sângele martirilor care colorează buzele Bisericii. Ei apără „dinții", adică pe învățătorii Bisericii, astfel încât cei care nu-i cred să poată fi aduși la credință prin mărturia martirilor. Glasul

şi graiul tău e fermecător.
Ca o jumătate de rodie, obrazul tău
dincolo de tăcerea ta.
[4] Ca turnul lui David, gâtul tău,
zidit spre Thalpioth
cu mii de scuturi atârnând pe el,
toate lănciile vitejilor.

Bisericii este frumos datorită puterii martirilor şi interpretării Cuvântului Sfânt de către învăţători. Prin frumuseţea obrajilor trebuie să înţelegem modestia fecioriei şi castitatea. Comparaţia cu o „jumătate de rodie" demonstrează că fecioria imită lucrările lui Hristos. Apponius face trimitere la 2,3, unde iubitul este comparat cu un măr între copacii pădurii. Fecioria şi înfrânarea posedă o parte din frumuseţea Mirelui, o „jumătate" prin care chipul Bisericii este mai strălucitor. În plus, Apponius crede că cei doi obraji ai Bisericii le reprezintă, unul pe Maria, sora lui Moise, celălalt pe Maria, mama lui Iisus, care, prin integritatea lor, au făcut chipul Bisericii frumos şi demn de admiraţie.

4,4 „turnul lui David": mulţi comentatori spun că despre acest turn al lui David nu se ştie nimic, nefiind identic cu cel actual. Ebr. *migh'dal* denumeşte o fortăreaţă regală sau un fel de acropolă ca loc de refugiu în timp de pericol. ♦ „gâtul": Keel (p. 147) arată că limba ebraică asociază „gâtul" cu o anumită atitudine, în special cu mândria (*cf.* Ps. 74,5.6). Aşadar, gâtul iubitei, „mândria ei", este asemenea „turnului lui David". Această comparaţie o descrie pe iubită ca pe o cetate mândră şi de necucerit. ♦ „Thalpioth": cuvântul *tal'piyōth* este complet necunoscut în afara ocurenţei de aici. Targumul îl pune în legătură cu un radical ebraic care ar însemna „învăţătură", „instrucţie". LXX nu face decât să-l transliereze: θαλπιωθ, considerându-l un nume propriu, însă nici un oraş cu acest nume nu a fost identificat. Vulgata îl traduce prin *cum propugnaculis*, „cu metereze". Cea mai probabilă este derivarea sa de la un cuvânt care înseamnă „a aranja în şiruri", făcând aici referire la podoabele gâtului iubitei. ♦ Honorius din Autun (*Expositio in Cantica Canticorum*, PL 172, 413A-414A) oferă două interpretări versetului. Conform celei dintâi, „gâtul" îi reprezintă pe învăţătorii Bisericii. Aşa cum gâtul leagă trupul de cap, aceştia „leagă" Biserica de Hristos, prin cuvântul şi exemplul lor. După cum turnul are menirea de a-i proteja pe locuitorii cetăţii de duşmani, tot aşa aceste persoane, întărite de puterea lui Hristos, apără Biserica de eretici, păgâni sau creştini falşi. „Miile de scuturi" sunt nenumăratele argumente din Scripturi sau cele aduse pe calea raţiunii, folosite împotriva adversarilor, iar „lănciile vitejilor" reprezintă exemplele de suferinţă ale martirilor, precum şi vieţile sfinţilor. A doua interpretare propusă de Honorius din Autun este că turnul lui David este cuvântul lui Dumnezeu, zidit de Hristos pentru a apăra Biserica împotriva duşmanilor Ei. „Scuturile" sunt învăţăturile Vechiului şi Noului Testament, iar „lănciile" reprezintă exemplele sfinţilor care-i întăresc pe alţii în lupta lor împotriva păcatelor. ♦ Grigore al Nyssei a interpretat scuturile drept îngerii Bisericii care o apără de atacurile venite din partea celor puternici (*cf.* Pope, p. 469).

[5] Sânii tăi, ca doi pui gemeni de căprioară
care pasc între crini.
[6] Până să răsufle ziua şi să se mişte umbrele,
voi porni eu spre muntele de smirnă
şi spre dealul de tămâie.
[7] Toată eşti frumoasă, iubita mea, nici un cusur nu-i în tine.
[8] Vino din Liban, mireasă, vino din Liban,

4,5 Contrast de culori foarte puternic şi sugestiv. Imagistica este prea evidentă, ca să evităm prima opţiune pentru interpretarea Cântării, şi anume, că avem de-a face cu un cântec de dragoste al unei perechi de îndrăgostiţi care se privesc unul pe altul din cap până în picioare. Cei doi pui de căprioară sau de gazelă au culoarea brună, culoare a proeminenţelor sânilor care contrastează cu albul sugerat de culoarea crinilor, alb al pielii care nu a fost atinsă de soare. Simetria din versetul 2 este reintrodusă aici prin această imagine (Carr, p. 118). ♦ Pope (p. 470) aminteşte că gazela este celebrată în poezia arabă pentru perfecţiunea ei în formă şi în frumuseţe. ♦ Apponius (*Expositio* 6.26-34) vede în imaginea sânilor la care se hrăneşte Biserica cele două Testamente, „gemene" datorită perfectei armonii între ele, Noul Testament fiind împlinirea Vechiului. ♦ Grigore al Nyssei a considerat că ei reprezintă omul interior şi cel exterior, uniţi într-o singură fiinţă (Pope, p. 471).

4,6 „până să răsufle ziua": vezi nota 2,17. ♦ „muntele... dealul...": s-au făcut încercări de a identifica geografic „muntele de smirnă" şi „dealul de tămâie", însă fără nici un rezultat, deoarece nici smirna, nici tămâia nu sunt originare din Palestina, ele fiind importate de departe (Carr, p. 118, Pope, p. 472). ♦ Acest pasaj este încă un argument pentru a renunţa să căutăm aceste locuri într-o geografie a realităţii, încă un argument pentru interpretarea Cântării în cheia hermeneutică a cântecului de dragoste. ♦ Ioan Alexandru (p. 62) consideră că „muntele de smirnă" şi „dealul de tămâie" sunt două locuri ideale unde iubirea găseşte adăpost. ♦ Cei care aleg interpretarea alegorică susţin că în Vechiul Testament tămâia sugerează o atmosferă cultică. Combinarea smirnei cu tămâia sugerează dedicarea totală lui Dumnezeu şi sfinţenia. Iubita este prezentată hiperbolic prin imaginea unei regiuni formate din aceste aromate preţioase, încărcate de semnificaţii simbolice (Keel, p. 153). ♦ Dacă până aici s-a putut observa frumuseţea fiecărui membru al Bisericii, Grigore al Nyssei (*Homiliae* 7) consideră că ceea ce urmează constituie o laudă la adresa întregului trup. Muntele de smirnă şi dealul de tămâie se referă, unul la suferinţa şi moartea lui Hristos, celălalt la divinitatea Lui. Cel care participă alături de Hristos la suferinţa Lui va fi, de asemenea, părtaş la gloria Lui.

4,7 „Toată", ὅλη, se află în poziţie emfatică. ♦ „cusur": ebr. *mûm*, „cusur", apare doar de optsprezece ori în Vechiul Testament (Carr, p. 119); este un termen cultic, descriind defectele preoţilor sau ale jertfelor, defecte care aveau ca urmare descalificarea din funcţia de preot, respingerea jertfelor şi chiar mânia divină (Keel, p. 153).

4,8 „mireasă": ebr. *kallāh* apare prima dată în Cântarea Cântărilor în acest verset. În afară de acest loc şi de 4,11, apare în restul cărţii doar lângă cuvântul „soră". Folosirea

vino şi coboară de pe culmea Credinţei,
de pe vârful Sanir şi Ermon,
din vizuina leilor, din munţii leoparzilor.
[9] Ne-ai dat inimă, sora mea, mireasă,

---

apelativelor „frate" şi „soră" reprezintă titluri de cinstire sau de afecţiune, nu termeni care să se refere la relaţii de familie, ştiut fiind că între fraţi căsătoria era interzisă. ♦ „coboară": ebr. *taşūrī* este citit în mod diferit de Vulgata, care îl traduce *coronaberis*, „vei fi încununată". Verbul *şūr* are două sensuri, „a privi la" şi „a călători" sau „a coborî" (aşa l-a înţeles LXX). Ambele sensuri sunt acceptabile în context (Pope, p. 474). ♦ „vino şi coboară": joc de cuvinte în greacă, o construcţie în jurul aceluiaşi radical. Preverbul celui de-al doilea verb ar putea fi interpretat intensiv. Am putea sugera sonoritatea expresiei ἐλεύσῃ καὶ διελεύσῃ prin „treci şi petreci". ♦ „de pe culmea Credinţei": gr. ἀπό ἀρχῆς πίστεως, *litt.* „de pe vârful/de la începutul credinţei". LXX a tradus toponimul ebraic *'Amānāh*, citind *'emūnāh*, „credinţă". ♦ „Sanir" este numele amorit pentru muntele Ermon (sau Hermon), *cf.* Deut. 3,9. ♦ „leilor... leoparzilor": motivul introducerii imaginii acestor animale aici este neclar. O ipoteză ar fi faptul că leul era adesea asociat cu Inanna/Anat, zeiţa akkadiană/canaaneană a dragostei (Carr, p. 120). ♦ Unele interpretări l-au văzut în persoana lui Solomon pe Hristos, chemându-i la mântuire pe păgâni, scăpând Biserica din mrejele idolatriei. Libanul reprezintă idolatria păgânilor, iar Sanirul şi Hermonul au fost văzute ca semnificând Legea. Mireasa e chemată din „vizuina leilor", adică din mâinile persecutorilor evrei şi din „munţii leoparzilor", adică din înşelăciunea păgânilor. Faptul că mireasa e chemată de trei ori are o triplă semnificaţie. Mireasa trebuie să fie desăvârşită în gândire, în vorbe şi în fapte; trebuie să vină la Mirele ei prin credinţă, speranţă şi dragoste; să renunţe la puterea diavolului, la lume şi la sine; să vină în numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh (*cf.* Pope, p. 478).

4,9 „Ne-ai dat inimă": verbul ebr. *libbabh^eti*, construit de la radicalul *LBB*, „inimă", a fost înţeles în două sensuri opuse: „a da curaj, a da inimă" şi „a descuraja" (Pope, p. 478). LXX traduce literal, ἐκαρδίωσας ἡμᾶς, cuvântul fiind un *hapax* care a fost interpretat în primul sens, pe când Vulgata are *uulnerasti cor meum*, „mi-ai rănit inima". ♦ „sora mea": Carr (p. 121) arată că apelativele „frate" şi „soră" între iubiţi sunt atestate în literatura Orientului Apropiat. Nu este vorba aici de relaţii incestuoase, ci numai de un termen de tandreţe care arată apropierea şi permanenţa relaţiei celor doi. Aceeaşi observaţie şi la Keel, p. 163. *Vide supra* 1,13 şi 4,8. ♦ „una din podoabele de la gâtul tău": expresia ἐν μιᾷ ἐνθέματι τραχήλων σου este dificil de tradus pentru că μία este feminin, iar ἔνθεμα este la genul neutru. Se poate interpreta ἐν μιᾷ ca o construcţie adverbială: „într-o clipă." TM ar putea fi tradus „cu un singur inel din colierele tale". ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 8) interpretează cuvintele ἐκκαρδίωσας ἡμᾶς ca însemnând „ne-ai încurajat, însufleţit". Aceste cuvinte sunt adresate miresei (simbolul sufletului) de corul de îngeri, de prietenii Mirelui, atunci când mireasa este ridicată de puterea Cuvântului într-o stare şi mai înaltă de slavă. Sufletul transformat, preschimbat, ajunge într-o relaţie de înrudire cu fiinţele necorporale. Din acest motiv, puterile cereşti i se

ne-ai dat inimă cu unul dintre ochii tăi,
cu una din podoabele de la gâtul tău.
[10] Ce frumoşi s-au făcut sânii tăi, sora mea, mireasă,
ce frumoşi s-au făcut sânii tăi de la vin,

---

adresează miresei numind-o „soră". Pentru a clarifica mai mult sensul interpretării sale, Grigore al Nyssei apelează la Ef. 3,10, unde apostolul Pavel afirmă că înţelepciunea felurită a lui Dumnezeu a fost descoperită nu doar oamenilor, ci şi puterilor cereşti. Prin Biserică, puterile cereşti, prietenii Mirelui, au ajuns să cunoască mai mult înţelepciunea lui Dumnezeu, felul în care Înţelepciunea a unit contrariile: cum Cuvântul S-a făcut trup, cum prin slăbiciunea crucii puterea duşmanului a fost înfrântă, cum a fost om şi totuşi Dumnezeu, cum a ales o condiţie de sclav, rămânând rege în acelaşi timp. Astfel, printr-o cunoaştere mai adâncă a tainelor înţelepciunii, puterile cereşti au fost „însufleţite", „încurajate". Biserica fiind Trupul lui Hristos, purtând însăşi identitatea Lui, când „prietenii Mirelui" privesc Biserica, ei văd invizibilul mai clar. ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), „ochiul" miresei priveşte la tainele şi la lucrurile divine. Podoabele de pe gât se referă la virtutea realizată în viaţa de zi cu zi, deoarece „gâtul" poartă asupra sa jugul poruncilor divine. ♦ O altă interpretare a „gâtului", care uneşte capul cu trupul, este că acesta reprezintă unirea sufletelor cu Hristos, prin convertire (*cf.* Pope, p. 484).

4,10 „de la vin": din cauza prezenţei genitivului ἀπὸ οἴνου, am tradus „ce frumoşi s-au făcut sânii tăi de la vin", înţelegând o nuanţă cauzală, nu ca în alte traduceri, unde s-a interpretat acest genitiv ca un genitiv al comparaţiei, variantă mai apropiată de TM. ♦ Keel (p. 164) arată că termenul ebraic pentru „frumos" include şi noţiunea de „dezirabil". ♦ Asupra cuvântului tradus aici prin „sâni", se impun explicaţiile de la 1,2. ♦ „mireasma": ebr. *bᵉśāmīm*, „miresme", apare în Cântarea Cântărilor pentru prima dată aici. Iniţial se referea la orice mireasmă, însă, ulterior, a ajuns să însemne doar „balsam", preparat cosmetic artificial, în opoziţie cu gr. ὀσμή, aici mirosul corpului imprimat în haine. Iubitul preferă mireasma care emană din trupul iubitei oricăror balsamuri artificiale (Keel, p. 165). Această frază e una dintre cele mai frumoase şi sensibile declaraţii de dragoste din întreaga Cântare. ♦ *Glossa ordinaria*, CCCM 170.22, 249, 251: dacă în 1,2 mireasa privea cu admiraţie sânii iubitului, aici mirele i se adresează iubitei în termeni asemănători. Acest lucru ne atrage atenţia asupra unirii dintre Hristos şi Biserică. Ei sunt, după cuvintele apostolului, una (*cf.* Ef. 5,31). Învăţătura aparţine lui Hristos, deoarece El o oferă şi o transmite Bisericii. ♦ Pentru Rupert din Deutz (*Libri Commentariorum* 3), „mirosul" mai presus de orice mireasmă reprezintă actele de caritate ale Bisericii. Adevăratele miresme sunt ajutorarea celor aflaţi în nevoi, hrănirea duşmanilor, vizitarea bolnavilor şi a celor din închisori (*cf.* Mt. 25,35-36). ♦ După alte interpretări, „sânii frumoşi de la vin" se referă la doctrina Bisericii. Aceştia nu mai dau lapte pentru prunci şi pentru cei slabi în credinţă, ci vinul sfinţilor, adevărata învăţătură, oferită celor maturi în credinţă. ♦ O altă explicaţie propusă: vinul reprezintă sângele lui Hristos cu care Biserica se hrăneşte, umplându-se de dragostea faţă de Dumnezeu şi faţă de oameni (*cf.* Pope, p. 485).

şi mireasma hainelor tale, mai presus decât toate aromele!
[11] Buzele tale picură fagure, mireasă,
miere şi lapte, sub limba ta,
şi mireasma hainelor tale este ca mireasma Libanului.
[12] Grădină închisă, sora mea, mireasă,
grădină închisă, fântână pecetluită.
[13] Mlădiţele tale, livadă de rodii cu rod,

4,11 „Mierea" şi „laptele" sunt simbolurile prosperităţii pe care o găsim în Ţara Făgăduinţei. De asemenea, „laptele" este simbol comun în poezia de dragoste din Orientul Apropiat (Carr, p. 123). ♦ Pope (p. 486) spune că în poeziile nupţiale sacre sumeriene, dulceaţa şi mierea se referă la plăcerea sexuală. ♦ Pentru comentatorii creştini, Părinţii Bisericii oferă învăţătură sfântă asemănată cu „mierea"; de asemenea, „lapte" pentru copiii în credinţă. Ei „picură" mierea, nu o toarnă, deoarece „distribuie" învăţătura astfel încât să poată fi înţeleasă de toţi ascultătorii.

4,12 „Grădină": gr. κῆπος apare pentru prima dată aici. Termenul revine în texte profetice, în Isaia, Amos sau Iezechiel. Tema „grădinii" a fost foarte productivă în toate tradiţiile exegetice. Istoria Genezei începe într-o grădină. Învierea este descoperită şi are loc într-o grădină. Grădina e locul de meditaţie şi rugăciune, locul de transmitere a tradiţiei, dar şi locul unde Hristos este prins pentru a fi supus pătimirii şi morţii. ♦ În Antichitate, grădina semăna cu un mic parc în care erau cultivaţi arbuşti şi pomi roditori. A sta la umbra acestor pomi în pace şi a te bucura de fructele lor reprezenta cea mai înaltă formă de fericire. ♦ „Grădina închisă" simbolizează virginitatea (Carr, p. 123). În majoritatea cântecelor de dragoste din Orientul Apropiat regăsim această metaforă (Keel, p. 172). ♦ Versetele 12-15 au fost interpretate ca referindu-se la Biserică, Mireasa lui Hristos, la sufletul sfânt sau, în mod special, la Fecioara Maria (*cf.* Pope, p. 490). ♦ Honorius din Autun (*Expositio* 2) crede că această grădină reprezintă imaginea Bisericii, în care cresc feluritele virtuţi ale sfinţilor, diferitele flori care aduc vindecare rănilor pricinuite de păcat. Varietatea florilor ilustrează varietatea celor aleşi: martiri, mărturisitori, fecioare şi alţi credincioşi. „Grădinarul" este Hristos care-Şi îngrijeşte grădina prin învăţătura Sa. Grădina închisă simbolizează faptul că este ferită de atacurile duşmanilor prin învăţătura predicatorilor. „Izvorul" reprezintă Sfânta Scriptură prin care Biserica este „udată"; totodată el reprezintă şi izvorul botezului, închis pentru păgâni, descoperit însă catehumenilor. Pe de altă parte, izvorul îl reprezintă pe Hristos, sursa vieţii, izvorul Apei Vii, adică a darurilor Duhului Sfânt.

4,13 „Mlădiţele tale", *litt.* „cele ce vin dinspre tine, trimise de tine". Termenul ebr. *şelaḥ* a ridicat mari dificultăţi traducătorilor şi comentatorilor. LXX l-a redat etimologic, prin ἀποστολαί, Vulgata prin *emissiones*, „emanaţii", „cele ce vin (dinspre tine)". În 3Rg. 9,16, 1Mac. 2,18 şi 2Mac. 3,2 termenul grecesc este folosit cu sensul „daruri, cadouri (trimise)". În contextul Cântării, putem să migrăm spre un sens din lumea vegetală: „mlădiţe", cele ce ies din trunchi. Rădăcina cuvântului înseamnă „a trimite" şi se regăseşte ca radical al termenului „apostol". Acest lucru oferă destule motive pentru

cipru cu nard,
[14] nard şi şofran,
trestie şi scorţişoară,
cu toţi pomii Libanului,
smirnă şi aloe cu cele mai bune miresme,
[15] izvor al grădinilor, fântână de apă vie
care curge susurând din Liban.
[16] Ridică-te, vânt de miazănoapte şi vino, vânt de miazăzi,

---

speculaţii referitoare la apostolii „trimişi" de Mireasă, Biserica. Pentru Origen, acestea sunt „darurile" trimise de Mireasă pentru Mire. ♦ „cipru": *cf.* nota la 1,14. ♦ Nardul era un parfum foarte scump, obţinut dintr-o plantă originară din regiunea himalayană a Indiei (Carr, p. 85). Nardul face trimitere la sfinţii umili şi inocenţi care, prin dragostea lor, îi ung pe oamenii răniţi de păcate (Honorius din Autun, *Expositio* 2). ♦ „Emanaţiile", asociate imaginii sufletului pios, au fost privite drept cuvintele spuse spre slava lui Dumnezeu; „rodiile" îi reprezintă pe apostolii martirizaţi, „camforul" (ciprul), puritatea vieţii spirituale, iar „nardul" sugerează ungerea lui Hristos înainte de moartea Sa (In. 12,3), *cf.* Pope, p. 493. ♦ Pentru Honorius din Autun (*Expositio* 2), „livada cu rod" îi ilustrează pe sfinţii care aduc roade prin faptele lor bune.

4,14 „aloe": în text αλωθ, transcriind aproximativ ebraicul *'ahālōth.* Carr (p. 126) afirmă că toate aceste specii menţionate au conotaţii erotice în poezia de dragoste. Ele servesc şi ca simboluri pentru frumuseţea iubitului. ♦ „Trestia" îi reprezintă, pentru unii, pe Părinţii Bisericii şi scrierile lor; mirul şi aloea au sugerat pregătirea lui Hristos pentru înmormântare şi necesitatea omului de a lua parte la moartea lui Hristos înainte de a fi părtaş la învierea Lui. „Cele mai bune miresme" au fost explicate ca fiind darurile Duhului Sfânt sau marile învăţături ale Bisericii (Pope, p. 495).

4,15 Imaginea iubitei ca „izvor al grădinilor" şi ca „fântână de apă vie" sugerează extraordinara frumuseţe şi rodnicia ei în momentul în care fântâna pecetluită se deschide (Carr, p. 126). Izvorul dintr-o grădină este esenţial pentru a menţine nu numai prospeţimea şi frumuseţea grădinii, ci însăşi existenţa ei. Iubitul spune astfel că, pentru el, iubita reprezintă motivul şi scopul pentru care trăieşte. ♦ *Glossa ordinaria*, CCCM 170.22, 265: Biserica primară a fost un izvor de biserici (comunităţi), prin învăţătura dată, care este în acelaşi timp izvor şi fântână, desemnând misterele înţelese doar de sfinţi prin revelaţia Duhului.

4,16 Aşa cum s-a amintit, acest verset şi primul din capitolul următor sunt privite de mulţi comentatori ca un *climax* al cărţii. Ele se situează exact la mijlocul textului ebraic. Sunt 111 stihuri (60 de versete împreună cu titlul, 1,1), de la 1,2 la 4,15, şi 111 stihuri (55 de versete) de la 5,2 la 8,14. Astfel de jocuri ale simetriei nu sunt deloc neobişnuite în textele ebraice. Tot ce s-a întâmplat până aici a fost în vederea pregătirii pentru săvârşirea şi desăvârşirea iubirii. Ce urmează de aici este consolidarea şi confirmarea ei (Carr, p. 127). ♦ „vânt de miazănoapte... vânt de miazăzi": după părerea lui Keel (p. 181), vântul răcoritor de nord măreşte efectul pe care îl au umbrele grădinii (*cf.* 2,3), pe când

suflă peste grădina mea, să curgă miresmele mele,
să se ridice iubitul meu spre grădina sa
şi să-i mănânce roada.

5 [1] Am intrat în grădina mea, sora mea, mireasă,

---

vântul cald de sud îi stimulează aromele. Pope (p. 498) crede însă că cele două vânturi formează doar un paralelism poetic, fără vreo semnificaţie aparte. ♦ Nordul este interpretat în Scriptură ca regiune a întunericului şi a răului (*cf.* Ier.1,14; 10,22, 4,6). În lumina acestor versete, Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) înţelege vântul de nord ca reprezentând puterile răului. Pe de altă parte, sudul este regiunea luminii şi a căldurii. De aceea, chemarea vântului de sud semnifică dorinţa miresei de a fi inundată de harul divin, prin prezenţa Mirelui. ♦ Pentru Grigore al Nyssei (*Homiliae* 10), vântul de nord îl reprezintă pe diavolul însuşi, principele întunericului. Vântul de sud reprezintă puterea Duhului Sfânt care inundă grădina, adică Biserica, prin savoarea învăţăturilor, a profeţiilor şi a credinţei. Grigore al Nyssei pune versetul în legătură cu Faptele Apostolilor 2,2, unde e descrisă scena revărsării Duhului Sfânt. ♦ Beda Venerabilul (*Expositio*) interpretează diferit versetul: cele două vânturi reprezintă două feluri de încercări cărora Biserica trebuie să le facă faţă şi care demonstrează măsura virtuţii ei. Vântul de nord semnifică duritatea acestei lumi, pe când cel de sud denotă farmecul ei înşelător.

5,1 Atât Vulgata, cât şi LXX traduc cele patru verbe, „am intrat, am culeş, am mâncat şi am băut", la timpul trecut, însă în TM verbele se pot referi şi la viitor sau chiar la timpul prezent (Norris, p. 188). ♦ „mi-am mâncat pâinea cu mierea mea": gr. ἔφαγον ἄρτον μου μετὰ μέλιτός μου. TM are: „mi-am mâncat fagurele cu mierea mea." LXX traduce astfel, poate, din dorinţa de a evita repetiţia (Pope, p. 505), deşi ἄρτος ar putea însemna orice fel de hrană, prin generalizare. ♦ Mierea, vinul şi laptele se găseau printre elementele folosite în riturile de fertilitate (Pope, p. 506). ♦ „prieteni": acest vocativ formează un paralelism cu următorul: ἀδελφοί. În TM, *dōdhīm* (la plural) înseamnă atât „iubiţilor", cât şi, abstract, „dragoste"; aşadar, sensul ar putea fi „îmbătaţi-vă [cu] dragoste" (Pope, p. 506). ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), culegerea smirnei se referă la moartea îndurată de Hristos, moarte cu care toţi credincioşii se identifică (*cf.* Rom. 6,4). Totodată, Hristos este adevărata viţă (*cf.* In. 15,1). „Laptele" îi evocă pe cei imaturi în credinţă, pe care El nu-i respinge, ci le acceptă roadele. Cei apropiaţi de Hristos, prietenii Săi, aflaţi pe calea spre desăvârşire, sunt invitaţi de El să fie umpluţi de „beţia" divină, care conduce nu la delir, ci la cumpătare, nu la slăbiciune, ci la putere (*cf.* Ps. 35,8). ♦ Pope (p. 509) arată că exegeţii şi comentatorii creştini au exploatat din plin cuvintele-cheie din acest verset, interpretându-le extrem de variat. Smirna simbolizează suferinţa lui Hristos şi a fost văzută, totodată, ca reprezentându-i pe martiri, iar aromele, pe sfinţi. Smirna ilustrează botezul prin care suntem îngropaţi împreună cu El, iar aromele sunt puterile date de Duhul Sfânt. Mierea, vinul şi laptele au fost interpretate diferit. Mierea a fost înţeleasă ca fiind „dulceaţa" divinităţii aparţinând trupului uman al lui Hristos. Vinul şi laptele reprezintă cele două naturi unite în Hristos. De asemenea, mierea şi vinul îi prefigurează pe sfinţii predicatori. Predicatorii sunt „vinul", deoarece

mi-am cules smirna cu aromele mele,
mi-am mâncat pâinea cu mierea mea,
mi-am băut vinul cu laptele meu:
mâncați, prieteni, și beți și îmbătați-vă, fraților!
[2] Eu dorm, dar inima mea veghează.

---

proclamă sacramentele puternice ale Scripturii, ascultătorii sunt „lapte", deoarece sunt mai slabi și au nevoie de ajutor în a înțelege tainele sfinte. Invitația din finalul versetului este o asigurare a prezenței înțelepciunii și cunoașterii lui Dumnezeu. Această parte a mai fost interpretată ca o chemare pentru credincioși la imitarea sfinților.

5,2 Versetul marchează o tranziție în economia capitolului și a cărții. Carr (p. 130) consideră că secțiunea 5,2–8,4 narează felul în care se împlinește relația stabilită în capitolele anterioare. Personajul principal al secțiunii este iubita. Din cele 111 stihuri până la sfârșitul cărții, 80 îi aparțin ei. ♦ Versetele 2-8 sunt puse de Keel (p. 186) în legătură cu 3,1-5, din punctul de vedere al formei și conținutului, chiar dacă, spre deosebire de 5,2-8, fragmentul din capitolul 3 se termina pozitiv. ♦ Versetele 2-8 constituie, după interpretarea comună, un vis al femeii iubite. Keel (p. 186) se opune acestei opinii, afirmând că însăși ideea că o fată ar dormi într-o cameră cu ușa deschisă la stradă este improbabilă. Pentru Keel, textul, alături de capitolul 3, exprimă în registru liric chinul sufletesc generat de pierderea momentului oportun. ♦ Pentru Pope (p. 511), situația poate descrie starea cuiva care așteaptă persoana iubită, însă, așa cum observă Carr (p. 130), reacția iubitei din versetul 3 nu se poate înscrie în acest context. ♦ „la ușă": nu apare în TM. ♦ Trebuie remarcată mulțimea de apelative adresate iubitei: „sora", „iubita", „porumbița", „desăvârșita". De fiecare dată apare posesivul μου, care accentuează mai mult legătura intimă dintre cei doi. Foarte sugestiv în descrierea persoanei iubite este cuvântul τελεία, „desăvârșită", înrudit cu verbul τελειόω, care înseamnă „a împlini, a duce la bun sfârșit, a completa". ♦ Roua apare des în Scriptură ca semn al binecuvântării. ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), cuvintele Miresei exprimă bucuria ei la auzul vocii Mirelui, chiar dacă e prinsă într-un somn adânc. Mireasa știe să deosebească vocea Mirelui ei de alte voci (*cf.* In. 10,27; 10,5). „Noaptea" trimite la complotul nocturn al iudeilor împotriva lui Iisus (*cf.* In. 13,30; 18,3), iar prin „rouă" și „picurii" care i-au atins părul trebuie să înțelegem cele trei zile ale morții Sale. În numele biruinței asupra morții, Mirele o roagă pe Mireasă să-I deschidă, descriind-o ca „desăvârșită", în virtutea îndeplinirii poruncii primite, „porumbiță", datorită renunțării la dorințele pământești pentru cele spirituale. Mireasa este, totodată, „apropiata" Mirelui, pentru că umblă pe urmele Lui și dorește să se apropie tot mai mult de El. Mirele și Mireasa sunt, în același timp, frați, deoarece împărtășesc aceeași iubire și reverență față de Dumnezeu Tatăl. ♦ Apponius (*Expositio* 8.1-7) crede că acest verset se referă la starea sufletului neîncercat de tulburări sau persecuții, ocupat numai cu plăcerile omenești. De aceea, Hristos, văzând sufletul în această stare, se întoarce în întunericul nopții (adică prin mustrarea ascunsă a sufletului) și bate la ușa minții astfel încât, trezit din acest somn de moarte, sufletul să perceapă pericolele care-l pândesc și, prin pocăință,

Glasul iubitului meu! Bate la uşă:
„Deschide-mi, sora mea, iubita mea,
porumbiţa mea, desăvârşita mea,
căci mi s-a umplut capul de rouă
şi pletele de picurii nopţii."
[3] M-am dezbrăcat de cămaşă, cum s-o [mai] îmbrac?
Mi-am spălat picioarele, cum să le murdăresc?
[4] Iubitul meu şi-a întins mâna prin deschizătură

---

să-I deschidă uşa lui Hristos. ♦ Alte interpretări: „noaptea" a fost înţeleasă ca reprezentând păcatul, iar „roua" şi „picurii nopţii" ca fiind cei care se răcesc spiritual şi eşuează în dragostea lor faţă de Dumnezeu. „Pletele" au fost considerate de unii ca ilustrându-i pe cei care-L ascultă doar parţial pe Hristos, sau pe episcopii şi preoţii neglijenţi, care nu predică cu sinceritate. În mod diferit, „pletele" îi reprezintă pe sfinţii persecutaţi de sufletele reci şi necredincioase. De asemenea, „capul" umplut de rouă a fost înţeles ca o referire la învierea credincioşilor. „Picurii nopţii" sunt sufletele şi neamurile mântuite şi câştigate la credinţă, încă „reci" din pricina păcatelor şi a imperfecţiunii cunoaşterii lor, dar în curând luminate şi încălzite de viaţa şi învăţătura păstorilor lor (*cf.* Pope, p. 514). În sfârşit, cuvintele „eu dorm, dar inima mea veghează" au fost citate frecvent în literatura mistică creştină în legătură cu „rugăciunea inimii".

5,3 „cum": gr. πῶς echivalează ebr. *'ēykhākhāh*, particulă interogativă foarte neobişnuită, care apare, pe lângă acest context, în Vechiul Testament, doar în Ester 8,6. Ea exprimă uimire şi indignare. Mulţi au fost puşi în dificultate de reacţia iubitei. Ce rost ar avea acest strigăt egoist când tânjeşti după iubit? Keel (p. 190) afirmă că aceasta nu reprezintă nimic neobişnuit, amintind un cântec egiptean de dragoste care descrie acelaşi tip de comportament din partea iubitei. De remarcat acelaşi joc al apropierii şi depărtării, al ademenirii şi respingerii, al închiderii şi deschiderii, joc pe care tânăra îndrăgostită îl conduce. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 11) vede în verset o aluzie la actul botezului, prin care credincioşii se dezbracă de „omul vechi" (*cf.* Col. 3,9) şi se îmbracă în Hristos (*cf.* Rom. 13,14). Tot aşa, sufletul credincios a renunţat şi s-a „descălţat" de lucrurile pământeşti. Acest drum este fără întoarcere, deoarece sufletul, o dată curăţit, nu trebuie să se murdărească din nou sau să vină în contact cu „haina" şi „sandalele" păcatului. ♦ Augustin a văzut în aceste cuvinte o referire la momentul de acalmie, de recul în zelul misionar al Bisericii, care a urmat stabilităţii din perioada împăratului Constantin.

5,4 „şi-a întins mâna": gr. ἀπέστειλεν χεῖρα, *litt.* „şi-a trimis mâna". Expresia mai apare în Iov 2,5 cu sensul „a îndrepta mâna spre cineva/asupra cuiva". ♦ „deschizătură": gr. ὀπή, „deschizătură, gaură", mai târziu cu sensul „ochi (de fereastră, în uşă, în zid)". Majoritatea comentatorilor înţelege că e vorba de gaura cheii, unele case fiind prevăzute cu un sistem de închidere pe dinafară cu ajutorul unei „chei" de lemn de dimensiuni apreciabile (Pope, p. 518). Scena ar putea fi descrisă astfel: mirele „bate la uşă" (v. 2b), mireasa întârzie (v. 3), mirele încearcă să deschidă uşa strecurându-şi mâna prin lăcaşul zăvorului, gest ce trezeşte o vie emoţie miresei, care vine să-i deschidă (v. 5a). Motivul

și pântecele mi-a tresărit din pricina lui.
[5] M-am ridicat să-i deschid iubitului meu,

---

mirelui care bate noaptea la ușa închisă de la casa miresei se regăsește în poezia sumeriană de dragoste (Pope, p. 519). ♦ Cuvântul κοιλία, „pântece", nu are în greacă aceeași conotație ca în ebraică. El este considerat loc al emoțiilor, al milei, compasiunii, pasiunii, dorinței (Pope, p. 519). Și Keel (p. 192) amintește faptul că în Vechiul Testament emoțiile nu sunt separate de trup, ci sunt descrise în relație cu părți ale acestuia. ♦ Verbul ebr. *hāmāh*, „a tresări", descrie o stare emoțională care trebuie înțeleasă fizic, trupul reacționând la sentimentele foarte puternice (Ioan Alexandru, p. 66). ♦ Cei doi iubiți sunt foarte greu de localizat în încăpere. Așa cum geografia din capitolele anterioare nu este o geografie reală, putem considera și aici că elementele arhitecturale, mișcarea din încăpere și din afara ei sunt simbolice, aluzive, trimit la jocul iubirii care se desfășoară între cei doi. Comentatorii „realiști" consideră această scenă una dintre cele mai pline de tensiune erotică. Exegeza tradițională, patristică, este foarte departe de o astfel de interpretare. ♦ Pentru Richard de Saint-Victor (*Explicatio*, PL 196, 503C-504C, 505B-507A), „pântecele" reprezintă mintea Miresei. Sufletul se bucură de binefacerile harului, prin puterea Duhului Sfânt, însă nu este iluminat pe deplin, ci doar cu măsură, și de aceea se spune că iubitul își strecoară mâna prin deschizătură. ♦ Pope (p. 520) arată efortul care s-a depus pentru interpretarea acestor cuvinte. „Mâna" a fost văzută ca simbolul puterii în acțiune, iar „deschizătura" denotă privirea imperfectă și parțială pe care sufletul o are când vreun obstacol se găsește între el și Dumnezeu. Printre altele, „mâna prin deschizătură" a fost interpretată ca fiind Hristos care Își ajută Mireasa, Biserica, să treacă prin necazuri și persecuții.

5,5 „smirnă aleasă": LXX traduce σμύρνων πλήρη, „smirnă deplină", iar Vulgata, *pleni murra probatissima*, „pline de cea mai bună smirnă". ♦ Odată ce mireasa (sufletul) i-a deschis mirelui (Hristos), ea este cuprinsă tot mai mult de iubire și de grijă pentru ceilalți. Când sufletul este inundat de dragostea și contemplarea lui Dumnezeu, el răspunde nevoilor celorlalți prin rugăciune, sfat, mângâiere și predicare. Astfel interpretează Richard de Saint-Victor acest verset (*Explicatio*). De asemenea, mireasa este gata să învingă în ea însăși orice pasiune carnală. Această lucrare de mortificare a trupului este ilustrată prin „mâinile care picurau de smirnă". „Mâinile" reprezintă carnalitatea, iar „smirna", mortificarea. ♦ Alți interpreți creștini au aplicat aceste cuvinte activității de predicare a Bisericii (Pope, p. 524). Cassiodor a explicat că omul care dorește să deschidă inimile altora pentru Hristos prin predicare trebuie ca mai întâi să se ridice el însuși și să ajungă plin de zel pentru fapte bune și pentru împlinirea cuvintelor pe care le predică. Smirna reprezintă pocăința și mortificarea voluntară. Astfel, venind de la Mire, se referă aici la suferința Sa. „Degetele" au fost înțelese ca virtuți ale vieții sfinte. Ele sunt pline de smirnă, deoarece mortificarea carnalității este esențială în toate acțiunile noastre. S-a atras atenția asupra faptului că aici e vorba despre mâinile miresei care picură smirnă, nu despre gura ei, pentru a ne învăța că viața austeră a lepădării de sine este mai importantă decât predicarea elocventă, în încercarea de a-i schimba pe cei păcătoși. ♦ Cuvintele din finalul versetului 5, „mânerele încuietorii", sunt luate, în Vulgata, drept începutul

mâinile mele au picurat smirnă,
degetele mele, smirnă aleasă,
pe mânerele încuietorii.
6 I-am deschis iubitului meu,
[dar] iubitul meu plecase;
sufletul mi-a ieşit din mine la cuvântul lui:
l-am căutat, dar nu l-am găsit,
l-am strigat, dar nu m-a ascultat.
7 M-au găsit paznicii care dau ocol prin cetate,

---

versetului 6, „*Pessulum ostii aperui dilecto meo*" (Pope, p. 526). ♦ S-a considerat că „încuietoarea" semnifică plăcerile lumeşti care închid inima omului faţă de Dumnezeu, sau ignoranţa şi orbirea spirituală, care pot fi îndepărtate prin predicarea cuvântului lui Dumnezeu. La fel cum o încuietoare mică poate bloca o uşă mare, tot aşa, în viaţa spirituală, micile defecte şi neglijenţe împiedică plinătatea harului şi trebuie îndepărtate pentru ca Mirele să poată intra în suflet.

5,6 „plecase": gr. παρῆλθεν echivalează ebr. *ḥāmaq 'ābhār*, „se retrăsese, trecuse". Vulgata a redat ambele verbe: *declinauerat et transierat* (Pope, p. 525). ♦ Pentru 6c, Carr (p. 136) propune traducerea „aproape am murit când am văzut că a plecat". Vulgata traduce *anima mea liquefacta est*, „sufletul meu s-a topit". ♦ Grigore al Nyssei, *Homiliae* 12, vede în acest verset o experienţă a sufletului similară cu teofania la care a asistat Moise când a cerut să vadă slava lui Dumnezeu. Mirele nu părăseşte sufletul, ci îl trage după El. Scriptura ne învaţă, aşadar, că cine doreşte să-L contemple pe Dumnezeu face aceasta urmându-L pe El; contemplarea feţei lui Dumnezeu este o călătorie neîntreruptă către El, prin împlinirea cuvântului Său. ♦ Richard de Saint-Victor (*Explicatio*) consideră că Mirele nu o părăseşte pe iubita Sa, ci trece doar alături de ea. Chiar dacă prezenţa Mirelui e simţită mai puţin, El rămâne, totuşi, alături de ea. Motivul pentru care Mirele nu i se descoperă în întregime este dorinţa ca ea să rămână într-o stare de umilinţă, pentru ca astfel să se ridice mai mult spiritual. ♦ Afirmaţia „sufletul mi-a ieşit din mine" sau „s-a topit", după traducerea Vulgatei, a fost văzută ca descrierea trecerii sufletului de la păcat la sfinţenie, ori ca „topirea" sa de dragostea cerească.

5,7 Primul stih repetă cuvintele din 3,3, însă urmarea diferă. Atât Keel (p. 195), cât şi Ioan Alexandru (p. 67) explică reacţia păzitorilor cetăţii prin faptul că iubita este luată drept o femeie de moravuri uşoare (nu avea voie să poarte voal). Totodată, ieşirea unei fecioare noaptea în oraş era sever oprită de lege. ♦ Pentru Ambrozie (*De Isaac* 6.55-56), sufletul se acoperă cu „vălul nupţial", pentru a fi pregătit de întâlnirea cu Mirele, sau datorită prezenţei îngerilor (*cf.* 1Cor. 11,10). Aceştia o rănesc, totuşi, pentru ca ea să fie încercată, ştiut fiind faptul că sufletul se întăreşte prin încercări. Îngerii îi iau miresei vălul pentru a vedea dacă poartă adevărata frumuseţe a virtuţii. Cel care doreşte să intre în cetatea cerească trebuie să o facă dezbrăcat de orice haină a prefăcătoriei, iar sufletul nu trebuie să poarte nici o rămăşiţă de plăceri trupeşti. ♦ Un alt înţeles al acestor cuvinte este că miresei i se ia vălul când conştiinţa ei poate fi supusă privirilor, datorită faptului

m-au lovit, m-au rănit,
mi-au luat vălul de pe mine paznicii întăriturilor.
[8] Vă pun sub jurământ, fiice ale Ierusalimului,
pe puterile şi tăriile câmpului,
dacă l-aţi găsi cumva pe iubitul meu, ce-i veţi vesti?
Că eu sunt mistuită de dragoste.
[9] „Ce are iubitul tău faţă de altul, tu, frumoasă între femei,
ce are iubitul tău faţă de altul, de ne juri aşa?"

---

că este neîntinată de vreun păcat. ♦ Interpretări diferite ale acestor cuvinte sunt amintite de Pope (p. 528). Pentru unii comentatori creştini „paznicii" îi reprezintă pe stăpânitorii romani, care au persecutat Biserica şi au luat „vălul" de carne al martirilor, care le acoperea sufletul. „Cetatea" ilustrând întreg pământul, „paznicii" ar reprezinta spiritele rele care dau târcoale sufletelor pentru a le dezbrăca de credinţa lor. Interpretaţi în sens pozitiv, „paznicii" ar fi cetele de îngeri păzitori sau de sfinţi. Aceşti păzitori rănesc sufletele prin cuvântul lui Dumnezeu şi prin iubire, luându-le „vălul" gândurilor carnale şi al obiceiurilor care întunecă mintea. ♦ Pentru Honorius din Autun (*Expositio*), „paznicii" sunt conducătorii Bisericii, păzitorii Legii lui Dumnezeu. Ei o lovesc pe Mireasă cu frica de păcat, o rănesc cu mustrare şi pocăinţă, îi iau vălul, adică mulţimea păcatelor, sau vălul ignoranţei, prin explicarea cuvântului lui Dumnezeu.

5,8 În TM, segmentul „pe puterile şi tăriile cîmpului" lipseşte. LXX îl adaugă, probabil pentru a păstra aceeaşi formă a jurământului ca în celelalte locuri. Carr (p. 137) spune că aceste cuvinte marchează finalul unei secţiuni majore a cărţii. Se poate ca, din reflex, traducătorul LXX să fi marcat ceea ce el considera începutul unei alte secţiuni prin acest refren. Aici însă nu avem de-a face cu un final sau un început de secţiune importantă. ♦ Unii interpreţi au văzut în aceste cuvinte strigătul miresei după prezenţa Mirelui divin, la înălţarea Lui la cer. Alţii au văzut aici imaginea comuniunii sfinţilor uniţi prin legătura rugăciunii mijlocitoare. Biserica îşi declară dragostea pentru Hristos, Mirele îi cheamă pe apostoli, pe profeţi şi martiri ca apărători care mijlocesc pentru Biserica luptătoare, încă acoperită cu „vălul" firii muritoare, dar năzuind din toată inima după prezenţa Mirelui divin. Mireasa, bolnavă, moartă şi răstignită în privinţa dragostei pentru cele pământeşti, cere ajutorul mijlocitorilor ci, legându-i prin jurământ (*cf.* Pope, pp. 529-530).

5,9 Pentru Richard de Saint-Victor (*Explicatio*), expresia „iubitul tău faţă de altul" se referă la Fiul lui Dumnezeu în relaţie cu Tatăl; cine Îl iubeşte pe Fiul, Îl iubeşte şi pe Tatăl. Aşadar, el nu interpretează această întrebare în sens comparativ. Interogaţia aparţine sufletelor credincioase care se adresează miresei pentru a fi învăţate să iubească şi pentru a le fi reînnoită dragostea faţă de Iubitul ei. ♦ Pentru alţi interpreţi, întrebarea este pusă de îngeri miresei pentru a afla ce a învăţat de la El, pentru ca ei să-L iubească la fel, deoarece nici cei care Îl văd pe Mire faţă în faţă nu sunt capabili să-L înţeleagă pe deplin. Îngerii sunt dornici să înveţe de la mireasa care suferă cu şi pentru El taina suferinţei (*cf.* 1Pt. 1,12) – *cf.* Pope, p. 531.

[10] Iubitul meu este alb şi îmbujorat,
ales dintre zece mii.
[11] Capul lui este aur şi *phaz*,

5,10 Carr (p. 139) aminteşte că descrierea frumuseţii persoanei iubite în cântecele de dragoste din Orientul Apropiat este comună, însă cele mai multe o descriu pe iubită. O descriere a frumuseţii iubitului atât de detaliată ca aici este foarte rar întâlnită. ♦ Ioan Alexandru (p. 67) face o comparaţie între descrierea iubitei şi cea a iubitului. În descrierea ei, metaforele aparţin mai mult lumii plantelor, fiind asemănată unei grădini. În cazul Mirelui însă, metaforele provin din lumea mineralelor. ♦ „alb": gr. λευκός poate fi tradus şi „strălucitor". Acesta e sensul ebraicului *ṣaḥ*. ♦ „îmbujorat": gr. πυρρός, „roşu ca focul", traduce ebr. *'adhōm*, cuvânt neobişnuit pentru „roşu". Pentru Keel (p. 198), cele două cuvinte formează o hendiadă, însemnând „roşu strălucitor". ♦ „ales": gr. ἐκλελοχισμένος, termen militar, înseamnă „ales dintr-un λόχος", un grup de soldaţi. ♦ Iubitul este alb, deoarece străluceşte prin lumina veşnică şi pentru faptul că în El nu există păcat sau înşelătorie. E îmbujorat datorită suferinţelor Lui, prin care, vărsându-Şi sângele, a vindecat bolile sufletului. E, de asemenea, „ales dintre zece mii", fiindcă nici un om nu a fost fără păcat în afară de El (Richard de Saint-Victor, *Explicatio*). ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), „albul" şi „îmbujorarea" trimit la cele două naturi ale lui Hristos. El este Dumnezeu, adevărata lumină, dar a fost şi o fiinţă umană care, prin suferinţa Sa, a biruit forţele întunericului. Unicitatea lui Hristos constă în faptul că a fost lipsit de păcat aducând astfel înaintea lui Dumnezeu o jertfă fără pată. ♦ Interpreţii creştini au găsit diverse explicaţii pentru acest verset (*cf.* Pope, p. 533): Mirele este alb şi îmbujorat, deoarece oferă răsplata păcii şi, în acelaşi timp, a războiului; e alb în dragostea Sa faţă de cei drepţi, dar îmbujorat din pricina mâniei împotriva celor stricaţi; cuvântul ebraic *'adhōm*, „înroşit", trimite, prin asemănare sonoră, la al doilea Adam, care a venit să îndrepte greşeala primului Adam. De asemenea, cuvântul a fost pus în legătură cu epifania din Isaia 63,1-6 (Cel care calcă peste strugurii mâniei, îmbrăcat în haine roşii); „albul" a evocat naşterea lui Hristos din Fecioară, iar „roşul", moartea Sa de bunăvoie. Mai mult, cele două culori au fost înţelese de unii comentatori ca arătându-L pe Hristos prin pâinea albă şi vinul actului euharistic.

5,11 „aur şi *phaz*": ebr. *kethem pāz* a ridicat serioase probleme de traducere. Expresia nu este obişnuită în limbajul VT. LXX transliterează al doilea termen, φαζ, unii identificându-l cu topazul sau crisolitul. O traducere comună este „cel mai pur aur". Aşa îl traduce Vulgata: *caput eius aurum optimum.* ♦ „[ca] pinii": ebr. *taʿtallīm*, „vălurite", este un *hapax legomenon* în VT. El a fost tradus în diferite moduri. LXX îl traduce prin ἐλάται, care poate însemna, la sg., „lemnul de brad/pin", „teaca inflorescenţei de palmier", „vâslă (de lemn de pin)" şi, ulterior, „corabie". O traducere, din *Glossa ordinaria*, CCCM 170.22.301, este: „pletele lui sunt ca brazii." ♦ Richard de Saint-Victor (*Explicatio*) crede că acest verset se referă la divinitatea lui Hristos, la faptul că Dumnezeu este Capul Său (*cf.* 1Cor. 11,13), iar prin „aur" trebuie să înţelegem strălucirea cerului, locul celor vii. ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) interpretează versetul cu ajutorul a două traduceri, a lui Symmachos, care redă comparaţia astfel: „ca o piatră preţioasă"; şi

pletele lui [ca] pinii, negre ca [penele] corbului.
[12] Ochii lui, ca porumbiţele pe mulţime de ape,
scăldate în lapte,
aşezate pe mulţime de ape.
[13] Obrajii lui, şipuri cu aromă din care se răspândesc miresmele,

---

a unui anonim, care înţelege aici aşa: „capul lui este împodobit, gravat, cu aur." Şi pentru Theodoret „capul" se referă la dumnezeirea lui Hristos. Mireasa îl aseamănă cu lucrurile pe care oamenii le preţuiesc cel mai mult. ♦ Apponius (*Expositio* 8.37-39) crede că pletele se referă la puterile cereşti. La fel cum pletele împodobesc capul, aceste puteri împodobesc maiestatea divină. Pe de altă parte, aşa cum capul poartă pletele, Dumnezeu este capul tuturor lucrurilor, susţinând universul prin cuvântul puterii Sale (*cf.* Evr. 1,3). Culoarea neagră face trimitere la lucrarea îngerilor învăluită în mister (*cf.* Ps. 96,2). De vreme ce misterul legii divine este cuprins de întuneric, „pletele Lui sunt ca penele corbului" pentru cei cu inimile întunecate. ♦ „Capul" a fost înţeles ca referindu-se, pe de o parte, la Hristos în care străluceşte toată dumnezeirea sau, pe de altă parte, la Hristos în calitate de cap al Bisericii. Capul de aur poate fi înţeles şi ca un simbol al comorilor nesfârşite ale iluminării divine revărsate asupra sfinţilor care caută cunoaşterea lui Dumnezeu. Pletele negre semnifică smerenia sfinţilor sau păcătoşenia lor în comparaţie cu slava Capului.

5,12 Grigore al Nyssei (*Homiliae* 13) crede că „ochii" se referă la cei din Biserică puşi în poziţii înalte, care trebuie să-i supravegheze pe credincioşi. Comparaţia cu porumbiţele semnifică nevinovăţia, curăţia pe care aceştia trebuie să o aibă, faptul că nu mai trăiesc după îndemnurile trupului, ci după Spirit, porumbelul fiind simbolul Duhului Sfânt. O astfel de persoană trebuie să se curăţească de orice urmă de păcat, prin apă. „Mulţimea apelor" ne arată că există tot atâtea izvoare de curăţire câte virtuţi. Laptele nu are capacitatea de a reflecta imaginea celui care priveşte în el; tot astfel, cei care sunt „ochii" Bisericii nu confundă adevărul cu imaginile înşelătoare ale acestei vieţi. Mai mult, aceşti oameni sunt „aşezaţi pe mulţime de ape", aşadar ancoraţi neîntrerupt în învăţăturile divine, aşa cum pomul sădit lângă ape nu se mişcă şi e veşnic în floare (*cf.* Ps. 1,3). ♦ Interpretarea lui Honorius din Autun (*Expositio*) urmează aceeaşi linie, cu deosebirea că „ochii" nu-i simbolizează doar pe conducătorii Bisericii, ci orice persoană înţeleaptă care Îl contemplă pe Dumnezeu. Aceste persoane sunt ca porumbeii, modeşti, curaţi şi hrăniţi cu dumnezeieştile Scripturi. Ei au fost „scăldaţi în lapte", adică au fost curăţiţi de lucrurile pământeşti prin învăţătură; de asemenea, sunt „aşezaţi pe mulţime de ape", ceea ce înseamnă că stau aproape de darurile nesfârşite ale Duhului Sfânt.

5,13 „şipuri": ebr. *'arūghāh* înseamnă „terasă de grădină" unde cresc pomi şi plante, dar şi „strat (de flori)". LXX îl traduce prin φιάλαι, „sticluţe, şipuri", iar Vulgata prin *areolae*, „curţi mici, răzoare". ♦ „răspândesc": ebr. *migh'd'lōth* înseamnă „turnuri". LXX îl citeşte diferit, de aceea îl traduce prin φύουσαι, de la verbul φύω, „a răsări" (vezi Luca 8,6). ♦ Vulgata traduce aici *sicut areolae... consitae a pigmentariis*, „ca nişte grădini mici însămânţate cu plante aromate". ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) consideră că „obrajii" şi „buzele" se referă la doctrina creştină, deoarece atât buzele, cât

buzele lui, crini din care picură smirnă aleasă.
[14] Mâinile lui, lucrături de aur împodobite cu piatră de Tharsis,
pântecele lui, tăbliță de fildeș pe piatră de safir.
[15] Picioarele lui, coloane de marmură
întemeiate pe socluri de aur,
înfățișarea lui, ca Libanul, ales ca și cedrii.

și obrajii sunt instrumentele prin care ia formă vorbirea articulată. Obrajii sunt numiți „șipuri cu aromă", deoarece învățătura e plină de aromă; totodată ea răspândește „miresme", deoarece învățătorii Bisericii, cercetând Scriptura, creează și răspândesc parfumul sau aroma edificării spirituale. Pe de altă parte, „buzele" sunt comparate cu crinii. Despre aceștia, Iisus spune că nu torc, nici nu țes, ci sunt îmbrăcați de Dumnezeu. Aceasta înseamnă că învățăturile divine nu poartă în ele nimic uman. Faptul că „buzele picură smirnă" se referă la mortificarea vieții prezente, dezgolită de orice înțelepciune umană, posedând doar frumusețea divină. ♦ Pentru Honorius din Autun (*Expositio*), „smirna" se referă la moartea lui Hristos. „Buzele" sunt cei care răspândesc voia lui Hristos și, asemenea crinilor, strălucesc prin virtuți. „Crinii picură smirnă", adică sunt oameni care prin exemplul și vorba lor dau mărturie despre Hristos.

5,14 Metafora aurului este reluată în acest verset, aurului adăugându-i-se alte pietre prețioase și fildeșul. Keel (p. 202) amintește un imn închinat lui Amon-Re, care conține aproape aceleași expresii. ♦ „Tharsis": gr. θαρσις transcrie aproximativ ebr. *tar^{e}šîš*, care desemnează fie localitatea Tarșiș (Ps. 47,8), fie o piatră prețioasă. Vulgata îl redă prin *hyacintus*. Carr (p. 142) spune că piatra nu se poate identifica în mod sigur. Alăturarea cu aurul poate sugera o piatră de culoare galbenă, poate berilul sau topazul. ♦ „Mâinile de aur" se referă, pentru Honorius din Autun (*Expositio*), la faptele bune ale credincioșilor, care strălucesc în fața celorlalți. Honorius folosește traducerea Vulgatei; astfel, iacintul, fiind o piatră de culoarea cerului sau de culoare verde, îi semnifică pe sfinții care sunt „verzi" datorită vieții lor pline de viața cea nouă și care caută lucrurile cerești. ♦ Theodoret al Cyrului, traducând πυξίον cu sensul de „cutie", se referă la „pântece" ca fiind vistieria înțelepciunii divine. ♦ Philon al Carpasiei interpretează cuvântul ca fiind Legea în care se găsesc profeții, oracole și prefigurări ale lui Hristos. Albastrul safirului a sugerat harul ceresc și puterile cu care a fost îmbrăcată umanitatea lui Hristos.

5,15 Honorius din Autun (*Expositio*) consideră că „picioarele de marmură" se referă la ordinele religioase care susțin Biserica prin posesiunile lor. Asemenea „coloanelor de marmură", membrii acestora sunt drepți în cunoaștere și nu pot fi clătinați de vicii. Mai mult, sunt „întemeiați pe soclu de aur", adică pe credința apostolilor și a profeților. ♦ Pentru unii interpreți creștini, „coloanele" îi simbolizează pe Petru, Iacob și Ioan, numiți „stâlpi" ai Bisericii, sau chiar pe toți apostolii. De asemenea, picioarele sunt cele două porunci ale iubirii, de Dumnezeu și de aproapele, iubire care izvorăște din adevărul lui Dumnezeu. Libanul și cedrii sugerează puritatea lui Hristos. Cedrii, care se înalță până la cer și sunt adânc înrădăcinați în pământ, simbolizează dinamica dintre divinitatea și umanitatea lui Hristos (*cf.* Pope, p. 548).

[16] Cerul gurii lui, dulceață, și tot este dorință,
acesta este iubitul meu,
și acesta este prietenul meu, fiice ale Ierusalimului.

6 [1] „Pe unde a plecat iubitul tău, tu, frumoasă între femei?
Pe unde și-a întors privirea? –
și îl vom căuta împreună cu tine."
[2] Iubitul meu s-a coborât în grădina lui,

5,16 „acesta": se poate considera οὗτος ca fiind în poziție emfatică, accentuând unicitatea iubitului. ♦ Pentru Richard de Saint-Victor (*Explicatio*), versetul se referă la experiența celui care „gustă" din savoarea bunătății lui Dumnezeu, a dragostei Lui, a lucrurilor mistice și spirituale. Adevărata dulceață îl umple pe cel care stăruie în lucrurile cerești, care Îl contemplă pe Dumnezeu și se bucură cu El la nesfârșit. Cu cât experimentează această „dulceață" mai mult, cu atât mai mult o dorește. ♦ Pope (p. 550) arată că, pentru interpreții creștini, „gura" se referă la Hristos, în calitate de Cuvânt al lui Dumnezeu și, de asemenea, la predicatorii acestui Cuvânt, începând cu Ioan Botezătorul. „Dulceața cerului gurii" a fost înțeleasă ca dulceața interioară pe care Dumnezeu o revarsă asupra celor ce-L iubesc. ♦ „prietenul": singurul loc din carte unde apare πλησίον cu valoare de masculin (*cf.* nota la 1,9).

6,1 În Vulgata acest verset este inclus în capitolul anterior. Aceeași situație o întâlnim și în Biblia lui Șerban de la 1688 și în traducerea lui Samuil Micu, 1795. ♦ Keel (p. 202) observă similaritatea construcției versetului cu versetul 5,9. Ambele încep cu o întrebare care se repetă, între cele două întrebări găsindu-se expresia „tu, frumoasă între femei". ♦ Pentru Ioan Alexandru (p. 70), avem aici de-a face cu transpunerea în realitate a ceea ce apare în vis. ♦ „și-a întors privirea": TM are *pānāh*, „s-a întors/a plecat". ♦ Pentru Grigore al Nyssei (*Homiliae* 15), întrebarea o adresează sufletele care doresc să-L găsească pe Hristos. În întrebările lor, sufletele urmează o ordine logică: prima dată doresc să știe *cum* este Mirele (5,9), iar acum doresc să afle *unde* este El, ca să li se descopere în vederea mântuirii (*cf.* Ps. 79,3). ♦ Honorius din Autun (*Expositio*) consideră că expresia „fiicele Ierusalimului" se referă la Bisericile sau sufletele imperfecte, în timp ce Ierusalimul semnifică Biserica celor care au ajuns la stadiul perfecțiunii. Există stadii ale frumuseții: „frumoasă" este cea neafectată de erezii, „mai frumoasă" este cea zeloasă în facerea de bine, iar „cea mai frumoasă" este cea care strălucește în proclamarea Cuvântului. Sufletele imperfecte, carnale, neinstruite îi pun această întrebare Celei care este perfectă, spirituală, contemplativă și instruită, pentru a afla motivul pentru care Biserica Îl caută pe Hristos ca și cum ar fi absent, deși Îi proclamă prezența pretutindeni. De aceea, Honorius se lansează într-o discuție despre ce înseamnă prezența lui Hristos. El, din punct de vedere trupesc, a plecat, însă din punct de vedere spiritual S-a întors în Biserică prin har.

6,2 „s-a coborât": unii au văzut în această coborâre motivul descinderii *ad inferos* (Pope, p. 554). Keel (p. 209) nu vede nici un motiv pentru a considera validă această

spre şipurile cu arome,
ca să-şi pască [turma] în grădini şi să culeagă crini.
[3] Eu sunt a iubitului meu şi iubitul meu este al meu,

---

interpretare. Grădinile erau aşezate pe atunci în văi, de-a lungul râurilor sau lângă izvoare. Astfel, Keel interpretează literal această coborâre la locul de întâlnire. ♦ Carr (p. 145) oferă o interpretare cu totul diferită, considerând că versetele 2 şi 3 exprimă amintirea dureroasă a apropierii iubitului şi a refuzului ei de a-i ieşi în întâmpinare. Acum ei îşi reafirmă legătura şi jurământul unul faţă de celălalt. Pentru Carr, „grădina" se referă la persoana fizică a iubitului. ♦ „ca să-şi pască [turma]": se transformă grădinarul în păstor? Iubitul miresei nu este nici grădinar, nici păstor. De fapt este însuşi regele. Am putea înţelege acest vers ca o altă comparaţie în seria comparaţiilor cu un cerb sau o gazelă păscând în grădini. Iubitul este comparat cu un cerb şi în 2,9.17 şi 8,14. ♦ Locul în care „păstoreşte" iubitul este identic cu un alt loc descris în 5,13, „şipurile cu arome", care, de fapt, reprezintă o metaforă pentru „obraji". În 5,13 sunt descrişi obrajii mirelui; în acest loc este vorba de obrajii miresei pe care mirele îi „paşte" cu sărutări. Crinii albi trimit la albul pielii. În unele părţi ale Cântării ni se dau chei de interpretare pentru a identifica locurile geografiei tainice descrise în Cântare. Acest gen de aluzii reprezintă tocmai cheile prin care putem descoperi harta trupului suprapusă peste o geografie ireală. ♦ Pentru Grigore al Nyssei (*Homiliae* 15), cuvintele acestui verset ne învaţă taina evangheliei. Expresia „s-a coborât" s-ar referi la coborârea lui Hristos din gloria Sa de nedescris în natura noastră umană, ilustrată de termenul „grădină". „Şipurile cu arome" descriu frumuseţea Mirelui în 5,13; aici însă ele reprezintă locul în care se găseşte Mirele, ceea ce ne învaţă că Mirele nu pătrunde în sufletul lipsit de virtuţi. „Crinii" reprezintă puritatea şi strălucirea minţii unde locuieşte Hristos, Bunul Păstor. Ei reprezintă lucrurile bune şi cinstite, virtuţile care trebuie să ne însufleţească (*cf.* Flp. 4,8). ♦ Verbul „a coborât" a fost interpretat în multe moduri şi a fost aplicat venirii lui Hristos, întrupării sau coborârii în iad (Pope, pp. 556-557). „Grădina" a fost înţeleasă ca Biserică universală, iar „culegerea crinilor" ar reprezenta răpirea sfinţilor din această lume pentru a primi binecuvântarea veşnică. Totodată, Hristos S-a întors de la iudeii necredincioşi spre păgâni şi S-a făcut o grădină roditoare şi „şipuri cu arome" din care să fie culeşi crinii, adică fecioarele, martirii, mărturisitorii, hrăniţi cu închinare şi rugăciune. Întrupându-Se, Hristos a venit în Biserică, grădina Sa, prin naştere fără pată, din Fecioara de la care a cules crinii purităţii şi sfinţeniei. O altă grădină, pe lângă cea a Bisericii şi a sufletului, în care vine să-Şi întâlnească Mireasa, este cea a Sfintelor Scripturi; din ea culege crinii şi aromele pentru a umple sufletele credincioşilor.

6,3 Versetul reia v. 2,16. Ioan Alexandru (p. 70) crede că acest text reprezintă încununarea cea mai laconic exprimată şi cea mai adâncă a întregii Cântări. Cuvintele de aici exprimă deplinătatea unirii celor doi, profunzimea relaţiei lor. ♦ Această afirmaţie, „eu sunt a iubitului meu şi iubitul meu este al meu", reprezintă, pentru Grigore al Nyssei (*Homiliae* 15), norma şi definiţia perfecţiunii în virtute. Ecoul cuvintelor se regăseşte în declaraţia apostolului Pavel: „Pentru mine a trăi este Hristos" (Flp. 1,21). Sufletul curat

cel care[-şi] paşte [turma] între crini.
4 „Frumoasă eşti, iubita mea, ca desfătarea,
arătoasă ca Ierusalimul,
uimitoare ca [oştile] rânduite [de luptă].

şi sfinţit nu are nimic în afară de prezenţa lui Dumnezeu şi nu se concentrează asupra altor lucruri. El îndepărtează orice grijă şi orice gând material, fiind transpus în întregime în tărâmul spiritual şi inteligibil, făcându-se o imagine vie a frumuseţii desăvârşite. ♦ Pope (p. 558) aminteşte interpretarea lui Toma de Aquino, care merge în aceeaşi direcţie cu cea a lui Grigore al Nyssei. Mireasa, luminată de slava lui Dumnezeu, în care vede frumuseţea, bunătatea, înţelepciunea şi dragostea, este atrasă de această viziune şi atât de absorbită, încât nu mai vede şi nu mai aude nimic din cele pământeşti. Sufletul se uneşte astfel cu Dumnezeu în eternitate.

6,4 Secţiunea 4-10 începe şi se încheie cu aceleaşi cuvinte, „uimitoare ca [oştile] rânduite [de luptă]". Versetul 4 începe cu καλή, „frumoasă", în poziţie emfatică. ♦ Vechiul Testament compară uneori cetăţile cu fecioarele sau cu femeile. De exemplu, atât Ierusalimul, cât şi Samaria sunt astfel descrise în Iezechiel 16 şi 23. În 4Rg. 19,21 Dumnezeu vorbeşte despre „fecioara, fiica Sionului". Keel (p. 212) aminteşte că în epoca elenistică cetăţile erau personificate de zeiţele lor. ♦ Cântarea Cântărilor compară iubita cu două cetăţi: Tirţa şi Ierusalimul. Însă atât LXX, cât şi Vulgata nu au redat ebr. *Tir'ṣāh* ca toponim. La fel în 4,8. LXX îl redă ca εὐδοκία, „desfătare", iar Vulgata îl traduce cu *suauis*, „plăcut". Tirţa a fost un oraş canaanean, pentru o vreme capitală a Regatului de Nord. Regiunea era de o mare frumuseţe naturală, cu grădini şi izvoare (Carr, p. 146). Ierusalimul este privit ca perfecţiune a frumuseţii (*cf.* Ps. 49,2). ♦ „uimitoare": gr. θάμβος, *litt.* „încremenire, uluire (de spaimă, de mirare)", echivalează ebr. *'ayummāh*, „înspăimântătoare", „care inspiră veneraţie amestecată cu teamă". Substantivul, provenit din aceeaşi rădăcină, e folosit pentru a descrie mânia divină revărsată împotriva duşmanilor lui Israel (*cf.* Exod 15,16; 23,27). ♦ „rânduite [de luptă]: gr. τεταγμέναι, „aşezate, rânduite", echivalează ebr. *nid'galōth*, „cele înzestrate cu stindarde [de luptă]"; Vulgata redă această parte astfel: *terribilis ut castrorum acies ordinata*. ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), „Ierusalimul" se referă la cetatea cerească, nu la cea pământească, despre care Pavel spune că este liberă şi că este mama noastră, a tuturor (*cf.* Gal. 4,26). Mireasa e asemănată cu Ierusalimul ceresc, deoarece imită felul angelic de viaţă. Trăind pe pământ, ea se deprinde cu lucrurile cereşti. Prin modul ei de viaţă, ea îi uimeşte pe cei care-o văd, deoarece totul e în ordine în viaţa Miresei; ea cunoaşte perfect priorităţile: a învăţat să-L preţuiască pe Mire mai mult decât orice altceva şi apoi să-i îndrăgească pe cei care au crescut alături de El. ♦ Unii comentatori creştini au interpretat versetul în lumina relaţiei dintre evrei şi creştini. Astfel, Atanasie a afirmat că neamurile trebuie să fie ca şi Ierusalimul, adică un singur popor, prin cinstirea Legii şi prin credinţa în Hristos, deoarece Dumnezeul Legii şi Cel al Evangheliei este Unul, iar cine nu se face ca Ierusalimul nu poate deveni prietenul Mirelui (*cf.* Pope, p. 563).

[5] Întoarce-ți ochii dinaintea mea,
căci ei m-au tulburat,
pletele tale, ca turmele de capre
care se arată din Galaad.
[6] Dinții tăi, turmă de oi tunse,
care ies din scăldătoare,
toate purtând gemeni
și nici una stearpă între ele.
[7] Ca o panglică de purpură, buzele tale,
și graiul tău, fermecător.
Ca o jumătate de rodie, obrazul tău
dincolo de tăcerea ta.
[8] Sunt șaizeci de regine și optzeci de țiitoare,

6,5 „m-au tulburat": gr. ἀνοπτερόω înseamnă „a zbura", „a-și umfla penele", „a zbura din nou", însă și „a stârni", „a tulbura". TM are „m-au neliniștit/tulburat"; de la aceeași rădăcină este și numele monstrului marin Rahabh (*e.g.* Is. 51,9), care întrupează o putere haotică (Keel, p. 215). ♦ În continuare, până la versetul 8, sunt reluate, cu mici diferențe, cuvintele din 4,1-3. ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) consideră că stihurile 5a-b reprezintă sfatul Mirelui către iubita Sa care dorește să-L contemple și să-L înțeleagă. El este dincolo de orice limită a cunoașterii, atât umane, cât și angelice. Deși mireasa dorește să depășească aceste limite și să se adâncească în ceea ce este peste puterile ei, nu va reuși să facă acest lucru. De aceea, Mirele o sfătuiește să nu se preocupe de probleme prea dificile sau să caute lucruri prea înalte pentru ea, ci să-și ocupe mintea cu poruncile primite. ♦ Ambrozie (*De Isaac* 7.57) oferă o interpretare asemănătoare. Prin devoțiunea și credința ei, mireasa a trecut dincolo de limitele posibilităților naturii și condiției ei, deoarece Hristos locuiește într-o lumină inaccesibilă (*cf.* 1Tim. 6,16). Mirele dă această poruncă deoarece ea nu poate privi plinătatea dumnezeirii Lui și strălucirea luminii adevărate. Ambrozie propune însă și o altă interpretare. Numai sufletul perfect Îl poate privi pe Dumnezeu; de aceea El îi spune sufletului perfect să-i învețe și să se reveleze și celor imperfecți pentru ca și aceștia să ajungă în stare să-L urmeze.

6,5b-7 Versetele repetă vv. 1-3 din capitolul 4. Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), repetarea acelorași cuvinte nu este fără sens, ci reprezintă un act prin care Mirele îi amintește Miresei frumusețea ei și o îndeamnă să persevereze în frumusețe, să o păstreze intactă, nepătată.

6,8 Pentru Keel (p. 217), versetele 8-10 marchează o ruptură față de fragmentul anterior. Aici iubitul nu i se adresează direct iubitei, iar limbajul diferă, valoarea ființei dragi fiind apreciată după categoriile sociale de la curte. ♦ După Carr (p. 148), versetul nu trebuie interpretat ca referindu-se la haremul lui Solomon sau la vreun alt harem; e o simplă declarație. ♦ Versetul a determinat multe eforturi pentru a explica semnificația numerelor „șaizeci" și „optzeci", deoarece gânditorii antici și medievali atașau numerelor

iar fetele sunt fără de număr.
[9] Una este însă porumbița mea, desăvârșita mea,

înțelesuri simbolice (Norris, p. 233). ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) pornește în interpretarea sa de la afirmația că există grade diferite ale sfințeniei și devoțiunii, lucru pe care însuși Hristos l-a afirmat când a spus: „În casa Tatălui Meu sunt multe locașuri" (In. 14,2). De asemenea, în pilda talanților, fiecare a primit un număr diferit de talanți. Tot așa, sămânța căzută pe pământ a rodit diferit: o parte a dat treizeci, alta șaizeci, alta o sută (*cf.* Mt. 13,8). „Treizeci" reprezintă categoria celor lăudați, din moment ce numărul e obținut din înmulțirea lui trei cu zece. „Șaizeci" este de două ori treizeci, iar „o sută" este numărul perfect, de zece ori „zece". Însă toate aceste categorii reprezintă sufletele credincioșilor, deoarece Hristos le descrie ca fiind un „pământ bun" (Mt. 13,8). Mireasa reprezintă sufletele ajunse la perfecțiune, care îndură viața grea a practicării virtuții doar din dragoste pentru Mire și care aleg să îndeplinească cele cerute de Mire și să sufere toate nedreptățile pentru El. Există suflete aflate mai jos pe scara perfecțiunii, suflete care practică virtutea nu din dragoste pură față de Mire, ci din dorința de a primi răsplata lucrurilor viitoare. Aceste suflete sunt numite în text „regine". Mai există o categorie de suflete, simbolizate prin imaginea „țiitoarelor", care împlinesc poruncile divine doar din teama de iad. Apoi, sunt suflete care trăiesc într-o stare de indiferență, care nu sunt însuflețite nici de dragostea față de Hristos, nici de dorința de răsplată, nici de frica de pedeapsă. Ele sunt schimbătoare, alternând momentele de grijă de sine cu cele de păcat și de pocăință. Textul le descrie ca fiind niște „fete" cărora nu li se știe numărul. Nu numai că sunt foarte multe, dar sunt nevrednice de a fi numărate. ♦ Origen a văzut în „regine" sufletele desăvârșite, în „țiitoare", cele pe calea desăvârșirii, iar în „fete", sufletele aflate la începutul drumului. ♦ Pentru Grigore al Nyssei, „reginele" sunt cei ce slujesc pe Dumnezeu din dragoste, „țiitoarele", din teamă, iar „fetele", credincioșii imperfecți neinteresați de mântuire (*cf.* Pope, p. 569).

6,9 „Una", μία, este în poziție emfatică, accentuând unicitatea iubitei. Pentru Carr (p. 149) traducerea trebuie să fie: „[9a] Unică este ea, porumbița, desăvârșita mea, [9b] unică este pentru mama ei." ♦ Mireasa este superioară tuturor acestor suflete, fiind unică, născută din mama ei, Ierusalimul ceresc, spune Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*). Ea este lăudată de toți: de regine, de țiitoare, de fete, deoarece Îl urmează pe Mire din iubire, nu pentru răsplată sau din teamă. ♦ Pentru Ciprian al Cartaginei (*De unitate ecclesiae catholicae* 4), versetul vorbește despre taina unității Bisericii. După cum Hristos i-a încredințat apostolului Petru conducerea Bisericii, tot așa, după înviere, El a dăruit putere și cinstire egală tuturor apostolilor, pentru a evidenția unitatea lor. În Cântarea Cântărilor, Duhul Sfânt vorbește prin persoana Domnului Iisus despre Biserica Sa unită. Cei care pretind că sunt credincioși trebuie să fie una cu Biserica Sa. ♦ Pentru diferiți comentatori, „porumbița unică" este Biserica universală, unită printr-un singur Domn, o singură credință și un singur botez. Pentru alții, reprezintă umanitatea perfectă a lui Hristos, unicul fiu al Fecioarei Maria. Fetele au fost înțelese ca reprezentând Biserica, iar reginele și țiitoarele ca simbolizând lumea care nu binecuvântează Biserica, însă este nevoită să o laude (*cf.* Pope, p. 571).

singură este la mama ei,
aleasă este pentru cea care a născut-o;
au văzut-o fetele şi o vor ferici,
reginele şi ţiitoarele, şi o vor lăuda.
[10] Cine este aceea care răsare ca aurora,
frumoasă ca luna, aleasă ca soarele,
uimitoare ca [oştile] rânduite [de luptă]?
[11] Am coborât în grădina nucului ca să văd lăstarii văii,

6,10 „răsare": gr. ἐκκύπτω înseamnă „a se apleca pentru a privi", însă şi „a se ivi, a apărea". TM are „priveşte în jos". ♦ Trebuie remarcată, în descrierea iubitei, gradaţia: „aurora", „luna", „soarele". Spre finalul Cântării întreaga atmosferă este din ce în ce mai încărcată de mirosuri, de lumină, de lichide, dar şi mireasa este din ce în ce mai luminată, mai albă, impecabil îmbrăcată, fără cusur împodobită. Desăvârşirea dragostei şi săvârşirea iubirii sunt descrise prin ceea ce se întâmplă în jurul mirilor, în primul rând, apoi prin ceea ce se întâmplă cu fizionomia şi trupul mirilor. Toate scenele sunt sublimate. Intuim ce se întâmplă cu scena dragostei privind „ca în oglindă, în ghicitură" (1Cor. 13,12). ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) consideră că cei care adresează întrebarea sunt însoţitorii Mirelui. După ce au aflat de la El despre frumuseţea miresei, acum sunt îndemnaţi să o cunoască mai bine. După ce au văzut-o, ei îşi manifestă admiraţia, plini de încântare. Aici, pe pământ, Biserica, întunecată de trupul muritor, nu-şi poate arăta întreaga lumină. Însă după ce trupul muritor va fi transformat (*cf.* 1Cor. 15,54), întreaga ei lumină va fi văzută în slavă. Prevăzând aceste lucruri, însoţitorii Mirelui nu o aseamănă doar cu aurora, ci şi cu luna şi soarele. Biserica este ca o „lună" care luminează paşii călătorilor şi arată drumul adevărat. De asemenea, ea este precum „aurora", deoarece timpul care va urma venirii lui Hristos sunt zorii zilei viitoare. Osea 6,3 spune că Dumnezeu „se iveşte ca zorile dimineţii şi va veni la noi". Când Ziua Domnului va veni, nu va mai fi nici o strălucire ca a lunii, ci ca a soarelui care îi uimeşte nu doar pe necredincioşi, ci şi pe „fete, ţiitoare şi regine". ♦ Honorius din Autun recunoaşte în verset Biserica în toate perioadele ei de existenţă: „aurora" reprezintă epoca patriarhală, „luna", perioada mozaică, şi „soarele", lumina deplină a evangheliei revelate. Biserica priveşte înainte, asemenea aurorei, peste nori şi întuneric, pentru a străluci în lumina adevărului. Ea este frumoasă ca luna în această viaţă, dar aleasă ca soarele în lumea viitoare. Aplicat vieţii religioase, acest verset descrie diferite grade de strălucire, începătorii făcând primii paşi, ca lumina de dimineaţă, creştinii care înaintează pe calea desăvârşirii fiind ca luna care străluceşte noaptea, în timp ce sfinţii sunt ca soarele în plină zi. Pe de altă parte, „aurora" poate reprezenta umilinţa, „luna", castitatea, iar „soarele", caritatea (*cf.* Pope, p. 574).

6,11 „Acolo îţi voi da sânii mei" nu apare în TM (vezi şi 7,13). ♦ Ambrozie (*De Isaac* 8.64-66) afirmă că mireasa, stânjenită de laudele Mirelui, se retrage din modestie, însă este adusă înapoi de către iubitul ei şi rosteşte aceste cuvinte. Versetul vorbeşte despre greutăţile şi ispitele cărora Biserica trebuie să le facă faţă. „Nucul" semnifică amărăciunea

să văd dacă a înflorit via
şi dacă rodiile au dat în floare."
Acolo îţi voi da sânii mei.
12 N-a ştiut sufletul meu: m-a făcut [ca pe] carele lui Aminadab.

7 1 Întoarce-te, întoarce-te, Sulamito,

necazurilor, iar „valea", ispitele care vin asupra Bisericii. ♦ Cel care „coboară în grădină" este, în opinia lui Honorius din Autun (*Expositio*), Iisus Hristos, care S-a pogorât în Iudeea pentru a vedea „lăstarii văii", adică faptele celor care locuiesc în Ierusalim. Cetatea e comparată cu o vale, deoarece se află aşezată între puterile neamurilor ca între munţi. De asemenea, Hristos S-a pogorât să vadă dacă „via este înflorită", adică dacă sinagoga, numită „Via Domnului", pe care a adus-o din Egipt şi a plantat-o în Iudeea, a rodit prin credinţă.

6,12 Verset unanim considerat a fi cel mai dificil din Cântarea Cântărilor. Cuvintele, cu excepţia ultimului, sunt comune, dar sintaxa derutează (Carr, p. 152). ♦ Keel (p. 226) vede aici o stare de inconştienţă, asemănătoare celei descrise în 5,2. ♦ Norris (p. 243) afirmă că textul nu face nici o referire la vreo persoană pe nume Aminadab şi, poate, nici la vreun car. După părerea sa, referirea LXX şi a Vulgatei la Aminadab este produsul unui efort de a da sens propoziţiei ebraice. ♦ Ambrozie (*De Isaac* 8.64-66) consideră că sufletul este un car condus fie de cai buni, fie de cai răi. Caii sunt virtuţile sufletului, iar cei răi sunt pasiunile trupeşti. Caii buni sunt patru: prudenţa, cumpătarea, tăria morală şi dreptatea, pe când cei răi sunt: mânia, pofta, frica şi nedreptatea. Sufletul, pe calea către cer, se găseşte într-o mare cursă al cărei premiu este Hristos. Caii săi poartă jugul credinţei, sunt legaţi împreună cu lanţul dragostei, frâul dreptăţii şi căpăstrul cumpătării. ♦ Alte interpretări sunt amintite de Pope (p. 592). Unii Părinţi au aplicat acest verset sinagogii, uimită de predicarea evangheliei. Aminadab este Hristos însuşi, care de bunăvoie a devenit om şi parte din poporul Său. Carul este evanghelia. ♦ Traducerea Vulgatei, *quadrigas*, „care cu patru roţi", a permis interpretarea acestui verset ca o referire la cele patru evanghelii şi la cele patru taine principale ale acestora: întruparea, moartea, învierea şi înălţarea lui Hristos.

7,1 Carr (p. 153) propune o împărţire a textului 7,1–8,3 după cum urmează: cei care privesc (participanţii la nuntă) o roagă pe mireasă să participe la dansul festiv. Ea ezită, punând întrebarea: „Ce vedeţi la Sulamita?", la care ceilalţi îi răspund lăudându-i frumuseţea (7,2-6). Iubitul ei, mirele, se alătură lor (7,7-10), iar ea îşi reînnoieşte legământul faţă de el (7,11–8,3). ♦ Numele *Şūlammīth* apare doar aici în Vechiul Testament şi este transliterat de LXX. Au fost date trei interpretări principale ale acestui cuvânt. Prima îl pune în legătură cu rădăcina numelui lui Solomon. A doua îl echivalează cu „sunamita", o femeie din oraşul Sunem. A treia interpretare priveşte cuvântul ca un nume sau ca un epitet al zeiţei Iştar (Pope, p. 596). ♦ Keel (p. 229) propune ideea că atât numele „Sulamita", cât şi „Aminadab" sunt particularităţi ale poeziei de dragoste din Israelul antic, a căror semnificaţie simbolică nu ne mai este accesibilă. ♦ „precum [în]

întoarce-te, întoarce-te şi vom privi la tine.
Ce veţi privi la Sulamita,
care vine [dănţuind] precum [în] horele taberelor?
[2] Cât de frumoşi îţi sunt paşii în sandale,

---

horele taberelor": gr. ὡς χοροὶ τῶν παρεμβολῶν. TM are „precum un dans în două cete/tabere". ♦ Termenul χορός poate însemna „cor", „ceată (de cântăreţi)" sau „grup de dansatori", sau dansul în sine, „joc", „horă". Παρεμβολή este folosit în LXX cu sensul de „tabără" militară (detaşament, armată, cantonament) sau civilă (ceată, convoi, de ex. în Gen. 32,2). Explicaţiile sintagmei greceşti sunt foarte variate. „Dansul taberelor" ar putea însemna fie un dans ritual de nuntă (al „taberelor" de nuntaşi), fie o aluzie la un dans al zeiţelor războiului, menţionat în literatura Orientului Apropiat, fie o expresie care desemnează o paradă militară etc. (*cf.* Pope, pp. 601-614). Pentru Carr (p. 155), sensul expresiei este: „De ce vă uitaţi la mine, când sunt atâtea altele prinse în acest dans?" ♦ Pentru Honorius din Autun (*Expositio*) îndemnul „întoarce-te!" este adresat sinagogii. Vocea predicatorilor o îndeamnă de patru ori în verset să se întoarcă, ceea ce înseamnă întoarcerea de la cele patru boli ale lumii; să se întoarcă de la păcatul trădării la credinţa în Hristos, să se întoarcă prin credinţă, prin iubire, prin păzirea poruncilor sale, prin speranţa în viaţa viitoare, pentru ca ei să se uite la ea, imitând-o. Cele patru îndemnuri pot însemna şi întoarcerea prin intermediul celor patru evanghelii sau a celor patru virtuţi. Întoarcerea evreilor la Hristos, la sfârşitul lumii, va constitui un extraordinar exemplu de viaţă pentru Biserică. ♦ Nicolae al Lyrei (*Postilla*, Kiecker, 100, 102-106) consideră că poporul lui Israel este îndemnat în acest verset să se întoarcă la starea iniţială de perfecţiune şi de credinţă, deoarece, după întoarcerea din robia babiloniană, el s-a aflat mereu sub stăpânire străină. Îndemnul dat de patru ori trimite la cele patru întoarceri ale lui Israel din captivitate: sub conducerea lui Zorobabel, sub cea a lui Ezra, apoi a lui Neemia şi, în cele din urmă, sub conducerea lui Iuda Macabeul, care l-a înfrânt pe Antiochos. ♦ Mireasa seamănă, pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), cu nişte oştiri, datorită curajului ei, hotărârii ei nobile şi armurii războinice pe care o poartă. Totodată, ea este un „cor", deoarece aduce slavă lui Dumnezeu. Corurile sunt formate din soldaţi, atleţii virtuţii care se întorc cântând imnul victoriei.

7,2 „paşii": ebr. *pa'am* desemnează fie „piciorul", fie „pasul de dans" (Carr, p. 156). LXX, prin διαβήματα, redă sensul de mişcare. Vulgata traduce prin *gressus*, „pas, mers". ♦ „fiică a lui Nadab": ebr. *bath-nādhībh* înseamnă „fiică nobilă", „prinţesă", „fiică de prinţ". Vulgata traduce prin *filia principis*, pe când LXX redă prin θύγατερ Ναδαβ, transliterând al doilea termen. ♦ Am tradus cu „unduirile" gr. ῥυθμοί, însemnând şi „măsură", „simetrie", „formă". Textul a ridicat probleme de transfer pentru traducătorul grec. Probabil că traducătorul LXX a încercat să păstreze şi referirea la substantivul ebraic care provine de la rădăcina *ḤMQ*, „a îndoi, a curba". Curbura coapsei este asemănată cu lucrătura pietrelor preţioase netezite de mâinile unui mare meşter. ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) Nadab sau „prinţul" îl reprezintă pe Duhul Sfânt, mângâietorul sufletelor. Mirele laudă picioarele miresei, deoarece merg pe calea regală, strălucind de frumuseţe în sandalele ei. Theodoret crede că „Nadab" trimite la

fiică a lui Nadab!
Unduirile coapselor tale sunt asemenea unor lănțișoare,
lucrătură a unor mâini de meșter.
[3] Buricul tău, cupă turnată,
căreia nu-i lipsește vinul,
pântecele tău, snop de grâu, încins cu crini.
[4] Amândoi sânii tăi, ca doi căpriori, gemenii unei căprioare.

---

fiul lui Aaron, care a murit aducând foc străin în fața lui Dumnezeu (*cf.* Lev. 10,1). Aceasta înseamnă că mireasa nu mai aduce focul Vechiului Legământ în sanctuarul lui Dumnezeu, ci focul Noului Legământ, al Mirelui (*cf.* Lc. 12,49). „Coapsele" semnifică virtutea practică ce ne susține în călătoria noastră. ♦ Pentru Apponius (*Expositio* 10.2-4) Nadab este aici principele acestei lumi. „Fiica principelui" este poporul care a stat departe de legea divină, care L-a pierdut pe Dumnezeu ca tată, dar care, prin acceptarea cuvântului propovăduit de apostoli și de urmașii lor, a devenit „frumoasă ca desfătarea". „Picioarele" îi reprezintă pe oamenii fără un rang social înalt, umili în fața celorlalți, dar care, întorși de la păcat la adevăr, devin în prezența lui Dumnezeu persoanele ce susțin întregul trup în slăbiciunile lui. ♦ *Glossa ordinaria*, CCCM 170.22,349: descrierea începe cu „picioarele" pentru a se arăta faptul că mireasa va deveni frumoasă pe măsură ce intră în luptă, nu în odihna ce va urma.

7,3 „cupă": Ioan Alexandru (p. 73) arată că, în sculptura egipteană, buricul era asemănat, uneori, cu o cupă. ♦ Sunt de remarcat aici metaforele din lumea agricolă, care sugerează abundența. Culoarea auriu-maronie a grâului era culoarea ideală a pielii femeii în pictura egipteană (Keel, p. 235). ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) face o comparație între acest verset și textul din Iezechiel 16,1-4, unde se spune că „buricul" Ierusalimului nu a fost tăiat în ziua nașterii lui, iar prin acesta, ca printr-o rădăcină, a adus din Egipt nelegiuirea idolatriei. Pe de altă parte, mireasa nu doar „și-a tăiat buricul", ci a făcut-o atât de adânc, încât orice urmă de idolatrie a fost îndepărtată, iar buricul a devenit o „cupă turnată" conținând vinul bucuriei și al fericirii. ♦ Unii comentatori creștini s-au referit la „cupă" ca simbolizând preoții Bisericii. Predicatorii sunt asemănați unei cupe, deoarece, prin învățătura lor, oamenii se umplu de vin spiritual. De asemenea, cupa conține un vin amestecat, fiindcă este plină de taina euharistică a trupului și sângelui lui Hristos (*cf.* Pope, p. 621). ♦ Pentru unii Părinți, „pântecele" a reprezentat mulțimea credincioșilor, deoarece semnifică fecunditatea. „Snopul de grâu" simbolizează unitatea Bisericii, formată din multe feluri de oameni, dar legată prin comuniunea botezului și a euharistiei. Snopul este „încins cu crini", datorită faptelor bune ale sfinților (*cf.* Pope, pp. 623-624).

7,4 Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) crede că versetul se referă la izvoarele învățăturii Bisericii care dăruiește viziune spirituală și vedere pătrunzătoare. ♦ Pentru Honorius din Autun (*Expositio*), „cei doi sâni" sunt cele două legi ale iubirii (de Dumnezeu și de aproapele), „căpriorii" sunt spiritul activ, respectiv contemplativ, iar „căprioara" reprezintă Biserica.

[5] Gâtul tău, ca un turn de fildeş,
ochii tăi, ca iazurile din Esebon
la porţile fiicei celor mulţi,
nasul tău, ca turnul Libanului
privind către Damasc.
[6] Capul tău pe tine, precum Carmelul şi

7,5 „la porţile fiicei celor mulţi": poate fi o referire poetică la Ierusalim. TM are „la poarta *Bath-Rabbīm*": LXX a tradus toponimul. ♦ S-a mai amintit faptul că „gâtul", folosit metaforic în ebraică, exprimă mândria. Turnurile semnifică, pe de altă parte, siguranţa militară a unei cetăţi. Au fost descoperite astfel de turnuri în care unele părţi erau împodobite cu fildeş. Culoarea şi calitatea materialului dădeau turnului o fascinaţie magică, exact ca şi gâtul femeii iubite (Keel, p. 235). ♦ Heşbonul (Esebonul) era un oraş regal amorit (*cf.* Num. 21,26-34), localizat între Amman şi Nadaba (Pope, p. 625). ♦ Keel (p. 236) spune că existau două bazine cu apă la porţile Heşbonului. Poarta de lângă ele se numea „Fiica celor mulţi", pentru a evoca mulţimea celor care veneau să bea şi să se revigoreze aici. ♦ Carr (p. 159) afirmă că numele Libanului derivă de la o rădăcină însemnând „a fi alb". Culoarea rocilor e posibil să fi dat numele muntelui. ♦ Damascul este departe de Ierusalim şi doar cei mai puternici regi ai Israelului au putut să-şi extindă puterea până aici (Keel, p. 236). ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), înţelegerea sau viziunea sufletelor credincioase seamănă cu nişte lacuri în care se varsă râurile divine ale învăţăturii Scripturii şi predicatorilor. Damascul îl reprezintă, pentru Theodoret, pe Satana şi puterea idolatriei. Însă, după cum spune apostolul Pavel, Satana se transformă în înger de lumină pentru a-i înşela pe credincioşi (*cf.* 2Cor. 11,14), împrăştiind astfel o mireasmă spirituală. De aceea, „nasul" miresei e asemenea unui turn înalt, pentru ca ea să poată evita înşelăciunea diavolului şi să reziste minciunii. ♦ Alte interpretări au aplicat metafora „gâtului" predicatorilor şi preoţilor prin care hrana spirituală ajunge la popor, sau martirilor care au luat asupra lor jugul lui Hristos. „Fildeşul" semnifică puritatea, iar asocierea lui cu un turn ne arată că puritatea stă alături de putere. Alte explicaţii s-au referit la „turn" ca fiind cunoaşterea Scripturii. Aceasta este asemănată turnului, deoarece oamenii atenţi la cuvântul lui Dumnezeu se ridică spiritual în fiecare zi tot mai mult. ♦ „Ochii", asemănaţi lacurilor din Esebon, sunt Părinţii Bisericii, care o îndrumă pe calea dreaptă. Ei sunt numiţi „iazuri" deoarece îi spală pe credincioşi şi îi înviorează cu băutura fântânii mântuirii. Lacurile se găsesc lângă poartă, deoarece nimeni nu poate intra în Biserică decât dacă este „spălat" prin botez şi bea din învăţătura mântuitoare. „Nasul" este un simbol al sfinţilor învăţători ai Bisericii, care ştiu să deosebească mireasma dulce a credinţei adevărate de mirosul urât al ereziei. „Nasul" este „turnul Libanului" deoarece învăţătorii ocupă locul cel mai înalt în Biserică, apărând-o de atacurile duhurilor rele (*cf.* Pope, p. 628).

7,6 „Capul tău pe tine": LXX redă literal textul ebraic: κεφαλή σου ἐπὶ σέ, în timp ce Vulgata omite cuvintele „pe tine" (Pope, p. 629). ♦ Deşi Carmelul nu are decât 552 de metri, modest în comparaţie cu munţii Libanului, totuşi el produce un efect impozant

cosiţele capului tău, precum porfira;
un rege înlănţuit între alaiuri.
[7] Ce frumoasă [eşti], şi ce plăcută,
dragoste, în desfătările tale!
[8] Această măreţie a ta este asemenea palmierului,

---

prin faptul că se ridică abrupt la peste 500 de metri deasupra nivelului mării. Comparaţia vorbeşte tot despre „mândria" iubitei. Mai mult, în regiunile din jurul Carmelului se producea porfira (sau purpura). Aceasta era foarte scumpă şi era folosită, în vremurile biblice, în scopuri cultice sau regale, *cf.* Exod 25,4; 39,29, Ester 8,15 (Keel, p. 238). Comparaţia nu sugerează că părul ei era roşu, ci denotă vitalitatea şi strălucirea lui. Până acum se spusese despre părul ei că era negru, culoare asociată, în Orientul Apropiat antic, cu vitalitatea. ♦ Carr (p. 160) susţine că imaginea descrie părul ei ca o apă curgătoare, imagine comună în poezia de dragoste. ♦ „între alaiuri": gr. ἐν παραδρομαῖς. O altă traducere posibilă ar fi „în galerii". Παραδρομή înseamnă *litt.* „alergare alături de/lângă" sau „trecere prin", de unde folosirea sa cu sensul „coridor", „galerie". În 2Mac. 3,28 termenul desemnează suita regală. Vulgata traduce *in canalibus*, „în canale, conducte". TM are *rahaṭ*: există mai multe rădăcini omografe *RHṬ*, un sens al substantivului ar putea fi „canal, jgheab, adăpătoare", iar altul „şuviţe de păr", „bucle". ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) face observaţia că în 4,1 părul era desfăcut şi comparat cu turmele de capre de pe Galaad. Acum el este împletit şi de culoare roşie, referindu-se la învăţătura Bisericii, transmisă în mod armonios şi coerent şi împodobită cu sângele lui Hristos. ♦ Alţi interpreţi s-au referit la cap ca fiind Hristos, „părul" reprezentând mulţimea creştinilor care împodobesc Biserica. „Porfira" a fost văzută ca o profeţie a morţii Mirelui şi a credincioşilor spălaţi în sângele Lui.

7,8 Palmierul semnifică graţia şi eleganţa, fiind, totodată, un simbol al bucuriei şi al celebrării (Carr, p. 161). ♦ „ciorchini": gr. βότρυες, ebr. *'aṣᵉkolōth*, denumesc de obicei strugurii; aici, probabil, se referă la ciorchinii palmierului (Pope, p. 634). ♦ „Măreţia" Bisericii a fost văzută de Beda Venerabilul (*Expositio*) ca fiind cinstea faptelor bune, prin care creştinul dispreţuieşte lucrurile şi poftele pământeşti, ridicându-se la înălţimea celor cereşti. Biruitorul într-o întrecere era încoronat cu o ramură de palmier; tot astfel, Biserica stă dreaptă, măreaţă în luptă şi în dragostea ei pentru lucrurile cereşti, gândindu-se la premiul pe care îl va primi când se va sfârşi bătălia. Palmierul este dur în părţile de jos, însă îşi arată frumuseţea şi dulceaţa faptelor la vârf; astfel, Biserica, sau sufletul credincios, îndură necazuri pe pământ în speranţa răsplăţii preţioase din cer. „Sânii" se referă la învăţătorii Bisericii, care acum nu mai dau lapte pentru cei începători, ci, odată ce aceştia au înţeles misterul Întrupării, oferă vinul adevărurilor ascunse ale divinităţii lui Hristos. ♦ Pentru Grigore cel Mare, după cum palmierul este subţire la rădăcină şi se extinde la vârf, aşa sufletul începe de la lucrurile mici şi se îndreaptă spre ceea ce este măreţ, desfăşurând întreaga frumuseţe a dragostei divine. Pentru alţii, „palmierul" a reprezentat crucea lui Hristos, deoarece creşte şi rodeşte fructe dulci. Tot aşa, crucea lui Hristos ne-a pregătit hrană cerească (*cf.* Pope, pp. 634-635).

şi sânii tăi, asemenea ciorchinilor.
[9] Am spus: Mă voi sui în palmier,
mă voi prinde [de ramurile sale] de sus,
sânii tăi îmi vor fi ciorchinii de vie,
şi mireasma nasului tău, ca merele,
[10] şi cerul gurii tale, ca vinul cel bun
care curge drept spre iubitul meu,
potrivit pentru buzele şi dinţii mei.
[11] Eu sunt a iubitului meu

7,9 „[de ramurile sale] de sus": ebr. *san[e]sinnīm* este folosit doar aici în VT şi este înrudit cu un cuvânt akkadian care descrie cele mai înalte ramuri ale palmierului (Carr, p. 192). LXX traduce prin τῶν ὑψεων αὐτοῦ, *litt.* „(de) înălţimile sale", iar Vulgata prin *fructus eius*. ♦ „nasul": când TM foloseşte „nasul" în mod figurat, cuvântul semnifică „respiraţia", dar şi „animozitatea" şi chiar „mânia". Aici poate descrie respiraţia produsă de pasiune (Keel, pp. 246-247). Tot el aminteşte de un vers dintr-un cântec de dragoste egiptean, care poate fi tradus astfel: „Respiraţia nasului tău doar / îmi însufleţeşte inima." ♦ Acest verset a determinat apariţia a două interpretări în Biserică. Unii l-au înţeles ca simbolizând crucea făcută din patru tipuri de lemn: cedru, chiparos, măslin şi palmier. Cealaltă explicaţie a fost că Iisus Hristos s-a urcat literalmente în „Pomul" ridicat în pământ, înainte de a fi crucificat pe el. Înţelesul comun rămâne, totuşi, că Iisus a fost răstignit pe cruce în timp ce aceasta era încă întinsă pe pământ. Palmierul, reprezentând crucea, a amintit suferinţele lui Hristos şi, asemenea lui Zaheu, Biserica se urcă în el pentru a-L vedea pe Domnul. De asemenea, palmierul a simbolizat, pentru unii, Pomul vieţii, Hristos, „fructul" său fiind mântuirea. „Sânii" asemănaţi strugurilor care atunci când sunt zdrobiţi produc vinul plăcut, îi simbolizează, pentru Philon al Carpasiei, pe oamenii sfinţi, torturaţi şi zdrobiţi ca strugurii, dar victorioşi şi fericiţi pentru Dumnezeu (*cf.* Pope, p. 637).

7,10 „cerul gurii": *cf.* nota la 2,3. ♦ „vinul cel bun": gr. οἶνος ὁ ἀγαθός; Vulgata traduce superlativ: *uinum optimum*. ♦ „Care curge", πορευόμενος, concordă cu TM, pe când Vulgata traduce prin *dignum dilecto meo*, „potrivit, demn pentru iubitul meu". ♦ „pentru buzele şi dinţii mei": TM are „pentru buzele celor ce dorm". ♦ Pentru Theodoret al Cyrului, versetul se referă la învăţătura creştină, preferată oricărui vin sau oricărei plăceri a vieţii, învăţătură oferită pentru a călăuzi viaţa credincioşilor şi potrivită pentru a fi proclamată în parte, şi ascunsă în parte, „dinţii" fiind cei care o ascund sau o păzesc (*cf.* Pope, p. 642).

7,11 „întoarcerea": LXX şi Vulgata au ἐπιστροφή, respectiv *conuersio*, „întoarcere", acolo unde TM are *t[e]şūqāh*, „dorinţă, dor, elan", şi apare doar aici şi în Gen. 3,16; 4,7, denotând o puternică dorinţă ce împinge la acţiune. ♦ Pentru Ambrozie (*De Isaac* 8.66-69) a treia afirmare a legăturii dintre Mire şi Mireasă marchează ultimul stadiu al înaintării pe calea iubirii de Dumnezeu, desăvârşirea acesteia. Acest verset descrie

şi întoarcerea sa este pentru mine.
[12] Vino, iubitul meu, să ieşim în câmp,
să găzduim în sate.
[13] Să ne sculăm în zori [şi să pornim] spre vii,

---

relaţia desăvârşită, în care Mirele se întoarce spre iubita Sa, găsindu-Şi odihna. ♦ Apponius (*Expositio* 11.1-4) consideră că versetul se referă la taina întrupării lui Hristos. Mireasa Îi dăruieşte Mirelui voinţa ei sanctificată, iar „întoarcerea" este coborârea lui Dumnezeu în natura umană.

7,12 Keel (p. 254) remarcă similaritatea imaginii cu cea dintr-un cântec de dragoste egiptean care se termină astfel: „Pentru cel care este iubit / cât de plăcut e a merge pe câmpii." ♦ Ioan Alexandru (p. 76) aminteşte că motivul braţelor iubitei comparate cu un câmp se întâlneşte în literatura ugaritică. ♦ „sate": gr. ἐν κώμαις; ebr. *k'phārīm* poate însemna fie „sate", fie „arbuştii de chiparos" (Pope, p. 645). ♦ Ambrozie (*De Isaac* 8.66-69) identifică „satele" cu locul în care Adam a fost exilat din paradis. Mireasa (Biserica) Îl invită pe Mire ca, asemenea unui bun păstor, să-Şi îndrume turma, să-i ridice pe cei căzuţi şi să-i adune pe cei împrăştiaţi. Ea intervine nu pentru binele ei, ci de dragul celor slabi care, ca nişte miei, au nevoie să fie hrăniţi cu lapte. ♦ Apponius (*Expositio* 11.1-4) afirmă că acest verset se referă la vestirea mântuirii către neamuri. Sufletul desăvârşit, unit cu Dumnezeu, Îl îndeamnă ca prin cuvântul ucenicilor Săi să meargă din locul în care Se găseşte, din sinagogă şi de la poporul evreu, în „câmpie", adică la neamurile care nu L-au văzut în trup; să ducă mântuirea şi acolo, pentru ca acestea să devină „sate" zidite prin învăţătura apostolilor, adunări ale adevărului, case pentru Biserici. Când Hristos a fost respins de către propriul popor, S-a întors către „câmpii" şi a locuit „în sate", adică printre oamenii cei mai simpli, în care, prin prezenţa Duhului Sfânt, a răsărit lumina dimineţii. ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) Mireasa îşi exprimă dorinţa ca Mirele să se aplece asupra sufletelor sărace şi neînsemnate, descrise prin cuvintele „câmp" şi „sate", care au primit de curând mesajul evangheliei.

7,13 Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) arată că, în acest verset, Mirele merge să-i cerceteze pe cei care se află într-un stadiu spiritual mai avansat, simbolizaţi de „via care a înflorit". Mai mult, El doreşte să vadă dacă „rodiile sunt în floare", adică dacă dragostea a început să crească în anumite suflete. ♦ *Glossa ordinaria*, CCCM 170.22,376: versetul descrie progresul care trebuie să aibă loc într-o viaţă virtuoasă. Problema nu este de a vedea doar dacă via a înflorit, ci dacă florile au devenit suficient de puternice încât să rodească, deoarece adevărata frumuseţe a oamenilor nu stă în a începe să facă lucruri bune, ci în a persevera în aceasta. ♦ „Trezirea" de dimineaţă le-a sugerat unora o referire la învierea lui Hristos, iar vizitarea şi cercetarea viei au fost văzute ca ocrotirea pe care Hristos o asigură Bisericii şi, totodată, verificarea progresului ei. „Noaptea" i-a sugerat lui Honorius întunericul persecutării Bisericii, iar „dimineaţa" a reprezentat timpul în care sinagoga se va întoarce la Hristos, iar Mirele va vizita noile Biserici întemeiate. Pentru alţii, „via" a ilustrat viaţa retrasă, în care dragostea lui Dumnezeu

să vedem dacă a înflorit via,
dacă au ieşit florile,
dacă sunt în floare rodiile;
acolo îţi voi da sânii mei.
[14] Mandragorele şi-au dat mireasma
şi la porţile noastre [sunt] toate fructele:
cele noi precum şi cele vechi le-am păstrat pentru tine, iubitul meu.

8 [1] De ce nu ţi-a fost dat să fii frăţiorul meu, alăptat la sânii mamei mele?

---

poate spori, până în dimineaţa zilei judecăţii. Atunci, Biserica „îi va da sânii" lui Hristos, înfăţişându-i în glorie veşnică pe învăţătorii Vechiului şi Noului Legământ (*cf.* Pope, p. 647).

7,14 Pornind de la faptul că mandragorele au puterea de a induce somnul asupra omului, Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) consideră că acest verset se referă la mortificarea trupului nostru (*cf.* Col. 3,5), la „adormirea" lumii faţă de păcate. La fel cum cei care gustă din mandragore nu mai simt nimic, tot aşa cei care beau din cupa învăţăturii dumnezeieşti sunt dornici de a-şi „adormi" pasiunile. Însă nu numai mandragorele şi-au dat mireasma, ci toate fructele, deoarece aceia care primesc învăţătura sfântă aduc tot felul de roade. Roadele vechi şi cele noi se referă la Vechiul şi Noul Legământ. ♦ Deoarece mandragora are o rădăcină care seamănă cu un om fără cap, Honorius din Autun (*Expositio*) crede că aceste cuvinte vorbesc despre neamurile păgâne, înzestrate cu raţiune, dar fără Hristos, care este capul credincioşilor. Aşadar, mandragorele reprezintă neamurile aflate departe de Hristos, dar şi departe de Antihrist, capul lor adevărat. „Porţile" Bisericii sunt profeţii şi apostolii, iar „fructele vechi şi noi" reprezintă Vechea şi Noua Lege. ♦ Uzul medical al mandragorei i-a făcut pe Grigore cel Mare şi pe Cassiodor să considere că versetul se referă la sfinţii care nu doar că rodesc fapte bune, ci-i vindecă şi pe alţii prin mireasma plăcută a vieţii lor. Uzul anestezic a sugerat puterea credinţei care i-a însufleţit pe martirii torturaţi. „Porţile" au fost interpretate în multe feluri ca fiind Biserica sau sufletul individual, porţile credinţei, speranţei şi dragostei, porţile Tainelor, ale învăţăturilor Scripturii şi ale sfinţilor, poarta strâmtă şi cea largă, porţile celor cinci simţuri prin care gândurile trec de la trup la suflet (*cf.* Pope, p. 652).

8,1 „De ce nu ţi-a fost dat...": *litt.* „Cine ţi-ar da...". ♦ Pentru Ioan Alexandru (p. 77) acest verset accentuează dragostea curată, dorinţa fetei ca mirele să-i fie aproape, fără a manifesta implicaţii erotice. ♦ „dispreţuit": iubita doreşte să-l sărute în public pe iubitul ei, fără a fi pusă în rândul prostituatelor sau al femeilor uşuratice (*cf.* Proverbe 7,13). Ebr. *būz* tradus prin „a dispreţui" înseamnă mai mult decât atât: redă acea ruinare a statutului social pe care o sufereau prostituatele (Keel, p. 261). ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) porneşte în explicarea acestui verset de la faptul că fratele şi sora împart ceva în comun. Ceea ce împart ei în aceste caz este darul Duhului Sfânt, pe care

Dacă te-aş fi găsit afară, te-aş fi sărutat şi nimeni chiar nu m-ar fi dispreţuit.
[2] Te voi cuprinde şi te voi duce în casa mamei mele

credinciosul îl primeşte la botez. Pentru a demonstra legătura de frate şi soră dintre El şi om, Hristos, în dragostea Sa, luând natura umană, a dorit să fie hrănit la aceiaşi sâni cu omul. ♦ Pentru Beda Venerabilul (*Expositio*) cei care vorbesc aici sunt credincioşii din Vechiul Testament. Ei doresc să-L vadă pe Hristos întrupat şi să audă cuvintele adresate ucenicilor, adică să vadă lucrurile pe care le-au profeţit devenind realitate în persoana lui Hristos. „Mama" nu se referă la Fecioara Maria, ci la natura umană, mama tuturor. ♦ Honorius din Autun (*Expositio*) vede în acest verset o prefigurare a bucuriei şi a fericirii din viaţa viitoare. Acolo mireasa Îl va vedea pe Hristos ca frate al ei, care a făcut-o soră, moştenitoare împreună cu El a Împărăţiei. Biserica Îl va vedea înlăuntrul slavei pe Fratele ei, pe care L-a văzut doar „afară", în trup uman. Acolo, ea, care a fost aici obiect al dispreţului din partea oamenilor, va fi egală cu îngerii. ♦ Unii au identificat „mama" cu Înţelepciunea veşnică, iar „hrănirea la sânii mamei", ca o experimentare a lucrurilor cereşti prin Vechiul şi Noul Testament. O altă explicaţie a fost că „mama" este Ierusalimul ceresc, iar „sânii" ei reprezintă vinul cel nou pe care Hristos a promis că îl va bea cu noi în Împărăţia cerurilor; această dorinţă este aşadar o rugăciune pentru grăbirea celei de-a doua veniri.

8,2 Ideea ca mireasa să-l aducă pe iubit în casa mamei sale a mai fost întâlnită în 3,1-5. Aici ea doreşte să-l aibă pe iubit fără a renunţa la relaţiile familiale, fără a accepta faptul că iubirea e un risc şi o aventură (Keel, p. 261). ♦ „iatacul celei care m-a născut": TM are *t^elamm^edh*, care pune o problemă de traducere. Verbul *lāmadh* înseamnă „a învăţa", însă forma poate fi atât de persoana a doua sg. masculin, cât şi de persoana a treia sg. feminin. Dacă alegem forma feminină, atunci înţelegem că mama este cea care a învăţat-o „lucrurile tainice ale vieţii", iar iubita doreşte să se întoarcă aici. Dacă alegem forma masculină, interpretarea se modifică: iubita îi cere iubitului să o înveţe tainele iubirii în locul în care ea însăşi a fost zămislită şi născută. LXX traduce τῆς συλλαμβούσης με: verbul συλλαμβάνω înseamnă şi „a zămisli", dar poate însemna şi „a înţelege". Vulgata traduce cu *docebis*, „mă vei învăţa". ♦ Imaginea vinului-sărut este deja folosită în 1,2. Motivul vinului mai apare în 5,1; 7,10. Keel (p. 262) aminteşte de simbolismul erotic al vinului. În arta egipteană, vinul este adesea servit de o femeie atrăgătoare. Aici, vinul este amestecat cu mirodenii, creând un efect şi mai intens. Cititorului îi este stimulată imaginaţia nu doar prin crearea de scene care se pierd uneori într-o ceaţă a mişcărilor greu de intuit ale personajelor principale, ci şi prin pomenirea unor elemente care ne amintesc mirosuri, gusturi, sunete. Imagistica e foarte bogată, însă stimularea tuturor simţurilor prin diverşi termeni-cheie este mult peste orice altă performanţă poetică a vremii. ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), „casa mamei" reprezintă Ierusalimul ceresc, unde cei care intră se bucură de libertatea relaţiei cu Mirele. „Vinul cu mirodenii" simbolizează învăţătura plină de harul divin, iar „mustul rodiilor" înseamnă bucurarea de roadele iubirii. ♦ Şi pentru Honorius din Autun (*Expositio*) „casa

şi în iatacul celei care m-a născut,
îţi voi da să bei din vinul cu mirodenii
şi din mustul rodiilor mele.
[3] Mâna-i stângă, sub capul meu,
şi dreapta lui mă va cuprinde.
[4] Vă pun sub jurământ, fiice ale Ierusalimului,
pe puterile şi pe tăriile câmpului,
ca nu cumva să treziţi şi să stârniţi dragostea până ce nu vrea ea.
[5] Cine este aceea care se ridică înălbită,

---

mamei" reprezintă Ierusalimul de sus, iar „iatacul celei care m-a născut" semnifică locul tainic al gloriei firii omeneşti a lui Hristos, pe care o va vedea în slava Tatălui. „Vinul cu mirodenii" şi „mustul rodiilor" simbolizează bucuria unităţii dintre îngeri şi oameni. ♦ O altă interpretare a privit acest verset ca o referire la convertirea iudeilor, prin predicarea Bisericii, şi la întoarcerea lui Hristos în sinagogă, mama Bisericii, unde evreii vor primi învăţăturile Lui. Mireasa Îi va dărui lui Hristos „vin cu mirodenii", vinul puternic al Legii amestecat cu vestirea plăcută a evangheliei. Alţi Părinţi au aplicat versetul sufletului sfânt, „casa mamei" fiind înţelegerea înaltă a Sfintei Scripturi, posibilă prin prezenţa Duhului Sfânt, prin care sufletul s-a născut (*cf.* Pope, p. 660).

8,3 Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) versetul afirmă siguranţa Miresei care a trecut de judecată şi se bucură de binecuvântările mâinii Lui drepte. ♦ Pentru Honorius din Autun (*Expositio*) „mâna stângă" va fi sub capul Miresei în cer pentru că ea va vedea toată slava lumii sub puterea lui Hristos, capul Ei. De asemenea, „mâna dreaptă o va cuprinde" deoarece ea se va alătura îngerilor şi armoniei sfinţilor, care vor sta de-a dreapta lui Hristos în ziua judecăţii.

8,4 Acest refren apare pentru a treia oară în Cântarea Cântărilor, vezi 2,7 şi 3,5. TM nu are aici expresia tradusă „pe puterile şi pe tăriile câmpului".

8,5 Interpreţii care pledează pentru mai multe surse de inspiraţie consideră ultimele versete ca o serie de unităţi poetice fără legătură între ele, adăugate ulterior de diferiţi redactori sau copişti. Carr (p. 168) consideră că, în ciuda dificultăţilor, există destule legături cu restul cărţii care să confere textului unitate. A treia secţiune a Cântării (3,6 – 5,1) începe cu aceleaşi cuvinte şi se încheie cu consumarea iubirii. După părerea lui Carr, avem de-a face aici cu o enumerare de scurte păreri ale tuturor personajelor din carte: participanţii, fraţii, Solomon, mama, iubitul şi iubita, iar dragostea celor doi este reafirmată şi reîntărită. ♦ Primul stih repetă cuvintele din 3,6a. LXX are în plus λελευκανθισμένη, „albită, înălbită". Iubita a devenit albă, după ce fusese descrisă la începutul Cântării ca înnegrită de soare. După ce va fi petrecut în iatacul regelui, parfumată cu mirodenii, pradă dragostei, pielea i s-a albit. ♦ Nu a fost propusă nici o explicaţie pe deplin satisfăcătoare a acestui verset, însă, după terminaţiile masculine ale textului ebraic, se pare că iubitul se adresează aici iubitei. ♦ „te-a născut": verbul ὠδίνω se referă la naşterea în dureri. ♦ Traducerea Vulgatei, în ultima parte a versetului, este radical diferită: *sub*

sprijinindu-se pe iubitul ei?
[De] sub măr te-am ridicat,
acolo te-a născut mama ta,
acolo te-a născut cea care te-a zămislit.
[6] Așază-mă ca o pecete pe inima ta,

---

arbore malo suscitaui te ibi corrupta est mater tua ibi uiolata est genetrix tua, „te-am ridicat sub un pom rău (sau «sub măr») / acolo a fost sedusă mama ta, acolo a fost pângărită cea care te-a născut". ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) se oprește asupra descrierii miresei ca „înălbită", nu „albă". Mirele, în schimb, este alb (5,10) prin natura sa. Totuși, după ce a fost „înnegrită" (1,6), ea s-a „albit", îmbrăcându-se în strălucirea Mirelui. La fel cum El este lumină, a transformat-o și pe ea în lumină; mireasa împărtășește de acum natura Lui. Călăuzită de mâna Lui, ea se îndreaptă către cer, sprijinită de credința puternică. Theodoret readuce în discuție compararea mirelui cu un măr în 2,3 și crede că versetul se referă la regenerarea produsă de botez, prin credința în Iisus Hristos. ♦ Honorius din Autun urmează textul Vulgatei. Mama este natura umană care, înainte de cădere, era necoruptă, eternă, dar, o dată coruptă prin lucrarea diavolului, a devenit muritoare. Cea care a născut neamul omenesc este Eva, mama tuturor. Prin amăgirea diavolului ea a fost coruptă, devenind supusă plăcerilor păcătoase, grijilor și necurăției. Hristos a restaurat starea de incoruptibilitate prin învierea Sa din morți. Iisus Hristos ne-a ridicat de sub pomul crucii unde zăceam morți din pricina blestemului căderii; prin moartea Sa am trecut de la moarte la viață. ♦ Pope (p. 665) arată alte interpretări ale acestui verset. Unii au atribuit cuvintele de început sinagogii, uimită de ridicarea Bisericii dintre neamuri. De asemenea, urcarea din pustie a fost aplicată ascensiunii sufletului sfânt din exilul acestei lumi spre bucuria cerească a contemplației spirituale. Mireasa este „înălbită" prin apa botezului, fiind vrednică de a împărtăși strălucirea Mirelui.

8,6 În Orient, pecetea sau amuleta erau purtate pentru a apăra de ghinion, de boală și pentru a crește vitalitatea purtătorului (Keel, p. 272). Tânăra mireasă cere să fie așezată în inimă, dar nu numai; un semn al dragostei să fie așezat și pe mână, la vedere, pentru ca iubirea să fie făcută publică și astfel nici unul dintre miri să nu mai fie curtat de altcineva. Astfel se poate explica cealaltă jumătate a versetului, care vorbește despre gelozie. ♦ Contextul sugerează faptul că iubita dorește să-și „imprime" dragostea adânc și, în același timp, vizibil, asupra iubitului ei (Carr, p. 169). ♦ Irezistibilitatea dragostei este sugerată de comparația cu moartea. Pentru Carr (p. 170), „gelozia" nu trebuie înțeleasă în sens negativ, ci ca o afirmare a apartenenței iubitului. ♦ „flăcările ei": TM are *ṣal^{e}hebheth^{e}yāh*: unii interpretează ca „flacăra lui *YHWH*", afirmând că *yāh* este forma prescurtată a tetragramei *YHWH*. Pope (p. 671) nu este de acord, spunând că această interpretare nu aduce dovezi convingătoare. ♦ Pentru Honorius din Autun, versetul exprimă dorința Mirelui ca mireasa să devină asemenea Lui și să preia exemplul Lui de trăire. „Pecetea" e natura umană a lui Hristos, care poartă imaginea divinității Sale. Persoana purtând pecetea lui Hristos asupra sa trăiește cum a trăit Iisus. Aceste suflete ard înlăuntru de iubire, iar în afară strălucesc prin fapte bune. ♦ Pentru Augustin,

ca o pecete pe brațul tău,
căci puternică precum moartea este dragostea,
aspră ca lăcașul morților, gelozia.
Săgețile ei sunt săgeți de foc, flăcările ei.
[7] Multă apă nu va putea să stingă dragostea
și râurile nu o vor îneca;
chiar de-și va da omul tot avutul său pentru dragoste,
cu mult dispreț va fi disprețuit.
[8] Avem o soră micuță și încă nu are sâni:

---

dragostea e virtutea care nu poate fi înfrântă de nici un necaz, de nici o ispită. Așa cum nimeni nu se poate împotrivi morții, lumea nu poate face nimic împotriva dragostei. Însă asemănarea cu moartea are și o altă semnificație. Dacă moartea reprezintă apogeul distrugerii, dragostea este apogeul lucrării de mântuire. Prin dragoste, mulți au murit față de lume, cu scopul de a trăi pentru Dumnezeu.

8,7 Keel (p. 276), care crede că versetul 6e se referă la flăcările lui *YHWH*, consideră că expresia „multe ape" sau „ape puternice" reprezintă apele de suprafață, controlabile, opuse celor ale haosului din Ps. 76,19, Is. 17,13; „râurile" nu se referă la Nil sau la Eufrat, ci la râurile lumii subpământene (*cf.* Ps. 23,2; 92,3), care amenință tărâmul vieții. ♦ „tot avutul său", gr. τὸν πάντα βίον αὐτοῦ: βίος înseamnă „viață", dar și tot ce e necesar pentru întreținerea vieții.

8,8 Pentru mulți comentatori, Cântarea Cântărilor se încheie la 8,7. Dar pentru cei care cred că ultimele versete fac parte din această carte se ridică probleme dificile. Mulți dintre termenii din ultima secțiune se regăsesc frecvent în Vechiul Testament, însă unele cuvinte apar pentru prima dată în această parte a cărții. Unii consideră că versetele 8-10 constituie o unitate de sine stătătoare. Divergențele continuă și în ce privește identificarea vorbitorului sau a numărului femeilor prezente în scena descrisă în fragment. Unii cred că aici iubita vorbește despre sora ei mai mică. Alții identifică vorbitorii cu frații din 1,6. Alți autori cred că cei ce vorbesc sunt participanții la nuntă, prictenii sau frații, care se adresează surorii lor, miresei. Nici una dintre variante nu se bucură de o aprobare unanimă. Totuși, cea mai probabilă pare să fie identificarea vorbitorilor cu frații care-și îndreaptă atenția spre eroina cărții (Carr, p. 172). ♦ Ioan Alexandru (p. 79) vorbește despre grija pe care frații mai mari trebuia să o manifeste față de sora lor mai mică, mai ales dacă tatăl nu mai trăia. Trebuia ca ei să-i ocrotească fecioria și să o apere de toate ispitele. ♦ Expresia „ziua în care se va grăi despre ea" înseamnă „ziua în care va fi cerută în căsătorie". ♦ Părinții Bisericii nu au căzut de acord în privința identității vorbitorului din acest verset. După indicațiile sumare din codicii *Alexandrinus* și *Sinaiticus*, cel care vorbește în această secțiune (vv. 5c-9b) este mirele. Părinții greci au atribuit aceste cuvinte miresei, iar cei latini mirelui. Ambrozie a considerat că fiicele Ierusalimului vorbesc, pe când Theodoret i-a văzut în acest verset pe sfinții Vechiului Testament. Descrierea surorii mai mici ca fiind „fără sâni" a fost aplicată imaturității

ce vom face pentru surioara noastră
în ziua în care se va grăi despre ea?
9 Dacă este zid, vom zidi pe ea întăritură de argint,
iar dacă este uşă, vom sculpta pentru ea scândură de cedru.
10 Eu [sunt] zid şi sânii mei, ca nişte turnuri,
eu am fost în ochii lui ca una care a găsit pacea.

Bisericii sau a sufletului. „Sora cea mică" a fost interpretată şi ca Biserica neamurilor, la începuturile ei slabe, sau sinagoga, sora rămasă mai mică faţă de Biserică. După o altă interpretare ea îl reprezintă pe credinciosul începător care trebuie hrănit cu laptele credinţei (Pope, p. 679).

8,9 Keel (p. 278) afirmă că majoritatea comentatorilor a fost de acord că „zidul" semnifică mândria şi puterea de rezistenţă a fetei care este peţită. „Întăritura de argint" era un zid adiţional construit din materiale preţioase, care semnifică tot o întărire a zidului şi o înfrumuseţare a acestuia. Pe de altă parte, „uşa" are o funcţie simbolică dublă, de deschidere şi de închidere. Primul sens ar semnifica dorinţa fetei de a se lăsa cucerită şi de a-l cuceri pe iubitul ei, al doilea sens ar trimite către intenţia ei de a prelungi jocul iubirii. Carr (p. 172) afirmă că cele două conjuncţii „dacă" nu sunt în opoziţie, ci funcţionează într-un paralelism apozitiv. Ambele imagini accentuează puterea de atracţie şi inaccesibilitatea fetei. De partea acestei opinii este şi Keel. El arată că textul ebraic nu vorbeşte despre o uşă deschisă: ebr. *deleth* desemnează chiar batantul care închide spaţiul intrării conturat de toc şi praguri. Aşadar această uşă are aceeaşi funcţie ca şi zidul: închide, păzeşte, mediază între afară şi interior. Tema uşii care se închide şi se deschide apare în In. 10, unde Hristos se defineşte pe Sine ca Uşa prin care se intră în staulul adevărat. ♦ Pope (p. 683) arată că interpreţii creştini timpurii au luat aceste două afirmaţii ca sinonime, nu antitetice. Mireasa lui Hristos este atât „zid", cât şi „uşă". Ambrozie scrie că Biserica definită ca zid are douăsprezece porţi apostolice, prin care popoarele au acces la Hristos. „Scândura/batantul de cedru" are rolul de a respinge ereziile. Aşa cum o uşă se deschide şi se închide, membrii Bisericii trebuie să ştie când să vorbească şi când să tacă. Dacă zidul simbolizează durabilitatea şi puterea, uşa reprezintă docilitatea şi ascultarea.

8,10 Pentru Carr (p. 172) cea care vorbeşte aici este iubita; aceeaşi indicaţie şi în codici. Prin imaginea folosită, ea îşi proclamă maturitatea şi faptul că e gata pentru a intra într-o relaţie de dragoste şi în căsnicie. ♦ Pentru Beda Venerabilul, aceste cuvinte exprimă siguranţa miresei, a Bisericii, clădită din „pietre vii" (1Pt. 2,5), unificată prin legătura dragostei, ridicată pe o temelie sigură, de pe care nu poate fi îndepărtată de nici un atac al ereziei. ♦ Comentatorii creştini au înţeles versetul ca o referire la temelia sigură, clădită pe stâncă, a Bisericii sau a sufletului. „Sânii sunt ca nişte turnuri" deoarece ea îi poate hrăni pe ceilalţi cu hrană spirituală şi-i poate apăra. „Zidul" Bisericii a fost văzut, de asemenea, ca firea omenească a lui Hristos, iar „sânii" sunt un simbol al apostolilor, propovăduitori ai învăţăturilor care au devenit armele creştinilor în lupta împotriva ereziilor (Pope, p. 686). ♦ Cetatea întărită e un alt simbol al virginităţii.

[11] O vie a fost a lui Solomon în Beelamon;
a dat via lui păzitorilor,
fiecare să aducă pentru rodul ei o mie de arginți.
[12] Via mea este a mea, înaintea mea,
mia să fie a ta, Solomon, și două sute,
ale celor care păzesc rodul ei.
[13] Cel ce șezi în grădini,

8,11 Spre deosebire de LXX, Vulgata traduce numele lui Solomon ca și cum ar fi un nume comun, *pacificus*, „pașnicul, iubitorul de pace". La fel, numele Beelamon, loc care nu a putut fi identificat, aparținând aceleiași geografii ireale, a fost tradus în latină după semnificația celor două substantive din care este compus, „Domn al unei mulțimi", de acee.., Vulgata are *in ea quae habet populos*, „în cea care are popoare". ♦ Beda Venerabilul consideră că „via" se referă la Biserică, pe care Hristos a încredințat-o păzitorilor. Aceștia sunt profeții, apostolii și urmașii lor de-a lungul timpului din fruntea Bisericii. De asemenea, păzitorii sunt armatele cerești care apără Biserica de cei care vor să-i facă rău. „Mia de arginți" semnifică toate lucrurile la care sufletul desăvârșit renunță pentru Hristos. ♦ „Mia de arginți" a mai fost interpretată ca plinătatea mântuitoare a Legii lui Dumnezeu sau ca răsplata dată de Dumnezeu credincioșilor (Pope, p. 690). ♦ Expresia „fiecare să aducă pentru rodul ei o mie de arginți" poate fi considerată un proverb. Via este atât de bună, rodul îi este atât de valoros, încât *oricine* ar plăti mii de arginți pentru rodul ei. Rodul viței reprezintă ceea ce dorește orice bărbat din partea iubitei sale, dragostea, intimitatea, împărtășirea vieții lăuntrice. ♦ „fiecare": ἀνήρ are funcția și sensul ebraicului 'îš în context, adică poate fi tradus și „fiecare om", „oricine".

8,12 Pentru Beda Venerabilul, acest verset vorbește despre răsplata pe care o vor primi cei ce și-au dăruit săracilor averile. Răsplata le va întrece cu mult așteptările sau speranțele (*cf.* 1Cor. 2,9). ♦ Viața de vie este un simbol al vieții lăuntrice, vezi In. 15. Atât timp cât o fecioară se află încă în casa părinților ei, autoritatea asupra ei, dacă părinții nu o puteau exercita, aparținea, până la nuntă, fraților. Această frază ne dă de înțeles că nunta s-a săvârșit. Viața de vie, viața privată, lăuntrică, chiar zestrea ei, posesiunile materiale care i se cuvin de drept, nu mai sunt în mâna fraților ei, ci în proprietatea ei. Acum, când via îi aparține, ea dăruiește prețul rodului în primul rând lui „Solomon", altfel spus, câștigul din această vie este al mirelui. El are „miile", „sutele" fiind ale celor care acum au devenit păzitorii rodului. Cine sunt păzitorii (aceștia apar și în versetul 11)? Exegeza patristică oferă diverse variante: profeții, învățătorii, apostolii etc.

8,13 „Cel ce șezi": în ebraică, forma *yōšebheth* este de feminin singular. LXX are masculinul: ὁ καθήμενος. Vulgata redă femininul: *quae habitas*. ♦ Pentru Ambrozie, Cel ce stă în grădini este Hristos, iar prietenii Săi sunt arhanghelii și puterile cerești. Pentru ca oamenii să poată sta împreună cu Hristos, trebuie să fie plini de florile virtuții, de dulceața harului, pentru ca ei să audă astfel glasul Domnului lor. ♦ Theodoret a văzut aici dorința nestăvilită a miresei de a auzi vocea Mirelui spunând, la venirea Sa: „Veniți, binecuvântații Tatălui meu, moșteniți Împărăția pe care am pregătit-o pentru voi." Alții

prietenii iau aminte la glasul tău: fă-mi-l auzit!
[14] Fugi, iubitul meu, şi fă-te asemenea unei căprioare,
ori asemenea unui pui de cerb pe munţii de miresme.

au considerat că „grădina" se referă la Sfânta Scriptură. Unii au împărţit Scriptura în patru „grădini", după cele patru sensuri ale sale: literal, moral, alegoric şi anagogic (*cf.* Pope, p. 697).

8,14 Versetul i-a pus în dificultate pe comentatorii creştini, care au încercat să dea o explicaţie dorinţei miresei care, deşi a tânjit atât de mult după iubitul ei, acum îl îndeamnă să fugă. Unii au considerat că Biserica Îl roagă aici pe Hristos să „fugă" din firea Sa omenească, pentru a-L înţelege mai adânc prin dumnezeirea Sa. Alţii au interpretat textul ca o cerere din partea umanităţii: Iisus Hristos să fugă din inimile păcătoase la Biserica Sa devotată (*cf.* Pope, p. 701). ♦ Ambrozie a afirmat că Iisus Hristos fuge de la cei slabi şi care nu pot răbda persecuţiile, la „munţii de miresme", care-i simbolizează pe cei sfinţi. Înălţimile, muntele ca metaforă a sfinţeniei, reprezintă locuri comune ale exegezei patristice.

INDICI

Indice de termeni

Indicele cuprinde o parte din termenii greceşti analizaţi în notele de subsol din acest volum. Referinţele din paranteze sunt aşadar la note; abrevierea „*cf.*" trimite la un alt cuvânt din familia respectivă. Au fost selectaţi termenii folosiţi mai des în traducere, precum şi cei care pot pune probleme de interpretare. Pentru o imagine lărgită asupra lexicului LXX, a se vedea şi indicii la primele trei volume ale prezentei ediţii.

ᾅδης – sălaşul morţilor, (mai târziu) iad (Ps. 6,6; Prov. 1,12)
ἅγιος – sfânt (Ps. 4,4; 59,8; 98)
αἴσθεσις – discernământ, simţământ (Prov. 1,4; 10,14)
αἰών – veac, veşnicie (Ps. 65,7; 89,8; Ecl. 3,11)
αἰώνιος – veşnic (Ps. 23,7)
ἀνίστημι – a se ridica, a se scula (Ps. 1,5; 9,20)
ἀσεβής – nelegiuit (Ps. 1,1; 25,5)
διάβολος – învinuitor, calomniator (Ps. 108,6; *cf.* Prov. 6,24)
δικαίωμα – îndreptare, rânduială (Ps. 18,9)
δόξα – slavă (Ps. 3,4; 7,6; 20,6; 29,13)
ἔκστασις – spaimă, uluire (*litt.* ieşire din sine, Ps. 30,1.23; 67,28; 115,2)
ἔλεος – milă (Ps. 5,8; 24,10)
ἐξομολόγησις – aducere de laudă/mulţumire, mărturie (Ps. 6,6; 95,6)
ἐξομολογοῦμαι – a aduce laudă/mulţumire/mărturie (Ps. 6,6; 17,50; 29,13; 99,4; 117,1)
εὐδοκία – plăcere, desfătare (Ps. 18,15)
εὐχή – făgăduinţă, rugăciune (Ps. 60,6)
θεός – Dumnezeu, zeu (Ps.44,7-8)
καιρός – moment potrivit, vreme cuvenită (Ps. 20,10; 30,16; 74,3; 101,14; Ecl. 3,1-8; 9,12)
κέρας – putere (*litt.* corn, Ps. 74,5; 88,18; 131,17)
κρίμα – judecată, hotărâre (Ps. 18,10; 36,6)
κύριος – domn (Domnul), stăpân (Ps. 8,2)
λόγος – cuvânt (Ps. 21,2; 32,6; Ecl. 8,1)
λοιμός – ciumă, ucigaş, ciumat (Ps. 1,1; Prov. 19,19.25; 21,24; 22,10)
λύτρωσις – răscumpărare (Ps. 48,9; 76,16; 110,9)
λυτρωτής – răscumpărător (Ps. 18,15)
μαρτυρία – mărturie (Ps. 18,8; 24,10; 92,5)
ματαιότης – deşertăciune (Ps. 23,4; 38,6; 61,10; Ecl. 1,2)

νόμος – lege, învățătură (Ps. 18,8; 77,1; Prov. 1,8)
ὅσιος – sfânt, pios, credincios (Ps. 4,4; 17,26; 42,1; 85,2)
παιδεία – educație, bună creștere; pedeapsă (Ps. 118,66; Prov. 3,11-12)
παιδεύω – a învăța, a educa, a crește (Ps. 93,10)
παραβολή – pildă, proverb (Ps. 77,2; Prov. 1,1; Ecl. 1,17)
πνεῦμα – suflare, duh, vânt (Ps. 32,6; 50,14; 103,4.30; 118,131; Prov. 15,4; Ecl. 1,14; 2,11; 3,19; 5,15)
πρόσταγμα – poruncă (Ps. 2,7)
ῥῆμα – lucru, cuvânt (Ps. 55,11; Ecl. 1,1; 8,1.5)
σάββατον – sabat (Ps. 23,1; 47,1; 91,1)
σοφία – înțelepciune (Prov. 1,2; 20,29)
συκοφάντης – denunțător, defăimător (Ps. 71,4; *cf.* Prov. 14,31; 22,16; Ecl. 4,1)
σύνεσις – înțelegere, pricepere (Ps. 31,1)
συνίημι – a înțelege, a pricepe (Ps. 32,15)
φρόνησις – chibzuință (Prov. 1,2)
χάρις – har, bunăvoință (Ps. 44,3; Prov. 17,8; 22,1; 30,7; 25,10a)
χριστός – uns (Ps. 2,2; 19,7; 104,15)
χρόνος – timp (Ecl. 3,1-8; 9,12)
ψυχή – suflet, viață (Ps. 16,9; 53,5; 77,18)

Indice de nume proprii*

A

Aaron (*'Aharon*) Ps. 76,21; 98,6; 104,16.26; 113,18.20; 117,3; 132,2; 134,19
Abessalom (*'Abh^{e}şālōm*) Ps. 3,1
Abimelech (*'Abhīmelekh*) Ps. 33,1; 51,2
Abiron (*'Abhīrām*) Ps. 105,17
Adam (*'Ādhām*) Od. 2,8
Aendor (*'Eyn Dōr*) Ps. 82,11
Aggeu (*Ḥaggay*) Ps. 145,1; 146,1; 147,1; 148,1
Aiman (*Hēymān*) israelitul Ps. 87,1
Aithan (*'Eyṯām*) israelitul Ps. 88,1
Amalec (*'Amālēq*) Ps. 82,8
Aminadab (*'Amī-Nādhībh*) Cânt. 6,12
Ammon (*'Ammōn*) Ps. 82,8
Anania (*Ḥanan^{e}yāh*) Od. 8,88
Anna (*Ḥannāh*) Od. 3
Asaph (*'Āsāph*) Ps. 49,1; 72,1; 73,1; 74,1; 75,1; 76,1; 77,1; 78,1; 79,1; 80,1; 81,1; 82,1
Asiria (*'Aşşūr*) Ps. 82,9
Avacum (*Ḥabhaqqūq*) Od. 4
Avraam (*'Abh^{e}rāhām*) Ps. 46,10; 104,6.9.42
Azaria (*'Azar^{e}yāh*) Od. 7; 8,88

B

Babilon (*Bābhel*) Ps. 86,4; 136,1.8
Baithel Cânt. 2,9
Basan (*Bāşān*) Ps. 67, 23; 134,11; 135,20
Beelamon (*Ba'al Hamōn*) Cânt. 8,11
Belphegor (*Ba'al P^{e}'ōr*) Ps. 105,28
Beniamin (*Bin^{e}yāmīn*) Ps. 67,29, 79,3
Bersabee (*Bath-Şābha'*) Ps. 50,1

C

Cades (*Qedheş*) Ps. 28,8
Canaan (*K^{e}nā'an*) Ps. 104,11; 105,35; 134,11
Carmel (*Kar^{e}mel*) Cânt. 7,6
Chusi (*Kūş*) Ps. 7,1
Core (*Qoraḥ*) Ps. 41,1; 43,1; 44,1; 45,1; 46,1; 47,1; 48,1; 83,1; 84,1; 86,1; 87,1

D

Damasc (*Damāśeq*) Cânt. 7,5
Dathan (*Dāthān*) Ps. 105,17
David (*Dāwidh*) Ps. 17,51; 23,1; 51,1; 53,2; 88,50; 131,11; 151,1; Prov. 1,1; Ecl. 1,1; Cânt. 4,4
Doec idumeul (*Do'ēgh hā'adhomī*) Ps. 51,2

E

Edom (*'Edhōm*) Ps. 136,7
Efraim (*'Epherāyim*) Ps. 59,9; 77,9.67; 79,3; 107,9
Efrata (*'Eph^{e}rāthāh*) Ps. 131,6

* În paranteze sunt transliterate numele corespondente din TM.

Egipt (*Miṣ'rayim*) Ps. 67,32; 77,12.43.51; 79,9; 80,6.11; 104,23.38; 105,7.21; 113,1; 134,8-10
Engaddi (*'Eyn-Gedhī*) Cânt. 1,14
Ermon (*Her'mōn*) Ps. 41,7; 88,13; 132,3; Cânt. 4,8
Esebon (*Heş'bōn*) Cânt. 7,5
Etham Ps. 73,15
Etiopia (*Kūş*) Ps. 67,32; 73,14
Ezekia (*Hiz'qīyāh*) Od. 11; Prov. 25,1

F

Faraon (*Par'oh*) Ps. 134,9; 135,15
Filistiim (*P'leşeth*) Od. 1,14

G

Galaad (*Gile'adh*) Cânt. 4,1; 6,5
Gebal (*G'bhāl*) Ps. 82,8
Geth (*Gath*) Ps. 55,1
Goliat (*Gol'yāth*) Ps. 143,1; 151,1

H

Ham (*Hām*) Ps. 77,51; 104,23.27; 105,22
Horeb (*Horēbh*) Ps. 105,19

I

Iabin (*Yābhīn*) Ps. 82,10
Iacob (*Ya'aqobh*) Ps. 13,7; 52,7; 58,14; 77,16; 104,10; 113,1; 134,4
Idithun (*Yidhīthūn*) Ps. 38,1; 61,1; 76,1
Idumeea (*'Edhōm*) Ps. 59,10-11; 107,10-11
Iemeni Ps. 7,1
Ieremia (*Yir'm'yāhū*) Ps. 64,1
Ierusalim (*Y'rūşālāym*) Ps. 50,20; 64,2; 67,30; 78,1; 101,22; 115,10; 121,2.6; 124,2; 127,5; 134,21; 136,5-7; 146,2; Ecl. 1,1.12; Cânt. 5,8; 6,4; 8,4
Iessai (*Yişay*) Ps. 71,20
Iezekiel (*Y'hez'qē'l*) Ps. 64,1
Iisus Hristos Od. 14,25
Iona (*Yōnāh*) Od. 6
Ionadab (*Yōnādhābh*) Ps. 70,1
Iordan (*Yar'dēn*) Ps. 41,7; 113,3.5
Iosif (*Yōsēph*) Ps. 76,16; 77,67; 79,2; 80,6; 104,17
Isaac (*Yiś'hāq*) Ps. 104,9
Isaia (*Y'şa''yāhū*) Od. 5; 10
Israel (*Yis'rā'ēl*) Ps. 40,14; 67,35; 72,1; 75,2; 77,31.41; 80,5.12.14; 88,19; 102,7; 104,23; 105,48; 113,1.17; 117,1; 130,6; 131,4; 135,11; 146,3; Prov. 1,1; Ecl. 1,1.12
Iuda (*Y'hūdhāh*) Ps. 59,9; 67,28; 77,68
Iudeea (*Y'hūdhāh*) Ps. 75,2; 113,2

K

Kedar (*Qēdhār*) Cânt. 1,5
Kison (*Qīşōn*) Ps. 82,10

L

Levi (*Lēwī*) Ps. 134,20
Liban (*L'bhānōn*) Ps. 91,13; Cânt. 3,9; 4,8.11.14-15; 5,15; 7,5
Lot (*Lōţ*) Ps. 82,9

M

Madiam (*Midh'yām*) Ps. 82,10; Od. 4,7
Manasse (*M'naşşeh*) Ps. 59,9; 107,9; Od. 12
Marea Roşie (*Yam-Sūph*) Ps. 105,7.9.22; 113,3; 135,13.15
Maria, Născătoarea de Dumnezeu Od. 9
Melchisedec (*Mal'kī-Ţedeq*) Ps. 109,4
Mesopotamia Siriei (*'Aram-Naharayim*) Ps. 59,2
Misael (*Mīşā'ēl*) Od. 8,88

Moab (*Mo'ābh*) Ps. 59,10; 81,7; 107,10
Moise (*Moşeh*) Ps. 76,21; 89,1; 98,6; 102,7; 104,26; 105,16.23.32

N

Nadab (*Nādhābh*) Cânt. 7,2
Nathan (*Nāthān*) Ps. 50,2
Neftali (*Naph^{e}tālī*) Ps. 67,28

O

Og (*'Ogh*) Ps. 135,20
Oreb (*'Orēbh*) Ps. 82,12

P

Pharan (*Pa'rān*) Od. 4,3
Phinees (*Pīn^{e}hās*) Ps. 105,30

R

Raab (*Rahabh*) Ps. 86,4

S

Saba (*Ş^{e}bhā'*) Ps. 71,10
Sabaoth (*Ţ^{e}bhā'ōth*) Od. 10,7.9
Salmana (*Ţal^{e}munnā'*) Ps. 82,12
Samuel (*Ş^{e}mū'ēl*) Ps. 98, 6; Od. 3
Sanir (*S^{e}nīr*) Cânt. 4,8
Saul (*Şā'ūl*) Ps. 17,1; 51,2; 53,2; 55,1; 58,1
Selmon (*Ţal^{e}mōn*) Ps. 67,15
Selom (*Şiloh*) Ps. 77,60
Seon (*Sīḥon*) Ps. 134,11
Sikima (*Ş^{e}khem*) Ps. 58,8
Simeon Od. 13
Sinai (*Sīnay*) Ps. 67,9.18
Sion (*Ţiyōn*) Ps. 2,6; 12,15; 13,7; 19,3; 47,3.12-13; 48,2; 50,20; 52,7; 64,2; 68,36; 72,28; 73,2; 75,3; 77,68; 83,5; 85,2; 86,5; 96,8; 97,2; 101,14.17; 109,2; 123,1; 124,1; 127,5; 128,5
Siria Soba (*'Aram-Ţōbhāh*) Ps. 59,2
Sisara (*Sīs^{e}rā'*) Ps. 82,10
Solomon (*Ş^{e}lomoh*) Prov. 1,1; 25,1; Cânt. 1,1.5; 3,7.9.11; 8,11
Străinii (*p^{e}liş^{e}tīm*) Ps. 55,1; 59,10; 82,8; 86,4; 107,10
Sulamita (*Şūlamīth*) Cânt. 7,1

T

Tanis (câmpia) (*Ţo'an*) Ps. 77,12.43
Thaiman (*Tēymān*) Od. 4,3
Thalpioth (*tal^{e}piyōth*) Cânt. 4,4
Tharsis (*Tar^{e}şīş*) Ps. 47,8; 71,10; Cânt. 5,14
Tyr (*Ţor*) Ps. 44,13; 82,8; 86,4

V

Valea Corturilor (*'Emeq Sukkōth*) Ps. 59,8
Valea Plângerii (*'Emeq habbākhā'*) Ps. 83,7
Valea Sării (*Gēy-Melaḥ*) Ps. 59,2

Z

Zabulon (*Z^{e}bhūlun*) Ps. 67,28
Zaharia (preotul) Od. 9
Zaharia (*Z^{e}khar^{e}yāh*) Ps. 145,1; 146,1; 147,1; 148,1
Zeb (*Z^{e}'ēbh*) Ps. 82,12
Zebee (*Zebhaḥ*) Ps. 82,12
Ziph (*Ţīph*) Ps. 53,2

BIBLIOGRAFIE

Sigle şi abrevieri bibliografice

AB	*The Anchor Bible*, 1964-, New York
AI	Flavius Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*
APOT	Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament
BA	*La Bible d'Alexandrie*, 1986-, Paris
BJ	*La Bible de Jérusalem*, 1986, 1988, Paris
CSEL	*Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*
Ep.	*Epistulae*
LEH	Lust, J.; Eynickel, E.; Hauspie, K., 2003, *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Stuttgart (ed. I: vol. I, 1992, vol. 2, 1996).
LSJ	Liddell, H.G.; Scott, R.; Jones, H.S., 1996, *A Greek-English Lexicon*, Oxford
LXX	Septuaginta (ed. Alfred Rahlfs)
LXX-A	Codex Alexandrinus (A)
LXX-B	Codex Vaticanus (B)
LXX-S	Codex Sinaiticus (S)
LXX-L	LXX *recensio Luciani*
LXX-O	LXX *recensio Origenis*
OBO	*Orbis Biblicus et Orientalis*
NRSV	*New Revised Standard Version*, 1993, Cambridge
NT	Noul Testament
PG	Patrologia greacă [ed. J.-P. Migne]
PL	Patrologia latină [ed. J.-P. Migne]
Q	Manuscrisele de la Qumran
SC	*Sources chrétiennes*
Serm.	*Sermones*
TM	Textul Masoretic
TOB	*Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament*, 1983, Paris.
VL	*Vetus Latina*
VT	Vechiul Testament
Vulg.	Vulgata [*Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem*, 1983, Stuttgart]

Bibliografie generală*

Ediții și traduceri

***, *Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod*, 2002, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, București.

***, *Biblia, adică Dumnezeeasca Scriptură a Legii Vechi și a celei Nouă, tipărită în zilele majestății sale Carol I* (...), 1914, ediția Sfântului Sinod, București.

***, *Biblia de la Blaj*, 1795, ediție jubiliară, Roma, 2000.

***, *Monumenta Linguae Dacoromanorum*, Biblia 1688, vol. I-VI, Iași, 1988-.

***, *Septuaginta 1. Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*, 2004, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași.

***, *Septuaginta 2. Iisus Nave, Judecătorii, Ruth, 1-4 Regi*, 2004, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași.

***, *Septuaginta 3. 1-2 Paralipomene, 1-2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1-4 Macabei*, 2005, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași.

Brenton, L., 1851 (retipărită în 1980), *The Septuagint Version of the Old Testament and Apocrypha, Greek and English*, Londra.

Brunello, A., 1960, *La Bibbia secondo la versione dei Settanta*, I-II, Roma.

Harl, M.; Dorival, G., Munnich O. (ed.), 1986-, *La Bible d'Alexandrie*, Paris.

Mortari, L. (ed.), 1999, *La Bibbia dei LXX*, Roma.

Rahlfs, A. (ed.), 1935, *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, Stuttgart.

Swete, H.B. (ed.), 1887-1894, *The Old Testament in Greek according to the Septuagint*, I-III, Cambridge.

Wevers, J.W. (ed.), 1974, *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum*, Göttingen.

* Bibliografia cvasicompletă despre Septuaginta este conținută în două volume: pentru studiile publicate până în 1969, S.P. Brock, C.T. Fritsch, S. Jellicoe, *A classified Bibliography of the Septuagint*, Leyden, 1973; pentru studiile publicate din 1970 până în 1993, C. Dogniez, *Bibliography of the Septuagint/Bibliographie de la Septante (1970-1993)*, Leyden, 1995. Bibliografia prezentată în acest volum este sintetică și orientativă.

Lucrări şi studii

Aejmelaeus, A., 1993, *On the Trail of the Septuagint Translators. Collected Essays*, Kampen.

Amphoux, C.B.; Morgain, J., 1996, *Les premières traductions de la Bible*, Lausanne.

Barr, J., 1961, *The Semantics of Biblical Language*, Londra.

Bădiliţă, C.; Bădiliţă, S., 1999, „Septuaginta sau Biblia de la Alexandria", in *Altarul Banatului* 1-3, pp. 100-135.

Bădiliţă, C., 2004, „Septuaginta în limba română", in *România literară*, nr. 10-11.

Barthélemy, D., 1978, *Études d'histoire du texte de l'Ancien Testament*, Fribourg, Göttingen.

Benoit, P., 1964, „L'inspiration des Septante d'après les Pères", in *L'homme devant Dieu. Mélanges offerts au Père Henri de Lubac*, Paris, pp. 169-187.

Benoit, P., 1951, „La Septante est-elle inspirée?", in *Exégèse et Théologie I*, Paris, pp. 13-28.

Bogaert, P.M., 1985, „Les études sur la Septante. Bilan et perspectives", in *Revue de Théologie de Louvain* 16, pp. 174-200.

Botte, B.; Bogaert, P.M., 1993, „Septante et versions grecques", in *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 12, col. 536-692.

Bouhot, J.-P., 1966, „Le Pentateuque chez les Pères", in *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 7, col. 687-708.

Broşteanu, M., 2005, *Numele lui Dumnezeu în Coran şi în Biblie*, Polirom, Iaşi.

Carbone, S.P.; Rizzi, G., 1992, *Le Scritture ai tempi di Gesù. Introduzione alla LXX e alle antiche versioni aramaiche*, Bologna.

Cimosa, M., 1995, *Guida allo studio della Bibbia greca (LXX)*, Roma.

Colceriu, Şt., 2003, „O nouă traducere a Bibliei", in *Origini. Caiete silvane*, nr. 3-4, pp. 68-70.

Conybeare, F.C.; George Stock, St., 1995, *Grammar of Septuagint Greek*, Hendrickson Publishers, Peabody.

Daniel, S., 1966, *Recherches sur le vocabulaire du culte dans la Septante*, Paris.

Devreesse, R., 1959, *Anciens commentateurs grecs du Pentateuque*, Roma.

Fernández, Marcos N., 1998[2], *Introducción a las versiones griegas de la Biblia*, Madrid.

Fernández, Marcos N., 1985, *La Septuaginta en la investigación contemporánea*, Madrid.

Field, F., 1875 (reeditare Hildesheim, 1964), *Origenis Hexaplorum quae supersunt*, I-II, Oxonii.

Galbiati, E.R., 1996, „La versione dei LXX: influsso sui Padri e sulla liturgia greca e latina", in *Annali di Scienze Religiose*, I, pp. 57-70.

Harl, M.; Dorival, G.; Munnich, O., 1994[2], *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1988.

Harl, M., 1992, *La langue de Japhet, quinze études sur la Septante et le grec des chrétiens*, Paris, Cerf.

Hatch, E.; Redpath, H.A., 1975, *A Concordance to the Septuagint and other Greek Versions of the Old Testament (Including Apocryphal Books)*, Graz (ed. I: Oxford, 1897).

Hengel, M., 1974, *Judaism and Hellenism*, Londra.

Hengel, M., 2001, *The Septuagint as Christian Scripture: Its Pre-history and the Problem of Its Canon*, Edinburgh, New York.

Jellicoe, S., 1974, *Studies in the Septuagint: Origins, Recensions and Interpretations*, New York.

Le Déaut, R., 1984, „La Septante, un Targum?", in Kuntzmann, R. şi Schlosser, J. (eds.), *Etudes sur le judaïsme hellénistique*, Paris, pp. 147-195.

Le Déaut, R., 1975, *La nuit pascale*, Roma.

Lee, J.A.L., 1983, *A lexical Study of the Septuagint Version of the Pentateuch*, Chico, California.

Lust, J.; Eynickel, E.; Hauspie, K., 2003[2], *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Stuttgart (ed. I: vol. I, 1992, vol. 2, 1996).

Martone, C., 1997, „I LXX e le attestazioni testuali ebraiche di Qumran", in *Annali di Scienze religiose* II, pp. 159-174.

Mélèze-Modrzejewski, J., 1997, „La Septante comme *nomos*. Comment la Torah est devenue une loi civique pour les Juifs d'Egypte?", in *Annali di Scienze religiose* II, pp. 143-158.

Mélèze-Modrzejewski, J., 1997, *Les Juifs d'Égypte de Ramses I à Hadrien*, Paris.

Morrish, G., 1987, *A Concordance of the Septuagint*, Grand Rapids Michigan (ed. I: 1887).

Mortari, L., 1983, *Il Salterio della tradizione*, Torino.

Oden, Thomas C. (ed.), 2001, 2002, *Ancient Christian Commentary on Scripture, „Old Testament"*, vol. I-III, Downers Grover.

Olofsson, S., 1990, *The LXX Version. A Guide to the Translation Technique of the Septuagint*, Stockholm.

Orlinsky, H.M., 1996, „I LXX: punto d'arrivo e di partenza per diversi ambiti di ricerca", in *Annali di storia dell'esegesi* I, pp. 17-31.

Peters, Francis E., *Termenii filozofiei greceşti*, trad. Dragan Stoianovici, Bucureşti, 1993.

Pietersma, A.; Cox, C., 1984, *De Septuaginta. Studies in honour of John William Wevers on his sixty-fifth birthday*, Ontario.

Rahlfs, A., 1904, 1911, *Septuaginta-Studien*, Göttingen.

Rose, A., 1965, „L'influence des Septante sur la tradition chrétienne", I-II, in *Questions liturgiques et paroissiales* 44, pp. 192-211; 284-301.

Simon, M., 1984, „La Bible dans les premières controverses entre Juifs et Chrétiens", in Mondésert, Cl. (ed.), *Bible de tous les temps I, Le monde grec ancien et la Bible*, Paris, pp. 107-125.

Swete, H.B.; Ottley, R.R., 1900 (retipărită la New York în 1968), *An Introduction to the Old Testament in Greek*, Cambridge.

Tabachovitz, D., 1956, *Die Septuaginta und das Neue Testament*, Lund.

Tov, E., 1976, „Some Thoughts on a Lexicon of the LXX", in *Bulletin of the IOSCS IX*, pp. 14-46.

Tov, E., 1982, *A Classified Bibliography of Lexical and Grammatical Studies on the Language of the Septuagint and its Revisions*, Ierusalim.

Tov, E., 1981, *The Text-Critical Use of the Septuagint in Biblical Research*, Ierusalim.

Trebolle Barrera J., 1993, *La Biblia judía y la Biblia cristiana. Introducción a la historia de la Biblia*, Madrid.

Taylor, B., 1994, *The analytical Lexicon to the Septuagint*, Grand Rapids.
Vian, G.M., 1996, „Le versioni greche della Scrittura nella polemica fra giudei e cristiani", in *Annali di storia dell'esegesi* 1, pp. 39-54.
Walters, P., 1973, *The Text of the Septuagint. Its Corruptions and their Emendation*, Cambridge.

Bibliografie la Psalmi

„Să pui ordine în nemăsuratul arhipelag al bibliografiei dedicate Psalmilor de-a lungul secolelor e o întreprindere aproape disperată" – spune cunoscutul biblist Gianfranco Ravasi, numind Psaltirea un „microcosmos bibliografic"[1]. Aşadar, vom da mai jos doar câteva lucrări fundamentale şi pe acelea pe care le-am folosit în mod direct în prezentul volum.

Pentru operele Părinţilor Bisericii, a se vedea „Introducerea" la Psalmi, subcap. „Comentarii patristice".

Biblii

A New English Translation of the Septuagint, Psalms, 2000, translated by Albert Pietersma, Oxford University Press.
Anchor Bible, Psalms, I, II, III, 1965, 1968, 1970, introduction, translation and notes by Mitchell Dahood, S.J., New York [= AB].
Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi a Noului Testament, 1938, traducere din textele originale de Gala Galaction şi Vasile Radu, Ed. Fundaţiilor Regale, Bucureşti.
Biblia Hebraica Stuttgartensia, 1977, ed. Elliger, K. et Rudolph, W., Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart [= TM].
Biblia lui Şerban Cantacuzino, 1688, Bucureşti.
Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament, 1923, Societatea Biblică (Britanică).
Biblia sau Sfânta Scriptură, 1988, tipărită sub îndrumarea Prea Fericitului Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti.
Biblia sau Sfânta Scriptură, 2001, ediţie jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, tipărită cu binecuvântarea şi prefaţa Prea Fericitului Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti [= Anania].
Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi şi a celei Noao, 1795, Blaj, ed. Jubiliară, Roma, 2000.

1. „É un'impresa quasi disperata mettere ordine nello sterminato arcipelago della bibliografia dedicata nei secoli ai Salmi", G. Ravasi, I, p. 40, Introduzione generale, 15: *Il Salterio, un microcosmo biografico*.

I Salmi, 1990[3], versione, introduzione, note di Angelo Lancellotti, col. Nuovissima Versione della Bibbia dai testi originali, vol. 18, Edizioni Paoline [= Lancellotti].

Il Salterio della Tradizione. Versione del Salterio greco dei LXX, 1983, a cura di Luciana Mortari della Comunità di Monteveglio, Piero Gribaudi Editore, Torino [= Mortari].

La Bible chrétienne, 2001, vol. V: *Le Psautier et textes en parallèle*, trad. et comm. Mère Élisabeth de Solms, ed. Anne Sigier (Québec).

La Bible de Jérusalem, 1986, nouvelle édition entièrement revue et augmentée, Cerf, Paris [= BJ].

La Bible du Peuple de Dieu, 1972, ed. Le Centurion/ Le Cerf, Paris, vol. 2.

La Bible, 1974, traduite et présentée par André Chouraqui, Desclée de Brouwer [= BCh].

La Bible, traduction œcuménique, 1988, éd. réservée à l'Association œcuménique pour la recherche biblique, Éd. du Cerf – Société Biblique Française [= TOB].

La Sacra Bibbia, 1997, traduzione della Conferenza Episcopale Italiana [= CEI].

Noua Vulgata Bibliorum Sacrorum Editio, 1979, Libreria Editrice Vaticana [= Vulg.].

Psalmii, 1993, col. „Biblioteca Scripturii", XI, Arhiepiscopia Romano-Catolică Bucureşti.

Septuaginta, 1935, ed. Alfred Rahlfs, editio minor, Stuttgart [= LXX/Rahlfs].

The Holy Bible, 1769, King James' Version [= KJV].

The Holy Bible, Revised Standard Version, An Ecumenical Edition, 1973, Collins, New York-Glasgow-London-Toronto-Sydney-Auckland [= RSV].

The Septuagint Version of the Old Testament and Apocrypha, 1851, with an English translation by L. Lee Brenton; ed. Baxter, I.S., Londra; retipărit Zondervan, Grand Rapids Michigan, 1980 [= Brenton].

Dicţionare

A Patristic Greek Lexicon, 1961, edited by G.W.H. Lampe, D.D., Oxford University Press [= Lampe].

Bauer, Walter, 1971, *Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur*, Berlin-New York.

Brown, F.; Driver, S.R.; Briggs, C.A., 1987, *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* based on the Thesaurus and Lexicon of William Gesenius as translated by Edward Robinson, Oxford University Press [= BDB].

Chadwick, J., 1996, *Lexicographica Graeca. Contributions to the Lexicography of Ancient Greek*, Clarendon Press, Oxford.

Dictionnaire de la Bible, 1901, publié par F. Vigouroux avec une équipe de collaborateurs, ed. Letouzey et Ané, Paris.

Dictionnaire de la Bible, 1966-, supplément commencé par Pirot, L. et Robert, A. et continué sous la direction de Henri Cazelles et André Feuillet, ed. Letouzey et Ané, Paris – mai ales art. „Psaumes", E. Lipinski, É. Beaucamp, I. Saint-Arnaud, 48, 1973 [= SDB].

Liddel H.G.; Scott R.; Jones, R.S.; Mc. Kenzie R., 1996, *A Greek-English Lexicon*, Clarendon Press, Oxford [= LSJ].

Lust, Johann; Eynikel, Erik; Hauspie, Katrin, 2003, *Greek-English Lexicon of the Septuagint*, revised edition, Deutsche Bibel Gesellschaft, Stuttgart [= LEH].

McKenzie, John L., 1965, *Dictionary of the Bible*, Collier Macmillan Publishers, London-New York.

The Catholic Encyclopedia On Line, www.newadvent.org.

The Interpreter's Dictionary of the Bible – An Illustrated Encyclopedia, 1990, editor Buttrick, G.A., Abingdon Press, Nashville, USA.

Vocabulaire de Théologie biblique, 1988, publié sous la direction de Xavier Léon-Dufour, Cerf, Paris [= VTB].

Volume şi studii

Alonso-Schökel, L., 1982, *Trenta salmi: poesia e preghiera*, ed. Dehoniane, Bologna (titlul original: *Treina Salmos: poesia y oración*).

Athanasiades, Georges, 1980, „Les psaumes – des mots pour la prière", in *Les Échos de Saint-Maurice* 4, tome 10, nouvelles série, pp. 213-229.

Auneau, J. (ed.), 1990, *Les Psaumes et les autres Écrits*, Petite Bibliothèque des Sciences Bibliques, Desclée, Paris.

Bădiliță, C., 2003[2], Evagrie Ponticul, *Tratatul practic. Gnosticul*, traducere şi comentarii, Polirom, Iaşi.

Bădiliță, C., 2005, *Evanghelii apocrife*, ed. a patra, Polirom, Iaşi.

Bălăceanu, M.F., 2004, *„...Verborum Mysterium". Reflecții asupra limbajului genurilor literare în Biblie*, ed. Adam, Bucureşti.

Beaucamp, Évode, 1985, *Israël en prière. Des Psaumes au Notre Père*, Cerf, Paris.

Beaucamp, Évode, 1976-1979, *Le Psautier*, Gabalda, Paris.

Bons, E., 2003, „Le Psaume 7 dans la version de la LXX", in *Revue des Sciences Religieuses*, Fac. de Théologie Catholique de Strasbourg, nr. 4/oct., dir. Marie-Anne Vannier (de altfel, întreg numărul e consacrat psalmilor).

Collin, Matthieu, 1995, „Le Livre des Psaumes", in *Cahiers Évangile* 92.

Coppa, G., 1993, *Origene-Gerolamo, 74 Omelie sul libro dei Salmi*, ed. Paoline, Milano.

Devreesse, R., 1928, *Chaîne exégétique grecque*, in DBS, tome 1.

Devreesse, R., 1970, *Les anciens commentateurs grecs des Psaumes*, in *Studia Theologica* 264, Vatican.

Gélin, Albert, 1962[2], *Les Pauvres de Yahvé*, Cerf, Paris, série „Témoins de Dieu".

Gerstenberger, E.S., 1988, *Psalms. With an Introduction to Cultic Poetry*, vol. 1-2, Eerdmans.

Gourgues, Michel, 1978, „Les Psaumes et Jésus", in *Cahiers Évangile* 95.

Gunkel, H., 1926, *Die Psalmen*, Göttingen.

Gunkel, H., 1933, 1985[4], *Einleitung in die Psalmen. Die Gattungen der religiösen Lyrik Israels*, Göttingen.

Harl, M., 1972, *La chaîne palestinienne sur le Ps. 118*, SC 189-190, Paris.

Harl, M.; Dorival, G.; Munnich, O., 1994[2], *La Bible grecque des Septante. Du judaïsme hélénistique au christianisme ancien*, Paris.

Harrington, W.,1971, *Nouvelle introduction à la Bible*, Seuil.

Jacquet, L., 1975-1979, *Les Psaumes et le coeur de l'homme*, étude textuelle littéraire et doctrinale, Gembloux.

Jakobson, Roman, 1960, „Linguistics and Poetics", in T. Sebeok (ed.), *Style in Language*, pp. 350-377 [358], Cambridge MA, MIT Press.

Kimhi (= Qimhi), David, 1991, *Commento ai Salmi*, a cura di Luigi Cattani, 3 vol., Città Nuova, col. Tradizione d'Israele.

Mannati, M., 1975, „Pour prier avec les Psaumes", in *Cahiers Évangile* 13.

Munnich, O., 1982, *Étude lexicographique du Psautier des LXX*, thèse de 3e cycle dactilographiée, Paris.

Nesmy, Dom Jean-Claude, 1983, *I Padri Commentano il Salterio della Tradizione*, edizione italiana riveduta sugli originali da Paolo Pinelli e Luisa Volpi della Communità di Montevcglio, Piero Gribaldi editore, 1983. (Titlul original : *La Tradition médite le Psautier Chrétien*, Pierre Téqui, Paris.) Acestei lucrări îi datorăm în mare parte selecţia fragmentelor din comentariile patristice şi uneori parafrazarea lor.

Peri, V., 1980, *Omelie origeniane sui Salmi. Contributo all'identificazione del testo latino*, coll. Studi e Testi, 289, Vatican.

Prévost, Jean-Pierre, 1990, „Petit dictionnaire des Psaumes", in *Cahiers Évangile*, nr. 71.

Quesnel, M.; Gruson, Ph. (dir.), 2001, *La Bible et sa Culture, I. Ancien Testament*, Desclée de Brouwer.

Ravasi, Gianfranco, 1985, 1988[4], *Il libro dei Salmi, commento e attualizzazione*, 3 vol., ed. Dehoniane.

Rondeau, Marie-Josèphe, 1982-1985, *Les Commentaires Patristiques du Psautier*, 2 vol., *Orientalia Christiana Analecta*, pp. 219-220, Pontificium Institutum Studiorum Orientalium.

Rose, A., 1965, „L'influence des Septante sur la tradition chrétienne I-II", in *Questions liturgiques et paroissiales*, Mont César – Louvain 46, pp. 192-211; 284-301.

Wendland, E.R., 1994, „The Discourse Analysis of Hebrew Poetry: A Procedural Outline", in *Discourse Perspectives on Hebrew Poetry in the Scriptures*, UBS Monograph Series, nr. 7, UBS, SUA, pp. 1-27.

Wright, G.E., 1969, *The Old Testament and Theology*, New York.

Bibliografie la Ode

Izvoare

Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a ceii Vechi şi ale ceii Noao Leage, toate care s-au tălmăcit dupre limba elinească spre înţelegerea limbii rumâneşti, cu porunca preabunului Domn Ioan Şărban Cantacozino Basarabă Voievod (...), 1688, Bucureşti [ed. modernă: Editura Institutului Biblic şi de Misiune al BOR, Bucureşti, 1988] [= Bibl. 1688]

Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament, 1926, Societatea Biblică pentru Răspândirea Bibliei în Anglia şi Străinătate, Bucureşti [= Corn. 1926].

Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediţie jubiliară a Sfântului Sinod (...), 2001, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Bucureşti [= Anania]

Biblia sau Sfînta Scriptură (...), 1990, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti [= Bibl. 1990].

Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi şi a ceii Noao, care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înţălesul limbii româneşti (...), 1975, Blaj [ed. modernă: Roma, 2000] [= Micu].

Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi şi a celei Nouă (...), 1914, ediţia Sfântului Sinod, Bucureşti [= Bibl. 1914].

Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi a Noului Testament, 1936, traducători: Nicodim Munteanu, Gala Galaction, Vasile Radu, Bucureşti [= Bibl. 1936].

Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi a Noului Testament, tradusă după textele originale ebraice şi greceşti de preoţii profesori Vasile Radu şi Gala Galaction, din înalta iniţiativă a Majestăţii sale Regelui Carol II, 1938, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", Bucureşti (ed. a II-a, 1939) [= Radu-Gal.].

Bibliia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii vechi şi a ceii noao, cu chieltuiala Rosieneştii Soţietăţi a Bibliei, în Sanktpeterburg, în tipografia lui Nic. Grecea, în anul 1819, avgust, 15 zile [= Bibl. 1819]

Bibliorum sacrorum iuxta Vulgatam Clementinam, nova editio (...), 1926, curavit Aloisius Gramatica, typis polyglottis Vaticanis, [= Vulg.].

Die Bibel oder Die ganze Heilige Schrift des Alten und Neuen Testaments nach der Übersetzung Martin Luthers, mit Apokryphen, 1974. Revidierter Text, Stuttgart [= Luther].

La Bible de Jérusalem, 1998, traduite en français sous la direction de l'École biblique de Jérusalem. Nouvelle édition revue et corrigée, Les Éditions du Cerf [= BJ].

Noul Testament al Domnului nostru Isus Hristos, 1922, tradus de D. Cornilescu, ediţia a II-a, Societatea Evanghelică Română, Bucureşti [= NTCorn. 1920].

Noul Testament sau Împăcarea au Leagea Noao (...), 1648, în cetatea Belgradului (...) [ed. modernă: Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei, 1988] [= NTB 1648].

Noul Testament, 2002, traducere, introduceri şi note de pr. Alois Bulai, pr. Anton Budău, Sapientia, Iaşi [= NTCat 2002].

Noul Testament, 1992, tradus şi adnotat de pr. dr. Emil Pascal, Éditions du Dialogue, Paris [= NTCat. 1992].

Novum Testamentum Graece et Latine, 1984, Textum Graecum post Eberhard Nestle et Erwin Nestle communiter ediderunt Kurt Aland, Matthew Black, Carlo M. Martini, Bruce M. Metzger, Allen Wikgren, Textum latinum (...) elaboraverunt Kurt Aland et Barbara Aland (...), Stuttgart [= NT].

Sănta Scriptura a Vechiului şi a Noului Testamentu, 1874, ediţiune nouă, revăzută după tecsturile originale şi publicată de Societatea Biblică pentru Britania şi Străinătate, Iaşi [= Bibl. 1874].

Literatură de referință

Antoniadis, Sophie, 1939, *Place de la liturgie dans la tradition des lettres grecques*, Leiden.

Bergey, Ronald, 2003, „The Song of Moses (Deuteronomy, 30, 1-40) and Isaianic Prophecies: A Case of Early Intertextuality", in *Journal of the Study of the Old Testament*, 28/1 , pp. 33-54.

Elbogen, Ismar, 1913, *Der jüdische Gottesdienst in seiner geschichtlichen Entwicklung*, Leipzig.

Guthrie, D.; Mothier, J.A.; Stibbs, A.M.; Wiseman, D.J., 1984, *Nouveau commentaire biblique*, Editions Emmaus.

Harl, Marguerite; Dorival, Gilles; Munnich, Olivier, 1994, *La Bible grecque des Septante. Du Judaïsme hellénistique au Christianisme ancien*, Cerf, Paris, pp. 301 și 325.

Mearns, James, 1914, *The Canticles of the Christian Church Eastern and Western in Early and Medieval Times*, Cambridge.

Jobes, Karen H.; Silva, Moisés, 2001, *Invitation to the Septuagint*, Baker Academic, Gran Rapids, Michigan, p. 78.

Rahlfs, A., 1907, *Septuaginta-Studien, II, Der Text des Septuaginta-Psalters*, Stuttgart.

Rahlfs, A., 1979, *Septuaginta X Psalmi cum Odis*, Prolegomena, paragr. 10, pp. 78-80.

Rousseau, O., 1948, „La plus ancienne liste des cantiques liturgiques tirés de l'Écriture", in *Recherches de science religieuse*, 35, Paris, pp. 120-129.

Robinson, Th.H.; Horst, F., 1938, *Die zwölf kleinen Propheten*, în seria *Handbuch zum Alten Testament*, seria I, vol. XIV, Tübingen.

Schneider, H., 1929, „Die biblischen Oden im christlichen Altertum", in *Biblica*, 20, Roma, pp. 28-65.

The Cambridge Annotated Study Apocrypha, 1994, notes and references by Howard Clark Kee, Cambridge University Press, pp. 192-193.

The New Oxford Annotated Apocrypha, 1991, edited by Bruce M. Metzger, Roland R. Murphy, Oxford University Press, pp. 281-282.

Bibliografie la Proverbe

La Bible d'Alexandrie. Les Proverbes, 2000, traduction du texte grec de la Septante, introduction et notes par David-Marc d'Hamonville avec la collaboration de soeur Epiphane Dumouchet pour la recherche patristique, Paris (cu amplă bibliografie).

Barucq, A., 1964, *Le Livre des Proverbes*, Paris.

Baumgartner, A.J., 1890, *Etude critique sur l'état du texte des Proverbes, d'après les principales traductions anciennes*, Leipzig.

Bădiliță, C., 1999, *Platonopolis*, Iași, pp. 77-80.

Bădiliță, C., 2004, „Chipuri și biografii feminine în secolele IV-V", in Grigore de Nyssa, *Viața sfintei Macrina*, București, pp. 69-107.

Ciccarese, M.P., 2002, *Animali simbolici: alle origini del bestiario cristiano*, Bologna.

Crouzel, H., 1961, *Origène et la connaissance mystique*, Paris-Bruges.

Daniélou, J., 1991, *Théologie du judéo-christianisme*, Paris, pp. 255-257.

De Andia, Y., 1994, „Eros et Agapê, la divine passion d'amour", in *Communio* 116, nov.-déc., pp. 64-70.

Feiertag, J.-L., 1998, „L'interprétation patristique de Pr. 22,2 dans l'exégèse gréco-latine et son éclairage sur l'atitude de l'Église ancienne face aux inégalités entre riches et pauvres", in *Connaissance des Pères de l'Eglise* 70, pp. 50-57.

Gerleman, G., 1956, *Studies in the Septuagint, Proverbs*, Lund.

Harl, M., 1987, „Les trois livres de Salomon et les trois parties de la philosophie dans le Prologue du Commentaire du *Cantique des cantiques*", in *Mélanges M. Richard*, Berlin, pp. 249-269.

Labonnardière, A.-M., 1975, *Proverbs*, „Etudes augustiniennes", Paris.

Lelièvre, A.; Maillot, A., 1993, *Commentaire des Proverbes, chap. 10-18*, Paris.

Lelièvre, A.; Maillot, A., 1996, *Commentaire des Proverbes, chap. 19-31*, Paris.

Louth, A., 1992, „The Book of Proverbs in the Byzantine Office", in *Letture cristiane dei Libri Sapienziali*, Roma, pp. 209-212.

Mac Glinchey, J.M., 1939, *The Teaching of Amen-em-Ope & The Book of Proverbs*, Washington.

Orbe, A., 1974, „*Sophia soror*. Apuntes para la teología del Espiritu Santo", in *Mélanges H.C. Puech*, Paris, pp. 355-363.

Penco, G., 1964, „Il simbolismo animalesco nella litteratura monastica", in *Studia monastica* 6, pp. 32-34.

Perrot, Ch., 1995, *La Sagesse biblique de l'Ancien au Nouveau Testament*, Paris.

Ringgren, H., 1947, *Word and Wisdom*, Lund.

Robert, A., 1934, „Les attaches littéraires bibliques de Pr. I-IX", in *Revue biblique*, pp. 42 *sq*.

Scarpat, G., 2001, *Parrhesia greca, parrhesia cristiana*, Brescia.

Scott, R.B.Y., 1965, *Proverbs*, The Anchor Bible, New York.

Simonetti, M., 1965, „Sull'interpretazione patristica di Proverbi 8,22", in *Studi sull'arianesimo*, Roma, pp. 9-88.

Shupak, N., 1987, „The Sitz im Leben of Proverbs in the Light of a Comparison of Biblical and Egyptian Wisdom Literature", in *Revue biblique* 94, pp. 98-119.

Thackeray, H.St.J., 1911, „The Poetry of the Greek Book of Proverbs", in *The Journal of Theological Studies* 13, pp. 46-66.

Whybray, R.N., 1995, *The Book of Proverbs. A Survey of Modern Study*, Leiden, New York, Köln.

Whybray, R.N., 1965, *Wisdom in Proverbs: the Concept of Wisdom in Proverbs 1-9*, Londra.

Wright, J.R., 2005, *Proverbs, Ecclesiastes, Song of Solomon*, in *Ancient Christian Commentary on Scripture*, gen. editor Th.C. Oden, Downers Grove, Illinois.

Bibliografie la Ecleziastul

Anchor Bible, Ecclesiastes, 1997, A new translation with introduction and Commentary by C.L. Seow, New York [= AB]

Biblia sau Sfânta Scriptură, 1968, text revizuit de Ioan Gagiu, Teodor M. Popescu şi Dumitru Radu, Bucureşti.

La Bible d'Alexandrie: L'Ecclésiaste, 2002, traducere, introducere şi note de Françoise Vinel, Paris [= BA].

The Encyclopedia of Religion, 1995, Mircea Eliade (ed.), New York.

The Interpreter's Dictionary of the Bible. An Illustrated Encyclopedia, 1991, Nashville.

Oxford Bible Commentary, 2001.

Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament, 1989, Paris.

Adriaen, M. (ed.), 1959, Hieronymus, *Commentarius in Ecclesiasten*, Corpus Christianorum Series Latina 72, Turnhout, pp. 248-361.

Alexander, P. (ed.), Fr. Vinel (trad., ed.), 1996, Grégoire de Nysse, *Homélies sur l'Ecclésiaste*, *Sources chrétiennes* 416, Paris.

Barthélemy, D., 1963, *Les devanciers d'Aquila*, Vetus Testamentum Supplementum 10, Leiden.

Barthélemy, D., 1984, „L'état de la Bible juive depuis le début de notre ère jusqu'à la deuxième révolte contre Rome", in Kaestli, J.D., Wermelinger, O. (ed.), *Le Canon de l'Ancien Testament. Sa formation et son histoire*, Geneva, pp. 9-45.

Barr, J., 1962, *Biblical Words for Time*, Londra.

Barr, J., 1979, *The Typology of Literalism in Ancient Biblical Translations*, Mitteilungen des Septuaginta-Unternehmens 15, Göttingen.

Binder, G. ; Liesenborghs, L. *et al.* (ed.), 1969-1979, Didymos v. Alexandria, *Kommentar zum Ecclesiastes* (Tura Papyrus), 6 vol., Bonn.

Crenshaw, J.L., 1988, *Ecclesiastes*, Old Testament Library, Londra.

De Lange, N.R.M., 1982, „Two Genizah Fragments in Hebrew and Greek", in Emerton J.A.; Reif, S.C. (ed.), *Interpreting the Hebrew Bible. Essays in honour of E.I.J. Rosenthal*, Cambridge.

De Lange, N.R.M., 1996, *Greek Jewish Texts from the Cairo Genizah*, Tübingen, cap. IX, „A Greek Translation of Kohelet (Ecclesiastes)".

Dorival, G. ; Munnich, O. (ed.), 1995, *„Selon les LXX". Hommage à Marguerite Harl*, Paris.

Géhin, Paul (ed.), 1993, Evagre le Pontique, *Scholies à l'Ecclésiaste*, *Sources chrétiennes* 397, Paris.

Harl, M., 1987, „Les trois livres de Salomon et les trois parties de la philosophie dans le Prologue du Commentaire du *Cantique des Cantiques*", in *Mélanges M. Richard*, Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur 133, Berlin, pp. 249-269.

Hengel, M., 1974, *Judaism and Hellenism. Studies in their Encounter in Palestine during the Early Hellenistic Period*, Londra.

Hyvärinen, K., 1977, *Die Übersetzung von Aquila*, Lund.

Jarick, J. (ed.), 1990, *Gregory Thaumaturgos' Paraphrase of Ecclesiastes*, Septuagint and Cognate Studies 29, Atlanta, Georgia.

Labate, A. (ed.), 1992, *Catena Hauniensis in Ecclesiasten in qua saepe exegesis servatur Dionysii Alexandrini*, Corpus Christianorum Series Graeca 24, Turnhout.

Leanza, S., (ed.), 1975, *L'esegesi di Origene al Libro dell'Ecclesiaste*, Reggio de Calabre.

Leanza, S. (ed.), 1978, *Procopii Gazaei Catena in Ecclesiasten*, Corpus Christianorum Series Graeca 4, Turnhout.

Leanza, S., 1987, *Annali di Storia dell'Esegesi* 4, pp. 87-108.

Lucà, S. (ed.), 1983, *Anonymus in Ecclesiasten Commentarius qui dicitur Catena Trium Patrum*, Corpus Christianorum Series Graeca 11, Turnhout.

Lust, J.; Eynikel, E.; Hauspie, K., 2003, *Greek-English Lexicon of the Septuagint*, ed. rev., Stuttgart.

Neusner, J., 1975, „Early Rabbinic Judaism", in *Studies in Judaism in Late Antiquitiy*, Leiden, cap. XIII.

Neusner, J., 1979, „The Formation of Rabbinic Judaism: Yavneh (Jamnia) from A.D. 70 to 100", in *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt* II, 19.2, Berlin, pp. 3-42.

Ogden, G.S., 1977, „The Better proverb, rhetorical criticism and Qo", in *Journal of Biblical Literature* 96, pp. 489-505.

Ogden, G.S., 1979, „Qo's use of the «nothing is better» form", in *Journal of Biblical Literature* 98, pp. 339-350.

Renan, E., 1990, *L'Ecclésiaste. Un temps pour tout*, reed., Paris.

Sperber, D., 1984, *A Dictionary of Greek and Latin Legal Terms in Rabbinic Literature*, Ierusalim.

Trublet, J., 1990, „Constitution et clôture de canon hébraïque", in Chr. Theobald (ed.), *Le Canon des Écritures. Études historique, exégétiques et systématiques*, Paris, pp. 77-187.

Taradach, M.; Ferrer, J. (ed.), 1998, *Un Targum de Qohélet. Editio Princeps du LMS. M-2 de Salamanca. Texte araméen, traduction et commentaire critique*, Geneva, pp. 17-30.

Yeong-Sik Pahk, J., 1996, *Il canto della gioia in Dio. L'itinerario sapienziale espresso dall'unità letteraria in Qohelet 8,16-9,10 e il parallelo di Gilgameš Me. III*, Napoli.

Zimmerlis, W., 1963, „Ort und Grenze der Weisheit im Rahmen der alttestamentlichen Theologie", in *Les Sagesses du Proche-Orient ancien*, Paris, pp. 129-136.

Bibliografie la Cântarea Cântărilor

Surse primare

Bernard de Clairvaux, 1920, *St. Bernard's Sermons on the Canticle of Canticles*, translated from the original latin by a priest of Mount Melleray, vol. I şi II, Browne and Nolan.

Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis, 1971, Turnhout, Belgium, Brepols, ff. [= CCCM].

Corpus Christianorum. Series Latina, 1953, Turnhout, Belgium, Brepols, ff. [= CCSL].
Corpus Scriptorum Ecclessiasticorum Latinorum, 1866, Viena, ff. [= CSEL].
Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte 33 (Origenes 8), 1925, Berlin [= GCS].
Green, R.P.H. (ed.), 1995, *Augustine: De Doctrina Christiana*, Oxford, Clarendon [= Green]
Jaeger, Werner (ed.), 1960, *Gregorii Nysseni opera*, Leiden, E.J. Brill [= GNO]
Kiecker, J.G. (ed., trad.), 1998, *The Postilla of Nicholas of Lyra on the Song of Songs*, Marquette University, Milwaukee [= Kiecker].
Migne, J.P. (ed.), 1857-1866, *Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca*, 161 vols. Paris [= PG].
Migne, J.P. (ed.), 1844-1864, *Patrologiae Cursus Completus, Series Latina*, 221 vols. Paris [= PL].
Origen, 1956, *The Song of Songs, Commentary and Homilies*, trad. R.P. Lawson, Newman Press, New York.
Pusey, P.E. (ed.), 1872, *S.P.N. Cyrilli Archiepiscopi in Joannis Evangelium*, 2 vols. Oxford, Clarendon, ret. Bruxelles, 1965 [= CIJE].
Pusey, P.E. (ed.), 1965, *S.P.N. Cyrilli Archiepiscopi Alexandrini in XII Prophetas*, 2 vols. Oxford, Clarendon, 1868, ret. Bruxelles [= CIP].
Schmitz, J. (ed., trad.), 1990, *Ambrosius: De Sacramentis, De Mysteriis*, Fontes Christiani 3, Friburg, Herder, New York [= Fontes 3].
Sources Chrétiennes, Editions du Cerf, Paris [= SC].

Articole

Asiedu, F.B.A., 2001, „The Song of Songs and the ascent of the soul: Ambrose, Augustine, and the language of mysticism", in *Vigiliae christianae*, 55, nr. 3 pp. 299-317.
Cahill, J.B., 1981, „The date and setting of Gregory of Nyssa's commentary on the Song of Songs", in *Journal of Theological Studies*, nr. 32, pp. 447-460.
Cameron, M., 2001, „Augustine's use of the Song of Songs against the Donatists", in *Augustine*, New York; Peter Lang, pp. 99-127.
Coakley, Sarah (ed.), 2002, „Re-thinking Gregory of Nyssa", in *Modern Theology*, 18 nr. 4, October, pp. 431-561.
Davies, Ellen, 2003, „Reading The Song Iconographically" in *The Journal of Scriptural Reasoning*, nr. 3.2, August.
Dorsey, David, A., 1990, „Literary Structuring in the Song of Songs", in *Journal for the Study of the Old Testament* 46, pp. 81-96.
Elkins, William Wesley, 2003, „Postcritical Fulfillment and Deferral: «Do Not Awaken Love Too Soon»", in *The Journal of Scriptural Reasoning*, nr. 3.2, August.
Klostermann, A., 1899, „Eine alte Rollenverteilung zum Hohenliede", in *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft* 19.
McCambley, Casimir, 1982, „St Gregory of Nyssa's commentary on the Song of Songs", in *Coptic Church Review*, 3 nr. 4 (Winter), pp. 145-152.

Norris, Richard A., Jr., 1988, „The Soul Takes Flight : Gregory of Nyssa and the Song of Songs", in *Anglican Theological Review*, 80 (Fall), pp. 517-532.

Cărți

Alexandru, Ioan, 1997, *Cântarea Cântărilor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.

Barthélemy, Dominique, 1963, *Les devanciers d'Aquila* (col. *Supplements to Vetus Testamentum*, 10), Leiden.

Carr, Lloyd G., 1984, *The Song of Solomon, An Introduction and Commentary*, Intervarsity Press, Leicester.

Dove, Mary, 2000, *Literal senses in the Song of Songs: Nicholas of Lyra*, pp. 129-146, Brill, Leiden.

Keel, Othmar, 1994, *The Song of Songs, A Continental Commentary*, trad. Frederick J. Gaiser, Fortress Press, Minneapolis.

Norris, A. Richard jr. (trad. și ed.), 2003, *The Songs of Songs Interpreted by Early Christian and Medieval Commentators*, in seria *The Church's Bible*, Wilken, Robert Louis, ed., Eerdmans Publishing, Grand Rapids Michigan, Cambridge, U.K.

Pope, Marvin H., 1977, *Song of Songs: A New Translation with Introduction and Commentary*, Anchor Bible, 7C; Garden City, NY: Doubleday.

Ravasi, Gianfranco, 1992, *Il Cantico dei Cantici*. Commento e attualizzazione, coll. „Testi e commenti", Bologne.

Van Fleteren, Frederick; Schnaubelt, Joseph C. (eds.), 2001, *Augustine: Biblical exegete*, Peter Lang, New York.

Wright, J.R., 2005, *Proverbs, Ecclesiastes, Song of Solomon*, in *Ancient Christian Commentary on Scripture*, gen. editor Th.C. Oden, Downers Grove, Illinois.

Cuprins

Notă asupra volumului 5

•

PSALMII
Introducere 13
Psalmii 41

ODELE
Introducere 351
Odele 357

PROVERBELE
Introducere 389
Proverbele 401

ECLEZIASTUL
Introducere 507
Ecleziastul 525

CÂNTAREA CÂNTĂRILOR
Introducere 573
Cântarea Cântărilor 591

•

Indice de termeni 653
Indice de nume proprii 655

Bibliografie 659
Sigle și abrevieri bibliografice 661
Bibliografie generală 662
Bibliografie la Psalmi 665
Bibliografie la Ode 668
Bibliografie la Proverbe 670
Bibliografie la Ecleziastul 672
Bibliografie la Cântarea Cântărilor 673

SEPTUAGINTA

IOV
ÎNȚELEPCIUNEA LUI SOLOMON
ÎNȚELEPCIUNEA LUI IISUS SIRAH
PSALMII LUI SOLOMON

COLEGIUL NOUA EUROPĂ
POLIROM

SEPTUAGINTA

IOV
ÎNȚELEPCIUNEA LUI SOLOMON
ÎNȚELEPCIUNEA LUI IISUS SIRAH
PSALMII LUI SOLOMON

Volum coordonat de:

CRISTIAN BĂDILIȚĂ, FRANCISCA BĂLTĂCEANU,
MONICA BROȘTEANU

în colaborare cu

pr. IOAN-FLORIN FLORESCU

Traduceri de:

SMARANDA BĂDILIȚĂ, FRANCISCA BĂLTĂCEANU,
MONICA BROȘTEANU, IULIA COJOCARIU, ȘTEFAN COLCERIU,
EUGEN MUNTEANU

COLEGIUL NOUA EUROPĂ

POLIROM

2007

SEPTUAGINTA 4/II

Proiect realizat în cadrul
COLEGIULUI NOUA EUROPĂ

sub patronajul lui
ANDREI PLEŞU

cu sprijinul
FUNDAŢIEI ANONIMUL

© 2007 by NEC
© 2007 by Editura POLIROM

BUCUREŞTI, IAŞI

Notă asupra volumului

Volumul IV al Septuagintei cuprinde cărțile poetice și sapiențiale, urmând ca volumele V și VI, ultimele din serie, să fie consacrate Profeților, „mici" și „mari". După canonul Vechiului Testament grecesc, „scrierile poetice, sapiențiale și profetice" alcătuiesc un volet complementar „Pentateuhului și cărților istorice". Dimensiunile volumului de față au impus publicarea lui în două tomuri. Toate chestiunile referitoare la datare, tipologie literară, loc de obârșie, aspecte teologice, raportare la TM și fructificare patristică au fost tratate în fiecare Introducere. Aici mă voi limita la câteva observații privind ansamblul.

Grupajul de cărți poetice și sapiențiale este, probabil, cel mai universal din Vechiul Testament. El își găsește corespondenți atât în literatura anterioară a Orientului (Egipt sau Mesopotamia), cât și în cea contemporană, elenistică. Așa cum subliniază editorii Bibliei de la Ierusalim, în scrierile respective „înțelepții Israelului nu se preocupă neapărat de istoria și de viitorul poporului lor, nu acordă atenție marilor teme ale Legii, Legământului, Alegerii sau Mântuirii, ci se apleacă, precum confrații lor orientali, asupra soartei indivizilor". Într-adevăr, teologia pe care o descoperim aici se îmbină cu o anumită „filozofie a cotidianului", izvorâtă dintr-o experiență îndelungată, decantată în poeme și sentințe. Totuși, nu avem de-a face cu un simplu umanism sapiențial, ci cu un umanism *devoțional*, ale cărui valori decurg din raportarea nestrămutată a credinciosului la transcendență. Eticul se înrădăcinează în credință, din această perspectivă nebunia echivalând cu impietatea, iar bunătatea/desăvârșirea morală cu frica respectuoasă față de Dumnezeu.

Unele scrieri din acest volum prelungesc filonul iudeo-elenistic al Cărților Macabeilor (în special cărțile 3 și 4). Ele atestă o reală „aculturație" din partea elitei evreiești, mai cu seamă la Alexandria, care a știut să asimileze formele culturii dominante fără a-și altera însă fondul tradițional și credința monoteistă. Textele prezintă o dublă atitudine față de elenism: de acceptare concurențială și de respingere neechivocă. Chiar dacă terminologia provine din recuzita culturii grecești, ea se întoarce, polemic, împotriva Greciei, preluând conținutul valorilor moral-religioase ale civilizației ebraice. Astfel, *sophia* din Cartea Proverbelor, din Înțelepciunea lui Solomon sau din Iisus Sirah nu denumește doar un ansamblu de aptitudini intelectuale și fizice ale ființei umane, ci rezumă atitudinea de respect devoțional față de Singurul cu adevărat înțelept, Dumnezeu.

TM prezintă următoarea grilă canonică: Iov, Psalmii, Proverbele, Ecleziastul (*Qoheleth*), Cântarea Cântărilor. LXX diferă nu doar prin ordinea textelor, ci și prin

patru cărți suplimentare. Iată structura din LXX: Psalmii, Odele, Proverbele, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor, Iov, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Iisus Sirah, Psalmii lui Solomon.

Odele reprezintă o culegere alcătuită din paisprezece bucăți, rugăciuni sau imnuri de slavă, majoritatea dintre ele provenind din VT sau NT şi întrebuințate frecvent în ritualul liturgic al Bisericii Ortodoxe (parțial şi al celei Catolice). Toate pot fi citite în cheie creştină, constituind, alături de Psalmi, partea poate cea mai intens *creştinată* din textele Septuagintei. Exemplul cel mai evident al acestui proces de creştinare este fragmentul din Avacum (Od. 4): textul grec, mult diferit de originalul ebraic, a fost asumat de creştini ca o profeție.

Dintre toate cele paisprezece piese, zece fac parte din Vechiul Testament (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10 şi 11), două sunt excerptate din Noul Testament (9 şi 13), iar două sunt creații poetice autonome (12 şi 14).

Nici Înțelepciunea lui Solomon nu face parte din canonul ebraic. Scrierea a fost redactată direct în greacă, de către un evreu perfect elenizat, trăind probabil la Alexandria cândva în ultimele decenii ale secolului I î.H. La nivelul limbii, al teologiei şi „ideologiei de rezistență" există multe apropieri de opera lui Philon din Alexandria. Înțelepciunea devine aici apanaj al lui Iahve, căpătând dimensiunea unui principiu deopotrivă transcendent şi personal, principiu care va fi identificat de creştini cu Iisus-Logos.

Al treilea „inedit" îl constituie Siracidul. Titlul grecesc exact este „Înțelepciunea lui Iisus, fiul lui Sirah". În tradiția latină, cartea e cunoscută sub numele de *Ecclesiasticus* (Ecleziasticul, diferit de Ecleziast), începând cu secolul al III-lea d.H. La originea acestui text, nepreluat în canonul ebraic, se află scrierea unui înțelept evreu, Iesus Ben Sirah, care a trăit cândva, în secolul al II-lea î.H., la Ierusalim. Nepotul său, ajuns în Egipt, în 132 î.H., îi traduce culegerea de reflecții şi învățături în greacă. O revizuire a acestei prime traduceri, cu pasaje interpolate, va apărea în secolul I î.H. Textul original, ebraic, n-a fost recuperat integral până astăzi. Tradiția creştină ne-a transmis versiunea greacă. O parte a originalului ebraic s-a descoperit abia în 1896.

În fine, al patrulea „inedit" față de TM, Psalmii lui Solomon (un apocrif) încheie grupajul poetico-sapiențial. Scrierea apare citată în sumarul *Codex*-ului *Alexandrinus* (sec. al V-lea), dar textul propriu-zis n-a fost descoperit (şi publicat) decât în secolul al XVII-lea, de către J.L. de La Cerda. Psalmii lui Solomon au fost, probabil, compuşi în ebraică, dar noi nu dispunem decât de versiunile greacă şi siriacă. Ca şi Odele ansamblate de creştini în scop liturgic, şi Psalmii lui Solomon datorează mult Psalmilor lui David. Avem de a face cu un colaj original realizat într-o perioadă recentă (unii savanți văd în ei opera fariseilor sau a esenienilor). Tradiția creştină îi cunoaşte şi citează începând cu Lactanțiu.

Reamintim în continuare structura ediției noastre precum şi normele mai importante de redactare:

Norme de redactare

I. Siglele, abrevierile şi trimiterile bibliografice la scrierile antice şi moderne citate în note şi comentarii sunt menţionate în Bibliografia volumului.

II. Titlurile întregi ale cărţilor biblice au fost scrise cu litere drepte.

– În citările prescurtate, virgula (,) desparte capitolul de verset, punctul (.) şi liniuţa (-) delimitează versete, iar linia mai lungă (–), capitole. Minusculele (a, b, c, ...) notează stihurile în cadrul aceluiaşi verset sau, după caz, versetele suplimentare din ediţia Rahlfs.

– Abrevierile pentru cărţile biblice sunt următoarele (în ordinea alfabetică a prescurtărilor):
Pentru VT: Abd. (Abdia); Agg. (Aggeu); Am. (Amos); Av. (Avacum); Bar. (Baruch); Bel (Bel şi dragonul); Cânt. (Cântarea Cântărilor); Dan. (Daniel); Deut. (Deuteronomul); Ecl. (Ecleziastul); Ep. Ier. (Epistola lui Ieremia); Est. (Ester); Ex. (Exodul); 1Ezr. (1 Esdra); 2Ezr. (2 Esdra = Ezra şi Nehemia TM); Gen. (Geneza); Ier. (Ieremia); Iez. (Iezechiel); Iis. Nav. (Iisus/Iosua Nave); Ioel; Iona; Iov; Is. (Isaia); Iud. (Iudit); Înţ. (Înţelepciunea lui Solomon); Jud. (Judecătorii); Lev. (Leviticul); 1,2,3,4Mac. (1, 2, 3, 4 Macabei); Mal. (Malachia); Mich. (Michea); Na. (Naum); Num. (Numerii); Od. (Odele); Os. (Osea); 1,2Par. (1, 2 Paralipomene = 1, 2 Cronici TM); Plâng. (Plângerile lui Ieremia); Prov. (Proverbele/Pildele lui Solomon); Ps. (Psalmii); Ps. Sol. (Psalmii lui Solomon); 1,2Rg. (1, 2 Regi = 1, 2 Samuel TM); 3,4Rg. (3,4 Regi = 1, 2 Regi TM); Ruth; Sir. (Înţelepciunea lui Iisus Sirah); Soph. (Sophonia); Suz. (Suzana); Tob. (Tobit); Zah. (Zaharia).
Pentru NT: Apoc. (Apocalipsa); Col. (Coloseni); 1,2Cor. (1, 2 Corinteni); Ef. (Efeseni); Evr. (Evrei); Flm. (Filimon); Flp. (Filipeni); Gal. (Galateni); Fp. (Faptele Apostolilor); Iac. (Iacob); In. (Ioan); 1,2,3In. (1, 2, 3 Ioan); Iuda; Lc. (Luca); Mc. (Marcu); Mt. (Matei); 1,2Pt. (1, 2 Petru); Rom. (Romani); 1,2Tes. (1, 2 Tesaloniceni); 1,2Tim. (1, 2 Timotei); Tit.

În unele cazuri, numele aceleiaşi cărţi este citat în mod diferit, după versiunea greacă, respectiv textul ebraic la care se face referire: de ex. Par. (Paralipomene pentru LXX), dar Cron. (Cronici pentru TM), 1Rg. (1 Regi LXX), dar 1Sam. (1 Samuel TM) etc. Referinţele la cărţile Pentateuhului, la cele istorice şi la cele poetice şi sapienţiale din LXX, din note şi comentarii, au în vedere primele patru volume din prezenta ediţie a Septuagintei (v. Bibliografia).

III. Reguli de transliterare:

– Cuvintele sau expresiile greceşti din note s-au scris cu caractere greceşti. Corespondentele latine sunt: α, A = a, A; β, B = b, B; γ, Γ = g, G; δ, Δ = d, D; ε, E = e, E; ζ, Z = z, Z; η, H = e, E; θ, Θ = th, Th; ι, I = i, I; κ, K = c, C (dar k, K înainte de *e* şi *i*); λ, Λ = l, L; μ, M = m, M; ν, N = n, N; ξ, Ξ = x, X; o, O = o, O; π, Π = p, P; ρ, P = r, R; σ, ς, Σ = s, s, S; τ, T = t, T; υ, Υ = u (în diftongi), y, U (în diftongi), Y; φ, Φ = ph, Ph; χ, X = ch, Ch; ψ, Ψ = ps, Ps; ω, Ω = o, O.

– Termenii ebraici s-au transliterat după următoarele reguli:
א = ’ (stop glotal); בּ = b; ב = bh (pronunţat spirant, aprox. ca [v]); גּ = g; ג = gh (pronunţat spirant); דּ = d; ד = dh (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th” sonor); ה = h; ו = w; ז = z; ח = ḥ; ט = ṭ; י = y; כּ = k; כ = kh (pronunţat spirant, aprox. ca [h]); ל = l; מ = m; נ = n; ס = s; ע = ‘ (guturală); פּ = p; פ = ph (pronunţat spirant, aprox. ca [f]); צ = ṣ; ק = q; ר = r; שׂ = ś; שׁ = ş; תּ = t; ת = th (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th” surd); ָ = ā (în silabă închisă, înainte de accent: o); ֵ = ē; ִ = ī; וֹ = ō; וּ = ū; ַ ָ = a; ֶ = e; ִ = i; ֹ ָ = o; ֻ = u.

– Transcrierea numelor proprii (inclusiv a etnonimelor): s-a plecat de la forma lor greacă, din LXX, şi s-a transliterat cât mai aproape de această formă. Singura excepţie a fost transliterarea diftongului „ou”: nu s-a transliterat Iouda, Routh, Saoul, ci Iuda, Ruth, Saul; aşadar, „ou” s-a redat peste tot cu „u”. În cazul numelor foarte cunoscute, s-a preluat forma românească tradiţională (ex. Avram sau Avraam, nu Abram sau Abraham; Goliat, nu Goliath; filisteni, nu philisteni etc.; dar Iisus Nave, nu Iosua Navi; Phinees, nu Finees; cheteu, nu heteu etc.); acolo unde s-a impus folosirea altei forme decât cea curentă, s-a dat o notă explicativă.

– Acolo unde nu este menţionată o altă semnificaţie a lor, parantezele drepte [ ] semnalează cuvintele care s-au adăugat în traducere, pentru clarificarea sensului, şi care nu există în textul original.

– Cuvintele ebraice care au fost transliterate ca atare în textul grecesc au fost date în caractere italice şi explicate în note.

– Notele s-au numerotat cu numărul capitolului şi versetului respectiv, date în bold. În cadrul aceleiaşi note, comentariile diferite se evidenţiază printr-un romb plin, ♦.

Structura ediției

Volumul I: Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul.
Volumul II: Iisus Nave/Iosua, Judecătorii, Ruth, 1–4 Regi.
Volumul III: 1–2 Paralipomene, 1–2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1–4 Macabei.
Volumul IV/1 (tomul I): Psalmii, Odele, Proverbele lui Solomon, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor.
Volumul IV/2 (tomul II): Iov, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Iisus Sirah, Psalmii lui Solomon.
Volumul V: Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdia, Iona, Naum, Avacum, Sophonia, Aggeu, Zaharia, Malachia.
Volumul VI: Isaia, Ieremia, Baruch, Plângerile lui Ieremia, Epistola lui Ieremia, Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel şi dragonul.

*

Septuaginta noastră se construieşte organizat, în etape. Pregătirea terenului, acumularea bibliografiei, propunerea unor prime variante de traducere, parțial sau integral abandonate uneori, discutarea lecțiunilor în cadrul întâlnirilor de lucru, propunerea altor versiuni, iată parcursul standard al muncii noastre împreună. Ultima confruntare, la cuvânt, este făcută de coordonatori, pe rând. Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu, Ioan-Florin Florescu şi eu însumi, cu competențe complementare, ne străduim să ameliorăm atât traducerile finale, cât şi conținutul notelor şi al introducerilor. Confruntarea şi îmbogățirea aparatului de note pot dura câteva luni de zile. La fel s-au petrecut lucrurile şi în cazul volumului de față. Un rol esențial îl are, de fiecare dată, colaborarea cu specialiştii străini. Până când studiile despre LXX se vor coace deplin şi în România, aportul occidental rămâne de neprețuit. Mulțumim aşadar colaboratorilor francezi, americani, belgieni care ne-au însoțit şi acum şi care țin ridicată la maximum, cred, ştacheta LXX româneşti. De asemenea, mulțumim, pentru entuziasta lor complicitate, reprezentanților celor trei instituții nestatale din România, care permit desfăşurarea proiectului în condiții optime: Colegiul Noua Europă, Fundația Anonimul şi Editura Polirom.

Cristian Bădiliță

IOV

Traducere din limba greacă şi note de
IULIA COJOCARIU, FRANCISCA BĂLTĂCEANU şi MONICA BROŞTEANU

Introducere de IULIA COJOCARIU şi CRISTIAN BĂDILIŢĂ

Pentru traducere s-a folosit şi versiunea lui Cristian Bădiliță, *Cartea lui Iov*, traducerea primelor zece capitole după LXX şi introducere, în *Altarul Banatului*, nr. 1-3, anul X, 1999, Timişoara.
Pentru introducere şi note s-a folosit, în special, teza d-nei Maria Gorea-Autexier, *Le texte de Job. Étude critique des témoins hebraïques et grecs. Le problème des versets absents de la Septante*, thèse de doctorat, École Pratique des Hautes Études, Section des Sciences Religieuses, 2000.

Introducere

1. Numele cărții și locul ei în canon

În textul masoretic numele protagonistului este *'Iyōbh*, care poate fi derivat de la verbul *'ăyabh*, „a fi ostil"; ar însemna deci „obiect de persecuție/de dușmănie"[1]. Septuaginta a redat cuvântul bisilabic ebraic prin Ἰωβ, *Iob* în Vulgata.

Canonicitatea Cărții lui Iov a fost recunoscută fără dificultate de Sinagogă și de Biserică[2], unde era citită încă din Antichitate. Iov 5,13 este citat de Pavel în 1Cor. 3,19; alte aluzii apar în 1Tes. 5,22 (*cf.* Iov 1,1.8; 2,3) și în Flp. 1,19 (*cf.* Iov 13,16). Iacob îl menționează în scrisoarea sa pe Iov ca exemplu de răbdare. O aluzie apare și în Apocalipsă 9,6 (*cf.* Iov 3,21). Caracterul inspirat al cărții nu a fost niciodată contestat în mediile evreiești, dar au existat divergențe printre rabini cu privire la datare și la fundamentul ei istoric. Canonicitatea acestei cărți a fost pusă la îndoială de Theodor de Mopsuestia (sec. IV-V) și de Iunilius (sec. al VI-lea), care considerau că atitudinea și cuvintele lui Iov nu-l recomandă ca pe un om drept.

Locul cărții variază în funcție de canon. În canonul ebraic, ea face parte din categoria „Scrierilor", fiind plasată între Psalmi și Proverbe. Faptul că e singura carte din afara Torei care a fost găsită la Qumran în scriere paleo-ebraică, precum și existența, alături de ea, a două targumuri, arată că ea a fost socotită încă de timpuriu „carte sfântă", poate chiar înainte de profeți. De altfel, Talmudul (*Baba Bathra* 14b) afirmă că Moise ar fi autorul ei, legitimând-o astfel și alăturând-o Torei[3]. În canonul grec, Cartea lui Iov

---

1. *Cf.* Samuel Terrien, *Job*, Editions Delachaux & Niestlé, Neuchatel, 1963, p. 6.
2. *La Sagrada Escritura. Texto y comentario. Antiguo Testamento. III. Israel bajo persas y griegos (Esdras-Nehemias, Tobit, Judit, Ester, Macabeos). Libro de Job*, La Editorial Catolica, S.A., Madrid, 1969, p. 437.
3. *Cf.* Dominique Barthélemy, „L'État de la Bible juive depuis le début de notre ère jusqu'à la deuxième révolte contre Rome (131-135)" (p. 14), în Samuel Amsler, Dominique Barthélemy, Georges Bavaud, Guy Bedouelle, Pierre Fraenkel, Eric Junod,

este precedată de Psalmi, Proverbele lui Solomon, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor şi este urmată de Înţelepciunea lui Solomon şi de Înţelepciunea lui Sirah, formând împreună cu ele grupul „cărţilor sapienţiale şi poetice". În creştinătatea apuseană această grupare se păstrează în canoanele Conciliului de la Hippona, dar în Occident apare tendinţa de a face din Cartea lui Iov, împreună cu cărţile Ester, Tobit şi Iudita, un al doilea grup de cărţi istorice[4]. Aceasta este ordinea din Vulgata, păstrată şi în canoanele Conciliilor de la Florenţa, Trento şi Vatican I. În canonul siriac, Iov urmează după cărţile lui Moise, în concordanţă cu opinia rabinilor care îl consideră pe acesta din urmă drept autor.

2. Specia literară

Cartea lui Iov face parte din literatura sapienţială, dar diferă mult de aspectul celorlalte cărţi de acest gen[5]. Spre deosebire de literatura Proverbelor, de pildă, unde se întâlnesc maxime scurte şi percutante, în această carte sunt alăturate discursuri lungi, care păstrează o idee de bază relativ unitară. De aceea a fost caracterizată de unii ca „poem didactic", însă realismul cu care înfăţişează viaţa omului în suferinţă, intuiţiile ei profunde depăşesc cu mult cadrul restrâns al genului. Cartea are componente sapienţiale, conţine şi o doctrină despre înţelepciune, dar, pe lângă acestea, se găsesc multe alte elemente[6]. De altfel, şi din punct de vedere formal, ea este compozită, având unele părţi în proză: prologul (1,1–2,13), epilogul (42,7-17) şi introducerea discursului lui Elius (32,1-5), în timp ce restul curge în versuri; exegeţii au descoperit diverse forme literare: controversă, limbaj juridic, lamentaţii, fragmente de imn etc. Se poate spune că specia literară a poemului este una mixtă, în care se evidenţiază personalitatea literară independentă a autorului/autorilor, prin îmbinarea unor elemente diferite: lirice, didactice, sapienţiale.

Cartea lui Iov a fost pusă în paralel cu literatura sapienţială sumeriană, babiloniană sau egipteană, cu care însă nu are în comun decât unele trăsături

---

Jean-Daniel Kaestli, Flavio Nuvolone, Hans Peter Rüger, James A. Sanders, Otto Wermelinger, *Le Canon de l'Ancien Testament. Sa formation et son histoire*, Édité par Jean-Daniel Kaestli et Otto Wermelinger. Coll. Le Monde de la Bible, Éd. Labor et Fides, Genève, 1984.

4. *La Sagrada Escritura. Libro de Job*, p. 437.

5. *La Sagrada Escritura. Libro de Job*, pp. 438-439.

6. *Cf.* Weiser, *Giobbe*, p. 14.

generale. Atât în literatura orientală, cât şi în cea mediteraneeană apare tema dreptului care suferă, dar acolo acest lucru se întâmplă fie din cauza rivalității dintre zei, fie din pricini necunoscute, soluția fiind una sceptică sau pesimistă. S-au făcut paralele şi cu literatura canaaneană; unii au văzut o asemănare şi cu *Prometeu înlănțuit* al lui Eschil. Totuşi, este greu de crezut că autorii lui Iov aveau contacte cu literatura greacă. În afara temei şi a unor elemente formale, nu există nici un alt argument puternic care să spri-jine ideea unei dependențe a Cărții lui Iov.

Dat fiind că acțiunea şi principalele personaje sunt situate în Edom, există posibilitatea ca Israel să fi primit legenda lui Iov de la edomiți, o populație seminomadă care trăia la sud şi sud-est de Marea Moartă, recunoscută pentru înțelepții ei[7]. Această ipoteză însă nu implică în mod obligatoriu faptul că autorul legendei sau al poemului ar fi un înțelept din Edom.

Asupra locului unde a luat naştere cartea, s-au emis în timp mai multe ipoteze. În afara Palestinei au fost propuse Egiptul şi regiunea edomită. Faptul că autorul dovedeşte o bună cunoaştere a Egiptului, precum şi a tradițiilor mesopotamiană şi feniciană, nu înseamnă neapărat că el provenea de acolo, întrucât în epocă deplasările, călătoriile, schimbul de informații şi de tradiții culturale erau la fel de normale ca şi astăzi. Îndeobşte se consideră probabilă proveniența acestei cărți din Palestina[8].

Încă din timpurile compunerii Talmudului până în zilele noastre s-au făcut încercări de identificare a autorului cu unul din personajele Vechiului Testament[9]. Au fost propuşi Moise, Iov însuşi, Ieremia, Iezechiel. Dar nici una din aceste identificări nu are o bază solidă. Singurul lucru cert este că autorul trebuie să fi fost un înțelept evreu. El este mult prea familiar cu textul sacru, ca să-i fie pusă la îndoială originea. Cartea lui Iov are un fond adânc evreiesc, în ciuda faptului că interlocutorii lui Iov sunt alogeni. Ea se înrădăcinează în tematica şi în ideile Vechiului Testament[10]: chiar dacă nu apar temele tradițional biblice (legământul, mesianismul etc.), transpare o afinitate cu alte cărți, mai ales profetice (Ieremia şi deutero-Isaia); întâlnim frecvent rugăciunea sub formă de lamentație, imn sau mărturisire, fapt care o apropie de forma şi de imaginile cultuale din Psalmi.

---

7. *Cf.* Ier. 49,7; Bar. 3,22-23; Abd. 1,8 şi urm.; 3Rg. 5,10.
8. *Cf.* Weiser, *ibid.*
9. *La Sagrada Escritura. Libro de Job*, pp. 451-452.
10. *La Sagrada Escritura. Libro de Job*, pp. 452-453.

3. Istoricitatea

Chiar dacă această carte nu este una istorică, în ansamblu, ea are ca punct de plecare o narațiune prezentată drept istorică[11]. În Talmud (*Baba Bathra* 15a), un rabin numit Reș Lakiș afirmă că personajul Iov nu a existat și că avem de-a face cu o parabolă.

Autorul poemului pornește de la o tradiție despre care dau mărturie și alte cărți din Scriptură (Iez. 14,14-20; Tob. 2,12; Iac. 5,11). Întrebarea este dacă această tradiție are o rădăcină istorică sau legendară. Este vorba de un personaj neevreu, căruia i se atribuie virtuți extraordinare, lucru care face greu de crezut că această tradiție ar fi fost rodul imaginației evreilor sau că poporul evreu ar fi primit-o de la un popor vecin fără nici o garanție de adevăr. E posibil așadar ca personajul să fi existat ca atare. Pentru Iezechiel și pentru Iacob, existența lui Iov pare a fi certă: Iezechiel îl pune pe Iov pe același plan cu Noe și cu un anume *Dan'el* – personaj atestat în legendele de la Ugarit – ca figuri de „oameni drepți" prin excelență; Iacob îl citează ca exemplu de răbdare și statornicie, virtuți încununate de răsplata lui Dumnezeu. Amănuntele istorisirii țin de narațiunea populară: expresiile care descriu bogăția lui Iov sau cele referitoare la suferințele care se abat asupra personajului. Scenele despre Dumnezeu și diavol pot fi considerate dramatizarea unei interpretări teologice ulterioare, atunci când se caută o origine a suferinței care să nu-L implice în mod direct pe Dumnezeu: nenorocirile au drept cauză reaua-voință a dușmanului neamului omenesc, fiind presupusă permisiunea lui Dumnezeu. Diavolul „debutează" pe scena teologică și literară a lumii în Cartea lui Iov, atingând apogeul carierei sale în scrierile intertestamentare și în evanghelii. Traducerea în limba greacă a cărții lui Iov conține un adaos (42,17a-e) față de TM, în care personajul principal este identificat cu un rege edomit numit Iovav (Gen. 36,33). Aceeași asociere este făcută și în apocrifa *Testamentul lui Iov*, asupra căreia vom reveni.

4. Structura cărții și istoricul redactării ei

Structura cărții poate fi comparată cu un triptic[12], având drept aripi laterale prologul (1,1–2,13) și epilogul (42,7-17), iar partea centrală fiind constituită

---

11. *Ibid.*, pp. 449-451.
12. *Cf.* Weiser, p. 12.

de poem (3,1–42,6). Prologul relatează în proză suferința exterioară a lui Iov, precedată de două scene care se petrec în cer, între Dumnezeu şi diavol. Epilogul, tot în proză, relatează reabilitarea lui Iov, urmare a unei teofanii. Poemul constă dintr-un „dialog" între Iov şi diferite personaje. Termenul „dialog" este, de fapt, impropriu[13]. Fiecare personaj pronunță lungi discursuri, cvasimonologale, care nu permit nici o întrerupere, schimbare, întrebare sau replică. În poem se pot deosebi trei părți: discuția lui Iov cu cei trei prieteni (Eliphas, Baldad, Sophar) care vin să-l consoleze (3,1–31,40); intervenția unui nou personaj, Elius, care-l interpelează pe Iov fără ca acesta să-i răspundă (32,1–37,24); discursul lui Dumnezeu căruia Iov îi răspunde pe scurt (38,1–42,6); un poem despre înțelepciune din capitolul 28 constituie o inserție.

Cartea lui Iov este rezultatul unei îndelungate istorii literare. Timpul şi etapele compunerii cărții nu pot fi determinate cu exactitate deoarece lipsesc trimiteri la fapte istorice şi nici relațiile cu alte texte biblice nu sunt absolut limpezi. Oricum, deoarece cunoaşterea cărții este presupusă de Ecleziastic (49,9 în TM), punctul *terminus ad quem* poate fi fixat în jurul anului 200 î.H. Având în vedere influențele lingvistice aramaice, precum şi alte considerente privind forma şi istoria culturii, punctul *terminus a quo* poate fi fixat după exil. De aceea, perioada redactării finale a cărții se întinde din secolul al V-lea până în secolul al III-lea î.H.[14]

Critica biblică din timpurile moderne şi mai ales cea de la jumătatea secolului al XIX-lea au ajuns la concluzia că părțile în proză şi cele în versuri nu aparțin aceluiaşi autor[15]. Deşi unii exegeți susțin unitatea literară şi de autor, cei mai mulți fac distincție între nucleul primitiv şi celelalte părți, datorate unor autori posteriori din epoci distincte, care au compus însă în dependență de nucleul originar şi de ansamblu[16]. Un redactor va fi dat la final forma definitivă acestui ansamblu.

Pozițiile exegeților față de diferitele părți ale cărții variază[17]. E cert că prologul şi epilogul se unesc şi se completează conturând o narațiune unică, opinie confirmată de prezența aceluiaşi limbaj şi a aceluiaşi stil în cele două secțiuni. Divergența de opinii apare în privința determinării naturii relației

---

13. *Cf.* Samuel Terrien, pp. 6-7.
14. *Cf.* Weiser, p. 20.
15. *Cf.* Samuel Terrien, p. 14.
16. *La Sagrada Escritura. Libro de Job*, pp. 442.
17. *Ibid.*, pp. 442-443.

de redactare ce există între narațiunea în proză și poem și între diversele părți ale acestuia.

Unii exegeți consideră că „Poemul Înțelepciunii" din capitolul 28 nu face parte din discursul lui Iov, în primul rând pentru că doctrina despre înțelepciune pe care o conține diferă de cea a lui Iov și a prietenilor săi. Există însă similitudini între acest poem și discursurile lui Dumnezeu (cap. 38,1–42,6). Cu toate acestea, el pare o creație provenind din același mediu, dar nu se poate spune de ce este plasat în acest loc din carte. Unii au presupus că discursurile lui Dumnezeu nu făceau parte din poemul primitiv; dar ele se leagă bine de restul cărții, întrucât dezbaterea din plan uman se transferă în plan divin, iar problema primește singura soluție întrevăzută de autor: misterul acțiunilor lui Dumnezeu, în ale cărui atotputernicie și bunătate omul poate și trebuie să aibă încredere deplină. În interiorul acestor capitole unii au vrut să renunțe la pasajele care descriu struțul (39,13-18), „behemotul" (fiara – hipopotamul în LXX) și leviatanul (balaurul – crocodilul în LXX), din 40,15–41,26. S-a emis și ipoteza că la început ar fi fost un singur discurs al lui Dumnezeu, dezvoltat și împărțit ulterior în două prin introducerea unui prim răspuns al lui Iov (41,3-5). Nu există însă suficiente argumente pentru susținerea acestei ipoteze. Cap. 24–27 prezintă o dezordine cauzată, se pare, de accidente ale tradiției manuscrise. Și despre discursurile lui Elius (cap. 32–37) s-a presupus că sunt un adaos ulterior: acest personaj intervine brusc, fără să fie anunțat dinainte, iar Dumnezeu, care îl întrerupe, nu face referire la el; totuși, Elius anticipează oarecum discursurile lui Dumnezeu și reia ce au spus înainte cei trei prieteni. Doar în ceea ce privește stilul și vocabularul prezintă diferențe mari față de restul cărții, precum și numeroase aramaisme, lăsând impresia unor capitole adăugate de un alt autor.

Rezumând discuțiile exegeților, se pot presupune următoarele etape în alcătuirea Cărții lui Iov:

– Exista o relatare primitivă compusă din cele două părți în proză de la începutul și de la sfârșitul cărții – povestire populară; de vreme ce tema dreptului care suferă exista deja în epoca sumeriană, s-a considerat că povestirea primitivă va fi putut prinde contur încă de pe atunci; povestirea a fost adaptată în Israel, poate în perioada în care au apărut cele mai vechi relatări din Pentateuh (sec. X-IX). Spre anul 600, profetul Iezechiel face aluzie la Iov ca la un personaj bine cunoscut (Iez. 14,12--23). O modificare apare în povestire atunci când, probabil după exil, a fost introdus personajul diavolului.

- Dialogurile poetice: în prima jumătate a secolului al V-lea, un poet evreu a reluat vechea relatare inserând în ea poemul teologic: între cele două părți ale relatării primitive a introdus monologurile lui Iov (cap. 3 şi 29–31), precum şi dialogurile cu cei trei prieteni şi cu Dumnezeu.
- Discursurile lui Elius (cap. 32–37) au fost adăugate în a doua parte a secolului al V-lea î.H.; problematica abordată are puncte comune cu cea din profetul Malachia (mijlocul secolului al V-lea).
- „Poemul Înțelepciunii" (cap. 28) este probabil ultimul adaos, operat în secolele IV-III[18].

5. Textul şi versiunile

Originalul ebraic al Cărții lui Iov prezintă o serie de dificultăți: cuvinte rare, pasaje echivoce, obscure, a căror înțelegere, adesea, este numai conjecturală[19].

Septuaginta conține un text prescurtat al Cărții lui Iov, care este adesea mai degrabă o interpretare decât o redare literală a textului ebraic[20]. În versiunea veche a Septuagintei, Cartea lui Iov avea cu 389 de versete mai puțin decât textul original[21]. Până la cap. 15 lacunele reprezintă 4%, între cap. 15–21 lacunele reprezintă 16%, între cap. 22–31 lacunele reprezintă 25%, între cap. 32–37 lacunele reprezintă 35%, între cap. 38–42 lacunele reprezintă 16% față de TM[22]: traducătorul a prescurtat textul din ce în ce

---

18. *Cf.* Jean Levêque, *Job – le livre et le message*, p. 6.
19. Dhorme, *Le livre de Job*, p. CLII.
20. *Ibid.*, p. CLIII.
21. *Cf.* Maria Gorea-Autexier, *Le texte de Job. Étude critique des témoins hebraïques et grecs. Le problème des versets absents de la Septante*, p. 6.
22. Pasajele absente din traducerea inițială a Cărții lui Iov în limba greacă sunt: 1,15b; 2,1 (parțial); 3,2.16 (parțial); 5,23a; 7,8; 9,15b.24 (parțial); 10,4a; 11,5b; 12,3b-c.4.8b--9.18b.21a.23; 13,19b.20b; 14,12c.18-19; 15,10.26b-27; 16,3b.8.10a.21b; 17,3b-5a.10 (parțial).12; 18,9a.10.15-16.17b.18b; 19,24a.28b; 20,2b-4a.9.11-13.14b.20b.21a.23a.25 (parțial); 21,15.19b.21.23.28-33; 22,3b.13-16.20.24.29-30; 23,9.15; 24,4b.5 (parțial). 8a.14c-18a.25b; 26,5-11.14a; 27,19b.21-23; 28,3b-4.5-9a.14-19.21b-22a.26b-27a; 29,10--11a.13a.19-20.24b-25; 30,2-4a.7a.11-13.16a.18b.20b.22b.26b-27a; 31,1-4.18.23b-24a. 27a.35a; 32,4b.5.11b-12.15-16; 33,2.8a.19b.20b.28-29.31b-33; 34,3-4.6b-7.11b.18b. 23a. 28-33; 35,7b-10a.12a.15-16; 36,5b-9.10b-11.13.16.19b.20.21b-22a; 37,1-5a.6b.7a. 10a.11-12.13.17 (parțial).18.21b; 38,26-27.32; 39,1a.2b-3a.3b-4.6b.8.13-18.28b.29b; 40,1--2a.23b-24.25b; 41,4.8a.9.15b.18b.21a.24 (parțial); 42,8b.16b.17.

mai mult, ca urmare a dificultăților cu care s-a confruntat: a omis pasajele pe care le-a considerat inutile, le-a redus pe cele care erau prea lungi.

Se presupune că versiunea LXX a Cărții lui Iov are același traducător ca și Cartea Proverbelor[23].

În privința celorlalte versiuni grecești (Aquila, Symmachus, Theodotion), a versiunii latinești (Vulgata), a versiunii siriace (Peshitta), ca și a interpretării aramaice din Targum, deși toate au la bază un text aproape identic cu TM, totuși, în unele locuri prezintă diferențe față de el[24].

Versiunea Aquila manifestă tendința de a reproduce cuvintele ebraice, de a evita expresiile șocante (prezente în TM), de a folosi un cuvânt sau un sens care va fi ales și de Targum. Influența acestei versiuni se face simțită în versiunile ulterioare ale LXX și Vulgatei.

Versiunea Symmachus se caracterizează prin redundanțe, prolixitate, dubluri de traducere. În ce privește interpretarea se găsește în armonie cu Targumul, uneori cu LXX.

Theodotion manifestă și el tendința de a păstra cuvântul ebraic în versiunea greacă. Evită antropomorfismul. În interpretare se află în armonie cu Targumul, cu Vulgata și cu Peshitta.

Origen, în *Hexapla*, a completat lacunele acestui text folosindu-se de versiunea lui Theodotion[25]. El a avut grijă să evidențieze ce s-a adăugat textului originar. Lucrarea întreprinsă de Origen, de a aduce textul grec la o formă apropiată de textul ebraic, a fost răspândită de Pamfil și Eusebiu prin păstrarea notării adaosurilor și a omisiunilor cu ajutorul unor semne convenționale tradiționale la gramaticii alexandrini și la primii revizori ai poeziei homerice. Origen s-a folosit de revizuirile palestiniene ale traducerii grecești, care datau din secolele I-II d.H. Edițiile post-origeniene păstrează distincția între textul primar al LXX și cel adăugat, cel din urmă fiind însemnat cu asterisc și reprezentând în mare parte opera lui Theodotion. Principalii martori ai recensiunii hexaplare origeniene sunt Hexaplarul siriac și traducerea lui Ieronim. Traducerea coptă, în dialect sahidic, dă mărturie despre un original scurt, care ignoră pasajele introduse de Origen. Textul scurt al LXX apare citat în scrierile Părinților latini Priscilian, Ciprian și Lucifer din Cagliari[26].

---

23. *Cf.* Gilles Dorival, Marguerite Harl, Olivier Munnich, *La Bible grecque des Septante. Du judaisme hellénistique au christianisme ancien*, Cerf, Paris, 94, p. 108.
24. *Cf.* Dhorme, p. CLIII.
25. *Ibid.*, p. CLIX.
26. Maria Gorea-Autexier, pp. 7-9.

Aşadar, textul actual al LXX reprezintă o combinație între prima traducere în limba greacă şi cea a lui Theodotion, pasajele adăugate fiind marcate cu asterisc în ediția Rahlfs.

Data traducerii în greacă a Cărții lui Iov poate fi fixată în jurul anului 100 î.H.: se ştie că istoricul Aristeas a utilizat această traducere; informația o avem de la Eusebiu al Cezareii, care preia fragmentul din Aristeas de la Alexandru Polyhistor (80-40 î.H.)[27].

Autorul versiunii greceşti a Cărții lui Iov, fiind probabil un evreu elenizat din Alexandria, se adresează unui public larg, nu scrie numai pentru uzul Sinagogii. Acest fapt explică prezența, în text, a unor concesii făcute civilizației greceşti, cum ar fi folosirea termenului Hades în loc de *Şe'ol* din ebraică, sau a numelui „Cornul Amaltheii"[28].

Pe lângă dificultățile TM menționate deja, traducătorul în greacă a avut de înfruntat şi elementele de oralitate prezente în text. Ceea ce creează impresia de incorectitudine, obscuritate, stângăcie a stilului este, în fapt, un aspect al oralității, ce cuprinde figuri de discurs, cuvinte emfatice, fraze neterminate, momente de tăcere, paranteze, dezacorduri, schimbări de persoană sau de ton. Dificultatea de înțelegere a unor versete decurge tocmai din faptul că nu sunt însoțite de intonație şi gest. De aici, apare tentația traducătorului de a „rearanja", de a „reconstitui" adevărata structură a textului, a discursului, a frazei[29].

Versiunea greacă a Cărții lui Iov prezintă deci mai multe tipuri de diferențe față de TM[30]:

- traducătorul a recurs uneori la parafrază, la explicație sau la o traducere vagă în locul unei traduceri cuvânt de cuvânt;
- unele versete seamănă între ele, pentru că traducătorul a optat pentru armonizare;
- traducerea este influențată în unele locuri de speculație sau de scrupul teologic, care se manifestă prin grija de a evita orice formă de antropomorfism sau prin atenuarea unor expresii ce pot părea blasfematorii;
- uneori traducătorul îşi permite o oarecare libertate în folosirea sau în suprimarea unor metafore şi comparații;
- traducătorul a făcut o lectură greşită sau n-a înțeles bine textul ebraic.

---

27. *Cf.* Gilles Dorival, Marguerite Harl, Olivier Munnich, p. 91.
28. *Cf.* Dhorme, p. CLVII.
29. *Cf.* Maria Gorea-Autexier, pp. 19-22.
30. *Cf.* Dhorme, pp. CLVII-CLIX.

Versiunea în limba latină a Cărții lui Iov, realizată de Ieronim, deşi este o traducere direct din limba ebraică, prezintă analogii cu versiunile greceşti Aquila, Symmachus, Theodotion[31]. Dar există armonie şi între Vulgata şi LXX. Interpretarea este uneori comună cu cea a Targumului, fapt ce dovedeşte că cele două au avut o bază comună. Analogii au fost constatate şi între Vulgata şi Peshitta. Versiunea lui Ieronim are o valoare incontestabilă, mai ales prin fidelitatea față de textul originar şi prin frumusețea redării acestuia în limba latină.

Versiunea în limba siriacă, Peshitta, prezintă unele similitudini cu LXX, dar şi cu Targumul, datorate mai ales asemănării dintre limba aramaică şi limba siriacă. Traducerea siriacă nu este întotdeauna fidelă textului originar[32].

Targumul Cărții lui Iov este cel mai adesea un comentariu mai degrabă decât o traducere. Uneori este folosită parafraza explicativă, ceea ce amplifică textul. Din cauza unui scrupul teologic, Targumul evită orice formă de antropomorfism, ca şi orice expresie prea realistă cu privire la Dumnezeu. Apar şi traduceri duble, uneori chiar triple[33].

6. Conținutul cărții

Cartea cuprinde cinci părți: prologul; dialogul lui Iov cu prietenii săi (Eliphas thaimanitul, Baldad sauchitul, Sophar mineul); intervenția lui Elius, fiul lui Barachiel Buzitul; răspunsul dat de Dumnezeu lui Iov; epilogul. În prolog (1,1–2,13) sunt descrise caracterul lui Iov şi prosperitatea lui, pierderea bogățiilor lui Iov, nenorocirea lui Iov. Prologul conține două scene care se petrec în cer, având-i drept protagoniști pe Dumnezeu şi pe diavol, cel din urmă aflându-se la originea nenorocirilor lui Iov. Prologul se încheie cu sosirea a trei prieteni ai lui Iov, care vin de departe pentru a-i aduce consolare.

În partea a doua, a dialogurilor (3,1–31,40), are loc un schimb de discursuri între Iov şi prietenii săi. Fiecare discurs al unui prieten este urmat de un răspuns al lui Iov, ordinea fiind aceeaşi: Eliphas, Baldad, Sophar. Există două cicluri complete de discursuri şi unul incomplet: din cel de-al treilea lipseşte discursul lui Sophar şi răspunsul lui Iov.

Când părea că discuția s-a încheiat şi Iov avea câştig de cauză, intervine un alt personaj, Elius (32,1–37,24). El ține un discurs amplu, dar la care Iov nu

---

31. *Ibid.*, pp. CLXX-CLXXII.
32. *Cf.* Dhorme, pp. CLXXIII- CLXXIV.
33. *Ibid.*, pp. CLXXIV-CLXXV.

reacționează. Cartea culminează cu discursurile lui Dumnezeu (38,1–42,6). Iov își recunoaște cutezanța și se umilește. Vederea lui Dumnezeu îi împlinește dorința, chiar înainte de vindecare și redarea bunurilor. Dumnezeu îi apreciază dreptatea în fața prietenilor săi: numai prin intermediul lui Iov ei pot dobândi iertarea pentru greșeala de a fi vorbit rău despre el. Iov este reabilitat de Dumnezeu și își regăsește slava de odinioară.

La textul original al cărții lui Iov traducerea greacă a adăugat un pasaj care vorbește despre o mărturie siriacă asupra existenței acestui personaj.

Structura detaliată a cărții este următoarea[34]:

I. În prima parte a cărții, prologul (în proză, cap. 1–2), care are drept temă centrală suferința ca punere la încercare a credinței, se deosebesc șase tablouri care se desfășoară pe pământ și în cer:

- 1,1-5: portretul lui *Iov* fericit;
- 1,6-12: propunerea *diavolului* de ispitire a credinței lui Iov;
- 1,13-22: executarea propunerii cu dovada credinței nestrămutate a lui *Iov*;
- 2,1-6: insuccesul *diavolului* și înăsprirea încercărilor la care va fi supus Iov;
- 2,7-10: punerea în practică a încercărilor;
- 2,11-13: intră în scenă *cei trei prieteni*.

II. Partea a doua, dialogul (în versuri – cap. 3–37), cuprinde nouă proteste cărora le dă glas Iov și trei serii de intervenții din partea prietenilor săi:

Prima serie de discursuri (cap. 3–11):

- cap. 3: lamentație psalmică a lui *Iov*; tema acestei lamentații este suferința care îl doboară pe om și îl împinge la disperare;
- cap. 4–5: *Eliphas*, relatând o viziune (4,12–5,7), încearcă o primă formulare a doctrinei retribuționiste – orice suferință este o pedeapsă pentru o greșeală;
- cap. 6–7: *Iov* își reînnoiește protestul respingând explicația „judiciară" a lui Eliphas;
- cap. 8: *Baldad* recurge la dreptul legământului, confirmat de tradiție și de istorie, și reafirmă principiul retributiv;
- cap. 9–10: *Iov* pune problema dreptății lui Dumnezeu;
- cap. 11: *Sophar* își exprimă indignarea; el crede că posedă cheia doctrinei răsplății și vede în suferința lui Iov o pedeapsă pentru păcate.

---

34. *Cf.* Gianfranco Ravasi, *Giobbe*, pp. 29-33.

A doua serie de discursuri (cap. 12–20):

- cap. 12–14: *Iov*, reluând argumentele prietenilor, ia în râs aşa-zisa lor înţelepciune: Dumnezeu nu are nevoie de apărarea lor din oficiu (13,2-12); speră că va putea discuta cu Dumnezeu în mod direct (13,13-28), dar deocamdată nu poate decât să se lamenteze pentru suferinţele vieţii (14,1-22);
- cap. 15: *Eliphas* îl mustră pe Iov pentru îndrăzneala cu care critică înţelepciunea lui Dumnezeu;
- cap. 16–17: *Iov* respinge toată dezbaterea purtată cu prietenii şi cere un „apărător" din cer (16,18-20);
- cap. 18: *Baldad* reafirmă legătura păcat-suferinţă şi, fără să facă referire în mod direct la Iov, înfăţişează soarta păcătosului;
- cap. 19: *Iov* Îl acuză pe Dumnezeu că-l asupreşte şi le sugerează prietenilor să nu fie aliaţii Celui Atotputernic, ci mai degrabă ai unui om slab; ieşirea din această suferinţă nu-i poate veni decât din partea unui „apărător" ceresc (19,25-27);
- cap. 20: *Sophar* corectează teoria retribuţiei admiţând excepţiile care nu fac decât să o confirme; dacă nelegiuitul este fericit, el este fericit pentru scurtă vreme; pedeapsa e doar amânată.

A treia serie de discursuri (cap. 21–37):

- cap. 21: *Iov* respinge afirmaţiile prietenilor – experienţa dă mărturie despre fericirea îndelungată a celor răi;
- cap. 22: *Eliphas* recurge la jignirea personală, acuzându-l pe Iov de cele mai grave păcate, fără vreun motiv, ci numai pe baza doctrinei dreptăţii retributive; conform acestei doctrine, Dumnezeu îl pedepseşte pe păcătos; Iov este pedepsit cu suferinţa, ceea ce înseamnă că a făcut păcate atât de mari, încât merită o astfel de pedeapsă;
- cap. 23–24: *Iov* îşi afirmă convingerea că încercările la care sunt supuşi oamenii sunt distribuite în mod arbitrar;
- cap. 25: *Baldad* vorbeşte despre puterea divină şi despre slăbiciunea omenească;
- cap. 26–27: *Iov* răspunde apărându-şi sinceritatea credinţei şi nevinovăţia;
- cap. 28: „Poemul Înţelepciunii", considerat un adaos târziu, este un imn despre misterul înţelepciunii lui Dumnezeu; surprinde descrierea mineritului şi a tehnologiei metalelor; rostul acestora este de a conduce, alchimic, la înţelepciunea-iscusinţă; versetul final din capitolul 28 defineşte înţelepciunea ca cinstire a lui Dumnezeu;
- cap. 29–31: după ce face o evocare nostalgică a trecutului, Iov îşi afirmă nevinovăţia printr-un „jurământ" şi o „mărturisire negativă".

III. Partea a treia (cap. 32–37), intervenţia lui Elius:

– cap. 32–37: *Elius* intervine şi vorbeşte despre suferinţa pedagogică şi purificatoare, despre dreptatea lui Dumnezeu, care se manifestă şi atunci când pedepseşte, despre greşeala de a-L acuza pe Dumnezeu de nedreptate sau indiferenţă faţă de om.

IV. Partea a patra, răspunsul dat de Dumnezeu lui Iov (cap. 38,1–42,6), cuprinde revelarea lui Dumnezeu, care îi vorbeşte lui Iov „prin vijelie şi prin nori", şi două răspunsuri ale lui Iov. Intervenţia lui Dumnezeu pune în evidenţă lucrarea Creatorului; în faţa acestei autoprezentări a lui Dumnezeu omul amuţeşte. Misterul lui Dumnezeu – inclusiv în privinţa suferinţei lui Iov – rămâne mister: dar atotputernicia, frumuseţea şi iubirea lui Dumnezeu manifestate în creaţie sunt temei de încredere totală a omului în Creatorul său:

– cap. 38–39: *Dumnezeu* se autoprezintă, întrebându-l pe Iov despre misterul existenţei; ignoranţa omului este şi mai mare cu privire la misterul suferinţei, pe care numai Dumnezeu ştie să-l descifreze;
– 40,2-5: *Iov* îşi recunoaşte incapacitatea de a înţelege planul lui Dumnezeu;
– 40,6–41,26: *Dumnezeu* îi înfăţişează lui Iov cele două fiinţe deosebite, fiara şi balaurul;
– 42,1-6: *Iov* ştie acum tot ce avea nevoie să ştie[35] – „Cu urechea auzisem despre Tine mai înainte, dar acum ochiul meu Te-a văzut"; aceste cuvinte reprezintă o mărturie care exprimă fericirea unei suferinţe consolate de Dumnezeu; în prezenţa lui Dumnezeu orice suferinţă încetează; în Dumnezeu se rezolvă orice contradicţie care-i provoacă suferinţă omului.

V. Partea a cincea, epilogul (42,7-17), cuprinde reabilitarea lui Iov:

– 42,7-17: Dumnezeu îl numeşte drept pe Iov, iar pe prietenii lui îi iartă prin intermediul lui Iov, care aduce jertfă pentru ei. Iov îşi reprimeşte fericirea pământească şi se bucură de un sfârşit binecuvântat al vieţii;
– 42,17a-e: reprezintă un adaos apocrif, prezent numai în versiunea greacă a Cărţii lui Iov; se disting două părţi cu origini diferite: prima dintre ele face aluzie la învierea lui Iov şi se leagă de interpretarea creştină dată v. 19,25; a doua se spune că este luată din „cartea siriacă", fără îndoială un midraş aramaic, şi oferă informaţii despre originea lui Iov şi despre familia lui; Iov este identificat cu Iovav, descendent al lui Esau.

Iulia Cojocariu

---

35. Paul Claudel, *Le livre de Job*, Librairie Plon, Paris, 1946, p. 44.

Testamentul lui Iov

Cartea lui Iov a generat un număr impresionant de comentarii şi parafraze de-a lungul secolelor, începând cu Antichitatea târzie. În primul secol al erei creştine, în Egipt, apare un extraordinar *Testament al lui Iov*, adevărat midraş la cartea biblică[36]. Textul are o triplă importanţă: filologică, exegetică, literar-teologică. *Testamentul* reproduce fidel multe pasaje din Cartea lui Iov în versiunea LXX. Versiunea originară a LXX, mai scurtă decât cea cunoscută azi, a dispărut destul de devreme. Origen o cunoştea. În faimoasa lui *Hexaplă*, el degajase, prin asteriscuri, nucleul pur al Cărţii lui Iov, dar copiştii ulteriori, eliminând asteriscurile, au reamestecat versiunile. Părţi din acest nucleu pur se pot recupera din *Testamentul lui Iov*.

Testamentul, spuneam, este primul midraş la cartea biblică, un comentariu-parafrază, foarte original. Nu suntem obligaţi să cunoaştem neapărat *Cartea* canonică *a lui Iov* pentru a citi *Testamentul*. Apocrifa încearcă să ofere un răspuns logic, calculat milimetric, unei probleme extrem de spinoase, pe care o ridică *Iov*-ul Septuagintei: „Cum e posibil ca un om drept, nevinovat, să fie pedepsit de Dumnezeu?" Textul canonic nu oferă decât piste, ipoteze interpretative. El sugerează, de pildă, cititorilor existenţa unei anumite „logici paradoxale" a divinităţii, complet diferită de exigenţele logicii umane. Autorul apocrifei noastre propune un alt scenariu, sută la sută *explicativ*. El *dramatizează* situaţia, transformându-l pe Iov într-un erou de tragedie greacă.

Conform datelor apocrifei, protagonistul ar fi fost cel mai bogat şi cel mai slăvit dintre regii de la Răsărit. Într-o noapte are o revelaţie: un înger îi vorbeşte, spunându-i că sacrificiile săvârşite zilnic sub ochii lui nu sunt altceva decât lucrări ale lui Satan. Iov se hotărăşte să distrugă templul şi să purifice locul, proclamând superioritatea absolută a credinţei în raport cu orice formă de manifestare exterioară a trăirii religioase. Îngerul intervine iarăşi, cu un mesaj din partea lui Dumnezeu. Acesta îi arată lui Iov ce-l aşteaptă în cazul în care acceptă încleştarea cu răul: numai chin şi suferinţă, nu însă şi moartea. Recompensa va consta în dobândirea unor noi averi şi a

---

36. Traducerea în româneşte, însoţită de o introducere, de note şi de o bibliografie orientativă, a apărut în volumul, îngrijit de Cristian Bădiliţă, *Trei apocrife ale Vechiului Testament. Iosif şi Aseneth, Testamentul lui Iov, Testamentul lui Avraam*, la Editura Polirom, 2000.

unei noi familii, precum şi în accesul la gloria postumă. Iov nu ezită nici o clipă. Se vrea nemuritor prin renume. Alege încleştarea, cu preţul vieţii celor apropiaţi. Diavolul atacă teribil, îi spulberă averile, îi nimiceşte copiii. Iov rezistă, fiind susţinut până la un punct de Sitis, prima soţie, şi în cele din urmă iese biruitor. Conform acestui scenariu, încercările protagonistului devin explicabile prin reacţia răzbunătoare a Satanei. Iov i-a dărâmat idolii, a făcut să-i dispară cultul. Satana îl „răsplăteşte" cu vârf şi îndesat. Iov face un pariu, dar el nu pierde în ultimă instanţă nimic sau, mai bine spus, ştie că până la urmă va avea totul de câştigat. Pariul lui Iov, aşa cum apare în *Testament*, explică destul de simplist misterul suferinţei, făcând din personajul principal un erou cinic mai puţin simpatic decât osânditul „pe gratis" din versiunea Septuagintei.

Ultima trăsătură specifică a *Testamentului* este structura lui dramatică. După Marc Philonenko, ne aflăm în faţa unei tragedii *à la grecque*, dar cu personaje şi cu o problematică iudaică. Într-adevăr, chiar în urma unei lecturi naive, constatăm un număr impresionant de pasaje lirice, intervenţii ale corului, monologuri şi dialoguri. Tot Philonenko a emis ipoteza că apocrifa ar descrie indirect atmosfera mistică şi intelectualistă din cercul terapeuţilor şi terapeutidelor, descrisă de Philon din Alexandria în *De uita contemplatiua*. Alcătuirea *Testamentului* este perfect simetrică. Prologul ţine de la capitolul 1 până la capitolul 8. Primul act cuprinde capitolele 9–15 şi descrie fericirea, bunăstarea şi mai cu seamă generozitatea lui Iov. Actul al doilea (capitolele 16–27) înfăţişează încercările şi suferinţele pe care Satana i le provoacă lui Iov. Actul al treilea (capitolele 28–41) este consacrat discursurilor teologico-metafizice şi discuţiilor, în acelaşi registru, cu prietenii săi, împăraţi veniţi de peste mări şi ţări. Urmează un epilog (Iov îşi redobândeşte rangul, averea, familia şi, poate, fericirea de odinioară) şi câteva adăugiri ulterioare (capitolele 51–53).

Iov la Părinţii Bisericii

Primul comentariu sistematic al Cărţii lui Iov în tradiţia creştină îi aparţine lui Origen[37], dar el s-a pierdut. Referiri la personaj, citarea unor versete sau pasaje cu miză teologică apar însă în tot corpusul patristic. Ne vom limita aici la sublinierea câtorva linii de forţă hermeneutice.

---

37. Un expozeu detaliat şi policrom în *Le Livre de Job chez les Pères*, Strasbourg, 1996 (*Cahiers de Biblia Patristica* 5).

Iov încarnează un paradox tragic: deşi nevinovat, generos, respectuos faţă de Dumnezeu, el ajunge în postura „ultimului om", pedepsit fără drept de apel, batjocorit, anulat până la grotesc – îşi numără viermii care-i colcăie în răni, aşezat pe o groapă de bălegar. Părinţii au văzut, în raportul *dramatizat* dintre Dumnezeu şi Iov, raportul *metafizic* dintre Dumnezeu-Creator şi creatură. Între Creator şi creatură nu există o diferenţă *de grad* ontologic, ci una *de esenţă* ontologică. Iudaismul îşi găseşte, în Cartea lui Iov, cea mai relevantă expresie a credinţei în transcendenţa lui Dumnezeu. Revolta în faţa absurdităţii unei suferinţe gratuite este nejustificată, întrucât nimeni, dintre muritori, nu poate intra în logica divinităţii altfel decât prin credinţă, adică, prin admiterea unui pol divin „cu totul diferit" de cel uman. Senzaţia de absurd provine tocmai din încercarea, naivă, de a reduce paralogica divină la una din structurile logicii umane convenţionale. Pe de altă parte, raportul dintre Dumnezeu şi Iov redefineşte însuşi raportul *de credinţă*, în sensul că aici, pentru prima dată, avem de-a face cu un dialog *personal*, *en tête-à-tête*, cu divinitatea. Iov discută direct cu Dumnezeu, Îi cere direct socoteală, Îl interoghează şi-L „trage de mânecă" fără menajamente, dar şi fără a-l anula vreo clipă statutul de Dumnezeu omniscient şi omnipotent. O asemenea confruntare directă a creaturii cu Creatorul redefineşte credinţa ca pe un dialog franc între individ şi Dumnezeu, neintermediat de nici o instanţă comunitară sau cultuală.

Primul aspect schiţat mai sus – Iov ca întrupare a victimei inocente – va furniza tematica majorităţii comentariilor şi reacţiilor patristice. Al doilea aspect – Iov ca exponent al credinciosului justificat/îndreptăţit direct de Dumnezeu – va predomina în exegeza protestantă[38].

Pe scurt, Iov apare ca *typos* al „dreptului" pus la încercare, al „atletului" lui Dumnezeu confruntându-se, fără crâcnire, cu ispitele diavolului. La majoritatea Părinţilor el devine simbol încarnat al smereniei, generozităţii, răbdării la chinuri, tortură şi batjocură: Clement Alexandrinul, *Stromate* II,103,3; III,100,4; IV,19,2 etc.; Vasile cel Mare, *Epistole* 2,3; *Omilia despre har* 6, precum şi Ambrozie, *Interpellatio Iob et Dauid*. În perioadele de persecuţie, „modelul" Iov insuflă curaj, spirit de rezistenţă, îmbărbătându-i pe cei prigoniţi (aşa apare în câteva fragmente din Ciprian al Cartaginei). Sfântul

---

38. O extraordinară meditaţie despre Iov a lăsat literaturii române, în linie protestantă, Mircea Ciobanu: *La capătul puterilor. Însemnări pe Cartea lui Iov*, un testament „deschis", neîncheiat, publicat postum, Bucureşti, 1997.

Ioan Gură de Aur a comentat sistematic[39], dar nu integral, Cartea lui Iov, concentrându-se asupra câtorva teme pastorale şi monahale: confruntarea cu diavolul/slava deşartă; rezistența la suferință, fie ea justificată în ochii noştri sau nu; înțelepciunea omului credincios, care nu-L acuză pe Dumnezeu nici în momentele de totală părăsire şi singurătate. De la Augustin ni s-a păstrat o serie de scurte *Annotationes* pe marginea Cărții lui Iov. Fără îndoială, capodopera exegetică despre Iov îi aparține lui Grigore cel Mare (sec. al VI-lea), cu scrierea, în treizeci şi cinci de cărți, *Moralia in Iob*. Dacă Ioan Gură de Aur, în bună tradiție antiohiană, favorizează sensul literal, permițându-şi din loc în loc anumite „derapaje" moralizatoare şi pastorale, Grigore cel Mare acoperă întreg spectrul exegetic, neocolind literalitatea, dar favorizând, după cum singur o mărturisește, alegoria tipologică şi morala edificatoare. Iov devine, la Grigore cel Mare, un „erou contemplativ", care traversează infernul purificator de patimi, cultivă „străpungerea inimii" (*compunctio*), virtute specifică monahilor iluminați, pentru a ajunge în raiul viziunii directe a lui Dumnezeu. De asemenea, Grigore cel Mare identifică în Iov un *typos* al lui Iisus – drept, nevinovat, îndurător al patimilor, răbdător şi iertător – precum şi al Bisericii, renăscută din propria cenuşă, după lungi secole de persecuție.

Cristian Bădiliță

---

39. Francisca Băltăceanu, „Sfântul Ioan Chrysostom, comentator al Cărții lui Iov", intervenție la Congresul Internațional „Sf. Ioan Gură de Aur – exeget al iubirii dumnezeiești", organizat de Patriarhia Română, 12-14 noiembrie 2006.

Iov

1

[1] Era în ţinutul Ausitis un oarecare om pe care-l chema Iov,
şi acela era un om adevărat, fără cusur, drept, cinstitor de Dumnezeu;
şi se ţinea departe de orice faptă rea.
[2] I se născuseră şapte fii şi trei fiice.

1–2 Primele două capitole constituie prologul în proză. Ediţia Rahlfs le-a aşezat şi pe acestea în formă de versuri. Stilul este arhaic, caracteristic legendelor.

1,1 „Ausitis": ebr. *'Uṣ* – după unii (Flavius Iosephus şi tradiţia care-l urmează) era situat în regiunea Hauran (= Trahonitida), la nord-est de Marea Galileii; cea mai răspândită părere e totuşi că este vorba de o zonă din Edom, la sud-est de Marea Moartă (*cf.* Plâng. 4,21; Gen. 36,28) – în orice caz, eroul nu este un israelit. ♦ „Iov": ebr. *'Iōbh*. Un nume asemănător (*A-ia-ab*) apare pe una din tăbliţele descoperite la Tell el-Amarna; este al unui principe din Başan care a avut mult de suferit. Noi am păstrat forma încetăţenită, Iov, în loc de Iob. ♦ „adevărat": gr. ἀληθινός, *litt.* „autentic", „integru", „vrednic de încredere". ♦ „fără cusur": gr. ἄμεμπτος, *litt.* „ireproşabil". ♦ „cinstitor de Dumnezeu": gr. θεοσεβής, *litt.* „evlavios", „cu frică de Dumnezeu" (în sens teologic). *Cf.* şi nota la 28,28. ♦ În TM Iov este caracterizat astfel: *tām*, „întreg" (= fără cusur şi fără lipsă), *yāṣār*, „drept" (în relaţia cu Dumnezeu şi cu oamenii), „temător de Dumnezeu şi ferindu-se de rău". ♦ „Era... un oarecare om": Hesychius din Ierusalim accentuează termenul *om* folosit aici pentru a-l descrie pe Iov, spunând că este numit „om" cel care poartă chipul lui Dumnezeu, care poate alege între bine şi rău. Un astfel de om era Iov (*Omilii la Iov*, I,1,1a). ♦ Ioan Gură de Aur vede în expresia „un om" un elogiu care i se aduce lui Iov (*Comentariu la Iov*, I,1). ♦ Grigore cel Mare dă următorul sens alegoric primului verset: numele personajului, Iov, înseamnă „cel suferind"; prin numele său, Iov îl prefigurează pe Cel despre care profetul Isaia a spus: „El suferinţele noastre le-a purtat" (Is. 53,4). ♦ Grigore cel Mare spune despre Iov că este un atlet cu însuşiri morale deosebite, care va susţine o luptă cu demonul. Frica de Dumnezeu, cinstea, dreptatea, neprihănirea sunt calităţi care dovedesc cât de bine înzestrat era Iov din punct de vedere moral şi spiritual; totodată aceste virtuţi ne permit să întrevedem victoria lui finală (*Moralia in Iob* I,4).

1,2 „şapte": cifra şapte e interpretată de Grigore cel Mare ca semnificând perfecţiunea totală (*Moralia in Iob* I,18).

[3] Şi turmele lui erau şapte mii de oi,
trei mii de cămile,
cinci sute de perechi de boi,
cinci sute de măgăriţe la păşunat;
şi [avea] o mulţime nesfârşită de slugi
şi lucrări mari pe pământ;
şi era omul acela de vază printre cei de la răsăritul soarelui.
[4] Fiii lui se duceau unii la alţii
şi făceau ospăţ, în fiecare zi [la câte unul],
chemându-le şi pe cele trei surori ale lor
ca să mănânce şi să bea cu ei.
[5] Iar când se isprăveau zilele ospăţului,

1,3 „turmele": gr. κτήνη, *litt.* „animale de povară, dobitoace". ♦ „o mulţime nesfârşită de slugi": *litt.* „slugi multe foarte". ♦ „şi lucrări mari pe pământ": *litt.* „şi lucrări mari erau lui pe pământ"; nu apare în TM. ♦ „de vază printre cei de la răsăritul soarelui": TM are „cel mai mare dintre toţi fiii Răsăritului". ♦ Grigore cel Mare face legătura între Iov şi Mântuitorul, cu ajutorul profetului Zaharia, care vorbeşte despre un om al cărui nume este „Răsărit" (Zah. 6,12). Cei de la Răsărit sunt cei care au credinţă. Hristos este mai presus decât ei, pentru că El este şi om, şi Dumnezeu, ca om fiind asemenea celorlalţi, dar ca Dumnezeu rămânând unic şi deasupra tuturor lucrurilor (*Moralia in Iob* 1,26).
1,5 „curăţi": TM are „sfinţi". În context, termenii sunt echivalenţi. ♦ „spre a-i curăţi": Ioan Gură de Aur atrage atenţia că nu este vorba de o curăţire de o murdărie trupească, ci de una interioară. Iov oferă jertfe pentru greşelile lor ascunse şi pentru greşelile nemărturisite (*Comentariu la Iov* 1,6-7). Acelaşi Părinte vede aici o împlinire a cuvintelor lui Hristos: „Căci din inimă izvorăsc gândurile viclene. Acestea îl fac pe om necurat" (Mt. 15,19-20). El spune că practica împlinită de Iov este o practică apostolică, iar Iov nu este doar un tată, ci şi un preot care se îngrijeşte de copiii săi (*ibid.*). ♦ „jertfe": TM are „arderi de tot". ♦ „după numărul lor": Hesychius din Ierusalim, pornind de la numărul copiilor lui Iov, şapte băieţi şi trei fete, adică zece, spune că aceste zece jertfe aduse de Iov sunt o dovadă a faptului că respecta cele zece porunci din Lege (Ex. 20,1-17) şi, mai mult decât atât, că trăia după Evanghelie. Pentru Hesychius, Iov, figură a Vechiului Testament, este un personaj care acţionează după „comportamentul lui Hristos" şi care trăieşte în conformitate cu Evanghelia şi cu harul. De altfel, în interpretarea sa, Iov este o prefigurare a lui Hristos. Jertfa pe care o oferă acesta este o imitare a comportamentului lui Hristos, care S-a jertfit. Jertfirea sub formă de ardere de tot a fost împlinită de Hristos în trupul Său (*cf.* Evr. 9,12) (*Omilii la Iov* I,5b2-d). ♦ „şi un viţel [ca jertfă] pentru păcat": nu apare în TM. ♦ „să fi cugetat": *litt.* „să fi cugetat în gândul lor". ♦ „ceva rău": plural în greacă, „lucruri rele". ♦ „Nu cumva feciorii... Dumnezeu": TM are „poate că fiii mei au păcătuit şi L-au *binecuvântat* (eufemism pentru *blestemat* – n.t.) pe Dumnezeu în inima lor". ♦ „aşa făcea Iov în toate zilele": evlavia lui Iov nu se limita la un număr de zile, ci era

Iov trimitea [după ei] spre a-i curăți, trezindu-se în zori,
și aducea jertfe pentru ei, după numărul lor,
și un vițel [ca jertfă] pentru păcat, pentru sufletele lor.
Căci zicea Iov: „Nu cumva feciorii mei să fi cugetat ceva rău împotriva lui Dumnezeu!"
Așadar, așa făcea Iov în toate zilele.
6 Iar când a fost ziua aceea,
iată, au venit îngerii lui Dumnezeu ca să stea înaintea Domnului,
și diavolul a venit [și el] cu ei.
7 Și a spus Domnul către diavol: „De unde vii?",

---

continuă (Ioan Gură de Aur, *Comentariu la Iov* I,7). ♦ Grigore cel Mare pune accent pe ziua a opta, în care Iov aducea șapte jertfe, după ce cei șapte fii ai săi dădeau ospețe timp de șapte zile invitându-se rând pe rând la câte unul dintre ei. Această zi a opta este pentru Grigore dovada faptului că Iov cinstea misterul Învierii. Ziua numită acum duminică este ziua a treia de după moartea Mântuitorului, dar, fiind prima zi a săptămânii, poate fi numită și ziua a opta, pentru că o urmează pe a șaptea în trecerea zilelor. Iov, care oferea șapte jertfe în ziua a opta, era plin de cele șapte daruri ale Duhului Sfânt și Îl slujea pe Domnul având speranța Învierii (*Moralia in Iob* I,12).

1,6 „ziua aceea": Targumul interpretează „în prima zi a anului – *Ro'ș haşşānāh*". ♦ „îngerii lui Dumnezeu": TM are „fiii lui Dumnezeu" – expresie misterioasă, ce pare a desemna ființe spirituale care alcătuiesc curtea cerească. Alternanța „fii"/„îngeri" apare și în episodul căderii îngerilor din Gen. 6. ♦ „Domnului": gr. τοῦ κυρίου – de obicei în LXX echivalent pentru *YHWH*. În Cartea lui Iov apare însă adesea ca echivalent al lui *'El/ Eloah*, „Dumnezeu". În TM, Iov și interlocutorii lui, nefiind israeliți, folosesc mereu aceste nume generice pentru divinitate. *YHWH*, numele divin revelat lui Israel, apare o singură dată, la v. 12,9. ♦ „diavolul": ebr. *śāṭān* articulat, care ar însemna „vrăjmașul", „potrivnicul". Aici apare ca un fel de inspector, trimis pe pământ să înregistreze faptele rele ale oamenilor – fapt care accentuează impresia de narațiune populară a textului. El va dobândi caracterul „diabolic" abia în textele mai târzii, dar acest lucru e prevestit aici de faptul că încearcă să bage intrigi între Dumnezeu și făptura Lui (*cf.* Gen. 3,4-5), aruncând îndoiala asupra motivațiilor omului. O istorie completă a diavolului din Antichitate până azi, A.M. di Nola, *Il diavolo. Le forme, la storia, le vicende di Satana e la sua universale e malefica presenza presso tutti i popoli dall'antichità ai nostri giorni*, Roma, 1999. ♦ Ioan Gură de Aur explică astfel prezența diavolului alături de îngeri în fața lui Dumnezeu: îngerii sunt slujitorii lui Dumnezeu, iar diavolul nu este. Diavolul a venit cu îngerii, pentru că și el face parte din această lume a duhurilor. Așa cum există oameni buni și oameni răi, la fel există îngeri buni și îngeri răi, demonii (*Comentariu la Iov* I,9).
1,7 „[toate] câte sunt sub cer": gr. τὴν ὑπ' οὐρανόν, *litt.* „cea de sub cer" – expresie frecventă în Cartea lui Iov pentru a desemna toată creația văzută. ♦ În TM, Satana spune doar: „Am străbătut pământul și am umblat pe el." ♦ Ioan Gură de Aur atrage atenția:

şi diavolul a răspuns Domnului zicând:
„Am dat ocol pământului, am cutreierat [toate] câte sunt sub cer; şi iată-mă!”
[8] Şi Domnul i-a zis:
„Ai luat aminte la slujitorul Meu, Iov,
că nu este nici unul ca el pe pământ –
om fără cusur, adevărat şi cinstitor de Dumnezeu,
ţinându-se departe de orice faptă rea?”
[9] Diavolul a răspuns şi a zis înaintea Domnului:
„Oare degeaba Îl cinsteşte Iov pe Dumnezeu?
[10] Nu Tu ai pus gard în jurul lui, în jurul celor dinafara şi dinăuntrul casei lui
şi în jurul tuturor avuţiilor lui?
Lucrările mâinilor lui le-ai binecuvântat
şi turmele lui le-ai înmulţit pe pământ.
[11] Dar întinde-Ţi mâna şi atinge-Te de tot ce are,
[să vedem] dacă Te va binecuvânta în faţă!”

---

discuţia dintre Dumnezeu şi Satana este o ficţiune pentru a explica sensul încercării care îl va lovi pe Iov: Dumnezeu îi dă ocazia de a lupta şi de a birui (1,10-11). ♦ Dialogul dintre Dumnezeu şi Satana este astfel interpretat de Grigore cel Mare: modul în care Dumnezeu îi vorbeşte Satanei este diferit de modul în care Satana Îi vorbeşte lui Dumnezeu. Când îi vorbeşte Satanei, Dumnezeu îi reproşează acţiunile şi îl mustră cu o rigoare misterioasă. Când Satana Îi răspunde lui Dumnezeu, nu poate ascunde nimic în faţa maiestăţii Lui atotputernice. Dumnezeu vorbeşte cu Satana în patru moduri: îi reproşează căile rele, îi pune înainte dreptatea aleşilor Săi, îi dă voie să le pună la încercare sfinţenia şi uneori îi interzice să-i ispitească; iar Satana vorbeşte cu Dumnezeu în trei feluri: îşi mărturiseşte acţiunile, îi acuză de greşeli imaginare pe cei aleşi, cere voie să le pună la încercare sfinţenia (*Moralia in Iob* II,12).

1,9 „cinsteşte”: gr. σέβομαι, „a cinsti”, „a venera”, „a aduce cult”. Diavolul pare aici a ironiza cuvintele lui Dumnezeu.

1,11 „tot ce are”: Hesychius din Ierusalim vorbeşte despre o bogăţie nevăzută a lui Iov, care este bogăţia interioară, spirituală, bogăţia propriei sale persoane. Această bogăţie nevăzută i-a permis să rămână bogat chiar dacă a devenit sărac şi în felul acesta nu i-a fost ruşine cu goliciunea sa. Deşi bolnav, aşezat pe o grămadă de gunoi, el nu-şi pierde înfăţişarea regală. Din contră, porneşte o luptă cu „Duşmanul” sau „Trădătorul”, aşa cum îl numeşte Hesychius pe Satana. Tot ce vrea Iov este să intre la judecată cu Dumnezeu (*Omilii la Iov* III,1,12d). ♦ „dacă Te va binecuvânta în faţă”; în TM: „oare nu Te va blestema în faţă?”; acelaşi eufemistic „*binecuvânta*” – *cf.* nota la 1,5.

[12] Atunci Domnul i-a zis diavolului:
„Iată, toate câte le are, le dau pe mâna ta,
numai de el să nu te atingi!”
Şi a ieşit diavolul de la Domnul.
[13] Şi când era ziua aceea,
fiii lui Iov şi fiicele lui
beau vin în casa fratelui lor mai mare.
[14] Şi, iată, a sosit un vestitor la Iov şi i-a zis:
„Boii erau la arat
şi măgăriţele păşteau lângă ei;
[15] şi au năvălit jefuitorii şi le-au răpit,
iar pe robi i-au omorât cu sabia.
Numai eu am scăpat şi am venit să-ţi dau de veste.”
[16] Pe când încă mai vorbea acesta, a sosit alt vestitor şi i-a zis lui Iov:
„A căzut foc din cer şi a ars oile, şi pe ciobanii tăi i-a mistuit deopotrivă.
Numai eu am scăpat şi am venit să-ţi dau de veste.”
[17] Pe când încă mai vorbea acesta, a sosit un alt vestitor şi i-a zis lui Iov:

1,12 „Şi a ieşit diavolul de la Domnul”: Vulg. are: *Egressusque est Satan a facie Domini* („Şi s-a depărtat diavolul dinaintea feţei Domnului”). Pornind de la această expresie, „dinaintea feţei Domnului”, Grigore cel Mare se întreabă cum poate cineva să se depărteze de Cel care este pretutindeni. Explicaţia este că atât timp cât era în prezenţa Domnului, fiind înconjurat de puterea divină, diavolul nu-şi putea realiza dorinţele rele, dar odată retras dinaintea Domnului, îşi va putea pune în aplicare planurile (*Moralia in Iob* II,21).
1,13 „ziua aceea”: *cf.* nota la 1,6. Hesychius spune că aceasta este o zi însemnată, demnă de amintit, asemănătoare celei despre care David spunea: „Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul: să ne bucurăm şi să ne veselim într-însa” (Ps. 117,24). Este ziua luptei celui drept cu cel rău, motiv de veselie şi de bucurie (*Omilii la Iov* III,1,13a). ♦ „beau”: TM are „mâncau şi beau”.
1,14 „boii”: *litt.* „perechile de boi”.
1,15 „jefuitorii”: TM are „sabeenii” – populaţie nomadă; numele ajunge să desemneze generic grupuri de tâlhari nomazi. La fel şi „caldeii” (în TM) de la v. 17. ♦ Iov nu este doborât de veştile dramatice pe care i le aduc solii, pentru că el fiind, aşa cum spune Hesychius, „soldatul lui Dumnezeu”, este înveşmântat cu armele virtuţilor şi în primul rând cu răbdare (*Omilii la Iov* III,1,14-15).
1,16 „A căzut foc din cer”: TM are „focul lui Dumnezeu a căzut din cer”. Primele lovituri pe care le primeşte ca venind de la Dumnezeu îl întăresc pentru a le îndura cu înţelepciune pe celelalte (*cf.* Ioan Gură de Aur, *Comentariu la Iov* I,18).
1,17 „călăreţi”: TM are „caldei”.

„[Nişte] călăreți au venit peste noi în trei cete,
au înconjurat cămilele şi le-au răpit,
iar pe robi i-au ucis cu sabia.
Numai eu am scăpat şi am venit să-ți dau de veste."
[18] Pe când încă mai vorbea acesta, soseşte un alt vestitor spunând către Iov:
„Pe când fiii tăi şi fiicele tale mâncau şi beau la fratele lor mai mare,
[19] dintr-odată, un vânt năprasnic s-a stârnit din pustiu şi a lovit în cele patru colțuri ale casei,
casa s-a prăvălit peste copiii tăi şi ei au pierit.
Numai eu am scăpat şi am venit să-ți dau de veste."
[20] Atunci Iov s-a ridicat, şi-a sfâşiat veşmintele,
şi-a tăiat părul capului
şi, căzând la pământ, s-a închinat şi a zis:
[21] „Gol am ieşit din pântecele mamei mele,
gol mă voi şi întoarce acolo!
Domnul a dat, Domnul a luat;
cum a vrut Domnul aşa s-a întâmplat;
fie numele Domnului binecuvântat!"

1,19 „cele patru colțuri ale casei": acestora le corespunde o listă de virtuți stoice, respectiv curajul, cumpătarea, dreptatea, chibzuința. Această listă care se găseşte în omiliile lui Hesychius (*Omilii la Iov* III,1,18-19) mai apare şi la alți Părinți ai Bisericii (Origen, Ieronim). ♦ „Numai eu am scăpat şi am venit să-ți dau de veste": Ioan Gură de Aur vede în acest ultim vestitor pe diavolul însuşi (*Comentariu la Iov* I,20).
1,20 „Atunci": *litt.* „astfel". ♦ Ioan Gură de Aur vede în gestul lui Iov de a-şi sfâşia veşmintele nu un semn de înfrângere, ci unul de victorie, căci Iov rămâne un înțelept şi în suferință (I,21). ♦ Grigore cel Mare afirmă despre Iov că urmează regula adevăratei filozofii, păstrând un simț deosebit al măsurii. El nu disprețuieşte încercările din lipsă de sensibilitate şi nici nu este exasperat dintr-un exces de sensibilitate față de hotărârea Celui care îl pune la încercare. Gesturile pe care le face (sfâşierea veşmintelor, tăierea părului, căderea la pământ) arată că resimte durerea încercării. Ultimul gest, închinarea, ne arată că Iov nu se ridică împotriva hotărârii Celui care l-a lovit. Iov nu este nici complet lipsit de emoție, pentru a nu-L disprețui pe Dumnezeu prin lipsa de sensibilitate, dar nici nu cedează emoției, ca să nu cadă în păcat printr-o întristare excesivă. El împlineşte cele două porunci ale iubirii – iubirea față de aproapele şi iubirea față de Dumnezeu – plângându-şi copiii şi rugându-se în mijlocul lacrimilor (*Moralia in Iob* II,29).
1,21 „fie numele Domnului binecuvântat": la Ioan Gură de Aur: „Fie numele Domnului binecuvântat în veci." ♦ Iov nu numai că nu a hulit, ci L-a binecuvântat pe Dumnezeu (*cf.* I,26).

[22] În toate câte i s-au întâmplat,
Iov n-a păcătuit cu nimic înaintea Domnului
şi nu i-a aruncat [nici o] nebunie lui Dumnezeu.

2

[1] Iar când a fost ziua aceea,
îngerii lui Dumnezeu au venit ca să stea înaintea Domnului,
şi diavolul a venit în mijlocul lor
* ca să stea înaintea Domnului.
[2] Şi Domnul a zis către diavol: „De unde vii?"
Atunci diavolul a răspuns înaintea Domnului:
„Am cutreierat [toate] câte sunt sub cer, am dat ocol [pământului]
întreg; şi iată-mă!"
[3] Atunci Domnul a zis către diavol:
„Ai luat seamă aşadar la slujitorul Meu, Iov,
că nu este nici unul ca el pe pământ,
om fără de răutate, adevărat, fără cusur, cinstitor de Dumnezeu
[şi] ţinându-se departe de orice rău?
Şi tot nu are pic de răutate.
Iar tu degeaba mi-ai spus să-i prăpădesc avutul!"
[4] Diavolul însă a răspuns şi a zis Domnului:
„Piele pentru piele!
Omul dă tot ce are numai să-şi scape viaţa.

1,22 La Ioan Gură de Aur: „N-a păcătuit nici măcar cu gura." ♦ „nu i-a aruncat [nici o] nebunie": *litt.* „nu i-a atribuit sminteală".

2,1 „ziua aceea": *cf.* nota la 1,6. ♦ Ultimul stih al versetului este marcat cu asterisc în ediţia Rahlfs (pentru versetele marcate cu asterisc, v. Introducerea la Iov, paragraful 5, „Textul şi versiunile"); el lipseşte din unele manuscrise (*Sinaiticus*), la Olympiodor, la Didim cel Orb, în versiunile copte. ♦ La Ioan Gură de Aur apare şi acest stih.

2,2 „[toate] câte sunt sub cer": *cf.* nota la 1,7.

2,3 „fără de răutate": gr. ἄκακος; la Ioan Gură de Aur, prima calitate menţionată e ἄμεμπτος, „fără cusur", „ireproşabil". ♦ „Şi tot nu are pic de răutate": *litt.* „încă o ţine în nevinovăţie" – lipseşte în TM.

2,4 „Omul dă tot ce are numai să-şi scape viaţa": *litt.* „toate câte îi aparţin omului, le va risipi pentru viaţa sa". ♦ „viaţa": gr. ψυχή, *litt.* „suflet", ca şi ebr. *nepheş* înseamnă şi „fiinţă", „viaţă", „sine".

[5] Dar [ia] întinde-Ți mâna și atinge-Te de oasele și de carnea lui!
[Să vedem] dacă Te va binecuvânta în față!"
[6] Și Domnul a zis către diavol: „Iată, îl dau pe mâna ta,
numai de viața lui nu te atinge!"
[7] Diavolul a plecat de la Domnul
și l-a lovit pe Iov cu o bubă rea din tălpi până-n creștet.
[8] [Iov] a luat un ciob ca să-și curețe puroiul
și ședea pe movila de bălegar din afara orașului.
[9] După multă vreme nevasta lui i-a zis:
„Până când vei mai răbda spunând
[9a] «Iată, mai îndur puțin,
așteptând nădejdea mântuirii mele»?
[9b] Căci iată, ți s-a șters amintirea de pe pământ –
fiii și fiicele, chinurile și durerile pântecelui meu,
pentru care în zadar am trudit în dureri.
[9c] Iar tu însuți ședzi în colcăiala viermilor și-ți petreci nopțile afară,
[9d] și eu, slugă fără căpătâi,
din loc în loc umblu și din casă-n casă
așteptând să apună soarele,
ca să-mi alin durerile și chinurile care mă năpădesc acum.
[9e] Ci spune o vorbă Domnului și mori!"
[10] El însă a privit-o și i-a zis:

2,5 „carnea": plural în greacă („cărnurile").

2,6 „îl dau pe mâna ta"; *litt.* „ți-l predau". ♦ „numai de viața lui nu te atinge"; *litt.* „numai să păzești sufletul lui".

2,8 În TM: „Și [Iov] și-a luat un ciob să se scarpine și ședea în cenușă." ♦ Augustin interpretează acest verset ca fiind o prefigurare a pătimirii Mântuitorului, prin care toate păcatele le sunt iertate celor care le mărturisesc (*Annotationes in Iob* 2).

2,9-9e „După multă vreme": nu apare în TM. ♦ În TM, soția spune *litt.*: „Te vei mai întări încă în integritatea ta? Binecuvântează (= blestemă – *cf.* nota la 1,5) pe Dumnezeu și mori!" Femeia îl îndeamnă să-și provoace o moarte rapidă: se considera că hulitorii lui Dumnezeu aveau să fie nimiciți pe loc. ♦ 9a-9d: „plus" LXX. ♦ „spune o vorbă Domnului și mori": Hesychius interpretează: Iov făcând acest lucru s-ar elibera de boală și ar ieși mai repede din această viață de chin. Spunând „o vorbă" Domnului L-ar mânia pe Acesta și ar putea fi lovit de moarte ca o consecință a blasfemiei, fapt care i-ar da satisfacție Satanei (*Omilii la Iov* IV,2,9-9e).

2,10 „a privit-o": „plus" LXX. ♦ „Ca o femeie smintită": *litt.* „ca una dintre femeile smintite". ♦ „smintită": echivalentul ebraic înseamnă mai degrabă „nesăbuită", care

„Ca o femeie smintită ai vorbit.
Dacă am primit cele bune din mâna Domnului, de ce să nu îndurăm şi cele rele?”
Şi în toate cele care i s-au întâmplat
Iov n-a păcătuit întru nimic cu buzele înaintea lui Dumnezeu.
[11] Auzind însă cei trei prieteni ai săi despre toate nenorocirile care se abătuseră peste el,
au venit la el, fiecare din ţinutul său:
Eliphas, regele thaimaniţilor,
Baldad, cârmuitorul saucheilor,
Sophar, regele mineilor,
şi au venit la el într-un cuget
ca să-l cerceteze şi să-i aducă alinare.
[12] Dar, zărindu-l ei de departe, nu l-au recunoscut
şi, strigând cu glas puternic, au plâns
şi fiecare şi-a sfâşiat mantia,
presărându-şi ţărână [pe creştet].
[13] [Apoi] s-au aşezat [şi au rămas] lângă el şapte zile şi şapte nopţi
şi nici unul n-a scos un cuvânt
găsind că nenorocirea lui era cumplită şi prea mare.

---

acţionează fără a ţine seama de consecinţe (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ Hesychius (*Omilii la Iov* IV,2,10a-c) interpretează acest verset făcând aluzie la şarpele din Geneză: Iov vede şarpele ascuns în limba soţiei sale. Mai sunt şi alţi comentatori care afirmă că soţia lui Iov vorbeşte sub influenţa demonului (Didim, Iulian Arianul). ♦ „Iov n-a păcătuit... cu buzele înaintea lui Dumnezeu”: Hesychius spune că Iov nu a păcătuit nici prin cuvinte, dar nici prin gânduri, pentru că limba este oglinda gândirii, pentru că ceea ce zămisleşte gândirea naşte limba (*Omilii la Iov* IV,2,10d-e).
2,11 „fiecare din ţinutul său”: Ioan Gură de Aur are „fiecare din oraşul său”. ♦ În TM prietenii lui Iov se numesc: *'Elīphaz* din *Teymān*, *Bil'dadh* din *Şuaḥ* şi *Ṣ'ōphar* din *Na'amāh*. ♦ „ca să-l cerceteze şi să-i aducă alinare”: *litt.* „ca să-l aline şi să-l viziteze”.
2,12 „presărându-şi ţărână [pe creştet]”: TM are *litt.* „şi au aruncat ţărână peste capetele lor înspre cer”. Expresia „a arunca ţărână spre cer” mai apare în Ex. 9,8.10. Poate fi un gest de indignare sau un mod de a lua cerul drept martor.
2,13 „cumplită şi prea mare”: TM are „foarte mare”.

3

[1] După aceea Iov şi-a deschis gura
şi a blestemat ziua [în care s-a născut] [2] zicând:
[3] „Piară ziua în care m-am născut
şi noaptea în care s-a spus: «Iată [un prunc de] parte bărbătească!»
[4] Ziua aceea să fie întuneric,
Domnului din înalt să nu-i pese de ea
şi nici lumina să nu o ajungă!
[5] Întunericul şi umbra morţii s-o cotropească
şi negura s-o cuprindă!
[6] Blestemate fie ziua şi noaptea aceea,
şi întunericul să le îndepărteze!
[Ziua aceea] să nu mai fie pusă între zilele anului,
să nu mai fie socotită printre zilele lunilor!
[7] Iar noaptea aceea să fie durere
şi să nu se apropie de ea bucuria şi veselia!
[8] Ci s-o blesteme cel care-a blestemat ziua aceea,
cel care va să îmblânzească balaurul cel mare!
[9] Să se întunece stelele nopţii aceleia!

---

3 Iov regretă că s-a născut. Dorinţa aceasta de a nu se fi născut sau de a muri este extrem de rară în Biblie.

3,5 „s-o cotropească": TM are „s-o ia în grijă"/„s-o revendice". ♦ TM are în plus, la final: „şi s-o îngrozească întunecările zilei (= eclipsele)."

3,6 Primul stih nu are echivalent în TM, unde versetul începe: „Noaptea aceea să o ia bezna." ♦ „şi întunericul să le îndepărteze": *litt.* „şi întunericul să o îndepărteze".

3,7 „durere": TM are „stearpă". ♦ „bucuria şi veselia": TM are „chiot [de veselie]".

3,8 În TM: „S-o blesteme cei care blestemă zilele, cei care sunt în stare să stârnească leviatanul." Subiectul se poate referi fie la duşmanii luminii, cei care lucrează în întuneric, fie, mai probabil, la vrăjitori (poate astrologi?), despre care se credea că pot schimba zilele faste în zile nefaste sau pot să atragă eclipsele; credinţa populară era că leviatanul înghite soarele. V. şi nota 40,25. ♦ „balaurul cel mare": gr. κῆτος, specializat pentru „balenă", desemnează şi orice „monstru marin"; în ebraică, „leviatanul"; TM vorbeşte despre trezirea acestuia, pe când LXX, despre îmblânzirea lui. Texte vechi feniciene numesc acest şarpe sau balaur „cel puternic cu şapte capete". Era considerat un monstru din haosul primitiv, iar imaginaţia populară se temea că s-ar putea trezi, atras de un blestem împotriva ordinii existente.

3,9 „nopţii": TM are „amurgului" sau „zorilor". ♦ Al doilea şi al treilea stih în TM: „Să aştepte lumina şi să nu [vină], să nu vadă pleoapele aurorei."

Să aştepte şi să nu ajungă la lumină,
să nu vadă niciodată răsărind luceafărul de dimineaţă,
[10] fiindcă n-a închis porţile pântecelui maicii mele!
[Aşa] ar fi îndepărtat durerea de ochii mei!
[11] De ce n-am murit în sânul [maicii mele],
de ce n-am pierit îndată ce-am ieşit din pântecele ei?
[12] Pentru ce m-au primit genunchii [ei],
pentru ce sânii ei m-au alăptat?
[13] Acum, zăcând, aş fi liniştit,
şi dormind, m-aş odihni
[14] laolaltă cu împăraţii cârmuitori ai pământului,
care se făleau cu săbiile [lor],
[15] laolaltă cu domnitorii bogaţi în aur,
care şi-au umplut casele cu argint,
[16] sau ca un lepădat din pântecele maicii,
ori ca pruncii care n-au văzut lumina.
[17] Acolo nelegiuiţii şi-au mistuit urgia mâniei,
acolo şi-au găsit odihna cei cu trupul vlăguit.
[18] Cei din veac [toţi] împreună
nu mai aud glasul strângătorilor de biruri.
[19] Acolo cel mic stă [lângă] cel mare
şi slugii nu-i mai este frică de stăpânul său.
[20] Pentru ce le este dată lumina celor [aflaţi] în amărăciune,
şi viaţa, celor cu suflete îndurerate?
[21] Cei ce tânjesc după moarte şi n-o află,
scormonind [după ea] ca după comori,
[22] şi tare s-ar bucura să dea [de ea].

3,14 „cârmuitori": *litt.* „sfetnici", „membri ai sfatului". ♦ „care se făleau cu săbiile [lor]": în TM „care-şi construiesc pentru ei ruine". „Ruine" şi „săbii" vin de la rădăcini omografe în ebraică (*HRB*).

3,18 „Cei din veac [toţi] împreună": Ioan Gură de Aur are „[toţi] împreună în veac". ♦ În TM: „Împreună cu ei, prizonierii sunt în largul lor, nu mai aud glasul asupritorului."

3,19 „stă": *litt.* „este".

3,20 „le este dată lumina": TM are „le dă El lumina". Versiunile vechi şi Targumul au aici „pasivul divin".

3,22 „să dea [de ea]": TM are „şi ar tresălta de bucurie să afle un mormânt".

[23] Moartea [îi este] omului odihnă,
căci Dumnezeu l-a închis de jur-împrejur.
[24] În fața hranei mele îmi vine suspinul,
plâng cotropit de spaimă.
[25] Căci spaima de care mă temeam a venit peste mine,
de ce mi-a fost frică mi-a ieşit în cale.
[26] N-am avut nici pace, nici liniște, nici odihnă,
a venit peste mine urgia."

4

[1] Răspunzând, Eliphas thaimanitul a zis:
[2] „Oare ți s-a vorbit de multe ori în nenorocire?
Iar puterea vorbelor tale cine o va îndura?
[3] Căci dacă [până acum] ai povățuit pe mulți
şi-ai întărit mâini fără vlagă,
[4] [şi dacă] ai ridicat pe cei slabi cu vorbele tale
şi ai dat curaj genunchilor lipsiți de putere,
[5] acum, [când] nenorocirea a dat peste tine şi te-a lovit, te-ai tulburat.
[6] Oare frica ta nu este întru sminteală,
[ca] şi nădejdea şi nevinovăția căii tale?
[7] Adu-ți aminte: ce [om] curat a pierit [vreodată],
sau fost-au vreodată cei cinstiți smulşi cu totul din rădăcină?

3,23 Versiunea lui Ioan Gură de Aur e diferită: „Moartea îi este omului odihnă, dar intrarea i-a fost ascunsă, căci Dumnezeu a împrejmuit-o cu zid." Sensul pare să fie: omul va găsi odihnă în sălaşul morților, căci acesta este împrejmuit de Dumnezeu cu un zid apărător. Aşadar, nici o tulburare nu poate pătrunde înăuntru. Nici textul ebraic nu e clar.
3,24 „plâng cotropit de spaimă": TM are „se revarsă ca apa urletele mele".
4,2 În TM: „Dacă încearcă cineva o vorbă, te oboseşte? Dar cine-şi poate opri cuvântul?"
4,5 „te-ai tulburat": TM are „osteneşti", apoi are în plus: „ai fost lovit şi te tulburi."
4,6 „Oare": πότερον care apare în greacă are aici şi în alte câteva locuri din Iov (4,12; 7,1.12; 13,7) valoarea particulei interogative *ha* din ebraică. ♦ „Oare frica ta nu este întru sminteală": Eliphas îi atrage atenția lui Iov că trebuia să facă față la ceea ce i s-a întâmplat dacă a fost sincer când i-a sfătuit pe alții (Augustin, *Annotationes in Iob* 4). ♦ „frica": se referă la frica de Dumnezeu. ♦ „sminteală": TM are *kis'lāh*, „încredere", care poate fi şi „temeritate", „nesăbuință". ♦ „nevinovăția": gr. ἀκακια. Versiunea folosită de Ioan Gură de Aur are, dimpotrivă, κακια, „răutatea".

[8] După cum am văzut [eu], cei ce ară [lucruri] fără noimă
şi cei care le seamănă vor culege chinuri pentru ei.
[9] La porunca Domnului vor pieri,
la suflarea mâniei Lui se vor face nevăzuţi.
[10] Puterea leului şi răgetul leoaicei,
cutezanţa şerpilor, [toate] s-au stins;
[11] leul-furnică a pierit fiindcă nu mai avea de mâncare,
iar puii leilor s-au risipit care-ncotro.
[12] Dacă ar fi fost o sămânţă de adevăr în vorbele tale,
nici un rău ca acesta nu s-ar fi abătut peste tine.
Oare nu va primi urechea mea [vestire] grozavă de la El?
[13] Spaime şi zgomot de noapte,
spaimă căzând peste oameni,
[14] frică şi tremur au venit peste mine
şi mult mi-au scuturat oasele.
[15] Un duh mi-a venit peste faţă,
mi s-au înfiorat perii şi carnea.
[16] M-am ridicat, dar nu l-am recunoscut.
Am privit, dar nu era nici un chip înaintea ochilor mei,
ci auzeam doar o adiere şi un glas:

4,9 „porunca", „suflarea mâniei": TM are „suflarea", „suflul nării" (metaforă obişnuită pentru „mânie").
4,10 „Puterea", „răgetul": TM are „răgetul", „glasul". ♦ Al doilea stih în TM: „Colţii puilor de leu sunt sfărâmaţi."
4,11 „leul-furnică": gr. μυρμηκολέων; acest termen apare numai în LXX, în Iov. Ioan Gură de Aur spune că acest animal nu se poate hrăni singur, dar Dumnezeu are grijă şi de el. ♦ „care-ncotro": *litt.* „unii pe alţii". ♦ În TM, versetele 10-11 conţin cinci nume de feline, greu de identificat cu precizie. Ideea ar fi că Dumnezeu îl poate da pieirii pe omul devenit asemenea fiarei, oricât s-ar crede acesta de puternic.
4,12 „o sămânţă de adevăr": *litt.* „vreun lucru adevărat". ♦ „un rău ca acesta": *litt.* „un rău dintre acestea"; variantă într-un manuscris: „nici unul din aceste rele." ♦ După Ioan Gură de Aur, Eliphas îi judecă superficial pe cei aflaţi în suferinţă, considerând suferinţa ca o pedeapsă a lui Dumnezeu (IV,12).
4,12-13 În TM: „[12] Un cuvânt s-a strecurat către mine şi urechea mea a prins o şoaptă de la el. [13] În gândurile tulburate de vedeniile de noapte când cade toropeala peste oameni."
4,16 TM are *litt.*: „El stă şi nu recunosc înfăţişarea lui şi arătarea înaintea ochilor mei. şoaptă şi glas pe care le aud."

17 «Cum? Va fi oare curat un muritor înaintea Domnului,
sau din faptele sale un om [va fi] fără cusur?»
18 Dacă [Dumnezeu] nu Se încrede în slugile Sale,
dacă şi în îngerii Săi a descoperit ceva strâmb,
19 atunci pe cei care locuiesc în case de lut
– şi ei [şi noi] din acelaşi lut suntem –
îi striveşte ca pe o molie.
20 De dimineaţa până seara nu mai sunt,
neputându-se ajuta singuri, au pierit.
21 Căci a suflat peste ei şi s-au ofilit,
au pierit fiindcă n-aveau înţelepciune."

5

1 „Strigă, de te va asculta cineva
sau de vei vedea vreun înger sfânt.
2 Într-adevăr, pe nebun îl răpune mânia,
iar pe rătăcit îl ucide pizma.
3 Am văzut eu nebuni prinzând rădăcini,
dar îndată casa le-a fost înghiţită.
4 Departe să fie izbăvirea de fiii lor,
să fie batjocoriţi la uşile celor mai mici [decât ei] şi nimeni [să nu vină]
să-i scape!

4,17 În TM: „E mai drept muritorul decât Dumnezeu şi omul mai curat decât Făcătorul său?" Perechea de cvasi-sinonime „muritor (gr. βροτός) – om (gr. ἀνήρ, *litt.* „bărbat") traduce ebr. *'enōş*, „om" – *gebher*, *litt.* „viteaz", „om puternic". ♦ După Ioan Gură de Aur, acuzându-l pe Iov, Eliphas Îl contrazice pe Dumnezeu, care-l numise pe acesta „fără cusur" (IV,15).
4,19 Al doilea stih în TM: „a căror temelie e ţărâna."
4,20 În TM: „Fără să se bage de seamă (?), pier pentru totdeauna."
4,21 Primul stih în TM: „Oare nu le sunt smulse funiile [de la corturi]."
5,1 „vreun înger sfânt": *litt.* „vreunul dintre sfinţii îngeri". ♦ Al doilea stih în TM: „Spre care dintre sfinţi te vei îndrepta?"
5,3 „casa": gr. δίαιτα (vezi nota 8,6). ♦ Al doilea stih în TM: „Dar pe dată le-am blestemat locuinţa."
5,4 „batjocoriţi": gr. κολαβρίζω – cuvânt rar şi tardiv, evocă un dans batjocoritor în jurul celui luat în râs. ♦ Al doilea stih în TM: „Sunt zdrobiţi la porţi (= locul de judecată)." ♦ „nimeni [să nu vină] să-i scape" : *litt.* „nu va fi [cine] să-i scape".

[5] [Roadele] pe care le vor strânge le vor mânca drepții
și ei nu vor fi scăpați de rele,
o, de le-ar seca vlaga!
[6] Căci nu din pământ iese necazul,
nici din munți nu răsare chinul;
[7] ci omul se naște pentru necaz,
iar puii de vultur zboară în înălțimi.
[8] Cu toate acestea eu mă voi ruga Domnului,
pe Domnul Atotstăpânitor Îl voi striga,
[9] [pe El,] Care face lucruri mari și de nepătruns,
minunate și mărețe, fără de număr,
[10] [pe El,] Care dă ploaie pe pământ
și trimite apă celor de sub cer,
[11] [pe El,] Care-i înalță pe cei smeriți
și pe cei care au pierit îi ridică,
[12] [pe El,] Care destramă urzelile celor vicleni,
ale căror mâini nu vor face nicidecum ceva cinstit.
[13] [El,] Care îi încurcă pe înțelepți în istețimea [lor],
planul celor vicleni l-a răsturnat.
[14] Ziua va da peste ei întunericul,
de-ar bâjbâi în miezul zilei ca și noaptea!
[15] De-ar pieri în război,

5,5 „drepții": TM are „cel flămând". ♦ Al doilea și al treilea stih în TM: „Chiar de le vor lua din spini, iar însetații (cuvânt cu sens nesigur – n.t.) le sorb avutul." ♦ În cuvintele prietenilor lui Iov, apar în greacă numeroase optative deziderative acolo unde în TM propozițiile sunt enunțiative. În această dorință a lui Eliphas (5c), Ioan Gură de Aur vede cuvintele unui exaltat (IV,5).

5,7 „pentru necaz": Ioan Gură de Aur are „în necaz". Necazul e firesc pentru om așa cum e zborul pentru vultur. ♦ „puii de vultur": TM are „scânteile" (*litt.* „fiii lui Reșeph" – zeul ugaritic al fulgerului și furtunii).

5,11 Ioan Gură de Aur are în plus, la final, „spre/la mântuire". ♦ Al doilea stih în TM: „Cei mohorâți sunt ridicați spre mântuire."

5,12 „cinstit": TM are „cu izbândă".

5,13 Se trece de la acuzativ la nominativ. ♦ „l-a răsturnat": aoristul numit „gnomic" exprimă o constatare generală pornind de la o experiență de viață (*cf.* și 5,18 și multe alte locuri).

5,14 „de-ar bâjbâi": TM are „bâjbâie". Și în vv. 15-16, verbele din TM au valoare enunțiativă.

5,15 În TM: „Dar El a izbăvit de sabia lor, de gura lor, de mâna lor puternică pe cel sărac."

iar cel neajutorat de-ar scăpa din mâna celui puternic!
16 Cel neajutorat să aibă nădejde,
dar gura celui nedrept să fie zăgăzuită.
17 Fericit omul pe care l-a certat Domnul;
mustrarea Celui Atotputernic n-o lepăda!
18 Căci El te face să suferi şi iarăşi te ridică,
[El] te-a lovit, şi mâinile Sale te-au vindecat.
19 De şase ori te va scăpa din necazuri
iar a şaptea oară răul nicidecum nu te va atinge.
20 Pe timp de foamete El te va scăpa de la moarte,
la vreme de război te va izbăvi din colţii fierului,
21 de biciul limbii te va ascunde
şi nu te vei mai teme de relele ce vin.
22 De cei nedrepţi şi de cei nelegiuiţi vei râde,
iar de fiarele sălbatice nicidecum nu te vei teme,
23 căci fiarele sălbatice vor fi în pace cu tine.
24 Apoi, vei şti că [toată] casa îţi va trăi în pace,
iar cele de trebuinţă nu vor lipsi din cortul tău.
25 Vei şti că mulţi [vor fi] urmaşii tăi,
copiii tăi vor fi precum iarba câmpului;
26 vei intra în mormânt ca grâul copt, secerat la vreme,

5,17 „mustrarea": *litt.* „avertismentul". ♦ Ioan Gură de Aur are în plus „pe pământ".
5,19 „iar a şaptea oară": Vulg. are: *Et in septima non tangit te malum*; la Augustin: *Et in septimo non te tangit malum*; Augustin consideră că aici apare o desemnare misterioasă a sabatului (*Annotationes in Iob* 5). ♦ Dumnezeu nu acţionează mereu la fel, ci permite mai întâi să facem experienţa suferinţei, iar apoi nu mai permite nici experienţa (Ioan Gură de Aur, *ibid.* V,17).
5,20 „din colţii": *litt.* „din mâna".
5,21 Ioan Gură de Aur are două stihuri în plus: „Nu te vei teme de nenorocire,/ când va veni nenorocirea"; acestea sunt prezente şi în *Codex Alexandrinus*.
5,22 Primul stih în TM: „De silnicie şi de foamete vei râde."
5,23 TM are la început un stih în plus: „Căci cu pietrele câmpului ai legământ"; acest stih este prezent în manuscrisul *Alexandrinus*.
5,24 „cele de trebuinţă": *cf.* nota la 8,6. Varianta lui Ioan Gură de Aur prezintă o diferenţă majoră: „Şi vei şti că locuinţa ta [este] în pace, la fel şi ocrotirea demnităţii tale, şi nu vei [mai] greşi."
5,25 „mulţi [vor fi] urmaşii tăi": *litt.* „multă va fi sămânţa ta".
5,26 În TM: „Vei intra în mormânt la vârstă deplină."

ori ca grămada de pe arie strânsă la soroc.
[27] Iată, acestea aşa le-am cercetat,
acestea sunt cele pe care le-am auzit;
iar tu cunoaşte-te în sinea ta de-ai săvârşit ceva!"

6

[1] Atunci Iov a răspuns şi a zis:
[2] „O, de mi-[ar putea] cineva cântări mânia,
de mi-ar lua chinurile [şi mi le-ar pune] laolaltă pe cântar,
[3] cu adevărat vor fi mai grele decât nisipul de pe ţărm;
dar, pe cât se pare, proaste îmi sunt vorbele.
[4] Căci săgeţile Domnului sunt în trupul meu,
mânia lor îmi soarbe [tot] sângele;
de câte ori încep să vorbesc, ele mă împung.
[5] Cum? Oare-n zadar zbiară măgarul sălbatic şi nu căutându-şi hrană?
Mugeşte oare boul lângă ieslea cu nutreţ?
[6] Ori se mănâncă pâinea fără sare,
şi vorbele goale au [vreun] gust?
[7] Căci sufletul meu nu-şi poate afla odihnă,
mâncarea-mi miroase urât, ca duhoarea de leu.
[8] O, de mi-ar da, şi de-ar ajunge rugăciunea mea,

5,27 „le-am cercetat": *litt.* „am mers pe urmele lor, le-am adulmecat urmele". ♦ „cunoaşte-te în sinea ta": gr. γνῶθι σεαυτῷ . ♦ Ultimele stihuri în TM: „Şi aşa este: tu ascultă şi trage folos."

6,2 „cântări": *litt.* „cântărind să-mi cântărească" (semitism).

6,4 Al doilea şi al treilea stih în TM: „Duhul meu le soarbe otrava; spaimele lui Dumnezeu s-au rânduit împotriva mea."

6,6 „pâinea": TM are „ceea ce n-are gust". ♦ „vorbele goale": TM are aici o expresie care ar desemna sucul unor ierburi; Targumul interpretează „albuş de ou".

6,7 În *Codex Vaticanus* şi în *Codex Sinaiticus* apare „mânia" în loc de „sufletul". ♦ „îmi miroase urât": *litt.* „văd ca miros urât"; gr. βρόμος, „sunet, zgomot" (cu conotaţie negativă), ajunge să se refere şi la miros – *cf.* T. Muraoka, *Hebrew Hapax Legomena in Septuagint Lexicography* (în C.E. Cox, ed., *Seventh Congress of the IOSCS*, Leuwen, 1989, SCS 31, Atlanta, 1991), pp. 205-222 (207). Alţii (de ex., traducătorii comentariului lui Ioan Gură de Aur) consideră că e vorba aici de un omonim care înseamnă „ovăz sălbatic". ♦ În TM: „Gâtlejul meu nu vrea să le atingă, sunt ca o mâncare stricată."

6,8 „de-ar ajunge": *litt.* „de mi-ar da şi ar ajunge", semitism.

şi nădejdea de mi-ar da-o Domnul!
9 De a început Domnul, să mă rănească,
dar să nu mă nimicească până la capăt!
10 De mi-ar fi mormânt oraşul meu, pe zidurile căruia zburdam: nu m-aş da înapoi;
căci n-am dat de minciună cuvintele sfinte ale Dumnezeului meu.
11 Ce putere [mă ţine], de îndur,
ori cât timp mai am [de trăit], de nu-mi dau încă sufletul?
12 E oare tăria pietrelor tăria mea?
E oare de aramă carnea mea?
13 Oare nu în El mi-am pus încrederea?
Dar ajutorul e departe de mine.
14 M-a lepădat milostivirea
şi cercetarea Domnului m-a ocolit.
15 Cei apropiaţi mie nu s-au uitat la mine; ca un şuvoi ce seacă sau ca un val, [aşa] au trecut pe lângă mine.
16 Cei care-mi arătau cinstire acum s-au repezit asupră-mi,
precum zăpada ori gheaţa întărită:
17 precum, când se topeşte la căldură, nu se mai cunoaşte ce era,
18 la fel şi eu, părăsit de toţi,
am pierit şi am ajuns fără adăpost.

6,9 Al doilea stih în TM: „Să-şi sloboadă mâna şi să mă rupă" (imaginea ţesătorului care, terminând, dă drumul suveicii şi taie firul).
6,10 În TM: „Aceasta mi-ar fi totuşi mângâiere, ba chiar m-aş bucura în chinul necruţător, căci n-am dat la o parte cuvintelui Celui Sfânt."
6,11 „de nu-mi dau încă sufletul": *litt.* „că îmi ţin sufletul".
6,12 „carne": plural în greacă.
6,13 Primul stih în TM: „Oare nu m-a părăsit orice ajutor care este în mine?"
6,14 În TM textul e ambiguu. Unii înţeleg: „Cel deznădăjduit are [dreptul la] iubirea unui prieten, chiar dacă leapădă frica de Cel Puternic"; alţii, „Să refuzi iubirea pentru un prieten înseamnă să lepezi frica de Cel Puternic"; iar alţii, „Cel deznădăjduit trebuie să aibă iubirea prietenului său, căci altfel va părăsi frica de Cel Puternic".
6,16-17 În TM se continuă descrierea şuvoiului care sporeşte la topirea gheţurilor şi a zăpezii şi seacă atunci când vine arşiţa.
6,18 „fără adăpost": gr. ἔξοικος, „fără casă": Iov a ajuns un paria, un individ indezirabil.
6,18-19 În TM: „[18] Călătorii se abat din drumul lor, suie în loc neumblat şi pier. [19] Călătorii din *Tēmā'* se uită după ele (*i.e.* şuvoaie – n.t.), caravanele din *Ṣ'bha'* le nădăjduiesc."

19 Priviți drumurile thaimaniților,
cărările sabeenilor, [voi], care priviți pătrunzător!
20 Vor plăti cu ruşinea
cei care se încred în cetăți ori în avuție.
21 Dar şi voi m-ați călcat în picioare fără milă,
astfel, văzându-mi rana, să vă înspăimântați!
22 De ce? V-am cerut eu ceva?
Sau îmi trebuie [oare] putere de la voi
23 ca să mă scape de dușmani
ori să mă izbăvească din mâna celor puternici?
24 Învățați-mă! Iar eu voi tăcea.
Dacă am rătăcit în vreun fel, arătați-mi!
25 Dar, după cum se pare, vorbele unui [om] sincer n-au nici un preț.
Căci nu de la voi cer putere.
26 Nici învinuirea voastră nu-mi va opri vorbele
şi nici nu voi mai răbda larma vorbăriei voastre.
27 Dar [voi] vă năpustiți peste un [biet] orfan,
săriți la prietenul vostru.
28 Însă acum, că v-am privit în față, nu voi minți.
29 Aşezați-vă şi să nu fie nedreptate,
şi adunați-vă iarăşi laolaltă cu cel drept!
30 Căci pe limba mea nu-i nici o strâmbătate.
Oare gâtlejul meu nu caută să priceapă?"

6,20 Ioan Gură de Aur are: „Înroşiți-vă de ruşine, voi care vedeți! Vor fi datornici cei care îşi pun încrederea în oraşe şi în averi." ♦ În TM: „Sunt dezamăgiți pentru că s-au încrezut, ajungând acolo sunt dați de ruşine."

6,21 În TM: „Aşa ați ajuns şi voi pentru mine, ați văzut nenorocirea şi v-ați îngrozit."

6,25 „n-au nici un preț": TM are „sunt oare dureroase?". ♦ Al doilea stih în TM: „Ce mustră oare mustrarea voastră?"

6,26 În TM: „Aveți de gând să mustrați nişte cuvinte, când vorbele deznădăjduitului sunt vânt?"

6,27 „vă năpustiți peste": TM are „aruncați sorții [pe moştenirea]". ♦ „săriți": TM are „puneți la mezat".

6,29 La Ioan Gură de Aur primul stih este: „Să nu fie nedreptate în judecată."

6,30 „nu caută să priceapă": *litt.* „nu se îngrijeşte de pricepere". TM are „nu mai ştie să deosebească nenorocirea".

7

[1] „Oare nu-i o-ncercare viaţa omului pe pământ?
Şi nu e ca [slujba] unui lucrător plătit cu ziua viaţa lui?
[2] Sau ca o slugă ce se teme de stăpân şi a prins răgaz la umbră,
ori ca un simbriaş care-şi aşteaptă plata.
[3] Astfel şi eu am aşteptat în van lună de lună,
dar [numai] nopţi de chinuri mi-au fost date.
[4] Dacă mă culc îmi zic: «Când [vine] ziua?»
De mă trezesc, iarăşi [îmi zic]: «Când [vine] seara?»
De chinuri sunt plin din amurg până-n zori.
[5] Trupul mi-e năclăit în putreziciunea viermilor,
mă topesc răzuindu-mi grunjii de ţărână de pe rană.
[6] Viaţa-mi cântăreşte mai puţin ca o vorbă,
s-a isprăvit într-o nădejde goală.
[7] Adu-Ţi aminte că viaţa mea-[i] suflare
şi ochiul meu nu se va mai întoarce să vadă binele.
[8] *Nu mă va mai privi ochiul Celui ce mă vede;
* ochii Tăi sunt peste mine, dar eu nu mai sunt,
[9] precum un nor măturat de pe cer.
Căci omul, o dată ce coboară în lăcaşul morţilor, nu se mai întoarce,
[10] nici nu mai vine înapoi la casa lui,
nici propriu-i loc nu-l mai cunoaşte.
[11] De aceea nici eu nu voi pune frâu gurii mele,
voi vorbi în necazul în care mă aflu;

7,1 „încercare": TM are „slujbă ostăşească".
7,2 Primul stih în TM: „Precum robul tânjeşte după umbră."
7,3 „în van lună de lună": *litt.* „luni deşarte/goale".
7,5 „de pe rană": *litt.* „de pe puroi", dar s-a propus emendarea lui ἰχῶρος în χρωτός „(de pe) piele", emendare susţinută şi de TM (*cf.* LEH, *s.u.* ἰχώρ). ♦ În TM: „Carnea mi-e îmbrăcată în viermi şi cruste de ţărână, iar pielea mi se crapă şi puroiază."
7,6 La Ioan Gură de Aur: „Viaţa mi-e mai uşoară, mai sprintenă decât un alergător." ♦ În TM: „Zilele mele au alergat mai repede decât suveica şi s-au sfârşit când a încetat firul/nădejdea."
7,7 Ioan Gură de Aur interpretează acest verset ca vădind necunoaşterea învăţăturii despre înviere.
7,8 Stihurile marcate cu asterisc în ediţiile Rahlfs şi Ziegler nu apar în manuscrisele LXX, ci doar în alte traduceri, mai ales în Theodotion şi în recensiunea origeniană.

îmi voi revărsa amărăciunea sufletului, fiind prins la strâmtoare.
12 Oare sunt eu marea sau balaurul,
de-ai rânduit peste mine păzitor?
13 [Mi]-am zis: «Patul îmi va aduce alinare,
voi grăi cu mine însumi, tainic, în culcuşul meu.»
14 Mă înspăimânți cu vise şi mă îngrozeşti cu năluciri.
15 Îmi vei îndepărta sufletul de duhul meu,
iar oasele, de moarte.
16 Doar nu voi trăi în veac, ca să rabd îndelung.
Pleacă de lângă mine, căci viața mea-i deşartă!
17 Ce este omul, că l-ai preamărit
sau că l-ai luat în seamă,
18 sau [că] îl cercetezi încă din zori
şi până la ceasul odihnei îl judeci?
19 Până când n-o să mă laşi [în pace]
şi n-o să-mi dai drumul, cât să-mi înghit saliva în dureri?
20 Dacă eu am greşit, Ție ce pot să-Ți fac,
[Tu,] Care cunoşti cugetele oamenilor?
Pentru ce m-ai pus să Te învinuiesc –
sunt oare o povară pentru Tine?
21 Şi pentru ce nelegiuirea nu mi-o dai uitării

7,12 „marea sau balaurul": după credința babiloniană, marea (Tiamat) a fost învinsă de zeul Marduk, care i-a pus apoi păzitori. Israeliții au transferat imaginea asupra lui Dumnezeu, stăpânul haosului primordial, şi mulți psalmi exprimă admirația pentru puterea Lui de a ține în frâu marea (*e.g.* Ps. 64,8; 74,13-14; 77,17).
7,15 La Ioan Gură de Aur: „Tu vei îndepărta viața mea de duhul meu, sufletul meu de trupul meu, oasele mele de moarte." ♦ În TM: „Aş vrea mai degrabă să fiu spânzurat, [mai bine] moartea decât oasele acestea!"
7,16 Ioan Gură de Aur interpretează astfel versetul: viața aceasta ajunge ca pedeapsă (*Comentariu la Iov, ad loc.*).
7,17 *Cf.* Ps. 8,5.
7,18 „până la ceasul odihnei": TM are „în fiece clipă".
7,20 „Ție ce pot să-Ți fac": TM are „ce-Ți fac eu Ție". ♦ „Care cunoşti cugetele oamenilor": TM are „păzitor al omului". ♦ Al treilea stih în TM: „De ce m-ai aşezat drept țintă a Ta." ♦ „să Te învinuiesc" – Ioan Gură de Aur spune că nu Iov Îl acuză pe Dumnezeu, dar ceea ce se întâmplă cu Iov face să se nască o acuzație împotriva lui Dumnezeu (*ibid.*, VII,15).
7,21 Ultimul stih în TM: „Mă vei căuta în zori şi nu voi mai fi."

şi nu mă cureți de păcatul meu?
Dar acum mă voi duce-n pământ,
în zorii zilei nu mai sunt!"

8

[1] Baldad sauchitul a răspuns şi a zis:
[2] „Până când vei [mai] vorbi aşa?
Suflarea gurii tale plină [e] de vorbe.
[3] [Poate] cumva Domnul să judece strâmb?
Cel care le-a făcut pe toate va zdruncina oare dreptatea?
[4] De-au păcătuit fiii tăi înaintea Lui,
El i-a dat pe mâna nelegiuirii lor.
[5] Tu însă scoală-te dis-de-dimineață şi roagă-te Domnului Atotputernic.
[6] De eşti curat şi cinstit, îți va asculta rugăciunea,
El te va aşeza iarăşi în viețuirea dreaptă.
[7] Cele dintâi ale tale vor fi puține,
dar cele de pe urmă, negrăit [de mari].
[8] Întreabă generația dinainte,
cercetează la neamul părinților [noştri]!
[9] Căci noi suntem de ieri şi nu ştim,
umbră este viața noastră pe pământ.
[10] Oare nu-ți vor da ei învățătură şi nu te vor lămuri,
cu vorbe scoase din inimă?
[11] Oare trestia creşte fără apă

8,2 „aşa": *litt.* „acestea". ♦ Al doilea stih în TM: „Vânt de furtună sunt cuvintele gurii tale."

8,3 „[Poate] cumva Domnul să judece strâmb?": *litt.* „va fi Domnul nedrept când va judeca?".

8,4 Ioan Gură de Aur remarcă răutatea cu care prietenii îi amintesc lui Iov nenorocirea ce-i lovise familia găsindu-i vinovați pe fiii lui, deşi Iov avusese atâta grijă pentru virtutea lor (VIII,2).

8,6 „viețuirea": gr. δίαιτα înseamnă *litt.* „trai, mod de viață" şi, de aici, sunt posibile echivalări multiple: „dietă", „viețuire", chiar „locuință"; *cf.* LSJ.

8,10 „cu vorbe scoase din inimă": *litt.* „şi vor scoate vorbele d' inimile [lor]". ♦ Ioan Gură de Aur prezintă o variantă uşor diferită, care apare şi în *Codex Alexandrinus*: „Ei te vor învăța cu vorbe şi îți vor vesti cunoaşterea înțelepciunii, şi te vor învăța cu vorbe [venite] din inimile [lor]."

sau rogozul se înalță fără umezeală?
12 Încă având rădăcină şi fără a fi tăiată,
de nu bea [apă] orice iarbă se usucă.
13 Astfel vor fi, negreşit, cele de pe urmă ale tuturor acelora care uită de Domnul;
căci nădejdea nelegiuitului va pieri.
14 Nelocuită va fi casa lui
şi pânză de păianjen îi va ajunge cortul.
15 De-şi întăreşte casa, ea nu stă în picioare,
de [se-apucă] s-o dreagă, nu ține defel;
16 căci umezeală e sub soare
şi de [atâta] putreziciune ramura lui se va trece.
17 Pe o adunătură de pietre se culcă
şi printre dărâmături va viețui.
18 De va fi înghițit, locul acela îl va tăgădui:
n-ai mai văzut aşa ceva.
19 Căci prăbuşirea nelegiuitului e astfel;
dar din pământ altul va răsări.
20 Căci Domnul nu-l va lepăda pe cel nevinovat,
însă nici un dar de la nelegiuit nu va primi.
21 Gura celor cinstiți o va umple de râset,
iar buzele lor, de aducere de mulțumire.
22 Duşmanii lor însă se vor acoperi de ruşine,
şi lăcaşul celui nelegiuit nu va [mai] fi."

8,12 „tăiată": *litt.* „recoltată". ♦ „de nu bea... se usucă": *litt.* „înainte/mai degrabă decât să bea, nici o iarbă nu se usucă". Traducătorii rezolvă de obicei interpretând interogativ.
8,13 „nelegiuitului": Hesychius îl defineşte pe „nelegiuit" ca pe „cel care nu-L slujeşte pe Dumnezeu aşa cum vrea El să fie slujit" (*Omilii la Iov* XIV,11,20).
8,14 În TM: „Cutezanța lui va fi zdrobită şi precum o pânză de păianjen, încrederea/siguranța lui."
8,16 La Ioan Gură de Aur: „Căci se face umezeală departe de soare." ♦ În TM: „Este el plin de sevă în fața soarelui şi peste grădina sa îşi întinde ramurile."
8,17 În TM: „Rădăcinile lui se întrețes printre pietre, se întăreşte între stânci."
8,18 În TM: „Dar, dacă e smuls din locul său, [acesta] nu-l va mai recunoaşte: «Nu te-am mai văzut!»."
8,19 Primul stih în TM (text neclar, traducere conjecturală): „Atât e bucuria căii lui."
8,20 Ultimul stih în TM: „Nu va da ajutor făcătorilor de rele."

9

[1] Atunci Iov a răspuns şi a zis:
[2] „Într-adevăr, ştiu că aşa este!
Cum ar [putea] fi drept un muritor în faţa Domnului?
[3] Căci, de-ar voi să se judece cu El,
El nici nu va lua aminte
ca să-i răspundă la vreun cuvânt de-al lui dintre o mie.
[4] Căci înţelept este în cuget, puternic şi mare;
cine, încăpăţânându-se împotrivă-I, I-a putut ţine piept?
[5] El învecheşte munţii şi ei nu ştiu,
El îi răstoarnă cu mânie.
[6] El zguduie din temelii [pământul] de sub cer,
iar stâlpii lui se clatină.
[7] Porunceşte soarelui şi el nu se [mai] ridică,
şi asupra stelelor pune pecete.
[8] El singur a întins cerul
şi se plimbă pe mare ca pe loc uscat.
[9] El face Pleiadele, Luceafărul de seară, [steaua] Arcturus, precum şi
Cămările de miazăzi.

9,1 În prologul omiliei la cap. 9 din Iov, Hesychius îl descrie pe Iov ca fiind un luptător pentru lauda lui Dumnezeu, dar şi plin de zel pentru virtuţile pe care le practica. Iov era un model de virtuţi (*Omilii la Iov* XII,9,1).
9,2 „muritor": TM are „om".
9,3 Al doilea stih nu apare în TM şi lipseşte şi din Vulgata; acesta constituie un adaos în LXX; totuşi Rahlfs, spre deosebire de Ziegler, consideră că stihul face parte din textul original grecesc al LXX. ♦ „ca să-i răspundă la vreun cuvânt de-al lui dintre o mie": TM are „nu-i va răspunde la una din o mie"; omul pune o mie de întrebări, iar Dumnezeu nu-i răspunde la nici una. ♦ Ioan Gură de Aur înţelege astfel ultimul verset: Dumnezeu rosteşte o mie de cuvinte, iar omul nu-i poate răspunde nici măcar la unul singur.
9,4 „înţelept... mare": în TM atributele se pot referi aici fie la Dumnezeu, fie la om, care, oricât de înţelept sau puternic ar fi, nu se poate împotrivi lui Dumnezeu. ♦ „I-a putut ţine piept": *litt.* „a rămas/dăinuit/rezistat/răbdat". TM are „a rămas întreg".
9,5 „învecheşte": TM are „mută".
9,8 „El singur": Augustin spune că aceasta este o exprimare a unităţii Sfintei Treimi, pentru că toate au fost făcute prin Fiul şi în Duhul Sfânt (*Annotationes in Iob* 9). ♦ „pe mare ca pe loc uscat": TM are „pe valurile (*litt.* înălţimile) mării".
9,9 În TM constelaţiile sunt „Carul Mare, Orionul, Pleiadele şi Cămările de la miazăzi". Identificarea constelaţiilor e doar probabilă. „Cămările de miazăzi": constelaţie neidentificată.

[10] El face lucruri mari şi de nepătruns,
minunate şi mărețe, fără de număr.
[11] De trece pe deasupră-mi, eu nu-L văd,
de-mi trece pe alături, nici nu ştiu.
[12] De Se îndepărtează, cine-L va întoarce
sau cine Îi va spune: «Ce-ai făcut?»
[13] Căci El Însuşi Şi-a abătut mânia,
în fața Lui se pleacă balaurii de sub cer.
[14] Chiar dacă mă ascultă, îmi va judeca vorbele.
[15] Şi chiar de voi fi drept, nu-mi va da ascultare,
* [dar] eu voi cere judecata Lui!
[16] Chiar dacă eu Îl chem şi mă aude,
nu cred că m-a şi luat în seamă.
[17] Nu cumva mă va zdrobi cu întunecimea?
Dar multe răni mi le-a făcut degeaba.
[18] Căci nu-mi îngăduie să-mi trag suflarea,
ci m-a umplut de amărăciune.
[19] Într-adevăr, [El] stăpâneşte cu putere:
cine dar va sta împotrivă judecății Lui?
[20] Chiar dacă voi fi drept, gura-mi va fi ticăloasă,
fără cusur de-aş fi, strâmb voi fi dovedit.
[21] Căci, de-am fost nelegiuit, sufletul meu nu ştie

9,11-12 Pentru a explica faptul că Dumnezeu trece „deasupra" sau „pe lângă", adică scapă rațiunii omului, Hesychius dă ca exemple înălțarea lui Hristos la cer (*Omilii la Iov* XII,9,11-12).

9,13 „El Însuşi Şi-a abătut...": TM are „Dumnezeu nu Şi-a abătut...". Probabil, traducătorul a citit *LW*, „lui", în loc de *L'*, „nu". ♦ „balaurii": TM are „ajutoarele lui *Rahabh*". *Rahabh* este monstrul marin care simbolizează haosul primordial (*cf.* Ps. 89,11 TM), dar e folosit şi cu referire la trecerea Mării Roşii (*e.g.* Is. 51,9) şi ajunge să desemneze Egiptul (Is. 30,7).

9,14 „Chiar dacă mă ascultă, îmi va judeca vorbele": TM are: „Atunci cum să-I răspund, ce cuvinte să aleg?"

9,15 „nu-mi va da ascultare": TM are: „nu-I voi răspunde". ♦ Al doilea stih în TM: „Voi cere îndurarea Judecătorului meu!"

9,16 „nu cred că m-a şi luat în seamă": *litt.* „nu cred că m-a ascultat".

9,17 „întunecimea": TM are „furtuna". ♦ „degeaba": nu pentru că n-a păcătuit, ci pentru că pedeapsa nu schimbă cu nimic starea lui (*cf.* Ioan Gură de Aur, IX,11).

9,20 „gura-mi va fi ticăloasă": TM are „gura mea mă va osândi".

9,21 Al doilea stih în TM: „Şi să trăiesc mi-e silă."

– doar că viața mi se ia.
22 De-aceea am zis: pe cel mare şi puternic îl nimiceşte mânia,
23 căci netrebnicii [mor] de moarte cumplită,
dar cei drepți au ajuns de batjocură,
24 căci sunt dați pe mâinile unui nelegiuit.
* El pune văl peste fața judecătorilor,
* şi dacă nu [este] El, atunci cine este?
25 Viața mea fuge mai iute decât un alergător,
[zilele] mi-au zburat şi n-au ştiut.
26 Dar corăbiile [lasă] oare urmă pe unde trec,
ori vulturul ce zboară căutându-şi prada?
27 Chiar dacă spun: «Voi da uitării vorba,
încovoindu-mă cu capu[-n piept] voi suspina.»
28 Tremur din toate mădularele,
căci ştiu că n-o să mă laşi nepedepsit.
29 Dar dacă sunt nelegiuit, de ce n-am fost dat morții?

9,22 În TM: „E tot una. De aceea am zis: pe cel desăvârşit ca şi pe cel ticălos El îi nimiceşte."
9,23 „cumplită": gr. ἐξαίσιος desemnează tot ceea ce nu este predeterminat, deci nemaivăzut, neobişnuit etc. ♦ În TM: „Dacă o nenorocire aduce pe neaşteptate moarte, El râde de deznădejdea celor nevinovați." ♦ Hesychius face diferență între moartea celor necinstiți şi moartea omului drept. Pentru necinstiți, moartea este rea, iar pentru omul drept, moartea este odihnă (*Omilii la Iov* XII,9,22-24a).
9,24 Versetele 22-24 formează o structură concentrică, în care are loc o dezvoltare progresivă. Fiecare verset conține ideea de acuzare şi totul culminează cu întrebarea retorică: dacă nu este El pricina, atunci cine este? Răspunsul evident este că nu poate fi altcineva în afară de Dumnezeu. Traducătorul grec se va fi speriat de această expresie a descumpănirii lui Iov – cum să raportezi toate la Dumnezeu, cauză unică, şi să explici totodată apariția răului – şi a omis stihurile 24b-c.
9,25 „Viața mea fuge mai iute decât un alergător": Augustin îi numeşte fugari pe cei care s-au îndepărtat de sfințenie, asemenea fiului rătăcitor care a plecat într-o țară îndepărtată (*cf.* Lc. 15,13) (*Annotationes in Iob* 9). ♦ „şi n-au ştiut": TM are „şi n-au văzut binele".
9,26 Primul stih în TM: „Trec ca bărcile de papură."
9,27 TM are: „Şi dacă spun: să uit de plângerea mea, să-mi destind chipul şi să mă bucur."
9,27-28 Versetul 27 şi prima parte din 28 lipsesc din textul comentat de Ioan Gură de Aur. ♦ „Tremur din toate mădularele": pentru Augustin tremurul reprezintă teama care pregăteşte convertirea (*Annotationes in Iob* 9).
9,29 În TM: „Dacă trebuie să fiu aflat vinovat, la ce să mă mai ostenesc degeaba?"

30 Dacă m-aş spăla cu zăpadă
şi m-aş curăţi cu mâini neîntinate,
31 negreşit m-ai cufunda în mocirlă,
de s-ar scârbi de mine şi veşmântul meu.
32 Tu nu eşti om ca mine, cu care să mă cert,
încât să mergem amândoi la judecată.
33 O, de-ar fi între noi un mijlocitor şi unul care cercetează
şi unul care-i ascultă fără părtinire pe-amândoi;
34 să depărteze varga de la mine,
spaima de El să nu mă mai tulbure!
35 Atunci nu m-aş mai teme şi-aş vorbi;
căci nu mă ştiu astfel [vinovat]."

10

1 „Ostenit în sufletul meu,
suspinând voi revărsa spre [Domnul] cuvintele mele;
voi grăi împresurat de amarul sufletului meu
2 şi voi spune către Domnul: «Nu mă învăţa să ajung nelegiuit!
Şi pentru ce m-ai judecat astfel?

9,30 Al doilea stih în TM: „De mi-aş curăţi cu leşie palmele."

9,31 Cufundarea în mocirlă este, după Hesychius, consecinţa păcatului lui Adam. Dumnezeu însă nu a permis ca acest lucru să fie definitiv, ci a trimis pe Cineva care să ne purifice de mocirlă (*Omilii la Iov* XII,9,29-31).

9,33 „fără părtinire": *litt.* „de la mijloc". ♦ După „mijlocitor", TM are: „ca să-şi întindă mâna peste amândoi." ♦ Iov pare a-şi dori prezenţa tuturor factorilor unui proces: mijlocitor (avocat?), procuror şi judecător. ♦ Acest Mijlocitor este interpretat de Părinţi ca fiind Hristos, a cărui venire Iov o profeţeşte. Rugăciunea din acest verset proclamă misterul Mântuitorului şi al Mijlocitorului vieţii noastre. Hristos, Dumnezeu şi om, poate judeca în calitatea Sa de Dumnezeu şi poate fi judecat ca om. Mai mult decât atât, Hristos vrea să-l împace pe om cu Tatăl, pentru că este Dumnezeu şi pentru că S-a făcut om (*cf.*, de ex., Hesychius din Ierusalim, *Omilii la Iov* XII,9,33).

9,35 Versiunea folosită de Ioan Gură de Aur e mai explicită: „Nu ştiu să fi făcut vreo nedreptate." ♦ Al doilea stih în TM: „Pentru că nu este aşa, sunt eu cu mine însumi." TM insistă aici pe altă idee: singurătatea absolută a lui Iov.

10,2 „Nu mă învăţa să ajung nelegiuit!": TM are „nu mă socoti nelegiuit". ♦ După Augustin, Iov cere să nu fie încercat peste puterile sale şi să nu vină asupra lui ceea ce l-ar putea face nelegiuit (*Annotationes in Iob* 10).

[3] Te-ar bucura de-aş călca dreptatea?
Lepădat-ai lucrările mâinilor Tale,
dar la sfatul celor nelegiuiţi ai luat seama.
[4] Oare Te uiţi în jos aşa cum vede-un muritor?
* Sau precum vede omul priveşti Tu?
[5] E oare omenească viaţa Ta
sau anii Tăi, [ca anii] unui om?
[6] Căci ai scotocit după nelegiuirea mea
şi păcatele mele le-ai urmărit.
[7] Tu ştii că n-am făcut nelegiuire;
dar cine [poate] izbăvi din mâinile Tale?
[8] Mâinile Tale m-au plăsmuit şi m-au făcut,
apoi Te-ai răzgândit şi m-ai lovit.
[9] Adu-Ţi aminte că din lut m-ai plăsmuit
şi că-n ţărână din nou Tu mă întorci.
[10] Nu m-ai turnat Tu oare ca pe lapte
şi nu m-ai închegat ca pe un caş?
[11] M-ai îmbrăcat în piele şi în carne,
şi m-ai ţesut din oase şi din vine;

10,3 Primul stih în TM: „Îţi pare lucru bun să asupreşti?"
10,4 În TM primul stih este: „Ai Tu cumva ochi de carne?" LXX face distincţie între acţiunea simplă de a vedea, proprie omului, şi privirea de sus, descendentă. Se manifestă din nou preocuparea traducătorului grec de a evita orice antropomorfizare a lui Dumnezeu şi de a exclude vocabularul şi imaginile care i se păreau nepotrivite cu ideea transcendenţei divine.
10,5 Primul stih în TM: „Sunt oare ca zilele omului zilele Tale?"
10,7 Aici textul lui Ioan Gură de Aur diferă: „Căci *ştiu* că sunt nevinovat."
10,8 „Mâinile Tale m-au plăsmuit şi m-au făcut": Hesychius vorbeşte aici despre o dublă creaţie: una exterioară, cea a plăsmuirii (omul exterior), şi una interioară, cea prin suflare (omul lăuntric). Pentru creaţia materială Dumnezeu a dat doar o poruncă; pentru crearea omului Dumnezeu a deliberat de două ori: când a plăsmuit şi când a creat. Această distincţie a dublei creaţii se găseşte şi la Origen. „Omul lăuntric" şi „omul exterior" sunt expresii din Rom. 7,22 (*cf. Omilii la Iov* XIII.10,8a). ♦ „Te-ai răzgândit": *litt.* „Te-ai întors", „Te-ai schimbat". Augustin spune că nu Dumnezeu, ci omul s-a răzgândit crezând că Dumnezeu se răzgândeşte, la rândul Său, asemenea ochilor obişnuiţi cu întunericul pentru care soarele pare să se fi schimbat (*Annotationes in Iob* 10). ♦ Al doilea stih în TM: „Iaolaltă, de jur-împrejur, şi m-ai înghiţit."
10,9 *Cf.* Gen. 2,7; 3,19.
10,10-11 *Cf.* Ps. 138,13; Înţ. 7,2.

[3] Te-ar bucura de-aş călca dreptatea?
Lepădat-ai lucrările mâinilor Tale,
dar la sfatul celor nelegiuiţi ai luat seama.
[4] Oare Te uiţi în jos aşa cum vede-un muritor?
* Sau precum vede omul priveşti Tu?
[5] E oare omenească viaţa Ta
sau anii Tăi, [ca anii] unui om?
[6] Căci ai scotocit după nelegiuirea mea
şi păcatele mele le-ai urmărit.
[7] Tu ştii că n-am făcut nelegiuire;
dar cine [poate] izbăvi din mâinile Tale?
[8] Mâinile Tale m-au plăsmuit şi m-au făcut,
apoi Te-ai răzgândit şi m-ai lovit.
[9] Adu-Ţi aminte că din lut m-ai plăsmuit
şi că-n ţărână din nou Tu mă întorci.
[10] Nu m-ai turnat Tu oare ca pe lapte
şi nu m-ai închegat ca pe un caş?
[11] M-ai îmbrăcat în piele şi în carne,
şi m-ai ţesut din oase şi din vine;

10,3 Primul stih în TM: „Îţi pare lucru bun să asupreşti?"
10,4 În TM primul stih este: „Ai Tu cumva ochi de carne?" LXX face distincţie între acţiunea simplă de a vedea, proprie omului, şi privirea de sus, descendentă. Se manifestă din nou preocuparea traducătorului grec de a evita orice antropomorfizare a lui Dumnezeu şi de a exclude vocabularul şi imaginile care i se păreau nepotrivite cu ideea transcendenţei divine.
10,5 Primul stih în TM: „Sunt oare ca zilele omului zilele Tale?"
10,7 Aici textul lui Ioan Gură de Aur diferă: „Căci *ştiu* că sunt nevinovat."
10,8 „Mâinile Tale m-au plăsmuit şi m-au făcut": Hesychius vorbeşte aici despre o dublă creaţie: una exterioară, cea a plăsmuirii (omul exterior), şi una interioară, cea prin suflare (omul lăuntric). Pentru creaţia materială Dumnezeu a dat doar o poruncă; pentru crearea omului Dumnezeu a deliberat de două ori: când a plăsmuit şi când a creat. Această distincţie a dublei creaţii se găseşte şi la Origen. „Omul lăuntric" şi „omul exterior" sunt expresii din Rom. 7,22 (*cf. Omilii la Iov* XIII,10,8a). ♦ „Te-ai răzgândit": *litt.* „Te-ai întors", „Te-ai schimbat". Augustin spune că nu Dumnezeu, ci omul s-a răzgândit crezând că Dumnezeu se răzgândeşte, la rândul Său, asemenea ochilor obişnuiţi cu întunericul pentru care soarele pare să se fi schimbat (*Annotationes in Iob* 10). ♦ Al doilea stih în TM: „Iaolaltă, de jur-împrejur, şi m-ai înghiţit."
10,9 *Cf.* Gen. 2,7; 3,19.
10,10-11 *Cf.* Ps. 138,13; Înţ. 7,2.

[12] viață și milă pus-ai peste mine,
și grija Ta mi-a păstrat suflarea.
[13] Având acestea în Tine Însuți știu că Tu poți toate
și că nimic nu-Ți e cu neputință.
[14] Căci, de păcătuiesc, Tu mă păzești,
iar de fărădelege nu m-ai dezvinovățit.
[15] De sunt nelegiuit [e] vai și-amar de mine,
și dacă sunt drept, nu mai pot scoate capul,
căci plin sunt de ocară.
[16] Sunt hăituit ca leul spre-njunghiere,
și-apoi, întorcându-Te, mă dai pieirii groaznic
[17] reînnoind asupră-mi cercetarea;
cu mânie mare m-ai copleșit
și-ai abătut asupra mea-ncercări.
[18] De ce m-ai scos din sânul [maicii] și n-am murit,
iar ochiul nu m-ar [fi] văzut;
[19] și aș fi fost ca și cum [nici] n-aș fi.
De ce n-am trecut din pântecele [mamei] în mormânt?
[20] Oare nu-i scurt timpul vieții mele?
Îngăduie-mi să mă odihnesc puțin
[21] înainte de-a pleca de unde nu mă voi întoarce,
în ținut întunecos și-nnegurat,
[22] în ținut de întuneric veșnic, unde nu e lumină
și nici nu se vede viață de muritori.»"

10,13 Ioan Gură de Aur are: „Având acestea în mine însumi." ♦ Al doilea stih în TM: „știu că aceasta [era] la Tine."
10,16 În TM: „Dacă [îmi] ridic [capul], mă vânezi ca leul, Te întorci și săvârșești lucruri minunate asupra mea."
10,17 „cercetarea": TM are „asaltul". ♦ „încercări": gr. πειρατήριον poate însemna și „ceată de pirați ori de tâlhari". TM are „oștiri".
10,20 „să mă odihnesc": TM are „să mă veselesc".
10,21 „înnegurat": TM are „în umbra morții".
10,22 În TM: „Ținut de întuneric precum bezna însăși, umbra morții și neorânduială, [unde] și lumina e ca bezna." ♦ „și nici nu se vede viață de muritori": după Ioan Gură de Aur, este vorba despre imposibilitatea reîntoarcerii la viața muritoare (*Comentariu la Iov* X,12).

11

[1] Răspunzând, Sophar mineul a zis:
[2] „Cel ce vorbeşte multe să şi asculte la rându-i!
Oare vorbăreţul va crede că e drept?
Binecuvântat cel născut din femeie, cel care are viaţă scurtă.
[3] Nu folosi cuvinte multe,
pentru că nu are cine să-ţi răspundă.
[4] Nu spune: «Curat sunt eu în fapte
şi fără cusur dinaintea Lui.»
[5] Dar cum ar vorbi Domnul către tine,
* Şi-ar deschide El buzele spre tine?!
[6] Atunci ţi-ar vesti puterea înţelepciunii,
– căci ea va fi de două ori pe cât ai tu –
şi atunci vei şti că ţi-au venit de la Domnul cele cuvenite pentru ce-ai păcătuit.
[7] Vei descoperi tu urma Domnului
sau ai ajuns tu până la capătul lucrărilor Celui Atotputernic?
[8] Înalt este cerul; şi ce vei face tu?
Despre [cele] mai adânci decât lăcaşul morţilor ce [poţi] să ştii?

11,2 Al treilea stih nu apare în TM.
11,3 „nu are cine să-ţi răspundă": Ioan Gură de Aur interpretează astfel: nu e nimeni care să-ţi cunoască relele. ♦ TM are: „Vorbele tale goale îi amuţesc pe oameni şi îţi vei bate joc fără să fii ocărât?"
11,4 „fapte": TM are „învăţătură". ♦ „dinaintea Lui": TM are „în ochii Tăi".
11,5 „Şi-ar deschide El buzele spre tine": stih restabilit după TM, pe care iniţial traducătorul grec l-a omis. Primul stih al versetului grecesc reprezintă o contragere a celor două stihuri din ebraică; al doilea stih, marcat cu asterisc în Rahlfs -- Aquila fiind la originea acestei notări –, redă o expresie retorică, o imagine îndrăzneaţă, a buzelor divine care se deschid; această imagine a fost simţită ca fiind redundantă şi chiar provocatoare; pentru a nu scandaliza s-a preferat iniţial ignorarea acestui gen de metaforă bazată pe imagini concrete referitoare la Dumnezeu (*cf.* Gorea, *ad loc.*).
11,6 „puterea": TM are „tainele". ♦ Dacă Dumnezeu i-ar vorbi, atunci Iov ar înţelege că suferinţa lui e pe bună dreptate. ♦ „de două ori pe cât ai tu": traducere conjecturală. ♦ Ultimul stih în TM: „Şi să ştii că Dumnezeu îţi face uitate [o parte] din păcatele tale!"
11,7 „urma": TM are „adâncimea" ♦ „capătul lucrărilor": TM are „capătul Celui Atotputernic".
11,8-9 „Înalt este cerul... ": la fel şi în TM. Vulgata interpretează: „E mai înalt decât cerul..."

[9] Sau mai lungi decât întinderea pământului
sau decât lărgimea mării?
[10] Dacă răstoarnă toate, cine-l va spune: «Ce-ai făcut?»
[11] Căci El cunoaşte faptele nelegiuiţilor,
văzând cele greşite nu le va trece cu vederea.
[12] Zadarnic omul înoată în cuvinte,
dar muritorul, născutul din femeie, [e] ca măgarul din pustiu.
[13] De ţi-ai făcut tu inima curată,
îţi întinzi mâinile spre El.
[14] De este vreo nelegiuire în mâinile tale,
îndepărteaz-o de la tine,
şi nedreptatea în sălaşul tău să n-aibă adăpost.
[15] Atunci va străluci iar faţa ta ca apa limpede,
vei da jos murdăria şi vei scăpa de spaimă;
[16] vei da uitării pătimirea ta
ca pe un val care-a trecut; şi nu-ţi va mai fi groază.
[17] Rugăciunea ta va fi precum steaua dimineţii
şi din miezul zilei va răsări viaţă pentru tine;
[18] încrezător vei fi pentru că ai nădejde,
după nelinişte şi grijă ţi se va arăta iar pacea.
[19] Căci te vei odihni şi nu va fi cine să te tulbure;
şi mulţi, schimbându-şi gândul, se vor ruga de tine.
[20] Dar izbăvirea îi va părăsi;
căci nădejdea lor [este] pieire,
iar ochii nelegiuiţilor se vor topi [de plâns]."

11,10 LXX păstrează forma distihului ebraic, dar al doilea stih în TM este: „Cine Îl poate opri?" ♦ „Dacă răstoarnă": Ioan Gură de Aur are în plus „sau adună".
11,12 „măgarul din pustiu": Augustin comentează astfel acest pasaj: omul este ca măgarul din pustiu, dornic de libertate, nevrând să fie nici supus, nici domesticit. ♦ În TM, v. 12 e dificil, prilejuind traduceri foarte diferite; în mare, sensul e apropiat de cel din LXX.
11,14 „în sălaşul tău": *cf.* nota la 8,6.
11,15 „vei da jos murdăria": TM are „vei fi (ca metalul) turnat", pe care unii îl interpretează „vei fi tare", iar alţii, „vei fi curăţit de impurităţi".
11,16 Sophar insistă asupra ideii că nenorocirile lui Iov sunt din cauza păcatelor pe care le-a săvârşit, şi de aceea îl îndeamnă să se îndrepte. ♦ „şi nu-ţi va mai fi groază": nu apare în TM.
11,17 TM are: „Mai sus decât amiaza se va înălţa viaţa ta şi întunericul va fi ca zorii."
11,19 Al doilea stih în TM: „Şi mulţi [vor veni] să-ţi îmblânzească faţa."

12

[1] Atunci Iov, răspunzând, a zis:
[2] „Aşadar, [numai] voi sunteţi oameni;
fără-ndoială cu voi va pieri şi înţelepciunea!
[3] Dar şi eu am o inimă la fel ca voi.
[4] Căci omul drept şi fără pată ajuns-a de batjocură;
[5] fusese rânduit ca la vremea [hotărâtă] să cadă sub alţii
şi casele să-i fie prădate de nelegiuiţi.
[6] Totuşi nimeni să nu se încreadă că, rău fiind, rămâne fără vină
– aceia care-L mânie pe Domnul,
ca şi cum nu va fi o judecată şi pentru ei.
[7] Ci întreabă dobitoacele, dacă-ţi vor spune,
şi păsările cerului, dacă-ţi vor da de ştire;
[8] povesteşte pământului, de-ţi va vorbi,
* şi-ţi vor lămuri [toate] peştii mării.
[9] * Cine nu a ştiut din toate acestea

12,3 „Inima" este, în Biblie, organul inteligenţei, al reflecţiei. ♦ TM are două stihuri în plus la sfârşit: „Cu nimic nu sunt mai prejos decât voi. Cine oare nu ştie acestea?"
12,4 „ajuns-a de batjocură": în gr. χλεύασμα; la Ioan Gură de Aur: χλασμόν. ♦ „omul drept": Iov se prezintă ca fiind drept, ştiind că nu a făcut rău nimănui. Pentru Augustin, acest „om drept" este Hristos (*Annotationes in Iob* 12). ♦ TM are două stihuri în plus la început: „De râs pentru tovarăşii săi e cel care strigă către Dumnezeu şi [odinioară] îi răspundea" – text dificil cu interpretări multiple.
12,5 „să cadă": la Ioan Gură de Aur, persoana I singular („să cad", „casele mele"). ♦ Ceea ce i s-a întâmplat aşa trebuia să fie, aşa a fost orânduit de sus. ♦ În TM: „Dispreţ pentru nenorocire e în gândul celui care o duce bine şi lovitură pentru cel căruia îi alunecă piciorul" – traducere conjecturală a unui text dificil, pentru care s-au propus multe interpretări.
12,6 În TM: „Sunt în pace corturile tâlharilor, sunt liniştiţi cei care-L înfruntă pe Dumnezeu şi chiar cel care crede că-L ţine pe Dumnezeu în mână."
12,7-8 Grigore cel Mare interpretează astfel aceste versete: „dobitoacele" simbolizează spiritele leneşe, păsările cerului, spiritele care au înţelepciunea lucrurilor cereşti, peştii simbolizează oamenii preocupaţi de această lume, pământul reprezintă spiritele care au înţelepciunea lucrurilor de pe pământ (*Moralia in Iob* XI,5). ♦ „dacă": TM are „şi".
12,9 „mâna Domnului": în TM e singurul loc din Cartea lui Iov în care apare *YHWH* în gura unui personaj, fapt care i-a determinat pe exegeţi să considere v. 9 un citat, eventual după Is. 41,20. Eroii fiind edomiţi, e firesc să folosească doar numele generice pentru divinitate, nu şi Numele revelat lui Moise (Ex. 3,14). ♦ Traducătorul LXX a perceput metafora „mâinii" ca fiind un element antropomorfic nepotrivit. Expresia se găseşte şi în

* că mâna Domnului le-a plăsmuit?
[10] Oare nu în mâna Lui [e] viaţa oricărei făpturi
şi duhul fiecărui om?
[11] Căci urechea deosebeşte cuvintele
iar cerul gurii gustă mâncarea.
[12] În timp îndelungat [vine] înţelepciunea
şi după viaţă îndelungată, ştiinţa.
[13] La El [se află] înţelepciunea şi puterea,
El [are] sfatul şi priceperea.
[14] Dacă El surpă, cine va [mai] zidi?
De va închide câte-un om, cine va deschide?
[15] De zăvorăşte apa, El va usca pământul;
dacă-i dă drumul, îl pustieşte răsturnându-l.

---

versetul 10, unde este însă tradusă literal. Atunci când expresia nu trimite la o asociere concretă, este de obicei păstrată de traducător.

12,11 „urechea": la Ioan Gură de Aur apare „mintea". ♦ „cerul gurii": *litt.* „gâtul". ♦ Vv. 11-12 ar putea constitui o expresie proverbială care se referă la capacitatea de discernere ce vine o dată cu vârsta. *Cf.* Sir. 36,19.

12,12 La Ioan Gură de Aur apare şi un verb, „se descoperă". ♦ Versetele 11-12 reprezintă proverbe. ♦ Dumnezeu posedă înţelepciunea deplină. Omul posedă şi el o oarecare înţelepciune, dar la el aceasta se formează în timp. *Cf.* Sir. 1,1: „Toată înţelepciunea este de la Domnul."

12,13 Hesychius spune că frumuseţea elementelor create manifestă înţelepciunea lui Dumnezeu şi puterea Sa cea mare. De la El vin înţelepciunea şi puterea, pentru că Hristos, după expresia Apostolului Pavel, e „înţelepciunea şi puterea lui Dumnezeu" (1Cor. 1,24), Fiul cel de o fiinţă cu Tatăl. De la El vin înţelepciunea şi puterea, de la El vine Duhul (*Omilii la Iov* XV,12,13). ♦ Grigore cel Mare aplică şi el aceste cuvinte Fiului lui Dumnezeu (XI,11).

12,14 Grigore cel Mare (XI,12) leagă prima parte a versetului de cuvintele psalmistului: „Dacă Domnul nu zideşte casa, în zadar vor fi trudit cei care o zidesc" (Ps. 126,1), precum şi de cuvintele din Ecleziast (7,13): „Căci cine va putea să-l îndrepte pe cel pe care Dumnezeu l-a strâmbat?"

12,15 „îl pustieşte": în gr. aorist („l-a pustiit"). ♦ Grigore cel Mare înţelege prin „apă" ştiinţa predicării şi face legătura cu versetul din Proverbe: „Apă adâncă este cuvântul în inima omului, un râu izvorăşte şi un izvor de viaţă" (Prov. 18,4). De asemenea, mai interpretează acest cuvânt ca referindu-se la harul Duhului Sfânt, apropiere posibilă prin intermediul versetului 7,38 din Ioan: „Cel care crede în mine, râuri de apă vie vor izvorî din sânul lui." Textul lui Grigore are *aquas*, plural care îl face să vorbească despre cele şapte daruri spirituale (XI,14). ♦ La Augustin, apa simbolizează înţelepciunea, iar pământul, pe om (*Annotationes in Iob* 12).

[16] La El [este] tăria şi puterea,
El [are] ştiinţa şi priceperea.
[17] Pe sfetnici îi duce în robie
iar judecătorilor ţării le ia minţile.
[18] Pe regi îi aşază pe tronuri,
* cu cingătoare le încinge coapsele.
[19] Pe preoţi îi trimite în robie,
pe mai-marii pământului i-a răsturnat.
[20] El schimbă buzele celor credincioşi,
priceperea bătrânilor a cunoscut-o.

12,16 Al doilea stih în TM: „Şi cel rătăcit şi cel care duce în rătăcire sunt ai Săi."
12,17 „în robie": TM are „desculţi"; la fel şi la 12,19 *infra*. ♦ „le ia minţile": în gr. aorist („le-a luat minţile"). ♦ Pasajul 12,17-25 poate fi considerat o aluzie la un exil al populaţiei israelite, în special al tribului lui Iuda. Totuşi trimiterile sunt vagi şi pot fi aplicate şi altor situaţii.
12,18 Primul stih în TM: „Dezleagă cingătoarea (*mōser* citit în loc de *mūsār*, „mustrare", „îndreptare prin lovituri" – n.t.) regilor": a dezlega cingătoarea care ţine veşmintele ample orientale înseamnă a lipsi pe cineva de libertatea mişcărilor, a-l reduce la neputinţă. ♦ „cu cingătoare...": TM are „cu funie/şorţ": expresie metaforică pentru a desemna deportarea. În TM pasajul 12,14-25 prezintă o unitate de ansamblu atât în idee, cât şi în formă. Între TM şi LXX sunt diferenţe cantitative şi variante în alegerea cuvintelor, precum şi lipsuri care afectează dezvoltarea ideilor. Textul ebraic condamnă slăbiciunea celor puternici, pe când textul grec îi reaşază pe regi pe tronuri (12,18) şi menţine înţelepciunea celor în vârstă (12,20). ♦ În TM sensul primului stih este „a dezlega legăturile regilor", adică „a-i lipsi de putere". Nu este vorba de o repunere în drepturi, ci, din contră, de lipsirea de atributul regal; LXX a ignorat acest sens şi, într-o traducere aproximativă, exprimă contrariul: „îi reaşază pe regi pe tronuri." Ieronim a optat pentru o traducere care pune în paralel dezlegarea regilor de putere şi ducerea în sclavie: *Balteum regum disoluit/ et praecingit fune renes eorum* („Cingătoarea regilor a dezlegat-o/ şi a încins cu funie rărunchii lor"). Interpretarea conform căreia primul stih ar exprima o lipsire de putere e confirmată de 12,21 care oferă acelaşi sens: „El copleşeşte cu dispreţ pe căpetenii." Textul grec nu păstrează coerenţa textului ebraic. Ideea generală este aceea a unei răsturnări a diferitelor privilegii sociale şi chiar morale. Versetul 21 aduce acelaşi mesaj ca v. 18. Deşi v. 21 conţine termeni rari în ebraică (*mᵉzīaḥ* şi *'āphīq*), absenţa acestui verset din traducere se datorează mai degrabă unei omisiuni. Versetul 23 conţine în TM verbele *śāghāh*, „a mări, a preamări", şi *nāḥāh*, „a instala, a conduce la o destinaţie precisă; a abandona, a lăsa, a părăsi". În TM cele două stihuri ale versetului sunt dispuse în chiasm: măreţie – distrugere / risipire – instalare. Omisiunea unui stih din acest verset al textului LXX a fost opţiunea traducătorului (*cf.* Gorea, *ad loc.*).
12,20 „a cunoscut-o": TM are „o ia/răpeşte".

21 * El copleşeşte cu dispreţ pe căpetenii,
dar pe cei smeriţi i-a vindecat.
22 El dezvăluie cele afundate în întuneric
şi umbra morţii a scos-o la lumină.
23 * El rătăceşte neamuri şi le dă pieirii,
răstoarnă neamuri şi le călăuzeşte.
24 El schimbă inimile mai-marilor pământului,
i-a rătăcit pe-o cale pe care n-o ştiau [zicând]:
25 «Să pipăie [prin] beznă şi [să] nu [fie] lumină,
să rătăcească precum omul beat.»"

13

1 „Iată, [toate] acestea le-a văzut ochiul meu
şi urechea mea le-a auzit;
2 şi ştiu tot atâtea câte ştiţi şi voi,
şi nu sunt mai nepriceput ca voi.
3 Dar eu cu Domnul voi vorbi,
înaintea Lui îmi voi apăra dreptatea, de va vrea.
4 Iar voi sunteţi doctori nedrepţi
şi vindecători nepotriviţi, cu toţii.
5 O, dac-aţi fi muţi

12,21 Al doilea stih în TM: „Dezleagă brâul celor tari."

12,22 „umbra morţii": pentru Hesychius aceasta este păcatul. După cum umbra arată corpul de care aparţine, tot aşa păcatul este boldul morţii. Hristos, prin dezvăluirea misterului Său către neamul omenesc şi prin revelarea dreptăţii, a nimicit păcatul şi nu i-a permis să se ascundă (XV,12,22).

12,23 În TM: „Dă sporire neamurilor şi [apoi] le nimiceşte, dă întindere neamurilor şi [apoi] le călăuzeşte" (interpretat de traducători „le alungă").

13,2 Versiunea lui Ioan Gură de Aur are în plus: „desigur, sunt mai tânăr decât voi."

13,3 „îmi voi apăra dreptatea": gr. ἐλέγχω, „a interoga, a dovedi prin interogare sau prin probe". Iov preferă să se judece cu Dumnezeu şi nu să fie judecat de prietenii săi. ♦ „de va vrea": nu apare în TM.

13,4 „doctori nedrepţi": TM are „spoitori cu minciuni". ♦ „nepotriviţi": TM are „de nimic".

13,5 Ioan Gură de Aur comentează: decât să spună vorbe fără sens mai bine ar tăcea; tăcerea aduce mai multă înţelepciune decât vorba (*cf.* XIII,3). Grigore cel Mare citează Prov. 17,28: „Dacă nebunul ar tăcea, ar fi socotit înţelept" (XI, 35).

atunci vi s-ar întoarce spre înțelepciune.
[6] Ascultați apărarea gurii mele
și la judecata buzelor mele luați aminte.
[7] Oare nu înaintea Domnului grăiți?
Și nu înaintea Lui dați glas vicleniei?
[8] Veți da voi oare înapoi?
Dar fiți voi înșivă judecători!
[9] Bine ar fi dacă v-ar urmări pe voi;
chiar dacă în toate cele pe care le-ați făcut v-ați pus de partea Lui,
[10] nu mai puțin vă va mustra;
și dacă într-ascuns sunteți părtinitori,
[11] oare spaimele Lui nu vă vor răscoli
și groază de la El nu va cădea peste voi?
[12] Iar fala voastră se va face precum cenușa
și trupul vostru, [precum] lutul.
[13] Tăceți, ca să grăiesc și să-mi potolesc mânia,
[14] luându-mi carnea în dinți,

13,7 TM are: „Oare pentru Dumnezeu vorbiți cu înșelăciune și pentru El grăiți amăgire?"
13,8 În TM: „Oare Îi luați apărarea (*litt.* Îi ridicați fața), oare pentru Dumnezeu grăiți?"
13,9 Al doilea stih în TM: „Vă puteți bate joc de El cum vă bateți joc de un om?"
13,10 „sunteți părtinitori": *litt.* „admirați fețele" – semitism.
13,11 „spaimele Lui": TM are „măreția Lui".
13,12 În TM: „Zicerile voastre memorabile sunt parabole de cenușă și ca o grămadă de lut argumentele voastre."
13,13 „să-mi potolesc mânia": TM are „orice mi s-ar întâmpla".
13,14 „luându-mi carnea în dinți": dinții înfipți în carnea proprie sunt o extraordinară imagine a suferinței; Hesychius (XVI,13,13-14a) vorbește despre un impuls al „teoforilor" atunci când îi văd pe păcătoși pălăvrăgind și atacându-i pe cei drepți, mai ales sub pretextul prieteniei. Iov „își ia carnea în dinți" cuprins de mânie din cauza cuvintelor supărătoare și false ale prietenilor săi și vrea să se liniștească. ♦ Pentru Grigore cel Mare (XI,45). „dinții" din acest verset pot avea două semnificații, pe care le desprinde din Sfânta Scriptură: pe de o parte pot fi sfinții predicatori, pe de altă parte, simțurile interioare. Pentru primul sens citează Cântarea Cântărilor, unde se spune: „Dinții tăi ca o turmă de oi tunse care ies din scăldătoare" (Cânt. 4,2). Cel de-al doilea sens este desprins din Plângeri 3,16: „A zdrobit de piatră dinții mei și m-a afundat în cenușă." ♦ „și viața (*litt.* sufletul) mi-o voi pune în mână": a-și pune sufletul în mâini înseamnă a pune în chip vădit în acțiune intenția inimii (Grigore cel Mare, *Moralia in Iob* XI,46). ♦ Versetul conține locuțiuni proverbiale a căror semnificație este că Iov își riscă viața, că dă totul pentru tot.

şi viaţa mi-o voi pune în mână.
15 Chiar dacă mâna Celui Puternic mă va doborî, de vreme ce a şi-nceput,
eu totuşi voi grăi şi mă voi apăra în ochii Lui.
16 Şi-aceasta mi se va întoarce spre mântuire,
căci înşelătoria nu va propăşi în faţa Lui.
17 Ascultaţi, ascultaţi cuvintele mele;
căci, de ascultaţi, vă voi vesti.
18 Iată, sunt aproape de judecata mea,
eu ştiu că, [negreşit], voi fi arătat drept.
19 Cine e cel ce se va judeca cu mine?
* Căci acum voi tăcea şi voi pieri.
20 Doar două lucruri să-mi îngădui;
* atunci de la faţa Ta nu mă voi ascunde:
21 ridică-Ţi mâna de pe mine
şi spaima Ta să nu mă [mai] izbească.
22 Apoi mă vei chema, iar eu Îţi voi da ascultare;
Tu vei vorbi, iar eu Îţi voi răspunde.
23 Câte sunt păcatele şi nelegiuirile mele?
Arată-mi care sunt!
24 De ce Te ascunzi de mine
şi mă socoteşti ca pe un potrivnic?

13,15 Iov nu doreşte înainte de toate să fie eliberat de suferinţe sau să-i fie redată averea, ci să păstreze intactă mărturia conştiinţei sale, să-i fie reabilitată onoarea înaintea oamenilor şi mai ales înaintea lui Dumnezeu. ♦ „de vreme ce a şi început": TM are „nu am nici o nădejde".
13,16 „înşelătoria": TM are „nelegiuitul".
13,18 Iov imaginează un proces în care are rolul de pârât, iar Dumnezeu, cel de adversar. Lipseşte însă un arbitru care să medieze între ei.
13,19 „voi tăcea şi voi pieri": reprezintă probabil o formă de jurământ folosită într-o procedură juridică: tăcerea confirmă jurământul, iar moartea este pedeapsa în caz de sperjur.
13,22 „Îţi voi da ascultare": TM are „Îţi voi răspunde". ♦ Al doilea stih în TM: „Sau eu voi vorbi şi Tu îmi vei da răspuns."
13,24 „De ce Te ascunzi de mine": TM are „de ce Îţi ascunzi faţa"; această expresie referitoare la Dumnezeu avea un sens ritual; cea mai veche formulare care exprima ideea aducerii unui cult lui Dumnezeu era „a-l vedea faţa" (Ex. 34,23). Din contră, Dumnezeu Îşi ascundea faţa când era nemulţumit. Acesta era un semn de dezonoare.

[25] Oare vei lua seama ca la frunza purtată de vânt
sau mi Te vei împotrivi ca ierbii mişcate de o adiere?
[26] Căci ţii catastif cu tot ce am greşit,
mă-nconjori cu rătăciri de tinereţe,
[27] mi-ai prins piciorul în butuc
şi toate faptele mi le-ai pândit,
ai ajuns până la urmele paşilor mei;
[28] [în vreme ce eu] mă învechesc ca un burduf [de piele]
sau ca un veşmânt ros de molii."

14

[1] „Căci muritorul născut din femeie [are] viaţă scurtă şi plină de urgie,
[2] ca floarea abia înflorită s-a şi veştejit,
fugit-a precum umbra şi nu dăinuie.

13,25 „vei lua seamă ca la frunza": *litt.* „te vei păzi de [unul] ca o frunză". Iov se consideră ca o frunză luată de vânt sau ca iarba mişcată de o adiere. Aceste imagini se regăsesc în poemele asiro-babiloniene. În limbajul biblic ele sugerează soarta celui rău. ♦ Grigore cel Mare spune: „Ce altceva este omul decât o frunză, el care în paradis a căzut, fiind desprins din pomul (vieţii)?" (XI,59-60).
13,26 Primul stih în TM: „Căci scrii lucruri amare împotriva mea." ♦ „rătăciri de tinereţe": Hesychius (XVI,13,26-28) explică doctrina despre păcatul originar pornind de la această expresie. Adam a greşit în tinereţe, când a mâncat hrană dăunătoare. De aceea, atât el, cât şi urmaşii lui au fost opriţi să mai mănânce din pomul vieţii aflat în paradis. Din cauza faptului că Adam a încălcat porunca lui Dumnezeu, tot neamul omenesc ieşit din el va fi pedepsit. Faptele rele vor atrage pedeapsa asupra noastră, aşa cum s-a întâmplat cu Adam, iar faptele bune ne vor salva de blestem şi ne vor elibera de pedeapsă, aşa cum s-a întâmplat cu noul Adam, prin mijlocirea căruia am obţinut îndepărtarea primei nenorociri.
13,27 „mi-ai prins piciorul în butuc": asemenea robilor; în gura lui Iov, poate fi o imagine a paraliziei sale. ♦ „urmele": *litt.* „rădăcinile": Dumnezeu ia amprenta paşilor lui Iov şi îl urmăreşte aşa cum un vânător ia o urmă.
13,28 Primul stih în TM: „Şi totuşi omul se spulberă ca putregaiul."
14,1 Pentru Ioan Gură de Aur în acest verset e vorba de descurajare, nu de tristeţe.
14,2 „nu dăinuie": *litt.* „nu se opreşte". ♦ Grigore cel Mare (XI,68) explică de ce viaţa omului este comparată cu umbra şi nu cu soarele, care şi el îşi urmează cursul fără sfârşit, fără a se fixa, fără a fi stabil: pentru că omul a pierdut iubirea faţă de Creatorul său, a pierdut şi căldura inimii sale şi a rămas în răceala răutăţii sale; fără căldura inimii, omul fuge ca o umbră.

[3] Oare nu şi pe acesta l-ai luat la rost
şi nu l-ai adus la judecată înaintea Ta?
[4] Cine va fi curat de murdărie? Nici măcar unul.
[5] Chiar dacă [ar fi] numai de-o zi viaţa lui pe pământ,
sunt numărate lunile lui la Tine,
ai hotărât un timp, şi el nu va trece peste acesta.
[6] Întoarce-Te de la el, ca să se liniştească
şi să se bucure de viaţă [măcar] ca un lucrător plătit.
[7] Un copac, [şi tot] are nădejde,
de-i tăiat, el tot va înflori

14,3 Primul stih în TM: „Oare nu şi asupra acestuia Ţi-ai deschis ochii?" ♦ „l-ai adus": TM are „m-ai adus".

14,4 Acest verset afirmă impuritatea omului: omul este necurat şi slab înaintea lui Dumnezeu. Această impuritate radicală este prezentată ca o scuză, ca un fapt de care Dumnezeu ar trebui să ţină cont. Exegeza creştină a văzut în acest pasaj cel puţin o aluzie la păcatul originar; pasajul a fost folosit pentru a susţine doctrina privitoare la acesta împotriva pelagianismului. Această idee apare şi mai limpede dacă versetul următor este citit ca o continuare a ideii din v. 4. ♦ Hesychius afirmă că nici un om nu poate spune „Sunt curat!" cu excepţia lui Hristos, „care nu a săvârşit păcat şi nici viclesug nu s-a aflat în gura Lui" (1Pt. 2,22). Nici măcar copilul de o zi nu e lipsit de murdărie, pentru că nu ştie să facă distincţia dintre bine şi rău şi pentru că are întinarea lui Adam. Harul noului Adam ne-a făcut să ne dezbrăcăm de vechiul Adam şi ne-a curăţat murdăria „prin baia renaşterii şi a reînnoirii" (Tit 3,5) (*cf.* Hesychius, XVII,14,4-5a). ♦ Vulg. are: *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu, qui solus es?* („Cine poate curăţi ce e zămislit din sămânţă necurată? Oare nu Tu, singurul care eşti?"). Textul latinesc este astfel explicat de Grigore cel Mare: numai o fiinţă pură prin ea însăşi are privilegiul de a purifica necurăţia. Omul trăieşte într-un trup coruptibil şi poartă în el ispitele necurate. Plăcerile trupeşti sunt interpretate ca fiind necurăţie. Omul zămislit dintr-o fiinţă impură nu poate fi purificat decât de Cel pur prin Sine însuşi. Grigore cel Mare vede în acest pasaj o profeţie a lui Iov cu privire la Întruparea Mântuitorului, Cel care nu a fost zămislit dintr-un bărbat şi o femeie, ci Îşi are originea omenească de la Duhul Sfânt şi din Fecioara Maria (*cf.* XI,70).

14,5 „la Tine": Ioan Gură de Aur are „la El"; aşa apare şi în *Codex Alexandrinus*.

14,6 „de la el": Ioan Gură de Aur are persoana I singular în acest verset: „de la mine", „să mă odihnesc", „să mă bucur". ♦ Grigore cel Mare interpretează astfel: „întoarce-Te" înseamnă „îndepărtează de la el asprimea loviturii Tale!". Însă, dacă Dumnezeu se îndepărtează, cine se poate odihni, dat fiind că El este odihna şi, cu cât suntem mai departe de El, cu atât ne pierdem odihna? Primul vers, „întoarce-Te de la el, ca să se odihnească", înseamnă: „Opreşte loviturile vieţii şi arată-i bucuria odihnei veşnice" (*Moralia in Iob* XII,4).

iar lăstarul lui nu va lipsi.
[8] Chiar dacă rădăcina lui ar îmbătrâni în pământ
şi trunchiul lui pe pietre s-ar usca,
[9] de la mireasma apei va înflori
şi va da rod ca de curând sădit.
[10] Dar omul, când s-a sfârşit, s-a dus,
o dată căzut, muritorul nu mai este.
[11] Cu timpul se împuţinează însăşi marea,
iar râul lipsit de apă a secat;
[12] omul o dată adormit nu se ridică,
până când cerul va rămâne necusut;
* şi nu se vor trezi din somnul lor.
[13] [O,] dacă m-ai ţine în lăcaşul morţilor,
dacă m-ai ascunde până ce Ţi se va potoli mânia
şi mi-ai hotărî un timp în care să-Ţi aminteşti de mine!
[14] Căci de-ar muri omul şi ar [mai] trăi

14,8 „s-ar usca": *litt.* „s-ar sfârşi", „ar muri".
14,10 „omul, când s-a sfârşit": Grigore cel Mare spune că omul care s-a sfârşit este omul păcătos, omul care încetează să ducă o viaţă de dreptate (*cf.* XII,12).
14,12 „adormit": Hesychius vede în acest cuvânt o aluzie la înviere (XVII,14,12). ♦ Grigore cel Mare spune că Iov vorbeşte aici despre omul adormit şi despre somn referindu-se la moartea trupească şi păstrând speranţa învierii (XII,12). ♦ „nu se ridică": Ioan Gură de Aur are în plus „şi nu se mai trezeşte". ♦ În LXX, stihul al treilea lipseşte. În TM, în ciuda semanticii clare a cuvintelor versetul rămâne obscur în structură: „Omul se culcă şi nu se va scula până când nu [vor mai fi] cerurile, nu se vor trezi, nici nu se vor scula din somnul lor." Forma de plural a verbelor din ultima parte face referire la om, în accepţiunea sa colectivă. Folosirea pluralului nu ţine de o inadvertenţă, ci de o intenţie precisă. Pluralul folosit în locul singularului este reprezentativ pentru un destin unic. Sfârşitul cerului este exprimat prin negaţia *bil'tī* care conţine ideea „uzurii" (*bālāh*, „a se uza"). O dată cu cerul este eliminată şi orice sursă de apă posibilă. Traducătorul grec a reţinut ideea de sfârşit şi s-a gândit la un timp când cerul va fi „recusut", închis; de aceea a omis sfârşitul versetului 12; ultima parte a versetului, marcată cu asterisc în Rahlfs, vine în contradicţie cu ideea de înviere, pe care LXX pare să o favorizeze (*cf.* Gorea, *ad loc.*).
14,13 Vulg. are: *Quis mihi tribuat ut in inferno protegas me?* („Cine-mi va da ca Tu să mă ocroteşti în lăcaşul morţilor?"). Comentând acest verset, Grigore cel Mare vorbeşte despre existenţa în lăcaşul morţilor a două zone: o zonă superioară, pentru odihna celui drept, şi una inferioară, pentru suferinţa celui nedrept. Iov cere ocrotire din partea Creatorului pentru ca atunci când va coborî în locuinţa morţilor să fie ferit de chinuri (XII,13).
14,14 Textul e foarte dificil. După punctuaţia ediţiei Rahlfs ar fi *litt.*: „Căci dacă va muri omul, va trăi după ce şi-a sfârşit zilele vieţii sale; voi aştepta...". Ioan Gură de Aur are un

şi după ce şi-a sfârşit zilele vieţii sale,
aş aştepta până ce iar voi fi.
15 Apoi vei striga, iar eu Te voi asculta,
iar lucrarea mâinilor Tale să nu o lepezi!
16 Dar Tu mi-ai numărat faptele
şi nu Ţi-a scăpat nici unul din păcatele mele;
17 mi-ai pecetluit nelegiuirile într-o traistă
şi-ai pus un semn, de fără vrere am greşit.
18 * Dar până şi un munte ce cade se surpă
* şi o stâncă se macină [şi pleacă] de la locul ei.
19 * Apele rod pietrele,
* apele săpat-au mormanul de pământ;
* [şi Tu] răbdarea omului ai nimicit-o.

---

text interogativ: „Dacă ar muri, va mai trăi oare...", soluţie pe care o adoptă şi unii traducători moderni. ♦ Vulg. are la stihul al treilea: *exspecto donec ueniat immutatio mea*, „aştept până va veni schimbarea mea". Grigore cel Mare interpretează aşteptarea schimbării ca fiind o certitudine a învierii (XII,17). ♦ TM are: „Dacă omul/războinicul moare, oare va mai trăi? Toate zilele slujbei mele ostăşeşti aş aştepta până mi-ar veni schimbul."

14,15 „Te voi asculta": TM are: „Ţi-aş răspunde". ♦ Al doilea stih în TM: „După lucrarea mâinilor Tale ai tânji." În TM, acest dor al lui Dumnezeu după făptura Sa l-ar face să-l caute pe om şi după moarte. Dacă Iov ar şti sigur că Dumnezeu îl va chema, ar aştepta fără nerăbdare sfârşitul „serviciului militar" (v. 14). Cererea de pe urmă a lui Iov nu este să trăiască la nesfârşit, ci să recâştige încrederea Dumnezeului său. În contrast cu supravegherea poliţienească de acum, reînnoirea stării de iubire reciprocă dintre Creator şi făptura Sa ar duce la iertarea păcatelor şi curăţirea deplină (v. 17) (*cf.* Terrien, nota *ad loc.*).

14,16 „faptele": gr. ἐπιτηδεύματα, *litt.* „înfăptuirile", „lucrurile întreprinse". În TM: „Acum îmi numeri paşii; nu iei seama la păcatul meu?" (Altă interpretare: „[În vreme ce] acum îmi numeri paşii, [atunci] nu ai mai lua seama la păcatul meu" – *cf.* Terrien). ♦ Dumnezeu ne numără „paşii", adică faptele, spre a le răsplăti sau pedepsi (Grigore cel Mare, XII,20).

14,17 Greşelile noastre sunt închise ca într-o „traistă" dacă acţiunile noastre exterioare nu sunt purificate cu ajutorul pocăinţei (Grigore cel Mare, *Moralia in Iob* XII,20). ♦ Al doilea stih în TM: „şi albeşti (*litt.* dai cu vopsea/var) greşeala mea."

14,18 „se surpă", „se macină": viitor în greacă, „se va surpa", „se va măcina".

14,19 Hesychius face o alegorie a pietrelor vorbind despre Adam şi Eva, roşi, descompuşi de apele păcatului şi scoşi din paradis (XVII,14,18-20). ♦ Versetele 18 şi 19 lipsesc din LXX. În TM v. 18 şi stihul care urmează alcătuiesc o unitate metaforică, iar partea a doua din v. 19 se leagă de v. 20, căruia îi dă complementul de obiect. În economia cap. 14, vv. 18 şi 19 constituie termeni de comparaţie pentru dezvoltarea din vv. 20-22 şi sunt paralele cu vv. 11 şi 12 (*cf.* Gorea, *ad loc.*).

[20] L-ai alungat pân' la sfârşit şi el s-a dus,
Ţi-ai întors faţa împotriva lui şi l-ai trimis departe;
[21] şi chiar dacă urmaşii lui sunt mulţi, nu ştie,
dacă-s puţini, nu află.
[22] Doar dacă trupul l-a durut şi sufletu-i s-a tânguit."

15

[1] Răspunzând, Eliphas thaimanitul a zis:
[2] „[Oare] un înţelept dă răspuns de pricepere în vânt
şi-şi potoleşte astfel chinul pântecelui
[3] mustrând cu vorbe ce nu se cuvin,
cu cuvinte ce n-au nici un folos?
[4] [Oare] nu ţi-ai dat şi tu la o parte frica
şi ai dus la capăt astfel de vorbe înaintea Domnului?
[5] Eşti vinovat prin vorbele gurii tale
şi nici n-ai deslușit vorbele celor puternici;
[6] nu eu te osândesc, ci [însăşi] gura ta,
dau mărturie împotriva ta buzele tale.
[7] Ce? Fost-ai tu cumva cel dintâi dintre oameni?
Sau fost-ai pus în lume pe când dealuri încă [nu erau]?
[8] Ai ascultat cumva orânduirea Domnului,

14,20 „Ţi-ai întors": *litt.* „Ţi-ai fixat".
14,21 „mulţi... puţini": TM are „în cinste... înjosiţi".
14,22 „trupul": *litt.* „cărnurile".
15,2 „potoleşte": *litt.* „umple"; în greacă verbul este la aorist. ♦ Al doilea stih în TM: „Şi vântul de răsărit îi umple pântecele." ♦ Grigore cel Mare face următoarea comparaţie: Iov simbolizează Biserica universală, iar prietenii săi, pe eretici, care, sub pretextul că-L apără pe Domnul, vorbesc fără motiv şi aruncă vorbe de ocară împotriva celor drepţi (*cf.* XII,28).
15,4 „frica": e vorba de frica de Dumnezeu. ♦ Al doilea stih în TM: „Şi nimiceşti meditarea (ebr. *śīḥāh* = meditarea şi vorbirea despre cele sfinte – n.t.) în faţa lui Dumnezeu? "
15,5 Al doilea stih în TM: „Şi-ţi alegi limba celor vicleni." ♦ Ioan Gură de Aur comentează: nu ţi-ai dat seama că ai adoptat limbajul celor înfumuraţi?
15,7 Unii au văzut în acest verset o aluzie la motivul primului om (Adam, înainte de păcat, se bucura de o ştiinţă excepţională), iar expresia din stihul al doilea trimite la Înţelepciunea personificată din Prov. 8,25, cea care, la facerea lumii, a fost prezentă la sfatul lui Dumnezeu.
15,8 Primul stih în TM: „Ai [stat şi ai] ascultat cumva la sfatul lui Dumnezeu?"

ajuns-a-nțelepciunea [doar] la tine?
9 Ce știi tu oare ce nu știm noi?
Sau ce pricepi ce nu [pricepem] noi?
10 * Și printre noi e om bătrân și om cărunt,
* și mai îngreunat de zile decât tatăl tău.
11 Puțin ai fost bătut pentru cât ai păcătuit:
ai vorbit cu trufie [și] fără de măsură.
12 De ce a îndrăznit inima ta
sau pe ce ți-ai oprit ochii,
13 de-ai dat drumul mâniei înaintea Domnului
și ai slobozit din gură asemenea cuvinte?
14 Și cine oare, muritor fiind, va fi fără cusur,
cum va fi drept născutul din femeie,
15 dacă nici în sfinții [Săi Dumnezeu] nu se încrede
și nici cerul nu [e] curat în fața Lui?
16 Vai, cât de spurcat și de stricat
[e] omul care soarbe nelegiuirea precum apa!
17 Îți voi vesti, ascultă-mă:
ce am văzut îți voi vesti,
18 ceea ce vor spune înțelepții și n-au ascuns părinții lor
19 – căci numai lor le-a fost dat pământul
și [nici] un străin nu a venit peste ei.
20 Toată viața celui nelegiuit [se petrece] întru neliniște,
anii dați celui puternic sunt numărați,
21 frica este în urechile lui;
când i se pare că trăiește în pace

15,11 TM are: „Sunt prea neînsemnate pentru tine mângâierile lui Dumnezeu și cuvintele blânde care ți se spun?"
15,12 TM are: „Încotro te târăște inima ta și la ce clipesc ochii tăi?"
15,14 Vulgata a tradus: *Quid est homo, ut immaculatus sit?*(„Ce este omul, ca să fie neprihănit?"). ♦ Grigore cel Mare spune că termenul *om* evocă o ființă pământească și slabă; spune, de asemenea, că etimologia cuvântului *homo* este *humus* (*cf.* XII,37).
15,17-18 „am văzut": verbul ebraic echivalat astfel se referă la vederea extatică sau eshatologică a lui Dumnezeu. ♦ „ceea ce": plural în greacă, „cele ce". ♦ „părinții": acest substantiv este în acuzativ plural în LXX (*litt.* „de părinții..." – ceea ce nu are logică); la Ioan Gură de Aur este în nominativ plural, situație prezentă și în *Codex Alexandrinus* și în alte manuscrise.

va veni asupra lui nenorocirea.
22 Să nu se încreadă că va scăpa de întuneric,
căci e menit deja pentru tăişul sabiei,
23 căci însemnat a fost ca hrană pentru vulturi,
ştie în sinea lui că va rămâne leş
şi-o zi întunecată îl va învârteji,
24 necaz şi strâmtorare-l vor cuprinde
ca [pe] o căpetenie ce cade-n rându-ntâi.
25 Căci şi-a ridicat mâinile împotriva Domnului,
înaintea Domnului Atotputernic şi-a întărit cerbicea,
26 a alergat împotriva Lui cu obrăznicie
* la adăpostul scutului său gros,
27 * căci şi-a ascuns faţa în grăsime
* şi şi-a pus[-o] fâşie pe coapse.
28 Să locuiască în cetăţi pustii,
să intre în case nelocuite;
şi ceea ce ei au pregătit, alţii vor lua.
29 Nici să nu se îmbogăţească, nici să nu-i rămână lui avuţiile,
să nu-şi [mai] arunce umbra pe pământ,
30 nici să nu scape de întuneric;
lăstarul lui să-l ofilească vântul
şi să cadă floarea lui.
31 Să nu creadă că va dăinui,
căci deşertăciunea se va vădi partea lui;
32 lăstarul îi va pieri înainte de vreme,

15,22 „tăişul sabiei": *litt.* „mâinile fierului".
15,23 În TM: „El rătăceşte după hrană, dar unde? Ştie că îl aşteaptă ziua de-ntuneric."
15,25 „împotriva": *litt.* „înaintea".
15,25-26 Grigore cel Mare aplică aceste cuvinte Antihristului (*cf.* XII.48).
15,26 „obrăznicie": TM are „grumaz/cerbice", simbolul îndărătniciei. ♦ Primul stih din v. 26 este tradus în greacă cu aproximaţie, iar al doilea stih şi v. 27 sunt omise. ♦ Al doilea stih, *litt.* „în grosimea spatelui scutului său".
15,28 Stihul al treilea în TM: „sortite să ajungă grămezi / gata să se prăbuşească."
15,28-30 „Să locuiască... să intre... să nu se îmbogăţească" etc.: în TM verbele au o valoare declarativă (şi nu de imprecaţie ca în LXX). La fel şi verbele de la v. 33. Imaginile descriu, probabil, singurătatea tiranului.
15,29 „să nu-şi [mai] arunce umbra": TM are „nu se va întinde agoniseala sa".
15,31 Primul stih în TM: „Să nu se încreadă în deşertăciunea lui, care-l rătăceşte."

și ramura lui nu va mai înflori;
33 să fie culeș ca agurida înainte de vreme,
să cadă ca floarea de măslin.
34 Căci moartea dă mărturie despre cel nelegiuit,
iar focul va arde casele celor ce iau mită.
35 Va zămisli dureri,
deșertăciunea va fi partea lui,
iar pântecele-i va purta înșelăciune."

16

1 Atunci Iov, răspunzând, a zis:
2 „Am auzit eu multe ca acestea!
Mângâietori de nimic ce sunteți, toți!
3 Cum? «Este vreo rânduială în vorbele în vânt?
* Sau ce te va tulbura ca să răspunzi?»
4 Și eu aș fi [în stare] să vorbesc așa,
de-ați fi voi în locul meu;
atunci aș sări la voi cu vorbe,
aș clătina din cap la voi;
5 de-ar fi putere în gura mea,
nu mi-aș cruța mișcarea buzelor.
6 Căci, de vorbesc, nu mă [mai] doare rana,

15,34 Primul stih, *litt.* „mărturia nelegiuitului este moartea". TM are „căci adunarea celui nelegiuit e fără rod".

15,35 TM are: „Zămislesc necaz și nasc răutate; pântecele [lor] pregătește înșelăciune." Acest verset constituie o expresie proverbială. Principiul va fi reluat în Noul Testament, cu o lărgire eshatologică (Gal. 6,8). ♦ Grigore cel Mare interpretează cuvintele lui Eliphas ca pe o acuză de ipocrizie pe care acesta i-o aduce lui Iov. Însă în comportamentul lui Iov nu a existat duplicitate, el având o inimă simplă și dreaptă (*cf.* XII,64).

16,2 Al doilea stih, *litt.* „mângâietori de rele/ai celor răi sunteți toți".

16,3 În acest verset, Iov pare a reproduce ironic cuvintele prietenilor.

16,4 „Și eu aș fi [în stare] să vorbesc așa, de-ați fi voi în locul meu": *litt.* „și eu aș vorbi ca voi dacă sufletul vostru ar fi în locul [sufletului] meu". ♦ A clătina din cap reprezintă fie un gest de compasiune (Is. 51,19; Ier. 15,5), fie unul de dispreț sau batjocură (Ps. 22,8; Ecl. 12,18). ♦ Dacă ar fi ei în locul lui Iov și altcineva ar face ceea ce făceau ei, atunci și-ar da seama că nu au nici un drept să facă pe înțelepții în fața nenorocirii altcuiva (Ioan Gură de Aur, XVI,2).

iar dacă tac, mă va împunge mai puțin?
7 Dar acum a făcut din mine un [om] istovit, nebun, sfârșit,
8 * și m-ai înșfăcat, [de-]a ajuns mărturie;
* și s-a ridicat minciuna mea asupră-mi,
* în fața mea a dat răspuns potrivnic.
9 Întru urgie m-a trântit [la pământ],
a scrâșnit din dinți asupra mea,
săgețile tâlharilor lui au căzut peste mine.
10 Cu săgeți în ochi s-a repezit la mine, cu ascuțișul mi-a lovit obrazul,
toți împreună s-au năpustit la mine.
11 Căci Domnul m-a dat în mâinile celui nedrept,
la cei nelegiuiți m-a aruncat;
12 pe când trăiam în pace, El m-a spulberat,
m-a luat de păr și mi l-a smuls,
m-a pironit ca pe o țintă.
13 M-au înconjurat cu lăncile
țintindu-mi rărunchii fără să mă cruțe,

16,7 În TM versetul are două stihuri. Al doilea stih: „Tu i-ai risipit pe toți cei din jurul meu."

16,8 În TM apare un procedeu folosit pe tot parcursul celui de-al cincilea discurs al lui Iov: este introdusă prezența lui Dumnezeu, interlocutor omniprezent. Monologul urmează o traiectorie întretăiată, se balansează între persoana a II-a plural (prietenii lui Iov), persoana a II-a și a III-a singular (Dumnezeu) și chiar persoana a III-a plural (un colectiv nedeterminat). Această oscilație de la o persoană la alta și de la un număr la altul trebuie să-l fi derutat pe traducătorul LXX, ceea ce a dus la omiterea unor versete în traducere (*cf.* Gorea, *ad loc.*). ♦ În TM: „M-ai înșfăcat și slăbiciunea mea a ajuns să se ridice ca martor și-mi răspunde în față." Este una din interpretările posibile, vv. 7-8 fiind foarte dificile în ebraică. Unii au propus în loc de *kaḥaṣī*, „slăbiciunea mea", vocalizarea *keḥāṣī*, „mincinosul/calomniatorul meu".

16,9 „a scrâșnit din dinți asupra mea": pentru Augustin, acest gest exprimă acoperirea cu reproșuri, iar dinții reprezintă cuvintele (*Annotationes in Iob* 16). ♦ „tâlharilor": gr. πειρατῶν. *Codex Alexandrinus* are πειρατηρίων, care poate însemna și „încercărilor". ♦ Al treilea stih în TM: „Vrăjmașul meu își ascute ochii spre mine."

16,10 Primul stih în TM: „Și-au deschis larg gura împotriva mea." ♦ „obrazul": în Vulgata și în *Codex Sinaiticus* apare „genunchii". La fel și la Ioan Gură de Aur.

16,12 „m-a luat de păr și mi l-a smuls": Hesychius îi numește pe apostoli „părul lui Hristos" – împreună cu ei Hristos era în pace, dar, în momentul pătimirii, ei Îl părăsesc pe Hristos și se împrăștie (*cf.* XIX,16,11-12b).

16,13 Ioan Gură de Aur are „viața" în loc de „fierea".

mi-au vărsat fierea pe pământ;
14 ei m-au trântit, cădere după cădere,
s-au năpustit la mine cei puternici.
15 Sac am cusut pe pielea mea,
puterea mea s-a stins în țărână.
16 Pântecele mi s-a pârjolit de plâns,
iar pe pleoapele mele [e] umbră.
17 Însă nimic nedrept nu era în mâinile mele
și rugăciunea mea este curată.
18 Pământule, sângele trupului meu să nu-l acoperi
și vaietul meu să nu-și afle [sub tine] loc!
19 Și-acum, iată, în ceruri este martorul meu,
apărătorul meu este în cele înalte.
20 S-ajungă ruga mea la Domnul,
în fața Lui să picure lacrimi ochiul meu.
21 [O,] de și-ar putea omul aduce dovezi în fața Domnului

16,15 „Sacul", veșmânt din stofă grosolană sau din păr, era purtat în semn de doliu sau de penitență. În loc să-l înnoade în jurul șalelor, Iov și l-a cusut pe piele și nu-l va mai scoate.
16,16 „Pântecele mi s-a pârjolit": TM are „fața mi s-a înroșit". ♦ „umbră": TM are „umbra morții".
16,17 „și rugăciunea mea [este] curată": Hesychius îl numește pe Iov „profet" și „teofor" pentru că el ne-a făcut să vedem pătimirea lui Hristos ca și cum s-ar fi desfășurat înaintea ochilor săi. Suferința descrisă în acest capitol îi este aplicată lui Hristos (*Omilii la Iov* XIX,16,16-17).
16,18 După o concepție străveche, sângele cere răzbunare de la Dumnezeu atât timp cât nu e acoperit de praf (Gen. 4,10; 37,26; Is. 26,21; Iez. 24,8). Iov se compară cu un om rănit de moarte și își dorește ca sângele său să atragă răzbunarea, iar strigătul rugăciunii sale să fie lângă Dumnezeu. Rugăciunea personificată apare ca martor și apărător al său.
16,19 „apărătorul": *litt.* „cel care știe împreună cu mine" – acesta poate fi „cel care mă știe bine" sau „martorul meu". ♦ Vulg. are: *Ecce enim in caelo testis meus et conscius meus in excelsis* („căci iată, e în cer martorul meu și părtașul meu în cele de sus"): Grigore cel Mare aplică aceste cuvinte lui Hristos și Îl numește pe Tatăl apărătorul din cer al Fiului (*cf.* XIII,27). Și Augustin consideră că aceste cuvinte se referă la Cel care încă nu coborâse pe pământ (*Annotationes in Iob* 16).
16,20 În TM: „Prietenii mei își râd de mine; spre Dumnezeu varsă lacrimi ochii mei."
16,21 „[O,] de și-ar putea omul... și fiul omului în fața semenului său": Augustin spune că, la venirea Domnului, omul va fi comparat cu El, așa cum Ioan Botezătorul a fost comparat cu Hristos. O astfel de comparație ar scoate în evidență diferența care există

* şi fiul omului în faţa semenului său!
22 Dar anii mei sunt număraţi,
voi porni pe o cale de pe care nu mă voi [mai] întoarce."

17

1 „Pier purtat de vânt,
mă rog pentru-ngropare şi n-o aflu.
2 Ostenit cerşesc, şi ce-am făcut?
3 Ci străinii mi-au răpit avutul.

între un om perfect şi Dumnezeu făcut om (*Annotationes in Iob* 16). ♦ „dovezi": TM are „aducător de dovezi".

16,22 „anii mei sunt număraţi": *litt.* „anii număraţi au sosit". ♦ Un text babilonian ilustrează foarte bine concepţia ebraică despre Şeol: acesta este „casa întunericului, casa din care nu se mai poate ieşi", „drumul fără întoarcere, unde praful este hrană, unde nu văd lumina, ci rămân în întuneric". Sunt posibile două interpretări: Iov speră să fie îndreptăţit înainte de moarte şi doreşte ca Dumnezeu să-i audă strigătul sau consideră acest lucru iluzoriu şi îşi aşteaptă sfârşitul apropiat. ♦ Grigore cel Mare interpretează astfel: omul merge pe drumul morţii, un drum fără întoarcere, nu pentru că nu se va întoarce la viaţă prin înviere, ci pentru că nu se va întoarce pentru a doua oară nici pentru a înfrunta greutăţile vieţii şi nici pentru a căuta o răsplată în aceste încercări (*cf.* XIII,31). ♦ Pentru Augustin, calea fără de întoarcere este cea a renunţării la lume (*Annotationes in Iob* 16).
17,1 În TM: „Duhul mi s-a spulberat, zilele mi s-au stins, mormintele sunt pentru mine."
17,2 În TM: „Batjocoritorii nu sunt oare cu mine? Împunsăturile lor îmi stăruie în ochi."
17,3 „Să bată palma cu mine": *litt.* „să fie legat de mâna mea". Gestul de a bate palma cu cineva, gest care se face şi pentru a paria, semnifica o garanţie dată pentru o persoană aflată în dificultate. Augustin vorbeşte despre o legătură realizată de iubire (*Annotationes in Iob* 17). ♦ În TM: „Fii Tu chezăşia mea la Tine! Cine va bate palma cu mine?" Stihurile notate cu asterisc în vv. 3-5 lipsesc din LXX. La acestea trebuie adăugat şi primul stih din v. 17,3 care diferă de echivalentul lui teoretic din TM. De altfel şi 17,2 prezintă un text diferit în greacă de cel în ebraică. Textele concordă începând cu versetul 4. Toate acestea constituie o dovadă pentru caracterul selectiv al traducerii şi pentru omiterea voluntară a unor versete. LXX a diminuat textul iniţial pornind de la unele elemente care existau în ebraică, ignorându-le pe cele pe care nu le putea înţelege, cum ar fi „a bate palma cu cineva (a lovi palma cuiva)" pentru a ratifica o înţelegere. ♦ Vulg. are: *Libera me et pone me iuxta te; et cuius uis manus pugnet contra me* („Eliberează-mă şi pune-mă lângă tine; şi mâna oricui să lupte împotriva mea"): versetul este interpretat în cheie hristologică de Grigore cel Mare. Hristos, care nu a păcătuit nici cu gândul, nici cu fapta, a rămas în amărăciune în timpul patimii, dar a fost eliberat prin înviere şi aşezat de-a dreapta lui Dumnezeu, după înălţarea la cer (*Moralia in Iob* XIII,35).

* Cine este acesta? Să bată palma cu mine!
4 * Căci le-ai ascuns inima de la înţelepciune,
* de aceea nicidecum nu-i vei înălţa.
5 * Va vesti rele unora,
dar ochii mi s-au topit [de plâns] după fiii [mei].
6 M-ai făcut de poveste printre neamuri,
am ajuns de râsul lor;
7 căci ochii mei s-au înceţoşat de urgie,
am fost împresurat foarte, de toţi.
8 Mirare i-a cuprins pe cei adevăraţi pentru aceasta;
[o,] de s-ar ridica cel drept împotriva celui nelegiuit;
9 să se ţină cel credincios de calea sa
şi cel curat cu mâinile să prindă îndrăzneală.
10 Ci ţineţi-vă tari cu toţii * şi veniţi încoace;
căci nu găsesc [nimic] adevărat în voi.
11 Zilele mele au trecut în urlet,
s-au sfâşiat baierile inimii mele.
12 * Noaptea au făcut-o zi,
* lumina e aproape la chip cu întunericul.
13 Căci, dacă mai aştept, lăcaşul morţilor mi-e casă,

17,4 „ai ascuns": Ioan Gură de Aur are „au ascuns".
17,5 „unora": *litt.* „unei părţi"; unii au înţeles „celor care sunt de partea lui". ♦ În TM versetul e obscur; cei mai mulţi îl interpretează ca pe un proverb: „Pentru împărţeală îşi vesteşte prietenii, iar ochii copiilor lui se mistuie [de plâns]."
17,7 „urgie": TM are „supărare". ♦ Al doilea stih în TM: „Mădularele mele, ca umbra sunt toate."
17,8 La Ioan Gură de Aur al doilea stih este „căci cel fără de lege s-a ridicat împotriva celui drept", variantă reflectată şi de *Codex Alexandrinus*.
17,10 „Ci ţineţi-vă tari cu toţii şi veniţi încoace": ultima secvenţă a fost omisă; textul latinesc conţine un îndemn la convertire (*Igitur omnes uos conuertimini et uenite*, „aşadar voi toţi convertiţi-vă şi veniţi"). ♦ „[nimic] adevărat": TM are „nici un înţelept".
17,12 Acest verset lipseşte din LXX. Sensul lui este obscur. ♦ Al doilea stih, *litt.* „lumina aproape de la faţa întunericului". S-ar putea referi la cei care prin înşelăciune fac din lumină întuneric pentru că fac rău în loc de bine. Ar putea însemna şi „lumina e aproape, departe de întuneric" (traducerea la Ioan Gură de Aur din SC). ♦ Vulg. are: *Et rursum post tenebras spero lucem*, „şi iarăşi după întuneric nădăjduiesc lumina": pentru Grigore cel Mare, după cum întunericul alternează cu lumina, la fel după noaptea vieţii prezente vom cunoaşte lumina veşnică, aşa cum în lumea aceasta strâmtorarea şi prosperitatea se succed (*cf.* XIII,48).

în beznă e întins culcuşul meu.
14 Moartea am chemat-o să-mi fie tată,
iar mama mea şi sora [să fie] putrezirea.
15 Unde mai e atunci nădejdea mea?
Cele bune ale mele oare le voi [mai] vedea?
16 Cu mine în locuinţa morţilor vor coborî
* sau în mormânt vom coborî-mpreună?"

18

1 Baldad sauchitul a răspuns şi a zis:
2 „Până când nu te vei potoli?
Opreşte-te, ca să vorbim şi noi.
3 De ce-am tăcut ca dobitoacele în faţa ta?
4 Mânia te-a cuprins.
Cum? Dacă vei muri, nelocuite vor fi cele de sub cer
sau munţii se vor prăbuşi din temelii?
5 Da, lumina nelegiuiţilor se va stinge
şi nu se va mai înălţa flacăra lor;
6 lumina [va fi] întuneric în lăcaşul [lui]
şi lampa de deasupra lui va fi stinsă.
7 De-ar vâna cei din urmă [oameni] bunurile lui
şi de i s-ar nărui [tot] sfatul!
8 Şi-a prins piciorul în capcană;

17,15 Al doilea stih în TM: „Şi nădejdea mea cine-o zăreşte?"
18,2 În TM: „Până când veţi pune oprelişte cuvintelor? Cugetaţi şi apoi vorbiţi!"
18,4 „te-a cuprins": *litt.* „te-a folosit". ♦ „munţii": Ioan Gură de Aur are „pământul".
18,5-6 Lumina este simbolul vieţii şi al fericirii. Canaanenii puneau lămpi votive în mormintele lor. Stingerea unei lămpi aşezate într-un cort era considerată semn nefast.
18,7 TM are: „Paşii lui puternici vor fi împiedicaţi şi va fi trântit de propriile-i urzeli." În întreg discursul, verbele sunt cu valoare declarativă în TM, descriind obiectiv chinurile păcătosului, chiar acolo unde greaca are deziderativul optativ. ♦ „sfatul": în sens de „plan".
18,8-10 Comportamentul moral a fost asemănat în Vechiul Testament cu mersul pe drumul vieţii. Cel rău, lipsit de lumină, rămâne pradă capcanelor nopţii. ♦ Versetele 8-10 formează o unitate centrată pe tema capcanei, dar a doua parte a acestui pasaj (9b-10) lipseşte din LXX. Vocabularul folosit este cinegetic. În privinţa unor astfel de termeni specializaţi, traducătorul LXX fie nu le-a cunoscut sensul, fie a tradus numai jumătate

în plasă de s-ar încurca!
9 Să vină peste el capcane;
* va întări-mpotriva lui oameni setoşi.
10 * Frânghia pentru el ascunsă e-n pământ
* şi cursa [ce-l va prinde e] pe cale.
11 De pretutindeni dureri să-l nimicească
şi mulţi să-i împresoare paşii cu foamete cumplită.
12 Cădere groaznică îi este pregătită.
13 Să-i fie roase degetele de la picioare
şi moartea să-i mistuie floarea vârstei.
14 Vindecarea să-i fie smulsă din casă,
să-l cuprindă silnicia din învinuire regească.
15 * Să locuiască-n cortul lui în noaptea lui,
* ce are el frumos să-i fie presărat cu pucioasă.

---

din ceea ce se referă la capcane, iar în v. 10 a reţinut numai ideea de capcană, exprimată la plural. Traducerea prezintă un caracter sintetic, o limitare lexicală, ceea ce dovedeşte faptul că aceste versete au fost omise în mod voit de traducător.

18,9 Ioan Gură de Aur are în plus „încercuindu-l". ♦ În TM: „Laţul îl va prinde de călcâi, se va strânge asupra lui capcana." În loc de *ŢMYM*, „capcană", traducătorul în greacă va fi citit *ŢM'YM*, „însetaţi".
18,10 „cale": plural în greacă, *litt.* „în drumurile [lui]".
18,11 Ioan Gură de Aur are: „Durerile să-l încercuiască şi să-l distrugă." ♦ „dureri": TM are „spaime". ♦ În TM, „cu foamete..." face parte din v. 12.
18,12 În TM: „Foamea îi macină tăria şi nenorocirea se aşază în coasta lui."
18,13 În TM: „Îi roade bucăţi de piele şi-i roade mădularele întâiul născut al morţii (= ciuma sau altă nenorocire – n.t.)." ♦ Vulg. are *Deuoret pulchritudinem cutis eius et consumat brachia illius primogenita mors*, „Să sfâşie frumuseţea pielii lui şi să-i mistuie braţele moartea întâi născută": Grigore cel Mare interpretează frumuseţea pielii ca desemnând gloria trecătoare (o strălucire aparentă a pielii). Moartea este păcatul, care desparte sufletul de viaţa interioară şi i-o distruge (*cf.* XIV,19).
18,14 „casă": *cf.* nota la 8,6. ♦ În TM: „Va fi smuls din cortul lui, din siguranţa lui şi târât spre regele spaimelor." „Regele spaimelor" este o personificare mitică, stăpânind asupra duhurilor rele, ca zeul sumerian şi akkadian Nergal, zeu al infernului, corespondent al zeului grec Pluto.
18,15-16 Verbele sunt toate la viitor, care însă poate avea şi sens de iusiv. ♦ „Să locuiască-n cortul lui în noaptea lui": Ioan Gură de Aur are: „Va locui în cortul lui, în trupul lui." ♦ „în noaptea lui" – TM are o vocalizare (*b^{e}lī-lō*) care dă sensul „în locul lui", citită de traducătorul în greacă *b^{e}-lēylō*, „în noaptea lui". Alţii, cu o uşoară modificare, au văzut aici numele demonului feminin Lilith din mitologia babiloniană, care va fi cunoscut şi în legendele ebraice (*cf.*, *e.g.*, Is. 34,14).

16 * Rădăcinile să i se usuce de jos,
* şi de sus recolta lui să cadă.
17 Amintirea să i se piardă pe pământ,
* şi numele lui – scos afară.
18 Să fie-mpins de la lumină la-ntuneric.
19 Nu va [mai] fi cunoscut în poporul său,
nici nu va fi păstrată casa lui sub cer,
ci-n ale sale alţii vor trăi.
20 Pentru el oftat-au cei din urmă,
pe cei dintâi uimirea i-a cuprins.
21 Acestea sunt casele nelegiuiţilor,
acesta e locul celor care nu-L cunosc pe Domnul."

19

1 Atunci Iov a răspuns şi a zis:
2 „Până când veţi osteni sufletul meu
şi mă veţi zdrobi cu vorbe?
3 Să ştiţi numai că Domnul mi-a făcut aşa;
voi vorbiţi împotriva mea şi, neruşinându-vă de mine, vă năpustiţi
asupră-mi.
4 Da, eu cu-adevărat am rătăcit
– la mine s-a sălăşluit rătăcirea –

18,16 „recolta lui să cadă": TM are „ramurile îi vor fi tăiate".
18,17 „numele lui – scos afară": *litt.* „se află pe faţa din afară". TM are „nu are nume pe faţa din afară (= în afara casei – n.t.)".
18,18 „Să fie-mpins": *litt.* „să-l împingă". ♦ TM are în plus: „şi din lume este alungat."
18,19 Stihul al treilea nu apare în TM.
18,20 Ioan Gură de Aur are: „Pentru el vor geme duşmanii, pe muritori i-a cuprins uimirea." ♦ În TM: „De soarta/pieirea/ziua lui se uimesc cei din apus şi cei din răsărit sunt cuprinşi de groază." Indicaţiile referitoare la punctele cardinale pot fi înţelese şi ca „cei dinainte", respectiv, „cei din urmă".
19,2 Prietenii săi nu numai că nu îl consolează pe Iov, ci chiar îi sporesc suferinţa prin vorbele lor (*cf.* Ioan Gură de Aur, XIX,1).
19,3 TM are „Iată, de zece ori m-aţi ocărât şi nu vă e ruşine să mă jigniţi".
19,4 TM are „Acum, [chiar dacă] într-adevăr am rătăcit, greşeala mea se sălăşluieşte [doar] la mine".

[4a] de-am spus o vorbă ce nu trebuia,
cuvintele mele greşesc şi sunt nepotrivite.
[5] Vai, însă, fiindcă vă trufiți asupra mea
şi săriți la mine cu ocară!
[6] Să ştiți dar că Domnul e Cel care m-a răvăşit,
fortăreața împotriva mea Şi-a ridicat-o.
[7] Iată, râd de ocară şi nu voi [mai] vorbi;
voi striga, dar nicăieri [nu-i] judecată.
[8] Sunt înconjurat de un zid şi nicicum nu [pot] trece,
pe fața mea El a pus întuneric.
[9] De slava mea m-a despuiat,
mi-a smuls cununa de pe creştet.
[10] M-a tras din toate părțile şi eu m-am dus,
nădejdea mi-a tăiat-o ca pe un copac.
[11] Mânia Lui se-nvăpăiază împotrivă-mi,
m-a socotit ca pe-un vrăjmaş al Său.
[12] Cetele Lui venit-au laolaltă peste mine pe drumurile mele,
m-au înconjurat şi stau la pândă.
[13] Şi fraţii mei s-au îndepărtat de la mine,
i-au cunoscut [mai degrabă] pe străini decât pe mine;

19,4a „sunt nepotrivite": *litt.* „nu [sunt] la vremea lor". Stihul nu apare în TM. ♦ Ioan Gură de Aur comentează versetul astfel: Iov face o concesie pentru a continua discuția, ca şi cum ar zice: „Chiar dacă aş fi păcătos, voi n-ar trebui să mă insultați, ci să-mi respectați nenorocirea" (XIX,3).
19,6 „împotriva mea": Hesychius Îl vede în aceste cuvinte pe Hristos în suferință, a cărui imagine este Iov. Încercarea prin care trece Iov vine de la Dumnezeu, pentru că Iov prefigurează suferințele Fiului îngăduite de Tatăl (*cf.* XIX, 19,6). ♦ Al doilea stih în TM: „În plasa Lui m-a învăluit."
19,7 „Iată, râd de ocară şi nu voi [mai] vorbi": Ioan Gură de Aur are „iată, voi vorbi în imagini". ♦ Primul stih în TM: „Iată, strig «Silnicie!» şi nu mi se răspunde."
19,8 Primul stih în TM: „Cărarea mi-a îngrădit-o."
19,9 Hainele de slavă precum şi coroana de pe creştet desemnează strălucirea exterioară care manifestă dreptatea şi prosperitatea unui om. Demnitatea şi respectabilitatea sunt cele care îi atrag considerația.
19,11 „Mânia Lui se-nvăpăiază împotrivă-mi": *litt.* „cu cruzime împotriva mea a folosit mânia".
19,13 „s-au îndepărtat": TM are „i-a îndepărtat". ♦ Stihul al treilea, „prietenii mei s-au făcut nemiloşi", nu apare în TM.

prietenii mei s-au făcut nemiloşi.
14 Apropiaţii mei nu m-au luat în seamă
şi cei care-mi ştiau numele m-au uitat.
15 [Cât despre] vecini şi slujnicele casei mele,
străin eram în faţa lor.
16 Pe slujitorul meu l-am chemat, dar nu mi-a răspuns;
şi gura mea l-a tot rugat.
17 Şi o rugam stăruitor pe nevasta mea
şi-i imploram cu linguşeli pe fiii ţiitoarelor mele;
18 dar ei pe veci m-au lepădat;
când mă ridic, ei împotriva mea grăiesc.
19 S-au scârbit de mine cei ce mă cunoşteau;
cei pe care i-am iubit s-au întors împotrivă-mi.
20 Sub piele mi-a putrezit carnea,
oasele mele sunt prinse între dinţi.
21 Fie-vă milă, fie-vă milă de mine, o, prieteni,
căci mâna Domnului m-a înşfăcat.
22 De ce mă hăituiţi la fel ca Domnul?
De carnea mea nu vă veţi sătura?

19,17 În TM: „Răsuflarea mea îi e străină nevestei mele şi nesuferit sunt pentru fiii pântecelui meu." Iov pare a afirma că mai are fii, dar la 1,19 se spune că au murit. S-au căutat diverse soluţii. Raşi interpretează: „Cei pe care i-am crescut în casa mea ca pe fiii mei." Mai mulţi interpretează „fiii născuţi din acelaşi pântece" şi înţeleg ca referindu-se la fraţii lui Iov. Traducătorul LXX a presupus nişte fii de la eventuale concubine. Exegeţi moderni preferă să înţeleagă literal textul, contradicţia părându-le nerelevantă din punct de vedere poetic. Iov îşi exprimă durerea prin imagini ce intră în tiparul firesc al lamentaţiei (*cf.*, de ex., Ravasi, *ad loc.*).
19,18 Primul stih în TM: „Până şi băietanii mă disprețuiesc."
19,20 După Hesychius (XXII,19,20), cuvintele acestui verset se referă la misterul lui Hristos şi, mai precis, la misterul Euharistiei. Întreg neamul omenesc trebuie numit, pe drept cuvânt, „pielea" Sa, mai ales Bisericile şi adunările lor. În ele şi pentru ele, carnea lui Hristos nu putrezeşte, pentru că trupul Său nu a văzut putrezirea (*cf.* Ps. 15,10). Dar, prin coborârea Sa din ceruri în vederea pătimirii, a fost împărţit ca hrană oamenilor. ♦ Vulg. are *Pelli meae, consumptis carnibus, adhaesit os meum*, „De pielea mea, după ce mi s-a mistuit carnea, s-a lipit osul meu": pentru Grigore cel Mare (XIV,57) oasele desemnează forţa trupească, iar carnea, slăbiciunea. Hristos şi Biserica sunt una, de aceea oasele Îl reprezintă pe Domnul, iar carnea îi reprezintă pe ucenici, care în momentul pătimirii au avut o înţelepciune slăbită. Pielea reprezintă femeile sfinte care Îl slujeau pe Domnul în treburile exterioare.

[23] [O, de]-ar fi scrise cuvintele mele,
[o, de]-ar fi puse într-o carte pentru totdeauna,
[24] * cu un condei de fier şi plumb
de-ar fi săpate-n stâncă!
[25] Căci ştiu că veşnic este Cel care mă va dezlega pe pământ.

19,23 „[O, de-]ar fi scrise": *litt.* „Cine mi-ar da să fie scrise".

19,25 „Cel care mă va dezlega": TM are „apărător" (ebr. *go'ēl*). Acesta este un termen tehnic din dreptul israelit, care desemnează o rudă, în general cea mai apropiată, căreia îi revin anumite obligaţii: este răzbunătorul sângelui (2Rg. 14,11; Deut. 19,6-12); îşi exercită dreptul de răscumpărare asupra bunurilor (Lev. 25,25; Rut 4,4-6); eliberează din sclavie (Lev. 25,48). Acest termen Îi este aplicat lui Dumnezeu, care Îşi va elibera poporul din sclavia Egiptului (Ex. 6,6; 15,13) sau din exil (Is. 43,14; 44,6.24) şi care îl răzbună în virtutea legământului. Dumnezeu este *go'ēl*-ul persoanelor pe care le scapă de la moarte (Ps. 103,4), cărora le apără drepturile împotriva asupritorilor, este *go'ēl*-ul orfanilor (Prov. 23,10-11; Ier. 50,34). Acest termen I-a fost aplicat lui Mesia de către iudaismul rabinic.

19,25-27 În TM: „[25] Eu ştiu că răscumpărătorul meu este viu şi cel de pe urmă peste ţărână se va ridica [26] şi după ce pielea mi se va destrăma (textul ebraic e aici neclar – n.t.), din trupul meu Îl voi privi pe Dumnezeu. [27] Eu însumi Îl voi privi şi ochii mei Îl vor vedea şi nu un străin / şi El nu va fi străin; rărunchii se mistuie înlăuntrul meu." ♦ Aceste versete reprezintă un text obscur care a constituit obiectul a numeroase interpretări. Exegeza Părinţilor Bisericii până la Ieronim se sprijină pe textul grecesc. Mai mulţi Părinţi folosesc pasajul într-un context în care vorbesc despre învierea trupurilor. Nu se poate determina dacă înţeleg textul în sens literal sau în sens spiritual. Versetul 26 conţine verbul grec ἀναστήσαι (ἀνίστημι) care înseamnă în limbaj creştin „a învia", dar care îşi poate păstra şi sensul de „a ridica, a reface". Clement Romanul citează acest text alături de Ps. 3,6. Chiril al Ierusalimului îl alătură fragmentului Iov 14,7-10. Sunt însă Părinţi care înţeleg altfel acest text. Iustin, Irineu, Tertulian nu folosesc acest pasaj atunci când tratează despre înviere. Ioan Gură de Aur a avut o atitudine ezitantă din cauza dublei interpretări care se poate da cuvântului ἀνάστασις, „ridicare, înviere". El spune despre Iov că nu ar fi cunoscut doctrina învierii, pentru că se simte prea copleşit de nenorociri (*cf.* VII,5). Într-un alt loc afirmă că Iov cunoştea doctrina învierii trupurilor, pe care însă o înţelegea ca pe o eliberare de nenorociri (*cf.* XIX,12). Ieronim a redat astfel acest pasaj: *Scio enim quod redemptor meus uiuat et in nouissimo de terra surrecturus sim et rursum circumdabor pelle mea et in carne mea uidebo Deum quem uisurus sum ego ipse et oculi mei conspecturi sunt et non alius reposita est haec spes mea in sinu meo*, „Căci ştiu că răscumpărătorul meu e viu şi în [ziua] de pe urmă mă voi ridica din pământ şi iarăşi voi umbla în pielea mea şi în trupul meu Îl voi vedea pe Dumnezeu, pe care Îl voi vedea eu însumi şi ochii mei Îl vor privi şi nu altul: această nădejde e aşezată în sânul meu". Ieronim afirmă, pornind de la acest text, că Iov profeţeşte aici despre învierea trupurilor într-un mod cum nimeni nu a mai făcut-o vreodată. Exegeza

[26] O, de-ar ridica pielea mea care a-ndurat acestea;
căci de la Domnul mi s-au săvârşit
[27] şi le cunosc în mine însumi,
ochiul meu le-a văzut şi nu altul:
toate s-au împlinit în sân[ul meu].
[28] Şi chiar dacă veţi spune: «Ce să zicem înaintea lui?
* Rădăcina vorbirii o vom găsi în el?»,
[29] feriţi-vă şi voi de amăgire;
mânia va veni peste nelegiuiţi
şi-atunci vor şti unde-[i] plămada lor."

20

[1] Răspunzând, Sophar mineul a zis:
[2] „Nu mă gândeam că astfel vei răspunde la acestea,

---

sa fixată în Vulgata a dominat mult timp exegeza creştină. La Augustin se găseşte un alt text: *Scio enim quia aeternus est qui me resoluturus est. Quorum ego mihi conscius sum. Quae oculus meus uidit et non alius. Nemo scit quid agatur in homine, nisi spiritus qui in ipso est. Et omnia mihi consumata sunt in sinu*, „Căci ştiu că este veşnic Cel care mă va dezlega. Îmi dau seama de acestea. Ochiul meu le-a văzut şi nu altul. Nimeni nu ştie ce se petrece în om, decât duhul care este în el. Şi toate s-au mistuit în sânul meu". De aceea Augustin nu face referire la înviere. Spre deosebire de el, Grigore cel Mare, pornind de la textul Vulgatei, afirmă că Iov, spunând „Răscumpărător", se referă la Acela care, după ce a creat toate, vrând să ne elibereze din robia celui rău, a apărut printre noi întrupându-Se şi ne-a eliberat de moartea cea veşnică prin învierea Sa. Iov este martor al învierii proprii şi le promite tuturor că vor învia şi ei la rândul lor (*cf. Moralia in Iob* XIV,67-79). ♦ Şi Hesychius dă o interpretare hristologică acestor versete, considerând că sunt o profeţie a lui Iov despre Învierea Domnului. Trupul Său care a îndurat suferinţele pătimirii va învia (*cf.* XXIII, 19,25-26a). ♦ „în sân": pentru că apare fără adjectiv posesiv, unii interpretează „din sânul mamei".

19,28-29 În TM: „[28] Când veţi zice: «Cum să-l prigonim?» şi rădăcina pricinii se află în mine. [29] Temeţi-vă pentru voi de tăişul sabiei, căci mânia [aduce] pedepsele sabiei (trad. conj. – n.t.), ca să ştiţi că este o judecată" – text dificil, pentru care s-au propus numeroase interpretări şi emendări de amănunt, ideea generală rămânând însă aceeaşi.

19,29 „amăgire": gr. ἐπικάλυμμα, *litt.* „acoperământ", „văl". Ioan Gură de Aur are „judecată". ♦ „şi-atunci vor şti unde-[i] plămada lor": Ioan Gură de Aur are „şi atunci vor înţelege că puterea lor nu va mai fi". ♦ „plămada": *litt.* „substanţa".

20,2 „vei răspunde": *litt.* „vei combate". ♦ În TM: „Aşadar, neliniştile mele mă fac să-ţi răspund şi de aceea sunt nerăbdător." Începând cu primul verset al noului discurs al lui

nici voi nu înțelegeți mai multe decât mine.
3 * Mustrare spre ruşinea mea voi asculta
* şi duh de pricepere îmi dă răspuns.
4 * Nu ai cunoscut acestea până acum
de când a fost pus omul pe pământ?
5 Că veselia nelegiuiților [este] prăbuşire groaznică,
iar bucuria celor fărădelege [este] pierzanie,
6 chiar dacă vor urca până la cer darurile lui
şi jertfa lui va atinge norii.
7 Şi când va crede că e de-acum statornicit,
atunci cu totul va pieri;
cei care l-au văzut vor spune: «Unde este?»
8 Ca un vis care s-a destrămat el nu se va [mai] afla,
ca o nălucă de noapte a zburat.
9 * Ochiul l-a privit, dar nu-l va mai vedea,
* nici locul său nu-l va mai cunoaşte.
10 Pe fiii lui să-i nimicească cei de pe urmă [oameni],
mâinile lui să aprindă chinuri.
11 * Oasele îi erau pline de tinerețe,
* iar [acum] ea va zace cu el în țărână.
12 * De i-a fost dulce gurii sale răul,
* îl va ține ascuns sub limba sa;
13 * nu-l va risipi şi nu-l va lăsa deoparte,
* şi-l va păstra în mijlocul gâtlejului său.

Sophar (20,2) textul LXX iar nu coincide cu TM. În textul ebraic, personajul se arată zbuciumat în interior şi nu mai poate rezista; în greacă, versul inițial are rolul de a asigura legătura cu discursul precedent.
20,5 „prăbuşire groaznică": TM are „scurtă". ♦ „pierzanie": TM are „de o clipă".
20,6 „darurile lui...": începând cu acest verset, se trece la singular, vorbindu-se despre „nelegiuit" în mod generic. TM are „înălțimea lui". ♦ „jertfa": TM are „capul".
20,7 Primele două stihuri în TM: „Precum murdăria lui, pentru totdeauna se va nimici."
20,9 „nu-l va mai vedea": *litt.* „nu va mai adăuga/continua" – semitism.
20,10 În TM: „Fiii lui vor căuta bunăvoința celor săraci (sau, cu o altă nuanță de sens a verbului, «îi vor despăgubi pe săraci» – n.t.) şi mâinile lui să dea înapoi avutul lui."
20,11 Din LXX lipsesc vv. 11-13 şi al doilea stih din v. 14. Probabil că traducătorul a considerat imaginile senzoriale, descrise în cele mai mici detalii, ca şi materializarea răului precum şi metafora gustativă aplicată acestei noțiuni abstracte ca fiind elemente obscure şi inutile (Gorea, *ad loc.*, p. 119).

[14] Nu va putea să se ajute singur;
* venin de năpârcă e-n pântecele său.
[15] Bunăstarea nedrept adunată o va vărsa din sine,
din casa lui un înger îl va târî afară.
[16] Venin de balaur să sugă,
ucigă-l-ar limbă de şarpe!
[17] N-ar mai vedea mulsoarea în păşuni,
nici grămezile strânse de miere şi de unt.
[18] În zadar şi fără rost şi-a făurit cu trudă bunăstarea: nu va gusta din ea,
ca dintr-o carne tare ce nu se poate mesteca [şi] înghiţi.
[19] Căci a zdrobit casele multor neputincioşi
şi a răpit sălaş pe care nu el l-a zidit.
[20] Nu-i va [veni] izbăvirea din bunurile [sale],
* nici prin dorinţa lui nu va fi izbăvit.
[21] * Nimic nu a rămas din hrana lui;
de aceea avutul nu-i va înflori.
[22] Ci chiar când i se pare că şi-a împlinit [pofta] va veni strâmtorarea,
toată silnicia va veni asupră-i.
[23] * [Şi] de şi-ar umple cumva pântecele său,
trimite-i-ar [Dumnezeu] asupră-i urgia mâniei,
reverse peste el dureri;
[24] nicicum nu va fi izbăvit din mâna sabiei,
de l-ar străpunge arcul de aramă!

20,14 Primul stih în TM: „Hrana i se răscoleşte în măruntaie." ♦ Ioan Gură de Aur are în plus „şi suferinţă".

20,15 Ioan Gură de Aur are „un înger al morţii", variantă prezentă şi în *Codex Alexandrinus*. ♦ În TM: „A înghiţit avuţie şi o varsă, Dumnezeu îl va face s-o arunce din pântece."

20,16 „Venin": *litt.* „mânie". ♦ În TM, verbele de la vv. 16-17 au valoare declarativă, nu de imprecaţie; la fel şi de la vv. 23 la 28. Dacă în TM vorbitorul se mulţumeşte să enumere pedepsele păcătoşilor, în LXX el pare a le dori cu o anumită satisfacţie răutăcioasă.

20,17 În TM: „Nu va vedea pâraiele, râurile şi torenţii de miere şi de smântână."

20,18 În TM: „Va da înapoi ce a câştigat şi nu va [putea] înghiţi; de câştigul negoţului său nu se va bucura."

20,19 „neputincioşi": *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au „puternici".

20,21 „avutul": *litt.* „bunurile". ♦ Primul stih în TM: „Nimic nu scăpa lăcomiei lui."

20,22 „va veni strâmtorarea": *litt.* „va fi strâmtorat". ♦ Al doilea stih în TM: „Mâna tuturor truditorilor va veni asupra lui."

20,24 În TM: „[Chiar dacă] fuge de armele de fier, îl va străpunge..."

[25] De-ar trece prin trupul lui săgeată
şi trăsnetele să-i brăzdeze casa;
* asupra lui [să vină] spaime!
[26] Şi toată bezna să-l aştepte;
să-l mistuie un foc nestins
şi un străin să-i strice casa.
[27] Cerul să-i dezvăluie fărădelegea,
să se ridice pământul împotriva lui.
[28] Pieirea să-i tragă casa până-n capăt,
zi de mânie să vină peste el!
[29] Aceasta este partea omului nelegiuit [dată] de Domnul
şi agoniseala bunurilor lui de la Veghetorul [a toate]."

21

[1] Atunci Iov a răspuns şi a zis:
[2] „Ascultaţi, ascultaţi cuvintele mele,
ca să nu-mi fie aceasta mângâierea de la voi!
[3] Ridicaţi-mă, iar eu voi vorbi,
şi apoi nu veţi mai râde de mine.
[4] Cum? Oare cu un om este cearta mea?
Sau pentru ce să nu-mi arăt mânia?
[5] Privind la mine, minunaţi-vă
şi mâna duceţi-o la gură!
[6] Numai când îmi aduc aminte, mă şi tulbur

20,25 În TM: „El smulge [săgeata] şi ea iese din spinarea lui, şi un fulger din fierea lui, şi vin peste el spaime."
20,26 „să-l mistuie": *litt.* „îl va mistui". ♦ În TM: „Toată bezna se ascunde în comorile lui, îl mistuie foc neaprins [de nimeni], nimiceşte ce a rămas în cortul lui."
20,27 În TM: „... dezvăluie.... se ridică..."
20,28 În TM: „Câştigul casei se va duce ca revărsările [apelor] în ziua mâniei Lui."
20,29 Al doilea stih în TM: „şi partea hotărâtă lui de la Dumnezeu."
21,2 „să nu-mi fie": TM are „să-mi fie".
21,3 „Ridicaţi-mă": TM are „Răbdaţi-mă". ♦ Al doilea stih în TM: „Şi după ce voi vorbi, bate-ţi joc de mine!"
21,5 „la gură": *litt.* „la obraz".
21,6 „mă şi tulbur": *litt.* „sunt agitat". ♦ „chinurile": TM are „cutremurare". ♦ Ioan Gură de Aur atrage atenţia că Iov îşi scoate în evidenţă chinul ca să fie limpede că el e cauza cuvintelor cumplite care vor urma (*cf.* XXI,2).

şi chinurile îmi cuprind [tot] trupul.
[7] De ce trăiesc nelegiuiţii
şi au îmbătrânit în bunăstare?
[8] Seminţia le este după suflet
şi pe copii îi au în faţa ochilor.
[9] Casele lor prosperă, frică – de nicăieri,
nuiaua Domnului nu-i pentru ei.
[10] Vaca lor nu a pierdut viţelul,
şi cea care a luat în pântece a dus la bun sfârşit şi nu a lepădat.
[11] Rămân ca o turmă nesfârşită
şi copiii lor se joacă-n preajmă,
[12] luând harfa şi alăuta,
şi se bucură în glas de cântec.
[13] Viaţa şi-au petrecut-o în bunăstare,
în odihna lăcaşului morţii s-au culcat.
[14] Dar ei Îi spun Domnului: «Departe stai de mine,
căile Tale nu vrem să le cunoaştem.
[15] * Ce este Cel Puternic ca să-I slujim Lui?
* Şi ce folos avem de ne vom apropia de El?»
[16] Căci în mâinile lor erau cele bune,
iar [El] faptele nelegiuiţilor nu le priveşte.
[17] Cu toate acestea, făclia nelegiuiţilor va fi şi ea stinsă

21,8 „după suflet": *i.e.* „după dorinţa sufletului".
21,10 Primul stih în TM: „Taurul lor nu risipeşte sămânţa."
21,11 Primul stih în TM: „Îşi lasă copiii să alerge ca iezii."
21,12 „harfa şi alăuta... cântec": TM are „tamburina şi harfa... fluier".
21,14 „nu vrem... cunoaştem": *litt.* „nu vreau... cunosc". În TM subiectul e tot la plural.
♦ Ioan Gură de Aur are: „spune nelegiuitul către Domnul."
21,15 „Cel Puternic": gr. ὁ ἱκανός traduce aici misteriosul nume divin din ebraică *Şaddāy*. Se presupune că traducătorul în greacă a citit *Ş-DI*, *litt.* „Cel care este suficient", în loc de *ŞDI* (*cf.* LEH – *s.u.* ἱκανός). ♦ Acest verset lipseşte din versiunea iniţială a LXX. Este o frază îndrăzneaţă, ce sună a blasfemie. Nelegiuiţii comit trei greşeli: minimalizează rolul lui Dumnezeu, Îi neagă utilitatea, pretind că demersul unei întâlniri cu Dumnezeu ar ţine de iniţiativa lor. LXX ignoră acest verset probabil pentru că traducătorul nu a vrut să redea aceste afirmaţii ireverenţioase la adresa lui Dumnezeu.
21,17-21 În TM sensul este diametral opus, întrucât cele spuse sunt sub formă de întrebare retorică. Textul grec oferă o lectură fără interogaţie. Ceea ce în ebraică era interogaţie cu răspuns implicit negativ devine în LXX afirmaţie efectivă: cei răi vor fi pedepsiţi.

şi va veni peste ei nimicirea
şi chinuri îi vor cuprinde din pricina mâniei.
18 Vor fi ca pleava înaintea vântului
sau precum praful pe care-l învolbură furtuna.
19 Să n-aibă parte fiii de bunurile lui;
* [Domnul] îi va plăti şi [el] va şti.
20 Cu ochii lui să-şi vadă nimicirea,
să nu aibă scăpare de la Domnul;
21 * Căci ce dorinţă-i [mai rămâne] în casă după el?
* Iar numărul lunilor lui e hotărât.
22 Oare nu Domnul [îl] învaţă [pe om] priceperea şi ştiinţa?
Dar El va judeca omorurile.
23 * Unul va muri în puterea simplităţii lui,
* în bunăstare şi mergându-i toate bine –
24 cu măruntaiele pline de grăsime,
iar măduva lui se revarsă.
25 Altul se sfârşeşte de amărăciunea sufletului,
fără să fi gustat vreun bine.
26 [Dar] laolaltă zac pe pământ,
putreziciunea i-a acoperit [pe amândoi].
27 Dar eu ştiu că voi mă apăsaţi cu-obrăznicie.
28 * Încât veţi spune: «Unde este casa cârmuitorului?
* Şi unde este învelitoarea corturilor celor nelegiuiţi?»
29 * Întrebaţi-i pe cei care trec pe cale

Acest lucru produce modificări în continuarea discursului: v. 19 este scurtat, iar v. 21 este absent.

21,19 În TM: „[Voi ziceţi] că Dumnezeu pune deoparte pentru copii pedeapsa [cuvenită tatălui]: să-i plătească lui, ca să ştie!"

21,20 „nimicirea": *litt.* „înjunghierea, măcelărirea". ♦ Al doilea stih în TM: „şi din mânia Celui Puternic să bea!"

21,21 „după el": varianta „cu el" apare în alte mss. şi la Ioan Gură de Aur.

21,23 Ioan Gură de Aur are o altă variantă: „Acesta îi va judeca pe înţelepţi. Acesta va muri în puterea nebuniei sale, iar altul fiind prosper şi înfloritor." ♦ Vv. 23-26 aduc discursului argumentul antitezei, punând în opoziţie sfârşitul vieţii omului rău şi sfârşitul vieţii omului sărac: unul moare în belşug şi copleşit de fericire, iar celălalt sfârşeşte în mizerie.

21,28-33 Acest segment lipseşte din LXX, iar textul grec reprezintă o comprimare a şase versete.

* şi semnele lor nu vă vor fi străine;
30 * căci pentru ziua nimicirii cel rău este cruțat,
* spre ziua mâniei Lui vor fi mânați.
31 * Cine-i va pune în față calea lui?
* Şi [pentru ce] a săvârşit cine-i va plăti pe măsură?
32 * Şi el a fost dus [în alai] la morminte,
* şi peste năsălie a stat de veghe.
33 * Dulci au fost pentru el pietricelele din pârâu
* şi-n urma lui se va porni tot omul,
* iar înaintea lui sunt fără număr.
34 Cum dar mă mângâiați zadarnic?
Şi n-am răgaz de către voi defel!"

22

1 Răspunzând, Eliphas thaimanitul a zis:
2 „Oare nu Domnul îl învață [pe om] priceperea şi știința?
3 Ce-I pasă Domnului că tu erai fără cusur în fapte?
* Sau care [Îi este Lui] folosul dacă tu îți desăvârşeşti calea?
4 Oare, luându-te în seamă, te va învinui
şi va intra cu tine la judecată?
5 Oare nu-ți este multă răutatea
şi fără număr sunt păcatele tale?
6 Îi luai zălog pe frații tăi fără de rost,

21,30 „Ziua nimicirii" şi „ziua mâniei" sunt două expresii care desemnează judecata lui Dumnezeu. ♦ În TM: „Căci în ziua nenorocirii cel rău este cruțat, în ziua urgiilor sunt puşi la adăpost."
21,32 „a stat de veghe": veghează de deasupra mormântului sub forma unei stele, a unei statui sau printr-o inscripție care-i amenință pe profanatori.
21,33 „pietricelele": TM are „bulgării [de țărână]". Imaginea este a unui alai funerar: ticălosul are parte de onoruri chiar şi după moarte.
21,34 Al doilea stih în TM: „Din răspunsurile voastre rămâne doar falsitate." ♦ Ioan Gură de Aur are „nimic de la voi să nu mă inspire".
22,2 În TM: „Oare lui Dumnezeu Îi e de folos vreun om? Cel chibzuit îşi este de folos [doar] sieşi."
22,3 Al doilea stih lipseşte din LXX. Prima parte a v. 3 din greacă traduce primul stih din ebraică, iar a doua parte redă *ad sensum* stihul al doilea.
22,4 Primul stih în TM: „Oare pentru frica ta te va mustra?"

răpeai îmbrăcămintea celor goi;
7 nici apă celor însetați [tu] nu le-ai dat să bea,
ba și celor flămânzi le-ai luat îmbucătura.
8 Ai căutat la fața unora
și le-ai dat sălaș pe pământ;
9 însă pe văduve le-ai alungat [cu mâinile] goale
și pe orfani i-ai nedreptățit.
10 De aceea te-au împresurat curse
și te-a tulburat război îngrozitor;
11 lumina ți s-a prefăcut în întuneric
și apa te-a acoperit pe când dormeai.
12 Oare Cel care locuiește-n înălțimi nu te vede,
pe cei mânați de-obrăznicie nu i-a smerit?
13 * Și-ai spus: «Ce știe Cel Puternic?
* Oare prin beznă El va judeca?
14 * Norii [sunt] ascunzișul Lui și nu va fi văzut,
* [doar] crugul cerului îl va străbate.»
15 * Păzi-vei oare cărarea cea dintotdeauna,
* pe care au mers bărbații necinstiți,
16 * care au fost luați înainte de vreme?
* Un râu ce se revarsă e temelia lor.
17 Cei care spun: «Ce ne va face Domnul?»

22,8 „Ai căutat la fața...": *lit.* „te-ai minunat de fața" – *i.e.* „ai fost părtinitor".
22,9 Al doilea stih în TM: „Și brațele orfanilor au fost strivite."
22,10 „te-a tulburat" : gr. σπουδάζω, „a se zori", „a lua bine seama", „a tulbura, a deranja"; „a se îngrijora/înfricoșa". ♦ „război îngrozitor": TM are „spaime neașteptate".
22,11 Apele au un simbolism paralel cu cel al întunericului. ♦ „pe când dormeai": nu apare în TM.
22,12 În TM: „Oare Dumnezeu nu e în înaltul cerului? Privește bolta de stele cât sunt de înalte!"
22,13-16 Aceste versete lipsesc din LXX, astfel încât vv. 12-17 ar trebui citite în continuitate. În ebraică nu există nimic comun între vv. 12 și 17. În schimb, versiunea greacă este mai coerentă în trecerea de la v. 12 la 17.
22,14 „nu va fi văzut": TM are „nu va vedea".
22,15 „necinstiți": Ioan Gură de Aur are „cinstiți". Cuvântul apare astfel în cele mai multe manuscrise și reprezintă o greșeală foarte veche.
22,16 Apele care se revarsă pot constitui o trimitere la potop, dar autorul se poate referi și la alte dezvoltări ale acestei teme vechi în tradiția populară.
22,17 Primul stih în TM: „Cei care-I spun lui Dumnezeu: «Întoarce-Te de la noi!»."

sau: «Ce va aduce împotriva noastră Cel Atotputernic?»
18 Iar El le-a umplut casele cu bunătăți,
[dar] sfatul nelegiuiților e departe de El.
19 Văzând, cei cinstiți au râs
și cel nevinovat și-a bătut joc.
20 * Cu-adevărat, temeiul lor s-a risipit
* și foc va mistui ce-a [mai] rămas dintr-ale lor.
21 Fii tare, așadar, dacă [poți] îndura;
apoi rodul tău va fi îmbelșugat.
22 Primește din gura Lui dezvăluirea
și păstrează cuvintele Lui în inima ta.
23 Dacă te-ai întoarce și te-ai smeri înaintea Domnului,
ai îndepărta de lăcașul tău nedreptatea.
24 * Vei așeza grămadă în stâncă
* și ca piatra din șuvoi, [aurul de] Ofir.
25 Astfel Cel Atotputernic va fi ajutorul tău [în fața] dușmanilor

---

22,18 „bunătăți": *litt.* „lucruri bune".
22,20 Acest verset, marcat cu asterisc în ediția Rahlfs, reprezintă răspunsul la o întrebare care se pune anterior. Versetul 20 conține motivul pentru care cei drepți râd. Traducătorul LXX a omis acest verset probabil din cauza prezenței colectivului *qimānū* greu de interpretat pentru mulți exegeți.
22,21 „îmbelșugat": *litt.* „în cele bune". ♦ Primul stih în TM: „Slujește-I, dar, și vei avea pace."
22,22 „dezvăluirea": TM are *tōrāh*, „învățătura".
22,24 „în stâncă": TM are *beṭer*, „minereu de metal prețios", „lingou"; traducătorul a interpretat *BṬR* ca *bāṭṭūr*, așa cum este în stihul al doilea. ♦ Ofir – țară celebră pentru aurul său într-atât încât numele a ajuns să fie sinonim cu aurul însuși. Această țară se afla, după unii, pe coasta de vest a Mării Roșii, în sudul Nubiei. Alții o situează pe coasta occidentală a Arabiei. ♦ În TM: „Apoi aruncă în pulbere lingourile tale și în stâncile șuvoiului, [aurul de] Ofir." Acest verset lipsește în întregime din LXX, iar v. 25 se îndepărtează de TM. Traducătorul LXX a omis acest verset probabil din cauza termenului *beṭer* plasat într-un context neclar.
22,25 În TM: „Cel Atotputernic va fi pentru tine ca lingourile de aur și ca argintul în bucăți." TM subliniază importanța valorilor spirituale și le consideră superioare celor materiale. Versetul reprezintă o formulare unică în Vechiul Testament. ♦ Vv. 25-28 conțin promisiunea restabilirii lui Iov după ce se va fi căit. TM conține următoarea succesiune de gesturi: dorința vie după prezența divină; această dorință trebuie să depășească propriile nevoi ale vieții, inclusiv plăcerea; înălțarea feței către Dumnezeu; înălțarea de rugăciuni; împlinirea făgăduințelor; pronunțarea unui cuvânt care se va împlini; lumina.

şi te va face curat precum argintul trecut prin foc.
26 Atunci vei vorbi cu îndrăzneală înaintea Domnului
şi vei privi cu veselie cerul.
27 Când te vei ruga Lui te va asculta
şi-ţi va da să-ţi împlineşti făgăduinţele;
28 îţi va da iar un trai [plin] de dreptate
şi pe cărările tale va fi lumină.
29 * Şi, pentru că l-a smerit, vei spune: «S-a îngâmfat»,
* şi pe cel care-şi pleacă ochii îl va izbăvi.
30 * Îl va elibera pe cel nevinovat
* şi [tu] fii ocrotit prin mâinile-ţi curate."

23

1 Atunci Iov a răspuns şi a zis:
2 „Desigur, ştiu că apărarea nu mi-e la-ndemână
şi mâna Lui s-a-ngreunat peste suspinul meu.
3 Cine ar fi ştiut că L-aş putea găsi
şi c-aş putea ajunge la un capăt?
4 O, de mi-aş putea spune pricina în faţa Lui
şi gura de mi-aş umple-o de dovezi!
5 Aş şti cuvintele pe care mi le-ar spune
şi-aş înţelege ce mi-ar da de ştire.
6 Şi [chiar] dacă-ar veni asupră-mi cu putere mare,

22,26 În TM: „Atunci te vei desfăta întru Cel puternic şi vei ridica spre Dumnezeu faţa ta."
22,28 Primul stih în TM: „De iei o hotărâre, îţi va izbândi."
22,29 La Ioan Gură de Aur primul stih este: „Pentru că te-ai smerit vei spune: «M-am îngâmfat»", variantă prezentă şi în alte manuscrise (*Vaticanus*, *Sinaiticus*, *Alexandrinus*). ♦ În TM textul e la fel de neclar. Unii interpretează: „Pe cei trufaşi îi smereşte." ♦ Vv. 29-30 nu se găsesc în LXX. În TM aceste versete constituie încheierea unui discurs moralizator.
22,30 În TM, text dificil, pentru că are o negaţie. BJ interpretează: „Îl va elibera şi pe cel care nu e nevinovat şi el va fi izbăvit prin mâinile tale curate." Alţii înţeleg: „El îl va elibera pe cel nevinovat, iar tu vei fi izbăvit de curăţia mâinilor tale."
23,2 Primul stih în TM: „Şi azi plângerea mea e răzvrătire." ♦ „mâna Lui": TM are „mâna mea". Ioan Gură de Aur are: „Din mâinile mele îmi vine învinuirea şi mâna Lui mă [apasă] cu greutate, eu gem în sinea mea."
23,3 În TM: „O, dac-aş şti unde să-L găsesc, dac-aş putea ajunge la sălaşul Lui!"
23,6 Al doilea stih în TM: „Nu, ci mă va lua în seamă negreşit."

nu se va folosi de amenințare împotriva mea;
7 căci adevărul şi mustrarea [sunt] de la El:
de-ar duce până la capăt pricina mea!
8 [De] mă voi îndrepta spre cele dintâi nu voi mai fi;
iar despre cele de pe urmă ce ştiu oare?
9 * De a lucrat la stânga, nu am luat seama,
* din dreapta de [mă] cuprinde, nu voi vedea.
10 Căci El ştie deja calea mea
şi precum aurul m-a încercat.
11 Voi merge după poruncile Lui;
căile Lui le-am păzit şi nicicând nu mă voi abate.
12 Şi de poruncile Lui nu mă voi depărta,
în sânul meu ascuns-am cuvintele Lui.
13 Dar, de vreme ce El a judecat astfel, cine-I poate grăi împotrivă?
Fiindcă ce-a voit a şi făcut.
15 De-aceea m-am tulburat înaintea Lui;

23,7 „capăt": Ioan Gură de Aur interpretează gr. τέλος cu sensul de „moarte". Termenul mai înseamnă „sfârşit, scop". În textul biblic mai apare de câteva ori. Iov doreşte să moară, dar nu se sinucide. Ioan Gură de Aur interpretează acest verset astfel: „Ceea ce voiam era să mor" (*cf.* XXIII,3). ♦ În TM: „Acolo, un [om] drept s-ar lămuri cu El, aş fi achitat pentru totdeauna de Judecătorul meu."
23,8 În TM: „Iată, merg înainte/spre răsărit (*cf.* nota la 18,20 – n.t.) şi El nu este; şi înapoi/spre apus şi nu-L zăresc."
23,9 În TM: „La stânga/la miazănoapte, unde lucrează, şi nu-L văd; se ascunde în dreapta/la miazăzi, şi nu-L văd nici acolo." ♦ Acest verset lipseşte din textul LXX, dar absența lui nu creează un vid în continuitatea ideilor din textul grecesc, care diferă în interpretare de TM începând cu v. 7. La v. 8 textul ebraic conținea repere spațiale: înainte–înapoi, care au fost interpretate de traducătorul grec în sens temporal. Din această cauză simetria dreapta-stânga nu prea avea sens în noul context al LXX. Absența v. 9 din LXX se datorează omisiunii voluntare a traducătorului (*cf.* Gorea, *ad loc.*).
23,10 Al doilea stih în TM: „Dacă m-ar încerca, aş fi aflat precum aurul."
23,11-12 Ioan Gură de Aur are: „Voi umbla întru poruncile Lui, căile Lui le-am păzit şi nu mă voi îndepărta de poruncile Lui şi nu le voi încălca, pentru a nu muri." ♦ Primul stih din v. 11 în TM: „Piciorul meu s-a prins de urma Lui."
23,13 „a judecat astfel": TM are „e dintr-o bucată".
23,15 Versetul 14 lipseşte din LXX. Ediţiile post-origeniene au perpetuat o greşeală de apreciere adăugând încă o dată v. 15, deja prezent, în locul versetului 14. Dubletul care rezultă (15a) nu rezolvă absența v. 14, ci doar restabileşte un echilibru de ordin cantitativ. În TM v. 14 continuă o gradație de la general la specific, trecându-se de la un registru imprecis, nedeterminat (în v. 13), la un caz individual: „Căci El va executa sentința mea, ca şi pe multe altele [care sunt] la El."

mustrat fiind, la El am luat aminte.
15a * Pentru aceasta să bag de seamă bine în fața Lui;
* voi cugeta şi mă voi cutremura de El.
16 Dar Domnul a-nmuiat inima mea
şi Cel Atotputernic m-a tulburat.
17 Căci n-am ştiut că va veni întuneric peste mine
şi înaintea feței mele s-a lăsat negura."

24

1 „De ce s-au ascuns ceasurile de Domnul
2 iar nelegiuiţii au încălcat hotarele
şi au furat turma cu păstor cu tot?
3 Le-au luat orfanilor catârul
şi boul văduvei l-au luat zălog.
4 I-au abătut pe cei neputincioşi de la calea cea dreaptă,
* laolaltă s-au ascuns cei blânzi de pe pământ.
5 Ei s-au pornit precum asinii pe ogor,
s-au năpustit asupră-mi în făptuirea lor;
* şi tinerilor lor le-a fost plăcută pâinea.
6 Ogor ce nu era al lor l-au treierat înainte de vreme,

23,17 Acest text sugerează aspectul spiritual al întunericului care îl apasă pe Iov. ♦ În TM versetul este la fel de obscur. Se poate înțelege că Iov regretă că nu a fost eliberat prin moarte înainte de ceasul cumplit al întunericului (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).
24,1 Acest prim verset al capitolului este enigmatic şi se leagă cu greu de următoarele. Al doilea stih din primul verset lipseşte din LXX. ♦ În TM: „De ce unele vremuri nu sunt ascunse/puse deoparte de Cel Puternic şi cei care-L cunosc nu-l văd zilele?" Dorința exprimată aici ar fi ca Dumnezeu să mai aibă o rezervă de zile după moartea omului pentru a-Şi împlini dreptatea (*cf.* BJ, nota *ad loc.*). ♦ Ioan Gură de Aur are: „De ce, Doamne, oamenii nelegiuiți au scăpat de ceasul [lor]?"
24,2 „nelegiuiţii": în TM subiectul e subînțeles.
24,3 „catârul": *litt.* „animalul de povară".
24,4 Al doilea stih lipseşte din LXX. Traducătorul l-a omis pentru că s-ar fi produs o incoerență între acesta şi primul stih.
24,5 „pe ogor": TM are „în sălbăticie/pustiu". ♦ Ultimele două stihuri în TM: „Ies la munca lor din zori, căutând hrană; în pustietate îi este pâinea pentru copii." ♦ Versetul reprezintă un exemplu de deviere de sens ca urmare a condensării cuvintelor. Pe lângă acest lucru, textul ebraic prezenta dificultăți cauzate de prezența singularului *lō* („îi").
24,6 În TM: „Își taie spice în câmp (sau cu o corectură: «spicuiesc în câmpul nelegiuitului» – n.t.), rup ciorchinii rămaşi în via celui rău."

cei neputincioşi au lucrat viile nelegiuiţilor fără plată şi pe nemâncate.
7 Pe mulţi i-au trimis să doarmă goi, fără veşminte,
învelitoarea vieţii lor le-au luat-o.
8 * De la ploile munţilor [sărmanii] s-au udat,
pentru că nu aveau adăpost s-au chircit lângă piatră.
9 L-au răpit pe orfan de la sân
şi pe cel căzut l-au umilit.
10 Goi i-au trimis să doarmă pe nedrept,
îmbucătura celor înfometaţi au luat-o.
11 În locuri strâmte au pus ticăloasă pândă,
calea cea dreaptă nu au cunoscut-o.
12 I-au alungat din cetate şi din casele lor,
deşi sufletul pruncilor a suspinat puternic –
dar El de ce n-a vegheat asupra lor?
13 Cât au fost pe pământurile lor, nici n-au luat seama,
calea dreptăţii nu au cunoscut-o,
nici pe cărările ei n-au umblat.
14 Dar, cunoscându-le faptele, i-a dat pradă beznei,
* şi în noapte va fi precum un hoţ.
15 * Şi ochiul desfrânatului a pândit întunericul

24,7 În TM: „Goi înnoptează, din lipsă de veşminte, şi n-au învelitoare când e frig."
24,8 Subiectul subînţeles se schimbă şi este vorba, evident, de victimele nelegiuiţilor. Variaţia de subiect intervine şi mai departe: de la v. 9 sunt din nou „nelegiuiţii". În TM, însă, de la 5 la 8 şi apoi în 10-11 e vorba de suferinţele celor săraci. Primul stih din v. 8 lipseşte din LXX, iar trecerea de la v. 7 la v. 8 se face firesc. Probabil că stihul a fost ignorat în traducere din cauza prezenţei în ebraică a unui cuvânt rar, *zerem*, „averse". ♦ „s-au chircit lângă piatră": *litt.* „au îmbrăţişat piatra".
24,10-11 În TM: „10 Goi umblă, fără veşminte, şi, flămânzi, cară snopii. 11 În îngrăditura lor (= nelegiuiţilor – n.t.) storc untdelemn; calcă teascuri şi sunt însetaţi."
24,12-13 În TM: „12 Din cetate gem muribunzii şi sufletul celor răniţi strigă după ajutor, iar Dumnezeu nu ia seama la mişelie. 13 Unii sunt răzvrătiţi împotriva luminii: calea ei nu au cunoscut-o..."
24,14 În TM: „O dată cu lumina se scoală ucigaşul şi-l omoară pe cel sărac şi lipsit, iar noaptea el devine hoţ."
24,14-18 Fragmentul de la stihul al doilea din v. 14 până la primul din v. 18 lipseşte din textul LXX. Primul stih din v. 14 nu corespunde textului ebraic („În zori se scoală ucigaşul şi îl ucide pe cel sărman şi sărac"). Conţine referinţa la fapte, cu ideea pedepsei divine, şi menţionează întunericul. Se pare că acest verset sintetizează fragmentul 24,14-17. Ideea pedepsei divine va fi sugerată de v. 19 şi de următoarele (*cf.* Gorea, *ad loc.*).
24,15 La Ioan Gură de Aur stihul al treilea este: „Şi a pus un văl pe faţa ta."

* zicând: «Ochi nu mă va bănui»,
* şi şi-a pus văl ca să-i ascundă faţa.
16 * A scotocit prin case pe-ntuneric,
* ziua s-au pus la adăpost,
* n-au cunoscut lumina;
17 * căci zorile [sunt] pentru ei deopotrivă umbra morţii,
* căci va cunoaşte [fiecare] tulburările umbrei morţii.
18 * [Se mişcă] uşor pe faţa apei;
blestemată partea lor pe pământ!
19 Semănăturile lor să se arate pe pământ ofilite,
căci snopii orfanilor i-au răpit.
20 [De] i se aminteşte apoi păcatul,
precum ceaţa de rouă se face nevăzut;
de i s-ar da plată pentru ce-a făcut,
de-ar fi zdrobit tot cel nelegiuit, ca lemnul putred!
21 Căci cu cea stearpă nu s-a purtat bine
şi nici de cea sărmană nu s-a miluit,
22 cu mânie i-a răsturnat pe cei neputincioşi,
de aceea, când se va ridica, nu se va simţi sigur de viaţa sa;
23 [de]-i vor slăbi [puterile], să nu nădăjduiască vindecare, căci va cădea de boală.

24,16 „s-au pus la adăpost": *litt.* „s-au pecetluit".

24,18 „uşor pe faţa apei": Augustin aplică aceste cuvintele celor care mărturisesc credinţa prin primirea botezului (*Annotationes in Iob* 24).

24,18-24 Aceste versete pun probleme pentru că exprimă de fapt un punct de vedere apropiat de al prietenilor lui Iov şi pe care Iov îl contestă. Unii rezolvă subînţelegând: „Se spune/Voi spuneţi că", iar alţii le transferă după 27,23 reconstituind din ele un al treilea discurs al lui Sophar, care lipseşte. ♦ Vv. 18-20 în TM: „18 Nimeni nu o ia pe calea viilor lui. 19 Seceta şi arşiţa usucă apa zăpezii; [le fel] Şeolul pe cei care au păcătuit. 20 Pântecele [mamei] îl va uita, viermele se va desfăta cu el; nimeni nu-şi mai aduce aminte de el şi nelegiuirea a fost sfărâmată ca un copac."

24,21 „nu s-a purtat bine": TM are „s-a însoţit", dar Targumul sprijină lecţiunea din LXX. ♦ „cea sărmană": TM are „văduvă".

24,22 TM are: „Îi trage şi pe cei tari cu puterea sa; se ridică şi nu se mai încrede în viaţa sa." Unii socotesc că subiectul este Dumnezeu, iar cel care nu se mai încrede în viaţa sa e „ticălosul". ♦ Al doilea stih. *litt.* „nu va avea siguranţă *pentru* propria viaţă": valoare particulară a prepoziţiei κατά care apare numai în Iov.

24,23-24 În TM: „23 [Dumnezeu] îi dă siguranţă şi el se sprijină, dar ochii Lui sunt asupra căilor lor. 24 Sunt înălţaţi puţină vreme, apoi nu mai sunt, ca tot ce e secerat, şi ca vârful spicului se ofilesc."

[24] Fiindcă trufia lui pe mulți i-a chinuit;
dar s-a ofilit precum în arșiță o nalbă
sau precum spicul care cade singur de pe pai.
[25] Iar de nu, cine [poate] zice că eu spun minciuni
* și cine va socoti de nimic cuvintele mele?"

25

[1] Baldad sauchitul a răspuns și a zis:
[2] „Cu ce să încep decât cu frica [ce vine] de la El,
Cel care făurește-ntregul în înalt?
[3] Crede cineva oare că e răgaz pentru tâlhari?
Peste cine nu va veni capcană de la El?
[4] Cum va fi drept vreun muritor în fața Domnului?
Sau cum s-ar curăți născutul din femeie?
[5] De-i poruncește lunii [Domnul], [ea] nu [mai] strălucește,
iar stelele nu sunt curate dinaintea Lui.
[6] Vai, omul [e] putreziciune
și fiul omului, un vierme."

26

[1] Atunci Iov a răspuns și a zis:

25,2 TM are: „Cârmuirea și spaima sunt la El; El face pace în înălțimile Sale." ♦ Primul stih, *litt.* „căci ce preambul/vorbire decât frică de la El".
25,3 TM are: „Îi poate număra cineva oștirile? Și peste cine nu se ridică lumina Lui?"
25,5 Ioan Gură de Aur are în plus: „Cel care îi spune soarelui să nu se ridice și el nu se ridică." ♦ În TM: „Iată, până și luna nu strălucește și stelele nu sunt curate în ochii Lui."
25,6 Stihul al doilea este marcat cu asterisc în ediția Ziegler. ♦ „Vai...": TM are: „Cu atât mai puțin..."
26,1 De la capitolul 26 până la 31 ține discursul lui Iov, întrerupt de două momente de tăcere, la sfârșitul capitolelor 26 și 28. Cele două opriri sunt marcate de o formulare care are menirea de a relansa discursul (27,1 și 29,1): „Iov a mai adăugat la vorbirea sa și a zis." Tăcerea apare de mai multe ori în cartea lui Iov. Mai întâi sunt cele șapte zile și șapte nopți de tăcere ținute de cei trei prieteni în momentul întâlnirii (2,13). Apoi, trecerea de la un interlocutor la altul e marcată de momente de așteptare, de ezitare, necesare pentru realizarea reciprocității. Elius, care vorbește din capitolul 32, are și el trei momente de tăcere. Dumnezeu vorbește în capitolul 38 și discursul Său este întrerupt de momente de tăcere. Domnul încetează să vorbească (39,30) și îl invită pe Iov să-I răspundă (40,1).

[2] „Cui te alături şi pe cine vrei s-ajuți?
Oare nu pe Cel ce are multă putere şi braț tare?
[3] Pe cine ai sfătuit? Oare nu pe Cel ce [are] toată-nțelepciunea?
Sau pe cine vei urma? Oare nu pe Acela care [are] puterea cea mai mare?
[4] Cui i-ai rostit cuvinte?
A cui este suflarea ce vine dinspre tine?
[5] * Oare se vor naşte uriaşi
* în adâncul apei şi printre locuitorii ei?
[6] * Descoperit este lăcaşul morților în fața Lui
* şi nu are veşmânt pierzania.
[7] * El, care-ntinde miazănoaptea deasupra nimicului
* şi atârnă pământul peste nimic;
[8] * El leagă apa în norii Săi
* şi nu s-a frânt norul sub [greutatea] ei;
[9] * Cel care ține cu putere fața tronului,
* Cel ce-Şi întinde norul peste el.
[10] * A-nconjurat cu o poruncă fața apei
* până la-ntâlnirea dintre lumină şi-ntuneric.
[11] * Stâlpii cerului s-au împrăştiat
* uluiți de certarea Lui.
[12] Cu putere a potolit marea,
cu ştiința Lui a străpuns balaurul [din adâncuri],
[13] zăvoarele cerului se tem de El,
cu o poruncă a dat morții şarpele răzvrătit.
[14] * Iată, acestea sunt frânturi din calea Lui,
* şi la un strop de cuvânt vom lua aminte la El;
dar puterea tunetului Său, cine ştie când va lucra?"

26,2-3 În TM : „[2] [Frumos] l-ai mai ajutat pe cel fără putere, ai izbăvit brațul cel fără tărie! [3] Cum l-ai mai sfătuit pe cel fără înțelepciune şi belşug de iscusință ai arătat!"
26,5-14 În TM fragmentul face parte din discursul lui Iov, dar unii comentatori (BJ, Ravasi, Terrien) consideră că s-a făcut o deplasare în text şi ar trebui aşezat la sfârşitul discursului lui Baldad de la cap. 25.
26,5 TM are: „Umbrele celor morți (*r^ephā'īm*) tremură sub ape şi sub locuitorii lor."
26,12 „balaurul [din adâncuri]": *litt.* „monstrul marin", „chitul".
26,13 TM are: „Suflarea Lui a limpezit cerurile, mâna Lui a străpuns şarpele fugar." Traducătorul LXX a evitat şi aici antropomorfismul.
26,14 Ultimele două stihuri în TM: „Şi ce murmur de cuvânt auzim noi la El? Dar tunetul faptelor Lui de putere cine îl va înțelege?"

27

[1] Iov a mai adăugat la vorbirea sa şi a zis:
[2] „Viu este Domnul, care astfel m-a judecat,
Cel Atotputernic, care mi-a amărât sufletul:
[3] cu adevărat, cât timp suflarea se mai află-n mine
şi duh de la Dumnezeu îmi va mai străbate prin nări,
[4] nu vor rosti buzele mele nelegiuiri,
nici sufletul meu nu va chibzui nedreptăți.
[5] Departe de mine să vă dau dreptate, până ce voi muri;
căci nu mă voi despărți de nevinovăția mea.
[6] Ci, ținându-mă de dreptate, nu-i voi da drumul;
căci nu știu în sinea mea să fi făcut lucru nepotrivit.
[7] Ci, mai degrabă, de s-ar prăbuşi duşmanii mei precum nelegiuiții,
şi cei care se ridică împotriva mea, precum cei fără de lege.
[8] Căci ce nădejde este pentru nelegiuit de se ține [de ea]?
S-a încrezut el oare în Domnul [şi] va fi mântuit?
[9] Ruga lui o va asculta oare Domnul?
Sau, când vine peste el necazul,
[10] are cumva îndrăzneală înaintea Lui?
Iar dacă-L va chema, El îl va [şi] asculta?
[11] Dar acum vă voi vesti ce este-n mâna Domnului;
despre cele ce sunt la Atotputernicul nu voi minți.
[12] Iată, acum toți ştiți că adăugați deşertăciuni peste deşertăciuni.

27,1 „vorbirea": gr. προοίμιον, *litt.* „introducere". „preambul", dar şi „poem scurt". Traduce aici (şi la 29,1) ebr. *māšāl*, „proverb", „parabolă". „zicere". Ioan Gură de Aur (XXIX,1) spune că acest cuvânt sugerează că Iov o ia de la capăt.
27,2 „astfel m-a judecat": TM are „îmi refuză judecata".
27,4 „sufletul meu nu va chibzui": TM are „limba mea nu va murmura".
27,5 Iov nu-şi va aduce sieşi acuzații şi nici nu-şi va schimba părerea (*cf.* Ioan Gură de Aur, XXVII,2).
27,6 Cel nedrept nu are libertatea de a-şi exprima opinia şi nici nu poate să spună ceea ce spune Iov (*cf.* Ioan Gură de Aur, XXVII,3).
27,7 „de s-ar prăbuşi... nelegiuiții": *litt.* „de-ar fi duşmanii mei ca prăbuşirea nelegiuiților". Aceeaşi structură la stihul următor.
27,8 În TM: „Căci ce nădejde [are] cel nelegiuit, căci îi retează, îi alungă Eloah sufletul?"
27,10 În TM: „Oare în Cel Puternic îşi va afla bucuria? Îl va striga pe Dumnezeu în orice clipă?"
27,12 „că adăugați...": TM are „atunci de ce adăugați...".

13 Aceasta este partea omului nelegiuit de la Domnul,
agoniseala stăpânitorilor va veni de la Cel Atotputernic asupra lor.
14 De va avea mulți fii, vor fi spre-njunghiere;
și dac-ajung cumva bărbați, ei vor cerși.
15 Iar cei ce vor rămâne după el se vor sfârși în moarte,
de văduvele lor nimeni nu va avea milă.
16 De-ar aduna argintul ca țărâna,
de-ar pregăti aur la fel ca lutul,
17 pe toate vor pune mâna drepții,
și bunurile aceluia cei cinstiți le vor stăpâni.
18 Și casa lui s-a dus ca moliile și ca o pânză de păianjen.
19 Bogat de s-a culcat, el nu va mai rămâne,
* ochii și i-a deschis și [iată] nu [mai] este.
20 Au venit asupra lui, ca apa, suferințele;
în noapte l-a luat de acolo bezna;
21 * și vânt arzător îl va cuprinde, și el va pleca,
* și-l va vântura de la locul lui.
22 * Va trage asupra lui fără cruțare

27,13 „agoniseala": variantă în *Alexandrinus*, „mânia". ♦ Ioan Gură de Aur are „mânia conducătorilor".

27,13-23 Aceste versete par a reflecta mai degrabă părerea prietenilor lui Iov. Unii comentatori presupun că Iov vrea să le arate prietenilor că știe și el „teoria", iar alții refac din acest pasaj urmat de 24,18-24 un al treilea discurs al lui Sophar, dat fiind că în Cartea lui Iov este prezent un ritm ternar. Cei trei prieteni ai lui Iov pronunță trei discursuri, și fiecărui discurs al lor îi corespunde un răspuns al lui Iov. Însă din text lipsește al treilea discurs al lui Sophar.

27,13 Al doilea stih în TM: „Partea pe care asupritorii o vor primi de la Cel Puternic."

27,14 „înjunghiere": *litt.* „ucidere". ♦ Al doilea stih în TM: „Și urmașii lui nu vor avea pâine pe săturate."

27,15 „se vor sfârși în moarte": *litt.* „cu moarte vor muri". ♦ Al doilea stih în TM: „Și văduvele lor nu-i vor plânge."

27,16 „de-ar pregăti aur": TM are „de-ar îngrămădi veșminte".

27,18 În TM: „Și-a construit casa precum molia, a făcut-o ca o colibă de pândar."

27,19 Stihul al doilea din v. 19 și vv. 21-23 lipsesc din LXX. Din punct de vedere al sensului, cele șapte stihuri nu sunt obligatorii pentru desfășurarea povestirii, și ar putea să fie rezultatul unei glose ulterioare, dar la fel de bine ar putea fi vorba de o suprimare din partea traducătorului (*cf.* Gorea, *ad loc.*).

27,20 „suferințele" : TM are „spaimele". ♦ „bezna": TM are „un vârtej".

27,22 „va fugi năprasnic": *litt.* „va fugi cu fugă" – semitism. ♦ La acest verset și la următorul, subiectul pare a fi tot vântul, dar verbele de pers. a III-a ar putea avea și valoare de impersonal.

* şi de mâna lui va fugi năprasnic,
23 * va bate din palme împotriva lui
* şi îl va huidui din locul lui."

28

1 „Este un loc de unde vine argintul
şi loc de unde [se scoate] aurul spre a fi lămurit.
2 Căci fierul vine din pământ,
iar arama precum piatra e tăiată [din stâncă].
3 S-a pus rânduială întunericului
* şi orice hotar cu de-amănuntul se cercetează:
* piatră, întuneric şi umbra morţii.
4 * Pârâul are-o cale-ngustă prin nisip;
iar muritorii care au uitat de calea dreaptă s-au istovit.
5 * Pământul, din care iese pâinea,
* pe dedesubt răscolit a fost ca de foc.
6 * Locul safirului [e în] pietrele lui
* şi pulberea lui are aur.
7 * Cărarea [într-acolo] nu a cunoscut-o pasărea,
nici ochiul vulturului n-a privit-o;
8 * nu au călcat-o fiii celor făloşi
* şi nici n-a străbătut-o leul.

27,23 „va huidui": *litt.* „va fluiera".

28 Acest capitol cuprinde un elogiu al înţelepciunii. În general se consideră că a fost inserat ulterior ca un interludiu (eventual în secolul al IV-lea î.H.).

28,2 Al doilea stih în TM: „Şi piatra e topită pentru [a da la iveală] arama."

28,3 Verbele sunt la pers. a III-a sing. cu valoare impersonală, descriind eforturile omului de a cunoaşte şi stăpâni natura. Dar, pentru Ioan Gură de Aur, subiectul este Dumnezeu; el are în plus: „Limita anotimpului El a fixat-o." Dumnezeu a fixat o rânduială cu privire la realităţile naturii, dar şi în ceea ce priveşte realităţile omeneşti. Dumnezeu se îngrijeşte de toate şi nimic nu are loc la întâmplare (*cf.* XXVIII,1). ♦ Capitolul 28 din LXX este mai scurt decât TM pentru jumătate din versete (lipsesc stihurile marcate cu asterisc). În TM subiectul subînţeles în vv. 3-4 şi 9-11 este omul, care caută o cale de a ajunge la rădăcina munţilor. În LXX subiectul subînţeles în vv. 9-11 pare a fi Dumnezeu.

28,4 În TM: „Se sapă puţ în râpi pustii (traducere conjecturală – n.t.), uitaţi de trecători, se clatină atârnaţi departe de oameni" – deşi textul e greu de înţeles în toate amănuntele, e limpede că descrie munca minerilor.

28,8 „celor făloşi": TM are „fiarelor nobile": ebr. *şāḥāṭ* are ambele sensuri.

9 * Şi-a întins mâna asupra cremenei
şi-a smuls din rădăcină munţii;
10 vârtejurile râurilor le-a-mprăştiat
şi tot ce e de preţ a văzut ochiul meu;
11 adâncimile râurilor le-a dezvelit,
şi-a arătat puterea la lumină.
12 Dar înţelepciunea unde s-a aflat?
Şi ce fel este locul ştiinţei?
13 Nu ştie muritorul calea ei,
nici nu a fost aflată printre oameni.
14 * Adâncul zis-a: «Nu este în mine!»;
* şi marea zis-a: «Nu este cu mine!»
15 * Nu se va da aur curat în locul ei,
* nici nu se va cântări argint în schimbul ei.
17 * Nu va fi pusă-alături cu aurul de Ofir,
* nici cu onixul cel de preţ, nici cu safirul.
* Nu se vor măsura cu ea nici aurul, nici sticla,
* şi nici schimba pe-un vas de aur.
18 * Înălţimile şi cleştarul nici nu vor [mai] fi pomenite,
* ci scoate-nţelepciune peste cele mai adânci!
19 * Nu se va asemăna cu ea topazul din Etiopia,
* cu aurul curat nu va fi pusă-alături.
20 Dar înţelepciunea unde s-a aflat?

28,10 TM are: „În stânci se străpung canale şi tot ce e de preţ vede ochiul lui (= omului – n.t.).”

28,11 TM are: „Opreşte curgerea râurilor şi lucrul ascuns îl scoate la lumină.”

28,13 „calea”: TM are „rostul/preţul”.

28,15 „aur curat”: gr. συγκλεισμός, *litt.* „loc închis”, interpretat aici de exegeţi ca „filon masiv (de aur)”.

28,17 „un vas de aur”: plural în greacă. ♦ Sticla ornamentală, fabricată în Egipt încă din mileniul al IV-lea î.H. şi apoi în Fenicia, e documentată arheologic numai începând cu 1200 î.H.; era rară şi preţioasă în Antichitate (*cf.* Ravasi, *ad loc.*).

28,18 „Înălţimile”: gr. μετέωρα, *litt.* „(lucruri) aflate în înălţime”, „înălţimi”, nu are sens aici; de aceea termenul a fost explicat printr-o lectură greşită din ebraică (*RWM* în loc de *R'MWT*, „coral, mărgean”, cum este în TM) – *cf.* Brenton, *ad loc.* şi LEH, *s.u.* ♦ „cleştarul”: LXX are *gabis*, care transliterează ebr. *gābhīş*, „cristal”. ♦ „peste cele mai adânci”: TM are „mai degrabă decât mărgăritarele”.

28,20 „Dar înţelepciunea unde s-a aflat?”: Augustin dă următorul răspuns – omul nu o poate găsi decât cu ajutorul harului; de aceea inima sa trebuie să se întoarcă spre Dumnezeu (*Annotationes in Iob* 28).

Şi ce fel este locul priceperii?
21 Ascunsă e de orice om
* şi de păsările cerului e tăinuită;
22 * pierzania şi moartea spus-au:
«Am auzit de faima ei.»
23 Dumnezeu a rânduit bine calea ei
şi El Însuşi îi cunoaşte locul;
24 căci El priveşte toate de sub cer
ştiind toate cele de pe pământ, căci le-a făcut,
25 cât cântăreşte vântul şi măsurile apei;
26 când le-a făcut astfel, a socotit şi [picăturile] de ploaie
* şi a făcut o cale pentru bubuitul tunetelor;
27 * atunci a văzut-o şi a tâlcuit-o,
după ce-a pregătit-o, a măsurat-o.
28 Şi i-a spus omului: «Iată, cinstirea lui Dumnezeu este înţelepciunea,
şi a se feri de rele este ştiinţa.»"

29

1 Iov a mai adăugat la vorbirea sa şi a zis:
2 „Cine m-ar [putea] întoarce în vreo lună din zilele de odinioară când
Dumnezeu veghea asupra mea?
3 Când strălucea candela Lui deasupra capului meu,

28,24 „căci le-a făcut": nu apare în TM.
28,25 „cât cântăreşte": gr. σταθμός, „balanţă", „greutate de cântar". Ar putea însemna însă şi „popas". ♦ „vântul": *litt.* „vânturile".
28,26 Al doilea stih, *litt.* „şi cale în zguduire[,] glasuri".
28,27 „a măsurat-o": TM are „a cercetat-o".
28,28 „cinstirea lui Dumnezeu": gr. θεοσέβεια, „cinstirea/adorarea lui Dumnezeu", „evlavia faţă de Dumnezeu"; uneori e tradus şi „frică de Dumnezeu" – fiind, evident, vorba de frica sacră, dar am preferat să păstrăm deosebirea faţă de φόβος Θεοῦ. TM are „frica de Domnul (*'Adhonāy*)". ♦ Acest tip de înţelepciune este unic. Ea constituie bunul cel mai de preţ. A-L cinsti pe Dumnezeu reprezintă înţelepciunea supremă (*cf.* Ioan Gură de Aur, XXVIII,3).
29,1 *Cf.* nota la 27,1.
29,2 Ioan Gură de Aur are: „Cine mi-ar putea da o lună ca o lună de zile dinainte." ♦ Iov îşi doreşte să retrăiască o lună din fericirea de altădată, pentru a le arăta prietenilor cum era el atunci (*cf.* Ioan Gură de Aur, XXIX,1).
29,3 Simbolismul lămpii/candelei şi al luminii se aplică unei vieţi fericite, dar şi unei vieţi drepte.

când la lumina Lui umblam [şi] în beznă;
4 când păşeam apăsat pe cale,
când Dumnezeu stătea de veghe peste casa mea;
5 pe când eram [un om] foarte avut
şi-n jurul meu [erau] copiii;
6 când drumurile mele musteau de unt,
când dealurile mele şiroiau de lapte;
7 când ieşeam dis-de-dimineaţă în cetate,
în pieţe era aşezat jilţul meu.
8 Când mă vedeau tinerii, se dădeau deoparte,
bătrânii toţi se ridicau;
9 mai-marii se opreau din cuvântat
şi degetu-şi puneau la gură.
10 Cei care [m]-ascultau mă fericeau
* şi limba li se lipea de gâtlej;
11 * căci urechea m-a auzit şi m-a fericit
şi ochiul, văzându-mă, s-a plecat.
12 Căci l-am izbăvit pe cel sărac din mâna celui puternic
şi pe orfanul fără de ajutor l-am ajutat.
13 * Binecuvântarea celui ce trage să moară asupra mea să vină,
iar gura văduvei m-a binecuvântat.
14 Eu în dreptate m-am înveşmântat,
în judecată m-am învăluit ca într-o mantie.

29,4 „pe cale": plural în greacă. ♦ Primul stih în TM: „Când eram în zilele toamnei mele." În ebraică „toamna" sugerează nu declinul vieţii, ci plinătatea rodniciei. ♦ „stătea de veghe": ar putea să însemne şi „cerceta".
29,5 Primul stih în TM: „Când Cel Puternic era încă cu mine." ♦ Fericirea sa de odinioară este o dovadă a providenţei divine (*cf.* Ioan Gură de Aur, XXIX,2).
29,6 „drumurile mele musteau de unt": TM are „îmi scăldam paşii în unt/smântână". ♦ „lapte": TM are „untdelemn". Termeni hiperbolici curenţi.
29,7 Iov vorbeşte despre greutatea pe care o avea cuvântul său, despre respectul care i se arăta altădată. Ioan Gură de Aur vorbeşte şi aici de παρρησια, „îndrăzneala în vorbire" a lui Iov – însuşire specifică celui drept (XXIX,4).
29,10 Primul stih în TM: „Glasurile cârmuitorilor se ascundeau."
29,11 „s-a plecat": *litt.* „a privit în lături" – nu îndrăznea să privească.
29,13 „să vină": TM are „venea".
29,14 „mantie": *litt.* „mantie dublă". ♦ Dreptatea este frecvent comparată cu un veşmânt: Iov 19,9; Ps. 132,9.16.18.

15 Orbului îi eram ochi,
ologului picioare.
16 Părintele neputincioşilor eram,
pricina pe care nu o cunoşteam am cercetat-o;
17 zdrobit-am colţii celor nedrepţi
smulgându-le din dinţi tot ce prădaseră.
18 Şi-am zis: «Voi înainta în vârstă până la bătrâneţe,
ca trunchiul de palmier voi trăi multă vreme;
19 * rădăcina mea a dat de apă
* şi roua se va aşeza pe secerişul meu;
20 * iar slava mea, proaspătă cu mine
* şi arcul meu va propăşi în mâna Lui.»
21 Când m-ascultau, ei luau aminte
şi tăceau la sfatul meu;
22 la cuvântul meu nu mai adăugau,
preabucuroşi erau când le grăiam;
23 precum pământul însetat primeşte ploaia
aşa [primeau] şi ei vorbirea mea.
24 Când le zâmbeam, nu [le venea] să creadă

29,15 „Orbului": plural în greacă. ♦ „picioare": singular în greacă.
29,16 „pricina pe care nu o cunoşteam": din TM se poate înţelege şi „pricina celui pe care nu-l cunoşteam", adică a unui necunoscut lipsit de apărare.
29,17 „colţii": *litt.* „măselele". Este reluată o imagine sapienţială care îi asimilează pe cei nedrepţi cu fiarele sălbatice.
29,18 „Voi înainta în vârstă până la bătrîneţe": *litt.* „vârsta mea va îmbătrâni". ♦ În TM, cuvintele lui Iov sunt: „Mă voi sfârşi în cuibul meu, ca nisipul se vor înmulţi zilele mele."
29,19 „a dat de apă": *litt.* „s-a deschis la apă". Imaginea rădăcinii care caută apă se regăseşte în Iezechiel şi se referă la pomul vieţii, arborele cosmic. ♦ „secerişul": ebr. *qāṣīr* înseamnă şi „seceriş", şi „rămuriş", acesta din urmă fiind sensul preferat de traducători. ♦ Versetele 19-20 lipsesc din LXX. Traducătorul a făcut o traducere parţială şi sintetică, ţinând cont de aceste versete, dar fără să le traducă în întregime.
29,20 „va propăşi în mâna Lui": TM are „se va reînnoi în mâna mea".
29,21-25 În capitolul 29, unii editori transpun vv. 21-25 între vv. 10 şi 11. Structura capitolului ar fi 1-10, 21-25, 11-20.
29,22 „la cuvântul meu nu mai adăugau": Augustin vede aici o referire la perfecţiunea Evangheliei (*Annotationes in Iob* 29).
29,22 Al doilea stih în TM : „Peste ei picurau rostirile mele."
29,24 „zâmbeam": *litt.* „râdeam". ♦ Stihul al doilea din versetul 24 şi v. 25 lipsesc din LXX. Versetul 25 a fost perceput ca fiind dificil. În acest verset se poate face o identificare

* şi lumina feţei mele nu se îndepărta [de la ei].
25 * Am ales calea pentru ei şi am şezut căpetenie,
* şi locuiam precum un rege-ntre oşteni, ca un alinător al celor suferinzi."

30

1 „Iar acum au râs de mine,
cei de pe urmă dintre ei mă ocărăsc pe rând,
* pe-ai căror părinţi îi dispreţuiam
şi nu-i socoteam vrednici [să stea alături] de câinii de la turmele mele.
2 * De fapt, tăria braţelor lor la ce mi-ar fi folosit?
* Ce-au împlinit pierit-a peste ei
3 * în lipsă şi în foame, [ajunşi] sterpi;
* cei care ieri fugeau de loc fără de apă, de chin şi de nenorocire,
4 * care dădeau târcoale sărăturilor pe [ţărmul] zgomotos
şi ierburile sărate erau mâncarea lor,
neluaţi în seamă şi dispreţuiţi, lipsiţi de orice bine,
şi care au mestecat, de foame cruntă, şi rădăcini de copac.
5 S-au ridicat împotriva mea [ca] hoţii,
6 [ei] ale căror case erau scobituri în stânci;
7 * în mijlocul [pietrelor] răsunătoare vor striga

între rege, Iov şi un consolator. Din acest şir de identificări rezultă o suprapunere a funcţiei regelui peste cea de consolator. Însă regele are mai degrabă funcţie războinică. Ieronim a simţit această contradicţie şi a introdus *tamen*, care restrânge afirmaţia: *Si uoluissem ire ad eos sedebam primus cumque sederem quasi rex circumstante exercitu eram tamen maerentium consolator*, „Dacă voiam să merg la ei, şedeam cel dintâi, iar când şedeam, [eram] ca un rege înconjurat de oaste; *totuşi* eram mângâietorul celor întristaţi."
29,25 „oşteni": *litt.* „oameni uşor înarmaţi", „gărzi".
30,1 „cei de pe urmă": *litt.* „cei mai mici" – s-ar putea înţelege şi „cei mai tineri"; aceleaşi sensuri le are şi ebr. *ṭa'ir*.
30,2 „la ce mi-ar fi folosit": *litt.* „pentru ce mie".
30,3 „sterpi": la singular în text. ♦ „de loc fără de apă, de chin": sau „de chin pustiitor".
30,4 „sărăturilor... ierburile sărate": în gr., acelaşi cuvânt, ἅλιμα, care înseamnă „locuri sărate de pe ţărmul mării", dar şi „plante sărate care cresc pe ţărm", „lobodă de mare" – plantă ce creşte pe ţărmurile Mării Moarte – *cf.* Biblia Anania, nota *ad loc*.
30,5 În TM: „Din mijlocul [oamenilor] sunt alungaţi: [aceştia] strigă împotriva lor ca la hoţ."
30,7 „răsunătoare": *litt.* „bine sunătoare". Referirea la pietre aparţine traducătorilor lui Ioan Gură de Aur din SC pentru a da un sens. TM are *śîyḥīm*; *śiyaḥ*, „tufă", are un omofon cu sensul de „melodie de jale". ♦ Versetele 7, 5 şi 6 sunt incomplete.

cei care vieţuiau sub tufe sălbatice,
8 fii de nebuni, cu nume fără cinstire
şi cu slava ştearsă de pe pământ.
9 Acum eu sunt alăuta lor
şi ei mă ţin ca bătaia lor de joc;
10 m-au ocărât, ţinându-se departe,
iar de la faţa mea nu şi-au cruţat scuipatul.
11 Deschizându-Şi tolba cu săgeţi, [El] m-a rănit,
* iar ei din faţa mea au dat deoparte orice frâu.
12 *Din dreapta vlăstarului [meu] s-au ridicat,
* şi-au întins picioarele, au netezit peste mine cărările pieirii lor.
13 * Cărările mele le-au şters,
căci [El] mi-a smuls veşmântul;
14 cu săgeţile Lui m-a străpuns,
S-a purtat cu mine cum a vrut, în dureri am fost cufundat.
15 Se întorc peste mine durerile,
s-a dus nădejdea mea ca vântul
şi ca norul mântuirea mea.
16 * Şi acum din mine se va scurge viaţa
şi zilele de chinuri mă cuprind;
17 noaptea oasele îmi ard
şi vinele mi se împrăştie.
18 Cu multă putere m-a prins de veşmânt,

30,8 „slava": *litt.* „cinstea". ♦ Al doilea stih în TM: „Alungaţi cu biciul de pe pământ."
30,11 Primul stih în TM: „Fiindcă [El] coarda mea a slăbit-o" – comentatorii înţeleg că Dumnezeu este cel care a slăbit coarda de la arcul lui Iov. Rolul Satanei nu mai este amintit nicăieri în dialog. ♦ Textul LXX nu conţine al doilea stih din v. 11, v. 12 şi primul stih din v. următor. Totuşi continuitatea este asigurată între vv. 11 şi 13 şi nici o contradicţie nu se face simţită.
30,12 „vlăstarului [meu]": am adăugat „meu" ca în textul comentat de Ioan Gură de Aur.
30,13 Al doilea stih în TM: „Trag folos de nimicirea mea fără să-i ajute (corectat în «oprească» – n.t.) nimeni."
30,14 În TM: „Ca printr-o spărtură largă năvălesc, se năpustesc sub dărâmături."
30,16 „Şi acum din mine se va scurge viaţa": *litt.* „şi acum sufletul meu se va revărsa peste mine" – calc după expresia ebraică ce descrie măcelărirea cuiva. ♦ Din v. 16 lipseşte în LXX primul stih; nu se poate stabili dacă traducătorul l-a omis intenţionat. Al doilea stih redă întocmai TM.
30,18 Din al doilea stih al v. 18 nu există nici o urmă în versiunea LXX. Traducătorul grec va fi renunţat să traducă al doilea stih din cauza sintaxei defectuoase, precum şi a caracterului obscur al versetului.

* m-a strâns de gât ca gulerul tunicii.
19 M-ai socotit asemeni cu noroiul,
în pământ şi în cenuşă e partea mea;
20 strigat-am către Tine şi Tu nu m-asculţi,
* [dar ei] au stat şi m-au pândit.
21 Ai venit asupra mea fără milă,
cu braţ puternic Tu m-ai biciuit;
22 mi-ai rânduit dureri
* şi m-ai aruncat departe de izbăvire.
23 Căci ştiu că moartea mă va zdrobi:
cu adevărat, casa oricărui muritor este pământul.
24 [O,] de-aş putea să ridic mâna asupră-mi
sau să mă rog de altul s-o facă pentru mine!
25 Dar eu pentru fiecare [om] neputincios am plâns,
am suspinat când am văzut om la strâmtoare.
26 Pe când mă aşteptam la cele bune,
iată, mi-au ieşit în cale mai mult zile rele.
27 * Îmi fierbe pântecele fără de răgaz,
* m-au înşfăcat zilele de sărăcie.
28 Gemând, umblat-am fără de oprelişte,
în adunare m-am ridicat ţipând.
29 M-am făcut frate cu şacalii,

30,19 Primul stih în TM: „M-ai aruncat în noroi."

30,20 Stihul al doilea în TM: „Stau în picioare şi Tu mă priveşti."

30,22 „mi-ai rânduit dureri": *litt.* „m-ai rânduit printre dureri". ♦ Al doilea stih în TM: „şi mă spulberi." Versetul 22 din LXX este scurt şi redă cu aproximaţie numai primul stih ebraic.

30,24 În TM textul e dificil. Unii înţeleg: „Dar cel ce se prăbuşeşte nu-şi întinde mâinile? Cel în nenorocire nu cere ajutor?" (RSV, Cornilescu, Ravasi). ♦ Ioan Gură de Aur comentează: „«[O,] de-ş putea» nu înseamnă că nu are puterea necesară, ci că îi este interzis să facă acest lucru" (*cf.* XXX,4).

30,26 TM are în plus: „Aşteptam lumină şi a venit întuneric."

30,27 „fără de răgaz": *litt.* „nu va tăcea".

30,28 „fără de oprelişte": *litt.* „fără botniţă/zăbală". ♦ Primul stih în TM: „Întunecat umblat-am şi fără soare."

30,29 „şacalii": gr. σειρῆνες nu denumeşte aici legendarele sirene din mare, ci „stafii ale pustiului", echivalând de obicei cuvinte ebraice mai concrete: „struţi", „bufniţe" sau „şacali" (*cf.* şi Is. 13,23; 34,13). Ioan Gură de Aur vede aici o pasăre, din cauza

şi tovarăş cu struţii.
30 Pielea mi s-a întunecat tare,
şi oasele mele [ard] de fierbinţeală.
31 Mi s-a întors în jale alăuta mea,
şi cântul meu, în plâns."

31

1 * „Legământ am făcut cu ochii mei
* să nu-i ridic spre vreo fecioară.
2 * Dar ce parte a dat Dumnezeu de sus
* şi ce moştenire [a dat] Cel Puternic din înălţimi?
3 * Oare nu năpasta pentru cel nedrept
* şi urgisire pentru cei ce fac fărădelege?
4 * Nu va vedea El Însuşi calea mea
* şi paşii nu-mi vor fi număraţi cu toţii?
5 Dar de-aş fi mers cu cei batjocoritori
şi de s-ar fi grăbit piciorul meu spre viclenie,
6 atunci să mă aşeze pe cântarul drept,
[căci] ştie Domnul nevinovăţia mea.
7 Dacă s-a abătut piciorul meu din cale,
dacă inima mea a urmat ochiul meu,
de m-am atins cu mâinile de daruri,

---

prezenţei în text mai departe a termenului „struţi". În ebraică e vorba de şacali şi struţi – vieţuitoare care simbolizează duhurile rele ce bântuie pustiul.

30,31 „cântul": *litt.* „psalmul"; TM are „fluierul".

31,1 În cap. 31, Iov face un examen de conştiinţă, care îmbracă forma unui jurământ de imprecaţie împotriva propriei persoane. În acest protest de nevinovăţie, morala Vechiului Testament atinge cea mai mare puritate. Iov începe cu greşelile cele mai tainice, dorinţele rele provocate de privire. Primul stih are o importanţă generală: Iov şi-a interzis şi greşelile lăuntrice. ♦ Primele patru versete din capitolul 31 lipsesc total din textul LXX. În TM vv. 1-4 constituie o introducere la lista de jurăminte care urmează.

31,3 „năpasta": *litt.* „distrugerea".

31,5 Articolele din examenul de conştiinţă al lui Iov au o formă stereotipă: „Dacă am făcut aceasta... să mi se întâmple aceasta." Această construcţie sintactică este specifică articolelor de lege din vechile coduri (Codul lui Hamurabi, Codul Legământului). Apodoza unui jurământ începe în general cu „dacă", de unde rezultă şi fraze precum cele din vv. 16 şi 17 unde nici o pedeapsă eventuală nu este exprimată. Iov jură că este nevinovat.

[8] atunci să semăn şi alţii să mănânce,
lipsit de rădăcină să ajung pe pământ.
[9] De-a mers inima mea după femeia altui bărbat
şi de-am şezut s-aştept la uşa ei,
[10] să placă atunci şi femeia mea altuia
şi pruncii mei să fie înjosiţi;
[11] căci urgia poftei e nestăvilită
de a pângări femeia [altui] bărbat;
[12] căci este foc ce arde din toate părţile
şi, oriunde ajunge, a nimicit din rădăcini.
[13] Şi de-am strâmbat pricina unui slujitor de-al meu sau pe a unei slujnice
când ei s-au judecat cu mine,
[14] ce voi face de îmi va cere socoteală Domnul,
şi de mă va cerceta, cum Îi voi da răspuns?
[15] Oare nu şi eu am fost plămădit în pântece, la fel ca ei?
Am fost [plămădiţi] în acelaşi sân.
[16] Dar cei neputincioşi, de orice au avut nevoie, n-au dus lipsă,
iar ochiul văduvei nu l-am umplut de lacrimi.
[17] Şi dacă îmbucătura mi-am mâncat-o singur
şi cu orfanul nu am împărţit-o
[18] * – căci din tinereţe [i]-am hrănit ca un tată

31,8 Al doilea stih în TM: „Şi vlăstarele mele să fie smulse din rădăcini."

31,9 Iov nu a păcătuit nici cu ochii, şi cu atât mai puţin cu inima. El nu a permis ca vreun lucru să-i pervertească mintea şi nici trupului său nu i-a îngăduit să greşească. Ioan Gură de Aur (*cf.* XXXI,5) leagă acest verset de avertismentul lui Hristos: „Oricine priveşte o femeie dorind-o a şi săvârşit adulter cu ea în inima sa" (Mt. 5,28).

31,10 „să placă... altuia": TM are „să macine... pentru altul". ♦ Al doilea stih în TM: „Şi deasupra ei să se aplece alţii."

31,11 „urgia poftei": gr. θυμὸς ὀργῆς – sintagma apare de obicei referitor la Dumnezeu („urgia mâniei"). ♦ În TM: „Căci aceasta este o ticăloşie şi o fărădelege [pedepsită de] judecători."

31,15 În TM: „Cel care m-a făcut pe mine în sân[ul mamei], oare nu i-a făcut şi pe ei? Şi Cel care ne-a plămădit în pântece[le ei] e unul şi acelaşi."

31,16 „umplut de lacrimi": gr. ἐκτήκω, *litt.* „a face să se topească".

31,18 Versetul 18 lipseşte din LXX. La o primă lectură v. 18 se dovedeşte a fi neclar. Absenţa versetului din textul LXX îi pune la îndoială autenticitatea. Este greu de stabilit dacă acest verset reprezintă o glosă ulterioară sau este textul original. ♦ „i-am călăuzit": TM are: „am călăuzit-o [pe văduvă]."

* şi din sânul mamei mele i-am călăuzit –
19 şi dacă l-am văzut pe cel gol pierind şi nu l-am îmbrăcat,
20 şi cei neputincioşi de nu m-au binecuvântat,
şi cu lâna mieilor mei de n-am încălzit umerii lor,
21 de-am ridicat mâna împotriva vreunui orfan
încrezător că am mult sprijin împrejur,
22 să-mi cadă atunci umărul din încheietură
şi braţul de la cot să mi se frângă.
23 Căci frica de Domnul mă stăpânea
* şi din pricina poverii Lui nu voi [mai putea] îndura.
24 * Dacă mi-am pus în aur tăria mea
şi dacă în giuvaer mi-am pus încrederea,
25 şi dacă m-am bucurat când bogăţie multă mi s-a adunat,
şi de-mi pusesem mâna pe lucruri fără număr,
26 oare nu văd soarele strălucitor cum dispare
şi luna cum păleşte? Căci nu le stă-n putere.
27 * Şi de-a fost amăgită pe-ascuns inima mea
şi dacă mâna punându-mi-o pe gură am sărutat-o,

31,23 Al doilea stih în TM: „Şi măreţia Lui nu o puteam [îndura]."
31,26 „nu văd": Ioan Gură de Aur are persoana I plural, „nu vedem". ♦ Pentru Ioan Gură de Aur (XXXI,11), e o referire la caracterul pieritor al lumii pământeşti. Dacă ce e folositor şi necesar dispare, cu atât mai mult ceea ce e superfluu – bogăţia. ♦ TM are: „Dacă am văzut lumina cum străluceşte şi luna cum înaintează în splendoare." Versetul se leagă de următorul şi se referă la închinarea la aştri.
31,27 „şi dacă mâna punându-mi-o pe gură am sărutat-o": sau „şi dacă ducându-mi mâna la gură am trimis o sărutare": Ioan Gură de Aur are o interpretare interesantă cu privire la vv. 27-28. Unii comentatori consideră că aceste versete fac trimitere la idolatrie. Ioan Gură de Aur este de părere că versetele descriu ceea ce fac cei care sunt cuprinşi de pasiune, atunci când obiectul pasiunii lipseşte. Acest obicei pare ciudat, pentru că se trimit sărutări celor care se îndepărtează, care pleacă. ♦ Textul LXX traduce numai al doilea stih din versetul ebraic, fără a păstra indicii despre prima parte. În TM v. 27 constituie corp comun cu versetul dinainte, referindu-se la cultele astrale idolatre, iar grupul format din vv. 26-28 se constituie într-o entitate de sens independentă de vv. 24-25. LXX face din v. 26 o interogaţie concluzivă la vv. 24-25. Ultima parte a v. 26 nu corespunde TM. În LXX v. 27 este izolat de restul textului. În TM este vorba despre o inimă sedusă de astre şi de un gest care concretizează această trădare în faţa lui Dumnezeu. În LXX, dispariţia oricărei referinţe la cultele astrale face din gestul sărutării mâinii, rămas fără determinant, o vină care nu poate fi înţeleasă.

[28] această nelegiuire să-mi fie socotită cea mai mare,
că am mințit înaintea Domnului Preaînalt.
[29] Și dacă m-am bucurat la căderea dușmanilor mei
și inima mea a spus: «[Ce] bine!»,
[30] să audă urechea mea blestemul împotriva mea,
să ajung de pomină în popor, întru nenorocirea mea.
[31] Și dacă adesea au zis slujnicele mele:
«Cine ne va da să ne săturăm din cărnurile lui?»
– deși eram eu foarte bun;
[32] afară nu a înnoptat străinul,
căci ușa mi-era deschisă oricui venea.
[33] Și dacă, păcătuind fără să vreau, mi-am ascuns păcatul
[34] – căci nu m-am sfiit de mulțime numeroasă ca să mărturisesc înaintea lor –
și dacă l-am lăsat pe cel neputincios să plece de la ușa mea cu poala goală,
[35] * cine-mi va da pe cineva să mă asculte?

31,28 TM are: „Și aceasta ar fi păcat [vrednic de] osândă (*litt.* judecător – n.t.), căci L-aș fi renegat pe Dumnezeul de sus."
31,30 TM are: „N-am dat spre păcat cerul gurii mele, ca să ceară sufletul [dușmanului] printr-un blestem."
31,31 Stihul al treilea nu apare în TM.
31,33 TM are: „Dacă mi-am acoperit precum Adam răzvrătirea, ca să-mi ascund în sân greșeala."
31,34 „să mărturisesc": *litt.* „să divulg". ♦ „căci nu m-am sfiit...": în TM se continuă seria întrebărilor retorice: „De m-am sfiit..." ♦ TM are în plus: „Ținându-mă deoparte și necutezând să trec de prag."
31,35 Întrebarea retorică cu care începe v. 35 în TM lipsește din LXX. Versiunea origeniană a restituit-o după textul lui Theodotion, dar această interpolare nu clarifică textul, pentru că traducătorul a introdus un text independent de modelul ebraic, din care reține doar cuvintele și nu sensul. Partea a doua din primul stih nu se găsește în LXX pentru că traducătorul a înlocuit discursul provocator cu o frază neutră. Versetele 33-37 sunt mai degrabă rescrise decât traduse.
31,35-37 În TM, începând de la stihul al doilea din v. 35: „Acesta e *taw*-ul meu: Cel puternic să-mi răspundă. [36] Cât despre învinuirea scrisă de dușmanul meu, o voi purta pe umăr și mi-o voi așeza ca o cunună. [37] Îi voi da socoteală de pașii mei și-i voi ieși în cale ca un prinț." ♦ *Taw* este ultima literă din alfabetul ebraic. Acest verset a fost tradus în diferite moduri. Asemenea literei Ω din alfabetul grec, *taw* are și semnificația de „concluzie", iar expresia înseamnă „acesta este ultimul meu cuvânt". Unii exegeți, pornind

De mâna Domnului dacă nu m-am înfricoşat
şi [dacă] înscrisul pe care l-am avut împotriva cuiva
36 punându-mi[-l] pe umeri cunună l-am citit,
37 şi dacă nu l-am rupt, şi nu l-am dat înapoi
fără să iau nimic de la datornic,
38 dacă pământul a gemut vreodată împotriva mea
şi dacă brazdele lui au plâns împreună,
39 şi dacă rodul lui l-am mâncat singur fără a plăti,
şi dacă sufletul stăpânului pământului l-am întristat luând de la el,
40 atunci, în loc de grâu, urzică să-mi răsară,
şi pălămidă-n loc de orz."
Şi a încetat Iov să mai vorbească.

32

1 Au tăcut şi cei trei prieteni şi nu i-au mai răspuns lui Iov,
căci Iov era drept înaintea lor.
2 S-a mâniat însă Elius, fiul lui Barachiel Buzitul,

---

de la forma literei *taw* din alfabetul fenician, unde este asemenea crucii sfântului Andrei, spun că Iov face o cruce în loc de semnătură. ♦ În TM este vorba de o imagine împrumutată din uzul juridic, şi anume de sulul care conţine actul de acuzare sau rechizitoriul. Iov îl poartă ca pe un însemn de onoare. Documentul rechizitoriu a devenit în greacă un document administrativ care conţinea datoriile.

31,39 „rodul": *litt.* „puterea". ♦ „fără a plăti": *litt.* „fără preţ". ♦ „luând de la el": *litt.* „aruncându-l".

31,40 Ultimul stih poate fi notiţa unui redactor, analogă celei din Ps. 72,20 şi din Ier. 51,64. Ea nu marchează sfârşitul cărţii, ci sfârşitul poemelor atribuite lui Iov.

32,2 Discursurile lui Elius au un caracter de adăugire care este recunoscut de majoritatea exegeţilor. Aceste discursuri sunt precedate de o scurtă introducere în proză: era necesară o prezentare pentru că noul personaj nu a apărut până acum. Spre deosebire de celelalte personaje, cărora autorul nu le dă numele patronimice, Elius e prezentat ca fiul lui Barachiel Buzitul din familia lui Ram. Elius a tăcut până acum pentru că este mai tânăr decât ceilalţi interlocutori, dar, când ceilalţi nu mai au nimic de spus, mânia îl face să rupă tăcerea. Discursul lui Elius (cap. 32-37) se distinge de restul poemului şi se articulează greu cu acesta, fiind diferit prin vocabular, stil şi conţinut. Cele mai multe critici sunt de ordin lingvistic. Puţinele trăsături care apropie acest segment de restul cărţii se datorează doar familiarităţii autorului cu textul pe care vrea astfel să-l completeze. Se pare că discursurile lui Elius au fost adăugate înainte de traducerea în greacă. Discursul lui Elius este greoi, lung şi se lansează cu întârziere. Aceasta este o

din familia lui Ram, din ținutul Ausitis,
s-a mâniat pe Iov foarte,
pentru că acesta se declarase drept înaintea Domnului;
[3] și împotriva celor trei prieteni s-a mâniat foarte,
pentru că nu au putut da răspuns împotriva lui Iov
și îl făcuseră nelegiuit.
[4] Elius zăbovise înainte de a-i da răspuns lui Iov,
* pentru că [ceilalți] erau mai bătrâni în zile decât el.
[5] * Dar a văzut Elius că nu era răspuns
* în gura celor trei bărbați
* și i s-a stârnit mânia.
[6] Răspunzând Elius, fiul lui Barachiel Buzitul, a zis:
„Sunt mai tânăr ca vârstă, voi sunteți mai bătrâni;
de aceea am tăcut, temându-mă
să vă arăt știința mea;

---

caracteristică a unui discurs de tinerețe, impetuos, neexperimentat și încă neinițiat în regulile unei retorici reținute și sobre. Autorul cărții lui Iov practică realismul literar și este capabil să-și diversifice stilul, să-și facă personajele să vorbească diferențiat, în funcție de vârstă și de condiția socială, culturală sau geografică, folosind ironia sau ridiculizând.

32,2 „Elius... Barachiel Buzitul": în ebr. *'Elīhū'... Barakh^{e}'ēl Būzī.* ♦ „din ținutul Ausitis" – nu apare în TM. ♦ „înaintea Domnului": TM are „mai mult decât Dumnezeu".

32,3 „și îl făcuseră nelegiuit": *i.e.* au afirmat că este nelegiuit, l-au făcut să fie nelegiuit, contrazicându-l. Comentariul lui Ioan Gură de Aur: nelegiuirea ar fi fost să se creadă mai drept decât Dumnezeu; or, Iov nu spusese așa ceva, ci doar că Dumnezeu este răspunzător de suferințele lui. Elius îi deformează cuvintele, înțelegând că Iov Îi reproșează lui Dumnezeu că e nedrept față de el. ♦ Al treilea stih în TM, *litt.* „și îl osândeau pe Iov" – ceea ce nu e logic în context. Unii traducători corectează: „deși îl osândeau..."; mulți comentatori însă consideră că scribul (de perioadă târzie) a considerat de neconceput să scrie „Îl osândeau pe Dumnezeu" și a operat înlocuirea cu „Iov".

32,4-5 Stihul al doilea și v. 5 lipsesc din LXX. Absența lor creează o inadecvare între anunțul făcut în primul stih din v. 4, unde Elius se pregăteşte să-i răspundă lui Iov, și continuarea adresată celor trei personaje. Omiterea se datorează cel mai probabil unei repetiții aparente, ale cărei diferențe nu au fost înțelese (*cf.* Gorea, *ad loc.*). În TM aceste versete constituie introducerea în scenă a noului personaj. În v. 4 personajul este prezentat retrospectiv, ca asistând la dezbatere, așteptând sfârșitul replicii lui Iov și este precizat și raportul de vârstă cu alți trei participanți. Elius se întoarce spre Iov numai începând cu 33,1 pentru a-i vorbi de-a lungul acestui capitol. Primul stih din 32,4 este tradus în greacă cu o nuanță apropiată de TM.

7 căci [mi-]am zis: «Timpul e cel care grăieşte,
în mulţi ani [ajung] să cunoască înţelepciunea.»
8 Ci este un duh în muritori,
suflarea Celui Atotputernic [ne] învaţă.
9 Nu cei cu ani mulţi sunt înţelepţi
şi nu cei vârstnici ştiu să osebească.
10 De-aceea am zis: «Ascultaţi-mă,
şi vă voi vesti ceea ce ştiu»;
11 plecaţi urechea la cuvintele mele; căci vă voi spune, dacă ascultaţi,
* până când veţi fi cântărit cuvintele.
12 * Şi voi înţelege cât şi voi;
* şi iată n-a fost cine să-l înfrunte pe Iov,
* cine să răspundă la cuvintele lui, dintre voi,
13 ca nu cumva să spuneţi: «Am găsit înţelepciunea luând partea Domnului»;
14 ci i-aţi îngăduit unui om să grăiască astfel de vorbe.
15 * S-au înspăimântat, n-au mai răspuns,
* vorbele lor le-au socotit îmbătrânite.
16 * Am aşteptat căci ei n-au [mai] grăit;
* ci s-au oprit şi n-au mai dat răspuns."

32,7 *Codex Vaticanus* şi *Codex Sinaiticus* au aici negaţie: „Nu timpul este cel care grăieşte", în consonanţă cu ceea ce urmează. TM are „zilele (= vârsta – n.t.) vor vorbi". ♦ Al doilea stih în TM: „Anii mulţi vor face cunoscută înţelepciunea."
32,9 La final, TM are în plus „judecata/ce este drept".
32,11 „până când veţi fi cântărit cuvintele": Ioan Gură de Aur prezintă o altă versiune: „Iată, am ascultat cuvintele voastre. Am luat aminte până unde [se întinde] înţelegerea voastră, până unde aţi cercetat prin cuvintele voastre şi până unde v-am înţeles" – mult mai aproape de TM. ♦ Al doilea stih din v. 11 şi versetul 12 în întregime lipsesc din LXX. Contextul nu face în nici un fel trimitere la ceea ce lipseşte.
32,12 Primul stih în TM: „Am luat seama la voi."
32,13 „luând partea Domnului": se poate înţelege şi „adăugând Domnului" (*cf.* Brenton, *ad loc.*) – Elius le-ar reproşa şi trufia. ♦ În TM: „Ca nu cumva să spuneţi: «Am găsit înţelepciunea: Dumnezeu îl poate înfrânge, nu un om.»"
32,14 TM are: „Nu către mine a grăit, şi nu cu cuvintele voastre îi voi răspunde."
32,15-17 Acest pasaj lipseşte din LXX. Ediţiile postorigeniene semnalează cu asterisc doar vv. 15-16. Însă nici v. 17 nu este tradus, iar ceea ce apare în locul lui nu face ecou la nimic din TM, ci constituie o reluare convenţională menită să faciliteze trecerea de la v. 14 la v. 18.

17 Vorbind iarăşi, Elius zice:
18 „Din nou voi vorbi, căci plin sunt de cuvinte şi mă nimiceşte duhul
din pântecele meu;
19 căci pântecele îmi e ca un burduf cu must ce dă în fiert legat [la gură]
sau ca foalele arămarului care plesnesc.
20 Voi grăi ca să aflu linişte, deschizând buzele;
21 căci de om nu mă voi ruşina,
ba dimpotrivă, nu voi avea îngăduinţă cu nici un muritor;
22 căci nu ştiu să linguşesc pe cineva;
iar de nu, mă vor mânca moliile şi pe mine."

33

1 „Ci ascultă doar, o, Iov, cuvintele mele
şi la vorbirea mea pleacă-ţi urechea;
2 căci iată, gura mi-am deschis-o
şi a grăit limba mea.
3 Curată mi-e inima întru cuvinte
şi priceperea buzelor mele va cugeta cele curate.
4 Duhul dumnezeiesc [e] cel ce m-a făcut
şi suflarea Celui Atotputernic mă învaţă.
5 Dacă poţi, dă-mi un răspuns la acestea;
aşteaptă, stai în faţa mea şi eu în faţa ta.
6 Din lut eşti tu alcătuit, la fel ca mine,
dintru acelaşi am fost alcătuiţi.
7 Frica de mine nu te va învolbura,
nici mâna mea nu va fi grea asupra ta.
8 * Doar c-ai vorbit în urechile mele,
glasul cuvintelor tale l-am auzit;
9 pentru că spui: «Curat sunt eu, nu am păcătuit,
nevinovat sunt, căci legea n-am călcat-o;

32,17 TM are: „Eu voi răspunde, e partea mea, voi spune şi eu ce ştiu."
32,22 „să linguşesc": *litt.* „să admir faţa". ♦ Al doilea stih în TM: „Că îndată m-ar îndepărta Făcătorul meu."
33,3 „va cugeta cele curate": se poate înţelege şi „va fi curată prin cugetare".
33,4 „mă învaţă": TM are „îmi dă viaţă".
33,5 Al doilea stih în TM: „În faţa mea ia poziţie!"

10 dar [El] a găsit pricină împotriva mea
şi ca pe un duşman m-a socotit;
11 mi-a prins piciorul în butuc
şi toate căile mi le-a pândit.»
12 Cum spui dar: «Drept sunt, şi nu m-a ascultat»?
Căci veşnic este Cel de peste muritori.
13 Dar spui: «De ce n-a ascultat nici un cuvânt al dreptăţii mele?»
14 Când Domnul grăieşte o dată,
a doua oară [vorbeşte] în vis
15 sau în cugetare de noapte
– ca atunci când cade spaimă cumplită peste oameni,
când aţipesc în pat;
16 atunci El dezvăluie mintea oamenilor;
cu astfel de vedenii de spaimă i-a înfricoşat,
17 ca să-l întoarcă pe om de la nedreptate,
iar trupul lui de prăbuşire să îl scape.
18 I-a cruţat sufletul de moarte
şi de cădere în război.
19 Apoi iar l-a mustrat în patul lui prin neputinţă
* şi mulţimea oaselor lui le-a-nţepenit,
20 el nu va putea să ia nici o fărâmă de mâncare,
* iar sufletul lui va tânji după hrană,
21 până îi va putrezi carnea

33,12 TM are: „Iată, în aceasta nu ai dreptate, îţi spun, căci Dumnezeu e mai presus de om."
33,13 TM are: „De ce Îi cauţi pricină? Căci de cuvintele/faptele Lui El nu dă socoteală."
33,14 TM are: „Dumnezeu vorbeşte într-un fel, apoi în altul, dar [oamenii] nu iau seama."
33,15 „cugetare": gr. μελέτη, „grijă, îngrijorare", „meditare". ♦ „spaimă cumplită": TM are „somn adânc/toropeală".
33,16 „dezvăluie mintea": se poate înţelege şi „dă o dezvăluire minţii". ♦ TM are: „Atunci El deschide urechea oamenilor şi le întipăreşte mustrările Lui."
33,17 Al doilea stih în TM: „Şi să-l ferească de trufie." ♦ „să îl scape": *litt.* „l-a scăpat".
33,19 „l-a mustrat... prin neputinţă": Ioan Gură de Aur comentează: rostul bolii nu este moartea omului, ci să-l facă pe om mai bun (*cf.* XXXIII,3-4). Rolul purificator al suferinţei este o idee nouă pe care o introduce discursul lui Elius.
33,20 TM are: „Nici [nu va avea] poftă de hrană aleasă." ♦ V. 20 din LXX este o comprimare a două stihuri ebraice într-unul singur. Absenţa celui de-al doilea stih face v. 20 incomplet şi îl reduce la un enunţ prozaic.
33,21 „carnea": plural în greacă.

şi oasele i se vor dezgoli;
22 i s-a apropiat de moarte sufletul
şi viaţa lui, de sălaşul morţilor.
23 Dacă ar fi o mie de îngeri aducători de moarte,
nici unul dintre ei nu-l va răni,
de-ar cugeta în inima [lui] să se întoarcă la Domnul,
şi [dacă] i-ar spune unui om vinovăţia lui,
şi nebunia lui ar arăta-o,
24 El îl va sprijini să nu cadă în moarte,
îi va înnoi trupul ca zugrăveala pe un zid,
oasele i le va umple cu măduvă;
25 îi va face trupul fraged ca al unui prunc,
îl va face la loc bărbat între oameni.
26 Şi se va ruga Domnului şi [rugile]-i vor fi primite,
va intra cu faţa curată spre rostire;
va da înapoi oamenilor dreptatea.
27 Şi atunci se va învinovăţi omul zicând:
«Astfel de lucruri am făcut şi nu m-a pedepsit
cât am fost vrednic pentru câte am păcătuit.
28 * Izbăveşte sufletul meu ca să nu meargă în putreziciune
* şi viaţa mea va vedea lumina.»

33,22 „sălaşul morţilor": TM are „dătătorii de moarte".

33,23-25 În TM: „23 Dacă se găseşte pentru un înger un mijlocitor dintr-o mie, care să-i dezvăluie omului ce este drept pentru el [să facă] 24 şi care să se milostivească şi să spună: «Izbăveşte-l ca să nu cadă în groapă: am găsit un preţ de răscumpărare pentru el», 25 carnea i se va împrospăta ca a unui tânăr, se va întoarce la zilele tinereţii." ♦ TM vorbeşte despre medierea unui înger. Rolul acestuia este de a-i arăta semnificaţia suferinţei care l-a cuprins, de a-i deschide ochii asupra greşelilor sale (v. 27) şi de a mijloci pentru el la Dumnezeu (v. 24). Această concepţie apare în mai multe locuri în Vechiul Testament: mijlocirea oamenilor drepţi (*cf.* 42,8), ispăşirea pentru altul (Is. 53,10), mijlocirea îngerilor în revelaţiile profetice (Iezechiel şi Zaharia), intervenţia lor pentru a îndepărta pericolele care ameninţă omul (Ps. 91,11-13) sau pentru a-i transmite rugăciunile (Tob. 12,12). Mijlocirea lor a fost presupusă de Eliphas (5,1), iar literatura evreiască apocrifă va ilustra această temă.

33,26-27 Ultimele două stihuri din v. 26 şi primele două din v. 27 în TM: „Şi el Îi va vedea faţa cu strigăt de bucurie şi El îl întoarce pe om la dreptatea lui (= îl face pe om iarăşi drept – n.t.). 27 Atunci va cânta în faţa oamenilor zicând:..."

33,27 „nu m-a pedepsit": *litt.* „nu m-a cercetat".

33,28 „Izbăveşte": TM are „El a răscumpărat".

29 * Iată, toate acestea le lucrează Cel Puternic
* pe trei căi cu omul.
30 Ci a izbăvit sufletul meu din moarte,
ca viața mea să-L laude în lumină.
31 Pleacă-ți urechea, Iov, şi mă ascultă;
* taci, şi eu voi fi acela care voi grăi.
32 * De ai cuvinte, dă-mi răspuns!
* Grăieşte, căci eu vreau să-ți dau dreptate!
33 * De nu, tu să m-asculți pe mine!
* Taci, şi te voi învăța înțelepciunea!"

34

1 Vorbind iarăşi, Elius zice:
2 „Ascultați-mă, înțelepților!
Voi, ştiutorilor, plecați-vă urechea la ce[-i] bine!
3 * Pentru că urechea pune la încercare cuvintele
* şi cerul gurii gustă mâncarea.
4 * Să alegem o judecată pentru noi înşine,
* să cunoaştem între noi ce este bine.
5 Căci Iov a zis: «Drept sunt,
Domnul a dat deoparte pricina mea,
6 m-a înşelat în judecarea mea,
* aprigă e săgeata [ce mă loveşte], [deşi mă ştiu] fără strâmbătate.»
7 * Cine [mai] este ca Iov,
* care bea batjocura ca apa:

33,29 Ioan Gură de Aur are în plus „ca să-i schimbe sufletul". ♦ „pe trei căi": TM are „de două ori, de trei ori".
33,30 TM are: „Ca să izbăvească sufletul din moarte, să-l lumineze cu lumina celor vii."
33,31 „eu voi fi acela care voi grăi": gr. ἐγώ εἰμι traduce ebr. *'anokhī* – pronume de pers. I singular care apare în textele târzii şi sugerează o anume solemnitate.
34,2 „bine": gr. καλόν, „bine", „frumos". ♦ „la ce[-i] bine": TM are „la mine".
34,3-7 Versetele 3 şi 4 lipsesc din textul LXX, versetul următor este tradus literal, versetul 6 reprezintă o traducere parțială şi liberă, iar versetul 7 este omis.
34,5 „a dat deoparte pricina mea": *litt.* „a îndepărtat de la mine judecata mea".
34,6 „m-a înşelat": *litt.* „a mințit". ♦ Primul stih în TM: „Cu privire la dreptatea mea sunt [socotit] mincinos." ♦ „săgeata [ce mă loveşte]": *litt.* „săgeata mea".
34,7 „Cine [mai] este ca Iov": *litt.* „cine e om ca Iov".

[8] n-a păcătuit, nici n-a săvârşit nelegiuire,
n-a împărţit calea cu cei ce fac fărădelegi
mergând cu cei nelegiuiţi?
[9] Să nu spui: «Nu va fi cercetare a omului»;
ci este cercetare asupra lui de la Domnul.
[10] De aceea, voi cei pricepuţi cu inima, ascultaţi-mă!
Departe de mine să fac vreo nelegiuire înaintea Domnului
şi înaintea Celui Atotputernic să tulbur dreptatea!
[11] Dar El plăteşte omului după ce făptuieşte fiecare,
* şi în cărarea omului îl va găsi [pe el Domnul].
[12] Crezi tu că Domnul va face lucruri nepotrivite
sau că Atotputernicul va tulbura dreapta judecată?
[13] [El,] care a făcut pământul.
Cine e Cel care face [lumea] de sub cer şi toate câte sunt acolo?
[14] Căci dacă ar vrea să oprească
şi să[-Şi] ţină duhul la El,
[15] se va sfârşi tot trupul deopotrivă
şi orice muritor s-ar întoarce în pământ, de unde a şi fost plăsmuit.
[16] De n-ai luat aminte, ascultă acestea,
pleacă-ţi urechea la glasul cuvintelor.
[17] Vezi-L pe Cel care urăşte fărădelegile,
pe Cel care îi pierde pe cei răi,
fiind El veşnic drept.
[18] Nelegiuit e cel care îi spune unui rege: «Încalci legea!»
* şi «Preanelegiuitule!» unor cârmuitori;

34,8-9 În TM: „[8] Umblă în tovărăşie cu făptuitorii fărădelegii şi merge alături de oamenii ticăloşi. [9] Căci a spus: «Nu-i e de folos omului să-şi afle desfătarea în Dumnezeu!»"
34,10 „Departe de mine": *litt.* „să nu-mi fie mie". ♦ Stihurile al doilea şi al treilea în TM: „Departe e de Dumnezeu răutatea! Departe e de Cel Puternic nedreptatea!"
34,11 Din acest verset e tradus în LXX numai primul stih. Versetul din LXX fără adaosul lui Theodotion apare ca o sinteză a celor două stihuri. ♦ Al doilea stih în TM: „Îl răsplăteşte pe om după căile lui."
34,13 TM are: „Cine I-a încredinţat pământul şi cine L-a pus peste lumea întreagă?"
34,13 „câte sunt acolo": *litt.* „cele care sunt înlăuntru".
34,16 „De n-ai luat aminte": TM are „dacă ai înţelegere".
34,17 În TM: „Oare cine urăşte dreptatea [poate] cârmui? Oare pe Cel drept şi mare Îl socoteşti ticălos?"
34,18 Primul stih în TM: „Oare i se spune unui rege: «Nelegiuitule!»?"

19 cel care nu s-a ruşinat în faţa unui om de vază,
nici n-a ştiut s-aducă cinste celor puternici
şi nici să caute la faţa lor.
20 Dar fără folos se va dovedi strigarea lor şi rugămintea către om;
căci s-au purtat nelegiuit, cei neajutoraţi fiind daţi la o parte.
21 Căci El veghează peste faptele oamenilor,
nimic din ce fac ei nu-I scapă,
22 nici nu vor afla loc să se ascundă cei care săvârşesc fărădelegi;
23 * căci nu se va opri asupra unui om,
ci Domnul pe toţi îi priveşte,
24 Cel care cuprinde lucruri de nepătruns,
minunate şi măreţe, care nu au număr;
25 Cel care cunoaşte faptele lor
* va întoarce noaptea şi îi va smeri.
26 I-a nimicit pe cei nelegiuiţi,
ei erau văzuţi dinaintea Lui,
27 căci s-au întors de la legea lui Dumnezeu,
şi faptele Lui de dreptate nu le-au cunoscut,
28 * ca să aducă înaintea Lui strigătul săracului,

34,19 „nici n-a ştiut s-aducă cinste celor puternici": la Ioan Gură de Aur, „cel care nu a dat cinstire oamenilor". ♦ „să caute la": *litt.* „să se minuneze de". ♦ TM are: „Cel care nu caută la faţa căpeteniilor şi nu-i dă întâietate bogatului faţă de sărac, căci mâna Lui i-a făcut pe toţi."
34,20 TM are: „Într-o clipă mor şi în toiul nopţii poporul se răzvrăteşte şi trece, şi sunt îndepărtaţi tiranii, dar nu de mână [de om]" (text neclar, traducere conjecturală).
34,23 Versetul 23 este reprezentat în ediţiile hexaplare ca având primul stih adăugat după Theodotion, dar versetul prezent în vechea LXX constituie singur o sinteză a celor două stihuri din TM, care are: „Căci nu-i stabileşte omului un termen (?) să meargă la Dumnezeu la judecată."
34,24 În TM: „Îi zdrobeşte pe cei puternici fără să-i mai cerceteze şi-i aşază pe alţii în locul lor."
34,25 Versetul e reprezentat în LXX de primul stih; cel de-al doilea lipseşte din cauza modificărilor din versetele precedente.
34,26 TM are: „Ca pe nişte ticăloşi îi loveşte în văzul tuturor."
34,28-33 Aceste versete lipsesc din textul LXX. Absenţa lor este coerentă cu modificările operate înainte. ♦ Traducătorul LXX face ca personajul Elius să fie de nerecunoscut în LXX: dintr-un tânăr radical în indignarea sa moralistă, aşa cum apare în TM, devine în textul grec un apărător al celor privilegiaţi şi apologet convins al regelui. Elius din TM demontează mecanismele impostură şi dejoacă suprastructurile care ascund interese

* şi strigătul celor sărmani îl va asculta.
29 * El va da linişte, şi cine va osândi?
* Îşi va ascunde faţa, şi cine-L va vedea?
* Şi împotriva unui neam şi împotriva unui om, laolaltă,
30 * punând să domnească un om făţarnic din pricina nemulţumirii poporului.
31 * Fiindcă cineva Îi spune Celui Puternic: «Am luat, nu voi ţine zălog;
32 * din afară voi privi, arată-mi;
* dacă am săvârşit nedreptatea, nu o voi mai face.»
33 * Nu cumva de la Tine va primi plată pentru ea?
* Pentru că vei alunga, pentru că Tu vei alege şi nu eu;
şi ceea ce ştiai grăieşte!
34 Aşadar, cei înţelepţi cu inima vor spune acestea
şi bărbatul înţelept ascultă cuvântul meu.
35 Dar Iov nu a grăit cu pricepere,
cuvintele lui n-[au arătat] ştiinţă.
36 Totuşi, ia învăţătură, o, Iov,
să nu mai dai răspuns precum nebunii,
37 ca să nu sporim păcatele noastre:
nelegiuirea ne va fi pusă la socoteală nouă
[dacă] rostim cuvinte multe înaintea Domnului."

---

sordide. Acelaşi Elius, în textul LXX, se indignează împotriva celor care nu se înclină înaintea autorităţii. Unul pune în opoziţie dreptatea divină cu nedreptatea celor puternici, denunţă exploatarea, celălalt foloseşte elogii hiperbolice şi încurajează conformismul politic şi social.

34,29-30 TM are: „29 Dar dacă El nu face nimic (*litt.* stă liniştit – n.t.), cine osândeşte? Şi dacă El Îşi învăluie faţa, cine Îl poate zări? Dar El veghează asupra neamurilor şi asupra oamenilor laolaltă, 30 ca să nu domnească un om necredincios şi să nu se întindă curse poporului."

34,31-33 Textul e corupt şi greu de înţeles şi în ebraică, şi în greacă. O interpretare posibilă, bazată pe unele emendări ale TM, ar fi: „31 Dacă cineva Îi spune lui Dumnezeu: «Am fost amăgit, nu voi mai face răul; 32 ca să văd, învaţă-mă! Dacă am săvârşit nelegiuire, n-o voi mai face», 33 Dumnezeu ar trebui oare să pedepsească, după judecata ta? Dar ţie nu-ţi pasă. Aşa ai hotărât tu, dar nu eu! Ceea ce ştii, grăieşte!"

34,32 „din afară": *litt.* „fără mine/afară de mine".

34,37 TM are: „Dar el adaugă la păcatul său răzvrătirea, face zarvă (*litt.* bate din palme – n.t.) printre noi şi-şi sporeşte vorbele împotriva lui Dumnezeu."

35

[1] Vorbind mai departe, Elius zice:
[2] „Ce te-ai gândit [s-aduci] la judecată?
Cine eşti tu, de-ai spus: «Drept sunt înaintea Domnului»?
[3] Sau vei spune: «Ce[-I] voi face dacă păcătuiesc?»
[4] Eu îţi voi da răspuns ţie
şi celor trei prieteni ai tăi.
[5] Priveşte spre cer şi vezi,
uită-te bine la nori cât sunt de sus faţă de tine.
[6] Dacă ai păcătuit, ce[-I] vei face?
Dacă ai săvârşit multe fărădelegi, ce poţi să[-I] faci?
[7] Iar dacă eşti drept, ce-I vei da Lui?
* Sau ce va primi El din mâna ta?
[8] * [E pe potriva] unui om asemenea ţie nelegiuirea ta
* şi fiului omului, dreptatea ta.
[9] * Cei învinuiţi pe nedrept de mulţime vor striga,
* vor ţipa din pricina braţului multora.
[10] * Dar nu a spus [nimeni]: «Unde este Dumnezeu Cel care m-a făcut,
Cel care rânduieşte străjile de noapte,
[11] Cel care m-a deosebit de dobitoacele pământului
şi de păsările cerului?»

---

35 Ioan Gură de Aur comentează: „Vezi cu cât e Dumnezeu mai presus de tine! El nu pierde nimic dacă tu păcătuieşti şi nu câştigă nimic dacă tu eşti drept. Nu-L putem lăuda pe Dumnezeu după cum merită, dar este important să-L lăudăm pentru purtarea Lui faţă de noi" (*cf.* XXXV,1-4).

35,3 TM are: „Căci ai zis «Ce-ţi pasă? Ce folos am de-am păcătuit sau nu?»"

35,6 „ce[-I] vei face... să[-I] faci": TM are „ce-I faci Lui... ce-I vei face".

35,7-10.12 Absenţa din LXX a stihurilor marcate cu asterisc în vv. 7-10 duce la o lectură în continuitate a primului stih din v. 7 şi ultimului din v. 10. O astfel de lectură lasă fragmentul de la stihul al doilea din v. 10 până la primul stih din v. 12 fără predicat. E vorba de o omitere voluntară a acestui grup de versete (7b-10a). Motivele acestei suprimări sunt probabil de ordin teologic pentru 7b, diplomatic pentru v. 9. Dacă v. 9 a fost suprimat, a devenit necesară şi suprimarea continuării acestuia, astfel încât v. 10 este tradus numai în partea a doua. Pentru că în felul acesta v. 12 devenea de neînţeles, traducătorul a hotărât să renunţe şi la primul stih din v. 12.

35,10 „rânduieşte străjile": TM are „inspiră cântece".

35,11 TM are: „Ne învaţă mai mult decât pe dobitoace şi mai mult decât pe păsările cerului ne-a înţelepţit."

12 * Acolo vor striga cei răi şi nu-i va asculta
din pricina trufiei lor.
13 Căci Domnul nu vrea să vadă lucruri fără noimă;
El Însuşi, Cel Atotputernic cercetează
14 pe cei ce săvârşesc fărădelegi şi mă va izbăvi.
Judecă-te înaintea Lui, de poţi să-L lauzi aşa cum este.
15 * Şi acum, pentru că nu stă să ia seama la mânia Sa
* şi nu-I pasă prea mult de greşeală,
16 * Iov degeaba îşi deschide gura,
* întru neştiinţă îşi îngreunează vorbele."

36

1 Vorbind mai departe, Elius a mai spus:
2 „Îngăduie-mă încă puţin, ca să te-nvăţ;
căci încă mai am [multe] de spus.
3 Aducându-mi de departe ştiinţa,
din faptele mele voi spune lucruri drepte
4 după adevăr, iar nu vorbe nedrepte;
[dar] tu pricepi greşit.
5 Să ştii că Domnul nu-l va lepăda pe cel nevinovat.
* Puternic în tăria inimii,
6 * celui nelegiuit nu-i va da nicicând viaţă,
* dar celor săraci le va face dreptate.

35,13 „cercetează": *litt.* „e privitorul/cercetătorul".
35,13-14 De la al doilea stih din v. 13, TM are: „Şi Cel puternic nu ia seama 14 nici când tu zici că nu-L vezi, procesul e în faţa Lui şi tu aştepţi."
35,15-16 Aceste versete lipsesc din LXX fără să lase vreo urmă care să indice faptul că ar fi existat în textul original. În versetul 15 apare un *hapax* biblic, *paş*, „nebunie, răzvrătire", care complică sensul v. 15. În TM acesta este: „Şi acum, dacă mânia Lui nu mustră şi nu ia seama la răzvrătire..."
36,2 „încă mai am [multe] de spus": *litt.* „încă mai e vorbire în mine". TM are în plus „pentru/în favoarea lui Dumnezeu".
36,3 Al doilea stih în TM: „Şi Celui care m-a făcut să-I dau dreptate."
36,4 Al doilea stih în TM: „Ci unul cu ştiinţă desăvârşită este lângă tine."
36,5 Al doilea stih în TM: „Iată, Dumnezeu este puternic şi nu alungă [pe nimeni], puternic în tăria inimii."
36,6 „le va face dreptate": *litt.* „le va da hotărâre/sentinţă".

7 * De la cel drept nu-Şi va întoarce ochii;
* şi îi va aşeza cu regii pe tron,
* şi spre izbândă, şi vor fi înălţaţi.
8 * Şi dacă vor fi legaţi cu cătuşe
* [şi] vor fi înfăşuraţi în funiile sărăciei,
9 * le va face cunoscute faptele lor
* şi greşelile lor, pentru că s-au [crezut] puternici.
10 Dar pe cel drept îl va asculta;
* şi a zis să se întoarcă de la nedreptate.
11 * Dacă vor asculta şi Îi vor sluji,
* îşi vor sfârşi zilele în bunăstare
* şi anii lor în strălucire.
12 Dar pe nelegiuiţi nu-i izbăveşte fiindcă nu vor să-L cunoască pe Domnul şi, dojeniţi fiind, nu s-au supus.
13 * Şi cei cu inima făţarnică vor rândui mânie;
* nu vor striga [după ajutor], că i-a legat.
14 Să piară deci din tinereţe sufletul lor
şi viaţa lor [să fie] străpunsă de îngeri,
15 pentru că l-au strâmtorat pe cel slab şi neputincios;
dar [El] va scoate la iveală judecata celor blânzi.
16 * Şi, pe lângă aceasta, te-a ademenit din gura duşmanului;

36,9 „s-au [crezut] puternici": textul gr. are viitorul, redare automată a formei de „imperfect" din ebraică.
36,10 Primul stih în TM: „Şi le deschide urechile la mustrare."
36,10-11 Din LXX mai lipsesc al doilea stih din v. 10 şi v. 11 în întregime. În acest capitol traducătorul a operat o simplificare a textului, atenuând virulenţa unor afirmaţii şi rămânând într-un cadru general.
36,11 „bunăstare": plural în greacă; *litt.* „bunuri". ♦ „strălucire": gr. εὐπρέπεια, „demnitate", „maiestate", „bună cuviinţă" (traducerea tradiţională este „mare cuviinţă").
36,12 TM are: „Iar dacă nu ascultă, vor pieri străpunşi de suliţă şi vor muri fără să ştie."
36,14 „Să piară": TM are „piere". ♦ „[să fie] străpunsă de îngeri": TM are „şi viaţa lor, printre desfrânaţi" – aluzie la idolatrie şi la prostituţia „sacră" ce se practica pe lângă templele păgâne.
36,15 TM are: „Dar El îl izbăveşte pe sărac prin [însăşi] sărăcia lui şi prin suferinţă îi deschide urechea."
36,16 TM are: „Şi pe tine vrea să te tragă afară din gura strâmtorării, la loc larg fără oprelişti, iar masa ta [să fie] plină de tot belşugul (*litt.* grăsime – n.t.)." ♦ „învolburare": gr. κατάχυσις este o interpretare greşită a ebr. *mūṭāq* („constrângere", „strâmtorare"). ♦ „îmbelşugată": *litt.* „plină de grăsime". ♦ Versetul 16 lipseşte din LXX. Începând cu

* adâncul – învolburare-i dedesubtul lui;
* şi s-a prăbuşit masa ta îmbelşugată.
17 Nu va lipsi judecata de la cei drepţi,
18 dar peste nelegiuiţi va fi mânie
* din pricina darurilor nelegiuite, pe care le-au primit pentru nedreptăţi.
19 Să nu te abată de bunăvoie mintea
de la cererea celor neputincioşi care sunt în nevoie,
* şi [nici] pe toţi cei care-şi întăresc puterea.
20 * Să nu întinzi de noapte
* ca să urce popoarele în locul lor.
21 Ci ai grijă să nu săvârşeşti lucruri fără noimă;
* căci prin aceasta te-ai eliberat de sărăcie.
22 * Iată, Cel Puternic va fi tare în puterea Sa;
căci cine stăpâneşte ca El?
23 Cine este cel care cercetează faptele Lui
sau cine a spus: «A săvârşit strâmbătăţi»?
24 Aminteşte-ţi că [mai] mari sunt lucrările Lui
* decât cele [peste] care stăpânesc oamenii.
25 * Tot omul a văzut în sinea sa
câţi muritori au fost străpunşi.
26 * Iată, Cel Puternic e mare şi nu-[L] vom cunoaşte;
* numărul anilor Lui este şi el fără sfârşit.

---

versetul 16 discursul direct reapare în textul ebraic şi, o dată cu el, o oarecare dezordine în expunerea acestui personaj emoţionat de propria lui înflăcărare. Traducătorul reacţionează cu întârziere ca şi cum ar avea nevoie de un timp de acomodare pentru schimbarea de persoană. El face acest lucru abia în v. 19 şi în alt context decât cel din modelul ebraic.

36,17-18 În TM textul e dificil. Una din interpretările posibile: „17 Atunci tu vei face judecată celor răi şi mâinile tale vor împărţi dreptatea. 18 Dar ia seama ca bogăţia să nu te ademenească şi vreun dar bogat să nu te corupă!" (Terrien).

36,19-21 Şi în TM textul e la fel de neinteligibil; fiecare traducător propune diferite emendări pentru a-i da cât de cât un sens. ♦ Versetul 20 nu e reprezentat în textul LXX şi e greu de înţeles în continuarea v. 19. Traducătorul a omis voluntar acest verset. Al doilea stih al versetului 21 n-a lăsat nici o urmă în textul LXX.

36,22 „cine stăpâneşte ca El": *litt.* „cine este stăpân ca El". ♦ Versetul 22 marchează începutul ultimei secţiuni din discursul lui Elius, rezervat atotputerniciei divine.

36,24 „lucrările": TM are „lucrarea". ♦ Al doilea stih în TM este: „pe care au cântat-o oamenii."

36,25 Al doilea stih în TM este: „omul o priveşte de departe."

27 Sunt numărate la El şi picăturile de ploaie,
* şi vor fi revărsate din ploaie într-un nor.
28 Cele îmbătrânite se vor scurge,
iar norii au umbrit nenumăraţi muritori.
28a * A rânduit o vreme pentru vite,
şi [ele] ştiu rânduiala culcuşului.
28b De toatea acestea nu este uimită mintea ta
[şi] nu ţi se îndepărtează inima de trup?
29 * Şi de-nţelege cineva împrăştierile norului,
* măsurile cortului lui,
30 * iată, întinde peste el nenorocirea
* şi adâncimile mării le-a acoperit.
31 * Căci prin ei va judeca popoare,
* va da hrană celui ce e puternic.
32 * În mâini a ascuns lumina
* şi i-a poruncit [să meargă] către ţintă;
33 * îl va vesti despre aceasta pe prietenul Său;
* [dar e] agoniseală şi pentru nedreptate."

37

1 * „Şi la aceasta s-a tulburat inima mea
* şi a alunecat de la locul ei.
2 * Ascultă o vestire în urgia mâniei Domnului
* şi o vorbire din gura Lui va ieşi.
3 * Sub întregul cer [e] stăpânirea Lui

36,28 „norii": singular în greacă. ♦ „nenumăraţi": *litt.* „negrăiţi". ♦ TM are: „Iar norii o revarsă şi o picură deasupra multor oameni." ♦ Versetele 28a şi 28b sunt plusuri LXX.
36,29 „măsurile": singular în greacă; *litt.* „egalitatea". TM are „tunetele".
36,30 „nenorocirea": în text ηδω – transliterare aproximativă a unui ebraic *'IDW*, „nenorocirea lui"; TM are *WRW*, „lumina lui" (*cf.* LEH, *s.u.*).
36,31 „celui ce e puternic": TM „din belşug" (*litt.* „spre a înmulţi").
36,32 „către ţintă": *litt.* „spre ce/cine îi iese în cale".
36,33 TM are: „Tunetul (cuvântul are un omograf care înseamnă «prieten» – n.t.) Său vesteşte despre El, chiar şi turmele [Îi simt] venirea." Stihul al doilea este neclar şi s-au propus şi alte emendări.
37,3 „lumina Lui": TM are „fulgerul Lui". Se considera că pământul este plat ca un disc, astfel încât fulgerul putea să-i atingă marginile. ♦ „marginile": *litt.* „aripile".

* şi lumina Lui până la marginile pământului.
4 * În spatele Lui va striga un glas,
* va tuna cu glasul măreţiei Sale
* şi nu-i va schimba, căci se va auzi glasul Lui.
5 * Va tuna Cel Puternic cu glasul Său lucruri minunate;
căci a făcut lucruri mari, pe care noi nu le ştiam,
6 poruncind zăpezii: «Du-te peste pământ!»
* şi vijelia [de] ploaie – vijelia ploilor puterii Lui.
7 * Pe mâna fiecărui om pune pecete,
pentru ca fiecare om să-şi cunoască slăbiciunea.
8 Au intrat fiarele la adăpost,
s-au odihnit în culcuş.
9 Din cămările lor vin vijeliile,
din vârful munţilor, frigul.
10 * Şi din suflarea Celui Puternic va da îngheţ
şi duce apa pe unde vrea;
11 * şi [dacă] un nor se aşază peste cel ales,
* lumina Lui va risipi norul.
12 * Şi el va răsuci în vârtej [norii]
* călăuzindu-i spre lucrările lor;
* toate câte le-a poruncit lor,
toate au fost rânduite de El pe pământ,
13 * fie spre mustrare, fie spre pământul Lui,
* fie [vrednic de] îndurare îl va găsi.
14 Pleacă-ţi urechea la acestea, Iov;
stai şi ia seama la puterea Domnului.
15 Ştim că Dumnezeu Şi-a orânduit lucrările,
lumină făcând din întuneric.

37,4 „măreţiei": gr. ὕβρις, *litt.* „trufie, orgoliu, obrăznicie".
37,10 Stihul al doilea în TM: „şi întinderile de apă se întăresc."
37,11 TM are: „El încarcă cu umezeală norii, împrăştie norul fulgerul Lui" (?).
37,12 „călăuzindu-i": textul are θεεβουλαθω, care reprezintă transliterarea ebraicului *taḫ*^{e}*būlatō*, „călăuzirea Lui".
37,15-18 TM are: „[15] Ştii tu oare planul lui Dumnezeu asupra lor şi cum face să strălucească fulgerul în norii Săi? [16] Cunoşti tu clătinarea norilor, minunăţii ale unei ştiinţe desăvârşite? [17] Când hainele tale sunt fierbinţi şi pământul e nemişcat sub vântul de miazăzi, [18] ai întărit tu împreună cu El norii ca pe o oglindă de metal turnat?"

16 El ştie împărţirea norilor
şi căderile uluitoare ale celor răi.
17 Dar veşmântul tău [este] cald;
totuşi [este] linişte pe pământ.
18 * Vei întări împreună cu El cele învechite,
* [vor fi] puternice precum priveliştea unei revărsări.
19 De ce? Învaţă-mă ce-I vom spune
şi să încetăm a mai vorbi multe.
20 Oare o carte sau un cărturar mi-a stat alături
ca, stând în picioare, să amuţesc pe cineva?
21 Nu toţi pot vedea lumina,
* departe strălucind în cele învechite, aşa cum [este] de la El pe nori.
22 De la miazănoapte [vin] norii ce strălucesc ca aurul;
peste acestea mare [este] slava şi cinstea Celui Atotputernic.
23 Şi nu găsim pe nimeni asemenea Lui în putere;
Cel care judecă cele drepte, nu crezi că-i dă ascultare?
24 De aceea se vor teme de El oamenii,
se vor teme de El şi cei înţelepţi cu inima."

38

1 După ce s-a oprit Elius din vorbire, i-a vorbit Domnul lui Iov prin vijelie şi prin nori:
2 „Cine [este] acesta care-şi ascunde sfatul de Mine,
care îşi ţine cuvintele în inimă şi crede că le tăinuieşte de Mine?

37,19 TM are în plus „din pricina întunericului".
37,20 În TM textul e foarte neclar.
37,21-22 În TM versetul continuă descrierea furtunii de vară: „21 Deodată nu se mai vede lumina strălucitoare, [ascunsă] de nori, apoi vântul trece şi îi mătură. 22 De la miazănoapte vine [lucire de] aur; în jurul lui Dumnezeu, măreţie înfricoşătoare."
37,23 „nu crezi că-i dă ascultare?": TM are „El nu înjoseşte".
38,1 TM are: „I-a răspuns *YHWH* lui Iov din mijlocul furtunii." ♦ Augustin aseamănă acest răspuns pe care Dumnezeu i-l dă lui Iov cu teofania manifestată lui Moise sau cu schimbarea la faţă a Domnului în faţa celor trei ucenici pe munte (*Annotationes in Iob* 38).
38,2 În TM (*litt.*): „Cine e acesta care întunecă sfatul cu vorbele sale lipsite de cunoaştere?" ♦ Augustin interpretează astfel acest verset: nimeni nu trebuie să considere că suferinţa care îl loveşte nu este pe merit, căci omul păcătuieşte cu fapta, cu vorba, cu gândul; de asemenea, suferinţa este folositoare (*Annotationes in Iob* 38).

[3] Încinge-ți coapsele ca un bărbat,
Eu te voi întreba iar tu-Mi vei da răspuns.
[4] Unde erai când Eu îi așezam pământului temelie?
Spune-mi, dacă ești înzestrat cu pricepere!
[5] Cine i-a hotărât măsurile, dacă știi?
Sau cine a întins frânghia peste el?
[6] În ce au fost înfipte inelele lui?
Cine i-a pus piatra unghiulară?
[7] Când stelele au fost făcute
toți îngerii Mei M-au lăudat cu glas puternic.
[8] Am ferecat marea cu porți,
când tremura de neastâmpăr ieșind din sânul maicii sale,
[9] și i-am făcut din nor veșmânt,
în ceață am înfășat-o;
[10] i-am pus hotare
înconjurând-o cu încuietori și porți;
[11] i-am zis: «Pân-aici vei veni și nu vei trece mai departe,
ci în tine însăți se vor zdrobi valurile tale.»
[12] Oare în vremea ta am rânduit lucirea zorilor,
iar luceafărul văzut-a unde îi este locul,

38,3 „Îmi vei da răspuns": TM are „Îmi vei aduce la cunoștință". ♦ „Încinge-ți coapsele ca un bărbat": pentru Augustin, aceste cuvinte reprezintă un îndemn la adresa slujitorilor lui Dumnezeu ca ei să suporte încercările grele, supărările amare cu scopul de a se detașa de plăcerile senzuale și de a se îndepărta de la rătăciri (*Annotationes in Iob* 38).
38,5 „frânghia": e vorba de funia de măsurat.
38,6 „înfipte inelele" : TM are „afundate temeliile".
38,7 TM are: „Pe când stelele dimineții aclamau laolaltă și înălțau strigăt de bucurie toți fiii lui Dumnezeu." ♦ „toți îngerii Mei": aceștia sunt, pentru Augustin, predicatorii Evangheliei (*Annotationes in Iob* 38). ♦ Pentru Ioan Gură de Aur, aceste cuvinte constituie dovada că îngerii sunt primele făpturi din univers (*cf.* XXXVIII,7).
38,11 „nu vei trece mai departe": *litt.* „nu vei depăși". ♦ Dumnezeu a stabilit niște limite pentru suferințele provocate de diavol lui Iov și, de asemenea, a spus valurilor mării (= dezbinărilor și războaielor) până unde pot amenința corabia Bisericii (Augustin, *Annotationes in Iob* 38).
38,12 „în vremea ta": se mai poate înțelege și „în fața ta" sau „deasupra ta". ♦ TM are: „Oare în zilele tale ai poruncit dimineții și le-ai arătat zorilor locul lor." ♦ Pentru Augustin, lucirea zorilor este ziua învierii. Hristos este întâiul născut dintre cei morți, capul Bisericii, pe care cei care formează trupul Lui trebuie să-L urmeze în învierea viitoare a sfinților (*Annotationes in Iob* 38).

[13] ca să cuprindă marginile pământului,
să-i scuture pe nelegiuiți de pe el?
[14] Sau tu, luând tină, ai plămădit o ființă vie
și, înzestrând-o cu vorbire, ai așezat-o pe pământ?
[15] Ai îndepărtat de la nelegiuiți lumina,
brațul celor trufași l-ai frânt?
[16] Ajuns-ai până la izvorul mării
și pe cărările adâncului ai pășit?
[17] Ți se deschid de teamă porțile morții,
străjerii lăcașului morților, văzându-te, s-au tupilat?
[18] Ți s-a dat de știre lărgimea de sub cer?
Hai, spune-mi câtă este!
[19] În ce ținut își are sălaș lumina,
și întunericului, cum îi este locul?
[20] Putea-vei oare să Mă duci la hotarele lor,
și știi cumva cărările lor?
[21] De bună seamă știu că pe atunci erai născut
și numărul anilor tăi este mare.
[22] Ajuns-ai la vistieriile zăpezii
și vistieriile grindinei le-ai văzut.
[23] Îți sunt puse deoparte pentru ceasul [când vin] dușmanii,
pentru ziua de bătălie și de război.

38,13 „marginile": *litt.* „aripile". Imaginea este aceea a scuturării unei pături.
38,14 TM are: „El se preschimbă ca argila de pecete (= devine roșu – n.t.) și stă ca un veșmânt." Imagine a răsăritului ce colorează pământul și-i arată contururile ferme.
38,15 TM are: „Iar cei răi sunt lipsiți de lumina lor și brațul ce se ridica se frânge."
38,17 „Ți se deschid de teamă": TM are „ți s-au arătat". ♦ Al doilea stih în TM: „Și porțile umbrei morții le-ai văzut?" ♦ Dumnezeu deține puterea asupra vieții și asupra morții; lăcașul morților este o închisoare peste care e stăpân (*cf.* Ioan Gură de Aur, XXXVIII,17).
38,18 „câtă este": TM are „dacă o știi pe toată".
38,19 Augustin comentează: cuvintele Domnului sunt lumină și dau pricepere copiilor. Întunericul se află în noi atunci când refuzăm să fim ca pruncii. Cei care s-au despărțit de Dumnezeu, cei care nu L-au preamărit au o inimă întunecată și de aceea ei înșiși au devenit lăcașul întunericului. Întunericul poate fi și locul în care vor ajunge păcătoșii îndârjiți (*cf. Annotationes in Iob* 38).
38,20 „să Mă duci": TM are „să le duci".
38,21 „știu că": TM are „tu știi pentru că".
38,23 „Îți sunt puse deoparte": TM are „Eu le-am pus deoparte".

[24] De unde purcede înghețul
sau se împrăştie vântul de miazăzi peste tot ce e sub cer?
[25] Cine a pregătit făgaş pentru ropotul de ploaie,
o cale pentru vijelie?
[26] * Ca să plouă pe pământul pe care nu se află om,
* în pustiu, unde nu-i nimeni,
[27] * ca să hrănească [loc] necălcat şi nelocuit
* şi să-l facă să odrăslească verdeață?
[28] Cine este părintele ploii?
Şi cine zămislit-a stropii de rouă?
[29] Din pântecele cui iese gheața,
chiciura în cer cine-a născut-o,
[30] care coboară precum apa care curge?
Fața adâncului cine-a-ntărit-o?
[31] Ai priceput [tu cum e] legătura Pleiadelor
şi îngrădirea Orionului [tu] ai deschis-o?
[32] * Sau vei deschide [constelația] Mazurot la timpul ei

38,24 Vântul de miazăzi, Notos, este vântul cald care aduce ploaia. ♦ „înghețul": TM are „lumina".

38,26-27 Aceste versete nu apar în textul LXX. În contextul TM, cele două versete constituie o dezvoltare a v. 25. Probabil că traducătorul grec a suprimat cele două versete şi nu a reținut din ele decât ideea concretă a ploii, renunțând să redea pasajul despre un pământ pustiu, arid şi nelocuit, dezvoltare care, după părerea sa, se îndepărta de mesajul de bază.

38,27 „să hrănească": gr. χορτάζω, *litt.* „a hrăni animalele, a furaja".

38,29 Pentru Ioan Gură de Aur, imaginile de zămislire şi naştere trimit la Cel care este cauza primă şi unică şi evidențiază că făpturile erau modelate chiar înainte de a fi realizate pe deplin (*cf.* XXXVIII,22).

38,30 „Fața adâncului cine-a-ntărit-o": Ioan Gură de Aur are „fața celui nelegiuit cine a înmuiat-o", variantă prezentă şi în *Codex Alexandrinus*. ♦ Primul stih în TM: „când se prefac (*litt.* ascund – n.t.) apele în piatră."

38,31 TM are: „Eşti tu în stare să înnozi legăturile Pleiadelor şi funiile Orionului să le desfaci?"

38,32 „luceafărul de seară, cu pletele lui": TM are „Ursa [mare] cu fiii ei".

38,32-34 Aceste versete lipsesc din comentariul lui Ioan Gură de Aur. ♦ V. 32 este semnalat în edițiile post-origeniene ca lipsind din textul LXX. Este vorba despre o omitere voluntară din partea traducătorului grec; v. 33 nu traduce literal v. corespunzător din textul ebraic, chiar dacă îi confirmă mesajul; traducătorul grec a suprimat v. 32 reținând ideea schimbării direcției astrelor; este posibil ca traducătorul grec să se fi aflat în

* şi luceafărul de seară, cu pletele lui: le vei mâna tu?
[33] Ştii tu schimbările cerului
sau cele care se petrec o dată [cu ele] sub cer?
[34] Vei chema norul cu glasul,
şi [el], tremurând în ropot de ploaie, te va asculta?
[35] Vei trimite fulgerele şi [ele] se vor duce?
Îţi vor spune oare: «Ce-i?»
[36] Cine a dat femeilor priceperea de-a ţese
sau ştiinţa de-a broda?
[37] Cine [e] cel ce numără norii cu înţelepciune
şi a înclinat cerul spre pământ?
[38] S-a revărsat pulberea ca ţărâna,
dar am lipit-o făcând-o cub de piatră.
[39] Vâna-vei oare pentru lei mâncare,
poftele şerpilor le vei sătura?
[40] Căci plini sunt ei de teamă-n culcuşurile lor
şi stau în păduri tupilaţi la pândă.
[41] Cine i-a pregătit corbului mâncare?
Căci puii lui au strigat la Domnul
pe când rătăceau căutându-şi hrană."

---

imposibilitatea de a traduce termeni astronomici cărora nu le putea găsi un echivalent precis în greacă, cum ar fi de exemplu *mazzārōth*.

38,34 „te va asculta": TM are „te va acoperi".

38,35 „Ce-i?": TM are „Iată-ne!".

38,36 TM are: „Cine a aşezat în *ṯuḥōth* înţelepciune şi a pus în *śekhᵉwī* înţelegere?" Apar aici două cuvinte enigmatice. Primul, *ṯuḥōth*, a fost interpretat ca „lăuntrul omului" (inima), sau ca „nor", sau, făcându-se legătura cu zeul Thot, ca pasărea egipteană ibis (în paralel cu sensul „cocoş" pentru celălalt cuvânt, *śekhᵉwī*). Cel de-al doilea termen, *śekhᵉwī*, poate însemna şi „apariţie cerească, fenomen".

38,37 „cu înţelepciune": Ioan Gură de Aur are „de înţelepciune", ceea ce dă o frumoasă expresie poetică, „nori [plini] de înţelepciune" (XXXVIII,28). ♦ Al doilea stih în TM: „Şi burdufurile cerului le apleacă."

38,38 TM are: „Pentru ca pulberea să se adune grămadă, iar bulgării să se lipească între ei."

38,39 „poftele": gr. ψυχή, „sufletul", ca sediu al dorinţelor. ♦ „şerpilor": TM are „puilor de lei".

38,39-41 Ioan Gură de Aur apropie pasajul de Mt. 6,26-30 („Priviţi păsările cerului... iarba câmpului"): faptul că Dumnezeu Se îngrijeşte şi de sălbăticiuni arată belşugul providenţei Lui (*cf.* XXXVIII,33).

38,40 „plini sunt ei de teamă": TM are „tupilaţi". ♦ Al doilea stih în TM: „Stau la pândă în tufişuri."

39

[1] * „Ai cunoscut tu oare vremea când fată capra sălbatică de stâncă,
păzit-ai tu chinurile naşterii la căprioare?
[2] Ai numărat [câte] luni întregi [au] până la fătare
şi de durerile lor le-ai dezlegat?
[3] Le-ai hrănit tu puii fără teamă?
* Durerile lor le vei îndepărta?
[4] * Se vor despărţi [de ele] puii lor, se vor înmulţi prin urmaşi
* [ce] vor pleca şi nu se vor [mai] întoarce la ele.
[5] Cine i-a dat drumul în libertate măgarului sălbatic,
legăturile lui cine le-a dezlegat?
[6] Eu i-am dat spre locuire pustiul
* şi sărătura [drept] sălaş:
[7] el râde de mulţimile din cetate
şi mustrarea strângătorului de biruri n-o aude.
[8] * Va cerceta munţii pentru păşunea sa
* şi după orice verdeaţă e în căutare.
[9] Oare va vrea unicornul să te slujească
sau să se culce la ieslea ta?
[10] Vei lega în chingi jugul lui
sau va trage brazde pentru tine în câmpie?
[11] Te-ai încrezut oare în el, căci multă-i e puterea,
şi-i vei lăsa lui treburile tale?
[12] Te vei încrede că-ţi va aduce înapoi recolta
şi că o va căra la aria ta?

39,3 TM are: „Ele îngenunchează, îşi nasc puii şi scapă de dureri."

39,5-8 Aceste versete în textul ebraic se opresc asupra măgarului sălbatic. Din pasajul respectiv LXX a reţinut numai vv. 5, 6 (doar primul stih) şi 7. Pentru partea absentă din v. 6 se poate presupune fie că reprezintă o glosă ulterioară, fie că traducătorul grec a omis-o de bunăvoie. Se poate, de asemenea, presupune că traducătorul a considerat acest al doilea stih ca o repetare a primului şi că l-a omis din motive de economie poetică. V. 8 este mai puţin repetitiv şi pare a dezminţi informaţiile din v. 6. În v. 6 măgarul sălbatic se găsea în deşert şi în terenurile sărate. În v. 8 este plasat în munţi. Această aparentă incoerenţă poate sugera instabilitatea şi insaţietatea animalului (*cf.* Gorea, *ad loc.*).

39,6 „locuire": gr. διαίτα, *litt.* „fel de trai" şi de aici „locuinţă". *Cf.* nota 8,6.

39,7 „strângătorului de biruri": TM are „celui ce mână [măgarii]".

39,9 „unicornul": TM are „taurul sălbatic".

13 * Aripă a celor ce se desfată [are] struțul,
* de vor avea pui barza şi şoimul...;
14 * căci îşi va lăsa pe pământ ouăle
* şi în țărână le va încălzi,
15 * şi a uitat că piciorul le [poate] împrăştia
* şi că fiarele câmpului le [pot] zdrobi;
16 * se poartă aspru cu puii ca să nu mai fie ai săi,
* în zadar a trudit fără teamă;
17 * căci Dumnezeu i-a amuțit înțelepciunea
* şi nu i-a făcut parte de pricepere.
18 * [Dar,] când [vine] vremea, se va ridica pe sus
* şi va râde de cal şi de călărețul lui.
19 Oare tu ai înveşmântat calul cu putere
şi i-ai înfăşurat grumazul cu spaimă?
20 I-ai pus de jur-împrejur armură
şi slava pieptului lui [i-ai făcut-o] din cutezanță?
21 Lovind cu copitele se înalță mândru în câmpie,
porneşte pe câmpie cu putere;
22 când îi iese în cale săgeata, el râde

39,13 Text neclar în TM: traducătorii recurg la conjecturi pe baza Targumului. S-ar putea înțelege: „Struțul bate vioi din aripi, de parcă ar avea pene ca barza." Barza e numită *ḥasīdhäh*, „credincioasa/iubitoarea", şi e pusă în opoziție cu struțul, care nu are grijă de ouă.
39,13-18 Pasajul cu privire la struț (vv. 13-18) este absent din textul LXX. În LXX se trece de la descrierea unicornului (vv. 9-12) la cea a calului (vv. 19-25). Se poate presupune că pasajul a fost omis din textul LXX de către traducător sau că reprezintă un adaos târziu în textul ebraic.
39,13 Primul stih, *litt.* „aripă a celor ce se desfată *neelasa*": traducătorul grec a transliterat ebr. *ne'elāsāh*, „fălfăie". TM are: „Aripa păsărilor cu strigăt pătrunzător (= struți) fălfăie." ♦ „barza şi şoimul": în textul grecesc ασιδα... νεσσα, care transliterează aproximativ ebr. *hasīdāh*, „barză", şi *noṭāh*, „penaj". TM are: „cum ar fi aripa de barză şi penele [de şoim?]."
39,19 „ai înveşmântat calul cu putere": Augustin vede aici portretul martirului, martor înflăcărat al credinței, a cărui putere nu vine de la el, ci de la Domnul (*Annotationes in Iob* 39). ♦ „spaimă": TM are „freamăt", interpretat de mulți traducători „coamă".
39,20 TM are: „Tu i-ai dat să sară precum lăcusta; măreția nechezatului lui e spaimă."
39,21 „pe câmpie": TM are „împotriva armelor".
39,22 „sabiei": *litt.* „fierului". ♦ Primul stih în TM: „Îşi bate joc de spaimă şi nu e descumpănit."

şi nu se dă înapoi din faţa sabiei;
23 pe el se fălesc arcul şi sabia
24 şi cu mânie va-nghiţi pământul,
şi nu se va încrede, până nu-i va da semn trâmbiţa;
25 dar când dă semn trâmbiţa, el spune: «Hai!»,
şi de departe adulmecă războiul, sărind şi nechezând.
26 Oare prin ştiinţa ta s-a oprit şoimul
desfăcându-şi aripile nemişcat, privind către miazăzi?
27 Sau la porunca ta se-nalţă acvila,
şi vulturul, aşezându-se peste pui, rămâne să-nnopteze
28 * pe piscul stâncii şi-n ascuns?
29 De acolo îşi caută hrană,
* de departe ochii lui cercetează;
30 iar puii lui se murdăresc cu sânge
şi oriunde sunt stârvuri, pe dată sunt aflaţi [şi ei acolo]."

40

1 * Şi i-a răspuns Domnul Dumnezeu lui Iov şi i-a zis:

39,23 TM are: „Pe el zăngăne tolba cu săgeţi, fulger de lance şi de suliţă."
39,24 „cu mânie": TM are „cu freamăt şi nerăbdare". ♦ „nu se va încrede, până...": TM are „nu poate fi ţinut în loc când...".
39,25 „Hai!": *litt.* „bine!", gr. εὖγε. În TM *he'āḥ*, onomatopee ce exprimă bucuria.
39,26 „s-a oprit": TM are „se înalţă în zbor". ♦ „către miazăzi": cei vechi considerau că şoimul îşi desface aripile către vântul din sud pentru ca penele să i se regenereze mai uşor datorită căldurii. Această observaţie a fost confirmată şi în Evul Mediu (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).
39,28-29 V. 28 şi al doilea stih din v. 29 lipsesc din LXX. Traducătorul a comprimat elementele găsite în v. 28, subordonându-le dublei interogaţii din v. 27. Din al doilea stih al v. 29 nu rămâne în textul scurt al LXX nici o urmă. Se poate ca traducătorul grec care a omis prin concizie v. 28 să fi renunţat şi la a doua parte a versetului următor, pe care probabil l-a considerat redundant (*cf.* Gorea, *ad loc.*).
39,30 „se murdăresc cu sânge": TM are „beau sânge". ♦ „şi oriunde sunt stârvuri, pe dată sunt aflaţi [şi ei acolo]": locuţiune proverbială. ♦ Înţelepciunea şi providenţa divină se manifestă în toate făpturile, chiar şi în cele care sunt socotite inutile (*cf.* Ioan Gură de Aur, XXXIX,5).
40,1-2 Aceste versete lipsesc din textul LXX, care îl punea pe Iov să răspundă în vv. 3-5, fără ca mai înainte să existe o intervenţie divină corespunzătoare primelor două versete ale textului ebraic. În urma confruntării răspunsului dat de Iov în ebraică şi în

[2] * „Se dă oare în lături de la judecată cu Cel Puternic,
* cel care-L mustră pe Dumnezeu nu-i va răspunde?”
[3] Iar Iov I-a răspuns Domnului şi a spus:
[4] „De ce să mă mai judec, de vreme ce am fost dojenit chiar când Îl mustram pe Domnul,
de vreme ce am auzit acestea, [eu] care sunt nimic?
Eu ce răspuns să dau la acestea?
Mâna mi-o voi pune peste gură;
[5] o dată am grăit, dar a doua oară n-o voi [mai] face.”
[6] Răspunzând iarăşi, Domnul i-a zis lui Iov din nor:
[7] „Nu, ci încinge-ţi coapsele ca un bărbat,
Eu te voi întreba, iar tu răspunde-Mi!
[8] Nu da deoparte judecata Mea!
Crezi că m-am purtat cu tine [aşa] cu alt scop decât pentru ca tu să te arăţi drept?
[9] Ai [tu] un braţ ca al Domnului
sau glasul îţi tună ca al Lui?
[10] Îmbracă-te atunci cu măreţie şi putere,
cu slavă şi cu cinste înveşmântează-te;
[11] trimite soli întru mânie
şi pe tot îngâmfatul smereşte-l,

---

greacă se remarcă faptul că traducerea greacă pare să compenseze prin lungimea v. 4 absenţa primelor două versete ale capitolului. Versetul 4 din LXX apare ca un răspuns la interpelarea divină din v. 2 ebraic (*cf.* Gorea, *ad loc.*).

40,2 „cel care-L mustră pe Dumnezeu nu-i va răspunde?”: pentru Augustin, Dumnezeu îi adresează lui Iov aceste cuvinte datorită rolului deosebit pe care Iov îl are, acela de a prefigura trupul lui Hristos, Biserica (*Annotationes in Iob* 39).

40,4 Este o dezvoltare a primului stih din TM: „Iată, m-am pripit: ce să-Ţi răspund?”

40,5 „n-o voi [mai] face”: *litt.* „nu voi [mai] continua/adăuga”.

40,6 „din nor”: TM are „din mijlocul furtunii”.

40,7 „răspunde-Mi”: *cf.* nota la 38,3.

40,8 „Crezi că m-am purtat cu tine [aşa] cu alt scop decât pentru ca tu să te arăţi drept”: Ioan Gură de Aur consideră că poate fi vorba de răspunsul pe care Dumnezeu i-l dă în sfârşit lui Iov sau de o explicaţie pentru suferinţele cu care a îngăduit să fie încercat. Scopul nu este de a-l osândi pe Iov, ci de a-i scoate la lumină dreptatea, pentru ca el să-i poată învăţa şi pe alţii (*cf.* XL,3). ♦ Al doilea stih în TM: „Mă arăţi pe Mine rău, ca tu să te arăţi drept?”

40,11 Primul stih în TM: „Revarsă urgia mâniei Tale.”

12 pe cel trufaş stinge-l,
mistuie-i pe cei nelegiuiți pe dată!
13 Ascunde-i afară laolaltă, în pământ,
iar fețele lor umple-le de necinste!
14 Atunci voi da mărturie că dreapta ta poate să mântuiască.
15 Dar acum, priveşte fiara de lângă tine:
mănâncă iarbă ca şi boii.
16 Iată, puterea-i este în coapse,
tăria, în buricul pântecelui;
17 şi-a ridicat coada precum chiparosul,
iar vinele îi sunt împletite;
18 coastele-i sunt coaste de aramă,
iar şira spinării, fier turnat.
19 Acesta este începutul plăsmuirii Domnului,
făcută pentru joaca îngerilor Lui.
20 Când s-a suit pe muntele abrupt
a adus veselie dobitoacelor din Tartar;
21 sub copaci de tot soiul se întinde
lângă papură, lângă trestie şi lângă rogoz;
22 stau la umbra lui copaci mari

40,13 Al doilea stih în TM: „Fețele lor leagă-le în loc ascuns!"
40,15 „fiara": θηρία (pl.) în greacă pentru ebr. *bᵉhemöth*. Termenul ebraic reprezintă o formă de plural a unui cuvânt care înseamnă „vită". Această formă poate avea un înțeles intensiv şi poate desemna „fiara" prin excelență. „Behemot" este emblema insensibilității bestiale şi masive. El a mai fost identificat uneori cu elefantul, dar aici descrierea pare a se aplica hipopotamului. ♦ „de lângă tine": TM are „pe care l-am făcut ca pe tine".
40,16 „buricul": TM are „mușchii".
40,19 Al doilea stih în TM: „[Doar] Făcătorul lui Își poate apropia sabia [de el]."
40,20 TM are: „Căci munții îi aduc rod (cu o uşoară emendare, unii înțeleg: «[Dumnezeul] îl ține departe de munți» – n.t.), unde se joacă toate animalele sălbatice (*litt.* viețuitoare le câmpului)." ♦ „Tartar": TM are „câmpie". ♦ Despre aceste fiare, Ioan Gură de Aur comentează: „Unii cred că e vorba de diavol; dar trebuie să fim atenți în primul rând la sensul literal al textului şi abia apoi, dacă este de folos pentru ascultător, să ne gândim şi la unul anagogic (= spiritual – n.t.)." El consideră acești monştri ființe reale, unul care trăieşte în mare, iar celălalt în pustiu (*cf.* XL,5). Nu ştim care este rostul tainic al acestor animale uriaşe, dar ele ne duc la o mai bună cunoaştere a lui Dumnezeu (*cf.* XL,6).
40,22 „salcie": *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au „câmpie". ♦ TM are: „Lotuşii îl acoperă cu umbra lor şi îl ascund sălciile de lângă râu." LXX, folosind aici verbul la medio-pasiv, are o hiperbolă de tip oriental.

cu crengile {lor precum] şi ramurile de salcie.
23 De vine potop, nu va băga de seamă,
* încrezător că Iordanul se va năpusti în gura lui.
24 * Oare-l va prinde [cineva] privindu-l ţintă,
* îl va răsturna şi îi va găuri nasul?
25 Vei aduce tu balaurul cu undiţa
şi-i vei pune căpăstru în jurul nasului?
26 * Sau îi vei lega belciug în nări
şi-i vei străpunge buza cu verigă?
27 Va rosti spre tine rugă,
implorându-te cu blândeţe?
28 Va face legământ cu tine,
îl vei lua ca rob pe veci?
29 Te vei juca cu el cum [te joci] cu o pasăre?
Sau ca pe o vrabie îl vei lega pentru un copil?
30 Oare se hrănesc din el neamuri,
şi-l împart seminţiile fenicienilor?
31 Toate corăbiile adunate nu vor putea duce nici măcar pielea cozii lui,

---

40,23-24 A doua parte a v. 23 şi scurta evocare finală a vânării fiarei, din v. 24, lipsesc din versiunea LXX. În LXX, secţiunile care conţin descrierea fiarei şi cea a şarpelui nu sunt clar diferenţiate. Primul stih din v. 23 din LXX oferă o lectură uşor diferită de cea a TM. Se poate presupune că traducătorul a suprimat vv. 23b-24, găsind o expresie mai concisă pentru tehnicitatea sa.
40,24 „privindu-l ţintă": *litt.* „în ochiul său".
40,25 „balaurul": în greacă δράκων pentru ebr. *liw'yāthān*. Leviatanul din ebraică descrie un monstru haotic care trăia în mare. Leviatanul simbolizează duritatea şi cruzimea feroce. Descricrea s-ar putea aplica aici crocodilului, ebraica neavând un termen propriu pentru a desemna acest animal, pe care Iezechiel îl numeşte *tannīm*, monstrul marin (Iez. 29,3). Ca şi hipopotamul, crocodilul era un animal caracteristic Egiptului antic.
40,26 TM are „belciug" şi „trestie". ♦ Primul stih al v. 26 lipseşte, textul LXX traducând strict în acest loc al doilea stih din textul ebraic. Traducătorul LXX a simplificat totul, descriind o tehnică de capturare mai puţin spectaculoasă decât cea descrisă în textul ebraic (*cf.* Gorea, *ad loc.*).
40,27 Al doilea stih în TM: „Îţi va grăi drăgălăşenii?"
40,29 Al doilea stih în TM: „Îl vei ţine legat pentru fetele tale?"
40,30 TM are: „Se vor târgui pentru el bresle [de pescari], îl vor împărţi între ei negustorii/canaanenii?" (ebr. *k'nā'anīm* are ambele sensuri).
40,31 „Toate corăbiile adunate": singular în greacă. ♦ TM are: „Îi vei străpunge tu pielea cu săgeţi şi capul cu cângi de pescuit?"

* nici bărcile pescarilor capul lui.
32 Ci-ți vei pune mâna peste el
amintindu-ți lupta care se duce cu trupul lui,
și [gândindu-te] să nu mai fie!"

41

1 „Nu l-ai văzut
și nici cele spuse [despre el] nu te-au uimit?
2 Nu te înspăimânți că acesta a fost pregătit de Mine?
Căci cine Îmi stă împotrivă?
3 Sau cine Mi se va împotrivi și va rămâne [în viață],
dacă tot ce-i sub cer este al Meu?
4 * Nu voi tăcea din pricina lui,
* și cuvânt de putere se va milui de cel asemenea lui.
5 Cine va dezveli fața veşmântului lui?
În cutele platoşei lui cine-ar putea pătrunde?
6 Porțile feței lui cine le va deschide?
În jurul dinților lui [e] spaimă.
7 Măruntaiele lui, scuturi de aramă,
pielea lui, ca piatra de șmirghel;
8 * [solzii lui,] lipiți unul de altul
și vântul nicidecum nu-l va pătrunde;
9 * [ca] un om cu fratele lui [așa] sunt uniți,
* se țin laolaltă și nu se vor despărți.
10 La strănutul lui strălucește lumina,
iar ochii lui, arătarea luceafărului de dimineață.
11 Din gură-i ies făclii arzânde

40,32 Al doilea stih în TM: „Amintindu-ți de luptă, n-o vei mai face!"
41 Capitolul nu apare deloc în comentariul lui Ioan Gură de Aur.
41,1-2 TM are: „1 Iată, încrederea în fața lui e zadarnică: până și la vederea lui vei fi doborât. 2 Nu-i oare prea fioros ca să-l stârnești? Cine va îndrăzni să Mă înfrunte (*litt.* va sta în fața Mea)?" – corectură teologică: Dumnezeu e singurul pe care nimeni nu-L poate înfrunta (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).
41,4 TM are: „Nu voi trece sub tăcere mădularele lui și cuvântul [despre] puterile lui și frumusețea alcătuirii lui" (trad. conjecturală).
41,7 „Măruntaiele": *litt.* „interiorul". TM are *litt.* „trufia lui". ♦ „pielea": *litt.* „legăturile". ♦ Al doilea stih în TM: „închis cu sigiliu strâns."

şi scapără cărbuni aprinşi;
12 din nările lui iese fum,
cuptor ce arde cu foc de cărbuni;
13 răsuflarea lui – cărbuni,
flacără-i iese din gură.
14 În grumazul lui sălăşluieşte puterea,
înaintea lui aleargă nimicirea.
15 Carnea din trupul lui se ţine bine,
* se revarsă peste el, nu se va zdruncina.
16 Inima lui e tare ca stânca
şi stă ca o nicovală nelovită de ciocan.
17 Când se întoarce, spaimă-i pentru fiarele cu patru labe
ce saltă pe pământ.
18 Când vin asupră-i sulițe, nimic nu-i fac,
* suliță ridicată şi platoşă.
19 Căci el socoteşte fierul ca pleava
şi arama ca lemnul putred;
20 nu-l va străpunge arcul de aramă,
ca iarba socoteşte catapulta;
21 ca paiul s-au socotit ciocanele,
el râde de zvâcnirea aruncătorului de flăcări.
22 Culcuşul lui, din vârfuri ascuțite,
tot aurul mării [stă] sub el ca negrăit noroi.
23 Face să clocotească adâncul ca o căldare,
el socoteşte marea ca un vas cu alifii,
24 iar Tartarul adâncului, ca pe un prizonier;

41,12 Al doilea stih în TM: „Ca o căldare ce clocoteşte pe foc."
41,13 „răsuflarea": *litt.* „sufletul".
41,15 „Carnea": plural în greacă. ♦ „se ţine bine": *litt.* „este unită".
41,16 Al doilea stih în TM: „E tare ca piatra de moară de dedesubt."
41,17 „fiarele cu patru labe": TM are *'elīm*, „dumnezei", folosit în poezie pentru a desemna fie „oameni de seamă", fie „îngeri", fie „zeii" popoarelor păgâne. ♦ Al doilea stih în TM, *litt.*: „Se pierd cu firea din pricina zdrobirilor."
41,18 Din acest verset, LXX traduce doar primul stih, care însă este o sinteză a celor două stihuri din TM.
41,21 „ciocanele": TM are „măciucile". ♦ „aruncătorului de flăcări": TM are „suliței".
41,22 În TM: „Sub el, cioburi ascuțite: ca o grapă se întinde peste mâl."
41,24 TM are: „Lasă în urmă dâră de lumină şi abisul se face cărunt."

* a socotit adâncul ca loc de plimbare.
25 Nu-i nimic pe pământ asemenea lui,
făcut pentru joaca îngerilor Mei.
26 Priveşte [în faţă] tot ce este înalt,
şi el e rege peste toate câte sunt în ape."

42

1 Atunci Iov I-a răspuns Domnului şi a zis:
2 „Ştiu că Tu poţi toate
şi nimic nu-Ţi e cu neputinţă.
3 Cine-şi [poate] ascunde de Tine sfatul?
Care [om], înfrânându-şi cuvintele, crede că le ascunde şi de Tine?
Cine îmi va spune lucruri pe care nu le ştiam,
lucruri mari şi minunate pe care nu le cunoşteam?
4 Ascultă-mă, Doamne, ca să vorbesc şi eu!
Te voi întreba, iar Tu învaţă-mă!
5 Cu urechea auzisem despre Tine mai înainte,
dar acum ochiul meu Te-a văzut;
6 de aceea mă disprețuiesc şi mă topesc,
şi mă socotesc praf şi cenuşă."
7 După ce a vorbit Domnul toate aceste cuvinte către Iov, a spus Domnul lui Eliphas thaimanitul:
„Ai păcătuit tu şi cei doi prieteni ai tăi;
căci nu aţi grăit înaintea Mea nimic adevărat

41,25 „joaca îngerilor Mei": TM are „a fost făcut să fie neînfricat".
41,26 „toate câte sunt în ape": TM are „toţi fiii trufiei".
42,3 TM are: „Cine e cel care ascunde sfatul/planul [lui Dumnezeu] fără [a avea] ştiinţă? Am vorbit fără să pricep despre fapte prea minunate pentru mine şi nu ştiam."
42,5 „Cu urechea auzisem": *litt.* „cu auzul urechii auzisem" – semitism cu valoare intensivă.
42,6 „mă disprețuiesc şi mă topesc": *litt.* „m-am disprețuit şi m-am scurs". ♦ Al doilea stih în TM: „în praf şi cenuşă": expresie clasică pentru a sugera jalea şi pocăinţa (*cf.* 2,8 şi Mich. 1,10; Ier. 6,26).
42,7-17 Începând cu v. 7 relatarea este în proză, deşi ediţia Rahlfs continuă dispunerea în versete.
42,7 „Ai păcătuit": TM are „mânia Mea arde împotriva ta". ♦ „nimic adevărat": TM are „cu dreptate".

aşa cum [a făcut] slujitorul Meu Iov.
[8] Acum luaţi şapte viţei şi şapte berbeci
şi mergeţi la slujitorul Meu Iov,
şi el va aduce ofrandă pentru voi;
Iov, slujitorul Meu, se va ruga pentru voi,
* pentru că numai pe el îl voi primi;
căci, de nu era el, v-aş fi nimicit;
fiindcă nu aţi grăit adevăr [în cele ce aţi spus] împotriva slujitorului Meu Iov."
[9] Au plecat Eliphas thaimanitul şi Baldad sauchitul şi Sophar mineul
şi au făcut după cum le-a orânduit lor Domnul,
şi i-a dezlegat de păcatul lor prin Iov.
[10] Iar Domnul i-a dat lui Iov sporire:
când s-a rugat pentru prietenii lui, le-a iertat lor păcatul;
i-a dat Domnul lui Iov de două ori mai mult decât avea înainte,
astfel încât [a primit] îndoit.
[11] Au auzit toţi fraţii şi surorile lui
toate câte i se întâmplaseră
şi au venit la el
şi toţi cei care îl ştiau dinainte;
au mâncat şi au băut la el şi l-au mângâiat,
şi s-au minunat de toate câte-i adusese asupra lui Domnul;

42,8 Iov apare ca mijlocitor asemenea lui Avraam (Gen. 18,22-32; 20,7), Moise (Num. 21,7), Samuel (1Rg. 7,5; 12,9), Amos (7,2-6), Ieremia (11,14; 37,3). ♦ „ofrandă": TM are „ardere de tot". ♦ „pentru că numai pe el îl voi primi": nu apare în TM. ♦ „v-aş fi nimicit": TM are „nu voi pedepsi nebunia voastră". ♦ „adevăr [în cele ce aţi spus] împotriva slujitorului...": TM are „adevăr precum slujitorul...". Traducătorul grec nu afirmă că Iov ar fi spus ceva drept despre Dumnezeu. ♦ Pentru Ioan Gură de Aur, oficiul pe care îl îndeplineşte Iov de a aduce jertfe presupune faptul că nu exista încă Legea. Iov devine preot şi, aşa cum oferea jertfe pentru copiii săi, o face acum pentru prietenii săi (*cf.* XLII,5). Autorul observă şi că Iov nu păstrează mânie împotriva lor.
42,9 „şi *i*-a dezlegat de păcatul lor prin Iov": TM are „şi *YHWH* a luat seama la Iov".
42,10 „le-a iertat lor păcatul": nu apare în TM. ♦ „astfel încât [a primit] îndoit": plus LXX.
42,11 „l-au mângâiat şi s-au minunat de toate câte-i adusese asupra lui Domnul": TM are „l-au plâns şi l-au mângâiat pentru toată nenorocirea pe care o trimisese *YHWH* peste el". ♦ În TM fiecare îi dăruieşte lui Iov „o *qᵉśīṭāh* şi un inel de aur". Termenul *qᵉśīṭāh* desemnează o monedă veche de pe vremea patriarhilor, a cărei valoare nu este cunoscută (Gen. 33,19; Iis. Nav. 24,32).

şi fiecare i-a dăruit câte o mioară şi o bucată de aur de patru drahme nepecetluită.
12 Iar Domnul a binecuvântat cele de pe urmă ale lui Iov [mai mult] decât cele dintâi;
vitele lui erau: paisprezece mii de oi,
şase mii de cămile,
o mie de perechi de boi,
o mie de măgăriţe la păşune.
13 I s-au născut şapte fii şi trei fiice;
14 şi a numit-o pe cea dintâi Ziua,
pe cea de-a doua, Casia,
şi pe cea de-a treia, Cornul Amaltheei;
15 şi nu s-au găsit [fete] mai frumoase decât fiicele lui Iov pe [tot pământul] de sub cer;
şi le-a dat tatăl lor moştenire între fraţi.
16 A trăit Iov după nenorocire o sută şaptezeci de ani,
cu totul a trăit două sute patruzeci şi opt de ani;
* şi a văzut Iov pe fiii săi şi pe fiii fiilor săi până la a patra generaţie.

42,13 În apocrifa *Testamentul lui Iov* (I) sunt numiţi şi fiii lui Iov. Numele fiicelor lui Iov sunt aceleaşi ca în LXX.
42,14 Numele fiicelor lui Iov în ebraică sunt: *Y^emīmāh* („porumbiţa"), *Q^eṭī'āh* („aromă", „mireasmă de răşină"), *Qeren Happukh* („cutiuţa cu farduri"). Numele lor în greacă sunt: Ἡμέρα (Ziua), Κασία (Scorţişoară), Ἀμαλθείας Κέρας (Cornul Amaltheei).
42,15 De obicei, fiicele nu aveau drept de moştenire decât dacă nu existau fii (*cf.* Num. 27,1-11). Faptul că Iov le face părtaşe la moştenire vădeşte bogăţia lui excepţională, precum şi spiritul lui luminat. ♦ În apocrifa *Testamentul lui Iov*, Iov îşi împarte averea între fii, fetele neprimind nimic (XLVI). Fetelor le dă trei sfori colorate, cu care acestea se leagă peste piept ca să le poarte noroc (XLVI-XLVIII).
42,16 „după nenorocire o sută şaptezeci...": TM are „după aceasta o sută patruzeci...". ♦ Al doilea stih nu apare în TM. În acest verset asistăm la o succedare a generaţiilor, ca şi cum timpul povestirii s-ar accelera pentru ultima oară înainte de a se termina prin moartea lui Iov, făcând să coincidă finalul poemului cu sfârşitul personajului. Textul LXX e diferit de TM în mai multe privinţe. În primul rând nu face nici o aluzie la fiii şi fiii fiilor, apoi amplifică vârsta lui Iov şi încheie nu cu evocarea morţii, ci cu cea a numărului anilor lui Iov. ♦ În TM se spune despre Iov că a trăit 140 de ani. Astfel, el a depăşit cu 20 de ani ceea ce se socotea ca fiind limita extremă impusă de *YHWH* pentru viaţa umană şi a dublat durata ce apare normală (*cf.* Ps. 89,10) – 70 de ani. În acest mod, anii lui Iov s-au dublat ca şi restul bunurilor. Despre patriarhi se spune că Isaac a trăit 180 de ani, Avraam 175, Iacob 130, Iosif 127. Vârsta lui Iov reprezintă o viaţă patriarhală medie.

[17] Şi s-a sfârşit Iov bătrân şi plin de zile.
[17a] Este scris că se va ridica din nou împreună cu cei pe care îi ridică Domnul.

* * *

[17b] [Despre] acesta se tălmăceşte în cartea siriacă [astfel]:
el a locuit în pământul Ausitis în ţinuturile Idumeei şi Arabiei,
şi înainte a avut numele Iovav;
[17c] luându-şi femeie din Arabia, a avut un fiu pe nume Enon;
tatăl lui era Zare, unul din fiii lui Esau, iar mama lui, Bosora,
aşa încât era al cincilea de la Avraam.
[17d] Şi aceştia [sunt] regii care au domnit în Edom, ţinut peste care a domnit şi el:
mai întâi Balac, fiul lui Beor, şi numele cetăţii lui, Dennaba;
după Balac, Iovav, cel numit [şi] Iov;
după acesta, Asom, care era cârmuitor al ţinutului Thaimanis;
după acesta, Adad, fiul lui Barad, care l-a spintecat pe Madian în câmpia Moab, şi numele cetăţii lui, Gethaim.
[17e] Iar prietenii care au venit la el [sunt]:
Eliphas, din fiii lui Esau, regele thaimanilor,
Baldad, cârmuitorul saucheilor,
Sophar, regele mineilor.

42,17 „plin": traduce ebr. *şobha'*, „îndestulat". Formula „îndestulării de zile" face parte dintr-o binecuvântare străveche (*cf.* Gen. 25,8; 35,29). ♦ În *Testamentul lui Iov*, acesta moare având viziunea carului însoţit de îngeri care vin să-i ia sufletul (LII).
42,17a-e Textul LXX are două adaosuri: unul care arată credinţa în învierea morţilor (17a), iar celălalt (17b-e) e o colecţie de informaţii despre Iov şi familia sa, luate dintr-o apocrifă aramaică desemnată doar sub titlul „Cartea siriacă".
42,17e În încheierea comentariului său, Ioan Gură de Aur îi evocă pentru ultima oară pe cei doi eroi antagonişti ai dramei: Iov, pe care îl numeşte „at generos", şi diavolul, „viclean şi pervers". Ioan Gură de Aur îi îndeamnă pe toţi să imite răbdarea şi bunăvoinţa lui Iov şi să evite capcanele diavolului, pentru a dobândi bunurile făgăduite celor care Îl iubesc pe Dumnezeu (*cf.* XLII,9).

ÎNȚELEPCIUNEA LUI SOLOMON

Traducere din limba greacă de SMARANDA BĂDILIȚĂ

Introducere și note de IOANA COSTA

Introducere

1. *Sophia – sapientia*

Cartea Înțelepciunii lui Solomon este una dintre scrierile apocrife (sau deuterocanonice) care se plasează într-o zonă de intersectare a domeniilor de interes, fără a ridica însă bariere rigide de interpretare: limpede structurată, cu dimensiuni ce o fac ușor de mânuit (nouăsprezece capitole), se deschide cercetării, în egală măsură, pentru un studios al Vechiului Testament, al Noului Testament și pentru un elenist; cadrul general este constituit de etică și de teologie, cu o inerentă componentă filozofică. Cartea are o compoziție unitară, concentrată asupra relației dintre comportamentul omenesc și justiția divină: relația stă sub semnul înțelepciunii, care îi deschide omului calea ce duce la nemurire.

„Înțelepciunea" (gr. σοφία, lat. *sapientia*) era un termen fundamental în vocabularul filozofic. La Platon, în *Republica* 4,6.428b-429a, înțelepciunea (σοφία) și inteligența politică (φρόνησις) se identifică, iar această ἓν τῶν τεττάρων („una dintre cele patru [virtuți]") se definește prin dimensiunea morală și include în sine arta de a guverna. La Aristotel, înțelepciunea era identificată cu filozofia abstractă și cunoașterea principiilor în opoziție cu practica. În *Etica Nicomahică* 6,7.1141b, înțelepciunea este descompusă în planurile și elementele ce o alcătuiesc: planul universalului, reprezentat de legislație (norme morale și legi ale cetății), și planul particularului, reprezentat de înțelepciunea individuală (ce ține de individ), de economie (ce ține de viața de familie) și de politică (manifestată prin înțelepciunea deliberativă, ce ține de adunarea deliberativă, și prin înțelepciunea judiciară, ce ține de adunarea judiciară). Asocierea înțelepciunii cu morala le este însă proprie stoicilor. Ei sunt cei care au legat *sophia* și *sapientia* de figura ideală a înțeleptului, a cărui virtute nu poate fi tulburată de nimic: înțeleptul este un adevărat rege între muritori, care se lasă condus de cereasca înțelepciune (Horațiu, *Epist.* 1,3.27: *Quodsi / frigida curarum fomenta relinquere*

posses, / quo te caelestis sapientia duceret, ires[1]). Înțeleptul se află la un pas de divinitate[2] tocmai prin această trăsătură a sa, care îl face să se împărtășească din aceeași virtute: *Inter bonos uiros ac deos amicitia est, conciliante uirtute: amicitiam dico? immo etiam necessitudo et similitudo...* (Seneca, *De prouidentia* 1,5[3]).

2. Autorul

Cartea se definește singură – prin titlul său grecesc (Σοφια Σαλωμῶνος) și prin pasaje explicite din capitolele 7–9 – ca operă a regelui Solomon. Chiar dacă atribuirea nu trebuie luată *ad litteram*, ea este explicabilă din mai multe unghiuri ale abordării. Cadrul general este dat de cele patru mari expresii ale inspirației divine în scrierile veterotestamentare[4]: expresia legislativă îl are ca maestru pe Moise, căruia îi sunt atribuite legile; inspirației profetice îi dau glas mai mulți profeți în literatura ebraică, dar tradiția tinde să-i atribuie profeția prin excelență lui Isaia, cel mai de seamă dintre toți (de altfel, cartea care îi poartă numele reunește prorocirile lui Isaia, din secolul al VIII-lea î.H., și prorocirile unui alt mare profet care a trăit în vremea exilului, la care se adaugă cele ale unui al treilea profet din perioada postexilică). Inspirația poetică, psalmică, pare să se afle într-o situație similară: David este cel care a scris primii psalmi, iar pentru tradiție el rămâne autorul Psalmilor – cu toate acestea, compunerea lor acoperă mai multe secole. În fine, inspirația sapiențială îi este atribuită global lui Solomon[5].

---

1. „Dar, dacă-ai lăsa cu totul grijile clocotitoare, / Rațiunea cea divină pe-al ei drum te-ar însoți." (Horatius, *Opera omnia*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indici de Mihai Nichita, București, Editura Univers, 1980)

2. *Vide* A. Banateanu, *La théorie stoïcienne de l'amitié. Essai de reconstruction*, Editions Universitaires Fribourg, Editions du Cerf, Paris, 2001, pp. 193 *sqq*.

3. *Cf. Epistulae ad Lucilium* 53,11-12: *Omnes mortales multo antecedes, non multo te dii antecedent. Quaeris quid inter te et illos interfuturum sit? diutius erunt. At mehercules magni artificis est clusisse totum in exiguo; tantum sapienti sua quantum deo omnis aetas patet. Est aliquid quo sapiens antecedat deum: ille naturae beneficio non timet, suo sapiens. Ecce res magna, habere inbecillitatem hominis, securitatem dei.*

4. *Vide* D. Barsotti, *Le livre de la Sagesse*, Paris, 1978, p. 19.

5. Divo Barsotti (pp. 29-30) interpretează originea regală a acestei cărți prin prisma Genezei: omul este rege prin natura sa, el nu își împlinește vocația de om decât în măsura în care guvernează, de vreme ce Dumnezeu l-a creat pentru a fi rege peste întreaga creație. Solomon este așadar tipul de om care a răspuns propriei sale vocații.

Problema autorului real (strâns legată, inevitabil, de cea a datării) are o istorie ce începe în Antichitate şi cuprinde multe ipoteze şi multe nume[6]. Lista cronologică începe cu marele preot Onias al III-lea, asasinat pe la 171 î.H.; cartea ar conține, în această atribuire, ecouri ale tulburărilor resimțite în ajunul revoltei macabeice: comunitatea este divizată, numărul renegaților creşte (*vide* 1Mac. 1), iar cei drepți sunt persecutați de mai-mari. Cartea ar fi rămas neterminată din cauza morții tragice a lui Onias.

Un alt autor prezumat este Aristobul, scriitor care pare să fi trăit şi să fi scris într-o epocă ceva mai blândă pentru iudaismul alexandrin. Unele fragmente păstrate din opera lui atestă grija de a explica în termeni filozofici pasajele dificile ale Legii; cartea Înțelepciunii însă se referă mai degrabă la ansamblul cărților biblice.

În opera lui Augustin au existat ecouri (retractate mai apoi, *vide infra*) ale unei opinii ce circula în epocă şi care atribuia această carte lui Sirah. Punctele de contact între Sir. şi Înț. sunt numeroase. C. Romaniuk[7] a propus ca ambele cărți să fie considerate opera aceluiaşi autor, oferind un vocabular comparat care pune în valoare specificul lexical al acestora, în contrast cu restul Septuagintei (cuvinte frecvente în Înț. şi Sir., dar rare în LXX, cuvinte frecvente în LXX, dar rare în Înț. şi Sir.); acestora li se adaugă unele similitudini de structură literară.

Lui Philon, cartea i-a fost atribuită încă din Antichitate, după cum o atestă canonul *Muratorianus*, cunoscut îndeobşte sub denumirea de „Lista lui Muratori" (*vide infra*). Atribuirea aceasta este atestată mai târziu de un Prolog al lui Ieronim (PL 28, 1242), iar prin reluarea frecventă a acestei trimiteri, opinia se aureolează cu autoritatea lui Ieronim, făcând ca, de-a lungul întregului Ev Mediu, numele lui Philon să fie legat de Înțelepciunea

---

Din acest punct de vedere, Înțelepciunea lui Solomon, chiar dacă este în parte o exegeză spirituală a istoriei patriarhilor şi a Exodului, reia mai presus de toate temele fundamentale ale Genezei: tema omului creat pentru a exercita suveranitatea asupra păsărilor aerului şi animalelor pământului; tema omului creat pentru viața veşnică, viața nemuritoare; tema omului unit cu femeia, pentru că „nu este bine ca bărbatul să fie singur" (Gen. 2,18). Cartea Înțelepciunii spune că omul nu trebuie să fie singur, dar că el trebuie să caute înțelepciunea şi să trăiască laolaltă cu ea. Toate temele primelor două capitole ale Genezei sunt în centrul acestei meditații religioase.

6. *Vide* C. Larcher, vol. 1, pp. 132-139.

7. „Le traducteur grec du livre de Jésus Ben Sira n'est-il pas l'auteur du livre de la Sagesse?", în *Rivista Biblica*, XV, 2 (1967), pp. 163-170.

lui Solomon. Luther s-a înscris în curentul tradițional și a presupus că Philon ar fi compus Înț. la întoarcerea din ambasada la Caligula.

Apollos este un alt nume de care a fost legată compunerea acestei cărți; el ar fi scris Înțelepciunea lui Solomon după persecuțiile lui Caligula (14,17 ar reprezenta, în acest caz, o trimitere precisă).

O altă identificare propune un esenian sau un „terapeut", tentativă care se încadrează într-o atribuire mai precaută, de vreme ce nu țintește către o persoană anume, ci către un grup; propunerea este cu atât mai plauzibilă cu cât este vorba de grupuri faimoase pentru abundența scrierilor lor. Numele de θεραπευτής, căruia Philon însuși îi dă înțelesul fundamental de „slujitor al divinității", nu apare însă defel în cartea Înțelepciunii.

În fine, o altă atribuire este suficient de cuprinzătoare pentru a fi acceptată: un evreu alexandrin, pentru care nu se încearcă nici un fel de identificare precisă.

3. Unde și când

În Înțelepciunea lui Solomon se fac simțite ecouri din Septuaginta (Pentateuh, Profeți), poate și din *1Enoh* 1–36 și 91–108. Este o carte prețuită în creștinismul timpuriu, dar lipsesc din ea aluziile creștine. În sec. al II-lea d.H. cartea îi era cunoscută lui Irineu, după cum observă Eusebiu (*Historia ecclesiastica* 5,8,8) și era indicată, cu comentariu, în „lista lui Muratori"; a beneficiat și de o traducere latinească, încorporată mai târziu de Ieronim în Vulgata. Putea fi așadar citită, cel mai târziu, pe la începutul primului secol al erei creștine.

A fost adesea sugerată plasarea scrierii ei în timpul sau în preajma principatului lui Caligula (37-41 d.H.) – în linia vechii atribuiri lui Philon, pe care o indică Ieronim. Datarea ar fi în armonie cu adresarea către regii pământului (6,1), cu descrierea persecuțiilor (cap. 1–6) și cu opoziția la cultul domnitorului și la idolatrie (cap. 13–15) – acestea fiind temele pe care le susține Philon în apărarea evreilor alexandrini din timpul lui Caligula. Această datare însă ar lăsa un interval prea îngust pentru ca opera să-și câștige prețuirea de care s-a bucurat prin folosirea ei de către creștini. Pare de preferat o altă sugestie de datare: primul secol î.H. Adresarea către regi și condamnarea cultului păgân se potrivesc la fel de bine perioadei grecești din istoria evreilor ca și celei romane.

În privința locului în care a fost compusă Înțelepciunea lui Solomon, părerile sunt mai unitare, concentrându-se asupra mediului iudeo-alexandrin.

Alexandria reprezenta centrul iudaismului elenistic; comunitatea evreiască era adunată în zona răsăriteană a oraşului, dar locurile de închinare se aflau pretutindeni (*vide* Philon, *Legatio ad Gaium* 132); între ele se număra o sinagogă, faimoasă deopotrivă prin decorațiile sale şi prin dimensiunile impunătoare, marcă a acestei comunități. Alexandria a fost locul în care iudaismul s-a întâlnit cu lumea greacă în condițiile cele mai favorabile.

4. Limba

Ipoteza că Înțelepciunea lui Solomon ar fi fost o carte scrisă la origine în ebraică a fost avansată pentru prima dată în secolul al XVIII-lea de către C.F. Houbigant[8], care considera că primele nouă capitole îi aparțineau lui Solomon (fiind aşadar compuse în ebraică), restul cărții fiind opera unui autor grec. William Horbury, autorul articolului „The Wisdom of Solomon" din *Oxford Bible Commentary* (John Barton, John Muddiman [ed.], Oxford University Press, 2001), admite că este cu putință ca Înț. 1–10 să fie traducerea unui text folosit şi în ebraică şi aramaică[9]. Dincolo de această posibilitate teoretică însă, mărturiile sunt numai în favoarea textului grecesc: Înțelepciunea lui Solomon a ajuns până la noi odată cu manuscrisele Septuagintei, la care se adaugă *Vetus Latina*, traducere a unui text grecesc. Cartea nu a fost descoperită printre manuscrisele de la Marea Moartă şi nu există nici măcar un fragment din ea în ebraică sau aramaică.

5. Specia literară, unitatea

În manuscrisele unciale din secolele al IV-lea şi al V-lea, textul prezintă continuitate grafică şi este dispus în două (*Alexandrinus*), trei (*Vaticanus*) sau patru (*Sinaiticus*) coloane, din motive practice sau estetice. Nu se poate deduce aşadar din aspectul grafic al codicelor dacă autorul a avut intenția de a oferi un text în proză sau în versuri[10]. Argumentele care susțin forma

---

8. În prefața la cărțile Înț. şi Sir. din volumul al treilea din *Biblia Hebraica cum notis criticis et uersione latina*, Paris, 1753. Prolegomenele, prefețele şi notele critice ale acestei ediții (în patru volume *in folio*) au fost imprimate din nou la Frankfurt în 1777 sub titlul *C.F. Houbigantii... notae criticae in uniuersos V.T. libros*.

9. *Ibid.*, p. 652.

10. *Vide* şi Armin Schmitt, *Das Buch der Weisheit*, pp. 13-19.

poetică originară se întemeiază fie pe structura generală a cărții, fie pe structura ei metrică ori strofică. Teoriile privitoare la acest subiect se află inventariate în partea introductivă a amplului studiu în trei volume al lui C. Larcher (vol. 1, pp. 84-89); ele ar putea fi reduse la câteva repere. A.G. Wright a încercat să identifice un raționament matematic care ar sta la baza ansamblului și părților și care ar conduce la concluzia că această carte are o structură poetică ce i se datorează autorului însuși; această structură are ca unitate versetul, nu stihul, reprezentând versuri specifice poeziei ebraice, alcătuite în general din două sau trei stihuri (uneori dintr-unul singur). Numărul versetelor în secțiunile mari ale cărții ar tinde către o raportare proporțională intenționată, reflectare a proporției divine, a numărului de aur pe care îl regăsim în matematică, artă, arhitectură, estetică. Un alt reper al acestei abordări îl reprezintă încercările lui H. Bois[11] și H.St.J. Thackeray[12] de a defini textul Înțelepciunii în termenii metricii grecești, în care se pot detecta formule ritmice paralele între stihurile aceluiași verset. Urme ale unei structuri strofice a identificat și L. Mariès[13], care a elaborat teoria diviziunii cărții în strofe regulate, în interiorul cărora textul curge ritmat și într-o formă poetică. Pe această structură, L. Mariès a găsit în Înț. 1–9 trei mari poeme: unul de șaizeci și cinci de versuri (1,1–3,12) repartizate în opt strofe, pe tema nemuririi, al doilea, pe tema judecății (3,13–6,11), cu același număr de versuri și de strofe, și al treilea, pe tema înțelepciunii (6,12–9,17), alcătuit din nouăzeci de versuri, dar în același număr de strofe (opt). În această triadă de poeme, primele două ar juca rolul de strofă și antistrofă, iar al treilea ar fi strofa finală, unică. În fine, un al patrulea reper este cel manifestat editorial în tratarea cărții ca proză, în accepțiunea unei proze ritmate. Din acest punct de vedere, F. Focke[14] s-a plasat pe o poziție fermă, distingând trei secțiuni: 1–5 (în care *parallelismus membrorurm* se verifică de la un capăt la altul); 6,1–12,18 (unde intervin pasaje în proză: 8,19-21; 10,1-4; 10,8-10; 11,6-9; 11,15-16; 12,5-8; 12,15); 12,19–19,22 (în întregime în proză, cu cazuri izolate de paralelism). Diferențele își găsesc explicația (în această interpretare), în influențele diferite exercitate asupra

---

11. H. Bois, *Essai sur les origines de la philosophie judéo-alexandrine*, pp. 212-213.
12. H.St.J. Thackeray, „Rhythm in the Book of Wisdom", în *Journal of Theological Studies*, VI (1905), pp. 232-237.
13. L. Mariès, „Remarques sur la forme poétique du Livre de la Sagesse", pp. 251-257.
14. F. Focke, *Die Entstehung der Weisheit Salomons. Ein Beitrag zur Geschichte des jüdischen Hellenismus*, pp. 53-54.

autorului: traducând 1–5 din ebraică, autorul cărții s-ar fi lăsat influențat de modelul ebraic, pe care s-ar fi străduit să-l imite, trecând însă treptat la proză; începând cu 12,19, autorul ar fi renunțat la imitarea ritmului poetic ebraic, optând deliberat pentru proză.

Abordările diferite sunt legitime, de vreme ce cartea însăşi are o natură dual㠹 fiind rodul unei culturi complexe. Chiar dacă nu se impune ipoteza unei traduceri din ebraică, autorul a voit cu certitudine să imite poezia biblică (cu precădere cea a cărților sapiențiale). Imitația a mers, în același timp, şi înspre poezia grecească, autorul lăsându-se prins de armonia alternanțelor de silabe lungi şi scurte; aceste reminiscențe din lecturile poetice s-au îmbinat cu influența exercitată de proza retorică a epocii, care a tins să devină predominantă în această carte.

Genul literar în care se încadrează această carte a provocat numeroase dispute. Paolo Bizzeti prezintă un tablou general al acestor abordări diferite, în primul capitol al lucrării sale (*Il Libro della Sapienza*), intitulat *Status quaestionis*. Dincolo de examinarea ipotezelor diverse, rămâne alternativa ultimă (*ibid.*, p. 41): cartea Înțelepciunii este o exhortație didactică[15], λόγος προτρεπτικός, sau un elogiu[16], ἐγκώμιον? Această ezitare poate fi anulată (*vide* Bizzeti) prin etichetarea cărții drept *Fürstenspiegel*, *Miroir des Rois*[17]; genul literar poate fi plasat în seria tratatului *De clementia* al lui Seneca.

Problema unității literare a operei a fost de mai multe ori pusă în discuție în secolele al XIX-lea şi XX. Mai mulți critici au crezut că identifică într-unul sau altul dintre indiciile literare, stilistice sau lexicale urmele unei redactări la mai multe mâini, ba chiar ale unei încorporări de fragmente ebraice în textul grecesc: segmentul Înț. 1–5 (sau 1–10) ar fi fost scris în ebraică şi, mai mult chiar, cap. 11–19 ar fi aparținut unui autor diferit, care se adresa unor adversari diferiți de cei din cap. 1–10. Studiile recente se concentrează cu precădere asupra stilului şi caracteristicilor literare ale operei (Reese, Gilbert): ele demonstrează unitatea remarcabilă a acestei cărți. Chiar dacă, în mod vădit, Înțelepciunea lui Solomon conține o mare

---

15. *Vide* J.M. Reese, *Hellenistic Influence on the Book of Wisdom and its Consequences*, Roma, 1970, p. 117; M. Delcor (în Cazelles, H., *Introduction critique à l'Ancien Testament*, Paris, 1973, pp. 721-722).

16. *Vide* P. Beauchamp, *De libro Sapientiae Salomonis*, Roma, 1963; M. Gilbert, *Introduction au Livre de la Sagesse*, Roma, 1976.

17. L. Delatte, *Les traités de la royauté d'Ecphante, Diotogène et Sthénidas*, Liège-Paris, 1942, *apud* Bizzeti (p. 41) şi Scarpat (vol. I, p. 13, nota 2).

diversitate de stiluri şi de teme, ea pare să se subordoneze totuşi unui singur autor (eventual, cu o redactare desfăşurată de-a lungul mai multor ani).

Unitatea literară şi tematică a Înțelepciunii lui Solomon este susținută de trăsăturile ce-i sunt specifice[18]. În primul rând, stilul şi limbajul dezvăluie, pe de o parte, o excelentă stăpânire a limbii greceşti, pe de alta, o bună cunoaştere a culturii şi a literaturii elenistice. Autorul cunoaşte poezia ebraică şi se inspiră îmbelşugat din ea (sentențe scurte, paralelisme), dar dominantă este retorica greacă (procedeele de contrast şi comparație, *e. g.* soarta nelegiuiților *vs* soarta celor drepți, rodnicie *vs* sterilitate); aluziile, asonanțele, aliterațiile; prefigurările de teme). Nu în ultimul rând, cărții îi este propriu un vocabular căutat, cu termeni noi, cu cuvinte compuse.

Opera aparține în mod explicit genului sapiențial, dar nu se mulțumeşte să juxtapună enunțurile (*vide* Proverbele, Siracidul), ci atestă, dimpotrivă, un veritabil efort literar şi compozițional, care se inspiră cu precădere din modelele literaturii greceşti. Din acest punct de vedere, mai mulți critici au apropiat unul sau altul din pasajele Înț. de genuri sau elemente literare cum ar fi diatriba (cap. 2, 5 şi 11), aporia (cap. 6–10), soritele (Înț. 6,17-20) şi *synkrisis* (mai ales cap. 11–19). J.M. Reese a identificat Înțelepciunea lui Solomon ca gen al discursului protreptic (tip de introducere filozofică, stimulatoare şi persuasivă, menită să-l instruiască pe tânărul discipol), iar M. Gilbert apropie cartea de genul discursului epidictic, mai precis de *encomium* („elogiu").

Unitatea cărții şi calitățile literare incontestabile fac din ea o operă sapiențială de mare originalitate. Opera este totuşi supusă unor influențe diferite. Trimiterile (de conținut, stil şi frazeologie) la cărțile canonice ale Vechiului Testament sunt constante, chiar dacă acestea nu sunt citate explicit (Geneza, Isaia, Proverbe, Psalmi, precum şi literatura sapiențială în general). În a treia secțiune a operei, tema Exodului şi a plăgilor Egiptului este inspirată vădit din relatările corespunzătoare din cărțile Exodul şi Numerii; Psalmii 78 şi 105–107 reprezintă de asemenea o sursă certă. Motivele eshatologice anunțate pe parcursul operei nu sunt fără legătură cu cele ale literaturii eseniene şi ale unor apocrife. Prima carte a lui Enoh[19]

---

18. *Vide* T. Legrand, p. 659.

19. În perioada intertestamentară, Enoh (numit într-un pasaj interesant din Gen. 5,24, *vide infra*) a devenit un personaj popular. Legenda lui Enoh pare să se fi adaptat modelului mesopotamian al înțelepților antediluvieni: Enoh a devenit în felul acesta inventatorul artei scrisului şi primul înțelept căruia i-au fost dezvăluite secretele universului,

prezintă paralele interesante cu Înț. (mai ales *1Enoh* 1–5 şi finalul *1Enoh* 91–105.108). Scrierile sapienţiale de la Qumran (*e. g.* 5Q415-420; 4Q424 şi 4Q525, dar şi 11QPs[a]) pot fi în egală măsură apropiate de Înț.

În Înțelepciunea lui Solomon, cele trei secţiuni ale cărţii permit conturarea a trei abordări importante: etică, filozofică şi teologică[20]. Abordarea etică este limpede în primele secţiuni, care tratează justiţia divină şi soarta rezervată nelegiuiţilor şi celor drepţi (Înț. 1–5). Viaţa omului este scurtă; el se poate hotărî să se îndrepte către desfătare (2,6-9) şi asuprirea celorlalţi (2,10.19-20), dar această purtare nu duce decât la neant şi la moarte (3,11-12). Scrierea face aici distincţia, explicit şi aproape caricatural, între comportamentul nelegiuiţilor (cei lipsiţi de respect, nedrepţii, necredincioşii) şi cel al drepţilor. Personajul Enoh, dreptul desăvârşit ridicat de Dumnezeu (*vide* Gen. 5,24), pare să se afle pe fundalul descrierii celui drept în Înț. 4,7-20; acesta este singurul dintre patriarhi (al şaptelea în lista înregistrată de capitolul al 5-lea al Genezei, care trasează descendenţa de la Adam la Noe) despre care nu se spune că „a murit" (ἀπέθανεν), ci că „n-a mai fost găsit, pentru că Dumnezeu l-a strămutat" (οὐχ ηὑρίσκετο, ὅτι μετέθεκεν αὐτὸν ὁ θεός), fiindcă „Enoh a plăcut lui Dumnezeu" (*vide* nota *ad locum*). Înţelepciunea lui Solomon este o exhortaţie prin exemple: singura cale a vieţii (1,12-15), singura cale a salvării (14,4; 16,6-7) şi a speranţei (3,4; 12,19) este să urmezi Înţelepciunea şi să împlineşti voinţa lui Dumnezeu (9,17). Rezultatul acestora este nemurirea (3,4; 4,1; 8,17; 15,3) şi nestricăciunea, ἀφθαρσία (2,23; 6,18-19), pentru cel ce se alipeşte de Înţelepciunea divină.

Abordarea filozofică a operei se conturează în ansamblul enunţurilor care prezintă înţelepciunea şi natura ei specifică. Chiar dacă termenul

---

transmise de el în scris generaţiilor care i-au urmat. El şi-a dobândit cunoştinţele ştiinţifice (ce ţin de astronomie, cosmografie şi meteorologie) în călătoriile sale celeste, însoţit de îngeri călăuzitori. Calendarul solar de la Qumran este pus în legătură cu această moştenire ştiinţifică. Tradiţia de mai târziu (sec. al II-lea î.H.) se concentrează asupra învăţăturii lui etice şi asupra revelaţiilor apocaliptice. *1Enoh* („Enoh etiopian") este una dintre scrierile intertestamentare cele mai însemnate; textul ei complet s-a păstrat numai în etiopiană, dar fragmentar există şi în greacă şi în aramaică (fragmente importante au fost descoperite printre manuscrisele de la Qumran). Cele mai vechi manuscrise de la Qumran cu textul cărţii *Enoh* datează de la începutul secolului al II-lea î.H. Manuscrisul unui segment qumranic din această carte, cunoscut sub numele de *Comparaţii* (*1Enoh* 37–71), este de dată creştină; importanţa i-a fost probabil sporită de identificarea lui Enoh cu Fiul mesianic al omului (71,14-17).

20. *Vide* T. Legrand, pp. 661 *sq*.

„înțelepciune" apare mai ales în prima jumătate a cărții (cu precădere cap. 6–8 şi rugăciunea din cap. 9), tema înțelepciunii domină ansamblul cărții. Descrierile înțelepciunii nu sunt fără legătură cu cele din Proverbe (4; 8) şi Sirah (24), dar opera insistă, într-o manieră originală, asupra unor elemente perfect integrate în această carte. Înțelepciunea – divină, personificată (7,22) şi legată intim de Dumnezeu (8,3-4; 7,15.25; 9,2) – apare foarte puțin deosebită de Duhul lui Dumnezeu (1,4-7; 7,22-23; 9,17); este un fel de efluviu, o emanație (7,25) a puterii divine, cu care împarte şi tronul (9,4). Prezentă şi activă în momentul creației (9,2.9), Înțelepciunea continuă să joace un rol activ în conservarea universului (7,27; 8,14) şi salvarea oamenilor (9,11.18; 10,4). Ca şi Dumnezeu (13,1), ea este reprezentată în calitate de „artizan" (τεχνῖτις) al universului (7,21; 8,6; 14,2). Înțelepciunea le este cu totul la îndemână celor demni de ea (1,4-5; 6,15-16) şi celor care o caută (7,12-14). Rugăciunea este un mijloc necesar pentru obținerea ei (7,7-8; 8,21 şi cap. 9). Înțelepciunea este legată de viață, îi este călăuză (3,11), este sursa tuturor cunoştințelor (7,15-21) şi binefacerilor de pe pământ (7,11-12; 8,18). Înțelepciunea pare o reflectare a luminii eterne (7,26), întrece orice limpezime (7,29-30): ea călăuzeşte poporul ales (10,17).

Abordarea teologică fundamentală din Înțelepciunea lui Solomon țintește către rolul lui Dumnezeu în univers şi de-a lungul istoriei (*cf.* rugăciunea din cap. 9). Chiar atunci când tema înțelepciunii se află în prim plan, este folosită doar pentru a-I ilustra autoritatea în istoria oamenilor. Dumnezeu din alianța cu Moise este deopotrivă Dumnezeu al Înțelepciunii eterne, Dumnezeu care Îşi salvează poporul (*vide* Înț. 19,22) şi le oferă celor drepți izbăvirea (3,7), oricând şi oriunde.

6. Istoricul textului

Textul Înțelepciunii lui Solomon ne-a fost transmis printr-un număr mare de manuscrise greceşti, scrise atât cu majuscule, cât şi cu minuscule, şi care datează dintr-o epocă ce începe cu secolul al IV-lea d.H. O cronologie ceva mai îndepărtată este garantată de existența câtorva papiri, rari şi aflați în stare fragmentară. Pe de altă parte, Înț. este citată abundent în literatura patristică, iar aceste citate constituie o serie paralelă de mărturii. În sfârşit, în secolul al II-lea d.H., Înț. a fost tradusă în diverse limbi, iar aceste traduceri vechi, ce ne sunt cunoscute fie prin manuscrise, fie prin numeroase citări, sunt considerate mărturii indirecte ale textului.

În codicele cu majuscule, cartea Înțelepciunii este plasată diferit în raport cu cărțile profetice sau istorice. Astfel, în *Codex Sinaiticus* (sec. al IV-lea), Înț. se află după cărțile profetice, în succesiunea: Ps., Prov., Ecl., Cânt., Înț., Sir., Iov. Textul Înț. a fost scris de un singur scrib, căruia îi aparțin numeroase particularități ortografice și erori fonetice. În *Codex Vaticanus* (sec. al IV-lea), Înț. este așezată după cărțile istorice, în succesiunea: Ps., Prov., Ecl., Cânt., Iov, Înț., Sir. În *Codex Alexandrinus* (sec. al V-lea), Înț. se află în partea finală a VT, în succesiunea: Ps., Iov, Prov., Ecl., Cânt., Înț., Sir., Ps. Sol. În Codicele *Ephrem* (sec. al V-lea, numit astfel pentru că un scrib din Evul Mediu l-a transformat în palimpsest pentru a copia un tratat al Sf. Efrem), sunt numai fragmente din cartea Înțelepciunii: 5,5-12,10; 14,19-17,18c; 18,24–19,22; nu poate fi determinat locul pe care îl ocupa această carte în raport cu celelalte[21].

Autorul cărții Înțelepciunii, care, printr-un consens al comentatorilor, a trăit în epoca elenistică și a scris în greacă, recurgând la un expedient literar simplu și foarte des folosit în scrierile iudaice, i-a atribuit lui Solomon sfaturi adresate regilor și judecătorilor pământului, fără a-i numi, dar dând indicații ce sunt limpezi pentru un cunoscător al istoriei ebraice (Înț. 9,8). De aici provine și diferența de titlu: Σοφία Σαλωμῶνος în codicele grecești, în vreme ce Vulgata impune un titlu mai simplu: *Liber Sapientiae*; Ieronim notează în prefață (*Praefatio in libros Salomonis*): *Fertur et alius pseudepigraphus qui Sapientia Salomonis inscribitur... apud Hebraeos nusquam est, quin et ipse stylus Graecam eloquentiam redolet et nonnulli scriptorum ueterum hunc esse Iudaei Philonis affirmant.* În sec. al IV-lea, Athanasius[22] pune Înț. pe primul loc între acele cărți care, spune el, nu sunt canonice, dar erau aprobate de Părinți pentru a le fi citite catehumenilor.

Relația lui Augustin cu această carte a cunoscut o evoluție în timp (*vide* A.-M. La Bonnardière, pp.17-18, precum și capitolele: *I. Les premiers contacts d'Augustin avec le Livre de la Sagesse*, pp. 19-34; *II. Augustin prend position sur l'auteur et la canonicité du Livre de la Sagesse*, pp. 35-44; *IV. Le Livre de la Sagesse dans les controverses d'Augustin*, pp. 85-108). El citează pentru prima dată această carte la Roma, în iarna 387-388, într-un document ce pare să fie o profesiune de credință trinitară.

---

21. *Codex Venetianus* (sec. al VIII-lea), clasat de Holmes și Parsons printre minuscule, este de fapt (*vide* C. Larcher, vol. 1, p. 55; A. Rahlfs, *Verzeichnis der griechischen Handschriften des A.T.*, Berlin, 1914, pp. 271 *sq.* și 306) partea a doua a codicelui *Vaticanus gr.* 2106.

22. *Vide* W. Horbury (*Oxford Bible Commentary*), p. 651.

Augustin trăiește într-o epocă în care se fixează canonul cărților sfinte și în care se pun încă probleme legate de caracterul canonic al anumitor cărți, precum și de autorul lor: în aceste condiții, Augustin se află în situația de a lua poziție față de cartea Înțelepciunii, aflată într-o situație delicată. Devenit cleric, Augustin meditează, pe parcursul anului liturgic, asupra unor pasaje fundamentale din cartea Înțelepciunii, pe care le comentează pentru enoriașii săi. Controversele cu heterodocșii îl obligă să cunoască textele sapiențiale contestate. Unele culegeri de documente biblice îi aduc dinainte mai multe pericope ale Înțelepciunii lui Solomon; în același timp, unele teme majore ale teologiei biblice, care erau deja tradiționale în Biserică, îl pun în contact cu texte deosebit de bogate în semnificații. Simplificând raportarea lui Augustin la autorul acestei scrieri[23], se poate spune că, după ce vreme îndelungată Augustin a considerat că acesta era Sirah, autorul Ecleziasticului, în cele din urmă lasă chestiunea fără nici un răspuns: *Quilibet auctor fuerit libri huius, bene quia auctoritatem ipsius non respuis* (*Opus imperf. in Iulianum*, 4,123, PL 45,1420)[24].

O altă mărturie antică este *Codex Muratorianus*, unde Înțelepciunea lui Solomon este enumerată între cărțile Noului Testament[25]. *Codex Muratorianus*[26], considerat ca datând din secolul al doilea[27], ar reprezenta în felul

---

23. *Vide* R.B. Motzo, pp. 460-461.

24. În *De doctrina Christiana* (II, 8, PL 34,41) Augustin scrisese: *Nam illi duo libri unus qui* Sapientia *et alius qui* Ecclesiaticus *inscribitur de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur; nam Iesus Sirach eos conscripsisse constantissime perhibetur.* În *De ciuitate Dei*, PL 41,554: *Alii uero duo, quorum unus* Sapientia, *alter* Ecclesiasticus *dicitur propter eloquii nonnullam similitudinem ut Salomonis dicantur obtinuit consuetudo: non autem esse ipsius non dubitant doctiores.* În *Speculum de script. sacra*, PL 34,946: *Sed non sunt omittendi et hi quos quidem ante Saluatoris aduentum constat esse conscriptos, sed eos non receptos a Iudaeis recipit tamen eiusdem Saluatoris Ecclesia, in iis sunt duo qui Salomonis appellantur, propter quandam, sicut existimo, eloquii similituidinem: nam Salomonis non esse nihil dubitant quique doctiores, nec tamen eius qui* Sapientiae *dicitur quisnam sit auctor apparet.* În *Retractationes*, II 4, PL 32,631: *In secundo sane libro* (De doctr. christ.) *de auctore libri quem plures uocant Sapientiam Salomonis quod etiam ipsum sicut Ecclesiasticum Iesus Sirach scripserit, non ita constare sicut a me dictum est postea didici, et omnino probabilius comperi non esse hunc eius libri auctorem.*

25. *Vide* R.B. Motzo, p. 461; B.F. Westcott, *A General Survey of the History of the canon of the New Testament*, ed. 6, Cambridge: Macmillan, 1898, retipărit: Grand Rapids, Mich.; Baker, 1980.

26. *Vide* G.M. Hahneman, *The Muratorian Fragment and the Origins of the New Testament Canon*, în McDonalds, L.M.; Sanders, A.S. (ed.), *The Canon Debate*, pp. 407-408.

acesta cea mai veche listă ajunsă până la noi a textelor cuprinse în Noul Testament. Indiferent de datarea canonului *Muratorianus* (Hahneman, *ibid.*, susține ferm sec. al IV-lea sau chiar începutul sec. al V-lea, o perioadă care coincide în mare cu codicele majore ale Septuagintei, *Vaticanus*, *Sinaiticus*, *Alexandrinus*), inserarea cărții Înțelepciunii în Noul Testament, *inter apostolos*, și nu în Vechiul Testament, *inter prophetas*, este neclară: ea stă sub semnul unei posibile citiri greșite a unei vocale, într-un text scris în latină, cu destule ezitări grafice de altfel, ce sunt puse în seama unui copist neglijent (*epistula sane iude et superscriptio iohanis duas in catholica habentur et* [*ut*] *sapientia ab amicis salomonis in honorem ipsius scripta*). Raimondo B. Motzo (*ibid.*, p. 462) extrage din această frază latinească greu inteligibilă un original grecesc plauzibil și incitant: καὶ ἡ σοφία Σαλωμῶνος ὑπὸ Φίλωνος εἰς δόξαν αὐτοῦ γεγραμμένη, din care s-ar deduce că autorul canonului plasează Înțelepciunea lui Solomon între scrierile Noului Testament pentru că socotea această carte opera lui Philon din Alexandria, pe care o veche tradiție (Eusebiu, *Historia ecclesiastica* 2,17,1; Ieronim, *De uiris illustribus* 11) îl așeza în preajma apostolului Petru, convertit la creștinism și exaltând virtuțile primilor creștini în cartea *De uita contemplatiua*, unde, sub numele „terapeuților", i-ar fi descris pe discipolii apostolului Marcu în Alexandria. Comentatorii zilelor noastre nu mai susțin în nici un fel atribuirea cărții lui Philon.

Dintre mărturiile indirecte oferite de traducerile antice, un loc privilegiat îl ocupă *Vetus Latina*, care transpune textul Înțelepciunii lui Solomon în limba latină cu atâta fidelitate, încât permite reconstituirea originalului grecesc până către jumătatea celui de-al doilea secol al erei creștine. Giuseppe Scarpat editează în întregime textul latinesc al Înțelepciunii, la finele fiecăruia din cele trei volume pe care se întinde comentariul versetelor grecești. Traducerea latinească pare să fie (*vide* G. Scarpat, vol. 1, pp.401-402) opera unui scriitor african din a doua jumătate a secolului al II-lea d.H. Chiar dacă și *Vetus Latina* ne-a parvenit tot printr-o succesiune de cópii, suferind așadar toate transformările inevitabile aduse de transcrierile succesive de-a lungul secolelor, este un text ținut la mare preț de editorii Septuagintei, mai cu seamă pentru că nu a fost supus revizuirii lui Ieronim[28] și nici nu a avut

---

27. Pe baza unei referiri la *Păstorul lui Hermas*: *Pastorem uero nuperrime, temporibus nostris, in urbe Roma Herma conscripsit, sedente cathedra urbis Romae ecclesiae Pio episcopo fratre eius* (cca 154 d.H.), *apud* R.B. Motzo, p. 498.

28. Ieronim declară, în prefața la cărțile lui Solomon după LXX (PL 29, 403-404), că „și-a strunit pana" (*calamo temperaui*) mai cu seamă când a ajuns la cărțile Înțelepciunii

versiuni concurente în Africa, în Spania sau pe continent. Traducătorul avea de bună seama dinaintea sa un codice în care împărțirea în stihuri era fie absentă, fie diferită de cea ajunsă până la noi pentru textul grecesc. Edițiile *Iuxta Vulgatam Clementinam* oferă textul acestei cărți în varianta în proză[29]. *Vetus Latina*, chiar dacă a avut parte de vreo revizuire sporadică ori de o încercare de emendare, a ajuns până la noi[30] cu erorile sale specifice, cu cuvintele sale rare, cu formulările sale obscure, cu africanismele sale, cu lipsa sa de finețe în perceperea textului grecesc. Dincolo de tezaurul latinesc pe care îl conține, traducerea aceasta reprezintă însă un sprijin neprețuit pentru textul grecesc, conservând indirect, în limba latină, cea mai veche redactare grecească.

Cartea Înțelepciunii lui Solomon[31] rămâne predominant enigmatică, în pofida cercetărilor atente şi specializate la care a fost supusă. Retorica sa filozofică, adeseori întunecată de ambiguități, şi caracterul aluziv al celor mai multe dintre referirile pe care le conține îngreunează simțitor detectarea înțelesului acestei cărți. Schimbările rapide de stil, de metru şi de temă au opus rezistență la toate străduințile cercetărilor care au încercat să-i pună în lumină unitatea. Numeroşi cercetători au fost, de aceea, tentați să o subdividă în unități independente, pe care să le atribuie mai apoi unor autori independenți. J.C.C. Nachtigal[32] reprezintă în această privință un punct de vedere extrem: consideră cartea un mozaic la care au contribuit şaptezeci şi nouă de înțelepți (ceilalți cercetători nu au trecut de un total de patru autori

---

şi Siracidului; în prologul la traducerea din ebraică a cărților lui Samuel şi ale Regilor (prolog care datează din preajma anului 391), Ieronim enumeră cele douăzeci şi două de cărți sacre ale Vechiului Testament, insistând asupra numărului care corespunde literelor alfabetului ebraic, aşezându-le pe toate celelalte între apocrife: *Vt scire ualeamus quidquid extra hos est, inter* ἀπόκρυφα *esse ponnedum. Igitur Sapientia, quae uulgo Salomonis inscribitur, et Iesu filii Sirach liber, et Iudith et Tobias et Pastor, non sunt in Canone. Machabaeorum primum, hebraicum reperi. Secundus, Graecus est: quod ex ipsa quoque* φράσει *probari potest. Vide* C. Larcher, *Études*, p. 57.

29. De Bruyne (p. 104; *apud* G. Scarpat) recomandă editarea Înțelepciunii lui Solomon în proză, pentru a respecta forma pe care cartea pare să o fi avut la origine în greacă şi, cu siguranță, în latină.

30. *Vide* G. Scarpat, vol. I, p. 402.

31. D. Winston, „Un secolo di ricerca sul Libro della Sapienza", în: Bellia, Giuseppe; Passaro, Angelo (ed.), *Il Libro della Sapienza. Tradizione, redazione, teologia*, Roma, Città Nuova Editrice, 2004, pp. 13-31.

32. J.C.C. Nachtigal, *Das Buch der Weisheit* (Die Versammlungen der Weisen 2), Halle, Gebauer, 1799.

posibili ai cărții). Titlul însuși, dincolo de problema fundamentală de atribuire pe care o pune, a fost, o vreme, considerat adecvat numai pentru partea a doua a cărții (capitolele 6–10), reprezentând nucleul originar al cărții, căruia i-au fost alipite o „carte a eshatologiei" (1–5) și un *midraș* elenistic asupra Exodului (11–19)[33].

Istoricul recent al Înțelepciunii lui Solomon este dominat de cele două exegeze fundamentale, fiecare în câte trei volume, apărute în ultimele două decenii ale secolului abia încheiat. Opera lui Chrysostome Larcher, *Le Livre de la Sagesse ou La sagesse de Salomon*, apărută într-o succesiune strânsă de volume (1983-1984-1985), fusese precedată de *Études sur le Livre de la Sagesse* (1969). Ediția comentată a lui Giuseppe Scarpat datează din aceeași perioadă, chiar dacă a apărut în formă finală abia în 1989-1996-1999[34].

Ioana Costa

33. *Vide* A. Kahana (ed.), *Ha-Sefarim Ha-Hitsonim*, vol. 1, partea a 2-a, Tel-Aviv, Masadah, 1936, pp. 464, 468-470; *apud* D. Winston, p. 13.

34. Dialogul dintre cei doi savanți se simte adesea în subtextul comentariului, iar uneori irumpe în pasaje pătimașe, ca în cazul (G. Scarpat, vol. 1, p. 14) reluării argumentului κράτησις (Înț. 6,3) folosit (cu citarea sursei Scarpat) de C. Larcher în vol. 1, p. 144 și notele 31 și 32: ulterior însă, observă Scarpat, „si dimentica di chi per primo aveva invocato quel termine [...], tanto che al lettore può apparire che il riferimento decisivo alla κράτησις sia del Larcher, mentre di suo non c'è nemmeno una delle citazioni ai testi d'appoggio [...] le quali sono tutte nel mio articolo".

Înțelepciunea lui Solomon

1 [1] Iubiți dreptatea, [voi,] cei ce judecați pământul,

Înțelepciunea lui Solomon: Titlul grecesc (Σοφία Σαλωμῶνος, Înțelepciunea lui Solomon) arată că această carte a fost atribuită regelui Solomon; pentru înțelepciunea legendară a acestui personaj, *vide*: 3Rg. 3; 5,9-14; 2Par. 1; 2Mac. 2,9. Chiar dacă în capitolele 7–9 (cu precădere 7,7-8 și 8,13-14) regele Solomon apare explicit ca personaj al cărții, atribuirea este convențională; ca și alte opere sapiențiale (Proverbele, Cântarea Cântărilor, Ecleziastul), Înțelepciunea lui Solomon a fost plasată sub autoritatea acestei figuri de seamă a lumii biblice. Traducerea latinească oferă o simplificare a titlului, care indică o rezervă prudentă în privința autorului: *Liber sapientiae* (Cartea înțelepciunii). ♦ Manuscrisele majore ale Septuagintei transmit textul dispus în stihuri. Prima secțiune a cărții (cap. 1–5) prezintă în paralel soarta nelegiuiților (ἀσεβεῖς) și a celor drepți (δίκαιοι).

1,1 „Iubiți dreptatea", gr. ἀγαπήσατε δικαιοσύνην, este primul din cele trei îndemnuri ale acestui verset de deschidere; amintește de Ps. 44,8; *vide* și Sir. 4,12 (ὁ ἀγαπῶν αὐτήν, *scil.* σοφίαν). Verbul de față, însoțit de un nume de obiect ori de calitate, are adesea în greaca profană înțelesul de „a prețui", „a prefera", „a căuta", „a dori", iar în greaca biblică primește o încărcătură afectivă: „a se atașa/dedica". „Dreptatea", în limbaj biblic, desemnează concordanța gândurilor și faptelor omului cu voința lui Dumnezeu așa cum este ea exprimată în Lege și sugerată de îndemnurile conștiinței (*cf.* BJ, nota *ad loc.*). ♦ „Iubiți... cugetați... căutați...": omul trebuie să aprecieze valorile incluse în noțiunea de „dreptate" și să tindă spre ele; să reflecteze cu atenție și bunăvoință la ceea ce se spune despre Domnul; în sfârșit, să se deschidă cu generozitate efectivă față de cerințele Lui (*cf.* Larcher, *ad loc.*). Căutarea lui Dumnezeu este un îndemn constant la profeți, la Amos fiind echivalentă cu convertirea mântuitoare. ♦ „[voi,] cei ce judecați pământul", gr. οἱ κρίνοντες τὴν γῆν: pare să fie o trimitere la cei care au autoritate, care guvernează, de vreme ce verbul κρίνειν („a judeca"), ce echivalează de obicei ebr. *šāphaṭ*, își lărgește înțelesul în această direcție (*cf.* Mich. 4,14; Dan. 9,12); extinderea de sens nu este însă atestată în greaca profană. Chiar dacă primul verset li se adresează acestora, dezvoltarea ulterioară a textului arată că adresabilitatea este generală (spre deosebire de 6,1-10). ♦ „pământul", gr. τὴν γῆν: poate indica fie o țară anume (a lui Solomon, de vreme ce lui i se atribuie cartea), fie întregul pământ, *vide infra* 6,1. Posibilitatea multiplei traduceri a substantivului γῆ prin „țară/ținut" sau „pământ/glie" este una dintre dificultățile constante ale textului grecesc. ♦ „cugetați... întru bunătate": ținând seama de multiplele nuanțe de sens ale gr. ἀγαθός, expresia ar putea însemna „să aveți despre Dumnezeu gânduri bune/corecte/drepte". Philon folosește termenul ἀγαθότης cu

cugetați la Domnul întru bunătate
și în simplitatea inimii căutați-L.
[2] Căci El Se lasă găsit de cei care nu-L pun la încercare,
li se arată celor care nu sunt neîncrezători față de El.
[3] Într-adevăr, gândurile strâmbe îndepărtează de Dumnezeu
și, pusă la încercare, Puterea îi mustră pe nechibzuiți.
[4] Căci în sufletul urzitor de rele nu va intra înțelepciunea,

---

referire la râul Edenului, din care provin cele patru virtuți: φρόνησις „chibzuință", σωφροσύνη „cumpătare", ἀνδρεία „bărbăție", δικαιοσύνη „dreptate"; alături de „putere/autoritate" (ἐξουσία), „bunătatea" este unul dintre atributele supreme ale lui Dumnezeu. ♦ Celălalt termen al perechii (ἁπλότης, „simplitate") este utilizat în 1Mac. 2,37 (ἐν ἁπλότητι ἡμῶν) pentru a indica o „neîmpărțire" lăuntrică, ce conferă tăria de a alege moartea în locul unui act de nesupunere față de Lege; ambele pasaje, cel de față și cel din 1Mac., se sprijină pe 3Rg. 9,4, unde sunt folosiți termeni echivalenți: ἐν ὁσιότητι καρδίας καὶ ἐν εὐθύτητι, traduși în Vulgata prin: *in simplicitate cordis et in aequitate*.
1,2 Versetul este construit într-o simetrie transparentă cu cel dinainte, „căutării" răspunzându-i „găsirea", iar „simplității inimii" – „nepunerea la încercare" a lui Dumnezeu. Legătura este făcută prin „căci" (gr. ὅτι), cu o valoare cauzală foarte slabă, mai apropiat de ebr. *kî* decât de clasicul ὅτι și utilizat pentru a sublinia o afirmație ori pentru a sugera o ușoară opoziție. Versetul următor începe cu o particulă care introduce o justificare (gr. γάρ). ♦ „Se lasă găsit": *cf.* Is. 65,1; Ier. 36 LXX (= 29 TM),13-14; Prov. 8,17. ♦ „li se arată": gr. ἐμφανίζεται; verbul este folosit în această carte în mai multe rânduri (16,21; 17,4; 18,18). Nu este vorba aici de o vedenie și nici de o revelație interioară ieșită din comun, ci de un dar oferit oricui: o iluminare lăuntrică, de sorginte dumnezeiască, ce dă naștere unei convingeri statornice (*cf.* Larcher, *ad loc.*).
1,3 „strâmbe": gr. σκολιός, „oblic", „răsucit", „îndoit", „pieziș"; *cf.* 13,13; 16,5 („îmbârligați/încâlciți"); i se asociază adesea o valoare morală, făcând referire nu la o simplă eroare, ci la o pervertire. ♦ „Puterea", gr. ἡ δύναμις, indică aici „puterea" lui Dumnezeu, care Îl reprezintă pe Dumnezeu Însuși, după cum reiese din paralelismul cu finalul stihului precedent (ἀπὸ θεοῦ). Larcher (p. 172) subliniază că termenul nu este un substitut al numelui divin și nici un simplu atribut al divinității, ci mai degrabă o energie divină în acțiune, care nu coincide nici cu forța dreptății și nici cu atotputernicia lui Dumnezeu: este o entitate complexă, ce se poate identifica pe rând cu Duhul sau cu Înțelepciunea. Concluzia lui Larcher este că autorul a vrut să pună în evidență o noțiune agreată de mediul helenic: principiul divin era văzut mai degrabă ca o forță decât ca o rațiune. Se sprijină pe conexiunile stabilite în textele biblice între δύναμις (ἰσχύς) și πνεῦμα, pe de o parte, și πνεῦμα și σοφία, pe de altă parte.
1,4 Prin „înțelepciune" (σοφία) se înțelege aici înțelepciunea divină, paralelă cu δικαιοσύνη din primul verset și cu ἅγιον πνεῦμα din versetul următor. ♦ „în trupul supus păcatului": gr. ἐν σώματι κατάχρεῳ ἁμαρτίας; adjectivul κατάχρεος este un *hapax* în LXX; înțelesul exact este „apăsat de datorii", dar suprapunerea metaforică

nici nu va sălăşlui în trupul supus păcatului.
[5] Sfântul duh al învățăturii va fugi de viclenie
şi va sta departe de gândurile nesăbuite
şi va fi făcut de ocară când vine nedreptatea.
[6] Căci duh iubitor de oameni este înțelepciunea

---

păcătos-datornic este răspândită în VT şi NT (cum se vede şi din „Tatăl nostru": *vide* Mt. 6,12: τὰ ὀφειλήματα, dar Lc. 11,4: τὰς ἁμαρτίας).

1,5 „Sfântul duh": gr. ἅγιον ... πνεῦμα (fără articol). Substantivul apare frecvent în LXX, iar în această carte are uneori înțelesul de „principiu vital", în vreme ce în alte pasaje i se opune lui σῶμα, identificându-se cu σοφια (*vide* Scarpat, vol. 1, p. 116); sensurile multiple provin pe de o parte din tradiția biblică (izvor de viață, Gen. 2,7; cel care îi pune în acțiune pe eroii eliberatori, Jud. 3,10; 6,34; inspirator al profeților, Iez. 3,24; cel care odihneşte peste Mesia, 11,2; călăuza lui Israel în trecut, Neh. 9,20; Is. 63,10-11; forță lăuntrică, Ps. 50,13, uneori cvasi-echivalent cu Înțelepciunea, *cf.* Înț. 1,6; 7,22; 9,17), iar pe de altă parte din doctrinele curente în Alexandria acelei vremi, cu precădere stoicismul. ♦ „al învățăturii": παιδειας; *Codex Alexandrinus* atestă aici σοφίας, care ar putea fi o glosă antică pentru παιδειας, susținut şi de varianta latină (*sanctus enim spiritus disciplinae*) şi citat ca atare de Origen (*Contra Celsum* 7,8 *e.a.*). ♦ „va fi făcut de ocară": verbul ἐλεγχθήσεται – la formă pasivă, urmat de un genitiv absolut – a provocat comentarii multiple; Larcher citează (pp. 176 *sq.*) o frază din J. Bauermeister, *Comm. in Sap. Salomonis*, 1828, remarcând că situația nu s-a schimbat defel o dată cu trecerea timpului: *Quot sunt interpretes, tot fere interpretationes, quarum una altera infelicior* („Câți comentatori, atâtea comentarii, unul mai neinspirat decât altul"). Cum stihul începe cu conjuncția copulativă καί, subiectul ar trebui să fie cel al verbului precedent (πνεῦμα) – sensul pare însă să se opună acestei citiri sintactice; H. Bois (*Essais sur les origines de la philosophie judéo-alexandrine*, Paris, 1890, pp. 378-379, citat de Larcher, p. 176 şi de Scarpat, vol. 1, pp. 116 *sq.*) anulează dificultatea printr-o transpoziție: mută stihul între v. 8 şi v. 9.

1,6 „iubitor de oameni": gr. φιλάνθρωπον; adjectivul mai apare în LXX, în afară de Înț. 7,23 şi 12,19, în 1Ezr. 8,10; 2Mac. 4,11 şi 4Mac. 5,12, adică în cărțile scrise direct în greacă; şi în greaca profană φιλάνθρωπος este un atribut al zeilor (*cf.* Platon, *Symposion*, 189c). ♦ Între primele două stihuri ale versetului pare să existe o opoziție, însă ele sunt legate prin καί copulativ. Ideea, coerentă cu versetul precedent, ar fi că pedeapsa educativă este o formă de manifestare a iubirii de oameni. ♦ „defăimător": gr. βλάσφημος înseamnă cel mai des „hulitor", cel care-L defăimează pe Dumnezeu, dar se poate referi uneori şi la vorbirea defăimătoare împotriva oamenilor. ♦ „Rărunchii" (gr. νεφροί) sunt adesea asociați cu inima în textele ebraice, metaforizând împreună interioritatea omului – pulsiunile afective, respectiv mintea, voința şi afectele superioare (*vide* P. Paul Dhorme, *L'Emploi métaphorique des noms de parties du corps en hébreu et en akkadien*. Extrait de la *Revue Biblique*, 1920-1923, Librairie Victor Lecoffre, Paris, 1923, pp. 131-133); au în comun faptul că sunt părți ascunse ale corpului, accesibile doar privirii lui Dumnezeu.

și nu-l va lăsa nepedepsit pentru vorbele lui pe defăimător.
Dumnezeu este martorul rărunchilor lui
și veghetor adevărat al inimii lui
și al limbii ascultător.
[7] Duhul Domnului a umplut lumea [întreagă]
și El, Care ține toate laolaltă, cunoaște orice glas.
[8] De aceea, nimeni care rostește vorbe nedrepte nu se poate ascunde,
dreptatea cea pedepsitoare nu-l lasă să-i scape.
[9] Căci vor fi cercetate uneltirile nelegiuitului,

Pentru pasaje în care termenii sunt asociați, *vide e.g.*: Ier. 11,20; 17,10; Ps. 7,10; 25,2. Contradicția semnalată uneori între gură și inimă se regăsește între gură și rinichi. Avertismentele pe care le primește conștiința pot ajunge la „rinichi", chiar la vreme de noapte (Ps. 15,7). Se produce uneori o confuzie cu șalele și coapsele. Rinichii, văzuți ca zona de centură a trupului, sunt sediul vigorii fizice. *Vide* Iov 38,3; 40,7. Grăsimea care se adună în jurul mijlocului (*id est* al rinichilor), inertă, sugerează prostia (*vide* Ecl. 7,25). ♦ „martor... veghetor... ascultător"; gr. μάρτυς... ἐπίσκοπος... ἀκουστής: primul termen din serie, chiar dacă este explicit pus aici în relație cu Dumnezeu, are sensul juridic general de cunoaștere nemijlocită a faptelor; cel de-al doilea, de asemenea atașat frecvent divinității, are și sensul de „supraveghetor", desemnându-l pe cel care veghează la bunul mers al faptelor omenești; cel de-al treilea, un *hapax* în LXX, rar chiar în textele profane grecești (unde are sensul de „discipol", similar lat. *auditor*), este folosit aici în sens etimologic, pentru a încheia seria.

1,7 Verbul „a umple" (πληρόω), referitor la atotprezența lui Dumnezeu, este caracteristic pentru textul biblic, *vide* Ier. 23,24. Pe de altă parte, verbul următor, „a ține laolaltă" (συνέχω), este un termen strict stoic, ce se referă nu la un receptacul, ci la puterea divină, λόγος σπερματικός, care îmbrățișează totul, pătrunde în toate, ajungând până la marginile creației (*cf.* și Scarpat, vol. 1, p. 120). *Vide* și Seneca, *De uita beata* 8,4: *Mundus quoque cuncta complectens rectorque uniuersi deus in exteriora tendit, sed tamen introrsum undique in se redit* („De fapt, și universul, care îmbrățișează totul, și zeul care guvernează lumea tind către exterior, revenind totuși în interior"). Forma participială neutră a verbului este determinată de acordul cu (τὸ) πνεῦμα de mai înainte; traducerea latină glisează acordul, păstrând neutrul acolo unde se impunea masculinul (*hic, id est: spiritus*): *hoc quod continet omnia*. ♦ „glas": gr. φονή. Înțelesul termenului este conturat de versetele învecinate: este precedat de τῆς γλώσσης și urmat de φθεγγόμενος (care este o reluare a lui βλάσφημον, „hulitor", „care rostește o blasfemie", din v. 6).

1,8 „dreptatea cea pedepsitoare": gr. ἐλέγχουσα ἡ δίκη; dreptatea apare personificată și în Platon, *Leges* 9,872e, fiind încă de la Hesiod (*Theogonia* 901) o divinitate care guvernează lumea prin forța sa punitivă.

1,9 „răsunetul": gr. ἀκοή. Termenul indică în egală măsură simțul auzului, organul, precum și ceea ce este ascultat, apropiindu-se din acest punct de vedere de ἀγγελία sau κήρυγμα, „ceea ce este spus/anunțat".

răsunetul cuvintelor sale va ajunge până la Domnul
spre pedepsirea nelegiuirilor sale.
[10] O ureche geloasă ascultă toate,
nu rămâne ascuns nici murmurul şoaptelor.
[11] Păziți-vă, aşadar, de murmurul zadarnic
şi feriți-vă limba de clevetire,
căci vorba ascunsă nu va umbla în gol,
iar gura preamincinoasă nimiceşte sufletul.
[12] Să nu râvniți moartea prin rătăcirea vieții voastre,
să nu vă atrageți pieirea prin lucrările mâinilor voastre.
[13] Căci Dumnezeu nu a făcut moartea,

1,10 „ureche geloasă": gr. οὖς ζηλώσεος, *litt.* „ureche a gelozici (râvnei) [lui Dumnezeu]". Textul biblic face constant referire la gelozia, râvna lui Dumnezeu, *e.g.* Ex. 20,5 – *vide* şi nota; 34,14 (θεὸς ζηλοτής); Iez. 16,38.42; 36,6; 38,19. ♦ „murmurul şoaptelor": *litt.* „şoapta murmurelor". Gr. θροῦς „zgomot uşor", „bâzâit", „bolboroseală" apare în textul biblic numai în versetul de față şi în 1Mac. 9,39: pare să fi fost ales aici şi datorită asonanței cu οὖς din stihul precedent. În greacă este un termen poetic la origine (atestat, de pildă, la Homer şi Pindar), folosit pentru a indica sunetele difuze ale unei mulțimi (*e.g.* Tucidide, 4,66; 8,79). Gr. γογγυσμός, „murmur", „bombăneală" (numai aici la plural în LXX), este folosit, *e.g.* în Ex. 16,7-12, cu referire la cârtelile poporului mustrat de Moise, funcționând în paralelism cu βλασφημία.
1,11 „clevetire": gr. καταλαλία. Termenul este un *hapax*, atât în LXX, cât şi în textele profane greceşti. Însă în LXX este frecvent folosit verbul corespunzător, καταλαλεῖν, care indică în primul rând cârteala împotriva lui Dumnezeu (*e.g.* Num. 21,5). În NT substantivul este reluat de două ori, la plural: 2Cor. 12,20 şi 1Pt. 2,1; fiind parte componentă a unei liste de păcate, termenul apare frecvent la Părinți. ♦ „vorba": gr. φθέγμα apare numai aici şi în Iov 6,26; este un termen cu pronunțată încărcătură poetică, după cum o indică atestarea lui în Pindar sau tragici; nu apare în NT şi nici în literatura creştină timpurie. Aici pare să se refere la cuvinte rare, căutate. Înțelesul segmentului nu este transparent; Scarpat interpretează participiul ca având valoare concesivă ([καίπερ] λαθραῖον), „(vorba,) [chiar] spusă în secret", corelându-l cu κένον, „gol", „deşert", „fără urmări" („nu va ieşi [din gură] fără urmări"). ♦ „nimiceşte sufletul": se introduce tema morții, care, pentru autor, nu este cea fizică, ci de ordin spiritual; deja prezentă în viața nelegiuitului, ea devine definitivă o dată cu moartea fizică (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).
1,12 „Pieirea" (ὄλεθρος), termen folosit în paralel cu θάνατος („moartea"), indica încă din epopeile homerice starea de distrugere a vieții (*e.g. Iliada* 22,235: ψυχῆς ὠκιστος ὄλεθρον, „sfârşitul grabnic al vieții"), iar în NT se referă la „moartea" provocată de păcat. ♦ „prin lucrările", gr. ἐν ἔργοις: se încheie aici menționarea sumară a păcatelor: cu gândul, cu vorba şi cu fapta.
1,13 În Gen. 2–3 se arată cum Dumnezeu l-a creat pe om pentru nemurire, iar făpturile, spre a-i fi de folos acestuia. Moartea fizică, urmare a păcatului (*cf.* v. 16), este o temă dezvoltată de Pavel în Rom. 5,12-21. *Cf.* şi Iez. 18,23; 33,11.

nici nu se bucură de pierzania celor vii.
[14] El a creat toate ca ele să fie,
și mântuitoare [sunt] făpturile lumii,
și în ele nu se află otravă de pieire,
nici împărăția iadului nu se află pe pământ.
[15] Căci dreptatea este nemuritoare.

1,14 „a creat... să fie": gr. ἔκτισεν... εἰς τὸ εἶναι. Textul este reluat de *Păstorul lui Hermas* și de Origen, *Comm. Ioannis* 20,27. Verbul ἔκτισεν trimite cu precizie la doctrina biblică a creației; „toate" (τὰ πάντα) poate fi subordonat acestui verb, fără ca sintaxa să anuleze legătura neutrului cu verbul εἶναι: „le-a creat pe toate spre a fi". Dumnezeu, „Cel care este" (Ex. 3,14), este creatorul vieții și nu se bucură de distrugere și de moarte. În egală măsură, τὰ πάντα reprezintă ansamblul care dăinuie, lumea rânduită (*vide infra* ὁ κόσμος, „lumea", „cosmosul"), dincolo de dispariția individuală. ♦ „mântuitoare": gr. σωτήριοι, „binefăcătoare", „salutare" – se poate înțelege în sensul biblic (celelalte făpturi au fost create spre a-l ajuta pe om să ajungă la desăvârșire) sau în sensul filozofiei grecești, unde σωτηρία este mai apropiată de străduințile omenești și de bunurile trecătoare. ♦ „făpturile": gr. γενέσεις; termenul este în general interpretat în patru sensuri (*vide* Larcher, vol. 1, pp. 201-202): origini (lat. *origines, initia*), generații succesive (dar și forțe care generează), genuri/specii și, în fine, individualități, creaturi. Scarpat (vol. 1, p. 130) respinge înțelesul „tip, gen" (echivalat aproximativ de lat. *natio*, în *Vetus Latina*: *[sanabiles] nationes*), preferând interpretarea care se sprijină pe un verset din cap. 16 (v. 26): „felurite roade", αἱ γενέσεις τῶν καρπῶν, *litt.* „nașterile fructelor". Ieronim a tradus în același spirit: (*salutares*) *generationes*. ♦ „otravă de pieire": gr. φάρμακον ὀλέθρου; φάρμακον este un termen ambivalent, care denumește o substanță cu efecte benefice ori malefice, fiind „leac" sau „otravă". ♦ „împărăția iadului", gr. ᾅδου βασίλειον: prin ᾅδης, „Hades", termen specific grecesc, este indicat constant în LXX tărâmul morților, al umbrelor, fără a implica în vreun fel noțiunea unei pedepse veșnice. Aici expresia este o personificare a puterii morții.
1,15 Versetul acesta poate fi văzut ca o concluzie, răspunzând celui care deschide capitolul și care conține același termen (δικαιοσύνη); încă de la C.L. Grimm (*Das Buch der Weisheit*, Leipzig, 1860; *apud* Scarpat, vol. 1, pp. 130 *sq.*) a fost interpretat metonimic, ca o referire la „cei drepți" care își dobândesc tocmai prin această calitate nemurirea (*vide infra* 2,22-23; 3,4-9; 5,15). ♦ În *Vetus Latina* a fost inserat aici un stih: *iniustitia autem mortis est adquisitio*, „dar nedreptatea este dobândirea morții". (Scarpat îl editează în varianta Abației San Girolamo din Roma, marcată de o trunchiere prin haplografie la copiere: *iustitia* pentru *iniustitia*; îl comentează însă în forma netrunchiată.) D. de Bruyne, „Étude sur le texte latin de la Sagesse", în *Revue bénédictine de critique, d'histoire et de littérature religieuse* 41 (1929, pp. 101-133), p. 133 (*apud* Scarpat), pornind de la traducerea latină și de la transmiterea ei, face observații pertinente: dacă acest stih aparținea tradiției latine din sec. al II-lea, atunci se poate deduce de aici că el exista în textul grecesc și aceasta îi era traducerea; dacă, dimpotrivă, se

[16] Dar nelegiuiții au chemat [moartea] cu mâinile și cu vorbele [lor];
socotind-o prietenă, [s-]au topit
și au încheiat legământ cu ea,
căci vrednici sunt de a-i fi părtași.

2 [1] Căci și-au spus cugetând strâmb în sinea lor:
„Scurtă și tristă e viața noastră
și nu este leac pentru sfârșitul omului,

---

presupune că nu exista în redactarea primitivă greacească și, implicit, nici în traducere, atunci este greu de înțeles cum un traducător inabil ar fi tradus în versetul următor αὐτόν (masculin) prin *illam* (feminin), dacă nu ar fi avut imediat deasupra θανάτου (masculin), redat prin (feminin) *mortis*. Asupra versetului 15 din *Vetus Latina* planează însă îndoiala, iar absența celui de-al doilea stih din majoritatea manuscriselor este fie folosită ca argument pentru a susține că lipsea cu adevărat din textul grecesc, fie interpretată ca adăugire, cu atât mai mult cu cât traducerea latină este încărcată de glose și dublete pe care copiștii le-au integrat în text.

1,16 Stihul al treilea: *cf.* Is. 28,15. ♦ Așa cum o indică reluarea în v. 15 a termenului δικαιοσύνη din 1,1, se poate considera că primul capitol se încheie, de fapt, înainte de 1,16. Aici se deschide un subiect nou, al „nelegiuiților" (ἀσεβεῖς), care ocupă întregul capitol secund. David Winston, în volumul dedicat Înțelepciunii lui Solomon din *Anchor Bible* (dar și alți editori și comentatori, *e.g.* Thierry Legrand, în *Introduction à l'Ancien Testament*, Thomas Römer, Jean-Daniel Macchi, Cristophe Nihan [ed.], 2004, p. 656), tratează ca pe un capitol unitar segmentul 1,16–2,24. ♦ „[s-]au topit": gr. ἐτάκησαν. Comentatorii au privit cu suspiciune termenul, presupunând că textul a fost corupt prin copiere: ἱκέτευσαν „au implorat", ἐκράτησαν „au pus stăpânire" sunt propuneri de emendare (*vide* Scarpat, vol. 1, p. 132); verbul de față este însă relativ frecvent în Înț. (6,23; 16,22.27.29). ♦ „au încheiat legământ": συνθήκην ἔθεντο; numai autorul Înțelepciunii folosește această îmbinare de termeni; în rest, este preferat verbul clasic ποιεῖν (ποιεῖσθαι) împreună cu συνθήκην (-ας). ♦ Acțiunile nelegiuiților din acest verset se pot referi la moarte sau la iad (Hades).

2,1 David Winston (*Anchor Bible*) consideră cu totul neconvingătoare încercarea lui Dupont-Sommer (1935, pp. 90-109) de a-i identifica pe „nelegiuiții" din acest capitol cu epicureicii (*vide* Weisengoff, 1949, pp. 40-65). ♦ „nu este leac": gr. οὐκ ἔστιν ἴασις (*vide* și Prov. 29,1). *Vetus Latina* traduce ἴασις, „vindecare", „leac", prin *refrigerium* „răcorire", sugerând astfel că nelegiuiții nu au putința de a găsi o consolare după moarte (*vide* A. Parrot, *Le „Refrigerium" dans l'au-delà*, Paris, 1937). Termenul ἴασις face trimiterea la imaginea biblică a Creatorului care vindecă, fie direct, fie prin preoți sau profeți. *Vide infra* 16,12: mai mult decât orice plantă de leac, pe om îl tămăduiește cuvântul Domnului. ♦ „care să se fi întors din": se poate înțelege și „care să se elibereze de". ♦ „iad": *vide supra* nota la 1,14.

și nu se cunoaște nimeni care să se fi întors din iad.
[2] Fiindcă pe nepregătite am fost zămisliți
și după aceea vom fi ca și cum n-am fi existat:
căci fum e răsuflarea în nările noastre
iar gândul – scânteie din mișcarea inimii noastre.
[3] Când se va stinge, cenușă se va face trupul,
iar duhul se va destrăma precum o firavă adiere.
[4] Și, cu vremea, numele nostru va fi dat uitării
și nimeni nu-și va mai aduce aminte de faptele noastre;
iar viața noastră va trece ca urma unui nor
și precum ceața se va risipi,
alungată de razele soarelui
și copleșită de arșița lui.
[5] Fiindcă trecerea unei umbre este vremea noastră

2,2 În concepția „nelegiuiților", viața omului se datorează hazardului, iar interioritatea lui este interpretată materialist, ca un produs fiziologic. ♦ „pe nepregătite": gr. αὐτοσχεδίως. Adverbul este un *hapax* în LXX; ca termen cu un puternic conținut tehnic, este atestat la Dionysos din Halicarnas, la Pausanias (6,24,3); sensul său este limpezit de adjectivul pe care s-a format, atestat încă de la Homer, și de verb, care se referă la o acțiune împlinită în grabă, improvizată, nepregătită (*e.g.* un discurs improvizat; un obiect confecționat rudimentar și care nu durează; cadențe ritmice spontane). Majoritatea traducătorilor echivalează aici „din întâmplare". ♦ „răsuflarea": gr. ἡ πνοή. Termenul – nelalocul lui în acest discurs al nelegiuiților – este chiar cel care în Gen. 2,7 desemnează răsuflarea divină, care-l însuflețește pe om (ὁ θεὸς... ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς). ♦ „gândul": gr. λόγος ar însemna în acest context mai degrabă „gândire, rațiune", căci numai cu acest sens s-ar potrivi „scânteia" – gr. σπινθήρ (*cf.* Larcher, *ad loc.*). ♦ „din mișcarea inimii": gr. ἐν κινήσει καρδίας: *Vetus Latina*: *ad commouendum cor*, „spre a mișca inima". Pentru stoici, rațiunea era un suflu cald, ce-și avea originea în inimă (É. Bréhier, *Chryssipe et l'Ancien Stoïcisme*, Paris, 1951², pp. 164 *sq.*); *vide* și Seneca, *De otio*, 5,5.
2,3 „cenușă": gr. τέφρα este *hapax* în Înț., iar în restul LXX mai apare numai în Iob. 6,17; 8,2. Scarpat (vol. 1, p. 175) observă că discursul nelegiuitului are un conținut materialist, dar îmbrăcat în cuvinte poetice, în evidentă legătură cu textul biblic (*e.g.* Gen. 3,19 și 18,27, în care γῆ și σποδός sunt corespondente ale termenului τέφρα de aici).
2,4 *Vide* Iov 14,1-2 ; Ecl. 2,16; 9,5.
2,5 „vremea": gr. καιρός. Multe codice au aici βίος, considerat ca *lectio facilior*; în varianta de față, sintagma ὁ βίος ἡμῶν fusese folosită în două versete precedente, 1 și 4. Termenul καιρός desemnează în limba clasică ocazia, timpul bine delimitat, de unde evoluția de sens înspre „durată", „durata vieții" și, în greaca târzie, „timpul" în general.

și nu este întoarcere din sfârșitul nostru,
căci a fost pecetluit și nimeni nu vine înapoi.
[6] Haideți, așadar, să ne bucurăm de bunurile de acum
și să ne folosim de făpturi ca în tinerețe, cu avânt;
[7] de vin scump și de miresme să ne umplem,
și să nu treacă de noi floarea primăverii;
[8] să ne încununăm cu boboci de trandafiri, înainte să se ofilească!
[9] Nici unul dintre noi să nu lipsească de la petrecerea noastră,

---

Greaca biblică, mai ales a NT, păstrează (sau reînvie) sensul clasic. ♦ „întoarcere": gr. ἀναποδισμός este un *hapax* absolut în greacă (reluat abia în epoca bizantină); în schimb, verbul (ἀναποδίζειν) este îndeajuns de frecvent folosit pentru a-și dezvălui fără echivoc înțelesul, transparent de altfel și prin prisma etimologiei: „a se întoarce pe urmele propriilor săi pași". ♦ „nimeni nu vine înapoi": se poate înțelege și „nimeni nu-l întoarce îndărăt".

2,6 „bunurile de acum": gr. τῶν ὄντων ἀγαθῶν; sintagma a fost interpretată fie ca o referire la bunurile materiale (în opoziție cu cele proclamate de înțelepți), fie ca „bunuri prezente", aflate la îndemână; această a doua direcție de interpretare se află în consonanță cu o bogată literatură, pusă sub semnul horațianului *carpe diem* (*Carmina* 1,11,8). ♦ „făpturi": gr. κτισει; aceasta este varianta acceptată de Rahlfs și susținută de comentatori; ei i se opune varianta din *Alexandrinus* (cu o singură vocală diferită): κτήσει („dobândire"), care apare citată în unele surse antice, dar care își găsește cu greu sensul în acest verset.

2,7 Scarpat sugerează (vol. 1, pp. 180 *sq.*) interpretarea secvenței οἴνου.... μύρων ca o hendiadă: „cu vin.... cu miresme", practică menționată în Is. 5,22 și cu o bună atestare în Antichitatea greco-romană, *vide* Pliniu 14,92 (cu trimiteri la Plaut și alte surse): *uina... murrae odore condita*. ♦ „floarea primăverii": gr. ἄνθος ἔαρος; aceasta este lecțiunea autorilor moderni (Rahlfs, Ziegler), împotriva codicelor *Vaticanus* și *Sinaiticus*; *Vetus Latina* traduce aici: *flos temporis*, „floarea timpului".

2,8 Obiceiul de a se încununa cu flori la ospețe le era propriu grecilor și romanilor; în mediul ebraic, obiceiul era evitat pentru că putea fi pus în legătură cu cultul idolilor (*vide* Flavius Iosephus, *Antiquitates Iudaicae* 19,358). ♦ „boboci de trandafiri": gr. ῥώδων κάλυψιν; probabil că aici nu este o exprimare poetică redundantă, ci chiar o referire precisă la bobocii aleși anume pentru cununi, de vreme ce florile deschise își pierd grabnic petalele. În poezia alexandrină, florile, trandafirii, cununile de flori apar frecvent.

2,9 „Nici unul dintre noi": traducerea latină are: *nullum pratum*, „nici o pajiște". Codicele grecești nu păstrează nimic din această variantă, care este însă susținută de un glosar ce înregistrează între cuvintele din Înț. și λειμών (lat. *pratum*), față de care codicele importante au fie ἡμῶν („dintre noi"), fie ὑμῶν („dintre voi"). ♦ „petrecerea": gr. ἀγερωχία; termenul apare prima dată la Polibiu (10,35,8), dar adjectivul corespunzător

pretutindeni să lăsăm în urmă semne ale veseliei,
căci aceasta ne [e] partea şi aceasta soarta.
[10] Să-l asuprim pe săracul cel drept,
să n-o cruțăm pe văduvă,
nici de părul cărunt, împovărat de ani, al bătrânului să nu ne pese.
[11] Forța noastră să fie legea dreptății
căci ce e slab se vădeşte a fi fără de folos;
[12] să-i întindem o cursă celui drept, fiindcă ne stinghereşte
şi se împotriveşte faptelor noastre,
ne ocărăşte pentru păcatele împotriva Legii
şi ne învinuieşte de păcate față de învățătura noastră.
[13] Se făleşte că are cunoaşterea lui Dumnezeu
şi se numeşte pe sine copil al Domnului.
[14] Ajuns-a pentru noi osândă a gândurilor noastre:
ne vine greu şi să-l privim,
[15] fiindcă nu [e] asemenea cu a altora viața lui

---

este de dată homerică: ἀγέρωχος, „nobil", „glorios" (*Iliada*, 3,36 *e.a.*), iar cu sens negativ apare la Archiloch (v. 219). Substantivul (prezent în acest verset), ca şi adverbul corespunzător au numai valoare negativă – „orgie provocatoare"; în LXX mai apare de două ori, în 2Mac. 9,7 şi 3Mac. 2,3. ♦ „partea... soarta": gr. μερίς... κλῆρος; cei doi termeni apar împreună şi în Ier. 13,25 şi Is. 57,6, precum şi în Fp. 8,21.

2,10 Verbul καταδυναστεύω („a asupri", „a împila") este verbul specializat pentru a indica exercitarea forței de sus în jos, de la superior la inferior, de la cel puternic la cel slab – *vide* Iez. 18,12; 22,7 şi Ier. 7,6; 22,3.

2,11 În opoziție cu Legea dată de Dumnezeu, care îl apără pe cel slab (*cf.*, de ex., Lev. 25,35-37; 19,32), între oameni domneşte dreptul celui mai tare. Unele teorii greceşti îl justificau pe acesta din urmă ca fiind o lege naturală.

2,12 Textul prezintă o opoziție constantă între δίκαιος, „cel drept", şi ἀσεβής, „nelegiuit". ♦ „Lege": gr. νόμος; termenul, folosit absolut, se referă în general la Legea lui Moise. ♦ „învățătura noastră": adică felul în care am fost educați în Legea lui Moise. ♦ Versetele acestea (şi mai departe) au fost considerate de Augustin ca o vestire a patimilor lui Hristos: vezi *De ciuitate Dei* 17,20,1: *In uno, qui appellatur Sapientia Salomonis, passio Christi apertissime prophetatur.*

2,13 „Se făleşte": *litt.* „declară", „pretinde". ♦ „copil": gr. παῖς; termenul are în LXX cel mai adesea sensul de „sclav", „slujitor". Aici însă, versetele 16 şi 18 susțin mai degrabă înțelesul de „copil", „fiu". *Cf.* Lc. 22,70; In. 19,7.

2,15 „nu [e] asemenea": gr. ἀνόμοιος. Termenul apare numai aici în Înț. şi este absent în restul LXX. ♦ „neobişnuite": reproş adresat de obicei de către păgâni evreilor fiindcă trăiesc altfel decât ceilalți oameni.

și neobișnuite [sunt] căile lui.
16 Soi amestecat am fost socotiți de el
și se ferește de căile noastre ca de lucruri necurate;
fericește cele de pe urmă ale drepților
și se laudă că[-L are] pe Dumnezeu drept tată.
17 Să vedem dacă vorbele lui [sunt] adevărate
și să iscodim ce va fi cu sfârșitul lui.
18 Căci, dacă dreptul este fiu al lui Dumnezeu,
[Acesta] îi va veni în ajutor
și-l va scăpa din mâna potrivnicilor.
19 Prin batjocură și prin caznă să-l cercetăm,
ca să-i cunoaștem blândețea
și să-i punem la încercare răbdarea.
20 La moarte rușinoasă să-l osândim
căci, după spusele lui, va fi vegheat."

2,16 „Soi amestecat": adjectivul κίβδελος, *litt.* „fals", „calp", este folosit în greaca profană pentru a indica metalele în care aliajul nu respectă proporțiile, ca în monedele falsificate, iar în alte pasaje din LXX, și pentru a indica țesăturile făcute din două materiale, reprobate de Lege. În greaca târzie înseamnă și „hibrid, bastard". În versetul de față, formularea are o notă abstractă: εἰς κίβδηλον..., „[am fost socotiți de el] drept un lucru calp".
2,17 „să iscodim": *litt.* „să experimentăm".
2,18 *Cf.* Ps. 21,9; Mt. 27,43. ♦ „fiu al lui Dumnezeu": gr. υἱὸς θεοῦ; termenul folosit aici precizează sensul lui παῖς din v. 13. ♦ *Vetus Latina* pare să se sprijine pe un text grecesc ușor diferit (sau citit diferit): *si enim est uere* („dacă este într-adevăr", modificat apoi în *uerus*, „adevăratul") *filius Dei* („fiul lui Dumnezeu"), traducere care s-ar explica prin gr. δικαίως („pe drept", „cu adevărat") în loc de ὁ δίκαιος („cel drept").
2,20 „moarte rușinoasă": gr. θανάτῳ ἀσχήμονι. Adjectivul este rar în LXX (în Înț. apare numai aici). Traducerea latină recurge la termenul *turpissima*, care nu se referă atât la tipul condamnării (uciderea unui sclav, de pildă), cât la motivarea ei; accentul este pus aici pe nimicirea morală, recurgându-se așadar la o condamnare la moarte pentru motive nedemne. Acesta este sensul adjectivului grecesc, așa cum reiese el din Deut. 24,1 (unde se spune că bărbatul poate întocmi o scrisoare de repudiere a soției dacă ea s-a făcut vinovată de un act rușinos, ἄσχημον πρᾶγμα); *vide* și Gen. 34,7 (episodul Dina--Sichem). ♦ „va fi vegheat": gr. ἔσται... ἐπισκοπή. În greaca profană termenul are înțelesul de „vizită", „cercetare" (*vide* Lucian, *Dialogi deorum* 20,6). În LXX este folosit pentru a traduce ebr. *pāqadh*, acoperind toate sensurile verbului ἐπισκέπτομαι. Poate însemna și „anchetă", „judecată", dar aici are înțelesul de „intervenție divină salvatoare".

21 Acestea le-au gândit şi s-au înşelat
căci i-a orbit răutatea lor
22 şi nu au cunoscut tainele lui Dumnezeu,
nici nu au nădăjduit la o plată a evlaviei,
nici n-au preţuit răsplata sufletelor fără de prihană.
23 Căci Dumnezeu l-a creat pe om pentru nestricăciune
şi l-a făcut chip al propriei Sale veşnicii.
24 Dar prin invidia diavolului moartea a intrat în lume
şi o încearcă cei care sunt de partea lui.

3 1 Sufletele dreptilor sunt însă în mâna lui Dumnezeu
şi nici un chin nu-i va atinge.

2,22 „tainele": gr. μυστήρια sunt planurile ascunse ale Domnului pentru cei ce sunt credincioşi, *vide* 3Mac. 3,10. Termenul era în mod natural pus în legătură cu „misterele", la care se face explicit referire în 6,22 şi 14,15.23; este folosit în restul LXX numai în scrierile din perioada elenistică (Tobit, Iudit, Sirah, Daniel).
2,23 „nestricăciune": gr. ἀφθαρσία – în greacă termenul este în mod curent antonimul coruptibilităţii inerente devenirii şi schimbării, aplicându-se aşadar la tot ce e considerat nepieritor (divinitatea, sufletul). Aici este vorba de modalitatea nemuririi sufletului, dar, întrucât în context se afirmă intenţia primară a Creatorului, s-ar putea referi la condiţia omului în paradisul pământesc, eventual redobândită de cei drepţi după moartea fizică (*cf.* şi Larcher, *ad loc.*). ♦ „chip": gr. εἰκών, *litt.* „imagine". ♦ „veşnicii": gr. ἀϊδιότητος – lecţiune prezentă în unele manuscrise, adoptată de Rahlfs. Manuscrisele mari au ἰδιότητος, „proprietate caracteristică", „particularitate" (la genitiv). Oricum, pasajul trimite la Gen. 1,26-27 („după chipul şi asemănarea").
2,24 „diavolului": gr. διαβόλου; este un *hapax* în Înţ. Prin διάβολος, în Septuaginta este numit Satana, *vide* Iov 1,6.12; 2,1; 1Par. 21,1; Zah. 3,2; neînsoţit de articol, apare şi în 1Pt. 5,8 şi Fp. 13,10.
3 Opoziţia faţă de capitolul precedent este marcată prin particula (slab-)adversativă δέ. Versetele 1-12 ale acestui capitol pun alături, într-un contrast sever, soarta nelegiuiţilor şi a celor drepţi.
3,1 „Sufletele drepţilor": gr. δικαίων ψυχαί, *vide* Dan. 3,86 (εὐλογείτε, πνεύματα καὶ ψυχὰὶ δικαίων, τὸν κύριον, „binecuvântaţi, duhuri şi suflete ale drepţilor, pe Domnul"), unde sensul termenului ψυχαί este diferit: în uzul biblic, ψυχή îl desemnează pe om ca fiinţă vie în întregul lui; de aceea poate fi uneori echivalat cu un simplu pronume. Considerarea omului ca fiinţă compusă din trup şi suflet este de origine grecească, iar în VT o găsim numai în cartea Înţelepciunii. Evoluţia grecească ulterioară a dihotomiei suflet-trup se fixează asupra acestui termen, nu asupra lui πνεῦμα. ♦ „în mâna lui Dumnezeu": expresia implică dependenţă faţă de Dumnezeu şi, totodată, ocrotire din partea Lui. Fiind vorba de sufletele drepţilor care au murit, este sugerată aici nemurirea fericită.

[2] În ochii nechibzuiților au părut că sunt morți
și a fost socotită o nenorocire ieșirea lor,
[3] și plecarea de la noi – prăbușire,
dar ei sunt în pace.
[4] Și chiar dacă în ochii oamenilor au fost pedepsiți,
nădejdea lor [e] plină de nemurire;
[5] Și, după ce au fost puțin pedepsiți, mari binefaceri vor primi,
pentru că Dumnezeu i-a pus la încercare
și i-a găsit vrednici de El;
[6] ca aurul în cuptor i-a încercat
și ca pe o jertfă de ardere de tot i-a primit.

3,3 „în pace": în Biblie, ebr. *šālōm* (gr. εἰρήνη) semnifică o stare de siguranță și de împlinire sub ocrotirea lui Dumnezeu.

3,4 „plină de nemurire": gr. ἀθανασίας πλήρης. Termenul ἀθανασία este unul dintre cei folosiți pentru a plasa cronologic cartea Înțelepciunii: necunoscut în restul Septuagintei, el figurează de cinci ori în Înț. și de două ori în 4Mac. (așadar, numai în cărțile scrise direct în limba greacă). Termenul în sine nu corespunde unei noțiuni care s-ar defini prin negarea morții: adjectivul ἀθάνατος se referă la divinitate și indică absența morții, nu negarea ei, iar prin extensie devine un atribut al întregii sfere a divinului, în opoziție cu θνητός, *litt.* „muritor", dar folosit cel mai adesea în sensul general de „omenesc", colorat poetic. În contextul iudaismului elenistic, Flavius Iosephus, *AI* 18,18, afirmă că esenienii socoteau că sufletele sunt nemuritoare (ἀθανατίζουσι δὲ τὰς ψυχάς), iar fariseii (18,4) aveau credința că sufletele dețin o forță nemuritoare (ἀθάνατον ἰσχὺν ταῖς ψυχαῖς πίστιν αὐτοῖς εἶναι).

3,4-5 Verbul παιδεύω, în sensul de „a pedepsi", „a corija", conturează clar imaginea Tatălui care Își educă fiii printr-un dozaj echilibrat de pedepsire și răsplată, imagine pusă în lumină de opoziția ὀλίγα-μεγάλα (adverbe provenite din adjective la neutru plural, forme ce sugerează o suită de acțiuni), unei pedepse ușoare corespunzându-i o răsplată uriașă.

3,6 Focul nu are numai darul de a dovedi calitatea aurului, el îl și curăță de impurități. Această idee apare bine atestată și în literatura profană; la stoici – la Seneca în mod deosebit – se întâlnește o concepție ce poate fi alăturată celei iudaice târzii, și anume că cei buni sunt supuși încercărilor pentru a nu se lăsa ademeniți de bunuri calpe, cum sunt bogăția, puterea, plăcerea (*vide e.g.* Seneca, *De prouidentia* 5-6; 5,9 conține chiar o referire la aurul pe care focul îl face mai bun). Scarpat (vol. 1, p. 218) observă că, în vreme ce conținutul pedagogic are paralele în literatura păgână, concepția punerii la încercare este în totalitate iudaică; între episoadele de punere la încercare, unul dintre cele mai faimoase este cel din Gen. 22,1, ale cărui ecouri se regăsesc în Sir. 44,20 (ἐν πειρασμῷ εὑρέθη πιστός, „[fiind pus] la încercare, a fost găsit credincios", vezi episodul Avraam din Gen.: ὁ θεὸς ἐπείραζεν τὸν Αβραάμ, „Dumnezeu l-a pus la încercare pe Avraam").

[7] Iar la ceasul cercetării lor vor străluci
și vor fi ca scânteile ce aleargă prin mirişte.
[8] Vor judeca neamurile și vor fi stăpâni peste popoare,
și va împărăți peste ei Domnul în veci.
[9] Cei care și-au pus încrederea într-Însul vor înțelege adevărul,
cei credincioși vor rămâne lângă El în iubire;
căci harul și îndurarea [sunt] pentru aleșii Săi.
[10] Dar nelegiuiții, după cum au cugetat, [astfel] vor [și] primi pedeapsă,
[ei,] cei nepăsători față de dreptate și care de Domnul s-au îndepărtat.
[11] Căci cei care socotesc drept nimic înțelepciunea și învățătura sunt
nenorociți:

3,7 „la ceasul cercetării": ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς, *vide supra* notele la 2,5 și 2,20. Aici, intervenția binefăcătoare a lui Dumnezeu poate presupune o judecată universală, urmată de glorificarea celor drepți – „vor străluci": expresia se aplică în alte locuri celor înviați (Dan. 12,3; Mt. 13,43). Învățătura despre învierea trupurilor, prezentă în Daniel și în Macabei, este amintită doar aluziv în Înț., unde accentul se pune pe nemurirea sufletului, idee de influență grecească, dar armonizată cu spiritualitatea biblică. ♦ „ca scânteile...": gr. ὡς σπινθῆρες; *cf.* 11,18. Imaginea are o bună tradiție biblică, cu referire la incendiul care urma să nimicească neamurile; *vide e.g.* Abd. 18 și Zah. 12,6: nimicirea vrăjmașilor lui Dumnezeu de către un Israel purificat. Unii comentatori transferă imaginea pe plan transcendent înțelegând-o fie ca pe o biruință morală a drepților asupra păcatului sau asupra celor fără de lege, fie ca o participare a drepților la judecata de pe urmă: ei vor alerga în toate direcțiile precum scânteile unui foc dumnezeiesc. După o altă interpretare, metafora ar evoca direct slava cerească în care au ajuns cei drepți.
3,8 Drepții vor fi asociați stăpânirii veșnice a lui Dumnezeu peste toate popoarele pământului – *cf.* Dan. 7,18.22.27.
3,9 „harul și îndurarea": gr. χάρις καὶ ἔλεος; sunt termenii tradiționali ai binecuvântării iudaice, *cf.* Tob. 7,12.
3,10 „nelegiuiții": gr. ἀσεβεῖς sunt aici în primul rând iudeii care s-au îndepărtat de Lege, apostații. ♦ „pedeapsă": gr. ἐπιτιμίαν; este un *hapax* în VT, iar în NT este folosit o singură dată în 2Cor. 2,6, cu sensul de cenzură exercitată de comunitate (Vulg.: *obiurgatio*); verbul corespunzător (ἐπιτιμᾶν) este însă frecvent folosit, atât cu sensul de „a pedepsi", „a reproșa", cât și cu cel de „a amenința", „a porunci". În greaca profană, ἐπιτιμία este un termen tehnic al vocabularului juridic, cu un sens diferit de cel biblic: la Demostene sau Eschine indică exercitarea drepturilor civile; sensul de „pedeapsă" era acoperit de un termen înrudit etimologic: τὸ ἐπιτίμιον și, mai cu seamă, de pluralul lui: τὰ ἐπιτίμια (denumind o pedeapsă pronunțată de un tribunal). ♦ „dreptate": se poate înțelege și „cel drept". ♦ „s-au îndepărtat", gr. ἀποστάντες (de ἀ[illegible] „apostat"): se referă aici la cei care s-au lepădat de Dumnezeul lui Israel.
3,11 „cei care socotesc... nenorociți": în gr. la singular, trecerea la plural făcându-se în stihul următor. ♦ „înțelepciunea și învățătura": pereche de termeni care se întâlnește

deşartă [e] nădejdea lor, iar trudele lor – zadarnice
şi fără de folos lucrările lor.
[12] Femeile lor – nechibzuite
şi răi copiii lor,
blestemată seminția lor.
[13] Căci fericită-i [femeia] stearpă care-i fără de prihană,
care nu a cunoscut împreunare în păcat;
ea va avea rod la cercetarea sufletelor.
[14] [Fericit] şi eunucul a cărui mână nu a săvârşit nelegiuiri
şi care nu a cugetat rele împotriva Domnului,
căci i se va da lui, pentru credință, har ales
şi loc de cinste în Templul Domnului.
[15] Căci slăvit e rodul bunelor osteneli
şi nepieritoare rădăcina chibzuinței.

într-un context similar şi în Prov. 1,7: primul termen desemnează cunoaşterea care îl luminează pe om asupra sensului vieții lui, spre a şi-o călăuzi după voința lui Dumnezeu, iar cel de-al doilea trimite la disciplina de viață dobândită prin educarea în Legea lui Dumnezeu. ♦ „nenorociți": *litt.* „nenorocit", gr. ταλαίπωρος – cuvânt poetic, ce mai apare şi la 13,10.

3,12 „blestemată": gr. ἐπικατάρατος. Termenul, frecvent în LXX (corespunzând ebr. *'ārūr*, „lovit de blestem" divin), apare în Înț. numai aici şi în 14,8; în NT este atestat de două ori, dar într-un citat din Deut. 27,26. Deissman (pp. 74-75) îl consideră un termen de dată târzie (dubla prefixare sugerează acest stadiu lingvistic); din greaca biblică, el trece în literatura creştină. Şi în scrierile de la Qumran renegații au parte de un blestem pe vecie. Scrierile rabinice recurg frecvent la termenul *'ārūr* pentru cei care încalcă Tora. ♦ „seminția": gr. γένεσις, „generație/generare", „vlăstar".

3,13 Cu acest verset începe elogiul virtuții, desfăşurat până la 4,6. ♦ În opoziție cu concepția tradițională simplistă după care fertilitatea este totdeauna semnul binecuvântării lui Dumnezeu, iar sterilitatea este întotdeauna pedeapsă divină, autorul pune în opoziție aici şi în cap. 4 un eventual comportament virtuos al unei femei sterile cu unul nelegiuit al unei femei fie ea şi rodnică. La fel, mai jos (3,17-18; 4,7 şi urm.), va demonta prejudecata că viața lungă este neapărat semn de binecuvântare, iar moartea timpurie – un blestem. ♦ „în păcat": aluzie în primul rând la căsătoriile cu femei păgâne, care pot fi prilej de cădere în idolatrie, dar şi la adulter (*cf. infra* 3,16; 4,3.6).

3,14 „eunucul": considerat nevrednic de a participa la cultul oficial (Deut. 23,2), este „reabilitat" în profeți (Is. 56,4-5 spune că eunucului, dacă e credincios, Dumnezeu îi va da loc de cinste în Templul mesianic), iar aici glorificarea lui este transferată în viața de dincolo, în Templul ceresc. ♦ „pentru credință": majoritatea comentatorilor interpretează astfel genitivul din greacă.

16 Iar copiii desfrânaților vor fi neîmpliniți
și sămânța din pat nelegiuit va fi nimicită.
17 Chiar dacă vor avea viață îndelungată, vor fi socotiți de nimic
și fără cinstire va fi, la sfârșit, bătrânețea lor.
18 Iar dacă vor sfârși devreme
nu vor avea speranță,
nici mângâiere în ziua judecății,
19 căci amarnic e sfârșitul stirpei nedrepte.

4 1 Mai bine fără copii, [dar] cu virtute,
căci nemurire este în amintirea ei,
fiindcă și de Dumnezeu e cunoscută, și de oameni.
2 Când e de față, [aceștia] o imită
și, de s-a îndepărtat, tânjesc după ea;
și în veac purtând cunună, merge triumfătoare,
[căci] a biruit în lupta cu răsplăți nepângărite.
3 Iar puzderia de odrasle ale nelegiuiților nu va fi de folos

---

3,16-19 În retorica discursului, autorul folosește expresiile tradiționale privitoare la pedepsirea părinților în copiii lor, deși deja de la Iezechiel se afirmă hotărât responsabilitatea individuală a fiecăruia (Iez. 18,14-20). ♦ Desfrânații menționați aici (μοιχοί) sunt, probabil, cei ce nu-și păstrează credința față de Lege, cei care încheie căsătorii cu păgânii. Imaginea sugerată este cea a Israelului necredincios față de Dumnezeu, *vide* și Ierusalimul-mireasă desfrânată din Iez. 16,3 *sq*. ♦ *Vide* Philon, *De confusione linguarum* 27.
3,18 „judecății": gr. διάγνωσις, *litt*. „discernere", „decizie".
4,1 Capitolul începe solemn: κρεῖσσων ἀτεκνία (*Vetus Latina*: *melior est enim <in>generatio*; alături de aceasta, există lecțiunea unei părți importante a manuscriselor latinești, în formă exclamativă, socotită de unii comentatori ca reprezentând forma primitivă a traducerii: *o quam pulchra est casta generatio cum claritate*, „o, cât e de frumos neamul cast cu strălucire"). Totuși, alții consideră că ar putea să fie o interpretare secundară, datorată tendinței de a găsi aici un elogiu al castității, al fecioriei, așa cum îl interpretează și o veche tradiție patristică. ♦ Nemurirea ca dăinuire în amintirea oamenilor devine o nemurire personală în Dumnezeu (*cf.* și BJ *ad loc*.).
4,2 „tânjesc": gr. ποθοῦσιν; autorul acestei cărți pare să aibă o predilecție pentru verbul ποθεῖν, care apare de cinci ori (6,11; 8,8; 15,5.6); în restul LXX este atestat de două ori, la care se adaugă un pasaj în 4Mac. ♦ „lupta": gr. ἀγῶν este folosit și în 4Mac. 17,11-16 într-o imagine a vieții ca „întrecere sportivă", reluată apoi în NT (1Cor. 9,24 *sq*., Flp. 3,13; 1Tim. 6,12; 2Tim. 2,3 *sq*.; 4,7; Evr. 12,1).
4,3 „puzderia": gr. πολύγονον... πλῆθος, *litt*. „mulțimea mult-născătoare"; πολύγονος este un *hapax* în Înț., atestat o singură dată (la comparativ) în 4Mac. 15,5. Are o nuanță

și, [ieșită] din mlădițe sălbatice, nu va da rădăcini adânci
și nu va așeza temelie neclintită.
[4] Și, chiar dacă o vreme ar da ramuri verzi,
fără temei crescând, va fi clătinată de vânt
și de tăria vânturilor smulsă din rădăcină.
[5] Mlădițele abia crescute se vor zdrobi,
iar rodul lor va fi fără folos, [prea] necopt pentru a fi mâncat și bun de nimic.
[6] Căci copiii născuți din somnuri nelegiuite
sunt martori ai stricăciunii părinților, la cercetarea lor.
[7] Însă cel drept, chiar dacă va muri înainte de vreme, va fi în odihnă.
[8] Căci bătrânețea vrednică de cinste nu e cea îndelungată,
nici nu se măsoară în numărul anilor.
[9] Chibzuința, la oameni, ține loc de căruntețe
și vârsta bătrâneții este viața fără pată.
[10] Ajuns plăcut lui Dumnezeu, a fost iubit
și, cum trăia printre păcătoși, a fost strămutat.
[11] A fost răpit, pentru ca răutatea să nu-i strâmbe chibzuința
iar viclenia să nu-i amăgească sufletul.
[12] Căci vraja netrebniciei întunecă ce este bun
și zbuciumul poftei slăbește mintea lipsită de răutate.

---

ușor depreciativă, în greaca profană fiind un termen folosit numai pentru animale. ♦ „mlădițe": *litt.* „butași". ♦ „sălbatice": *litt.* „bastarde".

4,7 După punerea în contrast a virtuții cu nelegiuirea (3,13–4,6), este abordată aici (până la sfârșitul capitolului) o altă temă crucială: comparația între viața lungă și viața împlinită. Împotriva opiniei tradiționale după care lungimea vieții este semn al binecuvântării lui Dumnezeu, iar moartea timpurie este o pedeapsă, se afirmă aici că importantă este calitatea vieții, trăirea ei după voința lui Dumnezeu.

4,10 Consolarea „l-a iubit Dumnezeu" pentru moartea unui tânăr virtuos apare aici pentru prima dată în Biblie. Aceeași idee apare și în literatura greacă, în cunoscutul vers al lui Menandru devenit proverbial: „Acela pe care-l iubesc zeii moare de tânăr." În Biblie însă scopul e ferirea tânărului de suferința trăirii printre păcătoși și de riscul contaminării cu purtarea acestora (v. 11). ♦ „a fost strămutat": același verb apare și în Gen. 5,24 cu privire la Enoh.

4,12 „vraja": gr. βασκανία; un *hapax* în Înț., este atestat de două ori în 4Mac. (1,26 și 2,15). Termenul denumește influența cu efecte negative, fascinația (*vide* și βάσκανος: „cel care vrăjește", „care deoache"). ♦ „slăbește": *litt.* „subminează".

13 Atingând desăvârșirea în puțină vreme, el a împlinit vremuri
îndelungate:
14 căci sufletul lui era plăcut lui Dumnezeu;
de aceea s-a grăbit să plece din mijlocul stricăciunii,
iar popoarele au văzut și n-au priceput
și nici nu le-a trecut prin minte una ca aceasta,
15 că harul și îndurarea [sunt] pentru aleșii Lui
și vegherea[-I] – asupra credincioșilor Lui.
16 Iar dreptul care a murit îi osândește pe nelegiuiții care trăiesc
și tinerețea timpuriu sfârșită [osândește] bătrânețea încărcată de ani a
celui nedrept.
17 Căci vor privi sfârșitul înțeleptului
și nu vor înțelege ce a plănuit Domnul pentru el
și de ce l-a pus la adăpost.
18 Vor vedea și vor disprețui,
însă de ei va râde Domnul.
19 Și vor fi după aceea un stârv disprețuit
și [spre] batjocură printre morți pentru vecie,
căci îi va sfărâma [trântindu-i] muți cu capul înainte
și îi va zgudui din temelii,
și până la sfârșit vor fi sterpi și uscați
și vor fi [pradă] durerii,
iar amintirea lor va pieri.

4,13 „a împlinit vremuri îndelungate": pluralul fie sugerează diferitele faze ale vieții, fie are valoare intensivă; s-ar putea parafraza: „a atins plinătatea unei vieți îndelungate" (*cf.* Larcher, *ad loc.*).

4,15 „harul și îndurarea": *vide supra* 3,9.

4,18 „va râde": gr. ἐκγελάσεται (*litt.* „a râde în hohote"); în Înț. apare numai în acest verset; verbul în sine – ca și această imagine antropomorfă a divinității – își are originea în Psalmi (2,4; 36,13; 58,9). ♦ Larcher (p. 339) propune o ordine diferită a versetelor 14-16: 14ab-16-17-15-14cd-18 (unde a, b, c și d notează stihurile din v. 14).

4,19 *Cf.* Is. 14,18-19. ♦ „stârv": gr. πτῶμα; Scarpat (vol. 1, pp. 292-293) preferă traducerea it. *rovina* („ruinare, prăbușire"), insistând asupra înțelesului etimologic de „cădere" și sprijinindu-se pe prezența în stihul următor a termenului νεκροί („morți"), care ar dezechilibra acest început de verset dacă pentru πτῶμα ar fi acceptată traducerea tradițională, „cadavru"; *Vetus Latina*: *decidentes*. ♦ „până la sfârșit": se poate înțelege și „până la unul" = „cu toții". ♦ „sterpi și uscați": gr. χερσόομαι, „a ajunge/rămâne uscat și sterp".

[20] Vor veni la numărătoarea păcatelor lor cu spaimă,
și-i vor învinui în față nelegiuirile lor.

5 [1] Atunci dreptul va sta cu multă îndrăzneală
în fața celor care l-au asuprit
și care i-au tăgăduit strădaniile.
[2] Văzându-l, vor fi tulburați de spaimă grozavă
și vor încremeni [în fața] neașteptatei [sale] izbăviri.
[3] Își vor spune între ei, căindu-se,
și vor geme, cu răsuflarea-ntretăiată și vor spune:
[4] „Acesta era cel pe care l-am luat în râs odinioară
și drept țintă a ocării, nechibzuiții de noi;
viața lui am socotit-o nebunie,
iar sfârșitul lui, de disprețuit.

4,20 „în față": gr. ἐξεναντίας desemnează partea adversă într-un proces. Scenă de judecare a păcătoșilor, în care acuzatorii sunt chiar păcatele lor.

5 Capitolul acesta încheie comparația dintre cei drepți și cei nelegiuiți, într-un crescendo care atinge punctul maxim în 5,23, o dată cu nimicirea nelegiuirii de pe întregul pământ (πᾶσαν τὴν γῆν, *vide supra* nota la 1,1).

5,1 „Atunci": gr. τότε; pasajul este adesea apropiat de Mt. 13,43 („Atunci drepții vor străluci ca soarele..."). ♦ „îndrăzneală": gr. παρρησία, *litt.* „vorbire slobodă" (*cf.* și Prov. 13,5; Iov 27,10), va fi mult folosit în NT referitor la îndrăzneala creștinului în fața dușmanilor, dar și la libertatea de fiu în fața lui Dumnezeu (*cf.*, de ex., 2Cor. 3,12; 7,4; 1Tim. 3,13; Evr. 4,16). ♦ „au tăgăduit": gr. ἀθετούντων; verbul ἀθετεῖν este frecvent folosit, în greaca profană, în perioada elenistică, fiind bine atestat la Polibiu, Diodor, Plutarh, în inscripții și în papiri. Are înțelesul „a invalida", „a infirma", „a elimina" – în contexte juridice (legi, dispoziții testamentare etc.), în limba comună având sensul general de „a da deoparte, a respinge" (așa cum apare într-un citat liber al versetului Is. 29,14 în 1Cor. 1,19, unde ἀθετήσω este folosit în paralelism cu ἀπολῶ, „a nimici". În Înț. apare numai în acest verset; în restul LXX este însă frecvent.

5,4-13 Mărturisirea păcătoșilor contrastează cu vorbele lor nesăbuite de odinioară (2,1-20).

5,4 „drept țintă": gr. εἰς παραβολήν, *litt.* „comparație" (*vide* verbul παραβάλλειν, „a pune alături/unul lângă altul", pentru a confrunta). Termenul evoluează la un sens diluat, de la „comparație" la „subiect de povestire", „povestire", devenind o „pildă" (echivalent al ebr. *māšāl*). *Vetus Latina* traduce aici prin *in similitudine* (Scarpat, vol. I, p. 459, observă că παραβολή în Vulgata NT este cel mai adesea lăsat netradus, ca un grecism consacrat, *parabola*; este însă frecventă și echivalarea lui prin *similitudo*, care reprezenta traducerea tradițională a termenului tehnic de retorică).

[5] Cum de-a fost socotit printre fiii lui Dumnezeu
şi partea lui este printre sfinți?
[6] Aşadar am rătăcit de la calea adevărului
şi lumina dreptății n-a strălucit pentru noi,
şi soarele n-a răsărit pentru noi.
[7] Ne-am îndestulat pe cărările nelegiuirii şi ale pierzaniei
şi am străbătut pustiuri neumblate,
dar calea Domnului nu am cunoscut-o.
[8] La ce ne-a folosit trufia
şi ce ne-au adus nouă bogăția şi înfumurarea?
[9] S-au dus toate acestea ca o umbră
şi ca o veste ce-i rostită-n fugă,
[10] precum corabia care străbate apa [mării]-nvolburată
fără ca urma trecerii ei să poată fi descoperită,
nici dâra [lăsată] de chilă în valuri,
[11] sau precum o pasăre ce străbate în zbor văzduhul
fără să poți descoperi vreo dovadă a trecerii ei:
doar aerul uşor, biciuit de bătaia aripilor
şi despicat de avânt puternic,

5,5 „printre sfinți": gr. ἐν ἁγίοις. În limbaj biblic, ἅγιος se referă esențialmente la Dumnezeu, desemnându-I alteritatea, transcendența (traducând ebr. *qadhōş*); cu referire la om şi la obiecte, desemnează „punerea deoparte", faptul de a-I aparține nemijlocit lui Dumnezeu. Adjectivul apare numai aici substantivat, părând să se refere la acei ἡγιασμένοι, care se împărtăşesc din moştenire (κληρονομία), laolaltă cu îngerii, *vide* Deut. 33,2-3; sunt cei care se tem de Dumnezeu şi care alcătuiesc poporul Lui ales (Ps. 33,10); *cf.* Fp. 20,27.
5,6 *Cf.* Is. 58,8-10; 59,9-10.
5,7 „Ne-am îndestulat": poate fi înțeles în sensul „ne-a mers bine" sau în sensul „ne-am săturat de", „ne-am scârbit" – însă primul pare mai potrivit în context.
5,8 „trufia": gr. ὑπερηφανία, *litt.* „mândrie excesivă", „orgoliu", cu o evoluție de sens înspre „aroganță întemeiată pe bogăție"; *vide* şi Sir. 10,12.13. Teofrast (*Caracterele* 24,1) defineşte termenul ca „dispreț față de toți în afară de sine". Fără a fi la origine un sentiment legat de planul religios, ajunge să fie considerat un viciu, de vreme ce trufia ține de deşertăciune, de iluzoriu. În LXX, termenul e mult mai accentuat şi ține de sfera religiosului, căci aroganța duce la nedreptățirea aproapelui şi la disprețuirea exigențelor lui Dumnezeu.
5,9 „ce-i rostită-n fugă": *litt.* „ce trece pe lângă".
5,10-12 „precum": introduce prima dintre comparații. În Prov. 30,19 imaginile acestea sunt citate ca *adynata*.

e străbătut de mişcarea aripilor sale,
iar apoi nu se mai află semn al înaintării ei.
12 Sau precum săgeata azvârlită către țintă:
aerul despicat se-ntoarce pe dată la loc,
astfel că nu se ştie pe unde a trecut.
13 Aşa şi noi: abia născuți, am şi pierit
şi nu am avut de arătat nici un semn de virtute,
ci în răutatea noastră am fost mistuiți."
14 Căci nădejdea nelegiuitului e ca pulberea dusă de vânt
şi precum chiciura subțire mânată de furtună:
s-a risipit precum fumul în vânt
şi a trecut ca amintirea unui oaspete de-o zi.
15 Iar drepții vor trăi în veci
şi la Domnul [se află] răsplata lor,
şi Cel Preaînalt îi are în grija Sa.
16 De aceea vor primi însemnul regesc al nobleței
şi cununa frumuseții din mâna Domnului,
căci cu dreapta [Sa] îi va acoperi
şi cu brațul [Său] îi va ocroti.
17 Va lua drept armură râvna Sa
şi-Şi va înarma zidirea spre apărare de dușmani.
18 Va îmbrăca dreptatea ca platoşă
şi coif Îşi va pune judecata nefățarnică.
19 Va lua ca pavăză sfințenia nebiruită,
20 Îşi va ascuți aspra mânie drept sabie
şi universul va porni război împreună cu El împotriva celor smintiți.

5,14 „chiciura", gr. πάχνη: aceasta este forma editată de Rahlfs, întemeiată pe lecțiunea codicelor de autoritate; Scarpat susține însă lecțiunea ἄχνη, „spumă", care are de partea sa un singur codice, dar şi traducerea latinească *spuma* şi versiunea siriacă.
5,16 *Cf.* Dan. 7,18; Is. 62,3. ♦ „îi va ocroti": *litt.* „îi va acoperi ca un scut". Termen foarte frecvent în Psalmi.
5,17-20 Imaginile războinice par inspirate din Is. 59,16-17; *cf.* şi Ps. 7,11.
5,20 „smintiți": în finalul versetului apare un termen rar: adjectivul παράφρων aproape că nu se întâlneşte în proză, iar în poezie este puțin atestat. Acest calificativ se aplică oamenilor care şi-au pierdut mințile şi au ajuns într-o stare de năuceală provocată de spaimă. Un pasaj din Grigore cel Mare comentează pe larg acest stih (*Hom.* 35 *in Ev.*, PL 76, 1260).

21 [Atunci] vor porni, bine țintite, săgețile fulgerelor
și ca dintr-un arc bine întins al norilor vor țâșni către țintă
22 și din praștie, plin de mânie, va fi azvârlit noian de grindină;
se va dezlănțui împotriva lor apa mării,
iar râurile se vor revărsa fără cruțare;
23 va sta împotriva lor duhul Puterii
și ca vijelia îi va risipi;
și [astfel] nelegiuirea va fi pustiit întreg pământul,
și facerea de rău va fi răsturnat tronurile celor puternici.

6 1 Ascultați, așadar, regi și înțelegeți!
Învățați, [voi] cei ce împărțiți dreptatea până la marginile pământului,
2 deschideți-vă urechile, voi, cei ce stăpâniți peste mulțimi
și vă făliți cu puzderie de popoare:
3 căci de la Domnul v-a fost dată stăpânirea
și puterea, de la Cel Preaînalt,

5,22 „noian de grindină": gr. χάλαζαι, *litt.* „grindini"; *vide infra* 16,16. Forma de plural este folosită în concordanță cu normele clasice grecești (*cf.* Platon, *Symposion* 188b, *Republica* 397a etc.). În Septuaginta este folosit însă numai singularul, iar pentru redarea pluralului se recurge la sintagma λίθοι χαλάζης, „pietre de grindină" (*cf.* Iis. Nav. 10,11; Iez. 38,22 etc.).
5,23 „duhul Puterii": gr. πνεῦμα δυνάμεως. Versetul acesta încheie imaginea judecății din urmă a celor nelegiuiți, pentru care sfârșitul este adus de o vijelie puternică, semn al forței divine. ♦ Ultimele două stihuri: după descrierea judecății finale în termeni care țin de apocalipsă, cu numeroase aluzii la textele profetice ale „mâniei lui Dumnezeu", autorul subliniază că nu Dumnezeu e cauza nenorocirilor, ci răutatea și nelegiuirea oamenilor sunt cele care aduc pieirea; *cf.* și Is. 24,4-6.
6 Aici începe partea a doua a acestei cărți, un elogiu al înțelepciunii. Revenirea la tema din 1,1 este marcată prin οὖν („așadar"). Primele versete (1-11) sunt un îndemn la responsabilitate adresat celor puternici și, deopotrivă, un avertisment; vv. 12-21 reprezintă elogiul propriu-zis al înțelepciunii și al binefacerilor ei; ultimele versete ale capitolului (22-25) constituie un prolog la discursul lui Solomon.
6,1 *Cf.* Ps. 2,10. ♦ „regi": βασιλεῖς; βασιλεύς se poate referi, în terminologia elenistică, la diverse categorii și ranguri, având ca trăsătură distinctivă prezența unui personaj de vază înconjurat de persoane care îi sunt într-un fel sau altul subordonate: un magistrat eponim, un prefect, un tiran, un rege etc.
6,2 „puzderie de popoare": posibilă aluzie la stăpânirea romană.
6,3 Puterea e încredințată de Dumnezeu: *cf.* și Prov. 8,15-16; Dan. 2,21; 4,14; Rom. 13,1.

care va cerceta faptele voastre şi va scruta planurile voastre;
[4] fiindcă, slujitori fiind ai împărăției Sale, nu ați judecat drept,
nici nu ați păzit legea,
nici nu ați urmat voia lui Dumnezeu.
[5] Cumplit şi pe neaşteptate se va năpusti asupra voastră,
căci judecată aspră îi aşteaptă pe cei sus-puşi.
[6] Într-adevăr, cel mic poate fi iertat, din milă,
dar cei puternici, puternic vor fi cercetați,
[7] căci de nimeni nu se va sfii Cel Stăpân peste toate
şi nu va ține seama de nici o mărire,
fiindcă El l-a făcut şi pe cel mic, şi pe cel mare,
şi în acelaşi fel se îngrijeşte de toți;
[8] dar celor puternici grea cercetare le este pregătită.
[9] Pentru voi, cârmuitorilor, [sunt] vorbele mele,
ca să învățați înțelepciunea şi să nu cădeți în greşeală;
[10] căci cei care vor fi păzit cu sfințenie cele sfinte vor fi sfințiți
şi cei care le vor fi învățat vor găsi apărare.
[11] Doriți, aşadar, vorbele mele,
râvniți-le şi veți fi [bine] învățați.

6,4 „legea": întrucât adresarea este universală, e vorba în primul rând de legea naturală, apoi, de bună seamă, de diferitele reglementări care o precizează şi pe care regii, fie şi păgâni, trebuie să le respecte pentru a-şi îndeplini menirea.

6,5 „Cumplit": gr. φρικτῶς; adverbul este un *hapax* în LXX, dar şi în ansamblul atestărilor greceşti; adjectivul corespunzător (φρικτός) revine însă mai jos, în 8,15, ca determinant pentru τύραννοι; etimologia este transparentă: verbul φρίσσω, „a se înfiora, a tremura".

6,6 „cel mic": superlativul în greacă.

6,7 *Cf.* Deut. 1,17 şi Iov 34,17-19. ♦ „nu se va sfii": *litt.* „nu-Şi va da înapoi fața" – semitism. ♦ „pe cel mic, şi pe cel mare... toți": se poate înțelege şi neutru: „ce e mic şi ce e mare... toate", dar din context ar rezulta mai degrabă că e vorba de persoane.

6,10 „cei care... cu sfințenie cele sfinte vor fi sfințiți": gr. ὁσίως τὰ ὅσια ὁσιωθήσονται. Larcher (pp. 414-415) comentează amănunțit componentele acestui segment de frază. Adverbul ὁσίως indică respectarea scrupuloasă a preceptelor divine sau, mai ales, sentimentele de pietate cu care se împlinesc voile lui Dumnezeu (τὰ ὅσια). Verbul denumeşte la rândul său o acțiune de purificare şi de consacrare ori, în mod excepțional, acțiunea de a se păstra în stare de curăție (*vide* Ps. 17,26; 2Rg. 22,26). Sensul celor trei cuvinte din aceeaşi rădăcină este aici aşadar mai apropiat de sfera lui ἅγιος (*cf.* nota 5,5) şi de aceea l-am echivalat ca atare.

12 Strălucitoare şi [pururi] neveştejită este înțelepciunea
şi lesne e privită de cei care o iubesc,
şi e găsită de cei care o caută,
13 le iese în cale acelor ce-o doresc
făcându-li-se cunoscută dinainte.
14 Cel care pleacă-n zori spre ea nu se va osteni,
căci o va găsi aşezată la poarta lui.
15 Dorirea ei adâncă [este] desăvârşirea chibzuinței
şi cel care a vegheat pentru ea va fi curând lipsit de grijă;
16 căci ea însăşi umblă în căutarea celor vrednici de ea
şi pe cărările lor li se arată cu bunăvoință,
şi în fiece gând le iese-n întâmpinare.
17 Căci preaadevăratul ei început e dorința de învățătură,
iar grija pentru învățătură [este] dragoste,
18 iar dragostea [este] păzirea legilor ei,
iar luarea aminte la legi este chezăşia nestricăciunii,
19 iar nestricăciunea aşază aproape de Dumnezeu:
20 astfel dorința de înțelepciune duce la starea împărătească.
21 Iar dacă [vouă], cârmuitori de popoare, vă plac tronurile şi sceptrele,

---

6,12-16 Aici înțelepciunea nu este doar o învățătură sau o atitudine, ci, personificată, e Înțelepciunea divină care îl cheamă pe om şi-i iese în întâmpinare.

6,14 Ilustrare metaforică a relației tainice dintre lucrarea lui Dumnezeu şi răspunsul omului.

6,16 „în fiece gând": gr. ἐν πάσῃ ἐπινοίᾳ; termenul nu se referă la un gând oarecare, ci la o reflecție a cărei sursă se află chiar în Creator. Înțelepciunea este în felul acesta oricând la îndemâna celor ce o caută, ieşindu-le în întâmpinare (ὑπαντᾷ).

6,17-20 E imitat aici, liber, un procedeu grecesc de argumentare – soritul (suită de propoziții de tipul „a este b, b este c, c este d, concluzia fiind că a este c": penultimul atribut, „aproape de Dumnezeu", reluat de „starea împărătească") – pentru a arăta că dorința după înțelepciune e primul pas decisiv spre regalitatea cerească de care îl face părtaş pe om.

6,21-25 Terminologia trimite la religiile de mistere şi la doctrinele ezoterice, dar arată că, spre deosebire de acestea, înțelepciunea ce vine de la Dumnezeu se dezvăluie tuturor celor care vor să o primească.

6,21 „cinstiți înțelepciunea": gr. τιμήσατε σοφίαν. Verbul τιμᾶν, pe lângă înțelesurile sale comune, indică şi cinstirea rezervată divinității (*vide infra* 14,15). Acest verset are în *Vetus Latina* un stih în plus: *Diligite lumen sapientiae omnes qui praeestis populis* („Iubiți lumina înțelepciunii, voi toți care stați în fruntea popoarelor"), în mod evident o

cinstiți înțelepciunea, ca să domniți pe veci.
[22] Ce este înțelepciunea și cum a luat ființă vă voi dezvălui
și nu vă voi ascunde tainele,
ci o voi urmări de la începutul ei
și voi aduce la lumină cunoașterea ei,
și nu voi ocoli adevărul.
[23] Nici nu voi umbla împreună cu invidia care mistuie,
căci ea nu are nimic de-a face cu înțelepciunea.
[24] Dar mulțimea înțelepților e mântuirea lumii,
și un rege chibzuit – bunăstarea unui popor.
[25] De aceea, învățați din cuvintele mele și veți trage folos.

7 [1] Și eu sunt om muritor la fel cu toți
și coborâtor din cel dintâi plămădit din pământ;
și în pântecele unei mame [ca] trup de carne fost-am dăltuit
[2] timp de zece luni, închegat în sânge,

---

adăugire care avea rolul de a formula o concluzie pentru stihul de început: *Diligite iustitiam qui iudicatis terram.*

6,24 „mulțimea înțelepților": gr. πλῆθος δὲ σοφῶν; Larcher (p. 439) explică înțelesul special al lui πλῆθος aici, ca „multiplicare" (*id est*: mântuirea se produce dacă înțelepții devin mai numeroși).

7 Prima parte a capitolului (1-14) reprezintă definirea autobiografică a regelui Solomon, ca justificare a căutării înțelepciunii.

7,1 Începutul capitolului este polemic față de mediul grecesc, unde regii se declarau descendenți ai unei divinități. Persoana întâi este indicată emfatic, prin sublinierea adverbială κἀγώ, dar și prin plasarea particulei μέν între verb și pronume: εἰμὶ μὲν κἀγώ. ♦ Moyna McGlynn (*Divine Judgement and Divine Benevolence in the Book of Wisdom*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2001, p. 20, nota 78) observă cu bun temei că autorul acestei cărți leagă segmentele între ele, pregătind minuțios trecerile de la unul la altul. Procedeul este folosit în mod explicit la începutul și finalul elogiului înțelepciunii: anunțat *expressis uerbis* în 6,22, dar presupus deja din 6,9.11, își are cu adevărat începutul abia în 7,1. ♦ „din cel dintâi plămădit": omul cel dintâi plămădit este Adam, desemnat aici prin epitetul care îi este propriu: πρωτόπλαστος. ♦ *Vide* Philon, *De nobilitate* 3, 439.

7,2 „zece luni": Antichitatea greco-romană considera normală gestația de zece luni, iar modernii explică aceasta fie prin calculul inclusiv (care, în versetul de față, a făcut să se treacă de la exprimarea printr-un numeral ordinal la una mai puțin nuanțată, cu numeral cardinal: „luna a zecea" a devenit astfel „zece luni"), fie prin raportare la luna lunară, de douăzeci și opt de zile; *vide* Herodot 6,63; Ovidiu, *Fastele* 1,33; Vergiliu, *Bucolice* 4,61

din sămânța unui bărbat şi din plăcerea ce-nsoțește somnul.
[3] Şi eu, o dată născut, am sorbit aerul obştesc
şi am căzut pe pământul unde toți suferă la fel,
primul [meu] strigăt – ca la toți [ceilalți] – a fost un plânset.
[4] În scutece am fost crescut, şi cu griji.
[5] Căci nici un rege nu a avut un alt început de viață.
[6] Intrarea-n viață [este] una pentru toți şi, la fel, ieşirea.
[7] De aceea m-am rugat şi mi-a fost dată chibzuința,
am chemat şi a venit la mine duhul înțelepciunii.
[8] Am pus-o mai presus de sceptre şi de tronuri
şi am socotit bogăția nimic pe lângă ea;
[9] n-am asemuit-o c-o piatră nestemată,
căci, la vederea ei, tot aurul [e]-un fir de nisip
şi ca noroiul ar fi socotit argintul în fața ei;

(pasajul l-a incomodat şi pe Servius, care comenta: *mares decimo nascuntur mense, feminae nono*, „cei de parte bărbătească se nasc în luna a zecea, iar cele de parte femeiască, într-a noua"). Carcopino, în *Virgile et le mystère de la IVe Eglogue*, pp. 96 *sq.*, atribuie influenței pitagoreice calculul celor două tipuri de gestație, una minoră, de şapte luni, şi una majoră, de zece luni. Scarpat (vol. 2, p. 22), făcând o trimitere la un articol al lui N.I. Herescu din 1955 (*Les „decem menses" et les calculs chronologiques des Romains*), observă că în textul biblic nu lipsesc referirile la o gestație de nouă luni, *vide* 2Mac. 7,27, pasaj din care pare să fi fost inspirat 4Mac. 16,7. Aulus Gellius are un întreg capitol dedicat acestui subiect, subliniind apăsat că este vorba de zece luni împlinite: *decem menses non inceptos, sed exactos*, „zece luni nu începute, ci împlinite" (3,16,1). ♦ *Vide* Philon, *De uita Mosis* 2,5.

7,3 „Şi eu": καὶ ἐγώ, exprimare emfatică, *vide supra* nota la 7,1.

7,7 „m-am rugat": aluzie la visul lui Solomon la Gabaon – *cf.* 3Rg. 3,4-14. ♦ „chibzuința": gr. φρόνησις desemnează înțelepciunea practică, mai ales capacitatea de discernământ – *cf.* şi nota la Prov. 1,2. ♦ „a venit la mine duhul înțelepciunii": ἦλθέν μοι πνεῦμα σοφίας; Larcher (pp. 451 *sq.*) traduce „la Sagesse sous forme d'esprit est venue à moi" şi comentează că modernii au insistat fie asupra imaginii unei înțelepciuni care devine în om un principiu dinamic, director, fie asupra naturii spirituale a înțelepciunii, fie asupra ideii că înțelepciunea împărtăşită omului ține de Înțelepciunea care este Duhul. Toate aceste interpretări îşi află argumentația în textul Înț. şi sunt plauzibile. Merită subliniat însă paralelismul dintre „a venit la mine", ἦλθέν μοι, şi „mi-a fost dată" (din stihul precedent), ἐδόθη μοι.

7,8 „pe lângă ea": *litt.* „în comparație cu ea".

7,9 „(n-am) asemuit-o": gr. ὡμοίωσα; verbul ὁμοιοῦν apare frecvent în NT, unde ia sensurile conținute de substantivul ὁμοίωμα, *similitudo*, într-o întrebuințare tehnică. ♦ „nisip": gr. ψάμος este un *hapax* în LXX.

[10] mai presus de sănătate şi de frumusețe am iubit-o,
şi am ales s-o am pe ea mai mult decât lumina,
căci neostenită e strălucirea ei.
[11] Dar împreună cu ea mi-au venit şi toate bunurile-odată
şi bogăție nemăsurată în mâinile ei;
[12] şi m-am bucurat de toate, căci înțelepciunea e cârmuitoarea lor,
dar nu ştiam că le e şi născătoare.
[13] Fără vicleşug am învățat-o şi fără zgârcenie o împărtăşesc,
bogăția ei n-o țin ascunsă pentru mine:
[14] comoară nesfârşită este pentru oameni,
cei care au dobândit-o au ajuns la prietenia cu Dumnezeu
după ce I-au fost înfățişați de darurile creşterii alese.
[15] Dar fie ca Dumnezeu să-mi dea rostire după gând
şi în cugetări să fiu vrednic de darurile primite,
căci El Însuşi este şi călăuza înțelepciunii,
şi îndreptătorul înțelepților.
[16] În mâna Lui [suntem] şi noi, şi cuvintele noastre,
precum şi toată chibzuința, şi tot meşteşugul.
[17] Căci El mi-a dăruit cunoaşterea neînşelătoare a celor care sunt,
pentru a pricepe alcătuirea lumii şi lucrarea stihiilor,

7,11 *Cf.* 3Rg. 3,11-13; Mt. 6,33; Lc. 12,31.

7,12 „cârmuitoarea": gr. ἡγεῖται; verbul are aici sensurile de „a dirija, a controla" sau „a conduce, a domina", întâlnite în contexte asemănătoare la autori greci (*e.g.* Platon, pentru care bogăția, sănătatea şi frumusețea sunt utile omului doar dacă în fruntea lor se află cunoaşterea, înțelepciunea: ἐπιστήμη... ἡγουμένη, *Euthydemos* 280b-281e). ♦ „născătoare": despre înțelepciunea creatoare, *cf.* şi 7,22; 8,5-6.

7,14 „au dobândit-o": gr. κτησάμενοι – aceasta este forma editată de Rahlfs, care respinge varianta codicelor *Vaticanus* şi *Sinaiticus*, unde apare χρησάμενοι („...s-au folosit"). ♦ „înfățişați": gr. συσταθέντες, *litt.* „recomandați" – imaginea este a unui înalt personaj a cărui bunăvoință se câştigă cu daruri. Ideea este că Dumnezeu dă înțelepciunea oricui o doreşte, dar omul trebuie să aibă anumite dispoziții morale pentru a o primi. „Creşterea aleasă" (παιδεία) este buna educație primită spre a împlini voia lui Dumnezeu.

7,15-21 Invocare a lui Dumnezeu, la care se află întreaga cunoaştere, ce poate fi atinsă numai datorită înțelepciunii. Reluând actualizat 3Rg. 5,9-14, ştiința dorită de Solomon este cea la care aspira omul civilizației elenistice, o componentă de seamă fiind ştiințele naturii; şi acestea vin de la Dumnezeu.

7,16 „meşteşugul": gr. ἐπιστήμη τῶν ἐργατείων, *litt.* „ştiința lucrărilor practice".

7,17 „stihiilor": gr. τὰ στοιχεῖα, „elementele componente" – aici, ale universului.

[18] începutul, sfârșitul și mijlocul timpurilor,
întoarcerile solstițiilor și schimbările anotimpurilor,
[19] ciclurile anului și orânduirile stelelor,
[20] firile animalelor și năravurile fiarelor,
pornirile năvalnice ale duhurilor și cugetările oamenilor,
soiurile de plante și puterile rădăcinilor.
[21] Și pe cele ascunse, și pe cele vădite le-am cunoscut;
căci m-a învățat înțelepciunea, cea care meșteșugește toate.
[22] Cu adevărat se află în ea duh cugetător, sfânt,
unic, cu multe laturi, subtil,
sprinten, pătrunzător, nepângărit,
limpede, neschimbător, iubitor de bine, ager,
[23] de neoprit, binefăcător, iubitor de oameni,
temeinic, de neclintit, lipsit de griji,

7,18 „întoarcerile solstițiilor": gr. τροπῶν ἀλλαγάς (ἀλλαγή, *litt.* „schimbare", „succesiune"); *vide* Philon, *De somniis* 1,20 („ciclul anului", gr. ὁ ἐνιαυτοῦ κύκλος).
7,20 Primul stih al versetului se sprijină pe distincția comună între „animale" (gr. ζῷα), care sunt toate viețuitoarele, și „fiare" (θηρία), care au instincte violente (aici: θυμός, *litt.* „suflu [vital]", „curaj", „impuls", „mânie"). ♦ „pornirile năvalnice": gr. βία, „violență", „impuls violent". ♦ „duhurilor": termenul ar putea să se refere la forțe tainice care lucrează în univers sau în om (*cf.* TOB, *ad loc.*).
7,22-8,1 Acest elogiu al înțelepciunii personificate se aseamănă cu cele din Prov. 8,22-31 și Sir. 24. Aici autorul precizează natura și originea înțelepciunii, enumerând întâi caracteristicile duhului divin care este în ea (22-24); apoi determină relația înțelepciunii cu Dumnezeu (25-26) prin imagini care arată proveniență, dar și participare intimă; folosind o terminologie filozofică grecească, autorul subliniază, în sfârșit, diferite caracteristici ale înțelepciunii, identificând-o în final cu Providența divină. Acest elogiu al înțelepciunii prefigurează o teologie a Duhului, dar mai ales hristologia scrierilor ioanice și pauline, precum și a Epistolei către evrei (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).
7,22-23 Codicele grecești concordă în general în privința numărului acestor atribute ale înțelepciunii: ele sunt douăzeci și unu, număr evident simbolic, rezultat din înmulțirea a două numere sacre, trei și șapte. ♦ „cugetător": gr. νοερόν; „sfânt": gr. ἅγιον; „unic": gr. μονογενές; „cu multe laturi": gr. πολυμερές; „subtil": gr. λεπτόν; „sprinten": gr. εὐκίνητον; „pătrunzător": gr. τρανόν; „nepângărit": gr. ἀμόλυντον; „limpede": gr. σαφές; „neschimbător": gr. ἀπήμαντον; „iubitor de bine": gr. φιλάγαθον; „ager": gr. ὀξύ; „de neoprit": gr. ἀκώλυτον; „binefăcător": gr. εὐεργετικόν; „iubitor de oameni": gr. φιλάνθρωπον; „temeinic": gr. βέβαιον; „de neclintit": gr. ἀσφαλές (sinonim al precedentului, dar în varianta sa negată); „lipsit de griji": gr. ἀμέριμνον; „atotputernic": gr. παντοδύναμον; „atotveghetor": gr. πανεπίσκοπον; „pătrunzând": gr. χωροῦν.

atotputernic, atotveghetor
şi pătrunzând prin toate duhurile
cugetătoare, curate, cele mai subtile.
[24] Căci înțelepciunea se mişcă mai repede decât orice mişcare,
străbate şi pătrunde toate prin curăția ei;
[25] căci este suflarea puterii lui Dumnezeu
şi revărsarea limpede a slavei Celui Atotputernic:
de aceea nimic pângărit nu se strecoară-n ea.
[26] Căci [ea] e rază a luminii nepieritoare
şi oglindă fără pată a lucrării lui Dumnezeu
şi icoană a bunătății Lui.
[27] Una fiind, toate le poate
şi, rămânând în sine, toate le reînnoieşte,
şi, din neam în neam, strămutându-se în sufletele sfinte,
făureşte prieteni ai lui Dumnezeu şi profeți;
[28] căci Dumnezeu îl iubeşte doar pe acela care locuieşte laolaltă cu înțelepciunea.
[29] Într-adevăr, ea e mai frumoasă decât soarele
şi mai presus decât toată orânduirea stelelor.
Asemuită cu lumina, este aflată mai presus:
[30] căci lumina e urmată de noapte,
dar înțelepciunea nu e biruită de rău.

8 [1] Ea se întinde puternic de la un capăt la altul [al lumii]
şi cu bunătate cârmuieşte toate.
[2] Pe ea am îndrăgit-o şi-am căutat-o din tinerețea mea

7,26 *Cf.* Evr. 1,3; In. 1,9; 1In. 1,5; Col. 1,15. ♦ *Vide* Philon, *De confusione linguarum* 28.
7,27 „din neam în neam": *litt.* „pe generații".
7,28 „Dumnezeu îl iubeşte doar pe acela": *litt.* „nimic nu iubeşte Dumnezeu decât pe acela".
7,30 „lumina": *litt.* „aceasta". ♦ *Vide* Philon, *De uita Mosis* 1,27.
8,1 Înțelepciunea este mai mult decât forța care susține şi ține laolaltă universul: ea este identificată chiar cu providența. Capitolul este dedicat căutării înțelepciunii, care este esența cunoaşterii şi a autorității (vv. 2-16) şi care poate fi atinsă prin rugăciune (vv. 17-21). Versetul de început al capitolului este de fapt o încheiere a seriei de atribute ale înțelepciunii.
8,2 Termenii (aici şi în versetele următoare) țin de sfera iubirii conjugale. Verbul φιλεῖν indică o iubire aflată sub semnul pasiunii, spre deosebire de verbul ἀγαπᾶν; verbul

şi m-am străduit să mi-o fac mireasă,
şi m-am îndrăgostit de frumusețea ei.
[3] Își preamărește obârșia aleasă împărtășind viața lui Dumnezeu
şi Stăpânul a toate a iubit-o.
[4] Căci este inițiată în știința lui Dumnezeu
şi ea alege lucrările Lui.
[5] Iar dacă bogăția e un bun de râvnit în viață,
ce-i mai bogat decât înțelepciunea, care pe toate le înfăptuiește?
[6] Şi, chibzuința de-i înfăptuitoare,
cine e, mai mult decât [înțelepciunea], făuritoarea ființelor?
[7] Şi, dacă cineva iubeşte dreptatea,
străduniile ei sunt virtuțile,
căci ea [ne] învață cumpătarea şi chibzuința,
dreptatea şi bărbăția:
nimic nu le e mai folositor în viață oamenilor decât acestea
[8] şi, dacă cineva își doreşte o mare pricepere,
[ea] știe cele de demult şi prevede cele viitoare,
cunoaşte întorsăturile vorbelor şi dezlegările enigmelor,
semnele şi minunile le desluşeşte dinainte,
precum şi ce se petrece în clipe şi în vremuri.
[9] Am hotărât, aşadar, să mi-o iau tovarăşă de viață,
ştiind că-mi va fi sfătuitoare-n bine

φιλεῖν nu este niciodată folosit în textele sacre pentru a indica iubirea omului față de Dumnezeu (*cf.* Scarpat, vol. 2, p. 184).

8,6 „chibzuința": gr. φρόνησις. Majoritatea traducătorilor o interpretează în sensul obişnuit, de „cugetare", „inteligență", „înțelegere". Sensul ar fi: dacă inteligența omului este eficientă, cu atât mai eficientă este Înțelepciunea, care a făurit ca un meşter tot ce există. Larcher însă consideră că φρόνησις ar desemna aici o înțelepciune practică, a meşterului sau a artistului. Cu atât mai mult, Înțelepciunea divină posedă această „competență care prezidează creațiile artistice sau tehnice". Dezvoltând cele spuse în v. 5, nu e vorba numai de înțelepciunea creatoare, ci şi de faptul că ei i se datorează tot ce este frumos şi armonios în creație (*cf.* Larcher, *ad loc.*)

8,7 Sunt enumerate aici cele patru mari virtuți de care vorbesc filozofii greci şi care vor fi numite, în etica creştină, „virtuțile cardinale".

8,8 „mare pricepere": gr. πολυπειρία, „experiență îndelungată/largă". ♦ „dezlegările enigmelor": s-a spus despre Solomon că excela în aceasta (*cf.* 3Rg. 5,12; 10,1-3; Ecl. 12,9; Sir. 47,15-17). ♦ „semnele şi minunile... în clipe şi în vremuri": expresiile par a fi aluzii la Dan. 4,37 LXX şi 2,21 LXX; 7,12 LXX.

și mângâiere la griji și la mâhnire.
10 Voi avea, datorită ei, slavă printre mulțimi
și cinstire din partea celor vârstnici eu, un tânăr;
11 mă vor găsi ager la judecată
și în fața cârmuitorilor voi fi privit cu uimire.
12 Dacă voi tăcea, mă vor aștepta și, dacă voi da glas, vor fi cu luare-aminte
și, dacă voi cuvânta mai mult, mâna și-o vor pune la gură.
13 Voi avea, datorită ei, nemurirea
și voi lăsa amintire veșnică celor de după mine.
14 Voi cârmui popoare și neamuri îmi voi supune;
15 tirani temuți, auzind, se vor înfricoșa de mine,
[iar] cu mulțimea mă voi arăta bun și, la război, viteaz.
16 Intrând în casă, mă voi odihni alături de ea;
căci în preajma ei nu este-amărăciune,
nici tristețe în viețuirea cu ea,
ci veselie și bucurie.
17 Gândind acestea în mine însumi
și cugetând în inima mea
că nemurirea se află în înrudirea cu înțelepciunea
18 și în prietenia cu ea – nobilă desfătare,
și în trudele mâinilor ei – bogăție fără de sfârșit,
și în traiul împreună cu ea – chibzuința,
și faima în împărtășirea cuvintelor ei,
rătăceam, căutând cum să o iau pentru mine.
19 Eram copil cu fire fericită

8,12 „mâna și-o vor pune la gură": gest de respect și admirație -- *cf.* Iov 29,9.
8,13 „amintire veșnică": *cf.* Ps. 111,6.
8,14 Aluzie probabilă la 3Rg. 5,1; motiv reinterpretat mesianic (*cf.* Ps. 2,8; 17,48; 46,4 etc.).
8,18 „în prietenia cu ea": gr. ἐν φιλίᾳ αὐτῆς; *Vetus Latina*: *amicitia illius*. Termenul poate avea aici o încărcătură suplimentară, de vreme ce se referă la sentimente plasate într-un cadru conjugal; gr. τέρψις, „desfătare", termen care apare în LXX ca echivalent al ebr. *rinnah*, „strigăt de bucurie", susține această nuanță.
8,19 *Vide* Philon, *De confusione linguarum* 17.
8,19-20 *Vide* Philon, *Legum Allegoriae* 12. ♦ V. 20 e un fel de reformulare a lui 19, din care s-ar fi putut înțelege că autorul echivalează eul personal cu trupul, care „primește"

şi am avut parte de un suflet bun
20 sau, mai degrabă, bun fiind, am intrat într-un trup neîntinat.
21 Dar, ştiind că n-o voi putea dobândi altfel decât dacă Dumnezeu mi-o dă
– şi acesta era [semn de] chibzuință: a şti de la cine vine o binefacere –,
m-am îndreptat către Domnul şi m-am rugat Lui
şi-am spus din toată inima mea:

9 1 Dumnezeule al părinților [noştri] şi Doamne al îndurării,
care ai făcut toate prin cuvântul Tău
2 şi cu înțelepciunea Ta l-ai alcătuit pe om,
ca să stăpânească asupra făpturilor create de Tine
3 şi să rânduiască lumea în sfințenie şi dreptate,
şi cu suflet nepărtinitor să facă judecată,
4 dă-mi înțelepciunea care şade alături de Tine pe tron
şi nu mă alunga dintre copiii Tăi.
5 Căci robul Tău sunt eu şi fiul slujnicei Tale,
om plăpând şi cu viață scurtă,
puțin destoinic să înțeleg judecăți şi legi;
6 şi chiar dacă vreunul dintre fiii oamenilor ar fi desăvârşit,
de-i va lipsi înțelepciunea de la Tine, ca un nimic va fi socotit.
7 Tu m-ai ales rege al poporului Tău
şi judecător al fiilor şi fiicelor Tale.
8 Ai poruncit să se clădească un templu pe muntele Tău sfânt

---

un suflet; cum formularea i-ar fi şocat pe cititorii greci obişnuiți să identifice eul cu sufletul, autorul insistă asupra preeminenței sufletului. Unii au interpretat expresia chiar în sensul unei preexistențe a sufletului.

8,21 Paranteza (savantă) din al doilea stih a provocat tulburări în tradiția manuscrisă; autenticitatea ei este însă susținută prin opțiunile editorilor.

9 Această rugăciune a lui Solomon are în alcătuirea sa elemente provenite din pasaje istorice legate de Solomon (3Rg. 3,6-9), idei a căror prezență este difuză în toată literatura sapiențială, şi reflecții ale autorului însuşi, îndeosebi în versetele 13-18.

9,1 Invocația de deschidere (gr. Θεὲ πατέρων; *Vetus Latina*: *Deus parentum*) se încadrează într-un tipar uzual al rugăciunii; *e.g.* 1Par. 29,18; 2Par. 6,14.42. „Părinții" sunt toți strămoşii poporului israelit.

9,8 „cortul sfânt": gr. σκηνὴ ἁγία; sintagma este folosită pentru a denumi lăcaşul ceresc al lui Dumnezeu, adevăratul sanctuar, aşezat acolo de Dumnezeu, nu de om (*vide* Evr. 8,1-2: τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς), şi model pentru cel pământesc (*cf.* Ex. 25,9). ♦ *Vide* Philon, *Quis rerum diuinarum heres est* 23.

și în cetatea sălășluirii Tale, un altar
aidoma cortului sfânt pe care l-ai pregătit dintru început.
9 Iar împreună cu Tine [este] înțelepciunea,
care cunoaște lucrările Tale
și [era] de față când ai făcut lumea,
și știe ce este plăcut în ochii Tăi
și ce este drept după poruncile Tale.
10 Coboar-o din cerurile sfinte,
de la tronul slavei Tale trimite-o,
ca să-mi stea alături și să trudească [împreună] cu mine
și să cunosc ce este plăcut înaintea Ta.
11 Fiindcă ea știe și înțelege toate,
și mă va povățui în faptele mele cu chibzuință,
și mă va păzi în slava ei;
12 și lucrările mele vor fi bine primite,
și drept voi judeca poporul Tău,
și voi fi vrednic de tronul tatălui meu.
13 Căci ce om [va putea] cunoaște voința lui Dumnezeu
sau cine va putea înțelege ce vrea Domnul?
14 Cugetările muritorilor [sunt] șovăielnice
și nestatornice sunt gândurile noastre;
15 căci trupul pieritor îngreuiază sufletul
și lăcașul pământesc împovărează mintea plină de griji.
16 Cu greu ne închipuim cele de pe pământ,
chiar și pe cele care ne sunt la îndemână le găsim cu trudă;
dar celor din ceruri, cine le-a dat de urmă?
17 Iar voia Ta, cine ar fi cunoscut-o, dacă Tu n-ai fi dăruit înțelepciunea
și n-ai fi trimis duhul Tău sfânt dintru cele de sus?
18 Astfel au fost îndreptate cărările celor de pe pământ

9,9 *Cf.* Prov. 8,22-31; In. 1,3.

9,10 „Coboar-o... trimite-o": am încercat să redăm diferența dintre ἐξαπόστειλον și πέμψον.

9,13 Cele două interogații sunt ordonate progresiv: γνώσεται... ἐνθυμηθήσεται.

9,15 Opoziția între trupul pieritor și sufletul care se simte împovărat de acesta este de sorginte greacă (*vide* Platon, *Phaidon* 66B-67B; 81 B-C; *Phaidros* 247B; Philon, *De proemiis et poenis* 20).

9,18 „Îndreptarea cărărilor" (pe care merg oamenii și de la care sunt mereu înclinați să se abată și să rătăcească) este o constantă a textelor biblice. Viața văzută ca un drum ce

și oamenii au primit învățătura despre cele plăcute Ție,
și prin înțelepciune au fost mântuiți.

10 [1] Ea însăși, pe cel dintâi plămădit ca părinte al lumii,
[pe când era] numai el creat, l-a păzit cu grijă
și l-a smuls din propria-i greșeală,
[2] și i-a dat puterea de a stăpâni peste toate.
[3] Dar, abătându-se de la ea, un [om] nedrept, în mânia sa
a fost nimicit de furia ucigașă de frate.
[4] Și când, din pricina lui, pământul a fost acoperit de apă, înțelepciunea
l-a mântuit încă o dată,
cârmuindu-l pe cel drept cu ajutorul unui unei biete bucăți de lemn.
[5] [Și tot] ea, când neamurile unite-n cuget rău au fost amestecate,

---

trebuie străbătut este o imagine curentă și în literatura greacă profană. ♦ „celor de pe pământ": gr. τῶν ἐπὶ γῆς; sintagma nu este o simplă variantă pentru a denumi „oamenii", ci este o modalitate de a sublinia contrapunerea om-cer, locul din care vine Înțelepciunea. ♦ Finalul este solemn (gr. ἐσώθησαν; *Vetus Latina: sanati sunt*) și face trecerea către capitolul următor.

10 Capitolul este construit pe o temă ce va fi urmărită și mai departe, până la sfârșitul cărții: înțelepciunea guvernează istoria începând de la primul om.

10,1 „cel dintâi plămădit": epitetul propriu lui Adam, gr. πρωτόπλαστος (*vide supra* nota la 7,1), revine aici, pentru a anunța desfășurarea unei istorii care începe de la facerea lumii. ♦ Desfășurarea istorică începe în 10,1, dar este anunțată în 9,18; *vide supra* nota la 7,1. Moyna McGlynn (p. 20, nota 78) afirmă că structurile concentrice care se pot detecta în această carte pot da mărturie pentru unitatea ei originară, de vreme ce concluzia fiecărui segment duce mai departe formularea lui introductivă, într-o înaintare treptată. ♦ „cu grijă": am încercat să redăm astfel plusul de sens adus de preverbul διά. ♦ „greșeală": *litt.* „cădere pe alături", „încălcare", „transgresiune".

10,1-2 Tema căinței și ridicării lui Adam, idee prezentă în iudaism și reluată de Părinții Bisericii, este pusă aici în relație cu lucrarea îndurătoare a înțelepciunii, care-i îngăduie lui Adam să-și păstreze și după cădere stăpânirea asupra lumii (Gen. 1,26-28; Înț. 9,2), dându-i și puterea să o exercite (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).

10,3 *Cf.* Gen. 4,8-13. Cain se îndepărtează de înțelepciune prin dezlănțuirea sa „ucigașă de frate" (ἀδελφοκτόνοις... θυμοῖς).

10,4 „din pricina lui": păcatul lui Cain pare a fi cauza îndepărtată a decăderii neamului omenesc ce și-a atras asupră-și pedeapsa potopului. ♦ Referirea la episodul Noe (Gen. 6,5-9,17) este marcată de termenul tehnic κυβερνήσασα: înțelepciunea îl cârmuiește pe omul cel drept, folosindu-se de o bucată de lemn. ♦ „cel drept": e vorba de Noe (Gen. 6,9).

10,5 *Cf.* Gen. 11,9 (turnul Babel). ♦ „cel drept": Avraam (*cf.* Gen. 22). ♦ „milei": gr. σπλάγχνα, *litt.* „măruntaie", în limbaj biblic traduce ebr. *raḥamīm*, *litt.* „uter", văzut ca sediul afectelor necondiționate, cum este dragostea maternă.

l-a cunoscut pe cel drept şi l-a păzit fără prihană în faţa lui Dumnezeu,
şi l-a păstrat puternic, în ciuda milei [acestuia] pentru copilul [lui].
[6] Ea l-a izbăvit pe cel drept, în vreme ce nelegiuiţii piereau,
când el a fugit de focul coborât peste cele Cinci Cetăţi.
[7] Drept mărturie a răutăţii [acelora]
stă încă ţinutul sterp ce fumegă
şi pomii purtători de roade ce nu apucă vremea coacerii,
[iar] un stâlp de sare stă înălţat, amintire a unui suflet necredincios.
[8] Căci cei care au disprețuit înțelepciunea
nu numai că au fost împiedicaţi să deosebească binele,
ci au lăsat lumii o amintire a neghiobiei lor,
ca să nu poată fi uitaţi în ce-au greşit.
[9] Înțelepciunea însă i-a izbăvit din necazuri pe cei care-o slujesc.
[10] Ea, pe dreptul care fugea de mânia fratelui [său], l-a călăuzit pe cărări drepte;
i-a arătat împărăţia lui Dumnezeu

10,6 Aluzie la Gen. 19: episodul Lot; el este numit cu acelaşi calificativ ca şi Noe, „cel drept" (δίκαιος). ♦ Termenul „cele Cinci Cetăţi" (gr. Πεντάπολις) este puţin folosit în general (Herodot 1,144; Strabon 6,2,4); aici este o trimitere la Gen. 14,2.8.
10,7 *Cf.* Gen. 19,17.26. Larcher (p. 624) remarcă efectul pe care îl produce apropierea termenilor contrastanţi καρποφοροῦντα şi ἀτελέσιν (pomii ce-şi poartă roadele, dar care nu-şi duc rodul până la capăt). Tacit (*Historiae* 5,7) comentează o informaţie preluată din surse greceşti, referitoare la aşa-numitul „măr de Sodoma", care creşte în regiunea Ierihonului: un fruct frumos, dar care, luat în mână, se face pulbere (*cf.* F.M. Abel, *Une croisière autour de la Mer Morte*, Paris, 1911, p. 64, *apud* C. Larcher, *ibid.*). A se vedea în acelaşi sens şi Flavius Iosephus, *De Bello Iudaico* 4,484 şi Tertulian, *Apologeticum* 40,7. ♦ *Vide* Gen. 19,17.26. ♦ *Vide* Philon, *De Abrahamo* 21.
10,8 „lumii": gr. τῷ βίῳ; întâlnim cuvântul cu acelaşi sens la Philon, *De posteritate Caini* 2.
10,10 Versetele următoare (10-21) schiţează, cu trimiteri transparente, lucrarea Înţelepciunii divine în istoriile lui Iacob, Iosif şi Moise. ♦ „dreptul": *cf.* Gen. 27,43. ♦ „i-a arătat împărăţia": *cf.* Gen. 28,10-22. ♦ „împărăţia (lui Dumnezeu)": gr. βασιλεία înseamnă deopotrivă „regalitate/putere regală", „regat" şi „măreţie regală". După unii, este vorba aici despre regalitatea cerească a lui Dumnezeu; alţii, făcând legătura cu Gen. 28,13 LXX („Domnul stătea sprijinit de scară"), referă expresia la cârmuirea providenţială pe care Dumnezeu o exercită din cer prin îngeri; pentru alţii e vorba de o perifrază ce desemnează maiestatea divină sau pe Dumnezeu Însuşi şi, în sfârşit, după alţii, cel ocrotit de Înţelepciune a fost învrednicit să vadă împărăţia viitoare a lui Dumnezeu (*cf.* Larcher, *ad loc.*).

şi i-a dat cunoaşterea celor sfinte;
i-a dat bunăstare în mijlocul ostenelilor lui
şi a dat împlinire trudelor lui,
[11] i-a stat alături împotriva lăcomiei asupritorilor lui
şi l-a îmbogățit;
[12] l-a apărat de duşmani
şi l-a ferit de cei care-i întindeau curse
şi i-a dat biruință într-o luptă aprigă,
ca să ştie că evlavia este mai puternică decât orice.
[13] Ea nu l-a părăsit [nici] pe dreptul care fusese vândut,
ci l-a izbăvit de păcat,
[14] a coborât cu el în groapă
şi, când era în lanțuri, ea nu l-a părăsit
până ce i-a adus sceptrul regesc
şi puterea peste cei care-l stăpâneau;
şi [astfel] i-a arătat mincinoşi pe cei care îl învinuiseră,
şi i-a dăruit slavă pe vecie.
[15] Ea a smuls poporul sfânt şi seminția neprihănită
dintr-un neam de asupritori;
[16] a pătruns în sufletul unui slujitor al Domnului
şi [acesta] a înfruntat regi de temut, prin minuni şi semne.
[17] Le-a dat credincioşilor răsplata ostenelilor lor,
i-a călăuzit pe cale minunată
şi le-a fost adăpost ziua
şi făclie de stele noaptea.

10,11 *Cf.* Gen. 22–33.

10,12 *Cf.* Gen. 32,25-31; Os. 12,4-5; 1Tim. 4,8. Aşadar, în „lupta sa cu Dumnezeu", Iacob a ieşit învingător nu prin forța fizică, ci prin puterea evlaviei sale. Numai aceasta îl poate „constrânge" pe Dumnezeu să-i dea binecuvântarea. Episodul este interpretat deci ca o experiență spirituală (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).

10,13 *Cf.* Gen. 37; 39–41, istoria lui Iosif.

10,15 În toată referirea la Exod, autorul idealizează trecutul pentru a ilustra soarta diferită a celor drepți şi a păcătoşilor şi pentru a pune în lumină superioritatea religioasă a iudaismului.

10,16 „slujitor al Domnului": titlu de glorie acordat cu precădere lui Moise (*cf.*, de ex., Deut. 34,5; Iis. Nav. 1,1-2). ♦ „prin minuni şi semne": hiperbolă referitoare la înfruntarea cu Faraon – *cf.* Ex. 7–12.

10,17 „făclie,... noaptea": Ex. 13,21-22. ♦ *Vide* Philon, *De uita Mosis* 1,25.

18 I-a trecut prin Marea Roşie
şi i-a călăuzit prin noian de ape;
19 iar pe duşmanii lor i-a scufundat
şi din adâncul hău i-a azvârlit înapoi.
20 Astfel drepții i-au despuiat pe nelegiuiți
şi au cântat, Doamne, sfânt numele Tău,
şi mâna Ta răzbunătoare au lăudat-o într-un cuget;
21 căci înțelepciunea a deschis gura celor muți
şi limbile pruncilor le-a făcut limpede grăitoare.

11 1 Le-a dat izbândă în lucrările lor printr-un sfânt profet.
2 Au străbătut un pustiu de nelocuit
şi şi-au înfipt corturile în locuri nemaiumblate;
3 au ținut piept vrăjmaşilor şi i-au alungat pe duşmani.
4 Au fost însetați şi Te-au chemat

10,18-19 *Cf.* Ex. 14.

10,20 „au lăudat": ὕμνησαν (*litt.* „au celebrat prin cânt"), termen rar întâlnit în LXX (*e.g.* Jud. 16,13; Is. 12,5; 25,1). Este o referire la cântul din Ex. 15,1-21.

10,21 „a deschis gura celor muți": Dumnezeu, care îi dăduse elocvență lui Moise (Ex. 4,10; 6,12), acum, conform unei tradiții iudaice, le-a dat glas tuturor evreilor eliberați pentru a-I cânta laudă împreună (*cf.* BJ, *ad loc.*). ♦ „şi limbile pruncilor...": *cf.* Ps. 8,3; Mt. 21,16.

11,1 Versetele 1-14 se înscriu în abordarea înțelepciunii ca prezență constantă de-a lungul istoriei şi reprezintă o demonstrație a unui principiu de seamă al acțiunii divine: acelaşi element poate aduce salvarea sau poate aduce distrugerea (miracolul apei în deşert şi al apelor Nilului transformate în sânge). ♦ „printr-un": *litt.* „prin mâna unui...", gr. ἐν χειρί...; ebraism folosit frecvent în LXX pentru a indica instrumentul (în varianta sa animată), intermedierea. ♦ „sfânt profet": Moise este socotit de Dumnezeu mai mult decât un profet obişnuit (*cf.* Num. 12,6-8); deşi după el vor mai fi mulți profeți, el rămâne socotit cel mai mare (*cf.* Deut. 34,10); singurul despre care se spune că-l va depăşi este cel a cărui venire e prevestită de Moise însuşi, identificat ulterior cu Mesia (*cf.* Deut. 18,15.18-19).

11,2 Lunga călătorie prin pustiu este rezumată în câteva fraze, pentru a deschide o meditație asupra evenimentelor în care autorul se adresează direct lui Dumnezeu. Tema principală este opoziția între felul în care a fost ocrotit poporul lui Israel („poporul sfânt" – 10,15) şi chinurile egiptenilor, care ajung să simbolizeze împietrirea celor nelegiuiți. Sursele biblice anterioare sunt tratate foarte liber, modul amplificat în care sunt istorisite şi evaluate evenimentele fiind înrudit cu *midraşul* sau comentariul rabinic la Scriptură (*cf.* BJ, nota la 11,3).

11,4 „stâncă tăioasă": gr. ἀκρότομος, *litt.* „tăiat să fie ascuțit" şi, de aici, „abrupt"; expresia trimite la Deut. 8,15 şi Ps. 113,8, unde traduce ebr. *ṣūr haḫallāmīš*, „stânca de

şi li s-a dat apă din stâncă tăioasă,
şi leac de sete, din piatră tare.
5 Prin ce au fost pedepsiți dușmanii lor,
prin aceea ei, aflați în impas, au primit binefacere.
6 În locul şuvoiului pururi curgător al fluviului
tulburat [atunci] cu mâl însângerat
7 ca mustrare pentru porunca ucigătoare de prunci,
le-ai dat lor în chip nesperat apă din belşug,
8 după ce [le]-ai arătat, prin setea de atunci,
cum i-ai pedepsit pe potrivnici.
9 Într-adevăr, când au fost puşi la încercare,
chiar dacă au fost mustrați cu milă,
au înțeles în ce chip, judecați cu mânie, au fost chinuiți nelegiuiții:
10 pe ei i-ai încercat ca un tată care dojenește,
iar pe ceilalți i-ai supus la chinuri ca un rege aspru care osândește.
11 Şi cei de aproape, şi cei de departe la fel se chinuiau:
12 căci i-a cuprins o îndoită mâhnire
şi geamăt amintindu-şi de cele trecute;
13 când au auzit că tocmai ce-i pedepsea pe ei era pentru ceilalți
binefacere,
şi au simțit că este Domnul.
14 De acela pe care odinioară l-au lepădat aruncându-l [pe apă], [apoi]
l-au îndepărtat cu batjocură,
la capătul celor întâmplate s-au minunat,
după ce au suferit de sete, nu precum cei drepți.
15 Iar pentru gândurile nesăbuite [venite din] nelegiuirea lor,
ce le-au adus rătăcirea, [făcându-i] să se închine la târâtoare
necugetătoare şi la jivine de nimic,

---

cremene". Pentru „apa din stâncă", *vide* Ex. 17,1-7; Num. 20,2-13. ♦ *Vide* Philon, *De uita Mosis* 1,38.

11,6 *Cf.* Ex. 7,14-25.

11,7 *Cf.* Ex. 1,15 şi urm.

11,14 *Cf.* Ex. 1,22 (Moise pus pe apele Nilului) şi 5,2-5 etc. (Moise respins de Faraon).

11,15-16 Versetele acestea se concentrează asupra unei teme diferite de cea din 1-14, trimițând la un alt principiu al acțiunii divine: omul este pedepsit chiar prin păcatul pe care l-a săvârşit.

11,15 *Cf.* Rom. 1,21. ♦ Zoolatria era o caracteristică importantă a religiei egiptene în epoca Ptolemeilor. ♦ Pentru ultimul stih, *cf.* Ex. 8,1-2.13-14.20; 10,12-15.

ai trimis asupra lor mulțime de animale necugetătoare, în chip de pedeapsă dreaptă,
16 pentru ca ei să știe că [omul] este pedepsit prin ceea ce păcătuiește.
17 Căci atotputernica Ta mână, care a creat lumea din materie informă,
nu ar fi fost împiedicată să trimită asupra lor mulțime de urși și de lei năprasnici
18 sau monștri nou creați și necunoscuți, plini de turbare,
scoțând suflare-nflăcărată,
sau împrăștiind fum plin de duhoare,
sau scăpărând din ochi înfricoșătoare scântei:
19 nu numai forța răufăcătoare a acestora i-ar fi putut nimici pe dată,
ci și înfățișarea lor [ar fi fost îndeajuns] ca ei să piară de spaimă.
20 Ba chiar și fără acestea ar fi putut cădea la o singură suflare

---

11,17 Aici începe un excurs amplu (11,17–12,22) asupra naturii acțiunii divine: puternică și moderată în același timp, definită prin componenta pedagogică și prin dorința ca omul să se convertească. ♦ „materie informă": gr. ἄμορφος ὕλη – expresie filozofică de sorginte platoniciană (*cf. Timaios* 51A) devenită curentă pentru a desemna o stare nediferențiată a materiei, presupusă veșnică. Autorul biblic nu vrea să spună prin aceasta că materia nu a fost creată de Dumnezeu, ci face aluzie la haosul primordial (Gen. 1,1) din care Dumnezeu realizează orânduirea lumii (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).
11,18 Philon, *De uita Mosis* 1,19.
11,20 „măsură, socoteală și cumpănire": gr. μέτρῳ... ἀριθμῷ... σταθμῷ. Scarpat comentează (vol. 2, pp. 381 *sq.*) pasajul urmărind o bibliografie strict specializată: E. Genzmer, „Pondere, numero et mensura", în *Archive d'histoire du droit*, s.n. (1952), pp. 469-494; Éd. des Places, „Un emprunt de la *Sagesse* aux *Lois* de Platon", în *Biblica* 40 (1959), pp. 1016-1017; D. Pesce, „Numero, peso e misura (Da Platone alla Sap. Sal.)", în *Paideia* 43 (1988), pp. 202-209. Philon, în *De somniis* 2,192-193, folosește trei termeni similari, referindu-se la gloata reprezentată de Sodoma, oarbă, neînstare să facă vreun bine, crezând însă că poate să măsoare, să cântărească și să numere după propria sa măsură (μετρεῖν καὶ σταθμᾶσθαι καὶ ἀριθμεῖν πάντα καθ' αὑτούς). ♦ Augustin (*vide* A.-M. La Bonnardière, *Biblia Augustiniana*, pp. 90 *sq.*) citează acest verset din Înț. (*Omnia in mensura et numero et pondere disposuisti*) de treizeci și una de ori; varianta în care citează Augustin versetul prezintă o diferență față de Vulgata, unde lipsește prepoziția (*omnia mensura...*). Augustin recurge la acest verset din Înț. pentru a explica diverse pasaje dificile din Gen. (1,6-8; 1,24-25), din Psalmi (Ps. 146,5 stihul al doilea; 146,11), pentru pasajul din Exod referitor la cea de-a treia nenorocire abătută asupra Egiptului, când magii lui Faraon – pentru prima dată – nu au putut rivaliza cu Moise (*De Trinitate* 3,9), un verset din cartea lui Iov (28,25). Versetul acesta din Înț. ocupă așadar un loc important în felul în care Augustin concepe structura lumii: Dumnezeu este *artifex mundi* și El Și-a înzestrat creația cu trei caracteristici: măsură, număr, greutate.

urmăriți de Dreptate
și risipiți de duhul puterii Tale.
Dar ai rânduit toate cu măsură, socoteală și cumpănire.
[21] Fiindcă Îți e mereu la îndemână [să arăți] putere măreață
și cine ar putea ține piept tăriei brațului Tău?
[22] Ca un fir de praf care apleacă talerul cumpenei este lumea întreagă
înaintea Ta
și precum un strop de rouă din zori ce coboară pe pământ.
[23] De toate ai milă, căci Tu poți toate
și treci cu vederea păcatele oamenilor, spre pocăință.
[24] Într-adevăr, Tu iubești toate câte sunt
și nu Ți-e silă de nimic din ce ai făcut:
căci, de ai fi urât ceva, nu l-ai fi plămădit.
[25] Cum ar fi dăinuit ceva dacă nu ai fi voit Tu
sau cum ar fi putut rămâne în viață
și ceea ce n-ar fi fost chemat de Tine, cum s-ar fi păstrat?
[26] Dar Tu le cruți pe toate, căci ale Tale sunt, Stăpâne iubitor de viață:

12 [1] căci duhul Tău nepieritor este în toate.
[2] Astfel, îi mustri câte puțin pe cei ce cad
și-i dojenești, aducându-le aminte prin ce păcătuiesc,
pentru ca, îndepărtându-se de răutate, să creadă în Tine, Doamne.

11,22 „strop de rouă": gr. ῥανὶς δρόσου; termenul ῥανίς apare numai aici în LXX; este un cuvânt poetic; *cf. Anthologia Palatina* 10,45. Termeni cu înțeles similar sunt în general folosiți pentru a sugera dimensiunile mărunte, nesemnificative, ale omului în fața divinității, precum și lipsa de consistență, *vide* Os. 6,4 (și, la fel, 13,3): ὡς νεφέλη πρωινή („ca norul în zori"); ὡς δρόσος ὀρθρινὴ πορευομένη („ca roua ce se duce o dată cu dimineața"). ♦ *Cf.* Is. 40,15.
11,23-26 Atotputernicia lui Dumnezeu manifestată în milostivire universală este o temă frecventă în Biblie (*cf. e.g.* Gen. 1,31; Ps. 144,9; Os. 11,9; Sir. 18,12; Rom. 2,4; 3.25), dar nicăieri nu e exprimată atât de clar, în forma unui raționament.
11,26 „căci ale Tale sunt": gr. ὅτι σά ἐστιν; formula amintește de Ps. 118,91 (ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλά σά) și Ex. 18,4; ideea de posesie este implicită și în adresarea finală: δέσποτα, „Stăpâne". ♦ „iubitor de viață": gr. φιλόψυχος; ψυχή, „suflet", „sinele" (uneori = „persoană"); „suflare de viață", „viață".
12,1 Versetul de început al acestui capitol este o explicație (introdusă prin γάρ) a termenului din finalul capitolului precedent.

[3] Şi pe vechii locuitori ai pământului Tău sfânt
[4] [ai prins] a-i urî pentru faptele lor ticăloase:
lucrări vrăjitoreşti şi ritualuri nelegiuite,
[5] ucideri nemiloase de copii
şi ospeţe cu măruntaie, cărnuri şi sânge de om;
pe [aceşti] iniţiaţi în mistere, în mijlocul orgiei [lor],
[6] şi pe părinţii ucigaşi de suflete fără apărare
ai vrut să-i nimiceşti prin mâinile strămbunilor noştri,
[7] pentru ca [acest] pământ ce Ţi-e mai de preţ decât toate
să primească, drept vrednici locuitori, pe copiii lui Dumnezeu.
[8] Însă chiar şi pe aceştia, pentru că [erau] oameni, i-ai cruţat

---

12,3 „pământul sfânt": ἡ ἁγία γῆ; sintagma (familiară, începând cu Evul Mediu, ca denumire a Palestinei) este folosită doar de două ori în VT şi lipseşte în NT. În Zah. 2,16, adjectivul este pus în valoare prin repetarea articolului: ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ἁγίαν. Philon recurge la expresia sinonimică ἱερὰ χώρα, *e.g. Legatio ad Gaium*, 202 şi 205.
12,4 „faptele lor ticăloase": autorul amplifică în cele ce urmează datele biblice despre nelegiuirile canaanenilor (*cf.* Deut. 12,31; 18,9-12; Ps. 105,36-38 etc.). ♦ „ritualuri": gr. τελετή se foloseşte pentru a desemna ritualuri de iniţiere în religiile de mistere.
12,5 „ospeţe cu măruntaie": *litt.* „ospeţe mâncătoare de măruntaie". Autorul pare a-i acuza pe canaaneni de canibalism, în continuarea acuzaţiei de infanticid. Dacă omorurile rituale de copii practicate de canaaneni sunt bine atestate în Biblie (3Rg. 16,34; 4Rg. 3,27; 16,3; Is. 57,5; Ier. 7,31-32 etc.) şi dovedite arheologic, pentru acuzaţia de canibalism nu există nici o dovadă. Autorul va fi atribuit canaanenilor practici ale unor grupări magice sau iniţiatice greceşti aşa cum apăreau ele în ochii opiniei populare (*cf.* Dio Cassius, XXXVII,30,3). Autorul îi „modernizează" pe canaaneni, asimilându-i adepţilor unor culte păgâne contemporane (*cf.* Larcher, p. 708). ♦ „orgiei": gr. θίασος, *litt.* „ceată de adepţi" (mai ales ai zeului Bachus) ale cărei manifestări caracteristice erau ospeţele sau alaiurile orgiastice.
12,6 *Cf.* Num. 33,51-56; Deut. 20,16-18. ♦ „părinţii": gr. γονεῖς, *litt.* „cei care dau naştere". ♦ „ucigaşi": gr. αὐθέντες – termen literar şi poetic cu sensul de bază „care acţionează din proprie iniţiativă", „cel care domină", polarizat negativ „asasin". ♦ „strămbunilor": gr. πατέρες, tradus de obicei cu „părinţi" în sens de „înaintaşi, strămbuni".
12,7 „drept vrednici locuitori, pe copiii lui Dumnezeu": *litt.* „colonia vrednică a copiilor lui Dumnezeu".
12,8 „pentru că [erau] oameni": gr. ὡς ἀνθρώπων, expresie ce atestă o influenţă stoică prin insistenţa asupra demnităţii funciare a omului. VT subliniază înalta demnitate a omului, pentru că e creat după chipul lui Dumnezeu (Gen. 1,26-27; Ps. 8,5-7), dar justifică de obicei îndurarea divină faţă de om prin slăbiciunea şi nestatornicia acestuia. Autorul îmbină deci influenţele biblice şi greceşti pentru a-l arăta pe om ca pe o fiinţă privilegiată (9,2-3), chemată la nemurire (2,23), făptură iubită de Dumnezeu (11,24), în

şi ai trimis drept înaintaşi ai oastei Tale viespi,
ca să-i nimicească încetul cu încetul.
9 Nu Ți-ar fi fost cu neputință, într-o bătălie, să-i dai pe nelegiuiți pe mâinile drepților
ori să-i zdrobeşti dintr-odată prin fiare cumplite sau printr-un cuvânt tăios,
10 dar, judecându-i încetul cu încetul, le lăsai răgaz de pocăință,
deşi ştiai că spița lor era ticăloasă
şi înnăscută răutatea lor
şi că felul lor de a gândi nu li s-ar schimba în veci.
11 Într-adevăr, sămânța le era blestemată dintru început.
Şi nu din teamă față de cineva
îi lăsai nepedepsiți pentru păcatele lor,
12 fiindcă cine [ar îndrăzni] să spună: „Ce-ai făcut?”,
sau cine se va împotrivi hotărârii Tale,
cine Te va învinui pentru nimicirile de neamuri pe care le-ai făptuit?
Sau cine se va înfățişa ca să ia partea unor oameni nedrepți împotriva Ta?
13 Căci nu este Dumnezeu afară de Tine care să se îngrijească de toate,
ca [să trebuiască] să-i dovedeşti că nu ai judecat nedrept,
14 nici rege sau stăpânitor care să Te poată înfrunta pentru cei pe care
i-ai pedepsit.
15 Ci, drept fiind, pe toate drept le orânduieşti,
socotind că e străin de puterea Ta
să-l osândeşti pe cel ce nu e vrednic de pedeapsă.
16 Căci tăria Ta este izvorul dreptății
şi, fiind stăpân peste toate, eşti îngăduitor față de toți.

---

care nici o prihană nu poate şterge cu totul reflexul dumnezeirii (*cf.* Larcher, *ad loc.*).
♦ „viespi”: în Ex. 23,28-30 trimiterea viespilor explică înaintarea înceată în cucerirea Canaanului şi este un gest al lui Dumnezeu făcut de dragul evreilor (*cf.* şi Deut. 7,20; Iis. Nav. 24,12). Aici constituie un gest de îngăduință față de canaaneni, căci li se lasă răgaz de convertire. ♦ *Vide* Philon, *De proemiis et poenis* 16.
12,11 „îi lăsai nepedepsiți”: gr. ἄδειαν ἐδίδους; ἄδεια înseamnă „libertatea de a face sau de a spune ceva” încă de la Herodot (9,42); sensul se lărgeşte în direcția: „imunitate” (calitatea de a fi la adăpost de pedeapsă), „toleranță”.
12,12 Formula „cine... să spună” (gr. τίς γὰρ ἐρεῖ) reia aproape fidel Iov 9,12 (gr. ἢ τίς ἐρεῖ αὐτῷ). ♦ „Te va învinui”: *litt.* „Te va chema la judecată”.
12,16 Tocmai pentru că e atotputernic, Dumnezeu Îşi exercită dreptatea în totală imparțialitate şi libertate.

17 Tăria şi-o arată cel care nu e crezut [că are] plinătatea puterii
şi chiar pe aceia care [o] recunosc îi mustră pentru [orice] îndrăzneală;
18 dar Tu, care eşti stăpânul tăriei, judeci cu blândeţe
şi ne cârmuieşti cu multă îngăduinţă,
căci puterea Îţi stă la îndemână oricând voieşti.
19 Iar prin astfel de lucrări Ţi-ai învăţat poporul
că dreptul trebuie să fie iubitor de oameni,
iar fiilor Tăi le-ai dat nădejde bună
că, după ce au păcătuit, le dăruieşti pocăinţă.
20 Căci, dacă pe duşmanii copiilor Tăi şi pe cei vrednici de moarte
i-ai pedepsit cu atâta cumpănire şi îngăduinţă,
dându-le şi răgazul şi prilejul de a se lepăda de răutate,
21 cu câtă grijă nu i-ai judecat Tu pe fiii Tăi,
cu ai căror părinţi ai încheiat juruinţe şi legăminte cu minunate făgăduinţe!
22 Aşadar, spre a ne îndrepta pe noi îi biciuieşti pe duşmani cu măsură,
pentru ca, atunci când judecăm noi înşine, să avem în gând bunătatea Ta
şi, când suntem judecaţi, să ne aşteptăm la îndurare.

12,17 *Vetus Latina*: *Virtutem enim ostendis tu qui non crederis esse in uirtute consummatus / et hos qui sciunt audaciam traducis* („Tăria ţi-o arăţi tu care... şi... îi mustri"); recurgerea la pronumele *tu* presupune prezenţa în textul grecesc a articolului (ὁ ἀπιστούμενος), aşa cum atestă, de altfel, *Codex Sinaiticus*. Totuşi, în acest context persoana a II-a pare a avea o valoare impersonală, în opoziţie cu „dar Tu..." de la începutul v. 18: am tradus cu persoana a III-a pentru a nu crea echivoc.
12,19 „dreptul trebuie să fie iubitor de oameni": acest universalism îşi va afla dezvoltarea ultimă în NT (*cf.* Mt. 5,43-48).
12,20 „copiilor": παίδων; cu toate că cel mai adesea termenul are în textul biblic înţelesul de „slujitor", aici apropierea de „fiii Tăi" (τοὺς υἱούς σου) impune traducerea prin „copii"; *vide supra* nota la 2,13. ♦ Ideea că Dumnezeu caută să-Şi aducă poporul la convertire folosind chiar şi încercări şi pedepse (*cf.* Amos 4,6) este extinsă aici la toţi oamenii păcătoşi (*cf.* şi Iov 33,14-22; 34,29-32; Iona 3–4).
12,21 *Cf.* Gen. 12,7; Ex. 19 şi 24; Ier. 31,31-34; Iez. 36,24-28 etc.
12,22 Larcher (p. 736) comentează timpul prezent al verbului παιδεύων ca subliniere a actualităţii acestei acţiuni. ♦ „cu măsură", gr. ἐν μετριότητι: ediţia Rahlfs are ἐν μυριότητι, „de zece mii de ori". Pedeapsa exemplară la care sunt supuşi duşmanii este biciuirea (verbul μαστίζειν, care revine mai jos – 16,16 – cu acelaşi înţeles: „a pedepsi") repetată (ἐν μυριότητι, termen pe care *Vetus Latina* îl traduce prin *multipliciter*). Termenul este un *hapax* absolut şi a provocat tentative de emendare (μετριότητι, „cu măsură"), cu atât mai mult cu cât nu pare potrivit în context: până acum se insista că Dumnezeu i-a pedepsit pe duşmani cu moderaţie, iar această atitudine va fi apoi dată de exemplu pentru credincioşi.

[23] De aceea și pe cei care, în nechibzuința vieții, au trăit în nedreptate
i-ai chinuit prin propriile lor spurcăciuni;
[24] căci se rătăciseră [chiar] dincolo de căile rătăcirii,
luând drept dumnezei pe cele care erau de nimic chiar și printre
viețuitoarele scârboase,
lăsându-se înșelați ca pruncii fără minte.
[25] Astfel, precum copiilor lipsiți de judecată,
le-ai trimis pedeapsă, în bătaie de joc.
[26] Dar cei care nu au fost puși pe gânduri de o ceartă ca un joc de copii
vor trece printr-o [bine]meritată judecată a lui Dumnezeu.
[27] Astfel, înfuriați pe [animalele] din pricina cărora sufereau,
fiind pedepsiți [tocmai] prin acestea pe care le considerau zei,
L-au văzut și L-au recunoscut pe Dumnezeul cel adevărat, pe care mai
înainte refuzau să-L cunoască:
de aceea osânda cea mai mare s-a abătut asupra lor.

13 [1] Deșerți sunt din fire toți oamenii la care sălășluiește necunoașterea
lui Dumnezeu

12,23 Segmentul vv. 23-27 este o reluare a concluziei asupra sorții egiptenilor, prin care s-a manifestat dreptatea divină. ♦ „spurcăciuni": gr. βδελύγματα se aplică adesea în Biblie zeităților păgâne, idolilor.
12,26 „[bine]meritată judecată a lui Dumnezeu": se poate înțelege și „judecată vrednică de Dumnezeu".
12,27 Versetul (care are o structură sintactică sinuoasă, ce face traducerea literală greoaie) reia într-o oarecare măsură ideea din 11,13. Verbele ἐπέγνωσαν („au recunoscut") și εἰδέναι („au cunoscut", „au știut") reprezintă aici termeni tehnici; sintagma εἰδέναι θεούς, „a-i cunoaște pe zei", nu este atestată înainte de epoca elenistică (*vide* A. Henrichs, „The Atheism of Prodicus", în *Cronache Ercolanesi* 6, Napoli, 1976, pp. 18-19; pentru θεοὺς γιγνώσκειν, *vide* E. Norden, *Agnostos Theos*, Leipzig-Berlin, 1913, pp. 87 *sq.*). Scarpat (vol. 2, p. 487) observă că în Înț. (și, în general, în literatura biblică) interpretarea suferinței ca modalitate pedagogică nu are o orientare antropocentrică, etică, filozofică, ci una soteriologică, religioasă, teologică, nefiind – ca în tragedii – o reflecție a omului asupra propriei sale existențe.
13–15 Trei capitole întregi sunt dedicate primejdiilor pe care le aduce cultul idolilor sub diferite forme: divinizarea unor forțe sau elemente din natură (13,1-9), adorarea unor artefacte (13,10 – 15,17), zoolatria (15,18-19). Clasificări analoage se găsesc și în alte lucrări iudeo-elenistice, mai ales la Philon, dar dezvoltarea ideilor rămâne originală.
13,1 „Deșerți": gr. μάταιοι; este atributul folosit în Septuaginta referitor la idolatrie. Termenul este folosit în Ecleziast pentru a denumi iluzoriul, aparentul, deșertăciunea

şi n-au fost în stare, [pornind] de la bunurile văzute, să-L cunoască pe Cel care este
şi nici, luând aminte la lucrări, nu L-au recunoscut pe făuritorul [lor],
[2] ci au socotit drept zei focul, vântul, aerul sprinten,
sau crugul stelelor, sau apa năvalnică,
sau luminătorii cerului, diriguitori ai lumii.
[3] Dacă, fermecați de frumusețea acestora, le-au luat drept zei,
să ştie cu cât mai presus e Stăpânul lor,
căci Însuşi începătorul frumuseții le-a creat.
[4] Dacă au fost uimiți de puterea şi de lucrarea lor,
să-şi dea seama, de la ele, cu cât mai puternic e Cel care le-a făcut.
[5] Căci din măreția şi frumusețea făpturilor
[poate] fi privit prin analogie Cel care le-a făurit.
[6] Totuşi, aceştia nu pot fi învinuiți prea mult: şi poate că ei se rătăcesc
[tocmai] căutându-L pe Dumnezeu şi voind să-L găsească.
[7] Îndeletnicindu-se cu lucrările Lui, ei le cercetează cu sârg
şi dau crezare văzului, căci frumoase sunt cele văzute.
[8] Dar nici ei, la rândul lor, nu sunt de iertat

(*vide* nota la Ecl. 1,2). ♦ „din fire": unii comentatori şi traducători îl leagă de „oameni" („Deşerți sunt cei care, oameni fiind din fire..."), socotind că interpretarea lui ca atribut al lui „deşerți" ar manifesta o concepție pesimistă asupra naturii umane (*cf.* Larcher, *ad loc.*, TOB, nota *ad loc.*). ♦ „şi n-au fost în stare...": *cf.* Ex. 3,14 („Cel care este"); Rom. 1,19-20 reia ideea că omul, contemplând natura, poate ajunge la cunoaşterea existenței Creatorului. ♦ Opoziția dintre „bunurile văzute", τῶν ὁρωμένων ἀγαθῶν, şi „Cel care este" (τὸν ὄντα) este cu atât mai pregnantă cu cât ὁ ὤν apare numai aici în Înț.; Scarpat (vol. 3, p. 76) remarcă acurateța stilistică a acestor două stihuri, în care εἰδέναι τὸν ὄντα din stihul al doilea corespunde perfect formulei precedente, θεοῦ ἀγνωσία, „necunoaşterea lui Dumnezeu". ♦ „făuritorul": gr. τὸν τεχνίτην, *litt.* „meşteşugarul/artizanul". Termenul este frecvent folosit de Philon, *e.g. Legum allegoriae* 1,18 (οὐ τεχνίτης μόνον ἀλλὰ καὶ πατὴρ ὢν τῶν γιγνομένων, „fiind nu numai artizanul, ci şi părintele celor ce există"), *De plantatione* 30 (ὁ ἀγένητος τεχνίτης, „artizanul nenăscut").

13,2 Pentru θεοὺς ἐνόμισαν, „au socotit drept zei", *vide* W. Fahr, *Theous nomizein. Zum Problem des Atheismus bei den Griechen*, New York, 1969; *vide supra* nota la 12,27, pentru sintagmele similare. ♦ „luminătorii": *cf.* Gen. 1,14-16.

13,3 În VT sunt lăudate adesea măreția şi puterea lui Dumnezeu, manifestate în creație. Aici apare şi ideea, de influență grecească, a frumuseții universului ca o oglindire a frumuseții Creatorului.

13,8 Versetul, monostih, se opune slab celui precedent, aducând de fapt o precizare; πάλιν are înțelesul clasic „dimpotrivă", „la rândul său"; neobişnuită este doar alăturarea particulei δέ aici.

[9] căci, dacă au fost în stare de o cunoaştere atât de mare
încât să poată pricepe mersul lumii,
pe Stăpânul acestora cum de nu L-au aflat mai degrabă?
[10] Dar nefericiți sunt, şi în cele moarte sunt nădejdile lor,
cei care au numit zei lucrări [ieşite] din mâinile oamenilor,
aur şi argint lucrat cu meşteşug
şi înfăţişând fiinţe vii
sau piatră nefolositoare, lucrare a unei mâini de odinioară.
[11] Un meşter lemnar, după ce-a tăiat un copăcel mlădios,
l-a descojit cu dibăcie de toată scoarţa
şi, lucrându-l cu meşteşug,
a făcut o unealtă de folos pentru nevoile vieţii,
[12] iar rămăşiţele lucrării lui
le-a folosit pentru pregătirea hranei [şi] s-a îndestulat;
[13] iar rămăşiţa acestora, bună de nimic,
un lemn strâmb şi crescut cu noduri,
s-a apucat să o sculpteze ca să-şi umple vremea
şi, cu priceperea iscusinţei lui, l-a cioplit,
i-a dat chip de om
[14] sau l-a făcut asemenea vreunui animal de nimic:

13,9 „pricepe mersul": gr. στοχάζομαι, *litt.* „a ţinti spre", „a-şi da seama", „a ghici", „a presupune", „a conjectura". ♦ „lumii": *litt.* „veacului", în sens de „realitatea supusă timpului şi spaţiului".

13,10 „piatră nefolositoare": gr. λίθον ἄχρηστον; sintagma aminteşte de *inutile lignum*, „lemnul fără rost" din Horaţiu (*Sermones* 1,8,1), similitudine pe care Scarpat (vol. 3, pp. 69-71) o plasează în contextul idolatriei populare, care, în culturi diferite (iudaică şi greco-romană), este ironizată prin aceleaşi imagini. (În pasajul horaţian, un meşter – sau un ţăran oarecare – *faber*, ezită dinaintea unei bucăţi de lemn, *inutile lignum*, întrebându-se dacă să facă din ea o laviţă sau un Priap; acest *deus*, pe care acel *faber* decide în cele din urmă să îl facă, are menirea umilă de a speria păsările şi tâlharii; divinitatea romană are toate caracteristicile zeului elenistic care veghea asupra navigaţiei, asupra rodniciei câmpului şi a animalelor, ocrotea culturile şi păzea curăţenia izvoarelor.) *Vide infra* 13,13: „lemn strâmb" (gr. ξύλον σκολιόν). ♦ Interdicţia închinării la idoli e prezentă în toată Biblia: formulată în Ex. 20,4-5 şi Deut. 4,15-18 etc., e o temă importantă la profeţi, unde apare efortul de a demonstra non-existenţa idolilor prin reducerea lor la materialul din care sunt făcuţi (*cf.* Is. 40,18-2 41,6-7; 44,9-20; Ier. 10,1-15; Bar. 6,25-27 etc.).

13,13 Ultimul stih al versetului şi cel care îi urmează sunt în general considerate a forma propoziţia principală a lungii fraze începute în v. 11.

l-a dat cu piatră roşie şi i-a rumenit pielea cu suliman purpuriu,
acoperindu-i astfel orice meteahnă
15 şi, după ce i-a pregătit lăcaş potrivit,
l-a aşezat în perete prinzându-l cu fier.
16 Aşadar, ca să nu cadă, s-a îngrijit mai dinainte de el,
ştiind că acela nu e în stare să se-ajute.
Căci nu-i decât un chip şi are nevoie de ajutor.
17 Dar când se roagă pentru bunurile sale, pentru căsnicii şi copii,
nu se ruşinează să-i grăiască unui [lucru] neînsufleţit;
şi pentru sănătate cheamă în ajutor ce e neputincios,
18 pentru viaţă se roagă la ce e mort,
pentru ajutor imploră ce e mai nepriceput,
pentru călătorie, ceea ce nu e-n stare să facă un pas,
19 pentru cele de trebuinţă traiului şi pentru munca lui şi pentru izbânda mâinilor lui
cere putere de la ceea ce nu are nici o vlagă în mâini.

14 1 Sau iarăşi, unul ce se pregăteşte de-o călătorie pe mare şi e gata să
străbată sălbaticele valuri
strigă-n ajutor un lemn mai prăpădit decât corabia ce-l poartă.
2 Căci pe aceasta a născocit-o dorinţa de câştig
şi iscusinţa meşteră a făurit-o;
3 dar Pronia Ta, Părinte, stă la cârmă

13,15 „lăcaş": gr. οἴκημα; este un *hapax* în Înț., apare de două ori în restul LXX (Tob. 2,4; Iez. 16,24); în Herodot 8,144 are înţelesul de „templu", dar într-un alt pasaj (7,119) denumeşte o „încăpere", „cameră", „îngrăditură pentru animale". Aici pare să aibă sensul de „nişă".

14,1 Exemplul următor este introdus prin πάλιν, *vide supra* nota la 13,8. ♦ „strigă-n ajutor un lemn": corăbiile aveau la proră efigia unei divinităţi ocrotitoare (*cf.* şi Fp. 28,11).

14,2 „iscusinţa": gr. σοφία, aici ca dar al Înţelepciunii divine, care îi călăuzeşte pe oameni şi în acţiunile lor meşteşugăreşti; *vide* 7,21, unde σοφία este definită prin calificativul τεχνῖτις. ♦ „aceasta": *i.e.* corabia.

14,3 Se întrerupe tonul polemic pentru a face loc unui ton de rugăciune. Dumnezeu este invocat ca πάτερ, „Tată!". ♦ „Pronia": gr. πρόνοια, *vide* 6,7 verbul προνοεῖ („se îngrijeşte"). Termenul apare pentru prima dată aici în LXX. La Platon şi la stoici, el se referă la preocuparea binevoitoare şi statornică a divinităţii pentru binele oamenilor. Autorul îl încarcă cu concepţia biblică despre un Dumnezeu liber şi transcendent, care a creat toate şi le păstrează cu iubire. ♦ „stă la cârmă": gr. διακυβερνᾷ; este un *hapax* în Înț., iar în

căci Tu ai deschis drum şi pe mare
şi cărare sigură prin valuri,
4 arătând că poți să mântuieşti din orice [primejdie],
aşa încât se poate îmbarca şi unul fără pricepere.
5 Dar vrei ca lucrările înțelepciunii Tale să nu rămână sterpe:
de aceea oamenii îşi încredințează viețile [chiar] şi celei mai mici
[bucăți] de lemn
şi, străbătând talazul pe o plută, au ajuns teferi.
6 Căci, şi la început, pe când piereau uriaşii cei trufaşi,
nădejdea lumii şi-a aflat scăpare pe o plută
şi a lăsat veacului sămânță de urmaşi, cârmuită fiind de mâna Ta.
7 Căci binecuvântat e lemnul prin care vine dreptatea!
8 Dar [idolul] făcut de mână blestemat [e], el şi cel care l-a făcut:
acesta pentru că l-a făurit, iar acela pentru că, deşi lucru pieritor, a fost
socotit drept Dumnezeu.
9 Căci deopotrivă Îi sunt urâte lui Dumnezeu şi nelegiuitul şi nelegiuirea lui
10 şi lucrarea va fi pedepsită laolaltă cu acela care a făcut-o.
11 De aceea va fi o cercetare şi împotriva idolilor neamurilor,

---

restul LXX mai apare numai în 3Mac.6,2. Termenul de bază este însă unul fundamental în vocabularul tehnic grecesc, parte a domeniului navigației: κυβερνήτης, datorită abilității marinăreşti a grecilor, a pătruns în limba latină în formatul său fonetic grecesc, aproape fără alterare: *gubernator* şi *gubernare*. ♦ Stihurile al doilea şi al treilea reiau cvasi-literal Is. 43,16 şi Ps. 76,20 (despre trecerea Mării Roşii) pentru a ilustra puternica ocrotire divină asupra celor ce călătoresc pe mare.

14,5 „lucrările... sterpe": joc de cuvinte între ἔργα, „lucrări", şi ἀργά, *litt.* „leneş", „nelucrat", „sterp".

14,6 „uriaşii": *vide* Gen. 6,4; Sir. 16,7; Bar. 3,26. ♦ „nădejdea lumii", gr. ἡ ἐλπὶς τοῦ κόσμου: sintagma îl desemnează pe Noe cu toți ai săi, familia şi, deopotrivă, animalele aflate pe corabie (*cf.* 10,4). „Lumea" este aşadar aici lumea viețuitoarelor, fie ele oameni ori animale.

14,7 „lemnul": gr. ξύλον; metonimia lemn-corabie este impusă de contrastul cu idolul făcut din lemn, *vide infra*. Opoziția este desfăşurată în trei segmente: lemnul cel bun şi cel rău, binecuvântarea şi blestemul (εὐλόγηται şi ἐπικατάρατον; *vide* Rom. 12,14: εὐλογεῖτε καὶ μὴ καταρᾶσθε) şi, în fine, instrumentul: corabia este un instrument al dreptății, în vreme ce idolul este spre pieirea omului. ♦ Versetul a fost aplicat de Părinți şi lemnului crucii (Ambrozie, *Exp. In Ps. CXVIII* 8,23 – CSEL 62, p. 164; Pseudo-Hrisostom, PG 61, 839; Gherman al Constantinopolului, *Sermo in uiuific. Crucis*, PG 98, 237; Theodor Studitul, PG 99, 693).

14,11 *Cf.* Is. 2,18.20; Ier. 10,11.15; Zah. 13,2.

pentru că, în creația lui Dumnezeu, au ajuns spurcăciune
și piatră de poticnire pentru sufletele oamenilor
și capcană pentru picioarele nechibzuiților.
12 Într-adevăr, începutul desfrânării a fost gândul plăsmuirii idolilor;
iar născocirea lor – stricarea vieții,
13 căci nu erau de la început și nu vor fi în veac.
14 Prin cugetarea găunoasă a oamenilor au intrat în lume
și de aceea a fost hotărât sfârșitul lor grabnic.
15 Un tată îndurerat de o moarte venită înainte de vreme
a făurit un chip al copilului său răpit năprasnic:
pe cel care atunci era un om mort, ca pe un zeu a început acum să-l cinstească
și le-a lăsat alor săi mistere și rituri;
16 apoi, întărit cu vremea, nelegiuitul obicei a fost păzit ca o lege.
17 Tot astfel, din poruncile stăpânitorilor, au început să se închine
înaintea chipurilor cioplite:
oameni care, locuind departe, nu puteau să-i cinstească în față,
închipuindu-le înfățișarea de departe,
și-au făcut un chip văzut al regelui, pe care îl cinsteau,
ca să-l lingușească râvnic pe cel absent, ca și cum ar fi fost de față.
18 Mai mult, ambiția meșterului i-a îmboldit și pe cei ce nu-l cunoșteau [pe stăpânitor]
să dea avânt închinării.
19 Într-adevăr, meșterul, voind, de bună seamă, să-i fie pe plac stăpânului,
a împins prin meșteșug asemănarea spre mai frumos,
20 iar mulțimea, atrasă de farmecul lucrării,
pe cel ce fusese cu puțin înainte cinstit ca un om a început să-l socotească vrednic de închinare.

14,12 Premisele (vv. 12-21) și consecințele (vv. 21-31) idolatriei o indică drept principala sursă a răului, *vide* formularea explicită din v. 27. ♦ „desfrânării": gr. πορνεία apare mai ales la profeți cu referire la idolatrie ca infidelitate față de legământul cu Dumnezeu (*cf.* Os. 1,2 etc.); idolatria a dus însă și la coruperea moravurilor (*cf.* Rom. 1,24-32; Ef. 4,17-19).

14,13 Cartea Genezei presupune existența unui monoteism primitiv; fazele decadenței religioase progresive nu sunt precis marcate (*e.g.* Gen. 6,3.5-7; 11,1-9).

14,15 Acest prim exemplu cu privire la originea idolatriei se referă la obiceiul grecesc de a-i ridica pe copiii morți la rangul de „eroi protectori".

21 Și aceasta i-a fost vieții capcană,
căci oamenii, înrobiți fie nenorocirii, fie stăpânirii,
au dat pietrelor și lemnelor Numele cu care nimeni altul nu poate fi chemat.
22 Apoi nu le-a fost deajuns să rătăcească în cunoașterea lui Dumnezeu,
ci, deși trăiau în mare război din pricina necunoașterii,
unor asemenea rele le dau numele de „pace".
23 Înfăptuind rituri ucigătoare de copii, sau ceremonii ascunse,
sau alaiuri dezlănțuite, după ciudate datini,
24 nu-și mai păstrează curate nici viețile, nici căsniciile,
ci unul îl ucide pe altul mișelește sau îl chinuie, pângărindu-i patul.
25 Toate sunt de-a valma: sânge și omor, furt și-nșelăciune,
stricăciune, infidelitate, zarvă, sperjur,
26 tulburarea celor buni, uitarea facerii de bine,
pângărirea sufletelor, răsturnarea celor firești,
neorânduiala în căsnicii, preacurvia și desfrânarea.
27 Într-adevăr, închinarea la idoli nevrednici de un nume
este începutul, pricina și culmea oricărui rău:
28 fie sunt cuprinși de nebunie când se veselesc, fie prorocesc minciuni,
fie trăiesc în nelegiuire, sau își încalcă ușor jurămintele,
29 căci, crezând în idoli neînsuflețiți,
când jură strâmb, nu se așteaptă la vreun rău.
30 Dar pedeapsa dreaptă îi va ajunge îndoit:
pentru că au cugetat rău despre Dumnezeu, alipindu-se de idoli,

---

14,21 „Numele... chemat": gr. ἀκοινώνητον ὄνομα, *litt.* „numele incomunicabil" = numele generic de „Dumnezeu" sau chiar Numele revelat (*YHWH*/Κύριος).
14,22 „Marele război" poate fi cel lăuntric, dar și cel provocat în societate de pasiunile dezlănțuite.
14,26 „tulburarea celor buni": se poate înțelege și „tulburarea celor bune", adică „răsturnarea valorilor", după cum ἀγαθῶν e interpretat ca masculin sau ca neutru. ♦ „răsturnarea celor firești": *litt.* „inversarea/pervertirea actului sexual".
14,27 „nevrednici de un nume": gr. ἀνωνύμων; termenul este un *hapax* în LXX. Este înțeles nu atât ca o absență a denumirii, cât o lipsă de esență; *vide* Gal. 4,8 (οἱ φύσει μὴ ὄντες, „cei care din fire nu există").
14,28 „cuprinși... veselesc": e vorba de cultele orgiastice (*vide supra* nota la 12,5). ♦ „prorocesc minciuni": reminiscență din Ieremia, care a avut mult de suferit din pricina profeților falși (*vide* 14,14-15; 23,26 etc.).
14,30 „pedeapsa dreaptă": *litt.* „cele drepte".

și pentru că au jurat strâmb cu viclenie, disprețuind sfințenia.
31 Căci nu puterea celor pe care s-au jurat,
ci dreptatea [menită] celor păcătoși
urmărește pururi încălcarea [săvârșită] de nelegiuiți.

15 1 Dar Tu, Dumnezeul nostru, [ești] bun și adevărat,
îndelung-răbdător și cu milostivire cârmuiești toate.
2 Și, chiar de păcătuim, ai Tăi suntem, cunoscându-Ți puterea;
dar nu vom păcătui, căci ne știm socotiți printre ai Tăi.
3 A Te cunoaște pe Tine e dreptate desăvârșită
iar a-Ți recunoaște puterea e rădăcina nemuririi.
4 Căci nu ne-a dus la rătăcire născocirea de către oameni a unui
meșteșug strâmb,
nici truda nerodnică a zugravilor de umbre:
chip mâzgălit în culori pestrițe,
5 a cărui vedere trezește pofta celor necugetați
încât ei râvnesc la forma fără suflare a unui chip mort.
6 Iubitori de rele, vrednici de astfel de nădejdi
[sunt] și cei ce-l făuresc, și cei ce îl râvnesc, și cei ce se închină la el.

15,1 Rugăciunea cu care se deschide acest capitol este deopotrivă un imn de recunoștință și de slavă, și o profesiune de credință. Primul dintre atributele lui Dumnezeu (față de care adresarea este emfatică: ὁ θεὸς ἡμῶν, cu articol și cu o referire la legământul cu poporul ales), χρηστός, un termen foarte des întâlnit în Septuaginta (în Psalmi), unde alternează cu ἀγαθός ca echivalente ale ebr. *tōbh*, înseamnă la origine „folositor", deci „de bună calitate"; se aplică unor persoane cu nuanțele de „vrednic", „cumsecade", „binevoitor"; ca epitet regal sau divin, este „mărinimos", „binefăcător". Al doilea atribut este ἀληθής, „adevărat", „autentic", dar și „vrednic de încredere, sigur, fidel", având în fundal ebr. *'MN* (de unde și *'amēn*) – *vide* Ex. 34,6; Num. 14,18, Ps. 85,15.
15,3 Această cunoaștere nu e pur intelectuală, ci, conform concepției biblice, ea impregnează întregul mod de a trăi. Pentru relația dintre cunoaștere și nemurire, *cf.* 1,15; dar și In. 17,3 („Aceasta este viața veșnică: să Te cunoască pe Tine...").
15,4 „zugravilor de umbre": gr. σκιαγράφων. Larcher (p. 855) comentează că pentru autorul Înț. s-ar părea că numai sculptura fusese folosită la începuturile idolatriei (*vide* 13,10; 14,1.15-21). Utilizarea termenului σκιάγραφος aici poate sugera că pictura este cu mult mai recentă. În greaca profană, adjectivul acesta se întâlnește numai în două texte târzii, referitoare la pictorul atenian Apollodoros (care și-a avut perioada de maturitate pe la 405 î.H.): Hesychios spune că acesta fusese supranumit σκιάγραφος, iar Photios echivalează termenul cu σκηνόγραφος, „pictor de decoruri".

[7] Olarul, frământând cu trudă pământul moale,
plăsmuieşte spre folosul nostru felurite vase,
dar din acelaşi lut a plăsmuit, una după alta,
şi oalele folositoare la treburi curate,
şi pe cele dimpotrivă, pe toate la fel.
Dar, dintre ele, care-i rostul fiecăreia
cel ce lucrează lutul hotărăşte.
[8] Iar cu nelegiuită trudă, din acelaşi lut plăsmuieşte o zeitate deşartă,
el care, fiind făcut din pământ puțin mai înainte,
în scurtă vreme se va întoarce de unde-a fost luat,
când i se va cere înapoi sufletul cu care e dator.
[9] Dar grija lui nu e că trebuie să moară,
nici că are o viață scurtă,
ci să se ia la întrecere cu aurarii şi argintarii
şi să-i imite pe arămari,
şi ia drept fală plăsmuirea de minciuni.
[10] Cenuşă este inima lui şi mai de nimic decât țărâna nădejdea lui,
iar viața lui, mai fără de cinstire decât glodul,
[11] căci nu L-a cunoscut pe Cel care l-a plăsmuit
şi care i-a inspirat un suflet lucrător,
şi i-a insuflat duh dătător de viață,
[12] ci a socotit că viața noastră e o joacă,
iar traiul nostru – petrecere aducătoare de câştig;

15,7 „Olarul", gr. κεραμεύς, este simbolul meşteşugarului care lucrează cu un material uşor de modelat. Este reluat aici un motiv biblic ce sugerează libertatea creatorului (*cf.* Is. 29,16; 45,9; Ier. 18,2-6; Rom. 9,21). În finalul versetului este folosit un sinonim: πηλουργός. ♦ „felurite vase": *litt.* „unul fiecare".
15,8 „se va întoarce de unde-a fost luat": *cf.* Gen. 3,19. Pentru finalul versetului, *vide e.g.* Cicero, *Tusculanae Disputationes* 1,93: *Dedit usuram uitae, tamquam pecuniae nulla praestituta die* („Ne-a dat viața împrumut, ca pe nişte bani, fără să fixeze ziua scadenței").
15,10 „Cenuşă este inima lui": *cf.* Is. 44,20.
15,11 *Cf.* Gen. 2,7; Deut. 32,15. ♦ Al doilea şi al treilea stih au secvențe similare ca sens şi sintaxă: τὸν ἐμπνεύσαντα... ψυχήν, „cel care i-a inspirat un suflet" şi ἐμφυσήσαντα πνεῦμα, „care i-a insuflat spirit/duh".
15,12 „a socotit": Rahlfs adoptă lecțiunea cu verbul la plural, care s-ar referi la idolatri în general. Totuşi, lecțiunea cu singularul e atestată în manuscrise şi e mai coerentă în context.

căci trebuie – spune el – să scoți profit din orice, chiar și din rău.
13 Într-adevăr, acesta, mai mult decât oricine, știe că păcătuiește,
el care [tot] din pământ făurește și vase ce se sparg ușor, și idoli.
14 Dar cum nu se poate mai neghiobi și mai neajutorați decât un suflet de copil [sunt] toți,
dușmanii poporului Tău, cei care l-au asuprit,
15 căci pe toți idolii neamurilor i-au socotit drept zei,
[deși] nu-și pot folosi ochii pentru a vedea,
nici nările ca să respire aerul,
nici urechile ca să audă,
nici degetele mâinilor la pipăit,
iar picioarele lor nu [sunt] de folos la mers.
16 Într-adevăr, un om le-a făcut
și unul cu duh de împrumut le-a plăsmuit.
Căci nici unui om nu-i stă-n putere să plăsmuiască un zeu asemenea cu el:
17 fiindcă, muritor fiind, făurește ceva mort, cu mâini nelegiuite,
în vreme ce el e mai de preț decât cele la care se închină:
el a primit viață, dar ele – niciodată.
18 Ei se închină dobitoacelor celor mai urâcioase:
dacă le iei după prostie, sunt mai rele decât celelalte;
19 și nici cât îți poate plăcea vreun animal nu sunt frumoase,
ci, dimpotrivă, sunt în afară de lauda și binecuvântarea lui Dumnezeu.

15,13 „pământ": *litt.* „materie pământească". ♦ „idoli": gr. γλυπτά, *litt.* „[chipuri] cioplite"; ajunge în LXX un termen generic pentru statuile idolilor.
15,14 „suflet de copil": imaginea celui ușor de amăgit. ♦ „dușmanii poporului Tău": autorul se întoarce la egipteni, care i-au asuprit pe israeliți înainte de Exod, dar și, poate, sub Ptolemei. Imaginea olarului care fabrică zei după plac îl duce cu gândul pe autor la sincretismul religios care îi caracteriza pe egipteni în acea epocă (*cf.* versetele următoare).
15,18 Versetul aduce imaginea unui alt tip de idolatrie, zoolatria, plasată într-o progresie a neghiobiei omenești.
15,19 „sunt în afară de...": pentru că au fost zeificate și li s-a adus cult.

16 [1] De aceea au fost pe drept pedepsiți prin [făpturi] asemănătoare
și prin mulțime de jivine au fost chinuiți.
[2] În loc de astfel de pedeapsă, ai fost binefăcător față de poporul Tău:
când l-a apucat pofta să guste [ceva] neobișnuit,
i-ai pregătit drept hrană prepelițe,
[3] pentru ca aceia, deși râvneau aprig la hrană,
din pricina urâciunii [jivinelor] trimise împotriva lor,
să-și piardă până și pofta firească,
pe când aceștia, aflați puțină vreme la nevoie,
au avut chiar parte de o hrană neobișnuită.
[4] Căci se cuvenea ca asupra acelora, asupritori fiind, să se abată o lipsă neiertătoare,
în vreme ce acestora doar să li se arate cum le sunt chinuiți dușmanii.
[5] Și, chiar și atunci când s-a abătut asupra lor furia cumplită a fiarelor
și piereau de mușcăturile șerpilor îmbârligați,
mânia Ta n-a stăruit până la capăt;
[6] spre luare-aminte, au fost tulburați doar puțină vreme,

---

16 Capitolul continuă seria episoadelor paralele, care începuse cu 11,1 (*vide supra*): în vv. 1-4, prepelițelor care au fost hrană pentru poporul lui Dumnezeu le sunt contrapuse jivinele prin care au fost pedepsiți cei ce se închinau la animale; în vv. 5-14, episodul cu șarpele de aramă este opus plăgii mușcăturilor mortale de insecte; vv. 15-29 conturează a patra paralelă: din cer vin deopotrivă pedepsele pentru egipteni și mana, binefacerea dăruită de Dumnezeu poporului Său. Seria episoadelor paralele continuă până la 19,9, *vide infra*.

16,1 Termenul prin care sunt indicate jivinele este κνώδαλα, folosit și în 11,15. Episodul s-ar referi la plaga broaștelor: *cf.* Ex. 7,26–8,10).

16,2 *Cf.* Ex. 16,9-13; Num. 11,10-32. ♦ „prepelițe": gr. ὀρτυγομήτραν, *litt.* „mama prepelițelor" (vezi și *infra*, 19,12); termenul este glosat de Hesychios ca ὄρτυξ ὑπερμεγέθης, iar de Photios ca ὄρτυξ μέγας, așadar se referă la o pasăre mare. Precizarea ar putea sugera că este vorba de o pasăre diferită de ὄρτυξ, „prepeliță"; Aristotel (*Historia animalium* 597b16) este singurul care o amintește, plasând-o între păsările migratoare. *Vetus Latina* o echivalează prin *coturnix*. Din Ex. 16,13, este termenul prin care se redă în mod tradițional ebr. *šelāw*. Pentru traducerea printr-un plural, *vide infra* nota la 19,10.

16,3 „aceia": gr. ἐκεῖνοι μέν, *id est* egiptenii, în opoziție cu αὐτοὶ δέ din stihul 4.

16,5 *Cf.* Num. 21,4-9. ♦ *Vide* Philon, *De agricultura* 22.

16,6-7 „semn": σύμβολον; *vide supra* 2,9. Autorul interpretează în sens spiritual episodul șarpelui de aramă, acesta semnificând planul universal de mântuire al lui Dumnezeu (temă majoră la profeți: *cf.* Is. 45,14 etc.; Ier. 12,15-16; Soph. 3,9-10; Zah.

având un semn al mântuirii pentru a-şi aminti de porunca Legii Tale;
[7] fiindcă acela care se întorcea era mântuit nu prin ce vedea,
ci prin Tine, mântuitorul tuturor.
[8] Şi astfel le-ai dovedit duşmanilor noştri
că Tu eşti Acela care izbăveşti de orice rău.
[9] Pe aceia i-au omorât înțepăturile lăcustelor şi muştelor,
şi nu s-a găsit leac [pentru a le scăpa] viața,
căci meritau să fie pedepsiți de asemenea [lighioane];
[10] dar pe fiii Tăi nu i-au învins nici dinții şerpilor aruncători de venin,
căci milostivirea Ta le-a venit în ajutor şi i-a tămăduit.
[11] Spre a-şi aminti de rostirile Tale erau îmboldiți
şi numaidecât vindecați,
ca nu cumva, căzând în adâncă uitare,
să nu ajungă nepăsători față de binefacerea Ta.
[12] Căci nici iarbă, nici alifie nu i-au vindecat,
ci cuvântul Tău, Doamne, cel ce pe toate le tămăduieşte.
[13] Tu ai putere asupra vieții şi a morții
şi duci la porțile iadului, şi aduci înapoi.
[14] Omul ucide, în răutatea lui,
dar nu poate aduce înapoi duhul care a ieşit,
nici dezlega sufletul culeş [de moarte].
[15] Nu e cu putință să scape [cineva] de mâna Ta:
[16] astfel, nelegiuiții, ce nu vroiau să Te cunoască,
au fost biciuiți de tăria brațului Tău,
urmăriți de ploi neobişnuite, de grindini şi de furtuni neiertătoare,
şi cu totul mistuiți de foc.

2,15; etc.). Interpretarea este continuată în In. 3,14-17 (şarpele ridicat pe stâlp ca prefigurare a răstignirii lui Hristos aducătoare de mântuire).

16,9 Amplificare dramatică a unor episoade combinate din Exod: 10,4-15 (lăcustele), 8,16-20 (tăunii/muştele), 8,12-15 (țânțarii). O transpunere apocaliptică în Apoc. 9,3-12.

16,11 Ultimul stih se poate înțelege şi „să nu fie îndepărtați de la binefacerea Ta".

16,12 Pentru ierburile (de leac), *vide* Philon, *De sacrificiis Abelis et Caini* 70. ♦ Cuvântul lui Dumnezeu atotvindecător: *cf.* Ps. 106,20; Is. 55,10-11.

16,13 *Cf.* 1Rg. 2,6 (cântarea Annei). ♦ Puterea lui Dumnezeu asupra morții este exprimată în termeni care sugerează învierea de apoi.

16,16 Episodul grindinei (Ex. 9,13-35) este prelucrat în manieră midrașică, prin adăugarea unor amănunte care țin şi de înclinația elenistică spre miraculos.

[17] Cel mai ciudat [era că], în apa ce stinge toate,
focul avea mai mare putere,
căci firea-ntreagă e apărătoarea celor drepți.
[18] Din când în când flacăra se domolea,
ca să nu ardă jivinele trimise asupra nelegiuiților,
iar ei, văzând [aceasta], să știe că sunt urmăriți de judecata lui Dumnezeu;
[19] alteori, chiar în mijlocul apei, ea arde, mai presus de puterea focului,
ca să nimicească roadele unui pământ nelegiuit.
[20] În schimb, poporului Tău i-ai dat să mănânce din hrana îngerilor
și din cer le-ai dăruit, fără osteneală, pâine gata-făcută,
în stare [să aducă] orice desfătare și [fiind] pe gustul tuturor.
[21] Căci substanța Ta Îți vădea dulceața față de copiii [Tăi]:
supunându-se dorinței celui ce o lua,
se preschimba în ce voia fiecare.
[22] Zăpadă și gheață [fiind], ținea piept focului și nu se topea,
ca să se știe că roadele dușmanilor
le nimicea focul ce ardea în grindină
și străfulgera printre ploi;
[23] și iarăși același [foc], pentru ca drepții să se hrănească,
își uita puterea.
[24] Căci făptura, supunându-se Ție, Creatorului ei,
se încordează pentru a-i pedepsi pe cei nedrepți
și se domolește binefăcătoare pentru cei care-și pun credința în Tine.
[25] De aceea, și atunci când se schimba în orice [chip],

16,17 „Cel mai ciudat": gr. τὸ... παραδοξότατον; *vide* P. Doble, *The Paradox of Salvation*, Cambridge, 1996, pp. 31 *sq*. ♦ „firea-ntreagă": gr. ὁ κόσμος.
16,18 Philon, *De uita Mosis* 1,20; 2,99.
16,20 Pentru episodul manei, *cf.* Exod 16. ♦ „hrana îngerilor": gr. ἀγγέλων τροφήν; *vide* Ps. 77,25, unde mana este numită „pâinea celor puternici" (*leḥem 'abbīrīm*), sintagmă tradusă în greacă prin ἄρτος ἀγγέλων, „pâinea îngerilor".
16,21 „substanța": gr. ὑπόστασις. În Exod 16,31 mana are gust de „turtă cu miere"; aici, în consonanță cu exegeza iudaică târzie, ea poate lua orice gust, împlinind orice dorință, și simbolizează „dulceața" lui Dumnezeu. Liturgia creștină raportează această dezvoltare la Euharistie.
16,22 „Zăpadă și gheață": mana este comparată în Ex. 16,14 cu roua, iar în Num. 11,7 LXX cu gheața. Ea rezista focului, când era gătită, dar se topea la soare dacă nu era culeasă în zori.

slujea darului Tău atothrănitor
după vrerea celor care îl cereau,
[26] ca să afle fiii Tăi, pe care îi iubești, Doamne,
că nu [numai] feluritele roade îl hrănesc pe om,
ci cuvântul Tău îi ține în viață pe cei ce se încred în Tine.
[27] Căci ceea ce nu era nimicit de foc,
încălzit numai de o rază ușoară de soare, se topea,
[28] ca să se știe că [oamenii] trebuie să o ia înaintea soarelui, ca să-Ți aducă mulțumire
și să-Ți înalțe rugi în revărsatul zorilor.
[29] Fiindcă nădejdea celui nerecunoscător se va topi precum chiciura iernii
și se va scurge ca apa fără de folos.

17 [1] Mari sunt judecățile Tale și greu de lămurit,
de aceea sufletele neînvățate s-au rătăcit.
[2] Când nelegiuiții și-au pus în gând să asuprească un neam sfânt,
[au ajuns] robi ai întunericului și, înlănțuiți în lungă noapte,
zăceau zăvorâți sub acoperișurile [lor], fugind dinaintea Proniei veșnice.
[3] Pentru că socoteau că vor rămâne neștiuți cu păcatele lor ascunse
sub vălul întunecat al uitării,
au fost risipiți, cuprinși de spaimă cumplită și bântuiți de năluci,
[4] fiindcă nici ungherul cel mai ascuns care-i adăpostea nu-i apăra de frică,
ci zgomote înspăimântătoare năvăleau de jur-împrejurul lor
și năluci posomorâte cu chipuri posace li se arătau.
[5] Și nici un foc nu era în stare să lumineze,

---

17 A cincea prezentare în paralel a unor episoade istorice ocupă vv. 17,1–18,4: întunericului ce îi învăluie pe egipteni i se contrapune strălucirea luminoasă a stâlpului de foc care îi conduce pe cei „sfinți" (ὅσιοι; *vide supra* nota la 6,10). În descrierea plăgii întunericului, ca și pentru celelalte plăgi, de altfel, autorul amplifică detaliile înfricoșătoare, folosind, poate, unele legende iudaice pe care le regăsim la Philon și în tradiția rabinică. Se remarcă și atmosfera apocaliptică.
17,1 „greu de lămurit": δυσδιήγετοι; termenul este un *hapax* absolut (în toate textele grecești) până în această epocă, devenind frecvent însă la autorii creștini; înțelesul este transparent, fiind un compus negativ (δυσ-) al substantivului διήγησις, „interpretare".
17,2 „întunericului": *cf.* Ex. 10,21-23.
17,5 „cumplită": acest calificativ al nopții (στύγνην) apare numai aici în Înț. În LXX este folosit de două ori în relație cu persoane („furios", chiar „odios"); în tragedia greacă este frecvent folosit, *vide e.g.* Eschil, *Agamemnon* 639. ♦ Scarpat (vol. 3, p. 234)

nici licăririle sclipitoare ale stelelor
nu izbuteau să lumineze de sus acea noapte cumplită.
[6] Le apărea doar
un rug [ce se-aprindea] de la sine, umplându-i de groază;
înfricoșați, când vedenia nu se mai arăta privirii lor,
gândeau că ceea ce văzuseră era încă și mai rău.
[7] Scamatoriile meșteșugului vrăjitoresc [se vădeau] neputincioase,
iar mult lăudata lor pricepere era făcută de ocară:
[8] cei care făgăduiau să alunge temerile și tulburările din sufletul bolnav
erau [ei înșiși] bolnavi de o caraghioasă-ngrijorare.
[9] Chiar dacă nimic tulburător nu mai [era] să-i înfricoșeze,
înspăimântați de trecerea jivinelor, de șuierăturile șerpilor,
piereau tremurând
și nici nu [mai] vroiau să privească văzduhul de care nu se putea fugi
nicăieri.
[10] Căci lașă e ticăloșia, osândită de propria-i mărturie,
și, apăsată de conștiință, își închipuie mult mai mari primejdiile.
[11] Căci frica nu e altceva decât lepădarea ajutoarelor pe care le dă
cugetarea:
[12] cu cât aștepți mai puțin [de la ele] în sinea ta,
cu atât necunoașterea pricinii ce aduce suferința e mai apăsătoare.
[13] Dar ei, în noaptea cu adevărat neputincioasă,
ieșită din adâncurile iadului neputincios,

---

remarcă solemnitatea termenilor din acest pasaj, care ar putea aminti de finalul tragediei lui Eschil, *Prometeu înlănțuit*.

17,7-8 Aluzia la magicienii Faraonului (Ex. 7,11.22; 8.14; 9,11) ar putea fi și un atac la adresa unor personaje din vremea autorului: filozofi ambulanți, ghicitori, exorciști etc.

17,9 În edițiile vechi precum și în ed. Ziegler, urmată de traducerile importante (TOB, BJ, Larcher, NETS – M. Knibb etc.) ultimele două stihuri formează versetul 10. Decalajul de o unitate se păstrează până la sfârșitul capitolului.

17,10 „conștiință": deși Biblia a avut mereu ideea interiorității omului în care răsună glasul lui Dumnezeu ajutându-l să discearnă între bine și rău, ea nu a specializat un termen pentru această noțiune decât în urma contactului cu lumea greacă. Συνειδησις nu apare în LXX decât în Ecl. 10,20 (în sensul de „for lăuntric"), în Sir. 42,18 (doar în *Sinaiticus*) și aici; conceptul va fi dezvoltat în NT: Fp. 23,1 și, cu insistență, în epistolele pauline (1Cor. 4,4; 2Cor. 1,12; 1Tim, 1,5.19; 3,9; 2Tim. 1,3). *Cf.* și nota la Ecl. 10,20.

17,12 „e mai apăsătoare": *litt.* „e socotită mai mult". Fraza e ambiguă; unii înțeleg: „e de preferat".

cufundați în același somn,
14 erau când hărțuiți de arătări monstruoase,
când încremeniți, fiindcă sufletul lor nu mai voia să lupte,
căci o spaimă năpraznică și neașteptată se revărsase peste ei.
15 Și tot astfel, oricine, căzând acolo unde se afla,
era ținut închis într-o temniță fără zăvoare;
16 fie că era țăran, fie păstor,
sau lucrător la munci grele în pustie,
luat pe neașteptate, era supus strâmtorării fără scăpare,
căci toți au fost legați cu același lanț al beznei.
17 Fie că era șuierul vântului,
ori cântul melodios al păsărilor printre ramurile stufoase,
sau ropotul apei în curgere năvalnică,
sau zgomotul spart al pietrelor în prăvălire,
18 sau fuga nevăzută a unor animale săltărețe,
sau răgetele unor fiare cumplite,
sau ecoul ce răsună din căușul munților,
[totul] îi încremenea, îngrozindu-i.
19 Căci lumea-ntreagă era luminată de o lumină strălucitoare
și se îndeletnicea în voie cu treburile [sale];
20 numai asupra acelora se întinsese noapte grea,
chip al beznei care urma să-i primească,
dar ei își erau loruși povară mai grea decât bezna.

18 1 Pentru sfinții Tăi, dimpotrivă, era o lumină foarte mare;
auzindu-le glasul, dar nevăzându-le înfățișarea,
[ceilalți] îi fericeau că nu suferiseră și ei,

17,14 Stihul al doilea, *litt.* „când încremeniți de capitularea sufletului lor".
17,15 „fără zăvoare": *litt.* „fără fier", gr. ἀσιδηρον; termenul este *hapax* în LXX; în greaca profană este folosit la plural. Temnița fără fier (zăvoare, gratii) este o temniță simbolică.
17,20 „noapte grea": βαρεῖα νύξ; apăsarea este semn al pedepsei divine, *vide* Iov 23,2 (ἡ χειρ αὐτοῦ βαρεῖα γέγονεν, „mâna Lui s-a îngreunat"); 33,7.
18,1-4 Se continuă antiteza începută în 17,2 prin descrierea luminii: cea care îi cuprindea pe „sfinți", stâlpul de foc (v. 3) și lumina Legii (v. 4).
18,1 Capitolul se deschide cu o opoziție (indicată prin particula δέ) față de textul precedent, marcat de sentimentul terifiant de spaimă al egiptenilor.

[2] le mulțumeau că, după ce au fost nedreptățiți, nu fac rău [la rândul lor]
și îi rugau să binevoiască să se îndepărteze de ei.
[3] În loc de [întuneric] le-ai dat stâlp arzător de foc,
călăuzitor în călătoria necunoscută,
și soare nevătămător pentru slăvita [lor] pribegie.
[4] Dar aceia meritau să fie lipsiți de lumină și ferecați în beznă,
ei care îi țineau închiși, sub pază, pe fiii Tăi,
prin care avea să fie dată lumii nestricăcioasa lumină a Legii.
[5] Fiindcă hotărâseră să-i omoare pe pruncii credincioșilor
și un singur copil a scăpat, după ce a fost lăsat [să plutească pe ape],
drept pedeapsă, le-ai luat mulțime de copii
și i-ai dat pieirii laolaltă în apă năvalnică.
[6] Acea noapte a fost cunoscută mai dinainte de Părinții noștri
pentru ca, știind ei bine în ce jurăminte crezuseră, să se umple de bucurie.
[7] A fost așteptată de poporul Tău
mântuirea drepților, dar și pieirea dușmanilor,
[8] prin ceea ce i-ai pedepsit pe vrăjmași,
tot prin aceea chemându-ne ne-ai umplut pe noi de slavă,

18,2 *Cf.* Ex. 10,24; 11,8; 12,33. S-ar mai putea înțelege însă și: „și le cereau îndurare pentru că fuseseră dușmănoși față de ei."

18,3 „stâlp arzător de foc": *cf.* Ex. 13,21-22; 14,24; Num. 14,14; Ps. 77,14. ♦ „călătoria necunoscută": gr. ἀγνώστου ὁδοιπορίας. Substantivul ὁδοιπορία este cel pe care îl folosește și Philon pentru a numi trecerea Mării Roșii și călătoria prin deșert (ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις, *De uita Mosis* 2,1). Adjectivul ἄγνωστος în greacă nu înseamnă doar „necunoscut", ci „imposibil de cunoscut" (*vide* E. Norden, *Agnostos Theos*, pp. 56 *sq.*). Sintagma folosită în acest verset ar echivala așadar cu „un drum ce nu a fost străbătut, necunoscut și de neștiut". ♦ „slăvita [lor] pribegie": gr. φιλοτίμου ξενιτείας; adjectivul (*litt.* „iubitor de onoruri", „generos") are aici un sens neobișnuit în greaca profană, propriu însă cărții Înț.; substantivul, la rândul său, este un *hapax* în LXX.

18,5 A șasea paralelă (vv. 5-25) este compusă din nimicirea egiptenilor (moartea primilor născuți, cu unele aluzii și la dezastrul de la Marea Roșie, care va constitui elementul de paralelism din cap. 19), pe de o parte, și punerea la adăpost, cu slavă, a poporului lui Dumnezeu, pe de altă parte. ♦ „lăsat [să plutească pe ape]: *litt.* „expus". *Cf.* Ex. 1,22–2,10. ♦ „drept pedeapsă...": *cf.* Ex. 4,22-23; 11; 12,29-30.

18,6 „Părinții noștri" = patriarhii, cărora Dumnezeu le făgăduise să le elibereze urmașii din robia Egiptului (Gen. 15,13-14; 46,3-4), dar și israeliții din timpul Exodului (Ex. 11,4-7).

9 căci copiii cucernici ai celor buni jertfeau în taină
şi au statornicit într-un gând dumnezeiasca lege
ca sfinții să împartă deopotrivă
cele bune şi primejdiile;
[şi] cântau încă de pe atunci cântările Părinților.
10 Le răspundea strigătul neorânduit al duşmanilor
şi se răspândea glasul de jale al celor ce-şi boceau copiii:
11 de aceeaşi pedeapsă slugă şi stăpân [erau] deopotrivă loviți,
iar omul de rând pătimea ca şi regele,
12 toți deodată, prin acelaşi fel de moarte,
aveau leşuri nenumărate;
iar cei vii nu erau în stare nici să-i îngroape,
căci într-o singură clipă odrasla lor cea mai de preț fusese nimicită.
13 Cei care fuseseră necredincioşi în toate, din pricina vrăjitoriilor,
când le-au pierit primii născuți, au recunoscut că poporul [acela] e fiul
lui Dumnezeu.
14 Pe când tăcere netulburată învăluia totul
şi noaptea ajunsese la mijlocul alergării sale,
15 cuvântul Tău atotputernic a pornit din ceruri, de pe tronul împărătesc,
războinic aprig spre mijlocul pământului sortit pieirii,
purtând, drept sabie tăioasă, porunca Ta neschimbătoare
16 şi, oprindu-se, a umplut totul de moarte:
ajungea până la cer, dar păşea pe pământ.
17 Îndată, vedenii din vise cumplite i-au tulburat
şi spaime năpraznice au venit asupra lor
18 şi fiecare, azvârlit ici şi colo, pe jumătate mort,
vădea pricina din care murea,

18,9 „cântările Părinților": autorul suprapune peste noaptea pascală din Exod imaginea celebrărilor ulterioare ale Paştelui, când se cânta *Hallel*-ul (Ps. 112–117).
18,10 *Vide* Ex. 11,6; 12,30; Philon, *De uita Mosis* 1,136-137.
18,13 Egiptenii speraseră că vrăjitorii lor vor putea să-l biruie pe Moise, pe care-l socoteau un fel de magician (*cf.* Ex. 7,11-13; 8,3.14; 9,11). Acum se confruntă direct cu acțiunea lui Dumnezeu.
18,15 „tronul împărătesc": la plural în greacă, interpretat de Larcher şi de mulți alți traducători ca plural al maiestății. ♦ În această evocare dramatică, autorul se inspiră (pentru stihul al doilea) din 1Par. 21,15-27 şi, poate, şi din Homer (*Iliada* IV,443). Ansamblul capătă o semnificație apocaliptică, unde Cuvântul lui Dumnezeu apare sub înfățişarea de temut de la a doua venire (*cf.* 1Tes. 5,2-4; Apoc. 19,11-21) – *cf.* BJ, nota la 18,15.

[19] căci visele care i-au tulburat le-o arătaseră dinainte,
ca să nu piară fără să ştie de ce se chinuiesc.
[20] Şi pe cei drepți i-a ajuns încercarea morții,
şi mulțime a fost lovită în pustie,
dar mânia nu a ținut multă vreme;
[21] căci un bărbat fără pată s-a grăbit să-i apere
aducând arma propriei sale slujiri,
rugăciunea şi [jertfa de] împăcare cu tămâiere;
a ținut piept urgiei şi a pus stavilă nenorocirii
arătând că este slujitorul Tău.
[22] A biruit amarul mâniei nu prin tăria trupului,
nici prin lucrarea armelor,
ci prin cuvânt L-a înduplecat pe Cel ce pedepsea,
aducând[u-I] aminte de jurămintele [făcute] Părinților şi de legăminte.
[23] Pe când morții erau deja căzuți grămadă unii peste alții,
stând în mijloc, a oprit mânia
şi i-a tăiat calea spre cei vii.
[24] Căci pe veşmântul său lung până la pământ [era] înfățişat întreg universul
şi slăvitele [nume] ale Părinților erau înscrise pe cele patru rânduri de nestemate,
iar măreția Ta – pe diadema de pe capul său.
[25] Din fața acestora a dat înapoi nimicitorul şi de acestea s-a înspăimântat:
căci fie şi numai încercarea mâniei era de-ajuns.

19 [1] Dar asupra nelegiuiților a stăruit până la capăt mânie neiertătoare;

18,20 *Cf.* Num. 17,6-15.

18,21 „bărbat fără pată": *id est* Aaron. ♦ „ împăcare cu tămâiere": gr. θυμιάματος ἐξιλασμόν; este o referire la Num. 17,12 (episodul sacrificiului adus de Aaron); *vide* şi Lev. 16,12 *sq*.

18,24 Descrierea veşmântului Marelui Preot: Ex. 26,6 *sq*.; 28,17-21.29.36; 39,2 *sq*. Simbolismul cosmic al elementelor lui este accentuat în iudaismul elenistic (Philon, Flavius Iosephus).

18,25 „nimicitorul": gr. ὁ ὀλεθρεύων (*Vetus Latina*: *qui exterminabat*), *id est* îngerul nimicirii (personificare a morții), *vide* Ex. 12,23; Evr. 11,28; 1Cor. 10,10.

19,1 Versetele 1-9 conțin ultima paralelă (a şaptea): înverşunarea egiptenilor îi duce la moarte, în vreme ce pentru poporul lui Dumnezeu trecerea Mării Roşii este semnul unui nou început. ♦ „Nelegiuiții" (ἀσεβεῖς) sunt aici egiptenii, ca în 10,20; termenul fusese folosit în 3,10 pentru a-i indica pe evreii ce se îndepărtaseră de Lege, pe renegați.

căci El știa dinainte ce-aveau ei să facă:
[2] cum, după ce ei înșiși i-au lăsat să plece
și cu grabă i-au alungat,
răzgândindu-se, aveau să pornească pe urma lor.
[3] Într-adevăr, deși erau cuprinși încă de jale
și plângeau pe mormintele celor morți,
au scornit un alt gând, nesăbuit,
și pe cei pe care cu rugăminți îi scoseseră [din țară], pe aceia au prins a-i urmări ca pe fugari.
[4] Spre acest sfârșit îi împingea o soartă binemeritată
și arunca uitarea peste cele întâmplate,
ca ei să-și mai primească și chinurile care le mai lipseau din pedeapsă,
[5] iar poporul Tău să aibă parte astfel de o călătorie minunată,
pe când ceilalți să afle o moarte neobișnuită.
[6] Căci întreaga făptură, în însăși firea ei, primea, ca la-nceput, o nouă alcătuire,
supunându-se poruncilor Tale,
ca să fie păziți nevătămați copiii Tăi.
[7] S-a văzut norul umbrindu-le tabăra
și, de unde mai înainte era apă, răsărind pământ uscat,
din Marea Roșie – drum fără opreliști,
din vârtejul năvalnic -- câmpie înverzită;
[8] prin ea a trecut un întreg popor, cei ocrotiți de mâna Ta,
după ce au privit semne minunate.
[9] Precum caii au fost duși la pășune
și precum mieii au zburdat,
lăudându-Te pe Tine, Doamne, Cel care i-ai izbăvit.
[10] Căci își aduceau încă aminte de cele [petrecute] în pribegia lor [în țară străină],

---

19,4 „soartă": gr. ἀνάγκη, *litt.* „constrângere", „necesitate". Autorul folosește un termen grecesc pentru a descrie încăpățânarea în rău a lui Faraon (Ex. 14,4.8). ♦ Stihul al treilea, *litt.* „ca ei să-și mai primească și pedeapsa ce lipsea din chinuri".

19,7 „câmpie înverzită": midrașul palestinian vorbește nu numai despre o iarbă bogată, ci și de pomi fructiferi care împodobeau calea deschisă astfel în Marea Roșie (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).

19,9 *Cf.* Is. 63,13-14; Mal. 3,20. ♦ „lăudându-Te pe Tine...": *cf.* Ex. 15.

19,10 Aproape de încheierea cărții (vv. 10-21), într-o sinteză finală, sunt amintite câteva episoade emblematice. ♦ „țânțari": gr. σκνίψ denumește „țânțarul" sau o insectă dăunătoare;

cum pământul, în loc să nască animale, a scos la iveală țânțari,
iar râul, în loc de viețuitoare de apă, a vărsat mulțime de broaşte.
[11] Dar, mai târziu, au văzut o nouă ivire de păsări,
când, împinşi de poftă, au cerut mâncăruri alese
[12] şi, spre alinarea lor, din mare le-au ieşit prepelițe.
[13] Însă pedepsele nu s-au abătut asupra păcătoşilor
fără a fi prevestite de semne, prin tunete puternice,
și ei pe drept au fost pedepsiți pentru răutățile lor,
căci arătaseră o ură prea amarnică față de străini.
[14] Alții nu i-au primit pe necunoscuții care tocmai sosiseră;
dar aceştia i-au înrobit pe oaspeții binefăcători.
[15] Şi nu numai atât, ci va fi o cercetare pentru aceia,
pentru că îi primeau cu dușmănie pe străini;
[16] dar [egiptenii], după ce i-au primit sărbătoreşte
pe cei care deja aveau parte de aceleaşi drepturi,
i-au copleşit cu trude cumplite.
[17] Au fost loviți și cu orbire
precum aceia, la porțile dreptului,
când, învăluiți în întuneric beznă,
căutau, fiecare, drumul către uşa sa.

---

termenul grecesc este un singular cu valoare de colectiv (aşa cum este mai jos, ὀρτυγομέτρα, v. 12; *vide supra* 16,2). Termen folosit în Ex. (*e.g.* 8,12), precum şi în Ps. 104,31 (tot o aluzie la plaga abătută asupra Egiptului).

19,12 *Cf.* Ex. 16,13; Num. 11,31.

19,13 „au fost pedepsiți": gr. ἔπασχον, *litt.* „sufereau", aici în sens juridic.

19,14 „Alții" sunt locuitorii Sodomei (comentatorii sunt de acord asupra acestei chestiuni), dar Înț. omite sistematic numele proprii. „Necunoscuții" pe care sodomiții nu i-au primit sunt cei doi îngeri din Gen. 19,1-3. ♦ „dar aceştia...": se referă la egipteni; oprimarea evreilor de către aceştia e socotită de autor ca o încălcare a legilor ospitalității, mai gravă decât cea săvârşită de marii păcătoşi ai Sodomei. ♦ Finalul versetului este probabil o aluzie la povestea lui Iosif, Gen. 39-47. ♦ „oaspeții binefăcători": egiptenii sunt mai vinovați chiar şi decât locuitorii străvechii Sodome, căci nu şi-au mai adus aminte nici de binefacerile lui Iosif (Gen. 39–47; Ex. 1,8-22).

19,16 „aceleaşi drepturi": se crede că este o aluzie la o revendicare a evreilor din Egipt în vremea autorului.

19,17 Aluzie probabil la plaga întunericului care îi loveşte pe egipteni (Ex. 10,21-23), comparată cu orbirea care îi loveşte pe cei din Sodoma la poarta lui Lot (Gen. 19,11).

[18] Într-adevăr, stihiile îşi schimbau între ele însuşirile,
aşa cum la o harfă notele schimbă felul ritmului,
în vreme ce fiecare îşi păstrează sunetul,
ceea ce se vădeşte limpede privind cele întâmplate:
[19] căci vietăţi de uscat se preschimbau în vietăţi de apă
şi cele ce înoată mergeau pe pământ;
[20] focul în apă îşi întărea puterea,
iar apa îşi uita însuşirea de a stinge;
[21] în schimb flăcările nu au mistuit
carnea animalelor uşor pieritoare ce se preumblau printre ele,
nici nu topeau hrana cerească, cea aidoma gheţii ce uşor se topeşte.
[22] În toate, Doamne, ai înălţat poporul Tău şi l-ai slăvit
şi în toată vremea şi în tot locul n-ai încetat să-i stai alături.

19,18 „îşi schimbau între ele însuşirile": gr. μεθαρμοζόμενα; termenul este un *hapax* în LXX; sensul verbului conţine şi ideea unei schimbări în mai bine. ♦ Scrierile greceşti ilustrează adesea printr-o comparaţie muzicală relaţia dintre elementele universului. Autorul aplică imaginea la minunile Exodului, încercând să le explice printr-o schimbare de ritm a elementelor (16,24) sau printr-o reaşezare a însuşirilor lor. Creaţia apare astfel ca remodelată (*cf.* v. 6 *supra*), ca o lume nouă aflată în slujba poporului lui Dumnezeu (*cf.* BJ şi TOB, notele *ad loc.*).

19,19 „vietăţi de uscat se preschimbau...": e vorba de turmele israeliţilor la trecerea Mării Roşii. ♦ „cele ce înoată mergeau...": e vorba de plaga broaştelor – Ex. 8,2. ♦ *Vide* Philon, *De uita Mosis* 1,20; 2,99.

19,21 „hrana cerească": gr. ἀμβροσία τροφή, *litt.* „hrana nemuritoare". Adjectivul se foloseşte, poetic, în greaca clasică pentru tot ce se referă la zei. Aici este o aluzie la mană.

19,22 Cartea se încheie cu o constatare încurajatoare: Dumnezeu nu Şi-a părăsit niciodată (κατὰ πάντα) poporul: aşadar nu îl va părăsi nici în dificultăţile prezentului (la care face adesea aluzie autorul cărţii) şi nici în cele pe care le va aduce viitorul. Desfăşurarea istoriei a avut rostul de a face ca poporul lui Dumnezeu să iasă învingător din toate încercările şi, mai presus de toate, de a-l face să înţeleagă că Dumnezeu nu-l uită niciodată.

ÎNȚELEPCIUNEA LUI IISUS SIRAH

Traducere din limba greacă, introducere şi note de
EUGEN MUNTEANU

Introducere

1. Autorul scrierii, traducătorul şi contextul cultural-istoric al elaborării operei

Nu spunem o noutate afirmând că fiecare dintre cărţile Septuagintei şi-a avut propriul destin istoric, dobândind un profil propriu. Cartea Înţelepciunii lui Iisus Sirah este singura dintre cărţile Vechiului Testament al cărei autor este cunoscut cu certitudine, graţie informaţiilor pe care traducătorul său în greceşte ni le oferă în prolog. Autorul evreu însuşi îşi semnează opera în v. 50,27 cu numele complet „Iisus fiul lui Sirah [al lui] Eleazar din Ierusalim" (gr. Ἰησοῦς υἱὸς Σιραχ Ελεαζαρ ὁ Ἱεροσολυμίτης). Titlul ebraic originar al cărţii, reţinut de tradiţie, este „Cartea înţelepciunii lui Ieşua, fiul lui Eleazar, fiul lui Sira" (ebr. *hokmat Yēşūa' ben 'El'azar ben Sīrā'*)[1]. Majoritatea manuscriselor greceşti ale LXX şi cele latineşti ale Vulgatei poartă ca titlu inscripţia „Înţelepciunea lui Iisus, fiul lui Sirah" (gr. Σοφία Ἰησοῦ, υἱοῦ Σιραχ, lat. *Sapientia Iesu Filii Sirach*).

Aluziile sau trimiterile autobiografice de pe parcursul desfăşurării discursului ne permit să-i conturăm autorului un portret mulţumitor. Sirah trebuie să fi fost un notabil care a trăit la Ierusalim în ultima jumătate a secolului al III-lea î.H. şi primele decenii ale celui următor (cca 250 î.H. – cca 175 î.H.). Era un reprezentant al elitei vremii sale, cărturar, bărbat erudit (ebr. *sōphēr*, gr. γραμματεύς), cunoscător adânc al tradiţiei iudaice, dar bine orientat şi în cultura elenistică, dominantă în epocă. Nu ştim dacă a fost preot, dar putem presupune că a îndeplinit funcţii importante în cadrul comunităţii (*cf.* 39,4). El menţionează însă explicit (51,13) că încă din tinereţe a luat decizia să cultive înţelepciunea. A călătorit în afara Palestinei

---

1. Numele cel mai des întrebuinţat în exegeza de specialitate şi în diferitele versiuni biblice porneşte de la formele greacă sau latină (germ., engl. *Jesus Sirach*). Francezii folosesc curent denumirea *Siracide* (după genitivul patronimic grecesc), mulţi filologi, în special anglo-saxoni, preferând forma ebraică *Ben Sira*.

de câteva ori, probabil cu însărcinări oficiale (*cf.* 34,9-11 şi 39,4), înfruntând şi câteva situații limită, în care încrederea în Dumnezeu i-a fost pusă la încercare (*cf.* 34,12 şi 51,1-7). Experiența acumulată prin studiu şi meditație i-a îngăduit să înființeze o şcoală („casa înțelepciunii", *cf.* 51,23), permițându-i să-şi atribuie titlul de „înțelept" (ebr. *hākhām*, gr. σοφός).

După o viață relativ liniştită, înconjurat de o familie cu mulți copii, organizată potrivit prescripțiilor tradiționale (*cf.* 30,7-13 şi 42,5), la bătrânețe s-a hotărât să-şi compună opera, cu scopul mărturisit de a-şi instrui conaționalii, ajutându-i să trăiască potrivit Legii şi tradițiilor poporului ales.

Cât despre autorul versiunii greceşti a cărții, el însuşi afirmă în Prolog că purta acelaşi nume ca şi autorul textului original, bunicul său, adăugând că a venit în Egipt în al treizeci şi optulea an al domniei regelui Evergetes („Binefăcătorul"). Numai doi regi ai Egiptului elenistic au purtat acest nume. Primul dintre ei, Ptolemeu al III-lea Evergetes (246-222 î.H.), a domnit doar 25 de ani şi nu se pune deci problema să fi fost personajul amintit. Regele la care se face referire nu poate fi decât Ptolemeu al VII-lea Evergetes, supranumit şi Physkon („Pântecosul"), care a domnit în Egipt între 170-117 î.H. Al 38-lea an al domniei acestui rege, data sosirii în Egipt a lui Sirah-nepotul, ar fi aşadar anul 132 î.H. Realizarea versiunii greceşti a Înțelepciunii trebuie situată câțiva ani buni după această dată, eventual către ultimii ani ai domniei lui Ptolemeu al VII-lea sau imediat după aceea (117-116 î.H.)[2]. Rezultă deci că, alături de alte importante componente ale Scripturii (Pentateuhul, Înțelepciunea lui Solomon), Înțelepciunea lui Iisus Sirah face parte din cărțile traduse în greceşte la Alexandria, de un evreu palestinian. Dincolo de literalismul transpunerii, normal în epocă, textul nostru vădeşte tipul de opțiuni proprii „şcolii de traducere alexandrine", ai cărei reprezentanți au preluat unele trăsături stilistice din proza istorică greacă, spre deosebire de traducătorii din „şcoala asiatico-palestiniană", care practicau un literalism mult mai riguros (*cf.* Harl, Dorival, Munnich, p. 105).

Pentru a înțelege mai bine semnificațiile demersului cărturarului Sirah şi ale nepotului său omonim, traducătorul textului în limba greacă, este nevoie să amintim câteva date istorice suplimentare despre epoca în care au trăit.

Cucerind, între anii 334-324 î.H., întregul Orient şi înglobându-l într-un imens imperiu, Alexandru Macedon a inițiat un proces de expansiune a culturii

---

2. După Jobes, Silva, p. 34, nota 8, traducerea s-ar fi efectuat chiar în anul sosirii traducătorului în Egipt (132 î.H.), ceea ce pare puțin probabil, dar nu imposibil.

greceşti care va continua şi în secolul următor, sfârşind prin a impune popoarelor cucerite modul de viaţă elenic, cultura, mentalităţile, valorile şi limba greacă. La împărţirea imperiului între diadohi („locotenenţii" lui Alexandru Macedon), timp de mai bine de un secol, Palestina a intrat sub autoritatea politică a Egiptului elenistic al dinastiei Ptolemeilor. În anul 198 î.H., Palestina trece sub autoritatea dinastiei Seleucizilor, domnitoare în Siria. Doi dintre regii Seleucizi, Antiochos al III-lea (223-187 î.H.) şi Seleucos al IV-lea (187-175 d.H.), s-au arătat favorabili poporului lui Israel, acordându-le evreilor chiar unele privilegii şi îngăduindu-le să restaureze marele templu din Ierusalim, o dată cu restabilirea cultului mozaic în plenitudinea sa. Datorate în mare parte talentului diplomatic al marelui preot Simon al II-lea (196-174 î.H.), aceste succese politice şi confesionale ale Israelului sunt menţionate cu satisfacţie şi entuziasm de Sirah însuşi, care face un elogiu personajului menţionat (50,1 şi urm.).

Succesorul lui Seleucos al IV-lea, regele Antiochos al IV-lea Epiphanes (175-164 î.H.), se va manifesta însă ca un îndârjit persecutor al evreilor. În anul 174 î.H. regele elenist îl revocă din funcţie pe marele preot al Israelului, Onias al III-lea, fiul şi succesorul lui Simon, înlocuindu-l cu fratele său, Iason sau Iosua (174-171 î.H.). Ambiţios şi oportunist, lipsit de patriotismul tatălui şi al fratelui său, Iason sprijină politica de elenizare accelerată a regelui Antiochos al IV-lea, acceptând nu doar plata de către Israel a unei sume considerabile (360 de talanţi de argint), ci şi construirea unui gimnaziu grecesc la Ierusalim. Aceste măsuri inaugurează o epocă dramatică, de intense confruntări, care vor culmina cu răscoala armată a Macabeilor din anul 167 î.H. Faptul că în textul nostru nu există nici o referire directă la asemenea frământări majore este un indiciu că Sirah şi-a scris opera aproximativ între anii 187 î.H. (începutul domniei lui Seleucos al IV-lea, sprijinitor al marelui preot Simon al II-lea) şi 175 î.H. (începutul domniei regelui persecutor Antiochos al IV-lea Epiphanes). Aluziile la vârsta înaintată a autorului cuprinse în textul cărţii ne-ar permite să riscăm o datare încă şi mai precisă, cu doar câţiva ani înainte de a muri, aşadar prin 179-176 î.H.[3]

În aceste condiţii vitrege pentru urmaşii lui David, asaltul culturii elenistice asupra valorilor tradiţionale iudaice, asalt întâmpinat pozitiv de o anumită parte a populaţiei, putea fi resimţit ca o primejdie vitală. Ceea ce

---

3. *Cf.* Jobes, Silva, p. 34, nota 8: „The original Hebrew of this book was written by Joshua ben Sira cca 180."

specialiştii au numit civilizația sau cultura elenistică prezintă un set de trăsături caracteristice, între care trebuie menționate următoarele: sincretismul religios (politeişti, grecii acceptau cu relativă uşurință în panteonul lor divinități noi), care permitea o relativă toleranță față de religii diferite, un antropocentrism care favoriza gândirea liberă şi elogiul omului şi al umanității şi, mai presus de toate, tendința spre universalism care conducea la atenuarea diferențelor culturale şi religioase dintre popoare diferite. Dacă aceste valori elenistice au reuşit să se impună sau să fie acceptate de unele dintre vechile culturi ale Orientului Apropiat (inclusiv cea egipteană), ele intrau în violentă contradicție cu exigențele monoteismului mozaic. În jurul anului 200 î.H., societatea iudaică din diaspora, dar şi cea din Palestina se găseau în plin proces de „aculturare" în raport cu cultura elenistică. Limba greacă devenise deja limba de comunicare curentă pentru evreii din diaspora, iar în Palestina greaca ajunsese să concureze puternic în uzul public aramaica. Asumarea unora dintre mentalitățile, normele comportamentale şi moravurile elenistice de către mulți evrei putea părea inacceptabilă multor spirite rigoriste, impregnate de mesianismul constitutiv al poporului ales. La fel de periculoase pentru menținerea identității naționale şi religioase a iudeilor erau şi concesiile făcute elenismului, chiar la Ierusalim, de unii din membrii înaltului cler şi ai aristocrației. În acest context, opera lui Sirah poate fi văzută ca un gest de apărare şi de conservare a valorilor tradiționale.

2. Concepția şi finalitatea cărții

Bătrânul înțelept iudeu ne apare din scrierea sa ca un spirit conservator, preocupat de păstrarea identității poporului său. Punând în centrul discursului său motivul înțelepciunii ca valoare umană supremă, autorul încearcă o deschidere către universul elenistic, dat fiind că şi în concepția stoică, larg răspândită în mediile elenistice cultivate, bunul suprem al vieții umane era înțelepciunea (ebr. *hokhmāh*, gr. σοφία). Sirah-traducătorul este unul dintre autorii evrei ai epocii elenistice care, adoptând elemente importante ale terminologiei filozofice greceşti, au „importat" în universul conceptual-semantic iudaic valori şi nuanțe care nu îi erau proprii. Grecescul σοφία este poate cazul cel mai expresiv. Ca şi la filozofii greci, înțelepciunea este pentru Siracid un atribut difuzat în întregul univers prin voința divină; dar ea este în acelaşi timp şi o valoare istorică, personificată ca model de comportament şi instanță etică. La confluența între cele două culturi, atât autorul,

cât şi traducătorul se arată, pe de altă parte, conştienţi de dificultatea în care se afla poporul lui Israel de a-şi apăra particularismul, de „popor ales", în faţa provocărilor universaliste ale elenismului şi, deopotrivă, de dificultatea propriului lor demers de a realiza o sinteză convenabilă a tradiţiei, un fel de „manual" de comportament, la îndemâna, în special, a acelora dintre conaţionali mai expuşi alterării identităţii. Scopul ultim al cărţii este de a-i convinge pe conaţionali că *înţelepciunea autentică nu poate fi găsită decât în Legea revelată de Dumnezeu lui Moise*. Pornind de la propria experienţă de viaţă, cei doi cărturari iudei, autorul şi traducătorul său, elogiază cu înflăcărare şi convingere valoarea patrimoniului naţional, arătând că principiile mozaice împreună cu întregul tezaur de cutume şi norme morale al tradiţiei nu sunt cu nimic mai prejos decât gândirea şi cultura elenistică; mai mult, ele sunt suficiente în sine pentru a asigura resursele necesare apărării identităţii poporului ales în faţa asaltului tentaţiilor păgâne şi slăbiciunilor interne.

Nucleului concepţiei elenistice, imaginii omului văzut ca cetăţean liber al universului, Sirah îi contrapune o concepţie tipic iudaică. El recomandă separarea poporului ales de lumea păgână, a celor „necuraţi" (*cf.* 11,33; 12,14; 13,17), întrucât înţelepciunea autentică, ce vine de la Dumnezeu, şi-a ales „locuinţa" în sânul Israelului (*cf.* 24,1 şi urm.). Prin raportarea la înţelepciune, oamenii se împart în oameni buni, adică înţelepţi şi instruiţi, şi oameni răi, adică proşti şi neinstruiţi (*cf.* 21,11 şi urm). Cultivarea înţelepciunii şi instrucţia este prezentată astfel ca singura cale posibilă de umanizare şi de salvare.

3. Principalele teme ale doctrinei lui Iisus Sirah

După cum se poate observa din prezentarea sinoptică de mai jos, conţinutul cărţii este foarte bogat, bătrânul înţelept tratând cele mai diverse aspecte ale vieţii, de la educaţia copiilor la atitudinea faţă de boli, de la semnificaţiile milosteniei până la regulile de comportament la ospeţe. Din insistenţa asupra lor şi din ponderea în economia de ansamblu a doctrinei, se desprind totuşi câteva teme majore, pe care vom încerca să le circumscriem sumar în cele ce urmează.

Tema înţelepciunii ca valoare supremă ocupă locul central deopotrivă în economia discursivă a cărţii, cât şi în concepţia teologico-filozofică a autorului. Glorificarea înţelepciunii şi ridicarea ei la rangul de valoare umană supremă este un *topos* biblic pe care îl întâlnim şi în alte cărţi sapienţiale ale

Vechiului Testament, de exemplu în Proverbe, Cartea lui Iov, Înțelepciunea lui Solomon. O nuanță originală la Siracid o reprezintă identificarea înțelepciunii cu însăși Legea lui Moise și, implicit, a „omului înțelept" cu „omul drept", trăind potrivit prescripțiilor divine. În acest chip, accentul este mutat către un înțeles al înțelepciunii divine implicate decisiv în destinul poporului ales. Spre această interpretare ne conduce mai ales prosopopeea înțelepciunii din cap. 24. Omul înțelept se teme de Domnul, iar frica de Domnul (gr. φόβος κυρίου) este principiul înțelepciunii (*cf.* 1,14), garanția unei vieți fericite, certitudinea ocrotirii și răsplătirii divine (*cf.* 1,11 și urm., 2,7 și urm.). Manifestându-se ca evlavie personală și supunere necondiționată față de un Dumnezeu bun și îngăduitor, frica de Domnul implică respectul față de Lege în toate articulațiile ei, căci Legea scrisă reprezintă voința Domnului (*cf.* 1,26 și 6,37). Siracidul o spune în moduri felurite și în repetate rânduri: înțelepciunea, frica de Domnul și împlinirea Legii nu pot fi separate una de alta, căci alcătuiesc un întreg: „Orice înțelepciune e frică de Domnul și în orice înțelepciune se află înfăptuirea Legii" – Πᾶσα σοφία φόβος κυρίου, καὶ ἐν πάσῃ σοφίᾳ ποίησις νόμου (19,20).

Pentru a putea fi respectate întocmai, prescripțiile Legii trebuie cunoscute ca atare, de unde datoria vitală a omului înțelept de a studia în permanență Scriptura și de a-i împărtăși conținutul celor care îl înconjoară. De aici, indisolubila legătură, permanent subliniată, între înțelepciune și „învățătură" (ebr. *mūsār*, gr. παιδεία). Cele două cuvinte apar, nu întâmplător, de mai multe ori împreună. Cultivarea înțelepciunii prin studiul permanent al Legii va deveni în tradiția rabinică scopul suprem al vieții umane, Siracidul fiind probabil, după cum s-a observat[4], primul care a afirmat necesitatea cultivării Legii și a înțelepciunii ca regulă de viață.

În privința relației dintre om și Dumnezeu, Sirah poate fi considerat un tradiționalist, fiindcă teologia lui este nu una speculativ-teoretică, ci una bazată pe sinceritate absolută, evlavie și dăruire totală. Dumnezeu este pentru el Creatorul perfect al unui univers perfect (*cf.* 42,21), Ființa unică și veșnică (*cf.* 18,1; 36,4; 42,21), Cel care are știință de tot ce se întâmplă în sânul Creației (*cf.* 42,18 și urm.), Cel care cârmuiește lumea cu dreptate și cu prevedere (*cf.* 16,17-23). Dumnezeu este Tatăl tuturor oamenilor (*cf.* 17,17 și 24,12) și al fiecăruia în parte (*cf.* 31,1). Îndurător și iertător, Dumnezeu cere supunere și încredere totală. Sirah afirmă astfel o teologie optimistă,

---

4. *Introduction au Livre du Siracide*, în TOB, p. 2138.

bazată pe încrederea totală în Dumnezeu: în 30,21 şi urm., se recomandă seninătatea şi optimismul ca garanție a unei „vieți îndelungate". Tradițională este şi rezolvarea pe care Sirah o propune problemei raportului între păcat şi libertatea omului, problemă intens dezbătută în epocă în spațiul elenistic. Dacă pentru stoicii greci existența unei divinități bune şi persistența în lume a răului se prezentau ca elemente ale unei ecuații mai degrabă paradoxale, pentru Sirah soluția dilemei se găseşte în însăşi persoana umană. El afirmă că omul nu are dreptul să-L învinuiască pe Dumnezeu pentru propriile sale rătăciri (*cf.* 15,11 şi urm.), întrucât Dumnezeu l-a creat pe om dintru început ca pe o ființă liberă şi l-a lăsat în seama propriei sale judecăți (*cf.* 15,14). Semn al Satanei, păcatul se află în inima nelegiuitului prin propria lui decizie de a-l primi (*cf.* 21,27). Libertatea de opțiune a omului în raport cu păcatul este încă şi mai clar explicitată în afirmația că fericit cu adevărat este acela care, putând încălca poruncile divine, nu o face totuşi (*cf.* 30,10).

Un alt element important al teodiceei mozaice tradiționale, asumat şi de Sirah, îl constituie problema răsplății divine, dăruită de Dumnezeu omului drept şi înțelept, păzitor cu strictețe al prescripțiilor Legii. Răsplata destinată de Dumnezeu omului drept este concretă şi imediată. Ea constă din menținerea unui bun renume, sănătate şi bunăstare, o viață îndelungată în mijlocul unei familii numeroase, cu copii ascultători şi temători de Dumnezeu. Răsplata divină reprezintă o certitudine pentru omul care se încrede în Domnul (*cf.* 2,8), ea este acordată omului evlavios (*cf.* 11,22) şi este prilej de mare bucurie (*cf.* 2,9). Răsplata divină este întotdeauna corespunzătoare căilor pe care le urmează în viață fiecare persoană (*cf.* 11,26) şi Dumnezeu răsplăteşte mai cu seamă pentru binele făcut semenilor (*cf.* 12,2). Pentru nelegiuiți, răsplata nu poate fi decât pedeapsa divină (12,5), pedeapsă care este „focul şi viermii" (7,17). Moartea nu poate fi oricum evitată (*cf.* 8,7): asemenea unui veşmânt, orice trup uman se învecheşte şi este sortit pieirii (*cf.* 14,17). Moartea se dovedeşte chiar o binecuvântare pentru omul ajuns la nevoie sau la adânci bătrâneți (*cf.* 42,2), dar gândul morții nu trebuie să ne ducă la deznădejde, ci, dimpotrivă, să ne determine o dată în plus să împlinim poruncile Domnului (*cf.* 28,6).

Cât priveşte acum componenta mesianică a iudaismului, prezentă în Psalmi sau la marii profeți, majoritatea interpreților se declară de acord că aceasta este slab reprezentată în discursul Siracidului. Singurele accente mesianice ar putea fi recunoscute, la rigoare, în rugăciunea inserată în 36,1-17,

unde, în invocarea atotputerniciei divine, în afirmarea necesității ca toate neamurile să recunoască unicitatea lui Dumnezeu şi în imaginea apoteotică a Sionului, recunoaştem note comune cu lirismul psalmic. Față de celelalte neamuri („păgânii" prin raportare la poporul lui Israel), Sirah manifestă atitudinea conservatoare tradițională, înscriindu-se, din acest punct de vedere, în tendința de consolidare a particularismului poporului ales, de afirmare perpetuă a Legământului cu Dumnezeu prin respectarea riguroasă a prescripțiilor Legii (circumcizia, observarea sabatului, regulile alimentare, interdicțiile rituale etc.). Sunt însă reperabile şi unele pasaje în care se fac simțite semnele unei noi sensibilități, ale unei atitudini mai deschise față de cei din afara poporului ales. În 28,1 şi urm., de exemplu, bătrânul înțelept îndeamnă la iertare față de aproapele care ți-a greşit, ca o condiție a iertării propriilor tale păcate. Respectarea riguroasă a Legământului cu Domnul nu te poate împiedica să ierți neştiința celuilalt. Ranchiuna şi resentimentul sunt piedici serioase în calea curățirii de propriile păcate. Anunțat deja în Lev. 19,18, imperativul iubirii față de „aproapele" şi față de „semen" este reafirmat şi de înțeleptul Sirah (*cf.* 28,4-5).

În rigorismul ei tradiționalist, atitudinea față de femeie a lui Sirah conține puncte de vedere inacceptabile pentru sensibilitatea modernă. Prezentând femeia ca principiu al păcatului şi principala cauză a morții (*cf.* 25,24) sau ca pe un rău necesar (36,21-25), Sirah insistă într-o notă sumbră asupra defectelor femeii ca soție, mamă, fiică sau prostituată. Puținele nuanțe apreciative la adresa femeii le întâlnim atunci când bătrânul înțelept face referire la obligația fiilor de a-şi cinsti mamele (3,2-6), la cadrul legal al căsătoriei (40,23), la faptul că, fiind foarte rară, o femeie înțeleaptă nu trebuie să fie repudiată (7,19), sau când se apreciază că o femeie fără prihană este un bun de mare preț, mai valoros chiar decât întemeierea unei cetăți sau norocul de a avea mulți fii (40,19). În rest, cel mai adesea, autorul reiterează prevederile şi cutumele tradiționale privitoare la femeia prostituată (19,2-4), la repudierea soției necorespunzătoare (7,24-26), amintind de soarta aspră care o aşteaptă pe femeia adulteră şi pe copiii ei nelegitimi (23,22-26). Naşterea unei fiice este socotită o pagubă pentru părintele ei (22,3-5), ea fiind pricină de mari griji şi motiv de bârfă în cetate (42,9-14). De aceea, părinților li se recomandă să se poarte cu mare asprime față de fetele lor (7,24-26). O femeie neobrăzată îşi face de ruşine şi tatăl şi soțul (22,3-5). Un bărbat trebuie să aibă mare grijă şi să nu permită ca femeia să aibă vreun ascendent asupra lui (33,20), întrucât curiozitatea femeii este

fără margini (42,6). Un rechizitoriu radical şi o trecere în revistă a tuturor ispitelor şi a curselor pe care farmecul şi frumusețea femeii le pot întinde unui bărbat întâlnim în secvența 9,1-9.

Între comentatori s-a impus, cu privire la această temă, o diferență majoră de interpretare. Cei mai mulți sunt de părere că, adresându-se unei societăți de tip patriarhal, cum era societatea iudaică tradițională, mai mult, adresându-se exclusiv unor cititori bărbați, Sirah nu putea depăşi cadrele misoginismului tradițional şi al mefienței față de femeie, codificată de altfel şi în alte locuri din Vechiul Testament[5]. Sunt însă şi autori care, precum W.C. Trenchard, susțin că „Ben Sira a scris despre femei aşa cum a făcut-o fiindcă a fost motivat de o pornire personală negativă împotriva lor" (Trenchard, p. 7) şi că afirmațiile sale despre femei ar fi „printre cele mai obscene şi mai negative din întreaga literatură veche" (*ibidem*, p. 172). Cazul iudaic nu este unul izolat. Atât în Grecia antică, cât şi la Roma femeia avea un statut mult inferior față de cel al bărbaților, iar literatura greco-latină abundă în aprecieri extrem de nefavorabile la adresa femeilor[6].

4. Compoziția şi conținutul cărții

Un anumit plan al cărții, proiectat dinainte şi urmat cu strictețe, este greu de perceput în structura textului. La fel ca la predecesorii săi, autori de cărți sapiențiale, Siracidul prezintă un discurs purtând o pronunțată marcă a oralității. Succesiunea temelor, atât cât poate fi recunoscută, este întreruptă de numeroase digresiuni, reveniri şi reluări. Tonalitatea didactico-apodictică este uneori brusc întreruptă de secvențe lirice sau imnice, meditația filozofică şi teologică se îmbină cu formulări conținând prescripții ale Legii sau ecouri din Profeți. Se adaugă, mai ales în partea ultimă a cărții, largi pasaje narative

---

5. Vezi, de exemplu, aprecierile lui Alexander A. Di Lella (în AB, p. 90): „ În societatea patriarhală în care a trăit, asemenea remarci nu puteau declanşa o poziție critică serioasă, întrucât femeile erau privite doar în rolurile lor validate şi legitimate social, *i.e.* în relația lor față de bărbați, şi niciodată ca indivizi autonomi sau ca egali ai bărbaților. În plus, Ben Sira şi-a scris cartea doar în scopul instruirii şi orientării unui tânăr, într-o societate orientată către bărbați şi dominată de bărbați; de aceea, vocabularul lui prezintă o orientare masculină. Nu a stat în vederile sale să instruiască femei. Dacă avem în vedere acești factori, putem înțelege de ce Ben Sira vorbeşte despre femei aşa cum o face, chiar dacă astăzi am putea fi în dezacord cu multe din cele pe care le spune şi cu felul în care o spune."

6. Vezi bogata antologie tematică realizată de Lefkowitz, Fant, *passim*.

sau encomiastice. Exegeții moderni (de exemplu autorii TOB și BJ) au încercat să identifice o anumită ordine a desfășurării discursului, cei mai mulți fiind de acord că ar putea fi distinse două mari părți, segmentate, la rândul lor, în câteva alte secțiuni relativ bine conturate. Împreună cu temele tratate succesiv, un tablou sinoptic al Cărții Înțelepciunii lui Iisus Sirah ar putea arăta după cum urmează:

PROLOGUL I

PROLOGUL AL II-LEA

PARTEA I: O amplă culegere de precepte sapiențiale de natură diversă, organizate constant în jurul temei centrale a înțelepciunii divine (1–42,15).

Secțiunea A (1,1–16, 23):

Despre originea divină a înțelepciunii (1,1-10)
Despre frica de Domnul (1,11-21)
Despre răbdare și despre stăpânirea de sine (1,22-24)
Despre înțelepciune și despre dreptate (1,25-30)
Despre frica de Domnul când te afli la strâmtoare (2,1-18)
Despre îndatoririle față de părinți (3,1-16)
Despre smerenie (3,16-25)
Despre trufie (3,26-29)
Despre milostenia față de săraci (3,30–4,10)
Despre înțelepciune și educație (4,11-19)
Despre rușine și despre respectul față de ceilalți (4,20-31)
Despre înfumurarea celui bogat și păcătos (5,1-8)
Despre stăpânirea de sine a omului înțelept (5,9–6,5)
Despre prietenie (6,5-17)
Despre dobândirea înțelepciunii (6,18-37)
Diferite sfaturi (7,1-17)
Despre prieteni, slugi și copii (7,18-26)
Despre părinți (7,27-28)
Despre preoți (7,29-31)
Despre săraci și despre cei aflați în nevoie (7,32-36)
Despre chibzuință și reținere (8,1-7)
Despre tradiție și respectul față de înaintași (8,8-9)

Despre prudență în raporturile cu oamenii agresivi sau nechibzuiți (8,10-19)
Despre femei (9,1-10)
Despre relațiile între oameni (9,10-18)
Despre cârmuire şi despre cârmuitori (10,1-5)
Despre primejdiile trufiei (10,6-18)
Despre neamurile demne de cinstire (10,19-25)
Despre smerenie şi despre adevăr (10,26-31)
Să nu ne încredem în aparențe (11,1-6)
Să cugetăm temeinic înainte de a acuza pe cineva (11,7-11)
Doar în Dumnezeu se cuvine să avem încredere (11,12-22)
Despre însemnătatea morții (11,23-28)
Să ne ferim de omul viclean (11,29-34)
Despre binefaceri (12,1-7)
Despre prietenii adevărați şi despre cei falşi (12,8-18)
Despre primejdiile omului trufaş (13,1-8)
Despre reținere în raporturile cu cei bogați şi puternici (13,9-13)
Despre contrastele dintre bogați şi săraci (13,15-26)
Despre adevărata fericire (14,1-2)
Despre invidie şi despre avariție (14,3-10)
Despre buna întrebuințare a bogăției (14,11-19)
Despre fericirea omului înțelept (14,20-27)
Despre răsplata omului drept (15,1-10)
Despre libertatea omului (15,11-20)
Despre pedepsirea celor nelegiuiți (16,1-16)
Răsplata divină este sigură (16,17-23)

Secțiunea B (16,24–23,27):

Despre înțelepciunea divină din sânul creației (16,25–17,10)
Despre Legământ şi despre Lege (17,11-14)
Despre atotputernicia lui Dumnezeu (17,15-24)
Chemare la pocăință (17,25-32)
Despre măreția lui Dumnezeu (18,1-7)
Despre nimicnicia omului (18,8-14)
Despre cum să facem daruri (18,15-18)
Despre virtutea chibzuinței şi a prevederii (18,19-29)
Despre stăpânirea de sine (18,30–19,3)

Despre primejdiile uşurătăţii şi ale pălăvrăgelii (19,4-12)
Despre nevoia de a-i corecta pe prieteni verificând ceea ce se spune (19,13-17)
Despre înțelepciunea adevărată şi despre cea falsă (19,18-30)
Despre mustrarea îndreptățită (20,1-4)
Despre ştiința de a vorbi sau tăcea când se cuvine (20,5-8)
Despre câteva împrejurări paradoxale (20,9-17)
Despre necuviința în vorbire (20,18-23)
Despre minciună (20,24-26)
Despre avantajele şi îndatoririle omului înțelept (20,27-31)
Despre datoria de a se feri de păcat (21,1-10)
Despre deosebirile dintre omul înțelept şi omul prost (21,11-28)
Despre omul leneş (22,1-2)
Despre copiii prost crescuți (22,3-8)
Despre neajunsurile prostiei (22,9-18)
Despre fidelitatea față de prieteni (22,19-26)
Să Îl rugăm pe Dumnezeu să ne ferească de păcate (22,27–23,6)
Despre jurăminte (23,7-11)
Despre vorbirea grosolană (23,12-15)
Despre oamenii desfrânați (23,16-21)
Despre femeia adulteră (23,22-27)

Secţiunea C (24,1–32,13):

Elogiul înțelepciunii (24,1-22)
Despre înțelepciune şi despre Lege (24,23-34)
Despre soțul bun şi despre cel rău (25,1-2)
Despre bătrâni (25,3-6)
Despre nouă lucruri bune în familie (25,7-12)
Despre femeia rea (25,13-26)
Despre fericirea bărbatului căsătorit (26,1-4)
Din nou despre femeia rea (26,5-12)
Despre femeia care este o bună soție (26,13-27)
Despre trei lucruri triste şi nedrepte (26,28)
Despre primejdiile şi ispitele negustoriei (26,29–27,3)
Despre cum se oglindeşte omul în vorbirea sa (27,4-7)
Despre dreptate (27,8-15)
Despre secrete (27,16-21)
Despre ipocrizie (27,22-29)

Despre resentiment şi despre iertarea aproapelui (27,30–28,7)
Despre certuri (28,8-11)
Despre bârfă şi calomnie (28,13-26)
Despre împrumut (29,1-8)
Despre milostenie (29,8-13)
Despre garanțiile băneşti (29,14-20)
Despre ospitalitate (29,21-28)
Despre educație (30,1-13)
Despre sănătate (30,14-20)
Despre bucurie (30,21-25)
Despre bogății (31,1-11)
Despre ospețe (31,12-24)
Despre vin (31,25-31)
Despre cum să ne comportăm la ospețe (32,1-13)

Secțiunea D (32,14–42, 14):

Despre frica de Domnul (32,14–33,6)
Despre inegalitatea dintre oameni (33,7-18)
Despre buna gospodărire a casei şi a bunurilor proprii (33,19-24)
Despre robi şi slujitori (33,25-33)
Despre deşertăciunea viselor (34,1-8)
Despre folosul călătoriilor (34,9-13)
Din nou despre frica de Domnul (34,14-20)
Despre credința adevărată (34,21-31)
Despre Lege şi despre jertfe (35,1-13)
Despre dreptatea lui Dumnezeu (35,14-26)
Rugăciune pentru dezrobirea poporului lui Israel (36,1-17)
Despre discernământ (36,18-20)
Despre alegerea unei soții (36,21-26)
Despre falşii prieteni (37,1-6)
Despre bunii sfătuitori şi despre cei răi (37,7-15)
Despre înțelepciunea adevărată şi despre falsa înțelepciune (37,16-26)
Despre cumpătare (37,27-31)
Despre boli şi despre medici (38,1-15)
Despre doliu (38,16-24)
Despre meseriile manuale (38,25-34)
Despre cel care cugetă la lucrurile divine (38,34–39,11)
Cântare de slavă către Dumnezeu (39,12-35)

Despre soarta nefericită a oamenilor (40,1-11)
Despre bunurile adevărate şi despre cele false (40,12-17)
Despre frica de Domnul ca bun suprem (40,18-27)
Despre cerşetorie (40,28-30)
Despre moarte (41,1-4)
Despre pedepsirea celor nelegiuiți (40,5-10)
Despre un bun renume (41,11-13)
Despre ruşine (41,14–42, 8)
Despre grijile unui părinte pentru fiica sa (42,9-11)
Despre răutatea femeilor (42,12-14)

PARTEA A II-A: O meditație asupra prezenței lui Dumnezeu în sânul creației şi în viața oamenilor (42,15–50,29).

Secțiunea E (42,15–50,24):

Despre slava lui Dumnezeu în sânul creației (42,15-25)
Despre soare (43,1-5)
Despre lună (43,6-8)
Despre stele (43,9-10)
Despre curcubeu (43,11-12)
Despre minunile naturii (44,13-33)
Laudă înaintaşilor (44,1-15)
Despre Enoh (44,16)
Despre Noe (44,17-18)
Despre Avraam (44,19-21)
Despre Isaac (44,22)
Despre Iacob (44,23)
Despre Moise (44,23-45,5)
Despre Aaron (45,6-22)
Despre Phinees (45,23-26)
Despre Iisus Nave (46,1-6)
Despre Chaleb (46,6-10)
Despre judecători (46,11-12)
Despre Samuel (46,13-20)
Despre Natan (47,1)
Despre David (47,2-11)
Despre Solomon (47,12-22)
Despre Roboam (47,23)

Despre Ieroboam (47,23-25)
Despre Ilie (48,1-11)
Despre Elisei (48,12-16)
Despre Ezekia (48,17-21)
Despre Isaia (48,22-25)
Despre Iosia (49,1-3)
Despre ultimii regi din Iuda (49,4-6)
Despre Ieremia (49,6-7)
Despre Iezechiel (49,8-9)
Despre cei doisprezece proroci mici (49,10)
Despre Zorobabel şi despre Iisus, fiul lui Iosedec (49,11-12)
Despre Neemia (49,13)
Despre Enoh (49,14)
Despre Iosif (49,15)
Despre Sem şi Set (49,16)
Despre marele preot Simon (50,1-21)
Îndemn la slăvirea lui Dumnezeu (50,22-24)
Despre cele două neamuri urâte (50,25-26)
Concluzia autorului, Iisus Sirah (50,27-29)
Apendici (51,1–51,30)
Cântare de slavă către Dumnezeu (51,1-12)
Despre căutarea înțelepciunii (51,13-30)

5. Conținutul şi semnificația Prologurilor

Prologul I

Cele mai multe manuscrise greceşti ale Înțelepciunii lui Iisus Sirah, ca şi transpunerile în alte limbi care au la bază Septuaginta (latină, etiopiană, armeană, slavonă etc.) sunt precedate de un prolog scris la persoana I de autorul versiunii greceşti, Iisus Sirah (ebr. *Ben Sira'*), nepotul autorului omonim al originalului ebraic. Autenticitatea acestui text nu poate fi pusă la îndoială, el prezentând structura şi aspectul stilistic obişnuite în epoca elenistică. Autorul se dovedeşte un foarte bun cunoscător al variantei aulice a limbii greceşti comune, căci prologul corespunde regulilor stricte ale genului: o sintaxă elaborată şi arborescentă (originalul prezintă trei perioade, corespunzătoare celor trei paragrafe din ediţiile moderne), ritmicitate în succesiunea secvenţelor, proprietate şi precizie a termenilor. Forma acestui prolog este mult mai „grecească" decât textul propriu-zis al traducerii, care

se prezintă foarte adesea îndatorat originalului. Literalismul practicat de nepot în transpunerea în greceşte a operei înaintaşului său este responsabil pentru numeroasele turnúri de frază ebraice şi pentru semitismele frazeologice şi lexicale. Cele trei perioade ale textului au, fiecare, un conținut foarte clar conturat: a) expunerea motivelor care l-au determinat pe Iisus Sirah-bunicul să elaboreze această culegere de înțelepciune, b) un apel al traducătorului către cititor, rugat să privească cu indulgență eventualele erori sau neîmpliniri ale traducerii din ebraică în greacă şi c) câteva date autobiografice ale traducătorului, Iisus Sirah-nepotul, împreună cu formularea scopului inițiativei sale.

Informațiile cele mai prețioase furnizate în Prolog privesc raporturile (confesionale şi politice) dintre evreii din diaspora egipteană, cărora li se adresează traducerea în greceşte, şi cei rămaşi în Palestina (în sânul cărora fusese produs textul original). Venind din Palestina la Alexandria, Iisus Sirah constată că evreii de aici ar avea nevoie de această carte în limba curentă (greaca), pentru a putea înțelege mesajul scriptural şi a trăi în conformitate cu cerințele tradiției şi ale Legii. El se adresează direct coreligionarilor săi elenizați din Alexandria şi din celelalte cetăți egiptene, cu dorința de a-i întări în convingerea că tradiția culturală iudaică nu este în nici o privință inferioară culturii elenistice dominante. Elogiul la adresa bunicului Ben Sira, portretizat ca un înțelept trăind după preceptele tradiționale ale poporului lui Israel, are el însuşi o semnificație educativă, evreii elenizați fiind implicit îndemnați să constate că principiile înțelepciunii greceşti nu le contrazic pe cele ale tradiției iudaice.

Deosebit de interesante sunt observațiile pe care traducătorul le face cu privire la dificultățile şi riscurile traducerii, în special insistența asupra ideii că, transpuse în altă limbă decât ebraica originală, preceptele şi normele înțelepciunii ebraice îşi pot modifica înțelesurile. Traducerea este astfel văzută ca un rău necesar, dată fiind necesitatea urgentă pentru iudeii egipteni de a se racorda la tradiția strămoşilor lor. Destinatarii versiunii greceşti nu sunt cărturarii, oricum capabili să înțeleagă textul original („cei care sunt în stare să citească" – τοὺς ἀναγινώσκοντας), ci membrii obişnuiți ai comunității, elenizați până la limita uitării limbii strămoşeşti. Aceştia din urmă sunt desemnați prin expresia „cei din afară" (τοῖς ἐκτός)[7].

---

7. Aceasta este interpretarea cea mai probabilă a expresiei citate. „Cei din afară" ar mai putea fi evreii din diaspora în general (vizați către final şi prin cuvintele „cei care trăiesc în străinătate" – τοῖς ἐν τῇ παροικίᾳ) sau chiar străinii, cei care nu aparțin neamului lui Israel.

Prologul al II-lea

În ediția noastră de referință (LXX-Rahlfs), apare exclusiv prologul de mai sus, care începe cu cuvintele Πολλῶν καὶ μεγάλων. Ziegler, p. 66 și urm., ne informează că unele vechi manuscrise ale Septuagintei (care au ca prototip ms. 248) mai cuprind un al doilea prolog, începând cu cuvintele Ἰησοῦς οὗτος Σιράχ. Considerat apocrif, acest al doilea prolog a fost inclus totuși în unele ediții moderne, între care și *Complutensa* (Alcala, 1514). Ziegler însuși tipărește acest prolog secund, la p. 127 a ediției sale. Întrucât reținem în traducerea noastră și secvențele care apar doar în unele manuscrise ale LXX, dar sunt incluse de Ziegler în ediția sa, se impunea să traducem și cel de-al doilea prolog, redându-l în caractere italice. Urmând izvorului lor principal, ediția protestantă de la Frankfurt din 1597 (Frankf.), primii traducători români au inclus în versiunea lor și acest al doilea prolog. Sub titlul „Cuvânt înainte den afară băgat, nearătat de cine e făcut", în Bibl. 1688, găsim următorul text:

„Iisus acesta al lui Sirah era fecioru și nepotu al lui Iisus, tizului lui. Acesta dară în anii de jos au fost, după robie și înturnare și după toț prorocii. Deci moșul lui Iisus, în ce chip și el mărturisească, om iubitoriu de osteneală au fost între jidovi și preaînțelept, carele nu numai ceale ale altora celor mai nainte de el înțelepți bărbați răspunsuri au adunat, ce și el ale sale oarecarele au răspunsu, de multă înțăleagere și înțelepciune fiindu pline. Deci, de vreame ce cartea aceasta cel dentâiu Iisus mai adunată lăsându-o dentru oameni s-au dus, Sirah acesta după el luându, iarăș la Iisus, fiiul lui, au lăsat, care, de aceasta apucându-se, la orânduială cu bună tocmeală toată înțelepciunea au adunat, și pre al lui și al tătâne-său și încă pre al moșu-său nume numindu-o. Dentru acest nume al înțelepciunii mai vârtos cu dragoste să aibă pre ascultătoriul cătră a aceștii cărți cercetare trăgându, cuvinte dară de înțelepciune, gâcitori și pilde cuprinde, și o samă oarecare vechi iubite de Dumnezău istorii pentru bărbații cei ce bine au plăcut lui Dumnezău, și ruga și lauda lui, și încă de facerile de bine care au învrednicit Dumnezău pre norodul lui și de răutățile care au ispitit pre vrăjmașii lor. Ucenic lui Solomon acesta Iisus au fost, nemică mai puțin decât acela, prejur înțelepciune și învățătură binevrând, mult învățat cu adevărat și fiind, și numindu-se."[8]

---

8. Transcriere de Florentina Zgraon, în ediția jubiliară din 1988 a Bibliei de la București („ediția Patriarhiei").

Revizorul Bibliei de la Bucureşti, Samuil Micu, în monumentala sa ediție din 1795, a renunțat la ambele prologuri originare, pe care le-a înlocuit cu un „Cuvânt înainte", care are următorul conținut[9]:

„Cartea aceasta să zice «Înțălepciunea lui Iisus, fiiul lui Sirah», carea nepotul scriitoriului de pre limba jidovească o au tălmăcit pre limba grecească, numele lui în cap 8, stih 29, aşa să spune: «Învățătura înțălepciunei şi a ştiinții am scris întru această carte Iisus, fiul lui Sirah, Ierusalimneanul.» Pre ce vreame s-au scris această carte de aici putem sămui, că întru acelaşi cap pre Simon, mai aproape de vreamea sa, întră bărbații cei luminați îl laudă. Acesta era feciorul lui Onie al doilea şi arhiereu mare, şi în multe locuri pomeneaşte greale năcazuri, care au răbdat jidovii de la păgâni şi de la împărați. Iară doi arhierei au fost, carii cu numele Simon s-au chemat, unul carele au fost feciorul lui Onie, a celui dintâiu, şi a lui Oniia, al doilea tată. Altul, fiiul lui Onie al doilea, şi al lui Oniia, al treilea tată, pre vreamea Macaveilor vestit. În vreamea lui Oniia, celui dintâiu, jidovii în linişte au fost şi ceale ce să cuprind în capul 36 a cărții aceştiia nu să pot aduce la vreamea aceaea, şi ceale ce le pomeneaşte scriitoriul despre sine în capul 34 să cuvin vremii lui Oniia al treilea, supt Antioh Epifan, cătră începutul goanei, că precum să pare încă nu era omorât Oniia al treilea când s-au scris aceastea, că şi pomenirea lui întră bărbații cei luminați o ar fi pus.

Tălmăcirea cărții în Eghipt s-au făcut în anul 38 al lui Ptolomeiu Everghet, adecă în anul 38 a vârstei celui ce au tălmăcit această carte. Doi au fost Ptolomei, cel de pre urmă, carele s-au zis şi Fiscon şi carele şi-au adaos şie poriclă Everghet, care lucru din scrisorile banilor să culeage.

Scriitoriul cărții aceştiia, în vremile goanei, în multe țeri au umblat şi mai pre urmă în Eghipt s-au aşezat, unde mai blânzi domni avea jidovii. Acolo, această carte jidoveaşte o au scris, carea limbă jidovilor nu era destul cunoscută, pentru că atunci jidovii greceaşte vorbiia. Pentru aceaea, nepotul lui o au tălmăcit pre limba grecească, scrisoarea cea jidovească, după aceaea s-au pierdut. Însă Ieronim, în epistola 115, mărturiseaşte că o au văzut.

Toată învățătura obiceaiurilor o împarte şi o cuprinde în capete şi să nevoiaşte să se roage pentru năcazul neamului său. Țeremoniile ceale legiuite şi drepturile preoției le laudă. Orighen, cartea 6 împrotiva lui Chels, Augustin, în multe locuri, Casian aduc mărturii din cartea aceasta, cu care să întărească

---

9. Preluat întocmai şi de episcopul Filotei, în Biblia de la Buzău, 1854.

dogmele credinții. Încă şi însuşi Sirah, ca un însuflat cu duh prorocesc, aşea grăiaşte în capul 39 şi aiurea, în mai multe locuri, ca şi cei ce în sine simțesc pre Dumnezeu."[10]

6. Despre canonicitatea cărții

În ciuda prețuirii de care s-a bucurat în comentariile rabinice, Cartea Înțelepciunii lui Iisus Sirah nu aparține canonului ebraic al cărților sfinte şi, în consecință, nici celui acceptat de protestanți care, începând cu Luther, au luat drept bază a tradiției lor scripturale Biblia evreiască. După cum atestă însă prezența constantă a acestei cărți în cele mai vechi manuscrise ale Septuagintei, ca şi în Vulgata, textul face parte din lista restrânsă a cărților biblice moştenite de creştini de la evreii epocii elenistice. Calificând-o (alături de alte importante texte precum Cărțile Macabeilor sau Înțelepciunea lui Solomon) drept deuterocanonică („aparținând unei canonicități mai recente") şi incluzând-o în versiunile şi edițiile lor, catolicii şi ortodocşii o scot astfel din rândul mulțimii de texte „apocrife".

Textul de care ne ocupăm este de o importanță capitală, întrucât cuvintele introductive ale Siracidului ne spun foarte multe despre constituirea însăşi a canonului biblic în tradiția iudaică. În Prolog avem prima referire clară la cele trei componente distincte ale tradiției sacre: *Legea* (ebr. *tōrāh*, gr. νόμος), *Profeții* (ebr. *n^{e}bhī'īm*, gr. προφῆται) şi „aceia care i-au urmat" (gr. τῶν ἄλλων τῶν κατ'αὐτοὺς ἠκολουθηκότων), „celelalte cărți ale strămoşilor" (τῶν ἄλλων πατρίων βιβλίων) sau „celelalte cărți" (τὰ λοιπὰ τῶν βιβλίων). Dacă primele două denumiri trimit fără echivoc la Pentateuh şi la cărțile profetice, a treia categorie de texte este denumită prin perifrazele ocazionale menționate, care anticipă termenul ce va deveni ulterior standard, şi anume *Scrierile* (ebr. *k^{e}thūbhīm*, gr. βιβλία); aceasta înseamnă că, la data scrierii Prologului, canonul ebraic nu era definitivat, Siracidul putând spera ca şi opera bunicului său să fie inclusă în canon, alături de alte „scrieri" aflate în circulație. Această speranță atestă realitatea că lista textelor susceptibile de a fi incluse printre „Scrieri" nu era încă încheiată, dar ea nu s-a împlinit, căci textul său, în ciuda dimensiunilor, a calității intrinseci şi a conformității stricte cu tradiția mozaică, nu a fost reținut de tradiția

---

10. Transcriere de colectivul de filologi coordonat de Ioan Chindriş, în ediția jubiliară (Roma, 2000) a Bibliei lui Samuil Micu.

rabinică. Harl, Dorival, Munnich, p. 112, sintetizează cercetările mai recente privitoare la această temă, arătând că evreii din Alexandria şi-au constituit încă de timpuriu o listă canonică a cărților Vechiului Testament mai amplă decât conaționalii lor de la Ierusalim; în această listă, opera Siracidului era acceptată alături de alte texte „deuterocanonice", precum 1Ezdra, Macabei, Tobit, Iudit, Înțelepciunea lui Solomon şi Psalmii lui Solomon. Tocmai acest canon alexandrin a fost moştenit de creştini. Începând de la o dată ulterioară şi până astăzi, evreii denumesc Vechiul Testament, văzut ca un întreg, prin expresia *tanakh*, rezultată ca un acronim, prin îmbinarea vocalizată a consoanelor cu care începe numele fiecăreia din cele trei diviziuni tradiționale ale canonului; or, acest canon nu include opera Siracidului[11].

Mult mai fericită a fost soarta cărții în tradiția creştină. Cel puțin din vremea Sfântului Ciprian al Cartaginei (sec. al III-lea d.H.), cartea a fost denumită *Ecleziasticul* (gr. ἐκκλησιαστικός, „cartea Bisericii"), ceea ce indică importanța care era acordată textului în comunitățile creştinismului primar, nu numai în calitate de carte „bună de citit", dar şi ca un fel de manual de morală pentru instruirea neofiților.

7. Transmiterea textului

Că varianta primară a textului este cea ebraică este un fapt mai presus de orice îndoială. În primele secole după Hristos, la o dată neprecizată[12], textul ebraic a dispărut, probabil şi din cauza neincluderii sale în canonul iudaic. Până în epoca modernă, din versiunea originală se cunoşteau doar fragmentele citate în Talmud şi în alte texte de literatură rabinică. Versiunea greacă a Septuagintei şi cea siriacă erau singurele versiuni integrale, servind de-a lungul secolelor ca bază pentru comentarii şi pentru traducerea în alte limbi. În anul 1896, S. Schlechter, ebraist la Universitatea din Cambridge, a descoperit într-un manuscris provenind din depozitul unei sinagogi din Cairo ample pasaje de text ebraic, pe care le-a recunoscut imediat ca aparținând

---

11. În sânul iudaismului antic au fost manifestate multe dubii cu privire la caracterul inspirat al cărții Siracidului, ea fiind în cele din urmă exclusă dintre cărțile sfinte de către rabinii întruniți la Iamnia între anii 90-110 d.H. Totuşi, în tradiția rabinică medievală se constată obiceiul de a cita din Cartea Înțelepciunii lui Sirah ca şi cum ar fi aparținut Scripturii (*cf.* Harl, Dorival, Munnich, p. 88).

12. Ieronim declară în sec. al IV-lea că a avut în mână un exemplar al Înțelepciunii lui Iisus Sirah.

lui Ben Sira (cca două treimi din ansamblul atestat de versiunea grecească). Ceea ce s-a păstrat din versiunea ebraică a textului nostru a fost editat de câteva ori, cele mai importante ediții fiind cele realizate de Lévi, Smend și Segal[13].

Ulterior, alți învățați au descoperit și publicat diferite alte fragmente ale textului ebraic, cele mai semnificative fiind găsite în grotele de la Qumran și în ruinele fortăreței Masada. Ca urmare, textul ebraic originar a putut fi reconstituit aproape în întregime, cu unele lacune și prezentând notabile diferențe de succesiune a capitolelor față de LXX, astfel: 1,19-20; 3,6–16,26; 18,31–19,2; 20,5-7.13; 25,8.13.17-24; 26,1-3.13-17; 27,5-6.16; 30,11–34,1; 35,11–38,27; 39,15–51,30.

O particularitate a Cărții Înțelepciunii lui Iisus Sirah constă în aceea că, după cum au dovedit cercetări mai recente, forma finală a textului ebraic „nu era gata în momentul în care a apărut versiunea sa grecească; ambele texte s-au dezvoltat în continuare" (Siegert, p. 71). Acest fapt a făcut ca sarcina editorilor să fie enorm de grea. Examinarea atentă a ansamblului acestor manuscrise a permis învățaților (C. Kearns, J. Ziegler ş.a.) să distingă două redacțiuni diferite, separate între ele de câteva secole. Este vorba: a) de varianta primară, care a servit lui Sirah-nepotul ca bază a traducerii sale în greceşte pe la 117 î.H. (denumită convențional Grec I) și b) de o variantă ulterioară, provenind din mediile rabinatului fariseu și redactată între anii 50-150 d.H., și care a fost întrebuințată, între anii 130-215 d.H., ca bază pentru revizuirea vechii versiuni grecești a Septuagintei (convențional: Grec II).

Cele două prototipuri grecești sensibil diferite (G I și G II) ne-au fost transmise, separat sau cu contaminări diferite, de majoritatea manuscriselor medievale ale LXX. A fost sarcina filologiei moderne să ducă la bun sfârșit dificila operațiune a comparării și colaționării manuscriselor, a eliminării erorilor, în scopul restaurării unui text cât mai convenabil. Se apreciază că cel mai acurat text grecesc de care dispunem la ora actuală este cel cuprins în ediția publicată de J. Ziegler cu titlul *Sapientia Iesu Filii Sirach* (Göttingen, 1965). Reputatul învățat german este de părere că bogata terminologie întrebuințată arată că traducătorul (sau traducătorii!) în greceşte al textului era un foarte bun cunoscător al cărților canonice ale Bibliei iudaice, de care s-a servit ca de un dicționar (Ziegler, *Syll.*, p. 455).

Versiunea latinească din Vulgata a Cărții Înțelepciunii lui Sirah are și ea o istorie interesantă. Textul Siracidului nu a fost tradus din nou din ebraică

---

13. Accesibilă ne-a fost ediția din 1968 de F. Vattioni (sigla noastră: Hebr.).

de Ieronim, ci a fost preluat ca atare din tradiția textuală anterioară. De aceea, cartea se prezintă drept cea mai plină de interpolări, dublete, variante și glose dintre cărțile Vechiului Testament latin. Traducerea a fost realizată probabil prin sec. al II-lea d.H., pornindu-se de la versiunea grecească revizuită (G II). Aceeași bază textuală (G II), la care se adaugă, suplimentar, probabil și o veche variantă latină, a avut-o și traducerea în limba siriacă a cărții, realizată pe la începutul secolului al IV-lea d.H. de către ebioniți (creștini iudaizanți) și revizuită la sfârșitul aceluiași secol de creștini, care i-au dat forma actuală[14].

8. Cartea Înțelepciunii lui Sirah în tradiția românească

Cuprins în prima versiune românească integrală a Bibliei cu titlul „Înțelepciunea lui Iisus, fiul lui Sirah" (Bibl. 1688, pp. 663-690), textul nostru a fost consecvent inclus în sumarul majorității edițiilor succesive în limba română (Micu, Bibl. 1819, Filotei, Șaguna, Bibl. 1914, Bibl. 1936, Radu-Gal., Bibl. 1968, Anania etc.), cu excepția edițiilor de orientare neoprotestantă (Bibl. 1874, Bibl. 1921, Corn.). Numele și preceptele Siracidului erau însă cunoscute cărturarilor români și anterior datei primei tipăriri integrale a cărții. În vechile texte românești de literatură sapiențială, omiletică, teologică sau chiar istorică, în traduceri sau în opere originale, cuvintele Siracidului sunt frecvent menționate, citate sau comentate. Oferim în cele ce urmează un succint florilegiu din literatura română veche, așa încât cititorul interesat să poată urmări, comparând eventual cu versiunea noastră, dinamica „stilizării citatului biblic"[15] la câțiva dintre autorii mai reprezentativi.

Începem cu cea mai veche versiune românească, din sec. al XVI-lea, a *Florii darurilor*[16]:

– „Isus Sirah dzise: «Viiața omului iaste bucuriia inemiei. Și cine se bucură fără măsură de lucru ce nu se cade, aceaia nu iaste bucurie, ce iaste păcat»" (p. 483^{v}, ed. cit., p. 205);

---

14. Am preluat aceste date din amplul studiu introductiv al lui Alexander A. Di Lella la ediția AB, pp. 56-57.

15. *Cf.* Dragoș Moldovanu, „Stilizarea citatului biblic în *Divanul* lui Dimitrie Cantemir", în *Anuar de lingvistică și istorie literară*, Iași, XX (1969), pp. 49-68.

16. După ediția: Pandele Olteanu, *Floarea darurilor sau Fiore di virtù*, studiu, ediție critică pe versiuni, după manuscrise, traducere și glosar în context comparat, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1992.

– „Isus Sirah dzise: «Păntru nemila: Nu fii ca leul ce n-are niciodată milă, nici spre o gadină ce sînt suptu el»" (p. 499[r], ed. cit., p. 212);
– „Isus Sirah dzise: «Un lucru ce verî să dăruiește să fie cu bucurie obrazului tău şi cu cuvânt dulce, că mai bunu este cuvântu cela bunu decât mare dar»" (p. 503[v], ed. cit., p. 214);
– „Isus Sirah dzise: «Ado-ți amente de sărăcie în vremea când eşti eftin şi rămăşițele-ți lasă să-ți fie în vremea de sărăcie, că vreamea se schimbă de demăneața pânî seara»" (p. 506[r], ed. cit., p. 214);
– „Isus Sirah dzise: «Nu-l lua întru necredință cuvântul adeverit oare derep ce lucru»" (p. 555[v], ed. cit., p. 234).

Din *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*[17]:

– Sirah 19,1: „Cum nu să va îmbogăți lucrătoriul bețiv, aşa şi sufletele care iubescu beției nu vor înmulți bunătățile, ce şi cele ce vor avea le vor piiarde" (ed. cit., p. 261);
– Sirah 31,29: „Fătul mieu, «deaca bei vin, nu te lăuda nici te face bărbat, că pre mulți au pierdut vinul» şi multe răutăți au făcut" (ed. cit., p. 272);
– Sirah 33,24: „Că şi Sfânta Scriptură mărturiseşte şi zice: «Niciodată cinstea şi venitul să nu-l dai altuia»" (*ibidem*).

Din Varlaam, *Cartea care să cheamă Răspunsul împotriva catihismusului calvinesc, făcută de părintele Varlaam, mitropolitul Sucevei şi Arhiepiscopul Țărâi Moldovei. Tipărită v leato bytia mira 7153, sp(s)eniaże mira 1645*[18]:

– „Să cercăm şi foarte cu deadins să socotim, aducându-ne amente şi de cuvântul înțeleptului ce grăiaşte: «Înnaintea omului iaste şi viața şi moartea» (Sirah 15), deci pentru să nu aleagem moarte în loc de viață" (1[v], ed. cit., pp. 190-191).

Din Cantemir, *Divanul*[19]:

– „Eclisiasticul, gl. 10, sh. 11: «Tot putérnicul, scurt»" (47[r], ed. cit., p. 201);
– „Ecli. gl. 7, sh. 2 (=1): «Mai bine-i numele bun decât mirurile scumpe»" (p. 48[r], ed. cit., p. 201);

---

17. După ediția *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*. Text ales şi stabilit de Florica Moisil şi Dan Zamfirescu. Cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă. Studiu introductiv de Dan Zamfirescu şi G. Mihăilă, Minerva, Bucureşti, 1970.
18. După ediția: Varlaam, *Opere. Răspuns împotriva catihismusului calvinesc*. Ediție critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mirela Teodorescu, Minerva, Bucureşti, 1984.
19. Dimitrie Cantemir, *Divanul*. Ediție îngrijită, studiu introductiv şi comentarii de Virgil Cândea. Text grecesc de Maria Marinescu-Himu, Editura Academiei, Bucureşti, 1974.

– „«Cine să va atinge de păcură, ima-să-va de ea» Eclisiiasticul, gl. 13, sh. 1" (60^{v}, ed. cit., p. 225);
– „Precum Eclisiiasticul au cunoscut, împotriva binelui, rău iaste, şi împotriva vieții, moarte (gl. 33, sh. 15)" (65^{r}, ed. cit., p. 233);
– „Pentru carea adeverește Eclisiiasticul: «Puțintel osteniiu şi multă odihnă aflaiu» (gl. 51, sh. 35)" (79^{v}, ed. cit., p. 257);
– „După aceasta: «Împotriva binelui, răul, iară împotriva vieții, moartea iaste», dzice Eclisiiasticul, gl. 33, sh. 15. (...) Şi iarăşi acela dzice: «În minte să-ți fie că moartea nu va zăbăvi» (Eclisiiasticul, gl. 14, sh. 12)" (85^{v}, ed. cit., p. 271);
– „Nice să dzici: mila lui Dumnădzău iaste mare şi toate păcatele méle nu va pomeni, căci: «Mila şi mâniia de la dânsul de sirg să apropie» (Eclisiiasticul, gl. 13, sh. 13)" (86^{r}, ed. cit., p. 271).

Din Antim Ivireanul, *Didahii*[20]:

– „«Sărac trufaş au urât sufletul mieu»" zice Domnul la 25 capete ale lui Sirah" (147^{r}, ed. cit., p. 160);
– „«Cu tot sufletul tău téme-te de Domnul (poruncéşte Sfântul Duh la al 7 cap a lui Sirah) şi pe preoții laudă.» Şi iarăş: «Teme-te de Domnul şi preoții laudă»" (155^{r}, ed. cit., p. 169).

La cronicarul Ion Neculce[21], într-una din formulările sale moralizatoare, găsim următoarea parafrază:

– „Că lacrâmile săracilor nice soareli, nice vântul nu le poate usca. După cum dzice şi Isus Sirah, că ruga smeritului nuori în cer pătrunde" (ed. cit., p. 194).

Marele predicator care a fost Petru Maior[22] pare să fi avut o predilecție specială pentru Siracid; câteva exemple:

Din *Propovedanii*:

– „«O, moarte, bună iaste judecata ta.» Isus Sirah, cap 41, stih 3" (ed. cit., p. 45).

---

20. În ediția: Antim Ivireanul, *Opere*. Ediție critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Editura Minerva, Bucureşti, 1972.
21. Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei şi O samă de cuvinte*. Ediție îngrijită, cu glosar, indice şi o introducere de Iorgu Iordan, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1955.
22. Petru Maior, *Scrieri*, I, *Procanon, Propovedanii, Didahii, Istoria pentru începutul românilor în Dachia*. Ediție critică alcătuită de Florea Fugariu, prefață şi tabel cronologic de Maria Protase, Minerva, Bucureşti, 1976.

Din *Didahii*:

– „Feciori ai, zice Sirah, cap 7, stih 24, învață-i pre ei. Nu zice: îmbogățește-i pre ei, înalță-i pre ei, ci învață-i pre ei. (...) Pentru că aceasta trăbue să fie toată nevoința voastră: ca să faceți pre fiii voştri oameni buni, cetățeni buni, creştini buni" (ed. cit, p. 71);
– „Cui va fi bine de descântătoriul muşcat de şarpe? Sirah, cap 12, stih 17" (ed. cit., p. 73);
– „Spre fata cea neruşinoasă întăreşte paza, ca nu cumva să te faci bucurie vrăjmaşilor. Sirah, cap 42, stih 5" (ed. cit., p. 79);
– „Muiarea bună, parte bună, parte se va da celor ce se tem de Domnul. Sirah, cap 26, stih 3" (ed. cit., p. 85);
– „La Sirah, cap 26, stih 8, zice Dumnezeu că acela ce ia de mână vro muiare iaste asemenea celui ce ia scorpie în mână: «Cel ce o ține pre ia, ca şi cel ce prinde scorpie.» Şi vrea cu un graiu ca acesta să ne arate câtă primejdie iaste în glumele acestea, de a rămânea omul înveninat la suflet de otrava păcatului. În capul 9, stih 10, păşeşte mai înainte şi opreşte Dumnezeu nu numai să nu prindă în mână tinărul vro muiare, şi nici să şeadă lângă ia, şi aşa zice: «Cu muiarea măritată nicidecum să nu şezi.» (...) Ce e mai mult? Nu vrea nici să te uiți la ia. «Întoarce-ți ochiul tău de la muiarea frumoasă şi nu te uita la frumseța striină.» Sirah, cap 9, stih 8. Şi spune pricina pentru ce, că cu frumseța muierii mulți s-au înşelat. Şi pentru că «de la iubirea, ca şi focul se aprinde». Şi pentru ca să nu socotească oarecarele că aici se grăiaşte numai de muierile sau cele măritate sau cele rele, ascultați cum arată Dumnezeu la acelaşi, cap 9, stih 5: «La fată nu te uita, ca să nu te sminteşti întru podoaba ei.»" (ed. cit., p. 87);
– „Deci eu vreau să sfârşesc cu deadins dojenind pre părinți cu acele cuvinte ale Duhului Sfânt: «Nu băga pre tot omul în casa ta, că multe sînt meşteşugurile celui viclean.» Sirah, cap 11, stih 31" (ed. cit., p. 91).

9. Notă asupra versiunii de față

Potrivit principiului convenit la realizarea prezentei ediții, în traducere am urmărit îndeaproape textul grecesc al Septuagintei în ediția Rahlfs. Întrucât, pentru Cartea Înțelepciunii lui Iisus Sirah, multe din vechile manuscrise includ glose ale traducătorului în greceşte ori ale altor copişti sau comentatori ulteriori, unii dintre editorii moderni au socotit că aceste glose sunt

parte integrantă din tradiția textului. Vechimea și conformitatea cu ansamblul discursului le conferă suficientă legitimitate. În consecință, am inclus și noi aceste fragmente în discursul principal, preluându-le după ediția lui Ziegler. Aceste pasaje, pe care Rahlfs și alți editori le dau în aparatul critic de subsol, sunt introduse de Ziegler (care le notează cu un corp de literă mai mic), în fluxul principal. Am procedat la fel, marcându-le în versiunea noastră prin caractere italice. Am urmărit îndeaproape textul grecesc, preluând ca atare inclusiv aproximațiile sau formulările nefericite în raport cu originalul ebraic. În unele cazuri, pe care le-am semnalat și explicat în note, a trebuit să amendăm textul grecesc mult prea obscur cu ajutorul corespondentului ebraic, siriac sau latinesc[23].

În secțiunea de note și comentarii am avut în vedere următoarele: lămurirea textului grecesc atunci când acest lucru se impunea, explicații lexicale sau conceptuale, informații și disocieri de natură istorică, filologică, culturală și, în limitele competenței noastre, teologice. De fiecare dată am citat sursele de informare, considerând o elementară datorie de onestitate de a menționa, în permanență, „ostenelile altora".

10. Concluzii

Prin conținutul și prin orientarea sa teologică și religioasă, ca și prin calitățile sale literare, Cartea Înțelepciunii lui Iisus Sirah reprezintă o mărturie de prim rang asupra unei epoci de o importanță crucială pentru configurarea profilului cultural și confesional al spațiului mediteraneean la sfârșitul Antichității. Din confruntarea cu elenismul, iudaismul s-a văzut nevoit să încerce să-și reformuleze exigențele, acceptând în interiorul său un anumit grad de diversitate polimorfică, impusă, între altele, și de creșterea treptată a ponderii diasporei față de comunitatea palestiniană. Pe acest teren fertil, la impactul cu evenimentele istorice tragice care se vor succeda între secolele I î.H. și I d.H., vor răsări deopotrivă creștinismul și iudaismul rabinic al Evului Mediu. Opera lui Sirah a fost unul dintre ultimele texte acceptabile de către toți cei care se revendicau de la tradiția lui Moise.

---

23. Pentru comparația textului LXX cu fragmentele în ebraică descoperite la Cairo, Qumran și Massada din Cartea Înțelepciunii lui Iisus Sirah am întrebuințat ediția din 1968 a lui Vattioni (= Hebr.); tot de aici am preluat și referințele la *Peshitta*.

Componenta tradiționalist-conservatoare a discursului lui Sirah va asigura textului un loc privilegiat în preferințele de lectură ale evreilor, după cum atestă frecventa sa citare în Talmud și în marea culegere de texte sapiențiale, *Zicerile părinților*. Chiar dacă nu a fost reținut în cele din urmă între textele canonului iudaic (probabil din cauza ultra-rigorismului de sorginte fariseeană care s-a impus după anul 70 d.H.), prețuirea de care opera lui Ben Sira s-a bucurat în mod constant printre evrei este dovedită de ecourile clare pe care le-a lăsat în texte liturgice importante precum cele rostite la Yom Kippur sau în cunoscuta rugăciune a celor Optsprezece Binecuvântări. Cât despre tradiția creștină, chiar dacă în privința canonicității s-a menținut o ezitare din pricina redactării sale tardive, opera Siracidului s-a bucurat constant de prețuire, dacă ar fi să menționăm doar, pe lângă subtitlul „Ecleziasticul", includerea sa constantă în manuscrisele LXX și după ce colecția alexandrină își pierduse creditul printre evrei.

Prin preluarea, ca text „deuterocanonic", în aproape toate edițiile moderne ale Bibliei, indiferent de orientarea confesională a editorilor (mai puțin de către neoprotestanți), Cartea Înțelepciunii lui Iisus Sirah ocupă un loc proeminent în literatura sapiențială universală.

Eugen Munteanu

Prolog

[1] Fiindu-ne date [lucruri] multe și măreţe prin Lege şi prin Profeţi
[2] şi prin ceilalţi care le-au urmat,
[3] [fapt] pentru care se cuvine să aducem laude lui Israel, pentru înv ăţătura şi înţelepciunea [lui],
[4] şi întrucât trebuie ca nu numai cei care citesc să dobândească ştiinţă,
[5] ci şi [aceştia], ca iubitori de învăţătură [ce sunt], să le poată fi de folos şi celor din afară,
[6] atât prin viu grai, cât şi prin scris,
[7] bunicul meu Iisus, care s-a dedicat mai presus de orice
[8] citirii Legii
[9] şi Profeţilor
[10] şi a celorlalte cărţi ale strămoşilor
[11] întru care şi-a câştigat o îndestulătoare iscusinţă,
[12] s-a îndemnat şi el să scrie ceva despre cele care duc la învăţătură şi înţelepciune,
[13] pentru ca iubitorii de învăţătură, obişnuindu-se ei înşişi cu acestea,
[14] să poată înainta cu mult mai mult în trăirea potrivit Legii.
[15] Sunteţi aşadar rugaţi
[16] să citiţi acestea

Prolog. Redactat, probabil, direct în limba greacă, de traducătorul textului, Prologul prezintă o importanţă capitală pentru lămurirea a numeroase probleme nu doar ale cărţii Înţelepciunii lui Iisus Sirah, ci ale Septuagintei înseşi. Despre toate implicaţiile privitoare la istoria textului, persoana autorului şi a traducătorului, locul său în configurarea canonului biblic etc., am tratat mai pe larg în Introducere, § 5.

4 Sintagma „cei care citesc", „cititorii" (gr. τοὺς ἀναγινώσκοντας) se referă aici la oamenii învăţaţi, cărturari sau scribi, care pot înţelege textele sacre în limbile originare şi le pot împărtăşi conţinutul şi celorlalţi. Unul dintre aceşti învăţaţi este Ben Sirah însuşi. Dar termenul are sensul general de „cititori".

5 Pentru înţelesul expresiei „cei din afară" (gr. τοῖς ἐκτὸς), vezi *supra*, Introducere, § 5.

15 Destinatarii traducerii sunt, mai ales, evreii din diaspora egipteană, care nu mai erau în stare să citească textele sacre în limba ebraică.

17 cu bunăvoință și cu luare-aminte
18 și să arătați îngăduință
19 dacă vi se pare că,
20 în ciuda străduințelor noastre, am dat greș la tălmăcirea anumitor cuvinte;
21 căci lucrurile spuse în aceste cărți în ebraică
22 nu au același înțeles când sunt transpuse în altă limbă;
23 de altfel, nu doar aceste scrieri,
24 ci însăși Legea și Profeții
25 și celelalte cărți
26 se deosebesc destul de mult atunci când sunt citite în limba cea dintâi.
27 Ajungând în Egipt în al treizeci și optulea an al domniei regelui Evergetes,
28 în timpul șederii mele acolo,
29 am găsit un exemplar al acestei învățături de mare însemnătate.

20-26 Aprecierile sceptice cu privire la exactitatea textului transpus în grecește în comparație cu originalul ebraic atestă faptul că nici versiunile realizate anterior (Pentateuhul) nu se bucurau încă de o reputație fermă. Abia ulterior colecția va dobândi un prestigiu propriu, intrinsec, începând să fie considerată la fel de „inspirată" ca originalul ebraic (în epoca lui Philon din Alexandria). Actul traducerii (gr. ἑρμηνεία, în v. 20, gr. μεθερμηνεῦσαι, în v. 30) este privit ca o operație riscantă, de aceea apelul la îngăduința cititorului nu este o simplă figură retorică.

29 Secvență obscură în Bibl. 1688, datorată transpunerii literaliste: „aflaiu nu de mică învățătură asămănare." Cuvântul grecesc ἀφόμοιον, „exemplar", „copie", a pus serioase probleme de echivalare traducătorilor, căci în greaca comună este atestat doar ca adjectiv (ἀφόμοιος) cu înțelesul de bază „neasemănător". Pornind de la această valoare adjectivală a cuvântului, unii interpreți au presupus că am avea în context o referire la tipul de viață, nivelul de instrucție sau de cunoaștere a Legii etc. al evreilor din Alexandria, în comparație cu cei din Palestina. De aici echivalări contradictorii precum: *j'y découvris une vie conforme à une haute sagesse* (BJ), „am găsit o mare scădere de învățătură față de cea din Iudeea" (Radu-Gal.), „am aflat o viață întru nimic mai prejos decât a noastră" (Anania). Trecând peste o serioasă dificultate de ordin gramatical (absența în manuscrise a articolului τὸ, care ar fi fost marca sigură a substantivizării), cei mai mulți specialiști sunt de părere că ἀφόμοιον trebuie totuși socotit un substantiv, sinonim cu gr. ἀφομοίωμα, atestat la Platon cu sensul de „copie" (vezi, în special, Auvray). Sensul de „copie (a unei cărți); exemplar" este înregistrat *s.u.* ἀφόμοιος și de AB, cu trimitere precisă la pasajul nostru. De aceea, opțiunea noastră merge în această direcție, întărită și de alți interpreți: *j'ai trouvé un exemplaire de cette importante instruction* (TOB), *I came across the*

[30] Am socotit că este foarte de folos să mă îngrijesc eu însumi, cu simțul datoriei și cu toată silința, de transpunerea acestei cărți și,
[31] cu multă știință și după multe ceasuri de veghe
[32] petrecute în răstimpul [necesar]
[33] spre a o duce la bun sfârșit, să o dau la lumină
[34] [mai ales] celor care, trăind în străinătate, vor dori să fie iubitori de învățătură și,
[35] șlefuindu-și obiceiurile,
[36] să trăiască potrivit Legii.

---

reproduction of a good deal that is instructive (AB), *j'ai découvert un démarquage d'instruction qui n'est pas médiocre* (Harl, Dorival, Munnich, p. 87).

33 „să o dau la lumină": *litt.* „să o public".

Prologul al II-lea

[1] *Acest Iisus era fiul lui Sirah şi nepotul lui Iisus, tizul său. El a trăit în anii care au urmat robiei şi întoarcerii [din Babilon] şi după toţi prorocii. După cum mărturiseşte el însuşi, bunicul său Iisus a fost între evrei un om sârguincios şi foarte chibzuit, care nu numai că a adunat preceptele celorlalţi bărbaţi înţelepţi care l-au precedat, dar a şi alcătuit unele proprii, pline de înţeles şi de înţelepciune.*

[2] *Aşadar, deoarece primul Iisus a lăsat în urma sa această carte şi a plecat dintre oameni, acel Sirah, la rându-i, a lăsat-o şi el fiului său Iisus,*

Prologul al II-lea. Vezi *supra*, Introducerea. Pentru fragmentele în caractere italice, vezi „Nota asupra versiunii de faţă", din Introducere.

1 După un obicei larg răspândit la popoarele antice, nepotul purta adesea numele bunicului său. Gr. ὁμώνυμος, *litt.* „care poartă acelaşi nume", nu mai apare în alt loc în LXX; prin „tizul său" am menţinut opţiunea din Bibl. 1688. ♦ Gr. αἰχμαλωσία este termenul frecvent întrebuinţat în LXX pentru a desemna noţiunea de „sclavie" (*cf.*, de exemplu, Deut. 21,13; 28,41 etc.). În context se face referire clară la exilul babilonian. ♦ Gr. ἀνάκλησις, derivatul postverbal de la ἀνακαλέω, „a chema" (întrebuinţat în primul verset din Levitic pentru a desemna „chemarea" lui Moise de către Dumnezeu), nu mai apare în alt loc din LXX. Unul din sensurile cuvântului este cel de „chemarea spre retragere a unei trupe", ceea ce ar justifica opţiunea noastră. Căci „chemarea" la care se face trimitere este, după cum reiese de altfel şi din context, ieşirea din exilul babilonian şi întoarcerea poporului în Palestina. ♦ Gr. φιλόπονος înseamnă literal „care iubeşte efortul" şi desemnează calitatea de a fi activ, harnic, laborios; faptul că acest cuvânt, ca şi alte câteva cuvinte din Prologul secund, nu mai apare în alt loc din LXX poate fi interpretat ca o dovadă a redactării mult mai târzii a acestui text. ♦ Gr. φρόνιμος, termen pe care l-am echivalat, în funcţie de context, prin „chibzuit", „priceput" sau „cuminte", este un cuvânt-cheie din seria terminologică sapienţială, apărând frecvent în LXX, mai ales în Prov.; sinonim parţial al lui σοφός, desemnează o serie de calităţi fundamentale ale omului înţelept: prudenţa, stăpânirea de sine, simţul răspunderii, respectarea Legii divine etc. ♦ Gr. ἀπόφθεγμα, „precept", „zicere înţeleaptă", este un termen curent în greaca comună şi mai apare în LXX în Deut. 32,2 şi Iez. 13,19. ♦ Pentru termenii sapienţiali σύνεσις şi σοφία, echivalaţi aici prin „înţeles" şi „înţelepciune", vezi mai jos notele de la 1,18 şi 3,29.

2 Prin expresia „operă bine întocmită" am redat sintetic gr. ἐναρμόνιον σύνταγμα, *litt.*: „alcătuire armonioasă". Expresia „orânduială cu bună tocmeală", forjată de autorii Bibl. 1688, este obscură prin literalismul ei excesiv.

care, ocupându-se de ea, a adunat toată înţelepciunea într-o operă bine întocmită, denumind-o atât cu numele său şi al tatălui său, cât şi cu cel al bunicului, şi urmărind ca, prin numele înţelepciunii, să îndemne, cu dragoste, pe ascultător spre cercetarea acestei cărţi.

[3] *A strâns aşadar laolaltă cuvinte de înţelepciune, alegorii şi parabole, câteva vechi povestiri iubite de Dumnezeu despre bărbaţi plăcuţi lui Dumnezeu, precum şi rugăciuni şi cântări de laudă; [a mai strâns] de asemenea [relatări despre] binefacerile pe care Dumnezeu le-a dăruit poporului Său şi despre răutăţile prin care i-a pus la încercare pe duşmanii lor. Acest Iisus a fost un urmaş al lui Solomon, cu nimic mai prejos decât acela, doritor de înţelepciune şi de învăţătură, fiind şi numindu-se pe bună dreptate un erudit.*

---

3 Expresia „cuvinte de înţelepciune" (gr. λόγοι φρονήσεως) denumeşte generic toate formele de enunţ apodictic, sapienţial, între care în text sunt menţionate imediat două, „alegoria" şi „parabola". ♦ Am tradus prin „alegorie" gr. αἴνιγμα, cuvânt care mai apare în LXX la Num. 12,8 (echivalat neologistic de Mihai Moraru prin „enigmă") şi în Deut. 28,37 (loc în care Ioana Costa a preferat, prin opţiunea „cimilitură", să se menţină în tradiţie, *cf.* Bibl. 1688: „gâcitură"). ♦ Pentru gr. παραβολή, care apare în LXX mult mai frecvent (*cf.* Num. 23,7.18; 24,3. 15; Deut. 28,37; Prov. 1,6; Ecl. 1,17 etc.) şi echivalat în mod tradiţional prin „pildă" (*cf.* Bibl. 1688), am preferat transpunerea directă prin „parabolă", care are avantajul preciziei. ♦ Tot de dragul preciziei am transpus gr. ἱστορία, „relatare verbală sau scrisă", prin „povestire", căci echivalentul „istorie" din Bibl. 1688 a dobândit în timp, în limba română, o denotaţie principală care îl face ambiguu în contextul nostru. ♦ Prin „urmaş al lui Solomon" am redat în context conţinutul sintagmei gr. ὀπαδὸς τοῦ Σολομῶντος, căci formula „ucenic lui Solomon" din Bibl. 1688 ar sugera o neadecvată contemporaneitate a celor două personaje. Variantă a lui ὀπηδός, cuvântul nu mai apare la LXX şi înseamnă în greaca comună „însoţitor", „companion". Se înţelege de la sine că, trăitor în secolul al II-lea î.H., Iisus Sirah nu putea fi un „însoţitor" al regelui Solomon, ci doar un urmaş în sens larg. ♦ Inexistent în LXX, gr. πολυμαθής, „erudit", adjectiv clasic în greacă, a fost transpus literal în Bibl. 1688 prin sintagma-calc „mult învăţat".

Înțelepciunea lui Iisus Sirah

1 [1] Toată înțelepciunea este de la Domnul
și cu El rămâne ea pentru veșnicie.
[2] Nisipul mărilor, picăturile ploii
și zilele veșniciei cine le va număra?
[3] Înălțimea cerului, lărgimea pământului,
genunea și înțelepciunea cine le va cerceta?
[4] Înainte de toate a fost creată înțelepciunea,

1,1 Prima parte a cărții poate fi socotită un veritabil poem închinat înțelepciunii. Imagine centrală în discursul Siracidului, *înțelepciunea* (ebr. *hokh^{e}māh*, gr. σοφία) este un atribut al Dumnezeului transcendent și un dar făcut de Acesta oamenilor. Adesea personificată, înțelepciunea este revărsată de Dumnezeu cu dărnicie asupra întregii creații. Ocupând un loc de prim rang în sânul creației, înțelepciunea nu se identifică niciodată în discursul Siracidului cu Dumnezeu Însuși. În corelație cu pasajul similar din Prov. 8,22-31, conținutul vv. 4-5 a fost în repetate rânduri interpretat ca o referință hristologică majoră în cărțile VT. Încă din primele secole creștine, Părinți ai Bisericii precum Origen sau Tertulian au asociat imaginea Înțelepciunii divine cu persoana lui Iisus Hristos, în cadrul efortului de limpezire a naturii Fiului în raport cu Tatăl în cadrul Treimii. Identificarea Înțelepciunii cu Logosul despre care se vorbește în Evanghelia după Ioan 1,1 a contribuit la stabilirea dogmei despre caracterul increat și consubstanțial al Fiului (= Înțelepciunea/Cuvântul) în raport cu Tatăl. Această interpretare s-a impus la Conciliul de la Niceea (325 d.H.), împotriva interpretării ariene, potrivit căreia pasajul în cauză ar fi un argument în favoarea naturii create a Fiului. Pentru detalii privind semnificațiile teologice ale înțelepciunii la Ben Sirah, vezi Marböck, pp. 17-34, Pelikan, I, pp. 191-210 și Jobes, Silva, p. 25. Vezi, de asemenea, *supra*, Introducerea, § **2**. ♦ Teonimul cel mai des folosit de Siracid este „Domnul" (gr. κύριος), și mai rar „Dumnezeu" (gr. θεός). Am păstrat constant în traducere această diferențiere.

1,2 Acest verset este preluat ca atare în *Cartea tainelor lui Enoh*, 47,5.

1,4 Tema primordialității înțelepciunii în universul creat este un *topos* al textelor biblice sapiențiale, *cf.* Prov. 8,22 și urm., Iov 28,12 și urm. ♦ „înțelegerea chibzuinței": gr. σύνεσις φρονήσεως, *cf.* „înțeleagerea minții" (Bibl. 1688, Micu); sintagma combină doi termeni importanți din repertoriul sapiențial, care apar frecvent singuri. Alte soluții de traducere: *intellectus prudentiae* (Vulg.), *intelligence prudente* (TOB, BJ), *prudent*

iar înțelegerea chibzuinței e din veac.
[5] *Izvorul înțelepciunii este cuvântul lui Dumnezeu în înălțimi,*
iar căile ei sunt porunci veșnice.
[6] Rădăcina înțelepciunii cui i-a fost descoperită?
Și subtilitățile ei cine le-a cunoscut?
[7] *Știința înțelepciunii cui i s-a dezvăluit*
și marea ei experiență a vieții cine a cunoscut-o?
[8] Unul singur este înțelept, cu adevărat de temut,
așezat pe tronul Său.
[9] Domnul Însuși a creat-o
și a văzut-o, și a măsurat-o,
și a revărsat-o peste toate lucrările Sale,
[10] peste orice ființă, potrivit dărniciei Sale,

---

understanding (AB). În Luther se preferă reprezentarea separată a celor două elemente: *sein Verstand und seine Einsicht*.

1,6 Este exprimată ideea că natura profundă a înțelepciunii nu poate fi pătrunsă de mintea omenească, doar Dumnezeu stăpânind-o pe deplin. Prin „subtilități" am redat sensul central al gr. τὰ πανουργεύματα, care corespunde ebr. *ma'arūmēyhā*, „viclenie", *cf.* AB: *subtleties*. Alte opțiuni: *astutias illius* (Vulg.), *ses accomplissements* (TOB), *ses ressources* (BJ), *ihre geheimen Gedanken* (Luther). După AB, *s.u.*, gr. πανούργευμα are la forma de plural conotații pozitive. Soluția „meșterșugurile" (Bibl. 1688, păstrată la Micu și Bibl. 1914) este exactă, dată fiind semnificația în epocă a cuvântului ales. Acceptabilă și explicită apare formularea „tainicile ei puneri la cale" (Radu-Gal.). Cuvântul mai apare încă o dată, la 42,18.

1,7 Expresia „știința înțelepciunii", gr. ἐπιστήμη σοφίας, *cf. disciplina sapientiae* (Vulg.), *la science de la sagesse* (TOB, BJ) reprezintă o altă îmbinare de termeni-cheie ai repertoriului sapiențial. ♦ Gr. πολυπειρία, „experiență bogată" (*cf.* AB, *s.u.*), este un compus care mai apare în 25,6. *Cf.* „bogăția mijloacelor ei" (Radu-Gal.), *la richesse de ses voies* (BJ), *grande expérience* (TOB), *resourcefulness* (AB).

1,8 Imaginea Dumnezeului atotputernic, așezat pe tronul de slavă, reapare mai jos (43,29), ca și în alte locuri din VT (Is. 6,1; Ps. 9,5; 47,9).

1,10 Prin „orice ființă" am echivalat în mod explicit ebraismul grecesc πάσης σαρκός (*cf.* și AB: *every living thing*), tradus de unii interpreți în mod literal: *toute chair* (TOB, BJ). Această expresie se referă la toți oamenii, ideea fiind că Dumnezeu a „revărsat" (ἐξέχεεν) înțelepciunea peste toți oamenii (*cf.* Luther: *über alle Menschen*), dar „a rezervat-o" sau „a împărțit-o" (ἐχορήγησεν) în special „celor care Îl iubesc" (τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν), adică membrilor poporului lui Israel, care trăiesc potrivit Legii. ♦ Am interpretat secvența gr. κατὰ τὴν δόσιν αὐτοῦ în sensul, impus de context, „potrivit dărniciei lui (Dumnezeu)"; *cf.* și „după măsura dărniciei sale" (Radu-Gal.), *selon sa largesse* (TOB, BJ), *according to his bounty* (AB), *nach seinem Gefallen* (Luther).

și a împărțit-o celor care Îl iubesc.
Iubirea Domnului este înțelepciune slăvită,
El o împarte celor care Îl privesc.
[11] Frica de Domnul e mărire și mândrie,
și bucurie, și cunună de veselie.
[12] Frica de Domnul va înveseli inima
și va dărui bucurie, desfătare și viață îndelungată.
Frica de Domnul este un dar de la Domnul
și ea ne așază pe căile iubirii.
[13] Celui care se teme de Domnul îi va fi bine la sfârșit,

1,11 „Frica de Domnul" (gr. φόβος κυρίου) reprezintă, alături de înțelepciune, cu care este indisolubil legată, nucleul teologiei lui Ben Sirah, care este în fond atitudinea veterotestamentară de bază față de Dumnezeu (*cf.* Deut. 4,9-10; 8,5-6; Prov. 1,7; 9,10; Iov 28,28 etc.). Aceasta nu mai înseamnă spaimă fizică, ci pietate, supunere totală și iubire față de Creator, iar conținutul complex al conceptului este nuanțat, într-o succesiune imnică, în cele ce urmează, unde frica de Domnul este descrisă drept „mărire, mândrie, bucurie și cunună de veselie" (v. 11), „început al înțelepciunii" (v. 14), „plinătate a înțelepciunii" (v. 16), „cunună a înțelepciunii" (v. 18), „rădăcină a înțelepciunii" (v. 20) sau pur și simplu „înțelepciune și învățătură" (v. 27). Seria de atribute metaforice se va regăsi mai jos, 6,18 și urm., în cadrul unei exhortații către căutarea înțelepciunii. „Mărirea" sau „slava" (ebr. *kābhôdh*, gr. δόξα) și „cunună de veselie" (ebr. *'atereth tip'ereth*, gr. στέφανος ἀγαλλιάματος) trimit la natura divină a înțelepciunii. ♦ „bucurie", gr. εὐφροσύνη: desemnând în greaca homerică noțiunea de „banchet" și fiind deopotrivă numele uneia dintre grații, cuvântul este foarte frecvent întrebuințat în LXX (după Concord., peste 100 de recurențe doar în cărțile canonice), unde a ajuns să semnifice un complex moral-sapiențial conținând notele semantice de bunăstare spirituală, seninătate și fericire rezultând dintr-o viață morală și de supunere față de Dumnezeu.
1,12 „Viață îndelungată" redă compusul gr. μακροημέρευσις, atestat doar în acest loc din Sir. Conținutul cuvântului este redat perifrastic de interpreți: *longue vie* (TOB, BJ), *langes Leben* (Luther), *longitudinem dierum* (Vulg.). Vechii interpreți români au creat prin calchiere sintagma „îndelungare de viață" (Bibl. 1688), modificată de Micu în „lungime de zile"; această ultimă formulă s-a perpetuat neîntrerupt, până astăzi, la Filotei, Șaguna, Bibl. 1819, Bibl. 1936, Radu-Gal., Bibl. 1968, Anania. Mai frecvent apare în LXX verbul corespondent, gr. μακροημερεύω, ca de exemplu aici, în v. 20 sau mai jos, 3,6. Autorii versiunii siriace au în acest loc expresia „viață veșnică", ceea ce reprezintă o interpretare creștină.
1,13 Secvența 1,11-13 pune în temă două componente esențiale ale iudaismului: a) strânsa legătură între religie și comportamentul moral, în măsura în care virtutea este văzută ca rod al fricii de Domnul, și b) motivația utilitaristă a comportamentului moral, în măsura în care traiul virtuos aduce cu sine o recompensă imediată (vezi Spicq, p. 565). Trimiterea

iar în ziua sa de pe urmă el va fi binecuvântat.
[14] Începutul înțelepciunii este să te temi de Domnul
și, pentru cei credincioși, a fost creată în pântecul mamei.
[15] Între oameni și-a făcut cuib pe temelie veșnică,
urmașilor lor ea va rămâne credincioasă.
[16] Plinătatea înțelepciunii înseamnă să te temi de Domnul,
ea îi îmbată [pe oameni] cu roadele sale.
[17] Toată casa lor o va umple cu ceea ce doresc
și hambarele lor cu ce rodește ea.
[18] Cununa înțelepciunii este frica de Domnul,
cea care face să înflorească pacea și sănătatea.

---

la binecuvântarea pe care omul virtuos și cu frică de Dumnezeu o va primi la sfârșitul vieții este o conotație din LXX care lipsește din originalul ebraic: față de textul ebraic, traducerea greacă pare a manifesta în mai multe locuri credința într-o răsplată/pedeapsă după moarte (*cf.* de ex. 7,17; 21,10).

1,14 Ideea că frica de Domnul este indisolubil legată de înțelepciune este unul din motivele centrale ale doctrinei sapiențiale a Siracidului (vezi și Introducerea, § 3). ♦ „Începutul": gr. ἀρχή, cu sensul literal „început", are în LXX următoarele trei valori semantice principale (existente de altfel și în greaca comună): 1) „punct de pornire; origine" (*cf.* mai jos, 15,14 sau 39,25); 2) „partea cea mai importantă a unui lucru; temei" (*cf.* mai jos, 29,21); 3) „esență sau principiu al unui lucru" (*cf.* mai jos, 10,21 și 11,3). În versetul de față, cele trei sensuri apar toate simultan și indistinct.

1,16 „Plinătatea": gr. πλησμονή ar putea sugera aici, ca și în Lev. 25,19; 26,5, starea de sațietate alimentară, *cf.* „sațiu" (Bibl. 1688, Micu, Bibl. 1914). Cuvântul poate fi înțeles și în sensul de „belșug" (ca în Gen. 41,30). Unii interpreți renunță la conotațiile alimentare și optează pentru sensul „deplinătate" (*cf.* Radu-Gal.: „deplinătate", TOB și BJ: *plénitude*, Luther: *Fülle*). ♦ Imaginea unui Dumnezeu care „îi îmbată" (gr. μεθύσκει) pe oamenii credincioși cu roadele înțelepciunii se încadrează firesc în contextul metaforic. ♦ Pentru metafora „roadele înțelepciunii", *cf.* Prov. 8,19; 11,30.

1,17 Întregul verset pare o parafrază după Prov. 9,1-6.

1,18 Imaginea „cununii" (gr. στέφανος) ca reprezentare simbolică a ideii de „superlativ" sau „excelență" este un *topos* formal în cărțile sapiențiale ale LXX, *cf.*, de exemplu, mai jos, 25,6, dar și Prov. 17,6; 12,4; 16,31. ♦ Echivalarea tradițională prin „pace" a ebr. *șālōm*, gr. εἰρήνη, corespunde unui complex conceptual care conotează ideile de bunăstare, prosperitate, mulțumire, siguranță, seninătate, împăcare cu Dumnezeu și cu semenii. Unii interpreți încearcă să expliciteze câte ceva din aceste nuanțe: „fericirea" (Radu-Gal.), *bien-être* (BJ). ♦ Prin „sănătate" am echivalat (asemenea majorității interpreților, cf. Luther: *Heil*, BJ: *santé*, TOB: *bonne santé*) expresia grecească (puțin tautologică) ὑγίειαν ἰάσεως, *litt.* „sănătatea vindecării" (Bibl. 1688), dar, tautologic: „vindecare de însănătoșare" (Micu, Bibl. 1914).

Amândouă sunt daruri de la Domnul întru pace,
iar mândria celor care Îl iubesc pe El sporește.
19 [Domnul] a văzut-o și a măsurat-o.
Ea a revărsat știință și cunoaștere înțelegătoare
și a înălțat slava celor care o stăpânesc.
20 Rădăcina înțelepciunii este să te temi de Domnul
și ramurile ei – viață îndelungată.
21 *Frica de Domnul alungă păcatele,*
rămânând lângă noi ea abate mânia [Domnului].
22 O furie nedreaptă nu va putea fi îndreptățită,
căci pornirea spre furie a cuiva înseamnă prăbușirea lui.
23 Omul îndelung-răbdător își va păstra cumpătul până la vremea potrivită
și apoi îi va fi redată bucuria.
24 Până la vremea potrivită își va ascunde gândurile,
și buzele multora vor povesti despre priceperea lui.
25 Printre comorile înțelepciunii se află pilde ale științei,

---

1,19 Ca și σοφία, termenii ἐπιστήμη. „știință", γνῶσις, „cunoaștere" și σύνεσις, „înțelegere", „inteligență" sau „intelect", „pricepere", „iscusință" au fost moșteniți în repertoriul terminologic sapiențial al LXX din lexicul filosofic grecesc clasic. Frecvent, acești termeni-cheie apar împreună, uneori, ca aici, în combinații sintagmatice precum γνῶσις συνέσεως, *litt.* „cunoașterea înțelegerii", *cf.* BJ: *connaissance intelligente.* O dezambiguizare a expresiei la Luther: *macht die Leute verständig und klug.*
1,20 Imaginea înțelepciunii ca arbore reapare în 24,13-14.16-17, unde apar cedrul, palmierul sau vița de vie.
1,22 Primejdiile majore cauzate de iritare, de „furia nedreaptă" (gr. θυμὸς ἄδικος) sau de „pornirea spre furie" (ῥοπὴ τοῦ θυμοῦ) sunt amintite și mai jos, 27,30, ca și în alte texte sapiențiale (Prov. 10,18; 12,16; 14,29 etc.).
1,23 „îndelung-răbdător": compusul gr. μακρόθυμος, „care îndură multe", apare relativ frecvent în LXX (*cf.* Ex. 34,6; Ps. 7,12; Prov. 14,29 etc.) și este calchiat în Bibl. 1688: „cel îndelung răbdătoriu", expresie tradițională în Bibliile românești. Corespondentul ebr. este secvența *'erekh 'appayim*, *litt.* „lung la nări"; nasul era în imaginarul iudaic sediul mâniei. Echilibrul, cumpătul, reținerea și tăcerea omului înțelept sunt frecvent menționate ca valori comportamentale nu doar în VT, ci și în literatura sapiențială a egiptenilor (*cf.* Duesberg, I, pp. 113-119).
1,25 „frica de Dumnezeu": gr. θεοσέβεια, termen rar în LXX, un compus interpretat de lexicografi ca „slujire a lui Dumnezeu", sau „frică de Dumnezeu; religiozitate" (AB), sau „cult al divinității, pietate" (Bailly), *cf. piété* (BJ, TOB), *fear of the Lord* (AB). Am optat în context pentru soluția „frica de Dumnezeu", aceeași ca în Gen. 20,11 (unde

dar celui păcătos frica de Dumnezeu îi pare urâciune.
[26] Dacă dorești înțelepciune, împlinește poruncile
și Domnul ți-o va dărui.
[27] Căci înțelepciunea și învățătura înseamnă frica de Domnul,
credința și blândețea sunt încântarea Lui.
[28] Să nu fii nesupus față de frica de Domnul
și nu te apropia de ea cu inimă împărțită.
[29] Să nu fii fățarnic cu oamenii
și să-ți înfrânezi buzele.
[30] Să nu te înalți pe tine însuți,
ca să nu te prăbușești și să aduci asupra sufletului tău necinstire;
căci Domnul va da pe față cele ascunse ale tale
și te va doborî în mijlocul adunării,

θεοσέβεια corespunde ebr. *yir^{e}'ath 'Elohīm*, „frica de Dumnezeu"). Termenul mai apare încă o dată în Iov 28,28, unde corespunde ebr. *yir^{e}'ath 'Adhōnay*.

1,26-27 Avem aici unul din locurile în care ecuația „înțelepciunea – împlinirea Legii – învățătura – frica de Domnul" apare formulată cu cea mai mare claritate. ♦ Am tradus prin „încântare" gr. εὐδοκία, cuvânt care înseamnă în greacă (referitor la Dumnezeu) „bunăvoință" (ca mai jos, 2,16), dar și „mulțumire; încântare" și chiar „împlinire, satisfacție" (ca mai jos, 18,31). Alte opțiuni de traducere: *ce qu'il aime* (BJ), *son bon plaisir* (TOB), *delight* (AB). ♦ „Credința și blândețea" (ebr. *'emūnāh* și *'anāwāh*, gr. πίστις și πραότης, *cf. la fidélité et la douceur* – BJ și TOB, *trust and humility* – AB) mai apar împreună, ca atribute ale omului înțelept, în 45,4.

1,28 Expresia „cu inimă împărțită" corespunde gr. ἐν καρδίᾳ διστῇ, *litt.* „cu inima în două părți", *cf. avec un coeur double* (BJ, TOB), *with duplicity of heart* (AB), *mit falschem Herzen* (Luther). Ca desemnare metaforică a ipocriziei și minciunii, imaginea inimii scindate apare în Ps. 12/11,3, fiind lexicalizată în ebr. prin *lēbh wālēbh*, *litt.* „inimă și inimă". Ideea dedublării ca sursă a ipocriziei este exprimată și prin gr. δίγλωσσος, *litt.* „cu limba în două părți", care apare ca epitet al omului ipocrit mai jos (5,9; 6,1; 12,3). S-a arătat că, în imaginarul veterotestamentar, inima apare ca sediu al interiorității, al inteligenței și voinței libere a omului, iar limba este văzută ca simbol al omului exterior, al deciziilor și acțiunilor acestuia. În consecință, ipocrizia, dedublarea, fie a inimii, fie a limbii, reprezintă o gravă alterare a personalității umane, un păcat major (*cf.* Hadot, pp. 177-192).

1,29 Rom. „fățarnic" este echivalarea tradițională a gr. ὑποκριτής. ♦ „cu oamenii": *litt.* „în gurile oamenilor".

1,30 Pedeapsa divină pentru trufie este dezvăluirea în fața „adunării" (gr. συναγωγή) a „celor ascunse", *id est* faptele și gândurile ascunse și inavuabile pe care le are omul rău (gr. τὰ κρυπτά σου). Ideea din acest dicton reapare frecvent în VT, ca și în NT, *cf.* Iez. 17,24; Iov 22,29; Prov. 11,2; 16,18; Mt. 18,4; 23,12; Lc. 1,52; 14,11.

deoarece nu te-ai apropiat de frica de Domnul
și inima ta este plină de viclenie.

2 [1] Fiule, dacă năzuiești să-I slujești Domnului,
pregătește-ți sufletul pentru încercare.
[2] Îndreaptă-ți inima, fii neclintit
și nu te tulbura în clipa de restriște.
[3] Alipește-te de El și nu te depărta,
ca să fii mărit la sfârșitul zilelor tale.
[4] Tot ce ți se întâmplă, primește,

---

2 Îndemnurile fierbinți pe care, în acest capitol, Siracidul le adresează conaționalilor săi pentru a-i întări în credința față de Dumnezeul lui Israel pot fi privite și ca încurajări și referiri concrete la vitregia epocii (despre persecuțiile regilor elenistici la adresa evreilor vezi *supra*, Introducerea, § I). Prezentându-se ca un poem despre mărinimia divină, capitolul poartă în unele manuscrise titlul „Despre răbdare".

2,1-2 Apelativul „fiule" (gr. τέκνον), adesea la plural, „fiilor" (gr. τέκνα), este un *topos* formal al literaturii sapiențiale (*cf.* mai jos, 3,1; 4,1; 6,32 etc., dar și Prov. 2,1; 3,1 etc.), reluând formula ebraică uzuală de adresare a învățătorului către discipolii săi; expresia a fost moștenită de creștini pentru a marca raportul între preot și mirean. ♦ Ideea că, pentru a răspunde bunăvoinței divine, omul evlavios și virtuos trebuie să înfrunte diferite „ispite" sau „încercări" (gr. πειρασμόν), pregătindu-și sufletul pentru clipa de restriște (gr. ἐπαγωγή), este un element central al doctrinei deuteronomice despre răsplată (*cf.* Rankin, pp. 77 și urm.); sublinierea necesității de a accepta încercările vieții și de a vedea în ele un semn al bunăvoinței divine apare formulată și mai jos, 4,17; 6,7; 44,20. V. și Mt. 6,13 și Lc. 11,14. ♦ Verbul gr. καρτερέω, „a fi tare, neclintit" și „a îndura cu răbdare", întrebuințat aici la imperativ, definește starea de fermitate morală, *cf. sois résolu* (TOB), *arme-toi de courage* (BJ), *be... steadfast* (AB). Apare rar în LXX, dar încă o dată mai jos, 12,15. ♦ „nu te tulbura": gr. σπεύδω, „a se grăbi", „a se zori", „a se agita".

2,3 „Alipește-te": gr. κολλάω are în greacă sensul primar (despre metale) „a lipi, a suda"; ca și aici, este întrebuințat în LXX pentru a sugera indisolubila legătură între om și Dumnezeu (*cf.* Deut. 6,13; 10,20 etc.; Ps. 21,16; 24,21 etc.). *Cf.* Radu-Gal.: „lipește-te de Domnul", TOB, BJ: *attache-toi à lui*, AB: *cling to him*. ♦ Secvența gr. ἵνα αὐξηθῇς ἐπ' ἐσχάτων σου din LXX este pasibilă de interpretări, după cum verbului gr. αὐξάνω, „a crește, a mări", i se conferă o conotație concret-materială sau una spirituală. Am optat pentru o soluție neutră, dar vezi și alte soluții: „ca să crești întru cele de apoi ale tale" (Bibl. 1914), „ca să crești mereu până la sfârșitul tău" (Radu-Gal.), *tu finiras tes jours dans la prospérité* (TOB), *afin d'être exalté à ton dernier jour* (BJ), *thus will your future be great* (AB).

2,4 Prin sintagma „în necazurile umilirii tale" am încercat o reproducere cât mai exactă a gr. ἐν ἀλλάγμασιν ταπεινώσεώς σου. Dacă, în genere, gr. ἄλλαγμα înseamnă în LXX

și în necazurile umilirii tale fii îndelung-răbdător!
[5] Căci prin foc se pune aurul la încercare,
iar oamenii plăcuți [lui Dumnezeu], în cuptorul smereniei.
În boli și în sărăcie, păstrează-ți încrederea în El!
[6] Încrede-te în [Domnul] și El îți va veni în ajutor,
îndreaptă-ți căile și nădăjduiește în El!
[7] Voi, cei care vă temeți de Domnul, așteptați cu răbdare îndurarea Lui,
nu vă abateți din drum, ca să nu vă prăbușiți.
[8] Voi, cei care vă temeți de Domnul, încredeți-vă în El,
și nu va lipsi răsplata voastră.
[9] Voi, cei care vă temeți de Domnul, nădăjduiți cele bune,
bucuria veșnică și îndurarea;
căci răsplata Lui este un dar veșnic și plin de bucurie.
[10] Priviți la generațiile trecute și vedeți:
cine și-a pus nădejdea în Domnul și a fost dat de rușine?
Sau cine a rămas neclintit în frica [de Domnul] și a fost părăsit?
Sau cine L-a strigat și a rămas nebăgat în seamă?
[11] Căci milostiv și îndurător este Domnul

„preț" (*cf.* Lev. 27,10.33), aici are sensul de „vicisitudine, necaz", *cf. les vicissitudes* (BJ), *les revers* (TOB). ♦ „A fi îndelung-răbdător" este semnificația exactă a gr. μακροτυμεῖν, *cf. montre-toi patient* (BJ), *sois patient* (TOB), *be patient* (AB).

2,5 Complexul metaforic cu conținut „metalurgic" este un *topos* biblic; vezi și Is. 48,10; Prov. 17,3; 27,21; Ps. 66,10; Înțel. 3,6.

2,7 Vb. gr. ἀναμένω apare în LXX cu sensul original „a aștepta cu răbdare; a se bizui pe...", *cf. sustinete misericordiam eius* (Vulg.), *comptez sur sa miséricorde* (TOB, BJ). ♦ Prin „îndurare" am echivalat gr. ἔλεος, lat. *misericordia*, încercând o „actualizare" terminologică în raport cu tradiționalul „milă" (Bibl. 1688, Micu etc.).

2,8 Gr. πταίσῃ prezintă dificultăți de echivalare; am optat pentru „a lipsi", dar *cf.* și *votre récompense ne saurait faillir* (BJ), *votre récompense ne vous fera pas défaut* (TOB), *your reward will not be lost* (AB).

2,9 Pluralul din formula εἰς ἀγαθά trimite la bunurile terestre, *cf.* „ceale bune" (Bibl. 1688), *good things* (AB), *prospérité* (TOB). O interpretare mai nuanțată: *ses bienfaits* (BJ). Sintagma gr. εἰς εὐφροσύνην αἰῶνος, *litt.* „spre veselia veacului" (Bibl. 1688), *cf. la joie perpétuelle* (TOB), *la joie éternelle* (BJ), trimite însă spre o componentă spiritual-eshatologică. ♦ Ultima parte a versetului, existentă doar în unele manuscrise, pare o glosă târzie, prin care se explicitează și se subliniază conținutul răsplății divine: viața veșnică.

2,11 Pentru Dumnezeu atributele „compasiunii" (gr. οἰκτίρμων) și „îndurării" (gr. ἐλεήμων) sunt centrale, *cf.* Ex. 34,6; Ps. 86,5; 103,8; Iov 4,6-7 etc.

şi iartă păcatele şi ne mântuieşte în clipa de restrişte.
[12] Vai de inimile fricoase şi de mâinile neputincioase,
vai de păcătosul care umblă pe două cărări!
[13] Vai de inima slabă, deoarece nu are încredere
şi de aceea nu va găsi ocrotire!
[14] Vai de voi, cei care v-aţi pierdut răbdarea!
Şi ce veţi face când vă va cerceta Domnul?
[15] Cei care se tem de Domnul nu vor fi nesupuşi faţă de cuvintele Lui
şi cei care Îl iubesc vor păzi căile Lui.
[16] Cei care se tem de Domnul caută bunăvoinţa Lui
şi cei care Îl iubesc se îndestulează din Lege[a Lui].
[17] Cei care se tem de Domnul îşi pregătesc inimile
şi în faţa Lui îşi smeresc sufletele.
[18] Să cădem în mâinile Domnului
şi nu în mâinile oamenilor,
căci pe cât e măreţia Lui
tot atât este şi îndurarea Lui.

2,12 Pentru conotaţiile negative ale duplicităţii (aici: „pe două cărări" = gr. ἐπι δύο τρίβους), vezi *supra*, nota 1,28. „A umbla pe două cărări" poate semnifica şi lipsă de fermitate în credinţa faţă de Domnul.
2,14 Redat de noi prin „răbdare" (*cf.* Luther: *Geduld*), gr. ὑπομονή are şi conotaţiile de „rezistenţă, persistenţă, îndrăzneală, perseverenţă", *cf. l'endurance* (BJ), *persévérance* (TOB), şi chiar „speranţă", *cf. hope* (AB). ♦ Redat în mod tradiţional în română prin „a cerceta" (Anania) sau „a cerca" (Bibl. 1688), vb. gr. ἐπισκέπτομαι a căpătat în LXX un sens relativ precis, desemnând cel mai adesea „vizita" pe care Dumnezeu o face poporului ales, pentru a constata respectarea prescripţiilor Legii (*cf.*, de ex., Gen. 21,1; 50, 24; Ex. 30,16 etc.), dar şi pentru a-i veni în ajutor (*cf.* Ex. 4,31; Soph. 2,7).
2,15-16 Iubirea faţă de Domnul ca act de credinţă este un element comun iudaismului şi creştinismului. ♦ Pentru valorile semantice ale gr. εὐδοκία, tradus aici prin „bunăvoinţă", vezi *supra*, nota 1,27. Pentru sensul în context *cf.* şi *cherchent à lui plaire* (BJ), *recherchent son bon plaisir* (TOB), *seek to please him* (AB). ♦ Autorul identifică aici frica şi ascultarea de Dumnezeu cu iubirea dezinteresată faţă de El, idee comună apoi iudaismului şi creştinismului.
2,17 „Umilinţa" sau „smerenia" (subst. gr. ταπείνωσις, adj. ταπεινός sau vb. ταπεινόω apar de zeci de ori în LXX) este una din componentele imperative ale atitudinii omului faţă de Dumnezeu, valoare comună iudaismului şi creştinismului.
2,18 Gr. μεγαλωσύνη apare pentru prima dată în LXX şi desemnează ideea de „majestate, grandoare, măreţie", fiind folosit mai ales cu referire la gloria divină (*cf.* Deut. 32,2; 2Rg. 7,21 etc.). Alte opţiuni: *magnitudinem eius* (Vulg.), *sa majesté* (BJ), *sa grandeur* (TOB), *his majesty* (AB).

3 [1] Fiilor, ascultați-mă pe mine, tatăl vostru,
și faceți astfel, ca să fiți mântuiți!
[2] Căci Domnul îl preamărește pe tată în fața copiilor
și întărește judecata mamei asupra fiilor ei.
[3] Cel care-și cinstește tatăl își ispășește păcatele,
[4] și este asemenea celui ce strânge comori cel care-și preamărește mama.
[5] Cel care-și cinstește tatăl își va găsi bucuria în copiii săi
și-n ziua rugăciunii sale va fi ascultat.
[6] Cel care-și preamărește tatăl va avea viață îndelungată
și cel care se supune Domnului va dărui odihnă mamei sale.
[7] *Cel care se teme de Domnul își cinstește tatăl*
și ca pe niște stăpâni va sluji pe părinții săi.
[8] În faptă și în cuvânt cinstește-l pe tatăl tău,
ca să vină asupra ta binecuvântarea lui;

3,1 Ziegler propune, în loc de gr. ἐμοῦ, „pe mine", lectura ἐλεγμὸν, „mustrare, îndrumare, poruncă", astfel încât, reconstituit, începutul versetului apare astfel: ἐλεγμὸν πατρὸς ἀκούσοτε, τέκνα, „îndrumarea părintelui să o ascultați, fiilor", ceea ce se potrivește și interpretării din Vulg.: *iudicium patris audite, filii*, ca și celei din Hexapla, unde, în loc de gr. ἐλεγμὸν, „îndrumare" , apare gr. κρῖμα, „judecată" (după ebr. *miṣ^{e}pāth*). Conjectura a fost acceptată în AB: *children, pay heed to a father's right*. ♦ Respectul și supunerea totală față de părinți reprezintă unul dintre fundamentele eticii veterotestamentare, *cf.* Ex. 21,17, Lev. 20,9, Deut. 5,16 etc. ♦ Prezența în context a gr. σωθῆτε, „să fiți mântuiți", este considerată de unii comentatori drept rezultat al unei interpolări creștine, căci în versiunea siriacă (*Peshitta*) apare aici verbul „a trăi". De regulă însă, vb. gr. σωθῆναι, „a fi salvat, mântuit", din LXX corespunde ebr. *liḥyōth*, „pentru a trăi".
3,2 „în fața copiilor": se poate înțelege și „asupra copiilor" sau „în copii". ♦ „judecata": în sens de „autoritatea".
3,4 Vb. gr. ἀποθησαυρίζω, „a strânge comori", apare doar aici în LXX și reapare în NT la 1Tim. 6,19.
3,6 Pentru conținutul expresiei „a avea viață îndelungată" (gr. μακροημερεύω), *cf. supra*, nota 1,12. O viață îndelungată era privită de un evreu pios ca semn al bunăvoinței divine. ♦ „va dărui odihnă": gr. ἀναπαύω are nuanța odihnei care împrospătează.
3,7 Cuvintele „stăpân" (gr. δεσπότης) și „a sluji" (gr. δουλεύειν), întrebuințate de regulă cu privire la raporturile dintre stăpân și sclav sau dintre Dumnezeu și oameni, i-au făcut pe unii să dea o interpretare juridică secvenței, ca referire la dreptul absolut al părinților asupra copiilor.
3,8 Începând din acest punct și până la 16,24, se desfășoară unul dintre cele mai ample pasaje din manuscrisele originalului ebraic, găsite la Cairo în 1896 (vezi Introducerea, § 7). ♦ Supravalorizarea binecuvântării părinților (gr. εὐλογία) este încă una dintre pietrele unghiulare ale eticii veterotestamentare, *cf.* Gen. 9,27; 28,1 etc.

[9] căci binecuvântarea tatălui întăreşte casele fiilor,
iar blestemul mamei le smulge din temelii.
[10] Să nu cauți mărire în necinstirea tatălui tău,
căci necinstirea tatălui tău nu este pentru tine mărire.
[11] Într-adevăr, mărirea unui om [vine] din cinstirea tatălui său,
iar o mamă disprețuită [înseamnă] ruşine pentru copiii ei.
[12] Fiule, să fii sprijin tatălui tău la bătrânețe
şi să nu-l mâhneşti în timpul vieții lui.
[13] Chiar dacă-şi va pierde înțelegerea, să fii îngăduitor cu el
şi să nu-l batjocoreşti pentru că tu eşti plin de vigoare.
[14] Căci milostenia către tată nu va fi dată uitării
şi-n locul păcatelor tale ți se va înălța casă nouă.
[15] În ziua ta de restriște [Domnul] Îşi va aduce aminte de tine:
ca gheața pe vreme frumoasă, aşa se vor topi păcatele tale.
[16] Asemenea unui hulitor e cel care-şi părăseşte tatăl
şi este blestemat de Domnul cel care-şi necăjeşte mama.
[17] Fiule, săvârşeşte cu blândețe faptele tale,

3,9 Metafora arhitectural-urbană din acest verset reprezintă o adaptare a traducătorului în greceşte a textului, căci în originalul ebraic avem o metaforă de tip botanic-agricol: „Căci binecuvântarea tatălui înrădăcinează [familia], iar blestemul mamei dezrădăcinează ce este sădit."

3,10-11 Pasajul conține ideea solidarității între tată şi fiu în privința reputației, idee pe care o regăsim şi în tragedia clasică, de exemplu în *Antigona* lui Sofocle (703-704).

3,14 „Milostenia" sau darul cu virtuți expiatorii (gr. ἐλεημοσύνη) corespunde în Hebr. subst. *ṣ'dhāqāh*, *litt.* „dreptate"; în sensul VT aceasta desemnează poziționarea corectă a omului față de Dumnezeu. păzirea poruncilor. ♦ Ultima parte a versetului (Bibl. 1688, *litt.*: „în locul păcatelor, să va zidi lângă tine") este obscură. în special din cauza vb. gr. προσανοικοδομέομαι, un *hapax legomenon* în LXX, glosat de lexicografi prin definiții precum: *rebâtir auprès. édifier à côté* (Bailly, *s.u.*) sau *to be added for edification* (LSJ, *s.u.*). Corespondentul ebraic este mai explicit: „ea va fi pentru tine ca o jertfă pentru păcat" (*cf.* AB: *it will serve as a sin offering*). Alte soluții: „în locul păcatelor se va zidi casa ta" (Bibl. 1914), „în pofida păcatelor, casei tale îi va merge bine" (Radu-Gal.). *à la place de tes péchés, elle sera pour toi une maison nouvelle* (TOB), *et, pour tes péchés, elle te vaudra réparation* (BJ).

3,16 Interpretarea neglijenței față de părinți drept o blasfemie şi un mare păcat este puternic subliniată în creştinism, *cf.* Mt. 15,4-6, Mc. 7,10-13.

3,17 Gr. πραΰτης, „blândețe, îngăduință", corespunde ebr. *'anāwāh*, care înseamnă, pe lângă „blândețe", şi „modestie, smerenie". Desemnată de regulă în LXX prin gr. ταπείνωσις, smerenia este în tradiția veterotestamentară un concept etic central. La Sirah, smerenia presupune în primul rând supunere totală față de Dumnezeu şi respectul scrupulos față

și vei fi iubit de omul plăcut [lui Dumnezeu].
18 Cu cât ești mai mare, cu atât mai mult să te smerești
și vei găsi har înaintea Domnului.
19 *Mulți sunt oamenii semeți și preamăriți,*
dar celor smeriți le dezvăluie El tainele Sale.
20 Căci mare este puterea Domnului
și El este preamărit de cei smeriți.
21 Cele prea grele pentru tine nu le cerceta
și nu scruta cele ce sunt peste puterile tale.
22 La cele ce ți-au fost poruncite, la acelea gândește-te,
căci nu ai nevoie de cele ascunse.
23 Nu-ți da silința în lucruri care-ți sunt de prisos,
oricum ți s-a arătat mai mult decât poate cuprinde înțelegerea oamenilor.
24 Căci mulți au fost duși în rătăcire de o părere greșită

---

de prescripțiile Legii, dar implică și dimensiuni precum respectul față de sine și față de ceilalți (mai ales față de părinți), îngăduința pentru cei slabi sau nevoiași, răbdare, modestie, toleranță. ♦ În Hebr. formularea este diferită: „Fiule, să te porți cu smerenie în zilele tale de bunăstare, și vei fi mai iubit decât cel care face daruri."
3,18 Ideea că cei puternici și bogați sunt cu atât mai datori să se umilească în fața lui Dumnezeu și a oamenilor a fost asumată și de creștini, *cf.*, între altele, Mt. 23,12 și 1Pt. 5,5-6.
3,20 În Hebr. formularea este diferită: „Căci mare este îndurarea lui Dumnezeu, iar taina Sa El o dezvăluie celor smeriți."
3,21-24 Pasaj extrem de important pentru înțelegerea nuanțată a raporturilor între valorile iudaice tradiționale și mentalitățile și comportamentul intelectual elenistic. Spicq, p. 581, atrage atenția că avertismentul formulat de Sirah cu privire la primejdiile ogoliului intelectual și ale curiozității excesive nu este întâmplător. În epocă, speculațiile cosmogonice și teologice erau larg răspândite printre grecii păgâni, exercitând o redutabilă forță de atracție asupra multor evrei. Sirah se arată îngrijorat de riscul alterării purității doctrinare la impactul cu universul conceptual al filosofiei și științei grecești. De aceea, în context, este încă o dată subliniată supremația valorilor tradiționale: înțelepciunea, smerenia, credința, respectul față de Lege și frica de Domnul.
3,22 Expresia „cele ascunse" (gr. τὰ κρυπτά) trimite fie la structura aporetică a unora dintre raționamentele filozofiei grecești, fie la componenta inițiatică a unora dintre curentele gnostice din gândirea elenistică.
3,24 În Hebr. conotațiile polemice la adresa elenismului sunt mai puțin intense: „căci numeroase sunt părerile fiilor oamenilor." ♦ Prin „părere greșită" am tradus gr. ὑπόληψις (*cf.* TOB: *spéculations*, AB: *speculations*), iar prin „presupunere rea" am încercat să reproducem conținutul gr. ὑπόνοια πονηρά (*cf.* TOB: *imagination perverse*, AB: *misleading fancies*), ambele expresii grecești, puternic conotate negativ, desemnând ipostaze perverse ale gândirii speculative.

şi o presupunere rea le-a abătut gândirea.
25 *Cine nu are pupile este lipsit de lumină,*
iar cine nu are parte de cunoaştere să nu susţină [că ar avea-o].
26 Inima împietrită va sfârşi rău până la urmă,
iar cel care iubeşte primejdia va pieri în ea.
27 Inima împietrită va fi împovărată de suferinţe
şi păcătosul va aduna păcate peste păcate.
28 Pentru nenorocirea celui trufaş nu este leac,
căci buruiana răutăţii a prins în el rădăcină.
29 Inima celui care înţelege cugetă asupra unei pilde
şi o ureche ce ascultă este dorinţa înţeleptului.
30 Focul înteţit îl stinge apa,
iar milostenia şterge păcatele.
31 Cine răspunde prin binefacere se gândeşte la cele viitoare
şi în clipa prăbuşirii va găsi sprijin.

3,26 Reluată şi în v. următor, expresia „inimă împietrită", după gr. καρδία σκληρά corespunde ebr. *lēbh kābhēdh*, literal: „inimă grea", care apare şi în Ex. 7,14 şi 8,28, unde desemnează starea psihică a Faraonului, insensibil la cererea poporului ales de a fi eliberat; aici semnifică autosuficienţa orgoliului intelectual în opoziţie cu smerenia şi supunerea faţă de Dumnezeu, denumită prin expresia „inimă ascultătoare" (ebr. *lēbh şōmēa'*). ♦ Al doilea stih în ebr.: „Cel care iubeşte plăcerile va fi târât de ele."
3,28 Potrivit teologiei deuteronomice, păcătosul îşi primeşte pedeapsa în această viaţă. Omul orgolios sau obraznic (gr. ὑπερήφανος, ebr. *lēṣ*, „batjocoritor; arogant, trufaş") este grav afectat în integritatea persoanei sale, ca şi cum ar fi un bolnav incurabil; *cf.* şi mai jos, 8,11 şi 13,1. Componenta maladivă a orgoliului este mai clar exprimată în Hebr.: „Să nu încerci să vindeci boala celui obraznic, pentru el nu există vindecare, căci suferinţa lui este pricinuită de o plantă rea."
3,29 „inima": *cf.* nota la 1,28. ♦ Adj. gr. συνετός, „inteligent", „care înţelege", „priceput", „iscusit", termen important al repertoriului sapienţial, în corelaţie cu subst. σύνεσις, „înţelegere", „inteligenţă", „iscusinţă", este redat în tradiţia românească de text prin „înţelegător", respectiv „înţelegere". ♦ Gr. διανοηθήσεται (pe care l-am echivalat prin „cugetă") reflectă cu aproximaţie conţinutul ebr. *yābīn*, „discerne, „apreciază": omul inteligent ştie să preţuiască o „pildă" subtilă (gr. παραβολή). ♦ „o ureche ce ascultă": se referă la un auditoriu avizat.
3,30 Pentru înţelesurile milosteniei, *cf. supra*, nota la 3,14.
3,31 În Hebr. formularea este mai directă: „cel care face binele îl va regăsi în calea sa." ♦ Am optat pentru „binefacere" pentru a echivala gr. χάρις, orientându-ne după context (*cf.* şi BJ şi TOB: *bienfaits*), cu toate că acest concept complex are şi conotaţiile de „blândeţe, bunătate; farmec". În alte locuri, χάρις poate însemna chiar „recunoştinţă", „mulţumire" (ca în 8,19; 12,1) sau „plecăciune, compliment" (ca în 20,13).

4 [1] Fiule, să nu-l lipseşti pe omul sărac de mijloace de trai
şi să nu faci să tânjească ochii celui nevoiaş.
[2] Să nu-l mâhneşti pe cel flămând
şi să nu-l superi pe om în strâmtorarea lui.
[3] Inima supărată să nu o mai tulburi [şi tu]
şi să nu-l faci să tânjească pe cel nevoiaş după darul [tău].
[4] Să nu-l alungi pe cel care te roagă la nevoie
şi să nu-ţi întorci faţa de la cel sărac.
[5] De la cel nevoiaş să nu-ţi întorci privirea
şi să nu-i dai prilej omului să te blesteme.
[6] Căci, dacă acesta te blestemă în amărăciunea sufletului său,
rugăciunea îi va fi ascultată de Cel care l-a creat.
[7] Fă-te iubit în adunare

4,2 „cel flămând": gr. ψυχὴ πεινῶσα, *litt.* „suflet flămând", echivalează conţinutul ebr. *nepheş haţērāh*, „suflet aflat în nevoie". Despre sensul „persoană, cineva" al ebr. *nepheş*, „suflet", *cf.* Lev. 2,1 (nota). Transpunerea mecanică a ebr. *nepheş* prin gr. ψυχή este unul dintre cele mai expresive exemple de transfer semantic din ebraică în greaca Septuagintei. Într-adevăr, ebr. *nepheş*, pe lângă sensul generic „suflet" şi cel, foarte frecvent, de „cineva", „persoană", mai apare în VT şi cu alte valori semantice lexicale precum „vieţuitoare" (*cf.* Gen. 2,7), „viaţă" (Ex. 21,23), „conştiinţa interioară a unei persoane" (Ps. 42,5), „sediu al pasiunilor" (Is. 58,10), „patimă; dorinţă" (ca mai jos, 6,4) sau pronominale: „eu" (Gen. 49,6), „tu" (Is. 43,14), „el" (Ps. 25,13), „noi" (Ps. 124,7), „ei" (Is. 46,2) sau chiar „tu însuţi" (mai jos, 10,28).
4,4 Formulări asemănătoare găsim în Prov. 19,17, dar şi la Mt. 5,42, căci datoria de solidaritate faţă de cei săraci este o componentă centrală atât a eticii iudaice, cât şi a celei creştine. Subliniind în mod repetat datoria celor înstăriţi de a-i ajuta şi proteja pe cei săraci, Sirah nu condamnă bogăţia în sine, ci doar avariţia, insensibilitatea şi nepăsarea. În comparaţie cu această codificare a solidarităţii comunitare la evrei, Spicq, p. 588, constată că grecii considerau sărăcia ca o pedeapsă divină, mentalitatea lor fiind atât de diferită de cea iudaică, încât, după cum menţionează Platon în *Legile*, II, un atenian a propus la un moment dat aprobarea unei legi prin care săracii să fie condamnaţi la exil.
4,6 În Prov. 14,31 oprimarea celui sărac este prezentată ca o blasfemie la adresa Creatorului. ♦ Pentru desemnarea teonimului „Creatorul" (aici, gr. ὁ ποιήσας, „Cel care l-a creat") termenul tradiţional românesc este cel de „Ziditor".
4,7 „Adunarea" (gr. συναγωγή, ebr. *'ēdhāh*) reprezintă totalitatea membrilor comunităţii. ♦ Expresia gr. προσφιλῆ... σεαυτὸν ποίει, „fă-te iubit", reapare în 20,13. ♦ „Cel mai mare" (gr. μεγιστάν) este întrebuinţat generic pentru noţiunea de „şef, căpetenie". În Hebr. şi în cele mai multe manuscrise ale LXX, cuvântul apare aici la singular, fapt care ar trimite către membrii aristocraţiei evreieşti, văzuţi ca indivizi. Unele manuscrise

şi înaintea celui mai mare smereşte-ţi capul.
[8] Apleacă-ţi urechea către cel sărac
şi întoarce-i cu blândeţe cuvintele de întâmpinare.
[9] Scoate-l pe cel prigonit din mâinile prigonitorului
şi nu fi lipsit de curaj când vei împărţi dreptatea.
[10] Fii ca un tată pentru orfani
şi ca un soţ pentru mama lor;
vei fi astfel ca un fiu al Celui Preaînalt
şi El te va iubi mai mult decât mama ta.
[11] Înţelepciunea îi înalţă pe fiii săi
şi are grijă de cei care o caută.
[12] Cine o iubeşte iubeşte viaţa,
cei care se trezesc în zori pentru ea se vor umple de bucurie.

---

greceşti, ca şi *Peshitta*, au însă pluralul, aşa încât a fost formulată părerea că „la Ierusalim nu exista un singur conducător, ci o *gerousia* sau adunarea notabilităţilor, care va deveni cunoscută mai târziu cu numele Sanhedrin" (Box, Oesterly, p. 328).

4,8-10 Aici, ca şi *infra*, 35,15-22, sunt menţionaţi împreună membrii vitregiţi de soartă ai comunităţii (săracii, oprimaţii, văduvele, orfanii), care se bucurau de protecţia specială a Legii (*cf.* Deut. 24,17-22; Lev. 19,9-10; 23,22 etc.).

4,8 Cu semnificaţia „a fi sensibil la...", expresia „Apleacă-ţi urechea", gr. κλίνον τὸ οὖς σου, este un ebraism biblic, preluat ca atare în tradiţia românească: „pleacă-ţi la sărac ureachea" (Bibl. 1688). ♦ Formulând ἀποκρίθητι αὐτῷ εἰρηνικὰ ἐν πραΰτητι, traducătorul grec a redat literal Hebr.: *haşībhēhū şālōm*, ca şi cum ar fi ignorat faptul că *şālōm*, „pace", era în ebraică formula uzuală de salut. Literalismul grevează cele mai vechi versiuni româneşti: „răspunde lui de pace cu linişte" (Bibl. 1688).

4,9 Prin „a fi lipsit de curaj" am reprodus compusul gr. ὀλιγοψυχέω, „a fi laş", *litt.* „a avea suflet mic", *cf.* Bibl. 1688: „să nu fii slab de inimă".

4,10 „mama lor": Hebr. are: „văduve". În etica veterotestamentară, văduva şi orfanul se aflau sub protecţia directă şi nemijlocită a lui Dumnezeu (*cf.* Ex. 22,21-23; Deut. 24,17). ♦ „vei fi... ca un fiu al Celui Preaînalt": Hebr. are „Dumnezeu te va numi fiu". Traducătorul LXX atenuează din scrupul teologic. Prezentarea lui Dumnezeu ca Tată este un *topos* biblic central în NT, dar se întâlneşte şi în VT, ca Părinte al poporului, iar în textele târzii, chiar al omului credincios (*cf.* şi 23,1. 4; 51,10, dar şi Deut. 32,6; Prov. 3,12 etc.). ♦ Teonimul gr. ὕψιστος, un superlativ (*cf.* Vulg.: *Altissimus*), redat în mod tradiţional în româneşte prin „cel Preaînalt" (*cf.* Bibl. 1688: „cel Preaînălţat"), apare foarte frecvent în LXX: Gen. 14,18; Num. 24,16; Deut. 32,8 etc.

4,11 În LXX, vb. ἀνύψωσεν, „înalţă", are conotaţia de „elevare spirituală, înnobilare"; Hebr. are „educă". ♦ Definirea metaforică a oamenilor înţelepţi drept „fii" (ebr. *bānēyhā*, gr. υἱοί) ai înţelepciunii reapare la Lc. 7,35; expresia pare să fie un ecou din limba egipteană (*cf.* Couroyer, 1975, *passim*).

13 Cine o stăpâneşte va moşteni mărire
şi oriunde se va duce, Domnul îl va binecuvânta.
14 Închinătorii ei Îi slujesc Celui sfânt
şi Domnul îi iubeşte pe cei care o iubesc.
15 Cine ascultă de ea va judeca neamuri
şi cine se apropie de ea va locui în siguranță.
16 Dacă se încrede în ea, o va moşteni pe de-a-ntregul,
iar urmaşii săi o vor stăpâni mereu.
17 Căci, la început, va merge cu el pe căi întortocheate,
frică şi cutremur va aduce asupra lui;
şi-l va chinui cu mustrarea ei
până când va căpăta încredere în sufletul lui;
şi-l va pune la încercare prin îndreptările ei.
18 Şi iarăşi se va întoarce la el pe cale dreaptă, îl va bucura
şi-i va dezvălui cele ascunse ale ei.
19 Dacă însă el va rătăci, îl va părăsi

4,14 Avem aici o nouă formulare a identității între înțelepciune şi frica de Domnul (*cf. supra*, 1,11). ♦ În LXX, sunt folosite două verbe, λατρεύω, „a adora", şi λειτουργέω, „a sluji", pentru a reda în context sensul vb. *ŞWT*, „a sluji", verb cu accentuate conotații ritualice (*cf.* Deut. 10,8; 17,12; 21,5).
4,15 În Hebr. înțelepciunea personificată vorbeşte de aici şi până în v. 19 la pers. I. ♦ „va judeca neamuri": Hebr. are „va judeca cu dreptate". Imaginea omului înțelept şi drept ca judecător al popoarelor se regăseşte în Înț. 3,8, dar şi în NT, de ex. la 1Cor. 6,2 şi Apoc. 3,21; 20,4.
4,16 Acest verset lipseşte din Hebr.
4,17 Formularea din Hebr. este mai simplă şi mai precisă: „Căci voi merge alături de el ca o străină, şi mai întâi îl voi supune la încercări, până când mintea lui va fi plină de mine." Ideea că Dumnezeu îi pune la încercare pe cei aleşi apare frecvent în VT, *cf.*, de ex., Gen. 22,1; Ex. 15,25; Deut. 8,2 etc. Este însă straniu că sunt folosite aici, cu referire la raporturile între înțelepciune şi omul ales de ea, aceleaşi două cuvinte întrebuințate în Ex. 15,16 pentru a sugera sentimentul de teroare pe care trebuia să îl aibă canaanenii la apariția poporului ales: „spaimă şi cutremur" (gr. φόβον καὶ δειλίαν, *cf.* BJ: *crainte et tremblement*, BJ: *la crainte et l'effroi*). ♦ „mustrarea": gr. παιδεια înseamnă „educație", „(bună) creştere dată cuiva", dar şi „dojană" şi chiar „pedeapsă educativă".
4,18 „cele ascunse": ideea că înțelepciunea deține „taine" (ebr. *mis'tārīm*, gr. τὰ κρυπτὰ) pe care le dezvăluie doar celor aleşi este un *topos* al literaturii sapiențiale (*cf.* mai jos, 39,2-3, dar şi Iov 11,6 şi Dan. 2,20-22).
4,19 În Hebr. formularea este diferită: „Dacă se depărtează de mine, îl voi părăsi şi îl voi lăsa pe seama tâlharilor." Pasajul originar se lămureşte printr-o secvență din Ier. 49,7-11,

și-l va lăsa în seama prăbușirii lui.
[20] la seama la vremea potrivită, păzește-te de rău
și nu te rușina de tine însuți.
[21] Pentru că este o rușine care duce în păcat
și este o rușine [care înseamnă] mărire și har.
[22] Să nu fii părtinitor cu tine însuți
și să nu te rușinezi, spre prăbușirea ta.
[23] Să nu-ți înfrânezi vorbirea atunci când e nevoie de ea,
și să nu-ți ascunzi înțelepciunea,
[24] căci prin vorbire se face cunoscută înțelepciunea,

---

unde cei care și-au pierdut înțelepciunea sunt pedepsiți de Domnul prin trimiterea unor jefuitori. ♦ „în seama": *litt.* „în mâinile" – semitism.

4,20 „Ia seama la vremea potrivită": gr. συντήρεσον καιρόν, *litt.* „respectă termenul", după ebr. *'ēt ṣ^{e}mōr*, *cf.* Anania: „urmărește prilejul cel bun". Alți interpreți preferă o explicitare a sensului, *cf.* BJ: *tiens compte des circonstances*, TOB: *observe les circonstances*. ♦ Paza de „ceea ce este rău" (ebr. *ra'*, gr. ἀπὸ πονηροῦ) este o trimitere transparentă la răul moral reprezentat de compromisurile pe care mulți evrei le făceau în epoca elenismului (vezi Introducerea). ♦ „nu te rușina de tine însuți": *litt.* „de sufletul tău"; „rușinea de sine" reprezintă o aluzie probabilă la tentația unor evrei cultivați de a-și ascunde sau disimula specificitatea iudaică în mediile elenistice unde trăiau ca minoritari.

4,21 „Rușinea care duce în păcat" este rușinea de propria identitate iudaică, iar rușinea care aduce „mărire și har" este pocăința, recunoașterea păcatelor proprii. În 41,16-22, Sirah oferă o lungă listă cu lucrurile de care un evreu credincios ar trebui să se rușineze: desfrâul, minciuna, infamia, nedreptatea, furtul, grosolănia, indiscreția etc.

4,22 În LXX, versetul este obscur, transpus literal prin „Să nu iai obraz asupra sufletului tău și să nu te rușinezi de cădeare" (Bibl. 1688). De aici diversitatea interpretărilor: BJ: *Ne sois pas trop sévère pour toi-même et ne rougis pas pour ta perte*; TOB: *Ne fais pas mauvais visage à toi-même, n'aie pas honte au point de tomber*; AB: *Show no favoritism to your own discredit; let no one intimidate you to your own downfall.* Cauza neînțelegerii este confuzia între sensul literal „a lua fața" al ebr. *NS' pānîm* și sensul real, contextual, al acestei expresii, acela de „a fi părtinitor". Această expresie calchiată de LXX după Hebr. o regăsim în Lev. 19,15, dar și mai jos, 35,13 și 42,1. ♦ „Prăbușirea" (gr. πτῶσις) la care se face trimitere în ultima parte a versetului este păcatul de a-ți ascunde identitatea iudaică în mediul elenistic ostil, v. *supra*, 4,21.

4,23-24 Îndemn tranșant spre afirmarea cu curaj a credinței iudaice în fața străinilor. „Înțelepciunea" și „învățătura" cuprind elementele Legii și ale tradiției, care trebuie apărate public „când este nevoie" (gr. ἐν καιρῷ χρείας), adică atunci când aceste valori sunt contestate, depreciate sau chiar amenințate, cum se întâmpla în epocă, prin persecuțiile regilor seleucizi. ♦ „(când este) nevoie": gr. χρείας; unele manuscrise au σωτηρίας, „(când e spre) izbăvire".

iar învățătura prin cuvântul limbii.
25 Să nu vorbeşti împotriva adevărului,
dar să te ruşinezi de lipsa ta de învățătură.
26 Să nu-ți fie ruşine să-ți mărturiseşti păcatele
şi nu te împotrivi curgerii râului.
27 Să nu te înjoseşti în fața omului nebun
şi nu fi părtinitor cu cel puternic.
28 Până la moarte să te lupți pentru adevăr
şi Domnul Dumnezeu se va lupta pentru tine.
29 Să nu fii îndrăzneț în vorbă,
dar leneş şi delăsător în fapte.
30 Să nu fii ca un leu în casa ta
şi [nici] bănuitor față de slujitorii tăi.
31 Mâna ta să nu fie deschisă la luat
şi strânsă când e vorba de dat înapoi.

5 1 Să nu te bizui pe averile tale
şi să nu spui: „Acestea îmi sunt de ajuns!"

4,25 „A vorbi împotriva adevărului" înseamnă a contrazice prescripțiile Legii. Adevărul este în tradiția iudaică sinonim cu Dumnezeu (Box, Oesterly, p. 330, citează un pasaj din Talmud în care se spune că „Adevărul este numele lui Dumnezeu"). Vezi şi spusele Mântuitorului la In. 14,6: „Eu sunt calea, adevărul şi viața."
4,27 În Hebr. formularea diferă: „Să nu stai alături de un judecător nedrept, căci vei judeca împreună cu el după bunul lui plac." ♦ „Omul nebun" (ebr. *nābhal*, gr. μωρός) este aici apostatul de la Legea lui Moise.
4,28 În Hebr., fraza continuă cu secvența: „nu te arăta fățarnic şi nu cleveti cu limba ta."
4,30 Verset obscur atât în Hebr., cât şi în LXX. Gr. φαντασιοκοπῶν, pe care l-am tradus prin „bănuitor", este un participiu al vb. φαντασιοκοπέω, un *hapax legomenon* atestat doar în acest loc din Sirah şi aproximat semantic de lexicografi prin „a se lăsa pradă fanteziilor, himerelor" (*cf. se frapper d'imagination, se tourmenter de chimères, se repaître d'illusions* – Bailly, *s.u.*). Alte interpretări: *Ne sois pas un lion dans ta maison et un poltron parmi tes serviteurs* (TOB); *Ne sois pas un lion à la maison et un poltron avec tes serviteurs* (BJ); *Be not a lion at home, nor sly and suspicious with your servants* (AB).
5,1 Nocivitatea orgoliului bazat pe avere este denunțată şi în Deut. 8,17-18, ca şi în Ps. 62/61,11-12. De asemenea, la Lc. 12,15 şi urm. şi la 1Tim. 6,17. ♦ Noțiunea de „suficiență" este redată în LXX prin adj. gr. αὐτάρκης, *litt.* „care îşi este suficient sieşi"; este deci vorba nu de faptul de a te mulțumi cu bunurile pe care le ai, ci de a face din avere un scop în sine.

[2] Să nu te laşi târât de sufletul şi de vigoarea ta,
ca să urmezi poftele inimii tale;
[3] şi să nu spui: „Cine va avea putere asupra mea?”,
căci Domnul te va pedepsi negreşit.
[4] Să nu spui: „Am păcătuit! Şi ce mi s-a întâmplat?”,
căci Domnul este îndelung-răbdător.
[5] În privința iertării, să nu fii lipsit de teamă
aşa încât să îngrămădeşti păcat peste păcat.
[6] Să nu spui: „Mare este îngăduința Lui,
de mulțimea păcatelor mele mă va ierta!”
Căci şi îndurarea, şi urgia se află la El,
şi deasupra păcătoşilor se va opri mânia Lui.
[7] Nu întârzia să te întorci la Domnul

5,2 „Să nu te laşi târât de sufletul...”: gr. μὴ ἐξακολούθει τῇ ψυχῇ σου, *litt.* în Bibl. 1688: „nu urma sufletului tău”. Pentru sensurile „sufletului” în gr. şi în ebr. *cf.* nota la 4,2. ♦ „să urmezi poftele”: *litt.* „să umbli în poftele” – semitism.

5,3 Orgoliul suprem al celui care se crede mai presus de voința lui Dumnezeu este aspru sancționat în VT (*cf.*, de ex., Ps. 11). Un exemplu dramatic al sancțiunii divine apare în Dan. 4,25-30, unde se relatează despre prăbuşirea regelui Nabucodonosor ca efect al nemăsuratului său orgoliu. ♦ „te va pedepsi negreşit”: *litt.* „pedepsindu-te te va pedepsi”.

5,4 Ideea este că judecata divină va veni în chip implacabil, oricât de îngăduitor îi poate părea Dumnezeu păcătosului prezumțios. ♦ Pentru gr. μακρόθυμος, „îndelung-răbdător”, v. *supra*, nota 1,23.

5,5 Prin „iertare” am tradus gr. ἐξιλασμός, cuvânt care desemnează în Ex. 30,10 şi Lev. 23,27-28 „jertfa de împăcare”. Aici corespunde ebr. *s'līḥāh*, *litt.*: „iertare”, şi desemnează iertarea divină, consecință a pocăinței omului.

5,6 Punct central al teologiei veterotestamentare: Dumnezeu este deopotrivă „Domn al îndurărilor” şi „Domn al mâniei”; păcătosul pocăit poate spera la milostivirea divină, pe când cel care persistă în păcat poate fi sigur că, mai devreme sau mai târziu, pedeapsa divină va veni asupa lui. A te baza pe generozitatea divină pentru a păcătui în continuare nu este doar un calcul greşit, ci şi un păcat major. Pasajul e considerat de unii exegeți drept un veritabil „compendiu de teodicee” (Prato, p. 367). ♦ „Îngăduința” (gr. οἰκτιρμός) şi „îndurarea” (gr. ἔλεος) sunt atribute divine opuse „urgiei” (gr. ὀργή) şi „mâniei” (gr. θυμός).

5,7 „A te întoarce la Domnul” reprezintă actul convertirii şi al pocăinței. ♦ „Urgia Domnului” (gr. ὀργὴ κυρίου) corespunde ebr. *zo'am*, *litt.* „indignare; supărare”. ♦ Caracterul imprevizibil al pedepsei divine („pe neaşteptate”, gr. ἐξάπινα) este evocat, cu acelaşi cuvânt, în Lev. 2,14, Num. 4,20, ca şi în Mc. 9,8. ♦ Expresia „în clipa răzbunării” (gr. ἐν καιρῷ ἐκδικήσεως) reapare în Is. 34,8; 61,2; 63,4 şi Prov. 6,34, desemnând peste tot momentul judecății divine.

și nu amâna de la o zi la alta,
pentru că urgia Domnului va izbucni pe neașteptate
și-n clipa răzbunării te va nimici.
[8] Să nu te bizui pe averi nedrepte,
căci ele nu-ți vor folosi la nimic în ziua nenorocirii.
[9] Să nu vânturi în orice vânt
și să nu pornești pe orice cărare;
așa este păcătosul cu limba în două părți.
[10] Rămâi neclintit în cugetul tău
și să nu ai decât un singur cuvânt.
[11] Fii grabnic la ascultare,
dar cu îndelungă-răbdare să dai răspuns.
[12] Dacă ai o părere, răspunde-i aproapelui tău,

5,8 Expresia gr. ἐπὶ χρήμασιν ἀδίκοις, *litt.* „pe averi nedrepte", poate fi înțeleasă în chipuri diferite: fie în sensul de „averi înșelătoare", cum ne sugerează Hebr. (unde avem formula „averi ale minciunii"), fie în sensul de „averi dobândite în chip fraudulos" (*cf.* BJ: *richesses mal acquises*, TOB: *richesses injustement acquises*).
5,9 De aici și până la sfârșitul capitolului avem o succesiune de prescripții referitoare la buna întrebuințare a vorbirii, temă recurentă în literatura sapiențială orientală. Mai jos, între cap. 20–28, tema este reluată. ♦ Dubla imagine a „vânturatului în orice vânt" și a indiferenței în alegerea unei căi exprimă lipsa de fermitate în propriile convingeri și înclinația spre compromisuri inacceptabile în chestiunile de credință și în cele morale. ♦ Pentru „limba în două părți", v. *supra*, 1,28.
5,10 Subliniere a fermității în convingeri a bărbatului înțelept; gr. σύνεσις, „înțelegere, cuget", trebuie aici înțeles în sensul de „convingere". ♦ „A avea un singur cuvânt" (ebr. *dābhār*, gr. λόγος), în sensul „a susține un singur adevăr"; din nou condamnare a duplicității și a relei credințe.
5,11 Conținutul acestui precept apare și în Prov. 18,13 și este reluat, aproape cuvânt cu cuvânt, în Iac. 1,19. Exegeții au identificat formule paralele în literatura sapiențială egipteană: „A fi liniștit (...) este ceva mai frumos decât floarea Teftef; să vorbești doar dacă știi cum să rezolvi dilema" (*apud* Duesberg, Fransen, p. 113). „Fiule, să-ți știi cărarea și cuvântul cum se cuvine; să asculți și să nu te grăbești când dai răspunsul" (*apud* Spicq, p. 595).
5,12 Aici, gr. σύνεσις, „înțelegere; cuget" (*cf.* Bibl. 1688: „de iaste la tine înțeleagerea") are sensul contextual „părere"; omul înțelept se exprimă doar atunci când este competent cu privire la ceea ce se vorbește. ♦ Expresia „a-și pune mâna la gură" este un ebraism și semnifică tăcerea în multiple ipostaze: ca semn al prudenței și reținerii, precum aici, ca semn al regretului de a fi rostit o prostie (*cf.* Prov. 30,32) sau ca semn al respectului pentru cel care vorbește (*cf.* Iov 21,5; 29,9; Înț. 8,12 etc.). Pentru amănunte, v. Couroyer, 1960, *passim*.

iar dacă nu ai, pune-ți mâna la gură.
[13] Slava [omului] și necinstea [stau] în vorbire,
iar limba omului – prăbușirea lui.
[14] Să nu-ți faci nume de bârfitor
și cu limba ta să nu pui capcane,
căci asupra hoțului cade rușinea
și grea osândă asupra [omului] fățarnic.
[15] Nu fi neștiutor nici în cele mari, nici în cele mici;
și să nu te faci din prieten dușman;
căci numele rău poartă cu sine rușine și ocară;
așa este și păcătosul cu limba în două părți.

6 [2] Să nu te semețești în sfatul sufletului tău,

5,13 „Slava": statutul social al unui om, buna sau reaua sa reputație, depind de discursul său. În consecință, gr. δόξα ar putea fi echivalat și prin „bunul nume", actualizând un sens secundar, referitor la oameni, al acestui termen, întrebuințat în LXX și NT, de regulă, cu sensul (despre Dumnezeu) „mărire, slavă"; prin „necinste" am tradus gr. ἀτιμία. Asupra posibilelor abuzuri ale vorbirii (gr. λαλία) sau ale limbii (gr. γλῶσσα) Sirah revine mai jos, în 14,1; 19,6-17; 20,16-20; 22,27 și urm.; 25,8; 28,12-26. *Cf.* și Prov. 12,18; Mt. 12,37; Iac. 3,3-10.
5,14 „bârfitor": gr. ψιθυρος, *litt.* „care șușotește", desemnează, figurat, pe omul bârfitor (*cf.* BJ, TOB: *médisant*); *cf.* și expresia în Hebr. *ba'al-ṣ'ṯāyim*, *litt.* „deținător a două limbi", echivalată, de regulă, chiar în acest verset, ca și mai sus (v. 9) și mai jos (6,1), prin gr. δίγλωσσος, „cu limba în două părți". Pentru evitarea monotoniei, am tradus uneori gr. δίγλωσσος, *litt.* „cu două limbi"/„cu limbă dublă", prin „om fățarnic". În comparație cu simplitatea formulării din Hebr. („Să nu fii numit fățarnic și să nu îți folosești limba la calomnii; căci rușinea a fost creată pentru hoț, iar disprețul aproapelui pentru fățarnic"), traducătorul în grecește s-a exprimat încâlcit și redundant. Vezi și supra, 1,28.
5,15 „Nu fi neștiutor", gr. μὴ ἀγνόει: Hebr. are „să nu păcătuiești". ♦ Pentru „cu limba în două părți", v. 1,28 și 6,14.
6 Ediția Rahlfs începe cap. 6 direct cu v. 2, menționând în notă: „6,1: *cf.* 5,15". Traducătorii moderni atribuie v. 6,1 o parte din 5,15.
6,2 LXX condamnă aici orgoliul, pe când formularea din Hebr. trimite mai degrabă către lipsa de cumpăt: „Să nu cazi în puterea dorinței tale." *Cf.* TOB: *Ne t'exalte pas toi-même dans le dessein de ton âme*; BJ: *Ne t'exalte pas dans ta passion*; AB: *Fall not into the grip of desire*. ♦ Pentru semnificațiile complexe ale „sufletului", v. *supra*, 4,2 și 5,2. ♦ Comparația cu taurul (absentă din Hebr.) face obscur enunțul din LXX; traducătorul a vrut, probabil, să spună că sufletul celui care se lasă purtat de impulsuri pasionale va fi sfâșiat asemenea taurului tranșat la sacrificare. Ieronim pare să fi contaminat versiunea grecească cu cea ebraică, ajungând la formula: *Non te extollas in cogitatione animae*

pentru ca sufletul tău să nu fie făcut bucăți ca un taur.
[3] Frunzele ți le vei mânca pe de-a-ntregul și roadele ți le vei nimici,
și vei rămâne doar un lemn uscat.
[4] Sufletul rău duce la pierzanie pe cel stăpânit de el
și-l face de râsul dușmanilor.
[5] Vorba dulce va înmulți prietenii
și limba rostind lucruri bune sporește [salutările] binevoitoare.
[6] Cei care-ți dau binețe să fie mulți,
dar sfetnici ai tăi, doar unul dintr-o mie.
[7] Când dobândești un prieten, să-l dobândești punându-l la încercare
și să nu ai încredere în el prea curând.
[8] Căci e [câte] unul care ți-e prieten când îi vine lui bine,
dar nu rămâne lângă tine în ziua nenorocirii tale.
[9] Și mai este [câte] un prieten care se preschimbă în dușman
și care va da pe față cearta voastră, spre ocara ta.

---

tuae uelut taurus, ne forte elidatur uirtus tua per stultitiam (Vulg.). În secvența finală a versetului (ὡς ταῦρος ἡ ψυχή σου), Ziegler înlocuiește ἡ ψυχή, „sufletul", prin ἡ ἰσχύς „putere", inspirat probabil de Vulg. *uirtus*.

6,3 *Topos* stilistic în VT: definirea metaforică a omului mistuit de patimi drept un „lemn uscat" (ebr. *'ēṣ yābēš*, gr. ξύλον ξηρόν) reapare la Is. 56,3, Am. 2,9. În Dan. 4,7-14, visul premonitor al lui Nabucodonosor are în centru imaginea unui arbore falnic, doborât în cele din urmă de un înger.

6,4 „Sufletul rău" redă gr. ψυχὴ πονηρά, după Hebr. *nepheš 'azzāh*, *litt.* „suflet violent"; este vorba despre pasiunile carnale.

6,5 „vorba dulce", gr. λάρυγξ γλυκύς: transpunere literală după ebr. *ḥēk 'ārēbh*, „gâtlej dulce" (Bibl. 1688: „gâtlejul dulce"). ♦ Adj. gr. εὔλαλος, „care rostește lucruri bune", ca atribut pentru „limbă", poate fi tradus și prin „amabil; afabil". ♦ Prin „[salutări] binevoitoare" am tradus compusul gr. εὐπροσήγορα (*cf.* Bibl. 1688: „bunele închinăciuni").

6,6 Gr. οἱ εἰρηνεύοντές σοι (transpus literal prin „cei ce au pace cu tine" în Bibl. 1688) reprezintă la rândul său un calc după ebr. *'an^{e}šēy š^{e}lōm^{e}kā*, *litt.* „oamenii păcii tale", prin care se desemnează persoanele cu care te saluți, simplele cunoștințe (vezi nota anterioară). Expresia mai reapare în Ier. 20,10; 38,22. ♦ „Sfetnici" (denumire tradițională, după Bibl. 1688) corespunde gr. σύμβουλοί σου; coresp. ebr. *ba'al sōḏ^{e}kā*, *litt.* „cel care deține sfatul tău", și desemnează pe prietenul intim, confidentul sau omul de încredere al cuiva. Ideea prudenței și a discreției în păstrarea secretelor personale reapare în 8,17-19.

6,7 *Cf. supra*, 4,17, contextul în care înțelepciunea îl pune la încercare pe înțelept spre a se convinge de sinceritatea trăirilor lui.

6,8 Avem în acest adagiu un prototip probabil al proverbelor de tipul „prietenul la nevoie se cunoaște", existente în mai toate limbile moderne.

[10] Şi mai e câte un prieten care-ţi este tovarăş de ospeţe,
dar care nu rămâne lângă tine în ziua nenorocirii tale.
[11] Cât te afli în bunăstare, el va fi ca tine
şi va vorbi cu îndrăzneală slugilor tale.
[12] Dacă însă vei fi umilit, va fi împotriva ta
şi se va ascunde de la faţa ta.
[13] De duşmanii tăi depărtează-te
şi cu prietenii tăi fii cu luare aminte.
[14] Prietenul credincios este adăpost sigur
şi cel care l-a găsit a găsit o comoară.
[15] Prietenul credincios nu poate fi dat la schimb
şi nici o balanţă nu-i poate cântări vrednicia.
[16] Prietenul credincios este leac de viaţă
şi cei care se tem de Domnul îl vor găsi.
[17] Cel care se teme de Domnul îşi alege bine prietenii,
căci după cum este el însuşi aşa este şi aproapele său.
[18] Fiule, alege învăţătura încă din tinereţea ta,
şi [astfel], până când vei încărunţi, vei găsi înţelepciunea.

6,10-12 Gr. κοινωνὸς τραπεζῶν apare tradus literal „obştitoriu de mease" în Bibl. 1688. Reluată mai jos (12,8 şi urm.; 13,21; 22,25) şi întâlnită şi în alte locuri din VT (*cf.* Iov 19,19-22; Prov. 14,20; 19,4 etc.), ideea că prietenii care roiesc în jurul nostru cât suntem bogaţi ne părăsesc când ne aflăm la nevoie constituie nucleul unui motiv literar larg răspândit în literatura universală, dacă ar fi să menţionăm doar scenariul dramatic din *Timon din Atena* de Shakespeare, cunoscutul distih ovidian: *Donec eris felix, multos numerabis amicos./ Tempora si fuerint nubila solus eris* – „Cât timp vei fi fericit vei număra mulţi prieteni./ Dacă vremurile vor fi înnorate, singur vei fi" (*Tristia*, 1, 9, 5) sau cunoscutul dicton latin, atribuit lui Quintus Ennius: *Amicus certus in re incerta cernitur* – „Prietenul sigur se vede într-o împrejurare nesigură".
6,15 Prin transpunere literală, sensul este obscur în Bibl. 1688: „Priatenul credincios nu iaste schimbare şi nu iaste cumpănitură bunătăţilor lui." Desemnarea metaforică a prietenului drept o comoară este un *topos* stilistic în cărţile sapienţiale (*cf.* Prov. 1,13; 3,9; 6,31; 10,15 etc.). De aici elementele simbolice legate de schimb (gr. ἀντάλλαγμα, „obiect oferit ca marfă") şi balanţă (gr. σταθμός).
6,16 Doar cei care se tem de Domnul vor putea găsi un prieten adevărat, descris de aceea drept „leac de viaţă" (gr. φάρμακον ζωῆς). În literatura patristică siriacă Iisus Hristos este deseori prezentat drept „leac de viaţă" (*cf.* Di Lella, p. 189).
6,17 O interpretare a celui de-al doilea stih este „El îşi iubeşte prietenul ca pe sine însuşi", iar alta, „prietenul său va fi ca şi el, cu frica lui Dumnezeu" (*cf.* BJ, *ad loc.*).

[19] Asemenea plugarului şi semănătorului apropie-te de ea
şi aşteaptă roadele ei cele bune;
căci puțin te vei osteni cu lucratul ei,
dar curând vei mânca din rodirile ei.
[20] Cât de împovărătoare este ea pentru cei neînvățați,
iar cel fără minte nu va stărui în ea!
[21] Grea ca un bolovan de încercare va fi pentru el
şi nu va întârzia să o lase jos.
[22] Căci înțelepciunea este aşa după cum o arată numele
şi nu se arată multora.
[23] Ascultă, fiule, primeşte gândul meu
şi nu lepăda povața mea!
[24] Pune-ți picioarele în obezile ei
şi în lanțul ei, grumazul.

6,19 Echivalența metaforică între cultivarea înțelepciunii şi răsplata roadelor muncii plugarului apare şi în Iac. 5,7. Imagistica agricolă este de altfel abundentă în VT, *cf.* Is. 5,2-7; 45,8; Iov 4,8; Prov. 22,8; In. 15,1; Mt. 16,7; Mc. 4,26-29 etc.
6,20 Prin „fără minte" am tradus gr. ἀκάρδιος, *litt.* „fără inimă", care echivalează literal ebr. *hasar lēbh*, „care nu are inimă"; expresia reapare în Prov. 6,32; 7,7; 10,13 etc. Despre sensurile speciale în ebraică ale „inimii", v. *supra*, 1,28; 3,29; 5,2.
6,21 „bolovan de încercare", gr. λίθος δοκιμασίας (ebr. *'ebhen ma'amāsāh*, „piatră de povară"): reprezintă o piatră grea întrebuințată la concursuri, menționată şi în Zah. 12,3. Ideea este că prostul consideră înțelepciunea nu un privilegiu, ci un chin şi o încercare imposibil de trecut. Imaginea reapare la Mt. 11,30.
6,22 Înțelepciunea este depărtată, inaccesibilă. În Hebr., în loc de „înțelepciune" apare „învățătură", aşa încât semnificația se lămureşte prin aceea că versetul originar conține un joc de cuvinte între subst. ebr. *mūsār*, „învățătură, disciplină", şi *mūsār*, participiu al verbului *sūr*, „a îndepărta".
6,23-24 Aceste versete lipsesc din Hebr. Indicația conținută aici este identică cu cea din Prov. 19,20 şi dă glas convingerii cărturarului că doar învățătura asigură omului o bună situare în viață.
6,24-27 Avem aici o succesiune de imagini din domeniile vânătorii şi înjugării animalelor, menite să sugereze angajamentul total presupus de dobândirea înțelepciunii şi învățăturii. Acumularea de cuvinte şi sintagme precum „obezile" (gr. τὰς πέδας), „lanțul" (gr. τὸν κλοιὸν), „apleacă-ți umărul" (gr. ὑπόθες τὸν ὦμόν σου), „legăturile" (δεσμοῖς), „urmăreşte-o" (gr. ἐξίχνευσον), „când o vei prinde, nu o mai lăsa să-ți scape" (gr. ἐγκρατὴς γενόμενος μὴ ἀφῇς αὐτὴν) fac apel la imaginarul tradițional al unui popor nomad, chemat să acceadă la valorile supreme ale înțelepciunii. Elemente metaforice similare (jugul, povara) găsim în discursul Mântuitorului, în descrierea apostolatului creştin (*cf.* Mt. 11,28-30). ♦ V. 26 lipseşte din Hebr.

[25] Apleacă-ți umărul și poart-o [în spate]
și nu fi supărat din pricina legăturilor ei.
[26] Cu tot sufletul tău apropie-te de ea
și cu toată puterea ta păzește căile ei.
[27] Urmărește-o îndeaproape și cerceteaz-o, iar ea ți se va face cunoscută;
și atunci când o vei prinde, nu o mai lăsa să-ți scape.
[28] Căci în cele din urmă îți vei găsi în ea odihna
și ea se va preschimba pentru tine în bucurie.
[29] Atunci obezile ei îți vor fi adăpost trainic
și lanțurile ei, veșmânt de slavă.
[30] Podoabă de aur poartă pe ea,
iar legăturile ei sunt din fir de iacint.
[31] [Ca pe] un veșmânt de slavă o vei îmbrăca
și ca pe o cunună de mare bucurie ți-o vei pune pe cap.
[32] Dacă vrei, fiule, vei ajunge învățat

6,28 Concluzie a „vânătorii" imaginare prezentate anterior: răsplata succesului în dobândirea înțelepciunii sunt odihna (gr. ἀνάπαυσις) și bucuria (gr. εὐφροσύνη); pentru înțelesurile gr. εὐφροσύνη, v. *supra*, 1,12.
6,29 Departe de a implica servitute, dobândirea înțelepciunii înseamnă libertate personală; de aici, transformarea simbolurilor înlănțuirii (obezi, lanțuri) în semne ale securității personale („adăpost trainic", gr. εἰς σκέπην ἰσχύος; „veșmânt de slavă", gr. εἰς στολὴν δόξης). Imagistica înveșmântării ca metaforă a asumării valorilor morale este recurentă atât în VT (*cf.* Ps. 131,9; Iov 19,9; 29,14), cât și în NT (*cf.* 1Pt. 5,5; Apoc. 7,9; 19,8).
6,30 „pe ea", gr. ἐπ᾽ αὐτῆς: literal, secvența sună: „Pentru că podoabă de aur iaste pre ea și legăturile ei – răsucitură de iachinth" (Bibl. 1688). Vulg. se inspiră după LXX, formulând secvența astfel: *decor enim uitae est in illa*. Interpreții moderni corectează după Hebr.: *son joug sera un ornement d'or* (TOB), *son joug est une parure d'or* (BJ), „jugul ei, o găteală de aur" (Anania), *her yoke will be your gold adornment* (AB). Înțelepciunea este un „jug" nu în sensul de povară și muncă înrobitoare, ci în cel al certitudinii îndrumării pe drumul cel drept. De aceea jugul (*cf. supra*, 6,25) este „podoabă de aur" (gr. κόσμος χρύσεος), iar legăturile ei „panglici purpurii" (gr. κλῶσμα ὑακινθινον, *litt.* „fir de iacint"). Panglicile purpurii sunt menționate în Num. 15,38-40 ca elemente ritual-decorative, care trebuie să-i amintească lui Israel îndatoririle sale față de Domnul. Evocând acest element în contextul de aici, Siracidul își îndeamnă o dată în plus conaționalii să reziste ispitelor elenistice și să rămână fideli tradiției mozaice.
6,31 Înțelepciunea este prezentată în continuare ca un „veșmânt de slavă" și ca o „cunună de mare bucurie". Aurul și purpura, coroana ca simboluri ale demnității preoțești și regale, toate sunt reprezentări simbolice ale splendorii și gloriei, sugerând că înțeleptul se bucură de privilegii similare preotului și regelui.
6,32 De aici până la sfârșitul capitolului sunt descrise căile concrete de dobândire a înțelepciunii și învățăturii, cu indicații interesante privitoare la „sistemul de învățământ"

și, dacă îți vei da silința, vei fi iscusit.
[33] De-ți va plăcea să asculți, vei primi [învățătură]
și, dacă-ți vei pleca urechea, vei fi înțelept.
[34] Stai aproape de adunarea celor bătrâni;
și de cine este înțelept alipește-te.
[35] Orice istorisire dumnezeiască ascult-o cu dragă inimă
și nu lăsa să-ți scape nici una din pildele înțelepte.
[36] Dacă vezi un om care înțelege, aleargă la el dis-de-dimineață

---

iudaic: ascultarea atentă a discursurilor oamenilor bătrâni și înțelepți, concentrarea atenției, găsirea unui mentor etc. ♦ Restricția condițională „dacă vrei" (gr. ἐὰν θέλῃς) corespunde ebr. *tāsīm libb*ᵉ*kā*, *litt.* „dacă îți pui inima" (ca sediu al voinței și rațiunii), prin care se subliniază ideea că premisa dobândirii înțelepciunii este voința personală a individului. ♦ Prin „dacă îți vei da silința" (*cf.* BJ și TOB: *si tu le veux*) am echivalat contextual gr. ἐὰν ἐπιδῷς τὴν ψυχήν σου, ebraism frazeologic în LXX, transpus literal în Bibl. 1688: „de vei da sufletul tău". Pentru polisemia lui „suflet", *cf.* și 4,2; 5,2; 6,4. ♦ Redat tradițional prin rom. „iscusit", gr. πανοῦργος desemnează un complex de calități care țin mai mult de abilitate, ingeniozitate, dexteritate.

6,33 Gr. παιδευθήσῃ, „vei primi învățătură/deveni învățat", corespunde vb. ebr. *tiwwāsēr*, aparținând aceluiași radical cu subst. *mūsār*, „învățătură, disciplină", redat de regulă de LXX prin παιδεία. ♦ „A pleca urechea" (gr. κλίνῃς τὸ οὖς σου) subliniază importanța atenției încordate a discipolului ca premisă a succesului instruirii; *cf.* Prov. 8,32-33.

6,34 Referința la bătrâni (gr. πρεσβύτεροι) ca depozitari ai înțelepciunii revine mai jos, 8,9, 25,4 și 32,3. Ideea reapare în Iov 25,4. ♦ Prin „adunare" am redat gr. πλῆθος, *litt.* „mulțime" (Bibl. 1688); referire la întrunirile informale ale oamenilor bătrâni ai comunității, dedicate unor dezbateri doctrinare sau pe teme de interes colectiv. ♦ Al doilea stih, *litt.* „Și cine este înțelept? De acela alipește-te!".

6,35 Sintagma „istorisire dumnezeiască" (*cf.* Bibl. 1688: „povestea dumnezăiască"), după gr. διήγησιν θειαν, desemnează textele sacre, cu conținut revelat, *cf. discours divin* (TOB), *toute parole qui vient de Dieu* (BJ). ♦ Prin „pildele înțelepte" am echivalat expresia gr. παροιμίαι συνέσεως, *cf.*, literal: „pildele înțeleagerii" (Bibl. 1688), un ebraism frazeologic reproducând ebr. *mᵉšāl bīnāh*, *litt.* „zicere a înțelegerii", *cf. sage proverbe* (TOB), *les proverbes subtils* (BJ); este vorba despre unitatea discursivă tipică a literaturii sapiențiale, enunțul apodictic prin care, în cuvinte puține, adesea prin mijloace metaforice sau simbolice, se afirmă un adevăr de ordin general sau un precept moral, așa cum sunt chiar versetele scrierii Siracidului. Forma apodictică și concentrată a celor mai multe dintre enunțurile literaturii sapiențiale se explică prin faptul că și la evrei, ca la majoritatea marilor culturi antice, experiența de viață a comunității a fost transmisă pe cale orală, înainte de a fi fost scrisă.

6,36 Avem aici o succesiune de imagini puternice, sugerând hotărârea care trebuie să-l caracterizeze pe cel aflat în căutarea înțelepciunii. Dacă ai norocul să cunoști un om inteligent (gr. συνετός, ebr. *yābhīn*, „care discerne, pricepe") nu trebuie să eziți să te

și piciorul tău să tocească treptele porților lui.
[37] Cugetă la hotărârile Domnului
și la poruncile Lui gândește-te fără răgaz.
El Însuși îți va întări inima
și dorința de înțelepciune îți va fi împlinită.

7 [1] Să nu faci lucruri rele și nici un rău nu te va ajunge.
[2] Stai departe de nedreptate și se va abate de la tine.
[3] Fiule, să nu semeni în brazdele nedreptății,
ca nu cumva să seceri de pe ele de șapte ori mai mult.
[4] Să nu ceri de la Domnul stăpânire asupra altora,
nici de la rege, scaun de mărire.
[5] Să nu faci pe dreptul în fața Domnului,

---

scoli foarte devreme (gr. ὄρθριζε πρὸς αὐτόν, Bibl. 1688: „mâinecă cătră el") pentru a-l putea asculta, așa încât „piciorul tău să tocească treptele porților lui" (gr. βαθμοὺς θυρῶν αὐτοῦ ἑκρι βέτω ὁ πούς σου).

6,37 Ultimul verset al capitolului conține o revenire la esența înțelepciunii: frica de Domnul (în Hebr. formularea diferă tocmai în acest sens: „ai grijă să cunoști frica de Cel Preaînalt") și respectarea cu strictețe a Legii; „hotărâre" (gr. πρόσταγμα sau προστάγμασις) și „poruncă" (gr. ἐντολή) desemnează frecvent, ca termeni tehnici, comandamentele divine.

7,1 Pluralul grecesc κακά, *litt.* „lucruri rele", corespunde ebr. *ra'*, la singular.

7,2-3 „nedreptate": echivalat ambiguu prin gr. ἄδικος, *litt.* „ceea ce este nedrept", subst. ebr. *'āwōn* apare de două ori succesiv, cu cele două sensuri ale sale: „nedreptate; ticăloșie" și „vinovăție; pedeapsă pentru o nedreptate".

7,3 Pentru imagistica agricolă, *cf. supra*, 6,8. ♦ Siracidul este conștient de efectele sociale dezastruoase ale nedreptății (ebr. *'āwel*, gr. ἀδικία). ♦ Ideea „înșeptirii" efectelor unei acțiuni sau a intensității unei calități este un *topos* formal frecvent atât în VT (*cf.* mai jos, 20,12; 35,10; 40,8, dar și Gen. 4,15; Prov. 6,31 etc.), cât și în NT (*cf.* Mt. 18,22, Lc. 17,4 etc.).

7,4 Reticența înțeleptului față de puterea politică, fie ea acordată de Domnul (ebr. *mem^e śālāh*, gr. ἡγεμονία), fie acordată de rege (ebr. *mōśābh kābhōdh*, gr. κάθεδρα δόξης), era justificată în societatea elenistică, în care, precum la curțile Seleucizilor și ale Ptolemeilor, corupția funcționarilor era recunoscută (*cf.* 2Mac. 3,4-13; 4,7-16).

7,5 Ideea că nimeni nu poate să se pretindă nevinovat în fața Domnului este un reper ferm al teologiei veterotestamentare (*cf.* Iov 9,2; 3Rg. 8,46), dar și al celei neotestamentare (*cf.* Lc. 18,9 și urm; 1Cor. 4,4). ♦ A trezi invidia celor puternici prin calitățile tale este un act riscant, după cum ni se atrage atenția și în Prov. 25,6-7. Acest precept poate fi pus în legătură cu Lc. 14,7 și urm., încheiat cu cuvintele: „Oricine se înalță pe sine se va smeri, iar cel ce se smerește pe sine se va înălța."

nici pe înțeleptul în fața regelui.
6 Nu căuta să te faci judecător,
ca nu cumva să nu fii în stare să înlături nedreptățile
și ca nu cumva să dai înapoi în fața principelui
și să cazi într-o cursă ce-ți va știrbi nepărtinirea.
7 Să nu greșești în fața adunării cetății
și să nu te înjoseşti în fața gloatei.
8 Să nu adaugi un păcat peste altul,
căci încă de prima dată nu vei rămâne nevinovat.
9 Să nu spui: „Mulțimea darurilor mele o va lua în seamă
și, când le voi înfățișa înaintea Dumnezeului celui Preaînalt, Acesta le va primi."

7,6 Profunda experiență de viață a lui Sirah îi permite să recunoască riscurile enorme la care se expunea un judecător. Rectitudinea și integritatea morală a unui judecător (gr. ἐνθύτης) erau periclitate deopotrivă de posibilitatea de a lăsa nepedepsite nedreptățile, dar și de părtinirea indusă de presiunile celui puternic. Ambele cazuri reprezintă o „daună" majoră (*cf.* AB: *mar*), un „risc" sau o „compromitere" (*cf.* TOB: *compromettre*, BJ: *risque*). Cuvântul întrebuințat de LXX este gr. σκάνδαλον, al cărui înțeles primar este cel de „capcană, cursă; piedică, impediment" (*cf.* Iov 23,13, 3Rg. 18,21 etc. și Rom. 11,9, 1Pt. 2,8 etc.). O interpretare antropologică a acestui important termen biblic, la Girard (cap. „Le scandale du christianisme", în special pp. 138 și urm.), pentru care, între altele, *skandalon* și răul absolut (Satan) sunt unul și același lucru. Deciziile greșite ale judecătorilor sunt frecvent și aspru condamnate în VT, *cf.* Ex. 20,16; Lev. 19,15; Deut. 1,17; Prov. 18,5 etc. ♦ În Bibl. 1688 pasajul este marcat de literalism: „Nu ceare a te face judecător, ca nu cumva nu vei putea a rădica strâmbătețile, ca nu cândai te vei sfii în fața silnicului și vei pune piadecă întru direptatea ta."
7,7 Distingând între „adunarea cetății" (gr. πλῆθος πόλεως) și „mulțime, gloată" (gr. ὄχλος). LXX pare să se refere pe de o parte la consiliul notabilităților, numit mai jos, v. 14, „adunarea bătrânilor", și, pe de altă parte, la poporul în ansamblul său, adunat în piața publică. În Hebr. este vorba exclusiv de adunarea bătrânilor. ♦ „Greșelile" compromițătoare la care se face trimitere sunt de natură juridică: acuzații nedrepte, mărturii false, răstălmăcirea probelor etc.
7,8 În Bibl. 1688: „să nu legi de doao ori păcatul", literal după LXX: μὴ καταδεσμεύσῃς δὶς ἁμαρτίαν. Ideea este că o infracțiune repetată este dublu pedepsită.
7,9 Condamnarea formalismului în îndeplinirea îndatoririlor ritualice și a credinței multor israeliți că vor împăca pe Dumnezeu prin înmulțirea jertfelor este foarte adesea formulată de profeți, *cf.* Is. 1,10-16; Am. 5,21-24; Mich. 6,6-8, Ier. 6,19-20. *Cf.*, de asemenea, Prov. 21,27 etc. Jertfele sunt legitime și plăcute Domnului doar atunci când vin din dragoste pentru Dumnezeu (Deut. 6,5) și pentru aproapele (Lev. 19,18). Mai jos, în cap. 51,1 și urm. sunt prezentate pe larg semnificațiile autentice ale ritualului de prezentare a jertfei. ♦ Pentru „Preaînalt", v. *supra*, 4,10.

[10] Să nu fii șovăielnic în rugăciunea ta
și să nu pregeți să faci milostenie.
[11] Să nu râzi de omul cu sufletul amărât,
căci este Cineva care smerește și înalță.
[12] Să nu făurești vreo minciună împotriva fratelui tău,
nici împotriva prietenului tău să nu faci așa ceva.
[13] Ferește-te să spui vreo minciună:
stăruința în minciună nu duce la nimic bun.
[14] Să nu pălăvrăgești în adunarea bătrânilor
și să nu repeți cuvinte în rugăciunea ta.
[15] Să nu urăști munca cea grea,
nici lucrarea pământului, rânduită de Cel Preaînalt.

7,10 Compusul gr. ὀλιγοψυχέω, „a fi laș", care mai apare și *supra*, 4,9, este din nou calchiat în Bibl. 1688, de data aceasta prin formula „să nu fii puțin la suflet". *Cf.* Vulg. *pusillanimis*; TOB *pusillanime*. ♦ Pentru „milostenie", v. *supra*, 3,14. ♦ Ideea este că, pentru a fi credibilă și bine primită de Domnul, rugăciunea nu trebuie făcută în grabă și trebuie însoțită întotdeauna de milostenii: *cf. supra*, 3,30 și urm.

7,11 Turnura din LXX este literal reprodusă în Bibl. 1688: „nu batjocori pe om fiind în amărăciunea sufletului lui"; aluzie probabilă la nefericirea celui care, potrivit doctrinei retribuirii din Deuteronom, este pedepsit pentru un păcat comis sau este pus la încercare de Dumnezeu. ♦ Pentru a doua parte a versetului, *cf.* Lc. 1,52: doar Dumnezeu decide când și pe cine să umilească și pe cine să înalțe, iar hotărârile Sale nu pot fi cuprinse cu mintea omenească. Versetul poate fi privit și ca un avertisment privitor la fragilitatea destinului uman.

7,12 Luat în înțelesul „minciună" și echivalat prin gr. ψεῦδος (*cf.* și Vulg: *mendacium*), ebr. *ḥāmās* înseamnă deopotrivă și „ticăloșie", și „violență". ♦ Ambiguu formulată în LXX, ultima parte a versetului (μηδὲ φίλῳ τὸ ὅμοιον ποίει) poate fi înțeleasă și altfel: „Să nu faci prietenului același [lucru rău pe care ți l-a făcut el]."

7,13 Minciuna și mărturia falsă sunt viguros și explicit condamnate atât în VT (*cf.* Ex. 20,16; Lev. 19,11-12; Ier. 9,3 și urm. etc.), cât și în NT (Iac. 3,14; Col. 3,9).

7,14 Disprețuită în sine, pălăvrăgeala (gr. ἀδολεσχία) era cu atât mai condamnabilă în prezența bătrânilor (*cf.* și 32,9). ♦ Pentru „adunarea bătrânilor" (numită aici explicit πλῆθος πρεσβυτέρων), v. *supra*, 4,7 și 7,7.

7,15 Prețuirea muncii grele (gr. ἐπίπονος ἐργασία) și în special a muncilor agrare (gr. γεωργία) are un temei doctrinar, căci ele au fost date de Dumnezeu lui Adam de la început, pentru cultivarea Edenului (Gen. 2,15) iar apoi, după cădere, pentru a-și câștiga pâinea zilnică (Gen. 3,17-19). Aprecierea muncilor manuale poate avea la Sirah și un subtext conjunctural-istoric, dacă ținem seama că în epoca elenistică tot mai mulți evrei renunțau la activitățile agrar-pastorale tradiționale pentru a îngroșa rândurile plebei urbane, mult mai expusă păcatelor de tot felul (*cf.* mai jos, 26,29 și urm.). ♦ Pentru „Cel Preaînalt", v. 4,10.

[16] Nu te alătura mulțimii păcătoșilor,
amintește-ți că urgia [Domnului] nu va întârzia.
[17] Smerește-ți adânc sufletul,
căci pedeapsă pentru necredincios sunt focul și viermii.
[18] Să nu dai la schimb un prieten pentru bani,
nici pe fratele tău bun, pentru aurul de Suphir.
[19] Să nu te lipsești de o soție înțeleaptă și bună,
căci harul ei este mai presus decât aurul.
[20] Să nu chinuiești sluga ce lucrează cu credință,
nici pe simbriașul care își dă sufletul [muncind].
[21] Sluga pricepută să o iubească sufletul tău:
să n-o lipsești de libertate.
[22] Ai turme? Păzește-le!

7,16 În Hebr. prima parte a versetului este diferită: „Să nu te socoți mai presus decât semenii tăi." ♦ Pentru „urgie", v. *supra*, 5,7.

7,17 Focul și viermii apar ca reprezentări simbolice ale pedepsei divine și la Is. 66,24 și Iud. 16,17. Întrucât în Hebr. nu se menționează decât „viermii", unii exegeți (*cf.* Di Lella, pp. 201-202) deduc că în perioada dintre compunerea cărții, în aprox. 180 î.H., și traducerea ei de către nepotul lui Ben Sirah, cândva după 117 î.H., s-a dezvoltat credința despre răsplata și pedeapsa de după moarte, credință a cărei afirmare explicită apare în iudaismul târziu.

7,18 *Cf.* Bibl. 1688: „să nu schimbi priatenul pentru nedobânda"; gr. διαφόρον, al cărui sens primar este cel de „diferență", înseamnă în context „diferența pe care o ai de plătit", adică „sumă de bani, preț". ♦ V. și *supra*, 6,15. ♦ Ofirul (după ebr. *'Ophīrāh*), în LXX cu forma Suphir, este numele unei regiuni mitice, renumită în Antichitate pentru bogăția zăcămintelor sale de aur. Localizată cu aproximație pe coasta sudică a Arabiei sau pe cea estică a Africii, este menționată în 3Rg. 9,28; Is. 13,12; Iov 22,24.

7,19 Sintagma σοφὴ καὶ ἀγαθή, „înțeleaptă și bună", ca atribut al unei bune soții, redă ebr. *tōbhath hēn*, *litt.* „cu un bun farmec, încântătoare". Referitor la concepția lui Sirah despre femeie, v. Introducerea, § 3.

7,20 Atât sclavul sau servitorul care aparținea unui stăpân (gr. οἰκέτης, *cf.* Bibl. 1688: „sluga"), cât și cel angajat contra unui salariu (gr. μίσθιος, după ebr. *śākhīr*, „lucrător plătit", *cf.* Bibl. 1688: „năimit") erau prin lege protejați contra abuzurilor stăpânului (*cf.* Deut. 15,12-18; 23,16; Lev. 19,13; 25,6 etc.). ♦ „lucrează cu credință": *cf.* Bibl. 1688: „lucrează cu adevăru", literal după LXX: ἐργαζόμενον ἐν ἀληθείᾳ.

7,21 Legea prevedea că sclavul din poporul lui Israel trebuia eliberat în al șaptelea an (*cf.* Ex. 21,2; Lev. 25,39 și urm; Deut. 15,12 și urm.). Hebr. are: „Pe sluga pricepută să o iubești ca pe tine însuți (*litt.* ca pe sufletul tău)" (*cf.* Lev. 19,18).

7,22 „turme": ebr. *b^{e}hēmāh*, gr. κτήνη, desemnează generic întreaga „avere mișcătoare" a unui om (Bibl. 1688: „dobitoace"). Enunțul reprezintă o condensată legitimare a proprietății.

Dacă ai folos de pe urma lor, să rămână la tine!
[23] Ai fii? Creşte-i cu asprime
şi încovoaie-le grumazul de când sunt mici.
[24] Ai fiice? Veghează asupra trupului lor
şi nu le arăta un chip prea blând!
[25] Mărită-ți fiica şi vei fi pus capăt unei mari griji,
dar să o dăruieşti unui bărbat cugetat.
[26] Ai o soție după sufletul tău? Să n-o izgoneşti!
Dar, dacă nu o iubeşti, să nu i te încredințezi.
[27] Din toată inima respectă-l pe tatăl tău
şi să nu uiți de durerile mamei tale.
[28] Adu-ți aminte că prin ei te-ai născut.
Cum le vei răsplăti ceea ce au făcut ei pentru tine?
[29] Din tot sufletul teme-te de Domnul

7,23 Prin „Creşte-i cu asprime" am redat gr. παίδευσον αὐτά (ebr. *yassēr*, „a pedepsi; a disciplina"). Imaginea grumazului încovoiat (gr. κάμψον... τὸν τράχηλον αὐτῶν) subliniază o dată în plus convingerea Siracidului că fundamentul educației copiilor îl constituie rigoarea. Hebr. are: „căsătoreşte-i".
7,24-25 Expresie clară a statutului de inferioritate a fiicei în raport cu frații săi. Tatăl era cel care decidea care va fi bărbatul fiicei sale, care va prelua grija şi datoria de a o supraveghea. Detalii despre povara de a avea o fiică, *infra* 42,9-14.
7,26 Prin „a izgoni" am echivalat gr. ἐκβάλλω „(despre o soție) a repudia", specializat în LXX pentru ebr. *ta'ēbh*, „a avea silă; a privi ceva drept necurat" (*cf.* Deut. 7,26: Iov 19,19). ♦ Ideea este că o bună soție este ceva atât de rar, încât bărbatul trebuie să o păstreze cu orice preț.
7,27 Vv. 27 şi 28 lipsesc din Hebr. ♦ „respectă-l": *litt.* „slăveşte-l". La fel la v. 31. ♦ Datoria de a-ți onora şi proteja părinții este înscrisă în Decalog (*cf.* Ex. 20,12; Deut. 5,16), dar constituie, deopotrivă, una din pietrele unghiulare ale eticii creştine (*cf.* Mt. 15,4-5; Mc. 7,10-13; Lc. 18,20, Ef. 6,2 etc.). V. şi *supra*, 3,1. ♦ Expresia „din toată inima" (ebr. *bᵉkol libbᵉkā*, gr. ἐν ὅλῃ καρδίᾳ), ca şi cele similare din v. următoare: „cu tot sufletul" (ebr. *naphᵉšᵉkā*, gr. ἐν ὅλῃ ψυχῇ), „cu toată puterea" (ebr. *mᵉ'odhekhā*, gr. ἐν ὅλῃ δυνάμει), reprezintă ebraisme frazeologice intrate în majoritatea limbilor moderne. Ele apar în pasajul celebru din Deut. 6,5 (*Šᵉmă' Yiśrā'ēl*).
7,29-31 Fără să fi fost preot el însuşi, Sirah arată în mod constant o mare prețuire pentru funcția sacerdotală, cum de altfel recomandau cu insistență Legea şi tradiția. În epoca elenistică, în absența unei ierarhii politice propriu-zise, preoțimea exercita în Iudeea şi funcțiile politice şi administrative cele mai importante, reprezentând poporul ales în fața regelui elenistic. ♦ Pentru detalii despre prescripțiile privitoare la întrebuințarea jertfelor de către preoți, *cf.* Ex. 29,27-28; Lev. 2,1-10; 7,31-36; Deut. 14,28-29.
7,29 „teme-te": gr. εὐλαβεῖν are nuanța de „a avea grijă", „a umbla cu precauție".

și cinstește-i pe preoții Lui.
30 Cu toată puterea ta iubește-L pe Cel care te-a creat
și pe slujitorii Lui nu-i nesocoti.
31 Teme-te de Domnul și respectă-l pe preot,
și dă-i partea lui după cum ți s-a poruncit,
pârga, [jertfa] pentru păcat, darul din șoldul [vitei],
jertfa de sfințire [a preotului] și pârga din cele sfinte.
32 Întinde-ți mâna către cel sărac,
pentru ca binecuvântarea ta să fie deplină.
33 Harul darului tău [să se reverse] către toți cei vii
și nu șovăi să dăruiești harul tău și celui mort.
34 Să nu întorci spatele celor care plâng
și cu cei îndurerați fii îndurerat.
35 Nu șovăi să-l cercetezi pe omul bolnav,
căci pentru asemenea fapte vei fi iubit.
36 În toate cuvintele tale adu-ți aminte de cele de pe urmă ale tale
și-n veac nu vei [mai] păcătui.

7,32 „Întinde-ți mâna către cel sărac" (gr. πτωχῷ ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου) este o definire metaforică a generozității. ♦ Pentru datoria față de săraci, v. *supra*, 4,4. ♦ „binecuvântarea ta" -- cea pe care o aștepți de la Dumnezeu.
7,33 Aici gr. χάρις, pe care l-am tradus prin „har", corespunde ebr. *hesed*, „bunătate, milă". Este vorba despre o subliniere a faptului că dărnicia celui care are trebuie să se reverse asupra tuturor celor aflați în nevoie (săraci, bătrâni, văduve, orfani etc.). Asocierea celor morți în această listă este surprinzătoare. În acest caz „harul" pentru cei morți ar putea fi „prinosul de hrană" ritual, menționat mai jos, 30,18, sau, poate, „pâinea de consolare" frântă și împărțită între cei apropiați în memoria mortului, despre care se face mențiune în Ier. 16,7. În ciuda unor interdicții mai vechi (*cf.* Deut. 26,14), practica praznicului de pomenire a celui mort s-a răspândit ulterior printre evrei. Cunoscute și de către greci și romani, ritualurile funerare de acest tip erau practicate de creștini în primele secole, de vreme ce au ajuns să fie combătute de Părinți importanți ai Bisericii precum Ambrozie (*De Elia*, 17) și Augustin (*Epist.*, 20,10). Ar putea fi vorba însă, pur și simplu, de îndatorirea de a le asigura o înmormântare decentă. Alte îndatoriri față de persoanele decedate sunt menționate mai jos, 22,11-12 și 38,16-23.
7,34 Datoria de compasiune față de cei aflați în suferință avea un caracter aproape sacru. Cuvinte asemănătoare regăsim în Iov 30,35; Rom. 12,15; 2Cor. 11,29.
7,35 Grija față de cei bolnavi este înscrisă în codul etic iudaic (*cf.* Iov 2,11-13), dar și creștin (*cf.* Mt. 25,39), ca formă a iubirii față de aproapele prescrisă în Lev. 19,18.
7,36 „În toate cuvintele tale" (gr. ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις σου) implică și „în tot ceea ce faci sau gândești" (*cf.* BJ: *dans tout ce que tu fais*; TOB: *quoi que tu fasses*; AB: *in whatever*

8 [1] Să nu te cerți cu omul puternic,
ca nu cumva să cazi în mâinile lui.
[2] Să nu te învrăjbești cu un om bogat,
ca nu cumva să tragă mai mult la cântar decât tine;
căci aurul a dus pe mulți la pierzanie
și a aplecat și inimile regilor.
[3] Să nu te cerți cu omul guraliv
și să nu îngrămădești lemne peste focul lui.
[4] Să nu faci glume cu omul prost crescut,
ca nu cumva să fie ocărâți strămoșii tăi.
[5] Să nu dojenești pe omul care se căiește de păcatul său;
amintește-ți că toți suntem pedepsiți.
[6] Să nu necinstești un om aflat la bătrânețe,
căci și unii dintre noi îmbătrânesc.
[7] Să nu te bucuri de moartea cuiva;
amintește-ți că ne sfârșim cu toții.
[8] Să nu nesocotești istorisirile înțelepților
și să te întorci mereu la pildele lor.

---

you do ♦ „cele de pe urmă ale tale": gr. τὰ ἔσχατά σου (tradus literal prin „ceale de apoi ale tale" în Bibl. 1688) desemnează complexul de evenimente finale ale condiției umane (moartea, judecata lui Dumnezeu, răsplata sau pedeapsa veșnică). ♦ „Nu vei [mai] păcătui", după gr. οὐχ ἁμαρτήσεις, corespunde ebr. *lō' tiṣṣāḥēth*, „nu vei fi corupt, stricat".

8,2 Aluzie la inechitățile judiciare existente în societatea iudaică a epocii elenistice; legea pedepsea totuși abuzurile judecătorilor, inclusiv mita, *cf.* Ex. 23,8; Deut. 16,19; 27,25; Am. 5,12; o condamnare a mitei și mai jos, 20,29.

8,3 „guraliv": *cf.* Bibl. 1688 „limbut". Alte interpretări: *un beau parleur* (BJ), *un homme bavard* (TOB), *a person of railing speech* (AB); sintagma reapare mai jos, 9,18 și 20,20, exprimând disprețul total al Siracidului pentru palavragii, socotiți o veritabilă primejdie publică. ♦ Metafora cuvintelor ca lemne puse pe un foc alimentând disputele revine în 28,10. ♦ Evitarea discuțiilor sterile cu proștii sau cu nebunii sunt insistent recomandate omului înțelept, *cf.* 21,26; 22,13.

8,4 Strămoșii (gr. οἱ πρόγονοι) sunt insultați în persoana celui umilit de un prost. În Hebr. ideea este mai explicită: „pentru ca acesta să nu-i disprețuiască pe oamenii nobili."

8,5 „pedepsiți": gr. ἐν ἐπιτίμοις, *litt.* „în pedepse"; Bibl. 1688: „întru vini"; Hebr. are „toți suntem vinovați". Ideea că toți oamenii sunt păcătoși este comună VT și NT, *cf.* 3Rg. 8,46, Iov 25,4, Rom. 3,9; 5,12. *Cf.* mai ales episodul relatat în In. 8,7.

8,6 Despre respectul datorat bătrânilor, v. *supra*, 6,34. În 3,13 se spune explicit că bătrânii trebuie respectați chiar și dacă sunt senili.

8,8 Despre „istorisiri" și „pilde", v. *supra*, 6,35.

Căci de la ei vei deprinde învățătura
și cum să-ți îndeplinești datoria față de cei mari.
[9] Nu te îndepărta de istorisirile bătrânilor,
căci și ei le-au învățat de la părinții lor.
Fiindcă de la ei vei deprinde înțelegerea
și cum să dai răspuns potrivit atunci când trebuie.
[10] Nu aprinde cărbunii păcătosului,
ca să nu arzi în flacăra focului lui.
[11] Nu-ți pierde cumpătul cu omul obraznic,
ca să nu te prindă în cursa propriilor tale cuvinte.
[12] Să nu dai cu împrumut unui om mai puternic decât tine,
iar, dacă-l împrumuți, socotește [ce ai împrumutat] ca și pierdut.
[13] Să nu te pui chezaș mai presus de puterile tale
și dacă totuși o faci, așteaptă-te să ai de plătit.
[14] Să nu te judeci cu un judecător,
căci după faima lui se va da sentința.
[15] Să nu pornești la drum cu îndrăznețul nechibzuit,

8,9 Am tradus prin „istorisire", ca și mai sus, gr. διήγημα; în Hebr., apare însă aici o altă nuanță semantică, cea a ebr. *ṣ^{e}mū'āh*, „tradiție" (*litt.* „ceea ce a fost auzit"). Ideea de tradiție apare și în Deut. 4,9; 11,19; Iov 8,8-10. ♦ Echivalat de obicei prin gr. σύνεσις, „înțelegere; inteligență", ebr. *śekhel* este un termen-cheie din seria terminologică sapiențială, însemnând, în funcție de context, „cunoaștere", „prudență", „intuiție", „bun-simț", „înțelegere". ♦ A fi în stare să formulezi răspunsul potrivit unei circumstanțe (gr. δοῦναι ἀπόκρισιν), reprezintă una din abilitățile importante ale omului educat și înțelept; *cf.* și *supra* 5,11, ca și *infra*, 11,8.

8,10-11 Metafora focului ca pasiune nimicitoare reapare mai jos, 9,8, ca și în Iov 31,12. Ideea este aici că înțeleptul trebuie să evite să intre în dispută cu „păcătosul" pentru a nu se compromite. ♦ „Nu-ți pierde cumpătul": *litt*: „nu te scula să pleci".

8,12-13 Sirah constată cu realism că, în ciuda reglementărilor legale destul de precise și de minuțioase privitoare la împrumuturi și cauțiuni (*cf. infra*, 29,1-7), abuzurile celor bogați și puternici erau frecvente (*cf.* 29,14-20, dar și Prov. 6,1-5; 11,15; 17,18 etc.). ♦ Vb. gr. ἐγγυάομαι, „a se institui garant", ca și subst. ἐγγύη, „garanție", sunt tradițional redate în română prin „a (se) chezăși", respectiv „chezaș" (aici, Bibl. 1688: „să nu te chizășuiești", Anania: „nu te pune chezaș").

8,14 „după faima...": se poate înțelege și „după părerea...". Hebr. are: „va judeca după bunul său plac."

8,15 Conținutul acestui aforism pare să se bazeze pe experiența de călător a lui Sirah, transparentă de asemenea în 37,9 și urm. ♦ „îndrăznețul nechibzuit": *litt.* „temerarul". Pentru desemnarea unui tovarăș de călătorie nepotrivit, *cf.* „îndrăzneț" (Bibl. 1688).

ca să nu te împovăreze;
căci el se va purta după cum îi e voia
și prin nechibzuința lui vei pieri împreună cu el.
16 Să nu te certi cu omul mânios
și să nu treci cu el prin loc pustiu;
căci în ochii lui sângele nu prețuiește nimic
și acolo unde nu vei putea cere ajutor se va arunca asupra ta.
17 Să nu te sfătuiești cu un nebun,
căci nu va fi în stare să-și țină gura.
18 În fața unui străin, să nu faci ceva [care trebuie să rămână] ascuns,
căci nu știi ce s-ar putea ivi de aici.
19 Să nu-ți descoperi inima față de oricine
și să nu te aștepți la recunoștință.

9 1 Să nu fii gelos pe femeia care ți-e dragă

„ne'nfricat" (Anania), *Waghals* (Luther), *aventurier* (BJ), *audacieux* (TOB), *ruthless* (AB). ♦ Gr. ἀφροσύνη, pe care l-am tradus de regulă prin „nechibzuință", semnifică un complex de trăsături morale negative opuse conținutului gr. εὐφροσύνη (pentru care v. *supra*, 1,12).

8,16 „mânios": omul impulsiv și agresiv (aici cbr. *ba'al 'aph*, *litt.* „deținătorul mâniei", gr. θυμώδης), *cf.* „mânios" (Bibl. 1688, Anania), *colèreux* (BJ), *violent* (TOB), *quick-tempered* (AB), este privit frecvent în VT ca o veritabilă catastrofă, *cf.* Prov. 22,24; Is. 48,4 etc.

8,17 Adj. gr. μωρός, reprodus de regulă de rom. „nebun", apare foarte frecvent în cărțile sapiențiale. ♦ Am explicitat ideea lipsei de discreție, formulată neclar în LXX: οὐ γὰρ δυνήσεται λόγον στέξαι, *litt.* „căci nu va putea să acopere cuvântul".

8,18 Gr. ἐνώπιον ἀλλοτρίου μὴ ποιήσῃς κρυπτόν este redat literal în Bibl. 1688 prin „înaintea striinului să nu faci ascunsu". ♦ Prin „a se ivi" ne-am ținut aproape de gr. τέξεται, *litt.* „să va naște" (Bibl. 1688); sensul activ explicit este „(străinul) va născoci", *cf. inventer* (BJ).

8,19 „să nu te aștepți la recunoștință": Hebr. are „să nu îndepărtezi de la tine fericirea", ceea ce face încă și mai clară ideea că discreția este cea mai sigură garanție a securității personale.

9,1 „femeia care ți-e dragă": *litt.* „femeia sânului tău" – ebraism; *cf.* „nu râvni muiarea sânului tău", Bibl. 1688. Expresia „femeia sânului tău" ca desemnare a soției legitime apare în Deut. 13,7 și 28,54. ♦ „gelos": verbul „a râvni" s-a „acomodat" din punct de vedere semantic, preluând în vechile traduceri biblice românești ambele grupuri de sensuri ale corespondentului său din LXX, vb. gr. ζηλόω, și anume: 1) „a dori cu ardoare"' și 2) „a invidia" sau „a gelozi". Împreună cu derivatele sale „râvnă" și „râvnitor", vb. „a râvni" (împrumut după slavon. **рьвьновати**) apare foarte frecvent în vechile psaltiri din

şi să n-o înveți cu deprindere rea față de tine.
[2] Să nu te dai pe mâna unei femei,
ca să nu ajungă să te stăpânească.
[3] Să nu te apropii de o femeie prostituată,
ca să nu cazi în laţurile ei.
[4] În preajma unei cântărețe cu harpa să nu zăboveşti,
ca să nu fii prins în mrejele ei.

---

sec. al XVI-lea, ca şi în în Bibl. 1688 ca echivalent al gr. ζηλόω (*cf.*, de ex., Num. 5,14; Deut. 32,21). ♦ Potrivit contextului, am tradus aici prin „deprindere rea" gr. παιδεια πονερά, *litt.* „învățătură rea" (Bibl. 1688). ♦ Despre implicațiile ritualice şi juridice ale geloziei, *cf.* Num. 5,14.

9,2 „Să nu te dai pe mâna unei femei": o traducere literală în Bibl. 1688: „să nu dai muierii sufletul tău." Despre valorile semantice speciale ale „sufletului", *cf.* 4,2 şi 5,2. ♦ Avertismentul are în vedere atât femeia virtuoasă, menționată în v. 1, cât şi femeia în ipostazele degradant-imorale menționate în versetele următoare. Despre misoginismul Siracidului, *cf.* Introducerea noastră.

9,3 „Să nu te apropii de o...": vb. gr. ὑπαντάω, „a merge în întâmpinarea cuiva; a întâlni" (*cf.* Bibl. 1688: „nu te timpina cu muiarea ce să face talaniță"), este uneori întrebuințat în LXX ca exprimare eufemistică pentru „a avea relații sexuale", după vb. ebr. *QRB*, „a se apropia", dar şi „a întreține raporturi sexuale" (*cf.* Lev. 18,6.14.19; Deut. 22,14; Is. 8,3; Iez. 18,6). ♦ Noțiunea de „femeie prostituată" este lexicalizată în acest loc în LXX prin participiul vb. ἑταιρίζω, „a practica meseria de curtezană", în sintagma γυνὴ ἑταιριζομένη, *cf. courtisane* (BJ, TOB). Echivalentul „talaniță" (cuvânt cu origine necunoscută, atestat prima dată în *Herodotul* de la Coşula, aprox. 1640) mai apare încă o dată în Bibl. 1688, în secvența „de fămeaie tălaniță fecior eşti tu" (LXX: γυνὴ ἑταίρα – Jud. 11,2); un verset mai sus, diferența sinonimică este realizată prin opțiunea „femeie curvă", după gr. γυνὴ πορνή. De altfel, adj./subst. „curvă" împreună cu vb. „a (prea)curvi" sunt termenii tradiționali pentru „prostituată" în tradiția textuală românească. În contextul nostru, Sirah, vv. 3 şi 6, Bibl. 1990 şi Anania renunță la diferențiere sinonimică şi preferă peste tot „desfrânată". Interesant de menționat că în Hebr., în contextele menționate femeia prostituată este denumită prin expresia „femeie străină", ca şi în Prov. 2.16; 5,3; 7,5; 22.14; 23.27 (peste tot, în Bibl. 1990: „femeia străină"). ♦ După Duesberg, Fransen, p. 131, întrebuințând cu referire la stratagemele femeii sintagme precum „în laţurile" (gr. εἰς τὰς παγίδας) sau „în mrejele" (gr. ἐν τοῖς ἐπιχειρήμασιν), Siracidul are în minte un paralelism metaforic contrastiv cu „obezile" şi „lanțurile" înțelepciunii, menționate în 6,24-27.

9,4 Un episod în care cântăreața cu harpa (gr. ψαλλούση) apare ca prostituată este menționat în Is. 15,16. ♦ Tradus de noi prin „mreje" (*cf.* BJ, TOB: *artifices*), gr. ἐπιχειρήματα apare doar aici în LXX, sensul curent în greaca comună fiind cel de „tertip", „stratagemă (militară)".

[5] Să nu priveşti cu prea multă luare-aminte la o fecioară,
ca nu cumva să ajungi pedepsit împreună cu ea.
[6] Să nu te dai pe mâna femeilor desfrânate,
ca să nu-ţi pierzi averea.
[7] Să nu priveşti în jur pe ulițele cetății
şi să nu rătăceşti prin locurile ei pustii.
[8] Întoarce-ţi privirile de la femeia chipeşă
şi nu privi cu prea multă luare-aminte o frumusețe străină;
mulți s-au rătăcit din pricina frumuseții unei femei
şi din aceasta iubirea se aprinde ca un foc.
[9] Să nu te aşezi cu nici un chip alături de-o femeie măritată

9,5 Legea prevedea că, dacă un bărbat defloreazã o virgină (gr. παρθένος), este obligat să plătească tatălui 50 de sicli de argint şi să o ia de soție (Deut. 22,28-29); dacă fata respectivă era logodită, atât ea (în caz că nu opusese rezistență), cât şi bărbatul trebuiau ucişi cu pietre (Deut. 22,23-24).

9,6 „averea": *litt.* „moştenirea", „patrimoniul".

9,7 „Să nu priveşti în jur..." – în căutarea unei prostituate! Hebr. continuă la sfârşitul versetului: „privindu-te tu însuți ca pe un nebun şi târguindu-te la preț în spatele casei ei."

9,8 „Frumusețea străină" (gr. κάλλος ἀλλότριον) este frumusețea unei femei măritate. ♦ Despre metafora focului, v. 8,10.

9,9 Am urmat îndeaproape opțiunea din Bibl. 1688, ca fiind mai apropiată de LXX: „Cu muiarea măritată să nu şăzi nice într-un chip şi să nu pilduieşti cu dânsa în casă, ca nu cândai să va pleca sufletul tău asupra ei şi cu duhul tău vei luneca la pieire." Acest pasaj pune probleme interesante de interpretare, între altele şi deoarece conține o creație lexicală care apare doar în LXX, verbul gr. συμβολοκοπέω, pe care am decis să îl echivalăm global prin rom. „a chefui", orientându-ne după indicațiile lexicografilor care îl glosează prin *rechercher les pique-niques* (Bailly, *s.u.*) sau *to be given to feasting* (LSJ). Din LSJ şi din Concord. (*Appendix*, *s.u.*) mai aflăm că, sub forma adjectivală συμβολοκόπος, noțiunea aceasta mai apare de două ori în Prov. în versiunile greceşti mai târzii ale lui Aquila, Symmachus şi Theodotion. Verbul este un compus din subst. gr. συμβολή, termen polisemantic însemnând, între altele, „contribuție în bani la organizarea unei petreceri", „petrecere câmpenească", şi vb. gr. κόπτω, de la al cărui sens de bază, „a lovi", s-a dezvoltat şi sensul „a obosi", „a uza prin exces". Acest verb mai apare în LXX încă o dată mai jos, Sir. 18,33, precum şi în Deut. 21,20; vechii interpreți români dovedesc de data aceasta multă imaginație interpretativă, procedând la analiza semantică a elementelor compusului şi traducând prin sintagmele „făcând sfat de osteneală" şi, respectiv, „făcând zăloage beţiveaşte". Cât priveşte verbul „a pildui", selectat aici de autorii Bibl. 1688, atestările din DLR ne arată că era întrebuințat în sec. al XVII-lea (de D. Cantemir) cu sensul „a spune ceva pe ocolite, folosind anumite simboluri sau alegorii", sens care putea servi intenției traducătorilor de a sugera imaginea unui chef

şi să nu chefuieşti cu ea bând vin,
ca nu cumva sufletul tău să se încline către ea
şi să luneci spre pieire cu duhul tău.
[10] Să nu-l părăseşti pe prietenul vechi,
căci unul mai nou nu este pe potriva acestuia.
Un prieten nou este ca vinul cel nou;
dacă se va învechi, îl vei bea cu bucurie.
[11] Să nu pizmuieşti faima păcătosului,
căci nu ştii care îi va fi sfârşitul.
[12] Să nu te bucuri de bucuria nelegiuiţilor,

---

degradant şi dezonorant. Micu păstrează interpretarea înaintaşilor, dar operează o actualizare a sensului: „Cu muiare măritată nicidecum să nu şezi şi în pilde să nu vorbeşti cu ea în vin" (identic în Bibl. 1819; la Şaguna şi Bibl. 1914: „bând vin"). Şi mai explicită este încă formularea de la Filotei: „Cu femeia măritată nicidecum să nu şăzi în casă, şi în pilde să nu vorbeşti cu ea bând vin" (identic în Bibl. 1936). O formulare radical nouă la Radu-Gal.: „Nu te aşeza niciodată lângă o femeie măritată şi nu te apuca cu ea să te întreci la băute." De menţionat în treacăt şi o probabilă greşeală de traducere: în loc de ἐν οἴνῳ, „cu vin", autorii Bibl. 1688 au citit ἐν οἴκῳ, „în casă". Corectând prin „în vin", Micu remarcă greşeala în nota de subsol: „în cea vechie: *în casă*". Alte interpretări: *non alterceris cum illa in uino, ne forte declinet cor tuum in illam et sanguine tuo labaris in perditionem* (Vulg., v. 13); *sitze nicht bei der Frau eines andern und schmause nicht mit ihr und scherze nicht mit iht beim Wein* (Luther); *ne festoie pas avec elle en buvant du vin* (TOB); *pique-niquer du vin avec elle* (BJ); *with a married women recline not at table nor drink intoxicants with her* (AB); „nu petrece cu ea bând la masă" (Anania). ♦ Gr. ἐν πνεύματί σου, „cu duhul tău", mai poate fi interpretat şi în sensul „datorită pasiunii tale" (*cf. passion* – BJ, TOB); Hebr. are „sânge" (*cf. sanguine tuo* – Vulg. şi *in blood* – AB). ♦ Adulterul era pedepsit cu moartea, *cf.* Lev. 20,10; Deut. 22,22. După Box, Oesterly, pp. 436-437, Sirah îşi exprimă aici dezacordul faţă de obiceiul, care căpătase răspândire în vremea sa, ca femeile să fie admise la petrecerile bărbaţilor alături de soţii lor, ceea ce constituia un factor perturbator în raport cu rigoarea prescripţiilor tradiţionale.

9,10 În Lc. 5,38-39 regăsim, în alt context metaforic, imagistica „vin vechi/vin nou".

9,12 Optând pentru formularea „Să nu te bucuri de bucuria nelegiuiţilor" ne-am păstrat aproape de LXX: μὴ εὐδοκήσῃς ἐν εὐδοκίᾳ ἀσεβῶν, acolo unde Bibl. 1688 este foarte vagă: „să nu voieşti întru bunăvrerea celor necredincioşi"; *cf.* Anania: „nu-ţi face plăcere din plăcerea nelegiuiţilor"; foarte explicit la Luther: *hab kein Gefallen an dem, was den Gottlosen gefällt*; Ziegler propune o lecţiune mai bună, cu εὐοδία, „izbândă, reuşită, succes", în loc de εὐδοκία, ca la Rahlfs (după majoritatea manuscriselor), lecţiune acceptată de interpreţi mai recenţi: *opt not for the success of pride* (AB); *ne te félicite pas de la réussite des impies* (BJ); *n'approuve pas la réussite des impies* (TOB). ♦ Iudeii erau convinşi că pedeapsa pentru păcate va fi primită de fiecare în timpul vieţii.

ci amintește-ți că, până la iad, nu vor rămâne nejudecați.
13 Ține-te departe de omul care are putința să ucidă
și nu vei gusta frica de moarte;
dacă însă te apropii de el, nu cumva să faci vreo greșeală,
pentru ca acesta să nu-ți ia viața.
Să știi bine că umbli prin mijlocul capcanelor
și că te plimbi pe meterezele cetății.
14 Atât cât îți stă în putere, cercetează-i pe cei care-ți sunt apropiați
și sfătuiește-te cu cei înțelepți.
15 Stai de vorbă cu cei care înțeleg
și tot cuvântul tău să fie despre Legea Celui Preaînalt.
16 Bărbații drepți să-ți fie comeseni
și în frica de Domnul să stea mândria ta.
17 Lucrarea ieșită din mâna meșterilor este vrednică de laudă,
dar cârmuitorul poporului prin vorbirea lui se dovedește înțelept.
18 Bărbatul guraliv este temut în cetatea lui
și cel nestăpânit la vorbă va fi privit cu ură.

9,13 Dreptul de viață și de moarte asupra supușilor (în text: gr. ἐξουσία τοῦ φονεύειν) îl aveau în epoca elenistică atât regele, cât și funcționarii și comandanții militari. Avertismentul Siracidului corespunde așadar unei amenințări cât se poate de reale. De aici compararea vieții cu umbletul printre capcane (gr. ἐν μέσῳ παγίδων) sau cu expunerea pe meterezele unei cetăți (ἐπὶ ἐπάλξεων πόλεως).
9,14 Omul înțelept are datoria de a-și sfătui semenii (gr. στόχασαι τοὺς πλησίον), neputând, la rândul său, intra în dialog decât cu oamenii înțelepți (gr. μετὰ σοφῶν συμβουλεύου), *cf.* Prov. 13,14; 15, 31.
9,15 Singura temă legitimă într-o discuție (gr. διαλογισμός) între oameni inteligenți sau într-un discurs (gr. διήγησις) este Legea lui Dumnezeu. ♦ „Cel Preaînalt", v. 4,10.
9,16 „comeseni": gr. σύνδειπνοι (compus calchiat în Bibl. 1688: „împreună-ținători"), *cf. conuiuae* (Vulg.), *commensaux* (BJ), *compagnons de table* (TOB), *table compagnons* (AB). ♦ „Bărbații drepți" (gr. ἄνδρες δίκαιοι) sunt înțelepții, deoarece, potrivit concepției Siracidului, esența înțelepciunii constă în cunoașterea și respectarea Legii și în frica de Dumnezeu.
9,17 Secvență obscură în LXX: „În mâna meșterilor lucrul să va lăuda și povățuitoriul nărodului – înțelept în cuvântul lui" (Bibl. 1688). Am optat pentru explicitarea unei paralele metaforice între dexteritatea manuală a artizanului (gr. τεχνίτης) și ingeniozitatea verbală (gr. λόγος) de care trebuie să dea dovadă un conducător (gr. ἡγούμενος).
9,18 Pentru „guraliv", v. *supra*, 8,3. ♦ Expresia gr. ὁ προπετὴς ἐν λόγῳ αὐτοῦ, pe care am tradus-o prin „cel nestăpânit la vorbă" (*cf.* „cel dârzu la cuvântul lui" – Bibl. 1688), reprezintă o altă desemnare a omului flecar și palavragiu și reapare în LXX în Prov. 10,14; 13,3; *cf. l'homme emporté* (TOB), *le bavard* (BJ), *whoever talks rashly* (AB).

10 [1] Judecătorul înțelept își învață poporul
și cârmuirea unui om iscusit este bine orânduită.
[2] După cum este judecătorul poporului, așa sunt și slujitorii săi,
după cum este cârmuitorul cetății, așa sunt și toți cei care locuiesc în ea.
[3] Regele neînvățat își duce la pieire poporul
și cetatea dăinuie prin chibzuința principilor săi.
[4] În mâna Domnului se află cârmuirea pământului

10,1 În acest context, ca și în alte locuri, cuvintele „judecător" (gr. κριτής) și „cârmuitor" (gr. ἡγούμενος) se referă la aceeași realitate istorică, desemnând ideea de „magistrat, căpetenie, conducător". Corespondentul ebr. *ṣōphēt*, „judecător", era numele tradițional al căpeteniei unei comunități israelite, între atribuțiile căreia se înscriau organizarea cetății, asigurarea ordinei publice și a apărării, administrarea resurselor financiare și materiale, și mai puțin exercitarea funcțiilor juridice propriu-zise, care cădeau în sarcina preoților. După cum indică relația etimologică și o atestă și documentele, această funcție era cunoscută și altor neamuri semitice, fiind similară, de exemplu, cu cea a „suffeților" cartaginezi. ♦ Gr. ἡγεμονία, pe care l-am tradus prin „cârmuire", poate fi înțeles și ca „autoritate" (*l'autorité*, BJ, TOB). ♦ Exprimată în fel și chip în paremiologia tuturor popoarelor, ideea că orice comunitate își are căpeteniile pe care le merită (*cf.* dictonul lat. *qualis pastor talis grex*) reapare în Iez. 16,44.

10,2-3 În Hebr. există un subtil joc de cuvinte între doi termeni cu același radical (*YŞB*, „a locui, a rămâne"), și anume ebr. *yōṣᵉbāyw*, „cei care locuiesc în ea", din v. 2, și ebr. *nōṣebheth*, „dăinuie, prosperă", din v. 3. Autorul versiunii grecești a încercat o transpunere a acestei figuri etimologice prin οἱ κατοικοῦντες – οἰκισθήσεται, cuvinte cu același radical (gr. οἶκος, „locuință"). Rezultatul este îndoielnic, întrucât, dacă οἱ κατοικοῦντες este transparent din punct de vedere semantic („cei care locuiesc"), vb. οἰκισθήσεται se pretează la interpretări diverse, *cf. grows* (AB), *doit sa prospérité* (BJ), *est fondée* (TOB), *propășește* (Anania); soluția noastră: „dăinuie". Paralelismul sintactico-semantic este păstrat în Bibl. 1688: „ceia ce lăcuiesc... să va lăcui." ♦ Am tradus aici gr. σύνεσις prin „chibzuință" (v. *supra*, 1,18 și 3,29). ♦ Prin „principe" am echivalat gr. δυνάστης, cu sensul generic „persoană care are autoritate asupra altora" (*cf.* TOB, AB: *princes*, BJ: *chefs*); în Bibl. 1688: „cei năsâlnici" („puternici"), termen curent în epocă.

10,4 „cârmuirea": gr. ἐξουσία, „putere de decizie; autoritate" (*cf.* Bibl. 1688: „stăpânirea"; AB: *sovereignity*), este un sinonim pentru ἡγεμονία, întrebuințat mai sus. În acest loc este formulat temeiul vetero- și neotestamentar al regalității: Dumnezeu este deținătorul unic al suveranității și puterii depline, pe care o deleagă „la vreme potrivită" (gr. εἰς καιρόν) celui „de care este nevoie" (τὸν χρήσιμον). *Cf.* Dan. 2,21; 4,14; Înț. 6,3 și urm.; Lc. 1,52. Dedus cu necesitate din monoteismul iudaic, acest principiu se afla în contradicție ireductibilă cu doctrina oficială a statului elenistic, întrucât, asemenea marilor regi ai Babilonului, atât stăpânii Seleucizi ai Palestinei, cât și cei ai Egiptului ptolemaic (precum și, de asemenea, mai târziu, împărații romani), pretindeau să fie considerați ei înșiși zei.

și El va ridica asupra lui, la vreme potrivită, pe omul de care este nevoie.
[5] În mâna Domnului este izbânda omului
și El Își va așeza mărirea pe fruntea cărturarului.
[6] Să nu păstrezi gând rău aproapelui tău pentru nici o nedreptate
și să nu faci nimic dintr-un avânt pripit.
[7] Trufia este urâtă și înaintea Domnului, și înaintea oamenilor;
și pentru Domnul, și pentru oameni nedreptatea este o greșeală.
[8] Domnia trece de la un neam la altul
din pricina nedreptăților, a silniciilor și a [lăcomiei de] averi.
Nimic nu este mai nelegiuit decât omul care iubește banii,
căci își scoate și sufletul la vânzare.

10,5 „izbânda": gr. εὐοδία, calchiat în Bibl. 1688 prin compusul „bună-călătoria", se referă la succesul social al unei persoane, *cf.* TOB, BJ: *le succès*. ♦ „Mărirea", după gr. δόξα, corespunde aici ebr. *hōdh*, „splendoare, majestate"; pentru sensurile complexe și multiple ale gr. δόξα, *cf.* și 1,11 și 5,13. ♦ „pe fruntea (*litt.* pe fața) cărturarului": Hebr. are „în fața legislatorului". Echivalând cuvântul ebraic prin gr. γραμματεύς (în română, tradițional: „cărturar"), traducătorul a adaptat referința la realitățile Egiptului, unde scribii erau uneori înalți funcționari (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).
10,6 Trimitere foarte probabilă la îndemnul de a-ți iubi aproapele ca pe tine însuți, formulat în Lev. 19,18. ♦ „Să nu faci nimic dintr-un avânt prìpit" este înțelesul contextual exact al gr. μὴ πρᾶσσε μηδὲν ἐν ἔργοις ὕβρεως, *cf. litt.* „nu face nemică cu lucrurile semeției" (Bibl. 1688); cuvânt complex, gr. ὕβρις (*hybris*-ul tragicilor greci!), mai poate fi interpretat, pe lângă sensul de „ardoare excesivă, impetuozitate", și în sensul de „lipsă de măsură, orgoliu, insolență" (*cf.* AB, TOB, BJ: *arrogance*).
10,7 „Trufia" (gr. ὑπερηφανία, ebr. *zādhōn*) era considerată de evrei un păcat capital, pricină a decăderii și sursă a păcatului originar (*cf.* Gen. 3,4-6) și a „amestecului limbilor" din episodul turnului Babel (*cf.* Gen. 11,1-9). VT abundă în evenimente care ilustrează pedepsirea de către Dumnezeu a orgoliului uman: prăbușirca regelui din Tir (Iez. 28,1 și urm.), alungarea de la domnie a lui Nabucodonosor (*cf.* Dan. 4,27 și urm.) etc. Această atitudine față de păcatul trufiei este moștenită și în NT, *cf.* Mt. 23,12; Iac. 4,6; 1Pt. 5,5. ♦ Un păcat major era socotită și nedreptatea.
10,8 „Domnia": gr. βασιλεία (Bibl. 1688: „împărăția"), *cf. la souveraineté* (BJ), *la royauté* (TOB), *dominion* (AB). ♦ Prin „silnicii" am tradus aici gr. ὕβρεις, cuvânt pentru ale cărui înțelesuri v. nota la 10,6. ♦ După Di Lella, p. 224, acest pasaj conține o referință directă la evenimente politico-militare cu care Sirah a fost contemporan. În anul 217 î.H., Antioh al III-lea cel Mare, regele seleucid al Siriei, a încercat să smulgă de la egipteni controlul asupra Palestinei, dar a fost înfrânt în bătălia de la Raphia de către Ptolemeu al IV-lea Philopator. Două decenii mai târziu, în lupta de la Panium (198 î.H.), Antioh al III-lea l-a învins pe tânărul Ptolemeu al IV-lea Epiphanes, înglobând Palestina în regatul seleucid.

[9] De ce se înalță trufaș [cel ce-i doar] pământ și cenușă,
când, în viață fiind, i-am aruncat măruntaiele?
[10] Doctorul își bate joc de boala îndelungată
și [cine-i] astăzi rege mâine va muri.
[11] Căci atunci când moare omul
moștenește târâtoare, fiare și viermi.
[12] Începutul trufiei omului este să se depărteze de Domnul

10,9 Pasaj obscur în LXX: *cf.* „Ce să semețeaște pământul și cenușa? Căci în viață am lepădat droburile lui" (Bibl. 1688); vb. „am aruncat" (gr. ἔρριψα) nu are nici o justificare în context; în Hebr. apare verbul *RMM*, „a face viermi; a putrezi", sugerându-se futilitatea destinului uman prin imaginea derizorie a intestinelor aflate în putrefacție, *cf. un être qui, vivant, a déjà les tripes dégoûtantes* (BJ), *de son vivant ses intestins sont pourriture* (TOB). Putrezirea de viu e un *topos* al literaturii revanșarde: regii tirani, ticăloși, nedrepți ajung cadavre încă din timpul vieții. ♦ Expresia „pământ și cenușă" (ebr. *'āphār wā 'ēpher*, gr. γῆ καὶ σποδός, lat. *terra et cinis*) reapare mai jos, 17,32 și 40,30; cuvintele sunt întrebuințate de Avraam (Gen. 18,27) pentru a se autodefini ca om în fața lui Dumnezeu.

10,10 În LXX: μακρὸν ἀρρώστημα, σκώπτει ἰατρός; *cf.* „boala îndelungată taie-o doctorul" (Bibl. 1688), cu înțelesul obscur. În Hebr. relația semantico-sintactică agent/obiect direct este cu totul alta: „o boală neînsemnată își bate joc de doctor", *cf. a slight illness – the doctor jests* (AB), *eine leichte Krankheit – der Arzt scherzt* (Luther); alți interpreți combină izvorul grecesc cu cel ebraic, încercând să dea un sens coerent secvenței: *une longue maladie défie le médecin* (TOB), *une longue maladie se moque du médecin* (BJ), „boala lungă își bate joc de doctor" (Anania). De altfel, în același sens apare o corectură și în *Sinaiticus*. Di Lella, p. 225, găsește că semnificația versetului este clară: „Ceea ce la un moment dat este o simplă înștiințare despre boala regelui, de care doctorul nu se îngrijorează, se termină a doua zi prin moartea pacientului." Același autor interpretează corelația făcută de Sirah în context între ideea de regalitate și cea de coruptibilitate și instabilitate a destinului uman ca o diatribă voalată la adresa regilor elenistici, care se proclamau „zei pe pământ" și „stăpâni ai lumii".

10,11 „Târâtoarele" (gr. ἑρπετά), „fiarele" (gr. θηρία) și „viermii" (gr. σκώληκες) sunt reprezentări simbolice ale morții și putrefacției.

10,12-13 De aici și până la v. 18, Siracidul detaliază tema incompatibilității dintre orgoliul uman și frica de Domnul, definită încă de la primele versete (*cf.* 1,11-14) drept „început al înțelepciunii". ♦ Gr. ἀρχή înseamnă „început" (*cf.* AB: *the beginning of pride*; TOB: *le commencement de l'orgueil*), dar și „principiu, temei" (*cf.* BJ: *le principe de l'orgueil*). ♦ Pentru „trufie", v. 10,7. ♦ „cel care stăruie în ea": Hebr. are „izvorul ei". ♦ Prin „dezlănțuie noian de spurcăciune" am explicitat gr. ἐξομβρήσει βδέλυγμα, *cf. litt.* „ploua-va scârbă" (Bibl. 1688), *cf.* „revarsă urâciune" (Anania). ♦ Gr. βδέλυγμα (ebr. *zimmāh*) redat de obicei prin „spurcăciune" desemnează în LXX tot ceea ce este impur și nociv. ♦ „Nenorocirile" (gr. τὰς ἐπαγωγάς) corespunde ebr. *nega'*, care înseamnă și „plagă,

și bărbatul știutor nu va cârti.
[26] Nu face pe înțeleptul atunci când îți faci datoria
și nu te făli la vreme de strâmtorare.
[27] Mai bun este cine lucrează și are cu prisosință de toate,
decât cine se plimbă fălindu-se, dar e lipsit de pâine.
[28] Fiule, fii mândru cu modestie de tine însuți
și prețuiește-te după vrednicie.
[29] Pe cel care va păcătui împotriva sufletului său cine-l va prețui?
Cine-l va lăuda pe cel care-și face [el însuși] viața de ocară?
[30] Săracul este prețuit pentru știința lui,
iar bogatul este prețuit pentru averea lui.
[31] [Dacă cineva] este lăudat în sărăcie,
dar în bogăție, cu cât mai mult?
Iar cel disprețuit în bogăție,
în sărăcie, cu cât mai mult [va fi]?

11 [1] Înțelepciunea celui smerit îi va înălța capul

---

universală prin persoana Mântuitorului Iisus Hristos, proclamată de Apostolul Pavel în Gal. 3,28 și Col. 3,11. ♦ Prin „a cârti" am transpus gr. γογγύζω, *litt.* „a murmura"; pentru acest verb avem în Bibl. 1688 „a răpști", adică „a murumura, a cârti, a protesta", larg întrebuințat în textele bisericești românești din sec. al XVI-lea-al XVII-lea (vezi DLR, *s.u.*).
10,26-27 Ideea de aici reapare, în termeni aproape identici, în Prov. 12,9: îndeplinirea datoriei (gr. τὸ ἔργον, *litt.* „lucrarea") nu poate fi pretext de afirmare a mândriei, la fel cum și în momentele de strâmtorare (gr. στενοχωρία) trebuie păstrată decența, munca onestă fiind unica sursă de bunăstare.
10,28 *Cf.* Bibl. 1688: „Fătule, în blândeațe măreaște sufletul tău și dă lui cinste după vrednicia lui"; pentru semnificațiile speciale ale „sufletului", v. 4,2. ♦ Prin „modestie" am redat gr. πραΰτης, *litt.* „blândețe", cuvânt care apare și mai sus, la 3,17. Ideea este că stima față de propria persoană nu se poate dobândi prin afirmare orgolioasă, ci doar prin aprecierea realistă a propriei valori.
10,29 În strânsă legătură cu ideea din versetul anterior, Sirah afirmă aici că cel care se depreciază pe sine nu poate pretinde respectul celorlalți.
10,31 În LXX interogația retorică este formulată cu mare parcimonie de mijloace, *cf. litt.* Bibl. 1688: „Cel ce să slăvește întru sărăcie dară în avuție cu cât? Și cel neslăvit întru avuție, dară în sărăcie cu cât?" Se subliniază încă o dată că, în bogăție sau sărăcie, singura valoare stabilă este înțelepciunea.
11,1 Pentru „smerit", v. 2,27 și 3,17. Pornind de la Hebr., unii interpreți optează aici nu pentru „cel smerit", ci pentru „cel sărac", menționat în versetul imediat anterior, *cf. le*

și-n mijlocul celor mari îl va așeza.
[2] Să nu lauzi un bărbat pentru frumusețea lui
și să nu-ți fie silă de un om pentru înfățișarea lui.
[3] Mică e printre zburătoare albina,
dar rodul ei, neîntrecut în dulceață.
[4] Să nu te lauzi cu veșmintele pe care le porți
și să nu fii semeț în ziua măririi [tale];
căci minunate sunt lucrările Domnului
și ascunse pentru oameni sunt faptele Lui.
[5] Mulți tirani au fost puși la pământ,
iar cel la care nu se aștepta nimeni a purtat coroana.
[6] Mulți principi au ajuns la mare ocară

---

pauvre (BJ), *the poor person* (AB). Înțelepciunea „înalță capul" celui smerit sau sărac în sensul că „îl face liber", căci acesta este conținutul autentic, calchiat în LXX, al expresiei ebr. *NS' rō'ş*, *litt.* „a-și înălța capul". ♦ Pentru „căpetenii", vezi 10,24. Ideea că înțeleptul își are locul alături de căpetenii chiar dacă este sărac reapare, în termeni foarte asemănători, în 1Rg. 2,8.

11,3 „neîntrecut în dulceață": *litt.* „cel dintâi dintre lucrurile dulci" (gr. ἀρχὴ γλυκασμάτων); *cf.* nota 1,14.

11,4 Prima parte a versetului este diferită în Hebr.: „Nu-ți bate joc de cel care poartă doar un șorț și nu glumi pe seama celui aflat în amărăciune."

11,5 Formularea (*cf. litt.* „Mulți tirani au șăzut pre țărână, iară cel nepriceput au purtat stema" – Bibl. 1688) diferă de cea din Hebr. unde se spune că „cei umili adesea s-au urcat pe tron și cel neluat în seamă a purtat coroană". Ieronim combină în Vulg. cele două variante, pentru el „tiranul" și „cel la care nu te așteptai" fiind una și aceeași persoană: *Multi tyranni sederunt in throno, et insuspicabilis portauit diadema!* ♦ Opțiunea „nepriceput" este nefericită în Bibl. 1688 pentru gr. ἀνυπονόητος, „care nu poate fi bănuit" (*cf.* echivalența perfectă prin lat. *insuspicabilis*). ♦ „Stemă" este cuvântul unanim întrebuințat în vechea tradiție românească (Bibl. 1688, Micu, Bibl. 1819, Filotei, Șaguna, Bibl. 1914) pentru a desemna „coroana (regală)"; menținerea sa în acest context în Biblia 1990 este surprinzătoare și anacronică. *Cf.* și *un inconnu* (BJ), *celui que l'on n'attendait pas* (TOB), *some that none would consider* (AB), *dem... an den man nicht gedacht hätte* (Luther). Micu, Biblia 1819: „Mulți tirani au șezut pre pământ, iară cel de carele nu să gândea au purtat stema." Filotei: „Mulți tirani au șăzut pre pământ, iară cel de carele nu să gândea a purtat stema." Șaguna: „Mulți tirani au șezut pre pământ, iară cel de carele nu se gândea au purtat stema." Biblia 1914: „Mulți tirani au stătut pe pământ, iar cel de care nu se gândea nimeni a purtat stema." Radu-Gal.: „Mulți tirani s-au prăbușit la pământ, iar cel la care nu se gândea nimeni a purtat diadema." Biblia 1990: „Mulți tirani au căzut pe pământ, iar cel la care nu se gândea nimeni a purtat stema."

11,6 „pe mâinile altora": Hebr. are „pe mâinile străinilor". ♦ Adj. gr. ἔνδοξος, „celebru, vestit", poate fi interpretat și în sensul „onorat, cinstit" (Bibl. 1688: „slăviți").

și oameni vestiți au fost dați pe mâinile altora.
[7] Nu învinovăți înainte de a cerceta;
gândește-te mai întâi și apoi dojenește.
[8] Să nu răspunzi înainte de a asculta
și să nu întrerupi pe cineva în timp ce vorbește.
[9] Să nu te certi pentru un lucru care nu te privește
și-n cearta păcătoșilor să nu te amesteci.
[10] Fiule, nu te apuca de prea multe lucruri:
dacă le vei înmulți, nu vei rămâne fără vină;
chiar de vei alerga după ele, nu le vei prinde
și nu vei scăpa [de ele] prin fugă.
[11] Este [câte unul] care trudește, se ostenește și se zorește,
dar cu atât mai mult rămâne în urmă.
[12] [Altul] e slab și lipsit de sprijin,
fără vlagă și copleșit de sărăcie,
dar ochii Domnului au privit spre el cu bunăvoință
și [Domnul] l-a ridicat din înjosirea lui,
[13] i-a înălțat capul
și mulți s-au mirat de aceasta.
[14] Cele bune și cele rele, viața și moartea,

11,8 Despre regulile bunei cuviințe în dialog, *cf.* Prov. 18,13; v. și *supra*, 8,9. ♦ Ultima secvență în LXX: ἐν μέσῳ λόγων μὴ παρεμβάλλου, *litt.* „în mijlocul cuvintelor nu te învălui" (Bibl. 1688).

11,10 Pasajul următor conține referiri la activitățile lucrative. Ideea că omul angrenat în dobândirea de averi este expus greșelii și păcatului apare și în Prov. 28,20. O veritabilă „tipologie" a păcatelor oamenilor de afaceri găsim mai jos, 26,29 și urm. ♦ „nu te apuca... lucruri": *litt.* „lucrările tale să nu fie cu privire la multe". ♦ A doua parte a versetului este neclară în LXX: καὶ ἐὰν διώκῃς, οὐ μὴ καταλάβῃς· καὶ οὐ μὴ ἐκφύγῃς διαδράς, *litt.* „și de vei goni, nu vei prinde și nu vei scăpa fugind." Ideea pare să fie aceea că, o dată pornită, extenuanta goană după avere nu mai poate fi oprită; avertismente similare întâlnim în Prov. 11,18; 13,11; 20,21; 21,6; 28,22 etc. ♦ Hebr. are: „Fiul meu, dacă nu alergi nu vei ajunge și dacă nu cauți nu vei găsi."

11,12-13 În Hebr. se exprimă ideea mai concretă că Domnul decide cine dobândește bunuri și cine nu, dincolo de eforturile sau de slăbiciunea oamenilor; LXX orientează discursul către valorile mai generale, de ordin spiritual. ♦ „Din înjosirea lui" (gr. ἐκ ταπεινώσεως αὐτοῦ) corespunde în Hebr. unei imagini expresive: „din țărâna putreziciunii".

11,13 Pentru „a înălța capul", v. 11,1.

11,14 Prezentarea antinomică de mare expresivitate inițiată aici subliniază încă o dată cheia de boltă a teologiei Siracidului, ideea atotputerniciei divine, căci binele și răul

sărăcia şi averea, toate sunt de la Domnul.
15 *Înțelepciunea şi știința şi cunoaşterea Legii [vin] de la Domnul,*
iubirea şi căile faptelor bune vin de la El.
16 *Rătăcirea şi întunericul au fost create pentru păcătoşi,*
dar cei care se mândresc cu faptele rele îmbătrânesc în rele.
17 Darul Domnului rămâne alături de cei evlavioşi
şi bunăvoința Lui îi va călăuzi în veci.
18 Este câte un om care se îmbogățește din îngrijorare şi zgârcenie,
dar aceasta este răsplata lui:
19 Tocmai când îşi spune: „Am găsit odihna
şi acum voi mânca din bunătățile mele!",
el nu ştie cât timp va mai trece,
îşi va lăsa altora bunurile şi va muri.
20 Rămâi statornic Legământului tău, vezi-ți de el
şi îmbătrâneşte în lucrarea ta.
21 Să nu te miri de faptele păcătosului,

(gr. ἀγαθά/κακά), viața şi moartea (gr. ζωή/θάνατος), sărăcia şi averea (gr. πτωχεία/πλοῦτος) vin exclusiv de la Dumnezeu.

11,15-16 Întrucât lipseşte din textul ebraic păstrat, pasajul a fost considerat de cei mai mulți exegeți (Smend, pp.106-107, Spicq, p. 626) un adaos ulterior. Am preluat textul de la Ziegler. Adaos ulterior sau nu, pasajul se încadrează perfect în context, reiterând valorile etice supreme (înțelepciunea – gr. σοφία, știința – gr. ἐπιστήμη, cunoaşterea Legii – gr. γνῶσις νόμου şi iubirea – ἀγάπησις), în antinomie cu rătăcirea (gr. πλάνη) şi întunericul (gr. σχότος).

11,17 „Darul Domnului" (gr. δόσις κυρίου) şi „bunăvoința Lui" (gr. εὐδοκία αὐτοῦ) sunt expresii metaforice ale harului divin. ♦ Gr. εὐσεβής (Bibl. 1688: „binecredincios"), pe care îl traducem consecvent prin „evlavios", desemnează un complex de calități morale şi comportamentale care include pioșenia față de cele sfinte, dar şi spiritul de dreptate şi dragostea față de semeni. ♦ Prin „va călăuzi" am reprodus conținutul gr. εὐοδωθήσεται, calchiat în Bibl. 1688: „va bine-călători".

11,18 Prin sintagma ἀπὸ προσοχῆς καὶ σφιγγίας αὐτοῦ (*litt.*: „den grija şi strânsoarea lui" – Bibl. 1688) se explicitează ideea din Hebr.: „îşi va produce singur necazuri".

11,19 Despre nocivitatea acumulării cu orice preț a averilor Sirah vorbeşte pe larg mai jos, 14,3 şi urm. Pentru interpretarea evanghelică a acestui motiv, vezi Lc. 12,16 şi urm.

11,20 În Hebr. se vorbeşte aici despre „datoria ta" (ebr. *ḥoq'kā*); or, îndatorirea primordială a unui israelit era respectarea scrupuloasă a Legii, de aici interpretarea explicită din LXX: διαθήκη şi Vulg.: *testamentum*, adică „legământul" între Dumnezeu şi poporul ales (Bibl. 1688 şi Anania: „făgăduința").

11,21 Imperativul încrederii necondiționate în Domnul apare formulat de zeci de ori atât în VT (*cf.* Gen. 15,6; Ex. 14,31, Num. 14,11 etc.), cât şi în NT (*cf.* Rom. 1,17; Gal. 3,11;

ci încrede-te în Domnul şi rămâi statornic în munca ta,
căci e lucru uşor în ochii Domnului
să-l îmbogăţească pe cel sărac fără veste, dintr-o dată.
[22] Binecuvântarea Domnului este răsplata omului evlavios
şi într-o clipă, fără întârziere, dă Domnul înflorire binecuvântării lui.
[23] Să nu spui: „De ce mai am nevoie?
Ce bunuri îmi mai lipsesc de acum încolo?"
[24] Să nu spui: „Am tot ce-mi trebuie,
ce nenorocire mă mai poate aştepta de acum încolo?"
[25] În zilele bune uităm de cele rele,
iar în zilele rele nu ne mai aducem aminte de cele bune.
[26] Căci Îi este uşor Domnului ca, în ziua morţii,
să-i răsplătească omului după căile lui.
[27] Un ceas de nefericire ne şterge din minte bunăstarea
şi la sfârşitul vieţii [omului] i se dezvăluie faptele.
[28] Nu socoti fericit pe nimeni [mai] înainte de sfârşit,

Evr. 10,38 etc.). ♦ Acumulările adverbiale „fără veste", „dintr-o dată" (gr. διὰ τάχους ἐξάπινα) şi „într-o clipă, fără întârziere" (gr. ἐν ὥρᾳ ταχινῇ) din v. următor subliniază atotputernicia divină.

11,22 „Răsplata", după gr. μιστός, corespunde ebr. *gōrāl*, *litt.* „parte (dobândită prin tragere la sorţi)". ♦ În loc de repetarea gr. εὐλογία, „binecuvântarea" (Bibl. 1688: „blagoslovenia"), Ziegler emendează εὐοδία, după Vulg.: *processus*; aşadar, formularea din finalul versetului ar fi: „Face Domnul să înflorească bunăstarea [sau succesul] acestuia [al omului evlavios]."

11,23-24 Am păstrat formularea interogativă a frazelor, care se pretează la o dublă interpretare. Dacă interogaţia este pur retorică, înţelesul discursului este negativ, autorul punând în evidenţă, pentru a dezaproba, prezumţiozitatea bogatului sigur de soliditatea poziţiei sale. Dacă interogaţia este reală, dezaprobarea lui Sirah este orientată spre sentimentul de permanentă insatisfacţie a celui care pretinde că bunurile pământeşti îi pot conferi securitate.

11,25 Simetria „cele bune" (gr. ἀγαθά)/„cele rele" (gr. κακά) reproduce în LXX o structură de chiasm din Hebr.

11,27 Expresie concentrată în LXX, prin acumulare de substantive, *litt*: „Răutatea ceasului uitare face hranii şi la săvârşirea omului – descoperirea lucrurilor lui" (Bibl. 1688).

11,28 Ideea că un bărbat se face cunoscut prin fiii săi rezultă în LXX prin interpretarea (preluată în Vulg.: *in filiis suis*) în sensul de „urmaşi, posteritate" a ebr. *'aḥarīth*, care, în context ar trebui interpretat de fapt, mult mai firesc, prin „sfârşit; moarte"; *cf. in seiner Todesstunde* (Luther), *dans sa fin* (BJ), *à sa mort* (TOB), *by how he ends* (AB), „în sfârşitul său" (Anania). Formulări similare regăsim în tradiţia grecească, de exemplu

și după copiii săi va fi cunoscut bărbatul.
[29] Să nu lași pe oricine să intre în casa ta,
căci multe sunt șiretlicurile celui viclean.
[30] Ca o potârniche pusă de momeală în colivie, așa este inima omului trufaș,
și ca o iscoadă îți pândește prăbușirea.
[31] Preschimbând în rele cele bune, el întinde curse
și faptele cele mai alese le umple de ocară.
[32] De la o scânteie se aprind cărbunii,
iar omul păcătos întinde curse sângeroase.
[33] Păzește-te de cel viclean, căci el unelteşte lucruri rele,
ca nu cumva să te umple de ocară pentru totdeauna.
[34] Adăpostește un străin și-ți va aduce necazuri
și te va înstrăina de ale tale.

---

memorabilul aforism al lui Solon (menționat de Herodot, *Istorii*, I, 32): „Până în clipa morții, să nu îl numești pe un bărbat fericit, ci doar norocos"; pentru alte exemple de acest fel la Eschil și Sofocle, *cf.* Di Lella, p. 241.

11,29 „Șiretlicurile": gr. τὰ ἔνεδρα (Bibl. 1688: „meșteșugurile") – Hebr. are „rănile".

11,30 „pusă de momeală", *litt.* „vânătoare": păsările captive erau folosite de vânători pentru a le atrage pe cele libere. ♦ În locul potârnichii captive, Hebr. are „șoim care vânează". ♦ „iscoadă": Hebr. are „lup". ♦ Vorbind aici și în vv. următoare de colivii, iscoade sau curse, Sirah apelează din nou la imagistica vânătorii (*cf.* 6,24-27 și 28; 10,16).

11,31 Aici și mai jos, „ocară" (Bibl. 1688: „hulă") traduce gr. μῶμος, „mustrare", „jignire", subst. corespunzător ebr. *mūm* care înseamnă nu doar „ocară", ci și „defect trupesc; meteahnă" (*cf.* Lev. 21,17-18). Asemănarea formală și semantică, precum și personificarea ca desemnare a zeului ticăloșiei în mitologia grecească (Μῶμος) indică un probabil vechi semitism în greacă.

11,32 Față de genericul „omul păcătos" din LXX și Vulg., Hebr. are *'îš b^{e}līya'al*, „om de nimic/josnic/nelegiuit".

11,33 „Viclean" este echivalarea tradițională românească a gr. κακούργος din LXX. ♦ Hebr. are în plus: „Nu te întovărăși cu cel rău, căci te abate din cale și te îndepărtează de Legământul tău."

11,34 Referința la „străin" și „înstrăinare" trebuie interpretată, în contextul elenistic în care se desfășoară discursul Siracidului, ca o trimitere la factorul perturbator pe care îl induceau fie străinii propriu-ziși, fie evreii elenizați, în raport cu legea și cutumele poporului ales (*cf.* Spicq, p. 629, Di Lella, p. 246). ♦ „ale tale" (gr. τὰ ἴδιά σου): sunt desemnate tocmai valorile tradiționale amenințate de aculturația elenistică.

12 [1] Dacă faci binele, să știi cui îl faci, și vei primi mulțumire pentru
faptele tale bune.
[2] Fă bine omului evlavios și vei primi răsplată,
și dacă nu de la el, atunci de la Cel Preaînalt.
[3] Nu are parte de lucruri bune cel care stăruiește în rele
și care șovăie să facă milostenie.
[4] Dăruiește omului evlavios, dar să nu vii în ajutorul păcătosului.
[5] Fă bine omului smerit și nu dărui nelegiuitului;
oprește-i pâinea și nu-i da,
ca nu cumva să ajungă să te stăpânească prin ea;
căci de două ori mai multe rele vei afla
pentru toate binefacerile tale către el.
[6] Pentru că și Cel Preaînalt îi urăște pe păcătoși
și celor nelegiuiți le va trimite pedeapsă.
El veghează asupra lor până în ziua pedepsirii lor.
[7] Celui bun, dă-i, dar să nu-i vii în ajutor celui nelegiuit.
[8] Prietenul nu este pus la încercare când suntem fericiți,

---

12 Ideile formulate în paragraful care urmează reprezintă o temă importantă preluată de la Sirah de către tradiția rabinică.
12,1 Gr. χάρις înseamnă aici „mulțumire, recunoștință"; pentru alte nuanțe semantice, *cf.* 3,1. ♦ Primul stih în Hebr.: „Dacă faci rău omului bun, atunci cui vei face bine?"
12,2 Pentru „evlavios", v. 11,7.
12,3 Pentru „milostenie", v. 3,14. ♦ Hebr. are: „Nu este nici un folos să faci bine celui rău; nu e nici măcar o faptă bună."
12,5 Pentru „smerit", v. 2,27 și 3,17. ♦ „Nelegiuitul", gr. ἀσεβής, *cf.* „necredincios" (Bibl. 1688), este opusul omului evlavios, *cf.* 11,17. ♦ Al doilea și al treilea stih în Hebr.: „Nu-i da arme de război, ca nu cumva să le folosească împotriva ta." ♦ La stihul al patrulea, Hebr. adaugă: „la vreme de lipsă". ♦ Invitația la prudență și reținere față de omul rău, formulată aici cu claritate, diferă de recomandarea din Prov. 25,21-22, reluată de Pavel în Rom. 12,20, de a dărui hrană și apă dușmanului tău, „îngrămădind astfel cărbuni aprinși pe capul lui".
12,7 Hebr. adaugă: „Răcorește-l pe cel smerit, dar nu da nimic celui trufaș."
12,8 În LXX formularea este obscură: Bibl. 1688: „Nu se va izbândi întru bunătăți priatinul și nu se va ascunde întru răutăți vrăjmașul."
Micu, urmat întocmai de Bibl. 1819, va da o interpretare corectă gr. οὐκ ἐκδικηθήσεται: „Nu să arată în fericire carele iaste priiaten, nici în ceale reale nu să ascunde vrăjmașul." Toate versiunile tradiției biblice românești vor menține această opțiune, cu mici adaptări morfologice: Filotei: „Nu să arată în fericire care este prieten, nici în cele rele nu să ascunde vrăjmașul." Șaguna: „Nu se arată în fericire carele iaste priiaten, nici în ceale

și la necaz dușmanul nu rămâne ascuns.
9 Când omului îi merge bine, dușmanii lui se întristează,
dar, în nenorocire, chiar și prietenul se îndepărtează.
10 Să nu ai încredere în dușmanul tău în veac;
căci, după cum se coclește arama, la fel și răutatea lui.
11 Chiar dacă se va arăta umil și va merge aplecat,
întărește-ți sufletul și ferește-te de el;
fii față de el ca și când ai lustrui o oglindă
și să știi că rugina nu va rămâne până la urmă.
12 Nu-l primi să stea lângă tine,
ca să nu te dea la o parte și să-ți ia locul.

---

rcale nu să ascunde vrăjmașul." Bibl. 1914: „Nu se arată în fericire, care este prieten, nici în cele rele nu se ascunde vrăjmașul." Bibl. 1936: „Nu se arată în fericire, cel ce este prieten, nici în cele rele nu se ascunde vrăjmașul." Bibl. 1990: „Nu se arată în fericire cel care este prieten, nici în cele rele nu se ascunde vrăjmașul." Abia Radu-Gal., consecvenți aici în opțiunea pentru textul ebraic și inspirați probabil de Vulg.: *Non agnoscetur in bonis amicus, et non abscondetur in malis inimicus*, au reușit să dea o formulă explicită: „Prietenul nu poți să-l cunoști atunci când ești fericit, iar dușmanul nu rămâne ascuns atunci când ești nenorocit."
În versiunea din Biblia Luther: *Wenn's einem gut geht, so macht das den Feind verdrossen; wenn's einem aber schlecht geht, so ziehen auch die Freunde sich zurück.*
Anania: „Prietenul nu se cunoaște când îți este bine, și nu în dușmănie se ascunde dușmanul"; *cf.* AB: *In adversity an enemy will not remain concealed*; BJ: *Dans l'adversité l'ennemi ne peut se cacher.*
12,9 Despre prietenia autentică, *cf.* 6.10.12. ♦ La primul stih, Hebr. adaugă: „Chiar și celui care-l urăște îi e prieten."
12,10 Metafora oxidării metalului (gr. ἰοῦται) reapare mai jos, 29.10, și se regăsește, cu conotații diverse, la Mt. 6,19 și Iac. 5,3. Sunt posibile două interpretări: a) răutatea dușmanilor ne macină la fel cum rugina macină metalul; b) la fel ca metalul ascuns sub stratul de rugină, nici răutatea și invidia dușmanilor nu sunt evidente (*cf.* v. următor). Din literatura clasică greacă citățm (după Di Lella, p. 247) un pasaj cu conținut similar cu gândul Siracidului: „Este în firea foarte puținor oameni să cinstească fără să fie invidioși un prieten care a avut succes" (Eschil, *Agamemnon*, I, 832).
12,11 „se va arăta umil": Hebr. are „te ascultă". ♦ Pentru a se sugera necesitatea prudenței față de dușman, chiar când acesta se poartă cu umilință, în LXX se construiește imaginea metaforică a cuiva care, lustruind o oglindă (chipul dușmanului), știe că până la urmă rugina va fi îndepărtată și adevărata față a dușmanului va deveni evidentă, *cf. sache que sa rouille ne tiendra pas jusqu'à la fin* (BJ), *sache qu'il ne restera pas toujours taché de rouille* (TOB). Această ultimă secvență este în LXX obscură, transpunerea literală producând un contrasens: „vei cunoaște că n-au ruginit în întregime" (Bibl. 1688).

Nu-l aşeza de-a dreapta ta,
ca nu cumva să râvnească la scaunul tău;
în cele din urmă vei recunoaşte [dreptatea] spuselor mele
şi-ți vei aminti cu părere de rău de cuvintele mele.
[13] Cui îi va fi milă de descântătorul muşcat de şarpe
şi de toţi cei care se apropie de fiare?
[14] Tot aşa este şi cine se însoţeşte cu bărbatul păcătos
şi se amestecă în păcatele acestuia.
[15] El rămâne un ceas alături de tine
şi, dacă te vei clătina, nu va sta neclintit.
[16] Duşmanul are pe buze dulceaţă,
dar în inima lui cugetă cum să te răstoarne în groapă.
Duşmanul are lacrimi în ochi,
dar, dacă va găsi prilej, nu se va sătura de sânge.
[17] Dacă îţi iese în cale ceva rău, îl vei afla acolo înaintea ta
şi, ca şi cum ar [dori să] te ajute, va săpa sub tălpile tale.
[18] Va clătina din cap, îşi va bate palmele una de alta,
va spune vrute şi nevrute şi-şi va schimba înfăţişarea.

12,13 Despre necromanţie şi despre „vrăjitor" (aici ebr. *ḥōbhēr*, gr. ἐγγαστρίμυθος, Bibl. 1688: „descântătoriu") vezi nota noastră la Lev. 19,31. Asocierea metaforică între figura disprețuită şi temută a vrăjitorului şi cea a falsului prieten şi a duşmanului are menirea de a îndemna o dată în plus la prudenţă maximă în relaţiile cu aceştia.

12,14 „bărbatul păcătos": Hebr. are „o femeie obraznică". ♦ La final, Hebr. adaugă: „Nu va scăpa să nu fie mistuit de foc. Cât timp umblă cu tine, nu ţi se descoperă şi, de cazi, nu se va apleca să te ajute."

12,15 Pentru „a sta neclintit", v. *supra*, 2,2.

12,16 Despre sensurile speciale în ebraică ale „inimii", v. 1,28; 3,29; 5,2. ♦ Idei şi imagini asemănătoare în Prov. 6,12-14 şi 26,24.

12,18 Siracidul descrie diferite gesturi ale ipocriziei şi ale satisfacţiei răutăcioase ale falsului prieten în faţa nenorocirii tale. ♦ Expresia „a clătina din cap" ca semn de dezaprobare fățarnică reapare mai jos, 13,7, *cf.* şi Ps. 108,24, Mt. 27,39. ♦ Semn tot de dispreţ şi dezaprobare, gestul de a bate din palme este descris şi în Iez. 25,6. ♦ Prin „va spune vrute şi nevrute" am redat gr. πολλὰ διαψιθυρίσει, *litt.*: „multe va şopti" (Bibl. 1688), *cf. il déblatérera* (TOB), *murmurera* (BJ), *hiss repeatedly* (AB). ♦ Schimbarea înfăţişării exprimă trecerea de la compătimirea prefăcută la satisfacţia faţă de nefericirea altuia.

13 [1] Cine se va atinge de smoală se va mânji
şi cine se însoţeşte cu cel trufaş se va asemăna cu acesta.
[2] Să nu ridici o povară prea grea pentru tine
şi să nu te însoţeşti cu un om mai puternic şi mai bogat decât tine.
Cum se vor putea însoţi oala de lut cu căldarea?
Prima se va izbi de cealaltă şi se va sparge.
[3] Bogatul a făcut o nedreptate şi tot el s-a supărat;
săracul a îndurat nedreptatea şi tot el îşi va cere iertare.
[4] Dacă îi eşti de folos, se slujeşte de tine,
iar dacă te afli la nevoie, te va părăsi.
[5] Dacă vei avea [ceva bani], va trăi alături de tine
şi te va jefui fără să-i pese.
[6] Dacă are nevoie de tine, te va înşela,
îţi va zâmbi şi-ţi va da speranţe,
îţi va spune vorbe frumoase şi te va întreba: „De ce ai nevoie?"
[7] Şi te va umili la ospeţele lui
până te va prăda de două sau de trei ori,
iar la sfârşit îşi va bate joc de tine.
După aceea, când te va vedea, nu te va mai băga în seamă
şi va clătina din cap în privinţa ta.

13,1 Un posibil ecou intertextual al ideii că acela care umblă cu smoala se va murdări el însuşi (gr. ὁ ἁπτόμενος πίσσης μολυνθήσεται) găsim la Shakespeare, în *Mult zgomot pentru nimic*, III, 3, 61 şi în *Henric al IV-lea*, I, II, 4, 460 (*cf.* Di Lella, p. 252). ♦ Pentru „trufaş", v. 3,28 şi 8,10-11. Hebr. are „batjocoritor".
13,2 Incompatibilitatea dintre cel bogat şi cel sărac este mai întâi afirmată în mod expres, iar apoi sugerată prin metafora ciocnirii dintre umila oală de lut (gr. χύτρα) şi recipientul metalic (gr. λέβης); ea apare deja la Esop (cca 600 î.H.).
13,3 „a făcut... s-a supărat...": frecvent în structura paremiologică, aoristul gnomic sugerează faptul că afirmaţia cu valoare generală este bazată pe o experienţă deja trăită. ♦ Ieşită dintr-o profundă cunoaştere a naturii umane, observaţia este formulată şi în Prov. 18,23. ♦ „s-a supărat": Hebr. are „se laudă". ♦ „îşi va cere iertare": Hebr. are „geme".
13,4 „se slujeşte de tine": gr. ἐργᾶται ἐν σοί, *litt.* „lucrează în tine" (Bibl. 1688), echivalează ebr. *ya'abhōdh b^{e}kā*, „te va înrobi". Bogatul se serveşte de cel sărac doar atât timp cât acesta îi este util, fără să se simtă dator să-l ajute în caz de nevoie.
13,7 „îşi va bate joc de tine": gr. καταμωκήσεται, verb al cărui conţinut autorii Bibl. 1688 au încercat să-l aproximeze prin derivatul ad-hoc „va preaîmputa ţie". ♦ Sensul ar fi: bogatul îl despoaie pe sărac punându-l în situaţia de a trebui să-l invite la rându-i. ♦ Primele două stihuri în ebr.: „Cât îi e de folos, te amăgeşte, de două ori, de trei ori îţi arată preţuire." ♦ Pentru „a clătina din cap", v. 12,18.

[8] Fereşte-te să te laşi înşelat
şi să fii umilit din pricina nechibzuinţei tale.
[9] Când te pofteşte un om puternic, încearcă să te ţii deoparte
şi el te va pofti cu atât mai mult.
[10] Nu te împinge [în faţă], ca să nu fii dat înapoi,
dar nu sta nici prea departe, ca să nu fii uitat.
[11] Nu vorbi cu el de la egal la egal
şi nu te încrede în lungile lui cuvântări;
căci prin vorbăria lui el te pune la încercare
şi, ca în glumă, te va iscodi.
[12] Nemilos e cel care împrăştie vorbe;
el nu te va cruţa de răutăţi şi lanţuri.
[13] Păzeşte-te şi fii cu mare băgare de seamă,
căci umbli pe marginea prăpastiei.

13,8 Pentru „nechibzuinţă" (gr. ἀφροσύνη), v. 8,15. Versetul este formulat în Hebr. în mod diferit: „Fereşte-te să te tulburi şi nu fi asemenea celor lipsiţi de minte."

13,9 Prin „om puternic" am redat aici sensul generic al gr. δυνάστης, pe care l-am tradus uneori şi prin „principe" (v. *supra*, 10,3 şi 24); aici, corespondentul ebr. *nādhībh* desemnează generic un conducător, o persoană influentă.

13,10 Prudenţa şi reţinerea faţă de cei puternici sunt din nou recomandate mai jos, 32,9.

13,11 Avertisment privitor la abilitatea celor puternici de a-i înşela pe cei creduli prin rafinamentul expresiei lor verbale. ♦ Vb. gr. ἰσηγορεύομαι este un *hapax legomenon*: citând acest pasaj din Sirah, lexicografii îl glosează prin *parler avec une égale liberté* (Bailly) sau *to speek as an equal* (LSJ); opţiunea noastră „să nu vorbeşti cu el de la egal la egal" este confirmată şi de alţi interpreţi: *ne t'avise pas à parler d'égal à égal avec lui* (TOB), *ne t'avise pas d'être familier avec lui* (BJ), *do not suppose you can be free with him* (AB). Câteva aproximări româneşti: „nu îndelunga a vorovi cu el" (Bibl. 1688), „nu vorbi cu el bătându-l pe umăr" (Anania). ♦ Sintagmele gr. τοῖς πλείοσιν λόγοις (Bibl. 1688: „multe cuvintele"; Anania: „noianul vorbelor") şi ἐκ πολλῆς λαλιᾶς (Bibl. 1688: „multa voroavă"; Anania: „vorbind mult") exprimă sugestiv verbozitatea celor puternici.

13,12 „împrăştie": sau „nu ţine pentru el". Trimitere la nocivitatea încrederii pe care evreii o puteau arăta superiorilor lor păgâni în mediul elenistic ostil; a încredinţa secrete unei persoane situate în afara eticii iudaice nu poate aduce decât rău şi imprevizibile servituţi (gr. δεσμοί, „lanţuri", *litt.* „legături", lat. *uincula*).

13,13 Ultima parte a versetului este neclară în LXX: μετὰ τῆς πτώσεώς σοῦ περιπατεῖς, *litt.* „cu căderea ta umbli" (Bibl. 1688), „mergi la drum cu propria cădere" (Anania), *cf.* Vulg.: *cum subuersione tua ambulas*. Prin „prăpastie" am încercat să explicităm semnificaţia secvenţei (*cf.* TOB, BJ: *ruine*). Hebr. are un îndemn mult mai clar: „Să nu te însoţeşti la drum cu un om violent."

[14] *Auzind aceste lucruri în somnul tău, să te trezeşti*
şi să-L iubeşti pe Domnul toată viaţa ta şi să Îl chemi întru mântuirea ta.
[15] Orice vieţuitoare iubeşte pe cel asemenea ei
şi orice om pe aproapele său.
[16] Orice fiinţă se împerechează după soiul său
şi omul se va alipi de cel care-i este asemenea.
[17] Cum vor sta alături lupul şi mielul?
Aşa şi păcătosul cu cel evlavios.
[18] Ce pace [poate fi] între hienă şi câine?
Şi ce pace între bogat şi sărac?
[19] Prada leilor sunt măgarii sălbatici din pustiu;
aşa şi săracii sunt păşuni pentru bogaţi.
[20] Smerenia este pentru cel trufaş urâciune;
aşa şi săracul e urâciune pentru cel bogat.
[21] Bogatul care se clatină e sprijinit de prieteni,

13,14 Prezent doar în unele mss. ale LXX, versetul apare şi în Vulg. ♦ Gr. σωτηρία, lat. *salus*, este tradus în textele româneşti din sec. al XVI-lea, de regulă, prin „spăsenie", dar, începând cu sfârşitul sec. al XVII-lea, corespondentul românesc al acestui important termen teologic este „mântuire".
13,15 Sentenţa de aici îşi are corespondent în numeroase limbi şi culturi, *cf.* lat. *similis simili gaudet* sau rom. „cine se aseamănă se adună". ♦ Pentru „aproapele", *cf.* nota noastră la Lev. 19,18.
13,16 Am tradus prin „fiinţă" gr. σάρξ (*litt.* „carne", *cf.* Bibl. 1688: „trupul"), cuvânt care (după ebr. *bāsār*) desemnează frecvent în VT noţiunea de „fiinţă; vieţuitoare" văzută sub aspectul perisabilităţii fizice şi vulnerabilităţii morale. ♦ „după soiul său": *cf.* Gen. 1,21.24-25.
13,17 Incompatibilitatea dintre omul virtuos şi cel păcătos este exprimată aici prin cuplul terminologic gr. εὐσεβής/ἁμαρτωλός (LXX), respectiv ebr. *ṣaddīq*, „(om) drept" / *rāṣā'*, „(om) rău". ♦ Duşmănia atavică dintre miel şi lup este un *topos* în diferitele literaturi ale Antichităţii. Concilierea dintre ei este prezentată în Is. 11,6 ca un semn al venirii lui Mesia.
13,18 Câinele era întrebuinţat de păstori pentru a proteja turmele împotriva numeroaselor hiene (gr. ὑαίνη, în Bibl. 1688: „leoaie") care bântuiau Palestina, aşa încât cele două canine erau socotite inamici ireconciliabili.
13,19 Măgarul sălbatic este o specie de cabaline (*Equus onager*) care era răspândită în Orientul Mijlociu.
13,20 O observaţie similară în Prov. 29,27. ♦ Pentru „smerenie", v. 2,27 şi 3,13. ♦ Pentru „trufaş", v. 3,28.
13,21 Ieşite dintr-o atentă observaţie a comportamentului social al indivizilor, observaţiile care urmează, referitoare la diferenţele de statut social dintre bogaţi şi săraci, trebuie

dar pe sărmanul care se prăbuşeşte îl mai împing şi prietenii.
[22] Când bogatul se împiedică, mulţi îi sar în ajutor;
a spus nerozii şi i s-a dat dreptate.
Sărmanul s-a împiedicat şi l-a mai şi certat toată lumea,
a spus lucruri pline de înţeles, dar nu a fost băgat în seamă.
[23] Bogatul a vorbit şi toţi au tăcut
şi au înălţat până la nori cuvântarea lui.
Săracul a vorbit şi au spus: „Cine este acesta?"
Iar dacă se poticneşte, îl vor trânti la pământ.
[24] Bună e avuţia când este fără păcat;
rea este sărăcia în gura nelegiuitului.
[25] Inima omului îi preschimbă chipul,
fie în bine, fie în rău.
[26] Un chip vesel este semnul unei inimi pornite spre cele bune,
iar născocirea de pilde înseamnă cugetare anevoioasă.

---

corelate cu cele spuse mai sus, 6,10-12. ♦ „îl mai împing şi prietenii": Hebr. are „e trimis de la un prieten la altul".

13,22 Prin „nerozii" am tradus gr. ἀπόρρητα, cuvânt care în greaca comună avea sensul „ceea ce este interzis", dar şi, specificat, „ceea ce nu trebuie rostit", *cf.* „negrăite" (Bibl. 1688). Hebr. are „lucruri respingătoare", *cf.* AB: *what he says is repugnant*. Alte opţiuni: *des sottises* (BJ, TOB), „prostii" (Anania). ♦ Prin „nu a fost băgat în seamă" am explicitat LXX: οὐκ ἐδόθη αὐτῷ τόπος, *litt.* „nu i s-au dat lui loc" (Bibl. 1688).

13,23 Întrebarea disprețuitoare „cine este acesta?" la adresa săracului desconsiderat atunci când vrea să spună ceva are conotaţii similare cu întrebarea retorică formulată de mulţimea din Nazaret la adresa lui Iisus Hristos: „Oare nu este acesta fiul dulgherului?" (Mt. 13,55).

13,24 Sunt posibile două interpretări: a) este o modalitate ironică de a spune că, de fapt, nu există bogăţie lipsită de păcat (*cf.* Mt. 19,23-24); b) bogatul nu este întotdeauna păcătos şi vinovat, la fel cum nici săracul nu este în mod necesar şi întotdeauna bun, şi fără păcat, el putând fi leneş (*cf.* Prov. 6,6 şi urm.), beţiv şi risipitor (*cf.* Prov. 21,17) sau palavragiu (*cf.* Prov. 14,23).

13,25 Despre semnificaţiile multiple ale „inimii", v. 1,28; 3,29; 5,2. Ideea, explicitată în versetul următor, este că dispoziţia interioară a unei persoane se poate citi pe chipul său (*cf.* Prov. 15,13; Mt. 6,16 şi urm.).

13,26 Secvenţa gr. εὕρεσις παραβολῶν διαλογισμοὶ μετὰ κόπων, *litt.* „aflarea de pilde – gândurile cu osteneală" (Bibl. 1688), este obscură atât în LXX, cât şi în Hebr. Alte interpretări: „izvodirea proverbelor este cugetare trudnică" (Anania), *l'invention des proverbes exige une réflexion pénible* (TOB), *l'invention de proverbes suppose de pénibles réflexions* (BJ), *withdrawn and perplexed is the toiling schemer* (AB). Hebr. are (text obscur): „cugetări şi griji: gânduri triste".

14 [1] Fericit bărbatul care nu a greşit cu gura
şi nu este frământat de amărăciunea păcatelor.
[2] Fericit cel al cărui suflet nu-l învinovăţeşte
şi care nu şi-a pierdut speranţa.
[3] Pentru bărbatul zgârcit bogăţia nu e bună,
iar omului pizmaş la ce-i sunt bune avuţiile?
[4] Cine strânge lipsindu-se pe sine, pentru alţii strânge
şi din bunurile sale se vor înfrupta ceilalţi.
[5] Cel care e rău cu sine însuşi, pentru cine va fi bun?
Şi nu se va bucura de avuţiile sale!
[6] Nimeni nu este mai rău decât cine se chinuie singur
şi aceasta este răsplata pentru răutatea lui.
[7] Chiar dacă face bine, îl face din nebăgare de seamă
şi până la urmă îşi arată răutatea.
[8] Rău este omul care priveşte cu invidie,
care îşi întoarce faţa şi-i disprețuieşte pe ceilalţi.
[9] Ochiul celui nesătul nu se mulţumeşte cu partea sa
şi o nedreptate rea îi usucă sufletul.
[10] Omul zgârcit este hapsân cu pâinea
şi se lipseşte chiar de propria masă.

14,2 Ideea de autoacuzare este exprimată în LXX prin sintagma οὗ οὐ κατέγνω ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, *cf.* „căruia n-au clevetit sufletul lui" (Bibl. 1688), calchiată după Hebr. Pentru polisemia lui „suflet", *cf.* şi 4,2; 5,2; 6,4. ♦ *Cf.* Prov. 10,28 şi 11,7.

14,3 Prin „zgârcit" am redat sensul contextual al gr. μικρόλογος, care mai înseamnă „minuţios" (*cf.* Bibl. 1688: „ticăit") şi „josnic, meschin, lipsit de caracter" (*cf.* TOB, BJ: *mesquin*, AB: *mean*). ♦ „pizmaş": gr. βάσκανος, „invidios", care corespunde ebr. *'îş ra' 'ayin*, *litt.* „om cu ochi rău"; *cf.* „zavistnic" (Bibl. 1688), *cupide* (BJ), *envieux* (TOB); *cf.* Prov. 23,6.

14,7-8 Aceste versete lipsesc în Hebr. ♦ Prin „omul care priveşte cu invidie" am redat conţinutul gr. ὁ βασκαίνων ὀφθαλμῷ, *litt.* „cela ce zavistuieşte cu ochiul" (Bibl. 1688), referire la omul meschin care nu se bucură nici el însuşi de averea sa, dar nu permite nici altora să beneficieze de ea. ♦ Pronumele „ceilalţi" traduce aici gr. ψυχαί, „suflete", pentru care v. 4,2; 5,2; 6,4.

14,9 „Nedreptatea rea", gr. ἀδικία πονερα, este un concept generic explicitat de unii interpreţi: *avidité mauvaise* (TOB), *la cupidité* (BJ), *his stinginess* (AB). ♦ Al doilea stih în Hebr.: „Cine răpeşte partea aproapelui şi-o pierde pe a sa."

14,10 Pentru „omul zgârcit" avem în LXX ebraismul ὀφθαλμὸς πονερός, *litt.* „ochiul rău" (Bibl. 1688). În Hebr. se continuă: „Omul generos înmulţeşte pâinea, şi dintr-un izvor secat face să curgă apă la masă."

dar pe sărmanul care se prăbușește îl mai împing și prietenii.
[22] Când bogatul se împiedică, mulți îi sar în ajutor;
a spus nerozii și i s-a dat dreptate.
Sărmanul s-a împiedicat și l-a mai și certat toată lumea,
a spus lucruri pline de înțeles, dar nu a fost băgat în seamă.
[23] Bogatul a vorbit și toți au tăcut
și au înălțat până la nori cuvântarea lui.
Săracul a vorbit și au spus: „Cine este acesta?"
Iar dacă se poticnește, îl vor trânti la pământ.
[24] Bună e avuția când este fără păcat;
rea este sărăcia în gura nelegiuitului.
[25] Inima omului îi preschimbă chipul,
fie în bine, fie în rău.
[26] Un chip vesel este semnul unei inimi pornite spre cele bune,
iar născocirea de pilde înseamnă cugetare anevoioasă.

---

corelate cu cele spuse mai sus, 6,10-12. ♦ „îl mai împing și prietenii": Hebr. are „e trimis de la un prieten la altul".

13,22 Prin „nerozii" am tradus gr. ἀπόρρητα, cuvânt care în greaca comună avea sensul „ceea ce este interzis", dar și, specificat, „ceea ce nu trebuie rostit", *cf.* „negrăite" (Bibl. 1688). Hebr. are „lucruri respingătoare", *cf.* AB: *what he says is repugnant.* Alte opțiuni: *des sottises* (BJ, TOB), „prostii" (Anania). ♦ Prin „nu a fost băgat în seamă" am explicitat LXX: οὐκ ἐδόθη αὐτῷ τόπος, *litt.* „nu i s-au dat lui loc" (Bibl. 1688).

13,23 Întrebarea disprețuitoare „cine este acesta?" la adresa săracului desconsiderat atunci când vrea să spună ceva are conotații similare cu întrebarea retorică formulată de mulțimea din Nazaret la adresa lui Iisus Hristos: „Oare nu este acesta fiul dulgherului?" (Mt. 13,55).

13,24 Sunt posibile două interpretări: a) este o modalitate ironică de a spune că, de fapt, nu există bogăție lipsită de păcat (*cf.* Mt. 19,23-24); b) bogatul nu este întotdeauna păcătos și vinovat, la fel cum nici săracul nu este în mod necesar și întotdeauna bun, și fără păcat, el putând fi leneș (*cf.* Prov. 6,6 și urm.), bețiv și risipitor (*cf.* Prov. 21,17) sau palavragiu (*cf.* Prov. 14,23).

13,25 Despre semnificațiile multiple ale „inimii", v. 1,28; 3,29; 5,2. Ideea, explicitată în versetul următor, este că dispoziția interioară a unei persoane se poate citi pe chipul său (*cf.* Prov. 15,13; Mt. 6,16 și urm.).

13,26 Secvența gr. εὕρεσις παραβολῶν διαλογισμοὶ μετὰ κόπων, *litt.* „aflarea de pilde – gândurile cu osteneală" (Bibl. 1688), este obscură atât în LXX, cât și în Hebr. Alte interpretări: „izvodirea proverbelor este cugetare trudnică" (Anania), *l'invention des proverbes exige une réflexion pénible* (TOB), *l'invention de proverbes suppose de pénibles réflexions* (BJ), *withdrawn and perplexed is the toiling schemer* (AB). Hebr. are (text obscur): „cugetări și griji: gânduri triste".

14 [1] Fericit bărbatul care nu a greşit cu gura
şi nu este frământat de amărăciunea păcatelor.
[2] Fericit cel al cărui suflet nu-l învinovăţeşte
şi care nu şi-a pierdut speranţa.
[3] Pentru bărbatul zgârcit bogăţia nu e bună,
iar omului pizmaş la ce-i sunt bune avuţiile?
[4] Cine strânge lipsindu-se pe sine, pentru alţii strânge
şi din bunurile sale se vor înfrupta ceilalţi.
[5] Cel care e rău cu sine însuşi, pentru cine va fi bun?
Şi nu se va bucura de avuţiile sale!
[6] Nimeni nu este mai rău decât cine se chinuie singur
şi aceasta este răsplata pentru răutatea lui.
[7] Chiar dacă face bine, îl face din nebăgare de seamă
şi până la urmă îşi arată răutatea.
[8] Rău este omul care priveşte cu invidie,
care îşi întoarce faţa şi-i disprețuieşte pe ceilalţi.
[9] Ochiul celui nesătul nu se mulţumeşte cu partea sa
şi o nedreptate rea îi usucă sufletul.
[10] Omul zgârcit este hapsân cu pâinea
şi se lipseşte chiar de propria masă.

14,2 Ideea de autoacuzare este exprimată în LXX prin sintagma οὗ οὐ κατέγνω ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, *cf.* „căruia n-au clevetit sufletul lui" (Bibl. 1688), calchiată după Hebr. Pentru polisemia lui „suflet", *cf.* şi 4,2; 5,2; 6,4. ♦ *Cf.* Prov. 10,28 şi 11,7.

14,3 Prin „zgârcit" am redat sensul contextual al gr. μικρόλογος, care mai înseamnă „minuţios" (*cf.* Bibl. 1688: „ticăit") şi „josnic, meschin, lipsit de caracter" (*cf.* TOB, BJ: *mesquin*, AB: *mean*). ♦ „pizmaş": gr. βάσκανος, „invidios", care corespunde ebr. *'îş ra' 'ayin, litt.* „om cu ochi rău"; *cf.* „zavistnic" (Bibl. 1688), *cupide* (BJ), *envieux* (TOB); *cf.* Prov. 23,6.

14,7-8 Aceste versete lipsesc în Hebr. ♦ Prin „omul care priveşte cu invidie" am redat conţinutul gr. ὁ βασκαίνων ὀφθαλμῷ, *litt.* „cela ce zavistuieşte cu ochiul" (Bibl. 1688), referire la omul meschin care nu se bucură nici el însuşi de averea sa, dar nu permite nici altora să beneficieze de ea. ♦ Pronumele „ceilalţi" traduce aici gr. ψυχαί, „suflete", pentru care v. 4,2; 5,2; 6,4.

14,9 „Nedreptatea rea", gr. ἀδικια πονερα, este un concept generic explicitat de unii interpreţi: *avidité mauvaise* (TOB), *la cupidité* (BJ), *his stinginess* (AB). ♦ Al doilea stih în Hebr.: „Cine răpeşte partea aproapelui şi-o pierde pe a sa."

14,10 Pentru „omul zgârcit" avem în LXX ebraismul ὀφθαλμὸς πονερὸς, *litt.* „ochiul rău" (Bibl. 1688). În Hebr. se continuă: „Omul generos înmulţeşte pâinea, şi dintr-un izvor secat face să curgă apă la masă."

[11] Fiule, atât cât îți este cu putință, poartă-te bine cu tine însuți
și înfățișează-I Domnului darurile care I se cuvin.
[12] Adu-ți aminte că moartea nu va întârzia
și că legământul cu lăcaşul morților nu ți-a fost dezvăluit.
[13] Înainte de a muri, fii bun cu prietenul tău,
fii larg [la inimă] și dăruiește-i după puteri.
[14] Să nu te lipsești de o zi bună
și să nu lași să-ți scape partea ta dintr-o dorință îndreptățită.
[15] Oare nu vei lăsa altuia [roadele] strădaniilor tale,
iar ostenelile tale [nu] vor fi [oare] trase la sorți?
[16] Dăruiește și primește și amăgește-ți sufletul,
căci în lăcaşul morților nu vom mai putea căuta desfătarea.
[17] Orice trup se învechește ca o haină;
căci legământul din veac este: de moarte vei muri!
[18] Asemenea frunzişului înverzind pe un copac stufos,

14,11 „atât cât îți este cu putință": contextul este interpretat de Di Lella, p. 259, ca o anticipare a imaginii morții, evocată în v. următor. ♦ Formularea din Hebr. este total diferită: „Fiule, folosește cu îngăduință tot ceea ce ai și bucură-te de averea ta (*litt.* îngrașă-te) cât poți de bine."
14,12 Prin sintagma „legământul cu lăcaşul morților" (gr. διαθήκη ᾅδου) se înțelege hotărârea divină care determină momentul morții fiecăruia și care ne rămâne ascunsă.
14,13 Înalta prețuire pentru generozitatea față de prieteni este formulată și în Prov. 3,27-28.
14,14 Reformulare a conținutului din 14,11. În Hebr.: „Să nu te îndepărtezi atunci când se împarte hrana din oală și să nu ai dorințe rele."
14,15 Împărțirea bunurilor unei persoane decedate între frații săi prin tragere la sorți (εἰς διαίρεσιν κλήρου – „spre împărțeală de sorțu". Bibl. 1688) era un obicei străvechi (*cf.* Ioel 4,3), care s-a menținut în Israel până în secolul al II-lea î.H. (Box, Oesterly, p. 358).
14,16 Ca și mai sus, în 7,17, e formulată aici credința tradițională că atât pedeapsa pentru faptele rele, cât și răsplata pentru cele bune sunt administrate pe lumea aceasta; în lăcaşul morților (ebr. *Šᵉ'ōl*) sufletul nu simte nici durere, nici bucurie.
14,17 Imaginea trupului uman (gr. πᾶσα σάρξ, ebr. *kol bāśār*) care se învechește asemenea unei haine reapare în Is. 50,9 și Iov 13,28. ♦ Prin „legământul din veac" am redat cu fidelitate gr. διαθήκη ἀπ' αἰῶνος, expresie corespunzătoare ebr. *ḥoq 'ōlām*, *litt.* „poruncă străveche", *cf. loi éternelle* (BJ, TOB). ♦ Pentru al doilea stih, *cf.* Gen. 2,17.
14,18 Analogia metaforică între caracterul derizoriu și trecător al vieții omului și iarba câmpului sau frunzişul arborilor este un *topos* imagistic atât în VT (*cf.* Is. 34,4; 40,6-8; Iov 8,11-13), cât și în NT (*cf.* Iac. 1,7; 1Pt. 1,24). La Homer, găsim un complex imagistic similar: „Cum e cu frunzele, așa-i și cu neamul sărmanilor oameni;/ Unele toamna le scutură vântul și cad ofilite,/ Altele codrul le naște-nverzind, dacă dă-n primăvară:/ Astfel pe lume și valul de oameni se naște și moare" (*Iliada*, VI, 146-149; trad.: George

[în care] unele frunze cad şi altele răsar,
tot aşa şi generaţiile de carne şi sânge,
una se sfârşeşte şi alta se naşte.
19 Orice lucru ce putrezeşte dispare,
iar cel care l-a făcut se va duce cu el.
20 Fericit bărbatul care cugetă la înţelepciune
şi discută cu chibzuinţă,
21 care se gândeşte la căile ei în inima sa
şi la tainele ei meditează.
22 Aleargă după ea ca un vânător
şi pândeşte în căile ei!
23 Se uită prin ferestrele ei
şi ascultă la porţile ei.
24 Îşi face sălaş aproape de casa ei,
îşi înfige ţăruşul în pereţii ei,

Murnu). ♦ Sintagma gr. γενεὰ σαρκὸς καὶ αἵματος (Bibl. 1688: „rodul trupului şi al sângelui") desemnează generaţiile succesive ale umanităţii. Ca desemnare metonimică a fiinţei umane, expresia ca atare (gr. σάρξ καὶ αἷμα, ebr. *bāśār w^edām*), care nu mai apare în VT, este relativ frecventă în NT (*cf.* Mt. 16,17; 1Cor. 15,50, Gal. 1,16 etc.), ca şi în literatura rabinică medievală (*cf.* Di Lella, p. 261).

14,19 În Hebr. formularea este mai clară: „Toate faptele omului sunt osândite la stricăciune, iar ceea ce iese din mâna lui îl va urma."

14,20-21 Prin suita de verbe „a cugeta – a discuta – a se gândi – a medita" am încercat să reproducem opoziţiile lexicale dintre verbe greceşti din sfera semantică a „gândirii" şi „dezbaterii", al căror conţinut interferează într-un mod inextricabil: μελετάω – διαλέγω – διανοέομαι – ἐννοέω. ♦ „discută": mulţi interpretează „raţionează". ♦ Pentru gr. σύνεσις, echivalat aici prin „chibzuinţă", v. 1,18 şi 8,9.

14,22 Pentru imagistica vânătorii în prezentarea dobândirii înţelepciunii, v. 6,24-28. ♦ Ideea de „traseu al înţelepciunii" este exprimată în LXX prin acelaşi cuvânt, gr. ὁδός, pe care l-am tradus generic prin „cale"; în Hebr. avem o nuanţare sinonimică între *d^erākhēyhā*, „căile ei", şi ebr. *n^ethībhōtheyhā*, „cărările ei"; împreună, cele două cuvinte apar, într-un context similar, în Prov. 3,17.

14,23 În contrast violent cu comportamentul nebunului (v. *infra* 21,22-24), înţeleptul se apropie de înţelepciune cu râvna unui îndrăgostit, privind prin fereastra iubitei (*cf.* Cânt. 2,9) şi ascultând la porţile ei, avid să afle mereu lucruri noi.

14,24-25 *Cf.* Bibl. 1688: „Cel ce sălăşluiaşte aproape de casa ei şi va înfige păruş în păreţii ei, întinde-va cortul ei după mânile ei şi va sălăşlui în răpaosul bunătăţilor ei." ♦ „Ţăruşul" (gr. πάσσαλον) aparţine cortului (gr. σκηνή); elementele locuirii sunt întrebuinţate în context pentru a sugera în mod metaforic ideea că înţelepciunea este un spaţiu al ocrotirii şi al certitudinilor etice. O imagine asemănătoare în Is. 4,6. ♦ „alături de ea": *litt.* „după mâinile" – ebraism.

[25] își va întinde cortul alături de ea
și-și va face bun sălaș de odihnă.
[26] Își va pune fiii sub adăpostul ei
și sub ramurile ei se va cuibări.
[27] Ea îl va ocroti de arșiță
și în slava ei își va face sălaș.

15 [1] Cine se teme de Domnul face [toate] acestea
și cine stăpânește Legea va dobândi înțelepciunea.
[2] Ea îi va ieși în întâmpinare ca o mamă
și ca o mireasă fecioară îl va primi.
[3] Îl va hrăni cu pâinea înțelegerii
și cu apa înțelepciunii îl va adăpa.
[4] El se va sprijini de ea și nu se va clătina,
se va bizui pe ea și nu se va face de ocară.
[5] Îl va înălța deasupra celor ce-i sunt apropiați
și în mijlocul adunării îi va deschide gura.

14,26-27 Schimbare de registru metaforic: omul aflat în căutarea înțelepciunii este asemenea unei păsări care își face cuibul (gr. αὐλιστθήσεται) pe ramurile ocrotitoare ale unui arbore. Imagini asemănătoare în Is. 25,4-5. ♦ Vb. gr. καταλύω, pe care l-am tradus prin „a-și face sălaș", apare de trei ori în context cu puternice conotații etice („stabilitate", „ocrotire", „afecțiune" etc.). ♦ „slava", gr. δόξα: Hebr. are „(sub) ocrotirea". Poate fi aici o aluzie la norul sacru care marchează prezența lui Dumnezeu (Ex. 16,10; Iez. 1,28), dat fiind că înțelepciunea este un atribut al divinității.

15,1 Despre frica de Domnul ca temă centrală a cărții, v. *supra*, 1,11; 14; 26-27; 4,14. ♦ „Cine stăpânește Legea" (gr. ὁ ἐγκρατὴς τοῦ νόμου) este, începând cu epoca elenistică, cărturarul (pentru care vezi *supra*, Prolog 4 și 10,5).

15,2 Pentru a prezenta înțelepciunea drept simbol al ocrotirii și al afecțiunii necondiționate, ca și al receptivității și entuziasmului afectiv, Sirah evocă imaginea mamei (ca în Is. 49,15 și 66,13) sau pe cea a tinerei mirese (*cf.* Prov. 5,18; 7,4; Cânt. 4,9 *et passim*.). ♦ „mireasă fecioară": Hebr. are „mireasa tinereții lui".

15,3 „hrăni": gr. ψωμίζω înseamnă *litt.* „a hrăni cu îmbucături mici" (ca pe copii). ♦ Prezentarea conținutului Legii ca „pâine" (gr. ἄρτος) și „apă" (ὕδωρ) apare frecvent în VT (*cf.* Prov. 9,5; Is. 55,1), ca și în NT (*cf.* In. 4,10 și urm). Această asociere conceptual-imagistică apare frecvent în Talmud și în alte importante texte ale tradiției rabinice (*cf.* Box, Oesterly, p. 369).

15,5 În VT se face deosebirea între adunarea întregii comunități (gr. συναγωγή, ebr. *'ēdhāh*) și consiliul bătrânilor sau al notabilităților (gr. ἐκκλήσια, ebr. *qāhāl*, ca aici). Înțeleptul avea datoria „să deschidă gura" și să afirme în adunare preceptele Legii, pe când „nebunul" se cuvenea să tacă (*cf.* Prov. 24,7).

6 El va găsi bucurie şi cununa veseliei
şi va moşteni un nume veşnic.
7 Nicidecum n-o vor dobândi oamenii nechibzuiţi
şi bărbaţii păcătoşi n-o vor vedea.
8 Ea se află departe de trufie,
iar bărbaţii mincinoşi nu-şi vor aduce aminte de ea.
9 Nu este frumoasă lauda în gura păcătosului,
deoarece nu a fost trimisă de Domnul.
10 Căci lauda e rostită întru înţelepciune
şi Domnul o va pune pe un drum bun.
11 Să nu spui: „Din pricina Domnului m-am abătut!”,
căci El nu săvârşeşte ceea ce a urât.
12 Să nu spui: „[Domnul] m-a dus la rătăcire!”,
căci El nu are ce face cu bărbatul păcătos.
13 Toată spurcăciunea a urât-o Domnul
şi cei ce se tem de El nu pot să iubească aşa ceva.
14 El l-a creat pe om dintru început

15,6 Pentru „cununa veseliei”, v. 1,11-12. ♦ Despre „un nume veşnic” (gr. ὄνομα αἰῶνος), văzut ca o răsplată a virtuţii şi a supunerii faţă de Lege, se vorbeşte şi în Is. 56,5.
15,7-8 „Oamenii nechibzuiţi”, gr. ἄνθρωποι ἀσύνετοι (*cf.* ebr. *m^{e}thēy şāw'*, „oameni ai deşertăciunii”), „bărbaţii păcătoşi”, gr. ἄνδρες ἁμαρτωλοί (*cf.* ebr. *'anşēy zādōn*, „bărbaţii trufaşi”) şi „bărbaţii mincinoşi”, gr. ἄνδρες ψευταί (*cf.* ebr. *'anşēy kāzābh*, „bărbaţi ai înşelăciunii”), reprezintă toate desemnări ale unor tipuri umane radical opuse celui al înţeleptului. ♦ Pentru „trufie”, v. 10,7. Hebr. are „cei batjocoritori”.
15,9-10 „Lauda” (gr. αἶνος, ebr. *t^{e}hillāh*) se referă la înţelepciune; ideea este că doar înţeleptul poate formula aprecieri juste privitoare la înţelepciune. În Hebr., această idee este mai clară, deoarece acolo se vorbeşte despre faptul că „doar cine stăpâneşte înţelepciunea o poate transmite altora”. Potrivit unei alte ipoteze (Di Lella, p. 266), „lauda” s-ar putea referi şi la cântările de slavă pentru Domnul, pe care doar înţelepţii le pot compune, rosti şi transmite celorlalţi.
15,11 Aici începe un pasaj de mare importanţă al cărţii, în care Sirah îşi expune detaliat doctrina referitoare la liberul arbitru al omului în raport cu păcatul şi cu voinţa divină. Omul păcătos nu poate invoca voinţa divină ca scuză pentru păcatul său, deoarece Domnul nu poate face lucruri pe care le detestă. Aceeaşi idee la Iac. 1,13 şi urm.
15,13 Prin expresia globalizatoare „toată spurcăciunea” (gr. πᾶν βδέλυγμα), autorul LXX a redat ebr. *rā'āh w^{e}tō'ēbhāh*, *litt.* „rău şi spurcăciune”; pentru valorile semantice ale gr. βδέλυγμα, v. 10,12-13 şi 13,20. ♦ Al doilea stih în Hebr.: „Şi El nu le-o scoate în cale celor care se tem de El.”
15,14 Unul din enunţurile-cheie ale cărţii. Omul a fost creat de Domnul ca fiinţă liberă să aleagă între bine şi rău (între „foc” şi „apă”, între „viaţă” şi „moarte”). Elemente ale

și l-a lăsat pe seama propriei lui judecăți.
15 Dacă vei voi, Îi vei împlini poruncile,
ca să rămâi credincios bunăvoinței Lui.
16 El a pus alături de tine focul și apa:
spre care vei voi îți vei întinde mâna.
17 Înaintea oamenilor se află viața și moartea
și ce-și va dori fiecare aceea i se va da.
18 Căci mare este înțelepciunea Domnului,
El este atotputernic și le vede pe toate,
19 ochii Lui [sunt] spre cei care se tem de El,
și El va cunoaște orice faptă a omului.
20 El n-a poruncit nimănui să fie nelegiuit
și n-a dat nimănui îngăduința de a păcătui.

---

acestei doctrine se găsesc deja în Deut. 11,26-28 și 30,19, unde Moise își cheamă semenii să aleagă între viață și moarte, binecuvântare și blestem. Trecând prin teologia creștină primară, în care binele („lumina") este identificat cu persoana hristică (In. 1,5; 3,19; 8,12; 12,46 etc.), acest enunț veterotestamentar va constitui nucleul teodiceilor ulterioare, de la Augustin și până la Erasmus sau Leibniz. Din bogata literatură dezvoltată de acest pasaj din Sirah menționăm Hadot, pp. 91-103, Prato, pp. 237-246, Pisani, p. 94, Maier, *passim*, Di Lella, *Introduction* la AB, pp. 81-83. ♦ Secvența „l-a creat pe om dintru început" evocă primele cuvinte ale Genezei: „La început a făcut Dumnezeu..." ♦ Ideea liberului arbitru este exprimată în LXX printr-o turnură ebraizantă: *litt.* „l-a lăsat pre el în mâna sfatului său" (Bibl. 1688). Gr. διαβούλιον, „sfat; gând; judecată", corespunde ebr. *yēṣer*, cuvânt polisemantic, interpretat aici ca „voință liberă" (*cf.* Bauer, pp. 243-244); v. și mai jos, 17,6 și 27,6.
15,15 Exprimare defectuoasă în LXX: συντηρήσεις ἐντολάς καὶ πίστιν ποιῆσαι εὐδοκίας, *litt.* „vei păzi poruncile și credința a face bune-plăcute" (Bibl. 1688). Alte interpretări: *tu garderas les commandements pour rester fidèle à son bon plaisir* (BJ), *tu peux observer les commandements, rester fidèle dépend de ton bon vouloir* (TOB), „îi vei păzi poruncile și cu credincioșie vei săvârși ceea ce-i place" (Anania). În Hebr., mai clar: „Vei respecta porunca și înțelegerea de a-I îndeplini voința." Ideea lui Sirah este aceea că liberul arbitru al omului afectează decizia acestuia de a respecta sau nu voința Domnului, așa cum se exprimă ea în Lege.
15,18-19 Atributele atotputerniciei (aici gr. ἰσχυρὸς ἐν δυναστείᾳ, *litt.* „vârtos întru puteare" – Bibl. 1688) și atotștiinței (aici gr. βλέπων τὰ πάντα, *litt.* „văzând toate" – Bibl. 1688) divine sunt puncte ferme ale teologiei veterotestamentare (*cf.* Prov. 15,3; Iov 34,21-22 etc.), dar și ale celei neotestamentare (*cf.* Evr. 4,13).
15,20 Subliniere a responsabilității umane: decizia de „a fi nelegiuit" (a nu respecta poruncile Legii, gr. ἀσεβεῖν) revine fiecărei persoane în parte, căci Dumnezeu nu acordă nimănui „îngăduința de a păcătui" (gr. ἄνεσις ἁμαρτάνειν). ♦ După primul stih,

16 [1] Să nu-ți dorești mulțime de copii buni de nimic
și să nu te bucuri de fii nelegiuiți.
[2] Cât ar fi de mulți, să nu te bucuri de ei,
dacă nu au fricã de Domnul.
[3] Să nu-ți pui nădejdea în viața lor
și să nu te bizui pe mulțimea lor;
căci vei geme de jale timpurie
și pe neașteptate va fi cunoscut sfârșitul lor;
căci unul singur este mai bun decât o mie
și a muri fără copii este mai bine decât a avea copii lipsiți de evlavie.
[4] Printr-un singur om iscusit se va umple cetatea de locuitori,
dar neamul celor nelegiuiți va fi nimicit.
[5] Multe astfel de lucruri au văzut ochii mei
și lucruri încă și mai grozave au auzit urechile mele.
[6] În adunarea păcătoșilor focul se va înteți
și-n neamul nesupus s-a întețit urgia.
[7] Nu i-a iertat [Domnul] pe uriașii de altădată

Hebr. are în plus: „Și El nu i-a întărit pe mincinoși, nu are milă pentru cel care săvârșește deșertăciuni, nici pentru cel care dezvăluie o taină."

16,1-4 Ca în toate culturile tradiționale, în poporul lui Israel copiii erau doriți, iar numărul lor era socotit un semn de bunăvoință divină, de prosperitate și continuitate a comunității (*cf.* Gen. 12,2; 15,5; 22,17; 24,60; Deut. 28,4; Prov. 17,16 etc.). Tocmai de aceea, neșansa de a avea copii „buni de nimic" (gr. ἄχρηστοι) sau „nelegiuiți" (gr. ἀσεβεῖς) era resimțită ca o catastrofă. *Cf.* Iov 27,14-15; Înț. 3,11-12. Cu toate că absența copiilor era privită ca o „ocară" (*cf.* Lc. 1,25), bătrânul înțelept apreciază că este preferabil să mori fără copii decât să ai copii lipsiți de evlavie.

16,3 După al doilea stih, Hebr. are în plus: „căci nu vor avea un viitor fericit", iar după „unul singur" adaugă: „făcând cele plăcute Lui (Dumnezeu)."

16,4 Aluzie destul de clară pe de o parte la Avraam, devenit „părintele popoarelor" prin unicul său fiu Isaac (Gen. 21,2), și, pe de altă parte, la nimicirea tuturor locuitorilor Sodomei din pricina nelegiuirii lor (Gen. 18,16 și urm.). ♦ „iscusit": Hebr. are „fără copii, dar cu frică de Domnul". ♦ Al doilea stih în Hebr.: „dar prin neamul celor ticăloși va fi nimicită."

16,5 Trimitere explicită la experiența personală a Siracidului, dar și (date fiind exemplele evocate în continuare) la cunoașterea de către autor a tradiției.

16,6 „Adunarea păcătoșilor" – trimitere la banda de răzvrătiți condusă de Core, Dathan și Abiron, pedepsită de Dumnezeu prin foc și cutremur (Num. 16,1-35). ♦ „Neamul nesupus" (gr. ἔθνος ἄπειθος, ebr. *gōy hănēph*) este o desemnare generică pentru Israel în momentele sale de apostazie, cum este cel menționat în Num. 1 și urm.

16,7 „Uriașii de altădată" sunt giganții menționați în Gen. 6,1-4 (*cf.* și Înț. 14,6) ca agenți ai degradării neamului omenesc înaintea Potopului. Hebr. are „principi". Sintagma mai

care s-au răzvrătit întru tăria lor.
[8] N-a cruțat [cetatea] pribegiei lui Lot,
de care S-a scârbit din pricina trufiei [locuitori]lor.
[9] Nu a avut milă de neamul pierzaniei,
de cei ce se mândreau cu păcatele lor.
Toate acestea El le-a făcut neamurilor cu inima împietrită
și nu a fost mângâiat de mulțimea sfinților Săi.
[10] Și tot așa le-a făcut și celor șase sute de mii de pedestrași
care se adunaseră laolaltă în împietrirea inimii lor.
Biciuindu-i, arătându-le îndurare, rănindu-i și vindecându-i,
i-a ținut în îndurare și mustrare.
[11] Chiar de-ar fi fost numai unul cu grumazul întărit,
ar fi fost de mirare să scape nepedepsit.
Căci îndurarea și urgia se află la El,
puternic întru iertare, dar revărsând urgia.

---

poate fi înțeleasă și ca o trimitere metaforică la cei preaputernici ai pământului, cum au fost împăratul Babilonului (*cf.* Is. 14,11 și urm.) sau Nabucodonosor (Dan. 4,7 și urm.), prăbușiți în țărână și nimiciți de Domnul.

16,8 *Cf.* Gen. 19,1 și urm., unde se relatează despre nimicirea cetății Sodoma. ♦ Gr. παροικία, pe care l-am tradus perifrastic prin „[cetatea] pribegiei lui Lot", desemnează un oraș străin în care locuia, provizoriu, poporul ales. În Bibl. 1688, acest concept a fost redat prin subst. „nemernicie", cuvânt care, împreună cu altele din aceeași familie lexicală, semnifica ideea de „pribegie" (*cf.* DLR, *s.u.*). ♦ Interesant de observat că păcatul atribuit de Sirah sodomitenilor era orgoliul, ca și în Iez. 16,49 (pentru „trufie", v. *supra*, 10,7).

16,9 „Neamul pierzaniei" (gr. ἔθνος ἀπολείας, Bibl. 1688: „limba pierzării") sunt canaanenii, disprețuiți și temuți de israeliți pentru practicile lor religioase, abominabile din punctul de vedere al poporului ales (*cf.* Ex. 23,33; Deut. 7,1-2; Num. 33,51-56; Înț. 12,3 și urm.). ♦ „nu a fost mângâiat": *cf.* Gen. 18,22-32.

16,10 „Cei șase sute de mii de pedestrași", menționați și mai jos, la 46,8, reprezintă numărul bărbaților din poporul lui Israel scoși de Moise din robia egipteană (*cf.* Ex. 12,37; Num. 12,11). Întrucât au cârtit împotriva Domnului, toți (cu excepția lui Iosua și a lui Caleb) au fost pedepsiți să rătăcească patruzeci de ani prin deșert și astfel să nu mai ajungă în Pământul Făgăduinței (*cf.* Num. 14,1 și urm.; 26,65; Deut. 1,35 și urm.). ♦ Despre înțelesul expresiei „cu inimă împietrită" (aici, gr. ἐν σκληροκαρδία), v. 3,26.

16,11 Expresia „cu grumazul întărit" (gr. σκληροτράχηλος, *cf.* „tare în cerbice" – Bibl. 1688, „vârtos la cerbice" – Bibl. 1990, Anania) înseamnă „îndărătnic, încăpățânat; nesupus" și apare rostită de Domnul când se adresează poporului ales aflat în rătăcire (Ex. 32,9; 33,3). ♦ Pentru „îndurare" și „urgie", v. 2,7 și 5,6-7. ♦ La final, Hebr. are în plus „împotriva celor răi".

12 Pe cât de multă Îi este îndurarea, pe atât de multă Îi este şi mustrarea;
El judecă omul după faptele lui.
13 Păcătosul nu va scăpa cu prada sa
şi răbdarea omului evlavios nu va fi înşelată.
14 De orice milostenie va ține seama,
fiecare va afla [răsplată] după faptele sale.
15 *Domnul l-a împietrit pe Faraon ca să nu-L recunoască,*
pentru ca înfăptuirile Sale să fie cunoscute sub cer.
16 *Îndurarea Lui se arată întregii făpturi,*
lumina şi întunericul Lui le-a împărțit lui Adam.
17 Să nu spui: „Mă voi ascunde de Domnul
şi din înalt cine-şi va aduce aminte de mine?
În mulțimea fără număr nu voi fi recunoscut.
Ce înseamnă sufletul meu în nemărginita creație?"
18 Iată, cerul şi cerul cerului,
genunea şi pământul se cutremură sub cercetarea Lui.
Lumea întreagă a fost creată şi ființează prin voința Lui.
19 Şi tot aşa munții şi temeliile pământului,
când le priveşte, sunt cuprinse de cutremur.

16,12-14 Reiterare a concepției tradiționale: fiecare individ va fi judecat de Domnul şi răsplătit în această viață potrivit faptelor sale; *cf.* şi 11,26; 15,19; 17,22-23; 29,11-12. ♦ Pentru „milostenie", v. 3,14. ♦ La finalul v. 13, Hebr. adaugă „în veci".

16,15-16 Socotite de Rahlfs şi de alți editori adaosuri mai târzii, aceste două versete sunt totuşi considerate de unii exegeți (Peters, p. 137) ca fiind originare; oricum, ele se află şi în Hebr. ♦ „Împietrirea" Faraonului în scopul de a se împlini proiectul divin privitor la poporul ales este în repetate rânduri menționată în Ex. 7,3; 9,12; 10,27; 11,10; 14,4 etc. ♦ Pentru „lumină" şi „întuneric", v. 15,14.

16,17 În ideea privitoare la insignifianța omului în imensitatea universului creat, unii interpreți au văzut un ecou al gândirii elenistice (TOB, nota *ad loc.*). ♦ „în nemărginita creație": Hebr. are „între nenumăratele duhuri ale tuturor fiilor lui Adam".

16,18-19 Imaginile prezente aici însoțesc de obicei teofaniile din VT (*cf.* Jud. 5,4-5; Iona 2,7, Mich. 1,2-4 etc.). Cele patru elemente evocate sunt componentele universului iudaic. Cerul reprezintă bolta cerească vizibilă, „cerul cerului" este locuința lui *YHWH* (*cf.* şi Deut. 10,14, 1Rg. 8,27) numită de Pavel (2Cor. 12,2) şi „al treilea cer", „genunea" reprezintă apele subterane, iar „pământul", suprafața terestră rezervată omului şi celorlalte viețuitoare. ♦ „Cercetarea" sau „supravegherea" Domnului semnifică frecvent în VT acțiunea punitivă a divinității. ♦ „Temeliile pământului" este o imagine care se regăseşte în Jud. 5,4-5; Mich. 1,3-4, Iona 2,7 etc.

[20] Dar la acestea nu se gândeşte inima [omului];
şi la căile Lui cine va lua aminte?
[21] Asemenea furtunii pe care nu o vede omul
cele mai multe din faptele Lui rămân ascunse.
[22] „Faptele dreptății Sale cine le va vesti?
Sau cine le va aştepta? Căci Legământul este departe",
iar la sfârşit va fi cercetarea tuturor!
[23] Astfel gândeşte omul cu mintea scurtă,
iar bărbatul necugetat şi rătăcit se gândeşte la lucruri nebuneşti.
[24] Ascultă-mă, fiule, dobândeşte ştiința
şi ia aminte în inima ta la cuvintele mele!
[25] Cu măsură îți voi dezvălui învățătura
şi cu grijă voi vesti ştiința.
[26] Întru judecata Domnului [s-au aflat] lucrările Lui dintru început

---

16,20-23 Sirah respinge explicit ipoteza sceptică a celui care se întreabă dacă, întrucât faptele Domnului rămân ascunse (gr. ἐν ἀποκρύφοις), iar căile Sale insondabile, efortul de cunoaştere mai merită să fie făcut. Scepticul este calificat drept „bărbat necugetat şi rătăcit" (gr. ἀνὴρ ἄφρων καὶ πλανώμενος), iar gândurile lui drept „nebuneşti" (gr. μωρά). ♦ Cuvântul gr. διαθήκη desemnează în VT legământul sacru al lui *YHWH* cu poporul ales. În contextul de aici, înțelesul este cel explicitat mai sus, în 14,12. Este vorba de momentul final al vieții fiecăruia, aşa cum interpretează şi autorul glosei care urmează. Gândul scepticului ar fi aşadar acela că promisiunea unei răsplăți în lumea aceasta pentru „faptele dreptății" nu este suficient de motivantă, întrucât nu cunoaştem momentul în care vom primi această răsplată, iar clipa morții este oricum departe.
16,21 În Hebr.: „Nici la mine nu ia aminte. Cine va căuta la căile mele? Dacă păcătuiesc, nici un ochi nu mă vede; dacă mint în mare taină, cine va şti?"
16,24 Răspunzând afirmativ la îndoiala sceptică formulată în paragraful anterior, Sirah subliniază că „ştiința" (gr. ἐπιστήμη) este posibilă. Ea se referă la cunoaşterea amănunțită a lumii create, include cunoaşterea Legii şi a tradiției şi se dobândeşte prin „învățătură" (gr. παιδεια), adică prin contactul direct dintre învățător şi discipol („fiule", v. *supra*, 2,1); acesta din urmă este chemat „să asculte" şi „să ia aminte". Aici, „învățătorul" care vorbeşte ar putea fi înțelepciunea însăşi. ♦ Pentru „inimă", v. 1,28 şi 3,29.
16,25 Formulare intuitivă a unuia dintre principiile bunei pedagogii dintotdeauna: însuşirea treptată („cu măsură", gr. ἐν σταθμῷ, *cf. litt.* „în cumpănă" – Bibl. 1688) şi „cu exactitate" (gr. ἐν ἀκριβείᾳ, *cf. litt.* „cu amăruntul" – Bibl. 1688) a cunoştințelor.
16,26 În loc de gr. ἐν κρίσει, „întru judecata", aşa cum apare în majoritatea manuscriselor LXX, Ziegler emendează (după Hebr.) ἐν κτίσει, *litt.* „în creație", adică „în momentul creației", secvența trebuind citită în acest caz diferit: *lorsqu'au commencement le Seigneur créa ses oeuvres* (BJ, TOB). ♦ Pentru sensurile gr. ἀρχή, „început", v. 1,14. ♦ Până aici s-a păstrat ms. ebraic A.

și, alcătuindu-le, a deosebit părțile lor.
[27] El și-a întocmit pentru veșnicie lucrările Sale,
de la începuturile și până în devenirile lor;
nici nu flămânzesc, nici nu ostenesc
și nu se abat de la drumul lor.
[28] Nici una nu s-a ciocnit de vecina ei
și până în veac nu se va răzvrăti împotriva cuvântului Lui.
[29] A privit apoi Domnul spre pământ
și l-a umplut cu binefacerile Sale.
[30] A acoperit fața pământului cu toate felurile de viețuitoare
și acestea în pământ se vor întoarce.

16,27 Prin „a întocmit" am redat sensul primar al gr. κοσμέω, „a aranja, a pune în ordine"; autorii Bibl. 1688 optează pentru sensul derivat: „au împodobit". ♦ Prin „lucrare" transpunem în mod sistematic și consecvent gr. ἔργον, atunci când este vorba despre ideea de „lucru creat (de Domnul)". ♦ Secvența gr. καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν εἰς γενεὰς αὐτῶν (obscur transpusă în literalitatea ei în Bibl. 1688: „și începăturile lor la neamurile lor") poate fi interpretată în sensul „de la principiile lor și până la speciile lor". Ar fi vorba, în acest caz, de ideea că Dumnezeu este prezent nu doar în actul creației inițiale, ci și în existența sau devenirea fiecărei specii și a fiecărui individ. Alte interpretări: *depuis leur origine jusqu'à leur avenir lointain* (TOB), *depuis leurs origines jusqu'à leurs générations lointaines* (BJ), „de la 'nceputul lor și-n curgerile lor" (Anania). În Bibl. 1990 se optează pentru o transpunere foarte liberă: „a hotărât pentru vecie rostul lor." ♦ În secvența „nu se abat de la drumul lor", după gr. οὐκ ἐξέλιπον ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτῶν am interpretat potrivit contextului gr. ἔργον, în sensul de „traiectorie" (*cf.* AB: *nor ever desist from their rounds*); opțiunea noastră este justificată de conținutul versetului următor. Alte opțiuni: BJ și TOB: *leur tâche*, Anania: „datorie". Ideea este că fiecare element al Creației își are rostul său bine definit în cadrul unui întreg armonios, urmând un traseu prestabilit.
16,28 Întrebuințarea vb. gr. οὐκ ἐξέθλιψεν, „nu s-a ciocnit", dezambiguizează întregul context, arătând că, prin genericul τά ἔργα, „lucrările", autorul are în vedere aștrii.
16,29 *Cf.* Gen. 1,21.
16,30 Secvența (defectuoasă în literalismul ei!) ψυχὴ παντὸς ζῴου ἐκάλυψεν τὸ πρόσωπον αὐτῆς (LXX) a fost transpusă literalist în Bibl. 1688: „de tot sufletul a toată vita au acoperit fața lui." Expresia „toate felurile de viețuitoare" este similară cu cea din Gen. 1,21.24, dar acolo în LXX este întrebuințată formula, mai transparentă, κατὰ γένος, „după soiul". ♦ Pentru înțelesurile multiple ale lui „suflet", v. 4,2. ♦ Despre întoarcerea în pământ a oricărei ființe vii, *cf.* mai jos, 40,11, precum și Gen. 3,19, Iov 34,15 etc.

17 [1] Domnul l-a creat pe om din pământ
și iarăși l-a întors în pământ.
[2] El le-a dat oamenilor un număr de zile și un timp
și le-a dat stăpânire asupra celor de pe pământ.
[3] Asemenea Lui Însuși i-a îmbrăcat cu putere
și după chipul Său i-a făcut.
[4] A pus teama de om în orice făptură vie,
ca să fie stăpân peste fiare și păsări.
[5] *Au primit folosința celor cinci puteri ale Domnului,*
la a șasea, gândirea, i-a făcut părtași,

17,1 Acest capitol se prezintă ca un poem dedicat creării omului, probabil cel mai complex text din VT pe această temă. Fundamentul îl constituie pasajele-cheie din Gen. 2,7 și 3,19, dar detaliile alcătuiesc un discurs relativ original al Siracidului. După Duesberg, Fransen, p. 165, insistența lui Sirah asupra ideii că omul a fost creat din pământ arată convingerea acestuia că acest fapt explică slăbiciunea și nestatornicia speciei umane, dificultatea omului de a îndeplini comandamentele divine. ♦ *Cf.* Ecl. 3,20; 12,7.
17,2 Despre autoritatea omului asupra tuturor creaturilor (aici: gr. ἐξουσία) se vorbește și în Gen. 1,28; 9,2; Înț. 17,30-32.
17,3 Prin „asemenea Lui Însuși" am transpus gr. κατ' ἐαυτὸν, urmând lectura tradițională, confirmată de Rahlfs, acceptată de Ziegler și preluată ca atare de marea majoritate a interpreților: „după sineș" (Bibl. 1688), *comme lui-même* (TOB, BJ), „pe potriva lui" (Anania), *wie er selber sie hat* (Luther). Este vorba în acest caz de faptul că Dumnezeu a conferit omului o autoritate similară cu a Sa (*cf.* și Box, Oesterly, p. 375, Duesberg, Fransen, p. 164, Smend, p. 155). A mai fost emisă o opinie diferită, pornindu-se de la lectura (existentă în cele mai multe manuscrise ale LXX!) καθ' ἑαυτοῦς, *litt.* „pentru ei", așa încât versetul s-ar traduce „i-a îmbrăcat cu o putere care le este de folos" (AB: *he endows them with a strength that benefits them*). Înțelesul ar fi deci că „Dumnezeu a dat ființelor umane întreaga putere de care au nevoie spre a îndeplini scopul pentru care au fost create, adică acela de a avea autoritate asupra întregului pământ" (Di Lella, p. 282). ♦ „După chipul Său", gr. κατ' εἰκόνα αὐτοῦ, este expresia originară din Gen. 1,27.
17,4 „făptură vie": ideea generică de „viețuitoare" este exprimată aici, cu obișnuitul ebraism biblic, prin gr. σάρξ, *litt.* „carne", *cf.* „preste tot trupul" (Bibl. 1688), *à toute chair* (BJ); v. și *supra*, 13,16.
17,5 După Smend, p. 156, aici este o glosă redactată de un cititor influențat de concepția stoică, întrucât stoicii adăugau celor cinci operații senzoriale primare (vederea, pipăitul, mirosul, auzul, gustul), încă alte trei: gândirea (aici: νοῦς), cuvântul sau rațiunea (aici: λόγος) și percepția extra-senzorială, nemenționată aici de glosator. ♦ Prin „puteri" am transpus gr. ἐνεργήματα, *litt.* „activități, operațiuni", cuvânt inexistent în alt loc din LXX, dar larg întrebuințat ca termen tehnic în filozofia greacă (Chrysippos, Polybios, Iamblichos, Proklos ș.a.) pentru desemnarea operațiilor senzoriale.

iar pe a şaptea, cuvântul, le-a dat-o spre a tălmăci puterile Domnului.
[6] Le-a dăruit judecată, limbă şi ochi,
ureche şi inimă, pentru a cugeta.
[7] I-a umplut de ştiinţă şi de înţelegere
şi le-a arătat cele bune şi cele rele.
[8] A pus ochiul Său deasupra inimilor lor,
pentru a le arăta măreţia faptelor Sale
[9] *şi le-a dăruit [putinţa de] a se lăuda de-a lungul veacurilor cu minunile Sale,*
[10] iar ei vor proslăvi numele sfinţeniei Lui,
pentru a povesti măreţia faptelor Lui.
[11] Le-a mai dăruit şi ştiinţă
şi legea vieţii le-a dat-o moştenire,
ca să înţeleagă că sunt muritori, ei care astăzi fiinţează.
[12] Legământ veşnic a încheiat cu ei
şi le-a arătat judecăţile Sale.
[13] Măreţia slavei Lui au văzut-o ochii lor,
iar urechile lor au auzit slava glasului Lui.
[14] Şi le-a spus: „Feriţi-vă de tot ce este nedrept!"

17,6 Capacităţile senzoriale şi abilităţile moral-intelectuale sunt prezentate nu ca atribute intrinseci ale fiinţei umane, ci ca daruri ale lui Dumnezeu. ♦ Pentru „judecată", v. 15,14. ♦ Ordinea celor cinci „operaţiuni" nu pare întâmplătoare: prima (gr. διαβούλιον) şi ultima (gr. καρδια) sunt de natură moral-intelectuală, celelalte trei (gr. γλῶσσα, ὀφθαλμοί, ὦτα) sunt simţurile concret-fizice. ♦ Pentru „inimă" ca sediu al raţiunii, v. 1,28 şi 3,29.
17,7 Pentru „ştiinţă" şi „înţelegere", v. *supra*, 1,18.
17,8 În loc de „ochiul" (gr. ὀφθαλμός), prezent în majoritatea manuscriselor, unii interpreţi preferă să citească φόβος, „frica (de Domnul)", *cf. sa crainte* (TOB, BJ).
17,10 Proslăvirea „numelui lui Dumnezeu" şi a „măreţiei faptelor Lui" (gr. τὰ μεγαλεῖα τῶν ἔργων αὐτοῦ) reprezintă îndatorirea fundamentală a omului şi piatra unghiulară a teologiei veterotestamentare (*cf.* Rad, I, 369-370).
17,11 Sintagma „ştiinţa şi legea vieţii" reapare mai jos, 45,5, şi desemnează Legea lui Moise, descrisă în Deut. 30,11 şi urm. drept valoarea supremă a poporului ales.
17,12 „Legământul veşnic" (gr. διαθήκη αἰῶνος, „făgăduinţa veacului" – Bibl. 1688) este „pactul" încheiat între *YHWH* şi Moise pe Muntele Sinai (*cf.* Ex. 19–24), în cadrul căruia poporul ales a primit „poruncile" (aici: „judecăţile" – gr. κρίματα) Legii.
17,13 Semnele vizibile şi audibile ale prezenţei lui *YHWH*, denumite aici metonimic, sunt descrise explicit în Ex. 19,6 şi urm. şi 24,15 şi urm.; *cf.*, de asemenea, Is. 30,30.
17,14 Prin „tot ce este nedrept" se înţelege aici orice faptă socotită păcat – tot ce se împotriveşte celor zece porunci (Ex. 20,1 şi urm.; Deut. 5,6 şi urm.) precum şi prescripţiilor şi

Și i-a dat fiecăruia porunci privitoare la aproapele său.
15 Căile lor se află înaintea Lui în orice clipă,
nu se vor putea ascunde de ochii Lui.
16 *Încă din tinerețe drumurile lor i-au dus spre rele*
și n-au fost în stare ca din inimile lor de piatră să-și facă inimi de carne,
17 *căci la împărțirea popoarelor de pe întregul pământ*
fiecărui popor i-a orânduit un cârmuitor,
dar partea Domnului este Israel,
18 *întâiul Său născut, pe care îl hrănește cu învățătură*
și îl face părtaș de lumina iubirii, fără să-l părăsească.
19 Toate faptele lor sunt înaintea Lui ca soarele,
ochii Lui privesc neîncetat căile lor.
20 Nedreptățile lor nu-I sunt ascunse
și toate păcatele lor se află înaintea Domnului.
21 *Domnul este însă bun și Își cunoaște plăsmuirea,*

---

interdicțiilor privitoare la idolatrie, la respectarea sabatului, la tipul de jertfe etc. ♦ „Porunci privitoare la aproapele" (gr. περὶ τοῦ πλησίον) se referă la iubirea față de semeni, a cărei expresie concentrată se află în Lev. 19,18.

17,15-16 Cei mai mulți exegeți (Box, Oesterly, p. 376, Spicq, p. 653, Duesberg, Fransen, p. 166) sunt de părere că vv. 15-25 alcătuiesc o unitate compozițională distinctă, orientată spre temele atotștiinței divine și răsplătirii fiecăruia potrivit faptelor sale. ♦ „Căile" sau „drumurile" (gr. αἱ ὁδοί) omului sunt cunoscute Domnului fiindcă au fost precis trasate prin Lege (*cf.* Deut. 5,33 și urm.; 8,6; 10,12 etc.). Interesant este că glosatorul textului (v. 16) constată că drumurile omului sunt orientate mai degrabă către rău decât către Domnul. ♦ Metafora „inimi de piatră" exprimă insensibilitatea păcătosului în opoziție cu expresia „inimi de carne" (*cf.* Iez. 36,26); v. și *supra*, 3,26.

17,17 Sunt două interpretări posibile: a) fiecare neam păgân își are un conducător pământean (gr. ἡγούμενος), pe când poporul ales este „partea Domnului", fiind așadar cârmuit de Dumnezeu Însuși (*cf.* Deut. 32,8-9); b) fiecare neam păgân își are un „înger păzitor" (*cf.* Dan. 10,13 și urm.), pe când poporul lui Israel nu are nevoie de un intermediar în relația sa directă cu *YHWH*.

17,18 Această glosă conține ecouri din Ex. 4,22, unde se vorbește despre poporul ales ca despre „singurul născut" (aici: gr. πρωτόγονος), din Deut. 30,6-8, unde Domnul promite să nu Își părăsească fiul ales (aici: gr. οὐκ ἀνήσειν αὐτόν) și din Prov. 3,12, unde se subliniază relația filial-pedagogică dintre Domnul și Israel (aici: παιδεία).

17,19-20 Despre atotștiința divină, v. 15,18-19.

17,21 Glosa este construită pe reminiscențe din Deut. 31,6-8. ♦ „Plăsmuirea" Domnului (gr. τὸ πλάσμα αὐτοῦ) este aici însuși poporul ales.

nu-i nesocotește, nu-i părăsește, ci îi cruță.
[22] Milostenia omului este ca o pecete pentru El,
ea păzește binefacerea omului ca pe lumina ochiului,
împărțindu-le fiilor și fiicelor Lui căința.
[23] După aceea, El se va ridica și îi va răsplăti,
va pune pe capul lor răsplata lor.
[24] Dar celor care se pocăiesc le-a dat [putința de] a se întoarce
și i-a alinat pe cei lipsiți de nădejde.
[25] Întoarce-te la Domnul și părăsește-ți păcatele,
roagă-te în fața Lui și micșorează-ți putința de a greși.
[26] Întoarce-te la Cel Preaînalt și îndepărtează-te de nedreptate,
căci El te va îndruma de la întuneric către lumina mântuirii;
și să urăști cu tărie spurcăciunea.
[27] În iad cine Îl va lăuda pe Cel Preaînalt

17,22 Pentru „milostenie", v. 3,14. ♦ „Pecete" (gr. σφραγίς) corespunde ebr. *hothām*, care desemna o pecete purtată ca inel (*cf.* Gen. 38,18; Ier. 22,24) sau la gât (*cf.* Cânt. 8,6) și întrebuințată pentru sigilarea unor înscrisuri regale (*cf.* 3Rg. 21,8) sau în genere a unor lucruri socotite secrete (*cf.* Tob. 7,14; 9,5); în context, cuvântul semnifică ceva foarte prețios. ♦ „Lumina (*litt.* pupila) ochiului" ca simbol al unei valori neprețuite este un *topos* imagistic în VT (*cf.* Deut. 32,10; Prov. 7,2; Zah. 2,12 etc.). ♦ „Binefacere" este aici sensul contextual al gr. χάρις. ♦ Glosa de la sfârșitul versetului anticipează conținutul v. 24.
17,23 „După aceea": nu se precizează când și cum va avea loc răsplata. ♦ Turnura ebraizantă „va pune pe capul lor răsplata lor" se regăsește în Ier. 23,19; Iez. 22,31; Ioel 4,4 etc.
17,24-25 Pocăința, adică „schimbarea gândului" (gr. μετάνοια), înseamnă o întrerupere a parcursului păcatului și o „întoarcere" (gr. ἐπιστρέφειν, ebr. *šūbh*) a păcătosului către îndurarea Domnului. Mesajul convertirii reprezintă centrul discursului profeților (*cf.* Is. 31,6; Ier. 3,12; Iez. 14,6; Os. 14,2 etc.), dar și al celui hristic (Lc. 5,32; 15,17; Apoc. 2,5; 3,3 etc.). ♦ „nădejde": gr. ὑπομονή desemnează „nădejdea care așteaptă cu răbdare". ♦ Prin „putința de a greși" am redat perifrastic conținutul gr. πρόσκομμα, *litt.* „obstacol" (Bibl. 1688: „poticneala"), în sensul de „prilej de a păcătui".
17,26 Pentru „Preaînalt", v. 4,10. ♦ Foarte frecvent, gr. ἀδικία, „nedreptate", desemnează păcatul de orice fel (gr. ἁμαρτία). ♦ Pentru „spurcăciune"(gr. βδέλυγμα), v. 10,13. ♦ Glosa intercalată evocă facerea lumii (Gen. 1,3 și urm.). Sugerarea renunțării la păcat prin imaginea trecerii de la întuneric la lumină reapare în Lc. 1,79 și 1Pt. 2,9.
17,27-28 Încă o formulare clară a doctrinei iudaice clasice despre incapacitatea omului de a mai săvârși ceva după moarte (în Șeol, gr. ᾅδης). Doar în timpul vieții terestre omul poate aduce Domnului mulțumire (gr. ἀνθομολόγησις) sau poate da mărturie slavei Lui (gr. ἐξομολόγησις), iar aceasta este încă un motiv pentru o urgentă renunțare la păcat și

în locul oamenilor vii care Îi aduc mulțumire?
[28] De la cel mort, ca și cum n-ar fi, piere mărturia [slavei Domnului];
[doar cel] viu și sănătos Îl va lăuda pe Domnul.
[29] Cât de mare este milostivirea Domnului
și îngăduința Lui față de cei care se întorc spre El!
[30] Căci oamenii nu au putința de a înfăptui totul,
deoarece fiul omului nu este nemuritor.
[31] Ce este mai luminos decât soarele? Și totuși, dispare și el!
Dar [ființa din] carne și sânge se gândește la ce este rău.
[32] El privegheză asupra puterii din înălțimea cerului,
dar toți oamenii [nu sunt decât] pământ și cenușă.

18 [1] Cel care trăiește în veac a creat toate laolaltă.
[2] Doar Domnul va fi socotit drept
și nu este altul în afară de El!
[3] *El cârmuiește lumea cu palma mâinii Sale*
și toate se supun voinței Sale,
căci El este împăratul a toate prin puterea Sa,
El desparte între acestea pe cele sfinte de cele nesfinte.

---

totală întoarcere spre Domnul. *Peshitta* (versiune produsă în medii creștine) nu conține aceste două versete (*cf.* Di Lella, p. 284).

17,29 „milostivirea": gr. ἐλεημοσύνη (v. 3,14) este unul din atributele centrale ale divinității. ♦ „îngăduința": gr. ἐξιλασμός, v. 5,5.

17,30 Pentru ideea distanței enorme care îl separă pe omul muritor de Dumnezeu, *cf.* și Is. 55,8-9; Iud. 8,16.

17,31 Ideea este că natura coruptibilă a omului („carne și sânge", *cf.* 14,18) îl face pe acesta vulnerabil la rău; metafore cosmice asemănătoare regăsim în Iov 15,14-16; 25,4-6.

17,32 Prima propoziție nu are în LXX subiectul exprimat, „el" putând fi soarele (ca o prelungire a enunțului anterior) sau Dumnezeu Însuși; mai verosimilă este a doua ipoteză. ♦ Sintagma „puterea din înălțimea cerului" poate fi interpretată în sensul de „corpuri cerești (lună, stele, soare etc.)", *cf. l'armée des corps célestes* (TOB), sau în cel de „îngeri", *cf.* Di Lella, p. 285. ♦ Pentru „pământ și cenușă", v. 10,9. Ideea ar fi: dacă aștrii (sau îngerii) se supun autorității divine, cu atât mai mult trebuie să o facă omul, ființă slabă și pieritoare.

18,1 Expresia „cel care trăiește în veac" (gr. ὁ ζῶν εἰς τὸν αἰῶνα) mai apare ca atribut al divinității în Dan. 4,31; 6,27; 12,7.

18,2-3 Această glosă prezintă ecouri din diferite alte cărți biblice, în special din 1Rg. 2,2; Is. 40,12; Lev. 10,10; Iez. 42,20.

[4] Nimănui nu i-a dat puterea de a-l vesti faptele;
și cine va scruta faptele Lui mărețe?
[5] Puterea măreției Lui cine o va măsura?
Și – mai mult – cine va povesti îndurările Lui?
[6] Nu este cu putință nici a le micșora, nici a le spori,
nu este cu putință a scruta minunile Domnului.
[7] Când un om a dus-o la capăt,
el [de fapt abia] o începe
și, când se va opri, atunci va fi descumpănit.
[8] Ce este omul? Și care este rostul lui?
Care e binele lui și care e răul lui?
[9] Numărul zilelor omului –
cel mult o sută de ani.
Vremea odihnei veșnice nu poate fi prevăzută de nimeni.

18,4-5 Similare cu cele formulate la început (1,3), întrebările retorice nu atestă scepticism filozofic, ci sentimentul mistic al uimirii față de grandoarea Creației și a măreției divine, răspunsul implicit fiind invitația de a dobândi înțelepciunea.

18,6 Idee reformulată mai jos, 42,21. ♦ Tradus de noi prin „a scruta", gr. ἐξιχνιάσαι (Bibl. 1688: „a iscodi") desemnează acțiunea de intensă implicare în actul examinării unui lucru, la origine referitor la vânătorul care cercetează urmele. ♦ Imagini similare în Ps. 76,11-12.

18,7 Expresia hiperbolică a marii dificultăți de înțelegere a „minunilor Domnului" a fost deficitar percepută în tradiția textuală românească. În special secvența ultimă ὅταν παύσηται, τότε ἀπορηθήσεται rămâne obscură în literalismul ei: „când va înceta, atuncea să va lipsi" (Bibl. 1688), „când va înceta, atunci nu va fi" (Bibl. 1968). Confuzia vine din selectarea inadecvată a sensului „a lipsi" al gr. ἀπορεύω, în locul sensului, justificat de context, „a se afla în încurcătură"; *cf. lorsqu'il s'arrête, sa perplexité demeure* (TOB), *quand il s'arrête il est tout déconcerté* (BJ), *when he stops he is still bewildered* (AB). ♦ Despre caracterul limitat al cunoașterii de către om a divinității, *cf.* Rom. 1,19 și urm.

18,8 Întrebarea retorică privitoare la insignifianța ființei umane (gr. τί ἄνθρωπος) reapare în Iov 7,17 și în Ps. 8,4. Această întrebare se încadrează într-o serie infinită din literatura sapiențială universală. ♦ Prin „rost" am echivalat gr. χρῆσις, *cf.* „folosința" (Bibl. 1688). ♦ Secvența τί τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ, καὶ τί τὸ κακὸν αὐτοῦ, *litt.* „ce e răul lui și ce e binele lui" (Bibl. 1688), mai poate fi interpretată și, în sens activ, *que signifie le bien et le mal qu'il fait* (TOB). Mai explicită în Iov 35,5 și urm., ideea este că Dumnezeu nu poate fi atins în nici un fel, în transcendența și atotputernicia Sa, de răutatea sau de bunătatea omului, care îi afectează doar pe ceilalți oameni.

18,9 În Ps. 89,10-11, vârsta maximă a unui om este apreciată la 70-80 de ani.

[10] Ca o picătură de apă din mare, ca un grăunte de nisip,
atât de puțini sunt anii [omului] față de veșnicie.
[11] De aceea, Domnul este îndelung-răbdător cu oamenii
și revarsă asupra lor îndurarea Sa.
[12] El a văzut și a cunoscut cât de nenorocit le este sfârșitul,
de aceea El Își sporește iertarea.
[13] Omul are îndurare pentru aproapele său,
dar Domnul are îndurare pentru orice făptură.
El mustră, povățuiește și dă învățătură
și Își aduce înapoi turma ca un păstor.
[14] Arată îndurare celor care Îi primesc povața
și celor care cercetează cu râvnă judecățile Lui.
[15] Fiule, când faci un bine, să nu adaugi dojană
și să nu însoțești darul tău cu vorbe care pot mâhni.
[16] Roua nu potolește oare arșița?
Tot astfel, un cuvânt [poate fi] mai bun ca un dar.

18,10 Sugerarea metaforică a insignifianței umane prin imagini ca aceea a picăturii de apă în imensitatea mării sau a grăuntelui de nisip își are corespondenți în Ps. 89,3-6. ♦ „veșnicie": gr. ἡμέρα αἰῶνος, *litt.* „ziua veacului" (Bibl. 1688).
18,11-12 Splendidă formulare a nesfârșitei înțelegeri și răbdări a Domnului față de slăbiciunile omului, ființă muritoare; pasajul poate fi interpretat ca o prefigurare a înțelesului evanghelic al iubirii Domnului pentru oameni (*cf.* Mt. 11,28). ♦ Pentru „îndurare", v. *supra*, 2,7 și 5,6, iar pentru „iertare", v. 5,5.
18,13 Ideea că milostivirea divină se revarsă nu doar asupra omului, ci asupra întregii creații este o dezvoltare târzie a gândirii iudaice. ♦ „Făptură" corespunde aici gr. σάρξ, *litt.* „carne", v. 13,16 și 17,4. ♦ Suita de patru verbe desemnând grijile principale ale unui păstor (gr. ἐλέγχων καὶ παιδεύων καὶ διδάσκων καὶ ἐπιστρέφων) particularizează un *topos* veterotestamentar, metafora Domnului ca păstor, a cărei realizare plenară este Ps. 22 (23); *cf.* și Is. 40,11; Iez. 34,11-16. În NT și în tradiția creștină, „bunul Păstor" devine o imagine centrală, *cf.* In. 10,11 și urm; 1Pt. 2,25; Evr. 13,20; Apoc. 7,17.
18,15 De aici și până la 19,18, tradiția manuscrisă a păstrat o suită de constatări și sfaturi privitoare la felurite împrejurări din viața de zi cu zi a lui Israel, grupate în câteva secțiuni relativ bine delimitate prin conținut: despre însemnătatea darurilor (vv. 15-18), despre comportamentul cel mai potrivit la caz de nevoie și de boală (vv. 19-21), despre obligația îndeplinirii făgăduințelor (vv. 22-25), despre atitudinea omului înțelept față de obligațiile menționate anterior (vv. 26-29), despre obligația înfrânării de la poftele trupești (vv. 30-36). ♦ Pentru „dojană" (gr. μῶμος), v. 11,31.
18,16 Imaginea arșiței ca semn al suferinței provocate de supărarea Domnului reapare în Osea 13,15 și Iona 4,8.

17 Iată, nu este oare mai presus o vorbă [bună] decât un dar bogat?
Bărbatul darnic le îmbină însă pe amândouă.
18 Nebunul nu face nici un dar, însă ocărăşte,
iar darul celui invidios pârjoleşte privirile.
19 Mai înainte de a grăi, învaţă,
şi înainte de a te îmbolnăvi, îngrijeşte-te!
20 Mai înainte de judecată, cercetează-te pe tine însuţi
şi, în ceasul când vei da socoteală, vei găsi iertare.
21 Mai înainte de a te îmbolnăvi, smereşte-te
şi, la vremea păcatului, arată pocăinţă.
22 Nimic să nu te împiedice să-ţi împlineşti făgăduinţa la ceasul potrivit
şi să nu aştepţi până la moarte ca să pui rânduială.

18,17 Avem aici una dintre cele mai rafinate observaţii de natură psihologică ale cărţii: politeţea, generozitatea şi bunăvoinţa sunt atribute ale înţelepciunii, pe când grosolănia caracterizează prostia. De altfel, la generozitatea necondiţionată ne îndeamnă însuşi modelul divin (*cf.* Iac. 1,5: „Cel ce dă tuturor fără deosebire şi fără mustrare").
18,18 Am explicitat conţinutul frazei gr. μωρὸς ἀχαρίστως ὀνειδιεῖ, καὶ δόσις βασκάνου ἐκτήκει ὀφθαλμούς, *cf. litt.* „Nebunul cu nemulţămire va împuta, şi darea soarbe ochii zavistnicului" (Bibl. 1688). ♦ „pârjoleşte privirile": gr. ἐκτήκει ὀφθαλμούς, *litt.* „topeşte ochii", în sensul că produce suferinţă şi lacrimi persoanei jignite.
18,19 Unii interpreţi (Box, Oesterly, p. 390; Duesberg, Fransen, p. 170) consideră că semnificaţia originară a acestui verset este cea păstrată în *Peshitta*: „Înainte de a porni la luptă caută-ţi un ajutor şi înainte de a te îmbolnăvi caută-ţi un doctor." În formularea din LXX trimiterile la viaţa practică sunt doar analogii pentru sugerarea comportamentului adecvat faţă de păcat.
18,20 „Judecata" (gr. κρίσις) şi faptul de a da socoteală (gr. ὥρα ἐπισκοπῆς, *litt.* „ceasul vizitării") reprezintă judecata divină, iar a te cerceta pe tine însuţi (gr. ἐξέταζε σεαυτόν) desemnează necesarul proces de conştiinţă al omului păcătos. ♦ Pentru „iertare" (gr. ἐξιλασμός), v. 5,5.
18,21 Boala era privită de contemporanii lui Sirah ca un semn al pedepsei divine pentru păcat, aşa încât smerenia în faţa bolii era obligatorie. ♦ Ideea de „pocăinţă" (*cf.* şi 17,24-25) este exprimată aici prin gr. ἐπιστροφή, *litt.* „întoarcere" (Bibl. 1688). Pocăinţa este un element doctrinar central, pe care iudaismul şi creştinismul îl au în comun. În Talmudul babilonian găsim următoarea definire a importanţei primordiale a pocăinţei: „Acela care se pocăieşte în mod sincer săvârşeşte tot atât de mult ca şi cel care construieşte un templu şi un altar şi aduce toate jertfele" (*apud* Box, Oesterly, p. 380).
18,22 Obligaţia de a te achita integral şi fără amânare de o făgăduinţă făcută Domnului (gr. εὐχή) este explicit formulată şi în Num. 30,3; Deut. 23,21-23.

[23] Mai înainte de a face o făgăduință, pregătește-te,
și nu fi ca un om care Îl ispitește pe Domnul.
[24] Adu-ți aminte de mânia din zilele sfârșitului
și de clipa pedepsei, când Domnul Își va întoarce fața [de la tine].
[25] La vreme de belșug, să-ți aduci aminte de vremea foametei,
de sărăcie și lipsuri – în zilele avuției.
[26] Din zori și până seara se schimbă vremea
și toate trec repede înaintea Domnului.
[27] Omul înțelept ia seama în toate
și în zilele păcatelor se ferește de greșeli.
[28] Orice om iscusit cunoaște înțelepciunea
și recunoaște meritul celui care a găsit-o.
[29] Cei iscusiți în cuvinte au ajuns și ei înțelepți
și au revărsat ploaie de proverbe potrivite.
Încrederea în singurul Stăpân este mai bună
decât să alipești de un mort o inimă moartă.

18,23 A-L pune la încercare pe Domnul sau „a-L ispiti" (gr. πειράζειν τὸν κύριον) înseamnă a nu te ține de promisiunea făcută. Această prescripție se regăsește în Deut. 6,16; Prov. 20,25; Mal. 1,14.
18,24 Gr. ἐκδίκησις, pe care l-am tradus aici prin „pedeapsă", înseamnă mai des „răzbunare" (*cf.* TOB: *vengeance*), *cf.* „izbândire" (Bibl. 1688). Despre semnificațiile complexe ale pedepsei în teologia iudaică, v. *supra*, 3,28; 5,6; 7,17; 9,12; 14,16.
18,25 Foametea, sărăcia și lipsa sunt forme ale pedepsei divine; în Deut. 8,10-20 și 28,31-34 sunt descrise în detaliu asemenea plăgi.
18,26 Sugerarea fragilității condiției umane prin metafore ale vremii o regăsim în Iov 4,20 sau Ps. 89,5-6. De asemenea, în Lc. 12,16-21, Iisus Hristos folosește metafore de același tip în parabola bogatului îngrijorat de păstrarea recoltei.
18,27 „În zilele păcatelor" desemnează împrejurările în care înțeleptul este în primejdie de a păcătui.
18,28 Prin „recunoaște meritul" am transpus conținutul gr. δώσει ἐξομολόγησιν, *litt.* „va da mărturie/va aduce mulțumire/va aduce laudă" – *cf.* „va da mărturisire" (Bibl. 1688), *il rend hommage* (TOB), *il fait son compliment* (BJ).
18,29 Datoria înțeleptului de a-și împărtăși celorlalți cunoștințele (ceea ce face Sirah însuși!) este o idee reluată și mai jos, 20,30-31. ♦ O sugerare similară a abundenței prin imaginea revărsării ploii (aici, gr. ἀνώμβρησαν, *litt.* „au plouat" – Bibl. 1688) o regăsim mai jos, 39,6; 50,27, ca și în Prov. 18,4. ♦ Astfel de „proverbe potrivite" sunt chiar enunțurile Siracidului. ♦ Fără inserție semantică și stilistică în context, interpolarea târzie reafirmă obligația atașamentului față de Dumnezeul unic și a refuzului idolatriei; *cf. Better is the confidence in the one Lord than clinging with a dead heart to a dead idol* (AB).

[30] Să nu te laşi purtat de poftele tale
şi de la dorințele tale să te înfrânezi.
[31] Dacă îți vei îngădui împlinirea poftei,
vei fi spre bucuria [răutăcioasă a] duşmanilor tăi.
[32] Nu te bucura de multa desfătare,
ca să nu fii păgubit din cheltuiala ei.
[33] Să nu te sărăceşti făcând ospețe cu bani împrumutați,
atâta vreme cât nu ai nimic în pungă;
ar fi ca şi cum ți-ai întinde singur o cursă.

19 [1] Lucrătorul beţiv nu se va îmbogăți;
cine disprețuieşte lucrurile neînsemnate va decădea puțin câte puțin.

18,30 Primul stih, *litt.* „în urma poftelor tale să nu umbli". ♦ Sinonime parțiale, gr. ἐπιθυμία şi ὄρεξις desemnează o pasiune inavuabilă, de natură senzuală; în Bibl. 1688 găsim, pentru amândouă, echivalarea prin „pofte", dar majoritatea interpreților nuanțează prin sinonime: *passions/désirs* ((BJ), *désirs/convoitises* (TOB), *lusts/desires* (AB).
18,31 Secvența este relativ obscură în literalitatea ei: ἐὰν χορηγήσῃς τῇ ψυχῇ σου εὐδοκίαν ἐπιθυμίας, ποιήσει σε ἐπίχαρμα τῶν ἐχθρῶν σου – „De vei da sufletului tău bunăvrearea poftei, face-te-va bucurie vrăjmaşilor" (Bibl. 1688). ♦ Despre sensurile speciale ale „sufletului", v. 4,2; 5,6. ♦ Pentru „împlinire" (gr. εὐδοκία), v. 1,27. ♦ Prin „bucurie răutăcioasă" echivalăm cel mai bine conținutul gr. ἐπίχαρμα; alte aproximări: *in gaudium inimicis tuis* (Vulg.), *la risée de tes ennemis* (TOB, BJ), *the sport of your enemies* (AB).
18,32 Verset obscur: μὴ εὐφραίνου ἐπὶ πολλῇ τρυφῇ, μὴ προσδεθῇς συμβολῇ αὐτῆς, *cf. litt.* „Nu te veseli spre multă desfătăciune, nici să te legi cu împreunarea ei" (Bibl. 1688). De aici diferențe sensibile între interpreți: *Ne mets pas ta joie dans une vie de plaisir, et ne t'oblige pas à en faire les frais* (TOB); *Ne te complais pas dans une existence volupteuse, ne t'oblige pas à en faire les frais* (BJ). Orientându-se după fragmente ale originalului ebraic, AB formulează: *Have no joy in the pleasures of a moment which bring on poverty redoubled.* Ieronim pare să fi combinat conținutul din ebraică cu cel din LXX: *Ne oblecteris in turbis nec in modicis; adsidua enim est commissio illorum* (Vulg.).
18,33 În Hebr. începutul frazei este formulat diferit: „Să nu fii lacom la mâncare sau beţiv." ♦ Pentru gr. συμβολοκοπέω, echivalat aici prin „a face ospețe", vezi explicația de mai sus, 9,9.
19,1 Secvența gr. ἐργάτης μέθυσος, pe care am echivalat-o ca atare prin „lucrătorul beţiv", reprezintă o lectură defectuoasă a Hebr., unde apare „cel care face acestea (de mai sus)", *cf.* AB: *whoever does so.* ♦ Ideea că ospețele prea frecvente aduc sărăcie este exprimată şi în Prov. 21,17 şi 23,20-21.

[2] Vinul şi femeile îi duc în rătăcire [şi] pe bărbaţii iscusiţi,
iar cine se alipeşte de desfrânate va fi tot mai obraznic.
[3] Putregaiul şi viermii îl vor moşteni
şi omul obraznic va ajunge la pierzanie.
[4] Cine se încrede [prea] repede e uşuratic la inimă
şi cine păcătuieşte greşeşte faţă de sufletul său.
[5] Cine se bucură [de rău] în inima sa va fi osândit,
dar cine se împotriveşte plăcerilor îşi va încununa viaţa
şi cine îşi înfrânează limba va trăi netulburat,
[6] iar cine urăşte vorbăria va ocoli răul.
[7] Să nu duci mai departe cuvintele [spuse de alţii]
şi nu vei avea nici o pagubă.
[8] Nici despre un prieten, nici despre un duşman să nu povesteşti nimic

---

19,2 Asocierea cu răul a vinului şi a femeii în general, dar mai ales a prostituatei, este un *topos* veterotestamentar, *cf.* Prov. 20,1; 31,3-5 sau Os. 4,10-11. ♦ „obraznic": gr. τολμηρός înseamnă „îndrăzneţ", de multe ori în sens rău – „sfruntat, nerușinat". ♦ Hebr. are: „Vinul şi femeile obrăznicesc inima; pofta nemăsurată duce la pierzare."

19,3 Pentru sugerarea morţii prin imaginea sumbră a putregaiului şi a viermilor, *cf.* şi 10,11. ♦ Gr. σήπη mai poate fi interpretat şi ca „larvă (care produce putrefacţia)", de unde opţiunile „molie" (Bibl. 1688, Anania), *cf. des larves* (BJ). ♦ Am explicitat ultima parte a versetului: καὶ ψυχὴ τολμηρὰ ἐξαρθήσεται, *litt.* „sufletul îndrăzneţ să va râdica" (Bibl. 1688); pentru sensurile speciale ale lui „suflet", v. 4,2.

19,4 Pentru valorile semantice ale „inimii", *cf.* 1,28; 3,26.29; 5,2. ♦ „greşeşte faţă de sufletul său", gr. εἰς ψυχὴν αὐτοῦ πλημμελήσει: *i.e.* „îşi face rău sieşi", *cf. litt.* „la sufletul lui va greşi" (Bibl. 1688).

19,5 Din formularea primului stih în ediţia Rahlfs: ὁ εὐφραινόμενος καρδίᾳ κατα-γνωσθήσεται, lipseşte determinantul necesar al vb. εὐφραίνω, „a se bucura". Orientându-se după Hebr. („cel care se bucură de rău va da de rău"), mulţi interpreţi adaugă substantivul „răul": *prend plaisir au mal* (TOB, BJ), „se desfată cu răul" (Anania).

19,6 Interpretarea noastră urmează îndeaproape ediţia Rahlfs: καὶ ὁ μισῶν λαλιὰν ἐλαττονοῦται κακίᾳ, *litt.* „cel ce urăşte voroava împuţinează-se cu răutatea". O altă interpretare se bazează pe *Peshitta* şi, în parte, pe un ms. grec important: „Cel care repetă cuvintele şi-a pierdut mintea." În ebraică cele două verbe sunt asemănătoare (*ŚN'*, „a urî" şi *ŠNH*, „a repeta"), *cf.* AB: *He who repeats an evil report has no sense.* ♦ Bârfirea aproapelui este privită ca un păcat major, de unde şi preţuirea maximă de care se bucură, în ochii Siracidului, discreţia şi reţinerea, lăudate mai jos, 22,27 şi urm.

19,7 Datoria de a fi discret cu privire la secretele altuia pare să fi fost un principiu ferm al moralei iudaice, reformulat, de exemplu, în Prov. 17,9 şi 25,9-10.

19,8 Obligaţia de a fi discret încetează în împrejurările în care eşti dator să spui adevărul, ca de exemplu în faţa unui judecător.

și să nu dai nimic pe față decât dacă [, tăcând,] ai săvârși un păcat;
9 căci te va auzi, se va păzi de tine
și, când va avea prilej, își va arăta ura.
10 Ai auzit un cuvânt? Să moară odată cu tine!
Îndrăznește, că nu te va sparge!
11 Pentru un singur cuvânt nebunul va fi cuprins de chinuri
ca femeia care naște, pentru pruncul ei.
12 O săgeată înfiptă în coapsa trupului,
așa este un cuvânt în pântecele nebunului.
13 Întreabă-l cu de-amănuntul pe prietenul tău: poate nu a făcut nimic
și, chiar dacă a făcut ceva, să nu mai facă.
14 Întreabă-l cu de-amănuntul pe aproapele tău: poate nu a spus nimic
și, chiar dacă a spus ceva, să nu mai spună încă o dată.
15 Întreabă-l cu de-amănuntul pe prietenul tău, căci defăimarea apare deseori
și nu te încrede în tot ce se spune.
16 Alunecăm uneori, dar nu cu bună știință.
Și cine nu a păcătuit cu limba sa?
17 Întreabă-l cu de-amănuntul pe aproapele tău înainte de a-l amenința
și fă loc Legii Celui Preaînalt, *care e fără de mânie*.
18 *Frica de Domnul te face bine primit [de El],*
dar înțelepciunea câștigă iubirea Lui.
19 *Cunoașterea poruncilor Domnului este învățătură de viață,*

19,11 „Pentru un singur cuvânt": *litt.* „de la fața cuvântului" – semitism.

19,13 Repetat simetric în versetele următoare, vb. gr. ἐλέγχω înseamnă „a mustra, a reproșa", dar și „a ancheta". L-am tradus prin „a întreba cu de-amănuntul": se referă aici la recomandarea de a clarifica orice problemă prin dialog, înainte de a condamna pe cineva. Alte soluții: *interroge* (TOB), *va trouver* (BJ), „lămurește-te" (Anania).

19,15 „defăimarea": falsa acuzație sau calomnia (gr. διαβολή, *cf.* Bibl. 1688: „pârâ", Anania: „vorba de rău") era socotită un păcat grav, în textele juridice fiind în repetate rânduri formulată obligația judecătorilor de a cerceta cu mare atenție acuzațiile aduse, înainte de a lua o decizie (*cf.* Deut. 13,13 și urm; 17,4; 19,18).

19,16 „A păcătui cu limba", adică a răni pe cineva prin cuvinte, este pentru Sirah un păcat grav; ideea este reluată ulterior de mai multe ori (20,18; 21,7; 25,8; 28,26).

19,17 „a-l amenința": Hebr. are „a rupe relațiile", înțeles mai potrivit contextului (*cf.* AB: *before you break with him*). ♦ „Legea Celui Preaînalt" este cea formulată în Lev. 19,17-18: să nu porți ranchiună aproapelui tău și să îl iubești ca pe tine însuți.

aceia care fac cele ce Îi sunt pe plac vor culege roade din pomul nemuririi.
[20] Orice înțelepciune e frică de Domnul
și în orice înțelepciune se află înfăptuirea Legii *și recunoașterea atotputerniciei ei.*
[21] *Slujitorul care spune stăpânului său: „Nu voi face ceea ce îți place!”,*
chiar dacă o face după aceea, îl mânie pe cel care-l hrănește.
[22] Știința răului însă nu este înțelepciune
și în sfatul păcătoșilor nu se află chibzuința.
[23] Este o iscusință care-i spurcăciune
și cel lipsit de înțelepciune este un prost.
[24] Mai bun este cel cu înțelegere puțină, dar cu frică [de Domnul]
decât cel plin de pricepere, dar care încalcă Legea.
[25] Este o iscusință minuțioasă, dar totuși nedreaptă
și e câte unul care lucrează cu viclenie pentru a-și pune în lumină dreptatea,
dar înțelept este cel care judecă cu dreptate.
[26] Este câte unul care umblă încovoiat de tristețe,
dar măruntaiele lui sunt pline de vicleșug.

19,20 Reformulare a ideii-pivot a teologiei Siracidului: adevărata și unica înțelepciune se întemeiază pe frica de Domnul și pe împlinirea scrupuloasă a Legii, *cf. supra*, 1,1.14.26-27; 3,21; 6,37; 10,12-13.19.
19,21 Conținutul acestei interpolări, mai mult decât probabil creștine, trimite la un pasaj din Mt. 30,28-31.
19,22-25 Aici și în versetele următoare Siracidul operează o serie de distincții clare între înțelepciunea autentică, cea iudaică, definită prin respectarea Legii divine, și înțelepciunea elenică, lipsită de suport moral. ♦ „Știința răului” și o anume „iscusință minuțioasă” și sterilă (gr. πανουργία ἀκριβής, *cf.* „măiestrie chiară” – Bibl. 1688) caracterizează arguția filozofică grecească. Pentru etica iudaică, gândirea pur speculativă, arguția și viclenia sunt contrare comportamentului decent prescris de Lege, v. și *infra*, 21,12, preferabil fiind, în ochii Domnului, cel „cu înțelegere puțină” (gr. ἡττώμενος ἐν συνέσει), dar care respectă prescripțiile Legii, celui „plin de pricepere” (gr. περισσεύων ἐν φρονήσει), dar imoral. Gr. πανουργία este totuși întrebuințat cu conotații apreciative în Prov. 1,4. ♦ „A lucra cu viclenie” (gr. διαστρέφων χάριν, *litt.* „întoarce harul” – Bibl. 1688) este un fapt abominabil.
19,26-27 Descriere a ipocriziei. Imagini asemănătoare pentru descrierea ipocritului întâlnim *supra*, 12,11, dar și în Mal. 3,14.
19,26 „umblă”: gr. πορευόμενος apare în câteva manuscrise, dar ediția Rahlfs are πονηρευόμενος, „care face rău”, „răuvoitor”. ♦ „tristețe”: *litt.* „negreală”.

[27] Își ascunde fața, se preface că nu te aude
și, când nimeni nu bagă de seamă, se aruncă asupra ta.
[28] Chiar dacă cineva, fiind prea slab, se va înfrâna de la păcat,
când va găsi prilejul, va săvârși răul.
[29] După înfățișare se va cunoaște omul
și după chipul cu care te întâmpină îl vei recunoaște pe cel cu minte.
[30] Îmbrăcămintea omului și felul cum râde
și umbletul ne arată ce fel de om este.

20 [1] E câte o mustrare care nu-i la timpul ei
și este câte unul care tace, și acesta este chibzuit.
[2] Mai bine să mustri decât să ții mânie,
[3] iar cel care își mărturisește vina va scăpa nepăgubit.
[4] Ca eunucul aprins de pofta de a lua fecioria unei fete,
așa este și cel care [vrea să] facă dreptate cu sila.
[5] E câte unul care, tăcând, este socotit înțelept
și mai este [un altul] care-i urât din multă vorbărie.
[6] E câte unul care tace pentru că nu are răspuns
și este un altul care tace întrucât cunoaște clipa potrivită.

19,29-30 Conținutul pasajului contrazice doar în aparență vechiul adagiu potrivit căruia „nu haina face pe om"! Într-adevăr, decența, discreția și bunul-simț în aspectul exterior îl caracterizează pe omul adevărat.

20,1 Primele versete reiau tema admonestării responsabile a aproapelui, detaliată și mai sus, 19,13 și urm. ♦ Prin „mustrare care nu-i la timpul ei" redăm explicit conținutul gr. ἔλεγχος ὃς οὐκ ἔστιν ὡραῖος, *cf. litt.* „mustrare care nu iaste înfrumusățată" (Bibl. 1688, modificat în „cuvioasă" la Micu și Bibl. 1914); ὡραῖος înseamnă „care e produs sau cules la timp, maturizat, copt (mai ales despre un fruct)"; „în floarea tinereții (despre o persoană)"; de aici, în general, „care este așa cum se cuvine", „frumos". ♦ Pentru „chibzuit", v. *supra*, nota b la „Prologul al II-lea".

20,3 „(va scăpa) nepăgubit": gr. ἀπὸ ἐλαττώσεως, *litt.* „(va fi oprit) de la scădere".

20,4 Eunucul era disprețuit în vechiul Israel. ♦ „cel care [vrea să] facă dreptate cu sila": traducând prin „cel ce face în viață judecăți" autorii Bibl. 1688 au confundat în context gr. βία, „forță" (s.f.), cu gr. βίος, „viață". Urmașii au corectat eroarea redând gr. ἐν βίᾳ, corect, prin „cu sila" (Micu, Bibl. 1914); altă soluție la Radu-Gal.: „orbit de patimă".

20,5 Prima parte a versetului pare un ecou din Prov. 17,28.

20,6 Aici și în versetele următoare se exprimă ideea că tăcerea nu este în sine o virtute. A vorbi la momentul potrivit, atunci când ai ceva de spus, este pentru un înțelept o datorie.

[7] Omul înțelept tace până în clipa potrivită,
dar lăudărosul şi prostul vor scăpa clipa prielnică.
[8] Cine vorbeşte prea mult va fi privit cu scârbă,
iar cine-o face pe stăpânul – cu ură.
Cât de frumos este ca acel mustrat să se căiască !
Vei scăpa astfel de un păcat săvârşit cu ştiință.
[9] E câte o izbândă în nefericirile omului
şi [alteori] un câştig neaşteptat duce la pagubă.
[10] E câte un dar care nu-ți va aduce vreun folos,
şi un dar cu îndoită răsplată.
[11] E câte o pierdere [care vine] din faimă
şi câte unul care, după înjosire, şi-a înălțat capul.
[12] Este câte unul care cumpără multe cu puțin,
dar [de fapt] le plăteşte înşeptit.
[13] Cel înțelept [şi] prin cuvinte se va face iubit,

20,7 Gr. λοιδορής desemnează o trăsătură umană negativă aproximată de noi prin „lăudăros", iar de înaintaşii noştri prin „bălmăjitoriu" (Bibl. 1688), „cel spurcat" (Micu), „cel îngâmfat" (Bibl. 1914). ♦ „lăudărosul şi prostul": unii traducători (Vulg., TOB, BJ) consideră că e vorba de două personaje, iar alții (RSV), de unul şi acelaşi – „prostul fudul". Construcția greacă ar sugera această a doua soluție.
20,8 „cine-o face pe stăpânul": redat literal prin „cel ce să volniceaşte" (Bibl. 1688), „cel ce-şi ia şie puteare" (Micu) sau „cel ce-şi ia luiş putere" (Bibl. 1914), part. gr. ὁ ἐνεξουσιαζόμενος desemnează persoana care vrea să-şi impună părerea cu forța sau în virtutea autorității sale (v. şi *infra*, 32,9).
20,9 Paragraful circumscris între vv. 9-17 conține o suită de reflecții, formulate ca paradoxuri, privitoare la caracterul efemer al celor omeneşti şi la dificultatea de a distinge între esența şi aparența lucrurilor. ♦ Prin „izbândă" echivalăm gr. εὐοδία, *cf.* „sporiu" (Bibl. 1688, Micu, Bibl. 1914), „câştig" (Radu-Gal.).
20,11 *Topos* important al poeziei psaltice (*cf.* Ps. 75, Ps. 113 etc.), ideea că Dumnezeu îi prăbuşeşte pe cei trufaşi aflați în culmea gloriei şi îi înalță pe cei umili apare şi în 1Rg. 2,4 şi urm., ca şi în Lc. 1,52 şi urm.
20,12 Pentru simbolistica cifrei şapte, *cf.* 7,3.
20,13 Prin „cel înțelept prin cuvinte" ne-am păstrat aproape de LXX: ὁ σοφὸς ἐν λόγοις, *cf.* şi „cel înțelept la cuvânt" (Bibl. 1688), „întru cuvinte" (Micu), „în cuvinte" (Bibl. 1914, Bibl. 1990). ♦ Prin „plecăciunile proştilor" am încercat să redăm mai exact sensul contextual al gr. χάριτες... (μωρῶν), care poate însemna şi „gesturi de bunăvoință", „daruri" – *cf.* „drăgălăşiile unui nerod" (Radu-Gal.) *les amabilités des sots* (TOB), *fools' blandishments* (AB), sintagmă transpusă de traducătorii mai vechi literal prin „harurile nebunilor" (Bibl. 1688) sau „darurile celor nebuni" (Micu, Bibl. 1914, Bibl. 1936, Bibl. 1990).

dar plecăciunile proștilor se vor risipi în zadar.
[14] Darul neghiobului nu-ți va fi de nici un folos,
ca și al invidiosului care dăruiește de nevoie,
căci el așteaptă mult mai mult în schimb.
[15] Îți va da puțin și te va ocărî mult,
își va deschide gura ca un crainic.
Astăzi îți va da cu împrumut și mâine îți va cere înapoi:
urât e un asemenea om.
[16] Prostul va zice: „Eu nu am nici un prieten
și pentru binefacerile mele, nici o recunoștință!"
[17] Cei care mănâncă pâinea lui au limbă răutăcioasă.
Câți și de câte ori nu-și vor bate joc de el?
Căci ceea ce are nu a dobândit cu dreptate
și, de asemenea, îi e totuna dacă nu are nimic.
[18] Mai bine să aluneci pe caldarâm decât să aluneci cu limba;
astfel prăbușirea celor răi va sosi la iuțeală.

20,14 Stihul final al versetului înseamnă *litt.* „căci ochii lui în schimbul unuia sunt mulți" – *cf.* „pentru că ochii lui sînt pentru unul mulți" (Bibl. 1688), „că ochii lui în loc de unul sînt mulți" (Micu, Bibl. 1914, Bibl. 1936, Bibl. 1990).
20,15 Pentru noțiunea de „a ocări, a reproșa; a ofensa" (gr. ὀνειδίζω) recenzăm următoarele opțiuni de traducere: „va ponoslui" (Bibl. 1688), „va imputa" (Micu, Bibl. 1914), „scoate ochii" (Radu-Gal.) și (reducționist!) „va cere înapoi" (Bibl. 1936, Bibl. 1990). Ideea este că omul necugetat își anulează generozitatea gestului de a dărui ceva, umilindu-l mereu pe cel dăruit prin clamarea generozității sale. ♦ „Crainicul" sau vestitorul public era în lumea elenistică funcționarul public însărcinat cu anunțarea, în piața publică, a unor decizii sau informații oficiale; sinonime românești: „pristav" (Bibl. 1688, Bibl. 1914, Bibl. 1936, Radu-Gal., Anania), „strigătoriu" (Micu), „ispravnic" (Bibl. 1990, inadecvat!).
20,16 Subtilă formulare a ideii că darul făcut cu reținere și în speranța unei răsplăți multiplicate este nul. „Recunoștință" este sensul potrivit în context al gr. χάρις (*cf.* Radu-Gal., Bibl. 1990), și nu „har" (Bibl. 1688, Micu, Bibl. 1914, Bibl. 1936).
20,17 În termeni asemănători este denunțată ingratitudinea în Ps. 40/41,9. „Limbă răutăcioasă" este o metaforă pentru ingratitudinea cârtitoare (*cf.* Radu-Gal: „limbă vicleană"); în LXX: φαῦλοι γλώσσῃ, *litt.* „răi cu limba" (Bibl. 1688, Micu, Bibl. 1914, Bibl. 1936, Bibl. 1990).
20,18 În literalitatea lui (gr. ὀλίσθημα ἀπὸ ἐδάφους μᾶλλον ἢ ἀπὸ γλώσσης, *cf.* Bibl. 1688: „lunecarea de la pământ, mai mult decât de la limbă"), enunțul pare ecoul unui cunoscut adagiu atribuit filozofului stoic Zenon din Citium (335-263 î.H.): „Mai bine să aluneci cu piciorul decât cu limba." Formularea din Vulg., *lapsus falsae linguae*, pare să stea la originea cunoscutei sintagme moderne.

[19] Omul necioplit [e ca o] poveste nelalocul ei:
în gura celor prost crescuți ea se va tot întoarce.
[20] Din gura prostului nu va fi primită nici o pildă,
căci n-o spune niciodată la vreme potrivită.
[21] Este câte unul împiedicat de sărăcie să păcătuiască
și în clipele lui de răgaz nu are păreri de rău.
[22] Este câte unul care-și pierde sufletul din pricina sfielii
și care se pierde în fața unui neghiob.
[23] Este câte unul care, din sfială, făgăduiește [ceva] unui prieten
și [astfel] și-l face dușman pe degeaba.
[24] Greu cusur este la om minciuna;
în gura celor prost crescuți ea se va tot întoarce.
[25] Mai bine un hoț decât cel care minte întruna,
dar pe amândoi îi așteaptă pierzarea.
[26] Obiceiul de a minți [îi aduce] omului necinstire
și rușinea îl însoțește neîncetat.
[27] Cel înțelept [și] prin cuvinte iese în față,
iar omul chibzuit va fi pe placul celor mari.
[28] Cine lucrează pământul își va înălța claia,
iar cine este pe placul celor mari va scăpa de nedreptate.

20,19 *Cf.* Bibl. 1688: „Omul fără har – basnu fără vreame; în gura celui neînvățat să va îndeși", reformulat la Micu și Bibl. 1914: „Omul nemulțămitoriu easte poveaste fără de vreame, pururea va fi în gura celor neînvățați." ♦ În versiunea siriacă: „Precum coada grasă de oaie mâncată fără sare, așa este vorba nelalocul ei."

20,20 *Cf.* 15,9; ideea că un lucru inteligent și just (aici: παραβολή), dar rostit de un nerod (aici: μωρός, *litt.* „prost, nebun") la momentul nepotrivit este întotdeauna neavenit reapare în Prov. 26,7-9.

20,21-23 V. și *supra*, 4,21 ca și *infra*, 41,16 și urm. Sărăcia reduce riscul păcatului, dar nu îl înlătură cu totul, căci, din exces de sfială, săracul nu îndrăznește să se opună unui nebun trufaș sau să refuze un prieten, făcându-și-l dușman în cele din urmă în măsura în care nu reușește să-și țină promisiunea. Unii interpreți văd aici o „referire la activitatea acelor evrei care, pentru a obține avantaje sociale și economice, ajungeau să își compromită credința, lăsându-se elenizați" (AB, p. 302).

20,24-26 Minciuna ca atare și omul mincinos erau intens detestate în cultura iudaică tradițională (*cf.* și Ps. 5,5; Prov. 6,18-19, ca și *supra* 7,13 și *infra* 25,2). Minciuna era privită cu oroare drept un „cusur greu" (gr. μῶμος πονερός, Bibl. 1688: „hulă rea"), „necinstire" (gr. ἀτιμία, Bibl. 1688: „necinste") și „rușine" (gr. αἰσχύνη, Bibl. 1688: „rușine").

[29] Cadourile de ospeție și darurile orbesc ochii înțelepților
și, ca o botniță la gură, împiedică mustrările.
[30] Înțelepciunea ascunsă și comoara tăinuită,
la ce sunt bune, și una, și alta?
[31] Mai bine un om care-și ține ascunsă prostia
decât un om care își ascunde înțelepciunea.
[32] *Mai prețioasă este o stăruință nestrămutată în căutarea Domnului*
decât zbuciumul unei vieți fără Stăpân.

21 [1] Fiule, ai păcătuit? Să nu mai faci altă dată
și să te rogi [de iertare] pentru [păcatele] trecute.
[2] Ca din fața șarpelui fugi de păcat,
pentru că, dacă te apropii, te va mușca;
dinții lui sunt dinți de leu
care ucid sufletele oamenilor.
[3] Ca o sabie cu două tăișuri este orice nelegiuire,
rana făcută de ea nu are leac.
[4] Înspăimântarea și neobrăzarea vor pustii avuția;
tot așa și casa celui trufaș se va pustii.
[5] Rugăciunea care iese din gura săracului ajunge la urechile [Domnu]lui
și judecata Lui vine degrabă.
[6] Cine urăște mustrarea [merge] pe urma păcătosului,
dar cine se teme de Domnul se va căi din [toată] inima.
[7] Un bun vorbitor e recunoscut de departe,
iar omul chibzuit își dă seama când lunecă [în greșeală].
[8] Cine-și clădește casa cu bani de la alții
este asemenea celui care-și strânge pietre pentru mormânt.
[9] Câlți strânși laolaltă –
adunarea nelegiuiților,
și sfârșitul lor, para focului.
[10] Calea păcătoșilor este netedă și pietruită,

20,29 Despre rolul degradant și corupător al banilor, v. și *supra*, 8,2.
21,4 „Înspăimântarea": gr. καταπληγμός este un *hapax*, dar sensul dedus din familia lui sugerează uluirea sau chiar spaima stârnită de bogăția ostentativă.
21,7 „Un bun vorbitor": *litt.* „cel puternic cu limba".
21,10 „netedă și pietruită": se poate înțelege și „netedă și fără pietre". ♦ Versetul sugerează ideea unei răsplăți/pedepse după moarte.

dar la capătul ei se află prăpastia iadului.
[11] Cine păzeşte Legea îşi stăpâneşte gândirea
şi plinătatea fricii de Domnul este înţelepciunea.
[12] Cel care nu este isteţ nu [poate] fi instruit,
dar este o isteţime care umple de amărăciune.
[13] Cunoaşterea înţeleptului sporeşte ca un potop
şi sfatul său, ca un izvor de viaţă.
[14] Lăuntrul prostului este ca un vas spart,
nu va păstra nici o cunoaştere.
[15] Dacă aude un cuvânt înţelept, omul învăţat
îl va încuviinţa şi-l va mai spori şi de la sine.
[Dacă] l-a auzit un dezmăţat, nu i-a plăcut
şi l-a dat la spate.
[16] Lămurirea [dată] de un prost este ca o povară la drum,
dar pe buzele omului iscusit afli har.
[17] Spusa celui chibzuit e căutată în adunare
şi cuvintele lui vor fi cumpănite în inimi.
[18] Ca o casă şubrezită, aşa [îi apare] unui prost înţelepciunea,
iar cunoaşterea omului lipsit de înţelegere e doar înşiruire de cuvinte
fără rost.
[19] Piedică la picioare [este] învăţătura pentru un om fără minte,
şi ca nişte cătuşe la mâna dreaptă.
[20] Când râde, prostul îşi ridică glasul,
pe când omul isteţ abia zâmbeşte tăcut.
[21] Ca o podoabă de aur este învăţătura pentru cel chibzuit,
şi ca o brăţară pe braţul lui drept.
[22] Prostul se grăbeşte să pună piciorul în casă,
dar omul încercat se înfăţişează cu sfială.
[23] Încă de la uşă, neghiobul priveşte de jur împrejur prin casă,
pe când omul binecrescut va rămâne afară.

21,12 „isteţ": gr. πανουργός – etimologic, termenul se referă la capacitatea de a „face orice". Poate avea o conotaţie pozitivă, negativă sau echivocă, în funcţie de context. Despre „isteţimea" perversă, v. *supra*, 19,25.
21,13 „Potopul" nu simbolizează întotdeauna pedeapsa, ci poate sugera şi abundenţa binecuvântării.
21,22 „se înfăţişează cu sfială": *litt.* „se ruşinează înaintea feţei".
21,23-24 Prin imagini similare este sugerată decenţa *supra*, 14,23.

[24] Ascultatul la uşă e proastă creştere,
pe când un om cuminte s-ar simți copleşit de ruşine.
[25] Buzele palavragiilor rostesc vrute şi nevrute,
cuvintele oamenilor chibzuiți sunt însă bine cumpănite.
[26] În gura proştilor [se află] inima lor
pe când în inima înțelepților [se află] gura lor.
[27] Când un nelegiuit îl blestemă pe Satana
el îşi blestemă propriul suflet.
[28] Îşi pângăreşte propriul suflet cel care bârfeşte
şi se va face urât de cei din jur.

22 [1] Cu o piatră murdară de noroi se aseamănă leneşul,
şi toată lumea îl va huidui, spre necinstea lui.
[2] Cu un boț de balegă se aseamănă leneşul,
oricine îl va atinge îşi va scutura mâna.
[3] Este o ruşine să fii părintele unui copil prost crescut,

21,25 Verset dificil transmis diferit de manuscrise. *Litt.* „Buzele străinilor acestea vor povesti". Alte interpretări: „Buzele celor fără minte vorbesc mereu de alții" (Biblia sinodală); „Buzele palavragiilor repetă spusele altora" (BJ, TOB). ♦ Tipul palavragiului este evocat şi *supra*, 8,3.

21,26 În savanta sa alcătuire retoric-simetrică preceptul exprimă ideea că omul prost sau nebun (gr. μωρός) vorbeşte înainte de a reflecta, pe când înțeleptul (gr. σοφός) nu se pronunță decât după o matură reflecție. ♦ Pentru „inimă" ca sediu al rațiunii, *v. supra*, 1,28 şi 3,29.

21,27 Cuvântul „Satana" apare aici în toate versiunile româneşti, începând de la Bibl. 1688, pentru a echivala gr. τὸν σατανᾶν din LXX, *cf. diabolus* din Vulg. În epoca Siracidului Satana era deja privit ca întruchipare a răului (*cf.* Iov 1–2; 1Par. 21,19), cum va apărea în NT (Lc. 22,3; In. 13,27). Înțelesul frazei ar fi aşadar următorul: „Omul care păcătuieşte trebuie să îşi asume el însuşi responsabilitatea păcatului, şi nu să dea vina pe Satana." Corespondentul ebr. *śāṭān* desemna la origine noțiunea de adversar; „vrăjmaş".

21,28 Despre bârfitor (aici, denumit prin part. prez.: gr. ὁ ψυθιρίζων), v. *supra*, 5,14-6,1; v. şi *infra*, 28,13.

22,1-2 Gr. λίθος ἡρδαλώμενος (*litt.* „piatră întinată" – Bibl. 1688, Micu) desemnează ciobul sau piatra netedă întrebuințată de multe popoare ale deşertului pentru unele operații de igienă intimă; *cf.* Iov 2,8. Dezgustul față de leneş (gr. ὁ ὀκνηρός) se exprimă sugestiv şi prin a doua comparație, gr. βόλβιτον κοπρίων, *litt.* „balega scârnelor" (Bibl 1688). Pentru disprețul față de leneş, *cf.* şi Prov. 6,9; 10,4; 20,4 etc.

22,3-6 Siracidul împărtăşea misoginismul larg răspândit în lumea antică. În Talmud întâlnim recomandarea, în mod straniu concordantă cu un cunoscut dicton grecesc, prin

iar [naşterea] unei fete e spre pagubă.
[4] O fiică cuminte îşi va dobândi un bărbat,
dar cea fără ruşine e spre mâhnirea celui care a zămislit-o.
[5] Şi pe tată şi pe bărbat îi face de râs [femeia] neobrăzată
şi va fi disprețuită de amândoi.
[6] Ca o muzică în zi de jale, aşa este o vorbire nelalocul ei,
dar biciul şi pedeapsa în orice împrejurare înseamnă înțelepciune.
[7] *Copiii care duc o viață cinstită şi care au ce mânca*
fac uitată obârşia umilă a părinților lor.
[8] *Copiii trufaşi, plini de dispreț şi prost crescuți*
întinează bunul renume al neamului lor.
[9] Cine-l învață pe un prost e ca unul care lipeşte un hârb,
[sau ca unul] care trezeşte pe cineva dintr-un somn adânc.
[10] Cine încearcă să lămurească pe un prost este ca şi cum ar vorbi unui om care moțăie;
la sfârşit acesta va spune: „Ce-i?"
[11] Pe mort plânge-l, căci a fost lipsit de lumină,
şi plânge-l şi pe prost, căci a fost lipsit de putința de a înțelege.
Pe mort să-l plângi mai împăcat, căci şi-a găsit odihna,
însă viața prostului este mai rea decât moartea.
[12] Jelirea mortului e de şapte zile,
dar pentru un prost şi un nelegiuit, toate zilele vieții lui.
[13] Cu un neghiob să nu te lungeşti la vorbă
şi cu un om fără minte să nu porneşti la drum,
căci, fără să-şi dea seama, te va umple de ruşine.
Păzeşte-te de el, ca să nu ai necaz
şi să nu te murdăreşti când se scutură.
Ocoleşte-l şi vei afla linişte

---

care i se cerea bărbatului să mulțumească lui Dumnezeu că s-a născut bărbat şi nu femeie, liber şi nu sclav. Necazurile şi grijile celui care are fiice sunt din nou menționate mai jos, 42,9-14. ♦ Pedepsele corporale aplicate copiilor erau unanim acceptate în literatura sapiențială, *cf.* şi Prov. 13,14; 19,18; 22,15; 23,13 etc.

22,11-12 Cele mai mari nenorociri pentru om sunt refuzul înțelepciunii şi purtarea nelegiuită. ♦ Potrivit cutumelor tradiționale (*cf.* Gen. 50,10), încă valabile şi astăzi la evrei, perioada de doliu dura şapte zile, cu toate că mai jos, la 38,17, cărturarul nostru recomandă doar 2-3 zile de doliu. Unele elemente ale ritualului funebru sunt menționate şi mai sus, 7,33.

şi nu te vei umple de scârbă de sminteala lui.
[14] Ce este mai greu decât plumbul?
Şi care este numele aceluia, altul decât cel de prost?
[15] Nisipul, sarea şi o bucată de fier
sunt mai uşor de purtat decât un om fără minte.
[16] O îmbinare de lemne zidită în pereţii unei case
nu se va desface la cutremur;
tot aşa, inima întemeiată pe un gând bine chibzuit
nu îşi va pierde cumpătul la vreme [de încercare].
[17] Inima sprijinită de o gândire înţelegătoare
este ca o podoabă de tencuială pe un perete neted.
[18] Nişte pari înfipţi pe o culme de deal
nu vor [putea] sta în faţa vântului;
tot aşa inima înspăimântată de gânduri prosteşti
nu va [putea] sta în faţa nici unei frici.
[19] Cine împunge ochiul stârneşte lacrimi,

22,14-15 Menţionarea plumbului, a nisipului, sării şi fierului creează imagini care sugerează încă o dată cât de grea este pentru un înţelept povara reprezentată de un prost. V. şi 21,16. Imagini asemănătoare întâlnim în Deut. 28,48; Iov 6,3; Prov. 27,2; Ier. 28,14.
22,16-18 Pentru „inimă" ca sediu al raţiunii, v. 1,28 şi 3,29. ♦ Seria de imagini menite să sugereze soliditatea şi stabilitatea gândirii înţeleptului se referă la elemente concrete, familiare cititorului contemporan. „Îmbinarea de lemn" (gr. ἁρμόντωσις ξυλίνη, *cf. litt.* „închietura de lemnu " – Bibl. 1688, Micu) reprezintă infrastructura de lemn care consolidează un zid de piatră sau de cărămidă, aşa cum se menţionează la construirea templului (3Rg. 6,36; 7,12). ♦ „Podoaba de tencuială" (gr. κόσμος ψαμμωτός, *litt.* „podoabă năsipoasă" – Bibl. 1688, Micu, Bibl. 1914) este stucatura ataşată pe pereţii interiori ai construcţiilor monumentale. Ideea este că, precum fragilele basoreliefuri ornamentale erau protejate de soliditatea zidurilor, la fel şi gândurile înţeleptului se sprijină pe forţa raţiunii şi a voinţei exersate. ♦ „Parii înfipţi pe culmea unui deal" pot reprezenta fie o palisadă protejând o cultură de viţă de vie, fie, mai degrabă, micii ţăruşi pe care şi astăzi agricultorii din Ţara Sfântă îi înfig superficial în pământ pentru ca, odată doborâţi de animale sălbatice, să atragă atenţia stăpânului. (După unele mss. este vorba de pietre mici, cu aceeaşi funcţie, puse pe îngrăditura viei.) Interesant de semnalat că primii traducători ai textului (Bibl. 1688) au ales pentru a echivala gr. χάρακες din LXX exact echivalentul românesc (astăzi regional şi popular) al etimonului grecesc: „haraci", cuvânt înlocuit ulterior de Micu prin „pari"!
22,19-26 O suită de observaţii de mare rafinament şi veridicitate asupra tipurilor de comportament care pot apărea într-o relaţie de prietenie. Conflictele armate (v. 21) sau confruntările verbale dure (v. 22) între prieteni nu pot conduce la ruptură definitivă, în

iar cine împunge inima îi dă la iveală simțirea.
[20] Cine aruncă în păsări cu piatra le izgonește,
iar cine-și jignește prietenul strică prietenia.
[21] Împotriva unui prieten, chiar de vei scoate sabia,
nu-ți pierde nădejdea, pentru că este cale de întoarcere.
[22] Împotriva unui prieten de-ți vei deschide gura,
nu te speria, pentru că este [putință de] împăcare.
Numai să nu fie ocară, îngâmfare, dezvăluirea unei taine și lovitură vicleană:
din pricina acestora va fugi orice prieten.
[23] Câștigă încrederea aproapelui tău atunci când e sărac,
ca să te bucuri și tu de bunurile lui când se va îmbogăți;
în clipa de restriște rămâi alături de el,
ca să ai și tu parte atunci când el va moșteni ceva.
Căci nu trebuie să disprețuim întotdeauna înfățișarea,
nici să admirăm un bogat lipsit de minte.
[24] Înainte de foc [apar] aburul din cuptor și fumul,
tot așa, înainte de sânge [se ivesc] înjurăturile.
[25] Nu mă voi rușina să apăr un prieten
și din fața lui nu mă voi ascunde;
[26] iar dacă voi suferi vreun necaz din pricina lui,
oricine va afla se va feri de el.

---

aceste cazuri existând întotdeauna o „cale de întoarcere" (gr. ἐπάνοδος, *litt.* „întoarcere" – Bibl. 1688, Micu) sau „[putință de] împăcare" (gr. διαλλαγή, *litt.* „împăcăciune" – Bibl. 1688, Micu). În v. 22 sunt enumerate, prin opoziție, patru dintre atitudinile inacceptabile între prieteni: insulta (gr. ὀνειδισμός, *litt.* „ocară" – Bibl. 1688, Micu), îngâmfarea (gr. ὑπερηφανία – Bibl. 1688, Micu: „trufia"), deconspirarea unui secret (gr. μυστηρίου ἀποκάλυψις – Bibl. 1688, Micu: „descoperirea tainii") și loviturile lipsite de loialitate (gr. πληγὴ δολία – Bibl. 1688, Micu: „rană vicleană"). ♦ Indiscreția era detestată de înțelepți, v. *supra* 8,17 și *infra* 27,16; *cf.* de asemenea Prov. 11,13; 20,19; 25,9. ♦ Expresia πληγὴ δολία reapare mai jos, 27,25. ♦ În TOB se observă, pe bună dreptate, că v. 24 întrerupe cumva firul discursului și că locul său ar fi mai degrabă mai sus, după v. 21. Putem vedea aici o asemănare cu proverbul românesc „unde nu faci foc nu iese fum": înjurăturile (gr. λοιδορίαι – Bibl. 1688, Micu: „sudălmile") semnalizează crime mai grave (gr. αἵματα – Bibl. 1688, Micu, Bibl. 1914: „sângiuri"). ♦ Concepția Siracidului despre prietenie este una de tip contractual-pragmatic, pe principiul *do ut des*. Suntem obligați să constatăm aici o deosebire radicală față de învățătura creștină a iubirii necondiționate a aproapelui, expusă de Mântuitorul în Lc. 6,27-38.

[27] Cine oare va pune pază pe gura mea
şi pe buzele mele pecete iscusită,
ca să nu mă prăbuşesc din pricina lor
şi limba mea să nu mă ducă la pierzanie?

23 [1] Doamne, Părinte şi Stăpân al vieţii mele,
nu mă părăsi la cheremul lor,
nu îngădui să mă prăbuşesc din pricina lor!
[2] Cine oare mă va bate cu vergi peste cugetul meu
şi cine va supune inima mea cu dojana înţelepciunii,
astfel încât să nu le cruţe pentru neştiinţele mele
şi să nu treacă cu vederea păcatele lor,
[3] ca să nu se înmulţească greşelile mele
şi păcatele mele să nu sporească
şi eu să cad înaintea potrivnicilor
şi să se bucure din pricina mea vrăjmaşul meu?
Departe de aceştia este speranţa în îndurarea Ta.
[4] Doamne, Părinte şi Dumnezeule al vieţii mele,
nu mă lăsa la cheremul lor,
nu-mi da mie privire sfruntată
[5] şi pofta îndepărteaz-o de la mine!

22,27 Formularea interogativă din LXX este aici (ca şi mai jos, 23,2-3) un ecou al retoricii ebraice, unde adesea semnificaţia paratextuală a unei astfel de formulări era una intens deziderativă.

23,1 Termenul „Părinte, Tată" este rar adresat lui Dumnezeu în textele mai vechi din VT; în schimb este foarte frecvent în iudaismul rabinic. Pentru pasajul de faţă nu avem originalul ebraic, ci doar o parafrază târzie în proză. Pornind de la aceasta precum şi de la Hebr. 51,1.10, s-a presupus ca original aici „Dumnezeul tatălui meu" (*cf.* Ex. 15,2). Se poate spune deci că invocaţia personală „Părintele/Tatăl meu" adresată lui Dumnezeu este o premieră pentru VT, deschizând drumul uzanţei ulterioare atât iudaice, cât şi creştine (*cf.* TOB, nota *ad loc.* şi *supra*, 4,10).

23,3 Bucuria vrăjmaşilor în clipa de restrişte a psalmistului este un *topos* al poeziei psaltice (*cf.* Ps. 12,5; 37,17 etc.).

23,4-6 „Privirea sfruntată" (gr. μετεωρισμὸς ὀφθαλμῶν, *litt.* „înălţarea ochilor" – Bibl. 1688, Micu, Bibl. 1914) înseamnă, în context, expresia facială care trădează luxurie, adică „poftă" (gr. ἐπιθυμία) şi „pornirea pântecelui" (gr. κοιλίας ὄρεξις, *litt.* „a pântecelui pohtă" – Bibl. 1688). ♦ Gr. συνουσιασμός, *litt.* „unire; împreunare", a devenit eufemismul curent pentru desemnarea actului sexual: „împreunarea trupului" (Bibl. 1688, Micu, Bibl. 1914, Bibl. 1936, Radu-Gal., Bibl. 1990 etc.).

[6] Pornirea pântecelui şi împreunarea trupească să nu mă cuprindă
şi dorinței nerușinate nu mă lăsa pradă!
[7] Ascultați, fiilor, cum se ține gura în frâu!
Cine păzește această învățătură nu va fi prins [în cursă].
[8] După buzele lui va fi prins păcătosul,
iar cel care înjură şi omul trufaş se vor sminti [şi ei] prin [propriile cuvinte].
[9] Nu-ți deprinde gura cu jurământul
şi nu-ți face un obicei din a rosti numele Celui Sfânt!
[10] Căci, după cum slugii cercetate fără încetare [de stăpân]
nu i se vor împuțina vânătăile,
tot aşa şi cine jură şi rostește mereu numele [Domnului]
nu se va curăți niciodată de păcat.
[11] Bărbatul care jură de multe ori se va umple de fărădelege
şi nu se va îndepărta biciul de casa lui.
De va greşi, păcatul va fi asupra lui
şi, dacă o va face cu uşurătate, păcatul îi va fi îndoit.
Iar dacă va jura în zadar, nu va fi dezvinovățit,
ci casa lui va fi copleşită de nenorociri.
[12] Este un fel de a vorbi asemănător cu moartea:

23,7 Expresia gr. παιδεια στόματος, evidențiată în unele mss. ale LXX ca subtitlu (*cf.* Bibl. 1688, Micu, Bibl. 1914: „învățătura gurii"), reprezintă o trimitere generică pentru conținutul pericopelor 2-11 şi 12-15, unde se prezintă o tipologie a aberațiilor şi păcatelor de natură verbală. Totuşi, din cauza polisemiei termenului παιδεια, „învățătură", „educație", „disciplinare", „mustrare", „pedeapsă (spre îndreptare)", unii au înțeles fie „învățătura gurii [mele]", fie „învățătura despre vorbire". ♦ „nu va fi prins": se poate înțelege şi „nu va fi aflat vinovat".
23,8-9 Despre smintirea prin cuvinte, pe care o săvârşeşte păcătosul, cel care înjură („suduitorul", Bibl. 1688, Micu, Bibl. 1914), trufaşul şi cel care rostește numele Domnului în deşert, *cf.* şi 20,18, ca şi Prov. 6,2.
23,10-11 Invocarea într-o formulă de jurământ a numelui Domnului, ba chiar şi simpla lui rostire (în text: ὀνομασία, v. 9, sau simplu, fără determinant: ὀνομάζων, v. 10) erau socotite păcate majore, *cf.* Ex. 20,7; Lev. 19,12, Deut. 5,11. ♦ Despre tratamentul sclavilor, *cf.* 33,25 şi urm. ♦ În structura lui semantică, vb. πλημμελέω include conotația „involuntar; fără intenție", *cf.* Lev. 5,18; Ps. 118,67, fiind un sinonim mai „slab" al lui ἁμαρτάνω, „a păcătui". ♦ Despre gravitatea jurământului fals, *cf.* şi Prov. 19,5; 21,28; 25,18.
23,12 Trimitere la blasfemie, păcat capital pedepsit cu moartea; *cf.* Lev. 24,11 şi urm.; 3Rg. 21,10, dar şi Mt. 26,65; 10,33; păcatul este atât de grav, încât este numit eufemistic

să nu se afle în moştenirea lui Iacob!
Cei evlavioşi se țin departe de toate acestea
şi nu se vor tăvăli în păcate.
13 Să nu-ți deprinzi gura cu grosolănii neruşinate,
căci în acestea se află cuvântul păcatului.
14 Adu-ți aminte de tatăl tău şi de mama ta
când vei şedea în mijlocul celor mari,
ca nu cumva să uiți de tine în fața lor
şi din obişnuință să te porți ca un prost.
Vei voi atunci să nu te fi născut
şi vei blestema ziua naşterii tale.
15 Omul obişnuit cu vorbe de ocară
nu va ajunge binecrescut în toate zilele vieții sale.
16 Două feluri [de oameni] înmulțesc păcatele,
iar al treilea stârneşte urgia:
17 patima fierbinte ca flacăra focului,
ea nu se va stinge până nu se va îndestula;
omul desfrânat în carnea trupului său
nu se va potoli până când nu-l va arde focul;
pentru omul desfrânat orice pâine e dulce,
el nu va înceta până când va muri;
18 omul care păcătuieşte împotriva patului său

---

prin λέξις, „fel de a vorbi". ♦ „moştenirea lui Iacob": expresia poate fi înțeleasă etnic sau teritorial: poporul lui Israel în opoziție cu păgânii, sau Țara Sfântă.

23,13 Prin „grosolănii neruşinate" am făcut explicit sensul gr. ἀπαιδευσίαν ἀσυρῇ (*cf.* „întru neînvățătura cea neobicinuită" – Bibl. 1688); avem aici o trimitere generică la diferite acte de indecență verbală sau comportamentală cum sunt cele menționate la Gal. 5,19.

23,14 A dori să nu te fi născut şi a blestema ziua în care te-ai născut sunt în VT unele din cele mai puternice expresii ale disperării în fața unor catastrofe morale, familiale sau sociale; *cf.* Iov 3,3; Ier. 20,14.

23,16-18 Formula numerică este un *topos* formal întrebuințat adesea în cărțile sapiențiale (v. şi mai jos, 25,1-2; 26,15; 50,25, dar şi Iov 5,19; 13,20, Prov. 6,16; 30,15 etc.), de regulă pentru a scoate în relief unul dintre elementele unei serii, de regulă ultimul. Cele trei păcate grave de natură sexuală avute aici în vedere, definite în chip eufemistic, sunt: 1) dorința sexuală excesivă – „patimă fierbinte" ; 2) incestul – „omul desfrânat în carnea trupului său"; 3) adulterul -- „omul care păcătuieşte împotriva patului său", *cf.* „omul care păşaşte den patul lui" – Bibl. 1688.

zicând în sinea sa: „Cine mă vede?
În jurul meu este întuneric, pereții mă ascund,
nimeni nu mă vede! De ce să-mi fac griji?
Cel Preaînalt nu-şi va aminti de păcatele mele."
19 Ochii oamenilor sunt spaima lui,
dar nu ştie că ochii Domnului
sunt de o mie de ori mai luminoşi decât soarele,
privesc la toate căile oamenilor
şi pătrund până în colțurile cele mai ascunse.
20 Înainte de a le fi creat, toate Îi erau cunoscute
şi aşa [va fi] şi după sfârşitul lor.
21 Un asemenea om îşi va primi pedeapsa în piețele cetății
şi va fi prins acolo unde se gândea cel mai puțin.
22 La fel şi femeia care şi-a părăsit bărbatul
şi i-a adus moştenitor de la altul:
23 căci mai întâi a încălcat Legea Celui Preaînalt,
în al doilea rând a greşit față de bărbatul ei
şi în al treilea rând s-a pângărit în desfrâu
şi a făcut copii cu un bărbat străin.
24 Aceasta va fi adusă înaintea adunării
şi se va face o cercetare cu privire la copiii ei.
25 Copiii ei nu vor prinde rădăcină
iar ramurile ei nu vor aduce rod.
26 Amintirea ei va rămâne apăsată de blestem
şi ruşinea ei nu se va şterge.

23,19-20 Despre atotştiința divină, element central al teologiei iudaice primare, *cf.* şi Ps. 138,16 şi *infra*, 42,18.

23,21 Pentru adulter legile lui Moise prevedeau moartea prin lapidare (*cf.* Lev. 20,10; Deut. 22,22); ulterior, cutuma primară va fi îmblânzită, moartea fiind substituită prin flagelare în piața publică. Se pare că în vremea lui Sirah duritatea primară a cutumei fusese deja abolită (*cf.* AB, TOB, nota *ad loc.*).

23,22-24 Femeia adulteră era mult mai sever pedepsită decât bărbatul. Se considera că ea a păcătuit de trei ori: o dată față de Legea Domnului, a doua oară față de bărbatul ei şi a treia oară față de copiii născuți în păcat. Un exemplu de lapidare a femeii adultere – în Iez. 16,36 şi urm. În In. 8,5, iudeii invocă legea lui Moise pentru sancționarea imediată a femeii adultere; răspunsul dat de Mântuitorul este cunoscut de orice creştin.

23,25 Pentru imaginea rădăcinii ca sugestie a persistenței şi solidarității comunitare, v. *supra*, 1,20.

[27] Cei care rămân vor şti astfel
că nimic nu este mai bun decât frica de Domnul
şi nimic mai plăcut decât să iei seama la poruncile Lui.
[28] *Este o mare cinste să-L urmezi pe Domnul,*
să fii primit de El înseamnă pentru tine viaţă îndelungată.

24 [1] Înţelepciunea se va lăuda pe sine
şi-n mijlocul poporului său se va preamări.
[2] În adunarea Celui Preaînalt îşi va deschide gura
şi-n faţa puterii Lui se va preamări.
[3] „Eu din gura Celui Preaînalt am ieşit
şi ca un abur am acoperit pământul.
[4] Întru cele înalte m-am sălăşluit
şi tronul meu – în stâlp de nor.
[5] Eu singură am înconjurat crugul cerului
şi în adâncul genunilor am umblat.
[6] În valurile mării şi pe întreg pământul,

23,27 Despre „frica de Domnul" ca principiu moral suprem, v. 1,11.
24 De aici şi până la 32,13 avem una dintre cele mai importante secţiuni din economia cărţii. Repertorierea unor teme diverse (ipocrizie, calomnie, ospitalitate, educaţie etc.) este inserată de Siracid într-un lung discurs autoreferenţial al Înţelepciunii, marcat în multe mss. ale LXX prin subtitlul αἴνεσις σοφίας, „elogiul înţelepciunii". Din punct de vedere simbolic, discursul la persoana I al Înţelepciunii reprezintă nucleul doctrinei Siracidului, în care sunt formulate unele elemente de originalitate faţă de tradiţia mozaică. Personificarea Înţelepciunii divine (continuând-o pe cea din Prov. 8) şi sublinierea rolului ei în creaţie şi în destinul oamenilor prefigurează într-o oarecare măsură definiţia creştină a Logosului divin de la începutul Evangheliei lui Ioan.
24,2 „Adunarea Celui Preaînalt" este una dintre denumirile frecvente ale poporului ales.
24,3 Ieşind din însăşi gura lui Dumnezeu, Înţelepciunea poate fi asimilată Cuvântului prin care Dumnezeu creează lumea (Gen. 1); comparaţia cu „aburul care acoperă pământul" ar putea trimite şi la Duhul lui Dumnezeu din Gen. 1,2.
24,4 „m-am sălăşluit", gr. κατεσκήνωσα: *litt.* „mi-am înălţat cortul", *cf.* „am sălăşluit" – Bibl. 1688, Bibl. 1914, dar „am lăcuit" - Micu. ♦ Imaginea „stâlpului de nor" (gr. ἐν στύλῳ νεφέλης) trimite la semnul din Ex. 13,21-22; 33,9-10.
24,5 „Crugul cerului" (gr. γύρος οὐρανοῦ) este o figurare circulară a universului, pe care o regăsim frecvent în VT, *cf.* Iov 22,14, Prov. 8,27-28 etc. ♦ Combinarea în sintagmă a două sinonime relative creează o imagine sugestivă a abisului: ἐν βάθει ἀβύσσων – „în adâncul fără-fundurilor" (Bibl. 1688), modificat de Micu: „în fundul adâncurilor". Pentru „genune", v. şi *supra*, 16,18.

la toate popoarele şi neamurile am ajuns stăpână.
7 Între toate acestea mi-am căutat loc de odihnă:
oare în a cui moştenire îmi voi afla lăcaş?
8 Atunci Creatorul a toate mi-a dat poruncă
şi Cel care m-a creat a statornicit cortul meu
şi mi-a spus: «În Iacob să te sălăşluieşti
şi în Israel să-ţi primeşti moştenirea!»
9 Mai înainte de veac, la început, El m-a creat
şi până în veac nu mă voi sfârşi.
10 În cortul cel sfânt înaintea Lui am slujit
şi astfel m-am statornicit în Sion.
11 În cetatea iubită mi-a dat şi loc de odihnă,
şi în Ierusalim e cârmuirea mea.
12 Am prins rădăcini într-un popor slăvit,
în partea Domnului, în moştenirea Lui.
13 Ca un cedru din Liban m-am înălţat
şi ca un chiparos în Munţii Hermonului.
14 Ca un palmier din En-Gadi m-am înălţat,
ca un răsad de trandafir în Ierihon,
ca un măslin arătos pe câmpie

24,8 Pentru sintagma „Creatorul a toate" (gr. κτίστης ἁπάντων), echivalările tradiţionale româneşti sunt „Ziditoriul tuturor" (Bibl. 1688), „Făcătoriul tuturor" (Micu, Bibl. 1914, Bibl. 1936) sau „Făcătorul-a-toate" (Radu-Gal., Anania). ♦ „să te sălăşluieşti" – vezi v. 4.
24,9 *Cf.* Gen. 1,1; In. 1,1.
24,10-11 Asocierea Înţelepciunii cu funcţia sacerdotală este o idee pe care Siracidul o formulează şi mai jos (45,6-25; 50,1-21).
24,13 Munţii Hermonului se situează în partea de nord-est a Palestinei, în prelungirea Munţilor Anti-Liban.
24,14 Toponimul En-Gadi (Radu-Gal.: „Enghedi", Anania: „En-Gaddi"), în LXX, la plural: ἐν Αιγγαδοις, a fost interpretat de vechii traducători români ca un apelativ şi tradus ca atare: „în ţărmuri" (Bibl. 1688, Bibl. 1688), „în ţermuri" (Micu), „la ţărmuri" (Bibl. 1936); este vorba despre o cetate de pe ţărmul vestic al Mării Moarte, într-o oază de la marginea deşertului Iudeii, reputată pentru abundenţa producţiei de curmale. ♦ „Palmierul" este desemnat în tradiţia românească de text prin „finic" (Bibl. 1688, Micu, Bibl. 1914, Bibl. 1936, Radu-Gal., Anania). ♦ În LXX prin gr. ῥόδον, „trandafir", se desemnează arbustul ornamental pe care astăzi îl denumim „oleandru" sau „leandru" (*Nerium oleander*), care creştea din abundenţă în Ierihon. ♦ „Câmpia" este numele generic al zonei dintre Munţii Iudeii şi mare.

şi ca un platan m-am înălțat.
15 Ca scorțișoara şi acantul înmiresmat am răspândit mireasmă
şi ca smirna aleasă am răspândit parfum,
ca galbanul şi onixul şi stactia
şi ca fumul de tămâie în cortul [mărturiei].
16 Eu ca un terebint mi-am întins ramurile,
iar ramurile mele sunt ramuri de slavă şi de har.
17 Eu ca o vie am odrăslit farmec
şi florile mele sunt rodul slavei şi bogăției.
18 *Eu sunt maica iubirii frumoase, a temerii* [*de Dommul*],
a cunoaşterii şi a speranței sfinte.
De aceea sunt dăruită tuturor fiilor mei,
eu, cea veşnică, celor aleşi de El.
19 Apropiați-vă de mine, voi care mă doriți,
şi săturați-vă din roadele mele.
20 Căci amintirea mea este mai dulce decât mierea
şi moştenirea mea, mai presus decât fagurele de miere.
21 Cei care mă vor mânca vor flămânzi iarăşi
şi cei care mă vor bea vor înseta din nou.
22 Cel care ascultă de mine nu va cunoaşte ruşinea
şi cei care lucrează întru mine nu vor păcătui.
23 Toate acestea [înseamnă] cartea Legământului Dumnezeului celui Preaînalt,

---

24,15-16 Ca peste tot în VT, identificarea cu precizie a plantelor şi substanțelor aromatice (de regulă răşini), foarte prețuite de orientali pentru valoarea simbolică pe care o dobândeau prin întrebuințarea lor în diferite acte liturgice (*cf.* Ex. 30,23.34), întâmpină dificultăți. ♦ Galbanul este o răşină extrasă dintr-o plantă greu de identificat. ♦ Onixul este considerat de cei mai mulți specialişti o substanță aromată obținută din măcinarea operculului unor anumite specii de moluşte. Pentru explicații suplimentare, v. nota la Ex. 30,34. ♦ Terebintul, gr. τερέμινθος (Bibl. 1688: „terevinth", Micu: „terevintul", Bibl. 1914: „terevint"), este arborele răşinos (*Pistacia terebinthus*) din care se extrag terebentina şi alte substanțe aromatice.
24,23 Pentru prima dată în cărțile sapiențiale înțelepciunea este echivalată cu Legea lui Moise, a cărei bogăție e sugerată de autor prin comparație cu marile fluvii şi cu marea. Acest accent pus asupra Legii este deja tipic pentru iudaismul de la sfârşitul VT şi va caracteriza în continuare iudaismul rabinic. ♦ „adunările lui Iacob": pluralul poate trimite la adunările sinagogale, sinagoga devenind curând după exil o instituție fundamentală a iudaismului, mai ales în diasporă.

Legea pe care ne-a poruncit-o nouă Moise,
ca moştenire adunărilor lui Iacob.
[24] *Nu încetaţi să vă întăriţi întru Domnul,*
alipiţi-vă de El, ca să vă facă puternici.
Domnul atotputernic este singurul Dumnezeu
şi în afară de El nu este mântuitor.
[25] Ea revarsă, asemenea Phisonului, înţelepciune,
şi asemenea Tigrului, în zilele roadelor noi,
[26] ea revarsă, asemenea Eufratului, înţelegere,
şi asemenea Iordanului în zilele secerişului
[27] ea dă la iveală învăţătura ca pe o lumină,
asemenea Gihonului în zilele culesului.
[28] Cel dintâi n-a izbutit să o cunoască în întregime
şi, la fel, cel de la sfârşit n-o va cerceta până la capăt.
[29] Căci înţelesul ei este mai întins decât marea,
iar gândul ei – [mai adânc] decât genunea cea necuprinsă.
[30] Iar eu, ca braţul unui râu
şi ca un apeduct, am dus spre o grădină.
[31] Am spus: «Îmi voi uda grădina
şi-mi voi umple de apă straturile.»

24,25-27 Phisonul (gr. Φισων), Gihonul (gr. Γηων), Tigru (gr. Τίγρις) şi Eufratul (gr. Ευφράτης) sunt cele patru râuri principale care se desprind din fluviul Edenului (*cf.* Gen. 2,11-14). ♦ Expresii precum „în zilele secerişului" sau „în zilele culesului" fac parte din repertoriul metaforic tradiţional sugerând opulenţa paradisiacă. ♦ În v. 27 traducătorul grec pare să fi confundat ebr. *'ōr*, „lumină", cu ebr. *y^e'ōr*, „Nil". În originalul ebraic invocarea imaginii Nilului ca simbol al fertilităţii este mult mai firească: „Ea revarsă învăţătura ca Nilul revărsat" (Radu-Gal., după Hebr.).
24,28 Construcţia simetrică din punct de vedere lexical-sintactic „cel dintâi... cel de la sfârşit" (gr. ὁ πρῶτος... ὁ ἔσχατος) imită o turnură ebraică cu valoare intensificativă, sugerând aici caracterul inepuizabil al înţelepciunii.
24,29 Pentru „genune", v. şi *supra*, 16,18.
24,30-34 E posibil ca pasajul care începe aici cu formula „iar eu" (gr. κἀγώ, ebr. *wa'anî*) să reprezinte o schimbare a protagonistului discursului. Substituindu-se Înţelepciunii, dar folosind acelaşi registru imagistic, Siracidul se prezintă el însuşi ca pe un „braţ al unui râu", *litt.* „canal", „săpătură" (gr. διῶρυξ ἀπὸ ποταμοῦ – Bibl. 1688: „ca un iaz den râu"; Micu: „ca o albie de râu"), ca un „canal (într-o grădină)" (gr. ὑδραγωγός – Bibl. 1688: „ca un urloiu de apă"; Micu: „ca un şipot de apă") şi ca „un râu" (gr. ποταμός) care, asemenea profeţilor, răspândeşte în jurul său Înţelepciune. ♦ „grădină": gr. παράδεισος pare a se referi aici la Paradis, sugerat şi de numele celor patru râuri de la vv. 25-27.

Și iată, brațul meu de apă s-a preschimbat în râu,
iar râul meu s-a preschimbat în mare.
[32] Buna creștere o voi face să strălucească precum zorile
și voi revărsa lumina ei până departe.
[33] Iar învățătura o voi revărsa ca pe o profeție
și o voi lăsa moștenire generațiilor viitoare.
[34] Vedeți că nu doar pentru mine m-am străduit,
ci pentru toți cei care caută [înțelepciunea]."

25 [1] „Cu trei lucruri m-am înfrumusețat și m-am înfățișat frumoasă
înaintea Domnului și a oamenilor:
unirea între frați, iubirea față de cei de-aproape
și deplina înțelegere între bărbat și femeie.
[2] Însă trei feluri [de oameni] a urât sufletul meu,
a căror viață m-a umplut de silă:
săracul trufaș, bogatul mincinos
și bătrânul desfrânat lipsit de chibzuință.
[3] La tinerețe nu ai strâns [nimic],
și cum vei găsi oare ceva la bătrânețe?
[4] Ce lucru frumos este la cei cărunți judecata
și la cei bătrâni să știe [să dea] sfat!
[5] Cât de frumoasă este înțelepciunea bătrânilor,
iar la cei care se bucură de cinstire, chibzuința și sfatul!
[6] Cununa bătrânilor este o experiență bogată

24,32 „Buna creștere": gr. παιδεία.

25,1 În Vulg. și siriacă formularea este diferită – *cf.* Radu-Gal.: „Trei lucruri iubește sufletul meu, și ele sunt plăcute și înaintea Domnului și înaintea oamenilor." ♦ Formulate ca „proverb numeric" (v. *supra*, 23,16-18) cele trei valori etice supreme sunt revelatoare pentru pronunțata orientare moral-socială a Siracidului: unirea fraternă, iubirea pentru aproapele și armonia conjugală.

25,2 Simetric, din nou în formulă numerică, sunt menționate trei tipuri fundamentale de oameni vicioși: săracul trufaș, bogatul mincinos și bătrânul desfrânat. ♦ „lipsit de chibzuință": expresia gr. ἐλαττούμενον συνέσει, care înseamnă *litt.* „împuținat la inteligență" (*cf.* „scăzându-se cu înțelepciunea" – Bibl. 1688) sau, mai simplu, „lipsit de înțelepciune" (Micu, Bibl. 1914), ca atribut al bătrânului desfrânat, este echivalată de Anania, puțin amuzant, prin „cu mintea zburată"; pentru opțiunea noastră vezi mai sus (1,4; 3,29; 10,2-3) discuția despre valorile lexical-terminologice speciale ale gr. σύνεσις.

25,6 Pentru „cunună" (gr. στέφανος) ca imagine a superlativului, v. *supra*, 1,18. ♦ Prețuirea experienței oamenilor înțelepți este o constantă a discursului Siracidului, *cf.* 1,7.

și mândria lor este frica de Domnul.
[7] Nouă lucruri care îmi vin în minte le-am fericit în inima [mea]
și un al zecelea îl voi rosti cu limba:
omul care își găsește bucuria în copiii săi
și care, încă în viață fiind, vede prăbușirea dușmanilor săi.
[8] Fericit cel care trăiește cu o femeie deșteaptă,
și cel care n-a greșit cu limba sa,
și cel care n-a slujit la un stăpân nevrednic de el.
[9] Fericit cel care a găsit chibzuința
și cel care vorbește în auzul unora care[-l] ascultă.
[10] Cât este de mare cel care a găsit înțelepciunea!
Dar nu e nimeni mai presus decât cel care se teme de Domnul.
[11] Frica de Domnul e mai presus de orice.
Acela care o stăpânește cu cine oare se poate asemui?
[12] *Frica de Domnul este începutul iubirii față de El,*
credința însă este începutul alipirii de El.
[13] Orice rană, dar nu rana din inimă,
și orice răutate, dar nu răutatea femeii!
[14] Orice nenorocire, dar nu nenorocirea [pricinuită de] cei care ne urăsc,
și orice răzbunare, dar nu răzbunarea dușmanilor!
[15] Nici un cap [mai veninos] decât capul șarpelui
și nici mânie [mai mare] decât mânia dușmanului.
[16] Mi-ar plăcea mai degrabă să stau împreună cu un leu și cu un balaur
decât să stau împreună cu o femeie rea.
[17] Răutatea femeii îi preschimbă înfățișarea

25,7-11 Din nou un proverb numeric, de data aceasta pentru evidențierea celor nouă „fericiri" (în fapt... opt: binecuvântarea de a avea copii, prăbușirea dușmanilor, o soție inteligentă, a nu greși cu limba, a nu sluji unui stăpân nedemn, a găsi chibzuința și a putea vorbi despre ea, a găsi înțelepciunea). A zecea „fericire", cea supremă, este „frica de Domnul" (pentru care *cf.* 1,11). Pentru „fericirile" neotestamentare, *cf.* Mt. 5,3-11 și Lç. 6,20-22.
25,8 La sfârșitul versetului, Hebr. și syr. au în plus: „cel care nu ară cu un bou și cu un măgar" (*cf.* Lev. 19,19; Deut. 22,10): este imaginea unei perechi nepotrivite.
25,15 „Nici un cap...": traducătorul în greacă a confundat cele două sensuri ale ebr. *rō'š*, „cap" și „venin", așa că, literal, a ieșit, în Bibl. 1688: „nu iaste cap decât capul șarpelui", formulă obscură clarificată cumva de Micu: „nu iaste cap mai veninat decât capul șarpelui".
25,17 În Hebr.: „Femeia rea schimbă chipul bărbatului său și-l face ca un urs." ♦ „ca al unui urs", gr. ὡς ἄρκος: *litt.* „ca un urs"; alte mss. ale LXX au aici gr. ὡς σάκκον, de unde: „ca un sac" (Bibl. 1688, Micu, Bibl. 1914, Bibl. 1936).

şi-i face chipul întunecat ca al unui urs.
18 Bărbatul ei se aşază la masă în mijlocul vecinilor lui
şi fără voie suspină cu amărăciune.
19 Orice răutate este neînsemnată pe lângă răutatea femeii.
De-ar avea parte de soarta păcătosului!
20 Urcuş nisipos sub picioarele unui bătrân,
aşa este femeia guralivă pentru bărbatul liniştit.
21 Să nu te laşi târât de frumuseţea femeii
şi să nu tânjeşti după o femeie.
22 Urgie, neobrăzare şi mare ruşine,
[când] femeia îşi întreţine bărbatul.
23 Inimă înjosită, înfăţişare posomorâtă
şi rană în inimă – femeia rea.
Mâini înţepenite şi genunchi istoviţi –
cea care nu-şi face fericit bărbatul.
24 De la femeie este începutul păcatului
şi din pricina ei murim cu toţii.
25 Să nu dai apei loc să se scurgă,
nici femeii rele îngăduinţa de a vorbi.
26 Dacă nu umblă potrivit îndrumărilor tale,
tai-o de la trupul tău.

26 1 Fericit este bărbatul unei femei bune
şi numărul zilelor lui este de două ori mai mare.

25,18 „vecinilor": gr. οἱ πλησίον, *litt.* „cei de aproape" (la propriu sau la figurat).
25,20 Disprețul pentru palavragii este la Siracid o constantă, v. *supra*, 8,3; 9,18 şi 20,20.
25,21 În Hebr.: „Să nu cazi din pricina unei femei şi să nu pofteşti ceea ce are ea."
25,24 „începutul păcatului": gr. ἀρχὴ ἁμαρτίας; pentru sensul de „origine; principiu" al gr. ἀρχή, *cf.* 1,14. E vorba de păcatul originar (Gen. 3,6), care aduce moartea (Gen. 3,22). După Pavel (Rom. 5,12; 1Cor. 15,21-22), Adam este totuşi primul răspunzător.
25,26 „potrivit îndrumărilor tale": *litt.* „după mâna ta". ♦ Accentele net misogine din acest pasaj, ca şi din altele, nu trebuie să ne mire. Oricât de tolerant şi de flexibil se dovedeşte în alte privinţe autorul, atitudinea lui faţă de femei este cea comună, larg răspândită în lumea veche nu doar la orientali, ci şi la greci şi romani. Ample referinţe în această privinţă la Di Lella, pp. 90-92, cap. „Attitude Toward Women". ♦ Deut. 24,1 prevede posibilitatea repudierii femeii, deşi Gen. 2,24 afirmă că, prin unirea conjugală, amândoi devin „un trup" – *cf.* şi Mt. 19,3-9 şi par.

[2] O femeie bărbătoasă aduce bucurie bărbatului ei
şi anii lui îi va umple de pace.
[3] O femeie bună este o parte bună,
este partea care se va da celor ce se tem de Domnul.
[4] Fie [omul] bogat sau sărac, inima lui e bună
şi chipul vesel în orice împrejurare.
[5] De trei lucruri s-a ferit inima mea
şi de al patrulea m-am înfricoşat:
de defăimare în cetate, de îmbulzeala mulțimii
şi de vorbire mincinoasă, toate trei mai groaznice decât moartea;
[6] durere a inimii şi jale e femeia geloasă pe [altă] femeie,
şi biciul vorbirii amestecându-se în toate.
[7] Jug pentru boi rău întocmit – femeia rea;
cine [încearcă să] o țină în mână este asemenea celui care apucă un scorpion.
[8] Mare urgie e femeia bețivă
şi neruşinarea ei nu şi-o va [putea] ține ascunsă.
[9] Desfrânarea unei femei se recunoaşte după privirile ei ridicate
şi după pleoape.
[10] În jurul fetei îndrăznețe întăreşte paza,
ca ea să nu găsească prilejul să-şi facă pe plac.
[11] Fereşte-te de ochiul ei neruşinat

26,2 Pentru înțelesurile expresiei „femeie bărbătoasă" (gr. γυνὴ ἀνδρεία) vezi explicațiile de la Prov. 31,10, oferite de C. Bădiliță în vol. 4, tomul I. Expresia apare încă o dată mai jos, 28,15. Interesant de constatat că înaintaşii noştri cei mai vechi (Bibl. 1688, Micu, Bibl. 1819) au forjat, pentru ambele locuri, sintagma literală „muiarea bărbată", înlocuită ulterior prin „muierea (sau „femeia") vrednică" (Bibl. 1914, Bibl. 1936, Radu-Gal., Bibl. 1990, Anania).

26,5 Pentru *toposul* numeric, v. 23,16.

26,7 Pentru a echivala gr. σκόρπιος din LXX, absolut toți înaintaşii noştri, de la Bibl. 1688, trecând prin Micu şi Radu-Gal. şi până la Anania, întrebuințează tradiționalul „scorpie", atestat încă din cele mai vechi texte româneşti din secolul al XVI-lea, ca împrumut din slavon. **скорпиꙗ**. Dacă în secolele anterioare subst. „scorpie" putea fi înțeles ca denumire generică pentru orice arahnide veninoase, astăzi sensurile secundare ale acestui vechi cuvânt sunt atât de pregnante, încât preferăm în context echivalentul mai recent „scorpion" (împrumut după fr. *scorpion*, după cum indică atestările din DLR., *s.u.*).

26,9 „privirile ridicate": în societățile tradiționale din Orient, femeia cinstită umblă cu ochii în jos. ♦ „după pleoape": fie că sunt fardate (*cf.* Ier. 4,30; Iez. 23,40), sau fiindcă din ele aruncă ocheade (*cf.* Prov. 6,25).

și să nu te miri dacă va greși pe seama ta.
[12] După cum călătorul însetat își deschide gura
și bea din prima apă pe care o găsește,
tot așa și ea se va așeza în fața oricărui țăruș [de cort]
și-și va deschide tolba înaintea oricărei săgeți.
[13] Farmecul femeii îl va încânta pe bărbatul ei
și știința ei îi va aduce acestuia bunăstare.
[14] Femeia tăcută este dar de la Domnul
și nimic nu este mai presus decât cea binecrescută.
[15] Har peste har este femeia sfioasă
și cu nimic n-o poți cântări pe cea înfrânată.
[16] Asemenea soarelui ridicându-se pe înălțimile Domnului
este frumusețea unei femei desăvârșite în buna rânduială a casei sale.
[17] Ca o făclie strălucind pe sfântul sfeșnic,
așa este și frumusețea unui chip la o vârstă așezată.
[18] Asemenea unor coloane de aur pe temelie de argint,
așa sunt picioarele frumoase pe călcâie bine așezate.
[19] *Fiule, păzește-ți sănătatea când ești în floarea vârstei*
și nu da străinilor tăria ta.
[20] *După ce ai căutat pe întreaga câmpie ogorul tău roditor,*
seamănă-ți sămânța ta, având încredere în neamul tău bun.
[21] *Și astfel urmașii care vin după tine vor fi mândri să-și arate nobletea*
neamului lor.
[22] *Femeia plătită nu prețuiește mai mult decât un scuipat,*
dar femeia măritată e socotită ca un turn [aducător] de moarte pentru
cei care o ating.

26,12 Pentru desemnarea metaforică a adulterului ca apă băută pe furiș, *cf.* Prov. 9,17.
26,13 Formularea stihului al doilea din acest verset reproduce o turnură ebraică (τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ πιανεῖ ἡ ἐπιστήμη αὐτῆς, *cf. litt.* „oasele lui va îngrășa știința ei" – Bibl. 1688), al cărei înțeles real l-am formulat explicit.
26,17 Aluzie la sfeșnicul din Templu, *cf.* Ex. 25,31-39; 1Mac. 4,49-50.
26,18 Verset obscur în LXX, *cf.* Bibl. 1688, nemodificat de Micu și Bibl. 1914: „Stâlpi de aur preste temeiu de argint, și picioarele frumoase preste pieptul celui bine-întărit." Lecțiunea preferată de Rahlfs este στέρνοις εὐσταθοῦς, „pieptul celui bine întărit"; *Sinaiticus* și alte manuscrise au πτερνοῖς εὐσταθμοῖς, lecțiune pe care am echivalat-o aici.
26,19-27 Lunga glosă mai târzie, interpolată în unele mss. ale LXX, este redată de noi în italice, ca și restul gloselor similare, date de Rahlfs în aparatul critic iar de Ziegler în text, cu litere mai mici.

[23] Femeia lipsită de evlavie va fi dată ca parte unui nelegiuit,
iar cea evlavioasă va fi dată celui care se teme de Domnul.
[24] Femeia neruşinată îşi duce viaţa în necinste,
dar fata cuviincioasă se arată cuminte şi în faţa soţului ei.
[25] Femeia îndrăzneaţă va fi socotită ca un câine,
iar cea cu sfială se va teme de Domnul.
[26] Femeia care îşi cinsteşte bărbatul va apărea tuturor drept înţeleaptă,
iar cea care nu îl cinsteşte va fi recunoscută de toţi drept îngâmfată şi nelegiuită.
Fericit este bărbatul unei femei bune,
căci numărul anilor săi va fi de două ori mai mare.
[27] Femeia arţăgoasă şi guralivă va fi privită ca o trâmbiţă de război care pune pe fugă.
Orice om [alături de ea] va fi asemenea celor care îşi duc viaţa în învălmăşeala războiului.
[28] De două [lucruri] se mâhneşte inima mea,
iar un al treilea îmi stârneşte mânia:
războinicul aflat la nevoie din cauza sărăciei,
bărbaţii chibzuiţi dacă sunt priviţi cu dispreţ
şi cel care întoarce spatele dreptăţii spre a păcătui;
Domnul îl pregăteşte pe acesta pentru sabie.
[29] Cu greu va putea negustorul să ocolească greşeala,
iar cârciumarul nu va scăpa de păcat.

27 [1] De dragul câştigului mulţi au căzut în păcat
şi cel care caută să se îmbogăţească îşi va întoarce privirea.
[2] Între pietre îmbinate se înfige ţăruşul,
între vânzare şi cumpărare se înghesuie păcatul.
[3] Dacă cineva nu stăruie cu râvnă în frica de Domnul,
casa lui se va prăbuşi în curând.
[4] La clătinarea ciurului, gunoaiele rămân deoparte,

26,29 Deja la 11,10, Siracidul atrăgea atenţia asupra primejdiilor implicate de orice activitate lucrativă.
27,1 „A-ţi întoarce privirea", construcţie absolută în ebraică, semnifică a deveni opac la valorile morale (aici, compasiunea faţă de cei săraci, simţul decen[illegible] şi al modestiei etc.).
27,3 Despre „frica de Domnul" ca principiu suprem al moralei Siracidului, *cf.* 1,11.
27,4 Am redat aici prin „cugetare" gr. λογισμός, *cf.* „gândul" (Bibl. 1688, Bibl. 1914), „cugetul" (Micu).

şi tot la fel metehnele omului în cugetarea lui.
5 Cuptorul pune la încercare vasele olarului,
iar omul este pus la încercare când stă de vorbă.
6 Rodul pomului arată cum a fost îngrijit,
şi tot astfel vorbirea arată gândul din inima omului.
7 Să nu lauzi pe cineva înainte de [a-l auzi] cum vorbeşte,
căci prin aceasta este pus la încercare omul.
8 Dacă vei alerga după dreptate, o vei prinde
şi te vei îmbrăca în ea ca într-un lung veşmânt de mărire.
9 Păsările poposesc lângă cele de acelaşi soi
şi adevărul se va întoarce la cei care-l înfăptuiesc.
10 Leul stă la pândă [în aşteptarea] prăzii,
şi tot aşa păcatul [îi pândeşte] pe cei care săvârşesc nedreptăţi.
11 Vorbirea celui evlavios e întotdeauna înţelepciune
pe când nechibzuitul se schimbă mereu precum luna.
12 În mijlocul oamenilor necugetaţi măsoară-ţi timpul,
dar zăboveşte îndelung în preajma oamenilor deştepţi.
13 Felul de a vorbi al proştilor stârneşte supărare,
iar râsul lor este dezmăţ păcătos.
14 Vorbirea celui care jură mereu ne face părul măciucă,
zarva lui te face să-ţi astupi urechile.
15 Cearta între cei trufaşi e vărsare de sânge
şi înjurătura lor e greu de ascultat.
16 Cine dezvăluie secretele pierde încrederea [celorlalţi]
şi nu-şi va mai găsi prieten după sufletul său.
17 Iubeşte-ţi prietenul şi să-i rămâi credincios.
Dacă însă îi vei dezvălui secretele, nu mai umbla după el.

27,6 În original, în stihul al doilea, o aglomerare de termeni sapienţiali în sintagma λόγος ἐνθυμήματος καρδίας ἀνθρώπου, *cf.* „cuvântul gândirii inemii omului" (Bibl. 1688), lămurită cumva de Micu: „cuvântul, gândul cel din inima omului".
27,8 Pentru simbolistica „veşmântului de mărire" (gr. ποδήρη δόξης), *cf.* şi Is. 61,10; Iov 29,14; Apoc. 1,13.
27,9 „Adevărul" în sens moral, adică dreptatea, în opoziţie cu minciuna, adică nedreptatea.
27,11 Prin „vorbirea" am dat aici un sens mai larg pentru gr. διήγησις, pe care-l traducem de regulă prin „istorisire" sau „povestire".
27,15 Gr. διαλοιδόρησις, „înjurătură" (Bibl. 1688, Micu: „sudalmă"), este un *hapax legomenon*, atestat de dicţionare doar în acest loc din Sir.
27,16 Despre trădarea secretului unui prieten, *cf. supra*, 22,22.

18 Căci precum un om a pierdut pe cineva care i-a murit,
tot aşa ai pierdut [şi tu] prietenia aproapelui tău.
19 Şi, ca şi cum ai fi scăpat o pasăre din mână,
tot aşa ți-ai pierdut prietenul şi nu-l vei mai prinde.
20 Să nu alergi după el, căci a ajuns deja departe
şi a fugit ca o căprioară [scăpată] din laț.
21 Căci o rană se poate obloji şi pentru ocară este împăcare,
dar cine a dezvăluit secrete rămâne fără speranță.
22 Cine face cu ochiul unelteşte lucruri rele
şi nimeni nu-l poate abate de la acestea.
23 În fața ochilor tăi, gura lui va fi numai miere
şi se va arăta încântat de cuvintele tale;
prin spate însă îşi va schimba vorbirea
şi din cuvintele tale va face piatră de poticnire.
24 Multe lucruri am urât, dar nimic nu se aseamănă cu acesta.
Şi Domnul îl va urî.
25 Cine aruncă în sus o piatră o aruncă asupra capului său
şi lovitura vicleană răneşte în două capete.
26 Cine sapă o groapă va cădea [el însuşi] în ea
şi cine întinde o cursă se va prinde în ea.
27 Cine făptuieşte rele asupra lui se vor întoarce
şi nu va şti nicicum de unde îi vin.
28 Batjocura şi ocara [vin] de la cel trufaş,
dar şi pe el răzbunarea îl va păndi ca un leu.
29 În laț vor fi prinşi cei care se bucură de prăbuşirea celor evlavioşi
şi durerea îi va mistui înainte să moară.
30 A ține dușmănie şi a te mânia sunt şi ele urâciuni
şi păcătosul le stăpâneşte pe amândouă.

28 1 Cine se răzbună va afla el însuşi răzbunare de la Domnul,

---

27,25 Despre loviturile neloiale, *cf.* 22,22.
27,30 Despre consecințele devastatoare ale mâniei, *cf.* şi *supra*, 1,12. ♦ Prin „a ține dușmănie" am tradus gr. μῆνις, care desemnează sentimentul de ură durabilă şi neîmpăcată (ca aceea a lui Ahile din primul vers al *Iliadei*!); *cf.* „pomenire de rău" (Bibl. 1688).
28,1-7 Elevația îndemnurilor la iertarea universală pregăteşte terenul pentru NT (Mt. 5,22-24; 18,21-35; Mc. 11,25; Lc. 6,37 etc.).
28,1 „va ține socoteală strânsă": *litt* „păndindu-le le va păndi" – semitism cu valoare intensivă.

Care va ține socoteală strânsă a păcatelor lui.
[2] Iartă nedreptatea aproapelui tău
și atunci, când te vei ruga, iertate îți vor fi și ție păcatele.
[3] Dacă un om ține mânie împotriva altui om,
cum [poate] el să ceară de la Domnul vindecare?
[4] Pentru un om, pentru semenul său, nu are îndurare,
și se va ruga pentru păcatele sale?
[5] El, trup fiind, păstrează mânie,
[și atunci] cine-l va ierta de păcatele lui?
[6] Amintește-ți de cele de pe urmă și încetează de a mai urî;
[amintește-ți] de stricăciune și de moarte și împlinește cu statornicie poruncile.
[7] Amintește-ți de porunci și nu ține dușmănie aproapelui,
[amintește-ți] Legământul Celui Preaînalt și treci cu vederea ocara.
[8] Stai departe de ceartă și vei săvârși mai puține păcate;
căci omul mânios va înteți cearta,
[9] iar cel păcătos va aduce tulburare între prieteni
și în mijlocul celor iubitori de pace va arunca dezbinarea.
[10] Focul se întețește potrivit cu materia aprinsă
și cearta se întețește potrivit cu încăpățânarea.
După puterea omului va fi mânia lui,
și după bogăția lui își va spori furia.
[11] Vrajba neașteptată aprinde vâlvătaia
și cearta grabnică face să curgă sânge.
[12] Dacă vei sufla asupra unei scântei, ea se va aprinde,
dar dacă vei scuipa peste ea, se va stinge;
și una, și cealaltă pornesc din gura ta.
[13] Pe cel bârfitor și prefăcut blestemați-l,

28,6 Evocarea lucrurilor de pe urmă ale vieții omului (gr. τὰ ἔσχατα) ca îndemn la moderație apare și în alte locuri, de ex. *supra*, 7,36.
28,10 O imagine similară avem *supra*, 8,3.
28,13 Omul bârfitor și calomniator este desemnat în pasajele de aici printr-o serie de unități lexicale și expresii sinonime. Prin „bârfitor" am echivalat în context gr. ψίθυρος, *litt.* „șoptitoriu" (Bibl. 1688, Micu, Bibl. 1914). ♦ Prin „prefăcut", aici. ca și *supra*, 1,28, am redat explicit conținutul unei expresii idiomatice ebraice, formulată literal în LXX prin adj. gr. δίγλωσσος, *cf.* „cel îndoit la limbă" (Bibl. 1688), „cel cu două limbi" (Micu, Bibl. 1914). *Cf.* și *supra*, 5,14-6,1 și 22,28.

căci pe mulți iubitori de pace i-a dus la pierzare.
14 Defăimătorul i-a tulburat pe mulți,
i-a izgonit din neam în neam,
a dărâmat cetăți puternice
și casele celor mari le-a năruit.
15 Defăimătorul a pricinuit izgonirea unor femei bărbătoase
și le-a lipsit de rodul străduințiilor lor.
16 Cine ia aminte la el nu-și va mai găsi odihna
și nu va mai viețui în liniște.
17 Lovitura biciului lasă o vânătaie,
dar lovitura limbii va frânge oasele.
18 Mulți au căzut în gura sabiei,
dar nu câți au căzut din pricina limbii.
19 Fericit cel care se află la adăpost de ea,
care n-a fost dat pe seama furiei ei,
care n-a tras în jugul ei
și cu legăturile ei nu a fost ferecat.
20 Căci jugul ei este jug de fier
și legăturile ei, legături de aramă.
21 Moarte rea e moartea adusă de ea
și mai de folos decât ea este iadul.
22 Dar pe cei evlavioși ea nu-i va birui
și-n flacăra ei aceștia nu vor arde.
23 Cei care-L părăsesc pe Domnul vor cădea în [puterea] ei,

28,14-15 Am decis să denumim explicit, prin subst. „defăimătorul", ceea ce în LXX se desemnează printr-o metaforă cu rădăcini în limba ebraică, obscură pentru cititorul de azi: γλῶσσα τρίτη, redată literal de cei mai vechi dintre înaintașii noștri: „limba a treia" (Bibl. 1688, Micu, Bibl. 1819, Șaguna, Filotei, Bibl. 1914). O primă încercare de clarificare avem în Bibl. 1936 (urmată de Radu-Gal. și Bibl. 1990): „limba clevetitoare". Anania forjează expresia: „bârfa unui al treilea", probabil inspirat de TOB: *les racontards d'un tiers*. În literatura ebraică posterioară „a treia limbă" desemna în mod expres pe calomniator. O explicație a înțelesului expresiei o găsim la Box, Oesterly, p. 409: „Limba a treia ucide trei persoane, adică pe cel care calomniază, pe cel calomniat și pe cel care crede calomnia." ♦ Pentru „femeia bărbătoasă", v. 26,2.
28,16 „viețui": *litt.* „așeza cortul", „sălășlui".
28,23 Pantera sau leopardul (*Felis pardus*), gr. πάρδαλις, este desemnată de toți înaintașii noștri (cu excepția lui Anania) prin tradiționalul „pardos", un împrumut vechi din slavonă: **пардусъ**, probabil și prin influența neogr. πάρδος.

printre ei își va aținea vâlvătaie care nu se va mai stinge.
Se va năpusti asupra lor ca un leu
și ca o panteră îi va sfâșia.
[24] Ia seama, înconjoară-ți avutul cu gard de mărăcini,
argintul și aurul tău încuie-le cu grijă.
[25] Și pentru cuvintele tale fă-ți cântar și greutăți,
iar gurii tale pune-i poartă și zăvor.
[26] Ai grijă ca nu cumva să te poticnești din pricina ei,
să nu cazi în mâinile celui care te pândește.

29 [1] Cine face milostenie îl va împrumuta pe aproapele său
și cine îi vine în ajutor păzește poruncile.
[2] Împrumută-l pe aproapele tău când se află la nevoie
și înapoiază-i aproapelui tău datoria la vremea cuvenită.
[3] Întărește-ți cuvântul și fii de încredere cu [aproapele]
și vei găsi oricând toate cele de care ai nevoie.
[4] Mulți au socotit împrumutul ca pe un lucru găsit
și au făcut necazuri celor care le-au sărit în ajutor.
[5] Până primim ceva, sărutăm mâna celui care ne dă
și despre banii aproapelui vorbim cu smerenie;
când vine însă vremea să-i dăm înapoi, tragem de timp,
răspundem cu vorbe în doi peri și dăm vina pe timpul [prea scurt].
[6] Dacă vom fi în stare să plătim, [cel care a dat cu împrumut] abia va primi jumătate
și-o va socoti ca pe un lucru găsit.
Iar de nu, el va rămâne fără banii săi
și și-a dobândit un dușman pe degeaba;
blesteme și înjurături va primi drept răsplată
și, în loc de cinstire, va primi ocară.
[7] Mulți, nu din răutate, nu mai dau cu împrumut,
din teamă să nu rămână păgubiți pe degeaba.
[8] Și totuși, fii îngăduitor cu cel umil
și nu-l lăsa să tânjească după milostenie.

29,1 Pentru „milostenie", v. *supra*, 3,14. ♦ A da cu împrumut (fără dobândă) este o obligație prescrisă de Lege între israeliți: *cf.* Ex. 22,24; Lev. 25,35-36; Deut. 15,7-11). ♦ „îi vine în ajutor": *litt.* „îl întărește cu mâna".
29,7 „nu mai dau cu împrumut": *litt.* „se întorc".

[9] De dragul poruncii, vino în ajutorul celui sărac
și, potrivit cu nevoia lui, nu-l lăsa să plece cu mâinile goale.
[10] Să-ți pierzi [mai degrabă] argintul pentru un frate sau un prieten,
decât să-l pierzi lăsându-l să ruginească sub o piatră.
[11] Folosește-ți comoara potrivit poruncilor Celui Preaînalt
și-ți va folosi mai mult decât aurul.
[12] Pune-ți la păstrare milostenie în cămările tale
și ea te va scoate din toată nevoia.
[13] Mai bine decât un scut trainic și mai bine decât o suliță grea,
ea se va lupta pentru tine împotriva dușmanului.
[14] Bărbatul bun se va pune chezaș pentru aproapele său,
dar unul care și-a pierdut rușinea îl va părăsi.
[15] Binefacerile chezașului tău să nu le uiți,
pentru că el și-a pus sufletul pentru tine.
[16] Păcătosul va prăpădi bunurile chezașului său
și cel nerecunoscător în cuget îl va părăsi pe cel care l-a izbăvit.
[17] Chezășuirea a dus la pierzanie pe mulți oameni cinstiți
și i-a zguduit precum valurile mării.
[18] I-a silit pe mulți bărbați puternici să plece de acasă
și să rătăcească printre neamuri străine.
[19] Păcătosul grăbit să se pună chezaș,
în goana după un câștig, va ajunge în fața judecății.
[20] Vino în ajutorul aproapelui tău după puterile tale,
dar ai grijă de tine, ca să nu te prăbușești.
[21] Cele dintâi ale vieții [omului] sunt apa, pâinea, îmbrăcămintea
și casa ce-ți adăpostește intimitatea.
[22] Mai bună este viața săracului într-o colibă de scânduri
decât ospețele strălucitoare printre străini.
[23] Fii mulțumit cu mult-puținul pe care îl ai

29,9-13 Binefacerea, milostenia, este arătată drept cea mai sigură comoară pentru viitor. Învățătura aceasta se va dezvolta atât în Talmud, cât și în creștinism (Mt. 6,19-20; Iac. 5,3).
29,14 Pentru „chezaș", v. 8,13.
29,21 „Cele dintâi": gr. ἀρχή – v. *supra*, 1,14. ♦ „Intimitatea" aici este un eufemism, în LXX ἀσχημοσύνη, *litt.* „rușinea", *cf.* Bibl. 1688: „grozăvia", Micu: „urâciunea", Radu-Gal.: „goliciunea".
29,23 „pentru că ești străin": gr. παροικίας, *litt.* „pribegiei" – este lecțiunea preferată de Rahlfs, pe baza Vulg. Mss. grecești au οἰκίας, „casei". ♦ Îndemn de a rămâne în

şi nu vei auzi ocări pentru că eşti străin.
[24] E viață grea să umbli din casă în casă
şi să nu poți deschide gura prin locurile pe unde poposeşti.
[25] Vei ospăta şi vei da de băut fără să ți se mulțumească
şi, pe deasupra, vei mai auzi şi cuvinte amare:
[26] „Hai, străinule, pregăteşte masa
şi dă-mi să mănânc ce ai la îndemână! –
[27] Ieşi, străinule, fă loc cuiva mai vrednic de cinstire,
căci a venit fratele meu în ospeție şi am nevoie de casă!"
[28] Apăsătoare lucruri pentru omul care are chibzuință:
să fie mustrat pentru găzduire şi ocărât ca datornic.

30 [1] Cine-şi iubeşte fiul îl va bate deseori cu biciul,
ca să se poată bucura de el în cele din urmă.
[2] Cine-şi creşte bine fiul va avea folos din partea lui
şi va fi mândru de el printre cunoscuții săi.
[3] Cine va da bună învățătură fiului său va stârni invidia dușmanului
şi va fi încântat de el în fața prietenilor.
[4] Când moare un astfel de părinte e ca şi cum n-ar fi murit,
pentru că a lăsat după el pe cineva care îi seamănă.
[5] În [timpul] vieții l-a văzut şi s-a bucurat de el,
iar în clipa morții nu s-a întristat.
[6] A lăsat după el un răzbunător împotriva dușmanilor
şi care să-i răsplătească pe prieteni.
[7] Cine-şi răsfață fiul va trebui să-i oblojească rănile
şi, la orice strigăt [al acestuia], i se vor răscoli măruntaiele.

---

condiția în care te afli; unii văd şi o aluzie dezaprobatoare la aceia care se expatriau prea uşor de dragul câştigului şi ajungeau apoi să trăiască pe seama coreligionarilor (*cf.* TOB nota *ad loc.*).
29,27 Primul stih, *litt.* „ieşi, străinule, de la fața slavei" – semitism.
29,28 Al doilea stih, *litt.* „reproşul casei şi ocara creditorului".
30,1 Mss. greceşti pun aici titlul „Despre copii".
30,4 Curentă în literatura sapiențială antică deopotrivă în Orient ca şi în lumea greco-latină, ideea că părinții supraviețuiesc în ființa copiilor lor binecrescuți trebuie înțeleasă în contextul în care credința în nemurirea sufletului individual încă nu se impusese.
30,7 „să-i oblojească": se poate înțelege şi „să-şi oblojească"; „rănile" pot fi dobândite de fiu în urma unei vieți agitate, ori de tată, din partea unui fiu rău.

[8] Calul neîmblânzit se face nărăvaş,
iar fiul lăsat slobod se face obraznic.
[9] Alintă copilul, şi el te va îngrozi,
joacă-te cu el, şi el te va mâhni!
[10] Să nu râzi împreună cu el, ca să nu ajungi să plângi cu el
şi-n cele din urmă să nu scrâşneşti din dinţi.
[11] Să nu-i dai libertate deplină în tinereţea lui
şi să nu-i treci cu vederea greşelile.
[12] *Să-l faci să-şi plece grumazul la tinereţe*
şi să-i frângi coastele cât este copil,
pentru ca nu cumva, devenind îndărătnic, să nu te mai asculte
şi să-ţi facă necazuri.
[13] Creşte-ţi bine fiul şi trudeşte-te cu el,
ca să nu ai de răbdat ruşine din pricina lui.
[14] Mai bine sărac sănătos şi tare de vârtute
decât bogat chinuit în trupul lui.
[15] Sănătatea şi vigoarea fac mai mult decât tot aurul
şi un trup puternic face mai mult decât o avuţie nemăsurată.
[16] Nu este bogăţie mai bună decât sănătatea trupului
şi nu este bucurie mai presus de mulţumirea inimii.
[17] Mai bună este moartea decât o viaţă amară
şi odihna veşnică, decât o boală stăruitoare.
[18] Bunătăţi revărsate înaintea unei guri închise
sunt prinoasele de hrană puse pe un mormânt.
[19] La ce-i foloseşte idolului aducerea de jertfă,

30,11 Cu stihul al doilea începe ms. B, unul din marile mss. ebraice, care e aproape complet până la sfârşit.

30,13 Hebr. are: „Mustră-ţi fiul şi pune-i un jug mai greu, ca nu cumva, din neghiobie, să se ridice împotriva ta."

30,14 Aici unele mss. greceşti pun titlul „Despre sănătate"; alte mss. au la 30,16 titlul „Despre mâncăruri".

30,18 Despre semnificaţia ritualică a „prinoaselor de hrană" (gr. θέματα βρωμάτων, *litt.* „puneri de bucate" – Bibl. 1688), v. *supra*, 7,33. ♦ Al doilea stih în Hebr.: „ca o ofrandă pusă în faţa unui idol."

30,19 Despre reducerea idolilor la materia din care sunt făcuţi pentru a le dovedi inexistenţa, *cf.* Deut. 4,28; Ps. 113,12; Is. 44,9; Ier. 10,5 etc. ♦ „prigonit de Domnul": prin analogie cu v. 14, ar fi vorba aici de omul bolnav. ♦ Al treilea stih în Hebr.: „Aşa este cel care are avere şi nu se poate folosi de ea."

de vreme ce nici n-o va mânca, nici n-o va mirosi?
Așa și cel prigonit de Domnul:
[20] el privește cu ochii și suspină,
asemenea eunucului care îmbrățișează o fecioară și suspină.
[21] Să nu-ți dai sufletul întristării
și să nu te chinui singur în cugetul tău.
[22] Bucuria inimii e viața omului
și veselia bărbatului e viață îndelungată.
[23] Înveselește-ți sufletul, mângâie-ți inima
și alungă întristarea departe de tine.
Căci întristarea a dus pe mulți la pierzare
și nu este în ea nici un folos.
[24] Invidia și mânia ne împuținează zilele
și îngrijorarea ne aduce bătrânețile mai înainte de vreme.
[25] O inimă senină este bună și la masă,
acesteia îi pasă și de bucate.

31 [1] Nesomnul pricinuit de avuție mistuiește trupurile
și grija pentru ea alungă somnul.
[2] Îngrijorarea din clipele de veghe ne împiedică să adormim
și ca o boală grea alungă somnul.
[3] Bogatul se chinuie să strângă bani
și, când se odihnește, nu se mai satură de plăceri.
[4] Săracul se chinuie pentru a trăi ca vai de el
și, dacă se odihnește, ajunge [și mai] nevoiaș.
[5] Cine iubește aurul nu va putea fi drept
și cine aleargă după câștig va rătăci în [căutarea] lui.

30,20 Hebr. și multe mss. grecești adaugă: „Așa și cel care vrea să facă dreptate cu sila."
30,21-25 Interesante recomandări cu privire la buna dispoziție, care trebuie să-l caracterizeze pe omul încrezător în Dumnezeu. Această stare e de folos și pentru menținerea sănătății.
30,23 „Înveselește": *litt.* „amăgește", „distrează".
30,24 După acest verset, toate mss. grecești au pasajul 33,16–36,10. Însă ordinea din original, respectată de editorii moderni (printre care și Rahlfs), a fost păstrată de versiunea siriacă și de cea latină și confirmată ulterior de Hebr. De asemenea, există diferențe și în numerotarea versetelor.
30,25 Text dificil. În Hebr.: „Somnul inimii mulțumite îi ține loc și de mâncăruri gustoase."

[6] Mulți s-au prăbușit din pricina aurului
și și-au găsit astfel pierzania.
[7] Capcană este el pentru cei care-l râvnesc
și toți neghiobii se vor prinde în ea.
[8] Fericit bogatul care a fost găsit fără prihană
și care n-a umblat după aur.
[9] Cine este acela? Și îl vom ferici,
căci a făcut lucruri minunate în poporul său.
[10] Cine a trecut prin această încercare și a ieșit desăvârșit?
Aceasta îi va fi spre laudă.
Cine ar fi putut încălca [porunca] și nu a încălcat-o,
să facă rele și nu le-a făcut?
[11] Bunurile lui vor fi întărite
și milosteniile lui vor fi pomenite în adunare.
[12] Te-ai așezat la o masă mare?
Să nu-ți deschizi asupra ei gura până la urechi
și să nu zici: „Ce multe sunt pe ea!"
[13] Adu-ți aminte că rău este ochiul hulpav.
Mai hulpav decât ochiul, ce a fost creat?
De aceea el lăcrimează de pe fiece față.
[14] Nu întinde mâna spre tot ce vezi
și nu te înghesui peste [vecinul tău] la blid.
[15] Gândește-te la cele ale aproapelui ca la ale tale
și în orice lucru fii chibzuit.
[16] Mănâncă ce ți se pune în față ca un om [binecrescut]
și nu clefăi, ca să nu te faci nesuferit.

31,6 „și-au găsit pierzania": *litt.* „și pierzania lor a apărut în fața lor". ♦ Al doilea stih, în Hebr.: „și cei care și-au pus încrederea în perle". Adaosul care urmează – „Ei nu au putut să scape de nenorocire, nici să se izbăvească în ziua mâniei" – pare a fi o glosă de scrib.
31,7 „Capcană": *litt.* „lemn de lovire".
31,8 „aur": Hebr. are *mammōn*, cuvânt de origine aramaică însemnând „bogăție", frecvent în scrierile rabinice; *cf.* și Mt. 6,24; Lc. 16,9.11.
31,11 „milosteniile": Hebr. are „laudele". E vorba, probabil, de obiceiul de a proclama în sinagogă numele binefăcătorilor comunității.
31,12 Aici mss. Hebr. au titlul „Învățătură despre mâncare și vin".
31,13 „de pe fiece față": Hebr. are „cu orice prilej".
31,14 „spre tot ce vezi": Hebr. și unele mss. grecești au „încotro privește el [*i.e.* gazda]".
31,15 Al doilea stih, în Hebr.: „la tot ce ți-e nesuferit, cugetă" – *cf.* Tob. 4,15.

17 Opreşte-te cel dintâi [din mâncat] din bună creştere
şi nu fi lacom, ca să nu te poticneşti.
18 Şi, dacă te-ai aşezat în mijlocul mai multora,
să nu întinzi tu mâna înaintea celorlalți.
19 Cât de puțin îi e de ajuns omului binecrescut!
Şi în aşternutul său nu va sufla greu.
20 La pântece cumpătat, somn sănătos;
se trezeşte în zori şi se simte bine.
Chinul nesomnului şi greața
şi crampele sunt ale omului nesățios.
21 Dacă ai fost silit să mănânci prea mult,
ridică-te, du-te să verşi şi te vei linişti.
22 Ascultă-mă, fiule, şi nu mă nesocoti,
şi în cele din urmă vei afla [înțelesul] vorbelor mele.
În tot ce faci, fii cumpătat
şi nici o boală nu va da peste tine.
23 Cine e darnic cu pâinea va fi lăudat de [toată] lumea
şi mărturia mărinimiei sale este vrednică de crezare.
24 Cine se zgârceşte cu pâinea va stârni murmur în cetate
şi mărturia zgârceniei lui va fi amănunțită.
25 Cu vinul să nu te arăți viteaz,
căci pe mulți i-a dus la pierzanie vinul.
26 Cuptorul pune la încercare tăişul la călire
şi tot aşa vinul pune la încercare inimile la întrecerea celor trufaşi.
27 Întocmai ca viața este vinul pentru oameni,
dacă-l bei cu măsură.
Ce viață are acela căruia îi lipseşte vinul?
Căci el a fost creat spre bucuria oamenilor!
28 Înveselire a inimii şi bucurie a sufletului
este vinul băut la vreme şi cât trebuie.
29 Amărăciune a sufletului este vinul băut [prea] mult;
[pricinuieşte] vrajbă şi ciocniri.

31,20 „şi se simte bine": *litt.* „şi sufletul lui este cu el".
31,23-24 „pâinea": semitism, termen generic pentru „mâncare".
31,25 Despre nocivitatea băuturii, *cf.* şi *supra*, 19,1-2; *cf.* şi Prov. 20,1; 21,17 etc.
31,27 „a fost creat": Hebr. are „a fost creat de la început".

30 Beția sporește furia omului fără minte, spre paguba lui;
îi micșorează puterile și pricinuiește lovituri.
31 La un ospăț cu vin să nu-l certi pe aproapele tău
și să nu-l disprețuiești în veselia lui.
Să nu-i spui cuvânt de ocară
și să nu-l necăjești cu cererile [tale].

32 1 Ai fost pus cumva în fruntea [mesei]?
Să nu te făleşti: fii printre ceilalți ca unul dintre ei.
Ai grijă de ei și doar apoi așază-te.
2 După ce ai făcut tot ce trebuie întinde-te [și tu],
ca să te bucuri printre ei
și ca să primești cunună pentru buna rânduială.
3 Să vorbești, bătrâne, căci ți se cuvine,
să spui cu grijă ceea ce știi, dar să nu împiedici muzica.
4 Când lumea ascultă [muzică], să nu reverși vorbe
și să nu faci pe înțeleptul la vreme nepotrivită.
5 Pecete de rubin pe o podoabă de aur
este armonia muzicanților la un ospăț cu vin.
6 Pecete de smarald pe un giuvaer de aur
este melodia cântăreților cu vinul dulce.
7 Să vorbești, tinere, dacă trebuie,
dar numai dacă ai fost întrebat de două ori.
8 Scurtează-ți vorba, [spune] multe cu puține [cuvinte],
fii ca unul care știe și totuși tace.
9 În mijlocul celor mari nu te face deopotrivă cu ei
și, când vorbește altcineva, nu sporovăi [prea] mult.

31,30 Primul stih, în Hebr.: „Vinul prea din belșug e capcană pentru omul neghiob."
32,1 Câteva mss. grecești au aici titlul „Despre cei ce prezidează". Obiceiul grecesc și roman de a da ospețe mari la care era ales un „președinte" se extinsese și la iudeii bogați (2Mac. 2,27; In. 2,8). Rabinii vor fi împotriva acestor obiceiuri; Siracidul se mulțumește să recomande o atitudine cuviincioasă.
32,2 Despre cununi la ospețe, *cf.* Înț. 2,8; Is. 28,1-4.
32,3 Despre înțelepciunea bătrânilor, *cf.* și *supra*, 6,34.
32,7 Al doilea stih se mai poate înțelege: „dar numai de două ori, dacă ai fost rugat."
32,9 În Hebr.: „În mijlocul bătrânilor nu te scula [să vorbești] și cu cei mari nu sporovăi prea mult."

10 Fulgerul aleargă înaintea tunetului,
şi harul va merge înaintea omului cuviincios.
11 Ridică-te la timp şi nu rămâne cel din urmă,
aleargă acasă şi nu hoinări.
12 Acolo, distrează-te şi fă ce-ţi trece prin gând,
dar să nu păcătuieşti prin cuvinte trufaşe.
13 Şi pentru toate acestea binecuvântează-L pe Cel care te-a făcut
şi te-a îmbătat cu bunătăţile Lui.
14 Cine se teme de Domnul [Îi] va primi învăţătura,
iar cei care-L caută încă din zori Îi vor găsi bunăvoinţa.
15 Cel care cercetează Legea va fi îndestulat de ea,
dar cel fățarnic va afla în ea prilej de poticnire.
16 Cei care se tem de Domnul vor afla judecată dreaptă
şi faptele lor drepte vor străluci ca lumina.
17 Omul păcătos leapădă mustrarea
şi va găsi [mereu] motiv [să se poarte] după plac.
18 Bărbatul cugetat nu va ocoli gândirea [temeinică],
cel străin şi trufaş nu se va teme de nimic.
19 Să nu faci nimic fără să te gândeşti bine,
şi atunci când făptuieşti, nu te răzgândi.
20 Să nu mergi pe un drum presărat cu piedici,
ca să nu te poticneşti de pietre.
21 Să nu ai încredere într-un drum [prea] neted
22 şi să te păzeşti [chiar şi] de fiii tăi.
23 În tot ce faci, fii credincios ţie însuţi,
căci [şi] aceasta înseamnă împlinirea poruncilor.
24 Cine are încredere în Lege împlineşte poruncile,
şi cine se încrede în Domnul nu va suferi nici o pierdere.

33 1 Celui care se teme de Domnul răul nu-i va ieşi în întâmpinare,
ci în orice încercare va scăpa mereu cu bine.

32,14 „bunăvoinţa": Hebr. are „un răspuns". ♦ „Îl caută pe (Domnul)": expresie a convertirii la Am. 5,5-6.8 etc.
32,18 „nu va ocoli gândirea [temeinică]": în context se poate înţelege şi „nu va trece cu vederea sfatul [cuiva]". ♦ În Hebr.: „Înţeleptul nu ascunde înţelepciunea; cel trufaş şi cel nelegiuit nu păzesc Legea."
32,23 „fii credincios ţie însuţi": *litt.* „ai încredere în sufletul tău". În Hebr. „ai grijă de tine însuţi".

[2] Bărbatul înțelept nu va prinde ură față de Lege,
dar fățarnicul față de Lege este asemenea unei bărci pe furtună.
[3] Omul înțelegător va avea încredere în Lege,
și Legea va fi pentru el tot atât de vrednică de crezare ca un oracol.
[4] Pregătește-ți cuvântarea și astfel vei fi ascultat,
adună-ți învățătura, cunoștințele și [apoi] dă răspuns.
[5] Roată de car este simțirea nebunului,
iar gândirea lui, osie care se învârte.
[6] Cal nărăvaș este prietenul zeflemitor:
el nechează sub oricine îl încalecă.
[7] De ce o zi este mai presus decât alta,
de vreme ce toate zilele anului [își primesc] lumina de la soare?
[8] În știința Domnului au fost ele deosebite,
El a orânduit răstimpuri și sărbători.
[9] Pe unele le-a înălțat și le-a sfințit,
pe altele le-a așezat în rândul zilelor [obișnuite].
[10] Toți oamenii [vin] din țărână
și din pământ a fost creat Adam.
[11] În mulțimea științei [Sale], Domnul i-a deosebit
și le-a orânduit căi diferite.
[12] Pe unii i-a binecuvântat și i-a înălțat,
pe alții i-a sfințit și i-a ținut aproape de Sine.
Pe alții i-a blestemat și i-a umilit
și i-a răsturnat din starea lor.
[13] Precum lutul în mâna olarului –
toate căile Îi sunt după plac –

33,3 „va avea încredere în Lege": Hebr. are „înțelege cuvântul lui *YHWH*". ♦ „ca un oracol": gr. ἐρώτημα δήλων; δῆλοι (*litt.* „lucruri limpezi, clare") traduce de obicei ebr. *'urīm* (instrument arhaic de divinație) interpretat ca derivând de la *'WR*, „a lumina". Deci, sensul literal al expresiei ar fi „întrebarea instrumentelor divinatorii" (*cf.* și 1Rg. 28,6).
33,4 „dă răspuns": Hebr. are „făptuiește".
33,5 „simțirea": *litt.* „măruntaiele", considerate sediul afectivității.
33,11 „științei": Hebr. are „înțelepciunii".
33,12 „pe alții i-a sfințit și i-a ținut aproape de Sine": e vorba de cei rânduiți pentru cult.
33,13 Comparația apare de multe ori în Biblie (*cf.*, de ex., Is. 29,16; 45,9; 34,7; Ier. 18,1-6; 19,1-13; Înț. 12,12; Rom. 9,12-24), exprimând libertatea supremă a lucrării lui Dumnezeu. ♦ Pentru stihul al doilea, aceasta este lecțiunea preferată de Rahlfs. Un ms. grec precum și Hebr. au: „care îl plăsmuiește după plac."

așa sunt și oamenii în mâna Celui care i-a făcut
pentru a-i răsplăti potrivit judecății Sale.
[14] Față în față cu răul se află binele
și față în față cu moartea se află viața;
tot așa, față în față cu omul evlavios se află păcătosul:
[15] așa să privești la toate lucrările Celui Preaînalt,
două câte două, unul față în față cu celălalt.
[16] Iar eu, cel din urmă venit, am stat de veghe,
asemenea celui care adună în urma culegătorilor.
[17] Prin binecuvântarea Domnului am ajuns la timp
și mi-am umplut și eu teascul ca orice culegător.
[18] Luați aminte că nu m-am străduit doar pentru mine,
ci pentru toți cei care caută învățătura.
[19] Ascultați-mă, mai-mari ai poporului,
și voi, căpetenii ale adunării, deschideți-vă urechile!
[20] Fiului tău și femeii tale, fratelui și prietenului tău
să nu le îngădui să aibă putere asupra ta în timpul vieții tale.
Și să nu dai altuia banii tăi,
pentru ca nu cumva, cuprins de părere de rău, să te rogi să-i primești
înapoi.
[21] Cât încă mai trăiești și mai ai în tine suflare,
să nu te lași pe seama nimănui.
[22] Căci mai bine este ca fiii tăi să ceară de la tine,
decât să fii tu la cheremul lor.
[23] În toate lucrările tale fii mai presus
și nu îngădui nici o pată pe slava ta.
[24] În ziua sfârșitului zilelor vieții tale
și în clipa de pe urmă, [atunci] să-ți împarți moștenirea.
[25] Nutreț și nuia și poveri pentru măgar,
pâine, mustrare și muncă pentru slujitor.
[26] Pune sluga la lucru și-ți vei găsi odihna;
dacă-i vei slobozi mâinile, își va căuta libertatea.
[27] Jugul și hamul încovoaie grumazul,
iar pentru sluga rea, chinuri și schingiuiri.

33,14 Hebr. adaugă: „în fața luminii, întunericul".
33,22 Al doilea stih, *litt.* „decât să privești tu la mâinile fiilor tăi".
33,25 Aici mss. au subtitlul „Despre slugi".

28 Trimite-o la lucru, ca să nu stea degeaba,
căci la multe rele a îndemnat lenevia.
29 Pune-o să muncească, după cum i se potriveşte,
şi, dacă nu te va asculta, strânge-o în obezi.
30 Dar să nu săvârşeşti nici o silnicie față de nimeni
şi să nu faci nimic împotriva dreptății.
31 Dacă ai un slujitor, el să fie ca tine,
căci cu sânge l-ai dobândit.
32 Dacă ai un slujitor, poartă-te cu el ca față de un frate,
căci vei avea nevoie de el ca de sufletul tău.
33 Dacă te vei purta rău cu el, iar el, răzvrătindu-se, va fugi,
pe ce drum îl vei căuta?

34 1 Speranțe deşarte şi minciuni pentru omul fără minte,
iar visele dau aripi neghiobilor.
2 Asemenea celui care se agață de-o umbră şi aleargă după vânt,
aşa e cel care se încrede în vise.
3 Ceva față în față cu altceva, aceasta vedem în vis,
un chip față în față cu propria lui oglindire.
4 De la ce e necurat, ce poate veni curat,
şi de la minciună, ce poate fi adevărat?
5 Prezicerile, ghicitul după semne şi visele [toate] sunt deşarte,
la fel ca închipuirile unei femei gata să nască.
6 Dacă nu vor fi trimise de Cel Preaînalt ca să te cerceteze,
să nu le pui la inimă;

33,28 „ca să nu stea degeaba": Hebr. are „ca să nu se răzvrătească".
33,30 Relația cu sclavii era reglementată de Legea lui Moise: *cf.* Ex. 21,1-6; Lev. 25,46; Deut. 15,12-18.
33,31 „cu sânge": *i.e.* cu prețul ostenelilor. Se poate referi şi la adoptarea sclavului în familie.
33,33 *Cf.* Deut. 23,16-17: interdicția de a-l preda pe sclavul fugit.
34 La acest capitol, numărătoarea versetelor diferă între ediții.
34,1-8 Dumnezeu se slujeşte uneori de vise pentru a spune ceva oamenilor (*cf.*, de ex., Gen. 28,10-17; 31,10-13.24; Jud. 7,13; Mt. 1,20-23), dar recurgerea la vise ca mijloace de divinație este blamată de profeți şi de învățătorii Legii pentru că poate fi înşelătoare (*cf.* Lev. 19,26; Deut. 13,2-6; Ier. 23,25; Zah. 10,2).
34,3 „față în față cu": sau „conform cu".
34,5 „ghicitul după semne": *litt.* „divinația după zborul sau strigătele păsărilor", „augur".

[7] căci pe mulți i-au rătăcit visele,
iar cei care și-au pus speranța în ele s-au prăbușit.
[8] Fără de minciună se va împlini Legea,
iar pe buzele omului credincios înțelepciunea înseamnă desăvârșire.
[9] Bărbatul umblat a învățat multe,
iar cel trecut prin încercări va istorisi cu înțelegere.
[10] Cine n-a fost pus la încercare știe puține,
dar cel umblat își va spori iscusința.
[11] Multe am văzut în călătoriile mele,
dar ceea ce am înțeles e mai mult decât [ce-aș putea spune] în cuvinte.
[12] De multe ori am fost în primejdie de moarte,
dar am scăpat mulțumită acestor lucruri.
[13] Duhul celor care se tem de Domnul va trăi,
căci nădejdea lor e în Cel care îi mântuiește.
[14] Cine se teme de Domnul nu se va înfricoșa de nimic
și nu se va înspăimânta, căci Domnul este nădejdea lui.
[15] Fericit sufletul celui ce se teme de Domnul.
Pe cine se sprijină el? Cine îi este reazem?
[16] Ochii Domnului sunt către cei care-L iubesc,
pavăză puternică și reazem tare,
adăpost împotriva vântului fierbinte și adăpost împotriva arșiței de amiază,
apărare împotriva piedicilor și ajutor ferind de prăbușire.
[17] El înalță sufletul și luminează ochii,
dăruind tămăduire, viață și binecuvântare.
[18] Cine aduce jertfă din ceva dobândit pe nedrept aduce prinos cu meteahnă,
și darurile celor fără de lege nu sunt [primite] cu bunăvoință.
[19] Cel Preaînalt nu privește cu bunăvoință la prinoasele nelegiuiților
și nu după mulțimea animalelor jertfite iartă El păcatele.
[20] Cum ai înjunghia un fiu în fața tatălui său,
așa e cel care aduce jertfă din banii săracilor.
[21] Pâinea celor nevoiași este viața săracilor
și cine le-o răpește este om [vărsător] de sânge.

34,18 Sirah acordă un loc important cultului și preoției, dar, pe linia profeților, insistă asupra dispozițiilor spirituale: respectarea Legii și mai ales săvârșirea faptelor bune.

22 Ucigaş al aproapelui este cel care îi ia mijloacele de trai
şi vărsător de sânge-i cel care-l lipseşte de simbrie pe lucrător.
23 Când unul clădeşte, iar altul dărâmă,
ce alt folos [au avut] în afară de osteneli?
24 Când unul se roagă, iar altul blestemă,
al cui glas îl va asculta Stăpânul?
25 Celui care se scaldă după mort şi iarăşi îl atinge,
la ce i-a folosit îmbăierea?
26 Aşa şi omul care posteşte pentru păcatele sale
şi iarăşi se întoarce şi face la fel.
Rugăciunea lui cine o va asculta?
Şi la ce i-a folosit dacă s-a smerit?

35 1 Cine păzeşte Legea îşi înmulţeşte prinoasele,
aduce jertfă de mântuire cel care ia aminte la porunci.
2 Cine îşi arată recunoştinţa aduce prinos fruntea făinii
şi cine face milostenie aduce jertfă de laudă.
3 Ceea ce Îi place Domnului e să te ţii departe de rău
şi jertfa de împăcare e să te ţii departe de nedreptate.
4 Să nu te arăţi în faţa Domnului cu mâinile goale,
căci toate acestea sunt potrivit poruncii.
5 Prinosul omului drept unge cu grăsime altarul
şi mireasma ei plăcută [se înalţă] spre Cel Preaînalt.
6 Prinosul celui drept bucură altarul
şi pomenirea lui nu va fi uitată.
7 Cu inimă bună să-L preamăreşti pe Domnul
şi să nu te zgârceşti când aduci pârga [din truda] mâinilor tale.
8 Ori de câte ori dăruieşti, să ai chipul vesel
şi cu bucurie să-ţi sfinţeşti zeciuiala.
9 Dăruieşte Celui Preaînalt potrivit cu darul Lui
şi cu inimă bună, cât îţi poţi îngădui;

34,25 *Cf.* Num. 19,11 şi urm.
35,1 „jertfă de mântuire": *cf.* Lev. 3.
35,6 „bucură": *litt.* „unge cu grăsime". ♦ „pomenire", gr. μνημόσυνον: este partea dintr-o ofrandă care e prelevată spre a fi arsă în foc -- *cf.* Lev. 2,1-3.
35,7 „cu inimă bună": *litt.* „cu ochi bun" (*cf.* Vulg. *bono animo*): *cf.* şi *infra*, v. 9.
35,9 „cât îţi poţi îngădui": *litt.* „cât găseşte mâna".

10 căci Domnul răsplătește întotdeauna,
și înșeptit îți va răsplăti.
11 Să nu încerci să-L cumperi cu daruri, căci nu le va primi,
și să nu te sprijini pe o jertfă nedreaptă;
12 căci Domnul este judecător
și în fața Lui faima cuiva nu înseamnă nimic.
13 El nu va fi părtinitor împotriva săracului
și rugăciunea celui nedreptățit o va asculta.
14 Nu va trece cu vederea ruga orfanului
și nici pe văduva care-și revarsă cuvintele [de durere].
15 Oare lacrimile văduvei nu-i curg pe obraz
și strigătul ei [nu se înalță] împotriva celui care i le-a pricinuit?
16 Cine slujește cu bunăvoință va fi bine primit
și rugăciunea lui va ajunge până la nori.
17 Ruga celui smerit a străbătut norii
și până ce ea nu ajunge la țintă, el nu se va mângâia.
18 Nu se va opri până când Cel Preaînalt nu-l va cerceta
și îi va judeca pe cei drepți și va face dreptate.
19 Iar Domnul nu va întârzia,
nici nu va avea răbdare cu ei
20 până când nu va zdrobi șalele celor lipsiți de milă
și nu va revărsa peste neamuri răzbunarea Sa,
21 până când nu va nimici mulțimea celor obraznici
și nu va zdrobi sceptrele celor nedrepți,
22 până când nu va răsplăti omului după faptele lui
și lucrările oamenilor potrivit gândurilor lor,
23 până când nu va săvârși judecata poporului Său
și nu-i va bucura cu îndurarea Sa.

35,10 Pentru semnificațiile numărului șapte, *cf.* și *supra*, 7,3 și 20,12.

35,11-12 Despre nepărtinirea lui Dumnezeu, *cf.* și Deut. 10,17; 2Par. 19,7; 1Pt. 1,17; Rom. 2,11 etc.

35,14 Despre regimul special al orfanului și văduvei, *cf.* și *supra*, 4,8-10. *Cf.* și Ex. 22,21-22; Prov. 22,22-23 etc.

35,16 „Cine slujește": nu se precizează dacă lui Dumnezeu sau aproapelui. ♦ „va fi bine primit": *litt.* „întru bunăvoință va fi primit". Se mai poate înțelege și „(slujește) cu bunăvoință...".

35,17 „el nu se va mângâia": în ebr. „ea nu-și află odihnă".

[24] Frumoasă este îndurarea Sa la vreme de restriște,
ca norii de ploaie la vreme de secetă.

36 [1] Îndură-te de noi, Stăpâne, Dumnezeule a toate, și privește [spre noi]
și trimite frica de Tine peste toate neamurile!
[2] Ridică-Ți mâna împotriva neamurilor străine,
ca ele să vadă stăpânirea Ta.
[3] După cum înaintea lor Te-ai arătat sfânt întru noi,
tot așa înaintea noastră preamărește-Te întru ele:
[4] ca ele să Te cunoască, precum am cunoscut și noi,
că nu este Dumnezeu afară de Tine, Doamne.
[5] Reînnoiește semnele și fă noi minuni,
preamărește-Ți mâna și brațul Tău cel drept!
[6] Deșteaptă-Ți mânia și revarsă-Ți urgia,
răpune-l pe potrivnic și nimicește-l pe dușman!
[7] Grăbește timpul și amintește-Ți de jurământ,
și se vor istorisi faptele Tale măreție.
[8] În urgia focului să fie mistuit cine va scăpa,
iar cei care fac rău poporului Tău să-și găsească pierzarea.
[9] Zdrobește capetele căpeteniilor dușmane,
care spun: „Nu este [nimeni] afară de noi!"
[10] Adună la un loc toate semințiile lui Iacob
și dă-le înapoi moștenirea dintru început!
[11] Îndură-Te, Doamne, de poporul chemat cu numele Tău
și de Israel, pe care l-ai făcut asemenea unui întâi-născut!
[12] Fii milostiv față de cetatea sfântului Tău [lăcaș],

36,1-17 Această rugăciune cu accente eshatologice se aseamănă întrucâtva cu psalmul păstrat în ebraică de la sfârșitul cărții și cu rugăciunea iudaică a „celor optsprezece binecuvântări". Patosul ei se deosebește de tonul senin al restului cărții; se presupune că ea a fost compusă fie după distrugerile făcute în Palestina de trupele egiptene ale lui Scopas în 199 î.H., fie în timpul prigoanei lui Antiochus al V-lea Epiphanes și în ajunul răscoalei Macabeilor. A fost probabil inserată ulterior în Sir.
36,3 Dumnezeu Își arată sfințenia pedepsind păcatele lui Israel. Formulări asemănătoare în Iez. 28,22 și 38,23.
36,8 Hebr. are numai: „Căci cine Îți va spune: Ce faci?" Traducătorul LXX a parafrazat din scrupul teologic.
36,9 „căpeteniilor dușmane": Hebr. are „căpeteniilor lui Moab" – aluzie la Num. 24,17.
36,11 „l-ai făcut asemenea": Hebr. are „l-ai numit" – *cf.* Ex. 4,22.

de Ierusalim, locul odihnei Tale!
13 Umple Sionul de lauda minunilor Tale
și poporul Tău de slava Ta!
14 Dă mărturie pentru cele pe care le-ai creat la început
și trezește prorocirile [rostite] în numele Tău!
15 Dă-le răsplata lor celor care Te așteaptă pe Tine
și prorocii Tăi vor fi [aflați] vrednici de crezare!
16 Ascultă, Doamne, rugăciunea celor care Ți se închină,
potrivit binecuvântării lui Aaron asupra poporului Tău,
17 și vor cunoaște toți cei de pe pământ
că Tu ești Domnul, Dumnezeul veacurilor.
18 Pântecele mistuie orice fel de mâncare,
dar sunt bucate mai bune decât altele.
19 Gâtlejul simte bucatele de vânat:
tot așa inima pricepută –
cuvintele mincinoase.
20 Inima îndărătnică pricinuiește tristețe,
dar omul mult încercat îi va plăti cu aceeași măsură.
21 O femeie va primi drept soț pe orice bărbat,
dar sunt fete mai bune decât altele.
22 Frumusețea femeii înveselește fața
și întrece orice dorință a omului.
23 Dacă pe limba ei se află milă și blândețe,
bărbatul ei nu este la fel ca și ceilalți fii ai oamenilor.
24 Cine-și dobândește femeie își pune temelie avuției,
ajutor asemenea sieși, stâlp de sprijin.
25 Unde nu este împrejmuire, avuția va fi jefuită,
și cel care nu are femeie va rătăci oftând.
26 Căci cine va avea încredere într-un tâlhar ager,

36,13 „poporul": gr. λαόν. Hebr. are „Templul"; de aceea unii au emendat gr. în ναόν.
36,14 „cele pe care le-ai creat la început": în iudaismul rabinic Israel este una din cele șase creaturi anterioare lumii (comentariu la Gen. 1,1 în *Gen. Rabbah* 1,4 – *cf.* TOB, nota *ad loc.*).
36,20 Autorul nu îndeamnă la răzbunare, ci se mulțumește să constate ceea ce se petrece adeseori.
36,24 „își pune temelie": gr. ἐνάρχεται – pentru sensurile lui ἀρχή vezi nota la **1,14**.
36,25 *Cf.* Gen. **4**,12.

care sare din cetate în cetate?
Şi tot astfel în omul care nu are cuib
şi se adăposteşte pe unde îl prinde seara.

37 [1] Orice prieten spune: „Şi eu îți sunt prieten!";
dar este câte un prieten care e prieten doar cu numele.
[2] Oare nu rămâi cu o tristețe până la moarte
când un tovarăş şi un prieten ți se preschimbă în duşman?
[3] O, gândule rău, de unde te-ai prăvălit
ca să acoperi pământul cu vicleşug?
[4] Câte un tovarăş se bucură de bucuria prietenului său,
dar la vreme de restrişte se ridică împotriva lui.
[5] Tovarăşul suferă alături de prietenul său, de dragul pântecelui,
iar în fața luptei va apuca scutul.
[6] Să nu-ți uiți prietenul în sufletul tău
şi să-ți aduci aminte de el în mijlocul avuțiilor tale.
[7] Orice sfătuitor îşi laudă sfatul,
dar câte unul dă sfat pentru sine însuşi.
[8] De cel care dă sfaturi păzeşte-te
şi află mai întâi care-i este nevoia
– căci el te va sfătui pentru sine însuşi –,
pentru ca nu cumva să tragă la sorți în privința ta
[9] şi să-ți spună „E bună calea ta!",
iar [apoi] să stea deoparte ca să vadă ce ți se va întâmpla.
[10] Să nu te sfătuieşti cu cel care te priveşte de sus
şi de cei care te pizmuiesc ascunde-ți gândul,
[11] [să nu te sfătuieşti] cu o femeie despre potrivnica ei,
şi cu un fricos despre război,
cu un negustor despre o afacere,
şi cu un cumpărător despre o vânzare,
cu un invidios despre recunoştință,
şi cu un om nemilos despre bunătate,
cu un leneş despre o muncă oarecare,

37,4 În Hebr.: „Rău prieten este acela care se dă pe lângă ospăț, dar la vreme de restrişte stă deoparte."
37,6 Al doilea stih, în Hebr.: „Să nu-l părăseşti când e vremea de luat pradă."
37,8 Despre sfetnicii răuvoitori, v. şi *supra*, 8,15.

și cu sluga tocmită pe un an despre terminarea [lucrării],
cu servitorul puturos despre o muncă mai grea;
pe asemenea oameni să nu te bizui la nici un sfat.
12 Să fii însă mereu în preajma unui bărbat evlavios,
despre care știi că împlinește poruncile,
al cărui suflet este asemănător cu al tău
și care, dacă te vei prăbuși, va suferi alături de tine.
13 Fii statornic față de gândul din inima ta,
căci nimic nu-ți este mai credincios decât ea;
14 sufletul omului îl înștiințează de obicei mai bine
decât șapte străjeri așezați la pândă pe o înălțime.
15 Dar mai presus de orice, roagă-te Celui Preaînalt,
ca să-ți îndrepte calea întru adevăr.
16 Începutul oricărui lucru este cuvântul
și mai înainte de orice faptă e cugetarea.
17 Urma schimbării din inimă
se desparte în patru părți:
18 binele și răul, viața și moartea;
și cea care întotdeauna le stăpânește pe toate este limba.
19 Este câte un bărbat iscusit, care-i învață pe mulți,
dar care propriului său suflet nu-i este de nici un folos.
20 Este câte unul bun de gură, care se face însă urât:
acesta va fi lipsit de orice hrană:
21 căci nu i s-a dat har de la Domnul,
deoarece a fost lipsit de orice înțelepciune.
22 Câte unul este înțelept pentru sine
și roadele înțelegerii lui sunt vrednice de crezare în gura lui.
23 Bărbatul înțelept își educă poporul
și roadele înțelegerii lui sunt vrednice de crezare.
24 Bărbatul înțelept este copleșit de binecuvântări
și-l fericesc toți cei care îl văd.
25 Viața omului are zilele numărate,
dar zilele lui Israel sunt fără de număr.
26 Cel înțelept va dobândi încredere în mijlocul poporului său,

---

37,17 Text dificil.
37,21 Lipsește din Hebr. și din vers. siriacă.
37,26 „va dobândi": *litt.* „va moșteni".

şi numele lui va trăi în veac.
[27] Fiule, pune-ți sufletul la încercare în timpul vieții tale,
ca să vezi ce este rău pentru tine şi să nu-l faci.
[28] Pentru că nu toate sunt de folos tuturor
şi nu toate îi mulțumesc pe toți.
[29] Să nu fii nesățios cu toate desfătările
şi să nu te repezi asupra mâncărurilor;
[30] căci belşugul de bucate îmbolnăveşte
şi îmbuibarea duce la îngrețoşare.
[31] Prin îmbuibare mulți şi-au găsit sfârşitul,
iar cine se înfrânează îşi lungeşte viața.

38 [1] Cinsteşte-l pe doctor cu cinstea care i se cuvine pentru foloasele lui,
căci şi pe el l-a creat Domnul.
[2] Vindecarea vine de la Cel Preaînalt
şi de la rege primeşte daruri.
[3] Ştiința doctorului îi va înălța capul
şi el va fi admirat de mai-marii lumii.
[4] Domnul a creat leacuri din pământ,
iar omul chibzuit nu le va disprețui.
[5] Oare nu printr-un lemn s-a îndulcit apa
spre a face cunoscută puterea lui?
[6] El a dat oamenilor ştiință,
spre a fi preamărit pentru minunile Sale.
[7] Prin acestea, El vindecă şi alină durerea omului,
cu acestea spițerul va face amestecuri,
[8] şi faptele Lui nu vor avea sfârşit,
iar pacea de la El vine pe fața pământului.

37,28 Idee reluată de 1Cor. 6,12 şi 10,23, dar într-un context diferit.
38,2 Al doilea stih este neclar. În Hebr., stihul se referă la daruri oferite de un rege pământesc, versetul fiind: „De la Dumnezeu îşi primeşte medicul priceperea şi de la rege primeşte daruri." În LXX, textul e mai puțin precis: se poate înțelege că „regele" ar putea fi Dumnezeu, care oferă darul vindecării medicului sau pacientului.
38,4 „leacuri": e vorba de plantele medicinale.
38,5 *Cf.* Ex. 15,23-25.
38,7 „El vindecă": Hebr. are „medicul alină...".
38,8 „pacea": gr. εἰρήνη traduce ebr. *şalōm*, care înseamnă „pace", dar şi „stare de bine", „sănătate".

[9] Fiule, nu fi delăsător atunci când eşti bolnav,
ci roagă-te la Domnul, iar El te va vindeca.
[10] Îndepărtează de la tine greşeala, păstrează-ți mâinile întru dreptate
şi curăţeşte-ţi inima de orice păcat.
[11] Adu [jertfă de] bună mireasmă şi pomenire din fruntea făinii
şi unge-ţi prinosul potrivit mijloacelor tale.
[12] Iar [apoi] fă-i loc doctorului, căci şi pe el l-a creat Domnul;
el să nu stea departe de tine, căci ai nevoie de el.
[13] Vine o clipă când întremarea ta [se va afla] în mâinile lor,
[14] fiindcă şi ei se vor ruga Domnului
ca să găsească drumul cel bun către întremare
şi leacul potrivit ca să[-ţi] salveze viaţa.
[15] Cine păcătuieşte în faţa Celui ce l-a făcut
va cădea pe mâinile doctorului.
[16] Fiule, să verşi lacrimi pentru cineva care a murit
şi, ca unul care pătimeşte crunt, porneşte bocet.
Înmormântează-i trupul cu cinstea cuvenită
şi nu uita de mormântul lui.
[17] Jeleşte-l cu amar şi cu lacrimi fierbinţi,
ţine întristare după cum i se cade,
timp de o zi sau două, de teama clevetirii,
iar apoi ogoieşte-ţi întristarea;
[18] căci din întristare se [poate] ivi moartea,
iar întristarea inimii încovoaie puterea.
[19] În restrişte dăinuie şi întristarea,

38,9 „nu fi delăsător": în Hebr. „nu te mânia".

38,11 Am încercat să explicităm potrivit contextului un verset obscur din LXX: δὸς εὐωδίαν καὶ μνημόσυνον σεμιδάλεως καὶ λίπανον προσφορὰν ὡς μὴ ὑπάρχων, *litt.* în Bibl. 1688: „Dă bun-miros şi pomenire de făină de grâu şi unge aducerea, ca cum n-ai fi." ♦ „potrivit mijloacelor tale": traducere după Hebr.

38,14 „întremare": Hebr. are „diagnostic".

38,15 Ideea că boala e o consecinţă a păcatului e tradiţională (*cf.* Deut. 28,21--22.27.35.59-61); vezi însă explicaţia dată de Iisus Hristos cu privire la orbul din naştere (*cf.* In. 9,2-5). În Hebr. textul se poate înţelege şi: „Păcătuieşte în faţa Creatorului său acela care face pe viteazul în faţa doctorului."

38,16 Despre cutumele privitoare la perioada de doliu, *cf.* 22,12.

38,17 „cu lacrimi fierbinţi": *litt.* „înfierbântează lovitura" – aluzie la obiceiul de a-şi bate pieptul în semn de doliu.

iar viața de om sărac e împotriva inimii.
[20] Nu-ți lăsa inima pradă întristării,
îndepărteaz-o amintindu-ți de cele de pe urmă.
[21] Nu uita că nu este drum de întoarcere,
nici mortului nu-i vei fi de folos, şi ție îți vei face rău.
[22] „Adu-ți aminte de judecata mea, căci la fel [va fi] şi a ta:
astăzi eu, mâine tu!"
[23] Odată ce mortul a trecut în odihnă, dă odihnă şi amintirii lui
şi mângâie-te de [pierderea] lui când şi-a dat sufletul.
[24] Înțelepciunea cărturarului [se dobândeşte] în clipe prielnice de răgaz
şi înțelept va ajunge acela care nu are multe treburi.
[25] Ce fel de înțelepciune va dobândi acela care ține coarnele plugului,
care se mândreşte cu vârful strămurării,
mânându-şi boii şi ducându-şi viața în muncile lor
şi vorbeşte mai ales despre taurii tineri?
[26] Îi stă la inimă cum să întoarcă brazda
şi va veghea spre a hrăni junincile.
[27] Tot aşa orice lucrător şi orice meşter dulgher,
prinşi de treburi noaptea şi ziua;
la fel şi cei care gravează tipare de peceți –
grija lor cea mare va fi cum să schimbe mereu modelul;
le stă la inimă cum să se țină întocmai de desen
şi vor veghea spre a-şi duce la capăt lucrarea.
[28] Tot aşa fierarul aşezat lângă nicovală,
cu gândul ațintit la lucrările fierului;
aburul focului îi va mistui carnea
şi cu dogoarea cuptorului se va înfrunta.
La zgomotul ciocanului îşi va pleca urechea
şi ochii săi vor fi ațintiți asupra modelului uneltei.

38,21 Primul stih, în Hebr.: „Nu te mai gândi la el, căci pentru el nu mai e nădejde" (*cf.* 2Rg. 12,22-23: atitudinea lui David când i-a murit fiul născut din adulter).
38,25 Paragraful începând cu acest verset conține o aparentă contradicție cu secvența din 7,15, unde munca fizică grea este prețuită. Minuțioasa enumerare a celor mai importante meşteşuguri antice reprezintă în sine un semn de prețuire. Totuşi, ca membru al clasei instruite a scribilor, Siracidul trasează inevitabila graniță dintre muncile manuale, oricât de indispensabile ar fi acestea cetății, şi preocupările intelectuale ale cărturarului, înțeleptului sau judecătorului.

Îi stă la inimă să-şi desăvârşească lucrarea
şi va veghea spre a o împodobi până la desăvârşire.
29 Tot aşa olarul aşezat la lucrul său
şi învârtindu-şi cu picioarele roata;
el este pururi cuprins de grijă pentru lucrarea sa
şi numărată e toată munca lui.
30 Cu braţul său el dă o formă lutului
şi cu picioarele îi încovoaie tăria.
Îi va sta la inimă cum să desăvârşească smălţuirea
şi va veghea spre a curăţi cuptorul.
31 Toţi aceştia s-au încrezut în mâinile lor
şi fiecare este priceput în meşteşugul lui.
32 Fără de ei nu s-ar întemeia o cetate,
nici n-ar fi locuită, nici nu s-ar umbla prin ea.
33 Dar la sfatul poporului nu vor fi căutaţi
şi în adunare nu vor primi ranguri de frunte;
pe scaunul judecătorului nu se vor aşeza
şi rânduiala judecăţii nu o vor înţelege.
34 Ei nu vor pune în lumină nici învăţătura, nici judecata
şi nici cu pildele nu se vor afla [îndeletnicindu-se],
dar ei ţin statornică zidirea veacului,
iar ruga lor e întru lucrarea meşteşugului.

39 1 Altfel stau lucrurile cu cel care-şi dăruieşte sufletul
şi cugetă la Legea Celui Preaînalt:
înţelepciunea tuturor celor din vechime o va cerceta
şi cu proorociile se va îndeletnici,
2 el va păstra istorisirile oamenilor vestiţi
şi va pătrunde în întorsăturile parabolelor,

38,31 „este priceput": gr. σοφίζεται. Iniţial, σοφία desemna „priceperea, deprinderea practică", apoi „priceperea de a-ţi orândui bine viaţa" şi abia mai târziu (de la Aristotel) capătă sensul specific filozofic. O evoluţie similară are şi ebr. *ḥokhᵉmāh*, cu diferenţa că în forma ei supremă ea este un atribut divin pe care Dumnezeu îl împărtăşeşte omului care vrea să-l primească.
39,1 „Legea... înţelepciunea... proorociile": poate fi aici o aluzie la cele trei tipuri de cărţi ale Scripturii (*cf.* Prolog 1,8-10.24-25 şi Introducerea § 6).
39,2 Despre *toposul* „tainelor" înţelepciunii, *cf.* 4,18.

[3] ascunzișurile proverbelor le va scruta
și cu înțelesurile ascunse ale parabolelor își va petrece vremea.
[4] În mijlocul celor mai mari își va face slujba
și în fața căpeteniilor va fi văzut.
El va călători în țara neamurilor străine,
căci a cunoscut din încercările sale cele bune și cele rele ale oamenilor.
[5] Îi va sta la inimă să se îndrepte încă de dimineață
către Domnul, care l-a făcut,
și înaintea Celui Preaînalt se va ruga;
își va deschide gura în rugăciune
și pentru păcatele sale se va ruga.
[6] Dacă va voi Domnul cel mare, el se va umple de duhul înțelegerii;
ca ploaia va revărsa cuvintele înțelepciunii sale
și prin rugăciune va aduce mulțumiri Domnului.
[7] El își va călăuzi drept gândirea și știința
și la tainele Domnului va cugeta.
[8] Își va vădi buna creștere pe care a primit-o
și se va lăuda întru Legea Legământului Domnului.
[9] Mulți vor lăuda puterea lui de înțelegere
și până în veac aceasta nu se va șterge [din mintea lor].
Nu va dispărea amintirea lui
și numele lui va dăinui din generație în generație.
[10] Înțelepciunea lui o vor povesti neamurile
și lauda lui o va vesti adunarea.
[11] Dacă va trăi mult, va lăsa în urmă un nume mai cinstit decât alte o mie,
iar când va muri, aceasta îi va fi de ajuns.
[12] După ce am cugetat, voi vorbi mai departe,
căci m-am încărcat ca luna plină.
[13] Ascultați-mă, fii credincioși, și odrăsliți
ca trandafirul care crește pe malul unui râu!
[14] Ca tămâia răspândiți mireasmă
și dați flori precum crinul.

39,5 „Cel Preaînalt": gr. ὁ ὕψιστος traduce aici ebr. *'Elyōn*, nume arhaic care apare numai în Pentateuh, în Iov și în Psalmi. În Sirah apare de 15 ori începând cu acest verset.
39,6 O metaforă „pluvială" asemănătoare aflăm *supra*, 39,6. ♦ „va aduce mulțumiri": gr. ἐξομολογέω – *cf.* nota la Ps. 6,6.
39,8 Unii înțeleg primul stih: „Prin învățătura [pe care o dă] își va vădi..."

Revărsați mireasmă și înălțați cântare de laudă,
binecuvântați pe Domnul pentru toate lucrările [Sale].
15 Vestiți măreția numelui Său,
aduceți mulțumire întru lauda Lui
prin cântările buzelor și pe harfe
și astfel să spuneți în aducerea de mulțumire:
16 „Toate sunt lucrările Domnului, căci sunt foarte bune,
și orice poruncă a Lui se va împlini la vremea ei!”
Nu trebuie să spui: „Ce este aceasta?”, „Pentru ce este aceasta?”,
căci toate vor fi cercetate la vremea lor.
17 La cuvântul Lui apa s-a oprit morman
și la rostirea gurii Lui, adunare de ape.
18 La porunca Lui, toată dorința Lui [se împlinește]
și nimeni nu va micșora înfăptuirea mântuirii Lui.
19 Faptele a tot trupul [se află] înaintea Lui
și nu se pot ascunde de ochii Lui.
20 Din veac în veac El cercetează
și nimic nu este neobișnuit în fața Lui.
21 Nu trebuie să spui: „Ce este aceasta?”, „Pentru ce este aceasta?”,
căci toate au fost create cu rostul lor.
22 Binecuvântarea Lui s-a revărsat ca un râu
și ca un potop a adăpat uscatul.
23 Tot așa vor moșteni neamurile urgia Lui,
după cum [El însuși] a preschimbat apele în saramură.
24 Pentru cei evlavioși căile Lui sunt drepte,
după cum pentru nelegiuiți sunt pline de piedici.
25 Lucrurile bune au fost create dintru început pentru cei buni,
la fel, pentru păcătoși, cele rele.
26 Cele dintâi trebuințe pentru viața omului sunt:
apa, focul, fierul și sarea,
fruntea făinii de grâu, laptele și mierea,

39,15 Primul stih se poate înțelege și: „Dați preamărire numelui Său.”
39,16 *Cf.* Gen. 1,10.25.31. Unii însă echivalează primul stih astfel: „Cât de frumoase sunt lucrările Domnului!” ♦ Ultimele două stihuri sunt doar în LXX și par a fi un dublet al v. 21.
39,23 „a preschimbat apele în saramură”: posibilă aluzie la distrugerea Sodomei și Gomorei (*cf.* Gen. 19,24 și urm.; Sir. 16,8).

sângele strugurelui, untdelemnul şi veşmântul.
[27] Toate acestea sunt bune pentru cei evlavioşi,
după cum pentru păcătoşi ele se preschimbă în rele.
[28] Sunt vânturi care au fost create spre pedeapsă
şi, în mânia Lui, [Domnul] a înteţit loviturile lor.
La vremea sfârşitului ele îşi vor revărsa tăria
şi mânia Celui care le-a făcut o vor potoli.
[29] Focul şi grindina, foametea şi moartea,
toate acestea au fost create spre pedeapsă;
[30] colţii fiarelor, scorpionii, viperele
şi sabia care-i pedepseşte pe cei nelegiuiţi ducându-i la pierzare
[31] se vor bucura să-I împlinească porunca,
şi pe pământ vor fi gata la nevoie
şi, la vremea lor, nu vor ieşi din cuvântul Lui.
[32] De aceea m-am întărit încă de la început,
am cugetat şi am lăsat în scris:
[33] „Lucrările Domnului sunt bune toate
şi El se va îngriji de orice nevoie la vremea ei.
[34] Şi nu trebuie să spui: «Acest lucru este mai rău decât celălalt!»,
căci orice lucru va fi preţuit la vremea lui.
[35] Iar acum, cu toată inima şi gura, cântaţi
şi binecuvântaţi numele Domnului!"

40 [1] Mare neodihnă a fost creată pentru fiecare om
şi jug greu asupra fiilor lui Adam,
din ziua în care ies din pântecele mamei lor
şi până în ziua când se întorc la mama tuturora.
[2] Gândurile lor şi frica din inimă
e cugetarea la ce-i aşteaptă, la ziua sfârşitului.
[3] De la cel aşezat pe un tron vestit
şi până la cel care se umileşte în ţărână şi cenuşă,
[4] de la cel care poartă [veşminte de] purpură şi coroană
şi până la cel îmbrăcat cu pânză groasă de in –

39,28 De aici începe fragmentul de manuscris Hebr. găsit în 1964 la Masada.
40,1 „a fost creată": Hebr. are „Dumnezeu a dat". Traducătorul LXX a recurs la o construcţie impersonală pentru a nu menţiona Numele divin ca autor a ceva rău.
40,4 „[veşminte de] purpură şi coroană": Hebr. are „turban şi diademă".

mânie şi invidie, tulburare şi zbucium,
frică de moarte, ciudă şi dezbinare.
5 Iar la vremea odihnei, în aşternut,
somnul nopții le reînnoieşte îngrijorarea.
6 Foarte puțin, o frântură de odihnă,
şi de aici în vise, e ca într-o zi de strajă,
tulburat de vedeniile inimii sale,
ca un fugar de pe câmpul de luptă.
7 La vremea când e nevoie, el se trezeşte
şi se miră că nu-i mai este deloc frică.
8 Pentru orice trup, de la om până la dobitoc,
iar pentru păcătoşi de şapte ori mai mult:
9 moarte şi sânge şi dezbinare şi sabie,
nenorociri, foamete şi necaz şi bici.
10 Împotriva celor nelegiuiți au fost create toate acestea
şi din pricina lor a venit potopul.
11 Toate cele ce vin din pământ se vor întoarce în pământ
şi cele ce vin din ape se vor întoarce în mare.
12 Orice mită şi nedreptate vor fi şterse,
dar credința va dăinui în veac.
13 Avutul celor nedrepți va seca precum un râu
şi ca un tunet mare al cărui sunet se risipeşte în ropotul de ploaie.
14 Când îşi deschide mâinile, el se va veseli,
şi tot aşa cei care calcă [poruncile] vor dispărea cu totul.
15 Vlăstarele necredincioşilor nu-şi vor înmulți ramurile,
iar rădăcinile necurate stau pe o stâncă piezişă.
16 Trestia de lângă orice apă şi maluri de râu
va fi smulsă înaintea tuturor buruienilor.

40,5 „le reînnoieşte îngrijorarea": *litt.* „le variază cunoaşterea".
40,6 „de pe câmpul de luptă": *litt.* „de la fața războiului".
40,7 „când e nevoie": gr. χρείας, *litt.* „nevoii", este lecțiunea adoptată de Rahlfs; majoritatea mss. au însă σωτηρίας, „izbăvirii".
40,8 Pentru semnificațiile numărului şapte, v. şi *supra*, 7,3 şi 20,12.
40,9 Primul stih, în Hebr.: „ciumă, sânge, pârjol şi secetă".
40,11 Despre întoarcerea în pământ a oricărei ființe vii, *cf. supra*, 16,30, ca şi *infra*, 41,10. ♦ Al doilea stih în Hebr.: „Tot ce vine de sus se întoarce sus."
40,14 Textul e obscur şi fiecare traducător presupune câte un subiect.
40,16 „tuturor buruienilor": Hebr. are „de ploaie".

[17] Mărinimia este rai de binecuvântări
și milostenia dăinuie în veac.
[18] Viața celui de sine stătător și a celui muncitor e plăcută,
dar mai fericit decât amândoi este cel care găsește o comoară.
[19] Fiii și întemeierea unei cetăți statornicesc un nume,
dar mai presus de amândouă este socotită femeia fără prihană.
[20] Vinul și muzica înveselesc inima,
dar mai presus de amândouă este iubirea de înțelepciune.
[21] Flautul și harpa scot melodie plăcută,
dar mai presus de amândouă este limba dulce.
[22] Farmecul și frumusețea le dorește ochiul,
dar mai presus de amândouă este verdele semănăturii.
[23] Prietenul și tovarășul se întâlnesc la vremea potrivită,
dar mai presus de amândoi este femeia cu bărbatul ei.
[24] Frații și sprijinitorii [îți stau aproape] la vreme de restriște,
dar mai presus de aceștia milostenia te va izbăvi.
[25] Aurul și argintul îți vor da siguranță,
dar mai presus de amândouă va fi prețuit un sfat.
[26] Averea și puterea [îți] vor da curaj,
dar mai presus de amândouă este frica de Domnul.
Având frică de Domnul nu-ți lipsește nimic
și, cu ea, nu mai trebuie să cauți alt ajutor.
[27] Frica de Domnul este rai de binecuvântări
și mai presus de orice faimă [te] ocrotește.
[28] Fiule, să nu duci o viață de cerșetor;
mai bine să mori decât să cerșești.
[29] Viața bărbatului care privește către masa altuia
nu poate fi socotită o viață adevărată.
El își va întina sufletul cu mâncăruri străine,

40,18 Primul stih în Hebr., ms. B: „Viața cu vin și băuturi tari este plăcută", iar în ms. de la Masada: „Viața în belșug și câștig este plăcută."
40,19 După primul stih, Hebr. și syr. au: „dar mai de preț decât acestea două este descoperirea înțelepciunii."
40,20 „iubirea de înțelepciune": Hebr. are doar „iubirea".
40,21 „limba dulce": Hebr. are „limba sinceră".
40,25 „îți vor da siguranță": *litt.* „îți vor întări piciorul".
40,26 „[îți] vor da curaj": *litt.* „vor înălța inima".

pe când bărbatul învățat și binecrescut se va feri.
30 În gura celui fără rușine e plăcută cerșeala,
dar în pântecele lui va arde foc.

41 1 O, moarte, cât de amară este amintirea ta
pentru omul care trăiește liniștit în mijlocul bunurilor sale,
pentru bărbatul lipsit de griji, căruia îi merg bine toate
și care este încă în stare să primească hrana!
2 O, moarte, binevenită este judecata ta
pentru omul [căzut] în nevoie și cu puterile împuținate,
pentru cel ajuns la adânci bătrâneți și sfâșiat de toate [grijile],
care [a ajuns] neîncrezător și și-a pierdut răbdarea!
3 Să nu te temi de judecata morții,
adu-ți aminte de cei de dinaintea ta și de cei de după tine.
4 Aceasta este judecata Domnului pentru tot trupul
și de ce să cârtim împotriva bunului plac al Celui Preaînalt?
Că vei trăi zece, o sută sau o mie de ani,
în lăcașul morților nu vei fi mustrat pentru viața ta.
5 Copii urâcioși ajung copiii păcătoșilor,
care-și petrec vremea în sălașele celor necredincioși.
6 Moștenirea fiilor celor păcătoși va fi nimicită,
urmașii lor vor fi copleșiți de ocară.
7 Pe un tată necredincios îl vor ponegri fiii săi,
căci din pricina lui vor ajunge și ei de ocară.
8 Vai vouă, bărbați necredincioși,
care ați părăsit Legea Dumnezeului Preaînalt!
9 Dacă vă veți naște, întru blestem vă veți naște,
iar dacă veți muri, de blestem veți avea parte!
10 Toate cele ce vin din pământ se vor întoarce în pământ,
și tot așa necredincioșii [merg] de la blestem către pieire.

41,1 „să primească hrana": gr. τροφή, „hrană", este lecțiunea adoptată de Rahlfs. Unii traducători corectează în τρυφή, „plăcere", după ebraică și siriacă.
41,5 Despre raporturile dintre tată și fii, *cf.* și *supra*, 16,1-5.
41,6 Primul stih în Hebr. (ms. Masada): „Din pricina fiului celui nelegiuit va fi nimicit regatul."
41,10 „din pământ... în pământ... blestem... pieire": Hebr. are: „din nimic... în nimic... nimic... nimic."

[11] Oamenii se tânguiesc pentru trupurile lor,
dar numele cel rău al păcătoşilor va fi şters.
[12] Ai grijă de numele tău, căci el va dăinui după tine
mai mult decât o mie de grămezi mari de aur.
[13] O viaţă bună îşi are zilele numărate,
dar un nume bun va dăinui în veci!
[14] Păstraţi învăţătura în pace, fiilor!
Dar înţelepciunea ascunsă şi comoara nevăzută,
ce folos de amândouă?
[15] Mai bun omul care-şi ascunde nebunia
decât omul care-şi ţine ascunsă înţelepciunea.
[16] Vă voi spune, aşadar, când să vă ruşinaţi,
căci nu este bine să ţii seama de orice ruşine
şi nu toate sunt preţuite cum se cuvine de toţi.
[17] Ruşinează-te faţă de tatăl tău şi faţă de mama ta de desfrâu,
faţă de căpetenie şi faţă de cel puternic – de minciună,
[18] faţă de judecător şi dregător – de greşeală,
faţă de adunare şi faţă de popor – de nelegiuire,
[19] faţă de un tovarăş sau un prieten – de nedreptate,
faţă de [cei] din locul în care locuieşti – de furt;
[20] faţă de adevărul lui Dumnezeu şi faţă de Legământ,
[să te ruşinezi] să-ţi întinzi coatele peste pâini,
[21] [ruşinează-te] a fi grosolan când dai sau când primeşti,
a tăcea faţă de cei care te salută,
[22] a privi la o femeie desfrânată,
a întoarce spatele unei rude,
[23] a-i răpi cuiva partea ce i se cuvine sau ce i s-a dăruit,
a te uita la femeia altui bărbat,
[24] a te ţine de slujnica acestuia –
şi să nu te apropii de patul ei ;
[24] a rosti cuvinte de ocară faţă de prieteni –
şi să nu le scoţi ochii pentru că le-ai dăruit ceva,

41,11 În Hebr.: „Trupul omului este deşertăciune, dar o faimă de bunătate nu va dispărea."
41,20 Primul stih în Hebr. (ms. Masada): „Să calci un legământ sau o învoială." ♦ Al doilea stih este la fel de neclar şi în Hebr., şi în LXX.
41,22 „unei rude": ar putea însemna, în sens larg, „unui compatriot, coreligionar".

[26] a spune mai departe ce ai auzit de la ei
sau a le da pe față vorbele de taină.
[27] Astfel vei fi rușinos cu adevărat
și vei găsi bunăvoință în fața oricărui om.

42 [1] Dar să nu te rușinezi de cele ce urmează
și să nu păcătuiești ținând seama de oameni:
[2] [Să nu te rușinezi] de Legea Celui Preaînalt și de Legământ,
nici să faci dreptate la judecată unui necredincios,
[3] să ții socoteala cu un asociat sau cu un tovarăș de drum,
să-ți împarți moștenirea la prieteni,
[4] să fii corect la cântar și greutăți,
să câștigi mult sau puțin;
[5] să ai câștig în urma unei vânzări,
să-ți ții copiii cât mai din scurt
și să însângerezi spinarea slujitorului ticălos.
[6] În fața unei femei ticăloase, pecetea e de folos,
iar unde sunt multe mâini, să încui;
[7] să numeri și să cântărești tot ce încredințezi cuiva
și să scrii totul, ce dai și ce primești;
[8] să ții din scurt pe cel fără minte și pe cel nebun,
ca și pe cel foarte bătrân, care se ia la harță cu cei tineri.
Așa vei fi cu adevărat binecrescut
și vei fi prețuit în fața tuturor.
[9] O fiică este pentru tatăl ei pricină ascunsă de neodihnă
și grija pentru ea alungă somnul;
cât este tânără, ca nu cumva să-i treacă floarea vârstei,
iar după ce se mărită, ca să nu trezească ura;
[10] cât este fecioară, ca nu cumva să fie pângărită
și să rămână însărcinată în casa părintească;
după ce s-a măritat, ca nu cumva să o ia pe căi strâmbe

42,1-8 Sirah declară ca fiind îngăduite anumite lucruri în privința cărora existau prejudecăți.
42,4 Îndatorirea negustorului de a-și curăța des greutățile și talgerele cântarului este strict reglementată de rabini în Mișna.
42,9-14 Despre povara pe care o reprezintă o fiică pentru părintele ei, v. și *supra*, 22,3-6.
42,9 „pricină ascunsă de neodihnă": Hebr. are „comoară înșelătoare".

sau, locuind alături de soțul ei, ca nu cumva să rămână stearpă.
[11] În jurul unei fiice obraznice să întărești paza,
ca nu cumva să te facă bătaia de joc a dușmanilor,
pricină de bârfă în cetate și cu faimă [rea] în popor,
și ca nu cumva să te umple de rușine în adunarea celor mulți.
[12] Să nu-ți ațintești privirile spre frumusețea nimănui
și să nu te așezi în mijlocul femeilor,
[13] pentru că din veșminte iese molia,
iar din femeie, răutatea femeiască.
[14] Mai bună este răutatea unui bărbat decât o femeie care face binele,
căci femeia ne umple de rușine și de ocară.
[15] Îmi voi aduce aminte acum de lucrările Domnului
și ceea ce am văzut voi povesti.
Prin cuvintele Domnului [iau ființă] lucrările Lui,
și judecata Lui se împlinește potrivit voinței Lui.
[16] Soarele care strălucește privește peste toate
și de slava Domnului este plină lucrarea Lui.
[17] Nu le-a fost cu putință sfinților lui Dumnezeu
să înfățișeze toate minunile Lui,
pe care le-a statornicit Domnul cel Atotputernic
pentru ca întreaga lume să fie întărită întru slava Lui.
[18] El a cercetat îndeaproape genunea și inima [omului],

42,11 „celor mulți": gr. πολλῶν, *litt.* „multora" – probabil corupere din πυλῶν, „de la porți". Hebr. are „adunarea de la poartă", *i.e.* de la tribunal. Judecățile se țineau la porțile cetății.
42,12-14 Hebr. se referă tot la fata care trebuie bine păzită: „Nici unui bărbat să nu-și arate frumusețea și în casa femeilor să nu stea de vorbă."
42,14 Apare numai în *Sinaiticus* și în siriacă, dar celelalte mss. grecești îl omit (*cf.* BJ). ♦ Contextul arată că nu este vorba de o judecată absolută a autorului asupra femeilor, ci doar de primejdia pe care o poate constitui compania unor femei măritate.
42,15 „Prin cuvintele": în Hebr. este singularul; despre creația prin cuvânt, *cf.*, de ex., Gen. 1,3; Ps. 32,6; Înț. 9,1. ♦ „voinței": gr. εὐδοκία, „bunăvoire", „bună plăcere" – corectură sprijinită de ebr. și siriacă; mss. gr. care adaugă acest stih au εὐλογία, „binecuvântare" (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).
42,17 „Sfinții" sunt îngerii care trăiesc în prezența lui Dumnezeu. ♦ „slava Lui": în gr. se poate înțelege că este vorba de slava universului, datorată minunățiilor create de Dumnezeu; în Hebr. este însă clar „în fața slavei Lui [*i.e.* a lui Dumnezeu]".
42,18 Despre atotștiința divină, v. *supra*, 23,19-20. ♦ Pentru „subtilități", „stratageme" (gr. τὰ πανουργεύματα), v. *supra*, 1,6. Hebr. are „taine". ♦ „semnele timpului": Hebr. are „ceea ce trebuie să se întâmple până în veac". După Gen. 1,14, aștrii au fost creați ca

iar subtilitățile lor le-a pătruns,
fiindcă Cel Preaînalt are toată știința
și a privit cu luare aminte la semnele timpului,
19 vestind cele trecute și cele viitoare
și scoțând la lumină urmele celor ascunse.
20 Nici un gând nu-I scapă,
nici un cuvânt nu-I rămâne ascuns.
21 A orânduit mărețele lucrări ale înțelepciunii Sale,
pentru că El este dinainte de veac și până în veac.
Nimic nu I s-a adăugat și nimic nu I s-a luat
și n-a avut nevoie de nici un sfătuitor.
22 Cât de vrednice de dorit sunt toate faptele Lui,
până la cea mai mică scânteie ce poate fi privită!
23 Toate acestea trăiesc și dăinuie în veac
pentru toate trebuințele, și toate [I] se supun.
24 Toate merg două câte două, una față în față cu cealaltă,
și El n-a făcut nimic nedeplin.
25 Una întărește părțile bune ale celeilalte,
și cine s-ar putea sătura să privească slava Lui?

43 1 Mândria înaltului e bolta curată,
înfățișarea cerului în privelişte de slavă!
2 Soarele în ivire vesteşte, când se arată,
[cât de] minunată este lucrarea Celui Preaînalt.
3 Când el este la amiază, usucă pământul
și în fața arșiței lui cine [va putea] să stea?
4 Cuptorul se încinge pentru lucrările care se fac la cald,
dar de trei ori mai mult soarele pârjoleşte munții;
suflând aburi de foc

---

să marcheze timpurile. Unii considerau și că aștrii domină viitorul; Sirah afirmă însă că Dumnezeu este stăpânul viitorului.

42,20 *Cf.* Ps. 138,1-4.

42,21 V. și *supra*, 18,6. ♦ „El este": Hebr. are „El este același".

42,22 Al doilea stih este dificil: *litt.* „și ca a unei scântei este vederea".

42,23 „și toate [I] se supun": Hebr. are „și totul este păzit".

42,24 „nedeplin": Hebr. are „nefolositor".

42,25 „slava Lui": Hebr. are „slava lor".

43,4 Al treilea stih, în Hebr.: „O limbă a astrului mistuie [pământul] locuit."

și aruncând raze strălucitoare, el întunecă privirile.
[5] Mare este Domnul, care l-a făcut
și care, prin cuvintele Sale, îi zorește alergarea.
[6] Și luna, mereu la vremea ei,
este arătare a timpurilor și semn al veacului.
[7] De la lună [vine] semnul sărbătorii,
luminător care se micșorează [când ajunge] la sfârșit.
[8] De la ea vine și numele lunilor;
în chip minunat ea crește în timp ce se preschimbă,
făclie pentru oștirile din înalt,
strălucind în tăria cerului.
[9] Frumusețea cerului e măreția stelelor,
podoabă care luminează în înălțimile Domnului.
[10] La cuvintele Celui Sfânt, ele vor dăinui potrivit orânduirii [Lui]
și nu va slăbi straja lor.
[11] Privește arcul curcubeului și binecuvântează-L pe Cel care l-a făcut!
Este atât de frumos în strălucirea sa!
[12] El a înconjurat cerul cu un arc de slavă,
mâinile Celui Preaînalt l-au încordat!
[13] Prin porunca Sa, El trimite grabnic zăpada
și zorește fulgerele ce-I împlinesc judecata.
[14] Pentru aceasta, s-au deschis visteriile
și norii au pornit în zbor ca păsările!
[15] În măreția Sa, a întărit norii
și pietrele grindinei s-au mărunțit în bucăți.
[16] La vederea Lui se vor cutremura munții

43,5 În Hebr.: „Dumnezeu a făcut din el un semn și cuvintele Lui Îi diriguiesc slujitorii."
43,8 Traducătorul grec nu a putut reda, în primul stih, jocul de cuvinte din ebraică, ce coincide și cu acela din română. Sărbătorile erau definite și ele de calendarul lunar.
43,9-10 În Hebr. se referă la o singură stea, probabil la luceafărul de dimineață.
43,11 Despre curcubeu, v. Gen. 9,12-17.
43,13 Stihul al doilea, *litt.* „și zorește fulgerele judecății/hotărârii Sale". De aceea unii traduc ca atare (RSV), iar alții interpretează: „și zorește fulgerele după judecata/hotărârea Sa" (BJ).
43,13-20 *Cf.* Ps. 147,16-17; Ps. 29; Iov 37.
43,16-17 Desfășurarea firească a frazei ne obligă aici la intervertirea stihurilor din v. 17.
♦ „a mustrat pământul": gr. ὠνείδισεν γῆν este lecțiunea adoptată de Rahlfs. *Alexandrinus* are ὠδίνησεν γῇ, iar „glasul" în dativ: „la glasul... pământul e cuprins de durerile facerii".

și la voința Lui va sufla vântul de miazăzi,
[17b] vijelia dinspre miazănoapte și vârtejul vânturilor.
[17a] Glasul tunetului Său a mustrat pământul.
[18] Asemenea unor păsări ce zboară, El presară zăpada,
ce cade precum lăcusta care se lasă [la pământ].
Frumusețea albei sale străluciri va încânta ochii,
iar la căderea ei inima se va înfiora.
[19] Ca sarea El împrăștie pe pământ chiciura,
ea îngheață și se face ca vârfurile de țepușe.
[20] Vântul rece de la miazănoapte va sufla
și va întinde pojghiță de gheață peste apă,
se va lăsa peste orice apă stătătoare,
iar apa se va înveșmânta ca într-o platoșă.
[21] Va roade munții și va pârjoli pustia,
va mistui verdeața ca un foc.
[22] Vindecare grabnică pentru toate acestea e negura,
și roua, ivindu-se după arșiță, aduce veselia.
[23] Prin gândul Său, El a domolit genunea
și a răsădit în ea ostroave.
[24] Cei care cutreieră marea ne povestesc despre primejdiile ei,
încât ne mirăm de ce ne aud urechile.
[25] Sunt acolo lucruri ciudate și minunate,
felurime de vietăți și balaurii mării.
[26] Prin El, vestitorul Lui ajunge cu bine
și prin cuvântul Lui toate se alcătuiesc împreună.
[27] Multe [am putea] spune și nu vom ajunge la capăt,
dar, într-un cuvânt: El este totul!

43,19 Expresia gr. σκολόπων ἄκρα, menită să sugereze aspectul cristalelor de sare, poate fi interpretată în mod diferit: „margine țepușilor" (Bibl. 1688), „vârvurile de țepuși" (Micu), „vârfurile de țepușă" (Bibl. 1936), „vârfuri de bold" (Radu-Gal.), „ace mici de spin" (Anania). ♦ Stihul al doilea în ms. B Hebr.: „din care cresc flori ca de safir".
43,23 Imaginea poate constitui o reminiscență mitologică cu privire la bătălia dintre Dumnezeu și abisul ce personifica forțele răului – *cf.* Ps. 103,5-9; 88,10.
43,24 „primejdiile": Hebr. are „marginile".
43,25 „balaurii mării", gr. κτισις κητῶν: *lit.* „întemeierea monștrilor marini".
43,27 „El este totul!": afirmație de influență stoică, dar lipsită de orice nuanță panteistă. Dumnezeu este infinit mai mare decât lucrările Sale – *cf.* 43,28.

[28] Unde vom găsi putere ca să-L preamărim?
Căci El este Cel mare, mai presus decât toate înfăptuirile Sale.
[29] De temut este Domnul şi necuprins de mare,
şi minunată e puterea Lui.
[30] Slăvindu-L pe Domnul, preamăriți-L
pe cât veți putea, căci tot va fi mai presus;
şi, preaînălțându-L, puneți-vă toată puterea
şi nu obosiți, căci oricum nu veți ajunge la capăt.
[31] Cine L-a văzut [vreodată] şi va putea să-L descrie?
Şi cine-L va preamări aşa cum I Se cuvine?
[32] Multe taine sunt, mai mari decât acestea,
căci noi am văzut [doar] puține dintre lucrările Lui.
[33]Căci Domnul le-a creat pe toate
şi celor evlavioşi le-a dăruit înțelepciunea.

44 [1] Să-i lăudăm aşadar pe bărbații cei vestiți
şi pe părinții noştri, după neamul lor.
[2] Multă slavă a creat Domnul,
măreția Lui dăinuie din veac.
[3] Cârmuitori în regatele lor
şi oameni renumiți prin putere;
buni sfătuitori datorită iscusinței lor,
vestitori ai profețiilor;

---

44 În multe mss. ale LXX, ca şi în Hebr., aici este inserat titlul „Cântare de laudă [adusă] părinților" (gr. πατέρων ὕμνος). Această prezentare a celor mai importanți strămoşi, în succesiunea lor, este concepută de Iisus Sirah ca o succintă istorie a Înțelepciunii manifestate în sânul poporului lui Israel.
44,1 „bărbații cei vestiți": gr. ἄνδρες ἔνδοξοι. Hebr. are *'an^{e}şēy <u>h</u>esedh* (*cf.* 43,33 unde gr. are εὐσεβεῖς şi 44,10; 45,1, unde are ἄνδρες ἐλέους, *litt.* „bărbați ai milostivirii); *<u>h</u>esedh* înseamnă (referitor la om) „respect, pietate" – deci expresia ar însemna „oameni pioşi, evlavioşi", de unde şi numele de „hasizi", gruparea evreilor fideli Legii care s-au împotrivit elenizării în vremea hasmoneilor.
44,2 Textul grec e straniu. În Hebr.: „Îmbelşugată în slavă este partea Celui Preaînalt şi măreția Lui dintotdeauna."
44,2-9 Unii consideră că autorul vorbeşte mai întâi despre oamenii celebri ai păgânilor, depăşiți în valoare de cei slăviți din Israel. După alții, este vorba numai despre strămoşii lui Israel, întâi în general, apoi după numele lor.
44,3 „vestitori ai profețiilor": Hebr. are „văzători a toate în profețiile lor".

[4] căpetenii ale poporului prin sfaturile lor,
prin priceperea lor în a învăța poporul
și [prin] cuvintele înțelepte din ceea ce învățaseră;
[5] cercetători ai melodiilor cântăreților
scriitori de povestiri în versuri.
[6] Bărbați bogați, înzestrați cu tărie,
trăind în pace în sălașurile lor:
[7] Toți aceștia au fost preamăriți de cei din neamul lor
și în zilele lor au fost fală.
[8] Unii dintre ei au lăsat în urmă un nume
spre a fi pomenit cu laudă;
[9] și sunt alții care n-au lăsat nici o amintire,
care au pierit ca și cum n-ar fi trăit,
și au fost ca și cum n-ar fi fost,
și fiii lor după ei.
[10] Sunt însă și bărbați [plini] de milostivire,
ale căror fapte de dreptate nu au fost date uitării.
[11] În seminția lor ei vor dăinui,
lăsând urmașilor o bună moștenire.
[12] Urmașii lor vor rămâne credincioși legămintelor,
ca și fiii acestora, datorită lor.
[13] Seminția lor va dăinui până în veac
și slava lor nu se va șterge.
[14] Trupurile lor au fost înmormântate în pace,
iar numele lor trăiește printre urmași;
[15] înțelepciunea lor o vor povesti popoarele,
și lauda lor o va vesti adunarea.
[16] Enoh a fost plăcut Domnului și a fost strămutat [la ceruri]

44,4 Al doilea stih, în Hebr.: „principi datorită cugetării lor adânci". ♦ „din ceea ce învățaseră": Hebr. are „datorită formației de cărturari" și adaugă: „și autori de proverbe datorită tradiției lor" (trad. conj.).
44,10 „bărbați [plini] de milostivire": gr. ἄνδρες ἐλέους – v. nota la 44,1. ♦ Al doilea stih în Hebr.: „Și ceea ce nădăjduiesc nu va avea sfârșit."
44,11 Verset dificil căruia fiecare traducător încearcă să-i dea un sens; *litt.*: „Cu seminția lor dăinuie/moștenire bună, urmașii lor."
44,16 Enoh (gr. Ενωχ), fiu al lui Set și nepot al lui Adam (*cf.* Gen. 4,26; 5,6). ♦ „pildă de convertire": Hebr. are: „semn de știință".

ca o pildă de convertire dată neamurilor.
17 Noe a fost găsit cu desăvârşire drept,
pe vremea urgiei el a fost schimbul.
Datorită lui, pământului i-a fost [lăsată] o rămăşiță
atunci când a venit potopul.
18 Legăminte veşnice s-au statornicit prin el,
ca să nu mai fie nimicit de potop nici un trup.
19 Avraam a fost marele părinte al unei mulțimi de popoare
şi nu s-a mai aflat asemenea [lui] în mărire.
20 El a păzit Legea Celui Preaînalt
şi a ajuns în Legământ cu El.
În trupul său el a statornicit Legământul
şi, fiind pus la încercare, a fost găsit credincios.
21 De aceea, [Domnul] i-a făgăduit cu jurământ
că întru seminția lui vor fi binecuvântate neamurile,
că îl va înmulți ca pulberea pământului
şi asemenea stelelor va înălța seminția lui,
şi ei vor avea moştenire
de la o mare şi până la altă mare
şi de la Râu până la marginea pământului.
22 Şi pentru Isaac a întărit acelaşi Legământ,
de dragul lui Avraam, tatăl lui.
23 Binecuvântarea tuturor oamenilor şi Legământul

44,17 Noe (gr. Νωε) este patriarhul care, pentru că era drept şi cu frică de Domnul, a fost ales să salveze neamul omenesc în vremea marelui Potop (Gen. 6,5-9,29). În Gen. 9,20 şi urm. Noe este prezentat ca cel dintâi viticultor. ♦ „schimbul": Hebr. are „mlădița", iar Vulg. „împăcare". ♦ 17d-18a în Hebr.: „Şi prin legământul lui a încetat potopul, printr-un semn veşnic a fost pecetluit cu el."

44,19 Avraam (gr. Αβρααμ), primul dintre patriarhi, a cărui viață de „părinte al poporului ales" este prezentată pe larg în Gen. 11,10–25,10; *cf.* şi Evr. 11,17-19; Gal. 3,8.

44,21 Cele două mări sunt Marea Moartă şi Mediterana, iar fluviul („Râul") este Eufratul; *cf.* Ps. 71,8 şi nota.

44,22 Isaac (gr. Ισαακ), unul dintre patriarhi, fiu al lui Avraam şi al Sarrei şi părinte al lui Iacob (*cf.* Gen. 18–35, *passim*). ♦ Primul stih în Hebr.: „Lui *Yiṣ'hāq* i-a ridicat un fiu" (*ben*, „fiu", a fost citit *ken*, „de asemenea").

44,23 Iacob (gr. Ιακωβ), unul dintre patriarhi, fiu al lui Isaac şi al Rebecăi şi părinte al celor doisprezece patriarhi care au dat numele lor celor douăsprezece triburi ale lui Israel (*cf.* Gen. 25–35, *passim*). ♦ „prin binecuvântările Sale": în Hebr. „drept întâi-născut" (confuzie între *BRKH* şi *BKRH*).

le-a așezat asupra capului lui Iacob.
L-a recunoscut pe el prin binecuvântările Sale
și lui i-a lăsat ca moștenire [țara]
și a întocmit-o în bucăți
și a împărțit-o între cele douăsprezece triburi.

45 [1] Din el a ridicat un bărbat [plin] de milostivire,
care a găsit har în ochii a tot trupul,
iubit de Dumnezeu și de oameni,
pe Moise, a cărui amintire este [acoperită] de binecuvântări.
[2] Pe acesta l-a făcut asemenea în slavă cu sfinții
și l-a mărit prin frica [pe care le-o insufla] dușmanilor.
[3] Prin cuvintele lui a pus capăt semnelor
și l-a preamărit înaintea regilor;
a dat prin el porunci pentru poporul Său
și i-a arătat ceva din slava Sa.
[4] Întru credință și blândețe l-a sfințit
și l-a ales pe el din tot trupul.
[5] I-a dat să audă glasul Său
și l-a purtat în negură.
Și i-a dat porunci [față] către față,
legea vieții și a științei,
ca să-l învețe pe Iacob Legământul
și judecățile Sale, pe Israel.
[6] L-a ridicat apoi pe Aaron, sfânt asemenea lui Moise,

45,1 „[plin] de milostivire": *cf.* notele la 44,1 și 44,10. ♦ Moise (gr. Μωυσῆς), autorul prezumat de tradiție al Pentateuhului și figura centrală a mozaismului. ♦ „iubit de Dumnezeu": *cf.* Ex. 33,11.
45,2 „sfinții": *i.e.* îngerii. ♦ Al doilea stih în Hebr.: „l-a întărit pe înălțimi" (*i.e.* pe Sinai), iar pe marginea ms.: „prin minuni înspăimântătoare".
45,3 „a pus capăt": unii corectează după Hebr. „a grăbit". ♦ *Cf.* Ex. 7–10. ♦ Al doilea stih în Hebr.: „l-a întărit în fața regelui" (a faraonului). ♦ Pentru ultimul stih, *cf.* Ex. 24,12; 32,15-16.
45,4-5 *Cf.* Ex. 33,22; 19,19; 20,21; 33,11; Num. 12,6-8.
45,4 Despre credință și blândețe (gr. πίστις și πραΰτης) ca atribute cardinale ale omului înțelept, v. și *supra*, 1,27.
45,5 V. și *supra*, 17,11.
45,6 Aaron (gr. Ααρων), potrivit relatărilor din Pentateuh, frate și colaborator al lui Moise, învestit de acesta drept cel dintâi mare preot (*cf.* Ex. 28–29). Dintre toate marile

fratele acestuia, din tribul lui Levi.
[7] A statornicit cu el un Legământ veşnic
şi i-a dat preoția [în mijlocul] poporului.
L-a fericit cu frumoasă podoabă
şi l-a încins cu veşmânt de mărire.
[8] L-a împodobit cu desăvârşită slavă
şi l-a întărit cu însemnele puterii:
nădragii, veşmântul cel lung şi efodul.
[9] I-a înconjurat [veşmântul] cu rodii [mici],
cu mulți clopoței de aur de jur-împrejur,
ca să răsune la fiecare pas
şi să facă auzit clinchetul lor în Templu,
ca aducere aminte pentru fiii poporului Său.
[10] [L-a împodobit] cu veşmânt sfânt de aur şi iacint
şi de purpură, lucrare a unui meşter țesător,
cu pieptarul judecății, [pe care se află] Dezvăluirea şi Adevărul,
cu fir de stacojiu răsucit, lucrare de meşter,
[11] cu pietre de preț săpate asemenea unor peceți
[şi prinse] în legătură de aur, lucrare de giuvaergiu,
cu o inscripție gravată în semn de aducere aminte
după numărul triburilor lui Israel,
[12] coroană de aur deasupra mitrei,
purtând săpată pecetea sfințirii [preoțeşti],
însemn de cinstire, lucrare de mare meşteşug,
spre desfătarea ochilor, desăvârşit împodobite.
[13] Mai înainte de el nu a mai fost nimic atât de frumos,
nicicând nu s-a îmbrăcat [astfel] vreun străin,
ci doar fiii lui şi urmaşii lui, pentru totdeauna.

---

figuri din trecut evocate aici, Aaron şi marele preot Simon din cap. 50 ocupă cel mai mult loc. ♦ Levi (gr. Λευι), unul din cei doisprezece fii ai lui Iacob-Israel (al doilea, după Ruben, *cf.* Gen. 29,32-33). Din tribul leviților au făcut parte Moise şi Aaron, ai cărui urmaşi au moştenit preoția.

45,8 „l-a întărit": mulți corectează, după Hebr., „l-a încununat". ♦ Despre *efod*, *cf.* Lev. 8,7.

45,10 Despre veşmântul preoțesc în general şi în special despre semnificațiile ritualice ale principalei piese, „pieptarul judecății" (gr. λογεῖον κρίσεως), pe care se află „Dezvăluirea şi Adevărul" (gr. δήλωσις şι ἀλήθεια; ebr. *'ūrīm* şi *tummīm*), *cf.* comentariile noastre la Lev. 8,8.

[14] Jertfele lui vor fi arse cu totul,
de două ori în fiecare zi, fără întrerupere.
[15] Moise i-a plinit mâinile
şi l-a uns cu untdelemn sfânt.
Aceasta i-a fost spre legământ veşnic,
şi pentru seminția lui, cât va dăinui cerul,
ca să slujească şi să-şi împlinească preoția
şi să binecuvânteze poporul în numele [Domnu]lui.
[16] L-a ales pe el dintre toți cei vii,
ca să înfățişeze prinos Domnului,
tămâie şi mireasmă, spre aducere aminte,
ca să facă rugăciune de împăcare pentru poporul său.
[17] În poruncile sale i-a dat autoritate
cu privire la regulile de judecată,
ca să-l învețe pe Iacob mărturiile
şi prin Legea Sa să-l lumineze pe Israel.
[18] Împotriva lui s-au ridicat nişte străini
şi l-au pizmuit în pustie,
oamenii lui Dathan şi Abiron,
şi adunătura lui Core, cu mânie şi furie.
[19] Domnul i-a văzut şi nu l-au fost pe plac,
şi au fost nimiciți prin urgia mâniei;
a făcut minuni împotriva lor
mistuindu-i cu flăcările focului Său.
[20] I-a mai adăugat Domnul lui Aaron slavă
şi i-a dăruit moştenire:
i-a dat ca parte lui prinosul primelor roade
şi i-a pregătit încă de la început pâine pe săturate;
[21] căci ei se vor hrăni din jertfele aduse Domnului,

45,15 „i-a plinit mâinile": termen tehnic pentru consacrarea preoțească (*cf.* nota la Ex. 28,41). ♦ „cât va dăinui cerul": *litt.* „în zilele cerului". ♦ „în numele [Domnu]lui": *litt.* „întru Nume". În epoca târzie a VT, „Numele" este folosit în loc de „Dumnezeu", în dorința de a evita rostirea numelui divin.
45,17 „regulile de judecată": *litt.* „prescripțiile decretelor". Hebr. are „decret şi obicei".
45,18 Dathan (gr. Δαθαν) şi Abiron (gr. Αβιρων) au fost doi frați din tribul lui Ruben („nişte străini") care, împreună cu levitul Core (gr. Κορε), s-au răzvrătit împotriva lui Moise; pentru nelegiuirea lor pământul s-a deschis şi i-a înghițit (Num. 16).

pe care Domnul i le-a dat lui şi seminţiei lui.
22 Însă el nu avea să primească moştenire în pământul poporului
şi nu-şi va avea partea sa în popor,
căci „Eu însumi sunt partea şi moştenirea ta”.
23 Phinees, fiul lui Eleazar, este al treilea ca slavă,
fiindcă a arătat zel întru frica de Domnul
şi, când poporul s-a abătut, el a rămas neclintit
în mărinimia râvnei sufletului său:
astfel a dobândit împăcarea pentru Israel.
24 De aceea, a fost statornicit pentru el legământ de pace,
ca el să fie înainte-stătător pentru cele sfinte şi pentru poporul său,
aşa încât să-i fie dat lui şi urmaşilor lui
rangul suprem al preoţiei, în veci.
25 [A fost] legământ şi cu David,
fiul lui Iesai, din tribul lui Iuda,
pentru ca domnia să rămână moştenire unuia singur dintre fiii lui;
dar moştenirea lui Aaron e pentru [toată] seminţia lui.
26 Să vă dea [Domnul] înţelepciune în inima voastră,
ca să judecaţi poporul Lui cu dreptate,
ca să nu se risipească cele bune ale lor,
şi slava lor, din neam în neam.

46 1 Iisus Nave a fost puternic în război
şi urmaş al lui Moise în profeţie;
el a fost pe potriva numelui său,
mare pentru izbăvirea aleşilor [Domnu]lui,
spre a-i pedepsi pe duşmanii răzvrătiţi,
ca Israel să-şi primească moştenirea.

45,23 Phinees (gr. Φινεες), nepot al lui Aaron ca fiu al lui Eleazar (Ex. 6,25), s-a remarcat ca susţinător al lui Moise şi apoi al lui Iisus Nave în lupta împotriva idolatriei (*cf.* Num. 25,6-15; Iis. Nav. 22,9-34).
45,25 *Cf.* 2Rg. 7; 23,5; Ps. 88,4-5. Deşi Sirah va vorbi pe larg despre David şi Solomon (cap. 47), pentru el legământul aaronic este cel mai important.
45,26 Rugăciune pentru preoţi.
46,1 Iisus Nave (gr. Ἰησοῦς Ναυη), colaborator apropiat al lui Moise, desemnat de acesta drept succesor (Num. 27,15-23); protagonist al cărţii biblice Iisus Nave. ♦ „pe potriva numelui”: în ebr. *Y'höşua'*, „Domnul mântuieşte”.

[2] Cât era de slăvit când își ridica mâinile
și își îndrepta sabia asupra cetăților!
[3] Cine a fost astfel înainte de el?
Căci războaiele Domnului el le-a dus.
[4] Oare nu datorită lui s-a oprit în loc soarele
și a fost o singură zi în loc de două?
[5] El L-a chemat pe Cel Preaînalt, pe Cel Puternic
atunci când dușmanii îl apăsau din toate părțile,
iar Domnul cel mare l-a ascultat,
trimițând pietre de grindină de o putere cumplită.
[6] El s-a năpustit cu război împotriva neamului [vrăjmaș]
și i-a nimicit pe potrivnici în coborârea lor,
ca neamurile să-i cunoască toate armele,
deoarece înaintea Domnului [se purta] războiul lui.
[7] Într-adevăr, el L-a urmat pe Cel Puternic
și în zilele lui Moise s-a purtat cu milostivire,
el și Chaleb, fiul lui Iephone:
împotrivindu-se adunării,
ei au împiedicat poporul să păcătuiască
și au pus capăt cârtelilor celor rele.
[8] Și [astfel], doar ei doi au scăpat teferi
din cei șase sute de mii de pedestrași,
ca să intre în moștenire,
în țara unde curge lapte și miere.

46,2 *Cf.* Iis. Nav. 8,18.26.

46,3 *Cf.* Ex. 17,13.

46,6 Semnalăm aici un curios caz de eroare editorială perpetuată multă vreme în ediții românești succesive ale Scripturii. Gr. πανοπλία, tradus de noi prin „toate armele", a fost echivalat în Bibl. 1688, corect, prin „înarmarea". Probabil din neatenția culegătorilor tipografi, la Micu apare „să cunoască neamurile *urmarea*" (*sic*, în loc de *înarmarea*!), greșeală perpetuată în Bibl. 1819, Filotei, Șaguna și până la Bibl. 1814. ♦ „în coborârea lor": e vorba de episodul de la Beth Horon (LXX „Oronin" – Iis. Nav. 10,10-11).

46,7 „milostivire": traduce ebr. *hesedh*, care aici ar însemna „fidelitate" – *cf.* Num. 14,6--10.30 (episodul cu iscoadele trimise în Canaan). ♦ Chaleb (gr. Χαλεβ) este menționat drept căpetenie a tribului lui Iuda în momentul în care Moise indică celor douăsprezece triburi ale lui Israel regiunea ce i se cuvine fiecăruia din Pământul Făgăduinței (Num. 34,19).

46,8 *Cf.* Ex. 3,8.

[9] Şi i-a dat Domnul lui Chaleb tărie,
şi până la bătrâneţe i-a rămas întreagă,
ca să urce pe înălţimile ţinutului
pe care seminţia lui l-a păstrat drept moştenire,
[10] aşa încât să vadă toţi fiii lui Israel
că este bine să-L urmeze pe Domnul.
[11] Iar judecătorilor, fiecăruia după numele său,
celor a căror inimă nu s-a desfrânat
şi care nu s-au abătut de la Domnul,
să le fie amintirea întru binecuvântări:
[12] oasele lor să dea vlăstare din mormânt
şi numele să li se reînnoiască
în fiii acestor oameni slăviţi!
[13] Iubit de Domnul său, Samuel,
proroc al Domnului, a statornicit regalitatea
şi a uns cârmuitori peste poporul său.
[14] El a judecat adunarea după Legea Domnului
şi Domnul a luat aminte la Iacob.
[15] Prin credinţa sa el s-a dovedit proroc [adevărat]
şi a fost cunoscut, în cuvintele sale, drept văzător vrednic de crezare.
[16] El L-a chemat pe Domnul cel puternic
atunci când duşmanii îl apăsau din toate părţile,
[înfăţişând] prinos un miel de lapte.
[17] Iar Domnul a tunat din cer
şi în vuiet puternic şi-a făcut auzit glasul.
[18] A nimicit căpeteniile tirienilor
şi pe toţi mai-marii filistenilor.

46,9 Lui Chaleb i-a fost atribuit ţinutul muntos de la Hebron (*cf.* Num. 14,24 şi Iis. Nav. 14,13-15).
46,11 „nu s-a desfrânat": idolatria este asimilată în Biblie cu prostituţia sau adulterul (*cf.* Ier. 5,7; Os. 2,4-7 etc.).
46,13 Samuel (gr. Σαμουηλ), figură proeminentă a istoriei lui Israel, protagonist al cărţii biblice 1Rg. A instituit regalitatea (1Rg. 8–10).
46,14 *Cf.* 1Rg. 7,3-6.15-17.
46,16 *Cf.* 1Rg. 7,9-10.
46,18 „a nimicit": Hebr. are „a supus" (*cf.* 1Rg. 7,13). La fel şi la 47,7. ♦ „tirienilor": traducătorul a citit *ţōr* (= Tir) în loc de *ţar*, „duşman".

[19] Și înainte de clipa adormirii pentru vecie,
a dat mărturie înaintea Domnului și a unsului Lui:
„Pe nimeni nu am despuiat de bunuri,
nici măcar de sandale!”
Și nici un om nu l-a învinuit.
[20] Chiar și după ce a adormit,
el tot a mai rostit prorocie
și i-a arătat regelui sfârșitul lui;
și-a înălțat din pământ glasul
pentru ca, prin profeția sa, să îndepărteze nelegiuirea poporului.

47 [1] După el s-a ridicat Nathan,
pentru a proroci în zilele lui David.
[2] Asemenea grăsimii puse deoparte din [jertfa] de mântuire,
așa a fost David [ales] dintre fiii lui Israel.
[3] Cu leii se juca de parcă ar fi fost iezi,
iar cu urșii, de parcă ar fi fost miei.
[4] În tinerețe, oare n-a ucis el un uriaș
și nu a ridicat ocara poporului
atunci când a ridicat mâna [zvârlind] piatra din praștie
și doborând semeția lui Goliat?
[5] Căci el L-a chemat pe Domnul cel Preaînalt,
care a pus tărie în mâna lui dreaptă,
ca să ucidă un om puternic în luptă
și să înalțe tăria poporului Său.
[6] Astfel, l-au preamărit cât pentru zece mii
și l-au lăudat întru binecuvântările Domnului

46,19 *Cf.* 1Rg. 12,1-5. ♦ La sfârșit, Hebr. adaugă: „La vremea sfârșitului său a fost aflat priceput în ochii Domnului și în ochii a toată făptura.”
46,20 *Cf.* 1Rg. 28,6-25.
47,1 Nathan (gr. Ναθαν), profet la curtea regelui David, menționat în 2 și 3 Regi ca educator al lui Solomon și susținător al acestuia la tron. L-a acuzat pe David de uciderea lui Urias și răpirea Bersabeei, soția acestuia (2Rg. 12,1-15), determinând pocăința marelui rege. ♦ „pentru a proroci”: 2Rg. 7,1-17.
47,2 „[jertfa] de mântuire”: Hebr. are „jertfele de împăcare”, *cf.* Lev. 4,8-10.
47,5 „tăria”: *litt.* „cornul” – ebraism. La fel și în vv. 7 și 11.
47,6 *Cf.* 1Rg. 18,7; 2Rg. 5,1-3. ♦ În Hebr.: „Astfel fetele au cântat pentru el și l-au poreclit «zece mii». Când și-a pus diadema, a luptat.”

încununându-l cu diademă de slavă.
[7] I-a zdrobit pe dușmani de jur-împrejur
și i-a stârpit pe filisteni, vrăjmașii săi:
până astăzi le-a zdrobit tăria.
[8] Prin orice faptă a lui a înălțat laude
Sfântului Preaînalt, prin cuvânt de slavă.
Din toată inima sa a adus cântări de preamărire
și și-a arătat iubirea față de Cel care l-a făcut!
[9] A așezat cântăreți în fața altarului
ca din glasurile lor să răsune cântări melodioase.
[10] A dat sărbătorilor strălucire
și a rânduit în chip desăvârșit timpurile lor,
ca să fie lăudat numele sfânt al Domnului
și încă din zori să răsune sfântul lăcaș.
[11] Domnul i-a șters păcatele,
a înălțat pe veci tăria lui,
a făcut cu el legământul regilor
și i-a dat tron de slavă în Israel.
[12] După David s-a ridicat un fiu preaînvățat,
și, mulțumită [tatălui său], a trăit în tihnă.
[13] Solomon a domnit în zile de pace,
Dumnezeu a făcut liniște de jur-împrejurul lui,
spre a zidi Casă pentru numele Lui
și spre a pregăti sfânt lăcaș pentru veșnicie.
[14] Cât de înțelept ai fost în tinerețea ta
și plin de înțelegere, asemenea unui râu!
[15] Sufletul tău a acoperit pământul
pe care l-ai umplut cu pildele și enigmele tale.
[16] Numele tău a ajuns până în ostroave depărtate,
și ai fost iubit pentru pacea ta!

47,7 *Cf.* 2Rg. 5,17-25; 8,1; 21,15-22. ♦ Al doilea stih în Hebr.: „A ridicat la filisteni cetăți."
47,8-10 În elogiul lui David, autorul insistă cu precădere asupra activității lui liturgice (*cf.* 2Rg. 23,1-7; 1Par. 16,4-7).
47,11 *Cf.* 2Rg. 12,13; 7,11-16; Ps. 88,29-38.
47,13 Solomon (gr. Σαλωμων): *cf.* 3Rg. 5–6.
47,14 *Cf.* 3Rg. 3,4-28; Ecl. 1,16.
47,16 Aluzie la numele lui Solomon, din aceeași rădăcină ca *șālôm*, „pace, bunăstare".

17 Cu cântări, proverbe şi parabole
şi cu tâlcuiri ai uimit ţările.
18 În numele Domnului Dumnezeu,
al Celui numit Dumnezeul lui Israel,
tu ai strâns aurul precum cositorul
şi argintul l-ai adunat precum plumbul.
19 [Dar] ţi-ai întins coapsele către femei
şi ţi-ai istovit trupul.
20 Ai pus pată pe slava ta,
ţi-ai pângărit seminţia,
aşa încât ai adus urgie asupra fiilor tăi
şi ei au fost străpunşi de durere din pricina nechibzuinţei tale.
21 Stăpânirea s-a rupt în două
şi din Efraim a ieşit un regat neascultător.
22 Însă Domnul nu va lepăda îndurarea Sa
şi nu va şterge [nici unul dintre] cuvintele Sale,
nici nu va nimici pe urmaşii alesului Său
şi nu va stinge seminţia celui care L-a iubit;
lui Iacob i-a lăsat o rămăşiţă
şi lui David, o rădăcină [ieşită] dintr-însul.
23 Apoi Solomon s-a odihnit alături de părinţii săi
şi a lăsat după el pe unul din seminţia sa,
pe cel mai smintit din popor şi lipsit de minte,
pe Roboam, care a pricinuit răscoala poporului prin hotărârile sale.

47,17 *Cf.* 3Rg. 5,9-14; 10,1-10.
47,18 Primele două stihuri în Hebr.: „Ai fost numit cu numele preacinstit care este chemat asupra lui Israel" – aluzie la primul nume al lui Solomon, *Y'dhīdh'yāh*, „iubit de Domnul" (*cf.* 2Rg. 12,25).
47,18 *Cf.* 3Rg. 10,10.14-27.
47,19 *Cf.* 3Rg. 11,1-8.
47,21 *Cf.* 3Rg. 12.
47,22 *Cf.* 2Rg. 7,15-16; Ps. 88,34-38.
47,23 Roboam (gr. Ροβοαμ), fiu şi urmaş al lui Solomon, rege în Iuda (926-910 î.H.), partea sudică a regatului unitar al lui Solomon. Partea nordică a regatului s-a separat, deoarece Roboam a refuzat să uşureze sarcinile fiscale ale israeliţilor (3Rg. 12,1-19). S-a aflat în defensivă faţă de faraonul egiptean Susakin, fiind nevoit să îi plătească tribut (3Rg. 14, 21-31). ♦ Al treilea stih în Hebr.: „larg în nebunie, scurt la minte" (joc de cuvinte asupra numelui lui Roboam, dedus de la *rāḥābh*, „larg", şi *'am*, „popor").

[24] Iar Ieroboam, fiul lui Nabat, cel care l-a dus în păcat pe Israel,
a arătat lui Efraim calea păcatului.
Şi s-au înmulțit atunci păcatele lor atât de mult,
încât au fost izgoniți din țara lor.
[25] Şi au căutat orice fel de fapte rele
până a venit asupra lor pedeapsa.

48 [1] S-a ridicat prorocul Ilie ca un foc,
şi cuvântul lui ardea ca o torță.
[2] El a adus peste ei foamete
şi-n râvna sa i-a împuținat.
[3] Prin cuvântul Domnului a închis cerul
şi a revărsat foc de trei ori.
[4] Cât de slăvit ai fost, Ilie, prin minunile tale!
Şi cine [s-ar putea] lăuda [că este] asemenea ție?
[5] Tu, care ai trezit un leş din moarte
şi din lăcaşul morților, prin cuvântul Celui Preaînalt,
[6] tu, care ai dus regi la pieire
şi oameni suspuşi ai azvârlit din culcuşul lor,
[7] tu, care ai auzit pe Sinai dojana,
şi în Horeb, hotărârile de răzbunare,
[8] tu, care ai uns regi spre pedepsire
şi profeți care să-ți fie urmaşi,

47,24 Ieroboam (gr. Ιεροβοαμ), rebel împotriva lui Solomon (3Rg. 11,26-40), fuge în Egipt, dar revine după moartea lui Solomon şi este ales rege în Israel, partea nordică a regatului odinioară unitar (3Rg. 12,20–14,20), unde a domnit între 926-907 î.H. „Păcatul" major la care se face referire în context este decizia lui Ieroboam de a înălța pe muntele Bethel o statuie idolatră în chipul unui taur de aur.
48,1-11 *Cf.* 3Rg. 17–19; 21; 4Rg. 1–2.
48,1 Numele marelui profet Ilie (gr. Ηλιας) s-a consolidat în română în această formă încă de timpuriu. Pentru detalii despre personaj a se vedea Introducerea la 3Rg. din *Septuaginta*, vol. 2.
48,2 Primul stih în Hebr. este: „le-a sfărâmat toiagul pâinii.".
48,5 „prin cuvântul Celui Preaînalt": Hebr. are „după voia lui *YHWH*".
46,6 „din culcuşul": Hebr. are „din sceptrul" (*i.e.* regalitate).
48,8 La porunca lui Dumnezeu (3Rg. 19,15-16), Ilie l-a uns pe Azael ca rege al Damascului, pe Iu rege al Samariei şi pe profetul Elisei.

[9] tu, care ai fost răpit în vârtej de foc,
în carul cu cai de flacără,
[10] tu, care ai fost înscris, pentru mustrările vremurilor [viitoare],
ca să domolești mânia înainte să se dezlănțuie,
ca să întorci inima tatălui către fiu
și să reașezi semințiile lui Iacob!
[11] Fericiți sunt cei care te-au văzut
și cei care au adormit în iubire,
căci și noi vom trăi întru viață.
[12] Când Ilie era învăluit în vârtej,
și Elisei s-a umplut de duhul lui.
Și în zilele lui, nu a fost clintit de nici o căpetenie
și nimeni nu a pus stăpânire asupra lui.
[13] Nimic nu l-a întrecut,
iar trupul său a profețit și în somnul [morții].
[14] Și în viața sa a făcut minuni,
și după moarte, faptele lui au fost minunate.
[15] Cu toate acestea, poporul nu s-a căit,
ei nu s-au lepădat de păcatele lor,
până când au fost izgoniți din țara lor
și risipiți pe tot pământul.
[16] Nu a mai rămas decât puțin popor,
și o căpetenie din casa lui David.
Unii dintre ei au făcut ce e plăcut [Domnului],

48,9 Față de Hebr., varianta greacă elimină cuvintele „în sus" și „în cer"; această atenuare e similară cu cea din LXX despre Enoh (Gen. 5,24) și Ilie (4Rg. 2,11), probabil pentru a nu șoca mentalitatea lumii elenistice.

48,10 „ca să întorci inima tatălui către fiu": expresie citată din Mal. 3,24 și reluată de Lc. 1,17 cu referire la Ioan Botezătorul. ♦ Ultimul stih este citat din Is. 49,6. Se vede cum în vremea lui Sirah se formase tradiția iudaică ce aștepta întoarcerea lui Ilie în timpurile mesianice.

48,12 Elisei (gr. Ελισαιε), profet din sec. al IX-lea î.H., desemnat de Ilie ca succesor al său (4Rg. 2). ♦ Elisei: *cf.* 4Rg. 2; 4–9 *passim*.

48,13 În stihul al doilea, aluzie la 4Rg. 13,20-21 (învierea mortului aruncat în mormântul lui Elisei). Hebr. are: „De sub el trupul lui a fost creat" (aluzie la învierea copilului sunamitei – 4Rg. 4,33-37). Și textul gr. s-ar putea înțelege: „Chiar când s-a culcat, trupul său a profețit."

48,15 *Cf.* 4Rg. 17,23 și urm.; Deut. 28,63-64.

alții însă și-au înmulțit păcatele.
17 Ezekia și-a întărit cetatea
și a adus apă în mijlocul ei;
a săpat cu [unelte de] fier stânca
și a zidit puțuri de apă.
18 În zilele lui s-a ridicat Senacherim
și l-a trimis pe Rapsakes;
acesta s-a dus, și-a ridicat mâna împotriva Sionului
și s-a semețit în trufia sa.
19 Le-au tremurat atunci [iudeilor] inimile și mâinile,
și s-au chinuit ca femeile în durerile facerii.
20 L-au chemat pe Domnul cel milostiv
întinzându-și mâinile către El.
Iar Cel sfânt din cer i-a ascultat îndată
și i-a izbăvit prin mâna lui Isaia.
21 A lovit tabăra asirienilor
și îngerul Lui i-a zdrobit.
22 Căci Ezekia a făcut ce este plăcut Domnului
și a rămas tare pe căile lui David, părintele său, pe care i le poruncise
Isaia, prorocul
cel mare și vrednic de crezare în vedeniile lui.
23 În zilele lui, soarele s-a întors din drum
și a prelungit viața regelui.
24 În puterea duhului, el a văzut cele de pe urmă

48,17 Ezekia (gr. Εζεκιας), rege în Iuda (725-697 î.H.), a cărui domnie este relatată în 4Rg. 18–20 și 2Par. 32. ♦ „a adus apă în mijlocul ei", gr. εἰσήγαγεν εἰς μέσον αὐτῆς ὕδωρ: formulând corect „au băgat în mijlocul ei apă", Micu remarcă în notă o traducere ciudată din Bibl. 1688: „au băgat în mijlocul lor pre gog"! Este vorba despre tunelul de aprox. 600-700 de metri pe care regele Ezekia a pus să fie săpat între izvorul de la Gihon până la rezervorul de la Siloam (*cf.* 4Rg. 20,20).
48,18 Senacherim (gr. Σενναχηριμ), rege al Asiriei (705-681). În anul 701 î.H., după ce a distrus o mare parte a Iudeii, a asediat fără succes Ierusalimul. Salvarea miraculoasă a orașului este relatată în 4Rg. 18–19 și Isaia 36–37. Isaia a fost contemporan cu regele care, cel puțin în parte, a ascultat de el. ♦ Rapsakes (gr. Ραψακες), general al lui Senacherim, menționat și în 4Rg. 18,17-39. Pentru „Rapsakes", nume de funcție în armata asiriană, interpretat de LXX ca nume propriu, *cf.* nota la 4Rg. 18,7.
48,22 „a rămas tare": în ebr. e un joc de cuvinte pe numele lui Ezekia: *Hizᵉqīyāhū*: „*YHWH* întărește".
48,24 Pentru primul stih, *cf.* Is. 24–27. ♦ În stihul al doilea, aluzie la Is. 40–66.

și i-a mângâiat pe cei care plângeau în Sion.
[25] El a arătat cele ce vor veni până în veac,
precum și cele tăinuite, mai înainte ca ele să se întâmple.

49 [1] Amintirea lui Iosia este ca un amestec de tămâie,
alcătuit cu meșteșug de către parfumar;
în orice gură el este dulce ca mierea
și ca muzica la ospățul cu vin.
[2] El a mers pe drumul cel drept întorcând poporul [de la păcat]
și a înlăturat spurcăciunile fărădelegii.
[3] Și-a îndreptat inima către Domnul
și în zilele celor fără de lege a întărit evlavia.
[4] În afară de David, Ezekia și Iosia,
toți ceilalți și-au înmulțit greșelile,
căci au părăsit Legea Celui Preaînalt.
Regii din Iuda au încetat,
[5] deoarece au lăsat tăria lor altora
și slava lor, unui neam străin.
[6] [Dușmanii] au dat foc cetății alese a sfântului lăcaș
și i-au pustiit străzile,
[7] după cuvântul lui Ieremia: pentru că îl chinuiseră
pe el, cel sfințit profet încă din sânul mamei sale,
spre a smulge și a strica și a duce la pieire,
dar și spre a zidi și a răsădi.
[8] Iezechiel a văzut vedenia Slavei,

49,1-3 Iosia (gr. Ἰωσιας), rege în Iuda (639-609 î.H.), ale cărui fapte sunt relatate în 4Rg. 22,1–23,30. A fost la mare cinste în tradiția iudaică mai ales pentru faptul că, eliberându-și poporul de sub ocupația asiriană, a restaurat puritatea cultului în Templu, înlăturând toate simbolurile idolatre introduse de înaintași sub presiunea ocupanților.
49,1 Imaginile din primele stihuri fac aluzie la atmosfera Templului, *cf.* Ex. 30,34 și urm.
49,2 Primul stih în Hebr.: „căci s-a întristat de strâmbătățile noastre". ♦ „spurcăciunile fărădelegii": *i.e.* reminiscențele cultelor idolatre.
49,7 Ieremia (gr. Ἱερεμιας) este unul din marii profeți ai lui Israel, ale cărui fapte și profeții sunt înfățișate în cartea biblică cu același nume. ♦„după cuvântul": *litt.* „în/prin mâna". ♦ Citatul este din Ier. 1,5.10 după LXX, ceea ce atestă existența traducerii la data când a fost tradus Sirah.
49,8 Iezechiel (gr. Ιεζεκιηλ), mare profet al lui Israel, aflat în grupul evreilor deportați la Babilon în anul 597 î.H. Faptele și profețiile sale sunt înfățișate în cartea biblică cu același nume. ♦ *Cf.* Iez. cap. 1.

care i s-a arătat pe carul de heruvimi.
[9] El şi-a adus aminte de duşmani întru vijelie de ploaie,
ca să le facă bine celor care urmau calea dreaptă.
[10] Iar osemintele celor doisprezece proroci
să înflorească din mormintele lor,
căci ei au adus mângâiere lui Iacob
şi i-au izbăvit prin încrezătoare speranță.
[11] Cum să-l preamărim pe Zorobabel?
Căci şi el este ca o pecete în mâna dreaptă!
[12] La fel este Iisus, fiul lui Iosedec;
în zilele lor, ei au zidit Casa,
au ridicat Templul cel sfânt pentru Domnul,
pregătit pentru slava veşnică.
[13] Multă vreme [va dăinui] şi amintirea lui Neemia,
cel care ne-a reînălțat zidurile prăbuşite,
a întărit porțile şi zăvoarele
şi a ridicat locuințele noastre.
[14] Nimeni nu a fost creat pe pământ asemănător lui Enoh,
căci el a fost răpit de pe pământ.
[15] Nici nu s-a mai născut un bărbat ca Iosif,
căpetenie a fraților săi, sprijinitor al poporului;

49,9 Primul stih, în Hebr.: „L-a amintit şi pe Iov, care a umblat pe toate căile dreptății." Traducătorul a vocalizat greşit numele lui Iov, citind *'oyēbh*, „duşmani". ♦ „vijelie": poate fi cea din Iez. 38,22.
49,10 Se vede că, pe vremea lui Sirah, există ca atare colecția celor doisprezece profeți minori în Biblia ebraică.
49,11 Zorobabel (gr. Ζοροβαβελ), căpetenie a iudeilor în exilul babilonic, desemnat pe la 520 de regele persan Cirus să conducă întoarcerea poporului ales în patrie (*cf.* 2Ezr. 3,2–5,2). ♦ Pentru „pecete" (gr. σφραγίς), v. *supra*, 17,22.
49,12 Iisus, fiul lui Iosedec (gr. Ἰησοῦς υἱὸς Ἰωσεδεκ), a fost un preot care l-a însoțit pe Zorobabel pe drumul de întoarcere din exilul babilonic. Devenind primul mare preot în Ierusalim în perioada postexilică, a condus lucrările de refacere a Templului (*cf.* 2Ezr. 2,2; 3,2; 10,18; 22,1; Ag. 1–2; Zah. 3,1-10).
49,13 Neemia (gr. Νεεμιας), una din căpeteniile lui Israel după întoarcerea din exilul babilonic (*cf.* 2Ezr. 2,2), ale cărui fapte sunt înfățişate în 2Ezr.
49,14 Despre Enoh, v. *supra*, 44,6; *cf.* şi Evr. 11,5.
49,15 Iosif (gr. Ιωσηφ), fiu al lui Iacob şi al Rachelei, al cărui zbuciumat destin este relatat în capitolele 37, 39–47 şi 50 ale Genezei. ♦ Osemintele lui Iosif au fost îmbălsămate (Gen. 50,26), luate din Egipt (Gen. 50,25) de către Moise (Ex. 13,19) şi înmormântate la Sichem (Iis. Nav. 24,32).

iar osemintele lui au fost ținute în cinste.
[16] Sem și Seth au fost preamăriți între oameni,
dar, în Creație, mai presus decât orice făptură vie este Adam.

50 [1] Simon, fiul lui Onias, marele preot,
în timpul vieții sale a reparat Casa [Domnului]
și în zilele sale a întărit Templul.
[2] De el au fost puse temeliile îndoitei înălțimi,
întăritură ridicată a incintei sfinte.
[3] În zilele lui a fost săpat în stâncă rezervorul de apă,
un iezer cât marea de întins.
[4] În grija de a-și feri poporul de cădere,
a înconjurat cetatea cu întărituri.
[5] Cât era de măreț, înconjurat de popor,
la ieșirea din lăcașul [sfântului] acoperământ!
[6] Ca luceafărul de dimineață în mijlocul norilor,
ca luna în zilele când e plină,
[7] ca soarele strălucind deasupra Templului Celui Preaînalt
și ca un curcubeu luminând din norii de slavă,
[8] ca floarea de trandafir în zilele de primăvară,

49,16 Sem (gr. Σημ), fiul întâi-născut al lui Noe (Gen. 10,1.21-31), a fost părintele legendar al „popoarelor semitice", denumire prin care, începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea, învățații desemnează vastul conglomerat etnico-lingvistic ce îi include pe evrei și arabi. ♦ Seth (gr. Σηθ) a fost primul născut al lui Adam și părinte al lui Enoh (*cf.* Gen. 5,3-6). Tradiția este contradictorie, căci în Gen. 4,17.25, Seth apare ca al treilea fiu al lui Adam, după Cain și Abel. ♦ Aici îndrăznim să ne abatem de la tradiția textuală românească, care, de la Bibl. 1688 și până la Anania, ne propune „zidire" pentru gr. κτίσις, echivalând prin „Creație".

50,1 Despre marele preot Simon al II-lea (196-174 î.H.), *cf.* Introducerea noastră. A reparat Templul distrus de egipteni, care au fost înfrânți de sirieni în 198 î.H.
50,2 În Hebr.: „În zilele lui au fost construite zidurile, colțurile de locuit în palatul regelui." ♦ E greu de spus la ce se referă „îndoita înălțime".
50,3 „întins": *litt.* „perimetru". În ebr. „bogăție, abundență". ♦ „marea": e vorba de „marea de aramă" (*cf.* 3Rg. 7,23-26). În ebr. se poate înțelege și ca o comparație hiperbolică cu marea.
50,5 *Cf.* Lev. 16 ♦ „înconjurat de popor": Hebr. are „când privea din cort".
50,8 „floarea de trandafir": Hebr. are: „floarea pe ramuri"; traducătorul în gr. armonizează cu flora Egiptului. ♦ „Libanului": Rahlfs îl socotește toponim; unii traducători îl consideră substantiv comun, „arbore de tămâie".

ca floarea de crin de pe lângă izvoarele de apă,
ca vlăstarul Libanului în zilele de vară,
9 ca tămâia arzând într-o cățuie,
ca un vas de aur lucrat întreg
împodobit cu tot felul de pietre prețioase,
10 ca un măslin greu de roade,
ca un chiparos care se înalță până la nori!
11 Când își lua veșmântul de slavă
și își punea desăvârșitele podoabe,
când se urca la sfântul altar,
el umplea de slavă cuprinsul sfântului lăcaș.
12 Când primea părțile [din jertfă] din mâinile preoților,
el însuși stând în fața vetrei altarului,
și în juru-i, frații săi -- cunună
ca frunzișul cedrilor din Liban,
și-l înconjurau ca tulpinile de finic;
13 și toți fiii lui Aaron, în slava lor,
cu darul pentru Domnul în mâinile lor,
în fața întregii adunări a lui Israel,
14 iar el împlinea slujba înaintea altarului,
orânduind prinosul [adus] Celui Preaînalt și Atotputernic:
15 întindea mâna asupra potirului,
turna din sângele strugurelui,
îl vărsa la temelia altarului,
mireasmă plăcută pentru Cel Preaînalt, Împăratul tuturor.
16 Atunci strigau fiii lui Aaron,
sunau din trâmbițe [de metal] bătut
și făceau să se audă sunet puternic,
spre pomenire înaintea Celui Preaînalt.
17 Atunci întregul popor laolaltă, cu grăbire
cădea cu fața la pământ,
pentru a se închina Domnului lor,
Atotputernicului Dumnezeu Preaînalt;

50,12 „finic": Hebr. are „sălcii de pe șuvoi".

50,15 „potirul": este vasul pentru libație. Libațiile descrise în mod analog în Lev. sunt libații de sânge. Libația de vin însoțea arderea de tot neîntreruptă (Ex. 29,40; Num. 28,7), ofranda primului snop (Lev. 23,13) precum și alte câteva jertfe (Num. 15,1-2).

18 iar cântăreții Îl lăudau cu glasurile lor,
din strigăt uriaș, melodia se făcea dulce;
19 și poporul se ruga către Domnul cel Preaînalt,
închinându-se înaintea Celui Milostiv,
până când era împlinită rânduiala Domnului
și slujba Lui o duceau la capăt.
20 Atunci, coborând, [preotul] își ridica mâinile
asupra întregii adunări a fiilor lui Israel,
pentru a da binecuvântarea Domnului de pe buzele sale
și întru Numele Lui să se laude;
21 și [toți] se plecau până la pământ pentru a doua oară,
ca să primească binecuvântarea de la Cel Preaînalt.
22 Iar acum, binecuvântați pe Dumnezeul tuturor,
Cel care face pretutindeni lucruri mărețe,
Cel care ne-a înălțat zilele încă din sânul [mamelor noastre]
și se poartă cu noi potrivit îndurării Sale.
23 Fie ca El să ne dăruiască bucuria inimii
și să aducă pacea în zilele noastre
în Israel, ca în zilele din veac.
24 Fie ca îndurarea Lui să rămână statornică asupra noastră
și în zilele noastre să ne răscumpere!
25 Sunt două neamuri pe care le-a urât sufletul meu,
iar al treilea nici nu este un neam:
26 aceia care locuiesc pe Muntele Samariei,
filistenii și poporul smintit care locuiește în Sichem.

50,20 *Cf.* Lev. 9,22 (marele preot binecuvânta poporul). Formula apare în Num. 6,23-27. ♦ „întru Numele Lui să se laude": încă din vremea lui Sirah, singura dată când marele preot rostea Numele era Ziua Împăcării (*Yōm kippūr*).

50,22 „Dumnezeul tuturor" (sau „al universului"): Hebr. are „*YHWH* Dumnezeul lui Israel". Textul gr. este mai universalist. Aceeași diferență la 50,17. ♦ „ne-a înălțat zilele": Hebr. are „l-a înălțat pe om".

50,23 „bucuria": Hebr. are „înțelepciunea".

50,24 „asupra noastră": Hebr. are „cu Simon". ♦ Al doilea stih în Hebr.: „Și să-i păstreze legământul lui *Pin'has*, care nu-i va fi rupt nici lui, nici urmașilor lui, ca zilele cerurilor." Textul ebraic pare a fi fost redactat înainte de moartea lui Simon.

50,25 Zicală numerică apropiată mai degrabă de stilul proverbelor.

50,26 „Muntele Samariei": în Hebr. „muntele Seir" (teritoriu edomit) – mai probabil, pentru că despre Samaria se vorbește în stihul următor (Sichem!).

[27] Învățătura înțelegerii şi a ştiinței
a înscris-o în această carte
Iisus, fiul lui Sirah [al lui] Eleazar din Ierusalim,
care a revărsat ploaie de înțelepciune din inima sa.
[28] Fericit este acela care se va întoarce mereu către acestea
şi, punându-şi-le în inimă, va ajunge înțelept!
[29] Căci, dacă va îndeplini acestea, va fi puternic întru toate,
deoarece lumina Domnului îi va fi făgaş.
Şi oamenilor evlavioşi El le dăruieşte înțelepciunea.
Binecuvântat fie Domnul de-a pururi. Amin, amin!

51 [1] Îți voi aduce mulțumiri Ție, Doamne, Împărate,
şi Te voi lăuda pe Tine, Dumnezeule, Mântuitorul meu!
Voi aduce mulțumiri numelui Tău,
[2] căci Tu mi-ai fost ocrotitor şi sprijin
şi ai răscumpărat trupul meu de la pieire
şi din capcana limbii bârfitoare,
de buzele care născocesc minciuni
şi înaintea potrivnicilor mei
mi-ai fost sprijin şi m-ai răscumpărat,
[3] după bogăția îndurării Tale şi a numelui Tău,
de muşcăturile celor gata să mă înghită,
din mâna celor care căutau sufletul meu
şi din multele necazuri pe care le-am îndurat,
[4] de înecăciunea focului ce mă împresura
şi din mijlocul unei văpăi pe care nu o aprinsesem,
[5] de hăul măruntaielor iadului,

50,27 Despre Iisus Sirah, autorul scrierii, *cf.* pe larg Introducerea noastră. ♦ Despre „ploaie" ca sugestie a abundenței, v. *supra*, 18,29.

51 Pentru mulți exegeți, capitolul ultim al cărții pare un adaos la textul original scris de Iisus Sirah. Dar, întrucât el se află inclus în cele mai vechi mss. ebraice, ca şi ale LXX, alți învățați se întreabă, pe bună dreptate, dacă nu cumva autorul însuşi a adăugat scrierii sale aceşti doi psalmi (51,1-12 şi 51,13-30) care alcătuiesc conținutul capitolului.

51,2 În Hebr.: „Adăpostul vieții mele, căci Tu ai scăpat sufletul meu din moarte, Tu ai ferit trupul meu de mormânt şi din strânsoarea lăcaşului morților mi-ai scos piciorul. Tu m-ai scăpat de defăimarea poporului, de loviturile defăimării limbii şi de buzele celor care rătăcesc în minciună."

de limbă necurată şi de cuvânt mincinos.
[6] Defăimare a unei limbi nedrepte în faţa regelui.
Sufletul meu se apropiase de moarte,
iar viaţa mea ajunsese aproape de adâncul iadului.
[7] Mă împresurau din toate părţile şi nu era cine să mă ajute.
Mă uitam după sprijin din partea oamenilor şi nu era.
[8] Şi mi-am adus atunci aminte de îndurarea Ta, Doamne,
şi de lucrarea Ta cea din veac;
căci Tu îi izbăveşti pe cei care Te aşteaptă răbdători
şi-i mântuieşti din mâna duşmanilor.
[9] Şi am înălţat de la pământ rugăciunea mea
şi pentru izbăvirea din moarte m-am rugat.
[10] L-am chemat pe Domnul, Părintele Domnului meu,
ca să nu mă părăsească în zilele de restrişte,
la vremea celor trufaşi, când eu sunt fără ajutor.
Voi lăuda numele Tău fără încetare,
şi voi înălţa cântări de mulţumire.
[11] Şi rugăciunea mea a fost ascultată,
căci Tu m-ai mântuit de la pierzanie
şi m-ai smuls din clipa cea rea.
[12] De aceea Îţi voi aduce mulţumire şi Te voi lăuda
şi voi binecuvânta numele Domnului.
[13] Pe când eram încă tânăr, înainte de a porni în rătăcirile mele,
am căutat înţelepciunea în chip lămurit prin rugăciunea mea.

51,6 Primul stih, în Hebr.: „De săgeţile unei limbi nelegiuite."
51,7 *Cf.* Is. 59,16; 63,5; Ps. 21,12.
51,8 De aici înainte, textul gr. se adresează lui Dumnezeu la pers. a II-a, iar Hebr. vorbeşte despre El la pers. a III-a.
51,9 Al doilea stih, în Hebr.: „Şi de la porţile lăcaşului morţilor, strigătul meu."
51,10 În Hebr. rugăciunea I se adresează lui Dumnezeu direct. ♦ „Părintele Domnului meu": Hebr. are „Căci Tu eşti Tatăl meu, viteazul izbăvirii mele". ♦ Stihul al patrulea în Hebr.: „În ziua de prăbuşire şi pustiire."
51,12 După acest verset, Hebr. intercalează o litanie de laudă.
51,13-30 Psalmul despre căutarea înţelepciunii este în Hebr. un acrostih alfabetic. El se află, chiar dacă într-o formă oarecum diferită, şi într-un sul care conţine psalmi, găsit la Qumran. Acesta descrie dragostea omului pentru înţelepciune prin imaginea relaţiei dintre un copilaş şi doica lui, iar apoi, dintre un tânăr şi iubita lui. Se presupune că textul gr. traduce acest psalm într-o tonalitate mai abstractă.

14 În fața Templului m-am rugat pentru ea
și până la sfârșitul zilelor mele voi umbla după ea.
15 Pe când era în floare, ca într-un strugure ce se pârguiește,
inima mea și-a găsit în ea bucurie.
Piciorul meu a pășit pe cale dreaptă,
încă din tinerețe am mers pe urmele ei.
16 Mi-am plecat puțin urechea și am primit-o,
și multă învățătură am aflat.
17 Mult am înaintat în ea:
Celui care îmi dăruiește înțelepciune Îi voi aduce slavă.
18 Căci m-am gândit să o înfăptuiesc
și am năzuit [să fac] binele și nu voi ajunge de ocară.
19 S-a luptat sufletul meu pentru ea
și de împlinirea Legii m-am îngrijit cu sârguință.
Mâinile mi le-am ridicat către înălțime
și pentru neștiințele mele am plâns.
20 Mi-am îndreptat sufletul către ea
și întru curăție am aflat-o.
Alături de ea am dobândit înțelegere încă de la început:
de aceea niciodată nu voi fi părăsit.
21 Măruntaiele mi s-au tulburat când am pornit în căutarea ei
și de aceea am dobândit bun câștig.
22 Domnul mi-a dăruit limba ca răsplată
și cu ea Îl voi lăuda.
23 Apropiați-vă de mine, voi, cei lipsiți de învățătură,
și sălășluiți-vă în casa învățăturii!
24 De ce spuneți că sunteți lipsiți de acestea
când sufletele voastre sunt atât de însetate?
25 Mi-am deschis gura și am spus:
„Câștigați-vă [toate acestea] fără de argint!"
26 Supuneți-vă grumazul sub jug
și fie ca sufletul vostru să primească învățătura!
Ea este aproape, [ușor] de găsit.
27 Priviți cu ochii voștri că puțin m-am chinuit

51,20 „înțelegere": *litt.* „inimă".

și mi-am aflat multă odihnă.
28 Împărtășiți-vă de învățătură cu preț de mult argint,
și mult aur veți câștiga cu ea.
29 Să se bucure sufletul vostru întru îndurarea Domnului
și să nu vă rușinați să-l aduceți laudă.
30 Îndepliniți-vă lucrarea înainte de soroc,
iar El vă va da răsplata la vremea sa.

PSALMII LUI SOLOMON

Traducere din limba greacă, introducere și note de
ȘTEFAN COLCERIU

Introducere*

1. Atestarea textelor

Psalmii lui Solomon au fost păstrați, integral sau parțial, în unsprezece manuscrise grecești și patru siriace, datând din secolul al X-lea până în al XVI-lea d.H. Prima oară, „cei optsprezece Psalmi ai lui Solomon" sunt menționați în secolul al V-lea d.H., în lista care precedă *Codex Alexandrinus*. Aici urmau Vechiului și Noului Testament și *Epistolelor Clementine*. Doar că paginile din *Codex* care cuprindeau Psalmii lui Solomon lipsesc. De asemenea, lipsesc din *Codex Sinaiticus*, dar filologii au calculat că Psalmii lui Solomon se întindeau aici pe cincisprezece pagini. În secolul al VI-lea, mai sunt menționați de două ori: o dată în *Synopsis Sanctae Scripturae* a lui Pseudo-Athanasius, unde sunt alăturați Odelor lui Solomon, ca *antilegomena* (scrieri necanonice) din Vechiul Testament, urmând cărților Macabeilor și unei necunoscute istorii ptolemaice și precedând cartea Suzanei. A doua oară, sunt trecuți în lista așa-numitelor „șaizeci de cărți" pseudoepigrafice de la sfârșitul lucrării *Quaestiones et Responsiones* a lui Anastasie Sinaitul. În secolul al IX-lea sunt amintiți în *Stichometria* lui Nikephoros, în rândul cărților apocrife.

Nici unul dintre manuscrise nu prezintă împărțirea în versuri, aceasta datorându-se ediției LXX a lui Rahlfs.

2. Limba originală

La 1868, A. Hilgenfeld (*Die Psalmen Salomos und die Himmelfahrt des Moses, griechisch hergestellt und erklärt*) susținea că Psalmii lui Solomon au fost redactați direct în greacă. Teoria savantului german a fost ulterior

---

* Traducătorul ține să le mulțumească profesorilor americani Kenneth Atkinson și Robert B. Wright, specialiști în Psalmii lui Solomon, pentru generozitatea, încrederea și prietenia pe care i le-au arătat punându-i la dispoziție un material bibliografic bogat și de ultimă oră.

infirmată de majoritatea filologilor care s-au ocupat de opera în cauză. Argumentele stilistice şi gramaticale avansate de Ryle şi James (*Psalmoi Salomontos: Psalms of the Pharisses, Commonly Called the Psalms of Solomon*, Cambridge, 1891), precum şi cele ale lui G.B. Gray sau R.R. Hann susţin ipoteza, astăzi îmbrăţişată unanim, că Psalmii lui Solomon au fost iniţial redactaţi în ebraică şi traduşi imediat în greacă: în numeroase locuri, semnalate de fiecare dată în notele noastre de subsol, traducătorul în greacă al Ps. Sol. fie a vocalizat greşit anumiţi radicali ebraici, fie a simţit nevoia să expliciteze sensul termenilor sau al frazelor pe care le-a tradus, fie a calchiat întregi turnúri ebraice. Toate aceste abateri lingvistice de la norma limbii greceşti clasice sunt obişnuite pentru greaca LXX. Ce frapează însă la Ps. Sol. este frecvenţa lor. Spre deosebire de Psalmii canonici, de exemplu, unde greaca fluentă, naturală şi bine articulată atestă nu numai competenţa traducătorilor, dar şi numeroasele mâini ulterioare care au îmbunătăţit neîncetat traducerea primă, Ps. Sol. se dovedesc a fi o colecţie mult mai puţin frecventată şi „emendată" în timp. Cu toate acestea, reconstituirea originalului ebraic este imposibilă, din cauza parafrazelor evidente pe care traducătorul în greacă le-a adăugat pentru a explica sensul originalului. Mai mult decât o simplă traducere, Ps. Sol. sunt, în versiunea greacă, şi un comentariu explicit la versiunea din limba originală, din păcate pierdută.

Versiunea siriacă pare mai degrabă o traducere din greacă, deşi s-a susţinut la un moment dat că ea nu se bazează pe intermediarul grecesc, ci pe originalul ebraic[1].

3. Datarea

Din sursele externe prezentate mai sus, ar rezulta că redactarea Ps. Sol. este de dată târzie. *Terminus ante quem* ar fi secolul al V-lea d.H. Totuşi, 1Baruch, carte apocrifă citată de Irineu al Lyonului, face referire la Psalmii lui Solomon, ceea ce înseamnă că aceştia existau deja înainte de sfârşitul secolului I d.H.

Sursele interne sunt însă de mai mare folos. Psalmistul deplânge situaţia dramatică a lui Israel la un anumit moment, când monarhia căzuse pradă

---

1. K. Kuhn, *Die älteste Textgestalt der Psalmen Salomos: Insbesondere auf Grund der Syrischen Übersetzung neu untersucht*, Stuttgart, 1937.

uzurpatorilor, iar Templul încăpuse pe mâna unor evrei păcătoşi şi fusese pângărit de necredincioşi străini. Criza la care face aluzie autorul a fost în general identificată cu sfârşitul perioadei hasmoneice (*i.e.* începutul şi mijlocul secolului I î.H.). Mai mult, ca în Cartea lui Daniel, Psalmistul oferă date esenţiale despre „misteriosul" invadator străin: el a venit dinspre Apus (17,12), a fost primit în Ierusalim de o parte a oficialităţilor şi a poporului (8,16-18), dar, o dată intrat în oraşul sfânt, a întâmpinat rezistenţa unor dreptcredincioşi ai Templului. După ce a primit întăriri, inclusiv o maşină de război (2,1), a intrat în Templu şi l-a pângărit (2,2). Apoi a părăsit Ierusalimul şi a plecat în Egipt, unde a fost ucis. Trupul lui a zăcut, neînmormântat, pe o plajă (2,26). Coroborând aceste date cu cele oferite de Flavius Iosephus, istoricii au stabilit că Psalmii lui Solomon se referă la invazia generalului roman Pompei din anul 63 î.H. şi la moartea acestuia, survenită în anul 48 î.H. Redactarea Psalmilor lui Solomon a fost datată, cu largheţe, între 125 î.H. şi secolul I d.H. O datare mai strânsă s-ar plasa între 70 şi 45 î.H.

Datele menţionate se referă la redactarea individuală a Psalmilor lui Solomon care conţin aluzii istorice (1, 2, 8, 17), şi nu la colecţia integrală. În privinţa Psalmilor care nu conţin aluzii la evenimentul istoric, nu se pot face decât conjecturi de ordin socio-religios. Ei par a fi produsul unei comunităţi evreieşti tradiţionaliste din secolul I î.H., supuse unei anumite forme de persecuţie şi izolare socială şi investind un capital consistent de speranţă în vremurile viitoare. În privinţa identităţii autorului, analiza fiecărui psalm în parte nu se dovedeşte productivă. De aceea, comentatorii şi-au îndreptat atenţia mai degrabă spre mesajul unitar al colecţiei şi au postulat că Psalmii lui Solomon exprimă în general concepţia soteriologică şi eshatologică a unei întregi comunităţi evreieşti, trăitoare la Ierusalim la sfârşitul secolului I î.H. şi începutul secolului I d.H.

În rezumat, Psalmii lui Solomon reprezintă replica unui grup de evrei ultraortodocşi la invazia romană asupra Ierusalimului condusă de Pompei în anul 63 î.H. Ps. 1, 2, 8 şi 17 vorbesc despre criza internă prin care a trecut Israel în momentul invaziei romane: aceasta a fost pregătită de uzurpatorii evrei ai monarhiei, identificabili în mişcarea saduceilor hasmoneici, care au nesocotit ritualul şi legalismul iahvist. Uzurpatorii au fost nimiciţi de invadatorii străini trimişi de Dumnezeu ca pedeapsă pentru deviaţionismul celor dintâi. Cum puterea străinilor depăşea posibilităţile de rezistenţă ale evreilor în acel moment, grupul de dreptcredincioşi responsabili pentru

producerea Psalmilor dezvoltă un mesaj mesianic puternic, plasându-se în aşteptarea pioasă a unui rege legitim răzbunător, care va alunga forţele de ocupaţie şi va institui independenţa regatului reformat al lui Israel[2].

4. Importanţa istorică

Comentatorii au decriptat, în teologia şi teodiceea care prezidează la alcătuirea Ps. Sol., indicii care apropie comunitatea în mijlocul căreia aceştia au fost redactaţi fie de partida fariseică, fie de misterioasa grupare a esenienilor. Teocraţia (2,30.32; 5,18.19; 17,1.24.46), sfinţenia Legii (4,8; 10,4), providenţa divină (5,3.4) erau, după Flavius Iosephus, cele trei caracteristici care îi opuneau pe farisei şi pe esenieni saduceilor liberali şi colaboraţionişti. Aceste puncte de legătură i-au determinat pe James şi Ryle să-şi subintituleze traducerea din Psalmii lui Solomon, *Psalms of the Pharisees*, iar pe O. Eissfeldt şi A. Dupont-Sommer să pledeze pentru originea esenianã a operei noului psalmist. Mai precaut, R.B. Wright observa că atribuirea necondiţionată a Psalmilor lui Solomon celor două grupări evreieşti amintite nu este recomandabilă: pe de o parte, informaţiile despre farisei sunt sporadice, contradictorii şi indirecte (NT, Flavius Iosephus, literatura rabinică) şi ulterioare compunerii Psalmilor (după fatidicul an 70 d.H.); pe de altă parte, nu avem informaţii concludente despre o comunitate esenianã trăitoare la Ierusalim, locul unde au fost compuşi Psalmii, nici despre ideile şi obiceiurile care îi distingeau pe esenieni de alţi evrei contemporani lor. Mai mult, este de presupus, după mărturiile lui Philon şi Flavius Iosephus, că în Iudeea existau mai multe şcoli religioase decât celebrele patru „secte" ale fariseilor, saduceilor, esenienilor şi zeloţilor.

Colecţia conţine puţine aluzii la gruparea religioasă din care provenea psalmistul: acesta îi numeşte generic pe semenii săi „pioşi" sau „credincioşi" (ὅσιοι), probabil traducere a ebr. *ḥasīdhīm*, „drepţi" şi „săraci", oprimaţi cu consecvenţă de autorităţile corupte din Ierusalim („nelegiuiţii") şi aflaţi în conflict deschis cu preoţii de la Templu, pe care îi acuză de transgresiuni rituale şi practici sexuale aberante. Majoritatea comentatorilor este de acord că gruparea sacerdotală la care se referă psalmistul este a saduceilor. În ciuda tuturor vicisitudinilor, comunitatea nu părăseşte Ierusalimul

---

2. R.B. Wright, *The Psalms of Solomon*, în *The Old Testament Pseudepigrapha*, vol. 2, p. 639.

(singurul oraş numit explicit), ci suportă în continuare nedreptatea cu nădejdea fermă în apropierea Zilei Judecăţii. Din acest punct de vedere, comunitatea psalmistului repetă cu zel lecţia bine ştiută a retribuţiei divine şi dezvoltă o teodicee de tip tradiţionalist: dreptcredincioşii îndură neclintiţi cu conştiinţa că Dumnezeu îi încearcă şi îi curăţă astfel de păcate. Reacţia la invazia romană este la fel de vehementă ca la opresiunile venite din partea concitadinilor nelegiuiţi: psalmistul îi denunţă, în aceiaşi termeni duri, pe „străinii" care au pângărit Templul (romanii), ca şi pe cei care i-au primit cu braţele deschise în cetate (după relatarea lui Flavius Iosephus, fariseii aliaţi ai lui Hircan II). Deşi duşmani de moarte, romanii sunt totuşi văzuţi ca instrumente prin care Dumnezeu Îşi varsă mânia împoriva nedreptăţii ce domnea în societatea israelită a momentului (*cf.* Ier. 51,56).

Cheia de lectură a Psalmilor lui Solomon este într-adevăr mesianismul apocaliptic, dar, spre deosebire de esenieni, aici nu se proclamă pacifismul politic sau fuga din lume, ci se deplânge imposibilitatea momentană de acţiune. Mesianismul din Ps. Sol. nu este rezultatul şi încoronarea unei introversiuni necesare pregătirii vremurilor de apoi, ci proiecţia vindicativă a unei extrovertiri sfâşiate, blocate. Trimiterile la realităţile politice ale Israelului din secolul I î.H. sunt mult mai pertinente decât cele din textele de la Qumran. Proveniența urbană a Psalmilor lui Solomon este detectabilă mai ales la nivelul criticilor pe care comunitatea le aduce monarhiei nelegitime şi secularizate, clasei sacerdotale avide şi, mai ales, implicării Israelului în politica externă. Asistăm, în viziunea psalmistului, la eşecul istoriei, provocat de secularizarea excesivă a instituţiilor tradiţionale: prăbuşirea evidentă a monarhiei şi a Ierusalimului, concepute iniţial ca invincibile de către teologia politică deuteronomistă, şochează prin rapiditatea cu care se produce. Importanţa acestor texte constă în promptitudinea cu care reacţionează la evenimentele istorice aflate în nemijlocită desfăşurare. Antrenat în vria demenţială a faptului contingent, cu alte cuvinte depăşit de situaţie, psalmistul exclamă din rărunchi, cu o expresie binecunoscută din istoria noastră recentă: „There is no more time!"

Un indiciu important pentru identificarea comunităţii căreia i se datorează Psalmii lui Solomon îl constituie absenţa oricărei referiri textuale la practicile sacrificiale ale comunităţii în Templul de la Ierusalim. Departe de a fi o scăpare a autorilor, „neglijarea" sacrificiilor din Templu sugerează existenţa, în sânul comunităţii, a unei atitudini polemice faţă de realitatea iremediabil coruptă reprezentată de „personalul" în exerciţiu al Templului.

Deoarece Templul, unicul spațiu consacrat pentru împlinirea jertfelor, fusese desacralizat de invazia păgânilor și de moralitatea îndoielnică a preoților, sacrificiul și-a pierdut, în concepția autorilor Ps. Sol., eficacitatea rituală. Problema pe care o ridica abandonarea spațiului sacrosanct de către membrii comunității psalmistului era acum tocmai legitimarea, înaintea lui Dumnezeu, a unui comportament pios în afara și *în locul* obișnuitelor ritualuri din Templu. Comunitatea psalmistului simte nevoia să-și canalizeze energiile religioase într-o sferă de manifestare alternativă a credinței și de explicare a judecăților aspre ale lui Dumnezeu. Singurele modalități legal disponibile care puteau contrabalansa jertfele devenite impracticabile după abandonarea Templului erau rugăciunea și postul[3]. În această privință, inovația psalmistului e numai parțială: comunitatea de la Qumran, care practica față de Templu un izolaționism similar cu cel al comunității psalmistului, proclama rugăciunea ca o modalitate sigură de restabilire a relației cu Dumnezeu, viciată de deviaționismul slujitorilor Templului. Originalitatea Psalmilor lui Solomon constă în afirmația că postul este un mijloc de ispășire a păcatelor la fel de eficient ca și jertfele (Ps. Sol. 3,8). Unii comentatori[4] cred că Ps. Sol. 3,8 ar trimite la Lev. 16,29, dar acolo se prescrie vag „smerirea sufletelor", ansamblu indistinct de mortificări, în rândul cărora intra și postul, pe când aici psalmistul se referă explicit la practicarea postului. Fără să renunțe la distincția, operată în Lev., dintre păcatele cu voie și cele fără voie, psalmistul constată, totuși, că, în condițiile istorice date (*i.e.* „desacralizarea" Templului), comunității dreptcredincioșilor nu-i mai rămâneau decât două soluții inseparabile pentru ispășirea tuturor păcatelor, indiferent de natura lor: rugăciunea (Ps. Sol. 3,3; 5,1; 6,1-2; 7,6-7; 15,1) și postul (Ps. Sol. 3,8).

Dar practicile religioase pe care le postulează psalmistul nu sunt numai paliative la o criză de suprafață, ci primii pași spre legitimarea unei instituții noi care să susțină și să perpetueze legământul dintre Dumnezeu și Israel. Cu alte cuvinte, decăderea instituțională a Templului ca garant și centru al vieții religioase a întregului Israel lasă în urmă un gol pe care comunitatea psalmistului, ca și alte comunități „dreptcredincioase" contemporane ei,

---

3. K. Atkinson, 2003, „Theodicy in the Psalms of Solomon", în *Theodicy in the World of the Bible*, A. Laato & J.C. de Moor (ed.), Leiden-Boston, pp. 570-571.
4. D. Lührmann, 1989, „Paul and the Pharisaic Tradition", *JSNT* 36, *apud* K. Atkinson, 2003, „Theodicy in the Psalms of Solomon", în *Theodicy in the World of the Bible*, A. Laato & J.C. de Moor (ed.), Leiden-Boston, p. 571.

încearcă să-l umple, înființând sau resuscitând spații de cult „private", care se vor generaliza după prăbușirea definitivă a Templului din anul 70 d.H.: sinagogile. Exegeza cea mai recentă[5] identifică în „adunările credincioșilor" (συναγωγαὶ ὁσίων) din Ps. Sol. 17,16 și în „adunările lui Israel" (συναγωγαὶ Ισραηλ) din Ps. Sol. 10,7 asemenea spații concrete de cult, în care rugăciunea și postul, dar nu și sacrificiile, constituiau principalele activități rituale. Interpretarea literală a pasajelor amintite este sprijinită și de unele descoperiri arheologice care dovedesc existența în Palestina secolelor I î.H și I d.H. a trei clădiri de acest fel: la Gamla, Masada și Herodium.

Prin urmare, psalmistul pare să provină din rândurile unei comunități care își desfășura viața religioasă într-un cadru instituțional restrâns din afara Templului, a cărei expresie concretă o vor fi reprezentat aceste mici „case de rugăciune" din Ierusalim. Din păcate, existența unor asemenea „sinagogi ale credincioșilor" nu a fost încă relevată de săpăturile arheologice întreprinse în Cetatea Sfântă.

5. Importanța teologică

În aceste condiții dramatice, psalmistul anunță ca iminent sfârșitul mizeriei, prin intervenția neabătută a lui Dumnezeu în istorie (15,12; 10,4; 11,6), venirea zilei judecății finale, când toți păcătoșii și dușmanii lui Israel vor fi nimiciți, când instanța supremă va lua pe vecie în mâinile Sale soarta poporului ales, când diaspora evreiască va reveni în patria purificată, iar drepții vor reveni la viață (2,31; 3,12), când împărțirea pământului lui Israel se va face după vechea lege tribală (17,28) și Templul și Ierusalimul vor fi resfințite. Aceasta va fi ziua în care Mesia, din spița lui David, va instaura pe pământ, *în această viață*, împărăția lui Dumnezeu.

În descrierea Mântuitorului, autorul psalmilor se folosește de tradiția teologică și de concepțiile eshatologice cunoscute din scrierile anterioare. Acesta este o mlădiță a casei lui David (Is. 11,1-9), un agent al voinței divine. Nu are caracter supranatural, dar, învestit fiind cu duh sfânt, are misiunea de a reinstitui în Israelul apocaliptic cele patru virtuți fundamentale ale guvernării divine: înțelepciunea, dreptatea, milostivirea și puterea. Cei peste care va domni (căci, extrem de important!, Mesia este rege, reprezentant legitim al lui Dumnezeu pe pământul purificat) vor fi fără de păcat.

---

5. K. Atkinson, *I Cried to the Lord*, pp. 213-215.

Antropologia psalmistului nu cunoaşte un dualism trup-suflet. Oamenii erei viitoare vor fi purificaţi şi vor trăi veşnic în trupurile lor (13,11). Mesia este înzestrat cu sfinţenie, ca să-şi ducă la bun sfârşit acţiunea purificatoare şi ca să-şi exercite în chip perfect judecata (17,23-25). Chiar dacă Mesia este numit explicit „rege", puterea lui nu se manifestă militar, în sensul comun, ci are o sursă exclusiv spirituală. Angoasa politică a psalmistului se transfigurează aici în bucurie de ordin moral.

Denumirile lui Mesia ca „fiu al lui David" şi „Unsul Domnului" (χριστὸς κυρίου, 17,32) sunt de o importanţă covârşitoare. Cea dintâi apare în Psalmii lui Solomon pentru prima oară, cea de-a doua a pus reale probleme filologilor care au lucrat pe manuscrisele greceşti, întrucât acestea consemnează o variantă „Domnul cel Uns" (χριστὸς κύριος) emendată de ediţia Rahlfs, dar menţinută, în traducerea sa, de R.B. Wright (*cf.* Ps. Sol. 17,32 şi nota). Mesia ca „fiu al lui David", nu ca simplu membru „al casei" regelui legendar (Ier., Is.), ridică la nivel simbolic o genealogie istorică: Mesia devine astfel, fără putere de tăgadă, Regele apocaliptic. Mesia ca „domn" deschide larg poarta hristologiei neotestamentare, prin titlul pe care Luca i-L atribuie lui Iisus.

6. Psalmii lui Solomon şi cărţile canonice

Psalmii lui Solomon imită conştient Psalmii lui David. Se pot identifica aici câteva tipuri cunoscute: imnul (2,30.33-37; 3,1), lamentaţia individuală şi comunitară (2,19-25; 8,22-34; 16,6-15); cântarea de laudă şi mulţumire (8,1-4; 15,1-6; 16,1-5) şi poemul didactic (3,3-12; 6). Diferenţa ar fi că în Psalmii lui Solomon aluziile istorice sunt mai incisive şi nu beneficiază de patina uzului liturgic. Totuşi Ps. Sol. 17 a fost pus în legătură explicită cu Ps. 72. De asemenea a fost observată legătura dintre Ps. Sol., 1Baruch şi Isaia. Şi aici se vorbeşte despre duşmanii care au răvăşit Templul (Ps. Sol. 1; 2 / Is. 63,16-19), despre strigătele adresate lui Dumnezeu la restrişte (Ps. Sol. 1,1 / Ps. 120,1; 130,1), despre întoarcerea chipului lui Dumnezeu (Ps. Sol. 2,8 / Ps. 13,1; 22,24; Is. 64,7; Iez. 39,23), despre soarta dreptilor faţă de cea a nelegiuiţilor (Ps. 3,9-12 / Prov. 24,16-22).

De asemenea, s-au făcut apropieri între Ps. Sol. şi imnurile de la începutul Evangheliei după Luca. Şi aici, credincioşii sunt desemnaţi prin metafora „miei între păcătoşi" (Ps. Sol. 8,23). La aceasta se adaugă şi denumirile Mesiei, despre care am mai vorbit.

7. Psalmii lui Solomon şi tradiţia iudaică

În studiul său *An Intertextual Study of the Psalms of Solomon*, K. Atkinson afirmă că Ps. Sol. nu sunt menţionaţi explicit în nici un loc din literatura iudaică. Unele surse atestă totuşi aluziv o anumită răspândire a Psalmilor în mediile iudaice.

Cea mai tulburătoare dovadă în acest sens este paralelismul aproape literal dintre 1Bar. 4,36–5,9 şi Ps. Sol. 11[6]. Unii comentatori sunt de părere că autorul Ps. Sol. 11 a preluat pasajul din 1Bar.[7], alţii pledează pentru influenţa inversă[8]. Diferenţa de opinii se datorează problemei aproape insurmontabile a datării exacte a celor două texte. O posibilă rezolvare a dilemei este oferită de studiul lui C.E. Moore, „Toward a Dating of the Book of Baruch"[9], care observa că Ps. Sol.11 nu se poate baza pe 1Bar., pentru că pasajul din urmă pare o extindere a celui dintâi: dacă timpurile verbale din 1Bar. alternează între prezent (1Bar. 4,36–5,7) şi aorist (1Bar. 5,8-9), pasajul din Ps. Sol. 11 conţine numai timpuri trecute. De aici ar rezulta mai degrabă că atât 1Bar., cât şi Ps. Sol. 11 au folosit în mod independent o terţă sursă liturgică, astăzi dispărută.

O altă relaţie textuală care a atras atenţia comentatorilor moderni a fost cea dintre Ps. Sol. şi Manuscrisele de la Qumran: comune celor două arii culturale ar fi limbajul istoric aluziv, imagistica generală, care trădează anumite similitudini ideologice, o anumită predilecţie pentru mesajul eshatologic şi unele particularităţi stilistice. „Lista" păcatelor preoţilor corupţi din Ierusalim, aproape identică în Sulul de la Damasc 4,15-18 şi Ps. Sol. 8,1-12, a suscitat, în rândul exegeţilor, numeroase ipoteze privitoare la posibila apartenenţă a colecţiei Ps. Sol. la vasta literatură de la Qumran. De asemenea, problematice sunt şi aluziile din Ps. Sol. 17,15-17 la o eventuală retragere în deşert a comunităţii autorului, fapt care aminteşte de izolaţionismul ascetic al „sectei" de la Marea Moartă. Din păcate, aluziile sunt prea vagi pentru a se putea stabili o influenţă certă a literaturii de la Marea Moartă

---

6. K. Atkinson, *An Intertextual Study of the Psalms of Solomon*, p. 404.
7. M. Aberbach, „The Historical Allusions of Chapters IV, XI and XIII of The Psalms of Solomon", p.391; M. Delcor, în *Dictionnaire de la Bible: Supplément*, p. 222.
8. P.E.E. Geiger, *Der Psalter Salomo's: Herausgegeben und erklärt*, pp. 137-139.
9. Pp. 317-319.

asupra Psalmilor lui Solomon. Ultimele cercetări în domeniu[10] pledează mai degrabă pentru un paralelism ideologic între cele două comunități decât pentru influențe reciproce. Contraargumentul cel mai sigur este acela că, în vreme ce Manuscrisele de la Qumran sunt produsul unei comunități izolate și îndepărtate de capitala lui Israel, Ps. Sol. prezintă tribulațiile unor locuitori ai Ierusalimului, direct implicați în dramaticele evenimente istorice la care fac aluzie.

8. Psalmii lui Solomon și tradiția creștină

În mediile teologice persistă o anumită confuzie între Odele și Psalmii lui Solomon, explicabilă textual (a nu se confuda *Odele lui Solomon* cu Odele preluate în LXX). Ryle și James postulau ideea că Psalmii lui Solomon reprezintă un apendice la o altă scriere atribuită înțeleptului rege al lui Israel[11]. Ipoteza celor doi filologi englezi părea că se confirmă o dată cu descoperirea, în 1909, a unui manuscris siriac care cuprindea patruzeci și două de ode ale lui Solomon încă necunoscute, urmate de traducerea în aceeași limbă a Ps. Sol.[12]. Trei ani mai târziu, F.C. Burkitt semnala existența în arhiva de la British Museum a altui manuscris siriac, „catalogat anterior ca o colecție de imnuri, care conținea patruzeci și două de «Ode ale lui Solomon» urmate de Psalmii lui Solomon. În aceste două manuscrise (Harris și Burkitt), Ps. Sol. și «Odele» nu erau separate ca două colecții distincte, ci «piesele» erau numerotate la rând, de la 1 la 60, așa încât Ps. Sol. 1 era desemnat ca Oda 43"[13].

Deși autorii creștini nu vorbesc despre Psalmii lui Solomon, listele canonice pe care le-am enumerat la primul subpunct al acestei introduceri, la care se adaugă și alte mărturii armene (lista canonică transmisă de Mechitar de Ayrivank pe la 1285 d.H.) și slavone (șase liste canonice datând din intervalul cuprins între sec. al XI-lea și al XVI-lea) indică larga răspândire a

---

10. K. Atkinson, *An Intertextual Study of the Psalms of Solomon*, p. 405 și *I Cried to the Lord. A Study of the Psalms of Solomon's Historical Background and Social Setting*, pp. 221-222.
11. Ryle & James, *The Psalms of the Pharisees*, pp. 100-101.
12. Harris, „An Early Christian Hymn Book", pp. 412-428, *apud* K. Atkinson, *An Intertextual Study of the Psalms of Solomon*, p. 406.
13. K. Atkinson, *An Intertextual Study of the Psalms of Solomon*, p. 406.

Psalmilor lui Solomon pe trei continente (Asia, Europa şi Africa), în ciuda interdicţiei de lectură a cărţilor necanonice, interdicţie impusă de timpuriu de către ierarhia Bisericii (o aluzie în acest sens apare în al cincizeci şi nouălea canon al Conciliului de la Laodiceea din 363 d.H.[14]).

Ştefan Colceriu

14. *Ibid.*, pp. 406-407.

Psalmii lui Solomon

1

[1] Strigat-am către Domnul când am fost strâmtorată până la capăt,
către Dumnezeu, când s-au pus împotriva [mea] păcătoşii.
[2] Deodată s-a auzit strigăt de război înaintea mea.
(Am zis:) „Asculta-mă-va, căci am fost plină de dreptate."
[3] Socotit-am în inima mea că am fost plină de dreptate,
pentru că eram înfloritoare şi aveam copii mulţi.

1,1 „Strigat-am": subiectul vorbitor este aici cetatea Ierusalimului personificată, nu psalmistul. După toate aparenţele, autorul a plasat această „piesă" fără titlu la începutul colecţiei în scopuri liturgice: Ps. Sol. 1 va fi fost citit ca o introducere la întreaga colecţie în sinagogile comunităţii care a compus întregul corpus (*cf.* Atkinson, 2004, p. 205). ♦ „până la capăt": gr. εἰς τὸ τέλος. F. Perles crede că primul verset constituia titlul psalmului, prin analogie cu Ps. Sol. 9,1; 10,1; 11,1; 12,1, unde aceeaşi formulă a fost înţeleasă „pentru sfârşit". P. Prigent, R.B. Wright şi K. Atkinson nu dau curs acestei ipoteze, ci preferă traducerea contextuală a expresiei. ♦ „când s-au pus împotriva [mea] păcătoşii": autorul se referă la cauzele interne ale invaziei romane din anul 63 î.H. „Păcătoşii" sunt, de fapt, autorităţile iudaice ale zilei, care prin călcarea legii mozaice au stârnit mânia lui Dumnezeu împotriva cetăţii sfinte.
1,2 „strigăt de război": J. Wellhausen (*Die Pharisäer*, p. 139), Geiger (*Der Psalter Salomo's*, p. 95) şi Kittel (*Die Psalmen Salomo's*, p. 130) sunt de părere că autorul se referă la invazia siriană din timpul Macabeilor. Hilgenfeld („Die Psalmen Salomo's deutsch übersetzt", p. 386) se gândeşte la intervenţiile regelui nabatean Aretas al III-lea pe scena politică de la Ierusalim, care au precedat invazia romană. Ceilalţi comentatori, începând cu Ryle şi James, au identificat aici o aluzie directă la invazia pompeiană din anul 63 î.H. ♦ „plină de dreptate": am preferat femininul pentru a respecta contextul gramatical şi stilistic al întregului psalm. În greacă, substantivul propriu „Ierusalim" este de gen feminin. Figura de stil care susţine psalmul este prosopopeea, personificarea cetăţii sfinte ca mamă îndurerată a tuturor iudeilor. Tonul general aparţine literaturii profetice (*cf.* Is. 31,9; 37,22; 54,1-8; 61,1-22 etc.) de la care Ps. Sol. se revendică în liniile lor cele mai importante (Ps. Sol. 8; 17; 18).
1,3 „copii mulţi": locuitorii Ierusalimului. Familia numeroasă era considerată o binecuvântare divină, ca răsplată pentru ascultare (*cf.* Deut. 7,12-13).

[4] Bogăția lor s-a întins peste tot pământul
și slava lor până la capătul pământului.
[5] Înălțatu-s-au până la stele,
[și] au zis că nu vor cădea.
[6] Și s-au semețit cu bunurile lor
și n-au adus [jertfe].
[7] Păcatele lor [s-au săvârșit] în [locuri] ascunse,
și eu nu știam:
[8] nelegiuirile lor le-au întrecut pe ale neamurilor dinaintea lor;
pângărit-au cele sfinte ale Domnului cu întinare.

1,5 Se revine asupra cauzei dezastrului final al cetății: fiii ei „s-au înălțat până la stele". Tema orgoliului nemăsurat al omului provine din literatura profetică: *cf.* Is. 14,13. Același este, pe de altă parte, și motivul căderii invadatorului, invocat în Ps. Sol. 2,29.

1,6 „n-au adus [jertfe]": gr. οὐκ ἤνεγκαν. Completarea ne aparține. Versiunea siriacă are: „nu au înțeles". Opțiunea noastră a luat în considerare paralelismul formular dintre Ps. Sol. 1,6 și Ps. 28,1, precum și o posibilă omisiune a scribului. Autorul insistă, de fapt, asupra neglijării cultului în Templul de la Ierusalim de către autoritățile sacerdotale ale vremii, fapt care a atras delegitimarea funcțională a sanctuarului. Soluția propusă de comunitatea dreptcredincioasă a autorului pare să fi fost practicarea rugăciunilor în afara spațiului consacrat și suspendarea jertfelor.

1,7 „în [locuri] ascunse": gr. ἐν ἀποκρύφοις. Am preferat traducerea concretă la plural soluției adverbiale: „în ascuns", pentru că autorul se referă la ascunzătorile subpământene, în care chiar membri ai corpului sacerdotal practicau ritualuri interzise de cultul oficial. În acest caz, Ierusalimul legitim legat de Dumnezeu (2,7) și reprezentat de comunitatea autorului ține să se delimiteze de păcatele fiilor rătăciți ai cetății.

1,8 „ale neamurilor...": se referă, probabil, la incursiunea profanatoare a lui Antiochos al IV-lea Epiphanes în Ierusalim din 167 î.H. (*cf.* 2Mac. 5,15-17). ♦ „pângărit-au... cu întinare": gr. ἐβεβήλωσαν ἐν βεβηλώσει, *litt.* „au pângărit cu pângărire" – semitism ce exprimă intensitatea tonului autorului, care revine asupra ideii de delegitimare a Templului („cele sfinte"). P. Prigent (p. 954) observa paralelismul argumentativ care apropie Ps. Sol. de unul din textele esențiale de la Qumran: *Regula comunității* 9,3-5. ♦ „cele sfinte": gr. τὰ ἅγια. Termenul desemna sanctuarul Templului de la Ierusalim și toate obiectele de cult pe care acesta le conținea.

2

Psalm al lui Solomon. Despre Ierusalim.

1 În trufia lui, păcătosul a dărâmat cu berbecele zidurile întărite
şi nu l-ai împiedicat.
2 S-au suit la altarul Tău neamuri străine,
l-au călcat cu încălţările în trufia lor,
3 pentru că fiii Ierusalimului au întinat cele sfinte ale Domnului,

---

2 Alături de Ps. Sol. 8 şi 17, psalmul următor este un „stâlp" al colecţiei atât prin dimensiuni, cât şi prin importanţa istorică a datelor conţinute. Textul se referă la asedierea Ierusalimului de către Pompei din anul 63 î.H., confirmând în detaliu sursele istorice paralele. Mai mult, greutatea Ps. Sol. 2 faţă de orice text istoriografic stă în aluziile la viaţa socială şi religioasă a lui Israel din timpul ocupaţiei romane, mai ales că autorul se constituie în sursă independentă faţă de „propaganda" oficială a autorităţilor zilei de la Ierusalim.

2,1 Asediul propriu-zis al Ierusalimului de către Pompei este consemnat întocmai de Flavius Iosephus (*Bell. Iud.* 1,147 şi *AI* 14,26-29). Pompei a atacat cetatea în partea de nord, unde apărarea era mai vulnerabilă. Totuşi, efortul depus de soldaţii romani a fost considerabil, având în vedere că, înainte de a ajunge sub ziduri, au trebuit să astupe imensul şanţ, de 20 de metri adâncime şi larg de 80 de metri, care despărţea partea de nord a cetăţii de fortăreaţa prehasmoneică. ♦ „păcătosul": Pompei. ♦ „berbecele": arma preferată a romanilor la asedierea cetăţilor. De dimensiuni variate, berbecele putea fi instalat şi în turnuri construite special pentru dizlocarea unei anumite părţi din zidul cetăţii. În conştiinţa israelită, berbecele dobândise din vremea profeţilor o conotaţie funestă, fiind pus în legătură cu marele asediu al lui Nabucodonosor (*cf.* Iez. 21,22). ♦ Textul nu precizează ziua în care a avut loc atacul lui Pompei asupra partidei ierusalimitane a lui Aristobulos al II-lea. Totuşi, versiunea siriacă are, în loc de „cu berbecele", „în ziua de sărbătoare". Diferenţa dintre cele două versiuni, imposibil de explicat prin vreo confuzie de text a traducătorului din greacă în siriacă, ridică încă numeroase semne de întrebare. Flavius Iosephus ezită la rândul lui: în unele locuri vorbeşte despre „o zi de post" (*AI* 14,21), în altele, despre ziua de Paşte (*AI* 14,66). Majoritatea comentatorilor este de părere că asediul lui Pompei a avut loc într-o zi de sabat, data preferată a asediilor antiisraelite, când se ştia că evreii au interdicţii de luptă.

2,2 „neamuri străine": indicaţie clară că autorul nu se referă la un război civil, ci la invazia romană. ♦ „cu încălţările": Flavius Iosephus nu spune că romanii ar fi pângărit Templul, ci doar că Pompei ar fi intrat singur în Sfânta Sfintelor (*AI* 14,72). Pentru autorul Ps. Sol. însă intrarea unui păgân acolo echivala cu pângărirea Templului. De asemenea, pătrunderea soldaţilor romani *încălţaţi* în incinta Templului era considerată tot ca o profanare a sanctuarului.

2,3 „fiii Ierusalimului": israeliţii nelegiuiţi care au atras mânia lui Dumnezeu şi, în consecinţă, invazia păgânilor. Autorul îi numeşte, prin anticipaţie, pe adversarii israeliţi

au pângărit darurile lui Dumnezeu cu nelegiuiri.
[4] De aceea [El] a spus: „Aruncați acestea departe de Mine:
nu [mai] binevoiesc întru ele."
[5] Frumusețea slavei sale a fost disprețuită înaintea lui Dumnezeu,
și nu a mai fost cinstită defel.
[6] Fiii și fiicele [sale] sunt în robie grea,
pecete poartă gâtul lor, ca semn printre neamuri.
[7] După păcatele lor a făcut cu ei [Domnul],
căci i-a părăsit în mâinile celor tari.
[8] Și-a întors fața și nu le-a mai arătat milă,
nici tânărului, nici bătrânului, nici copiilor lor, laolaltă,
căci rău au făcut laolaltă că n-au ascultat.
[9] Și cerul s-a mâhnit și pământul s-a scârbit de ei,
pentru că nici un om [trăitor] pe el nu a făcut câte au făcut ei.
[10] Și va cunoaște pământul toate judecățile Tale cele drepte,
Dumnezeule!
[11] I-au făcut pe fiii Ierusalimului de ocară ca pe desfrânatele din el:

---

ai comunității sale și, în special, pe preoții din Templu, care s-au abătut de la urmarea Legii și a ritualului.

2,5 „Frumusețea slavei sale": am menținut ambiguitatea contextului. R. Wright propune trei soluții de dezambiguizare a pronumelui: acesta se poate referi la 1) Templu (varianta cea mai plauzibilă), 2) o teofanie (*cf.* Iez. 1,28; 10,18) sau 3) podoabele din Templu (*The Psalms of Solomon*, în *Old Testament Pseudepigrapha*, vol. I, p. 652, nota g). ♦ „defel": *litt.* „până la capăt".

2,6 „Fiii și fiicele": se referă la partizanii lui Aristobulos al II-lea, rezistenți în timpul asediului roman asupra cetății sfinte, care au fost ulterior deportați, împreună cu suveranul lor, la Roma, ca să participe la triumful lui Pompei în capitala viitorului imperiu. Marșul triumfal a fost organizat în anul 61 î.H. Psalmistul nu deplânge atât soarta deportaților, ci îi acuză mai degrabă pe capii lor (*cf.* 2,3) că au atras asupra lui Israel mânia lui Dumnezeu. Conflictul dintre comunitatea autorului și gruparea condusă de Aristobulos al II-lea pare să fi fost deschis, fapt care i-a determinat pe primii comentatori ai Ps. Sol. să atribuie colecția unui grup de orientare fariseică. Argumentele aduse ulterior și expuse și în notele și observațiile de față infirmă această ipoteză. ♦ „pecete": se referă la însemnarea sclavilor în lumea romană.

2,8 „nu le-a mai arătat milă": *litt.* „de la mila lor". ♦ „laolaltă": gr. εἰς ἅπαξ. ♦ „rău", *litt.* „rele": pluralul neutru are, în acest context, sens general, de unde și traducerea noastră.

2,9 „s-a mâhnit": vb. βαρυθυμέω mai este folosit doar de două ori în LXX (Num. 16,15; 3Rg. 11,25) și înseamnă a fi mâhnit, abătut sau pornit asupra cuiva.

2,11 „ca pe desfrânatele": text dificil; se poate înțelege și *litt.* „în locul desfrânatelor" sau „din pricina desfrânatelor" (*cf.* NETS, *ad loc.*). ♦ „înaintea soarelui", gr. κατέναντι τοῦ ἡλίου: adică în plină zi, la lumină, pe față.

oricine trecea pe acolo, intra [la ei] înaintea soarelui.
[12] Îşi băteau joc de nelegiurile lor, cum [le] făceau ei:
dinaintea soarelui le arătau nedreptăţile.
[13] Şi fiicele Ierusalimului erau pângărite, după judecata Ta,
pentru că ele însele s-au întinat în amestecul împreunării.
[14] Pântecele şi măruntaiele mă dor pentru lucrurile acestea.
[15] Eu voi arăta dreptatea Ta, Dumnezeule, cu inimă cinstită,
pentru că în judecăţile Tale e dreptatea Ta, Dumnezeule!
[16] Căci le-ai plătit păcătoşilor după faptele lor

2,12 „Îşi băteau joc": sensul verbului este „a parodia, a maimuţări, a ridiculiza". Psalmistul, reprezentant al unei comunităţi israelite ultraortodoxe, deplânge efectele nocive ale inculturaţiei elenistice. Teza autorului Ps. Sol. este că străinii ajung să-şi bată joc de israeliţii care şi-au abandonat rânduielile străvechi pentru a se deda la practici păgâne: până şi „neamurile" constată stadiul de decădere morală în care se afla Israel. Psalmistul identifică sursa dezastrului istoric al lui Israel în pierderea conştiinţei morale a poporului (*cf.* Ps. Sol. 16,1-2). ♦ „arătau": gr. παρεδειγμάτισαν, „a etala, a da drept model (pozitiv sau negativ)".
2,13 „în amestecul împreunării", gr. ἐν φυρμῷ ἀναμείξεως, *litt.* „în amestecul unirii dezordonate": expresia greacă este greu traductibilă, din cauza tautologiei pe care o conţine. Φυρμός înseamnă „amestec", „mixtură", iar verbul φυράω desemnează acţiunea amestecării sau frământării (în LXX, este folosit adesea pentru „frământarea" făinii, amestecarea ei cu untdelemn). Familia de cuvinte a subst. ἀνάμιξις desemnează amestecul (dezordonat), unirea (confuză), promiscuitatea, dar şi relaţiile întâmplătoare între două persoane sau relaţiile sexuale promiscue (*cf.* Herodot, *Istorii* 1,199 şi LSJ, *s.v.* ἀναμίξ), de unde şi echivalarea noastră cu termenul „împreunare". Psalmistul se referă la adulter şi, după unii comentatori, la posibile transgresiuni sexuale ale femeilor israelite cu preoţii din Templu. Alţi comentatori se limitează să constate că autorul Ps. Sol. se gândea la adulter şi la incest, nu şi la practici sexuale defăimătoare pentru clasa sacerdotală (R. Wright, *The Psalms of Solomon*, în *Old Testament Pseudepigrapha*, vol. I, p. 652, nota n).
2,14 „Pântecele şi măruntaiele": termenii trebuie înţeleşi în sens psihologic: viscerele erau considerate, în Antichitatea iudaică, sediu al emoţiilor puternice şi al „gândirii" senzoriale. *Cf.* Ier. 4,19.
2,15 „voi arăta dreptatea Ta": *litt.* „Te voi îndreptăţi/justifica".
2,16-17 Verbele la aorist, redând un perfect din ebraică, ar putea avea două întrebuinţări semantice în acest context: pe de o parte, ele pot exprima o acţiune încheiată recent şi, pe de altă parte, un fapt ce se va petrece cu siguranţă într-un viitor nedefinit. În primul caz, psalmistul s-ar referi la invazia romană ca judecată săvârşită şi pedeapsă aplicată de Dumnezeu copiilor Săi neascultători. Această viziune istoricistă este susţinută de exegeţi precum K. Atkinson (*An Intertextual Study*, p. 31). În al doilea caz, psalmistul ar enunţa un adevăr general şi ar avea în vedere judecata din urmă. Am favorizat în traducere prima variantă.

şi după păcatele lor cele foarte rele.
17 Ai dezvăluit păcatele lor, ca să se vădească judecata Ta,
ai şters amintirea lor de pe faţa pământului.
18 Dumnezeu este judecător drept şi nu se minunează de faţa [cuiva].
19 Neamurile au batjocorit [cetatea] Ierusalimului, călcând-o în picioare,
şi frumuseţea ei a fost doborâtă de pe tronul slavei.
20 S-a îmbrăcat cu sac în loc de veşmânt de podoabă,
şi funie [şi-a pus] în jurul capului în loc de coroană.
21 Şi-a dat jos cununa de slavă pe care i-a aşezat-o Dumnezeu:
fără de cinstire frumuseţea ei a fost aruncată la pământ.
22 Şi eu am văzut şi am implorat în faţa Domnului şi am zis:
„Ajungă, Doamne, cât s-a îngreunat mâna Ta peste [cetatea]
Ierusalimului aducând neamurile!
23 Căci au batjocorit-o şi nu au cruţat-o în urgia şi în mânia [lor]
cumplită;
şi vor isprăvi [cu ea], dacă Tu, Doamne, nu-i vei mustra cu urgia Ta.

2,17 „ai şters amintirea": o aluzie, probabil, la partizanii lui Aristobulos al II-lea, deportaţi de romani în urma invaziei: cum aceştia par să fi fost şi adversarii comunităţii autorului, psalmistul se grăbeşte să-i declare total pierduţi. Speră, cu o anumită uşurare, ca inamicii israeliţi să nu se mai întoarcă niciodată în patrie (*cf.* K. Atkinson, *I Cried to the Lord*, p. 30). Observaţia profesorului american este importantă pentru datarea Ps. Sol. 2: cel puţin această primă parte trebuie să fi fost alcătuită înainte de revolta palestiniană a lui Alexandros, fiul lui Aristobulos al II-lea, scăpat din exilul roman (57 î.H.).
2,19-37 *Partea a doua a Ps. Sol. 2.* Autorul îşi îndreaptă atenţia asupra invadatorilor romani şi asupra urmărilor cuceririi. După unii comentatori, acest pasaj a fost adăugat mult mai târziu primei părţi.
2,19 „frumuseţea ei": numele „Ierusalim" este, în greacă şi în ebraică, feminin. Autorul Ps. Sol. vorbeşte în aceste versete despre Ierusalim ca despre o regină detronată, îndoliată şi pângărită. Coerenţa stilistică a întregii colecţii este asigurată şi prin reluarea acestei personificări (*cf.* Ps. Sol. 1,2).
2,22 Psalmistul îşi reia teza, de data aceasta explicit: invazia romană a fost numai instrumentul prin care Dumnezeu Îşi manifestă mânia.
2,23 „mânia [lor] cumplită", *litt.* „mânia cu furie": termenul μῆνις desemnează mânia religioasă şi a fost consacrat în greaca clasică de Homer. ♦ „vor isprăvi", *litt.* „vor fi isprăviţi": vb. συντελέω înseamnă a duce la capăt, a încheia. P. Prigent optează pentru traducerea verbului grec la diateza activă. Diateza pasivă la care verbul apare în text este pusă de comentatorul francez pe seama unei erori de traducere din ebraică în greacă, din cauza unei vocalizări greşite (*Les Psaumes de Salomon*, p. 957, nota 23).

[24] Că nu din râvnă au făcut [acestea], ci pentru pofta sufletului [lor],
ca să-şi verse urgia asupra noastră prin jaf.
[25] Nu întârzia, Dumnezeule, să întorci plata peste capetele lor,
[şi] să faci cunoscută trufia balaurului întru necinstire."
[26] Şi nu am aşteptat mult până când mi-a arătat Dumnezeu semeţia aceluia:
străpuns în munţii Egiptului,
mai dispreţuit decât cel mai neînsemnat de pe pământ şi de pe mare.
[27] Trupul lui [era] purtat pe valuri cu semeţie multă

2,24 „râvnă": o posibilă aluzie la episodul cu Phinees din Num. 25,11. Se arată însă că păgânii nu au pedepsit Ierusalimul din zel religios, ci exclusiv în scop de jaf. În acest fel romanii şi-au depăşit misiunea de simple instrumente ale mâniei divine. ♦ Chiar dacă nu au jefuit tezaurul din Templu, romanii au impus ierusalimitanilor un tribut înrobitor de zece mii de talanţi (Flavius Iosephus, *AI* 14,78).

2,25 „să faci cunoscută", *litt.* „să zici, să afirmi": P. Prigent presupune în textul grec o eroare de vocalizare a verbului ebraic original şi propune varianta „să schimbi" (*Les Psaumes de Salomon*, p. 957, nota 25). ♦ „Balaurul" este Pompei. Acelaşi apelativ îl primea şi Nabucodonosor în Ier. 28,34. Cum dominaţia romană era asociată în epocă cu cea babiloniană, paralelismul denominativ nu este surprinzător. Detaliile „istorice" pe care psalmistul le furnizează despre moartea „balaurului" în Ps. Sol. 2,26 întăresc conjectura comentatorilor.

2,26 „nu am aşteptat mult": acelaşi verb ca şi la v. 25, tradus cu „nu întârzia". Uciderea lui Pompei de partizanii ptolemaici ai lui Iulius Caesar a avut loc după ce generalul roman s-a retras în Egipt, în urma înfrângerii de la Pharsalus (9 august 48). ♦ „în munţii Egiptului": gr. ἐπὶ ὀρέων Αἰγύπτου. P. Prigent optează pentru versiunea „la hotarele Egiptului" (gr. ἐπὶ ὁρῶν Αἰγύπτου), presupunând o confuzie a traducătorilor în greacă. Dio Cassius (*Istoria romană* 42,5-6) arăta că Pompei a fost ucis în preajma muntelui Casius (celebrul promontoriu de pe coasta nordică a Peninsulei Sinai, la hotarele orientale ale Egiptului), chiar în ziua în care odinioară îşi celebrase triumful asupra lui Mithridates (28 septembrie). ♦ „mai dispreţuit decât cel mai neînsemnat de pe pământ şi de pe mare": Appianus (*Istoria romană* 2,86) spune că pe locul în care a fost omorât Pompei s-a ridicat o stelă cu inscripţia: „Ce mormânt umil pentru un om atât de bogat în temple!". Moartea lui Pompei a devenit, în întreaga literatură a epocii, un *exemplum* al sorţii schimbătoare (*cf.* A.A. Bell jr., „Fact and Exemplum in Accounts of the Deaths of Pompey and Caesar", *Latomus* 53, 1994, pp. 824-836, *apud* K. Atkinson, *I Cried to the Lord*, p. 33).

2,27 Imaginea terifiantă a trupului decapitat al lui Pompei a devenit şi ea un *topos* al literaturii clasice, servindu-i ca model lui Virgiliu în *Eneida* 2,567-568. Psalmistul foloseşte, până la identitate, aceeaşi imagine poetică pe care o foloseşte şi Lucan în *Pharsalia* 8,698-699. ♦ „nu era cine să-l îngroape": Plutarh afirmă că trupul decapitat al

şi nu era cine să-l îngroape,
pentru că [Domnul] l-a disprețuit întru necinste.
[28] N-a luat seama că e om,
şi la cele de pe urmă n-a luat seama.
[29] [Ci] a zis: „Eu voi fi stăpânul pământului şi al mării”,
dar n-a recunoscut că Dumnezeu [este Cel] mare,
[Cel] tare în marea Lui putere.
[30] El [este] împărat peste ceruri
şi-i judecă pe regi şi pe căpetenii.
[31] El mă înalță în slavă
şi îi culcă pe trufaşi întru nimicire veşnică în necinste,
pentru că nu L-au cunoscut.
[32] Şi acum, vedeți, mai-mari ai pământului, judecata Domnului,
căci El este împărat mare şi judecător drept al celor de sub cer.
[33] Binecuvântați-L pe Dumnezeu, voi care vă temeți de Domnul cu ştiință,
căci mila Domnului [e] asupra celor ce se tem de El cu judecata [Lui]:
[34] ca să despartă între drept şi păcătos,
să plătească păcătoşilor în veac după faptele lor
[35] şi să-l miluiască pe cel drept [scăpându-l] de umilirea păcătosului,
şi să-i plătească păcătosului pentru cele ce i-a făcut celui drept.
[36] Că bun este Domnul cu cei care-L cheamă cu răbdare,

---

lui Pompei a rămas pe locul unde a fost omorât multă vreme până când doi bărbați l-au ars pe un rug făcut din scândurile unor corăbii naufragiate.

2,28 „la cele de pe urmă”: gr. τὸ ὕστερον. Termenul grec desemnează urmările faptelor omeneşti, din perspectiva dreptății divine. Expresia consacrată şi în spațiul latin era *respicere finem*.

2,29 „[Cel] mare”: sintaxa greacă nu admite articularea numelui predicativ. Totuşi, intenția psalmistului a fost aceea de a sublinia măreția eternă a lui Dumnezeu în contrast cu cea temporară a lui Pompei, de unde şi traducerea noastră. În sprijinul opțiunii noastre vine şi argumentul supranumelui lui Pompei în epocă: lat. *Magnus*, „cel mare”. Generalul fusese supranumit „cel mare” după victoria sa în războiul din Africa din anul 81 î.H. Aluzia istorică devine, în acest fel, clară.

2,31 „îi culcă”: verbul grec κοιμίζω a dobândit, în unele contexte clasice, şi sensul de „a trimite la culcare (în Hades)”, de unde „a omorî”. Conotațiile eshatologice evidente ale pasajului i-au determinat pe unii comentatori să afirme că psalmistul face aluzie, în acest verset, la învierea drepților („în slavă” – M. Winninge, *Sinners and the Righteous*, p. 34. Teza aceasta este pusă la îndoială de K. Atkinson, în *I Cried to the Lord*, pp. 49-52).

2,36 „cu răbdare”: termenul grec traduce în LXX substantivul ebraic care înseamnă „aşteptare, speranță” (P. Prigent, *Les Psaumes de Salomon*, p. 958, nota 36).

ca să facă după mila Sa pentru credincioşii Săi,
ca să stea mereu înaintea Lui întru putere.
[37] Binecuvântat fie Domnul în veac înaintea robilor Lui!

3

Psalm al lui Solomon. Despre cei drepți.

[1] Pentru ce dormi, suflete, şi nu-L binecuvântezi pe Domnul?
Cântați imn nou pentru Dumnezeu Cel vrednic de laudă!
[2] Cântă şi veghează la veghea Lui
căci psalm bun pentru Dumnezeu este cel [rostit] din inimă bună.
[3] Drepții [îşi] amintesc necontenit de Domnul,
aducând laudă şi arătând dreptatea judecăților Domnului.
[4] Nu va dispreţui cel drept învățătura de la Domnul,
bunăvoința sa [va fi] necontenit înaintea Domnului.
[5] Poticnitu-s-a cel drept şi a arătat dreptatea Domnului,
căzut-a şi ia seama la ce va face pentru el Dumnezeu,
ia aminte de unde-i va veni izbăvirea.
[6] Adevărul drepților [este] de la Dumnezeu, mântuitorul lor,

---

3,1 *Cf.* şi Ps. 43,24. De data aceasta cel invocat este sufletul omului pentru lupta cu răul. Îndemnurile la trezie corespund credinței străvechi că, adormit, omul este cel mai vulnerabil şi victimă sigură a păcatului. ♦ „Cântați": psalmistul pune verbul la plural din obişnuință liturgică, uitând de subiectul la singular. Autorul avea în minte corurile de oameni sau, mai puțin probabil, de îngeri, care cântă psalmi pentru Domnul (*cf.* R.B. Wright, *The Psalms of Solomon*, p. 654). ♦ Geiger crede că îndemnul le era adresat iudeilor, care erau astfel chemați să se bucure de moartea lui Pompei. K. Atkinson respinge această supoziție ca nefondată (*I Cried to the Lord*, p. 195). ♦ „imn nou": alte manuscrise au „imn şi laudă".
3,2 „veghează la veghea Lui": gr. γρηγόρησον ἐπὶ τὴν γρηγόρησιν αὐτοῦ, *litt.* „fii treaz față de trezia Lui". Sensul îi pare obscur lui R.B. Wright. Poate fi un îndemn la atenție față de prezența veghetoare a lui Dumnezeu.
3,3 „aducând laudă şi arătând dreptatea": *litt.* „întru aducere de laudă/mulțumire/mărturie şi îndreptățire" (*cf.* nota la Ps. 6,6, *Septuaginta 4/I*).
3,4 „învățătura": în greacă, un participiu al verbului παιδεύω. Psalmistul se referă, de fapt, la încercările aspre la care Dumnezeu îi supune pe credincioşi ca ei să se îndrepte.
3,5 „a arătat dreptatea Domnului", gr. ἐδικαίωσωεν τὸν κύριον. *Cf.* nota 2,15.
3,6 „Adevărul": am tradus astfel pentru a menține litera textului grec. P. Prigent observă însă că retroversiunea în ebraică a termenului grec permite descoperirea sensului primordial al versetului: „încrederea drepților vine de la Dumnezeu" (*Les Psaumes de Salomon*, p. 960).

şi nu era cine să-l îngroape,
pentru că [Domnul] l-a disprețuit întru necinste.
[28] N-a luat seama că e om,
şi la cele de pe urmă n-a luat seama.
[29] [Ci] a zis: „Eu voi fi stăpânul pământului şi al mării”,
dar n-a recunoscut că Dumnezeu [este Cel] mare,
[Cel] tare în marea Lui putere.
[30] El [este] împărat peste ceruri
şi-i judecă pe regi şi pe căpetenii.
[31] El mă înalță în slavă
şi îi culcă pe trufaşi întru nimicire veşnică în necinste,
pentru că nu L-au cunoscut.
[32] Şi acum, vedeți, mai-mari ai pământului, judecata Domnului,
căci El este împărat mare şi judecător drept al celor de sub cer.
[33] Binecuvântați-L pe Dumnezeu, voi care vă temeți de Domnul cu știință,
căci mila Domnului [e] asupra celor ce se tem de El cu judecata [Lui]:
[34] ca să despartă între drept şi păcătos,
să plătească păcătoşilor în veac după faptele lor
[35] şi să-l miluiască pe cel drept [scăpându-l] de umilirea păcătosului,
şi să-i plătească păcătosului pentru cele ce i-a făcut celui drept.
[36] Că bun este Domnul cu cei care-L cheamă cu răbdare,

---

lui Pompei a rămas pe locul unde a fost omorât multă vreme până când doi bărbați l-au ars pe un rug făcut din scândurile unor corăbii naufragiate.

2,28 „la cele de pe urmă”: gr. τὸ ὕστερον. Termenul grec desemnează urmările faptelor omeneşti, din perspectiva dreptății divine. Expresia consacrată şi în spațiul latin era *respicere finem.*

2,29 „[Cel] mare”: sintaxa greacă nu admite articularea numelui predicativ. Totuşi, intenția psalmistului a fost aceea de a sublinia măreția eternă a lui Dumnezeu în contrast cu cea temporară a lui Pompei, de unde şi traducerea noastră. În sprijinul opțiunii noastre vine şi argumentul supranumelui lui Pompei în epocă: lat. *Magnus*, „cel mare”. Generalul fusese supranumit „cel mare” după victoria sa în războiul din Africa din anul 81 î.H. Aluzia istorică devine, în acest fel, clară.

2,31 „îi culcă”: verbul grec κοιμίζω a dobândit, în unele contexte clasice, şi sensul de „a trimite la culcare (în Hades)”, de unde „a omorî”. Conotațiile eshatologice evidente ale pasajului i-au determinat pe unii comentatori să afirme că psalmistul face aluzie, în acest verset, la învierea drepților („în slavă” – M. Winninge, *Sinners and the Righteous*, p. 34. Teza aceasta este pusă la îndoială de K. Atkinson, în *I Cried to the Lord*, pp. 49-52).

2,36 „cu răbdare”: termenul grec traduce în LXX substantivul ebraic care înseamnă „aşteptare, speranță” (P. Prigent, *Les Psaumes de Salomon*, p. 958, nota 36).

ca să facă după mila Sa pentru credincioşii Săi,
ca să stea mereu înaintea Lui întru putere.
[37] Binecuvântat fie Domnul în veac înaintea robilor Lui!

3

Psalm al lui Solomon. Despre cei drepți.

[1] Pentru ce dormi, suflete, şi nu-L binecuvântezi pe Domnul?
Cântați imn nou pentru Dumnezeu Cel vrednic de laudă!
[2] Cântă şi veghează la veghea Lui
căci psalm bun pentru Dumnezeu este cel [rostit] din inimă bună.
[3] Drepții [îşi] amintesc necontenit de Domnul,
aducând laudă şi arătând dreptatea judecăților Domnului.
[4] Nu va dispreţui cel drept învățătura de la Domnul,
bunăvoința sa [va fi] necontenit înaintea Domnului.
[5] Poticnitu-s-a cel drept şi a arătat dreptatea Domnului,
căzut-a şi ia seama la ce va face pentru el Dumnezeu,
ia aminte de unde-i va veni izbăvirea.
[6] Adevărul drepților [este] de la Dumnezeu, mântuitorul lor,

---

3,1 *Cf.* şi Ps. 43,24. De data aceasta cel invocat este sufletul omului pentru lupta cu răul. Îndemnurile la trezie corespund credinței străvechi că, adormit, omul este cel mai vulnerabil şi victimă sigură a păcatului. ♦ „Cântați": psalmistul pune verbul la plural din obişnuință liturgică, uitând de subiectul la singular. Autorul avea în minte corurile de oameni sau, mai puțin probabil, de îngeri, care cântă psalmi pentru Domnul (*cf.* R.B. Wright, *The Psalms of Solomon*, p. 654). ♦ Geiger crede că îndemnul le era adresat iudeilor, care erau astfel chemați să se bucure de moartea lui Pompei. K. Atkinson respinge această supoziție ca nefondată (*I Cried to the Lord*, p. 195). ♦ „imn nou": alte manuscrise au „imn şi laudă".
3,2 „veghează la veghea Lui": gr. γρηγόρησον ἐπὶ τὴν γρηγόρησιν αὐτοῦ, *litt.* „fii treaz față de trezia Lui". Sensul îi pare obscur lui R.B. Wright. Poate fi un îndemn la atenție față de prezența veghetoare a lui Dumnezeu.
3,3 „aducând laudă şi arătând dreptatea": *litt.* „întru aducere de laudă/mulțumire/mărturie şi îndreptățire" (*cf.* nota la Ps. 6,6, *Septuaginta 4/I*).
3,4 „învățătura": în greacă, un participiu al verbului παιδεύω. Psalmistul se referă, de fapt, la încercările aspre la care Dumnezeu îi supune pe credincioşi ca ei să se îndrepte.
3,5 „a arătat dreptatea Domnului", gr. ἐδικαίωσωεν τὸν κύριον. *Cf.* nota 2,15.
3,6 „Adevărul": am tradus astfel pentru a menține litera textului grec. P. Prigent observă însă că retroversiunea în ebraică a termenului grec permite descoperirea sensului primordial al versetului: „încrederea drepților vine de la Dumnezeu" (*Les Psaumes de Salomon*, p. 960).

în casa celui drept nu se sălăşluieşte păcat peste păcat.
[7] Îşi cercetează necontenit casa cel drept,
ca să ridice nedreptatea [săvârşită] din greşeală.
[8] El face împăcare pentru [greşeala din] neştiinţă postind şi smerindu-şi sufletul,
iar Domnul îl curăţeşte pe tot bărbatul credincios şi casa lui.
[9] Poticnitu-s-a păcătosul şi îşi blestemă viaţa,
ziua naşterii sale şi durerile maicii.
[10] Păcat peste păcat adăugat-a vieţii sale:
a căzut, pentru că rea i-a fost căderea, şi nu se va mai ridica.
[11] Nimicirea păcătosului [va fi] în veac
şi nu va mai fi amintit la cercetarea celor drepţi.

3,7-8 „[7] ... să ridice nedreptatea... [8] El face împăcare...": expresiile trimit în mod general la actele rituale pentru dobândirea iertării şi bunăvoinţei divine în urma unei greşeli; conform legii mozaice (*e.g.* Lev. cap. 4), o dată săvârşit, un păcat nu putea fi anulat, şters, ci doar înlăturat, „ridicat" (ἐξαίρω) printr-o jertfă de „împăcare" (ἐξιλάσκομαι) a lui Dumnezeu, de redobândire a bunăvoinţei Acestuia (*cf.* nota 4,20 la Levitic, în *Septuaginta I*). ♦ „greşeală": gr. παράπτωμα înseamnă mai precis cădere, „pas greşit", abatere.
3,8 „postind", *litt.* „cu post": D. Luhrmann crede că psalmistul se gândea la ritualul jertfelor de împăcare descris în Lev. 16. Autorul ar fi avut în faţă versiunea LXX, pentru că foloseşte aceeaşi expresie „smerindu-şi sufletul" pentru post (ἐν ταπεινώσει ψυχῆς) cu cea din Lev. 16,29. K. Atkinson observă însă că împăcarea din Lev. era obţinută numai în urma sacrificării a doi iezi (*cf.* Lev. 16,5), or aici psalmistul vorbeşte numai despre post şi smerirea sufletului, lăsând la o parte jertfa necesară. Menţionarea exclusivă a acestor practici pentru împăcarea cu Dumnezeu pare să fie un indiciu al faptului că gruparea autorului va fi abandonat frecventarea Templului, ceea ce a dus automat la suspendarea jertfelor în sânul comunităţii (*An Intertextual Study*, pp. 63-64). ♦ „credincios": gr. ὅσιος, „pios, evlavios" (traducerea tradiţională este „cuvios"); ὅσιος traduce un foarte important termen teologic ebraic: *ḥasīdh*, „bun, credincios", care practică *ḥesedh*-ul (*cf.* nota la Ps. 5,8 în *Septuaginta 4/I*) imitându-L pe Dumnezeu. Datorită frecvenţei termenului, Ps. Sol. au fost consideraţi de anumiţi comentatori unul din manifestele fondatoare ale mişcării hasidice (a „pioşilor", care promovau o respectare strictă a Legii împotriva acomodărilor elenizante şi care, în sec. II î.H., s-au raliat la revolta Macabeilor – *cf.* 1Mac. 2,42; cel puţin în parte sunt socotiţi precursorii fariseilor), acesta fiind şi adjectivul care îi denumeşte pe membrii comunităţii psalmistului.
3,9-12 Pasaj antitetic faţă de 3,5-8. Paralelismul antitetic este structura predilectă a Ps. Sol., figură de stil specifică operelor unor comunităţi religioase cu pronunţate atitudini polemice faţă de curentul principal (ne referim în special la gruparea de la Qumran).
3,11 „la cercetarea celor drepţi": *litt.* „când va cerceta pe cei drepţi" – subiectul neexprimat este Dumnezeu.

12 Aceasta [va fi] partea păcătoşilor în veac;
dar cei care se tem de Domnul se vor ridica la viaţă veşnică
şi viaţa lor [va fi] în lumina Domnului şi nu va avea sfârşit.

4

Cuvântarea lui Solomon. Pentru cei care vor să placă oamenilor.

1 De ce şezi tu, spurcatule, în adunarea celor credincioşi,

3,12 „se vor ridica": verbul ἀνίστημι şi familia lui se specializează pentru noţiunea de „înviere"; de asemenea, „viaţa lor nu va avea sfârşit" indică limpede credinţa în înviere a comunităţii din care provenea psalmistul, ceea ce i-a condus pe unii comentatori să considere că ar fi vorba aici despre gruparea fariseilor. Contraargumentul, insuficient pentru a stabili identitatea autorului, dar suficient pentru a anula argumentul, ar fi că ideea învierii apărea şi în textele de la Qumran (4Q1 2,1-16, *Imnuri* 6,29; *Regula războiului* 12,5). Totuşi, textul de faţă pare să facă referire la Dan. 12,2 şi la literatura profetică în general (*cf.* Iez. 37; Os. 6,2).

4 Datarea Ps. Sol. 4 se poate deduce din absenţa referirilor la invazia romană. Majoritatea comentatorilor plasează alcătuirea imnului înaintea anului 63 î.H. Aluziile istorice pe care le conţine trimit mai degrabă la perioada imediat anterioară invaziei romane, probabil în timpul războiului civil dintre Hircan al II-lea şi fratele său Aristobulos al II-lea, după moartea reginei Alexandra Salome (67 î.H.). ♦ „cei care vor să placă oamenilor": gr. ἀνθρωπάρεσκοι, cuvânt rar, *litt.* „care sunt/vor să fie plăcuţi oamenilor", *i.e.* cei care pozează în drepţi, cei care arată o râvnă ipocrită pentru credinţă etc.

4,1 „spurcatule": personajul astfel desemnat este destinatarul blestemului conţinut în acest psalm. Comentatorii, convinşi de existenţa reală a acestuia în epocă, au încercat să-i determine identitatea din surse paralele. Wellhausen (*Die Pharisäer*, pp. 146-147) a presupus că psalmul se referă la Alexandros Ianneus, regele persecutor al fariseilor. Totuşi, Ps. Sol. 4 nu vorbeşte despre persecuţii directe sau intervenţii militare în forţă, ci mai degrabă despre presiuni politice în interiorul „sfatului", fapt care infirmă ipoteza lui Wellhausen. K. Atkinson demonstrează că „spurcatul" era Aristobulos al II-lea, susţinătorul saduceilor şi frate al lui Hircan al II-lea. Acesta a uzurpat tronul fratelui său, deopotrivă rege şi mare preot, şi s-a proclamat rege al lui Israel, amestecându-se în mod nelegitim în treburile sinedriului („adunarea celor credincioşi") şi înclinând balanţa în favoarea partidei saduceilor, opusă fratelui său (*I Cried to the Lord*, pp. 100-101). ♦ „adunarea celor credincioşi"; gr. συνέδριον ὁσίων: unii comentatori susţin că sintagma se referă la sinedriul general al israeliţilor, instituţie „reprezentativă" cu atribuţii legislative şi juridice. K. Atkinson arată că psalmistul se referă, mai degrabă, la Sinedriul din Ierusalim, instituţie *legitimă* din cetatea sfântă, constituită *ad-hoc* la diverse ocazii, care grupa diversele facţiuni politico-religioase ale momentului (farisei, saducei, dar probabil şi alţii). Autorul Ps. Sol. pare să surprindă adunarea în momente de mari tulburări politice interne, probabil în timpul episodicei domnii a lui Aristobulos al II-lea

când inima ta e cu totul departe de Domnul,
cu nelegiuiri mâniindu-L pe Dumnezeul lui Israel?
[2] Cu prisos de cuvinte, cu prisos de mustrări [mai mult] decât toți,
cel aspru în vorbe îi osândește pe păcătoşi la judecată.
[3] Şi mâna lui, printre cele dintâi, este asupra [păcătosu]lui, cu râvnă parcă,
în vreme ce chiar el este vinovat de felurime de păcate şi de neînfrânare.
[4] Ochii lui [sunt] pe toate femeile fără osebire,
şi limba lui [este] mincinoasă când se leagă cu jurământ.
[5] Noaptea şi în ascuns păcătuieşte ca şi cum nu l-ar vedea [nimeni],
cu ochii săi grăieşte fiecărei femei întru înțelegere ticăloasă,
iute intră în orice casă, cu veselie, de parcă ar fi nevinovat.
[6] Să-i îndepărteze Dumnezeu pe cei care trăiesc în fățărnicie alături de cei credincioşi,

---

(„spurcatul"), pe când suveranul încerca să înfrângă opoziția majoritară a fariseilor, numiți „păcătoşi" în versetul următor, şi să îndepărteze din sfat elementele ultraortodoxe, de tipul membrilor comunității psalmistului. Important de remarcat este că psalmistul nu contestă legitimitatea sinedriului, pe care îl numeşte „al credincioşilor", ci componența lui coruptă. Ar rezulta de aici faptul că psalmistul provine dintr-o comunitate din Ierusalim care participa la lucrările sinedriului, deci neizolată, dar care se vedea, în împrejurările politice respective, persecutată de alte grupări cărora le contesta autoritatea şi legitimitatea.

4,2 „Cu prisos": gr. περισσός, *litt.* „exces, risipă, surplus". Termenul descrie deopotrivă abuzul cantitativ şi calitativ al discursurilor incriminatoare ale „spurcatului". ♦ „păcătoşi": după toate aparențele, psalmistul îi numeşte astfel pe farisei, partida opusă „spurcatului" Aristobulos al II-lea şi ținta predilectă a diatribelor suveranului partizan al saduceilor. Autorul se delimitează atât de „păcătoşii" farisei, cât şi de „spurcatul" judecător saduceu. Comunitatea dreptcredincioasă a autorului se vede amenințată, cu alte cuvinte, atât de păcatele unora, cât şi de acuzațiile oficiale ale celorlalți. ♦ „mustrări": gr. σεμείωσις, *litt.* „semn, gest". Termenul se referă la gesturile prin care judecătorul îi acuza public, în sinedriu, pe păcătoşi (P. Prigent, *Les Psaumes de Salomon*, p. 961, nota 2). În retorica romană clasică, termenul echivalent şi specializat era *actio*. Gestul acuzator este reluat explicit în Ps. Sol. 4,3: judecătorul ridică mâna către cei vinovați.

4,3 „râvnă": gr. ζῆλος. *Cf.* şi Ps. Sol. 2,24. Aluzie prin antifrază la „râvna" lui Phinees din Num. 25,11. Zelul „spurcatului" este numai un pretext de a-şi îndepărta adversarii politici.

4,4 Înfierarea „spurcatului" se face în termenii foarte gravi ai încălcării jurământului şi ai adulterului prin seducere. Ambele fapte de corupție morală sunt subsumabile abuzului de putere.

4,5 „înțelegere ticăloasă": gr. συνταγὴ κακίας. Expresia se referă la adulter.

4,6 „să-i îndepărteze": *litt.* „să-i ridice"; *cf.* şi expresia „mutarea [de pe pământ]", în nota 4,18. ♦ „cei care trăiesc în fățărnicie alături de cei credincioşi": am optat pentru

să le putrezească lor carnea şi în sărăcie [să-şi ducă] viaţa!
[7] Să dezvăluie Dumnezeu faptele celor care vor să placă oamenilor,
de râs şi batjocură [să fie] faptele lor!
[8] Să arate cei credincioşi dreptatea judecăţii Dumnezeului lor,
când vor fi îndepărtaţi păcătoşii de la faţa celui drept,
cei ce vor să placă oamenilor rostind legea cu viclenie!
[9] Ochii lor sunt asupra casei bărbatului aşezat,
ca şarpele, ca să[-şi] destrame unul altuia înţelepciunea în cuvinte de nelegiuiţi.
[10] Cuvintele lui [sunt] înşelăciuni, ca să-şi împlinească pofta nedreaptă:
nu s-a îndepărtat, până când n-a izbutit să[-i] împrăştie ca pe orfani;
[11] şi a pustiit casa pentru pofta[-i] nelegiuită
şi a înşelat cu cuvinte, pentru că nu este cine să vadă şi să judece.
[12] [După ce] s-a umplut cu această nelegiuire,
ochii lui s-au şi pus pe altă casă,
spre a [o] nimici cu cuvinte înaripate.
[13] Nu se umple sufletul lui, ca iadul, cu toate acestea.

---

traducerea literală, pentru că posibila versiune liberă „cei care sunt fătarnici cu cei credincioşi" nu lămureşte raporturile de proximitate socială asupra cărora insistă autorul. Psalmistul îi numeşte „credincioşi" pe adepţii comunităţii sale, obligaţi *să trăiască* alături de păcătoşi şi sperjuri în Ierusalim. Acesta este un indiciu important al faptului că psalmistul nu aparţine comunităţilor autoizolate în deşert ale esenienilor. ♦ „carnea lor", *litt.* „carnea lui": am menţinut, pentru coerenţa simetriei, pronumele la plural. Aceeaşi soluţie a fost adoptată, în ciuda mărturiei textuale a pronumelui personal la singular, de P. Prigent, p. 962 (*cf.* şi nota 6 *ad loc.*).

4,9 „aşezat": gr. ἐν εὐσταθείᾳ, *litt.* „în statornicie". Termenul românesc este folosit în sens moral. Scopul păcătosului este distrugerea morală a familiilor dreptcredincioşilor. ♦ „şarpele": autorul se plasează în descendenţa tradiţiei iudaice care conotează negativ şarpele (*cf.* Gen. 3,1). El este creatura care „destramă" (gr. διαλῦσαι) adevărata înţelepciune divină a Cuvântului, înlocuind-o cu aparenţa ei nocivă, a vorbelor seducătoare şi desacralizate.

4,11 „nu este cine să vadă şi să judece": aserţiunea nu aparţine psalmistului, ci păcătoşilor. Autorul o lansează eliptic, în stil indirect liber.

4,12 „cuvinte înaripate": gr. λόγοι ἀναπτερώσεως. Probabil o reminiscenţă a traducătorului din literatura greacă clasică, pe care am încercat să o sugerăm la rândul nostru. Aici însă este vorba de cuvintele care dau aripi, care-l incită pe ascultător. Accentul se pune mai mult pe efectul obţinut decât pe arta propriu-zisă a vorbitorului.

4,13 „iadul": termenul traduce gr. ᾅδης (Hades), cuvânt specializat în LXX pentru ebraicul *ş'ol*, „lăcaşul morţilor". Spaţiu subpământean, iniţial conceput neutru, ca

[14] Fie, Doamne, partea lui spre necinstire înaintea Ta!
Ieşirea lui cu suspine şi intrarea lui cu blestem!
[15] În dureri şi sărăcie şi în strâmtorare [să fie] viaţa lui, Doamne,
somnul lui, în chinuri şi trezirea lui, în strâmtorări.
[16] Să i se ia somnul de la tâmple noaptea,
ruşinos să dea greş în orice faptă a mâinilor sale.
[17] Cu mâinile goale să intre în casa lui
şi să-i fie lipsită casa de tot ce i-ar umple sufletul.
[18] În singurătate, fără copii [să-i fie] bătrâneţea lui până la mutarea [de pe pământ].
[19] Să fie risipită de fiare carnea celor care vor să placă oamenilor
şi oasele nelegiuiţilor [să zacă] necinstite dinaintea soarelui.
[20] Corbii să scoată ochii fătarnicilor,
căci au pustiit cu necinste multe case de oameni,
şi [le]-au risipit cu pofta [lor],

---

receptacol al tuturor morţilor, *ş^e'ol* capătă valenţe etice diferite în literatura iudaică mai târzie: se vorbeşte mai ales de un *ş^e'ol* unde se duc nelegiuiţii după moarte, dar şi de un *ş^e'ol* al celor drepţi. Într-o fază ulterioară, în literatura apocaliptică de la Qumran, *ş^e'ol* devine exclusiv locul osândei postume a păcătoşilor. ♦ După K. Atkinson, insaţiabilitatea tărâmului infernal postulată de psalmist poate fi pusă în legătură cu practicile ilicite, dar curente în epocă, de a-i hrăni pe cei morţi sau cu personificările Infernului sub forma unui monstru subpământean imposibil de săturat (*An Intertextual Study*, p. 84).

4,14 „Ieşirea lui... intrarea lui": ebraism care desemnează toate acţiunile unui individ.

4,15 „strâmtorare": gr. ἀπορία, *litt.* „impas" – poate sugera fie lipsa soluţiei, fie disperarea celui care nu găseşte ieşire.

4,16 „Să i se ia somnul": insomnia era percepută în Antichitatea iudaică drept pedeapsă divină şi era menită să împiedice diverse acţiuni diurne. Cel „spurcat" este blestemat să nu-şi găsească liniştea noaptea, ca astfel să i se zădărnicească şi mârşăviile din timpul zilei.

4,18 „până la mutarea [de pe pământ]": gr. εἰς ἀνάληψιν, *litt.* „până la ridicare". Termenul grecesc este un *hapax* în LXX. De asemenea, cunoaşte o singură atestare în NT, în Lc. 9,51. Era însă folosit din plin în literatura apocrifă intertestamentară, cu sensul specializat de „ridicare la cer" (*cf. Testamentul lui Avraam, 1 Enoh, Ridicarea lui Moise la cer* etc.). R. Wright prezintă această ciudăţenie terminologică drept posibil indiciu pentru datarea traducerii în greacă a Ps. Sol. (*The Psalms of Solomon*, în *Old Testament Pseudepigrapha*, vol. 1, p. 656, nota m).

4,19 „[să zacă]... dinaintea soarelui": expresia se referă la una dintre cele mai crunte şi profanatoare pedepse din lumea antică: neîngroparea cadavrelor şi abandonarea lor ca hrană pentru animale. *Cf.* Iez. 39,4.

4,20 Corbii erau consideraţi animale spurcate.

[21] şi nu şi-au amintit de Dumnezeu,
şi nu s-au temut de Dumnezeu în toate acestea,
şi L-au mâniat pe Dumnezeu, şi L-au stârnit.
[22] Să-i alunge de pe pământ,
căci au amăgit sufletele celor nevinovaţi cu înşelăciune.
[23] Fericiţi cei care se tem de Domnul în nevinovăţia lor:
Domnul îi va izbăvi de oamenii vicleni şi păcătoşi
şi ne izbăveşte pe noi de toată piatra de poticnire a nelegiuitului.
[24] Să-i îndepărteze Dumnezeu pe cei care fac cu trufie toată nedreptatea,
căci judecător mare şi puternic este Domnul Dumnezeul nostru întru dreptate.
[25] Fie, Doamne, mila Ta peste toţi cei care Te iubesc!

5

Psalm al lui Solomon

[1] Doamne Dumnezeule, lăuda-voi numele Tău cu bucurie,
în mijlocul celor care ştiu judecăţile Tale cele drepte.
[2] Căci Tu [eşti] bun şi milostiv, scăparea celui sărac:

4,22 „Să-i alunge": *litt.* „să-i ridice".

4,23 „piatra de poticnire": gr. σκάνδαλον, *litt.* „capcană, piedică", iar cu sens metaforic, „scandal, sminteală". *Cf.* Iis. Nav. 23,13; 1Rg. 18,21; Mt. 18,7 etc.

5 Ps. Sol. 5 este un comentariu extins (*midraş*) al Ps. 148. Autorul adaptează însă imnul creaţiei din Ps. 148 la condiţiile materiale concrete ale comunităţii sale, ameninţată de sărăcie şi de foamete, introducând aici tema inechităţii sociale şi, prin contrast, justificarea dreptăţii divine. ♦ Ryle şi James consideră că psalmul descrie foametea care i-a afectat pe locuitorii din Ierusalim în timpul invaziei lui Pompei din anul 63 î.H. Pentru a-şi susţine teoria, exegeţii englezi trimit la aluzii similare din Ps. Sol. 2,10 şi 17,21, imnuri care se referă cu precizie la evenimentele din anul 63 (*The Psalms of the Pharisees*, pp. 52, 136).

5,1 Versetul pregăteşte trecerea de la obişnuita persoană I singular la persoana I plural (*cf.* 5,5). Autorul se identifică explicit cu comunitatea dreptcredincioasă în numele căreia vorbeşte.

5,2 „sărac": gr. πτωχός. Pe baza acestei indicaţii, P. Prigent atribuie Psalmii lui Solomon comunităţii de la Qumran: esenienii îşi atribuiau acest statut social în texte precum *Regula războiului* 9,9,13; 13,14; *Imnuri* 5,16,18.22. Comunităţile de la Qumran au preluat această categorie generală din Psalmii canonici şi au aplicat-o la realităţile materiale ale grupării. Ea a fost apoi reinterpretată cu referire la membrii primei comunităţi creştine de la Ierusalim (*cf.* Gal. 2,10). Afirmaţia exegetului francez (*Les Psaumes de*

când strig către Tine, să nu rămâi tăcut faţă de mine!
[3] Nu va lua nimeni prăzi de la un bărbat puternic;
şi cine va lua din toate cele pe care le-ai făcut, dacă Tu nu-i dai?
[4] Căci omul şi partea lui de la Tine [sunt puse] în cumpănă:
[nimeni] nu va putea adăuga peste hotărârea Ta, Dumnezeule.
[5] În strâmtorarea noastră Te vom chema în ajutor,
iar Tu nu vei întoarce ruga noastră,
că Tu eşti Dumnezeul nostru.
[6] Nu îngreuna mâna Ta asupra noastră,
ca să nu păcătuim [când suntem] la ananghie.
[7] Chiar dacă nu ne-ai întoarce, nu ne vom îndepărta,
ci vom veni la Tine.
[8] Căci dacă aş flămânzi, către Tine voi striga, Dumnezeule,
şi Tu îmi vei da.
[9] Păsările şi peştii Tu îi hrăneşti,

Salomon, pp. 958-959, nota 36) este respinsă, ca nefondată, de K. Atkinson: comentatorul american este de părere că psalmistul se referă strict la foametea care a afectat la un moment dat întreaga comunitate din care şi el făcea parte. Nu ar fi vorba de un statut social liber acceptat prin care se evidenţia gruparea din Ierusalim, ci de starea temporară a comunităţii aflate într-un moment de cumpănă (*I Cried to the Lord*, p. 186).

5,4 „partea lui de la Tine": se poate înţelege şi „(omul şi) partea lui (sunt puse în cumpănă) la Tine". Exprimare a credinţei în predeterminismul divin, care ar apropia comunitatea autorului de convingerile comunităţii de la Qumran (*cf.* Flavius Iosephus, *Al* 13,172-173). Totuşi, Ps. Sol. nu pot fi integral atribuiţi teologiei eseniene, pentru că în numeroase alte locuri psalmistul insistă asupra doctrinei liberului arbitru (*cf.* Ps. Sol. 9,4 şi nota). ♦ „în cumpănă": simbolismul „cumpenei", al „balanţei divine" este recurent în literatura biblică sapienţială, *cf.* Ps. 62,9, Iov 31,6. Autorul Ps. Sol. va fi avut mai degrabă în minte aceste texte canonice decât cele ale grupării de la Qumran.

5,5 Psalmistul ştie că Dumnezeu nu va întoarce îndărăt neascultată rugăciunea drepţilor Lui. Antifrază explicită la Plângerile lui Ieremia 3,8 şi Iov 30,20.

5,6 „Îngreunarea" mâinii lui Dumnezeu era o metaforă frecventă în literatura biblică pentru pedeapsa divină.

5,7 „dacă nu ne-ai întoarce": expresia implică sensul de restauraţie materială şi morală. Drepţii vizează, în varianta maximalistă, repunerea în posesie paradisiacă. Textul ar putea avea şi un sens eshatologic. Versiunea siriacă simplifică: „Nu Îţi întoarce faţa de la noi." P. Prigent a optat pentru această variantă în traducerea lui din *Les Psaumes de Salomon*, p. 964, datorită paralelismului astfel perfect dintre vv. 7 şi 6.

5,9-10 Descrierea creaturii în termenii simbolici obişnuiţi ai literaturii sapienţiale (peşti, păsări, turme, păşuni) legitimează locul omului, văzut la modul generic, în armonia universală (*cf.* Ps. 148,9-10).

când dai ploaie pustiurilor, ca să răsară iarba.
[10] Ai pregătit păşuni în pustiu pentru toate vieţuitoarele,
şi, dacă ar flămânzi, către Tine vor ridica faţa lor.
[11] Regii şi căpeteniile şi popoarele Tu le hrăneşti, Dumnezeule,
şi cine este nădejdea săracului şi a celui lipsit, dacă nu Tu, Doamne?
[12] Iar Tu vei da ascultare: căci cine este bun şi blând dacă nu Tu,
ca să bucuri sufletul celui umil, când cu milă deschizi mâna Ta?
[13] Bunătatea omului [e] cu zgârcenie şi [lăsată] pe mâine,
iar dacă ar face-o a doua oară fără murmur, tare te-ai mai minuna.
[14] Darul Tău însă e mare-n bunătate şi bogat,
iar cel care-şi pune nădejdea în Tine, nu va duce lipsă de daruri.
[15] Pe tot pământul – mila Ta, Doamne, cu bunătate.
[16] Fericit cel de care-Şi aminteşte Dumnezeu, cu măsură îndestulându-l:
[căci] dacă omul are prea mult, păcătuieşte.
[17] E de ajuns măsura cu dreptate,
şi întru aceasta – binecuvântarea Domnului spre belşug întru dreptate.
[18] Să se bucure întru cele bune cei ce se tem de Domnul,

5,11 Autorul reia, într-o interpretare proprie, Ps. 148,11. Dacă acolo regii, căpeteniile şi popoarele aparţin în mod legitim ordinii creaţiei, aici psalmistul adaugă un verset (partea a doua din v. 11) relevant pentru condiţia socială a autorului şi a grupului pe care acesta îl reprezintă. Insistenţa asupra sărăciei dreptcredincioşilor explică devotamentul total al comunităţii ultraortodoxe faţă de unica autoritate liber acceptată: Dumnezeu.
5,13 „şi [lăsată pe] mâine": gr. καὶ ἡ αὔριον. Formularea este neaşteptată; se poate presupune o greşeală a traducătorului în greacă sau o omisiune a vreunui copist. Sensul reconstituit de Wright ar fi: „Bunătatea omului este zgârcită şi [mereu lăsată] pe ziua de mâine" (*The Psalms of Solomon*, în *Old Testament Pseudepigrapha*, vol. 1, p. 657, nota e). Interpretarea aceasta respectă punctuaţia stabilită de ediţia Rahlfs. P. Prigent crede, pe de altă parte, că traducătorul în greacă al psalmului a citit greşit ebraicul *mᵉḫīr*, „preţ", ca *māḫār*, „mâine". Sensul reconstituit al versetului original ar fi, după el: „Dărnicia omului nu este decât zgârcenie, indiferent de preţ." Noi am optat pentru lectura lui ἡ αὔριον în contextul părţii a doua a versetului: în favoarea acestei lecturi ar pleda reluarea conjuncţiei copulative (*cf.* şi sensul iterativ al verbului δευτερῶ) şi articolul care îl precedă pe αὔριον. ♦ „te-ai mai minuna": versiunea siriacă are: „ceea ce este uimitor".
5,14 „nu va duce lipsă de daruri": gr. οὐ φείσεται ἐν δόματι, *litt.* „nu se va zgârci la dar"; gr. φείδομαι (*litt.* „a cruţa", dar şi „a face economie") este folosit frecvent precedat de negaţie cu sensul „a folosi din plin", „a nu se lipsi de ceva".
5,16 „cu măsură îndestulându-l": gr. ἐν συμμετρίᾳ αὐταρκείας, *litt.* „întru măsura a ceea ce-l face autosuficient".
5,17 „măsura", gr. μέτριος: este vorba de avutul dobândit cu simţul măsurii.

şi bunătatea Ta peste Israel, întru împărăţia Ta.
[19] Binecuvântată fie slava Domnului, căci El este împăratul nostru!

6

Întru nădejde. Al lui Solomon.

[1] Fericit bărbatul a cărui inimă e gata spre a chema numele Domnului:
când îşi va aminti numele Domnului, va fi mântuit.
[2] Căile lui sunt îndreptate de Domnul
şi străjuite faptele mâinilor sale de Domnul Dumnezeul lui.
[3] De vederea viselor sale rele nu se va tulbura sufletul său,
la trecerea râurilor şi în zbuciumul mărilor nu se va înspăimânta.
[4] Sculatu-s-a din somnul lui şi a binecuvântat numele Domnului,

---

6 Psalmul este un îndemn la rugăciune. În lipsa unor surse externe şi a aluziilor interne la un anumit eveniment istoric, comentatorii nu au putut stabili o datare precisă.Viteau a propus o soluţie prea puţin convingătoare: 69-64 î.H. (*Les Psaumes de Salomon* 43, pp. 286-288). La fel, Ewald credea că psalmul ar fi fost redactat înaintea invaziei pompeiene (*Geschichte des Volkes Israel*, p. 392). Atkinson ezită să propună o datare, dar face observaţia că similitudinile lexicale şi stilistice dintre Ps. Sol. 6 şi Ps. Sol. 10 ar indica faptul că ambele imnuri au avut acelaşi autor.
6,1 Versetul pare a fi o parafrază la Ioel 3,5. Invocarea numelui Domnului apare ca o practică rituală premozaică (*cf.* Gen. 4,26). Aici termenul funcţionează ca sinecdocă pentru rugăciune în general.
6,2 „faptele mâinilor": răspunsul divin la rugăciunea dreptcredinciosului este imediat şi se manifestă în acţiunile curente ale oamenilor. Versetul următor exemplifică unele dintre aceste circumstanţe.
6,3 „De vederea viselor sale rele": în epocile elenistică şi romană coşmarurile erau atribuite demonilor, fapt atestat de inscripţii magice din spaţiul palestinian conţinând texte apotropaice redactate în aramaică. Numeroase asemenea incantaţii au fost descifrate şi în Manuscrisele de la Marea Moartă. Fenomenul se datorează, pe de o parte, importului masiv de credinţe şi superstiţii din Orient, influenţă la care a fost supusă civilizaţia iudaică în exilul babilonian, şi, pe de altă parte, aculturaţiei elenistice ulterioare. Psalmistul arată, de fapt, că Dumnezeu îl apără atât ziua, cât şi noaptea pe dreptcredinciosul care se roagă. ♦ „trecerea râurilor şi zbuciumul mărilor": Geiger crede că autorul se referă aici la trecerea apelor onirice (*Der Psalter Salomo's*, p. 122). K. Atkinson arată însă că autorul avea în vedere efectele cât mai largi ale rugăciunii în viaţa cotidiană a credinciosului. În cazul de faţă, sunt amintite pur şi simplu pericole reale ale călătoriei (*An Intertextual Study*, p. 128).
6,4 „Sculatu-s-a din somnul lui şi a binecuvântat...": psalmistul se referă aici la importanţa rugăciunii de dimineaţă, fapt poate semnificativ pentru gruparea religioasă aflată la

cu inimă statornică a înălţat imn pentru numele Dumnezeului său.
[5] Rugatu-s-a în faţa Domnului pentru toată casa lui,
şi Domnul a ascultat rugăciunea oricui se teme de Dumnezeu.
[6] Şi toată cererea sufletului care nădăjduieşte în El o împlineşte Domnul.
Binecuvântat [fie] Domnul care-Şi arată îndurarea către cei care-L
iubesc cu adevărat.

7

Al lui Solomon. [Pentru] întoarcere.

[1] Nu[-Ţi] muta sălaşul de la noi, Dumnezeule,
ca să nu ni se pună împotrivă cei care ne urăsc fără temei.
[2] Căci i-ai alungat, Dumnezeule,

---

originea acestor psalmi. Totuşi, nu se poate preciza dacă autorul avea în gând rugăciunile de tip dizident din afara Templului sau rugăciunea comună matinală din incinta Templului.

6,6 „cu adevărat": gr. ἐν ἀληθείᾳ, *litt.* „întru adevăr".

7 „[Pentru] întoarcere": după unii comentatori, termenul se referă fie la întoarcerea lui Dumnezeu în rândul poporului ales, fie la întoarcerea lui Israel „reconvertit" la Dumnezeu. O asemenea disjuncţie este însă artificială. Ps. Sol. 7 se referă mai degrabă la restaurarea Legământului.

7,1 „Nu[-Ţi] muta sălaşul": gr. μὴ ἀποσκηνώσῃς. Verbul grec înseamnă, literal, „a-şi muta cortul". Termenul este consacrat pentru acţiunea de temut a lui Dumnezeu de a-Şi retrage prezenţa din Templul de la Ierusalim, dar poate fi şi o referinţă în sens general. Este o aluzie la criza spirituală profundă prin care trecea Israelul şi care ameninţa să se termine cu desacralizarea şi delegitimarea Templului ca sălaş sacru. O asemenea retragere a prezenţei lui Dumnezeu este revelată în Iez. 10. ♦ Comentatorii psalmului au înaintat mai multe ipoteze pentru datarea lui pornind de la acest verset. J. Wellhausen observa că tonul mai moderat al psalmului faţă de Ps. Sol. 2 sau 8 ar fi un bun indiciu că autorul se referea la asediul lui Irod cel Mare şi al generalului roman Sosius asupra Ierusalimului, din anul 37 î.H. (*Pharisäer*, p. 149). Geiger susţine că psalmul datează chiar din timpul asediului armatei romane conduse de Pompei în 63 î.H. (*Der Psalter Salomo's*, p. 123). Mai circumspecţi, primii comentatori, Ryle şi James, plasează Ps. Sol. 7 în „era pompeiană". K. Atkinson este de părere că psalmul datează din perioada imediat anterioară invaziei pompeiene, când ambele partide regale ierusalimitane, reprezentate de Hyrcanus şi Aristobulos, purtau tratative separate cu puterea romană pentru restabilirea ordinii în casa regală hasmoneică şi în Ierusalim (*I Cried to the Lord*, p. 110). Psalmul nu vorbeşte despre un atac consumat, ci de unul iminent.

7,2 „moştenirea sfinţeniei Tale": gr. κληρονομία ἁγιάσματός σου. Am preferat traducerea literală în locul formulării „moştenirea Ta sfântă", pentru că, în acest caz, sintagma se referă la Templu (*v. infra* nota 8,4) şi la spaţiul sacrosanct din interiorul acestuia.

ca să nu calce piciorul lor moştenirea sfinţeniei Tale.
[3] Tu întru voia Ta învaţă-ne,
şi nu [ne] da neamurilor.
[4] Căci dacă trimiţi moarte,
să-i dai poruncă [aparte] pentru noi.
[5] Fiindcă Tu eşti milostiv
şi nu Te vei mânia încât să ne nimiceşti.
[6] Întru sălăşluirea numelui Tău în mijlocul nostru vom fi miluiţi
şi nu se va întări asupra noastră [nici un] neam.
[7] Că Tu eşti pavăza noastră,
şi noi Te vom chema, iar Tu ne vei asculta.
[8] Căci Te vei îndura de stirpea lui Israel în veac
şi nu-[l] vei alunga.
[9] Iar noi [vom fi] sub jugul Tău în veac
şi sub biciul învăţăturii Tale.
[10] Îndrepta-ne-vei la vremea ocrotirii Tale,
ca să miluieşti casa lui Iacov în ziua pe care le-ai făgăduit-o.

8

Al lui Solomon. Spre biruinţă.

[1] Restrişte şi glas de război auzit-a urechea mea,

7,3 „învaţă-ne": gr. παιδευσον. Verbul grec are aici sensul de „a disciplina". Am menţinut însă traducerea tradiţională din motive stilistice.
7,4 După unii comentatori, psalmistul face aluzie la episodul celei de-a zecea plăgi din Exod (R.B. Wright); după alţii, el ar fi avut în vedere trimiterea îngerului morţii din 1Par. 21,15 (Ryle şi James).
7,10 Autorul se referă la profeţia pe care Iacob o primeşte în vis, la Betel (Gen. 28,15).
8 Psalmul conţine detalii istorice importante despre asediul şi cucerirea romană a Ierusalimului din anul 63 î.H. Similitudinile cu Ps. Sol. 2 sunt izbitoare, însă cum Ps. Sol. 8 se opreşte strict la episodul cuceririi de către Pompei, fără a pomeni nimic despre moartea generalului roman din anul 48 î.H. (*cf.* Ps. Sol. 2), se presupune că acesta a fost compus înaintea Ps. Sol. 2, având şi alt autor. Psalmistul manifestă aici un interes aparte pentru transgresiunile morale ale preoţilor de la Templu, pe care le consideră principala cauză a invaziei romane şi lansează, în consecinţă, o dezbatere strânsă pe teme de *halakāh* (drept rabinic). ♦ P. Prigent observă că titlul „Spre biruinţă" este cel folosit în versiunea Theodotion a Psalmilor canonici, unde apare în loc de „pentru mai marele cântăreţilor" (TM) / „pentru sfârşit" (LXX). Versiunea greacă a Ps. Sol. 8 ar aparţine aceleiaşi tradiţii, spre deosebire de cea siriacă, în care titlurile sunt absente şi, mai mult,

glas de trâmbiță sunând măcel și nimicire,
[2] glas de popor mult ca un vânt grozav,
ca o vijelie de foc puternic purtat prin pustiu.
[3] Și mi-am zis în inima mea:
Unde așadar îl va judeca Dumnezeu?
[4] Am auzit glas la Ierusalim, cetatea sfințeniei:
[5] sfâșiatu-s-au rărunchii mei când l-am auzit,
slăbit-au genunchii mei, îngrozitu-s-a inima mea,
tulburatu-s-au oasele mele ca inul.
[6] Am zis: „Își vor urma căile lor cu dreptate."

---

se poate presupune că mențiunile existau și în versiunea ebraică originală (*Les Psaumes de Salomon*, p. 968).

8,1 „glas de război... glas de trâmbiță": trâmbițele erau folosite în Antichitate pentru a anunța începutul operațiunilor militare. Psalmistul suprapune însă informația istorică strictă peste credința biblică după care Dumnezeu Își va anunța judecata tot cu sunet de trâmbițe. Subtila proiecție eshatologică ar putea explica astfel neclaritatea titlului.

8,2 „vânt grozav", *litt.* „vânt mult foarte": vântul și focul sunt simboluri ale acțiunii distrugătoare a lui Dumnezeu de la sfârșitul veacurilor (*cf.* Is. 66,15). Vijelia nimicitoare prin pustiu amintește episodul din Ex. 14,19.

8,3 „am zis în inima mea": în mentalitatea iudaică antică inima este sediul conștiinței, al gândirii și al voinței. ♦ „Unde așadar îl va judeca Dumnezeu?": interogația este neclară, din cauza pronumelui. Ryle și James cred că traducătorul în greacă a vocalizat greșit un sufix pronominal ebraic și că pronumele de persoana a treia din greacă trebuie înlocuit cu cel de persoana întâi plural (*Psalms of the Pharisees*, p. 74). Aceeași ipoteză este susținută și de P. Prigent. M. Winninge pledează pentru menținerea variantei din textul grec și aduce argumentul că pronumele se referă la Pompei (*Sinners and the Righteous*, p. 57).

8,4 „cetatea sfințeniei": cetatea Templului (ἁγίασμα, *cf.* Ex. 25,8 și nota *ad loc.*, în *Septuaginta 1*), *i.e.* Ierusalimul. Psalmistul indică explicit Ierusalimul ca teatru al operațiunilor militare romane și, implicit, ca sediu al comunității religioase din care face parte.

8,5 „rărunchii": gr. ὀσφύς, *litt.* „șalele", considerate sediul unor pulsiuni, mai ales al fricii. Expresia este folosită cu predilecție în scrierile profetice. ♦ „tulburatu-s-au oasele mele ca inul": vb. ταράσσω înseamnă „a agita, a stârni, a tulbura", de unde și sensul metaforic „a amesteca", „a încâlci". *Cf.* Ps. 6,3.

8,6 „Își vor urma", *litt.* „își vor îndrepta": fraza este ambiguă, din cauza absenței subiectului. Psalmistul se referă fie la locuitorii Ierusalimului (mai ales la comunitatea de dreptcredincioși din care face parte) și, în acest caz, își exprimă speranța în invincibilitatea cetății sfinte (*cf.* 8,4), fie, mai degrabă, la invadatorii romani, în calitate de instrumente ale misiunii divine de pedepsire a nelegiuirilor săvârșite de mai-marii Ierusalimului, aflați în conflict deschis cu comunitatea autorului. P. Prigent propune și o a treia

[7] Am socotit judecăţile lui Dumnezeu de la zidirea cerului şi a pământului,
şi am arătat dreptatea lui Dumnezeu în judecăţile Lui cele din veac.
[8] Dezvăluit-a Dumnezeu păcatele lor dinaintea soarelui,
a cunoscut tot pământul judecăţile lui Dumnezeu cele drepte.
[9] În ascunzişuri de sub pământ [s-au săvârşit] nelegiurile lor, spre mânie:
fiul s-a unit cu mama şi tatăl cu fiica de-a valma.
[10] Au săvârşit adulter, fiecare cu femeia vecinului său,

---

posibilitate de lectură: „Le-am zis [celor care] îşi urmează căile lor cu dreptate: «Am socotit judecăţile lui Dumnezeu...»" (*Les Psaumes de Salomon*, p. 968, nota 6).

8,7 „Am socotit": în momente de mare încercare, psalmistul *recapitulează* faptele dreptăţii divine, care alcătuiesc, de fapt, istoria reală a lui Israel. Ps. Sol. 8 devine astfel o glosă la sensul istoriei sacre, o legitimare a acesteia şi, totodată, expresia speranţei dreptcredinciosului în justeţea providenţei divine.

8,8 „păcatele lor": se explicitează, în versetele următoare, cauzele morale care au dus la invazia păgânilor. Descrierea amănunţită a păcatelor ierusalimitanilor, în frunte cu preoţii lor (8,12), are o tonalitate polemică voită, modelată după scrierile profetice, de la care autorul se revendică în numele comunităţii sale puriste. ♦ „dinaintea soarelui": *i.e.* „în plină zi" (*cf.* Ps. Sol. 2,11).

8,9 „În ascunzişuri de sub pământ...": *cf.* nota la 1,7. K. Atkinson crede însă că psalmistul face aici aluzie şi la unul dintre ritualurile secrete de purificare a clasei sacerdotale, pe care îl denunţă ca insuficient (în cazul în care un preot se afla în impuritate rituală, urma un ceremonial de purificare secret într-un tunel subteran din incinta Templului – *Mişna*, *Tamid* 1,1. Un astfel de tunel a fost descoperit de arheologi pe Muntele Templului din Ierusalim). Autorul pare să atragă astfel atenţia că jertfele din Templu erau impure, pentru că erau săvârşite de preoţi care nu se purificaseră după normele ritualului mozaic. De aici şi posibila părăsire a jertfelor de la Templu de către comunitatea psalmistului, care pare să îşi fi organizat case proprii de rugăciune (*cf. I Cried to the Lord*, pp. 65-66). Psalmistul trimite, prin antifrază, la Ier. 23,24. ♦ „s-a unit... de-a valma": gr. συμφύρω. Verbul înseamnă „a se amesteca la întâmplare", de aici traducerea noastră, care încearcă să păstreze toată greutatea expresiei greceşti.

8,10-12 Versetele arată care este ţinta principală în acest imn: clasa sacerdotală. Păcatele de care sunt acuzaţi preoţii se împart în trei categorii: adulterul (8,10), jefuirea „celor sfinte" (a tezaurului din Templu, 8,11) şi pângărirea altarului de jertfe (8,12). Aceleaşi acuzaţii le sunt aduse mai-marilor preoţilor în unele manuscrise de la Marea Moartă, precum 4Q 171 sau *Sulul de la Damasc* 4,15-18. K. Atkinson afirmă că, deşi prezintă asemănări izbitoare, Ps. Sol. 8 şi textele menţionate de la Qumran nu s-au influenţat în nici un fel, ci, mai degrabă, aparţineau unui curent general antihasmoneic şi antisaduceic al societăţii israelite ultraconservatoare (*I Cried to the Lord*, pp. 66-67).

au încheiat între ei legăminte sub jurământ pentru aceasta.
[11] Au prădat cele sfinte ale lui Dumnezeu,
de parcă nu ar mai fi [nici un] moştenitor care să răscumpere.
[12] Au călcat în picioare altarul Domnului [din cauza] a toată necurăţia
şi au pângărit jertfele cu sânge spurcat, ca pe cărnuri necurate.
[13] N-au lăsat nici un păcat nefăcut, pe care să nu-l facă mai mult decât neamurile.
[14] De aceea Dumnezeu le-a amestecat duh de rătăcire,
le-a dat să bea cupă de vin neîndoit, ca să se îmbete.
[15] L-a adus de la capătul pământului pe cel care loveşte cu tărie,
a hotărât să fie război în Ierusalim şi în ţinutul lui.
[16] L-au întâmpinat cu bucurie căpeteniile ţării,

8,10 „legăminte sub jurământ": psalmistul face aluzie la jurămintele pe care femeia acuzată de adulter trebuia să le facă în faţa preotului (*cf.* Num. 5,19-22), acuzându-i pe sacerdoţi de complicitate cu femeile care comiseseră adulterul.
8,11 „Moştenitorul care să răscumpere" este fără îndoială Mesia. P. Prigent respinge ipoteza conform căreia s-ar face aici referire la urmaşii lui Hircan al II-lea, împiedicaţi să mai domnească în urma uzurpării tronului de către Aristobulos al II-lea (*Les Psaumes de Salomon*, p. 969, nota 11).
8,12 „sânge spurcat", *i.e.* sânge menstrual: preoţii încălcau astfel porunca din Lev. 15,24, atrăgând în mod indirect pângărirea jertfelor. Se sugerează că transgresiunea aceasta s-a dovedit şi altădată suficientă pentru a stârni mânia lui Dumnezeu (*cf.* Iez. 23,38).
8,14 „duh de rătăcire": psalmistul preia literal expresia din Is. 19,14, pentru a descrie starea deplorabilă în care se aflau „păzitorii" cetăţii în zilele asediului roman. Unii comentatori înclină să creadă că expresia este folosită metaforic, autorul reluând astfel cuvintele din Ier. 25,15. ♦ „vin neîndoit", *i.e.* vin nediluat: în Antichitate, vinul avea o consistenţă mult mai mare decât în zilele noastre şi trebuia diluat (cu două măsuri de apă la o măsură de vin). Herodot povesteşte despre un oarecare Cleomenes care a înnebunit fiindcă a băut în exces vin nediluat (*Istorii* 6,84).
8,15 Imaginea invadatorului care „vine de la capătul pământului" ca să-l calce în picioare pe Israel fusese consacrată de Ier. 6,22. Acolo însă era vorba despre babilonieni. Asocierile evenimenţiale ale psalmistului sunt rezultatul anunţatei sale recapitulări a istoriei sacre din 8,7.
8,16 „Căpeteniile ţării" erau Hircan al II-lea şi aliaţii lui (probabil Antipater, mijlocitorul său în relaţiile cu Pompei), care sperau ca, o dată cu venirea romanilor, să-l alunge pe uzurpatorul Aristobulos al II-lea. R.B. Wright consideră însă că se face aici aluzie la tratativele pe care fiecare dintre cei doi fraţi, Hircan al II-lea şi Aristobulos al II-lea, le-au purtat cu romanii înainte de predarea cetăţii (*Psalms of Solomon*, p. 659, nota i). Despre predarea Ierusalimului de către aliaţii lui Hircan al II-lea, *cf.* Flavius Iosephus, *AI* 14,57-58.

i-au zis: „Binecuvântată fie-ți calea! Veniți, intrați în pace!"
17 Au netezit cărările colțuroase dinaintea intrării lui,
au deschis porțile Ierusalimului și au împodobit zidurile cu cununi.
18 A intrat el cu pace ca un tată în casa fiilor săi
și a pus piciorul [în Ierusalim] cu chezășie deplină.
19 A pus stăpânire pe turnurile și pe zidul Ierusalimului,
căci Dumnezeu l-a adus pe el cu chezășie [pentru ei] spre înșelarea lor.
20 Le-a omorât căpeteniile și pe orice înțelept din sfat,
a vărsat sângele locuitorilor din Ierusalim precum apa necurăției.
21 I-a luat pe fiii și fiicele lor, care se născuseră din pângărire.
22 Au făcut după necurăția lor, întocmai ca părinții lor,
au pângărit Ierusalimul și cele sfințite pentru numele lui Dumnezeu.
23 S-a arătat drept Dumnezeu în judecățile Sale printre neamurile pământului,

---

8,17 „Au netezit cărările": expresia este metaforică și trimite, ironic, la *Is.* 42,16 (K. Atkinson, *An Intertextual Study*, p. 171). ♦ „au împodobit zidurile cu cununi", *litt.* „au încununat zidurile": R.B. Wright crede că psalmistul se referă metaforic la partizanii lui Hircan care, suiți pe zidurile orașului, îi salutau pe romani. Această interpretare ar pleda pentru traducerea literală a versiunii grecești, dar am preferat o variantă neutră.
8,18 „cu chezășie deplină": *i.e.* cu garanții depline, dând asigurări că nu va face nici un rău.
8,19 „turnurile": gr. πυργοβάρεις. Se referă, probabil, la fortăreața Akra, pe care Pompei a cucerit-o înaintea cetății propriu-zise. În epoca herodiană, fortăreața a fost demolată și pe locul ei a fost construită fortăreața Antonia. K. Atkinson observă că, dacă psalmistul numește într-adevăr fortăreața prin πυργοβάρεις, Ps. Sol. 8 va fi fost tradus în greacă în epoca herodiană, când amintirea ei era încă vie în conștiința locuitorilor din Ierusalim (*I Cried to the Lord*, p. 63, nota 12).
8,20 La vv. 16-17 se arată bucuria cu care i-au întâmpinat pe romani partizanii lui Hircan al II-lea. În schimb, romanii i-au eliminat pe Aristobulos al II-lea și pe aliații lui, care se răsculaseră încercând să reia puterea (*cf.* Flavius Iosephus, *AI* 14,79). ♦ „apa necurăției": un pasaj din *Mișna* (*Yadayim* 4,7) afirmă: „Saduceii spun: «Vă acuzăm, fariseilor, că socotiți pură apa care se scurge dintr-un vas impur într-unul pur»." Preoții și mai-marii Ierusalimului sunt acuzați de comunitatea dreptcredincioasă a psalmistului că pângăresc cu sângele lor cetatea sfântă. Expresia „apa necurăției" este un indiciu clar că Ps. Sol. 8 nu a fost compus în medii fariseice (vezi *Mișna*). Pe de altă parte, imnul nu a fost scris nici în medii saducee, pentru că acestea îl favorizau pe Aristobulos al II-lea, dușmanul declarat al comunității psalmistului.
8,21 „se născuseră din pângărire": paralelismul acestei expresii cu unele pasaje din textele de la Qumran indică fie că acești copii erau născuți din căsătorii mixte, fie, mai degrabă, rezultați din transgresiunile sexuale ale preoților de la Templu.
8,23 „S-a arătat drept Dumnezeu în judecățile Sale": pasajul servește drept concluzie la recapitularea anunțată în 8,7. ♦ „credincioșii lui Dumnezeu": psalmistul îi numește astfel

iar credincioşii lui Dumnezeu sunt ca mieii nevinovaţi în mijlocul lor.
[24] Vrednic de laudă [este] Domnul, care judecă tot pământul întru dreptatea Sa.
[25] Iată dar, Dumnezeule, [că] ne-ai arătat judecata Ta întru dreptatea Ta, văzut-au ochii noştri judecăţile Tale, Dumnezeule.
[26] Arătat-am dreptatea numelui Tău cinstit în veci,
căci Tu eşti Dumnezeul dreptăţii care-l judecă pe Israel spre învăţătură.
[27] Întoarce, Dumnezeule, mila Ta asupra noastră
şi îndură-Te de noi.
[28] Adună pe cei risipiţi ai lui Israel cu milă şi bunătate,
căci credinţa Ta [este] cu noi.
[29] Noi ne-am întărit cerbicea,
dar Tu eşti învăţătorul nostru.
[30] Nu ne trece cu vederea, Dumnezeul nostru,
ca să nu ne înghită neamurile păgâne ca şi cum n-am avea răscumpărător.
[31] Tu [eşti] Dumnezeul nostru dintru început
şi în Tine este nădejdea noastră, Doamne.
[32] Şi noi nu ne vom depărta de Tine,
căci bune [sunt] judecăţile Tale asupra noastră.
[33] Pentru noi şi pentru copiii noştri [e] bunăvoinţa Ta în veac,
Doamne, mântuitorul nostru, nu vom mai fi clătinaţi în veac de-a pururi!
[34] Vrednic de laudă, în gura celor credincioşi, [este] Domnul pentru judecăţile Sale,
şi binecuvântat Israel de Domnul în veac!

---

pe „cei pioşi" din comunitate. Menţiunea „în mijlocul lor" este importantă pentru localizarea grupării, ai cărei membri trăiau în Ierusalim *in medias res* şi nu autoexilaţi în deşert, ca cei de la Qumran.

8,28 „cei risipiţi": gr. διάσπορα. Psalmistul trimite la Ier. 29,14 şi Iez. 20,34. Comentatorii nu exclud posibilitatea ca autorul să se refere la hasmoneii deportaţi (8,21), dar tonul eshatologic general al suplicaţiei oferă o interpretare mai largă.

8,29 „ne-am întărit cerbicea": expresia desemnează încăpăţânarea în rău.

8,30 „răscumpărător": sensul termenului este acelaşi cu cel din **8,11**.

8,33 „în veac de-a pururi": gr. τὸν αἰῶνα χρόνον, *litt.* „timpul cel din veac".

9

Al lui Solomon. Spre dojană.

[1] Când a fost strămutat Israel în țară străină
când se îndepărtaseră de Domnul care îi răscumpărase,
au fost alungați din moștenirea pe care le-a dat-o Domnul.
[2] În toate neamurile s-a risipit Israel, după cuvântul lui Dumnezeu,
ca să se arate dreptatea Ta, Dumnezeule, pentru nelegiurile noastre,
că Tu [ești] judecător drept peste toate popoarele pământului.
[3] Căci nimeni care face nedreptăți nu se va putea ascunde de știința Ta,
și faptele drepte ale credincioșilor Tăi [sunt] înaintea Ta, Doamne:
unde să se ascundă omul de știința Ta, Dumnezeule?
[4] Faptele noastre [atârnă] de alegerea și de puterea sufletelor noastre,

---

9,1 Datarea psalmului este controversată: sursele interne nu sunt, în acest caz, concludente. J. Schüpphaus interpreta forțat primul verset ca pe o aluzie a psalmistului la exilul roman al lui Aristobulos al II-lea, petrecut după invazia lui Pompei din anul 63 î.H. (*Die Psalmen Salomo's*, pp. 50-51). Majoritatea comentatorilor este însă de părere că enunțul psalmistului este general și că se referă la exilul babilonian. La fel, în Ps. Sol. 9,2, autorul îi numește pe evreii din diaspora. Avem de-a face cu un exercițiu retoric remarcabil: autorul reușește să-și prezinte argumentele, exemplele (vv. 1-3) înainte de a-și expune teza (vv. 4-5). Exilul babilonian și diaspora sunt efectele punitive ale unei alegeri umane greșite. Mai mult, ele pot servi drept precedent în demonstrația psalmistului, care își avertizează comunitatea de iminența unui nou exil (K. Atkinson, *An Intertextual Study*, p. 196).

9,2 „ca să se arate dreptatea Ta": gr. ἵνα δικαιωθῇς. Dreptatea lui Dumnezeu se manifestă prin acțiunile Sale nemijlocite și este recunoscută ca atare de oameni. *Cf.* și 3,3.5; 4,8; 8,7.26.

9,3 „credincioșilor": autorul numește astfel, după toate aparențele, comunitatea de dreptcredincioși căreia îi aparținea (*cf.* 9,6-8 etc.).

9,4 Această exprimare directă a liberului arbitru a suscitat comentarii adesea contradictorii în rândul exegeților moderni. Sursa paralelă cel mai des invocată în această situație este Flavius Iosephus. Istoricul descrie în *AI* 13,172-173 atitudinea celor trei mari grupări principale din Palestina (farisei, saducei, esenieni) față de doctrina liberului arbitru. Astfel, dacă saduceii erau adepții cei mai înfocați ai doctrinei, esenienii o respingeau în totalitate, iar fariseii ocupau o poziție de mijloc, susținând că numai unele evenimente sunt predeterminate, pe când altele depind de alegerea oamenilor. P. Prigent nuanțează descrierea istoricului evreu, arătând că, într-adevăr, esenienii se consideră aleși de bunăvoința divină, dar numai după ce vor fi *consimțit* să urmeze calea perfecțiunii (*cf. Regula Comunității* 9,17, în *Les Psaumes de Salomon*, pp. 972-973, nota 4). Mai mult, Ps. Sol.

încât putem face dreptate şi nedreptate prin lucrările mâinilor noastre,
iar [Tu] întru dreptatea Ta îi cercetezi pe fiii oamenilor.
[5] Cel care face dreptate îşi strânge sieşi comoară de viaţă lângă Dumnezeu,
iar cel care face nedreptate [poartă] singur vina pentru nimicirea sufletului său.
Căci judecăţile Domnului [sunt] cu dreptate pentru fiecare om şi fiecare casă.
[6] Cu cine vei fi bun, Dumnezeule, dacă nu cu cei care-L cheamă pe Domnul?
Curăţi-vei de păcate sufletul întru [aceea că] va mărturisi spre recunoaştere,
căci ruşine[-i] asupra noastră şi pe feţele noastre pentru toate.
[7] Cui îi vei ierta păcatele dacă nu celor care au păcătuit?
Pe cei drepţi îi vei binecuvânta şi nu-i vei mustra pentru păcatele lor,
iar bunătatea Ta [vine] peste păcătoşii care se căiesc.
[8] Şi acum, Tu [eşti] Dumnezeu şi noi [suntem] poporul pe care l-ai iubit.

5,4 confirmă credinţa psalmistului în predestinare. Cele două argumente ar pleda în favoarea originii eseniene a Ps. Sol. Pe de altă parte, K. Atkinson insistă asupra diferenţelor dintre textele de la Qumran şi Ps. Sol. şi asupra caracterului doctrinar eterogen al societăţii iudaice din secolul I î.H., posibil alcătuită şi din alte comunităţi religioase decât cele trei menţionate simplificator de Flavius Iosephus. Comentatorul american atribuie Ps. Sol. unei comunităţi trecute sub tăcere de istoricul evreu (*An Intertextual Study*, pp. 199-201 şi *I Cried to the Lord*, pp. 191-192).

9,5 „strânge sieşi comoară": israeliţii considerau că Dumnezeu ţine o evidenţă strictă atât a păcatelor, cât şi a faptelor virtuoase ale indivizilor şi acţionează în consecinţă. „Excedentul" de fapte bune individuale, pe de o parte, sau excesul de păcate, pe de altă parte, se răsfrânge asupra întregii societăţi (Buchanan, *To The Hebrews*, p. xxv, *apud* K. Atkinson, *An Intertextual Study*, p. 202).

9,7 „nu-i vei mustra pentru păcatele lor": *litt.* „nu[-i] vei îndrepta (εὐθυνεῖς) în privinţa celor pe care le-au păcătuit". Vb. εὐθυνω înseamnă *litt.* „a conduce drept", dar e folosit şi cu sensul „a examina", „a cere socoteală", şi de aici, „a administra o pedeapsă, o corecţie". ♦ „păcătoşii care se căiesc": prezentul participiului grec (ἁμαρτάνοντας) sugerează că păcatul este o problemă continuă a omenirii, care se poate însă răscumpăra prin căinţă.

9,8 „Şi acum": expresia biblică introduce un contract, un jurământ etc. Autorul sugerează astfel necesitatea încheierii unui nou legământ între poporul dreptcredincios al lui Israel şi Dumnezeu, înaintea unui atac iminent. ♦ „[neamurile păgâne]": completarea aceasta a fost sugerată de K. Atkinson, în ciuda tezei lui Winninge (*Sinners and the*

Vezi şi îndură-Te, Dumnezeule al lui Israel, căci ai Tăi suntem;
şi să nu îndepărtezi de la noi mila Ta, ca să nu ne năpădească [neamurile păgâne].
[9] Căci Tu ai ales sămânţa lui Avraam mai presus de toate neamurile,
şi ai pus numele Tău peste noi, Doamne,
şi nu ne vei lepăda în veac.
[10] Ai făcut legământ cu părinţii noştri pentru noi
şi noi în Tine vom nădăjdui întru întoarcerea sufletului nostru.
[11] A Domnului [este] milostivirea peste casa lui Israel în veac de-a pururi!

10

Dintre imnuri. Al lui Solomon.

[1] Fericit bărbatul de care Domnul Şi-a amintit cu mustrare
şi l-a ferit de calea rea cu biciul,
ca să fie curăţit de păcat, încât să nu-l înmulţească.
[2] Cel ce-şi pregăteşte spinarea pentru bici va fi curăţit,

Righteous, p. 73) care constata că Ps. Sol. 9,8 nu face nici cea mai mică aluzie la o nouă invazie a „păgânilor". Totuşi, psalmistul trimite, la începutul poemului, la exilul babilonian şi la suferinţele lui Israel pricinuite de păcatele lui, insistă asupra importanţei legământului privilegiat pe care îl are poporul ales cu Dumnezeu din vremea lui Avraam (9,9) şi propune încheierea unui nou legământ, care să le ofere israeliţilor preeminenţa asupra unor năvălitori, desigur lipsiţi de această înţelegere cu Dumnezeu. Aceste argumente ar sugera că psalmistul se referă aici la invazia păgânilor (*I Cried to the Lord*, p. 193).

9,11 „A Domnului [este] milostivirea": se poate înţelege şi „Milostivirea Domnului [fie]...".

10,1 „l-a ferit": gr. ἐκυκλώθη, *litt.* „a fost înconjurat". Acelaşi verb este folosit în Ps. 31,10, „şi mila Domnului îl va înconjura". ♦ „să nu-l înmulţească", *litt.* „ca să nu-l sporească/multiplice": concepţia teologică a evidenţei stricte a păcatelor şi faptelor bune ale oamenilor, ţinută de Dumnezeu, apare şi în Ps. Sol. 9,5. *Cf.* şi nota respectivă.

10,2 „bici... învăţătura (παιδειαν)": biciul Domnului îl loveşte, ca să-l oprească pe om de la păcat. K. Atkinson (*An Intertextual Study*, pp. 213-214) pune această imagine pe seama inculturaţiei iudeo-elenistice: Dumnezeu este văzut de autorul Ps. Sol. ca un *pedagog*, figură severă a disciplinei antice, mereu vigilentă la acţiunile copilului pe care îl supraveghea şi căruia îi aplica diverse corecţii dure pentru orice abatere de la regulile de educaţie (*cf.* şi Prov. 5,12-13). Ca şi în cazul pedagogului, acţiunile lui Dumnezeu nu sunt vindicative, ci benefice. ♦ „învăţătura": gr. παιδεία (*cf.* şi 10,3; 13,7.8.10; 14,1 etc.).

căci Domnul este bun cu cei care[-I] îndură învățătura.
[3] Îndrepta-va căile drepților și nu-i va abate cu învățătura;
iar mila Domnului peste cei care-L iubesc cu adevărat.
[4] Și-Și va aminti Domnul de robii Săi cu milă,
căci mărturia [stă] în Legea legământului celui veșnic,
mărturia Domnului – pentru căile oamenilor, la cercetarea [Lui].
[5] Drept și credincios [este] Domnul nostru în judecățile Sale în veac,
și Israel va lăuda numele Domnului cu bucurie.
[6] Cei credincioși vor aduce mulțumire în adunarea poporului,
și pe sărmani îi va milui Dumnezeu, spre bucuria lui Israel.
[7] Că bun și milostiv [este] Dumnezeu în veac,
iar adunările lui Israel vor slăvi numele Domnului.
[8] A Domnului [este] izbăvirea peste casa lui Israel, spre bucurie veșnică!

Am tradus termenul grecesc cu echivalentul lui clasic în limba română, care subsumează și sensul de „disciplinare", „mustrare", „pedeapsă" dezvoltat adesea în LXX. Mesajul întregului Ps. Sol. 10 este că Dumnezeu le aplică drepților anumite corecții, nu că îi pedepsește pur și simplu ca o divinitate geloasă.

10,4 Autorul invocă, pe de o parte, legământul dintre Dumnezeu și Israel („Legea... mărturia") și, pe de altă parte, promisiunea încheierii legământului celui veșnic de la sfârșitul zilelor („la cercetarea [Lui]", *cf.* P. Prigent, *Les Psaumes de Salomon*, p. 975). Aceste două „momente" din viața poporului ales constituie „cadrul" învățăturii divine, programul pe care Dumnezeu l-a stabilit pentru educarea, desăvârșirea și apropierea celor drepți. Psalmistul face aluzie la promisiunea enunțată în Iez. 16,60. Versetul menține aceeași tonalitate profetic-eshatologică.

10,7 „adunările": gr. συναγωγαί. Autorul se referă, după unii comentatori, la comunitatea de dreptcredincioși căreia îi aparține. Cuvântul pare să desemneze o realitate concretă: autorul indică spațiul fizic unde se desfășurau ritualurile comunității sale, altul decât cel consacrat pentru ritul oficial, Templul. Acesta este un bun indiciu pentru scopul alcătuirii Psalmilor lui Solomon: imnurile erau concepute pentru a fi citite în amintitele sinagogi ale grupării.

10,8 „A Domnului [este] izbăvirea": se poate înțelege și „A Domnului [să fie] izbăvirea". ♦ „bucurie veșnică": unii comentatori consideră că expresia ar atesta credința în înviere a comunității dreptcredincioase a psalmistului (K. Atkinson, *An Intertextual Study*, p. 220 și P. Prigent, *Les Psaumes de Salomon*, p. 975).

11

Al lui Solomon. Pentru aşteptare.

[1] Sunaţi în Sion din trâmbiţa de chemare a sfinţilor!
Daţi de ştire în Ierusalim glasul celui ce binevesteşte:
căci S-a îndurat Dumnezeul lui Israel să-i cerceteze.
[2] Stai, Ierusalime, pe înălţime şi priveşte-i pe copiii tăi,
de la răsărit şi de la apus adunaţi laolaltă de Domnul.

---

11 Ps.Sol 11 este un imn al restauraţiei, al întoarcerii tuturor israeliţilor în Ţara Sfântă. Sursa de inspiraţie biblică pare să fie Is. 40–66 şi, mai ales, Bar. 4,36–5,9. Unii comentatori au susţinut şi caracterul istoric al acestui psalm. Astfel, Frankenberg crede că imnul este dedicat victoriilor fraţilor Macabei, Iuda şi Ionatan (*Die Datierung*, pp. 34-36). Aberbach („The Historical Allusions of Chapters IV, XI and XIII of The Psalms of Solomon", pp. 391-395), Lane („Paul's Legacy from Pharisaism: Light from The Psalms of Solomon", p. 133) şi Maier (*Mensch und Freier Wille: nach den jüdischen Religionsparteien zwischen Ben Sira und Paulus*, pp. 279-280) interpretează textul ca pe o aluzie la invazia parţilor din anul 40 î.H., celebrând bucuria unor israeliţi la alungarea lui Irod cel Mare şi întronarea rivalului acestuia, Antigonos. Ryle şi James sugerează că Ps. Sol. 11 depune mărturie despre bucuria israeliţilor iscată de campaniile victorioase ale lui Iulius Caesar (*Psalms of the Pharisees*, pp. xliii-xvliv). Cu toate acestea, K. Atkinson afirmă că substratul istoric al Ps. Sol. 11 nu poate fi precizat (*I Cried to the Lord*, p. 199). Titlul („Pentru aşteptare") se referă la iminenţa întoarcerii tuturor israeliţilor din diaspora sub călăuzirea lui Dumnezeu şi este un prim indiciu al caracterului profetic al imnului.
11,1 Primul stih, *litt.* „Trâmbiţaţi în Sion din trâmbiţa de semnal a sfinţilor". ♦ Sunetul trâmbiţelor marca deschiderea anului jubiliar (*cf.* Lev. 25,9). Aici, gestul este învestit cu conotaţii simbolice mai puternice, fiind un semn al restauraţiei generale de la sfârşitul zilelor, când toţi „copiii Ierusalimului" risipiţi în lume se adună, sub îndrumarea lui Dumnezeu, în patria sfântă. „Cercetarea" de către Dumnezeu a fiilor Ierusalimului este indiciul intervenţiei concrete a divinităţii în istoria sacră a lui Israel. ♦ „să-i cerceteze": *litt.* „întru cercetarea lor".
11,2 Cetatea sfântă este din nou personificată ca mamă iubitoare a israeliţilor (*cf.* Ps. Sol. 1). ♦ Versetul corespunde, până la identitate, cu Bar. 4,36-37 şi 5,5. Corespondenţa aceasta a fost interpretată în termenii filiaţiei scripturare, comentatorii argumentând fie că Ps. Sol. 11 ar fi un ecou al pasajelor din Bar. (P.E.E. Geiger, *Der Psalter Salomo's: Herausgegeben und erklärt*, pp. 137-139), fie că autorul lui Bar. ar fi copiat Ps. Sol. 11,2 (*cf.* M. Aberbach, „The Historical Allusions of Chapters IV, XI and XIII of The Psalms of Solomon", p. 391; M. Delcor, în *Dictionnaire de la Bible: Supplément*, p. 222). R. Wright arată că, dacă autorul lui Bar. a copiat Ps. Sol. 11,2, înseamnă că avusese deja la dispoziţie traducerea greacă a Ps. Sol. 11 în prima jumătate a secolului I d.H. (*Old Testament Pseudepigrapha*, p. 640). K. Atkinson pledează în favoarea aceleiaşi ipoteze (*An Intertextual Study*, p. 229).

[3] De la miazănoapte vin în bucuria Dumnezeului lor,
din insule de departe adunatu-i-a Dumnezeu.
[4] Smerit-a munți înalți, netezindu-i pentru ei,
dealurile au fugit la intrarea lor.
[5] Dumbrăvile i-au umbrit în trecerea lor
și Dumnezeu a făcut să răsară pentru ei tot pomul cu bună mireasmă,
[6] ca să vină [fiii lui] Israel la cercetarea slavei Dumnezeului lor.
[7] Îmbracă, Ierusalime, veșmintele slavei tale,
pregătește haina sfințeniei tale,
căci Dumnezeu a grăit cele bune [pentru] Israel în veac de-a pururi.
[8] Să facă Domnul ce a grăit despre Israel și Ierusalim,
să-l ridice Domnul pe Israel întru numele slavei Sale.
[9] A Domnului [este] mila peste Israel în veac de-a pururi!

12

Al lui Solomon. Despre limba nelegiuiților.

[1] Doamne, izbăvește sufletul meu de bărbatul nelegiuit și viclean,

---

11,3 „insule": termenul este folosit în Biblie în mod generic pentru a desemna ținuturi îndepărtate. În Is. însă, el se referă cu precizie la insulele mari din Marea Mediterană: Creta, Cipru, Malta. Având în vedere că printre sursele principale ale psalmistului se numără și Is., termenul poate fi înțeles în această a doua accepțiune.
11,4 „Smerit-a": gr. ἐταπείνωσεν. Subiectul gramatical este aici subînțeles: „Dumnezeu", reluat explicit și simetric în v. 5. În mersul fiilor Ierusalimului spre cetatea-mamă, intervenția lui Dumnezeu este concretă și se traduce prin înlăturarea obstacolelor fizice din calea israeliților. Tonul mesianic al pasajului îl evocă îndeaproape pe cel al profeției din Is. 40,4. *Cf.* și Lc. 3,4-6.
11,5 „Dumbrăvile": gr. δρυμοί. M. Aberbach citește în călătoria israeliților spre Ierusalim, descrisă în 11,4-5, o aluzie la marșul trupelor lui Antigonos către cetatea sfântă. Opinia savantului german se bazează pe interpretarea termenului grec δρυμοί ca aluzie la cucerirea localității *Drumos* de lângă Carmel („The Historical Allusions of Chapters IV, XI and XIII of The Psalms of Solomon", pp. 391-394, *apud* K. Atkinson, *I Cried to the Lord*, p. 199).
11,6 „cercetarea slavei": manifestare a prezenței concrete și călăuzitoare a lui Dumnezeu în mersul israeliților spre Ierusalim, înțeles ca al doilea exod.
11,7 *Cf.* Is. 52,1 și Bar. 5,1. ♦ „haina sfințeniei", gr. τὴν στολὴν τοῦ ἁγιάσματος.
11,7-8 Psalmistul trimite la profeția din 2Rg. 7,13 *sq.*, întărind astfel legitimitatea moștenirii davidice, de la care se revendica și comunitatea sa.
12,1 „bărbatul nelegiuit și viclean": deși vagă la nivelul întregii literaturi sapiențiale, descrierea pe care psalmistul o face adversarului comunității sale devine mai clară la o

de limba nelegiuită şi clevetitoare
ce grăieşte minciuni şi înşelăciuni.
[2] Pline de întorsături sunt cuvintele limbii bărbatului viclean,
precum în [mijlocul] poporului un foc ce-i mistuie frumusețea.
[3] Pe unde zăboveşte, aprinde casele cu limba-i mincinoasă,
retează pomii bucuriei ce-i pârjoleşte pe nelegiuiți,

---

lectură aplicată numai colecției Ps. Sol. Majoritatea comentatorilor a stabilit o legătură stilistică şi tematică sigură între Ps. Sol. 12 şi Ps. Sol. 4 (*cf.* Ryle şi James, *Psalms of the Pharisees*, p. xliv; Wellhausen, *Pharisäer*, p. 156; K. Atkinson, *I Cried to the Lord*, p. 106). Ambele imnuri vorbesc despre unul şi acelaşi adversar (politic) hotărât să-i persecute şi să-i amăgească pe dreptcredincioşi. În Ps. Sol. 4,1, „nelegiuitul" care stătea în adunarea drepților (*i.e.* în „sinedriu") era de fapt Aristobulos, principele susținător al partidei saduceilor, opus atât fariseilor pe care îi susținea fratele său Hircan al II-lea, cât şi comunității din care provenea autorul Ps. Sol. Ca şi Ps. Sol. 4, şi acesta face aluzie la tulburările din sânul societății israelite din Ierusalim, la persecuțiile şi acuzațiile publice care frământau viața politică internă a micului regat, în contextul războiului civil dintre Aristobulos şi Hircan. Textul nu aminteşte de nici o invazie străină şi nu face în nici un fel aluzie la intruziuni politice externe, ceea ce i-a determinat pe comentatori să plaseze „evenimentele" descrise de Ps. Sol. 12 în perioada imediat premergătoare campaniei de cucerire a Ierusalimului de către Pompei din anul 63 î.H. ♦ „viclean": gr. πονερός, „rău, ticălos, viclean".

12,2 „Pline de întorsături": gr. ἐν ποικιλίᾳ στροφῆς. *litt.* „cu felurime de întorsătură"; calc după ebraică neobişnuit în greacă. Στροφή înseamnă inițial, în greaca clasică, „întorsătură de frază". P. Prigent sugerează că termenul grecesc traduce probabil un cuvânt ebraic care însemna „perversitate" (*Les Psaumes de Salomon*, p. 977, nota 2). ♦ „precum în [mijlocul] poporului un foc ce-i mistuie frumusețea": gr. ὥσπερ ἐν λαῷ πῦρ ἀνάπτον καλλόνην αὐτοῦ. Comparația este, în forma aceasta, stranie. Unele manuscrise oferă această formă, pe care o acceptă ediția Rahlfs şi o serie de exegeți, ca *lectio difficilior*. Versiunea siriacă are: „aţâţă focul între oameni." Alte manuscrise conțin o variantă mai plauzibilă: „ca focul ce arde paiele de pe arie" (gr. ἐν ἄλῳ πῦρ ἀνάπτον καλάμην). Scribul va fi copiat greşit ἄλῳ, „arie", ca λαῷ, „popor", şi în loc de καλάμην, „paie", καλλόνην, „frumusețe" (*cf.* K. Atkinson, *An Intertextual Study*, pp. 243-244, nota 1).

12,3 „pomii bucuriei": pomul era simbolul prosperității şi al bunăvoinței divine. În literatura apocaliptică se spune că din Pomul vieții cu bună mireasmă vor mânca drepții după coborârea lui Dumnezeu pe pământ (*1Enoh* 25). În *Sulul de la Damasc* (1,7), un pom este dovada că Dumnezeu a încheiat un legământ veşnic cu cei evlavioşi. Tăierea copacilor, rari şi, în consecință, foarte prețioşi în Orientul Apropiat, echivala cu distrugerea unei comunități şi era considerată primul semn al războiului şi al morții (*cf.* Is. 10,33). ♦ „nelegiuiți": probabil se referă la aliații politici ai bărbatului nelegiuit amintit în primul verset, porniți să persecute comunitatea autorului.

tulbură casele cu vrajba buzelor lui clevetitoare.
[4] Să îndepărteze Dumnezeu de la cei nevinovați buzele nelegiuiților în strâmtorare
și să se împrăștie oasele clevetitorilor [departe] de cei ce se tem de Domnul;
în văpaia focului să piară limba clevetitoare dinaintea celor credincioși!
[5] Să apere Domnul sufletul liniștit, care-i urăște pe cei nedrepți,
și să-l îndrepteze Domnul pe bărbatul ce aduce pacea în casă.
[6] A Domnului [este] izbăvirea peste Israel, slujitorul Său, în veac.
Și să piară păcătoșii de la fața Domnului o dată pentru totdeauna,
iar credincioșii Domnului să moștenească făgăduința Domnului.

13

Psalm al lui Solomon. Mângâierea drepților.

[1] Dreapta Domnului m-a acoperit,
dreapta Domnului ne-a cruțat.

12,4 „în strâmtorare": gr. ἐν ἀπορίᾳ, *cf.* nota la 4,15. O traducere posibilă: „în sărăcie". Termenul grec este folosit aici însă într-un sens moral mai vast decât cel care desemnează simpla sărăcie materială. E vorba de dificultate spirituală, de confuzie, de lipsă de mijloace morale. ♦ „să se împrăștie oasele": revine imaginea terifiantă a împrăștierii oaselor după moarte (*cf.* Ps. Sol. 4,19 și Iez. 39,4).
12,5 „liniștit": dreptul nu se tulbură de persecuțiile nelegiuiților, ci rămâne liniștit și credincios. Speranța lui se află întreagă la Dumnezeu. Acest verset i-a determinat pe unii exegeți să afirme că psalmistul aparținea de fapt grupării de la Qumran. ♦ „ce aduce pacea", *litt.* „care face pace".
12,6 „făgăduința": gr. ἐπαγγελία; Ryle și James decriptau în acest verset credința comunității autorului în viața fericită de după moarte (*The Psalms of the Pharisees*, p. 106).
13 Psalmul descrie, după toate aparențele (*cf.* nota 13,5), situația comunității autorului și circumstanțele politice din Ierusalim, imediat după invazia romană din anul 63 î.H. Deși majoritatea comentatorilor a căzut de acord asupra acestei datări, alții au considerat că psalmul a fost scris în vremea răscoalei Macabeilor: astfel, W. Frankenberg identifica în „fiarele crunte" (13,5) pe Bacchides, persecutorul Macabeilor (*Die Datierung*, pp. 57-58). Dimpotrivă, Aberbach considera că psalmul se referă la invazia parță din anul 40 î.H. („The Historical Allusions...", p. 391).
13,1 Schimbarea pronumelui personal de persoana I singular în cel de persoana I plural nu este întâmplătoare (P. Prigent, *Les Psaumes de Salomon*, p. 978, nota 1): psalmistul vorbește nu atât despre el, cât mai ales despre comunitatea din care face parte. Este important de notat că evenimentele la care urmează să facă aluzie nu i-au afectat în nici un fel comunitatea. ♦ Versetul se inspiră din Ps. 117,16.

[2] Braţul Domnului ne-a izbăvit de sabia care străpunge,
de foamete şi de moartea păcătoşilor.
[3] Fiare viclene năvălit-au peste ei:
cu colţii le-au smuls carnea,
cu măselele le-au sfărâmat oasele.
[4] Dar de acestea toate ne-a eliberat Domnul.
[5] Tulburatu-s-a cel evlavios din pricina căderilor sale,
de teamă să nu fie luat la un loc cu păcătoşii.
[6] Căci groaznică [va fi] năruirea păcătosului;
dar de cel drept nimic din toate acestea nu se va atinge.
[7] Căci învăţarea dreptilor pentru neştiinţă nu-i totuna

13,2 „sabia care străpunge": posibilă aluzie la sabia lui Dumnezeu din Iez. 14,17. ♦ Sabia, foametea şi moartea sunt simboluri biblice ale războiului. Detaliu important: urgia despre care se spune în primul verset că i-a cruţat Domnul era un război. ♦ „moartea păcătoşilor": am păstrat genitivul din versiunea greacă pentru a menţine ambiguitatea originală a textului. De data aceasta, păcătoşii sunt cei omorâţi de fiarele sălbatice, nu dreptii.
13,3 „Fiare viclene": majoritatea comentatorilor consideră că autorul se referă la soldaţii romani conduşi de Pompei. După Flavius Iosephus (*AI* 14,79), represaliile romanilor i-au vizat mai ales pe partizanii lui Aristobulos al II-lea, care au fost ucişi sau făcuţi sclavi şi duşi în exil la Roma. Pe aceştia din urmă psalmistul îi numeşte „păcătoşi" (*cf.* 13,2).
13,4 Psalmistul vorbeşte din nou în numele comunităţii din care face parte: după invazia romană aceasta nu numai că nu a avut de suferit, dar şi-a văzut şi persecutorii („păcătoşii" 13,2) pedepsiţi. Totuşi, nu se poate vorbi de nici un fel de colaboraţionism al comunităţii autorului cu romanii invadatori: pericolul roman îi ameninţase şi pe ei (*cf.* 13,1). Izolaţi socialmente, dar trăitori în Ierusalim, membrii comunităţii ultraortodoxe a autorului interpretau evenimentele exclusiv din punct de vedere religios.
13,5 „cel evlavios": gr. εὐσεβής; deşi toate manuscrisele greceşti şi siriace au ἀσεβής „nelegiuitul", Wellhausen a propus lecţiunea de faţă, pe care au adoptat-o majoritatea comentatorilor (vezi şi Prigent, p. 978, nota 3) şi ediţia Rahlfs. În această lectură, autorul ar vorbi despre groaza celui evlavios de a nu cădea în păcat. Banalitatea argumentului adus de Wellhausen şi realitatea textuală atestată de manuscrise i-au condus, mai întâi pe K.G. Kuhn, şi mai apoi pe R.B. Wright şi pe K. Atkinson să citească „nelegiuitul" în loc de „cel evlavios". În această a doua lectură, textul vorbeşte mult mai mult despre realitatea istorică din Ierusalimul invadat şi confirmă sursele istorice paralele (Flavius Iosephus): sub epitetul „nelegiuitul", M. Winninge îl identifică pe Aristobulos al II-lea însuşi, care, şi după spusele lui Flavius Iosephus, era îngrozit de uciderea susţinătorilor săi de către romani (Ps. Sol. 13,2; *Bell. Iud.* 1,157-158). Ps. Sol. 13,5 îl surprinde pe Aristobulos în momentele sale de cumplită angoasă, când îşi vedea prietenii („păcătoşii") deportaţi la Roma, soartă de care nu a scăpat nici el până la urmă.
13,7 „învăţarea": gr. παιδεία, *cf.* nota 10,2. ♦ „năruirea": gr. καταστροφή. ♦ Despre păcatele din neştiinţă şi ispăşirea lor, *cf.* Lev. 4,2 şi Num. 15,22-25.

cu năruirea păcătoşilor.
[8] În ascuns este învăţat cel drept,
ca să nu se bucure păcătosul asupra celui drept.
[9] Căci [Domnul] îl va dojeni pe cel drept ca pe un fiu iubit
şi-l va învăţa ca pe un întâi-născut.
[10] Căci îi va cruţa Domnul pe credincioşii Săi
şi căderile lor le va şterge prin învăţătură.
[11] Căci viaţa celor drepţi [va fi] în veac,
dar păcătoşii vor fi luaţi spre pierzare
şi nu se va mai afla amintirea lor.
[12] Dar peste cei credincioşi [este] mila Domnului,
şi peste cei ce se tem de El, mila Lui.

14

Imn al lui Solomon

[1] Credincios [este] Domnul faţă de cei care-L iubesc cu adevărat,

---

13,8 „În ascuns": gr. ἐν περιστολῇ; termenul înseamnă, literal, „înfăşurare", „înfăşare", „învelire de jur-împrejur".
13,9 „fiu iubit": *litt.* „fiu al iubirii" -- semitism. ♦ Versetul este un ecou al textului din Deut. 8,5.
13,11 „viaţa celor drepţi [va fi] în veac": psalmistul se gândeşte la viaţa de apoi. Tema învierii era destul de răspândită în literatura biblică profetică şi sapienţială (*cf.* Iez. 37; Is. 11; Dan. 12,2; 2Mac. 7,9). În scrierile apocaliptice apocrife şi în manuscrisele de la Marea Moartă, ea a devenit aproape un loc comun (*1Enoh* 90,10, *Jub.* 23,22).
14 Psalmul este un comentariu la Ps. 1. În favoarea acestei afirmaţii pledează similitudinile structurale, motivele biblice şi simbolurile comune, precum şi tonalitatea stilistică apropiată. Structura celor doi psalmi respectă tripartiţia clar ordonată: dreptcredincioşi – păcătoşi – judecata divină. În registru simbolic, psalmiştii utilizează aceleaşi imagini în dezvoltarea dihotomiei drepţi–păcătoşi: metafora vegetală a pomilor nemuritori pentru drepţi, putreziciunea, pleava, umbra, nimicirea pentru păcătoşi. La nivel stilistic, tonul general este al profeţiei eshatologice. Autorul psalmului reia literal termenii care îi opun pe păcătoşi drepţilor („nu [sunt] aşa păcătoşii").
14,1-2 Primele două versete reiau, pe larg, tema din Ps. 1,2. Autorul insistă, la început, numai asupra relaţiei pe care drepţii o au cu Dumnezeu, în calitatea Sa de legislator. Spre deosebire de Ps. 1, Ps. Sol. 14 reia aici motivul „educaţiei", al mustrării din iubire expus în Ps. Sol. 10 şi nu pomeneşte încă nimic de păcătoşi. Cuvântul cheie care leagă Ps. Sol. 14 de Ps. 1 este „a umbla [pe căile Domnului]". Autorul psalmului îi îndeamnă pe drepţi „să cugete ziua şi noaptea" (Ps. 1,2) la învăţătura Domnului. ♦ „Credincios": gr. πιστός, „credincios" sau „vrednic de încredere". Aluzie la legământul veşnic dintre

pentru cei care îndură învățătura Lui,
[2] pentru cei care umblă în dreptatea poruncilor Lui,
în Legea pe care ne-a poruncit-o spre viața noastră.
[3] Credincioșii Domnului vor fi vii întru ea în veac:
raiul Domnului, pomii vieții [sunt] credincioșii Lui.
[4] Răsadul lor a prins rădăcină în veac
și nu vor fi smulși în toate zilele cerului;
[5] căci partea și moștenirea lui Dumnezeu este Israel.
[6] Dar nu [sunt] așa păcătoșii și nelegiuiții
care s-au bucurat de o zi în tovărășia păcatului lor.

Dumnezeu și Israel. ♦ „învățătura": *cf.* nota 10,2. ♦ „spre viața noastră": termenul are, în contextul doctrinar al Ps. Sol., o accepțiune dublă: se referă la Legea pe care Dumnezeu a poruncit-o pentru viața pământească, dar și, așa cum va rezulta la sfârșitul Ps. Sol. 14, la promisiunea divină a vieții de apoi.

14,3 „raiul Domnului": gr. παράδεισος τοῦ κυρίου. Psalmistul trimite la episodul paradisiac originar, pe care însă îl proiectează eshatologic. Comentariul eshatologic pe care autorul Ps. Sol. îl aduce Ps. 1,3 se înscrie în tradiția apocaliptică apocrifă reprezentată de texte precum *1Enoh* 20,7 sau *Jub.* 36,6, care au fundamentat doctrina creștină dezvoltată de Apostolul Pavel în 2Cor. 12,3-4. Gândirea mistică a literaturii rabinice ulterioare postula că drepții vor avea parte, la sfârșitul zilelor, de Eden, iar nelegiuiții vor fi trimiși în iad (G. Scholem, *Major Trends in Jewish Mysticism*, *apud* K. Atkinson, *An Intertextual Study*, pp. 281-282).

14,4 Metafora agrară avea un impact foarte puternic în societatea iudaică antică. Ideea perpetuării veșnice a vieții oamenilor sub ocrotirea statornică a divinității și-a găsit în această metaforă expresia maximală. Autorul psalmului comentează Ps. 1,3, îmbogățindu-l cu o parafrază evidentă la versetul profetic din Am. 9,15.

14,5 „Israel": numele depășește aici restricția etnică. Termenul este folosit în sens absolut, ca metaforă pentru Israelul ideal, poporul celor care Îl iubesc cu adevărat pe Dumnezeu (Ps. Sol. 14,1), printre care, în primul rând, membrii comunității religioase din care provine autorul. Astfel, moștenirea despre care vorbește psalmistul nu este una determinată concret geografic, ca în cazul împărțirii făcută de Iosua, ci una spirituală, care se va împlini la sfârșitul veacului (Ps. Sol. 14,9).

14,6 „s-au bucurat de o zi", *litt.* „au iubit ziua": verbul grec ἀγαπάω are aici sensul de „a prefera, a se mulțumi, a se complace", implicând atât nuanțele alegerii deliberate, cât și pe cele ale eticii hedoniste, foarte răspândite în epoca elenistică, pe care psalmistul o respinge cu vehemență. ♦ „o zi", gr. ἡμέραν: am preferat traducerea cu articol nehotărât din două motive: pentru a menține sensul originalului nearticulat din greacă și pentru că în românește el este omofon cu numeralul feminin. Am marcat astfel opoziția sugerată de psalmist dintre lungimea vieții drepților („în toate zilele cerului", v. 4) și scurtimea vieții păcătoșilor (v. 7).

7 În scurtimea putreziciunii pofta lor
şi nu şi-au adus aminte de Dumnezeu.
8 Deoarece căile oamenilor sunt cunoscute înaintea Lui în toată vremea
şi tainiţele inimii le ştie înainte ca ele să fie.
9 De aceea moştenirea lor [este] iadul şi umbra şi nimicirea
şi nu vor fi aflaţi în ziua miluirii celor drepţi.
10 Dar credincioşii Domnului vor moşteni viaţa cu bucurie.

15

Psalm al lui Solomon cu cântare

1 În restriştea mea am chemat numele Domnului,

14,7 „pofta", gr. ἐπιθυμία: în etica elenistică medioplatonică, dorinţa era produsul părţii concupiscente a sufletului şi trebuia echilibrată prin intervenţia laturii raţionale. Psalmistul pare să contopească cele două funcţii ale sufletului în descrierea celor nedrepţi: în cazul lor, *liberul arbitru* se exercită în favoarea concupiscenţei şi, implicit, a corupţiei morale, fapt care duce la uitarea deliberată a lui Dumnezeu.
14,8 Autorul pare să postuleze o anumită doctrină a predestinării. Mesajul mai puternic este însă cel al liberului arbitru (Ps. Sol. 14,1-2), căruia i se subsumează şi această afirmaţie.
15 Psalmul nu poate fi datat cu precizie, din lipsa unor repere istorice interne clare. Totuşi, K. Atkinson îl grupează cu Ps. Sol. 4, 7 şi 12 în categoria imnurilor redactate în perioada premergătoare invaziei romane din anul 63 î.H. Câteva indicii vagi par să pledeze pentru această ipoteză: iminenţa unui război (15,7), posibil conflict israelit intern (nu sunt menţionaţi păgânii, dar sunt amintiţi „nelegiuiţii" şi persecutorii „păcătoşi" ai comunităţii autorului şi, în cele din urmă, misterioşii „războinici încercaţi", urmăritori ai „păcătoşilor"). Comentatorul american plasează redactarea acestui psalm în perioada imediat următoare uzurpării domniei lui Hircan al II-lea de către fratele acestuia Aristobulos al II-lea şi în timpul războiului civil iscat de lovitura de palat. Fără a fi un apropiat al partidei lui Hircan al II-lea, autorul speră ca persecutorii principali ai comunităţii sale („nelegiuiţii, păcătoşii", partida saducheilor aliaţi ai lui Aristobulos) să fie înfrânţi. Comunitatea autorului vedea, probabil, în partida lui Hircan al II-lea un simplu instrument al mâniei divine îndreptate împotriva partidei lui Aristobulos. Evenimentele la care pare să se refere psalmistul s-au consumat în intervalul 67-63 î.H.
15,1 „În restriştea mea": autorul citează întocmai Ps. 18,6: după unii comentatori, intenţia sa nu a fost numai aceea de a-şi stabili o ascendenţă scripturară ilustră, ci de a comunica o stare imediată de fapt. Probabil că grupul religios căruia îi aparţinea autorul Ps. Sol. se va fi confruntat de curând cu mari dificultăţi sociale şi politice. ♦ „săraci": *cf.* Ps. Sol. 5,2 şi nota. La cele deja spuse în nota amintită, se poate adăuga conjectura lui K. Atkinson că, în cazul de faţă, referirea la sărăcia drepţilor nu viza neapărat statutul social al membrilor comunităţii, ci poate fi o aluzie la jafurile îndreptate împotriva drepţilor (*An Intertextual Study*, p. 296).

nădăjduit-am în ajutorul Dumnezeului lui Iacob şi am fost izbăvit.
Căci nădejdea şi scăparea celor săraci [eşti] Tu, Dumnezeule.
[2] Cine e tare, Dumnezeule, dacă nu Îţi aduce mărturie întru adevăr?
Şi ce om [e] puternic dacă nu aduce mărturie numelui Tău?
[3] [Cântă] Psalm nou cu cântare în bucuria inimii,
rod al buzelor [şi] al limbii-nstrunate,
pârgă a buzelor din inimă credincioasă şi dreaptă!
[4] Cel care face astfel nu se va clătina în veac de [nici un] rău,
para focului şi mânia [împotriva] celor nedrepţi nu-l vor atinge
[5] când va veni de la faţa Domnului asupra celor păcătoşi,
ca să nimicească toată starea lor.
[6] Căci semnul lui Dumnezeu [e pus] peste cei drepţi spre izbăvire.
[7] Foametea şi sabia şi moartea vor fi departe de cei drepţi,
căci ele vor fugi de cei credincioşi precum urmăriţii în război.
[8] Dar îi vor fugări pe păcătoşi şi-i vor prinde,

15,3 „rod al buzelor [şi] al limbii-nstrunate", *litt.* „rod al buzelor cu instrumentul acordat al limbii": comentatorii sunt de acord că psalmii la care se referă autorul erau cântaţi de coruri, iar acestea erau acompaniate de diverse instrumente de suflat. În orice caz, menţionarea psalmilor aici este importantă: autorul se revendică astfel de la tradiţia psaltică împământenită de David. Pe de altă parte, deşi îndemnul de a aduce lui Dumnezeu „cântare nouă" este bine atestat în Psalmi, unii cercetători deduc de aici că grupul religios din care psalmistul făcea parte inaugurase, în afara Templului, ritualuri paralele faţă de cultul oficial.
15,4 „para focului": gr. φλὸξ πυρός. Psalmistul preia expresia şi sensul ei eshatologic din literatura profetică: *cf.* Is. 29,6; 30,30.
15,5 „starea": gr. ὑπόστασις, *litt.* „sub-sistenţă". *Cf.* şi nota 17,24.
15,6 „semnul": ca marcă a protecţiei divine, semnul lui Dumnezeu îl purtase Cain (Gen. 4,15), dar şi casele evreilor în timpul plăgilor din Egipt (Ex. 12,23). Tradiţia profetică a revalorizat acest simbol al ocrotirii divine, proiectându-l în vremurile de apoi (Iez. 9,6). Literatura apocaliptică evreiască şi creştină a continuat tradiţia profetică (*cf. Sulul de la Damasc*, CD 19,12-14 sau Apoc. 7, *Ode* 4,7-8), îmbogăţind-o şi cu simbolismul semnului opus, purtat de damnaţi (Apoc. 14,9-11).
15,7 „Foametea şi sabia şi moartea": imagini simbolice comune ale războiului în limbaj biblic (*cf.* şi 13,2). Problema comentatorilor este reprezentată însă de timpurile verbale. Cei care merg pe interpretarea literal gramaticală au recunoscut în versetele următoare (15,7-9) scenariul eshatologic propriu literaturii apocaliptice. Alţii s-au gândit la evenimentele din proximitatea imediată a psalmistului şi la intuiţiile acestuia cu privire la iminenţa conflictului armat dintre cei doi descendenţi ai lui Alexandros Ianneus, Aristobulos al II-lea şi Hircan al II-lea.
15,8 „îi vor fugări...": psalmistul trimite la pasajul din Lev. 26,36: „Vor fugi ca dinaintea războiului şi vor cădea fără să fie izgoniţi de nimeni."

şi nu vor scăpa făptuitorii nelegiuirii de judecata Domnului,
9 ca de războinici încercaţi vor fi prinşi,
căci semnul nimicirii [este] pe fruntea lor.
10 Moştenirea păcătoşilor [e] nimicire şi întuneric,
şi nelegiuirile lor îi vor urmări până jos în iad.
11 De moştenirea lor nu vor avea parte copiii lor,
căci păcatele vor pustii casele păcătoşilor.
12 Şi vor fi nimiciţi păcătoşii, în ziua judecăţii Domnului, în veac,
când va cerceta Dumnezeu pământul cu judecata Sa.
13 Dar cei care se tem de Domnul vor fi miluiţi atunci
şi vor fi vii întru milostivirea Dumnezeului lor,
iar păcătoşii vor fi nimiciţi în veac de-a pururi.

16

Imn al lui Solomon. Spre ajutorul credincioşilor.

1 Când a aţipit sufletul meu de la Domnul, am şi alunecat puţin

---

15,9 „războinici încercaţi": Atkinson sugerează că psalmistul face aluzie la mercenarii lui Antipater, aliaţi ai lui Hircan al II-lea în războiul civil purtat împotriva uzurpatorului Aristobulos al II-lea sau chiar la romanii pe care Hircan reuşise să şi-i facă favorabili, tot prin legăturile sale privilegiate cu Antipater.
15,10 „iad": vezi nota 4,13.
15,11 „De moştenirea lor...": *litt.* „Moştenirea lor nu va fi aflată de copiii lor".
15,12 „ziua judecăţii Domnului": după toate aparenţele, psalmistul îşi imaginează şi în acest imn ziua judecăţii ca bătălia din urmă dintre drepţii conduşi de un Mesia războinic din stirpea lui David şi cei nedrepţi. Contextul semantic este pregnant războinic.
15,13 „atunci": *litt.* „întru ea"; expresia trimite la sintagma „ziua judecăţii" din v. 12, în care ambele substantive sunt de genul feminin. ♦ „vor fi vii": unii comentatori au decriptat în acest verb credinţa în înviere a psalmistului. ♦ „în veac de-a pururi": vezi nota la 8,33.
16,1 „de la Domnul": am preferat o traducere mai apropiată de textul grec. Versiunea „departe de Domnul" ar fi fost mai explicită, dar riscă să facă un ecou supărător formulei de la sfârşitul versetului. ♦ „am şi alunecat puţin": se poate înţelege şi „cât pe ce să alunec" (*cf.* şi Ps. 72,2). ♦ „amorţirea": gr. καταφορά; termenul grec este folosit aici cu sensul aproape medical de „somn greu, letargie". Unele manuscrise greceşti au însă καταφθορά, „pierzanie, nimicire". Acest al doilea termen, mai nimerit pentru mesajul de ansamblu al imnului, pare să fi fost şi cel originar, dar scribul va fi omis o consoană, îmbogăţind astfel metafora somnului păcătos cu încă un cuvânt. ♦ Metafora somnului, susţinută de patru termeni în primul verset („a aţipit", „am alunecat", „amorţirea", „dorm"), este expresia cea mai subtilă a căderii în păcat, a morţii conştiinţei morale.

în amorțirea celor ce dorm departe de Dumnezeu.
[2] Mai că s-ar fi scurs spre moarte sufletul meu,
aproape de porțile iadului împreună cu cel păcătos,
[3] când s-a îndepărtat sufletul meu de Domnul Dumnezeul lui Israel,
dacă Domnul nu m-ar fi ajutat cu mila Lui în veac.
[4] Strămuratu-m-a cum [se împunge] cu țepușa calul spre trezire:
mântuitorul şi apărătorul meu din toată vremea m-a mântuit.
[5] Îți voi aduce laudă, Dumnezeule, că m-ai ajutat spre mântuire
şi nu m-ai socotit în rândul păcătoşilor spre pierzare.
[6] Să nu-Ți îndepărtezi mila Ta de la mine, Dumnezeule,
nici amintirea Ta de la inima mea până la moarte.
[7] Ține-mă departe, Dumnezeule, de păcatul cel rău,

♦ „departe de Dumnezeu": paralelismul dintre cele două părți ale versetului confirmă faptul că psalmistul s-a gândit în acest verset la Hades / *ṣᵉ'ol*, locul întunecat în care lâncezesc, după moarte, păcătoşii.

16,2 „Mai că": gr. παρ' ὀλίγον, *litt.* „aproape că". Am preferat această variantă de traducere pentru expresivitatea ei, foarte fidelă originalului. ♦ „s-ar fi scurs": gr. ἐξεχύθη; am păstrat semnificația primă a verbului grec, valorizată şi de traducătorul psalmului în greacă, anume aceea de „a se scurge, a se (re)vărsa". Imaginea *scurgerii* treptate, cu fiecare păcat, a sufletului spre moarte este înrudită, în concreteţea ei, şi perfect simetrică structural cu aceea a *alunecării* sufletului în amorțirea veşnică. ♦ Despre iad, vezi nota 4,13. ♦ „porțile iadului": expresia apare frecvent şi în NT, ca opusă împărăției cerului, care era la rândul ei imaginată, în creştinismul primar, ca având porți şi ziduri (K. Atkinson, *An Intertextual Study*, p. 319).

16,4 „Strămuratu-m-a": gr. ἐνύξεν, *litt.* „m-a împuns". Am folosit verbul românesc, ieşit din uz, „a strămura" pentru fidelitatea traducerii: ca verb cu sensul specializat cunoscut, el rezolvă şi comparația între omul delăsător şi un animal de povară. Comparația stimulării omului apare, în acelaşi fel, şi în Ecl. 12,11. ♦ „țepuşa": gr. κέντρον. În VT, strămurarea, „țepuşa", a fost folosită şi ca armă: judecătorul Samegar a ucis cu o asemenea țepuşă „cam şase sute" de filisteni (Jud. 3,31). Totuşi termenul grec din Jud. era un *hapax*, ἀροτρόπους, redat prin „brăzdarul plugului" (Jud. 3,31, în *Septuaginta 2*). El traducea un *hapax* ebraic, *malᵉmadh*, interpretabil însă şi ca „țepuşă, strămurare".

16,6 „de la inima mea": exprimarea este uşor ambiguă, dar în mod voit. Cel ce-şi aminteşte de inima dreptcredinciosului spre mântuire este, într-adevăr, Dumnezeu. Totuşi psalmistul nu lasă să se înțeleagă că relația ar fi univocă: dreptcredinciosul însuşi trebuie să se dovedească mereu vrednic de amintirea lui Dumnezeu.

16,7 „Ține-mă departe": gr. ἐπικράτησόν μου. Verbul grec înseamnă, de fapt, „a fi tare asupra cuiva", „a stăpâni", „a se înstăpâni". P. Prigent arăta că verbul grec traduce de regulă un verb ebraic *HZQ*, „a fi tare". Probabil traducătorul în greacă a confundat cu

şi de orice femeie rea, poticnirea nebunului.
[8] Şi să nu mă amăgească frumuseţea femeii nelegiuite
şi a nimic din ce este supus păcătuirii deşarte.
[9] Faptele mâinilor mele îndreptează-le întru locul Tău
şi paşii mei întru amintirea Ta străjuieşte-i.
[10] Limba mea şi buzele mele înconjoară-le cu cuvintele adevărului,
mânia şi furia nebunească ţine-le departe de mine!
[11] Cârtirea şi descurajarea la restrişte îndepărtează-le de la mine,
când, de voi păcătui, mă vei învăţa ca să mă întorc.
[12] Ci cu bunăvoinţă şi cu voioşie întăreşte sufletul meu:
dacă Tu dai putere sufletului meu, darul îmi va fi de ajuns.
[13] Căci dacă Tu nu dai putere,
cine va îndura învăţătura în sărăcie?
[14] Când dojeneşti un suflet pentru stricăciunea lui,
încercarea Ta [este] în carnea lui şi în restriştea sărăciei.
[15] Dacă dreptul îndură, întru acestea va fi miluit de Domnul.

---

acest radical verbal frecvent radicalul originar *HSK*, „a ţine departe, a reţine", din Ps. Sol. De unde şi dificultatea la traducerea românească. Am optat, împreună cu majoritatea traducătorilor şi exegeţilor moderni, pentru versiunea propusă de Prigent (*Les Psaumes de Salomon*, p. 983, nota 7), cu atât mai mult cu cât ea nu este foarte departe de sensul verbului grec: „întăreşte-mă asupra...".

16,8 „deşarte": gr. ἀνωφελής, *litt.* „nefolositoare". Prigent traduce prin „perverse" (*Les Psaumes de Salomon*, p. 983).

16,9 „întru locul Tău": traducere literală; multe traduceri moderne au varianta „înaintea Ta", care apare în versiunea siriacă.

16,11 „Cârtirea", gr. γογγυσμόν, *litt.* „bombănirea": e vorba despre murmurarea împotriva încercărilor la care sunt supuşi oamenii de Dumnezeu. ♦ „descurajarea": gr. ὀλιγοψυχία, *litt.* „micimea/puţinătatea sufletului". Termenul mai apare în Ex. 6,9 şi Ps. 54,9. ♦ „mă vei învăţa": *cf.* 10,2 şi nota *ad loc.*

16,13 „învăţătura": *cf.* 10,2 şi nota *ad loc.*

16,14 „pentru stricăciunea lui": *litt.* „în mâna stricăciunii lui".

17

Psalm al lui Solomon cu cântare. Pentru rege.

[1] Doamne, Tu însuți [eşti] regele nostru în veac de-a pururi,
căci întru Tine, Dumnezeule, se va lăuda sufletul nostru.
[2] Care-i răstimpul vieții omului pe pământ?
Cât e răstimpul lui, [e] şi nădejdea sa în el.
[3] Noi însă ne punem nădejdea în Dumnezeu, mântuitorul nostru,
căci puterea Dumnezeului nostru [este] în veac cu milă
şi împărăția Dumnezeului nostru [este] în veac, peste neamuri, cu judecată.
[4] Tu, Doamne, l-ai ales pe David rege peste Israel
şi Tu i-ai jurat lui despre sămânța lui [că] în veac
nu va lipsi domnia lui dinaintea Ta.
[5] Dar, din pricina păcatelor noastre, s-au ridicat împotriva noastră păcătoşii:
au venit asupra noastră şi ne-au alungat cei cărora nu le-ai făgăduit,

---

17 Probabil cel mai important imn din întreaga colecție. Este mărturia completă a tuturor neliniştilor şi speranțelor societății iudaice din a doua jumătate a secolului I î.H. Detalii istorice de primă importanță pentru Ierusalimul ocupat de romani se articulează pe aşteptarea generală a regelui mesianic din spița lui David, făgăduit acestuia de Dumnezeu. Eshatologia complexă expusă în psalm continuă tradiția mesianică a profeților mari, concentrează credințele exprimate în bogata literatură apocaliptică a vremii şi fundamentează viitorul discurs creştin.

17,1 „regele": psalmistul îşi începe imnul cu invocarea lui Dumnezeu ca rege veşnic al lui Israel, pentru a-şi legitima discursul consistent despre mântuitorul trimis de Dumnezeu ca rege mesianic (*cf.* 2Rg. 7,16). Afirmația tranşantă a psalmistului sugerează şi opoziția lui față de regii hasmoneici, pe care comunitatea autorului, fidelă monarhiei davidice, îi considera nelegitimi. ♦ „în veac de-a pururi": *litt.* „în veac şi încă".

17,3 „Noi": pronumele este în poziție emfatic adversativă şi se referă la comunitatea de dreptcredincioşi a psalmistului, opusă atât israeliților corupți (8,2), cât şi păgânilor („neamurile").

17,4 Psalmistul reia Ps. 88,4 şi 2Rg. 7,16, afirmând indirect nelegitimitatea oricărei alte dinastii decât cea davidică.

17,5 „Păcătoşii" sunt iudeii partizani ai hasmoneilor, nu păgânii. ♦ „cei cărora nu le-ai făgăduit": este vorba despre descendenții Macabeilor, care nu erau urmaşi ai lui David. Ascensiunea unor regi nelegitimi era privită de comunitatea ultraortodoxă care a compus Ps. Sol. ca o încălcare a voinței lui Dumnezeu transmise „contractual" exclusiv spiței lui David. ♦ „cu de-a sila": *litt.* „cu forța", „cu violență".

cu de-a sila au luat [în stăpânire] şi nu au slăvit numele Tău cel vrednic de cinste.
[6] Au ridicat cu slavă o domnie pentru îngâmfarea lor,
[şi] au pustiit tronul lui David, în trufia schimbării.
[7] Dar Tu, Dumnezeule, îi vei doborî şi vei lua sămânţa lor de pe pământ,
când se va ridica împotriva lor un om străin de neamul nostru.
[8] După păcatele lor le vei plăti, Dumnezeule,
ca să primească după faptele lor.
[9] Nu s-a îndurat de ei Dumnezeu,
[ci] a cercetat sămânţa lor şi n-a scăpat dintre ei pe nici unul.
[10] Credincios [este] Domnul în toate judecăţile Sale, pe care le face pe pământ.

17,6 „domnie": gr. βασίλειον poate însemna şi „locuinţă regească, palat". ♦ „în trufia schimbării": expresie neobişnuită. Majoritatea traducerilor moderne ezită în acest punct. R.B. Wright propune: „with arrogant shouting" (*Psalms of Solomon*, p. 666). P. Prigent traduce liber: „impudents imposteurs" (*Les Psaumes de Salomon*, p. 985), Atkinson: „in tumultuous arrogance" (*I Cried to the Lord*, p. 130). Substantivul grec ἄλλαγμα înseamnă „schimb", „preţ", dar şi „alternanţă la putere". Acest din urmă sens se potriveşte în cea mai mare măsură în contextul de faţă.
17,7 „vei lua sămânţa lor de pe pământ": speranţa psalmistului că hasmoneii vor fi nimiciţi o dată cu invazia lui Pompei din anul 63 î.H. nu este împlinită. Deşi Aristobulos al II-lea şi aliaţii lui au fost duşi în exil, puterea romană l-a numit Mare Preot în Ierusalim pe Hircan al II-lea, fratele uzurpatorului deportat. ♦ Viitorul verbelor greceşti se explică probabil prin confuzia traducătorului din ebraică: în original acestea vor fi fost la imperfect (P. Prigent, *Les Psaumes de Salomon*, p. 985, nota 7). ♦ „Omul străin de neam" este, fără îndoială, Pompei, văzut de autorul psalmului ca instrument al mâniei lui Dumnezeu împotriva corupţiei morale din Israel.
17,8 „ca să primească", *litt.* „ca să li se afle": verbul grec are şi sensul de „a obţine ceva de la cineva". Psalmistul arată că israeliţilor nelegiuiţi *li se va întâmpla* după cum au meritat.
17,9 „a cercetat": schimbarea timpului verbelor a suscitat numeroase comentarii. Majoritatea exegeţilor crede că avem a face cu o simplă inconsecvenţă de traducere din ebraică. Totuşi, P. Prigent este de părere că această frază a fost redactată după moartea lui Hircan al II-lea, survenită în anul 30 î.H. (*Les Psaumes de Salomon*, p. 985, nota 9). K. Atkinson, pe urmele lui J. Tromp, crede că psalmistul foloseşte în mod deliberat aoristul pentru a demonstra că, în momentul sosirii lui Pompei, Dumnezeu pecetluise deja soarta tuturor descendenţilor hasmoneilor (*I Cried to the Lord*, p. 137).
17,10 Versetul 10 este ultimul din prima parte a psalmului, probabil redactată cu puţin timp înaintea campaniei romane din anul 63 î.H. A doua parte (vv. 11-20), adăugată

[11] Pustiit-a nelegiuitul pământul nostru de cei care locuiau pe el,
i-a nimicit pe tânăr, pe bătrân şi pe copiii lor deopotrivă.
[12] În mânia frumuseţii sale i-a trimis până în apus,
iar pe căpeteniile ţării [le-a luat] în batjocură şi nu le-a cruţat.
[13] Străin fiind, duşmanul s-a purtat cu trufie
şi inima lui [era] străină de Dumnezeul nostru.
[14] Şi toate câte le-a făcut în Ierusalim
[erau] precum cele pe care le fac şi păgânii în cetăţile tăriei lor.
[15] Şi i-au întrecut fiii legământului, [trăitori] în mijlocul neamurilor amestecate,
şi nu era printre ei cine să facă în Ierusalim milă şi adevăr.

---

ulterior, concordă cu descrierile Ierusalimului sub ocupaţie romană din Ps. Sol. 2 şi 8 şi din sursele istorice paralele (*cf.* Flavius Iosephus, *AI*).

17,11 „Nelegiuitul" este, aici, Pompei, numit astfel pentru cruzimea lui nemaipomenită. ♦ Genocidul pe care îl reclamă psalmistul este o supralicitare a temei biblice a invaziei babiloniene (*cf.* Plângeri 2,21, Iez. 9,6).

17,12 „În mânia frumuseţii sale": versiunea siriacă are „în frumuseţea mâniei sale". Ryle şi James sunt de părere că termenul ebraic pentru „mânie" a fost tradus eronat prin „frumuseţe" (*Psalms of the Pharisees*, p. 133); P.E.E. Geiger sugerează că substantivul grec „frumuseţe" (κάλλος) traduce un ebraic, „mândrie", şi, prin lărgire de sens, „trufie" (*Der Psalter Salomo's: Herausgegeben und Erklärt*, p. 154). P. Prigent şi K. Atkinson consideră, de asemenea, că textul conţine o greşeală de traducere din ebraică în greacă şi că ar trebui citit „în urgia mâniei sale", după formula ebraizantă din greaca LXX. ♦ Psalmistul reia informaţia despre exilarea la Roma a familiei şi partizanilor lui Aristobulos al II-lea, *cf.* 8,21 şi nota *ad loc.*

17,13 „Străin fiind": în textul grecesc este folosit un substantiv abstract, într-o construcţie ebraizantă cu sens cauzal: *litt.* „în străinătatea/ înstrăinarea lui". ♦ „s-a purtat cu trufie": *litt.* „a făcut trufie".

17,14 Psalmistul face aluzie la atitudinea nepotrivită a lui Pompei la intrarea în Templul din Ierusalim, episod relatat de Flavius Iosephus (*AI* 14,72). *Cf.* 2,2 şi nota *ad loc.* Generalul roman nu a devastat Templul, ci a intrat în sanctuar din curiozitate. ♦ „tăriei": gr. τοῦ σθένους. Unele manuscrise au însă varianta, mai plauzibilă, τοὺς θεούς, „pe zeii". În acest caz, textul s-ar traduce: „Precum cele pe care le fac neamurile pentru zeii din cetăţile lor." Psalmistul indică aici, în mod limpede, atitudinea lui Pompei faţă de YHWH: romanul l-a venerat ca pe unul dintre zeii săi.

17,15 „Fiii legământului" sunt israeliţii. Psalmistul se referă la preluarea de către ierusalimitani a modului de viaţă străin (grecesc, roman), gest inacceptabil pentru societatea ultraortodoxă din care provenea autorul.

[16] Au fugit de la ei cei care iubeau adunările credincioşilor,
precum zboară păsările din cuibul lor.
[17] Rătăceau prin pustie, ca să-şi scape sufletele de rău,
şi de preţ în ochii [celor] din bejenie [era orice] suflet scăpat dintre ei.
[18] Pe tot pământul au fost risipiţi de cei fără de lege,
căci cerul a oprit ploaia să mai cadă pe pământ.
[19] Încetat-au izvoarele veşnice din hăurile munţilor înalţi,
căci între ei nu era cine să facă dreptate şi judecată.
[20] De la căpeteniile lor şi [până la] poporul cel mai de jos [trăiau] în toate păcatele,
regele în nelegiuire, judecătorul în neascultare şi poporul în păcat.
[21] Vezi, Doamne, şi ridică-le pe regele lor, fiul lui David,

---

17,16 După unii comentatori, psalmistul face aici aluzie la propria comunitate, nevoită să fugă din Ierusalim în deşert (17,17) de teama represaliilor romanilor şi a conaţionalilor colaboraţionişti (numiţi în 8,15). P. Prigent îi asociază pe aceşti fugari cu gruparea „esenienilor" autoizolată în deşertul de la Marea Moartă şi pledează astfel pentru originea qumraniană a Ps. Sol. Un argument în plus ar fi folosirea în acest verset a unei comparaţii care se regăseşte într-unul dintre imnurile grupării (*Imnuri 48-9*) (*Les Psaumes de Salomon*, p. 986, nota 16).
17,17 „bejenie": gr. παροικία, *litt.* „pribegire", „locuire în ţară străină".
17,18 Comentatorii ezită dacă să considere această secetă ca pe o consemnare istorică sau ca pe o metaforă. ♦ „căci", gr. ὅτι, „pentru că": versiunea siriacă este mai apropiată de logica evenimentelor şi are: „de aceea".
17,19 „între ei": este vorba despre adversarii israeliţi ai comunităţii autorului, despre care se vorbeşte pe larg în versetul următor.
17,20 „De la căpeteniile lor şi [până la] poporul cel mai de jos", *litt.* „de la căpeteniile lor şi poporul cel mai de jos". Conjectura noastră se bazează pe reconstrucţia turnurii originale datorate lui P. Prigent: cuvântul ebraic tradus prin „popor", *'am*, trebuie să fie prepoziţia *'adh*, „până la" (*Les Psaumes de Salomon*, p. 987, nota 20). Fraza originală va fi fost: „De la căpeteniile lor până la cel mai de jos." ♦ „Regele" şi „judecătorul" sunt instanţele pământeşti nelegitime pe care Dumnezeu le va schimba, la sfârşitul apropiat al veacului, cu un rege şi un judecător legitim. Atkinson, care plasează redactarea acestei porţiuni a psalmului în era pompeiană, remarcă o inadvertenţă istorică a autorului: acesta vorbeşte despre regi, după ce în anul 63 î.H. hasmoneii au pierdut toate prerogativele regale. Aceasta ar indica, după exegetul american, că Ps. Sol. 17 a fost scris înainte de anul 40 î.H., când Antigonos reuşeşte pentru trei ani să restaureze monarhia hasmoneică (*I Cried to the Lord*, pp. 138-139). ♦ „toate păcatele", *litt.* „tot păcatul".
17,21-46 Partea a treia a Ps. Sol. 17 este şi cea mai importantă pentru că dezvoltă tema mesianică.

la vremea pe care Tu ai ales-o, Dumnezeule, ca să domnească peste
Israel Slujitorul Tău.
22 Încinge-l cu tărie ca să sfărâme căpeteniile nedrepte,
să curețe Ierusalimul de neamurile care-l calcă în picioare spre nimicire,
23 cu înțelepciunea dreptății să-i alunge pe păcătoși din moștenire,
să zdrobească trufia păcătosului ca pe vasele olarului,
24 cu toiag de fier să sfărâme toată starea lor,
să nimicească neamurile nelegiuite cu cuvântul gurii sale,
25 la amenințarea lui să fugă neamurile [păgâne] de la fața lui
și să-i certe pe păcătoși cu cuvântul inimii lor.
26 Și va aduna un popor sfânt, pe care-l va călăuzi cu dreptate,
și va judeca triburile poporului sfințit de Domnul Dumnezeul lui.

17,21 „regele lor, fiul lui David": restaurația monarhiei davidice se putea face numai prin intervenția directă a lui Dumnezeu în istoria lui Israel. Așteptările psalmistului sunt foarte concret politice, deși hrănite de literatura metaforică a profeților (*cf.* mai ales Is. 11,1-10). Dintre cele patru posibile paradigme mesianice din iudaismul precreștin (regal, sacerdotal, profetic, angelic) autorul Ps. Sol. 17 optează pentru varianta regalității davidice, care propune un Mesia militant și justițiar („Slujitorul Tău"). Mediul cultural al comunității autorului, ca și cel al grupării de la Marea Moartă, optase pentru această formă de mesianism din motive politico-religioase, și anume din opoziția lor acerbă față de regimul, considerat nelegitim, al hasmoneilor.
17,22 „Încinge-l": psalmistul trimite implicit la Is. 11,5: „va fi încins cu dreptate". ♦ Mesia este, în viziunea autorului, un rege violent și, conform așteptărilor iudaismului purist, xenofob.
17,23 „ca pe vasele olarului": imaginea lui Mesia care zdrobește trufia păcătosului ca pe vasele olarului, înarmat cu un toiag de fier, este preluată de autor din Ps. 2,9. Sunt aici concentrați doi *topoi* mesianici: Mesia-justițiar și Mesia-păstor al poporului său. ♦ Spargerea vaselor de lut era, la evrei, simbolul distrugerii iremediabile.
17,24 „starea": gr. ὑπόστασις. Majoritatea traducerilor moderne înclină spre sensul moral, figurat al termenului (fr. „assurance", Prigent, *Les Psaumes de Salomon*, p. 987), sau vag (engl. „substance", R.B. Wright și K. Atkinson). ♦ Psalmistul combină subtil două surse de mesianism biblic: Ps. 2,9 (imaginea păstorului cu toiagul de fier) și Is. 11,4 (lovirea pământului cu „cuvântul gurii sale"). În TM, Is. 11,4 are: „toiagul gurii sale", imagine folosită ca placă turnantă pentru exprimarea psalmistului.
17,25 „cu cuvântul inimii lor": G. Buchanan Gray (în *L'Ancien Testament selon les LXX*, ed. Soleil d'Orient, http://ba.21.free.fr/LXX) înțelege „pentru cuvântul... (= din pricina cuvântului)". În greaca târzie, prepoziția ἐν are sensuri multiple.
17,26 După nimicirea neamurilor, urmează judecarea poporului lui Israel. Ipostaza lui Mesia de judecător drept ia locul celei de rege războinic. ♦ „va aduna": psalmistul are în vedere revenirea în patrie a tuturor evreilor din diaspora. *Cf.* Is. 11,12.

[27] Şi nu va îngădui ca nedreptatea să se mai sălăşluiască în mijlocul lor
şi nu va mai locui împreună cu ei nici un om ştiutor de răutate,
căci [îi] va cunoaşte pe ei, că sunt toţi fii ai Dumnezeului lor.
[28] Şi-i va împărţi după triburile lor pe pământ,
şi nu va mai locui alături de ei nici venetic, nici străin de neam.
[29] Va judeca popoarele şi neamurile cu înţelepciunea dreptăţii sale.

Oprire

[30] Şi va pune popoare de neamuri [păgâne] să-i robească sub jugul lui,
şi-L va slăvi pe Domnul în văzul întregului pământ,
şi va curăţi Ierusalimul întru sfinţenie ca la început,
[31] ca să vină neamuri de la capătul pământului să vadă slava lui,
aducându-i în dar pe fiii istoviţi ai [Ierusalimu]lui,
şi ca să vadă slava Domnului, cu care Dumnezeu l-a slăvit.
[32] Şi el [va fi] rege drept peste ei, învăţat de Dumnezeu,

17,28 *Cf.* Iez. 45,8 şi 47,21. Redistribuirea triburilor este garanţia totală a restauraţiei finale a lui Israel, pentru că presupunea o acţiune extrem de dificilă la momentul respectiv: purificarea etnică a întregii Palestine.

17,30 „popoare de neamuri [păgâne]", gr. λαοὶ ἐθνῶν. În greaca biblică, ἔθνη traduce ebr. *goyīm*, „neamuri", specializat pentru desemnarea tuturor populaţiilor din afara lui Israel, deci a „păgânilor"! ♦ „în văzul": gr. ἐν ἐπισήμῳ, *litt.* „într-un mod/loc remarcabil/la care să se ia aminte".

17,31 „istoviţi": probabil o eroare de traducere din ebraică. Traducătorul în greacă va fi citit radicalul ebraic *PZR* original („a risipi") ca *PGR* („a obosi", „a slăbi"). Prin urmare, versiunea originală trebuie să fi fost: „fiii risipiţi" (P. Prigent, *Les Psaumes de Salomon*, p. 988).

17,32 „unsul Domnului": gr. χριστὸς κυρίου. Manuscrisele greceşti au: χριστὸς κύριος „Hristos Domnul" (*litt.* „Domnul uns"). Aceeaşi variantă apozitivă apare şi în versiunea siriacă. Ediţia Rahlfs consideră că această din urmă lecţiune este o emendare creştină ulterioară şi propune, ca *lectio difficilior*, varianta „unsul Domnului". Două au fost argumentele editorului: 1) în original expresia trebuie să fi fost *m^{e}şiyaḥ YHWH*, 2) ceea ce ar fi putut însemna pentru un iudeu din secolul I î.H. numai „unsul Domnului". R.B. Wright susţine însă autenticitatea formulei din manuscrise („Domnul uns") şi aceasta pentru că: a) sintagma putea apărea, ca titlu mesianic, la un evreu din secolul I d.H. (Luc. 2,11), b) „domnul" (gr. κύριος) din 17,32 nu este neapărat o traducere a ebr. *YHWH*, ci mai degrabă un atribut al regalităţii aplicat în epocă şi regilor iudei Irod cel Mare şi Irod Agrippa, numiţi βασιλεὺς κύριος. Or, din versetele de mai sus rezultă că Mesia („unsul") este rege *legitim* al lui Israel: psalmistul vrea să arate că „fiul lui David" este adevăratul domn (*i.e.* rege) al lui Israel. Exegetul american demonstrează, în felul acesta, că sintagma „Domnul uns" nu trebuie respinsă mecanic ca emendare creştină, ci

şi nu va fi nedreptate în zilele lui în mijlocul lor,
căci toţi [vor fi] sfinţi şi regele lor, unsul Domnului.
[33] El nu-şi va pune nădejdea în cal, în călăreţ şi în arc,
nici nu-şi va înmulţi aurul şi argintul pentru război,
nici nu-şi va aduna nădejdi în mulţimea popoarelor pentru ziua de război.
[34] Domnul Însuşi [va fi] regele lui: nădejdea celui puternic prin nădejdea în Dumnezeu;
şi se va îndura de toate neamurile [care vor sta] înaintea lui cu frică.
[35] Căci va lovi pământul cu cuvântul gurii sale în veac,
va binecuvânta poporul Domnului cu înţelepciune şi bucurie.
[36] El însuşi [va fi] curat de [orice] păcat, ca să cârmuiască un popor mare,
să certe căpeteniile şi să îndepărteze păcătoşii cu tăria cuvântului.
[37] Şi nu va slăbi, în zilele sale, întru Dumnezeul său,
căci Dumnezeu l-a întocmit puternic cu duh sfânt,
şi înţelept în sfatul înţelegerii, cu tărie şi dreptate.
[38] Şi binecuvântarea Domnului [va fi] cu el întru tărie
şi nu va slăbi.
[39] Nădejdea lui [va fi] în Domnul
şi cine va putea să i se împotrivească?
[40] Tare în faptele sale şi puternic cu frica lui Dumnezeu,
va păstori turma Domnului cu credinţă şi dreptate
şi nu va lăsa pe nimeni dintre ei să slăbească în păşunatul lor.

---

acceptată ca posibilă şi în gândirea unui autor evreu precreştin (*Psalms of Solomon*, pp. 667-668, nota z).

17,34 „se va îndura de toate neamurile... cu frică": fraza este calchiată după o turnură ebraică în care pronumele relativ este subînţeles (P. Prigent, *Les Psaumes de Salomon*, p. 989, nota 34).

17,35 *Cf.* Is. 11,4.

17,36 Detaliu esenţial în descrierea lui Mesia: deşi violent şi războinic, este fără de păcat.

17,37 „nu va slăbi": P. Prigent propune varianta de traducere „trébucher" („a se poticni"), ca fiind mai în spiritul originalului ebraic. Verbul are aici puternice conotaţii morale ♦ „duh sfânt": psalmistul nu insistă numai pe latura războinică a lui Mesia, ci şi pe natura sa spirituală deosebită (*cf.* Is. 11,2 pentru ultimul verset).

17,40 „să slăbească", *vide supra*, nota 17,37. ♦ „păşunatul", *litt.* „păşune". Aici însă termenul are înţeles abstract.

[41] Cu nepărtinire îi va mâna pe toți
și nu va fi între ei trufie ca să se asuprească între ei.
[42] Aceasta [este] măreția regelui lui Israel, pe care a cunoscut-o Dumnezeu:
să-l ridice pe el peste casa lui Israel, ca să-i dea învățătură.
[43] Cuvintele lui [vor fi] lămurite în foc, mai mult decât aurul cel mai de preț,
în adunări va judeca deosebi triburile poporului sfințit,
cuvintele lui, precum cuvintele sfinților în mijlocul popoarelor sfințite.
[44] Fericiți cei care vor trăi în zilele acelea,
ca să vadă cele bune ale lui Israel, pe care Dumnezeu le va face în adunarea triburilor.
[45] Grăbească Dumnezeu peste Israel mila Sa,
să ne scape de necurăția dușmanilor pângăriți.
[46] Domnul Însuși [este] regele nostru în veac de-a pururi.

18

Psalm al lui Solomon. Tot despre unsul Domnului.

[1] Doamne, mila Ta peste faptele mâinilor Tale în veac,

17,41 „va mâna": gr. ἄξει. Verbul grec este folosit aici cu sensul lui primordial: „a mâna turmele". Am încercat să redăm fidel această nuanță în traducerea noastră.
17,42 „măreția": gr. εὐπρέπεια. Termenul grecesc este destul de ambiguu: înseamnă la origine „înfățișare bună", „distincție", apoi „noblețe", „maiestate", „frumusețe" (în traducerile vechi ale Bibliei apare echivalat cu „mare-cuviință").
17,43 „va judeca deosebi", gr. διακρινεῖ, *litt.* „a separa, a despărți, a distinge (între lucruri, persoane, judecăți etc.)".
18 Ultimul dintre Psalmii lui Solomon funcționează ca o concluzie pentru întreaga colecție. Deși titlul, adăugat ulterior, propune ca predominantă tema mesianică, intențiile psalmistului depășesc acest cadru. Ryle și James au fost surprinși de lipsa de unitate a psalmului și au propus scindarea lui: în opinia lor, Ps. Sol. 18 se va fi limitat inițial la vv. 1-10, în care se dezvoltă tema eshatologică și mesianică (*Psalms of the Pharisees*, pp. 147-153). Vv. 10-12, care vehiculează exclusiv tema cosmologică, ar fi aparținut unui al nouăsprezecelea Psalm al lui Solomon, așa cum părea să susțină și W. Baars, o dată cu descoperirea unui nou manuscris al Ps. Sol. (mss. 3004), în care vv. 11 și 12 purtau titlul Ps. Sol. 19 („A New Fragment of the Greek Version of the Psalms of Solomon", pp. 441-444). K. Atkinson arată însă că nu există suficiente argumente pentru a afirma existența unui Ps. Sol. 19 și susține ideea că Ps. Sol. 18 are o structură compozită pentru că preia, la încheierea colecției, diversele teme dezvoltate în întregul corpus

bunătatea Ta cu dar bogat, peste Israel:
[2] ochii Tăi [sunt] ațintiți asupra lor și nu va duce lipsă nimeni dintre ei,
urechile Tale ascultă ruga săracului care nădăjduiește.
[3] Judecățile Tale peste tot pământul cu milostivire,
și iubirea Ta, peste sămânța lui Avraam, fiii lui Israel.
[4] Învățătura Ta [este] peste noi precum asupra fiului dintâi unul născut,
ca să întoarcă sufletul ascultător de la rătăcirea în neștiință.
[5] Să curețe Dumnezeu pe Israel pentru ziua îndurării, cu binecuvântare,
pentru ziua alegerii când îl va ridica pe unsul Său.
[6] Fericiți cei care vor trăi în zilele acelea,
ca să vadă cele bune ale Domnului, pe care El le va face pentru
generația ce vine,
[7] sub toiagul învățăturii unsului Domnului, cu frică de Dumnezeul lui,
cu înțelepciunea duhului, cu dreptate și tărie,
[8] ca să-l îndrepte pe om în faptele dreptății cu frică de Dumnezeu,
ca să-i așeze pe toți înaintea Domnului,
[9] o generație bună, cu frică de Dumnezeu în zilele îndurării.

Oprire

(*An Intertextual Study*, pp. 382-383). Dacă Ps. Sol. 1 era expresia terifiantă a crizei iminente, ultimul psalm este imnul creației eliberate și restaurate pe drumul spre mântuire.

18,1 Psalmistul dezvoltă ideea din Ps. 144,9, dar o particularizează pentru poporul ales. ♦ „Darul bogat" al lui Dumnezeu pentru care săracul se roagă cu nădejde (18,2) este Mesia (*cf.* vv. 6-7).

18,2 Tema sărăciei este preluată din Ps. 9,19: în cazul colecției de față, ea este aplicată strict la comunitatea autorului (*cf.* 5,2.11; 10,6; 15,1).

18,3 Tema judecății universale drepte și pline de îndurare este reluată după 2,10; 8,8; 15,12. ♦ „fiii lui Israel": manuscrisele grecești au forma de singular: „fiul lui Israel", fapt care a suscitat anumite discuții în rândul exegeților. Emendarea cu forma de plural aparține editorului. Versiunea siriacă are: „sămânța lui Israel, fiul lui Avraam".

18,4 *Cf.* 13,9; 7,9; 8,26. ♦ Expresia iubirii supreme pe care Dumnezeu i-o poartă poporului ales („... fiul dintâi unul născut") mai apare în apocriful 4Ezr. 6,58. ♦ „rătăcirea în neștiință": literal, expresia este pleonastică: ambele substantive (ἀμαθία, ἄγνοια) înseamnă „ignoranță", „neștiință". Totuși, cel dintâi mai are și sensul de „prostie", „nebunie" (adoptat și de P. Prigent), „lipsă de rațiune", de unde și traducerea noastră. Psalmistul se referă la păcatul comis din neștiință (*cf.* 2,31).

18,5 „unsul Său": *cf.* nota 17,32. În acest context însă, ambele substantive sunt în cazul genitiv.

18,6 *Cf.* 17,44.

18,7 „toiagul": *cf.* 17,24 și nota *ad loc.* ♦ „cu înțelepciunea": *cf.* 17,37 și Is. 11,2.

[10] Mare [este] Dumnezeul nostru şi slăvit, Cel care sălăşluieşte în înalturi,
Cel care a orânduit cu mersul luminătorilor soroacele ceasurilor zi de zi,
şi ei nu s-au abătut de la calea pe care le-ai poruncit-o.
[11] Cu frică de Dumnezeu [îşi urmează] calea în fiecare zi,
din ziua în care i-a creat Dumnezeu şi până în veac.
[12] Şi nu au rătăcit din ziua în care i-a creat,
din vremuri străvechi nu s-au îndepărtat de la calea lor,
decât dacă le-a poruncit Dumnezeu prin porunca [dată] robilor Lui.

18,10 „soroacele ceasurilor zi de zi": textul se poate traduce liber şi: „soroacele anotimpurilor şi zilelor". ♦ Literatura apocrifă apocaliptică abundă în pasaje de astronomie biblică. Psalmistul pare să nu fi fost străin de aceste curente de gândire din epocă (*cf. 1Enoh* 72-82), care se bazează, la rândul lor, pe Gen. 1,14. ♦ Suprapunerea celor două teme predominante esenţiale ale Ps. Sol. 18, mesianismul şi mişcarea astrelor, nu este întâmplătoare, întrucât anumite şcoli de gândire favorizau tradiţia mesianică exprimată în Num. 24,17.

18,12 „prin porunca [dată] robilor Lui": ideea pe care o exprimă psalmistul este că numai Dumnezeu poate schimba cursul aştrilor, prin poruncile pe care El le dă îngerilor („robii") care sunt rânduiţi să vegheze asupra stelelor.

INDICI

Indice de termeni

Indicele cuprinde cei mai importanți termeni greceşti analizați în notele de subsol din acest volum. Referințele din paranteze trimit la note. Pentru o imagine mai completă asupra lexicului LXX, a se vedea şi indicii la primele patru volume ale prezentei ediții.

ᾅδης – Hades, iad (Înț. 1,14; Sir. 17,27-28; Ps. Sol. 4,13; 16,2)
ἅγιος – sfânt (Înț. 5,5; 6,10)
ἀθανασία – nemurire (Înț. 3,4)
αἴνιγμα – enigmă, cimilitură (Sir. Prol. II,3)
ἄκακος – fără de răutate (Iov 2,3)
ἀληθινός – adevărat, autentic, integru (Iov 1,1)
ἄμεμπτος – fără cusur, fără prihană, ireproşabil (Iov 1,1)
ἀνδρεία – bărbăție (Înț. 1,1; γυνὴ ἀνδρεία, femeie bărbătoasă – Sir. 26,2)
ἀνίστημι – a ridica, a învia (Iov 19,26; Ps. Sol. 3,12)
ἁπλότης – simplitate (Înț. 1,1)
ἀρχή – început, principiu (Sir. 1,14; 10,12-13; 16,27; 25,24; 36,24)
ἀσεβής – nelegiuit (Înț. 2,12; 3,10; Sir. 12,5; 15,20)
ἀφροσύνη – nechibzuință, nebunie (Sir. 8,15)
βλάσφημος – defăimător, hulitor (Înț. 1,6.7)
γνῶσις – cunoaştere (Sir. 1,19)
διάγνωσις – discernere, decizie (Înț. 3,18)
δίαιτα – mod de viață, trai, viețuire, sălaş (Iov 5,3; 8,6; 39,6)
δίκαιος – drept (Înț. 2,12)
δικαιοσύνη – dreptate (Înț. 1,1.15)
δόξα – slavă, mărire (Sir. 5,13; 6,29; 10,5; 14,26-27; 27,8; Ps. Sol. 11,6)
δράκων – balaur (Iov 40,25)
δύναμις – putere (Înț. 1,3)
ἐξουσία – putere, autoritate (Înț. 1,1; Sir. 10,4; 17,2)
ἐπισκέπτομαι – a cerceta, a vizita (Sir. 2,14; 18,20; Ps. Sol. 11,1.6)
ἐπιστήμη – ştiință (Sir. 1,19; 16,24; 26,13)
ἐπιθυμία – poftă, dorință (Ps. Sol. 14,7)
ἐπιτιμία – pedeapsă (Înț. 3,10; Sir. 8,5)
ἑρμηνεία – tălmăcire, traducere (Sir. Prol. 20)
εὐπρέπεια – bună-cuviință, distincție (Iov 36,11; Ps. Sol. 17,42)

εὐσεβής – evlavios, binecredincios (Sir. 11,17; 44,1; Ps. Sol. 13,5)
εὐφροσύνη – bucurie, sărbătoare (Sir. 1,11; 2,9; 6,28)
θεοσέβεια – cinstirea/adorarea lui Dumnezeu (Iov 28,28; Sir. 1,25)
θεοσεβής – cinstitor de Dumnezeu, evlavios (Iov 1,1)
καιρός – vreme, timp, moment (Înț. 2,5; 3,7; Sir. 4,20.23-24; 5,7)
καρδία – inimă (Sir. 1,28; 3,26; 6,20; 7,27; 17,6; 27,6; Ps. Sol. 8,3; 17,25)
κρίνειν – a judeca (Înț. 1,1)
λόγος – cuvânt, rațiune (Înț. 2,2; Sir. 5,10; 7,36; 17,5; 27,6; Ps. Sol. 4,12)
μακρόθυμος – îndelung-răbdător (Sir. 1,23; 2,4)
μελέτη – grijă, îngrijorare, preocupare (Iov 33,15)
μετάνοια – schimbarea gândului, pocăință (Sir. 17,24-25)
μωρός – nebun (Sir. 8,17; 16,20-23; 20,20; 21,26)
νόμος – lege (Înț. 2,12; Sir. 15,1)
νοῦς – gândire, minte (Sir. 17,5)
ὅσιος – pios, cuvios (Înț. 6,10; 17; Ps. Sol. 3,8; 4,1)
παιδεία – educație, pedeapsă (Înț. 1,5; 7,14; Sir. 4,17; 9,1; 16,24; 17,18; 23,7; Ps. Sol. 10,2)
παιδεύω – a educa, a pedepsi (Înț. 3,4.5; Sir. 6,33; Ps. Sol. 3,4; 7,3)
πανοῦργος – iscusit, abil, isteț (Sir. 6,32; 19,22-25; 21,12)
παραβολή – parabolă, pildă (Sir. Prol. II,3; 13,26; 20,20)
παρρησία – vorbire liberă, îndrăzneală (în vorbire) (Iov 29,7; Înț. 5,1)
πνεῦμα – duh, spirit (Înț. 1,3-5; 3,1; 5,23; Sir. 9,9; Ps. Sol. 8,14)
πρόνοια – pronie, grijă (Înț. 14,3)
σέβομαι – a cinsti, a venera (Iov 1,9)
σοφία – înțelepciune (Înț. 1,4.5; 7,7; 14,2; Sir. 1,1.7.19; 24; 38,31)
σύνεσις – pricepere, înțelegere (Sir. 1,4.19; 3,29; 5,10.12; 6,35; 25,2)
σωφροσύνη – cumpătare (Înț. 1,1)
ταπείνωσις – umilință, smerenie (Sir. 2,17; 3,17; 11,12-13; Ps. Sol. 3,8)
ὕβρις – semeție, sfruntare (Iov 37,4; Sir. 10,6.8)
ὑπομονή – răbdare, perseverență (Sir. 2,14; 17,24-25)
ὑπερηφανία – mândrie, orgoliu (Înț. 5,8; Sir. 10,7)
ὑπόστασις – substanță, stare (Înț. 16,21; Ps. Sol. 15,5; 17,24)
φιλάνθρωπος – iubitor de oameni (Înț. 1,6; 7,22-23)
φρόνησις – chibzuință (Înț. 1,1; 7,7; 8,6)
φρόνιμος – chibzuit (Sir. Prol. II,1)
χάρις – har, bunăvoință (Sir. 7,33; 12,1; 17,22; 19,22-25; 20.16)
ψυχή – suflet, viață (Iov 2,4; 38,39; Înț. 3,1; 11,26; Sir. 4,2; 5,2; 6,4.32; 7,27; 14,2; 16,30)

Indice de nume proprii*

A

Aaron (*'Aharon*) – Sir. 36,16; 45,6.20.25; 50,13.16
Abiron (*'Abhīrām*) – Sir. 45,18
Adad (*Hadhadh*) – Iov 42,17d
Adam (*'ādhām*) – Sir. 16,15; 33,10; 40,1; 49,16
Arabia – Iov 42,17b-17c
Arcturus (stea) – Iov 9,9
Asom (*Huṣīm*) – Iov 42,17d
Ausitis (*'Uṭ*) – Iov 1,1; 32,2; 42,17b
Avraam (*'Abh^{e}rām*) – Iov 42,17c; Sir. 44,19.22; Ps. Sol. 9,9; 18,3

B

Babilon (*Bābhel*) – Sir. Prol. II,1
Balac (rege) (*Bālāq*) – Iov 42,17d
Baldad (*Bil^{e}dadh*) – Iov 2,11; 8,1; 18,1; 25,1; 42,9.17d
Barachiel Buzitul (*Barakh^{e}'ēl Būzī*) – Iov 32,2.6
Barad (*B^{e}dhadh*) – Iov 42,17d
Beor (*B^{e}'ōr*) – Iov 42,17d
Bosora (mama lui Iov) (*Bāṣ^{e}rāh*) – Iov 42,17c

C

Casia (fiică a lui Iov) (*Q^{e}ṭī'āh*)– Iov 42,14
Cămările de Miazăzi (constelație) – Iov 9,9
Chaleb (*Kālēbh*) – Sir. 46,7.9
Cinci Cetăți (Pentapolis) – Înț. 10,6
Core (*Qorah*) – Sir. 45,18
Cornul Amaltheei (fiică a lui Iov) (*Qeren Happūkh*) – Iov 42,14

D

Dathan (*Dāthān*) – Sir. 45,18
David (*Dāwidh*) – Sir. 45,25; 47,1--2.12.22; 48,16.22; 49,4; Ps. Sol. 17,4.6.21
Dennaba (*Din^{e}hābhāh*) – Iov 42,17d

E

Edom (*'Edhōm*) – Iov 42,17d
Efraim (*'Eph^{e}rāyim*) – Sir. 47,21.24
Egipt (*Miṣ^{e}rayim*) – Sir. Prol. 27; Ps. Sol. 2,26
Eleazar (*'El^{e}'āzār*) – Sir. 45,23
Eleazar din Ierusalim (*'El^{e}'āzār*) – Sir. 50,27
Eliphas (*'Elīphaz*) – Iov 2,11; 4,1; 15,1; 22,1; 42,7.9.17d
Elisei (*'Elīṣā'*) – Sir. 48,12
Elius (*'Elīhū'*) – Iov 32,2.4-6.17; 34,1; 35,1; 36,1; 38,1
En-Gadi (*'Eyn-Gedhi*) – Sir. 24,14

---

* În paranteze sunt trecute numele corespondente în ebraică.

Enoh (*Ḫanōkh*) – Sir. 44,16; 49,14
Enon (fiul lui Iov) – Iov 42,17c
Esau (*'Eśāw*) – Iov 42,17c.17d
Etiopia (*Kūş*) – Iov 28,19
Eufrat (*P^erāth*) – Sir. 24,26; 44,21
Evergetes (Ptolemeu al VII-lea) – Sir. Prol. 27
Ezekia (*Ḫiz^eqīyāhū*) – Sir. 48,17.22; 49,4

G

Gethaim (*'Awīth*) – Iov 42,17d
Gihon (*Gīḫōn*) – Sir. 24,27
Goliat (*Gol^eyāth*) – Sir. 47,4

H

Hermon (*Ḫer^emōn*) – Sir. 24,13
Horeb (*Ḫorēbh*) – Sir. 48,7

I

Iacob (*Ya'aqobh*) – Sir. 24,8.24; 44,23; 45,5.17; 46,14; 47,22; 48,10; 49,10; Ps. Sol. 15,1
Idumeea (*'Edhōm*) – Iov 42,17b
Iephone (*Y^ephuneh*) – Sir. 46,7
Ieremia (*Yir^em^eyāhū*) – Sir. 49,7
Ierihon (*Y^erēhō*) – Sir. 24,14
Ieroboam (*Yārābh^e'ām*) – Sir. 47,24
Ierusalim (*Y^erūşālāim*) – Sir. 36,12; Ps. Sol. 2,3.11.13.22; 8,4.15.17.20.22; 11,1.2.7-8; 17,14-15.22.30
Iesai (*Yişay*) – Sir. 45,25
Iezechiel (*Y^eḫez^eqē'l*) – Sir. 49,8
Iisus (bunicul lui Ben Sirah) (*Y^ehōşua'*) – Sir. Prol. 7; Prol. II,1-2
Iisus (fiul lui Iosedec) (*Y^ehōşua'*) – Sir. 49,12
Iisus Ben Sirah (*Yēşūa' ben Sīrā*) – Sir. Prol. II,1-3; 50,26
Iisus Nave (*Y^ehōşua' ben-Nūn*) – Sir. 46,1
Ilie (*'Ēlīyāhū*) – Sir. 48,1.4.12
Iordan (*Yar^edēn*) – Iov 40,23; Sir. 24,26
Iosia (*Yo'şīyāhū*) – Sir. 49,1.4
Iosif (*Yōsēph*) – Sir. 49,15
Iov (*'Ĭyōbh*) – Iov 1,1.5.8-9.13-14.16-18.20.22; 2,3.7.10; 3,1; 6,1; 9,1; 12,1; 16,1; 19,1; 21,1; 26,1; 27,1; 29,1; 32,1-4.12; 33,1; 34,7.36; 37,14; 38,1; 40,1; 42,1; 42,7-10.12.16-17.17d
Iovav (Iov) (*'Īyōbh*) – Iov 42,17b.17d
Isaac (*Yiṣ'hāq*) – Sir. 44,22
Isaia (*Y^eşa^eyāhū*) – Sir. 48,20.22
Israel (*Yiśrā'ēl*) – Sir. Prol. 3; 24,8; 37,25; 45,5.11.17; 46,10; 47,11.18.24; 50,13.23; Ps. Sol. 4,1; 5,18; 7,8; 8,28.34; 9,1-2.8.11; 10,6-7; 11,6.8-9; 12,6; 14,5; 16,3; 17,4.21.42.44-45; 18,1.3.5
Iuda (*Y^ehūdhāh*) – Sir. 45,25; 49,4

L

Levi (*Lēwī*) – Sir. 45,6
Liban (*L^ebhānōn*) – Sir. 24,13; 50,8.12

M

Madian (rege) (*Midh^eyān*) – Iov 42,17d
Marea Roşie (*Yam-Sūph*) – Înț. 10,18; 19,7
Mazurot (constelație) (*Mazzārōth*) – Iov 38,32
Moab (*Mō'ābh*) – Iov 42,17d
Moise (*Moşeh*) – Sir. 24,24; 45,1.6.15; 46,1.7

N

Nabat (*N^ebhāṭ*) – Sir. 47,24
Nathan (*Nāthān*) – Sir. 47,1
Neemia (*N^eḫem^eyāh*) – Sir. 49,13
Noe (*Noaḫ*) – Sir. 44,17

O

Ofir (v. şi Suphir) (*'Ophīr*) – Iov 22,24; 28,17
Onias (mare preot) – Sir. 50,1
Orion (*K^esīl*) – Iov 38,31

P

Phinees (*Pīn^ehās*) – Sir. 45,23
Phison (*Pīşon*) – Sir. 24,25
Pleiadele (*Kīmāh*) – Iov 9,9; 38,31

R

Ram (*Rām*) – Iov 32,2
Rapsakes (*Rabh-Şāqēh*) – Sir. 48,18
Roboam (*R^eḥabh^e'ām*) – Sir. 47,23

S

Samaria (*Şom^erōn*) – Sir. 50,26
Samuel (*Ş^emūēl*) – Sir. 46,13
Sem (*Şēm*) – Sir. 49,16
Senacherim (*San^eḥērībh*) – Sir. 48,18
Seth (*Şēth*) – Sir. 49,16
Sichem (*Ş^ekhem*) – Sir. 50,26
Simon (fiul lui Onias) (*Şim^e'ōn*) – Sir. 50,1
Sinai (*Sīnay*) – Sir. 48,7
Sion (*Ţiyōn*) – Sir. 24,10; 36,12; 48,18.24; Ps. Sol. 11,1
Sirah (*Sīrā*) – Sir. Prol. II,1-2
Solomon (*Ş^elomoh*) – Sir. Prol. II,3; 47,13.23; Ps. Sol. 2–18
Sophar (*Ţōphar*) – Iov 2,11; 11,1; 20,1; 42,9.17d
Suphir (v. şi Ofir) – Sir. 7,18

T

Tartar – Iov 40,20; 41,24
Thaimanis (*Tēymān*) – Iov 42,17d
Tigru (*Hiddeqel*) – Sir. 24,25

Z

Zare (tatăl lui Iov) (*Zeraḥ*) – Iov 42,17c
Ziua (fiică a lui Iov) (*Y^emīmāh*) – Iov 42,14
Zorobabel – Sir. 49,11

BIBLIOGRAFIE

I. Sigle şi abrevieri bibliografice

AB	*The Anchor Bible*, 1964-, New York
AI	Flavius Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*
APOT	*Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament*
BA	*La Bible d'Alexandrie*, 1986-, Paris
BJ	*La Bible de Jérusalem*, 1986, 1988, Paris
CSEL	*Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*
LEH	Lust, J., Eynickel, E., Hauspie, K., 2003, *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Stuttgart (ed. I: vol. I, 1992, vol. 2, 1996)
LSJ	Liddell, H.G., Scott, R., Jones, H.S., 1996, *A Greek-English Lexicon*, Oxford
LXX	Septuaginta (ed. Alfred Rahlfs)
LXX-A	*Codex Alexandrinus* (A)
LXX-B	*Codex Vaticanus* (B)
LXX-S	*Codex Sinaiticus* (S)
LXX-L	LXX *recensio Luciani*
LXX-O	LXX *recensio Origenis*
NETS	*New English Translation of the Septuagint*, 2000-, Oxford University Press
NRSV	*New Revised Standard Version*, 1993, Cambridge
NT	Noul Testament
PG	Patrologia greacă (ed. J.-P. Migne)
PL	Patrologia latină (ed. J.-P. Migne)
Q	Manuscrisele de la Qumran
RSV	*The Holy Bible, Revised Standard Version, An Ecumenical Edition*, 1973
SC	*Sources chrétiennes*
TM	Textul Masoretic
TOB	*Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament*, 1983, Paris
VL	*Vetus Latina*
VT	Vechiul Testament
Vulg.	Vulgata (*Biblia sacra iuxta Vulgatam uersionem*, 1983, Stuttgart)

II. Bibliografie generală*

Ediții și traduceri

***, *Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod*, 2002, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, București.

***, *Biblia, adică Dumnezeeasca Scriptură a Legii Vechi și a celei Nouă, tipărită în zilele majestății sale Carol I* (...), 1914, ediția Sfântului Sinod, București.

***, *Biblia de la Blaj*, 1795, ediție jubiliară, Roma, 2000.

***, *Monumenta Linguae Dacoromanorum*, Biblia 1688, vol. I-VI, Iași, 1988-.

***, *New English Translation of the Septuagint*, 2000-, International Organization for Septuagint and Cognate Studies, Oxford University Press.

***, *Septuaginta 1. Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*, 2004, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași.

***, *Septuaginta 2. Iisus Nave, Judecătorii, Ruth, 1-4 Regi*, 2004, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași.

***, *Septuaginta 3. 1-2 Paralipomene, 1-2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1-4 Macabei*, 2005, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași.

***, *Septuaginta 4/I. Psalmii, Odele, Proverbele, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor*, 2006, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași.

Brenton, L., 1851 (retipărită în 1980), *The Septuagint Version of the Old Testament and Apocrypha, Greek and English*, Londra.

Brunello, A., 1960, *La Bibbia secondo la versione dei Settanta*, I-II, Roma.

Harl, M., Dorival, G., Munnich, O. (ed.), 1986-, *La Bible d'Alexandrie*, Paris.

Mortari, L. (ed.), 1999, *La Bibbia dei LXX*, Roma.

Rahlfs, A. (ed.), 1935, *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, Stuttgart.

Swete, H.B. (ed.), 1887-1894, *The Old Testament in Greek according to the Septuagint*, I-III, Cambridge.

Wevers, J.W. (ed.), 1974, *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum*, Göttingen.

Lucrări și studii

Aejmelaeus, A., 1993, *On the Trail of the Septuagint Translators. Collected Essays*, Kampen.

---

* Bibliografia cvasicompletă despre Septuaginta este conținută în două volume: pentru studiile publicate până în 1969, S.P. Brock, C.T. Fritsch, S. Jellicoe, *A classified Bibliography of the Septuagint*, Leyden, 1973; pentru studiile publicate din 1970 până în 1993, C. Dogniez, *Bibliography of the Septuagint/Bibliographie de la Septante (1970-1993)*, Leyden, 1995. Bibliografia prezentată în acest volum este sintetică și orientativă.

Amphoux, C.B., Morgain, J., 1996, *Les premières traductions de la Bible*, Lausanne.

Barr, J., 1961, *The Semantics of Biblical Language*, Londra.

Bădiliță, C., Bădiliță, S., 1999, „Septuaginta sau Biblia de la Alexandria", în *Altarul Banatului* 1-3, pp. 100-135.

Bădiliță, C., 2004, „Septuaginta în limba română", în *România literară*, nr. 10-11.

Barthélemy, D., 1978, *Études d'histoire du texte de l'Ancien Testament*, Fribourg, Göttingen.

Benoit, P., 1964, „L'inspiration des Septante d'après les Pères", în *L'homme devant Dieu. Mélanges offerts au Père Henri de Lubac*, Paris, pp. 169-187.

Benoit, P., 1951, „La Septante est-elle inspirée?", în *Exégèse et Théologie I*, Paris, pp. 13-28.

Bogaert, P.M., 1985, „Les études sur la Septante. Bilan et perspectives", în *Revue de Théologie de Louvain* 16, pp. 174-200.

Botte, B., Bogaert, P.M., 1993, „Septante et versions grecques", în *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 12, col. 536-692.

Bouhot, J.-P., 1966, „Le Pentateuque chez les Pères", în *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 7, col. 687-708.

Broșteanu, M., 2005, *Numele lui Dumnezeu în Coran și în Biblie*, Iași.

Carbone, S.P., Rizzi, G., 1992, *Le Scritture ai tempi di Gesù. Introduzione alla LXX e alle antiche versioni aramaiche*, Bologna.

Cimosa, M., 1995, *Guida allo studio della Bibbia greca (LXX)*, Roma.

Colceriu, Șt., 2003, „O nouă traducere a Bibliei", în *Origini. Caiete silvane*, nr. 3-4, pp. 68-70.

Conybeare, F.C., George Stock, St., 1995, *Grammar of Septuagint Greek*, Peabody.

Daniel, S., 1966, *Recherches sur le vocabulaire du culte dans la Septante*, Paris.

Devreesse, R., 1959, *Anciens commentateurs grecs du Pentateuque*, Roma.

Fernández, Marcos N., 1998[2], *Introducción a las versiones griegas de la Biblia*, Madrid.

Fernández, Marcos N., 1985, *La Septuaginta en la investigación contemporánea*, Madrid

Field, F., 1875, *Origenis Hexaplorum quae supersunt*, I-II, Oxonii (reeditare Hildesheim, 1964).

Galbiati, E.R., 1996, „La versione dei LXX: influsso sui Padri e sulla liturgia greca e latina", în *Annali di Scienze Religiose*, I, pp. 57-70.

Harl, M., 1992, *La langue de Japhet, quinze études sur la Septante et le grec des chrétiens*, Paris.

Harl, M., Dorival, G., Munnich, O., 1994[2], *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris.

Hatch, E., Redpath, H.A., 1975, *A Concordance to the Septuagint and other Greek Versions of the Old Testament (Including Apocryphal Books)*, Graz (ed. I: Oxford, 1897).

Hengel, M., 1974, *Judaism and Hellenism*, Londra.

Hengel, M., 2001, *The Septuagint as Christian Scripture: Its Prehistory and the Problem of Its Canon*, Edinburgh, New York.

Jellicoe, S., 1974, *Studies in the Septuagint: origins, recensions and interpretation*, New York.

Kraus, W., Wooden, R.G., 2006, *Septuagint Research: Issues and Challenges in the Study of the Greek Jewish Scriptures*, Leiden.

Le Déaut, R., 1975, *La nuit pascale*, Roma.

Le Déaut, R., 1984, „La Septante, un Targum?", în Kuntzmann, R. şi Schlosser, J. (ed.), *Études sur le judaïsme hellénistique*, Paris, pp. 147-195.

Lee, J.A.L., 1983, *A lexical Study of the Septuagint Version of the Pentateuch*, Chico, California.

Lust, J., Eynickel, E., Hauspie, K., 2003[2], *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Stuttgart (ed. I: vol. 1, 1992, vol. 2, 1996).

Martone, C., 1997, „I LXX e le attestazioni testuali ebraiche di Qumran", în *Annali di Scienze Religiose* II, pp. 159-174.

Mélèze-Modrzejewski, J., 1997a, „La Septante comme *nomos*. Comment la Torah est devenue une loi civique pour les Juifs d'Egypte?", în *Annali di Scienze Religiose* II, pp. 143-158.

Mélèze-Modrzejewski, J., 1997b, *Les Juifs d'Égypte de Ramses I à Hadrien*, Paris.

Morrish, G., 1987, *A Concordance of the Septuagint*, Grand Rapids, Michigan (ed. I: 1887).

Mortari, L., 1983, *Il Salterio della tradizione*, Torino.

Oden, Thomas C. (ed.), 2001, 2002, *Ancient Christian Commentary on Scripture, „Old Testament"*, vol. I-III, Downers Grover.

Olofsson, S., 1990, *The LXX Version. A Guide to the Translation Technique of the Septuagint*, Stockholm.

Orlinsky, H.M., 1996, „I LXX: punto d'arrivo e di partenza per diversi ambiti di ricerca", în *Annali di storia dell'esegesi* I, pp. 17-31.

Peters, Francis E., *Termenii filozofiei greceşti*, trad. de Dragan Stoianovici, Bucureşti, 1993.

Pietersma, A., Cox, C., 1984, *De Septuaginta. Studies in honour of John William Wevers on his sixty-fifth birthday*, Ontario.

Rahlfs, A., 1904, 1911, *Septuaginta-Studien*, Göttingen.

Rose, A., 1965, „L'influence des Septante sur la tradition chrétienne", I-II, în *Questions liturgiques et paroissiales* 44, pp. 192-211; 284-301.

Simon, M., 1984, „La Bible dans les premières controverses entre Juifs et Chrétiens", în Mondésert, Cl. (ed.), *Bible de tous les temps* I, *Le monde grec ancien et la Bible*, Paris, pp. 107-125.

Swete, H.B., Ottley, R.R., 1900 (retipărită la New York în 1968), *An Introduction to the Old Testament in Greek*, Cambridge.

Tabachovitz, D., 1956, *Die Septuaginta und das Neue Testament*, Lund.

Tov, E., 1976, „Some Thoughts on a Lexicon of the LXX", în *Bulletin of the IOSCS IX*, pp. 14-46.

Tov, E., 1981, *The Text-Critical Use of the Septuagint in Biblical Research*, Ierusalim.

Tov, E., 1982, *A Classified Bibliography of Lexical and Grammatical Studies on the Language of the Septuagint and its Revisions*, Ierusalim.

Trebolle Barrera, J., 1993, *La Biblia judia y la Biblia cristiana. Introducción a la historia de la Biblia*, Madrid.

Taylor, B., 1994, *The analytical Lexicon to the Septuagint*, Grand Rapids.
Vian, G.M., 1996, „Le versioni greche della Scrittura nella polemica fra giudei e cristiani", în *Annali di storia dell'esegesi* 1, pp. 39-54.
Walters, P., 1973, *The Text of the Septuagint. Its Corruptions and their Emendation*, Cambridge.

III. Bibliografie la Iov

***, *Anchor Bible*, 1964, Garden City NY, New York: Doubleday [= AB].
***, *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi şi a celei Noao*, 1795, Blaj, ed. jubiliară, Roma, 2000.
***, *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, 1977, K. Elliger; W. Rudolph (ed.), Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart [= TM].
***, *Biblia lui Şerban Cantacuzino*,1688, Bucureşti.
***, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 1988, tipărită sub îndrumarea Prea Fericitului Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti.
***, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ediţie jubiliară a Sfântului Sinod, 2001, versiune diortosită după Septuaginta, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, tipărită cu binecuvântarea şi prefaţa Prea Fericitului Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti [= Anania].
***, *BIBLIA sau Sfânta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*, 1923, Societatea Biblică (Britanică).
***, *Cartea lui Iov. Ecleziastul. Cartea lui Iona. Cartea lui Ruth. Cântarea Cântărilor*, 1995, traduse şi comentate de Petru Creţia, Humanitas, Bucureşti.
***, *La Bible*, 1974, traduite et présentée par André Chouraqui, Desclée de Brouwer.
***, *La Bible de Jérusalem*, 1986, nouvelle édition entièrement revue et augmentée, Cerf, Paris [= BJ].
***, *La Bible, traduction œcuménique*, 1988 (éd. réservée à l'Association œcuménique pour la recherche biblique), Éd. du Cerf – Société Biblique Française [= TOB].
***, *La Sacra Bibbia* della Conferenza Episcopale Italiana, 1997.
***, *La Sagrada Escritura. Texto y comentario. Antiguo Testamento.* III *Israel bajo persas y griegos* (*Esdras – Nehemias, Tobit, Judit, Ester, Macabeos*) *Libro de Job*, 1969, La Editorial Catolica, S.A., Madrid.
***, *Noua Vulgata Bibliorum Sacrorum Editio*, 1979, Libreria Editrice Vaticana.
***, *The Holy Bible* – King James' Version, 1769.
***, *The Holy Bible, Revised Standard Version, An Ecumenical Edition*, 1973, Collins, New York – Glasgow – London – Toronto – Sydney – Auckland [= RSV].
***, *The Septuagint Version of the Old Testament and Apocrypha*, with an English translation by L. Lee Brenton, ed. I.S. Baxter, Londra, 1851, retipărit Zondervan, Grand Rapids, Michigan, 1978 [= Brenton].
Bădiliţă, C., 2000, *Trei apocrife ale Vechiului Testament. Iosif şi Aseneth, Testamentul lui Iov, Testamentul lui Abraham*, Editura Polirom, Iaşi.

Bădiliță, C., 1999, *Cartea lui Iov*, traducerea primelor zece capitole după LXX și introducere, în *Altarul Banatului*, nr. 1-3, anul X, Timișoara.

Ciobanu, M., 1997, *La capătul puterilor. Însemnări pe Cartea lui Iov*, București.

Claudel, P., 1946, *Le livre de Job*, Librairie Plon, Paris.

Dhorme, P., 1926, *Le livre de Job*, Librairie Victor Lecoffre, Paris.

Dorival, G., Harl, M., Munnich, O., 1994, *La Bible grecque des Septante. Du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Éd. du Cerf, Paris.

Gorea-Autexier, M., 2000, *Le texte de Job. Étude critique des témoins hebraïques et grecs. Le problème des versets absents de la Septante*, thèse de doctorat, École Pratique des Hautes Études, Section des Sciences Religieuses.

Grégoire le Grand, *Morales sur Job* (I-II), coll. *Sources chrétiennes* 32 bis, Éd. du Cerf, Paris, 1951, 1975; *Morales sur Job* (XI-XIV), *S. Ch.* 212, 1974; *Morales sur Job* (XV-XVI), *S. Ch.* 221, 1975.

Hésychius de Jérusalem, *Homélies sur Job, I: Homélies I-XI; II: Homélies XII-XXIV*, 1983, édition, introduction et notes par Charles Renoux, traduction par Charles Mercier et Charles Renoux, Éd. Brepols, Turnhout (*Patrologia Orientalis*, vol. 42, fasc. 1-2, nr. 190-191).

Jean Chrysostome, *Commentaire sur Job*, 1988, introduction, texte critique, traduction et notes par Henri Sorlin, avec la collaboration de Louis Neyrand, s.j., coll. *Sources chrétiennes* nr. 346, 2 vol., Éd. du Cerf, Paris.

Levêque, J., 1985, „Job – le livre et le message", în *Cahiers Évangile*, 53, Éd. du Cerf, Paris.

Petercă, V., 1997, *Drama lui Iob – drama omului*, Institutul Teologic Romano-Catolic, Iași.

Ravasi, G., 1984, *Giobbe*, Edizioni Borla, Roma.

Steinmann, J., 1955, *Le livre de Job*, Éd. du Cerf, Paris.

Weiser, A., 1951, 1974[6], *Das Buch Hiob* (übersetzt und erklärt von...), Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen (trad. ital. *Giobbe*, Paideia Editrice, Brescia, 1975).

Terrien, S., 1963, *Job*, Editions Delachaux & Niestlé, Neuchâtel.

IV. Bibliografie la Înțelepciunea lui Solomon

***, *The Anchor Bible*, 1979 (1981[2]), vol. 43: *The Wisdom of Solomon*. A new translation with introduction and commentary by D. Winston, New York, Doubleday & Company, Inc.

***, *Biblia Sacra iuxta Vulgatam Versionem*, 1964, XII: *Sapientia-Sirach*, Roma (a cura di Monaci dell'Abbazia di San Girolamo dell'ordine di San Benedetto).

***, *Oxford Bible Commentary*, 2001, J. Barton, J. Muddiman (ed.), Oxford University Press.

***, *Vetus Latina, Die Reste der altlateinischen Bibel*, 1977-1985 [Nach Petrus Sabatier], Herausgegeben von Walter Thiele, II/1, Sapientia Salomonis, Verlag Herder KG, Freiburg/Breisgau.

Banateanu, A., 2001, *La théorie stoïcienne de l'amitié. Essai de reconstruction*, Éditions Universitaires Fribourg, Paris, Éditions du Cerf.

Barsotti, D., 1978, *Le livre de la Sagesse*, trad. din it. în fr. de E. de Solms (it.: *Meditazione sul libro della Sapienza*, Brescia, 1976), Téqui, Paris.

Beauchamp, P., 1963. *De libro Sapientiae Salomonis*, P.I.B., Roma.

Bellia, G., Passaro, A. (ed.), 2004, *Il Libro della Sapienza. Tradizione, redazione, teologia*, Città Nuova Editrice, Roma.

Berger, S., 1893, *Histoire de La Vulgate pendant les premières siécles du Moyen Âge*, Thése (présenté à la Faculté des Lettres de Paris), Nancy.

Bizzeti, P., 1984, *Il Libro della Sapienza. Struttura e genere letterario*, Paideia Editrice, Brescia.

Bois, H., 1890, *Essai sur les origines de la philosophie judéo-alexandrine*, Paris.

Brehier, É., 1951[2], *Chryssipe et l'Ancien Stoïcisme*, Paris.

Bruyne, D. de, 1929, „Étude sur le texte latin de la Sagesse", în *Revue bénédictine de critique, d'histoire et de littérature religieuse*, XLI, pp. 101-133.

Carcopino, J., 1943[2], *Virgile et le mystère de la IVe Eglogue*, Paris.

Cazelles, H., 1973, *Introduction critique à l'Ancien Testament*, Paris.

Cheon, S., 1997, „The Exodus Story in the Wisdom of Solomon. A Study in Biblical Interpretation", în *Journal for the Study of the Pseudepigrapha*, Supplement Series, 23, Sheffield.

Clarke, E.G., 1973, *The Cambridge Bible Commentary on the New English Bible. The Wisdom of Solomon*, Cambridge.

Deissmann, A., 1923[4], *Licht vom Osten. Das Neue Testament und die neuentdeckten Texte der hellenistisch-römischen Welt*, Tübingen.

Dhorme, P. Paul, 1923, *L'Emploi métaforique des noms de parties du corps en Hébreu et en Akkadien*. Extrait de la *Revue Biblique*, 1920-1923, Librairie Victor Lecoffre, Paris.

Doble, P., 1996, *The Paradox of Salvation*, Cambridge.

Dumoulin, P., 1994, *Entre la Manne et l'Eucharistie. Étude de Sg. 16,15-17,1a. La Manne dans le livre de la Sagesse, synthèse de traditions et préparation au Mystère Eucharistique*, Editrice Pontificio Istituto Biblico, Roma.

Dupont-Sommer, A., 1935, „Les «impies» du Livre de la Sagesse sont-ils des Épicuriens?", în *Revue de l'histoire des religions* III, pp. 90-109.

Emerton, J.A., 1959, *The Peshitta of the Wisdom of Solomon*, E.J. Brill., Leiden.

Engel, H., 1998, *Das Buch der Weisheit*, Verlag Katholisches Bibelwerk, Stuttgart.

Fahr, W., 1969, *Theous nomizein. Zum Problem des Atheismus bei den Griechen*, New York.

Focke, F., 1913, *Die Entstehung der Weisheit Salomons. Ein Beitrag zur Geschichte des jüdischen Hellenismus* (FRLANT, s.n. V), Göttingen.

Genzmer, E., 1952, „Pondere, numero et mensura", în *Archive d'histoire du droit*, pp. 469-494.

Gilbert, M., 1973, *La critique des dieux dans le Livre de la Sagesse (Sg. 13-15)*, Biblical Institute Press, Roma.

Gilbert, M., 1976, *Introduction au Livre de la Sagesse*, Editrice Pontificio Istituto Biblico, Roma.

Grimm, C.L., 1860, *Das Buch der Weisheit*, Leipzig.

Hahneman, G.M., 2002, „The Muratorian Fragment and the Origins of the New Testament Canon", în McDonald, L.M., Sanders, J.A. (ed.), *The Canon Debate*, Hendrickson Publishers, Peabody (Massachusetts), pp. 404-415.

Henrichs, A., 1976, „The Atheism of Prodicus", în *Cronache Ercolanesi*, 6, Napoli, pp. 18-19.

Herescu, N.I., 1955, „Les *decem menses* et les calculs chronologiques des Romains", în *Revue des Études Latines*, 33.

Kenyon, F.G., 1975, *The Text of the Greek Bible*, third edition revised and augmented by A.W. Adams, Duckworth, Londra (prima ediție, 1936).

Kepper, M., 1999, *Hellenistische Bildung im Buch der Weisheit*, Berlin, New York.

Kolarcik, M., 1991, *The Ambiguity of Death in the Book of Wisdom 1-6. A Study of Literary Structure and Interpretation*, Analecta Biblica. Investigationes Scientificae in Res Biblicas, 127, Editrice Pontificio Istituto Biblico, Roma.

La Bonnardière, A.-M., 1970, *Biblia Augustiniana. Le Livre de la Sagesse. Études Augustiniennes*, Paris.

Larcher, C., 1969, *Études sur le Livre de la Sagesse*, Librairie Lecoffre, Paris.

Larcher, C., 1983-1985, *Le Livre de la Sagesse ou La sagesse de Salomon*, Librairie Lecoffre, Paris : vol. 1, 1983; vol. 2, 1984; vol. 3, 1985.

Legrand, Th., 2004, „Sagesse de Salomon", în Th. Römer, J.-D. Macchi, C. Nihan (ed.), *Introduction à l'Ancien Testament*, Le Monde de la Bible, nr. 49, Geneva, pp. 655-663.

Mariès, L., 1908, „Remarques sur la forme poétique du Livre de la Sagesse", în *Revue Biblique*, pp. 251-257.

Mariès, L., 1935, „Rythmes quantitatifs dans le Livre de la Sagesse", în *Comptes rendus des séances de l'Académie des inscriptions et belles lettres*, pp. 104-117.

Mayer, G., 1974, *Index Philoneus*, Berlin-New York.

Mazzinghi, L., 1995, *Notte di paura e di luce. Esegesi di Sap. 17,1-18,4*, Editrice Pontificio Istituto Biblico, Roma.

Mazzinghi, L., 2004, „Sap. 19,13-17 e i diritti civili dei Giudei di Alessandria", în Bellia, G., Passaro, A. (ed.), *Il Libro della Sapienza. Tradizione, redazione, teologia*, Città Nuova Editrice, Roma, pp. 67-97.

McGlynn, M., 2001, *Divine Judgement and Divine Benevolence in the Book of Wisdom*, Tübingen.

Metzger, B.M., 1991, *Manuscripts of the Greek Bible. An Introduction to Greek Palaeography*, New York-Oxford (revizuită; prima ediție, 1981).

Motzo, R.B., 1977, *Ricerche sulla letteratura e la storia giudaico-ellenistica*, Centro Editoriale Internazionale, Roma („Sull'etá e l'autore della Sapienza di Salomone", pp. 457-494 ; „L'etá e l'autore della Sapienza", pp. 495-502).

Norden, E., 1913, *Agnostos Theos*, Leipzig-Berlin.

Neher, M., 2004, *Wesen und Wirken der Weisheit in der Sapientia Salomonis*, Berlin, New York.

Offerhaus, U., 1981, *Komposition und Intention der Sapientia Salomonis*. Inaugural--Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Evangelisch-Theologischen Fakultät der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Bonn, Bonn.

Osty, E., 1966, *Le Livre de la Sagesse*, Les Éditions du Cerf, Paris.

Passaro, A., 2004, „Il serpente e la manna. Ovvero della parola che salva. Esegesi di Sap. 16", în Bellia, G., Passaro, A. (ed.), *Il Libro della Sapienza. Tradizione, redazione, teologia*, Città Nuova Editrice, Roma, pp. 193-208.

Pesce, D., 1988, „Numero, peso e misura (Da Platone alla Sap. Sal.)", în *Paideia* 43, pp. 202-209.

Pistone, R., 2004, „La lira e il creato: teorie musicali e strategia argomentativa in Sap. 19", în Bellia, G., Passaro, A. (ed.), *Il Libro della Sapienza. Tradizione, redazione, teologia*, Città Nuova Editrice, Roma, pp. 209-231.

Places, Éd. des, 1959, „Un emprunt de la *Sagesse* aux *Lois* de Platon", în *Biblica* 40, pp. 1016-1017.

Priotto, M., 1987, *La prima Pasqua in Sap. 18,5-25. Rilettura e attualizzazione*, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna.

Rahlfs, A., 1914, *Verzeichnis der griechischen Handschriften des A.T.*, Berlin.

Reese, J.M., 1965, „Plan and Structure in the Book of Wisdom", în *Catholic Biblical Quarterly* XXVII, pp. 391-399.

Reese, J.M., 1970, *Hellenistic Influence on the Book of Wisdom and its Consequences*, Roma.

Reider, J., 1957, *The Book of Wisdom. An English Translation with Introduction and Commentary*, New York.

Romaniuk, C., 1967, „Le traducteur grec du livre de Jésus Ben Sira n'est-il pas l'auteur du livre de la Sagesse?", în *Rivista Biblica*, XV, 2, pp. 163-170.

Ryle, H.E., 1895, *Philo and the Holy Scripture, or the Quotations of Philo from the Books of the Old Testament, with Introduction and Notes*, Macmillan, Londra.

Scarpat, G., 1989, 1996, 1999, *Libro della Sapienza*. Testo, traduzione, introduzione e commento a cura di Giuseppe Scarpat, Paideia Editrice, Brescia : vol. 1, 1989; vol. 2, 1996; vol. 3, 1999.

Schmitt, A., 1986, *Das Buch der Weisheit. Ein Kommentar*, Würzburg.

Schmitt, A., 1989, *Weisheit, Die Neue Echter Bibel. Kommentar zum alten testament mit Einheitsübersetzung*, Würzburg.

Swete, H.B., 1900, *An Introduction to the Old Testament in Greek* (with an appendix containing the letter of Aristeas edited by H.St.J. Thackeray), University Press, Cambridge.

Thackeray, H.St.J., 1905, „Rhythm in the Book of Wisdom", în *Journal of Theological Studies*, VI, pp. 232-237.

Vílchez Lindez, J., 1990, *Sabiduria*, Editorial Verbo Divino, Estella (Navarra).

Weisengoff, J.P., 1949, „The Impious of Wisdom 2", în *Catholic Biblical Quarterly* II, pp. 40-65.

Winston, D., 2004, „Un secolo di ricerca sul Libro della Sapienza", în Bellia, G., Passaro, A. (ed.), *Il Libro della Sapienza. Tradizione, redazione, teologia*, Città Nuova Editrice, Roma, pp. 13-31.

Ziener Omi, G., 1956, *Die theologische Begriffssprache im Buche der Weisheit*, Peter Hanstein Verlag, Bonn.

V. Bibliografie la Înțelepciunea lui Iisus Sirah

AB = *The Wisdom of Ben Sira*. A New Translation with Notes by Patrick W. Skehan, Introduction and Commentary by Alexander A. Di Lella, O.F.M., *The Anchor Bible*, Doubleday, New York – London – Toronto – Sydney – Auckland, 1987.

Anania = *Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod* (...), redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, București, 2001.

Auvrey = P. Auvray, „Notes sur le prologue de l'Ecclésiastique", în *Mélanges A. Robert*, Paris, 1957, pp. 281-287.

Bauer = J.B. Bauer, „Sir. 15,14 et Gen. 1,1", în *Verbum Domini*, 41 (1963), pp. 243-244.

Bibl. 1688 = *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a ceii Vechi și ale ceii Noao Leage, toate care s-au tălmăcit dupre limba elinească spre înțelegerea limbii rumânești, cu porunca preabunului Domn Ioan Șărban Cantacozino Basarabă Voievod* (...), București, 1688 [ed. modernă: EIBMBOR, București, 1988].

Bibl. 1819 = *Bibliia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii vechi și a ceii noao, cu chieltuiala Rosienești Soțietăți a Bibliei, în Sanktpetersburg, în tipografia lui Nic. Grecea, în anul 1819, avgust, 15 zile.*

Bibl. 1874 = *Sănta Scriptură a Vechiului și a Noului Testament. Ediție nouă, revĕdută după tecsturile originale și publicată de societatea biblică pentru Britania și străinătate*, Iași, 1874.

Bibl. 1914 = *Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură a Legii cei Vechi și a celei Nouă* (...). Ediția Sfântului Sinod, București, 1914.

Bibl. 1921 = *Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament. Ediție nouă, revăzută după testurile originale și publicată de societatea biblică pentru Britania și străinătate*, București, 1874.

Bibl. 1936 = *Sfânta Scriptură, tradusă după textul grecesc al Septuagintei, confruntat cu cel ebraic...* București, 1936 [trad. de Nicodim Munteanu, Gala Galaction, Vasile Radu].

Bibl. 1990 = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită (...) cu aprobarea Sfântului Sinod, București, 1990.

BJ = *La Bible de Jérusalem*, traduite en français sous la direction de l'École biblique de Jérusalem. Nouvelle édition revue et corrigée, Les Éditions du Cerf, 1998.

Box, Oesterly = G.H. Box, W.O.E. Oesterly, „Sirach", în R.H. Charles (ed.), *Apocrypha and Pseudoepigrapha of the Old Testament*, Oxford, 1913, pp. 268-517.

Concord. = *A Concordance of the Septuagint*, compiled by George Morrish, giving various readings from codices vaticanus, alexandrinus, sinaiticus, and ephraemi; with an appendix of words from Origen's hexapla etc. (...), Zondervan Publishing House, Michigan, 1978.

Corn. = *Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament*, București, Societatea Biblică pentru Răspândirea Bibliei în Străinătate, 1926 [trad. de D. Cornilescu, nemenționat].

Couroyer, 1960 = B. Couroyer, „Mettre la main sur la bouche en Égypte et dans la Bible", în *Revue biblique*, LXVII (1960), pp. 197-209.

Couroyer, 1975 = B. Couroyer, „Un égiptianisme dans Ben Sira, IV, 11", în *Revue biblique*, LXXXII (1975), pp. 206-217.

Di Lella = Comentariile lui Alexander A. Di Lella, în AB.

DLR = *Dicţionarul limbii române* (Serie nouă), Bucureşti, 1965 şi urm. [literele *M*, *N*, *O*, *P*, *R*, *S*, *Ş*, *T*, *Ţ*, *V*].

Duesberg = H. Duesberg, *Les scribes inspirés. Introduction aux livres sapientiaux de la Bible*, vol. I-II, Paris, 1966.

Duesberg, Fransen = H. Duesberg, I. Fransen, „Ecclesiastico", în *La Sacra Bibbia* (...) *di S. Garofalo. Antico Testamento*, Torino, 1966.

Filotei = *Biblia sau Testamentul Vechi şi Nou* (...) *tipărit* (...) *prin binecuvîntarea* (...) *iubitorului de Dumnezeu episcop al Sfintei Episcopii Buzăul, D.D. Filoteiu*, Buzău, 1854.

Frankf. = Ἡ ΘΕΙΑ ΓΡΑΦΗ (...)/ *Diuinae Scripturae nempe Veteris ac Noui Testamenti omnia. Graece, a uiro doctissimo recognita et emendata, uariisque lectionibus aucta et illustrata*, Frankfurt am Main, 1597.

Girard = René Girard, *Les origines de la culture*. Entretiens avec Pierpaolo Antonello et João Cezar de Castro Rocha, Paris, 2004.

Hadot = J. Hadot, *Penchant mauvais et volonté libre dans la Sagesse de Ben Sira (L'Ecclésiastique)*, Bruxelles, 1970.

Harl, Dorival, Munnich = M. Harl, G. Dorival, O. Munnich, *La Bible grecque des Septante. Du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Cerf, Paris, 1994.

Hebr. = F. Vattioni, *Ecclesiastico. Testo ebraico con apparato critico e versioni greca, latina e siriaca*, Istituto Orientale di Napoli, Napoli, 1968.

Jobes, Silva = K.H. Jobes, M. Silva, *Invitation to the Septuagint*, Michigan, 2001.

Lefkowitz, Fant = M.R. Lefkovitz, M.B. Fant, *Women's Life in Greece and Rome*, John Hopkins University, Baltimore, 1982.

Lévi = I. Lévi, *The Hebrew Text of the Book of Ecclesiasticus*, ed. a II-a, 1951.

LSJ = *A Greek-English Lexicon*, compiled by Henry George Liddell and Robert Scott. Revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones, with the assistance of Roderick McKenzie and with the cooperation of many scholars. With a revised supplement, Oxford, 1996.

Luther = *Die Bibel oder Die ganze Heilige Schrift des Alten und Neuen Testaments nach der Übersetzung Martin Luthers, mit Apokryphen*. Revidierter Text, Stuttgart, 1974.

Maier = G. Maier, *Mensch und freier Wille nach den jüdischen Religionsparteien zwischen Ben Sira und Paulus*, Tübingen, 1971.

Marböck = J. Marböck, *Weisheit im Wandel. Untersuchungen zur Weisheitstheologie bei Ben Sira*, Bonn, 1971.

Micu = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi şi a ceii Noao, care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înţălesul limbii româneşti* (...), Blaj, 1975 [ed. modernă: Roma, 2000].

Pelikan = J. Pelikan, *The Christian Tradition. A History of the Development of Doctrine*, vol. I-V, University of Chicago Press, Chicago, 1971-1989 [ediţie românească:

Tradiția creștină. O istorie a dezvoltării doctrinei, vol. I-IV, Editura Polirom, Iași, 2004-2006].

Peters = N. Peters, *Das Buch Jesus Sirach oder Ecclesiasticus*, Münster, 1913.

Pisani = V. Pisani, „Aqua e fuoco (Sir. 15,17-18)", în *Acme* I (1948), p. 94.

Prato = G.L. Prato, „Il problema della teodiceea in Ben Sira. Composizione dei contrari e richiamo alle origini", în *Analecta Biblica*, 65, Roma, 1975, pp. 367-369.

Rad = G. von Rad, *Old Testament Theology*, vol. I-II, Harper and Row, New York, 1962, 1965.

Radu-Gal. = *Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și a Noului Testament, tradusă după textele originale ebraice și grecești de preoții profesori Vasile Radu și Gala Galaction, din înalta inițiativă a Majestății sale Regelui Carol II*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II", 1938 (ed. a II-a, 1939).

Rankin = O.S. Rankin, *Israel Wisdom Literature. Its Bearing on Theology and the History of Religion*, T&T Clark, Edinburgh, 1936.

Segal = M.H. Segal, *Sēpher ben-Sîrā' haššālēm*, Ierusalim, 1972.

Siegert = F. Siegert, *Zwischen Hebräischer Bibel und Altem Testament. Eine Einführung in die Septuaginta*, Münster, 2001.

Smend = R. Smend, *Das hebräische Fragment der Weisheit des Jesus Sirach*, Göttingen/ Berlin, 1987.

Spicq = C. Spicq, „L'Ecclésiastique", în L. Pirot, A. Clamer (ed.), *La Sainte Bible*, vol. 6, Paris, 1951, pp. 529-841.

Șaguna = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură* (...), tipărită (...) cu binecuvântarea excelenției sale, prea sfințitului Domn Andreiu, Baron de Șaguna, Sibiiu, 1956-1958.

TOB = *Traduction oecuménique de la Bible. Ancien Testament*, Paris, 1983.

Trenchard = W.C. Trenchard, *Ben Sira's Wiew of Women. A Literary Analysis*, în seria „Brown Judaic Studies", 38, California, 1982.

Vulg. = *Bibliorum sacrorum iuxta Vulgatam Clementinam, noua editio* (...) curauit Aloisius Gramatica, typis polyglottis Vaticanis, 1926.

Ziegler = *Septuaginta*. Vetus Testamentum Graecum, auctoritate Societatis Litterarum Gottingensis editum. Vol. XII/2, *Sapientia Iesu Filii Sirach*, edidit Josephus Ziegler, Göttingen, 1965.

Ziegler, Syll. = J. Ziegler, *Sylloge. Gesammelte Aufsätze zur Septuaginta*, Göttingen, 1971.

VI. Bibliografie la Psalmii lui Solomon

Atkinson, K., 2001, *An Intertextual Study of the Psalms of Solomon Pseudepigrapha*, New York.

Atkinson, K., 2004, *I Cried to the Lord. A Study of the Psalms of Solomon's Historical Background and Social Setting*, Leiden.

Atkinson, K., 2005, „Theodicy in the Psalms of Solomon", în A. Laato, J.C. Moor (ed.), *Handbook of Theodicy in the World of the Bible*, Leiden.

Delcor, M., 1979, „Psaumes de Salomon", în L. Pirot, A. Robert (ed.), *Dictionnaire de la Bible : Supplément*, Paris, pp. 214-245.

Frankenberg, W., 1896, *Die Datierung der Psalmen Salomos. Ein Beitrag zur jüdischen Geschichte*, Giessen.

Gebhardt, O. von, 1895, *Psalmoi Solomontos: Die Psalmen Salomo's zur ersten Male mit Benutzung der Athoshandschriften und des Codex Casanatensis*, Leipzig.

Geiger, P.E.E, 1871, *Der Psalter Salomo's, Herausgegeben und erklärt*, Augsburg.

Gray, G.B., 1912, „The Psalms of Solomon", în R.H. Charles (ed.), *The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament*, Oxford, vol. 2, pp. 625-652.

Hann, R.R., 1988, *The Manuscript History of the Psalms of Solomon*, Chico.

Hilgenfeld, A., 1871, „Die Psalmen Salomo's, deutsch übersetzt und aufs Neue untersucht", în *Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie* 14, pp. 383-418.

Kuhn, K.G., 1937, *Die älteste Textgestalt der Psalmen Salomos: Insbesondere auf Grund der Syrischen Übersetzung neu untersucht*, Stuttgart.

Prigent, P., 1987, „Les Psaumes de Salomon", în A. Dupont-Sommer, M. Philonenko (ed.), *La Bible : Ecrits intertestamentaires*, Paris, pp. 947-992.

Ryle, H.E., James, M.R., 1891, *Psalmoi Solomontos: Psalms of the Pharisees, Commonly Called the Psalms of Solomon*, Cambridge.

Schüpphaus, J., 1977, *Die Psalmen Salomos: Ein Zeugnis Jerusalemer Theologie und Frömmigkeit in der Mitte des vorchristlichen Jahrhunderts*, Leiden.

Wellhausen, J., 1874, *Die Pharisäer und die Sadducäer: Eine Untersuchung zur inneren jüdischen Geschichte*, Greifswald.

Winninge, M., 1995, *Sinners and the Righteous: A Comparative Study of the Psalms of Solomon and Paul's Letters*, Stockholm.

Wright, R.B., 2005, *The Psalms of Solomon: Color Images of Greek and Syriac Manuscripts*, CD-ROM, Sheffield.

Wright, R.B., 1985, „The Psalms of Solomon (First Century B.C.): A New Translation and Introduction", în J.H. Charlesworth (ed.), *The Old Testament Pseudepigrapha*, vol. 2, New York, pp. 639-670.

Cuprins

Notă asupra volumului 5

*

IOV

Introducere 13
Iov 31

ÎNȚELEPCIUNEA LUI SOLOMON

Introducere 151
Înțelepciunea lui Solomon 167

ÎNȚELEPCIUNEA LUI IISUS SIRAH

Introducere 235
Înțelepciunea lui Iisus Sirah 263

PSALMII LUI SOLOMON

Introducere 439
Psalmii lui Solomon 451

*

Indice de termeni 505
Indice de nume proprii 507

*

Bibliografie 511
Sigle şi abrevieri bibliografice 513
Bibliografie generală 514
Bibliografie la Iov 517
Bibliografie la Înțelepciunea lui Solomon 518
Bibliografie la Înțelepciunea lui Iisus Sirah 522
Bibliografie la Psalmii lui Solomon 524

www.polirom.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

BIBLIA. V.T. (română; Septuaginta; 2004)

Septuaginta. Iaşi: Polirom, 2004 – vol.

ISBN (10): 973-681-768-7

Vol. 4. Tomul 2: Iov, Înţelepciunea lui Solomon, Înţelepciunea lui Iisus Sirah, Psalmii lui Solomon /
vol. coord. de: Cristian Bădiliţă, Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu; în colab. cu pr. Ioan-Florin Florescu; trad. de Smaranda Bădiliţă, Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu, ... – 2007. – Bibliogr. –

ISBN 978-973-46-0445-6

I. Bădiliţă, Cristian (coord.)
II. Băltăceanu, Francisca (coord.; trad.)
III. Broşteanu, Monica (coord.; trad.)
IV. Florescu, Ioan-Florin (coord.)
V. Bădiliţă, Smaranda (trad.)

222

Printed in ROMANIA

www.polirom.ro

Redactor: Ioan-Florin Florescu
Coperta: Radu Răileanu
Tehnoredactor: Constantin Mihăescu

Bun de tipar: ianuarie 2007. Apărut: 2007
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33,
O.P. 37 • P.O. Box 1-728, 030174
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la S.C. LUMINA TIPO s.r.l.
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, Bucureşti
Tel./Fax: 211.32.60, 212.29.27, E-mail: office@luminatipo.com

SEPTUAGINTA 4/II

Sigle şi abrevieri mai frecvente*

AB	*The Anchor Bible*, 1964-, New York
AI	Flavius Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*
APOT	*Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament*
BA	*La Bible d'Alexandrie*, 1986-, Paris
BJ	*La Bible de Jérusalem*, 1986, 1988, Paris
CSEL	*Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*
Hebr.	F. Vattioni, 1968, *Ecclesiastico...*
LEH	Lust, J.; Eynickel, E.; Hauspie, K., 2003, *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Stuttgart (ed. I: vol. I, 1992, vol. 2, 1996)
LSJ	Liddell, H.G.; Scott, R.; Jones, H.S., 1996, *A Greek-English Lexicon*, Oxford
LXX	Septuaginta (ed. Alfred Rahlfs)
LXX-A	*Codex Alexandrinus* (A)
LXX-B	*Codex Vaticanus* (B)
LXX-S	*Codex Sinaiticus* (S)
LXX-L	LXX *recensio Luciani*
LXX-O	LXX *recensio Origenis*
OBO	*Orbis Biblicus et Orientalis*
NETS	*New English Translation of the Septuagint*, 2000-, Oxford
NRSV	*New Revised Standard Version*, 1993, Cambridge
NT	Noul Testament
PG	Patrologia greacă (ed. J.-P. Migne)
PL	Patrologia latină (ed. J.-P. Migne)
Q	Manuscrisele de la Qumran
SC	*Sources chrétiennes*
TM	Textul Masoretic
TOB	*Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament*, 1983, Paris
VL	*Vetus Latina*
VT	Vechiul Testament
Vulg.	Vulgata (*Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem*, 1983, Stuttgart)

---

* Lista completă se află în Bibliografia volumului.

Transliterarea alfabetului grecesc

α, A = a, A; β, B = b, B; γ, Γ = g, G; δ, Δ = d, D; ε, E = e, E; ζ, Z = z, Z; η, H = e, E; θ, Θ = th, Th; ι, I = i, I; κ, K = c, C (dar k, K înainte de *e* şi *i*); λ, Λ = l, L; μ, M = m, M; ν, N = n, N; ξ, Ξ = x, X; ο, O = o, O; π, Π = p, P; ρ, P = r, R; σ, ς, Σ = s, s, S; τ, T = t, T; υ, Υ = u (în diftongi), y, U (în diftongi), Y; φ, Φ = ph, Ph; χ, X = ch, Ch; ψ, Ψ = ps, Ps; ω, Ω = o, O.

Transliterarea alfabetului ebraic

א = ’ (stop glotal); בּ = b; ב = bh (pronunţat spirant, aprox. ca [v]); גּ = g; ג = gh (pronunţat spirant); דּ = d; ד = dh (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th” sonor); ה = h; ו = w; ז = z; ח = ḥ; ט = ṭ; י = y; כּ = k; כ = kh (pronunţat spirant, aprox. ca [h]); ל = l; מ = m; נ = n; ס = s; ע = ‘ (guturală); פּ = p; פ = ph (pronunţat spirant, aprox. ca [f]); צ = ṣ; ק = q; ר = r; שׁ = ś; שׂ = ṣ; תּ = t; ת = th (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th” surd); ָ = ā (în silabă închisă, înainte de accent: o); ֵ = ē; ִ = ī; וֹ = ō; וּ = ū; ַ ֲ = a; ְ = ᵉ (pentru simplificare, am transliterat la fel *şwa mobile* şi *şwa quiescens*); ֶ ֱ = e; ִ = i; ָ ֳ = o; ֻ = u.

Abrevieri pentru cărţile biblice

– VT: Abd. (Abdia); Agg. (Aggeu); Am. (Amos); Av. (Avacum); Bar. (Baruch); Bel (Bel şi dragonul); Cânt. (Cântarea Cântărilor); Dan. (Daniel); Deut. (Deuteronomul); Ecl. (Ecleziastul); Ep. Ier. (Epistola lui Ieremia); Est. (Ester); Ex. (Exodul); 1Ezr. (1 Esdra); 2Ezr. (2 Esdra = Ezra şi Nehemia TM); Gen. (Geneza); Ier. (Ieremia); Iez. (Iezechiel); Iis. Nav. (Iisus/Iosua Nave); Ioel; Iona; Iov; Is. (Isaia); Iud. (Iudit); Înţ. (Înţelepciunea lui Solomon); Jud. (Judecătorii); Lev. (Leviticul); 1,2,3,4Mac. (1, 2, 3, 4 Macabei); Mal. (Malachia); Mich. (Michea); Na. (Naum); Num. (Numerii); Od. (Odele); Os. (Osea); 1,2Par. (1, 2 Paralipomene = 1, 2 Cronici TM); Plâng. (Plângerile lui Ieremia); Prov. (Proverbele/Pildele lui Solomon); Ps. (Psalmii); Ps. Sol. (Psalmii lui Solomon); 1,2Rg. (1, 2 Regi = 1, 2 Samuel TM); 3,4Rg. (3,4 Regi = 1, 2 Regi TM); Ruth; Sir. (Înţelepciunea lui Iisus Sirah): Soph. (Sophonia); Suz. (Suzana); Tob. (Tobit); Zah. (Zaharia).

– NT: Apoc. (Apocalipsa); Col. (Coloseni); 1,2Cor. (1, 2 Corinteni); Ef. (Efeseni); Evr. (Evrei); Flm. (Filimon); Flp. (Filipeni); Gal. (Galateni); Fp. (Faptele Apostolilor); Iac. (Iacob); In. (Ioan); 1,2,3In. (1, 2, 3 Ioan); Iuda; Lc. (Luca); Mc. (Marcu); Mt. (Matei); 1,2Pt. (1, 2 Petru); Rom. (Romani); 1,2Tes. (1, 2 Tesaloniceni); 1,2Tim. (1, 2 Timotei); Tit.

SEPTUAGINTA

OSEA • AMOS • MICHEA • IOEL
ABDIAS • IONA • NAUM
AVACUM • SOPHONIA
AGGEU • ZAHARIA • MALACHIA

COLEGIUL NOUA EUROPĂ
POLIROM

SEPTUAGINTA

OSEA • AMOS • MICHEA • IOEL
ABDIAS • IONA • NAUM
AVACUM • SOPHONIA • AGGEU
ZAHARIA • MALACHIA

Volum coordonat de:
CRISTIAN BĂDILIȚĂ, FRANCISCA BĂLTĂCEANU,
MONICA BROȘTEANU

și îngrijit de:
SMARANDA BĂDILIȚĂ

Traduceri de:
CRISTIAN GAȘPAR

COLEGIUL NOUA EUROPĂ
POLIROM
2009

Despre profeția biblică

În Biblia ebraică, Isaia, Ieremia, Iezechiel și cei Doisprezece Profeți Mici alcătuiesc grupul „Profeților ulteriori" și fac parte din secțiunea *Nᵉbhī'īm*, imediat după Iosua, Judecători, Samuel și cele două Cărți ale Regilor, care formează grupul „Profeților anteriori". Cartea lui Daniel, cu un statut incert și controversat în tradiția iudaică, figurează în cadrul secțiunii Scrieri (*Kᵉthubhīm*), după cele „cinci suluri", mai precis, după Ester și înaintea lui Ezdra. Tot aici, în cadrul celor „cinci suluri", dar înaintea Cărții Esterei, se găsesc Plângerile.

Septuaginta propune o ordine diferită. Ediția lui Alfred Rahlfs, pe care o urmăm în traducerea noastră, grupează Profeții Mari (numiți astfel datorită întinderii textelor) după cei Doisprezece Profeți Mici. Imediat după Psalmii lui Solomon, care încheie în ediția Rahlfs cărțile poetice și sapiențiale, urmează cei Doisprezece Profeți Mici, apoi, în ordine exactă: Isaia, Ieremia, Baruch, Plângerile lui Ieremia, Epistola lui Ieremia, Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel și balaurul. (La Rahlfs, ordinea profeților o urmează pe cea din *Codex Vaticanus*. În celălalt codice complet al Septuagintei, *Alexandrinus*, cărțile profetice sunt aduse mai în față, după modelul Bibliei ebraice: după 1-2 Paralipomene urmează Profeții Mici, apoi Isaia, Ieremia, Baruch, Plângerile, Epistola lui Ieremia, Daniel, Iezechiel, cărțile poetice și sapiențiale fiind plasate la sfârșit.) Față de Biblia ebraică, Septuaginta conține, în grupul profetic, următoarele texte suplimentare: Cartea lui Baruch, Epistola lui Ieremia, precum și cele două „anexe" la Cartea lui Daniel, redactate cel mai probabil direct în greacă, Suzana și Bel și balaurul. Vulgata a păstrat conținutul Septuagintei, dar, în ce privește cărțile profetice, a revenit la ordinea Bibliei ebraice, așezând Profeții Mici după Profeții Mari (plasând însă la sfârșitul acestora Cartea lui Daniel), și a adăugat Epistola lui Ieremia la Cartea lui Baruch.

*

În mai multe religii ale Antichității se manifestă fenomene atribuite unei inspirații divine, dar profeția biblică își are trăsăturile sale specifice. Inspirația poate fi legată de anumite rituri de inițiere sau de experiențe onirice, de participarea la anumite sărbători religioase ori de anumite practici divinatorii. Cazuri de indivizi inspirați sunt atestate încă din secolul al XVIII-lea î.H., la Mari, pe Eufrat, sau, în secolul al VIII-lea î.H., la Hama, pe Oronte. E cert că profetismul exista în vechea Mesopotamie și în Canaan. În Israel este menționat încă din timpul lui Moise

(Num. 11,26-29; Deut. 18,15-22; 34,10; dar și Avraam însuși este numit profet! – *cf.* Gen. 20,7), iar din secolul al XI-lea î.H., o dată cu Samuel, profetismul apare și în formă „instituționalizată" (*cf.* 1Rg. 10,5-6.11 LXX; 2Par. 29,25).

Deosebirea dintre profetismul biblic și fenomenele – mai degrabă divinatorii – amintite mai sus constă, la o rapidă evaluare, în caracterul public și dezinteresat al celui dintâi. În vreme ce oracolul delphic, de exemplu, răspunde unor curiozități personale, profeții biblici interpelează, în numele lui Dumnezeu, cu autoritate, întreg poporul lui *YHWH*, pentru a-i corecta prezentul și a-i configura viitorul.

Biblia cunoaște trei categorii de personaje inspirate, cu trei denumiri specifice: *ḥozeh*, „vizionar" (sau *ro'eh*, cu aproximativ același sens); *'îš ha'elōhîm*, „omul lui Dumnezeu" și *nabhī'*, „profet". Termenul „vizionar" indică faptul că profetul are privilegiul unic de a vedea sau prevedea lucrurile ascunse îndeobște muritorilor de rând. Expresia „omul lui Dumnezeu", aplicată, de pildă, lui Elisei, Ilie, Moise ori Samuel, trimite la intimitatea dintre persoanele respective și *YHWH*, dar și la înzestrarea lor taumaturgică. Termenul cel mai folosit rămâne însă *nabhī'*: el nu are o valoare strict pozitivă, desemnându-i și pe falșii profeți din Israel, sau pe alți profeți, ai lui Baal, de exemplu; sensul de bază rămâne acela de a transmite cuvântul unei persoane, al unei divinități și în special cuvântul lui *YHWH*; *nabhī'* operează solitar sau în grup (primele atestări îl prezintă în grup); au existat și femei profetese (Miriam, Debora, Hulda). Profeția presupune uneori o atmosferă specială (acompaniament muzical: *cf.* 4Rg. 3,15 LXX), o gestică simbolică, ce pare absurdă la prima vedere (Is. 20,2-4); de asemenea, profeții pot să aibă comportamente ciudate ori să treacă prin stări psihologice anormale, dar toate aceste aspecte, deși fac parte din recuzita fenomenului, nu-i definesc esența. Profeții sunt, în primul rând, mediatori între Dumnezeu și poporul Său. La început, inspirația profetică s-a manifestat și la unii cârmuitori (nu întâmplător Cartea lui Iosua, Cartea Judecătorilor, Cărțile Regilor, cum am văzut, sunt catalogate, în canonul ebraic, sub rubrica „Profeți anteriori"). Totuși, conform Deuteronomului (18,18), profetul rămâne alesul direct și legitim al lui *YHWH*: „Voi ridica un profet pentru ei din rândul fraților lor și-i voi da pe buze cuvântul Meu și le va vorbi așa cum îi voi porunci Eu". Prin urmare, profetul nu vorbește în numele său personal, ci în numele lui Dumnezeu, de unde și formulele introductive: „Cuvântul Domnului" sau „Oracolul Domnului" sau „Așa vorbește Domnul" etc. Mesajul, primit de cele mai multe ori printr-o inspirație resimțită lăuntric, este transmis în diverse moduri: sub formă poetică sau în limbaj simplu, de proză, în parabole sau direct, fără ocolișuri; tonul poate fi satiric, critic, șfichiuitor, demolator chiar, sau, dimpotrivă, consolator, sapiențial, încurajator. Tipul mesajului depinde și de temperamentul fiecărui profet în parte. Profetul nu este o simplă conductă prin care se scurge cuvântul lui Dumnezeu. Cuvântul respectiv, deși inspirat în privința conținutului, se transmite, în ceea ce privește „ambalajul retoric", conform personalității transmițătorului. Nu trebuie pierduți din vedere nici publicul, nici contextul istoric, dat fiind că mesajul profetic, în Biblie, nu se adresează decât foarte rar unui singur individ, el vizând, aproape întotdeauna,

un întreg popor (alteori chiar mai multe). Mesajul respectiv se referă la prezent și la viitor. Profetul e trimis în mijlocul poporului pentru a reaminti și actualiza „cuvântul lui *YHWH*", în cazul în care poporul l-a uitat sau nu-l mai respectă; pentru a-i pune în gardă pe necredincioși, anunțând pedepse divine teribile; pentru a rezolva o criză prezentă fie prin intervenții directe, fie prin amenințări terapeutice. Multe profeții au în vedere nu numai soarta „poporului ales", ci și destinul „neamurilor păgâne" din vecinătate, cu care conviețuiește „poporul ales". Prin urmare, mesajul profetic înglobează istoria „universală".

Există o doctrină anume a profetismului biblic? Termenul însuși de „doctrină" vine în contradicție cu acest fenomen caracterizat prin spontaneitate și oportunitate (*YHWH* intervine în istoria poporului Său atunci când crede El de cuviință, în înțelepciunea Sa). Se poate însă vorbi de o tematică recurentă, specifică profeților, care vizează trei aspecte fundamentale: monoteismul, moralismul și așteptarea sau pregătirea mântuirii. *YHWH*, Dumnezeul unic, nu lasă nici un loc altor dumnezei alături de El. Profeții nu prididesc să explice și să reamintească unicitatea, caracterul transcendent și sfințenia Dumnezeului lui Israel. Sfințeniei lui *YHWH* i se opune păcătoșenia făpturii umane, în general, și a fiilor lui Israel, în particular (Is. 6,5). Dumnezeu este polul absolut față de care muritorii nu pot fi altceva decât „praf și cenușă". Ieremia își centrează discursul profetic pe tema păcatului: întregul popor e pervertit, atins de imoralitate, „spurcat". Răul ajunge la ultima limită, insuportabilă, fapt ce provoacă mânia lui Dumnezeu. Acesta intervine în istorie pentru a-Și chema la judecată poporul și a-l pedepsi cu asprime („Ziua lui *YHWH*", Is. 2,6-22). Din perspectiva acestui „monoteism etic", profeții critică aspru situația prezentă în raport cu Legea lui Dumnezeu, reactualizată la fiecare generație. Menirea lor este să reînsuflețească Legea și, o dată cu ea, să reamintească termenii Legământului încheiat de *YHWH* cu poporul Său. Critica nu este motivația principală a profetului, deși ea îi conferă o anumită legitimitate; ea intervine în situații de criză, când catastrofa e iminentă, iar salvarea nu poate veni decât de la Dumnezeu. Ziua lui *YHWH* este ziua judecății, dar și a izbăvirii. Dumnezeu păstrează o „rămășiță" (Is. 4,3; Am. 5,15), un grup de „aleși între aleși", care-l vor fi credincioși până la capăt. Regele *YHWH* își va instaura domnia pe pământ prin intermediul unui „uns" (Mesia). Mesajul profeților orientează așadar istoria lui Israel către un punct-țintă, aflat la capătul istoriei. Viziunea temporală inaugurată și susținută de profeți este cea în care trăim, practic, și astăzi. E vorba de o viziune lineară, ce tinde spre un punct *terminus* pozitiv și înglobant. Pentru creștini, acest *terminus* este, de fapt, un *medianum*, Iisus încarnând centrul Istoriei sacre a omenirii. Dar profeții sunt cei care inaugurează această nouă paradigmă, abolind vechea paradigmă a temporalității ciclice păgâne. Timpul capătă sens, devenind Istorie sacră, tocmai datorită faptului că el se orientează către împărăția mesianică. „Epoca de aur" a profetismului rămâne secolul al VIII-lea. Amos, Osea, Isaia și Michea formează o echipă redutabilă. Ei denunță idolatria și pervertirea cultului lui *YHWH*, critică politica internă și externă a regilor, se ridică împotriva nedreptăților sociale, biciuiesc

imoralismul. Urmează o perioadă de tăcere, după care profeții reapar în prim-plan la sfârșitul secolului al VII-lea, apoi la începutul secolului al VI-lea, când regatul lui Iuda se află pe buza prăpastiei (Sophonia, Avacum, Ieremia, Iezechiel). O dată cu exilul babilonian se încheie așa-zisa „profeție a nenorocirilor" sau „de osândire". Accentul se schimbă, generând un curent denumit convențional „profeția mântuirii" sau „de mângâiere". Speranța ia locul deznădejdii și pedepsei; optimismul detronează pesimismul. E vorba de un optimism născut în însuși miezul dezastrului: mai rău decât atât nu se poate! Profeții exilului combină acest optimism „împotriva oricărei speranțe" cu mesianismul teologic și cu nostalgia alinătoare. După ce și-a împlinit amenințările, *YHWH* promite iertarea și mântuirea. Iezechiel și Deutero-Isaia, urmați de Aggeu, Zaharia și Trito-Isaia vor aborda o tematică mesianică sistematică, agrementată de apeluri insistente spre împăcare, iubire și cordialitate. Xenofobia și naționalismul sunt denunțate, pentru prima dată, ca fenomene incompatibile cu credința în *YHWH*. Profetismul postexilic produce o literatură consolatoare și profund umanistă, cu deschidere universală, prefigurând principalele idealuri ale creștinismului de mai târziu.

*

Reamintim în continuare structura ediției noastre, precum și normele mai importante de redactare:

Norme de redactare

I. Siglele, abrevierile și trimiterile bibliografice la scrierile antice și moderne citate în note și comentarii sunt menționate în Bibliografia volumului.

II. Titlurile întregi ale cărților biblice au fost scrise cu litere drepte.

- În citările prescurtate, virgula (,) desparte capitolul de verset, punctul (.) și liniuța (-) delimitează versete, iar linia mai lungă (–), capitole. Minusculele (a, b, c,...) notează stihurile în cadrul aceluiași verset sau, după caz, versetele suplimentare din ediția Rahlfs.

- Abrevierile pentru cărțile biblice sunt următoarele (în ordinea alfabetică a prescurtărilor):

  Pentru VT: Abd. (Abdias); Agg. (Aggeu); Am. (Amos); Av. (Avacum); Bar. (Baruch); Bel (Bel și balaurul); Cânt. (Cântarea Cântărilor); Dan. (Daniel); Deut. (Deuteronomul); Ecl. (Ecleziastul); Ep. Ier. (Epistola lui Ieremia); Est. (Ester); Ex. (Exodul); 1Ezr. (1 Esdra); 2Ezr. (2 Esdra = Ezra și Nehemia TM); Gen. (Geneza); Ier. (Ieremia); Iez. (Iezechiel); Iis. Nav. (Iisus/Iosua Nave); Ioel; Iona; Iov; Is. (Isaia); Iud. (Iudit); Înț. (Înțelepciunea

lui Solomon); Jud. (Judecătorii); Lev. (Leviticul); 1,2,3,4Mac. (1, 2, 3, 4 Macabei); Mal. (Malachia); Mich. (Michea); Na. (Naum); Num. (Numerii); Od. (Odele); Os. (Osea); 1,2Par. (1, 2 Paralipomene = 1, 2 Cronici TM); Plâng. (Plângerile lui Ieremia); Prov. (Proverbele/Pildele lui Solomon); Ps. (Psalmii); Ps. Sol. (Psalmii lui Solomon); 1,2Rg. (1, 2 Regi = 1, 2 Samuel TM); 3,4Rg. (3, 4 Regi = 1, 2 Regi TM); Ruth; Sir. (Înţelepciunea lui Iisus Sirah); Sof. (Sophonia); Suz. (Suzana); Tob. (Tobit); Zah. (Zaharia).
Pentru NT: Apoc. (Apocalipsa); Col. (Coloseni); 1,2Cor. (1, 2 Corinteni); Ef. (Efeseni); Evr. (Evrei); Flm. (Filimon); Flp. (Filipeni); Gal. (Galateni); Fp. (Faptele Apostolilor); Iac. (Iacob); In. (Ioan); 1,2,3In. (1, 2, 3 Ioan); Iuda; Lc. (Luca); Mc. (Marcu); Mt. (Matei); 1,2Pt. (1, 2 Petru); Rom. (Romani); 1,2Tes. (1, 2 Tesaloniceni); 1,2Tim. (1, 2 Timotei); Tit.

În unele cazuri, numele aceleiaşi cărţi este citat în mod diferit, după versiunea greacă, respectiv textul ebraic la care se face referire: de exemplu, Par. (Paralipomene pentru cartea din LXX), dar Cron. (Cronici pentru cea din TM), 1Rg. (1 Regi LXX), dar 1Sam. (1 Samuel TM) etc.

III. Reguli de transliterare:

- Cuvintele sau expresiile greceşti din note s-au scris cu caractere greceşti. Corespondentele latine sunt: α, A = a, A; β, B = b, B; γ, Γ = g, G; δ, Δ = d, D; ε, E = e, E; ζ, Z = z, Z; η, H = e, E; θ, Θ = th, Th; ι, I = i, I; κ, K = c, C (dar k, K înainte de *e* şi *i*); λ, Λ = l, L; μ, M = m, M; ν, N = n, N; ξ, Ξ = x, X; o, O = o, O; π, Π = p, P; ρ, P = r, R; σ, ς, Σ = s, s, S; τ, T = t, T; υ, Υ = u (în diftongi), y, U (în diftongi), Y; φ, Φ = ph, Ph; χ, X = ch, Ch; ψ, Ψ = ps, Ps; ω, Ω = o, O.

- Termenii ebraici s-au transliterat după următoarele reguli:
א = ’ (stop glotal); בּ = b; ב = bh (pronunţat spirant, aprox. ca [v]); גּ = g; ג = gh (pronunţat spirant); דּ = d; ד = dh (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th” sonor); ה = h; ו = w; ז = z; ח = ḥ; ט = ṭ; י = y; כּ = k; כ = kh (pronunţat spirant, aprox. ca [h]); ל = l; מ = m; נ = n; ס = s; ע = ‘ (guturală); פּ = p; פ = ph (pronunţat spirant, aprox. ca [f]); צ = ṣ; ק = q; ר = r; שׁ = ś; שׂ = ş; תּ = t; ת = th (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th” surd); ָ = ā (în silabă închisă, înainte de accent: o); ֵ = ē; ִ = ī; וֹ = ō; וּ = ū; ַ = a; ְ = ᵉ (pentru simplificare, am transliterat la fel *şwa mobile* şi *şwa quiescens*); ֶ = e; ִ = i; ָ = o; ֻ = u.

- Transcrierea numelor proprii (inclusiv a etnonimelor): s-a plecat de la forma lor greacă, din LXX, şi s-a transliterat cât mai aproape de această formă. Singura excepţie a fost transliterarea diftongului „ou”: nu s-a

transliterat Iouda, Routh, Saoul, ci Iuda, Ruth, Saul; aşadar „ou" s-a redat peste tot cu „u". În cazul numelor foarte cunoscute, s-a preluat forma românească tradițională (exemplu: Avram sau Avraam, nu Abram sau Abraham; Goliat, nu Goliath; filisteni, nu philisteni etc.; dar Iisus Nave, nu Iosua Navi; Phinees, nu Finees; cheteu, nu heteu etc.); acolo unde s-a impus folosirea altei forme decât cea curentă, s-a dat o notă explicativă.

- Acolo unde nu este menționată o altă semnificație a lor, parantezele drepte [ ] semnalează cuvintele care s-au adăugat în traducere, pentru clarificarea sensului, şi care nu există în textul original.
- Cuvintele ebraice care au fost transliterate ca atare în textul grecesc au fost date în caractere italice şi explicate în note.
- Notele s-au numerotat cu numărul capitolului şi versetului respectiv, date în bold. În cadrul aceleiaşi note, comentariile diferite se evidențiază printr-un romb plin (♦).

Structura ediției*

Volumul I: Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul.
Volumul II: Iisus Nave/Iosua, Judecătorii, Ruth, 1–4 Regi.
Volumul III: 1–2 Paralipomene, 1–2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1–4 Macabei.
Volumul IV/1: Psalmii, Odele, Proverbele lui Solomon, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor.
Volumul IV/2: Iov, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Iisus Sirah, Psalmii lui Solomon.
Volumul V: Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdias, Iona, Naum, Avacum, Sophonia, Aggeu, Zaharia, Malachia.
Volumul VI/1: Isaia, Ieremia, Baruch, Plângerile lui Ieremia, Epistola lui Ieremia.
Volumul VI/2: Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel şi balaurul.

Cristian Bădiliță

* Toate volumele prezentei ediții au apărut, cu excepția volumului VI/1, aflat în lucru.

OSEA

Traducere din limba greacă de CRISTIAN GAŞPAR
Introducere şi note de EBERHARD BONS, JAN JOOSTEN, STEPHAN KESSLER şi CRISTIAN GAŞPAR

Pentru Introducere şi note s-a utilizat ediţia *La Bible d'Alexandrie: Les Douze Prophètes - Osée*, Éditions du Cerf, Paris, 2002. Pentru ediţia franceză, redactarea finală a notelor explicative le aparţine lui Eberhard Bons (cap. 1-7) şi Jan Joosten (cap. 8-14). Stephan Kessler poartă răspunderea pentru notele patristice pentru întregul volum. Introducerea a fost alcătuită, în strânsă colaborare, de Eberhard Bons şi Jan Joosten, cu contribuţii de Daniele Duval (faună şi floră) şi Stephan Kessler (Cartea lui Osea în interpretarea patristică şi în textele liturgice).
Selecţie, traducere, adaptare şi adăugiri (la notele patristice şi lingvistice) de Cristian Gaşpar.

Introducere la Osea

I. Cartea lui Osea în Biblia ebraică

1. *Datare*

Ca şi în cazul majorităţii cărţilor Vechiului Testament, şi în legătură cu Cartea lui Osea părerile specialiştilor sunt împărţite în ceea ce priveşte data alcătuirii ei, atât în ansamblu, cât şi în privinţa diferitelor părţi alcătuitoare. Există însă câteva repere sigure, de care orice datare trebuie să ţină seama. Mai întâi, e limpede că versetul-titlu al cărţii (1,1) a fost redactat mai târziu decât corpul textului, cu intenţia de a integra profeţia lui Osea într-o structură unitară din punct de vedere literar, şi anume Cartea Celor Doisprezece. Aşadar, potrivit versetului-titlu, activitatea profetului s-ar situa într-o perioadă destul de bine precizată, în epoca de dinaintea exilului, anume în secolul al VIII-lea î.H. Cu toate acestea, datele oferite nu sunt chiar atât de precise, domniile celor cinci regi pomeniţi aici întinzându-se pe o perioadă de timp mult prea îndelungată: Ieroboam al II-lea moare în 747 î.H., în vreme ce Ezekias mai era încă în viaţă la începutul veacului al VII-lea[1]. Totuşi, judecând după conţinutul cărţii, este probabil că Osea nu şi-a început activitatea profetică mai înainte de jumătatea secolului al VIII-lea, poate chiar mai târziu, căci unele pasaje reflectă mai degrabă o situaţie politică şi socială marcată de linişte şi bunăstare, fără a pomeni crizele majore din a doua jumătate a secolului al VIII-lea. Unii specialişti au descoperit totuşi în text (în special vv. 5,8-13; 7,3-7.8-11; 8,4; 9,3-6 şi 11,5) aluzii la diferite evenimente tragice din istoria poporului ales, mai cu seamă la loviturile de stat (vezi 2Rg. 15,16.25.30) ce au tulburat viaţa politică a

---

1. Pentru detalii, vezi I. Willi-Plein, *Vorformen der Schriftexegese innerhalb des Alten Testaments. Untersuchungen zum literarischen Werden der auf Amos, Hosea und Micha zurückgehenden Bücher im hebräischen Zwölfprophetenbuch*, De Gruyter, Berlin şi New York, 1971, pp. 115 *sq.* şi F.I. Andersen, D.N. Freedman, *Hosea*, Doubleday, New York, 1987, pp. 148 *sq.*

Regatului de Nord (Samaria), începând cu asasinarea regelui Zaharia (cca 750 î.H.), continuând apoi cu războiul siro-efraimit (734-732 î.H.), cu ezitările diplomatice între Egipt şi Imperiul Neo-Asirian şi sfârşind cu invazia armatelor asiriene şi deportarea populaţiei Samariei. În ciuda acestor păreri, textul Cărţii lui Osea nu conţine nici o referire certă (ori simbolică) la sfârşitul Regatului de Nord şi la nimicirea Samariei (în 722 î.H.).

Din cele spuse până acum se poate deduce limpede că activitatea profetică a lui Osea s-a desfăşurat în Regatul de Nord, numit în text când Efraim (4,17), când Israel (5,3.5 *et alibi*). Ultimul nume este aplicat în unele pasaje şi întregului popor ales[2].

Asemenea versetului-titlu, epilogul cărţii (v. 14,10) pare a proveni dintr-un strat redacţional ulterior, întrucât reflectă o gândire sapienţială străină textului osean în ansamblu. În plus, unele aluzii la soarta Regatului lui Iuda par adăugate ulterior (5,5; 6,10), contrazicând pe alocuri contextul imediat (1,7). Specialiştii le atribuie unei etape redacţionale post-oseene motivate de dorinţa de a actualiza mesajul profetului pentru cititorii din Regatul de Sud în vremea de dinaintea exilului.

2. *Alcătuirea textului*

Cercetătorii care disting în textul profeţiei lui Osea importante adaosuri ulterioare, marcate de influenţe exilice şi post-exilice, alcătuiesc astăzi o minoritate relativ neînsemnată[3]. Majoritatea specialiştilor socotesc că textul cărţii, aşa cum a ajuns până la noi, păstrează întocmai cuvintele profetului, adaosurile diferitelor şcoli şi mişcări ulterioare având o importanţă redusă[4]. În privinţa felului în care este redat mesajul osean în textul ajuns până la noi, părerile exprimate de specialişti în decursul secolelor al XIX-lea şi XX sunt împărţite, ele putând fi grupate în jurul a două modele principale.

---

2. Vezi, de pildă, 1,9; 9,10; 11,1 şi, pentru amănunte, H. Utzschneider, *Hosea. Prophet vor dem Ende. Zum Verhältniss von Geschichte und Institution in der alttestamentlichen Prophetie*, Universitätsverlag – Vandenhoeck & Ruprecht, Freiburg – Göttingen, 1980, pp. 130-133.

3. Vezi, spre exemplu, G.A. Yee, *Composition and Tradition in the Book of Hosea: A Redactional Critical Investigation*, Scholars Press, Atlanta, 1987.

4. Astfel, Th. Naumann, *Hoseas Erben. Strukturen der Nachinterpretation im Buch Hosea*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart, 1991, şi H. Simian-Yofre, *El desierto de los dioses. Teología e Historia en el libro de Oseas*, Ediciones el Almendro, Córdoba, 1993.

Astfel, unii cred că textul Cărții lui Osea reflectă în chip mai mult sau mai puțin fidel propovăduirea orală a profetului. J. Wellhausen a văzut în cap. 4–14 un ecou al discursului profetic oral, principalul indiciu în acest sens constituindu-l faptul că profetul pare să răspundă unor interlocutori (9,7; 10,3-4)[5]. W.R. Harper vorbește chiar de „predici" rostite de profet, deși neagă existența unui principiu logic ori cronologic care ar fi determinat adunarea acestora într-o „carte"[6]. Această viziune este elaborată în detaliu și expusă într-o formă coerentă în comentariul lui H.W. Wolff[7], potrivit căruia cap. 4–14 ale textului profetic ar cuprinde o serie de notițe redactate la scurtă vreme după evenimentele în cursul cărora Osea și-ar fi rostit mesajul profetic.

Alți specialiști însă, deși admit paternitatea oseană a majorității prevestirilor adunate în cartea ajunsă până la noi, propun totuși un model diferit pentru a-i explica geneza. Acesta presupune intervenția unuia sau mai multor redactori, care ar fi adunat la un loc rostirile originare ale profetului. Intervenția (sau intervențiile) redactorului/redactorilor ar fi avut loc fie în timpul vieții lui Osea, fie la scurtă vreme după moartea sa[8]. Potrivit acestei interpretări, deși se admite că prevestirile din Cartea lui Osea reprezintă, în mare măsură, înseși cuvintele lui Osea, sensul lor trebuie căutat nu în ipotetice „oracole" orale, ci mai curând în ansamblul scris al cărții, înțelesul lor depinzând în primul rând de intenția redactorului/redactorilor care a(u) adunat rostirile originare într-un întreg coerent.

3. *Structură și coerență*

Spre deosebire de alte probleme de interpretare pe care le pune textul, structura profeției lui Osea nu a iscat prea multe dezbateri între specialiști, aceștia distingând, în unanimitate, trei părți principale (cap. 1–3, 4–11 și 12–14). Prima parte, cu o structură nu tocmai omogenă, cuprinde texte (cap. 1 și 3) ce pot fi puse în legătură cu evenimente din viața profetului și a familiei

---

5. J. Wellhausen, *Die Kleinen Propheten*, W. de Gruyter, Berlin, 1963, pp. 108 și 123-125.
6. *A Critical and Exegetical Commentary on Amos and Hosea*, T & T Clark, ICC, Edinburgh, 1905, pp. CLVIII-CLXIII.
7. *Dodekapropheton*, vol. 1, *Hosea*, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 1976, p. XXV.
8. Vezi, de pildă, O. Eissfeldt, *Einleitung in das Alte Testament*, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1964, p. 527, și J. Jeremias, *Der Prophet Hosea*, *Das Alte Testament Deutsch*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1983, pp. 18 *sq*.

sale, anume căsătoria şi naşterea celor trei copii, evenimente ce simbolizează relaţia dintre Domnul şi Israel. Capitolul 2, încadrat de aceste texte, este alcătuit dintr-un discurs alegoric al profetului, care vorbeşte despre femeia necredincioasă, despre posibila pedepsire a acesteia şi, în final, despre iertarea ei. Deşi neclar la început, cap. 2 conţine, şi el, o reprezentare simbolică a relaţiei lui Dumnezeu cu poporul Său.

Partea a doua, la fel ca ultima, cuprinde un catalog oarecum nesistematic al păcatelor şi transgresiunilor lui Israel (şi ale lui Iuda), pentru care Domnul Îşi cheamă poporul la judecată (*rībh*). În aceste două părţi, accentul se mută de pe persoana profetului pe discursul direct al Domnului, un discurs plin de reproşuri şi de ameninţări. Schimbarea este reflectată şi în diferenţa dintre formulele ce introduc cele două secţiuni: „Începutul cuvântului Domnului către Osea" (1,2) şi „Ascultaţi cuvântul Domnului, fii ai lui Israel" (4,1). În a doua parte a cărţii, persoana profetului pare a se estompa oarecum, fiind copleşită de mesajul divin, care trece în prim-plan. Judecata Domnului are un rezultat dinainte anunţat: nimicirea întregii creaţii (4,3). În ciuda acestui fapt, la sfârşitul rechizitoriului divin vom afla totuşi că iertarea este posibilă: v. 14,4 înmănunchează cele trei capete de acuzare, precizând şi condiţiile puse de Judecător pentru iertarea lui Israel: „Nu Assur ne va scăpa, nu vom mai încăleca pe cal, nici nu vom mai spune «Dumnezeul nostru» (*'elohēynū*, care poate fi tradus şi «zeii noştri», aşa cum l-a interpretat LXX) lucrărilor [ieşite] din mâinile noastre!". Abandonarea politicii militariste, renunţarea la alianţele cu imperiile vecine şi la cultul idolatric sunt condiţiile puse de Domnul pentru a-Şi anula pedeapsa.

Ameninţarea aceasta este, de fapt, şi elementul ce leagă între ele ultimele două părţi ale textului, în ambele Domnul fiind prezentat în dublă postură: ameninţând cu distrugerea, dar, în acelaşi timp, răzgândindu-Se şi fiind dispus să ierte. Majoritatea exegeţilor contemporani consideră că această viziune asupra divinităţii se reflectă, la nivelul textului, în mesajul ambivalent al profetului, care, deşi prevesteşte un viitor sumbru poporului ales, ce urmează să-şi piardă instituţiile politice şi religioase (3,4), lasă totuşi deschisă calea împăcării. Textul profetic nu precizează în detaliu forma acestei împăcări, dar ea rămâne o realitate. În v. 3,1 („...după cum Dumnezeu îi iubeşte pe fiii lui Israel") se poate vedea semnul sub care este plasat ansamblul textului: în ciuda unor posibile catastrofe viitoare, iubirea lui Dumnezeu rămâne neclintită.

II. Cartea lui Osea in Biblia greacă (LXX)

Ca şi în TM, profeţia lui Osea deschide, în LXX, Cartea Celor Doisprezece. În ciuda explicaţiilor tradiţionale, ce văd în locul de frunte ocupat de Osea o dovadă a întâietăţii sale cronologice între profeţi (astfel interpretează Ieronim v. 1,2: „Începutul cuvântului Domnului către Osea"), ordinea aceasta nu are nimic de-a face cu cronologia, pentru că profeţia lui Amos este, cu siguranţă, anterioară celei a lui Osea.

1. *Structura textului*

Ca şi în TM, şi în LXX Cartea lui Osea se împarte în trei părţi dominate de ideea unui proces intentat de Domnul poporului Său; condamnarea anunţată de fiecare dată este în cele din urmă evitată, Domnul răzgândindu-Se şi hotărând să acorde un nou viitor poporului păcătos. În LXX, această structură tripartită o urmează pe cea a originalului ebraic, cu o singură excepţie: vv. 1,2–3,5 cuprind partea întâi, vv. 4,1–11,12 (11,11 în TM), partea a doua, şi vv. 12,1–14,9, partea a treia şi ultima. La fel ca în TM, vv. 1,1 şi 14,10 reprezintă un prolog şi, respectiv, un epilog al cărţii.

În plus, varianta greacă a profeţiei lui Osea subliniază, printr-o demarcare formală, această structură tripartită. Astfel, atât partea întâi, cât şi cea de-a doua încep, în LXX, cu aceeaşi expresie: „cuvântul Domnului" (λόγος Κυρίου) (1,2 şi 4,1), preluată din Os. 1,1. În deschiderea părţii a doua (4,1) şi a treia (12,3) regăsim o expresie identică: κρίσις τῷ Κυρίῳ πρός... „[are] Domnul judecată cu", căreia îi corespunde în partea întâi (2,2) κρίθητε πρός... „judecaţi-vă cu...". Construcţia cu prepoziţia πρός „împotriva", neobişnuită în greacă, în toate cele trei cazuri, spre deosebire de TM, unde „pârâtul" e introdus de prepoziţii diferite, subliniază prezenţa unitară a acestei teme în toate cele trei părţi ale profeţiei.

Atât prima, cât şi a doua parte se încheie cu evocarea unei reîntoarceri a poporului lui Dumnezeu la Domnul, însoţită, în ambele cazuri, de uluirea poporului dinaintea bunătăţii divine: „Şi după aceea *se vor întoarce* fiii lui Israel şi-L vor căuta pe Domnul Dumnezeul lor şi pe David, regele lor. Şi vor rămâne *uluiţi* (ἐκστήσονται) de Domnul şi de bunătăţile Lui în zilele de pe urmă" (3,5) şi „Şi vor fi *uluiţi* (ἐκστήσονται) precum o pasăre din Egipt şi precum o porumbiţă din ţara asirienilor. Şi-i voi *reaşeza* la casele lor, zice Domnul" (11,11). Folosind în ambele cazuri verbul ἐξίστημι „a-şi ieşi

din fire", traducătorul LXX a creat o simetrie inexistentă în TM, unde sunt folosite două verbe diferite (*pāḥadh* „a se teme" – în v. 3,5 şi *ḥārēdh* „a tremura" – în v. 11,11). Aceleaşi idei apar implicit şi în partea a treia a textului (14,2-9).

Unul din motivele principale ale părţii întâi – promisiunea lui Dumnezeu că poporul se va chema din nou „poporul Domnului" (2,1.25) – este reluat în încheierea celei de-a doua părţi, în v. 12,1: „Acum i-a cunoscut Dumnezeu şi popor sfânt al lui Dumnezeu se vor chema", cu preţul unei abateri însemnate de la textul ebraic (vezi comentariul la versetul cu pricina). Aceeaşi idee se întrezăreşte şi în partea a treia, în versete precum 14,9: „Efraim, ce mai este de-acum între el şi idoli?".

Împărţirea în paragrafe şi versete a textului grec din ed. Rahlfs, pe care am urmat-o în traducerea de faţă, diferă în câteva locuri de cea adoptată în ed. Ziegler, cea mai recentă ediţie critică a LXX. Diferenţele sunt următoarele: la fel ca în împărţirea Bibliei ebraice, cap. 1 este, în ed. Rahlfs, cu două versete mai scurt decât în ed. Ziegler, astfel că Os. 2,1 [Rahlfs] = 1,10 [Ziegler], iar Os. 2,3 [Rahlfs] = 2,1 [Ziegler]; în ed. Rahlfs, v. 6,10 se sfârşeşte cu cuvintele „şi Iuda", în vreme ce în ed. Ziegler acestea fac parte din v. 6,11; în ed. Rahlfs, v. 10,15 cuprinde şi cuvintele „În zori au fost azvârliţi, azvârlit a fost regele lui Israel", dar în ed. Ziegler acestea fac parte din v. 11,1; în ed. Rahlfs, cap. 12 începe cu versetul care în ed. Ziegler este 11,12; aşadar v. 12,2 [Rahlfs] = 12,1 [Ziegler].

2. *Teme principale*

Căsătoria „scandaloasă" a profetului. Cuvintele Domnului care-i poruncesc lui Osea să-şi „ia o femeie din curvie (ἐκ πορνείας)" (1,2) au uimit şi scandalizat generaţii de cititori, evrei şi creştini. Aceasta a dat mai târziu apă la moară criticilor anticreştini, care n-au scăpat un prilej atât de binevenit de a critica standardele morale îndoielnice ale Dumnezeului creştinilor. Fie că porunca aceasta a dus la o căsătorie oficială (opinia generală a comentatorilor), fie că l-a împins pe profet într-o aventură extraconjugală, din care s-a ales cu trei copii nelegitimi[9], porunca lui Dumnezeu din v. 1,2,

9. Aşa cum a susţinut, de curând, A. Schenker, „Kinder der Prostitution, Kinder ohne Familie und soziale Stellung. Ein freundschaftliches *Sed contra* für Lothar Ruppert und eine These zu Hos 1", în F. Dietrich şi B. Willmes (ed.), *Ich bewirke das Heil und*

precum şi tema „prostituţiei", ce străbate capitolele 2 şi 3 ale Cărţii lui Osea, le-au dat mult de furcă cercetătorilor mai noi şi mai vechi, care au încercat din răsputeri să atenueze caracterul scandalos al legăturii dintre Osea şi Gomer.

Soluţia cea mai la îndemână a fost negarea caracterului real al căsătoriei dintre profet şi curvă, şi pe calea aceasta au pornit cei mai mulţi dintre interpreţii patristici, ale căror opinii vor fi prezentate în note. Aceştia au atribuit mariajului lui Osea, după caz, valenţe alegorice, simbolice sau vizionare. Spre deosebire de asemenea lecturi „spiritualizante", exegeza veacurilor XIX-XX, cu prea puţine excepţii, n-a contestat, din motive dogmatice sau morale, existenţa reală a căsătoriei profetului[10]. Puşi dinaintea formulării brutale şi aparent greu de contrazis a textului biblic, cercetătorii care au susţinut această interpretare au încercat totuşi să îndulcească cuvintele Domnului cu ajutorul unei ipoteze suplimentare. Astfel, ei au presupus că Osea, neştiind nimic despre apucăturile femeii cu care urma să se însoare, a urmat porunca Domnului fără să-şi pună problema fidelităţii ei. Conform acestei interpretări deci, în v. 1,2 Osea îi atribuie retrospectiv Domnului prevestirea unui fapt de care profetul avea să se convingă în cursul experienţei sale matrimoniale[11]. Evident, punctul slab al acestui tip de exegeză este că se sprijină pe informaţii neatestate în text, introducând speculaţii greu de controlat.

Alţi interpreţi au procedat în chip radical, eliminând din text termenul problematic (ebr. *zᵉnūnīm* „curvie") şi scăpând-o astfel pe Gomer de stigmatul unui comportament condamnabil[12]. Alţii au preferat să transforme „curvia" în „prostituţie sacră", un concept ce s-ar putea bucura de o mai mare respectabilitate. Nici această ipoteză însă nu este scutită de critici, susţinătorii ei nefiind de acord în privinţa definirii şi funcţiei unui asemenea comportament: rit agrar menit să sporească rodnicia pământului[13], sau rit

---

erschaffe das Unheil (Jesaja 45,7). Studien zur Botschaft der Propheten. Mélanges L. Ruppert, Echter Verlag, Würzburg, 1998, pp. 355-369.

10. Pentru o prezentare detaliată a feluritelor opinii în această chestiune, vezi studiul lui E. Bons „Osée 1,2 – un tour d'horizon de l'interprétation", *RSR* 73, 1999, pp. 207-222.

11. O formulare clasică a acestei explicaţii se găseşte, de pildă, în comentariul lui J. Wellhausen *Die Kleinen Propheten*, pp. 106 *sq.*

12. V.W. Rudolph, *Hosea*, J.C.B. Mohr, Gütersloh, 1966, p. 48, şi B. Renaud, „Le livre d'Osée 1-3. Un travail complexe d'édition", *RSR* 56, 1982, pp. 159-178, în spec. 161 *sq.*

13. Vezi, E. Jacob, *Osée, Joël, Amos, Abdias, Jonas*, Labor et Fides, Geneva, 1992, p. 20.

inițiatic în cursul căruia o fecioară își sacrifica virginitatea pentru a obține fertilitatea[14]. Oricum, ebr. *z'nūnīm* e folosit în Cartea lui Osea (ca, de altminteri, în multe alte locuri din Biblie) nu doar cu referire la relațiile sexuale ilicite, ci și în sens metaforic, pentru a desemna închinarea la idoli. Astfel, Gomer se face vinovată de o dublă greșeală, ea înșelându-și, în plan concret, soțul legitim, pe Osea, dar și, în plan mai mult sau mai puțin simbolic, pe Domnul, Cel ce asigură rodnicia lui Israel. Cu alte cuvinte, „curvia" ei ar fi un simbol al îndepărtării poporului ales de Dumnezeul său[15].

Însă ipoteza „prostituției sacre", multă vreme foarte populară printre interpreți, pare a pierde teren în fața criticilor radicale ce contestă existența însăși a unui asemenea fenomen în societățile Orientului antic[16]. De curând, unii cercetători au adoptat o perspectivă ceva mai prozaică, socotind că etichetarea lui Gomer drept „curvă" e legată strict de idolatria ei, termenul biblic problematic neoferind nici un fel de informație concretă cu privire la relația femeii cu profetul Osea. „Curvia" lui Gomer ar fi, așadar, un alt nume pentru închinarea la idoli, iar Gomer, o reprezentantă-simbol a poporului care s-a abătut de la dreapta credință[17].

Cunoașterea lui Dumnezeu. Este una din temele ce ocupă un loc însemnat în structura Cărții lui Osea, importanța ei fiind sporită în traducerea greacă. Astfel, Domnul Se judecă cu poporul Său pentru că „nu este [...] cunoaștere a lui Dumnezeu în țară!" (4,1) și „pentru că tu ai dat deoparte cunoașterea" (4,1.6; 5,4; 11,3), în vreme ce Domnul dorește „cunoașterea lui Dumnezeu, mai degrabă decât arderile de tot!" (6,6; *cf.* 13,4 și 14,10).

---

14. Vezi, de pildă, H.W. Wolff, *Hosea*, p. 14, criticat pe drept cuvânt de W. Rudolph, *Hosea*, pp. 42 *sq.*: o asemenea interpretare vine în contradicție directă cu prețul deosebit pus pe virginitatea femeii în clipa căsătoriei în mediile iudaice tradiționale (*cf.* Deut. 22,23-29).

15. Vezi F.I. Andersen și D.N. Freedman, *Hosea*, p. 166; J.L. Mays, *Hosea*, SCM, Londra, 1969, pp. 25 *sq.*

16. Vezi, între alții, D. Arnaud, „La prostitution sacrée en Mésopotamie, un mythe historiographique", *RHR* 182, 1973, pp. 110-115, și J.G. Westenholz, „Tamar, *qedēšā*, *qadištu*, and sacred prostitution in ancient Mesopotamia", *HTR* 82, 1989, pp. 245-265.

17. Vezi I. Willi-Plein, *Opfer und Kult im alttestamentliche Israel. Textbefragungen und Zwischenergebnisse*, Katholisches Bibelwerk, Stuttgart, 1993, pp. 35 *sq.*; E. Bons, *Das Buch Hosea*, Katholisches Bibelwerk, Stuttgart, 1996, p. 77; G. Eidevall, *Grapes in the Desert. Metaphors, Models, and Themes in Hosea 4-14*, Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1993, pp. 62 *sq.*

E drept, israeliții spun că Îl cunosc sau că ar vrea să-L cunoască pe Domnul (6,3; 8,2), dar acestea nu sunt decât vorbe goale. Numai Domnul Însuşi va putea călăuzi poporul către o adevărată cunoaştere a lui Dumnezeu (2,22).

În traducerea greacă, tema cunoaşterii lui Dumnezeu joacă un rol şi mai important decât în TM: pe de o parte, traducătorul a redat acelaşi verb ebraic (*yādha'* „a şti, a cunoaşte") în două feluri diferite, distingând cunoaşterea superficială, declarativă a poporului (γινώσκω „a cunoaşte", în 6,3; 8,2) de cunoaşterea aprofundată, desăvârşită, în fapte, care este cerută de El (ἐπιγινώσκω „a cunoaşte în amănunt, a şti prea bine", în 2,22; 4,1; 6,6; 14,10); pe de altă parte, fie ca urmare a unor interpretări greşite a textului ebraic, fie în urma unor opțiuni teologice conştiente[18], traducătorul LXX a introdus în text ideea cunoaşterii Domnului şi în pasaje unde ea nu există în TM. Astfel, în v. 2,17 citim: „Şi îi voi da [...] şi valea Achor, *ca să-i deschid mintea*" (LXX) în loc de „Şi îi voi da [...] şi valea Achor, ca o poartă a nădejdii" (TM); în v. 4,15, ebr. *'āşam* „a se face vinovat" a fost tradus cu ἀγνωέω „a fi neştiutor"; în fine, în v. 10,12, „Curățați-vă un ogor nou, e vremea să-L căutați pe Domnul!" (TM) devine „Aprindeți pentru voi lumina cunoaşterii, căutați-L pe Domnul" (LXX).

Învățătura (de minte), educația. Verbul grec παιδεύω „a educa, a învăța" traduce de obicei în Cartea lui Osea formele rădăcinii ebraice *YSR* „a pedepsi" (vv. 7,12.14; 10,10); deşi verbul grec este atestat în greaca elenistică şi cu sensul de „a pedepsi", este foarte probabil că echivalarea consecventă a celor două rădăcini a izvorât (şi) dintr-o anumită viziune a traducătorului privind rolul de educator al lui Dumnezeu. Astfel, în v. 5,2 (TM) „dar Eu sunt o pedeapsă pentru ei toți" a devenit în LXX *litt.* „Dar Eu *vă voi fi educator* (παιδευτής)!"[19]. Ideea „educării" este introdusă de traducătorul LXX şi în v. 7,16 („Vor cădea de sabie conducătorii lor, din pricina *limbii lor neînvățate*, ἀπαιδευσίαν γλώσσης"), spre deosebire de TM, ce atribuie căderea conducătorilor „mâniei limbii lor". Insistența aceasta asupra „educării", ca factor esențial în relația lui Dumnezeu cu poporul Său,

18. E greu de spus ce a determinat o traducere sau alta, mai ales că uneori „cunoaşterea lui Dumnezeu" din TM s-a pierdut în traducere (vezi de pildă, v. 9,7 cu nota aferentă); vezi totuşi, în această privință, J. Joosten, „Une théologie de la Septante?", *RThPh* 132, 2000, pp. 34-35.

19. Aceeaşi idee în Ps. Sol. 8,29; vezi şi G. Bertram, „Praeparatio Evangelica in der Septuaginta", *VT* 7, 1957, pp. 225-249, mai ales 229-230.

poate părea întâmplătoare, dar prezența unor traduceri similare și în alte texte din Cartea Celor Doisprezece sugerează că avem de-a face cu o preocupare teologică a traducătorului: vezi Sof. 2,1; Am. 3,7 și Av. 1,12. În sprijinul acestei ipoteze pot fi citate și traducerile versetelor 11,1-4 și 2,14-16, care introduc în text imaginea unui Dumnezeu care educă asemenea unui părinte. Plecând de la aceste considerente, în traducerea de față am tălmăcit gr. παιδεύω cu „a (se) învăța minte", căutând a reda ambiguitatea semantică a contextelor din LXX, ce trimit atât la „educare", cât și la „pedeapsă"[20].

III. Relația dintre versiunile LXX și TM ale Cărții lui Osea

Orice comparație de acest fel este îngreuiată de faptul că originalul ebraic după care s-a făcut traducerea LXX nu a ajuns până la noi. Astfel, multe din deosebirile între LXX și textul Bibliei ebraice, așa cum este cunoscut el astăzi (TM), s-ar putea datora manuscrisului ebraic ce a slujit drept text de bază (*Vorlage*) traducătorului LXX, deși în privința aceasta părerile cercetătorilor moderni nu pot fi considerate decât ipoteze de lucru. Ele sunt uneori confirmate de descoperiri precum fragmentele textului ebraic pre-masoretic al Cărții lui Osea găsite la Qumran, care oferă și variante ce confirmă lecțiunile din LXX. Cu toate acestea, coincidențele între textele de la Qumran și presupusa *Vorlage* a LXX sunt mai puțin numeroase decât asemănările între aceste texte și textul masoretic al Bibliei ebraice.

Astfel, este foarte probabil ca majoritatea diferențelor să fi apărut ca urmare a procesului de traducere din ebraică în greacă. Lucrul acesta este lesne de înțeles dacă ne gândim că, spre deosebire de confrații săi moderni, traducătorul LXX n-a avut la îndemână nici dicționare bilingve, nici concordanțe, nici gramatici ale ebraicei biblice, nici gramatici comparative ale limbilor semitice, care să-i înlesnească munca. În plus, în cazul profeției lui Osea, el s-a găsit în fața unui text vechi de cel puțin câteva secole, compus într-o limbă arhaică, într-un limbaj poetic dens și adesea obscur, plin de cuvinte de neînțeles (multe dintre ele nedeslușite până astăzi!) și făcând referire la un context istoric și social dispărut de sute de ani, ca să nu

20. De altminteri, rom. *a pedepsi* este strâns înrudit cu παιδεύω, fiind împrumutat din neogreacă și având, la origine, ambele sensuri ale verbului (neo)grec: în româna din secolul al XVIII-lea, *pedepsit* mai însemna încă „învățat, educat". În cursul evoluției semantice ulterioare, din „învățătură" n-a mai rămas decât „pedeapsa".

mai vorbim de realităţile geografice din secolul al VIII-lea, modificate în decursul vremii. Singurul ajutor de care va fi avut, poate, parte era tradiţia exegetică orală acumulată în jurul Bibliei ebraice; aceasta i-ar fi putut indica, de pildă, cum anume trebuie vocalizat textul consonantic. Însă în ciuda unor indicii ce sugerează că, într-adevăr, traducătorul LXX a urmat câteodată o tradiţie interpretativă diferită de cea cuprinsă şi canonizată ulterior în TM, dar prezentă în alte surse ebraice[21], asemenea cazuri sunt rare. Deosebirile dintre LXX şi TM, în cazul Cărţii lui Osea, se datorează aşadar mai curând eforturilor (uneori disperate) ale unui traducător pus înaintea unui original ebraic dificil, pe care s-a străduit a-l vocaliza şi tălmăci cât s-a priceput mai bine. Un prim tip de diferenţe îl constituie cele cantitative. Adaosurile („plusurile") din LXX sunt mult mai numeroase decât omisiunile („minusurile"). În multe cazuri e vorba de adaosuri neînsemnate: prepoziţii, conjuncţii, adverbe, pronume personale sau posesive, sau forme ale verbului „a fi" absente din propoziţiile nominale în ebraică[22]. Adaosurile mai importante se datorează influenţei unor texte paralele fie din Cartea lui Osea, fie din alte cărţi ale VT (1,7; 2,8.12; 8,13; 11,5; 12,9 şi 13,4). În plus, uneori, în contexte neclare în TM, traducătorul a adăugat câte un termen ce lămureşte înţelesul frazei, potrivindu-se bine în context. Asemenea adaosuri sunt inspirate de formule cunoscute din VT sau din literatura greacă profană. Astfel, în v. 4,2 („s-au revărsat *peste ţară*"); 4,17 („şi-a pus singur *pietre* de poticnire"); 5,11 („l-a asuprit *pe potrivnicul său*"); 5,13 („a trimis *soli*") etc. De asemenea, numele divin „Domnul" (κύριος) este adesea întregit în formule precum „Domnul Dumnezeul nostru" (6,1) sau „Domnul Dumnezeul vostru" (14,3), iar în v. 2,25 „Dumnezeul meu" devine „Domnul Dumnezeul meu". În fine, în v. 13,4, textul grec conţine un fragment mai întins, care lipseşte din TM; dar, având în vedere mărturia unui text ebraic fragmentar găsit la Qumran (4QXII^{c}), e vorba mai curând de traducerea unui text ebraic existent în tradiţia pre-masoretică decât de un adaos al traducătorului LXX.

---

21. Pentru exemple, vezi discuţia din introducerea la Cartea lui Osea în ed. *BA*, p. 34, şi A. Kaminka, „Studien zur LXX an der Hand der Zwölf Kleinen Propheten", *MGWJ* 72, 1928, p. 261.

22. Exemple concrete în notele la versetele respective; vezi şi lista detaliată alcătuită de H.-D. Neef în „Der Septuaginta-Text und der Masoreten-Text des Hosea-Buches im Vergleich", *Bib* 67, 1986, pp. 195-220, aici 196-199.

Omisiunile, în schimb, sunt puțin numeroase și privesc, de obicei, sufixe pronominale netraduse în LXX (de exemplu, „umbrarul" în loc de „umbrarul ei" în 4,13) sau conjuncții (*gam* „de asemenea", netradus în vv. 3,3; 4,3)[23]. Alte omisiuni, mai însemnate, pot fi explicate prin dorința de a evita repetițiile din TM, un termen ebraic repetat fiind tradus o singură dată (vezi exemple în notele 2,23; 5,14; 10,15). În fine, în v. 8,2, LXX omite numele lui Israel la sfârșitul versetului, poate din cauză că acesta apare din nou la începutul versetului următor. În v. 7,15, traducătorul a lăsat deoparte ebr. *yissartī* „am educat" (răd. *YSR*), probabil din cauză că a văzut în el o formă repetată a cuvântului *yāsūrū* „ei se vor îndepărta" (răd. *SWR*) de la sfârșitul versetului precedent, pe care l-a interpretat ca derivând tot de la rădăcina *YSR*.

Cât privește deosebirile calitative dintre cele două texte, este destul de greu de spus unde avem de-a face cu simple „greșeli" (vocalizări diferite, confundarea unor consoane ebraice asemănătoare ca formă, confundarea unor cuvinte omonime sau asemănătoare, nerecunoașterea unor nume proprii, interpretate ca nume comune, schimbări de diateză sau număr, interpretarea unor termeni dificili sau necunoscuți din ebraica biblică cu ajutorul echivalentelor lor din aramaică sau din ebraica târzie)[24], și unde cu „abateri" intenționate de la original, motivate sau nu teologic, cu sensuri valabile în context[25].

Astfel, unele deosebiri intenționate se datorează efortului traducătorului de a explicita stilul poetic (adesea obscur) al originalului, decodând în limbaj prozaic figuri de stil precum metonimia (v. 2,7.11: „veșmintele mele, și țesăturile mele de in" [LXX] pentru „lâna Mea și inul Meu"; v. 4,12: „lemnul său" în TM, dar „[lemne] însemnate", gr. συμβόλοις, în LXX) ori metafora (v. 10,11: „o junincă învățată să iubească *sfada*" în LXX pentru „o junincă bine-nvățată, dar căreia-i place *să dea din copită*"). Alteori, deosebirile sunt motivate de dorința de a evita unele personificări: în v. 4,12

23. Pentru o listă completă, vezi *ibidem*, pp. 199-200.

24. Multe din exemplele de acest tip vor fi discutate în note; pentru o listă detaliată a acestor diferențe, vezi studiul lui A. Kaminka, „Studien...", pp. 245-263.

25. Pentru această problemă, vezi C. Dogniez, „Fautes de traduction, ou bonnes traductions? Quelques exemples pris dans la LXX des Douzes Petits Prophètes", în B.A. Taylor (ed.), *X Congress of the International Organization for Septuagint and Cognate Studies, Oslo, 1998*, Society of Biblical Literature, Atlanta, 2001, pp. 241-261.

„toiagul său îi dă răspuns" din TM devine „cu toiegele lor îi dădeau răspuns" în LXX (vezi şi 5,4; 4,2.11-12).

Alte deosebiri au apărut ca urmare a încercării traducătorului de a unifica stilistic şi gramatical unele pasaje din textul ebraic, caracterizate de treceri bruşte de la o persoană gramaticală la alta ori de la un timp verbal la altul (vezi exemple în notele la vv. 2,10; 6,7; 8,2; 9,10) ori de a lega altfel frazele în funcţie de cerinţele contextului (vv. 8,10; 9,6).

În fine, se poate vorbi şi de modificări motivate teologic. Acestea sunt cu atât mai izbitoare cu cât, în general, traducătorul s-a străduit să redea întocmai textul ebraic, mergând uneori cu încrâncenare până la limita inteligibilităţii şi producând, prin imitarea strânsă a numărului şi ordinii cuvintelor din original, contexte la fel de obscure. Dincolo de această grijă covârşitoare pentru fiecare detaliu, interpretarea sa este uneori vizibil motivată şi de scrupule teologice. Acestea presupun existenţa unei viziuni de ansamblu, caracterizată de intenţia de a evita pasajele ce ar fi putut aduce atingere omniscienţei divine (în v. 8,4 „şi-au aşezat [...] căpetenii, şi *Eu n-am ştiut*" din TM devine în LXX „Prin ei înşişi au domnit, [...] iar *Mie nu Mi-au dat de veste*", evitând astfel imaginea unui Dumnezeu care nu ştie ce fac oamenii) ori ar fi putut da impresia că Dumnezeu e crud şi sângeros (în v. 9,12, „dacă-şi cresc copii, *îi voi lipsi de ei*" din TM este tălmăcit într-o formă impersonală: „Căci, şi de-şi vor creşte copiii, *vor fi lipsiţi* de ei prin mână omenească!" în LXX). Pentru alte exemple, *cf.* notele la vv. 2,2-3 şi 3,4.

Strădania traducătorului de a reda întocmai originalul ebraic ce îi va fi stat la îndemână e evidentă şi în grija cu care şi-a ales vocabularul, el căutând să redea nu doar înţelesul textului, ci, pe cât posibil, şi caracteristicile stilistice ale acestuia. Textul grec astfel rezultat e scris într-un stil ebraizant abundând în construcţii traduse *ad litteram* şi pe care le-am păstrat, pe cât s-a putut, şi în română. În acelaşi timp însă, traducătorul a dat dovadă de o atenţie deosebită în alegerea cuvintelor, folosind din plin expresii idiomatice greceşti acolo unde se potriveau şi adesea căutând termeni diferiţi pentru a traduce acelaşi cuvânt ebraic în contexte diferite, unde acesta putea căpăta înţelesuri diferite. Astfel, pentru a cita doar un exemplu, urmând ca altele să fie discutate în note, ebr. *pāqadh* e tălmăcit fie ἐπισκέπτομαι „a da pe la cineva, a se abate pe la cineva, a vizita" (în sens pozitiv), fie ἐκδικέω „a se abate peste cineva, a se răzbuna" (în contexte negative). Versiunea greacă a Cărţii lui Osea este bogată în sinonime şi termeni expresivi, dar

săracă în cuvinte rare şi *hapax*-uri, printre puţinele inovaţii lexicale ale traducătorului numărându-se πνευματόφορος (*litt.* „purtat, stăpânit de un duh [rău]"), folosit pentru a-i descrie pe profeţii mincinoşi în v. 9,7 (vezi nota cu discutarea termenului).

IV. Cartea lui Osea în tradiţiile exegetice antice

În comunitatea de la Qumran, Cartea lui Osea pare să se fi bucurat de atenţie, din moment ce, printre fragmentele descoperite acolo, s-au găsit atât manuscrise ebraice fragmentare ale Celor Doisprezece (4QXII$^{c.d.g}$), cât şi fragmentele unui *peşer* (comentariu) biblic la Cartea lui Osea (4Q166 şi 167). Comentariul acesta practică o lectură de tip actualizant, văzând în profeţiile lui Osea prevestiri ale unor evenimente istorice contemporane, care puteau influenţa soarta comunităţii de la Qumran. Nu ni s-au păstrat, în schimb, fragmente din Osea în traducerea greacă a Celor Doisprezece, găsită la Nahal Hever.

Targumul la Profeţi sau Targumul lui Ionathan ben Uzziel, cum mai este cunoscut, a fost scris nu mai devreme de secolul al II-lea d.H., dar păstrează tradiţii exegetice iudaice cu mult mai vechi[26]. Exegeza targumică este caracterizată de tendinţa generală de a elimina pasajele problematice (atât din punct de vedere moral, cât şi exegetic) din textul biblic. Astfel, un episod şocant, precum cel al căsătoriei lui Osea, şi aluziile la nevasta sa „curvă" vor dispărea fără urmă din Targum. În plus, luxuriantul simbolism teologic al textului biblic este sistematic înlocuit cu simbolistica proprie teologiei rabinice, intervenţiilor directe ale divinităţii în viaţa oamenilor luându-le locul manifestări intermediare precum *Ş^{e}khina* „Prezenţa" (în v. 2,5) sau *Memra* „Cuvântul" (în v. 3,2). Deşi despărţite de perspectivele lor exegetice foarte diferite, Targumul şi LXX se întâlnesc adesea în interpretări filologice şi traduceri similare (uneori chiar identice) ale textului ebraic: vv. 1,2; 2,7; 4,19; 5,1.5; 6,5.11; 7,5.10; 9,1; 11,1.2.11.12; 12,2; 13,2.4.13.15; 14,8. Aceste asemănări presupun existenţa unor influenţe reciproce, deşi nu e întotdeauna limpede în ce măsură şi în ce direcţie s-au produs ele.

Între pasajele din Cartea lui Osea citate în Noul Testament, cel mai cunoscut este, fără îndoială, „Milă voiesc, nu jertfă!" (v. 6,6), rostit de Iisus

26. Vezi R.P. Gordon, *Studies in the Targum to the Twelve Prophets: From Nahum to Malachi*, E.J. Brill, Leiden, New York, 1994.

în Mt. 9,13 şi 12,7 (vezi şi Mt. 23,23 şi Mc. 12,33). Această formulă sintetizează una din principalele preocupări ale profeţilor veterotestamentari, critica la adresa cultului devenit ţel în sine, desprins de împlinirea preceptelor morale ale Legii divine. Nu este vorba aici de respingerea oricărei forme de cult sacrificial, căci a doua parte a v. 6,6 precizează: „...şi cunoaşterea lui Dumnezeu, *mai degrabă decât* arderile de tot"[27]. Acest aspect al mesajului profetic este pe deplin adoptat de Iisus, lucru cu atât mai evident cu cât contextul evanghelic al citatului din Osea nu se referă atât la problema jertfelor, cât la unele aspecte practice ale prescripţiilor rituale mozaice: mâncatul la o masă cu păcătoşii (Mt. 9,13) şi respectarea sabatului (Mt. 12,7).

Prevestirile privind reîntoarcerea harului lui Dumnezeu asupra poporului ales (vv. 2,1 şi 2,25) au fost citate de Apostolul Pavel cu privire la chemarea păgânilor în Biserica lui Dumnezeu: „Precum zice şi în Osea: «Voi chema/numi *poporul Meu* pe cel ce *nu este poporul Meu*, şi *iubită* pe cea *neiubită*; şi va fi [aşa]: în locul unde li s-a zis lor 'Nu sunteţi poporul Meu voi' – acolo se vor chema fii ai Dumnezeului Celui viu»" (Rom. 9,25-26, cu trimitere la Os. 1,6 şi 1,9). Interpretarea Apostolului nu este lipsită de oarecare îndrăzneală: versetele oseene în care Domnul stăruie asupra fidelităţii Sale faţă de poporul ales devin în gura lui Pavel tocmai o justificare a lepădării vremelnice a acestui popor spre a revărsa mântuirea şi asupra neamurilor păgâne[28]. Se cuvine amintit aici şi faptul că numele fiicei lui Osea în varianta citată de Apostol diferă de cel dat de LXX, unde ea este numită *Cea nemiluită*, nu *Cea neiubită*. Diferenţa aceasta se explică pornind de la polisemantismul rădăcinii ebr. *RḤM*, care poate însemna atât „a avea milă de cineva", cât şi „a iubi pe cineva" (înţeles mai curent în aramaică). Apostolul citează deci o variantă revizuită a LXX, dacă nu cumva e vorba de propria sa traducere, influenţată de propria cunoaştere a textului ebraic. Mai multe manuscrise greceşti conţin o variantă asemănătoare cu aceea citată de Pavel în Os. 1,6.6 şi 2,25: ἠγαπημένη în loc de ἠλεημένη. Copiii cu nume simbolice ai profetului sunt pomeniţi într-un context similar şi în 1Pt. 2,10.

Os. 10,8: „Şi vor zice munţilor: «Acoperiţi-ne!» şi dealurilor: «Căderi peste noi!»" este citat într-o adaptare destul de liberă în Lc. 23,30 şi Ap. 6,16, amândouă pasaje cu caracter eshatologic.

---

27. Pentru sensul acestei construcţii, vezi H. Kruse, „Die «dialektische Negation» als semitisches Idiom", *VT* 4, 1954, pp. 385-400.

28. Vezi J.-N. Aletti, „L'argumentation paulinienne en Rm 9", *Bib* 68, 1987, pp. 41-56, aici pp. 48-50.

În fine, alte două versete din Osea sunt citate, în NT, într-o formă diferită de cea din LXX: v. 11,1 apare în Mt. 2,15 într-o variantă („Din Egipt l-am chemat *pe Fiul Meu*") apropiată de TM. În versiunea LXX, folosită de evanghelist pentru celelalte pasaje veterotestamentare citate de el, e vorba nu de „Fiul Meu", ci de „fiii săi", variantă inutilizabilă aici. În discursul său despre Înviere, în 1Cor. 15,55, Apostolul Pavel citează Os. 13,14 într-o versiune necunoscută: „Unde îţi este, moarte, biruinţa ta? Unde îţi este, moarte, boldul tău?". E greu de spus cum va fi apărut în text noţiunea de „biruinţă", care nu are nici o susţinere în textul ebraic al pasajului (vezi nota *ad. loc.*), dar varianta νίκη „victorie" în loc de δίκη „judecată, dreptate" apare şi în unele manuscrise ale LXX. În orice caz, chiar dacă textul citat de Apostol se deosebeşte de al Bibliei greceşti, interpretarea sa este aceeaşi: în LXX cuvintele Domnului sună a batjocură la adresa morţii, în vreme ce în TM, dimpotrivă, ele sunt mai curând o chemare la nimicirea poporului ales.

În exegeza patristică, în afara comentariilor sistematice la Cărţile Celor Doisprezece (vezi *infra*), puţine sunt versetele din profeţia lui Osea citate de Părinţi: în principal cele susceptibile de a primi o interpretare hristologică ori ecleziologică. Pe lângă citatul neotestamentar deja amintit (6,6) şi „dovada" chemării Fiului din Egipt, invocată în Evanghelia după Matei (11,1), în exegeza creştină antică, de cea mai mare popularitate s-a bucurat Os. 6,2, care vorbeşte de o vindecare şi de ridicarea după boală „în a treia zi", cuvinte în care Părinţii au văzut o prevestire a Învierii. Cele trei pasaje vor deveni încă de timpuriu *loci classici* în interpretarea creştină a profeţiei lui Osea.

Începând cu Tertulian (*Adv. Iudaeos* 13.23; *Adv. Marcionem* 4.43.1) şi până la Martin Luther, autorii creştini au invocat constant Os. 6,2 ca pe o prevestire a Învierii Mântuitorului şi a celor mântuiţi de El la sfârşitul veacului[29]. Singurul autor patristic care nu a dat o asemenea interpretare pasajului cu pricina este Theodor al Mopsuestiei. Credincios viziunii sale exegetice „istoricizante" şi adept al concepţiei de „revelaţie progresivă", el a explicat versetul osean ca pe o aluzie nu la Înviere, ci la restabilirea stării de sănătate originare a omului (ἀποκατάστασις) şi la recunoaşterea Domnului şi a căilor Sale.

De aceeaşi soartă privilegiată s-a bucurat şi Os. 11,1 în varianta cu „Fiul Meu", citată de Matei; acest pasaj va fi interpretat în sens hristologic de

29. Vezi M.L. Barré, „New Light on the Interpretation of Hosea VI.2", *VT* 28, 1978, pp. 129-141.

numeroşi Părinţi; Eusebiu al Cezareei îl citează de nu mai puţin de douăsprezece ori în operele sale.

Cărţile Celor Doisprezece – şi, implicit, profeţia lui Osea – au atras încă de timpuriu atenţia comentatorilor patristici, lor fiindu-le dedicate o serie de comentarii sistematice, care tălmăcesc textul în amănunt, verset cu verset[30]. Între acestea, cel mai timpuriu pare a fi al lui Origen, compus, probabil, prin anii 245-246 d.H. şi cuprinzând, în douăzeci şi cinci de cărţi, interpretări la toţi Profeţii Mici, cu excepţia lui Abdias[31]. Din nefericire, acest prim comentariu s-a pierdut ca urmare a condamnării *post mortem* a autorului său în cursul controverselor teologice din veacurile IV-VI d.H. Supravieţuieşte, în cap. 8 al *Filocaliei* origeniene, doar un fragment destul de întins din comentariul la Os. 12,5, care conţine multe observaţii de critică textuală şi o discuţie asupra greşelilor gramaticale din textul LXX. Unele aspecte ale exegezei origeniene la Profeţii Mici pot fi însă reconstruite, în linii mari, cu ajutorul citatelor oseene din operele ajunse până la noi, prin compararea interpretărilor autorilor alexandrini ce depind de gândirea origeniană (Chiril al Alexandriei, Hesychios, Ieronim) şi cu ajutorul fragmentelor cuprinse în catene[32].

De o soartă la fel de vitregă a avut parte şi comentariul lui Didymos cel Orb. Scurte crâmpeie din *Comentariul* său la *Cartea lui Osea* au supravieţuit în *Sacra parallela*, operă atribuită lui Ioan Damaschinul (vezi PG vol. 95, col. 1381B şi vol. 96, col. 520A).

Din comentariul origenian s-a inspirat în bună măsură, mai ales în privinţa conţinutului, comentariul alcătuit de Ieronim (încheiat în 406 d.H. şi dedicat, alături de comentariul la Ioel şi Amos, prietenului său Pammachius). Comentariul lui Ieronim este caracterizat, în primul rând, de o mare acurateţe lingvistico-filologică, autorul discutând atât propria traducere, bazată pe textul ebraic, cât şi LXX, ale cărei lecţiuni diferite le explică pornind de la textul ebraic. În plus, comentariul ieronimian este caracterizat de

---

30. Despre comentariile la Osea, vezi M.C. Pennacchio, *La tradizione esegetica di Osea nei secoli IV e V. Teodoro di Mopsuestia, Teodoreto di Ciro, Cirillo di Alessandria, Girolamo e Giuliano di Eclano*, Roma, 2002.

31. Cel puţin aşa glăsuiesc mărturiile lui Eusebiu (*HE* 6.36.2) şi Ieronim (*De viris illustribus* 75 şi *Ep.* 33.4); vezi şi P. Nautin, *Origène. Sa vie et son œuvre*, Beauchesne, Paris, 1977, pp. 248, 382 *sq.*

32. Vezi M.C. Pennacchio, „«Mysteria sunt cuncta quae scripta sunt». Una ricostruzione dell'esegesi origeniana di Osea", *Adamantius* 6, 2000, pp. 26-50.

înclinaţia spre alegorism, preluată lalolaltă cu multe interpretări din opera lui Origen, motiv pentru care autorul a şi fost acuzat de origenism în cursul disputelor doctrinare declanşate după 393 d.H. În comentariul ieronimian regăsim, nu arareori, şi urmele tradiţiei exegetice iudaice, cu care autorul a avut contact nemijlocit. Totuşi cheia interpretativă este oferită de revelaţia creştină, autorul tratând sistematic profeţiile lui Osea ca pe tot atâtea prevestiri ale misiunii lui Hristos.

Celălalt mare comentariu la Cei Doisprezece, de tradiţie alexandrină, i se datorează lui Chiril al Alexandriei şi a fost alcătuit, probabil, în prima parte a activităţii sale, înainte de 429 d.H. În „Prefaţa" (1.1.7) *Comentariului la Cartea lui Osea*, autorul insistă asupra faptului că a studiat în amănunt comentariile deja existente. Multe din asemănările izbitoare de conţinut între comentariul său şi acela al lui Ieronim se datorează, probabil, faptului că ambii s-au inspirat din interpretarea lui Origen.

Tot în tradiţia alexandrină, deşi autorul e palestinian, se înscrie şi comentariul sistematic al lui Hesychios, care n-are nici până astăzi o ediţie critică completă. Scoliile aceluiaşi autor se aseamănă în multe privinţe cu interpretările lui Ieronim şi Chiril al Alexandriei, lucru explicabil prin recurgerea lor la o sursă comună: Origen.

Comentariul la Cei Doisprezece compus de Theodor al Mopsuestiei este singura operă a marelui exeget (numit de tradiţia siriacă orientală, pur şi simplu, Interpretul) al cărei original grec a ajuns până la noi aproape în întregime (doar dedicaţiile s-au pierdut), fapt cu atât mai remarcabil cu cât nici una din operele sale nu a supravieţuit în tradiţie directă după condamnarea autorului în vremea lui Iustinian. Theodor comentează textul profetic în varianta antiohiană a LXX (aşa-numitul „text lucianic"), căreia îi atribuie o valoare egală cu a textului ebraic. Metoda sa exegetică e caracteristică interpreţilor antiohieni: baza interpretării textului este sensul literal, acesta trebuind să fie abordat printr-un comentariu filologic şi istoric amănunţit. Interpretările alegorice, deşi nu excluse cu desăvârşire, sunt rare şi bine ţinute în frâu, spre deosebire de excesele alexandrinilor[33].

În aceeaşi tradiţie se înscrie şi comentariul lui Theodoret al Cyrului, alcătuit, probabil, nu cu mult înainte de anul 441 d.H. Theodoret a folosit, adesea critic, comentariile lui Chiril şi Theodor al Mopsuestiei, dar s-a

33. Vezi Ch. Schäublin, *Untersuchungen zu Methode und Herkunft der antiochenischen Exegese*, Petter Hanstein, Köln – Bonn, 1974, pp. 84-123.

străduit, cu rezultate vizibile, să nu rămână un simplu compilator. Comentariul lui se întemeiază tot pe varianta antiohiană a LXX; spre deosebire de Theodor, care cunoştea, probabil, ebraica, la textul ebraic Theodoret n-a avut acces decât indirect, prin intermediul limbii sale materne, siriaca, un dialect aramaic. Comentariul theodoretian este caracterizat în general de tendinţa autorului de a ţine cumpăna dreaptă între sobrietatea de tip filologico-istoric, a predecesorului său antiohian, şi alegorizarea exegeţilor alexandrini.

Comentariile compuse în latină de Iulian de Eclanum poartă din plin urma contactelor rodnice cu gândirea lui Theodor al Mopsuestiei, cu care autorul s-a întâlnit în vremea exilului său în Răsărit. După întoarcerea în Apus, Iulian s-a apucat să comenteze sistematic Cărţile Celor Doisprezece, dar până la noi nu au ajuns decât comentariile la Osea, Ioel şi Amos, multă vreme atribuite lui Rufin din Aquileia. Luând ca text de bază traducerea latină a Bibliei, datorată lui Ieronim (Vulgata), şi adesea influenţat de gândirea ieronimiană, în ciuda polemicilor dintre cei doi autori, comentariul lui Iulian se resimte încă şi mai puternic de pe urma contactului cu exegeza antiohiană (în speţă, a lui Theodor al Mopsuestiei).

În general, comentariile sistematice ale Părinţilor studiază în detaliu pericope mai mult sau mai puţin întinse ale textului profetic fie insistând, dintr-o perspectivă actualizantă, asupra relevanţei lor pentru comunitatea creştină din vremea lor, fie dintr-una dogmatică, asupra învăţăturii (hristologice, ecleziologice, soteriologice) pe care cred a o desluşi în textul profetic.

Perspectiva de lectură actualizantă se concretizează mai ales într-o interpretare în cheie etică şi moralizatoare, vizibilă mai cu seamă în opera alexandrinilor. Astfel, Origen aseamănă necredinţa lui Israel cu viaţa păcătoasă a creştinilor nepăsători (*Hom. in Jos.* 8.6; *Comm. in Matt.* 15.18), iar Ieronim insistă, în comentariul la Os. 1,2, asupra înţelesului ebr. *z^{e}nūnīm*, pe care-l traduce nu „curvie", ci „curviri", „fapte curveşti", convertirea curvei Gomer de către Osea nefiind, după părerea sa, decât o întoarcere pilduitoare la moravuri sănătoase (*In Os.* 1.1.2; 1.2.19-20).

Chiril al Alexandriei atribuie adesea textului profetic o funcţie dogmatică. Astfel, el interpretează Os. 6,1-3 prin prismă soteriologică: omul a fost dat pradă morţii în urma păcatului lui Adam, dar prin harul mântuitor al lui Hristos el e chemat la înviere (v. 6,1). Tot în sens doctrinar au interpretat versete din Cartea lui Osea Hipolit al Romei, care a folosit pasajul referitor

la căsătoria profetului în polemica sa împotriva gnosticilor, într-un context, din păcate, greu de reconstituit azi (*Refutatio* 5.27). Şi la Irineu al Lyonului, căsătoria profetului este interpretată într-un context ecleziologic, la fel cum se va întâmpla în toată gândirea patristică ulterioară. „Iată de ce", scrie Irineu, „profetul s-a căsătorit cu o femeie din curvie: prin fapta sa el a prevestit că pământul, adică oamenii ce-l locuiesc, se va desfrâna cu totul abătându-se de la Domnul şi că tocmai din aceşti oameni Domnul va alcătui mai apoi Biserica" (*Adv. haer.* 4.20.12). Origen va extinde apoi, printr-o exegeză totodată spiritualizantă şi psihologizantă, această imagine a căsătoriei lui Osea ca *typus ecclesiae*, prefigurare tipologică a naşterii comunităţii creştine, la una moralizatoare, văzând în ea un *typus animae*, o prefigurare tipologică a întoarcerii sufletului păcătosului către Domnul.

AMOS

Traducere din limba greacă de CRISTIAN GAŞPAR
Introducere şi note de OTNIEL VEREŞ
Note patristice de CRISTIAN GAŞPAR

Introducere la Amos

I. Autor şi datare

După cum se menţionează în v. 1,1, activitatea lui Amos s-a desfăşurat în timpul regilor Ieroboam al II-lea, al Regatului de Nord, şi Ozias, al regatului lui Iuda. Ozias a domnit, probabil, între 781 şi 740 î.H., iar Ieroboam al II-lea, între 793 şi 743 î.H. (după alţii între 787/6 şi 747/6 î.H.). Versetul specifică, de asemenea, un moment precis, „cu doi ani înainte de cutremur", însă nu se ştie nimic despre acest cutremur. El a rămas în memoria israeliţilor, fiind amintit şi în Zah. 14,5, însă datarea lui sigură nu s-a realizat până astăzi. Pe baza descoperirilor arheologice a fost propus anul 760 î.H. Profetul pare să-şi fi desfăşurat activitatea într-un timp foarte scurt, cel mult un an[1]. Cert este faptul că nu putem discerne, din textul lui Amos, o desfăşurare mai lungă a evenimentelor. Prin urmare, orice încercare de datare a unor evenimente anterior sau ulterior informaţiilor date de profet este marcată de incertitudine[2].

Despre profet nu se ştie altceva în afară de ceea ce ne oferă textul. Astfel aflăm că Amos era originar din Teqoa, localitate aflată la aproximativ 20 km sud de Ierusalim, menţionată de mai multe ori în VT (2Rg. 14,2.4.9; 2Par. 11,6; 20,20; Ier. 6,1). Relativ recent (1990), Rosenbaum a susţinut că Amos nu era din Iuda, ci din Israel: Teqoa nu ar reprezenta locul de origine al profetului, ci locul unde s-a refugiat, după confruntarea cu Amasias, preotul din Bethel (vv. 7,12-13)[3]. Totuşi, majoritatea exegeţilor admit că Amos era originar din Regatul de Sud.

După cum menţionează primul verset, profetul era păstor. Într-adevăr, Teqoa era un loc propice păstoritului. Termenul folosit de TM, *noqed*, are

---

1. J.L. Mays, *Amos: A Commentary*, SCM Press LTD, Londra, 1969, p. 2.
2. D. Stuart, „Amos", în *Hosea-Jonah, Word Biblical Commentary*, vol. 31, Word Books, Waco, 1987, p. 285.
3. R.F. Melugin, „Amos in Recent Research", *Currents in Research* 6, 1998, pp. 65-101, aici p. 77.

de fapt o semnificaţie mai bogată, referindu-se mai degrabă la un proprietar de turme sau un crescător de oi. Este posibil ca acest cuvânt să descrie şi un proprietar stăpân peste alţi păstori, ceea ce face din Amos un om respectat în comunitatea sa[4]. De aceeaşi părere e şi Gerhard von Rad, care susţine că profetul se bucura de o anumită reputaţie[5]. În v. 7,14 se menţionează o altă ocupaţie a lui Amos, şi anume „ciupitor de sicomori". Datorită ocupaţiei sale, Amos va fi călătorit în diferite părţi ale ţării şi chiar în ţări vecine[6]. Îl găsim profeţind în Samaria, la Bethel.

Faptul că Amos nu era doar un agricultor lipsit de cultură şi needucat este sugerat de stilul mesajelor sale şi de cunoştinţele pe care le dovedeşte în legătură cu neamurile dimprejur şi cu istoria propriului popor, din punct de vedere religios şi social[7].

Tendinţa criticii din anii 1970 şi din primii ani ai decadei următoare a fost de a considera Cartea lui Amos o colecţie de mesaje şi oracole independente, care pot fi identificate prin metodele analizei formelor[8]. Conform acestei abordări, textul final al cărţii este rezultatul unui proces de compoziţie extins de-a lungul unei perioade îndelungate, pe care unii o întind până la exilul babilonic[9]. Acest fapt înseamnă că, alături de mesajele originale ale lui Amos, s-ar putea identifica secţiuni aparţinând unor discipoli din secolul al VIII-lea î.H. şi chiar altele compuse în timpul domniei lui Iosias în regatul lui Iuda, o ulterioară redactare deuteronomistă şi un supliment optimist postexilic (vv. 9,11-15)[10].

O nouă direcţie în exegeza Cărţii lui Amos a apărut pe la mijlocul anilor 1970 în sprijinul unei abordări mult mai sincronice a textului, care accentua faptul că Amos este mai mult o compoziţie decât o colecţie. Susţinătorii acestei ipoteze au încercat să demonstreze că un redactor din secolul al VI-lea î.H. a funcţionat ca un *autor*, modelând textul în forma sa actuală ca unitate sincronică[11].

---

4. J.L. Mays, *op. cit.*, p. 3.
5. G. von Rad, *The Message of the Prophets*, SCM Press LTD, Londra, 1968, p. 101.
6. J. Niehaus, *Amos*, în T.E. McComiskey (ed.), *The Minor Prophets: An Exegetical and Expository Commentary*, vol. I, Baker Books, Grand Rapids, Michigan, 1992, p. 315.
7. *Ibidem*, p. 316.
8. R.F. Melugin (*op. cit.*) oferă o trecere în revistă a principalelor abordări ale cărţii lui Amos.
9. J.L. Mays, *op. cit.*, p. 13. Autorul atribuie însă cea mai mare parte a mesajelor profetului Amos însuşi.
10. D. Stuart, *op. cit.*, p. 295.
11. R.F. Melugin, *op. cit.*, p. 65.

În ciuda diferenţelor de nuanţă prezente în lucrările cercetătorilor, există în fapt două ipoteze majore: Amos ca autor al întregii cărţi – concepţia tradiţională, anterioară criticii moderne a Bibliei; şi Cartea lui Amos ca produs final, în care se împletesc oracolele originale ale profetului cu diferite straturi de dezvoltare ulterioară. Cele două tendinţe coexistă, chiar dacă a doua prevalează în studiile actuale.

II. Conţinutul cărţii

Perioada lui Ieroboam al II-lea a fost cea mai prosperă pentru Regatul din Nord. Marile puteri din zonă nu păreau a constitui o ameninţare imediată. Deja regele Ioas, tatăl lui Ieroboam, reuşise să recupereze de la aramei teritoriile din Transiordania (*cf.* Am. 6,13-14); comerţul cu Fenicia vecină era înfloritor, se formează averi consistente, dar se accentuează şi polarizarea socială: bogaţii devin tot mai nedrepţi şi aroganţi, justiţia este adesea coruptă, iar regele şi dregătorii nu par a sesiza primejdia care se conturează din partea Asiriei. Pe plan religios, se remarcă doar fastul ceremoniilor, neînsoţit însă de o trăire autentică.

Mesajul profetului Amos se constituie într-o mustrare aspră pentru toate acestea, mai ales cu referire la nedreptatea socială: judecătorii venali (vv. 5,7.10-12; 6,12), negustorii speculanţi şi necinstiţi (vv. 8,4-8), femeile ahtiate după lux (vv. 4,1-3), cârmuitorii plini de suficienţă şi orbi în faţa realităţii (vv. 6,1-3.13-14; 7,9), preoţimea lacomă şi aservită politic (vv. 7,10-17 etc.). Aceste fărădelegi stârnesc mânia lui Dumnezeu, care ia partea sărmanilor şi disprețuieşte cultul pur exterior care I se aduce (vv. 4,4-5; 5,4-5.6.14-15.21-27).

Singura salvare este convertirea, care la Amos este exprimată prin îndemnul de a-L căuta pe Dumnezeu (vv. 5,5-6); ce înseamnă această căutare este explicitat în vv. 5,14-15 („Căutaţi binele, şi nu răul... aşezaţi din nou la porţi judecata...").

III. Formă, structură şi stil literar

Textul lui Amos este variat din punctul de vedere al tipului de materiale narative prezente. Se pot identifica cinci astfel de categorii de materiale narative: 1) mesaje aparţinând profetului însuşi; 2) relatări la persoana I a viziunilor; 3) o relatare la persoana a III-a despre opoziţia întâmpinată

de Amos la Bethel; 4) fragmente dintr-un vechi imn închinat Domnului; 5) titlul cărţii (v. 1,1)[12].

Cartea lui Amos este un text variat ca stil şi conţinut, însă structura se poate discerne destul de uşor: secţiunile ei majore sunt marcate de conţinutul şi de forma lor. Textul poate fi împărţit în trei secţiuni majore: *capitolele 1-2*, în care sunt conţinute opt oracole împotriva mai multor neamuri învecinate, dar şi împotriva regatului lui Israel şi celui al lui Iuda; *capitolele 3-6*, în care atenţia profetului se îndreaptă exclusiv asupra lui Israel şi a păcatelor acestuia; *capitolele 7-9*, cuprinzând o serie de cinci viziuni ale profetului, urmate de alte câteva oracole şi întrerupte de o relatare autobiografică sau biografică a confruntării dintre profet şi preotul de la Bethel, Amasias.

O structură diferită este propusă de Stuart, care împarte textul după cum urmează: 1,2–6,14 – primul grup de oracole; 7,1–8,3 – viziunile profetului împreună cu naraţiunea biografică; 8,4–9,15 – grupul final de oracole[13]. Chiar dacă acceptăm această împărţire, prima secţiune tot apare structurată în două pasaje extinse: primele două capitole şi restul textului.

Textul nu ridică probleme majore în ce priveşte structura sa. Chiar dacă părţi din secţiunile majore prezintă o natură compozită[14], nefiind legate formal, ele prezintă totuşi o unitate tematică (de exemplu, vv. 8,4-14; 9,1-10), ceea ce dovedeşte faptul că textul a fost organizat în funcţie de un scop bine determinat. Un alt aspect structural care suscită diferite interpretări este situarea pasajului biografic în economia textului, în vv. 7,10-17, între viziunea a treia şi a patra a profetului, ceea ce conduce aparent la întreruperea unităţii secţiunii. Au fost propuse mai multe ipoteze. De pildă, Richard S. Cripps consideră că, în cazul în care acest pasaj a circulat ca text independent, el a fost intercalat între cele două viziuni, deoarece aşa a socotit de cuviinţă redactorul final sau unul mai timpuriu; dacă ar trebui să căutăm un alt loc în text pentru această relatare, cele mai bune opţiuni ar fi la sfârşitul capitolului 3 sau după cea de-a patra viziune (vv. 9,1-4)[15]. Mays consideră

12. D. Stuart, *op. cit.*, p. 286. Autorul le-a aşezat într-o ordine descrescătoare, în funcţie de mărimea fiecărei categorii.

13. *Ibidem*, p. 287.

14. Ceea ce îi determină pe majoritatea susţinătorilor criticii formelor să afirme că textul a ajuns la forma sa finală într-o perioadă îndelungată şi a fost organizat de redactori diferiţi.

15. R.S. Cripps, *A Critical & Exegetical Commentary on the Book of Amos*, SPCK, Londra, 1969, p. 311.

că relatarea biografică indică existența unei persoane – sau a unui grup – care a avut informații de primă mână despre activitatea lui Amos și a compus pasajul respectiv în relație cu v. 7,9, incluzându-l aici; mai mult, ar fi adunat mesajele lui Amos, fiind și la originea structurii actuale a cărții[16].

Cea mai plauzibilă ipoteză pare să fie totuși a lui Stuart, care prezintă avantajul simplității prin păstrarea ordinii cronologice a textului biblic, fără nevoia unor alte conjecturi pentru explicarea poziției acestui pasaj. În consecință, organizarea celor patru viziuni nu este atât tematică, ci mai degrabă cronologică, a patra viziune demonstrând faptul că predicarea lui Amos nu a fost oprită de intervenția brutală a preotului Amasias[17].

Una din trăsăturile caracteristice ale mesajelor lui Amos este și forma lor de discursuri judiciare. Această formă nu apare doar în literatura veterotestamentară, ci și în texte aparținând literaturii juridice a Orientului antic: analele regelui hitit Mursilis al II-lea (cca 1325 î.H.) și cronica asiriană a lui Tukulti-Ninurta[18]. Rețeta acestui tip de discurs este următoarea: 1) descrierea scenei de judecată; 2) discursul judecătorului: A. adresarea către acuzat; a. reproșul (bazat pe acuzație); b. afirmația (de obicei la persoana a III-a) că acuzatul nu are nici o apărare; B. pronunțarea vinovăției; C. sentința (la persoana a II-a sau a III-a)[19]. Cu variații minore, iată rețeta care se regăsește în oracolele împotriva neamurilor: 1) formula introductivă: „acestea le zice Domnul"; 2) vestirea generală a pedepsei și certitudinea ei; 3) dovada păcatului, introdusă prin „pentru că..."; 4) anunțarea pedepsei: „voi trimite foc"; 5) formula conclusivă: „zice Domnul". Niehaus semnalează prezența acestei rețete și în oracolul din vv. 5,18-27[20].

Stilul Cărții lui Amos este foarte variat și dinamic, profetul dovedindu-se a fi un orator cu mare putere de convingere și un poet autentic, având capacitatea de a întrebuința toate mijloacele literaturii orale disponibile în cultura Israelului[21]. Prezentăm mai jos principalele tehnici și procedee retorice folosite de Amos[22].

---

16. J.L. Mays, *op. cit.*, p. 13.
17. D. Stuart, *op. cit.*, pp. 287, 369-370. Pentru alte observații privind acest pasaj, vezi notele explicative.
18. J. Niehaus, *op. cit.*, p. 318.
19. *Ibidem.*
20. *Ibidem*, p. 320.
21. *Cf.* J.L. Mays, *op. cit.*, p. 5.
22. *Cf.* D. Stuart, *op. cit.*, p. 285.

În mod obişnuit, profetul foloseşte aşa-numitele „formule de recunoaştere": „Aşa vorbeşte Domnul", „Acestea le spune Domnul", „zice Domnul", „cuvântul/oracol al Domnului". Amos foloseşte, de asemenea, o formulă menită să capteze atenţia: „ascultaţi cuvântul acesta" (vv. 3,1; 4,1; 5,1; 8,4). De trei ori, profetul introduce cuvintele Domnului printr-o formulă de jurământ: „Se jură Domnul... " (vv. 4,2; 6,8; 8,7).

Un alt procedeu este exemplificarea, prin care caută să surprindă esenţa unei atitudini sau a unui tip comportamental[23]: în v. 4,1, ilustrează comportamentul femeilor bogate ale Samariei; în v. 6,13 profetul exemplifică modul de vorbire al celor care se încredeau în forţa lor militară; în vv. 8,5-6 portretizează lăcomia şi nedreptatea negustorilor; iar în v. 9,10 îi caracterizează pe cei care nu cred în apropierea pedepsei divine. Amos introduce în textul său trei fragmente dintr-un imn închinat Domnului (vv. 4,13; 5,8; 9,5-6), integrându-le în mesajul său pentru a sublinia ceea ce dorea să transmită.

Un aspect demn de remarcat la Amos este modul în care foloseşte o anumită structură repetând-o în întregime sau reluând anumite expresii importante pentru a conduce discursul spre un climax[24]. Cel mai cunoscut discurs structurat astfel este secţiunea 1,3–2,16, care cuprinde şase oracole împotriva neamurilor, urmate de cele împotriva lui Iuda şi Israel. Oracolul împotriva lui Israel este cel mai elaborat şi extins, reprezentând apogeul întregului grupaj. Această secţiune se individualizează şi prin modalitatea prin care este anunţată pedeapsa, modalitate constând într-un tipar numeric regăsit în toate cele opt oracole: „Pentru trei nelegiuiri ale... şi pentru patru". Formula, exprimată simbolic prin x/x+1, este un procedeu numeric frecvent utilizat în VT, mai ales în textele sapienţiale şi întâlnit, de asemenea, în literatura Orientului Apropiat antic[25].

Alt procedeu literar este ironia. Ironia lui Amos este foarte incisivă, fapt manifestat, de pildă, în vv. 4,4-5, unde profetul se referă la viaţa cultică a poporului Israel, îndemnându-l aparent la sporirea unor practici exterioare: zeciuiala, punctualitatea sacrificiilor, iar apoi chiar somându-l să aducă jertfe într-un mod incorect[26]. Ironia se transformă în sarcasm, de pildă în

23. *Ibidem.*

24. *Cf.* J.L. Mays, *op. cit.*, p. 6; J. Niehaus, *op. cit.*, p. 323; D. Stuart, *op. cit.*, pp. 285-286.

25. Pentru mai multe informaţii despre acest procedeu literar, vezi notele explicative.

26. Vezi notele.

v. 4,1, unde profetul se adresează femeilor din clasa înaltă a Samariei, numindu-le „juninci ale Basanului".

Ironia transpare şi în modul în care se raportează la istoria lui Israel[27]. Dumnezeu îi reaminteşte poporului eliberarea din Egipt (v. 2,10), însă, din pricina rebeliunii împotriva Creatorului şi Eliberatorului său, acesta – într-o inversiune ironică – a lovit poporul aşa cum lovise Egiptul: prin lăcuste, ciumă (vv. 4,9.10); din pricina neascultării şi nepocăinţei lui Israel, Dumnezeu vesteşte că va trece „prin mijlocul lui" (v. 5,17), tot aşa cum trecuse prin mijlocul Egiptului, pentru a aduce judecata şi pedeapsa.

Pe lângă procedeele amintite, Amos recurge şi la alte figuri şi forme literare pentru a-şi convinge ascultătorii: un cântec de jale compus cu măiestrie şi complexitate (vv. 5,1-17); comparaţii, ghicitori, proverbe şi expresii populare (vv. 2,9; 3,12; 5,2.7.19.24; 6,12; 9,9); formule de blestem (v. 7,17); metafore (vv. 1,3; 2,13; 3,12; 4,1; 9,9).

IV. Vocabularul LXX

Relaţia dintre TM şi textul Septuagintei reprezintă un domeniu important al studiilor despre Cartea lui Amos. Chiar şi o privire fugară va releva imediat diferenţele existente între cele două versiuni. Dar cercetătorii sunt de acord că diferenţele dintre LXX şi TM sunt mult mai puţine decât concordanţele dintre cele două. LXX încearcă în general – şi reuşeşte de cele mai multe ori – să fie fidelă originalului ebraic[28]. În această secţiune vom examina modul în care traducătorul grec al lui Amos a înţeles şi redat originalul[29]. Pentru a oferi o privire de ansamblu cât mai utilă, am structurat materialul în mai multe categorii, oferind câteva exemple concludente în cazul fiecăreia.

---

27. J. Niehaus, *op. cit.*, pp. 325-326.

28. Swete afirmă că, în ansamblu, versiunea greacă ţinteşte spre fidelitate şi o face chiar cu preţul sacrificării idiomului grecesc (H.B. Swete, *An Introduction to the Old Testament in Greek*, KTAV Publishing House, New York, 1968, p. 323).

29. Textul nostru se bazează pe articolul lui J.A. Arieti, „The Vocabulary of Septuagint Amos", *Journal of Biblical Literature*, vol. 93, nr. 3 (septembrie 1974), pp. 338-347. Acest articol, la rândul său, are ca surse lucrările lui J. Ziegler, *Duodecim prophetae* şi cea a lui H.B. Swete, *The Old Testament in Greek according to the Septuagint*. Pentru sensuri am folosit şi Lexiconul lui T. Muraoka, *A Greek-English Lexicon of the Septuagint, Chiefly of the Pentateuch and the Twelve Prophets*, Peeters, Louvain, 2002.

a) Cazuri în care LXX conţine „plusuri" faţă de TM: cuvintele greceşti folosite pentru a echivala textul ebraic oferă un înţeles suplimentar.

Astfel, μετανοεῖν echivalează ebraicul *niḥam* „a se căi" în vv. 7,3.6. În greaca clasică înseamnă „a schimba gândul". Astfel, semnificaţia religioasă a termenului se îmbogăţeşte cu ideea unei schimbări de mentalitate şi atitudine, perpetuând acest sens şi în NT.

Verbul στερεοῦν „a întări, a face solid" echivalează mai multe cuvinte ebraice[30], conferindu-le o anume valoare metaforică. De pildă, în Am. 4,13, unde traducătorul a confundat complementul direct al verbului, *harīm* „munţi", cu *ha-ra'am* „tunetul", traducând în loc de „Cel care plăsmuieşte munţii", „Cel care întăreşte tunetul".

b) Cazuri în care LXX prezintă „minusuri" faţă de TM. Sunt cazurile în care aria de semnificaţie a cuvintelor ebraice este mai largă decât cea a cuvintelor greceşti, ceea ce duce la pierderea înţelesului deplin. Un asemenea cuvânt este ὀσφραίνεσθαι „a mirosi". Echivalentul ebraic este *'ariah*, cuvânt care comportă, în domeniul sacrificial, sensul suplimentar de „a agrea (o jertfă)", „a găsi plăcere în".

Cuvântul μάταιος traduce ebraicul *kazabh* „zei falşi, minciuni", însă cuvântul grecesc are înţelesul primar de „gol, fără valoare". Astfel, sensul cuvântului ebraic nu este redat pe deplin.

c) Cazuri în care textul LXX reţine cu grijă o anumită distincţie, manifestând-o şi în alegerea consecventă a anumitor cuvinte greceşti. Un exemplu este λαλεῖν care, în Septuaginta, în general, şi în Amos, în special, este aproape întotdeauna folosit pentru a echivala forma intensivă (*pi'ēl*) a ebraicului *dābhar*. Verbul *'āmar*, care exprimă pur şi simplu acţiunea de a spune cuvintele, este tradus prin λέγειν.

d) Cazuri în care traducătorul LXX a manifestat o mare atenţie în alegerea sensurilor. De exemplu, pentru a sublinia caracterul impur al locurilor de cult din Israel, în Am. 7,9, el redă *miq^{e}daş* „sanctuar" cu τελετή, care se referă la ritualul păgân de iniţiere în mistere, echivalare care mai apare doar în 3Rg. 15,12.

O altă situaţie de acest gen se manifestă în cazul cuvântului ebraic *'ākhal*, cu sensul de bază „a mânca", dar care posedă o varietate de conotaţii metaforice: sabia „mănâncă carnea" (Deut. 32,32); focul „mănâncă zidurile" (Am. 1,4); o ţară îşi poate „mânca locuitorii" (Num. 13,32). Când

30. Pentru lista acestora, vezi J.A. Arieti, *op. cit.*, p. 339.

termenul ebraic are o conotaţie puternic negativă, LXX îl redă prin κατεσθιεῖν „a mânca în întregime, a înghiţi, a mistui". Când termenul are un sens neutru, exprimând pur şi simplu actul de a mânca, este tradus prin verbul simplu ἐσθίειν.

e) Cazuri în care nu se face nici o distincţie în greacă, alegerea cuvântului fiind aleatorie. Această situaţie apare chiar şi pentru termeni importanţi.

Grecescul ἁμαρτία „păcat" traduce atât *'āwon*, în Am. 3.2, cât şi *ḥatt'at*, în Am. 5,12. Există trei echivalări majore pentru *'āwon*: ἀνομία, ἁμαρτία, ἀδικία. Aceste cuvinte nu pot fi deosebite în funcţie de context sau înţeles, ci numai în funcţie de cărţile în care apar.

Ebraicul *ḥerebh* „sabie" este tradus întotdeauna prin ῥομφαία în Amos (vv. 1,11; 4,10; 7,9.11.17; 9,1.4.10) şi de 25 de ori în restul profeţilor mici, în timp ce μάχαιρα este întrebuinţat o singură dată în profeţii mici şi de 22 de ori în Isaia, fără vreo deosebire semnificativă.

Miş^{e}paṭ „judecată" este tradus în Amos fie prin κρίσις, fie prin κρίμα[31].

f) Cazul celor câteva *hapax legomena* din textul ebraic al lui Amos care sunt redate foarte bine de LXX. În majoritatea cazurilor cuvântul a fost interpretat, şi în multe dintre acestea interpretarea pasajului nu este deloc inferioară celei moderne[32].

g) Cazul terminologiei filozofice şi sacrificiale. Chiar dacă unele cuvinte greceşti au ajuns să aibă în limbajul filozofic o semnificaţie specifică, este firesc ca în Amos să fie folosite cu sensul lor de bază. Astfel, λόγος este folosit în Amos întotdeauna pentru a reda sensul literal de „cuvânt" (vv. 1,1; 3,1; 4,1; 5,1.10; 6,13; 7,10.16; 8,11.12). La fel ἐλέγχειν, care în filozofie ajunge să aibă sensul de „a respinge logic" (şi care a dat termenul tehnic ἔλεγχος pentru a denumi acea parte din dialogurile lui Platon în care se respinge o afirmaţie), în Amos are înţelesul simplu de „a mustra, a admonesta" (v. 5,10). Cuvântul ψυχή înseamnă, în Am. 2,14.15, „viaţă", traducând ebraicul *nepheş* „suflare de viaţă".

Limba ebraică are o paletă largă de termeni sacrificiali: *'olāh* „ardere de tot", *min^{e}ḥāh* „prinos din cereale", *şelem* „jertfă de pace/împăcare"[33]. Traducătorul LXX al lui Amos nu a făcut întotdeauna distincţie între tipurile de jertfe: de pildă, *min^{e}ḥāh* este tradus de două ori prin θυσία (vv. 5,22.25), însă θυσία traduce şi termenul generic *z^{e}bhaḥ* în v. 4,4.

---

31. Pentru alte exemple, vezi J.A. Arieti, *op. cit.*, p. 343.
32. Pentru exemple de *hapax*, vezi *ibidem*, pp. 343-345.
33. Pentru echivalările greceşti, vezi şi *Septuaginta*, vol. I, Glosar, pp. 621 şi urm.

Concluzie: în textul lui Amos, vocabularul LXX dovedeşte fidelitate faţă de textul ebraic, însă, după cum am văzut, uneori, alegerea termenilor este variabilă, iar în alte cazuri, mai ales acolo unde limba ebraică este mai bogată ca semnificaţie, LXX nu poate reda înţelesul deplin al termenilor. Există şi cazuri în care LXX „adaugă" înţelesului original sau, prin folosirea repetată a unui termen, caută să ofere anumite invariante de traducere.

V. Unitatea textului lui Amos în Septuaginta

În studiul său despre această carte a LXX, George Howard a formulat sugestia că o scurtă secţiune din Amos, vv. 8,12–9,10, ar reprezenta o traducere independentă de restul textului[34]. Convenţional, autorul notează porţiunea 1,1–8,11 cu „A", porţiunea 8,12–9,10 cu „B", iar 9,11-15 cu „C". Prima observaţie pe care o face Howard este că traducătorul primei secţiuni manifestă mari carenţe în privinţa cunoştinţelor geografice: de pildă, în v. 2,2 numele oraşului Qerioth este tradus ca un nume comun prin τῶν πόλεων αὐτῆς „ale cetăţilor ei", iar în v. 5,5 Beer-Şebha este tradus prin „Fântâna Jurământului". Spre deosebire de acesta, autorul secţiunii B, presupus independent, este exact în redarea locurilor geografice, printre care şi acesta din urmă, transliterat în v. 8,14, ca şi în restul LXX, Βηρσαβεε. Se poate obiecta aici că două ocurenţe nu sunt suficiente ca argument; pe de altă parte, nerecunoaşterea unor toponime şi traducerea lor cu substantive comune apare în multe alte locuri în LXX. În plus, după cum arată T. Muraoka, cetatea Qerioth nu este foarte cunoscută, localizarea ei fiind disputată[35]. În acelaşi timp este greu de crezut că străvechea Beer-Şebha nu ar fi fost cunoscută de traducătorul lui Amos.

În al doilea rând, Howard atrage atenţia asupra modului diferit în care este tradus cuvântul *'aḥarīth* „rest, capăt", în prima secţiune şi în cea de-a doua. Astfel, în v. 4,2, *'aḥarīth^{e}khen* este tradus τοὺς μεθ'ὑμῶν „pe cei dimpreună cu voi", iar în v. 8,10, *'aḥarīthāh*, prin τοὺς μεθ'αὐτῶν „pe cei

34. G. Howard, *Some Notes on the Septuagint of Amos*, *Vetus Testamentum*, vol. 20, Fasc. 1 (ianuarie 1970), pp. 108-112.

35. T. Muraoka, „Is the Septuagint Amos VIII 12-IX 10 a Separate Unit?", *Vetus Testamentum*, 20, Fasc. 4 (octombrie 1970), pp. 496-500. Totodată, Muraoka remarcă faptul că împărţirea lui Howard violentează firul natural al cuvintelor profetului deoarece paragraful care constituie prima parte a secţiunii „B" începe cu expresia „Iată, vin zile", în v. 11, nu 12.

dimpreună cu el". În schimb, în v. 9,1, cuvântul *'aḥarītham* este tradus corect prin τοὺς καταλοίπους αὐτῶν „pe cei rămaşi dintre ei". Spre deosebire de Howard, Muraoka consideră că diferenţa nu este dovada unor traducători diferiţi, ci este condiţionată de contextul în care apar diferitele forme.

Un alt aspect adus în discuţie de Howard este presupusa diferenţă stilistică între secţiunile A şi B, vizibilă în modul în care este tradusă construcţia infinitivului absolut. În opinia sa, opţiunea din secţiunea B reprezintă un caz foarte rar pentru LXX de a conferi construcţiei ebraice nuanţă intensivă. Muraoka vede în cele două redări o simplă variaţie stilistică, nu amprenta unor traducători deosebiţi.

O ultimă observaţie a lui Howard se referă la afinitatea dintre secţiunile A şi C: ele ar fi caracterizate prin incorectitudine şi calitate similară a traducerii, în timp ce secţiunea B ar manifesta un standard înalt de acurateţe.

Deosebirile pe care le subliniază cercetătorul nu sunt decisive pentru a lua serios în consideraţie ipoteza unor traducători diferiţi pentru cele două secţiuni[36].

36. *Cf.* şi *ibidem*, p. 499.

MICHEA

Traducere din limba greacă de CRISTIAN GAŞPAR
Introducere şi note de OTNIEL VEREŞ

Introducere la Michea

Cartea profetului Michea este a şasea din grupul celor doisprezece profeţi mici, după canonul ebraic, şi a treia, după Septuaginta[1], urmând cărţilor lui Osea şi Amos.

I. Autor şi datare

Structura şi organizarea materialului narativ al lui Michea ridică unele probleme criticilor de text şi exegeţilor care nu se pretează la soluţii uşoare sau definitive. Aspectele cele mai nevralgice privesc unitatea cărţii şi modul în care a fost alcătuită. Concluzia cu privire la cele două aspecte determină şi opinia cu privire la autorul cărţii şi la perioada redactării. În viziunea lui Brevard S. Childs, comentariile actuale la Michea ilustrează o criză a metodologiei exegetice – astfel că, în ciuda multelor detalii şi observaţii folositoare, nu se detaşează posibilitatea unui consens general cu privire la forma sau funcţia cărţii[2].

Abordarea critico-istorică a Cărţii lui Michea a început în secolul al XIX-lea, odată cu ridicarea problemei unităţii acestei profeţii. Trebuie menţionat şi faptul că această problemă a apărut pe fondul abordării cărţilor profetice pornind de la presupoziţiile iluministe, care includeau şi negarea profeţiei supranaturale. Primul profet a cărui carte a căzut victimă suspiciunilor în ceea ce priveşte lipsa de coerenţă a fost Isaia[3]. În cazul Cărţii lui Michea, cea mai disputată parte o reprezintă capitolele 4–7. Heinrich Ewald a fost printre primii care au negat unitatea iniţială a cărţii, susţinând, în 1867, că ultimele două capitole (6–7) presupun un context ulterior (şi diferit) faţă

1. Diferenţele dintre TM şi LXX vor fi semnalate şi comentate în note.
2. B.S. Childs, *Introduction to the Old Testament as Scripture*, Fortress Press, Philadelphia, 1986, p. 431.
3. R.B. Dillard, Tremper Longman III, *An Introduction to the Old Testament*, Apollos, Leicester, 1995, p. 399.

de primele cinci[4]. În 1878, Wellhausen a argumentat că vv. 7,7-20 este un text postexilic, înrudit cu a doua parte a Cărții lui Isaia (începând de la capitolul 40)[5]. În 1871, Oort a susținut că Mich. 4,1-7.11-13 a fost inserat de un profet ulterior, aflat în dezacord cu ideologia lui Michea[6].

Punctul de cotitură în critica literară a lui Michea a avut loc odată cu articolul lui Bernhard Stade din 1881, în care acesta a atribuit capitolele 4–5 integral perioadei postexilice, negând astfel orice unitate a cărții[7]. La începutul secolului XX, exegeții se arătau, în general, de acord asupra faptului că numai primele trei capitole pot fi atribuite cu siguranță profetului (în afară de vv. 2,12-13), capitolele 4–5 și pericopa 7,7-20 aparținând unor perioade ulterioare, după unii chiar postexilice, în timp ce textul cuprins între 6,4 și 7,7 rămânea supus criticii, întrucât nu exista o datare certă[8].

Mulți alți critici și comentatori (Schmidt, Lindblom, Günkel, Lescow, Jeremias, Mays, Renaud, Willis) au înaintat diferite ipoteze de-a lungul secolului XX. Singurul principiu major asupra căruia au căzut de acord cei mai mulți dintre ei a fost că profeția lui Michea este o lucrare alcătuită în cursul unei lungi perioade de timp, nefiind terminată decât în perioada postexilică, așadar produsă de mai mulți autori. Dincolo de acest acord de principiu, ipotezele comentatorilor oferă o imagine divergentă.

În tratarea unor aspecte atât de importante precum cele referitoare la autor și datare, presupozițiile de la care pornim sunt esențiale. În ce privește cărțile profetice, există un curent, oarecum dominant într-o anumită perioadă, caracterizat de respingerea profeției anticipative și, prin urmare, de datarea predicțiilor în timpul împlinirii lor, sau mai ales după aceasta. În cazul unei cărți precum Michea, compusă din numeroase oracole, dintre care multe nu par să se afle într-o legătură ideatică sau logică, această presupoziție nu contribuie decât la intensificarea dificultăților cu privire la cronologia și autorul cărții, nicidecum la soluționarea ei.

Nu este aici locul să privim, în detaliu, fiecare pericopă a cărții pentru a vedea argumentele celor care susțin unitatea și ale celor care se opun

---

4. *Ibidem.*
5. Childs, *op. cit.*, p. 430.
6. T.E. McComiskey, *Micah*, în *The Expositor's Bible Commentary*, vol. 7, ed. Frank E. Gaebelein, Richard P. Polcyn, The Zondervan Publishing House, Grand Rapids, Michigan, 1985, p. 396.
7. *Ibidem*, p. 430.
8. *Ibidem.*

ipotezei unui autor unic. Majoritatea exegeților care susțin ipotezele abordării critico-istorice atribuie doar primele trei capitole (mai precis, cea mai mare parte a acestora) profetului Michea, iar restul textului, unor scriitori anonimi din perioade ulterioare. Partea minoritară a criticii o reprezintă cei care acceptă unitatea cărții sub pana lui Michea, ca autor și editor al tuturor oracolelor. Astăzi s-a ajuns totuși la un echilibru, și cei care detectează mai multe straturi redacționale nu pornesc neapărat de la premisa că nu există profeție anticipativă, argumentele ținând mai degrabă de adresabilitatea textului către contemporani și de criterii de ordin lingvistic sau literar.

Conform textului biblic, autorul profeției este Michea (v. 1.1). În TM, profetul este prezentat sub forma abreviată a numelui său, *Mīkhāh*, forma completă – sugerată de LXX – fiind *Mīkhāyāh*. În textul canonic al VT mai există un singur profet cu acest nume, *Mīchāyāh*, fiul lui *Yim^{e}lāh*, care și-a desfășurat activitatea în timpul regelui Ahab (cca 874-852 î.H.) și al cărui nume apare în 1Rg. 22,8-28 (TM) și 2Par. 18,3-27. Numele profetului înseamnă: „Cine este ca *YHWH*?". Se poate spune că profetul își inserează numele și în textul cărții, la v. 7,18, în imnul final al profeției, unde vorbește despre unicitatea lui Dumnezeu ca iertător și „Dumnezeu de cuvânt" (își ține făgăduințele)[9]. Michea mai este menționat o singură dată în VT, în Cartea lui Ieremia, cap. 26,17-19 (TM).

Profetul este numit *hammoraștī*, apelativ care indică locul său de obârșie, toponimul complet fiind Moreșeth-gath (*cf.* v. 1,14)[10]. Această localitate a fost identificată cu Tell el-Judeyeh, aflat la poalele dealurilor din sud-vestul Iudeei[11]. Este numit adesea „profetul celor sărmani", condamnați la sărăcie de către cei bogați (*cf.* vv. 2,1-5.6-11)[12].

Primul verset al cărții plasează activitatea profetului în secolul al VIII-lea î.H., mai exact în timpul regilor lui Iuda Ioatham (750-732 î.H.), Achaz (732-716 î.H.) și Ezekias (715-686 î.H.). Prin urmare, activitatea lui s-a suprapus cu a profetului Isaia și chiar locul natal al lui Michea nu se afla

---

9. Vezi notele explicative la aceste versete. Evident, această asociere a semnificației numelui său cu unicitatea lui *YHWH* este detectabilă numai în textul ebraic.

10. Spre deosebire de LXX, care înțelege prin *Moraști* numele tatălui profetului; vezi nota la verset.

11. B.K. Waltke, *Micah*, în T.E. McComiskey (ed.), *The Minor Prophets: An Exegetical and Expository Commentary*, Baker Books, Grand Rapids, 1993, vol. II, p. 594.

12. B.K. Waltke, *Micah*, în *Obadiah, Jonah and Micah: An Introduction and Commentary*, Tyndale Old Testament Commentaries, Inter-Varsity Press, Leicester – Downers Grove, 1988, p. 138.

departe de al lui Isaia. Referirea la distrugerea Samariei (v. 1,6) plasează începutul activității lui Michea undeva înainte de această dată (722/721 î.H), în timp ce Ier. 26,18 (TM) citează Mich. 3,12 ca oracol transmis în timpul domniei lui Ezekias. Probabil cea mai timpurie referință istorică identificabilă în textul lui Michea se află la 1,10-16, care, cel mai probabil, descrie invazia lui Sennaherib în Iuda din anul 701 î.H. Criticii sunt însă împărțiți și în privința acestui aspect[13]. Dacă fragmentul este opera lui Michea – după cum credem noi! –, înseamnă că el a profețit cel puțin până la sfârșitul secolului al VIII-lea î.H.

II. Formă, structură și caracteristici literare

Aspectul care a pus cele mai multe probleme exegeților este aparenta lipsă de coerență a textului, forma sa mai degrabă liberă. Aceasta i-a determinat pe cei mai mulți comentatori să atribuie anumite pasaje unor autori din perioade diferite.

Nu se poate trece cu vederea „flexibilitatea" stilului lui Michea. Însă acest fapt nu trebuie să ne conducă la concluzii pripite sau definitive. Redăm cuvintele lui Luther[14] cu privire la stilul oratoric al profeților Vechiului Testament: „Au un mod ciudat de a discuta, asemenea oamenilor care, în loc să procedeze într-o modalitate ordonată, divaghează de la un lucru la altul așa încât nu poți să-ți dai seama unde este începutul sau sfârșitul și nici să vezi unde vor să ajungă". Această remarcă pare deplin justificată când abordăm textul lui Michea.

Ipotezele cu privire la modul de formare a textului, în forma sa definitivă, variază considerabil, în ciuda acordului de principiu conform căruia textul final constituie produsul redactării de-a lungul unei perioade extinse de timp. Cartea lui Michea se înfățișează ca o colecție de oracole și mesaje de judecată și speranță, îndemnuri, tânguiri, rugăciuni, un imn și o proclamare a epifaniei lui Dumnezeu[15]. Apare evident că profetul nu a rostit aceste mesaje într-o singură perioadă de timp, așa încât textul reprezintă o antologie de profeții coextensive cu toată activitatea sa[16]. De aceea, în examinarea

13. Pentru ipotezele criticii cu privire la datarea evenimentelor descrise de Michea, vezi nota la pasaj.

14. Citat în Waltke (1988, p. 144).

15. *Ibidem*.

16. Dillard, Longman III, *op. cit.*, p. 400.

structurii textului, aspectul cronologic nu joacă rolul principal[17]. Într-adevăr, dacă am urma direcţia analizei cronologice, am găsi mai multe dificultăţi decât soluţii.

O ipoteză definitivă cu privire la structura cărţii este greu de formulat, fapt demonstrat de însăşi multitudinea de teorii emise de critici. Chiar şi numărul pericopelor face obiect de dispute. Pe de altă parte, aceasta nu înseamnă că nu putem discerne totuşi o anumită structură în textul lui Michea: aceste mesaje, cândva independente, au fost aşezate împreună şi puse în legătură prin anumite cuvinte-cheie şi particule logice[18]. Aceste conexiuni logice şi lingvistice sunt perceptibile mai ales în textul ebraic.

Ceea ce deosebeşte profeţia lui Michea de alte cărţi profetice este modul de compoziţie, mai precis faptul că structura se abate de la schema recurentă: oracole împotriva lui Israel, împotriva neamurilor, oracole de speranţă pentru Israel[19]. Michea alternează mesajele de pedeapsă şi judecată cu cele de speranţă şi le repetă în câteva cicluri. Criticii şi exegeţii au dezbătut îndelung modul în care această alternanţă determină structura cărţii. Brevard S. Childs vorbeşte despre „un tipar clar de secţiuni alternante de judecată şi mântuire"[20]. Există, *grosso modo*, trei ipoteze majore în ce priveşte structura cărţii. Cei mai mulţi exegeţi decupează textul în trei părţi: 1–3 (judecată), 4–5 (speranţă), 6–7 (judecată). O variantă a acestei ipoteze este împărţirea ultimei secţiuni în două substructuri, prima (6,1–7,6) fiind un mesaj de ameninţare şi judecată, a doua (7,7-20), un mesaj de speranţă şi mântuire[21]. Alţii comentatori, cum ar fi Ewald, Mays, Lescow, împart cartea în două secţiuni: cap. 1–5 şi 6–7.

Ipoteza cel mai bine susţinută de text este cea a lui John T. Willis şi Lesslie C. Allen, reluare şi dezvoltare a analizei prezentate de C.F. Keil în introducerea la comentariul la Cartea lui Michea[22]. Conform analizei respective, structura cărţii este următoarea: 1,2–2,13; 3,1–5,15 şi 6,1–7,20. Cele trei secţiuni se disting în mod limpede prin modul în care sunt introduse: acelaşi cuvânt apare în toate: *şim^{e}ʿū*, „ascultaţi". În acelaşi timp,

17. *Ibidem.*
18. Waltke (1988, p. 144).
19. *Ibidem.*
20. Childs, *op. cit.*, p. 431.
21. Printre criticii care susţin această împărţire se numără J.M.P. Smith, G.A. Smith.
22. C.F. Keil, *Minor Prophets*, în C.F. Keil şi F. Delitzsch, *Commentary on the Old Testament in ten volumes*, W.B. Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 1980, p. 422.

conţinutul lor apare marcat prin repetarea aceluiaşi tipar: trece de la mustrare şi ameninţare spre promisiune şi speranţă[23]. În acest caz pasajul 2,12-13 nu mai poate fi considerat o inserţie ulterioară, deoarece, conform acestei ipoteze, versetele ocupă un loc normal în economia textului. Mai mult, trebuie remarcat faptul că fiecare mesaj de speranţă din cele trei secţiuni dezvoltă motivul lui *YHWH* ca păstor al poporului Său, ceea ce sporeşte unitatea cărţii[24]. În acest fel reiese mai bine legătura internă dintre secţiuni. „În prima predomină ameninţarea judecăţii; în a doua, anunţarea mântuirii mesianice; în a treia urmează îndemnul la pocăinţă şi smerire sub mâna Domnului pentru a avea parte de mântuirea anunţată de Michea."[25] În mod evident, această soluţie nu reprezintă o dezlegare a tuturor „enigmelor" pe care le conţin multe dintre pericopele celor trei secţiuni, dar prezintă avantajul de a scoate în evidenţă coerenţa textului.

În ceea ce priveşte stilul, Cartea lui Michea ne oferă un text viu, dinamic şi variat. Autorul foloseşte multe procedee retorice şi literare, cum ar fi metafora, comparaţia, paronomaza, dialogul, exortaţia, imnul, jocul de cuvinte şi imagini. Reprezentative pentru stilul Cărţii lui Michea sunt mai ales două texte: vv. 1,10-16, care prezintă înaintarea lui Sennaherib în Iuda, atestată din punct de vedere istoric, unde profetul îşi arată măiestria prin jocurile de cuvinte realizate între diferitele toponime şi blestemele care cad asupra locurilor[26]. Al doilea text, deosebit din punct de vedere estetic, este 4,1-5. Acest fragment a fost supus intens analizei exegeţilor, datorită asemănării extraordinare cu Is. 2,2-4, asemănare pe baza căreia unii afirmă întâietatea lui Isaia, alţii a lui Michea, în timp ce o a treia categorie susţine o sursă liturgică comună ambilor profeţi[27].

III. Conţinut, mesaj şi receptare neo-testamentară

Textul începe cu imaginea lui Dumnezeu ca suveran peste întregul pământ şi chemarea la judecată a poporului, pentru neascultare. Israel este ameninţat cu pedeapsa prin exil din pricina păcatelor şi a necredinţei sale. Dar

23. *Ibidem.*
24. Waltke (1988, p. 145).
25. Keil, *op. cit.*, p. 424.
26. Vezi notele la pasajul respectiv.
27. Vezi notele la acest text.

anunţarea pedepsei scoate la orizont şi speranţa mântuirii, prin rămăşiţa care va supravieţui şi va fi condusă de Regele ei (vv. 2,12-13).

A doua secţiune urmează aceeaşi structură, a alternanţei judecată/pedeapsă – speranţă/mântuire. Capitolul 3 conţine trei oracole ale judecăţii: vv. 1-4.5-8.9-12. Însă, după ameninţări, *YHWH* promite că va înălţa Ierusalimul mai presus de toate popoarele (vv. 4,1-5) şi-i va aduna pe cei rămaşi sub stăpânirea Sa (vv. 4,6-8). Poporului îi este promisă, apoi, naşterea unui cârmuitor care îi va elibera de toţi asupritorii şi sub conducerea căruia cei rămaşi vor fi adunaţi şi conduşi spre victorie (vv. 4,9–5.14). Tiparul structural este respectat, chiar dacă ultima parte din această secţiune (vv. 5,9-14) se referă la judecarea poporului ales şi a neamurilor care nu au ascultat cuvântul lui Dumnezeu. Dar această judecată este în sine o făgăduinţă, deoarece ea constituie, de fapt, o purificare a poporului pentru a reprezenta ceea ce aşteaptă *YHWH* de la el.

A treia secţiune revine, din nou, la prezentul plin de crize religioase, morale şi sociale. *YHWH* este judecătorul suprem care cere socoteală poporului pentru nelegiuirile lui şi rosteşte sentinţa (vv. 6,1–7,7). Încă o dată însă poporul nu rămâne fără speranţă, astfel că profeţia se încheie într-o notă de optimism şi de slavă adusă puterii lui Dumnezeu (vv. 7,8-20). În general, ultimul pasaj al cărţii e considerat un imn liturgic alcătuit din patru strofe, ultimele două reprezentând o rugăciune către Dumnezeu (vv. 7,14-17) şi o preamărire a suveranităţii şi unicităţii Sale (vv. 7,18-20).

Chiar dacă e posibil ca Michea să fi folosit materiale narative ori liturgice provenite din tradiţii anterioare şi chiar dacă admitem că există în text fragmente ulterioare profetului – chiar postexilice –, nu se poate pune la îndoială unitatea *teologică* a Cărţii lui Michea. „Dacă Michea a folosit materiale mai timpurii, le-a modelat în conformitate cu teologia lui. Dacă un discipol de mai târziu al lui Michea a pus materialele acestea împreună, a făcut-o în spiritul teologiei predecesorului său."[28]

Privind profeţia lui Michea în ansamblu, se poate observa că tema cea mai recurentă şi cea mai proeminentă a cărţii o constituie aceea a *judecăţii*. *YHWH* este prezentat ca judecătorul suprem care vine să pedepsească nelegiuirile poporului. Trebuie remarcată aici imaginea grandioasă a lui *YHWH* de la începutul cărţii (vv. 1,2-4). Vina poporului este rezumată prin doi

28. R.L. Smith, *Micah-Malachi*, în *Word Biblical Commentary*, vol. 32, Word Books, Waco, 1984, p. 10.

termeni care apar de mai multe ori în textul cărții: infidelitatea și păcatul. Acestea iau, în practică, forme variate, de la idolatrie la jefuirea celor săraci și la crimă. Judecata se manifestă, și ea, sub diferite forme: distrugerea Samariei, asediul Ierusalimului, pierderea averilor celor bogați, pedepsirea celor nelegiuiți, mincinoși și înșelători, a profeților falși. De asemenea, toate neamurile pământului (păgânii) sunt supuse judecății lui *YHWH*.

Michea oferă o perspectivă consistentă asupra lui Dumnezeu[29]. Caracterul oracolelor și al mesajelor profetului își are sursa în concepția lui Michea despre natura lui Dumnezeu. Am menționat imaginea lui *YHWH* de la începutul cărții. Ea nu este singulară: *YHWH* apare măreț și atotputernic pe întreg parcursul cărții, iar finalul Îi proclamă puterea și unicitatea. Astfel, suveranitatea lui *YHWH* încadrează profeția lui Michea și oferă contextul larg pentru esența mesajelor acestuia.

După cum am spus însă, alături de teologia judecății, Cartea lui Michea cuprinde și o teologie a speranței. De fapt, speranța pentru „poporul lui Dumnezeu" își are sursa tocmai în suveranitatea Lui. Deoarece *YHWH* este suveran și atotputernic, El își manifestă puterea de iertare și mila prin eliberarea poporului Său atât de dușmanii din jur, cât și de păcate.

Profeția lui Michea și-a găsit o împlinire istorică în timpul activității lui și în anii care au urmat, prin exilul celor din regatul lui Iuda. Dar mesajul profetului transcende timpul acestuia și îi transpune pe ascultători și pe cititori într-un alt timp. Judecarea și mântuirea „poporului lui Dumnezeu" sunt atât evenimente trecute, cât și viitoare. Prin modul în care a fost structurată cartea, autorul oferă un tipar pentru a înțelege felul în care acționează Dumnezeu față de poporul Său[30].

În cheia receptării creștine a profeției, orizontul se lărgește și mai mult. Textul cel mai bine cunoscut de creștini este Mich. 5,1-3, interpretat ca o profeție a venirii lui Mesia. Autorul Evangheliei după Matei citează acest fragment în relatarea despre nașterea Mântuitorului (v. 2,6). Spre deosebire de Isaia, în profeția lui Michea, Regele mesianic nu apare în primul rând ca mântuitor al poporului, ci ca suveran, biruitor al dușmanilor „celor rămași".

Alături de fragmentul amintit, un alt pasaj căruia i s-au atribuit, în creștinism, semnificații eshatologice este vv. 4,1-5, care prezintă făgăduința lui Dumnezeu de a înălța Ierusalimul deasupra tuturor popoarelor. Textul e

29. McComiskey, *op. cit.*, p. 398.
30. *Ibidem*, p. 437.

semnificativ, în cheie creştină, şi datorită expresiei prin care este introdus: „în zilele de pe urmă". Chiar dacă ἔσχατος nu înseamnă aici *eschatonul*[31], realizarea deplină a profeţiei lui Michea nu va avea loc decât în *eschaton*, atunci când Dumnezeu Îşi va aduce la îndeplinire/va desăvârşi toate făgăduinţele şi va crea un cer nou şi un pământ nou, Ierusalimul ceresc. „Primul stadiu al împlinirii acestei profeţii a avut loc odată cu întoarcerea din Babilon şi reconstruirea celui de-al doilea templu. Următorul, mult mai măreţ, s-a realizat când Iisus Hristos s-a înălţat în sanctuarul ceresc [...]. Al treilea stadiu, momentul de apogeu, se va împlini în cerul şi pământul nou, când împăraţii pământului îşi vor aduce slava în noul Ierusalim coborât din cer (Ap. 21,1.10.22-27)."[32]

31. Vezi notele la pasajul respectiv.

32. Waltke, *apud* Dillard, Longman III, *op. cit.*, p. 402.

IOEL

Traducere din limba greacă de CRISTIAN GAŞPAR
Introducere şi note de MARGUERITE HARL, CÉCILE DOGNIEZ, LAURENCE BROTTIER, MICHEL CASEVITZ, PIERRE SANDEVOIR şi CRISTIAN GAŞPAR

Pentru Introducere şi note s-a utilizat ediţia *La Bible d'Alexandrie*, vol. 23, *Les Douze Prophètes 4-9: Joël, Abdiou, Jonas, Naoum, Ambakoum, Sophonie*, Les Éditions du Cerf, Paris, 1999. Autorii volumului francez au pregătit împreună notele la cele şase cărţi, după cum urmează: Roselyne Dupont-Roc pentru *Ioel* şi *Sophonia*, Thérèse Roqueplo pentru *Iona* şi Marguerite Harl pentru *Avacum* şi *Sophonia*. Michel Casevitz s-a ocupat de verificarea observaţiilor de natură filologică şi lexicală, Pierre Sandevoir de cea a comparaţiilor cu textul ebraic; Laurence Brottier s-a ocupat de comentariile patristice. Pentru redactarea finală a introducerilor şi notelor au fost responsabile Cécile Dogniez şi Marguerite Harl, care au adunat laolaltă contribuţiile tuturor membrilor echipei şi s-au îngrijit de alcătuirea volumului francez.
Selecţie, traducere, adaptare şi adăugiri de Cristian Gaşpar.

Introducere la Ioel

Cartea profetică a lui Ioel se deschide cu imaginea unui dezastru agricol ce afectează deopotrivă natura şi oamenii. De la bun început, pe parcursul mai multor versete, într-o descriere amănunţită şi tot mai tensionată, remarcabilă prin realismul şi forţa ei literară, ni se înfăţişează năvălirea lăcustelor, urmată de secetă. Dar în acelaşi timp este evocată şi o temă biblică frecventă, aceea a „Zilei Domnului", dezvoltată aici în toată amploarea sa, într-o manieră cu totul originală. Fie că e vorba de o invazie reală de lăcuste, în care profetul a văzut o pedeapsă trimisă de Dumnezeu asupra poporului Său, urmată de căinţa tuturor locuitorilor ţării, în nădejdea că nenorocirea abătută asupra lor va fi curmată, fie că avem de-a face cu prevestirea năvălirii asupra lui Iuda a unor războinici străini, peste care va veni curând răzbunarea lui Dumnezeu, ori chiar cu prezentarea simbolică a judecăţii (eshatologice sau apocaliptice) la care vor fi chemate neamurile toate şi care se va sfârşi cu mântuirea poporului lui Dumnezeu, profetul asociază strâns această catastrofă naturală cu vestirea „Zilei Domnului". Cele două teme nu sunt străine una de alta, motivul pedepsei divine fiind parte integrantă a scenariului „Zilei Domnului". Năvălirea lăcustelor premerge această Zi, vestind clipa când Domnul Îşi va pedepsi poporul, dar prevesteşte şi aspectul eshatologic al acelei Zile, acela de zi a judecăţii.

Martor ocular al unei catastrofe întâmplate cu adevărat ori vestitor al unei nenorociri viitoare (nu putem şti cu siguranţă), Ioel îşi întemeiază profeţia pe acest eveniment însemnat, în care vede în acelaşi timp o manifestare concretă a pedepsei divine şi o prefigurare a spaimelor şi cutremurului pricinuite de catastrofele naturale ce se vor abate peste întreaga omenire în „Ziua Domnului".

Traducătorul în greacă al Cărţii lui Ioel, rămânând cât se poate de aproape de originalul ebraic, s-a priceput de minune să redea această însemnătate teologică a imaginii catastrofei naturale de la începutul cărţii. Textul grec păstrează întocmai tensiunea discursului profetic, trăsăturile poetice ale descrierii, imprecizia temporală şi uneori chiar neclarităţile originalului;

în acelaşi timp însă, libertăţile pe care şi le-a luat traducătorul în mai multe rânduri atât în privinţa echivalenţelor stilistice şi lexicale, cât şi în cea a nuanţelor teologice fac din versiunea LXX a Cărţii lui Ioel un text profetic bine individualizat.

I. Datarea şi structura Cărţii lui Ioel în Biblia ebraică

Nesiguranţa specialiştilor în privinţa datării profetului Ioel este totală: despre acest personaj nu se ştie absolut nimic. Drept urmare, în privinţa datei când a fost alcătuită profeţia lui, părerile sunt cât se poate de împărţite, oscilând între extreme ce se întind din secolul al IX-lea până în secolul al II-lea î.H. Întemeindu-se pe cele câteva aluzii la evenimente istorice sau pe unele caracteristici lexicale şi stilistice, majoritatea comentatorilor preferă să plaseze compunerea Cărţii lui Ioel în epoca preexilică. Astfel, W. Rudolph şi A.S. Kapelrud socotesc că Ioel a trăit în vremea regelui Sedekias, în jurul anului 597 î.H., în timp ce C.-A. Keller preferă perioada 630-600 î.H., văzând în Ioel un profet al Templului, care a aflat inspiraţie pentru profeţia sa în Sărbătoarea Anului Nou. Alţi specialişti însă, precum J.A. Bewer în *ICC*, comentatorii BJ şi E. Dhorme înclină către o datare târzie, în perioada postexilică, în epoca dominaţiei perse, către anul 400 î.H. În orice caz, în vremea lui Iisus ben Sirah, în secolul al II-lea î.H., corpusul Celor Doisprezece Profeţi era complet.

Mai multe argumente ar susţine datarea preexilică: asemănările lexicale şi tematice între Cartea lui Ioel şi textele profeţilor anteriori sau contemporani exilului, precum „Ziua Domnului" evocată şi de Isaia, Sofonia şi Iezechiel, imaginea invaziei lăcustelor, folosită şi de Naum. În schimb, lipsa din text a figurii regelui, catastrofele pomenite în capitolul 4, condamnarea Egiptului şi a Edomului în v. 4,19, care ar putea trimite la invazia edomiţilor din 575 î.H., contextul religios şi cultic foarte apropiat de cel din epoca celui de-al doilea Templu (inaugurat în 515), precum şi ceea ce par a fi trimiteri la textele profeţilor postexilici, de pildă la Abdias (Ioel 3,5), constituie tot atâtea indicii în sprijinul unei datări postexilice a textului[1].

În TM, profeţia lui Ioel este împărţită în patru capitole, dintre care al treilea nu cuprinde decât cinci versete; totuşi, unele ediţii ale TM au spaţii

1. Pentru toate aceste ipoteze, vezi dosarul alcătuit de S. Romerowski, *Les Livres de Joël et d'Abdias*, Edifac, Vaux-sur-Seine, 1989, pp. 20-35.

goale şi înaintea vv. 1,13; 4,9 şi 4,18. În general, cartea este împărţită în două părţi principale. Fiecare dintre acestea conţine câte o aluzie la „Ziua Domnului", trimiţând însă la două subiecte diferite: ameninţarea primejdiei simbolizate de năvălirea lăcustelor în primul caz şi judecarea neamurilor în cel de-al doilea. Hotarul dintre cele două părţi nu este uşor de trasat: a doua poate începe fie cu v. 2,18, care trimite la îndurarea lui Dumnezeu, fie la v. 3,1 [2,28 în LXX, ed. Ziegler], cu cuvintele „după acestea", care separă destul de limpede capitolul 3 de pericopa precedentă, deosebind între ziua dintâi, ziua urgiei divine, şi cea de-a doua, ziua judecăţii.

Unitatea Cărţii lui Ioel a fost adesea pusă în discuţie, mai cu seamă din cauza deosebirii dintre cele două evenimente principale pe care le pomeneşte, năvălirea lăcustelor şi judecarea neamurilor. Pornind de la această deosebire fundamentală, aluziile la „Ziua Domnului" cuprinse în prima parte a textului şi partea a doua în întregul ei au fost socotite adaosuri ulterioare. Indiferent dacă au existat sau nu interpolări ulterioare pornind de la un nucleu original, dacă avem în vedere forma finală a cărţii, e lesne de observat că aceasta se întemeiază pe o structură complexă cu trăsături literare bine individualizate. În fiecare din cele două secţiuni găsim aceleaşi motive: „Ziua Domnului" şi adunarea, mai întâi a lui Iuda, apoi a tuturor neamurilor, dezvoltate însă în maniere diferite. În discursul divin, care alternează de-a lungul textului cu vocea profetului, apar aceleaşi chemări, aceleaşi descrieri ale nimicirii şi prăpădului, aceleaşi vestiri ale judecăţii şi mântuirii. Tocmai aceste corespondenţe între cele două părţi ale cărţii sub formă de recurenţe, paralelisme şi incluziuni conferă cărţii unitate literară şi de sens.

Partea întâi a primit interpretări diverse: fie descrierea năvălirii lăcustelor corespunde unei catastrofe istorice prin care a trecut poporul evreu, ale cărui reacţii şi ritualuri sunt descrise de profet conform regulilor genului literar al „plângerii" (doliu, căinţă, rugăciune), fie avem de-a face cu o descriere simbolică a invaziei unei armate străine ori a unei crize politice sau, în fine, a oştirii eshatologice a Domnului. În acest caz, năvălirea lăcustelor n-ar face decât să prevestească şi să pregătească sosirea într-un viitor apropiat a zilei când Domnul Îşi va dezlănţui mânia împotriva Sionului. Cât despre partea a doua, cei mai mulţi exegeţi văd în ea o descriere în termeni eshatologici, apocaliptici chiar, a sosirii „Zilei Domnului", la sfârşitul timpurilor, când Acesta Îşi va nimici potrivnicii şi-l va reaşeza pe Iuda în moştenirea sa.

II. Textul grec al Cărţii lui Ioel

În TM, Cartea profetului Ioel este a doua din corpusul Celor Doisprezece, fiind aşezată între Osea şi Amos. În LXX, în schimb, ea se găseşte după Osea, Amos şi Michea, trei profeţi din veacul al VIII-lea ale căror texte pot fi datate cu relativă siguranţă, şi înaintea lui Abdias şi Iona, împreună cu care alcătuieşte un trio al cărui context istoric face încă obiectul unor dispute îndârjite între specialişti[2].

1. *Structura textului grec*

Ediţia Rahlfs, pe care o urmăm în traducere, ca şi TM, înfăţişează textul împărţit în patru capitole. În ed. Ziegler, urmată de editorii BA, textul Cărţii lui Ioel este împărţit în trei: capitolul 2 numără cu totul 32 de versete, în vreme ce în ed. Rahlfs el se încheie cu v. 27, iar vv. 2,28-32 formează capitolul 3, la fel ca în textul ebraic. În ciuda acestei asemănări formale, în LXX capitolul 2 se împarte altfel în unităţi de sens decât în TM: odată cu v. 18, unde se exprimă îndurarea Domnului, în greacă începe un nou paragraf. În plus, în textul grec, cele cinci versete [LXX Ziegler 2,27-32 = Rahlfs 3,1-5] care vorbesc despre „revărsarea Duhului" lui Dumnezeu peste popor slujesc drept concluzie primei părţi a Cărţii lui Ioel, înscriindu-se astfel într-o perspectivă istorico-profetică, nu într-una eshatologică, aşa cum se întâmplă în ebraică, unde versetele cu pricina sunt legate mai degrabă de a doua parte a cărţii. În v. 4,9 [3,9 Ziegler], textul grec deschide un nou paragraf pentru a vorbi despre năvălirea armatelor străine, dar nu face acelaşi lucru în v. 4,18 [3,18 Ziegler], unde în TM începe un pasaj nou, ce pune în antiteză prosperitatea de care se va bucura Iuda şi prăbuşirea duşmanilor.

2. *Tematica profetică în versiunea greacă a Cărţii lui Ioel: „Ziua Domnului"*

Această temă nu este nicidecum nouă în Biblie (vezi Deut. 32,35), dar apare foarte des mai cu seamă în cărţile profetice: vezi, de pildă, Am. 5,18-20; 8,9-14; Ioel 1,15; 2,11; 3,3-4; 4,14-15; Abd. 15; Sof. 1,7-8.14-16; 2,2-3;

---

2. În privinţa locului cărţii lui Ioel în corpusul profetic al Celor Doisprezece, vezi şi ipoteza lui P.-M. Bogaert, „L'organisation des grands recueils prophétiques", în J. Vermeylen (ed.), *Le Livre d'Isaïe*, Leuven University Press, Leuven, 1989, pp. 148-149.

Zah. 14,1-21 şi Mal. 3,2.19-24, precum şi Is. 2,12-17; 13,6-10; 34,2.5.8; 61,2; Ier. 26 [46 TM],10; Iez. 7; 30,3; Plâng. 2,22. Din studierea pasajelor biblice reiese că tema „Zilei Domnului" a cunoscut o anumită evoluţie. La început, ea avea o accepţiune politică: în perioadele de criză, de nedreptăţi sociale şi de nesiguranţă atât în plan intern, cât şi în afară, poporul evreu, deziluzionat de prezent, îşi întorcea speranţele exclusiv către un viitor mai prielnic. Amintindu-şi de vremurile din vechime, când Domnul obişnuia să Se implice alături de el împotriva duşmanilor, de fiecare dată când se lovea de noi primejdii poporul aştepta ca Domnul să-i ia din nou apărarea şi să-i nimicească duşmanii. Acestei concepţii populare a „Zilei Domnului" văzută drept prilej de implicare a lui Dumnezeu într-un război sfânt împotriva duşmanilor lui Israel, profeţii i-au opus o nouă viziune, transformând „Ziua Domnului" într-o zi a pedepsirii lui Israel, chemat să dea socoteală Domnului pentru păcatele săvârşite.

În varianta greacă a Cărţii lui Ioel, traducătorul a prezentat „Ziua Domnului" într-o progresie temporală uşor diferită de cea din textul ebraic. Astfel, venirea ei este anunţată mai întâi ca o ameninţare pentru viitor, însă o ameninţare neîndoielnică: ea „va să vină", „va sosi" ἥξει (v. 1,15; TM are aici o formă verbală de aspect imperfectiv, „e pe cale să vină", „vine", exprimând durata venirii zilei). Apoi, la un moment dat, traducătorul se referă la sosirea „Zilei Domnului" ca la un fapt împlinit: „[iată], a venit" πάρεστιν (v. 2,1; aspectul perfectiv al verbului din TM, „a sosit", „este venită" indică faptul că „Ziua Domnului" a trecut, dar acţiunea ei se simte în prezent). Realitate viitoare sau prezentă, această zi este întotdeauna „aproape" ἐγγύς (vv. 1,15; 2,1; 4,14; vezi şi Abd. 15; Sof. 1,7.14), iar sosirea ei este însoţită de manifestări înspăimântătoare: e o zi „măreaţă şi strălucită" μεγάλη καὶ ἐπιφανὴς (vv. 2,11; 3,4; vezi şi Mal. 3,22; Sof. 1,14), o zi a „nenorocirii" ταλαιπορία (v. 1,15), însoţită de frământări cosmice caracteristice teofaniilor: „zi de întunecime şi de negură, zi noroasă şi ceţoasă" (v. 2,2; aceiaşi termeni în Sof. 1,15) şi de tulburări ale astrelor (vv. 3,4 şi 4,15).

În Cartea lui Ioel nu este totuşi vorba de o zi a mâniei, precum în Sof. 1,15.18; 2,2-3, nici de o zi de suferinţă şi de groază ca în Sof. 1,15; Na. 1,7 şi Av. 3,16. Dimpotrivă, pentru a asigura coeziunea internă a cărţii, această temă este prezentată aici într-un chip original, atât dintr-o perspectivă pozitivă, cât şi dintr-una negativă: sosirea ei provoacă pedepsirea lui Iuda (vv. 1,15; 2,1.15), precum în Am. 5,8 şi Is. 2,12-17, şi judecarea neamurilor (vv. 2,2; 4,14), ca în Iez. 30,3 şi Is. 13,6, dar, în acelaşi timp,

aduce cu sine şi o judecată în favoarea poporului lui Dumnezeu (ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μου, v. 4,2), precum şi făgăduinţa restaurării şi mântuirii acestuia (vv. 3,5; 4,16).

Se înscrie oare „ziua Domnului" din varianta grecească într-un timp istoric ori într-unul eshatologic? Expresiile de tipul „în zilele acelea" (vv. 3,2; 4,1), „în vremea aceea" (v. 4,1; vezi şi Sof. 3,16.20) ori „în ziua aceea" (v. 4,18; vezi şi Sof. 1,9.10.12; 3,11) sunt îndeajuns de vagi în greacă pentru a permite ambele interpretări. Ca şi în TM, ele nu se referă neapărat la sfârşitul lumii, ci, poate, doar la o etapă temporală diferită, astfel că descrierea „Zilei Domnului" poate privi atât clipa de faţă, cât şi lumea aceasta.

3. *Judecata lui Dumnezeu în Cartea lui Ioel*

Întreg capitolul 4 (3 în ed. Ziegler) priveşte împlinirea judecăţii lui Dumnezeu în „Ziua Domnului" împotriva neamurilor şi în favoarea lui Israel. În greacă, traducătorul a exprimat acest context judiciar cu ajutorul a doi termeni, verbul διακρίνειν „a da o sentinţă, a hotărî" (v. 4,2.12) şi substantivul δίκη „dreptate", folosit aici, se pare, cu un înţeles special şi oarecum abstract, „judecată", ce trimite atât la sentinţa finală („a face dreptate"), cât şi la procesul în sine, deşi în textul ebraic apare un termen destul de concret, *ḥārūṯ* „tocător" (v. 4,14). Domnul face dreptate într-o vale ce poartă numele lui Iosaphat (v. 4,2).

Procesul judiciar cuprinde toate fazele obişnuite. El începe cu prezentarea învinuirilor ce motivează exercitarea dreptăţii divine împotriva neamurilor; în Cartea lui Ioel acestea sunt de două feluri: strâmbătăţile (ἀδικίαι, v. 4,19) săvârşite împotriva lui Israel, adică împrăştierea, prostituarea şi vinderea fiilor acestuia (v. 4,2-3) şi vărsarea de sânge nevinovat (v. 4,19), dar şi împotriva lui Dumnezeu, adică împărţirea ţării Sale (v. 4,2), tragerea la sorţi a poporului Său (v. 4,3) şi jefuirea comorilor Sale (vv. 4,2-6). Urmează apoi verdictul, care va fi pe măsura nelegiuirilor; pentru a sugera acest fapt, traducătorul foloseşte de două ori o expresie destul de greu de redat în româneşte, ἀνταποδώσω τὸ ἀνταπόδομα „voi plăti răsplata [datorată]" (vv. 4,4.7; vezi şi Abd. 15), şi repetă în două rânduri o altă expresie, ἀνθ' ὧ „[ca plată] pentru", „în schimbul" (vv. 4,5.19). Pedepsele orânduite de dreptul Judecător, anume vinderea fiilor neamurilor către fiii lui Iuda, captivitatea (v. 4,8) şi nimicirea lor (ἀφανισμός, v. 4,19), vor împlini

dreapta răzbunare a lui Dumnezeu (ἐκδικήσω „am să-Mi răzbun", în v. 4,21; vezi şi Na. 1,2).

Însă dreptăţii pe care Dumnezeu o înfăptuieşte asupra neamurilor în „Ziua Domnului" îi corespunde o judecată binevoitoare în privinţa lui Israel cel nedreptăţit (v. 4,2). Dumnezeu îi va întoarce din robie pe captivi (v. 4,1) şi, în îndurarea Sa (v. 4,16), îi va întări pe fiii lui Israel (v. 4,16) şi le va dărui bunăstare (v. 4,18). Asociată adesea acestei judecăţi, mântuirea lui Israel este afirmată explicit în Cartea lui Ioel (v. 3,5) pentru cei care vor chema numele Domnului, aşa cum glăsuieşte o formulă din Deuteronom (12,5.11.21). Dar, spre deosebire de textul ebraic, unde „supravieţuitorii" (*śᵉrīdhīm*, v. 3,5) ce vor fi mântuiţi sunt identificaţi cu „rămăşiţa" lui Israel, în versiunea greacă această legătură dispare, ei fiind numiţi altfel: „cei care aduc vestea cea bună" (εὐαγγελιζόμενοι).

III. Textul grec al Cărţii lui Ioel în comparaţie cu TM

1. *Diferenţe de text*

Traducerea greacă a Cărţii lui Ioel este destul de fidelă textului ebraic original. Adaosurile sunt puţine: cuvinte în plus în v. 1,5 („cu vinul lor" şi „veselia şi bucuria"), o traducere dublă în v. 1,8 („către Mine"), un alt adaos în v. 1,14 („cu putere"). Alte plusuri mai însemnate se datorează dorinţei de a armoniza textul grec cu cel al unor pasaje biblice similare; astfel avem „numeros" în v. 2,5; „măreaţă" în v. 2,11; „Dumnezeul vostru" în v. 2,12 şi „toate" în v. 4,12.

Diferenţele calitative sunt, de asemenea, puţin numeroase; ele se datorează fie unui decupaj diferit al textului ebraic (vezi în vv. 1,10 şi 2,20), fie unor interpretări diferite ale structurii sintactice a originalului (v. 1,12) sau unei vocalizări diferite a acestuia (v. 1,11), confundării unor rădăcini verbale (ca, de pildă, în vv. 1,7; 1,18 şi 2,8) ori adaptării contextuale a unor cuvinte rare sau *hapax*-uri (vv. 1,20; 2,7), unui substrat ebraic dificil (vv. 1,17; 2,6) sau neînţeles (vv. 1,18; 1,20). Trebuie remarcat însă că niciodată soluţiile traducătorului nu sunt absurde şi se integrează perfect în noul context pe care şi-l creează.

2. *Diferențele de interpretare teologică*

În general, în Cartea lui Ioel sunt păstrate aproape peste tot trăsăturile antropomorfe cu care apare *YHWH* în Biblia ebraică (vv. 1,7; 2,13; 4,12; 4,16); cu toate acestea, se întâmplă ca uneori traducătorul în greacă să le atenueze oarecum, ca în vv. 1,15 și 4,11, unde „domolește" voința de nimicire și intervențiile războinice ale lui Dumnezeu, sau în v. 2,11, unde micșorează rolul poporului ca agent al puterii divine. În v. 3,2, textul grec, fie ca urmare a unei intervenții intenționate a traducătorului, fie din întâmplare, limitează revărsarea Duhului lui Dumnezeu asupra oamenilor, adăugând prepoziția ἀπό „din" înaintea cuvântului πνεῦμα „duhul" (pentru însemnătatea acestui adaos, vezi *infra*, p. 225). În unele pasaje, traducătorul a introdus în versiunea greacă noțiuni absente din TM, ca de pildă aceea a „celor ce vor aduce vestea cea bună", εὐαγγελιζόμενοι (în v. 3,5; vezi și *supra*). Alteori, el a ales să expliciteze unele imagini din textul ebraic, așa cum a făcut în v. 4,16, unde a tradus cu două verbe („va cruța", „va da putere") substantivele concrete din TM („adăpost", „întăritură"), modificând astfel și perspectiva asupra relației dintre Dumnezeu și poporul Său.

IV. Receptarea Cărții lui Ioel în tradițiile exegetice antice

1. *Interpretările iudaice*

Fragmente din Cartea lui Ioel sunt asociate în cinci rânduri pericopelor din Torah citite în ritualul sinagogal. Astfel, Ioel 3,3–4,16 sau 18 se citește în legătură cu Ex. 7,8 *sq.* (minunea toiagului lui Aaron); Ioel 1,1-14 sau 2,14 asociate cu Os. 14,7 se citesc în legătură cu rânduielile privitoare la cult cuprinse în Ex. 27,20; Ioel 3,13-21 se citește în legătură cu Lev. 23,9, ca un mesaj de mângâiere pentru Israel; Ioel 2,16 sau 3,1 se citesc în legătură cu Num. 11,16 cu privire la „revărsarea Duhului", iar Ioel 4,18, în legătură cu Num. 25,1.

Între fragmentele citite la sărbători pomenite în Mișna (*Megilla* 3:5-6), adică înainte de anul 70 î.H., dar nu în secolele III-II î.H., Ioel 2,1 *sq.* era citit alături de Lev. 23,23 la sărbătoarea Anului Nou (*Ro'ș-haș-șana*), numită și sărbătoarea „Zilei judecății".

În ce privește Targumul Cărții lui Ioel, interpretarea dată de acesta textului ebraic este identică în câteva locuri cu cea a traducătorului LXX: vezi,

de pildă, notele la vv. 2,17 şi 4,11 în ediţia de faţă. Targumul îşi adaptează interpretarea în funcţie de context (v. 1,20), chiar şi atunci când descifrarea originalului este din cale afară de dificilă (ca în v. 1,17). Expresiile metaforice ale originalului, care au părut adesea prea îndrăzneţe, sunt de multe ori eliminate (vv. 1,10.12; 4,13). În comparaţie cu traducerea LXX, care este în general fidelă originalului ebraic, varianta targumică este caracterizată de o tendinţă permanentă de a elimina orice urmă de limbaj antropomorfic aplicat dumnezeirii (vv. 1,7; 2,13.14.19; 4,11.12.16). În plus, rugăciunea, a cărei importanţă cultică este la fel de mare ca aceea a jertfelor şi a libaţiilor, este menţionată adesea, iar o imagine problematică din punct de vedere teologic precum aceea a „răzgândirii" lui Dumnezeu (v. 2,14) este intenţionat preschimbată în „pocăirea" păcătosului.

2. *Interpretările creştine antice: Cartea lui Ioel în Noul Testament*

Câteva versete din Cartea lui Ioel apar, cu o funcţie importantă, în propovăduirea apostolică. Astfel, Apostolul Petru, în Fp. 2,17-21, citează cele cinci versete ale capitolului 3 din Ioel (vv. 2,28-32 în ed. Ziegler) privitoare la „revărsarea Duhului". Textul este redat în totalitate (cu excepţia celei de-a doua părţi a v. 3,5) şi într-o versiune aproape identică cu aceea a LXX, cu câteva deosebiri impuse, în parte, de necesitatea de a adapta fragmentul citat unui context nou; astfel, în Fapte citim „în zilele din urmă" în locul unui banal „după acestea" în original; „bătrânii" sunt pomeniţi după „tineri", nu înaintea lor, ca în LXX; „vor profeţi" se repetă la sfârşitul v. 2,18; „sus" şi „jos" precizează în v. 2,19 expresia „în cer şi pe pământ" din LXX şi „semne" se adaugă „minunilor" făgăduite de Ioel. Apostolul a citat pe larg aceste versete spre a-i combate pe cei ce se îndoiau de minunea petrecută în ziua Cincizecimii: apostolii care au grăit în limbi nu erau nicidecum beţi, ci prin ei s-a împlinit profeţia veterotestamentară: „voi revărsa din Duhul meu [...] şi vor profeţi". Profeţia lui Ioel este menită să autentifice povestirea minunii din Fp. 2,4: „şi s-au umplut toţi de Duhul Sfânt şi au început să vorbească în alte limbi".

Apostolul Pavel, în epistola către Romani (10,13), citează principiul enunţat în Ioel 3,5: „Oricine va chema numele Domnului se va mântui" pentru a sublinia caracterul universal al speranţei ce însoţeşte credinţa în Hristos: Domnul este unul pentru toţi, nemaiexistând nici o diferenţă între iudei şi greci.

Autorul Apocalipsei se referă în câteva rânduri la textul profeţiei lui Ioel, fără însă a-l cita în mod direct: în vv. 6,12-13.17, minunile care însoţesc vedenia celei de-a şasea peceţi sunt aceleaşi ca în Ioel 3,3-4: soarele se întunecă şi luna se însângerează; „ziua cea mare" din Apoc. 6,17 şi 16,14 trimite la Ioel 2,11 şi 3,4; de asemenea, în textul Apocalipsei sunt folosite două imagini metaforice similare celor din textul profetic, aceea a lăcustelor, în Apoc. 9,3.7-9 şi aceea a secerii, în Apoc. 14,14-18, asemănătoare celei utilizate în Ioel 4,13[3].

În sfârşit, „Ziua Domnului" apare de mai multe ori în corpusul paulin: în 1Cor. 1,8; 5,5; 2Cor. 1,14; Flp. 1,6.10; 2,16 expresia aceasta denumeşte ziua reîntoarcerii lui Hristos, adică ziua mântuirii celor nevinovaţi.

În alte pasaje din NT (ca, de pildă, 1Tes. 5,2; 2Pt. 3,10-12) ea se referă la sfârşitul lumii, ziua care „va veni ca un fur" sau la ziua judecării oamenilor (ca în Fp. 17,31; Rom. 2,16 şi 2Pt. 2,9).

3. *Cartea lui Ioel în exegeza patristică*

Atunci când Părinţii citează câte un fragment izolat din Cartea lui Ioel, în cele mai multe cazuri este vorba despre pasajul referitor la „revărsarea Duhului" lui Dumnezeu (v. 3,1-5), creştinat deja de Apostolul Petru în discursul său din Fp. 2,17-21, unde profeţia lui Ioel era pusă în legătură cu pogorârea Sfântului Duh asupra apostolilor în ziua Cincizecimii.

Puţine alte versete din Cartea lui Ioel sunt citate în exegeza patristică în sprijinul unor interpretări. Astfel, mănunchiul de mărturii biblice reunite de Ciprian al Cartaginei cu privire la imaginea lui Hristos, Mire al Bisericii, se deschide cu un citat din Ioel 2,15-16 (*Ad Quir.* 2,18). Alţi comentatori au văzut în unele versete ale profeţiei aluzii la botez ori la euharistie (Chiril al Alexandriei despre vv. 1,10 şi 2,23).

În marile comentarii patristice care tălmăcesc vers cu vers Cărţile Celor Doisprezece apar mai multe interpretări ale profeţiei lui Ioel; acestea se referă mai ales la cele trei teme principale ale textului: năvălirea lăcustelor, „Ziua Domnului" şi revărsarea Duhului. În vreme ce unii Părinţi au năzuit să clarifice cuvintele profetului pentru a arăta cum s-au împlinit ele în cursul istoriei, alţii au căutat soluţii exegetice adaptate unor lecturi în cheie spirituală, hristologică sau eshatologică.

---

3. Vezi P. Prigent, *L'Apocalypse de Saint Jean*, Delachaux et Niestlé, Lausanne – Paris, 1981, *passim*.

Toţi comentatorii s-au întrebat, întâi de toate, dacă Ioel a prevestit în sens concret o năvălire a lăcustelor. Ieronim a notat cu oarecare uimire că textele istorice ale Bibliei o trec sub tăcere, deşi de obicei nu le scapă asemenea evenimente devastatoare. Pe de altă parte, comentând v. 2,20, el a observat că, în realitate, un roi de lăcuste precum cel menţionat de profet n-ar fi putut sosi asupra Israelului adus de un vânt din nord, ci doar de unul din sud. Theodor al Mopsuestiei, ca şi Hesychios din Ierusalim, nici nu ia în seamă posibilitatea unei năvăliri reale, în vreme ce Chiril al Alexandriei (în legătură cu v. 2,8.20) şi Theodoret al Cyrului (la vv. 1,4 şi 2,25), mânaţi de respectul pentru litera textului biblic, se străduiesc să păstreze măcar posibilitatea istoricităţii unui astfel de eveniment. Aceştia din urmă scrutează descrierea profetică în căutarea unor amănunte care s-ar potrivi unei adevărate năvăliri a lăcustelor (Theodoret la v. 2,9) sau subliniază asemănările între pustiirea adusă de roiul de lăcuste şi atacul unei oştiri duşmane (Theodoret la v. 2,4; Chiril al Alexandriei la v. 2,5; Theodoret, Ieronim şi Chiril la v. 2,7).

Dar până şi acei Părinţi care au admis posibilitatea unei năvăliri reale a lăcustelor au recurs la o interpretare simbolică a profeţiei, căutând să le identifice pe acestea cu posibili duşmani ai lui Israel. Însă Părinţii sunt departe de a cădea de acord asupra identităţii acestor duşmani într-un verset sau altul. Nici măcar în cadrul aceluiaşi comentariu identificările nu rămân consecvente, numele duşmanilor schimbându-se de la un verset la altul; astfel, în vv. 1-6 din cap. 4, Chiril îi regăseşte pe babilonieni, Theodoret şi Theodor al Mopsuestiei, pe Gog şi Magog, Ieronim, pe romani; în comentariul său, Theodoret îi identifică pe duşmani când cu Sennacherim (vv. 2,17.20), când cu babilonienii (vv. 1,6; 2,27; 4,1), când cu Gog şi Magog (vv. 4,2-3).

În ceea ce priveşte „Ziua Domnului", prevestită în mai multe rânduri în Cartea lui Ioel (vv. 1,15; 2,1-2.10-11; 3,4), interpretările patristice sunt la fel de variate. Pentru acei Părinţi care cuprind ziua aceasta într-un context istoric, ea se referă la momentul plecării evreilor în exilul babilonic (Ieronim comentând vv. 2,1-11; Chiril, la v. 1,15) sau la cucerirea Ierusalimului de către romani (Ioan Gură de Aur, *In Act. Ap.* 5,1, care vede în istorisirea lui Flavius Iosephus despre această cucerire o confirmare a împlinirii cuvintelor profetului; Chiril comentând v. 3,4).

Din cauza tulburărilor cosmice amintite de profet, unii scriitori patristici (Origen, de pildă) vor identifica ziua aceasta cu ziua pătimirii lui

Hristos (v. notele la vv. 2,10 şi 3,4). Însă şi această prevestire i-a pus pe exegeţi dinaintea unei probleme asemănătoare cu cea creată de năvălirea lăcustelor. Este oare vorba de prefaceri cosmice reale (ca, de pildă, o eclipsă), ori de simple imagini, metafore şi hiperbole ce traduc în limbaj poetic impresiile subiective ale unor privitori îngroziţi? Şi aici interpretările Părinţilor sunt împărţite, unii preferând o lectură istoricizantă, alţii, una alegorică (vezi notele la vv. 2,10 şi 3,4).

Când nu văd în ea un eveniment istoric concret, comentatorii aşteaptă „Ziua Domnului" ca pe ziua judecăţii celei de pe urmă (astfel Origen, Hesychios, Ieronim, Chiril, Theodoret) şi a intrării în veşnicie (Vasile al Cezareei şi Grigore al Nyssei comentând v. 2,11). În tradiţia patristică, vestirea celei de-a doua veniri a lui Hristos este asociată cu cuvintele rostite de Domnul în Mt. 24,29 („Iar îndată după strâmtorarea acelor zile, soarele se va întuneca şi luna nu-şi va mai da lumina, iar stelele vor cădea din cer şi puterile cerurilor se vor zgudui"), în aşa măsură încât Vasile al Cezareei (*In Hex.* 6,4) ajunge să citeze inexact din Evanghelie („Soarele se va însângera şi luna nu-şi va mai da lumina"), amestecând v. 3,4 din Cartea lui Ioel („Soarele se va întuneca şi luna se va însângera") cu varianta din Mt. 24,29. Origen a alcătuit un dosar substanţial de referinţe biblice privitoare la „Ziua Domnului" (Am. 5,18-20; Ioel 1,14-15; 2,1-5.11; Sof. 1,7.14-18; Is. 13,9.13) în sprijinul propriei interpretări, care vede în ea o zi a judecăţii, echivalentul „zilei mâniei" amintite în Rom. 2,5-6.

Alţi comentatori au extras fragmente din Cartea lui Ioel pentru a le aplica unor împrejurări concrete din viaţa comunităţilor creştine. Acest tip de lectură actualizantă a profeţiei biblice a dat naştere unei tradiţii însemnate în literatura patristică. Anumite versete din Cartea lui Ioel îi furnizaseră deja câteva imagini autorului Apocalipsei (vezi *supra*). Formule împrumutate din Cartea lui Ioel apar în scrierile Părinţilor pentru a da glas emoţiilor, unor suferinţe puternice sau pentru a conferi autoritate discursului pastoral ori polemic. Vasile al Cezareei se foloseşte de Ioel 1,5 pentru a le înfăţişa episcopilor apuseni suferinţele comunităţilor pro-niceene din Răsărit în vremea conflictelor cu arienii, mai ales închiderea bisericilor lor (*Ep.* 243,2). Reminiscenţe din textul lui Ioel se întrevăd şi în cuvintele lui Grigore din Nazianz când evocă vremurile împăraţilor persecutori Iulian şi Valens: „Focul a mistuit pajiştile înflorite ale pământului locuit" (*Or.* 42,3). Modificând formula profetică „pajiştile înflorite ale pustiei" (v. 1,20) în „pajiştile înflorite ale pământului locuit", iscusitul retor creştin a creat o echivalenţă

implicită între imaginea deşertului şi cea a lumii locuite pustiite de persecuţiile imperiale. În plus, verbul „a mistuit" din textul poetic l-a împins pe Grigore să-şi întărească prima imagine cu o a doua, inspirată din Ioel 1,4, unde însă a inversat cosaşul cu tăciunele: „Ce-a rămas de la omidă a mâncat lăcusta şi ce-a rămas de la lăcustă a mâncat tăciunele. Şi după aceea a venit cosaşul".

Chemările profetului către „preoţii ce slujesc la altar" (v. 1,13) şi către bătrâni (vv. 1,14; 2,16) au fost înţelese de Grigore din Nazianz (*Or.* 2,59) şi de Chiril al Alexandriei (*Ep. pasch.* 7,2; 138-146) drept îndemnuri către păstorii din vremea lor, episcopul din Nazianz neascunzându-şi teama pricinuită de ameninţările profetului (*Or.* 2,57). Fără să citeze *ad litteram* textul Cărţii lui Ioel, retorul creştin şi-a întreţesut descrierea doliului cu expresii culese din patru versete ale profeţiei (vv. 1,9.13.14; 2,16; *cf. Or.* 2,59).

Profeţia lui Ioel a mai fost citită şi ca o expresie figurată a luptei ce se dă zi de zi în sufletul creştinului şi în sânul Bisericii împotriva păcatului, replică pământeană a necurmatei lupte cereşti între îngeri şi diavoli. Aceasta este una din direcţiile exegetice principale ale unor interpreţi precum Hesychios din Ierusalim, Ieronim şi Chiril al Alexandriei. Aplicate la condiţiile practice ale luptei împotriva păcatului, cuvintele profetului le-au dat comentatorilor patristici prilejul să vorbească despre adevăratul post, cel însoţit de pocăinţă (Didymos cel Orb, Ioan Gură de Aur, Severian al Gabalei şi Ieronim comentând v. 1,14; Ioan Gură de Aur şi Theodoret la vv. 2,12-13), sau despre adevărata bătrâneţe, cea însoţită de sfinţenie (Didymos şi Ieronim la v. 2,15 şi Chiril la v. 3,2).

Din Cartea lui Ioel s-au putut extrage şi o seamă de formule folosite în discursul pastoral. Astfel, Ciprian al Cartaginei (*De lapsis* 29 şi 36) a folosit Ioel 2,12-13 pentru a da mai multă greutate îndemnului său la pocăinţă. Vasile al Cezareei (*Hom. dicta tempore famis* 8) a căutat să-şi întărească propriile chemări la dragoste creştină şi milostenie reluând îndemnurile profetului din v. 1,2. Scrisoarea festală, o specie literară menită să-i îndemne pe credincioşi să se pregătească sufleteşte pentru sărbătoarea Învierii, se potrivea foarte bine cu chemările profetului la post şi pocăinţă. Astfel, în scrisorile sale, cu ajutorul a două versete din Cartea lui Ioel (vv. 1,14 şi 2,15), Chiril al Alexandriei şi-a sfătuit poporenii să se sfinţească prin post şi să cinstească numele lui Dumnezeu (*Ep. paschales* 7,2; 138-146 şi 9,1; 38-41). Acestora le-a adăugat uneori şi îndemnul de a suna din trâmbiţă (v. 2,1.15; *Ep. paschales* 1,2; 115-116; la fel şi Atanasie al Alexandriei,

Ep. fest. 1,4, păstrată în coptă), acelaşi cu care şi-a început şi *Ep. paschales* 8,1. Îndemnul la trezie din Ioel 1,5 este îndreptat către iudei (*Ep. paschales* 6,7; 16-17), către creştini (*Ep. paschales* 7,2; 49-51) şi către arieni deopotrivă (Chiril, *De Trinitate dial.* 478, 8).

În sfârşit, referirile la dezbinări, frământări şi jafuri în Ioel 4,3-6 au fost înţelese de Ieronim, Hesychios şi Chiril ca aluzii la erezii, iar lupta „celui blând" din v. 4,11 a fost pusă în legătură cu campaniile contra ereticilor (Chiril, *De Trinitate dial.* 545, 14), unele versete ale Cărţii lui Ioel slujind chiar drept arme împotriva acestora. Astfel, lui Irineu al Lyonului, versetele privitoare la „revărsarea Duhului" (vv. 3,1 *sq.*) i s-au părut numai bune pentru polemica sa împotriva gnosticilor care contestau locul Vechiului Testament între Scripturile creştine, el argumentând că acelaşi Duh a lucrat atât prin profeţii vechiului legământ, cât şi în sânul primelor comunităţi creştine (*Adv. haer.* 3,12,1 şi 17,1). Cât despre Epifanie, acesta nu numai că a citat aceleaşi versete împotriva pneumatomahilor (*Panarion* 3,1; *haer.* 74,4) pentru a demonstra existenţa celui de-al treilea ipostas, dar a folosit precizarea profetului „peste tot trupul" (Ioel, 3.1) spre a-i combate pe dimoeriţi, care puneau la îndoială întruparea Domnului (*Panarion* 3,2; *haer.* 77,10).

4. *Interpretarea vv. 3,1-2 în Biserica antică*

În ziua Cincizecimii, Apostolul Petru a afirmat că pogorârea Duhului Sfânt, manifestată prin înmulţirea limbilor, venea să împlinească cele făgăduite pentru „zilele de pe urmă" (Fp. 2,17; vezi şi *supra*); el dădea astfel glas convingerii că trăia un răstimp eshatologic început deja din vremea Întrupării şi Învierii lui Iisus, confirmat apoi de darul Duhului, un răstimp al Bisericii deschise tuturor neamurilor, răstimpul Bisericii Cincizecimii.

Acesta este înţelesul care s-a dat pasajului din Ioel 3,1-5 în Biserica antică. Alte versete sunt citate pentru a evoca prezenţa Duhului asupra Mântuitorului: Is. 42,1; 61,1 şi arătarea Sa asupra lui Iisus la vremea Botezului în Iordan: Mt. 3,16; In. 1,32-33; Fp. 10,38.

Trimiţând la revărsarea universală a Duhului, vv. 3,1-5 din profeţia lui Ioel sunt citate de Iustin (*Dial.* 87,6), Irineu (*Adv. haer.* 3,12,1 şi 17,1; vezi şi *Dem.* 89) şi adesea de alţi Părinţi. După părerea lui Origen, cuvintele profetului care vestesc revărsarea Duhului „peste tot trupul" înseamnă că pentru Israel, prigonitorul profeţilor, profeţia a luat sfârşit şi a trecut „asupra tuturor neamurilor", „în Bisericile ieşite din sânul neamurilor" (*Com. in Mat.* 10,18). Şi Eusebiu al Cezareei a insistat asupra faptului că „tot trupul"

înseamnă, de fapt, „întregul neam omenesc" (*Com. Is.* 2,58 la v. 66,23). Augustin (*De civ.* 18,30), rezumând contribuţia fiecărui profet la învăţătura Bisericii, va reţine din Ioel tocmai vv. 3,1-2.

5. *Origen despre răspândirea treptată a Duhului (sensul prepoziţiei ἀπό în Ioel 3,1)*

Origen a folosit v. 3,1 pentru a demonstra răspândirea treptată a Duhului lui Dumnezeu printre oameni. Deşi susţinea că acelaşi Duh a lucrat prin Moise, prin ceilalţi profeţi şi prin apostoli, Origen a crezut că există o deosebire între felul în care se va răspândi Duhul lui Dumnezeu „în zilele de pe urmă", zilele venirii lui Hristos, şi darul profeţiei prezent printre oameni în vremurile mai vechi: „Pogorârea Duhului Sfânt asupra oamenilor s-a făcut, după zisa Scripturii, mai cu seamă după Înălţarea lui Hristos la cer, în mai mare măsură decât înainte de venirea Lui" (*Princ.* 2,7,2). Mai mult chiar, întemeindu-se pe un studiu amănunţit al unui detaliu din textul grec al v. 3,1 din Ioel, care atestă versiunea „voi revărsa *din* Duhul Meu" (ἐκχέω ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου), Origen a distins între o revărsare parţială a Duhului lui Dumnezeu şi una completă.

Într-adevăr, verbul gr. ἐκχέω „a revărsa" este construit aici nu cu un complement direct în acuzativ, ca în majoritatea ocurenţelor biblice (vezi, de pildă, Zah. 12,10; Mal. 3,10; Iez. 39,29; Is. 42,1 şi 44,3), ci cu prepoziţia ἀπό „din, de la" urmată de genitiv. În greacă, această prepoziţie este plurivalentă, indicând punctul de plecare, separarea, proveniența sau întregul din care s-a luat o parte, astfel că expresia comentată de Origen poate fi înţeleasă fie „voi revărsa dintru Duhul Meu", fie „voi revărsa [o parte] din Duhul Meu".

Prezenţa acestei prepoziţii în versiunea greacă este problematică: de obicei, construirea unui verb grec cu ἀπό în LXX reprezintă un ebraism, oglindind construcţia echivalentă din ebraică cu particula *min*, care indică originea, dar poate avea şi un sens partitiv (vezi, de pildă, în Gen. 28,11: „Iacob a luat o piatră din cele care erau acolo" ἀπὸ τῶν λίθων). Însă în textul ebraic al v. 3,1 particula *min* nu apare, substantivul *rūaḥ* „Duh" fiind precedat numai de articol. Să fi avut oare traducătorul lui Ioel un *min* în original? Sau poate va fi încercat să redea astfel o valoare anume a articolului? Greu de crezut, de vreme ce Aquila şi Symmachos (după mărturia Syrohexaplară) au un acuzativ simplu: τὸ πνεῦμά μου „Duhul Meu". Să fi avut traducătorul o intenţie anume când a tradus cu o construcţie atât

de insolită? Ori va fi fost influențat de un pasaj similar din Num. 11,17 („voi lua din duhul care se află asupra ta și-l voi pune asupra lor" ἀφελῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματος)? Un răspuns limpede la aceste întrebări este cu neputință de dat. Cu siguranță, în greacă, folosirea verbului ἐκχέω „a revărsa" prefixat cu ἐκ- „din, dintru" sugerează foarte bine imaginea unei substanțe vărsate „dintr-un recipient", al cărui conținut nu este golit în întregime. Cu toate acestea, construcția din Ioel 3,1 este ciudată și o parte a tradiției a respins-o (astfel Iustin, *Dial.* 87,6, care citește: „voi revărsa Duhul Meu"), căci, așa cum bine a băgat de seamă Origen, dând prepoziției un înțeles emfatic partitiv, se ajunge inevitabil la o interpretare restrictivă a revărsării Duhului, la fel cum, de altfel, a și procedat scriitorul creștin în pasajul citat mai sus.

Pentru Origen, revărsarea Duhului asupra omenirii se deosebește de revărsarea universală și completă a rațiunii-Cuvântului (λόγος), despre care se spune limpede în Scriptură: „din plinătatea lui (ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ) noi toți am luat" (In. 1,16). Este posibil deci ca revărsarea Duhului asupra oamenilor profețită în Ioel 3,1 să fie una limitată, în vreme ce despre Iisus Ioan Botezătorul a spus: „Dumnezeu nu dă Duhul cu măsură (ἐκ μέτρου)" (In. 3,34) sau, după mărturia unui alt manuscris citat de Origen, „Dumnezeu nu dă Duhul în parte (ἐκ μέρους)". Un fragment origenian dedicat acestui verset pune în antiteză preaplinul Duhului în Hristos și dăruirea parțială a Duhului (după cum sugerează această versiune a versetului 3,1 din Ioel) celorlalți oameni inspirați: aceștia n-au avut Duhul decât „în parte (ἐκ μέρους)", după cum a mărturisit chiar Domnul când a spus: „Voi revărsa din Duhul Meu peste tot trupul".

În afara lui Origen, și Ioan Gură de Aur pare să recunoască valoarea partitivă a prepoziției ἀπό atunci când pune în antiteză dăruirea parțială a Duhului pomenită în Ioel 3,1 și dăruirea desăvârșită, totală, în clipa Botezului lui Hristos, despre care vorbește pasajul din In. 3,34: „dar acolo [la Botez], nu *din* Duh s-a pogorât, ci Duhul cu totul" (*In Ps.* 44,9). Ioan Gură de Aur va mai cita acest pasaj și în altă parte (*In Ac. Ap.* 4,1 și 5,1), comentând pogorârea Duhului la Cincizecime, fără a insista însă asupra acestei distincții.

De cealaltă parte, tradiția comună, care nu dă nici o atenție prepoziției cu pricina, nu vede nici o incompatibilitate între profeția lui Ioel și afirmația din Evanghelia după Ioan conform căreia Dumnezeu „nu dă Duhul cu măsură" (v. 3,34). Astfel, Chiril al Ierusalimului apropie cele două texte pentru a sugera că dăruirea desăvârșită a Duhului se petrece o dată cu

venirea lui Hristos; el vede în verbul „a revărsa" o aluzie la „un dar îmbelşugat" (*Cateheza* 17 despre Duhul Sfânt, par. 19; *cf.* Tit 3,6: Dumnezeu a revărsat peste noi Duhul Sfânt „din belşug").

De altfel, citatul din Ioel 3,1-2 (ambele versete sau numai unul) va pătrunde în florilegiile veterotestamentare privitoare la Duhul Sfânt ce par să se fi alcătuit în secolul al IV-lea d.H. (Chiril al Ierusalimului, *Cat.* 16,29; Grigore din Nazianz, *Or.* 41,13). Cu toate acestea, citatul respectiv nu aduce nimic nou din punct de vedere teologic şi nu joacă un rol prea important în elaborarea unei gândiri teologice propriu-zise privitoare la Sfântul Duh şi la locul său în interiorul Treimii, fiind rareori pomenit în tratatele teologice despre Sfântul Duh ale vremii: nu apare nici la Vasile al Cezareei, nici la Chiril al Alexandriei, deşi îl aflăm în *De principiis* al lui Origen şi în tratatul *Despre Sfântul Duh* (cap. 49) alcătuit de Didymos cel Orb.

6. *Cartea lui Ioel în context liturgic*

În cărţile de cult ale Bisericii Răsăritene, în ciuda locului relativ redus ocupat de pasajele scripturale în comparaţie cu materialul imnografic, apar două fragmente din Ioel de citit în Biserică în zilele de post din Săptămâna Brânzei: îndemnul la post din vv. 2,12-26 şi judecarea neamurilor din vv. 4,12-21[4].

În liturghia sărbătorilor Bisericii Romane, Ioel ocupă un loc privilegiat faţă de ceilalţi profeţi mici. Până în 1970, figurau în lecţionare trei texte din Ioel: chemarea la pocăinţă din 2,12-19, pentru Miercurea Cenuşii, vedenia belşugului din 2,23-24.26-27 şi revărsarea Duhului Sfânt din 3,1-5, pentru vinerea şi, respectiv, sâmbăta „celor patru anotimpuri" de la Rusalii. Noul lecţionar alcătuit după Conciliul Vatican II a păstrat două pasaje din Ioel, suprimând vedenia belşugului.

Anexă: Numele insectelor pomenite în v. 1,4

În Ioel 1,4, textul ebraic conţine patru termeni despre care nu se ştie cu siguranţă dacă denumesc patru specii diferite de lăcuste sau patru stadii evolutive diferite ale aceleiaşi insecte. În consecinţă, unii traducători moderni

4. În această privinţă, vezi A. Kniazeff, „La lecture de l'Ancien et du Nouveau Testament dans le rite bzyantin", în Mgr. Cassien, B. Botte, *La Prière des Heures*, Cerf, Paris, 1963, pp. 215, 244.

ai TM transcriu pur şi simplu aceste nume, cu excepţia celui de-al doilea, care e de obicei tradus cu „lăcustă". În funcţie de rădăcinile cu care sunt puşi în legătură, cei patru termeni înseamnă, în ebraică, „tăietor" (*gāzām*), „roitor" (*'arbeh*), „lingător" (*yeleq*) şi „retezător" (*ḥāsīl*).

Primul termen apare doar în Ioel 1,4; 2,25 şi în Am. 4,9, fiind tradus cu gr. κάμπη „omidă"; al doilea, *'arbeh*, este numele obişnuit al lăcustei (23 de apariţii în VT) şi este tradus în greacă cel mai adesea cu ἀκρίς „lăcustă" (în 18 cazuri), dar şi cu βροῦχος, pe care l-am echivalat în traducerea de faţă cu „cosaş" (3Rg. 8,37); al treilea, *yeleq*, este de obicei redat prin βροῦχος, „cosaş" ori „lăcustă" (aici şi în v. 2,25, precum şi în Ps. 104,34; Na. 3,16), dar şi prin ἀκρίς „lăcustă" (Na. 3,15; Ier. 28 [51],14.27).

Deşi în Cartea lui Ioel traducătorul este consecvent în echivalările cu βροῦχος şi ἀκρίς, în Naum, de pildă, cei doi termeni par a fi interşanjabili; mai mult chiar, în Na. 3,17 ἀκρίς este folosit pentru a denumi un al treilea tip de lăcustă, *ghōbh*, care nu apare în Cartea lui Ioel.

Ultimul termen ebraic, *ḥāsīl*, este tradus în Ioel 1,4 cu ἐρυσίβη „tăciune, rugină", ca în 3Rg. 8,37 şi Ps. 77,46. Cuvântul grec desemnează, într-adevăr, un parazit, dar denumeşte şi „rugina" şi „tăciunele", o boală a grâului numită în altă parte πύρωσις şi ἴκτερος (Am. 4,9) sau ἐμπυρισμός (3Rg. 8,37). În pofida acestor echivalări, termenul grec este atestat uneori şi ca nume al unei insecte; astfel, în Deut. 28,42, ἐρυσίβη corespunde unui cuvânt ebraic care denumeşte „lăcusta zumzăitoare", iar lexicograful Hesychios (secolul al V-lea d.H.) îl glosează cu σκωλοβάτης „gărgăriţă"[5].

Chiar dacă echivalentele alese de traducătorul în greacă nu corespund întru totul realităţilor din textul ebraic, se prea poate ca alegerea să-i fi fost inspirată de dorinţa de a găsi cuvinte cu o sonoritate apropiată de cea din ebraică şi de intenţia de a crea o aliteraţie similară efectului ritmic din original, lucru ce pare să-i fi reuşit destul de bine, căci în textul grec este, într-adevăr, prezent un asemenea efect aliterativ: τὰ κατάλοιπα τῆς κάμπης κατέφαγεν ἡ ἀκρὶς [...] ὁ βροῦχος [...] ἡ ἐρυσίβη.

Cei patru termeni apar întotdeauna în contextul unor catastrofe naturale: cel mai elocvent exemplu ar fi una din plăgile abătute asupra Egiptului (Ex. 10,1-20; *cf.* Ps. 104,34-35). Ei mai pot însă evoca şi năvala unei oştiri duşmane, ca în Na. 3,15-17 şi Ier. 26[46],23 şi 28[51],14, unde călărimea

5. Vezi M. Casevitz, „Note sur ἐρυσίβη (à propos des exemples du mot chez les Septante)", *RPh* 70, 1996, pp. 211-215.

dușmană este asemuită unui roi de lăcuste, comparație preluată și de autorul Apocalipsei (9,1-7). Imaginea lăcustelor este cât se poate de potrivită pentru evocarea expresivă a nimicirii complete a unei țări ca pedeapsă trimisă de Dumnezeu.

Echivalările prezente în traducerea românească au fost impuse de mai mulți factori: sensul nesigur al termenilor originali ebraici, folosirea destul de neconsecventă a cuvintelor grecești cu care au fost traduși în LXX și, în fine, nevoia de a diferenția între cele patru tipuri de insecte în ciuda relativei sărăcii a vocabularului românesc corespunzător. Neavând la îndemână bogăția lexicală a originalului ebraic și neputând reda bogatele jocuri de cuvinte și aliterațiile din TM și LXX, am ales patru cuvinte românești referitoare la dăunători („omidă", „lăcustă", „cosaș", „tăciune") în stare să sugereze cel puțin impresia de distrugere totală provocată de năvala enigmaticelor insecte.

ABDIAS

Traducere din limba greacă de CRISTIAN GAŞPAR
Introducere şi note de MARGUERITE HARL, CÉCILE DOGNIEZ, LAURENCE BROTTIER, MICHEL CASEVITZ, PIERRE SANDEVOIR şi CRISTIAN GAŞPAR

Pentru Introducere şi note s-a utilizat ediţia *La Bible d'Alexandrie*, vol. 23, *Les Douze Prophètes 4-9: Joël, Abdiou, Jonas, Naoum, Ambakoum, Sophonie*, Les Éditions du Cerf, Paris, 1999. Autorii volumului francez au pregătit împreună notele la cele şase cărţi, după cum urmează: Roselyne Dupont-Roc pentru *Ioel* şi *Sophonia*, Thérèse Roqueplo pentru *Iona* şi Marguerite Harl pentru *Avacum* şi *Sophonia*. Michel Casevitz s-a ocupat de verificarea observaţiilor de natură filologică şi lexicală, Pierre Sandevoir de cea a comparaţiilor cu textul ebraic; Laurence Brottier s-a ocupat de comentariile patristice. Pentru redactarea finală a introducerilor şi notelor au fost responsabile Cécile Dogniez şi Marguerite Harl, care au adunat laolaltă contribuţiile tuturor membrilor echipei şi s-au îngrijit de alcătuirea volumului francez.
Selecţie, traducere, adaptare şi adăugiri de Cristian Gaşpar.

Introducere la Abdias

I. Cartea lui Abdias[1] în Biblia ebraică

Cea mai scurtă din toată Biblia (nu are decât douăzeci şi unu de versete), Cartea lui Abdias este în acelaşi timp şi una din cele mai obscure, aşa cum socotesc mai toţi comentatorii, citându-l pe Ieronim: *quanto breuius est, tanto difficilius* „pe cât este de scurtă, pe atât de dificilă". Cartea e alcătuită în principal dintr-o prevestire a judecăţii împotriva Edomului, vinovat de a nu fi sărit în ajutorul Ierusalimului la ceas de primejdie, urmată în ultimele versete de o scurtă vestire a mântuirii poporului Domnului. Unitatea textului a fost deseori pusă la îndoială, într-atât de diferite sunt elementele care-l compun, iar mesajul său anti-edomit, mustind de ură şi de răzbunare, a părut adesea din cale-afară de nemilos. În plus, e greu de spus dacă textul evocă anumite realităţi istorice, înfăţişează o viziune eshatologică ori îmbină ambele elemente, trecând de la o împrejurare istorică anume (nimicirea unui neam duşman al Domnului şi al poporului ales) la evocarea judecăţii întregului univers. Pedepsirea lui Edom poate fi atât un exemplu al judecăţii divine, cât şi o parte din judecata tuturor neamurilor pământului în vremea de apoi, în ultimul caz Edom nefiind decât o întruchipare simbolică a neamurilor.

---

1. Editorii volumului 23.4-9 din BA au optat pentru varianta *Abdiou* (pron. *Abdíu*) a numelui profetului pe baza unor savante consideraţii filologice (pentru care, vezi Introducerea lor la Cartea lui Abdias, pp. 85-86). În fapt, transcrierea *Abdiou*, reprezentată în majoritatea manuscriselor greceşti ale LXX, este mai apropiată de forma ebraică a numelui profetului (*'ōbadyāh*) decât varianta sa elenizată *Abdias*. Cu toate acestea, în traducerea de faţă am folosit tocmai această variantă elenizată a numelui profetului (atestată totuşi de unele manuscrise bizantine) spre a nu introduce o formă exotică precum *Abdiou*, foarte îndepărtată de cea consacrată la noi de tradiţie (*Avdie* sau *Avdia* în trad. Anania).

1. *Data alcătuirii Cărții lui Abdias*

Specialiștii nu au căzut încă de acord în privința datării Cărții lui Abdias: deși se raportează cu toții la v. 11, unde e pomenită năvălirea unui neam străin, nu există un consens cu privire la evenimentul istoric concret la care se referă acest verset. Poate fi vorba de un atac al filistenilor și al arabilor împotriva regatului lui Iuda sub domnia lui Ioram (847-842 î.H.) sau, mai degrabă, de cucerirea Ierusalimului în 587 î.H. de către Nabucodonosor, deși în acest caz autorul cărții a trecut sub tăcere nimicirea cetății, incendierea templului și exilarea locuitorilor țării. În fapt, edomiții au tras folos de pe urma căderii regatului lui Iuda în mâinile chaldeilor și s-au dat de partea dușmanilor lui: în Iez. 35,5 TM se spune că muntele Seir, adică edomiții, i-au dat pe fiii lui Israel „în puterea sabiei în clipa nenorocirii lor, în clipa când nelegiuirea lor a luat sfârșit", iar în Ps. 136,7-8 Dumnezeu este rugat să-Și amintească de „fiii lui Edom în ziua Ierusalimului, care ziceau: «Pustiiți-l, pustiiți-l până-n temelii!»".

Istoricii preferă să dateze redactarea finală a Cărții lui Abdias între anii 550 și 450 î.H., adică înainte de alcătuirea Cărții lui Ioel, plasată îndeobște de specialiști în perioada de după exilul babilonic și care citează, în v. 3,5, v. 17 din profeția lui Abdias. În plus, tema „zilei Domnului" însoțită de făgăduința mântuirii, așa cum apare în a doua parte a Cărții lui Abdias (vv. 15a; 16-21), poate data din perioada postexilică, la fel ca și cea din Cartea lui Ioel.

2. *Conținutul și structura Cărții lui Abdias*

Cartea lui Abdias prezintă cuvântul Domnului împotriva Edomului după schema tradițională a profețiilor împotriva unui neam străin: amenințările inițiale la adresa dușmanului sunt urmate de „mântuirea" poporului lui Dumnezeu în „ziua Domnului". Cu toate acestea, mulți comentatori au îndoieli serioase în privința structurii unitare a textului literar, care nu este chiar atât de ușor perceptibilă.

Prima parte (vv. 1-14) prevestește căderea Edomului și lămurește motivele acesteia (v. 10), însă alternanța formelor verbale din ebraică (îndeplinit/neîndeplinit) nu îngăduie întotdeauna să distingem între amintirea unei pedepse aplicate cândva, în trecut (v. 2), pentru nelegiuiri săvârșite odinioară (v. 11), și amenințarea cu o pedeapsă cu care Domnul îi va lovi pe vinovați

cândva, în viitor (v. 8), pentru nelegiuri nesăvârşite încă (vv. 12.13.14). În fapt, Cartea lui Abdias transpune în viitor fapte deja săvârşite, conform unui procedeu discursiv specific profeţiilor biblice, prin care nelegiuirile sunt mai întâi enumerate pentru a-i da apoi profetului prilej să îndemne la nesăvârşirea lor.

Versetul următor (v. 15) este versetul-cheie al întregii cărţi şi cuprinde un cuvânt de judecată în doi timpi, aşezaţi, după câte se pare, în ordine inversă: sfârşitul versetului vesteşte împlinirea legii talionului împotriva Edomului (pomenit doar cu ajutorul pronumelui personal „tu") şi serveşte drept încheiere pentru prima parte a cărţii; începutul versetului, în schimb, evocă „ziua Domnului" ce va să vină pentru toate neamurile (şi nu doar pentru Edom), slujind drept introducere la a doua parte a Cărţii lui Abdias.

Conţinutul celei de-a doua părţi este ceva mai eterogen: aici vom găsi ameninţarea cu nimicirea adresată lui Edom (vv. 18.21) şi tuturor neamurilor (v. 16), inclusiv lui Israel (vv. 16.18), întreţesută cu făgăduinţa reaşezării în drepturi a lui Iuda (vv. 17.21). Partea a doua cuprinde şi două versete dificile, o listă a teritoriilor pe care le vor moşteni cei din Iuda (vv. 19.21), socotită îndeobşte drept o lămurire cu caracter istoric a vv. 17 şi 18.

Studierea trăsăturilor stilistice şi ritmice specifice textului ebraic al Cărţii lui Abdias (paralelisme sintactice, repetiţii, expresii sinonime) le-a îngăduit unor cercetători să se pronunţe în favoarea caracterului unitar al cărţii, aceştia văzând în ea un poem liric măiestrit alcătuit şi menit a fi cântat[2]. Pentru alţii, chiar tema răsplăţii celei îndreptăţite, adică a legii talionului, este firul conducător al întregului text[3]. Pentru alţii, în fine, motivul care dă unitate diferitelor părţi componente ale cărţii este cel al „zilei Domnului"[4].

---

2. Astfel A. Condamin, „L'unité d'Abdias", *Revue biblique*, 9, 1900, pp. 261-268.

3. Vezi W. Rudolph, *Joël, Amos, Obadja, Jona*, Gerd Mohn, Gütersloh, 1971, p. 296 şi S. Romerowski, *Les Livres de Joël et d'Abdias*, Edifac, Vaux-sur-Seine, 1989, p. 227.

4. Vezi S.D. Snyman, „Cohesion in the Book of Obadiah", *ZAW* 101 (1989), pp. 59-71 şi „Yom (YHWH) in the Book of Obadiah", în K.-D. Schunck, M. Augustin (ed.), *Goldene Äpfel in silbernen Schalen. Collected Communications to the XIIIth Congress of the International Organization for the Study of the Old Testament, Leuven 1989*, Frankfurt am Main, 1992, pp. 81-91.

II. Cartea lui Abdias în Biblia greacă (LXX)

1. *Locul Cărții lui Abdias între cei Doisprezece Profeți*

În TM, așezarea Cărții lui Abdias imediat după cea a lui Amos este justificată de o aluzie cuprinsă în v. 9,12 al acesteia din urmă la o viitoare ocupare a pământurilor lui Edom de către Iuda, despre care se vorbește și în Abd. 19.21. Dar în LXX, această legătură între cele două cărți s-a pierdut odată cu dispariția din textul grec al Cărții lui Amos a referinței la Edom: LXX citește „rămășița oamenilor" în loc de „rămășița lui Edom", cum apare în TM.

În textul grec, dacă urmăm organizarea tripartită a ciclului profetic al Celor Doisprezece propusă de P.-M. Bogaert[5], Cartea lui Abdias deschide a doua secțiune, care este alcătuită din patru cărți îndreptate fiecare împotriva unui neam anume: Abdias împotriva lui Edom, Iona și Naum împotriva niniviților, iar Avacum împotriva chaldeilor. Potrivit acestei structuri tripartite, care nu există decât în Biblia greacă, secțiunea întâi a culegerii Celor Doisprezece se alcătuiește din trei cărți (Osea, Amos și Michea), referitoare mai cu seamă la Israel și Iuda, în vreme ce a treia secțiune (cuprinzându-i pe Aggeu, Zaharia și Malachia) oferă făgăduința refacerii, iar profeții Ioel și Sophonia, vestitori ai „zilei Domnului" și ai pedepsirii neamurilor, asigură trecerea între prima și a doua secțiune, respectiv între a doua și a treia.

2. *Profetul Abdias*

Mai multe personaje biblice poartă numele Abdias (respectiv Abdiu – vezi *supra*, n. 1) în LXX: de pildă, în 3Rg. 18,3 („Abdiu" – în TM 'Obadhyāhū – economul regelui Achaab), în 2Par. 17,7 („Abdias" – în TM 'Obadhyāh – căpetenie a lui Iosaphat) și în 2Par. 34,12 („Abdias" – în TM 'Obadhyāhū – supraveghetorul lucrărilor în vremea lui Iosia).

Hesychios din Ierusalim și Ieronim, care cunoșteau etimologia ebraică potrivit căreia Abdias (*'ōbadhyāh*) este „slujitorul" (*'ebhedh*) Domnului – etimologie cuprinsă și în manuscrisul biblic grecesc 613 (secolul al XIII-lea, nr. 209 din biblioteca mănăstirii Sf. Ioan Teologul din Patmos): Ἀβδίας δουλεύων Κυρίῳ –, l-au identificat pe profet cu personajul pomenit în 3Rg. 18,3, care s-a rugat lui Ilie, a fost mântuit și a profețit până la moartea sa.

5. P.-M. Bogaert, „L'organisation des grands recueils prophétiques", în J. Vermeylen (ed.), *Le Livre d'Isaïe*, Leuven University Press, Leuven, 1989, pp. 148-149.

Ieronim vorbeşte chiar de un pelerinaj ce se desfăşura în vremea sa la mormintele lui Abdias, Elisei şi Ioan Botezătorul la Sebasta, vechea Samarie. În realitate, despre profetul Abdias nu se ştie nimic, astfel că el nu poate fi identificat cu certitudine cu nici unul din celelalte personaje cu acest nume.

3. *Subtitlul: „Vedenia lui Abdias"*

Spre deosebire de celelalte Cărţi ale Celor Doisprezece, subtitlul cărţii de faţă, „Vedenia lui Abdias", este cât se poate de laconic atât în greceşte, cât şi în ebraică, nefiind însoţit de nici o altă precizare cronologică, geografică ori genealogică. Cuvântul „vedenie" (gr. ὅρασις, dar la Symmachos ἔκστασις „extaz, ieşire din sine") mai apare şi în subtitlurile Cărţii lui Naum („Cartea vedeniei lui Naum") şi a lui Isaia („Vedenia pe care a văzut-o Isaia"), evocând un „extaz vizual", o „viziune" sau un „vis". Însă în Cartea lui Abdias urmarea textului nu insistă deloc asupra aspectului vizual, ci asupra celui auditiv al profeţiei (vezi, de pildă, expresia „Am auzit vestire" în v. 1). De fapt, aşa cum bine a tălmăcit Theodor al Mopsuestiei, „vedenia" (ἔκστασις) este aici un echivalent al „cuvântului Domnului" (λόγος Κυρίου; vezi şi expresia „aşa zice Domnul" în v. 4), percepută de profet ca o revelaţie divină.

4. *Structura textului grec*

În unele ediţii moderne ale LXX, cele douăzeci şi unu de versete ale Cărţii lui Abdias apar uneori într-o singură bucată. Astfel, H.B. Sweete, care reproduce textul din codicele *Vaticanus*, le-a tipărit nedespărţite, cu un spaţiu înainte de v. 11, care marchează întoarcerea în trecut, şi de v. 17, care introduce tema mântuirii. Rahlfs şi Ziegler, în schimb, împart textul cărţii în trei paragrafe: întâiul (vv. 1-10), care vorbeşte despre judecata lui Dumnezeu şi decăderea Idumeei ca pedeapsă pentru nelegiuirea ei săvârşită împotriva lui Iacob; al doilea (vv. 11-16), unde se vesteşte viitoarea judecată a lui Dumnezeu împotriva Edomului şi a tuturor neamurilor; al treilea (vv. 17-21), în care este vorba despre mântuirea pe muntele Sion, de noile aşezări ale lui Israel şi de împărăţia Domnului.

Un studiu amănunţit al alternanţei timpurilor verbale şi al particulelor care leagă între ele versetele cărţii în varianta LXX face cu putinţă exprimarea unor ipoteze privind modul cum aceasta se împarte în câteva unităţi semantice distincte.

Astfel, mesajul propriu-zis al Domnului este exprimat în vv. 1-4, în fragmentul încadrat de cele două formule „aşa zice Domnul" (τάδε λέγει Κύριος), în v. 8, unde apare aceeaşi formulă, şi în v. 16, unde vorbitorul spune „muntele *Meu* cel sfânt".

Restul textului este alcătuit din comentariile pe care aceste cuvinte ale lui Dumnezeu i le-au inspirat profetului. Cel dintâi (vv. 5-7) este încadrat de cele două părţi ale mesajului divin şi dă glas indignării provocate de aroganţa inconştientă a Idumeei, precum şi admiraţiei pentru prevederea lui Dumnezeu. De la v. 9 încolo, profetul îşi reia comentariul menit să prevestească urmările nimicitoare ale pedepsei divine (vv. 9-10), lucru subliniat de prezenţa lui „şi" (καί) introductiv la începutul fiecărei propoziţii, în vreme ce fragmentul precedent e caracterizat de lipsa oricărei conjuncţii coordonatoare. Profetul revine apoi asupra trecutului (v. 11) pentru a-i sublinia urmările (vv. 12-14) într-un fragment marcat din nou de prezenţa unor particule care, repetate insistent, articulează fraza (καὶ μή de trei ori şi μηδέ de cinci ori, pe care le-am redat în româneşte prin „şi să nu... nici să nu..."), insistând asupra interdicţiilor pe care Idumeea ar fi trebuit să le respecte. Versetul 15, introdus prin διότι „căci", este cel dintâi care oferă o scurtă explicaţie, anunţând apropierea „zilei Domnului" într-o formulare ce răspunde ca un ecou cuvintelor lui Dumnezeu din v. 8 şi care se leagă printr-un nou διότι de o altă vestire a cuvântului Domnului (v. 16). „Ziua Domnului" are două aspecte: pe de o parte, nimicirea Idumeei (v. 16, care răspunde vv. 9-10), pe de alta, mântuirea lui Israel (vv. 17-21), în opoziţie cu soarta neamurilor (marcată de particula adversativă δέ „însă"). Mântuirea aceasta se înfăţişează sub forma unei suite de întâmplări benefice, introduse fiecare de câte un καί „şi". Propoziţia incidentă cu caracter explicativ din v. 18 („căci Domnul a grăit") este menită să amintească cititorului că vorbele profetului nu fac decât să înfăţişeze pe larg cuvântul lui Dumnezeu.

III. Edomul în LXX

1. *Numele ţării lui Edom în LXX*

În varianta grecească, prevestirea lui Abdias este rostită „în privinţa Idumeei", în vreme ce în ebraică ea e îndreptată „împotriva lui Edom". Numele grecesc Idumeea (Ἰδουμαία) apare pentru prima oară în epoca ptolemaică şi e folosit de Diodor din Sicilia (19,98) spre a denumi sudul Iudeei.

În LXX, ţara lui Edom capătă mai multe nume. Idumeea apare pentru prima oară în Gen. 36,16, în formă adjectivală, în expresia „ţinutul idumeu", apoi doar ca substantiv începând cu Iis. Nav. 15,1. În cărţile istorice, în textul LXX apare când numele elenistic Idumeea, când numele ebraic transliterat în forma Edom (Εδωμ), în vreme ce în cărţile profetice nu este folosit decât Idumeea, cu puţine excepţii[6]. În urma identificării lui Edom cu Esau (Gen. 36,1 – „Esau, adică Edom"), ţara lui Edom, aflată la extremitatea sudică a teritoriului ocupat de evrei, poartă numele lui Esau atât în greacă, cât şi în ebraică, mai ales în pasajele ce fac referire la pizma lui Esau împotriva fratelui său Iacob (vezi Gen. 25,21-34; 27,38-41; 36,40-43), dar şi aici, în Abd. 6, şi în pasajul paralel din Ier. 30,4 Rahlfs (49,10 în TM) şi în Mal. 1,2-3. În afară de aceasta, cum Esau, adică Edom, locuieşte în Seir (Gen. 36,8), expresia „muntele Seirului" va denumi şi ţara lui Edom, de pildă în profeţia împotriva lui Edom din Iez. 35, tot aşa cum expresia „muntele lui Esau" din textul Cărţii lui Abdias (8.9.19.21) şi „casa lui Esau" (folosită doar în Abd. 18) sunt sinonime cu „Edom"[7].

2. *Tradiţia prevestirilor împotriva lui Edom*

În Biblie, duşmănia dintre cei doi fraţi gemeni, Esau şi Iacob, simbolizează conflictul dintre Israel şi Edom. Edomul, după ce şi-a câştigat independenţa în vremea lui Ioram, regele lui Iuda (4Rg. 8,20-22), apoi a fost învins de regele Amessias (4Rg. 14,7), a devenit din nou independent în vremea lui Achaz (4Rg. 16,6; 2Par. 28,17). Ca urmare, înfruntările dintre edomiţi şi evrei vor marca întreaga istorie a lui Israel până când Edomul a căzut sub loviturile nabateenilor în anul 552 î.H. (vezi Is. 63,1 şi Mal. 1,3-5). Dispărută pentru moment, Idumeea va reapărea sub forma unei provincii siriene, ca să dispară apoi definitiv după anul 70 î.H. Arhetip al duşmanului care a ocupat teritorii ale iudeilor, a refuzat să le dea înapoi şi va fi pedepsit pentru aceasta, Edomul îşi va face din nou apariţia în tradiţia rabinică sub formă de denumire cifrată a Romei, ocupantul nedrept al Iudeei.

Această atitudine polemică anti-edomită, care constituie tema unică a Cărţii lui Abdias, se regăseşte şi în alte cărţi biblice tot sub forma unor prevestiri împotriva Edomului. Astfel, în Am. 1,11-12; Is. 21,11-12 (doar în

6. Is. 63,1 şi Ier. 9,25, unde apare Edom, şi Plâng. 4,21-22, unde se vorbeşte când de „fiica Idumeei", când de „fiica Edomului".

7. Vezi şi comentariul la v. 9 cu referire la Thaiman, un alt sinonim pentru Edom.

varianta LXX: „vedenia Idumeei", căci în TM apare „prevestire despre Dumah"); în Ier. 30,1-10 Rahlfs (49,7-16 în TM), pasajul cel mai asemănător cu cel din Cartea lui Abdias[8]; apoi în Iez. 25,12-14 şi în Ps. 59,11-12. În plus, aluziile biblice la Edom sunt numeroase, mai cu seamă în textele profetice şi în Psalmi, edomiţii fiind pomeniţi mai întotdeauna ca obiect al mâniei divine[9] şi câteodată laolaltă cu o aluzie la duşmănia dintre Esau şi Iacob[10], ori cu amintirea zilei când edomiţii, în loc să sară în ajutorul lui Israel, s-au alăturat lui Nabucodonosor, ajutându-l în 587 î.H. să distrugă Templul din Ierusalim[11].

IV. Diferenţele între TM şi LXX

Traducerea greacă a Cărţii lui Abdias este, neîndoielnic, cea mai fidelă textului ebraic dintre toate Cărţile Celor Doisprezece. Există doar un adaos în v. 16 şi două omisiuni, una în v. 16, cealaltă în v. 7. Pasajele dificile în ebraică rămân tot astfel şi în greacă (v. notele la vv. 19-20). Se pot observa totuşi câteva diferenţe, datorate, poate, unor interpretări intenţionate, unor erori de traducere sau unei lecturi diferite a textului ebraic original, lipsit de semne de punctuaţie şi scris fără spaţii între cuvinte. Pentru trei diferenţe mai însemnate, toate în v. 1, v. notele la versetul respectiv.

V. Receptarea Cărţii lui Abdias în tradiţiile exegetice antice

Trei pasaje din Cartea lui Abdias erau citite în practica liturgică sinagogală: vv. 1-21 în legătură cu Gen. 32,4, unde se povesteşte întâlnirea lui Iacov cu Esau, şi cu Num. 20,14, unde se relatează cum regele Edomului i-a interzis lui Moise să treacă prin ţara lui, precum şi v. 21 în legătură cu Deut. 2,2,

---

8. Între cele două texte există asemănări importante, astfel că unii exegeţi s-au gândit la o posibilă influenţă a unuia dintre profeţi asupra celuilalt, fără a cădea însă de acord cine pe cine a influenţat. În textul grec al LXX însă, asemănările dintre cele două texte sunt aproape inexistente, cu excepţia temei în sine şi a unui vocabular tipic textelor poetice. Aceasta este încă o dovadă că traducătorul celei de-a doua părţi din Ieremia (Ier. 29,1––51,35), aşa-numitul Ieremia B, nu este identic cu cel care a tradus în greacă prima parte din Ieremia, Ieremia A (Ier. 1,1–28,64), acelaşi care a tradus şi Cei Doisprezece Profeţi.
9. Ioel 3,19; Is. 34,5-7; 63,1; Iez. 35,1-15 şi Plâng. 4,21-22.
10. Am. 1,11-12; Mal. 1,3-5 şi, aici, Abd. 9.
11. Aici, Abd. 11 şi Ps. 136,7-8.

unde este amintit muntele Seir. În comparaţie cu LXX, Targumul se îndepărtează simţitor de textul din TM, mai cu seamă din dorinţa de a face textul mai inteligibil, ceea ce duce la pierderea multora dintre trăsăturile stilistice ale originalului. În afară de aceasta însă, schimbările introduse de autorii Targumului au fost motivate şi de preocupări teologice caracteristice literaturii de acest gen; astfel, de pildă, pentru a nu spune că Dumnezeu vorbeşte sau făptuieşte, autorii Targumului recurg la *Memra*, „Cuvântul" lui Dumnezeu, care acţionează ca agent sau intermediar al divinităţii.

În Noul Testament nu există nici o aluzie la textul Cărţii lui Abdias, care nu pare să-i fi inspirat în mod deosebit nici pe Părinţi (vezi notele de la vv. 1 şi 16).

În cele trei mari comentarii patristice complete la Cărţile Celor Doisprezece se pot distinge câteva filoane exegetice principale. Theodor al Mopsuestiei, Theodoret al Cyrului şi Chiril al Alexandriei dau un loc de cinste lecturii istoricizante, care explicitează păcatul Idumeei şi rolul ei în istoria lui Israel. Chiril al Alexandriei, de pildă, dedică lămuririlor istorice o bună parte a introducerii comentariului său pentru că „este de folos celor ce se vor apleca asupra conţinutului cărţii să ştie lămurit [...] ce e cu Idumeea şi prin ce a trecut ea" (*Com.*, vol. 1, p. 546). În introducerea sa (PG vol. 81, col. 1710), Theodoret al Cyrului, înainte de a purcede la comentariul amănunţit, verset cu verset, schiţează diferitele faze ale duşmăniei dintre Idumeea şi Israel: atitudinea fratricidă a lui Esau faţă de Iacov, greutăţile pe care i le-au făcut edomiţii lui Moise atunci când a voit să-i ducă pe israeliţi prin Idumeea, alianţa încheiată de ei cu asirienii şi cu babilonienii împotriva lui Israel, asupra căreia stăruie îndelung şi Theodor al Mopsuestiei (*Com.*, pp. 157-159).

Această explicaţie istoricizantă, prezentă încă din introducerile celor trei exegeţi, se va continua şi în cursul lecturii verset cu verset. Idumeea s-a aliat cu vecinii săi (v. 7: „oamenii cu care aveai un legământ") pentru a împiedica reconstrucţia Israelului la întoarcerea evreilor din captivitate (Chiril al Alexandriei), dar Israel a ieşit victorios asupra Idumeei în bătălia de la Iosaphat (v. 6, Chiril). Din acea clipă, aliaţii edomiţilor trec în tabăra cealaltă (v. 7, Theodor al Mopsuestiei, Theodoret, Chiril), manifestând o atitudine asemănătoare cu aceea a edomiţilor, care trecuseră peste înrudirea lor cu Israel pentru a îmbrăţişa cauza babilonienilor (vv. 11-14, Theodor, Theodoret, Chiril). Astfel, „ziua Domnului" se dovedeşte a fi ziua bătăliei de la Iosaphat (v. 15, Chiril). Situaţia se răstoarnă cu totul şi perşii se vor purta faţă de babilonieni şi de edomiţi la fel de neomenos cum aceştia se purtaseră cu Israel (v. 15, Theodor).

Interpretarea istoricizantă este însoţită şi de o componentă parenetică. Caracterul monstruos al duşmăniei edomiţilor împotriva fraţilor lor este subliniat în prefeţele celor trei comentatori: edomiţii sunt plini de „ură" (ἔχθρα, Theodor), de „ranchiună" (μνησικακία, Theodoret), „neomenoşi" (ἀπάνθρωποι, Chiril). De aceea, ei devin contramodele potrivite pentru discursul parenetic. Chiril al Alexandriei, de pildă, îi va pomeni în *Epistola festală* 11, care conţine îndemnuri pentru vremea Postului Mare, spre a-şi îndemna credincioşii să dea dovadă de mai multă iubire faţă de aproapele. Ca să-i facă să priceapă mai bine importanţa acestei atitudini, Chiril li-i dă drept pildă pe edomiţi şi pe babilonieni, care nu numai că nu s-au îndurat de suferinţele altuia, ci s-au bucurat în chip necuviincios.

De asemenea, profeţia lui Abdias a putut sluji drept temei şi exegezei alegorizante. Aceasta este, de exemplu, orientarea generală a *Scholiilor* lui Hesychios din Ierusalim, care identifică în toţi termenii profeţiei referinţe la lupta încununată de izbândă a lui Hristos împotriva diavolului, întruchipat de Edom.

Folosirea profeţiei lui Abdias împotriva ereticilor, dominantă în comentariul latin al lui Ieronim, apare doar rareori la Părinţii greci. Astfel, Epifanios (*Panarion* 3,1; *haer.* 76,16,1) vede „înfumurarea" Idumeei (v. 3) renăscută în atitudinea lui Aetios, unul dintre dascălii anomeenilor, care pretindeau că pot scruta şi cuprinde cu gândul esenţa divinităţii.

IONA

Traducere din limba greacă de CRISTIAN GAŞPAR
Introducere şi note de MARGUERITE HARL, CÉCILE DOGNIEZ, LAURENCE BROTTIER, MICHEL CASEVITZ, PIERRE SANDEVOIR şi CRISTIAN GAŞPAR

Pentru Introducere şi note s-a utilizat ediţia *La Bible d'Alexandrie*, vol. 23, *Les Douze Prophètes 4-9: Joël, Abdiou, Jonas, Naoum, Ambakoum, Sophonie*, Les Éditions du Cerf, Paris, 1999. Autorii volumului francez au pregătit împreună notele la cele şase cărţi, după cum urmează: Roselyne Dupont-Roc pentru *Ioel* şi *Sophonia*, Thérèse Roqueplo pentru *Iona* şi Marguerite Harl pentru *Avacum* şi *Sophonia*. Michel Casevitz s-a ocupat de verificarea observaţiilor de natură filologică şi lexicală, Pierre Sandevoir de cea a comparaţiilor cu textul ebraic; Laurence Brottier s-a ocupat de comentariile patristice. Pentru redactarea finală a introducerilor şi notelor au fost responsabile Cécile Dogniez şi Marguerite Harl, care au adunat laolaltă contribuţiile tuturor membrilor echipei şi s-au îngrijit de alcătuirea volumului francez.
Selecţie, traducere, adaptare şi adăugiri de Cristian Gaşpar.

Introducere la Iona

I. Titlul, conţinutul şi datarea Cărţii lui Iona

Formula cu care se deschide Cartea lui Iona, „Şi a fost un cuvânt al Domnului către Iona", ţine loc de titlu acestei cărţi profetice de dimensiuni relativ reduse. Formula este oarecum neobişnuită pentru că ea nici nu-l identifică pe Iona drept „profet", nici nu prezintă cartea lui ca pe o „viziune", aşa cum se întâmplă, de pildă, în cazul lui Abdias şi Naum, ori măcar ca un „oracol", precum la Naum, Avacum sau Malahia.

Cartea lui Iona se deosebeşte în mai multe privinţe de cărţile celorlalţi profeţi minori: ea nu se înfăţişează cititorului ca o culegere de oracole, ci ca o relatare a misiunii primite de Iona de la Dumnezeu; subiectul ei nu este poporul ales al lui *YHWH*, ci un neam păgân, cel al niniviţilor, şi pocăinţa acestuia; din cauza „dublei sale greşeli" (E. Bickerman), neascultarea poruncii lui Dumnezeu şi mânia de care e încercat Iona văzând bunătatea Acestuia, personajul principal nu este un erou propriu-zis, ci, mai curând, un anti-erou. În sfârşit, Dumnezeu Însuşi nu este înfăţişat aici ca un Dumnezeu răzbunător sau binevoitor doar faţă de Israel; dimpotrivă, Dumnezeul lui Iona e liber să-Şi reverse mila asupra cui vrea şi ia aminte la El, chiar şi asupra păgânilor, dându-i astfel profetului, cu ironie bonomă, o pildă de îndurare şi universalism.

Putem totuşi recunoaşte cu uşurinţă în Cartea lui Iona teme ce apar frecvent în Biblie, precum ameninţarea cu pedeapsa divină şi şovăiala profetului de a împlini misiunea încredinţată lui, asemenea lui Moise (Ex. 4,10--13) sau Ilie (3Rg. 19,3-4).

Împărţirea Cărţii lui Iona în patru capitole şi în tradiţia masoretică, şi în LXX reflectă foarte bine subiectul ei. În capitolul 1, Iona primeşte poruncă de la Dumnezeu să meargă şi să avertizeze poporul din Ninive, dar şovăie în faţa acestei însărcinări şi încearcă să fugă pe mare la Tharsis. Furtuna care se abate ameninţătoare asupra corăbiei pe care se îmbarcase Iona nu se potoleşte decât atunci când marinarii îl aruncă peste bord pe profet. În capitolul 2, la porunca Domnului, Iona e înghiţit de o namilă de peşte şi,

după ce înalţă o rugăciune către Domnul, este eliberat şi ajunge din nou pe uscat (v. 2,11). În capitolul 3, Iona pleacă în sfârşit la Ninive spre a vesti distrugerea cetăţii, dar locuitorii acesteia se pocăiesc până la unul şi Dumnezeu Se răzgândeşte în privinţa lor. În capitolul 4 îl întâlnim pe Iona, furios din pricina aparentei inconsecvenţe divine, rugându-se Domnului să-Şi ducă la bun sfârşit planul de nimicire. În final, Dumnezeu îi lămureşte profetului motivul milostivirii Sale.

Întreaga carte prezintă o unitate compoziţională remarcabilă, în ciuda introducerii în mijlocul textului narativ în proză, probabil de către un interpolator tardiv, a rugăciunii lui Iona (vv. 2,3-10), text poetic.

În privinţa datării originalului ebraic, unii biblişti au înclinat să-l identifice pe Iona cu „Iona, fiul lui Amathi, profetul din Gethchober" pomenit în 4Rg. 14,25 şi, în consecinţă, să plaseze compunerea Cărţii profetului Iona în prima jumătate a secolului al VIII-lea î.H., în vremea regelui Ieroboam al II-lea. De altminteri, cei doi Iona fuseseră identificaţi încă din Antichitate, de pildă de Flavius Iosephus (*AI* 9.205). Alţii însă l-au situat pe Iona în vremea când Ninive, capitala Asiriei, mai era încă o metropolă însemnată, înainte să cadă în stăpânirea medului Cyaxares în 612 î.H. În fine, alţi cărturari au socotit că Iona a trăit probabil cu mult după căderea Ninivei, întemeindu-se tocmai pe indiciile oferite de textul cărţii profetului, care sugerează că naratorul vorbeşte de timpuri de mult apuse; astfel, în v. 3,3 putem citi că Ninive „era" o cetate măreaţă, iar în v. 3,6 autorul îl pomeneşte pe regele acesteia fără a-i da însă numele. Cu toate că pentru iudaismul postexilic niniviţii au ajuns un simbol al duşmanilor lui Israel, datarea cea mai credibilă a compunerii textului este una destul de târzie, după exil, nu mai înainte de anul 400 î.H. În partea cealaltă, nu putem însă coborî mai jos de epoca elenistică, de vreme ce Cartea lui Tobit, alcătuită fără îndoială în secolul al II-lea î.H., îl pomeneşte în v. 14,4 pe Iona ca prevestitor al căderii Ninivei[1].

II. Locul Cărţii în canonul biblic

În TM, Cartea lui Iona este aşezată între Abdias şi Miheea, în vreme ce în LXX ea apare între Abdias şi Naum, probabil ca urmare a intenţiei redactorilor de a grupa la un loc textele referitoare la Ninive. În mod excepţional,

1. Cel puţin în varianta din manuscrisele *Vaticanus* şi *Alexandrinus*, căci în *Sinaiticus* e pomenit Naum.

un manuscris qumranic, 4Q76 (4QXII[a]), aşază Cartea lui Iona după cea a lui Malahia (*cf.* O.H. Steck, „Zur Abfolge Maleachi-Jona in 4Q76 [AQXII[a]]", *ZAW* 108, 1996, pp. 249-253). Într-un pasaj din *Midrash Rabbah*, Cartea lui Iona e socotită de sine stătătoare în canonul Scripturii, despărţită de ceilalţi profeţi minori (*Rabbah* la Num. 18,21).

În LXX, Cartea lui Iona este împărţită în patru capitole, la fel ca în tradiţia iudaică. Ediţiile Rahlfs şi Ziegler, al căror text este identic cu excepţia v. 2,10, prezintă textul narativ în proză continuă, iar psalmul sub formă de stihuri; am păstrat această înfăţişare a textului şi în ediţia de faţă. Cântarea lui Iona (vv. 2,3-10) este transmisă de două ori, o dată aici şi încă o dată ca a şasea din cele nouă cântări extrase din textele biblice şi adăugate de Biserica greacă Psalmilor începând cu secolul al V-lea d.H. Diferenţele de text între cele două versiuni sunt puţine şi vor fi menţionate în notele prezentei traduceri.

Textul grec al Cărţii lui Iona a ajuns până la noi fragmentar şi în sulul celor Doisprezece Profeţi descoperit la Naḥal Ḥever (8Ḥev), care păstrează următoarele porţiuni: 1,14–2,7; 3,2-5; 3,7–4,4. Cartea e aşezată, ca în TM, după cea a lui Miheea, iar numele profetului e atestat în v. 4,1 sub forma Ιωνα. Textul e identic cu cel din LXX, cu excepţia unor corecturi ocazionale, toate menite să-l (re)apropie de originalul ebraic (vezi, de pildă, 3,3.4.8.9).

III. Traducerea în greacă

Aşa cum intuise încă de mult H.St.J. Thackeray şi cum au demonstrat mai pe urmă J. Ziegler şi T. Muraoka, traducerea în greacă a Cărţilor celor Doisprezece Profeţi a fost făcută de un singur autor, probabil acelaşi care a tălmăcit şi Isaia, Ier. 1–28, Iez. 1–27 şi 40–48, într-o epocă ulterioară traducerii Pentateuhului. Versiunea greacă a Cărţii lui Iona îi aparţine deci acestui traducător anonim, căruia textul ebraic, de-a dreptul facil aici în comparaţie cu pasajele obscure şi uneori imposibil de descifrat ce abundă în cărţile celorlalţi profeţi minori, nu i-a creat mari probleme de înţelegere. Doar textul rugăciunii lui Iona, dificil în TM, pare să-i fi pus la încercare iscusinţa. Deşi în unele pasaje e limpede că tălmăcitorul a interpretat greşit textul original, aceasta nu l-a împiedicat să recompună un text poetic propriu de o frumuseţe aparte, cu ajutorul unor adaosuri personale (cuvinte, efecte poetice).

Versiunea din LXX este o traducere fidelă modelului, de care diferă foarte puţin. Diferenţele cantitative sunt rare: „plusuri" în 1,11.12; 2,3.10; 3,2;

4,3.4 şi „minusuri" în 1,4; 3,9; 4,7. Cele mai însemnate diferenţe calitative privesc schimbarea afirmaţiei din TM „Tu ai ridicat..." într-o rugăminte în LXX: „Să se ridice..."; păsuirea acordată ninivitilor, trei zile în loc de patruzeci ca în TM (v. 3,4), şi atitudinea lui Iona faţă de îndurarea lui Dumnezeu: întristare în loc de mânie, aşa cum citim în TM (vv. 4,1.4). Trebuie, de asemenea, pomenită şi opţiunea interesantă pentru gr. κῆτος „monstru marin", în traducerea noastră „o namilă de peşte", spre a reda ebr. *dagh gādhol* „peşte mare", *dagh* fiind tradus de obicei cu ἰχθύς „peşte" (v. 2,1). Merită reţinută şi identificarea ebr. *qīqāyōn* drept κολόκυνθα „vrej de dovleac", în vreme ce majoritatea traducerilor moderne ale TM preferă aici „ricinul" (v. 4,6). Alte diferenţe sunt lesne de explicat prin lecturi greşite sau diferite ale originalului (vezi exemple în vv. 1,9; 2,3.6.7 şi notele *ad loc.*), printr-o segmentare a textului diferită de cea a masoreţilor (vv. 2,3.6.10; 3,8) ori prin amintirea altor texte biblice (v. 1,2, unde „strigătul", absent din TM, trimite la „strigătul împotriva Sodomei şi Gomorei" din Gen. 18,20).

Textul a fost tălmăcit într-o greacă limpede, cu ebraismele obişnuite (vv. 2,5.7; 3,4.10; 4,2.8.10), dar şi cu multe echivalări care vădesc o preocupare deosebită de a adapta limbii greceşti expresii idiomatice din ebraică; cu foarte puţine *hapax*-uri (vezi totuşi vv. 1,3; 4,8.10) şi cu rare calcuri semantice. Deşi n-a reprodus întotdeauna bogăţia lexicală a originalului, traducătorul a introdus ici şi colo diferenţieri inspirate probabil de preocupări teologice. Astfel, dacă TM foloseşte un singur verb pentru „a se înspăimânta" în vv. 1,5 şi 1,10 (cu referire la marinarii temători pentru vieţile lor) şi în v. 1,9 (când vorbeşte de Iona care se teme de Domnul), în LXX traducătorul a folosit φοβέομαι, cu sens neutru în primul caz, dar σέβομαι, cu sens specific sacral (tradus de noi „a se închina") în cel de-al doilea. Tot astfel, deşi în TM acelaşi cuvânt descrie „mânia" Domnului (v. 3,9) şi „mânia" lui Iona (v. 4,1), traducătorul LXX distinge cu grijă reacţia Divinităţii (ὀργή) de sentimentul omenesc (συνεχύθη „s-a tulburat").

Stilul narativ al traducerii este specific Cărţii lui Iona, singura dintre cărţile Celor Doisprezece care are o tramă narativă continuă, bine articulată în original prin folosirea din belşug a conjuncţiei „şi" (ebr. *waw*). Tonalitatea epică orală, evidentă în TM, a fost sesizată de traducătorul LXX, care a redat-o foarte nimerit în greacă, folosind din abundenţă frazele legate prin „şi" καί, chiar şi acolo unde în limbile moderne s-ar impune folosirea altei conjuncţii. Am încercat pe cât s-a putut să păstrăm în româneşte acest

stil oral-narativ, care dă întregii cărți o atmosferă fermecătoare de basm, traducând cât se poate de aproape de LXX, unde chiar prima frază a povestirii începe cu un asemenea „și" narativ: „Și a fost un cuvânt al Domnului..." (v. 1,1).

Inserată în această povestire cu caracter oral, rugăciunea lui Iona este un text poetic ce aparține genului antologic, fiind, de fapt, alcătuită din numeroase pasaje care preiau sau imită stilul Psaltirii (vezi, de pildă, vv. 2,3.4.6.7.10). În TM, ea este chiar structurată asemenea Psalmilor: versetele sunt alcătuite fiecare din câte două stihuri (unul singur în v. 2,9), care-și răspund unul altuia cu ajutorul unor paralelisme sau al unor antiteze. Textul din LXX păstrează urme ale acestei forme poetice: astfel, în v. 2,3 „ai ascultat" (ἤκουσας) îi răspunde lui „mi-a dat ascultare" (εἰσήκουσεν), deși TM are două verbe diferite, iar stihurile sfârșesc, la fel ca în ebraică, cu două forme ale pronumelui de persoana I („meu... mie", μου... μου).

În interiorul stihurilor, traducătorul s-a străduit să împace traducerea literală cu grija pentru ritm; de aceea, s-a folosit de forme ale pronumelui personal mai des decât ar fi cerut logica limbii grecești, mai des chiar decât a făcut-o originalul ebraic (în v. 2,3 de cinci ori față de trei ocurențe în TM, creând un efect ritmic remarcabil: „În strâmtorarea *mea*, strigat-am către Domnul Dumnezeul *meu* și mi-a dat ascultare *mie*/ Chemarea *mea* din pântecele iadului ai ascultat-o, glasul *meu*"). La fel se întâmplă în vv. 3,4.5.6, deși nu a fost întotdeauna posibil să redăm în românește asemenea subtilități stilistice. În fine, în v. 2,8, „ruga-*mi*" este sugestiv încadrată între „pân' la *Tine*" și „templul *Tău*", iar stihul 10a începe, ca în ebraică, cu „eu" și se sfârșește cu „Ție".

Constrâns să scrie cu mijloace proprii un nou poem, traducătorul Cărții lui Iona a reușit, se pare, să făurească un text de o muzicalitate originală și perfect potrivită semnificației spirituale a rugăciunii profetului.

IV. Receptarea Cărții lui Iona în exegeza iudaică și creștină

Cartea lui Iona s-a bucurat de o atenție deosebită atât din partea comentatorilor evrei, cât și din partea Părinților, și de aceea secțiunea dedicată exegezei în introducerea de față este cu mult mai întinsă decât în cazul celorlalți profeți minori.

Interpretările date Cărții lui Iona sunt, în mare măsură, împărtășite de cele două tradiții exegetice; astfel se întâmplă, bunăoară, cu explicația dată

fugii lui Iona (v. 1,3), cu faptul că profetul era conştient de convertirea iminentă a păgânilor (v. 4,1), cu simbolismul psihologic atribuit furtunii (v. 1,4), cu transformarea corăbiei în tribunal (v. 1,8) şi cu atitudinea lui Iona după ce şi-a rostit profeţia către niniviţi (vv. 4,1 şi 4,5). Cu toate acestea, aluzia lui Iisus la Iona cuprinsă în evanghelii a determinat apariţia unei lecturi tipic creştine, care priveşte povestea lui Iona ca pe o prefigurare tipologică a morţii şi învierii lui Hristos. Cele două tradiţii exegetice se mai deosebesc şi în privinţa importanţei pe care o acordă mântuirii niniviţilor.

E cu neputinţă a rezuma aici în câteva pagini documentaţia imensă strânsă de Y.-M. Duval în jurul *Comentariului la Cartea lui Iona* compus de Ieronim şi prezentată în cele două tomuri ale studiului său intitulat *Le Livre de Jonas dans la littérature chrétienne grecque et latine* (Institut d'Études Augustiniennes, Paris, 1973), precum şi în notele ediţiei sale a textului ieronimian (SC 43, 1956). Duval a reunit într-un studiu savant şi temeinic un număr uriaş de texte iudaice şi creştine, greceşti şi latineşti, compuse înainte şi după Ieronim, prezentând, comentând şi sintetizând o seamă de lucrări mai puţin cunoscute privitoare la această carte biblică de dimensiuni reduse. Urmându-i pe editorii BA în dorinţa lor de a-i dărui cititorului măcar puţin din această bogăţie spirituală, am preferat să traducem aici în întregime secţiunea referitoare la exegeza Cărţii lui Iona, care cuprinde trimiteri nu doar la obişnuitele comentarii patristice greceşti la profeţii minori, ci şi la o mulţime de interpretări iudaice şi creştine, inclusiv la cea ieronimiană, care se inspiră adesea din Părinţii greci. Cititorii interesaţi de un studiu mai aprofundat al subiectului vor găsi în paragrafele ce urmează trimiteri constante la discuţiile detaliate din studiul lui Duval.

1. *Tradiţiile iudaice*

În aceste tradiţii, Cartea lui Iona ocupă un loc aparte, de vreme ce nu cuprinde nici o referire la poporul ales, ci priveşte soarta unei cetăţi păgâne, Ninive. Cu toate acestea, Iona este cel mai bine cunoscut între cei Doisprezece Profeţi, iar profeţia sa a fost chiar socotită de unii drept o carte biblică aparte (vezi *supra*). Învăţătura morală şi religioasă pe care o cuprinde privind datoria de a da ascultare cuvântului divin, îndemnul la pocăinţă şi încrederea în mila Domnului au făcut ca această carte să fie pomenită adesea de rabinii primelor veacuri şi să fie chiar introdusă în uzajul liturgic sinagogal, unde era citită în întregime în după-amiaza sărbătorii de Yom Kippur, zi a pocăinţei şi a mărturisirii păcatelor.

Flavius Iosephus, care, în general, se arată puţin interesat de profeţii biblici, a consacrat o atenţie cu totul excepţională lui Iona în *Antichităţile iudaice* (9,205-14), rezumând textul ebraic din TM, în care vede nu o naraţiune cu caracter legendar, ci o pagină din istoria politică a lui Israel: astfel, el îl identifică pe Iona cu profetul care a profeţit împotriva regelui Ieroboam (vezi *supra*) şi reţine din profeţia sa mai cu seamă prevestirea sfârşitului cetăţii Ninive[2].

Omilia pseudo-philoniană la Cartea lui Iona, atribuită de tradiţie lui Philon din Alexandria, deşi acesta nu pomeneşte nicăieri povestea profetului, la fel cum nu se referă la nici unul din Cei Doisprezece (cu excepţia citării anonime a trei pasaje din Osea şi Zaharia), este probabil un produs al predicatorilor iudei din epoca elenistică[3]. Din acest text aflăm că profetului Iona i se dezvăluise dinainte că Ninive va fi mântuită. Omilia cuprinde, de asemenea, câteva teme ce vor apărea mai târziu şi în alte texte iudaice şi creştine: Iona este un exemplu tipic al dreptului care rămâne nevătămat în mijlocul furtunii; salvarea sa este o dovadă a învierii trupului (par. 25); niniviţii sunt o prefigurare a neamurilor care vor aduce mulţumiri lui Dumnezeu şi se vor împărtăşi de aceeaşi mântuire pe care Atotputernicul, în iubirea Sa de oameni, o dăruieşte tuturor făpturilor.

Interpretarea targumică a Cărţii lui Iona este caracterizată de câteva trăsături importante: o insistenţă aparte asupra rugăciunii în vv. 1,5.6.14; 2,3.10 şi 3,8, pasaje unde TM vorbeşte doar de strigătul după ajutor al profetului, precum şi asupra faptului că în v. 3,9 nu poate fi vorba de „răzgândirea" lui Dumnezeu, ci de pocăinţa păcătoşilor, ceea ce se potriveşte bine cu contextul penitenţial al citirii Cărţii lui Iona în liturghia sinagogală (vezi *supra*). Merită, de asemenea, amintită evitarea intenţionată a referirilor antropomorfice la divinitate în textul biblic (de pildă, în vv. 2,5 şi 2,10) prin introducerea conceptului de „Memra divină". Targumul modifică în acelaşi sens referirea din v. 1,5 la „dumnezeii" cărora li s-au închinat marinarii, înlocuind-o cu o trimitere la „idolii" acestora, despre care o glosă adaugă că „ei au văzut că erau neputincioşi". În v. 2,6, Targumul identifică „Marea Trestiilor" (în LXX: „genune fără fund") cu Marea Roşie, urmând astfel o tradiţie midraşică potrivit căreia Dumnezeu i-ar fi arătat lui Iona drumul urmat de evrei atunci când, la ieşirea din Egipt, au trecut prin Marea Roşie.

---

2. Pentru amănunte, vezi L.H. Feldman (1992, pp. 1-29).

3. Vezi Duval, *op. cit.*, pp. 77-82; textul *Omiliei* s-a păstrat în armeană şi a fost tradus în latină de J.B. Aucher în 1826.

În legătură cu povestea lui Iona aruncat în mare (v. 1,15), un text interesant din Targumul palestinian la Deuteronom (Neofiti 1) precizează, pornind de la Legea care este „aproape" de om (Deut. 30,11-14), că nu e nevoie de un Moise care să o caute „suindu-se la cer", nici de un Iona care să o aducă la suprafață „cufundându-se în adâncurile Mării celei Mari". Comentatorii au arătat că la această tradiție iudaică, ce îi pune în paralel pe Moise şi pe Iona, unul „suindu-se la cer", iar celălalt „cufundându-se în adâncuri", a făcut probabil aluzie Apostolul Pavel în Ef. 4,8-9[4].

Nu lipsite de interes sunt şi interpretările iudaice tardive ale poveştii lui Iona ca, de pildă, aceea din culegerea *Pirqe Rabbi Eliezer* (secolul al VIII-lea), cap. 10; aici povestea profetului e plasată în epoca venirii lui Mesia, când morții vor învia şi neamurile, reprezentate de cei şaptezeci de marinari de pe corabia cu care călătoreşte Iona, se vor converti. În cap. 43, niniviții sunt amintiți drept exemplu de pocăință: mulțumită postului lor de trei zile, Dumnezeu „Se răzgândeşte" în privința lor şi Îşi ține-n frâu mânia vreme de patruzeci de ani, după care, cum niniviții se reîntorc la vechile lor răutăți, îi pedepseşte, cufundându-i în Şeol, „Sălaşul Morților". Mântuirea universală nu este aşadar cu putință[5]. În *Midraş*-ul Cărții lui Iona (secolul al IX-lea) găsim şi interpretări mai vechi de sorginte filozofică şi elenistică, păstrate mai târziu în tălmăcirea mistică a Zohar-ului medieval, care seamănă în mod surprinzător cu interpretarea creştină a lui Irineu al Lyonului: povestea lui Iona e o alegorie a sufletului omenesc, furtuna – o pedeapsă cu intenție pedagogică, salvarea lui Iona – o dovadă a învierii trupului etc.[6]

Toate aceste mărturii dovedesc că interpretările creştine nu au apărut într-un vid exegetic, ci pe fundalul unor tradiții interpretative iudaice mai vechi, pe care uneori le-au preluat şi transformat, sau în raport cu care s-au definit polemic.

2. *„Semnul lui Iona" în Noul Testament*

În Noul Testament nu găsim citate literale din Cartea lui Iona, deşi există mai multe versete din ceilalți profeți minori. Expresia „sufletul meu e întristat până la moarte" (Mt. 26,38), prezentă şi în Iona 4,9, este mult prea

4. Vezi Duval, *op. cit.*, pp. 75-76, cu trimiterile bibliografice de rigoare.
5. Vezi *ibidem*, pp. 98-103 şi *Pirqué de Rabbi Éliézer*, trad, fr. M.-A. Ouaknin şi E. Smilévitch.
6. Vezi Duval, *op. cit.*, pp. 103-111.

curentă pentru a fi socotită un citat propriu-zis. În schimb, aluzia lui Iisus la povestea lui Iona, însoțită de comentariile privitoare la contemporanii Săi, joacă un rol important în tradiția exegetică creștină a cărții profetului.

Când cărturarii și fariseii I-au cerut lui Iisus un semn, Acesta le-a răspuns că „unui neam preacurvar și viclean" nu i se va da alt semn decât „semnul profetului Iona" (Mt. 12,38-39; Lc. 11,29-30). După Matei, Iisus Și-a lămurit spusele printr-o comparație: „Căci, după cum Iona «a stat trei zile și trei nopți în pântecele peștelui», tot așa și Fiul omului va sta trei zile și trei nopți în inima pământului" (Mt. 12,40). Versetul următor lămurește și mai bine motivul citării lui Iona drept exemplu: niniviții s-au pocăit atunci când Iona a ieșit din pântecele peștelui și le-a vestit pieirea cetății, astfel că la Judecata de Apoi ei vor fi acuzatorii generațiilor care nu se vor pocăi urmându-le pilda, deși, odată cu venirea Fiului Omului, „iată, mai mult decât Iona [este] aici!" (Mt. 12,41). Aceeași explicație apare în textul evangheliei după Luca (vv. 11,30-32).

Iisus S-a referit la povestea lui Iona din două motive: întâi, pentru a vesti moartea, îngroparea și învierea Sa, a cărei dată este fixată de precizarea „trei zile și trei nopți" pentru „a treia zi" (așa cum și în Os. 6,2 e vorba tot despre „a treia zi", dar în alt context). Asfel, Pavel va scrie în 1Cor. 15,4 că Iisus a înviat a treia zi „după Scripturi". Pe de altă parte, Iisus le adresează contemporanilor Săi un avertisment aspru: aceștia trebuie să se pocăiască asemenea niniviților, de vreme ce semnul pe care-l primesc este cu mult mai însemnat decât cel dat de Iona oamenilor din vremea sa.

Cuvintele acestea nu lasă loc de îndoială pentru cititori: neamul care a primit „semnul" lui Iisus (adică învierea Sa) trebuie să se pocăiască asemenea niniviților. Profetul devine așadar prefigurarea tipologică a Mântuitorului, dar numai în ceea ce privește povestea lui (*i.e.* efectul produs asupra contemporanilor la ieșirea din pântecele peștelui), nu însă și prin persoana sa. Cuvintele lui Iisus („mai mult decât Iona [este] aici!") dau de înțeles că moartea și învierea Sa sunt mai presus decât experiența profetului. Părinții au înțeles prea bine cât de limitată este asemănarea dintre profet și Mântuitor, atrăgând atenția că experiențele trăite de cei doi trebuie deosebite cu grijă. În acest sens au scris Origen (*Contra Cels.* 7,57), Chiril al Ierusalimului (*Cat.* 14,17-20, o comparație amănunțită între cei doi), Atanasie al Alexandriei, care nu reține dintre apropierile între Iisus și Iona decât pe cea privind cele „trei zile" τριήμερον (*Contra Arianos* 3,22-23), și Theodoret al Cyrului, care opune moartea cea adevărată a lui Hristos celor trei zile petrecute „în

umbra morţii" de Iona. Vasile al Cezareei, străbătând mărturiile profeţilor pentru a le aduna pe cele referitoare la Hristos, va declara că n-a aflat nimic în Cartea lui Iona, deşi aceasta trebuie totuşi citată de vreme ce Iisus Însuşi a folosit cuvintele profetului în comparaţia celor „trei zile şi trei nopţi" (*Eclogae propheticae* 3,16).

3. *Interpretările creştine ale Cărţii lui Iona*

Interpretările Cărţii lui Iona datorate Părinţilor Bisericii s-au structurat, cum era de aşteptat, în jurul aluziei evanghelice la „semnul lui Iona", fără însă a se rezuma la aceasta. Numeroase alte teme i-au inspirat pe comentatorii patristici: pocăinţa ninivitilor, fuga lui Iona, rugăciunea sa din adâncuri, „răzgândirea" lui Dumnezeu, tristeţea lui Iona, precum şi alte elemente ale povestirii care se pretau la o interpretare moralizatoare sau simbolică.

Cea mai veche referire creştină la Cartea lui Iona îi aparţine lui Clement al Romei care, la sfârşitul secolului I d.H., se apleacă mai ales asupra pocăinţei ninivitilor, „deşi aceştia erau străini de Dumnezeu" (*Ep. ad Cor.* 7,7). Şi pentru Iustin pocăinţa şi mântuirea ninivitilor sunt tema principală a cărţii, mai cu seamă din perspectiva polemică antiiudaică a operei sale: Iustin aşază aluzia lui Iisus în contextul ei istoric, insistând asupra necredinţei evreilor contemporani ai Mântuitorului în faţa „semnului" care li s-a dat prin învierea Lui; spre deosebire de niniviţi, contemporanii lui Hristos nu s-au convertit pentru că ei erau „generaţie vicleană" (*Dial.* 107-108).

Procedând cu totul altfel, Irineu apropie povestea lui Iona de destinul întregii omeniri, descoperind în ea un mesaj teologic: Iona este o figură a „omenirii" (Adam), iar povestea sa înfăţişează de fapt istoria mântuirii universale; Dumnezeu a îngăduit ca la început „omenirea" să fie înghiţită de monstrul marin (*i.e.* de rău) „nu ca să piară cu totul", ci „pentru că Dumnezeu pregătea dinainte dobândirea mântuirii pe care a înfăptuit-o Cuvântul prin mijlocirea «semnului lui Iona»". Deşi Irineu nu o spune lămurit, „semnul lui Iona" este neîndoielnic moartea şi învierea lui Iisus. Mântuirea dăruită de Dumnezeu este „o mântuire nesperată" în urma căreia omul se poate dărui slăvirii lui Dumnezeu (*Adv. haer.* 3,20,1). Irineu pomeneşte doar în treacăt pocăinţa ninivitilor. Interpretarea lui Iona ca simbol al „omenirii" va fi reluată de alţi câţiva exegeţi creştini (cum am văzut mai sus, ea aparţine şi tradiţiei rabinice). Astfel, pentru Metodiu al Olimpului (*De res.* 2,25), povestea lui Iona este de fapt povestea căderii lui Adam, călător pe corabia vremii, supus ispitelor vieţii pământeşti (pântecele monstrului

marin), reînviat după cele trei cicluri temporale[7]. Tot la Irineu găsim şi atestarea comparaţiei între înghiţirea lui Iona de către peşte şi pogorârea lui Iisus la iad, o temă pe care o vom întâlni adesea în comentariile patristice (vezi *Adv. haer.* 3,6,2; 18,3; 19,3; 21,6; 5,31,1).

Cele „trei zile şi trei nopţi" petrecute de Iona în pântecele monstrului, foarte rar interpretate de Părinţi ca o pedeapsă pentru refuzul profetului de a vesti cuvântul divin, au fost înţelese ca o prefigurare a morţii lui Hristos şi a pogorârii Sale la iad. Între multele texte patristice relevante, vezi Vasile al Cezareei, *Eclogae* 3,7, *De spiritu sancto* 14,32; Chiril al Ierusalimului, *Cat.* 14,17-18; Grigore al Nyssei, *De tridui spatio*, GNO vol. 9, pp. 277; Hesychios din Ierusalim; Chiril al Alexandriei. Alţii vor adăuga aici şi momentul învierii: vezi în special Ioan Gură de Aur, *In Matth.* 43,1-2; 88,1; 90,1; *In Io.* 23,2; *In Ep. 1 ad Cor.* 38,3.

Pentru Chiril al Ierusalimului (*Cat. myst.* 2,4) şi pentru Părinţii capadocieni, cele trei zile ce despart moartea lui Hristos de învierea Sa sunt retrăite periodic în *triduum*-ul pascal. Plasată în context baptismal, coborârea lui Iona în fundul apelor şi suirea sa din nou la lumină pot, de asemenea, simboliza ritul botezului; se poate chiar ca tripla cufundare a celui botezat să aibă, alături de alte înţelesuri, şi menirea de a aminti cele „trei zile" petrecute de Iona în pântecele peştelui[8]. Pe de altă parte, unii Părinţi au văzut în ieşirea lui Iona nevătămat din pântecele monstrului o dovadă ce întăreşte credinţa în învierea trupului: vezi Irineu, *Adv. haer.* 5,5,2; Tertulian, *De carnis resurrectione* 32; Metodiu al Olimpului, *De resurrectione* 2,18; Ioan Gură de Aur, *In Ep. 1 ad Cor.* 40,2; Chiril al Alexandriei.

Se cade să stăruim aici în chip aparte asupra interpretării lui Hesychios din Ierusalim, pentru că el atestă existenţa, în prima jumătate a veacului al V-lea d.H., a unei comparaţii tipologice amănunţite între Iona şi Iisus, cu o marcată funcţie polemică: întreaga carte profetică e citită ca o prevestire a faptelor lui Hristos faţă de Sinagogă şi îndreptate către neamuri. În afara gloselor hesychiene ce însoţesc textul verset cu verset, un rezumat sistematic prezintă această tălmăcire: „Iona este prefigurarea tipologică a lui Hristos; corabia, a sinagogii iudeilor; marinarul de la prova, a lui Moise; marinarii, a profeţilor; marea, a suferinţelor cu care El ne-a plătit mântuirea;

7. Trecutul, prezentul şi viitorul; în această privinţă, pentru amănunte, vezi Duval, *op. cit.*, pp. 150-154.

8. *Ibidem*, pp. 252-253 şi n. 68.

trasul la sorți, a voinței Tatălui ca Fiul să fie aruncat în marea suferințelor și să intre în pântecele monstrului marin, adică al morții; acolo petrece trei zile și trei nopți. După aceea Își vestește evanghelia printre neamuri, iar acestea, pocăindu-se, sunt mântuite"[9]. Un alt rezumat[10], ceva mai întins, dă mai întâi tâlcuirea tradițională (Iona este „semnul venirii Mântuitorului și al îngropării sale vreme de trei zile, a înmormântării sale și a ieșirii nevătămate din monstrul marin"), pentru ca mai apoi să adauge o interpretare alegorică a colibei construite de Iona, a vrejului de dovleac și a umbrei pe care acesta i-o ține (v. 4,5, *i.e.* Sinagoga și Legea), a viermelui (v. 4,7, *i.e.* neamurile ce vin în zori) și a întristării lui Iona-Iisus (v. 4,9, *i.e.* Iisus ar fi dorit ca și ea, adică Sinagoga, să aibă parte de mântuire).

Omiliile 12 și 13 alcătuite de Vasile al Seleuciei la mijlocul secolului al V-lea d.H. și închinate interpretării Cărții lui Iona[11] sunt centrate mai ales pe tema „iubirii de oameni" (φιλανθρωπία) a lui Dumnezeu. Câteva dintre părerile autorului au o dimensiune teologică. Astfel, în *Or.* 13,1 citim că Iona, care nu-L vestește pe Hristos prin cuvinte, ci prin întâmplările din viața sa: înghițit vreme de trei zile, apoi ieșit din nou la lumină nevătămat, ne învață că „moartea este începutul nemuririi", iar „viața încolțește încă din mormânt". În v. 13,2, cufundarea în mare și suirea la lumina zilei întruchipează dublul gest al botezului, totodată moarte și înviere. În v. 13,3, Vasile al Seleuciei se oprește îndelung asupra mântuirii dobândite de toate neamurile ca urmare a îngropării lui Hristos (prefigurată de înghițirea lui Iona), stăruind asupra multelor neplăceri pe care le îndură profetul spre a vesti această mântuire universală.

4. *Problema fugii lui Iona (v. 1,3)*

Neascultarea lui Iona față de Dumnezeu a pus multe probleme cititorilor textului biblic, fie ei iudei ori creștini; aceștia au justificat fuga lui Iona invocând motive religioase ori psihologice. Astfel, Iona fuge pentru că a profeți nu este cu putință decât „în fața Domnului", adică pe pământul lui Israel (Ps.-Philon, *Hom. Ion.* 44, Ieronim, Theodor al Mopsuestiei, Theodoret, Chiril al Alexandriei); pentru că nu se poate împăca cu gândul

9. Text tradus după Duval, *op. cit.*, pp. 634 și 644.
10. *Ibidem*, p. 644.
11. *Ibidem*, pp. 474-481.

mântuirii unei cetăți dușmane (Vasile al Cezareei, *Or.* 12,2) și mai ales cu posibilitatea de a trece drept mincinos, sau chiar de a suferi violențele unui neam barbar (Grigore din Nazianz, *Or.* 2, 106-109; Ioan Gură de Aur, *De statuis* 5,5; *In Matth.* 43,2; Theodor al Mopsuestiei; Chiril al Alexandriei). Teama aceasta presupune, firește, cunoașterea dinainte a milostivirii Domnului față de niniviți (Ioan Gură de Aur, *De paenitentia* 2,3) și chiar a decăderii lui Israel în urma mântuirii neamurilor (Grigore din Nazianz, *ibidem*; Ieronim). Această conștientizare a abandonării lui Israel îi cade atât de greu profetului, încât îl silește să nu dea ascultare Domnului (*Mekhilta* lui Rabi Ismael la Ex. 12,1, *apud* Duval, *op. cit.*, pp. 89-91; Ps.-Philon, *Hom. Ion.* 7; Theodor al Mopsuestiei, Chiril al Alexandriei). Fuga aceasta este condamnată, ea merită pedeapsa cu moartea (*Sifre* la Deut. 18,19), iar furtuna pe mare e menită să o pedepsească (Origen, *Hom. Ez.* 6,1-2; Ioan Gură de Aur, *De providentia* 6,16-19; *De paenitentia* 5,3). Pentru comentatorii creștini, episodul fugii este stânjenitor pentru comparația lui Iona cu Hristos. Totuși Origen privește cu ochi buni refuzul lui Iona de a vesti nenorociri niniviților, asemănându-l șovăielii lui Moise în Ex. 4,13 și opunând-o grabei cu care Isaia dă fuga să profețească în Is. 6,8 (*Hom. Is.* 6,1). Părinții subliniază faptul că, până la urmă, Iona a dat ascultare poruncii divine și îl vor da drept pildă celor șovăielnici (vezi *infra*).

Rugăciunea rostită de Iona în burta monstrului (vv. 2,2-10) este înțeleasă de comentatori ca o prefigurare a rugăciunii lui Hristos, rostită nu în iad (Chiril al Alexandriei), ci în vremea agoniei Sale (Origen, *Com. series in Matth.* 136; Vasile cel Mare, *In Ps.* 68,2-3 și Hesychios din Ierusalim). Dar, după cum insistă Părinții, rugăciunea lui Hristos este cu mult mai presus decât cea a lui Iona. Cuvintele profetului I se potrivesc chiar mult mai bine Mântuitorului (Ieronim, Chiril al Ierusalimului, Theodoret). Rugăciunea profetului e socotită de tradiția patristică un exemplu de rugăciune rostită cu credință și împlinită, asemenea celei a lui Daniel, alături de care Iona apare adesea în texte și în iconografia creștină. Asupra ei insistă în special Origen în *De oratione* 13,4: Iona e trecut pe lista celor care „s-au învrednicit de o binefacere cu ajutorul rugăciunii", căci ea este un exemplu de rugăciune ascultată și împlinită chiar în pofida unui vrăjmaș atât de puternic precum Leviathanul („namila de pește" care-l înghite pe Iona, identificată cu monstrul marin pomenit în Iov 3,8).

5. *O dificultate teologică: „răzgândirea" lui Dumnezeu (v. 3,9)*

Problema „răzgândirii" lui Dumnezeu ce apare în vv. 3,9-10 (ca, de altminteri, şi în Ioel 2,14) le-a dat de furcă atât exegeţilor, cât şi lui Iona însuşi. Chiar în Scriptură ideea unei „răzgândiri" a lui Dumnezeu este clar dezminţită: astfel în 1Rg. 15,29 şi la profeţi precum Isaia (v. 45,23) şi Malahia (v. 3,6), care declară că Dumnezeu nu-Şi ia cuvântul îndărăt nici nu Şi-l schimbă. Problema aceasta a fost demult discutată de iudei şi de creştini în legătură cu o seamă de texte biblice; vezi, de pildă, tratatul lui Philon *Quod Deus sit immutabilis* sau scrieri ale lui Tertulian împotriva marcioniţilor precum *Adv. Marc.* 2,24. Origen citează „răzgândirea" lui Dumnezeu în privinţa ninivitilor drept exemplu de limbaj antropomorfic cu intenţie pedagogică (*Hom. Num.* 16,4, cu referire la Num. 23,19) şi precizează că ameninţarea împotriva Ninivei fusese pronunţată nu de Dumnezeu, ci de Iona. De asemenea, Origen foloseşte *Omilia* 18 la Cartea lui Ieremia în bună parte ca să demonstreze că termeni precum „căinţă" sau „răzgândire" dovedesc adaptarea limbajului divin la măsura oamenilor spre a determina convertirea acestora. Limbajul acesta cu intenţie pedagogică poate lua forma unei înşelăciuni menite să-i convertească pe oameni, aşa cum Origen explică în omilia următoare, citând tocmai exemplul ameninţărilor împotriva ninivitilor. Pentru a explica de ce acestea nu s-au împlinit, Origen recurge nu la ideea unei „răzgândiri" divine, ci la aceea a unei stratageme cu scop pedagogic: „cel care spune: «încă trei zile şi Ninive va fi nimicită» (Iona 3,4) vorbea astfel [...] pentru a păcăli printr-o stratagemă care să determine convertirea". De altminteri, ameninţarea s-ar fi împlinit oricum, dacă nu aici, atunci pe cealaltă lume, dacă ninivitii nu s-ar fi convertit (*Hom. Ier.* 19,15). Aceeaşi interpretare la Theodoret: Dumnezeu nu-Şi schimbă gândul, scopul ameninţării Sale era convertirea.

6. *Pocăinţa ninivitilor în omiletica creştină*

În literatura creştină veche, Cartea lui Iona a slujit mai cu seamă drept exemplu de pocăinţă şi convertire. După părerea lui J. Allenbach, cele dintâi texte creştine care se ocupă de povestea profetului şovăielnic par a fi făcut parte dintr-o tradiţie omiletică elementară menită să-i îndemne pe creştini la botez (vezi Duval, *op. cit.*, pp. 101-107). Într-adevăr, Cartea lui Iona le pune la îndemână tuturor comentatorilor creştini exemplul pocăinţei

niniviților, model paradigmatic de convertire, chiar dacă mesajul baptismal al textului biblic nu este tocmai evident; cu toate acestea, Clement din Alexandria, în *Protrepticul* său, îi pomenește pe niniviți (care prin „pocăința lor sinceră" s-au învrednicit de „mântuire") chiar într-un pasaj ce conține un îndemn către „primirea apei celei înțelegătoare", adică a botezului.

Situația niniviților a fost adesea amintită de comentatorii creștini în legătură cu împrejurări istorice concrete: exemplul lor trebuia să-i încurajeze pe creștini să se întoarcă spre Dumnezeu în vremuri de restriște (secetă: Vasile al Cezareei, *Hom. dicta tempore famis* 3; grindină: Grigore din Nazianz, *Or.* 16,14). Ioan Gură de Aur citează curajul de care au dat dovadă locuitorii Ninivei rămânând în cetate și străduindu-se să îmblânzească mânia lui Dumnezeu; pentru predicatorul creștin, acest exemplu ar fi trebuit să-i facă pe concitadinii săi antiohieni să se rușineze atunci când, după revolta împotriva lui Theodosius I în 387, erau gata să fugă din oraș, înfricoșați de posibilele represalii poruncite de împărat (vezi *Hom. de statuis* 5,5; 13,1; 16,1). Îndemnându-și contemporanii să se pocăiască, Ioan Gură de Aur le amintește cât de scurt a fost răgazul îngăduit niniviților pentru pocăință, ceea ce ar trebui să-i convingă pe creștini să nu-și piardă nicicând nădejdea în bunăvoința lui Dumnezeu (*Ad Theodorum* 1,16; *Hom. de statuis* 5,2; *De paenitentia* 1,2; 5,2). Și aceasta cu atât mai mult cu cât creștinilor li s-a dat un răgaz mai îndelungat spre a se pocăi, în special în vremea postului mare (*In Gen. hom.* 24,6-8; 27,6; *De paenitentia* 7,4; *De beato Philogonio* 4).

Omiliștii creștini au mai găsit în povestea lui Iona și alte exemple pe care să le ofere credincioșilor ca modele de viață creștină. Astfel, Iona, deși la început a dat îndărăt nevoind să-și îndeplinească misiunea încredințată, până la urmă s-a supus (exemplu citat de Athanasie spre folosul lui Dracontius, care fugea de preoție: *Ep. ad Drac.* 1,5). Iona, care a primit să se sacrifice pentru salvarea tovarășilor săi de drum, servește drept model de comportament în vremea tulburărilor ecleziastice, adevărate furtuni ce primejduiau corabia Bisericii (Grigore din Nazianz, *Ep.* 135,4; Ioan Gură de Aur, *Sermo cum iret in exsilium* 2).

7. *Cartea lui Iona în context liturgic*

Mărturiile Părinților atestă folosirea Cărții lui Iona în contexte liturgice care se potrivesc cu cele două mari teme profetice ale textului biblic reținute de Biserică: învierea lui Hristos și îndemnul la pocăință. Cum am văzut deja, Chiril al Ierusalimului a comentat pe larg Cartea lui Iona în folosul

catehumenilor ce urmau să se boteze de Paşti, în ziua învierii lui Hristos (*Cat.* 14,17-20). Lecţionarele bizantine atestă citirea Cărţii lui Iona, în parte (vv. 2,1-11) sau în întregime, în contextul priveghiului pascal[12]. Pe de altă parte, Iona este pomenit în vremea postului mare, răstimp al pocăinţei: aşa cum la slujba de Yom Kippur evreii citeau Cartea lui Iona pentru caracterul exemplar al pocăinţei ninivitilor, Părinţii se referă adesea la acelaşi text în omiliile lor destinate postului mare, mai cu seamă pentru a-şi îndemna ascultătorii să postească (Vasile al Cezareei, *De ieiunio* 1; Ioan Gură de Aur, *Hom. de statuis* 3,4; *In Gen. hom.* 24,6). *Constituţiile apostolice* (8,9,9) inclusesră deja acest text în liturghia sinagogală, pe care o adaptau, aşezându-l la momentul trimiterii afară a penitenţilor, care astfel erau asimilaţi ninivitilor; Ambrozie al Milanului confirmă, de asemenea, citirea Cărţii lui Iona în Joia Mare în legătură cu reprimirea penitenţilor (*Ep.* 20,25-26).

V. Cartea lui Iona în iconografia creştină şi în manuscrisele ebraice

Cât de importantă a fost citirea Cărţii lui Iona în Biserica antică e lesne de văzut în numeroasele reprezentări iconografice ale poveştii profetului. Trei scene mai ales – marinarii aruncându-l pe Iona în gura monstrului, monstrul care-l varsă pe Iona pe uscat şi Iona tolănit sub vrej – s-au bucurat de o popularitate considerabilă începând deja din secolul al II-lea d.H. în toate genurile artistice (frescă, mozaic, sculptură funerară, orfevrărie)[13]. Trebuie amintită în special prezenţa lui Iona pe numeroase sarcofage, unde reprezentarea profetului ieşind nevătămat în chip miraculos din gâtlejul monstrului marin era menită să dea speranţă în învierea defunctului. Tolănit la umbra vrejului, Iona este reprezentat în arta creştină timpurie cu trăsăturile lui Endymion dormind la umbra unui arbore somnul veşniciei. Profetul este, de asemenea, reprezentat în postură de orant, cu braţele ridicate în rugăciune: el devine astfel un simbol al mântuirii alături de alţi rugători care s-au învrednicit de ajutorul lui Dumnezeu, într-o asociere stereotipă ce corespunde listelor pe care le regăsim în izvoarele scrise: Iona, Daniel în mijlocul leilor şi cei trei tineri evrei în flăcările cuptorului din Babilon

12. Vezi H.R. Drobner, *Gregor von Nyssa. Die drei Tage zwischen Tod und Auferstehnung unseres Herrn Jesus Christus*, Brill, Leiden, 1982, p. 203.

13. Vezi Duval, *op. cit.*, pp. 19-39, cu o bogată bibliografie.

fuseseră deja asociaţi în tradiţia iudaică (vezi Duval, *op. cit.*, pp. 96-97 şi 3Mac. 6,6-8; Ps.-Philon, *Hom. Ion.* 25; rugăciunea sinagogală preluată de *Const. Ap.* 7,35.37), aşa cum vor fi şi în textele creştine: Irineu 5,5,2 (Ilie, Iona şi cei trei tineri sunt dovada că Dumnezeu poate învia trupul); Clement din Alexandria, într-o aluzie din *Quis diues* 41,6 (Dumnezeu dă ascultare celor aflaţi „în flăcări" şi celor ce I se roagă „din pântecele peştelui"; vezi Sir. 51,4b-5a); *Strom.* 2,103-104 (ca exemplu de tărie şi curaj); Origen, *De oratione* 13,2-4; Grigore din Nazianz, *Or.* 24,10; Grigore al Nyssei, *De oratione dominica* 1, *GNO* vol. 7.2, p. 9. Iona întruchipează mai curând pe rugătorul a cărui rugăciune, rostită cu curaj şi credinţă în mijlocul suferinţelor, este ascultată, mai degrabă decât pe creştinul botezat. Uneori, trilogia reprezentărilor lui Iona este completată cu încă o figură, Iona gânditor, aşezat pe o stâncă, poate pentru a ilustra atitudinea lui Iona în v. 4,5, aşa cum o interpretează unii Părinţi.

Am prezentat mai întâi iconografia creştină a lui Iona pentru că aceasta apare încă din Antichitate, în vreme ce reprezentări iudaice ale lui nu există pentru această perioadă[14]. Atunci când primele imagini ale lui Iona apar, târziu, în manuscrise ebraice medievale (secolele XIII-XV), ele rămân totuşi rare şi au aceleaşi subiecte ca şi echivalentele lor creştine: profetul aruncat în mare, Iona ieşind din gura monstrului şi Iona tolănit la umbra vrejului[15]. Se poate însă ca unele din detaliile ce apar în aceste ilustraţii să fie inspirate de legendele iudaice: peştele rămâne nemişcat pentru ca Iona să se poată ruga, aşa cum se spune în *Pirqe Rabbi Eliezer*, cap. 10, iar vrejul este înfăţişat mai curând ca un arbore uriaş, aşa cum e descris în *Midraş Iona*.

14. *Ibidem*, p. 29, n. 84.

15. Vezi G. Sed-Rajna, *La Bible hébraïque*, Office du livre, Freiburg, 1987, p. 135, cu ilustraţii la pp. 161-165.

NAUM

Traducere din limba greacă de CRISTIAN GAŞPAR
Introducere şi note de MARGUERITE HARL, CÉCILE DOGNIEZ, LAURENCE BROTTIER, MICHEL CASEVITZ, PIERRE SANDEVOIR şi CRISTIAN GAŞPAR

Pentru Introducere şi note s-a utilizat ediţia *La Bible d'Alexandrie*, vol. 23, *Les Douze Prophètes 4-9: Joël, Abdiou, Jonas, Naoum, Ambakoum, Sophonie*, Les Éditions du Cerf, Paris, 1999. Autorii volumului francez au pregătit împreună notele la cele şase cărţi, după cum urmează: Roselyne Dupont-Roc pentru *Ioel* şi *Sophonia*, Thérèse Roqueplo pentru *Iona* şi Marguerite Harl pentru *Avacum* şi *Sophonia*. Michel Casevitz s-a ocupat de verificarea observaţiilor de natură filologică şi lexicală, Pierre Sandevoir de cea a comparaţiilor cu textul ebraic; Laurence Brottier s-a ocupat de comentariile patristice. Pentru redactarea finală a introducerilor şi notelor au fost responsabile Cécile Dogniez şi Marguerite Harl, care au adunat laolaltă contribuţiile tuturor membrilor echipei şi s-au îngrijit de alcătuirea volumului francez.
Selecţie, traducere, adaptare şi adăugiri de Cristian Gaşpar.

Introducere la Naum

I. Cartea lui Naum în Biblia ebraică: datare, structură, conţinut

Opera unui necunoscut, cu siguranţă cel mai iscusit poet dintre Cei Doisprezece profeţi, Cartea lui Naum este însă foarte dificilă, cu o structură complexă şi nu foarte lesne identificabilă, iar interpretările ce i s-au dat în decursul timpului sunt numeroase şi contradictorii.

Între ipotezele privitoare la geneza textului, amintim aici pe aceea mai veche propusă de P. Humbert şi S.J. de Vries, care au văzut în el un fragment liturgic asociat ritualului Templului din Ierusalim, mai exact o cântare de slavă celebrând căderea Ninivei[1]. Dimpotrivă, K. Seybold e de părere că la originea textului a stat un cântec laic, alcătuit probabil în mediul militar şi rescris mai apoi dintr-o perspectivă religioasă[2]. Tot la o rescriere s-a gândit şi H. Schulz, care a socotit însă că avem de-a face cu un mănunchi de texte de proveniență diferită, reorganizate într-o structură coerentă de către un autor postexilic, care a luat drept model textele cultice din perioada celui de-al Doilea Templu[3]. M.A. Sweeney, acceptând ipoteza unor origini diferite ale diverselor fragmente alcătuitoare ale cărţii, a văzut totuşi în ea o profeţie coerentă, adresată în acelaşi timp lui Iuda şi asirienilor pentru a le arăta atotputernicia lui Dumnezeu[4]. În fine, o altă interpretare, datorată lui A.S. van der Woude, preferă să considere textul o scrisoare adresată de

---

1. P. Humbert, „Essai d'analyse de Nahoum 1,2-2,3", *ZAW* 44, 1926, pp. 266-280 şi „Le problème du livre de Nahoum", *RHPR* 12, 1932, pp. 1-15; S.J. de Vries, „The Acrostic of Nahum in the Jerusalem Liturgy", *VT* 16, 1966, pp. 476-481.

2. K. Seybold, *Profane Profetie: Studien zum Buch Nahum*, SBS 135, Stuttgart, 1989; vezi şi *Nahum, Habakuk, Zephanja*, ZBKAT 24.2, Zürich, 1991.

3. H. Schulz, *Das Buch Nahum: Eine redaktionskritische Untersuchung*, BZAW 129, Berlin şi New York, 1973; vezi şi B. Renaud, „La composition du livre de Nahum. Une proposition", *ZAW* 99, 1987, pp. 198-219.

4. M.A. Sweeney, „Concerning the Structure and Generic Character of the Book of Nahum", *ZAW* 104, 1992, pp. 364-377.

poetul aflat în exil în vremea stăpânirii asiriene poporului asuprit din Iuda[5]. Recentul comentariu al lui K. Spronk[6] merge în aceeaşi direcţie, precizând chiar că profetul, un scrib talentat al regelui, şi-ar fi scris profeţia, folosindu-se de opere anterioare citite în biblioteca regală din Ierusalim, pentru a încuraja poporul din Iuda, care gemea sub jugul asirian.

În privinţa datării Cărţii lui Naum, unii comentatori au încercat să identifice evenimentele istorice la care textul ar face, după părerea lor, aluzie; astfel, alcătuirea profeţiei a fost plasată fie în 663 î.H., îndată după cucerirea Thebei de către armatele lui Assurbanipal, fie înainte ori puţin după căderea Ninivei (în 612 î.H.) ca urmare a atacului conjugat al babilonienilor şi mezilor. Cercetări mai recente au exclus însă ipoteza unei profeţii *ex eventu*, aşezând prevestirile cuprinse în text în perioada 650-630 î.H., în anii de declin ai Imperiului Asirian. Astăzi, cea mai mare parte a cercetătorilor sunt de acord să plaseze compunerea Cărţii (sau a nucleului original al Cărţii) lui Naum în contextul frământărilor din ultimii ani ai domniei lui Assurbanipal, care aveau să ducă în cele din urmă la prăbuşirea Imperiului (Neo-)Asirian. Astfel, Naum şi-a rostit profeţia fie în ultimii ani ai domniei lui Manasses, regele lui Iuda (686-642 î.H.; vezi 4Rg. 21,1-18), fie sub efemerul rege Amon, fiul lui (642-640 î.H.; vezi 4Rg. 21,19-25), fie în primii ani ai lui Iosias (640-609 î.H.; vezi 4Rg. 22,1 *sq.*).

Nici caracterul religios al profeţiei nu mai este azi unanim acceptat de cercetători: pentru J. Smith, de pildă, textul profetic este mai curând expresia îngust naţionalistă a încrederii în răzbunarea divină, căreia i s-a dat glas atunci când Imperiul Asirian începe să dea semne de decădere[7]. A. Haldar s-a gândit chiar la un document de propagandă politică alcătuit în cercurile religioase iudaice cu puţin înainte de căderea Ninivei[8], în vreme ce P. Humbert (citat *supra*, n. 1) e de părere că textul, de factură liturgică, a fost conceput în 612 î.H. tocmai spre a celebra, la sărbătoarea Anului Nou, recenta prăbuşire a cetăţii asupritoare. Pentru A.S. van der Woude, profeţia lui Naum cuprinde nu expresia unei bucurii răutăcioase, ci un mesaj de mângâiere pentru deportaţii din Iudeea, cărora le vesteşte, cu deplină încredere în

5. A.S. van der Woude, „The Book of Nahum: A Letter Written in Exile", în *Instruction and Interpretation*, OTS 20, Leiden, 1977, pp. 108-126.
6. K. Spronk, *Nahum*, HCOT 3, Kampen, 1997, p. 1.
7. Părere exprimată în comentariul său din vol. ICC, Edinburgh, 1911, p. 281.
8. *Studies in the Book of Nahum*, Uppsala, 1947.

atotputernicia lui Dumnezeu, salvarea ce va să vină[9]. În fine, B. Renaud atribuie mesajului profetic o dimensiune universalistă, socotind că acesta se referă la pedepsirea tuturor păcătoşilor şi la răsplătirea celor drepţi în Ziua lui *YHWH*, Dumnezeul răzbunător şi învingător al răului[10]. Interpretări mai recente dau un sens politic (în sensul de teologie politică!) cuvintelor profetului: admiţând că el a profeţit sub domnia lui Manasses, toate pasajele antininivite ale cărţii pot fi la fel de bine citite ca o critică virulentă a regimului acestui rege-marionetă şi a potentaţilor iudei din vremea sa[11].

Interpretările acestea de multe ori contradictorii stau mărturie pentru nedumerirea, rămasă adesea fără răspuns, a multor comentatori moderni, a căror iscusinţă exegetică a fost pusă la grea încercare de structura (ori, mai bine zis, de aparenta lipsă de structură!) destul de enigmatică a textului Cărţii lui Naum[12]. În fapt, mai multe genuri literare se întrepătrund în cuprinsul cărţii: psalmul, prevestirea, vedeniile, tânguirea funebră se îngână şi-şi răspund, cu treceri bruşte de la o persoană la alta, astfel încât identificarea locutorului şi a destinatarului/destinatarilor devine o întreprindere riscantă. Puşi dinaintea unei asemenea provocări exegetice, unii comentatori moderni au adăugat, cu de la sine putere şi rareori în acelaşi chip, indicaţii „regizorale" („către Ninive", „către Iuda") în deschiderea celor câteva segmente distincte ale discursului, precizând astfel destinatarul acestora, şi au deplasat anumite versete pentru a recompune textul într-o ordine mai satisfăcătoare din punct de vedere logic[13].

---

9. A.S. van der Woude, *op. cit.*, p. 125.

10. Renaud, *op. cit.*

11. Vezi, de pildă. W. Dietrich, „Der Eine Gott als Symbol politischen Widerstandes: Religion und Politik im Juda des 7. Jahrhunderts", în W. Dietrich şi A. Klopfenstein (ed.), *Ein Gott allein? JHWH-Verehrung und biblischer Monotheismus im Kontext der israelitischen und altorientalischen Religionsgeschichte*, Universitätsverlag Freiburg, Freiburg, 1994, pp. 463-490.

12. Pentru o trecere în revistă amănunţită a celor mai noi teorii privind originea şi sensul Cărţii lui Naum, vezi bine documentatul studiu al lui Michael Weigl, „Current Research on the Book of Nahum: Exegetical Methodologies in Turmoil?", *Currents in Research: Biblical Studies* 9, 2001, pp. 81-130, cu o abundentă bibliografie a lucrărilor apărute între 1990 şi 2000.

13. „Indicaţii regizorale" apar în traducerile moderne mai ales pentru fragmentul 1,9–-2,3. În BJ se sugerează că ar fi mai potrivită plasarea v. 2,2 imediat înaintea v. 2,4, în vreme ce J. Smith, în ICC, preferă să plaseze 2,1.3 după 1,12-13 şi 2,2 cu 2,4-14.

Nici împărţirea în trei capitole nu se suprapune structurii logice a textului, ale cărui unităţi de sens sunt destul de anevoie de delimitat. În principiu, Cartea lui Naum poate fi împărţită astfel: titlul (v. 1,1), care indică limpede că este vorba de o prevestire îndreptată împotriva Ninivei, urmat de un poem (aşa-zisul „psalm acrostih alfabetic")[14] întru slava lui Dumnezeu răzbunătorul, în chip de introducere (vv. 1,2-8) şi de o suită de prevestiri destul de obscure (vv. 1,9-14). Versetul următor (1,15 [ed. Ziegler] sau 2,1 [ed. Rahlfs]) anunţă sosirea unui sol purtător de veşti bune şi-l îndeamnă pe Iuda să-şi „sărbătorească sărbătorile"; versetul acesta poate constitui fie o concluzie a primei părţi a cărţii (ca în ed. Ziegler), fie o introducere pentru următoarea (în ed. Rahlfs). O dublă justificare (v. 2,3) precedă descrierea amănunţită a căderii Ninivei, cuprinsă în ultimele două capitole ale cărţii (2,2–3,19).

În Biblia ebraică, cele trei capitole ale Cărţii lui Naum se prezintă ca un întreg, fără vreo punere în pagină deosebită care să indice caracterul lor versificat. Accentele speciale introduse în text de masoreţi, deşi nu sunt accente poetice propriu-zise, asemenea acelora pe care le întâlnim în Psalmi sau în Cartea lui Iov, marchează însă cât se poate de limpede o anumită împărţire a textului în unităţi ritmice ce sugerează că profeţia lui Naum a fost citită ca un text poetic. De altminteri, procedeele specifice poeziei ebraice (paralelisme, antiteze, aliteraţii, asonanţe) apar frecvent în textul cărţii. De aceea, multe din traducerile moderne ale textului ebraic al lui Naum (BJ şi TOB, de pildă) îi sugerează cititorului, printr-o punere în pagină specială, că se află în faţa unui text poetic, reproducând, de fapt, împărţirea creată de semnele masoreţilor.

La drept vorbind, o asemenea opţiune editorială, pe care am reprodus-o şi în traducerea de faţă, nu se poate susţine cu certitudine decât pentru

---

14. Socotită multă vreme un psalm-acrostih, această parte a Cărţii lui Naum a provocat dispute aprinse între specialişti, care nu s-au putut pune de acord în privinţa întinderii acrostihului, o mulţime de emendări ale textului TM fiind necesare pentru a reface ordinea primelor 11 litere ale alfabetului ebraic, pe care mulţi au crezut a le regăsi în structura vv. 1,2-8. Astăzi cercetătorii sunt din ce în ce mai sceptici în privinţa posibilităţii de a identifica un asemenea acrostih în structura textului, o contribuţie recentă susţinând chiar, cu argumente destul de convingătoare, că această ipoteză ar trebui abandonată cu totul (vezi M.H. Floyd, „The Chimerical Acrostic of Nahum 1:2-10", *JBL* 113, 1994, pp. 421-437 şi K. Spronk, „Acrostics in the Book of Nahum", *ZAW* 110, 1998, pp. 209--215 pentru o prezentare detaliată a disputelor în jurul acestui subiect controversat).

prima parte a cărții (psalmul-acrostih alfabetic). Cum însă în VT granița dintre discursul poetic și cel în proză nu este întotdeauna ușor de trasat, rămâne greu de spus dacă profeția lui Naum este în întregime un text poetic propriu-zis ori dacă avem de-a face cu un psalm înrămat de o povestire sau, în fine, dacă putem vorbi mai curând de proză poetică. Oricum, între Cărțile Celor Doisprezece, Cartea lui Naum este fără îndoială cea mai bogată în trăsături ritmice și literare specifice poeziei ebraice.

II. Cartea lui Naum în Biblia greacă

În LXX, Cartea lui Naum se găsește între Iona și Avacum, alcătuind, alături de acestea și de Abdias, un grup omogen de patru profeții îndreptate împotriva unor neamuri anume (Abdias împotriva Edomului, Iona și Naum împotriva Ninivei, Avacum împotriva caldeenilor)[15]. Această grupare este proprie Bibliei grecești, în TM profeția lui Naum apărând între Cărțile lui Mikhah și Habaquq.

1. *Forma de prezentare a textului*

Deși edițiile moderne ale LXX nu practică aceeași împărțire în unități metrice adoptată de unele traduceri moderne ale Bibliei ebraice pornind de la semnele speciale introduse de masoreți, în ediția de față am socotit înțelept a-i urma pe editorii BA, care, întemeindu-se pe sistemul masoreților, și-au prezentat traducerea sub forma unor „strofe" cuprinzând versete împărțite în emistihuri, spre a sugera cât mai bine caracterul poetic aparte al textului original. Firește, s-ar putea obiecta că o asemenea practică introduce în textul biblic un element străin, absent din structura Bibliei grecești. Însă, până și în LXX, mai bine de jumătate din versetele textului grec (mai exact, 26 din 47) au o structură regulată, fiind formate din patru emistihuri bine individualizate, multe din versetele mai lungi fiind, de asemenea, alcătuite din grupuri regulate de câte patru, trei sau două cuvinte purtătoare de sens. În plus, structura aceasta corespunde, de cele mai multe ori, aproape perfect aceleia a textului ebraic, așa cum este ea delimitată de accentele masoretice. Acestea îmbină semnele de cantilație cu cele de punctuație,

15. Pentru mai multe amănunte privind structura ciclului Celor Doisprezece în LXX, diferită de cea a Bibliei ebraice, vezi Introducerea la Abdias.

urmând aproape întocmai diviziunea sintactică a originalului. Deşi sistemul semnelor introduse de masoreţi, în forma lui actuală, a apărut probabil mai târziu decât LXX, corespondenţa destul de strânsă dintre decupajul textului în unităţi ritmice în Biblia greacă şi cea ebraică sugerează că o împărţire a textului pe principii de cantilaţie similare, dacă nu identice, va fi existat încă din vechi timpuri, ea fiind atestată şi în manuscrisele de la Qumran[16]. Firește, segmentarea textului grec diferă pe alocuri de cea din TM (aceste diferenţe sunt indicate în notele la versetele cu pricina), iar interpreţii epocii patristice au practicat propriul lor decupaj, ţinând mai puţin seama de probabilele unităţi metrice ale textului, cât de nevoia concretă de a găsi o brumă de sens într-un discurs profetic din cale-afară de obscur. De multe ori însă chiar decupajul Părinţilor este identic cu acela al masoreţilor. Având în vedere toate aceste elemente, şi mai ales nevoia de a sugera într-un fel caracterul poetic al unuia dintre cele mai frumoase şi mai dense texte profetice din Biblie, am urmat sugestia traducătorilor BA, prezentând şi traducerea românească într-o formă cât mai sugestiv poetică. Împărţirea noastră diferă pe alocuri de cea a ediţiei franceze, ţinându-se aproape de textul ediţiei Rahlfs, conform principiilor generale ce stau la baza prezentei traduceri româneşti a Septuagintei.

2. *Structura textului grec al Cărţii lui Naum*

Cartea lui Naum, în varianta LXX, poate fi împărţită după cum urmează: titlul (v. 1,1); un psalm întru slava lui Dumnezeu răzbunătorul evocând manifestările cosmice ale puterii Sale (vv. 1,2-8); un fragment eterogen cuprinzând învinuiri şi ameninţări împotriva duşmanilor Domnului (vv. 1,9-14, cu o posibilă diviziune după 1,11); prevestirea – destul de enigmatică, din pricina obscurităţii textului – a sosirii unui sol purtător de veşti bune pentru Iuda şi Israel (vv. 2,1-3 ed. Rahlfs); prezentarea căderii Ninivei (vv. 2,4––3,19), subîmpărţită în felul următor: descrierea bătăliei (vv. 2,4-6), a efectelor acesteia (vv. 2,7-11), prezentarea metaforică a pustiirii cetăţii şi a mâniei Domnului împotriva ei (vv. 2,12-14); o tânguire pentru soarta cetăţii (3,1-3); o altă înfăţişare a Ninivei sub formă de prostituată, însoţită de exprimarea

16. Vezi E.J. Revell, „Biblical Punctuation and Chant in the Second Temple", *JSJ* 7, 1957, pp. 181-198; D. Barthélemy, *Les Devanciers d'Aquila*, E.J. Brill, Leiden, 1963, pp. 165-166; şi E. Tov în ed. 8Hev , pp. 9-12.

mâniei divine împotriva ei (vv. 3,4-7); comparaţia cu soarta cetăţii Theba (vv. 3,8-10); o nouă imagine a nimicirii Ninivei prin foc (vv. 3,11-17); o exclamaţie finală privind soarta puternicilor regelui Asiriei şi caracterul definitiv al pedepsei dumnezeieşti abătute peste cetate (vv. 3,18-19).

3. *Relaţia dintre textul grec şi cel ebraic al Cărţii lui Naum*

Fără îndoială, unui cititor grec (ca şi cititorului român de astăzi, de altminteri), traducerea Cărţii lui Naum i se va fi părut, la prima vedere, bolovănoasă, obscură, chiar de neînţeles, căci cuvintele se înşiruie unul după altul aparent fără nici o legătură logică, vorbitorul şi cei cărora li se adresează nu sunt întotdeauna precis identificabili în text, iar subiectele verbelor se schimbă pe neaşteptate. Din acest punct de vedere, varianta LXX nu diferă aproape deloc de TM, care este, la rându-i, enigmatic şi dificil. Putem spune, aşadar, că avem de a face cu o traducere foarte fidelă a originalului, până-ntr-atât încât şi gruparea cuvintelor din original în unităţi sintactico-semantice este redată întocmai în greacă, ce-i drept, cu unele excepţii.

Între diferenţele cantitative dintre cele două texte se cuvin pomenite aici două „plusuri" însemnate (LXX adaugă în v. 1,9 „pentru acelaşi lucru", glosă explicativă, iar în v. 2,6 „vor fugi vreme de [multe] zile", o propoziţie absentă atât din TM, cât şi din 8Hev) şi un „minus" în v. 1,12 (LXX omite „şi va trece" din TM). Alte adăugiri sunt neînsemnate şi vor fi semnalate în notele respective. Caracterul literal al traducerii este vădit şi de grija cu care traducătorul a echivalat fiecare cuvânt ebraic cu unul grec, astfel că numărul cuvintelor din cele două texte este aproape identic. În plus, traducătorul a păstrat, de cele mai multe ori, şi ordinea cuvintelor din ebraică, modificându-le câteodată funcţia sintactică (vezi notele la vv. 1,9; 2,2; 2,6; 3,18).

Grija traducătorului a trecut însă dincolo de aspectul cantitativ al textului, multe din trăsăturile caracteristice ale originalului ebraic fiind păstrate cu sfinţenie în greacă, ceea ce dă versiunii LXX un aspect exotic. Astfel se explică folosirea abundentă a conjuncţiei καί „şi", redarea sistematică a infinitivului absolut din ebraică printr-o construcţie cu participiu (în româneşte cu gerunziul), străină spiritului limbii greceşti (vezi, de pildă, „zguduindu-se, au fost zguduiţi" în v. 2,3), păstrarea tuturor expresiilor ce-i atribuie lui Dumnezeu trăsături antropomorfe (vv. 1,2-3) sau traducerea literală a unor metafore din textul ebraic (în v. 1,13 „toiagul", *i.e.* „puterea"; „numele" ce rodeşte „sământă" în v, 1.14; „sabia" care „înghite" în v. 2,14; excepţie face numele Belial, simbol al răului, neînţeles astfel în vv. 1,11.15).

Am păstrat întocmai în traducerea românească (firește, pe cât s-a putut!) toate aceste traduceri literale ce dau limbii LXX un caracter specific, recunoscut ca atare și imitat adesea de Părinți, care au făurit, plecând de la asemenea expresii „necioplite", un adevărat stil biblic grecesc, perpetuat apoi prin tălmăciri în multe din limbile creștinătății răsăritene și prezent până astăzi în discursul ecleziastic.

În fine, chiar dacă, din motive obiective, o redare fidelă a trăsăturilor poetice ale textului ebraic era imposibilă, traducătorul s-a străduit și, în bună măsură, a și reușit să recreeze în greacă armoniile ritmice, efectele stilistice și sonore, precum și paralelismele ce caracterizează textul poetic ebraic al Cărții lui Naum. Astfel, paralelismele (lexicale, semantice, sonore, gramaticale sau antitetice) din original sunt păstrate în greacă (în vv. 1,2.3.5.6; 2,3.11 și în multe alte locuri) sau chiar sporite, prin crearea unor efecte poetice suplimentare (traducătorul și-a ales cu grijă termenii, astfel că unele concepte-cheie ale textului sunt subliniate de traducerea consecventă și insistentă cu același cuvânt a unor termeni ebraici diferiți: συντέλεια „nimicirea" și verbul corespunzător, repetate în vv. 1,8.9; θλῖψις „strâmtorare" în vv. 1,9 și 2,2 ș.a.). Traducătorul a păstrat cel mai adesea chiasmele folosite din belșug în textul ebraic (vv. 1,2.4.6.13; 2,13; 3,1.8), creând chiar unele noi prin modificarea structurii sintactice a originalului (în vv. 1,3 și 3,18). Am încercat, pe cât s-a putut, să păstrăm această trăsătură a textului și în română. În note vom discuta, pe urma editorilor BA, și alte exemple de păstrare în traducerea LXX a efectelor stilistice din original (aliterații, asonanțe, jocuri de cuvinte, repetiții), precum și cele câteva locuri unde traducătorul și-a creat propriile efecte poetice, pornind de la un original mai puțin sugestiv.

În fine, imaginile originalului au fost trecute în LXX fără schimbări însemnate: astfel, comparația cu vrejul și paiele uscate în v. 1,10; imaginea făcliilor și fulgerelor din v. 2,5; frumoasa comparație cu porumbițele în v. 2,8 și comparația cu insectele din v. 3,5. Printre rarele pierderi se cuvine amintită compararea mâniei lui Dumnezeu cu focul în v. 1,6, dispărută din textul grec, folosirea metaforică în TM (v. 1,7) a „fortăreței" ca nume al Domnului, nereprodusă în LXX, și explicitarea unor metafore din original, transformate în comparații în LXX prin adăugarea unui ὡς „ca, precum" în vv. 2,11 („ca oalele cernite") și 3,13 („ca niște muieri").

Dacă deosebirile cantitative față de TM sunt, cum am văzut, destul de neînsemnate, în privința sensului traducătorul s-a îndepărtat adesea și chiar

în chip simţitor de presupusul original, în aşa măsură încât J.A. Harrison[17] a putut vedea în aceste deosebiri o dovadă de incompetenţă lingvistică şi de nepricepere interpretativă. Dar acest verdict acesta atât de necruţător nu a fost acceptat de toţi specialiştii şi, în condiţiile în care identificarea exactă a textului ebraic de care s-a slujit traducătorul este azi aproape imposibilă, e poate mai înţelept să admitem că „erorile" se datorează, în fapt, pe de-o parte, unei interpretări diferite a unui original scris fără spaţiu între cuvinte şi nevocalizat şi, pe de alta, unor schimbări intenţionate ale originalului operate de traducător din dorinţa de a-i da un nou sens, mai potrivit contextului istoric şi spiritual în care trăia. Schimbările introduse în tălmăcirea LXX ca urmare a unor decupaje textuale a originalului ebraic diferite de cele din TM, în urma unor vocalizări diferite sau a confundării unor consoane ori a interpretării diferite a rădăcinilor cuvintelor, precum şi a neînţelegerii unor cuvinte dificile sau obscure ori a unor opţiuni interpretative deliberate vor fi discutate în note la pasajele relevante.

III. Sensul profeţiei lui Naum în varianta LXX

În versiunea greacă, profeţia lui Naum este, în acelaşi timp, un imn de preamărire a victoriei lui Dumnezeu asupra Ninivei şi o prevestire a mântuirii lui Iuda/Israel. Mai exact, textul se referă la pedepsirea unei cetăţi precis identificate (Ninive) pentru toate nelegiuirile ei: idolatria (v. 1,14), jaful (vv. 2,12-14), desfrânarea (vv. 3,4-5) şi răutăţile necurmate săvârşite împotriva altora (v. 3,19). Pedepsirea Ninivei aduce cu sine eliberarea lui Iuda/Israel din „lanţurile" (v. 1,13) impuse de cetatea asupritoare.

În versiunea LXX, aşadar, profeţia lui Naum nu are conotaţii eshatologice şi universale imediat vizibile; acestea nu apar decât dacă alegem să interpretăm imaginea cetăţii Ninive ca pe o referire simbolică la duşmanii lui Dumnezeu, în general, ori la duşmanii lui Israel, în special. În ciuda descrierii teofaniei din primele versete, însoţită de tulburări ale ordinii cosmice asemănătoare cu cele prezente în alte texte de factură eshatologică, e greu de crezut că aceste versete ar cuprinde reprezentarea unei „confruntări eshatologice între *YHWH* şi adversarul său", aşa cum a propus B. Renaud[18].

17. J.A. Harrison, „The Unity of the Minor Prophets in the LXX: A Reexamination of the Question", *BIOSCS* 21, 1988, pp. 55-72.
18. Renaud, *op. cit.*, p. 216.

În fapt, deşi numele adversarului lui Dumnezeu apare în TM sub forma Belial, nu este deloc sigur că el denumeşte acelaşi personaj satanic atestat în scrierile pseudo-epigrafice târzii şi în NT[19]. În orice caz, identitatea adversarului a dispărut din textul grec, unde numele propriu a fost redat de două ori (vv. 1,11 şi 2,1) printr-un substantiv comun.

Dacă versiunea greacă prevesteşte într-adevăr sosirea unui izbăvitor pentru Israel, pe care îl „va scăpa din necaz" (v. 2,2), în vreme ce TM vorbeşte despre un personaj care „scutură/împrăştie" cetatea Ninivei, nu este deloc sigur că schimbarea din textul grec s-ar datora unei perspective mesianice, personajul cu pricina putând fi foarte bine o simplă căpetenie militară ori chiar un vestitor al căderii cetăţii (v. 2,1).

În greacă, alinarea făgăduită lui Iuda/Israel este specifică şi limitată, referindu-se doar la ridicarea (poate chiar temporară) a jugului asirian, în timp ce, în TM, aceasta dobândeşte un caracter mai direct şi mai cuprinzător, *YHWH* făgăduind poporului Său: „nu te voi mai asupri!" (v. 1,12 în TM). Spre deosebire de TM, în LXX nu regăsim nici una din făgăduinţele Domnului că mândria lui Iacob şi Israel va fi reaşezată la loc de cinste (v. 2,3 în TM), că rămăşiţa poporului se va întoarce la Ierusalim ori va intra în Împărăţia lui Dumnezeu, aşa cum putem citi în alte profeţii biblice. Textul grec, obscur şi ambiguu aici, vorbeşte de ὕβρις „dispreţ, aroganţă, înfumurare", neprecizând însă fără echivoc dacă sentimentul acesta îi aparţine lui Iacob/Israel ori a fost suferit de el (aşa cum am interpretat în traducerea de faţă) şi dacă Dumnezeu îl respinge ori îl face să reînvie (vezi nota la v. 2,3).

În acelaşi timp, căderea cetăţii Ninive este limpede pusă pe seama acţiunii divine („Nimicirea El Însuşi o va împlini", v. 1,9), într-o perspectivă teologică ce-I atribuie lui Dumnezeu răspunderea pentru întreaga istorie a lui Israel şi rolul de stăpân al universului, aşa cum sugerează simbolistica puterii universale prezentă în imaginile din vv. 1,3-6. Numai că, deşi unii dintre Părinţi au întrezărit aici un mesaj eshatologic, nimic în textul grec nu presupune o asemenea dimensiune a profeţiei lui Naum, care nu vorbeşte de venirea Zilei Domnului într-un viitor îndepărtat şi într-un spaţiu nedefinit, ci de o răzbunare divină împlinită *hic et nunc*, ca manifestare a atotputerniciei lui Dumnezeu, Care-i înfrânge pe asirieni spre a-l ocroti pe Iuda. Cu toate acestea, versiunea LXX cuprinde două trăsături originale, ce o

19. Sweeney, *op. cit.*, pp. 365, 367.

înzestrează cu un mesaj teologic specific. Una din ele este insistența asupra aspectului „juridic" al răzbunării divine: în LXX, Dumnezeu „Își face dreptate" (ἐκδικέω revine stăruitor în deschiderea textului), pedepsind încălcarea unui drept legitim, nu „Se răzbună", ca în textul ebraic, unde verbul *nāqam* își mai păstrează încă sensul primar de acțiune violentă, exercitată arbitrar, sub impulsul geloziei. Cea de-a doua trăsătură originală este prezența sentimentului religios de așteptare plină de încredere în v. 1,7, acolo unde TM vorbește doar de Domnul, care este „mai bun decât o fortăreață la vreme de primejdie". Așteptarea ce răzbate din textul grec nu este, probabil, una mesianică ori eshatologică, însă exprimă credința nestrămutată a aceluia care așteaptă, la vreme de restriște, ajutorul lui Dumnezeu.

IV. Cartea lui Naum în tradițiile exegetice antice

1. *Interpretări ale profeției lui Naum în iudaismul antic*

În serviciul liturgic sinagogal, pasaje din Cartea lui Naum sunt citite ca *haphtarah* în două rânduri: pentru *seder*-ul 32, Naum 1,12, în legătură cu Gen. 33,18 *sq.* și pentru *seder*-ul 53, Na. 1,7 (și, probabil, 1,9), alături de Mich. 7,15, în legătură cu Ex. 11,1 *sq.* În traducerea LXX însă, nici unul dintre cuvintele-cheie care în TM permiteau legarea pasajelor din textele profetice de pericopele din Pentateuh nu mai apar, pierzându-se prin traducere.

Comentariul (*Peșer*) Cărții lui Naum descoperit la Qumran[20], păstrat doar în fragmente (corespunzătoare vv. 1,3b-6 și 2,12b–3,12), aplică textului profetic o lectură actualizatoare, descoperind în războaiele menționate în fragmentele respective referiri la situații contemporane redactării comentariului, mai precis la conflictul dintre Alexandros Yannai, regele hasmoneu al Iudeei (126-76 î.H.), și saduchei, pe de-o parte, și Demetrios al III-lea Eukairos (96-88 î.H.), unul dintre ultimii monarhi seleucizi din Siria, și fariseii răsculați, care-l chemaseră în ajutor, de cealaltă parte (cca 88 î.H.). *Peșerul* aplică tot ceea ce se spune despre Ninive la autoritățile evreiești din Ierusalimul din vremea lor, ocupat de romani și devenit, cu complicitatea fariseilor, un adevărat „sălaș al leilor" (v. 2,12).

Flavius Iosephus, care trece sub tăcere majoritatea profeților mici în *Antichitățile iudaice*, face o excepție remarcabilă în cazul lui Iona și al lui

20. J.M. Allegro, *4QNahum Pesher*, Discoveries in the Judaean Desert V, pp. 37-42, pl. XII-XIV.

Naum. Din cartea acestuia din urmă, istoricul evreu citează, parafrazând destul de liber, şi comentează vv. 2,9-14, pornind, probabil, de la un text mai apropiat de TM decât de LXX. El oferă şi o datare precisă a lui Naum (acesta ar fi profeţit în vremea lui Yotham/Ioatham, regele lui Iuda între 746 şi 736 î.H.), nemaiîntâlnită nicăieri în tradiţia antică. Tot Flavius Iosephus datează, împotriva evidenţei, şi căderea Ninivei, care s-ar fi produs la „o sută cincisprezece ani" după rostirea profeţiei lui Naum. Datele oferite de el, în ciuda aparentei precizii, sunt înşelătoare şi nu pot fi luate în seamă decât, poate, ca indicaţii ale agendei propagandistice a autorului[21].

Targumul la Cartea lui Naum practică acelaşi tip de lectură actualizatoare, văzând în Israel atât destinatarul bunăvoinţei divine (v. 1,7), cât şi ţinta răutăţii neamurilor (v. 1,10). Asemenea interpreţilor moderni, Targumul identifică adesea destinatarul unei profeţii sau al alteia, nespecificat în text (astfel, la v. 1,14 adaugă: „o, rege al Asiriei!"). Nelegiuirile opresorilor menţionate în TM sunt adesea identificate cu evenimente concrete recente şi dureroase din istoria lui Israel; astfel, la v. 1,8, referirea abstractă la „duşmani" este explicitată în Targum: „cei care au nimicit Templul", iar v. 1,9 („Nu Se va răzbuna de două ori pentru acelaşi lucru la vreme de restrişte..." în TM) este completat cu „...pentru voi ca şi pentru casa lui Israel", o aluzie la cele două căderi ale Ierusalimului sub stăpânire străină, mai întâi a babilonienilor, apoi a romanilor[22].

2. *Interpretări ale Cărţii lui Naum în exegeza creştină antică*[23]

Profeţia lui Naum nu este citată ca atare în NT, dar descrierea Ninivei ca o „curvă frumoasă şi încântătoare" (v. 3,4) a stat probabil la baza descrierii

---

21. Pentru o interpretare recentă a acestor date, vezi C. Begg, „Josephus and Nahum Revisited", *REJ* 154, 1995, pp. 5-22. După părerea lui Begg, interpretarea lui Iosephus este determinată, pe de o parte, de dorinţa sa de a flata puterea stăpânitoare (romanii), identificându-i pe niniviţi cu duşmanii contemporani ai Imperiului, şi, pe de altă parte, de a întreţine speranţele ascunse ale evreilor, pentru care „asirienii" din Cartea lui Naum nu erau alţii decât aceiaşi romani, puterea străină asupritoare, despre a căror prăbuşire apropiată vorbea, în această interpretare, textul profetic.

22. Vezi K.J. Cathcart, R.P. Gordon, *The Targum of the Minor Prophets*, „The Aramaic Bible" 14, T & T Clark, Edinburgh, 1989, pp. 41-45.

23. Vezi D. Christensen, „The Book of Nahum: A History of Interpretation", în J.W. Watts şi P.R. House (ed.), *Forming Prophetic Literature: Essays on Isaiah and the Twelve in Honor of John D.W. Watts*, JSOTSup 235, JSOT Press, Sheffield, 1996,

Babilonului, „Desfrânata cea Mare" în Ap. 14,8; 17,2.5; 18,3; 19,2, aşa cum o dovedesc asemănările lexicale dintre aceste pasaje[24].

Şi citatele răzleţe din Cartea lui Naum sunt destul de rare în operele Părinţilor, cel mai des fiind amintit v. 2,1, care prevesteşte sosirea „celui ce aduce veste bună şi vesteşte pacea", concurat însă de pasajul similar din Is. 52,7 în forma citată în Rom. 10,15. Didymos cel Orb apropie totuşi, într-un context eshatologic, „apele multe" din v. 1,12 de potopul din Gen. 7 (*In Gen.* 192--193). După părerea lui Chiril al Ierusalimului, atunci când Şi-a trimis „Duhul" asupra apostolilor la Cincizecime, Iisus a împlinit cele prevestite în Na. 2,2: „A urcat, suflându-ţi în faţă, scăpând[u-te] de strâmtorare" (*Cat.* 17,12). Origen s-a folosit de Na. 1,9 pentru a-şi susţine părerea (controversată şi criticată în *Comentariul* lui Ieronim) că Dumnezeu nu pedepseşte de două ori pentru aceeaşi faptă (*Hom. Ez.* 1,2; *Hom. Lev.* 11,2 şi 14,4).

Autorii marilor comentarii verset cu verset ale Cărţii lui Naum (Theodor al Mopsuestiei, Theodoret al Cyrului, Chiril al Alexandriei şi Ieronim) s-au aplecat cu stăruinţă vrednică de admiraţie asupra textului în întregimea lui, încercând să stoarcă un înţeles din versetele de multe ori obscure şi încâlcite ale acestei cărţi profetice. Felul cum au înţeles ei structura sintactică şi vocabularul textului oferă un sprijin preţios pentru exegeţii moderni, multe din soluţiile şi notele prezentei traduceri fiind îndatorate lecturilor patristice. Cât de grea le-a fost sarcina comentatorilor antici se vede foarte bine din interpretările contradictorii care s-au putut isca în jurul aceluiaşi verset: de pildă, îndemnul „Fii cu ochii pe cale!" (v. 2,2) este adresat, după unii, ninivitilor, după alţii, locuitorilor Iudeei, după alţii, trimişilor Domnului. Tot astfel, Părinţii nu s-au putut pune de acord în privinţa personajelor istorice evocate de o anume imagine din text: în v. 2,5, „Înfăţişarea lor, precum făcliile de foc" a fost aplicată fie ninivitilor de odinioară, fie perşilor contemporani comentatorului.

Marile comentarii oferă, înainte de toate, în prologuri, o interpretare de ansamblu a profeţiei lui Naum, bine ancorată într-o anumită filozofie a istoriei. Peripeţiile războinice pomenite în text devin parte a economiei divine: pentru Părinţi, asirienii au fost, la vremea lor, uneltele folosite de

---

pp. 187-194 şi E. Ball, „«When the Towers Fall»: Interpreting Nahum as Christian Scripture", în J.W. Watts şi P.R. House (ed.), *In Search of True Wisdom: Essays in Old Testament Interpretation in Honour of Ronald E. Clements*, JSOTSup. 300, JSOT Press, Sheffield, 1999, pp. 211-230.

24. P. Prigent, *L'Apocalypse de Saint Jean*, Delachaux et Niestlé, Paris, 1981, *passim*.

Pronia dumnezeiască împotriva lui Israel, care se îndepărtase de Dumnezeu şi nu s-a încrezut decât în propriile puteri. La rândul lor, perşii au devenit instrumentele prin care economia divină s-a împlinit împotriva asirienilor, care, orbiţi de orgoliu şi neluând seamă la rolul modest ce le fusese rezervat, s-au crezut mai presus de dumnezeire. Pentru a contura cât mai clar acest mesaj, Chiril al Alexandriei va invoca în comentariul său şi alte exemple din istorie, iar Ieronim şi Theodoret vor căuta să lămurească, cu date istorice şi geografice, aluzia destul de misterioasă din text la cetatea Theba din Egipt (vv. 3,8-10).

Pentru Părinţi, cetăţii Ninive i s-a atribuit un rol exemplar, ea simbolizându-i pe toţi cei care, nerecunoscând atotstăpânirea lui Dumnezeu, s-au trezit văduviţi de ajutorul Său, orice apărare şi alianţă omenească fiindu-le apoi în zadar (astfel crede, de pildă, Ieronim, punând în legătură v. 2,7 cu Ps. 126,1 şi tot aşa Chiril, comentând vv. 3,13-14). În acest context, unii comentatori patristici au citit anumite pasaje din text în cheie ironică; astfel, Theodor al Mopsuestiei a văzut în „Încinge-ţi şalele!" din v. 2,2 o invitaţie ironică adresată Ninivei de a se mai opinti o dată (în van!) cu toată puterea sa de odinioară, de care acum este lipsită. Tot aşa, pentru Theodoret şi Theodor al Mopsuestiei, în v. 3,14, „Scoate-ţi apă, pentru-ncercuire" nu poate fi decât un îndemn ironic, de vreme ce nici un şanţ de apărare nu-i mai poate fi de folos cetăţii asupra căreia se va prăvăli urgia lui Dumnezeu.

Pentru a decripta anumite pasaje enigmatice ale profeţiei, comentatorii patristici au recurs şi la cunoştinţele lor de istorie naturală, de pildă în privinţa năravurilor lăcustelor (Theodor, Theodoret şi Chiril comentând vv. 3,17-18), sau de tehnică a vânătorii şi a stupăritului (vezi comentariile lui Theodoret şi Chiril despre folosirea fumului la v. 2,13).

Comentariul lui Chiril este alcătuit cel mai adesea dintr-o perspectivă pronunţat antiiudaică: el (răs)tălmăceşte sistematic în defavoarea lui Israel prevestirile antininivite din textul profetic (astfel, în v. 1,2, duşmanii Domnului sunt identificaţi cu cărturarii şi fariseii, iar în v. 3,1 „cetatea [vărsărilor] de sânge" este aceeaşi cu Ierusalimul care L-a ucis pe Domnul). Acelaşi ton se regăseşte şi în scoliile lui Hesychios din Ierusalim, pentru care întreg capitolul 3 este o descriere profetică a decăderii vechiului Israel, autorul forţând multe din amănuntele textului pentru a susţine o asemenea interpretare: în v. 3,10, cea care pleacă în exil este Sinagoga, iar „cătuşele" cu care vor fi legaţi mai-marii ei sunt o prefigurare a Sfintei Cruci; în vv. 3,16-17, lăcustele sunt simboluri ale prozeliţilor care părăsesc

necredința iudeilor, iar smochinul scuturat din v. 3,12 – o întruchipare simbolică a Sinagogii sărăcite.

În sfârșit, interpretările Părinților au aflat în text și un sens care se înscrie lesne în teologia creștină a mântuirii. Înfrângerea și căderea Ninivei este, după părerea lor, o prefigurare a înfrângerii lui Satana: Theodoret, de pildă, comentând v. 2,1, crede că Iuda reprezintă pământul întreg salvat din ghearele diavolului; Hesychios din Ierusalim citește verbul ἀνέβη „s-a suit" din v. 2,2 ca pe o prevestire a „ridicării" lui Hristos de la Iad; Chiril al Alexandriei explică „jaful" pomenit în v. 2,10 în sensul „despuierii" diavolului de adepți, „furați" de propovăduirea lui Hristos și a apostolilor. De asemenea, cu excepția lui Theodor al Mopsuestiei, toți comentatorii identifică „suflarea" eliberatorului din v. 2,2 cu Duhul pe care Iisus înviat Îl suflă asupra ucenicilor Săi în ziua Cincizecimii.

Cu toate că, așa cum am văzut mai sus, textul grec al Cărții lui Naum nu oferea prea multe puncte de sprijin pentru o interpretare consecvent eshatologică a mesajului profetic, Hesychios din Ierusalim și, adesea, Ieronim au forțat o asemenea interpretare cu prețul unor acrobații hermeneutice remarcabile. Încercarea lor, meritorie, poate, ca intenție, a rămas totuși izolată în contextul exegezei patristice antice, cu care cei doi se găsesc, din acest punct de vedere, în contradicție. Astfel, ei au plasat unele elemente individuale ale textului în context eshatologic: în v. 1,3, cuvântul „cutremur" prevestește cataclismul universal de la sfârșitul lumii; „mânia" lui Dumnezeu descrisă în vv. 1,4-7 trimite la Judecata de Apoi; „porțile râurilor" din v. 2,7 sunt, de fapt, porțile Iadului. Apoi, Hesychios și Ieronim au văzut în profeția lui Naum în ansamblul ei o descriere a confruntării dintre Hristos și vrăjmașul Său, Satana: în v. 1,13, „toiagul" frânt este sceptrul diavolului, iar în v. 2,3, Iacob/Israel cel repus în drepturi de Dumnezeu este Hristos. Cât despre oameni, aceștia aleg una dintre tabere (în v. 2,9, cei care fug sunt cei botezați, care se îndepărtează de diavol) sau pe cealaltă („prada leului" din v. 2,12 sunt sufletele necredincioșilor). În vv. 2,4-5, cei doi interpreți regăsesc în expresia „bărbații cei puternici care se jucau cu focul" o descriere a demonilor. În plus, Hesychios din Ierusalim descoperă cu multă ușurință în text până și referiri la botez: „apele multe" (v. 1,12) și „iazul cu apă" (v. 2,9). Tot lui îi aparține performanța exegetică de a extrage din context imagini și expresii inserate apoi într-un context spiritual diferit, care le denaturează înțelesul original până într-atât, încât ele ajung să capete un înțeles diametral opus celui din Cartea lui Naum. Astfel, procesiunea sclavelor din v. 2,8,

în care toți ceilalți comentatori (Theodor, Theodoret, Chiril) au văzut, cum era de așteptat, o imagine dezolantă a Ninivei și a aliaților săi înfrânți, reprezintă, pentru Hesychios, alaiul triumfal al lui Hristos, învingător al Iadului, urmat de sfinții Săi. În fine, pentru Hesychios, același element din text poate căpăta cu ușurință, în funcție de context, înțelesuri antitetice: Ninive, înțeleasă de obicei ca o deghizare metaforică a Satanei, devine câteodată întruchiparea Bisericii triumfătoare provenite dintre neamurile păgâne (ca în v. 2,9, de pildă).

AVACUM

Traducere din limba greacă de CRISTIAN GAŞPAR
Introducere şi note de MARGUERITE HARL, CÉCILE DOGNIEZ, LAURENCE BROTTIER, MICHEL CASEVITZ, PIERRE SANDEVOIR şi CRISTIAN GAŞPAR

Pentru Introducere şi note s-a utilizat ediţia *La Bible d'Alexandrie*, vol. 23, *Les Douze Prophètes 4-9: Joël, Abdiou, Jonas, Naoum, Ambakoum, Sophonie*, Les Éditions du Cerf, Paris, 1999. Autorii volumului francez au pregătit împreună notele la cele şase cărţi, după cum urmează: Roselyne Dupont-Roc pentru *Ioel* şi *Sophonia*, Thérèse Roqueplo pentru *Iona* şi Marguerite Harl pentru *Avacum* şi *Sophonia*. Michel Casevitz s-a ocupat de verificarea observaţiilor de natură filologică şi lexicală, Pierre Sandevoir de cea a comparaţiilor cu textul ebraic; Laurence Brottier s-a ocupat de comentariile patristice. Pentru redactarea finală a introducerilor şi notelor au fost responsabile Cécile Dogniez şi Marguerite Harl, care au adunat laolaltă contribuţiile tuturor membrilor echipei şi s-au îngrijit de alcătuirea volumului francez.
Selecţie, traducere, adaptare şi adăugiri de Cristian Gaşpar.

Introducere la Avacum

Cartea profetului Avacum[1] (în TM, Habaqquq[2]) ocupă acelaşi loc atât în canonul LXX, cât şi în cel al Bibliei ebraice, după Cartea lui Naum. La fel cum aceasta prevesteşte căderea Ninivei, cartea de faţă anunţă prăbuşirea altei mari puteri, cea a caldeenilor. Alcătuită din trei capitole, Cartea lui Avacum se împarte în două secţiuni bine individualizate de prezenţa unor titluri distincte; astfel, primele două capitole sunt reunite sub titlul „Prevestirea pe care a văzut-o Avacum profetul" (v. 1,1), în vreme ce ultimul capitol poartă un titlu aparte, „Rugăciunea lui Avacum" (v. 3,1). Această poziţie oarecum specială a celui de-al treilea capitol i-a făcut pe mulţi exegeţi moderni să creadă că el nu făcea parte iniţial din structura cărţii, deşi există suficiente motive pentru a-l lega, aşa cum au făcut-o de altminteri toţi comentatorii antici şi bună parte din cei moderni, de restul textului.

I. Cartea lui Habaqquq în Biblia ebraică

1. *Identitatea profetului*

Despre profetul Habaqquq nu se ştie nimic sigur, deşi un personaj cu acest nume figurează în câteva tradiţii legendare asociate textului biblic. Astfel, în adaosul grec la povestea lui Daniel (Bel 33-39) apare un anume Avacum (Αμβακουμ) care, pe când se pregătea să ducă de mâncare secerătorilor la câmp, e transportat de un înger în chip miraculos din Iudeea la Babilon pentru a-l hrăni pe Daniel în groapa cu lei. Episodul acesta va fi reluat, alături de altele, la fel de legendare, în biografia lui Habaqquq din colecţia târzie a *Vieţilor profeţilor* (*Vitae prophetarum*)[3]. În acest text, lui Habaqquq

1. Am optat, în traducerea de faţă, pentru numele Avacum, cel mai curent şi firesc în româneşte, conform normelor noastre de redactare.
2. În cele ce urmează, *Avacum* trimite la textul grec al LXX, iar *Habaqquq* la textul ebraic al cărţii profetice.
3. *Cf. Prophetarum uitae fabulosae*, ed. T. Scherman, Leipzig, 1907, p. 33.

i se atribuie atât o viziune profetică a nimicirii Templului din Ierusalim de către Nabucodonosor, cât şi una care vesteşte distrugerea Templului de către „un popor de la apus" (*i.e.* romanii). Ne aflăm, fără îndoială, dinaintea unei lecturi tardive a datelor biblice, care îmbină o interpretare în cheie istoricizantă cu una actualizatoare, ce rescrie trecutul adaptându-l unui context istoric diferit, întocmai cum se întâmplă în Peşerul de la Qumran[4].

2. *Titlul cărţii*

Cât priveşte titlul cărţii profetice, acesta cuprinde, ca şi în cazul Cărţilor lui Naum şi Malachia, cuvântul ebr. *maśśā'*, tradus în greacă λῆμμα (vezi nota la v. 1,1). Titlul cărţii de faţă adaugă însă precizarea „pe care a văzut-o (*ḥāzāh*) Habaqquq", o formulă neîntâlnită în alte cazuri, dar care o apropie de cele intitulate „viziune" (*ḥāzōn*, vezi Abdias, Naum). Într-adevăr, în v. 2,3 Domnul chiar vesteşte o „vedenie", iar în v. 1,5 sosirea duşmanului este precedată de îndemnul „vedeţi" şi în v. 2,1 profetul însuşi caută „să vadă" ce-i va spune Domnul. Habaqquq este deci un profet vizionar. În plus, titlul cărţii îl numeşte „profetul" (*hannābhī'*), asemenea lui Aggeu şi Zaharia. Spre deosebire însă de Cărţile lui Osea, Amos, Michea ori Sophonia, nici un fel de indicii nu ne sunt oferite cu privire la familia profetului, la destinatarii profeţiei, la împrejurările rostirii ori la scopul ei.

3. *Structura textului*

Textul ebraic al Cărţii lui Habaqquq nu poate rivaliza în privinţa complexităţii şi elaborării poetice cu acela al Cărţii lui Naum, cu excepţia notabilă a „Rugăciunii lui Habaqquq", socotită îndeobşte una din capodoperele poeziei ebraice. El este însă adesea la fel de obscur. Dificultăţilor de stabilire a textului li se adaugă disputele între exegeţii moderni privitoare la unitatea lui structurală[5]. Este puţin probabil însă ca traducătorii din vechime să fi fost încercaţi de aceleaşi îndoieli care-i bântuie pe unii cărturari moderni în privinţa originii diferitelor părţi componente ale cărţii, astfel că este, poate,

---

4. Pentru alte legende privitoare la profetul Habaqquq, vezi M.A. Sweeney, „Habakuk", în *The Anchor Bible Dictionary*, Doubleday, New York, 1992, vol. 3, pp. 1-6.

5. Pentru un inventar al opiniilor critice, vezi P. Jöcken, *Das Buch Habakuk. Darstellung der Geschichte seiner kritischen Erforschung mit einer eigenen Beurteilung*, Peter Hanstein Verlag, Köln-Bonn, 1977 şi, pentru literatura mai recentă, Oskar Dangl, „Habakkuk in Recent Research", *BS* 9, 2001, pp. 131-168.

mai înţelept să socotim, aşa cum a făcut-o şi traducătorul LXX, că ne aflăm dinaintea unui text unitar.

4. *Genul literar*

Textul Cărţii lui Habaqquq aparţine genului „plângerii" (mai cu seamă vv. 1,2-4.12-17). Profetul vorbeşte doar aparent în nume propriu, cuvintele sale, adesea transformate într-un reproş la adresa lui Dumnezeu, dând glas durerii unui întreg popor aflat în suferinţă. Pe de altă parte, textul este strâns legat de poezia Psalmilor, atât prin cap. 3, adesea considerat un psalm de sine stătător, cât şi prin numeroase teme şi modalităţi de exprimare specifice discursului psalmic[6]. Cu toate că prezenţa unor forme psalmice este de netăgăduit în cântările din Naum 1, Habaqquq 3 şi în pasaje din Ioel, se cade totuşi să distingem între materialul psalmic de origine cultică şi feluritele refolosiri poetice ale acestuia într-un context diferit, mai curând istoric decât liturgic[7].

5. *Datarea*

Cartea lui Habaqquq nu cuprinde nici un indiciu care să permită datarea sa exactă. Identitatea celor două personaje principale, „cel fără credinţă" şi „cel drept" (v. 1,4), nu este mai precis conturată dincolo de aceste nume generice, care au o conotaţie general-morală prezentă şi în Psalmi. Nedreptăţile şi suferinţele împotriva cărora protestează profetul în vv. 1,2-4 pot fi plasate în oricare din perioadele de criză ale istoriei israeliţilor, ele fiind legate de una din temele discursului profetic atestate încă în Cartea lui Amos, cel mai vechi din textele profetice ale Celor Doisprezece. Istoricii care-l plasează pe Habaqquq la sfârşitul veacului al VII-lea î.H. se sprijină pe singura identificare sigură din text, aceea a năvălitorilor numiţi *kaś^{e}dīm* „chaldei" în v. 1,6. Într-adevăr, după căderea Ninivei (în 612 î.H.) şi după ce asirienii şi-au pierdut puterea de odinioară, noii puternici ai zonei, babilonienii („chaldeii"), s-au făcut cunoscuţi ca „năvălitori" în urma expediţiilor

6. Aceste asemănări l-au făcut pe S. Mowinckel (*The Psalms in Israel's Worship*, trad. engl., Blackwell, Oxford, 1967, vol. 2, pp. 55-58, 93, 147 *et passim*) să susţină existenţa unei funcţii profetice autonome (mai cu seamă în cazul lui Naum şi Habaqquq) asociate Templului, similară celor îndeplinite de rege, de preoţi şi de leviţi. Teoria sa are puţini susţinători astăzi.

7. Aşa cum socoteşte W.H. Bellinger, „Psalmody and Prophecy", *JSOT* Suppl. 27, 1984.

de pradă în Siria şi Iudeea (între 605 şi 602 î.H., ei suferind o primă înfrângere importantă abia în 601 î.H.). Dacă descifrăm imaginea suferinţelor înfăţişate în vv. 1,2-4 ca pe o aluzie la ocuparea Iudeei de către asirieni[8], atunci e cu putinţă ca vv. 1,5-10 să se refere la căderea puterii asiriene sub loviturile babilonienilor, iar vv. 2,5-20, la prăbuşirea acestora din urmă, condamnaţi la rândul lor să îndure jafuri şi năpaste. Dacă, dimpotrivă, socotim că nedreptăţile şi suferinţele cu pricina sunt cauzate de frământări lăuntrice ale societăţii iudaice, aşa cum fac cei mai mulţi exegeţi moderni, referirea concretă la evenimente istorice databile dispare. O asemenea interpretare a propus de curând R.D. Haak[9], pentru care cei doi antagonişti din profeţie sunt doi din regii lui Iuda, mai exact regele nelegitim Ioakim („cel fără credinţă"), pus pe tron de egipteni, vinovat de proasta guvernare a regatului şi denunţat de profet, şi regele Ioachas („cel drept"), trimis în exil în Egipt[10]. Conform acestei interpretări, textul profeţiei lui Habaqquq ar fi fost alcătuit la Ierusalim între anii 605 şi 603 î.H. în cercuri apropiate Templului, ca reprezentant al unui curent pro-babilonian: venirea „chaldeilor", voită de Dumnezeu, urma să-l scoată din joc pe regele „cel fără credinţă", repunându-l în scaun pe „cel drept".

II. Cartea lui Avacum în Biblia greacă

Versiunea greacă a Cărţii lui Avacum este la fel de obscură şi anevoie de interpretat ca şi originalul ebraic. Deşi, în general, textul reproduce întocmai gruparea cuvintelor din original, adeseori interpretarea dată de traducătorul LXX diferă destul de mult de TM. Faptul că versiunea greacă păstrată fragmentar în sulul găsit la Naḥal Ḥever (8Ḥev) conţine o revizuire de tip καίγε a textului LXX motivată de nevoia de a-l aduce mai aproape de un original ebraic dovedeşte că diferenţele acestea existau deja încă de timpuriu. În sulul 8Ḥev s-au păstrat porţiuni însemnate din versiunea greacă revizuită a Cărţii lui Avacum, mai exact vv. 1,5-11; 1,14–2,8; 2,13-20 şi 3,9-15.

8. Astfel procedează M.D. Johnson în articolul „The Paralysis of Torah in Habakkuk 1,4", *VT* 35.3, 1985, pp. 257-266.

9. R.D. Haak, *Habakkuk*, *SVT* 44, Brill, Leiden, 1992.

10. Pentru evenimentele anilor 609-598 î.H., vezi 2Rg. 23–24.

1. *Structura cărții*

Manuscrisele LXX și edițiile moderne prezintă primele două capitole ale profeției împreună, sub un singur titlu, în vreme ce a treia poartă un titlu propriu. Analiza editorilor BA, pe care am urmat-o în volumul de față, distinge însă în interiorul textului mai multe unități structurale și de sens, după cum urmează.

Versetele 1,2-4 cuprind o primă plângere a profetului împotriva domniei nedreptății și impietății. Din versiunea greacă răzbate imaginea unei societăți măcinate de abuzuri judiciare și de impietate. Versetele 1,5-6 aduc un prim răspuns al lui Dumnezeu sub forma unui oracol ce vestește năvălirea caldeenilor. În v. 1,5, o primă diferență însemnată între TM („Priviți printre neamuri!") și cel al LXX („Vedeți, voi, disprețuitorii!") îi identifică pe destinatarii prevestirii, acei locuitori din Iuda care disprețuiesc legile omenești și Legea lui Dumnezeu. În vv. 1,7-10 citim o descriere a năvălirii dușmanilor și a nimicirii „celor fără credință" drept pedeapsă pentru impietatea lor. Versetul 1,11, la fel de obscur și în ebraică, și în greacă, marchează o schimbare a situației (amândouă încep cu un cuvânt ce înseamnă „atunci"). Însă folosirea ambivalentă a unor termeni precum „duhul" și „a se schimba" face ca sensul exact al versetului să fie anevoie de deslușit. În vv. 1,12-14 profetul dă glas încrederii sale în Dumnezeu, deplângând în același timp tăcerea Lui. În greacă, a doua jumătate a celui de-al doilea emistih, greu inteligibilă, pare să-i atribuie profetului o misiune pedagogică neatestată în TM. Versetele 1,15-17 trec brusc la imaginea unui cuceritor neidentificat care va nimici totul în cale-i și se va închina la propriile unelte de distrugere.

Capitolul al doilea se deschide cu un verset de tranziție (2,1) care ni-l înfățișează pe profet stând la pândă să primească o nouă prevestire de la Dumnezeu. Vocabularul folosit trimite, atât în LXX, cât și în TM, la imaginea unei judecăți între Domnul și profetul Său. Versetele 2,2-4 cuprind această a doua prevestire ce anunță o „viziune" ulterioară, păstrată pentru „sfârșit". În textul grec, un amănunt al traducerii (folosirea pronumelui personal masculin „el" în v. 2,3) va înlesni comentatorilor creștini o citire în cheie mesianică a întregii prevestiri, deși nu se poate ști cu siguranță dacă o asemenea interpretare a stat și la baza traducerii inițiale. Versetele următoare (2,5-19) vorbesc iarăși despre un năvălitor, asupra căruia se va abate însă o pedeapsă dreaptă, el urmând să sufere aceleași rele pe care le-a făcut poporului lui Dumnezeu. Acest pasaj este marcat de oscilația între descrierea indirectă

a invadatorului (la persoana a III-a singular în vv. 2,5.7.9.12-15.18-19) şi adresarea directă la persoana a II-a singular (în vv. 2,7-8.10.16). Repetarea unei imagini din v. 1,6 („să cucerească sălaşuri ce nu sunt ale lui"), aplicată caldeenilor, în v. 2,6 („acela care-şi adună [lucruri] ce nu sunt ale lui") dă de înţeles că năvălitorii descrişi aici sunt aceiaşi cu babilonienii din primul capitol. Secţiunea de faţă se încheie cu v. 2,20, care afirmă, pe un ton liturgic, prezenţa lui Dumnezeu în Templul Său şi cinstirea Lui pretutindeni.

2. *Înţelesul profeţiei lui Avacum în versiunea greacă*

Textul din LXX, rezultat în urma unor opţiuni proprii de traducere, dobândeşte o logică proprie, îndeajuns de transparentă. Cele două prevestiri primite de profet de la Domnul îi privesc pe locuitorii din Iuda, anunţând, în primul caz, pedepsirea, prin intermediul năvălitorilor caldeeni, a fărădelegilor de care poporul s-a făcut vinovat şi, în cel de-al doilea, prăbuşirea viitoare a puterii acestor năvălitori şi eliberarea iudeilor credincioşi. Profeţia lui Avacum cuprinde aşadar, într-o primă formă, o ameninţare la adresa vinovaţilor („dispreţuitorii", „cei necucernici" în terminologia preferată a traducătorului), urmată, într-o a doua fază, de vestirea eliberării viitoare din robia năvălitorilor babilonieni. Judecarea şi pedepsirea poporului nu vor fi însă necruţătoare („Şi noi de bună seamă nu vom muri!" afirmă profetul plin de încredere – v. 1,12), iar tonul acesta încurajator devine încă şi mai pregnant dacă îl legăm de „Rugăciunea lui Avacum" (cap. 3), socotită de mulţi exegeţi cea mai potrivită încheiere pentru întreaga carte datorită mesajului ei încrezător în atotputernicia lui Dumnezeu şi în victoria finală.

Spre deosebire de TM, versiunea greacă insistă mai mult asupra funcţiei profetului; dacă în ambele texte el se plânge (v. 1,2) şi rosteşte reproşuri la adresa Divinităţii (v. 1,13), stând la pândă să prindă răspunsul acesteia (v. 2,1), în LXX funcţia lui de mediator între popor şi Dumnezeu este mult mai evidentă. Profetul este un fel de învăţător (acesta este sensul probabil al expresiilor din v. 1,12), însărcinat să le explice locuitorilor din Iuda de ce se abate asupra lor pedeapsa lui Dumnezeu.

3. *Relaţia dintre textul grec şi cel ebraic*

Din punct de vedere strict formal, traducerea greacă a Cărţii lui Avacum oglindeşte aproape perfect textul originalului ebraic, care nu pare a se fi deosebit prea mult de actualul TM. În acelaşi timp, în LXX avem de a face cu o recitire şi o transformare adesea creativă a originalului.

Varianta greacă păstrează cu sfinţenie structura versetelor din ebraică, împărţindu-le constant în emistihuri ce corespund aproape fără excepţie unităţilor delimitate de semnul *atnah* din TM, deşi câteodată lungimea inegală a versetelor creează unele dezechilibre. În acelaşi timp, unităţile sintactice în care se împarte textul grec presupun de multe ori o grupare a emistihurilor în unităţi semantice diferite de cele din ebraică, după cum ne-o dovedeşte felul în care comentatorii antici au decupat textul primelor două capitole din Cartea lui Avacum (vezi notele la vv. 1,3-4 şi 1,11-12). Dorinţa de a păstra neschimbată structura formală a originalului ebraic este evidentă şi din modul cum traducătorul LXX a respectat, cel mai adesea, numărul şi ordinea cuvintelor din ebraică. „Plusurile" şi „minusurile" sunt relativ puţine: cuvintele „şi pieriţi" din v. 1,5, inexistente în TM; o dublă traducere care lungeşte v. 1,7 şi creează un alt ritm al frazei în greacă; sintagma „inima sa" (fără corespondent în TM) adăugată în v. 1,15 ca subiect al verbului „se va bucura"; un cuvânt ebraic („decât el") omis în v. 1,13; ebr. *hinnēh* „iată!" netradus în v. 2,4. Identitatea aceasta formală remarcabilă între textul original şi traducerea LXX presupune prezenţa, în ebraică, a unei împărţiri a textului în unităţi ritmice şi semantice de care traducătorul LXX era conştient într-o vreme când semnele de cantilaţie, menite să marcheze asemenea unităţi, nu existau încă. Grija cu care aceste diviziuni formale, precum şi paralelismele şi chiasmele din textul ebraic au fost reproduse în greacă este un indiciu al probabilei lor importanţe rituale, sporită de caracterul misterios şi puternic expresiv al textului. Traducerea de faţă, urmând sugestia editorilor BA, a păstrat pe cât posibil şi în română diviziunile sintactico-semantice din greacă, precum şi împărţirea textului în versete şi emistihuri, evidenţiată de punerea în pagină a textului românesc.

Reproducerea fidelă a structurii formale a originalului ebraic de către versiunea LXX nu este totuşi însoţită şi de o identitate semantică a celor două texte. Diferenţe privind îmbinarea cuvintelor şi vocabularul folosit se regăsesc aproape în fiecare verset[11]. Acestea se datorează fie unei decupări diferite a textului ebraic şi recompunerii frazei în greacă în funcţie de noul context (ca, de pildă, în v. 1,3), fie unei traduceri duble a originalului (v. 1,7), fie unei asocieri diferite a cuvintelor din TM şi modificării sensului întregii fraze în consecinţă (v. 1,9), fie modificării conştiente a structurii

11. Pentru discuţii detaliate ale exemplelor ce urmează, vezi notele la versetele respective.

sintactice din original (v. 2,4). Traducătorul a citit uneori textul ebraic altfel decât apare el în TM, vocalizându-l în alt chip (vv. 1,9; 1,15; 2,15), confundând între ele unele consoane (v. 2,19) sau traducând aproximativ termeni tehnici ori expresii rare pe care nu le cunoştea (vv. 2,11; 2,13). În fine, unele schimbări par a fi fost intenţionate, izvorâte din dorinţa de a lămuri un text obscur prin comparaţia cu un context biblic similar („jugul" adăugat în v. 2,6 ca în 1Rg. 12,4) ori de a crea o corespondenţă lexicală între două contexte diferite (în v. 2,1 „stâncă" e o traducere „evocatoare" a ebr. *māṣōr* „întăritură", care permite identificarea profetului cu Moise, pe care în Ex. 33,21 Dumnezeu l-a aşezat „pe stâncă") ori, în fine, din încercarea de a unifica semantic un anumit pasaj (în v. 1,3 LXX are „judecătorul" în loc de „cearta, neînţelegerea" din TM într-un pasaj dominat de terminologie juridică).

4. *Efectele stilistice proprii textului grec*

Pe lângă efectele ritmice şi paralelismele sintactice reproduse cu grijă din textul ebraic, versiunea LXX şi-a creat propriile efecte stilistice cu ajutorul unor asonanţe sau al unor expresii rare, al unor termeni tehnici aleşi cu grijă şi al unor cuvinte neobişnuite şi deosebit de expresive. Drept exemplu, se cuvin amintite aici trăsături specifice precum terminologia „juridică" din vv. 1,3 şi 2,1; cuvintele ce compun o descriere foarte sugestivă a năvălirii duşmane în v. 1,8; termenii din limbajul pescăresc în vv. 1,14-17 şi medical în v. 2,15; cuvintele asociate noţiunilor de „dispreţ" şi „impietate/necucernicie" (vv. 1,3.5.13; 2.5), laitmotive ale textului profetic; raritäţi lexicale expresive precum ἐξάλλομαι „a sălta" ori ἐξιππάζομαι „a încăleca" (v. 1,8) şi multe altele. De remarcat, de asemenea, utilizarea religioasă a unor cuvinte precum ὑπομένω „a aştepta [răbdător şi plin de încredere]" în v. 2,3 şi εὐλαβέομαι „a se închina cucernic" în v. 2,20, tipică pentru traducătorul Cărţilor Celor Doisprezece.

III. „Rugăciunea lui Avacum" – un psalm

Capitolul 3 al Cărţii lui Avacum poartă, atât în textul grec, cât şi în ebraică, un titlu propriu: „Rugăciunea (TM *t^{e}phillāh*, LXX προσευχή) lui Avacum profetul", urmat de o indicaţie (*'al şigh^{e}yōnōth*) al cărei sens este încă nelămurit în ebraică, dar care a fost tradusă în greacă prin μετὰ ᾠδῆς „cu cântare" (v. 3,1). Textul rugăciunii este întretăiat, asemenea celui al

psalmilor, de „opriri" (TM *selāh*, LXX διάψαλμα) după primul emistih al vv. 3,3 şi 3,9 şi la sfârşitul v. 3,13, purtând de asemenea, la sfârşit, o indicaţie muzicală (doar în TM). Toate aceste elemente, alături de limba textului, dovedesc că „rugăciunea" profetului este, de fapt, un psalm.

Cărturarii moderni nu s-au putut pune de acord nici în privinţa structurii textului rugăciunii, nici în privinţa locului pe care-l ocupă ea în Cartea lui Avacum. Astfel, unii cred că psalmul este alcătuit din fragmente diverse de origine orientală, asemănătoare poemelor cananeene întru slava lui Baal triumfător asupra haosului, cuprinzând descrierea unei teofanii asociate furtunii[12]. Alţii însă au identificat corespondenţe şi ecouri în structura internă a capitolului care sugerează că ne aflăm dinaintea unui text unitar[13]. În privinţa relaţiei „rugăciunii" cu restul Cărţii lui Avacum, anumiţi cercetători moderni sunt de părere că psalmul este mai curând un text arhaic, care a circulat mai întâi separat, fiind ulterior alipit celorlalte două capitole. Astfel, potrivit lui T. Hiebert, inserarea „rugăciunii" s-a produs târziu, după căderea Ierusalimului şi exilul babilonic, într-un climat profetic diferit, marcat de începuturile apocalipticii iudaice, şi ar fi avut un sens eshatologic[14]. Majoritatea comentatorilor însă preferă să vadă în „rugăciunea" finală o concluzie cât se poate de firească a primelor două capitole ale profeţiei[15], deşi este greu de spus dacă psalmul acesta al biruinţei, alcătuit întru slava lui Dumnezeu, i se datorează cu adevărat profetului însuşi.

În orice caz, textul grec al „rugăciunii" cuprinde o seamă de puncte de legătură între cap. 3 şi precedentele, elemente tematice şi lexicale (vezi *infra*, notele la vv. 3,2-3), care dovedesc că, în secolul al II-lea î.H., traducătorul Cărţii lui Avacum nu se îndoia de apartenenţa acestui capitol la textul profeţiei. Aşa se explică, probabil, traducerea interpretativă, în funcţie de context, a indicaţiei muzicale din v. 3,19, care astfel dispare din LXX, deşi

---

12. Vezi W.F. Albright, „The Psalm of Habakkuk", în *Studies in Old Testament Prophecy, Dedicated to Th.H. Robinson*, ed. H.H. Rowley, T & T Clark, Edinburgh, 1950, pp. 1-18 (cu trimiteri la surse ugaritice) şi U. Cassuto, „Chapter III of Habakkuk and the Ras Shamra Texts", *Biblical and Oriental Studies*, vol. 2, Ierusalim, 1975, pp. 3-15.

13. Vezi P. Humbert, *Problèmes du livre d'Habacuc*, Secrétariat de l'Université, Neuchâtel, 1944.

14. T. Hiebert, *God of My Victory: The Ancient Hymn in Habakkuk 3*, Scholars Press, Atlanta, 1986.

15. Vezi, de pildă, M. Delcor, „La geste de Yahvé au temps de l'Exode et l'espérance du psalmiste en Habacuc III", în *Miscellanea Biblica B. Ubach*, Montisserrati, Montserrat, 1954, pp. 287-302.

alte indicaţii similare sunt corect identificate şi traduse în versiunea greacă a Psalmilor.

„Rugăciunea lui Avacum" ni s-a păstrat fragmentar (3,9-15) în sulul de la Naḥal Ḥever, dar lipseşte din textul cărţii comentat în *Peşerul* descoperit la Qumran (1QpHab), datat la jumătatea secolului I î.H. Aceasta nu înseamnă neapărat că la acea dată capitolul 3 lipsea din structura cărţii, ci doar că el nu prezenta nici un interes pentru interpretarea actualizantă pe care o făceau membrii comunităţii de la Qumran. La o dată necunoscută, „Rugăciunea lui Avacum" a pătruns între textele destinate lecturii liturgice sinagogale, fiind citită în a doua zi a Sărbătorii Săptămânilor în legătură cu Deut. 16,9[16]. În Targum, ea s-a bucurat de o atenţie deosebită, textul fiind rescris şi îmbogăţit, între altele, cu elemente de legătură cu restul Cărţii lui Avacum. Începând din secolul al V-lea d.H., „Rugăciunea lui Avacum" a fost copiată (cu un text aproape identic cu cel transmis în Cărţile Celor Doisprezece) în manuscrisele greceşti ale LXX în colecţia specială de „Ode" adăugate Psaltirii, ocupând fie locul al patrulea, fie al şaselea între celelalte „rugăciuni". „Rugăciunea lui Avacum" lipseşte însă din lista „Cântărilor" alcătuită de Origen şi e pomenită abia în secolul al V-lea la scriitori creştini precum Niceta din Remesiana şi Hesychios din Ierusalim, care i-a şi dedicat, de altfel, o serie de glose[17].

1. *Structura „Rugăciunii lui Avacum"*

Asemenea altor psalmi biblici, nici cele nouăsprezece versete ale cap. 3 din Cartea lui Avacum nu au o structură limpede, cu subiecte bine diferenţiate, ci se caracterizează mai degrabă printr-o serie de imagini legate de o teofanie viitoare, descriind venirea Domnului ce va aduce atât răsturnări cosmice şi nenorociri pentru neamuri, cât şi izbăvire pentru „unşii" Lui. Ultimele cuvinte ale profetului îi afirmă cu tărie încrederea în puterea lui Dumnezeu „Mântuitorul", pe tonul unei cântări de biruinţă. În traducerea de faţă, am urmat împărţirea în unităţi semantice sugerată de editorii BA, după cum urmează: vv. 3,2-5 joacă rolul de introducere a teofaniei, ultimul verset

16. Vezi Ch. Perrot, „The Reading of the Bible in the Ancient Synagogue", în *Mikra: Text, Translation, Reading and Interpretation of the Hebrew Bible in Ancient Judaism and Early Christianity*, ed. M. Mulder şi H. Sysling, Fortress, Philadelphia, 1988, pp. 137-159, mai ales pp. 146-147 şi 251-254.

17. Editate de V. Jagić în *Supplementum Psalterii Bononiensis*, Viena, 1917, pp. 301-320.

marcând dezlănțuirea cataclismelor cosmice; vv. 3,6-15 cuprind descrierea propriu-zisă a acestora însoțită de expresia credinței profetului în „mântuirea" poporului (v. 8), a „celor unși" (v. 13) și în pieirea nelegiuiților (vv. 12-13); vv. 3,16-17 înfățișează biruința lui Dumnezeu asupra celor puternici, iar vv. 3,18-19 dau glas bucuriei triumfătoare a profetului.

2. *Trăsături caracteristice ale textului grec al „Rugăciunii lui Avacum"*

Dacă traducătorul Cărții lui Avacum a arătat o grijă deosebită pentru redarea caracteristicilor formale ale textului ebraic în LXX, așa cum am arătat mai sus, în cazul „Rugăciunii" se poate spune că el a făcut chiar exces de zel, probabil recunoscând calitatea poetică aparte a acestui text. Unitățile formale ale originalului, grupuri de câte trei cuvinte, sunt reproduse cu strictețe în greacă, la fel cum se întâmplă cu paralelismele și efectele sonore datorate repetițiilor de consoane, într-o echivalare formală aproape fără cusur. În traducere, ne-am străduit să păstrăm –, firește, atât cât s-a putut – toate aceste efecte poetice.

Pe de altă parte, în ciuda oglindirii perfecte a elementelor formale, versiunea greacă a „Rugăciunii" se deosebește adesea, din punctul de vedere al înțelesului, de forma actuală a TM. Deosebirile acestea erau deja numeroase și simțite ca atare la vremea când s-a alcătuit traducerea revizuită (în stil καίγε) atestată în 8Hev, unde citim, pentru cele șapte versete păstrate, nu mai puțin de douăzeci și două de corecturi (semnalate de noi în notele la versetele respective). Astfel, în ciuda identității formale, textul LXX se îndepărtează simțitor de cel al Bibliei ebraice în privința sensului, lucru ce trebuie pus pe seama libertății creatoare a traducătorului LXX, care s-a crezut îndreptățit să extragă din textul pe care-l tălmăcea un înțeles potrivit contextului istoric și spiritual al epocii sale.

Abaterile de la structura versetelor și emistihurilor din original sunt puține (vv. 3,2.12.14), ele datorându-se uneori structurii opace a textului de bază (vv. 3,5-6.7.10-11). Alte diferențe de detaliu vor fi semnalate în note. Toate acestea creează un text grec pe alocuri din cale afară de dificil (vv. 3,5.6.9), uneori dincolo de pragul înțelegerii omenești, ca în cazul v. 3,2, unde apare expresia celebră „între două făpturi vii", prilej de caznă pentru nenumărați exegeți antici și moderni. Deosebirile față de textul ebraic se datorează câteodată unor inovații lesne identificabile ale traducătorului. Astfel, în v. 3,4 se vorbește de „iubirea" lui Dumnezeu, absentă

din TM; în v. 3,5 traducătorul a introdus în text un „Cuvânt" (λόγος) în locul „Ciumei" din original, favorizând astfel interpretările hristologice; în v. 3,13 însă, „unsul" din TM a devenit „unşii" (τοὺς χριστούς), eliminând posibilitatea unei interpretări hristologice similare; în v. 3,16, „poporul unde-am pribegit" în loc de „poporul care ne atacă" transformă ameninţarea din original în făgăduinţa mântuirii pentru poporul Domnului, întărită în v. 3,18 de pomenirea lui Dumnezeu „Mântuitorul" în loc de Dumnezeul „Mântuirii".

Înzestrată cu noi înţelesuri şi cu o coerenţă aparte ca urmare a acestor opţiuni exegetice inovatoare şi binecuvântată cu o perfecţiune formală şi frumuseţe stilistică remarcabile, versiunea grecească a „Rugăciunii lui Avacum" avea să se bucure peste veacuri de atenţia a numeroşi comentatori antici, în tradiţia iudaică, precum şi în cea creştină.

IV. Receptarea Cărţii lui Habaqquq/Avacum în tradiţiile exegetice antice

1. *Interpretările iudaice*

În Comentariul (*Peşer*) la Habaqquq descoperit la Qumran găsim pentru prima oară o interpretare actualizatoare a primelor două capitole din cartea profetului, pe care autorii le citeau într-un text ebraic premasoretic. „Cel necucernic" (vv. 1,4 şi 2,15), asupritor al „celui drept", este identificat cu „preotul cel necredincios" de la Ierusalim, blestemat pentru că i-a asuprit pe „săraci" (*cf.* vv. 2,5.6.17), nume pe care şi-l dădeau membrii comunităţii de la Qumran. În plus, potrivit acestui document, „chaldeii" pomeniţi de profet în v. 1,6 nu sunt alţii decât romanii, care vor năvăli în Iudeea spre a-i pedepsi pe preoţii necredincioşi şi a le jefui bogăţiile adunate în chip necinstit (v. 2,8), cucerind şi Ierusalimul (v. 2,17).

Targumul Cărţii lui Habaqquq este mai apropiat de TM decât de versiunea LXX şi oferă interpretări marcate de preocupări teologice pe care le regăsim şi în cazul celorlalte Cărţi ale Celor Doisprezece: eliminarea limbajului antropomorfic referitor la Dumnezeu (în vv. 1,2.13), interpunerea unor entităţi mediatoare între oameni şi Dumnezeu (*ş^{e}khīnāh* „Prezenţa/Locuirea" şi *memra* „Cuvântul" lui Dumnezeu în vv. 1.12-13).

2. *Cartea lui Avacum în Noul Testament şi în apologetica creştină*

Două versete din Cartea lui Avacum sunt citate în NT, fără pomenirea numelui profetului. Acest fapt atestă folosirea timpurie a textului în slujba interpretării ce-L identifica pe Iisus cu Mesia, Mântuitorul a cărui venire fusese prevestită în VT.

Astfel, în Fp. 13,41, apostolul Pavel citează „ceea ce s-a zis în prooroci: «Vedeţi, dispreţuitorilor, miraţi-vă şi pieriţi, căci Eu făptuiesc o faptă în zilele voastre, o faptă pe care nu aţi crede-o când v-ar povesti-o cineva»", reproducând Av. 1,5 într-o versiune uşor diferită de cea a LXX, pentru iudeii adunaţi la sinagoga din Antiohia Pisidiei, mustrându-i pentru necredinţa lor faţă de „fapta" minunată vestită de profet, adică venirea lui Hristos.

Versetele 2,2-4 sunt citate, tot anonim şi legate de o expresie din Isaia, în Evr. 10,37-38 ca „făgăduinţă" a venirii lui Hristos. Textul profetic prezintă în forma citată unele deosebiri faţă de LXX, dintre care cea mai însemnată este introducerea unui articol masculin înainte de ἐρχόμενος (nearticulat în Av. 2,3), care devine astfel „Cel care vine", favorizând interpretarea în cheie hristologică a pasajului profetic. Formula din v. 2,4 („dreptul din credinţă va trăi") este invocată în Gal. 3,11 şi Rom. 1,17 în contextul dezbaterii despre însemnătatea credinţei pentru mântuire. În consecinţă, formula se va bucura de numeroase interpretări şi în tradiţia iudaică, şi în cea creştină datorită importanţei sale doctrinare în problematica credinţei şi a aşteptării mesianice.

Întregul pasaj a fost comentat îndelung, în versiunea citată în Evr. 10,37--38 (cu articolul adiţional), de Eusebiu al Cezareei (*DE* 6,4), care se opreşte şi asupra controversatelor vv. 3,2-5 („Între două făpturi vii fi-vei cunoscut") în *DE* 6,15, interpretându-le tot în cheie hristologică.

De fapt, enigmatica expresie (Av. 3,2) citată mai sus, care poate fi interpretată şi „Între două vieţi fi-vei cunoscut" (vezi nota *ad loc.*), a dat naştere la interpretări pe cât de numeroase, pe atât de diverse. Theodor al Mopsuestiei, preocupat de sensul istoric al cărţii profetului, a căutat să aşeze „Rugăciunea lui Avacum" în continuarea celor două profeţii exprimate în capitolele iniţiale ale cărţii, socotind că Dumnezeu se va arăta „între două făpturi vii", adică între iudei şi babilonieni. La fel a procedat şi Theodoret al Cyrului. Origen însă a dat o interpretare teologică pasajului: Dumnezeu se manifestă între Fiul şi Sfântul Duh, la fel cum, în interpretările

iudaice ale capacului împăcării (Ex. 25,17; Num. 7,89), El se arată „între cei doi heruvimi" (*De princ.* 1,3,4 şi, în greacă, *Com. Rom.* 5)[18]. Părinţii vor combate această interpretare din cauza poziţiei inferioare pe care I-o atribuie Fiului, dar ideea unei apropieri de exegeza privitoare la capacul împăcării cu heruvimii săi va reveni la Chiril al Alexandriei. Cele două „făpturi vii" au mai fost interpretate ca referiri la cei doi tâlhari între care a fost răstignit Iisus (Hesychios din Ierusalim). Augustin enumeră chiar trei interpretări diferite: Dumnezeu se va arăta între Noul şi Vechiul Legământ, între cei doi tâlhari sau între Moise şi Ilie (*Civ.* 18.32), ultimele două posibilităţi fiind pomenite şi de Beda Venerabilul (PL vol. 91, col. 1238BC). Ieronim inventariază toate aceste interpretări, adăugându-le încă una, pe care o preferă; aceasta consideră cele două „făpturi vii" întruchipări alegorice ale celor două Biserici, „cea dintâi, născută din tăierea împrejur şi a doua, adunată laolaltă din cei cu prepuţ [netăiat]". În fine, evlavia populară a văzut în cele două „făpturi vii" cele două animale, asinul şi boul, între care s-a născut Hristos[19].

Alţi Părinţi au ales varianta teofaniei „între cele două vieţi", gândindu-se la venirea Mântuitorului „între viaţa omenească şi viaţa dumnezeiască", adică între „dumnezeirea şi umanitatea Sa" (Eusebiu al Cezareei, *DE* 6,15,2). Cele „două vieţi" au fost de asemenea citite ca figuri ale celor două Testamente (Chiril al Alexandriei, Augustin) sau ale vieţii prezente şi ale celei veşnice (Theodoret, Chiril al Ierusalimului, *Cat.* 12,20).

Părinţii n-au perceput nici un fel de cezură între primele două capitole ale cărţii şi „Rugăciunea lui Avacum", aşa cum fac mulţi comentatori moderni. Eusebiu al Cezareei, bunăoară, atribuie rostirea acestei rugăciuni (*DE* 6,15,2) – care priveşte misiunea lui Hristos – unui impuls primit de profet pentru că a auzit, sub inspiraţia Duhului Sfânt, vestea minunată privind venirea Mântuitorului (v. 2,3: „Căci [El,] de venit va veni şi nu va-ntârzia" şi v. 2,4: „dreptul din credinţa [lui] faţă de Mine va trăi"). Pentru Chiril al Alexandriei, profetul, în cap. 3, dă glas profeţiei anunţate în v. 2,3 („încă o vedenie pentru clipa hotărâtă"), care nu este alta decât vestea cea bună a întrupării Domnului.

---

18. J. Scherer, *Le Commentaire d'Origène sur Rom. III,5-V,7*, Institut Français d'Archéologie Orientale, Cairo, 1957, p. 160.

19. *Cf.* Is. 1,3 şi J. Ziegler în *Münchener Theologische Zeitschrift* 3, 1952, pp. 385-402.

3. *Marile comentarii patristice la Cartea lui Avacum în veacurile al IV-lea şi al V-lea d.H.*

Părinţii care s-au aplecat asupra textului profeţiei lui Avacum au căutat să descopere, ca de obicei, pe lângă un context istoric propriu-zis, şi o semnificaţie teologică. Astfel, din cap. 1 şi 2 comentatorii din epoca patristică au dedus că în vremea profetului poporul lui Dumnezeu (sau cel puţin o parte a acestuia) trăia în necredinţă; acestui popor păcătos profetul îi vesteşte pedeapsa pe care i-o vor aplica babilonienii, instrumente ale mâniei divine. Aceştia vor avea, la rândul lor, parte de pedeapsă pentru violenţa excesivă de care au dat dovadă, iar iudeii vor fi în cele din urmă eliberaţi de sub stăpânirea lor. Semnificaţia teologică a cărţii a fost identificată în v. 2,4, mai exact în versiunea acestuia citată în NT: „dreptul" îşi va afla viaţa în „credinţa" (ἐκ πίστεως) sa faţă de Dumnezeu, în „aşteptarea" venirii Lui mântuitoare (v. 2,3).

Theodor al Mopsuestiei, în prologul Comentariului său, schiţează un plan al Cărţii lui Avacum, pe care o vedea alcătuită din două părţi distincte, identice ca structură cu Psalmul 9 (Ps. 9 şi 10 în TM). O primă parte cuprinde plângerea împotriva puternicilor zilei, asupritori ai săracilor (vezi Ps. 9,22-23 = Ps. 10,1-2 TM); păcatul acesta va atrage asupra lor mânia divină şi pedeapsa înfăptuită prin mijlocirea babilonienilor. A doua parte este un rechizitoriu adresat babilonienilor cuceritori ai Ierusalimului, a căror trufie nu va rămâne nepedepsită. Apropierea între textul profetic şi Ps. 9 este întemeiată pe prezenţa în textul psalmic a „săracilor" asupriţi, deşi aceştia nu sunt pomeniţi nicăieri în mod explicit în Cartea lui Avacum. Între Părinţi, Theodor al Mopsuestiei este singurul care face o asemenea legătură, deşi o idee similară apare şi în *Peşerul* de la Qumran (vezi nota la vv. 2,5.17), ceea ce ar putea însemna că exegetul creştin cunoştea o tradiţie interpretativă (iudaică) pentru care asuprirea săracilor era una din ideile centrale ale mesajului profetic din Cartea lui Habaqquq.

Pentru Chiril al Alexandriei, însemnătatea (σκοπός) cărţii este deopotrivă istorică şi spirituală: blestemele din cap. 2 se pot referi fie la Nabucodonosor, fie la Satana. Profetul a încercat să-i înveţe pe fiii lui Israel că exilul, înfrângerile şi robia ce vor veni „în clipa hotărâtă" sunt toate rânduite de Dumnezeu. Domnul îi ameninţă pe „cei ce disprețuiesc năvălirea babilonienilor" (v. 1,5), dar se întoarce şi împotriva cruzimii năvălitorilor

din Babilon, numindu-i „disprețuitori" pe cei care au incendiat Templul, orașul sfânt și vasele sfințite (v. 1,13). Chiril îi identifică astfel pe iudei și pe babilonieni, ambii destinatari ai profeției lui Avacum, numindu-i „disprețuitori". Pentru el, profetul vestește, de asemenea, cucerirea Babilonului de către Cyrus și eliberarea „în clipa hotărâtă" a iudeilor ce fuseseră duși în robie. Eliberarea aceasta e văzută ca o prefigurare a eliberării tuturor, pe care o va împlini Hristos, învingându-l pe Satana. Chiril interpretează „Rugăciunea" din cap. 3 în strictă legătură cu „taina lui Hristos". „Domnul" căruia I se adresează profetul este, de fapt, Hristos; Lui Îi sunt închinate toate laudele din text (vv. 3,2-4); El se va arăta prin întruparea Sa, spre „împăcare" (vezi *supra*, interpretarea dată de Chiril expresiei „între două făpturi vii" și notele la vv. 3,5.13).

Theodoret a scos în evidență mai cu seamă însemnătatea filosofică a demersului contestatar al profetului: „tăcerea" lui Dumnezeu față de victoria nedreptății îl face pe profet să se îndoiască, cel puțin aparent, de eficiența providenței divine.

Augustin, în schimb, rămâne la interpretarea tradițională (*Civ.* 18,32): Av. 2,2-3 este o vestire a venirii lui Mesia; „Rugăciunea lui Avacum" trebuie înțeleasă în legătură cu misterele lui Hristos: astfel, în v. 3,4 „coarnele" se referă la brațele crucii pe care Acesta a fost răstignit.

Hesychios din Ierusalim a citit profeția lui Avacum ca pe o prevestire a triumfului creștinismului răspândit printre neamuri asupra tuturor celorlalte religii și, în același timp, ca pe o ilustrare alegorică a înfruntării exemplare dintre Hristos și diavol.

Ieronim a închinat acestei cărți profetice un comentariu detaliat, nu mai puțin important decât cel la Cartea lui Iona, deși mult mai puțin studiat decât acela. Interpretările sale se apropie adesea de cele păstrate în glosele lui Hesychios din Ierusalim, cu urme ale exegezei lui Origen. Este întru totul remarcabil procedeul interpretativ al lui Ieronim în comentariul la Habaqquq: după ce dă o traducere proprie bazată pe textul ebraic și o interpretare „istorică" a acestui text, el se adresează versiunii LXX pentru a descifra în ea sensul „alegoric" al textului, *i.e.* vestirea misterului creștin (vezi notele la vv. 1,8.11).

Anexa 1

Versiunea Barberini a „Rugăciunii lui Avacum"

Capitolul 3 al Cărții lui Avacum ni s-a păstrat și într-o traducere greacă independentă de cea a LXX, acesta fiind singurul text din Cărțile Celor Doisprezece pentru care există o asemenea traducere paralelă. Nu se știe cu siguranță nici la ce dată s-a făcut traducerea, nici cine îi este autorul, nici ce a motivat o asemenea întreprindere. Această enigmatică versiune „Barberini", intitulată astfel după numele unuia din cele șase manuscrise grecești în care se păstrează traducerea[20], a stârnit interesul interpreților moderni, care au emis felurite ipoteze cu privire la geneza și scopul ei. H.St.J. Thackeray[21] a văzut în ea o dovadă pentru existența unor inițiative de traducere parțială în greacă a Bibliei ebraice înainte de LXX, motivate probabil de necesități liturgice. O ipoteză asemănătoare a formulat și H. Bévenot, care s-a întrebat dacă textul Av. 3 nu a fost tradus „spre a fi recitat într-un cadru mai mult ori mai puțin solemn în sinagogile iudeilor elenizați"[22]. În orice caz, versiunea Barberini se apropie în multe locuri de cea a LXX (vv. 3,2.6), probabil ca urmare a contaminării celor două tradiții textuale. E.M. Good[23] a studiat textul acestei traduceri grecești, pe care o socotește de bună calitate, destul de liberă, cu multe cuvinte rare și o seamă de dublete și parafraze bazate, poate, pe un text ebraic premasoretic. După părerea sa, textul este într-adevăr de origine liturgică și a fost tradus în Egipt, fie în secolul al II-lea d.H., fie în prima jumătate a secolului următor. În fine, N. Fernández Marcos[24], a demonstrat că tehnica traducerii păstrate în versiunea Barberini prezintă asemănări importante cu cea folosită de traducătorii din cercul lui Symmachos, tălmăcirea datorându-i-se probabil unui discipol al acestuia și putând fi deci datată în secolul al II-lea d.H.

---

20. Manuscrisul *Barb. Gr.* 549 a fost publicat de J. Ziegler în ediția sa a Cărților Celor Doisprezece, *Duodecim prophetae*, ed. a II-a revăzută, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1967, pp. 273-275; vezi și introducerea lui Ziegler în același volum, pp. 137-138, cu bibliografia mai veche, precum și D. Barthélemy, *CTAT* 3, pp. CLXIV-CLXVII.
21. *The Septuagint*, pp. 48-51.
22. H. Bévenot, „Le Cantique d'Habacuc", *RB* 42, 1933, pp. 499-525.
23. E.M. Good, „The Barberini Greek Version of Habakkuk III", *VT* 9, 1959, pp. 11-30.
24. W. Fernández Marcos, „El texto Barberini de Habacuc III reconsiderado", *Sefarad* 36, 1976, pp. 3-36.

SOPHONIA

Traducere din limba greacă de CRISTIAN GAŞPAR
Introducere şi note de MARGUERITE HARL, CÉCILE DOGNIEZ, LAURENCE BROTTIER, MICHEL CASEVITZ, PIERRE SANDEVOIR şi CRISTIAN GAŞPAR

Pentru Introducere şi note s-a utilizat ediţia *La Bible d'Alexandrie*, vol. 23, *Les Douze Prophètes 4-9: Joël, Abdiou, Jonas, Naoum, Ambakoum, Sophonie*, Les Éditions du Cerf, Paris, 1999. Autorii volumului francez au pregătit împreună notele la cele şase cărţi, după cum urmează: Roselyne Dupont-Roc pentru *Ioel* şi *Sophonia*, Thérèse Roqueplo pentru *Iona* şi Marguerite Harl pentru *Avacum* şi *Sophonia*. Michel Casevitz s-a ocupat de verificarea observaţiilor de natură filologică şi lexicală, Pierre Sandevoir de cea a comparaţiilor cu textul ebraic; Laurence Brottier s-a ocupat de comentariile patristice. Pentru redactarea finală a introducerilor şi notelor au fost responsabile Cécile Dogniez şi Marguerite Harl, care au adunat laolaltă contribuţiile tuturor membrilor echipei şi s-au îngrijit de alcătuirea volumului francez.
Selecţie, traducere, adaptare şi adăugiri de Cristian Gaşpar.

Introducere la Sophonia

Cartea lui Sophonia vesteşte, asemenea profeţiei lui Ioel, „ziua Domnului", o zi a mâniei, a pedepsei şi a judecăţii. Prevestirea aceasta se îndreaptă când către Iuda şi Ierusalim, care au ajuns să se închine la idolii neamurilor păgâne dimprejur, când către toţi locuitorii pământului („neamurile"), având-u-i în vedere mai ales pe asirieni şi capitala acestora, Ninive. Ameninţările cuprinse în prima parte a cărţii sunt urmate de îndemnurile şi făgăduinţele privitoare la Iuda şi Ierusalim („rămăşiţa poporului lui Dumnezeu"), însoţite de prevestirea unor vremuri când toate „insulele neamurilor" (v. 2,11 LXX) se vor închina dinaintea Domnului şi-L vor sluji „sub un singur jug" (v. 3,9 LXX). Aceste formule universaliste se îmbină cu făgăduielile concrete şi limitate la poporul lui Dumnezeu, la cei câţiva supravieţuitori meniţi să alcătuiască „un neam blând şi smerit" (v. 3,12 LXX). Cartea se încheie cu un cânt de bucurie pentru izbăvirea Ierusalimului (vv. 3,14-17), strângerea laolaltă a celor risipiţi în toate zările şi reînnoirea slavei lor printre toate neamurile pământului (vv. 3,18-20).

Una din problemele majore legate de interpretarea Cărţii lui Sophonia este tocmai identificarea importanţei pe care o au în text asemenea prevestiri şi făgăduinţe cu caracter universal. Spre deosebire de tradiţia iudaică, ce a stăruit cu precădere asupra făgăduinţelor privitoare la refacerea lui Israel, interpreţii creştini vor extrage din text mai ales referirile la răspândirea universală a cultului pe care „toate neamurile" I-l vor închina Dumnezeului unic şi atotputernic. Părerile exegeţilor moderni sunt împărţite, în mare, între două opţiuni, în funcţie de aprecierea anumitor părţi ale textului ca fiind originare sau postexilice (de pildă, vv. 3,8-20). Evident, traducătorul LXX, precum şi cititorii săi (iudei sau creştini) de-a lungul veacurilor, nu şi-au pus această problemă.

I. Cartea lui Sophonia în Biblia ebraică: datare, structură, conţinut

Atât în TM, cât şi în LXX, Cartea lui Sophonia ocupă locul al nouălea, între Habaqquq (Avacum) şi Haggai (Aggeu).

Sophonia ne este înfăţişat încă din titlul cărţii profetice care îi poartă numele (v. 1,1) cu o descendenţă întinsă, pe linie paternă, pe patru generaţii, până la un anume Ezekias, care ar putea fi regele contemporan cu profetul Isaia (vezi 4Rg. 16,20), deşi acest lucru nu este nicidecum sigur. În orice caz, o identificare atât de amănunţită sugerează că profetul se trăgea dintr-un neam însemnat. Unii exegeţi moderni au încercat să identifice, pornind de la numele tatălui profetului (ebr. *Kūşī* „Etiopianul"), o posibilă origine africană a acestuia, care ar justifica interesul deosebit arătat de Sophonia Etiopiei (v. 2,12)[1].

Titlul din v. 1,1 ne oferă şi o datare aproximativă: „în zilele lui Iosias", rege al lui Iuda (Regatul din Sud) între 640/639 şi 608 î.H. (vezi 4Rg. 22,1--23.30 şi 2Par. 34–35). Pentru cei mai mulţi dintre comentatorii moderni[2], activitatea profetică a lui Sophonia ar fi avut loc în contextul reformelor religioase iniţiate de regele Iosias odată cu (re)descoperirea miraculoasă a „Cărţii Legii" (probabil în 622/621 î.H.; vezi 4Rg. 22,3 şi nota aferentă) care a dus la nimicirea tuturor locurilor de cult idolatric din Ierusalim şi

---

1. Vezi G. Rice, „The African Roots of the Prophet Zephaniah", *Journal of Religious Thought* 37, 1979, pp. 21-31; vezi şi R.W. Anderson, Jr., „Zephaniah ben Cushi and the Cush of Benjamin: Traces of Cushite Presence in Syria-Palestine", în S.W. Holloway, L.K. Handy (ed.), *The Pitcher is Broken: Memorial Essays for Gösta W. Ahlström*, *JSOT* Sup 190, Sheffield, 1995, pp. 45-70, şi R.A. Bennett, „The Book of Zephaniah", în L.E. Keck *et al.* (ed.), *The New Interpreters' Bible*, vol. 7, *Introduction to Apocalyptic Literature, Daniel, The Twelve Prophets*, Abingdon, Nashville, 1996, pp. 657-704.

2. Vezi, de pildă, W. Rudolph, *Micha, Nahum, Habakuk, Zephanja*, KAT 13.3, Gerd Mohn, Gütersloh, 1975, sinteză reprezentativă pentru comentariile de tip tradiţional (documentar-istoric) practicate de-a lungul secolului al XIX-lea şi în prima jumătate a secolului XX. Aceeaşi datare la B. Renaud, „Le livre de Sophonie: Le jour de YHWH, thème structurant de la synthèse rédactionelle", *RSR* 60, 1986, pp. 1-33 şi în comentariul său, *Michée, Sophonie, Nahum*, Gabalda, Paris, 1987; T. Széles, *Wrath and Mercy: A Commentary on the Books of Habakkuk and Zephaniah*, ITC, Grand Rapids, 1987; J.J.M. Roberts, *Nahum, Habakkuk, and Zephaniah: A Commentary*, Westminster/John Knox, Louisville, 1991. Câţiva comentatori au preferat o datare mai târzie, sub domnia lui Ioakim (609-598 î.H.): vezi, de pildă, D.L. Williams, „The Date of Zephaniah", *JBL* 82, 1963, pp. 77-88.

Iuda, eveniment „prevestit" – poate, *ex eventu* – de profet (vv. 1,4-5). Materia primă pentru ceea ce avea să devină Cartea lui Sophonia se va fi născut aşadar în jurul anului 630 î.H.[3], deşi forma actuală a textului pare să dateze, după cum socotesc mulţi cărturari ai zilelor noastre, din perioada postexilică[4]. Potrivit acestei datări, Sophonia ar fi puţin anterior lui Naum, Habaqquq şi Ieremia. Profeţia sa presupune un context istoric dominat încă de asirieni, al căror declin apropiat se întrevede însă: profetul prezice căderea Ninivei şi a puterii asiriene (vv. 2,13-15), ce avea să se petreacă într-adevăr sub loviturile babilonienilor în 612 î.H. El anunţă totodată şi pedeapsa ce se va abate asupra lui Iuda şi a Ierusalimului (vv. 1,4-18), dar nu specifică identitatea celor care vor sluji ca unelte ale mâniei divine. Ar putea fi vorba aici fie de ultimele expediţii de pradă asiriene, fie de incursiunile sciţilor pomenite de unii istorici antici[5].

Nu există la ora actuală un consens al specialiştilor în privinţa poziţiei sociale a profetului, a împrejurărilor redactării şi a scopului profeţiei[6].

Lipsa acestui consens interpretativ se manifestă şi în privinţa structurii, etapelor compunerii şi a mesajului iniţial al Cărţii lui Sophonia. Aici exegeţii moderni se împart în două tabere, în funcţie de tipul de lectură pe care-l practică. O mare parte a acestora citesc Cartea lui Sophonia (ca şi alte cărţi profetice, de altfel) din perspectivă diacronică, urmărind a identifica nucleele „originare" ce i-ar putea fi atribuite profetului şi ar reflecta preocupările religioase din vremea regelui Iosias, distingându-le de adaosurile ulterioare,

---

3. E. Achtenmeier a propus chiar date diferite pentru cele trei capitole ale cărţii: 1 şi 2 ar fi fost fost alcătuite la scurtă vreme după începutul domniei lui Iosias (640 î.H.), iar vv. 3,1-17 după căderea Ninivei, în 612-609 î.H. (vezi *Nahum, Malachi*, John Knox Press, Atlanta, 1986).

4. Astfel K. Seybold, *Nahum, Habakuk, Zephanja*, ZBAT 24.2, Theol. Verl., Zürich, 1991, care situează elaborarea formei actuale a cărţii în perioada exilului babilonian sau imediat după aceasta, legând-o de sentimentele provocate de distrugerea Ierusalimului în 587/586 î.H.

5. Herodot, *Ist.* 1,104-106; vezi H. Cazelles, „Sophonie, Jérémie et les Scythes", *RB* 74, 1967, pp. 24-44.

6. Concluzie exprimată de E. ben Zvi, *A Historical-Critical Study of the Book of Zephaniah*, BZAW 198, De Gruyter, Berlin, 1991 şi de M.A. Sweeney, „Zephaniah: A Paradigm for the Study of the Prophetic Books", *Currents in Research: Biblical Studies* 7, 1999, pp. 119-145 (o foarte bună sinteză a contribuţiilor critice privind Cartea lui Sophonia apărute între 1970 şi 1999, cu o bogată bibliografie; prezentarea de faţă îi este îndatorată în bună măsură).

datorate unuia sau mai multor redactori, plasaţi de obicei în vremea exilului sau în perioada postexilică şi dominate de o viziune eshatologic-universalistă. Interpretările de acest tip, cu puţine excepţii, presupun o structură tripartită a cărţii, corespunzând, în mare, celor trei capitole ale acesteia. Astfel, profeţia lui Sophonia ar fi alcătuită dintr-o primă parte cu ameninţări împotriva lui Iuda şi Ierusalimului (vv. 1,2–2,3), o a doua parte cu prevestiri împotriva neamurilor (vv. 2,4–3,1), şi o ultimă parte conţinând făgăduinţe de mântuire (vv. 3,8-20). Această structură tripartită, pe care mulţi comentatori o socotesc tipică şi pentru alte cărţi profetice (Isaia, Ieremia LXX şi Iezechiel), ar reflecta o anumită înţelegere (în trei timpi) a istoriei în sânul comunităţii iudaice postexilice: judecata lui Dumnezeu împotriva lui Israel şi Iuda, urmată de o judecată universală cu pedepsirea tuturor neamurilor şi de recunoaşterea finală a suveranităţii universale a Domnului[7]. Aceeaşi structură tripartită ar putea fi, în principiu, aplicată şi versiunii LXX, aşa cum a făcut, de altminteri, între exegeţii antici, Theodoret al Cyrului, care distingea în Cartea lui Sophonia o prevestire a nenorocirilor ce se vor abate asupra lui Iuda şi a Ierusalimului, o descriere a pedepsirii „Străinilor" şi asirienilor şi, în fine, o chemare finală la convertire şi făgăduinţa mântuirii universale.

Însă, cum bine au văzut unii critici moderni, o asemenea perspectivă simplifică neîngăduit de mult realitatea textului. Ea se bazează pe câteva principii metodologice demonstrabil false. Între acestea, convingerea că numai stratul cel mai vechi ar cuprinde cuvintele autentice ale profetului, singurele care au valoare şi, pentru a ajunge la ele, trebuie îndepărtate adaosurile ulterioare. Ţinând seama de caracterul iniţial oral al „oracolelor" profetice primitive, operează cu unităţi textuale şi semantice de dimensiuni atât de restrânse, încât recuperarea lor duce la o interpretare atomizantă, care se apleacă asupra unor cuvinte sau expresii izolate, neglijând textul în sine ca structură coerentă. A doua „axiomă" metodologică pe care se întemeiază interpretările de acest tip este caracterul eshatologic al perspectivei redactorului sau redactorilor care au dat forma finală a cărţii în perioada postexilică. Or, sunt greu de delimitat *a priori* orizontul mental al autorului şi al redactorilor ulteriori de valenţele multiple ale textului.

---

7. Vezi W. Zimerli, „Vom Prophetenwort zum Prophetenbuch", *TLZ* 104, 1979, pp. 481-496 şi B.S. Childs, *Introduction to the Old Testament as Scripture*, The Fortress Press, Philadelphia, 1979, p. 458.

În plus, cât de anevoioasă este identificarea vorbelor autentice ale profetului în forma actuală a Cărții lui Sophonia o dovedesc încercările multiple și contradictorii de a decupa unități structurale și semantice în text și de a le data. Astfel, W. Rudolph reține ca autentice doar vv. 1,4-6.8-12 și 3,1-4[8]. G. Krinetzki identifică nu mai puțin de 13 oracole „autentice" întinse pe tot parcursul carierei profetice a lui Sophonia (cca 639-612 î.H.), în vreme ce restul versetelor ar fi fost adăugate în două redactări separate, în secolul al VI-lea î.H. și în jurul anului 323 î.H.[9] K. Seybold, în schimb, preferă structura clasică tripartită, socotind că redactarea finală a cărții s-ar fi făcut la începutul perioadei postexilice, fiind influențată de distrugerea Ierusalimului în 587/586 î.H.[10] B. Renaud și-a structurat interpretarea în jurul temei comune a cărții („ziua Domnului"), care apare în toate cele trei secțiuni identificate de el (vv. 1,2-18; 2,1–3,8 și 3,9-20) sub trei aspecte diferite: ziua judecății universale, ziua mântuirii și a supraviețuirii „rămășiței" poporului și ziua convertirii neamurilor și a păcii[11]. În fine, un studiu foarte recent revine la o perspectivă atomizantă, împărțind Cartea lui Sophonia, pe baza comparației cu pasaje din Ieremia, cărora le-ar fi servit drept inspirație, în opt fragmente „autentice", patru adaosuri poetice, un adaos în proză și două interpolări târzii și „misterioase" referitoare la Etiopia[12].

Nu e de mirare că, nemulțumiți de asemenea „disecții" ale textului, puțin productive, alți interpreți moderni au ales să privească textul Cărții lui Sophonia dintr-o perspectivă sincronică, renunțând la identificarea unor etape compoziționale databile istoric, și privind cartea în întregul ei ca pe o unitate de sens, a cărei structură retorică și literară trebuie comentată pornind de la principiul unității textului profetic[13]. Asemenea interpretări din

8. W. Rudolph, *op. cit.*

9. G. Krinetzki, *Zefanjastudien: Motiv- und Traditionskritik + Kompositions- und Redaktionskritik*, Lang, Frankfurt am Main, 1977.

10. K. Seybold, *op. cit.*

11. B. Renaud, *op. cit.*

12. W.L. Holladay, „Reading Zephania with a Concordance: Suggestions for a Redaction History", *JBL* 120, 2001, pp. 671-684.

13. Tipice pentru această nemulțumire sunt cuvintele Adelei Berlin: „Cartea, așa cum arată astăzi, oricând va fi fost ea întocmită (de un singur autor cu un singur prilej sau de-a lungul mai multor ani de mai mulți inși), se prezintă ca o operă unitară din punct de vedere retoric și structural (poate cu excepția titlului) și, în forma ei canonică, a fost menită să fie interpretată întocmai" (*Zephaniah*, Anchor Bible 25A, New York, 1994, p. 20).

perspectivă retorică, literară şi a teoriei receptării s-au înmulţit începând din anii '70 ai secolului trecut[14]. Chiar dacă, de obicei, reţin structura tripartită întâlnită şi în interpretările de tip redacţional-istoric, cercetătorii care au adoptat un punct de vedere sincronic insistă asupra unităţii şi coerenţei textului în jurul unor motive precum „ziua Domnului", respingând imaginea tradiţională a profetului sibilinic, care apare brusc pentru a declama câte un verset obscur şi apoi dispare, înlocuind-o cu aceea a profetului specialist în comunicare, care-şi alcătuieşte mesajul cu grijă, urmărind să-l facă, pe cât se poate, convingător pentru un public anume, de ale cărui nevoi, temeri şi nădejdi (dorinţa de pace şi siguranţă într-un context politic nesigur) ţine seama[15]. Din aceeaşi perspectivă sincronică, chiar dacă respinge ipoteza structurii tripartite a cărţii, studiul lui Sweeney[16] propune interpretarea Cărţii lui Sophonia în termenii unui îndemn adresat de către profet poporului din Iuda şi Ierusalim pentru a-i chema să sprijine mişcarea reformatoare a regelui Iosias. După părerea acestui comentator, cartea s-ar alcătui din două secţiuni mai importante: vv. 1,2-18, o prevestire a zilei Domnului însoţită de o descriere a consecinţelor nefaste pentru cei care nu se vor întoarce către Domnul, şi vv. 2,1–3,20: îndemnul propriu-zis (vv. 2,1-3) însoţit de o descriere a planului lui Dumnezeu ce presupune pedepsirea neamurilor şi mântuirea Ierusalimului şi a lui Iuda (vv. 2,4–3,20).

Odiseea hermeneutică a Cărţii lui Sophonia este departe de a se fi încheiat. Recent, o nouă direcţie de cercetare a abordat textul profetic din perspectiva locului şi menirii sale în Cartea Celor Doisprezece considerată ca unitate redacţională şi este de aşteptat ca rezultate interesante din această direcţie să apară în anii ce vin[17].

---

14. Pentru o discuţie detaliată şi critică a acestora, vezi Sweeney, 1999, pp. 130-138.

15. Pentru o asemenea interpretare, vezi S. Kapelrud, *The Message of the Prophet Zephaniah: Morphology and Ideas*, Universitetsforlaget, Oslo, 1975.

16. M.A. Sweeney, „A Form-Critical Reassessment of the Book of Zephaniah", *CBQ* 53, 1991, pp. 388-408.

17. Pentru o prezentare sumară a literaturii pe această temă, vezi Sweeney, 1999, pp. 138-140, şi studiile reprezentative ale lui J.L. Nogalski, *Literary Precursors to the Book of the Twelve*, BZAW 217, Berlin, 1993 şi *Redactional Processes in the Book of the Twelve*, BZAW 218, Berlin, 1993.

II. Cartea lui Sophonia în Biblia greacă

1. *Structura*

Structura de ansamblu a textului din Biblia ebraică, ce constă într-o alternanță de cuvinte ale lui Dumnezeu și de cuvinte ale profetului, se regăsește în LXX fără schimbări însemnate în ordinea secțiunilor cărții. Totuși, în interiorul acestor secțiuni, în LXX textul este uneori împărțit altfel decât în TM, urmându-și logica proprie și unitățile de sens specifice, care diferă adesea de împărțirea în capitole și versete pe care, de altfel, Biblia ebraică a primit-o ulterior[18]. În traducerea de față, deși am păstrat numerotarea tradițională, am împărțit textul în unitățile structural-semantice specifice LXX, urmând sugestiile editorilor BA.

Într-adevăr, manuscrisele grecești conțin semne anume ce despart textul în zece paragrafe, pe care le respectă și edițiile moderne (Rahlfs, Ziegler și Swete), marcând zece alineate. Acestea se suprapun aproape întru totul peste împărțirea tradițională în trei capitole, cu o deosebire: TM 2,15 devine în LXX 3,1; numerotația specifică LXX este adoptată în ed. Ziegler, în vreme ce Rahlfs o păstrează pe cea a textului ebraic. Această diferență corespunde unei dificultăți de interpretare a versetului respectiv (vezi notele la vv. 2,15–3,1).

Cele zece paragrafe ale Cărții lui Sophonia alternează cuvintele Domnului și rostirile profetului, după cum urmează: prevestirea nimicirii tuturor ființelor vii, amenințări împotriva lui Iuda și a Ierusalimului (vv. 1,2-6); vestirea „zilei jertfei Domnului" și alte prevestiri ale nimicirii (vv. 1,7-13); evocarea „zilei Domnului" (vv. 1,14-18); îndemn către toți „cei smeriți ai pământului" (vv. 2,1-3); prevestiri împotriva a patru cetăți ale filistenilor (vv. 2,4-7); prevestiri împotriva moabiților și amoniților (vv. 2,8-11); prevestiri împotriva etiopienilor, asirienilor și Ninivei (vv. 2,12-15 Rahlfs = vv. 2,12–3,1 Ziegler, urmată de BA); amenințări împotriva „cetății porumbiță" (*i.e.* Ierusalimul; vv. 3,1-7 Rahlfs = vv. 3,2-7 Ziegler); cuvinte de mângâiere pentru „rămășița" lui Israel (vv. 3,8-13); proclamarea bucuriei

18. Pentru acestea, vezi D. Barthélemy, „Les traditions anciennes de division du texte biblique de la Torah", în G. Dorival, O. Munnich (ed.), *Selon les Septante. Hommage à Marguerite Harl*, Cerf, Paris, 1995, pp. 27-51 și *idem*, *CTAT 3*, pp. CXVII-CXXIV și CCXXXVI.

mântuirii şi vestirea slavei celor odinioară asupriţi şi alungaţi (vv. 3,14-17 şi 18-20).

În interiorul acestor paragrafe, unităţile semantice ale textului grec nu corespund întotdeauna versetelor din TM, sintaxa greacă pretinzând uneori continuarea ideii dintr-un verset la începutul versetului următor. Toate aceste schimbări permit traducerea textului grec după logica lui proprie, care dă un sens coerent, pe alocuri diferit de cel din ebraică.

Cu excepţia acestor diferenţe, versiunea greacă reproduce aproape întocmai structura textului ebraic la nivelul fiecărui emistih, marcat în TM de prezenţa semnului *atnah* sub ultimul cuvânt al jumătăţii fiecărui verset. Prezentarea grafică a traducerii de faţă respectă aceste emistihuri, justificarea pentru alegerea emistihului ca unitate „de lucru" fiind influenţată şi de modul de lucru al comentatorilor patristici, care operează nu cu versete, ci cu emistihuri (izolate sau în grupuri de două, trei ori chiar mai multe, în funcţie de structura semantică a pasajului).

2. *Diferenţe faţă de Biblia ebraică*

În notele la fiecare verset cititorii pot găsi amănunte în privinţa tuturor diferenţelor între LXX şi TM, oricât de mici şi aparent nesemnificative. În cele ce urmează, vom prezenta câteva din diferenţele majore între cele două texte, izvorâte, ca şi în cazul celorlalţi profeţi, fie din dificultăţile întâmpinate de traducător în descifrarea unui text ebraic adesea obscur, fie cauzate de faptul că textul premasoretic citit de el era lipsit de unele adaosuri şi glose încorporate mai apoi în TM (vv. 1,3b; 1,4), fie dintr-o decizie conştientă a traducătorului de a modifica structura sintactică a frazei (vv. 2,7; 3,19).

Cât priveşte deosebirile cantitative, diferenţele dintre LXX şi TM în Cartea lui Sophonia sunt relativ neînsemnate: „minusurile" sunt rare şi limitate la câteva cuvinte (vv. 1,2.3.4-5; 2,2.10; 3,5.10), „plusurile" nefiind nici ele mai des întâlnite (vezi, totuşi, în vv. 2,7 şi 3,19).

Diferenţele calitative între cele două texte se datorează uneori citirii diferite a aceluiaşi text-bază din cauza confundării frecvente a unor litere ebraice asemănătoare (*reş* şi *daleth* în vv. 1,10; 2,8; 3,9.17 sau *yod* şi *waw* în v. 3,7). Între celelalte cauze ale diferenţelor lexicale se cuvin amintite vocalizarea diferită a originalului ebraic consonantic (vv. 2,11; 3,1.6.8 etc.), decuparea diferită a cuvintelor (v. 3,19), confundarea a două verbe omonime (v. 2,3), necunoaşterea sensului unui termen rar (v. 2,1) sau nedumerirea pricinuită de un text obscur, dinaintea căruia nici exegeţii moderni nu s-au arătat mai pricepuţi (v. 1,14).

În câteva rânduri însă avem de-a face, după toate probabilitățile, cu schimbări introduse intenționat de traducătorul LXX. Ele pot afecta doar în mică măsură sensul câte unui pasaj, din cauza selectării unor sinonime parțiale cu termenul din TM: „pripășiți" (*i.e.* colonişti) (v. 2,5) sau „pământ" (v. 2,14) în loc de „neam". Alteori însă, modificările acestea provoacă schimbări importante ale înțelesului unor pasaje (pentru care, vezi, mai pe larg, notele respective): în v. 1,3 traducătorul LXX a ales „nelegiuiți" în loc de „oameni"; în v. 2,8 a tradus „hotarele Mele" în loc de „hotarele lor"; în v. 3,6, „neamurilor" s-a prefăcut în „cei trufaşi"; în v. 3,8, „spre mărturie" a luat locul lui „pentru totdeauna". Alte schimbări, discutate în note, au consecințe încă şi mai însemnate asupra sensului profeției lui Sophonia, oglindind, probabil, o opțiune teologică a traducătorului LXX: astfel, „rege" în loc de „Molokh" (v. 1,5); forma „Baal" precedată de articolul feminin (v. 1,4); preferința, în cazul a două rădăcini omofone, pentru una cu sens teologic pregnant („răscumpărată" în loc de „necurată" în v. 3,1); adăugarea unui pronume personal („*te* va izbăvi") în v. 3,17.

Procedeele de care s-a slujit traducătorul în Cartea lui Sophonia sunt aceleaşi pe care le regăsim în toată Septuaginta: explicitarea „pasivului divin" din ebraică prin adăugarea subiectului: „Domnul" (vv. 1,17 şi 3,16) sau, dimpotrivă, eliminarea lui Dumnezeu dintr-o construcție care-i atribuia un gest distructiv (v. 1,2). Echivalările cuvintelor nu sunt mecanice, traducătorul ştiind să-şi schimbe termenii cu care traduce acelaşi cuvânt ebraic în funcție de context: astfel, ebr. *'āsaph* este „a smulge" în v. 1,2, dar „a aduna" în v. 3,18; *pāqadh* e tradus „a-şi face dreptate, a se răzbuna" în vv. 1,8.9.12, dar în sens pozitiv („a cerceta") în v. 2,7. Se poate lesne observa şi o tendință de a transpune în plan simbolic acele contexte concrete pe care traducătorul nu le-a înțeles din cauza unor diferențe culturale sau istorice: astfel, numele preoților cultelor politeiste din v. 1,4, gestul ritual al „săritului peste prag" din v. 1,9 sau numele cartierelor din Ierusalimul de dinaintea exilului în v. 1,10. În două cazuri, tălmăcirile aproximative de acest fel au dat naştere unor noi înțelesuri remarcabile, dovedind cât de creator poate fi câteodată tradusul pe ghicite: expresia „a ajunge precum Canaan" din v. 1,11b creează o imagine foarte bine potrivită în context, iar îndemnurile repetate din v. 3,7b inventează o nouă unitate de sens în structura profeției.

3. *Limba şi stilul traducerii greceşti*

Sintaxa traducerii o urmează îndeaproape pe cea a limbii ebraice, lucru evident mai ales în cazul unor construcţii idiomatice, de tipul „de pieire să piară" (v. 1,2), pe care le-am reprodus întocmai în română, din dorinţa de a păstra această trăsătură caracteristică a stilului biblic. Mânat de năzuinţa de a păstra cu sfinţenie ordinea şi numărul cuvintelor din textul ebraic original, traducătorul a produs uneori contexte şi expresii care nu au sens în greacă. Am păstrat şi în română, pe cât s-a putut, aceeaşi structură a frazei, în ciuda efectului uneori bizar, dând în note explicaţiile necesare, mai ales tălmăcirile Părinţilor, de care se vor fi slujit peste veacuri şi cititorii Bibliei greceşti (vezi, de pildă, vv. 2,5; 3,5.6.7.9.11).

Lexicul traducerii este marcat de prezenţa cuvintelor preferate ale celui care a tălmăcit Cărţile Celor Doisprezece, dintre care unele vor fi avut un înţeles spiritual şi simbolic deosebit în iudaismul elenistic, din a cărui atmosferă intelectuală a apărut traducerea LXX. Regăsim astfel, ca şi în celelalte cărţi profetice, cuvinte precum εὐλαβέομαι „a cinsti, a se închina, a venera" (v. 1,7); ἐκδικέω „a-şi face dreptate" (v. 1,8); καταφρονέω „a dispreţui, a nesocoti" şi καταφρονητής „dispreţuitor, arogant" (vv. 1,12; 3,4); θλῖψις „strâmtorare" (v. 1,15); ὑπομένω „a aştepta cu încredere" (v. 3,8) etc. Alţi termeni folosiţi de traducător au făcut carieră în epocile ulterioare datorită sensului deosebit pe care l-au căpătat în interpretările iudaice şi creştine ale profeţiei lui Sophonia: astfel, ἀνάστασις „ridicarea" Domnului la judecată, dar şi „învierea" lui Hristos şi expresia συναγωγὴ ἐθνῶν „adunarea neamurilor" (v. 3,8) şi καινίζω „a reînnoi", trimiţând la ideea reînnoirii creaţiei divine în v. 3,17. Inovaţiile semantice, frecvente în traducerea Cărţii lui Sophonia, prea multe pentru a fi înşirate aici, vor fi pomenite în notele la versetele unde apar. Traducătorului nu i-a scăpat nici caracterul vizibil poetic al unor pasaje din textul ebraic, el încercând să le reproducă sau să recreeze, atât cât i-au îngăduit resursele specifice limbii greceşti: repetiţii şi exprimări forte în vv. 1,2-3 şi 4-6; reluarea expresiei „Şi aşa va fi..." în vv. 1,8.10.12; asonanţe şi aliteraţii, exclamaţii poetice, paralelisme şi chiasme, metafore şi formule stereotipe. Efectele poetice deosebite din pasaje precum descrierea în culori întunecate a „zilei Domnului" (vv. 1,7 –2,3), echilibrată de bucuria şi încrederea ce răzbat din imnul din final (vv. 3,14-20), dau mărturie despre iscusinţa traducătorului, vizibilă, de altminteri, şi în celelalte cărţi ale corpusului.

III. Principalele teme ale profeției lui Sophonia în LXX

1. *„Ziua Domnului": amenințarea cu nimicirea întregului pământ*

Profeția lui Sophonia este străbătută, la fel ca aceea a lui Ioel, de tema „zilei Domnului". Formulele folosite pentru a o descrie sunt remarcabil de stabile în toate Cărțile Celor Doisprezece, iar vocabularul ce-i descrie efectele distrugătoare e aproape invariabil, această terminologie standard fiind preluată ca atare de autorii NT și în literatura creștină de limbă greacă.

Descrierea „zilei Domnului" se întinde pe parcursul a cincisprezece versete (vv. 1,7–2,3) și abundă în termeni expresivi. Ca și în TM, „ziua" aceasta este însuflețită: ea „e aproape" (vv. 1,7.14), „se abate" asupra oamenilor (v. 2,2), are „un glas" descris în expresii specifice limbii grecești (v. 1,14). Este „o zi mare" (v. 1,14; *cf.* Ioel 2,11) și primește un întreg alai de atribute, tradiționale sau mai rare în LXX (vv. 1,15-16). E „ziua mâniei" lui Dumnezeu (vv. 1,15; 2,2-3), zi a pedepselor, când Domnul „Își va face dreptate" (vv. 1,9.12), zi însoțită de jafuri și măceluri (vv. 1,10.13).

2. *Păcatele pedepsite de Dumnezeu*

Păcatul pentru care „ziua Domnului" se abate asupra lui Iuda și asupra Ierusalimului cu pedepsele ei necruțătoare este identificat în Cartea lui Sophonia, mai presus de orice, cu închinarea la idoli (vv. 1,4-5), cu adoptarea cultelor politeiste ale neamurilor dimprejur (vv. 1,4-6.8-9 și mai ales v. 1,11). În afară de aceasta, profetul se ridică și împotriva nedreptăților sociale, criticându-i pe mai-mari, judecători, profeți și preoți (vv. 3,2-7; *cf.* Av. 1,2-4). Față de TM, traducerea LXX accentuează refuzul poporului de a primi „educația" lui Dumnezeu – învățătură și totodată mustrare (*cf.* ἀπαίδευτος, *litt.* „needucat", în v. 2,1).

Păcatul care le cuprinde pe toate acestea într-un singur cuvânt, absent din TM, dar introdus de traducerea greacă și enunțat de la bun început este „nelegiuirea" (ἀνομία, v. 1,3), refuzul de a urma legea lui Dumnezeu. Pentru aceasta, Domnul îi va smulge de pe fața pământului pe toți „nelegiuiții" (în vreme ce TM extinde pedeapsa la toți „oamenii"). Introducerea acestei perspective moralizatoare în traducerea LXX este evidentă și în alte locuri: în v. 1,12, textul vorbește, spre deosebire de TM, de „oamenii ce și-au disprețuit rânduielile" și-și râd de Domnul, iar în v. 3,6, Dumnezeu amenință

nu „neamurile" (ca în TM), ci pe cei „trufaşi", aroganţa fiind văzută ca un păcat capital şi, în cazul Ierusalimului, comparat în LXX cu păcatul Ninivei (v. 3,11).

Cât priveşte neamurile duşmane poporului ales, acestea se fac vinovate, în LXX, mai ales de lipsa măsurii (vv. 2,8.10), exprimată cu ajutorul unui termen polisemantic şi greu traductibil din vocabularul tragediei greceşti (ὕβρις „exces, lipsă de măsură, cutezanţă, obrăznicie"). Atât Iuda, cât şi duşmanii săi sunt învinuiţi de aroganţă, de abuzul de putere ce izvorăşte din dispreţul faţă de Dumnezeu. Lor le opune textul εὐλάβεια („evlavia/pietatea/cucernicia"), virtute de căpătâi a „rămăşiţei" poporului, „un neam blând şi smerit", care „se înfioară" dinaintea Domnului (vv. 3,12-13). În acest context trebuie citită şi una dintre cele mai îndrăzneţe inovaţii semantice ale traducătorului Celor Doisprezece, care, în v. 3,19, a dat gr. καύχημα (doar „făloşenie, înfumurare" în greaca clasică) sensul nou de „mândrie, laudă", dăruită de Domnul „rămăşiţei" poporului: ceea ce era un păcat pentru necredincioşi, devine o virtute pentru cei ce se închină lui Dumnezeu.

3. *„Ziua jertfei Domnului" (vv. 1,7-8): o expresie neobişnuită*

Atât în greacă, cât şi în ebraică, expresia „ziua jertfei Domnului" nu se întâlneşte decât în Cartea lui Sophonia: Dumnezeu Şi-a pregătit „jertfa" şi „i-a sfinţit pe cei chemaţi". Versetele acestea au provocat nedumerirea exegeţilor din vremuri mai vechi sau mai noi, care s-au întrebat nu atât ce înseamnă „jertfa" (θυσία) aceasta, ci, mai curând, cine sunt cei „chemaţi" (κλητοί), pe care Dumnezeu i-a „sfinţit" (ἁγιάζω). Aşezată în contextul „zilei Domnului", „jertfa" pare să desemneze, în chip logic, măcelul prevestit (*cf.* contextele similare din Is. 34,6: „şi sabia Domnului s-a umplut/săturat de sânge [...] căci [este] *jertfă pentru Domnul...*" sau Ier. 26 [46 TM],10 şi Iez. 39,17-20). Cât despre cei „chemaţi", unii traducători moderni s-au gândit la cei invitaţi la ospăţul ritual ce va urma acestui măcel sacrificial, în vreme ce exegeţii antici au dat textului un sens strict istoric, identificându-i pe cei „chemaţi" cu neamurile invadatoare alese de Domnul ca unelte ale pedepsirii păcătoşilor, sau un sens tipologic, gândindu-se la apostolii şi ucenicii „chemaţi" de Hristos.

4. *Ziua „ridicării Domnului" pentru „judecată" (v. 3,8)*

Modelul ebraic al v. 3,8 din Cartea lui Sophonia i-a prilejuit traducătorului exprimarea în greacă a unei prevestiri extrem de importante, terminologia folosită de el jucând un rol crucial în receptarea şi interpretarea acestui pasaj de către creştini. „Ziua Domnului" este identificată aici cu „ziua ridicării Domnului" (ἡμέρα ἀναστάσεως), expresie tălmăcită de creştini ca „ziua sculării din morţi", *i.e.* „a Învierii". Domnul se va ridica „spre mărturie" (εἰς μαρτύριον), ca să stea la „judecată" (κρίμα) „pentru neamuri" (εἰς τὰ ἔθνη), judecată urmată de revărsarea mâniei divine. Versetul acesta evocă în puţine cuvinte judecata eshatologică (vezi, mai pe larg, Ioel 3): textul grec, deşi corespunde cuvânt cu cuvânt celui ebraic, are elemente lexicale proprii (ἀνάστασις) şi o legătură sintactică diferită de ebraică (prepoziţia εἰς „în faţa" / „către"). În forma sa din LXX, versetul a fost citit de interpreţii creştini ca o referire la „învierea" Domnului şi la chemarea adresată „către neamuri", ei citind Cartea lui Sophonia în întregime ca pe o profeţie a mântuirii tuturor neamurilor prin credinţa creştină[19].

5. *Cuvintele de mângâiere pentru Israel: făgăduinţa restaurării „rămăşiţei" poporului*

Sfârşitul Cărţii lui Sophonia cheamă Ierusalimul să se bucure şi să sărbătorească, în termeni ce amintesc de chemarea din Zah. 2,10-17: „regele" este în mijlocul său (v. 3,15) şi-i arată „dragoste" (v. 3,17). Profetul vesteşte de asemenea iertarea păcatelor (vv. 3,11-12), salvarea unui „neam blând şi smerit" (v. 3,12a), adunarea celor exilaţi, care vor ajunge „mândri şi slăviţi" (vv. 3,17-20), în vreme ce duşmanii vor fi „daţi de ruşine" (v. 3,20).

„Rămăşiţa" lui Israel este un concept extrem de important în teologia veterotestamentară, exprimat printr-o serie relativ bogată de cuvinte ebraice: *şā'ar* sau *ş^{e}'ērīth* „a rămâne (respectiv, ceea ce rămâne) după ce totul a fost înlăturat", *yether* „a supravieţui", *śāradh* „a scăpa teafăr dintr-o primejdie" sau prin forme ale răd. *PLṬ* „a scăpa", cristalizate într-o adevărată terminologie tehnică, deşi nu lipsită de ambiguităţi ocazionale, în scrierile profetice din VT[20]. Traducătorii LXX au ales, pentru a reda această bogată

19. Pentru amănunte, vezi M. Harl, „Sophonie 3,7b-13 selon les Septante et dans la tradition chrétienne ancienne", în J.-M. Auwers, A. Wénin (ed.), *Lectures et relectures de la Bible*. Festschrift P.-M. Bogaert, Peeters, Leuven, 1999, pp. 199-219.

20. R. de Vaux, „Le «reste d'Israël» d'après les prophètes", *RB* 1933, pp. 526-539.

serie sinonimică, verbul gr. λείπω „a lăsa (deoparte / în urmă etc.)" cu diferiții săi derivați (καταλείπω, ὑπολείπω, ἐπιλείπω, περιλείπω) și cuvintele asociate lor: τὸ κατάλοιπον, τὸ κατάλειμμα, οἱ κατάλοιποι (Sof. 2,9; Mich. 2,12; 7,8), οἱ ἐπίλοιποι (Mich. 5,2), τὸ ὑπόλειμμα (Mich. 4,7; 5,6-7) etc.

Cartea lui Sophonia descrie cel mai bine, și în ebraică, și în greacă, această „rămășiță": poporul mântuit de Domnul, încrezător în El, chiar atunci când este asuprit și risipit; e vorba de un popor „călcat în picioare" și „alungat" (v. 3,19), pe care Domnul îl va strânge iarăși laolaltă (v. 3,18) și căruia îi va reda mândria de odinioară (vv. 3,19-20; *cf.* și Mich. 4,6-8 și 2,11-12 în varianta LXX, diferită aici de TM).

În legătură cu această „rămășiță", în profeția lui Sophonia se prevestește de două ori (în vv. 2,7 și 3,20) că Domnul „va întoarce robia" (*litt.* „captivitatea"), cu o expresie greacă ciudată, ce o redă întocmai pe cea din ebraică (la fel în Ps. 13,7; 125,1 și Ioel 4,1). Traducătorii moderni o înțeleg în sensul „va întoarce pe cei pribegi, pe cei prinși", dându-i însă și un înțeles figurat: „a întoarce pe dos o soartă neprielnică", „a repune la loc", „a îndrepta". Însă nu putem ști cu siguranță dacă traducătorul din vechime al Celor Doisprezece se va fi gândit la o asemenea interpretare figurată atunci când a ales să calchieze expresia ebraică: va fi înțeles el oare făgăduința Domnului în sensul strict istoric al „reîntoarcerii" din exil ori în acela mai larg al „restaurării"? Contextul din vv. 3,11-13 (ștergerea greșelilor din trecut, lepădarea de trufie, evlavia unui popor „blând și smerit"), precum și cel din vv. 3,18-20 (adunarea laolaltă a celor asupriți, salvarea exilaților, reîntoarcerea la virtute, recăpătarea renumelui și mândriei) trimit mai degrabă la sensul de restaurare. Totuși, pentru un cititor atent la cuvintele textului, prezența termenului αἰχμαλωσία sugerează în mod necesar captivitatea: Părinții vor comenta astfel versetul, fie în cheie istorică, fie în cheie alegorică (*cf.* și nota la v. 3,20).

6. *Perspective universaliste în varianta LXX a profeției lui Sophonia*

Cui i se adresează prevestirile lui Sophonia? Din lectura cărții reiese destul de limpede că acestea au un dublu destinatar: pe de o parte, Iuda și Ierusalimul, iar pe de alta, „neamurile". Cu toate acestea, multe din expresiile folosite lărgesc aria de adresare: astfel, amenințările lui Dumnezeu privesc toate ființele vii de pe pământ (vv. 1,2-3), pe „toți locuitorii pământului" (v. 1,18), „neamurile de pe pământ" (v. 2,13); oamenii vor fi „zdrobiți"

(v. 1,17) şi „întreg pământul mistuit" (vv. 1,18 şi 3,8). Caracterul acesta universal este întărit în traducerea greacă prin folosirea unui singur cuvânt (gr. γῆ „pământ") pentru a reda atât ebr. *'ādhāmāh*, termen general cu acelaşi sens, cât şi ebr. *'ereṣ*, care poate însemna şi „ţară" (anume, Iuda şi Ierusalimul).

Nu doar ameninţările sunt universale în Cartea lui Sophonia, ci şi făgăduinţele Domnului: şi în greacă, şi în ebraică, în v. 2,11, „toate insulele neamurilor, fiecare din locul său, I se vor închina" lui Dumnezeu, care în vv. 3,9-10 făgăduieşte o „preschimbare a limbii", „ca să cheme cu toţii numele Domnului" şi „să-L slujească toţi sub acelaşi jug". Versetele acestea, socotite de unii adaosuri din perioada postexilică[21], vor căpăta o însemnătate deosebită pentru interpreţii creştini din pricina caracterului universal al profeţiei.

LXX se deosebeşte însă de TM printr-o variantă aparte: în v. 3,9, limba făgăduită de Dumnezeu nu este „curată", ca în TM, ci pentru „descendenţa pământului", expresie care se referă, probabil, la toate generaţiile viitoare. O altă deosebire se găseşte în vv. 3,19-20: deşi în greacă, la fel ca în TM, Ierusalimul este slăvit ca loc al mântuirii pentru că Domnul va locui în el, în vreme ce TM vorbeşte şi de o acţiune divină împotriva „asupritorilor" Ierusalimului (v. 3,19a), LXX nu traduce acest cuvânt, insistând doar asupra bunăvoinţei lui Dumnezeu faţă de Ierusalim. Tot aici (vv. 3,19b-20), traducerea greacă a dat un alt sens frazei din TM, unde Dumnezeu făgăduieşte să-i smulgă pe israeliţi dintr-o „ţară a ruşinii", în vreme ce LXX, legând altfel cuvintele, atribuie ruşinea duşmanilor (v. 3,20).

Mai însemnată însă este diferenţa din v. 3,10, unde LXX are „De la hotarele râurilor Etiopiei Îmi vor aduce jertfe": subiectul verbului nefiind exprimat, el ar putea fi „popoarele" din versetul precedent, care „vor chema toate numele Domnului" şi-L vor sluji toate „sub acelaşi jug"; în TM însă, verbul are subiect (*litt.* „închinătorii Mei, fiica celor risipiţi ai Mei"), precizând astfel restrictiv cine sunt cei care vor aduce jertfă („rămăşiţa lui Israel"). În fine, stăpânirea universală a Domnului este explicitată prin traducerea cu παντοκράτωρ „Atotstăpânitor, Atotputernic" (v. 2,10) a cunoscutului atribut divin „Dumnezeul oştirilor"; alături de importanţa acordată în Cartea lui Sophonia „neamurilor" şi mântuirii lor (v. 3,8), această expresie

21. B. Renaud, 1986, p. 21, le pune în legătură cu Mal. 1,11, socotindu-le inspirate din Is. 18.

ne îngăduie să vedem în Cartea lui Sophonia o prefigurare a Aceluia care, în Apoc. 15,3, primeşte titlul de „Împărat al neamurilor" (ὁ βασιλεὺς τῶν ἐθνῶν).

7. *Mesajul moral al profeţiei lui Sophonia în LXX*

Propovăduirea profetului insistă asupra unor teme exprimate deja în textele deuteronomice, cu ajutorul unui vocabular devenit tradiţional: chemarea la înlăturarea nelegiuirii (v. 1,3), avertismentul împotriva disprețuirii poruncilor Legii (v. 1,12), îndemnul de a-L „căuta" pe Dumnezeu (v. 1,6) şi de a primi „învăţătura/educaţia" Lui (v. 3,2), de „a se apropia" de El (v. 3,2) şi de „a se teme" de El (v. 3,7). Şi mai ales întâlnim aici două cuvinte favorite ale Celor Doisprezece, caracteristice pentru religiozitatea elenistică: „aşteptarea" plină de încredere a lui Dumnezeu (v. 3,8) şi „înfiorarea", respectul sacru în faţa Lui (vv. 1,7 şi 3,12), cărora li se adaugă îndemnul la veghere, la aşteptarea înfrigurată („Fii gata!" în v. 3,7), interpretat în sens spiritual de exegeţii creştini.

O altă lecţiune proprie textului grec al Cărţii lui Sophonia îl pune în legătură cu o făgăduinţă din Cartea profetului Iezechiel: printr-o modificare a originalului ebraic, textul LXX vesteşte că Domnul „va înnoi" Ierusalimul prin „dragostea" Sa (v. 3,17; *cf.* Iez. 11,14-20).

Şi alte trăsături ale propovăduirii morale sunt accentuate în greacă: dreptul săracilor este reafirmat prin denunţarea nedreptăţii sociale (v. 3,5), iar viaţa de „evlavie" faţă de Dumnezeu, fără nedreptate şi înşelăciune, este făgăduită poporului „blând şi smerit" (faţă de TM „necăjit şi slab") – vv. 3,12-13.

IV. Receptarea Cărţii lui Sophonia în tradiţiile exegetice antice

1. *Tradiţia iudaică*

În liturgia sinagogală, două pericope din Cartea profetului Sophonia se citeau ca lecturi însoţitoare (*haphtarot*) ale textelor din Pentateuh recitate cu diverse prilejuri: vv. 3,9-17 (sau 9-19) alături de pasajul din Gen. 11,1 *sq.* şi vv. 3,7 *sq.* combinat cu pasaje din profeţia lui Isaia, alături de textul din Num. 4,17-18[22]. În afara acestora, este posibil ca, în tradiţia babiloniană,

22. Pentru amănunte, vezi C. Perrot, *La lecture de la Bible dans la Synagogue*, Gerstenberg, Hildesheim, 1973, şi J. Mann, *The Bible as Read and Preached in the Old Synagogue*, Jewish Publication Society, Cincinnati, 1971.

v. 3,20 să fi fost citit, împreună cu „Rugăciunea lui Habaqquq" (Av. 3,3-11), alături de Deut. 16,9 *sq.* şi Ex. 19,1 *sq.* la Sărbătoarea Săptămânilor[23].

Cât priveşte Targumul la Cartea lui Sophonia, acesta foloseşte un text mai apropiat de TM decât LXX. Cu toate acestea, se întâmplă uneori ca tălmăcirile targumice să izvorască dintr-o interpretare a textului ebraic similară cu cea care a stat la temelia traducerii în greacă (vezi notele la vv. 1,11; 3,2a ş.a.). Ca şi în cazul celorlalte cărţi din corpusul Celor Doisprezece, Targumul la Sophonia se călăuzeşte după câteva principii fundamentale: evitarea oricărei intimităţi directe între Dumnezeu şi oameni prin introducerea, în tălmăcirea pasajelor problematice, a unor intermediare precum „Cuvântul" (*Memra*) sau „Prezenţa" (*Šᵉkhīnāh*) (vv. 1,6; 3,2.5.8.11.15) şi prin modificarea exprimărilor prea vădit antropomorfe din textul biblic (v. 1,12); accentuarea perspectivei moralizatoare a originalului prin îmblânzirea pasajelor ce vestesc distrugerea tuturor fiinţelor vii (vv. 1,18; 3,8; *cf.* şi v. 1,7), înlocuite cu nimicirea „celor nelegiuiţi"; insistenţa asupra făgăduinţelor binevoitoare şi îmblânzirea ameninţărilor din original (vv. 2,11; 3,7a.10).

Spre deosebire de alte texte ale profeţilor mici, profeţia lui Sophonia nu pare a fi influenţat cărţile comunităţii de la Qumran[24] şi nu s-a bucurat de multă popularitate în tradiţia mişnaică şi talmudică.

În mediile iudaice s-a alcătuit, în limba greacă, un text de factură apocaliptică, din care a ajuns până la noi doar un fragment citat de Clement din Alexandria sub numele de *Apocalipsa profetului Sophonia* (*Strom.* 5,77,2). Această scriere intertestamentară a fost probabil prelucrată de un autor creştin sub influenţa Apocalipsei din NT[25].

2. *Tradiţia creştină antică*

În ciuda descrierii foarte sugestive a „zilei Domnului" pe care o conţine, Cartea lui Sophonia nu s-a bucurat de prea mare atenţie în NT, care i-a preferat imaginile similare din profeţia lui Ioel. În Rom. 2,5 apare totuşi expresia „ziua mâniei", preluată probabil din Sof. 1,15; 2,2-3, aşa cum va fi înţeles, poate, Origen, care a inclus în *Comentariul* său la Rom. 2,4 *sq.*, alături de alte citate veterotestamentare legate de tema „zilei Domnului", şi

23. Vezi Ch. Perrot, „The Reading of the Bible in the Ancient Synagogue", în M.J. Mulder (ed.), *Mikra*, Assen-Maastricht, 1988, pp. 146-147.

24. V. E. ben Zvi, *A Historical-Critical Study*, pp. 21-38.

25. Pentru amănunte, vezi A.-M. Denis, *Introduction aux pseudépigraphes grecs de l'Ancien Testament*, Brill, Leiden, 1970, pp. 192-93.

Sof. 1,7 şi 1,14-18. Alte posibile „citate" identificate de specialişti nu sunt decât simple asemănări lexicale, cu excepţia notabilă a expresiei „Regele lui Israel", preluată din Sof. 3,15 (unde este însă atestată doar într-o parte a tradiţiei manuscrise greceşti) şi folosită ca titlu al lui Hristos în Mt. 27,42; Mc. 15,32 şi In. 1,49. Împrumutul acesta poate fi o dovadă că în tradiţia iudaică imaginea înscăunării Domnului în mijlocul lui Israel (vv. 3,15-17) a fost interpretată în sens mesianic; între exegeţii creştini, Hesychios din Ierusalim va da o tălmăcire asemănătoare pasajului, privindu-l ca pe o imagine simbolică a lui Iisus înviat înconjurat de alaiul ucenicilor Săi.

Înainte de apariţia, în secolul al V-lea d.H., a comentariilor verset cu verset la Cărţile Celor Doisprezece (alcătuite de Theodoret al Cyrului, Theodor al Mopsuestiei şi Chiril al Alexandriei), spre deosebire de ceilalţi colegi ai săi întru profeţie, Sophonia este rar citat de scriitori creştini (vezi totuşi o excepţie la Ciprian al Cartaginei, care pomeneşte, în *Ad Quirinum*, v. 1,7 „jertfa Domnului" în cartea a II-a, în legătură cu tainele lui Hristos şi vv. 1,2-3.13b-14a şi 3,8 în cartea a III-a, în contextul învăţăturii morale creştine). În afara comentariilor sistematice, lecturile patristice ale Cărţii lui Sophonia par să se fi concentrat asupra câtorva pasaje anume (vv. 2,11 şi 3,8-12), care au dobândit, din pricina potenţialului lor mesianic şi universalist, o importanţă deosebită pentru apologetica creştină. Pornind de la aceste versete, de la Origen şi Eusebiu al Cezareei încolo, profeţia lui Sophonia va fi interpretată ca o prevestire a venirii lui Hristos, a victoriei Bisericii neamurilor şi a mântuirii „întregului Israel". Pentru cei doi exegeţi creştini (ca şi pentru mulţi alţii ce le-au călcat pe urme), v. 2,11 („I se vor închina, fiecare din locul său") şi v. 3,10 („De la hotarele râurilor Etiopiei Îmi vor aduce jertfe"), alături de contextul mai larg al vv. 3,8-10 (sau chiar 9-13), vestesc limpede caracterul universal al cultului creştin. Theodor, Theodoret şi Chiril vor tălmăci cele două pasaje în acelaşi sens. În Apus, Augustin citează v. 2,11 (de douăsprezece ori) ca o prevestire a convertirii neamurilor la adevărata credinţă. Aceste pasaje sunt, de asemenea, singurele din profeţia lui Sophonia asupra cărora s-a oprit Ioan Gură de Aur, iar antologia de locuri din Scriptură (*Eclogae propheticae*) alcătuită de Eusebiu al Cezareei nu reţine din toată cartea profetului decât v. 3,8, interpretându-l ca pe o prevestire a învierii Domnului.

La originea acestei selecţii atât de drastice pare să fi fost opţiunea exegetică a lui Origen, primul care a folosit vv. 3,8-13 (în polemica sa împotriva filozofului păgân Celsus) ca argument în sprijinul ideii unei recunoaşteri viitoare de către toate neamurile a unui singur Dumnezeu şi a unei legi universal valabile (*Contra Celsum* 8,72). Eusebiu citează v. 2,11 de patru ori în

Demonstratio evangelica, vorbind de „arătarea" (ἐπιφάνεια) lui Dumnezeu către toate „neamurile" (τῶν ἐθνῶν) (*DE* 1,6,42.56; 2,2,8 şi 3,38). Termenii folosiţi în LXX îi dau astfel prilejul să-i atribuie lui Dumnezeu un titlu foarte popular printre filosofii păgâni ai epocii: „Dumnezeul cel mai presus de toate" (ὁ ἐπὶ πάντων θεός) (*DE* 1,6,56), având un caracter universal şi o întâietate pe care scriitori anticreştini precum Porphyrios ori Împăratul Iulian se vor strădui din răsputeri să le nege. La fel ca Origen, Eusebiu citeşte v. 2,11 în legătură cu v. 3,10 pentru a afirma răspândirea universală a creştinismului; o asemenea interpretare se potrivea foarte bine cu traducerea LXX („toţi... sub un singur jug"), diferită aici de TM, care are „cu buze curate" şi limitează semnificativ cultul divin la „risipiţii Mei" (v. 3,10), probabil o aluzie la „rămăşiţa" poporului iudeu. Stăruind în această direcţie, Eusebiu va interpreta „poporul blând şi smerit" din v. 3,12 drept o definiţie a „acelora dintre cei tăiaţi împrejur care au crezut în Hristos" şi care vor fi mântuiţi laolaltă cu „cei chemaţi dintre celelalte neamuri" (*DE* 2,3,157-59). La Hesychios, poporul acesta este identificat cu ucenicii lui Hristos. Asemenea interpretări ale versetelor din Sophonia se întâlnesc cu teologia paulină a Bisericii universale şi eshatologice.

Interpreţii creştini s-au oprit, mai ales în context polemic şi apologetic, asupra v. 3,8, unde apare (numai în versiunea LXX) o expresie încărcată de semnificaţii: „aşteaptă-Mă, zice Domnul, în ziua ridicării (ἀνάστασις) Mele spre mărturie, căci judecata Mea [va fi] pentru adunările neamurilor". În vreme ce în originalul ebraic Dumnezeu vesteşte astfel nimicirea neamurilor şi a regatelor acestora, sintaxa, destul de dificilă, a LXX îngăduie interpretarea textului în sensul că judecata lui Dumnezeu va fi „către / pentru adunările neamurilor", versetul devenind astfel o prevestire a „chemării neamurilor" (κλῆσις τῶν ἐθνῶν), nu a distrugerii lor. Astfel va interpreta pasajul Vasile cel Mare în comentariul său la titlul Psalmului 48 (*In Ps. 48, hom.* 1), pe care-l pune în legătură cu Sof. 3,8-9, identificând neamurile chemate de Domnul cu „cei chemaţi" (οἱ κεκλημένοι) din v. 1,7 al profeţiei.

Cuvântul ἀνάστασις (*litt.* „ridicare") poate denumi, fireşte, „scularea" Domnului la judecată, aşa cum am şi tradus, de altminteri, în ediţia de faţă. Pentru Părinţii vorbitori de greacă însă, el trimitea, în mod aproape automat, şi la „Învierea" Domnului, la scularea Sa din morţi în ziua de Paşti. Astfel, Chiril al Alexandriei, dând glas unei interpretări ce rămâne majoritară în secolul al V-lea d.H., la vremea alcătuirii marilor comentarii patristice la Cărţile Celor Doisprezece, socoteşte că profeţia lui Sophonia s-a împlinit deplin tocmai în zilele când Iisus cel înviat a mijlocit mântuirea tuturor neamurilor. Înscriindu-se în această paradigmă exegetică, Hesychios din Ierusalim

va tălmăci sistematic toate amănuntele profeției lui Sophonia din perspectivă hristologic-soteriologică, legându-le de persoana Mântuitorului și de activitatea Lui în folosul oamenilor (vezi notele la vv. 1,7; 2,11.12; 3,8.9.17) și identificând „rămășița" de care vorbește profetul cu ceata ucenicilor lui Iisus (v. 3,12). Unul din efectele perverse ale acestui tip de hermeneutică a fost restrângerea treptată a valorii universale atribuite mesajului profetic, unii exegeți bizantini insistând asupra aplicabilității sale doar la comunitatea credincioșilor creștini (Biserica), în vreme ce iudeii (simbolizați de Sinagogă) ar fi excluși de la mântuire. Va proceda astfel, în secolul al VI-lea d.H., Leontios din Constantinopol, care socotește că în ziua Paștilor Dumnezeu a dat adunării iudeilor „o scrisoare de despărțire", în timp ce „adunarea neamurilor" (*i.e.* Biserica) a primit „un contract nupțial", „judecata" lui Dumnezeu fiind, după părerea comentatorului, „lumina Mea către adunarea neamurilor"[26]. O a doua referire la pasajul din Sof. 3,8 tălmăcește în același chip cuvântul „judecată": „Așteaptă-Mă în ziua judecății, zice Domnul, căci M-am hotărât să adun la un loc neamurile"[27]. Fără construcția sintactică ambiguă din textul grec al LXX, o asemenea interpretare ar fi fost greu de închipuit.

Cartea lui Sophonia a lăsat urme și în opera iscusitului retor creștin care a fost Grigore din Nazianz. Acesta s-a folosit de unele crâmpeie ale profeției (vv. 3,6b.7a.16.17a.19b) spre a-și încuraja enoriașii și a le întări credința la vreme de restriște. Pentru el, aceste versete dau glas iubirii de oameni (φιλανθρωπία) a lui Dumnezeu, care, după amenințările aspre din deschiderea profeției, în cele din urmă le dăruiește muritorilor, în cuvinte pline de bunăvoință, o zare de speranță (vezi *Or.* 17,3).

În aceste condiții, nu e deloc de mirare că două pericope din Cartea lui Sophonia și-au aflat loc între textele citite în practica liturgică a Bisericii răsăritene, în contextul sărbătorilor pascale. Din *Lecționarul georgian*, care documentează uzanța liturgică din Ierusalimul secolelor VII-VIII d.H., aflăm că Sof. 3,6-10 se citea în ziua de Paști. Potrivit *Tipicului Bisericii celei Mari* de la Constantinopol, în secolul al X-lea, Sof. 3,8-15 se citea la vremea Postului Mare[28].

---

26. Vezi Leontios din Constantinopol, comentând Sof. 3,8, în *Hom.* 1,5: *Homélies pascales (cinq homélies inédites)*, ed. M. Aubineau, SC 187, Paris, 1972, pp. 375-376.
27. *Idem*, *Hom.* 2,5, *ibidem*, pp. 438-439, cu notele *ad locum*.
28. Vezi A. Kniazeff, „La lecture de l'Ancien et du Nouveau Testament dans le rite bzyantin", în Mgr. Cassien, B. Botte (ed.), *La prière des heures*, Cerf, Paris, 1963, pp. 218 și 221.

AGGEU

Traducere din limba greacă de Cristian Gaşpar
Introducere şi note de Michel Casevitz, Cécile Dogniez,
Marguerite Harl şi Ioana Costa

Pentru Introducere şi note s-a utilizat ediţia *La Bible d'Alexandrie*, vol. 23, *Les Douze Prophètes 10-11: Aggée, Zacharie*, Les Éditions du Cerf, Paris, 2007.
Selecţie, traducere şi adaptare de Ioana Costa.

Introducere la Aggeu

I. Cadrul istoric

Aggeu este una dintre cele mai scurte cărți profetice. În pofida dimensiunilor, aceste treizeci și opt de versete oferă o bază solidă de studiu pentru un moment de răscruce al istoriei israelite: crearea comunității celui de-al doilea Templu. Reperele cronologice ale cărții (vv. 1,1; 2,1; 2,10) fixează compoziția în răstimpul unui singur an: 520 î.H.

Multe cărți profetice încep cu o referire la regii din Israel sau din Iuda în timpul cărora și-a desfășurat profetul activitatea (*e.g.* Is. 1,1; Ier. 1,3; Os. 1,1; Am. 1,1). Aggeu nu putea folosi un asemenea reper, în condițiile în care nu mai existau regi în Israel. Cu toate acestea, autorul/editorul cărții a decis să plaseze în timp compoziția printr-o referire la domnia unui rege: candidatul firesc era Darius, regele pers, care a domnit de la 522 la 486 î.H.

Darius nu a fost primul rege pers care a influențat soarta evreilor. Cyrus, pe care profetul exilic numit convențional deutero-Isaia îl numea „unsul Domnului", „Mesia" (*cf.* Is. 45,1), dăduse un edict, în 538 î.H., ce permitea restaurarea comunităților dispersate de babilonieni. În timpul domniei lui se pare că s-au întors din exil mai mulți iudei, care au început să reconstruiască Templul. Au refăcut mai întâi altarul de jertfă, exterior construcției, și au reluat „jertfa necontenită". Lipsa de mijloace, opoziția samaritenilor, preocuparea celor întorși din exil de a-și reface propriile gospodării au dus curând la suspendarea lucrărilor. După moartea regelui pers Cambyses, au urmat doi ani de tulburări în mare parte din imperiu, prilejuite de lupta pentru succesiune, până când regele Darius a reușit să-și consolideze stăpânirea. Profeții Aggeu și Zaharia au văzut aici un prilej de a retrezi elanul religios al iudeilor și, poate, chiar o speranță de refacere a dinastiei davidice. Și regele pers va fi văzut cu ochi buni preocuparea pentru reconstrucție. Toate datele din Cartea lui Aggeu se referă la anul 520 î.H., an în care Darius făcea planuri pentru o campanie împotriva Egiptului și era interesat ca ținutul Iudeei să fie stabil și în siguranță. Cartea lui Aggeu se

referă explicit la cronologia persă: cu toate acestea, e aproape sigur că a fost scrisă în Iuda. S-a emis chiar şi presupunerea că Aggeu însuşi va fi fost unul dintre iudeii rămaşi în Ierusalim în timpul exilului babilonian. De vreme ce indicaţiile cronologice din carte, foarte precise, se referă în totalitate la câteva luni din anul 520 î.H., este greu de presupus că ar fi fost pusă în scris mult după acest reper. Întrucât nu este consemnată încheierea lucrărilor de reconstrucţie, care a avut loc în anul 515 î.H., este plauzibil ca ea să fi fost scrisă în interiorul acestor două limite cronologice.

II. Numele profetului

Numele profetului Aggeu este atestat în Biblie (fără a se specifica numele tatălui său ori locul naşterii) în cartea din seria celor Doisprezece Profeţi care îi poartă numele, precum şi în câteva pasaje (puţine la număr) în care el este asociat cu Zaharia: în Ezr. 5,1; 6,14 TM, şi în 1Ezr. 6,1; 7,3 şi 2Ezr. 5,1; 6,14 LXX; în aceste pasaje, Aggeu şi Zaharia sunt menţionaţi ca fiind cei doi profeţi din vremea când Zorobabel şi Iosua/Iisus au iniţiat reconstruirea Templului. În unele manuscrise greceşti mai este atestată şi formularea „Aleluia! Al lui Aggeu şi Zaharia" ca titlu al Psalmilor (LXX) 110, 111 şi 145-148 (gr. Αλληλουια· Αγγαιου καὶ Ζαχαριου).

Numele grecesc Αγγαιος corespunde ebraicului *Haggay* (derivat de la *hag* „sărbătoare"), care ar putea avea deci înţelesul „sărbătorile mele". Numele pare să fi fost pus în legătură cu două momente festive în care au fost rostite profeţiile: „în [ziua] întâi a lunii" (v. 1,1), νουμηνία, şi „În luna a şaptea, în ziua a douăzeci şi una a lunii" (v. 2,1), care reprezenta încheierea Sărbătorii Corturilor (ce are loc în luna a şaptea şi durează şapte zile, începând cu ziua a cincisprezecea)[1].

III. Profetul Aggeu

Nu dispunem de informaţii biografice referitoare la Aggeu. La fel ca alţi doi profeţi minori, Avacum şi Zaharia, el este numit profet (TM *hannābhī'*), dar este prezentat şi ca „mesager al lui *YHWH*" (gr. ἄγγελος κυρίου). Unii autori creştini antici consideră că era un preot care se născuse în Babilon şi

1. *Vide infra*, interpretarea patristică a numelui profetului.

se întorsese la o vârstă relativ tânără la Ierusalim (sau chiar începuse să profeţească în Babilon, mai înainte de întoarcerea în Ierusalim).

După tradiţia rabinică, Aggeu este unul dintre ultimii trei profeţi, împreună cu Zaharia şi Malachia; adeseori, rabinii recurg la autoritatea lui Aggeu şi Zaharia pentru a arăta că o prescripţie este de dată foarte veche.

În *Vitae prophetarum*, o scriere iudeo-elenistică, transmisă numai prin intermediul unor manuscrise creştine, compusă probabil în secolul I î.H., există un mic text consacrat profetului Aggeu: numit şi Mesagerul, el ar fi ajuns din Babilon în Ierusalim la o vârstă încă tânără şi ar fi rostit profeţii legate de întoarcerea poporului său şi de reconstruirea Templului. La moartea sa, Aggeu ar fi fost îngropat, cu toate onorurile cuvenite, alături de locul de înmormântare a preoţilor.

IV. Compoziţia Cărţii lui Aggeu

Aggeu este o carte greu de definit. În ediţiile care fac distincţia între proză şi versuri (ca NRSV, NETS etc.), Aggeu este în întregime în proză: în aceste condiţii, Aggeu şi Malachia ar fi singurele cărţi profetice care nu conţin deloc pasaje poetice.

Cartea, care are doar două capitole dispuse în treizeci şi opt de versete, ocupă întotdeauna poziţia a zecea în colecţia celor Doisprezece Profeţi. Structura cărţii este complexă, în pofida dimensiunilor. Compusă pe trei niveluri – naraţiune, cuvintele lui Aggeu şi cuvintele Domnului –, cartea înlănţuie discursurile până într-atât încât nu întotdeauna se poate distinge naratorul de profet şi nici cuvintele profetului de ale Domnului. Când Aggeu începe un discurs, acesta este fie o reluare a mesajului divin, fie se împleteşte cu spusele Domnului. În consecinţă, discursul divin reprezintă planul dominant, alcătuit din cinci mesaje principale: patru dintre ele sunt introduse, în textul grecesc, prin formula ἐγένετο λόγος κυρίου (vv. 1,1; 1,3; 2,10; 2,20), iar unul începe cu ἐλάλησε κύριος (v. 2,1). Toate aceste mesaje sunt transmise profetului printr-o formulă stereotipă (*litt.* „în mâna profetului Aggeu"), cu excepţia celor din vv. 2,10 şi 2,20, unde formula este simplificată („cuvântul Domnului... către Aggeu profetul"[2]).

2. Textul grecesc prezintă aici o armonizare între vv. 2,10 şi 2,20: TM are în v. 2,20 numai „cuvântul... către Aggeu".

Caracteristică pentru Cartea lui Aggeu este încadrarea cronologică. Datele înregistrate de text furnizează în egală măsură un cadru istoric precis şi o structură narativă lipsită de ambiguităţi. Datele înseriate de succesiunea mesajelor transmise de profet sunt următoarele:

1. „În anul al doilea al domniei regelui Darius, în luna a şasea, în [ziua] întâi a lunii" (v. 1,1): acesta este momentul primei adresări a Domnului către Aggeu (= sfârşitul lui august 520 î.H.).
2. „în ziua a douăzeci şi patra a lunii a şasea din al doilea an al [domniei] regelui Darius" (v. 1,15): Zorobabel a început lucrările la Templu.
3. „În luna a şaptea, în ziua a douăzeci şi una a lunii" (v. 2,1): a doua adresare a Domnului (= jumătatea lui octombrie 520 î.H.).
4. „În [ziua] a douăzeci şi patra a lunii a noua a celui de-al doilea an al [domniei] lui Darius" (v. 2,10): a treia adresare a Domnului (= jumătatea lui decembrie 520 î.H.).
5. „ziua a douăzeci şi patra a lunii a noua" (v. 2,18): ziua aşezării temeliei Templului.
6. „în [ziua] a douăzeci şi patra a lunii" (v. 2,20): a patra adresare a Domnului.

Textul este presărat cu expresii recurente, cel mai adesea în formule fixe, cum ar fi „Domnul Atotputernic", în vv. 1,2.5.7.9.14; 2,4.6.7.8.9.11.23; expresia idiomatică *litt.* „în mâna lui Aggeu profetul", în vv. 1,1.12; 2,2.21; menţionarea destinatarilor oracolelor (Zorobabel, preotul Iisus/Iosua, poporul), în vv. 1,1.12; 2,2.21; îndemnul „Luaţi seama în sinea voastră la căile voastre", în vv. 1,5.7; 2,15.18 (cu opţiuni variate în privinţa verbului, în LXX).

Textul în proză al Cărţii lui Aggeu este ritmat de aceste expresii repetitive, de interogaţiile retorice din vv. 1,4.9; 2,3.16, precum şi de două pasaje de scriitură mai degrabă apocaliptică, vv. 2,6-9 şi 2,21-22.

V. Textul grecesc al Cărţii lui Aggeu

Editorii textului grecesc al Cărţii lui Aggeu, A. Rahlfs şi J. Ziegler, îl împart în patru alineate. În interiorul primului alineat, Rahlfs operează o separare după v. 1,11. Un decupaj de acest tip permite analizarea textului grecesc în cinci segmente:

1. vv. 1,1-11: în prima profeţie adresată lui Zorobabel şi Iisus, Aggeu mustră pentru întârzierea în construirea Casei Domnului; le aminteşte oamenilor că sărăcia nu va înceta până când nu vor reîncepe să muncească la Casa Domnului.

2. vv. 1,12-15 (Rahlfs; *vide* nota la v. 1,15): pericopa este o inserție istorică în care sunt precizate efectele primei profeții: supunerea conducătorilor; teama pe care amenințările divine i-au provocat-o poporului; trezirea spiritului oamenilor; începerea lucrărilor la Templu.
3. vv. 2,1-9: a doua profeție a lui Aggeu îi încurajează pe cei descurajați de înfățișarea prea puțin glorioasă a noului Templu și vestește venirea „celui ales"/„celor alese" de la „toate neamurile", precum și o slavă mai mare a acestei Case decât cea dintâi.
4. vv. 2,10-19: a treia profeție pornește de la o întrebare precisă (de tehnică a cultului) adresată preoților; Aggeu reamintește suferințele poporului și, deopotrivă, anunță că reînceperea construirii Templului va aduce binecuvântarea.
5. vv. 2,20-23: a patra profeție, rostită, poate (dar vezi nota la v. 1,15), în aceeași zi ca și profeția precedentă, i se adresează direct lui Zorobabel, vestindu-i alegerea din partea lui Dumnezeu, precum și nimicirea puterilor potrivnice.

VI. Destinatarii profețiilor

Profetul Aggeu este un intermediar între Dumnezeu și cei trei destinatari cărora le sunt menite mesajele: Zorobabel, Iisus/Iosua și poporul.

Zorobabel, fiul lui Salathiel, este prezentat în Cartea grecească a lui Aggeu ca un simplu membru al „tribului lui Iuda" (v. 1,1); în TM însă, el apare ca „guvernator (*peḥāh*) al lui Iuda". Ultima profeție a lui Aggeu prefigurează viitorul lui Zorobabel ca ales al lui Dumnezeu, el primind titlul de „slujitor", „rob" (gr. δοῦλος) al Domnului, așa cum fuseseră Moise și David.

Personajul este menționat și în alte pasaje biblice: 1Par. 3,17 precizează că este un descendent al lui David; 2Ezr. 2,1-2 și 17,7 (LXX = TM Ezr. 2,1-2; Neh. 7,7) nu amintesc nimic în legătură cu originea lui Zorobabel, dar precizează că, după ce fusese deportat în Babilon, s-a întors la Ierusalim ca urmare a decretului lui Cyrus, din 538 î.H.; în 2Ezr. 3–5 (LXX) se vorbește despre rolul important pe care l-a jucat acesta în reconstruirea Templului, inspirat de profețiile lui Aggeu. În capitolele 3–5 ale Cărții grecești 1 Esdra, Zorobabel deține o poziție și mai importantă: prezentarea lui genealogică este foarte amănunțită, iar el este descris pe larg ca un înțelept pios. Cartea lui Zaharia (frecvent asociată cu Cartea lui Aggeu) îl evocă pe Zorobabel în repetate rânduri: în Zah. 4,6-10 sunt menționate

cuvintele Domnului către Zorobabel; în Zah. 6,12-13 însă, o profeție îl desemnează sub un alt nume: gr. Ἀνατολή, ebr. *ṣemaḥ* „mlădiță, vlăstar", care ar reprezenta numele ebraic al lui Zorobabel, mai bine cunoscut sub numele babilonian Zer-Babili „sămânță din Babel", transcris în ebraică prin *Z'rūbbābhel*. Iisus Sirah (vv. 49,11-12) îl elogiază, alături de Iisus/Iosua, pentru restaurarea Templului.

Nu există nici un fel de informații referitoare la încheierea misiunii lui Zorobabel și nici la moartea lui.

Iisus/Iosua, fiul lui Iosedec, primește titlul excepțional de „mare preot" (ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας) în Agg. 1,1.12.14; 2,2.4. În alte pasaje biblice, el este prezentat ca o căpetenie de clan: în 2Ezr. 2,36.40 și 17,43 se afirmă că leviții provin din casa lui; *uide* și 1Ezr. 5,47.54. În Zah. 3,1-10, Iisus, numit (ca și în Aggeu) „marele preot", apare ca personaj al celei de-a patra viziuni, alături de *Śāṭān*, ὁ διάβολος: Iisus are menirea de a readuce dreptatea în Casa Domnului; în Zah. 6,11, lui și nu lui Zorobabel urmează să-i fie date cununile.

Poporul este menționat în repetate rânduri în Cartea lui Aggeu ca destinatar al profețiilor; menționarea se face sub diverse apelative: ὁ λαὸς οὗτος (v. 1,2), ὁ λαός (vv. 1,12.13), ὁ λαός în paralel cu τὸ ἔθνος (v. 2,14), cu precizarea τῆς γῆς (v. 2,4); cel mai adesea (în vv. 1,12.14; 2,2) cu expresia πάντες οἱ κατάλοιποι τοῦ λαοῦ.

VII. Cronologia din Aggeu *vs* Esdra

Cartea lui Aggeu oferă o cronologie a lucrărilor de reconstrucție a Templului. Această etapă istorică este atestată, pe larg, și în alte pasaje biblice: în textul ebraic al Cărții lui Ezra, căreia îi corespunde în LXX 2 Esdra (capitolele 1–10) și în Cartea grecească 1 Esdra (capitolele 3–6), scriere apocrifă, care nu este inclusă în canonul Bibliei ebraice (dar care reprezintă, măcar în parte, o traducere a unui text ebraic originar). Urmărirea în paralel a pasajelor din Aggeu și 1-2 Esdra nu oferă o suprapunere mulțumitoare; diferențele se pot datora dimensiunilor cu mult mai restrânse ale Cărții lui Aggeu, care acoperă un segment temporal scurt, din 27 august până în decembrie 520 î.H. (față de perioada din 1-2 Esdra, care începe cu edictul lui Cyrus din 538 î.H.). Cartea lui Aggeu nu oferă informații explicite despre încheierea lucrărilor la Templu, spre deosebire de Esdra („anul 515, luna Adar, ziua a douăzeci și treia", în 1Ezr. 7,5, sau „ziua a treia", în 2Ezr. 6,15).

VIII. Aggeu *vs* Zaharia 1–8

Relaţia dintre Cărţile profetice Aggeu şi Zaharia este interpretabilă în două modalităţi opuse, în funcţie de opinia asupra genezei lor editoriale: cele două cărţi vor fi format la origine un text unic, editat de un singur redactor sau, dimpotrivă, ar putea fi editate în epoci diferite, de redactori diferiţi.

Oricum, cele două cărţi oferă o structură cronologică unică: patru secţiuni datate în Aggeu, trei secţiuni datate în Zaharia, iar fiecare dintre aceste secţiuni se referă la un mesaj divin.

Cărţile celor doi profeţi contemporani înregistrează o deosebire în sistemul de indicare a lunilor: Zaharia recurge la o dublă denumire, prin numeral ordinal (în varianta tipică de datare ebraică) şi prin numele babilonian al lunii respective. Această diferenţiere poate funcţiona ca argument în favoarea plasării redacţionale a celor două cărţi în epoci distincte. Dincolo de această variaţie, preponderent tehnică, există deosebiri mai importante, de ordin literar: în Zaharia, cuvântul divin nu este reprezentat doar de un discurs strict, ci capătă forma unei suite de opt viziuni, care alcătuiesc o unitate literară consistentă.

Personajele menţionate în Aggeu se regăsesc în Zah. 1–8. Dumnezeu este numit, în ambele cărţi, „Atotputernic" (gr. παντοκράτωρ, în mai bine de patruzeci de ocurenţe). Iisus/Iosua este definit prin acelaşi titlu sacerdotal, „mare preot" (Zah. 3,7-8). Zorobabel (Zah. 4,6-10), pentru care genealogia şi titlul de „guvernator al lui Iuda" nu sunt menţionate nici în textul grecesc, nici în cel ebraic, este indicat sub titulatura regală de 'Ανατολή (Zah. 3,8; 6,12). În sfârşit, al patrulea personaj al Cărţii lui Aggeu, „poporul", apare menţionat sub aceeaşi titulatură, de „cei rămaşi din popor" (Zah. 8,6.11.12), dar şi ca „tot poporul ţării" (Zah. 7,5).

În ambele cărţi, reconstruirea Templului reprezintă tema dominantă. Lexicul construcţiei este acelaşi, în textul grecesc şi în cel ebraic: οἰκοδομέω (Zah. 6,12.15) sau θεμελιόω (Zah. 4,9; 8,9) τὸν οἶκον κυρίου; termenul ἀνοικοδομέω, cu referire precisă la reconstrucţia unui edificiu vechi, apare numai în Zah. 1,16.

Similitudini de lexic se găsesc şi în formulările blestemelor şi binecuvântărilor: asocierea oameni-vite (ἄνθρωποι, κτῆνος), în Agg. 1,11 şi Zah. 8,10; verbul εὐλογέω în Agg. 2,19 şi substantivul εὐλογία în Zah. 8,13; verbul περιβάλλομαι în Agg. 1,6 şi Zah. 3,5; roua (δρόσος) pe care cerul încetează să o mai dea în Agg. 1,10 şi care este un dar al cerului în Zah. 8,12.

IX. Reconstruirea Templului şi figura lui Zorobabel la Flavius Iosephus

Zorobabel ocupă un loc important în opera lui Flavius Iosephus. Acest personaj istoric apare de mai multe ori în cartea a XI-a din *Antiquitates Iudaicae*, în calitate de conducător al iudeilor în vremea reconstrucţiei celui de-al doilea Templu. Zorobabel este numit de două ori prin formula ὁ ἄρχων τῶν Ἰουδαίων. În XI,32, el apare în rolul conducătorului evreilor aflaţi în robie, τῶν αἰχμαλώτων Ἰουδαίων ἡγημών, iar în XI,75, ca „guvernator" (ἐπάρχων). În XI,73, Flavius Iosephus subliniază originea davidică a lui Zorobabel, menţiune care lipseşte în Aggeu şi 2 Esdra. În mai multe pasaje din *Antiquitates Iudaicae*, figura lui Zorobabel apare în opoziţie cu cei pe care Flavius Iosephus îi numeşte „samaritenii" (XI, 19.84.88.97), dar care sunt numiţi doar „duşmanii lui Iuda şi Beniamin" în 1Ezr. 5,63 şi 2Ezr. 4,1; în XI,84-86 şi 90-95, Zorobabel refuză, în numele poporului iudeu, oferta de ajutor a samaritenilor.

Pentru Flavius Iosephus, Zorobabel reprezintă o emblemă a înţelepciunii. În XI,32, istoricul subliniază prietenia care îl leagă de regele Darius, Zorobabel fiind considerat demn de a face parte din garda de corp a regelui. În XI,49-64 este evocat banchetul oferit de Darius, în timpul căruia Zorobabel rosteşte un discurs (despre femei şi despre adevăr) şi este elogiat de asistenţă şi de rege pentru calităţile oratorice, pentru înţelepciune şi subtilitate (σόφος şi συνετός). Zorobabel primeşte de altfel titlul onorific de „rudă a regelui" συγγενής. Pentru misiunea de reconstruire a Ierusalimului, a Templului şi de regăsire a obiectelor de cult, Darius îi pune la dispoziţie lui Zorobabel o escortă care să-l conducă la Ierusalim; în momentul în care pleacă de la rege, Zorobabel rosteşte o rugăciune de mulţumire, arătându-se astfel ca un om evlavios.

Flavius Iosephus exploatează din plin Cartea grecească 1 Esdra, care nu făcea parte din canonul Bibliei ebraice. Cartea profetului Aggeu este însă mult mai puţin folosită de istoric în conturarea personajului Zorobabel.

X. Comparaţia textului grecesc cu cel masoretic al Cărţii lui Aggeu

Ca şi în cazul altor cărţi din colecţia celor Doisprezece Profeţi, textul grecesc al lui Aggeu pare a fi o reproducere fidelă a modelului său ebraic.

Există însă, ca în toate situațiile similare, o serie de plusuri sau minusuri față de textul masoretic, precum și alte diferențe de natură calitativă. Cele mai importante dintre ele sunt indicate în notele la traducere.

Versiunea din Septuaginta a acestei cărți prezintă trăsăturile unei bune utilizări a limbii grecești; este însă marcată în mod evident de stilul ebraic. Există construcții sintactice proprii originalului calchiate în greacă, ca, de pildă, „semiprepozițiile", alcătuite dintr-o prepoziție urmată de numele unei părți a corpului: ἀπὸ προσώπου „în fața" (vv. 1,12; 2,14); ἐν χειρί „prin mâna" (vv. 1,1.3; 2,1). Pe de altă parte, traducătorul în limba greacă reușește uneori să se desprindă de modelul său și nu mai traduce literal expresii precum „sub ochii voștri" (v. 2,3) sau „în fața mea" (v. 2,14), ci le echivalează prin ἐνώπιον, o prepoziție inexistentă în perioada clasică a limbii grecești, dar bine atestată în papirusuri.

Pe lângă tiparele sintactice preluate din ebraică, traducătorul s-a străduit să reproducă într-o manieră cât mai fidelă și trăsăturile stilistice ale textului pe care îl avea în față: el menține (cu singura excepție a v. 2,19) toate interogațiile din ebraică: vv. 1,4; 2,3; 2,16. Păstrează ecourile lexicale ebraice, de pildă în v. 1,4 (utilizând ἐξηρήμωται „stă pustie") și v. 1,9 (ἔρημος „pustie"), însă nu redă jocul de cuvinte pe tema uscăciunii, ci înlocuiește, în v. 1,11, „seceta" cu „sabia", creând astfel o imagine originală.

Lexicul grecesc al lui Aggeu înregistrează puține cazuri de *hapax* LXX: termenul din vocabularul arhitecturii, κοιλόσταθμος, în v. 1,4; κυψέλη, în v. 2,16; doi termeni ce aparțin vocabularului tehnic al unităților de greutate (σάτον și μετρητής, în v. 2,16). La acestea se adaugă câteva cuvinte rare, cum ar fi: περιποίησις, în v. 2,9; compusul ὑπολήνιον, v. 2,16; chiar un neologism care nu mai este atestat nici în afara LXX (fiind așadar un *hapax* absolut), ἀνεμοφθορία, în v. 2,17.

Textul grecesc al lui Aggeu conține o serie de termeni predilecți, care se regăsesc și la ceilalți profeți din grupul Celor Doisprezece. În această clasă intră epitetul divin παντοκράτωρ, care nu este atestat mai înainte de LXX, prezent aici în paisprezece ocurențe; verbele διώκω, în sensul de „a alerga, a se agita" (ca echivalent al ebr. *rūṣ* numai în v. 1,9, Am. 6,12 și Av. 2,2), și θαρσέω (în v. 2,5, dar și în Ioel 2,21.22; Sof. 3,16; Zah. 8,13.15); expresia εἰς μέθην, în v. 1,6, folosită și în Ioel 1,5.

XI. Receptarea Cărții lui Aggeu în Biserica primelor secole

În Biblia ebraică și în tradiția iudaică, Aggeu este, alături de Zaharia, profetul reconstrucției Templului și cel care subliniază responsabilitatea lui Zorobabel pentru a începe o epocă nouă, de mântuire (Agg. 2,19: „Din ziua aceasta [le] voi binecuvânta!"). Comentatorii creștini actualizează acest mesaj de speranță: Templul este o prefigurare a Bisericii; Zorobabel Îl prefigurează pe Hristos. Părinții greci ai Bisericii susțin această semnificație profetică, atestată și la Părinții latini, ca, de pildă, la Augustin: acesta, în Comentariul la Ps. 146, spune că Aggeu și Zaharia erau profeți în vremea captivității Ierusalimului, care purta „umbra" cetății cerești. Ei au profețit o cetate nouă, pornind de la reconstruirea celei vechi, după ce poporul avea să fie eliberat.

Cartea lui Aggeu, de mici dimensiuni, a avut un ecou mai mic decât cartea lui Zaharia. Chiar dacă în Epistola către evrei este citat versetul cel mai important pentru creștini (Agg. 2,6), ca reînnoirea definitivă prin Noul Legământ adus de Iisus (Evr. 12,18-29), lectura pe deplin mesianică a Cărții lui Aggeu nu își găsește locul în textele Părinților greci din primele trei secole. Există doar un mic număr de citate, fără relevanță teologică; ele atestă faptul că Aggeu era un text cunoscut, chiar dacă nu a fost folosit pentru „demonstrarea" adevărului creștin.

Personajul Aggeu, asociat cu Zaharia, le este bine cunoscut Părinților greci, care îl plasează în perioada întoarcerii din exil, în vremea lui Zorobabel și a lui Iisus. Informațiile biografice provin (în afara Cărții lui Aggeu) din Esdra și de la istoricii evrei, cu precădere din *Antiquitates Iudaicae* (cartea a XI-a) a lui Flavius Iosephus (tributar el însuși Cărții lui Esdra).

Clement Alexandrinul, trecând în revistă istoria lui Israel comparativ cu istoria altor popoare, îi plasează pe profeții Aggeu și Zaharia în vremea lui Darius I, în al doilea an, constatând astfel anterioritatea lor față de cei mai vechi dintre înțelepții grecilor, Pitagora și Thales (*Stromate* 1,[21], 122.127.129).

Origen îl citează pe Aggeu ca pe unul dintre profeții care, după anii de exil, prin bunăvoința divină, a înălțat iarăși spiritele încovoiate de cei șaptezeci de ani de robie (*Omiliile la Iez.* 1,2).

Eusebiu al Cezareei, socotind cele „șapte săptămâni" din capitolul 9 al Cărții lui Daniel, îi amintește pe Aggeu și Zaharia ca profeți din vremea lui Zorobabel și Iisus/Iosua având menirea de a îndemna poporul să reconstruiască Templul (*DE* VIII,1,14, p. 354 și 2,65, p. 379). În mai multe

rânduri, el îi asociază lui Zorobabel şi Iisus (în comentariile sale la Isaia, de exemplu la vv. 30,18-19), situând în epoca lor începutul împlinirii făgăduinţelor făcute lui Israel de a avea o viaţă paşnică în Sion. După tradiţia iudaică, îl consideră pe Aggeu unul dintre ultimii trei profeţi, alături de Zaharia şi Malachia (*PE* X,14,8).

Didymos cel Orb îl plasează pe Aggeu în rândul deportaţilor, în momentul hotărâtor al întoarcerii la Ierusalim: după cum, în războaie, împreună cu oştirile sunt trimişi şi medici pentru a-i îngriji pe răniţi, tot astfel au existat în surghiun înţelepţi „folositori" pentru a încuraja poporul (*cf. Com. Zah.* II,8).

Hesychios al Ierusalimului face câteva observaţii biografice asupra profetului Aggeu: numele lui înseamnă „care sărbătoreşte" (ἑορτάζων); se născuse în Babilon, aparţinând tribului lui Levi; la o vârstă încă tânără, a mers de la Babilon la Ierusalim şi a profeţit cu limpezime convertirea (ἐπιστροφή) poporului; a apucat să vadă, în parte, reconstruirea Templului; a murit la Ierusalim şi a fost înmormântat cu cinste lângă locul de îngropăciune al preoţilor, fiind el însuşi de neam preoţesc (pp. 53-54).

La aceste mărturii se adaugă cele ale lui Ieronim, care a transpus pentru cei din Occident informaţii preluate de la Părinţii greci. El nu se mulţumeşte, ca Hesychios, să dea numai etimologia numelui lui Aggeu, ci o transformă, printr-o simbolistică amplă, în firul conducător al unei lecturi continue a Cărţii lui Aggeu, în ordinea în care se succed profeţiile, introduse de formule repetate cu mici variaţii; Ieronim observă că datele profeţiilor au valoare simbolică, indicând sărbători evreieşti şi, în cele din urmă, sărbătoarea Domnului. Ieronim porneşte de la primul verset al cărţii: „a vorbit Domnul prin Aggeu profetul" (*litt.* „prin mâna lui Aggeu"): dacă Aggeu primeşte mesajul în mână, înseamnă că mâinile îi sunt pure, în armonie cu numele pe care îl poartă („cel care sărbătoreşte", lat. *festiuus*). Cele cinci formule care introduc profeţiile susţin această interpretare a lui Ieronim. Profeţiile sunt ordonate progresiv. La început, expresia „prin mâna" [profetului Aggeu] (v. 1,1) indică lucrarea lui Aggeu, care este bună, potrivită pentru a primi mesajele divine; aceeaşi construcţie se repetă în vv. 1,3 şi 2,1. În v. 2,10 (2,11 la Ieronim) însă, formula este simplificată, din ea lipsind menţionarea „mâinii" („s-a rostit cuvântul Domnului către Aggeu profetul"): schimbarea pare să indice trecerea la un grad superior de primire a cuvântului divin, direct în inimă, fără intermedierea mâinilor. Ieronim explică această deosebire ca oglindind o transformare a profetului însuşi: când se afla în mijlocul unui popor lipsit de dorinţa de a reconstrui, nu era

pe deplin pur, având doar mâinile îndeajuns de curate; la data profeției din v. 2,10, după începerea lucrărilor de reconstrucție, Aggeu poate primi pe deplin mesajul. Ieronim asociază această profeție deplină cu v. 2,7, unde traduce „...va veni Cel dorit de toate neamurile", cuvânt în care stă „misterul". Formula apare într-o variantă și mai restrânsă în v. 2,20: „s-a rostit cuvântul Domnului... către Aggeu" (LXX a uniformizat adăugând „profetul"). Pentru Ieronim, simplificarea maximă a formulei la numele „Aggeu" este o modalitate de a vesti venirea Domnului, de vreme ce numele însuși semnifică „cel care celebrează sărbătorile Domnului".

XII. Evoluția interpretării creștine a Cărții lui Aggeu

Înainte de marile comentarii de la sfârșitul secolului al IV-lea și din secolul al V-lea, textul Cărții lui Aggeu pare să nu fi avut ecouri însemnate în literatura creștină de limbă greacă, cel puțin în ceea ce a ajuns până la noi. Este remarcabilă, de altfel, absența referirilor la această carte în operele cunoscute ale lui Origen, pentru câteva versete care au avut mai târziu impact în comentarii: v. 2,5 (Duhul lui Dumnezeu), v. 2,6 (cutremurul), v. 2,9 (slava Casei celei noi mai mare decât cea dintâi), v. 2,23 (Zorobabel și imaginea peceții). La fel de surprinzătoare este absența referirilor la Cartea lui Aggeu în *Demonstrația evanghelică* a lui Eusebiu al Cezareei, ca indicii ale felului în care făgăduințele veterotestamentare s-au împlinit prin Hristos.

Aplicarea profețiilor lui Aggeu la realitatea hristică se conturează mai târziu, în *Catehezele* lui Chiril al Ierusalimului, text bogat în citate profetice care prevestesc pătimirile lui Hristos. Nu ni s-au păstrat comentariile lui Origen la Cartea lui Aggeu (și nici ale lui Didymos, dacă au existat); de aceea este cu atât mai prețioasă mărturia lui Chiril, al cărui comentariu datează din prima jumătate a secolului al V-lea. Pentru aceeași perioadă, dispunem de două comentarii de tradiție antiohiană: al lui Theodor al Mopsuestiei și al lui Theodoret al Cyrului. O altă mărturie grecească remarcabilă provine de la Hesychios al Ierusalimului: prin rezumate (κεφάλαια, *litt.* „capete"), el oferă o lectură a Cărții lui Aggeu proprie creștinilor. Hesychios prezintă cartea în cinci segmente:

1. mânia lui Dumnezeu împotriva celor care tărăgănează reconstrucția Templului; relatarea nenorocirilor ce s-au abătut și se vor abate asupra lor;
2. ascultarea conducătorilor și a poporului și zelul lor în reconstruirea Templului; îndemnurile divine;

3. vestirea felului în care se vor manifesta forţele naturii „în momentul crucii"; rodnicia neamurilor şi slava Templului celui nou; pacea dăruită de Hristos, prin cruce, celor credincioşi;
4. acuzarea evreilor, care nu se sfinţesc prin sacrificii; făgăduinţa binecuvântării;
5. vestirea nimicirii demonilor şi a celor ce le dau ascultare.

XII. Agg. 2,6 în Epistola către evrei

Profeţia formulată în vv. 2,1-9 este cea mai însemnată mărturie a Cărţii lui Aggeu pentru interpretarea creştină; ultimele trei versete anunţă o nouă răsturnare cosmică, odată cu sosirea a „ce este mai ales din toate neamurile", pentru mai marea slavă a Templului, în pace.

Prezenţa unui verset din Vechiul Testament în Noul Testament oferă în general cheia de lectură a unei cărţi biblice; citarea Agg. 2,6 în Ev. 12,26 a rămas însă vreme îndelungată fără niciun ecou în literatura creştină veche, cu toate că se referă la o problemă teologică de seamă, cea a istoriei mântuirii, marcată de legămintele succesive ale lui Dumnezeu cu poporul Său.

ZAHARIA

Traducere din limba greacă de Cristian Gașpar
Introducere și note de Michel Casevitz, Cécile Dogniez, Marguerite Harl și Ioana Costa

Pentru Introducere și note s-a utilizat ediția *La Bible d'Alexandrie*, vol. 23, *Les Douze Prophètes 10-11: Aggée, Zacharie*, Les Éditions du Cerf, Paris, 2007.
Selecție, traducere și adaptare de Ioana Costa.

Introducere la Zaharia

I. Prezentarea generală a Cărții lui Zaharia

Cărțile profeților Aggeu și Zaharia au fost cercetate intens în ultimele decenii[1]. Specialiștii s-au concentrat fie asupra elementelor de încadrare generală, fie asupra unor particularități ale conținutului sau ale transmiterii textului. Tendința în care se înscriu cele mai multe studii este de simplificare. De pildă, autorii ediției comentate din seria *Anchor Bible*, Carol L. Meyers și Eric M. Meyers, susțin că Aggeu și Zah. 1–8 s-au consolidat ca document mai înainte de momentul sfințirii Templului. Pornind de la premisa că intervalul dintre crearea textului și redactarea lui finală este atât de scurt, ei presupun prezența unui singur nivel de bază al redactării. În schimb, Zah. 9–14 apare după o lungă perioadă, în urma unui proces amplu (*ibidem*, p. 26). Specialiștii cad de acord asupra faptului că Zaharia reprezintă două sau trei colecții distincte de texte: Zah. 1–8 și 9–14 sau chiar Zah. 1–8, 9–11 și 12–14.

Zaharia este una dintre cărțile cele mai lungi din grupul celor Doisprezece Profeți, alături de Osea: și una, și cealaltă numără paisprezece capitole. Zaharia ocupă locul penultim din seria Profeților mici, în Biblia ebraică și în Septuaginta fiind plasată între Cărțile Aggeu și Malachia, cu care formează o unitate literară și tematică: făgăduința de restaurare a lui Israel. Este adeseori considerată (de la Ieronim încoace) drept cea mai obscură dintre cărțile profetice, remarcându-se prin absența unei unități clare între diversele sale părți componente și prin complexitatea unor pasaje care lasă loc mai multor interpretări: primele șase capitole evocă o serie de viziuni nocturne, care pun în scenă, într-o manieră picturală, plină de culoare, dar și cu o simbolistică uneori absconsă, oameni, animale, obiecte. Următoarele capitole conțin o serie de discursuri care, pornind de la tema postului,

1. *Vide* M.J. Boda, „Majoring On the Minors: Recent Research On Haggai and Zechariah", *Currents in Biblical Research* 2 (33), 2003, pp. 33 *sqq*.

conţin îndemnuri la practicarea dreptăţii (cap. 7 şi 8). Această primă parte a Cărţii lui Zaharia (1–8) prezintă mai multe similitudini cu Aggeu: datarea profeţiilor în anii 520-518 î.H. (profeţiile lui Aggeu se plasează explicit în anul 520 î.H.), locul important pe care îl ocupă Zorobabel şi Iosua/Iisus, tema centrală a reconstruirii Templului din Ierusalim.

Partea a doua a Cărţii lui Zaharia, cunoscută în general sub numele de Deutero-Zaharia (9–14), se diferenţiază clar de Cartea lui Aggeu: nu se mai întâlnesc nici datări, nici menţionări explicite ale lui Iosua sau Zorobabel, şi nici o aluzie la reconstruirea Templului. Deutero-Zaharia se deosebeşte, în egală măsură, şi de prima parte a cărţii prin faptul că nu mai conţine viziuni, ci este un ansamblu compozit de profeţii şi discursuri predominant enigmatice; tematica lor variază: nimicirea neamurilor, sosirea regelui care salvează Ierusalimul, izbăvirea lui Israel, întărirea casei lui Iuda, mânia lui Dumnezeu împotriva păstorilor răi şi vestirea zilelor Domnului, cu ameninţări de distrugere şi făgăduinţe de biruinţă pentru neamuri şi pentru Iuda.

II. Cum apare profetul Zaharia în Biblie

Numele „Zaharia" (gr. Ζαχαρίας, ebr. *zᵉkharᵉyāh*) apare de mai multe ori în carte, fiind de două ori însoţit de patronimicul „[fiul] lui lui Barachias, fiul lui Addo" (LXX), în Zah. 1,1.7; numele lipseşte însă cu totul în capitolele 9–14. Ca şi în cazul profeţilor Avacum şi Aggeu, textul biblic îl indică pe Zaharia ca profet (Zah. 1,1.7) şi îl numeşte de mai multe ori în Cărţile lui Ezdra (TM Ezr. 5,1 şi 6,14; LXX 1Ezr. 6,1 şi 7,3; 2Ezr. 5,1 şi 6,14), alături de profetul Aggeu, ca pe unul dintre cei care au îndemnat, prin profeţiile lor, la reconstruirea Templului. Există şi alte personaje biblice care poartă acest nume (comun, de altfel), care înseamnă „*YHWH* şi-a amintit"; printre ele se numără, în 2Rg. 15,8.11, un rege al lui Israel; în 1Par. 9,21, un paznic al Cortului; în Lc. 1,5, tatăl lui Ioan Botezătorul; în TM este, în plus, numele preotului care a fost lapidat în timpul regelui Ioas (2Par. 24,20), numit, în LXX, Azarias şi care apare ca Zaharia, fiul lui Barachias, în Mt. 23,35, printr-o confuzie fie cu un omonim menţionat în Is. 8,2 LXX, fie cu autorul cărţii de faţă. Această echivalare eronată între Zaharia, fiul lui Addo şi profetul martir se regăseşte şi în Targumul la Plângeri (v. 2,20). Tradiţia grecească, în unele manuscrise ale Psalmilor, îl indică drept poet şi îi atribuie aceiaşi psalmi ca şi lui Aggeu (precum şi Ps. 137 şi 138 LXX). Spre deosebire de tatăl (sau bunicul) său, Addo (care, după Nehemia 12,16 TM, este

preot), Zaharia nu este niciodată desemnat ca preot, chiar dacă misiunea sau preocupările lui par să-l apropie de statutul de sacerdot al Templului.

În *Vitae prophetarum*, scrierea populară iudeo-elenistică, transmisă numai prin manuscrise creştine, Zaharia este prezentat ca un profet originar din Caldeea, care îi vesteşte lui Iozadak că fiul lui urma să ajungă preot în Ierusalim şi rosteşte o binecuvântare asupra lui Şealtiel pentru fiul acestuia, Zorobabel. Tot el vesteşte victoria lui Cyrus şi restaurarea cultului la Ierusalim; profeţiile lui pentru Ierusalim, precizează textul, se întemeiază pe viziunile pe care le-a avut la sfârşitul neamurilor, la Israel, la Templu, la profeţii şi preoţii delăsători. Ar fi murit la o vârstă înaintată; a fost înmormântat lângă Aggeu.

Serge Frolov[2] propune o lectură integrată a Cărţii canonice a lui Zaharia cu scopul de a extrage informaţii referitoare la identitatea vocilor care se fac auzite aici. Abordând textul fără a-şi forma dinainte o opinie asupra autorilor, Frolov ajunge la concluzia că este plauzibilă interpretarea cărţii ca o compoziţie complexă, dar unitară, în care se pot distinge două personaje auctoriale: Zaharia (în vv. 1,2-6; 1,8–6,15; 7,9–8,17) şi un profet anonim identificat ca narator al cărţii (în vv. 1,1; 7,1-8; 8,18–14,21). Acest tipar alcătuit din două elemente conferă autoritate mesajului inovator al naratorului din vv. 8,20–14,21, prin plasarea într-un context de dialog iniţiat de Zaharia şi corelat cu afirmaţia că Templul din Ierusalim va fi în cele din urmă reconstruit.

III. Compoziţia Cărţii lui Zaharia

Cartea lui Zaharia este împărţită, în mod tradiţional, în două segmente: Proto-Zaharia (capitolele 1–8) şi Deutero-Zaharia (capitolele 9–14). Criteriile care stau la baza acestei împărţiri sunt variate. În primul rând, raportările cronologice diferă: primele opt capitole sunt în mod explicit plasate în timpul domniei lui Darius, în vreme ce ultimele şase capitole nu includ nici o indicaţie cronologică, fiind greu de datat. Temele abordate în cele două segmente, precum şi stilul sunt diferite: relatarea viziunilor nocturne, referirile la Zorobabel şi Iosua/Iisus, oracolele profetice, unele teme prezente şi

2. S. Frolov, „Is the Narrator also Among the Prophets? Reading Zechariah Without Presuppositions", *Biblical Interpretation. A Journal of Contemporary Approaches* 13 (1), 2005, 13 *sqq*.

în Cartea lui Aggeu (cum este cea a reconstruirii Templului), tonul general de pace – toate caracterizează prima parte (Proto-Zaharia). Deutero-Zaharia, în schimb, este mai poetică, mai obscură, fiind alcătuită din materiale diverse, care pot reprezenta uneori împrumuturi din alte scrieri biblice, cum ar fi Profeții mari, Psalmii sau Deuteronomul; acest segment insistă asupra războaielor lui *YHWH* împotriva neamurilor şi împotriva Ierusalimului, făgăduind totuşi eliberarea şi mântuirea Ierusalimului, încheindu-se prin suirea tuturor neamurilor la Ierusalim pentru a-L sărbători pe *YHWH* ca rege. În pofida acestor diferențe, cele două părți au şi puncte comune: punerea în valoare a Sionului/Ierusalimului; perspective universaliste.

IV. Datarea cărții

Indicațiile cronologice din prima parte a cărții (1,1.7 şi 7,1) permit datarea cu precizie a mesajului divin adresat profetului Zaharia: într-un răstimp cuprins între a opta lună din anul al doilea al domniei lui Darius şi a patra zi a lunii a noua dintr-al patrulea an al lui Darius, adică între 520 şi 518 î.Hr. – în mare, vremea profețiilor lui Aggeu. Precizia cronologică din segmentul Proto-Zaharia nu se mai regăseşte în Deutero-Zaharia. Pentru Deutero--Zaharia, specialiştii au propus cronologii foarte diferite, care se întind pe sute de ani, din secolul al VIII-lea până într-al II-lea î.H. Pentru nici o altă carte biblică nu a existat un asemenea interval. Mult timp, exegeții au plasat segmentul capitolelor 9–14 înainte de exil, în secolul al VIII-lea, într-o epocă în care autorul ar fi fost contemporan cu profeții Osea şi Isaia. Cum Evanghelia după Matei, în v. 27,9, atribuie pasajul Zah. 11,12-13 profetului Ieremia, iar celebrarea sărbătorii Sukkōth, menționată în Zah. 14, este posterioară reformei lui Iosias, din 622 î.H., alții au plasat compoziția cap. 9–14 în secolul al VII-lea. Respingerea datării preexilice de către alți cercetători se întemeiază cu precădere pe v. 9,13, unde sunt menționați grecii; ei plasează Deutero-Zaharia fie în vremea campaniei lui Alexandru cel Mare în Egipt (332 î.H.), fie în vremea luptelor conduse de Macabei împotriva lui Antiochos al IV-lea, în 167 î.H. Este dificilă alegerea uneia sau alteia dintre aceste datări, rămânând sigură doar interpretarea segmentului Zah. 9–14 ca o colecție de materiale de origini diferite, datând din epoci diferite.

V. Problemele istorice puse de personajele cărţii

Personajele de primă mărime indicate ca destinatari ai mesajelor, alături de popor, şi anume Zorobabel şi Iosua/Iisus, ocupă un loc central în prima parte a cărţii. Există trei pasaje în textul viziunilor lui Zaharia în care sunt menţionaţi Zorobabel şi Iisus: Zah. 3,1-10; 4,6-10 şi 6,9-15. În vv. 3,1.3.6.8.9 este indicată explicit funcţia sacerdotală a lui Iisus, purificat şi înveşmântat ca mare preot; în v. 6,11 i se pune chiar pe creştet o cunună. În vv. 4,6.7.9.10 se află în prim-plan Zorobabel, în calitate de constructor al Templului.

Dar în aceste capitole, fără menţionări explicite, există o serie de indicii care stârnesc nedumeriri. În v. 3,8 este vorba despre sosirea unui personaj numit „Vlăstarul" (ebr. *ṣ^emaḥ*), care poate fi chiar Zorobabel (*uide* Zah. 6,12 şi Agg. 2,20-23); dacă această identificare este corectă, Zorobabel, personajul responsabil pentru reconstrucţia Templului, având prerogative cvasiregale (*uide* Zah. 6,4.6-10), chiar dacă nu îi este niciodată recunoscut statutul regal, pare situat mai presus decât marele preot. Pentru unii exegeţi însă, numele „Vlăstarul" nu trimite la dinastia davidică al cărei moştenitor era Zorobabel, ci la Iisus/Iosua (vv. 3,8; 6,12); din perspectiva acestei interpretări, figura regală ar fi fost oarecum eliminată în favoarea figurii sacerdotale.

Alte indicii sugerează totuşi mai degrabă o putere bicefală, reprezentată de un conducător religios şi unul civil: viziunea sfeşnicului cu două ramuri de măslin şi a celor doi „unşi", din vv. 4,3.14, sau vestirea Vlăstarului care va domni pe tron, având-l pe preot de-a dreapta sa (în vv. 6,12-13). Dincolo de toate aceste echivalări de persoane, rămâne întrebarea fundamentală: ce înseamnă exact apelativul „Vlăstarul"? Este oare un nume propriu; îl desemnează pe moştenitorul regal, din neamul lui David; sau este titlul ereditar atribuit marelui preot din neamul lui Sadoc/Ṭadhoq? Este titlul unui Mesia, căruia textul Cărţii lui Zaharia nu-i precizează identitatea, dar care poate fi regele aşteptat, Zorobabel; sau marele preot Iisus/Iosua care, la întoarcerea din exil, ajunge singurul conducător al comunităţii? Cum în vremea aceea nu mai exista rege – nici Zorobabel, nici vreun alt descendent al lui David – care să-şi exercite puterea la Ierusalim (de vreme ce Iudeea, sub perşi, nu mai era un regat, ci o provincie), Mesia putea fi „Vlăstarul", care îmbina în sine atributele de rege şi de preot.

Originea unor interogaţii de acest tip se află cu precădere în Zah. 6,11-13, unde forma de plural „cununi" contrastează cu referirea la o singură

persoană, Iisus/Iosua, iar apoi este vorba de armonia între două personaje, ca în final să fie numit numai preotul; pasajul obscur a atras, aşa cum se întâmplă adesea, diverse emendări: fie prin transformarea pluralului în singular („cunună"), fie presupunând că la v. 6,11 a fost iniţial vorba de Zorobabel, iar după dispariţia acestuia, un redactor l-ar fi înlocuit prin marele preot, asupra căruia ajunseseră să se concentreze aşteptările mesianice.

Nici Zorobabel, nici Iisus/Iosua nu mai sunt menţionaţi în pasajul 1Ezr. 6,15-17, unde se vorbeşte de încheierea lucrărilor la Templu şi de sfinţirea lui. Această absenţă poate fi interpretată în mai multe feluri: este posibil ca autorităţile Imperiului pers să-l fi îndepărtat pe Zorobabel, sub pretext că ar fi încercat restaurarea monarhiei; sau ca atât Zorobabel, cât şi Iisus să fi fost demişi din funcţiile lor, din pricina unor încercări de răzvrătire sau a unor pretenţii mesianice.

Spre deosebire de eforturile de identificare a contextului istoric în care se plasează personajele cărţii, unii exegeţi, precum Paul D. Hanson[3], interpretează parţial sau total partea a doua a cărţii în cheie apocaliptică. Articolul lui Hanson consideră cap. 9 din Zaharia drept material semnificativ pentru apariţia eshatologiei apocaliptice, cu rădăcini în profeţia clasică. Imnul „războinicului divin" are ca fundal o tradiţie de dată foarte veche, cea a regatului ideal pe care *YHWH* i l-a promis lui Israel ca moştenire. Realităţile istorice au făcut ca acest regat să nu poată fiinţa; în secolul al VI-lea însă[4], o serie de profeţi reiau vechile tradiţii şi le pun în relaţie cu realităţile istorice din vremea lor. Interpretarea pe care o propune Hanson pentru Zah. 9,1-7 este că ar fi o primă strofă dintr-un imn eshatologic care anticipează victoria lui *YHWH*. *YHWH* este portretizat ca războinicul divin venind din miazănoapte şi cucerindu-şi un regat: regatul este un Israel ideal, în care sunt cuprinse Sidonul, Tyrul, precum şi cetăţile filistine. Imagistica este a unui război cosmic, în care *YHWH* îşi nimiceşte duşmanii prin foc şi pustieşte cetăţile (*uide* şi Ex. 15,14-16).

VI. Ierusalimul, Iuda şi Israel

Din întreaga colecţie a celor Doisprezece Profeţi, în cartea de faţă numele Ierusalimului apare cu cea mai mare frecvenţă: de 41 de ori. Cetatea apare

3. P.D. Hanson, „Zechariah 9 and the Recapitulation of an Ancient Ritual Pattern", *Journal of Biblical Literature* 92 (1), 1973, pp. 37 *sqq*.

4. *Ibidem*, p. 50.

şi sub numele său arhaic şi metonimic, Sion (de opt ori). Rolul politic pe care l-a jucat sau urmează să îl joace este abia evocat (vv. 2,8; 7,7; 8,4); accentul cade în mod evident pe rolul religios, într-o terminologie deuteronomistă: iubit cu gelozie de *YHWH* (vv. 1,14; 8,2), Ierusalimul a fost ales de El (v. 3,2) şi urmează să fie ales (vv. 1,17; 2,16). Nici un profet preexilic nu vorbeşte explicit de această alegere a Ierusalimului. Cetatea este, deopotrivă, locul prezenţei lui *YHWH* (vv. 2,9.14; 8,3; *uide* şi Deut. 12,5.11 etc.) precum şi locul de obârşie al lui Mesia davidic (v. 9,9). Zaharia oferă, şi aici, o mărturie singulară: numai la el apare Ierusalimul/Sion în acest context mesianic; nici un alt profet nu-l include explicit în vestirea unui Mesia pe linie davidică (Am. 9,11; Is. 9,6; 11,1; Mich. 5,1). Ierusalimul urmează să devină locul de adunare a neamurilor, unde toţi se vor simţi în siguranţă (vv. 2,15; 14,11.16), într-o perspectivă universalistă şi eshatologică.

Numele „Iuda" apare de 22 de ori în Zaharia; este utilizat şi în expresia „oraşele lui Iuda", alături de capitala Ierusalim, pentru a desemna întregul regat. Mai apare de câteva ori şi în paralel cu Israel (numit de şase ori în Zaharia), adesea sub numele „casa lui Iuda" (v. 8,13) alături de „casa lui Israel" (v. 8,15), sau „casa lui Iosif" (v. 10,6), sau singur (v. 12,4), ca desemnare a întregului popor căruia *YHWH* îi promite bunăvoinţa Sa. O situaţie aparte este cea din v. 12,2, unde se poate detecta o opoziţie între Iuda şi Ierusalim (în mod excepţional, LXX are aici „Iudeea").

VII. Speciile literare în Cartea lui Zaharia

Viziunile sunt relatate de profetul Zaharia la persoana întâi, într-o dispunere simetrică faţă de imaginea centrală a sfeşnicului şi a măslinilor. Pasajele sunt caracterizate lexical, în ebraică şi în greacă, de formule narative de tipul „am avut o viziune" (vv. 1,8; 4,2), „am văzut" (vv. 2,1; 5,1; 6,1), „mi-am ridicat ochii" (v. 2,1.5) etc.; viziunea este adeseori introdusă prin termenul specific începutului de relatare: „iată", gr. ἰδού (vv. 1,8; 2,1; 4,2; 5,1.7; 6,1).

Oracolele. Relatarea viziunilor din Proto-Zaharia este urmată de cuvintele Domnului (introduse în textul grecesc prin formula „a fost cuvântul Domnului", în vv. 7,1.4.8; 8,1.18). Succesiunea de mesaje divine este în unele cazuri densă, aşa cum se întâmplă în cap. 8, unde se află şapte mesaje divine (vv. 8,2.3.4-5.6.7-8.9-13.13-17).

În Deutero-Zaharia, textul e organizat în două secvenţe de mesaje, care încep în v. 9,1 şi în v. 12,1 prin formula „însărcinarea cuvântului Domnului" (gr. λῆμμα λόγου κυρίου), întâlnită şi în Mal. 1,1. Segmentul secund al

Cărții lui Zaharia are ca trăsătură dominantă prezența numeroaselor ecouri ale altor pasaje biblice, cu precădere din cărțile Profeților mari (situație absentă în Proto-Zaharia). Printre altele, motivul păstorilor (Zah. 10,3; 11.5.15; 13,7) reprezintă un punct comun cu Ieremia și Iezechiel; „Ziua Domnului" (vv. 12,3.4.6.8.9.11; 13,1.2.4 etc.) apare și în Amos, Sophonia și Ioel. În sfârșit, propriu lui Deutero-Zaharia este un anume caracter apocaliptic, în sensul că vestește biruința finală a lui Dumnezeu la capătul unui război sfânt ce implică întregul cosmos, urmat de adunarea universală a popoarelor.

Îngerul este un personaj constant în Cartea lui Zaharia, apărând încă de la prima viziune a acestuia, cea a călărețului (Zah. 1,9.13.14.17). El este descris ca „solul/îngerul care-mi vorbea", ebr. *hammal^{e}'ākh haddōbhēr bī*: expresia ebraică, obscură, a fost calchiată în limba greacă, prin recurgerea la prepoziția ἐν „în", care menține incertitudinea semantică a expresiei (gr. ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί), putând fi înțeleasă ca referire la un înger care vorbește înăuntrul profetului, în sens locativ, sau prin intermediul profetului, în sens instrumental.

Un alt înger prezent în Zaharia și care, cu certitudine, nu se confundă cu cel din vv. 1,9 *e.a.*, este indicat în vv. 1,11.12: acestui „înger al Domnului" îi răspunde cel ce merge pe tot pământul. Este mai puțin certă echivalarea acestui mesager cu călărețul din vv. 1,8.11; el este însă mesagerul în fața căruia stă Iosua/Iisus (vv. 3,1.3.6.7).

Diferit de aceștia poate fi îngerul din vv. 2,7-8 și care primește porunca de a fugi la tânăr.

Spre deosebire de prima parte a cărții, în Deutero-Zaharia apare numai îngerul Domnului, în v. 12,8. Îngerul, ca mesager menit să le comunice oamenilor hotărârile divine, poate reprezenta o modalitate de a conecta prima parte a Cărții lui Zaharia la genul apocaliptic, în sensul definirii apocalipsei ca dezvăluire a evenimentelor prezente, trecute sau viitoare, în termeni simbolici, sub forma unor viziuni interpretate adesea cu ajutorul unui înger.

Amenințările profetice. În stilul marilor culegeri profetice, Cartea lui Zaharia conține o serie de amenințări la adresa Ierusalimului, a lui Iuda și Israel, precum și împotriva neamurilor, urmate însă de făgăduințe de salvare. Succesiunea de blesteme și binecuvântări acoperă prima parte a cărții; *e.g.* capitolele 3 și 4 conțin numai promisiuni favorabile, făcute lui Iisus și Zorobabel, în vreme ce următoarea viziune (v. 5,4) vestește pedepsirea hoțului și sperjurului. Capitolul 6 revine asupra mâniei Domnului împotriva

poporului Său şi vesteşte împrăştierea prin lume. Capitolul 8 este alcătuit dintr-o suită de făgăduinţe: întoarcerea Domnului în Sion (v. 8,3), siguranţa şi fericirea pentru Ierusalim (v. 8,4), sfârşitul risipirii prin lume şi reunirea la Ierusalim (vv. 8,7-8), vremuri de pace, belşug şi binecuvântare pentru Israel (vv. 8,13-15) şi, într-o perspectivă universalistă, vestea că vor sosi neamuri străine la Ierusalim, mărturisindu-şi credinţa faţă de Dumnezeu (vv. 8,20-23).

În ansamblu, dincolo de evocarea exilului pentru Israel şi a mâniei divine împotriva neamurilor, prima parte a cărţii are o atmosferă de pace, de fericire şi de făgăduinţe universaliste. Dimpotrivă, în Deutero-Zaharia motivul dominant este al războiului sfânt purtat fie împotriva neamurilor păgâne, fie împotriva Ierusalimului, abia estompat de mesajul încurajator al sosirii regelui mesianic, din Zah. 9,9, şi al izbânzii eshatologice simbolizate de sărbătoarea celebrată de toate neamurile, din Zah. 14.

VIII. Zaharia: textul grecesc şi textul masoretic

Traducerea grecească a Cărţii lui Zaharia prezintă acelaşi grad de fidelitate faţă de originalul ebraic ca şi celelalte Cărţi din colecţia Celor Doisprezece. Traducerea grecească păstrează ordinea cuvintelor, numărul frazelor; cu toate acestea nu se poate vorbi de corespondenţă desăvârşită cu textul masoretic. Există plusuri şi minusuri faţă de textul ebraic, sau divergenţe de altă natură, care sunt semnalate în note.

Colecţia celor Doisprezece Profeţi conţine, în traducerea în limba greacă, un număr ridicat de ocurenţe (55) ale termenului παντοκράτωρ „atotputernic", ce echivalează ebraicul *ṣ^ebha'ōth* „al oştirilor"; termenul apare ca „plus" de numai patru ori în Zaharia (vv. 1,13; 8,17; 12,4; 14,20); la acestea se adaugă două substituiri ale termenului παντοκράτωρ (în v. 9,14 pentru tetragrama *YHWH*, şi în v. 11,4 pentru „Dumnezeul meu") şi o absenţă (în Zah. 7,4).

Alte „plusuri" ale traducerii greceşti sunt în general explicabile prin armonizări, fie cu pasaje anterioare din această carte, fie cu alte pasaje biblice; *e.g.* vv. 1,2 (unde „mare" se poate datora influenţei v. 7,12); 1,17 (segmentul de la începutul versetului, „îngerul care-mi vorbea", absent în TM, este o reluare a v. 9,14); 2,2 (adresarea „stăpâne", fără echivalent în TM, este o armonizare cu vv. 1,9 şi 4,4); 2,4 (precizarea „patru", absentă în TM, se datorează v. 2,1); 6,5 (cuvintele „care-mi vorbea", absente în TM,

au fost adăugate prin armonizare cu v. 4); 10,1 (expresia „ploaie la vreme, timpurie şi târzie" este o armonizare cu Deut. 11,14).

Dimpotrivă, textul grecesc înregistrează „minusuri" faţă de cel ebraic în câteva pasaje, *e.g.*: vv. 1,3 (lipseşte segmentul „profeţia lui *YHWH* al oştirilor"); 1,19 (TM are în plus, pe lângă, „Ierusalim", şi „Iuda şi Israel"); 1,4 şi 5,5 (traducerea grecească nu oferă un echivalent al particulei ebraice *nā'*); 9,15 (lipseşte un fragment din TM: „precum colţurile de la altar").

Nu toate divergenţele dintre textul grecesc şi cel ebraic pot fi explicate logic. În unele cazuri se poate presupune o lectură a textului ebraic diferită de cea adoptată în TM, fără ca acest lucru să implice prezenţa un substrat ebraic diferit de cel care ne este cunoscut; deosebirile sunt uneori generate de o confuzie de literă, de citirea unei consoane în locul alteia sau de o separare în cuvinte diferită; confruntarea cu termeni rari sau cu sens nesigur, prezenţa unor pasaje cu sens obscur sau surprinzător pot provoca de asemenea alterări ale textului la traducere, în sensul unei simplificări sau a unei lecturi care să reflecte ce a înţeles traducătorul din textul pe care îl avea în faţă. În linii mari, divergenţele calitative (explicabile cel puţin în parte) intră în şase categorii de distanţare a LXX faţă de TM:

1. citirea diferită a unor consoane, *e.g.* vv. 2,4 („să [le] ascută", faţă de TM „să le înspăimânte", prin citirea unui *heth* în loc de *he*, apoi *reş* în loc de *daleth*); 9,10 („şi [va fi] belşug şi pace", faţă de TM „şi va proclama pacea", prin citirea probabilă a unui *reş* în loc de *daleth*);
2. citirea unor forme divergente faţă de TM (în mod deliberat sau involuntar, ca urmare a omofoniei sau a proximităţii termenilor), *e.g.* vv. 1,8 („între cei doi munţi umbroşi", faţă de TM „[tufişuri] de mirt care sunt în abis", prin citirea unui alt substantiv ebraic şi a unei alte rădăcini); 3,9 („Eu sap o groapă", faţă de TM „voi grava gravura ei", prin lectura unor rădăcini omofone); 5,1 („o seceră zburătoare", faţă de TM „un sul zburător", printr-o confuzie a două forme apropiate);
3. împărţiri diferite în cuvinte ale unui text în *scriptio continua*: v. 11,11 („canaaneii oile", faţă de TM „cei săraci din turmă");
4. atribuirea de sensuri eronate unor cuvinte ebraice rare sau incerte, *e.g.* vv. 7,12 („inima... nesupusă", faţă de TM „inima de diamant"); 12,6 („un tăciune aprins", faţă de TM „un vas de foc");
5. renunţarea la metaforele din textul ebraic sau schimbarea lor, *e.g.* vv. 4,7 („Cine eşti tu... ca să-ţi meargă bine?", faţă de TM „Cine eşti tu... ca o câmpie?"); 9,1 („căci Domnul îi supraveghează pe oameni", faţă de TM „la *YHWH* ochiul omului");

6. traduceri inverse, *e.g.* vv. 2,10 („căci din cele patru vânturi ale cerului vă voi aduna", față de TM „ca în patru vânturi vă voi risipi"); 13,4 („şi se vor îmbrăca în piele cu păr", față de „nu se vor îmbrăca în mantie de păr");
7. divergența de număr (singular/plural), *e.g.* vv. 11,5 („ne-am îmbogățit", față de TM „m-am îmbogățit"); 13,7 („asupra păstorilor Mei", față de TM „împotriva păstorului meu"); 14,1 („zilele Domnului", față de TM „ziua lui *YHWH*").

IX. Cartea lui Zaharia în tradiția iudaică

Cartea lui Zaharia furnizează opt pasaje care sunt folosite ca *haphtaroth* (texte selectate din cărțile Profeților pentru a fi citite public în sinagogă după citirea Torei, în fiecare sâmbătă, precum şi la sărbători), conexiunea cu textul din Torah făcându-se printr-un cuvânt comun celor două pasaje: Zah. 10,6–11,7 (sau 10,6-12), după Seder Gen. 46,28 (cuvântul comun este numele propriu „Iosif"); 14,1-11, după Seder Gen. 49,27 (cuvântul comun este „zi"); 14,7 *sq.*, după Seder Ex. 12,29 (cuvântul comun este „noapte"); 5,3–6,14, după Seder Lev. 5,1 (tema păcatelor); 4,2 *sq.*, după Seder Num. 8,1 (tema sfeşnicului); 8,16 *sq.*, după Seder Deut. 1,1 *sq.* (ambele pasaje încep cu expresia „iată cuvintele"); 14,9 *sq.*, după Seder Deut. 6,4 (cuvântul comun este „unic"); 13,5 *sq.*, după Seder Deut. 13,2 (tema profetului mincinos).

Întreg capitolul 14 din Zaharia constituie lectura profetică pentru prima zi a Sărbătorii Corturilor, împreună cu textele fondatoare din Lev. 22,26––23,44 şi Num. 29,12-16 (*cf. Meg.* 31a), iar Zah. 2,14–4,7 este *haphtarah* pentru primul sabat din cadrul sărbătorii Hanuka (*cf. Yem.* 4,9).

X. Receptarea Cărții lui Zaharia în Antichitatea creştină

De la apariția creştinismului, Cartea lui Zaharia este unul dintre textele profetice care au oferit din plin material de analiză, fiind dezbătută în legătură cu identificarea lui Mesia: un rege pe care Domnul i l-a făgăduit Ierusalimului, care se va dezvălui într-o zi anume. După moartea lui Iisus, din momentul în care redactorii evangheliilor au introdus în textele lor versete extrase din Cartea lui Zaharia, comentatorii au fost nevoiți să intre în această dezbatere şi să ofere răspunsuri. În interpretarea lor, Iisus a

împlinit făgăduinţele, fiind mântuitorul anunţat de textul profetic. După Noul Testament, creştinii au citit întreaga Carte a lui Zaharia ca o vestire a lui Hristos şi a misiunii Lui.

Dintre Părinţii greci, numai Theodor al Mopsuestiei interpretează profeţiile din perspectiva istoriei poporului evreu, ca o dezvăluire (ἀποκάλυψις) a ceea ce se petrece în Ierusalim după întoarcerea din exilul babilonian. Lectura celorlalţi Părinţi este centrată însă pe Hristos, pe care profetul îl vesteşte, ca desfăşurare a vieţii şi ca misiune. Ei se opresc prea puţin asupra mustrărilor pentru păstorii cei răi, asupra ameninţărilor de nimicire a Ierusalimului şi, în general, asupra istoriei poporului evreu mai înainte de venirea lui Iisus; în schimb, se apleacă atent asupra motivului reconstrucţiei Templului şi al bunăstării făgăduite Ierusalimului, pentru că, în interpretarea lor, Ierusalimul prefigurează Biserica lui Hristos. Ei acordă de asemenea importanţă făgăduinţei de adunare a neamurilor, deoarece creştinii înşişi sunt „neamurile" adunate pentru a intra în „poporul Domnului". Ceea ce profetul vestise că se va întâmpla „într-o zi", pentru ei este deja fapt împlinit, odată cu patimile, moartea şi învierea lui Hristos; Biserica, noul Ierusalim, este de-acum locul prezenţei lui Dumnezeu, în aşteptarea păcii depline şi a sărbătorii Ierusalimului ceresc, în gloria regatului universal şi veşnic al lui Dumnezeu.

Receptarea Cărţii lui Zaharia în Noul Testament şi de către Părinţii greci se face pornindu-se de la traducerea grecească; acest punct de pornire nu anulează nicidecum dezbaterile legate de textul ebraic. Textul grecesc folosit ca bază de analiză este cel al Septuagintei, prin care trebuie să se înţeleagă în acest caz un text în parte revizuit, cu precădere datorită lui Aquila şi Theodotion; textul a suferit în continuare diferite modificări şi copieri ale manuscriselor utilizate într-un loc sau altul, cu inevitabile erori de transmitere de la model la copie. După clasamentele stabilite de editori, se disting două tipuri principale, unul alexandrin, altul antiohian, fără ca această diferenţiere să permită identificarea certă a tipului de text la care au recurs unul sau altul dintre Părinţi, într-o pasaj sau altul în care au dat un citat din Zaharia. Se poate constata de fapt o mare fluiditate textuală a versetelor din Zaharia, fie că este vorba de comentarii care urmează pas cu pas cartea sau de citate izolate. Această fluiditate reprezintă prin ea însăşi o marcă a uzurii textului, într-o utilizare continuă. La aceasta se adaugă practica mixajului, care constă în alcătuirea unui citat din părţi de versete provenite din cărţi profetice distincte. Un verset poate suferi modificări

majore în parcursul său de la originalul ebraic la traducerea în limba greacă şi la utilizarea unor variante de către redactorii creştini, fiecare dintre modificările suferite căpătând profunzime pentru comentatorul său, prin identificarea unor sensuri proprii. Variantele de text nu sunt simple indicii ale istoriei manuscrise, ci devin argumente în comentarii, dobândind în felul acesta statut de bază de interpretare şi, în ultimă instanţă, statut de „autenticitate".

Cuvintele, expresiile şi motivele religioase din Cartea profetului Zaharia au alimentat din plin literatura creştină antică; aceste preluări se înscriu în trei mari domenii:

1. Părinţii au adunat din textul Cărţii lui Zaharia nume pe care le-au considerat titluri ale lui Hristos: nume de obiecte încărcate cu semnificaţii simbolice („vlăstar", „sfeşnic", „piatră" etc.) sau nume de personaje considerate prefigurări ale lui Iisus („îngerul/mesagerul Domnului", „marele preot Iosua", „păstor", „rege"). Aceste apelative pun în evidenţă faţete diferite ale misiunii lui Hristos. Eusebiu al Cezareei spune că aceste nume sunt „semne" date de scrierile profetice ale evreilor (σημεῖα, *Demonstraţia evanghelică* VIII, prolog, p. 349, 3 şi 15 *e.a.*) care, dincolo de obiectul sau persoana istorică pe care le desemnează, se referă la „misterul lui Hristos".

2. Părinţii au păstrat din Zaharia versete pe care le-au folosit pentru o argumentaţie polemică, apologetică şi pentru a propovădui credinţa creştină: versete întregi sau versete restrânse, izolate sau grupate, puteau fi găsite din abundenţă încă în Noul Testament şi în cele mai vechi texte creştine; sunt frecvente la Părinţii apologeţi (Iustin, Irineu, Eusebiu al Cezareei), iar utilizarea lor se perpetuează în tradiţia patristică. Sub numele de „mărturii" (*testimonia*), ele au fost grupate în culegeri, cu rolul de a atesta autenticitatea credinţei în Iisus Hristos.

3[5]. În prefaţa propriului său comentariu la Zaharia, Ieronim citează contribuţiile lui Hippolit şi Origen, pe care le cunoştea şi din care s-a inspirat. De asemenea, în peregrinările sale egiptene, genialul traducător al Bibliei l-a întâlnit pe Didymos cel Orb, călugăr învăţat din Alexandria. Din comentariul lui Hippolit nu ne-a rămas, din păcate, nimic: doar umbre în scrierea omonimă a lui Ieronim. La fel s-a întâmplat şi cu exegeza lui Origen. Acesta comentase doar primele şase capitole din Zaharia, iar ecouri

5. Textul de la punctul 3 îi aparţine lui Cristian Bădiliţă.

ale interpretărilor sale pot fi regăsite la Theodor al Mopsuestiei. Totuşi, există numeroase referiri la Zaharia în alte scrieri origeniene. Puţin după jumătatea secolului al IV-lea, Efrem redactează un comentariu la Zaharia în siriacă, probabil netradus în greacă. Nici Didymos, nici Ieronim nu par să-l cunoască. O traducere latină a fost realizată, în secolul al XVIII-lea, de către Pierre Moubarak (publicată în *Opera omnia* ale Părintelui siriac, Roma, 1750). Deşi propune o interpretare alegoric-spirituală, Efrem este mult mai scurt, mai precis şi mai direct decât Didymos. Comentariul său aduce, pe alocuri, cu o înşiruire de scholii lămuritoare la textul profetului. De la Theodor al Mopsuestiei şi de la Didymos cel Orb ni s-au păstrat două ample scrieri *In Zacchariam*, în două stiluri şi după două metode exegetice aproape opuse. Theodor practică o lectură istorică şi filologică destul de seacă a Vechiului Testament, în vreme ce Didymos alegorizează pasionant, în nota tradiţiei origeniene. Din pricina învecinării cu Origen, Didymos a intrat într-un con de umbră imediat după moartea sa (398). După condamnarea origenismului, în 553, scrierile sale fie au fost distruse, fie n-au mai fost copiate. Comentariul la Zaharia dispăruse, şi el, „în neant". În august 1941, pe când lucrau pe o faleză aflată la vreo doisprezece kilometri sud de Cairo, câţiva muncitori egipteni au descoperit un depozit de papire (însumând aproximativ 2.500 de pagini), unele dintre aceste papire conţinând mai multe cărţi ale lui Didymos (*Comentariu la Geneză*, *Comentariu la Iov*, *Comentariu la Ecleziast* etc.). Datorită acestei descoperiri de la Tura dispunem şi de textul, aproape integral, al importantului *Comentariu la Zaharia* (editat, comentat şi tradus de părintele Louis Doutreleau, în colecţia Sources chrétiennes, încă din 1962). Cum menţionam la început, Ieronim a cunoscut scrierea învăţătorului său alexandrin, din care se inspiră, în ciuda poziţiei sale declarat antiorigeniste. Este şi cazul lui Theodoret al Cyrului, autorul unui comentariu sistematic la cei Doisprezece Profeţi, între care şi *In Zacchariam*. Comentariul lui Theodoret datează din al doilea sfert al secolului al V-lea, dar se inspiră pe alocuri din exegeza didymiană. În mod paradoxal, nu acelaşi este cazul unui compatriot al lui Didymos cel Orb, Chiril al Alexandriei. Comentariul său la Zaharia nu „se atinge" aproape deloc cu al monahului origenian. Probabil Chiril îl citise, dar, îmbibat de bine cunoscuta lui aroganţă episcopală, a decis să-l ocolească în mod deliberat.

*

Cartea profetului Zaharia rămâne textul din colecţia celor Doisprezece Profeţi cel mai des citat sau vizat în Noul Testament[6]. În Apocalipsă există douăzeci şi trei de aluzii la Zaharia, iar în Evanghelii, douăsprezece. Comentatorii moderni pun în lumină faptul că natura specială a mesianismului acestei cărţi constă în identificarea lui Mesia cu un personaj sărac, fapt ce-ar explica proeminenţa cărţii în Noul Testament. Evreii şi creştinii au folosit din plin textul din Zaharia pentru a-şi susţine – şi unii, şi alţii – punctul de vedere asupra speranţei mesianice[7].

6. *Vide* Thomas C. Oden (ed.), *Ancient Christian Commentary on Scripture: „Old Testament"*, XIV: *The Twelve Prophets*, InterVarsity, Downers Grover, 2003, p. 230.
7. Pe larg despre temele preluate de Părinţi din Cartea lui Zaharia, precum şi despre versetele utilizate în diferite culegeri de *testimonia*, în Introducerea volumului din *La Bible d'Alexandrie*. În notele traducerii noastre se vor menţiona principalele texte.

MALACHIA

Traducere din limba greacă de CRISTIAN GAŞPAR
Introducere şi note de OTNIEL VEREŞ

Introducere la Malachia

Malachia este a douăsprezecea şi ultima carte a Profeţilor Mici. Este un text care prezintă dificultăţi în ce priveşte autorul şi datarea. Chiar modul în care conţinutul acestei cărţi a ajuns să se constituie în a douăsprezecea carte a canonului a fost o problemă disputată, datorită expresiei din primul verset, *maśśā' dh^{e}bhar-YHWH...* „Prevestire a cuvântului Domnului...", expresie care apare doar de trei ori în VT (celelalte două ocurenţe sunt în Zah. 9,1 – vezi nota; 12,1). Aceasta i-a determinat pe unii comentatori să considere că un editor va fi luat cele trei oracole anonime şi le va fi aşezat la sfârşitul canonului VT, pentru ca apoi, în decursul istoriei transmiterii textului, primele două să fie ataşate Cărţii lui Zaharia, iar ultimul să devină o carte independentă, Malachia. Totuşi, nu se poate trage o astfel de concluzie doar pe acest considerent, aşa cum au arătat mai mulţi comentatori.

I. Profetul

Nu există decât foarte puţine date despre autor, în afara celor care se pot deduce din cartea însăşi. Profetul e menţionat în *Vieţile profeţilor*, o colecţie de tradiţii iudaice din secolul al IV-lea d.H., unde se spune că s-ar fi născut în Sophah (o localitate de altfel necunoscută), după exil. Conform cu Haggadah, autorul cărţii este Malachia, ultimul dintre profeţi: unii l-au identificat cu Ezdra sau cu Mordehai, totuşi înţelepţii au afirmat că Malachia este numele lui real. În introducerea *Targumului* Ionathan se afirmă că lucrarea este opera lui Malachia „cel cunoscut sub numele de Ezra scribul". Această ipoteză a fost susţinută inclusiv de Ieronim sau, în tradiţia protestantă, de Calvin, cel din urmă tentat să creadă că Malachia era un alt nume al lui Ezra. Nu există nici o dovadă pentru a susţine acest fapt.

Un alt aspect problematic: numele însuşi al profetului. Există comentatori care susţin că Malachia a fost cu adevărat numele lui, în timp ce alţi exegeţi afirmă că e vorba aici de un substantiv comun, ebr. *mal^{e}'ākhī* „mesagerul Meu", extrapolat din v. 3,1. În favoarea ipotezei pledează câteva

argumente: în primul rând, faptul că acest nume nu mai apare în nici un alt loc din Vechiul Testament. Pe de altă parte, există şi alte nume *hapax legomena*, cum ar fi Iona sau Habaqquq. În al doilea rând, nu se menţionează numele tatălui. Nici acesta nu este un argument foarte convingător, atât timp cât la fel stau lucrurile şi cu Abdias. În al treilea rând, expresia din primul verset „Prevestire a cuvântului Domnului", care mai apare, aşa cum am arătat, în Zah. 9,1 şi 12,1, a fost interpretată ca marcă a anonimităţii. Trebuie recunoscut că argumentul stă în picioare doar dacă admitem că ultimele şase capitole ale Cărţii lui Zaharia reprezintă o lucrare de sine stătătoare, adăugată ulterior.

Tradiţia în favoarea lui Malachia ca nume propriu este însă destul de bine susţinută. În cele din urmă, problema identităţii autorului prezintă o importanţă secundară faţă de alte aspecte ale cărţii.

Activitatea profetului poate fi datată doar cu aproximare. Majoritatea comentatorilor sunt de acord că lucrarea se situează după întoarcerea din exil şi reconstruirea Templului (515 î.H.), dar înainte de interzicerea căsătoriilor mixte, deci pe la jumătatea secolului al V-lea î.H., fapt dovedit de argumentele interne ale textului.

II. Mesaj şi structură

Chiar dacă unii au minimalizat importanţa acestei cărţi, considerând că nu ar mai aparţine perioadei creative a profeţiei şi socotindu-l pe Malachia mai mult un scrib interesat exclusiv de detaliile rituale şi de aplicarea literei legii[1], trebuie ţinut seama de faptul că fiecare profet a avut un rol specific în contextul său istoric: Malachia ocupă un loc important în economia unei perioade dificile şi prezintă, pe lângă temele recurente în cărţile profetice, câteva aspecte unice. Elanul spiritual imprimat de Aggeu şi Zaharia slăbise, iar comunitatea nu mai avea zelul din perioada imediat următoare întoarcerii din exil. Profetul reafirmă exigenţa purităţii interioare şi făgăduieşte venirea „vestitorului Legământului", care va aduce o eră de restabilire a bunelor orânduieli.

---

1. J.G. Baldwin, *Haggai, Zechariah, Malachi*, Tyndale Old Testament Commentaries, Inter-Varsity Press, Nottingham, 1972, p. 215.

1. *O carte a legământului*

Ceea ce structurează cartea este conceptul de *legământ*. Textul începe prin a-i reaminti poporului că a fost ales de Domnul, care nu încetează să-l iubească şi să-l ocrotească. Dumnezeu este iniţiatorul legământului şi El îi asigură stabilitatea (vv. 1,2-5). Cere în schimb de la poporul Său cinstire, ascultare şi fidelitate (v. 1,6). Poporul încalcă legământul prin neglijenţa în cult, prin nerespectarea căsătoriei, prin nedreptăţile sociale, prin blasfemie şi răzvrătire împotriva lui Dumnezeu. Domnul îi cere poporului să se întoarcă la El, altfel va urma pedeapsa.

Întregul mesaj poartă această marcă de avertizare; în acelaşi timp răzbate raza speranţei pentru cei care sunt ai Domnului. Tensiunea între judecată şi speranţă este prezentă deci şi aici, ca în majoritatea cărţilor profetice. Cartea lui Malachia se încheie cu o nouă chemare la împlinirea cerinţelor legământului (v. 3,22).

Din punctul de vedere al vocabularului şi ideilor, Cartea lui Malachia este profund influenţată de textele deuteronomice[2]. „Iubirea", „teama", „fidelitatea" sunt teme recurente; la fel, cuvinte şi expresii cum ar fi „legea lui Moise", „Horeb", „întregul Israel".

Preocuparea profetului este fidelitatea faţă de mesajul încredinţat de Domnul şi faţă de elementele centrale ale religiei revelate. Ar fi o greşeală să-l considerăm pe Malachia un simplu legalist, un profet preocupat mai mult de litera legii. Dimpotrivă, cartea manifestă o preocupare pastorală, o dorinţă de a îndrepta atenţia oamenilor spre „duhul" legii, şi nu spre „litera" ei. Împlinirea ritualurilor prescrise de lege trebuie să exprime ceea ce implică expresia „a merge cu Dumnezeu" (v. 2,6), adică o relaţie vie cu Iniţiatorul şi Partenerul Legământului.

2. *O carte „vie"*

Cartea lui Malachia prezintă o trăsătură care, deşi întâlnită şi în alte cărţi profetice, capătă aici o amploare unică, şi anume caracterul profund dialogal al textului. Unii au numit stilul lui Malachia „socratic" sau „catehetic",

2. R. Smith, *Micah-Malachi*, Word Biblical Commentary, vol. 32, Word Books, Texas, 1984, p. 300.

bazat pe binomul întrebare-răspuns[3], care structurează întreaga carte. Fiecare secţiune începe cu o declaraţie a lui Dumnezeu, urmată de o întrebare a poporului, conform tiparului „Tu zici – Eu spun...". Dumnezeu este personajul central al cărţii. El iniţiază dialogul. Din totalul de cincizeci şi cinci de versete ale cărţii, patruzeci şi şapte redau cuvinte ale lui Dumnezeu la persoana I (cu excepţia textelor din vv. 1,1; 2,11-15.17; 3,16). Această folosire extinsă a persoanei I îi oferă cititorului imaginea unei întâlniri vii între Dumnezeu şi poporul Său[4].

Iată aşadar mesajul cărţii, structurat de cele şase *disputationes* între Dumnezeu şi Israel, cărora li se adaugă versetele din final, ce reprezintă atât epilogul cărţii, cât şi al corpusului celor doisprezece Profeţi Mici. Fiecare secţiune este introdusă printr-o declaraţie fermă a lui Dumnezeu, care acuză păcatul de care se face vinovat poporul; poporul răspunde printr-o întrebare fals inocentă de tipul: „Cu ce Ţi-am greşit?". Cele şase *disputationes* sunt:

1. *Mal. 1,2-5.* Dragostea lui Dumnezeu pentru poporul Său, pe care acesta o pune la îndoială. Domnul îl reasigură că îl iubeşte, amintind alegerea şi legământul. Nu este întâmplător modul în care îşi începe Malachia mesajul. Înainte de a trece la următoarele secţiuni, care descriu nelegiuirile lui Israel, aceste versete scot în evidenţă absoluta libertate de acţiune a lui Dumnezeu, care l-a ales pe Iacob fără nici o constrângere sau condiţie. Putem afirma că această pericopă este una mai degrabă pozitivă, încurajatoare.

2. *Mal. 1,6–2,9.* Această *disputatio* constituie cea mai lungă secţiune a cărţii (23 de versete din totalul de 55). Dacă primul mesaj s-a îndreptat către întregul popor, al doilea are ca ţintă cea mai importantă categorie socială: preoţii. Prin purtarea şi activitatea lor, aceştia ar fi trebuit să păstreze legământul pur şi nealterat. Tema pericopei este cinstirea lui Dumnezeu şi respectul faţă de El. Profetul înfăţişează câteva din greşelile săvârşite de preoţi în această privinţă: aducerea de jertfe imperfecte, dispreţul şi plictisul faţă de slujba lor, interpretarea greşită a Legii. Pentru toate sunt ameninţaţi cu pedeapsă.

3. *Mal. 2,10-16.* A treia pericopă are ca temă infidelitatea lui Israel, care se manifestă atât faţă de Dumnezeu, cât şi în relaţiile de căsătorie. Exegeţii s-au întrebat dacă profetul are în vedere pur şi simplu căsătoriile mixte între evrei şi păgâni, sau am avea aici de a face cu o descriere metaforică a relaţiei

3. *Ibidem*, p. 300.
4. J.G. Baldwin, *op. cit.*, p. 216.

dintre Dumnezeu şi poporul Său. Interpretările mai vechi au favorizat abordarea literală a textului, în timp ce interpretările mai recente merg pe linia abordării cultice sau tipologice. Interpretarea literală, care se impune, nu exclude metaforizarea relaţiei dintre Dumnezeu şi poporul Său prin relaţia dintre bărbat şi femeie: textul se referă în acelaşi timp şi la poporul Israel ca familie spirituală, necredincioasă în legătura ei cu Dumnezeu. Pe de altă parte, modul în care este interpretată pericopa influenţează şi abordarea eticii căsătoriei în Noul Testament: e important să observăm că apostolul Pavel pare să facă aluzie şi la acest text când porunceşte corintenilor fidelitatea în căsnicie (vezi 1Cor. 7,10).

4. *Mal. 2,17–3,5.* Această pericopă introduce tema dreptăţii lui Dumnezeu, care pare a fi contrazisă de prosperitatea celor răi. Dumnezeu răspunde prin îndemnul la răbdare şi prin promisiunea că-l va trimite pe mesagerul Său.

5. *Mal. 3,6-12.* Secţiunea se deosebeşte de precedenta şi de următoarea prin faptul că nu prezintă elemente eshatologice, funcţionând ca un fel de paranteză. Mesajul ei se constituie într-o chemare a poporului la pocăinţă, situaţia lui deplorabilă din punct de vedere spiritual împiedicând arătarea slavei lui Dumnezeu.

6. *Mal. 3,13-21.* Secvenţa revine la tema judecăţii lui Dumnezeu, accentul fiind pus aici pe judecata finală. Poporul vorbeşte împotriva Domnului, dar accentul se schimbă brusc, iar pericopa se încheie pe un ton optimist, cu făgăduinţa biruinţei credincioşilor asupra celor răi.

Ultimele trei versete reprezintă epilogul Cărţii lui Malachia, precum şi al celor doisprezece Profeţi Mici. Stilul şi vocabularul acestui scurt pasaj sunt diferite de restul cărţii, ceea ce i-a făcut pe unii interpreţi să-l atribuie unui redactor final al colecţiei Profeţilor Mici.

III. Ecoul Cărţii lui Malachia în Noul Testament

Numai trei pasaje din această carte sunt citate în Noul Testament:

Mal. 1,2 – „I-am iubit pe Iacob, iar pe Esau l-am urât" – este citat de apostolul Pavel în Rom. 9,13 în contextul discuţiei despre alegerea poporului lui Israel.

Mal. 3,1 şi 3,22 (3,23 TM), unde se vorbeşte despre mesagerul care va pregăti venirea Domnului, mesager identificat cu Ilie[5]: acest element

5. În legătură cu această problemă, vezi notele explicative la versetul respectiv.

devenise o trăsătură caracteristică a eshatologiei iudaice, lucru confirmat şi de referirea ucenicilor Mântuitorului la această credinţă, în Mt. 17,10. Interpretarea creştină vede altfel împlinirea acestei profeţii: în Mt. 11,10.14, Iisus aplică spusele profetului persoanei lui Ioan Botezătorul; noul Ilie, care trebuia să vină, pregăteşte calea Domnului. Cu alte cuvinte, judecata lui Dumnezeu a început odată cu lucrarea lui Hristos pe pământ şi va continua până la desăvârşirea ei la a doua Lui venire.

SEPTUAGINTA

ISAIA
IEREMIA
BARUH
PLÂNGERI
EPISTOLA LUI IEREMIA

COLEGIUL NOUA EUROPĂ
POLIROM

SEPTUAGINTA 6/I

Proiect realizat în cadrul
COLEGIULUI NOUA EUROPĂ
sub patronajul lui
ANDREI PLEŞU
cu sprijinul
FUNDAŢIEI ANONIMUL

© 2011 by NEC
© 2011 by Editura POLIROM

BUCUREŞTI, IAŞI

SEPTUAGINTA

ISAIA
IEREMIA
BARUH
PLÂNGERI
EPISTOLA LUI IEREMIA

Volum coordonat de:
CRISTIAN BĂDILIŢĂ, FRANCISCA BĂLTĂCEANU,
MONICA BROŞTEANU
în colaborare cu
IOAN-FLORIN FLORESCU

Traduceri de:
FRANCISCA BĂLTĂCEANU, MONICA BROŞTEANU,
IOAN PĂTRULESCU

COLEGIUL NOUA EUROPĂ
POLIROM
2011

Despre profeţia biblică

În Biblia ebraică, Isaia, Ieremia, Iezechiel şi cei Doisprezece Profeţi Mici alcătuiesc grupul „Profeţilor ulteriori" şi fac parte din secţiunea *N'bhī'im*, imediat după Iosua, Judecători, Samuel şi cele două Cărţi ale Regilor, care formează grupul „Profeţilor anteriori". Cartea lui Daniel, cu un statut incert şi controversat în tradiţia iudaică, figurează în cadrul secţiunii Scrieri (*K'thubhīm*), după cele „cinci suluri", mai precis, după Ester şi înaintea lui Ezdra. Tot aici, în cadrul celor „cinci suluri", dar înaintea Cărţii Esterei, se găsesc Plângerile.

Septuaginta propune o ordine diferită. Ediţia lui Alfred Rahlfs, pe care o urmăm în traducerea noastră, grupează Profeţii Mari (numiţi astfel datorită întinderii textelor) după cei Doisprezece Profeţi Mici. Imediat după Psalmii lui Solomon, care încheie în ediţia Rahlfs cărţile poetice şi sapienţiale, urmează cei Doisprezece Profeţi Mici, apoi, în ordine exactă: Isaia, Ieremia, Baruh, Plângerile, Epistola lui Ieremia, Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel şi balaurul. (La Rahlfs, ordinea profeţilor o urmează pe cea din *Codex Vaticanus*. În celălalt codice complet al Septuagintei, *Alexandrinus*, cărţile profetice sunt aduse mai în faţă, după modelul Bibliei ebraice: după 1-2 Paralipomene urmează Profeţii Mici, apoi Isaia, Ieremia, Baruh, Plângerile, Epistola lui Ieremia, Daniel, Iezechiel, cărţile poetice şi sapienţiale fiind plasate la sfârşit.) Faţă de Biblia ebraică, Septuaginta conţine, în grupul profetic, următoarele texte suplimentare: Cartea lui Baruh, Epistola lui Ieremia, precum şi cele două „anexe" la Cartea lui Daniel, redactate cel mai probabil direct în greacă, Suzana şi Bel şi balaurul. Vulgata a păstrat conţinutul Septuagintei, dar, în ce priveşte cărţile profetice, a revenit la ordinea Bibliei ebraice, aşezând Profeţii Mici după Profeţii Mari (plasând însă la sfârşitul acestora Cartea lui Daniel), şi a adăugat Epistola lui Ieremia la Cartea lui Baruh.

•

În mai multe religii ale Antichităţii se manifestă fenomene atribuite unei inspiraţii divine, dar profeţia biblică îşi are trăsăturile sale specifice. Inspiraţia poate fi legată de anumite rituri de iniţiere sau de experienţe onirice, de participarea la anumite sărbători religioase ori de anumite practici divinatorii. Cazuri de indivizi inspiraţi sunt atestate încă din secolul al XVIII-lea î.H., la Mari, pe Eufrat, sau, în secolul al VIII-lea î.H., la Hama, pe Oronte. E cert că profetismul exista în vechea Mesopotamie şi în Canaan. În Israel este menţionat încă din timpul lui Moise

(Num. 11,26-29; Deut. 18,15-22; 34,10; dar și Avraam însuși este numit profet! – *cf.* Gen. 20,7), iar din secolul al XI-lea î.H., odată cu Samuel, profetismul apare și în formă „instituționalizată" (*cf.* 1Rg. 10,5-6.11 LXX; 2Par. 29,25).

Deosebirea dintre profetismul biblic și fenomenele – mai degrabă divinatorii – amintite mai sus constă, la o rapidă evaluare, în caracterul public și dezinteresat al celui dintâi. În vreme ce oracolul delphic, de exemplu, răspunde unor curiozități personale, profeții biblici interpelează, în numele lui Dumnezeu, cu autoritate, întreg poporul lui *YHWH*, pentru a-i corecta prezentul și a-i configura viitorul.

Biblia cunoaște trei categorii de personaje inspirate, cu trei denumiri specifice: *ḥozeh*, „vizionar" (sau *ro'eh*, cu aproximativ același sens); *'îš ha'elōhīm*, „omul lui Dumnezeu" și *nabhī'*, „profet". Termenul „vizionar" indică faptul că profetul are privilegiul unic de a vedea sau prevedea lucrurile ascunse îndeobște muritorilor de rând. Expresia „omul lui Dumnezeu", aplicată, de pildă, lui Elisei, Ilie, Moise ori Samuel, trimite la intimitatea dintre persoanele respective și *YHWH*, dar și la înzestrarea lor taumaturgică. Termenul cel mai folosit rămâne însă *nabhī'*: el nu are o valoare strict pozitivă, desemnându-i și pe falșii profeți din Israel, sau pe alți profeți, ai lui Baal, de exemplu; sensul de bază rămâne acela de a transmite cuvântul unei persoane, al unei divinități și în special cuvântul lui *YHWH*; *nabhī'* operează solitar sau în grup (primele atestări îl prezintă în grup); au existat și femei profetese (Miriam, Debora, Hulda). Profeția presupune uneori o atmosferă specială (acompaniament muzical: *cf.* 4Rg. 3,15 LXX), o gestică simbolică, ce pare absurdă la prima vedere (Is. 20,2-4); de asemenea, profeții pot să aibă comportamente ciudate ori să treacă prin stări psihologice anormale, dar toate aceste aspecte, deși fac parte din recuzita fenomenului, nu-i definesc esența. Profeții sunt, în primul rând, mediatori între Dumnezeu și poporul Său. La început, inspirația profetică s-a manifestat și la unii cârmuitori (nu întâmplător Cartea lui Iosua, Cartea Judecătorilor, Cărțile Regilor, cum am văzut, sunt catalogate, în canonul ebraic, sub rubrica „Profeți anteriori"). Totuși, conform Deuteronomului (18,18), profetul rămâne alesul direct și legitim al lui *YHWH*: „Voi ridica un profet pentru ei din rândul fraților lor și-i voi da pe buze cuvântul Meu și le va vorbi așa cum îi voi porunci Eu". Prin urmare, profetul nu vorbește în numele său personal, ci în numele lui Dumnezeu, de unde și formulele introductive: „Cuvântul Domnului" sau „Oracolul Domnului" sau „Așa vorbește Domnul" etc. Mesajul, primit de cele mai multe ori printr-o inspirație resimțită lăuntric, este transmis în diverse moduri: sub formă poetică sau în limbaj simplu, de proză, în parabole sau direct, fără ocolișuri; tonul poate fi satiric, critic, sfichiuitor, demolator chiar, sau, dimpotrivă, consolator, sapiențial, încurajator. Tipul mesajului depinde și de temperamentul fiecărui profet în parte. Profetul nu este o simplă conductă prin care se scurge cuvântul lui Dumnezeu. Cuvântul respectiv, deși inspirat în privința conținutului, se transmite, în ceea ce privește „ambalajul retoric", conform personalității transmițătorului. Nu trebuie pierduți din vedere nici publicul, nici contextul istoric, dat fiind că mesajul profetic, în Biblie, nu se adresează decât foarte rar unui singur individ, el vizând, aproape întotdeauna,

un întreg popor (alteori chiar mai multe). Mesajul respectiv se referă la prezent și la viitor. Profetul e trimis în mijlocul poporului pentru a reaminti și actualiza „cuvântul lui *YHWH*", în cazul în care poporul l-a uitat sau nu-l mai respectă; pentru a-i pune în gardă pe necredincioși, anunțând pedepse divine teribile; pentru a rezolva o criză prezentă fie prin intervenții directe, fie prin amenințări terapeutice. Multe profeții au în vedere nu numai soarta „poporului ales", ci și destinul „neamurilor păgâne" din vecinătate, cu care conviețuiește „poporul ales". Prin urmare, mesajul profetic înglobează istoria „universală".

Există o doctrină anume a profetismului biblic? Termenul însuși de „doctrină" vine în contradicție cu acest fenomen caracterizat prin spontaneitate și oportunitate (*YHWH* intervine în istoria poporului Său atunci când crede El de cuviință, în înțelepciunea Sa). Se poate însă vorbi de o tematică recurentă, specifică profeților, care vizează trei aspecte fundamentale: monoteismul, moralismul și așteptarea sau pregătirea mântuirii. *YHWH*, Dumnezeul unic, nu lasă nici un loc altor dumnezei alături de El. Profeții nu prididesc să explice și să reamintească unicitatea, caracterul transcendent și sfințenia Dumnezeului lui Israel. Sfințeniei lui *YHWH* i se opune păcătoșenia făpturii umane, în general, și a fiilor lui Israel, în particular (Is. 6,5). Dumnezeu este polul absolut față de care muritorii nu pot fi altceva decât „praf și cenușă". Ieremia își centrează discursul profetic pe tema păcatului: întregul popor e pervertit, atins de imoralitate, „spurcat". Răul ajunge la ultima limită, insuportabilă, fapt ce provoacă mânia lui Dumnezeu. Acesta intervine în istorie pentru a-Și chema la judecată poporul și a-l pedepsi cu asprime („Ziua lui *YHWH*", Is. 2,6-22). Din perspectiva acestui „monoteism etic", profeții critică aspru situația prezentă în raport cu Legea lui Dumnezeu, reactualizată la fiecare generație. Menirea lor este să reînsufletească Legea și, odată cu ea, să reamintească termenii Legământului încheiat de *YHWH* cu poporul Său. Critica nu este motivația principală a profetului, deși ea îi conferă o anumită legitimitate; ea intervine în situații de criză, când catastrofa e iminentă, iar salvarea nu poate veni decât de la Dumnezeu. Ziua lui *YHWH* este ziua judecății, dar și a izbăvirii. Dumnezeu păstrează o „rămășiță" (Is. 4,3; Am. 5,15), un grup de „aleși între aleși", care-I vor fi credincioși până la capăt. Regele *YHWH* își va instaura domnia pe pământ prin intermediul unui „uns" (Mesia). Mesajul profeților orientează așadar istoria lui Israel către un punct-țintă, aflat la capătul istoriei. Viziunea temporală inaugurată și susținută de profeți este cea în care trăim, practic, și astăzi. E vorba de o viziune lineară, ce tinde spre un punct *terminus* pozitiv și înglobant. Pentru creștini, acest *terminus* este, de fapt, un *medianum*, Iisus încarnând centrul Istoriei sacre a omenirii. Dar profeții sunt cei care inaugurează această nouă paradigmă, abolind vechea paradigmă a temporalității ciclice păgâne. Timpul capătă sens, devenind Istorie sacră, tocmai datorită faptului că el se orientează către împărăția mesianică. „Epoca de aur" a profetismului rămâne secolul al VIII-lea. Amos, Osea, Isaia și Michea formează o echipă redutabilă. Ei denunță idolatria și pervertirea cultului lui *YHWH*, critică politica internă și cea externă a regilor, se ridică împotriva nedreptăților sociale, biciuiesc

imoralismul. Urmează o perioadă de tăcere, după care profeții reapar în prim-plan la sfârșitul secolului al VII-lea, apoi la începutul secolului al VI-lea, când regatul lui Iuda se află pe buza prăpastiei (Sophonia, Avacum, Ieremia, Iezechiel). Odată cu exilul babilonian se încheie așa-zisa „profeție a nenorocirilor" sau „de osândire". Accentul se schimbă, generând un curent denumit convențional „profeția mântuirii" sau „de mângâiere". Speranța ia locul deznădejdii și pedepsei; optimismul detronează pesimismul. E vorba de un optimism născut în însuși miezul dezastrului: mai rău decât atât nu se poate! Profeții exilului combină acest optimism „împotriva oricărei speranțe" cu mesianismul teologic și cu nostalgia alinătoare. După ce și-a împlinit amenințările, *YHWH* promite iertarea și mântuirea. Iezechiel și Deutero-Isaia, urmați de Aggeu, Zaharia și Trito-Isaia vor aborda o tematică mesianică sistematică, agrementată de apeluri insistente spre împăcare, iubire și cordialitate. Xenofobia și naționalismul sunt denunțate, pentru prima dată, ca fenomene incompatibile cu credința în *YHWH*. Profetismul postexilic produce o literatură consolatoare și profund umanistă, cu deschidere universală, prefigurând principalele idealuri ale creștinismului de mai târziu.

*

Reamintim în continuare structura ediției noastre, precum și normele mai importante de redactare:

Norme de redactare

I. Siglele, abrevierile și trimiterile bibliografice la scrierile antice și moderne citate în note și comentarii sunt menționate în Bibliografia volumului.

II. Titlurile întregi ale cărților biblice au fost scrise cu litere drepte.

- În citările prescurtate, virgula (,) desparte capitolul de verset, punctul (.) și liniuța (-) delimitează versete, iar linia mai lungă (–), capitole. Minusculele (a, b, c,...) notează stihurile în cadrul aceluiași verset sau, după caz, versetele suplimentare din ediția Rahlfs.

- Abrevierile pentru cărțile biblice sunt următoarele (în ordinea alfabetică a prescurtărilor):

  Pentru VT: Abd. (Abdias); Agg. (Aggeu); Am. (Amos); Av. (Avacum); Bar. (Baruh); Bel (Bel și balaurul); Cânt. (Cântarea Cântărilor); Dan. (Daniel); Deut. (Deuteronomul); Ecl. (Ecleziastul); Ep. Ier. (Epistola lui Ieremia); Est. (Ester); Ex. (Exodul); 1Ezr. (1 Esdra); 2Ezr. (2 Esdra = Ezra și Nehemia TM); Gen. (Geneza); Ier. (Ieremia); Iez. (Iezechiel); Iis. Nav. (Iisus/Iosua Nave); Ioel; Iona; Iov; Is. (Isaia); Iud. (Iudit); Înț. (Înțelepciunea lui Solomon); Jud. (Judecătorii); Lev. (Leviticul); 1,2,3,4Mac. (1, 2, 3, 4 Macabei); Mal. (Malachia); Mich. (Michea); Na. (Naum); Num. (Numerii); Od. (Odele); Os. (Osea); 1,2Par. (1, 2 Paralipomene = 1, 2 Cronici TM); Plâng. (Plângeri); Prov. (Proverbele/Pildele lui Solomon); Ps. (Psalmii); Ps. Sol. (Psalmii lui Solomon); 1,2Rg. (1, 2 Regi = 1, 2 Samuel TM); 3,4Rg. (3, 4 Regi = 1, 2 Regi TM); Ruth; Sir. (Înțelepciunea lui Iisus Sirah); Sof. (Sophonia); Suz. (Suzana); Tob. (Tobit); Zah. (Zaharia).
  Pentru NT: Apoc. (Apocalipsa); Col. (Coloseni); 1,2Cor. (1, 2 Corinteni); Ef. (Efeseni); Evr. (Evrei); Flm. (Filimon); Flp. (Filipeni); Gal. (Galateni); Fp. (Faptele Apostolilor); Iac. (Iacob); In. (Ioan); 1,2,3In. (1, 2, 3 Ioan); Iuda; Lc. (Luca); Mc. (Marcu); Mt. (Matei); 1,2Pt. (1, 2 Petru); Rom. (Romani); 1,2Tes. (1, 2 Tesaloniceni); 1,2Tim. (1, 2 Timotei); Tit.

  În unele cazuri, numele aceleiași cărți este citat în mod diferit, după versiunea greacă, respectiv textul ebraic la care se face referire: de exemplu, Par. (Paralipomene pentru cartea din LXX), dar Cron. (Cronici pentru cea din TM), 1Rg. (1 Regi LXX), dar 1Sam. (1 Samuel TM) etc.

III. Reguli de transliterare:

- Cuvintele sau expresiile grecești din note s-au scris cu caractere grecești. Corespondentele latine sunt: α, A = a, A; β, B = b, B; γ, Γ = g, G; δ, Δ = d, D; ε, E = e, E; ζ, Z = z, Z; η, H = e, E; θ, Θ = th, Th; ι, I = i, I; κ, K = c, C (dar k, K înainte de *e* și *i*); λ, Λ = l, L; μ, M = m, M; ν, N = n, N; ξ, Ξ = x, X; ο, O = o, O; π, Π = p, P; ρ, P = r, R; σ, ς, Σ = s, s, S; τ, T = t, T; υ, Υ = u (în diftongi), y, U (în diftongi), Y; φ, Φ = ph, Ph; χ, X = ch, Ch; ψ, Ψ = ps, Ps; ω, Ω = o, O.

- Termenii ebraici s-au transliterat după următoarele reguli:
  א = ' (stop glotal); בּ = b; ב = bh (pronunțat spirant, aprox. ca [v]); גּ = g; ג = gh (pronunțat spirant); דּ = d; ד = dh (pronunțat spirant, aprox. ca engl. „th" sonor); ה = h; ו = w; ז = z; ח = ḥ; ט = ṭ; י = y; כּ = k; כ = kh (pronunțat spirant, aprox. ca [h]); ל = l; מ = m; נ = n; ס = s; ע = ʿ (guturală); פּ = p; פ = ph (pronunțat spirant, aprox. ca [f]); צ = ṣ; ק = q; ר = r; שׁ = ś; שׂ = ṣ; תּ = t; ת = th (pronunțat spirant, aprox. ca engl. „th" surd); ָ = ā (în silabă închisă, înainte de accent: o); ָ = ē; ִ = ī; וֹ = ō; וּ = ū; ַ = a; ֲ = ᵉ (pentru simplificare, am transliterat la fel *șwa mobile* și *șwa quiescens*); ֶ = e; ִ = i; ֹ = o; ֻ = u.

- Transcrierea numelor proprii (inclusiv a etnonimelor): s-a plecat de la forma lor greacă, din LXX, și s-a transliterat cât mai aproape de această formă. Singura excepție a fost transliterarea diftongului „ou": nu s-a

transliterat Iouda, Routh, Saoul, ci Iuda, Ruth, Saul; aşadar „ou" s-a redat peste tot cu „u". În cazul numelor foarte cunoscute, s-a preluat forma românească tradițională (exemplu: Avram sau Avraam, nu Abram sau Abraham; Goliat, nu Goliath; filisteni, nu philisteni etc.; dar Iisus Nave, nu Iosua Navi; Phinees, nu Finees; cheteu, nu heteu etc.); acolo unde s-a impus folosirea altei forme decât cea curentă, s-a dat o notă explicativă.

- Acolo unde nu este menționată o altă semnificație a lor, parantezele drepte [ ] semnalează cuvintele care s-au adăugat în traducere, pentru clarificarea sensului, şi care nu există în textul original.
- Cuvintele ebraice care au fost transliterate ca atare în textul grecesc au fost date în caractere italice şi explicate în note.
- Notele s-au numerotat cu numărul capitolului şi versetului respectiv, date în bold. În cadrul aceleiaşi note, comentariile diferite se evidențiază printr-un romb plin (♦).

Structura ediției

Volumul I: Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul.
Volumul II: Iisus Nave/Iosua, Judecătorii, Ruth, 1–4 Regi.
Volumul III: 1–2 Paralipomene, 1–2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1–4 Macabei.
Volumul IV/1: Psalmii, Odele, Proverbele lui Solomon, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor.
Volumul IV/2: Iov, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Iisus Sirah, Psalmii lui Solomon.
Volumul V: Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdias, Iona, Naum, Avacum, Sophonia, Aggeu, Zaharia, Malachia.
Volumul VI/1: Isaia, Ieremia, Baruh, Plângeri, Epistola lui Ieremia.
Volumul VI/2: Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel şi balaurul.

Cristian Bădiliță

ISAIA

Traducere din limba greacă de
IOAN PĂTRULESCU

Introducere de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU, MONICA BROȘTEANU,
PHILIPPE LE MOIGNE, ALAIN LE BOULLUEC, CRISTIAN BĂDILIȚĂ

Note de
IOAN PĂTRULESCU, FRANCISCA BĂLTĂCEANU,
MONICA BROȘTEANU, CRISTIAN BĂDILIȚĂ

Introducere la Isaia

Profetul Isaia a trăit la Ierusalim, activând probabil între 742 și 687 î.H. Făcea parte, de bună seamă, din pătura de sus a societății, de vreme ce cunoaște evenimentele de la curte și regele însuși îl consultă în momente grele. Marea majoritate a bibliștilor consideră că textul care apare în Biblie drept Cartea lui Isaia este, de fapt, o colecție a trei documente datând din epoci diferite:

I. capitolele 1–39: Isaia propriu-zis (Proto-Isaia);
II. capitolele 40–55: opera altui profet din „școala" lui Isaia (Deutero-Isaia);
III. capitolele 56–66: o colecție de poeme ce reprezintă prelucrări ulterioare ale unor teme din primele două părți (Trito-Isaia).

Diferența de context istoric dintre corpusul 1–39 și restul cărții este observată deja de exegetul evreu Abraham Ibn Ezra (1089-1164). Fundamentarea ei teoretică i se datorează exegetului german Johann Christoph Döderlein, în anii 1770, iar separarea grupului 56–66 a fost formulată prima oară de Bernhard Duhm, în 1892[1]. Chiar și în prima parte, exegeții au detectat unele adaosuri mai târzii, fără a exista însă un consens în această privință.

Criteriile de diferențiere a celor trei părți sunt: stilul diferit, cadrul istoric complet diferit, ceea ce face ca și destinatarii fiecărei părți să se deosebească prin situație, mentalitate, așteptări. De pildă, Isaia are un ton amenințător, imagini poetice puternice, pentru a convinge poporul să se întoarcă la Dumnezeu cât mai e timp; în Deutero-Isaia predomină un ton mângâietor, dătător de speranță, iar partea a treia pare adesea formată din elemente ideatice și expresive luate din primele două, adaptate însă la momentul redactării. Există, cu toate acestea, o unitate a cărții, așa încât se poate face o reflecție teologică asupra întregului, ținând seama de diferențele între părțile componente, dar și observând dezvoltarea marilor teme care o străbat. Oricum, abordarea textului din perspectiva credinței implică

1. *Cf.* Blenkinsopp, 2000, p. 82; 2002, p. 42.

o conştiinţă a faptului că inspiraţia divină se manifestă asupra întregii cărţi, în tot procesul ei de formare.

1. Atestarea textului

Textul ebraic al Cărţii lui Isaia este dintre cel mai bine atestate: pe lângă marile manuscrise ale textului masoretic şi manuscrisele masoretice mai vechi care păstrează doar textele profetice (Cairo, 896 d.H.; Sankt-Petersburg, 916 d.H.), documentele de la Qumran cuprind 21 de exemplare ale textului isaian, printre care un sul complet (1Q Isa[a]). Traducerea septuagintală, ce datează de pe la mijlocul secolului al II-lea î.H., pare a fi, în comparaţie cu textul ebraic păstrat, „liberă, parafrazată şi interpretativă", aşa încât unii au presupus chiar că traducătorii au avut în faţă un text (*Vorlage*) destul de diferit de cel care avea să stea la baza textului masoretic. Astăzi însă se manifestă tendinţa de a explica aceste diferenţe ca rezultat al unui proces de actualizare din partea traducătorilor[2].

Atestarea din Septuaginta şi de la Qumran arată că procesul editorial era încheiat cel mai târziu în jurul anului 150 î.H.

Textul ebraic marchează diferenţa între pasajele în proză şi celelalte, numeroase, în versuri. Punerea în pagină diferenţiată, ce apare în ediţiile TM, este menţinută în multe din marile traduceri actuale ale Bibliei ebraice. Ea e preluată şi în *The New English Translation of the Septuagint* (NETS, vezi Bibliografia). Dată fiind importanţa marcării textului poetic, chiar dacă uneori este mai greu de observat graniţa dintre proza ritmată şi versul propriu-zis, traducerea de faţă încearcă să păstreze, în punerea în pagină, această diferenţiere, cu atât mai mult cu cât Isaia este unul dintre cei mai mari poeţi biblici.

2. Proto-Isaia (1–39)

Cadrul istoric

Pentru cunoaşterea evenimentelor la care face aluzie profetul, sursele principale sunt cele biblice, şi anume: 4Rg. 15–20; 2Par. 26–32; Is 36–39, dar informaţiile sunt sprijinite şi de documentaţia istorică privind marile puteri dimprejur – Egipt, Asiria, Babilon.

2. *Ibidem*, p. 77.

Isaia a trăit în Regatul lui Iuda şi a fost contemporan cu regii: Ozia/Azaria (781-740 î.H.), Iotam (740-736 î.H.), Achaz (736-716 î.H.), care se presupune că şi l-a asociat la tron pe Iezechias, pe când acesta era minor (727-716 î.H.); Iezechias a domnit efectiv între 715 şi 698 î.H.

Începutul misiunii profetului Isaia este asociat cu moartea regelui Ozia; acesta se îmbolnăvise la un moment dat de lepră, lucru interpretat drept pedeapsă a lui Dumnezeu, deşi lungimea domniei sale putea fi considerată de contemporani drept semn al binecuvântării divine; de aceea momentul morţii lui atrage atenţia.

Domnia lui Iotam este marcată de emergenţa Asiriei ca mare putere în Orientul Mijlociu.

În vremea lui Achaz, într-o încercare de a opri expansiunea Asiriei, regatul sirian al Damascului se aliază cu Regatul de Nord, al Samariei, şi încearcă să atragă în coaliţie şi Ierusalimul. Cum Achaz refuză, cei doi aliaţi atacă Regatul lui Iuda, încercând să-l înlocuiască pe rege cu un anume Ben-Tabeel, care să le fie favorabil; evenimentul este cunoscut sub numele de războiul siro-efraimit (Efraim apare ca nume poetic al Regatului de Nord). Achaz, speriat, cere ajutorul asirienilor, iar aceştia vin: în 701 î.H., din Regatul lui Iuda nu mai rămăsese decât Ierusalimul şi un mic teritoriu de jur-împrejur! Din motive politice, Achaz ajunge să tolereze, ba chiar să practice cultul păgân al asirienilor, îşi sacrifică fiul întâi-născut pentru a-şi arăta fidelitatea faţă de asirieni (gest de o gravitate deosebită, deoarece regele era considerat mijlocitor între Dumnezeu şi popor).

După Achaz, la tron urmează Iezechias, care încearcă o reformă religioasă, dar se implică prea mult în politica externă. Ierusalimul rămăsese singurul oraş din Regatul de Sud care nu era vasal asirienilor, dar plătea tribut; la un moment dat Ierusalimul este asediat, dar asirienii pleacă brusc, probabil din pricina asedierii cetăţii Ninive de către Babilon (stat care începea să devină o mare forţă în regiune). Greşeala lui Iezechias este de a se baza pe o eventuală alianţă politică cu Babilonul: îi invită pe solii acestuia să viziteze Ierusalimul, ceea ce va avea mai târziu repercusiuni grave[3].

3. Regele Iosia avea să continue aceeaşi politică greşită, în ciuda avertismentelor profetului Ieremia – vezi *infra*, Introducerea la Cartea lui Ieremia.

Structura

Capitolele 1–12 formează un grup unitar, avându-şi nucleul în capitolele 7–9. Se presupune că textul cel mai vechi este pericopa 7,1–9,6, aşa-numita *Carte a lui Emmanuel*, căreia i s-a adăugat ca o prefaţă scena învestirii în misiune a profetului (cap. 6) şi în jurul căreia se va fi format concentric pasajul întreg: capitolele 1–5 concentrează o serie de mustrări la adresa poporului şi mai ales a cârmuitorilor, grupul 9,7–11,16 conţine descrierea invaziei şi făgăduinţe de intervenţie salvatoare a lui Dumnezeu, totul încheindu-se cu un psalm de mulţumire (cap. 12).

Grupul format de capitolele 13–23 conţine mesaje profetice cu privire la „neamuri" – populaţiile păgâne cu care se împleteşte istoria poporului evreu.

Capitolele 24–35 sunt orientate mai ales spre viitor: ameninţări, dar şi făgăduinţe; în acest cadru se detaşează grupurile 24–27, numit de unii exegeţi „Apocalipsa lui Isaia", text cu deschidere către cosmic şi eshatologic, şi 34–35, zis şi „Apocalipsa mică", mai apropiat de tonalitatea din Deutero-Isaia.

În sfârşit, capitolele 36–39, în proză, constituie un appendix istoric aproape identic cu capitolele corespunzătoare din 4Regi. El încheie o etapă, dar constituie şi o legătură cu a doua parte a textului: prezicerii exilului în Babilon (39,5-18) îi răspunde vestea cea bună a eliberării (40,1-11)[4].

Încercare de periodizare a activităţii profetului[5]

După cum se ştie, activitatea profetică este mai întâi orală, iar redactarea, ulterioară, se desfăşoară de obicei în mai multe etape, aşa încât ordinea finală a elementelor componente nu urmează firul cronologic al evenimentelor menţionate. Ca şi la Ieremia însă, o recompunere a desfăşurării în timp a mesajelor şi gesturilor profetice este utilă pentru mai buna lor înţelegere.

Din timpul domniei lui Iotam (740-736 î.H.) ar putea data esenţa mesajelor din capitolele 1–5. Asiria cucereşte cetăţile siriene şi îşi aserveşte Samaria. Poate măcar Iuda se va salva: de aici, mustrări şi chemări la convertire. Situaţia apare ca un proces cu sentinţa suspendată: decăderea morală va fi cauza prăbuşirii.

În timpul lui Achaz (736-716 î.H.), Asiria devine tot mai ameninţătoare: în 734 î.H., expediţia lui Tiglat Pileser ajunge până la Gaza. În faţa coaliţiei

4. *Cf.* Blenkinsopp, 2000, p. 54.
5. *Cf.* mai ales Mello, 1986, *passim*.

siro-efraimite menţionate mai sus, Achaz cere ajutorul Asiriei. Aceasta atacă Regatul lui Israel, cucereşte Galaadul, Galileea şi ţinutul de coastă, Dor (*cf.* 8,23 şi urm.). Din această perioadă datează mai ales *Cartea lui Emmanuel*.

În a doua parte a domniei lui Achaz (împreună cu Iezechias minor?), Isaia se retrage din viaţa publică: perioadă de tăcere întreruptă doar de oracole sporadice (14,28-32: la moartea lui Achaz, contra Filistiei; 28,1-4: Samaria; 22,15-23: contra lui Şebna, care va fi înlocuit).

Sub Iezechias (716-698 î.H.) se situează, probabil, perioada celei mai intense activităţi a profetului. În acest cadru se pot situa mesajele împotriva tendinţelor de aliere cu Egiptul şi Babilonul contra Asiriei (18,1-6; 19,1-15; 20,1-6; 30,1-4; 31,1-3; 39). Însuşi regele, deşi încearcă o reformă religioasă, greşeşte prin lipsă de încredere în Dumnezeu.

În 705 î.H., la moartea regelui asirian Sargon al II-lea, Iezechias încearcă o revoltă: de atunci va fi datând profeţia privind invazia asiriană (28,7–30,17), dar şi alte mesaje mai mici.

În 701 î.H., Sennacherib pustieşte Palestina şi asediază Ierusalimul; dar săvârşeşte un *hybris*: de aceea va fi înfrânt (*cf. e.g.* 4Rg. 36,7-10.18-20). Isaia îl încurajează pe regele Iezechias asigurându-l de ocrotirea divină (36–37; 10,5-23; 14,4-21; 17,12-14; 30,27-33; 31,4-9; restul din cap. 28–32). Ierusalimul rămâne ca o enclavă, ca o rămăşiţă salvată. Dar tot nu s-a întors la Domnul din toată inima.

După 701 î.H. profetul va fi rostit mesajele în care mântuirea apare transferată în timpurile mesianice, către un final nedeterminat (2,1-5; 11,1-9; 28,16-17; poate 32).

Principalele teme

Dacă se poate spune, simplificând, că Amos este profetul dreptăţii sociale, iar Osea – al iubirii lui Dumnezeu, Isaia este marcat mai ales de *misterul*, de *transcendenţa lui Dumnezeu*. Numele divin predominant, care va fi reluat în celelalte două părţi, este „Sfântul lui Israel": Cel sfânt, adică Cel „nevăzut, de neajuns, de necuprins cu mintea", şi, în acelaşi timp, „al lui Israel", adică Cel care intră în relaţie cu omul, încheie un legământ, intervine în istorie. Modul specific în care profetul Îl priveşte şi Îl înfăţişează pe Dumnezeu apare cel mai pregnant în viziunea inaugurală (cap. 6): scena se desfăşoară în Templu, Dumnezeu apare ca rege, înconjurat de curtea cerească a heruvimilor.

Atributul principal proclamat de aceştia este sfinţenia, adică în primul rând transcendenţa. Istoric vorbind, este şi un mod de a atrage atenţia: Dumnezeu Se poate ascunde. Slava lui Dumnezeu se manifestă în Templu într-o dinamică specifică pentru Isaia: Dumnezeu este Cel inaccesibil, dar şi Cel apropiat; ascuns, dar manifestându-Se. Vicisitudinile istoriei constituie un instrument pedagogic în mâna lui Dumnezeu: El îngăduie neamurilor păgâne să se dezlănţuie împotriva lui Israel, dacă acesta refuză să se convertească (*e.g.* 5,25-30; 7,17-20)[6], dar le şi pedepseşte dacă depăşesc limitele (*e.g.* 10,16-19.24-27). Faptul că El Se foloseşte şi de puterile străine pentru a-Şi duce planul la bun sfârşit Îl arată ca Împăratul a toate, Stăpânul Istoriei, singurul Dumnezeu. Lucrarea Lui se manifestă adesea în mod paradoxal faţă de aşteptările oamenilor (*e.g.* 29,13-14).

De altfel, puterea divină este folosită în apărarea sărmanilor şi pentru stabilirea dreptăţii sociale (*e.g.* 25,4; 28,17; 33,5), pentru instaurarea unei lumi a păcii, în care dispare însuşi principiul violenţei (*e.g.* 11,1-9). Remarcabil este faptul că, în final, chiar şi duşmanii tradiţionali – Egiptul şi Asiria – vor avea parte de binecuvântarea lui Dumnezeu şi I se vor supune (*e.g.* 19,16-25).

Isaia se referă la Dumnezeu folosind şi o serie de metafore, care aprofundează cunoaşterea Lui şi care străbat întreaga carte: Tată (1,2; 30,9; dar şi 63,16; 64,8), Învăţător (2,3), Viticultor (5,1-7; 27,2-5).

Reacţia profetului în faţa măreţiei lui Dumnezeu este cel mai bine exprimată în acelaşi capitol 6: întâi tăcerea, spaima ce vine din conştiinţa condiţiei umane şi a solidarităţii cu un popor păcătos; purificarea cu cărbunele aprins, ce simbolizează cuvântul divin, legat de Templu şi de altar, alungă această spaimă şi profetul se oferă singur pentru misiune. Tot aici urmează un fel de rezumat al mesajului profetic: misterul sfatului divin, judecata de condamnare, din cauza împietririi omului. Osânda nu este voită de Dumnezeu, iar profetul înţelege parcă din tonul cuvintelor divine că ea nu este definitivă („Până când?"). Mlădiţa care creşte din copacul tăiat sugerează rămăşiţa sfântă, purificată (spre deosebire de prima ocurenţă a temei, la Amos, unde îi reprezenta pur şi simplu pe cei care au scăpat din catastrofă)[7].

6. Trimiterile pentru ilustrarea tematicii sunt în general doar ilustrative, fără pretenţie de exhaustivitate.

7. Ca meditaţie asupra unui aspect din istoria mântuirii, textul va avea o mare importanţă în NT: Mc. 4,12; Mt. 13,14-15; Lc. 8,10; In. 9,39; 12,40; Fp. 28,26-27; Rom. 11,8.

Păcatul ce atrage pedeapsa este o temă recurentă la toţi profeţii. Specifică lui Isaia este insistenţa asupra relaţionării omului cu aproapele său, fără de care acumularea gesturilor rituale nu are nici o valoare. Dumnezeu nu are nevoie de jertfe de animale, ci priveşte mai degrabă la dreptatea şi milostivirea omului faţă de semenul lui. Posibilitatea căinţei este mereu deschisă, dar refuzul omului de a se angaja într-un astfel de demers atrage pedeapsa. Profetul-poet foloseşte metafora viei, bine îngrijită de stăpânul ei şi care totuşi nu dă roadele aşteptate.

Păcatele de care sunt acuzaţi concetăţenii şi mai cu seamă cârmuitorii sunt: jefuirea şi oprimarea celor lipsiţi de apărare, manipularea sistemului judiciar, mita (1,23; 5,23; 10,1-2; 33,15), acumularea de bogăţie nedreaptă (5,8), trufia, luxul deşănţat, desfrânarea şi mai ales inversarea scării de valori, care merge uneori până la idolatrie. Conducătorilor li se mai reproşează şi păcatele politice: încrederea exclusivă în marile puteri, de la care aşteaptă sprijin, în loc să se încreadă total în Dumnezeu. Profetul prezintă drept cale unică de salvare credinţa, în sensul pe care aceasta îl are în Biblie, de încredere, de acceptare şi împlinire a voinţei divine în toate împrejurările vieţii.

Pedeapsa, pe care de fapt poporul şi-o pregăteşte singur, este foametea, sărăcia, pământul sterp, conducătorii incapabili, lipsa de urmaşi şi, în final, sabia – invazia duşmanilor (7,18-25; 8,1-10; 9,7-20; 5,25-29; 17,1-6).

Mesajele de mântuire. Mesianismul. Numai Dumnezeu este Cel Sfânt („Sfântul lui Israel"), care poate mântui. Soluţia este credinţa (în sensul tare). Se va salva o rămăşiţă caracterizată de credinţă. Aceasta înseamnă liniştea celui care mizează totul pe cuvântul lui Dumnezeu (30,15), atitudine ce se naşte privind la lucrările lui Dumnezeu, în creaţie şi (mai ales) în istorie. Implicarea lui Dumnezeu în istoria umană o transformă în istorie de mântuire.

La profeţii anteriori întâlnim doar făgăduinţa unei epoci de fericire totală, adusă de intervenţia divină. La Isaia însă apare pentru prima dată *personajul regal* prin care va acţiona Dumnezeu: el va fi din neamul lui David, conform făgăduinţei lui Dumnezeu din 2Rg. 7,12-16. Profetul intervine la nivelul momentului istoric prezent şi îl cheamă pe regele Achaz la încredere: Dumnezeu vrea să-i dea un semn; să-l ceară! Naşterea copilului cu numele simbolic Emmanuel (ebr. *'Immānû 'Ēl*, „cu noi [este] Dumnezeu") este semnul lucrării mântuitoare a lui Dumnezeu (7,10-17). Interpretarea acestui text s-a făcut la mai multe niveluri. Cea care va naşte e

numită în textul ebraic *'almāh*, „tânăra" (= fată, sau nevastă care încă nu a avut copii). La primul nivel s-a înțeles ca o referire la nașterea lui Iezechias; însă, după relativul eșec al acestuia („prea mic pentru o profeție atât de mare"!), a început să fie așteptat acel rege a cărui prezență va însemna cu adevărat „Dumnezeu este cu noi". Această așteptare se va transfera, în timp, de la iminență la o vreme neprecizată, „eshatologică", știută doar de Dumnezeu. În final, profeția ajunge să fie reinterpretată spiritual, pornind de la tematica nașterilor miraculoase (a Sarei – Gen. 18,10-15; 21,2-7, a Anei – 1Rg. 1) și pe baza figurii teologice a „fiicei Sionului" (*cf.* Sofonia, Zaharia, Isaia III). Evoluția teologică se reflectă în traducerea greacă: în LXX, cea care trebuie să nască este παρθένος, „fecioară", exegeză preluată de Noul Testament (Mt. 1,23).

Semnul este ambivalent: mântuire pentru „casa lui David", dar copilul va trece prin timpuri grele: hrana lui („lapte și miere") este de supraviețuitor – ne-agrară –, chiar dacă ulterior a ajuns emblema pământului fericit. Personajul mântuitor, descris la 9,5-6, va instaura pacea deplină, dreptatea, cunoașterea lui Dumnezeu (11,1-9). În vremea lui toate neamurile se vor aduna la Domnul (2,1-5; 9,1-4); profetul descrie poetic lumea mântuită: este de fapt o nouă creație, în care domnesc pacea și rodnicia (*cf. e.g.* 30,18-26; 32,1-3; 35). Regele mesianic va fi și „piatra din capul unghiului" (28,16; *cf.* Ps. 117/118,22), văzută de Noul Testament în legătură cu noul Templu al lui Dumnezeu, adunarea celor credincioși întemeiați pe Iisus Hristos (*cf.* Mt. 21,42 și par.; Fp. 4,11; 1Cor. 3,10-17; 2Cor. 6,16-18; Ef. 2,20-22; 1Pt. 2,4-5).

3. Deutero-Isaia (40–55)

După majoritatea specialiștilor, Isaia 40–55 reprezintă opera unui profet anonim, care a trăit către sfârșitul exilului babilonian (în jur de 540 î.H.). Textul e numit convențional Deutero-Isaia, dar și „Cartea mângâierii lui Israel". După cum am amintit mai sus, o serie de argumente pledează pentru această atribuire:

- diferențe de tematică și mesaj (aproape exclusiv consolatoare);
- diferență în situația adresanților: poporul aflat în exil, cu sentimentul că a fost pedepsit, neîncrezător în salvare;
- diferență de stil; compoziție mai unitară;

- reluarea unor teme din Isaia, uneori „cu semn schimbat": de pildă, în prima parte supărarea lui Dumnezeu se manifestă și prin apelativul „poporul *acesta*" (3,7; 6,8.9.10 etc.); în schimb, primele cuvinte din această parte sunt „Mângâiați, mângâiați pe poporul *Meu*".

Situația lui Israel la jumătatea secolului al VI-lea[8]

Primul șoc al deportărilor a trecut, se constituie o oarecare normalitate a vieții în exil: evreii trăiesc în grupuri compacte, supravegheate, dar nu prigonite; au primit pământuri pe care să le cultive, unii ajung chiar să ocupe funcții importante. Rămâne însă sentimentul dezrădăcinării și mai ales pierderea reperelor: pământul nu mai este cel făgăduit și dăruit de Dumnezeu; Templul este distrus – abia se obișnuiseră, sub Iosia, cu ideea unicității sanctuarului, iar acum nu mai au unde aduce jertfe; nu mai există rege, dinastia e nimicită – atunci cum rămâne cu făgăduința lui Dumnezeu către David? Legile, obiceiurile, credințele țării în care trăiesc sunt cu totul altele – atunci ce s-a întâmplat cu Legământul? Și-a luat cumva Dumnezeu vorba înapoi?

Există însă o speranță: ea vine din meditarea cărților vechi. Acum se pun în scris tradiții orale, se revine asupra vechilor texte, se rescriu, se completează, se asamblează, se scriu opere noi: acum se definitivează „istoriografia deuteronomistă" (Iis. Nav., Jud., 1-4Rg.), ceva mai târziu filonul sacerdotal din Pentateuh numit de unii „istoria sacerdotală". Speranța vine și din mesajele profeților, mai ales Ieremia și Iezechiel. Comunitatea se străduiește să-și afirme credința și identitatea prin gesturile care îi sunt la îndemână: circumcizia, respectarea sabatului prin odihnă și mai ales prin adunarea comunității pentru învățătură și rugăciune (acum se naște sinagoga).

Din punct de vedere politic, speranța eliberării de Babilon se leagă de ascensiunea lui Cyrus: inițial căpetenie a perșilor (555 î.H.), el cucerește regatul mezilor și, prin unificare, pune bazele marelui Imperiu Persan, care va dăinui timp de secole. Cucerește apoi regatul Lydiei, în Asia Mică, apoi actualul Afganistan și o parte din actualul Pakistan, spre est. În 539 î.H. cucerește Babilonul fără să-l distrugă. În 538 î.H. le va da drumul evreilor să se întoarcă acasă.

8. Pentru o imagine mai amănunțită a perioadei, *cf.* și Introducerile la Ieremia (în prezentul volum) și la Iezechiel (vol. VI/2 din această ediție).

Conținut și structură

De obicei exegeții împart textul în două părți: capitolele 40–48 (după alții, 40,1–49,7), care se referă mai ales la prezent, încercând să desprindă sensul evenimentelor: se vestește răsturnarea cursului istoriei de către Dumnezeu, Creatorul a toate și Stăpânul timpului; capitolele 49–55, orientate mai ales spre viitor: restaurarea Sionului, dar și sensul istoriei viitoare în planul lui Dumnezeu.

O subîmpărțire utilă îi aparține lui Claus Westermann[9], care observă că diferitele unități de sens se încheie cu câte un imn de laudă:

- 40,1-11: Prolog;
- 40,12–42,13: Dumnezeu Își reface poporul și îi sfidează pe idoli (imn: 42,10-13);
- 42,14–44,23: Dumnezeu Își răscumpără poporul și îi sfidează pe falșii zei (imn: 44,23);
- 44,24–45,8: Dumnezeu îl prezintă pe Cyrus ca unsul Său (imn: 45,8);
- 45,9–48,22: Dumnezeu umilește trufia Babilonului și Își salvează poporul păcătos (imn: 48,20-22);
- 49,1-13: Israel și neamurile sunt chemate să se adune în jurul Ierusalimului (imn: 49,13);
- 49,14–51,3: Dumnezeu îi mustră pe cei neîncrezători și-i îndeamnă la încredere (imn: 51,3);
- 51,4–52,12: Reinstaurarea stăpânirii lui Dumnezeu asupra universului (imn: 52,9-12);
- 52,13–54,3: Dumnezeu îl prezintă pe Slujitorul Său care suferă (imn: 54,1-3);
- 54,4–55,7: Dumnezeu va preamări cetatea Ierusalimului, mireasa Sa;
- 55,8-13: Epilog (tematica imnurilor: 55,12-13).

Se observă cum cântarea Slujitorului instituit de Dumnezeu ca „lumină a neamurilor" (49,1-12) face legătura dintre cele două părți.

9. Westermann, *Sprache und Struktur der Profetie Deuterojesajas*, Calwer, Stuttgart, 1981, în M. Quesnel, Ph. Gruson (dir.), *La Bible et sa Culture. I. Ancien Testament*, Desclée de Brouwer, Paris, 2001, pp. 331-332.

Influențe și accente noi

Exegeții au identificat o serie de elemente comune cu Deuteronomul și cu reflexele spiritualității acestuia în istoriografie. Așa este, de pildă, folosirea termenului „slujitor" pentru a-l desemna pe profet (3Rg. 15,29; 4Rg. 9,36 etc.; *cf.* și Ier. 7,25 etc.). Se exercită, poate, aici și influența figurii lui Moise, văzut ca slujitor profetic care mijlocește și suferă pentru popor. Trimiterea la avertismentele din trecut ale profeților ajută la explicarea situației din prezent (dezastrul este efectul refuzului poporului de a se converti) – Dumnezeu a prevestit deja toate acestea (42,8-9). Îndemnul adresat în Deuteronom comunității, să-și amintească faptele minunate ale lui Dumnezeu (Deut. 5,15; 7,18; 8,2; 9,7 etc.), se regăsește cu accente similare în Is. 44,21; 46,8-10 („Aduceți-vă aminte de cele dintâi din veac, că Eu sunt Dumnezeu și nu este altul în afară de Mine, Cel ce vestește cele de pe urmă înainte de a fi"); 48,3.6, dar are un ecou paradoxal în, de pildă, 43,18-19: cele din vechime rămân doar ca un termen de comparație care va fi cu mult depășit de noutatea pe care urmează să o înfăptuiască Dumnezeu, așa încât îndemnul este în mod hiperbolic negat („Să nu vă mai amintiți de cele dintâi și la cele de demult să nu mai cugetați. Iată, Eu fac lucruri noi, care acum vor răsări..."). Insistența asupra condiției lui Israel de popor ales (*e.g.* Deut. 4,37; 7,6-7) se regăsește în Is. 41,8-9; 42,1; 43,20-21. Cea mai frapantă trăsătură comună este, poate, afirmarea unicității absolute a lui Dumnezeu (Deut. 5,6-7; Is. 41,4; 43,10-11; 46,4; 48,12 etc.).

Imaginea despre Dumnezeu din această parte a cărții o continuă însă, și cu elemente proprii, pe cea conturată la Ieremia și Iezechiel.

Unicitatea lui Dumnezeu este formulată fără echivoc, polemic (40,12; 41,21-24; 42,8; 44,25; 46,9); inexistența idolilor este subliniată printr-o descriere ironică a lor ca obiecte neînsuflețite (40,19-20; 41,7; 44,11-20). Dumnezeu este Creatorul a toate (44,24), „Cel ce este" (42,8; 52,6), „Cel dintâi și cel de pe urmă" (44,6). Se accentuează asupra eficacității creatoare a cuvântului lui Dumnezeu; tema apare la începutul acestei părți (40,3-8) și la sfârșitul ei (55,10-11), formând incluziune. Apare și numele specific pentru întreaga Carte a lui Isaia, „Sfântul lui Israel", nume care exprimă transcendența în același timp cu „condescendența", în sensul teologic al termenului: Dumnezeu „coboară", Se dezvăluie omului, intră în relație cu el (45,18-20). O teologie nu numai a transcendenței, ci și a providenței (40,11.29-31; 42,16), sondată doar de Duhul lui Dumnezeu (40,13; 44,3-4).

Se întâlnesc, în plus, şi alte referiri metaforice care sugerează diferite aspecte sub care e văzut Dumnezeu: „Dumnezeul puterilor", care „zdrobeşte războiul" (42,13); „Păstor" (40,11), „Răscumpărător" (41,14; 43,1; 44,22.24), „Mire/Soţ" (54,6-8; revine şi în 61,10; 62,4-5), „Tată" (43,6; 50,1); ba chiar manifestând uneori trăsături materne (49,15; apoi 66,13).

Planul răscumpărător al lui Dumnezeu este motorul istoriei, motivând evenimentele viitoare. El se foloseşte şi de păgâni, chiar fără ştiinţa lor (41,2.4): Cyrus e numit chiar „Unsul Meu" (= Mesia, 45,1), prin el realizează Dumnezeu eliberarea poporului.

Mesianismul. Chiar dacă regele păgân Cyrus este numit „Unsul Meu", în Deutero-Isaia apare ca personaj mântuitor, „mesianic" prin excelenţă, o figură nouă: *Slujitorul Domnului.* Termenul are multe ocurenţe, cu referire individuală sau colectivă. Însă, din 1892, exegetul german Bernhard Duhm a delimitat ca unităţi specifice patru pericope pe care le-a numit „Cântările Slujitorului lui *YHWH*", idee larg acceptată până astăzi, chiar dacă asupra delimitării exacte a pasajelor părerile sunt împărţite:

- 42,1-4 + 5-7;
- 49,1-6 +7-11;
- 50,4-9a +10-11;
- 52,13 – 53,12.

Încă din vechime s-a pus problema identificării Slujitorului. Esenţialmente sunt două tipuri de răspunsuri: personaj colectiv sau personaj individual. Interpretările ebraice tind mai degrabă să vadă în el chipul poporului întreg, totuşi nu lipsesc identificările individuale: profetul însuşi, Mesia etc. Creştinii au văzut aici, în sens plenar, o referire la Iisus Hristos. Soluţiile nu sunt neapărat contradictorii, ci mai degrabă complementare. În restul textului „Slujitorul" se referă la întregul Israel, aşa cum făgăduinţele făcute lui David sunt extinse la tot poporul (55,3). De altfel, nici interpretarea creştină veche n-a fost exclusivă (*cf.* Lc. 1,54): Iisus este realizarea plenară a profeţiilor, fără a desfiinţa celelalte sensuri („N-am venit să nimicesc Legea, ci să o duc la plinătate"). Misiunea lui va fi să vestească lui Israel, dar şi tuturor neamurilor voia Domnului, dar şi să poarte păcatele tuturor, ispăşindu-le. Valoarea suferinţei unuia pentru mântuirea celorlalţi (53,4-5) este un element de noutate absolută.

Universalismul din întreaga carte, dar mai ales cel din segmentul 40–66, este mai larg decât în textele profetice precedente. „Slujitorul" are misiunea

de a da mărturie la toate popoarele (49,6). Însuşi Israel are rol de martor şi mijlocitor universal (55,5). Toate neamurile se îndreaptă spre Dumnezeul lui Israel (66,18-21).

Dumnezeu face totul nou. Ceea ce a fost înainte are doar caracter de semn, de prefigurare a viitorului: nu este vorba de o repetiţie, ci de ceva nou (43,18-21). Este un „nou popor": un Israel calitativ nou, rămăşiţa mântuită (41,14; 46,3) a „săracilor Domnului"[10] (41,17; 49,13). Ca să fie limpede că „Israel" se referă la totalitatea poporului ales, apare adesea în paralel cu „Iacob".

Este de fapt o nouă alegere (41,8-9; 44,1-2; 45,4): termenul de „ales" trimite la Avraam, pentru care autorul manifestă o veneraţie specială. Deci „Slujitorul" este ca un nou Avraam.

Alegerea este ca o nouă creaţie (41,4), prin puterea Cuvântului divin, manifestată în istorie. Se aşteaptă un nou exod: Dumnezeu va veni să-i scoată din robie (43,8) – de aceea e necesară pregătirea drumului (40,3-4). La trecerea Lui, pustiul prinde viaţă. Trecerea de la robie la libertate este noul eveniment pascal.

Va fi un nou legământ, indisolubil, veşnic (55,3-5), necondiţionat de fidelitatea poporului; trimiterea este nu doar la Moise, ci chiar la Noe (54,6-10 – mai explicit în TM), deci cu adresare universală.

Mântuirea apare ca o nouă creaţie (65,17; 66,22), caracterizată esenţialmente prin Pace, în sensul deplin al cuvântului (52,7; 53,5; 54,13).

Optimismul. Mesajul este de mângâiere (exegeţii au şi numit segmentul Is. 40–55 „Cartea mângâierii lui Israel"), mesaj de „veste bună" (40,1-11), de iertare (44,22). Israel e numit de Dumnezeu, din nou, „poporul *Meu*", ca în formula Legământului (v. 6,9: „spune poporului *acestuia*").

Încurajarea are singura bază obiectiv solidă – alegerea gratuită din iubire (42,6; 48,9.11; 49,8; 54,9-10; 55,3): prezenţa continuă a lui Dumnezeu alături de ai Săi – „Nu te teme, Eu sunt cu tine!" (43,1-5).

10. Pentru tema „săracilor Domnului", *cf.* şi Introducerea la Sofonia în ediţia de faţă (vol. V).

4. Trito-Isaia (56–66)

Ultimele capitole din cartea lui Isaia prezintă importante asemănări cu primele două părți, în gândire și în vocabular, dar tonul general este diferit, ceea ce s-ar putea explica printr-o situare diferită în timp și spațiu. De asemenea, impresia de adaos compozit este mai puternică. Unii au presupus că textul ar fi o compilație de poeme datorate unor autori diferiți, dar alții consideră că este opera unui singur autor profetic care și-a exercitat misiunea la Ierusalim îndată după întoarcerea în patrie a primelor grupuri de exilați[11].

Structura

În ciuda unei prime aparențe de „piese disparate", se degajă o structură simetrică, polarizată în jurul unui centru constituit de capitolele 60–62[12]:

A. 56–58 Reînnoirea comunității în istorie
B. 59,1-14 Rugăciune de plângere și umilință
C. 59,15-21 Venirea lui Dumnezeu ca Judecător
D. 60–62 Mântuirea Ierusalimului; destinatarii ei sunt cei săraci și smeriți
C¹. 63,1-6 Venirea Zilei Domnului spre restabilirea dreptății
B¹. 63,7–64,11 Rugăciune de plângere și implorare
A¹. 65–66 Reînnoirea cosmosului – o nouă creație.

Mesajul

Dacă în Deutero-Isaia intervenția salvatoare a lui Dumnezeu părea iminentă, dificultățile de după întoarcerea din exil produc descumpănire: de ce întârzie Dumnezeu? Profetul răspunde: Dumnezeu se ține de cuvânt, mâna Lui este atotputernică, iar întârzierea are drept scop purificarea poporului, desăvârșirea convertirii. Nedreptatea și chiar idolatria bântuie din nou în comunitate (57,1-5) și pot constitui o primejdie mai mare decât Babilonul. Dumnezeu este aproape de omul „cu inima zdrobită" (57,15), îi ascultă pe cei care își recunosc păcatele și se roagă Lui cu smerenie (59,1-14; 63,7–64,11). Ascultarea plină de venerație a cuvântului lui Dumnezeu și înfăptuirea lui (66,2.5) constituie condiția pentru ca omul să-I fie plăcut.

11. Pentru istoria întoarcerii iudeilor din exilul babilonian, *cf.* și Introducerea la 2Ezdra din ediția de față.

12. *Cf.* J. Auneau, în Amsler, Asurmendi, Auneau, Martin-Achard, *Petite Encyclopédie Biblique*, II (citat după ediția italiană, Borla, 1987, pp. 328-337).

Se reflectă preocuparea celor întorși pentru refacerea Templului și restabilirea cultului (56,3-7; 60,7.13). Spre deosebire de restul Cărții lui Isaia, se manifestă o mai mare insistență asupra practicilor religioase care în exil au contribuit la menținerea identității: respectarea sabatului (58,13-14), postul (58,1-12) și respingerea hotărâtă a practicilor idolatre (57,3-13; 66,17).

În același timp, se continuă tendințele spirituale și universaliste din restul cărții: Ierusalimul este un centru în jurul căruia se vor aduna toți oamenii la Dumnezeul cel adevărat. Vor exista chiar și preoți luați dintre foștii păgâni (66,21). Ca și în Deutero-Isaia, Dumnezeu apare fidel, având sentimente paterne și chiar materne, milostiv, iertător; este însă accentuată și imaginea Dreptului Judecător: El îi va trage la răspundere pe cei răi, fie ei străini sau israeliți (66,15.17.24), și îi va primi la Sine pe cei buni din omenirea întreagă (66,18-23).

Figura „personajului mesianic" se poate întrezări în chipul celui care descrie, la persoana întâi (profetul însuși, la un prim nivel de lectură?), cum a primit ungerea Duhului lui Dumnezeu pentru a aduce vestea cea bună (61,1-3). Imaginea avea să fie preluată și aplicată explicit lui Iisus în Lc. 4,16-21.

Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu

•

Limba traducerii Cărții lui Isaia în LXX

Orice studiu – oricât de succint ar fi, precum cel de față – asupra „limbii" unei cărți a Septuagintei trebuie să se raporteze la clasamentul, cvasiuniversal acceptat, pe care l-a prezentat H.St.J. Thackeray la începutul „Gramaticii Septuagintei", acum mai bine de un secol[13]. Cartea noastră este clasată în prima categorie, cea a cărților scrise „într-o greacă bună κοινή"; ea figurează alături de Hexateuh și de 1 Macabei; după acest clasament, limba Cărții lui Isaia ar fi chiar la un nivel mai bun decât cea a Psalmilor sau a celor Doisprezece Profeți, calificată drept „greacă obișnuită" (*indifferent Greek*), și *a fortiori* decât a „traducerilor literale sau fără înțelegere"

13. H.St.J. Thackeray, *A Grammar of the Old Testament in Greek according to the Septuagint*, Cambridge, 1909, retipărită în 1978, § 2, p. 13.

clasică la anumite imperfecte, de pildă –, ea constituie, se pare, o particularitate a limbii greceşti biblice[20]. Un alt „biblism"[21] izolat, imperativul aorist, persoana a II-a singular, εἰπόν[22]: în Isaia nu apare niciodată forma aşteptată εἰπέ[23]. În schimb, în limba κοινή contemporană şi încă de la Xenofon, sunt atestate din abundenţă în conjugarea acestor aoriste tematice forme împrumutate de la aoristele sigmatice[24].

În privinţa aoristului de la γίγνομαι (sau de la εἰμί), autorul nostru foloseşte alternativ forma clasică ἐγενόμην şi forma elenistică ἐγενήθην[25], cel puţin la indicativ; pentru celelalte moduri, preferă constant forma tematică (clasică)[26]. Pe de altă parte, cu o singură excepţie – când acest aorist indicativ, la persoana a III-a singular, este precedat de καί „şi" –, apare întotdeauna forma tematică; altfel spus, în ebraismul *litt.* „şi a fost că" având valoarea unei joncţiuni puternice nu apare niciodată forma cu vocală lungă ἐγενήθη[27].

20. În afară de cele două Testamente şi de literatura care depinde direct de ele, nu se mai întâlneşte decât în *Romanul lui Alexandru*, dar în recensiunile care au suferit influenţa creştinismului, şi anume ε şi γ.

21. Nu se găseşte de fapt, în mod neaşteptat, decât în Biblie, în comentariile creştine (şi anume în citatele provenite, aproape în exclusivitate, din Scripturi) şi în literatura „parabiblică" (de pildă, în *Testamentul lui Iov* 7,2; 25,10; 26,2); am identificat două excepţii (datorate unor copişti creştini?): în romanul lui Achilles Tatios, *Leucippe şi Cleitophon*, 4,15,6; şi în penultima replică din fragmentul 417 al filozofului Posidonios.

22. 6,9; 22,15; 38,5; 40,9.

23. Se mai găseşte o singură dată în Septuaginta, în Ier. 36,25 (în textul masoretic: 29,25); se găseşte, în schimb, de cincisprezece ori în corpusul neotestamentar, deşi este cu mult mai scurt, faţă de doar patru εἰπόν (dintre care unul, în Fp. 28,26, este un citat din Is. 6,9).

24. Pentru un singur verb simplu εἰπεῖν se găsesc douăzeci şi patru de forme „sigmatice" (εἶπα, εἶπας etc.).

25. ἐγενόμην (65,1), dar nu ἐγενήθην; ἐγένου (25,4; 30,12; 43,4), dar nu ἐγενήθης; ἐγένετο (1,21 etc.: 23 de ocurenţe în total) şi ἐγενήθη (2,6 etc.: 13 ocurenţe în total); ἐγενόμεθα (63,19) şi ἐγενήθημεν (1,19; 26,17; 64,5); nu ἐγένεσθε, ci ἐγενήθητε (1,14); ἐγένοντο (37,27; 42,22; 44,11) şi ἐγενήθησαν (9,4).

26. Infinitiv γενέσθαι (46,10; 47,11); participiu γενόμενος (2,1); imperativ γενοῦ (3,6); γενέσθω (39,8; 48,20); γένεσθε (1,16; 32,11; 43,10); conjunctiv γένηται (7,4; 10,22; 23,5; 23,16; 65,20); γένωνται (5,9); optativ γένοιτο (25,1).

27. Excepţia este 5,25 καὶ παρωξύνθη τὰ ὄρη. καὶ ἐγενήθη τὰ θνησιμαῖα αὐτῶν ὡς κοπρία ἐν μέσῳ ὁδοῦ „*s*-au întărâtat munţii şi hoiturile acelora au ajuns ca nişte balegi în mijlocul drumului". Subiectul plural neutru se află imediat după verb şi, cum această construcţie se află şi mai înainte în frază, nu este posibilă vreo confuzie cu ebraismul menţionat aici.

Lexicul

Simplele transliterări ale cuvintelor ebraice sunt relativ rare[28]; iată aici o listă pe care o considerăm exhaustivă, cu traducerea cuvântului ebraic subiacent: 5,11[29] σικερα „sikeră"; 6,2.6 σεραφιν „serafim"; 39,2 τοῦ νεχωθα „*nechotha*" (vistierie).

În cele două ocurenţe ale sale, cuvântul παταχρον sau παταχρος[30] este folosit pentru a reda *elohîm* „zeu/zei"; traducătorul a transcris aici un cuvânt care nu există în textul original, fiind vorba de un cuvânt aramaic care înseamnă „idol"; în 14,1 ὁ γιώρας „străinul"[31] este de asemenea transcris după aramaicul *geiora* mai degrabă decât după cuvântul prezent în textul ebraic, *ger*, şi care – spre deosebire de cazul precedent – este înrudit cu el.

În 19,18, cetatea egipteană ce vorbeşte limba Canaanului pomenită aici poartă un nume ciudat, rezultat dintr-o îmbinare de traducere şi transliterare: Πόλισ-ασεδεκ, „*Polis-asedec*"[32]. În 5,2, expresia ἄμπελον σωρηχ „viţă *sorech*" echivalează un singur cuvânt ebraic, *sorek*, care desemnează o „viţă de vie de bună calitate"[33]; cititorul elenofon poate avea mai degrabă impresia că e vorba de un soi de viţă necunoscut lui!

28. Nu luăm în consideraţie aici transcrierile care funcţionează ca nume proprii, pe modelul v. 45,14 καὶ οἱ Σεβωιν ἄνδρες ὑψηλοι, de pildă; σαβαωθ (1,9 etc.) apare scris cu iniţială minusculă la Rahlfs. Cât priveşte un nume atât de frecvent şi răspândit ca „Iudeea", cartea oferă unsprezece exemple ale formei declinate Ιουδαια, faţă de nouă exemple ale formei împrumutate direct Ιουδα, fără ca această repartiţie să aibă în mod vădit o cauză imediată; de comparat şi 1,1: οἳ ἐβασίλευσαν τῆς Ιουδαίας „care au domnit în Iudeea" *vs* 7,1 ἐν ταῖς ἡμέραις Αχαζ τοῦ Ιωαθαμ τοῦ υἱοῦ Οζιου βασιλέως Ιουδα „în zilele lui Achaz al lui Ioatham, fiul lui Ozia, regele lui Iuda".

29. Şi 5,22; 24,9; 28,7 *bis*; 29,9. Acest termen se află de fiecare dată în paralelism sinonimic cu οἶνος „vin", cu excepţia v. 5,11, unde se află numai acest ultim cuvânt.

30. Παταχρον (neutru) în 8,21; παταχρος (masculin) în 37,38.

31. Se găseşte deja, într-o formă uşor diferită, ὁ γειώρας în Ex. 12,19.

32. Traducătorul pare a fi citit (sau ar fi crezut că citeşte) în locul formei *haheres* din textul masoretic cuvântul *haṣedeq* „dreptate" – pe care ştim că îl cunoştea, de altfel!

33. Acest cuvânt ebraic se regăseşte în Ier. 2,21, unde este redat tot prin două cuvinte, ἄμπελον καρποφόρον „vie roditoare".

Unele *voces biblicae*[34] sunt însă foarte inteligibile pentru orice cititor elenofon, cum ar fi μακρύνω, verb creat în mod evident pe μακρός „lung" – şi folosit, de altfel, cu două sensuri diferite[35].

Alături de câtiva termeni oarecum enigmatici, cum ar fi „cornul" unde iubitul din parabolă şi-a sădit via în 5,1[36], autorul nostru se evidenţiază prin alegerea unor cuvinte deosebit de precise ori expresive, chiar pitoreşti, preponderent substantive[37]: τὸ προλήνιον (5,2) „teasc" (*litt.* cuvă aşezată în faţa teascului); τὸ ὑπέρθυρον (6,4) „pragul de sus"; ἡ σῆψις (14,11) „putregai"; ὀμφακίζω (18,5) *litt.* „a produce aguridă"; ἡ συνωρίς (21,9) „car"; ὁ ταμίας (22,15) „vistiernic/administrator"; ἡ σημαία (30,17) „steag/stindard"; πριστηροειδής (41,15) „care arată a fierăstrău"; τὸ τέρετρον (44,12) „sfredel"; ἀπαμαυροῦν (44,18) „a lipsi de lumină/a orbi"; σευτλίον ἡμίεφθον (51,20) „sfeclă pe jumătate fiartă"; κλυδωνίζω (57,20) „a fi purtat de valuri"; ὑπονύσσω (58,3) „a împunge"; ἡ ἀνάβλεψις (61,1) „recăpătarea vederii / vedere din nou"; τὸ σκιάδιον (66,20) „umbrar".

Semnalăm de asemenea, în 23,16, verbul ῥεμβεύω, pentru a evoca „hoinăreala/târcoalele" târfei, în 3,12, verbul καλαμᾶσθαι, *litt.* „a rupe spice/boabe de struguri", pentru a desemna acţiunea perceptorilor, care poate aminti de καὶ ἔσται ἡ ἰσχὺς αὐτῶν ὡς καλάμη στιππύου „iar tăria lor va fi ca puzderia de cânepă" din 1,31, şi poate anunţa ὃν τρόπον καυθήσεται καλάμη ὑπὸ ἄνθρακος πυρός „după cum este ars paiul de cărbunele înfocat" din 5,24[38]; în 4,2, ne putem întreba dacă nu cumva ἐπιλάψει a fost ales pentru a sublinia[39], cu maliţiozitate, opoziţia dintre epifania descrisă aici şi scena anterioară, grotescă şi frizând blasfemia: 4,1 καὶ ἐπιλήμψονται

34. Altfel spus, cuvinte (sau sensuri) care nu pot fi găsite înainte de Biblie.

35. 6,12 καὶ μετὰ ταῦτα μακρυνεῖ ὁ θεὸς τοὺς ἀνθρώπους „Şi după acestea, Dumnezeu îi va îndepărta pe oameni"; 54,2 μάκρυνον τὰ σχοινίσματά σου „întinde-ţi funiile".

36. În greaca clasică, unica accepţiune geografică a acestui termen desemnează un „vârf de munte", sens care, evident, nu se potriveşte aici; nu există nici o altă ocurenţă paralelă în Biblia greacă. [Pentru claritate, am tradus cu „deal". Termenului grecesc îi corespunde aici în TM ebr. *qeren*, „corn", deci „enigma" se află, de fapt, în altă parte – *n. trad.*]

37. Nu am dat aici ca exemple decât forme *hapax* din Septuaginta, altfel spus, cuvinte care nu se găsesc decât o singură dată, şi anume în versetul citat din Isaia.

38. Comparaţia dintre sensul „botanic" şi sensul „profetic" al acestui verb este de altfel formulată explicit în 24,13: ὃν τρόπον ἐάν τις καλαμήσηται ἐλαίαν, οὕτως καλαμήσονται αὐτούς „cum ar scutura cineva un măslin, aşa vor fi scuturaţi şi ei".

39. Prin asemănarea fonetică dintre ἐπιλάψει şi ἐπιλήμψονται din 4,1.

ἑπτὰ γυναῖκες ἀνθρώπου ἑνὸς λέγουσαι Τὸν ἄρτον ἡμῶν φαγόμεθα καὶ τὰ ἱμάτια ἡμῶν περιβαλούμεθα, πλὴν τὸ ὄνομα τὸ σὸν κεκλήσθω ἐφ' ἡμᾶς, ἄφελε τὸν ὀνειδισμὸν ἡμῶν. 4,2 Τῇ δὲ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπιλάμψει ὁ θεὸς ἐν βουλῇ μετὰ δόξης ἐπὶ τῆς γῆς... „Şapte femei se vor ţine de un singur bărbat, zicând: «Vom mânca pâinea noastră şi vom îmbrăca hainele noastre numai să fie chemat numele tău peste noi; îndepărtează de la noi ocara».[2] Dar în ziua aceea Dumnezeu va străluci în sfat cu slavă pe pământ."

Sintaxa

În general, sintaxa cazurilor nu prezintă particularităţi notabile faţă de Septuaginta în ansamblu; remarcăm o utilizare deosebit de fericită a vocativului, într-un pasaj în care este vorba despre extinderea revelaţiei la „insulele mării": 24,15 διὰ τοῦτο ἡ δόξα κυρίου ἐν ταῖς νήσοις ἔσται τῆς θαλάσσης, τὸ ὄνομα κυρίου ἔνδοξον ἔσται Κύριε ὁ θεὸς Ισραηλ „de aceea slava Domnului va fi în insulele mării; numele Domnului va fi slăvit. Doamne, Dumnezeul lui Israel!". Grupul vocativului, care este formal o apoziţie la subiectul τὸ ὄνομα Κυρίου, ni-i arată de-a dreptul pe „insulari" adresându-I-se Domnului.

Traducătorul se foloseşte cu precizie de arsenalul morfologic al limbii greceşti; citãm aici doar folosirea foarte precisă a temelor verbale, sau a „timpurilor" verbelor, pe care le utilizează cu bună ştiinţă; de pildă, în cererea pe care autorităţile iudeene i-o adresează lui Rapsakes în 36,11 καὶ εἶπεν πρὸς αὐτὸν Ελιακιμ καὶ Σομνας καὶ Ιωαχ Λάλησον πρὸς τοὺς παῖδάς σου Συριστί, ἀκούομεν γὰρ ἡμεῖς, καὶ μὴ λάλει πρὸς ἡμᾶς Ιουδαϊστί „Şi au zis către el Eliakim şi Somnas şi Ioach: «Vorbeşte către servitorii tăi în aramaică, fiindcă noi înţelegem; nu ne vorbi în evreieşte»." Aoristul imperativ λάλησον „vorbeşte" indică rugămintea de a împlini o acţiune imediat, în vreme ce imperativul prezent negativ, μὴ λάλει „nu vorbi", invită la încetarea unei acţiuni, ceea ce este una dintre valorile sale tradiţionale.

Din rândul ebraismelor „comune", cu care erau obişnuiţi cititorii Septuagintei, citãm:

- unele prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale: 5,3 κρίνατε ἐν ἐμοὶ καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ ἀμπελῶνός μου „faceţi judecată între Mine şi via Mea", *litt.* „judecaţi cu privire la mine şi între via mea";

- utilizarea lui προστίθημι pentru a arăta continuitatea sau reluarea unei acțiuni: 1,5 τί ἔτι πληγῆτε προστιθέντες ἀνομίαν „La ce bun să mai fiți bătuți, voi, care adăugați fărădelege?"[40];
- verbul βασιλεύω „a domni", care – atunci când este urmat de un acuzativ ce desemnează o persoană – înseamnă „a face să domnească" (un calc după „diateza" factitivă din ebraică)[41]: 7,6 βασιλεύσομεν αὐτῆς τὸν υἱὸν Ταβεηλ „să le punem rege pe fiul lui Tabeel", *litt.* pentru un elenofon: „să-l domnim peste ea pe fiul lui Tabeel";
- conjuncțiile apodictice[42]: 3,16-17 Ἀνθ' ὧν ὑψώθησαν αἱ θυγατέρες Σιων (...) / καὶ ταπεινώσει ὁ θεὸς ἀρχούσας θυγατέρας Σιων, „Fiindcă fiicele Sionului s-au semețit (...) Dumnezeu le va umili pe fiicele de frunte ale Sionului" [43];
- frazeologia onomastică: 7,14 καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Εμμανουηλ „și vei chema numele lui Emmanuel"[44];
- prepoziția εἰς + acuzativul pentru a introduce un nume predicativ (8,14 ἔσται σοι εἰς ἁγίασμα „îți va fi loc sfânt") – chiar dacă, în cele mai multe situații, se poate face cu ușurință o resemantizare: 5,5 καὶ ἔσται εἰς διαρπαγήν (...) καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα : nu atât „va fi jefuită (...) călcată", cât „va fi menită..." / „va ajunge de jaf..."[45].

40. Sau, de pildă, 7,10 Καὶ προσέθετο κύριος λαλῆσαι τῷ Αχαζ λέγων „Și Domnul a grăit mai departe către Achaz, zicând", unde redundanța este într-un anume fel dublă, cu participiul „zicând". În 1,12-13 πατεῖν τὴν αὐλήν μου / οὐ προσθήσεσθε „Să nu mai călcați prin curtea Mea!" (*litt.* „a călca curtea mea / nu continuați!"), ingambamentul indică faptul că traducătorul a înțeles textul original altfel decât masoreții – ceea ce nu îl împiedică să „integreze", prin deplasare, ebraismul.

41. Există în Septuaginta patruzeci și cinci de ocurențe ale acestei construcții anormale.

42. Este apodictică (sau de apodoză, *id est* propoziție principală precedată de o subordonată) o conjuncție coordonatoare care apare la începutul propoziției principale legând-o de o subordonată care, prin definiție, nu se află pe același plan sintactic: în Biblie este un ebraism, dar procedeul se întâlnește încă de la Homer. Un echivalent formal, greoi, ar fi „atunci" sau „ei, bine" la începutul propoziției principale.

43. Și în 10,8-9 καὶ ἐὰν εἴπωσιν αὐτῷ Σὺ μόνος εἶ ἄρχων / καὶ ἐρεῖ... „Și dacă îi vor zice: «Tu singur ești stăpân?» [9] el va răspunde...".

44. *Vide* și 62,2 καὶ καλέσει σε τὸ ὄνομά σου τὸ καινόν, ὃ ὁ κύριος ὀνομάσει αὐτό „și te va chema cu numele tău cel nou, pe care Domnul îl va numi", *litt.* „și îți va chema numele tău cel nou, pe care îl va numi Domnul".

45. Un alt exemplu: 8,18 καὶ ἔσται εἰς σημεῖα καὶ τέρατα „vor ține loc de semne și prevestiri", mai degrabă decât „vor fi" – spre deosebire de 20,3 ἔσται σημεῖα καὶ τέρατα τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ Αἰθίοψιν „vor fi semne și minuni pentru egipteni și etiopieni".

Redundanța ce calchiază infinitivul absolut[46] este redată în diverse feluri, uneori chiar în interiorul aceluiași verset: 6,9 Ἀκοῇ ἀκούσετε[47] (...) καὶ βλέποντες βλέψετε „De auzit veți auzi, (...) de privit veți privi", *litt.* „cu auzul veți auzi (...) privind veți privi"[48]. De asemenea, juxtapunerea asindetică a imperativelor (de tip 51,17 Ἐξεγείρου ἐξεγείρου ἀνάστηθι, Ιερουσαλημ „Trezește-te, trezește-te! Scoală-te, [cetate a] Ierusalimului"; sau 60,1 Φωτίζου φωτίζου, Ιερουσαλημ „Luminează-te, luminează-te, Ierusalime!") coexistă cu turnura apozitivă, specifică într-o mai mare măsură limbii grecești: 30,8 καθίσας γράψον „așezându-te, scrie", *litt.* „după ce te-ai așezat, scrie".

Este, în general, evitată reluarea prin pronume anaforic a pronumelui relativ: nu se găsesc decât șase situații față de cele douăzeci și nouă de ocurențe ale fenomenului în textul masoretic, după I.L. Seeligmann[49]. Se găsesc, în schimb, exemple de atracție cât se poate de clasice, care înzestrează pronumele relativ cu cazul unui antecedent... care nu există, dar care trebuia să fie la genitiv sau la dativ: 2,8 καὶ προσεκύνησαν οἷς ἐποίησαν οἱ δάκτυλοι αὐτῶν „și s-au închinat celor făcute de degetele lor"[50]; este posibil ca procedeul să fi fost resimțit ca un semn de eleganță.

Jonctiunea puternică *litt.* „și a fost" sau „și va fi" cu anacolut, calc al unei construcții ebraice frecvente, se găsește în numeroase pasaje: de pildă, 6,1 Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Οζιας ὁ βασιλεύς, εἶδον τὸν κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου „Și a fost [așa] (*litt.* și a fost... în anul...

46. Nu trebuie confundată cu acuzativul obiect intern, care nu are nici o conotație ebraizantă: 39,2 καὶ ἐχάρη ἐπ' αὐτοῖς Εζεκιας χαρὰν μεγάλην „și Ezechias s-a bucurat de ele cu bucurie mare", *litt.* „s-a bucurat bucurie mare"; 56,8 συνάξω ἐπ' αὐτὸν συναγωγήν „voi face pentru el adunare", *litt.* „voi aduna adunare".

47. *Vide* și, pentru substantivul în dativ aparținând aceluiași radical, 19,22 καὶ ἰάσεται αὐτούς ἰάσει „și îi va vindeca cu vindecare".

48. *Vide* și, pentru participiul în apoziție pe lângă subiect, cu același verb, conjugat: 48,8 ἀθετῶν ἀθετήσεις „mult te vei răzvrăti", *litt.* „răzvrătind te vei răzvrăti".

49. *Op. cit.*, p. 42.

50. Sau în 46,11 περὶ ὧν βεβούλευμαι „despre care am hotărât". Cu antecedentul exprimat: 37,6 Μὴ φοβηθῇς ἀπὸ τῶν λόγων, ὧν ἤκουσας „Nu te teme de cuvintele pe care le-ai auzit" (*vide* 39,7). Puțin diferit, 6,4 ἀπὸ τῆς φωνῆς, ἧς ἐκέκραγον „de glasul cu care strigau" (genitivul ἧς în locul dativului ᾗ); 14,3 ἐκ (...) τῆς δουλείας σου τῆς σκληρᾶς, ἧς ἐδούλευσας αὐτοῖς „de aspra ta robie cu care le-ai robit lor".

l-am văzut): în anul în care a murit regele Ozia L-am văzut pe Domnul aşezat pe un tron"[51]; 7,21 καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ θρέψει ἄνθρωπος δάμαλιν βοῶν καὶ δύο πρόβατα „Şi va fi [aşa]: în ziua aceea va creşte omul o junincă şi două oi"[52].

Se pare că autorul jonglează uneori cu acest procedeu, prin aceea că începutul propoziţiei aşteaptă acest ebraism, dar aşteptarea este înşelată, iar fraza este construită cu totul clasic, iar numele predicative ale verbului „a fi" sunt astfel puse în valoare; câteva exemple[53]:

- 42,21-22 καὶ εἶδον καὶ ἐγένετο ὁ λαὸς πεπρονομευμένος καὶ διηρπασμένος „Şi am văzut: poporul era prădat şi jefuit". Literal, ţinând seama de jocul stilistic evocat, s-ar putea reda şi aşa: „şi am/au văzut şi a fost [aşa]: poporul prădat şi jefuit";
- 11,16 καὶ ἔσται δίοδος τῷ καταλειφθέντι μου λαῷ ἐν Αἰγύπτῳ „şi va fi o ieşire pentru poporul meu rămas în Egipt";
- 29,2 καὶ ἔσται αὐτῆς ἡ ἰσχὺς καὶ τὸ πλοῦτος ἐμοί „tăria şi bogăţia lui vor fi ale Mele" (*litt.* „şi va fi – tăria şi bogăţia lui Mie");
- 19,17 καὶ ἔσται ἡ χώρα τῶν Ιουδαίων τοῖς Αἰγυπτίοις εἰς φόβητρον „Şi ţara iudeilor va fi de spaimă pentru egipteni"[54].

Stilistica

Traducătorul Cărţii lui Isaia mânuieşte cu o prodigioasă dexteritate anumite resurse sintactice ale limbii greceşti, integrându-le într-o retorică biblică de desăvârşită autenticitate; este de remarcat utilizarea expresivă a apoziţiilor, ca în 2,8 καὶ ἐνεπλήσθη ἡ γῆ βδελυγμάτων τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτῶν „şi s-a umplut ţara de urâciuni, lucrările mâinilor lor"[55] sau în 3,8, o

51. Şi în 7,1; 36,1; 37,1, de pildă.

52. Şi în 7,22; 8,21; 10,20 etc. În 23,15 verbul principal este tot ἔσται: καὶ ἔσται μετὰ ἑβδομήκοντα ἔτη ἔσται Τύρος ὡς ᾆσμα πόρνης „iar după şaptezeci de ani Tyrul va ajunge precum cântecul curvei" (*litt.* „şi va fi după şaptezeci de ani va fi Tyrul..."); la fel în 7,23.

53. În mod firesc, traducerea nu poate reda efectul de evidenţiere pe care îl creează, în greacă, anularea procedeului sintactic aşteptat.

54. *Vide* şi 17,5; 19,20. Alte dovezi ale dexterităţii cu care mânuieşte autorul nostru regulile poetice ale originalului: în 11,10-11, un καὶ ἔσται care se construieşte este flancat de două καὶ ἔσται care nu se construiesc.

55. În 32,7 ἡ γὰρ βουλὴ τῶν πονηρῶν ἄνομα βουλεύσεται καταφθεῖραι ταπεινοὺς ἐν λόγοις ἀδίκοις καὶ διασκεδάσαι λόγους ταπεινῶν ἐν κρίσει „căci sfatul celor vicleni

apoziţie sub forma unei silepse – termenul „limbile", feminin plural, este reluat de un participiu masculin plural[56]: καὶ αἱ γλῶσσαι αὐτῶν μετὰ ἀνομίας, τὰ πρὸς κύριον ἀπειθοῦντες διότι νῦν ἐταπεινώθη ἡ δόξα αὐτῶν „şi limbile lor cu fărădelege, nesupuse (*litt.* nesupuşi) faţă de cele ale Domnului pentru că acum a fost umilită slava lor".

Se pot întâlni imagini surprinzătoare şi reuşite; de pildă, în 17,12 Οὐαὶ πλῆθος ἐθνῶν πολλῶν· ὡς θάλασσα κυμαίνουσα οὕτως ταραχθήσεσθε, καὶ νῶτος ἐθνῶν πολλῶν ὡς ὕδωρ ἠχήσει „Vai ţie, mulţime mare de neamuri! Ca marea învolburată, aşa vă veţi tulbura, şi spinarea multor neamuri ca apa va răsuna"; expresia insolită „spinarea neamurilor" poate fi explicată prin comparaţia dintre neamuri şi mare, în condiţiile în care găsim, în poezia clasică greacă[57], formula „spinarea mării" pentru a-i desemna „suprafaţa".

Autorul nostru manifestă preferinţă pentru expresiile concise, dense prin sensul lor, peremptorii:

- 14,31 καὶ οὐκ ἔστιν τοῦ εἶναι „şi nu se mai poate trăi (*litt.* fi)", cu un joc de cuvinte greu de tradus, bazat pe sensurile verbului εἶναι „a fi posibil" şi „a exista";
- 1,25 καὶ πυρώσω σε εἰς καθαρόν „şi te voi arde spre curăţire" (= până ce vei fi curat);
- 2,11 οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ κυρίου ὑψηλοί, ὁ δὲ ἄνθρωπος ταπεινός „căci ochii Domnului sunt înălţaţi, iar omul [este] umil": cum „înălţimea" descrie numai o calitate a lui Dumnezeu, „umilinţa" omului în întregul său provoacă un efect de surpriză;
- 9,4 καὶ θελήσουσιν εἰ ἐγενήθησαν πυρίκαυστοι „şi vor vrea [să o facă chiar] de ar fi arşi în foc", *litt.* „şi vor vrea, de ar fi ajuns arşi în foc", face ca un verb de voinţă să fie urmat de o propoziţie ireală, exprimând un regret – modalitate puternică de a sublinia că voinţa omului este zadarnică în faţa mâniei lui Dumnezeu.

va sfătui nelegiuiri, ca să-i strice pe cei smeriţi prin cuvinte strâmbe şi să spulbere la judecată cuvintele [de apărare] ale celor smeriţi"; infinitivele pot fi înţelese ca apoziţii („nelegiuiri, [şi anume] stricarea...") sau ca infinitive finale.

56. Or, silepsa – în speţă, silepsa numărului – este mai des întâlnită în ebraica biblică decât în greaca clasică; autorul nostru practică aici o silepsă a genului.

57. Vezi, de pildă, *Iliada* 2,159; imaginea figura deja în Num. 34,11.

O „formulă" similară încheie adesea, într-o tonalitate forte, nu întotdeauna lipsită de ambiguitate, un episod ori o simplă propoziție:

- de pildă, 8,1 γράψον εἰς αὐτὸν γραφίδι ἀνθρώπου· Τοῦ ὀξέως προνομὴν ποιῆσαι σκύλων· πάρεστιν γάρ „scrie pe el cu condei omenesc: «Spre a face grabnic jefuire de prăzi; că aici/acum este»";
- 16,10 καὶ ἀρθήσεται εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίαμα ἐκ τῶν ἀμπελώνων σου, καὶ ἐν τοῖς ἀμπελῶσίν σου οὐ μὴ εὐφρανθήσονται καὶ οὐ μὴ πατήσουσιν οἶνον εἰς τὰ ὑπολήνια, πέπαυται γάρ „și se va lua veselia și bucuria din viile tale, și nu se vor mai veseli prin vii; și nu vor mai călca vin în teascuri, căci s-a sfârșit";
- 8,8 καὶ ἔσται ἡ παρεμβολὴ αὐτοῦ ὥστε πληρῶσαι τὸ πλάτος τῆς χώρας σου· μεθ' ἡμῶν ὁ θεός „și tabăra lui va fi astfel că va umple largul țării tale: cu noi este Dumnezeu": numele lui Emmanuel dă impresia unui strigăt de luptă sau de adunare;
- în „psalmul apocalipsei", la începutul capitolului 25, *fiat*-ul la final de verset este o frumoasă expresie de preamărire: 25,1 Κύριε ὁ θεός μου, δοξάσω σε, ὑμνήσω τὸ ὄνομά σου, ὅτι ἐποίησας θαυμαστὰ πράγματα, βουλὴν ἀρχαίαν ἀληθινήν· γένοιτο, κύριε „Doamne, Dumnezeul meu, pe Tine te voi slăvi, în cântări voi lăuda numele Tău; căci ai făcut lucruri minunate, sfatul cel vechi și adevărat. Așa să fie, Doamne!"[58].

Această funcție a clauzulei se traduce adesea prin apariția unei fraze nominale, care încheie marcat un episod; așa în 5,30 καὶ βοήσει δι' αὐτοὺς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὡς φωνὴ θαλάσσης κυμαινούσης· καὶ ἐμβλέψονται εἰς τὴν γῆν, καὶ ἰδοὺ σκότος σκληρὸν ἐν τῇ ἀπορίᾳ αὐτῶν „În ziua aceea va răcni din pricina lor ca mugetul mării înfuriate. Și vor privi spre pământ, și, iată, negură adâncă spre nedumerirea lor".

Tot privitor la „semnătura" unei secvențe, se poate observa uneori un chiasm neașteptat, care scoate în evidență ultimul verb: de exemplu, 7,20 ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ξυρήσει κύριος (...) τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς τρίχας τῶν ποδῶν καὶ τὸν πώγωνα ἀφελεῖ „În ziua aceea Domnul va rade cu briciul cel mare și îmbătat – care se află dincolo de Râul regelui asirienilor – capul și perii de pe picioare, ba chiar și barba i-o va lua"[59]: când citim τὸν

58. *Vide* și 28,7 τοῦτ' ἔστι φάσμα „asta-i nălucire!"; 28,19 μάθετε ἀκούειν „învățați să ascultați!": toate aceste exemple formează cadențe minore la final de verset.

59. S-ar putea înțelege însă la fel de bine: „...capul și perii de pe picioare, barba i-o va lua", sau, redând ordinea cuvintelor, dar nu și construcția: „capul și perii de pe picioare, și barba: le va lua".

πώγωνα, putem crede că este tot complementul lui ξυρήσει, pentru că este coordonat cu acuzativele care urmează verbul; apariția în frază a lui ἀφελεῖ provoacă așadar o surpriză și subliniază înjosirea la care vor fi supuse victimele Domnului[60].

În același domeniu al ordinii cuvintelor, exemplul următor, prin disocierea elementelor legate logic, zugrăvește viu venirea înfricoșătoare a lui Dumnezeu: 13,9 ἰδοὺ γὰρ ἡμέρα κυρίου ἀνίατος ἔρχεται θυμοῦ καὶ ὀργῆς θεῖναι τὴν οἰκουμένην ὅλην ἔρημον, *litt.* „căci iată, ziua Domnului, de nevindecat, vine, de mânie și de urgie, să facă lumea locuită în întregime un pustiu".

S-ar putea stabili, eventual, o tipologie a figurilor retorice preferate de autorul nostru; iată o schiță a unei posibile liste:

- hiperbatul: 24,21 καὶ ἐπάξει ὁ θεὸς ἐπὶ τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ τὴν χεῖρα καὶ ἐπὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς, *litt.* „și Își va întinde Dumnezeu asupra podoabei cerului mâna *și asupra regilor pământului*"[61];
- anafora: 21,15 διὰ τὸ πλῆθος τῶν φευγόντων καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν πλανωμένων καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῆς μαχαίρας καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν τοξευμάτων τῶν διατεταμένων καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν πεπτωκότων ἐν τῷ πολέμῳ „*pentru mulțimea* fugarilor, și *pentru mulțimea* pribegilor, și *pentru mulțimea* sabiei, și *pentru mulțimea* arcurilor încordate, și *pentru mulțimea* celor căzuți în război"[62];

60. Un efect similar, cu același verb ἀφελεῖ „va lua/scoate", în 18,5: καὶ ἀφελεῖ τὰ βοτρύδια τὰ μικρὰ τοῖς δρεπάνοις καὶ τὰς κληματίδας ἀφελεῖ καὶ κατακόψει „va tăia strugurașii cei mici cu cosoarele și mlădițele le va lua și le va tăia".

61. La fel în 29,13 διδάσκοντες ἐντάλματα ἀνθρώπων καὶ διδασκαλίας, *litt.* „învățând porunci ale oamenilor *și învățături*"; 29,15 Τίς ἡμᾶς ἑώρακεν καὶ τίς ἡμᾶς γνώσεται ἢ ἃ ἡμεῖς ποιοῦμεν „Cine ne-a văzut și cine ne va cunoaște pe noi sau cele pe care le facem noi?"; 31,6 οἱ τὴν βαθεῖαν βουλὴν βουλευόμενοι καὶ ἄνομον, *litt.* „(voi) care sfat adânc sfătuiți *și nelegiuit*"; 33,21; 61,6 etc.

62. 24,8 πέπαυται εὐφροσύνη τυμπάνων, πέπαυται αὐθάδεια καὶ πλοῦτος ἀσεβῶν, πέπαυται φωνὴ κιθάρας „*A încetat* veselia tobelor, *a încetat* îndrăzneala și belșugul celor necucernici, *a încetat* sunetul lăutei"; 22,5 πλανῶνται ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, πλανῶνται ἐπὶ τὰ ὄρη, „rătăcesc cu mic cu mare, rătăcesc prin munți"; 26,16 κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθην σου, ἐν θλίψει μικρᾷ ἡ παιδεία σου ἡμῖν „la *strâmtorare* mi-am amintit de Tine; cu *strâmtorare* puțină ne-a fost certarea Ta"; 33,10-11 νῦν ἀναστήσομαι, λέγει κύριος, νῦν δοξασθήσομαι, νῦν ὑψωθήσομαι, νῦν ὄψεσθε, νῦν αἰσθηθήσεσθε „*Acum* Mă voi ridica – zice Domnul –, *acum* voi fi slăvit, *acum* voi fi înălțat; *acum* veți vedea, *acum* veți simți"; 59,19-20 (ἥξει „va veni") etc.; anafora

- opusul ei, epistrofa: 2,14-15 καὶ ἐπὶ πᾶν ὄρος καὶ ἐπὶ πάντα βουνὸν ὑψηλὸν / καὶ ἐπὶ πάντα πύργον ὑψηλὸν καὶ ἐπὶ πᾶν τεῖχος ὑψηλόν „şi peste tot muntele, şi peste tot dealul *înalt*, şi peste tot turnul *înalt*, şi peste tot zidul *înalt*"[63];
- poliptoton: 10,1 οὐαὶ τοῖς γράφουσιν πονηρίαν· γράφοντες γὰρ πονηρίαν γράφουσιν „Vai celor care scriu vicleşug! Căci, scriind, scriu răutate"[64]; sau, cu trei termeni diferiţi, 40,11 ὡς ποιμὴν ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ „ca un păstor Îşi va paşte turma" (ultimul termen gr., din aceeaşi rădăcină)[65];
- anadiploza: 30.13-14 διὰ τοῦτο ἔσται ὑμῖν ἡ ἁμαρτία αὕτη ὡς τεῖχος πίπτον παραχρῆμα πόλεως ὀχυρᾶς ἐαλωκυίας, ἧς παραχρῆμα πάρεστιν τὸ πτῶμα καὶ τὸ πτῶμα αὐτῆς ἔσται ὡς σύντριμμα ἀγγείου ὀστρακίνου... „de aceea va fi pentru voi păcatul acesta ca un zid care se năruie deodată, când se cucereşte o cetate întărită, a cărei cădere stă să vină (*litt.* căreia deodată îi vine *căderea*) şi *căderea* ei va fi ca sfărâmarea unui vas de lut"[66];
- poliptoton îmbinat cu anadiploza: 9,15 καὶ ἔσονται οἱ μακαρίζοντες τὸν λαὸν τοῦτον πλανῶντες καὶ πλανῶσιν ὅπως καταπίωσιν αὐτούς „iar cei care fericesc acest popor sunt cei care îl vor *rătăci*; şi îl vor *rătăci* ca să-l înghită"[67].

îmbinată cu poliptoton: 40,5 καὶ ὀφθήσεται ἡ δόξα κυρίου, καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ „atunci se va arăta (*litt.* va fi văzută) slava Domnului, şi va vedea tot trupul mântuirea lui Dumnezeu".

63. În 24,3, *epistrofa* se adaugă dublării *figurii etimologice*: φθορᾷ φθαρήσεται ἡ γῆ, καὶ προνομῇ προνομευθήσεται ἡ γῆ „*Cu nimicire se va nimici* pământul şi *cu jaf se va jefui* pământul"; schema este reluată întocmai în 24,19 ταραχῇ ταραχθήσεται ἡ γῆ, καὶ ἀπορίᾳ ἀπορηθήσεται ἡ γῆ „Cu tulburare se va tulbura pământul şi cu nedumerire se va nedumeri pământul".

64. Şi în 17,13 ὡς ὕδωρ πολὺ ἔθνη πολλά, ὡς ὕδατος πολλοῦ βίᾳ καταφερομένου „Ca apa *multă* neamuri *multe*, ca noianul de apă (*litt.* ca apa *multă*) revărsat cu putere".

65. *Vide* şi 40,19 ἢ χρυσοχόος χωνεύσας χρυσίον περιεχρύσωσεν αὐτόν „iar *aurarul*, topind *aurul*, nu l-a poleit (*litt. aurit*)?".

66. În 29,4, anadiploza este oarecum umbrită de chiasm (ceea ce nu se întâmplă în celelalte exemple date): καὶ ταπεινωθήσονται οἱ λόγοι σου εἰς τὴν γῆν, καὶ εἰς τὴν γῆν οἱ λόγοι σου δύσονται „şi cuvintele tale vor fi umilite *până la pământ*, şi *în pământ* se vor afunda cuvintele tale".

67. Aceeaşi schemă în 18,2-3 νῦν οἱ ποταμοὶ τῆς γῆς / πάντες ὡς χώρα κατοικουμένη· κατοικηθήσεται ἡ χώρα αὐτῶν „Acum râurile pământului, toate, ca un ţinut *locuit*; va fi *locuită* ţara lor"; şi în 30,15 ὅτε ἐπεποίθεις ἐπὶ τοῖς ματαίοις, ματαία ἡ ἰσχὺς ὑμῶν

De mult timp însă stilistica, fie ea biblică, clasică ori modernă, nu se mai reduce la o taxonomie de felul acesta; este cu mult mai interesant să ne aplecăm asupra unei concepţii cuprinzătoare, în care sensul – sensul textului – nu rămâne marele uitat.

Este adevărat că nu totul e limpede – temele de studiu nu lipsesc defel. De pildă, ne putem simţi derutaţi de folosirea timpurilor indicativului, mai cu seamă în succesiunea trecut – viitor, după o schemă ca aceea din 19,13 ἐξέλιπον οἱ ἄρχοντες Τάνεως, καὶ ὑψώθησαν οἱ ἄρχοντες Μέμφεως, καὶ πλανήσουσιν Αἴγυπτον κατὰ φυλάς „Căpeteniile din Tanis şi-au pierdut vlaga şi căpeteniile din Memphis s-au semeţit; şi vor duce Egiptul în rătăcire trib cu trib"[68], sau în ordinea inversă, viitor apoi trecut: 1,29 διότι αἰσχυνθήσονται ἐπὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, ἃ αὐτοὶ ἠβούλοντο, καὶ ἐπῃσχύνθησαν ἐπὶ τοῖς κήποις αὐτῶν, ἃ ἐπεθύμησαν „Fiindcă se vor ruşina pentru idolii lor, pe care ei înşişi i-au voit, şi s-au făcut de ruşine cu grădinile lor, pe care le-au poftit"[69].

Unele schimbări de timp verbal se pot explica uşor, de pildă un prezent narativ care, împreună cu adverbele care îl precedă, creează un efect frumos: 5,26 τοιγαροῦν ἀρεῖ σύσσημον ἐν τοῖς ἔθνεσιν τοῖς μακρὰν καὶ συριεῖ αὐτοῖς ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς, καὶ ἰδοὺ ταχὺ κούφως ἔρχονται „De aceea va înălţa un semn între neamurile de departe, şi va şuiera după ele de la marginea pământului şi iată, sprintene, vin degrabă!".

Ca principiu de lectură, este bine să acordăm întotdeauna „o şansă" unui text mai înainte de a-l declara incorect gramatical; mai precis, o „greşeală" de sintaxă poate fi intenţionată, servind exprimării unei idei, şi nu un semn de pretinsă mediocritate lingvistică; de pildă, primul anacolut din cartea noastră, în 1,6 ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὔτε τραῦμα οὔτε μώλωψ οὔτε πληγὴ φλεγμαίνουσα, οὐκ ἔστιν μάλαγμα ἐπιθεῖναι οὔτε ἔλαιον οὔτε καταδέσμους, *litt.* „De la picioare până la cap nici lovitură, nici vânătaie, nici rană obrintită: nu ai unde să pui un leac, sau untdelemn, sau legături". În pragul profeţiei, în această invectivă care îi aduce aminte lui Israel de

---

ἐγενήθη „când te-ai încrezut în deşertăciuni deşartă a ajuns ţăria voastră"; anadiplozã şi poliptoton în 33,1 Οὐαὶ τοῖς ταλαιπωροῦσιν ὑμᾶς, ὑμᾶς δὲ οὐδεὶς ποιεῖ ταλαιπώρους „Vai celor care vă nefericesc pe voi! Dar pe voi nimeni nu vă face nefericiţi".

68. *Vide* şi 24,20 ἔκλινεν καὶ σεισθήσεται ὡς ὀπωροφυλάκιον ἡ γῆ „S-a plecat şi se va clătina ca o covercă pământul".

69. *Vide* şi 35,10; în 34,17 şi 35,2, de exemplu, un aorist este înconjurat de forme de viitor.

îndatoririle lui, amintindu-i de iubirea Creatorului, anacolutul poate mima o emoţie vie, indignarea îndurerată a lui Dumnezeu[70].

Din această perspectivă, am putea privi cu interes felul în care autorul nostru foloseşte, de pildă, nominativul absolut[71]:

- 12,2 ἰδοὺ ὁ θεός μου σωτήρ μου κύριος, πεποιθὼς ἔσομαι ἐπ᾽ αὐτῷ καὶ σωθήσομαι ἐν αὐτῷ καὶ οὐ φοβηθήσομαι „Iată Dumnezeul meu, Mântuitorul meu, Domnul; în El mă voi încrede şi voi fi mântuit întru El şi nu mă voi teme"[72]; prima secvenţă a frazei pare să aducă mărturia prezenţei lui Dumnezeu, aşa încât „încrederea" manifestată de „psalmist" decurge de acolo în chip firesc;
- 4,5 καὶ ἔσται πᾶς τόπος τοῦ ὄρους Σιων καὶ πάντα τὰ περικύκλῳ αὐτῆς σκιάσει νεφέλη ἡμέρας καὶ ὡς καπνοῦ καὶ ὡς φωτὸς πυρὸς καιομένου νυκτός „şi va fi [aşa]: tot locul de pe muntele Sionului şi toate cele din jurul lui le va umbri un nor ziua, iar noaptea, ca un fum şi ca o lumină de foc aprins": nominativul absolut se îmbină aici cu un joc de cuvinte pe joncţiunea puternică „şi va fi [aşa]"; versetele precedente au menţionat iertarea lui Dumnezeu şi ridicarea reînnoită a lui Israel; am putea fi tentaţi să înţelegem verbul „a fi" mai întâi în sens forte: Sionul şi împrejurimile lui „vor exista", „vor fi" (în conformitate cu planul divin). În acelaşi timp însă, sunt în frază complemente ale acţiunilor exprimate în a doua parte a citatului – altfel spus, amintirea prezenţei divine în vremea Exodului[73]: vedem că ambiguitatea gramaticală îngăduie două interpretări care se reunesc pe fundal, pentru că sunt tot referiri la legământ[74].

Întâlnim, de asemenea, cel puţin un exemplu de acuzativ absolut, în vestirea acelui *adynaton* care urmează să fie „semn" pentru Iezechia: 38,8 τὴν σκιὰν τῶν ἀναβαθμῶν, οὓς κατέβη ὁ ἥλιος, τοὺς δέκα ἀναβαθμοὺς τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, ἀποστρέψω τὸν ἥλιον τοὺς δέκα ἀναβαθμούς.

70. Căutare stilistică ce explică şi, în aceeaşi secvenţă, adjectivul puternic care exprimă cu asprime nemulţumirea lui Dumnezeu: 1,13 ἐὰν φέρητε σεμίδαλιν, μάταιον „chiar dacă aduceţi lamura făinii, în zadar!".

71. Uneori este greu de tranşat între nominativ absolut şi frază nominală; vezi, de exemplu, 30,6; 33,20.

72. *Vide* şi 32,17 καὶ πεποιθότες ἕως τοῦ αἰῶνος „şi [vor fi] plini de încredere până în veac".

73. *Vide* Ex. 13,21-22.

74. *Vide* şi 65,11, care este în întregime un nominativ absolut.

καὶ ἀνέβη ὁ ἥλιος τοὺς δέκα ἀναβαθμούς, οὓς κατέβη ἡ σκιά, „umbra treptelor pe care le-a coborât soarele – cele zece trepte ale casei tatălui tău – Eu voi întoarce soarele cu cele zece trepte înapoi. Şi soarele a urcat cele zece trepte pe care le coborâse umbra". Primele două acuzative nominale (τὴν σκίαν „umbra" şi τοὺς δέκα ἀναβαθμούς „cele zece trepte") nu sunt doar în afara construcţiei, ci chiar par să nu aibă nici un raport gramatical cu primul verb principal, ἀποστρέψω „voi face să se întoarcă". Totul, aşezat într-o sintaxă – să zicem aşa – impresionistă, este pus îl slujba subiectului tratat: miracolul. Cele două cuvinte în cauză, umbra şi treptele, schiţează obiectul acţiunii lui Dumnezeu şi, respectiv, locul în care ea se va produce: faptul că aceste cuvinte sunt la acuzativ anticipează oarecum miracolul, îl prezintă ca fiind deja împlinit, o certitudine; suntem tentaţi să punem această particularitate sintactică în raport cu alegerea termenului ῥῆμα „cuvânt *sau* faptă" din versetul precedent, care prezenta acţiunea iminentă a Domnului: 38,7 τοῦτο δέ σοι τὸ σημεῖον παρὰ κυρίου ὅτι ὁ θεὸς ποιήσει τὸ ῥῆμα τοῦτο „Şi acesta îţi va fi semn de la Domnul, că Dumnezeu va face lucrul acesta" – „acest cuvânt" sau „această faptă", de vreme ce acuzativul absolut este modalitatea cea mai abilă de a arăta că cele două sunt imposibil de disociat: 38,8 ar exemplifica aşadar prin mijloace sintactice ceea ce 38,7 promitea prin mijloace lexicale.

Vom încheia această scurtă trecere în revistă cu un exemplu care atestă o altă calitate a traducătorului nostru, simţul ritmului, subordonat şi el, întotdeauna, sensului. Versetul 44,19, situat într-una din satirele împotriva idolilor, poate fi decupat în două segmente, propoziţiile principale (care exprimă ideea unei cunoaşteri negate) şi subordonatele (care sunt obiectul acestei non-cunoaşteri); la rândul său, acest din urmă segment poate fi descompus în două subunităţi, „lemnul" ca mijloc de încălzit şi „lemnul" ca idol:

καὶ οὐκ ἐλογίσατο τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ
οὐδὲ ἀνελογίσατο ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ
οὐδὲ ἔγνω τῇ φρονήσει
ὅτι τὸ ἥμισυ αὐτοῦ κατέκαυσεν ἐν πυρὶ
καὶ ἔπεψεν ἐπὶ τῶν ἀνθράκων αὐτοῦ ἄρτους
καὶ ὀπτήσας κρέας ἔφαγεν
καὶ τὸ λοιπὸν αὐτοῦ εἰς βδέλυγμα ἐποίησεν
καὶ προσκυνοῦσιν αὐτῷ.

Şi nu a socotit în inima lui,
nici nu a gândit în sufletul lui;
şi nici cu mintea nu a cunoscut
că jumătate [din lemn] a ars-o în foc;
şi a copt pâini pe cărbunii lui
şi a fript carne şi a mâncat-o;
şi din [lemnul] rămas a făcut o urâciune
şi [ei] se închină acesteia.

Versetul este construit în întregime pe un ritm descrescător, iar această mişcare îşi are în mod natural punctul culminant în menţionarea adoraţiei blasfemice care, exprimată prin numai două cuvinte, apare foarte ridicolă la capătul acestei fraze lungi, cu atât mai mult cu cât apariţia neaşteptată a pluralului „depersonalizează", pe cât posibil, această parodiere a cultului divin, care este tocmai reversul relaţiei privilegiate pe care Dumnezeu i-o propune celui care Îl ascultă.

Am încercat să arătăm că un studiu al „limbii" unei cărţi biblice nu se reduce în mod obligatoriu la o inventariere a formelor non-clasice sau la un catalog al ebraismelor; singura noastră dorinţă a fost de a arăta că un traducător poate fi *deopotrivă* un scriitor; iar un scriitor care îşi merită acest nume, atunci când recurge la o figură retorică ori la alte procedee literare, o face *dinadins*. Va fi simţit anonimul nostru caracterul extrem de compozit al originalului său? Probabil nu; oricum, a făcut din el o operă unificată, străbătută de acelaşi suflu, articulată cu aceeaşi tensiune, până în ultimul moment când îi „face cu ochiul" cititorului său, magistral efect de compoziţie circulară: 1,1 Ὅρασις, ἣν εἶδεν υἱὸς Αμως... „*Vedenie* pe care a văzut-o Isaia, fiul lui Amos..."; 66,24 ...καὶ ἔσονται εἰς ὅρασιν πάσῃ σαρκί „va fi privelişte (*litt. vedenie*) pentru tot trupul".

Philippe Le Moigne
(trad. de Ioana Costa)

*

Cartea lui Isaia în Noul Testament şi în comentariile patristice

1. *Isaia în Noul Testament*

Isaia este cartea biblică citată (preponderent în varianta Septuagintei) cel mai frecvent, după Psalmi, în scrierile Noului Testament[75]. Trei citate sunt atribuite, în Evanghelia după Matei, chiar lui Iisus: când îi alungă pe negustori din templu (Is. 56,7 în Mt. 21,13; *cf.* Mc. 11,17; Lc. 19,46), când le reproşează fariseilor că încalcă Legea (Is. 29,13 în Mt. 15,8-9; *cf.* Mc. 7,6-7) şi poporului că nu vrea să înţeleagă (Is. 6,9-10 în Mt. 13,14-15; *cf.* Lc. 8,9; Mc. 4,12 recurge la altă traducere grecească; aceleaşi versete se regăsesc în Fp. 28,26-27 după textul Septuagintei şi în In. 12,40, într-o altă formă a textului). În Evanghelia după Luca, Iisus Îşi aplică Sieşi cuvintele din Is. 61,1-2 (Lc. 4,18-19.21: El a fost uns şi a adus vremea harului) şi din Is. 53,12 (Lc. 22,37: vestirea pătimirii). În alte locuri, epopeea lui Iisus este prezentată ca împlinire a cuvintelor lui Isaia (Is. 7,14 în Mt. 1, 23: îngerul apărut în vis îl încredinţează pe Iosif de neprihănirea Mariei; Is. 40,3 şi Mt. 3,3: propovăduirea lui Ioan Botezătorul – *cf.* Lc. 3,46; In. 1,23; Is. 8,23–9,1 în Mt. 4,15-16: misiunea lui Iisus în Galileea; Is. 53,4 în Mt. 8,17: vindecările făcute de Iisus; Is. 42,1-4, după un text care se îndepărtează oarecum de Septuaginta, în Mt. 12,18-21: slujirea mesianică a lui Iisus; Is. 62,11, împreună cu Zah. 9,9, în Mt. 21,5: intrarea în Ierusalim). Şi Evanghelia după Ioan se referă la Isaia (Is. 54,13 în In. 6,45: învăţătura Tatălui duce la Iisus; Is. 53,1 şi 6,9-10 în In. 12,38-40: necredinţa evreilor; mesianismul lui Iisus este atestat de Isaia: In. 12,41). Faptele apostolilor întemeiază pe pasaje din Isaia: judecata lui Ştefan asupra Templului (Is. 66,1-2 în Fp. 7,49-50), tema orbirii iudeilor (Is. 6,9-10 în Fp. 28,26-27) şi a misiunii îndreptate către neamuri (Is. 49,6 în Fp. 13,47, cuvânt aplicat lui Iisus de Simeon în Lc. 2,32); autorul citeşte împreună cu Filip şi cu eunucul etiopian „vestea cea bună a lui Iisus" în Is. 53,7-8 (Fp. 8,32-33.35) şi, împreună cu Pavel, învierea lui Iisus în Is. 55,3 şi Ps. 15,10 (Fp. 13,34-35). Citatele din Isaia se găsesc abundent în Epistolele lui Pavel: despre destinul lui Israel şi taina mântuirii în Rom., taina lui Hristos şi înţelepciunea lui

75. *Vide* P. Jay (traducere din franceză în germană de K. Hoheisel), „Jesaja", în *RAC* 17, col. 787-792, cu bibliografie; mai ales J. Flamming, „The NT use of Isaiah", în *Southwestern Journal of Theology* 11 (1968), pp. 89-103; H.S. Songer, „Isaiah and the NT", în *Rev Expos* 65 (1968), pp. 459-470.

Dumnezeu în 1Cor., implicațiile morale ale harului clipei prezente în 2Cor. (Is. 49,8 în 2Cor. 6,2 și Is. 52,11 în 2Cor. 6,17). Modul în care Pavel aprofundează cu ajutorul lui Isaia reflecția asupra misiunii lui Hristos este marcat de o mare libertate în forma citărilor și în asocierea lor cu alte pasaje din Scripturi. Textul lui se îndepărtează uneori de Septuaginta; de pildă, Is. 28,11-12 în 1Cor. 14,21: Origen (*Filocalia* 9,2) îi apropie forma de versiunea, posterioară, a lui Aquila. Epistola către Evrei (2,13) aplică în mod explicit Is. 8,18 la Iisus. La acestea se adaugă numeroasele aluzii și reminiscențe presărate în scrierile Noului Testament[76], precum și referirile abundente din Apocalipsa lui Ioan[77]. În Noul Testament, Isaia este prin excelență profetul lui Mesia și al misiunii lui Iisus (și a apostolilor Lui), atât la propriul său popor, cât și în fața neamurilor. Această imagine domină lecturile creștine din primele secole, până într-atât încât Ieronim poate spune, după Eusebiu, în Prefața *Comentariului la Isaia*: „nu este doar un Profet, ci un Evanghelist și un Apostol".

2. *Isaia la primii Părinți*[78]

Cele mai vechi scrieri, fără a depinde de Noul Testament, îi dau Profetului un rol important. Astfel, Clement al Romei (în *Prima epistolă către corinteni* 16,3-14) pune pe buzele lui Hristos pasajul Is. 53,1-12, pentru a da o pildă a umilinței lui Hristos ca slujitor. *Epistola lui Barnabas* se sprijină pe pasaje din Isaia pentru a polemiza cu cultul iudeilor și pentru a stabili caracterul mesianic al lui Iisus.

La Iustin, ceva mai târziu, atât în *Apologia*, cât și în *Dialogul cu Trifon*, referirea la versiunea Septuagintei pentru Isaia este fundamentală în argumentarea acestui caracter mesianic. *Dialogul* insistă asupra înlocuirii în Legământ a lui Israel cu neamurile. Îi atribuie lui Hristos prima cântare a Slujitorului (Is. 42,6-7 în *Dial.* 122,3 și Is. 42,1-4 în *Dial.* 123,8). Extrage un sens milenarist din Is. 65,17-25 (*Dial.* 81,1-2). Zămislirea feciorelnică a Mariei este comentată frecvent pornind de la versetul Is. 7,14, a cărui traducere din Septuaginta este apărată de mai multe ori, mai ales în *Dial.* 84,3. Citatele din Isaia sunt adesea foarte lungi, ca în *Dial.* 25,2-5

76. *Novum Testamentum Graece*, ed. Nestle-Aland[26], dă o listă de *loci citati vel allegati* din Isaia.
77. *Vide* P. Jay, art. cit., col. 791.
78. *Ibidem*, col. 794-805.

(Is. 63,15-64, 11), și numeroase (110 în *Dialog*, dintr-un total de 150 de citate biblice).

În *Demonstrația propovăduirii apostolice* a lui Irineu (păstrată în traducere armenească), Isaia este de asemenea cartea cel mai des folosită din toată Biblia. Sunt o prezență pregnantă la Irineu texte mesianice ca profeția despre Emmanuel (Is. 7,10-16 în *Împotriva ereziilor* III 21,4), arborele lui Iesei (Is. 11,1-10 în *Demonstrația* 59) și al patrulea cânt al Slujitorului (Is. 52,13–53,5 în *Demonstrația* 68). În argumentația sa teologică, el dezvoltă explicațiile lui Iustin (de exemplu, la Is. 7,14 în *Împotriva ereziilor* III 21,6), adăugând noi referiri la Profet.

Clement din Alexandria reține din Isaia exemplele de pedagogie divină, recurgând la exegeza alegorică, și compară învățătura Profetului cu doctrinele gânditorilor greci, poeți sau filozofi. Fără a lăsa deoparte versetele mesianice, le conferă uneori valoare simbolică.

La Tertulian, martor de bază pentru vechile traduceri latine ale Septuagintei, Isaia este, alături de Geneza, cartea cel mai des citată din Vechiul Testament. Aflate în număr mare în *Împotriva lui Marcion*, aceste citate joacă un rol de seamă și în controversele cu iudeii pe tema împlinirii profețiilor, și cu eretici ca Hermogene și Praxeas. Textul Septuagintei pe care îl traduce Tertulian aparține tipului alexandrin[79].

La Ciprian, Isaia rămâne profetul mesianic care Îl vestește pe Hristos, anunță repudierea lui Israel și mântuirea neamurilor[80].

3. *Comentarii patristice din secolele III-V*

Începând cu secolul al III-lea, Părinții au compus comentarii la Cartea lui Isaia[81]. Al lui Origen, în treizeci de cărți, s-a pierdut, cu excepția a trei fragmente (dintre care două se referă la Is. 26,19). A exercitat însă o influență puternică[82]. A fost folosit de Eusebiu al Cezareei și de Ieronim. Ei precizează că acesta din urmă se oprea la viziunea fiarelor în pustie

79. *Vide* P. Petitmengin, „Recherches sur les citations d'Isaïe chez Tertullien", în R. Gryson și P.-M. Bogaert (eds.), *Recherches sur l'histoire de la Bible latine*, Cahiers de la Revue Théologique de Louvain 19, Louvain-la-Neuve, 1987, pp. 21-41.
80. *Vide* M.A. Fahey, *Cyprian and the Bible. A Study in Third-century Exegesis*, Tübingen, 1971.
81. *Vide* P. Jay, art. cit., col. 805-811.
82. *Vide*, printre altele, R. Gryson și D. Szmatula, „Les commentaires patristiques sur Isaïe d'Origène à Jérôme", în *Revue des Études Augustiniennes* 36 (1990), pp. 3-41.

(Is. 30,6). Origen compusese şi o lucrare de un alt gen, sub formă de „note" punctuale, în care două fragmente (despre Is. 39,7 şi 66,1) s-au păstrat în *catenae*-le exegetice. Ţinuse, de altfel, predici despre Profet; din cele 25 de omilii ale lui Origen, pe care le cunoştea Ieronim, numai 9 au ajuns până la noi, în traducerea latină a lui Ieronim; ele se referă în mare parte la chemarea şi la viziunea profetului, capitolul 6 (5 omilii, celelalte 4 referindu-se la Is. 7,10-15; 4,1; 8,18-20 şi 10,10-14). Origen vedea în cei doi serafimi din Is. 6 pe Fiul şi pe Sfântul Duh, doctrină criticată de Teofil al Alexandriei şi de Ieronim[83].

Primul comentariu grecesc din secolul al IV-lea este al lui Eusebiu al Cezareei, din perioada imediat următoare Conciliului de la Niceea. Cunoscut vreme îndelungată numai fragmentar, prin tradiţia *catenae*-lor, este accesibil în prezent într-o formă care se apropie de cea completă datorită scholiilor marginale descoperite în 1933 de A. Möhle, într-un manuscris biblic de la Florenţa, *Laurentianus* 11.4, din secolul al XI-lea[84]. Lemele biblice au dispărut, dar lungile citate existente în comentariu permit reconstituirea textului biblic al lui Eusebiu. Acesta aparţine recensiunii hexaplare a Septuagintei. Eusebiu indică de şapte ori până la ce verset din Isaia ajungea un tom al lui Origen; el citează şi explică celelalte traduceri greceşti, a lui Aquila, a lui Symmachus şi a lui Theodotion; unele interpretări alegorice provin de la Origen. Lucrarea lui Eusebiu a exercitat o influenţă puternică asupra comentatorilor ulteriori, cu precădere asupra lui Ieronim şi a lui Theodoret al Cyrului. Această operă de exegeză comportă o autocelebrare instituţională a Bisericii, istoria ei dezvăluindu-se ca împlinirea evenimentelor prezise de profet şi ca principalul spaţiu al lucrării lui Dumnezeu; Imperiul Roman face deopotrivă parte din planul providenţial, dar ca o realitate secundară. Se regăseşte tratată abundent, tot cu sprijinul unui mare număr de referiri la Isaia, în *Demonstraţia evanghelică* şi în *Eglogele profetice*, tema creştinismului care ia locul iudaismului[85]. Comparaţia cu

83. *Vide* L. Chavoutier, „Querelle origéniste et controverses trinitaires", în *Vigiliae Christianae* 14 (1960), pp. 9-14.

84. J. Ziegler a folosit această descoperire în ediţia sa Isaia LXX, pentru colecţia de la Göttingen (1939), însărcinare pe care o preluase de la A. Möhle, şi a publicat ediţia *Comentariului* lui Eusebiu în 1975 (*GCS, Eusebius Werke* IX).

85. Michael Hollerich (*Eusebius of Caesarea's* Commentary on Isaiah, Oxford, 1999) analizează ecleziologia şi concepţiile politice ale lui Eusebiu în această lucrare, precum şi metoda lui exegetică.

apologetica din *Dialogul cu Trifon* al lui Iustin pune în valoare trăsături originale, pe fundalul unor interpretări comune: criticarea cultului iudaic insistă asupra limitării geografice a Legii mozaice, localizată la Ierusalim; respingerea lui Israel este pusă mai puternic în legătură cu căderea Ierusalimului; interesul pentru aproprierea creştină a profeţiei este mai slab deoarece Eusebiu se opunea montanismului; chiar dacă temele hristologice şi mesianice sunt aceleaşi în ansamblu, există unele excepţii (Is. 8,4 nu mai este aplicat la magi şi la Irod, ci la cucerirea Damascului şi a Samariei de către asirieni; legea cea nouă din Is. 51,4-5 nu mai este Hristos Însuşi, ci legea Bisericii creştine; ratificarea legământului cu Noe în Is. 54,8-9 este o făgăduinţă făcută acestui organism politic)[86]. Pe de altă parte, metoda are mai multă rigoare, datorită celor dobândite de ştiinţa lui Origen. Pentru chestiunile de fond, îl consultă pe Origen ca autoritate recunoscută, luându-şi totuşi destulă libertate, şi nu recurge la alegorie decât atunci când sensul istoric nu îi era limpede. Modificările interpretării lui Isaia, în comparaţie cu *Eglogele profetice* (contemporane cu prigoana lui Diocleţian) şi cu *Demonstraţia evanghelică* (după Edictul de la Milano) se explică prin noile circumstanţe (unificarea imperiului sub Constantin şi situaţia privilegiată a Bisericii): scade miza eshatologică, creşte interesul pentru istoria veterotestamentară şi pentru Biserica din prezent, iar formulările teologice vădit subordinaţioniste sunt evitate cu scrupulozitate, din cauza dezbaterilor deopotrivă tranşate şi reînnoite de Conciliul de la Niceea[87]. În *Comentariul la Isaia*, dintre strategiile prin care creştinii revendicau privilegiul de a fi adevărata parte a Domnului, Eusebiu o preferă pe cea care percepe o dezvoltare de la vechiul la noul Legământ, având drept consecinţă mişcarea inversă prin care creştinismul pretinde să-l înlocuiască pe Israel chiar şi în trecut, ca *Verus Israel*[88]. Ierusalimul restaurat este Biserica instituţională, întemeiată pe Logos, cu ierarhia sa care provine din „rămăşiţa" lui Israel, structură indicată prin reluarea alegorică a Is. 54,11-13[89].

86. M. Hollerich, *op. cit.*, pp. 43-44.

87. *Ibidem*, pp. 59-60.

88. Vezi consideraţiile lui M. Hollerich în capitolul V: „The Prehistory of the Godly Polity : Eusebius' Assessment of Judaism in the *Commentary on Isaiah*" (pp. 130-164).

89. M. Hollerich examinează în capitolul VI, „The Christian Church As the Godly Polity" (pp. 165-203), legătura intimă dintre Biserica instituţională şi Ierusalimul ceresc, importanţa pe care o capătă episcopul ca prim magistrat în cetatea lui Dumnezeu,

Ieronim cunoştea un comentariu al lui Didymus Orbul, în 18 cărţi, la capitolele 40–66 din Isaia. Trebuie să fi comentat însă şi Is. 1–39. Nu au rămas decât nişte aluzii în *Comentariul la Zaharia*.

S-a pierdut, de asemenea, comentariul lui Apollinarie al Laodiceei, pe care Ieronim îl prezintă ca fiind literal şi foarte succint.

Un *Comentariu la Isaia*, limitat la primele 16 capitole ale cărţii profetice, a fost transmis printre lucrările lui Vasile al Cezareei. Argumentul cel mai puternic împotriva autenticităţii este faptul că Nil al Ancyrei (care a murit în 430) citează această lucrare fără să-i numească autorul, pe când mai mulţi teologi de mai târziu, printre care Ioan Damaschinul, i-o atribuie lui Vasile. Au fost de asemenea observate diferenţe de stil între acest comentariu şi scrierile episcopului din Cezareea. Ele se pot totuşi explica prin genul literar, mai puţin îngrijit. Cert este că autorul e un episcop capadocian din a doua jumătate a secolului al IV-lea, care cunoştea lucrările lui Vasile şi care s-a folosit pe larg de o bună parte dintre ele[90]. Prologul insistă asupra dispoziţiilor morale şi religioase necesare pentru a primi inspiraţia profetică şi pentru a înţelege profeţia. Această învăţătură este o constantă a *Comentariului*, unde trece şi printr-o interpretare simbolică a textelor Scripturii. Implică o desăvârşită solidaritate între cunoaşterea primită de profet, înţelegerea interpretului care trebuie „să construiască şi să elaboreze expresiile concentrate în formule scurte" – propriu înţelepciunii fiind „prelungirea" cuvintelor, după Prov. 1,24 – şi predicarea învăţăturii, care îi edifică pe ascultători. Lucrarea Duhului se răsfrânge numai în „sufletele netede şi transparente". Viziunile Profetului nu corespund unor realităţi exterioare; este vorba de o contemplaţie intelectivă, „Duhul reprezentând natura divină prin enigme". Profetul nu vede numai viitorul, ci şi acele elemente ale prezentului care scapă privirii, precum şi „tainele inimii" (*cf.* 1Cor. 14,25). De aceea alegoria morală ocupă un loc de seamă în *Comentariu*, unul dintre principalele ei instrumente fiind etimologia.

la care se aplică şi profeţiile mesianice şi eshatologice, precum şi teologia politică a lui Eusebiu.

90. *Vide* Jonathan Fedwick, *Bibliotheca Basiliana Universalis*. III *The Ascetica, Contra Eunomium 1-3, Ad Amphilochium de Spiritu sancto, Dubia et spuria*, Turnhout, 1997, pp. 761-765. Nikolai A. Lipatov a evidenţiat numeroasele similitudini cu *Omiliile la Hexaemeron* ale lui Vasile (în *Studia Patristica* 27, 1993, pp. 42-48) şi este autorul unei traduceri englezeşti a *Comentariului la Isaia*, publicată în 2001 în „St. Vladimir Orthodox Theological Seminary Library".

Autorul respinge concepţia unei profeţii extatice: „Nu, Duhul nu cufundă sufletele în întuneric, ci face ca intelectul, purificat de petele păcatelor, să poată contempla cele inteligibile". Prologul justifică obscuritatea Scripturii profetice prin necesitatea unui efort – singurul în stare să garanteze păstrarea celor dobândite. „Se cuvine ca purităţii vieţii să-i stea alături cercetarea statornică a Scripturii, pentru ca natura înaltă şi mistică a profeţiilor divine să se întipărească în suflet printr-un exerciţiu neîntrerupt." În corpul propriu-zis al *Comentariului*, explicarea istorică a profeţiilor, în cadrul Vechiului Testament, este în permanenţă îmbinată cu aplicarea lor la prezentul şi trecutul Bisericii. Iar exegeza ilustrează pretutindeni ultima remarcă a prologului: „Ceea ce îl priveşte pe Hristos se află răspândit în întreaga profeţie, cuvintele referitoare la istorie fiind întotdeauna legate strâns de sensul mistic".

De la Ioan Hrisostomul s-a păstrat un comentariu incomplet, care se opreşte la Is. 8,10. A existat o continuare, înregistrată tahigrafic, ilizibilă pentru scribul aflat la originea tradiţiei manuscrise. O tradiţie armeană, care adaugă un comentariu la restul Cărţii lui Isaia, i-l atribuie în mod eronat lui Ioan Hrisostomul[91]. Exegeza din acest comentariu este de tip antiohian, istorico-literal, fără să neglijeze metaforele. Aplică totuşi profeţiile nu la Ierusalim, ci la Biserică (cum ar fi Is. 2,2). Nu este lăsată deoparte controversa cu iudeii, situaţie ce corespunde actualităţii antiohiene. Ioan Hrisostomul a mai compus, mai târziu (în 386-387), *Omilii despre Ozia*, în strânsă legătură cu *Comentariul* său la Isaia[92], şi o omilie la Is. 45,7.

Din secolul al V-lea s-a păstrat un comentariu amănunţit al lui Chiril al Alexandriei, care ocupă un întreg tom în *Patrologia greacă* a lui Migne (t. 70). Este dominat de tipologia hristologică. Aceasta ţine de ceea ce Chiril, evitând termenul „alegorie", numeşte „teorie", comportând şi interpretarea morală[93]. Istoria ocupă un loc important în această lucrare, atât prin situarea conţinutului profeţiei în trecutul lui Israel, cu referiri la alte cărţi biblice, cât

91. *Vide* introducerea lui Jean Dumortier la ediţia sa critică *Commentaire sur Isaïe de Jean Chrysostome*, „Sources chrétiennes", Cerf, Paris, 1983, pp. 12-14.

92. Introducere, text critic, traducere şi note de J. Dumortier, „Sources chrétiennes", Cerf, Paris, 1981.

93. J.-N. Guinot a arătat, în legătură cu istoria lui Ozia, cu vedenia lui Dumnezeu în mijlocul serafimilor şi cu purificarea lui Isaia (Is. 6,1-7), că perspectiva lui Chiril, ca şi a altor Părinţi greci, nu mai era cea a lui Origen: „L'héritage origénien des commentateurs grecs du prophète Isaïe", în *Origeniana Quarta* (ed. L. Lies), Innsbruck, 1987, pp. 379-389.

şi prin raportarea la vremea lui Hristos şi a apostolilor ori la cea a Bisericii. Citatele foarte lungi şi digresiunile ample îi conferă acestei lucrări o structură sinuoasă.

Încercând să cunoască starea recensiunii lucianice a Septuagintei la exegeţii care au folosit-o, August Möhle, însărcinat cu stabilirea textului lui Isaia, a redescoperit în 1929 *Comentariul la Isaia* al lui Theodoret al Cyrului, pe care Papadopoulos-Kerameus îl menţionase doar în 1899, în inventarul alcătuit pentru manuscrisul nr. 17 de la Mănăstirea Sfântului Mormânt de la Constantinopol. A. Möhle a editat acest comentariu în 1932, pornind de la manuscrisul amintit. Jean-Noël Guinot a reluat textul lui grecesc, adăugându-i o introducere, o traducere în limba franceză şi numeroase note[94]. În această lucrare, compusă cu puţin înainte de 447, Theodoret a preluat probabil câte ceva de la Theodor al Mopsuestiei – al cărui comentariu la profet s-a pierdut –, acordând însă un spaţiu ceva mai amplu profeţiilor mesianice aplicate la Hristos. Îndatorarea lui faţă de Eusebiu este destul de redusă, în pofida înrudirii tematice. Asemănările cu Chiril se limitează la tonalitatea generală a interpretării.

Lucrarea lui Hesychius din Ierusalim asupra lui Isaia aparţine unui gen cu totul diferit, cel al notelor sumare pe marginea textului biblic, privitoare la unele cuvinte sau la sensul unor enunţuri succinte[95].

Cât despre Părinţii latini, dat fiind că s-au pierdut comentariile lui Victorinus din Poetovio şi Ambrozie, iar cele opt omilii ale lui Zenon din Verona, cu un ton marcat antiiudaic, la Is. 1 şi 5, sunt succinte, lucrarea cea mai importantă pentru cunoaşterea textului Septuagintei şi a interpretării ei este monumentala operă a lui Ieronim[96]: el traduce adesea în latină din Septuaginta, după ce dă traducerea textului ebraic, compară textul original

94. „Sources chrétiennes", nr. 276 (1980), nr. 295 (1982), nr. 315 (1984), Cerf, Paris.

95. M. Faulhaber, *Hesychii Hierosolymitani interpretatio Isaiae prophetae*, Freiburg. i. Br., 1900.

96. *Vide* P. Jay, *L'exégèse de saint Jérôme d'après son* Commentaire sur Isaïe, Collection des Études Augustiniennes, Série Antiquité, 108, Paris, 1985. O nouă ediţie critică a *Comentariului* a fost publicată în colecţia *Vetus Latina. Aus der Geschichte der lateinischen Bibel*, sub îngrijirea lui R. Gryson, P.A. Deproost, J. Coulie *et al.* (Fribourg, 1993, *VL* 23, 1996, *VL* 30, 1998, *VL* 35, 1999, *VL* 36). De la Augustin nu au rămas nici comentarii, nici omilii la Isaia; în schimb, profetul este o prezenţă pregnantă în operele lui Augustin, cu precădere al patrulea cânt al Slujitorului (Is. 52,13–53,12) şi Is. 7,9b (despre raporturile dintre credinţă şi inteligenţă).

cu versiunea grecească, foloseşte celelalte trei traduceri greceşti, exploatează lucrările exegetice ale înaintaşilor săi şi oferă propriile explicaţii. Informaţii utile pot fi extrase şi din *Scrisorile* sale 18A şi 18B asupra exegezei la Is. 6,1-9 la Grigore din Nazianz şi la Origen.

Anumite pasaje din Isaia sunt puncte de articulaţie ale interpretării patristice[97]. Capitolul 1, alăturat lui Is. 6,9-10[98], susţine polemica împotriva iudaismului, de o virulenţă care variază de la un autor la altul. Is. 6,1-7, viziunea din Templu, alimentează reflecţia teologică sau doctrina privind legăturile dintre cele două Testamente (reprezentate uneori de cei doi serafimi). Proclamarea *Trisaghion*-ului (Is. 6,3) a intrat în uzul liturgic[99]. Profeţia despre Emmanuel (Is. 7,10–9,7) este referinţa fundamentală pentru lectura hristologică. Is. 7,14 nu încetează să fie obiect de dezbatere în legătură cu fecioria Mariei[100]. Is. 11,1-10 (arborele lui Iesei, darurile Duhului[101], pacea universală[102], speranţa neamurilor) este de asemenea un text capital. Is. 40,3-5 îl evocă pe înainte-mergător, Ioan Botezătorul, şi permite insistenţa asupra continuităţii dintre profeţi şi evanghelie. În privinţa cânturilor Slujitorului (Is. 42,1-7; 49,1-9a; 50,4-9a; 52,13–53,12), foarte prezente în Noul Testament, cu excepţia celui de-al treilea (din care există doar o reminiscenţă a v. 8, în Rom. 8,33), se poate spune că pe ele se întemeiază doctrina creştină a mântuirii aduse de Iisus. Cât despre ungerea din Is. 61,1-2, ea atestă misiunea mesianică a lui Iisus.

Alain Le Boulluec
(trad. de Ioana Costa)

*

97. P. Jay, art. cit., col. 811-820, dă o analiză amănunţită, cu referinţe la lucrările Părinţilor.

98. *Vide* C.A. Evans, „Isaiah 6,9-10 in rabbinic and patristic writings", în *Vigiliae Christianae* 36 (1982), pp. 275-281.

99. *Vide* B.D. Spinks, *The Sanctus in the Eucharistic Prayer*, Cambridge, 1991.

100. *Vide* A. Kamesar, „The virgin of Isaiah 7,14: the philological argument from the 2nd to the 5th century", în *Journal of Theological Studies* NS 41 (1990), pp. 51-75.

101. *Vide* K. Schlütz, *Isaiah 11,2 (die sieben Gaben des hl. Geistes) in den ersten vier christl. Jhh.*, 1932.

102. *Vide* V. Buchheit, „Tierfriede bei Hieronymus und seinen Vorgängern", în *Jahrbuch für Antike und Christentum* 33 (1990), pp. 21-35.

O apocrifă despre Isaia

Urcarea la cer a lui Isaia

Un document deosebit de interesant îl constituie *Urcarea la cer a lui Isaia*, care a beneficiat de o foarte bună editare realizată de un grup de cercetători italieni[103]. De asemenea, Enrico Norelli a publicat o traducere franceză însoțită de o amplă introducere și de comentarii stimulante[104]. Limba originală a scrierii este greaca, dar textul nu s-a păstrat decât în etiopiana clasică, grație faptului că, în Etiopia, *Urcarea la cer...* a fost multă vreme considerată o scriere canonică și inclusă ca atare în Vechiul Testament. S-au păstrat câteva fragmente în greacă, două fragmente destul de consistente în latină și câteva în coptă. Apocrifa este compusă din două secțiuni, numite convențional: „Martiriul lui Isaia" (cap. 1–5) și „Vedenia lui Isaia" (cap. 6–11). Așa cum arată Norelli, cele două secțiuni au „orientări teologice" diferite, nu însă contradictorii. În opinia cercetătorului italian, prima este o prefață cu caracter polemic, revendicator, atașată ulterior „Vedeniei lui Isaia". Unii editori le consideră opere distincte.

La originea apocrifei, în forma în care ea a ajuns la noi, se află un grup de profeți creștini – harismatici – care trăia în Siria, în împrejurimile Antiohiei, în prima jumătate a secolului al II-lea. Grupul își revendică o teologie docetistă. Potrivit *Urcării la cer...*, deasupra pământului se află firmamentul locuit de îngerii răzvrătiți și încă alte șapte ceruri. Iisus locuiește în cel de-al șaptelea, ultimul și cel mai „pur", împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt. El coboară în lume, schimbându-și înfățișarea (împrumută, rând pe rând, forma îngerilor, a demonilor care ocupă firmamentul, iar pe

103. *Ascensio Isaiae*, ed. P. Bettiolo, A. Kossova Giambelluca, C. Leonardi, E. Norelli, L. Perrone, I. *Textus*, 2. *Commentarius* („Corpus christianorum. Series apocryphorum", 7-8), Turnhout, 1995. Prelucrez aici un subcapitol din lucrarea mea, *Metamorfozele Anticristului la Părinții Bisericii*, trad. T. Ioniță, Polirom, Iași, 2006.

104. *L'Ascension d'Isaïe*, Brepols, 1998. Vezi și volumul de studii al lui Norelli *L'Ascensione di Isaia. Studi su un apocrifo al crocevia dei cristianesimi*, Bologna, 1994. Ne-au fost de mare folos lucrările autorilor: M. Pesce (ed.), *Isaia, il Diletto e la chiesa. Visione ed esegesi profetica cristiano-primitiva nell'Ascensione di Isaia*, Brescia, 1983; A. Acerbi, *L'Ascensione di Isaia. Cristologia e profetismo in Siria nei primi decenni del II secolo*, Milan, 1989; și P.C. Bori, *L'estasi del profeta ed altri saggi tra ebraismo e cristianesimo*, Bologna, 1989. *Cf.* și L.J. Lietaert Peerbolte, *The Antecedents of Antichrist...*, Leiden, 1995, pp. 194-210.

pământ ia chip de om) în funcție de locurile pe care le străbate, spre a nu fi recunoscut și proslăvit. Întruparea Mântuitorului constituie punctul de maxim interes teologic. Ea este caracterizată de o discreție absolută, este lipsită de prezența vreunui martor; fecioara nu naște trupește, ci într-o vedenie înfricoșătoare.

Grupul persecutat al harismaticilor sirieni, care se află la originea apocrifei, se identifică imaginar cu profetul Isaia, apreciat de regele Iezechias, dar respins de fiul și succesorul acestuia, Manase. Din pricină că profetul a descoperit înțeleptului rege „judecățile acestei lumi, chinurile gheenei, ale prințului acestei lumi, ale îngerilor săi, ale stăpânirii și puterii sale" (1,3), Sammael Malkira – care apare sub mai multe nume – se răzbună plănuind asasinarea profetului. Cum spuneam, regele Manase este exact opusul tatălui său. „Și-a întors inima sa de la Dumnezeu, slujind lui Beliar" (2,4). În timpul domniei sale „s-au înmulțit magia, vrăjitoriile, prezicerile, ghicitul, desfrânarea, adulterul, prigoana celor drepți" (2,5). Politica regelui este susținută la curte de o întreagă ceată de profeți lingușitori și mincinoși. Nemaiputând îndura o atare situație, Isaia părăsește Ierusalimul, retrăgându-se mai întâi în Betleem, iar apoi „în munți" (2,9) împreună cu o comunitate restrânsă de profeți prieteni. Ei vor rămâne aici timp de doi ani[105], până ce vor fi descoperiți și denunțați de falsul profet Beshira. Autorul introduce acest personaj (2,12) cu o dublă intenție. În primul rând, el joacă rolul de spion și de informator al regelui Manase: nimeni nu ar fi cunoscut ascunzătoarea lui Isaia. În al doilea rând, Beshira – nume derivat din ebraicul *behîr râ'*, „alesul răului" – constituie pretextul unei digresiuni consacrate „genealogiei falsului profetism". Unchiul lui Beshira ar fi fost Sedekias, conducătorul celor patru sute de profeți ai lui Baal de la curtea regelui Achab, care, din servilism, i-au prezis acestuia cucerirea unei cetăți inamice (3Rg. 22; 2Cron. 18). Faptele s-au petrecut însă contrar celor profețite.

105. Iată în ce manieră prezintă autorul modul de viață al acestei comunități cu totul speciale: „Purtau cu toții veșminte de sac și erau cu toții profeți; nu aveau nimic personal, erau lipsiți de orice bun și se aflau cu toții în doliu din pricina rătăcirii lui Israel. Se hrăneau doar cu ierburile sălbatice pe care le culegeau de pe vârfurile munților; după ce le strângeau le consumau împreună cu profetul Isaia" (2,10-11). Cumpătarea, postul, fuga de lume și inspirația profetică sunt trăsături comune terapeuților, prezentați de Philon (*De vita contemplativa*), esenienilor și discipolilor lui Ioan Botezătorul. Referitor la cumpătare, *cf.* și exemplul rechabiților (Ier. 35) și al lui Iuda Macabeul (2Mac. 5,27).

Nu numai că cetatea nu a fost cucerită, dar regele Achab a fost omorât în luptă. Profetul Michea, care îndrăznise să se împotrivească profeților mincinoși, fusese aruncat în temniță. Autorul *Urcării la cer a lui Isaia* nu se mulțumește să reproducă episodul din Biblie. El interpretează cuprinsul acestuia potrivit propriului cod ideologic. Astfel, din versiunea propusă de *Urcarea la cer*... aflăm că Michea, despre care cărțile canonice nu spun mai mult decât că a fost persecutat, este ucis cu lașitate de Achazia, regele Gomorei. În al doilea rând, autorul nostru îi caracterizează pe falșii profeți de la curtea regelui Achab ca „profeți ai lui Baal", aluzie intenționată la figura lui Ilie, un alt profet incomod.

Beshira îl acuză pe Isaia de blasfemie în fața regelui Manase: „Iată, Isaia însuși spune: «Mai mult decât Moise profetul mi-a fost dat să cunosc», căci zis-a Moise: «Nu va fi om care să vadă pe Dumnezeu și să fie viu»; iar Isaia mărturisește: «Eu am văzut pe Domnul, și iată că sunt viu»" (3,8-9). Aceleași acuzații erau invocate probabil împotriva profeților sirieni de autoritățile ecleziastice, acuzații justificate prin versetul de la Mt. 24,11: „Și mulți profeți mincinoși se vor ridica și pe mulți vor amăgi". Cu toate acestea, profeții își legitimează activitatea din perspectiva necesității misiunii profetice în interiorul Bisericii. Din punctul de vedere al autorității sacerdotale, apropierea parusiei este anunțată de înmulțirea impostorilor, a celor care se pretind inspirați. Din cel al profeților însă, apropierea parusiei se deduce din dispariția fervorii profetice și din instituționalizarea credinței. Pactizarea cu cele lumești constituie, pentru autorul *Urcării la cer*..., cea mai gravă trădare a Evangheliei, trădare care se înscrie totuși în ordinea divină a lucrurilor. „În zilele acelea, se vor înmulți cei care, lipsiți de înțelepciune, vor fi iubitori de argint. Și vor fi mulți prezbiteri nevrednici și păstori care își vor asupri oile lor, iar acestea vor fi lacome, căci nu vor avea păstori sfinți" (3, 24). Principalul semn eshatologic va fi însă retragerea Duhului din sufletele credincioșilor și mai ales din ale prezbiterilor. Aceștia vor fi cuprinși de patru duhuri rele: „duhul rătăcirii, al desfrânării, al slavei deșarte și al iubirii de argint" (3,28). Biserica se va îndepărta de la tradiția profetică autentică, cea a Vechiului Testament, înscriindu-se pe o traiectorie de declin ireversibil.

Pe acest fond de „sfârșit/istovire" a lumii și destrămare a Bisericii, Beliar va coborî pe pământ, dând o lovitură decisivă întregii omeniri. „Iar la sfârșitul vremurilor, va coborî Beliar, el, prințul cel mare, regele acestei lumi pe care a stăpânit-o dintotdeauna. Și va coborî din lăcașul său ca un om, ca un rege nevrednic, ucigaș de mamă, stăpânitor al acestei lumi; și va asupri floarea

pe care au sădit-o cei doisprezece apostoli ai Celui Iubit" (4,2-4). Isaia profețește ca ultimă etapă premergătoare parusiei întruparea lui Beliar într-un rege însetat de sânge. Tiranul eshatologic apare sub chipul unui *Nero redivivus*, credința respectivă având adepți în Siria, la începutul secolului al II-lea. În același timp, el constituie și o trimitere la regele Manase, stăpânit de același Beliar. Autorul denunță astfel orice formă de autoritarism instituțional ca având origine satanică (Beliar confundându-se cu Satan).

Capitolul 5 relatează martiriul lui Isaia. Sub privirile lui Beshira și ale falșilor profeți, chiar regele Manase îl taie pe profet cu un fierăstrău de lemn, tradiție care va fi preluată și perpetuată de iconografia creștină. În timp ce era astfel despicat „în două", Isaia, spune textul, „n-a strigat, nici n-a plâns, ci gura lui vorbea cu Duhul Sfânt" (5,14).

Cristian Bădiliță

Isaia

1 [1] Vedenie pe care a văzut-o Isaia, fiul lui Amos,
pe care a văzut-o împotriva Iudeii şi împotriva Ierusalimului,
pe vremea domniei lui Ozia, şi a lui Ioatham, şi a lui Achaz, şi a lui Ezekias, care au domnit în Iudeea.

[2] Ascultă, cerule, şi ia aminte, pământule,

1,1 Versetul constituie un titlu care înfăţişează cadrul cronologic al întregii activităţi a profetului. ♦ „Isaia, fiul lui Amos": ebr. *Yᵉša'yāhū* („mântuirea lui *YHWH*") fiul lui *'Āmōṣ* (care nu trebuie confundat cu profetul Amos – ebr. *'Āmōs*). A profeţit în Iuda între anii 740 – cca 700 î.H. ♦ „Ar trebui" – ne spune Ieronim – „să-l numim pe Isaia mai degrabă evanghelist decât profet, pentru că arată toate tainele lui Hristos şi ale Bisericii, încât ai putea gândi că a scris o istorie a celor întâmplate şi nu o profeţie a celor viitoare" (*Com. Is.*, PL 28, 825; de acum înainte *ad locum*, prescurtat *ad loc.*). ♦ „împotriva": gr. κατα, „referitor la", adesea „împotriva". ♦ „Ozia": ebr. *'Uzzīyāh* („tăria mea este *YHWH*"), rege în Iuda între 791/790 şi 740/739 î.H. (*cf.* 4Rg. 14,18-21). A purtat războaie împotriva filistenilor, arabilor şi amoriţilor, pe care i-a învins. A întărit fortificaţiile Ierusalimului şi a creat o armată permanentă. Din cauză că a practicat idolatria, Ozia a fost lovit de lepră, iar fiul său Ioatham i-a urmat la domnie (4Rg. 26,16-21). Nu demult s-a descoperit o lespede în Ierusalim, datată din secolul I d.H., pe care scrie: „Aici au fost aduse osemintele lui Ozia, regele lui Iuda, nu deschideţi!" (DB, p. 955). ♦ „Ioatham": ebr. *Yōthām* („*YHWH* este desăvârşit"), rege în Iuda (740-732 î.H.). A extins graniţele regatului supunându-i pe amoniţi. ♦ „Achaz": ebr. *'Āḥāz*, rege în Iuda, 732-715 î.H. S-a închinat la idoli, şi-a jertfit întâiul născut lui Moloch (4Rg. 16,3-4); a făcut „ce este rău" înaintea Domnului (*cf.* 2Par. 28,1-5). ♦ „Ezekias": ebr. *Yᵉḥizᵉqīyāhū* („puterea mea este *YHWH*"), rege în Iuda; a domnit douăzeci şi nouă de ani. Întreprinde o reformă religioasă, renovează şi purifică Templul, reînnoind legământul dintre Domnul şi poporul său prin sărbătorirea Paştelui (2Par. 30–31).
1,2-9 Lipsa de recunoştinţă a poporului faţă de binefacerile Domnului.
1,2 „pământule": fiind de genul neutru în română, nu poate reda imaginea cuplului divin primordial „cer" (în greacă, masculin) – „pământ" (feminin), gr. οὐρανὸς καὶ γῆ, aflat la originea creaţiei în mai toate cosmogoniile arhaice (*cf.* Hesiod, *Theogonia*). „Întru început Dumnezeu a făcut cerul şi pământul" (Gen. 1,1), adică făpturile cereşti şi pământeşti. ♦ „Născut-am": gr. γεννάω echivalează aici ebr. *gādhal*, „a creşte (un copil)"; Theodotion

că Domnul a grăit:
„Născut-am fii şi i-am crescut,
dar ei s-au lepădat de Mine.
[3] Boul cunoaşte pe cel ce l-a dobândit
şi asinul – ieslea stăpânului său;
dar Israel nu M-a cunoscut,
şi poporul nu M-a înţeles."
[4] Vai, neam păcătos,
popor plin de păcate,
sămânţă rea,
fii nelegiuiţi!

şi Symmachos traduc mai exact cu ἐκτρέφω; într-adevăr, VT evită să folosească pentru Dumnezeu metafora prea antropomorfă a zămislirii. ♦ „s-au lepădat": TM are „s-au răzvrătit". ♦ Dumnezeu, Care e bun după fire, vrând să aibă fiinţe faţă de care să-Şi arate binefacerile, fiinţe care s-ar bucura primindu-le, a făcut făpturi vrednice de El, adică în stare să-L înţeleagă cum se cuvine; de aceea zice că „a născut fii" (Origen, *Despre principii*, PSB 8, p. 307).

1,3 „Boul... asinul": Beda (ACCS, p. 6) comentează: boul este un animal „curat", simbol pentru poporul lui Israel, curăţit prin jugul Legii şi deprins să rumege cuvintele ei, iar „măgarul" reprezintă neamurile păgânite de idolatrie. Aşadar, unii au interpretat „boul" ca reprezentând poporul lui Israel cel curat, care l-a cunoscut şi urmat pe Iisus Hristos, iar „asinul" – neamurile păgâne, care au cunoscut ieslea Domnului, de unde se vor hrăni cu adevărul. ♦ De aici imaginea a fost preluată în evanghelia apocrifă a lui Pseudo-Matei (14), de unde provine reprezentarea iconografică a acestor două animale în scena Naşterii Domnului, alături de ieslea cu Pruncul. ♦ „nu M-a cunoscut... nu M-a înţeles": TM are „nu a cunoscut... nu a ştiut". ♦ „cunoscut": verbul este la aorist, cu valoare gnomică, la fel ca în TM.

1,4 „neam... popor...": după unii comentatori moderni, „neam" se referă aici la Regatul de Nord, format din cele zece triburi care s-au desprins de tribul lui Iuda, fidel dinastiei davidice, rămânând astfel „poporul" Domnului (*cf.* WBC I, p. 18). Dar, după comentatorii vechi, „popor" este Israel, iar „neamuri" denumeşte mulţimea păgânilor idolatri. ♦ „sămânţă rea": Ioan Botezătorul reia acest gen de invective la adresa fariseilor: „pui de vipere" (Mt. 3,7). ♦ „L-aţi mâniat": TM are „L-aţi dispreţuit". ♦ „Sfântul lui Israel": titlu dat adesea lui Dumnezeu în Isaia; rar în restul VT (4Rg. 19,22; Ier. 27[50],29; 28[51],5; Ps. 70/71,22; 77/78,41; 88/89,19). Expresia subliniază atât „sfinţenia" (transcendenţa) lui Dumnezeu, faţă de care se impune atitudinea de adoraţie a omului, manifestată şi prin modul de a trăi (*cf.* Lev. 17–26; Iez. 40–55), cât şi relaţia Lui cu poporul, de „apartenenţă" reciprocă în virtutea Legământului. ♦ În versiunile româneşti anterioare se adaugă la finalul versetului: „străinară-se îndărăt" (BB), „străinatu-v'aţi înapoi" (BS), după *Codex Sinaiticus*, care corespunde aici TM.

L-aţi părăsit pe Domnul
şi L-aţi mâniat pe Sfântul lui Israel.

[5] „La ce bun să mai fiţi bătuţi,
voi, care adăugaţi fărădelege?
Capul întreg [a ajuns] în durere
şi inima cu totul în întristare.
[6] De la picioare până la cap
lovitură, vânătaie, rană obrintită:
nu ai unde să pui un leac,
sau untdelemn, sau legături.
[7] Pământul vostru – un pustiu,
cetăţile voastre – arse în foc,
ţara voastră, sub ochii voştri v-o mănâncă străinii
şi a rămas pustie,
răvăşită de popoare străine.
[8] Fiica Sionului fi-va părăsită

1,5 „La ce bun": gr. τί, „de ce", echivalează ebr. *'al māh*, „cum", „de ce". ♦ „Capul întreg... inima cu totul": se poate înţelege şi „orice cap... orice inimă".

1,6 „obrintită": gr. φλεγμαίνουσα, „inflamată/infectată/purulentă". ♦ În TM: „Din talpa piciorului până în creştet, nimic sănătos: [doar] lovitură şi vânătaie şi rană proaspătă pe care n-au curăţat-o, n-au legat-o şi n-au înmuiat-o cu untdelemn." ♦ „leac": gr. μάλαγμα, „compresă (cu emolient)". ♦ „legături": gr. καταδέσμους, „bandaje". ♦ După Theodoret al Cyrului, „capul" îi reprezintă pe regi şi pe conducători, „inima" pe preoţi şi pe învăţători, iar ceilalţi sunt „picioare" (*Commentaire sur Isaïe*, traducere şi note de Jean-Noël Guinot, Sources chrétiennes 276, 295, 315, respectiv vol. I, cap. 1,1–9,6, vol. II, cap. 9,7–44,22, vol. III, cap. 44,23–66,24; de aici înainte, citat *ad loc.*). ♦ „Cel care nu-şi mărturiseşte păcatul este fără leac" (Ieronim, ACCS, p. 9). ♦ După „De la picioare până la cap", BB are în plus: „nu iaste întru el întregăciune", urmând ediţia de la Frankfurt a Septuagintei (1597), care are aici un text mai apropiat de TM.

1,7-9 Expediţia lui Nabucodonosor împotriva Ierusalimului, deportarea poporului şi distrugerea Templului între anii 598 şi 587 î.H. sunt prezentate de Părinţi ca o prefigurare a ceea ce urma să se împlinească pe vremea împăratului Titus şi Hadrian, în epoca romană, după cuvântul Domnului, care a prezis distrugerea Templului (Mt. 24,2). Începând cu anul 70 d.H. Iudeea devine provincie imperială. După victoria lui Hadrian, în 134 d.H., şi transformarea Iudeii în provincia Syro-Palestina, evreilor le-a fost interzis accesul în Ierusalim. După Theodoret (*ad loc.*), „popoarele străine" (v. 7) despre care vorbeşte profetul Isaia sunt popoarele supuse romanilor.

1,8 „Fiica Sionului": expresie specifică limbii ebraice pentru a desemna Ierusalimul şi, în sens mai larg, tot poporul lui Israel, după cum „fiii oamenilor" se foloseşte pentru

ca o colibă în vie,
ca un bordei într-o grădină de castraveți,
ca o cetate împresurată."
[9] Și dacă Domnul Savaot nu ne-ar fi lăsat o sămânță,
am fi ajuns ca Sodoma,
ne-am fi asemănat cu Gomora.

[10] Ascultați cuvântul Domnului,
căpetenii ale Sodomei!
Luați aminte la Legea lui Dumnezeu,
popor al Gomorei!
[11] „Ce este pentru Mine mulțimea jertfelor voastre?
zice Domnul.
Sunt sătul de arderile de tot de berbeci,
grăsime de miei ori sânge de tauri și de țapi nu vreau,
[12] nici să veniți să vă înfățișați înaintea Mea.

„oameni", iar „fiii profeților" pentru „profeți" etc. ♦ „colibă... bordei": adăposturi temporare făcute pe câmp de agricultori și abandonate după recoltare. Unii Părinți au văzut aici o imagine a Templului, părăsit și distrus în urma „recoltării" rămășiței lui Israel, adică a celor care s-au mântuit prin Botez, începând cu cei trei mii (Fp. 2,41) și apoi cu cei cinci mii (Theodoret, *ad loc.*). ♦ „cetate împresurată": poate fi o aluzie la situația Ierusalimului în 701 î.H., când era asediat de asirieni.

1,9 „o sămânță": *cf.* Gen. 15,18. Pentru Vasile cel Mare, „sămânța" este Hristos, altfel profetul ar fi folosit pluralul (*cf. Commentarii in Isaiam prophetam*, PG 30, 159A; de acum înainte, citat *ad loc.*). ♦ În TM: „o rămășiță", ebr. *šārīdh*, păstrată pentru a da slavă lui Dumnezeu. ♦ Sodoma și Gomora rămân ca imagine tipică a cetăților păcătoase (*cf.* Gen. 18–19; Deut. 29,22; Is. 13,19; Am. 4,11; Sof. 2,9). ♦ Versetul este citat de apostolul Pavel în Rom. 9,29.

1,10-20 Cultul exterior neînsoțit de fapte de dreptate nu are nici o valoare – *cf.* 29,13-14; Am. 5,21-27.

1,11 Domnul nu așteaptă mulțimea jertfelor, ci convertirea sinceră (Ps. 50/51,19). „Jertfa" a devenit spirituală, odată cu schimbarea preoției (Evr. 7,12); este una singură, Hristos (Ef. 5,2), cu care se unesc și jertfele sfinților (2Cor. 4,10); este o singură „stropire", Botezul nașterii din nou (Tit 3,5); o singură iertare a păcatelor (Evr. 9,12-14) (Vasile cel Mare, *ad loc.*). ♦ Maxim Mărturisitorul avertizează că „toată nevoința (asceza) care nu are iubire este străină de Dumnezeu" („Cuvânt ascetic", *Filocalia*, vol. II, p. 48).

1,12 „nici să veniți": se mai poate înțelege și „nici chiar dacă veniți". ♦ „Să nu mai călcați prin curtea Mea": *litt.* „a călca curtea Mea [13] nu adăugați/continuați!" – calc frecvent după ebraică. ♦ În TM, versetul începe o frază nouă, *litt.*: „Când veniți să vă arătați în fața Mea, cine a cerut aceasta din mâinile voastre, să călcați curțile Mele?".

Cine v-a cerut acestea din mâinile voastre?
Să nu mai călcați prin curtea Mea!
[13] Chiar dacă aduceți lamura făinii, e în zadar;
tămâia este urâciune pentru Mine.
Lunile voastre noi și sabatele și ziua cea mare
nu le mai sufăr.
Postul și nelucrarea [14] și lunile voastre noi și praznicele voastre
le urăște sufletul Meu;
M-am săturat de voi:
n-am să mai trec cu vederea păcatele voastre.
[15] Când vă veți întinde mâinile către Mine
Îmi voi întoarce ochii de la voi;
și de veți înmulți ruga,
nu vă voi da ascultare;
căci mâinile voastre sunt pline de sânge.

1,13 „lamura făinii": cea mai curată și mai aleasă făină, numită pe alocuri și „floarea făinii". ♦ În TM, versetul este: „Nu mai adăugați ofrande zadarnice, fumul e urâciune pentru Mine; luna nouă și sabatul și convocarea [adunării]... Nu mai înghit nelegiuire și adunare [sfântă]". ♦ „Lunile voastre noi": este vorba de un cult arhaic, care prevedea adunări și jertfe la fiecare lună nouă și lună plină, adică la interval de paisprezece zile. Dar aici accentul cade pe adj. posesiv *voastre* (lunile *voastre*, jertfele *voastre*, praznicele *voastre*, sabatele *voastre*): un adevărat rechizitoriu la adresa celebrărilor ipocrite, la care nu se participă din inimă, prin care profetul arată că jertfele nu sunt primite dacă sunt aduse fără frică de Dumnezeu și în stare de păcat. Intenția rea a celui ce aduce jertfa, spune Ioan Gură de Aur, o schimbă în urâciune (βδέλυγμα), iar inima bună îi dă bună mireasmă (*Omilii la Facerea*, 27.8). ♦ „După cum virtutea dreptului Noe a prefăcut fumul și mirosul de grăsime arsă în miros cu bună mireasmă, tot așa și răutatea celor ce tămâiau a prefăcut mirosul cel bun de tămâie în urâciune. Bunul Stăpân nu se uită atât la ceea ce facem, cât la ceea ce avem în mintea noastră, de acolo de unde pornesc faptele noastre; și, uitându-se la gândurile noastre lăuntrice, primește faptele noastre sau își întoarce fața. Fie de ne rugăm, fie de postim, fie de facem milostenie – că acestea sunt jertfele noastre cele duhovnicești –, fie de facem vreo altă faptă, să o facem mânați de gânduri curate, ca să primim cunună vrednică de osteneli" (Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facerea* I, PSB 21, p. 337). ♦ Origen (*Omilii la Numerii*, PSB 6, p. 198) observă cu sagacitate că, înainte de a păcătui poporul Său, Domnul se referea la poruncile pentru jertfe numindu-le „Sărbătorile Mele", iar după ce poporul a căzut în păcat nu mai zice „Sărbătorile Mele", ci „sărbătorile voastre". ♦ În TM nu apare „nelucrarea" (ἀργία = ἀεργία – α + ἔργον „lucru"), tradus de noi etimologic, pentru că se referă la mulțimea interdicțiilor de a lucra în zi de sabat; bine tradus în BB: „ținerea de la lucru".

1,14 În TM, al doilea hemistih este: „au ajuns pentru Mine povară, am obosit să o car".

16 Spălați-vă, curățiți-vă,
lepădați răutățile din sufletele voastre dinaintea ochilor Mei,
opriți-vă de la răutățile voastre,
17 învățați să faceți binele;
căutați judecata,
izbăviți-l pe cel nedreptățit,
apărați-l pe orfan
și faceți dreptate văduvei;
18 apoi veniți să ne judecăm –
zice Domnul:
chiar de-ar fi păcatele voastre ca purpura,
ca zăpada le voi albi,
iar de-ar fi precum cârmâzul,
ca lâna le voi albi.

1,16 „răutățile din sufletele voastre": TM are „răutatea faptelor voastre". ♦ „Spălați-vă": „Cum?" se întreabă Ioan Gură de Aur: „Cu lacrimi, cu suspine, cu milostenie. Cere iertare celor pe care i-ai supărat, împacă-te cu toți, curățește-ți limba ca să nu mai greșești lui Dumnezeu. Altfel, este ca și cum cineva cu mâinile mânjite cu scârnă ți-ar cuprinde picioarele, rugându-te ceva. Oare nu vei îmbrânci cu piciorul departe de tine un astfel de om, mai degrabă decât să-l asculți? Tot așa, limba celui care se roagă este «mâna» cu care cuprinde picioarele lui Dumnezeu" (*Omilii la Matei*, 51.5; ACCS, p. 15). ♦ „dinaintea ochilor Mei": pocăința nu trebuie făcută înaintea oamenilor, care judecă felurit, ci înaintea lui Dumnezeu, „care cercetează inimile și rărunchii" și care așteaptă roadele pocăinței (Ioan Gură de Aur, ACCS, p. 16). ♦ „răutățile": gr. πονηρίας; Theodoret (*ad loc.*) preferă sensul de „viclenie", „perversitate" în legătură cu „gândurile ascunse" (κεκρυμμένους λογισμούς).

1,17 „orfan": în limba română, termenul are un sens limitat doar la copiii care și-au pierdut părinții, pe când în greacă ὀρφανός se folosește și cu referire la părinții care și-au pierdut copiii; este vorba de orice om rămas singur și neajutorat, fără familie. Lipsa sau nerecunoașterea din partea tatălui însemna în societățile tradiționale, riguros patriarhale, pierderea unor drepturi și un statut social inferior, asemănător bastardului din Evul Mediu.

1,18 „să ne judecăm": gr. διελέγχομαι, „a dezbate", „a discuta/pleda (un caz)". ♦ „ca purpura": adică roșu-închis spre violet, „ca mohorâciunea" (BS). ♦ „cârmâz": vopsea roșie stacojie obținută din fructul unei plante sau dintr-o insectă; gr. κόκκινος, „stacoju"; „fir/obiect stacoju". ♦ „zăpada... lâna" sunt simboluri ale inocenței și ale iertării păcatelor prin jertfa Mielului; pe atunci, dacă se vopsea lâna albă, își pierdea pentru totdeauna culoarea naturală și nu se mai putea albi din nou ca la început prin mijloace „tehnice" (*cf.* Horațiu, *Carm.* 3.5: *„Neque lana medicata fuco refert colores amissos."*)

19 Și dacă veți vrea și-Mi veți da ascultare,
veți mânca bunătățile pământului;
20 iar dacă nu veți vrea și nu-Mi veți da ascultare,
sabia vă va mânca";
căci gura Domnului a grăit acestea.

21 „Cum de-a ajuns o curvă
cetatea credincioasă a Sionului,
cea plină de judecată,
întru care se odihnea dreptatea,
iar acum... ucigașii!
22 Argintul vostru nu este curat,
negustorii tăi amestecă vinul cu apă.
23 Căpeteniile tale sunt nesupuse,
părtașe cu hoții,
iubitoare de plocoane,
ahtiate după plată;
pe orfani nu-i apără
și la pricina văduvelor nu iau aminte."
24 De aceea, acestea le zice Stăpânul, Domnul Savaot:

1,19 „dacă veți vrea": „Depinde de voia proprie să ducem o viață cinstită, pe care Dumnezeu o cere de la noi, nu ceva impus de El sau de altcineva din afară, sau, cum cred unii, prin hotărârile destinului, ci decisivă rămâne hotărârea noastră proprie (libertatea voinței), după cum mărturisește profetul" (Origen, *Filocalia*, PSB 7, p. 424).

1,20 „sabia": se referă la invazia asiriană; ea mai poate fi evitată dacă poporul reîncepe să asculte de Domnul (*cf.* v. 19). ♦ Pentru Tertulian, este focul aprins de cei ce fac răul cu voia lor (*cf. Apologia* I, 44).

1,21-28 Lamentație asupra Ierusalimului.

1,21 Spre deosebire de Osea, Ieremia și Iezechiel, Isaia folosește doar aici imaginea prostituatei pentru poporul căzut în idolatrie.

1,22 „negustorii": gr. κάπηλοι îi desemnează pe negustorii mărunți, spre deosebire de negustorii *en gros* (ἔμποροι). ♦ În TM: „Argintul tău a ajuns zgură, băutura ta, slăbită cu apă".

1,24 „voi face judecată cu dușmanii Mei": în sensul că „voi scoate paguba *de la* dușmani" (ἐκ τῶν ἐχθρῶν). ♦ Începutul versetului în TM: „De aceea – oracol al Stăpânului, *YHWH* al oștirilor, Cel Puternic al lui Israel – vai, Îmi voi răcori mânia...". „Cel puternic al lui Israel/al lui Iacob" (Gen. 49,24; Is. 49,26; 60,16; Ps. 131/132,2.5) este un nume divin arhaic; epitetul este în alte locuri aplicat războinicilor sau animalelor puternice.

„Vai celor tari din Israel!
Căci nu se va potoli mânia Mea împotriva vrăjmaşilor,
şi voi face judecată cu duşmanii Mei.
25 Îmi voi întinde mâna împotriva ta
şi te voi arde spre curăţire.
Pe răzvrătiţi îi voi nimici,
voi îndepărta de la tine pe toţi nelegiuiţii
şi pe toţi cei trufaşi îi voi umili.
26 Şi-i voi face pe judecătorii tăi ca mai înainte,
şi pe povăţuitorii tăi ca la început.
Şi după acestea te vei chema Cetatea dreptăţii,
credincioasa cetate-mamă, Sion.
27 Căci cu judecată va fi izbăvită robimea ei,
şi cu milostivire;
28 vor fi zdrobiţi nelegiuiţii cu păcătoşii laolaltă,
şi cei ce L-au părăsit pe Domnul împreună vor pieri.
29 Fiindcă se vor ruşina pentru idolii lor,

1,25 În TM versetul e mai scurt: „Îmi voi întoarce mâna asupra ta, voi curăţi precum leşia zgura ta, voi îndepărta toată tinicheaua ta". Pentru obţinerea argintului, minereul era încălzit laolaltă cu fier; în caz de eşec, se recurgea la un nou procedeu de purificare, cu un amestec de potasă şi sodă (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

1,26 „mamă": nu apare în TM, iar „Sion" face parte din versetul următor. ♦ „ca la început": *i.e.* ca pe vremea lui Moise şi Aaron, Nadab şi Abiud şi cei şaptezeci de bătrâni (Ex. 24,1). ♦ „Cetatea *dreptăţii*, *credincioasa* cetate": pentru Ieronim (ACCS, p. 22), expresia se referă la Biserica celor care au urmat lui Hristos, formată din evreii *drepţi*, la care s-au adăugat neamurile *credincioase*.

1,27 În TM: „Sionul va fi răscumpărat prin judecată, iar cei întorşi ai săi, prin dreptate". ♦ „robimea": am tradus astfel αἰχμαλωσία, termen care desemnează în greacă atât starea abstractă de captivitate (robia), cât şi mulţimea concretă a captivilor. ♦ „cu milostivire": Dumnezeu a îndulcit dreptatea prin milă. Chiar dacă i-a pedepsit pe cei păcătoşi şi apoi i-a iertat, în urma pocăinţei lor, mântuirea nu este rezultatul unei simple şi „drepte" compensaţii, ci al milei dumnezeieşti.

1,29-30 În TM, acest verset şi următorul sunt o adresare la pers. a II-a plural. ♦ „idolii": TM are un termen mai concret, „terebinţi", copaci care străjuiau altarele idoleşti. ♦ „pe care le-au poftit": TM are „pe care le-aţi ales". ♦ Profetul Îşi mustră concetăţenii pentru că au adoptat ritualuri din cultele canaanene ale fertilităţii. Texte ulterioare dau mărturie despre persistenţa acestora: Ier. 2,20.23; Is. 57,5; 65,3; 66,17. ♦ „grădinile": în v. 29 este vorba de „grădina casei" (κῆπος), pe când în v. 30 avem gr. παράδεισος, din *pairi-daeza*, termen de origine persană care desemna parcurile regale, pline de pomi roditori.

pe care ei înşişi i-au voit,
şi s-au făcut de ruşine cu grădinile lor,
pe care le-au poftit.
30 Căci vor fi ca un terebint care şi-a scuturat frunzele
şi ca o livadă lipsită de apă.
31 Iar tăria lor va fi ca puzderia de cânepă
şi lucrările lor ca scânteile focului;
vor arde nelegiuiţii cu păcătoşii laolaltă
şi nu va fi cine să stingă."

2 [1] Cuvântul care s-a făcut de la Domnul către Isaia, fiul lui Amos, despre Iudeea şi despre Ierusalim.

[2] În zilele de pe urmă
muntele Domnului va fi la vedere
şi casa Domnului pe vârfurile munţilor

În tradiţia creştină termenul a fost asociat cu fericirea raiului. ♦ „terebint": arbore răşinos cu fructe roşii, asemănătoare piperului, cu care este înrudit, din care se extrage terebentina. Cu aspect nobil în timpul verii, trist şi jalnic toamna, când îi cade frunza.

1,31 În TM: „Şi cel puternic va fi precum cânepa şi lucrarea lui – scânteie, şi vor arde amândoi laolaltă şi nu va fi cine să stingă".

2,1 „Cuvântul care s-a făcut de la Domnul către Isaia...": TM are „Vedenia" (*litt.* „Cuvântul/lucrul pe care l-a văzut Isaia..."). Acest verset ar putea constitui un titlu pentru ansamblul cap. 2–12. ♦ „despre Iudeea": gr. περὶ τῆς Ἰουδαίας. Schimbarea prepoziţiei κατά („împotriva") cu περὶ indică „tonul" profeţiei în vv. 1-4.

2,2-4 Pasajul se regăseşte aproape identic în Mich. 4,1-3, fapt care a pus probleme exegeţilor: nu există o explicaţie unanim acceptată (*cf.* nota la Mich. 4,1-5 din prezenta ediţie).

2,2 „muntele Domnului... neamurile": TM are: „muntele Casei Domnului va fi întărit peste culmile munţilor şi se va înălţa peste dealuri, şi vor curge într-acolo toate neamurile". ♦ Pasajul manifestă o deschidere universală neaşteptată pentru această epocă; ea se va dezvolta în a doua şi a treia parte a Cărţii lui Isaia (vezi Introducerea). ♦ „zilele de pe urmă": pentru creştini, expresia trimite la era inaugurată prin întruparea lui Hristos şi care se va încheia la a doua venire a Lui. ♦ Sfinţii Părinţi dau acestui verset o explicaţie alegorică şi înţeleg prin „munte" Biserica (Chiril al Alexandriei, *Comm. in Isaiam*, PG 70, 68D) sau pe Hristos: „Acea stâncă a crescut şi s-a făcut un munte mare, încât a acoperit faţa întregului Pământ" (*cf.* Dan. 2,35). Se prevesteşte aici răspândirea minunată a dreptei credinţe şi nimicirea idolatriei, în timp ce „Casa Domnului" va primi cinstirea cuvenită şi se va descoperi frumuseţea Adevărului (Theodoret, *ad loc.*). ♦ „la el": în LXX, pronumele αὐτό este de genul neutru şi se acordă cu „muntele".

şi se va înălţa mai presus de dealuri;
şi vor veni la el toate neamurile
[3] şi multe neamuri vor merge şi vor zice:
„Haideţi, să ne suim la muntele Domnului
şi la casa Dumnezeului lui Iacob;
şi [El] ne va vesti calea Sa
şi vom merge pe ea."
Căci din Sion va ieşi lege,
şi Cuvântul Domnului, din Ierusalim.
[4] Şi va face judecată în mijlocul neamurilor

2,3 „lege": gr. νόμος echivalează ebr. *tōrāh*, al cărui sens este mai degrabă „învăţătură de viaţă", nu doar o listă de prescripţii, ci modul în care Dumnezeu îl învaţă pe om să trăiască pentru a fi fericit. ♦ „Evanghelia se vesteşte lumii din Ierusalim (= Sion)" (Vasile cel Mare, *ad loc.*).

2,2-4 Ioan Gură de Aur angajează o polemică contra iudeilor, respingând toate interpretările care raportau profeţia la întoarcerea din Babilon şi la Templu, iar Theodoret (*ad loc.*) se întreabă retoric: „Cum de există interpreţi ai lui Isaia care cred că acest loc se referă la întoarcerea din robia babiloniană? Care neamuri au dat năvală la Templu să se închine, după reconstrucţia lui? Ce Lege s-a dat aici? Vechea Lege s-a dat în muntele Sinai, nu în Sion! „Clar" – zice – „este vorba de Noul Testament, Legea cea nouă, dată de Hristos prin apostoli".

2,4 „în mijlocul neamurilor": gr. ἀνὰ μέσον. În TM: „(va judeca) *între* neamuri". Este semnificativă diferenţa: a judeca *în mijlocul* neamurilor înseamnă a deosebi înlăuntrul fiecărui popor „oile de capre" şi drept urmare [Dumnezeu] „va mustra mult popor" în urma judecării faptelor personale ale fiecăruia; a judeca *între* neamuri ar putea însemna a deosebi între popoare „drepte" şi „nedrepte", între popoare asuprite (victime) şi asupritoare (călăi). Apostolul Pavel accentuează că în Biserică „nu mai există grec şi iudeu [...], barbar, scit, sclav, liber" (Col. 3,11) ♦ „mult popor": TM are „popoare multe". ♦ „îşi vor preface": gr. συγκόπτω, „a bate", „a sfărâma", „a despica" – aici e gestul fierarului care modelează un obiect metalic. ♦ La prima venire a Domnului pacea politică domnea peste lume, instituită de Imperiul Roman, care a desfiinţat „împărţirea" regalităţii între diverse neamuri, ce se ridicau unul contra altuia (Theodoret, *ad loc.*). Aşa va fi şi la a doua venire (*cf.* Apoc. 13,7-8). ♦ „nu vor mai învăţa să se războiască": atunci când popoarele vor fi stăpânite de Hristos şi Îl vor avea în inimi, va domni pacea în mijlocul vrajbei omeneşti (*cf.* Chiril al Alexandriei, *Comm. in Isaiam*, PG 70, 73). ♦ „îşi vor preface săbiile în pluguri şi lăncile în seceri": Nil Ascetul („Cuvânt trebuincios şi folositor", *Filocalia*, vol. I, p. 228) oferă o interpretare alegoric-spirituală: „După ce am supus toate patimile şi nu ne mai tulbură duşmanii din nici o parte, bine este să plugărim spre folosul celor mulţi, să ne mutăm puterile sufleteşti de la deprinderea războinică la plugărirea celor care sunt înfundaţi în faptele răutăţii".

şi va mustra mult popor;
şi îşi vor preface săbiile în pluguri
şi lăncile în seceri
şi nici un neam nu va mai lua sabia împotriva altui neam,
şi nu vor mai învăţa să se războiască.

[5] Şi acum, casă a lui Iacob,
veniţi să umblăm în lumina Domnului!

[6] Căci El Şi-a lăsat poporul,
casa lui Israel,
pentru că ţara lor s-a umplut de vrăji ca la început,
ca [ţara] Străinilor,
şi li s-au născut mulţi copii străini.
[7] Căci ţara lor s-a umplut de argint şi de aur,

2,6 Pasajul care începe aici este un poem cu tentă judiciară, cuprinzând o acuzaţie şi o sentinţă din partea lui Dumnezeu. ♦ „Şi-a lăsat": gr. ἀνίημι este polisemantic, sensul de bază fiind „a trimite în sus/de la..."; de aici, „a lăsa liber", „a da drumul", „a ierta" (ca mai jos, la v. 9), dar şi „a lăsa deoparte". TM are *NTŠ*, „a neglija", „a părăsi", dar la pers. a II-a sing. În context însă, având în vedere îndemnul de la v. 5 şi conjuncţia explicativă de la începutul v. 6 – ebr. *kī*, gr. γάρ („căci") –, „părăsirea" nu are sens. Exegeţii discută deci care din texte, TM sau LXX, dă mărturie pentru forma originară. Watts, de pildă, înclină în favoarea LXX, atribuind însă verbului grecesc sensul de „apply" (?!). NETS însă traduce cu „abandon", iar Brenton, cu „forsake" („a părăsi"). Am optat pentru o echivalare la fel de echivocă precum verbul grecesc. ♦ „casa lui Israel": TM are „casa lui Iacob". Pare limpede însă că referentul este acelaşi, întregul popor ales. ♦ „vrăji": Legea interzicea amestecul şi căsătoria cu străinii (Deut. 7,1-4), cât şi apelul la oracole şi practici divinatorii (Deut. 18,10-11). ♦ „ca la început": gr. ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς echivalează ebr. *miqqedhem*, „din vechime", dar şi „de Orient" (= de practicile divinatorii ale popoarelor de la răsărit); multe traduceri în limbi moderne optează pentru acest al doilea sens. ♦ „Străinilor": TM „filisteni". ♦ „li s-au născut mulţi copii străini": TM are „au dat mâna (*i.e.* s-au împrietenit) cu mulţi fii străini (*nokh'rīm*)".

2,7-8 Aluzie la prosperitatea din Israel sub Ieroboam al II-lea şi din Iuda sub Ozia, regele contemporan cu acesta. ♦ „Vistieriile", „caii", „carele [de luptă]" sunt simboluri ale puterii lumeşti în care Israel nu are voie să-şi pună speranţa. Bogăţia sau „mamona" (*lucrum punice mammon dicitur*, *cf.* Augustin, *De serm. Dom. in monte* 1,II,CXIV) tinde să-l degradeze pe om (vezi bogăţia excesivă a lui Solomon şi consecinţele ei, *cf.* 1Rg. 10,19-29; 11,4-10). La fel şi forţa militară agresivă nu poate constitui un temei de siguranţă, căci biruinţa îi aparţine Domnului: „Căci nu prin sabia lor au cucerit ţara şi

şi nu se puteau număra vistieriile lor;
şi s-a umplut ţara de cai,
şi carele lor [de luptă] nu se puteau număra.
[8] Şi s-a umplut ţara de urâciuni,
lucrările mâinilor lor,
şi s-au închinat celor făcute de degetele lor;
[9] s-a încovoiat omul,
a fost umilit bărbatul,
şi nu-i voi mai ierta.
[10] Şi acum intraţi în stânci,
şi ascundeţi-vă în pământ
de frica Domnului
şi de slava tăriei Lui,
când se va ridica să zdrobească pământul.
[11] Căci ochii Domnului sunt înălţaţi,
iar omul este umil:
înălţarea oamenilor va fi umilită
şi numai Domnul se va înălţa în ziua aceea.
[12] Căci ziua Domnului Savaot

---

nu braţul lor i-a mântuit, ci dreapta Ta şi braţul Tău şi strălucirea feţei Tale, că ai binevoit întru ei. [...] Căci nu în arcul meu îmi pun nădejdea şi sabia mea nu mă va mântui" (Ps. 43,3-6). Acesta este un motiv major al teologiei Vechiului Testament; mândria şi ambiţia sunt cele mai devastatoare păcate ale omenirii.

2,9 „nu-i voi mai ierta": TM are, consecvent cu v. 6, „nu-i vei mai ierta". ♦ Acest pasaj arată limpede, spune Theodoret, că idolii nu sunt decât elementul material şi vizibil prin care se aduce închinare demonilor; omul, „regele" creaţiei, s-a supus tiraniei demonice (*ad loc.*). ♦ Mult mai „modern" este comentariul lui Origen despre idoli: „Oamenii îşi fac zei lor înşişi nu numai din chipuri cioplite, ci îi veţi afla făcându-şi zei din propriile închipuiri; sunt oameni care îşi pot imagina un alt dumnezeu şi creator al lumii, fără a fi prezent Duhul Sfânt. Sunt încredinţat că acest lucru se întâmplă la greci, care îşi fac păreri aşa-zis filozofice, şi la eretici, cei dintâi făcători de opinii" (*Omilii la Ieremia* 16, 9.1; ACCS, p. 29).

2,10 „de frica": *litt.* „de faţa fricii" – calc după ebraică. ♦ „de slava tăriei Lui": TM are „de strălucirea măreţiei Lui". ♦ „când se va ridica să zdrobească pământul": nu apare în TM. În LXX, versetul pare acomodat după v. 19. ♦ Theodoret crede că aici se proroceşte războiul purtat de Roma cu evreii (*ad loc.*; *cf.* Flavius Iosephus, *Războiul iudaic* III, 8,340).

2,11 Primul hemistih în TM: „Ochii trufiei omului vor fi coborâţi".

[va veni] peste tot cel cutezător şi trufaş,
şi peste tot cel înălţat şi semeţ,
şi vor fi umiliţi,
[13] şi peste tot cedrul din Liban, înalt şi semeţ,
şi peste tot stejarul din Basan,
[14] şi peste tot muntele,
şi peste tot dealul înalt,
[15] şi peste tot turnul înalt,
şi peste tot zidul înalt,
[16] şi peste orice corabie a mării,
şi peste orice privelişte frumoasă a corăbiilor.
[17] Tot omul va fi umilit,
şi înălţimea oamenilor va cădea;
numai Domnul se va înălţa în ziua aceea.

2,12 „cutezător": ὑβριστής este cel ce săvârşeşte ὕβρις, termen greu de tradus. În greaca clasică, mai ales în tragedie, înseamnă „lipsă de măsură", „exces" şi, cel mai grav, „înfruntare a zeilor"; într-un cuvânt, este spiritul „titanic" prezent din Antichitate (vezi destinul lui Prometeu). Vasile cel Mare (*ad loc.*) atribuie diavolului această lipsă de măsură din care se naşte trufia (ὕβρις *origo esse superbiae atque principium*). Aceasta se vădeşte prin disprețuirea şi contestarea oricărei Legi, divine sau omeneşti, şi a autorităţii de orice fel, prin nerușinare faţă de oameni şi nesocotire a datinilor strămoşeşti (Chiril al Alexandriei, *Comm. in Isaiam*, PG 70, 87A).

2,13-16 În sens figurat, prin „stejar" se înţelege, aici, fapta de ruşine, căci fructul lui este bun doar pentru porci (*porcino esui idoneum* – Vasile cel Mare, *ad loc.*). Prin „cedru" se înţelege omul lipsit de pietate, mândru de puterea lui, plin de slavă deşartă, „slava împărăţiilor lumii acesteia" (*cf.* Mt. 4,8; Ps. 36,35-36), iar „corăbiile" îi simbolizează pe cei cu inteligenţă ageră (Theodoret, *ad loc.*). ♦ „înalt şi semeţ": „înălţimea" este un atribut ale dumnezeirii, iar „semeţia" este păcatul constant al omului, care îşi atribuie însuşirile zeului. „Muntele", „dealul", „turnul", „zidul" erau simboluri ale mândriei şi ale puterii în Canaan (*cf.* WBC, 36). ♦ „Liban": numele regiunii provine din rădăcina *LBN*, „alb", datorită rocii de calcar de pe culmile Munţilor Libanului, dar şi zăpezii, care le acoperă crestele timp de 5-6 luni pe an. ♦ „Basan": ebr. *Bāšān*, ţinut situat la est de Iordan şi la nord de Galaad. ♦ „corabie a mării": TM are „corabie de Tarşiş". Erau corăbii puternice, construite pentru a străbate distanţe lungi, cum erau cele feniciene, care străbăteau Mediterana până la Tartesos (Spania) – vezi şi Is. 23,1; Iez. 27,25; Iona 1,3; Ps. 47/48,11. ♦ „privelişte frumoasă a corăbiilor": *litt.* „privelişte a corăbiilor frumuseţii".

2,17 În TM este aproape identic cu v. 11.

18 Iar ei își vor ascunde toate făcăturile mâinilor lor
19 ducându-le în peșteri
și în crăpăturile stâncilor
și în găurile pământului
de frica Domnului,
și de slava puterii Lui,
când se va ridica să zdrobească pământul.

20 Căci în ziua aceea va lepăda omul urâciunile lui de argint și de aur, pe care le-au făcut ca să se închine, [le va lepăda] deșertăciunilor și liliecilor,
21 ca să intre în găurile stâncii tari
și în crăpăturile stâncilor,
de frica Domnului,
și de slava tăriei Lui,
când se va ridica să zdrobească pământul.

3 1 Iată că Stăpânul, Domnul Savaot,

2,18 „făcăturile": gr. χειροποιητα, „(lucruri) făcute de mână" – aluzie clară la idoli. ♦ În TM, versetul este: „Zădărniciile/idolii vor dispărea laolaltă".
2,19 „ducându-le": TM are „intrați".
2,20 „[le va lepăda] deșertăciunilor": ed. Rahlfs pune între virgule secvența „pe care le-au făcut ca să se închine", deci „deșertăciunile și liliecii" depind de „va lepăda". Brenton și NETS traduc însă (presupunând altă punctuație): „le-au făcut ca să se închine deșertăciunilor și liliecilor". TM are: „cârtițelor". ♦ Vasile cel Mare (*ad loc.*) face o paralelă între natura și comportamentul liliecilor și acțiunea demonilor, vrăjmași ai luminii; liliacul trăiește ascuns în peșteri și cotloane, la întuneric, ferindu-se de lumină. La fel, demonii și cei supuși lor conspiră totdeauna în taină împotriva lui Dumnezeu și a omului.
2,21 „ca să intre": TM are „ei vor intra".
2,22 În versiunea antiohiană a lui Lucianus mai există un verset, care s-ar traduce aproximativ: „Lăsați-l așadar la o parte pe om, a cărui suflare este în nările lui, pentru că drept ce s-a socotit el?". În ediția Rahlfs, versetul este menționat în aparatul critic.
3,1-15 Textul pare a se referi la începutul domniei lui Ahaz, către 735 î.H. Regele era foarte tânăr, iar asupra țării plana primejdia invaziei asiriene (*cf.* 4Rg. 15,37–16,2).
3,1-4 Theodoret îl citează aici pe istoricul Flavius Iosephus: „Când împărații romani au făcut război împotriva evreilor, aceștia nu aveau nici regi, nici generali capabili să organizeze armata, nici sfetnici înțelepți. Aveau numai organizatori de revolte, oameni nelegiuiți și pătați de crime". Pe aceștia profetul îi numește „tinerei" și îi supranumește „batjocoritori" pentru că ei își găsesc plăcerea în răzvrătiri și își bat joc de supușii lor. Pe de altă parte, expresia „le voi pune căpetenii" lasă să se creadă că ar fi acțiunea directă a lui Dumnezeu. Or, este evident că nu Dumnezeu i-a ales personal în funcții, ci „i-a lăsat în pofta inimii lor, fără să-i împiedice" (*ad loc.*).

va lua din Iudeea și din Ierusalim
pe cel tare și pe cea tare,
tăria pâinii și tăria apei,
2 pe uriaș, și pe cel tare, și pe omul războinic,
și pe judecător, și pe profet,
și pe ghicitor, și pe bătrân,
3 pe căpetenia peste cincizeci,
și pe sfetnicul minunat,
pe meșterul iscusit
și pe ascultătorul luminat.
4 Și le voi pune căpetenii niște tinerei,
și batjocoritorii îi vor stăpâni.
5 Și [în] popor se vor arunca unul asupra altuia,
fiecare asupra aproapelui său;
țâncul va lovi în bătrân
și mișelul în cel vrednic de cinste.
6 Că omul se va agăța de fratele său
ori de rudenia tatălui său, zicând:
„Ai un veșmânt, fii dar cârmuitorul nostru,

3,1 „pe cel tare și pe cea tare": TM are două cuvinte din aceeași rădăcină, al doilea cu formă de feminin, *maṣ'ēn û-maṣ'ēnāh*, „sprijin și toiag", care are și sens de „sprijin alimentar, provizii", în special de pâine și apă. ♦ „tăria": echivalează ebr. *maṣ'ēn*, „sprijin".
3,2 „uriaș": TM are „viteaz". ♦ „ghicitor": gr. στοχαστήν. După Ioan Gură de Aur este vorba de omul dăruit cu înțelepciune, capabil să aproximeze evenimentele viitoare datorită experienței de viață. Bine redat acest sens în Biblia de la 1688: „chipzuitoriu". Dar este mare diferența între cel care „știe" în virtutea puterii lui naturale și profet, care „cunoaște" prin harul dumnezeiesc. Vezi înțelepciunea lui Solomon în judecarea „cazului" celor două prostituate (3Rg. 3,16-28) în comparație cu „vederea în duh" a lui Elisei prin care acesta din urmă a descoperit „furtul" lui Gehazi (4Rg. 5,19-27). ♦ „bătrân": este vorba de „bătrânii poporului", instituție tribală menținută și în timpul monarhiei (*cf.* 3Rg. 21,8; Deut. 25,5-10).
3,3 „sfetnicul minunat": TM are „cinstita față (= omul de vază) și sfetnicul". ♦ „ascultătorul luminat (gr. συνετός, *litt.* care înțelege)": TM are „cel care înțelege farmecele".
3,4 „batjocoritorii": TM are „toanele/capriciile".
3,5 „unul asupra altuia, fiecare...": *litt.* „om asupra omului și om..." – semitism.
3,6 „ori de rudenia tatălui său": TM are „casa tatălui său". ♦ „veșmânt": este vorba de mantia largă ce se purta peste cămașă; în vremuri de sărăcie extremă putea să pară un semn de bunăstare. ♦ „hrana mea": TM are „aceste dărâmături (de care te împiedici)".

şi hrana mea sub [mâna] ta să fie."
7 Iar [acela], răspunzând, va zice în ziua aceea:
„Nu voi fi cârmuitorul tău;
că nu se află în casa mea nici pâine, nici veşmânt.
Nu voi fi cârmuitorul acestui popor."
8 Căci a fost părăsit Ierusalimul
şi Iudeea a căzut,
şi limbile lor cu fărădelege,
nesupuse faţă de cele ale Domnului;
pentru că acum a fost umilită slava lor
9 şi ruşinea feţei lor li s-a ridicat împotrivă,
iar păcatul lor, ca al celor din Sodoma,
şi l-au strigat în gura mare,
şi l-au dat pe faţă.
Vai de sufletul lor,
că rău sfat s-au sfătuit împotriva lor înşişi,
10 zicând „Să-l legăm pe cel drept, că ne este de nesuferit."
Acum vor mânca din roadele faptelor lor.
11 Vai celui nelegiuit!
Rele vor veni asupra lui după faptele mâinilor lui.
12 Poporul meu, perceptorii voştri vă jupoaie

3,7 „cârmuitorul tău": TM are „vindecător" (*litt.* „cel care pansează"). ♦ „Nu voi fi cârmuitorul acestui popor": TM are „Nu mă veţi pune cârmuitor al poporului".
3,8 „a fost părăsit": TM are „s-a poticnit". ♦ „slava": *i.e.* mărirea, bunul nume, prestigiul lor a fost umilit de modul de viaţă păcătos, chiar înainte de a veni pedeapsa lui Dumnezeu. ♦ În TM, al doilea hemistih este *litt.*: „limbile lor şi făptuirile lor stârnesc ochii slavei Lui".
3,9 „l-au strigat în gura mare": gr. ἀναγγέλλω, „a vesti/proclama", „a mărturisi".
3,10 Theodoret (*ad loc.*) tâlcuieşte acest verset în relaţie cu Evanghelia după Ioan (9,50): „Ne este mai de folos să moară un om pentru popor decât să piară tot neamul". ♦ În TM, versetul este o maximă sapienţială în antiteză cu cea de la v. 11: „Spuneţi: celor drepţi le merge bine (*litt.* celui drept îi merge bine), căci vor mânca rodul faptelor lor".
3,12 „perceptorii": gr. πράκτορες sunt „executorii" unor sentinţe judecătoreşti, sau cei ce încasează impozitele, *cf.* Lc. 12,58. ♦ „vă jupoaie": gr. καλαμόω (de la κάλαμος, „trestie", „nuia") poate însemna aici „a spicui", „a lua tot ce rămâne". ♦ „hrăpăreţii": gr. ἀπαιτοῦντες, *litt.* „cei care cer (plătirea birurilor/datoriilor)", „recuperatorii". ♦ „vă fericesc": „Cine îl consolează pe păcătos cu cuvinte linguşitoare nu face decât să-i ofere mijloacele de a păcătui; nu-l împiedică de la păcat, ci îi încurajează păcatul. Dar cine îl

şi hrăpăreţii vă stăpânesc;
poporul meu, cei care vă fericesc vă rătăcesc
şi cărarea picioarelor voastre o încurcă.

13 Dar acum Domnul va sta la judecată
şi-l va aduce la judecată pe poporul Său;
14 Însuşi Domnul va veni să se judece
cu bătrânii poporului şi cu căpeteniile lui:
„De ce aţi dat foc viei Mele
şi prada răpită de la sărac este în casele voastre?
15 De ce năpăstuiţi voi poporul Meu
şi obrazul celor sărmani îl ruşinaţi?"

16 Acestea le zice Domnul:
„Fiindcă fiicele Sionului s-au semeţit
şi au umblat cu nasul pe sus,

---

mustră şi, în acelaşi timp, îl îndrumă cu sfaturi hotărâte, acela îşi îndeamnă semenul la mântuire", spune Ciprian al Cartaginei (ACCS, p. 32); iar Ioan Scărarul este mai drastic: „Linguşitorul este slujitorul dracilor, călăuza mândriei, nimicitorul străpungerii inimii, pierzătorul bunătăţilor, cel ce abate pe alţii de la calea cea dreaptă. Să ne ferim de a ne ferici unii pe alţii în faţă" (*Filocalia*, vol. IX, p. 270). ♦ În TM, prima parte a acestui verset diferă: „Poporul meu este asuprit de nişte copii, şi femei îl cârmuiesc!".
3,13 „îl va aduce la judecată pe poporul Său": TM are: „stă în picioare ca să judece popoarele".
3,14 „aţi dat foc": echivalează un verb ebraic care înseamnă *litt.* „a mistui", de unde „a mânca", „a paşte", dar şi „a arde". ♦ „Via" este o metaforă biblică frecventă pentru poporul lui Dumnezeu (*cf.* Is. 5; 27,2-5; Os. 10,1; Ier. 2,21; 12,10; Iez. 17,6; Ps. 79/80,9--17; Mt. 20,1; 21,33; In. 15).
3,15 Alte manuscrise septuagintale adaugă: „zice Domnul oştirilor", ca în TM.
3,16-24 Oracol împotriva luxului ostentativ, insultător faţă de cei sărmani; termenii fac aluzie însă şi la unele practici magice.
3,16 „cu nasul pe sus": *litt.* „cu ceafa înălţată, ţeapănă", cu capul dat pe spate şi privire semeaţă, *cf.* expresia „a umbla cu gâtul ţeapăn [de mândrie]", atitudine opusă smereniei sfinţilor, aşa cum vedem din icoane – cu capul înclinat, cu privirea spre pământ. Este vorba de femeia care nu acceptă jugul smereniei şi al cumpătării (Vasile cel Mare, *ad loc.*). ♦ „cu priviri neruşinate": gr. ἐν νεύμασιν ὀφθαλμῶν, *litt.* „trăgând ocheade", „făcând semn cu ochiul". ♦ „şi dănţuiesc din picioare": gr. ἅμα παίζουσαι, cu sensul de mers artificial, legănat, cu sugestii erotice, menit să atragă atenţia. TM are „îşi scuturã inelele de la picioare".

cu priviri neruşinate,
şi când umblă îşi târăsc poalele
şi dănţuiesc din picioare,
17 Dumnezeu le va umili
pe fiicele de frunte ale Sionului,
Domnul le va da pe faţă 18 în ziua aceea.
Domnul va lua şi slava veşmintelor lor, şi podoabele lor, şi cosiţele, şi ciucurii, şi luniţele, 19 şi salbele, şi podoaba feţei lor, 20 şi găteala slăvitei mândreţi, şi brăţările, şi verigile, şi împletitura, şi verigile de pe [mâna] dreaptă, şi inelele, şi cerceii, 21 şi straiele cu margini de porfiră, şi cele cu porfiră la mijloc, 22 şi hainele de casă, şi ţesăturile străvezii din Laconia, 23 şi cele de in subţire, şi cele vineţii, şi cele roşii ca focul, şi inul ţesut cu aur şi cu [mătase] vineţie, şi vălurile subţiri.
24 Şi în loc de miresme plăcute va fi colb,

3,17 „de frunte": *litt.* „cărmuitoare". ♦ „le va da pe faţă": gr. ἀποκαλύψει τὸ σχῆμα αὐτῶν. Traducerea noastră este eliptică pentru a reda ambiguitatea textului original. Gr. σχῆμα, „mod de a fi", dar şi „haină", „ţinută". La călugări, „schima" (mare sau mică) se referă atât la modul lor de viaţă, cât şi la ţinuta vestimentară. Aici se poate înţelege în ambele sensuri: „Le va da pe faţă ipocrizia caracterului" sau „Domnul le va da pe faţă forma [trupului]", *i.e.* „le va dezgoli ruşinea", cum crede traducătorul NETS, *„the Lord will expose their form"* (*cf. infra*, 20,4). ♦ În TM: „Stăpânul va pleşuvi creştetul fiicelor Sionului, le va dezveli fruntea".
3,18-23 Lista obiectelor de podoabă în TM este destul de diferită; cum cel puţin jumătate din termeni nu apar decât aici în VT, traducerile nu pot fi decât conjecturale. Iată, spre comparaţie, lista în RSV: „the anklets, the headbands, and the crescents; the pendants, the bracelets, and the scarfs; the headdresses, the armlets, the sashes, the perfume boxes, and the amulets; the signet rings and nose rings; the festal robes, the mantles, the cloaks, and the handbags; the garments of gauze, the linen garments, the turbans, and the veils"; iar în BJ: „l'ornement de chaînettes, les médaillons et les croissants; les pendentifs, les bracelets, les breloques; les diadèmes et les chaînettes de chevilles, les parures, les boîtes à parfums et les amulettes; les bagues et les anneaux de narines; les vêtements de fête et les manteaux, les écharpes et les bourses; les miroirs, les linges fins, les turbans et les mantilles". ♦ Vasile cel Mare (*ad loc.*) spune că fiecare suflet este „îmbrăcat" cu gândurile lui, bune sau rele, cu virtuţi sau cu păcate.
3,20 „găteala slăvitei mândreţi": NETS traduce „the collection of glorious adornment".
3,22 „hainele de casă": gr. ἐπιβλήματα ar putea însemna şi „draperiile de prin casă".
3,24 În final, TM are „arsură în locul frumuseţii": e vorba de pecetea cu fier încins care se aplica celor luaţi în robie. De altfel, tot versetul descrie aspectul acestora aşa cum apare adesea pe basoreliefurile asiriene (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

şi în loc de cingătoare te vei încinge cu frânghie,
şi în locul podoabei de aur de pe cap, pleşuvie vei purta,
din pricina faptelor tale;
şi în loc de veşmânt cu porfiră la mijloc te vei încinge cu sac.
25 Iar fiul tău cel preafrumos, pe care îl iubeşti,
va fi răpus de sabie,
şi vitejii voştri de sabie vor cădea.
26 Şi vor fi umilite şi se vor jeli sipetele voastre pentru podoabe;
şi vei fi lăsată singură
şi trântită la pământ.

4 1 Şapte femei se vor ţine de un singur bărbat, zicând:
„Vom mânca pâinea noastră
şi vom îmbrăca hainele noastre
numai să fie chemat numele tău peste noi;
îndepărtează de la noi ocara!"

2 Dar în ziua aceea Dumnezeu va străluci în sfat cu slavă pe pământ, ca să înalţe şi să slăvească ce a rămas în Israel; 3 şi ce a fost lăsat în Sion şi ce a rămas în Ierusalim vor fi numiţi sfinţi – toţi cei scrişi pentru viaţă în Ierusalim; 4 căci Domnul va spăla întinarea fiilor şi fiicelor Sionului şi va

3,25 În TM: „Bărbaţii tăi vor cădea de sabie, iar vitejii tăi, în bătălie".
3,26 „sipetele voastre pentru podoabe": TM are „porţile ei".
4,1 Se prevesteşte că vor muri foarte mulţi bărbaţi în război, aşa încât poligamia să fie singura soluţie pentru femeile rămase singure. Deşi în mod normal bărbatul trebuia să-şi întreţină familia, sărăcia avea să fie atât de mare, încât femeile se angajează să se susţină singure numai pentru a avea un statut în societate.
4,2 TM are: „În ziua aceea, mlădiţa Domnului va fi spre strălucire şi spre slavă şi rodul pământului se va face măreţie şi veselie pentru cei din Israel care vor fi izbăviţi". La un prim nivel, „mlădiţa" sugerează refacerea rodniciei pământului, care uneori descrie lumea mântuită (*cf.* Am. 9,13; Is. 61,11; Ps. 72,16). Imaginea se extinde la renaşterea poporului, care fusese redus la o rămăşiţă. Termenul ajunge să se refere la însuşi personajul mesianic (Is. 11,1 TM; Ier. 23,5; 40[33],15; Zah. 3,8; 6,12; Ps. 131/132,17).
4,3 „ce a fost lăsat... ce a rămas": tema „rămăşiţei" străbate textele profetice; de la sensul simplu de „cei scăpaţi din dezastru" ajunge să se refere la cei (puţini?) care împlinesc voinţa lui Dumnezeu şi îşi pun toată nădejdea în El. Cu ei Domnul îşi va duce mai departe planul de mântuire.
4,4 „întinarea": gr. ῥύπος redă ebr. *ṣo'ăh*, „excremente". ♦ „fiilor şi fiicelor": TM are „fiicelor", care se referă la întreaga populaţie. ♦ În unele mss. ale LXX şi în TM este „va

curăți sângele din mijlocul lor cu duh de judecată și cu duh de ardere. [5] Și va
veni și va fi [așa]: tot locul de pe muntele Sionului și toate cele din jurul lui
le va umbri un nor ziua, iar noaptea, ca un fum și ca o lumină de foc aprins;
se va acoperi de toată slava; [6] și va fi spre umbrire la vreme de arșiță,
scăpare și adăpost de asprime și de ploaie.

5 [1] Cânta-voi acum Celui iubit
cântarea Iubitului pentru via Mea.
Iubitul [Meu] avea o vie pe un deal,
în loc mănos.
[2] Și am pus gard de jur-împrejur și am înfipt pari

---

purifica Ierusalimul de sânge"; Theodoret (*ad. loc.*) comentează: „se înțelege, sângele vărsat asupra lor înșiși și asupra copiilor lor, atunci când au strigat: «Sângele Lui asupra noastră și asupra copiilor noștri», iar prin «curățire» profetul prezice cele ce urmau să aibă loc prin baia nașterii din nou (Botezul), și aceasta s-a împlinit «cu duhul judecății și cu duh de foc», cum spune și fericitul Ioan Botezătorul (Mt. 3,11): «El vă va boteza cu Duhul Sfânt și cu foc»". ♦ Origen subliniază deosebirea dintre păcate: „necurăția" o va spăla cu duhul dreptății, iar „fărădelegea" cu duhul nimicirii. „Chiar dacă nu ai săvârșit vreun păcat de moarte (1In. 5,17), totuși ești păcătos, întinat și ai nevoie de vindecare" (*Omilii la Ieremia*, PSB 6, pp. 363-364).

4,5-6 În TM: „Va crea Domnul pretutindeni pe muntele Sionului și peste locurile de adunare un nor în timpul zilei și fum și sclipire de văpăi de foc în timpul nopții, căci peste toată slava va fi un acoperământ, [6] și un cort ca umbrar împotriva arșiței ziua și ca adăpost și apărare de vijelie și de ploaie".

4,6 „asprime și ploaie": o posibilă hendiadă: „asprimea ploii".

5,1-7 „Cântarea viei". Via este în Biblie un simbol al poporului (*cf. supra*, nota 3,14). De vreme ce este și simbolul iubirii (Cânt. 1,6-14; 2,15; 8,12), ea exprimă bine legământul lui Dumnezeu cu poporul Său (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). Fie că la origine este un cântec de la culesul strugurilor, fie că este un cântec de iubire, devine aici o parabolă a judecății ce izvorăște dintr-o iubire rănită de nerecunoștință.

5,1 „via Mea": TM are „via Lui". ♦ „Cel iubit": NT îl referă la Fiul cel Unul născut al lui Dumnezeu, căruia Tatăl i-a dat personal mărturie din înaltul cerului, zicând: „Acesta este Fiul Meu cel iubit" (Mt. 3,17). El este Acela, care de la început a sădit via lui Israel (Theodoret, *ad loc.*). ♦ După Vasile cel Mare (*Hexaemeron*, V), „via" reprezintă sufletele oamenilor în jurul cărora Dumnezeu își pune poruncile sale ca împrejmuire. Săparea viei înseamnă lepădarea de grijile lumești care ne împovărează inimile. ♦ „loc mănos": *litt.* „loc gras".

5,2 În TM: „El a săpat-o și a curățit-o de pietre, a sădit viță de soi și a clădit un turn în mijlocul ei și a săpat în ea și un teasc; aștepta să facă struguri, dar a făcut aguridă". ♦ „am înfipt pari": gr. χαρακόω înseamnă și a face un șanț de apărare întărit cu o palisadă din

și am sădit viță *sorech*,
și am clădit turn în mijlocul ei,
și am săpat în ea teasc;
așteptam să facă struguri,
dar a făcut [doar] mărăcini.

[3] Și acum, omule din Iuda,
și voi, cei ce locuiți în Ierusalim,
faceți judecată între Mine și via Mea.
[4] Ce [pot] să-i mai fac viei Mele
și [încă] nu i-am făcut?
Pentru că așteptam să facă struguri,
dar ea a făcut [doar] mărăcini.
[5] Acum însă vă voi da de știre
ce-i voi face viei Mele.
Îi voi lua gardul
și va ajunge de jaf,
Îi voi dărâma zidul
și va ajunge de călcat în picioare.
[6] Voi lăsa via Mea în paragină;

---

pari de lemn în jurul unei cetăți. Noi am optat pentru sensul firesc în context, „am înfipt araci (pari)". ♦ „*sorech*": este transliterarea ebr. *śorēq*, a cărui rădăcină înseamnă „roșu purpuriu". Termenul se folosește pentru viță de bună calitate; este și numele unei văi, de unde ar putea proveni soiul respectiv. ♦ „Turnul" nu era la origini decât un post de observație, un „pătuiac", un fel de colibă (ὑπωροφυλάκιον, cum o numește Theodoret) făcută pe o grămadă de pietre sau într-un copac (*ad loc.*). De fapt, avem un rezumat al plantării viței-de-vie: curățarea pământului de pietre, din care se poate face o împrejmuire, plantarea viei și arăcirea. În mijlocul viei se face un fel de adăpost pentru paznic. ♦ Chiril al Alexandriei (*Comm. in Isaiam*, PG 70, 137B-D) înțelege prin „turn" Templul, și prin „teasc", altarul de jertfă. Vasile cel Mare (*ad loc.*) recurge la interpretarea tipologică: „turnul" este Templul, „locul pentru teasc" (*pro-lenion*) este sinagoga evreilor, *proto*-tipul pentru *lenos*, „teasc", adică pentru Biserica lui Hristos, unde se prepară vinul cel de taină.

5,3 Iisus îi va pune chiar El pe „lucrători" (iudei) să judece, adresându-le, practic, aceeași întrebare (*cf.* Mt. 21,40).

5,4 „mărăcini": TM are „aguridă", ca la v. 5,2.

5,5 „îi voi dărâma zidul": reluare intensivă; până acum apărea doar un gard.

5,6 „ca pe un loc sterp": TM are „și scaieți". ♦ „norilor": după Ieronim (ACCS, p. 40), „norii" îi reprezintă pe profeți: „Domnul a poruncit să nu-și mai verse ploaia asupra lui Israel; cuvântul profetic s-a întors spre noi, creștinii".

nu va mai fi tăiată, nici săpată,
și mărăcinele o va năpădi ca pe un loc sterp;
iar norilor le voi porunci
să nu-i dea strop de ploaie.
7 Căci via Domnului Savaot
este casa lui Israel,
și omul din Iuda,
mlădiță iubită;
Mă așteptam să facă judecată,
dar a făcut nelegiuire
și în loc de dreptate,
țipăt.

8 Vai celor ce-și alipesc casă de casă
și adaugă ogor la ogor,
ca să apuce ceva de la vecin!
Oare veți locui singuri pe pământ?
9 Căci s-au auzit acestea la urechile Domnului Savaot;
de s-ar face case oricât de multe, mari și frumoase, vor ajunge un pustiu,
și nu vor fi locuitori în ele.

5,8-24 Șase amenințări introduse cu „Vai...". Un al șaptelea mesaj similar apare la 10,1-4. Se presupune că textul datează de la începutul domniei lui Ahaz.

5,8 Al doilea hemistih în TM: „până când se întind peste tot locul încât să locuiți singuri în mijlocul țării". Acapararea pământurilor celor care nu se pot apăra vine în contradicție cu voința lui Dumnezeu, care le-a dăruit și împărțit țara (*cf.* Deut. 1,8; 15,1-11; Iis. Nav. 13–21). ♦ „Oare veți locui singuri pe pământ?": Ioan Gură de Aur (*Omilii la Facerea* 1, PSB 21, p. 269) comentează: „Zice unul: «Acea casă face o umbră grozavă casei mele» și inventează pretexte nenumărate pentru a intra în posesia ei, în timp ce altul pune ochii pe proprietatea unui sărac și intră în posesia ei [...]. Și lucru mai mare, mai nou, mai ciudat și fără de iertare este că mulți oameni nu-și au locuința într-un singur loc, ci vor să aibă case pretutindeni și, ca să spun așa, să aibă în toate orașele monumente ale lăcomiei lor, coloane nemuritoare ale răutății lor; nu-și dau seama că-și pun pe capetele lor păcatele săvârșite cu adunarea acelor averi, povară grea și cu anevoie de purtat". În Lev. 25,23-28 se interzice deposedarea fiilor lui Israel de moștenirea părintească; *cf.* și 3Rg. 21,3: „Dar Nabot a răspuns lui Ahab: Să mă ferească Domnul să-ți dau moștenirea părinților mei!".

5,9 În TM: „În urechile mele, *YHWH* al oștirilor [S-a jurat]: «Case multe spre nimicire vor fi, mari și frumoase, căci nu vor avea locuitori»".

10 Căci unde ară zece juguri de boi
se va face [cât să umple] o carafă,
și cine seamănă șase artabe
va face trei măsuri.

11 Vai celor ce se scoală de dimineață
și umblă după sikeră,
celor ce zăbovesc până seara;
vinul îi va aprinde.
12 Căci [își] beau vinul cu lăută și harfă,
cu tâmpine și fluiere,
iar la lucrările Domnului nu caută,
și la lucrul mâinilor Lui nu iau aminte.
13 De aceea poporul Meu a ajuns rob,
fiindcă nu L-au cunoscut pe Domnul;
și s-a făcut mulțime de leșuri
din pricina foamei și a setei de apă.

5,10 „unde ară zece juguri de boi": TM are „zece iugăre de vie". ♦ „carafă": gr. κεράμιον desemnează orice vas de ceramică. TM are „un bath" (cca 40 de litri). ♦ „artabe": artaba este o măsură persană echivalentă cu o șesime de homer ebraic (1 homer = cca 450 kg). TM are „un homer". ♦ „trei măsuri": TM are „o efă" (= cca 45 kg).

5,11 „sikeră": băutură tare.

5,12 „lăută și harfă": gr. κίθαρα... ψαλτήριον; ebr. *kinnōr* și *nēbhel*, instrumente cu un număr variabil de coarde, asociate cel mai adesea lirei și harpei. *Mișnah* prevede reguli destul de stricte în ceea ce privește instrumentele utilizate în cadrul serviciului divin. Astfel, *nebel* puteau fi între două și șase, pe când *kinnor* trebuia sa fie minim nouă, nefiind precizat un număr maxim de instrumente admise. ♦ „tâmpine": ebr. *toph*. Cuvânt de origine probabil onomatopeică, denumește un tip de tamburină. În mod obișnuit la ea cântau femeile. Este descrisă ca având o ramă rotundă cu diametru variabil, pe care era întinsă o bucată de piele de berbec. ♦ „fluiere": ebr. *ḥālīl*, un instrument de suflat cu ancie (simplă sau dublă). După Talmudul de la Ierusalim însă, ar fi un termen general pentru instrumentele de suflat. Talmudul impune reguli stricte în ceea ce privește utilizarea acestui instrument în cadru liturgic (se folosea numai de 12 ori pe an, la date fixe, iar numărul acestor instrumente trebuia să fie obligatoriu de 12). Cu toate acestea, nu apare menționat în VT în interiorul Templului (*cf.* și nota 38,20). ♦ „lucrările Domnului": în Cartea lui Isaia, tema acțiunii Domnului are o mare importanță; se subliniază că ea se desfășoară conform unui plan unitar.

5,13 „rob": gr. αἰχμάλωτος, „prizonier de război". ♦ Al doilea hemistih în TM: „bărbații de vază vor pieri de foame și mulțimea se va usca de sete".

[14] Iadul şi-a lărgit pofta,
şi-a deschis gura fără oprire;
şi se vor pogorî cei slăviţi şi cei mari
şi cei bogaţi şi ciumaţii ei.
[15] Omul va fi umilit, bărbatul va fi fără de cinste
şi ochii cei semeţi vor fi umiliţi.
[16] Dar Domnul Savaot se va înălţa întru judecată
şi Dumnezeu Sfântul se va slăvi întru dreptate.
[17] Cei jefuiţi vor paşte precum taurii
şi mieii vor mânca în locurile pustii ale celor duşi departe.
[18] Vai celor care îşi trag păcatele ca şi cu o frânghie lungă,
şi ca [legate] cu cureaua de la jugul junincii, fărădelegile,
[19] cei ce zic: „Degrab' să se apropie cele ce va face,
ca să [le] vedem!
Să vină sfatul Sfântului lui Israel,
ca să ştim!"
[20] Vai celor care zic răului bine
şi binelui rău,
care pun întunericul drept lumină

5,14 „pofta": gr. ψυχή echivalează de obicei în LXX ebr. *nepheş*, „suflet", „viaţă", „persoană", „dorinţă", „chef/poftă", adică pofta de a devora. ♦ „cei slăviţi şi cei mari şi cei bogaţi": TM are „cei de vază şi mulţimea şi zarva". ♦ „ciumaţii ei": *i.e.* ai cetăţii Ierusalimului, cei care caută să îi contamineze şi pe alţii cu păcatele lor. TM are „cei care se veselesc".

5,16 „se va slăvi": TM are „se va arăta sfânt".

5,17 În TM: „Mieii vor paşte ca pe păşunea lor şi străinii se vor hrăni în pustietatea [unde erau] vite grase".

5,18 „frânghie lungă": TM are „funia deşertăciunii". ♦ „Îşi trag păcatele": Ioan Gură de Aur (ACCS, p. 43) comentează: „Păcate vechi se împletesc cu altele noi: cutare a furat; ca să nu îl afle nimeni că a furat, caută un astrolog. Ar fi fost de ajuns comiterea furtului; iată, două păcate. Când eşti oprit de Biserică să apelezi la astrolog, îl înjuri pe preot sau pe episcop; iată, trei păcate. Când auzi «Scoateţi-l afară din Biserică!», spui: «Mă duc la secta lui Donatus»; iată, ai adăugat al patrulea păcat, şi cel mai mare".

5,19 Nelegiuiţii îşi bat joc de profeţiile referitoare la planul lui Dumnezeu, la „Sfântul lui Israel". ♦ „Aceasta e vocea celor ce nu cred în adevărul şi în puterea profeţiilor" (Theodoret, *ad loc.*).

5,20 Este vorba de pierderea reperelor, de răsturnarea valorilor. ♦ „Atunci când l-au primit pe Baraba, hoţ şi trădător, şi l-au răstignit pe Iisus, iudeii au numit binele rău, au pus întunericul drept lumină şi amarul drept dulce" (Ieronim, *ad loc.*).

şi lumina drept întuneric,
care pun amarul drept dulce
şi dulcele drept amar!
[21] Vai celor deştepţi după gândul lor
şi în propriii lor ochi, ştiutori!
[22] Vai celor tari dintre voi la băut vin
şi celor viteji la amestecat sikera,
[23] care dau dreptate celui netrebnic pentru plocoane
şi dreptatea celui drept o răpesc!
[24] De aceea, după cum este ars paiul de cărbunele înfocat
şi se mistuie aprins de flacără,
rădăcina lor va fi ca pulberea
şi floarea lor ca praful se va ridica;
căci n-au voit legea Domnului Savaot,
ci cuvântul Sfântului lui Israel l-au întărâtat.
[25] Domnul Savaot s-a aprins de mânie împotriva poporului Său,
Şi-a întins mâna asupra lor şi i-a lovit;
s-au întărâtat munţii
şi hoiturile acelora au ajuns ca nişte balegi
în mijlocul drumului.
Şi cu toate acestea mânia Lui nu s-a abătut,
ci mâna Lui e încă ridicată.
[26] De aceea va înălţa un semn între neamurile de departe,
şi va şuiera după ele de la marginea pământului

5,21 *Cf.* Prov. 26,12: „Ştiu un om căruia i se părea că ar fi înţelept, dar mai multă nădejde ar fi într-un nebun decât în el".

5,22 Băuturile puteau fi amestecate între ele, sau cu mirodenii, pentru a li se potenţa gustul.

5,23 „netrebnic": gr. ἀσεβής, „lipsit de pietate, de evlavie", lat. *impius*; redă aici ebr. *rāṣā'*, „ticălos", „nelegiuit". ♦ „Îi dau dreptate" în sensul că îl achită la procese pe cel vinovat care i-a mituit.

5,24 „cuvântul": gr. τὸ λόγιον se referă la oracolul profetic. ♦ „l-au întărâtat": TM are „l-au disprețuit".

5,25-30 Mânia Domnului va stârni invazia unor străini pentru a pedepsi poporul.

5,26 „va şuiera": gr. συρίζω – imaginea unui păstor care îşi cheamă oile. Acest mod de a „convoca" mai apare pe parcursul cărţii, tot cu conotaţie de ameninţare (*e.g.* v. 7,18). ♦ „El spune «degrabă» din cauza grabei spre vremurile din urmă. Spune «sprintene», pentru că nu vor fi copleşiţi de greutatea vechii legi" (Tertulian, ACCS, p. 46).

şi iată, sprintene, vin degrabă!
27 Nu vor flămânzi, nici vor osteni,
nici vor moţăi, nici vor dormi,
nici nu-şi vor dezlega cingătorile de pe coapse
şi nici nu li se vor rupe curelele încălţărilor;
28 săgeţile lor sunt ascuţite
şi arcurile lor încordate,
copitele cailor lor se socoteau de cremene,
iar roţile carelor lor, ca un vifor.
29 Se năpustesc ca leii
şi se opresc alături ca puiul de leu;
va înşfăca şi va răcni ca o fiară,
şi [îi] va răpi şi nu va fi cine să-i scape.
30 În ziua aceea va răcni din pricina lor
ca mugetul mării înfuriate.
Şi vor privi spre pământ,
şi, iată, negură adâncă spre nedumerirea lor.

6 1 Şi a fost [aşa]: în anul în care a murit regele Ozia L-am văzut pe Domnul aşezat pe un tron înalt şi ridicat; şi Casa [era] plină de slava Lui.

5,29 „ca leii": comparaţia regilor sau războinicilor cu leii este frecventă în literatura vremii; se pare, de altfel, că aceste animale se găseau încă în număr mare în valea Iordanului! ♦ „se năpustesc... se opresc alături": TM are „răgetul lor... răgetul".

5,30 TM are în plus, la final: „şi lumina va fi întunecată de o ceaţă deasă". ♦ Versetul, care nu continuă ideea celor anterioare, sugerează o răsturnare de situaţie, în care invadatorii ar fi pedepsiţi la rândul lor. Imaginea capătă dimensiuni cosmice, trimiţând la haosul primordial.

6,1-13 Chemarea lui Isaia.

6,1 „În anul în care a murit regele Ozia": 740 î.H. Regele a avut o domnie deosebit de lungă (52 de ani), dar la un moment dat s-a îmbolnăvit de lepră şi a fost nevoit să se izoleze, iar fiul său Ioatham a guvernat în locul lui (*cf.* 4Rg. 15,1-7). În 2Par. 26 se dau mai multe amănunte: la început, regele a mers pe calea cea bună, a construit mult, a dezvoltat agricultura, s-a îngrijit de armată, dar succesele militare l-au umplut de trufie: a îndrăznit să intre în partea Templului rezervată preoţilor, voind să aducă el însuşi jertfa de tămâie. Aşa explică cronistul, pe de o parte, domnia lungă a regelui şi, pe de altă parte, îmbolnăvirea de lepră văzută ca o pedeapsă venită de la Dumnezeu. ♦ „Casa [era] plină de slava Lui": TM are „poala veşmântului său umplea Templul". Imaginea, în TM, este aceea a unui suveran oriental cu veşminte maiestuoase, înconjurat de curtea sa. LXX a renunţat la imaginea concretă, decodându-i sensul teologic. Termenul „Casa" denumeşte adesea Templul; TM are aici termenul specializat pentru Templu, *hēykhāl*. ♦ Despre această teofanie măreaţă, Origen comentează: „Nu vei greşi dacă vrei să înţelegi că aceste cuvinte se referă la Hristos, nici dacă le înţelegi cu privire la Tatăl; această părere fiind plină de evlavie. Căci Mântuitorul este «scaunul înalt» al slavei şi Împărăţia Sa este deosebită, de aceea şi scaunul Lui este înalt. Apoi «Sfinţirea noastră» este Hristos, căci zice (Evr. 2,11): «Şi cel ce sfinţeşte şi cei ce sunt sfinţiţi, toţi sunt din Unul»" (*Omilii la Ieremia*, PSB 6, p. 433).

2 Şi în jurul Lui stăteau serafimi: şase aripi la unul, şase aripi la altul; cu două îşi acopereau faţa, cu două îşi acopereau picioarele şi cu două zburau.
3 Şi strigau unul către altul, zicând:
„Sfânt, Sfânt, Sfânt Domnul Savaot;
plin este tot pământul de slava Lui."
4 Şi s-a ridicat pragul de sus al uşii de glasul cu care strigau, şi s-a umplut Casa de fum. 5 Şi am zis: „O, nenorocitul de mine! Sunt străpuns [în inimă], că om fiind şi buze necurate având, locuiesc în mijlocul unui popor cu buze necurate; şi L-am văzut cu ochii mei pe Împăratul, pe Domnul Savaot!"
6 Atunci unul dintre serafimi a fost trimis la mine; ţinea în mână un cărbune

---

6,2 „în jurul Lui": TM are „deasupra Lui". ♦ „serafimi": ebr. *śᵉrāphīm* (sg. *śārāph*), fiinţe îngereşti care, împreună cu heruvimii, îl laudă neîncetat pe Dumnezeu. ♦ Ioan Gură de Aur (*Omilii la Facerea* I, PSB 21, p. 100) comentează: „«Îşi acopereau faţa» pentru că nu puteau îndura lumina de fulger a lui Dumnezeu şi stăteau înaintea Lui cu multă frică şi cu cutremur".

6,3 Cei doi serafimi descrişi de Isaia sunt, după părerea lui Origen, Fiul lui Dumnezeu şi Duhul Sfânt (*De Princ.* 1.3). Ieronim însă crede că este o nelegiuire să considerăm că cei doi serafimi sunt Fiul lui Dumnezeu şi Duhul Sfânt. Alţi comentatori latini înţeleg prin cei doi serafimi un simbol al VT şi al NT, iar cântarea serafimilor dezvăluie Taina Sfintei Treimi.

6,4 „s-a ridicat pragul de sus al uşii": TM are „se zguduiau stâlpii porţii".

6,5 „străpuns [în inimă]": *cf.* Fp. 2,37. TM are „pierdut". ♦ Despre semnificaţia lui „a fi străpuns" (gr. κατανύσσομαι): „Smerita cugetare, pătrunzând în adâncurile sufletului şi căzând ca o piatră grea într-însul, îl apasă şi îl frânge cu atâta putere, încât îi stoarce toată tăria într-un şuvoi nestăvilit de lacrimi; iar mintea o curăţă de toată întinarea gândurilor, făcând-o să ajungă la vederea lui Dumnezeu" (Nichita Stithatul, *Filocalia*, vol. VI, p. 236).

6,6 „a fost trimis": TM are „a zburat". ♦ „un cărbune": Ioan Damaschin (*Credinţa Ortodoxă* 4.13) îi interpretează astfel simbolistica euharistică: „Cărbunele nu e lemn simplu, ci lemn împreunat cu foc; în acelaşi chip, pâinea euharistică nu este numai pâine, ci pâine împreunată cu dumnezeire. Dar un trup unit cu dumnezeirea nu este o singură natură, ci are o natură care aparţine trupului şi o alta care aparţine dumnezeirii unite cu el, ceea ce înseamnă că într-o singură entitate sunt două firi".

[aprins], pe care îl luase cu cleştele de pe altar. [7] El mi-a atins gura şi a zis:
„Iată, acesta s-a atins de buzele tale şi va şterge fărădelegile tale şi păcatele tale le va curăţi." [8] Atunci am auzit glasul Domnului, zicând: „Pe cine să trimit? Cine se va duce la acest popor?" Şi am zis: „Iată-mă, trimite-mă pe mine!"
[9] Şi a zis: „Du-te şi spune-i acestui popor:
«De auzit veţi auzi, dar nu veţi înţelege;
şi de privit veţi privi, dar nu veţi vedea.»
[10] Căci s-a îngrăşat inima acestui popor,
şi cu urechile lor au auzit greu,
şi ochii şi i-au închis,
ca nu cumva să vadă cu ochii
şi să audă cu urechile
şi cu inima să înţeleagă,
şi să se întoarcă – i-aş vindeca."
[11] Şi am zis: „Până când, Doamne?"
Şi El a zis: „Până când cetăţile se vor pustii
fiindcă nu vor mai fi locuite,
şi casele, fiindcă nu vor mai fi oameni,
şi ţara va rămâne pustie.
[12] Şi după acestea, Dumnezeu îi va îndepărta pe oameni,

6,7 „va şterge... va curăţi": „Nu spune «Eu voi şterge», ci acel foc de pe altarul lui Dumnezeu, care este harul Duhului..." (Ambrozie, *Despre Duhul Sfânt*, p. 75). Acest stih se păstrează în rugăciunea de la împărtăşanie din Liturghia bizantină.
6,8 „Cine se va duce la acest popor?": TM are: „Cine va merge pentru noi?". ♦ „Iată-mă": *litt.* „Iată, sunt eu".
6,9 „acestui popor": de obicei Dumnezeu spune „poporului Meu" – dar acum, expresia indică detaşarea Lui de poporul păcătos; *cf. infra*, v. 10,6. La v. 40,1, la începutul „Cărţii mângâierii", îi spune iarăşi „poporul Meu".
6,9 „De auzit veţi auzi... de privit veţi privi": *litt.* „Cu auzul veţi auzi... privind veţi privi" – semitisme cu valoare intensivă.
6,10 TM are *litt.* „Îngraşă inima poporului acestuia, urechile lor îngreunează-le, încleiază-le ochii...". Traducătorii LXX au oferit interpretarea teologică a expresiei ebraice. ♦ Textul apare citat chiar de Iisus (Mt. 13,14-15), denunţând îndărătnicia celor care refuză să-L recunoască şi să-L urmeze pe Fiul lui Dumnezeu.
6,12 „iar cei rămaşi se vor înmulţi în ţară": TM are „şi va fi multă pustiire în mijlocul ţării". ♦ „îi va îndepărta": gr. μακρύνω, „a prelungi", dar şi „a alunga". Ioan Gură de Aur ia în considerare ambele sensuri: Isaia prevesteşte, pe de o parte, captivitatea a zece

iar cei rămaşi se vor înmulţi în ţară.
[13] Şi în ea [mai] rămâne o zecime,
şi din nou va fi de pradă,
ca terebintul şi ca ghinda când cade din teaca ei.

7 [1] Şi a fost aşa: în zilele lui Achaz al lui Ioatham, fiul lui Ozias, regele lui Iuda, Raasson, regele Aramului, şi Phakee, fiul lui Romelias, regele lui Israel, s-au suit cu război asupra Ierusalimului; dar n-au putut să-l împresoare. [2] Şi i s-a dat de veste casei lui David: „Aram a făcut o înţelegere cu Efraim." Atunci s-a tulburat sufletul [rege]lui şi sufletul poporului său cum se clatină un copac [bătut] de vânt în pădure.
[3] Şi Domnul a zis către Isaia: „Ieşi înaintea lui Achaz, tu şi Iasub-cel-Rămas, fiul tău, la iazul de pe drumul de sus al ţarinii înălbitorului. [4] Şi să-i

---

din cele douăsprezece triburi ale lui Israel, care vor fi „alungate" din ţinuturile lor şi, pe de altă parte, „îndelungarea în zile" (după expresia Bibliei de la 1688), adică „prelungirea" şi creşterea celorlalte două triburi (Iuda şi Veniamin) rămase acasă. Dar verbul „a prelungi" poate avea şi un alt înţeles: Dumnezeu Se va îndura de supravieţuitorii captivităţii şi va face ca ei să aibă o viaţă mai lungă („zile îndelungate"), spre a se înmulţi şi a se reface dintr-o „rămăşiţă" un popor întreg.
6,13 „va fi de pradă": TM are „va fi pentru ardere". ♦ „ca terebintul... teaca ei": TM are: „ca terebintul şi ca stejarul când sunt tăiaţi de rămâne doar trunchiul". ♦ La final, câteva mss. greceşti au în plus secvenţa: „sămânţă sfântă trunchiul ei!", ca în TM; ed. Rahlfs o reţine infrapaginal.
7,1-9 Prima intervenţie a profetului Isaia.
7,1 „Raasson": ebr. *Rᵉ'în*, rege al Aramului (= Siriei), a cărei capitală este Damascul. ♦ „Phakee, fiul lui Romelias": ebr. *Peqaḥ* (regele Samariei în perioada 737?-732 î.H.), fiul lui *Rᵉmalᵉyāhū*. ♦ „s-au suit cu război": regele Damascului s-a aliat cu regele Samariei formând bazele unei coaliţii antiasiriene, în care au vrut să-l atragă şi pe regele Ierusalimului. La refuzul acestuia, ei au atacat regatul lui Iuda, voind să-l înlocuiască pe rege cu un personaj care să le fie favorabil. Acest război este cunoscut ca „războiul siro-efraimit"; rezultatul a fost că Achaz, în ciuda prevestirilor lui Isaia, a făcut o greşeală politică fatală, chemându-i pe asirieni în ajutor. ♦ „să-l împresoare": TM are „să-l atace". În 4Rg. 16,5 se spune că au asediat oraşul, dar nu au putut să angajeze lupta.
7,2 „sufletul": TM are „inima"; la fel şi în versetele următoare; echivalare neobişnuită – de obicei gr. ψυχή traduce ebr. *nepheš*, „suflu de viaţă", „suflet", „persoană".
7,3 „Iasub-cel-Rămas": LXX traduce parţial numele simbolic al fiului lui Isaia – *Šᵉ'ār-Yāšûbh*, „O rămăşiţă se va întoarce". ♦ „la iazul de pe drumul de sus": în TM, „la capătul canalului iazului de sus, pe drumul care duce...". Acest rezervor de sus era punctul de plecare al unui canal care iriga grădinile regale, în afara zidurilor. Pentru a-i împiedica pe eventualii asediatori să-l controleze, Achaz îi face o derivaţie spre

spui «Ia seama să fii liniştit şi nu te teme, nici sufletul să nu-ţi slăbească din pricina ăstor doi tăciuni de lemn care fumegă, fiindcă atunci când va veni urgia mâniei Mele, iarăşi voi vindeca. [5] Cât despre fiul lui Aram şi fiul lui Romelias: fiindcă au ţinut sfat viclean asupra ta zicând [6] 'Să ne suim în Iudeea şi, vorbind cu ei, să-i întoarcem de partea noastră; şi să le punem rege pe fiul lui Tabeel', [7] aşa grăieşte Domnul Savaot:

Nu va rămâne sfatul acesta,
nici nu va fi.

[8] Ci capul lui Aram [este] Damascul,
dar după şaizeci şi cinci de ani regatul lui Efraim nu va mai fi un popor;

---

rezervorul de jos (vezi v. 22,9). „Ţarina înălbitorului" va fi fost în legătură cu „izvorul înălbitorului" din 3Rg. 1,9, actualmente „puţul lui Iov", la confluenţa dintre valea Gheenei şi pârâul Kedron. Drumul care ducea acolo mergea, probabil, cel puţin în parte, de-a lungul canalului (*cf.* v. 36,2; 4Rg. 18,17). În această direcţie (spre sud-estul oraşului) va fi mers Isaia spre a se întâlni cu Achaz la extremitatea canalului, probabil chiar în locul în care acesta dădea dispoziţii pentru lucrările de derivaţie: tocmai când regele se pregăteşte de asediu, profetul îl îndeamnă la linişte şi încredere în Dumnezeu (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

7,4 „atunci când va veni urgia... voi vindeca": TM are „la aprinderea mâniei (*litt.* nărilor) lui *Rᶜfîn* şi a lui *'Arâm* şi a fiului lui *Rᶜmalʸyāhū*"; „voi vindeca" ar presupune un ebr. *'RP'*-, lectură eronată a numelui lui Efraim – ebr. *'PRYM* (*cf.* LEH, *s.u.* ἰάομαι). De altfel, s-ar putea ca această înşiruire de nume proprii din TM să fie o precizare ulterioară.

7,5 „fiul lui Aram şi fiul lui Romelias": personajele în TM sunt *'Arâm* (= Siria), *'Ephʳrayīm* (nume folosit uneori pentru a desemna Regatul de Nord) şi fiul lui *Rᶜmalʸyāhū* (= regele *Peqaḥ*).

7,6 „vorbind cu ei": TM are „să-i speriem şi să-i deschidem spre noi". ♦ „Tabeel": în ebraică ar însemna „Bun este Dumnezeu"; numele în TM este însă *Tabhᶜ'al*, „Bun de nimic", probabil o poreclă dispreţuitoare; personaj de origine necunoscută – sirian, evreu sau chiar pers, pe al cărui fiu coaliţia siro-efraimită a vrut să-l impună pe tronul Iudeii pentru a-i sprijini în politica antiasiriană.

7,8 După „Damascul", TM are în plus: „capul Damascului este Reţin". ♦ „şaizeci şi cinci de ani": de vreme ce profeţia ar data din 735 î.H., cifra ar trimite la anul 670 î.H., sfârşitul domniei regelui Asarhaddon al Asiriei. În 2Ezr. 4,2 se relatează că unii dintre străinii aduşi pentru a popula Samaria afirmau că au fost deportaţi acolo din vremea lui Asarhaddon. Este, poate, ultimul dintre schimburile de populaţie din care avea să rezulte caracterul compozit al populaţiei samaritene. ♦ „regatul lui Efraim nu va mai fi un popor": se mai poate traduce „Domnia lui Efraim va înceta din popor", cum am zice astăzi „va fi desfiinţat ca stat", prin cucerirea de către asirieni şi transferul de populaţie.

[9] capul lui Efraim [este] Somoron,
şi capul Somoronei, fiul lui Romelias.
Şi dacă nu veţi crede,
nici nu veţi înţelege.»"

[10] Şi Domnul a grăit mai departe către Achaz, zicând:
[11] „Cere pentru tine un semn de la Domnul Dumnezeul tău, în adânc sau în înalt."
[12] Şi Achaz a zis: „Nu voi cere, şi nici nu Îl voi ispiti pe Domnul."
[13] Atunci [Isaia] a zis: „Ascultă, casă a lui David! Oare nu vă ajunge să vă luptaţi cu oamenii? Cum dar vă luptaţi cu Domnul? [14] De aceea însuşi Domnul vă va da un semn:

7,9 „Somoron": Samaria, capitala lui Efraim. ♦ „nu veţi înţelege": TM are „nu veţi fi întăriţi". ♦ „dacă nu veţi crede": Vasile cel Mare (ACCS, p. 60) comentează: trebuie să credem în Scripturi şi să ne ostenim spre înţelegerea a ceea ce este scris în ele – mai întâi să credem cu credinţă simplă că Scripturile sunt „de Dumnezeu inspirate şi de folos" şi apoi să cercetăm, cu râvnă şi cu întrebare, sensul lor. *Cf.* Gen. 15,6; Mt. 14,31; Mc. 11,24; 17,20.

7,10-17 A doua intervenţie a profetului Isaia.

7,11 „în adânc": TM are „în adânc, în *šᵉ'ôl*".

7,12 „nu Îl voi ispiti": Ioan Gură de Aur comentează: „A nu crede decât văzând minuni înseamnă necredinţă şi ispitire a lui Dumnezeu, dar a refuza un semn oferit de Dumnezeu slăbiciunii noastre este răzvrătire". După Ieronim (ACCS, p. 60), expresia ebraică este ambiguă şi se poate traduce „nu Îl voi proslăvi pe Domnul", pentru că nefericitul rege ştia că, dacă ar fi cerut un semn, l-ar fi primit şi Domnul ar fi fost proslăvit. Dar fiind un închinător la idoli, care ridica altare pe toate uliţele, în păduri şi pe munţi, nu voia să ceară semn.

7,13 „să vă luptaţi cu oamenii... vă luptaţi cu Domnul": TM are „să-i obosiţi pe oameni... să-L obosiţi pe Dumnezeul meu".

7,14 „fecioara": gr. ἡ παρθένος, cu articol hotărât, marcă a unicităţii. TM are *'alᵐāh*, „tânără", fie ea fecioară sau femeie proaspăt căsătorită. Termenul exclusiv pentru „fecioară" este *bᵉthūlāh*. În interpretarea ebraică ulterioară, acest semn a fost văzut ca o naştere cu totul minunată; faptul că, încă din secolele III-II î.H., se considera că este vorba de o fecioară este dovedit de opţiunea traducătorilor LXX, παρθένος, deşi ar fi avut la dispoziţie un termen grecesc la fel de ambivalent ca *'alᵐāh*, şi anume νεᾶνις (folosit, de altfel, de Aquila, traducătorul iudeu din secolul al II-lea d.H.). Evanghelistul Matei (1,23) citează textul în forma din LXX, arătându-l ca pe o profeţie împlinită prin zămislirea feciorelnică şi naşterea lui Iisus. ♦ Ieronim (*Împotriva lui Iovian* 1.32) comentează: *'alᵐāh* înseamnă „fecioară ascunsă", adică o fecioară ferită de privirile întâmplătoare ale bărbaţilor. ♦ „va zămisli": *litt.* „va avea în pântece"; TM are „este

Iată, fecioara va zămisli şi va naşte fiu, şi vei chema numele lui Emmanuel.
15 Unt şi miere va mânca; înainte de a cunoaşte ori a prefera cele rele, va
alege binele. 16 Fiindcă înainte de a cunoaşte copilul binele sau răul, se va
împotrivi răului, ca să aleagă binele; va fi părăsită ţara din pricina căreia te
temi de cei doi regi. 17 Dar Domnul va aduce peste tine şi peste poporul tău
şi peste casa tatălui tău zile cum n-au mai venit din ziua în care Efraim s-a
despărţit de Iuda – pe regele asirienilor.
18 Şi va fi aşa: în ziua aceea Domnul va şuiera după muştele care stăpânesc
o parte a râului Egiptului şi după albina care se află în ţara asirienilor. 19 Şi
toate vor veni şi se vor opri în văile ţării, şi în crăpăturile stâncilor, în
peşteri şi în orice râpă şi în orice copac.
20 În ziua aceea Domnul va rade cu briciul cel mare şi îmbătat – care se află
dincolo de Râul regelui asirienilor – capul şi perii de pe picioare, ba chiar şi
barba i-o va lua.

însărcinată" (adjectiv). ♦ „vei chema": TM are „(ea) va chema". ♦ „Emmanuel": ebr. *'Immānū-'ēl*, „Cu noi este Dumnezeu". ♦ „un semn": Ioan Gură de Aur (ACCS, p. 64) comentează: „Dacă zămislirea şi naşterea ar fi fost asemenea celor normale, nu ar fi fost semnificative. Dacă profeţia este despre o *oarecare* femeie, care naşte normal, atunci de ce l-am mai numi «semn»?".

7,15 „Unt şi miere": această hrană, oricât de plăcută, sugerează o lume de păstori nomazi, nu de agricultori. TM are „lapte covăsit şi miere"; la fel în v. 7,22. ♦ „înainte de a cunoaşte... binele": TM are „până când va şti/spre a şti să dea la o parte răul şi să aleagă binele". ♦ După Irineu (ACCS, p. 64), textul se referă la natura omenească a Fiului lui Dumnezeu; „a se hrăni" şi „a nu avea discernământ", observă el, sunt atribute proprii oricărui prunc. În schimb, după Ioan Damaschin (*ibidem*), „acest «înainte» arată că El nu a făcut o cercetare omenească, ci, de vreme ce era Dumnezeu şi era unit în chip de negrăit cu trupul, prin însăşi fiinţarea şi cunoaşterea Sa deţinea binele în mod natural".

7,16 În TM: „Fiindcă înainte să ştie copilul să dea la o parte răul şi să aleagă binele, va fi părăsită ţara...". ♦ „se va împotrivi": timpul prezent în greacă.

7,17 „pe regele asirienilor": majoritatea exegeţilor o consideră o glosă de copist, care nu a înţeles versetul în legătură cu făgăduinţele anterioare şi cu aluzia la vremurile bune ale lui David şi Solomon, ci cu descrierea invaziei străine de la vv. 18 şi urm.

7,18-25 Se vesteşte pustiirea ţării de către asirieni şi se referă la o epocă mai târzie, în preajma invaziei lui Sennacherib.

7,18 „stăpânesc o parte a râului Egiptului": TM are „de la capătul canalelor Egiptului".

7,20 „cel mare şi îmbătat (gr. μεμεθυσμένος)": TM are „luat cu chirie". ♦ „dincolo de Râul regelui asirienilor": TM are „dincolo de Râu (*i.e.* Eufrat), cu regele asirienilor". ♦ Raderea completă a părului era pedeapsa cea mai umilitoare la care erau supuşi prizonierii de război; la asirieni şi în Babilon barba era semn de noblеţe (*cf.* celebra „friză a nemuritorilor", garda de corp a lui Darius etc.).

21 Şi va fi aşa: în ziua aceea va creşte omul o junincă şi două oi 22 şi, din
belşugul de lapte pe care îl vor da, oricine a rămas în ţară va mânca unt şi
miere.
23 Şi va fi aşa: în ziua aceea orice loc în care s-ar afla o mie de viţe-de-vie,
[preţ] de o mie de sicli, va ajunge sterp şi mărăciniş; 24 cu arcuri şi săgeţi
vor intra acolo, căci [pământ] sterp şi mărăciniş va fi toată ţara; 25 şi orice
munte [de] arat se va ara, teama nu va mai veni acolo; căci [pământul] sterp
şi mărăcinişul se vor preface în păşune de oi şi în loc călcat de bou."

8 1 Şi Domnul a zis către mine: „Ia-ţi o bucată dintr-un sul mare, nou, şi scrie
pe el cu condei omenesc: «Spre a face grabnic jefuire de prăzi; că aici este.»
2 Şi să-Mi pui martori oameni credincioşi, pe Urias şi pe Zacharias, fiul lui
Barachias."
3 Şi am intrat la prorociţă, şi ea a luat în pântece şi a născut un fiu. Şi mi-a
zis Domnul „Pune-i numele «Repede-pradă-grabnic-jefuieşte»;
4 căci, mai înainte de a şti copilul să zică tată şi mamă, se vor lua avutul
Damascului şi prăzile Samariei [şi vor fi duse] înaintea regelui asirienilor."
5 Şi Domnul mi-a grăit mai departe: 6 „Fiindcă acest popor nu vrea apa
Siloamului care curge liniştit, ci vrea să aibă pe Raasson şi pe fiul lui

---

7,25 TM are: „Şi în toţi munţii unde se săpa cu sapa nu vei mai intra acolo de frica / nu se va mai intra acolo de frica / nu va mai intra acolo frica spinilor şi mărăcinilor şi va fi păşune..." – imagine similară cu cea de la v. 7,23, care prezice revenirea de la o viaţă agricolă la una pastorală, ca urmare a pustiirii aduse de război.

8,1 „un sul mare, nou": mss. Alexandrinus are χάρτου καινοῦ μεγάλου, probabil un sul de papirus care se folosea pentru scris. TM are „tăbliţă mare". ♦ „condei omenesc": ar însemna „cu modul de a scrie obişnuit al oamenilor". ♦ „Spre a face grabnic jefuire de prăzi": TM are *l'-Mahēr šālāl hāš bāz*, pe care LXX îl traduce; acelaşi presupus nume din TM este tradus, la v. 8,3, cu verbele la imperativ: „Repede-pradă-grabnic-jefuieşte". Numele simbolic pe care Isaia, inspirat de Dumnezeu, trebuia să-l dea fiului său, constituia un semn profetic că Damascul şi Samaria vor fi grabnic jefuite de către regele Asiriei.

8,2 „să-Mi pui martori": TM are „mi-am luat martori". ♦ „Urias": în TM „*'Ūrīyāh* preotul". Este cel care a făcut un altar pentru Achaz, identic cu cel din Damasc, şi l-a susţinut pe rege în inovaţiile cultice (*cf.* 4Rg. 16,10-16). ♦ „Zacharias, fiul lui Barachias": ebr. *Z'khar'yāhū ben Y'bherekh'yāhū* (*cf.* şi Mt. 23,35; Lc. 11,51).

8,3 „prorociţa": se discută dacă este o simplă referire la soţia profetului sau şi aceasta va fi avut darul profeţiei. ♦ „*a luat* în pântece": gr. ἔλαβεν, diferit de Is. 7,14 (ἐν γαστρὶ ἕξει: „*va avea* în pântece").

8,6 „apa Siloamului": izvorul Ghihon furniza apă Ierusalimului printr-un canal ce cobora lin de-a lungul versanţilor sud-estici; acesta purta numele de *Šiloaḥ*, „trimis". ♦ „vrea să

Romelias ca rege peste voi; [7] de aceea, iată, Domnul trimite asupra voastră
apa cea mare şi năvalnică a Râului, pe regele asirienilor şi slava lui; el va
trece peste toate văile voastre şi va călca peste toate zidurile voastre; [8] şi va
lua din Iudeea pe tot omul care va putea să-şi ridice capul sau ar fi în stare
să ducă ceva la bun sfârşit; şi tabăra lui va fi astfel că va umple largul ţării
tale." Cu noi este Dumnezeu.
[9] Înţelegeţi, neamuri, şi vă plecaţi;
ascultaţi până la marginea pământului;
cei puternici, plecaţi-vă;
căci, [şi] dacă v-aţi întări iarăşi, iarăşi veţi fi înfrânţi!
[10] Şi orice plan aţi urzi, îl va risipi Domnul;
şi orice vorbă aţi vorbi, nu va sta în picioare,
căci cu noi este Domnul Dumnezeu.

[11] Aşa zice Domnul: „Cu mână tare se împotrivesc umblării pe cale a
acestui popor, zicând:

---

aibă... ca rege": TM are o formă ambiguă, pe care unii o interpretează ca „se bucură de", iar alţii „se topesc de frica...".

8,7 „asupra voastră": TM are „asupra lor". ♦ „Râul" este Eufratul, de unde veneau asirienii. ♦ „văile voastre... zidurile voastre": TM are „văile sale... malurile sale".

8,8 În TM: „Va străbate prin Iuda, se va revărsa, va trece până va ajunge [apa] la gât, iar aripile lui întinse vor acoperi toată întinderea ţării tale, Emmanuele". Evocarea în acest context de pedeapsă a personajului-semn, al cărui nume înseamnă „Cu noi este Dumnezeu", poate sugera că aceasta nu va fi definitivă; răul va trece, apa va ajunge numai până la gât; într-adevăr, asirienii au cucerit bună parte din Iuda, care a trebuit să le plătească tribut, au ajuns să asedieze Ierusalimul, dar în 701 au fost nevoiţi să se retragă (*cf.* Is. 36–37; 4Rg. 18,13–19,37). ♦ „Cu noi este Dumnezeu: înţelegeţi, neamuri...": pasajul (vv. 8,8-10) a intrat de timpuriu în cultul creştin, ca imn liturgic.

8,9 „Înţelegeţi": TM are *ro'ū*, care poate însemna, în funcţie de rădăcina de la care este dedus, „tremuraţi", „adunaţi-vă laolaltă", „fiţi zdrobiţi". Traducătorii LXX au citit litera D în loc de R (confuzie foarte frecventă), înţelegând „cunoaşteţi" (*YD'*). ♦ „vă plecaţi... plecaţi-vă... veţi fi înfrânţi": în greacă este acelaşi verb, ἡττάω, „a se micşora", „a fi inferior", „a fi înfrânt". ♦ „dacă v-aţi întări": TM are „încingeţi-vă (de luptă) şi fiţi înfrânţi, încingeţi-vă şi fiţi înfrânţi!".

8,10 „cu noi este Domnul Dumnezeu": TM are acelaşi nume profetic şi simbolic de la 7,14 şi 8,8, dar descompus în elementele sale pentru a-i explicita sensul: *'Immānū* („cu noi") *'El* („Dumnezeu"). ♦ „Într-adevăr, biruiţi şi învinşi suntem de frumuseţea cuvântului Său, noi, cei veniţi dintre neamuri" (Origen, *Filocalia*, PSB 7, p. 306).

8,11 În TM: „Aşa mi-a vorbit Domnul când Şi-a întărit mâna şi m-a mustrat ca nu cumva să umblu pe calea poporului acestuia, zicând...".

[12] Să nu ziceţi «Greu este» la orice ar spune acest popor că este greu; de
frica lor să nu vă înfricoşaţi, nici să vă tulburaţi. [13] Pe însuşi Domnul să-L
sfinţiţi; şi de El să vă temeţi. [14] Şi, dacă Îi eşti credincios, îţi va fi loc sfânt,
şi nu vă veţi apropia de El ca de o piatră de poticnire, şi nici ca de o stâncă
de cădere; dar casa lui Iacob [se află] în capcană, iar cei care locuiesc în
Ierusalim, în groapă. [15] De aceea, mulţi dintre ei vor ajunge neputincioşi; şi
vor cădea şi vor fi zdrobiţi; şi se vor apropia şi vor fi prinşi oamenii care
erau în siguranţă.
[16] Atunci se vor da pe faţă cei ce pecetluiesc Legea ca [lumea] să nu înveţe.
[17] Şi se va zice: «Îl voi aştepta pe Dumnezeu, care şi-a întors faţa de la casa
lui Iacob, şi voi nădăjdui în El. [18] Iată[-ne]: eu şi copilaşii pe care mi i-a dat
Dumnezeu; vor fi spre semne şi prevestiri în casa lui Israel de la Domnul
Savaot, care locuieşte în muntele Sionului.»" [19] Şi de vă vor spune: „Întrebaţi pe cei care vorbesc din pământ şi pe cei care vorbesc din pântece, pe
grăitorii în deşert care vorbesc din peşteră", oare nu pe Dumnezeul său Îl
întreabă orice neam? De ce să-i întrebe pe cei morţi despre cei vii? [20] Căci
Lege le-a dat în ajutor, ca să nu zică un cuvânt ca acesta, despre care nu mai

---

8,13 „Domnul": în unele mss., ca în TM, „Domnul puterilor". ♦ „de El să vă temeţi": *litt.* „El să fie frica ta".

8,14 În TM: „El va fi loc sfânt şi piatră de poticnire şi stâncă de cădere pentru cele două case ale lui Israel, laţ şi capcană pentru cel ce locuieşte în Ierusalim".

8,16 Pasajul, aşa cum este în LXX, pare preluat în Lc. 11,52: „Vai vouă, învăţători ai Legii, că aţi luat cheia cunoaşterii: voi înşivă n-aţi intrat şi pe cei care voiau să intre i-aţi împiedicat!". ♦ În TM: „Leagă o mărturie, pecetluieşte o învăţătură între ucenicii Mei!" – imaginea unui grup restrâns de iniţiaţi care păstrează învăţătura profetului în vremuri de restriştе. Se presupune că Isaia şi-a încetat la un moment dat activitatea profetică publică, poate până în momentul când Achaz şi l-a asociat la domnie pe fiul său, Ezekias (cca 728 î.H.), cel care avea să încerce o reformă religioasă.

8,17 „Şi se va zice": nu apare în TM.

8,18 Chiar atunci când profetul încetează să vorbească, însăşi viaţa sa şi a familiei sale are valoare de semn profetic (*cf.* vv. 7,3; 8,3; 10,21).

8,19 Profetul îi mustră pe aceia care, contaminaţi de superstiţii, fac apel la ghicitori, necromanţi, magicieni şi ventriloci. ♦ „De ce să-i întrebe pe cei morţi despre cei vii?": această practică e interzisă de Lege (*cf.* Lev. 19,31; 20,6.27; Deut. 18,11).

8,20 Textul este obscur; în TM: „La Lege şi la mărturie! Dacă nu vor vorbi conform acestui cuvânt, nu vor avea lumină (*litt.* zori)". ♦ După cădere, omul a uitat legea naturală, înscrisă în inimă, şi a avut nevoie de „un ajutor", o lege scrisă, care să-i fie tutore în pruncia duhovnicească: „Legea a fost pedagogul nostru spre Hristos" (Gal. 3,24).

sunt daruri de dat. [21] Şi va veni peste voi foamete aspră; şi va fi [aşa]: când veţi fi flămânzi vă veţi întrista şi veţi vorbi de rău căpetenia şi *patachra* şi vor privi în sus, spre cer, [22] şi vor privi în jos spre pământ şi iată: necaz şi strâmtorare şi întuneric – nedumerire cruntă şi întuneric de nu se vede; [23] şi cel aflat la strâmtorare nu va fi nedumerit până la o vreme.
Fă aceasta mai întâi, fă repede, ţinut al lui Zabulon, pământ al lui Neftalim, cale a mării şi ceilalţi care locuiţi pe ţărm şi dincolo de Iordan, Galileea neamurilor, părţile Iudeii!

8,21 „va veni peste voi": TM are „va trece prin ea" (prin ţară? – *n.n.*). Textul nu e clar. S-a presupus chiar că este un oracol căruia îi lipseşte începutul. În TM, relatarea este la pers. a III-a plural. ♦ „*patachra*": transliterarea unui cuvânt aramaic (*PTKR'*) care înseamnă „idoli" (*cf.* LEH, *s.u.*). În unele mss. apare παταρχα (copiştii îl vor fi derivat de la πατήρ şi ἀρχή) – *cf.* Brenton: „your fathers' ordinances". TM are „zeii lor", ceea ce s-ar putea referi la idoli sau la cultul strămoşilor.
8,23 Mt. 4,15-16 citează o parte din acest verset, precum şi următorul. ♦ În TM: „Dar nu va fi întunecime pentru cea (= ţara?) care era în strâmtorare. După cum, înainte vreme, a acoperit de ocară ţinutul lui Zabulon şi ţinutul lui Neftali, în vremurile de pe urmă va acoperi de slavă calea mării, ţinutul de dincolo de Iordan, Galileea neamurilor". ♦ „Fă aceasta": gr. ποιει (unele mss. au πιε, „bea"): „Trebuie observat, spune Ieronim, că Evanghelia după Matei foloseşte textul LXX şi nu cel ebraic, din care lipsesc aceste cuvinte. De aceea citim: «Bea aceasta mai întâi şi fă-o repede», întrucât ţinutul lui Zabulon şi al lui Neftalim au fost primele care au văzut minunile lui Hristos şi care aveau să bea băutura credinţei" (ACCS, p. 68). ♦ „Ţinutul lui Zabulon" şi „ţinutul lui Neftalim" fuseseră cucerite şi pustiite de locuitori în 733-732 î.H. de către regele Tiglatphalasar al Asiriei (*cf.* 4Rg. 15,29); profetul le prezice acum eliberarea. ♦ „dincolo de Iordan": este ţinutul Galaad. ♦ „Galileea neamurilor": ebr. *gᵉlîl haggōyim*, „teritoriul neamurilor", ţinutul din nordul extrem al Israelului, cu populaţie amestecată. De aici, numele ulterior de „Galileea". ♦ „cale a mării": după unii (*cf.* Anania, *ad loc.*) ar fi calea spre mare a caravanelor ce purtau mărfuri şi călători din Damasc; acesta va fi fost drumul robilor galileeni, în 733-732 î.H., spre Asiria. După alţii (*cf.* TOB, *ad loc.*) este drumul care merge de-a lungul ţărmului, din nordul Siriei până în Egipt; având o valoare strategică deosebită, cuceritorul asirian şi-a asigurat controlul asupra lui din 734 î.H., urmând ca în 732 î.H. să-l cucerească în întregime. Întregul pasaj este o enumerare a cuceririlor asiriene dintre 734 î.H. şi căderea Samariei (721 î.H.). ♦ Eusebiu al Cezareii (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. I, p. 319, nota 2) notează că în Galileea se aşezaseră mulţi greci şi din alte neamuri, care locuiau laolaltă cu evreii. De aceea, Theodoret (*ad loc.*) e de părere că textul profetic ce urmează se referă nu numai la evrei, ci la „toate neamurile", care urmau să fie evanghelizate de către apostolii plecaţi din Galileea (*cf.* Mt. 28,19). ♦ În unele mss. şi ediţii, capitolul 9 începe de aici: „Fă aceasta mai întâi etc.".

9 [1] Popor care umbli în întuneric,
vezi lumină mare!
Voi, care locuiţi în ţărâmul şi în umbra morţii,
lumină va străluci peste voi!
[2] Mulţimea poporului,
pe care ai adus-o spre veselia ta,
se va veseli dinaintea ta
cum se veselesc la seceriş,
sau în ce fel [se veselesc] cei ce împart prăzile.
[3] Fiindcă s-a ridicat jugul ce era asupra lor
şi toiagul de pe grumazul lor;
căci toiagul hrăpăreţilor l-a risipit Domnul
ca în ziua [biruinţei] peste Madiam.
[4] Căci pentru orice veşmânt şi mantie
dobândite prin înşelăciune
vor da plată în schimb
şi vor vrea [să o facă chiar] de ar fi arşi în foc.

9,1-6 Mesaj de eliberare.
9,1 „vezi": în greacă la imperativ aorist plural, cu acordul după sens; alte mss. au forma de indicativ aorist „a văzut"; la fel în TM: „Poporul care umbla... a văzut...". ♦ „Voi, care locuiţi... peste voi": TM are „celor care locuiau în ţinutul umbrei morţii lumină le-a răsărit". ♦ Pruncul minunat (v. 9,5) va elibera poporul din robia întunericului, îl va îmbrăca în lumină şi va şedea pe tronul lui David, întemeind o Împărăţie a păcii universale.
9,3 „toiagul hrăpăreţilor": *litt.* „al celor care cer"; TM are „bâta asupritorului". ♦ „Madiam": ebr. *Midhᵉyān*; madianiţii erau aşezaţi la marginile deşertului din Transiordania, din Moab şi până dincolo de Edom.
9,4 Text dificil în greacă, *litt.*: „Căci orice veşmânt adunat cu viclenie şi mantie cu schimbare/câştig/împăcare vor compensa şi vor vrea dacă au fost/ajuns arşi în foc". ♦ „în schimb": gr. καταλλαγή; TM are aici *dāmīm*, „sânge" (*plurale tantum*); traducătorul LXX va fi raportat forma la un omograf din ebraica târzie (*cf.* LEH, *s.u.*). ♦ În TM, *litt.*: „căci orice încălţăminte ce calcă de zguduie şi [orice] mantie rostogolită în sânge va fi spre ardere, de mistuit în foc"; aluzie la încălţările grele şi zgomotoase ale războinicilor asirieni şi la cruzimea lor. ♦ Vasile cel Mare (*ad loc.*) aplică versetul din LXX „vrăjmaşilor nevăzuţi" care prin înşelăciune l-au despuiat pe Adam de slava dintâi, cu puţin mai prejos decât a îngerilor, i-au „răpit asemănarea", pe care o va primi înapoi prin credinţa în Hristos. ♦ „arşi în foc": demonii au fost arşi de focul mâniei şi al invidiei la vederea darurilor pe care le-au primit oamenii în urma naşterii Pruncului, care a îmbrăcat trupul omenesc ca pe un veşmânt (Theodoret, *ad loc.*).

[5] Că un prunc ni s-a născut,
un fiu ni s-a dat,
a cărui domnie a fost pe umărul lui;
şi se cheamă numele lui Vestitor-de-mare-sfat;

Eu voi aduce pace peste căpetenii,
pace şi sănătate lui.

9,5 În TM, a doua jumătate a versetului este: „şi se cheamă numele lui minunat sfătuitor, Dumnezeu puternic/viteaz, Părinte veşnic, Domn al păcii". ♦ În unele mss. greceşti se adaugă: „Sfetnic minunat, Dumnezeu tare, biruitor, Domn al păcii, Părinte al veacului ce va să fie". La Origen, pasajul este marcat cu *obelos*. Aceste nume, e de părere Ieronim, nu trebuie adunate în perechi, cum cred mulţi, ca să citim „minunat sfătuitor", „Dumnezeu puternic" etc. (ACCS, p. 75). ♦ Pentru Ambrozie (ACCS, p. 70), „prunc" indică vârsta, iar „fiu" se referă la deplinătatea dumnezeirii. Despre aceeaşi persoană se spune că „s-a născut" şi „a fost dată"; pentru că Fiul lui Dumnezeu este *o singură* persoană, născut din Tatăl fără mamă, ca ipostas al Sf. Treimi (egal cu Dumnezeu), şi ca om *a fost dat* să se nască din mamă (Sfânta Fecioară) fără tată dintre oameni. ♦ „pe umărul lui": „Aceasta înseamnă puterea crucii, pe care, la răstignirea Sa, Domnul şi-a luat-o pe umeri" (Iustin Martirul, ACCS, p. 71). ♦ „vestitor": gr. ἄγγελος. Augustin comentează: „Acum, cine ar putea nega că Hristos nu a adus un mesaj despre Împărăţia cerurilor? «Nu am venit să fac voia Mea, ci voia Lui, a Celui care M-a trimis»" (ACCS, p. 73). ♦ „sfat": gr. βουλή, „consiliu", înseamnă şi „hotărâre", „plan", chiar „uneltire" sau „urzeală". În Isaia, uneori înseamnă sfat omenesc, adică nesemnificativ, opus hotărârii divine, singura importantă. ♦ „Precum cuvântul nostru, pornind firesc din minte, este vestitorul mişcărilor ascunse ale minţii, la fel Cuvântul lui Dumnezeu, care cunoaşte după fiinţă pe Tatăl, pe care nu-L poate cunoaşte nici o făptură decât prin El, descoperă pe Tatăl pe care L-a cunoscut, ca pe Cel ce este Cuvântul Lui după fire" (Maxim Mărturisitorul, *Filocalia*, vol. II, p. 187). (Prin „cuvânt" se poate înţelege şi raţiunea – raţiunea noastră sau cea divină. Mintea e mai adâncă decât raţiunea, iar raţiunea e autorevelarea minţii. Deci între minte, sau cunoaştere intuitivă, şi raţiune, sau cunoaştere discursivă, nu e opoziţie, ci ultima porneşte şi se întoarce la prima.) ♦ „Cine este, dar, Acela căruia Dumnezeu I-a zis : «Să facem om»? Cine altul decît *«Îngerul de mare sfat, Sfetnicul minunat, Domn puternic, Domnul păcii, Părintele veacului ce va să fie»*, Unul-Născut Fiul lui Dumnezeu, Cel de o fiinţă cu Tatăl, prin care s-au adus toate la fiinţă? N-a spus poruncitor: «Fă!», ca unui inferior sau ca unuia mai mic după fiinţă, ci ca unuia care este de aceeaşi cinste: «Să facem»" (Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facerea* I, PSB 21, p. 101). ♦ „Dacă Pruncul născut din fecioară e numit «Dumnezeul cel Puternic», atunci mama e numită «maica lui Dumnezeu», pentru că mama are parte de cinstea odraslei sale, şi Fecioara este atât mama Domnului Iisus Hristos, ca om, cât şi slujitoarea Lui, ca Domn şi Creator şi Dumnezeu" (Theodoret, ACCS, p. 73).

[6] Mare este stăpânirea lui,
şi pacea lui nu are hotar
pe tronul lui David şi peste împărăţia lui,
ca să o îndrepte şi să o întărească
întru dreptate şi judecată
de acum şi până în veac.
Râvna Domnului Savaot va săvârşi acestea.

[7] Moarte a trimis Domnul asupra lui Iacob
şi [ea] a venit asupra lui Israel;
[8] şi o vor cunoaşte tot poporul lui Efraim
şi cei aşezaţi în Samaria

cei ce spun cu trufie şi cu inimă semeaţă:
[9] „Cărămizile au căzut,
dar veniţi să cioplim pietre
şi să tăiem sicomori şi cedri
şi să ne zidim un turn."
[10] Şi-i va zdrobi Dumnezeu pe cei care se ridică pe muntele Sion împotriva lor,
şi pe duşmanii lor îi va risipi,
[11] Siria de la soare-răsare
şi pe elinii de la apus de soare,
pe cei care îl mănâncă pe Israel cu gura plină.
Pentru toate acestea mânia [Lui] nu s-a întors,
ci mâna [Lui este] încă ridicată.

[12] Dar poporul nu s-a întors până când nu a fost lovit,

9,6 „să o îndrepte": gr. κατορθόω înseamnă şi „a duce la bun sfârşit".
9,7-20 Profeţie împotriva Regatului de Nord.
9,7 „Moarte": TM are „Cuvânt" – traducătorul a citit *DBR* ca *debher* „molimă/moarte"; TM a vocalizat *dābhār*, „cuvânt" – aşa apare şi în Sinaiticus. ♦ „a venit": TM are „a căzut".
9,9 Al doilea hemistih în TM: „sicomorii au căzut: vom pune în loc cedri". ♦ În LXX, aluzie la turnul Babel (Gen. 11).
9,10 În TM: „*YHWH* a ridicat împotrivă-i pe duşmanii lui Reţin, i-a stârnit pe potrivnicii lui (= asirienii)".
9,11 „elinii": TM are „filistenii". ♦ „cu gura plină": *litt.* „cu toată gura".
9,12 „până când nu a fost lovit": TM are „la Cel care îl lovea".

şi pe Domnul nu L-au căutat.
13 Şi Domnul a luat de la Israel cap şi coadă,
pe cei mari şi pe cei mici, într-o singură zi,
14 pe bătrân şi pe cei care se minunează de feţe (aceştia sunt fruntea)
şi pe profetul care învaţă fărădelegi (acesta e coada).
15 Iar cei care fericesc acest popor sunt cei care îl vor rătăci;
şi îl vor rătăci ca să-l înghită.
16 De aceea de tinerii lor nu se va bucura Dumnezeu,
şi de orfanii şi de văduvele lor nu-I va fi milă,
fiindcă toţi sunt nelegiuiţi şi răi
şi toată gura grăieşte strâmbătăţi.
Pentru toate acestea mânia [Lui] nu s-a întors,
ci mâna [Lui este] încă ridicată.

17 Şi fărădelegea va arde ca focul,
şi ca iarba uscată va fi mistuită de foc;
şi va arde în desişurile pădurii
şi va mistui toate cele dimprejurul dealurilor.
18 Din pricina urgiei mâniei Domnului,
a fost pârjolită ţara întreagă
şi poporul va fi mistuit ca de foc;
nimeni nu va avea milă de fratele său,
19 ci se va pleca spre cele din dreapta, de foame,
şi va mânca pe cele din stânga,

9,13 „pe cei mari şi pe cei mici": *litt.* „pe mare şi pe mic"; TM are „palmier şi trestie". LXX a explicitat metafora.
9,14 „se minunează de feţe": gr. θαυμάζειν πρόσωπα poate însemna „a admira", dar poate avea şi un sens peiorativ, „a flata, a amăgi". TM are *litt.* „cel care ridică feţele", *i.e.* „cel care acordă favoruri", „demnitarul". ♦ „feţe": are şi sensul de „persoane". ♦ „fruntea": gr. ἡ ἀρχή, „căpetenie", „cap", „şef". ♦ Pentru Grigore cel Mare (ACCS, p. 81), „capul" reprezintă casta preoţească, iar „coada" sunt profeţii. Când cad căpeteniile, trupa, care le urmează, cade şi ea. Biserica este lovită şi slăbită în persoana membrilor săi bolnavi când cei care par să fie partea ei tare sunt corupţi.
9,15 În TM: „Cei ce călăuzesc poporul acesta îl rătăcesc şi cei rătăciţi vor fi înghiţiţi".
9,17 „şi ca iarba uscată va fi mistuită de foc": TM are „spini şi mărăcini va mistui". ♦ „şi va mistui toate cele dimprejurul dealurilor": TM are „din care se înalţă coloane de fum".
9,18 „nimeni": *litt.* „om" – semitism.
9,19 Primul hemistih în TM: „va tăia în dreapta şi tot va flămânzi".

şi nu se va sătura omul
mâncând carnea braţului său.
20 Căci Manase va mânca [din] Efraim şi Efraim [din] Manase,
şi împreună vor împresura pe Iuda.
Pentru toate acestea mânia Lui nu s-a întors,
ci mâna [Lui este] încă ridicată.

10 1 Vai celor care scriu vicleşug!
Căci, scriind, scriu răutate,
2 abătând judecata sărmanilor,
răpind dreptatea celor săraci din poporul Meu,
ca să le fie văduva pradă,
şi orfanul, jaf!
3 Şi ce vor face ei în ziua cercetării?
Căci necazul vine peste voi de departe;
la cine veţi alerga după ajutor?
Unde veţi lăsa slava voastră,
4 ca să nu cădeţi în robie?
Pentru toate acestea mânia [Lui] nu s-a întors;
ci mâna [Lui este] încă ridicată.

5 Vai asirienilor!
Toiagul mâniei Mele şi al urgiei este în mâinile lor!

9,20 Efraim şi Manase: cele două triburi care, după tradiţie, se trag din cei doi fii ai lui Iosif. Numele lor sunt folosite adesea pentru a indica întreg Regatul de Nord. Aluzie aici la războiul siro-efraimit.
10,1-4 Al şaptelea „vai" împotriva conducătorilor lui Iuda. Avertisment pentru profeţii mincinoşi şi pentru judecătorii corupţi. Pare a fi o concluzie comună pentru cele două serii de oracole care încadrează „Cartea lui Emmanuel" (6,1–9,6) – *cf.* TOB, nota la v. 1.
10,1 „vicleşug... răutate": am încercat să redăm astfel valenţele gr. πονηρία. TM are „Vai celor care întocmesc legi ticăloase şi, când [le] scriu, împilare scriu!".
10,2 „sărmanilor": gr. πτωχοί – cei cu totul neajutoraţi, neputincioşi, bătrâni, bolnavi, orbi, şchiopi etc. Termenul apare şi în Fericirile din Predica de pe munte.
10,3 „ce vor face": TM are „ce veţi face". ♦ „ziua cercetării": aici, ziua judecăţii şi pedepsei. *Cf.* Deut. 32,39. Vezi şi nota la Ier. 9,8.
10,4 „ca să nu cădeţi în robie": TM are „Nu le va rămâne decât să se plece printre cei robiţi şi printre cei ucişi să cadă".
10,5-19 Împotriva regelui Asiriei.

[6] Voi trimite urgia Mea asupra unui neam nelegiuit,
și împotriva poporului Meu voi porunci
să ia pradă și să jefuiască,
să calce în picioare cetățile și să le facă praf.
[7] Dar el nu așa s-a gândit,
și în sufletul său nu așa s-a socotit;
ci se va schimba mintea lui,
spre a nimici neamuri nu puține.
[8] Și dacă îi vor zice:
„Tu singur ești stăpân?"
[9] el va răspunde:
„Oare n-am luat eu țara de dincolo de Babilon și de Chalanne,
unde s-a zidit turnul?
Am luat și Arabia și Damascul și Samaria.
[10] Precum le-am luat pe acestea în mâna mea

10,6 „neam nelegiuit": de obicei, poporul ales este desemnat cu termenul *'ām*, gr. λαός; aici însă, este numit *gōy*, gr. ἔθνος, termen folosit de obicei pentru „păgâni" – schimbare care exprimă mânia lui Dumnezeu față de cei care au încălcat Legământul. ♦ „împotriva poporului Meu (voi porunci)": gr. τῷ ἐμῷ λαῷ; traducerile moderne ale LXX (Brenton, NETS, Anania) interpretează dativul ca un complement indirect („poporului Meu îi voi porunci"), ceea ce ar însemna că Dumnezeu îi numește astfel pe asirieni. Or, până acum i-a definit doar ca pe un instrument provizoriu al mâniei Sale. De aceea am presupus că „poporul Meu" se referă totuși la Iuda (*cf.*, de exemplu, *infra*, v. 10,24), aici în *dativus incommodi* (= cel în dauna căruia se face acțiunea). De altfel, în TM versetul este, *litt.*: „Împotriva unui neam nelegiuit l-am trimis (pe Așur) și împotriva poporului urgiei Mele i-am poruncit. Să jefuiască cu jaf și să prade cu prădare și să-l facă loc de călcat în picioare ca praful ulițelor". ♦ Asirienii devin instrumentul lui Dumnezeu, prin care El își pedepsește poporul pentru nelegiuirile lui. Cu toate acestea, nici asirienii nu scapă de mânia divină, ca unii care s-au încrezut în forțele proprii, având-și drept imbold trufia, lăcomia și setea de putere.
10,7 „se va schimba mintea lui": TM are „spre a nimici este inima lui".
10,8 În TM: „Căci zice: «Oare căpeteniile mele nu sunt tot atâția regi?»".
10,9 „de dincolo de Babilon": *litt.* „de mai sus de Babilon". ♦ TM are: „Oare Kalno nu este ca și Carchemișul, oare Hamatul nu este precum Arpadul și Samaria precum Damascul?" (= dacă le-am cucerit pe unele, nu le voi cuceri și pe celelalte?). Cetățile menționate aici, după ce participaseră la coaliția împotriva Asiriei, au fost cucerite definitiv de regele asirian Sargon al II-lea între 722 și 717 î.H.; Kalno, oraș în nordul Siriei, Carchemiș, pe Eufrat, capitala unui mic regat hitit; Hamatul, oraș pe râul Oronte, între Alep și Damasc; Arpadul, oraș din nordul Siriei, aproape de Alep.

așa voi lua toate stăpânirile.
Tânguiți-vă, chipuri cioplite, în Ierusalim și în Samaria!
[11] Căci, precum am făcut Samariei și plăsmuirilor mâinilor ei,
așa voi face Ierusalimului și idolilor lui."

[12] Și va fi [așa]: când Domnul va isprăvi de făcut toate acestea în muntele Sionului și în Ierusalim, va aduce [mânia Sa] peste cugetul cel măreț, domnul asirienilor, și peste semeția slavei ochilor lui. [13] Căci a zis:
„Cu tărie voi lucra
și cu meșteșugul priceperii,
voi muta hotarele neamurilor
și avuția lor o voi prăda
și voi zgudui cetăți pline de oameni
[14] și lumea întreagă o voi cuprinde în mână ca pe un cuib

10,10 În TM: „După cum a găsit mâna mea regatele idolilor, și statuile lor [erau mai multe/mai de seamă] decât în Ierusalim și în Samaria".
10,10-11 Theodoret pune aceste cuvinte în gura regelui Sennacherib al Asiriei (*ad loc.*). ♦ „plăsmuiri": *litt.* „făcut de mână", redă ebr. *'elīl*, „lucru de nimic".
10,12 „va aduce [mânia Sa]": TM are „voi face cercetare" – de aici începe, în TM, să vorbească *YHWH*, în vreme ce, în LXX, continuă profetul. ♦ „peste cugetul cel măreț, domnul asirienilor": TM are „asupra rodului cugetului (*litt.* inimii) trufaș al regelui Asiriei".
10,13 „meșteșugul priceperii": gr. τῇ σοφίᾳ τῆς συνέσεως (*cf.* Înț. 10,13); aici, σοφία are înțelesul originar de „artă", „meșteșug", calitate mai concretă, subordonată „înțelegerii", „priceperii", „iscusinței" (gr. σύνεσις), termen mai abstract. ♦ „voi muta hotarele": prin cuceriri și prin deportări masive; un exemplu de *hybris*, de nesocotire a ordinii divine a lumii din nemăsurat orgoliu (*cf.* Deut. 32,8). ♦ „și voi zgudui cetăți pline de oameni": TM are „și am doborât ca un viteaz pe cei care ședeau [pe tron/acolo]". În TM, regele Asiriei prezintă toate isprăvile sale ca deja realizate („am lucrat... am mutat... am doborât"). ♦ După Ieronim (ACCS, p. 84), „domnul asirienilor" cade în păcatul slavei deșarte. Toate celelalte păcate sunt vrednice de mila Domnului, dacă sunt supuse cu smerenie judecății lui Dumnezeu. Numai mândria, din cauză că se slăvește pe sine însăși peste valoarea ei, se împotrivește lui Dumnezeu. Cel ce face adulter, sau curvarul, nu îndrăznește să-și ridice ochii la cer, ci, călcându-și pe suflet, cere mila lui Dumnezeu. În acest fel conștiința lui se pleacă spre pământ și se smerește, iar sufletul i se ridică la cer.
10,14 Două mss. ale LXX adaugă: „și să-și deschidă gura și să grăiască". ♦ În finalul versetului, TM păstrează metafora păsării: „și nu a fost nimeni care să dea din aripi și nici să-și deschidă gura să ciripească". În analele regelui asirian Sennacherib, Ezekias, regele lui Iuda, care fusese asediat în 701 î.H., e comparat cu o pasăre în colivie (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

şi o voi lua ca pe nişte ouă părăsite;
nu este nimeni care să-mi scape
şi nici să mi se împotrivească în cuvânt."

15 Oare va fi preamărită securea fără cel ce taie cu ea?
Sau va fi lăudat fierăstrăul fără cel care îl trage?
La fel, dacă ar apuca cineva un toiag sau o bâtă.
16 Dar nu aşa, ci Domnul Savaot
va trimite peste cinstea ta ocară,
şi peste slava ta foc arzător se va aprinde;
17 atunci lumina lui Israel va ajunge foc
şi-l va sfinţi cu foc arzător,
şi va arde pădurea precum iarba.
În ziua aceea 18 se vor mistui munţii
şi dealurile şi pădurile,
şi [focul] va înghiţi
de la suflet până la trup,
şi cel ce fuge va fi
asemenea celui ce scapă de o flacără arzândă;
19 iar cei rămaşi dintre ei vor fi un număr
încât şi un copil îi va scrie.

20 Şi va fi [aşa]: în ziua aceea rămăşiţa lui Israel şi cei izbăviţi ai lui Iacob nu-şi vor mai pune încrederea în cei care i-au nedreptăţit, ci se vor încrede

10,15 Finalul versetului, în TM: „de parcă bâta l-ar mişca pe cel care o agită, iar toiagul s-ar ridica de parcă n-ar fi lemn".
10,16 În TM: „De aceea, Stăpânul, *YHWH* al oştirilor, va trimite peste cei graşi ai lui slăbiciune şi sub slava lui foc...".
10,17-19 În TM: „17 Lumina lui Israel va ajunge foc şi Cel Sfânt al lui flacără şi va arde şi va mistui spinii şi mărăcinii lui într-o singură zi. 18 Slava pădurii şi livezii lui, suflet şi trup o va mistui şi va fi ca un bolnav care se stinge. 19 Şi rămăşiţa pădurii lui va fi un număr încât şi un copil îl va scrie".
10,17 „lumina lui Israel": aceasta este evlavia, spune Theodoret (*ad loc.*), iar Ambrozie consideră că este vorba de Duhul Sfânt.
10,18 „munţii şi dealurile şi pădurile": în tâlcuirea Părinţilor sunt regii, căpeteniile şi „steaua gloată".
10,20 „rămăşiţa lui Israel şi cei izbăviţi ai lui Iacob nu-şi vor mai pune încrederea": *litt.* „rămăşiţa lui Israel nu va mai adăuga/continua şi cei salvaţi din Iacob nu se vor mai

în Dumnezeu, Sfântul lui Israel, cu adevărat, 21 şi se va întoarce rămăşiţa lui Iacob către Dumnezeul puternic. 22 Şi chiar dacă poporul lui Israel va fi ca nisipul mării, [numai] rămăşiţa se va mântui. Căci socoteala o împlineşte şi o scurtează cu dreptate, 23 fiindcă socoteală scurtată va face Dumnezeu în toată lumea.
24 De aceea, aşa grăieşte Domnul Savaot: „Nu te teme de asirieni, poporul Meu, cei care locuiţi în Sion, că te va bate cu toiagul; căci Eu voi aduce lovitură asupra ta, ca să vezi calea Egiptului. 25 Încă puţin şi va înceta urgia, iar mânia Mea [va veni] împotriva sfatului lor. 26 Şi Dumnezeu va stârni [biciul] asupra lor, ca lovitura asupra lui Madiam în locul de strâmtorare, şi mânia lui pe calea mării, spre drumul către Egipt. 27 Şi va fi [aşa]: în ziua aceea se va lua frica de el de la tine, şi jugul lui de pe umărul tău; şi se va nimici jugul de pe umerii voştri."

încrede"; „nu va mai adăuga" echivalează automat ebr. *yāsaph*, „a adăuga", cu sensul de „a continua". Neţinând seama de substratul ebraic, s-ar putea înţelege „rămăşiţa lui Iacob nu va mai spori" – dar nu ar avea sens în context.
10,20-23 Textul pare a fi un comentariu la numele dat fiului mai mare al lui Isaia, *Ş'ār-Yāşūbh* („O rămăşiţă se va întoarce"): *cf.* notele 7,3 şi 4,3. ♦ După Augustin, „rămăşiţa" îi reprezintă pe evreii care au crezut în Hristos (ACCS, p. 88). Grigore cel Mare spune că evreii vor primi credinţa la sfârşitul lumii, atunci când ei înşişi se vor întoarce ca să mărturisească puterea Răscumpărătorului nostru (ACCS, p. 89).
10,21 „se va întoarce": *litt.* „va fi".
10,22 „se va mântui": TM are „se va întoarce". ♦ „socoteala": gr. λόγος presupune ebr. *MLH*. TM are *KLH*, „mistuire". În TM, a doua parte a versetului este: „prăpădul e hotărât, se va revărsa dreptatea".
10,23 „socoteală scurtată": TM are „prăpădul hotărât". ♦ „lumea": gr. οἰκουμένη, „lumea locuită".
10,24-27 Îndemn la încredere în Dumnezeu.
10,24 „căci Eu voi aduce lovitură... Egiptului": TM are „şi-şi ridică toiagul împotriva ta precum Egiptul (*litt.* pe calea Egiptului)".
10,26 „[biciul]": LXX nu are un complement direct exprimat; TM are însă „biciul". ♦ „Lovitura asupra lui Madiam" (*cf.* v. 9,3) a fost îndoită: prima de către Moise, a doua de către Ghedeon, mai cumplită, fiindcă madianiţii au fost masacraţi fără folosirea armelor (*cf.* Jud. 7,15-25). ♦ „locul de strâmtorare": TM are „stânca lui *'Ōrēbh*" (*cf.* Jud. 7,25; Ps. 82/83,10-12). ♦ Finalul versetului în TM: „şi toiagul lui asupra mării, ca pe drumul Egiptului" – aluzie la trecerea Mării Roşii (Ex. 14,16).
10,27 „frica de el de la tine": TM are „povara de pe umărul tău". ♦ „umărul": TM are „grumazul". ♦ „de pe umerii voştri": TM are „datorită belşugului (*litt.* grăsimii)". Traducătorul LXX va fi citit *ŞKM* în loc de *ŞMN* (*cf.* LEH, *s.u.* ὦμος).

[28] Căci va veni în cetatea Aggai
şi va trece către Maghedo,
şi în Machmas îşi va aşeza lucrurile;
[29] şi va trece valea
şi va sosi la Aggai;
frica va cuprinde Rama,
cetatea lui Saul;
[30] va fugi fiica lui Gallim:
va asculta Laisa,
va asculta Anathoth;
[31] Madebena este uluită –
şi cei ce locuiesc în Gibbir;
Mângâiaţi [32] astăzi ca să rămână pe cale,
o, munte şi dealuri din Ierusalim,
cu mâna mângâiaţi pe fiica Sionului!

[33] Căci, iată, Stăpânul, Domnul Savaot,

10,28-34 Descrierea unei invazii venite de la miazănoapte.

10,28 „cetatea Aggai": ebr. *'Ayyath*, cetate amonită situată la est de Iordan. ♦ „Maghedo": ebr. *Migh'rōn* (*cf.* 1Rg. 14,2 – fapta de vitejie a lui Ionathan). ♦ „Machmas": ebr. *Mikh'māś*, cetate a lui Beniamin la 12 km nord de Ierusalim. ♦ „lucrurile": este vorba de „coloana de aprovizionare" a unei armate, care trebuia să-şi facă tabăra la loc sigur, în spatele „frontului".

10,29 „valea": *cf.* 1Rg. 13,23. ♦ „Aggai": ebr. *Gebha'*, localitate la 10 km de Ierusalim; „va sosi la Aggai": TM are „*Gebha'* ne va fi loc de mas". ♦ „Rama": *Rāmāh*, „deal, colină", denumire folosită pentru a desemna diferite localităţi amplasate pe înălţimi. ♦ „cetatea lui Saul": TM are „*Gibh'āh* a lui Saul" – la 5 km nord de Ierusalim, locul de origine al lui Saul (*cf.* 1Rg. 10,26).

10,30 „fiica lui Gallim": ebr. *Bath Gallīm*, localitate situată la nord de Ierusalim (*cf.* 1Rg. 25,44). ♦ „va asculta Laisa": TM are „ascultă, *Lay'şāh*". ♦ „va asculta Anathoth": TM are „sărmană *'Anāthōth*" – cetate levitică în pământul lui Beniamin, locul de naştere al profetului Ieremia.

10,31 „Madebena este uluită... Gibbir": TM are „o ia la fugă *Madh'mēnāh*... *Gēbhīm*" – localităţi din Beniamin, situate la nord de Ierusalim (?). ♦ „Mângâiaţi": TM are „se pun la adăpost / caută adăpost".

10,32 În TM: „În aceeaşi zi, oprindu-se la *Nobh*, ameninţă cu mâna muntele fiicei Sionului, colina Ierusalimului" (*cf.* 1Rg. 21,2; 22,9.19). *Nobh* ar putea fi una dintre cele trei culmi ale Muntelui Măslinilor, de unde se vede Ierusalimul. În 70 d.H., de acolo a supravegheat Titus asediul Ierusalimului (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

va zgudui cu putere pe cei slăviţi;
şi cei înălţaţi cu trufie vor fi striviţi,
şi cei înălţaţi vor fi doborâţi,
[34] cei înălţaţi vor cădea de sabie,
Libanul cu cei înălţaţi va cădea.

11 [1] Sceptru va ieşi din rădăcina lui Iesai,
şi floare din rădăcină se va ridica.
[2] Şi se va odihni asupra lui duhul lui Dumnezeu,
duhul înţelepciunii şi al înţelegerii,
duhul sfatului şi al tăriei,
duhul cunoaşterii şi al evlaviei;
[3] îl va umple duhul fricii de Dumnezeu.
Nu va judeca după faimă,
nici nu va mustra după zvon;
[4] ci va face judecată celui smerit

10,33 „va zgudui cu putere pe cei slăviţi": TM are „va reteza ramurile cu trosnet" – se continuă metafora pădurii.

10,34 În TM: „Va izbi desişurile pădurii cu fierul şi Libanul va cădea de [mâna] Celui puternic". ♦ „Libanul cu cei înălţaţi": adică idolii, care erau cinstiţi cu jertfe aduse pe înălţimile din acest ţinut (Theodoret, *ad loc.*).

11,1-9 Poem despre viitorul Mesia.

11,1 În TM: „O ramură va ieşi din trunchiul lui Iese şi o mlădiţă din rădăcina lui va odrăsli". ♦ Chiril al Alexandriei (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 42, nota 1) vede aici pe Hristos întrupat; prin „sceptru" este arătată demnitatea Sa regală, precum şi calitatea de Păstor (*cf.* In. 10,15), „sceptrul" fiind la origine un simplu toiag de păstor, iar prin „floare" – natura umană, care a re-înflorit prin El la viaţa nestricăcioasă a Evangheliei. Eusebiu (*ibidem*) precizează că „sărăcia" lui Iesai anunţă smerenia venirii lui Hristos în trup, iar Vasile cel Mare (*ibidem*) insistă asupra faptului că Hristos a îmbrăcat trup de carne adevărat, nu aparent. ♦ După Origen, „sceptrul" este pentru cei pedepsiţi, „floarea" pentru cei drepţi. La fel spune şi în alt loc: „Duhul Sfânt e foc mistuitor pentru cei păcătoşi, lumină pentru cei drepţi" (*Omilii la Ieremia*, PSB 6, p. 364).

11,2 „duhul înţelegerii": gr. πνεῦμα συνέσεως. Unii traducători optează pentru echivalarea „duhul discernământului". ♦ „evlaviei": TM are „fricii de *YHWH*".

11,3 „îl va umple duhul fricii de Dumnezeu": TM are „se va desfăta în frica de *YHWH*". ♦ „după zvon": *litt.* „după vorbe, după cele auzite".

11,4 „va mustra pe cei smeriţi": TM are „va da sentinţă în favoarea celor smeriţi"; gr. ἐλέγχω echivalează ebr. *yākaḥ*, cu sensul de „a mustra", dar şi de „a da sentinţă"; în TM diferenţa este dată de prepoziţia *l'*, „pentru/în favoarea".

şi va mustra pe cei smeriţi ai pământului;
şi va lovi pământul cu cuvântul gurii sale
şi cu suflarea dintre buze îl va nimici pe nelegiuit;
5 îşi va încinge coapsele cu dreptatea
şi adevărul îi va înconjura mijlocul.

6 Atunci lupul va paşte împreună cu mielul
şi leopardul se va odihni cu iedul,
şi viţelul şi taurul şi leul vor paşte laolaltă,
şi un copilaş îi va mâna;
7 boul şi ursul vor paşte împreună
şi puii lor vor fi laolaltă,
leul şi boul vor mânca laolaltă paie.
8 Pruncul va pune mâna peste gaura viperelor
şi peste culcuşul puilor de viperă.
9 Şi nu vor face rău, nici nu vor fi în stare să nimicească
pe cineva pe muntele Meu cel sfânt,
căci s-a umplut tot [pământul] de cunoaşterea Domnului
precum noianul de ape acoperă mările.

11,6 „şi viţelul şi taurul şi leul": TM are *litt.* „viţelul şi puiul de leu şi vita îngrăşată". ♦ Animalele reprezintă, după Ioan Gură de Aur, diversitatea caracterelor, temperamentelor şi poziţiilor sociale ale oamenilor, iar Theodoret explică: lupul este rapace; mielul, blând şi gingaş; leopardul, subtil, viclean, schimbător, căci e pestriţ; iedul, simplu şi fără răutate; leul, orgolios şi dominator; taurul, îndrăzneţ. ♦ „vor paşte laolaltă, şi un copilaş îi va mâna": acest lucru îl vedem împlinit în Biserică: împăraţi şi supuşi, generali şi soldaţi, meşteşugari, slugi şi cerşetori participă la Sfânta Împărtăşanie, ascultă aceleaşi cuvinte, sunt împreună vrednici de aceeaşi baie a Botezului şi „un Prunc" îi călăuzeşte (Theodoret, *ad loc.*).

11,7 „boul şi ursul": TM are „juninca şi ursoaica". ♦ „leul... paie": Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) vede în schimbarea hranei un simbol al neamurilor, care îşi schimbă „dieta" duhovnicească: trec de la năluciri, iluzii şi minciuni, *id est* de la idolatrie, la hrănirea cu adevărul Evangheliei.

11,8 Ultimul hemistih în TM: „peste gaura şarpelui pruncul înţărcat îşi va întinde mâna". ♦ După Theodoret, „mâna", în sens figurat, poate fi cuvântul pe care apostolul Pavel l-a rostit în Areopag, cuvânt care pătrunde în „gaura viperelor", adică în urechile filozofilor, pentru a alunga demonii cuibăriţi în inima lor (*ad loc.*).

11,9 „noianul de ape": *litt.* „apă multă", simbol al Sfintei Scripturi, care a cuprins lumea întreagă, al cărei simbol este „marea".

10 Şi va fi în ziua aceea rădăcina lui Iesai şi Cel ce se ridică spre a stăpâni
neamurile – în El vor nădăjdui neamurile şi odihna Lui va fi cinstire.
11 Şi va fi [aşa]: în ziua aceea Domnul Îşi va întinde iarăşi mâna Sa ca să-Şi
arate râvna pentru rămăşiţa lăsată din popor, care a fost lăsată de asirieni, de
egipteni, de babilonieni, de etiopieni, de elamiţi şi de [cei de] la soarerăsare
şi din Arabia.
12 Şi va ridica semn către neamuri
şi va aduna pe cei pierduţi ai lui Israel,
şi pe cei risipiţi ai lui Iuda îi va aduna
din cele patru vânturi ale pământului.
13 Şi va fi luată gelozia de la Efraim
şi duşmanii lui Iuda vor pieri:
Efraim nu va mai fi gelos pe Iuda
şi Iuda nu-l va mai strâmtora pe Efraim.
14 Şi vor zbura în corăbiile Străinilor,

11,10-16 Profeţie despre întoarcerea în ţară a celor dispersaţi din Israel şi din Iuda.

11,10 În TM: „În ziua aceea rădăcina lui Iese va fi ca un steag pentru popoare, pe ea o vor căuta neamurile şi locul odihnei ei va fi slavă". ♦ „odihna Lui va fi cinstire": Ioan Gură de Aur aplică aceste cuvinte mormântului lui Hristos, loc de veneraţie pentru creştini. Eusebiu nu înţelege prin „odihnă" moartea, ci slava lui Hristos, care urmează învierii din morţi, şi domnia asupra tuturor neamurilor (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 51, nota 3). Vasile cel Mare (*ibidem*) arată că „odihna" este darul făcut de Hristos celor care Îl iubesc, adică sfinţilor, în duhul cărora Hristos îşi găseşte sălaş de odihnă.

11,11 „Îşi va întinde iarăşi mâna Sa": aluzie la evenimentul fondator al eliberării din Egipt. ♦ „să-Şi arate râvna": gr. ζήλοω, „a fi gelos", „a fi râvnic", „a manifesta zel". TM are „ca să răscumpere". Traducătorul LXX va fi citit *QNW'* în loc de *QNWT* (*cf.* LEH, *s.u.*). ♦ „asirieni... Arabia": TM are toponime: Asiria, Egipt, Patros (= Egiptul de Sus), Kuş (= Nubia), Elam (în sud-estul Mesopotamiei), Şinear (= Babilon), Hamat (oraş din Siria), insulele mării (Mediterane).

11,12 Pentru Părinţii Bisericii, acest „semn" este crucea, prin care a călăuzit spre adevăr pe cei din Israel şi Iuda, care erau în rătăcire împreună cu neamurile. ♦ „cele patru vânturi": *litt.* „cele patru aripi".

11,13 „gelozia": gr. ζῆλος, „ardoare", „zel", „râvnă", „gelozie" (vezi şi *supra*, nota 11,11); opţiunea noastră a fost determinată de comentariul lui Vasile cel Mare (*ad loc.*): *zelus non bonorum aemulatio, sed invidia, quae ab aliorum res secundas nata est, a Scriptura vocatur.*

11,14 „Şi vor zbura... Străinilor": TM are „Se vor năpusti în zbor pe umerii filistenilor". ♦ „marea": ediţia Rahlfs pune virgulă după subst. „mare", ceea ce creează o nedumerire sintactică; pare mai logică legarea „mării" de ceea ce urmează (vezi şi Brenton, NETS):

marea împreună o vor prăda,
și pe cei de la soare-răsare, și Idumeea;
pe Moab vor pune întâi mâinile,
iar fiii lui Ammon se vor supune cei dintâi.
15 Și Domnul va pustii marea Egiptului
și Își va pune mâna asupra Râului
cu suflare năprasnică și va lovi șapte văi,
încât va [putea] trece în sandale;
16 și va fi o ieșire
pentru poporul meu rămas în Egipt
și va fi pentru Israel
ca [în] ziua când a ieșit din pământul Egiptului.

12 1 Și vei spune în ziua aceea:
„Te voi binecuvânta, Doamne,
fiindcă, [deși] m-ai urgisit,
Ți-ai întors mânia
și m-ai miluit.
2 Iată Dumnezeul meu, Mântuitorul meu, Domnul;

„marea împreună o vor prăda și pe cei...". Termenul „marea" echivalează ebr. *yāmmāh*, *litt.* „către mare", dar și, conform poziției geografice, „către apus", care se corelează firesc cu „soare-răsare". ♦ „fiii lui Ammon": popor ce descinde din Lot (Gen. 19,38).

11,15 „marea Egiptului": TM are „limba de mare a Egiptului". ♦ „va lovi șapte văi": TM are „îl va sparge în șapte brațe/torenți". ♦ Grigore cel Mare comentează versetul cu adaosul din Vulgata (după TM): „*linguam* maris Aegypti". „Limba" simbolizează știința profană, falsa înțelepciune a acestei lumi, este „limba" Leviatanului pe care Hristos a legat-o prin întruparea Sa. ♦ Pentru Theodoret (*ad loc.*), „râul" este un mod figurat de a desemna rătăcirea, căci, spune el, egiptenii idolatri își întemeiază nădejdea de viață pe „zeul" Nil. Iar „suflarea năprasnică" este autoritatea sfinților prin care s-au ruinat jertfelnicele idolilor și s-a interzis prin lege cultul demonilor. ♦ „Râul... șapte văi": se referă la Nil, care se varsă în mare prin șapte brațe.

11,16 În TM: „Și va fi o cale pentru rămășița poporului Său care a rămas în Asiria, precum a fost pentru Israel în ziua ieșirii lui din țara Egiptului". Profetul face mereu o paralelă între acțiunea eliberatoare a lui Dumnezeu din timpul Exodului cu cele pe care le va săvârși din nou pentru a-și elibera „rămășița sfântă".

12 Psalm de mulțumire ce încheie pericopa denumită de unii comentatori „Cartea lui Emmanuel", care începe la v. 6,1 (*cf.* Introducerea).

12,2 „și voi fi mântuit întru El": nu apare în TM. ♦ Ultima parte a versetului se regăsește identic în Ex. 15,2 și în Ps. 117/118,14.

în El mă voi încrede
și voi fi mântuit întru El
și nu mă voi teme,
fiindcă slava mea și lauda mea [este] Domnul;
și mi-a fost mie spre mântuire."
3 Și veți scoate apă cu veselie din izvoarele mântuirii. 4 Și vei spune în ziua aceea:
„Lăudați în cântări pe Domnul,
strigați numele Lui;
vestiți între neamuri [faptele] Lui slăvite;
amintiți[-le], că s-a înălțat numele Lui."

5 În cântări lăudați numele Domnului, că a făcut [lucruri] mărețe;
vestiți acestea pe tot pământul.
6 Bucurați-vă și veseliți-vă, locuitori ai Sionului,
că s-a înălțat Sfântul lui Israel în mijlocul lui.

13 1 Vedenie pe care a văzut-o Isaia, fiul lui Amos, împotriva Babilonului.

2 Pe un munte teșit ridicați un semn,

12,3 Aluzie la un ritual al Sărbătorii Corturilor (*Mișna*, *Sukka* 4,9). ♦ „apa": după Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), este Cuvântul dătător de viață al lui Dumnezeu; „fântânile" sunt Apostolii, Evangheliștii și Profeții, iar „izvoarele mântuirii" se referă la Hristos și la Sfintele Scripturi.

12,4 „Lăudați în cântări" traduce mai precis gr. ὑμνεῖτε pentru că se pot aduce „laude" lui Dumnezeu în multe feluri, dar „imnul", gr. ὕμνος, este „cântare de laudă".

12,6 „mijlocul lui": *litt.* „în mijlocul ei", al cetății Sionului, care este de genul feminin în limba greacă. Alte mss. au „în mijlocul tău", la fel și TM.

13 Capitolele 13–21 și 23 cuprind un grupaj de oracole cu privire la „neamuri", la populațiile dușmane lui Israel. Primul oracol (13,1–14,23) este împotriva Babilonului.

13,1 TM are în plus, la început, o definire a genului: ebr. *maśśā'*, *litt.* „ridicare (a unei poveri)", de unde „povară", dar și „rostire", „prevestire", „oracol" – vezi și nota la Ier. 23,33-40.

13,2 „munte teșit": gr. ὄρος πεδινόν, *litt.* „munte în formă de câmpie", un oximoron care a dat de furcă traducătorilor. TM are „munte pleșuv". Sensul pare a fi „platou pe vârful unui munte", „podiș". Cea mai inspirată ni s-a părut echivalarea lui Bartolomeu Anania, pe care am păstrat-o. ♦ „îndemnați": gr. παρακαλῶ, „a chema", „a îndemna/încuraja", „a convinge", „a sfătui", „a mângâia", „a împăca". ♦ „Deschideți, căpetenii!": TM are „ca să vină la porțile căpeteniilor"; ar putea fi o aluzie la numele Babilonului,

înălțați glasul către ei, nu vă temeți;
îndemnați cu mâna:
„Deschideți, căpetenii!"
[3] Eu îi rânduiesc și Eu îi călăuzesc;
ei sunt sfințiți și Eu îi călăuzesc.
Uriașii vin ca să împlinească mânia Mea,
bucurându-se totodată și batjocorind.

[4] Vuiet de multe neamuri pe munți,
precum cel de neamuri multe,
vuiet de regi
și de neamuri adunate laolaltă.
Domnul Savaot a poruncit
unui neam greu înarmat
[5] să vină dintr-o țară îndepărtată,
de la marginea temeliei cerului –
Domnul și luptătorii Lui greu înarmați –
ca să prăpădească lumea întreagă.

[6] Tânguiți-vă, fiindcă este aproape ziua Domnului

Bâb ilani, „Poarta zeilor". ♦ Pentru Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 66, nota 1), „căpeteniile" sunt îngeri cărora Domnul le-a poruncit să deschidă porțile unui loc rezervat puterilor vrăjmașe („uriașii" – fiii îngerilor cu fiicele oamenilor – sau îngerii căzuți), adică „Adâncul" în care sunt închise ca într-o închisoare, de unde vor ieși la sfârșitul lumii pentru a-i pedepsi pe necredincioși. Eusebiu asociază această misiune a îngerilor cu momentul Judecății de Apoi, când se vor aduna toate neamurile la sunetul trâmbiței. După Theodoret însă, poate fi vorba de îngerii cărora li s-au încredințat neamurile încă de la început: „el a stabilit hotare neamurilor după numărul îngerilor lui Dumnezeu" (Deut. 32,8 LXX). După Chiril al Alexandriei (*ibidem*), aceste căpetenii sunt căpeteniile Babilonului sau sunt Puteri sfinte care luptau alături de armata mezilor.

13,3 În TM: „Eu le-am dat porunci celor sfințiți Mie, i-am chemat pe vitejii Mei spre [a-Mi sluji] mânia, cei ce se bucură întru măreția Mea".

13,4 „de regi și de neamuri": TM are „de regate ale neamurilor". ♦ „a poruncit unui neam greu înarmat să vină": TM are „trece în revistă oastea pentru bătălie; ei vin".

13,5 „luptătorii Lui greu înarmați": TM are „uneltele mâniei Sale". ♦ „țară îndepărtată": după Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) este extremul nord, *maxime borealis*, de unde este adus un „neam greu înarmat" *ad delendum totum orbem terrae*. Profeția asupra Babilonului poate fi și o alegorie pentru sfârșitul lumii și războiul Armaghedonului. ♦ *Cf.* Dan. 11,21-45; 12,1; Zah. 13,9; 14,2,3.

și zdrobire va veni de la Dumnezeu.
[7] De aceea orice mână se va slăbănogi
și tot sufletul omenesc se va înfricoșa;
[8] se vor tulbura trimișii
și-i vor apuca dureri ca ale femeii ce naște.
Și se vor plânge unul altuia și își vor ieși din minți,
și fața și-o vor schimba ca o flacără.
[9] Căci, iată, ziua Domnului vine fără scăpare,
[zi] de mânie și de urgie,
ca să pustiască lumea întreagă
și să-i nimicească pe păcătoșii din ea.
[10] Căci stelele cerului și Orionul
și toată podoaba cerului
nu-și vor mai da lumina;
și se va întuneca la răsărit de soare,
iar luna nu-și va mai da lumina ei.
[11] Și voi porunci rele peste întreaga lume,

13,6 „Dumnezeu": TM are *Șaddāy*, „Cel Puternic" – nume divin arhaic.

13,8 Începutul versetului în TM: „Se vor înspăimânta, spasme și dureri [ca] de naștere îi vor cuprinde". ♦ „trimișii": gr. πρέσβεις poate însemna și „bătrânii"; în ebraică există două cuvinte omonime *ʾîrîm*, cu sensurile: 1) „soli", 2) „convulsii". ♦ Eusebiu și Chiril (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 71, nota 3) consideră că acești mesageri sunt învățătorii rătăcirilor, lucrători ai morții, *mortis servatoris auctores*, interpretare în relație cu In. 19,21 (*ad loc.*).

13,9 „ziua Domnului": sau „ziua Judecății" (*cf.* Introducerile la Ioel și Sophonia din prezenta ediție; Am. 5,18-27; Iez. 7; 30; 38). Se poate înțelege, simbolic, ca sfârșit și țel al istoriei universale, dar și al vieții individuale. ♦ Ioan Gură de Aur (*Omilii la Matei*, PSB 23, pp. 515-516) comentează: „Nu va fi nimeni care să ne apere; nimeni care să ne scape; nicăieri chipul cel blând și liniștit al lui Hristos. Aici, pe pământ, mai poți să faci o cerere de grațiere împăratului, îl mai poți ruga să-ți ridice osânda, dar acolo nu. Dacă nimeni nu poate să înfățișeze prin cuvinte durerile cumplite ale celor arși în foc, cu mult mai mult suferințele pricinuite de locul acela. Aici, pe pământ, se termină totul într-o scurtă scurgere de timp; dincolo însă, locul arde mereu și nu se mistuie când arde. Durerea lor e atât de puternică încât nu îngăduie minții să aibă o clipă de răgaz ca să se gândească și la alții și să se mângâie".

13,10 „Orionul și toată podoaba cerului": traducătorul a căutat, probabil, să echivaleze pluralul neobișnuit ebr. *kᵉsîlîm* al numelui constelației, de obicei la singular. ♦ Aici poate fi o aluzie la cei care se închină astrelor cu credința deșartă că acestea le determină destinul.

şi peste cei fără de lege, păcatele lor;
voi nimici trufia nelegiuiţilor
şi trufia celor îngâmfaţi o voi înjosi.
12 Şi cei rămaşi vor fi mai de preţ ca aurul neatins de foc,
şi omul va fi mai de preţ ca piatra din Suphir.
13 Căci cerul se va mânia
şi pământul se va zgudui din temeliile lui,
din pricina mâniei urgiei Domnului Savaot
în ziua în care va veni mânia lui.
14 Şi vor fi cei rămaşi ca un căprior fugărit
şi ca o oaie rătăcită; şi nu va fi nimeni să-i adune
încât fiecare să se întoarcă spre poporul său
şi să alerge fiecare spre ţara sa.
15 Oricine va fi prins va fi biruit
şi toţi cei adunaţi vor cădea de sabie.
16 Şi [aceia] le vor strivi copiii
dinaintea feţei lor;
casele lor le vor jefui
iar pe femeile lor le vor lua.

17 Iată, îi ridic asupra voastră pe mezi,

13,11 „cei fără de lege": gr. ἀσεβεῖς – cei lipsiţi de pietate, de evlavie, oameni fără Dumnezeu.
13,12 „cei rămaşi": LXX explicitează ebr. *'enoş*, „om". ♦ „neatins de foc": gr. ἄπυρον; în TM: „aur pur"; în BS, mai poetic: „aurul nelămurit", aur nativ, curat de la natură, care nu mai are nevoie de „lămurire" prin diverse mijloace tehnice; simbol al sufletului desăvârşit, făcut după chipul lui Dumnezeu. ♦ „piatra din Suphir": TM are „aurul de Ofir", Ofirul fiind un ţinut cvasilegendar (în sudul Arabiei sau în India?), celebru pentru aurul său fin (*cf.* nota la 3Rg. 9,28 în prezenta ediţie).
13,13 „cerul se va mânia": TM are „[Eu] voi clătina cerurile".
13,14 „fiecare": *litt.* „om" – semitism.
13,15 „biruit": TM are „străpuns".
13,17 „mezi": populaţie din regiunea muntoasă a Iranului, vestiţi arcaşi şi călăreţi. Capitala asiriană Ninive a fost luată cu asalt în 612 î.H. de către regele acestora, Kyaxares, aliat cu babilonianul Nabopolassar. De fapt, după înfrângerea, în 605 î.H., de către Nabucodonosor a faraonului Nechao, care venise să-i susţină pe asirieni, puterea Babilonului o înlocuieşte definitiv pe cea a asirienilor. La rândul său, Babilonul va fi cucerit de Cyrus cel Mare (regele care unificase regatul mezilor cu al perşilor întemeind

care nu iau în seamă argintul
şi de aur nu au nevoie.
18 Arcurile celor tineri le vor zdrobi
şi de pruncii voştri nu vor avea milă:
nici pe copii nu-i vor cruţa ochii lor.
19 Şi Babilonul, care se cheamă slăvit
de către regele chaldeilor,
va fi ca [atunci când] a prăpădit Domnul
Sodoma şi Gomora.
20 Nu va mai fi locuit în veci,
nici nu vor mai intra în el timp de multe generaţii;
nici arabii nu vor mai trece prin el,
şi nici păstorii nu se vor mai odihni acolo.
21 Ci se vor odihni acolo fiarele
şi casele se vor umple de larmă;
şi acolo se vor odihni sirene,
şi draci vor dănţui acolo.
22 Şi onokentauri vor locui acolo
şi aricii îşi vor face vizuină în casele lor;
grabnic vine
şi nu va zăbovi.

imperiul persan) în 539 î.H.; el a cruţat Babilonul, dar Xerxes, urmaşul lui, l-a devastat în 483 î.H.; de atunci Babilonul a tot decăzut până când a fost ocupat de parţi în 127 î.H.
13,18 *Cf.* Ps. 137/138,8-9.
13,19 „Babilonul, care se cheamă slăvit de către regele chaldeilor": TM are „Babilonul, splendoarea domniilor, frumuseţea mândră a chaldeilor".
13,20 „arabii": triburi de păstori nomazi ai deşertului, „pe care noi îi numim «saraceni»", spune Theodoret (*ad loc.*).
13,21-22 „larmă... sirene... draci... 22 onokentauri... arici": TM are „bufniţe... struţi... lăţoşi (= ţapi/satiri)... 22 hiene... şacali". ♦ „larmă": este vorba de sunete ciudate, urlete, vaiete, care se aud în locuri sau case bântuite de duhuri rele sau de strigoi. *Cf.* şi Apoc. 18,2: „A căzut, a căzut, Babilonul cel mare! A ajuns un locaş al dracilor, o închisoare a oricărui duh necurat, o închisoare a oricărei păsări necurate şi oricărei fiare necurate şi urâte". ♦ „sirene": Anania traduce „gadini". *Cf.* şi nota la Ier. 27[50],39. ♦ Ioan Gură de Aur spune că „onokentaurii" nu există în realitate, dar oamenii numesc astfel un „loc pustiu", iar Sfânta Scriptură adoptă limbajul obişnuit al oamenilor. După Theodoret (*ad loc.*), este o manieră omenească, probabil sub influenţa mitologiei, de a-i desemna pe demoni, precizând că la vechii greci se numeau *empusa* – un fel de vampir trimis de Hekate (divinitate infernală) pentru a-i înspăimânta pe muritori.

14 [1] Şi Domnul se va milostivi de Iacob şi încă îl va mai alege pe Israel; şi
se vor odihni pe pământul lor; iar străinul li se va adăuga, se va alipi de casa
lui Iacob [2] şi neamuri îi vor lua şi îi vor duce la locul lor; şi vor moşteni şi
se vor înmulţi pe pământul lui Dumnezeu ca robi şi roabe; şi cei care i-au luat
pe ei în robie vor fi robi, şi vor fi sub stăpânire cei care i-au stăpânit pe ei.
[3] Şi va fi aşa: în ziua aceea Domnul te va odihni de durerea şi de
frământarea ta şi de aspra ta robie cu care le-ai robit lor. [4] Şi vei lua acest
cântec de jale asupra regelui Babilonului, şi vei zice în ziua aceea:
Cum s-a oprit hrăpăreţul
şi a încetat asupritorul!
[5] Dumnezeu a sfărâmat jugul păcătoşilor,
jugul căpeteniilor.

---

14 Această profeţie pare a nu-şi avea locul aici: ideea că unii străini se alipesc de bunăvoie de Israel îmbrăţişându-i credinţa apare cu precădere în a doua şi a treia parte a Cărţii lui Isaia, dar ideea că israeliţii i-ar transforma în robi pe vechii lor asupritori (v. 2) nu se susţine nici teoretic, nici istoric. Se poate înţelege că aceia vor cu tot dinadinsul să se alăture poporului binecuvântat, acceptând chiar o poziţie inferioară (*cf.* situaţia gabaoniţilor din Ios. Nav. 9; sau gândurile de întoarcere acasă ale fiului risipitor – „Primeşte-mă printre argaţii tăi", din Lc. 15). *Cf.* 45,14; 49,22; 66,20.

14,1 „străinul": gr. γιώρας transliterează un cuvânt aramaic care înseamnă „străin", „prozelit". ♦ Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 82, nota 1) spune că toţi interpreţii au tradus γιώρας cu „prozelit". Interpretarea lui Chiril al Alexandriei (*ibidem*) este diferită: „străinul" este autohtonul babilonian, care s-ar fi unit cu evreii prin legături matrimoniale sau prin aderarea la Lege şi i-ar fi urmat pe evrei la întoarcerea lor din exil, ca robi.

14,2 Interesant comentariul lui Theodoret (*ad loc.*; *cf.* şi nota 3, p. 83), care vorbeşte de o coalizare a canaaniţilor împotriva evreilor întorşi, din invidie pe soarta lor bună de acum. Ei au făcut apel la popoarele din nord, de neam scitic, pentru a ataca Ierusalimul. Din prăzile luate de evrei în urma victoriei, prin intervenţie divină, s-a reconstruit Templul. Se pare că această relatare nu are în întregime un fundament istoric, ci se referă mai degrabă la profeţia lui Iezechiel (38,39) sau la Armaghedon. După Ioan Gură de Aur, textul se referă la Cyrus, regele mezilor, care va cuceri Babilonul fără lupte şi le va permite israeliţilor să se întoarcă în ţara lor, în 538 î.H.

14,4 „hrăpăreţul": vezi *supra*, nota 3,12. ♦ „asupritorul": gr. ἐπισπουδαστής, „supraveghetor de lucrări", „vechil".

14,5-6 „Dumnezeu": adesea traducătorul lui Isaia echivalează astfel ebr. *YHWH*, care în imensa majoritate a ocurenţelor este redat cu Κύριος, „Domnul". ♦ „jugul căpeteniilor. [6] După ce a bătut un neam... un neam": TM are „sceptrul stăpânitorilor, care bătea popoare... neamuri". Subiectul verbelor din v. 6 este „Dumnezeu" în LXX şi „sceptrul" în TM.

[6] După ce a bătut un neam cu mânie
cu rană fără de leac,
lovind un neam cu lovitura mâniei
care nu a cruţat,
[7] s-a odihnit cu încredere.
Tot pământul strigă cu veselie
[8] şi copacii Libanului s-au veselit de tine,
şi cedrul Libanului [zice]:
„De când te-ai culcat,
nu s-a mai suit cel ce ne taie."
[9] Iadul cel de jos s-a amărât
întâmpinându-te;
toţi uriaşii care au stăpânit pământul
s-au ridicat împotrivă-ţi,
cei care i-au sculat de pe tronurile lor
pe toţi regii neamurilor.
[10] Toţi vor răspunde
şi îţi vor zice:
„Şi tu ai fost prins ca şi noi,
printre noi ai fost numărat!"
[11] Iar slava ta s-a coborât în iad,
multa-ţi veselie;
sub tine vor aşterne putregai,
acoperământul tău – vierme.

[12] Cum a căzut din cer

14,7 În LXX, secvenţa „s-a odihnit cu încredere" ţine de versetul anterior şi subiectul ar fi tot „Dumnezeu", în vreme ce în TM subiectul este „tot pământul".

14,8 În TM, versetul începe: „Şi chiparoşii s-au veselit de tine şi cedrii Libanului...". Regii Asiriei şi Babilonului tăiau masiv chiparoşi pe Amanus şi cedri în Liban (*cf.* 37,24; Av. 2,17). Jefuirea pădurilor este considerată o dovadă de orgoliu ce nu rămâne nicidecum odată nepedepsită (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

14,9 În TM: „Lăcaşul morţilor de dedesubt s-a zguduit din pricina ta, la vestea venirii tale scoală pentru tine umbrele morţilor, pe toţi ţapii pământului, îi ridică de pe tronuri pe toţi regii neamurilor".

14,12 În TM se continuă adresarea la pers. a II-a. ♦ „Luceafărul dimineţii, cel ce răsare în zori": TM are *Hēylēl ben Šāḥar*, ca un nume propriu, cu sensul „Cel strălucitor, fiul Aurorei". Motivul personajului ceresc aruncat în abis ca pedeapsă pentru orgoliul său

Luceafărul dimineții, cel ce răsare în zori!
S-a zdrobit de pământ
cel ce trimitea [lumină] către toate neamurile!
13 Dar tu ai zis în cugetul tău:
„Mă voi sui la cer;
deasupra stelelor cerului
îmi voi așeza tronul;
voi ședea pe un munte înalt,

---

nemăsurat este prezent în bazinul Mediteranei, *e.g.* la greci, la fenicieni, la Ugarit. Aici, profetul îl raportează la regele Babilonului, în vreme ce Iez. 28,2-12 îl reia cu privire la regele Tyrului. Părinții Bisericii au interpretat pasajul ca referindu-se la căderea lui Lucifer, căpetenia îngerilor răzvrătiți. ♦ „cel ce trimitea [lumină] către toate neamurile": TM are „cel care călcai în picioare toate neamurile".

14,13 „stelele cerului": TM are „stelele lui Dumnezeu". ♦ „munte înalt, peste munții cei înalți": TM are „muntele Adunării" – aluzie la tema mitică a muntelui pe care se adună zeii (*e.g.* Olimpul, în Grecia). ♦ Ieronim, în Vulgata, traduce, după ebraică, *in monte testamenti*, „pe muntele legământului", și comentează: adică în Templu, unde sunt ascunse legile lui Dumnezeu, „și în părțile dinspre miazănoapte", adică în Ierusalim. Pentru că este scris „Muntele Sion, părțile dinspre miazănoapte" (Ps. 47,2). Nu numai că a avut mândria de a ajunge la ceruri, dar a mai avut și nebunia de a se proclama asemenea lui Dumnezeu (Ieronim, ACCS, p. 121). ♦ După Eusebiu (*ibidem*), Lucifer a înțeles că oamenii pot să cadă, în virtutea voinței lor libere. De aceea s-a străduit să-i întoarcă la o stare rea prin ispitirea sufletului cu felurite dorințe. Pe toate le-a încercat: mituri cu zei și povestiri licențioase, ispitindu-și victimele cu lucrurile pe care le iubeau și cu cele care le ofereau plăcere, încât să nu mai cugete la lucrurile lui Dumnezeu. ♦ Metodiu (*Banchetul*, PSB 10, pp. 147-148) arată că diavolul este duh creat de Dumnezeu, căruia i s-a dat stăpânire parțială asupra lumii, căci „al Domnului este pământul și plinirea lui" (Ps. 23,1). Majoritatea îngerilor au respectat porunca Domnului, dar nu toți. Motivul căderii lui Lucifer a fost invidia. Odată căzut, a urzit și urzește întruna căderea omului. Dar Dumnezeu stă împotriva celor mândri (1Pt. 5,5) și nimicește cugetele semețe. ♦ „deasupra stelelor cerului": diavolul încearcă să-i înșele pe cei aleși și îi asuprește pe cei drepți, ale căror fapte luminează ca stelele în cer (Ambrozie, ACCS, p. 123). ♦ Ioan Gură de Aur (*Omilii la Matei*, PSB 23, p. 326) comentează: Cu cât ajungem mai virtuoși, cu atât mai mult învățăm să știm cât de mare este depărtarea dintre noi și Dumnezeu. Și acela, mai cu seamă, se cunoaște pe sine, care socotește că nu e nimic. Avraam a spus că este „pământ și cenușă" (Gen. 18,27), iar David s-a numit „vierme și nu om" (Ps. 21,6); Pavel nu se socotea vrednic să se numească apostol (1Cor. 15,8-9); la fel se smeresc toți sfinții. Dimpotrivă, cel mândru nu se cunoaște deloc pe el însuși. După cum cel ce se cunoaște pe sine le cunoaște pe toate, tot așa cel ce nu se cunoaște pe sine nu cunoaște nici pe cele din jurul lui. Unul ca acesta spune: „Deasupra cerurilor îmi voi pune scaunul meu".

peste munții cei înalți dinspre miazănoapte;
14 mă voi sui mai presus de nori,
voi fi asemenea Celui Preaînalt."
15 Dar acum în iad ai să cobori,
și în temeliile pământului.
16 Cei ce te-au văzut se vor minuna de tine și vor zice:
„Acesta e omul care zguduia pământul,
cutremurându-i pe regi?
17 Cel care a prefăcut în pustiu lumea întreagă
și a răsturnat cetățile,
pe cei robiți nu i-a slobozit."
18 „Toți regii neamurilor au adormit în cinste,
fiecare în casa lui;
19 dar tu vei fi aruncat în munți
ca un hoit scârbos,
laolaltă cu mulți morți străpunși de săbii,
care se coboară în iad.
Precum o haină pătată cu sânge nu va mai fi curată,
tot așa nici tu nu vei mai fi curat,
20 fiindcă Mi-ai stricat țara
și poporul Mi l-ai ucis.

14,14 După Chiril al Alexandriei (ACCS, p. 91), pasajul se referă, pe de o parte, la Nabucodonosor, care a făcut o statuie uriașă la care trebuia să se închine toți, iar pe de altă parte la Satan, domnul minciunii, luceafărul dimineții, care a căzut din cer și a înșelat mulți oameni.

14,19 „în munți": TM are „departe de/din mormântul tău". A avea un mormânt somptuos era socotit foarte important pentru modul supraviețuirii în lăcașul morților. Într-adevăr, Sargon al II-lea al Asiriei a murit în cursul unei campanii militare în Elam, deci nu a fost înmormântat în „casa" lui. Descrierea de aici depășește însă realitatea istorică. ♦ „se coboară în iad...": sfârșitul versetului în TM: „coboară pe pietrele gropii, ca un hoit călcat în picioare". ♦ „nici tu nu vei mai fi curat": Origen (*Omilii la Ieșirea*, PSB 6, p. 92) vede aici o referire la diavol, care prin păcatul său a depășit orice măsură, nu va fi iertat și i se va pierde numele; *cf.* Gen. 3,5; Iez. 28,2.6.9; Dan. 11,36.

14,20-22 Regele Babilonului primește pedeapsa, rezervată celor mai mari criminali: privațiune de mormânt și funeralii, ștergerea numelui și stingerea neamului (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

14,20 Începutul versetului în TM: „Nu vei fi adunat laolaltă cu ei (= cu strămoșii) în mormânt, pentru că ți-ai stricat țara, poporul ți l-ai ucis".

Nu vei dăinui în veşnicie,
sămânţă rea!
21 Pregăteşte-ţi copiii, ca să fie junghiaţi
pentru păcatele tatălui tău,
ca să nu se ridice şi să moştenească pământul
şi să umple pământul de cetăţi."

22 „Şi Mă voi ridica asupra lor", zice Domnul Savaot, „şi le voi da pieirii numele şi rămăşiţa şi sămânţa. Acestea le spune Domnul: 23 Voi face din Babilonia un pustiu unde să locuiască aricii, şi va fi de nimic; şi o voi face groapă adâncă de mocirlă spre nimicire."

24 Acestea le spune Domnul Savaot:
„Cum am zis
aşa va fi;
şi cum am hotărât
aşa va rămâne,
25 ca să-i nimicesc pe asirieni din ţara Mea şi din munţii Mei;
şi vor fi călcaţi în picioare,
şi jugul lor va fi luat de la ei,
şi slava de pe umerii lor va fi luată."
26 Aceasta este hotărârea pe care a luat-o Domnul
asupra lumii întregi
şi aceasta este mâna cea înălţată
peste toate neamurile lumii.
27 Căci cele pe care le-a hotărât Dumnezeu Sfântul,
cine le va risipi?

14,21 „tatălui tău": TM are „părinţilor tăi".
14,22 „numele": TM precizează „Babilonului".
14,23 Imaginea mlaştinii se potriveşte Babiloniei, adesea inundată de revărsările Eufratului şi ale canalelor lui, mai ales spre vărsare. Şi astăzi zona se numeşte „Ţinutul Mlaştinilor".
14,24-27 Profeţie împotriva Asiriei.
14,25 „slava": am tradus astfel gr. κῦδος, un *hapax* în LXX, urmând interpretarea lui Chiril al Alexandriei: *magnum decus, id est gloria* (*Comm. in Isaiam*, PG 70, 386C). Vasile cel Mare (*ad loc.*) asociază acest termen cu *dominium* şi *imperium*, pe care îl exercitau asirienii asupra evreilor. TM are „povara".
14,27 „Dumnezeu Sfântul": TM are „*YHWH* al oştirilor".

Şi mâna Lui cea înălţată
cine o va întoarce?

28 În anul când a murit regele Achaz a fost acest cuvânt:
29 Nu vă veseliţi, voi toţi Străinii,
că s-a sfărâmat jugul celui care vă lovea;
din sămânţa şerpilor vor ieşi pui de vipere
şi puii lor vor ieşi şerpi înaripaţi.
30 Şi se vor hrăni cei sărmani prin el,
bărbaţi săraci se vor odihni în pace;
dar va nimici cu foamete sămânţa ta,
rămăşiţa ta o va nimici.
31 Bociţi, porţi ale cetăţilor;
să strige cetăţile înfricoşate, [voi] toţi Străinii!
Că fum vine de la miazănoapte
şi nu se mai poate trăi.

32 Şi ce vor răspunde regii neamurilor?
„Că Domnul a întemeiat Sionul
şi prin El se vor mântui
cei smeriţi din popor."

14,28-32 Profeţie împotriva filistenilor, numiţi cel mai adesea în LXX „Străini". Aceştia stăpâneau în acea vreme o parte din teritoriul lui Iuda (*cf.* 2Par. 28,18) şi au participat la coaliţia antiasiriană căreia Achaz i s-a opus (*cf. supra*, nota 7,1). Moartea acestuia le redă speranţa că noul rege li se va alătura împotriva Asiriei; Isaia îl va sfătui însă pe Ezekias să nu o facă, ci să-şi pună toată încrederea în Dumnezeu.
14,29 Pentru Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) sămânţa şerpilor este Ozias, puii de vipere, Achaz, şi şarpele înaripat, Ezekias, dar se pot înţelege şi Theglatphalasar şi Salmanasar. ♦ După Grigore cel Mare, leviatanul nu este un simplu şarpe, ci şarpe zburător („bală", „balaur" în română), fiindcă domneşte asupra duhurilor necurate din văzduh. Să luăm aminte cum basiliscul nimiceşte nu prin muşcătură, ci arde cu suflul respiraţiei şi infectează aerul şi veştejeşte doar cu suflul nărilor, chiar dacă stă la distanţă (ACCS, p. 125).
14,30 „se vor hrăni": *litt.* „vor păşuna". ♦ „prin el": nu apare în TM. ♦ „va nimici": TM are „voi nimici".
14,31 „nu se mai poate trăi": *litt.* „nu există [cine] să fie", expresie neobişnuită în greacă. TM are „nu este nimeni care să iasă din rând" – *i.e.* nu există dezertori în cetele lor.
14,32 Începutul versetului în TM: „Ce se răspunde solilor [acestui] neam?".

15 [1] Cuvânt împotriva Moabitidei.

Noaptea va pieri Moabitis,
    căci noaptea va pieri zidul Moabitidei.
[2] Plângeţi-vă pe voi înşivă, căci va pieri şi Debon!
    Unde este capiştea voastră, acolo suiţi-vă să plângeţi:
    bociţi-l pe Nabau din Moabitis!
Pe fiecare cap – pleşuvie,
    toate braţele – tăiate.
[3] Pe străzile ei încingeţi-vă cu sac şi loviţi-vă;
    pe casele ei şi pe uliţele ei,
    bociţi-vă toţi cu strigăt!
[4] Că au strigat Esebon şi Eleale,

15–16 Oracol profetic împotriva Moabului; pasajele 16,6-10; 15,2-3.4-7; 16,11-12 se regăsesc într-o formă aproape identică în Ier. 31[48],29-38.

15,1 „Cuvânt": TM are *maśśā'* – *cf.* nota 13,1. ♦ „Moabitis/Moabitidei": forma grecizată în text. În TM: „Pentru că noaptea a fost pustiit, *'Ar Mō'āḇh* a fost nimicit; pentru că noaptea a fost pustiit, *Qīr Mō'āḇh* a fost nimicit". Cele două toponime sunt numele a două oraşe din sudul Moabului, la 15 km unul de celălalt. *Qīr* înseamnă, într-adevăr, „zid". În versetele următoare se continuă enumerarea cetăţilor moabite distruse, într-o succesiune de la sud spre nord.

15,2 „Debon": *Dībhon*, astăzi Tell Diban, la 5 km nord de râul Arnon; era capitala religioasă a Moabului; aici a fost descoperită, în 1868, stela regelui moabit Meşa (secolul al IX-lea î.H.). ♦ „capiştea": gr. βωμός, altar păgân. ♦ „bociţi-l pe Nabau din Moabitis": TM are „Pe Nebo şi la *Mēyḏ'bāh* Moab jeleşte". ♦ „Nabau": *N'bhō*, localitate moabită situată lângă muntele Nebo, de pe care Moise a văzut Pământul făgăduinţei (Deut. 34). *Mēyḏ'bāh* este menţionată în Num. 21,30; la împărţirea Pământului făgăduinţei, a fost dată tribului lui Ruben, dar a fost recâştigată de moabiţi în vremea regelui Meşa. Aici s-a găsit un mozaic datând din secolul al VI-lea d.H. ce reprezintă una din cele mai vechi hărţi geografice ale teritoriului (*cf.* TOB, *ad loc.*). ♦ „braţele": TM are „bărbile".

15,3 „Pe străzile ei": gr. ταῖς πλατείαις, *litt.* „în loc larg". ♦ „loviţi-vă": gr. κόπτεσθε, „a se lovi cu pumnul în piept/cap", semn de durere şi de jale.

15,4 „Esebon": ebr. *Heš'bōn* (în Num. 32 era capitala regatului amorit al lui Sihon). ♦ „Eleale": ebr. *'El'ālēh* (în Num. 32,3.37 apare printre cetăţile lui Ruben). ♦ „Iassa": ebr. *Yahaṣ*, localitate din estul Moabului, unde, după Num. 21,23, Israel i-a învins pe Sihon şi pe Og, regii amoriţilor. ♦ „rărunchi": *litt.* „coapse". TM are „cei echipaţi/înarmaţi" (= trupe de elită?), ebr. *ḥaluṣēy*; LXX presupune *ḥaf'ṣēy*. ♦ „va cunoaşte": TM are „a tremurat". ♦ Theodoret (*ad loc.*) comentează: prin „rărunchi" se înţelege laşitatea, prin „suflet" şi „inimă", doliul şi jalea, fiindcă rărunchii sunt cei încinşi cu „cingătoarea

până în Iassa s-a auzit glasul lor;
de aceea rărunchii Moabitidei strigă;
    sufletul ei va cunoaşte.
[5] Inima Moabitidei strigă înlăuntrul ei până în Segor,
    căci este o junincă de trei ani.

Pe coasta Luithului
    se vor sui la tine plângând,
pe drumul [spre] Aroniim strigă:
    „Zdrobire şi cutremur!"
[6] Şi apa din Nemrim
    va fi un pustiu,
şi iarba i se va ofili,
    iarbă verde nu va fi.
[7] Şi aşa, se va izbăvi oare?
    Căci voi aduce spre vale arabi
    şi o vor lua.
[8] Strigătul a ajuns
    până la hotarul Moabitidei al Agalimului,
şi vaietul ei
    până la fântâna Ailim.
[9] Iar apa Remmonului se va umple de sânge;
    voi aduce asupra Remmonului arabi

---

adevărului" (*cf.* Ef. 6,14). A desface centura este dovada laşităţii, pentru că de centură se legau armele. Şi invers, „a te încinge" înseamnă curaj şi bărbăţie.

15,5 Începutul în TM: „Inima mea strigă pentru Moab, fugari [sunt] până la *Ṣo'ar*, *'Egl'lath Ṣ'liyṣīyāh*". ♦ „Segor": ebr. *Ṣo'ar*, cetate situată la SE de Marea Moartă. Numele celui de-al doilea oraş înseamnă *litt.* „al treilea (oraş) al viţelului", ceea ce ar atesta importanţa cultului taurului în acel loc (*cf.* 3Rg. 12,28-29; Os. 8,6) – *cf.* TOB, nota *ad loc.* ♦ „Luith": ebr. *Lūḥīth*. ♦ „Aroniim": ebr. *Hōronayim*.

15,6 „Nemrim": ebr. *Nim'rīn*, pârâu din Moab.

15,7 În TM: „De aceea, avutul dobândit şi agoniseala le poartă peste râul Sălciilor".

15,8 „al Agalimului": TM are „până la *'Egl'layim* urletul ei". ♦ „fântâna Ailim": ebr. *B'e'r 'Ēylīm*.

15,9 „Remmon": ebr. *Dīmōn*, corectat în *Dībhōn*, după mss. principal de la Qumran. ♦ În TM, versetul este: „Căci apele Dimonului s-au umplut de sânge, căci am pus peste Dimon adaos (de rele): pentru fugarii din Moab, leu (ebr. *'ar'yēh*), şi pentru cei rămaşi în pământul (ţării) (ebr. *'adhāmāh*)".

şi voi pierde sămânţa Moabului şi Arielului
şi rămăşiţa din Adama.

16 [1] Voi trimite un fel de târâtoare pe pământ;
oare stâncă pustie este muntele Sionului?
[2] Căci vei fi ca un puişor despărţit
de pasărea ce-şi ia zborul, fiică a Moabului!
Apoi tu, Arnon,
[3] sfătuieşte-te mai mult,
faceţi-i
un adăpost pentru jelit de-a pururi.
Vor fugi în întuneric la amiază,
au fost uluiţi;
să nu fii dus de acolo.
[4] Vor pribegi la tine
fugarii Moabului,
ei vor fi scăparea voastră
din faţa prigonitorului,

16,1 În TM: „Trimiteţi mielul stăpânitorului ţării, de la *Sela'* prin pustiu, spre muntele fiicei Sionului". Mielul reprezenta tributul datorat de vasal suzeranului (de exemplu, Meşa, regele Moabului, îi plătea regelui lui Israel lâna a o sută de mii de oi – *cf.* 4Rg. 3,4). Ar putea fi aici o ofrandă simbolică, moabiţii fiind îndemnaţi să se pună sub protecţia regelui lui Iuda. *Sela'*, *litt.* „Stânca", ar putea fi localitatea menţionată în Jud. 1,36; după alţii ar simboliza întreg ţinutul Moabului. Ieronim a tradus: *emitte agnum dominatorem terrae de Petra deserti ad montem filiae Sion*, „trimite pe Mielul stăpânitor al pământului de la Stânca pustiului la muntele fiicei Sionului", conferind astfel pasajului o interpretare mesianică (*cf.* TOB, BJ notele *ad loc.*). ♦ „muntele Sionului": comentariile patristice au în vedere textul din *Codex Luciani*, „muntele fiicei Sionului", în paralel cu v. 2.

16,2 În TM: „Ca nişte păsări fugare alungate din cuib vor fi fiicele Moabului, la vadurile Arnonului". ♦ „Arnon": pârâu ce marchează graniţa dintre moabiţi şi amoniţi. Loc strategic, *oppidum Moabiticum*, unde se găseau mai multe fortăreţe şi vaduri.

16,3-5 În TM: „[3] Ţineţi sfat, luaţi o hotărâre! Pune în plină amiază, ca noaptea, umbra ta, ascunde-i pe cei alungaţi, nu-i da în vileag pe fugari! [4] Să se adăpostească la tine pribegii Moabului, fii adăpost pentru ei din faţa nimicitorului, fiindcă [atunci când va fi] încetat pustiitorul, se va fi sfârşit distrugerea şi asupritorul va fi pierit din ţară, [5] tronul va fi întărit întru bunăvoinţă şi va şedea pe el cu fidelitate, în cortul lui David, un judecător care va căuta judecata şi va face grabnic dreptate". Ar putea închipui cuvintele refugiaţilor din Moab (adresate „fiicei Sionului") cerând adăpost în Iuda.

că ţi s-a luat alianţa,
şi stăpânitorul care călca în picioare pământul a pierit.
[5] Atunci un tron va fi ridicat iarăşi cu milă
şi va şedea pe el întru adevăr în cortul lui David,
judecând şi căutând judecata
şi grăbind dreptatea.

[6] Am auzit de trufia Moabului:
trufaş foarte;
i-ai smuls mândria.
Nu aşa oracolul tău, [7] nu aşa.
Se va tângui Moab,
căci în Moabitis toţi se vor tângui.
Vei avea grijă de cei ce locuiesc în Deseth
şi nu vei fi ruşinat.

[8] Câmpiile Esebonului se vor jeli;
via Sebama,
cei ce înghiţiţi neamurile,
călcaţi în picioare viile ei până la Iazer.
Nu vă adunaţi laolaltă;
rătăciţi prin pustiu!

16,5 Ieronim (ACCS, p. 130) interpretează mesianic: „cortul lui David" este Biserica şi „tronul" aparţine capului Bisericii, Hristos. La fel şi pentru Eusebiu (*ibidem*), este vorba de o profeţie mesianică cu referire la Iisus Hristos, Cel care va sta pe tronul şi în cortul lui David, ca urmaş după trup al acestuia, restaurând adevărul, judecata şi dreptatea. *Cf.* Fp. 15,13-18.

16,6-12 Răspunsul Ierusalimului, care deplânge neputincios soarta Moabului.

16,6-7 „i-ai smuls mândria. Nu aşa oracolul tău, [7] nu aşa": TM are: „mândria lui şi trufia lui şi aroganţa lui: nu aşa! Vorbe goale!". ♦ „ai smuls": în alte mss. greceşti, „am ridicat"; *cf.* Vasile cel Mare, *ad loc.*: *superbiam eius sustuli*. ♦ „oracolul tău": în Scriptură se face deosebire între προφητεία, care exprimă voia lui Dumnezeu, şi μαντεία, „ghicitorie".

16,7 Al doilea hemistih în TM: „Peste turtele de struguri de la *Qīr Ḥarešeth* se vaietă deznădăjduiţi". Turtele de struguri sunt, probabil, ofrande aduse zeilor.

16,8 „Sebama": ebr. *Śᵉbham*, oraş moabit. ♦ „cei ce înghiţiţi... pustiu": TM are (folosind în continuare metafora viei): „stăpânitorii neamurilor au lovit mlădiţele ei de soi, care ajungeau până la *Yaʿzēr* şi rătăceau prin pustiu, ramurile ei se întindeau peste mare" – aluzie la vinul bun pe care moabiţii îl exportau şi în Iuda. ♦ „Iazer": cetate levitică, situată la est de Iordan, în ţinutul lui Gad (*cf.* Num. 21,32 ; Iis. Nav. 13,23).

Cei trimişi au fost părăsiţi,
căci au străbătut pustiul.
9 De aceea voi plânge precum plânsul Iazerului
pentru via Sebama.
V-a doborât copacii,
o, Esebon şi Eleale,
căci peste secerişul şi peste culesul tău voi călca,
şi vor cădea toate.
10 Şi se va lua veselia şi bucuria
din viile tale,
şi nu se vor mai veseli
prin vii;
şi nu vor mai călca vin în teascuri,
căci s-a sfârşit.
11 De aceea lăuntrul meu va fremăta
ca o lăută asupra Moabului,
şi măruntaiele mele
ca un zid pe care l-ai înnoit.

12 Şi va fi spre ruşinea ta, că Moab s-a trudit la capişti; şi se va duce la făcăturile mâinilor sale ca să se roage, dar nu sunt în stare să-l scape.
13 Acesta a fost cuvântul pe care l-a grăit Domnul asupra Moabului atunci când a grăit. 14 Şi acum eu zic: în trei ani, ani de simbriaş, va fi necinstită slava Moabului cu toată bogăţia sa cea multă, şi va rămâne împuţinat şi fără de cinste.

17 1 Cuvânt împotriva Damascului.

16,9 „V-a doborât copacii": TM are „te stropesc cu lacrimile mele". ♦ „voi călca": TM are „au încetat strigătele de bucurie".
16,11 „lăuntrul": *litt.* „pântecele". ♦ „ca un zid pe care l-ai înnoit": LXX traduce aproximativ toponimul *Qîr Hereś*.
16,12 „Şi va fi spre ruşinea ta, că Moab s-a trudit la capişti": TM are „Moab va fi văzut târându-se spre înălţimea sa (= loc de închinare la idoli)". ♦ „făcăturile": gr. τὰ χειροποίητα, „lucruri făcute de mână" – termen depreciativ pentru idoli. TM are „sanctuar".
16,14 „ani de simbriaş": ani calculaţi cu exactitate.
17,1-14 Profeţie împotriva Damascului şi a Regatului Israel.
17,1 „Cuvânt": TM are *maśśā'* – *cf.* nota 13,1. ♦ „împotriva Damascului": de fapt numai primele trei versete se referă la Siria; apoi este vorba de prăbuşirea lui Israel şi convertirea lui. ♦ Damascul avea să fie cucerit în 732 î.H. de asirieni.

Iată, Damascul va fi luat dintre cetăţi
şi va ajunge o ruină
2 pe veci părăsită, ca să fie adăpost şi odihnă turmelor,
şi nu va fi cine să [le] alunge.
3 Şi nu vor mai fi locuri întărite ca să scape Efraim,
şi nici domnie nu va mai fi în Damasc,
iar rămăşiţa sirienilor va pieri;
căci nu eşti tu mai bun decât fiii lui Israel şi decât slava lor.
Acestea le spune Domnul Savaot.

4 În ziua aceea
va slăbi slava lui Iacob
şi bogăţia slavei lui se va clătina.
5 Şi va fi precum ar aduna cineva holda [aflată] în picioare
şi grăunţele le-ar smulge din spice cu braţul,
şi va fi precum ar aduna cineva spice
într-o vale seacă,
6 şi ar rămâne în ea paiul,
sau ca boabele – două-trei
în vârful înalt al unui măslin,
sau ar fi rămas patru sau cinci
pe ramurile lui: acestea le spune Domnul, Dumnezeul lui Israel.

7 În ziua aceea omul se va încrede în Cel care l-a făcut, ochii lui vor privi spre Sfântul lui Israel; 8 şi nu se vor încrede în capiştile lor, nici în lucrurile mâinilor lor, pe care le-au făcut degetele lor; şi nu se vor uita la copacii lor şi nici la urâciunile lor.

17,3 „ca să scape Efraim": TM are „în Efraim".
17,4 „bogăţia": gr. τὰ πίονα, *litt.* „grăsimea" (pl.). ♦ „şi bogăţia slavei lui se va clătina": TM are „grăsimea lui se va schimba în slăbiciune". ♦ Samaria, capitala Regatului de Nord al lui Israel, a fost asediată de Salmanasar al V-lea şi cucerită de Sargon al II-lea în 722 î.H.
17,5 „cu braţul": lipseşte din multe mss. ♦ „vale seacă": *litt.* „tare", care presupune ebr. *RPH*; TM are „valea refaiţilor" (ebr. *r'phā'îm*).
17,8 „copacii... urâciunile": TM are „aşerele... altarele de tămâiere". În tot versetul este vorba de abandonarea obiectelor de cult idolatru care mai rămăseseră în Israel şi pe care regele Iosia le-a distrus la reforma din 622 î.H.

[9] În ziua aceea cetățile tale vor fi părăsite, cum [le-]au părăsit amoreii și
eveii din fața fiilor lui Israel, și vor fi pustii,
[10] pentru că L-ai părăsit pe Dumnezeu, Mântuitorul tău,
și de Domnul, ajutorul tău, nu ți-ai mai adus aminte:
de aceea vei sădi răsad amăgitor
și sămânță amăgitoare.
[11] În ziua în care vei sădi
te vei înșela,
dar în zori de vei semăna,
va înflori pentru seceriș
în orice zi vei moșteni,
și ca tată de om
vei moșteni pentru fiii tăi.
[12] Vai ție, mulțime mare de neamuri!
Ca marea învolburată, așa vă veți tulbura,
și spinarea multor neamuri
ca apa va răsuna.
[13] Ca apa multă neamuri multe,
ca noianul de apă revărsat cu putere.
Și îl va blestema și îl va goni până departe,
ca pulberea de pleavă când se vântură în vânt,
cum mână vijelia praful roții.
[14] Către seară va fi plânset
înainte de zori nu va [mai] fi.
Aceasta este partea celor care v-au jefuit
și moștenirea celor care v-au moștenit pe voi.

17,9 „cum le-au părăsit amoreii și eveii": reminiscență a cuceririlor lui Iisus Nave (Iis. Nav. 9,7; 11,3). TM are „cum au fost părăsite pădurile și culmile".
17,10 „Domnul": TM are „Stânca". ♦ Al doilea hemistih în TM: „de aceea sădești răsad de desfătări și semințe străine ai semănat" – aluzie la așa-numitele „grădini ale lui Adonis", mici vase în care se sădeau plante cu creștere grăbită, deci efemere, consacrate zeului.
17,11 În TM: „În ziua în care le sădești le vezi crescând (după alții, «de-ai îngrădit») și de dimineață încolțește sămânța, dar [e doar] morman de ramuri la vreme de boală, de durere fără leac".
17,12-14 Aluzie la invazia lui Sennacherib și la izbăvirea Ierusalimului în 701 î.H.
17,12 În TM: „Vai, larmă de popoare multe, ele vuiesc ca vuietul mării! Larma popoarelor, ele mugesc ca mugetul apelor pustiitoare!".
17,14 „v-au jefuit": TM are „ne-au jefuit". ♦ „v-au moștenit": TM are „v-au prădat".

18 [1] Vai, aripi ale țării corăbiilor
de dincolo de râurile Etiopiei!
[2] Cel care trimite ostateci pe mare
și scrisori de papirus pe apă!
Căci vor veni vestitori sprinteni
la un neam semeț
și la un popor străin și aspru;
cine este mai presus de el?
Un neam deznădăjduit
și călcat în picioare.
Acum râurile pământului,
[3] toate, ca un ținut locuit;
va fi locuită țara lor
cum se ridică un semn de pe munte,
ca un glas de trâmbiță se va auzi.
[4] Căci așa mi-a zis mie Domnul:
„Siguranță va fi în cetatea Mea
ca lumina arșiței amiezii;

---

18 Profeție despre Nubia.
18,1 „Etiopiei": echivalează ebr. *Kūš*, care denumește regiunea și poporul din partea de sud a văii Nilului, Nubia – *cf.* și nota la Ier. 13,23. ♦ „aripi ale țării corăbiilor": pentru Theodoret (*ad loc.*), expresia este o metaforă pentru „țara celor ce aleargă repede". Ea s-a născut din faptul istoric că regele Damascului, de câte ori simțea apropierea inamicului, cerea ajutor militar Egiptului și Etiopiei; când graba era foarte mare, solii erau trimiși pe calea mării (*cf.* v. 2). TM este la fel de obscur și a dat naștere unor traduceri foarte diverse: „pământ al aripilor ce freamătă" (RSV), „țară a corăbiilor cu două pânze" (TOB), „țară a greierului înaripat" (BJ).
18,2-3 „ostateci": TM are „soli". Este vorba de solii trimiși la egipteni și la etiopieni. Aquila are, ca și TM: „Tu, cel care trimiți soli pe mare" (Theodoret, *ad loc.*). Solia se situează în timpul celei de-a XXV-a dinastii egiptene (după 716 î.H.), care era de origine nubiană. Ar putea fi datată în jurul anului 705 î.H., când, profitând de moartea regelui Sargon al II-lea al Asiriei, faraonul încerca să-și atragă vecinii, între care pe Iuda, într-o coaliție împotriva Asiriei. ♦ „la un neam...": în TM se continuă: „înalt și cu pielea netedă, la un popor temut aproape și departe, la un neam puternic (după alții, «care se bâlbâie» = vorbește o limbă neînțeleasă) și care calcă în picioare, unde râurile împart țara / iau pământul" (text dificil).
18,3 În TM: „Voi toți, locuitori ai lumii, care sălășluiți pe pământ, când se va ridica semn pe munți veți privi, când va răsuna cornul, veți auzi".
18,4 Primele cuvinte ale Domnului în TM: „Voi sta liniștit, voi privi din locul Meu".

şi va fi ca un nor de rouă
în zi de seceriş.
5 Înainte de cules, când se trece floarea
şi ciorchinele necopt dă în floare, legând rod,
va tăia struguraşii cei mici cu cosoarele
şi mlădiţele le va lua şi le va tăia
6 şi le va lăsa grămadă
păsărilor cerului
şi fiarelor pământului.
Şi se vor aduna asupra lor păsările cerului,
şi toate fiarele pământului vor veni asupra lui."

7 În vremea aceea se vor aduce daruri Domnului Savaot de către un popor zdrobit şi jumulit, şi din partea unui popor mare de acum şi până în veac, un neam plin de nădejde şi călcat în picioare, care este în partea râului din ţinutul lui, spre locul în care a fost chemat numele Domnului Savaot, muntele Sion.

19 1 Vedenie despre Egipt.

18,5-6 Text dificil şi în TM: tăierea viei e folosită ca imagine pentru decimarea oştirii; morţi nenumăraţi vor fi pradă fiarelor şi păsărilor. ♦ După Theodoret (*ad loc.*), „va tăia struguraşii..." este o metaforă pentru pruncii cu părinţi tineri, care vor fi ucişi de săbiile duşmanilor; „mlădiţele" sunt părinţii, „struguraşii" sunt pruncii, iar „cosoarele" sunt armele de război.
18,7 „zdrobit şi jumulit": în TM, aceeaşi caracterizare a poporului ca la v. 8,2. Gr. θλίβω sugerează greutatea strivitoare a puterii romane, cel mai mare imperiu pe care l-a cunoscut Antichitatea, „teascul" din care va curge sângele martirilor, iar vb. τίλλω indică o mişcare centrifugă, opusă „strivirii", cum ar fi jupuirea pielii sau smulgerea părului în semn de jale. ♦ Este remarcabilă prevestirea unei convertiri finale a nubienilor la Dumnezeul unic, în linia universalismului specific Cărţii lui Isaia (*cf.* 2,2-4; 45,14 – chiar despre Nubia; 60; 62). Despre convertirea Nubiei, vezi şi Sof. 3,10; Ps. 86/87,4. ♦ Se prefigurează aici, crede Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), naşterea cu durere a poporului creştin prin jertfe, prigoane şi suferinţe martirice.
19–20 Profeţie despre Egipt. Profetul este cu totul împotriva unei alianţe cu Egiptul, măcinat de conflicte interne şi incapabil să se apere pe el însuşi.
19,1 „Vedenie": TM are *maśśā'* – vezi nota 13,1. ♦ „făcăturile": ca în v. 16,12. TM are aici „nimicurile/deşertăciunile" – termen depreciativ pentru idoli. ♦ „nor uşor": Sfinţii Părinţi au văzut în această expresie un simbol al firii noastre, întruchipată de Preasfânta Fecioară Maria cu pruncul zămislit fără sămânţă omenească (ACCS, p. 136).

Iată, Domnul şade pe un nor uşor
şi va veni în Egipt;
şi se vor cutremura făcăturile Egiptului de faţa Lui
şi inima lor se va face mică înlăuntrul lor.
2 „Şi se vor stârni egipteni împotriva egiptenilor,
şi se va război frate cu frate, om cu om,
cetate cu cetate, şi nomă cu nomă.
3 Şi se va tulbura duhul egiptenilor în ei,
şi sfatul lor îl voi risipi;
iar ei îşi vor întreba zeii şi chipurile lor
şi pe cei care vorbesc din pământ şi pe cei care vorbesc din pântece;
4 şi voi da Egiptul
pe mâinile unor oameni, aspri stăpâni;
şi regi aspri îi vor stăpâni."
Acestea le spune Domnul Savaot.

19,2 „se vor stârni": TM are „voi stârni". ♦ „nomă cu nomă": TM are „regat cu regat". În jurul anului 716 î.H., data începutului domniei lui Ezekias, se intensifică în Egipt disensiunile interne, mai cu seamă în Delta Nilului; vor profita de ele principii nubieni pentru a-şi impune autoritatea asupra Egiptului, întemeind dinastia a XXV-a. ♦ Diferenţa dintre νόμος „lege" şi νομός „district" (ambele de la vb. νέμω, „a împărţi") este în limba greacă doar de accent. Comentariul lui Theodoret (*ad loc.*), care opune legea necredinţei legii credinţei, pare a susţine traducerea cu „lege". Pe de altă parte, Eusebiu, în comentariul său, porneşte de la omonimia termenilor, cu deosebirea că el defineşte noţiunea egipteană de „nomă" ca unitate administrativă, formată dintr-o cetate şi teritoriul aferent (*cf.* Herodot 2,166), ce se caracteriza printr-o formă de cult specifică (vezi *infra*, nota 19,13), implicit o zeitate, un idol, deci şi o „lege", distincte. ♦ Versiunile vechi româneşti diferă: „lege asupra legii" (BB); „ţinut asupra ţinutului" BS.
19,3 „care vorbesc din pământ... din pântece": TM are „necromanţi şi spiritişti". Termenii ebraici se referă atât la spiritele chemate, cât şi la cei care le invocă. Practica spiritismului este condamnată în Deut. 18,11; 1Rg. 28,7-20 ş.a.
19,4 „regi aspri": la un prim nivel, este vorba despre nubianul Şabaka; acesta a pus stăpânire pe tot Egiptul către 712 î.H. Apoi profeţia va fi fost aplicată la asirianul Asarhaddon, care a cucerit Delta Nilului în 671 î.H., apoi la Assurbanipal (661 î.H.). Theodoret (*ad loc.*) vede aici o aluzie la Imperiul Roman, pe care Daniel l-a numit „de fier". Ca şi fierul, zice el, „va zdrobi şi va supune totul". La naşterea Mântuitorului, Octavian Augustus, împăratul romanilor, cucerise Egiptul transformându-l în provincie romană. După profeţia lui Daniel, romanii „de fier" au fost precedaţi de imperiul asiro-babilonian, „de aur" (Dan. 2,40), cel medo-persan, „de argint", iar regii macedoneni aveau drept simbol „arama".

[5] Şi vor bea egiptenii apă de lângă mare,
iar râul se va împuţina şi va seca;
[6] şi se vor împuţina râurile şi canalele râului;
şi va seca toată adunarea apelor,
şi [apa] în toate mlaştinile cu trestie şi papirus.
[7] Şi toată iarba verde
de lângă râu,
şi toată semănătura din preajma râului
se va usca, pălită de vânt.
[8] Pescarii vor suspina;
şi vor ofta toţi cei care aruncau undiţa în râu,
iar cei care aruncă mreje şi năvodarii se vor jeli.
[9] Ruşinea îi va cuprinde
pe cei care lucrează inul despicat
şi pe cei care lucrează visonul.
[10] Şi vor fi cei care ţes acestea în durere,

19,5 „Şi vor bea egiptenii apă de lângă mare": TM are „Şi vor seca apele din mare". ♦ „Râul" este Nilul. ♦ După Theodoret (*ad loc.*), „marea" simbolizează învăţătura creştină la care se vor converti egiptenii, în timp ce „râurile", „canalele", „apele adunate" reprezintă erorile politeiste.

19,8 Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 133, nota 3) crede că acest verset se referă la înţelepţii egipteni (σοφοί), vestiţi în vechime drept cunoscători ai tainelor lumii văzute şi nevăzute, spre deosebire de greci, care erau doar aspiranţi la *sophia*, adică erau φιλό-σοφοι. Pentru unii Părinţi, acestor „maeştri ai rătăcirii" (clasa sacerdotală egipteană, formată din preoţi, vraci, sacrificatori, cunoscători ai formulelor magice, ai divinaţiei etc.) li se opun „pescarii de oameni" din Evanghelie. Chiril al Alexandriei (*ibidem*) propune o interpretare alegorică: „apa" este învăţătura filozofilor greci, „peştii" – mulţimea oamenilor, iar „pescarii" – cei care ştiu să amăgească poporul simplu şi să-l ducă în rătăcire.

19,9 „inul despicat": TM are „inul pieptănat". ♦ Prin analogie cu limba şarpelui, acest in este înţeles de Chiril al Alexandriei ca fiind argumentaţia contradictorie a filozofilor (*ad loc.*), discursurile retorice care ascund otrava minciunii. ♦ „visonul": gr. βύσσος, pânză subţire de in. Această pânză se găsea în Egipt şi în India, la un preţ accesibil doar celor foarte bogaţi.

19,10 „durere": gr. ὀδύνη, termen specializat pentru durerile naşterii. ♦ „bere": gr. ζῦθον, băutură fermentată din orz, cu miros neplăcut, menţionată ca atare în operele lui Strabo, Teofrast, Diodor din Sicilia. Theodoret (*ad loc.*) compară cu ea învăţăturile false, fără asemănare cu vinul, care „veseleşte inima omului". ♦ TM are un text dificil, interpretat în variate feluri, însă ideea generală este aceeaşi – a zădărniciei eforturilor celor din Egipt.

şi toţi cei ce fac bere se vor întrista,
şi îşi vor amărî sufletele.
[11] Şi vor înnebuni căpeteniile Tanisului,
sfetnicii înţelepţi ai regelui;
sfatul lor va înnebuni.
Cum veţi zice regelui:
„Noi suntem fiii înţelepţilor,
fiii regilor dintru început?"
[12] Unde sunt acum înţelepţii tăi?
Ei să-ţi dea de veste şi să-ţi spună
ce a hotărât Domnul Savaot cu Egiptul.
[13] Căpeteniile din Tanis şi-au pierdut vlaga
şi căpeteniile din Memphis s-au semeţit;
şi vor duce Egiptul în rătăcire
trib cu trib.
[14] Căci Domnul le-a pregătit
duh de rătăcire;
şi au dus Egiptul în rătăcire prin toate lucrările lor,
cum se rătăceşte cel care bea
şi cel care vomită, deopotrivă.
[15] Şi nu va fi la egipteni nici o lucrare

19,11 „Tanis": ebr. *To'an*, oraş din Delta Nilului. A fost capitala Egiptului sub dinastia Hyksoşilor (1720-1560 î.H.), apoi din nou în timpul dinastiilor XXI (1085-945 î.H.) şi XXIII, aceasta din urmă contemporană cu profetul Isaia. ♦ „fiii înţelepţilor": în sens iniţiatic, „discipoli", „ucenici".

19,13 „Memphis": egipt. *Mn-nfr*, capitala Egiptului, fondată de miticul rege Menes, în jurul anului 3000 î.H.; în TM, *Noph*. ♦ „s-au semeţit": TM are „au fost amăgite". ♦ „trib cu trib": TM are „ei, piatra unghiulară (*litt.* colţul) a Egiptului". ♦ După Theodoret (*ad loc.*), „rătăcirea triburilor" se referă la adorarea divinităţilor locale: „Unii adorau un câine, alţii un leu, alţii o maimuţă, alţii un lup, alţii un berbec, animale cu caractere opuse". Câinele era adorat la Kynopolis, leul la Leontopolis, lupul la Lycopolis. Sub chipul unui zeu-câine egiptenii îl reprezentau pe Anubis, asociat cultului osirian, la fel cu Upuaut, stăpân la Asiut, alt zeu-câine. Zeiţa-leoaică Sekmek, asociată cultului solar al lui Ra, era cunoscută pentru cruzimea ei. Khnum, zeu-olar care a modelat „creaţia", este reprezentat ca un om cu cap de berbec; Sobek, zeu-crocodil, care domnea la Fayum, era asimilat lui Ra. De fapt, majoritatea animalelor care trăiesc în Egipt au fost considerate sacre într-un loc sau altul.

19,14 „le-a pregătit": gr. κεράννυμι, *litt.* „a amesteca lichide/băuturi".

făcută [cu] cap şi coadă, început şi sfârşit.
16 Iar în ziua aceea egiptenii vor fi cu frică şi cutremur ca femeile în faţa mâinii Domnului Savaot, pe care El o va întinde asupra lor. 17 Şi ţara iudeilor va fi de spaimă pentru egipteni. Se vor înspăimânta de fiecare dată când cineva îi va pomeni numele în faţa lor, din pricina hotărârii pe care a luat-o Domnul asupra ţării [Egiptului].
18 În ziua aceea vor fi cinci cetăţi în Egipt care vor grăi în limba Canaanului şi se vor jura pe numele Domnului. Una dintre cetăţi se va numi *Polis-asedec*.
19 În ziua aceea va fi un altar pentru Domnul în ţara Egiptului, şi un stâlp la hotarele ei, pentru Domnul. 20 Şi va fi ca semn până în veac pentru Domnul

19,15 „început şi sfârşit": TM are „palmier şi trestie", imagine care îi desemna, la 9,13, pe „cei mari şi cei mici".
19,16-25 Din simbol al idolatriei, Egiptul devine un simbol al neamurilor mântuite.
19,16 După Theodoret (*ad loc.*), „mâna Domnului" este Imperiul Roman, care a pus capăt trufiei egiptenilor şi i-a arătat asemenea unor femei.
19,17 „spaimă": după Theodoret este vorba de groaza demonilor faţă de ţara în care s-a născut Mântuitorul.
19,18 „cinci": cifră ce simbolizează un număr mic. ♦ „limba Canaanului": diaspora evreiască în Egipt era veche şi importantă. ♦ „*Polis-asedec*": combinaţie între cuvântul grecesc care înseamnă „oraş/cetate" şi transliterarea ebraicului *ha-ţedeq*, „cel drept". TM are *'îr ha-heres*, „cetatea pierzării". De vreme ce versiunile oferă lecţiuni foarte variate, se presupune că TM nu reflectă forma cea mai veche. Ar fi putut fi *'Ir ha-ḥeres*, „cetatea soarelui", fiind vorba despre Heliopolis, al cărei nume are acelaşi sens, sau, poate, despre Elefantina, sau despre Leontopolis (apropiat de Heliopolis); poate că la aceasta din urmă face aluzie textul LXX. Marele preot Onias al IV-lea s-a refugiat în Egipt în 160 î.H., întemeind templul de la Leontopolis (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ Canaanul este ţinutul situat la vest de Iordan, cucerit de israeliţi sub conducerea lui Iisus Nave; „limba Canaanului" poate fi limba ebraică (Theodoret) sau limba asirienilor (Chiril al Alexandriei). ♦ După Aponius, „cinci cetăţi" pot fi cinci limbi: 1) ebraica, prima limbă dintre toate în care se crede că a fost scrisă Evanghelia după Matei; 2) greaca, limba apostolilor şi a ucenicilor în care s-a scris tot NT; 3) limba egipteană (coptă), pentru că la egipteni a fost trimis Marcu ca învăţător; 4) latina, limba celor care îl aveau pe Petru, mai marele apostolilor, ca patron şi învăţător; 5) [a]siriana, limba în care au fost duse în captivitate cele zece triburi ale lui Israel (ACCS, p. 142). ♦ Pentru Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 141, nota 3), cifra „cinci" se referă la cele cinci ordine ale Bisericii: episcopi, preoţi, diaconi, creştini botezaţi şi catehumeni. Pentru Ieronim (*ibidem*), ar fi cele cinci simţuri ale omului, prin care păcătuieşte vorbind „limba Egiptului", iar când orientăm simţurile spre cele de sus vorbim limba ebraică, a Canaanului.
19,19 „altar pentru Domnul": Onias al IV-lea, unul dintre marii preoţi din vremea lui Antioh Epifanes, a condus campania împotriva lui Ptolemeu Philometor (170 î.H.) şi a cucerit puterea la Ierusalim alungându-i pe fiii lui Tobias, care se refugiază pe lângă

în ţara Egiptului că au strigat către Domnul din pricina asupritorilor şi Domnul le va trimite un om care îi va mântui – judecând îi va mântui. 21 Şi Domnul Se va face cunoscut egiptenilor; şi egiptenii îl vor cunoaşte pe Domnul în ziua aceea, şi vor aduce jertfe şi vor face făgăduinţe Domnului şi le vor ţine. 22 Domnul îi va lovi pe egipteni cu rană grea şi îi va vindeca cu vindecare; şi se vor întoarce către Domnul, şi El îi va auzi şi îi va vindeca.
23 În ziua aceea va fi un drum din Egipt spre asirieni; şi vor veni asirienii în Egipt, şi egiptenii se vor duce la asirieni, şi egiptenii vor fi robi asirienilor.
24 În ziua aceea Israel va fi al treilea între asirieni şi între egipteni, binecuvântat pe pământul 25 pe care l-a binecuvântat Domnul Savaot, zicând: „Binecuvântat [să fie] poporul Meu în Egipt şi printre asirieni, şi moştenirea mea, Israel."

Antioh. Acesta din urmă găseşte un pretext pentru a cuceri Ierusalimul, iar Onias e nevoit să se refugieze în Egipt, la Ptolemeu, care i-a acordat în noma Heliopolis un loc pentru a fonda un oraşel şi un templu destinat a compensa pentru evrei pierderea Ierusalimului, jefuit de Antioh în 169 î.H. „Era o veche profeţie", spune Flavius Iosephus (*AI* VII 10,432), „făcută cu vreo şase sute de ani mai devreme de către un anume Isaia, care a prezis construcţia acestui templu în Egipt de către un evreu. Aşa s-a construit templul" (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. I, p. 143, nota 1). ♦ Pentru Sfinţii Părinţi, „altar" şi „stâlp" înseamnă Templul lui Dumnezeu, adică Biserica (Chiril al Alexandriei, Ioan Gură de Aur).
19,20 „semn până în veac": TM are „semn şi martor". ♦ „judecând îi va mântui": TM are „un puternic care îi va elibera". ♦ „un om": după unii, este Onias; Theodoret crede că este o profeţie despre Marcu Evanghelistul, iar alţii, că e vorba de „fuga în Egipt" a lui Hristos.
19,21 „făgăduinţe": *cf.* Ps. 66/67,13: „Voi împlini faţă de tine făgăduinţele, pe care buzele mele le-au făcut şi gura mea le-a grăit în necazul meu". Şi apoi se arată natura făgăduinţei: „Îţi voi aduce arderi de tot grase şi berbeci şi îţi voi aduce boi şi ţapi" (Theodoret, *ad loc.*).
19,22 Calc după ebraică, dar sensul versetului este „ori de câte ori / chiar dacă îi va lovi, îi va vindeca". ♦ „rană": Theodoret (*ad loc.*) observă: Dumnezeu a ruinat mai întâi statul egiptean păgân şi apoi i-a învăţat pe egipteni pietatea.
19,23 „vor fi robi asirienilor": TM are „vor sluji [Domnului] împreună cu asirienii". Ajungând să se închine Dumnezeului unic, duşmanii de veacuri au devenit prieteni şi colaboratori într-o lume împăcată.
19,25 În TM: „Binecuvântat e poporul Meu, Egiptul şi Asiria, lucrul mâinilor Mele, şi Israel, moştenirea Mea". Dar Iustin Martirul (*Dialog cu Trifon*, 23) îşi construieşte interpretarea pe textul din LXX.

20 [1] În anul în care a intrat Tanathan în Azotos, trimis de Arna, regele
asirienilor, şi s-a războit cu [cetatea] Azotos şi a cucerit-o, [2] Domnul a grăit
către Isaia, zicând: „Du-te şi aruncă-ţi sacul de pe coapse şi dezleagă-ţi
sandalele din picioare"; şi a făcut aşa, umblând gol şi desculţ.
[3] Şi a zis Domnul: „După cum a umblat Isaia, slujitorul meu, gol şi desculţ,
timp de trei ani, vor fi semne şi minuni pentru egipteni şi etiopieni; [4] căci
tot aşa va mâna regele asirienilor robimea Egiptului şi a etiopienilor, pe
tineri şi pe bătrâni – goi şi desculţi – cu ruşinea Egiptului dezvelită. [5] Egip-
tenii, biruiţi fiind, se vor ruşina din pricina etiopienilor, în care egiptenii îşi
puseseră nădejdea, căci erau slava lor. [6] Şi cei ce locuiesc în această insulă
vor zice: „Iată, noi nădăjduiam să fugim la ei după ajutor, la cei care n-au
fost în stare să se izbăvească de regele asirienilor! Oare cum ne vom izbăvi?"

21 [1] Vedenia despre pustiu.

Ca o furtună printr-un pustiu ar trece
venind dintr-un pustiu, din pământ,
înfricoşătoare [2] vedenie şi groaznică mi-a fost vestită.

20,1 „Tanathan": TM: *Tar^{e}tān* nu este numele, ci gradul militar al comandantului armatei regelui asirian Arna, sau Sargon, fiul lui Shalmanasar şi tatăl lui Sennacherib. Sargon a domnit între anii 721 şi 702 î.H. şi a cucerit Samaria. ♦ „Azotos": ebr. *'Aş^{e}dōdh*, cetate a filistenilor, cucerită de asirieni.
20,2 „gol şi desculţ": orice veşmânt, într-o cultură tradiţională, are, pe lângă valoarea utilitară, şi o semnificaţie simbolică legată de statutul social, economic, religios etc. „Haina" cuvenită robilor era golătatea şi lipsa încălţărilor (Chiril, *ad loc.*).
20,5 În TM textul se referă la israeliţi: „Şi se vor tulbura şi se vor ruşina din pricina Nubiei, nădejdea lor, şi a Egiptului, splendoarea lor". ♦ După Theodoret (*ad loc.*), egiptenii, atacaţi de asirieni, i-au chemat pe etiopieni în ajutor şi au fost biruiţi.
20,6 „această insulă": TM are „ţărmul acesta" – e vorba de coasta de est a Mediteranei. ♦ „la cei care n-au fost în stare să se izbăvească de regele asirienilor": TM are „spre a găsi ajutor şi a fi izbăviţi de regele Asiriei".
21,1-10 Profeţie despre cucerirea Babilonului. Perioada la care se referă nu este cea contemporană cu Isaia, ci mai degrabă cea din secolul al VI-lea î.H., când Babilonul a fost cucerit de Cyrus, regele perşilor, în 539.
21,1-4 Aceste stihuri sunt o *ethopoeia*, figură de stil apropiată de *prosopopoeia*, prin care se descrie starea morală a unei persoane. Exprimă strigătul deznădăjduit al cetăţii Babilonului.
21,1 „Vedenia": vezi *supra*, nota 13,1. ♦ „pustiu": TM are „pustiul mării". ♦ „din pământ, înfricoşătoare": TM are „dintr-un pământ/ţinut înspăimântător".

Trădătorul trădează,
nelegiuitul săvârşeşte nelegiuire.
Elamiţii [sunt] asupra mea
şi solii perşilor vin peste mine.
Acum voi suspina şi mă voi alina.
[3] De aceea s-au umplut şalele mele de slăbiciune,
şi m-au apucat dureri
ca ale celei ce naşte;
am greşit nevrând să aud,
m-am pripit să nu văd.
[4] Inima mea se rătăceşte şi fărădelegea mă afundă;
sufletul meu e cuprins de frică.
[5] Pregăteşte masa;
beţi, mâncaţi!
Ridicaţi-vă, căpetenii,
pregătiţi-vă scuturile!
[6] Că aşa mi-a spus Domnul:
„Du-te şi pune-ţi un păndar
şi vesteşte ce ai să vezi."
[7] Şi am văzut doi călăreţi călare;
un călăreţ pe un asin şi un călăreţ pe o cămilă.

21,2 Elam era o provincie situată la est de Babilon, de unde se spune că au venit la Cyrus două mari căpetenii (Gadatas şi Gobrias) care l-au trădat pe Belşaţţar şi l-au condus pe Cyrus la palatul acestuia. Mezii şi elamiţii, aliaţi cu Babilonul împotriva Asiriei, aveau să se întoarcă împotriva acestuia. ♦ „Elamiţii... alina": TM are „Suie, o, Elam, năvăleşte, o, Media, suspinele mi le-am potolit" – cuvintele regelui, resemnat cu înfrângerea.
21,3 „am greşit... văd": TM are „mă încovoi de ceea ce aud, mă tulbur de ceea ce văd".
21,4 La sfârşitul versetului, TM are în plus: „Amurgul pe care l-am dorit s-a preschimbat pentru mine în groază" (*cf.* Iov 7,13-14).
21,5 În LXX este un îndemn adresat atacatorilor cetăţii. TM are: „Se aşterne masa, se întind covoare (alţii înţeleg «străjile veghează»); se mănâncă, se bea. Sculaţi-vă, căpetenii, ungeţi-vă scutul!". Această descriere a căderii Babilonului corespunde cu datele din Dan. 5 (vezi şi notele în prezenta ediţie), Herodot I, 191 şi din *Cronica lui Nabonide*, unde se spune că oraşul a fost cucerit pe neaşteptate, în timp ce mai-marii lui benchetuiau nepăsători.
21,6 „Du-te": gr. βαδίσας este la participiu aorist activ, *litt.* „după ce te-ai dus".
21,7 „Ascultă cu multă luare aminte": *litt.* „Ascultă cu ascultare multă". În TM se continuă cuvintele Domnului: „Dacă [păndarul] vede un car cu doi cai, un călăreţ pe un asin, un călăreţ pe o cămilă...".

Ascultă cu multă luare aminte
[8] şi cheamă-l pe Urias în turnul de strajă al Domnului.
Şi a zis:
„Am stat ziua întreagă,
peste tabără am stat întreaga noapte.
[9] Şi, iată, vine
un călăreţ într-un car cu doi cai!"
Şi ridicând glas, a zis:
„A căzut Babilonul;
şi toate chipurile lui şi făcăturile mâinilor lui
au fost sfărâmate de pământ."
[10] Ascultaţi, voi, cei părăsiţi şi îndureraţi,
ascultaţi cele pe care le-am auzit de la Domnul Savaot;
Dumnezeul lui Israel ne-a vestit nouă.

[11] Vedenia despre Idumeea.
Mi se strigă din Seir:
„Păziţi-vă meterezele!"
[12] Veghez în zori şi noaptea;

21,8 În TM: „Şi a strigat leul (ebr. *'ar'yēh* sau, corectat după mss. de la Qumran, *ro'eh*, «cel ce privea»): «Am stat ziua...»".
21,9 „iată, vine": TM are „şi iată ce vine". ♦ „un călăreţ într-un car cu doi cai": după Chiril al Alexandriei, acest bărbat este Cyrus, stăpân peste mezi şi perşi (ACCS, p. 149). Dar Petru Hrisologul interpretează alegoric: „Cine se îndoieşte, fraţilor, că prin acest atelaj cu doi cai se înţelege Hristos care călătoreşte cu apostolii, trimişi doi câte doi, pentru propovăduirea Evangheliei, de vreme ce se vede că, prin aceasta, templele au căzut, idolii au pierit, jertfirea turmelor a încetat şi victimele cu tămâierile şi capiştile lor au dispărut de-a lungul secolelor?" (ACCS, p. 170). ♦ „făcăturile": vezi *supra*, nota 19,1.
21,10 Începutul versetului în TM: „O, tu cel treierat al meu, bătut pe arie, ceea ce am auzit..." – profetul se adresează lui Israel.
21,11 „Vedenia": vezi *supra*, nota 13,1. ♦ „Idumeea": TM are *Dūmāh* – după unii, o transformare criptică a numelui „Edom", după alţii, numele unei oaze din Arabia de Nord (*cf.* Gen. 25,14). Ca substantiv comun, înseamnă „tăcere". Sensul mesajului este obscur atât în LXX, cât şi în TM. ♦ „Seir": munte din Idumeea. După Eusebiu, acest munte era încă numit astfel de către autohtonii din vremea sa. Pentru Chiril al Alexandriei, Esau, supranumit Edom, adică „pământesc", este strămoşul idumeilor şi al agarenilor, adică al saracenilor (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 157, notele 1 şi 3). ♦ „Păziţi-vă meterezele!": TM are „Străjere, unde a ajuns noaptea? Străjere, unde a ajuns noaptea?".

Dacă ai să cauţi, caută
şi locuieşte la mine.

[13] Te vei culca seara în pădure
pe drumul spre Daidan.
[14] Ieşiţi cu apă în întâmpinarea celui însetat,
voi, cei ce locuiţi în ţinutul Thaiman;
întâmpinaţi cu pâine pe cei care fug
[15] pentru mulţimea fugarilor,
şi pentru mulţimea pribegilor,
şi pentru mulţimea sabiei,
şi pentru mulţimea arcurilor încordate,
şi pentru mulţimea celor căzuţi în război.
[16] Căci aşa mi-a grăit Domnul: „Încă un an ca anul de simbriaş, şi va pieri slava fiilor Kedarului; [17] şi rămăşiţa arcurilor fiilor puternici ai lui Kedar va fi puţină", căci aşa a grăit Domnul, Dumnezeul lui Israel.

22 [1] Vestirea despre valea Sionului.

21,12 În TM: „Străjerul spune: «Vine dimineaţa, precum şi noaptea. Dacă [e] să întrebaţi, întrebaţi; întoarceţi-vă, şi veniţi [iarăşi]»". ♦ „locuieşte la mine": Chiril tâlcuieşte acest loc în relaţie cu In. 12,26. Apărătorii cetăţii vor veghea în zadar asupra zidurilor dacă nu îl caută pe Dumnezeu şi nu rămân cu El.
21,13 În TM versetul începe: „Cuvânt (*māśā'* – *cf.* 13,1) despre Arabia" (se poate înţelege şi „în stepă"). ♦ „pe drumul spre Daidan": TM are „caravane ale Daidanului". ♦ „Daidan": ebr. *D'dhānīm*, popor arab nomad, considerat a fi descendent din Ham (Gen.10,7).
21,14 „Thaiman": *Tēymā'*, „deşert", trib descendent din Ismael (Gen. 25,15). Aici pare a fi o oază în deşert pe un drum comercial.
21,15 În TM: „Căci din faţa săbiilor au fugit, din faţa sabiei scoase din teacă, din faţa arcului încordat şi din faţa greutăţii bătăliei".
21,16 „Kedar": ebr. *Qēdhār*, trib de păstori nomazi din deşertul siro-arab, în partea de nord-vest a Arabiei, urmaşi ai lui Ismael (*cf.* Gen. 25,13).
21,17 „puternici": adjectivul se poate acorda fie cu „arcurile", fie cu „fiii", dar se poate şi ca în BS: „săgetătorilor celor tari ai fiilor lui Kedar". Sargon al II-lea ajunsese până în nord-estul Arabiei; cei din Kedar, spre deosebire de celelalte triburi, se aliaseră cu năvălitorii: la înfrângerea acestora, vor avea şi ei de suferit.
22,1-14 Mesaj pentru Ierusalim.
22,1 „Vestire": gr. ῥῆμα echivalează ebr. *maśśā'* – vezi *supra*, nota 13,1. ♦ „valea Sionului": TM are „valea vedeniei"; nu s-a reuşit localizarea ei. După Ieronim, „valea

Ce ţi s-a întâmplat acum
că v-aţi suit cu toţii pe case [2] de nimic?
S-a umplut cetatea de cei care strigă;
răniţii tăi nu sunt răniţi de sabie,
nici morţii tăi – morţi în război.
[3] Toate căpeteniile tale au fugit,
cei prinşi au fost legaţi fedeleş
şi cei tari ai tăi au fugit departe.
[4] De aceea am zis:
Lăsaţi-mă
să plâng cu amar;
nu vă obosiţi să mă mângâiaţi
pentru zdrobirea fiicei neamului meu.
[5] Că [e] zi de tulburare şi de pieire,
şi de călcare în picioare şi de pribegie
de la Domnul Savaot
în valea Sionului;
ei rătăcesc cu mic cu mare,
rătăcesc prin munţi.
[6] Iar elamiţii au luat tolbe;

Sionului" ar fi căderea din muntele cunoaşterii lui Dumnezeu în „valea" păcatelor. Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) interpretează strict geografic: „Ierusalimul, situat la poalele muntelui Sion, este numit pe bună dreptate «valea Sionului», datorită poziţiei sale". ♦ „v-aţi suit... pe case de nimic": adică pe acoperişuri care, în Orient, sunt un fel de terase. Casele sînt „de nimic", pentru că nu vor mai oferi loc de scăpare. În BS: „v-aţi suit toţi în poduri în deşert".

22,1-2 „de nimic?... strigă": TM are „Cetate plină de larmă, tumultuoasă, oraş ce te veseleşti". Aluzie la bucuria celor din Ierusalim când asirienii au ridicat asediul în 701 î.H. (*cf. supra*, nota 8,8). Profetul le atrage atenţia că se bucură prea devreme. ♦ „răniţii... morţii...": nu avusese loc vreo bătălie, ci unii fugiseră din cetatea asediată şi fuseseră prinşi de asirieni (*cf.* vv. 3-4). ♦ Pentru Vasile cel Mare, „răniţii" sunt cei loviţi de săgeţile aprinse ale diavolului şi morţi în păcate grele.

22,3 „cei prinşi... departe" : TM are „au fost prinşi fără arc, toţi cei găsiţi au fost prinşi [deşi] fugiseră departe".

22,5 „în valea Sionului... munţi": TM are „în valea vedeniei un zid se prăbuşeşte şi strigăt spre munte".

22,6 „şi adunare de luptă": TM are „iar *Qîr* şi-a dezvelit scutul"; *Qîr* – nume generic pentru locul de origine al populaţiilor arameene; *cf.* şi nota la Am. 1,5 în ediţia de faţă. În armata asiriană existau, probabil, mercenari elamiţi şi aramei. ♦ Chiril al Alexandriei

oameni călări pe cai
şi adunare de luptă.
[7] Şi văile tale cele alese se vor umple cu care de luptă,
iar călăreţii îţi vor astupa porţile;
[8] şi vor descoperi porţile lui Iuda
şi vor privi în ziua aceea spre casele alese ale cetăţii,
[9] şi vor da la iveală
tainiţele caselor din cetăţuia lui David.
Şi au văzut că sunt multe, şi că au întors apa iazului celui vechi spre cetate;
[10] şi că au dărâmat casele Ierusalimului pentru întărirea zidului cetăţii. [11] Şi v-aţi adus apă printre cele două ziduri, mai înlăuntru decât iazul cel vechi, dar nu v-aţi uitat spre Cel ce l-a făcut de la început; pe Cel ce l-a zidit nu l-aţi văzut.

[12] Şi în ziua aceea Domnul Savaot
vă chemase la tânguire şi la bocet,

(*ad loc.*) menţionează originea persană a elamiţilor, identificându-i cu saracenii, excelenţi arcaşi şi călăreţi. ♦ În mss. pe care îl comentează Theodoret, fraza este mai coerentă: „Bărbaţi, urcaţi pe cai!".

22,7-8 În TM, verbele arată o acţiune îndeplinită şi sunt la pers. a II-a plural: celor din Ierusalim li se amintesc momente din timpul asediului. ♦ „vor astupa": gr. ἐμφράξουσι, Vulg. *oppilabunt portas tuas*; BS: „vor împresura", adică vor bloca unele porţi, iar altora le vor înlătura întăriturile, le „vor descoperi" şi le vor deschide. ♦ „casele alese ale cetăţii": TM are „arsenalul *casei pădurii*" – este vorba de „casa pădurii Libanului", construită de Solomon lângă Templu (*cf.* 3Rg. 7,2-6).

22,9 În TM: „şi aţi văzut că spărturile din cetatea lui David erau multe şi aţi adunat apa iazului de jos" (rezervorul construit de Ahaz – vezi *supra*, nota 7,3). ♦ „tainiţele": *litt.* „cele ascunse". ♦ „Casele din cetăţuia lui David" sunt casele „alese", mari şi bogate ale demnitarilor.

22,10 „au dărâmat casele": TM are „aţi dărâmat...". Măsuri asemănătoare sunt menţionate de Flavius Iosephus în vremea sa (*BI* V 5,238-246): capii răscoalei, văzând cetatea în primejdie de a fi cucerită, au dărâmat un mare număr de case pentru a întări Templul şi cetăţuia Antonia, care fusese construită de Irod în unghiul de nord-vest al primei curţi a Templului, pe care îl domina.

22,11 „v-aţi adus": *litt.* „v-aţi făcut". Aluzie la lucrările întreprinse de Ezekias pentru a aduce apa în interiorul cetăţii; în caz de asediu, accesul la apă este esenţial. *Cf.* 4Rg. 20,20. ♦ În partea a doua, profetul le reproşează concetăţenilor lipsa de recunoştinţă faţă de Dumnezeu.

22,12 „bocet": gr. κοπετόν desemnează, la propriu, gestul de a se lovi în piept sau în cap ca semn de jale.

şi la rasul [părului], şi la încingere cu sac,
13 iar ei făceau joc şi veselie,
junghiind viţei şi tăind oi,
ca să mănânce carne şi să bea vin, zicând:
„Să mâncăm şi să bem,
că mâine vom muri."
14 Şi aceste lucruri s-au descoperit în urechile Domnului Savaot
– acest păcat nu vi se va ierta până veţi muri.

15 Acestea le spune Domnul Savaot: „Du-te în odaie la Somnas, vistiernicul, şi spune-i: 16 De ce eşti aici? Şi ce ai aici, de ţi-ai săpat mormânt aici, şi ţi-ai făcut mormânt pe înălţime, şi ţi-ai tăiat un adăpost în stâncă? 17 Iată, Domnul Savaot va arunca afară şi va zdrobi un om [ca tine]; şi-ţi va lua mantia 18 şi cununa cea slăvită, şi te va azvârli într-o ţară mare şi nemăsurată; acolo vei muri; şi va face de ruşine frumosul tău car de luptă, şi casa domnului tău [o ruină] călcată în picioare; 19 şi vei fi scos din dregătoria ta şi din cinul tău. 20 Şi

---

22,13 „Să mâncăm şi să bem, că mâine vom muri": text citat de apostolul Pavel în 1Cor. 15,32.

22,14 Începutul în TM: „Şi *YHWH Ṣᵉbhā'ōth* a descoperit urechilor mele". La finalul versetului, TM are în plus: „a spus Stăpânul meu, *YHWH Ṣᵉbhā'ōth*". ♦ „până veţi muri": gr. ἕως ἂν ἀποθάνητε. Grecescul ἕως arată şi continuitatea dincolo de ceea ce pare o limită, *cf.* Mt. 1,25: „Şi nu a cunoscut-o până ce (ἕως) ea L-a născut pe Fiul ei", adică niciodată. La fel în 2Rg. 6,23: „Micol n-a avut copii până în ziua morţii", deci nu a avut copii deloc, sau Ps. 109,1: „Şezi de-a dreapta Mea până ce voi pune pe vrăjmaşii Tăi aşternut picioarelor Tale", adică veşnic.

22,15 „Du-te... şi spune-i": TM are „Du-te la curteanul acela *Şebhᵉnā'*, care este [mai mare] peste palat". *Şebhᵉnā'* (Somnas) era unul dintre partizanii politicii pro-egiptene. ♦ „odaie": gr. παστοφόριον, un fel de „sală de consiliu". ♦ După Theodoret, Somnas ar fi fost mare preot (*cf.* vv. 17-18 „mantia şi cununa cea slăvită", însemne ale regalităţii şi preoţiei). Vina lui ar fi fost că şi-a deturnat zelul de la servicul divin spre bani şi plăceri, iar funcţia de „vistier" s-ar referi la păstrarea vaselor şi veşmintelor sfinte din Templu. După Chiril al Alexandriei, *quaestor aerarii et custos pecuniarum sacrarum et templo deputatarum ex sanguine levitico* desemnează, generic, un înalt demnitar al casei regale.

22,16 „De ce eşti aici? Şi ce ai aici...?": TM are „Ce ai aici şi pe cine ai aici...?". ♦ „ţi-ai săpat mormânt aici": un mormânt somptuos cu inscripţia „mai mare peste palat" a fost găsit la Siloe.

22,18 „şi cununa cea slăvită, şi te va azvârli": TM are „te va da de-a rostogolul ca pe o minge".

22,20 „Eliakim": *'Elᵉyāqīm* a fost numit în locul lui Şebna (*cf. infra*, 36,3.22; 4Rg. 18,18.37; 19,2). ♦ „slujitorul Meu": apelativ de mare cinste pentru un muritor, de la Avraam (Gen. 26,24) până la Nabucodonosor (Ier. 50[43],10 şi nota).

va fi aşa: în ziua aceea voi chema pe slujitorul Meu Eliakim, [fiul] lui Helkias, 21 şi-l voi îmbrăca în mantia ta şi-i voi da lui cununa ta; şi puterea şi dregătoria ta le voi pune în mâinile lui; şi va fi ca un tată pentru locuitorii Ierusalimului şi pentru locuitorii din Iuda. 22 Şi-i voi da slava lui David şi va domni, şi nu va avea potrivnic. 23 Şi îl voi face domn în loc sigur, şi va ajunge tron de slavă pentru casa tatălui său. 24 Şi se vor încrede în el toţi cei slăviţi din casa tatălui său, de la mic la mare, şi vor atârna de el. 25 În ziua aceea – acestea le spune Domnul Savaot – va fi mutat omul care s-a întărit în loc sigur şi va cădea, şi se va lua slava care era asupra lui, căci Domnul a grăit."

23 [1] Vedenia despre Tyr.

Tânguiţi-vă, corăbii ale Carchedonului,
că a pierit

22,21 „îi voi da lui cununa ta": TM are „îl voi încinge cu brâul tău".

22,22 În Biblia de la 1688, după alte mss. septuagintale: „Şi voiu da lui cheia casei lui David peste umărul lui şi va deschide şi nu va fi cine să închiză, şi va închide şi nu va avea cine să deschiză". La fel în TM. *Cf.* Apoc. 3,7, cu referire la Hristos.

22,23 „îl voi face domn": TM are „îl voi înfige ca pe un piron".

22,24 În TM: „Şi voi atârna de el toată slava casei tatălui său: ramurile şi mlădiţele, toate vasele mici, de la lighene şi până la toate vasele". Termenul ebraic *kᵉlī*, tradus cu „vas", are un sens generic de „obiect", „instrument", „ceva". Theodoret (*ad loc.*) spune şi el: „Este o manieră figurată de a numi *vase* pe cei mari, conducătorii, şi pe cei mici, supuşii. Unele se găseau afară în curte, altele depuse în Templu".

22,25 „omul": TM are „pironul". ♦ „slava": TM are „însărcinarea".

23 Profeţie împotriva Tyrului.

23,1 „Vedenia": vezi *supra*, nota 13,1. Profeţia se referă la Fenicia, în general (*cf.* „Sidon" – v. 2.4 etc.; „Canaan", v. 11). ♦ „Tyr": ebr. *Ṭor*, oraş fenician pe coasta Mării Mediterane. Nabucodonosor a asediat cetatea Tyr începând cu 588 î.H., timp de 13 ani. Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) face aici un îndelung expozeu istoric. Pe vremea lui Isaia, Tyrul era o insulă. Alexandru cel Mare a cucerit oraşul în 322 î.H. şi l-a legat de uscat printr-un dig care a dus progresiv la formarea unui istm (existent pe vremea lui Theodoret). ♦ Carchedonul (sau Cartagina) era o colonie tyriană fondată, după legendă, de către prinţesa Didona (*cf. Eneida*, I 12s, 314s). În TM: *Tarᵉšīš* – vezi nota la Ier. 10,9. ♦ După „a pierit", TM are în plus „fără casă, fără port". ♦ „Nu vor mai veni... kitiailor": TM are „[venind] din ţara *Kittīm* li s-a descoperit". „Ţara kitienilor" (ebr. *Kittīm*) era numele dat de evrei insulei Cipru. Echivalenţa Kition/Cipru se întâlneşte la Chiril al Alexandriei (*ad loc.*): „Unii spun că ţinuturile kitienilor sunt insule greceşti sau macedonene, alţii afirmă cu tărie că acest cuvânt se referă la Cipru, de vreme ce a fost numit astfel după numele unuia din oraşele sale". ♦ „este dus în robie": secvenţa nu apare în TM.

şi nu vor mai veni din ţara kitienilor;
este dus în robie.
[2] Cu cine au ajuns asemenea cei ce locuiesc în insulă,
negustorii Feniciei,
cei ce străbat marea
[3] pe apa cea multă,
sămânţă de negustori?
Precum recolta adunată,
negustorii neamurilor.
[4] „Ruşinează-te, Sidoane", a zis marea;
iar puterea mării a zis:
„Nu am avut dureri, nici nu am născut,
nici tineri nu am hrănit, nici fecioare nu am crescut."
[5] Când se va auzi în Egipt
îi va cuprinde durerea pentru Tyr.
[6] Plecaţi spre Carchedon,
tânguiţi-vă, voi, cei ce locuiţi în insula aceasta!
[7] Oare nu era aceasta trufia voastră dintru început,
înainte de a fi predată?
[8] Cine a hotărât acestea împotriva Tyrului?

23,2 În TM: „Rămâneţi fără grai, locuitori ai ţărmului, neguţători ai Sidonului ce străbateţi marea [care] v-a umplut". ♦ „negustorii": gr. μεταβόλοι, *litt.* „cei care schimbă", echivalează ebr. *soḥer*, *litt.* „cei care cutreieră". Pentru Theodoret, termenul grecesc este sinonim cu ἔμπορος.
23,3 În TM: „În apele multe, semănăturile *Şiḥor*-ului (= Nilului), secerişul râului era venitul lui: era negustoria neamurilor".
23,4 „puterea mării": TM are „fortăreaţa mării". ♦ „Sidon": ebr. *Ṣidhōn*, al doilea mare port la Marea Mediterană al Feniciei, în apropiere de Tyr. ♦ După Theodoret, Tyrul este numit aici „marea" şi „puterea mării" din pricina flotei puternice şi a marelui număr de locuitori. ♦ Pentru Grigore cel Mare (ACCS, p. 158), Sidonul îi desemnează la figurat pe cei care se întemeiază pe Lege, iar prin „mare" înţelegem viaţa neamurilor idolatre. „Ruşinează-te Sidoane", spune marea, pentru că viaţa celor de sub Lege e decăzută şi condamnată de viaţa neamurilor, iar în Biserică, clerul şi monahii sunt inferiori laicilor.
23,6 „Carchedon": *cf. supra*, nota 23,1. ♦ „insula aceasta": TM are „ţărmul".
23,7 În TM: „Aceasta era pentru voi bucurie, din zilele de demult [e] vechimea ei; picioarele ei o purtau departe ca să se aşeze". Vechimea Tyrului era proverbială; profetul face aluzie şi la tendinţa fenicienilor de a crea colonii (*e.g.* Cartagina, Tarşiş).
23,8 „E cumva mai slab, sau nu poate?": TM are „care dăruia cununi".

E cumva mai slab, sau nu poate?
Dar negustorii lui sunt slăviţi,
stăpâni pe pământ!
[9] Domnul Savaot a hotărât
să năruie toată trufia celor slăviţi
şi să lipsească de cinste orice este slăvit pe pământ.
[10] Lucrează-ţi pământul,
căci nu mai vin corăbii din Carchedon.
[11] Iar mâna ta nu mai are putere asupra mării,
ea, care-i întărâta pe regi.
Domnul Savaot a poruncit pentru Canaan,
ca să-i nimicească puterea.
[12] Şi ei vor zice:
„De-acum nu o veţi mai ocărî
şi nedreptăţi pe fiica Sidonului;
şi, chiar dacă te vei duce la kitieni,
nici acolo nu vei avea odihnă.
[13] Şi în ţara chaldeilor – şi aceasta a fost pustiită de asirieni –, nici acolo nu vei găsi odihnă, fiindcă zidul i-a căzut."
[14] Tânguiţi-vă, corăbii ale Carchedonului,
că s-a nimicit întăritura voastră.
[15] Şi va fi [aşa:] în ziua aceea Tyrul va fi părăsit vreme de şaptezeci de ani, cât o viaţă de rege, cât o viaţă de om; iar după şaptezeci de ani Tyrul va ajunge precum cântecul curvei:

23,10 „Lucrează-ţi pământul": TM are „Străbate-ţi pământul", dar principalul mss. de la Qumran coincide cu LXX. ♦ „căci nu mai vin corăbii din Carchedon": TM are *litt.* „ca [pe] Nil, căci nu mai este cingătoarea" (cele două porturi ale Tyrului, la nord şi la sud, erau ca o cingătoare a oraşului – *cf.* TOB, nota *ad loc.*). De vreme ce nu mai pot face comerţ, fenicienii vor trebui să se apuce de agricultură, precum egiptenii.
23,11 Primul hemistih în TM: „Şi-a ridicat mâna asupra mării, a zguduit regatele *YHWH Ṣᵉbhā'ōth*" – aluzie şi la Exod. ♦ Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) spune că termenul „Canaan" se referă la toţi cei care adoră idolii.
23,12 Primul hemistih în TM: „Şi a zis: «Nu te vei mai veseli, tu cea zdrobită, fecioară, fiică a Sidonului»".
23,13 TM are un text foarte neclar: ideea generală este că nici cele mai puternice imperii nu sunt la adăpost de nimicire.
23,14 „întăritura": după Chiril, este vorba de Tyr.

[16] Ia o lăută,
hoinăreşte prin cetate,
curvă părăsită!
Cântă frumos din lăută,
cântă multe,
ca să-ţi rămână pomenirea.
[17] Şi va fi [aşa:] după şaptezeci de ani Dumnezeu va cerceta Tyrul; şi acesta se va reaşeza iarăşi ca la început, şi va fi loc de negustorie pentru toate împărăţiile lumii. [18] Iar negustoria şi câştigul lui vor fi lucru sfinţit pentru Domnul; nu vor fi adunate pentru ei, ci pentru cei care locuiesc înaintea Domnului [va fi] toată negustoria lui, ca ei să mănânce şi să bea şi să se sature – ca împreună pomenire înaintea Domnului.

24 [1] Iată, Domnul nimiceşte lumea şi o va pustii,
şi-i va descoperi faţa şi-i va risipi pe cei ce locuiesc în ea.
[2] Şi va fi [cu] mireanul ca şi [cu] preotul,
şi [cu] sluga ca şi [cu] stăpânul,
şi [cu] slujnica la fel ca şi [cu] stăpâna;
[cu] cel ce cumpără va fi ca şi [cu] cel ce vinde,
şi [cu] cel ce dă cu împrumut ca şi [cu] cel ce ia cu împrumut,

---

23,15 „cât o viaţă": *litt.* „ca un timp"; „cât o viaţă de om" nu apare în TM. Deşi nelegiuirile tyrienilor s-au întins de-a lungul multor generaţii, Domnul limitează pedeapsa la durata vieţii unui rege sau a unui om obişnuit.
23,17 „se va reaşeza... lumii": TM are „se va întoarce la câştigul ei şi va curvi cu toate împărăţiile lumii pe faţa pământului".
23,18 „împreună pomenire": *litt.* „colectă/convenţie de pomenire". ♦ „şi să bea": nu apare în TM. ♦ „ca împreună pomenire înaintea Domnului": TM are „acoperământ ales". Ideea folosirii salariului prostituţiei (la propriu sau la figurat) pentru cultul Dumnezeului unic este şocantă şi a fost atenuată de LXX. ♦ Pentru Ieronim (ACCS, p. 159), această consacrare a comerţului se referă la darurile oferite de credincioşi lui Dumnezeu în Biserică pentru întreţinerea celor ce slujesc la altar (*cf.* 1Cor. 9,13).
24,1 Capitolele 24–27 cuprind profeţii referitoare la întregul pământ, într-o viziune care a fost numită şi „Apocalipsa lui Isaia". După Eusebiu, aceste profeţii s-au realizat doar parţial până acum în decursul istoriei, dar îşi vor găsi împlinirea la sfârşitul lumii.
24,2 „mireanul": gr. ὁ λαός, *litt.* „poporul". În faţa mâniei divine nu vor exista privilegiaţi, ci toţi vor fi trataţi cu aceeaşi măsură. Asupra relaţiei popor/preot, *cf.* şi Os. 4,9. ♦ Theodoret (*ad loc.*) afirmă că acest lucru se va întâmpla propriu-zis şi cu adevărat după Înviere, când diferenţa de statut social va dispărea şi va rămâne doar diferenţa dintre viciu şi virtute.

şi [cu] datornicul ca şi [cu] cel căruia îi e dator.
[3] Cu nimicire se va nimici pământul
şi cu jaf se va jefui pământul;
căci gura Domnului a grăit acestea.
[4] S-a jelit pământul
şi a pierit lumea,
s-au jelit cei mari ai pământului.
[5] Iar pământul a făcut nelegiuire
din pricina celor care îl locuiesc,
fiindcă au călcat Legea
şi au schimbat rânduielile,
Legământul cel veşnic.
[6] De aceea blestem va mânca pământul,
fiindcă locuitorii lui au păcătuit;
de aceea vor ajunge sărmani locuitorii pământului,
şi vor rămâne puţini oameni.
[7] Se va jeli vinul,
se va jeli via,
vor suspina toţi cei care şi-au desfătat sufletul.
[8] A încetat veselia tobelor,
a încetat îndrăzneala şi belşugul celor necucernici,
a încetat sunetul lăutei.
[9] S-au ruşinat, n-au mai băut vin,
sikera s-a făcut amară pentru cei care o beau.
[10] S-au pustiit toate cetăţile,

24,3 „nimicire": gr. φθορά, *litt.* „stricare", „corupţie".
24,4 „cei mari": *litt.* „cei înalţi".
24,5 „a făcut nelegiuire din pricina celor care": TM are „a fost pângărit sub cei care". ♦ „rânduielile": gr. τὰ προστάγματα nu se referă numai la Legea lui Moise, ci, mai ales, la „legile şi poruncile" înscrise de la începuturi în zidire, pe care firea omenească le cunoaşte de la sine (*cf.* Rom. 2,14; Theodoret, *ad loc.*).
24,6 „blestem va mânca pământul": în interpretarea lui Theodoret (*ad loc.*), războaie, cutremure, uragane, inundaţii, secetă, foamete, epidemii, invazii de lăcuste sau de alte insecte, care nu pot fi stârpite, boli fără leac. ♦ „vor ajunge sărmani": TM are „se vor mistui".
24,8 „îndrăzneala şi belşugul celor necucernici": TM are „larma celor ce se veselesc". ♦ „îndrăzneala": gr. αὐθάδεια, autosuficienţa, disprețul faţă de părerea celorlalţi.
24,9 „S-au ruşinat": TM are „cu cântec (*BŠYR*)". LXX presupune o lectură *YBŠW*.

casele se vor închide, ca să nu intre nimeni.
11 Jeliți pretutindeni pentru vin;
toată veselia pământului a încetat.
12 Cetățile vor fi lăsate în părăsire
și casele părăsite vor pieri.
13 Toate acestea vor fi pe pământ
în mijlocul neamurilor;
cum ar scutura cineva un măslin
așa vor fi scuturați și ei,
chiar de va înceta culesul.
14 Aceștia cu strigăt vor striga,
iar cei lăsați pe pământ
se vor veseli laolaltă de slava Domnului.
Apa mării se va învolbura;
15 de aceea slava Domnului va fi în insulele mării;
numele Domnului va fi slăvit.
Doamne, Dumnezeul lui Israel!
16 De la marginile pământului
am auzit minuni:
nădejde pentru cel cucernic.
Și cei ce încalcă Legea vor zice:
„Vai, celor ce încalcă!"

24,10 „toate cetățile": TM are „cetatea învălmășelii/zădărniciei".
24,11 „Jeliți pretutindeni pentru vin": TM are „Strigăt pentru vin pe străzi".
24,12 În TM: „În cetate va rămâne pustiire și poarta va fi sfărâmată în bucăți".
24,13 „așa vor fi scuturați și ei, chiar de va înceta culesul": TM are „ca strânsul boabelor când a încetat culesul viei".
24,14 În TM: „Aceștia ridică glasul și strigă de bucurie pentru măreția lui *YHWH*, aclamă dinspre mare (= la apus)". Pare o referire la cei rămași și mântuiți.
24,15 În TM: „De aceea, în părțile zorilor (= la răsărit) slăviți-L pe *YHWH*, în insulele mării, numele lui *YHWH*, Dumnezeul lui Israel". ♦ După Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), „insulele" reprezintă bisericile ridicate în mijlocul acestei „mări" a lumii, a neamurilor idolatre, biserici pe care valurile, adică persecuțiile, ispitele, creziile, nu le pot atinge, pentru că le apără Hristos.
24,16 „marginile": *litt.* „aripile". ♦ În TM: „De la marginile pământului am auzit cântări: «Cinste Celui Drept!». Dar eu am zis: Necaz pentru mine! Vai mie, trădătorii au trădat, trădare au urzit trădătorii!" – se reia tema pedepsei, întreruptă de cântarea de slavă a „Rămășiței" (24,14-16a).

17 Spaimă și groapă și laț
peste voi, cei ce locuiți pe pământ!
18 Și va fi [așa:] cel ce va fugi de frică
va cădea în groapă,
iar cel ce va scăpa de groapă
se va prinde în laț,
căci s-au deschis ferestrele cerului
și se vor cutremura temeliile pământului.
19 Cu tulburare se va tulbura pământul
și cu nedumerire se va nedumeri pământul.
20 S-a plecat și se va clătina ca o covercă pământul,
ca [omul] beat și mahmur;
și va cădea și nu va fi în stare să se ridice,
că s-a întărit asupra lui fărădelegea.
21 Și Domnul Își va întinde mâna
asupra podoabei cerului
și asupra regilor pământului.
22 și vor fi adunați laolaltă
și vor fi închiși în fortăreață și în temniță.
Vor fi cercetați
de-a lungul multor generații.
23 Se va topi cărămida
și va cădea zidul,
pentru că Domnul va domni
în Sion și în Ierusalim,
și dinaintea bătrânilor va fi slăvit.

25 1 Doamne, Dumnezeul meu,

24,19 „cu nedumerire se va nedumeri pământul": TM are „cu zdrobire se va zdrobi pământul, cu zguduire se va zgudui pământul" – expresii de tip semitic cu valoare intensivă.
24,20 „covercă": gr. ὀπωροφυλάκιον, „colibă", adăpost improvizat, punct de observație. Vezi *supra*, notele 1,8 și 5,2.
24,23 „Se va topi cărămida și va cădea zidul": TM are „Luna va fi făcută de ocară și se va rușina soarele". Theodoret (*ad loc.*) explică: se vor rușina cei care au divinizat soarele, luna și planetele – altfel spus, cei care au îmbrățișat eroarea politeistă a păgânilor. ♦ „în Sion și în Ierusalim": *cf.* Evr. 12,22.
25–26 Cântări de laudă și de mulțumire.

pe Tine te voi slăvi, în cântări voi lăuda numele Tău;
căci ai făcut lucruri minunate,
sfatul cel vechi şi adevărat. Aşa să fie, Doamne!
[2] Căci Tu ai prefăcut în ţărână cetăţi,
cetăţi întărite, ca să cadă temeliile lor;
cetatea celor necucernici să nu se mai zidească în veac.
[3] De aceea Te va binecuvânta poporul cel sărac
şi cetăţile oamenilor năpăstuiţi Te vor binecuvânta.
[4] Căci ai fost de ajutor fiecărei cetăţi smerite
şi scăpare celor descurajaţi de nevoi.
[Tu] îi vei izbăvi de oamenii răi,
adăpost celor însetaţi şi duh oamenilor năpăstuiţi. [5] Te vor binecuvânta
ca nişte oameni slabi de înger însetaţi în Sion,
din pricina oamenilor necucernici, cărora ne-ai predat.
[6] Şi va face [ospăţ] Domnul Savaot, pentru toate neamurile, pe muntele acesta:
vor bea veselie,
vor bea vin,
se vor unge cu mir.

25,1 „Aşa să fie, Doamne!": TM are *'omen*, „statornic".
25,2 „celor necucernici": TM are „străinilor".
25,3 În TM: „De aceea te slăveşte un popor puternic, cetatea neamurilor înfricoşătoare se teme de Tine". ♦ „Cei săraci şi năpăstuiţi" sunt cei fericiţi de Domnul pentru sărăcia cu duhul şi cei prigoniţi pentru dreptate (*cf.* Mt. 5,3.10).
25,4-5 În TM: „[4] Căci ai fost fortăreaţa celui sărman, fortăreaţa celui sărac în strâmtorare, adăpost în vijelie, umbră în arşiţă, căci suflarea celor înfricoşători este ca vijelia [ce se izbeşte de] zid, [5] ca arşiţa pe pământ uscat. Tu potoleşti larma străinilor, ca arşiţa în umbra norului; cântarea celor înfricoşători o amuţeşti". ♦ „adăpost": gr. σκέπη, lat. *umbraculum, i.e.* loc răcoros la vreme de arşiţă. ♦ „Duh" (πνεῦμα), după Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), este „răsuflarea", „respiraţia" celor înăbuşiţi de duhurile rele şi de învăţătura mincinoasă a retorilor greci sau a fariseilor.
25,5 „slabi de înger": gr. ὀλιγόψυχοι, *litt.* „împuţinaţi la suflet, descurajaţi". ♦ „însetaţi în Sion": după Chiril (*ad loc.*), Sionul este Biserica lui Hristos, înaltă şi aşezată pe un munte, în sensul că nu este nimic josnic în ea, e departe de cele lumeşti, iar „vinul ospăţului" (v. 6) preînchipuie Sfânta Jertfă cea fără de sânge care se săvârşeşte în Biserică.
25,6-7 În TM: „[6] *YHWH* al oştirilor va pregăti pentru toate popoarele, pe muntele acesta, un ospăţ cu cărnuri grase, un ospăţ cu vinuri vechi, cu bucate pline de măduvă, cu vinuri limpezite. [7] Şi va înlătura pe muntele acesta vălul ce acoperă toate popoarele şi învelitoarea ce învăluie toate neamurile".

[7] În acest munte dă neamurilor toate acestea;
căci acest sfat este asupra tuturor neamurilor.
[8] Moartea, întărindu-se, [i-]a înghiţit,
dar Dumnezeu iarăşi a şters toată lacrima de pe orice faţă;
ocara poporului a îndepărtat-o de pe tot pământul,
căci gura Domnului a grăit.
[9] Şi vor zice în ziua aceea:
„Iată Dumnezeul nostru, în care am nădăjduit;
şi ne-am bucurat, şi ne-am veselit de mântuirea noastră."
[10] Căci Dumnezeu va da odihnă pe muntele acesta,
Moabitida va fi călcată în picioare,
cum se calcă aria cu carele.
[11] Şi îşi va întinde mâinile
precum şi el a umilit ca să dea pieirii;

25,7 „acest munte": pentru Theodoret (*ad loc.*), este vârful cunoştinţei de Dumnezeu, cunoaştere posibilă numai în Biserică prin Sfintele Taine. Biserica este deschisă tuturor neamurilor, spre deosebire de Lege, care a fost dată numai evreilor.
25,8 „Moartea, întărindu-se, [i-]a înghiţit": TM are „Va înlătura moartea pe vecie". ♦ Irineu (ACCS, *ad loc.*) comentează: Trupul poate fi stricăcios, coruptibil, dar şi nestricăcios; el e hărăzit deopotrivă morţii şi vieţii. Moartea şi viaţa îşi fac loc una alteia, sau se alungă una pe cealaltă, dar nu pot fi simultan prezente în acelaşi loc. Aşadar, dacă moartea pune stăpânire pe om, ea alungă viaţa din el, dar dacă viaţa este aceea care se înstăpâneşte asupră-i, moartea e alungată. Viaţa (*bios*) este suflarea pe care a primit-o toată făptura, dar viaţa (*zoe*) care alungă moartea este rod al Duhului de viaţă dătător, trimis de Domnul nostru Iisus Hristos celor binecredincioşi.
25,9 *Cf.* Is. 1,18. ♦ În TM: „Şi se va spune în ziua aceea: «Iată, acesta este Dumnezeul nostru: în El am nădăjduit şi El ne mântuieşte. Acesta este Domnul în care ne încredem: să ne veselim şi să ne bucurăm de mântuirea Lui!»".
25,10 „Căci Dumnezeu va da odihnă pe muntele acesta": TM are „Căci mâna Domnului se va odihni pe muntele acesta". ♦ „cum se calcă aria cu carele": TM are „cum se calcă paiele în groapa de gunoi". ♦ „se calcă aria": probabil este vorba de o tehnică de treierat şi am tradus cu „arie" termenul gr. ἅλων, prin care se poate înţelege şi grâul pus pe arie spre a fi treierat (*cf.* Mt. 3,12). ♦ Părinţii înţeleg prin aceasta sfârşitul idolatriei politeiste: „O stea se va ridica din Iacob, un om va ieşi din Israel; el va lovi pe domnii Moabului şi va jefui pe toţi fiii lui Seth" (Num. 24,17). Theodoret (*ad loc.*) ne lămureşte că „domnii Moabului" sunt Chamoş, Bel-Phegor şi ceilalţi idoli, iar prin „fiii lui Seth" se înţelege mântuirea tuturor oamenilor, fiindcă din Seth a făcut Noe să coboare neamul omenesc.
25,11 „precum şi el a umilit... mâinile": TM are „cum [le] întinde înotătorul ca să înoate şi va fi umilită trufia lui împreună cu lucrările mâinilor sale".

şi va umili trufia lui
asupra celor pe care şi-a pus mâinile;
12 şi înălţimea zidului tău de scăpare o va umili,
şi se va surpa la pământ.

26 1 În ziua aceea vor cânta această cântare în ţara lui Iuda, zicând:
Iată, o cetate întărită,
[El] va pune mântuirea noastră
zid şi împrejmuire.
2 Deschideţi porţile,
să intre un popor care păzeşte dreptatea
şi care păzeşte adevărul,
3 care apără adevărul
şi păzeşte pacea.
Că în Tine
4 au nădăjduit, Doamne, până în veac,
Dumnezeul mare şi veşnic,
5 Cel care, smerindu-i, i-ai doborât
pe cei ce locuiesc întru cele înalte;
Tu vei surpa cetăţi întărite
şi le vei face una cu pământul
6 şi le vor călca picioarele
celor blânzi şi smeriţi.
7 Calea celor cucernici s-a făcut dreaptă,
pregătită este calea celor cucernici.
8 Căci calea Domnului este judecata;
noi am nădăjduit în numele Tău

25,12 „la pământ": TM are „la pământ, în pulbere".
26,1 „zid şi împrejmuire": gr. τεῖχος καὶ περίτειχος, probabil este vorba de un zid cu metereze şi contraforturi; *cf.* Vulg. *murus et antemurale.*
26,3-4 În TM: „3 Neclintită e hotărârea: îl vei păstra în pace, căci în Tine a nădăjduit. 4 Nădăjduiţi în *YHWH* în veci de veci; *YHWH* e stâncă în veşnicie".
26,5 *Cf.* cuvintele Fecioarei Maria în Lc. 1,52: „A răsturnat pe cei puternici de pe tronuri şi a înălţat pe cei smeriţi".
26,7-9 În TM: „7 Cărarea celui drept este dreptate; Tu netezeşti calea în faţa celui drept. 8 Pe calea judecăţilor tale te aşteptăm, Doamne, numele tău şi amintirea ta sunt dorul sufletului nostru. 9 Sufletul nostru te doreşte în noapte şi duhul înlăuntrul meu năzuieşte spre tine. Când judecăţile tale se vor arăta pe pământ, vor învăţa dreptatea locuitorii lumii".

şi în aducerea aminte
9 pe care a dorit-o sufletul nostru.
De când se îngână zorii cu noaptea aleargă duhul meu către Tine, Dumnezeule,
fiindcă lumină sunt poruncile Tale pe pământ.
Învăţaţi dreptatea, locuitori ai pământului!
10 Căci cel necucernic s-a oprit:
el nu va învăţa dreptatea pe pământ,
adevărul nu-l va săvârşi.
Să fie smuls cel necucernic,
ca să nu vadă slava Domnului.
11 Doamne, înălţat este braţul Tău:
[ei] n-au ştiut,
dar, cunoscând, se vor ruşina.
Gelozia îl va cuprinde pe poporul cel neînvăţat,
şi acum focul îi va mistui pe cei potrivnici.
12 Doamne, Dumnezeul nostru, dăruieşte-ne pacea,
căci Tu ni le-ai dat nouă pe toate.

26,9 „De când se îngână zorii cu noaptea aleargă...": *litt.* „Din noapte se scoală în zori...". Gr. ὀρθρίζειν, derivat de la ὄρθρος, „zori", înseamnă „a se scula în zori", cu nuanţa de dorinţă, de căutare intensă. Limba română mai păstrează în textele de cult o veche traducere a gr. ὀρθρίζειν: „a mâneca", din lat. *manico, -are*, „a te ridica în zori, a pleca (sau a veni) dis-de-dimineaţă". ♦ După Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), „zorile" simbolizează înainte-vederea (preştiinţa) profeţilor în opoziţie cu „noaptea" dinaintea întrupării Domnului, iar „lumina adevărată" este Evanghelia Soarelui dreptăţii, Hristos. Pentru Grigore cel Mare, „noaptea" este viaţa prezentă în care sufletul îl caută pe Dumnezeu.
26,10 În TM: „Dacă îl cruţi pe cel rău, nu va învăţa dreptatea; în ţara unde domneşte cinstea (*litt.* ţara rectitudinii) va face răutăţi şi nu va vedea măreţia lui *YHWH*".
26,11 În TM: „*YHWH*, braţul Tău e înălţat, dar ei nu văd; vor vedea râvna poporului (unii interpretează aici «râvna Ta pentru popor») şi se vor ruşina, da, focul duşmanilor Tăi îi va mistui".
26,12 „căci Tu ni le-ai dat nouă pe toate": TM are „căci toate faptele noastre Tu le săvârşeşti pentru noi". Augustin (ACCS, p. 176) comentează: adică L-ai făgăduit pe Hristos; ni L-ai dat. Ne-ai făgăduit crucea Sa şi vărsarea sângelui Său pentru iertarea păcatelor; ni le-ai dat. Ne-ai făgăduit înălţarea Sa la ceruri şi pogorârea Duhului Sfânt din cer; ni le-ai dat. Ne-ai făgăduit o Biserică răspândită pe tot pământul; ne-ai dat-o. Ne-ai zis dinainte că vor fi eretici, care să ne ispitească, şi că Biserica va birui aceste rătăciri; ne-ai dat aceste lucruri. Ne-ai făgăduit nimicirea idolilor păgânilor; ai făcut şi acest lucru.

[13] Doamne, Dumnezeul nostru, ia-ne în stăpânire;
Doamne, în afară de Tine pe altul nu ştim,
numele Tău chemăm.
[14] Cei morţi nu vor vedea viaţa,
nici doctorii nu-i vor învia;
de aceea i-ai dus şi i-ai nimicit
şi ai luat de la ei pe tot bărbatul.
[15] Adaugă-le lor rele, Doamne,
adaugă rele tuturor celor slăviţi ai pământului.

[16] Doamne, la strâmtorare mi-am amintit de Tine;
cu strâmtorare puţină ne-a fost certarea Ta.
[17] Asemenea celei aflate în dureri ce stă să nască
şi strigă în durerea ei,
aşa am ajuns noi pentru cel iubit al Tău,
de frica Ta, Doamne.
[18] Am luat în pântece şi ne-am chinuit şi am născut;

26,13 „ia-ne în stăpânire": gr. κτάομαι, „a câştiga", „a procura", „a cumpăra", „a dobândi", „a poseda". TM are „au stăpânit asupra noastră şi alţii decât Tine".
26,14 „nici doctorii nu-i vor învia": TM are „cei răposaţi nu se vor scula". ♦ „bărbatul": TM are „amintirea" (în ebraică e vorba de două omografe, *ZKR*, care se deosebesc doar prin vocalizare). ♦ Pentru Theodoret (*ad loc.*), „cei morţi" sunt cei lipsiţi de fapte bune, despre care Domnul spune: „Lăsaţi morţii să-şi îngroape morţii lor" (Mt. 8,22).
26,15-16 În TM: „Ai sporit neamul, Doamne, ai sporit neamul, Te-ai preamărit, ai lărgit toate hotarele ţării. [16] Doamne, în strâmtorare luau seama la Tine; revârsau şoapte [când] mustrarea Ta era peste ei".
26,15 „Adaugă-le lor rele": Ioan Casian îl citează pe Avva Teodor: deseori în Sfânta Scriptură cuvântul „rele" este folosit cu înţelesul de „necazuri". Dumnezeu nu e autorul răului, dar suferinţa şi necazul, ca rezultat al păcatului, pot fi percepute ca „rău" de cel supus tratamentului, după cum pacientul supus unei operaţii de cauterizare suferă un „rău" din punctul lui de vedere.
26,17 „pentru cel iubit al Tău, de frica Ta, Doamne": TM are „în faţa Ta, *YHWH*".
26,17-18 ♦ „duh al mântuirii": în TM aceste două cuvinte (ebr. *rûaḥ*, „suflare", „vânt", „duh", şi *yeşû'âh*, „mântuire") sunt separate de un accent disjunctiv, deci sensul secvenţei este: „vom naşte vânt. Iar mântuire ţării nu vom aduce" (WBC I, p. 337). ♦ „am adus": *litt.* „am făcut". ♦ „dar vor cădea locuitorii pământului": TM are „şi locuitorii lumii nu vor cădea (se poate înţelege şi «nu se vor naşte»)" – text obscur. ♦ Theodoret (*ad loc.*) explică: faptul că noi am fost mântuiţi de dureri I se datorează Fiului Tău celui preaiubit, care a suferit dureri ca ale celei ce naşte.

duh al mântuirii Tale am adus pe pământ,
dar vor cădea locuitorii pământului.
[19] Se vor ridica morţii, se vor scula cei din morminte
şi se vor veseli cei de pe pământ;
căci roua de la Tine le este vindecare,
iar ţara celor necucernici va cădea.
[20] Du-te, poporul Meu, intră în tainiţele tale,
încuie uşa după tine;
ascunde-te puţin,
până când va trece urgia Domnului;
[21] căci, iată, Domnul aduce urgia din [locul] cel sfânt
peste toţi locuitorii pământului;
şi pământul îşi va scoate la iveală sângele
şi nu-i va acoperi pe cei ucişi.

26,19 „căci roua... va cădea": TM are „căci rouă de lumină este roua Ta şi pământul pe cei răposaţi îi va scoate afară (*litt.* «îi va face să se nască / să cadă»)" – acelaşi verb cu sens ambiguu ca în versetul anterior. ♦ „se vor ridica morţii": Petru Damaschin (*Filocalia*, vol. V, 1976, p. 166) comentează: „Profetul Isaia zice: *morţii nu vor mai trăi*, dar iarăşi zice: *cei morţi vor învia*. Aici nu este potrivnicie. *Nu vor mai trăi* o spune pentru idolii neamurilor, pentru că sunt fără suflet; iar *cei morţi vor învia* o spune despre obştească înviere şi despre bucuria dreptilor; dar nu numai despre aceasta, ci prorocind şi despre ridicarea din morţi a Mântuitorului nostru Iisus Hristos". ♦ Moartea este un somn din care te trezeşte „roua" Duhului Sfânt, precum ploaia învie seminţele îngropate în pământ. La fel şi cuvântul lui Dumnezeu, ca o rouă, învie firea omenească (Theodoret, *ad loc.*). În Palestina, roua este singura formă de umiditate pentru vegetaţie în lunile lungi de secetă. De aceea a devenit un simbol al vieţii. Textele egiptene afirmă originea ei cerească; stropii de rouă sunt lacrimile lui Horus şi au puterea de a reînvia natura (WBC I, p. 342). Pentru Chiril al Alexandriei, această „rouă" dătătoare de viaţă este Duhul Sfânt care vine de la Tatăl prin Fiul şi dă trupurilor pământeşti nestricăciune.
26,20 „intră în tainiţele tale... ascunde-te puţin": după Tertulian (ACCS, p. 183), e vorba de morminte, unde va trebui să se odihnească „puţin" aceia care au plecat din viaţa aceasta până la sfârşitul lumii, când va stăpâni puterea turbată a lui Antihrist. ♦ „puţin": gr. μικρὸν ὅσον ὅσον, mai exact, „pentru puţin timp"; în BB: „căutuşi de căutu". ♦ Origen (*Omilii la Ieremia*, PSB 6, pp. 409-410) interpretează: „Deducem că acele *puţine clipe* se referă la Cel care dă porunca, nu la cel care o primeşte. Şi acele *puţine clipe* pentru Dumnezeu sunt *foarte multe* (*s.n.*) pentru om; versetul prezintă imaginea sfârşitului lumii, când cerul se va întuneca şi nimeni nu-L va mai putea preamări pe Dumnezeu".
26,21 *Cf.* Gen. 4,10: „Glasul sângelui fratelui tău strigă către Mine din pământ".

27 [1] În ziua aceea Dumnezeu va aduce sabia cea sfântă şi mare şi puternică
asupra balaurului, şarpele ce fuge – asupra balaurului, şarpele cel strâmb –
şi-l va ucide pe balaur.

[2] În ziua aceea,
vie frumoasă;
poftă de a începe [cântare] împotrivă-i.
[3] Eu sunt o cetate puternică, cetate împresurată,
în zadar o voi adăpa;
căci va fi cucerită noaptea,
iar ziua va cădea zidul.
[4] Nu este nimeni care să nu o fi cucerit;
cine mă va pune să păzesc paiele în câmp?
Pentru această vrăjmăşie am lepădat-o.

27,1 „balaur": gr. ὄφεως echivalează aici, în primele două ocurenţe, ebr. *liw'yāthān* (Leviatanul), iar a treia oară, ebr. *tannīn 'aşer bayyām*, „balaurul care este în mare". ♦ Pentru Chiril (*ad loc.*), „sabia" lui Dumnezeu este Cuvântul cel unul-născut, trimis de Tatăl împotriva diavolului; ὄφεως se referă la demon, diferit de „şarpe", gr. ὄφις (animalul obişnuit, simbol vizibil pentru demon, care nu poate fi văzut). Δράκων este „Balaurul cel mare, şarpele cel de demult, care se cheamă diavol şi Satana" (Apoc. 12,9). ♦ După Grigore cel Mare (ACCS, p. 185), „şarpele cel strâmb" poate fi înţeles şi ca „cel viclean, sinuos, înşelător, fascinant, amăgitor", pentru că s-a târât aproape de oameni prin unduiri ocolitoare, sub falsa promisiune a ceea ce le va da; şi în timp ce promitea mincinos lucruri imposibile, le fura cu adevărat pe cele ce erau posibile. El este nu numai încovoiat, curb, strâmb, ci şi alunecos, pentru că el nu stă întru dreptate şi adevăr, iar dacă nu i se rezistă, se strecoară nevăzut înlăuntrul inimii, iar inimile oamenilor răi ajung să fie ca dinţii şarpelui. ♦ Vasile cel Mare (*ad loc.*) comentează: cel ce îi urmează şarpelui demonstrează că însăşi viaţa lui e încolăcită, inegală, schimbătoare, bântuită de contradicţii.
27,2-5 *Cf. supra*, vv. 5,1-7: aceeaşi metaforă a viei pentru Israel.
27,2 În TM: „În ziua aceea: vie încântătoare, cântaţi despre ea!". Text dificil: Theodoret (*ad loc.*) crede că se vesteşte asediul Ierusalimului.
27,3 În TM: „Eu, Domnul, sunt păzitorul ei: clipă de clipă o ud; ca să nu vină cineva peste ea, zi şi noapte o păzesc". ♦ „cetate împresurată": Ambrozie comentează: „Sufletul omului drept şi Biserica sunt asaltaţi de diavol şi de primejdiile lumii, dar apăraţi de Hristos. Zidul şi turnurile reprezintă Biserica şi preoţii ei, care au putere deplină să dea învăţătură".
27,4-5 În TM: „[4] Nu sunt mânios: dacă îmi dă spini [şi] mărăcini, cu război voi porni spre ea, o voi arde cu totul (*litt.* împreună), [5] sau, [de] s-ar prinde de Mine spre ocrotire (*litt.* fortăreaţă), de ar face pace cu Mine, pace de ar face cu Mine!".

De aceea a făcut Domnul Dumnezeu toate
câte le-a rânduit.
Am fost pârjolit,
[5] cei ce locuiesc în ea vor striga:
să facem pace cu El,
să facem pace!
[6] Cei ce vin sunt fiii lui Iacob;
Israel va odrăsli şi va înflori,
şi se va umple lumea de rodul lui.

[7] Oare precum a lovit el însuşi, la fel va fi rănit şi el?
Şi precum a ucis el însuşi, la fel va fi ucis şi el?
[8] Luptând şi ocărând îi va alunga.
Nu erai tu cel ce cugeta cu duh neîndurat
să-i ucidă cu duh de mânie?
[9] De aceea va fi ştearsă fărădelegea lui Iacob.
Şi aceasta este binecuvântarea lui, când îi voi şterge păcatul,
când îi vor face fărâme toate pietrele capiştilor
precum pulberea măruntă;
şi nu vor mai rămâne [nici] copacii lor,
şi idolii lor [vor fi] doborâţi ca o dumbravă de departe.
[10] Turma locuitoare va fi lăsată
ca o turmă părăsită;

27,6 „Cei ce vin sunt fiii lui Iacob": TM are „În [zilele] ce vin, Iacob va prinde rădăcini".
27,7 În TM: „L-a lovit oare [Domnul] cum a lovit pe cei ce-l loveau? L-a ucis [El] cum a ucis pe cei ce-l ucideau?". Este vorba de dezastrul suferit de trupele lui Sennacherib (*cf.* 4Rg. 19,35-36; Is. 37,36-37); acest miracol a stârnit controverse încă din Antichitatea greacă (Herodot II,141) până în epoca modernă (Jürgen Thorwald, *Histoire de la médecine dans l'Antiquité*, Paris, 1966, pp. 137-139).
27,8 În TM: „Cu măsură i-ai alungat; i-a îndepărtat cu suflarea Sa aspră, ca într-o zi cu vânt de la răsărit" (traducere conjecturală).
27,9 În TM: „De aceea astfel va fi ştearsă fărădelegea lui Iacob şi acesta va fi întreg rodul îndepărtării păcatului său: va face fărâme toate pietrele capiştilor lui precum pulberea de var, nu vor rămâne în picioare aşerele şi altarele de tămâiere".
27,10-11 În TM: „Cetatea întărită [va fi] singuratică, sălaş lăsat şi părăsit precum pustiul; acolo va paşte viţelul, acolo se va culca şi-i va roade ramurile. [11] Când se usucă ramurile, se rup; vor veni femeile să le dea foc. Căci nu este un popor care...".

şi va fi multă vreme la păşune,
şi acolo se vor odihni.
[11] Şi după o vreme nu va mai fi în ea nici o iarbă,
fiindcă se va fi uscat.
Femei care veniţi de la privelişte, haideţi!
Căci nu este un popor care să aibă pricepere;
de aceea nu se va milostivi Cel care i-a făcut,
Cel ce i-a plăsmuit nu Se va milui. [12] Şi va fi [aşa:] în ziua aceea Domnul va pune îngrăditură de la canalul Râului până la Rhinocorura; dar voi adunaţi-i pe fiii lui Israel unul câte unul. [13] Şi va fi [aşa:] în ziua aceea vor trâmbiţa cu trâmbiţa cea mare, şi vor veni cei pierduţi în ţara asirienilor şi cei pierduţi în Egipt şi se vor închina Domnului pe muntele cel sfânt în Ierusalim.

28 [1] Vai de cununa trufiei,
năimiţii lui Efraim,
floarea căzută din slavă
pe culmea muntelui gras,
cei care se îmbată fără vin!
[2] Iată, tare şi aspru lucru mânia Domnului,

27,12-13 Profeţie despre întoarcerea la Ierusalim a tuturor evreilor risipiţi.
27,12 În TM: „În ziua aceea, *YHWH* va îmblăti de la canalul Râului (= Eufratului) până la torentul Egiptului, iar voi veţi fi adunaţi unul câte unul, fii ai lui Israel". ♦ „va pune îngrăditură", *i.e.* va face un dig; „va astupa" (BB). ♦ „Canalul Râului" indică, după toate probabilităţile, cele două braţe ale Eufratului, înainte ca marele fluviu să se întâlnească cu Tigrul.
27,13 „vor trâmbiţa cu trâmbiţa cea mare": sunetul de trâmbiţă/corn era semn de adunare pentru luptă sau pentru celebrările din sărbători. Pentru Părinţi, simbolizează mesajul mântuirii, adus de apostoli, care s-a răspândit pe întreg pământul – „şi cuvintele lor, până la marginile lumii" (Ps. 18,4).
28,1-6 Profeţie împotriva Samarici.
28,1 În TM: „Vai, cununa măreaţă a beţivilor din Efraim şi floarea ofilită, strălucirea frumuseţii lui de deasupra văii îmbelşugate (*litt.* grase), cei doborâţi de vin!". ♦ „cununa trufiei": Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 232, nota 1) vede aici o ameninţare la adresa fariseilor şi a preoţilor, iar „năimiţii lui Efraim" se referă la Iuda Iscariotul, care şi-a trădat învăţătorul pentru bani. Chiril al Alexandriei (*ibidem*) dă aceeaşi interpretare. ♦ „gras": gr. παχύς, „masiv", „greoi", „tare", poate însemna şi „rodnic". ♦ După Theodoret (*ad loc.*), „cei ce se îmbată fără vin" erau închinătorii la idoli, a căror practică ducea deseori la stări de extaz frenetic.

ca grindina ce cade [unde] nu este adăpost, ce cade cu putere;
ca un noian de apă ce mătură pământul
va da odihnă pământului cu mâinile.
[3] În picioare va fi călcată cununa trufiei,
năimiţii lui Efraim.
[4] Şi floarea căzută a nădejdii slavei
de pe vârful muntelui înalt
ca o smochină timpurie:
cel ce o vede, înainte de a o lua în mână,
poftеşte s-o înghită.
[5] În ziua aceea Domnul Savaot va fi cununa nădejdii,
împletită din slavă, pentru poporul meu cel rămas.
[6] Vor fi lăsaţi pentru duh de judecată,
pentru judecată şi tărie, oprind a nimici.
[7] Căci aceştia s-au rătăcit cu vin,
s-au rătăcit din pricina sikerii;
preotul şi profetul şi-au pierdut minţile din pricina vinului,
s-au smintit de beţie cu sikeră,
rătăcitu-s-au: „Asta-i nălucire."

28,2 În TM: „Iată, Stăpânul are un [om] tare şi puternic ca furtuna de grindină, vijelie nimicitoare, ca puhoiul de apă ce se revarsă, va doborî la pământ cu mâna". ♦ „Mânia Domnului" (aici şi în alte locuri) nu înseamnă acţiunea directă a lui Dumnezeu, ci instrumentul prin care El lucrează (în speţă, duşmanul care se năpusteşte ca o furtună devastatoare). ♦ Poate fi vorba de asirieni, care au luat în robie cele zece triburi ale lui Israel.
28,3 „năimiţii": TM are „beţivii", ca la v. 1.
28,4 În TM: „Şi floarea ofilită, strălucirea frumuseţii lui de deasupra văii îmbelşugate, va fi ca o smochină timpurie, dinaintea verii: cine o vede, îndată o ia în mână şi o înghite".
28,5 „împletită din slavă": sau „împletitură/podoabă/diademă de slavă". Chiril al Alexandriei (ACCS, p. 188) comentează: „Un mare număr de evrei au crezut în Hristos şi apostolii Săi au fost primele roade. De aceea, Domnul oştirilor va fi ca o cunună a nădejdii şi [o diademă] a slavei, pentru cei ce au rămas din poporul său; nădejde în viitoarele binecuvântări şi slavă, fiindcă ei vor împărăţi împreună cu El".
28,6 În TM: „[Va fi] duh de dreptate pentru cel ce şade la judecată şi vitejie care abate lupta către poartă".
28,7-13 Profeţie împotriva profeţilor mincinoşi.
28,7 „rătăcitu-s-au: «Asta-i nălucire»": TM are „rătăcesc în vedenii, se clatină când iau hotărâri". ♦ „nălucire": gr. φάσμα are aici înţelesul de pierdere a raţiunii ca urmare a beţiei (Theodoret, *ad loc.*).

[8] Un blestem va mânca acest sfat;
căci acest sfat [este] pentru lăcomie.
[9] Către cine am vestit rele,
cui am dat de veste?
Cei înţărcaţi de lapte,
cei luaţi de la sân?
[10] Tu aşteaptă necaz peste necaz,
nădejde peste nădejde,
încă puţin, încă puţin,
[11] din pricina dispreţului buzelor,
prin altă limbă,
căci vor vorbi poporului acestuia,
[12] zicându-i
„Aceasta este odihna celui flămând,
şi aceasta este sfărâmarea";
şi n-au vrut să audă.
[13] Şi va fi pentru ei cuvântarea Domnului Dumnezeu
„necaz peste necaz,
nădejde peste nădejde,
încă puţin, încă puţin",
încât vor merge şi vor cădea pe spate;
şi se vor primejdui, şi se vor sfărâma, şi vor fi prinşi.

[14] De aceea, ascultaţi cuvântul Domnului, bărbaţi mâhniţi
şi căpetenii ale acestui popor din Ierusalim.

28,8-9 În TM: „[8] Căci toate mesele s-au umplut de vomă şi de murdărie: nu mai e loc [curat]. [9] Pe cine va învăţa cunoaşterea, cui îi va lămuri mesajul? Celor înţărcaţi...".
28,10 În TM, beţivii imită în batjocură cuvintele profetului, care pentru ei nu au sens: ebr. *ţaw lā-ţāw ţaw lā-ţāw, qan lā-qān qan lā-qān, zᵉ'ēyr šām zᵉ'ēyr šām* (ceea ce s-ar putea traduce „poruncă de poruncă, poruncă de poruncă, vers de vers, vers de vers, puţin acolo, puţin dincolo").
28,11-12 În TM: „[11] Într-adevăr, cu buze dispreţuitoare şi într-o limbă străină va vorbi [Domnul] către poporul acesta, [12] [cei] cărora le spusese: «Acesta este locul de odihnă, lăsaţi-l să se odihnească pe cel ostenit, şi aceasta este odihna», şi n-au vrut să audă".
28,13 „necaz peste necaz...": Dumnezeu le întoarce cuvintele celor care şi-au bătut joc de mesajul profetului (vezi şi *supra*, nota 28,10).
28,14-22 Profeţie împotriva sfetnicilor răi.
28,14 „mâhniţi": TM are „dispreţuitori".

[15] Voi aţi zis: „Am făcut legământ cu iadul
şi înţelegere cu moartea;
vifor iute de va trece
nu va veni peste noi;
noi ne-am pus nădejdea în minciună
şi cu minciuna vom fi acoperiţi."
[16] De aceea, aşa spune Domnul:
„Iată, Eu Însumi pun la temeliile Sionului
o piatră de mare preţ, aleasă,
piatra cinstită din capul unghiului pentru temeliile lui:
cel ce se încrede în ea nu va fi dat de ruşine.
[17] Şi voi pune judecată spre nădejde,
iar milostivirea Mea drept cumpănă;
cât despre voi, care vă încredeţi zadarnic în minciună:
furtuna nu va trece de voi
[18] fără să vă strice legământul cu moartea,
iar nădejdea voastră cea către iad nu va rămâne:
când va veni o furtună dezlănţuită
veţi fi călcaţi de ea în picioare.
[19] Când va trece, vă va duce cu ea;
dimineaţă de dimineaţă va trece

28,15 După unii comentatori, „moartea" este o aluzie la Egipt, unde cultul morţilor era foarte dezvoltat, iar „minciuna" trimite la Asiria (*cf.* TOB, *ad loc.*). După alţii, versetul ar fi o aluzie la tentativele de a realiza o coaliţie antiasiriană (*cf.* BJ, *ad loc.*).
28,16 „piatra... din capul unghiului": Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 240, nota 2) vede împlinit acest verset în cuvintele lui Hristos: „Pe această piatră (exact «stâncă») voi zidi Biserica Mea" (Mt. 16,18). Chiril al Alexandriei (*ibidem*) adânceşte explicaţia: Hristos este „piatra din capul unghiului", menită să unească în Sine cele două laturi ale unghiului, adică să formeze un singur popor, poporul creştin, din evrei şi din neamuri. ♦ „cel ce se încrede în ea": Ieronim (ACCS, p. 194) comentează: „Păcătosul care continuă să se încreadă în sine este acela care se poticneşte de această piatră (stâncă) şi este sfărâmat, dar nu nimicit cu totul, ci este păstrat spre mântuire prin răbdare. Dar «cel peste care cade stânca» este cel care îl respinge pe Hristos înlăuntrul inimii, din care nu mai rămâne nimic, nici măcar «un hârb cu care să torni puţină apă»".
28,17 „Am făcut din judecată fir cu plumb şi din dreptate, nivelă", traduce Symmachos, echivalând literal metafora din textul ebraic. ♦ Al doilea hemistih în TM: „Grindina va mătura adăpostul minciunii şi apele vor copleşi ascunzătoarea".
28,19 Al doilea hemistih în TM: „ziua şi noaptea, şi va fi o adevărată groază să înţelegi mesajul".

şi noaptea va fi rea nădejde;
învăţaţi să ascultaţi."
20 Strâmtoraţi [fiind] noi nu putem lupta,
noi înşine suntem prea slabi ca să ne adunăm.
21 [El] se va înălţa ca un munte de necucernici,
şi va fi în valea Gabaon;
cu mânie Îşi va săvârşi lucrările, amarnică lucrare!
Iar mânia Lui va lucra ciudat,
şi amărăciunea de la El va fi ciudată.
22 Cât despre voi, să nu vă veseliţi
ca nu cumva să se întărească lanţurile voastre;
fiindcă am auzit de la Domnul Savaot
despre fapte împlinite şi scurtate,
pe care le va face pe tot pământul.

23 „Plecaţi urechea şi ascultaţi glasul Meu;
luaţi aminte, ascultaţi cuvintele Mele:

28,20 În TM: „Prea scurt va fi patul ca să te întinzi şi pătura prea îngustă ca să te înfăşori" (probabil, o zicală ironică).
28,21 În TM: „Ca [la] muntele *P'rāṣīm* se va ridica *YHWH*, ca în valea *Gibh'ōnului* va fremăta, pentru a-Şi săvârşi lucrarea, ciudată lucrare, de a-Şi face munca, ciudată muncă". *P'rāṣīm*, între Ierusalim şi Betleem, este locul unei victorii a lui David asupra filistenilor (*cf.* 2Rg. 5,17-21); *Gibh'ōn* este locul celebrei victorii a lui Iisus Navi (Iis. Nav. 10) şi apoi al unei victorii a lui David (2Rg. 5,25). Pe când era Dumnezeu cu el, Israel era biruitor; acum însă Dumnezeu va lucra „ciudat" împotriva poporului Său pentru a-l pedepsi. ♦ Pentru Grigore cel Mare (*Omilii la Iezechiel*, 2.4.20), „lucru ciudat" este faptul că Iisus Însuşi a purtat păcatele noastre în trupul Său pe lemn, lăsându-se biciuit, răstignit, omorât şi îngropat ca un păcătos care merită toate acestea pentru păcatele lui. ♦ Chiril (*ad loc.*) dă altă interpretare: „Spuneţi precum gabaoniţii: «Nu putem lupta, suntem slabi, nu ne putem aduna ca să rezistăm vrăjmaşilor». Acest lucru ciudat, straniu, se referă la mânia lui Dumnezeu, care se va lupta pentru poporul Său împotriva prigonitorilor lui. Se va lupta cerul cu ei şi puterile cereşti".
28,22 „să nu vă veseliţi": TM are „să nu fiţi batjocoritori". ♦ „despre fapte împlinite şi scurtate, pe care le va face": TM are „că nimicirea e hotărâtă/stabilită". ♦ „împlinite": gr. συντετελεσμένα înseamnă şi „desăvârşite". Propovăduirea evanghelică, harul din credinţă, îndreptarea prin Hristos, sfinţirea prin duh, aceste lucruri sunt desăvârşite, *consumata et consummatae et concisae res*, în opoziţie cu Legea (Chiril, *ad loc.*).
28,23-29 După nenorociri va veni şi refacerea, întrucât pedeapsa este măsurată spre convertire.

24 Oare ziua întreagă va ara plugarul?
Oare nu-şi va pregăti sămânţa înainte de a lucra pământul?
25 Oare nu după ce i-a netezit faţa
atunci seamănă el macul mărunt şi chimenul,
şi iarăşi seamănă grâu şi orz
şi alac în hotarele tale?
26 Şi [tu] vei primi învăţătură prin judecata Dumnezeului tău
şi te vei veseli.
27 Căci nu cu asprime se curăţă macul,
nici roata carului nu trece peste chimen,
ci cu bâtul se scutură macul,
iar chimenul 28 cu pâine se mănâncă.
Căci nu până în veac voi fi Eu mânios pe voi
şi nici glasul amărăciunii Mele nu va călca peste voi."
29 Aceste minuni au ieşit de la Domnul Savaot;
sfătuiţi-vă, înălţaţi chemare deşartă.

29 1 „Vai ţie, cetate Ariel,
cu care s-a războit David!
Adunaţi[-vă] roadele an de an,

28,24 În TM: „Oare ziua întreagă va ara plugarul pentru a semăna, îşi va zgâria şi-şi va brăzda ţarina?".
28,26 În TM: „Primeşte învăţătură spre [a urma] regula (*litt.* judecata), Dumnezeul său îl învaţă". ♦ „vei primi învăţătură": gr. παιδευθήσῃ, *litt.* „vei fi învăţat/educat", se poate înţelege şi „vei fi pedepsit".
28,27 „cu asprime": TM are „cu batoza". ♦ După „chimenul", TM are „cu nuiaua" – aici se încheie versetul.
28,28-29 În TM: „[28] Grânele pentru pâine se zdrobesc, dar nu se zdrobesc la nesfârşit; se trece peste ele cu roţile carului şi cu calul, dar nu se strivesc [de tot]. [29] Şi aceasta este de la *YHWH* al oştirilor, care este minunat în sfat şi măreţ în pricepere".
29 Mesaj adresat Ierusalimului, probabil în perioada de dinaintea asediului din 701 î.H.
29,1 În TM: „Vai, *'Arī'ēl*, *'Arī'ēl*, cetate unde şi-a aşezat tabăra David! An de an (*litt.* adăugaţi an peste an), sărbătorile să-şi împlinească crugul!". ♦ „Ariel": un alt nume al Ierusalimului, deşi Theodoret crede că este vorba de localitatea Areopolis din ţara Moabului. După unii ebraişti, ar însemna „leul lui Dumnezeu" (pentru că Ierusalimul era foarte puternic pe atunci, spune Ieronim) sau „vatra/altarul de jertfă al lui Dumnezeu", aşa cum apare în Iez. 43,15-16. În vv. 1-4, Domnul îi prevesteşte necazuri, iar în vv. 5-8 îi făgăduieşte că-i va nimici duşmanii. Cucerirea Ierusalimului de către David este relatată, foarte pe scurt, în 2Rg. 5,6-9.

căci veți mânca împreună cu Moab.
[2] Căci îl voi strâmtora pe Ariel,
tăria și bogăția lui vor fi ale Mele.
[3] Ca David te voi împresura:
voi pune în jurul tău întăritură,
voi ridica în jurul tău turnuri
[4] și cuvintele tale vor fi umilite până la pământ,
și se vor afunda în pământ cuvintele tale;
glasul tău va fi ca al celor ce strigă din pământ,
până la pământ va slăbi glasul tău."

[5] Și va fi ca praful de la roată bogăția celor necucernici
și ca pleava spulberată;
și va fi ca o împunsătură neașteptată
[6] de la Domnul Savaot;
căci va fi o cercetare
cu tunet și cutremur și vuiet mare;
furtună năprasnică și pară de foc mistuitoare.
[7] Ca unul care visează în somn
va fi bogăția tuturor neamurilor –
câți s-au pornit împotriva lui Ariel,
și toți cei care au făcut război împotriva Ierusalimului,
toți câți s-au adunat împotriva lui și l-au strâmtorat.
[8] Și vor fi ca unii care beau și mănâncă în vis

29,2 Al doilea hemistih în TM: „și va ajunge bocet și jale și va fi pentru Mine ca un *'arî'ēl*" (în sensul de vatră/altar de jertfă al lui Dumnezeu – vezi *supra*).
29,3 Secvența „ca David" ar presupune ebr. *KDWD*: TM are *KDWR*, „ca un cerc" = de jur-împrejur.
29,4 „până la pământ va slăbi glasul tău": TM are „din pulbere va piui vorbirea ta". ♦ După Theodoret (*ad loc.*), „cei ce strigă din pământ" sunt demonii, care iau aparența morților pentru a se manifesta.
29,5 În TM: „Și va fi ca pulberea fină mulțimea dușmanilor tăi și ca pleava spulberată mulțimea celor înfricoșători și va fi deodată, într-o clipă". ♦ „împunsătură": gr. στιγμή poate însemna și „clipă, secundă". Am optat pentru o traducere etimologică, pentru a marca relația subtilă dintre timp și suferință, insesizabilă în limbile moderne.
29,7 „bogăția": TM are „mulțimea", ca la vv. 5 (*supra*) și 8 (*infra*). ♦ „împotriva Ierusalimului": TM are „împotrivă-i".
29,8 „beau și mănâncă": „beau" este aici un adaos al LXX. ♦ După Origen (*Comentariu la Matei*, PSB 7, p. 57), „cei ce beau și mănâncă în vis" sunt păcătoșii, care iubesc banii,

și, după ce s-au trezit, deșert se-arată visul;
la fel cum visează cel însetat că bea
și, după ce s-a trezit, tot însetat este,
iar sufletul lui a năzădăjduit în van,
astfel va fi bogăția tuturor neamurilor
câte s-au războit împotriva muntelui Sion.
[9] Opriți-vă și vă minunați!
Fiți mahmuri,
nu de sikeră,
nici de vin!
[10] Căci v-a adăpat Domnul
cu duhul străpungerii.

slava deșartă și desfrânarea. Ei nu au doar o slăbiciune, ci sunt cu totul bolnavi, căci prin păcate își adorm conștiința și liberul-arbitru. Trăiesc într-o stare de letargie, pradă unor deșarte idealuri, și visează cu ochii deschiși, fără a ajunge vreodată la adevărata stare de veghe, la privegherea duhovnicească.
29,9 După „vă minunați", TM are în plus „orbiți și rămâneți orbi". ♦ „Opriți-vă": gr. ἐκλύω, „a dezlega/destinde/relaxa", indică slăbirea și relaxarea mușchilor, fie din cauza oboselii, fie din cauza bolii, dar aici poate fi vorba de starea de contemplație, de cunoaștere de sine, de vederea păcatelor proprii și a proniei divine, posibilă pe măsura desprinderii de grijile cotidiene. ♦ „vă minunați": gr. ἔκστητε, de aici *extasis*, care poate indica o stare de insensibilitate, de uluire sau de alterare a rațiunii, de suspendare a judecății, stare redată în limba română prin expresia „mi-am ieșit din fire", sau pitorescul „m-ai scos din sărite!". ♦ „Fiți mahmuri": în sens figurat, după Ioan Gură de Aur (*Catiheze baptismale* 5.4, în ACCS, p. 200), este mai mult decât o simplă beție: „Mânia ne face beți; de asemenea, slava deșartă, nebunia arogantă și toate patimile aducătoare de moarte produc un fel de beție, de satisfacție, care ne întunecă rațiunea. Căci beția nu e altceva decât împrăștierea minții, rătăcirea rațiunii și pierderea înțelegerii".
29,10 Al doilea hemistih în TM: „A închis ochii voștri, pe profeți, iar capetele voastre, pe văzători, le-a acoperit". ♦ „duhul străpungerii": gr. κατάνυξις, de la verbul νύσσω, „a împunge/străpunge". „A fi străpuns", la pasiv, a ajuns să însemne și „a rămâne uluit, încremenit". (Κατάνυξις ajunge să însemne în tradiția patristică „străpungere a inimii"; *cf.* lat. *compunctio*. După Suidas, are înțelesul de „înțepare a inimii" prin rituri magice. Verbul, pe lângă ideea de „a înțepa", are și înțelesul de „a răni" cu o lance sau cu o sabie, de unde „a paraliza" pe cineva. Mai târziu, la Sfinții Părinți, „rana inimii" este înțeleasă ca întoarcere la credință prin înțelegerea stării de păcat, ca lărgire a pragului sensibilității conștiinței în urma șocului pe care îl produce întâlnirea cu Dumnezeu, cu Cuvântul întrupat. A se vedea pentru comparație șocul mulțimii la discursul lui Petru, din Fp. 2,6-37.) ♦ „va închide ochii lor": imaginea orbirii este întărită de cea a cărții pe care nu o poți citi căci este pecetluită (vezi următoarele două versete).

El va închide ochii lor
și ai profeților lor și ai căpeteniilor lor,
cei care văd lucruri de taină.
[11] Și toate aceste lucruri vor fi pentru voi precum cuvintele unei cărți pecetluite; dacă o vor da unui om știutor de carte, zicându-i „Citește acestea!", el va zice: „Nu pot să citesc, căci este pecetluită." [12] Iar dacă se va da această carte în mâinile unui om neștiutor de carte și i se va zice „Citește aceasta!", el va spune: „Nu știu carte."

[13] Și a zis Domnul:

29,11 „toate aceste lucruri": TM are „toată această vedenie". ♦ „unei cărți pecetluite": *litt.* „cărții pecetluite acesteia". Documentele oficiale se făceau în două exemplare: unul pecetluit, care rămânea ca martor, neputând fi modificat, și un exemplar curent, spre folosire. ♦ „pecetluită": înainte de a se arăta Hristos ucenicilor pe drumul Emausului, Legea era pecetluită, Profeții erau pecetluiți, cunoașterea Scripturilor era pecetluită (Origen, *Omilii la Ieșirea*, PSB 6, p. 119). ♦ Punând versetul în legătură cu pasajul evanghelic în care Iisus deschide Cartea, citește și comentează („Astăzi s-a împlinit în urechile voastre acest cuvânt din Scriptură" – Lc. 4,18-21), Theodoret (*ad loc.*) comentează: „Odinioară nici evreii, nici păgânii nu erau capabili să înțeleagă profețiile privitoare la Domnul, pentru că erau acoperiți cu un văl, adică închiși sub pecete, iar păgânii nu aveau parte de scrierile profeților. După arătarea Stăpânului, sigiliile au fost ridicate, faptele confirmă cuvintele profeților, un mare număr de evrei le-au înțeles sensul, iar păgânii citesc Sfânta Scriptură, care rămâne pecetluită pentru cei necredincioși".
29,13 Al doilea hemistih în TM: „Frica lor față de Mine e doar din poruncă de oameni învățată". ♦ „se închină": gr. σέβονται, termen care indică veneratia plină de teamă față de divinitate. ♦ Versetul este citat în Mt. 15,8-9 și locurile paralele (*cf.* și Col. 2,22), iar Maxim Mărturisitorul (*Filocalia*, vol. II) îl comentează astfel: „Cele pe care Domnul nostru le-a spus, plângând pe farisei, eu le aud ca spuse pentru noi, fățarnicii de azi. Oare nu legăm și noi poveri grele și anevoie de purtat și le punem pe umerii oamenilor, iar noi nu vrem să le mișcăm nici cu vârful degetului? Oare nu facem și noi toate faptele noastre spre a fi văzuți de oameni? Oare nu iubim și noi să ședem în fruntea mesei la ospețe și pe scaunul de frunte în adunări și să fim chemați de oameni «Rabi, rabi». Oare n-am luat și noi cheia cunoștinței și închidem împărăția Cerurilor înaintea oamenilor, neintrând nici noi și nelăsându-i nici pe alții să intre? Oare nu ocolim și noi marea și pământul ca să facem un prozelit, și când se întâmplă aceasta îl facem fiul gheenei, îndoit decât noi? Oare nu suntem și noi povățuitori orbi, strecurând țânțarul și înghițind cămila? Oare nu curățim și noi partea dinafară a paharului, cea de la vedere, iar cea dinăuntrul nostru e plină de răpire și lăcomie, mai bine zis de necurăție? Oare nu zeiuim și noi izmă și mărarul și orice legumă, și trecem cu vederea judecata și iubirea lui Dumnezeu? Oare nu suntem și noi niște morminte întunecoase, arătându-ne oamenilor pe dinafară

„Acest popor se apropie de Mine –
cu buzele Mă cinstesc,
dar inima lor se ține departe de Mine.
În zadar Mi se închină
învățând porunci și învățături omenești.
[14] De aceea, iată, Eu voi mai strămuta acest popor,
îi voi strămuta și voi nimici înțelepciunea înțelepților,
și priceperea celor pricepuți o voi ascunde."

[15] Vai celor ce se tot sfătuiesc [numai între ei]
și nu prin Domnul!
Vai celor ce se sfătuiesc pe ascuns
și lucrările lor vor fi în întuneric!
Ei vor zice: „Cine ne-a văzut
și cine ne va cunoaște pe noi sau cele pe care le facem noi?"
[16] Oare nu veți fi socotiți ca lutul olarului?
Oare va zice vasul celui ce l-a făcut:

---

drepți, iar pe dinăuntru fiind plini de toată fățărnicia, nelegiuirea și necurăția? Oare nu zidim și noi mormintele mucenicilor și împodobim monumentele Apostolilor, dar suntem asemenea cu ucigașii lor? Noi, cei ce eram fii zilei și fii luminii, am ajuns fiii nopții și ai întunericului, iar din fii ai împărăției ne-am făcut fiii gheenei. De aceea am fost predați în mâinile vrăjmașilor nelegiuiți, adică ale dracilor cumpliți și ale împăratului nedrept și atotviclean al întregului pământ, ca unii ce am păcătuit și am săvârșit fărădelegile nesocotind poruncile Domnului Dumnezeului nostru, și am călcat în picioare pe Fiul lui Dumnezeu și am socotit sângele Testamentului Său lucru de rând".
29,14 „Eu voi mai strămuta acest popor, îi voi strămuta": TM are „Eu voi mai face fapte minunate cu acest popor, voi făptui minuni". ♦ „Ca să nu facă Dumnezeu și cu noi la fel, ștergeți amăgirile pe care vi le-a întipărit vrăjmașul în suflete și aduceți-Mi o inimă care s-a lepădat de agitația lumească, ca să pot scrie pe ea voia Mea" (Ioan Gură de Aur, ACCS, p. 206). ♦ „voi nimici înțelepciunea înțelepților": Pavel va cita aceste cuvinte în 1Cor. 1,19, arătând că Evanghelia lui Hristos a răsturnat pseudovalorile filozofice și morale ale lumii păgâne. De aceea, spune Ciprian (ACCS, p. 209), înțelepciunea lor nu e adevărată; vedem că filozofii nu sunt smeriți și blânzi, ci foarte încântați de ei înșiși și neplăcuți lui Dumnezeu tocmai prin faptul că sunt plăcuți lor înșiși.
29,15 „se tot sfătuiesc [numai între ei]": *litt.* „fac sfat adânc". ♦ „nu prin Domnul": *veluti in Belzebul*, comentează Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), adică ceea ce nu se conformează voii lui Dumnezeu se inspiră de la diavol.
29,16 Începutul versetului în TM: „Voi ați răsturnat lucrurile: oare olarul va fi asemuit cu lutul?". ♦ „Făcător": *cf.* Ier. 18,2.

„Nu m-ai făcut tu";
sau va zice făptura către Făcător:
„Nu m-ai făcut cu pricepere"?
17 Oare nu mai este încă puțin
și Libanul se va schimba precum muntele Chermel,
și muntele Chermel va fi socotit ca o pădure?
18 În ziua aceea surzii vor auzi
cuvintele cărții,
și cei din întuneric
și cei din ceață
ochii orbilor vor vedea.
19 Și se vor bucura săracii întru veselie pentru Domnul,
și cei deznădăjduiți dintre oameni se vor umple de veselie.
20 Nelegiuitul a slăbit
și cel mândru a pierit,
și cei fără de lege de răutate s-au nimicit,
21 și cei care îi fac pe oameni să păcătuiască în cuvânt.
Iar pe toți cei care mustră la porți îi vor face piatră de poticnire;
ei l-au abătut spre nedreptăți pe cel drept.
22 De aceea, așa spune Domnul despre casa lui Iacob, pe care a pus-o deoparte din Avraam:
„Acum Iacob nu va fi dat de rușine,
nici Israel nu-și va schimba acum fața.

29,17 „muntele Chermel": TM are *kar'mel*, „plantație", „livadă", dar și numele muntelui Carmel. LXX l-a interpretat aici ca toponim, adăugând precizarea „muntele".
29,18 „cei din întuneric și cei din ceață": TM are „din întuneric și din beznă". ♦ Când Scriptura vorbește de „zi" nu se referă la o zi anume, ci la totalitatea timpului vieții actuale, în care noi trudim pentru mântuirea veșnică; *cf.* 2Cor. 6,2: „Aceasta este ziua mântuirii" (Beda, ACCS, p. 262).
29,19 Al doilea hemistih în TM: „și oamenii sărmani întru Sfântul lui Israel vor tresălta".
29,20 Lista celor răi în TM: „tiranul" (*litt* „cel care inspiră groază"), „batjocoritorul", „cei pururi treaz spre a face rău".
29,21 În TM (continuând lista celor răi, de această dată din domeniul justiției): „cei care îl fac pe om să apară păcătos prin cuvânt (= îl osândesc pentru un cuvânt / prin cuvântul lor determină condamnarea cuiva), cei care întind curse celui ce mustră la poartă (= judecătorului/apărătorului la tribunal) sau îl împing în prăpastie pe cel drept".
29,22 „pe care a pus-o deoparte din Avraam": TM are „Cel care l-a răscumpărat pe *'Abh'rāhām*".

23 Ci atunci când copiii lor vor vedea lucrările Mele
pentru Mine vor sfinți numele Meu;
vor sfinți pe Sfântul lui Iacob
și de Dumnezeul lui Israel se vor teme.
24 Și cei rătăciți cu duhul vor cunoaște priceperea,
iar cei cârtitori vor învăța să asculte
și limbile bâlbâite vor învăța să grăiască pace."

30 1 „Vai vouă, copii răzvrătiți! – acestea le spune Domnul.
Făcut-ați sfat nu prin Mine
și înțelegeri nu prin duhul Meu,
ca să îngrămădiți păcate peste păcate.
2 Ei purced să se coboare în Egipt,
fără să Mă fi întrebat pe Mine,
ca să fie ajutați de Faraon
și să fie ocrotiți de egipteni.
3 Căci ocrotirea Faraonului va fi spre rușinea voastră
și celor care se încred în Egipt, [spre] ocară.
4 Fiindcă sunt căpetenii în Tanis soli răi;

29,23 „lucrările Mele pentru Mine": TM are „lucrarea mâinilor Mele în mijlocul lor".
29,24 Ultima secvență, „și limbile... pace", nu apare în TM.
30,1-7 Mesaj împotriva trimiterii unor soli în Egipt. Prin 703-702 î.H., Ezekias a cerut ajutor Egiptului împotriva Asiriei.
30,1 „Făcut-ați sfat...": în TM se folosește pers. a III-a. ♦ „și înțelegeri": TM folosește expresia ce descrie concret ritualul: „au vărsat libații". Gr. συνθήκη, „înțelegere", „învoială", „contract", „alianță", mai este folosit de Isaia și în v. 28,15, unde e vorba de o „înțelegere" cu moartea.
30,2 „ca să fie ajutați de Faraon și să fie ocrotiți de egipteni": TM are „ca să se refugieze în fortăreața Faraonului și să se adăpostească în umbra Egiptului". Aceleași metafore la v. 3.
30,3-5 Prezice caracterul nefast al încrederii pe care și-o puneau unii conducători în încheierea unei alianțe cu Egiptul împotriva Babilonului; babilonienii au făcut o campanie de cucerire împotriva egiptenilor (Nabucodonosor împotriva lui Amasis în 568-567 î.H.) și i-au învins, iar pe evreii care s-au refugiat acolo i-au luat în robie (Theodoret, *ad loc.*).
30,4 În TM: „Deoarece căpeteniile lui sunt la *Ṣo'an*, iar solii lui au ajuns la *Ḥanēs*". (În TM versetul se termină aici.) Cele două localități se aflau prima pe graniță, iar a doua la cca 100 km sud de Cairo (în coptă *Hnes*). Se presupune că solii au fost trimiși să anunțe venirea ambasadei, care a trebuit să se oprească în așteptare, după obiceiul vremii. Toate aceste demersuri umilitoare nu au folosit la nimic (*cf.* TOB, *ad loc.*).

zadarnic se vor osteni
[5] către un popor care nu le va fi de folos –
nici spre ajutor, nici spre vreun câştig,
ci spre ruşine şi ocară."

[6] Vedenia fiarelor din pustie.
Prin necaz şi strâmtorare –
leu şi pui de leu de acolo,
vipere şi pui de vipere zburătoare –
îşi purtau averea lor pe măgari şi pe cămile
către un neam care nu le va fi de folos spre ajutor,
ci [îi va fi] spre ruşine şi ocară.
[7] Egiptenii vă vor ajuta cu deşertăciuni şi cu fleacuri.
Spune-le:
„Deşartă este această mângâiere a voastră."

[8] Acum, dar, aşezându-te, scrie acestea
pe o tăbliţă şi într-o carte,
fiindcă acestea vor fi pentru zile anume
şi până în veac. [9] Căci sunt un popor neascultător,
fii mincinoşi,

30,6 „Vedenia": *cf. supra*, nota 13,1. ♦ „fiarelor": *litt.* „patrupedelor". ♦ „pustie": TM are *Neghebh*. ♦ „Prin necaz şi strâmtorare": TM are „printr-un ţinut de necaz şi strâmtorare". ♦ „ci [îi va fi] spre ruşine şi ocară": nu apare în TM. ♦ După Chiril (*ad loc.*), „necazul" este asediul lui Nabucodonosor asupra cetăţilor din Iudeea, iar „leul" reprezintă conducătorul; „puii de leu" sunt cei care deţin puterea, la fel şi celelalte animale simbolice.

30,7 Al doilea hemistih în TM: „De aceea [i-]am numit: *Rahabh hēm şābheth*". Rahabh este numele monstrului marin, iar *ŞBT* înseamnă „a sta nemişcat", „a se odihni". Monstrul marin nemişcat este crocodilul, simbolul Egiptului, care nu va face nimic pentru israeliţi.

30,8-17 Testament: profetul îşi pune în scris ameninţările, iar viitorul îi va da dreptate.

30,8 „pe o tăbliţă şi într-o carte": vezi *supra*, nota 29,11. ♦ „pentru zile anume": gr. εἰς ἡμέρας καιρῶν; „zilele vremilor" (BB), *cf.* şi expresiile „vine o vreme", „toate la vremea lor", adică momentul oportun, în acord cu legile firii şi cu voia lui Dumnezeu. Lucrurile pot fi făcute înainte de vreme sau după ce le-a trecut vremea. În Egipt şi, în general, în Antichitate calendarul avea rolul de a preciza, înainte de orice, zilele faste sau nefaste pentru a săvârşi anumite acţiuni.

care nu au voit să audă
legea lui Dumnezeu,
[10] care zic profeţilor: „Nu ne vestiţi",
şi celor ce văd vedenii: „Nu ne vorbiţi,
ci grăiţi-ne
şi vestiţi-ne altă rătăcire,
[11] şi abateţi-ne de pe această cale, luaţi de la noi cărarea aceasta,
şi luaţi-L de la noi pe Sfântul lui Israel."
[12] De aceea, aşa spune Domnul, Sfântul lui Israel:
„Fiindcă nu aţi ascultat de aceste cuvinte
şi v-aţi pus nădejdea în minciună,
şi fiindcă ai cârtit
şi te-ai bizuit pe acest cuvânt,
[13] de aceea va fi pentru voi păcatul acesta
ca un zid care se năruie deodată,
când se cucereşte o cetate întărită,
a cărei cădere stă să vină
[14] şi căderea ei va fi ca sfărâmarea unui vas de lut
ajuns cioburi mărunte de oală,
de nu mai găseşti printre ele un hârb
în care să iei nişte jar
sau în care să poţi picura puţină apă."

[15] Aşa spune Domnul, Sfântul lui Israel:
„Când te vei întoarce şi vei suspina,

30,10 După „nu ne vorbiţi", TM are în plus „cele drepte", iar după „grăiţi-ne" are „lucruri plăcute". ♦ „ci grăiţi-ne...": poporul cere profeţilor cuvinte care să-i facă să alunece spre căi rele, plăcute lor (Theodoret, *ad loc.*).

30,11 „Sfântul": în alte mss. septuagintale, „cuvântătorul lui Israel" (aşa cum apare şi în vechile traduceri româneşti) sau „oracolul (λόγιον) lui Dumnezeu".

30,12 După „nădejdea", TM are „în asuprire şi înşelăciune şi v-aţi bizuit pe ele".

30,13 „ca un zid... stă să vină": TM are: „ca o crăpătură care se întinde într-un zid înalt, se umflă şi, deodată, într-o clipă, [acesta] se prăbuşeşte".

30,14 „să poţi picura": gr. ἀποσυρεῖς sugerează ţărâitul stropilor de apă.

30,15 Cuvintele Domnului în TM: „În convertire şi în linişte stă mântuirea voastră; în tăcere şi în încredere este tăria voastră. Dar voi nu aţi voit". ♦ „te vei întoarce şi vei suspina": după părăsirea păcatului urmează plânsul pentru faptele trecute, apoi ispăşirea şi dobândirea mântuirii, însoţită de de recunoştinţă şi mulţumire.

atunci vei fi mântuit şi vei cunoaşte unde erai;
când te-ai încrezut în deşertăciuni
deşartă a ajuns tăria voastră.
Şi nu aţi vrut să auziţi, [16] ci aţi zis: «Vom fugi pe cai» –
de aceea veţi fugi!
Şi aţi zis «Vom fi călăreţi pe [cai] iuţi» –
de aceea iuţi vor fi cei ce vă gonesc pe voi!
[17] De glasul unuia singur vor fugi o mie
şi de glasul a cinci vor fugi mulţi,
până veţi rămâne
ca un catarg pe un munte,
ca un purtător de steag pe un deal."

[18] Însă din nou Dumnezeu va aştepta să se milostivească de voi;
de aceea se va înălţa, ca să vă miluiască;
fiindcă Domnul Dumnezeul nostru este [drept] judecător:
unde veţi lăsa slava voastră?
Fericiţi cei statornici într-Însul.
[19] Pentru că un popor sfânt va locui în Sion, şi Ierusalimul cu plângere a plâns: „Miluieşte-mă!" Te va milui la glasul strigătului tău; când a văzut, ţi-a dat ascultare. [20] Şi Domnul vă va da pâinea necazului şi apa strâmtorării

30,16 „iuţi": gr. κοῦφοι, *litt.* „uşori", „sprinteni". Nu te poţi bizui pe cal când vrei să fugi de mânia Domnului; El are alergători mult mai iuţi atunci când vrea să-şi împlinească judecăţile: „amăgire e calul spre izbăvire" (Ps. 32,17); „unii [se laudă] cu căruţele lor, alţii cu caii lor, dar noi ne lăudăm cu numele Domnului Dumnezeului nostru" (Ps. 19,8-9).

30,18 „unde veţi lăsa slava voastră?": un „plus" al LXX.

30,19 În TM: „Popor al Sionului, care locuieşti în Ierusalim, nicicând nu vei mai plânge, căci Domnul se va milostivi de tine la glasul strigătului tău: îndată ce te va auzi îţi va şi răspunde".

30,20-21 „vă va da pâinea necazului şi apa strâmtorării": se poate înţelege şi „vă va da pâine în necaz şi apă în strâmtorare". Mai departe, TM are: „şi nu se va mai ascunde Cel ce te învaţă iar ochii tăi Îl vor vedea pe Învăţătorul tău [21] şi urechile tale vor auzi cuvânt rostit dinapoia ta: «Aceasta e calea, mergeţi pe ea, fie că o luaţi la dreapta, fie că o luaţi la stânga»". Ultimele cuvinte aparţin, după unii, avertismentului auzit (aşa cum apare în traducerea noastră), iar după alţii, avertismentul este auzit când oamenii tind să se abată la dreapta sau la stânga de pe calea dreaptă. ♦ „apa strâmtorării, *litt.* „apă strâmtă". În alte versiuni: „apă de necaz" (BB); „apa nevoii" (BS); „apă zgârcită" (Anania).

şi nu se vor mai apropia de tine cei care te rătăcesc; pentru că ochii tăi vor vedea pe cei care te rătăcesc [21] şi urechile tale vor auzi cuvintele celor din spate care te-au rătăcit, cei care zic „Aceasta e calea; să mergem pe ea, fie la dreapta, fie la stânga"! [22] Şi vei lepăda idolii, pe cei argintaţi şi pe cei auriţi; îi vei face bucăţi şi îi vei zdrobi; ca pe apa celei ce stă deoparte şi ca pe o scârnă îi vei arunca. [23] Atunci va fi ploaie pentru sămânţa din pământul tău, şi pâinea din rodul pământului tău va fi sătioasă şi îmbelşugată, şi vitele tale vor paşte în ziua aceea într-un loc bogat şi larg; [24] taurii voştri şi boii, care lucrează pământul, vor mânca paie pregătite cu orz vânturat. [25] Şi peste tot muntele înalt şi peste tot dealul ridicat va fi apă curgătoare, în ziua aceea când vor pieri mulţi şi când vor cădea turnuri.
[26] Şi va fi lumina lunii ca lumina soarelui; şi lumina soarelui va fi înşeptită, în ziua când va vindeca Domnul zdrobirea poporului Său şi durerea rănii tale o va vindeca.
[27] Iată, numele Domnului vine după multă vreme,
arzătoare mânie;
rostirea buzelor Lui cu slavă, rostire plină de urgie,
urgia mâniei ca focul va mistui.
[28] Şi duhul Lui, ca o apă curgând în prăpastie,
va veni până la grumaz şi se va împărţi

30,22 După „îi vei zdrobi", TM continuă: „ca pe ceva necurat îi vei arunca şi vei zice: «Afară cu voi!»". ♦ „ca pe apa celei ce stă deoparte": expresia se referă la tabuul femeii aflate la ciclu, considerată impură din cauza sângelui.

30,23 „Atunci va fi...": TM are „El îţi va da...". ♦ „sămânţa... şi pâinea... etc.": Ioan Casian (ACCS, p. 220) comentează: „Prin enumerarea acestor bunătăţi profetul ne învaţă că trebuie să ajungem de la privegheri şi posturi la curăţie, de la curăţie la cunoştinţă, de la cunoştinţă la îndelungă-răbdare, de la îndelungă-răbdare la bunătate, de la bunătate la Duhul Sfânt, de la Duhul Sfânt la roadele dragostei nefăţarnice... şi atunci sămânţa cuvântului mântuirii, care a fost făgăduită inimilor celor care au auzit, va fi udată mereu cu ploaia Duhului Sfânt". ♦ „pâine... îmbelşugată": *litt.* „pâine strălucitoare de grăsime".

30,24 În TM: „Boii şi asinii care lucrează pământul vor mânca nutreţ cu sare, vânturat cu lopata şi cu furca".

30,27-28 În TM este descrisă mânia Domnului împotriva asirienilor: „Iată, numele Domnului vine de departe, mânie aprinsă şi fum greu; buzele lui sunt pline de urgie şi limba Lui ca focul mistuitor. [28] Suflarea Lui e ca un puhoi revărsat ce ajunge până la gât, ca să cearnă neamurile cu sita nimicirii şi să strângă fălcile popoarelor cu zăbala rătăcirii". Descrierea continuă în vv. 30-33.

ca să tulbure neamurile pentru deşarta [lor] rătăcire;
şi rătăcirea îi va prigoni
şi îi va prinde faţă în faţă.
29 „Oare se cade să vă veseliţi întruna şi să intraţi totdeauna în cele sfinte
ale Mele ca unii care prăznuiesc? Şi precum cei ce se veselesc să veniţi cu
fluier la muntele Domnului, la Dumnezeul lui Israel?" 30 Dumnezeu va face
auzită slava glasului Său şi mânia braţului Său o va arăta cu mânie şi cu
urgie şi cu văpaie mistuitoare. Va tuna cu putere şi ca apa şi ca grindina ce
cade năprasnic. 31 Căci prin glasul Domnului vor fi biruiţi asirienii, prin
lovitura cu care îi va bate. 32 Şi i se vor întâmpla acestea din toate părţile, de
unde îi era lui nădejdea ajutorului în care el însuşi se încrezuse; ei, în
schimb, îi vor face război cu fluiere şi lăută. 33 Căci tu vei fi cerut înainte de
vreme. Oare şi ţie ţi s-a gătit să domneşti peste vale adâncă, lemne adunate,
foc şi lemne multe? Mânia Domnului ca o vale de pucioasă aprinsă.

31 1 Vai celor ce se coboară în Egipt după ajutor,
care se încred în cai şi în care de luptă – sunt multe –,
şi în cai – mulţime foarte mare –
şi nu şi-au pus nădejdea în Sfântul lui Israel,
şi pe Dumnezeu nu L-au căutat!
2 Iar El, înţelept, a adus rele asupra lor;

30,29 În TM este descrisă bucuria poporului izbăvit: „Veţi cânta ca în noaptea de sărbătoare şi cu bucurie în inimă, ca cel care păşeşte în sunet de fluier, mergând spre muntele Domnului, spre stânca lui Israel". ♦ Este vorba probabil de sărbătoarea culesului (a recoltei), când templul luminat devenea punctul de atracţie al pelerinilor.
30,32 În TM: „Fiecare lovitură de ciomag pe care i-o va da *YHWH* va fi însoţită de sunete de tobă şi de harfă şi El Se va bate împotriva ei cu mână ridicată".
30,33 În TM: „De mult e pregătit rugul, chiar şi pentru rege. Rug mare şi larg, pe care sunt îngrămădite multe lemne de foc. Suflarea lui *YHWH*, ca un şuvoi de pucioasă, îl va aprinde". ♦ „vei fi cerut": gr. ἀπαιτηθήσῃ; la Theodoret este corectat în ἀπατηθήσῃ, „vei fi înşelat". Theodoret (*ad loc.*) comentează: „Textul profetic îi declară asirianului: «Fiindcă tu ai disprețuit Ierusalimul ca pe o vale şi ai nădăjduit să-l biruieşti, să ştii că în acest loc stă pregătită moartea, care trebuie să te ia, căci aici vei fi închis şi mâncat»".
31,1-3 Profeţie împotriva alianţei cu Egiptul.
31,1 „şi în cai": TM are „şi în călăreţi".
31,2 „înţelept": se poate înţelege şi „în mod înţelept", ca unul care ştie ce face; asemenea părintelui-pedagog care pedepseşte cu scopul de a îndrepta. ♦ „şi cuvântul Lui nu poate fi dat la o parte": TM are „şi cuvântul nu Şi-l ia înapoi". ♦ „asupra nădejdii lor deşarte": TM are „asupra ajutorului răufăcătorilor".

şi cuvântul Lui nu poate fi dat la o parte.
Şi Se va ridica asupra caselor oamenilor răi
şi asupra nădejdii lor deşarte
3 în egiptean – om, nu Dumnezeu –
în trupuri de cai, de unde nu este ajutor.
Dar Domnul Îşi va întinde mâna asupra lor
şi cei ce vin în ajutor vor obosi;
şi toţi vor pieri împreună.
4 Căci aşa mi-a zis mie Domnul:
Cum răcneşte leul sau puiul de leu
asupra vânatului pe care l-a prins,
şi rage asupra lui
până ce se umplu munţii de glasul lui,
şi se supun,
şi se înspăimântă de mulţimea mâniei,
aşa se va pogorî Domnul Savaot
ca să vină cu război pe muntele Sionului, pe munţii lui.
5 Ca păsările ce zboară [deasupra], aşa va acoperi Domnul Ierusalimul;
îl va scăpa şi îl va păzi şi îl va mântui. 6 Întoarceţi-vă, voi, cei care
tot ţineţi sfat nelegiuit [între voi]! 7 Căci în ziua aceea oamenii se vor lepăda
de făcăturile de argint şi de aur, pe care mâinile lor le-au făcut.
8 Şi Asur va cădea; nu sabie de viteaz,
nici sabie de om îl va mânca;
şi nu din faţa sabiei va fugi,
iar tinerii [lor] vor ajunge la înjosire.
9 Căci cu piatră vor fi împrejmuiţi ca de un meterez,

31,3 „în trupuri": gr. σάρκας, *litt.* „în cărnuri" de cai. ♦ „în trupuri de cai, de unde nu este ajutor": TM are „caii lor sunt carne şi nu duh".
31,4-9 Profeţie împotriva Asiriei.
31,4 „şi rage... mulţimea mâniei, aşa...": TM are „de glasul unei mulţimi de păstori nu se sperie şi de zarva lor nu se sfieşte, aşa...". ♦ „munţii lui": TM are „dealul lui". Domnul Însuşi va coborî să apere Sionul împotriva asirienilor, şi nu egiptenii.
31,5 „îl va scăpa şi îl va păzi şi îl va mântui": TM are „îl va ocroti, îl va scăpa, îl va cruţa (ebr. *pāsaḥ*) şi îl va izbăvi". Verbul *pāsaḥ* cu acest sens, de a cruţa trecând pe deasupra (*cf.* „ca păsările ce zboară [deasupra]"), mai apare în Ex. 12 cu privire la ritualul pascal.
31,6 În TM: „Întoarceţi-vă la Acela pe care l-au trădat adânc fiii lui Israel!".
31,8 „înjosire": TM are „corvoadă".

şi vor fi înjosiţi,
iar fugarul va fi prins.
Acestea le spune Domnul:
„Fericit cel ce are sămânţă în Sion
şi rudenii în Ierusalim."

32 [1] Căci, iată, un rege drept va domni
şi căpeteniile vor cârmui cu judecată.
[2] Şi omul îşi va ascunde cuvintele
şi se va ascunde ca de o apă năvalnică;
[acela] se va arăta în Sion ca un râu năvalnic,
slăvit în pământ însetat.
[3] Şi nu se vor mai încrede în oameni,
ci-şi vor pleca urechile ca să audă.

31,9 În TM: „Stânca lui va fugi de groază şi căpeteniile lui vor fugi descumpănite de la stindard / din faţa stindardului – oracol al lui *YHWH*, care are văpaie în Sion, cuptor în Ierusalim". Este vorba de fuga asirienilor din faţa lui Dumnezeu; „Stânca" ar putea fi o aluzie la zeul Assur, care avea şi titlul de „Marele Munte" (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ „sămânţă": Ioan Damaschin (ACCS, p. 223) comentează: există o sămânţă spirituală, care prin bunăvoinţa şi dragostea lui Dumnezeu e zămislită în pântecul sufletului, care trece prin durerile facerii şi naşte duhul mântuirii. Dar dacă unul este desfrânat, beţiv sau idolatru, va fi el oare binecuvântat doar fiindcă are „sămânţa în Sion"? Nimeni cu mintea întreagă nu va spune acest lucru niciodată.
32,1-4 Regele cel drept – profeţie mesianică.
32,1 Acest capitol şi cele precedente se referă, după Theodoret (*ad loc.*), la evreii care voiau să se refugieze în Egipt, după asediul Ierusalimului de către Nabucodonosor şi după asasinarea lui Godolias. Această prevestire nu poate fi raportată la Ezekias, care nu mai domnea, nici la Zorobabel, care era doar guvernator militar, nici la Iosia, care nu avea virtuţile consemnate în profeţie. Aşadar, în interpretare alegorică, „Regele" nu poate fi decât Iisus Hristos, iar „căpeteniile" nu pot fi decât apostolii Săi, ca principi ai Bisericii.
32,2 În TM: „Fiecare va fi ca o ascunzătoare de vânt şi ca un adăpost de furtună, ca şuvoaie de apă în loc uscat, ca umbra unei stânci mari în pământ sterp". ♦ „omul îşi va ascunde cuvintele": după unele interpretări, „omul" este Iisus Hristos, care a spus prin gura lui David: „Voi deschide în pilde gura mea" (Ps. 77,2); aceste parabole erau uneori greu de înţeles pentru mulţime, însă Domnul le tâlcuia deoparte ucenicilor Săi.
32,3-5 În TM: „[3] Ochii văzătorilor nu vor mai fi închişi, urechile ascultătorilor vor lua aminte. [4] Mintea celor grăbiţi va discerne spre cunoaştere şi limba celor gângavi va grăi iute şi desluşit. [5] Nebunului nu i se va mai zice mărinimos şi ticălosul nu va mai fi socotit nobil". ♦ „îşi vor pleca urechile": *litt.* „îşi vor da urechile".

[4] Şi inima celor slabi va lua aminte ca să audă,
şi limbile cele gângave degrab' vor învăţa să rostească pace.
[5] Nu-i vor mai zice nebunului să cârmuiască
şi argaţii tăi nu vor mai zice: „Taci!"
[6] Căci nebunul cele nebune va vorbi
şi inima lui cele deşarte va gândi,
spre a săvârşi nelegiuiri
şi a grăi despre Domnul rătăcire,
ca să risipească sufletele flămânde
şi sufletele însetate să le facă deşarte.
[7] Căci sfatul celor vicleni
va sfătui nelegiuiri,
ca să-i strice pe cei smeriţi prin cuvinte strâmbe
şi să spulbere la judecată cuvintele [de apărare] ale celor smeriţi.
[8] Iar cei cucernici au sfătuit lucruri chibzuite
şi acest sfat va dăinui.

[9] Sculaţi-vă, femei bogate, şi ascultaţi glasul Meu;
iar voi, fiice cu nădejde, ascultaţi cuvintele Mele!
[10] Amintiţi zilele anului
în durere, [dar] cu nădejde.
Va pieri culesul viei,
va înceta însămânţatul şi nu va mai veni iarăşi.
[11] Uluiţi-vă, întristaţi-vă,

32,6 „ca să risipească sufletele flămânde şi sufletele însetate să le facă deşarte": TM are „ca să lase pustiu sufletul celui flămând şi celui însetat să-i ia băutura". ♦ „deşarte": gr. κενάς înseamnă şi „zadarnice", „goale", „fără rod".
32,8 „chibzuite": TM are „nobile". ♦ „şi acest sfat va dăinui": TM are „şi el în cele nobile va stărui".
32,9 „bogate": gr. πλούσιαι echivalează ebr. *ṣa'anannōth*, cu sens apropiat, având însă conotaţia „fără griji". ♦ „fiice cu nădejde": TM are „fiice încrezute / prea încrezătoare". ♦ Părinţii (Chiril, *ad loc.*) remarcă faptul că în Scriptură se numesc „femei" (cu înţelesul de „doamne") cetăţile care au rol de metropole, şi „fiice", coloniile lor (*cf.* Ps. 97,8).
32,10 În TM: „Peste un an şi câteva zile vă veţi cutremura, încrezutelor / prea încrezătoarelor, căci nu va mai fi cules de vie şi recoltă nu se va mai face". ♦ Theodoret lămureşte: „durerea, întristarea" sunt pentru păcatele făcute, iar „nădejdea", în mila lui Dumnezeu. ♦ Am tradus cu „însămânţat" gr. σπόρος, care înseamnă propriu-zis „sămânţa" pentru însămânţare.

voi, cele încrezătoare;
dezbrăcați-vă, dezgoliți-vă,
încingeți-vă șalele cu sac,
12 și bateți-vă pieptul după țarina dorită
și după via cea roditoare.
13 Pământul poporului Meu
va da la iveală buruieni și mărăcini
și din fiece casă se va lua veselia.
Cetate bogată,
14 case părăsite!
Vor lăsa bogăția cetății
și casele dorite,
iar satele vor fi peșteri până în veac,
veselia măgarilor sălbatici,
pășunea ciobanilor,
15 până va veni asupra voastră Duhul din înalt.
Și va fi pustiu Chermelul,
Chermelul va fi socotit pădure.
16 Atunci se va odihni în pustie judecata
și dreptatea se va sălășlui în Carmel.
17 Atunci rodul dreptății va fi pacea

32,11 „Uluiți-vă, întristați-vă": de fapt, este depășită puterea minții de a înțelege ce se întâmplă; vezi „șocul" apostolilor pe Tabor, unde spaima și minunarea se confundă, în prezența slavei lui Dumnezeu. Limba română redă sintagma grecească φρενῶν ἐξιστάναι prin expresii ca „mi-a stat mintea în loc" sau „mi-am ieșit din minți", „mi-am pierdut cunoștința" sau „m-am pierdut cu firea" etc.
32,12 „bateți-vă pieptul": semn de mare durere și jale.
32,13 În TM continuă structura sintactică din versetul anterior: „după pământul... ce dă la iveală..., pentru toate casele fericite din cetatea cea veselă".
32,14 În TM: „Palatul e părăsit, larma/mulțimea cetății s-a dus, colina și turnul de pază vor fi peșteri... turmelor".
32,15 „Și va fi pustiu Chermelul... pădure": TM are „și pustiul va ajunge livadă, iar livada se va socoti pădure" – aceeași temă la v. 29,17 (vezi și nota). ♦ După Theodoret (*ad loc.*), Carmelul reprezintă harul, care a înflorit la evrei prin profeți, prin drepți și prin marii preoți; în locul său nu a mai rămas decât sălbăticia pădurii, iar harul s-a mutat unde era înainte deșert, adică la neamurile drept-credincioase.
32,16 „Carmel": LXX a interpretat ca toponim cuvântul ebraic (vezi *supra*, nota 29,17), de data aceasta transliterat ușor diferit față de versetul anterior.

și dreptatea va statornici odihna,
și [vor fi] plini de încredere până în veac.
18 Poporul Lui se va sălășlui într-o cetate a păcii
și va locui întru încredere și se vor odihni în belșug.
19 Iar de va cădea grindină nu peste voi va veni.
Și cei ce locuiesc în păduri
vor fi cu încredere precum cei din câmpie.
20 Fericiți cei ce seamănă pe [lângă] orice apă,
acolo unde calcă boul și măgarul.

33 1 Vai celor care vă asupresc!
Dar pe voi nimeni nu vă face nenorociți.
Iar cel ce trădează nu pe voi vă trădează.
Vor fi prinși trădătorii și vor fi predați,
și ca o molie pe haină,
așa vor fi nimiciți.

2 Doamne miluiește-ne,
căci în Tine ne-am pus încrederea.
Sămânța celor neîncrezători a ajuns la pieire,
dar mântuirea noastră [a venit] în vreme de necaz.
3 De glasul fricii Tale

32,17 „rodul dreptății va fi pacea": *litt.* „lucrările dreptății vor fi pace".
32,18 „Poporul Lui": TM are „Poporul Meu". ♦ „cetate a păcii": este Ierusalimul ceresc, deplin liber, „mama noastră, a tuturor" (Gal. 4,26), iar bogățiile lui „viermele nu le roade și nu le strică și hoții nu le sapă și nu le fură" (In. 14,2).
32,20 „boul și măgarul": pentru Chiril (*ad loc.*), „măgarul" îi reprezintă pe credincioșii proveniți dintre păgâni, iar „boul" – pe cei proveniți dintre evrei. „Apa" este sfântul botez, care izbăvește de păcate și curățește sufletele, iar „sămânța" este învățătura de credință. ♦ „pe [lângă] orice apă": adică fericiți sunt cei care seamănă pe apa botezului, în Biserică, pe unde calcă boul și măgarul chemați de Iisus Hristos să trăiască împreună în belșugul duhovnicesc de pe apele Duhului Sfânt.
33,1 În TM: „Vai ție, prădătorule, care nu ai fost prădat tu însuți; trădătorule, pe care nimeni nu te-a trădat! Când vei înceta să prazi, vei fi prădat, și când vei sfârși să trădezi, vei fi trădat" – amenințare adresată asirienilor.
33,2 Al doilea hemistih în TM: „fii brațul nostru în fiece dimineață, mântuirea noastră în timp de strâmtorare!".
33,3 „și-au ieșit din minți": gr. ἐξέστησαν, aici în sens negativ de „nebunie". Vezi și *supra*, nota 32,11.

şi-au ieşit din minţi popoarele, de frica Ta,
şi s-au risipit neamurile.
[4] Iar acum se vor aduna prăzile voastre
de la mic la mare;
cum ar aduna cineva lăcuste,
aşa îşi vor bate joc de voi.
[5] Sfânt este Dumnezeu, Cel ce locuieşte întru cele înalte.
S-a umplut Sionul de judecată şi dreptate.
[6] În lege vor fi predaţi,
în vistierii mântuirea noastră,
acolo [se află] înţelepciune, ştiinţă şi evlavie către Domnul;
acestea sunt vistieriile dreptăţii.

[7] Iată, ei se vor îngrozi de frica voastră;
aceia de care vă temeaţi se vor teme de voi.
Căci vor fi trimişi soli de pace
plângând cu amar, cerşind pace.
[8] Căci se vor pustii căile lor;

33,4 În TM: „S-a adunat prada voastră cum se adună lăcustele; precum sar cosaşii au sărit pe ea". ♦ „prăzile": sunt oamenii prinşi în cursele diavolului şi ale duhurilor necurate (Chiril, *ad loc.*).

33,5 „S-a umplut": TM are „El a umplut". ♦ „Sionul" reprezintă figurat Biserica lui Hristos (Chiril, *ad loc.*).

33,6 În TM: „[El] va fi siguranţa vremii tale, comoară de mântuire, înţelepciune şi ştiinţă; frica de *YHWH* va fi comoara lui" (a Sionului). ♦ „în vistierii": Ioan Casian (ACCS, p. 229) comentează un text mai apropiat de actualul TM: „Oricine este bine întemeiat în iubire se va ridica la această desăvârşită treaptă care este frica venită din iubire. Nu spaima de pedeapsă sau dorinţa de răsplată, ci, mai degrabă, respectul şi afecţiunea pe care un fiu le are pentru un tată bun, un frate pentru un frate, un prieten pentru un prieten, o soţie pentru un soţ. Aceasta este frica a cărei strălucire a fost descrisă de profeţi. Înţelepciunea şi cunoştinţa sunt *bogăţii* ale mântuirii, dar *comoara* ei este frica de Domnul. Pentru că bogăţiile mântuirii, adică înţelepciunea şi cunoştinţa lui Dumnezeu, nu pot fi păstrate fără frica de Domnul. Aceasta este frica la care sunt invitaţi sfinţii şi nu le va lipsi desăvârşirea". ♦ „evlavie": gr. εὐσέβεια, „pietate", „cucernicie".

33,8 În TM sensul nu e cu totul sigur, dar se poate înţelege: „Drumurile s-au pustiit, au încetat cei ce trec pe cale; a fost rupt legământul, au fost dispreţuite cetăţile (după mss. Qumran, «martorii»), nu se mai ţine seama de nimeni". ♦ „frica de neamuri": *litt.* „frica neamurilor", unde al doilea termen poate fi la genitiv obiectiv sau subiectiv. Theodoret

a încetat frica de neamuri
şi legământul cu ei se înlătură;
pe aceştia nu-i mai socotiţi oameni.
[9] S-a tânguit pământul,
s-a ruşinat Libanul,
mlaştină a ajuns Saronul;
Galileea şi Carmelul vor ieşi la iveală.
[10] „Acum Mă voi ridica – zice Domnul –
acum voi fi slăvit,
acum voi fi înălţat;
[11] acum veţi vedea,
acum veţi simţi;
deşartă va fi puterea duhului vostru,
focul vă va mistui.
[12] Şi neamurile vor fi arse,
ca un mărăcine aruncat şi ars pe un câmp."

[13] Vor auzi cei de departe ceea ce am făcut,
vor cunoaşte cei de aproape puterea Mea.
[14] Îndepărtatu-s-au nelegiuiţii din Sion;

(*ad loc.*) comentează: stăpânul nostru Hristos a distrus complet templele demonilor, iar demonii, odinioară divinizaţi, sunt biciuiţi acum în preajma mormintelor sfinţilor martiri şi plâng cu amar: „porunceşte-ne să intrăm în turma de porci" (Mc. 5,12); pactul cu idolii a fost rupt şi căile pierzării au fost pustiite, iar teama deşartă a neamurilor a încetat. Cei care au rămas în rătăcire, adică au rămas „fideli pactului cu demonii", nu mai pot fi socotiţi în rândul oamenilor.

33,9 „Galileea şi Carmelul vor ieşi la iveală": TM are „Başanul şi Carmelul se vor scutura". ♦ Libanul era vestit pentru cedrii lui; Şaronul, pentru trandafiri; Carmelul, pentru recolte, iar Başanul pentru vite. Galileea „va ieşi la iveală", pentru că de acolo vor veni apostolii.

33,10-11 Ciprian al Cartaginei tâlcuieşte aceste versete în relaţie cu Dan. 7,13-14; Ps. 110,1-2; Apoc. 1,12-18 şi Mt. 28,18-20.

33,11 „veţi simţi": gr. αἰσθηθήσεσθε se poate traduce şi „veţi pricepe, veţi înţelege, veţi şti". ♦ În TM: „Aţi zămislit pleavă, veţi naşte paie; suflarea voastră e foc ce vă va mistui".

33,14-16 În TM: „[14] S-au îngrozit în Sion păcătoşii, tremur i-a cuprins pe cei fără de lege: Cine poate sta lângă un foc mistuitor? Cine poate sta lângă văpaia cea de-a pururi? [15] Cel care umblă întru dreptate şi grăieşte adevărul; care dă la o parte câştigul cel din jaf, care-şi scutură mâna ca să nu primească plocon, care-şi astupă urechile ca să nu audă

tremur îi va apuca pe cei necucernici.
Cine vă va da de veste că arde un foc?
Cine vă va da de veste despre lăcaşul cel veşnic?
15 Cel ce umblă în dreptate, grăind despre calea cea dreaptă,
urând fărădelegea şi strâmbătatea,
scuturându-şi mâinile de plocoane,
astupându-şi urechile ca să nu audă judecată de sânge,
închizându-şi ochii ca să nu vadă nedreptatea,
16 acesta va locui
în peşteră înaltă din stâncă tare;
i se va da pâine
şi apa lui va fi de încredere.

17 Veţi vedea un rege cu slavă,
ochii voştri vor vedea un pământ de departe.
18 Sufletul vostru va cugeta la frica [de odinioară]:
Unde sunt cărturarii? Unde sunt sfetnicii?
Unde este cel ce-i numără pe cei ce au fost crescuţi,
19 popor mic şi mare?
Nu s-au sfătuit cu el,
nici el nu a cunoscut grai adânc,

---

de [vărsare de] sânge şi îşi închide ochii să nu mai vadă răul. 16 Acesta va locui întru înălţime, tăria stâncilor va fi scăparea lui; pâine i se va da lui şi apa îi va fi asigurată".

33,15 „scuturându-şi mâinile de plocoane": Grigore cel Mare (ACCS, p. 231), care avea în vedere versiunea latină a secvenţei, *excutit manus suas ab omni munere*, comentează: cel ce îşi păstrează mâinile curate de *orice* dar. Oricine săvârşeşte o slujire sfântă îşi ţine mâinile curate de *orice fel* de dar: nu numai că nu cere bani, dar nici măcar nu primeşte favoruri omeneşti pentru slujba lui: „în dar aţi primit, în dar să daţi" (Mt. 10,8). ♦ „astupându-şi": *litt.* „îngreunându-şi".

33,16 „Apa de încredere" reprezintă, după interpretarea lui Theodoret şi a lui Chiril, apa botezului, iar „pâinea", pe Hristos.

33,17 „cu slavă": TM are „în frumuseţea lui".

33,18 „Unde sunt cărturarii?... crescuţi": TM are: „Unde este cel care scrie? Unde este cel care cântăreşte? Unde este cel care numără turnurile?".

33,18-19 Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) aplică aceste versete cărturarilor, preoţilor şi fariseilor, care îşi folosesc autoritatea şi învăţătura pentru a ridica poporul împotriva lui Hristos.

33,19 În TM: „Poporul cel trufaş nu-l vei mai vedea, pe cel cu grai (*litt.* buze) obscur (*litt.* adânci), de neînţeles, cu limbă bâlbâită, de nedesluşit" – aluzie la asirieni.

încât un popor dispreţuit să nu audă,
şi cel ce aude nu are înţelegere.
20 Iată Sionul, cetatea mântuirii noastre!
Ochii tăi vor vedea Ierusalimul, cetate bogată;
corturi care nu se vor clătina,
nici nu se vor muta ţăruşii cortului lui până în veacul veacului,
nici funiile lui nu se vor rupe.
21 Că numele Domnului este mare pentru voi;
va fi un loc pentru voi,
râuri şi canale, întinse şi largi.
Să nu mergi pe calea aceasta,
şi nici să nu umble corabie dusă [de vânt].
22 Căci Dumnezeul meu este mare; Domnul nu mă va ocoli.
Domnul este judecătorul nostru, Domnul este stăpânul nostru,
Domnul este împăratul nostru; El ne va mântui.

23 S-au rupt funiile tale,
fiindcă nu erau tari.
Catargul tău s-a plecat; nu va slobozi pânzele,
nu va ridica semn până nu va fi dat spre jaf;
de aceea mulţi şchiopi vor lua pradă.
24 Şi poporul care locuieşte acolo nu va zice „Am ostenit";
căci păcatul lor a fost iertat.

34 1 Apropiaţi-vă, neamuri,

33,20 „cetatea mântuirii": TM are „cetatea sărbătorilor". ♦ „cetate bogată": TM are „lăcaş sigur". ♦ Pentru Chiril (*ad loc.*), cuvântul „cort" este folosit aici în înţelesul de „lăcaş de închinare", în perspectivă mesianică, Biserica. „Ţăruşii" şi „funiile" sunt martirii şi apostolii. Ţăruşii, îngropaţi în pământ (nevăzuţi cu ochii), sunt cei ce susţin tot ce se vede deasupra.

33,21 În TM: „Acolo *YHWH* în măreţie va fi pentru noi loc de râuri şi canale largi, dar pe care nu merg corăbii cu vâsle, nici vase puternice nu le străbat". Corăbiile ar putea simboliza puterile străine, care, spre deosebire de evrei, aveau flotă – Egiptul, Mesopotamia, Fenicia. ♦ Chiril (*ad loc.*) înţelege prin „râuri şi canale" pe sfinţii evanghelişti, pe apostoli şi pe toţi cei care conduc Biserica, cei care adapă sufletele credincioşilor, având drept izvor unic pe Hristos.

33,23 În TM: „Funiile te-au lăsat, nu mai ţin catargul, nu mai desfăşoară stindardul/pânzele; atunci se împarte prada [aşa de] multă [încât şi] şchiopii jefuiesc din ea".

şi ascultaţi, căpetenii!
Să asculte pământul şi cei de pe el;
lumea şi poporul din ea.
2 Fiindcă mânia Domnului [este] peste toate neamurile
şi urgia Lui peste numărul lor,
ca să-i piardă şi să-i dea spre junghiere.
3 Iar răniţii lor vor fi aruncaţi, şi morţii,
şi se va ridica miasma lor;
şi munţii vor fi stropiţi de sângele lor.
4 Cerul se va înfăşura ca un sul
şi toate stelele vor cădea
ca frunzele din vie,
cum cad frunzele din smochin.

5 „S-a îmbătat sabia Mea în cer;
iată, se va coborî peste Idumeea
şi peste poporul pierzării, cu judecată."
6 Sabia Domnului s-a umplut de sânge,

34–35 Acest fragment este numit de unii biblişti „Apocalipsa mică a lui Isaia" (spre deosebire de pericopa 24–27, care ar fi „Apocalipsa mare"), pentru că descrie războiul final al Domnului împotriva duşmanilor, care se încheie cu biruinţa Lui definitivă.
34,1 „căpetenii": TM are „popoare". ♦ „poporul din ea": TM are „tot ce vine din ea".
34,2 „numărul": TM are „oştirea".
34,4 La începutul versetului, TM are în plus: „Se va strica toată oştirea cerurilor". ♦ „stelele": TM are „oştirea", cu acelaşi sens; LXX explicitează termenul ebraic. ♦ „se va înfăşura ca un sul": în Antichitate, textele erau scrise pe fâşii lungi de papirus sau de pergament, înfăşurate în formă de suluri în jurul unui ax, de unde până astăzi termenul de „volum", derivat din lat. *volvo, -ere*, „a învârti", „a rostogoli", „a înfăşura".
34,5-15 Biruinţa lui Dumnezeu asupra Idumeii, văzută ca „duşmanul" prin excelenţă al lui (*cf.* nota la Ier. 30,1, în prezentul volum).
34,5 „poporul pierzării": Origen (*Omilii la Ieşirea*, PSB 6, p. 85) vede aici o aluzie la idolii păgânilor, la demonii cărora aceştia li se închină, „duhuri ale răutăţii răspândite în văzduhuri". Şi tradiţia rabinică acceptă vechile credinţe conform cărora fiecare popor de pe pământ îşi are un înger în cer. ♦ „cu judecată": Ieronim (ACCS, p. 236) comentează: Dumnezeu nu i-a cruţat pe îngerii căzuţi, care şi-au pierdut locul ceresc din vina lor. De aceea El spune prin Isaia: „Sabia Domnului s-a umplut de sânge" (v. 6); orice om păcătos va muri, nu de o sabie propriu-zisă, ci de o sabie duhovnicească, nevăzută, cu care vor fi loviţi toţi cei care nu se vor căi de păcatele lor.
34,6 „Bosor": ebr. *Boʿrāh*, localitate situată la cca 35 km sud-est de Marea Moartă, pe atunci capitala Idumeii.

s-a îngreunat de grăsimea mieilor
şi de grăsimea ţapilor şi a berbecilor.
Căci este jertfă pentru Domnul în Bosor
şi junghiere mare în Idumeea.
7 Şi cei tari vor cădea împreună cu ei,
şi berbecii, şi taurii.
Şi se va îmbăta pământul de sânge
şi de grăsimea lor se va sătura.

8 Căci [este] ziua judecăţii Domnului
şi anul de plată pentru judecata Sionului.
9 Şi văile lui se vor preschimba în smoală
şi pământul lui, în pucioasă;
pământul lui va arde ca smoala,
10 zi şi noapte,
şi nu se va stinge în veac,
şi fumul lui se va ridica;
timp de generaţii va fi pustiu,
vreme îndelungată.
11 Şi vor locui în ea păsări
şi arici şi ibişi şi corbi.

34,7 „cei tari": TM are „bivolii". ♦ „berbecii": TM are „armăsarii". Mulţimea animalelor sugerează dimensiunile dezastrului.
34,8 „ziua judecăţii": TM are „ziua răzbunării". Despre pedepsirea edomiţilor, *cf.* şi 35,4; 63,4; Ier. 27[50 TM],28; 28[51],6.11. ♦ La judecată va veni tot neamul lui Adam, după învierea din morţi, *cf.* Mt. 25,31-46; 1Cor. 15,51.52; Evr. 9,27; Apoc. 20,11-15, precum şi îngerii căzuţi, *cf.* 2Pt. 2,4; Iuda 1,6. Atunci se vor descoperi tainele inimilor, *cf.* Lc. 8,17; 12,2.3.
34,9 „văile": mai exact, „râpile"; TM are „şuvoaiele/torenţii", văile care se umplu de apă numai în sezonul ploilor. ♦ „Smoala", „pucioasa", „focul" trimit la pedepsirea Sodomei şi Gomorei (Gen. 19,23-29).
34,10 „vreme îndelungată": TM are „nu se va trece pe acolo".
34,11 „în ea": *i.e.* în Idumeea. ♦ „păsări": TM are un termen cu identificare nesigură – după unii „pelican, cormoran", după alţii „bufniţă", oricum, o pasăre necurată, care nu putea fi adusă jertfă. ♦ „ibişi": TM are „cucuvaie". ♦ Al doilea hemistih în TM: „[Dumnezeu] va întinde asupră-i funia de măsurat a nimicului şi nivela hăului"; „nimicul" (ebr. *tohū*) şi „hăul" (ebr. *bohū*) definesc haosul iniţial în Gen. 1,2. ♦ „Sfoara de măsurat" este aici instrument al judecăţii şi al pedepsei. ♦ „onokentauri": gr. ὀνοκέντ-ταυροι, *litt.* „măgari-centauri".

Şi se va arunca peste ea sfoara de măsurat pustiul,
şi onokentauri vor locui în ea.
12 Căpeteniile ei nu vor mai fi,
căci regii şi căpeteniile
şi mai-marii ei vor fi daţi pieirii.
13 Şi vor creşte în cetăţile lor copaci spinoşi
şi în fortăreţele ei.
Şi va fi sălaş de sirene
şi ogradă de struţi.
14 Demonii se vor întâlni cu onokentaurii
şi vor striga unul către altul;
acolo se vor odihni onokentaurii,
căci şi-au aflat odihnă.
15 Acolo aricioaica şi-a făcut vizuină
şi pământul i-a ocrotit puii în siguranţă;
acolo s-au întâlnit căprioare
şi şi-au văzut feţele una alteia.
16 Au trecut în număr [mare]
şi nici una dintre ele nu a pierit;
nu s-au căutat una pe alta.

34,12 Începutul versetului în TM: „Nobilii ei o vor numi *Nu-i Acolo Regat*" – textul e dificil, traducerile divergente.
34,13 „şi în fortăreţele ei": TM are „şi în fortăreţele ei, mărăcini şi urzici". ♦ „copaci spinoşi": Grigore cel Mare (ACCS, p. 237), comentând un text mai apropiat de cel ebraic (*cf.* Vulg. *orientur in domibus eius spinae et urticae*), înţelege prin „mărăcini" tulburarea gândurilor, iar prin „spini", împunsătura păcatelor. De aceea mărăcinii şi spinii răsar în casele Babilonului, pentru că într-o minte dezordonată apar intenţii şi dorinţe păcătoase, care răpesc conştiinţa cea bună. ♦ „sirene": TM are „şacali" (vezi şi nota la Ier. 27,39, din volumul de faţă).
34,14 În TM: „Pisicile sălbatice (ebr. *ţiyîm*, cu identificare nesigură, oricum denumeşte un animal sălbatic care urlă) se întâlnesc cu şacalii/hienele, satirii vor striga unul la altul; acolo se va aşeza şi *Lîlîth* şi va afla odihnă". *Lîlîth* – demon feminin nocturn, preluat din mitologia Mesopotamiei. Listă asemănătoare la vv. 13,21-22.
34,15 „aricioaica": TM are *qiphôz*, după unii un soi de şarpe, după alţii o specie de bufniţă. ♦ „căprioare": TM are „vulturi/ulii". ♦ Pentru Grigore cel Mare, ariciul simbolizează duplicitatea minţii nesincere, care se apără cu isteţime; atunci când ariciul este descoperit, i se văd capul, picioarele şi tot corpul. Dar când este prins, se face ghem, îşi strânge picioarele, îşi ascunde capul şi nu se mai vede.
34,16 „Au trecut în număr [mare]": TM are „Căutaţi în Cartea lui *YHWH* şi citiţi".

Căci Domnul le-a dat poruncă
şi Duhul Lui le-a adunat.
17 El însuşi le-a aruncat sorţii
şi mâna Lui le-a împărţit să pască.
În veac veţi moşteni [ţara],
din neam în neam se vor odihni în ea.

35 1 Veseleşte-te, pustie însetată!
Să se bucure pustia
şi să înflorească precum crinul!
2 Şi vor înflori şi se vor veseli
pustiurile Iordanului;
slava Libanului i-a fost dată
şi cinstea Carmelului;
şi poporul Meu va vedea slava Domnului,
măreţia lui Dumnezeu.
3 Întăriţi-vă, mâini neputincioase,
şi voi, genunchi slăbănogiţi!
4 Mângâiaţi-vă,
cei descurajaţi în cuget!
Întăriţi-vă, nu vă temeţi!

34,17 „le-a împărţit să pască": TM are „le-a împărţit [locul] cu funia". ♦ „veţi moşteni [ţara]": TM are „o vor moşteni".
35 Întoarcerea celor izbăviţi de Domnul, imagine a lumii mântuite.
35,1 „Pustia" poate fi văzută ca un simbol pentru neamurile păgâne, lipsite de cunoaşterea lui Dumnezeu, dar şi pentru sufletul care tânjeşte după izvoarele Duhului Sfânt, aşa cum strigă David: „Însetat-a sufletul meu de Dumnezeul cel viu" (Ps. 41,2).
35,2 „cinstea Carmelului": TM are „strălucirea Carmelului şi a Şaronului". ♦ „măreţia lui Dumnezeu": TM are „măreţia Dumnezeului nostru". ♦ „măreţia": gr. τὸ ὕψος, *litt.* „înălţimea". ♦ Theodoret (*ad loc.*) comentează: „Carmelul" este aici Iudeea, pentru că era plină odinioară de roadele profeţiilor, iar Libanul este aici numele pe care Sfânta Scriptură îl dă Ierusalimului (*cf.* Iez. 17,3.12.13).
35,3 „Întăriţi-vă": acest verset este pus de Eusebiu în relaţie cu vindecarea paraliticului (Lc. 5,18).
35,4 „Mângâiaţi-vă": nu apare în TM. ♦ Al doilea hemistih în TM: „Iată Dumnezeul vostru! Răzbunarea vine, răsplata lui Dumnezeu. El însuşi vine să vă mântuiască". ♦ „El însuşi va veni": Augustin (ACCS, p. 242) comentează: „Nici înger, nici sol; trebuia ca El să se nască în trup, să fie prunc, să stea în iesle, înfăşat în hăinuţe, alăptat; să crească mare şi, în final, să fie dat morţii".

Iată, Dumnezeul nostru răsplăteşte la judecată şi va răsplăti:
El Însuşi va veni şi ne va mântui.

5 Atunci se vor deschide ochii orbilor
şi urechile surzilor vor auzi.
6 Atunci şchiopul va sări asemenea cerbului
şi limba celor gângavi se va dezlega.
Căci a ţâşnit apă în pustie
şi vale [cu apă] în pământ însetat;
7 locul uscat se va preschimba în baltă
şi în pământul însetat va fi izvor de apă;
acolo va fi veselia păsărilor –
stufăriş şi bălţi.

8 Acolo va fi cale curată

35,6 „limba celor gângavi se va dezlega": TM are „va striga de bucurie limba celui mut". ♦ „vale": TM are „şuvoaie", ca la v. 34,9.

35,5-6 Eusebiu (*apud* Theodoret, *ad loc.*, nota 3) explică: „Profeţia s-a împlinit în Hristos, doctorul trupurilor şi al sufletelor, prin care a încetat orbirea idolatră a oamenilor; a încetat surzenia şi şchiopătarea pentru cei care s-au deschis învăţăturii dumnezeieşti şi aleargă spre evlavie; a încetat bâlbâiala celor legaţi de diavol pentru a împiedica cunoaşterea adevărată a lui Dumnezeu". Eusebiu crede că această „bâlbâială" sau „gângăveală" îi poate caracteriza şi pe cei care, în vremurile rătăcirii dinainte de Hristos, au avut păreri adevărate despre dumnezeire. ♦ „Ne-am obişnuit să acordăm o semnificaţie spirituală acestor profeţii, prin analogie cu bolile fizice vindecate de Domnul. Totuşi, ele au fost împlinite literal, arătând astfel că profeţii au prezis în ambele sensuri, cu excepţia faptului că foarte multe din cuvintele lor pot fi înţelese pur şi simplu fără vreo obscuritate alegorică" (Tertulian, ACCS, p. 245). ♦ „Că aceste rostiri sunt profetice o demonstrează certitudinea că asemenea evenimente nu s-au petrecut în perioada Vechiului Testament; Neeman s-a curăţit de lepră, Ilie a înviat un mort, ca şi Elisei, dar nici un surd nu a auzit, nici un şchiop nu a săltat, şi cu atât mai puţin un orb din naştere să capete vedere" (Atanasie, ACCS, p. 245).

35,7 „locul uscat": TM are „locul ars". ♦ „acolo va fi veselia păsărilor – stufăriş şi bălţi": TM are „în vizuina şacalilor, locul lor de odihnă, iarba se va face trestie şi papură". ♦ „baltă": în gr. plural, ἕλη, *litt.* „bălţi", „mlaştini".

35,8 După „[om] necurat", a doua parte a versetului în TM este: „aceasta va fi pentru ei calea de urmat (*litt.* de umblat) şi nici chiar cel neştiutor nu va rătăci". ♦ „Cei risipiţi" sunt, după părerea lui Chiril (*ad loc.*), neamurile pe care Satan le-a rătăcit şi care acum învaţă să cunoască drumul cel drept şi fără prihană, care duce la o viaţă sfântă. Theodoret, pe

şi cale sfântă se va numi;
nu va trece pe acolo [om] necurat,
nici nu va fi acolo cale necurată,
cei risipiţi vor merge pe ea[a]
şi nu se vor rătăci.
9 Şi nu va fi acolo nici leu,
nici vreo fiară rea nu se va sui pe ea,
nici nu se va afla acolo,
ci vor umbla pe ea cei răscumpăraţi.
10 Şi cei adunaţi pentru Domnul se vor întoarce
şi vor veni în Sion cu veselie;
veselie veşnică asupra capului lor;
căci asupra capului lor [va fi] laudă şi bucurie,
veselia îi va cuprinde:
durerea şi întristarea şi suspinarea au fugit.

36 1 Şi a fost aşa: în anul al paisprezecelea al regelui Ezekias, Sennacherim, regele asirienilor, s-a suit asupra cetăţilor întărite ale Iudeii şi le-a cucerit. 2 Regele asirienilor l-a trimis pe Rapsakes din Lachis la Ierusalim, la regele

---

de altă parte, se gândeşte la Sfinţii Apostoli, cei „risipiţi" de Domnul la propovăduire şi regăsiţi apoi în împărăţia Noului Ierusalim.

35,10 „cei adunaţi pentru Domnul": TM are „cei răscumpăraţi ai lui *YHWH*". ♦ „Ce va fi acolo (în Rai)? Nădejde nu va mai fi atunci când cele nădăjduite sunt de faţă; nădejdea ne este foarte necesară nouă aici, în exilul nostru" (Augustin, ACCS, p. 246).

36–39 O pericopă asemănătoare cu 4Rg. 18,13–20,19. (Vezi şi notele *ad loc.* în prezenta ediţie.)

36,1 „anul al paisprezecelea al regelui Ezekias": probabil 701 î.H., conform analelor asiriene. Aceleaşi anale vorbesc de 46 de cetăţi fortificate cucerite de asirieni (*cf.* Harper-Collins, nota *ad loc.*). ♦ Sennacherim, ebr. *Sanᵉḥērībh*, fiul lui Sargon, a domnit peste Asiria între anii 705 şi 681 î.H. La urcarea pe tron, a trebuit să facă faţă răzvrătirii mai multor părţi ale imperiului, mai ales în Babilon şi în Siria-Palestina, cu sprijinul Egiptului. După o campanie rapidă şi victorioasă în Babilon, şi-a îndreptat atacurile împotriva coaliţiei antiasiriene din vestul imperiului, al cărei conducător era Ezekias. În acest context Sennacherim atacă regatul lui Iuda, în 701 î.H. (*cf.* DB, *s.u.* „Sanherib").

36,2 „Rapsakes": nu este, de fapt, un antroponim, ci denumeşte o înaltă funcţie în statul asirian, la origine mare paharnic, apoi şi căpetenie militară şi, poate, guvernator de provincie (*cf.* şi nota la 4Rg. 18,17 în prezenta ediţie). ♦ „Lachis": ebr. *Lākhīš*, cetate fortificată din Iudeea, pe drumul dintre Gaza şi Ierusalim. ♦ „la apeductul iazului de

Ezekias, cu oştire multă. Şi s-a oprit la apeductul iazului de sus, pe drumul Ţarinii Nălbitorului. [3] Şi i-a ieşit înainte Eliakim, iconomul, fiul lui Helchias, şi Somnas, scribul, şi Ioach, cronicarul, fiul lui Asaf. [4] Şi Rapsakes le-a zis: „Spuneţi-i lui Ezekias: «Acestea le spune marele rege, regele asirienilor: Pe ce te bizui? [5] Oare cu planuri sau cu vorbe din buze se face rânduială de luptă? Şi acum în cine ţi-ai pus nădejdea, de eşti răzvrătit împotriva mea? [6] Iată, te încrezi în Egipt, în acest toiag de trestie frântă: dacă se sprijină cineva pe el, îi va intra în mână. Aşa este Faraon, regele Egiptului, şi toţi cei care se încred în el. [7] Iar dacă ziceţi: 'În Domnul Dumnezeul nostru ne-am pus nădejdea', [8] înţelegeţi-vă acum cu domnul meu, regele asirienilor, şi vă voi da două mii de cai, dacă sunteţi în stare să daţi călăreţi pentru ei. [9] Şi cum veţi putea să staţi în faţa unui singur toparh? Cei care se bizuie

sus": un apeduct (ὑδραγωγός) care aproviziona un bazin de apă (κολυμβήθρα) pentru consumul locuitorilor cetăţii. Vezi şi *supra*, nota 7,3.

36,3 „Eliakim iconomul": mai mare peste slujitorii regelui, administratorul casei regale. ♦ „Somnas": vezi *supra*, notele 22,15-16. Se vede că a ajuns pe un post inferior, pierzându-şi funcţia importantă, de „vistiernic/iconom", pe care a preluat-o Eliakim. ♦ „Ioach": ebr. *Yô'āḥ*.

36,6 „trestie frântă": o expresie asemănătoare, „trestie zdrobită" (κάλαμον συντετριμμένον), apare şi mai jos, în v. 42,3 (metafora de aici este citată şi în Noul Testament, în Mt. 12,20). ♦ „şi toţi cei care...": TM are „pentru toţi...". ♦ „Cel ce a lăsat fapta şi se reazemă pe cunoştinţa simplă ţine, în loc de sabie cu două tăişuri, băţ de trestie, care în vreme de război găureşte mâna şi strecoară în ea otrava firii înainte de aceea a vrăjmaşilor" (Marcu Ascetul, *Filocalia*, vol. I, p. 295).

36,8 În TM versetul continuă: „Oare nu Acesta este Cel căruia Ezekias I-a desfiinţat locurile înalte şi altarele de jertfă şi le-a zis [celor din] Iuda şi Ierusalim: «Înaintea acestui altar să vă închinaţi»?". În concepţia asirianului, „zeul" lui Ezekias e supărat pe el fiindcă i-a dărâmat sanctuarele şi deci nu-i va da biruinţă. Se ştie că Ezekias a iniţiat o reformă religioasă în sensul monoteismului strict. ♦ „înţelegeţi-vă": gr. μείχθητε, *litt.* „amestecaţi-vă".

36,9 „să staţi în faţa": *litt.* „să vă întoarceţi spre faţa". ♦ În TM: „Cum veţi face să dea înapoi un singur guvernator, din slugile cele mai mărunte ale stăpânului meu, de vreme ce vă bizuiţi pe Egipt pentru car şi călăreţ?". ♦ „toparh": probabil de la *topos* şi *arche*, în traducere exactă „mai-marele locului", guvernatorul unui district, un funcţionar subordonat regelui, a cărui putere e atât de mare încât nu poate fi privit în faţă fără să cazi la pământ. Mai clar în Vulg.: *quomodo sustinebis faciem*. Un exemplu similar este relatat de Cezar în *Războiul galic*, când romanii nu puteau susţine privirea (*acies oculorum*) luptătorilor germanici. ♦ „slugi": Theodoret explică: „Cei ce s-au încrezut în egipteni sunt sclavi şi fugari, deoarece Achaz a plătit un tribut asirienilor de frica

pe egipteni pentru cal şi călăreţ sunt nişte slugi. [10] Şi acum, oare, fără Domnul ne-am suit noi asupra acestei ţări, ca să ne războim cu ea?»"
[11] Şi au zis către el Eliakim şi Somnas şi Ioach: „Vorbeşte către servitorii tăi în aramaică, fiindcă noi înţelegem; nu ne vorbi în evreieşte. De ce vorbeşti în auzul oamenilor de pe zid?" [12] Dar Rapsakes le-a zis: „Oare la domnul vostru sau la voi m-a trimis domnul meu să grăiesc aceste cuvinte? Oare nu la oamenii care stau pe zid, ca să mănânce balegă şi să bea pişat împreună cu voi?"
[13] Şi s-a ridicat Rapsakes şi a strigat cu glas mare în evreieşte, şi a zis: „Ascultaţi cuvintele marelui rege, regele asirienilor! [14] Acestea le spune regele: «Să nu vă înşele Ezekias cu vorbe care nu pot să vă izbăvească. [15] Să nu vă zică vouă Ezekias: 'Dumnezeu vă va izbăvi şi această cetate nu va fi dată în mâinile regelui asirienilor.' [16] Nu-l ascultaţi pe Ezekias.» Acestea le spune regele asirienilor: «Dacă vreţi să fiţi binecuvântaţi, ieşiţi la mine; şi veţi mânca fiecare din via sa şi din smochini; şi veţi bea apă din fântâna voastră, [17] până voi veni să vă iau într-un pământ ca pământul vostru, un pământ cu grâu şi cu vin şi cu pâini şi cu vii. [18] Să nu vă înşele Ezekias, zicând: 'Dumnezeul vostru vă va izbăvi.'. Oare şi-a izbăvit vreunul din zeii neamurilor ţara sa din mâinile regelui asirienilor? [19] Unde este zeul

sirienilor, în timp ce Ezekias, bizuindu-se pe credinţa lui, nu a plătit acest tribut şi i-a numit «slugi» pe cei care căutau refugiu la egipteni".

36,10 Câteva mss. greceşti şi TM adaugă: „Domnul este Cel ce mi-a zis: «Suie-te împotriva acestei ţări şi o nimiceşte»".

36,11 „aramaică": gr. Συριστί, ebr. *'arāmīth*. Aramaica, limbă est-semitică, avea să devină limbă oficială a diplomaţiei orientale. În vremea lui Ezekias, aramaica era cunoscută numai de către marii dregători ai regatului. Mai târziu însă, după întoarcerea evreilor din exil, ea avea să devină şi limba poporului; în ea vor vorbi Domnul Iisus şi apostolii Săi.

36,12 Theodoret omite versetul în comentariul său; nuanţa exactă, foarte peiorativă, se pierde adesea în traducerile eufemistice.

36,14 „vorbe care nu pot să vă izbăvească": după alte mss., regele Ezekias este cel „care nu poate să vă izbăvească".

36,16 „Dacă vreţi să fiţi binecuvântaţi": TM are „faceţi pace cu mine"; ebr. *b'rākhāh*, „binecuvântare", ajunge să însemne şi „tratat de pace".

36,17 „voi veni să vă iau": de fapt se anunţa o deportare, precum cea a triburilor din nord, după căderea Samariei (721 î.H.); regatul lui Iuda va fi salvat de această dată, dar va avea o soartă asemănătoare mai târziu, în urma invaziei babiloniene.

36,19 „Aimath... Arphath": ebr. *Ḥamāth... 'Arpādh*, cetăţi-state arameene din nordul teritoriului sirian. Cucerite de Tiglat-Palassar al III-lea în 740 î.H., se răscoală împreună cu

din Aimath şi Arphath? Şi unde este zeul cetăţii Seppharim? Au fost ei oare
în stare să izbăvească Samaria din mâna mea? [20] Care dintre zeii tuturor
acestor neamuri şi-a izbăvit ţara din mâna mea, ca Dumnezeu să scape
Ierusalimul din mâna mea?»"
[21] Iar ei tăceau, şi nimeni nu i-a răspuns un cuvânt, fiindcă regele poruncise
ca nimeni să nu răspundă. [22] Şi Eliakim, iconomul, fiul lui Helchias, şi
Somnas, scribul oştirii, şi Ioach, cronicarul, fiul lui Asaph, au intrat la
Ezekias cu hainele sfâşiate, şi i-au vestit cuvintele lui Rapsakes.

37 [1] Când regele Ezekias a auzit [acestea], şi-a sfâşiat hainele şi s-a
îmbrăcat cu sac, apoi s-a suit la Casa Domnului. [2] Şi i-a trimis pe Eliakim,
iconomul, şi pe Somnas, scribul, şi pe cei mai bătrâni preoţi, îmbrăcaţi cu
sac, la profetul Isaia, fiul lui Amos. [3] Şi i-au zis: „Acestea le spune Ezekias:
«Zi de strâmtorare şi de ocară şi de mustrare şi de urgie este ziua de astăzi,
căci a venit chinul asupra celei ce naşte, dar nu are putere să nască. [4] Să
asculte Domnul Dumnezeul tău cuvintele lui Rapsakes, cu care regele
asirienilor l-a trimis ca să-L ocărască pe Dumnezeul cel viu, să-L ocărască
prin vorbele pe care le-a auzit Domnul Dumnezeul tău. Roagă-te către
Domnul Dumnezeul tău pentru aceştia care au mai rămas.»"
[5] Slujitorii regelui au venit la Isaia, [6] şi Isaia le-a spus: „Aşa să vorbiţi către
stăpânul vostru: Acestea le spune Domnul: «Nu vă temeţi de cuvintele pe
care le-aţi auzit, cu care M-au ocărât trimişii regelui asirienilor. [7] Iată, Eu
voi trimite asupra lui un duh şi, după ce va auzi o veste, se va întoarce în
ţara lui; şi va cădea de sabie în pământul lui.»"

Damascul şi Samaria în 720 î.H. şi sunt recucerite de Sargon al II-lea. ♦ „Seppharim": ebr. *S'phar'wāyim*, cetate din aceeaşi zonă, cucerită de Sargon; nu a fost localizată cu certitudine (*cf.* şi 4Rg. 17,24). ♦ „Samaria": ţinutul a fost cumpărat cu doi talanţi de argint de la un anume Şemer (LXX Somoron), de către Omri, regele lui Israel, care a şi construit cetatea Samaria (după numele primului posesor), în 925 î.H. A fost cucerită de Sargon al II-lea, după trei ani de asediu, în 721 î.H. Alexandru Macedon avea să o populeze cu siro-macedoneni, iar Irod cel Mare va reconstrui cetatea, cu numele de Sebasta (lat. Augusta).

36,22 „scribul": gr. γραμματεύς, dregător cu funcţie de „secretar", „copist"; în acest context, scribul însărcinat cu evidenţa contingentelor militare.

37,4 „să-L ocărască prin vorbele": alte mss. au „să ocărască cuvintele". Din aceste cuvinte se vede evlavia lui Ezekias, care este sensibil înainte de toate la ocara adusă Dumnezeului celui viu, pus în rând cu diverse zeităţi locale. Vezi *infra*, v. 19.

37,7 „va cădea...": TM are „îl voi face să cadă...". ♦ Este vorba, probabil, de un „duh de teamă" că va fi atacat de Tharaka, amplificat şi de vestea unui complot în Babilon.

[8] Şi Rapsakes s-a întors şi l-a aflat pe rege împresurând Lomna. Şi regele
asirienilor a auzit [9] că Tharaka, regele etiopienilor, a ieşit ca să-l împre-
soare. Şi, aflând acestea, s-a întors şi a trimis soli la Ezekias, zicând:
[10] „Aşa să-i spuneţi lui Ezekias, regele Iudeii: Să nu te înşele Dumnezeul
tău, în care ţi-ai pus nădejdea, zicând: «Ierusalimul nu va fi dat în mâinile
regelui asirienilor.» [11] Oare nu ai auzit ce au făcut regii asirienilor, cum au
nimicit ei tot pământul? [12] Oare i-au izbăvit zeii neamurilor pe care părinţii
mei le-au nimicit, Gozanul şi Harranul şi Raphes, care se află în ţara Themad?
[13] Unde sunt regii din Aimath şi din Arphath şi ai cetăţii Seppharim, [din]
Anag şi Ugaua?"
[14] Ezekias a primit scrisoarea de la soli şi a deschis-o înaintea Domnului.
[15] Şi Ezekias s-a rugat Domnului, zicând: [16] „Doamne Savaot, Dumnezeul
lui Israel, Cel ce şezi pe heruvimi, Tu singur eşti Dumnezeu peste toate
împărăţiile lumii; Tu ai făcut cerul şi pământul! [17] Ascultă, Doamne; caută,
Doamne, şi vezi cuvintele pe care le-a trimis Sennacherim, ca să-L ocărască
pe Dumnezeul cel viu! [18] Căci cu adevărat regii asirienilor au pustiit

---

37,8 „Lomna": ebr. *Libh'nāh*, cetate regală canaanită cucerită de Iosua (*cf.* Ios. Nav. 10,29-30; 12,15) şi care devine cetate levitică (*cf.* Ios. Nav. 21,13).

37,9 „Tharaka": ebr. *Tir'haqāh*, faraon de origine nubiană, care a domnit în Egipt între anii 690 şi 664 î.H. El conducea probabil trupele egiptene pe care Sennacherim le-a înfrânt la Elteche în 701 î.H.

37,11 În finalul versetului, TM are în plus: „Şi tu vei fi izbăvit?".

37,12 „Gozan": akkad. *Guzana*, oraş din Mesopotamia, pe malul vestic al râului Habor, afluent al Eufratului. Regele asirian o dă ca exemplu de cetate care s-a răsculat în 759 î.H. şi care a fost pedepsită. ♦ „Harran": akkad. *Harrani(m)*, cetate situată pe teritoriul de astăzi al Turciei, pe drumul principal dintre Ninive şi Alep. Terah a locuit acolo împreună cu Avraam (Gen. 11,31; *cf.* Fp. 7,2-4). Iacob a fugit aici ca să scape de Esau (Gen. 29,4). Oraşul este menţionat în texte încă din mileniul al II-lea î.H. cu un templu unde era venerat zeul lunii. Harranul s-a răsculat în 763 î.H. ♦ „Raphes": ebr. *Reţeph*, oraş cucerit de asirieni; textele vechi asiriene menţionează oraşul, însă nu vorbesc despre jefuirea localităţii; aici era popasul caravanelor ce mergeau de la Eufrat la Hamat. În prezent, oraşul Resâfa din Siria. ♦ „Themad": ebr. *T'la'şār*, cetate situată undeva pe cursul superior al Eufratului.

37,13 „Ugaua": ebr. *'Iwwāh* – localitate neidentificată.

37,14 TM povesteşte mai amănunţit: „El a primit scrisoarea din mâna solilor şi a citit-o, apoi s-a suit la Casa Domnului şi a desfăşurat-o înaintea Domnului".

37,17 Prima parte a versetului în TM: „Pleacă-Ţi urechea, *YHWH*, şi auzi, deschide-Ţi ochii, *YHWH*, şi vezi, auzi toate cuvintele...".

37,18 „întreaga lume şi ţara lor": TM are „toate ţările şi pământul lor".

întreaga lume şi ţara lor, [19] şi le-au aruncat idolii în foc, căci nu erau
dumnezei, ci lucruri [făcute] de mâini omeneşti – lemne şi pietre – şi i-au
nimicit. [20] Dar Tu, Doamne, Dumnezeul nostru, izbăveşte-ne din mâna lor,
ca să ştie orice împărăţie de pe pământ că Tu eşti singurul Dumnezeu."
[21] Şi Isaia, fiul lui Amos, a fost trimis la Ezekias şi i-a zis: „Acestea le
spune Domnul, Dumnezeul lui Israel: «Am auzit cele ce te-ai rugat către
Mine cu privire la Sennacherim, regele asirienilor.» [22] Acesta este cuvântul
pe care l-a grăit Dumnezeu despre el:
«Fiica fecioară a Sionului te-a dispreţuit şi a râs de tine;
fiica Ierusalimului a clătinat din cap la tine.
[23] Pe cine ai ocărât tu şi pe cine ai întărâtat?
Împotriva cui ţi-ai ridicat glasul?
Nu ţi-ai ridicat ochii spre înalt
către Sfântul lui Israel.
[24] Ci prin soli L-ai ocărât pe Domnul,
căci ai zis: 'Cu mulţimea carelor
eu m-am suit pe vârful munţilor
şi până la marginile Libanului;
şi am tăiat semeţia cedrului lui
şi frumuseţea chiparosului;
şi am intrat în partea cea înaltă a pădurii lui,
[25] şi am făcut pod
şi am uscat apele
şi toată apa adunată.'
[26] Nu ai auzit tu oare de multă vreme

37,22-29 Cuvinte de mustrare pe care Dumnezeu, prin Isaia, i le transmite regelui Asiriei ca răspuns la sfidarea pe care l-o aruncase acesta.

37,22 „la tine": TM are „în spatele tău". ♦ Clătinarea capului indică dispreţ şi ameninţare, cum ar spune: „Vai vouă, nu ştiţi ce vă aşteaptă!". Locuitorii Ierusalimului nu numai că nu s-au înfricoşat, dar au cutezat să râdă de temutul rege.

37,23 „Nu ţi-ai ridicat ochii spre înalt": TM are: „Ţi-ai ridicat ochii cu trufie către...".

37,24 „în partea cea înaltă": *litt.* „la înălţimea unei părţi (a pădurii)". ♦ Theodoret înţelege prin „cedri şi chiparoşi" regi şi toparhi, prin „Liban" – neamurile şi prin „Carmel" – pe Israel.

37,25 În TM: „Am săpat şi am băut apă, sub talpa picioarelor mele am secat toate canalele Egiptului / toate canalele împresurărilor". ♦ „toată apa adunată": *litt.* „toată adunarea apei". Apa adunată în lacuri, fântâni sau iazuri era esenţială în anotimpul secetos, dar şi la vreme de asediu.

despre câte am făcut?
Din zile străvechi le-am rânduit,
dar acum le-am arătat,
că voi pustii neamuri din locuri întărite
şi pe cei ce locuiesc în cetăţi tari.
[27] Am slăbit mâinile
şi s-au uscat;
şi au ajuns ca iarba uscată de pe acoperişuri
şi ca troscotul.
[28] Iar acum, Eu ştiu odihna ta,
şi ieşirea ta şi intrarea ta.
[29] Iar mânia ta, cu care te-ai mâniat,
şi întărâtarea ta au urcat la Mine;
voi pune un căpăstru pe nasul tău
şi zăbală în buzele tale
şi te voi întoarce pe calea
pe care ai venit.»"

37,26 În TM: „Nu ai auzit că de mult am pregătit aceasta, din zile străvechi am făurit-o, iar acum înfăptuiesc: tu vei preface în grămezi de dărâmături cetăţi întărite". Asiriei i se atrage atenţia că este doar un instrument în mâna lui Dumnezeu.

37,27 În TM: „Şi locuitorii lor, scurţi la mână, sunt descumpăniţi, ruşinaţi, sunt ca iarba câmpului... şi ca firele de iarbă de pe acoperişuri, ofilite înainte de a creşte". ♦ „Am slăbit mâinile" are sensul „a lăsa (slăbi) frâul (conducerii)", a nu-i mai conduce „cu mână tare şi cu braţ înalt" spre biruinţă. Theodoret (*ad loc.*) comentează un mss. care precizează: „Mi-am oprit mâinile *Mele* şi ei s-au uscat". ♦ „troscotul": iarbă ce creşte pe drumuri şi rezistă la călcătură şi secetă.

37,28 „odihna... ieşirea... intrarea": manieră semitică de a desemna totalitatea acţiunilor vieţii cuiva.

37,29 „voi pune un căpăstru": adică îl voi trata ca pe o vită de povară sau ca pe un sclav. Această manieră de a pedepsi sclavii, prin punerea unei botniţe sau a unui căpăstru, era un obicei întâlnit şi la romani pentru sclavii care serveau la masă (Seneca, *Ad Lucilium* V 47,4). După Athenaios, pare a fi mai degrabă o măsură de igienă pentru bucătari (*Deipnosophistes* 12,548C). Ieronim (*Com. in Isaiam* 11.37.26-29) explică astfel: „Ca să înţelegi că nu poţi să faci ceva prin propria ta putere, ci numai prin voia Mea. Pentru că neamurile nesupuse şi copacii nerodnici merită să fie tăiaţi şi doborâţi prin voi, securea şi fierăstrăul Meu. De aceea, pun un belciug în nările voastre, ca să vă înfrânez hula, şi să nu mai îndrăzniţi a spune cuvinte de acest fel. Vă voi pune şi zăbală în gură, să vă potolească mânia".

30 „Şi acesta [să-ţi fie] semnul: mănâncă în acest an ce ai semănat, în anul al
doilea ce a rămas; iar în cel de-al treilea, semănaţi, seceraţi şi sădiţi vii, şi
mâncaţi rodul lor. 31 Şi cei rămaşi în Iudeea vor prinde rădăcină jos şi vor
face sământă sus. 32 Că din Ierusalim vor ieşi cei rămaşi, şi din muntele
Sionului cei izbăviţi. Râvna Domnului Savaot va face acestea."
33 De aceea, aşa spune Domnul despre regele asirienilor: „Nu va intra în
cetatea aceasta, nici nu va arunca asupra ei săgeată, nici nu va pune
împotriva ei scut, nici nu o va înconjura cu val de pământ, 34 ci pe calea pe
care a venit, pe aceea se va întoarce." Acestea le spune Domnul: 35 „Voi
ocroti cetatea aceasta ca să o mântuiesc, pentru Mine şi pentru David,
slujitorul Meu."
36 Şi a ieşit un înger al Domnului şi a nimicit din tabăra asirienilor o sută
optzeci şi cinci de mii; şi sculându-se în zori, au aflat toate trupurile moarte.
37 Atunci regele asirienilor s-a întors, a plecat şi a stat în Ninive. 38 Şi, pe
când se afla la închinare în casa lui Nasarach, *patachron*-ul lui, Adramelech

---

37,30-35 Cuvinte de încurajare ale Domnului pentru Ezekias.
37,30 „ce ai semănat... ce a rămas": TM are „ce creşte de la sine... ce răsare [din acestea]".
37,36 Consemnările regelui Sennacherim nu menţionează înfrângerea miraculoasă a armatelor asiriene de către îngerul Domnului, iar Herodot (2,141) vine cu explicaţii raţionale: „Mulţime de şobolani de câmp au devorat în timpul nopţii toate tolbele şi arcurile inamicului şi toate curelele cu care îşi susţineau scuturile... iar dimineaţa, când a început bătălia, foarte mulţi au căzut pe câmpul de luptă pentru că nu aveau arme cu care să se apere" (DB, *s.u.* „Sanherib"). Chiar şi aşa, intervenţia divină este evidentă.
37,37 „Ninive": ultima capitală a Asiriei. Întemeietorul cetăţii e socotit Nimrod sau Aşur (Gen. 10,11). Ruinele ei se văd şi astăzi în nordul Irakului. Episodul consemnat de Isaia apare şi pe tăbliţele de lut descoperite la Ninive (DB, p. 909).
37,38 „*patachron*": transliterarea unui cuvânt aramaic care înseamnă „idol". Theodoret (*ad loc.*) spune că în alte mss. se găseşte scris *patechron*, adică „idol", iar regele asirienilor, cel lipsit de evlavie, care a ridicat glasul împotriva Creatorului, a fost pedepsit fiind înjunghiat de fiii săi în timp ce-şi adora idolul. Acestuia i-a urmat la domnie fiul său, cunoscut sub numele de Asarhaddon (LXX Asordan), care a domnit între 680 şi 669 î.H. După asasinarea tatălui său, Sennacherim, a încercat să-i răzbune moartea urmărindu-i pe ucigaşi. L-a învins pe regele egiptean Tharaka şi a asediat Memfisul. La scurt timp egiptenii se revoltă; regele revine să restabilească ordinea, însă moare pe drum în 669 î.H., la Haran (DB, *s.u.* „Esarhadon"). El l-a avut ca succesor pe marele Assurbanipal (668-621 î.H.). Căderea cetăţii Ninive şi a Imperiului Asirian sunt opera lui Nabbopolassar şi, din acel moment, sediul puterii asiro-babiloniene se transferă de la Ninive la Babilon. ♦ „în Armenia": TM are „ţinutul Ararat".

şi Sarasar, fiii săi, l-au lovit cu săbiile, iar ei au fugit în Armenia. Şi
Asordan, fiul lui, a domnit în locul lui.

38 1 Şi a fost [aşa:] în vremea aceea Ezekias s-a îmbolnăvit de moarte;
profetul Isaia, fiul lui Amos, a venit la el şi i-a zis: „Acestea le spune
Domnul: «Rânduieşte-ţi cele ale casei tale, căci vei muri; nu vei mai trăi.»"
2 Atunci Ezekias s-a întors cu faţa la perete şi s-a rugat Domnului, 3 zicând:
„Adu-Ţi aminte, Doamne, cum am umblat înaintea Ta întru adevăr, cu
inimă cinstită, şi am făcut cele plăcute înaintea Ta." Şi a plâns Ezekias cu
plânset mare.
4 Şi a fost cuvântul Domnului către Isaia, zicând: 5 „Du-te şi spune-i lui
Ezekias: «Acestea le spune Domnul, Dumnezeul lui David, tatăl tău: Am
auzit glasul rugăciunii tale şi am văzut lacrimile tale. Iată, adaug la timpul
vieţii tale cincisprezece ani. 6 Şi te voi izbăvi din mâna regelui asirienilor şi
voi ocroti această cetate.» 7 Şi acesta îţi va fi semn de la Domnul, că
Dumnezeu va face lucrul acesta: 8 umbra treptelor pe care le-a coborât
soarele – cele zece trepte ale casei tatălui tău – Eu voi întoarce soarele cu
cele zece trepte înapoi." Şi soarele a urcat cele zece trepte pe care le
coborâse umbra.

9 Rugăciunea lui Ezekias, regele Iudeii, când s-a îmbolnăvit şi s-a sculat din
boala sa:
10 „Eu am zis: În culmea zilelor mele voi lăsa la porţile iadului

---

38,1 Ioan Gură de Aur (ACCS, p. 259) vede în boala lui Ezekias o pedeapsă pentru orgoliul de a-i fi învins pe asirieni şi citează 2Par. 32,26.
38,5 „cincisprezece ani": după Casiodor (ACCS, p. 262), „cincisprezece" este un număr simbolic, suma dintre şapte, numărul sabatului, şi opt, duminica, „ziua a opta", ziua învierii Domnului. Alţi interpreţi cred că cei cincisprezece ani primiţi în plus de regele Ezekias sunt un simbol al perfecţiunii, plinătatea Revelaţiei.
38,8 „cele zece trepte": aşa cum se găseşte în LXX, textul este de neînţeles, spune Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 379, nota 2); arhitectura casei lui Achaz, care încă se putea vedea în Ierusalim pe vremea lui, numită casa lui Ezekias, nu oferă înţelegerea acestei minuni. Eusebiu citează pe Symmachos şi pe ceilalţi doi traducători ai Septuagintei, care nu vorbesc de „casă", ci de un ceas solar, un edificiu distinct, care indica ora solară. Aceasta este şi opinia majorităţii Părinţilor. După tradiţia talmudică, atunci când regele Achaz (care fusese un rău cârmuitor) a murit, Dumnezeu a scurtat ziua cu zece trepte.
38,9 „Rugăciunea": TM are „Scrierea".

anii care mi-au mai rămas.
[11] Am zis: Nu voi mai vedea
mântuirea lui Dumnezeu pe pământ,
nu voi mai vedea om
[12] din rudenia mea.
Am lăsat în urmă restul vieții mele:
a ieșit și s-a dus de la mine
precum cel ce-și desface cortul după ce l-a înfipt.
Duhul meu s-a făcut în mine ca o pânză
când țesătoarea se apropie să o taie.
În ziua aceea i-am fost dat
[13] până în zori, ca unui leu;
așa mi-a zdrobit oasele,
căci i-am fost dat din zi și până în noapte.
[14] Ca o rândunică, așa voi striga,

38,10-20 Din punct de vedere literar este vorba de un psalm clasic, cu ritmul unei lamentații. În cadrul unei ceremonii la Templu, un om bolnav își deplânge soarta înaintea lui Dumnezeu (vv. 9-16), iar apoi (vv. 17-20) își arată recunoștința pentru vindecarea acordată.
38,10 „În culmea": *litt.* „în înălțimea", adică la amiaza vieții, prin analogie cu momentul în care soarele ajunge în poziția cea mai înaltă din zi (*cf.* Vulg. *in dimidio dierum meorum*, „la jumătatea zilelor mele").
38,11-12 În TM: „Nu-L voi vedea pe Domnul, pe Domnul în pământul celor vii, nu voi mai zări om dintre locuitorii lumii. [12] Sălașul meu a fost smuls și aruncat de la mine ca un cort de păstor. Ca un țesător mi-am înfășurat viața; mi-a tăiat firul. Din zori și până-n seară Tu m-ai sfârșit". ♦ La vremea aceea se considera că cei morți merg cu toții într-un „lăcaș al morților", *Šᵉ'ôl*, unde legătura cu Dumnezeu și cu lumea celor vii era complet ruptă (WBC II, p. 59). Într-adevăr, încă nu venise Hristos, care, prin pătimirea crucii, va nimici puterea morții și va sfărâma porțile iadului.
38,12 „cort": numește „cort" trupul, pe care îl locuiește sufletul cât timp trăiește (Theodoret, *ad loc.*). Metafora este inspirată din viața pastorească; cortul păstorului nomad, mic și ușor, putea fi desfăcut îndată și purtat după turmă (WBC II, p. 59). ♦ „Duhul": gr. πνεῦμα se poate înțelege aici și ca „suflare de viață" (*cf.* v. 16), care se stinge la cel aflat pe moarte. ♦ „pânză" sau „țesătură": metaforă pentru corpul omenesc, format din *țesuturi*: „m-ai îmbrăcat în piele și în carne, *m-ai țesut* din oase și din vine" (Iov 10,11), dar și o metaforă a vieții: „zilele vieții mele au fost mai grabnice ca *suveica* și s-au isprăvit, fiindcă *firul* s-a terminat" (Iov 7,6). La fel simte și regele Ezekias, când viața i se apropie de sfârșit (SB, p. 260).
38,13 Finalul versetului în TM este identic cu al v. 12.

și ca o porumbiță, așa voi murmura;
căci s-au sfârșit ochii mei
cătând spre înaltul cerului,
către Domnul, care m-a izbăvit
[15] și mi-a luat durerea din suflet.
[16] Căci Ție, Doamne, ți s-a vestit despre aceasta,
și ai înviorat duhul meu;
și, fiind alinat, m-am întors la viață.
[17] Căci Tu ai ales sufletul meu
ca să nu piară,
și ai lepădat înapoia mea
toate păcatele mele.
[18] Căci nu cei din iad Te vor lăuda,
și nici cei morți nu Te vor binecuvânta,
nici nu vor nădăjdui cei din iad
în milostivirea Ta.
[19] *Cei vii* Te vor binecuvânta,

38,14 „așa voi murmura": gr. μελετάω, „a cugeta", „a se îngrijora", „a murmura". Aici, uguitul porumbiței poate fi o metaforă pentru stăruința în rugăciune, intens și cu mare durere. ♦ „către Domnul, care m-a izbăvit": TM are: „Stăpâne, sunt zdrobit, fii chezașul meu!".
38,15-16 Diferențele dintre LXX și TM sunt atât de mari, încât exclud orice comentariu. Chiar și pentru comentatorii TM acest loc este „un coșmar pentru exegeți", textul ebraic fiind dificil (WBC, p. 56).
38,17 Stihul acesta, absent în numeroase mss., este preluat din *Codex Sinaiticus*. ♦ În TM: „Iată, spre pacea mea / binele meu am avut mare amărăciune și Tu ai ținut la viața mea ca să scap de prăpastia pieirii, căci ai aruncat în spatele Tău tot păcatul meu".
38,18 „cei din iad... cei morți": TM are „*šᵉ'ôl*-ul... moartea". ♦ „iad": ebr. *še'ôl* – vezi *supra*, nota 38,11-12. ♦ „nu vor nădăjdui cei din iad în milostivirea Ta": TM are „nu vor nădăjdui cei ce coboară în groapă în fidelitatea Ta".
38,19 Al doilea hemistih în TM: „tatăl va vesti fiilor fidelitatea ta". ♦ „Cei vii Te vor binecuvânta": Ieronim (ACCS, p. 263) comentează: „cei vii" sunt cei care trăiesc în chip duhovnicesc, singurii vrednici să dea slavă lui Dumnezeu. Aceasta înseamnă sărbătoare și zi sfântă; nu zile de distracție, ci de cunoaștere a lui Dumnezeu și de mulțumire prin cântări de laudă. Acest lucru este al sfinților, care trăiesc în Hristos. ♦ „voi face copii": unii interpreți cred că promite să instituie un cor și să aleagă cântăreți de psalmi cu voci bune pentru Templu, alții, care pun mai mult preț pe lucrurile ezoterice, sunt de părere că va avea o domnie fără sfârșit și viață fără de moarte, pentru că Ezekias era convins că scrierile despre fiul lui David, destinat să fie Hristosul, erau spuse despre el. Dar se pare

cum fac şi eu acum.
Căci, începând de astăzi, voi face copii
care vor vesti dreptatea Ta,
[20] Doamne al mântuirii mele!
Şi nu voi înceta să Te binecuvântez cu harfa
în toate zilele vieţii mele,
înaintea casei lui Dumnezeu."
[21] Şi a zis Isaia către Ezekias: „Ia o turtă de smochine, sfărâm-o, leagă-te cu ea şi vei fi sănătos." [22] Şi Ezekias a zis: „Acesta este semnul că mă voi sui la casa Domnului Dumnezeu."

39 [1] În vremea aceea Marodach, fiul lui Laadan, regele Babiloniei, i-a trimis scrisori şi soli şi daruri lui Ezekias, fiindcă auzise că a fost bolnav de moarte şi s-a sculat. [2] Şi Ezekias s-a bucurat de ele cu bucurie mare şi le-a arătat [solilor] casa cu *nechotha*, şi cu ulei de mir, şi cu tămâie, şi cu aromate, şi cu argint, şi cu aur, şi toate cămările cu vase şi lucruri de preţ, şi toate câte erau în vistieriile lui. Şi nu mai era nici un lucru în casa lui pe care Ezekias să nu-l fi arătat. [3] Şi a venit Isaia profetul la regele Ezekias şi i-a zis: „Ce spun oamenii aceştia şi de unde au venit la tine?" A zis Ezekias: „Dintr-o ţară de departe au venit la mine, din Babilon." [4] Şi a zis Isaia: „Ce au văzut în casa ta?" A zis Ezekias: „Toate cele din casa mea le-au văzut – şi nu este în casa mea ceva ce nu au văzut –, ba chiar şi cele din vistieriile mele."
[5] Atunci Isaia i-a zis: „Ascultă cuvântul Domnului Savaot: [6] «Iată, vin zile, zice Domnul, când vor lua toate din casa ta; şi câte le-au adunat strămoşii

că nu avea copii, deşi era în al cincisprezecelea an de domnie (Chiril al Alexandriei, *Com.* 3.4.38). Mai simplu: cel care îi mulţumeşte Domnului pentru o binefacere va naşte ucenici care îl vor urma şi imita în împrejurări asemănătoare.

38,20 În TM: „Doamne, izbăveşte-mă şi vom cânta din strune în toate zilele vieţii noastre în casa Domnului". ♦ „harfa": gr. ψαλτήριον, instrument cu coarde.

38,22 În TM, cuvintele lui Ezekias sunt o întrebare: „Care este semnul...?".

39,1-2 „Marodach, fiul lui Laadan": ebr. *„Merodhakh Bal'adhān*, fiul lui *Bal'adhān*". ♦ Eusebiu notează că regele Merodac-Baladan, impresionat de lucrurile minunate petrecute în regatul şi viaţa lui Ezekias, intenţiona să încheie o alianţă cu un suveran asistat de un Dumnezeu atât de puternic. ♦ *„nechotha"*: LXX transliterează ebr. *n'khothāh*, corectat în *n'khoth*, „vistierie".

39,6 „Cei care ne-au luat argintul ne-au adus aur. Cei care ne-au rănit trupurile ne-au adus mir. Cei care ne-au ars altarul ne-au adus tămâie. Mirul magilor mijloceşte pentru

tăi până în această zi vor ajunge în Babilon; şi nu vor lăsa nimic.» A mai zis Dumnezeu [7] că şi dintre copiii tăi pe care i-ai zămislit vor lua şi-i vor face eunuci în casa regelui babilonienilor." [8] Atunci Ezekias a zis către Isaia: „Bun este cuvântul Domnului pe care l-a grăit; numai să fie pace şi dreptate în zilele mele."

40 [1] „Mângâiaţi, mângâiaţi pe poporul Meu",
zice Dumnezeu.
[2] „Preoţi, grăiţi inimii Ierusalimului,
mângâiaţi-l,
că s-a plinit umilirea lui,
i s-a iertat păcatul;
că a primit din mâna Domnului
de două ori [cât] păcatele lui."

[3] Glas al celui care strigă în pustie:

săbiile cu care ne-au ucis. Aurul lor mijloceşte pentru comorile noastre, pentru că au jefuit comorile casei lui Ezekias" (Efrem Sirul, *Laudă la naşterea Domnului*, 19.3.4, în ACCS, p. 264).

39,7 Prorocie la care va trimite şi Cartea lui Daniel: regele a cerut să fie aduşi tineri dintre fiii lui Israel, de neam regesc şi dintre *forthommin*, „feciorelnici". Symmachos a văzut *porthmin* şi a tâlmăcit „aleşi" (Theodoret, *Tâlcuire la Cartea Proorocului Daniil*, PG 81, cap. 1).

39,8 După „pe care l-a grăit", TM are: „Şi a zis: «Pentru că va fi pace şi siguranţă...»".

40–55 A doua parte a Cărţii lui Isaia, „Cartea mângâierii".

40,1 „Dumnezeu": TM are „Dumnezeul vostru". ♦ În *Constituţiile apostolice* (2,15; secolul al IV-lea), versetul e citat în legătură cu atitudinea episcopului faţă de omul păcătos care se pocăieşte. Episcopul trebuie să ierte cu îngăduinţă greşelile celui care-şi cere iertare şi se recunoaşte păcătos. Altfel, ar fi precum cineva care, plimbându-se pe malul unui râu şi văzând un om gata să se arunce în apă, în loc să-l prindă şi să-i salveze viaţa, l-ar împinge în apa învolburată.

40,2 „Preoţi": nu apare în TM. ♦ „umilirea lui, i s-a iertat păcatul": TM are „slujba lui ostăşească, i-a fost ispăşită nelegiuirea". ♦ „de două ori": gr. διπλᾶ τὰ ἁμαρτήματα, *litt.* „păcatele lui duble", adică a pătimit de două ori mai mult, din dumnezeiască iconomie, în vederea primirii profeţiei care urmează despre „mântuirea lui Dumnezeu".

40,3-4 Evangheliştii au văzut în Ioan Botezătorul, înaintemergătorul Domnului, acest „glas al celui care strigă în pustie" (In. 1,23). La un prim nivel de înţelegere, este vorba de pregătirea drumului pentru Dumnezeu care vine să-şi readucă poporul din exil, ca într-un nou Exod. O frazare acceptată astăzi de mulţi exegeţi este: „Un glas strigă: «În

„Pregătiți calea Domnului,
drepte faceți cărările Dumnezeului nostru!
[4] Orice râpă să se umple,
și orice munte și deal să se plece;
toate cele strâmbe să se îndrepte,
iar cele colțuroase să se netezească.
[5] Atunci se va arăta slava Domnului,
și va vedea tot trupul mântuirea lui Dumnezeu,
căci Domnul a grăit."
[6] Glas al celui care zice: „Strigă!"

---

pustiu pregătiți calea Domnului...»". ♦ Ioan Gură de Aur este și el de părere că împlinirea profeției din acest verset a cunoscut două momente: 1) Întoarcerea fiilor lui Israel din robia babilonică și 2) Întruparea Fiului lui Dumnezeu. ♦ După Origen (*Omilii la Evanghelia după Luca* 21,5, în ACCS, *ad loc.*), Dumnezeu vrea să găsească în ființa umană o cale prin care să-i pătrundă în suflet și să călătorească împreună. De aceea omul trebuie să pregătească din vreme această cale, curățind-o de păcate și făcând-o accesibilă. ♦ După Maxim Mărturisitorul (*Filocalia*, vol. III, p. 158), „Glas" este Cuvântul, care strigă de la început în *pustie*, adică în firea oamenilor, în lumea aceasta și în fiecare suflet, pustiite de fapte bune, stare la care s-a ajuns prin greșeala străveche. Mai este mișcarea conștiinței la fiecare greșeală, care, strigând în ascunsul inimii, gătește calea Domnului. „Pregătirea" căii Domnului se face prin îndreptarea spre bine a felului de viață și a gândirii și prin curățirea întinărilor de mai înainte. „Cărările" sunt moduri ale virtuților și diferite îndeletniciri după voia lui Dumnezeu. Pe acestea le fac drepte aceia care cultivă cercetarea cuvintelor dumnezeiești. „Râpa" (v. 4) este trupul fiecăruia, ros de patimi, și sufletul, ros de îndelungatele furtuni ale păcatului, care a pierdut prin viciu frumusețea netezimii în duh. Deci tot omul care ascultă glasul ce strigă în pustie și face drepte cărările Lui; tot omul care, apoi, prin dărâmarea munților și a dealurilor spirituale și viclene, umple valea, adică sufletul păcătos care a prilejuit pomeniților munți și dealuri viclene înălțarea și ridicarea; tot omul care îndreaptă, prin înfrânare, cărările strâmbe ale patimilor de bunăvoie, adică mișcările plăcerii, și netezește prin răbdare durerile, făcându-le căi bune; tot omul de felul acesta pe dreptate va vedea mântuirea lui Dumnezu, ca unul ce a devenit curat cu inima.

40,4 Toate verbele din acest verset sunt la timpul viitor cu valoare de imperativ. ♦ Văile sau „râpele umplute" înseamnă, după Efrem Sirul (*Comentariu la Isaia, ad loc.*), două lucruri: prin Întrupare, Dumnezeu a umplut întreaga lume și a răscumpărat-o. De asemenea, imaginea ar trimite la văile pline de asceți, care au renunțat la grijile lumești pentru a se consacra proslăvirii lui Dumnezeu.

40,5 „mântuirea... a grăit": TM are „că gura Domnului a grăit".

40,6-8 Dialog între „glasul" ceresc și profet; glasul îl îndeamnă să-și strige mesajul de încurajare, dar profetul e sceptic, iar glasul îl încurajează. TM are (cu punctuația propusă

Și am zis: „Ce să strig?
Tot trupul [este] iarbă
și toată slava omului, ca floarea ierbii.
[7] S-a uscat iarba și floarea a căzut,
[8] dar cuvântul Dumnezeului nostru rămâne în veac."
[9] Suie-te pe un munte înalt,
cel ce binevestești Sionului!
Înalță-ți cu putere glasul,
cel ce binevestești Ierusalimului!
Înălțați-vă, nu vă temeți!
Spune cetăților lui Iuda:
„Iată, Dumnezeul vostru!"
[10] Iată, Domnul vine cu putere,
și brațul Lui, cu stăpânire;
iată, răsplata Lui [este] cu El
și lucrarea, dinaintea Lui.

---

de A. Mello): „[6] Un glas spune: «Strigă!» și am zis: «Ce să strig? Tot trupul e ca iarba și toată frumusețea lui e ca floarea câmpului. [7] Iarba se usucă, floarea se ofilește când suflarea Domnului vine asupra ei». – «Cu adevărat, ca iarba este poporul! [8] Iarba se usucă, floarea se ofilește, dar cuvântul Dumnezeului nostru dăinuie de-a pururi»".

40,6 „slava": TM are *ḥesedh*, „bunătate fidelă", „iubire credincioasă", dar și „farmec, grație", „bunăvoință". ♦ „Strigă!": Origen (*Comentariu la Ioan*, PSB 7, p. 176) interpretează: „Glasul inimii celor ce se roagă în taină nu se aude în afară, dar se aude la Dumnezeu, Cel ce a grăit lui Moise: «Ce strigi către Mine?» (Ex. 14,15), deși el nu «striga» în chip sensibil. Dar Moise, în rugăciunea sa, striga în inima lui din toată puterea, cu un glas pe care numai Dumnezeu îl înțelegea". Vasile cel Mare (*ad loc.*) comentează: În Sfânta Scriptură, „glasul lui Dumnezeu" nu denotă fenomenul fizic al vibrației aerului între vocea care emite și timpanul care receptează, ci are o conotație duhovnicească; în Ex. 20,18 ni se spune că „poporul vedea glasul". ♦ „Tot trupul [este] iarbă": mai mulți Părinți subliniază fragilitatea și efemeritatea vieții omului pe pământ (*e.g.* Vasile, *Omilii la Hexaemeron* 5,2; Ieronim, *Omilii la Psalmi* 89 și *Comentariu la Isaia, ad loc.*; Augustin, *Omilii* 25A,1 etc.).

40,9 „cel ce binevestești Sionului!... Ierusalimului!": TM are „binevestitoare [cetate a] Sionului... [a] Ierusalimului"; se mai poate înțelege și „binevestitoare către Sion... către Ierusalim". ♦ „Înălțați-vă": în TM „înălțați-l" (glasul). ♦ Urcușul muntelui trimite, simbolic, la urcușul spiritual. După Ambrozie (*Despre Evanghelia după Luca* 5,41), credinciosul trebuie să devină el însuși munte, prin exersarea faptelor credinței, așa cum au făcut ucenicii apropiați ai lui Iisus. Numai adevărații ucenici, apostolii, au câștigat privilegiul de a urca pe munte împreună cu Iisus.

40,10 „lucrarea": TM are un termen care înseamnă și „plata" pentru o lucrare.

[11] Ca un păstor Își va paște turma:
cu brațul Său va aduna mieii
și pe cele care au în pântece le va mângâia.

[12] Cine a măsurat cu mâna apa,
cerul cu palma
și întregul pământ cu pumnul?
Cine a pus munții pe cântar
și văile împădurite în cumpănă?
[13] Cine a cunoscut gândul Domnului
și cine I-a fost sfetnic ca să-L învețe?
[14] Sau cu cine S-a sfătuit și L-a învățat?
Sau cine I-a arătat judecata?
Sau calea înțelegerii cine I-a arătat-o?
[15] De vreme ce toate neamurile au fost socotite ca un strop dintr-o căldare
și ca o clătinare a cumpenei

40,11 După „va aduna mieii", TM are în plus „și îi va ridica la pieptul Său". ♦ Numește simbolic „miei" pe aceia care, în ce privește nevinovăția, sunt încă mai gingași decât oile (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, PSB 4, p. 175).
40,12–41,4 Imn de slavă, ca răspuns indirect la întrebarea dregătorului asirian: Cine este El, Dumnezeu, ca să vă izbăvească din mâinile noastre?
40,12 Primul hemistih în TM: „Cine a măsurat apele în căușul palmei și cerurilor le-a pus hotar cu brațul, cu banița a drămuit pulberea pământului". ♦ Theodoret crede că „mâna" este egală cu „cotylul", unitate de măsură care desemna la început cavitatea formată de cele două mâini, și corespunde unei măsuri atice de capacitate pentru lichide și solide, cu valoarea aproximativă de un sfert de litru. ♦ „cu palma": „palma" este o unitate de măsură grecească, echivalentă cu 0,22 m. ♦ „cu pumnul": cât cuprinzi cu o singură mână. ♦ Grigore al Nyssei (*Cuvânt apologetic la Hexaimeron*, PSB 30, p. 116) spune că pentru fiecare dintre stihiile lumii au fost rânduite de către Dumnezeu măsuri specifice, pe care El le numește „mână", „palmă" sau „pumn", cu care ține și adună toate, potrivit măsurii fiecăreia.
40,13 „ca să-L învețe": gr. συμβιβάζω, verb cauzal de la συμβαίνω, „a pune împreună", „a reconcilia", „a da învățătură".
40,14 În TM: „Cu cine a stat la sfat ca să-L învețe și să-I dezvăluie calea dreptății, să-L învețe știința și calea pricoperii să I-o arate?". ♦ Alte mss. (*Sinaiticus* și *Alexandrinus*) adaugă: „sau cine i-a dat mai înainte Lui și i se va da înapoi?" – text citat ca atare de către apostolul Pavel în Rom. 11,35.
40,15 După „căldare", TM are: „și ca un grăunte de nisip pe un cântar sunt socotite; iată, insulele sunt ca un fir de praf".
40,15-18 Isaia pune față în față idolii cu puterea dumnezeiască. *Cf.* Dan. 4,35: „Și toți locuitorii pământului întru nimic s-au socotit".

și ca un scuipat vor fi socotite
[16] Libanul nu este de ajuns spre ardere,
toate dobitoacele nu sunt destule pentru arderea de tot;
[17] toate neamurile ca un nimic sunt
și ca un nimic au fost socotite.

[18] Cu cine L-ați asemănat pe Domnul;
cu ce asemănare L-ați asemănat?
[19] Oare nu a făcut tâmplarul un chip,
iar aurarul, topind aurul,
nu l-a poleit, alcătuind o asemănare?
[20] Căci tâmplarul alege un lemn care nu putrezește
și cercetează cu pricepere cum să așeze chipul,
ca să nu se clatine.

[21] Oare nu veți cunoaște? Nu veți auzi?
Nu vi s-a dat de știre de la început?
N-ați cunoscut temeliile pământului?
[22] El este Cel ce ține rotundul pământului,
iar cei ce locuiesc pe el sunt ca niște lăcuste;
El a alcătuit cerul ca o boltă
și l-a întins ca pe un cort spre locuire;
[23] El a dat stăpânitori să stăpânească pentru nimic

40,16 „dobitoacele": *litt.* „patrupedele".
40,19 În TM, versetul începe cu: „Idolul? Un meșter l-a turnat, iar aurarul...". ♦ „alcătuind o asemănare": TM are „topind și lanțuri de argint". ♦ „tâmplar": gr. τέκτων, „lucrător în lemn", „dulgher, teslar". ♦ „chip... asemănare": gr. εἰκών... ὁμοίωμα – parodie a creației (*cf.* Gen. 1,26). Dumnezeu, prin Fiul, a creat lumea după chipul și asemănarea Sa, dar omul „creează" și el o „lume" cu unul sau mai mulți „dumnezei", pornind de la propria imaginație, alterată de căderea din Adevăr și „manipulată" de sugestiile celui viclean. De fapt, vv. 12-21 din acest capitol sunt o subtilă și actuală ironie la adresa celor care nu știu ce fac, nu știu cui se închină și nici cui slujesc (*cf.* Rom. 1,20-22).
40,20 „cercetează cu pricepere cum să așeze chipul": TM are „caută un meșter priceput care să așeze chipul/idolul".
40,23 „Dumnezeu a voit să-l facă pe om împărat al celor pământești, ca un alt dumnezeu al celor zidite de El. Și [...] a adus la ființă lumea aceasta spre folosul ușor și nemijlocit al acestuia. [...] Cele văzute acum sunt ca o umbră oarecare și ca un vis. Dacă ar vrea cineva să se încredințeze de aceasta, să privească, dacă poate, la lumea îngerilor, cunoscută cu mintea, și va vedea acolo frumusețe, slavă, înțelepciune și putere, nu numai

și a făcut pământul ca nimic.

24 Căci nici nu vor semăna [bine], nici nu vor sădi,
nici nu se va înrădăcina [bine] în pământ rădăcina lor:
El a suflat asupra lor și s-au uscat,
vijelia i-a luat pe sus ca pe niște surcele.

25 „Iar acum, cu cine M-ați asemănat
și [cum] voi fi înălțat?" zis-a Cel Sfânt.
26 Ridicați-vă ochii spre înalt și vedeți:
Cine a arătat toate acestea?
Cel ce dă la iveală podoaba lui după număr
pe toate le va chema pe nume;
pentru mulțimea slavei
și întru tăria puterii
nimic nu Ți-a rămas ascuns.

27 Să nu zici, Iacobe,
și de ce ai grăit, Israele:
„Ascunsă mi-a fost calea de la Dumnezeu,
Dumnezeu mi-a luat dreptul meu și S-a depărtat'"?
28 Iar acum, n-ai cunoscut? N-ai auzit?
Dumnezeul veșnic,

---

negrăite, ci și neînțelese de noi, măcar că și lumea aceea, cu felurimea și cu toate minunile ei, a luat ființă numai printr-un singur gând al lui Dumnezeu" (Calist Patriarhul, *Filocalia*, vol. VIII, pp. 271-272).

40,25 „voi fi înălțat": TM are „voi fi făcut deopotrivă".

40,26 „a arătat": TM are „a creat". ♦ Al doilea hemistih în TM: „Cine scoate, cu număr, oștirea stelelor, chemându-le toate pe nume? Atât de mare e tăria și puterea lui, încât nu lipsește nici una". ♦ „Ridicați-vă ochii": Origen (*Comentariu la Evanghelia după Ioan* 13,247, în ACCS, *ad loc.*) remarcă repetarea acestui îndemn de-a lungul întregii Scripturi. Cuvântul dumnezeiesc îi îndeamnă mereu pe oameni să se desprindă, pe cât posibil, de preocupările materiale și să se dedice contemplației.

40,27 „dreptul": gr. κρίσις, „judecată", „sentință", „cauză", „condamnare", „dreptate" etc.

40,28 „Iar acum... auzit?": *litt.* „Și acum n-ai cunoscut de n-ai fi auzit?". ♦ Theodoret simte dificultatea pasajului și trimite la cele trei versiuni contemporane lui, Aquila, Theodotion și Symmachos: „Oare n-ai înțeles sau n-ai auzit?". ♦ „nu va flămânzi": TM are „nu va osteni".

Dumnezeul care a alcătuit marginile pământului,
nu va flămânzi, nici nu va obosi,
nici nu se poate afla chibzuirea Lui;
29 El dă putere celor flămânzi
și întristare celor care nu se mâhnesc.

30 Căci vor flămânzi tinereii,
vor obosi cei în floarea tinereții
și cei aleși vor fi fără vlagă;
31 dar cei care-L așteaptă cu răbdare pe Dumnezeu își vor înnoi tăria,
le vor crește aripi ca vulturilor,
se vor năpusti și nu vor obosi,
vor umbla și nu vor flămânzi.

41 1 „Înnoiți-vă întru Mine, insule,
căpeteniile își vor primeni puterea;
să se apropie și să grăiască împreună,
atunci să rostească judecată."
2 Cine a ridicat de la răsărit dreptatea,

40,29 În TM: „El dă celui ostenit tărie și celui fără vlagă îi sporește puterea".

40,30 „cei aleși": nu apare în TM. ♦ Remarcăm gradația: „tinereii", gr. νεώτεροι, sau „cei mai noi", născuți mai de curând, înapți să poarte arme, urmează „cei în floarea tinereții", gr. νεανίσκοι, și în cele din urmă „aleșii", gr. ἐκλεκτοί.

40,31 „nu vor flămânzi": TM are „nu vor osteni".

41,1 „Înnoiți-vă" cumulează toate sensurile lui ἐγκαινίζω: „a înnoi", „a inaugura", „a consacra", „a dedica", cumul imposibil de redat în traducere printr-un singur cuvânt. TM: „Tăceți în fața Mea!". ♦ „căpeteniile își vor primeni": TM are „populațiile să-și primenească". ♦ „atunci să rostească judecată": TM are „să ne apropiem împreună la judecată" – imaginea unui proces între Dumnezeu și idolatri. ♦ „insule": Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) comentează: „Cum erau cetățile și satele din Idumeea și Moab, înconjurate de deșert, sau insulele în mijlocul mării, tot așa sunt și Bisericile în lume". ♦ După Theodoret (*Comentariu la Isaia, ad loc.*), Biserica este numită „insulă" pentru că e izbită din toate părțile de valurile persecuțiilor, așa cum insulele sunt izbite de valurile mării pe timp de furtună. ♦ După Ambrozie, „insulele" sunt simboluri nu ale Bisericii creștine, ci ale credincioșilor care sunt asaltați din toate părțile de valurile păcatelor (*Rugăciunea lui Iov și David* 4,9,34, în ACCS, vol. 2, p. 22).

41,2 Ioan Gură de Aur notează că, încă din vremea lui, o seamă de exegeți au văzut aici o referire la Cyrus (pomenit pe nume în vv. 44,28 și 45,1), regele perșilor, care a emis edictul prin care evreii erau liberi să se întoarcă acasă. Chiril este de părere că profeția Îl

a chemat-o la picioarele Lui şi va merge?
O va pune înaintea neamurilor
şi [ea] îi va înspăimânta pe regi,
şi va pune la pământ săbiile lor,
ca pe nişte surcele lepădate, arcurile lor.
3 Şi-i va goni,
şi va trece în bună pace calea picioarelor lui.
4 „Cine a lucrat şi a făcut acestea?
A chemat-o
Cel care o cheamă de la începuturile generaţiilor,
Eu, Dumnezeu, Cel dintâi,
şi întru cele viitoare, Eu sunt.

5 Văzut-au neamurile şi s-au înspăimântat,
marginile pământului s-au apropiat şi au venit laolaltă
6 fiecare hotărând să ajute
aproapelui şi fratelui său.
Şi va zice:
7 A prins putere tâmplarul,
şi făurarul ce bate cu ciocanul
împreună lucrând.
Va zice din când în când, «Îmbinarea este bună»;
le-au ţintuit în cuie,
le vor aşeza şi nu se vor mişca.

8 Iar tu, Israele, slujitorul Meu,

anunţă pe Iisus Hristos, Cel ce a instaurat împărăţia dreptăţii, El Însuşi fiind dreptate (*cf.* 1Cor. 1,30). Pentru comentatorii evrei este vorba de Zorobabel.

41,3 „şi va trece... calea picioarelor lui": în TM „pe calea pe care picioarele Lui [nici] nu o ating".

41,4 „A chemat-o... generaţiilor": TM are „Cel care cheamă generaţiile de la început". ♦ „Eu sunt": Numele cu care Dumnezeu Se numeşte pe Sine (Ex. 3,14).

41,5 „neamurile": TM are „insulele".

41,6 „şi fratelui său. Şi va zice": TM are „şi va zice fratelui său: «Curaj!»".

41,7 În TM: „Făurarul îl încurajează pe aurar şi cel care bate cu ciocanul, pe cel care loveşte nicovala, spunând despre îmbinare: «Este bună» etc.". ♦ „lucrând": gr. ἐλαύνω înseamnă „a împinge în faţă", „a da la iveală", „a forja".

Iacobe, pe care te-am ales,
sămânţa lui Avraam, pe care am iubit-o;
9 pe care te-am sprijinit de la marginile pământului,
şi de pe înălţimile lui te-am chemat
şi ţi-am zis: «Tu eşti slujitorul Meu,
te-am ales şi nu te-am părăsit»,
10 nu te teme, căci Eu sunt cu tine;
nu rătăci, căci Eu sunt Dumnezeul tău,
Cel ce te-am întărit
şi ţi-am venit în ajutor
şi te-am întărit cu dreapta Mea cea dreaptă.
11 Iată, se vor ruşina şi vor ajunge de ocară
toţi potrivnicii tăi,
căci vor fi ca şi cum n-ar fi;
vor pieri toţi potrivnicii tăi.
12 Îi vei căuta,
şi nu-i vei găsi
pe oamenii care s-au purtat batjocoritor cu tine,
căci vor fi ca şi cum n-ar fi
şi nu vor mai fi cei ce se războiesc cu tine.
13 Fiindcă Eu, Dumnezeul tău,
Cel ce întăreşte dreapta ta,
sunt Cel care îţi spune: Nu te teme,
14 Iacobe, şi tu Israele, mic la număr.
Eu ţi-am venit în ajutor, Israele",
zice Dumnezeu, care te răscumpără, Israele.

41,8-20 Israel este ales şi ocrotit de Domnul.

41,8 Theodoret (*ad loc.*) insistă asupra faptului că toţi credincioşii sunt, pe linie spirituală, descendenţi ai lui Israel, iar Dumnezeu îşi ţine promisiunea făcută lui Avraam.

41,9 „te-am sprijinit... de pe înălţimile lui": TM are „te-am apucat / te-am ţinut strâns... de la capetele lui".

41,10 „nu rătăci": TM are „nu fi descumpănit". ♦ „te-am întărit cu dreapta Mea cea dreaptă": TM are „te-am apucat cu dreapta dreptăţii Mele". ♦ „te-am întărit": gr. ἠσφαλισάμην σε, „te-am aşezat pe temelii de neclintit".

41,13 „întăreşte": TM are „apucă/ţine strâns". La sfârşitul versetului, TM are în plus: „te voi ajuta".

41,14 „Iacobe": TM are „viermişor al lui Iacob". ♦ „zice Dumnezeu, care te răscumpără, Israele": TM are „Răscumpărătorul tău este Sfântul lui Israel".

15 „Iată, te-am făcut ca pe roțile carului ce treieră,
noi, fierăstruite;
și vei treiera munții,
și vei mărunți dealurile
și le vei face ca pulberea;
16 le vei vântura și un vânt le va lua,
o furtună le va risipi,
iar tu te vei veseli întru sfinții lui Israel.

Și se vor bucura 17 cei săraci și cei nevoiași;
căci vor căuta apă, și nu va fi,
limba li s-a uscat de sete;
Eu, Domnul Dumnezeu, Eu îi voi asculta,
Dumnezeul lui Israel – și nu-i voi părăsi,
18 ci voi deschide prin munți râuri,
și în mijlocul câmpiilor izvoare,
voi preface pustiul în bălți,
și pământul însetat în izvoare de apă;
19 voi pune în pământul uscat cedru
și merișor și mirt
și chiparos și plop alb,
20 ca [oamenii] să vadă și să cunoască
și să cugete și să știe laolaltă
că mâna Domnului a făcut toate acestea
și Sfântul lui Israel [le-]a dat la iveală."

21 „Se apropie judecata voastră", spune Domnul Dumnezeu;

41,16 „iar tu te vei veseli întru sfinții lui Israel. Și se vor bucura": TM are „iar tu te vei veseli în *YHWH* și în Sfântul lui Israel te vei preamări".
41,17 În TM versetul începe: „Cei săraci... vor căuta...".
41,19 „Merișorul" este un arbust mereu verde cu lemnul gălbui, care servea la confecționarea diverselor obiecte mărunte. Să nu se confunde cu „merișorul" montan de la noi, care seamănă cu afinul. ♦ În TM sunt enumerați mai mulți copaci: „Voi așeza în pustiu cedri, salcâmi, mirți și măslini; voi sădi în deșert chiparoși, ulmi și ienuperi".
41,21-29 Nimicnicia idolilor.
41,21 „Se apropie judecata voastră... s-au apropiat sfaturile": TM are o metaforă din sfera judiciară: „Aduceți-vă pricina voastră... aduceți-vă aproape apărările/dovezile".

„s-au apropiat sfaturile voastre", spune regele lui Iacob.
22 Să vină aproape [aceia] și să-ți spună
cele viitoare;
sau despre cele dintâi, spuneți care au fost,
și vom lua aminte
și vom cunoaște ce va fi pe urmă,
și cele ce au să vină spuneți-ni-le.
23 Vestiți-ne cele ce vin la urmă
și vom cunoaște că sunteți zei;
faceți bine și faceți rău
și ne vom minuna când [le] vom vedea totodată.
24 De unde sunteți voi
și de unde este lucrarea voastră?
Din pământ;
drept urâciune v-au ales pe voi.

25 „Dar Eu l-am stârnit pe cel dinspre miazănoapte
și pe cel dinspre soare-răsare;
vor fi chemați cu numele Meu.
Să vină căpetenii; și, ca pe lutul olarului –
ca olarul călcând lutul –
așa veți fi călcați în picioare.
26 Cine va spune cele dintru început,
ca să le știm,
și pe cele de acum înainte,
ca să spunem că sunt adevărate?
Nu este nimeni să spună dinainte,
nici să asculte cuvintele voastre.
27 Voi da stăpânire Sionului

41,23 „când [le] vom vedea" (*litt.* „și vom vedea"): TM are „și ne vom înspăimânta".
41,24 În TM: „Iată, voi [sunteți] nimic. Lucrarea voastră – nimic. Oricine vă alege / Faptul de a vă alege este urâciune".
41,25 După „miazănoapte", TM are în plus „și a venit". ♦ „vor fi chemați cu numele Meu": TM are „și va chema numele Meu". ♦ „Să vină căpetenii... picioare": în TM: „Va călca (corectură din «va veni») peste căpetenii ca peste o grămadă de lut și precum olarul calcă lutul".
41,26 Idolii sunt incapabili să prevestească viitorul.

şi voi mângâia Ierusalimul pe cale.
28 Căci între neamuri, iată, nimeni,
între idolii lor nu era [nici]unul care să dea de ştire.
Dacă i-aş întreba: «De unde sunteţi?»,
nu-mi vor răspunde.
29 Căci ei sunt aceia care vă lucrează,
zadarnici sunt cei care vă amăgesc."

42 1 „Iacob [e] slujitorul Meu, îl voi sprijini.
Israel, alesul Meu, sufletul Meu l-a primit;
am pus Duhul Meu peste el:
va aduce judecată neamurilor.
2 Nu va striga, nici nu va ridica [glasul],
nici nu se va auzi afară glasul Lui.
3 Trestia strivită nu o va zdrobi

41,27 „şi voi mângâia Ierusalimul pe cale": TM are „şi Ierusalimului îi voi da aducător de veste bună".
41,28-29 În TM: „Şi am privit şi nu e nimeni printre ei, nici un sfătuitor, unul pe care să-l întreb şi să-Mi răspundă. 29 Iată, toţi aceştia sunt nimic, neant lucrările lor, vânt şi haos idolii lor (*litt.* chipurile lor turnate)".
42,1-7 Prima cântare a Slujitorului.
42,1 „Iacob... Israel... l-a primit": un „plus" al LXX. TM are: „Iată slujitorul Meu pe care îl sprijin, alesul Meu în care sufletul Meu îşi află bucuria". ♦ „slujitorul": gr. ὁ παῖς, ebr. *'ebhedh*, în care Părinţii Bisericii L-au văzut pe Iisus Hristos, în ipostaza Sa umilă; Theodoret (*ad loc.*) comentează o formă a textului în care nu apare numele „Iacob" şi se întreabă cine poate fi acest „slujitor" sprijinit de Dumnezeu. El pune versetul în legătură cu Mt. 12,18 şi conchide că, aici, profetul vorbeşte despre Iisus, Fiul cel ales. Aceeaşi identificare a Slujitorului umil cu Iisus, la Grigore din Nazianz (*Omilii* 30,3). ♦ „va aduce": verbul gr. ἐκφέρω are şi sensul „a face să apară", „a da la iveală". ♦ „judecată": gr. κρίσις, de la sensul de bază „discernere", ajunge să capete sensul juridic de „judecată", „proces", de unde „sentinţă", dar şi „dreptate"; în LXX echivalează de obicei ebr. *miš'pāṭ*, „discernere", „judecată", „sentinţă", „dreptate". ♦ „am pus Duhul Meu": Ambrozie (*Despre Duhul Sfânt*) tălcuieşte: „«Voi turna *din* Duhul Meu» (Ioel 3,1), căci noi nu putem cuprinde mărimea Duhului Sfânt – numai asupra Domnului Hristos, care a luat chip de om, rămâne totdeauna plinătatea Duhului întreg –, ci primim atât cât Judecătorul ne-a împărţit după voinţa Sa. Şi ceea ce s-a revărsat nu este nici separat, nici tăiat, ci păstrează unitatea cu întregul, încât să lumineze puterea de înţelegere a inimii noastre".
42,3 Citat în Mt.12,20. Maxim Mărturisitorul (*Filocalia*, vol. II, p. 225) comentează: „Cel ce urmează pilda Domnului şi se poartă cu milă nu-l face nici pe cel zdrobit de

şi feştila fumegândă nu o va stinge,
ci va aduce judecată pentru adevăr.
4 Va străluci şi nu va fi doborât
până nu va statornici pe pământ judecata;
şi în numele Lui neamuri vor nădăjdui."

5 Aşa spune Domnul Dumnezeu,
Cel care a făcut cerul şi l-a întins,
Cel care a întărit pământul şi cele de pe el
şi dă suflare poporului de pe pământ
şi duh celor ce păşesc pe el:
6 „Eu, Domnul Dumnezeu, te-am chemat întru dreptate,
şi te voi ţine de mână şi te voi întări;
te-am dat ca legământ al poporului,
ca lumină a neamurilor,
7 ca să deschizi ochii orbilor,
să-i scoţi din lanţuri pe cei legaţi
şi din temniţă pe cei care şed în întuneric.
8 Eu sunt Domnul Dumnezeu, acesta este numele Meu;
slava Mea nu o voi da altuia,
nici bunătăţile Mele chipurilor cioplite.

păcat să se frângă de tot şi nu-l stinge nici pe cel ce are raţiunea plină de fumul slavei deşarte pentru niscai virtuţi, ci-l lasă în râvna lui, până vine la lumina cunoştinţei...".
42,4 În TM: „El nu va obosi, nici nu se va da bătut până ce nu va statornici pe pământ judecata/dreptatea şi învăţătura lui insulele o aşteaptă" – vezi şi *supra*, nota 42,1.
42,5 „l-a întins": *litt.* „l-a înfipt/fixat"; termenul grecesc se referă la stâlpul central al unui cort, pe când în rom. se spune „l-a întins", cu referire la pânza cortului. ♦ „de pe pământ": *litt.* „de pe el".
42,6 „al poporului": gr. γένος înseamnă „familie", „trib", „popor", „rasă" (de acelaşi sânge, cu ascendenţă comună). ♦ „lumină a neamurilor": gr. ἔθνος are înţelesuri asemănătoare lui γένος, dar, folosit la plural, în limbajul biblic înseamnă „neamuri", altele decât evreii, în general păgânii. Aşadar, prin legământul dintre Dumnezeu şi poporul ales, economia mântuirii lucrează înlăuntrul unui singur popor; prin Iisus Hristos, „lumina lumii", se deschide spre universalitate (Anania, nota *ad loc.*).
42,8 „bunătăţile": sensul prim al termenului gr. ἀρετή este de „excelenţă" (practică sau spirituală), ceea ce implică pe un plan secund „putere". Limba română păstrează ambiguitatea originară în vechiul cuvânt „vârtute", diferit de neologismul „virtute". TM are „lauda". La fel la v. 12 şi la 43,21.

9 Iată, cele dintru început
au venit,
precum şi cele noi
pe care Eu [Însumi] le voi vesti;
şi mai înainte de a răsări
v-au fost arătate."

10 Cântaţi Domnului cântare nouă,
voi, stăpânirea Lui!
Slăviţi numele Lui de la marginile pământului,
voi cei ce vă coborâţi la mare şi plutiţi pe ea,
voi, insule, şi cei care locuiţi în ele!

11 Veseleşte-te, pustie, şi [voi,] satele ei,
sălaşe şi cei ce locuiţi în Kedar!
Se vor veseli cei care locuiesc pe stâncă;
de pe vârfurile munţilor vor striga;
12 vor da lui Dumnezeu slavă
şi bunătăţile Lui le vor vesti în insule.
13 Domnul Dumnezeul puterilor va ieşi
şi va zdrobi războiul;
va stârni râvna
şi va striga împotriva vrăjmaşilor Săi cu putere.

42,10-17 Cântare de biruinţă.

42,10 „voi, stăpânirea Lui": gr. ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, „domeniul Lui", „principatul Lui", în opoziţie cu robia egipteană, din care evreii au fost eliberaţi prin Moise, şi cu stăpâniile întunericului, de care ne-a izbăvit Hristos. Secvenţa nu apare în TM. ♦ Păgânii sunt cei care sunt îndemnaţi să cânte un cântec nou, adică să se lepede de idolatrie şi să îmbrăţişeze credinţa în Iisus (Efrem, *Comentariu la Isaia, ad loc.*).

42,11 „Kedar": ebr. *Qēdhār*, ţinutul deşerturilor arabe unde locuiau, ca triburi nomade, descendenţii lui Kedar, al doilea fiu al lui Ismael (*cf.* Gen. 25,13). ♦ „stâncă": gr. πέτρα poate fi şi cetatea cu acest nume, „Petra", despre care Flavius Iosephus (*AI* IV 7,1) spune că este numele grecesc al unei cetăţi madianite, Rekem. Eusebiu, în al său *Onomastikon*, crede că Petra este o cetate din Arabia, în ţinutul Edom, pe care sirienii o numesc Rekem. Dar în secvenţa „cei care locuiesc pe stâncă" poate fi vorba şi de locuitorii munţilor.

42,13 În TM: „*YHWH* va ieşi ca un viteaz, ca un războinic îşi va aprinde râvna. Va striga, da, va înălţa strigăt, peste vrăjmaşii Săi va fi biruitor".

14 „Am tăcut:
oare pururea voi tăcea şi voi răbda?
Am îndurat ca o femeie care naşte:
voi umple de uimire şi voi ofili pe dată.
15 Voi preface râurile în insule,
şi mlaştini voi seca.
16 Îi voi duce pe orbi
pe o cale pe care nu au cunoscut-o
şi pe cărări
pe care nu le-au ştiut le voi da să calce;
voi [pre]face pentru ei întunericul în lumină
şi pe cele strâmbe [le voi face] drepte:
aceste lucruri le voi face
şi nu-i voi părăsi.
17 Dar ei s-au întors spre cele dinapoi.
Ruşinaţi-vă cu ruşine,
cei ce vă încredeţi în chipuri cioplite,
cei ce ziceţi chipurilor turnate:
«Voi sunteţi dumnezeii noştri.»

18 Voi, surzilor, ascultaţi!

42,14 Al doilea hemistih în TM: „acum, ca femeia care naşte voi ţipa, voi suspina şi voi geme". ♦ Augustin scrie că Dumnezeu a vorbit atunci când a dat Poruncile. Acum tace şi aşteaptă. Va vorbi din nou la Judecata de Apoi. Alexandru al Alexandriei interpretează pasajul în cheie hristologică, scriind că Iisus Hristos a îndurat în tăcere toate jignirile şi torturile pentru noi (*Epistole despre erezia ariană* 5,5, în ACCS, vol. 2, p. 42).

42,15 TM are, în plus, la începutul versetului: „Voi pustii munţi şi coline şi toată iarba o voi pârjoli". ♦ După Chiril al Alexandriei (PG 70, 869AB), aceste „fluvii transformate în insule" şi aceste „mlaştini secate" se referă la poeţii şi oratorii greci care se făceau crainicii rătăcirilor politeiste. Termenul „insule" poate desemna şi Bisericile lui Hristos, care îi primesc pe cei care navighează spiritual şi alungă duhul răului. În *Graecarum affectionum curatio* (II, 8,94,103; VII, 6-10), Theodoret descrie îndelung erorile filozofiei greceşti, din punct de vedere creştin, şi ia în râs teogoniile poeţilor. Expresia peiorativă „mlaştinile poeţilor" traduce exact disprețul şi dezgustul exegetului nostru pentru poveştile ridicole sau licenţioase despre zei, inventate de către poeţi.

42,16 „cele strâmbe [le voi face] drepte": în BB „cele colţuroase, netede" – imaginea din TM.

42,17 „Dar ei s-au întors... cei ce vă încredeţi": TM are „Vor fi mânaţi înapoi şi se vor ruşina cu ruşine cei care se încred".

Şi voi, orbilor, priviţi ca să vedeţi!
19 Cine este orb, dacă nu slujitorii Mei,
şi surzi, dacă nu cei ce-i stăpânesc?
Au ajuns orbi robii lui Dumnezeu.
20 Adeseori aţi văzut şi nu v-aţi păzit;
urechile v-au fost deschise şi nu aţi auzit."

21 Domnul Dumnezeu a voit ca să fie îndreptăţit
şi să mărească lauda.
Şi am văzut:
22 poporul era prădat şi jefuit;
căci laţul era pretutindeni în cămările ascunse,
precum şi în casele unde i-au ascuns;
au ajuns pradă
şi nu era nimeni care să smulgă prada,
nimeni care să zică: „Dă înapoi!"
23 Cine dintre voi va pleca urechea la acestea,
va auzi cele viitoare?
24 Cine l-a dat pe Iacob spre jefuire
şi pe Israel celor care-l pradă?
Oare nu Dumnezeu, Căruia I-au greşit
şi nu au voit să umble pe căile Lui,
nici să asculte de legea Lui?
25 Atunci a adus asupra lor urgia mâniei Lui

42,18-25 Israel este singur vinovat de nenorocirile ce i se întâmplă, fiindcă e surd şi orb.
42,19 „slujitorii... cei ce-i stăpânesc... robii lui Dumnezeu": TM are „slujitorul... cel pe care îl voi trimite... robul lui *YHWH*".
42,21 În TM: „I-a plăcut lui *YHWH*, de dragul dreptăţii Sale, să-Şi preamărească învăţătura/Legea şi să o facă slăvită". ♦ „să fie îndreptăţit": adică să I se facă dreptate, iar „a face dreptate" înseamnă „a da fiecăruia ce i se cuvine"; lui Dumnezeu I se cuvine laudă şi închinare. ♦ Nu există unitate între diferitele versiuni: Vulg. *Dominus voluit ut sanctificaret eum et magnificaret legem et extolleret.* KJV: *The LORD is well pleased for his righteousness' sake; he will magnify the law, and make it honourable.* BJ: *Yahvé a voulu, à cause de sa justice, rendre la Loi grande et magnifique* etc.
42,25 „şi i-a înfrânt războiul... de jur-împrejur": TM are „şi forţa războiului şi le-a dat foc de jur-împrejur". ♦ Ciprian al Cartaginei (ACCS, *ad loc.*) comentează: vrăjmaşul nu ar avea nici o putere asupra noastră dacă ea nu ar fi fost îngăduită – sau chiar poruncită – de Dumnezeu. Dar şi în Cartea lui Daniel (1,2) ni se spune că Dumnezeu este Cel ce „l-a dat" pe Ioiakim, regele Iudeii, în mâna lui Nabucodonosor.

şi i-a înfrânt războiul
şi cei ce-i ardeau cu foc de jur-împrejur;
dar nici unul dintre ei n-a cunoscut
şi nici n-au pus la suflet.

43 1 Şi acum, aşa spune Domnul Dumnezeu,
Cel ce te-a făcut, Iacobe,
Cel ce te-a plăsmuit, Israele:
„Nu te teme, căci Eu te-am răscumpărat;
te-am chemat pe nume, al Meu eşti tu.
2 Şi de vei trece prin apă, sunt cu tine
şi râurile nu te vor acoperi;
şi de vei trece prin foc, nu te vei arde,
văpaia nu te va mistui.
3 Căci Eu sunt Domnul Dumnezeul tău,
Sfântul lui Israel, Cel ce te mântuieşte;
Eu am dat ca răscumpărare pentru tine Egiptul şi Etiopia
şi Soene în locul tău.
4 Deoarece ai fost de preţ înaintea Mea,
ai fost slăvit şi Eu te-am iubit;
voi da oameni mulţi pentru tine,
şi căpetenii pentru capul tău.
5 Nu te teme, căci Eu sunt cu tine;
voi aduce sămânţa ta de la răsărit,
de la apus te voi aduna.
6 Voi spune către miazănoapte: «Adu!»
şi către miazăzi: «Nu opri!»
Adu-i pe fiii Mei dintr-un pământ îndepărtat
şi pe fiicele Mele de la marginile pământului,
7 pe toţi cei chemaţi cu numele Meu.

43,1 „făcut... plăsmuit": cele două registre ale creaţiei omului, trup şi suflet. Vezi şi *infra*, nota 43,7.
43,3 „Soene": TM are *Sebhā'*, regat din Arabia.
43,4 „căpetenii pentru capul tău": TM are „popoare pentru viaţa ta".
43,6 „miazănoapte... miazăzi": gr. βορέας este vântul de nord şi λίψ cel de sud. E vorba, desigur, de fiii lui Israel aflaţi fie în Babilon la nord, fie în Egipt, la sud de Ierusalim.
43,7 „l-am plăsmuit şi l-am făcut": vezi nota la Gen. 1,27 din prezenta ediţie, referitoare la distincţia făcută de Origen între „a face" şi „a plăsmui".

Căci spre slava Mea l-am pregătit,
l-am plăsmuit şi l-am făcut.

8 Am scos un popor orb,
orbi sunt şi ochii lor,
sunt surzi, deşi au urechi.
9 Toate neamurile s-au adunat laolaltă
şi se vor aduna căpetenii dintre ei.
Cine va vesti acestea?
Sau cele de la început
cine vi le va spune?
Să-şi aducă martorii lor,
să se îndreptăţească şi să spună lucruri adevărate.
10 Fiţi martorii Mei;
şi Eu [sunt] martor, zice Domnul Dumnezeu,
şi slujitorul pe care l-am ales,
ca să cunoaşteţi şi să credeţi
şi să înţelegeţi că Eu sunt,
înainte de Mine nu a fost alt Dumnezeu
şi după Mine nu va fi.
11 Eu sunt Dumnezeu
şi în afară de Mine nu este mântuitor.
12 Am dat de veste şi am mântuit, am mustrat
şi n-a mai fost între voi [zeu] străin;
voi Îmi sunteţi martori
şi Eu sunt martor, zice Domnul Dumnezeu.

43,8 „orbi sunt şi ochii lor": TM are *litt.* „deşi ochii lor există".
43,9 „se vor aduna căpetenii dintre ei": TM are „s-au adunat / să se adune popoarele". ♦ „să spună lucruri adevărate": TM are „să audă şi să spună: «E adevărat (*litt.* adevăr)»".
43,10 „Fiţi martorii Mei": TM are „Voi sunteţi martorii Mei". ♦ „şi Eu [sunt] martor": nu apare în TM. La fel şi la v. 12. ♦ „slujitorul": vezi *supra*, nota 42,1. ♦ *Cf.* In. 8,18: „Despre Mine mărturisesc Eu însumi, şi despre Mine mărturiseşte şi Tatăl care M-a trimis". ♦ Verset invocat de mulţi teologi arieni pentru susţinerea superiorităţii ontologice şi a anteriorităţii temporale a Tatălui faţă de Fiul. Teologii ortodocşi (de pildă, Ioan Gură de Aur, *Omilii la Evanghelia după Ioan* 4) s-au străduit să-l interpreteze în sens antiarian, punând accentul nu pe anterioritate, ci pe simultaneitate: Fiul e simultan şi deofiinţă cu Tatăl, prin urmare în afara Treimii nu există alt Dumnezeu.
43,12 „am mustrat": TM are „v-am făcut să auziţi".

13 Încă de la început
nu este cine să smulgă din mâinile Mele.
Eu fac; cine va desface?"

14 Aşa spune Domnul Dumnezeu,
Cel ce vă răscumpără, Sfântul lui Israel:
„Pentru voi am să trimit la Babilon
şi-i voi stârni pe toţi fugarii,
iar chaldeii vor fi ferecaţi în corăbii.
15 Eu sunt Domnul Dumnezeu, Sfântul vostru,
Cel care l-a arătat pe Israel, regele vostru."
16 Aşa spune Domnul,
Cel ce face drum pe mare
şi cărare prin apă năvalnică,
17 Cel ce a scos care şi cai
şi mulţime tare;
dar au adormit şi nu se vor mai scula,
s-au stins ca o feştilă care s-a stins.
18 „Să nu vă [mai] amintiţi de cele dintâi
şi la cele de demult să nu [mai] cugetaţi.
19 Iată, Eu fac lucruri noi, care acum vor răsări,
şi le veţi cunoaşte;
voi face o cale în pustie
şi râuri în pământ uscat.
20 Mă vor binecuvânta fiarele câmpului,

43,13 „Încă de la început": TM are „Dintotdeauna Eu sunt".
43,14 „şi-i voi stârni pe toţi fugarii, iar chaldeii vor fi ferecaţi în corăbii": TM are „îi cobor ca fugari / îi pun pe fugă, iar chaldeii, în corăbii strigătul lor" (text dificil, cu traduceri divergente).
43,15 „Cel care l-a arătat": TM are „Cel care l-a creat".
43,16-21 Vestirea unui nou exod, mai minunat decât cel dintâi.
43,19 Clement Alexandrinul (*Stromate*, 2, PSB 5, p. 121) raportează versetul la Hristos, care le înnoieşte pe toate (*cf.* Apoc. 21,1-5) şi la ucenicii Săi. Ucenicii Domnului grăiesc, aud şi lucrează în chip duhovnicesc; prin credinţă şi pricepere înţeleg cu ochi nou, cu auz nou şi cu inimă nouă pe toate cele văzute şi auzite.
43,20 „sirenele şi fiicele struţilor": TM are „şacalii şi struţii" (*cf. supra*, nota 34,13). ♦ Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. II, p. 463, nota 3) evocă în legătură cu sirenele invenţiile poeţilor, dar la Chiril (*ibidem*) şi Theodoret, „sirene" şi „fiicele struţilor"

sirenele şi fiicele struţilor,
căci am dat apă în pustie
şi râuri în pământ uscat,
ca să bea neamul Meu cel ales,
[21] poporul Meu, pe care l-am dobândit
ca să povestească bunătăţile Mele.

[22] Nu te-am chemat acum, Iacobe,
nici nu te-am ostenit, Israele!
[23] Nu Mi-ai adus oi ca ardere de tot,
nici nu M-ai slăvit cu jertfele tale,
nici nu te-am obosit cu tămâieri,
[24] nici nu Mi-ai adus miresme cu [preţ de] argint,
nici nu am dorit grăsimea jertfelor tale;
ci, cu [toate] păcatele şi strâmbătăţile tale,
am stat înaintea ta.

[25] Eu sunt, Eu sunt

---

desemnează pe aceia al căror glas poate să farmece (εὔστομοι, „buni de gură"), pe poeţii şi pe oratorii greci, maeştri ai amăgirilor păgâne (δεισιδαιμονία, „frică de zei", „superstiţie"). ♦ După Clement (*Stromate*, PSB 5, pp. 418-419), „fiarele câmpului" sunt cei sălbatici în credinţă şi întinaţi în ce priveşte viaţa; însă, prin credinţa în Domnul, se schimbă şi, din fiare, ajung oameni ai lui Dumnezeu. ♦ Plecând de la imaginea „râurilor în pământ uscat", Ciprian (*Epistole* 62,8; *apud* ACCS, *ad loc.*) trimite la botezul păgânilor, simbolizaţi prin pământ uscat şi pustiu, fără viaţă. El citează şi Is. 48,21 şi In. 7,37-38, toate aceste pasaje scripturistice având în comun imaginea apei vii, combinată cu simbolizarea lui Iisus prin Stâncă.

43,22-28 Poporul este mustrat pentru nerecunoştinţă.

43,22 În TM: „Dar nu pe Mine M-ai chemat, Iacobe, ci te-ai săturat (*litt.* ai obosit) de Mine, Israele".

43,23 Al doilea hemistih în TM este: „Nu te-am înrobit [să-Mi aduci] ofrandă, nici nu te-am obosit cu tămâierea".

43,24 „miresme": echivalează aici ebr. *qāneh*, „trestie aromată", o plantă aromatică, asemenea lemnului de santal. ♦ „ci, cu [toate] păcatele şi strâmbătăţile tale, am stat înaintea ta": TM are „ci tu M-ai înrobit cu păcatele tale şi M-ai obosit cu fărădelegile tale" – Dumnezeu reia în paralelism, cu ironie amară, verbele de la 43,23.

43,25 Foarte multe mss. septuagintale au aici: „voi şterge nelegiuirile tale pentru Mine / de dragul Meu", ca în TM (*cf.* şi Iez. 36,22 şi nota în prezenta ediţie). De altfel, şi comentariile Părinţilor au în vedere această variantă mai completă.

Cel ce şterge nelegiuirile tale:
nu le voi mai pomeni.
[26] Dar tu să le ţii minte şi să ne judecăm:
spune tu cel dintâi fărădelegiuirile tale, ca să fii îndreptăţit.
[27] Părinţii voştri dintâi
şi căpeteniile au făcut nelegiuire împotriva Mea,
[28] căpeteniile au pângărit cele sfinte ale Mele:
şi l-am dat pe Iacob la pieire
şi pe Israel spre ocară."

44 [1] „Dar acum ascultă, Iacobe, slujitorul Meu,
Israele, pe care te-am ales!"
[2] Aşa grăieşte Domnul Dumnezeu, Cel care te-a făcut
şi te-a plăsmuit din pântece:
„Încă vei mai fi ajutat. Nu te teme, Iacobe, slujitorul Meu,
iubite Israele, pe care te-am ales.
[3] Căci Eu voi da apă la vreme de însetare
celor ce merg [pe pământ] fără de apă,
voi pune Duhul Meu peste sămânţa ta,
binecuvântările Mele peste copiii tăi.
[4] Vor răsări ca iarba în mijlocul apei

43,26 „tu să le ţii minte": TM are „Adu-Mi-le aminte" – termen juridic, cum ar spune „Fă-Mi un memoriu" (*cf.* TOB, *ad loc.*). ♦ „spune tu": Ioan Gură de Aur (*Omilii la Facerea* I, PSB 21, p. 239) comentează: „Declară drept pe păcătosul care şi-a mărturisit păcatele, care a cerut iertare şi arată tărie pe viitor... N-a spus numai: «Spune tu fărădelegile tale», ci a adăugat «întâi», adică: Nu aştepta pe cel ce te vădeşte, nu aştepta să te părască cineva. Ia-o înaintea lui cu spusul, ca să închizi gura pârâşului".

43,27 „Părinţii voştri... căpeteniile": TM are „Părintele tău... purtătorii tăi de cuvânt / mijlocitorii tăi".

43,28 Începutul versetului în TM: „Iar Eu am pângărit pe mai-marii sanctuarului Meu".

44,1-5 Sunt vestite noi făgăduinţe de binecuvântare şi ajutor.

44,2 „Încă vei mai fi ajutat": TM continuă fraza anterioară: „şi te ajută". ♦ „iubite Israele": TM are *Y'šurūn*, nume poetic pentru Israel, de la *YŠR*, „a fi drept". ♦ Ieronim (*ad loc.*) TM are *Y'šurūn*, nume poetic pentru Israel, de la *YŠR*, „a fi drept". ♦ Ieronim (*ad loc.*) citează şi comentează termenul ebraic şi afirmă că unii îl traduc prin εὐθυτάτον, alţii prin εὐθύς, „mai drept", respectiv „drept", şi că numai LXX are „iubite Israele".

44,3 Primul hemistih în TM: „Căci voi revărsa apă peste ce e însetat şi şuvoaie peste pământul uscat". ♦ *Cf.* Ioel 2,28; Fp. 2,4.17. ♦ „Orice binecuvântare este deplină prin revărsarea Duhului Sfânt" (Ambrozie, *Despre Duhul Sfânt*, p. 65).

şi ca sălciile pe lângă o apă curgătoare.
5 Unul va zice: «Al lui Dumnezeu sunt»,
iar altul se va chema cu numele lui Iacob,
şi altul va scrie: «Al lui Dumnezeu sunt,
în numele lui Israel.»"

6 Aşa spune Dumnezeu, Împăratul lui Israel,
Cel ce l-a izbăvit, Dumnezeu Savaot:
„Eu [sunt] Cel dintâi şi Eu după acestea;
în afară de Mine nu este Dumnezeu.
7 Cine este asemenea Mie? Să stea, să cheme,
şi să-Mi pregătească,
precum l-am făcut Eu pe om pentru veşnicie,
şi să vă dea de ştire cele ce au să vină
înainte de a veni.
8 Nu vă ascundeţi;
oare nu de la început v-aţi plecat urechea
şi vi le-am spus vouă?
Voi Îmi sunteţi martori
dacă mai este vreun Dumnezeu în afară de Mine;
şi nici nu a mai fost vreodată.

9 Cei ce plăsmuiesc şi cioplesc, deşerţi cu toţii, cei care fac ce le trece prin cap, care nu le vor fi de nici un folos; ci vor fi ruşinaţi 10 toţi cei ce

44,4 „ca iarba": TM are „ca în mijlocul ierbii". ♦ După Metodiu (*Symposion* 4,3-4), sălciile sunt simbolul virginităţii, al castităţii, în opoziţie cu malurile Babilonului (aluzie la Ps. 136), care simbolizează plăcerile lumeşti.
44,5 „va scrie": gr. ἐπιγράφω, „a scrie pe ceva", „a face o inscripţie". ♦ „va scrie: «Al lui Dumnezeu sunt, în numele lui Israel»": TM are „îşi va scrie pe mână: «Al lui Dumnezeu» şi îşi va lua numele lui Israel".
44,6 „Eu [sunt] Cel dintâi şi Eu după acestea": TM are „Eu [sunt] Cel dintâi şi Cel de pe urmă" – *cf.* Apoc. 1,17; 2,8; 22,13 (ἐγὼ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος).
44,7 În TM: „Cine este asemenea Mie? Să strige, să declare şi să-Mi dovedească, de când am pus popor din veac şi cele viitoare şi care vor veni să le spună lor?".
44,8 „Nu vă ascundeţi": TM are „Nu vă înspăimântaţi şi nu vă temeţi". ♦ „şi nici nu a mai fost vreodată": TM are „Nu este altă Stâncă, nu cunosc alta!".
44,9 „plăsmuiesc şi cioplesc": TM are „plăsmuiesc idoli". ♦ „ci vor fi ruşinaţi": TM are „martorii lor nu văd şi nu cunosc, de aceea se fac de ruşine".

plăsmuiesc un zeu, cei care cioplesc lucruri fără folos, 11 şi toţi de unde au apărut s-au uscat; toţi surzii să fie adunaţi dintre oameni, să stea într-un loc; şi să fie mustraţi şi ruşinaţi împreună.
12 Că şi-a ascuţit tâmplarul fierul: cu barda a lucrat [un idol], cu sfredelul l-a găurit, l-a lucrat cu braţul său cel tare; va flămânzi şi va slăbi şi apă nu va bea. După ce-a ales 13 lemnul, tâmplarul l-a aşezat după măsură şi l-a potrivit cu clei; l-a făcut în chip de bărbat – o frumuseţe de om – ca să-l pună în casă. 14 A tăiat lemn din pădurea pe care a sădit-o Domnul şi ploaia a făcut-o să crească, 15 pentru ca oamenii să o aibă de ars; şi luând din ea [lemne] s-a încălzit; şi arzându-le au copt pâini pe ele; iar din ce-a rămas, ei au lucrat zei şi se închină lor. 16 Jumătate le-au ars în foc şi, arzându-le, au copt pâini pe ele; apoi, frigând carne pe foc, a mâncat şi s-a săturat; şi, fiind încălzit, a zis: «Îmi place că m-am încălzit şi am văzut foc!» 17 Iar rămăşiţa a făcut-o zeu cioplit şi i se închină lui şi se roagă zicând: «Scapă-mă, că tu eşti zeul meu!»
18 N-au ştiut cum să chibzuiască, fiindcă au fost orbiţi ca să nu vadă cu ochii şi să nu cugete cu inima lor. 19 Şi nu a socotit în inima lui, nici nu a gândit în sufletul lui; şi nici cu mintea nu a cunoscut că jumătate [din lemn]

44,10 În TM: „Cine plăsmuieşte un zeu sau toarnă un idol fără de folos?".
44,11 Se mai poate înţelege şi: „Şi toţi de unde au venit s-au uscat şi sunt muţi între oameni; să se adune cu toţii şi să stea la un loc, să fie mustraţi şi ruşinaţi împreună". ♦ „surzii": gr. κωφός înseamnă „surd", dar şi „mut". ♦ În TM: „Iată, toţi tovarăşii/adepţii lui vor fi ruşinaţi şi cei care i-au meşterit sunt dintre oameni; să fie adunaţi cu toţii, să se înfăţişeze: se vor îngrozi şi vor fi făcuţi de ruşine laolaltă".
44,12 „tâmplarul": vezi *supra*, nota 40,19. În TM, descrierea lucrării trimite aici mai degrabă la fierar, munca tâmplarului apărând în detaliu în v. 13. ♦ „După ce-a ales": TM are „şi a ostenit", celelalte verbe fiind la perfect.
44,14 În TM, prima propoziţie continuă ideea din v. 13: „ca să-şi/să-i taie cedri; ia chiparos (?) şi stejar, îi lasă să se întărească printre copacii pădurii; sădeşte un cedru/pin şi ploaia îi dă creştere".
44,16 „au copt pâini pe ele": repetiţie în LXX după v. 15.
44,17 „zeu cioplit": gr. θεὸν γλυπτόν. În greaca clasică θεός înseamnă „zeu"; în Biblie echivalează ebr. *'el*, care înseamnă şi „Dumnezeu", dar şi „zeu".
44,18 Chiril al Alexandriei (*Despre unitatea lui Hristos*, în ACCS, vol. 2, p. 66) aplică versetul la eretici, scriind că aceştia îi copiază pe intelectualii păgâni, interesaţi mai mult de stilul emfatic şi preţios, de zorzoanele retorice, decât de adevăr.
44,19 „cu mintea": gr. τῇ φρονήσει, *litt.* „cu priceperea", „cu înţelegerea". ♦ „nici cu mintea nu a cunoscut": TM are „nu a priceput, ca să zică: «Jumătate am ars-o... am copt... am fript... am mâncat... voi face [oare]... şi mă voi închina la o bucată de lemn?»".

a ars-o în foc; şi a copt pâini pe cărbunii lui şi a fript carne şi a mâncat-o; şi
din [lemnul] rămas a făcut o urâciune şi i se închină ei. [20] Să cunoaşteţi că
inima lor este cenuşă, şi rătăcesc, şi nimeni nu-şi poate izbăvi sufletul;
vedeţi, nu veţi zice oare: «Minciună este în [mâna] Mea dreaptă»?

[21] Adu-ţi aminte de acestea, Iacobe,
Israele, că tu eşti slujitorul Meu;
te-am plăsmuit ca slujitor al Meu;
tu, Israele, să nu uiţi de Mine!
[22] Căci, iată, am şters ca pe un nor fărădelegile tale
şi ca pe o negură păcatele tale;
întoarce-te la Mine şi te voi răscumpăra."

[23] Veseliţi-vă, ceruri, că Dumnezeu l-a miluit pe Israel;
sunaţi din trâmbiţă, temelii ale pământului,
strigaţi de bucurie, munţilor,
voi, dealuri, şi toţi copacii de pe ele!
Că Dumnezeu l-a răscumpărat pe Iacob,
şi Israel va fi slăvit.

[24] Aşa spune Domnul, Cel care te răscumpără
şi care te plămădeşte [încă] din pântece:
„Eu, Domnul, care le împlinesc pe toate,

44,20 În TM: „El paşte cenuşă, o inimă/inima înşelată îl rătăceşte; nu-şi va izbăvi sufletul şi nu va zice: «Minciună...»".
44,21 „să nu uiţi de Mine": în TM s-ar putea înţelege mai degrabă: „nu vei fi uitat de Mine".
44,22 „şi te voi răscumpăra": TM are „căci te-am răscumpărat" – iniţiativa este a lui Dumnezeu.
44,23 „şi Israel va fi slăvit": TM are „şi în Israel Se va preamări". ♦ Theodoret aminteşte că elementele sunt inanimate, dar omul le atribuie stările lui sufleteşti (*cf.* Is. 1,2). ♦ Pentru Eusebiu, termenul „ceruri" desemnează „puterile cereşti", la fel cum expresia „temeliile pământului" înseamnă „puterile divine", care susţin pământul, dar pot fi şi profeţii, şi oamenii drepţi, prietenii lui Dumnezeu. ♦ „Munţii" şi „dealurile" arată gradul mai mare sau mai mic de înălţare a sufletelor către Dumnezeu, iar „copacii" sunt sufletele care aduc roade. Pentru Chiril al Alexandriei, munţii îi desemnează pe Apostoli şi Evangheliştii (ACCS, *ad loc.*).
44,24-28 Domnul este Creatorul lumii şi stăpânul istoriei.

Eu singur am întins cerul
şi am întărit pământul.
Cine altul [25] va risipi semnele celor ce vorbesc din pântece
şi ghiciturile din inimi,
întorcându-i pe cei înţelepţi îndărăt
şi sfatul lor înnebunindu-l,
[26] şi întărind cuvintele slujitorului Său
şi sfatul vestitorilor Săi adeverindu-l?
Cel ce zice Ierusalimului «Vei fi locuit»,
şi cetăţilor din Iudeea, «veţi fi zidite»,
şi pustiurile ei vor odrăsli;
[27] Cel ce zice adâncului «Vei fi un pustiu
şi voi seca râurile tale»;
[28] Cel ce-i zice lui Cyrus să fie chibzuit,
şi: «Toate voile Mele le va împlini»;
Cel ce zice Ierusalimului: «Vei fi zidit,
şi Casei Mele sfinte îi voi pune temelie.»"

45 [1] „Aşa îi spune Domnul Dumnezeu – unsului Meu, Cyrus,
a cărui dreaptă am întărit-o
ca să se supună neamuri înaintea lui;

44,25 „Cine altul [25] va risipi...": TM are „Cine [a fost] cu Mine? [25] Eu risipesc...".
44,26 „şi pustiurile ei vor odrăsli": TM are „şi ruinele ei le voi ridica".
44,27 După Theodoret (*ad loc.*), „adâncul" este Babilonul, iar „râurile" lui sunt mulţimile de popoare care îl populează. ♦ Eusebiu înţelege prin „adânc" rătăcirea politeistă.
44,28 „Cyrus": ebr. *Kōreş*, suveran din dinastia Ahemenizilor, a întemeiat imperiul persan unind regatul mezilor cu cel al perşilor. A domnit între anii 559 (550) şi 529 î.H. În 539 a cucerit Babilonul, iar în 538 a dat un decret ce le permitea evreilor să se reîntoarcă în Ierusalim. Aici Cyrus este menţionat ca instrument al lui Dumnezeu pentru eliberarea poporului evreu din exilul babilonian, pentru rezidirea Ierusalimului şi restaurarea Templului. Mai mult, Domnul îl numeşte mai departe (v. 45,1) „Cyrus, unsul Meu". ♦ „Cel ce-i zice lui Cyrus să fie chibzuit": TM are „Cel ce zice despre *Kōreş*: «[este] păstorul Meu»".
45,1-7 Cyrus este instrumentul lui Dumnezeu pentru eliberarea poporului.
45,1 Începutul versetului în TM: „Aşa i-a spus *YHWH* unsului Său *Kōreş*..." ♦ „puterea împăraţilor o voi zdrobi": în TM „coapsele regilor/împăraţilor le voi descinge". ♦ Theodoret e de părere că aici „uns" nu are sensul obişnuit din VT, ci pe acela de „ales" al lui Dumnezeu pentru un anumit scop.

şi puterea împăraţilor o voi zdrobi,
voi deschide porţi înaintea lui
şi cetăţile nu se vor închide.
[2] Eu Însumi voi merge înaintea ta
şi voi netezi munţi,
voi zdrobi porţi de aramă
şi zăvoare de fier voi sfărâma,
[3] şi-ţi voi da vistierii întunecate,
pe cele ascunse şi nevăzute ţi le voi deschide,
ca să cunoşti că Eu [sunt] Domnul Dumnezeu,
Cel ce te cheamă pe nume, Dumnezeul lui Israel.
[4] Pentru Iacob, slujitorul Meu,
pentru Israel, alesul Meu,
Eu te voi chema pe nume
şi te voi primi, [deşi] tu nu M-ai cunoscut.
[5] Căci Eu sunt Domnul Dumnezeu
şi nu mai este alt Dumnezeu în afară de Mine,
deşi tu nu Mă cunoşteai;
[6] ca să cunoască cei de la răsăritul soarelui
şi cei de la apus
că nu este [Dumnezeu] în afară de Mine.
Eu sunt Domnul Dumnezeu şi nu mai este [altul];
[7] Eu, Cel care am întocmit lumina şi am făcut întunericul,

45,4 „te voi primi": TM are „îţi dau un titlu".

45,5 Înainte de „deşi tu...", TM are „ţi-am pus cingătoare (= te-am înarmat)". ♦ Theodoret a găsit câteva mss. care au un adaos: „Tu, *Israele*, tu nu M-ai cunoscut". Acest adaos, „Israele", spune el, nu este în textul ebraic, nici la alţi interpreţi, nici în *Hexapla* lui Origen. Pe bună dreptate, căci nu pe Israel îl acuză de necunoaştere, ci pe Cyrus.

45,7 „pace": gr. εἰρήνη echivalează ebr. *şālôm*, „bunăstare", „pace", „sănătate", „stare de bine". ♦ „făuresc rele": după Theodoret (*ad loc.*), evenimentele tragice, asediul, robia, captivitatea, sunt numite „rele" nu prin natura lor, Dumnezeu neputând crea răul, ci pentru că oamenii le consideră aşa; „relele" sunt necazurile, nenorocirile, care se datorează neascultării oamenilor, nu lui Dumnezeu: „Eu le-am creat pe toate spre folosul oamenilor, l-am lăsat în robie pe Israel spre folosul lui şi i-am dăruit libertatea pentru bunătatea Mea". Aceeaşi distincţie o face şi Ioan Damaschin (*Credinţa ortodoxă* IV,19), cu precizarea că lucrarea răului în lume se face numai cu ştiinţa şi îngăduinţa lui Dumnezeu, pentru raţiuni care Îi sunt proprii. Vezi şi 2Tim. 2,10.21; Rom. 11,32.8.

Cel care fac pace şi făuresc rele;
Eu, Domnul Dumnezeu, [sunt] Cel ce fac toate acestea.

[8] Să se veselească cerul de sus
şi norii să roureze dreptate;
să odrăslească pământul milostivire
şi dreptate să odrăslească deopotrivă;
Eu sunt Domnul, Cel care te-a zidit.

[9] Oare ce am făcut mai bun ca lutul olarului?
Oare cel ce ară va ara pământul toată ziua?
Lutul va zice cumva olarului:
«Ce faci de nu lucrezi, nu ai mâini?»
[10] Cine îi zice tatălui său: «Ce vei zămisli?»
şi mamei: «Ce te vei chinui să naşti?»"
[11] Aşa spune Domnul Dumnezeu, Sfântul lui Israel,
Cel care a făcut cele viitoare:
„Întrebaţi-Mă despre fiii Mei şi despre fiicele Mele
şi cu privire la faptele mâinilor Mele daţi-Mi porunci!
[12] Eu am făcut pământul

45,8 În TM: „Picuraţi rouă, ceruri de sus, şi norii să reverse în ploaie dreptatea! Să se deschidă pământul şi să odrăslească mântuirea, şi dreptatea să răsară deopotrivă. Eu, Domnul, am creat acestea". ♦ Pentru Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), „norii" sunt profeţii, dar şi cei care, începând cu apostolii, au răspândit pe pământ Evanghelia, „roua" cea duhovnicească.

45,9 În TM: „Vai celui care se ceartă cu Cel care l-a plămădit, hârb printre hârburile de lut! Oare va spune lutul celui care l-a plămădit: «Ce ai făcut?» şi lucrarea ta [ar spune] «Nu are mâini»?". (Sau „va spune lutul... «Ce ai făcut?» şi «Lucrarea ta nu are...».) ♦ Plugarul nu ară toată ziua; de fapt trebuie înţeles „fără întrerupere", până la sfârşitul zilelor. Chiril al Alexandriei (*Comentariu la Isaia, ad loc.*) se opreşte îndelung asupra acestui verset, descifrându-l astfel: Dumnezeu i-a dat lui Israel Legea („plugul") şi l-a obligat să o respecte. Apoi i l-a dat pe Iisus Hristos, ca plinire a Legii sau, în termenii lui Chiril, ca Rod nou al Legii vechi. Dar mulţi au respins Rodul continuând să „are" cu „plugul" Legii, ca şi cum n-ar fi venit ceasul recoltei. Aceştia sunt aşadar cei ce „ară toată ziua" împotriva evidenţei şi împotriva bunului-simţ.

45,10 „Cine îi zice" : TM are „Vai de cel care zice".

45,11 După „Sfântul lui Israel", TM are: „Mă veţi întreba cele viitoare cu privire la fiii Mei şi cu privire la lucrarea mâinilor Mele Îmi veţi da porunci" – interogativ sau exclamativ.

şi omul de pe el,
Eu am întărit cerul cu mâna Mea,
Eu le-am dat porunci tuturor stelelor.
13 Eu l-am ridicat rege cu dreptate
şi toate căile lui [sunt] drepte.
Acesta va zidi cetatea Mea
şi robia poporului Meu o va întoarce,
nu cu răscumpărare, nici cu daruri",
zice Domnul Savaot.
14 Aşa spune Domnul Savaot:
„S-a ostenit Egiptul
şi negustoria etiopienilor,
şi seboenii, bărbaţi înalţi, vor trece la tine
şi-ţi vor fi robi
şi-ţi vor urma ţie legaţi cu cătuşe,
şi ţi se vor închina şi te vor ruga,
căci cu tine este Dumnezeu;
şi vor zice:

45,12 „tuturor stelelor": TM are „întregii lui oştiri" – LXX „decodează" metafora.
45,13 „rege": nu apare în TM, dar este limpede că e vorba despre Cyrus. ♦ „robia": gr. αἰχμαλωσία, ebr. *galûth*. Sub influenţa limbii ebraice, LXX foloseşte abstractul pentru concret; la fel, Aquila, Symmachos şi Theodotion, citaţi de Theodoret (*cf.* ed. cit., vol. III, p. 28, nota 2), traduc *galûth* prin ἀποικία, „exil", „pribegie", în loc de concretul „pribegii". ♦ Eusebiu (*apud* Theodoret, *ad loc.*, vol. III, p. 29, nota 3) are un lung comentariu la acest verset, arătând că profeţia se poate raporta la Cyrus, sau la Zorobabel, sau la Hristos, singurul ale cărui cărări sunt drepte şi unicul care a zidit cetatea lui Dumnezeu. El recurge la interpretarea tipologică: sub Cyrus şi Zorobabel s-a împlinit istoric ceea ce urma să se împlinească duhovniceşte în Hristos. Ioan Gură de Aur (*ibidem*) crede că „acestea s-au spus despre Zorobabel şi Cyrus, dar nimic nu ne împiedică să raportăm versetul la Hristos, cum fac şi alţi interpreţi".
45,14 Cuvintele Domnului în TM: „Osteneala Egiptului şi negustoria Nubiei şi sabeenii, bărbaţi înalţi, vor trece la tine şi vor fi ai tăi, vor merge în urma ta, în cătuşe vor trece, şi ţi se vor pleca şi te vor ruga: «Numai cu tine este Dumnezeu şi nu mai este altul – zei nu sunt»". ♦ Chiril al Alexandriei (*ad loc.*): „Iată încă o mărturie asupra dumnezeirii lui Hristos! Citiţi acest text al lui Isaia şi vedeţi că Fiul este Dumnezeu, avându-L în Sine Însuşi pe Dumnezeu-Tatăl". Textul profetic respinge deopotrivă pe evrei, care limitează divinitatea la o singură persoană, cât şi pe cei care încearcă să introducă diferenţa de natură între persoanele Sfintei Treimi. În TM, aceste ultime două stihuri apar ca fiind cuvintele supuşilor lui Cyrus.

«Nu este Dumnezeu afară de Tine!
15 Că Tu eşti Dumnezeu şi nu ştiam,
Dumnezeul lui Israel, Mântuitor.»
16 Vor fi ruşinaţi şi înfruntaţi toţi potrivnicii lui,
şi vor umbla întru ruşine.
Înnoiţi-vă întru Mine, insule!
17 Israel este mântuit de Domnul
cu mântuire veşnică;
nu se vor ruşina
şi nu vor fi înfruntaţi până în veac."

18 Aşa spune Domnul,
Cel ce a făcut cerul –
Acesta este Dumnezeu care a scos la iveală pământul şi l-a făcut,
El i-a pus hotare;
nu în zadar l-a făcut,
ci ca să fie locuit –:
„Eu sunt şi nu este altul.
19 Nu în ascuns am grăit,
nici în vreun loc întunecos al pământului;
nu am zis seminţiei lui Iacob:

45,15 Începutul versetului, după TM: „Cu adevărat Tu eşti Dumnezeu ascuns". Domnul nu mai intervine direct pentru popor, ca în timpul Exodului, ci printr-un om – Cyrus, dar poporul Său recunoaşte că de la El vine mântuirea. ♦ „Aşa vor zice, închinându-se Lui, egiptenii, etiopienii şi cei din Saba. Acestea sunt neamurile străine care mărturisesc: «Până acum am fost în rătăcire şi nu am ştiut că Tu eşti adevăratul Dumnezeu, Mântuitorul lui Israel»" (Theodoret, *ad loc.*). ♦ Eusebiu (*Praeparatio evangelica* 5,4) compară versiunea LXX cu Aquila şi Theodotion. Aquila traduce „Dumnezeu e puternic şi ascuns, Dumnezeu care-l mântuieşte pe Israel"; iar Theodotion: „De aceea un puternic şi ascuns Dumnezeu îl apără pe Israel". Pentru Eusebiu, acest *deus* despre care vorbesc cele două versiuni trimite la Iisus Hristos.
45,16 „Înnoiţi-vă": vezi *supra*, nota 41,1. ♦ În TM: „Au fost făcuţi de ocară şi umiliţi cu toţii, plecat-au ruşinaţi toţi făuritorii de idoli". ♦ „insulele": vezi *supra*, nota 41,1.
45,18 „Eu sunt": TM are „Eu sunt *YHWH*". ♦ „Într-adevăr, nu în zadar, nici pentru a fi pierdut a zidit Dumnezeu totul – aşa cum cred cei ce cugetă lucruri zadarnice –, ci pentru a dăinui mereu şi a fi locuit" (Metodiu, *Banchetul*, PSB 10, p. 155).
45,19 „Căutaţi ceva zadarnic": TM are „Căutaţi-Mă în loc neumblat/pustiu/haos" (ebr. *tohû*). Aceeaşi nuanţă la v. 18.

«Căutați ceva zadarnic.»
Eu sunt, Eu sunt Domnul,
Cel ce grăiesc dreptate
și vestesc adevăr.
20 Adunați-vă și veniți,
sfătuiți-vă împreună,
voi, cei izbăviți dintre neamuri!
N-au cunoscut
cei ce înalță lemnul, chip cioplit de ei,
și se roagă lui ca unor zei
care nu mântuiesc.
21 Dacă ei aduc veste,
să se apropie,
ca să cunoască împreună
cine a făcut de la început
aceste lucruri de auzit.
Atunci vi s-a vestit vouă:
«Eu sunt Dumnezeu și nu este altul în afară de Mine;
drept și mântuitor nu este în afară de Mine.»

22 Întoarceți-vă la Mine și veți fi mântuiți,
voi, cei de la capătul pământului;
Eu sunt Dumnezeu și nu este altul.
23 Mă jur pe Mine Însumi,
cu adevărat din gura Mea va ieși dreptate,
cuvintele Mele nu vor fi întoarse,
căci Mie Mi se va pleca tot genunchiul
și toată limba va da mărturie lui Dumnezeu,
24 zicând: «Dreptate și slavă vor veni la El,

45,20 „sfătuiți-vă": TM are „apropiați-vă".
45,21 În TM: „Vestiți și veniți și sfătuiți-vă împreună: cine a dat de știre acestea din vechime și de atunci le-a prevestit? Oare nu Eu, Domnul? Nu este alt Dumnezeu afară de mine, Dumnezeu drept și mântuitor nu este altul!".
45,22 Păcătosul întors este iertat. Origen, entuziasmat, exclamă: „Ai auzit că, întorcându-te și lepădând de la tine cu căință poftele păcătoase, chiar dacă ai păcătuit, poți ajunge sfânt?" (*Omilii la Ieșirea*, PSB 6, p. 104, n. 293).

și se vor face de rușine toți cei care se țin deoparte.»
25 De Domnul va fi îndreptățită
și în Dumnezeu va fi slăvită
toată semința fiilor lui Israel.

46 1 A căzut Bel, s-a sfărâmat Dagon
și chipurile lor cioplite [au ajuns] la fiare și la dobitoace.
Le purtați legate
ca pe o povară pentru cel ostenit,
2 flămând, slăbit
și fără nici o putere,
care nu vor putea să izbăvească de război,
și ei înșiși au fost duși în robie.

3 „Ascultați-Mă, casă a lui Iacob,
toată rămășița lui Israel,
voi, cei purtați încă din pântece
și povățuiți din copilărie:
4 până la bătrânețe Eu sunt,

45,24 În TM: „Mi se va spune: «Numai în Domnul este dreptatea și tăria!». Către El vor veni și vor fi rușinați toți cei care s-au aprins împotriva Lui". ♦ „toți cei care se țin deoparte": sau „toți cei care îi țin departe".
46,1 „Bel": ca și *Baal*, înseamnă „stăpân" și ar putea desemna orice zeu, dar era mai ales zeul suprem în Babilon, căruia i se aduceau și jertfe umane, mai ales în vremuri de restriște, de obicei pe primul născut. ♦ „Dagon" era un zeu al filistenilor (Jud. 16,23; 1Rg. 5,2 și urm.), dar cultul lui era practicat și la Ugarit. Se presupune că era un zeu al vegetației. În TM apare însă *N'bhō*, neatestat în restul Bibliei. Este fiul lui Bel și interpretul acestuia. ♦ „la fiare și la dobitoace": idolii ar fi trebuit să fie purtați de oamenii care le aduceau cult (*cf.* 45,20 TM); zeii babilonieni nu-și pot purta propria greutate, care apasă pe animalele de povară. ♦ O interpretare foarte interesantă a numelor „Bel" și „Nebo" este oferită de Ișo'dad de Merw, episcop sirian din secolul al IX-lea (în *Comentariu la Isaia* 46,1, ACCS, vol. 2, p. 86). „Bel" vine de la „Babel", spune Ișo'dad, iar Nebo, la origine, ar fi fost un învățător din Mabbugh. Fiindcă era foarte aspru cu elevii, aceștia i-au făcut o statuie pe care au început să o venereze, lucru care i-a calmat firea impulsivă. După moartea învățătorului, oamenii au continuat, din reflex, să-i venereze „idolul".
46,2 În TM: „s-au încovoiat, s-au aplecat laolaltă, n-au fost în stare să-și izbăvească povara, și ele însele (*i.e.* animalele) au mers în robie".
46,3 „purtați... povățuiți" : TM specifică: „de Mine".

şi până veţi îmbătrâni Eu sunt;
Eu vă rabd,
Eu v-am făcut şi Eu vă voi da drumul,
Eu vă voi lua în grijă şi Eu vă voi izbăvi.
5 Cu cine M-aţi asemănat?
Vedeţi, lucraţi cu isteţime,
voi, cei rătăciţi!
6 Unii pun aur din pungă
şi aşază argint pe cântar
cu greutăţi,
apoi, tocmindu-şi un aurar, făuresc făcături
şi, plecându-se, li se închină.
7 Îl ridică pe umeri şi pleacă;
dacă-l aşază într-un loc, acolo rămâne
şi nu se mişcă,
dacă strigă către el, nu aude,
din necazuri nu-l scapă.

8 Aduceţi-vă aminte de acestea şi suspinaţi.
Căiţi-vă, voi cei rătăciţi,
întoarceţi-vă în inima [voastră].
9 Aduceţi-vă aminte de cele dintâi din veac,
că Eu sunt Dumnezeu şi nu este altul în afară de Mine,
10 Cel ce vesteşte cele de pe urmă înainte de a fi,
şi, [iată,] s-au şi săvârşit;
şi am zis: Tot sfatul Meu va rămâne
şi toate câte le-am hotărât le voi face;
11 Eu chem de la răsărit o pasăre

46,5 „lucraţi cu isteţime": gr. τεχνάσασθε („meşteşugiţi-vă", în BS). ♦ În TM: „Cu cine Mă veţi asemăna, cu cine Mă veţi pune alături? Cu cine Mă veţi asemui [ca şi cum] am fi deopotrivă?".
46,6 „pun": gr. συμβαλλόμενοι, „pun laolaltă". ♦ „făcături": gr. χειροποίητα, „lucruri făcute de mâna omului".
46,10 Primul hemistih în TM: „Cel ce vesteşte de la început cele de pe urmă şi din vechime lucruri ce nu s-au făcut [încă]".
46,11 „o pasăre": termenul corespunzător din TM înseamnă „pasăre de pradă". ♦ „cele despre care am hotărât": TM are „omul hotărârii Mele" (*i.e.* „omul pe care l-am hotărât / care Îmi va îndeplini hotărârea). ♦ Al doilea hemistih în TM: „Da, am spus, da, voi împlini; da, am plănuit şi da, voi înfăptui!". ♦ Alături de Theodoret, Ioan Gură de Aur consideră că „pasărea" este o metaforă pentru poporul lui Israel, care se va întoarce *repede* din robia babilonică. După Chiril al Alexandriei (*Comm. in Isaiam*, PG 70, 997B), dimpotrivă, termenul îl desemnează pe regele Babilonului, care a incendiat întreaga Iudee, a cucerit Ierusalimul şi a distrus Templul. El citează în spiritul acestei interpretări expresia „vulturul cu aripi mari" din Iez. 17,2-6 şi Ier. 49,22.

şi dintr-un pământ îndepărtat, cele despre care am hotărât,
am grăit şi am adus,
am zidit şi am făcut,
l-am adus şi i-am netezit calea.

12 Ascultaţi-Mă, voi care v-aţi pierdut inima,
voi cei aflaţi departe de dreptate:
13 am apropiat dreptatea Mea
şi mântuirea [care vine] de la Mine n-o voi întârzia;
am dat mântuire în Sion
lui Israel spre slăvire."

47 1 „Coboară-te, aşază-te pe pământ,
tu, fiică fecioară a Babilonului!
Intră în întuneric,
fiică a chaldeilor!
Că de acum nu te vei mai numi
gingaşă şi desfătată.
2 Ia râşniţa, macină făină,
dă-ţi vălul la o parte,
arată-ţi căruntеţea, dezgoleşte-ţi pulpele,
treci prin râuri.

46,12 „care v-aţi pierdut inima": este vorba de cei care şi-au pervertit inima, care „şi-au dat-o pierzării" (ἀπολωλεκότες). TM are „învârtoşaţi la inimă".
46,13 „mântuirea [care vine] de la Mine": TM are „mântuirea Mea". ♦ „spre slăvire": TM are „splendoarea Mea".
47 Lamentaţie asupra Babilonului.
47,1 „fiică fecioară": semitism pentru a denumi un popor. ♦ „pe pământ": TM are „în ţărână". ♦ „Intră în întuneric": TM are „şezi pe pământ, fără tron".
47,2 „căruntеţea": metaforă pentru longevitatea imperiului babilonian. ♦ „arată-ţi căruntеţea": TM are „suflecă-ţi veşmântul".

[3] Ţi se va descoperi ruşinea,
se vor da pe faţă cele de ocară ale tale.
Îmi voi lua de la tine ce este drept,
nu te voi mai preda oamenilor."
[4] Cel ce te izbăveşte –
Domnul Savaot este numele Lui,
Sfântul lui Israel –
a zis:
[5] „Aşază-te, tu cea străpunsă în inimă!
Intră în întuneric, fiică a chaldeilor!
Niciodată nu te vei mai numi
tăria împărăţiei.
[6] Am fost întărâtat împotriva poporului Meu,
tu Mi-ai pângărit moştenirea;
Eu Însumi i-am dat în mâna ta,
dar tu nu le-ai dat milă,
ai îngreunat foarte
jugul bătrânului.
[7] Şi ai zis: «Voi fi pe veci stăpână»;
nu te-ai gândit la acestea în inima ta,
nici nu ţi-ai adus aminte de cele de pe urmă.
[8] Dar acum ascultă acestea, răsfăţato,
care şezi încrezătoare,
care zici în inima ta:

47,3 „Îmi voi lua de la tine ce este drept": TM are *litt.* „răzbunare voi lua". ♦ „nu te voi mai preda oamenilor": TM are *litt.* „nu voi întâlni vreun om", ceea ce a fost interpretat fie „nu voi ruga pe nimeni", fie „nu va mijloci la Mine nimeni", fie „nu Mi se va împotrivi nimeni", fie „nu voi cruţa pe nimeni".
47,4 „te izbăveşte": TM are „ne izbăveşte". ♦ „a zis": verbul nu apare în TM, dar este evident că Domnul Se adresează mai departe chaldeilor.
47,5 „cea străpunsă în inimă": gr. κατανενυγμένη, în semn de durere şi de jale în aşteptarea osândei care urmează. TM are „în tăcere". ♦ „tăria împărăţiei": TM are „doamna împărăţiilor", termen de noblеţe pentru regina-mamă.
47,6 „tu Mi-ai pângărit": TM are „Mi-am pângărit".
47,7 „nu ţi-ai adus aminte de cele de pe urmă": nu ai avut în vedere lucrurile viitoare sau nu ai luat seama la faptul că toate au un sfârşit în această lume.
47,8 „Eu sunt şi nu este alta": substituire luciferică; mimare a definiţiei pe care Dumnezeu şi-o dă Sieşi.

«Eu sunt şi nu este alta;
nu voi rămâne văduvă,
nici nu voi cunoaşte lipsa de fii.»
[9] Acum însă acestea două vor veni asupra ta
năprasnic, într-o singură zi:
văduvia şi lipsa de fii
vor veni năprasnic asupra ta pentru farmecele tale
şi pentru puterea vrăjitorilor tăi, foarte,
[10] şi pentru nădejdea în viclenia ta.
Căci tu ai zis: «Eu sunt şi nu este alta.»
Să ştii că iscusinţa la acestea
şi curvia ta te vor face de ruşine.
Şi ai zis în inima ta:
«Eu sunt şi nu este alta.»
[11] Va veni asupra ta nimicire
şi nu vei şti;
groapă, şi vei cădea în ea.
Va veni asupra ta nenorocire
şi nu vei putea să te curăţeşti;
va veni asupra ta deodată nimicire
şi nu vei şti.
[12] Acum stai cu descântecele tale
şi cu vrăjitoria ta cea multă,
pe care ai învăţat-o din tinereţea ta,
doar-doar vei putea să tragi folos [din ea].
[13] Ai obosit în sfaturile tale;

47,9 La Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), „văduvia" simbolizează privaţiunea de regalitate, iar „lipsa copiilor" indică pierderea mulţimii luptătorilor sau a supuşilor.
47,10 „Căci tu ai zis: «Eu sunt şi nu este alta»": TM are „nimeni nu mă vede". ♦ „Să ştii că iscusinţa la acestea şi curvia ta": TM are „Iscusinţa şi cunoaşterea ta". Această „iscusinţă" şi „curvie" nu înseamnă altceva decât prostituarea minţii şi a sufletului. Profetul denunţă impietatea celor care practicau vrăjile şi farmecele.
47,11 „nu vei şti; groapă, şi vei cădea în ea": TM are *litt.* „nu vei şti zorii ei", ceea ce este interpretat de unii „nu vei şti de unde vine", de alţii „nu vei şti să o îndepărtezi cu farmece" (*cf.* v. 12). ♦ „să te curăţeşti": TM are „să o îndepărtezi".
47,12 La final, TM are în plus „doar-doar vei putea să înspăimânţi".
47,13 După „să-ţi dea de veste", TM are în plus „la fiecare lună nouă". ♦ Origen (*Filocalia*, PSB 7, p. 465) spune că nu oricine cunoaşte cât de cât locurile astrelor

să se ridice şi să te mântuiască astrologii cerului,
cei ce se uită la stele;
să-ţi dea de veste ce stă să vină asupra ta.
14 Iată, toţi ca nişte vreascuri în foc
vor arde,
şi nu-şi vor scăpa viaţa
din văpaie;
pentru că ai cărbuni de foc,
stai pe ei! 15 Aceştia îţi vor fi de ajutor.
Te-ai ostenit din tinereţe cu neguţătoria ta;
omul a rătăcit înde sine,
dar pentru tine nu va fi mântuire."

48 1 Auziţi acestea, casă a lui Iacob:
cei chemaţi cu numele lui Israel
şi cei ce aţi ieşit din Iuda;
cei ce vă juraţi pe numele Domnului Dumnezeului lui Israel,
[tot] pomenind[u-L], [dar] nu cu adevăr, nici cu dreptate,
2 sprijiniţi pe numele cetăţii sfinte

(astronomia) poate pretinde că stăpâneşte taina lor (astrologia), întrucât aceasta nu este dată oamenilor.

47,14 „pentru că ai cărbuni de foc, stai pe ei!": TM are „nu sunt cărbuni pentru încălzit, flacără în faţa căreia să te aşezi". ♦ Origen (*Contra lui Celsus*, PSB 9, p. 328) interpretează: „Aceste cuvinte sunt scrise pentru a-i îngrozi pe cei ce nu pot să se întoarcă în alt chip de la potopul păcatelor". „Ai cărbuni", adică tu însăţi ţi i-ai adunat prin păcatele săvârşite, lucru adevărat pentru fiecare creştin care stăruie în păcate fără să se pocăiască; adună „provizii de cărbuni" pentru focul cel veşnic în care se va chinui el însuşi. ♦ Eusebiu denunţă vrăjitoria, magia şi astrologia, toate urzeli ale forţelor demonice. Practicanţii acestor „meserii" diabolice vor suferi judecata prin foc. Pentru Grigore din Nazianz (*Despre botez*, *Omilii* 40,36), Iisus Însuşi este focul purificator coborât pe pământ, care arde tot ce ţine de partea noastră materială.

47,15 În TM: „Aşa vor fi pentru tine cei cu care te-ai ostenit, cu care ai avut de-a face din tinereţea ta; fiecare rătăceşte în partea sa, nu există izbăvitor pentru tine". ♦ „omul a rătăcit înde sine": sau, se mai poate înţelege, „de la ale sale", „de sinea lui", în sensul că tot omul s-a pierdut de calea sa cea binecuvântată de Dumnezeu, dar îşi poate „veni întru sine" ca fiul risipitor (Lc. 15,17) şi va fi primit de Tatăl cel milostiv cu braţele deschise; în schimb, pentru aceşti „profesionişti ai amăgirii" (*cf.* v. 15b) cu greu se mai poate imagina o revenire.

48,1 „din Iuda": TM are „din izvoarele (*litt.* apele) lui Iuda".

şi întemeiaţi pe Dumnezeul lui Israel;
Domnul Savaot este numele Lui.

3 „Pe cele dintâi le-am vestit deja,
din gura Mea au ieşit şi s-au făcut auzite;
dintr-odată le-am făcut şi s-au petrecut.
4 Eu cunosc că eşti îndărătnic;
vână de fier [este] ceafa ta
şi fruntea ta, de aramă;
5 ţi-am vestit demult,
mai înainte de a veni asupra ta ţi le-am făcut auzite;
aşa că să nu spui: «Idolii mei au făcut»
şi nici să spui: «Cele cioplite şi cele turnate mi-au poruncit.»
6 Pe toate le-aţi auzit
şi voi înşivă nu aţi cunoscut.
Dar Eu ţi le-am făcut auzite
pe cele noi, încă de acum, pe cele care urmează să fie,
şi nu ai spus.
7 Acum se întâmplă, şi nu odinioară,
şi nu le-ai auzit în zilele de demult;
să nu zici: «Da, le cunosc.»
8 Nici nu le-ai cunoscut, nici nu le-ai ştiut,
nici nu ţi-am deschis de la început urechile;
căci ştiam că mult te vei răzvrăti
şi nelegiuit te vei chema încă din pântece.

9 Pentru numele Meu îţi voi arăta mânia Mea

48,2 „sprijiniţi pe numele": TM are „se numesc cu numele". *Cf.* 2Tim. 3,5.

48,4 „fruntea ta, de aramă": fruntea unei statui de aramă este insensibilă, nu roşeşte, nici nu se înclină cu smerenie; la fel, nici voi nu vă ruşinaţi când săvârşiţi nedreptăţi, nici când sunteţi mustraţi sau pedepsiţi, explică Theodoret (*ad loc.*).

48,6 Primul hemistih în TM: „Ai auzit: [acum] le vezi pe toate: oare nu le veţi vesti?". ♦ „şi nu ai spus": nu apare în TM.

48,7 În TM: „Acum sunt create şi nu de odinioară; înainte de ziua de azi nu le-ai auzit; să nu...".

48,8 „mult te vei răzvrăti": *litt.* „răzvrătindu-te te vei răzvrăti", construcţie frecvent întâlnită, specifică limbii ebraice, exprimând maxima certitudine.

şi voi aduce asupra ta cele slăvite ale Mele,
ca să nu te nimicesc cu totul.
10 Iată, nu pentru argint te-am vândut,
ci te-am scos din cuptorul sărăciei.
11 Pentru Mine îţi voi face [acestea],
fiindcă numele Meu a fost necinstit
şi slava Mea nu o voi da altuia.

12 Ascultă-Mă, Iacobe,
Israele, pe care Eu îl chem:
Eu sunt Cel dintâi,
Eu sunt în veac.
13 Mâna Mea a întemeiat pământul,
dreapta Mea a întărit cerul;
le voi chema
şi se vor înfăţişa împreună
14 şi se vor aduna toate şi vor auzi.
Cine le-a vestit lor acestea?
Pentru că te iubesc
am făcut voia ta cu Babilonul,

48,9 În TM: „De dragul numelui Meu Îmi întârzii mânia şi [de dragul] laudei Mele Mă stăpânesc, ca să nu...".
48,10 În TM: „Iată, te-am curăţit, dar nu cu argint, te-am ales [încercându-te] în cuptorul sărăciei".
48,13 „Dreapta lui Dumnezeu" a primit varii interpretări în literatura patristică. Pentru Işo'dad (*Comentariu la Isaia* 48,13, în ACCS, vol. 2, p. 103), gestul descris de profet trimite la gestul făcut de cineva „care ia puţin lut şi-l aruncă/«stropşeşte» pe perete sau pe acoperiş, acolo unde este crăpătura". Pentru Tertulian (*Contra lui Hermogene* 45), „mâna dreaptă" a lui Dumnezeu simbolizează, de fapt, „mâinile" lui Dumnezeu, ambidextria fiind o calitate divină. Pentru Chiril (*ad loc.*), „mâna dreaptă" a lui Dumnezeu-Tatăl este Fiul, Iisus Hristos, prin care Tatăl lucrează în lume.
48,14 În TM: „Adunaţi-vă cu toţii şi ascultaţi: cine printre ei a vestit acestea? *YHWH* îl iubeşte şi el Îi va împlini hotărârea cu privire la Babilon şi braţul lui [asupra] chaldeilor". ♦ „Cine le-a vestit lor acestea?": Calist Catafygiotul (*Filocalia*, vol. VIII, p. 411) comentează: „Cele multe vin din Unul, dar nu şi Unul din cele multe. Creaţia înfăţişează pe cele multe. Aşadar, creaţia este, în chip vădit, din Unul, iar Unul este mai presus de creaţie, ca Făcător şi Ziditor. Prin «acestea» a numit cele multe cauzate, iar prin «cine» a voit să ridice mintea spre Cel din care sunt acestea, Care este, după fire, în chip simplu Unul".

ca să îndepărtez semînţia chaldeilor.
15 Eu am grăit, Eu am chemat,
Eu l-am adus şi i-am netezit calea."
16 Apropiaţi-vă de mine şi ascultaţi acestea!
De la început n-am vorbit pe ascuns,
nici în vreun loc întunecos al pământului;
când s-a întâmplat, acolo eram,
şi acum Domnul m-a trimis pe mine şi Duhul Lui.

17 Aşa spune Domnul care te-a izbăvit,
Sfântul lui Israel:
„Eu sunt Dumnezeul tău,
ţi-am arătat cum să afli
calea pe care să umbli.
18 Dacă ai fi ascultat poruncile Mele,
ar fi ajuns ca un râu pacea ta,
şi dreptatea ta, ca valul mării;
19 ar fi fost ca nisipul semînţia ta
şi cei născuţi din pântecele tău, ca pulberea pământului;
[dar] nici acum nu vei fi nimicit,

48,15 „l-am adus": la primul nivel de lectură este vorba de Cyrus.
48,16 „nici în vreun loc întunecos al pământului": nu apare în TM. ♦ „Duhul Lui" poate fi subiect sau complement. Referitor la această secvenţă, Origen (*Contra Celsum* 1,46, în ACCS, vol. 2, p. 104) se întreabă: Tatăl şi Sfântul Duh l-au trimis pe Iisus, sau Tatăl i-a trimis pe ceilalţi doi, pe Hristos şi Duhul? A doua variantă e cea corectă, scrie Origen, deoarece numai datorită faptului că Iisus a fost trimis în lume a fost trimis şi Sfântul Duh, ca să se împlinească profeţia lui Isaia. La rândul său, Augustin (*De civitate Dei* 20,30, în ACCS, vol. 2, p. 105) aplică acest verset Sfintei Treimi, argumentând că, după „gramatica" divină, timpul trecut, folosit de Isaia, vizează o acţiune împlinită în... viitor. Profeţia descrie evenimentul ca şi cum acesta s-ar fi împlinit deja. Aceeaşi lectură trinitară a versetului în *De Trinitate* 2,2,8.
48,17 „ţi-am arătat cum să afli": TM are „care te învăţ spre binele tău, te călăuzesc pe calea...".
48,18 Pacea sufletească e pusă în legătură cu apa harului de către Ambrozie. Harul care se revarsă „ca un râu" în suflet aduce linişte şi pace. El pune versetul în legătură cu Prov. 5,15-16: „Bea apele din vasele tale, din izvorul fântânilor tale; să nu ţi se verse apa din izvorul tău, ci spre picţele tale să curgă apele tale".
48,19 „[dar] nici acum... dinaintea Mea": TM are „nu ar fi fost şters, nici nimicit numele tău dinaintea Mea".

nici nu va pieri numele tău dinaintea Mea.
20 Ieşiţi din Babilon, fugind de chaldei;
vestiţi glas de bucurie şi să se audă,
vestiţi până la capătul pământului!
Ziceţi, «Domnul l-a izbăvit pe robul Său Iacob.»
21 Şi de vor înseta, El îi va călăuzi prin pustie,
apă din stâncă le va scoate:
se va despica stânca şi va curge apă
şi va bea poporul Meu.
22 Nu au parte de bucurie cei necucernici", zice Domnul.

49 1 „Ascultaţi-Mă, insule,
şi luaţi aminte, neamuri!
După îndelungă vreme se va petrece",
zice Domnul.

Din pântecele maicii mele m-a chemat pe nume
2 şi a făcut gura mea ca o sabie ascuţită;

48,20 Augustin interpretează „ieşirea din Babilon" în cheie spirituală: ieşirea din „cetatea acestei lumi" materiale, îndepărtarea de îngerii cei răi şi de oamenii răi (*De civitate Dei* 18,18, în ACCS, vol. 2, p. 108).
48,21 „Şi de vor înseta, El îi va călăuzi": TM are „Nu au însetat când i-a călăuzit"; în continuare verbele sunt la perfect, descriind întâmplări din Exod.
48,22 „bucurie": TM are „pace". ♦ „cei necucernici": gr. ἀσεβεῖς – cei lipsiţi de pietate, indiferenţi la cele sfinte, nepăsători cu sufletul lor (pentru care limba română are expresia „om fără Dumnezeu" sau „fără de nici un Dumnezeu"). Pentru Atanasie (*Ep.* 3), astfel de oameni sunt „posedaţi", sau pe cale de a fi posedaţi de diavol (*cf.* Mt. 12,43-45).
49,1-9 A doua cântare a Slujitorului.
49,1 „neamuri": TM are „popoare îndepărtate". ♦ „îndelungă vreme": aproape şapte veacuri au trecut din momentul profeţiei până la naşterea Domnului. ♦ „se va petrece": gr. στήσεται. ♦ „După îndelungă vreme se va petrece, zice Domnul": nu apare în TM, unde „Domnul" este subiect al lui „m-a chemat". ♦ Theodoret (*ad loc.*) comentează tipologic: „Aceste cuvinte («Din pântecele maicii mele etc.») sunt spuse în numele Domnului nostru Iisus, urmaşul lui Avraam după trup; prin El neamurile au primit făgăduinţa. Înainte de a se fi născut, El a primit numele pe care arhanghelul Gabriel (Lc. 1,31) l-a adus din cer şi l-a spus Fecioarei: «Iată, vei naşte fiu şi vei chema numele lui Iisus»".
49,2 „sabie ascuţită": simbol al Fiului Omului în calitatea Sa de judecător în Apoc. 1,16 etc. ♦ „săgeată aleasă": TM are „săgeată lustruită". ♦ Pentru Chiril al Alexandriei (*ad loc.*),

sub adăpostul mâinii Sale m-a ascuns,
m-a făcut ca pe o săgeată aleasă
şi în tolba Sa m-a adăpostit.
3 Şi mi-a zis: „Robul Meu eşti tu, Israele,
şi în tine Mă voi slăvi."
4 Dar eu am zis: „Zadarnic m-am ostenit,
în van şi pentru nimic mi-am cheltuit puterea;
de aceea pricina mea [este] la Domnul
şi truda mea, înaintea Dumnezeului meu."

5 Şi acum, aşa spune Domnul,
Cel ce m-a plăsmuit din pântece ca rob al Său,
spre a aduna la El pe Iacob şi pe Israel –
voi fi adunat şi slăvit înaintea Domnului,
şi Dumnezeul meu va fi tăria mea –

„săgeata" este Hristos ascuns în preştiinţa Tatălui, ca într-o tolbă, „săgeată" care-l nimiceşte pe Satan şi puterile întunericului; dar ea îl răneşte dulce pe cel iubit, aşa cum citim şi în Cânt. 5,8: „spuneţi-i că-s rănită de iubire". ♦ „Ce fericire este să fii rănit de această săgeată!", strigă entuziast Origen (*Omilii la Ieremia*, PSB 6, p. 334). De această săgeată au fost răniţi cei care vorbeau între ei zicând: „Oare nu ardea în noi inima noastră, când ne vorbea pe cale şi când ne tâlcuia Scripturile?" (Lc. 24,32). ♦ „ca pe o săgeată aleasă şi în tolba Sa": după Ambrozie (*Cele şase zile ale creaţiei* 5,23,80), „tolba" simbolizează credinţa, pe care trebuie să o umplem cu trei virtuţi: castitate, milostenie şi dreptate. După Ieronim (*ad loc.*), Iisus este „săgeata aleasă", unică, unicul Fiu al lui Dumnezeu, ascuns, aici, pe pământ, în „tolba" trupului. Iar pentru Chromatius de Aquileea (*Tratate despre Matei* 2,4), „săgeata" simbolizează dumnezeirea lui Hristos „ascunsă" în „tolba" trupului său născut din Fecioară.
49,3 „Robul Meu": Theodoret (*ad loc.*) explică: „El îl numeşte rob pentru că dintr-o natură de rob vine forma robului pe care Dumnezeu Cuvântul şi-a asumat-o. Dar textul arată clar că El şi-a asumat nu condiţia, ci natura: căci forma de rob nu este robul. Căci i-a dat un nume care este mai presus de orice nume, faptul de a fi Fiu. La fel ca Dumnezeu, Stăpânul nostru Hristos era totdeauna Fiu, precum a primit ca om faptul de a fi Fiu. Căci primul nu este un Fiu şi al doilea un altul, ci este acelaşi Cel care este Fiu ca Dumnezeu şi Cel ce primeşte faptul de a fi Fiu ca om".
49,4 „mi-am cheltuit": *litt.* „mi-am dat".
49,5 „spre a aduna la El pe Iacob şi pe Israel... înaintea Domnului": TM are „ca să-l aducă la Sine pe Iacob şi pe Israel să-l adune; şi eu voi fi slăvit în ochii lui *YHWH*". ♦ Robul plăsmuit din pântece, scrie Işo'dad de Merw (*Comentariu la Isaia, ad loc.*), se referă la Zorobabel şi la poporul său, dar profeţia s-a împlinit în Iisus Hristos.

[6] şi mi-a zis:
„Lucru mare este pentru tine să fii numit slujitorul Meu,
ca să pui pe picioare seminţiile lui Iacob
şi risipirea lui Israel să o întorci;
iată, te-am rânduit ca legământ al poporului,
ca lumină a neamurilor,
ca să fii spre mântuire până la marginile pământului."

[7] Aşa spune Domnul, care te-a izbăvit,
Dumnezeul lui Israel:
„Sfinţiţi pe cel care şi-a dispreţuit sufletul,
cel socotit urâciune de către neamuri, robite cârmuitorilor;
regi îl vor vedea şi căpetenii se vor ridica,
şi se vor pleca în faţa lui pentru Domnul;
căci credincios este Sfântul lui Israel
şi [Eu] te-am ales."

49,6 „Lucru mare...": TM are „E [prea] mic lucru"; misiunea Slujitorului nu este doar pentru Israel, ci are dimensiune universală („lumină a neamurilor") – *cf.* şi cuvintele bătrânului Simeon care recunoaşte în Iisus „lumina spre luminarea neamurilor" (Lc. 2,32). ♦ „ca legământ al poporului": nu apare aici în TM; dar *cf.* v. 8. ♦ Ambrozie, ca şi alţi Părinţi, interpretează versetul hristologic. Profetul se referă aici la Hristos întrupat, adică la natura Lui umană, simbolizată prin termenul „slujitor". Cum am văzut, în greacă, termenul παῖς poate însemna şi „copil", şi „slujitor", „rob" („copil de casă"). Părinţii (Ambrozie, Grigore din Nazianz, Chiril al Alexandriei) interpretează această dublă semnificaţie afirmând că Iisus este numit „slujitor" atunci când Scriptura se referă la natura Lui umană şi „copil" (se înţelege, Fiu al lui Dumnezeu) atunci când Scriptura se referă la natura Lui divină. (Ambrozie, *Despre credinţa creştină* 5,8,106-107; Grigore din Nazianz, *Omilii* 30,3; Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Isaia, ad loc., apud* ACCS, vol. 2, pp. 113-114.)
49,7 Prima parte a versetului în TM: „Aşa spune *YHWH*, Răscumpărătorul lui Israel şi Sfântul lui, către cel cu sufletul dispreţuit, socotit urâciune de către neam, rob al cârmuitorilor: «Regi vor vedea...»". ♦ „şi [Eu] te-am ales": TM are „care te-a ales". ♦ „Sfinţiţi": adică rostiţi-I numele cu sfinţenie în orice împrejurare, dar mai ales în rugăciuni şi în cântări de laudă. ♦ „şi-a dispreţuit sufletul": Theodoret (*ad loc.*) raportează expresia la versetul Flp. 2,7: „Pe când se găsea în forma dumnezeiască, El s-a deşertat pe Sine însuşi luând chip de rob şi s-a umilit până la moarte şi încă moarte pe cruce. Iar cuvântul crucii este nebunie pentru cei ce pier. Dar noi îl propovăduim pe Hristos cel răstignit, sminteală pentru evrei şi nebunie pentru greci (*cf.* 1Cor. 1,18.23)".

[8] Aşa spune Domnul:
„La ceas bine primit te-am ascultat
şi în ziua mântuirii te-am ajutat;
te-am dat ca legământ al neamurilor,
ca să statorniceşti ţara
şi să moşteneşti moştenirea pustiului,
[9] zicând celor din lanţuri: «Ieşiţi!»
şi celor din întuneric că vor fi scoşi la lumină.
Ei vor paşte pe toate drumurile lor
şi pe toate potecile [va fi] păşunea lor;
[10] nu vor flămânzi, nici nu vor înseta,
nu-i va lovi nici arşiţa şi nici soarele,
ci Acela care-i miluieşte îi va mângâia
şi printre izvoare de apă îi va duce;
[11] şi voi face drum din orice munte
şi din orice cărare, păşune pentru ei.
[12] Iată, unii vin de departe,
unii, dinspre miazănoapte, şi unii, dinspre mare,
iar alţii, din ţara perşilor.
[13] Veseliţi-vă, ceruri, să se bucure pământul;
munţii să reverse veselie
şi dealurile, dreptate,
că S-a milostivit Dumnezeu de poporul Său
şi pe cei smeriţi ai poporului Său i-a mângâiat.

49,8 „te-am dat ca legământ al neamurilor": TM are „te-am păzit şi te-am dat ca legământ poporului". ♦ „să moşteneşti moştenirea pustiului": TM are „să împarţi moştenirile pustiite". ♦ A aplica acest verset la Zorobabel, ar fi, după părerea lui Theodoret, culmea stupidităţii. Dacă el (Zorobabel) i-a scos într-adevăr pe evrei din Babilon, nu el a eliberat neamurile din rătăcire şi nu a oferit acestora un legământ nou. Toate acestea au fost împlinite de Hristos.
49,10 „îi va mângâia": TM are „îi va călăuzi".
49,11 „şi din orice cărare, păşune pentru ei": TM are „şi căile Mele vor fi înălţate".
49,12 „ţara perşilor": TM are „ţara *Sînîm*" – toponim neidentificat. ♦ „Prin cuvântul de *departe* se indică miazăzi, apoi miazănoapte, *marea* este Apusul, iar *perşii* reprezintă Orientul, cele patru părţi ale pământului" (*cf.* Theodoret, *ad loc.*).
49,13 „să reverse": gr. ῥήγνυμι, „a sfărâma", „a sfâşia", „a lăsa să curgă", „a da drumul". ♦ Primul hemistih în TM: „Strigaţi de bucurie, ceruri, tresaltă de veselie, pământule! Munţilor, izbucniţi în cântări de laudă!".

[14] Dar Sionul a zis: «M-a părăsit Domnul,
Domnul a uitat de mine.»
[15] Oare o femeie va uita de pruncul ei,
încât să nu aibă milă de rodul pântecelui ei?
Chiar dacă o femeie ar uita de el,
Eu nu voi uita de tine, a zis Domnul.
[16] Iată, am zugrăvit zidurile tale pe mâinile Mele,
înaintea Mea eşti pururea;
[17] degrab' vei fi zidită de cei care te-au dărâmat
şi cei care te-au pustiit vor pleca de la tine.
[18] Ridică-ţi ochii roată şi priveşte-i pe toţi:
iată, s-au adunat şi au venit la tine;
viu sunt Eu, zice Domnul:
te vei îmbrăca cu ei cu toţi
şi-i vei pune împrejur ca pe o podoabă de mireasă.
[19] Pustiurile tale şi ruinele şi dărâmăturile
acum vor fi [prea] strâmte pentru [atâţia] locuitori;
vor fi alungaţi de la tine cei ce te-au înghiţit.
[20] Căci vor zice la urechile tale
fiii tăi, pe care i-ai pierdut:

49,14 Ieronim (*ad loc.*) se apleacă asupra sensurilor numelor „Ierusalim" şi „Sion". Acestea ar fi în număr de patru: unul, în accepţie iudaică, adică strict istorică; al doilea, ca adunare a sfinţilor, care, „în pacea Domnului şi în oglinda virtuţilor, este pe drept numită Sion"; al treilea, „Ierusalimul", ca sălaş al îngerilor şi al puterilor care-l slujesc lui Dumnezeu; al patrulea, „Ierusalimul ceresc" descris în Apocalipsa lui Ioan.
49,16 În TM: „Iată, te-am înscris în palmele Mele, zidurile tale [sunt] înaintea Mea pururi".
49,16-17 Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 90, nota 1) crede că este vorba, în mod figurat, de zidirea adevăratului Sion în sufletele oamenilor şi de zidirea Bisericii. Chiril al Alexandriei (*ibidem*, nota 2) consideră că zidurile Sionului sunt Apostolii şi Evangheliştii. ♦ După unele interpretări patristice, evreii sunt cei care au provocat ruina Sionului pământesc, şi tot evreii (apostolii, ucenicii şi misionarii) sunt cei care au reconstruit Sionul spiritual prin credinţa în Hristos.
49,17 În TM: „Fiii tăi («constructorii tăi», după mss. Qumran, Targum şi Vulg.) se vor grăbi; cei care te-au nimicit şi te-au pustiit vor ieşi afară de la tine".
49,18 „Podoaba" este, după Ambrozie (*Despre Patriarhi* 4,24), simbolul păgânilor care au fost „spălaţi" de păcate prin sângele lui Hristos pe cruce. Beda Venerabilul (*Omilii la Evanghelii* 1,24) vede în această metaforă simbolul Bisericii sfinţilor, cei cu sufletele albe ca zăpada.

«Mi-e strâmt locul:
fă-mi loc ca să [pot] locui.»
[21] Atunci vei zice în inima ta:
«Cine mi i-a născut pe aceştia?
Eu [eram] fără copii şi văduvă:
pe aceştia cine mi i-a crescut?
Eu eram singură, părăsită:
aceştia de unde-mi vin?»"

[22] Aşa zice Domnul:
„Iată, Îmi ridic mâna spre neamuri
şi spre insule Îmi voi ridica semnul
şi-i vor purta pe fiii tăi la sân
şi pe fiicele tale le vor ridica pe umeri.
[23] Regi te vor hrăni
şi prinţese îţi vor fi doici.
Se vor închina ţie pe faţa pământului
şi ţărâna picioarelor tale o vor linge.
Atunci vei cunoaşte că Eu sunt Domnul
şi nu vei fi dat de ruşine.

[24] Va lua, oare, cineva prăzi de la cel puternic?
Iar de va robi pe nedrept cineva, se va izbăvi?"
[25] Aşa zice Domnul:

49,21 După „văduvă", TM are în plus: „surghiunită şi dată deoparte".
49,23 „Regi te vor hrăni": *litt.* „Regi îţi vor fi doici" (τιθηνοί), în original de genul masculin, intraductibil în română; în stihul următor, am tradus prin „doici" gr. τροφοί, „care hrănesc", de genul masculin sau feminin. ♦ „pe faţa pământului": TM are „cu faţa la pământ". ♦ „nu vei fi dat de ruşine": TM are „nu vor fi ruşinaţi cei care Mă aşteaptă / nădăjduiesc în Mine".
49,24 Al doilea hemistih în TM nu este foarte clar; se poate înţelege: „cel înrobit de un drept («un tiran» – în mss. Qumran şi Vulg.) va fi izbăvit?".
49,25 Cuvintele Domnului în TM: „Chiar cei robiţi de un puternic vor fi luaţi înapoi şi prăzile tiranului vor fi scăpate, căci potrivnicilor tăi Eu le voi fi potrivnic şi pe fiii tăi îi voi izbăvi". ♦ După Theodoret (*ad loc.*), numeşte „puternic/uriaş" şi „tiran" pe diavol: după ce ne-a înrobit, şi-a făcut arme din mădularele noastre, pentru a ne face război. „Pe nedrept" (v. 24) ne-a făcut prizonieri, pentru că nu avea nici o nedreptate să ne reproşeze. Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) precizează că este vorba de oameni, adevărate

„De va robi cineva pe un puternic,
va lua prăzi;
şi, luând de la cel tare,
se va izbăvi.
Dar Eu Însumi voi judeca pricina ta,
Eu Însumi îi voi izbăvi pe fiii tăi;
[26] cei care te-au necăjit îşi vor mânca trupurile lor
şi îşi vor bea ca pe un vin nou sângele lor şi se vor îmbăta;
şi îşi va da seama tot trupul
că Eu, Domnul, sunt Cel care te-am izbăvit
şi Cel care sprijin puterea lui Iacob."

50 [1] Aşa spune Domnul:
„Ce fel de carte de despărţire este aceea
prin care am alungat-o pe mama voastră?
Sau cărui cămătar
v-am vândut?
Iată, aţi fost vânduţi pentru păcatele voastre,
pentru nelegiuirile voastre am alungat-o pe mama voastră.
[2] De ce am venit şi nu era nimeni?
[De ce] am chemat şi nu era cine să asculte?

---

prăzi ale diavolului, cucerite prin viclenie. Hristos l-a despuiat pe diavol de prada lui şi ne învaţă şi pe noi să facem la fel.

49,26 „cei care te-au necăjit îşi vor mânca trupurile...": în TM „pe cei care... Eu îi voi face să-şi mănânce... să-şi bea". ♦ „Cel care sprijin puterea lui Iacob": TM are „Răscumpărătorul tău e Cel puternic al lui Iacob".

50,1 „Ce fel de carte": TM are „Unde e acea carte...". ♦ „carte de despărţire": revine tema cununiei dintre Domnul şi poporul Său. Îşi numeşte propria persoană „bărbat", cetatea Ierusalimului „femeie" şi „ape" (v. 2) sunt fiii, care au încetat să mai fie „ai Lui", au rămas doar „ai ei". Pe de altă parte numeşte „despărţire", „divorţ" ceea ce majoritatea oamenilor obişnuiesc să numească „repudiere" (Theodoret, *ad loc.*). ♦ „aţi fost vânduţi pentru păcatele voastre": stihul este interpretat hristologic de mai mulţi Părinţi, între care şi Ambrozie (*Iosif* 4,19): Iisus a plătit cu sângele Lui datoriile pe care oamenii le-au făcut în faţa lui Dumnezeu. Asta nu înseamnă că şi-a luat asupră-şi păcatele oamenilor, ci şi-a asumat firea umană pentru a putea răscumpăra păcatele.

50,2 „nimeni": *litt.* „om" – ebraism. ♦ „nu este în stare mâna Mea": TM are „s-a scurtat mâna Mea". ♦ „ameninţarea": TM are „certarea". ♦ „se vor usca": TM are „se vor împuţi".

Oare nu este în stare mâna Mea să izbăvească?
Sau nu sunt Eu în stare să eliberez?
Iată, cu ameninţarea Mea am pustiit marea
şi voi preface râurile în pustiu:
se vor usca peştii lor pentru că nu va mai fi apă
şi vor muri de sete.
[3] Voi îmbrăca cerul cu întuneric
şi voi face ca pe un sac acoperământul lui."

[4] Domnul îmi dă
limbă de învăţătură,
ca să ştiu la vremea potrivită
când trebuie să rostesc cuvânt.
Mi-a arătat din zori,
mi-a dat ureche să aud;
[5] învăţătura Domnului îmi deschide urechile,
iar eu nu sunt nesupus, nici nu mă împotrivesc.
[6] Spatele mi l-am dat spre biciuire

50,3 Pentru Theodoret, versetul prevesteşte atât momentul răstignirii lui Iisus, când, de la ceasul al şaselea până la ceasul al nouălea, întunericul a acoperit întregul pământ, cât şi sfârşitul acestei lumi, când soarele va fi întunecat, iar luna nu va mai lumina, conform Evangheliei după Matei 24,29.

50,4-10 A treia cântare a Slujitorului.

50,4 În TM: „Domnul, Stăpânul meu, mi-a dat limbă de ucenic, ca să ştiu să aduc celui ostenit cuvânt de alinare. În fiecare dimineaţă îmi trezeşte urechea, ca să ascult ca un ucenic".

50,5 În TM: „Domnul, Stăpânul meu, mi-a deschis urechea, iar eu nu m-am împotrivit şi nici nu m-am dat înapoi".

50,4-5 Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) pune în legătură textul cu Lc. 2,40, iar a doua parte, în relaţie cu apostolii şi ucenicii, care au crezut în Hristos.

50,6 „obrajii, spre pălmuire": TM are „obrajii, celor care îmi smulgeau barba". ♦ „ruşinea scuipărilor": gestul de a scuipa asupra sau în faţa unei persoane exprima în Orient o desconsiderare profundă (*cf. e.g.* Num. 12,14; *cf.* DB, *s.u* „Scuipatul"). Psalmistul a întregit această icoană a pătimirii: „Au pus în mâncarea mea fiere şi în setea mea mi-au dat să beau oţet" (Ps. 68,22); „şi-au împărţit veşmintele mele, iar pentru cămaşa mea au aruncat sorţi" (Ps. 21,19; *cf.* şi 1Pt. 2,23). ♦ Atanasie (*Scrisoare către Epictetas* 59,6) interpretează biciuirea ca o profeţie referitoare la pătimirile lui Iisus. El formulează un paradox de o profunzime teologică uriaşă, plecând de la întrebarea: Cuvântul-Dumnezeu a putut fi biciuit, a putut suferi? Da, răspunde Atanasie, ca Logos care a luat trup omenesc El a suferit şi a pătimit; ca Logos divin, ca Dumnezeu, n-a suferit, pentru că divinitatea este „impasibilă".

și obrajii, spre pălmuire,
iar fața nu mi-am întors-o
de la rușinea scuipărilor;
7 Domnul a fost ajutorul meu,
de aceea nu am fost făcut de ocară,
ci mi-am întărit fața ca pe o cremene
și am cunoscut că nu voi fi rușinat,
8 fiindcă se apropie Cel ce mă îndreptățește:
cine este cel ce se judecă cu mine?
Să-mi stea împotrivă!
Și cine este cel ce se judecă cu mine?
Să se apropie de mine.
9 Iată, Domnul îmi stă în ajutor:
cine îmi va face rău?
Iată, voi toți, ca o haină vă veți învechi
și molia vă va mânca.
10 Cine dintre voi se teme de Domnul?
Să audă glasul slujitorului Lui.
Cei ce umblă în întuneric
nu au lumină;
încredeți-vă în numele Domnului
și bizuiți-vă pe Dumnezeu!
11 Iată, voi toți aprindeți un foc
și întețiți flacăra:
mergeți în lumina focului vostru
și în flacăra pe care ați aprins-o.

50,7 „cremene": *litt.* „piatră tare".
50,9 „cine îmi va face rău": TM are „cine mă va osândi". ♦ „voi toți": TM are „ei toți". ♦ „molia": *litt.* „ca o molie". ♦ Pentru Procopiu din Gaza (*Comentariu la Isaia* 50, I-II, *apud* ACCS, vol. 2, p. 133), „molia" îi simbolizează pe cei mâncați, roși de conștiința păcatelor săvârșite.
50,11 „întețiți flacăra": TM are „vă înconjurați cu cărbuni încinși". ♦ În interpretarea lui Ioan Gură de Aur, acest pasaj se referă la cei care aprind focul păcatelor și îl întrețin cu propriile vicii; e un foc care „luminează", dar îi va mistui și pe cei care l-au aprins; ei nu vor avea parte de mântuire, dacă nu se vor trezi și nu vor înțelege că singura lumină este aceea care vine de la Dumnezeu. Theodoret raportează același text la cucerirea Ierusalimului de către romani, iar Chiril îl înțelege cu referire la focul veșnic.

„Din pricina Mea vi s-au întâmplat acestea,
în întristare vă veți culca."

51 1 „Ascultați-Mă, cei care urmăriți
ce este drept
și căutați pe Domnul,
priviți spre stânca cea tare pe care ați tăiat-o
și spre gaura gropii pe care ați săpat-o.
2 Priviți către Avraam, tatăl vostru,
și către Sarra, care v-a născut;
măcar că era unul singur, l-am chemat
și l-am binecuvântat, l-am iubit și l-am înmulțit.
3 Și pe tine te voi mângâia acum, Sioane;
i-am mângâiat toate pustiurile
și voi face pustiurile lui
ca grădina Domnului;
veselie și bucurie vor afla în el,
preamărire și glas de laudă.

4 Ascultați-Mă, ascultați, poporul Meu,

51,1 Al doilea hemistih în TM: „Priviți la stânca din care ați fost ciopliți, la groapa din care ați fost scoși".
51,2 „v-a născut": gr. ὠδίνω trimite la durerile nașterii, nu la nașterea propriu-zisă. ♦ „l-am iubit": un „plus" al LXX.
51,3 „te voi mângâia...": în TM verbele sunt la pers. a III-a („*YHWH* te va mângâia..."). ♦ „și voi face pustiurile lui ca grădina Domnului": TM are „și va face pustia lui precum Edenul, stepa lui ca grădina lui *YHWH*". ♦ „preamărire": gr. ἐξομολόγησις, „aducere de laudă/mulțumire", echivalează ebr. *tōdhāh*, „aducere de laudă/mulțumire lui Dumnezeu prin amintirea faptelor Sale minunate" (*cf.* nota la Ps. 6,6 în prezenta ediție). ♦ „glas de laudă": „În locul fumului și mirosului de grăsime care se ridicau de la jertfele arse conform Legii, pe care Dumnezeu nu le mai primește, astăzi se aud cântări de laudă" (Theodoret, *ad loc.*). ♦ Unele mss. au adaosul: „cele dinspre apus [le voi face] ca raiul Domnului". ♦ Theodoret (*ad loc.*) comentează: „Cei care au văzut Ierusalimul știu că Templul evreilor se găsea la răsăritul orașului, în timp ce Crucea și locul învierii se găsesc în partea apuseană. Mai mult, aceste locuri se găseau odinioară în fața zidurilor cetății, precum spune apostolul (Evr. 13,12-13). Prin urmare, această profeție se referă la locurile dinspre apus ale cetății, care erau pustii și care vor fi asemenea grădinii lui Dumnezeu, căci ele au cu adevărat lemnul vieții, crucea, metaforă pentru noul paradis și pentru pomul cunoașterii din Eden".

şi voi, regilor, plecaţi urechea la Mine;
că lege va ieşi de la Mine
şi judecata Mea, spre lumină neamurilor.
5 Se apropie degrabă dreptatea Mea
şi va ieşi ca lumina mântuirea Mea,
în braţul Meu vor nădăjdui neamurile;
pe Mine mă vor aştepta insulele
şi în braţul Meu vor nădăjdui.
6 Ridicaţi-vă ochii spre cer
şi priviţi în jos spre pământ;
cerul s-a întărit ca fumul,
iar pământul se va învechi ca o haină,
iar cei ce locuiesc pe pământ asemenea acestora vor muri,
dar mântuirea Mea va fi până în veac,
şi dreptatea Mea nu se va sfârşi.

7 Ascultaţi-Mă, cei ce ştiţi dreptatea,
poporul Meu, care aveţi în inimă legea Mea:
nu vă temeţi de ocara oamenilor
şi de dispreţul lor nu vă lăsaţi biruiţi,
8 căci precum o haină va fi mâncată de vreme,

51,4 „voi, regilor": TM are „neamul Meu", dar unele mss. ebraice şi versiuni au „voi, populaţii".
51,5 „în braţul Meu vor nădăjdui neamurile": TM are „braţele Mele vor judeca popoarele". ♦ „Braţul" simbolizează „puterea". După Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), „braţul Tatălui" este Fiul, conform unei expresii obişnuite în Scriptură; dar nu este greşit a înţelege „braţul Fiului", adică o putere dumnezeiască prin care Fiul a mântuit neamurile, prin biruinţa asupra lui Satan şi a puterilor răului. Din aceleaşi motive, Chiril pune acest verset în gura Tatălui, şi vede în cuvântul „dreptate" o manieră de a-L desemna pe Fiul, fără a exclude posibilitatea ca aceste cuvinte să fie rostite de Hristos, caz în care „dreptate" ar însemna harul care îndreptează, sau propovăduirea Evangheliei, care duce la mântuire.
51,6 „cerul s-a întărit ca fumul": TM are „cerurile se vor risipi". ♦ Metodiu al Olimpului (*Banchetul*, PSB 10, pp. 125-126) este împotriva celor care cred că materia, „chipul lumii acesteia trece" (1Cor. 7,31) şi va rămâne doar ceea ce este spiritual: „dacă seacă izvorul, mai poate să existe fluviu şi să curgă apă în albia sa?".
51,8 Primul hemistih în TM: „căci ca pe o haină îi va mânca viermele, ca pe lână îi va mânca molia". ♦ „din neam în neam": adică „din generaţie în generaţie".

ca lâna va fi mâncată de molie,
dar dreptatea Mea va fi până în veac
şi mântuirea Mea, din neam în neam.

9 Trezeşte-te, trezeşte-te, Ierusalime,
şi îmbracă-te cu puterea braţului tău!
Trezeşte-te, ca la revărsat de zori,
ca un neam de demult!
Oare nu eşti tu 10 cel care pustieşte marea,
noianul de apă al adâncului,
cel care a făcut din adâncurile mării cale de trecere
pentru cei izbăviţi
11 şi pentru cei răscumpăraţi?
Căci de Domnul vor fi aduşi înapoi
şi vor veni în Sion cu veselie
şi bucurie veşnică;
căci pe capul lor [va fi] veselie şi laudă.
Şi bucuria îi va cuprinde;
s-au dus durerea şi întristarea şi suspinarea.

12 Eu sunt, Eu sunt Cel care te mângâie:

51,9 În TM: „Ridică-te, ridică-te, îmbracă-te în tărie, braţ al lui *YHWH*! Ridică-te ca în zilele de odinioară, ale generaţiilor de demult! Oare nu tu l-ai tăiat în bucăţi pe *Rahabh*, l-ai străpuns pe balaur?". Rahab este monstrul legendar al haosului, nume dat uneori şi Egiptului. ♦ „Ierusalime" nu este nici în textul ebraic, nici în traducerile ulterioare, ci numai în LXX. În unele mss. există şi continuarea: „Oare nu tu ai tăiat în bucăţi mândria [dihaniei], oare nu tu ai străpuns balaurul?". Prin „mândrie" şi „balaur" se înţelege Faraon, care s-a înecat în Marea Roşie, dar poate fi şi Sennacherib (Theodoret, *ad loc.*).
51,10 Pentru Theodoret (*ad loc.*), „marea" simbolizează mulţimea egiptenilor sau a asirienilor.
51,11 „s-au dus durerea şi întristarea şi suspinarea": acest ultim stih se află şi într-o rugăciune creştină pentru morţi, ca o imagine a „locului luminat" din împărăţia lui Dumnezeu. După Ilie Ecdicul (*Filocalia*, vol. IV, p. 315), acest loc se poate vedea cu mintea de către cei vrednici încă din timpul vieţii acesteia: postul e simbolul zilei, pentru că e văzut; iar rugăciunea, al nopţii, pentru că e ascunsă; deci cel ce se îndeletniceşte cu amândouă va ajunge la cetatea vederilor „din care a fugit durerea, întristarea şi suspinarea".
51,12 „cunoaşte de cine te-ai ferit; te-ai temut de un om...": traduce sintagma γνῶθι τίνα εὐλαβηθεῖσα ἐφοβήθη, mai greu de redat literal. TM are: „cine eşti tu de te-ai temut de un om...".

cunoaşte de cine te-ai ferit;
te-ai temut de un om muritor
şi de un fiu de om, care s-au uscat ca iarba.
13 Şi L-ai uitat pe Dumnezeu, care te-a făcut,
pe Cel care a făcut cerul
şi a întemeiat pământul,
şi te-ai înfricoşat mereu, în toate zilele,
de faţa mâniei celui care te asuprea,
căci el punea la cale în ce fel să te piardă,
şi acum unde este mânia celui ce te asuprea?
14 Căci, atunci când vei fi mântuit
nu se va opri, nici nu va zăbovi.
15 Eu [sunt] Dumnezeul tău,
Cel ce stârnesc marea şi vuietul valurilor ei,
Domnul Savaot este numele Meu.
16 Voi pune cuvintele Mele în gura ta
şi te voi adăposti sub umbra mâinii Mele
cu care am întărit cerul
şi am întemeiat pământul:
[Domnul] îi va spune Sionului
«Tu eşti poporul Meu.»

17 Trezeşte-te, trezeşte-te!
Scoală-te, [cetate a] Ierusalimului,
cea care ai băut paharul mâniei
din mâna Domnului!

51,14 În TM: „Repede se va elibera cel încovoiat, nu va muri şi nu [va ajunge] în groapă şi pâinea nu-i va lipsi".

51,15 „Marea...valurile" pot simboliza şi mulţimile nenumărate de egipteni (Is. 51,10) sau de babilonieni.

51,17 „Pahar" sau „cupă" se referă adesea în Biblie la „pedeapsa lui Dumnezeu". Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) înţelege prin „cupa mâniei" în mod figurat „judecata", spunând că Scriptura obişnuieşte să numească astfel starea decăzută a celui care se împotriveşte binelui. În comentariul său, Theodoret completează versetul din Isaia cu Ps. 74,9 (după LXX) şi cu Ier. 32,15-18. Cât despre Grigore din Nazianz (*Omilii* 16,4), el „îndulceşte" mânia din pahar, scriind că Dumnezeu îşi poate schimba mânia în compasiune faţă de cei care-şi recunosc păcatele şi se convertesc sincer.

Căci paharul căderii, cupa mâniei
ai băut-o şi ai golit-o.
18 Şi nu a fost unul care să te mângâie
dintre toţi copiii pe care i-ai născut;
şi nu a fost unul care să te ţină de mână
dintre toţi fiii pe care i-ai crescut.
19 Acestea două îţi stau împotrivă:
cine va fi alături de tine la necaz?
Cădere şi zdrobire, foamete şi sabie:
cine te va mângâia?
20 Fiii tăi descumpăniţi,
care zac în cap de uliţi
ca o sfeclă pe jumătate fiartă,
plini de mânia Domnului,
slăbiţi de Domnul Dumnezeu."

21 De aceea ascultă, tu, cea înjosită
şi beată, dar nu de vin:
22 aşa spune Domnul Dumnezeu,
Cel ce-Şi judecă poporul:
„Iată, am luat din mâna ta
paharul căderii, cupa mâniei,
şi de acum înainte nu vei mai bea din ea.
23 Şi o voi pune în mâinile
celor care te-au nedreptăţit şi te-au înjosit,
care au zis sufletului tău:
«Pleacă-te, ca să trecem [noi]»;

51,19 „Îţi stau împotrivă": TM are „ţi s-au întâmplat". Această observaţie, dacă se raportează la ansamblul interpretării lui Theodoret (*ad loc.*), se referă la asediul lui Nabucodonosor asupra Ierusalimului, iar „foametea" pe care au suferit-o locuitorii Ierusalimului este aidoma celei din vremea asediului impus de Titus.

51,20 „ca o sfeclă pe jumătate fiartă": TM are „ca o antilopă într-o plasă". Lui Theodoret, comparaţia cu o legumă fiartă îi sugerează lenea şi moleşeala. ♦ „slăbiţi de Domnul Dumnezeu": TM are „de mustrarea Dumnezeului tău".

51,22 „Cel ce-Şi judecă poporul": verbul din TM sugerează că Dumnezeu ia partea poporului la judecată.

51,23 „pentru cei care trec pe afară": TM are „ca o uliţă pentru trecători".

şi ţi-ai făcut spinarea una cu pământul
pentru cei care trec pe afară."

52 [1] Trezeşte-te, trezeşte-te, Sioane!
Îmbracă-ţi tăria, Sioane,
îmbracă-ţi slava, Ierusalime, cetate sfântă;
de acum înainte nu vor mai trece prin tine
cel netăiat împrejur şi cel necurat.
[2] Scuturã praful şi ridică-te,
aşază-te Ierusalime;
scoate-ţi lanţul de la gât,
fiică robită a Sionului!

[3] Căci acestea le spune Domnul: „Pe nimic aţi fost vânduţi, şi nu cu argint veţi fi răscumpăraţi." [4] Aşa spune Domnul: „În Egipt poporul Meu a coborât odinioară ca să locuiască acolo în pribegie, dar la asirieni a fost dus cu sila. [5] Şi acum de ce sunteţi aici?" Acestea le spune Domnul: „Fiindcă poporul

52,1 „Îmbracă-ţi slava": TM are „Îmbracă-ţi veşmintele de splendoare/frumuseţe". ♦ Pentru Theodoret (*ad loc.*), „cetatea sfântă" reprezintă deopotrivă Ierusalimul, cetatea terestră, şi Sionul, cetatea cerească. Pentru Chiril al Alexandriei, Isaia ar numi, aici, „cetate sfântă" Biserica lui Iisus, care participă la natura divină a Mântuitorului.

52,2 „ridică-te, aşază-te": indică schimbarea condiţiei sociale de la roaba care şade în praf la stăpâna care stă pe tron. ♦ Pentru Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), „praful" este un mod figurat de a desemna gândirea pământească şi poftele trupeşti. Metodiu al Olimpului (*Banchetul*, PSB 10, p. 155) interpretează: „Prin urmare, firea reînnoită în bine se va bucura de învierea fiilor lui Dumnezeu, pentru care acum suspină şi este îndurerată. Înviind noi şi scuturând întinarea trupului şi eliberându-ne din robia păcatului se eliberează şi firea din robia stricăciunii. Căci ştim că întreaga fire împreună suspină şi pătimeşte până acum (*cf.* Rom. 8,22-23)".

52,4 „în pribegie": atât verbul grecesc, cât şi cel ebraic corespunzător se referă la aşezarea unui imigrant, care nu are aceleaşi drepturi cu locuitorii ţării. Opoziţia este însă în LXX între aşezarea de bunăvoie în Egipt şi deportarea silită în Asiria. TM are: „În Egipt... la început...; la sfârşit, Asiria l-a asuprit".

52,5 În TM: „Iar acum, ce [fac] Eu aici? – spune *YHWH* –, căci poporul Meu a fost luat degeaba; cârmuitorii lui urlă – spune *YHWH* – şi întruna numele Meu este disprețuit". ♦ Ioan Gură de Aur (*Omilii la Facerea* I, PSB 21, pp. 88-89): „Tot aşa, când oamenii vă văd că sunteţi virtuoşi, nu se mărginesc să vă laude numai pe voi, ci, văzând că faptele voastre vă luminează şi vă umplu de strălucire feţele voastre, aduc slavă Tatălui vostru Celui din ceruri şi, pentru lauda adusă de aceia lui Dumnezeu, Stăpânul vă dăruieşte nenumărate bunătăţi. «Pe cei ce Mă slăvesc, îi voi slăvi» (2Rg. 2,31), spune Domnul".

Meu a fost luat pe nimic, uimiţi-vă şi tânguiţi-vă." Acestea le spune Domnul: „Din pricina voastră numele Meu este întruna hulit printre neamuri. [6] De aceea poporul Meu va cunoaşte numele Meu în ziua aceea, că Eu Însumi sunt Cel ce grăieşte.

Eu sunt aici
[7] ca o primăvară pe munţi,
ca picioarele celui ce binevesteşte zvon de pace,
ca unul care binevesteşte cele bune,
că voi face auzită mântuirea ta,
zicând Sionului «Dumnezeul tău va domni»;
[8] fiindcă s-a înălţat glasul celor ce veghează asupra ta
şi ei într-un glas se vor veseli împreună;
fiindcă se vor uita ochi în ochi
când Domnul va milui Sionul.
[9] Să izbucnească de veselie împreună
pustiurile Ierusalimului,
fiindcă Domnul a avut milă de el
şi a izbăvit Ierusalimul.

52,7 „ca o primăvară": sensul prim al gr. ὥρα se referă la orice diviziune a timpului, de la anotimp la orele zilei, dar el a evoluat la „primăvară", apoi la „floarea vârstei" şi „frumuseţe" în general. ♦ În TM: „Cât sunt de frumoase pe munţi picioarele celui care aduce veste de pace, ale celui care aduce veste bună, veste de mântuire, zicând Sionului: «Dumnezeul tău domneşte!»". ♦ După Origen, „picioarele frumoase" îi simbolizează pe apostoli, care duc vestea cea bună (*Comentariu la Evanghelia după Ioan* 1,51). Pentru Eusebiu, toţi cei care vestesc Evanghelia lui Hristos sunt vizaţi aici de profet (*Praeparatio evangelica* 3,1). Ieronim oferă aceeaşi interpretare, adăugând faptul că vestitorii evangheliei au „picioare frumoase" întrucât ei aduc pretutindeni pacea. Pentru a-şi întări interpretarea, Ieronim citează 1In. 14,27 şi Rom. 10,15. Theodoret comentează: „Profeţia se aplică Sfinţilor Apostoli, ale căror picioare erau atât de frumoase întrucât mâinile Învăţătorului le-a spălat şi le-a întărit ca să vestească Evanghelia păcii".

52,8 Primul hemistih în TM: „Glasul veghetorilor tăi: ei ridică glas laolaltă şi strigă de bucurie...". ♦ „va milui Sionul": TM are „Se va întoarce în Sion". ♦ Pentru Chiril al Alexandriei, „cei ce veghează" sunt Apostolii şi cei care, urmându-le, au ajuns călăuze ale oamenilor spre Sfintele Taine.

52,9 „Să izbucnească de veselie": gr. ῥήγνυμι, „a sparge", în această expresie exprimă un extaz al bucuriei, o explozie de bucurie, o „spargere" a sinelui, asemenea lui David, care juca şi sălta de bucurie ca un nebun, făcându-se de râs în ochii celor cuminţi, decenţi şi binecrescuţi. ♦ „a avut milă de el": TM are „l-a mângâiat pe poporul Său".

[10] Domnul Își va descoperi brațul Său cel sfânt
înaintea tuturor neamurilor
și vor vedea toate marginile pământului
mântuirea de la Dumnezeu.

[11] Depărtați-vă, depărtați-vă, ieșiți de acolo
și de lucru necurat să nu vă atingeți;
ieșiți din mijlocul lui, deosebiți-vă,
voi cei ce purtați vasele Domnului;
[12] căci nu veți ieși cu zbucium
și nici nu veți pleca în fugă;
fiindcă Domnul va merge înaintea voastră,
Cel ce vă adună este Domnul Dumnezeul lui Israel.

[13] Iată, slujitorul Meu va înțelege,
va fi înălțat și slăvit foarte.
[14] După cum vor fi uluiți de tine mulți
așa vor fi disprețuite de către oameni chipul tău
și slava ta de către oameni –
[15] așa se vor minuna multe neamuri de el,

52,11 Exilații sunt chemați să părăsească Babilonul. ♦ „deosebiți-vă": TM are „curățiți-vă". ♦ „cei ce purtați vasele Domnului": se știe că, la plecarea din Babilon, exilații au putut să-și ia înapoi vasele sfinte prădate de cuceritori în 587 î.H. ♦ „Iar *necurat* se zice despre om nu întrucât a fost creat, ci întrucât s-a abătut prin voirile sale, potrivit cu ceea ce s-a spus: «Necurat este în fața Domnului tot cel mândru cu inima» (Pilde 16,5)" (Ioan Scărarul, *Filocalia*, vol. IX, p. 65).
52,12 „nu veți ieși cu zbucium... în fugă": se subliniază opoziția cu ieșirea din Egipt. ♦ „Cel ce vă adună": TM are „Cel ce merge în spatele vostru / ariergarda voastră".
52,13–53,17 A patra cântare a Slujitorului. *Cf.* Ps. 21/22.
52,13 „va înțelege": gr. συνήσει echivalează ebr. *śākhal*, „a pricepe", „a fi prudent" și „a avea succes", „a prospera". ♦ Theodoret subliniază că în această frază cuvântul „slujitor" (παῖς) se referă la omenitatea lui Hristos. Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 144, nota 1) notează varianta δοῦλος oferită de traducerea lui Aquila, și o consideră corectă, gândindu-se la chipul de rob asumat de Cuvântul (Flp. 2,6). Ioan Gură de Aur nu acceptă referirea acestui pasaj la Zorobabel, ci numai la Hristos (*ibidem*, nota 2).
52,14 „așa vor fi disprețuite (*litt.* neslăvite) de către oameni chipul tău și slava ta de către oameni": TM are „așa era de desfigurată înfățișarea ta față de a unui om și chipul ei față de [cea a] fiilor de om".

și regi își vor închide gura:
căci cei cărora nu li s-a vestit despre el vor vedea,
și cei care nu au auzit vor înțelege."

53 [1] Doamne, cine a dat crezare celor auzite de noi?
Și brațul Domnului cui i s-a descoperit?
[2] Am vestit înaintea lui ca [despre] un copil,
ca o rădăcină în pământ însetat;
nu are nici înfățișare, nici slavă:
l-am văzut și nu avea nici chip, nici frumusețe,
[3] ci înfățișarea lui [era] fără de cinste, disprețuit de toți oamenii,
om aflat în durere și deprins să rabde slăbiciunea;
fiindcă i-a fost întoarsă fața,
a fost disprețuit și nebăgat în seamă.

[4] [Însă] el păcatele noastre le poartă

52,15 Al doilea hemistih în TM: „căci ceea ce nu li se povestise au văzut și ceea ce nu mai auziseră au aflat".
53,1 Clement (*Stromate* 2, p. 127) observă că învățătura este crezută când credința ascultătorilor este gata să înțeleagă învățătura: „...pentru că nu-i de nici un folos cea mai minunată învățătură, dacă e lipsită de capacitatea de primire a ucenicului și nici profeția nu-i de vreun folos dacă nu-i prezentă și ascultarea celor ce aud profeția". ♦ Pentru mai mulți Părinți, „brațul Domnului" se referă aici la Fiul Său, Iisus Hristos, braț ce realizează în mod concret voia Tatălui (Ieronim, *Omilii la Psalmi* 76; Augustin, *Omilii* 363,2; *Tratate despre Evanghelia după Ioan* 53,2.3).
53,2 În TM: „S-a înălțat ca o mlădiță în fața lui și ca o rădăcină în pământ uscat, fără chip și fără frumusețe care să ne atragă privirea și fără înfățișare ca să ne fie drag".
53,3 În TM: „disprețuit și părăsit de oameni, om al durerilor și cunoscător al suferinței, unul înaintea căruia să-ți acoperi fața, disprețuit și neluat în seamă". ♦ „om aflat în durere": Theodoret observă că patima Domnului este suferită de firea lui omenească, subliniind în același timp co-prezența naturii divine. El afirmă, de asemenea, unitatea persoanei lui Hristos; căci, dacă nu este o amestecare a naturilor și dacă fiecare își păstrează caracterul propriu, nu poate fi vorba nici de vreo separare a persoanei în momentul pătimirii, care ne-ar permite să vorbim pe de o parte de om și pe de alta de Dumnezeu. După Chiril, Cuvântul, Dumnezeu prin natură, deci nepătimitor, a consimțit să-și asume natura noastră, adică adevărata natură umană, iar nu o aparență sau o umbră, astfel încât persoana lui Hristos, ca a oricărui om, a fost supusă întristării și suferinței (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 151, nota 3).
53,4 „păcatele": TM are „suferințele". ♦ Al doilea hemistih în TM: „iar noi îl socoteam pedepsit, lovit de Dumnezeu și umilit". ♦ *Cf.* Gal. 3,13; Deut. 21,23.

şi pentru noi este chinuit;
şi noi socoteam că el este în necaz
şi în durere şi în pedeapsă.
5 Dar el a fost rănit pentru fărădelegile noastre
şi a fost vlăguit pentru păcatele noastre;
pedeapsa care ne-a adus pacea [a fost] asupra lui,
prin zdrobirea lui noi am fost vindecaţi.
6 Toţi ca nişte oi ne-am rătăcit,
fiecare s-a rătăcit pe calea lui,
şi Domnul l-a dat pe el pentru păcatele noastre.

7 Iar el, chinuit fiind,
nu şi-a deschis gura;
ca o oaie a fost dus la junghiere
şi ca un miel fără glas înaintea celui care îl tunde –
aşa nu şi-a deschis gura sa.
8 Spre înjosire judecata lui a fost luată:

53,5 „pedeapsa care ne-a adus pacea": *litt.* „pedeapsa păcii noastre" – calc după ebraică. ♦ „a fost rănit... vlăguit": Theodoret (*ad loc.*) comentează: „Prin păcatele comise am ajuns duşmani ai lui Dumnezeu; ni se cuvine acum să suferim pedeapsa pentru a dobândi pacea, dar El a luat asupra Lui pedeapsa noastră şi nouă ne-a dat pacea Lui. Ciudată modalitate de a tămădui: medicul suportă operaţia şi bolnavul este cel care se vindecă!".
53,6 „şi Domnul l-a dat pe el pentru păcatele noastre": TM are „*YHWH* a lăsat să cadă asupra lui fărădelegea noastră a tuturor".
53,7 Versetul a fost invocat în mod sistematic de Părinţi în legătură cu Iisus Hristos, „mielul lui Dumnezeu, care ia păcatele lumii", aşa cum l-a prezentat Ioan Botezătorul (In. 1,29). Pentru detalii: Ambrozie, *Epistole*, 69; Grigore din Nazianz (*Omilii*, 29,20). Chiril al Alexandriei (*Comentariu la Isaia, ad loc.*) şi Augustin (*Omilii*, 299,4) insistă asupra tăcerii mielului înaintea înjunghierii, semn de umilinţă, de ascultare a voinţei Tatălui. De asemenea, versetul evocă extraordinara cântare a lui Meliton, transmisă în tratatul *Despre Paşti* (66-71). Grigore din Nazianz: „El se roagă, dar ascultă rugăciuni; El plânge, dar şterge lacrimi; ca om întreabă unde e Lazăr, dar ca Dumnezeu îl învie; El este vândut ieftin, pe numai treizeci de arginţi, dar răscumpără lumea cu nepreţuitul Său sânge; ca o oaie la înjunghiere se aduce, dar El este Păstorul lui Israel şi al lumii; tăcut ca un miel, El este, prin excelenţă, Cuvântul; este ridicat şi pironit pe lemn, dar prin Lemnul Vieţii ne aduce pe noi la starea cea dintâi; moare, dar dă viaţă; moare, dar prin moartea Lui nimiceşte moartea; este îngropat, dar se ridică; se pogoară în iad, dar aduce suflete sus; se înalţă la cer, dar iarăşi va să vină să judece vii şi morţi".
53,8 Primul hemistih în TM: „Prin silnicie şi judecată [nedreaptă] a fost luat şi la generaţia lui cine va cugeta?". Unii au interpretat: „...din generaţia lui, cine s-a gândit / cui i-a păsat că

obârşia lui cine o va istorisi?
Căci este luată de pe pământ viaţa lui,
pentru fărădelegile poporului Meu a fost dus la moarte.
9 Şi-i voi da pe cei răi pentru înmormântarea lui
şi pe cei bogaţi pentru moartea lui;
fiindcă nu a săvârşit fărădelege,
nici nu s-a aflat vicleşug în gura lui.
10 Şi Domnul voieşte
să-l curăţească de rană;
dacă veţi aduce [jertfă] pentru păcat
sufletul vostru va vedea sământă de viaţă lungă.
Şi Domnul vrea să scoată
11 din durere sufletul lui,
să-i arate lumină
şi să-l plăsmuiască cu pricepere,
să-l îndreptăţească pe cel drept, care bineslujeşte multora;
el însuşi va purta păcatele lor.
12 De aceea el va moşteni pe mulţi

---

este luată de pe pământ...". ♦ „obârşia": gr. γενεά, „generare", „generaţie", „vlăstar", „familie".
53,9 Primul hemistih în TM: „I s-a dat cu cei nelegiuiţi mormântul lui şi cu cel bogat la moartea lui" (mss. Qumran şi alte câteva surse au în loc de „la moartea lui", „mormântul lui").
53,10 Unele mss. au un adaos, reţinut de tradiţia răsăriteană: „Domnul vrea să ia *în mâna Sa*", comentat de Ioan Gură de Aur (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 158, nota 2): „Ce înseamnă aceste cuvinte *în mâna Sa*? În mâna lui Hristos este puterea lucrătoare, ca să nu se creadă că puterea vine din altă parte, ci numai prin propria Lui putere lucrătoare îşi împlineşte El personal tot ceea ce voieşte". ♦ În TM: „A fost vrerea lui *YHWH* să-l zdrobească prin suferinţă; dar dacă îşi va pune viaţa ca jertfă pentru păcat, îşi va vedea urmaşii, va trăi zile îndelungate şi vrerea Domnului în mâna lui va propăşi".
53,11 În TM: „În urma trudei sufletului său, va vedea [mss. Qumran adaugă «lumina»] şi se va îndestula. Prin cunoaşterea sa, cel drept, slujitorul Meu, îi va îndreptăţi pe mulţi şi fărădelegile lor le va lua asupra sa". ♦ Rodul suferinţei este Învierea lui Iisus, conform interpretării lui Tertulian (*Împotriva lui Marcion* 3,19) şi a lui Chiril (*ad loc.*).
53,12 Primul hemistih în TM: „Pentru aceasta îi voi da parte cu cei mari şi cu cei puternici va lua pradă". ♦ „şi pentru păcatele lor a fost predat": TM are „şi mijlocea pentru cei fără de lege". ♦ „va moşteni pe mulţi": Theodoret (*ad loc.*) comentează: „[va moşteni] toate neamurile, precum spune fericitul David: «El va împărţi prăzile celor puternici» (Ps. 2,8). Numeşte «puternici» pe demoni şi «prăzi» (σκῦλα) pe oameni. În mod obişnuit, σκῦλα

și va împărți prăzile celor puternici;
pentru că a fost dată la moarte viața lui
și între cei fără de lege a fost socotit;
dar el a purtat păcatele multora
și pentru păcatele lor a fost predat.

54 [1] Veselește-te, stearpo, care nu naști,
izbucnește și strigă,
tu, care nu ai durerile facerii!
Că mai mulți sunt fiii celei părăsite
decât ai celei cu bărbat,
căci Domnul a grăit.
[2] Lărgește locul cortului tău
și al perdelelor tale,
înfige, nu te zgârci;
întinde-ți funiile și întărește-ți țărușii!
[3] Mai întinde spre dreapta și spre stânga,
și sămânța ta va moșteni neamuri
și cetăți pustiite vei locui.

---

sunt armele celor învinși în luptă; armele demonilor erau oamenii, căci de noi, oamenii, se folosesc ei, chiar de mădularele noastre, pentru a ne face război. Dar Domnul Hristos i-a biruit și a împărțit prada apostolilor, făcându-i învățători (pescari de oameni), unii pentru a-i învăța pe romani, alții pe indieni, pe egipteni...". ♦ Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 161) are aceeași interpretare: este vorba de sufletele oamenilor aflate în robia puterilor întunericului, pe care Hristos le-a smuls din robie și le-a împărțit ca prăzi ucenicilor, întemeind pe ele Bisericile. Mai mult, Eusebiu apropie acest pasaj de Is. 9,3, unde face același comentariu pentru σκῦλα.

54,1 „izbucnește și strigă": strigătele arată o naștere violentă; moașele îndemnau femeile care nășteau greu să strige tare, pentru a ușura travaliul. ♦ „căci Domnul a grăit": TM are „a spus *YHWH*". ♦ „fiii celei părăsite": Theodoret sesizează dubla valoare a lui ἔρημος, care desemnează deopotrivă starea de singurătate, de izolare a unei persoane fără prieteni și rude, și singurătatea unui loc, deșertul. De multe ori Theodoret vede în „pustiu" o manieră figurată de a desemna neamurile înainte de convertirea lor la credință. La fel Chiril al Alexandriei (*ad loc.*): „această mulțime a neamurilor era văduvă înainte de venirea mirelui Hristos".

54,2 „și al perdelelor tale, înfige": TM are „și perdelele lăcașurilor tale întinde-le". ♦ „cortul... perdelele": aluzie la cortul mărturiei, pe care Dumnezeu i l-a poruncit lui Moise (Ex. 25). Atât în prima parte a acestui poem, cât și în cea de-a doua Sionul este văzut ca lăcaș al Domnului.

[4] Nu te teme, fiindcă ai fost dată de rușine,
nici nu te simți înjosită că ai fost ocărâtă;
rușinea din veac o vei uita,
și de ocara văduviei tale nu-ți vei aminti.
[5] Căci Domnul [este] Cel care te zidește,
Domnul Savaot este numele Lui;
Cel care te-a izbăvit [este] Însuși Dumnezeul lui Israel,
pe tot pământul va fi chemat.
[6] Nu ca pe o femeie părăsită și descurajată
te-a chemat Domnul,
nici ca pe o femeie disprețuită din tinerețe;
a zis Dumnezeul tău:
[7] „Pentru puțină vreme te-am părăsit,
dar cu mare milă te voi milui;
[8] cu puțină mânie
Mi-am întors fața de la tine,
dar cu milă veșnică te voi milui",
a spus Domnul, Cel ce te-a izbăvit.

[9] „Încă de la apa din vremea lui Noe, acesta Mi-a fost [gândul];

54,4 „fiindcă ai fost dată de rușine... că ai fost ocărâtă": TM are „fiindcă nu vei fi dată de rușine... că nu vei fi ocărâtă". ♦ „rușinea din veac": TM are „rușinea tinereții tale" – aluzie la robia egipteană („ocara văduviei" – aluzie la exilul babilonian). Femeia fără copii sau văduvă era ținta disprețului mulțimii ca fiind lipsită de binecuvântare din cauza păcatelor ei sau ale familiei (*cf.* Lc. 1,25).

54,5-6 În TM: „[5] Căci bărbatul tău este Făcătorul tău: Domnul oștirilor este numele Lui; Răscumpărătorul tău este Sfântul lui Israel: Dumnezeul întregului pământ se numește. [6] Ca pe o femeie părăsită și cu duhul mâhnit te-a chemat Domnul, ca pe soția din tinerețe care a fost alungată, spune Dumnezeul tău". (Unii au întrepretat finalul: „«Oare soția tinerețelor va fi alungată?» – spune Dumnezeul tău".)

54,6 Theodoret crede că acest pasaj trebuie citit interogativ. Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 168, nota 1), care citează versiunea lui Symmachos, este de părere că nu există necesitatea unei astfel de lecturi. În ediția lui Ziegler versetul este dat fără semn de întrebare.

54,7 „te voi milui": TM are „te voi lua înapoi".

54,8 „cu puțină mânie Mi-am întors fața de la tine": TM are „într-o izbucnire de mânie Mi-am întors o clipă fața de la tine". ♦ „Cel ce te-a izbăvit": TM are „Răscumpărătorul tău".

54,9 În comparație cu mânia Domnului, mila Sa va fi incomparabil mai mare și mai de durată. Făgăduința de acum deschide perspectiva eternității.

după cum i-am jurat lui pe atunci –
că nu Mă voi mai mânia pe pământ din pricina ta,
nici spre a te amenința
[10] [nu] voi muta munții,
nici dealurile tale nu se vor clinti –
tot așa nici mila de la Mine nu-ți va lipsi,
nici legământul păcii tale nu va fi schimbat;
căci Domnul a zis: «Milostiv sunt față de tine.»

[11] Înjosită și pribeagă,
nu ai fost mângâiată;
iată, Eu îți prefac piatra în rubin
și temeliile tale, în safir,
[12] voi face iaspis meterezele tale

54,9-10 În TM: „[9] Căci va fi pentru Mine ca apele lui Noe: după cum am jurat că apele lui Noe nu vor mai veni asupra pământului, tot așa am jurat că nu mă voi mai mânia pe tine și nu te voi mai amenința/dojeni. [10] Și de s-ar muta munții din loc și s-ar clătina dealurile, milostivirea mea nu se va depărta de tine și legământul Meu de pace nu se va clătina – spune Cel care Se îndură de tine, *YHWH*". ♦ Ieronim (*ad loc.*) denunță „confuzia" Septuagintei în traducerea acestui verset și amintește de „un bărbat preaînțelept" (identificabil cu Origen) care vede în apele pomenite de profet o aluzie la virtuțile purificatoare și regeneratoare ale botezului.
54,11-17 Viziune simbolică a strălucirii viitoare a Ierusalimului.
54,11 „pribeagă": *litt.* „neașezată"; Vulg. *tempestate convulsa*, „bătută de toate vânturile". ♦ „temeliile": Theodoret (*ad loc.*) interpretează: „Nu ne înșelăm dacă vom da numele de *țăruși* (vezi *supra*, v. 2) sfinților profeți, apostolilor și martirilor; înfipți în pământ ca niște țăruși, ei sunt cei care susțin cortul Bisericii, a cărei învățătură, precum funiile unui cort, o țin întinsă (legată). Ei sunt numiți și *temelii*. După cum zice apostolul Pavel: «Zidirea voastră are ca temelie apostolii și ca piatră din capul unghiului pe Hristos Însuși» (Ef. 2,20)". ♦ Eusebiu leagă acest pasaj de facerea cortului de către Moise; după el, textul profetic s-a folosit de această imagine pentru a invita Biserica venită dintre neamuri să nu-și măsoare întinderea construcției după acest prim cort, ci s-o lărgească la măsurile întregii lumi: „Dacă Templul care se ridica într-un singur loc al Palestinei era demn de toată admirația, cu cât mai vrednică este mulțimea bisericilor lui Dumnezeu?".
54,12 După Chiril, pietrele prețioase sunt sufletele curate care strălucesc prin virtuți, din care Dumnezeu va zidi „cetatea cea cucernică". Theodoret (*ad loc.*) înțelege prin „rubin" iubirea înflăcărată de Dumnezeu, prin „safir", omul care își ascunde virtutea, prin „iaspis", strălucirea care dă puterea de a face minuni, prin „cristal", claritatea învățăturii pentru cei ce intră. „Temelii", „metereze" și „porți" a numit conducerea Bisericii;

și porțile tale, pietre de cristal,
și împrejmuirea ta, pietre scumpe;
[13] și pe toți fiii tăi [îi voi face să fie] învățați de Dumnezeu,
și pe copiii tăi, cu pace multă.
[14] În dreptate vei fi zidită;
stai departe de strâmbătate și nu te vei teme
și tremur nu se va apropia de tine.
[15] Iată, prin Mine vor veni la tine străini
și la tine se vor adăposti.
[16] Iată, Eu te zidesc,
nu ca faurul suflând în cărbuni
și aducând unelte pentru lucru.
Eu însă te-am zidit nu spre nimicire, ca să stric
[17] orice vas stricăcios.
Nu voi înlesni nimic împotriva ta,
nici glas ce se va ridica asupra ta la judecată.
Pe toți îi vei birui,
iar cei vinovați față de tine rămân în această [judecată].
Este o moștenire pentru cei ce slujesc Domnului:
voi veți fi drepți înaintea Mea", spune Domnul.

55 [1] „Voi, cei însetați,

„pietrele prețioase și alese" reprezintă mulțimea credincioșilor aleși pentru construirea zidului cetății cerești.
54,14 „și tremur nu se va apropia": TM are „și de tremur, și nu se va apropia".
54,15 „străini": gr. προσήλυτοι, poate fi înțeles și „prozeliți". „Prozeliți erau numiți [în chip figurat] cei dintre neamuri care în fiecare zi erau tot mai aproape de botez" (Theodoret, *ad loc.*). ♦ Pentru Chiril al Alexandriei poate fi vorba și de evrei: dacă ei au fost odinioară în rândul întâi, acum au ajuns în urma neamurilor, „prozeliți ai neamurilor", ei, care primeau cândva ca prozeliți pe oamenii care părăseau păgânismul. ♦ În TM: „De se vor aduna [împotriva ta], [va fi] fără Mine; cine se va aduna împotriva ta, va cădea înaintea ta".
54,16-17 În TM: „[16] Iată, Eu l-am creat pe meșteșugarul care suflă în foc, pe cărbuni, și scoate [de acolo] unealta pentru lucrarea lui și [tot] Eu l-am creat pe nimicitor ca să strice. [17] Orice unealtă ar fi plăsmuită împotriva ta, nu va izbândi, și orice limbă s-ar ridica la judecată împotriva ta, o vei osândi: aceasta e moștenirea slujitorilor lui *YHWH* și dreptatea lor [vine] de la Mine – oracol al lui *YHWH*".
55 Îndemnuri finale.

mergeți la apă;
și cei care nu aveți argint,
mergeți, cumpărați, și beți fără argint și fără preț
vin și grăsime.
[2] De ce puneți preț de argint
și truda voastră nu-i spre îndestulare?
Ascultați-Mă și veți mânca bunătăți
și se va desfăta cu cele bune sufletul vostru.
[3] Luați aminte cu urechile voastre
și urmați căile Mele;
dați-Mi ascultare
și va trăi în bunătăți sufletul vostru.
Voi încheia cu voi legământ veșnic,
cele sfinte ale lui David, cele de încredere.
[4] Iată, l-am dat ca mărturie între neamuri,
cârmuitor și poruncitor peste neamuri.
[5] Neamuri care nu te cunoșteau te vor chema
și popoare care nu te știau se vor adăposti la tine
pentru Dumnezeul tău, Sfântul lui Israel,
că te-a slăvit.

55,1 „grăsime": TM are „lapte". ♦ „Sfânta Scriptură numește adesea dreptatea *argint* (*cf.* Ps. 11,7), dar Stăpânul bunătății făgăduiește și celor care nu posedă *argint* (celor lipsiți de virtuți) să le dea în dar (*cf.* Rom. 3,24) apa de trei ori dorită a botezului; căci El nu cere socoteală pentru greșelile lor trecute celor ce se apropie, ci le făgăduiește izbăvirea" (Theodoret, *ad loc.*). ♦ După Iso'dad de Merw (*Comentariu la Isaia* 55,1, *apud* ACCS, vol. 2, p. 183), chemarea profetului e un îndemn la pocăință: toți cei însetați de bine să lase cele rele deoparte și să vină spre Dumnezeu.
55,2 Primul hemistih în TM: „De ce irosiți argint pentru ceea ce nu vă hrănește și câștigul muncii voastre pentru ceea ce nu satură?".
55,3 „cele sfinte ale lui David, cele de încredere": TM are *litt.* „binefacerile lui David care sunt întărite/păstrate/confirmate".
55,4 „l-am dat ca mărturie": „Pe Cel pe care L-au răstignit iudeii, Îl adoră tot pământul și Îi împlinesc poruncile. Pe Acesta îl numesc *mărturie*, pentru că El dă mărturie la judecata viitoare și amenință cu focul gheenei. Neamurile se închină cu bucurie Celui pe care nu L-au cunoscut" (Theodoret, *ad loc.*).
55,5 „Neamuri care nu te cunoșteau te vor chema": TM are „Neam pe care nu-l cunoșteai vei chema și neam...".

[6] Căutați-L pe Dumnezeu, și, când Îl găsiți, chemați-L;
iar când se va apropia de voi
[7] să-și lepede cel necucernic căile sale
și bărbatul nelegiuit, urzelile sale,
să se întoarcă la Domnul și va fi miluit,
căci va ierta cu îmbelșugare păcatele voastre.
[8] Căci sfaturile Mele nu sunt ca sfaturile voastre,
și nici căile Mele precum căile voastre, spune Domnul.
[9] Ci, pe cât este de departe cerul de pământ
pe atât de departe este calea Mea de căile voastre
și cugetările voastre de gândul Meu.

[10] Precum se coboară ploaia sau zăpada din cer
și nu se întoarce până când nu îmbată pământul
și zămislește și odrăslește
și dă sămânță semănătorului și pâine spre hrană,
[11] tot așa va fi cuvântul Meu când iese din gura Mea;
nu se va întoarce
până când nu se vor împlini câte am voit;
Eu voi netezi căile tale și poruncile Mele.
[12] Căci în veselie veți ieși

55,6 În TM: „Căutați-l pe *YHWH* cât poate fi găsit! Chemați-L câtă vreme este aproape!". ♦ „Căutați-L pe Dumnezeu": Grigore al Nyssei (*Omilii la Eclesiast*, PSB 30, p. 259) comentează: „Întreaga viață nu este altceva decât timp de căutare. Căci nu este bine să căutăm pe Domnul numai la o anumită și hotărâtă vreme, ci vremea cu adevărat potrivită de a căuta pe Domnul constă în a nu ne opri din această căutare, după cum spune Psaltirea: «ochii mei pururea spre Domnul» (Ps. 24,15); căci între căutare și aflare nu-i nici o deosebire".
55,9 „departe": TM are „înalt".
55,11 „Eu voi netezi căile tale și poruncile Mele": posibil hendiadă: „voi netezi căile poruncilor Mele". ♦ „nu se va întoarce... poruncile Mele": TM are „nu se întoarce la Mine fără rod, ci face voia Mea și izbândește în cele pentru care l-am trimis".
55,12 „veți fi învățați": TM are „veți fi purtați înapoi". ♦ „toți copacii câmpiei vor aplauda din ramuri": „Copacii care *aplaudă* arată bucuria sufletelor rodnice, care văd convertirea păgânilor la Dumnezeu. Iar *munții* și *dealurile* sunt puterile divine, care se bucură de întoarcerea păcătoșilor, după cuvântul Domnului" (Eusebiu, *apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 185, nota 1). ♦ Pentru Chiril al Alexandriei, „munții" pot simboliza două lucruri: 1) puterile cerești instituite de Dumnezeu pentru ajutorarea celor de pe

și în bucurie veți fi învățați;
munții și dealurile vor tresălta
întâmpinându-vă cu bucurie
și toți copacii câmpiei vor aplauda din ramuri.
13 Și în loc de paie se va înălța chiparos;
în loc de urzică va crește mirt;
și Domnul va fi drept nume
și semn veșnic, și nu va lipsi."

56 1 Acestea le spune Domnul:
„Păziți judecata, faceți dreptate,
căci mântuirea Mea e gata să vină,
și milostivirea Mea, să se descopere.
2 Fericit bărbatul care face acestea,
omul care se ține de ele
și păzește sabaturile ca să nu se spurce
și-și ferește mâinile să nu facă nedreptate.

3 Să nu zică străinul care s-a alipit de Domnul:
«Mă va osebi Domnul de poporul Său»;
și eunucul să nu zică:

pământ; 2) învățătorii, călăuzele din Biserică, cei care nu au doar o competență de ordin teoretic, ci și la nivelul practicii duhovnicești. Iar copacii de pe câmp îi simbolizează pe cei desăvârșiți spiritual.

55,13 „și Domnul va fi drept nume și semn": TM are „și va fi pentru *YHWH* [re]nume și semn". ♦ Origen (*Omilii la Ieremia*, PSB 6, p. 329) îndeamnă: „Cercetează de ce natură sunt acești arbori și înțelege: chiparosul nu putrezește, iar mirtul are o mireasmă foarte plăcută; deci lucrează și tu pentru a-ți întări casa".

56 Cu acest capitol începe a treia parte a cărții lui Isaia – vezi Introducerea.

56,1-9 Făgăduințe pentru străinii care se alipesc de Domnul.

56,1 „mântuirea Mea": gr. σωτήριον a fost citit în unele mss. ποτήριον, „paharul".

56,3-5 Idealul vechi consta în a avea „sămânță în Sion" (Is. 31,9) și mulțime de copii (Ps. 127,3), pe când acum eunucului i se promite un loc de cinste în casa lui Dumnezeu, cu condiția să împlinească poruncile. ♦ Părinții citesc acest text despre „eunuc" în lumina cuvintelor lui Iisus din Predica de pe munte și a episodului din Faptele apostolilor (8,27). Ieronim (*Împotriva lui Iovinian* 1,12) vorbește despre cei deveniți „eunuci" din inițiativă proprie, care, socotindu-se pe ei înșiși „copaci uscați", în locul absenței fiilor și fiicelor trupești aici, pe pământ, vor găsi un loc în ceruri.

«Eu sunt un lemn uscat.»"
4 Acestea le spune Domnul:
„Eunucilor care vor păzi sabaturile Mele
și vor alege cele voite de Mine
și vor ține legământul Meu
5 le voi da în casa Mea și [înlăuntrul] zidurilor Mele
un loc de renume
mai bun decât al fiilor și fiicelor;
le voi da un nume veșnic,
ce nu se va șterge.

6 Și pe străinii care s-au alipit de Domnul
ca să-I slujească și să iubească numele Domnului,
să-I fie Lui robi și roabe,
și pe toți cei care păzesc sabaturile Mele ca să nu se spurce
și țin legământul Meu,
7 îi voi aduce la muntele Meu cel sfânt
și-i voi veseli în casa Mea de rugăciune;
arderile lor de tot și jertfele lor
vor fi bineprimite pe altarul Meu;
căci casa Mea se va numi casă de rugăciune
pentru toate neamurile –
8 a zis Domnul, care-i adună pe cei risipiți din Israel –
fiindcă voi aduna pentru el adunarea [tuturor].

56,5 „un loc de renume": echivalează ebr. *yādh wāšēm*, „loc (*litt.* mână) și nume". Din această expresie provine și numele memorialului *Yad Vashem* de la Ierusalim, centru internațional pentru memoria Holocaustului.

56,7 Ambrozie (*Despre Duhul Sfânt*, pp. 131-132) comentează: Tatăl cheamă neamurile păgâne în Biserică; Domnul Hristos l-a ales pe Pavel pentru a le aduna (Fp. 4,15) și Duhul Sfânt spune: „Osebiți-mi pe Pavel și pe Barnaba pentru lucrul la care i-am chemat... Atunci ei postind și rugându-se au pus mâinile peste ei" (Fp. 13,2). Aceasta este marea Taină a Sfintei Treimi, care se vede în Biserică. După Efrem Sirul, „casa de rugăciune a tuturor popoarelor" se referă la Biserica neamurilor, cu trimitere la Mc. 11,17. Pentru Casiodor (*Expunere la Romani* 3), profetul vorbește aici despre vocația universală a Bisericii. Toți, indiferent de neam, sunt chemați să se mântuiască prin Biserica lui Iisus Hristos.

56,8 „fiindcă voi aduna pentru el adunarea (*litt.* adunare)": TM are *litt.* „încă voi mai aduna la el (Israel) alături de cei adunați".

[9] Voi, toate fiarele câmpului, veniți, mâncați
voi, toate fiarele pădurii!
[10] Vedeți că au orbit cu toții,
n-au știut să cugete;
toți, câini muți;
nu pot să latre
visând în culcuș,
plăcându-le să moțăie.
[11] Câini nerușinați la suflet,
care nu cunosc sațul;
sunt răi,
neștiind să înțeleagă;
toți și-au urmat căile lor,
fiecare de capul lui."
[[12]]

57 [1] „Vedeți cum a pierit cel drept

56,9 „Voi, toate fiarele...": Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) propune două soluții: termenul se poate aplica neamurilor pline de ferocitate, ducând o viață fără nimic omenesc, sau celor care au pustiit Israelul și l-au devorat din cauza lipsei lui de evlavie față de Hristos; de aici două interpretări posibile: „veniți, mâncați" ar putea fi un îndemn, către neamurile supuse diavolului, să primească apa botezului și să mănânce pâinea vieții, sau o invitație către neamuri ca să-l facă pe poporul lui Israel să-și ispășească lipsa de evlavie.
56,10 „Vedeți că au orbit cu toții": TM are „Păzitorii lui au orbit cu toții" – este vorba de conducătorii poporului. ♦ Păgânii sunt ca niște „fiare", ca niște „câini muți", care nu sunt în stare nici măcar să latre. După Iṣo'dad, sunt numiți așa pentru că le place să doarmă în morminte și în locuri destinate sacrificiilor, bântuite de demoni (*Comentariu la Isaia*, 56,10, *apud* ACCS, vol. 2, p. 197).
56,11 „nerușinați la suflet": calc după expresia ebraică. ♦ „sunt răi": TM are „păstori". Traducătorul a vocalizat *rā'îm* („răi") în loc de *ro'îm*. ♦ „fiecare de capul lui": gr. ἕκαστος κατὰ τὸ ἑαυτοῦ. În unele mss. apare un adaos, „fiecare după propriul *interes*", ca în TM. Acest cuvânt, *interes*, gr. πλεονέκτημα, poate însemna „avantaj", „câștig", „privilegiu", „succes", „înșelăciune".
56,12 În ediția Rahlfs, acest verset este menționat infrapaginal, în aparatul critic: „Veniți, să luăm vin și să ne îmbătăm bețe. Și va fi ca această zi, mâine, mare împrejurul tău". Origen îl trece sub asterisc. Versetul se regăsește în comentariile Părinților și în vechile traduceri românești.
57,1 „a fost luat din fața nedreptății": ar putea însemna „a fost prins/ridicat/arestat pe nedrept" sau „a fost dus departe, ferit de nedreptate". Am preferat să păstrăm ambiguitatea

și nimeni nu pune la inimă;
bărbații cei drepți sunt luați
și nimeni nu ia aminte;
fiindcă cel drept a fost luat
din fața nedreptății;
[2] va fi în pace mormântul lui;
a fost luat din mijloc[ul lor].
[3] Iar voi, veniți încoace,
fii nelegiuiți,
sământă de preacurvari și de curvă!
[4] Pe seama cui v-ați desfătat?
Asupra cui v-ați deschis voi gura?
Și împotriva cui v-ați slobozit voi limba?
Oare nu sunteți voi fiii pierzării,
sământă nelegiuită?
[5] [Voi,] care vă rugați la idoli
sub arbori stufoși,
înjunghiindu-vă copiii în râpi,
în mijlocul stâncilor!
[6] Aceea îți este partea,

printr-o traducere literală. ♦ „bărbații cei drepți sunt luați": Eusebiu comentează (*Istoria bisericească* II, 23.3.18): „După uciderea Mântuitorului, evreii s-au umplut de mânie împotriva apostolilor, l-au ucis cu pietre pe Sfântul Ștefan, iar pe Sfântul Iacob l-au aruncat de pe streașina Templului și l-au omorât cu bâtele". ♦ Theodoret (*ad loc.*) și Chiril al Alexandriei consideră că acest verset este o profeție despre Iisus Hristos („Cel Drept" prin excelență) și apostolii Săi, dar și o referire la cei ce L-au răstignit fără să le pese dacă învinuirile erau drepte sau nu.
57,2 În TM: „el intră în pace. Se odihnesc în culcușurile lor cei care au umblat întru dreptate".
57,3-13 Împotriva practicilor idolatre.
57,3 „fii nelegiuiți": TM are „fii de vrăjitoare". ♦ „Preacurvar" (*litt.* adulterin) este cel care săvârșește adulter, încălcând legământul conjugal, iar „curvar" – cel care nu își legitimează o relație și nu își asumă răspunderea unei familii. Eusebiu – ca și mulți alți Părinți, în astfel de contexte – vede în „adulter" un alt nume pentru idolatrie, iar Chiril crede că este o metaforă pentru deformarea Legii de către scribi și învățători.
57,4 „sământă nelegiuită": TM are „sământă de înșelăciune/viclenie".
57,5 „[Voi,] care vă rugați la idoli": TM are „Vă aprindeți printre stejari/terebinți".
57,6 „Aceea îți este partea": TM are „Printre pietrele lustruite din torent este partea ta" – aluzie la blocurile de piatră/stelele ridicate în cinstea zeilor fertilității.

aceasta îţi este moştenirea;
acelora le-ai turnat libaţii,
lor le-ai adus jertfe.
Pentru acestea cum să nu Mă mânii?
7 Pe un munte înalt şi ridicat,
acolo îţi era patul,
acolo ţi-ai urcat jertfele.
8 Îndărătul stâlpilor uşii
ţi-ai pus tu pomenirile;
credeai că dacă te îndepărtezi de Mine
vei câştiga mai mult;
i-ai iubit pe cei care se culcă cu tine,
9 ai înmulţit curvia ta cu ei,
i-ai înmulţit pe cei ce sunt departe de tine
şi ai trimis soli dincolo de hotarele tale;
şi te-ai întors şi te-ai înjosit până la iad.
10 Cu multele tale umblete te-ai obosit
şi nu ai zis: «Mă voi opri să mă întăresc.»
Fiindcă ai făcut acestea,
de aceea nu te-ai rugat de Mine
11 tu. De cine te-ai sfiit şi te-ai temut
de M-ai mințit
şi nu M-ai [mai] pomenit,

57,8 „pomenirile": în propriile case, poporul ales era sclav idolilor; Ieronim îi asemuieşte cu zeii lari, divinităţi ale casei la romani (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 202, nota 1). ♦ „credeai că dacă te îndepărtezi... se culcă cu tine": TM are „departe de Mine te-ai dezvelit, te-ai suit, ţi-ai lărgit patul, ţi-ai tăiat [parte] de la ei, ai iubit patul lor, le-ai privit mâna" (unde „mână" este un eufemism pentru goliciune).

57,9 Primul hemistih în TM: „Te-ai dus la *Melekh* cu untdelemn şi ţi-ai înmulţit parfumurile". *Melekh*, „Rege", este numele unei divinităţi păgâne (numite de evrei în bătaie de joc şi *Molekh*) căreia i se aduceau jertfe de copii. De aici, în LXX, *Moloch* (*e.g.* 4Rg. 23,10).

57,10 „«Mă voi opri să mă întăresc.»... de Mine": TM are „Degeaba! Ţi-ai [re]găsit vioiciunea mâinii tale; de aceea nu te-ai lăsat".

57,11 „nu M-ai [mai] pomenit": antitează cu obiectele de „pomenire" a idolilor, de la v. 8. ♦ „cugetul... inima": traducere dublă pentru ebr. *lēbh*, „inimă", care are ambele sensuri. ♦ „Eu, văzându-te, te trec cu vederea": TM are „Iar Eu am stat tăcut de multă vreme".

nici nu M-ai luat în cugetul tău,
sau în inima ta?
Eu, văzându-te, te trec cu vederea,
de Mine [însă] nu te-ai temut.
12 Dar Eu voi vesti dreptatea Mea şi răutăţile tale,
care nu-ţi vor fi de folos.
13 Când vei striga,
să te scape ei din necazul tău!
Căci pe toţi îi va lua vântul
şi-i va îndepărta vijelia.
Iar cei care se ţin de Mine vor dobândi pământul
şi vor moşteni muntele Meu cel sfânt. 14 Se va zice:
«Curăţiţi căile dinaintea lui,
luaţi mărăcinii din calea poporului meu.»"

15 Aşa grăieşte Domnul, Cel Preaînalt,
care locuieşte întru cele înalte în veci,
Sfânt între sfinţi, numele lui,
Domnul cel Preaînalt, care odihneşte între sfinţi,
şi celor descurajaţi le dă îndelungă răbdare,
şi dă viaţă celor cu inima zdrobită.
16 „Nu vă voi pedepsi pe veci,
nici nu voi fi pururea mânios pe voi;
căci duh va ieşi de la Mine

57,12 „dreptatea Mea şi răutăţile tale": TM are „dreptatea ta şi faptele tale" („dreptatea" în sens ironic).

57,13 „ei": TM are „adunătura ta". ♦ „muntele Meu cel sfânt": pentru Augustin (*Omilii* 45,3-5), „muntele sfânt" e Biserica. Toţi credincioşii sunt meniţi să ajungă în vârful muntelui-Biserică, să se apropie pas cu pas de Dumnezeu.

57,14 „mărăcinii": gr. σκῶλα înseamnă şi „piedică", „obstacol"; TM are *mikʷšōl*, „piedică", „piatră de poticnire". Ioan Gură de Aur optează pentru σκάνδαλον, varianta lui Aquila. ♦ „Atleţii adevărului vor netezi pentru credincioşi calea cea dreaptă, arătându-le ceea ce îi place lui Dumnezeu şi abătându-i de la cele potrivnice" (Theodoret, *ad loc.*).

57,15 În TM: „Căci aşa spune Cel Înalt şi Preaînălţat, care locuieşte în veci şi sfânt este numele Lui: «Eu locuiesc în loc înalt şi sfânt şi împreună cu cel zdrobit şi smerit cu duhul ca să însufleţesc duhul celor smeriţi şi să însufleţesc inima celor zdrobiţi»".

57,16 „căci duh va ieşi de la Mine şi toată suflarea Eu am făcut-o": TM are „[altfel] s-ar sfârşi [orice] duh din faţa Mea şi suflările [pe care] Eu le-am făcut".

și toată suflarea Eu am făcut-o.
17 Din pricina păcatului l-am întristat puțină [vreme]
și l-am lovit și Mi-am întors fața de la el
și el s-a întristat și umbla mâhnit în căile sale.
18 Căile lui i le-am văzut și l-am vindecat
și l-am mângâiat și i-am dat mângâiere adevărată:
19 pace peste pace celor de departe
și celor de aproape."
Și a zis Domnul:
„Îi voi vindeca,
20 dar cei nedrepți vor fi purtați de valuri
și nu vor găsi odihnă.
21 Celor necucernici nu le este [dat] să se bucure",
a zis Domnul Dumnezeu.

58 1 „Strigă cu putere, nu te cruța!
Ca trâmbița înalță-ți glasul
și vestește poporului Meu păcatele lor
și casei lui Iacob, fărădelegile lor.
2 Zi de zi Mă caută
și doresc să știe căile Mele;
ca un popor care a făcut dreptate
și judecata Dumnezeului său n-a părăsit-o
cer acum de la Mine judecată dreaptă
și doresc să se apropie de Dumnezeu,
3 zicând: «De ce am postit noi și nu ai văzut?
ne-am smerit sufletele și nu ai cunoscut?»
Fiindcă în zilele voastre de post urmați voile voastre

57,17 În TM: „Pentru fărădelegea silniciei lui M-am mâniat, l-am lovit, M-am ascuns – eram mâniat, dar el a mers îndărătnic pe calea inimii lui".
57,18 „și l-am vindecat... adevărată": TM are „dar îl voi vindeca și-l voi călăuzi și-l voi răsplăti cu mângâiere pe el și pe cei care îl jelesc".
57,19 TM are în plus, la început: „creând rodul buzelor: «Pace...»".
57,20 În TM: „dar cei răi, ca marea învolburată, care nu poate sta liniștită și aruncă din apele ei noroi și glod".
57,21 „Celor necucernici nu le este [dat] să se bucure": TM are „Nu este pace pentru cei răi".
58,1-12 Postul care îi place Domnului.

și pe toți cei de sub mâna voastră îi împungeți.
4 Dacă pentru judecăți și certuri postiți
și-i loviți cu pumnii pe cel smerit,
de ce-Mi mai postiți, ca astăzi,
ca să se audă cu strigăt glasul vostru?
5 Nu acest post l-am ales,
nici vreo zi în care omul să-și umilească sufletul;
nici dacă ți-ai pleca grumazul ca un cârlig
și ți-ai așterne sac și cenușă –
nici așa să nu-i ziceți
«post primit».
6 Nu asemenea post l-am ales Eu, spune Domnul,
ci dezleagă orice legătură a nedreptății,
desfă nodurile învoielilor silnice,
slobozește-i pe cei asupriți
și rupe orice înscris nedrept.
7 Frânge-ți pâinea cu cel flămând
și pe sărmanii fără acoperiș adu-i în casa ta;

58,4 În TM: „Iată, voi postiți ca să vă certați și să vă sfădiți și să bateți răutăcios cu pumnul. Nu mai postiți ca astăzi, ca glasul vostru să se audă întru înălțime". ♦ Theodoret comentează: „De ce mai postiți, îi întreabă Domnul pe evrei, de vreme ce aveți un mod de viață nedemn, adică în loc să vă pocăiți de păcate în ziua de post, folosiți răgazul pentru a stoarce bani de la datornici (*cf.* Is. 57,8)". ♦ Grigore al Nyssei (*Despre iubirea față de săraci*, PSB 30, p. 446) evidențiază postul creștin: „Noi postim pentru că iudeii L-au batjocorit cu ocări și pălmuiri (Mc. 14,65) pe Mielul (Hristos), înainte de a-L răstigni cu piroane pe cruce. Așadar, noi, ucenicii lui Hristos, să nu urmăm purtarea lor cea nesocotită, să nu fim vrăjmași, ci prieteni ai Domnului, să grăim numai ce se cuvine, nu deșertăciuni și să nu-i rănim (împungem) pe cei din jurul nostru".
58,5 „nici așa să nu-i ziceți «post primit»": TM are „Aceasta numești tu post și zi plăcută Domnului?". ♦ Pentru Ioan Casian, Dumnezeu nu vede postul ca fiind bun prin natura lui, ci prin lucrările lui cele bune; altfel, el devine chiar dăunător, după cuvântul Domnului: „dacă vor posti, Eu nu le voi auzi rugăciunile" (Ier. 14,12).
58,6 „înscris nedrept": TM are „jug". ♦ Părinții insistă asupra dimensiunii morale și spirituale a postului. După Ioan Gură de Aur (*Omilii la Facerea*, 8,15), persoana care ține post trebuie să fie rezervată, pașnică, smerită, indiferent de părerea celor din jur despre ea.
58,7 „Frânge-ți pâinea": „Prin înfrânarea pântecelui omul tămăduiește două patimi potrivnice una alteia: îmbuibarea sa și foamea aproapelui său" (Grigore al Nyssei, *Despre iubirea față de săraci*, PSB 30, p. 447).

dacă vezi pe cineva golaș, îmbracă-l;
și de la rudele din semința ta
nu-ți întoarce privirea.
8 Atunci va izbucni în zori lumina ta
și vindecările tale degrabă vor răsări,
dreptatea ta va merge înainte-ți
și slava lui Dumnezeu te va învălui;
9 atunci vei striga și Dumnezeu te va asculta;
încă grăind tu, El va zice: «Iată-Mă!»
Dacă dai la o parte legătura
și întinderea mâinii și cuvântul cârtitor,
10 și dai din tot sufletul pâine celui flămând,
și sufletul înjosit îl îndestulezi,
atunci va răsări în întuneric lumina ta
și întunericul tău [va fi] ca amiaza.
11 Iar Dumnezeul tău va fi cu tine de-a pururi;
și se va îndestula sufletul tău precum dorește,
și oasele tale se vor întări,
și vei fi ca o grădină udată,
și ca un izvor din care nu lipsește apa;

58,8 „în zori": TM are „ca zorile".
58,9 „legătura": TM are „jugul". ♦ „întinderea mâinii": gr. χειροτονία; gestul poate fi pentru a primi plocoane, mită, sau pentru a jura mincinos. Se poate înțelege și votul dat prin ridicarea mâinii (sau în alt chip) unor persoane compromise sau unor „legi" nedrepte (orice lege care nu este în spiritul Evangheliei). După Ioan Gură de Aur, prin „legătură" se înțelege păcatul, prin „întinderea mâinilor" – lăcomia și prin „cuvântul cârtitor" se arată un duh trândav. La Chiril al Alexandriei (*ad loc.*), „legătura" arată viclenia și cursele întinse aproapelui, iar „mâna" (mai degrabă încordată decât întinsă) arată gestul agresiv, după legea talionului. „Cuvântul cârtitor" se referă la murmurul și împotrivirile evreilor în locul supunerii cu bucurie și promptitudine la legile lui Dumnezeu.
58,11 „se va îndestula sufletul tău precum dorește": TM are „te va îndestula chiar în pământ uscat". ♦ „se vor întări": *litt.* „se vor îngrășa". ♦ „și oasele tale ca iarba vor răsări și se vor întări și vor moșteni neamuri de neamuri": hemistihul nu apare în TM. ♦ „*Os* este duhul", după Theodoret (*ad loc.*), „căci el primește bucuria, dar se poate aplica și făgăduinței divine". Interpretarea lui Theodoret vine de la dubla valoare a verbului πιαίνω, la propriu „a (se) îngrășa", figurat „a se bucura". De la bucuria spiritului se poate trece la bucuria trupului, despre care dă mărturie un corp sănătos (și invers). Chiril întărește afirmația că Scriptura desemnează prin „os" facultățile sufletului.

și oasele tale ca iarba vor răsări
și se vor întări
și vor moșteni neamuri de neamuri.
12 Și se vor zidi dărâmăturile tale din veac,
și vor fi temeliile tale veșnice, din neam în neam;
și te vei numi ziditor de îngrădiri
și cărărilor de la mijloc le vei da odihnă.
13 Dacă te vei feri să încalci sabaturile,
ca să nu faci voile tale în ziua cea sfântă,
și sabaturile le vei numi desfătare,
sfinte pentru Dumnezeul tău,
nu-ți vei ridica piciorul la lucru,
nici nu vei grăi cuvânt întru mânie din gura ta,
14 și te vei încrede în Domnul,
atunci și El te va duce la bunătățile pământului
și te va hrăni cu moștenirea lui Iacob, părintele tău;
căci gura Domnului a grăit acestea."

59 1 Oare mâna Domnului nu e în stare să mântuiască?

58,12 „dărâmăturile": *litt.* „pustiurile". ♦ „vor fi temeliile tale veșnice, din neam în neam": TM are „temeliile tale din neam în neam le vei ridica". ♦ „ziditor de îngrădiri și cărărilor de la mijloc le vei da odihnă": TM are „reparator de spărturi și înnoitor de uliți spre a fi locuite".
58,13 „Dacă te vei feri să încalci sabaturile": *litt.* „Dacă îți vei întoarce piciorul de la sabaturi". ♦ „sfinte pentru Dumnezeul tău": TM are „și ziua cea sfântă a Domnului, preacinstită". ♦ „nu-ți vei ridica... gura ta": TM are „dacă o vei cinsti fără să mai umbli în căile tale, fără să-ți mai cauți plăcerile tale și să vorbești fără rost". ♦ Pentru Ieronim (*ad loc.*), „sabatul" nu trebuie înțeles literal, în sensul că omul nu trebuie să rămână stană de piatră, într-un singur loc, timp de o zi și o noapte. Așa ceva ar fi imposibil. Se impune deci o interpretare spirituală: sabatul reprezintă eliberarea sufletului de vicii și cultivarea virtuților îngerești.
58,14 Primul hemistih în TM: „atunci îți vei afla desfătarea în Domnul și Eu te voi purta în car [de biruință] pe culmile pământului".
58,13-14 „E nevoie de luptă și trezvie multă ca să consimtă mintea, inima și buzele la ceasul rugăciunii, ca să nu mâniem pe Domnul în loc să-I slujim, amestecând cu tămâia rugăciunilor mirosul de vită al gândurilor rele și să se afle jertfa rugăciunilor noastre întinată ca a lui Cain. Când omul consimte la asemenea gânduri ca autor al lor, sunt socotite păcat. Fiindcă în inima care uneltește răul nu intră înțelepciunea, nici Dumnezeu nu locuiește în trupul împovărat de păcat" (Isaia Pustnicul, *Filocalia*, vol. XII, p. 286).

Ori s-a îngreunat urechea Lui ca să nu audă?
[2] [Nicidecum,] ci păcatele voastre vă despart de Dumnezeu,
din pricina păcatelor voastre Şi-a întors El faţa de la voi,
să nu vă miluiască.
[3] Căci mâinile voastre sunt pângărite de sânge
şi degetele voastre, cu păcate;
buzele voastre au grăit fărădelege
şi limba voastră urzeşte nedreptate.
[4] Nimeni nu grăieşte cele drepte,
nici nu este judecată adevărată;
se încred în deşertăciuni şi rostesc [vorbe] goale,
zămislesc necaz şi nasc fărădelege.
[5] Ouă de aspidă au spart
şi ţes pânză de păianjen;
cel ce vrea să mănânce din ouăle lor,
spărgându-le, află vânt
şi înlăuntrul lui, vasilisc.
[6] Pânza lor nu va ajunge veşmânt,
nici nu se vor îmbrăca din lucrul lor;
căci lucrările lor sunt lucrări ale fărădelegii.
[7] Picioarele lor aleargă spre răutate,

59,1 „nu e în stare să mântuiască": TM are „e prea scurtă ca să mântuiască".
59,2 „să nu vă miluiască": TM are „să nu vă asculte".
59,3 „urzeşte": gr. μελετάω, „a se îngriji de", „a cugeta la", „a da atenţie", „a complota". TM are „murmură".
59,4 Primul hemistih în TM: „Nimeni nu cheamă în judecată cu dreptate şi nimeni nu pledează cu adevăr". ♦ „nasc fărădelege": alte mss. au „nasc deşertăciuni". Pentru Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 226, nota 1), „necaz" şi „fărădelege" se referă la învăţăturile sacrilege şi lipsite de pietate, plăsmuite de imaginaţie. La Chiril al Alexandriei (*ibidem*), gr. πόνος, tradus de noi prin „necaz", este interpretat „invidie".
59,5 „vânt": gr. οὔριος este „vânt bun". Se spune şi despre ouă nefecundate că sunt „pline de vânt", *i.e.* fără putere germinativă. ♦ Al doilea hemistih în TM: „Cine mănâncă din ouăle lor moare şi din oul spart [iese] viperă". ♦ După Grigore al Nyssei (*Împotriva lui Eunomie* 2,7), păianjenii sunt ereticii care-şi ţes pânzele în jurul credincioşilor. Dar, tot ca şi pânzele de păianjen, învăţăturile eretice sunt fragile, uşor de destrămat.
59,6 TM are în plus la sfârşit: „numai fapte de silnicie în palmele lor". ♦ Chiril (*ad loc.*) compară fragilitatea pânzei de păianjen, inutilă pentru prinderea insectelor mari, cu vanitatea şi inutilitatea încercărilor evreilor împotriva lui Hristos.

grăbiţi să verse sânge;
gândurile lor, gânduri de nebuni,
prăbuşire şi nenorocire în căile lor.
[8] Calea păcii ei nu o ştiu,
nu este judecată în căile lor;
căci cărările pe care merg sunt întortocheate
şi ei nu ştiu de pace.

[9] De aceea judecata s-a îndepărtat de ei
şi nu se va prinde de ei dreptatea;
pe când aşteptau lumina, întuneric a venit peste ei;
pe când aşteptau zorile, ei umblau la ceas nepotrivit.
[10] Vor dibui ca orbii zidul
şi precum cei ce nu au ochi vor bâjbâi;
vor cădea la amiază ca la miezul nopţii
şi vor horcăi ca muribunzii.
[11] Vor merge împreună
ca ursul şi porumbiţa;
noi am aşteptat judecată şi nu este;
mântuirea s-a îndepărtat de noi.
[12] Căci multă este fărădelegea noastră înaintea Ta,
păcatele noastre ne-au stat împotrivă;
căci nelegiuirile noastre [sunt] în noi,
nedreptăţile noastre le-am cunoscut;

59,8 „ei nu ştiu de pace": TM are „nimeni care umblă pe ele nu cunoaşte pacea".
59,9 „de ei... peste ei... etc.": TM are „de noi... peste noi... etc." – totul este la pers. I plural; la fel şi în versetele următoare. ♦ „ceas nepotrivit": gr. ἀωρία, care pentru Chiril al Alexandriei este „ceasul rău, ceas nepotrivit, nefast, în beznă adâncă, când bântuie duhurile rele, când nu e vreme de umblat".
59,10 „vor cădea": TM are „ne poticnim". ♦ „vor horcăi ca muribunzii": TM are „între cei zdraveni / în plină vigoare [suntem] precum morţii".
59,11 Primul hemistih în TM: „Toţi mormăim ca urşii, precum porumbeii uguim cu jale". ♦ Invocând versetul din Os. 7,11, „era Efraim precum o porumbiţă necugetată, care n-avea inimă", Ieronim (*ad loc.*) interpretează spiritual pasajul. Inocenţa porumbiţei trebuie completată cu isteţimea şapelui. Inocenţa fără isteţime e prostie. După Ieronim, pasajul s-ar referi la cei care parcurg Sfânta Scriptură superficial, care se mulţumesc să o citească fără a-i aprofunda conţinutul prin meditaţie.
59,12 „ne-au stat împotrivă": TM are „dau mărturie împotriva noastră".

13 cu necucernicie ne-am purtat şi am mințit
şi ne-am îndepărtat din urma Dumnezeului nostru;
am grăit strâmbătăți şi nu ne-am supus;
am zămislit şi am cugetat din inima noastră cuvinte strâmbe;
14 am dat la spate judecata,
şi dreptatea s-a dus departe [de noi],
căci s-a mistuit în căile lor adevărul
şi pe [calea] cea dreaptă n-au fost în stare să umble.
15 Şi adevărul s-a luat [de acolo],
şi ei şi-au mutat cugetul de la înțelegere.
Domnul a văzut, şi nu i-a plăcut
că nu era judecată.
16 Şi a văzut că nu era nimeni,
a luat aminte că nu era cine să ajute;
atunci i-a apărat cu brațul Său
şi cu mila Sa i-a întărit.
17 S-a îmbrăcat cu dreptatea ca şi cu o platoşă,
Şi-a pus coif de mântuire pe cap
şi s-a învăluit în mantie de pedepsire,
şi cu veşmânt 18 ca Unul care va da plată,
ocară potrivnicilor Săi.

59,14 Al doilea hemistih în TM: „căci adevărul s-a poticnit în piața publică şi dreptatea n-a putut să intre".

59,15 „şi ei şi-au mutat cugetul de la înțelegere": TM are „şi cine se abate de la rău e jefuit".

59,16 „a luat aminte": TM are „S-a îngrozit". ♦ Al doilea hemistih în TM: „atunci l-a mântuit brațul Său şi dreptatea Sa l-a sprijinit".

59,17 „şi cu veşmânt": TM are „şi S-a înfăşurat în veşmânt de râvnă". ♦ Theodoret (*ad loc.*) comentează: armele au valoare simbolică: adevărata „platoşă" nu e din fier, ci din dreptate, „coiful" este mântuire, „mantia" este răzbunare şi „veşmintele" sunt râvnă, ceea ce înseamnă că Dumnezeu va aduce cu dreptate asupra lor pedeapsa în vederea mântuirii, căci pedeapsa pe care El o aduce este mântuitoare pentru oamenii care o primesc. Creştinul trebuie să aibă „mijlocul încins cu adevărul, corpul îmbrăcat cu platoşa dreptății, picioarele încălțate cu râvna Evangheliei păcii, având şi pavăza credinței, coiful mântuirii şi sabia Duhului, care este Cuvântul lui Dumnezeu" (*cf.* Ef. 6,14-17).

59,18 În TM: „Cum sunt faptele aşa va fi şi plata, urgie către vrăjmaşi, plată către dușmani, asupra insulelor plată va plăti" (text dificil).

19 Şi se vor teme cei de la apus de numele Domnului,
şi cei de la răsăritul soarelui, de numele cel slăvit;
căci va veni ca un râu năvalnic urgia de la Domnul –
va veni cu mânie.
20 Şi va veni pentru Sion Izbăvitorul
şi va îndepărta necucericiile de la Iacob.

21 „Acesta le este legământul de la Mine", a zis Domnul: „Duhul Meu, care este peste tine, şi graiurile Mele, pe care le-am pus în gura ta, nu vor lipsi din gura ta şi din gura seminției tale, căci Domnul a grăit de acum şi până în veac."

60 1 „Luminează-te, luminează-te, Ierusalime; căci a venit lumina ta
şi slava Domnului peste tine a răsărit.

59,19 Ultimul hemistih în TM: „căci va veni ca un râu îngustat pe care-l mână duhul/ suflarea lui *YHWH*".

59,20 În TM: „Va veni în Sion ca Răscumpărător şi la cei din Iacob care se întorc de la răzvrătirea lor – oracol al lui *YHWH*".

59,21 „din gura seminției tale": TM are „din gura copiilor tăi şi din gura copiilor copiilor tăi".

60 Triumful şi strălucirea viitoare a Ierusalimului.

60,1-2 Theodoret (*ad loc.*) observă că Domnul pune în legătură soarta Iudeii cu soarta lumii. Înțeleptul va şti să deosebească între sfârşitul cultului iudaic şi sfârşitul lumii. Căderea Templului este corelată cu Parusia. Aceeaşi profeție poate fi susceptibilă de realizări succesive, cu precizarea că doar una dintre ele o împlineşte pe deplin, pe când celelalte nu sunt decât metafore ale acestei realități ultime, care le depăşeşte pe toate. După Theodoret (*ad loc.*), profeția comportă simultan trei teme: 1) Reconstrucția Ierusalimului, care a avut loc sub Cyrus şi Darius, 2) Splendoarea Sfintei Biserici şi 3) Existența viitoare a Cetății cereşti. „Realitatea viitoare" sau „Cetatea cerească" este viața fără de sfârşit şi „fără durere, întristare şi suspin", fără bătrânețe, fără griji. „Icoana" acestei realități se reflectă în constituția Bisericii, care imită, pe cât este cu putință aici, realitatea viitoare, iar „umbra" este Legea, care arăta învăluit ceea ce este acum vădit în Biserică. ♦ Ioan Damaschin a compus, pornind de la dimensiunea profetică a acestui text, o cântare pascală: „Luminează-te, luminează-te, Noule Ierusalime,/ că slava Domnului peste tine a răsărit!/ Saltă acum şi te bucură, Sioane!/ Iar tu, Preacurată Născătoare de Dumnezeu,/ veseleşte-te întru învierea Celui născut al tău!" (Slujba Învierii, *Axionul pascal*, *Cântarea a noua*).

60,1 „Luminează-te, luminează-te, Ierusalime": TM are „Ridică-te, străluceşte/luminează".

[2] Iată, întuneric şi negură
vor acoperi pământul peste neamuri,
dar peste tine se va arăta Domnul
şi slava Lui se va vedea peste tine.
[3] Şi vor umbla regi în lumina ta,
şi neamuri, în strălucirea ta.
[4] Ridică-ţi ochii roată
şi vezi cum sunt adunaţi împreună copiii tăi;
iată, au venit toţi fiii tăi de departe,
şi fiicele tale vor fi purtate pe umeri.
[5] Atunci vei vedea şi te vei teme
şi te vei minuna în inimă,
căci se vor muta la tine
bogăţia mării şi a neamurilor şi a popoarelor.
Şi vor veni la tine
[6] turme de cămile,
te vor acoperi
cămile din Madiam şi din Gaipha.
Toţi cei din Saba vor veni,
aducând aur;
vor aduce tămâie
şi vor binevesti mântuirea Domnului.

60,2 Primul hemistih în TM: „Căci, iată, întunericul acoperă pământul şi negura învăluie popoarele".

60,4 „şi vezi cum sunt adunaţi împreună copiii tăi": TM are „toţi s-au adunat şi vin la tine". ♦ „Ridică-ţi ochii roată", interpretează Metodiu al Olimpului (*Banchetul*, PSB 10, pp. 90-91), „şi vezi Biserica lui Dumnezeu, care îşi adună dintre neamuri fiii prin botez. Îi vedem primind lumina cea neînserată, îmbrăcând ca pe o haină strălucirea Cuvântului, alergând din lumea întreagă spre Ierusalim, nu spre a se închina lui Dumnezeu în Templu, ci pentru a vedea cu mare bucurie locurile răstignirii, învierii şi înălţării Domnului". ♦ După Efrem Sirul, profetul vorbeşte despre universalitatea Bisericii lui Hristos, care va aduna toate neamurile pământului (*Comentariu la Isaia*, 60,4-5, *apud* ACCS, vol. 2, p. 228).

60,5 Primul hemistih în TM: „Atunci vei vedea şi te vei lumina; inima îţi va bate cu putere şi-ţi va creşte".

60,6 „Madiam... Gaipha": ebr. *Midh'yān... 'Êyphāh*; triburi arabe care locuiau la est de golful Aqaba. „Saba" (ebr. *Ş'bhā'*) ar fi o populaţia din Arabia de Sud (*cf.* 3Rg. 10). ♦ „mântuirea": TM are „laudele".

[7] Şi toate oile din Kedar se vor aduna la tine,
şi berbecii din Nabaioth vor veni la tine;
şi se vor aduce [jertfe] bineprimite pe altarul Meu,
şi casa Mea de rugăciune va fi slăvită.

[8] Cine sunt aceştia care zboară ca norii
şi ca porumbiţele cu pui?
[9] Pe Mine m-au aşteptat insule
şi corăbiile din Tarsis printre cele dintâi,
ca să aducă pe copiii tăi de departe,
şi argintul şi aurul cu ei,
pentru numele cel sfânt al Domnului
şi Sfântul lui Israel să fie slăvit.
[10] Şi-ţi vor zidi străinii zidurile
şi regii lor vor sta înaintea ta;
căci pentru urgia Mea te-am lovit
şi pentru mila Mea te-am iubit.
[11] Porţile tale vor sta mereu deschise –
zi şi noapte nu se vor închide –
ca să aducă la tine puterea neamurilor
şi pe regii prinşi.
[12] Căci neamurile şi regii
care nu-ţi vor sluji ţie vor pieri

60,7 „Nabaioth": ebr. *N'bhāyōth* – descendenţi ai lui Ismael (Gen. 25,13), după unii, strămoşii nabateenilor.

60,8 „cu pui": TM are „către ferestrele lor".

60,9 „Tarsis": vezi nota la Ier. 10,9 în volumul de faţă. ♦ Finalul în TM: „pentru numele lui *YHWH*, Dumnezeul tău, pentru Sfântul lui Israel, căci te-a preamărit".

60,10 Chiril (*ad loc.*) interpretează: „*Zidurile* de împrejmuire reprezintă dreapta credinţă şi călăuzele întru aceasta, în primul rând apostolii şi urmaşii lor, iar *regii* neamurilor străine sunt cei care conduc popoarele şi ocrotesc Biserica lui Hristos împotriva vrăjmaşilor văzuţi şi nevăzuţi". ♦ „vor sta înaintea ta": mai exact, „îţi vor sta la dispoziţie"; Vulg. *reges eorum ministrabunt tibi*.

60,11 Eusebiu interpretează figurat: „porţile" sunt învăţăturile elementare, iar „puterea neamurilor" îi desemnează pe cei care ţin de învăţătura apostolilor şi pe regii vrednici de împărăţia cerurilor, îndeosebi pe împăraţii romani care s-au convertit la credinţă. Ei sunt „regii prinşi" sau „aduşi" la dreapta credinţă.

60,12 „se vor pustii cu totul": *litt.* „cu pustiire se vor pustii".

şi neamurile se vor pustii cu totul.
13 Şi slava Libanului va veni către tine,
chiparos şi pin şi cedru împreună,
ca să slăvească locul cel sfânt al Meu.
14 Şi vor veni la tine înfricoşaţi
fiii celor care te-au umilit şi te-au întărâtat;
şi vei fi numită Cetatea Domnului,
Sionul Sfântului lui Israel.
15 Pentru că ajunseseşi părăsită şi urâtă
şi nu era nimeni să [te] ajute,
te voi face bucurie veşnică,
veselie din neam în neam.
16 Vei suge laptele neamurilor
şi bogăţia regilor o vei mânca;
şi vei cunoaşte că Eu sunt Domnul care te mântuieşte
şi te scapă, Dumnezeul lui Israel.

17 Şi în loc de aramă îţi voi aduce aur,
în loc de fier îţi voi aduce argint,
în loc de lemne îţi voi aduce aramă,
în loc de pietre, fier.
Şi voi statornici căpeteniile tale în pace

60,13 „ca să slăvească locul cel sfânt al Meu": TM are „pentru a înfrumuseţa locul sanctuarului Meu şi locul picioarelor Mele îl voi slăvi". ♦ Theodoret (*ad loc.*): „slava Libanului" se mută în Biserică şi prin ea se înţelege poziţia strălucită a evreilor care au primit darul Duhului (sfinţii apostoli), deosebindu-se în Biserică după măsura harului, iar „chiparosul", „pinul" şi „cedrul" sunt sfinţii proroci.
60,15 „bucurie veşnică": TM are „măreţie veşnică".
60,16 „bogăţia regilor o vei mânca": TM are „sânul regilor îl vei suge" – expresie sugestivă cu acelaşi sens. ♦ „şi te scapă, Dumnezeul lui Israel": TM are „Răscumpărătorul tău, Cel Puternic al lui Iacob".
60,17 Ultimul hemistih în TM: „Voi pune drept cercetarea ta Pacea/Bunăstarea şi drept stăpânitor al tău, Dreptatea". ♦ Chiril interpretează aceşti termeni ca o opoziţie între Legea mozaică (arama) şi legea creştină (aurul), între modul de viaţă după Lege (fierul) şi cel de după Evanghelia lui Hristos (argint:l). „Lemnul şi piatra" sunt învăţăturile cărturarilor şi fariseilor (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 261). ♦ „supraveghetorii": gr. ἐπίσκοποι, *litt.* „supraveghetori", „paznici ai legii", cum erau filozofii în *Republica* lui Platon, iar apoi „episcopii" în Biserică.

şi supraveghetorii tăi în dreptate.
18 Şi nu se va mai auzi strâmbătate în pământul tău,
nici prăbuşire, nici nenorocire în hotarele tale,
ci se vor numi Mântuire zidurile tale,
şi porţile tale, Cioplitură.
19 Şi nu vei mai avea soarele
ca lumină ziua,
nici răsăritul lunii
nu te va mai lumina noaptea,
ci Domnul îţi va fi lumină veşnică,
Dumnezeu – slava ta.
20 Căci nu va mai apune pentru tine soarele
şi luna nu-ţi va lipsi:
căci Domnul îţi va fi lumină veşnică –
s-au încheiat zilele jelirii tale.
21 Poporul tău [va fi] cu totul drept
şi-n veac vor moşteni pământul,
păzind răsadul,
lucrarea mâinilor Lui, spre slavă.
22 Cel puţin [la număr] va fi cu miile
şi cel foarte mic va fi un neam mare;
Eu, Domnul, îi voi aduna la vreme."

61 1 Duhul Domnului [este] asupra mea,

60,18 „Cioplitură": gr. γλύμμα, „inscripţie gravată", „gravură". TM are „laudă". O seamă de Sfinţi Părinţi cred că acest „lucru-din-daltă" este opera de rafinare şi de interpretare a textelor sacre, făcută de exegeţii şi pedagogii (cateheţii) Bisericii.
60,21 Ultimul hemistih în TM: „mlădiţa pe care am sădit-o, lucrarea mâinilor Mele, spre preamărire".
60,22 „îi voi aduna la vreme": TM are „la vremea [potrivită], voi grăbi [acestea]".
61,1 „şi orbilor vederea din nou": TM are „şi celor închişi ieşirea la lumină". ♦ *Cf.* Lc. 4,16-21, unde Mântuitorul citeşte în sinagogă această pericopă (vv. 1-2) şi arată deschis că El este persoana despre care vorbesc proorocii. El a primit ungerea Duhului nu ca Dumnezeu, ci ca om. Sfinţii Părinţi comentează pe larg faptul că textul a fost citat de însuşi Iisus ca referindu-se la Sine. Textul acesta descoperă lucrările Persoanelor Treimice, distincte în egalitatea lor fiinţială: Tatăl, Cel ce unge, Fiul, Cel ce este uns, şi Duhul, ungerea însăşi (Irineu, *apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 265). ♦ „sărmani": gr. πτωχοί, acelaşi termen din celebra expresie a Fericirilor evanghelice, „săraci în duh"

pentru că m-a uns,
m-a trimis să binevestesc celor sărmani,
să-i vindec pe cei cu inima zdrobită,
să vestesc robilor eliberarea
și orbilor vederea din nou,
[2] să chem anul cel bineprimit al Domnului
și ziua răsplătirii;
să-i mângâi pe toți cei ce jelesc,
[3] să se dea celor ce jelesc Sionul
slavă în loc de cenușă, ungere de veselie celor ce jelesc,
veșmânt de slavă în loc de duhul lehamitei.
Și se vor numi neamuri ale dreptății,
răsad al Domnului spre slavă.
[4] Și vor zidi dărâmăturile de demult,
le vor ridica pe cele pustiite mai înainte
și vor înnoi cetăți pustii,
pe cele pustiite pentru generații.

[5] Vor veni străini, ca să pască turmele tale,

(Mt. 5,3). Pentru Theodoret (*ad loc.*), „sărmani" sunt toți oamenii care au pierdut cerul, „inimi zdrobite", pentru că și-au alterat judecata; „orbi", pentru că nu L-au cunoscut pe Dumnezeu și au adus închinare făpturii; „robi", pentru că au fost amăgiți și duși în tabăra tiranului și au pierdut libertatea cea dintâi. ♦ Și Efrem Sirul (*Comentariu la Isaia, ad loc.*) aplică versetul la Iisus. După ce Iisus s-a întrupat, Duhul Sfânt a coborât și l-a „uns", iar ungându-L, altfel spus, conferindu-i atribute divine, în mod implicit ne-a uns și pe noi, cei care am devenit creștini.

61,2 „să chem": TM are „să proclam". ♦ „anul cel bineprimit": eliberarea este înfățișată în termenii anului sabatic (o dată la șapte ani) sau ai anului jubiliar (fiecare al cincizecilea an), când erau eliberați toți cei ajunși robi și își recăpătau pământul toți cei deposedați din diferite motive (*cf.* Ex. 21,2; Lev. 25,10; Deut. 15,12). ♦ Pentru Theodoret, „anul bineprimit" se referă la harul dăruit la prima venire a lui Hristos, iar „ziua răsplătirii" este ziua judecății, urmare a celei de-a doua veniri.

61,3 „slavă": TM are „cunună" (*litt.* „turban"). ♦ „lehamite": gr. ἀκηδία, „acedie". La Sfinții Părinți, *akedia* avea să desemneze starea de dezgust, de lehamite, de oboseală, de demoralizare, de descurajare, de lâncezeală care intervine în viața spirituală („duhul acedici"). ♦ „neamuri ale dreptății": TM are „stejari/terebinți ai dreptății".

61,4 Ioan Gură de Aur vede în cetățile pustii nu pe cele ale căror ziduri au fost distruse și părăsite de locuitori, ci pe cele lipsite de oameni cunoscători de Dumnezeu.

și cei de alt neam [vor fi] plugari și podgoreni;
[6] iar voi vă veți numi preoți ai Domnului,
slujitori ai lui Dumnezeu;
tăria neamurilor o veți înghiți
și cu bogăția lor vă veți făli.
[7] Astfel pentru a doua oară vor moșteni țara,
veselie veșnică pe capul lor.

[8] „Căci Eu sunt Domnul, care iubesc dreptatea
și urăsc răpirile cu strâmbătate;
voi da celor drepți [răsplata] ostenelii lor
și legământ veșnic voi încheia cu ei.
[9] Și vor fi cunoscute între neamuri
semințiа lor și urmașii lor;
oricine îi va vedea va [re]cunoaște
că aceștia sunt semințiе binecuvântată de Dumnezeu
[10] și tare se vor veseli de Domnul."
Să se bucure sufletul meu în Domnul,
căci m-a îmbrăcat cu veșmânt de mântuire
și cu mantie de veselie;
ca unui mire mi-a pus cunună,
ca pe o mireasă m-a împodobit cu giuvaeruri.
[11] Și precum pământul își crește floarea
și grădina, semințele,
astfel va face Domnul să răsară dreptatea și veselia
înaintea tuturor neamurilor.

61,5 „Într-adevăr, din neamurile străine au ieșit conducătorii Bisericii, pe care profetul i-a numit aici păstori, plugari și podgoreni" (Theodoret, *ad loc.*).

61,6 „vă veți făli": gr. θαυμασθήσεσθε, *litt.* „veți fi admirați".

61,7 În TM: „Pentru că îndoită a fost rușinea voastră, și înjosirea a fost proclamată ca partea voastră, de aceea a doua oară veți stăpâni țara voastră și bucurie veșnică veți avea" (oscilație între pers. a II-a și a III-a pl., atât în TM, cât și în mss. Qumran). ♦ „pentru a doua oară": *i.e.* pentru veșnicie (*cf.* Rom. 8,21).

61,10 „și tare se vor veseli de Domnul": *litt.* „cu veselie se vor veseli de Domnul" – semitism. TM are „Cu bucurie mă voi bucura de *YHWH*". ♦ „mantie de veselie": TM are „mantia dreptății". ♦ „giuvaeruri": *litt.* „podoabă". ♦ Ioan Gură de Aur vede în „veșmântul de mântuire" pe Hristos, *Christum enim vestimentum salutis est* (*cf.* Gal. 3,27; *apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 275).

61,11 „veselia": TM are „lauda".

62 [1] „De dragul Sionului nu voi tăcea,
de dragul Ierusalimului nu mă voi opri,
până când nu va ieşi ca lumina dreptatea Mea,
iar mântuirea Mea va arde ca o făclie.
[2] Şi vor vedea neamurile dreptatea ta,
şi regii, slava ta;
şi te va chema cu numele tău cel nou,
pe care Domnul îl va numi.
[3] Şi vei fi cunună a frumuseţii în mâna Domnului
şi diademă împărătească în mâna Dumnezeului tău.
[4] Nu te vei mai chema Părăsită,
şi ţara ta nu se va mai chema Pustietate;
ci te vei chema Dorirea Mea
şi ţara ta, Locuită.
[5] Precum se aşază împreună un tânăr cu o fecioară,

---

62 Poem despre slava Ierusalimului mântuit.

62,1 „dreptatea Mea... mântuirea Mea": TM are „dreptatea sa... mântuirea sa". ♦ „mântuirea Mea": „Cel ce vorbeşte este Hristos şi profeţia din acest capitol se referă la Biserică"; adunarea creştinilor nu se mai numeşte *Sinagogă*, ci *Biserică* a Dumnezeului celui viu („numele tău cel nou", v. 2), cetatea şi casa Sa (Chiril al Alexandriei, *ad loc.*).

62,3 „Cunună a frumuseţii" îi simbolizează, pentru Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 279, nota 3), pe viitorii martiri, care, aşezaţi la dreapta lui Hristos, vor primi diadema Împărăţiei cereşti. Pentru Chiril al Alexandriei (*ibidem*), această cunună îi simbolizează pe sfinţii care împodobesc cu virtuţile lor Biserica.

62,4 „Părăsită": ebr. *'Azûbhâh*. ♦ „Pustietate": ebr. *Ŝ'mâmâh*. ♦ „Dorirea Mea": ebr. *Ḥephṣî-bâh*. ♦ „Locuită": TM are „Cununată" – ebr. *Bᵉ'ûlâh*. ♦ La final, TM are în plus: „căci Domnul Îşi află desfătarea în tine şi ţara ta se va cununa cu El".

62,5 După Efrem Sirul (*Comentariu la Isaia, ad loc.*), „fiii" sunt apostolii, preoţii şi dreptii din sânul Bisericii, care ar reprezenta capul trupului Bisericii, „aşa cum bărbatul este capul femeii" (1Cor. 11,3). Aceştia ar fi aşadar „soţii" Bisericii lui Iisus, iar din căsătoria lor se nasc numai fii duhovniceşti. Macarie Egipteanul (*Omilii*, PSB 34, pp. 126-127; 326-327) vede în acest verset bucuria omului în rugăciune. Mintea celui ce se roagă este răpită şi purtată în adâncul cel nemărginit al acelui veac unde vede lucruri minunate, lucruri cereşti. Această ipostază îi aduce o mare bucurie, exprimată simbolic de bucuria nupţială.

62,5-6 Pentru Theodoret (*ad loc.*), „mireasa" este Ierusalimul şi „străji" sunt cei care călăuzesc mulţimile evlavioase în sate şi în cetăţi, cei care zi şi noapte îl cinstesc pe Dumnezeu în cântări de laudă şi păzesc cetatea lui Dumnezeu, „iar dacă înţelegem aici *îngeri* nu ne vom depărta de adevăr" (*cf.* Ps. 33,8: „Îngerul Domnului va sălăşlui împrejurul celor ce se tem de El"). Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) confirmă că e vorba de

aşa vor locui fiii tăi cu tine;
după cum se veseleşte mirele de mireasă,
aşa se va veseli Domnul de tine.
[6] Şi pe zidurile tale, Ierusalime,
am pus străji
toată ziua şi toată noaptea –
nicicând nu vor tăcea
pomenindu-L pe Domnul.
[7] Căci nu este nimeni asemenea vouă,
dacă va îndrepta Ierusalimul
şi va face din el o mândreţe pe pământ."
[8] S-a jurat Domnul pe dreapta Sa
şi pe tăria braţului Său:
„Nu voi mai da grâul tău
şi bucatele tale vrăjmaşilor tăi,
şi nu vor mai bea fii străini vinul tău
pentru care te-ai trudit;
[9] ci aceia care au adunat le vor mânca
şi vor lăuda pe Domnul
şi cei care au cules vor bea
în curţile Mele sfinte.

[10] Intraţi pe porţile Mele

îngerii care ocrotesc Biserica şi de sfinţii mistagogi, slujitori ai Bisericii, preoţi, cântăreţi, monahi, care nu încetează să vestească slava şi minunile Domnului.

62,6 „nicicând nu vor tăcea pomenindu-L pe Domnul": TM are „nicicând nu vor tăcea. Voi, care-L amintiţi pe Domnul, să nu aveţi odihnă".

62,7 Începutul versetului în TM: „Şi nu-I daţi nici Lui odihnă până ce va reaşeza Ierusalimul...".

62,9 „curţile Mele sfinte" reprezintă, după Procopius din Gaza (*Comentariu la Isaia, ad loc.*), „sălaşurile" cereşti despre care vorbeşte Evanghelia după Ioan (14,2). Împărăţia cerurilor are numeroase „curţi" şi „porţi" care le vor fi arătate sfinţilor la momentul potrivit. În aceste curţi nici un demon nu va avea acces.

62,10 În TM: „Treceţi, treceţi pe porţi, curăţiţi drumul poporului, construiţi, construiţi drum mare, pavaţi-l cu piatră, ridicaţi semn/stindard peste popoare". ♦ „semn": pentru Chiril, este „crucea", simbol al patimii mântuitoare, precum şi „propovăduirea credinţei" în Domnul Iisus, înviat din morţi, care îi scapă de la moarte şi din păcat pe evreii credincioşi împreună cu toate neamurile.

și faceți cărare poporului Meu;
iar pietrele din cale aruncați-le,
ridicați semn către neamuri.
11 Căci, iată, Domnul a făcut auzit
până la marginile pământului.
Spuneți fiicei Sionului:
«Iată, vine Mântuitorul tău,
având-Și plata și lucrarea
înaintea fetei Sale.»"
12 Și-l va numi popor sfânt,
răscumpărat de Domnul;
iar tu te vei numi
„Cetate căutată", și nu „Părăsită".

63 1 Cine este acesta care vine din Edom,
cu haine purpurii, din Bosor,
atât de frumos în veșmântul său
năprasnic, cu putere?
„Eu vestesc dreptate
și înfruntare pentru mântuire."

2 „De ce sunt roșii hainele tale
și îmbrăcămintea ta ca la călcatul teascului?"

62,11 „având-Și plata și lucrarea înaintea fetei Sale": TM are „iată, răsplata sa este la El și câștigul lucrării Sale este înaintea Sa".
63,1-6 Judecarea neamurilor.
63,1 „cu haine purpurii": *litt.* „purpuriul hainelor" – calc după ebraică. ♦ „Bosor": ebr. *Boṣ'rāh* – capitala Edomului. ♦ „năprasnic, cu putere": TM s-ar putea interpreta „aplecat în față de mare elan" („arqué par l'intensité de son énergie" – TOB). ♦ După Theodoret, profetul descoperă aici înălțarea Domnului la ceruri. La fel crede și Chiril al Alexandriei. Chiril (*ad loc.*) interpretează: „*Edom* se traduce «foc» sau «pământ roșu», «pământesc», iar *Bosor*, «carne» sau «de carne». De aici înțelesul expresiei «roșeața hainelor», adică «haina de carne» sau «de sânge», *id est* natura omenească în care Hristos s-a arătat puterilor cerești în uimire". Este posibil ca acest sens dat de cei doi exegeți să fie rezultatul unei interpretări eronate a transliterării ebr. *Boṣra* („Bosor" sau, în alte mss., „Basra"), pe care au confundat-o cu ebr. *baśar*, care însemnă „carne".
63,2 „călcatul teascului": e vorba despre o cuvă mare de lemn în care strugurii recoltați erau zdrobiți prin călcare cu picioarele. Simbol al modului în care Domnul l-a biruit pe diavol și legiunile lui, „cu moartea pe moarte călcând". *Cf.* Apoc. 14,19-20.

3 „Sunt călcate cu totul,
și dintre neamuri nu este nimeni cu mine,
i-am călcat cu mânie,
i-am zdrobit ca pământul
și am vărsat sângele lor pe pământ.
4 Căci ziua răsplătirii a venit pentru ei,
anul răscumpărării este aici.
5 Am privit și nu era ajutor;
am luat seama și nimeni nu venea în sprijin;
dar i-a izbăvit brațul meu,
mânia mea a sosit.
6 Și i-am călcat în urgia mea
și am vărsat sângele lor pe pământ."

7 De mila Domnului mi-am adus aminte,
de bunătățile Domnului
în toate cele cu care ne-a răsplătit Domnul;
Domnul [e] judecător bun pentru casa lui Israel,
după mila Sa ne dă nouă
și după mulțimea dreptății Sale.
8 Și a zis: „Oare nu este poporul Meu?
Copii care nu se vor răzvrăti?"
Și El le-a fost spre mântuire
9 din tot necazul.
Nici sol, nici înger,
ci Însuși Domnul i-a mântuit,
pentru că i-a iubit și i-a cruțat;

63,3 „Sunt călcate cu totul": TM are „Teascul l-am călcat singur". ♦ „dintre neamuri": TM are „dintre popoare", dar mss. Qumran – „din poporul meu". ♦ „nimeni": *litt.* „bărbat" – ebraism. ♦ „ca pământul": TM are „în furia mea". ♦ „și am vărsat sângele lor pe pământ": TM are „și mustul lor mi-a stropit veșmântul și toată îmbrăcămintea mea s-a pătat". ♦ În „veșmânt"/„haină" Părinții au văzut un simbol al firii omenești asumate de Fiul lui Dumnezeu.
63,5 „a sosit": TM are „m-a sprijinit".
63,7 În TM: „Milostivirile lui *YHWH* le voi aminti, laudele lui *YHWH* pentru tot ce a săvârșit pentru noi *YHWH*, și multul bine pentru casa lui Israel pe care l-a săvârșit pentru ei după îndurarea Sa și după multa Sa milostivire".

El Însuşi i-a răscumpărat şi i-a luat
şi i-a înălţat în toate zilele veacului.

10 Dar ei au fost nesupuşi
şi au întărâtat Duhul Lui Sfânt;
atunci S-a întors spre ei cu vrăjmăşie
şi El însuşi S-a războit cu ei.
11 Şi-a adus aminte de zilele veacurilor,
Cel care l-a scos din ţară
pe păstorul oilor:
unde este Cel care a pus în ei
Duhul Sfânt?
12 Cel ce l-a dus cu dreapta Sa pe Moise,
braţul slavei Sale?
A supus apa înaintea feţei lui
ca să[-Şi] facă un nume veşnic.
13 I-a dus prin adânc
ca pe un cal prin pustie,
şi n-au obosit.
14 Şi s-a coborât Duh de la Domnul şi i-a călăuzit
ca pe nişte vite prin câmpie;
aşa l-ai dus pe poporul Tău,
ca să-Ţi faci nume de slavă.

15 Caută din cer şi vezi,
din casa Ta cea sfântă şi din slavă:
unde este râvna Ta
şi puterea Ta?

63,11 „l-a scos": gr. ἀναβιβάζω, „a lua în sus", „a ridica", „a face să urce"; din Egipt, întotdeauna „se urcă" spre Israel. ♦ În TM: „Şi-a amintit poporul de zilele de odinioară, de Moise: «Unde este Cel care i-a urcat din mare pe păstor [cu] turma sa, unde este Cel care a pus în el duhul Său sfânt?»".
63,13 „n-au obosit": TM are „nu s-au poticnit".
63,14 „i-a călăuzit": TM are „i-a odihnit". ♦ „ca pe nişte vite prin câmpie": adică aşa cum un păstor îşi duce turma sa.
63,15–64,11 Rugăciune de implorare.
63,15 „că ne-ai răbdat?": se poate înţelege şi „de Te-ai depărtat de noi?".

Unde este mulţimea milei Tale
şi a milostivirilor Tale,
că ne-ai răbdat?
16 Căci tu eşti Tatăl nostru,
fiindcă Avraam nu ne-a cunoscut
şi Israel nu ne-a recunoscut,
ci [numai] Tu, Doamne, Tatăl nostru.
Izbăveşte-ne: de la început este numele Tău asupra noastră.
17 De ce ne-ai rătăcit, Doamne, de la calea Ta?
Ne-ai învârtoşat inimile încât să nu ne temem de Tine?
Întoarce-Te pentru robii Tăi,
pentru neamurile moştenirii Tale,
18 ca să moştenim puţin din muntele Tău cel sfânt;
potrivnicii noştri au călcat în picioare sanctuarul Tău.
19 Am ajuns ca la început,
când Tu nu domneai peste noi,
nici nu era chemat numele Tău asupra noastră.
O, de ai deschide cerul,
cutremur de la Tine ar cuprinde munţii
şi ei s-ar topi

64 1 cum se topeşte ceara la foc.
Şi va arde focul pe potrivnici
şi va fi vădit numele Domnului între potrivnici:
de faţa Ta se vor tulbura neamuri.
2 Când vei săvârşi cele slăvite,

63,16 „Izbăveşte-ne: de la început este numele Tău asupra noastră": TM are „Răscumpărătorul nostru, din veac este numele Tău".
63,17 „încât să nu ne temem": „Darul cel bun al lui Dumnezeu, adică libertatea voinţei omeneşti, prin întrebuinţarea ei păcătoasă a devenit unealtă spre păcat, iar libertatea gândirii, alunecând spre alegeri greşite din lipsă de învăţătură şi de educaţie, a devenit un chin pentru suflet" (Grigore al Nyssei, *Omilii la Eclesiast*, PSB 30, p. 210).
63,18 „ca să moştenim puţin din muntele Tău cel sfânt": TM are „Pentru puţină vreme poporul Tău cel sfânt a stăpânit".
63,19 Ultimul hemistih în TM: „O, de ai sfâşia cerurile şi ai coborî – de faţa ta s-ar cutremura munţii".
64,1 Începutul versetului în TM: „ca de un foc ce aprinde vreascurile şi face să clocotească apa – ca să fie cunoscut printre potrivnici numele Tău...".

cutremur de la Tine va cuprinde munții.
3 Din veac n-am auzit,
nici ochii noștri n-au văzut un alt Dumnezeu în afară de Tine,
și lucrările Tale, pe care le vei face pentru cei care așteaptă milă.
4 Căci ea îi va întâmpina pe cei ce fac ce este drept,
și de căile Tale își vor aduce aminte.
Iată, Tu te-ai mâniat și noi am păcătuit;
de aceea ne-am rătăcit.
5 Și ne-am făcut ca niște necurați cu toții,
ca o zdreanță a celei ce stă deoparte, toată dreptatea noastră;
și am căzut ca frunzele din pricina nelegiuirilor noastre;
așa ne va duce vântul.
6 Nu este cine să cheme numele Tău
și să-și aducă aminte să se bizuie pe Tine;
căci Ți-ai întors fața de la noi
și ne-ai predat pentru păcatele noastre.
7 Și acum, Doamne, Tu ești Tatăl nostru,
iar noi, lut;
lucrarea mâinilor Tale cu toții.
8 Nu te mânia pe noi foarte

64,2 „Când vei săvârși cele slăvite": TM are „Când vei săvârși lucruri de temut, pe care nu le-am așteptat".
64,4 „Căci ea îi va întâmpina pe cei ce fac ce este drept": TM are „Tu întâmpini pe cel care săvârșește cu bucurie dreptatea". ♦ „de aceea ne-am rătăcit": TM are un text dificil – *litt.* „în acestea în veac (*i.e.* am rămas în păcate?), dar vom fi mântuiți". ♦ Chiril (*ad loc.*) observă că anumiți interpreți au găsit de cuviință să schimbe ordinea cuvintelor acestui verset pentru a nu se pune la îndoială dreptatea divină, dacă mânia lui Dumnezeu ar fi fost anterioară greșelii.
64,5 „zdreanță a celei ce stă deoparte": după Lege, femeia aflată la ciclu era socotită necurată și trebuia să se izoleze. ♦ Macarie Egipteanul (*Omilii*, PSB 34, p. 192) interpretează: „Omul nu trebuie să-și facă veșmânt din gânduri zadarnice, să nu se amăgească cu aparența dreptății proprii. Iar dacă cineva se încrede doar în dreptatea pe care o lucrează singur, se osteneşte în zadar. Căci în ziua de pe urmă, toată dreptatea cu care se mândreşte se va arăta ca o haină murdară, cum zice Isaia".
64,6 „și să-și aducă aminte să se bizuie pe Tine": TM are „care să se trezească și să se prindă de Tine". ♦ „și ne-ai predat pentru păcatele noastre": TM are „și ne-ai topit în mâna ticăloșiei noastre".
64,7 „iar noi, lut... cu toții": TM are „noi suntem lutul, iar Tu ești olarul, lucrarea mâinilor Tale suntem cu toții".

și nu-ți aminti la soroc de păcatele noastre.
Și acum privește, că noi toți suntem poporul Tău.
9 Cetatea sfințeniei Tale a ajuns pustietate,
Sionul a ajuns ca un pustiu,
Ierusalimul, un blestem.
10 Casa, lăcașul nostru sfânt
și slava pe care au binecuvântat-o părinții noștri,
a fost arsă în foc
și toate cele slăvite s-au prăbușit.
11 Și după toate acestea nu Te-ai îndurat, Doamne,
și ai tăcut, și ne-ai smerit foarte.

65 1 „M-am arătat celor ce nu Mă căutau,
aflat am fost de cei ce nu întrebau de Mine.
Am zis: «Iată-Mă» neamului
care nu chema numele Meu.
22 Întins-am mâinile Mele ziua întreagă
către un popor răzvrătit și cârtitor,
care n-a umblat pe calea adevărată,
ci după păcatele sale.
3 Poporul acesta, care mă întărâtă pe față, întruna,

64,8 „la soroc": gr. ἐν καιρῷ. ♦ Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) explică: „Atunci când te ajunge din urmă răul făcut, adică la vreme de necaz, să-ți amintești că noi suntem cetatea sfântului Tău templu". ♦ „Să înțelegem acest text așa: «Să nu-Ți amintești de greșelile noastre când ne atacă vrăjmașul nostru»" (Theodoret, *ad loc.*).
64,9 „Cetatea": TM are „Cetățile". ♦ „blestem": TM are „dărâmătură/pustiire".
64,10 În TM: „Casa sfințeniei și splendorii noastre, unde Te-au lăudat părinții noștri, a fost arsă în foc și toate cele plăcute nouă au ajuns dărâmătură".
64,11 În TM versetul este interogativ: „Oare după toate acestea vei rămâne nepăsător (*litt.* Te vei reține), *YHWH*, vei tăcea și ne vei smeri atât de tare?". ♦ După Theodoret al Cyrului (*ad loc.*), profeția s-ar referi la distrugerea Templului de către armatele romane conduse de Titus.
65,1-3 Pasaj preluat și comentat de apostolul Pavel în Rom. 10,20-21.
65,1 „M-am arătat (*litt.* M-am făcut vizibil) celor ce nu Mă căutau": TM are „Căutat am fost de cei ce nu întrebau de Mine". ♦ „nu chema numele Meu": TM are „nu era chemat cu numele Meu".
65,2 „răzvrătit și cârtitor": TM are „încăpățânat". ♦ „după păcatele sale": TM are „gândurile/planurile sale".

ei, care jertfesc în grădini
şi ard pe lespezi tămâie demonilor,
care nu sunt,
[4] şi în morminte şi în peşteri
se culcă să viseze,
care înghit carne de porc şi zeamă de la jertfe
– spurcate sunt toate vasele lor –,
[5] care zic «Departe de mine,
nu te apropia de mine, că sunt curat.»
Acesta-i fumul mâniei Mele,
foc arde acolo în toate zilele.
[6] Iată, scris este înaintea Mea:
Nu voi tăcea,
până când nu le voi pune plata în sân;
[7] păcatele lor şi ale părinţilor lor –
spune Domnul –
[ale celor] care au tămâiat pe munţi
şi M-au ocărât pe dealuri;
le voi pune în sân plata faptelor lor."
[8] Aşa spune Domnul:

65,3 „demonilor, care nu sunt": nu apare în TM. ♦ „jertfesc în grădini": aluzie la cultele idolatre practicate sub arborii consideraţi sacri.

65,4 „să viseze": explicitare a LXX, care nu apare în TM; la păgâni exista credinţa că cel care petrece noaptea într-un mormânt poate intra în contact cu morţii; or, necromanţia era interzisă în Israel (Lev. 19,31; Deut. 18,11). ♦ „zeamă de la jertfe – spurcate...": TM are „bucăţi spurcate [în] vasele lor". ♦ Ieronim (*ad loc.*) remarcă faptul că pasajul „demonii care nu sunt" (65,3) apare numai în LXX. De ce se spune că „demonii nu sunt"? Pentru că ei au căzut de lângă Dumnezeu, care *este*. Pierzând legătura cu Dumnezeu şi-au pierdut, practic, existenţa; ei au ajuns doar nişte „umbre".

65,5 „Departe de mine... curat": TM are „Nu te apropia de mine, căci te-aş sfinţi"; practicanţii cultelor idolatre socoteau că intră într-o stare „sacră" ce s-ar putea transmite în mod primejdios prin simplul contact. Este însă aici şi o ironie la adresa unor ticăloşi care se pretind mai presus de semenii lor. ♦ „sunt curat": Theodoret aplică pasajul fariseilor, care vor zice: „De ce mănâncă Învăţătorul vostru cu vameşii şi păcătoşii?" (Mt. 9,11) sau „Dacă acesta ar fi un proroc, ar şti cine este femeia care s-a atins de el" (Lc. 7,39). Îl recunoaştem şi pe fariseul care se ruga în Templu (Lc. 18,11): „Mulţumescu-ţi Ţie, Doamne, că nu sunt ca ceilalţi oameni... ca vameşul acesta...".

65,8 „boaba... «Nu o strivi»": TM are „must... nu-l strica". ♦ „a Domnului": „plus" al LXX.

„După cum se află boaba în strugure
şi [oamenii] zic: «Nu o strivi,
căci este o binecuvântare a Domnului în ea»,
aşa voi face de dragul celui care Îmi slujeşte:
de dragul acestuia nu-i voi nimici pe toţi.
[9] Şi voi lua sământa
din Iacob şi din Iuda,
şi va moşteni muntele Meu cel sfânt:
vor moşteni aleşii Mei şi robii Mei
şi vor locui acolo.
[10] Şi vor fi în pădure staule de oi,
şi valea lui Achor, spre odihnă cirezilor,
pentru poporul Meu, cei care M-au căutat.
[11] Dar pe voi, cei care M-aţi părăsit,
şi, uitând de muntele Meu cel sfânt,
gătiţi masă demonului
şi închinaţi băuturi amestecate Fortunei,
[12] Eu [Însumi] vă voi da sabiei;
toţi veţi cădea înjunghiaţi;
fiindcă v-am chemat şi n-aţi ascultat,
am grăit şi n-aţi luat aminte,
ci aţi făcut ce este rău înaintea Mea,
iar pe cele pe care nu le voiam le-aţi ales."
[13] De aceea, acestea le spune Domnul:
„Iată, cei care Îmi slujesc vor mânca,
iar voi veţi flămânzi;
iată, cei care Îmi slujesc vor bea,
iar voi veţi înseta;
iată, cei care Îmi slujesc se vor bucura,
iar voi vă veţi ruşina;
[14] iată, cei care Îmi slujesc se vor veseli întru bucurie,
iar voi veţi striga de durerea inimii voastre,

65,10 „în pădure": TM are „în *Şărōn*" – câmpie fertilă aflată între Ioppe şi Carmel. ♦ „valea lui Achor": ebr. *'Ākhōr* – între Ierusalim şi Ierihon (*cf.* Iis. Nav. 7,24-26; 15,7; Os. 2,17).

65,11 „demonului... Fortunei": TM are „pentru *Gadh* (Norocul)... pentru *Mᵉnī* (Destinul – partea menită fiecăruia)" – zeităţi păgâne cărora li se aduceau ofrande şi libaţii.

şi pentru zdrobirea duhului vă veţi tângui.
15 Căci veţi lăsa numele vostru spre saţ aleşilor Mei,
iar pe voi vă va nimici Domnul.
Dar cei care îi slujesc Lui vor fi chemaţi cu nume nou,
16 care se va binecuvânta pe pământ;
căci ei îl vor binecuvânta pe Dumnezeul adevărat;
şi cei care se jură pe pământ
se vor jura pe Dumnezeul adevărat;
căci vor uita necazul lor cel dintâi,
şi nu se va urca la inima lor.

17 Fiindcă cerul va fi nou

65,15 „spre saţ": TM are „spre blestem"; aşa traduc Aquila, Theodotion şi Symmachos. ♦ „nume nou": după mulţi Părinţi, „numele nou" se referă la creştinii Bisericii. Eusebiu (*apud* Theodoret, ed. cit., vol. III, p. 323, nota 3) spune că, deşi numele de „creştin" este nou, modul lor de viaţă este cel mai vechi din istoria omenirii, creştinii reactualizând modelul avraamic. Theodoret şi Chiril (*ibidem*) subliniază demnitatea numelui de creştin. „Totul s-a înnoit în Hristos", scrie Chiril, „cultul, viaţa şi legea". Creştinii nu se mai mulţumesc cu umbra Legii lui Moise ori a legislaţiei păgâne; ei trăiesc după arhetip, după Legea originară, întrupată de Iisus.
65,16 Începutul versetului în TM: „Cine se va binecuvânta pe pământ / în ţară se va binecuvânta întru Dumnezeul adevărului/fidelităţii şi cine se va jura...". ♦ „nu se va urca la inima lor": TM are „căci vor fi ascunse (*i.e.* necazurile de la început) de la ochii Mei". ♦ „se va binecuvânta": Theodoret (*ad loc.*) interpretează: „Într-adevăr, după arătarea Domnului Hristos, acest nume înlocuieşte orice laudă. Atunci când cineva vrea să laude pe altcineva, are obiceiul să adauge, după un şir de laude: «Acela este cu adevărat creştin», iar îndemnul cel mai nobil este: «Fii creştin, fă ceea ce se cuvine să facă un creştin!». Până aici se ajunge cu binecuvântarea şi lauda acestui nume".
65,17 „Fiindcă cerul va fi nou şi pământul nou": TM are „Iată, Eu creez ceruri noi şi pământ nou". ♦ „cer nou": Chiril (*ad loc.*) se referă la cei care odinioară divinizau creaţia: „Ei L-au recunoscut pe Creator şi au înţeles că aceste lucruri, cerul şi pământul, nu sunt zei, ci creaturi. În acest înţeles sunt *noi*". Alţi exegeţi raportează această profeţie la ceea ce se va întâmpla la sfârşitul lumii şi nu la prezentul Bisericii. ♦ După Origen (*De principiis* 1,6,4) şi Ieronim (*ad loc.*), profeţia nu trebuie înţeleasă greşit, ca prevestind distrugerea cerului şi a pământului, ci ca o schimbare a naturii lor, de fapt, o reîmprospătare a lor. Origen vorbeşte de o schimbare de calitate şi de transformare a înfăţişării văzute (substanţa corporală va fi atât de limpede şi curată încât pare eterică, fiind străvezie şi limpede ca albastrul cerului); transformarea cerurilor este pregătită de sfinţi, care se îndreaptă spre un final fericit, în care vrăjmaşul va fi învins şi „Dumnezeu va fi totul în toate" (*cf.* 1Cor. 15,25). Iar Grigore al Nyssei (*Tâlcuire la Cântarea*

şi pământul nou,
şi nu-şi vor mai aduce aminte de cele dintâi,
nici la inima lor nu vor ajunge,
18 ci bucurie şi veselie vor afla în ea:
iată, Eu fac Ierusalimul bucurie
şi poporul Meu, veselie.
19 Mă voi bucura de Ierusalim,
şi Mă voi veseli de poporul Meu;
nu se va mai auzi în el nici plânset,
nici strigăt.
20 Nici nu va fi acolo
om [care moare] înainte de vreme,
nici bătrân care să nu-şi plinească vremea;
căci tânărul va fi de o sută de ani,
iar păcătosul care moare la o sută de ani blestemat va fi.
21 Şi vor clădi case şi ei le vor locui,
şi vor sădi vii şi ei vor mânca roadele lor.
22 Nu vor mai clădi ca alţii să locuiască

Cântărilor, PSB 29, p. 292) arată că „Biserica este creaţia noii lumi: în ea, după cuvântul profetului, se creează cerul nou, care este tăria credinţei în Hristos" (*cf.* 1Tim. 3,15).
65,18 „în ea": TM are „în ceea ce creez Eu".
65,19 „plânset... strigăt": *litt.* „glas de plânset... glas de strigăt" – calc după ebraică.
65,20 „om [care moare] înainte de vreme": TM are „prunc [care trăieşte] doar câteva zile". ♦ „păcătosul care moare la o sută de ani": TM are „cel care nu apucă o sută de ani". Verbul ebr. *ḥāṭā'* înseamnă „a rata (ţinta)", „a greşi", „a păcătui"; aceleaşi sensuri le are gr. ἁμαρτάνω. ♦ Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) vede în termenul ἄωρος, „necopt", „neîmplinit", „neisprăvit", o manieră de a desemna poporul creştin, venit dintre neamuri, iar în πρεσβύτης, „bătrîn", pe poporul tăiat împrejur, din sângele lui Israel. Între acestea două nu este nici o diferenţă, deoarece toţi oamenii sunt chemaţi la desăvârşirea în Hristos, şi toţi vor fi desăvârşiţi şi îşi vor plini timpul lor, adică vor ajunge la „starea bărbatului desăvârşit, la măsura vârstei deplinătăţii lui Hristos" (Ef. 4,13), pe când „păcătosul" bătrân, deşi ajuns la vârsta desăvârşirii, va fi blestemat. ♦ După Theodoret (*ad loc.*), „o sută" este numărul perfect şi se referă la viaţa veşnică.
65,22 „ca zilele pomului vieţii": TM are „ca zilele pomului". ♦ „Pomul vieţii", *litt.* „lemnul vieţii", este, după Theodoret (*ad loc.*), „crucea mântuirii, adevăratul lemn al vieţii, iar rodul lui este Sfântul Trup care dă viaţă; cei ce întind mâna spre el şi gustă acest fruct trăiesc pentru veşnicie". ♦ „roadele ostenelilor": *litt.* „lucrările ostenelilor". ♦ „se vor umple de vechime (*litt.* se vor învechi)": Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) explică: „nu se

şi nu vor mai sădi ca alţii să mănânce;
ca zilele pomului vieţii
vor fi zilele poporului Meu,
iar roadele ostenelilor lor se vor umple de vechime.
[23] Aleşii Mei nu se vor mai osteni în zadar,
nici nu vor naşte copii spre blestem,
căci este o sămânţă binecuvântată de Dumnezeu,
şi odraslele lor vor fi cu ei.
[24] Şi va fi aşa: chiar înainte să strige, Eu îi voi asculta,
şi, încă grăind ei, voi spune: Ce este?
[25] Atunci lupii şi mieii vor paşte împreună,
şi leul va mânca paie ca boul;
iar şarpele [va mânca] pământ ca pâinea.
Nu vor mai săvârşi nedreptăţi, nici nu vor mai face stricăciuni
pe muntele Meu cel sfânt",
spune Domnul.

66 [1] Aşa spune Domnul:

---

vor mai înnoi cu altă lege, cum s-a înnoit Legea dată prin Moise prin Evanghelia lui Hristos, ci vor rămâne în veac (*cf.* Ps. 118,142)".

65,23 În TM, secvenţa „aleşii mei" se află la finalul v. 22. ♦ Acest verset, ne spune Origen (*Omilii la Luca*, PSB 7, pp. 130-131), a fost poticnire pentru saducheii din vremea Mântuitorului, care înţelegeau Legea „după trup". Aici este vorba de binecuvântări spirituale, ce se vor împlini la învierea morţilor, când noi ne vom învrednici de fericirea veşnică.

65,24 „voi spune: Ce este?": TM are „voi auzi".

65,25 „şarpele [va mânca] pământ ca pâinea": TM are *litt.* „şarpele – ţărână hrana lui"; ebr. *lehem* înseamnă atât „pâine", cât şi, generic, „hrană". ♦ „Noi – spune Theodoret (*ad loc.*) – vedem împlinirea acestei profeţii: stăpâni şi supuşi, regi şi sclavi, cărturari şi oameni simpli stau la aceeaşi masă [spirituală – *n.n.*]. Căci el a numit *miei* pe cei care duc o viaţă paşnică, *lupi* pe cei care au ambiţii mari şi *lei* pe cei de neam regesc. *Boii* sunt oamenii vrednici de preoţie, a căror hrană sunt *paiele* (jertfa fără de sânge), din care se va împărtăşi *leul*, după ce-şi va lepăda firea cea veche şi nu se va mai hrăni cu carne. Toţi vor mânca la o singură masă, a învăţăturii Duhului Sfânt. În schimb, *şarpe* este numit vrăjmaşul oamenilor, pe care sfinţii l-au călcat în picioare şi lemnul crucii l-a strivit şi i-a luat toată puterea. De această dată prezenţa şarpelui nu mai este vătămătoare." Pentru Grigore al Elvirei (Spania, secolul al IV-lea), lumea va redeveni „exact aşa cum Dumnezeu a creat-o la început, înainte ca primul om să o strice" (ACCS, vol. 2, p. 276).

„Cerul [este] tronul Meu
iar pământul, reazem picioarelor Mele.
Ce fel de casă Mi-aţi [putea] clădi,
sau ce fel de loc de odihnă pentru Mine?
[2] Căci pe toate acestea le-a făcut mâna Mea,
şi sunt ale Mele toate acestea, spune Domnul.
Spre cine voi privi,
dacă nu spre cel smerit şi liniştit,
care tremură la cuvintele Mele?

[3] Dar nelegiuitul care Îmi jertfeşte un viţel

66,1-4 Împotriva cultului exterior.

66,1 „reazem": gr. ὑποπόδιον, „perniţă" sau „scăunel" care se aşeza dinaintea unui jilţ de judecată sau a tronului regal, pentru rezemarea picioarelor. ♦ Mai mulţi Părinţi (între care Clement al Alexandriei, Augustin) atrag atenţia că nu trebuie să-L localizăm pe Dumnezeu undeva în cer. „Tronul" e doar o metaforă pentru a sugera superioritatea şi regalitatea lui Dumnezeu. Clement (*Stromate* 2, PSB 5, p. 117) afirmă: „[Profetul] respinge aici cultul limitat la Templul din Ierusalim. Creatorul cerului şi al pământului nu are nevoie de un templu făcut de mâini omeneşti. Dumnezeu nu Şi-a zidit casă, căci este infinit, iar cerul nemărginit este «scaunul Lui» şi se odihneşte pe el, bucurându-se de zidirea Sa".

66,2 „le-a făcut mâna Mea": după Grigore al Nyssei, „mâna" lui Dumnezeu este puterea Fiului, Cel Unul-Născut, Cuvântul prin care toate s-au făcut. ♦ „sunt ale Mele toate acestea": TM are „şi au ajuns la existenţă toate acestea". ♦ „liniştit": TM are „cu sufletul zdrobit". ♦ „tremură la cuvintele Mele": formulă târzie şi rară, care sugerează mai degrabă râvna decât teama (*cf.* Os. 11,10-11). ♦ „smerit şi liniştit": „De aceea şi Hristos grăind ucenicilor Săi spunea: «Învăţaţi de la Mine că sunt blând şi smerit cu inima şi veţi găsi odihnă sufletelor voastre». Omul care se smereşte cu adevărat pe sine nu va putea niciodată să se supere, nici să se mânie pe semenul său, pentru că sufletul său e totdeauna potolit şi se gândeşte numai la viaţa şi faptele sale" (Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facerea* I, PSB 21, p. 113).

66,3 În TM: „Cel care junghie un bou omoară [şi] un om; cel care jertfeşte un berbec/miel rupe [şi] gâtul unui câine; cel care aduce ofrandă (de grâne), [şi] sânge de porc; cel care face pomenire cu tămâie binecuvântează [şi] o urâciune. Aceştia...". Sunt puse în paralel patru perechi de acţiuni; în fiecare pereche, prima aparţine cultului lui Dumnezeu, iar a doua, idolatriei. Astfel este condamnat sincretismul religios al poporului. ♦ „Porcii" şi „câinii" erau consideraţi animale necurate, după cum explică Grigore al Nyssei (*Despre rugăciunea domnească* IV): adică cel răpitor asemenea unui câine şi desfrânata care câştigă din desfrâu aduc lui Dumnezeu un dar murdar, prin care voiesc să li se aprobe modul urât de câştig, fie el din trecut, fie din viitor.

este precum cel ce ucide un câine;
iar cel care Îmi aduce lamură de făină,
ca sângele porcului;
cel ce dă tămâie spre pomenire,
precum cel ce blestemă.
Aceştia şi-au ales căile lor
şi urâciunile lor, pe care sufletul lor le-a voit,
4 şi Eu voi alege batjocuri pentru ei
şi le voi plăti păcatele lor,
căci i-am chemat şi nu M-au ascultat,
le-am grăit şi n-au auzit;
şi au făcut ce este rău înaintea Mea,
şi cele pe care nu le voiam le-au ales."
5 Auziţi spusa Domnului,
voi, cei care tremuraţi la cuvântul Lui;
vorbiţi, fraţi ai noştri,
celor care ne urăsc şi se scârbesc de noi,
ca să fie slăvit numele Domnului
şi să fie văzuţi în veselia lor;
şi aceia se vor ruşina.

6 Glas de strigare din cetate!
Glas din Templu!
Glasul Domnului,
Cel ce dă plată celor potrivnici!

7 „Mai înainte ca [femeia] aflată în dureri să nască,

66,4 „le voi plăti păcatele lor": TM are „voi aduce asupra lor cele de care se tem (*litt.* spaimele lor)".
66,5 „vorbiţi, fraţi... se vor ruşina": TM are: „fraţii voştri care vă urăsc şi vă alungă din pricina numelui Meu au spus: «*YHWH* să-Şi arate slava, ca să vedem bucuria voastră»; dar ei vor fi ruşinaţi". ♦ „de noi": alte mss. au lecţiunea „de voi", ceea ce pare mai logic, dacă cel care vorbeşte este Domnul.
66,7 În TM: „Înainte de a fi în durerile facerii, ea a născut; înainte de a veni asupra ei chinul, a slobozit un fecior". ♦ Grigore al Nyssei (*Tâlcuire la Cântarea Cântărilor*, PSB 29, p. 294): „Precum ni s-a dat Fiu fără Tată, aşa ni s-a născut fiu fără naştere întru durere. Căci precum n-a simţit Fecioara cum a luat fiinţă în trupul ei trupul purtător de Dumnezeu, aşa n-a simţit naşterea".

mai înainte de a veni chinurile facerii,
ea a fugit şi a născut fecior.
8 Cine a mai auzit una ca aceasta,
cine a mai văzut aşa ceva?
Oare o ţară a născut într-o singură zi,
[oare] s-a zămislit un neam dintr-odată?
Că [cetatea] Sionului a fost cuprinsă de dureri
şi [pe dată] şi-a născut copiii.
9 Eu ţi-am dat această aşteptare,
dar tu nu ţi-ai amintit de Mine",
a zis Domnul.
„Iată, oare nu Eu am făcut-o şi pe cea care naşte
şi pe cea stearpă?",
a zis Domnul.

10 Veseleşte-te, [cetate a] Ierusalimului,
şi prăznuiţi în ea toţi cei care o iubiţi;
bucuraţi-vă cu bucurie [mare]
toţi cei care o jeleaţi,
11 ca să sugeţi şi să vă săturaţi
la sânul mângâierii ei;
şi, după ce aţi supt, să vă desfătaţi
de intrarea slavei ei.

12 Căci acestea le spune Domnul:

66,7-8 După Ioan Damaschinul (*Credinţa ortodoxă* 4,14) şi Metodiu (*Omilii despre Simion şi Ana* 3), versetul profetizează întruparea lui Iisus din Fecioara Maria. Este de crezut – spune Ioan Damaschin – că Sfânta Maria nu a cunoscut chinurile facerii; dacă zămislirea nu a fost însoţită de patimă, nu putea fi urmată de durere. Metodiu al Olimpului tâlcuieşte mai departe: „...Biserica este Sionul care se află în dureri şi naşte pe cei ce se botează (*cf.* Fp. 2,31), după cum zice Duhul prin gura profetului".
66,8 „o ţară a născut": TM are „o ţară s-a născut".
66,9 În TM: „Oare Eu aş deschide pântecele fără să fac să nască? spune *YHWH*. Oare Eu care fac să nască, aş împiedica [naşterea]? – spune Dumnezeul tău".
66,11 „şi, după ce aţi supt, să vă desfătaţi de intrarea slavei ei": TM are „să fiţi alăptaţi cu desfătare din belşugul slavei sale".
66,12 „copiii lor vor fi purtaţi pe umeri şi alintaţi pe genunchi": TM are „Veţi suge, veţi fi purtaţi în braţe şi alintaţi pe genunchi". ♦ „un râu": după Ambrozie (*Despre Duhul*

„Iată, Eu voi abate spre ei ca un râu de pace
și ca pe un șuvoi care se revarsă
slava neamurilor;
copiii lor vor fi purtați pe umeri
și alintați pe genunchi.
13 Cum mângâie o mamă,
așa vă voi mângâia și Eu,
și în Ierusalim veți fi mângâiați."
14 Și veți vedea, și se va bucura inima voastră,
și oasele voastre vor odrăsli ca iarba;
și se va face cunoscută mâna Domnului celor care Îl cinstesc pe El,
dar îi va amenința pe cei nesupuși.
15 Căci, iată, Domnul va veni ca focul
și ca vijelia carele lui,
ca să aducă pedeapsă cu mânie
și alungare în pară de foc.
16 Căci în focul Domnului va fi judecat tot pământul
și cu sabia Lui, tot trupul;
mulți vor fi răniți de Domnul.

17 „Cei care se sfințesc și se curățesc pentru grădini, și mănâncă în pridvoare carne de porc, și spurcăciunile, și șoarecele, laolaltă vor pieri", zice Domnul,
18 „dar Eu știu faptele și gândul lor. Vin să adun toate neamurile și limbile, și vor veni și vor vedea slava Mea. 19 Și voi lăsa semne asupra lor, și voi

Sfânt, p. 90), este vorba de Duhul Sfânt, despre care Domnul Iisus spune în Evanghelia după Ioan (7,38): „râuri de apă vie vor curge din inima lui" (a celui care crede în Hristos). De râul avântat al Duhului Sfânt vorbește și David în Ps. 45,4: „Apele râului veselesc cetatea lui Dumnezeu".

66,14 Theodoret (*ad loc.*) interpretează versetul în cheie hristologică, spunând că Isaia vorbește despre consolarea Învierii.

66,15 „va veni ca focul": după Theodoret, prin acest cuvânt se prezice a doua venire a Domnului (*cf.* Mt. 24,30), care va dovedi calitatea lucrării fiecăruia (1Cor. 3,13), „căci focul încearcă aurul, iar sabia arată lucrarea pedepsei".

66,17 „șoarecele": ediția Rahlfs are lecțiunea τὸν νῦν, „pe cel de acum" – dificilă gramatical și fără sens în context. Atât Brenton, cât și NETS traduc „the mouse", ceea ce presupune gr. τὸν μῦν; TM are tot „șoarece".

66,19 „Phud și Lud": *cf.* Ier. 26,9 și nota. ♦ „Mosoch": TM are *moš'khēy qeşeth*, „cei care trag cu arcul"; traducătorul a interpretat expresia drept etnonim. ♦ „voi lăsa semne

trimite dintre ei la neamuri pe cei mântuiți, în Tharsis și Phud și Lud și Mosoch și Thobel, și în Hellada și în insulele de departe, care n-au auzit numele Meu, nici nu au văzut slava Mea; și vor vesti slava Mea între neamuri. 20 Și-i vor aduce pe frații voștri din toate neamurile ca dar Domnului, cu cai și care, în căruțe [trase] de catâri cu umbrare, în sfânta cetate a Ierusalimului, zice Domnul, ca fiii lui Israel să-Mi aducă jertfele lor cu psalmi în casa Domnului. 21 Și-Mi voi lua dintre ei preoți și leviți, spune Domnul.

22 Căci, după cum cerul cel nou și pământul cel nou,
pe care Eu le fac, rămân dinaintea Mea, spune Domnul,
așa vor dăinui semința voastră și numele vostru.
23 Și va fi așa: lună de lună

asupra lor": „Numește *semne* crucea mântuirii" (Theodoret, *ad loc.*). ♦ „voi trimite dintre ei la neamuri": „Aici se vede limpede că nu se are în vedere numai mântuirea evreilor, ci Hristos a luat chip de rob pentru a dărui tuturor neamurilor mântuirea prin sfinții apostoli" (Chiril, *ad loc.*).

66,20 „în sfânta cetate a Ierusalimului": TM are „pe muntele Meu cel sfânt, [la] Ierusalim". ♦ „ca fiii lui Israel să-Mi aducă jertfele lor cu psalmi": TM are „precum fiii lui Israel Îmi aduc ofrandă în vase curățite". ♦ După Theodoret (*ad loc.*), „frații voștri" sunt cei care au crezut dintre neamuri, numiți astfel datorită identității naturii umane. Pe lângă aceștia, chiar între neamuri erau mulți evrei care au crezut: Crispus, Sostene, conducători ai sinagogii, și alte mii care, în Antiohia Pisidiei, la Iconiu, Listra și în toate cetățile au primit Evanghelia mântuirii. „Cai, căruțe și lectici" sunt simboluri ale cinstirii viitoare, fiind pe atunci, la vremea scrierii textului, bunuri foarte căutate.

66,22 „vor dăinui": Metodiu (*Banchetul*, PSB 10, pp. 155-156) comentează: „După ce totul a fost sfărâmat, va fi readus la forma cea dintâi, dar nu în materia degradată și în aceeași stare de dinainte de transformare, nici nu va mai fi supusă pieirii și stricăciunii. Căci s-a zis: «se duce chipul lumii acesteia» (1Cor. 7,31), iar nu lumea. Prin urmare se obișnuiește în Scriptură să se numească *pierzare* schimbarea chipului de dinainte în altul mai bun și mai frumos. Când va veni focul judecății, firea va fi zdruncinată atât de tare ca și cum ar pieri, dar nu va muri, ci va fi reclădită; pentru ca noi să locuim într-o lume reînnoită, fără necazuri, precum este scris: «Vei trimite Duhul Tău și se vor zidi și se va înnoi fața pământului» (Ps. 103,30). Prin urmare, va exista pământul și după acest veac; în mod firesc vor exista și cei care îl vor locui, nu ca unii care se vor naște, se vor însura și vor muri iarăși, ci ca unii care vor trăi întocmai ca îngerii, stăruind neabătut în nestricăciune și săvârșind cele bune".

66,23 „lună": TM are „lună nouă"; calendarul sărbătorilor era cel lunar, iar prima zi a lunii era sărbătoare în cinstea Domnului (*cf. e.g.* Ps. 80,4). ♦ Luna nouă este interpretată „tropologic", de către Ieronim, ca reprezentând momentele de „creștere" și „descreștere" ale Bisericii, în funcție de persecuțiile pe care le-a îndurat.

şi sabat de sabat
va veni tot trupul înaintea Mea ca să se închine în Ierusalim,
spune Domnul.

24 Şi vor ieşi şi vor vedea stârvurile oamenilor care au încălcat [Legea]
împotriva Mea; căci viermele lor nu va muri şi focul lor nu se va stinge: va
fi privelişte pentru tot trupul."

66,24 „au încălcat": TM are „s-au răzvrătit". ♦ „privelişte": TM are „grozăvie/oroare". ♦ Chiril al Alexandriei (*ad loc.*) crede că acest verset se referă la dărâmarea Ierusalimului de către romani, dar observă că alţi interpreţi aplică acest verset la Judecata din urmă şi la pedeapsa veşnică a păcătoşilor. ♦ Grigore al Nyssei (*Marele cuvânt catehetic*, PSB 30, p. 346): „Când auzi că şi acolo va fi foc, să ştii că acela are o însuşire pe care nu o găseşti la focul obişnuit; acela nu se stinge, pe când pentru focul acesta minţile oamenilor au descoperit multe chipuri de a-l stinge [...]. Când vei auzi de viermii care nu mor, să nu ţi se ducă gândul la târâtoarele care trăiesc pe pământ, căci adaosul *care nu mor* ne face să ne gândim la o altă fire decât aceea pe care o vedem în realitatea pământească. Dacă, deci, acestea sunt cele care ne aşteaptă în viaţa de dincolo şi dacă ele sunt rezultatul comportării libere a fiecăruia dintre noi, după dreapta judecată a lui Dumnezeu, atunci cine are un dram de înţelepciune nu trebuie să se îngrijească prea mult de viaţa prezentă, ci de cea viitoare şi să pună temelia pentru fericirea de dincolo, care este negrăită – *cf.* 1Cor. 2,9".

IEREMIA

Traducere din limba greacă de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU şi MONICA BROŞTEANU

Introducere de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU, MONICA BROŞTEANU
şi CRISTIAN BĂDILIŢĂ

Note de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU şi MONICA BROŞTEANU în colaborare
cu RADU GHEORGHIŢĂ; note patristice de CRISTIAN BĂDILIŢĂ

Introducere la Ieremia

A. Cadrul istoric

Întrucât primii destinatari ai unei cărţi profetice sunt contemporanii autorului, cunoaşterea cadrului istoric este deosebit de importantă pentru înţelegerea textului. Acest lucru este în mod deosebit valabil pentru perioada de acutizare extremă a crizei care a dus la prăbuşirea Regatului lui Iuda şi la exilul babilonian, perioada activităţii lui Ieremia. În acelaşi timp, textul Cărţii lui Ieremia constituie o sursă istorică valoroasă pentru epoca respectivă.

Sfârşitul secolului al VII-lea în Orientul Mijlociu este caracterizat de declinul Asiriei şi ascensiunea Babilonului, stat cu puternice tendinţe cuceritoare în întreaga zonă. Întemeiat de Nabopalassar (625 î.H.), imperiul neo-babilonian înfrânge curând Asiria: în 612 î.H. este cucerită capitala, Ninive, de o coaliţie alcătuită din babilonieni şi mezi; conducătorul ultimei rezistenţe asiriene, Assur-Uballit, aliat cu faraonul Nekao, este înfrânt în bătălia de la Carchemiş (605 î.H.) de către Nabucodonosor.

Este o lume frământată, în plină schimbare, raportul de forţe între marile puteri având un ecou semnificativ şi în micile state aflate în sfera lor de influenţă.

În Iudeea, sub domnia lui Manase (687-640 î.H.), ţara este total aservită politic şi religios Asiriei: reformele lui Iezekias sunt anulate, se manifestă o adevărată invazie a cultelor idolatre asiriene, însoţită de o decădere morală generalizată. Autorii biblici sunt necruţători faţă de comportarea acestui rege (4Rg. 21,1-21; 23,26; 24,3; Ier. 15,4). O tradiţie (consemnată doar în 2Par. 33) despre convertirea şi căinţa finală a regelui caută, parcă, să explice de ce Dumnezeu i-a îngăduit acestuia o domnie atât de lungă.

Lui Manase îi urmează fiul său, Amon (642-640 î.H.), care tinde să-i continue politica, dar este curând asasinat.

În 640 î.H., regele asirian Assurbanipal (akkad. Aššur-bāni-apli, cunoscut de greci şi romani ca Sardanapalos), care a domnit între 668 şi 627 î.H., recâştigă în oarecare măsură controlul asupra imperiului care în ultimii ani fusese marcat de numeroase revolte (*e.g.*, în 665 î.H., faraonul Psammetichos I îşi declarase independenţa). Perioada de linişte care a urmat i-a îngăduit lui

Assurbanipal să-şi manifeste preocupările culturale: printre altele, a întemeiat şi organizat prima mare bibliotecă din Orientul Mijlociu (s-au descoperit peste 30.000 de tăbliţe de lut, printre care celebrul poem al creaţiei *Enuma Eliş* şi *Epopeea lui Ghilgameş*). După moartea lui, imperiul se prăbuşeşte: în 626 î.H., babilonianul Nabopolassar (akkad. Nabû-apal-usur, 658-605 î.H.) înfrânge armata asiriană şi se declară rege al Babilonului.

Tranziţia de putere între cele două imperii a îngăduit un *respiro* micilor regate din vest; regele Iosia (640-609 î.H.) reuşeşte să se elibereze de sub dominaţia asiriană şi chiar să ocupe o parte din Regatul de Nord (care fusese cucerit încă din 722 î.H. de asirieni). El a rămas însă în istorie mai ales prin reforma religioasă iniţiată în 622 î.H. În 4Rg. 22–23 sunt narate descoperirea „cărţii Legii" (= partea centrală a Deuteronomului?) şi citirea ei în faţa poporului. A urmat interzicerea cultelor păgâne, organizarea celebrării solemne a Paştelui la Ierusalim, concentrarea cultului exclusiv în Templul din Ierusalim şi desfiinţarea celorlalte sanctuare. În acel moment, profetul Ieremia îşi începuse deja activitatea, probabil în 627 î.H. Cu privire la întâietatea cronologică şi importanţa fiecăruia dintre aceşti trei factori (găsirea cărţii, reformele regelui, activitatea profetului), părerile exegeţilor sunt împărţite; mai probabil, relaţia dintre factori va fi fost aceea de „joc de oglinzi", potenţându-se reciproc. Cât despre reformă, ea a rămas mai mult exterioară, pentru că în 609 î.H. Iosia moare în bătălia de la Megiddo, în încercarea de a împiedica joncţiunea armatelor egiptene cu cele asiriene, care intenţionau o coaliţie contra Babilonului. Rezultatul acestei morţi timpurii a fost o dezamăgire generală, pierderea speranţei.

Regele Ioachaz, înscăunat de partizanii lui Iosia, este îndepărtat, după numai trei luni, de fratele său, Eliakim, sprijinit de egipteni. Faraonul îl impune pe acesta ca rege, schimbându-i numele în Ioakim[1] (609-598 î.H.), gest de putere menit a sublinia autoritatea egipteană asupra Regatului lui Iuda, care avea de plătit şi un tribut foarte mare. Din textele biblice rezultă o imagine negativă a acestui rege. Din Cartea lui Ieremia răzbat ecouri despre politica lui antisocială (22,13-19), fiind amintite şi gesturile lui concrete de respingere a cuvântului lui Dumnezeu (33 LXX [26 TM], 20-24; 43 LXX [36 TM]).

1. Pentru redarea numelor proprii, în text şi în note am folosit forma din LXX (grecizată); am dat însă şi transliterarea formei ebraice (vezi *e.g.* nota la 1,2-3 şi Indicele de nume); am considerat necesar să apară şi formele curente în româneşte, cel puţin în Introducere.

În 605 î.H., Nabucodonosor, comandantul armatei babiloniene, îi atacă prin surprindere pe egipteni la Carchemiş, învingându-i. După un scurt răgaz în care se întoarce acasă pentru a lua în stăpânire tronul Babilonului, el reia acţiunea militară: dobândeşte controlul asupra Siriei, iar în 604 î.H. ajunge în zona filisteană, unde distruge Aşkelonul şi mai târziu Ekronul (*cf.* Ier. 43[36],9). Regatul lui Iuda devine vasal faţă de Babilon (*cf.* 4Rg. 24,1).

Câţiva ani mai târziu, profitând de situaţia internaţională (în 601 î.H. egiptenii recuceresc Gaza de la babilonieni), Ioakim, la instigaţia Egiptului, încearcă o revoltă care nu face decât să înrăutăţească situaţia. Moare în 598 î.H.

Îi urmează fiul său în vârstă de optsprezece ani, Iechonias (Ioiakin); acesta nu domneşte decât trei luni. Nabucodonosor cucereşte Ierusalimul, iar Iechonias se predă: împreună cu regina-mamă, cu demnitarii şi cu mulţi meşteşugari este deportat în Babilon (decembrie 598/ianuarie 597 î.H.), unde, după moartea lui Nabucodonosor (562 î.H.), avea să fie tratat ca un rege, chiar dacă învins.

Babilonienii îl pun rege pe Mattania, căruia îi schimbă numele în Sedekias (597-586 î.H.). Ţara este slăbită şi dezbinată în mai multe facţiuni: pro-egipteană, pro-babiloniană, naţionalistă, iar în cadrul acesteia din urmă unii continuau să-l considere pe Iechonias drept rege legitim, opinie pe care Ieremia nu o împărtăşeşte (22,24-30).

În 594 î.H., într-un moment de instabilitate în Egipt (schimbarea faraonului) şi în Babilon (răscoale interne), se formează o coaliţie antibabiloniană care implică şi Ierusalimul (*cf.*. 34 LXX [27 TM]; 35 LXX [28 TM]; 28 LXX [51 TM]).

În 590 î.H., o nouă răscoală are ca rezultat venirea în forţă a babilonienilor şi în 588 î.H. începe asedierea, vreme de optsprezece luni, a Ierusalimului (*cf.* Ier. 41 LXX [34 TM]). În iulie 587 î.H., babilonienii reuşesc să străpungă zidul: regele Sedekias fuge, este prins, i se scot ochii şi este dus în exil ca ultimul rob. Chaldeii năvălesc în Ierusalim, distrug fortificaţiile şi Templul, incendiază oraşul, execută un număr de ostateci şi deportează o parte din populaţie în Babilon; alţi iudei se refugiază în statele vecine.

Pentru cei rămaşi în Iuda babilonienii îl pun ca guvernator pe Gedalia (Godolia). Acesta este însă curând asasinat de partida naţionalistă; Nabucodonosor sancţionează revolta printr-o nouă deportare, în 582 î.H., iar o bună parte din populaţia rămasă se refugiază în Egipt, luându-l acolo şi pe Ieremia.

Spre deosebire de Regatul de Nord, care nu şi-a mai putut reveni după cucerirea asiriană, Iuda a supravieţuit: o bună parte din populaţia rurală a

rămas pe loc, continuându-şi ocupaţiile şi tradiţiile; Babilonul nu a avut o politică de mari deplasări de populaţii pentru a determina pierderea identităţilor etnice, aşa cum avusese Asiria; deportaţii din Babilon au putut trăi în comunităţi compacte, cu preoţii, bătrânii şi profeţii lor, ducând o viaţă aproape normală, uneori chiar prosperă, însă mereu cu nostalgia patriei şi a Templului. Exilul avea să fie o perioadă de reflecţie adâncă asupra cauzelor catastrofei şi asupra posibilităţii de renaştere.

B. Cartea

1. *Atestarea textului*

Din toată Biblia, Cartea lui Ieremia prezintă cele mai mari diferenţe între Septuaginta şi textul masoretic. Textul LXX este cu peste o şeptime (3.097 de cuvinte) mai scurt decât TM – pasaje întregi nu îşi găsesc corespondentul (vezi notele). În plus, ordinea capitolelor diferă semnificativ, întrucât mesajele cu privire la „neamuri" (= celelalte popoare) sunt grupate, în LXX, între 25,14 şi 31,44 (reflectând, probabil, o stare mai veche a originalului), pe când în TM ele se află la sfârşitul cărţii (46–51); de asemenea, succesiunea lor diferă între cele două izvoare (vezi *infra*, tabelul). Există şi nenumărate diferenţe de detaliu, atribuite de exegeţi uneori creativităţii traducătorilor antici, alteori unei diferenţe în *Vorlage* (textul ebraic pe care îl vor fi avut în faţă), alteori, în fine, unei lecturi sau înţelegeri eronate. Pentru înţelegerea relaţiei dintre cele două texte sunt de un real folos şi fragmentele păstrate la Qumran: dintre cele şase manuscrise cu texte din Ieremia, patru reflectă îndeaproape un text care, dezvoltat ulterior, avea să stea la baza celui masoretic, dar alte două – mai ales cel desemnat ca 4Qler[b] [2], datat de unii de la jumătatea secolului al II-lea î.H.[3], de alţii din prima jumătate a secolului I î.H.[4] – sprijină textul ebraic scurt care va fi stat la baza Septuagintei; de altfel, traducerea cărţilor profetice din LXX este plasată între 250 şi 150 î.H.

Pentru a explica această situaţie, teoria cel mai larg acceptată actualmente presupune existenţa în paralel a două variante ebraice: una mai scurtă, păstrată în Egipt, după care se va fi tradus textul grecesc al LXX, şi alta mai lungă, care va fi cunoscut unele remanieri şi adaosuri ulterioare, în

2. Publicat de Janzen, 1973, pp. 181-184, apoi, cu fotografii, de Tov, 1992; 1997.
3. *Cf.* Cross, 1975, p. 308.
4. *Cf.* Duhaime – Legrand, 2010, p. 27.

Babilon, şi care avea să stea la baza TM. Situaţia de la Qumran arată că ele au circulat în paralel.

În privinţa procesului de traducere, cercetătorii au remarcat o serie de diferenţe între prima parte a Cărţii lui Ieremia (1–25) şi a doua parte, unde echivalările sunt mai apropiate de limba Cărţii lui Baruh; s-a presupus chiar existenţa a doi traducători, cu competenţe şi opţiuni diferite[5].

Corespondenţa între ordinea capitolelor în LXX şi în TM

LXX	TM
25,14	49,34a
25,15-19	49,35-39
25,20	49,34b
26	46
27	50
28	51
29	47
30,1-16	49,7-22
30,17-22	49,1-6
30,23-28	49,28-33
30,29-33	49,23-27
31	48
32	25,13b.15-38
33	26
34	27
35	28
36	29
37	30
38	31
39	32
40	33
41	34
42	35
43	36
44	37
45	38

5. *Cf. e.g.* E. Tov, *The Septuagint Translation of Jeremiah and Baruch – A Discussion of an Early Revision of the LXX of Jeremiah 29-52 and Baruch 1,1–3,8*, Missoula, 1976.

46	39
47	40
48	41
49	42
50	43
51,1-30	44,1-30
51,31-35	45,1-5
52	52

2. *Structura Cărții lui Ieremia*

Cartea este în mod vădit alcătuită din elemente diverse, iar forma finală va fi fost închegată ulterior în cercurile de discipoli ai profetului. Produsul asamblării finale nu ține cont de ordinea cronologică; se presupune că au existat mai multe relecturi și adăugiri.

La o privire sincronică asupra cărții, se remarcă trei *nivele de text*:

1. Mesaje ale lui Dumnezeu, marcate ca atare cu expresii specifice („Acestea le spune Domnul", „Așa a spus Domnul", „Cuvântul Domnului"). Au fost puse în scris ulterior rostirii, unele, poate, de către Ieremia însuși, altele dictate secretarului său, Baruh[6] (*cf.* 43[36],4), altele vor fi circulat oral, fiind notate mai târziu. Majoritatea sunt în versuri, dar există și mesaje în proză[7].
2. Pasaje la persoana I, în care profetul I se adresează direct lui Dumnezeu – „Confesiunile" (vezi *infra*).
3. Pasaje biografice, la persoana a III-a, destul de amănunțite pentru a contura o biografie cvasicompletă a profetului, dar orânduite fără a ține seama de succesiunea în timp[8].

6. De evitat confuzia între acest Baruh și autorul, necunoscut, al Cărții lui Baruh, târzie, deuterocanonică, precum și cu autorii celor două apocrife. La fel, nu trebuie confundate așa-numitele „confesiuni" ale profetului cu Cartea Plângerilor, impropriu atribuită uneori lui Ieremia.

7. Primul care a delimitat pasajele în proză, pentru TM, a fost Benjamin Blayney în comentariul său la Ieremia din 1784 – *cf.* Lundbom, p. 64. Pentru diferențierea versuri/proză am urmat traducerile moderne care fac autoritate: NETS, coroborat cu BJ etc.

8. Vezi mai jos reconstituirea unei ordini cronologice.

O posibilă structură a cărții așa cum se prezintă astăzi[9]

I. *Mesaje profetice către Iuda și Israel*: cap. 1–25

Cap. 1–10: Primele cicluri de profeții

- 1: Chemarea. Tema esențială a mesajului.
- 2–6: Sămânța (2,2-3). „Ciclul prostituției" → îndemn la convertire, la interiorizare (4,4). „Ciclul dușmanului".
- 7,1–8,3: Refuzul convertirii (disprețuirea Legii, corupția conducătorilor etc.) duce la pedeapsă.

Cap. 11–20: Implicarea profetului în misiune

- 11–15: discursuri de tip deuteronomist (fidelitatea față de Legământ). Gestul brâului (ruperea Legământului); fidelitatea Domnului față de cel credincios. Profetului i se interzice să mai mijlocească pentru popor.
- 16–20: Profetul confirmat în chemare își vede viața ca un semn. Gestul olarului: eficiența cuvântului lui Dumnezeu.

Cap. 21–24: Judecata care cerne. Se vestește căderea lui Sedekias și distrugerea Ierusalimului. „Cărticica despre casa regală" (21,11 *sq.*) – regii răi: în contrast, Dumnezeu va trimite Păstorul. „Cărticica despre profeți" (23,9 *sq.*). Vedenia celor două coșuri cu smochine (24). Opoziția distrugere/construire: Domnul este cu exilații.

Cap. 25,1-13: Rezumat al mustrărilor la adresa poporului ales.

II. *Mesaje împotriva neamurilor păgâne*: LXX: 25,14–32,38 [25,14-38; 46–51 TM]. Elam, Egipt, Babilon, „Străinii", Idumeea, Amon, Kedar, cetățile siriene (în special Damascul), Moab, toate vor gusta din „cupa mâniei" Domnului. În TM, ordinea populațiilor este diferită; esențial este că mesajele împotriva Babilonului se află la sfârșit, dându-li-se astfel o importanță deosebită: Babilonul, lăsat să se dezlănțuie ca instrument al mâniei Domnului, în final va fi și el pedepsit.

Ieremia, desemnat de la început de Dumnezeu ca „profet pentru neamuri" (1,5), ajunge, în mod implicit, să se intereseze de evenimentele internaționale. Starea actuală a textului este rezultatul unor reelaborări ulterioare: concluzia este pozitivă și universalistă: Dumnezeu vrea mântuirea tuturor popoarelor.

9. Dintre numeroasele împărțiri propuse de comentatori, am ales-o pe cea sintetizată de Auneau, 1985, pp. 170-178, făcând însă modificările cuvenite conform ordinii din LXX.

III. *Destinul cuvântului şi al profetului*: LXX 33–51 [26–45 TM]

Cap. 33-43 [26–36 TM] (grup delimitat de incluziune): Eficacitatea Cuvântului şi fidelitatea profetului. Cuvântul este: 1) falsificat de profeţii mincinoşi, 2) respins de autorităţi, 3) neîmplinit în faptele poporului. Profetul adevărat, purtătorul autentic al cuvântului, este neînţeles şi prigonit.

- 33–36 [26–29]: discursul în Templu duce la condamnarea profetului. Acţiuni simbolice şi vedenii. Salvarea promisă exilaţilor: cele două coşuri, scrisoarea către exilaţi.
- 37–40 [30–33]: „Cartea mângâierii" (mai ales 37–38 [30–31]): ar putea avea la bază mesaje mai vechi adresate Regatului de Nord, extinse apoi la adevărata semnificaţie. 39–40 [32–33] constituie un adaos: gestul profetic al cumpărării ogorului, semn de speranţă. (Pasajul 33,14-26 TM nu apare în LXX: ar putea fi un adaos ulterior.)
- 41–43 [34–36]: contrastul dintre neascultarea iudeilor faţă de Lege (în privinţa eliberării sclavilor) şi fidelitatea rechabiţilor. Reacţia regelui Ioakim la citirea sulului profetic: gest de refuz definitiv al cuvântului divin, în faptă, nu doar în vorbe, din partea regelui, care reprezintă poporul.

Cap. 44,1–51,1-30 [37–44 TM]: Pătimirea profetului (anunţată încă din cap. 43[36]).

- 44–46 [37–39]: îndemnând la supunerea faţă de Babilon, Ieremia este acuzat de înaltă trădare şi aruncat într-o groapă. Este salvat de un păgân.
- 47,1–51,30 [40–44]: căderea Ierusalimului. Profetul este silit de refugiaţi să meargă cu ei în Egipt. Învăţături pentru iudeii refugiaţi în Egipt. Tema *rămăşiţei* de la care va porni refacerea.

Cap. 51, 31-35 [45 TM]: cuvântul de speranţă către Baruh.

IV. *Adaos istoric*: cap. 52

3. *Istoricul redactării*

Dezordinea vădită a textului se explică printr-o lungă istorie redacţională, ale cărei prime faze sunt, de altfel, atestate în interiorul textului.

O punere în scris iniţială a mesajelor este poruncită de Dumnezeu şi realizată de profet, care îi dictează lui Baruh o carte pe care regele Ioakim o distruge (43[36]).

Profetul îi încredinţează lui Baruh misiunea de a reface sulul cărţii; această a doua redactare conţine mai mult material decât prima (43[36],32). Se presupune că 1–25 reprezintă varianta refăcută.

Cel puţin capitolele la persoana a III-a reprezintă o lucrare a discipolilor de punere în scris şi de asamblare.

Exegeza din secolul al XIX-lea, focalizată asupra „criticii surselor", a emis teoria celor trei surse, a cărei formulare clasică apare în lucrările lui S. Mowinkel[10]: o sursă A, cuprinzând mai cu seamă textele poetice din primele capitole, ar păstra *ipsissima verba* ale profetului; o sursă B ar fi constituită de proza biografică scrisă de un „admirator" al profetului, identificat apoi cu Baruh; iar sursa C ar fi reprezentată de adaosurile în proză ale unor editori „deuteronomişti"[11].

Adaosurile „deuteronomice" ar fi: finalul istoric, care, sugerând diferenţa de soartă între Iechonias şi Sedekias, confirmă spusele profetului autentic şi oferă o notă de speranţă pentru viitor; acumularea detaliilor biografice menite a-l prezenta pe Ieremia ca *profetul desăvârşit*, „profetul asemenea lui Moise" (Deut. 18,15.18-19), ultimul trimis spre a avertiza înainte de catastrofă, care asemenea lui Moise proclamă Legea, mijloceşte pentru popor, este prigonit şi respins, dar îşi păstrează fidelitatea faţă de Cuvânt; insistenţa asupra *chemării la convertire* (în contrast cu pasajele în care pedeapsa apare ca inevitabilă); explicarea dezastrelor sub formă de întrebări şi răspunsuri (5,19; 9,12-14; 16,10-13; 22,8-9); criteriile de deosebire între adevăraţii şi falşii profeţi (*cf.* Deut. 18,20-22)[12].

S-a vorbit şi despre o ediţie postexilică, alta premasoretică etc.

Spre deosebire de tendinţele de a fragmenta redactarea şi de a împinge finalul ei până într-o epocă târzie, astăzi se constată o mai mare încredere în autenticitatea ieremiană a mesajelor, inclusiv a celor care au elemente comune cu Deuteronomul. După cuvintele lui Roland de Vaux, „en fait leur style est celui de la prose judéenne du VIIe et du début du VIe siècles av. J.C., leur théologie est celle du courant religieux auquel appartiennent aussi bien Jérémie que le Deutéronome. Ils sont l'écho authentique de la prédication de Jérémie, recueillie par ses auditeurs"[13]. Se caută, de asemenea, un fir conducător care să explice, cel puţin în linii mari, forma actuală a textului. Este semnificativă, de pildă, apariţia recentă a unui volum, care

10. *Zur Komposition des Buches Jeremia*, Jacob Dybwad, Oslo, 1914; *Prophecy and Tradition*, Jacob Dybwad, Oslo, 1946.
11. *Cf. e.g.* Lundbom, pp. 63-65.
12. *Cf. e.g.* Auneau, 1985, pp. 182-186.
13. BJ, „Introduction aux prophètes: Jérémie", p. 1080.

adună studii ale unor importanți cercetători, intitulat *Reading the Book of Jeremiah. A Search for Coherence*[14].

C. Tematica

1. *Persoana și viața profetului*

Spre deosebire de cărțile profetice anterioare, mulțimea detaliilor despre viața celui ales de Dumnezeu să-I transmită mesajul îngăduie schițarea unei adevărate biografii, chiar dacă cronologia faptelor se reconstituie uneori destul de greu, având în vedere structura cărții (1; 19,1–20,6; 33[26]; 43[36]; 51,31-35[45]; 35–36 [28–29]; 28[51],59-64; 41[34],8-22; 44–51 [37–44])[15]. Ceea ce trăiește mesagerul apare la fel de important ca și mesajul său, după expresia unui specialist în profetismul biblic, „persoana, în aceeași măsură ca și cuvântul, constituie mesajul"[16].

a) Viața lui Ieremia întruchipează modelul „dreptului prigonit". Este profetică până în amănuntele ei. El însuși a fost văzut ulterior ca o prefigurare mesianică: prigonit de cei cărora le vestește cuvântul lui Dumnezeu, urmărit de autorități, care îl consultă totuși în secret, „miel dus la junghiere", dar și „zid de aramă", neînvins de frică (1,18-19).

Știm că Ieremia făcea parte dintr-o familie de preoți din Anathoth, mică localitate la trei kilometri nord de Ierusalim. Lucrul nu este lipsit de importanță: preoțimea din afara Ierusalimului avea să fie privită cu suspiciune de către regele reformator Iosia și, la rându-i, ea avea să manifeste o anume reticență față de concentrarea cultului în Templul din Ierusalim. Aici își poate avea rădăcina deosebirea majoră de accent între atitudinea lui Iezechiel, pentru care lumea mântuită a viitorului are în centrul său Templul, și privirea critică a lui Ieremia față de fetișizarea Templului de către contemporanii săi (cap. 7 și 33 [26 TM]); luciditatea lui spirituală este însă motivul principal al acestei atitudini. De altfel, multe acțiuni ale profetului se desfășoară la Templu: mesajul care explică gestul sfărâmării vasului de lut este repetat în curtea Templului (19,14), tot acolo au loc înfruntările cu Pașhur și

14. Ed. by Martin Kessler, Eisenbrauns, Winona Lake Indiana, 2004 – vezi diverse articole menționate în Bibliografie.
15. *Cf.* BJ, „Introduction aux prophètes: Jérémie", p. 1079.
16. *Cf.* Blenkinsopp, 1993, p. 206.

Anania (20; 28,1.5) și este rostit avertismentul despre încrederea amăgitoare în simpla existență a Templului (33[26],2-7), avertisment care va provoca incriminarea lui Ieremia (33[26],8 și urm.); la Templu se plasează și încercarea simbolică de a oferi vin rechabiților (42[35]), iar la poarta nouă a Templului avea să citească Baruh sulul profețiilor (43[36],10)[17].

Chemarea la misiunea profetică a avut loc „în anul al treisprezecelea al domniei lui [Iosia]", deci în anul 627 î.H., iar modul în care se manifestă cele două personaje – Dumnezeu și omul – este semnificativ: la cuvântul divin care-i descoperă planul Său veșnic cu privire la această misiune (ales de Dumnezeu înainte de a se fi zămislit: 1,5), Ieremia se sperie: „Sunt prea tânăr!" (1,6). Toată viața va trăi această sfâșiere interioară: sensibil, iubitor de pace, având nevoie de afecțiune, este trimis să „nimicească și să năruie", să vestească nenorociri, să ajungă „om de ceartă" și „de vrajbă" (15,10). Indicarea misiunii în imagini simple („migdalul", „cazanul") reflectă simplitatea, intimitatea relației sale cu Dumnezeu (diferit de teofania măreață din Is. 6). Toată viața va fi pus să-și ilustreze mesajul, axat pe transmiterea cuvântului, nu doar prin relatarea unor viziuni și prin gesturi simbolice, ci prin implicare totală (16,1-9): Dumnezeu îi interzice să se căsătorească și să aibă copii (= nu mai e timp!), să participe la petreceri (= nu e vreme de veselie: vine urgia!), să prezinte condoleanțe când moare cineva (= în curând oamenii vor pieri neplânși și neîngropați).

S-a pus problema: dacă Ieremia și-a început activitatea profetică în timpul regelui Iosia, cum de nu amintește nimic explicit despre reforma acestuia[18] și nici măcar despre o relație directă cu el? Totuși, când intră în scenă în primul an al domniei lui Ioiakim, prezicând distrugerea Templului, profetul pare destul de bine cunoscut în cercurile înalte din Ierusalim (33[26]). Există numeroase încercări de răspuns: de pildă, că ar fi existat un interval între momentul chemării și începutul activității profetice (609 î.H.), cu atât mai mult cu cât primele oracole privesc o situație religioasă foarte rea[19], mai potrivită cu cea din timpul lui Ioakim, când renasc cultele sincretice, mai cu seamă cultul Așerei.

Este însă posibil[20] ca o parte din mesajele conținute în capitolele 2–6 să fie anterioare reformei (627-622 î.H.). E vorba de mesajele „de mustrare":

17. *Cf.* Blenkinsopp, 1993, p. 198, nota 72.
18. Începând cu F. Horst, „Die Anfänge des Propheten Jeremia", *ZAW*, 41, 1923, pp. 94-153.
19. J.P. Hyatt, „The Beginning of Jeremia's Call", *ZAW* 78, 1966, pp. 204-214.
20. *Cf.* Briend, 1982, *passim*.

grozăvia păcatului apostaziei, călcarea fidelității asimilată cu desfrânarea, pentru că este o trădare a iubirii lui Dumnezeu (*cf.* Osea), lucru nemaiîntâlnit nici măcar la păgâni; poporul s-a depărtat de izvorul de apă vie; el este vița-de-vie îngrijită care a produs numai aguridă (*cf.* Is. 6); alergarea la idoli este asemănată cu năvala unei măgărițe sălbatice în călduri (2,24 TM)! De aceea va veni pedeapsa: invazia din nord (6,22-26); imaginea se lărgește la dimensiunile unui cataclism universal – „ziua Domnului" (4,19-31).

În 609 î.H. are loc conflictul din Templu (cap. 7; 33[26]): când profetul protestează împotriva fetișizării Templului este arestat, i se aduc acuzații politice, cât pe ce să fie ucis. Este salvat de bătrânii poporului care amintesc precedentele altor profeți care, deși au vestit nenorociri, au fost ascultați, nu uciși. Este ocrotit de reprezentantul unei importante familii de demnitari, dar i se interzice accesul în Templu (43[36],5).

În timpul reformei lui Iosia s-ar putea plasa chemarea de întoarcere la Dumnezeu adresată poporului (3,12-13.21-25; 4,1-4), insistența asupra „religiei inimii", asupra convertirii lăuntrice. Tot de atunci ar putea data, după unii, o primă redactare a mesajelor de speranță: aluziile la Regatul de Nord concordă cu încercările acestui rege de a realiza o unificare (38[31]). Profetul vede însă că reforma nu depășește nivelul administrativ; de aceea rămâne rezervat. Iar dezamăgirea generală pricinuită de moartea regelui duce la recăderea în vechile păcate.

O primă punere în scris a profețiilor este plasată în anul 605 î.H. (43[36]): „secretarul" lui Ieremia, Baruh, le scrie sub dictare, pe un sul, pe care profetul îl trimite să fie citit la ieșirea din Templu. Sulul este apoi luat de către demnitari și dus regelui Ioakim. Baruh și Ieremia se ascund. Regele arde sulul pe măsură ce îl citește și pune să fie arestați cei doi profeți; dar nu sunt găsiți!

După deportarea din 597 î.H., Ieremia are de luptat cu manipularea pe care „profeții mincinoși" o exercitau asupra poporului (cap. 34–35 [27–28] – în 594 î.H.). El le adresează și exilaților o scrisoare (cap. 36[29]), prin care îi sfătuiește să-și chiverniséască viața în Babilon, pentru că exilul va fi lung. Sunt, poate, anii cei mai dificili din viața profetului. Accentul mesajelor se schimbă: pedeapsa lui Dumnezeu pentru încăpățânarea în rău a poporului este inconturnabilă; orice mijlocire a devenit inutilă (*e.g.* 14,11-12); unica soluție de supraviețuire este supunerea față de babilonieni.

Cu regele Sedekias relațiile vor fi ambigue: acesta îi cere uneori sfatul (44[37],3-10.16-21; 45[38],14-28), dar se lasă influențat în rău de anturaj. Zadarnic îi adresează profetul avertismente și mustrări (cap. 39–43 [32–35] –

anii 588-587 î.H.). Când reprezentanții coaliției antibabiloniene se întâlnesc la Ierusalim, Ieremia îi înfruntă, purtând în mod simbolic un jug și funii, subliniind astfel că speranțele sunt amăgitoare (*cf.* cap. 34 LXX [27 TM]), ceea ce provoacă altercația cu profetul mincinos Anania. Acesta susținea că peste doi ani exilații se vor întoarce în frunte cu regele Iechonias (35 LXX [28 TM]; 28 LXX [51 TM]).

Pentru că îndeamnă mereu la supunere față de Babilon, Ieremia este acuzat de înaltă trădare și întemnițat. Viața îi este salvată de intervenția unui străin, „etiopianul" Ebed-Melech („Abdemelech" în LXX).

Când cuceresc definitiv Ierusalimul, chaldeii se poartă bine cu profetul și îl lasă să aleagă: dacă vrea să plece în Babilon se va bucura de cinste, dar este liber și să rămână în țară. Ieremia alege să rămână și este încredințat noului guvernator Godolia, care făcea parte din familia lui Saphan, cel care îl ocrotise întotdeauna (47[40],2-6).

Deși le-a spus necontenit iudeilor să nu se bazeze pe ajutorul egiptean, ajunge să fie târât în Egipt de partizanii unei alianțe antibabiloniene: predică diasporei, fără succes, împotriva idolatriei (cap. 44–51 [37–44]). Moare probabil într-una din coloniile evreiești din Delta Nilului.

b) Gesturile profetice. Prezente și în viața altor profeți (Osea, Isaia), la Ieremia ele capătă o pondere și o relevanță deosebite, care se vor continua și la Iezechiel. Sunt gesturi uneori firești, mai des ieșite din comun, împlinite de profet la porunca lui Dumnezeu (sau chiar gesturi ale altor personaje, ori realități aparent banale, observate și comentate de profet). Menirea lor este nu numai de a atrage atenția, printr-un fel de punere în scenă, asupra mesajului, ci și de a sublinia mesajul respectiv în acord cu mentalitatea antică potrivit căreia realizarea gestului face irevocabil cuvântul. Uneori gestul implică întreaga viață a profetului, care devine semn pentru contemporani: trăirea condiționează eficacitatea cuvântului (*e.g.* căsătoria lui Osea cu o desfrânată, refuzul lui Ieremia de a se căsători și de a avea copii). Se poate vorbi și de un refuz în a distinge „sacrul" și „profanul", o sferă a lui Dumnezeu și o sferă a cotidianului, rezultând astfel o privire transfiguratoare asupra realității, totul raportându-se la Dumnezeu (*cf.*, în același sens, finalul Cărții lui Zaharia, 14,20-21: „În ziua aceea ceea ce [este] pe căpăstrul calului va fi sfințit Domnului Atotputernic, iar căldările din casa Domnului vor fi precum cupele dinaintea altarului. Și fiece căldare din Ierusalim și din Iuda va fi sfințită Domnului Atotputernic").

Prezentarea gestului profetic urmează, de obicei, un scenariu oarecum stabil: porunca divină adresată profetului să împlinească o acțiune sau să

privească un fapt de viață (concret sau în vedenie); răspunsul profetului; explicarea semnificației, oferită de Dumnezeu; porunca de a transmite contemporanilor mesajul.

Pasajele mai relevante în acest sens sunt:

13,1-11 Brâul de in. Domnul era legat de acest popor așa cum un om își leagă cingătoarea; poporul însă L-a respins: cum a putrezit brâul, așa va pieri trufia lui Iuda.

16,1-9 Interdicția de a se căsători și de a participa la evenimentele obișnuite ale vieții sociale transformă viața profetului într-un semn. Se vede și efortul redacțional de a-l prezenta pe Ieremia ca modelul dreptului prigonit pentru că rămâne fidel lui Dumnezeu.

18 Olarul care a greșit oala o strică și face alta: oamenii sunt în mâna Domnului „ca lutul în mâna olarului"; apel la convertire pentru a evita nenorocirea iminentă.

19,1-15 Oala sfărâmată la poarta cetății, în fața demnitarilor: cultul baalilor, jertfirea copiilor și alte nelegiuiri vor atrage catastrofa.

24 Cele două coșuri cu smochine (după prima invazie, poate în 593 î.H.): îndemnul de a nu se opune Babilonului și de a se lăsa duși în exil; alianța cu Egiptul este zadarnică.

28[51],59-64 Mesajul legat de o piatră și aruncat în Eufrat: tot așa se va cufunda Babilonul și nu se va mai ridica.

32[25,15-38] Cupa cu vin: toți se vor îmbăta cu de-a sila de vinul mâniei Domnului.

34–35 [27–28] Jugul și frânghiile de trimis regilor din Edom, Moab, Amon, Tyr, Sidon (coaliția antibabiloniană organizată de faraonul Psammetichos al II-lea).

39[32] Cumpărarea terenului (597? î.H.): semn de speranță. Ieremia îngroapă actele în pământ, într-un vas: Dumnezeu îi va readuce cândva pe exilați; „se vor mai cumpăra case în pământul acesta".

50[43],8-13 Pietrele de la palatul faraonului: peste ele își va așeza tronul regele Babilonului.

c) „Confesiunile" lui Ieremia[21] – pasaje adresate lui Dumnezeu, în care profetul își exprimă, cu sinceritate și vehemență, zbuciumul sufletesc, constituie

21. *Cf. e.g.* G. von Rad, „Die Konfessionen Jeremias", *Evangelische Theologie* 3, 1936, pp. 265-270; J. Bright, „Jeremia's Complaints: Liturgy or Expressions of Personal Distress?", în J.I. Durham, J.R. Porter (eds.), *Proclamation and Presence*, SCM Press, Londra, 1970, pp. 189-214; R.P. Carroll, *From Chaos to Covenant: Uses of Prophecy in the Book of Jeremia*, SCM Press, Londra, 1981, pp. 107-135; Blenkinsopp, 1993, pp. 187-188.

un fapt semnificativ de viață, unic în literatura profetică. Ele au stârnit multe discuții între exegeți: sunt realmente biografice? reprezintă un singur moment sau mai multe? S-a lansat și ipoteza, greu de susținut, a unei origini liturgice a lor: Ieremia le-ar fi rostit în Templu, ca reprezentant al poporului. Cel mai probabil însă ele reflectă suferința adâncă a profetului confruntat cu dificultatea misiunii și în același timp manifestă relația lui de familiaritate cu Dumnezeu:

11,18-23; 12,1-7: „Am văzut făptuirile lor... ca un miel nevinovat dus la jertfire, nu am știut...". Dușmanii vor să-l omoare: „să-i punem lemn otrăvit în mâncare". Apel la răzbunarea lui Dumnezeu (trebuie încadrat în mentalitatea vremii, încă nu se pune problema iertării dușmanilor! Este deja un progres: dușmanii profetului sunt de fapt dușmanii lui Dumnezeu, răzbunarea este instaurarea dreptății. În plus, imprecațiile sunt în mare măsură imagini poetice tributare unei tradiții, ca și imaginile războinice, de pildă). Problema fericirii celor răi și a suferinței celor buni este pusă aici pentru prima oară. Răspunsul lui Dumnezeu: „dacă acum te plângi, ce vei face în suferințe mai mari?" nu dezleagă misterul (*cf.* și Iov).

15,10.15-20: „Vai mie, mamă! Drept ce m-ai născut? Om care se ceartă și e în răspăr cu țara întreagă!"; „Doamne... cunoaște că pentru Tine am primit ocară... Îmi va fi cuvântul Tău spre veselie..., căci s-a chemat numele Tău asupra mea... N-am șezut în adunarea lor când își băteau joc" (limbaj analog în Psalmi). „Ai ajuns ca un râu înșelător pentru mine" (15,18 TM): profetul a ajuns să se îndoiască de propria-i chemare.

17,14-18: Dușmanii îi reproșează: „Unde este cuvântul Domnului? Să vină!"; „Vindecă-mă, Doamne, și voi fi vindecat...": înțelegerea imposibilității omului de a se salva singur (la fel, în 38[31],18: „Întoarce-mă și mă voi întoarce").

18,18-23: Un atentat contra lui Ieremia: „Dușmanii îmi înapoiază rău pentru bine: eu am mijlocit pentru ei!".

20,7-13.14-18: „M-ai ademenit, Doamne, și m-am lăsat ademenit"; „Ai biruit... Trebuie să strig: «Trădare! Nenorocire!»"; „Am zis: nu voi mai grăi nicicând în numele Lui; dar s-a făcut ca un foc ce arde cu văpaie în oasele mele": lupta cu Dumnezeu, biruința înfrângerii; îndemnul irezistibil al

chemării (*cf.* şi Am. 3,3-8), fără a anula libertatea omului. Convingerea că Domnul este cu el şi îl va răzbuna, căci Domnul îl izbăveşte pe cel sărman.

Deprimarea îl face să blesteme ziua în care s-a născut (*cf.* şi Iov 3). Trecerea de la plângere la încredere şi iarăşi la deprimare este extrem de realistă psihologic şi încurajatoare pentru omul din toate timpurile: Dumnezeu Îşi poate împlini planul şi cu instrumente fragile, dacă acestea au bunăvoinţă.

Acestui zbucium Dumnezeu îi răspunde cu singura realitate solidă, asigurarea prezenţei Sale: „Eu sunt cu tine: te voi face cetate întărită... zid de aramă..." (1,17-18). (*Cf.* şi Is. 55: cuvântul lui Dumnezeu împlineşte ceea ce semnifică.)

2. *Mesajul*

a) Dumnezeul lui Ieremia. Ieremia proclamă cu tărie *unicitatea* lui Dumnezeu, în opoziţie cu neantul idolilor; ca să se facă mai bine înţeles de contemporani, exprimă non-existenţa acestora din urmă prin reducerea la materialul din care sunt făcuţi (2,27; 3,9; 10,1-5.8-9.11.14-15). În schimb, Dumnezeul lui Israel este *Cel viu* (*e.g.* 2,13; 17,7-8.13), este *Stăpânul creaţiei* (*e.g.* 5,22.24; 10,10.12-13), *Stăpânul istoriei* (*e.g.* 18,7-10; 34[27],5-6), Cel care *ştie* (*e.g.* 1,5; 12,3; 15,15; 18,23; 36[29],11), care *vede* toate (*e.g.* 7,11; 12,3; 16,17; 23,24), care *înfăptuieşte* (*e.g.* 1,17-19; 9,24-25; 16,9; 18,5 şi urm.). „Eu sunt «Dumnezeu-de-aproape» – spune Domnul – şi nu «Dumnezeu--de-departe»."

Ieremia percepe cu deosebită acuitate *iubirea* lui Dumnezeu, în linia profetului Osea şi în consonanţă cu Deuteronomul (7,6-9 etc.). Acesta îi spune poporului: „Cu iubire veşnică te-am iubit, de aceea te-am atras spre îndurare" (38[31],3). Legământul este rodul iniţiativei iubirii divine, la fel şi iertarea. Această iubire este înfăţişată în metafore antropomorfice: iubirea tatălui faţă de copil (38[31],9.20); a mirelui faţă de mireasă (2,2 etc.). Există o pedagogie a iubirii: încercările nesfârşite de a convinge poporul să se întoarcă, dar constatând, ca într-un refren: „dar voi nu Mi-aţi dat ascultare" (13,11; 33[26],5; 39[32],33). Este un fel de exasperare a iubirii respinse: „am obosit să-Mi pară rău pentru ei" (15,5 TM); „nu mai mijloci pentru ei!" (7,16; 11,14; 14,11); „şi dacă m-ar ruga Moise şi Samuel, nu i-aş asculta" (15,1).

Tot din iubire izvorăşte tema *mângâierii*: „Întru plânset au ieşit şi întru mângâiere îi voi aduce înapoi" (38[31],9); „Mă veţi căuta şi Mă voi lăsa găsit" (36[29],13).

Cuvântul lui Dumnezeu constituie o temă fundamentală a cărţii: transmiterea lui este toată viaţa profetului, este îmbucurător, dar şi apăsător, devastator (15,16; 20,7; 23,9), ca un foc (23,29; 20,9). Dumnezeu veghează asupra cuvântului Său pentru a-l împlini (1,9.12; 5,14). Uneori întârzie să-l rostească (49[42],7). Profetul este „omul cuvântului", acesta îl constituie ca atare: în scena chemării, esenţialul este exprimat de Dumnezeu în cuvinte, iar vedenia care urmează rezumă mai degrabă mesajul (spre deosebire de Is. 6 şi Iez. 1–3, unde elementul vizual primează). Cuvântul divin este creator al istoriei, el nimiceşte şi restaurează. Are o natură dinamică, se adresează profetului iarăşi şi iarăşi, în noutatea şi libertatea sa[22]. Profetul exprimă cuvânt vorbit, cuvânt scris, cuvânt în acţiune.

b) Mustrările pentru păcate ocupă cea mai mare parte a cărţii (sunt prezente mai ales în cap. 1–25), iar chemarea la convertire se caracterizează printr-o vehemenţă deosebită, întrucât catastrofa este iminentă.

Într-o primă perioadă, profetul pare a mai spera într-o convertire (2,28; 3,21-23; 4,1-2; 6,20; 7; 8,4). Totuşi, în curând predomină presimţirea că nu-l vor asculta (6,10.27-30); se vorbeşte chiar, în cazul lui Ieremia, despre un „pesimism antropologic"[23]: răul se află adânc în inima omului, neascultarea este veche, acum e vorba despre o acutizare a ei (8,7; 5,21-25; 13,23). De aceea, pedeapsa divină nu mai poate întârzia (9,4; 12,7; 5,15; 13,25; 15,5-6); în realitate, ea constă în faptul că Dumnezeu îi lasă pe cei răzvrătiţi să tragă consecinţele propriei purtări: „iată, Eu aduc peste poporul acesta rele, rodul abaterii lor" (6,19).

Păcatele care apar mai frecvent în mustrări sunt: idolatria, adulterul, călcarea sabatului, nedreptatea socială, nepăsarea şi venalitatea mai-marilor poporului, impostura profeţilor care spun poporului ceea ce vrea el să audă, încrederea exclusivă în alianţele cu marile puteri vecine şi practicarea unui cult pur exterior, fără participare existenţială – toate acestea înseamnă, în profunzime, necunoaşterea lui Dumnezeu şi ruperea Legământului cu El.

c) Speranţa lui Israel. Noul Legământ. Totuşi, ultimul cuvânt al mesajului profetic este făgăduinţa că până la urmă Dumnezeu va interveni şi va aduce salvarea: ea poate fi individuală (3,14-18; 46[39],15-18), dar mai ales

22. *Cf.* Dubbink, 2004, p. 27.
23. *Cf.* Auneau, p. 202 (trimiterile la pagină se referă la traducerea italiană, ed. Borla, 1987).

se referă la categorii întregi, de exemplu la cei duşi în exil: după 597 î.H. cei rămaşi în Iudeea cred că exilaţii suferă pentru că sunt vinovaţi, iar ei sunt „cei buni". Răspunsul este paradoxal: exilaţii sunt cei iubiţi (24)! Există scăpare şi pentru cei rămaşi (39[32],15; 40[33],1-18). Dar nu în Egipt!

Esenţialmente însă mântuirea este universală: ea constă, la un prim nivel, în aducerea înapoi a celor risipiţi (16,14-15), în restaurarea Ierusalimului şi a întregului popor (23,5-8), ba chiar, la final, în convertirea neamurilor păgâne. Mai importantă însă este transformarea lăuntrică pe care Domnul o va realiza în fiecare om (38[31],31-34).

Apogeul mesajului de mântuire este atins în pasajul numit de exegeţi „Cartea mângâierii" (37–40 [30–33]). Poporul este ca un om rănit, iar Dumnezeu intervine spre a-l vindeca (37[30],12-17). Va fi refacerea experienţei originare, ca o cununie pe munţii Samariei (38[31],3-6)[24]. În acelaşi sens de unificare în viitor a poporului lui Israel este aluzia la Rachela – mama triburilor Iosif şi Beniamin (38[31],15-17). Dumnezeu *va face ceva nou* (38[31],22): este ca o nouă creaţie. În sfârşit, vestirea unui nou Legământ „pentru casa lui Israel şi casa lui Iuda" (în 40[33] reluat doar cu „Israel", pentru că a fost deja explicitată folosirea termenului în sensul originar, nu în cel politic): poporul, prin încăpăţânarea sa în răzvrătire, a rupt Legământul dintâi, dar Dumnezeu nu-Şi ia cuvântul înapoi.

Noul Legământ va fi lăuntric, scris în inima omului, care primeşte o capacitate nouă: posibilitatea de a-L cunoaşte şi sluji pe Dumnezeu cu fidelitate (alte locuri: 2,8; 4,22; 5,4-5; 9,2.5.23.24; 22,16; 24,7: *cf.* Os. 2,20; 4,1.6), după ce mai întâi primeşte vindecarea prin *iertarea păcatelor*. Din punctul de vedere al omului, căinţa precedă iertarea şi o provoacă (33[26],3; 43[36],3), iar Noul Legământ este semn că păcatul a fost iertat (*e.g.* 27[50],20); în realitate însă *iertarea lui Dumnezeu precedă tot*; întrucât omul este incapabil să facă primul pas, prima este intervenţia lui Dumnezeu: „Iată, Eu îi aduc alinare şi vindecare şi le voi arăta să asculte şi o voi tămădui şi voi face pentru ei pace şi credinţă; şi voi întoarce pe cei surghiuniţi ai lui Iuda şi pe cei surghiuniţi ai lui Israel şi-i voi zidi ca mai înainte; îi voi curăţi de toate strâmbătăţile lor cu care au păcătuit împotriva Mea şi nu-Mi voi mai aduce aminte de păcatele lor cu care au păcătuit împotriva Mea şi s-au abătut de la Mine. Şi va fi spre bucurie şi spre laudă şi spre mărire pentru tot poporul pământului, când vor auzi despre toate cele bune pe care le voi face Eu şi se

24. *Cf.* Briend, 1982, p. 44.

vor teme şi se vor amărî pentru toate cele bune şi pentru toată pacea pe care o voi aduce asupra lor" (40[33],6-9).

Legată de aceasta este afirmarea responsabilităţii personale: fiecare va fi pedepsit sau răsplătit după faptele proprii: „În zilele acelea nu vor mai spune: «Părinţii au mâncat aguridă şi copiilor li s-au strepezit dinţii», ci fiecare va muri pentru păcatul său: cui a mâncat aguridă, aceluia i se vor strepezi dinţii" (38[31],29-30). Ambele teme vor fi continuate de Iezechiel.

Formula Legământului arată apartenenţa reciprocă: „Eu voi fi Dumnezeul lor, iar ei vor fi poporul Meu" (38[31],31-34).

d) Nădejdea întoarcerii este mai complexă la Ieremia. Nu va fi curând (vezi controversa cu profeţii mincinoşi, al căror mesaj manifestă un optimism facil). De aceea, după prima deportare, profetul îi îndeamnă pe concetăţeni să se supună cuceritorului, îi încurajează pe cei din exil să se instaleze (36[29]). Dumnezeu va realiza întoarcerea (37[30],3). Cum făgăduinţa divină (38[31],10-14) este mai largă şi mai radicală decât realizarea modestă din 538 î.H., ea avea să trezească aşteptarea unei realizări plenare.

Accente privind componentele viitoarei restaurări: refacerea Ierusalimului (39[32]); viaţa va reveni la normal („se vor mai cumpăra ogoare şi case şi vii în ţara aceasta" – 39[32],15); cu cei întorşi Dumnezeu va încheia un Legământ veşnic (39[32],40); sunt date chiar şi dimensiunile teritoriului pe care îl vor ocupa cei ce se vor întoarce (39[32],44).

În Ierusalimul restaurat profetul întrevede deja asocierea între dinastia davidică şi preoţia levitică (40[33]) – *cf.* şi Iez. 45,1-8; Zah. 4,1-14; 6,13.

e) Chipul personajului prin care Dumnezeu Îşi va împlini făgăduinţa de restaurare dobândeşte la Ieremia trăsături noi (23,5-6; *cf.* şi 33,15-18 TM): „Voi ridica lui David *Odraslă dreaptă*"; el va ajunge rege, va domni cu înţelepciune şi dreptate. Apare caracterizat ca *Păstorul* poporului (*cf.* şi Iezechiel): el va reprezenta dreptatea lui Dumnezeu şi turma va fi fără teamă.

Chiar dacă împrejurările dramatice în care se desfăşoară misiunea lui Ieremia pun în lumină mai ales soarta poporului israelit, apar totuşi accente universaliste: mesajele privind neamurile păgâne conţin, în mod neaşteptat, şi făgăduinţe de izbăvire finală (*e.g.* 25,19 [49,39 TM]). Se vorbeşte de convertirea „neamurilor" (16,19-21). „Poporul ales" apare ca o noţiune spirituală, depăşind etnicul: popoarele vecine vor fi pedepsite pentru că s-au atins de Israel; la urmă însă Dumnezeu le va aduce la Sine: dacă vor învăţa să-L cunoască, vor face parte din poporul ales (12,14-16).

3. *Încadrarea în tradiție. Elemente inovatoare*

În mod firesc, se observă la Ieremia continuarea unor tradiții: mai ales în prima parte (*e.g.* 2,2-9.21; 8,13), unele considerate specifice celor din Nord – figura lui Moise, Exodul, peregrinarea prin pustiu; se recunosc în special accente din „cântarea lui Moise" (Deut. 32): bunăvoința gratuită a lui Dumnezeu față de Israel, ingratitudinea poporului, care se corupe în urma sedentarizării și contactului cu populațiile păgâne; aceasta atrage în final pedeapsa lui Dumnezeu, care însă nu este totală – cu o *rămășiță* El reîncepe lucrarea de mântuire; drumul prin pustiu este văzut ca o perioadă idilică, în care poporul era „mireasa Domnului", „pârga neamurilor"; binefacerile Legământului sunt condiționate de respectarea cerințelor lui; încăpățânându-se în păcat, poporul poate rupe Legământul (2,20; 5,5; 7,5-10; 31,31-34; 32,37-41).

În linia profetică, Ieremia este apropiat mai cu seamă de Osea[25]: Legământul văzut ca o legătură de familie (conjugală sau între tată și fiu); rădăcina păcatului stă în necunoașterea lui Dumnezeu; ruperea Legământului este asimilată cu adulterul sau prostituția; Dumnezeu este adânc compătimitor, suferă pentru că trebuie să pedepsească și dorința Lui cea mai mare este ca fiul rătăcit să se întoarcă acasă (38[31],16-20; *cf.* Os. 11,8-9; 14,2-8).

Nu lipsesc nici tradițiile iudaice privitoare la făgăduința făcută lui Avraam – în urmașii lui se vor binecuvânta toate neamurile –, la legământul cu David: în viitor Dumnezeu îi va ridica „odraslă dreaptă" sau la căința ce constituie o condiție pentru mântuire[26].

Se constată, de asemenea, o evidentă înrudire cu unii psalmi și cu Iov; pe lângă acestea, „confesiunea" schițează parcă figura Slujitorului care suferă din a doua parte a Cărții lui Isaia.

Se remarcă totodată o serie de trăsături înnoitoare, care situează mesajul lui Ieremia la un punct de cotitură. Acestea vor avea o mare influență asupra scrierilor viitoare, mai ales asupra lui Iezechiel și a celei de-a doua părți din Cartea lui Isaia.

S-au constatat o serie de diferențe literare: începând cu Ieremia, formele tradiționale ale discursului se dizolvă în texte mai lungi și mai puțin structurate; cu o mai mare insistență asupra elementului biografic[27].

25. *Cf.* și Blenkinsopp, 1993, p. 197.
26. *Cf. e.g.* Lundbom, pp. 141-143.
27. G. von Rad, *Old Testament Theology* II, 274-277; *The Message of the Prophets*, 162, 167.

Astfel se manifestă o lărgire a concepției asupra funcției profetice, care presupune o implicare a întregii vieți: insistența asupra rugăciunii, a suferinței (identificată cu cea a lui Dumnezeu), a interiorității: se vorbește despre „religia inimii" (*cf.* și Iez. 11,16-20).

Frecvența gesturilor simbolice face misiunea profetului adesea inconfortabilă.

Este vădită aprofundarea monoteismului, insistența asupra neantului idolilor.

În textele lui Ieremia apare pentru prima dată insistența asupra responsabilității individuale (38[31],29-30; *cf.* Iez. 14,14-15; 18 etc.).

Tot Ieremia este primul care nuanțează raportul dintre căința omului și mântuirea dăruită de Dumnezeu (40[33],6-9; *cf.* și Iez. 16,60-63; 36,22-31). Este o noutate ce poate fi considerată sâmburele a ceea ce va deveni ulterior „teologia harului".

Privirea, îndreptată până acum mai ales spre rememorarea evenimentelor fondatoare din trecut, va fi de acum orientată spre faptele minunate pe care le va face Domnul în viitor: „De aceea, iată, vin zile – spune Domnul – când nu se va mai spune: «Viu este Domnul care i-a scos pe fiii lui Israel din țara Egiptului», ci «Viu este Domnul care a scos casa lui Israel din țara de la miazănoapte și din toate țările unde fuseseră alungați»; îi voi așeza iarăși la loc în țara lor, pe care le-am dat-o părinților lor" (16,14-15).

Poate cele mai importante ecouri le va avea însă tema Noului Legământ. Planul lui Dumnezeu rămâne neschimbat, în ciuda infidelității omului; așadar, în zilele mântuirii Dumnezeu va încheia un Nou Legământ. Acesta era deja sugerat la Osea prin metafora unei noi logodne în iubire, dreptate și fidelitate, care va aduce cunoașterea lui Dumnezeu și va restabili armonia în creație (Os. 2,20-24). Ieremia afirmă explicit că Dumnezeu va schimba inimile (adică interioritatea omului: minte, voință, afectivitate), înscriind în ele Legea Sa. Iezechiel avea să insiste asupra caracterului veșnic al acestui Legământ, care îl va reînnoi pe cel de la Sinai și pe cel cu David și va schimba inimile prin dăruirea Duhului (Iez. 16,60; 34,23 și urm.; 36,24-28). În Deutero-Isaia, Legământul reia imaginea nunții dintre Domnul și mireasa Lui, cetatea Ierusalimului (Is. 54); el îl are drept făuritor pe Slujitorul pe care Domnul îl face „legământ al poporului" și „lumină a neamurilor" (Is. 42,6; 49,6 și urm.). Astfel, Legământul domină istoria omenirii, orientată spre împlinirea viitoare din Noul Testament[28].

28. *Cf.* Jean Gilbert – Pierre Grelot, „Legământ", în VTB, pp. 359-360.

O noutate o constituie şi prezentarea urmaşului davidic făgăduit: nu sub chipul unui războinic glorios, ci al unui păstor plin de grijă, a cărui imagine avea să fie interpretată mesianic.

Privilegiind valorile spirituale faţă de cultul exterior şi trăind o relaţie personală foarte intensă cu Dumnezeu, Ieremia pregăteşte Noul Testament, iar prin viaţa sa de jertfă în slujba cuvântului divin Îl prefigurează pe Hristos.

D. Ecouri în restul VT şi în NT

Ieremia a ocupat un loc semnificativ în iudaism. I-au fost atribuite Plângerile şi Epistola. În Înţelepciunea lui Iisus Sirah, sunt amintite în termeni aproape identici chemarea şi mesajul său: „Au dat foc cetăţii alese a sfântului lăcaş şi i-au pustiit străzile, după cuvântul lui Ieremia: pentru că îl chinuiseră pe el, cel sfinţit profet încă din sânul mamei sale, spre a smulge şi a strica şi a duce la pieire, dar şi spre a zidi şi a răsădi" (49,6-7).

În Cărţile Macabeilor este deja atestată intrarea sa în legendă: el le va fi poruncit exilaţilor să ia cu ei focul sacru de pe altar şi cartea Legii, îndemnându-i să o păstreze în inimă; tot el va fi luat cu sine cortul, chivotul şi altarul tămâierii, pe care le-a ascuns într-o peşteră, poruncind ca locul să rămână necunoscut până când se va arăta din nou slava Domnului (2Mac. 2,1-8). Tot acolo se relatează cum, într-un moment greu, pentru a-şi încuraja oamenii la luptă, Iuda Macabeul le-a povestit cum i s-a arătat în vis marele preot Onias, apoi „un bărbat distins prin părul său alb şi răspândind în jur o minunată măreţie", despre care Onias i-a lămurit: „Acesta este iubitorul fraţilor săi, cel care se roagă mult pentru poporul său şi pentru oraşul sfânt, Ieremia, profetul lui Dumnezeu". Iar Ieremia, întinzându-i mâna dreaptă lui Iuda, i-a dat o sabie de aur şi, când i-a dat-o, i-a spus: „Ia această sabie sfântă ca dar din partea lui Dumnezeu! Cu ea îi vei frânge pe duşmani" (2Mac. 15,12-16).

În Noul Testament, numele profetului Ieremia este amintit doar de două ori: în Mt. 2,17-18, unde plânsul Rachelei din Ier. 38[31],15 apare ca o prevestire a durerii mamelor cărora Irod le-a ucis copiii; şi în Mt. 27,9 – contextul fiind 27,7-10 – în legătură cu cei treizeci de arginţi ai vânzării folosiţi pentru a cumpăra ţarina olarului – aici este de fapt un citat liber din Zah. 11,12-13 combinat cu elemente din Ier. 18,2-3 („casa olarului"); 19,1-2 („locul de îngropare") şi 39[32],6-15 („cumpără ogorul..."). Acest mod aluziv de citare sugerează că textul era bine cunoscut în vremea evanghelistului.

Există însă o serie de citate fără indicarea numelui profetului. De pildă, în Mt. 21,13 (= Mc. 11,17; Lc. 19,46), introdus cu formula obişnuită pentru citate profetice, „scris este", e citat Ier. 7,11 referitor la lipsa de respect faţă de Templu, ajuns „peşteră de tâlhari".

Influenţe ale Cărţii lui Ieremia sunt puternice în unele scrisori ale apostolului Pavel. În 1Cor. 1,31, cu aceeaşi introducere, „precum este scris", se spune „cel care se laudă să se laude în Domnul", evocând implicit Ier. 9,22-23: „Să nu se laude înţeleptul cu înţelepciunea lui [...], ci cu acestea să se laude cel care se laudă: că înţelege şi cunoaşte că Eu sunt Domnul..."; acelaşi citat apare şi în 2Cor. 10,17. În 1Cor. 2,9, o expresie din Ier. 3,16 („nu li se va sui la inimă") apare folosită într-un context total diferit. În 2Cor. 6,14-17, un citat veterotestamentar introdus cu „precum a spus Dumnezeu" este o combinaţie din Lev. 26,11a.12, Is. 52,11 şi – singurele cuvinte care trimit la Ieremia – „leşiţi din mijlocul ei"; este de remarcat că pasajul nu apare în LXX, ci doar în 51,45 TM! S-a spus despre 2 Corinteni că este cea mai „ieremiană" dintre epistolele pauline, deoarece Pavel descrie vicisitudini pe care le are de înfruntat, asemănătoare cu cele prin care a trecut şi profetul[29].

Descrierea căderii Babilonului din Apoc. 18 conţine ecouri din Ier. 27–28 [50–51], care vor fi sunat în mintea contemporanilor autorului ca o împlinire a profeţiei lui Ieremia.

Epistola către evrei, la 8,8-12 şi, fragmentar, la 10,16-17, citează făgăduinţa Noului Legământ din Ier. 38[31],31-34, văzându-l realizat în mod efectiv în jertfa lui Hristos. Iar cuvintele de întemeiere a Euharistiei din Lc. 22,20 („Acest potir este Legământul cel nou, în sângele Meu, care se varsă pentru voi") manifestă această împlinire în forma ei sacramentală.

Interesul pentru persoana şi profeţiile lui Ieremia continuă să se manifeste şi în iudaismul postbiblic. Philon îi dă o atenţie mai mare decât oricărui alt profet, citindu-l, evident, în cheie alegorică. În literatura rabinică se întăreşte asocierea profetului cu Moise, dar, în vreme ce acesta din urmă apare mai ales ca mijlocitor, Ieremia este receptat mai degrabă în ipostaza de prevestitor al distrugerii.

29. *Cf.* Shead, „Jeremiah", p. 18 mss.

Legendele postbiblice au fost preluate şi adaptate mai târziu de către creştini, care dezvoltă o întreagă hagiografie. Beda Venerabilul îl înscrie pe Ieremia în martirologiul său la 1 mai. Se vorbeşte despre uciderea lui cu pietre la Taphnas şi este invocat pentru vindecarea muşcăturilor de şarpe. În calendarul Bisericii greceşti apare înscris la 1 mai sau la 4 noiembrie.

În Mineiul imperial redactat de Mihail al IV-lea Paphlagonianul (1039--1041), la data de 1 mai se spune că Ieremia ar fi fost înmormântat sub o movilă de pietre la Taphnas, iar egiptenii au venit să-i aducă omagiu; mai mult, „Alexandru Macedon, ajungând la mormântul lui Ieremia şi aflând despre profeţiile acestuia, a pus să i se ducă rămăşiţele la Alexandria şi, cu respect, a construit pentru ele un mormânt lângă oraş; datorită acestui fapt au dispărut şerpii din ţinut şi crocodilii din fluviu"[30].

Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu

*

Paralipomene la Ieremia

Profetul Ieremia este şi protagonistul unei apocrife, *Paralipomene la Ieremia*[31], a cărei datare nu se poate stabili decât foarte aproximativ, dat fiind că în trama textului se combină tradiţii iudaice canonice, tradiţii iudaice aprocrife şi tradiţii creştine. Savanţii ezită în a cataloga apocrifa ca produs iudeo-creştin sau iudaic rescris de un redactor creştin. Versiunea ajunsă până la noi este rezultatul incontestabil al unei reelaborări creştine. Redactorul ţine să facă din Ieremia un profet al lui Iisus Hristos, nu doar prin mesajul său, ci şi prin destin (Ieremia va fi lapidat de către evrei la Ierusalim după ce profetizează venirea lui Iisus). Există o versiune greacă, una etiopiană, intitulată „Rămăşiţe ale cuvintelor lui Baruh", precum şi versiuni armeneşti şi slavone. De asemenea, *Paralipomenele la Ieremia* prezintă multe episoade, credinţe, personaje, teme comune cu *II Baruh* (păstrat în greacă), cu *Apocalipsa siriacă a lui Baruh* (*III Baruh*) şi cu o

30. F. Halkin, „Le prophète «saint» Jérémie dans le ménologe impérial byzantin", în *Biblica* 1984, vol. 65, pp. 111-116, *apud* Auneau, p. 211.

31. Ediţie critică a textului grecesc în J. Rendel Harris, *The Rest of the Words of Baruch: A Christian Apocalypse of the year 136 A.D.*, Londra, 1889. Bibliografie orientativă şi traducere franceză în *La Bible. Écrits intertestamentaires* I, Paris, 1987, pp. 1733-1764.

scriere coptă intitulată *Povestea robiei din Babilon* (aceasta din urmă ulterioară *Paralipomenelor*).

Înainte de cucerirea Ierusalimului de către oştile lui Nabucodonosor, Ieremia îl roagă pe Dumnezeu să cruţe oraşul, dar El refuză din pricina numeroaselor păcate săvârşite de locuitori. Apocrifa nu vehiculează o ideologie defetistă; dimpotrivă, filozofia autorului conţine în germene ideea răscumpărării şi întoarcerii din captivitatea babiloniană. Când Ieremia şi „citeţul" său, Baruh, cum apare acesta prezentat în *Paralipomene*, îşi dau seama că hotărârea Domnului este de nezdruncinat, o acceptă cu stoicism. Înainte de a lua calea exilului spre Babilon, Ieremia predă cheia Ierusalimului Soarelui însuşi, văzut ca un simbol al atotcunoaşterii divine; Baruh se ascunde într-un mormânt din preajma Ierusalimului. Un alt personaj-cheie este Abimelech Etiopianul, susţinător al profeţiilor lui Ieremia, care apare în Septuaginta sub numele de Abdemelech (Ebed-Melech). Vrând să-l salveze de la pieire sau exil, Ieremia îl trimite la „moşia lui Agrippa" cu însărcinarea de a culege un coş cu smochine pentru vindecarea bolnavilor. Pe drumul de întoarcere, obosit, Abimelech se întinde la umbra unui copac, dormind, fără să-şi dea seama, şaizeci şi şase de ani (iar când se trezeşte, ca în *Frumoasa din pădurea adormită*, îi pare rău că nu mai poate „dormi puţin"). Intrând în Ierusalim, nu mai recunoaşte nimic. Un bătrân îl pune la curent cu soarta evreilor deportaţi. Află de ascunzătoarea lui Baruh şi împreună hotărăsc să-i trimită o scrisoare lui Ieremia, în cetatea Babilonului.

Scrisoarea conţine un mesaj divin: evreilor li se porunceşte „să se separe de străini" şi să păstreze o perioadă de purificare de cincisprezece zile. Aceasta e condiţia preliminară pentru întoarcerea la Ierusalim. La sfatul unui înger, scrisoarea e trimisă printr-un vultur vorbitor, care poposeşte pe creanga unui arbore din afara Babilonului, unde Nabucodonosor le atribuise evreilor un teren gol pentru a-şi îngropa morţii. Ieremia tocmai însoţea un cortegiu funerar când vulturul îi predă mesajul de la Ierusalim. În acelaşi timp, pasărea divină coboară asupra cadavrului redându-i viaţa. Ieremia citeşte poporului scrisoarea şi-l îndeamnă să respecte porunca divină (să se separe de străini).

Ultimul episod al *Paralipomenelor* se petrece la Ierusalim. Poporul condus de Ieremia se întoarce din exil, dar mulţi evrei n-au renunţat la soţiile lor babiloniene. Baruh şi Abimelech le interzic acestora să intre în cetate. Respinşi şi la Babilon, ei se instalează „într-un ţinut pustiu, departe de Ierusalim", întemeind cetatea Samariei. La Ierusalim, poporul aduce jertfe timp de nouă zile. În ziua a zecea, după ce rosteşte o rugăciune către

Dumnezeu, Ieremia cade la pământ „devenind ca un mort". Intră într-un fel de extaz-moarte. Poporul se adună în jurul lui şi-l boceşte pregătindu-i trupul de îngropare. Dar un înger apare brusc din cer spunându-le că Ieremia n-a murit, ci sufletul îi va reveni în trup după trei zile, ceea ce se şi întâmplă. Odată readus la viaţă, profetul face o ultimă prorocire legată de venirea lui Iisus Hristos, „după patru sute şaptezeci şi şapte de ani", prorocire care-i va mânia teribil pe evrei. Aceştia vor să-l lapideze, dar printr-o nouă minune Ieremia transformă o piatră într-un *alter ego* al său în aşa fel încât evreii lapidează piatra. Apoi le relatează lui Baruh şi lui Abimelech tainele pe care le văzuse în moartea-extaz de trei zile. După ce-şi încheie povestirea, se întoarce în mijlocul poporului, care îl recunoaşte şi de data aceasta îl ucide cu pietre.

Ieremia la Părinţii Bisericii

Fără a-i consacra analize detaliate, Iustin şi Irineu folosesc fragmente din Ieremia pentru a defini caracteristicile creştinismului, aflat atunci în căutarea unei identităţi proprii, faţă de iudaism. Atanasie recurge la unele pasaje în dezbaterile trinitariene. Chiril al Ierusalimului, Vasile cel Mare şi Clement Alexandrinul, printre alţii, speculează mai ales dimensiunea morală a cărţii profetice.

Primul exeget creştin al Cărţii profetului Ieremia este Origen[32], care nu-i consacră un comentariu sistematic, ci o serie de omilii, rostite probabil la Cezareea, aşadar după plecarea definitivă din Alexandria, între 244 şi 250. Ele vizează primele douăzeci de capitole ale profeţiei. Se păstrează un număr de paisprezece în traducerea pe care Ieronim a realizat-o la Constantinopol, în 381. Fidel metodei sale alegoric-spirituale, Origen transformă textul veterotestamentar într-un adevărat soclu al hristologiei, profetul Ieremia devenind, prin diverse aspecte ale predicării, dar şi ale existenţei sale, un adevărat prototip al lui Iisus. Departe de a deveni caduce prin

32. Vezi utila sinteză a lui Ch. Kannengiesser „Jérémie chez les Pères de l'Église", în *Dictionnaire de spiritualité*, tome 8, Paris, 1974, coll. 889-901; de asemenea, detaliata antologie, cu studiu util, *Ancient Christian Commentary on Scripture, Jeremiah, Lamentations*, Dean O. Wenthe (ed.), InterVarsity Press, Downers Grove, 2008. Pentru notele patristice am preluat referinţele din ediţia Oden, chiar dacă am folosit, pentru traducerea din greacă şi latină, alte ediţii. Am procedat astfel pentru consecvenţă. Cititorul este rugat să verifice tabla de trimiteri de la ediţia Oden.

venirea Mântuitorului, profeţiile lui Iremia îşi validează conţinutul şi-şi afirmă universalitatea. Comentariul lui Origen exploatează textul pe trei nivele: istoric (ori de câte ori e cazul, Alexandrinul clarifică termeni, realităţi concrete, nume etc.); tipologic (interpretând vechea profeţie în termenii Noului Legământ); anagogic (extrăgând din anumite versete scenarii duhovniceşti care se aplică la evoluţia vieţii spirituale a credincioşilor). S-ar părea că predicile respective au fost rostite într-o perioadă prepascală, altfel spus, în acel răstimp de pregătire a catehumenilor pentru botez. Astfel seria capătă şi o valenţă baptismală de o adâncime asupra căreia nu putem stărui aici. Ajunge să menţionăm faptul că, prin comentariul său omiletic, Origen îşi „petrece" auditoriul (creştini, diaconi, preoţi, catehumeni) dinspre Legea Veche spre cea Nouă, dinspre „umbra" profeţiei spre modelul Însuşi, care este Iisus, dinspre promisiunea Împărăţiei spre concretizarea acesteia în taina comuniunii cu persoana lui Iisus.

Un alt comentariu la Cartea lui Ieremia i se datorează sfântului Efrem al Edesei (editat de J.S. Assemani, în *Sancti Ephrem Syri opera omnia*, t. 2, Roma, 1740, pp. 98-162). Traducerea latină a acestui comentariu siriac a fost realizată de maronitul P. Mobarek care, devenit iezuit, semnează Petrus Benedictus. Ca şi Origen, dar într-o altă epocă, utilizând alt stil şi adresându-se unui public mai puţin select, Efrem speculează cele două idei complementare ce subîntind, de la un capăt la altul, profeţiile lui Ieremia: pedepsirea celor păcătoşi prin exilarea lor într-un ţinut străin, urmată de *convertire*, întoarcerea lor acasă odată ce şi-au conştientizat şi ispăşit păcatele. De altminteri, durata exilului babilonian, şaptezeci de ani, va deveni un etalon pentru „timpul eschatologic" (în combinaţie cu „cele şapte săptămâni" despre care vorbeşte Cartea lui Daniel). În sinteza sa, Ch. Kannengiesser apreciază, pe bună dreptate, „caracterul obiectiv al expunerii" lui Efrem, interesul pentru faptele şi detaliile istorice, onestitatea interpretării lipsită de îndrăznelile şi lungile digresiuni specifice lui Origen. De asemenea, Efrem dezvoltă o „tipologie eclezială" arătând cum destinul colectiv al lui Israel devine destin al întregii umanităţi prin Iisus Hristos.

Ieronim (tot secolul al IV-lea, ca şi Efrem) a consacrat şase cărţi de comentarii la Ieremia, care au fost redactate după comentariile la cei Doisprezece Profeţi, la Isaia, Iezechiel şi Daniel, într-o perioadă când Ieronim polemiza aprig cu pelagienii (de unde şi multe aluzii antipelagiene în cuprinsul acestui comentariu). Se pare că scrierea n-a fost terminată tocmai pentru că susţinătorii lui Pelagius au reuşit să-l alunge, în 416, din mănăstirea

lui de la Betleem. Ieronim se identifică fiinţial cu personajul profetului pe care-l comentează: Ieremia devine un *alter ego* din altă epocă, izolat de contemporani, neînţeles, boicotat sau chiar agresat de către un anturaj ostil. Exegeza funcţionează aşadar şi ca o supapă de eliminare a unei tensiuni psihice greu de stăpânit. Totuşi, subiectivismul polemic nu biruie acribia filologică şi obiectivitatea istorică.

Cel mai amplu comentariu la Ieremia îi aparţine lui Theodoret al Cyrului (393-466)[33]. În privinţa datării, tot ce se poate spune e că urmează tuturor celorlalte comentarii la profeţii Vechiului Testament. În legătură cu acest megacomentariu, care-şi aşteaptă încă o ediţie modernă, Kannengiesser notează: „Sobru şi curat, de o precizie de gândire admirabilă în analiza istorică, de o vigilenţă aparte în ce priveşte diferitele forme ale limbajului profetic, Theodoret manevrează cu uşurinţă exegeza alegorică moştenită de la Origen. Scopul său rămâne totuşi acela al unui om de ştiinţă. Chiar şi Hristos nu este amintit în acest comentariu decât sub forma unui *typos* al istoriei mântuirii" (col. 895).

Cristian Bădiliţă

33. Singura ediţie completă în *Patrologia Graeca* 81.

Ieremia

1 [1] Cuvântul lui Dumnezeu care a fost către Ieremia, [fiul] lui Chelkias, dintre preoţi, care locuia în Anathoth, în ţinutul lui Beniamin; [2] acesta a fost cuvânt al lui Dumnezeu către el, în zilele lui Iosia, fiul lui Amos, regele lui Iuda, în anul al treisprezecelea al domniei lui; [3] şi a fost în zilele lui Ioakim,

1,1-3 Cele trei versete introductive constituie preambulul cărţii în care se precizează originea divină a profeţiei, receptorul uman – profetul Ieremia, descendent al unei familii preoţeşti din Anathoth –, precum şi o plasare amplă, temporală şi geografică, a activităţii profetice a lui Ieremia. Detaliile istorice referitoare la identitatea profetului şi la perioada în care şi-a desfăşurat activitatea sunt tratate în „Introducere". ♦ După Origen (Ier. 1,1-10), activitatea profetică desfăşurată de Ieremia sub trei regi este o dovadă a răbdării lui Dumnezeu care oferă poporului Său şansa pocăinţei şi aşteaptă îndelung îndreptarea lui; cucerirea Ierusalimului marchează sfârşitul răbdării divine.

1,1 „Cuvântul lui Dumnezeu care a fost": sau „Cuvântul lui Dumnezeu care s-a făcut (gr. ἐγένετο)" (la fel şi în continuare: vv. 2, 3 şi 4). Părinţii Bisericii au dat acestei formulări stereotipe din cărţile profetice o interpretare hristologică: Cuvântul „s-a făcut" profeţie pentru dreptii Vechiului Testament, iar în zilele de pe urmă „s-a făcut trup", σάρξ ἐγένετο (In. 1,14; *cf.* şi Evr. 1,1). *Vide* şi *infra*, nota 11,1. ♦ TM are doar „Cuvintele lui Ieremia", care, însă, având în vedere polisemia cuvântului *dābhār*, se referă şi la faptele profetului. Într-adevăr, în carte se împletesc întâmplările prin care trece profetul cu mesajele pe care le transmite prin cuvinte şi gesturi profetice. În LXX, originea divină a mesajului este accentuată printr-o triplă reluare a motivului, în vv. 1, 2 şi 4. Termenul grecesc, ῥῆμα, are şi el ambele sensuri: „cuvânt" şi „lucru". ♦ „Anathoth": localitate a leviţilor din ţinutul lui Beniamin (*vide* Iis. Nav. 21,18; 1Cr. 6,45 TM = în LXX *Anchoch*), Anata de astăzi, la cca 6 km nord-est de Ierusalim; aici l-a exilat Solomon pe preotul Abiathar (*cf.* 3Rg. 2,26).

1,2 „Iosia": ebr. *Yo'šīyāhū* (640-609 î.H.) – *vide* 4Rg. 22,1–23,30.

1,3 „Ioakim": ebr. *Y'hōyāqīm* (609-598 î.H.) – *vide* 4Rg. 23,34–24,6. (După el, a domnit, între decembrie 598 şi martie 597 î.H., când a fost deportat în Babilon, fiul său *Y'hōyākhīn*, care apare în LXX tot cu numele de Ioakim sau, în alte locuri, Iechonias – ebr. *Y'khon'yāh/Kon'yāhū* – *cf.* 4Rg. 24,6-17; Ier. 27,20 TM.) ♦ „Sedekias": ebr. *Ţidh'qiyāh* (597-587 î.H.) – *vide* 4Rg. 24,17–25,7. ♦ Augustin ţine să precizeze şi contextul „internaţional" al activităţii profetului: în vremea când Roma era condusă de Ancus Martius şi Tarquinius Priscus, al cincilea rege (*De civitate Dei* 18,33). ♦ „robirea":

fiul lui Iosia, regele lui Iuda, până în al unsprezecelea an al [domniei] lui Sedekias, fiul lui Iosia, regele lui Iuda, până la robirea Ierusalimului, în luna a cincea.

[4] Şi a fost cuvântul Domnului către mine zicând:

[5] „Dinainte ca Eu să te plăsmuiesc în sân[ul mamei] te ştiu

---

gr. αἰχμαλωσία, „prizonierat", „captivitate". ♦ Targumul oferă câteva informaţii istorice suplimentare: „al unsprezecelea an al domniei lui *Ţiḏqiyāh*, fratele lui" şi „până când *Nᵉbhūkhadnaṣar*, regele Babilonului, a venit şi a asediat Ierusalimul, timp de trei ani, şi a dus în robie pe locuitorii lui, în luna a cincea".

1,4-10 Chemarea lui Ieremia: dialog între Domnul şi Ieremia cu privire la rânduirea acestuia în slujirea profetică. Ieremia răspunde iniţial cu împotrivire chemării divine, invocând ca impediment vârsta sa prea tânără şi, implicit, temerea în faţa unei misiuni atât de dificile.

1,4 „către mine": lecţiune pentru care optează Rahlfs, prin analogie cu vv. 11 şi 13; majoritatea manuscriselor importante (B, S) au „către el".

1,5 „să te plăsmuiesc în sân": gr. πλάσσω, „a da formă", „a modela". Dumnezeu Creatorul, care l-a plăsmuit pe cel dintâi om şi i-a dat suflare de viaţă (*cf.* Gen. 2,7), îl plăsmuieşte pe fiecare încă de la zămislire (*cf.* 18,6; Ps. 32/33,15; 103/104,30; 138/139,13-16; Iov 10,8-12; Înţ. 7,1; 2Mac. 7,22-23). Tertulian invocă acest verset din Ieremia ca dovadă scripturară că Dumnezeu îl creează pe om, trup şi suflet, din pântecele mamei. Dumnezeu îi insuflă viaţă embrionului încă din pântece (*De anima* 26). Chiril al Ierusalimului citează versetul într-una din cateheze pentru a demonstra că natura umană nu are nimic „murdărit" în ea dintru început, dat fiind că Dumnezeu e cel care o „plăsmuieşte". Ulterior natura se murdăreşte prin „poftă şi adulter", adică prin pervertirea voinţei proprii. Dumnezeu nu poate fi socotit responsabil de păcatele omului (*Cateheze* 12,26). ♦ Origen insistă în comentariul său pe termenul ales de profet, „a plăsmui", nu „a face", deosebire susţinută de lexicul celor două relatări despre crearea omului din Geneză şi asupra căreia atrăsese atenţia încă din *Omiliile la Geneză* (1,13): omul e mai întâi „făcut" (vb. ποιέω în Gen. 1,27) în chip spiritual, iar ulterior e „plăsmuit/modelat" (vb. πλάσσω în Gen. 2,7) ca trup. Omul „făcut" are pre-existenţă în cunoaşterea lui Dumnezeu („Dinainte ca Eu să te plăsmuiesc... te ştiu"), premerge omului „plăsmuit" în pântecele mamei. ♦ „Dinainte... te ştiu": TM are „te-am cunoscut"; când subiectul este „Dumnezeu" verbul implică iubirea cu care El cheamă la existenţă şi la prietenia cu El; faptul este cu atât mai pregnant în cazul celor chemaţi la o misiune specială (*cf.* Am. 3,2 şi nota). Dintre autorii NT, apostolul Pavel se descrie pe sine şi misiunea cu care îl însărcinează Hristos în termeni similari cu cei adresaţi aici profetului Ieremia (Gal. 1,15-16). ♦ „te-am sfinţit": în VT, „a sfinţi" înseamnă în primul rând „a pune deoparte pentru o slujire sacră" – aici, pentru slujirea profetică. ♦ „neamuri": echivalarea românească tradiţională a gr. ἔθνη, care traduce de obicei ebr. *goyīm*, termen ce desemnează celelalte populaţii în raport cu Israel, care este „popor", ebr. *ʿām*, gr. λαός. Ieremia primeşte o misiune ce depăşeşte graniţele lui Israel; acest lucru este

şi dinainte ca tu să ieşi din pântece te-am sfinţit,
profet pentru neamuri te-am pus."

[6] Şi [eu] am zis: „Stăpâne, Doamne, iată, nu ştiu să vorbesc,
pentru că eu sunt prea tânăr."

[7] Şi Domnul mi-a zis:
„Nu spune: «Eu sunt prea tânăr»,
căci la toţi la care te voi trimite vei merge
şi potrivit cu toate câte ţi le voi porunci vei grăi;

[8] să nu te temi în faţa lor,

---

reiterat la v. 10. *Cf.* şi vv. 32 [25 TM],15; 25,14–32 LXX [46–51 TM]. ♦ După Origen, cuvintele Domnului din vv. 5 şi 8-10, chiar dacă îl vizează pe Ieremia, îşi găsesc adevărata împlinire în viaţa şi lucrarea mântuitoare a Domnului Iisus Hristos. Pe parcursul primei omilii despre Ieremia, Origen îşi propune să demonstreze acest lucru, analizând mai ales vv. 6-7, unde profetul se descrie pe sine în termeni care nu sunt potriviţi cu referire la Hristos (*vide infra*, nota 1,6). „Te ştiu" este interpretat de Origen în lumina pasajului din 2Tim. 2,19 („Domnul îi cunoaşte pe cei ce sunt ai Lui") şi în contrast cu Mt. 7,22-23 („nu vă cunosc"). Cuvintele „proroc pentru neamuri te-am pus" sunt valabile atât pentru Ieremia (vezi *supra*), cât şi pentru Domnul Iisus, în calitatea Lui de Mare Preot (Evr. 2,17) şi de Proroc (Fp. 3,22-23). ♦ Maxim de Torino şi Ieronim amintesc versetul în legătură cu vocaţia profetică a lui Ioan Botezătorul, care a dat primul semn încă din pântecele mamei sale, în momentul întâlnirii dintre Maria şi Elizabeta (Maxim, *Omilii* 5,4; Ieronim, *Cele şase cărţi despre Ieremia* 1,2,1-3).

1,6 „Stăpâne, Doamne": gr. δέσποτα κύριε este o echivalare mai fericită a ebr. *ʾAdhōnāy YHWH* faţă de cea frecventă în Iezechiel, κύριος κύριος. ♦ „Eu sunt prea tânăr": secvenţa „eu sunt..." (gr. ἐγώ εἰμι) din răspunsul lui Ieremia iniţiază un laitmotiv de-a lungul întregului capitol mult mai vizibil în LXX decât în TM, unde verbul este subînţeles. Ἐγώ εἰμι („eu sunt") este folosit de Ieremia în 1,6 cu referire la sine, apoi în 1,7 de Domnul citându-l pe Ieremia, culminând în 1,8.17.19, unde este reluat de Domnul în promisiunea de a-l însoţi pe profet în misiunea încredinţată (μετὰ σοῦ ἐγώ εἰμι, „Eu sunt cu tine"). ♦ Chemarea lui Ieremia şi răspunsul dat evocă episodul chemării lui Moise (Ex. 4). La Moise întâlnim o împotrivire chiar mai pronunţată. Eusebiu al Cezareii subliniază modestia lui Ieremia (ca şi în cazul lui Moise, această modestie e cât se poate de autentică) (*Preparatio evang.* 12,9). ♦ Pentru Origen (*ad loc.*), care vede în aceste versete o profeţire a lui Hristos, chiar dacă aparent cuvintele „nu ştiu" („nu ştiu să vorbesc") sunt nepotrivite pentru atotştiinţa Domnului, faptul că ele se regăsesc în porunca lui Hristos „plecaţi de la Mine pentru că nu vă cunosc" (Mt. 7,22-23) le îndreptăţeşte. În mod similar, deşi expresia „sunt prea tânăr" nu se potriveşte fiinţei divine a Domnului Iisus, ea descrie corect *kenoza*, dezbrăcarea de Sine, a Domnului (Flp. 2,6), care „creştea în înţelepciune, în statură şi în har înaintea lui Dumnezeu şi înaintea oamenilor" (Lc. 2,52).

pentru că Eu sunt cu tine ca să te scot", spune Domnul.
9 Şi Domnul Şi-a întins mâna spre mine şi mi-a atins gura şi Domnul mi-a spus:
„Iată, am pus cuvintele Mele în gura ta;
10 iată, te-am rânduit astăzi peste neamuri şi împărăţii

1,8 „Eu sunt cu tine": când Dumnezeu încredinţează o misiune cuiva, îi stă alături şi la îndeplinirea ei; făgăduinţa se repetă la 1,19 şi 15,20. ♦ „spune Domnul": gr. λέγει Κύριος; TM are aici *n'um YHWH*, „oracolul/mesajul Domnului", expresia cea mai frecventă (372 de atestări, dintre care 164 în Ieremia) pentru a marca originea divină a cuvintelor profetice. LXX o redă aproximativ la fel ca pe celelalte formule de recunoaştere: *'āmar YHWH*, „a spus Domnul" (gr. εἶπεν Κύριος) – formulă finală – şi *koh 'āmar YHWH* (gr. τάδε/ οὕτως λέγει/ εἶπεν Κύριος), „acestea/ aşa spune Domnul" – formulă introductivă. ♦ După Origen, misiunea profetului era deosebit de dificilă şi periculoasă, mai ales pentru că „nici un proroc nu este preţuit în casa şi în patria lui" (Mt. 13,57). Suferinţa lui Ieremia (45[38],6; 51[44],16 etc.), subliniază el, este inclusă şi ea în discursul lui Ştefan: „pe care din proroci nu i-au prigonit părinţii voştri?" (Fp. 7,52) şi arată soarta celui evlavios: „toţi cei ce vor să trăiască evlavios în Hristos Iisus vor fi prigoniţi" (2Tim. 3,12). Prigonirea este însă calea spre binecuvântare: „Ferice de voi când oamenii... vă vor prigoni" (Mt. 5,11-12).
1,9 *Cf.* Is. 6,7; Iez. 2,8–3,3; Dan. 10,10. ♦ „am pus cuvintele Mele": *litt.* „am dat cuvintele Mele"; profeţia e un dar divin. ♦ Origen (*ad loc.*) observă asemănările şi deosebirile dintre iniţierea profetică în cazul lui Ieremia şi cea a lui Isaia (Is. 6,5-7): pentru că Ieremia a fost „sfinţit" din pântecele mamei (v. 5), nu a mai fost necesară lucrarea de curăţire pe care unul dintre serafimi o săvârşeşte în cazul lui Isaia. Tot Origen, dar în *De principiis* 2,8,3, citează versetul din Ieremia cu o completare care se regăseşte în 5,14: *litt.* „am dat cuvintele Mele în gura ta, *foc*". Dumnezeu este foc pur; îngerii, flacără; sfinţii, spirit incandescent; în vreme ce demonii, intelecte căzute de la faţa lui Dumnezeu, din pleroma iniţială, au devenit sloiuri de gheaţă (frig).
1,10 „a dărâma": gr. κατασκάπτω, „a săpa la rădăcină / jos / la temelie", „a surpa". ♦ TM desemnează scopul misiunii profetice apelând la şase infinitive: *lin'thōš w'lin'thōṯ ūl'ha'abhīdh w'laharōs libh'nōth w'lin'ṭōa'*, „ca să smulgi şi să dărâmi, să nimiceşti şi să dobori, să zideşti şi să sădeşti", reduse la cinci în textul grecesc. Al patrulea verb din seria TM, *hāras*, „a trânti", „a da de pământ", nu are echivalent în LXX. Primele patru verbe (TM), respectiv trei (LXX), denotă acţiuni de pedepsire, iar ultimele două, de restaurare. Într-adevăr, Ieremia are de vestit în primul rând pedepse (2–32 LXX) şi abia apoi perspective de refacere (37–40 = 30–33 TM). În legătură cu verbele de restaurare, Targumul adaugă: „pentru casa lui Israel, să zideşti şi să sădeşti". ♦ După Origen (*ad loc.*), „neamuri şi împărăţii" trebuie luate atât în sens propriu, cât şi în sens alegoric, atât cu referire la sufletul omului („păcatul să nu mai domnească în trupul vostru muritor" – Rom. 6,12), cât şi la orice domeniu peste care diavolul este stăpân: „orice răsad pe care nu l-a sădit Tatăl... ceresc" (Mt. 15,13). „A dărâma... şi a zidi la loc", observă el, se reflectă în viaţa lui Saul, care din persecutor al Bisericii devine Pavel, apostol al lui Iisus

spre a dezrădăcina şi a dărâma şi a nimici
şi a zidi la loc şi a sădi."
11 Şi a fost cuvântul Domnului către mine zicând: „Ce vezi tu, Ieremia?" Şi am zis: „Un toiag de migdal." 12 Şi mi-a zis Domnul: „Bine ai văzut, căci Eu veghez asupra cuvintelor Mele, ca să le înfăptuiesc."
13 Şi a fost cuvântul Domnului către mine a doua oară, zicând: „Ce vezi tu?" Şi am zis: „Un cazan pus pe foc, iar faţa lui [e] dinspre miazănoapte."
14 Iar Domnul mi-a zis:
„Dinspre miazănoapte se vor aprinde relele
peste toţi locuitorii ţării.
15 Căci iată, Eu voi chema laolaltă

Hristos. Versetul trimite şi la zidirea Templului lui Dumnezeu, în Iisus Hristos. Există zidiri ale lui Dumnezeu şi zidiri ale diavolului. Nu e suficient să fie distruse zidirile diavolului dacă în locul lor nu sunt puse zidirile lui Dumnezeu (*ad loc.*). ♦ Interpretarea moral-spirituală prevalează şi la Ioan Casian ori Ieronim. Pentru primul, care se adresează monahilor, înainte de a zidi virtuţile trebuie stârpite viciile, activitate mult mai dificilă şi de mai lungă durată decât vieţuirea virtuoasă (*Convorbiri* 2,14,3). După Ieronim, profetul anunţă aici judecarea şi pedepsirea tuturor necredincioşilor (*ibidem* 1,6,1-5).
1,11-19 O primă formă de manifestare a mesajului divin, prin vedenie. În prima vedenie (v. 11) este vorba de o ramură de migdal, iar în a doua (v. 13) despre un cazan în clocot. Structura este: întrebarea Domnului („Ce vezi?"), răspunsul profetului, care denumeşte obiectul văzut, interpretarea dată de Domnul.
1,11 „Un toiag de migdal": în TM răspunsul profetului include cuvintele *'anī ro'eh*, „eu văd (un toiag de migdal)", fără corespondent în LXX. Textul ebraic are la bază un joc de cuvinte care nu a putut fi reprodus în textul grecesc: Ieremia vede un *şāqēdh* („migdal"), iar în răspunsul Său (v. 12) Domnul spune *şoqēdh 'anī* (*litt.* „veghetor [sunt] Eu"). ♦ „toiag de migdal": Ambrozie are „de nuc" şi-l pune în legătură cu toiagul lui Aaron, care a înflorit deşi era uscat (*Scrisori* 62).
1,12 „veghez": gr. ἐγρήγορα, *litt.* „(m-am trezit şi) sunt treaz"; Dumnezeu veghează necontenit. ♦ „cuvintele Mele": TM are „cuvântul Meu".
1,13 „faţa lui [e] dinspre miazănoapte": *litt.* „faţa lui dinspre faţa nordului", ebraism. TM are „un cazan clocotind văd eu şi faţa lui dinspre (*litt.* «din faţa») miazănoapte". Nordul este un element de referinţă în întreaga carte: 3,18; 4,6; 6,1; 6,22 etc., fiindcă, pe Semiluna Fertilă, din punctul de vedere al israeliţilor, toţi invadatorii din zona Mesopotamiei (asirieni, babilonieni) veneau dinspre nord. Unii înţeleg că este vorba de un cazan aşezat pe o plită care are spre nord o deschizătură pe unde se aţâţă focul: arheologii au descoperit în zonă astfel de plite (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).
1,14 „se vor aprinde relele": TM are „se deschide răul".
1,15 „spune Domnul": TM are „oracol al lui *YHWH*". ♦ „împotriva intrândurilor porţilor": gr. ἐπὶ τὰ πρόθυρα τῶν πυλῶν. ♦ Tronurile cuceritorilor puse în faţa porţilor

toate împărățiile dinspre miazănoaptea pământului
– spune Domnul –
și vor veni
și fiecare își va pune tronul
împotriva intrândurilor porților Ierusalimului
și împotriva tuturor zidurilor din jurul lui
și împotriva tuturor cetăților lui Iuda.
16 Și le voi grăi cu judecată
despre toată răutatea lor,
cum [M-]au părăsit pe Mine
și au jertfit unor zei străini
și s-au închinat la lucrările mâinilor lor.
17 Iar tu încinge-ți mijlocul și ridică-te
și spune-le toate câte ți le voi porunci;
să nu te temi în fața lor,
nici să nu te înspăimânți înaintea lor
pentru că Eu sunt cu tine ca să te scot", spune Domnul.
18 „Iată, te-am pus în ziua de astăzi ca pe o cetate întărită

---

cetății ar putea sugera o scenă de judecată, unde învingătorii hotărăsc soarta celor învinși. Aici pare a fi însă mai degrabă o imagine a asediului.

1,16 „au jertfit unor zei": TM are „au ars tămâie unor zei" – practică idolatră menționată de 18 ori pe parcursul cărții. ♦ Targumul: „au părăsit închinarea cuvenită Mie... și au ajuns robi ai lucrărilor lor".

1,17 „încinge-ți mijlocul": *litt.* „încinge-ți coapsa". Îndemnul semnifică pregătirea pentru o acțiune rapidă și hotărâtă. ♦ Verset foarte diferit în cele două tradiții, atât ca dimensiune, cât și ca sens. LXX are o variantă mai elaborată, în care poruncii din TM „nu te teme!" îi corespunde paralelismul „să nu te temi... nici să nu te înspăimânți", la care se adaugă „pentru că Eu sunt cu tine", fără corespondent în TM (corespondența apare totuși în vv. 1,8.19). TM are în schimb un joc de cuvinte ce diferențiază teama nefondată, pur omenească, de cea reală a omului care pierde sprijinul lui Dumnezeu: *'al-tēḥath mip'nēyhem pen-'aḥit'khā lip'nēyhem*, „nu tremura în fața lor ca să nu te fac [Eu] să tremuri în fața lor". Dumnezeu nu le stă alături celor care nu se încred în El (*cf.* Is. 7,9).

1,18 Comparația este mai amplă în TM, care include și secvența „ca un stâlp de fier", absentă în LXX, iar alături de „regi", „dregători" și „popor", în TM apar menționați și preoții. ♦ „poporului țării": expresia desemnează la vremea aceasta ansamblul locuitorilor care se bucură de toate drepturile civice și au îndatorirea de a presta serviciu militar (52,25); ei pot interveni în treburile publice (*cf.* 4Rg. 21,24; 23,30). După Exil, expresia se va referi, uneori cu conotații negative, la populația rămasă în teritoriul lui Iuda, spre deosebire de cei deportați în Babilon, care se întorc (*e.g.* 2Ezr. 4,4).

și ca pe un zid de aramă întărit
[înaintea] tuturor regilor lui Iuda
și dregătorilor lui și poporului țării.
19 Ei se vor război cu tine,
dar nu vor avea nici o putere împotriva ta,
pentru că Eu sunt cu tine ca să te scot", a spus Domnul.

2 [1] 2 Și a zis: „Acestea [le] spune Domnul:
«Mi-am amintit de îndurarea tinereții tale
și de iubirea din [vremea] împlinirii tale
în a-L urma pe Sfântul lui Israel», spune Domnul.
3 Sfânt [e] Israel pentru Domnul, pârga roadelor lui:

2,[1]-3 Prefața la discursul de mustrare rostit împotriva casei lui Iacob: Domnul evocă dragostea și fidelitatea de care poporul Său a dat dovadă în perioada încheierii legământului sinaitic. Origen comentează pasajele Ier. 2,21-22 și 2,31 în a doua și a treia sa omilie la Ieremia. ♦ TM are un preambul mai amplu care include formula profetică „Și a fost cuvântul Domnului către mine, zicând" (*cf.* și 1,4) și porunca adiacentă „Du-te și vestește în auzul Ierusalimului". LXX păstrează doar o formulă simplificată.

2,2 „Mi-am amintit": amintirea, rememorarea este o temă importantă în Biblie. De obicei, poporul este îndemnat să-și amintească de faptele minunate ale Domnului (*e.g.* Deut. 8,2.18); aici, Dumnezeu e cel care Își amintește: de fidelitatea de la început a poporului, iar mai apoi de fărădelegile acestuia (*cf.* și 14,10). ♦ „îndurarea": gr. ἔλεος, „milă", „îndurare", „compasiune", traduce, de obicei, ebr. *ḥesedh*, „iubire fidelă / bunăvoință iubitoare, bazată pe Legământ". ♦ „iubirea": singurul loc în LXX în care ἀγάπη denumește iubirea omului față de Dumnezeu. ♦ „[vremea] împlinirii": gr. τελείωσις, „împlinire", „desăvârșire", „maturitate". TM are „(iubirea din timpul) logodnei (tale)". Legământul e metaforizat la profeți ca logodnă/căsătorie (*cf. e.g.* Os. 1–3, mai ales 2,21-22; Iez. 16,8-14). ♦ La sfârșitul versetului, TM califică suplimentar felul în care Israel L-a urmat pe Domnul: „în pustiu, într-un pământ unde nu s-a semănat". „Pustiul", la profeți, trimite la Exod, la relația privilegiată stabilită între Domnul și poporul Său în acea perioadă fondatoare; *cf.* și Os. 2,16-22. La profeți, vicisitudinile călătoriei și mai ales desele răzvrătiri ale poporului în pustiu sunt estompate și perioada pustiului apare ca o epocă de aur în care Israel „mergea de mână" cu Dumnezeu. În LXX însă, precizarea lipsește, iar textul este înlocuit de formula de încheiere „spune Domnul". ♦ Targumul adaugă: „dragostea părinților voștri care au crezut în *Memra* și i-au urmat pe trimișii Mei, Moise și Aron, în pustie, timp de patruzeci de ani, fără merinde". (Pentru a evita rostirea Numelui Divin, scrierile târzii îl înlocuiesc, printre altele, cu aram. *Memra*, *litt.* „Cuvântul".)

2,3 După punctuația ed. Rahlfs, textul ar fi: „2...spune Domnul, 3 Sfântul lui Israel. Pentru Domnul..." (gr. 2 λέγει κύριος 3 ἅγιος Ισραηλ. τῷ κυρίῳ...). NETS urmează altă

toți cei care vor mânca din el vor greși,
rele vor veni peste ei", zice Domnul.
[4] Ascultați cuvântul Domnului, casă a lui Iacob,
și fiecare familie din casa lui Israel!
[5] Acestea [le] spune Domnul:
„Ce greșeală au găsit părinții voștri în Mine
de s-au abătut departe de Mine
și au mers după nimicnicii

---

punctuație, mai apropiată de TM, unde la v. 2 fraza se termină cu „spune Domnul", iar v. 3 începe: „Sfânt [e] Israel pentru Domnul, pârga...". În mod excepțional, am adoptat această punctuație, mai coerentă. ♦ „Sfânt": ebr. *qādhōṣ* are sensul primar de „separat", „total deosebit": aplicat lui Dumnezeu, se referă la transcendența Lui absolută („Cel cu totul altul"); unei alte ființe sau unui lucru i se poate aplica numai în relație cu Dumnezeu: aici, Israel e „sfânt" pentru că Dumnezeu Și l-a „pus deoparte" pentru Sine. ♦ „pârga": trecerea la metafora agricolă evocă statornicirea lui Israel în Pământul făgăduinței; pârga, primele roade ale pământului erau consacrate lui Dumnezeu ca mulțumire (*cf.* Ex. 23,19; Lev. 23,10-14; Num. 18,12-13; Deut. 26,1-11).

2,4-13 Dumnezeu pune în opoziție binefacerile Sale cu apostazia poporului Său. În ciuda fidelității lui Dumnezeu, Israel L-a părăsit, încălcând legământul.

2,4 „Iacob... Israel": paralelismul indică faptul că mesajul e adresat întregului popor ales; „Israel" nu este aici o determinare politică (Regatul de Nord), ci numele generic moștenit de la strămoșul comun al celor douăsprezece triburi. Însuflețit de aceeași conștiință a unității, regele Iosia, profitând de slăbirea Asiriei, inițiase o campanie de recucerire a unei părți din Regatul de Nord, în 628 î.H. (după 2Par. 34,6-7) sau 622 î.H. (după 4Rg. 23,15-20).

2,5 „greșeală": gr. πλημμέλημα, termen care nu trebuie interpretat în cheia păcatului moral. Dumnezeu nu poate păcătui. Pentru păcatul moral, termenul grecesc este ἁμαρτία. Aici, LXX folosește intenționat un cuvânt care, la origine, înseamnă exact „a scoate o notă falsă" (vorbind despre un instrument muzical). Așadar Dumnezeu se întreabă ce eroare va fi comis, care să fi atras după ea neascultarea poporului Său. Unde „Se va fi înșelat"? ♦ „părinții": termenul este generic, referindu-se la strămoși, fie ei din vremea patriarhilor, a Exodului etc.; aici referirea pare a fi la cei din vremea cuceririi Canaanului și a sedentarizării, care s-au lăsat contaminați de idolatria populațiilor locale (*cf.* v. 7; Iez. 20,27-28; Deut. 32). ♦ „nimicnicii": gr. μάταιος, „zadarnic", „gol", „deșert" este folosit adesea în LXX pentru a desemna idolii (echivalează de obicei ebr. *hebhel*, „abur", „suflare" – sugestie, desigur, pentru inconsistența idolilor; *vide infra*, nota 10,[5-8]). Jocul de cuvinte din LXX, ἐπορεύθησαν ὀπίσω τῶν ματαίων καὶ ἐματαιώθησαν, „au mers după nimicnicii și au ajuns de nimic", îl redă pe cel similar din ebraică, accentuând nu doar păcatul lui Israel, ci și consecințele lui nefaste: omul e transformat după chipul celui căruia i se închină. La fel în 4Rg. 17,15; *cf.* și Os. 9,10; Ps. 113,16 (115,8 TM); 134/135,18; Rom. 1,21; 2Cor. 3,18.

și au ajuns de nimic?
[6] Și nu au spus: «Unde este Domnul,
Cel care ne-a ridicat din țara Egiptului,
Care ne-a călăuzit prin pustiu,
prin ținut necercetat și neumblat,
prin ținut fără apă și neroditor,
printr-un ținut prin care nimic n-a străbătut vreodată
și unde nu a locuit fiu de om?»
[7] Și [Eu] v-am dus în Carmel
ca să mâncați roadele lui și bunătățile lui;
[voi] ați intrat și ați pângărit pământul Meu,
iar moștenirea Mea ați făcut-o spurcăciune.
[8] Preoții nu au zis: «Unde este Domnul?»
și cei care se țin de Lege nu M-au cunoscut;
și păstorii au fost lipsiți de evlavie față de Mine
și profeții au profețit [în numele] lui Baal
și au umblat după ce nu le era de folos.
[9] De aceea Mă voi mai judeca cu voi, spune Domnul,
și cu fiii fiilor voștri Mă voi judeca.

2,6 Manifestarea Providenței lui Dumnezeu nu numai la eliberare, ci și de-a lungul drumului greu prin pustiu trimite la Deut. 8,15; 32,10. ♦ „neumblat": TM are „[plin de] râpi". ♦ „neroditor": TM are „umbra morții" (*cf.* Ps. 23/22,4).

2,7 „Carmel": expresia ebraică *'el-'ereṣ hakkarmel*, „în țara grădinilor/livezilor", este citită în LXX ca toponim, „în Carmel"; *cf.* 4,26 și 31[48],33. „Carmel" ca toponim apare în TM în 46,18 și 50,19. Targumul traduce asemănător cu LXX: „în țara lui Israel, sădită precum Carmelul", dar apoi introduce secvența: „ați pângărit casa Locuirii (*Ṣ'khina*) Mele". ♦ „ați făcut-o spurcăciune": *litt.* „ați pus-o (ἔθεσθε) spurcăciune", cu conotații cultice: ați închinat-o idolilor (*cf.* Deut. 7,25 și nota *ad loc.*; *vide supra* și interpretarea Targumului).

2,8 „care se țin de Lege": TM are „care țin [în mână] Legea" (cei care au răspunderea păzirii Legii, mai ales preoții, poate și scribii). ♦ „au fost lipsiți de evlavie": TM are „s-au răzvrătit". ♦ „Baal": ebr. *ba'al*, „stăpân" – folosit generic pentru zeii păgâni. Numele zeului Baal apare uneori în LXX însoțit de articol feminin (*cf.* Jud. 2,13; Os. 2,8; 13,1; în Ieremia în mod consecvent, în afară de textul antiohian; Sof. 1,4). Femininul a fost explicat prin faptul că, la lectură, numele zeului era înlocuit de evrei cu termenul depreciativ *bōṣeth* (gr. αἰσχύνη), „rușine", de genul feminin. *Cf.* și nota la Sof. 1,4. ♦ Targumul are: „preoții nu au zis «să ne temem de Domnul», învățătorii Legii nu au cercetat să afle frica de Mine; ci regii s-au revoltat împotriva *Memrei* mele și prorocii mincinoși au prorocit în numele idolilor".

10 Mergeți, dar, în insulele Chettiim și vedeți
și trimiteți în Kedar și luați aminte cu sârg
și vedeți dacă s-au [mai] întâmplat lucruri ca acestea!
11 Oare neamurile [păgâne] și-ar schimba dumnezeii?
– și aceia nu sunt dumnezei!
Dar poporul Meu și-a schimbat Slava
pentru [ceva] ce nu-i va fi de folos.
12 A încremenit cerul la aceasta
și s-a înfiorat din cale-afară – spune Domnul.
13 Căci două rele a făcut poporul Meu:

2,10 „Chettiim" (ebr. *Kittiyyim*) desemnează Ciprul (numele provine, probabil, de la orașul cipriot Kittion), dar și, în sens larg, toată partea învecinată a Mediteranei (*e.g.* Num. 24,24; Is. 23,1) și pe locuitorii ei, apoi îi va desemna pe macedoneni (1Mac. 1,7; 8,5) și, în final, chiar pe romani (Dan. 11,30). ♦ „Kedar": trib nomad din Transiordania (*cf.* 30,23-28[49,28-33 TM]; Gen. 25,13; Is. 21,16). ♦ Targumul: „vedeți popoarele care sunt duse în exil din loc în loc, din provincie în provincie, care își cară idolii și îi duc cu ei. Apoi acolo unde ajung își desfac corturile și își așază idolii și se închină lor".
2,11 Poporul lui Dumnezeu este învinuit de o gravă lipsă de loialitate, nemaiîntâlnită nici chiar printre păgâni, căci aceștia păstrează fidelitatea față de zeii lor, care nici măcar „nu sunt dumnezei" (*cf.* Os. 8,6; Deut. 32,15-18.21). ♦ „și-a schimbat Slava": adică pe Dumnezeul său. Fidelitatea față de Dumnezeul adevărat este ceea ce dă valoare omului (*cf.* 2Cor. 3,18; Col. 1,11). ♦ Targumul are: „iată, popoarele nu au renunțat la idolii lor..., dar poporul Meu a părăsit slujirea Mea, slujire pentru care le dădusem gloria Mea". ♦ Aceeași idee în Rom. 1,23 („au schimbat slava Dumnezeului nepieritor cu o asemănare de chip de om pieritor și de păsări și de dobitoace și de târâtoare").
2,12 „A încremenit cerul... s-a înfiorat": TM are trei imperative: „uimiți-vă, ceruri..., înfiorați-vă..., îngroziți-vă" realizând astfel un dramatism mai puternic, mai ales prin invocarea cerului ca martor al acuzării. Invocarea cosmosului ca martor apare și în Deut. 32,1; Is. 1,2; Mich. 6,1-2 etc.
2,13 Păcatul poporului e sintetizat într-o dublă metaforă a apei: poporul renunță la „apa vie" de izvor, dăruită de Dumnezeu, pentru cea stătută, de rezervor confecționat de om; în plus, rezervoarele nu sunt în stare să o păstreze nici pe aceea. Metafora apei vii apare și în 17,13b; iar în 17,7-8, omul care se încrede în Domnul este asemănat cu un pom sădit pe malul apelor (*cf.* Ps. 1,3). ♦ Pentru autorul *Epistolei lui Barnaba* (11,1-2), „apa vie" prefigurează botezul creștin. Iustin Martirul face trimitere la minunea săvârșită de Moise, care a scos „apă vie din stâncă" în timpul exodului. Creștinii devin noul popor al lui Dumnezeu, a cărui inimă este „tăiată împrejur" (*Dialogul cu Trifon* 114). În ce-l privește pe Augustin, el invocă versetul în legătură cu ereticii, care-și pun credința în „rezervoare sparte" (*Scrisori* 121). Tot în cheie antieretică este interpretat versetul de către Lactanțiu (*Instituții divine* 4,30) și Ciprian (*Scrisori* 69,1).

M-au părăsit pe Mine, izvorul apei vii,
și și-au săpat rezervoare sparte, care nu vor putea ține apa.

14 Oare Israel este rob sau slugă născută în casă?
De ce s-a făcut pradă?
15 Leii au răcnit la el și au dat glas,
cei care i-au pustiit pământul, iar cetățile lui le-au dărâmat din temelii
ca să nu mai fie locuite.
16 Și fiii Memphisului și [cei] din Taphnas te-au cunoscut
și și-au bătut joc de tine.
17 Oare nu faptul că M-ai părăsit pe Mine
ți-a adus acestea? – spune Domnul Dumnezeul tău.
18 Și acum, ce ai tu cu drumul Egiptului,

2,14-19 Prima consecință a lepădării de Domnul: Israel a ajuns ca un „rob" (v. 14), chiar dacă nu s-a născut așa. Seria de întrebări retorice accentuează tragedia lui Israel. În ciuda încercărilor disperate de a-și găsi ocrotire la marile puteri dimprejur (vv. 16 și 18), Israel este complet vulnerabil și ajunge pradă pentru oricine.
2,15 „Leii": TM are *k'phirîm*, „lei tineri"; aceștia simbolizează aici noile mari puteri care domină zona, Babilonul și Egiptul, Asiria fiind simbolizată în textele anterioare de „leu" (ebr. *lābhī'*, Is. 5,29-30). În marile muzee de antichități ale lumii se pot vedea lei uriași de bazalt, care străjuiau odinioară intrările la palatele sau templele asiriene și babiloniene, precum și basoreliefuri reprezentând lei, pe piatră sau ceramică, de la Ninive și Babilon. ♦ „le-au dărâmat din temelii": gr. κατασκάπτω înseamnă aici „a săpa (la temelii) până ce cade", „a rade de pe fața pământului". TM are „au fost arse".
2,16 „fiii Memphisului": semitism. Memphis (în ebr. *Noph* – Iez. 30,13.16, sau *Moph* – Os. 9,6) era capitala Egiptului de Jos. ♦ „Taphnas" (Tahpanhes sau Daphne): oraș în nord-estul Deltei Nilului. Pasajul face aluzie la intervenția egipteană din 608-605 î.H. (*cf.* BJ, *ad loc.*). În aceste două cetăți, Memphis și Taphnas, avuseseră loc întâlniri ale trimișilor din Iuda cu egiptenii, pentru a discuta despre o alianță împotriva Babilonului. La Taphnas aveau să se refugieze cei scăpați cu viață din Iuda, luându-l și pe Ieremia (*cf.* 50[43],7-9; 51[44],1). ♦ „te-au cunoscut și și-au bătut joc de tine": TM are *litt.* „ți-au păscut creștetul". Traducătorul LXX a citit *YD'WK*, „te-au cunoscut", în loc de *YR'WK*, „te-au păscut".
2,17 În TM: „Oare nu aceasta ți-ai făcut tu ție, părăsind pe Domnul Dumnezeul tău, pe când El te ducea pe cale?". Secvența finală din TM nu are corespondent în LXX. Targumul: „pentru că ai părăsit pe Domnul care ți-a arătat calea cea bună".
2,18 „Și acum": gr. καὶ νῦν echivalează ebr. *w'attāh*, formulă care introduce trecerea la prezent, intrarea în subiect etc. ♦ „Gheon": TM are *șiḥōr*, „râu/canal", referindu-se aici la brațul dinspre răsărit al Nilului. ♦ „râuri": TM are „Fluviu" (*i.e.* Eufratul). ♦ Targumul explicitează: „ce ai tu de te lipești de Faraon, regele Egiptului, ca să-i arunci pe bărbații

ca să bei apă din Gheon?
Ce ai tu cu drumul Asiriei,
ca să bei apă din râuri?
19 Te va pedepsi lepădarea ta
și răutatea ta te va mustra;
cunoaște și vezi că amară îți [este] lepădarea ta de Mine
– spune Domnul Dumnezeul tău;
și nu Mi-am aflat plăcerea în tine – spune Domnul Dumnezeul tău.
20 Fiindcă din vechime tu ți-ai sfărâmat jugul,
ți-ai rupt legăturile și ai zis:
«Nu voi sluji,
ci voi merge pe orice deal înalt
și sub orice copac umbros –
acolo mă voi revărsa în desfrânarea mea.»
21 Dar Eu te-am sădit vie roditoare,

---

tăi în Râu?... ce folos ai să faci legământ cu Asiria, care te va deporta dincolo de Eufrat?". ♦ Profeții amintesc mereu că încrederea în ajutorul marilor puteri vecine este pentru Israel o iluzie; singurul temei real de speranță este convertirea și încrederea în ajutorul lui Dumnezeu (*cf.* Os. 5,13; 7,11; 8,9 etc.; Is. 20,2; 28,2; 30,1; Iez. 29,16).

2,19 „nu Mi-am aflat plăcerea în tine": TM are „și nu este frică de Mine în tine". ♦ TM are în finalul versetului: „Stăpânul meu, *YHWH* al oștirilor".

2,20-28 Noi metaforizări ale părăsirii Domnului de către Israel: echivalarea idolatriei cu desfrânarea, temă recurentă la profeți; via îngrijită de stăpânul ei rodește amărăciune; murdăria strâmbătății nu se spală cu nimic; piatra și lemnul (idolilor) nu pot aduce salvare; rușinea pentru cele săvârșite va fi ca a hoțului prins asupra faptului.

2,20 După „Nu voi sluji", TM are: „căci pe orice deal înalt și sub orice copac umbros te-ai tolănit ca o desfrânată". ♦ „deal înalt... copac umbros": cultul adus de Israel zeităților locale, considerate aducătoare de fertilitate, se desfășura pe înălțimi, în locuri care evocau rodnicia.

2,21 Via ca metaforă pentru poporul ales: Is. 5,1-7; Iez. 19,10; Ps. 79/80,9 etc. ♦ „de soi bun": gr. ἀληθινός, „adevărat", „autentic", „de încredere". ♦ „vie străină": *cf.* Deut. 32,32-33. ♦ Origen, în omilia a doua, care tratează doar Ier. 2,21-22, se ocupă de originea păcatului și a morții: Dumnezeu a creat totul desăvârșit, dar omul a creat pentru sine răul și păcatul, la fel cum via roditoare, de soi bun, ajunge să fie schimbată în amărăciune. Chipul lui Dumnezeu, cu care a fost creat omul, poate fi iarăși transformat din chip pământesc în chipul ceresc doar prin pocăință. Aceeași idee, a legăturii dintre rău și voința omului, revine constant în comentariile patristice la verset: între alții, la Fulgențiu, *Scrisoare către Monimus* 1,3-4, Chiril al Ierusalimului, *Cateheze* 2,1 și 4,19. Pentru Augustin, Iisus este „viața adevărată" despre care vorbește Ieremia (*Despre Evanghelia după Ioan* 80,1).

toată de soi bun.
Cum te-ai schimbat în amărăciune,
vie străină?
22 De te-ai spăla cu silitră
și te-ai umple de leșie,
[tot] ai fi mânjită de strâmbătățile tale înaintea Mea – spune Domnul.
23 Cum vei spune: «Nu m-am pângărit
și n-am mers după Baal»?
Vezi umbletele tale la locul de îngropăciune
și [re]cunoaște ce-ai făcut!
Târziu, glasul ei a urlat,
căile ei 24 și le-a întins către apele pustiului;
întru poftele sufletului ei era dusă de vânt;
a fost dată pe mâna lor:
cine o va aduce înapoi?
Nimeni din cei ce o caută nu va osteni;
în înjosirea ei o vor afla.
25 Întoarce-ți piciorul de pe calea colțuroasă

2,22 „silitră": gr. νίτρον, „nitriu", „salpetru", azotat de potasiu care se găsea în zăcăminte bogate mai ales în Egipt. Folosit pentru spălat sau ca îngrășământ. ♦ „leșie": gr. πόα, „iarbă", o iarbă grasă din care se făcea leșie pentru spălat. ♦ Origen (*ad loc.*): unele păcate se curăță prin cuvântul-nitriu, altele prin cuvântul-iarbă (săpun); dar sunt unele care nu se curăță decât prin „ardere", prin cauterizare, prin acțiunea radicală a Cuvântului-foc. Trimite și la Is. 4,4. În Noul Testament, amintește el, Iisus botează cu Duhul Sfânt și cu foc.

2,23 „locul de îngropăciune": adjectivul gr. πολυάνδριος, *litt.* „plin de bărbați" (conotat și ca „loc de prostituție"), ajunge să însemne, substantivat, „locul comun de îngropare", „cimitir". TM are „în vale" – de bună seamă, e vorba de *gēy (Ben-)Hinnom*, „gheena", râpa de la marginea Ierusalimului unde s-au adus și jertfe umane (*cf.* 4Rg. 16,3; 23,10 etc.). ♦ „Târziu, glasul ei a urlat": TM are „cămilă iute, cu drumuri întortocheate".

2,24 În TM se continuă imaginea de la finalul versetului precedent: „măgăriță sălbatică obișnuită cu pustiul, în pofta ei adulmecă vântul; rutul ei cine-l va domoli? Nimeni din cei ce o caută nu va osteni; în luna [împerecherii] ei o vor afla".

2,25 „Mă voi îmbărbăta": vezi *infra*, nota 18,12. TM are: „«Ferește-te ca piciorul să-ți ajungă desculț și gâtlejul însetat!» Dar tu ai zis: «Degeaba! Căci am îndrăgit străinii și după ei voi merge»". ♦ „străini": se referă și la cei de alt neam (*cf.* 5,19; 37[30],8; 28[51],51), dar și la idoli (*cf.* 3,13; Ps. 43/44,21; 80/81,10). Clement Alexandrinul subliniază imaginea biblică, frecventă în VT, a idolatriei ca formă de adulter. Tot adulter este și erezia, care constă în renunțarea la „cunoașterea/gnoza bisericească și adevărată și la opinia (*doxa*) despre Dumnezeu" (*Stromate* 6,16).

și gâtlejul de la sete!
Dar ea a spus: «Mă voi îmbărbăta!» –
căci a iubit străini și după ei a umblat.
[26] Cum e rușinea hoțului când e prins
așa vor fi rușinați fiii lui Israel,
ei și regii lor și dregătorii lor
și preoții lor și profeții lor.
[27] Ei au spus lemnului: «Tatăl meu ești tu!»
și pietrei: «Tu m-ai născut!»
și și-au întors spre Mine spatele și nu fețele;
dar la vremea necazurilor lor vor spune:
«Ridică-Te și ne mântuiește!»
[28] Și unde sunt zeii tăi, pe care ți i-ai făcut?
Oare se vor ridica și te vor mântui la vremea necazului tău?
Căci după numărul cetăților tale erau zeii tăi, Iuda,
și după numărul ulițelor Ierusalimului îi jertfeau lui Baal.
[29] De ce grăiți către Mine?
Voi toți ați fost lipsiți de evlavie
și voi toți ați săvârșit fărădelege față de Mine – spune Domnul.
[30] În zadar i-am lovit pe copiii voștri:
mustrarea nu ați primit-o.
Sabia i-a mistuit pe profeții voștri, precum leul care nimicește,
dar nu v-ați înspăimântat."
[31] Ascultați cuvântul Domnului!

2,28 Chiar și după construirea Templului de către Solomon, sanctuarele din provincie au subzistat până la reforma regelui Iosia (640-609 î.H.), când au fost interzise pentru că riscau oricând să alunece în idolatrie, fiind mai puțin controlabile. ♦ „și după numărul ulițelor Ierusalimului îi jertfeau lui Baal": nu are corespondent în TM.
2,29-37 Noi mustrări: poporul nu înțelege nimic din pedepsele suferite deja, ci persistă în ignorarea Dumnezeului său; deși mâinile îi sunt pătate de sânge nevinovat, refuză să-și recunoască vina și astfel își pregătește catastrofa.
2,29 „grăiți către Mine": TM are o metaforă juridică: „faceți contestație împotriva Mea". ♦ „ați fost lipsiți de evlavie și... ați săvârșit fărădelege": TM are un singur echivalent: „v-ați răzvrătit împotriva Mea".
2,30 „Sabia": TM are „Sabia voastră" – ceea ce coincide cu reproșurile frecvente aduse poporului că refuză să-i asculte pe profeții adevărați, ba chiar îi prigonește. Viața lui Ieremia ilustrează acest lucru. ♦ „dar nu v-ați înspăimântat": nu are echivalent în TM.
2,31 „Ascultați...": TM are: „Voi, generație, priviți...". Cuvintele de la începutul versetului sunt considerate de unii comentatori ca o glosă ce insistă asupra actualității

Acestea le spune Domnul:
„M-am făcut [Eu] oare un pustiu pentru Israel,
sau un pământ uscat?
De ce a spus poporul Meu:
«Nu ne vom [mai] lăsa cârmuiți
și nu vom mai veni la Tine»?
[32] Oare își va uita mireasa podoaba ei
și fecioara, cingătoarea ei?
Dar poporul Meu a uitat de Mine, zile fără de număr.
[33] Cu ce lucru frumos te vei mai îngriji pe căile tale
ca să cauți iubire?
Nu așa, ci și tu te-ai ticăloșit,
pângărindu-ți căile.
[34] Și pe mâinile tale s-a găsit sânge de suflete nevinovate;
nu în șanțuri le-am găsit,
ci pe orice stejar.
[35] Și tu ai zis: «Sunt nevinovată!
Să se întoarcă, dar, mânia Lui de la mine!»
Iată, Eu Mă judec cu tine
pentru că spui: «N-am păcătuit!»
[36] Ce ai disprețuit atât de mult

---

cuvântului divin pentru fiecare generație, care trebuie să-l „privească", să-l contemple neîncetat. ♦ „pământ uscat": TM are „pământ al beznei". ♦ „Nu ne vom [mai] lăsa cârmuiți": TM are *radh'nū*, „vom umbla în voie / bezmetic". Tema nesupunerii față de Domnul, „nu voi sluji", amintită în v. 20, este reluată aici și intensificată.
2,32 „mireasa... fecioara": după Ieronim, profetul se referă aici la Fecioara Maria (*Împotriva lui Iovinian* 1,32).
2,33 „Nu așa... pângărindu-ți căile": TM are „până și cele rele au învățat (sau: «pe cele rele le-ai învățat») căile tale"; unii înțeleg însă „până și cu răutățile ți-ai învățat căile tale".
2,34 „Și pe mâinile tale": TM are „Chiar și pe poalele tale". ♦ „suflete nevinovate": TM are „suflete de sărmani nevinovați". ♦ A doua jumătate a versetului în TM: „nu pe spărturi l-am găsit, ci pe toate acestea" (sau, după unii, finalul ar însemna: „ci, cu toate acestea", continuându-se în versetul următor). „Nu pe spărturi" ar însemna „nu l-am găsit dând o spargere": după Ex. 22,1, proprietarul care îl ucidea pe spărgătorul prins în flagrant nu era pedepsit.
2,36 Prima parte a versetului în TM s-ar putea interpreta: „Ce ieftină te-ai făcut de-ți tot schimbi căile (= purtările)!". Schimbarea căilor (TM) sau reluarea lor (LXX) se referă la febrilitatea cu care Israel, în ciuda avertismentelor profetice, caută alianțe cu marile puteri vecine.

încât să-ți iei căile de la capăt?
Și de Egipt vei fi făcută de rușine
precum ai fost făcută de rușine de către Asur.
37 Căci și de acolo vei ieși cu mâinile pe cap,
pentru că Domnul a lepădat [ceea ce era] nădejdea ta
și nu-ți va merge bine întru ea.

3 1 Dacă un bărbat își alungă femeia
și ea pleacă de la el
și ajunge a altui bărbat,
oare se va mai întoarce ea vreodată la el?
Nu se va pângări oare cumplit femeia aceea?
Iar tu te-ai desfrânat cu mulți păstori;
și te-ai întors la Mine? – spune Domnul.
2 Ridică-ți ochii drept înainte și vezi:
unde nu te-ai întinat tu?
Pe drumuri ai stat după ei ca o cioară însingurată
și ai pângărit pământul cu desfrânările tale și cu răutățile tale.
3 Și ai ținut mulți păstori ca piatră de poticnire pentru tine;

2,37 „cu mâinile pe cap": poziția prizonierului. ♦ „a lepădat [ceea ce era] nădejdea ta": sau „a dat deoparte", „a respins". Dumnezeu dispreţuieşte modul în care poporul a înțeles să se protejeze punându-și toată încrederea în alianțe cu străinii.

3,1-5 Considerate de comentatori fie ca o continuare a capitolului anterior, ca punct culminant al acuzării (Fretheim, 20), fie ca un prim argument în pledoaria ce urmează pentru căința poporului (Thompson, 125; Craigie, 46), vv. 1-5 presupun legislația din Deut. 24,1-4. Conform acesteia, unei femei divorțate i se interzice reîntoarcerea la primul soț. Continuând obișnuita metaforizare a legământului dintre Dumnezeu și poporul Său prin relația conjugală, o dată ce a primit „cartea de despărțire" (3,8), Israel pare a-și fi pierdut dreptul de a se mai întoarce la Domnul. Depășirea acestei situații este o minune a harului lui Dumnezeu (*cf.* Os. 1–3; Lc. 15,18-19).

3,1 „se va mai întoarce ea vreodată la el?": în TM subiectul este soțul, nu soția: „se va întoarce el vreodată la ea?". ♦ „femeia aceea": în TM metafora este decodată: „țara aceasta". ♦ „păstori": TM are „iubiți", *rē'îm*, pe care traducătorul LXX îl va fi vocalizat *rō'îm*, „ciobani".

3,2 „drept înainte": gr. εἰς εὐθείαν, o echivalență rar întâlnită în LXX (*cf.* Num. 23,3) pentru *'al-pᵉnê-phāyim*, „spre înălțimile golașe" (secvență al cărei sens rămâne totuși disputat). ♦ „ca o cioară": o altă diferență între LXX, care are „ca o cioară însingurată", presupunând *'orabh*, „cioară", în textul ebraic, în vreme ce TM are „ca un nomad în pustie" (*'arābhī*, „arab", „nomad").

chip de desfrânată ai căpătat,
te-ai purtat nerușinat cu toți.
4 Nu M-ai chemat tu oare Casă,
și Tată și Călăuza fecioriei tale?
5 «Oare va rămâne ea în veac,
va fi păstrată spre biruință?»
Iată, tu ai grăit și ai săvârșit aceste rele
și ți-a stat în putere."
6 Și mi-a spus Domnul, în zilele regelui Iosia: „Ai văzut ce Mi-a făcut așezarea lui Israel? S-au dus pe tot muntele înalt și sub tot copacul din

---

3,3 Probabil din cauza unei tradiții textuale diferite (*vide* Craigie), în prima parte a versetului, LXX are un text substanțial diferit („și ai ținut mulți păstori ca piatră de poticnire pentru tine"), față de TM: „ploile au fost oprite și ploaia de primăvară nu a venit" – seceta este o consecință a „pângăririi pământului" prin idolatrie și prin toate păcatele ce decurg din ea. ♦ „te-ai purtat nerușinat cu toți": TM are „ai refuzat să te rușinezi". ♦ Origen (*Omilii la Geneză* 1,15) invocă versetul în legătură cu sufletul care s-a pervertit, adică se dedă în întregime viciului, întorcându-se de la Dumnezeu. Acesta va fi pedepsit ca o prostituată, iar copiii săi vor fi măcelăriți (*cf.* Is. 14,21).

3,4 „Casă": TM are „chiar acum", iar mai departe sunt citate cuvintele cu care Israel i se adresează lui Dumnezeu: „Tată, Tu confidentul/prietenul (sau, pornind de la un omonim, «cărmuitorul/călăuza») tinereții mele". ♦ Targumul: „Domnul meu, Tu ești Răscumpărătorul meu din vremuri străvechi". ♦ „Călăuza": gr. ἀρχηγός poate însemna și „cel aflat la origine/început" (*sic* NETS) sau „cel aflat în frunte": fondator, întemeietor, conducător.

3,5 „Oare va rămâne ea": NETS presupune că pronumele se referă la „fecioria" de mai sus. Totuși, majoritatea traducătorilor consideră că referentul este aici „mânia" divină. ♦ „spre biruință": TM are „pentru totdeauna". Secvența din LXX este rezultatul posibilei echivalări a ebr. *lānetsaḥ*, „pentru totdeauna", cu εἰς νεῖκος, *litt.* „spre vrajbă", dar, tardiv, νεῖκος tinde să se confunde cu νίκος, „biruință", așa cum este interpretat și de NETS.

3,6-10 Versetele conțin o comparație între Israel și Iuda, care se aseamănă și se întrec în fărădelege (*cf.* și Iez. 16; 23). În pasajul 3,6-18, proza înlocuiește exprimarea versificată folosită până la acest punct. Origen, în omilia a patra, despre Ier. 3,6-11, începe cu o retrospectivă istorică asupra scindării monarhiei unite, după Solomon, când s-au format Regatul de Nord, Israel, sub Ieroboam, și Regatul de Sud, Iuda, sub Roboam.

3,6 „așezarea lui Israel": TM are „răzvrătita (*litt.* «răzvrătirea») Israel" – Israel e arătat ca o personificare a răzvrătirii (vezi și nota 3,7). Gravitatea infidelității lui Israel față de Dumnezeu este accentuată în textul grecesc de pronumele personal „mi" („Mi-a făcut" = ofensa îi este adusă direct lui Dumnezeu), absent în TM. ♦ „copacul din dumbravă": TM are „copacul verde/înfrunzit/luxuriant" – la fel la 3,13. ♦ După Origen (*ad loc.*), Israel care „s-a dus pe tot muntele înalt" prefigurează mândria și aroganța fariseului din Evanghelie (Lc. 18,11-12). De asemenea, Origen atrage atenția asupra faptului că

dumbravă şi s-au desfrânat acolo. [7] Şi am spus, după ce ea s-a desfrânat în
toate felurile: «Întoarce-te la Mine!», dar nu s-a întors; iar Iuda cea necre-
dincioasă a văzut necredinţa ei. [8] Şi Eu am văzut că, după toate adulterele în
care a fost prinsă aşezarea lui Israel – şi am alungat-o şi i-am dat carte de
despărţire la mână –, nu s-a temut necredincioasa Iuda şi s-a dus de s-a
desfrânat şi ea. [9] Şi s-a socotit [ca] de nimic desfrânarea ei şi a săvârşit
adulter cu lemnul şi cu piatra. [10] Şi în toate acestea, necredincioasa Iuda nu
s-a întors la Mine din toată inima ei, ci întru minciună."

Dumnezeu este deopotrivă blând şi aspru. Dacă n-ar fi şi aspru, spune Alexandrinul, nu i-am remarca blândeţea; iar dacă ar fi doar aspru, am deznădăjdui foarte repede din pricina păcatelor noastre. Pentru Grigore de Nazianz desfrânarea nu denumeşte doar păcatul trupesc, ci orice păcat sufletesc, ducând la „înşelarea" lui Dumnezeu. Poţi fi curat la trup, dar să-ţi prostituezi sufletul, ceea ce este mult mai grav (*Cuvântări* 37,19). Aceeaşi interpretare la Ioan Casian, care identifică desfrânarea cu idolatria şi superstiţiile (*Convorbiri* 2,14,11).

3,7 „Întoarce-te la Mine!": TM are „se va întoarce la Mine". ♦ „(Iuda) cea necredincioasă (ἀσύνθετος)": termenul ἀσύνθετος se referă la infidelitatea faţă de o convenţie, aici faţă de Legământ. Şi în TM apelativul „răzvrătita Israel" are ca paralelă expresia „vicleana/trădătoarea Iuda" (vezi şi 3,8.10.11).

3,8 „carte de despărţire": aluzie la căderea Samariei şi deportarea populaţiei în Asiria (722/721 î.H.). ♦ Clement Alexandrinul citează versetul alături de alte versete din Scriptură care vorbesc despre „pedagogia" lui Dumnezeu. Dumnezeu îşi pedepseşte poporul tocmai pentru că-l iubeşte, altfel s-ar dezinteresa complet de el (*Pedagogul* 1,9). Aceeaşi idee la Ioan Gură de Aur, *Omilii la Evanghelia după Matei* 74,3. Origen (*ad loc.*) comentează: cartea de despărţire dată lui Israel duce inevitabil la retragerea lui Dumnezeu din mijlocul lui Israel: nu mai există nici Templu, nici ritual liturgic, nici jertfe. Descendenţa Domnului Iisus din seminţia lui Iuda (Evr. 7,14) este o dovadă a reabilitării pe care Dumnezeu i-a oferit-o. În destinul istoric al lui Iuda se reflectă atât dificultatea păstrării credinţei (Mt. 24,12-13; Lc. 18,8), cât şi alegerea suverană a lui Dumnezeu, „mulţi chemaţi, puţini aleşi" (Mt. 20,16). Dacă Dumnezeu l-a alungat până şi pe poporul legământului avraamic, nu va ezita să-l piardă pe credinciosul care se rupe de legământul cel nou.

3,9 „s-a socotit [ca] de nimic desfrânarea ei": pasajul este oarecum neclar atât în LXX, cât şi în TM. Secvenţa se referă ori la păcatele lui Israel în comparaţie cu cele ale lui Iuda (căci în v. 11 se spune că Israel e mai „îndreptăţit" decât Iuda), ori sugerează o evoluţie a gravităţii păcatelor lui Iuda. ♦ LXX reflectă o formă scurtă a textului ebraic; după „desfrânarea ei", TM are în plus „ea (Iuda) a pângărit ţara/pământul". ♦ Origen: orice păcat este ca un „adulter cu lemnul şi cu piatra".

3,10 La finalul versetului, TM are în plus formula de recunoaştere: *n^e'um-YHWH*, „rostire/oracol al lui *YHWH*". ♦ Origen comentează: Profetul face de fapt referire la

[11] Şi mi-a spus Domnul: „E [mai] îndreptăţit sufletul lui Israel, faţă de
necredincioasa Iuda.
[12] Mergi şi citeşte aceste cuvinte către miazănoapte şi spune:
Întoarce-te la Mine, aşezare a lui Israel – spune Domnul –
şi nu-Mi voi îndârji faţa către voi,
căci Eu sunt îndurător – spune Domnul –
şi nu voi fi mânios pe voi până în veac.
[13] Recunoaşte-ţi doar nedreptatea,
căci ai fost necucernică faţă de Domnul Dumnezeul tău
şi ai alergat bezmetică spre străini sub tot copacul din dumbravă,
iar glasului Meu nu i-ai dat ascultare – spune Domnul.
[14] Întoarceţi-vă, fii care v-aţi îndepărtat – spune Domnul –
pentru că Eu vă voi stăpâni
şi vă voi lua [câte] unul dintr-o cetate
şi [câte] doi dintr-o familie
şi vă voi duce în Sion
[15] şi vă voi da păstori după inima Mea şi vă vor păstori, păstorindu-vă cu
ştiinţă. [16] Şi va fi [aşa]: Când vă veţi înmulţi şi veţi creşte în ţară, în zilele

---

păcatele noastre; trebuie să învăţăm din greşelile lui Iuda atât severitatea lui Dumnezeu, cât şi îndelunga Lui răbdare.

3,11-13 Chemare la convertire. Formularea ei presupune deja cucerirea lui Iuda de către babilonieni (597, apoi 587 î.H.). Verbul „întoarce-te" are dublu sens, făcând referire în egală măsură şi la întoarcerea fizică din robie, şi la întoarcerea spirituală la Dumnezeul legământului.

3,11 „Israel": TM are „răzvrătita Israel".

3,12 „nu-Mi voi îndârji (*litt.* întări) faţa către voi": TM are *litt.* „nu voi face să-Mi cadă faţa peste voi", *i.e.* „nu voi mai privi ameninţător către voi". ♦ Origen (*ad loc.*) comentează: adevărata întoarcere la Dumnezeu constă în urmarea exemplului oamenilor drepţi din scrierile Vechiului Testament, precum şi urmarea învăţăturilor Noului Testament şi ale Apostolilor. Doar în felul acesta credinciosul nu va primi „carte de despărţire".

3,13 „ai fost necucernică": gr. ἀσεβέω presupune o *acţiune* gravă, o faptă, un comportament asumat – „a fi sacrileg", „a comite sacrilegiu". ♦ „ai alergat bezmetică": *litt.* „ţi-ai revărsat căile". ♦ „străini": aluzie la practicile idolatre ce se înmulţiseră în vremea regilor Manase şi Amon.

3,14-20 Profeţie despre situaţia poporului la reîntoarcerea din exil.

3,14 „unul dintr-o cetate... doi dintr-o familie": se afirmă tema rămăşiţei sacre care va fi salvată. *Cf.* Targumul: „am găsit plăcere în voi şi vă voi aduce înapoi ca pe o rămăşiţă".

3,15 „păstorindu-vă cu ştiinţă": TM are „vă vor păstori cu ştiinţă şi pricepere". ♦ Augustin pune versetul în legătură cu ultima parte din Evanghelia după Ioan (21,15-17), episodul în care Iisus îi încredinţează lui Petru „oile Sale" spre păstorire (*Omilii* 46,23).

acelea – spune Domnul – nu vor mai spune «Chivotul legământului
Sfântului lui Israel»; nu li se va mai sui la inimă, nu va mai fi numit, nici nu
va mai fi cercetat, nici nu se va mai face; [17] în zilele acelea şi în vremea
aceea, vor numi Ierusalimul «tronul Domnului» şi se vor aduna la el toate
neamurile şi nu vor mai merge după cugetările inimii lor rele.
[18] În zilele acelea se vor aduna casa lui Iuda cu casa lui Israel şi vor veni
laolaltă, din ţinutul de la miazănoapte şi din toate ţările, în pământul pe care
l-am dat ca moştenire părinţilor lor."
[19] Şi eu am spus: „[Aşa] să fie, Doamne!"
„Da, te voi rândui printre copii
şi-ţi voi da pământ ales,
moştenirea lui Dumnezeu, atotstăpânitorul neamurilor;

3,16 „în zilele acelea": expresie tipică pentru Ieremia, introducând mesaje de speranţă şi mângâiere (vezi şi *infra*, 3,17.18). ♦ „Chivotul legământului Sfântului lui Israel": TM are „Chivotul legământului lui *YHWH*". LXX evită aici echivalarea Numelui inefabil, aşa cum procedau scrierile târzii. ♦ „nu li se va mai sui la inimă", *i.e.* „nu le va mai veni în minte" (inima fiind considerată sediul gândirii şi al voinţei şi, în general, simbolizând interioritatea omului). ♦ Nu se ştie exact când a dispărut Chivotul Legământului, deoarece Templul a fost jefuit de mai multe ori; cel mai probabil e vorba de distrugerea Templului de către Nabucodonosor, în 587 î.H. (*cf.* 4Rg. 25,9.13-17; Ier. 52,13.17-23). Începând cu Ieremia, valorile din trecut rămân doar ca termen de comparaţie pentru faptele mult mai măreţe pe care le va săvârşi Domnul în viitor.
3,17 „în zilele acelea şi în vremea aceea": TM are doar „în vremea aceea". ♦ „vor numi Ierusalimul «tronul Domnului»": Targumul, reflectând o realitate de după distrugerea celui de-al doilea Templu, glosează: „vor numi Ierusalimul «locul unde se află *Ş'khīnāh* (*i.e.* locuirea/prezenţa) Domnului»". ♦ După „se vor aduna la el", TM are în plus: „la numele lui *YHWH*, la Ierusalim" (*cf.* Deut. 12,5.11.21 etc.).
3,18 Israel şi Iuda au fost una în răzvrătire, vor fi una şi în restaurare. Sfârşitul exilului este formulat mai amplu în LXX, nefiind limitat doar la o reîntoarcere din „ţinutul de la miazănoapte" (TM), ci „şi din toate ţările". ♦ Deja regele Iosia, profitând de slăbirea imperiului asirian, cucerise teritorii care aparţinuseră Regatului de Nord, ceea ce trezise speranţele de restaurare a regatului davidic. Tema unităţii poporului şi a teritoriului, de sorginte deuteronomistă, apare frecvent la profeţi ca una din caracteristicile restaurării mesianice (*cf.* Ier. 23,5-6; 38[31],1; Is. 11,13-14; Iez. 37,15-27; Os. 2,2; Mich. 2,12; Zah. 9,10 etc.).
3,19 „[Aşa] să fie, Doamne!": această inserţie, care apare numai în LXX, rupe paralelismul din TM, în care cele două jumătăţi ale versetului, marcate de „Eu am spus", sunt ambele rostite de Dumnezeu. ♦ „moştenirea lui Dumnezeu, atotstăpânitorul neamurilor": TM are „moştenire strălucită, splendorile [sau, după alţii, cu vocalizare diferită, «oştirile»] neamurilor".

şi am spus: Mă veţi chema Tată
şi nu vă veţi abate de la Mine.
[20] Numai că, după cum o femeie îl înşală pe cel care este cu ea,
aşa M-a înşelat pe Mine casa lui Israel" – spune Domnul.

[21] Glas de buze s-a auzit,
de plâns şi rugă a fiilor lui Israel;
căci au făcut strâmbătate în căile lor,
au uitat de Dumnezeu, Sfântul lor.
[22] „Întoarceţi-vă, fii care vă [tot] întoarceţi,
şi voi tămădui rănile voastre!"

„Iată, noi vom fi robii Tăi,
căci Tu eşti Domnul Dumnezeul nostru.
[23] Într-adevăr, spre minciună erau dealurile

3,21-25 Promisiunile făcute de Dumnezeu unui popor răzvrătit îşi găsesc răspuns într-o căinţă viitoare a poporului (*cf.* 2,20; 3,7).
3,21 „Glas de buze": TM are „glas de pe înălţimile golaşe". Traducătorul va fi citit *'al š'phātayim* în loc de *'al ş'phāyīm* (*vide* LEH, *s.u.* χεῖλος). ♦ „Dumnezeu, Sfântul lor": TM are „Dumnezeul lor".
3,22 „Întoarceţi-vă, fii care vă [tot] întoarceţi": LXX încearcă să redea jocul de cuvinte din ebraică: TM are *şūbhū bānīm şōbhābhīm*, „întoarceţi-vă, fii rătăciţi"; *şūbh*, „a se întoarce", are valoare generică, putând fi interpretat şi pozitiv, şi negativ; al doilea termen, *şōbhābhīm*, din aceeaşi rădăcină cu primul, este însă specializat negativ: „a se întoarce/abate de la". În greacă, ἐπιστράφητε υἱοὶ ἐπιστρέφοντες, „întoarceţi-vă, fii care vă tot întoarceţi", primul verb este la imperativ aorist, deci se referă la o acţiune momentană; al doilea este un participiu prezent, deci cu valoare durativă, putând arăta un obicei, un nărav. ♦ „rănile voastre": TM are „răzvrătirile voastre". ♦ Origen, în omilia a cincea, unde comentează Ier. 3,22–4,8, face o apropiere cu Fp. 13,46-48. În ambele pasaje, după ce Israel respinge Cuvântul lui Dumnezeu transmis prin profeţi, Dumnezeu îşi trimite mesagerii să ducă mesajul mântuirii la celelalte popoare („neamuri"). Deşi este destinatarul făgăduinţei, Israel Îl respinge pe Domnul (vv. 19 şi 20) şi, prin urmare, chemarea din v. 22, spune Origen, este adresată popoarelor păgâne.
3,23 „spre minciună... puterea munţilor": pasajul este incert în TM; s-a propus ca traducere, de exemplu, „într-adevăr, ceea ce vine dinspre dealuri este înşelător, pe munţi e numai zgomot" (TOB, văzând aici o aluzie la cultele orgiastice). ♦ Origen comentează: „Dealurile şi puterea munţilor" constituie ansamblul idolilor care au luat locul mărturisirii „Tu eşti Domnul Dumnezeul nostru". „Spre minciună" sunt şi magiile egiptenilor sau ale lui Simon Magul (Fp. 8,9-10), la antipodul lucrărilor minunate săvârşite de Dumnezeu prin Moise şi prin Iisus Hristos.

şi puterea munţilor;
numai prin Domnul Dumnezeul nostru
[este] mântuirea lui Israel.
[24] Dar Ruşinea a mistuit truda părinţilor noştri
[încă] din tinereţea noastră,
oile lor şi viţeii lor
şi pe fiii lor şi pe fiicele lor.
[25] Ne-am culcat în ruşinea noastră
şi ne-a acoperit necinstirea noastră,
pentru că am păcătuit înaintea Dumnezeului nostru,
noi şi părinţii noştri,
din tinereţea noastră până în ziua aceasta,
şi n-am dat ascultare glasului Domnului Dumnezeului nostru."

4 [1] „Dacă se va întoarce Israel – spune Domnul –
la Mine se va întoarce;

3,24 „Ruşinea": foarte frecvent în Biblie, numele idolilor sunt înlocuite cu un cuvânt depreciativ, apropiat ca sonoritate (*e.g. Ba'al – Boşeth*); *cf.* 5,31; 11,13 etc. ♦ Origen: „Oile lor şi viţeii lor" reprezintă rodul faptelor nesăbuite ale israeliţilor şi ale popoarelor păgâne, pe care Iisus, Bunul Păstor, îi cheamă la Sine.

3,25 „Ne-am culcat... ne-a acoperit": TM are verbele la injunctiv („să ne culcăm..."). ♦ Origen interpretează „ne-a acoperit necinstirea noastră" trimiţând la vălul de pe faţa lui Moise care-i împiedică pe israeliţi să vadă slava Domnului (2Cor. 3,15-18). Toate faptele ruşinoase trebuie îndepărtate ca o năframă când ne apropiem de Domnul. Slava Domnului nu este ascunsă ca să nu poată fi văzută de oameni, ci oamenii îşi pun un văl peste inimile lor rele. Afirmaţia „am păcătuit", la trecut, arată dorinţa de convertire a poporului, care va fi urmată de făgăduinţa Domnului din v. 4,1.

4,1-4 Adevărata pocăinţă pe care Domnul o cere şi o aşteaptă de la Israel. Ea înseamnă: a) întoarcere la Domnul, b) renunţare la practicile abominabile, c) ascultare de Domnul, d) conduită caracterizată de adevăr şi dreptate. Roadele unei astfel de pocăinţe vor fi văzute de toate popoarele.

4,1-2 Diferenţa majoră între TM şi LXX apare la nivelul persoanei verbelor şi pronumelor, fiecare tradiţie păstrând cu consecvenţă persoana a II-a singular (TM), respectiv a III-a singular (LXX). Astfel, dialogul dintre Dumnezeu şi poporul Său, nemijlocit în TM, apare ca intermediat de profet în LXX.

4,1 „dacă-şi va îndepărta... faţa Mea": TM are un text mai scurt: „dacă-ţi îndepărtezi spurcăciunile din faţa Mea şi nu mai rătăceşti". ♦ „va lua seama": gr. εὐλαβέομαι înseamnă, la propriu, „a apuca strâns"; de aici, metaforic, „a fi cu băgare de seamă", iar specializat în sens religios, „a fi pios/evlavios", „a cinsti (pe Dumnezeu) cu frică şi admiraţie"; *cf.* şi nota la Sof. 1,7.

dacă-şi va îndepărta spurcăciunile din gura sa,
şi va lua seama la faţa Mea
[2] şi se va jura «Viu [este] Domnul!»
cu adevăr şi întru judecată şi dreptate;
[atunci] vor binecuvânta întru el neamuri
şi întru el Îl vor lăuda pe Dumnezeu în Ierusalim."
[3] Căci acestea le spune Domnul bărbaţilor din Iuda
şi celor ce locuiesc în Ierusalim:
„Araţi-vă brazde proaspete
şi nu [mai] semănaţi printre mărăcini!
[4] Tăiaţi-vă împrejur pentru Dumnezeul vostru

4,2 „întru el Îl vor lăuda pe Dumnezeu în Ierusalim": TM are „şi întru el se vor lăuda". Pasajul trimite la făgăduinţele făcute lui Avraam în Gen. 22,18, şi chiar în 12,3. ♦ Targumul specifică: „Dacă te vei întoarce, Israele, la închinarea Mea... pocăinţa ta va fi primită înainte de pecetluirea decretului [de pedepsire cu trimiterea în exil]". ♦ Origen comentează: refuzul lui Israel de a se converti oferă şansa mântuirii pentru celelalte popoare (*cf.* Rom. 11,25-26). Chemarea lui Dumnezeu nu poate fi desconsiderată fără consecinţe grave (Lc. 14,18-20). Pentru că Israel a respins-o, Dumnezeu a mântuit doar o rămăşiţă din popor ca să facă loc credincioşilor dintre celelalte popoare. Va veni vremea, însă, când tot Israelul va fi mântuit (*cf.* Rom. 11,26). ♦ „va jura... cu adevăr etc.": pentru Origen, aici se cuprinde esenţa învăţăturii Domnului despre jurăminte (*cf.* Mt. 5,34-37). Alţi Părinţi citează versetul acesta în contrapunct cu versetul celebru din Predica de pe munte, unde Iisus interzice orice formă de jurământ. Ioan Gură de Aur precizează că, la Ieremia, jurământul este pozitiv, întrucât el trimite la Dumnezeul cel adevărat, în opoziţie cu idolii pe care obişnuiesc să jure păgânii. Ulterior, când primejdia idolatriei va dispărea, credincioşii nu vor trebui să mai jure nici pe numele lui Dumnezeu, aşa cum porunceşte Iisus (*Omilii la Evanghelia după Matei* 17,5).

4,3 „Araţi-vă brazde proaspete...": mărăcinii păcatului trebuie nimiciţi înainte de a semăna cuvântul Domnului, interpretează exegeţii evrei Qimhi şi Raşi. ♦ După Origen, porunca este în mod special un avertisment dat învăţătorilor care oferă ucenicilor lor învăţături prea devreme. Sămânţa trebuie să fie aleasă cu grijă din Lege, din Proroci, din Evanghelii şi din cuvintele Apostolilor.

4,4 „tăiaţi împrejur învârtoşarea inimii voastre": în Israel, circumcizia este semnul participării la Legământul lui Dumnezeu cu poporul Său (*cf.* Gen. 17,10 etc.). Ieremia insistă însă asupra circumcizici „inimii", ceea ce înseamnă interiorizarea Legământului, participarea omului întreg la el (*cf.* Deut. 10,16; 30,6). Tema este preluată în NT: Fp. 7,51; Rom. 2,25-29 etc. ♦ Origen comentează: circumcizia simbolizează orice fel de devotament al omului, fie pentru Domnul (circumcizia inimii), fie pentru idolii pe care şi i-a ales. A tăia împrejur învârtoşarea inimii înseamnă a primi Cuvântul care purifică învăţăturile şi îndepărtează orice este fals în gândire şi în faptă. Mai mulţi Părinţi

şi tăiaţi împrejur învârtoşarea inimii voastre,
bărbaţi din Iuda
şi voi care locuiţi în Ierusalim,
ca să nu izbucnească precum focul mânia Mea
şi să pârjolească –
şi nu va fi cine să o stingă –
din pricina ticăloşiei făptuirilor voastre!
[5] Vestiţi în Iuda şi să se audă în Ierusalim;
spuneţi, daţi semn în ţară cu trâmbiţa
şi strigaţi tare! Spuneţi:
«Adunaţi-vă să mergem
în cetăţile înconjurate cu ziduri!
[6] Ridicaţi [steagul] şi fugiţi în Sion!»
Grăbiţi-vă, nu staţi,
căci Eu voi trimite rele dinspre miazănoapte

---

subliniază sensul spiritual, hristologic al acestui verset. Dumnezeu a prescris circumcizia trupească poporului lui Israel, care va deveni circumcizie spirituală („a inimii") în cazul creştinilor. Această circumcizie, legată de botez, îl leagă mistic pe creştin de Iisus Hristos (Tertulian, *Răspuns către evrei* 3; *Contra lui Marcion* 1,20; *Epistola lui Barnaba* 9,1-5). Theodoret al Cyrului scrie: „Profetul ne-a arătat limpede că circumcizia vizibilă este o prefigurare (*typos*) a circumciziei invizibile şi că dacă este circumcizie înăuntru, circumcizia dinafară nu mai este necesară". Pune versetul din Ieremia în legătură cu Rom. 2,28-29: „Pentru că nu este iudeu cel care se arată pe dinafară, nici nu este tăiere împrejur cea care se arată pe dinafară, în trup; ci iudeu [adevărat] este cel ascuns şi tăierea împrejur [este] aceea a inimii, în duh, nu în literă; lauda aceluia nu [vine] de la oameni, ci de la Dumnezeu" (traducere C.B.).

4,5-8 Vestirea pericolului iminent, duşmanul „de la miazănoapte", instrumentul de care Dumnezeu se va folosi în pedepsirea poporului Său.

4,5 „trâmbiţa": TM are „corn". Se suna din corn (ebr. *şōphār*) pentru convocarea oştirii la luptă sau a poporului la adunările liturgice. De aici, chemarea cornului/trâmbiţei ajunge să simbolizeze venirea solemnă a lui Dumnezeu, mai ales pentru a judeca popoarele (*e.g.* Is. 27,13; Zah. 9,14; Mt. 24,31). ♦ Origen vede în expresia „în Iuda" o referire la învăţătura lui Iisus, care se trage din Iuda (Evr. 7,14), iar în „cetăţile înconjurate cu ziduri" vede Biserica Dumnezeului Viu, înconjurată cu adevărul Cuvântului (1Tim. 3,15).

4,6 „Ridicaţi [steagul] şi fugiţi în Sion": *litt.* „Ridicând, fugiţi...". TM are „Ridicaţi steagul (ebr. *nēs*) către Sion!". Traducătorul va fi citit în loc de *NS*, *NWS*, „a fugi"; aceeaşi diferenţă şi la v. 4,21. ♦ „rele": plural în LXX faţă de singularul din TM. ♦ Targumul: „Ridicaţi semnul împotriva Sionului: «Mergeţi în exil»!".

şi zdrobire mare."
[7] S-a sculat un leu din vizuina sa,
[cel] care nimiceşte neamuri a pornit
şi a ieşit din locul său
ca să prefacă pământul în pustietate
şi cetăţile vor fi dărâmate
încât nu vor mai fi locuite.
[8] Pentru acestea, încingeţi-vă cu sac
şi bociţi şi urlaţi,
pentru că nu s-a abătut mânia Domnului de la voi.

[9] „Şi va fi [aşa] în ziua aceea – spune Domnul –: va pieri inima regelui şi inima dregătorilor, iar preoţii vor încremeni şi profeţii se vor minuna." [10] Şi am spus: „Stăpâne, Doamne, pe cât se pare ai amăgit cu amăgire poporul acesta şi Ierusalimul spunând: «Veţi avea pace»! Şi, iată, sabia a ajuns până la sufletul lor!"
[11] La vremea aceea vor spune poporului acestuia şi Ierusalimului: „Duh de rătăcire prin pustiu, calea fiicei poporului meu, nu spre ce este curat, nici spre ce este sfânt!

4,7 „S-a sculat un leu din vizuina sa": leul are semnificaţie ambiguă în Scriptură, conform interpretării Părinţilor (*cf.* mai ales Hipolit, *De Christo et Antichristo*). Uneori îl simbolizează pe Iisus, alteori pe diavol. Aici are al doilea sens, după cum arată Ieronim în comentariul său la Ieremia (1,72,1-3). Diavolul va prăpădi tot ce întâlneşte în cale, transformând sufletele credincioşilor în pustiu. Şi Origen interpretează atacul venind de la miazănoapte (v. 6) ca uneltirile celui rău, care dă târcoale ca un leu (1Pt. 5,8-9). ♦ „cetăţile": TM are „cetăţile tale".

4,8 „de la voi": TM are „de la noi". ♦ „mânia": TM are „mânia aprinsă".

4,10 Aluzie la promisiunile mincinoase ale falşilor profeţi (*cf.* şi 14,13; 23,17). ♦ LXX intensifică surpriza atacului prin interjecţia ἰδοὺ, „iată" (vezi şi 4,13), şi prin posesivul αὐτῶν, „(sufletul) lor", ambele absente în TM. ♦ Targumul evită acuzaţia pe care Ieremia pare a o aduce Domnului şi subliniază că vina este a profeţilor falşi: „Iată, profeţii înşelători au amăgit şi înşelat poporul şi pe locuitorii Ierusalimului".

4,11-18 Descrierea campaniei militare pe care inamicul de la miazănoapte o va desfăşura împotriva poporului.

4,11 „Duh de... ce este sfânt!": TM are: „Vânt fierbinte [de pe] înălţimile golaşe, în pustiu, calea fiicei poporului meu, şi nu ca să vânture, nici ca să cureţe". În TM, rolul acestui vânt este redat de metafore agrare. LXX apelează însă la imagistica religioasă: „duh de rătăcire" şi „nu spre ce e curat, nici spre ce e sfânt!". ♦ „calea fiicei poporului meu": termenul „fiica" urmat de un nume de localitate/ţară/popor sau chiar de subst.

[12] Duh de împlinire va veni la mine,
dar acum eu grăiesc judecată împotriva lor."

[13] Iată, ca un nor se va sui
şi ca vijelia, carele lui,
mai uşori decât vulturii, caii lui.
Vai nouă, că suntem nenorociţi!
[14] Spală-ţi de răutate inima, Ierusalime,
ca să fii mântuit;
până când se vor afla în tine cugetările necazurilor tale?
[15] Căci glas de vestitor va ieşi din Dan
şi se va auzi necazul din muntele lui Efraim.
[16] Amintiţi neamurilor: „Iată, au venit!"
Vestiţi în Ierusalim:
„Cete vin dintr-o ţară de departe
şi şi-au ridicat glasul împotriva cetăţilor lui Iuda.
[17] Ca păzitorii unui câmp l-au împresurat,

„popor" sau de o expresie echivalentă constituie o personificare poetică frecventă mai ales în textele profetice.

4,12 Diferenţele se menţin: imaginii concrete din ebraică, *rûaḥ mālē', litt.* „vânt plin" (*i.e.* „năprasnic"), îi corespunde o expresie spiritualizantă: „duh de împlinire".

4,13 Targumul explicitează: „Iată, un împărat va veni împotriva lor cu oştirile lui".

4,14 „cugetările necazurilor [tale]": ebr. *'āwen*, „necaz", dar şi „răutate, nelegiuire" a fost interpretat în primul său sens de LXX, în vreme ce traducătorii TM optează cu toţii pentru cel de-al doilea: „vor fi în tine gânduri nelegiuite". Sensul LXX e destul de greu de priceput. Probabil tot la urzirea celor rele trimite. *Cf.* şi v. 15: „necazul din muntele lui Efraim".

4,15 „Dan": teritoriu aflat la marginea de nord a Israelului, unde se afla unul din sanctuarele înfiinţate de regele Ieroboam I, pentru ca poporul să nu mai meargă la Templul din Ierusalim (*cf.* 3Rg. 12,26-33). ♦ „Efraim": la origine, numele unuia dintre fiii lui Iosif şi, de aici, numele unuia din cele douăsprezece triburi; ajunge să desemneze, generic, zona muntoasă centrală a Israelului, între Sichem şi Bethel. La Bethel se afla şi celălalt sanctuar „alternativ" înfiinţat de Ieroboam I. ♦ Targumul: „Iată, glasul profeţilor care prorocesc împotriva lor că vor merge în robie pentru că s-au închinat viţeilor care sunt în Dan, iar aducătorii de veşti rele vor veni împotriva lor ucigându-i pentru că s-au închinat la idolii pe care Mica i-a aşezat în casa lui Efraim" (*vide* Jud. 17).

4,16 „şi-au ridicat glasul": *litt.* „au dat glas".

4,17 „M-ai nesocotit": TM are „ca s-a răzvrătit împotriva Mea"; termenul din LXX anticipează răspunsul dat de Domnul poporului Său în 38[31],32 pentru că au rupt legământul sinaitic („iar Eu i-am nesocotit").

pentru că M-ai nesocotit – spune Domnul.
[18] Căile tale şi făptuirile tale ţi-au făcut acestea:
însăşi răutatea ta, pentru că e amară,
pentru că a ajuns până la inima ta."
[19] Pântecele meu, pântecele meu mă doare
şi simţirile inimii mele:
se zbuciumă sufletul meu, se zbate inima mea,
nu voi tăcea,
căci sufletul meu a auzit glas de trâmbiţă,
strigăt de război.
[20] Şi cheamă prăpăd peste nenorocire
căci e cuprins de prăpăd tot pământul,
dintr-odată e cuprins de prăpăd cortul,
mi-au fost sfâşiate învelitorile.
[21] Până când voi vedea fugari
în timp ce aud glas de trâmbiţe?
[22] „Căci conducătorii poporului Meu nu M-au cunoscut,
sunt fii fără minte şi nepricepuţi,
sunt iscusiţi în a face răul,
dar să facă binele n-au ştiut."
[23] Am privit pe pământ şi, iată, nimic,
şi spre cer, şi luminile lui nu erau;

4,19-22 Neliniştea profetului în faţa pericolului iminent. Este greu de precizat cine rosteşte lamentaţia: cu toate că Domnul este subiectul în contextul imediat, opţiunea mai probabilă este Ieremia, având în vedere conţinutul plângerii (de altfel, şi Targumul spune: „Iar prorocul a zis..."); cuvintele din v. 22 însă îi aparţin clar lui Dumnezeu.

4,19 „simţirile inimii mele": TM are „zidurile inimii mele"; traducătorul LXX a citit, probabil, *QRBIM* în loc de *QYRWT*. ♦ „se zbuciumă sufletul meu": nu are echivalent în TM.

4,20 „cortul": TM are „corturile mele". ♦ „învelitorile": literal, „pieile", învelitorile şi perdelele cortului.

4,21 „fugari": TM are „stindardul" – vezi *supra*, nota 4,6.

4,22 „conducătorii poporului Meu": secvenţa din LXX presupune ebr. *'ĕylēy 'ammî*, dar TM are *'ewîl 'ammî*, „poporul Meu este nechibzuit".

4,23-28 Devastarea totală adusă de invazia inamicului de la miazănoapte este descrisă cu ajutorul limbajului cosmologic al creaţiei din Gen. 1, ca şi cum actul creaţiei ar fi derulat în sens invers, spre haosul primordial.

4,23 „nimic": TM are *tohû wābohû*, „neorânduit şi gol", *litt.* „haos şi vid", renumita sintagmă din Gen. 1,2.

[24] am văzut munții, și tremurau
și toate dealurile erau tulburate.
[25] Am privit și, iată, nu era [nici un] om
și toate păsările cerului erau îngrozite;
[26] am văzut și, iată, Carmelul pustiu
și toate cetățile, pârjolite în foc
de la fața Domnului,
și de la fața urgiei mâniei Lui au fost nimicite.
[27] Acestea [le] spune Domnul:
„Un pustiu va fi toată țara,
dar nicidecum nu-i voi pune sfârșit.
[28] Pentru acestea să jelească pământul
și să se întunece de sus cerul,
pentru că am grăit și nu Mă voi răzgândi,
M-am năpustit și nu Mă voi abate.
[29] De glasul călărețului și de la arcul întins
s-a dat îndărăt toată țara;
s-au afundat în peșteri și în crânguri s-au ascuns
și s-au suit pe stânci;
toate cetățile au fost părăsite,
nu [mai] locuiește om în ele.
[30] Și tu ce vei face, [chiar] dacă te vei înveșmânta în purpură
și te vei împodobi cu podoabă de aur

4,24 *Cf.* Ps. 45/46, 4; Na. 1,5; Iez. 38,19-20, descriind „ziua Domnului".
4,25 „păsările cerului erau îngrozite": TM are „păsările cerului fugiseră/zburaseră".
4,26 „Carmelul": vezi 2,7 și nota și 31,33; ebr. *hakkar^emel*, „(țara ca o) grădină", este citit în LXX ca toponim, „Carmel". În același sens merge și Targumul: „și, iată, țara lui Israel, care a fost sădită precum Carmelul, a ajuns din nou ca o pustie". ♦ „au fost nimicite": nu are corespondent în TM.
4,27 „voi pune sfârșit": *litt.* „voi face sfârșit".
4,28 „să jelească... să se întunece": TM are „jelește / va jeli... se întunecă / se va întuneca".
4,30 „Și tu": TM are „Și tu, cel pustiit" – în mod surprinzător, participiul este la masculin – se presupune că este o glosă târzie. ♦ „În zadar îți va fi gâteala": Clement Alexandrinul invocă versetul în *Pedagogul* (3,2), la capitolul despre vestimentația exterioară a femeilor. Împodobirea ostentativă e semn de vanitate. Opoziție între podoabele exterioare și cele interioare. Grija pentru haina din afară se combină, adesea, cu neglijența față de cele sufletești (dinăuntru).

și dacă-ți vei vopsi ochii cu suliman?
În zadar îți va fi gâteala:
te-au alungat iubiții tăi,
caută [să-ți ia] sufletul.
[31] Căci am auzit glas ca al uneia care se chinuie,
suspinul tău ca al uneia ce naște întâia oară –
glasul fiicei Sionului
se va stinge și mâinile ei vor slăbi:
«Vai mie, pentru că sufletul îmi piere pentru cei uciși!»"

5 [1] „Alergați roată pe străzile Ierusalimului
și vedeți și cunoașteți și căutați în piețele lui
dacă veți găsi vreun bărbat,
dacă este [vreunul]
care face judecată [dreaptă]
și caută credincioșia,
și voi fi binevoitor cu ei", spune Domnul.
[2] „Viu [este] Domnul" – spun ei.
Astfel, oare nu jură ei minciuni?
[3] Doamne, ochii Tăi [caută] la credincioșie:

4,31 „pentru cei uciși": TM are „din pricina ucigașilor".
5,1-6 Prima acuzație dintr-o serie de trei (5,1-5.10-13.20-28), fiecare urmată de justificarea pedepsei. Ca și în episodul din Gen. 18,22-33, Dumnezeu caută degeaba în Ierusalim un om drept. Versetele sunt structurate ca un discurs judiciar de acuzare, atât împotriva celor săraci (vv. 2-4), cât și împotriva celor puternici (v. 5). *Cf.* și Am. 3,9-11.
5,1 „credincioșia": gr. πίστις, „fidelitate", „onestitate"; „încredere", „credință", echivalează ebr. *'emûnâh*, „onestitate", „statornicie", „adevăr" (în sens de coerență cu sine), „fiabilitate". ♦ „dacă este [vreunul] care...": *cf.* Rom. 3,10-12 (citând Ps. 13/14,1-3). ♦ „voi fi binevoitor cu ei": TM are „voi ierta [cetatea]". Despre tema iertării unei mulțimi de dragul unui om drept, *cf.* Gen. 18,20-33; Is. 53; Iez. 23,30-31. ♦ „spune Domnul": nu are echivalent în TM.
5,2 „Viu [este] Domnul": formulă de jurământ (= „pe cât este de adevărat că Domnul este viu, pe atât de adevărat este că..."). ♦ „oare nu jură ei minciuni?": TM are: „spre înșelăciune/minciună jură ei".
5,3 „credincioșie": *vide supra*, nota 5,1. ♦ „n-au voit să primească mustrarea": *cf.* Am. 4,6-11; Prov. 12,1; 17,10. ♦ Origen, în omilia a șasea, la Ier. 5,3-5, comentează: expresia „Doamne, ochii Tăi caută spre credință" este doar un aspect particular al faptului că Domnul privește favorabil spre toate virtuțile, *cf.* Ps. 4,7(6). „I-ai lovit" descrie acțiunea

i-ai lovit,
dar ei n-au suferit;
i-ai sfârşit,
dar [ei] n-au voit să primească mustrarea;
şi-au întărit feţele mai mult decât stânca
şi n-au vrut să se întoarcă.
4 Şi eu am spus: Poate sunt săraci,
de aceea n-au fost în stare,
pentru că n-au cunoscut calea Domnului
şi judecata lui Dumnezeu;
5 voi merge la cei de vază
şi le voi grăi,
căci ei au cunoscut calea Domnului
şi judecata lui Dumnezeu;
dar, iată, într-un cuget au sfărâmat jugul,
au rupt legăturile.
6 De aceea i-a lovit leul din pădure
şi lupul, până la casele [lor] i-a dat pieirii
şi leopardul a stat de veghe împotriva cetăţilor lor:
toţi cei ce ies de acolo vor fi vânaţi
pentru că şi-au înmulţit necucericiile,
s-au întărit în abaterile lor.

Cuvântului lui Dumnezeu care activează capacitatea de percepţie a sufletului în privinţa păcatului. „I-ai sfârşit" este înţeles în sens pozitiv: i-ai desăvârşit, i-ai adus la capăt. „Şi-au întărit feţele" precum Faraon (Ex. 4,21).

5,4 Pentru Origen (omilia 6,3), opoziţia „săraci" *versus* „cei de vază" ţine de domeniul credinţei şi al cunoaşterii. Săracii sunt săracii la suflet şi la minte, care nu au acces la cunoaşterea lui Dumnezeu şi care trăiesc în afara credinţei. „Cei de vază" sunt „sufletele puternice", care-şi înrădăcinează viaţa în raţiune, adică în cunoaşterea divinităţii. Aceeaşi interpretare la Theodoret, doar că, pentru el, „cei de vază" se referă aici la preoţii şi învăţătorii Legii, în vreme ce „săracii" se referă la „restul lumii", neiniţiaţii, „care nu au bogăţia cunoaşterii lui Dumnezeu" (*Comentariu la Ieremia* 2,5, 4-5).

5,6 „lupul, până la casele [lor]": TM are *z'ēbh 'arābhōth*, „lupul stepelor/pustiurilor". ♦ „vor fi vânaţi": TM are „vor fi sfâşiaţi". ♦ „s-au întărit în abaterile lor": TM are „răzvrătirile/apostaziile lor s-au înmulţit". ♦ „Leul... lupul... leopardul" au fost interpretaţi de Ieronim şi, mai târziu, de Raşi ca simbolizându-i pe caldeeni, perşi şi, respectiv, pe greci – *cf.* Dan. 7 (Lundbom, *ad loc.*).

7 „Pentru care dintre acestea să fiu binevoitor cu tine?
Fiii tăi M-au părăsit
şi au jurat pe unii care nu sunt dumnezei;
[Eu] i-am hrănit,
iar ei au săvârşit adulter
şi în casele desfrânatelor au înnoptat.
8 Armăsari înnebuniţi după iepe au ajuns,
fiecare necheza după femeia aproapelui său.
9 Şi pentru acestea să nu-i cercetez? – spune Domnul –
Ori pe un neam ca acesta să nu-l pedepsească sufletul Meu?

10 Suiţi-vă pe meterezele ei şi dărâmaţi-le,
dar să nu le faceţi sfârşitul:
lăsaţi-i sprijinitorile,
căci sunt ale Domnului,
11 căci şi-au călcat cu totul credincioşia faţă de Mine – spune Domnul –

5,7-13 Discursul acuzării continuă, concentrându-se asupra păcatului de care se face vinovat Iuda şi asupra pedepsei care de acum pare inevitabilă.

5,7 „Fiii tăi M-au părăsit": *cf.* Deut. 32,15-18. ♦ „în casele desfrânatelor au înnoptat": TM are „[spre] casa desfrânatei s-au bulucit".

5,8 „Armăsari înnebuniţi după iepe au ajuns": mulţi Părinţi s-au oprit şi au comentat acest verset sau pur şi simplu l-au citat în legătură cu tema desfrâului, a poftei trupeşti. Irineu îi dă un sens foarte larg. Omul fără Dumnezeu, necredinciosul, devine asemenea animalelor, fără raţiune. Clement Alexandrinul propune o comparaţie foarte interesantă. În Scriptură, zice el, creştinii sunt numiţi „mânji", dat fiind că au fost eliberaţi de jugul păcatelor, în vreme ce păgânii sunt „armăsari", robiţi poftelor, superstiţiilor şi cultului zeilor mincinoşi (*Pedagogul* 15). Vasile cel Mare dezvoltă versetul, cu sens moral-ascetic, în celebra *Omilie despre post* (1,9-10).

5,9 „neam": gr. ἔθνος redă ebr. *gōy*, termen care desemnează de obicei un popor păgân (*vide supra*, nota 1,5); se sugerează aici distanţarea Domnului de poporul necredincios.

5,10 „ei": *i.e.* cetăţii. ♦ „să nu le faceţi sfârşitul": profeţii insistă că pedeapsa nu înseamnă nimicire, ci o rămăşiţă din popor va fi izbăvită (*cf.* şi 5,18; 37[30],11; Is. 20,17; Înţ. 11,20–12,22; 1Cor. 10,13). ♦ Domeniile semantice în TM şi LXX sunt diferite. TM foloseşte metafora viei, pe când LXX face uz exclusiv de termeni militari: „metereze/parapete" unde TM are *şārōth*, „ziduri", interpretat însă mai nou ca „şiruri (de pomi, de butuci de vie etc.)", şi „sprijinitorile", faţă de TM „mlădiţele". În plus, LXX are „lăsaţi-i... căci sunt ale Domnului", faţă de TM: „luaţi/îndepărtaţi... căci nu sunt ale Domnului"; dar şi aici este vorba numai despre mlădiţe, nu despre viţă. Targumul interpretează: „dărâmă-i palatele, pentru că nu se găseşte dorinţă pentru Dumnezeu în ele".

casa lui Israel şi casa lui Iuda."
12 Au mințit Domnului lor şi au zis:
„Nu este aşa!
Nu vor veni asupra noastră rele,
sabie şi foamete nu vom vedea;
13 profeții noştri au ajuns vânt
şi cuvânt al Domnului nu s-a aflat în ei."
Aşa va fi cu ei!

14 De aceea, acestea le spune Domnul Atotstăpânitor:
„Pentru că ați grăit cuvântul acesta,
iată, cuvintele Mele le-am făcut în gura ta foc
şi poporul acesta, lemne,
şi îi va mistui.
15 Iată, Eu aduc asupra voastră un neam de departe, casă a lui Israel – spune Domnul –,
un neam căruia nu-i vei desluşi sunetul limbii:
16 toți [sunt] puternici
17 şi vă vor mistui recolta şi pâinile

5,12 „Au mințit Domnului... Nu este aşa!": TM are: „L-au înşelat/lepădat pe Domnul şi au zis: Nu El!". Ultimele cuvinte ar putea însemna „El nu este", în sensul ateismului practic (= nu acționează), sau „nu El vorbeşte".
5,13 „cuvânt al Domnului nu s-a aflat în ei": față de TM, care are „cuvântul nu este în ei", LXX explicitează.
5,14-19 Revenire la tema amenințării cu invazia dinspre miazănoapte.
5,14 „Domnul Atotstăpânitor": expresia echivalează de obicei numele divin ebr. *YHWH Ṣᵉbhā'ōth*, „Domnul oştirilor"; sensul ei a trecut de la conotația războinică (Dumnezeu în fruntea oştirii lui Israel) la imaginea Creatorului căruia I se supune mulțimea aştrilor şi, în sfârşit, la aceea a Dumnezeului stăpân peste puterile îngereşti. La Ieremia, expresia apare foarte frecvent, fără a fi întotdeauna echivalată în LXX. ♦ „cuvintele Mele le-am făcut în gura ta foc": Chiril al Alexandriei spune că puterea cuvântului divin seamănă cu un cărbune încins, cu focul. Pune versetul în paralel cu Ier. 23,29, precum şi cu spusa lui Iisus din Lc. 12,49 (*Comentariu la Evanghelia după Luca*, Omilia 94).
5,15 „vei desluşi": gr. ἀκούω, „a auzi", mai apare şi în alte locuri cu sensul de „a desluşi", „a înțelege". ♦ „un neam căruia nu-i vei desluşi sunetul limbii": TM are: „Este un neam trainic, este un neam străvechi, un neam căruia nu-i cunoşti limba, nici nu desluşeşti (*litt.* auzi) ce vorbeşte". *Cf.* şi *infra*, nota 9,15.
5,16 În TM: „tolba lui este ca un mormânt deschis; toți sunt puternici/ viteji".
5,17 „şi măslinii": un „plus" al LXX.

şi îi vor mistui pe fiii voştri şi pe fiicele voastre
şi vă vor mistui oile şi viteii
şi vă vor mistui viile şi smochinii şi măslinii
şi vor treiera cu sabia cetățile voastre întărite
în care voi v-ați pus încrederea.
18 Şi va fi în zilele acelea [aşa] – spune Domnul Dumnezeul tău –: nicidecum nu vă voi sfârşi. 19 Şi va fi [aşa]: când veți zice «Pentru ce ne-a făcut Domnul Dumnezeul nostru toate acestea?», [tu] să le spui: «Pentru că v-ați înrobit unor dumnezei străini în țara voastră, aşa veți fi robi străinilor într-o țară care nu [este] a voastră.
20 Vestiți acestea către casa lui Iacob
şi să se audă în Iuda!
21 Ascultați dar acestea, popor nebun şi fără inimă!
Au ochi şi nu văd,
au urechi şi nu aud.
22 Oare nu vă veți teme de Mine – spune Domnul –,
sau la fața Mea nu veți lua aminte?
Cel ce am rânduit nisipul ca hotar mării,

5,18 Origen, în omilia a şaptea (Ier. 5,18-19), comentează: Dumnezeu administrează treptat pedeapsa, cu intenția de a oferi celor păcătoşi şansa întoarcerii la El. Aceste pedepse preliminare sunt doar o umbră, spune el, trimițând la Evr. 8,5, a pedepsei finale. Pentru Israel, pedeapsa finală nu a avut loc nici pe vremea plecării în robie, nici pe vremea Macabeilor, ci odată cu respingerea Mântuitorului (Mt. 23,37-38). Pustiirea aceasta a avut însă ca rezultat posibilitatea mântuirii şi pentru celelalte neamuri.
5,19 „Pentru că v-ați înrobit unor dumnezei străini": TM are „pentru că M-ați părăsit şi v-ați înrobit...". ♦ După Origen, robia a fost rezultatul normal al idolatriei: alungarea într-o țară în care domneşte idolatria. Oricine slujeşte şi se închină altcuiva decât lui Dumnezeu (mâncare, băutură, bani) se face vinovat de idolatrie, spune el.
5,20-31 Tema vinovăției poporului (în mod special neascultarea) şi a judecății divine continuă cu imagini din sfera ordinii cosmice.
5,21 *Cf.* Is. 6,9-10; Mt. 13,13-17 şi locurile paralele; Mc. 8,18.
5,22 „Cel ce am rânduit nisipul ca hotar mării": Dumnezeu e stăpân peste toate, inclusiv peste marea dezlănțuită. Dintre minunile creației, faptul că marea nu-şi iese din matcă spre a inunda uscatul îl umplea în mod deosebit de admirație pe omul biblic: *cf.* Ps. 73/74,13; 103/104,9; Prov. 8,29 TM; Iov 7,12; 26,12; 38,8-11. ♦ Chiril al Alexandriei aminteşte versetul în comentarea scenei furtunii potolite de Iisus, pe marea Tiberiadei (*Comentariu la Evanghelia după Luca*, Omilia 43). Vasile cel Mare citează versetul în *Omiliile la Hexaemeron*, în legătură cu Gen. 1,9, adunarea apelor într-un singur loc. Dumnezeu e stăpânul elementelor naturii şi „ține totul sub control", după expresia aceluiaşi Vasile.

poruncă veşnică, şi nu o va călca;
se va zbuciuma, dar nu va fi în stare,
vor vui valurile ei, dar nu o vor călca.
[23] Dar inima poporului acestuia s-a făcut neascultătoare şi nesupusă
şi s-au abătut şi s-au îndepărtat;
[24] şi n-au spus în inima lor:
«Să ne temem dar de Domnul Dumnezeul nostru,
care ne-a dat ploaia timpurie şi cea târzie
la vreme [potrivită],
pentru a împlini rânduiala secerişului,
şi a păzit-o pentru noi.»
[25] Nelegiuirile voastre au abătut acestea
şi păcatele voastre au îndepărtat cele bune de la voi;
[26] căci s-au aflat în poporul Meu necucernici
[care] au pus curse ca să-i strice pe oameni
şi i-au prins.
[27] Ca o plasă întinsă plină de păsări,
la fel [sunt] casele lor pline de vicleşug:
de aceea s-au preamărit şi s-au îmbogăţit;
[28] şi au călcat judecata,
n-au judecat pricina orfanului
şi pricina văduvei n-au judecat-o.
[29] Oare pentru acestea să nu-i cercetez? – spune Domnul –,
ori pe un neam ca acesta să nu-l pedepsească sufletul Meu?
[30] Uluire şi spaime
s-au întâmplat în ţară.

5,24 „rânduiala": gr. πρόσταγμα, „cerinţa", „porunca". Cultivarea pământului era o poruncă edenică. TM are „săptămânile".
5,26 „necucernici": TM are „ticăloşi, care stau la pândă ca păsărarul" (vezi continuarea, v. 27).
5,27 „plasă întinsă (*litt.* înfiptă)": imaginea unei capcane pentru prins păsări. TM are „coş/cuşcă".
5,28 Versetul diferă substanţial în cele două tradiţii. În TM versetul este mai lung: „S-au îngrăşat şi sunt lucioşi [de grăsime], ba chiar au întrecut faptele răutăţii; n-au judecat cu dreptate pricina orfanului, şi le-a mers bine, şi cauza săracului n-au judecat-o".
5,29 „neam": *cf.* 5,9 şi nota *ad loc.*
5,30 „uluire": gr. ἔκστασις, *litt.* „schimbare / ieşire din fire". ♦ „spaime": gr. φρικτά, *litt.* „(lucruri) înspăimântătoare".

[31] Profeţii profeţesc strâmbătăţi
şi preoţii au bătut din palme
şi poporului Meu i-a plăcut aşa.
Dar ce veţi face după aceea?"

6 [1] Întăriţi-vă, fii ai lui Beniamin
din mijlocul Ierusalimului,
şi în Thecue daţi semn din trâmbiţă
şi înălţaţi semnal peste Baithacharma,
căci au izbucnit rele de la miazănoapte
şi nimicire mare se arată
[2] şi va fi dată la o parte înfumurarea ta,
fiică a Sionului!
[3] La ea vor veni păstori şi turmele lor
şi vor înfige în ea corturi de jur-împrejur
şi vor păstori fiecare cu mâna sa.
[4] „Pregătiţi-vă de război împotriva ei,

5,31 „profeţesc strâmbătăţi": TM are „profeţesc întru strâmbătate". ♦ „preoţii au bătut din palme": TM are *litt.* „preoţii conduc/stăpânesc pe mâna lor" sau, după alte interpretări, „preoţii adună în mâna lor" / „preoţii cârmuiesc alături de ei".
6,1-8 Pasajul dezvoltă tema „răului [care vine] de la miazănoapte", atât din perspectiva năvălitorilor, cât şi a iudeilor. Rezultatul invaziei este pedepsirea aroganţei Ierusalimului şi pustiirea lui.
6,1 „Întăriţi-vă": TM are „adăpostiţi-vă". Traducătorul va fi citit *'ZZ* în loc de *'WZ*. ♦ „fii ai lui Beniamin": teritoriul lui Beniamin se află în cea mai mare parte la nord faţă de Iuda, dar Ierusalimul îi aparţinea (Ios. Nav. 18,28), de aceea adresarea este către „fiii lui Beniamin". ♦ „Thecue" (ebr. *Theqōa'*): localitate la cca 8 km sud de Bethleem, patria lui Amos. ♦ „Baithacharma" (ebr. *Bēyth-hakkerem*): localizarea e nesigură; s-a propus identificarea cu Ramath Rahel, la cca 5 km sud de Ierusalim (BJ, nota *ad loc.*). ♦ „miazănoapte": *vezi supra*, 1,13 şi nota. ♦ Targumul corelează traducerea cu evenimentele istorice deja petrecute: „fiii lui Beniamin au fost duşi deja în exil... pentru că semnalul din trâmbiţă s-a auzit în ţinutul lor".
6,2 În TM: „[Pe] cea frumoasă, gingaşă, am retezat-o, [pe] Fiica Sionului".
6,3 Se reia motivul pastoral din capitolul 2. ♦ „fiecare cu mâna sa": calc după ebraică, unde expresia înseamnă „fiecare în partea sa".
6,4 „Pregătiţi-vă de război împotriva ei": TM are *litt.* „Sfinţiţi împotriva ei război". Spre deosebire de perioada cuceririi Pământului făgăduinţei, când se spunea că Domnul luptă alături de poporul Său (*e.g.* Deut. 1,30), aici pare a lupta împotriva acestuia (vezi mai ales vv. 6-9). ♦ „se duc [şi] umbrele": TM are „s-au lungit umbrele".

ridicați-vă și să ne suim împotriva ei la amiază!"
Vai nouă, căci s-a plecat ziua,
că se duc [și] umbrele serii!
5 „Ridicați-vă și să ne suim noaptea
și să-i stricăm temeliile!"
6 Căci acestea le spune Domnul:
„Taie-i copacii,
revarsă peste Ierusalim oștire:
o, cetate mincinoasă,
numai asuprire înlăuntrul ei!
7 Precum un rezervor răcește apa,
la fel o răcește [pe ea] răutatea ei;
impietate și nenorocire se vor auzi în ea,
în fața ei, necontenit.
Cu necaz și bici 8 vei fi pedepsit, Ierusalime,
ca să nu se îndepărteze sufletul Meu de tine,
ca să nu te fac pământ neumblat,
în care nu locuiește [nimeni]."
9 Căci acestea le spune Domnul:
„Culegeți, culegeți ca pe o vie
rămășițele lui Israel,
întoarceți-vă cum se întoarce către coșul lui
acela care adună ciorchinii!"

6,5 „temeliile": TM are „fortărețele/palatele". Babilonienii au distrus realmente toate construcțiile fortificate în 586 î.H. (*cf.* 46[39],8; 52,13).
6,6 „Domnul": TM are „Domnul oștirilor". ♦ „copacii": *litt.* „lemnele". ♦ „revarsă peste Ierusalim oștire": TM are *litt.* „revărsați asupra Ierusalimului val de pământ". ♦ „o, cetate mincinoasă": TM are „ea este cetatea care trebuie cercetată (spre pedepsire)". Traducătorul va fi citit *HWQR* în loc de *HPQD*.
6,7 „în fața ei": TM are: „în fața Mea". ♦ „impietate (gr. ἀσέβεια, «necucernicie») și nenorocire... Cu necaz și bici": TM are „violență și distrugere... boală și rană" – ultimele două cuvinte încheie fraza.
6,8 „vei fi pedepsit": TM are „Lasă-te mustrat".
6,9-15 Israel ca o vie, metaforă celebră în profețiile lui Isaia (Is. 5,1-7), apare și aici în cuvântul Domnului vestit lui Ieremia: pedeapsa divină este percepută ca o „culegere a viei lui Israel".
6,9 „întoarceți-vă... ciorchinii": TM are o imagine și mai concretă: „să se întoarcă mâna ta precum culegătorul la coșuri/mlădițe".

10 Către cine voi grăi și voi da mărturie
și va asculta?
Iată, [sunt] netăiate împrejur urechile lor
și nu pot să audă.
Iată, cuvântul Domnului a ajuns pentru ei de ocară,
nicidecum nu vor să-l asculte.
11 „Mânia Mi-am umplut-o și am ținut-o
și nu i-am sfârșit;
[o] voi revărsa peste copilașii de afară
și peste adunarea tinerilor deopotrivă,
căci bărbatul și femeia vor fi luați împreună,
bătrânul cu mulțime de zile;
12 și casele lor vor fi date altora,
ogoarele și femeile lor laolaltă;
căci Îmi voi întinde mâna peste locuitorii ținutului aceluia –
spune Domnul.
13 Căci de la cel [mai] mic dintre ei și până la cel [mai] mare
toți au săvârșit fapte nelegiuite,
de la preot și până la profetul mincinos,
toți au făptuit minciuni.
14 Ei îngrijeau rana poporului Meu cu dispreț

6,10 În acest verset, profetul, chemat de Dumnezeu să adune rămășița poporului (v. 9), se plânge că nu mai găsește pe nimeni care să-l asculte.
6,11 În LXX, Dumnezeu este cel care vorbește. TM are: „M-am umplut de mânia lui *YHWH*, am obosit să o mai stăvilesc. Revars-o peste...": așadar, prima frază îi aparține tot profetului.
6,12 Se împlinește blestemul din Deut. 28,30. ♦ „Îmi voi întinde mâna peste locuitorii...": aici, în sens de osândire (la fel la 15,6; 21,5; *cf.* și Is. 5,25), spre deosebire de alte locuri, unde sensul este de ocrotire (*e.g.* Deut. 5,15; 26,8; Ps. 135/136,12).
6,13 „au săvârșit fapte nelegiuite": TM specifică „sunt lacomi de câștig din silnicie". ♦ „de la preot și până la profetul mincinos": TM are doar „de la profet la preot".
6,14 „dar unde este pacea?": TM are „și nu este pace". ♦ Ieremia se va înfrunta întreaga viață cu profeți care fac promisiuni mincinoase poporului: pe când el trebuia să vestească din partea lui Dumnezeu pedepse grave, aceștia aduceau un mesaj menit să placă ascultătorilor: pacea. Ebraicul *šālôm* (echivalat cu gr. εἰρήνη, care se îmbogățește cu nuanțele acestuia) înseamnă nu numai absența războiului, ci și bunăstarea rezultată din relația bună cu Dumnezeu și din armonia socială; de aceea face parte din caracteristicile lumii mesianice (*cf. e.g.* Is. 11,6 și urm.). Vezi și nota 8,[11-12].

şi spunând: «Pace! Pace!»;
dar unde este pacea?
15 Au fost făcuţi de ruşine pentru că au dat greş;
dar nu s-au ruşinat cum se ruşinează [omul]
şi necinstirea lor nu şi-au cunoscut-o.
De aceea, se vor prăbuşi în căderea lor
şi la vremea cercetării lor vor pieri" – spune Domnul.

16 Acestea le spune Domnul:
„Staţi la drumuri şi vedeţi
şi întrebaţi despre cărările Domnului cele din vechime
şi vedeţi cum este calea cea bună şi umblaţi pe ea
şi veţi afla curăţire pentru sufletele voastre.
Dar [ei] au spus: «Nu vom merge!»
17 Am aşezat pentru voi veghetori:
auziţi glasul trâmbiţei!
Dar [ei] au zis: «Nu-l vom auzi!»
18 De aceea, l-au auzit neamurile

6,15 „au dat greş": TM are „au făcut grozăvie". ♦ „în căderea lor": TM are „între cei ce se prăbuşesc". ♦ „vor pieri": TM are „se vor poticni".

6,16-21 Reluarea temei vinovăţiei poporului: răzvrătirea, lepădarea Cuvântului lui Dumnezeu cheamă judecata divină iminentă.

6,16 „cărările Domnului cele din vechime": TM are doar „cărările din vechime"; expresia se referă la modul de viaţă al strămoşilor, uneori fiind conotată pozitiv, ca aici, alteori negativ (*e.g.* Iov 22,15). ♦ „curăţire": TM are „odihnă". ♦ „vedeţi cum este calea cea bună şi umblaţi pe ea": după Ieronim, există mai multe căi (ale virtuţii, subînţelegem noi), dar „toate duc la calea unică", adică la Iisus Hristos (*Omilii la Psalmi* 42). Aceeaşi interpretare a versetului, în cheie tipologică, şi la Theodoret, care citează In. 14,6, „Eu sunt Calea, Adevărul şi Viaţa", precum şi profeţia lui Moise din Deut. 18,15. De asemenea, el trimite la alte profeţii hristologice din Vechiul Testament (Isaia, Michea, Iezechiel), arătând că această cale „regală", spre Iisus, a fost prevestită de multe glasuri din vechime (*Despre Ieremia* 2,6,16).

6,17 „Am aşezat pentru voi veghetori": Theodoret îi echivalează cu „păstorii" şi spune că e vorba despre regii şi legiuitorii poporului lui Israel, dar şi despre apostolii creştini, referindu-se exact la Pavel şi la Barnaba, care „intrau în sinagogi şi purtau discuţii cu evreii" (*Despre Ieremia* 2,6,18). ♦ Targumul: „Am aşezat învăţători [ai Legii] peste voi, care v-au îndemnat: «Primiţi cuvintele profeţilor!». Dar ei au zis «Nu le vom primi»".

6,18 „l-au auzit neamurile... care păşteau": TM are aici două imperative: „ascultaţi... şi luaţi seama". Traducătorul va fi citit *WR'Y* („şi păşteau") în loc de *WD'Y* („şi cunoaşte / ia seama").

şi cei care-şi păşteau turmele lor.
19 Ascultă, pământule,
iată Eu aduc peste poporul acesta rele,
rodul abaterii lor;
căci de cuvintele Mele nu s-au ţinut
şi Legea Mea au lepădat-o.
20 Pentru ce Îmi aduceţi tămâie din Saba
şi scorţişoară din ţinut îndepărtat?
Arderile de tot ale voastre nu sunt de primit
şi jertfele voastre nu Mi-au plăcut."
21 De aceea, acestea le spune Domnul:
„Iată, Eu aduc peste poporul acesta o slăbiciune
şi vor slăbi de ea părinţi şi fii laolaltă,
vecinul şi aproapele lui vor pieri."
22 Acestea le spune Domnul:
„Iată, un popor vine de la miazănoapte
şi neamuri se vor ridica de la capătul pământului;
23 vor ţine strâns arcul şi suliţa,
năvalnic este şi nu se va îndura,

6,20 „Saba": zonă şi trib din sudul Arabiei; *cf.* 3Rg. 10,1 şi nota *ad loc.* ♦ „scorţişoară": TM are „trestie bine mirositoare". ♦ „Arderile de tot... jertfele... nu Mi-au plăcut": cultul exterior, fără atitudinea interioară corespunzătoare şi fără împlinirea voinţei Domnului, nu este acceptat de Dumnezeu: temă specifică profeţilor (*e.g.* Am. 4,4; 5,22; Os. 6,6; 8,13; 9,4; Is. 1,11); *cf.* şi Ps. 39/40,7-9, reluat în NT, Evr. 10,5-9. ♦ Chiril citează versetul în *Comentariul la Evanghelia după Luca*, vorbind despre înlocuirea jertfei „legaliste", la Templu, prin jertfa interioară. Dumnezeu, prin porunca lui Iisus, nu mai cere sânge pe altarul Templului, ci „o viaţă sfântă dovedită prin buna mireasmă a tuturor virtuţilor, precum şi mărturia unei purtări bune şi nobile în orice împrejurare" (Omilia 74). La rândul său, Atanasie citează versetul în *Scrisori festale* (19,2) scoţând în evidenţă opoziţia dintre o jertfă concretă, materială, făcută fără credinţă, în mod ipocrit, şi autenticitatea unei jertfe spirituale, interioare.

6,21 Echivalenţă lexicală specifică în LXX Ieremia, „slăbiciune / a slăbi", faţă de TM „piedici / a se împiedica" (*cf.*, de pildă, 18,15).

6,22-26 Instrumentul folosit de Dumnezeu pentru pedepsirea Ierusalimului, babilonienii, „poporul de la miazănoapte" (vezi *supra*, nota 1,13), este descris în detalii cutremurătoare.

6,22 „neamuri": TM are „şi un neam mare". *Cf.* 27[50],41.

6,23 „ca focul": TM are „ca un [singur] om": traducătorul LXX va fi vocalizat *'ēš* („foc") faţă de TM *'îš* („om").

vuietul lui e ca marea învolburată;
cu cai şi care se va rândui ca focul,
la război împotriva ta, fiică a Sionului."
[24] Am auzit zvon despre ei:
ni s-au înmuiat mâinile,
tulburarea ne-a cuprins,
dureri ca ale uneia care naşte.
[25] Nu ieşiţi în câmp
şi pe drumuri să nu umblaţi,
căci sabia duşmanilor sălăşluieşte de jur-împrejur!
[26] Fiică a poporului meu,
încinge-te cu sac, presară-te cu cenuşă,
boceşte-ţi-l pe cel iubit, vaiet jalnic,
căci fără veste va veni nenorocirea peste voi!

[27] „Te-am pus să încerci popoarele de încercat
şi Mă vei cunoaşte când voi încerca Eu calea lor.
[28] Toţi neascultători, umblând strâmb,
aramă şi fier – toţi sunt stricaţi!
[29] Au pierit foalele de la foc,

6,25 „sălăşluieşte de jur-împrejur": TM are *māghōr missabhībh*, „groază de jur-împrejur" (*cf.* 20,10 şi nota). Diferenţa se explică prin omonimia dintre *māghōr*, „groază/teroare", şi *māghōr*, „sălaş". În TM, sintagma reprezintă probabil o formulă des folosită de profet, pe care duşmanii i-au transformat-o în poreclă. *Cf.* 20,10; Ps. 30/31,14.
6,26 „sac... cenuşă": îmbrăcarea în pânză grosolană de sac şi aşezatul în cenuşă sunt forme tradiţionale de manifestare a pocăinţei şi a doliului (*cf.* Iona 3,5; Mt. 11,15; Ioel, nota la 1,8). ♦ „nenorocirea": TM are „nimicitorul". ♦ „peste voi": TM are „peste noi".
6,27-30 Domnul i se adresează lui Ieremia în legătură cu misiunea profetică pe care i-a încredinţat-o de la început (1,18) şi pare a-l lua ca martor.
6,27 „să încerci... de încercat... voi încerca": gr. δοκιμάζω, *litt.* „a verifica", „a evalua", „a testa". ♦ În TM versetul este: „Te-am pus în poporul meu [ca pe un] verificator de metale, fortăreaţă, ca să cunoşti şi să cercetezi calea lor".
6,28 „aramă şi fier": metaforă a monedelor contrafăcute. ♦ „neascultători, umblând strâmb": TM are „răzvrătiţi, calomniatori".
6,29 „Au pierit foalele de la foc, a pierit plumbul": TM are „S-au încins foalele, plumbul e ars în foc". Plumbul era folosit în tehnologia purificării argintului. ♦ Targumul explicitează pe larg: „Iată, aşa cum rafala de vânt spulberă ce este mistuit de foc, la fel a tăcut vocea profeţilor, cea care le prorocea «întoarceţi-vă la Lege!», dar ei nu s-au întors; precum plumbul topit în cuptor, tot aşa cuvintele profeţilor care proroceau poporului

a pierit plumbul,
în zadar argintarul bate argintul,
ticăloşia lor nu s-a topit.
[30] «Argint lepădat» îi veţi numi,
pentru că Domnul i-a lepădat."

7 [[1]] [2] Ascultaţi cuvântul Domnului, toată Iudeea! [3] Acestea le spune Domnul Dumnezeul lui Israel: „Îndreptaţi-vă căile şi făptuirile şi vă voi aşeza în locul acesta. [4] Nu vă încredeţi în voi înşivă cu vorbe mincinoase,

erau fără valoare în ochii lor. Învăţătorii lor i-au învăţat fără vreun câştig, şi totuşi ei nu s-au abătut de la căile lor rele".
6,30 „lepădat": gr. ἀποδοκιμάζω înseamnă „a respinge în urma unei evaluări ceea ce este lipsit de valoare sau nepotrivit" (*cf.* şi 7,29; 8,9; 14,19; 38,35). ♦ „«Argint lepădat» îi veţi numi": verset pe care Părinţii îşi sprijină teoria Bisericii creştine ca „noul Israel". Vechiul Israel a fost „lepădat" de la faţa lui Dumnezeu pentru necredinţa lui. De pildă, Irineu, în *Adversus haereses* 4,36,2.
7,1–8,3 Discursul pe care Ieremia trebuie să-l rostească, după porunca Domnului, la poarta Templului datează, probabil, din 608 î.H., pe la începutul domniei regelui Ioiakim. Ieremia le atrage atenţia concetăţenilor săi că se înşală crezând că, indiferent de purtarea lor, prezenţa Templului în mijlocul cetăţii îi va apăra automat de orice primejdie (aşa cum îi apărase de atacul asirienilor în 701 î.H. – *cf.* 4Rg. 19,32-34; Is. 37,33-35). Discursul este reprezentativ pentru toate marile teme ale Cărţii lui Ieremia: cultul nu-l este plăcut lui Dumnezeu dacă rămâne superficial, dacă omul nu are o atitudine interioară corespunzătoare şi nu se poartă după Legea lui Dumnezeu, în dreptate şi în adevăr, cu milă faţă de străin, de orfan şi de văduvă (7,1-15); Dumnezeu nu-i mai îngăduie profetului să mijlocească pentru poporul căzut în idolatrie (16-20), pentru că acesta se încăpăţânează în rele (21-28); de aceea pedeapsa este deja hotărâtă (7,29–8,3). Împrejurările în care a fost rostit acest discurs şi urmările lui sunt relatate în cap. 33[26 TM].
7,[1] Versetul lipseşte în ediţia Rahlfs. În TM versetul corespunzător (v. 1) cuprinde provenienţa mesajului: „Cuvântul care a fost către Ieremia de la *YHWH* zicând".
7,2 Faţă de versetul din LXX, TM are în plus indicaţii cu privire la a) locul în care Ieremia trebuie să transmită mesajul: „Stai la poarta Casei Domnului şi strigă acolo acest cuvânt şi spune" şi b) la auditoriul mesajului: „cei care intraţi pe porţile Templului ca să vă închinaţi Domnului".
7,3 „Domnul Dumnezeul lui Israel": TM are „Domnul oştirilor, Dumnezeul lui Israel". Această diferenţă apare frecvent: n-am mai semnalat-o de fiecare dată. ♦ „vă voi aşeza": LXX (καὶ κατοικιῶ ὑμᾶς), ca şi TM (*wa'aṣakk'nāh 'eth'kem*) au o formă verbală cu valoare factitivă, spre deosebire de Vulgata, care are un intranzitiv: *et habitabo vobiscum*, „şi voi locui cu voi", construit pe vocalizarea *qal* a verbului (de Waard, 29).
7,4 „căci nu vă vor fi nicidecum de folos voua": nu apare în TM. În schimb, refrenul, repetat ca o mantră, „Templul Domnului", apare de trei ori în TM. ♦ După Ieronim, a

căci nu vă vor fi nicidecum de folos voua care spuneți: «E templul Domnului, templul Domnului!», [5] căci, dacă vă veți îndrepta cu adevărat căile și făptuirile voastre și veți face cu adevărat judecată [dreaptă] între [fiecare] om și aproapele lui, [6] și nu-i veți împila pe străinul care locuiește la voi, și pe orfan, și pe văduvă, și nu veți vărsa sânge nevinovat în locul acesta, și nu veți umbla după dumnezei străini, spre răul vostru, [7] [Eu] vă voi așeza în locul acesta, în țara pe care am dat-o părinților voștri din veac și până în veac.
[8] Dar, dacă voi vă încredeți în vorbe mincinoase, de unde nu veți avea folos, [9] și uciderți, și săvârșiți adulter, și furați, și jurați strâmb, și ați ars tămâie lui Baal, și ați umblat după dumnezei străini, pe care nu-i știți, așa încât să fie rău de voi, [10] și [apoi] ați venit și ați stat dinaintea Mea în Casa peste care s-a chemat Numele Meu și ați spus: «Ne-am ținut deoparte ca să nu facem

intra „în sălașurile cerului e la fel de simplu din Britania ca și din Ierusalim, dat fiind că Împărăția lui Dumnezeu e în tine". Prin urmare, nu ritualul public, exterior contează, ci purtarea („calea"), noblețea interioară (*Epistole* 58,3). Iar în cartea a doua din *Comentariul la Ieremia*, tot Ieronim insistă asupra faptului că „nu trebuie să ne punem credința în splendoarea lăcașurilor [pământești], nici în cupolele lor aurite și în zidurile de marmură, frumos împodobite". Adevăratul Templu al Domnului sunt virtutea și credința însăși (2,32,2-4). ♦ Targumul atribuie citatul triplu „este Templul Domnului" profeților mincinoși și îl dezvoltă cu conotații liturgice: „În fața Templului Domnului voi vă închinați; în fața Templului Domnului voi jertfiți; în fața Templului Domnului voi slujiți; de trei ori pe an voi vă înfățișați" (*cf.* Ex. 23,14).
7,6 „străinul care locuiește la voi": am echivalat astfel gr. προσήλυτος – vezi nota 16,29 la Leviticul; la fel la 22,3.
7,7 „vă voi așeza": vezi nota 7,4.
7,8 „Dar, dacă voi...": TM are „Iată, voi...".
7,9 „așa încât să fie rău de voi": nu apare în TM.
7,10 „Casa peste care s-a chemat Numele Meu": *litt.* „Casa peste care a fost chemat numele Meu asupra ei"; relativa cu reluare pleonastică a pronumelui este un semitism frecvent în Ieremia (vezi notele la Bar. 2,15; 2,26). Această formulare ce desemnează Templul din Ierusalim este caracteristică Deuteronomului (*cf.* Deut. 12,11; 14,23; 16,2.6.11; 26,2 etc.). ♦ Proclamând Numele Domnului peste un loc ales de Acesta, omul proclamă prezența și stăpânirea exclusivă a lui Dumnezeu asupra acelui loc; așadar, ca să se poată înfățișa acolo, omul trebuie să îndeplinească unele condiții puse de Dumnezeu – vezi și Ps. 14/15 (vezi TOB, nota *ad loc.*). ♦ „Ne-am ținut deoparte ca să nu facem toate spurcăciunile acestea": TM are „Am scăpat spre a face toate aceste urâciuni", ceea ce poate însemna fie că cei răi spun „Am scăpat", iar restul este constatarea lui Dumnezeu, fie că întreaga frază aparține celor răi („Am scăpat și vom face rele în continuare").

toate spurcăciunile acestea», [11] oare nu [e] peșteră de tâlhari în ochii voștri Casa Mea peste care s-a chemat Numele Meu? Iar Eu, iată, am văzut – spune Domnul.
[12] Într-adevăr, mergeți în locul Meu cel din Selom, unde Îmi sălășluisem Numele Meu mai înainte, și vedeți ce i-am făcut din pricina răutății poporului Meu Israel! [13] Și acum, pentru că ați făcut toate faptele acestea și [Eu] am grăit către voi și nu M-ați ascultat, și v-am chemat și nu ați răspuns, [14] voi face cu Casa aceasta, peste care s-a chemat Numele Meu, în care voi v-ați încrezut, și cu locul pe care vi l-am dat vouă și părinților voștri așa cum am făcut cu Selom. [15] Și vă voi arunca de la fața Mea, după cum i-am aruncat pe frații voștri, toată sămânța lui Efraim.
[16] Iar tu să nu te rogi pentru poporul acesta, și să nu stărui ca să Mă îndur de ei, și să nu faci jurujnțe, și să nu te apropii de Mine pentru ei, căci nu voi da

7,11 „peșteră de tâlhari": cuvintele sunt reluate de Iisus în episodul alungării negustorilor din Templu (Mt. 21,13; Mc. 11,17; Lc. 19,45-48). ♦ Ieronim pune versetul în legătură cu Mt. 21,13 și In. 2,16, explicând, în cheie morală, că „Biserica a devenit peșteră de tâlhari atunci când în sânul ei au loc hoții, crime, adultere, sperjururi, sacrilegii, scorniri eretice și alte răutăți", când întâistătătorii ei ard de lăcomie și când hainele (*pallium*) lor au ajuns împodobite ca ale regilor (*Șase cărți despre Ieremia* 2,34,1-3).
7,12-15 Legătura intrinsecă dintre împlinirea promisiunilor făcute de Dumnezeu prin legământ și îndeplinirea de către om a responsabilităților rezultate din legământ poate fi văzută de Iuda în cel mai direct mod: soarta regatului lui Israel, cucerit de asirieni, este arătată ca o consecință directă a refuzului convertirii.
7,12 Sanctuarul din Selom (ebr. *Șîloh*) era unul dintre cele mai vechi și mai importante sanctuare israelite (*cf.* Iis. Nav. 3; 4; 6). Deși adăpostise chivotul Legământului, fusese totuși distrus, către 1050, de filisteni (1Rg. 4). ♦ „din pricina": *litt.* „de la fața", semitism.
7,13 Targumul: „Și v-am trimis pe toți profeții, pe slujitorii mei... care v-au prorocit, dar nu i-ați ascultat, nici nu v-ați întors la Mine".
7,15 Aluzie la cucerirea Samariei de către asirieni și deportarea israeliților, în 722 î.H.
7,16 „să nu stărui ca să Mă îndur de ei, și să nu faci jurujnțe": TM are „să nu înalți pentru ei strigăt și rugăciune"; mijlocirea profetului este de acum inutilă pentru că poporul stăruie în păcat. *Cf.* și 11,14; 14,11. ♦ „să nu faci jurujnțe": gr. μὴ εὔχου, referire la făgăduința rituală (votul, jertfa votivă) prevăzută în cultul mozaic (*e.g.* Ps. 60,6; Fp. 21,23-24). ♦ Comentariile patristice interpretează versetul în funcție de tema principală vizată. Pentru Tertulian, Dumnezeu respinge aici pietatea mincinoasă, prefăcătoria. Mai bine nu te rogi decât să te rogi mincinos ori din interes meschin (*Despre puritate* 2); Ambrozie, dimpotrivă, subliniază faptul că intercesiunea profeților sau sfinților este foarte importantă pentru iertarea păcatelor. Din moment ce Dumnezeu îi spune lui Ieremia să nu se roage, înseamnă că acesta tocmai asta făcea: se ruga pentru iertarea poporului lui

ascultare. [17] Oare nu vezi ce fac ei în cetățile lui Iuda și pe ulițele Ierusalimului? [18] Fiii lor adună lemne, și tații lor aprind focul, și femeile lor frământă aluat ca să facă turte pentru oștirea cerului; și au turnat libații pentru dumnezei străini, ca să-Mi stârnească mânia. [19] Oare pe Mine Mă stârnesc? – spune Domnul. Oare nu pe ei înșiși, ca să fie făcute de rușine fețele lor?" [20] De aceea, acestea le spune Domnul: „Iată, urgia și mânia Mea se revarsă peste locul acesta și peste oameni, și peste vite, și peste orice copac de pe câmpul lor, și peste toate roadele pământului, și se va aprinde și nu se va stinge."

[21] Acestea le spune Domnul: „Adunați-vă arderile de tot cu jertfele voastre și mâncați carne! [22] Căci nu am grăit către părinții voștri și nu le-am poruncit, în ziua în care i-am ridicat din pământul Egiptului, despre arderi de tot și jertfe; [23] ci spusa aceasta le-am poruncit-o zicând: «Ascultați glasul Meu și [Eu] voi fi Dumnezeul vostru, iar voi veți fi poporul Meu; și umblați în toate căile Mele, pe care vi le-am poruncit ca să vă fie bine.» [24] Dar [ei]

Israel. În cele din urmă, spune Ambrozie, rugăciunile profetului vor fi ascultate de Dumnezeu, iar poporul se va întoarce din exil. La fel trebuie să facem cu toții pentru cei păcătoși. Ioan Gură de Aur, moralizator, scoate în evidență un alt aspect, anume că nu există iertare a păcatelor fără pocăința păcătosului și că doar rugăciunea unui intermediar nu este suficientă (*Omilii la Evanghelia după Matei* 43,3).

7,18 „oștirea cerului": TM are „regina cerului" – e vorba de zeița mesopotamiană a fertilității, Ișter/Astarte. Forma ebraică a cuvântului ce desemnează aici „regina" e neobișnuită, apărând numai aici și la 44,17-25 TM; de aceea traducătorul LXX va fi citit altceva.

7,21 „mâncați carne": întrucât la jertfa de ardere de tot animalul trebuia ars în întregime, acest îndemn ironic arată că Dumnezeu nu mai primește jertfele.

7,22 Într-adevăr, Decalogul nu menționează explicit nici o prescripție privitoare la aducerea de jertfe. Profetul nu condamnă jertfele în sine, ci subliniază faptul că nu au importanță în relația cu Dumnezeu dacă nu sunt susținute de cultul interior și de străduința de a-l împlini voința. El se înscrie astfel într-un întreg curent (*cf.* Am. 5,21 și urm.; Os. 6,6; Mich. 6,6-8; Is. 1,11 și urm.; Ps. 50/51,18). ♦ Părinții speculează versetul în sens hristologic, afirmând că, prin venirea lui Hristos, jertfele concrete au fost abolite. Autorul *Epistolei lui Barnaba*, după ce notează că Hristos și Legea cea Nouă au înlocuit sacrificiile sângeroase, invocă Ps. 50,19 (după LXX): „Jertfă lui Dumnezeu este duhul zdrobit, inima zdrobită și smerită Dumnezeu n-o va disprețui".

7,23 „[Eu] voi fi Dumnezeul vostru, iar voi veți fi poporul Meu" (*litt.* „[Eu] voi fi vouă Dumnezeu, iar voi veți fi Mie popor", transp.nere literală după ebraică) este formula „scurtă" a Legământului.

7,24 „după scorneliile": gr. ἐνθύμημα, „gând", „cugetare", „argument/raționament", dar și, conotat negativ, „invenție", „scornea1ă". TM are „după sfaturile, după îndărătniciile".

nu M-au ascultat și nu a luat aminte urechea lor, ci au umblat după scornelile inimii lor celei rele și au ajuns la cele dindărăt și nu la cele dinainte. [25] Din ziua în care părinții voștri au ieșit din țara Egiptului și până în ziua aceasta i-am trimis la voi pe toți robii mei, profeții, în [miezul] zilei și în zori; i-am trimis, [26] dar [aceia] nu M-au ascultat, și nu a luat aminte urechea lor, și și-au întărit cerbicea mai mult decât părinții lor. [[27]]

[28] Și să le spui acest cuvânt: «Acesta [e] neamul care n-a ascultat glasul Domnului, nici nu a primit mustrarea – a pierit credința din gura lor.»

[29] Rade-ți capul și aruncă [părul]
și înalță bocet de pe buzele tale,
căci Domnul a lepădat și a înlăturat
generația care face acestea.

[30] Căci fiii lui Iuda au făcut ce e rău înaintea Mea, spune Domnul: și-au rânduit spurcăciunile în Casa peste care s-a chemat Numele Meu, ca să o pângărească; [31] și au zidit altarul de la Taphet, care este în Râpa fiului lui Enom, ca să ardă pe fiii lor și pe fiicele lor în foc – ceea ce nu le-am

---

♦ Targumul explicitează: „și-au întors spatele de la slujirea Mea și nu au pus temerea de Mine în fața ochilor lor". ♦ „au ajuns la cele dindărăt și nu la cele dinainte": privirea spre trecut, adică spre încremenire, a fost speculată de unii Părinți. Ieronim scrie în *Comentariul la Ieremia* că evreii s-au comportat exact invers de cum se vor comporta apostolii, care, întâlnindu-L pe Iisus, și-au uitat trecutul păcătos și pustiu fără nici un regret și nu și-au ațintit privirile decât spre viitor (2,41,2-3).

7,26 „și-au întărit cerbicea mai mult decât părinții lor": TM are „și-au întărit cerbicea, au făcut mai mult rău decât părinții lor".

7,27 Lipsește în LXX; în TM este: „Le vei grăi toate cuvintele acestea, dar nu te vor asculta; îi vei chema, dar nu-ți vor răspunde".

7,28 „a pierit credința din gura lor": TM are aici un paralelism sinonimic: „a pierit adevărul/credincioșia, a dispărut din gura lor".

7,29 „a lepădat" – vezi *supra*, nota 6,30. ♦ În TM versetul este: „Tunde-ți [părul de] nazir și aruncă-l și înalță pe înălțimile golașe cântec de jale, căci a respins Domnul și a lepădat generația mâniei Sale". Verbele sunt la persoana a II-a feminin – deci îndemnul se adresează cetății Ierusalimului.

7,31 „altarul": gr. βωμός denumește în general altarul păgân; TM are „înălțimile" (*bāmōth*). Această echivalare este frecventă în LXX. ♦ „Taphet": ebr. *Topheth*, sanctuar al zeului Moloch (ebr. *Molekh*) – *cf.* 4Rg. 23,10 și nota *ad loc.* ♦ „Râpa fiului lui Enom": ebr. *gēy Ben-Hinnom*, „gheena", râpa de la marginea Ierusalimului unde, sub influența cultelor păgâne din jur, s-a practicat uneori chiar jertfirea primului copil născut (*cf.* 4Rg. 16,3; 17,17; 21,6.10; 23,10 etc.), lucru condamnat cu tărie de Lege (Deut. 12,31; 18,10; Lev. 18,21; 20,2-5) și de profeți (Ier. 19,6; 32,35; Iez. 16,20-21; 20,26; 23,39).

poruncit şi nici nu M-am gândit în inima Mea. [32] De aceea, iată, vin zile – spune Domnul – când nu se va mai spune «altarul de la Taphet» şi «Râpa fiului lui Enom», ci «Râpa celor nimiciţi» şi îi vor îngropa în Taphet, fiindcă nu va mai fi loc. [33] Şi vor fi morţii poporului acestuia hrană pentru păsările cerului şi pentru sălbăticiunile pământului şi nu va fi cine să [le] alunge. [34] Şi voi face să piară, din cetăţile lui Iuda şi de pe uliţele Ierusalimului, glasul celor care se veselesc şi glasul celor care se bucură, glasul mirelui şi glasul miresei, căci pustie va ajunge toată ţara."

8 [1] „În vremea aceea – spune Domnul – vor scoate afară din mormintele lor oasele regilor lui Iuda, şi oasele dregătorilor lui, şi oasele preoţilor, şi oasele profeţilor, şi oasele celor ce locuiesc în Ierusalim [2] şi le vor zbici la soare şi la lună şi la toate stelele şi toată oştirea cerului, pe care le-au iubit [ei] şi cărora le-au slujit şi după care au umblat şi de care s-au ţinut şi cărora li s-au închinat; nu vor fi jelite şi nici îngropate şi vor fi drept pildă pe faţa pământului, [3] pentru că au ales [mai degrabă] moartea decât viaţa; [pildă] pentru toţi cei rămaşi care au fost lăsaţi din generaţia aceasta în orice loc în care îi voi alunga."

[4] Căci acestea le spune Domnul:

7,32 „iată, vin zile": expresie tipic profetică, deosebit de frecventă în Ieremia, menită a sublinia caracterul inexorabil şi iminent al celor vestite din partea lui Dumnezeu. ♦ „Râpa celor nimiciţi": TM are „Râpa măcelului".

8,1-3 În opinia majorităţii comentatorilor, aceste versete încheie discursul lui Ieremia de la poarta Templului (7,1–8,3). În ele sunt reluate succint tema idolatriei, principala acuzaţie adusă poporului, precum şi consecinţele finale ale acesteia (moartea, desacralizarea mormintelor, exilul). Concluzia sumbră, „au ales mai degrabă moartea decât viaţa", trimite la cadrul istorico-teologic al legământului sinaitic şi la tema deuteronomică a alegerii între cele două căi (Deut. 30,19).

8,1 Targumul: „oasele profeţilor minciunii/ mincinoşi".

8,2 „şi la toate stelele": fără corespondent în TM. ♦ „nu vor fi jelite": TM are „nu vor fi adunate". ♦ „şi vor fi drept pildă": TM are „şi vor fi gunoi" (traducătorul va fi citit *DMH* în loc de *DMN*).

8,3 În TM *litt.*: „Şi va fi de ales moartea mai degrabă decât viaţa pentru toată rămăşiţa celor cruţaţi din acest neam rău, în toate locurile rămase pe unde i-am alungat – oracol al Domnului oştirilor". ♦ Targumul: „şi se vor bucura de moarte şi nu de viaţă".

8,4–10,25 Profeţii care au fost rostite, probabil, la începutul domniei lui Ioiakim, prin 605 î.H. Se intensifică mustrările pentru păcatele ce cheamă pedeapsa lui Dumnezeu.

„Oare cel care cade nu se [mai] ridică?
Sau cel care se abate nu se [mai] întoarce?
[5] De ce s-a abătut acest popor al Meu
cu abatere neruşinată
şi s-au lăsat stăpâniţi de pornirea lor
şi nu au voit să se întoarcă?
[6] Plecaţi-vă urechea şi auziţi:
Nu aşa vor grăi;
nu e [nici un] om care să se căiască de răutatea lui

8,4 „cel care se abate nu se [mai] întoarce": gr. ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει, joc de cuvinte mai greu de redat în traducere; LXX traduce cu aceste două verbe (sau cu substantivele corespunzătoare) acelaşi ebr. *ŞWB*, „a se întoarce" (în sens bun sau rău), termen biblic frecvent şi important; vezi şi *infra*, nota 8,5. ♦ În TM versetul începe: „Spune-le: «Aşa spune Domnul...»". ♦ Paţian al Barcelonei invocă aici convertirea „regelui Babilonului", Nabucodonosor, care, după ce a fost pedepsit, cu nebunie, de către Dumnezeu, s-a vindecat şi şi-a recuperat tronul (*Epistole* 1,5,3). Aceeaşi idee, a mărinimiei Domnului faţă de sufletul care se pocăieşte, şi la Ioan Gură de Aur. El subliniază un aparent paradox: severitatea lui Dumnezeu faţă de cei drepţi şi mărinimia lui faţă de cei păcătoşi. Păcătoşii au nevoie de blândeţe, pentru a nu ajunge la disperare. Aşa cum cei drepţi şi încăpăţânaţi au nevoie de asprime pentru a nu ajunge îngâmfaţi (*Omilii despre pocăinţă* 7,2,5).

8,5 „acest popor al Meu": TM are „acest popor, Ierusalimul". ♦ „pornirea": gr. προαίρεσις, „alegere", „preferinţă"; TM are „rea-credinţă/înşelăciune". ♦ Textul qumranic 4Q-a confimă TM (de Waard, 33). ♦ Targumul exploatează spectrul semantic al rădăcinii *ŞWB*, „a se întoarce", şi de aici fie „a reveni", „a se căi", fie „a se abate", parafrazând versetul: „De ce evită acest popor să se întoarcă la închinarea Mea? Locuitorii Ierusalimului s-au întors spre răzvrătire faţă de Legea Mea şi nu vor să se căiască". ♦ „s-au lăsat stăpâniţi de pornirea lor şi nu au voit să se întoarcă": Părinţii interpretează versetul ca pe un refuz al poporului de a-şi schimba viaţa. Răbdarea lui Dumnezeu este imensă, dar la un moment dat ia sfârşit în faţa neruşinării păcătoşilor. Fulgenţiu de Ruspe îl compară pe Dumnezeu cu un doctor capabil să vindece orice boală, dar numai dacă bolnavul însuşi cooperează. Dumnezeu iartă păcatele (tămăduieşte sufletele), dar nu şi în cazul păcătoşilor care nici măcar nu-şi pun problema păcatelor lor (*Epistole* 7,12). Ioan Casian insistă asupra faptului că harul lui Dumnezeu stă la îndemâna tuturor oamenilor, dar că aceştia trebuie să-l accepte pentru a fi salvaţi. Dumnezeu nu pedepseşte după bunul-plac, dar nici nu poate mântui împotriva voinţei omului (*Convorbiri* 2,13,7).

8,6 „Plecaţi-vă urechea şi auziţi": TM are „Am luat aminte şi am auzit". ♦ „să se căiască": gr. μετανοέω, *litt.* „a-şi schimba gândul", „a-şi schimba viaţa", „a se converti". TM are *niḥām*, cu acelaşi sens. ♦ „S-a oprit alergătorul din fugă ca un cal năduşit din nechezatul lui": TM are „toţi s-au întors la alergarea lor ca un cal năvalnic în bătălie".

spunând: «Ce am făcut?»
S-a oprit alergătorul din fugă
ca un cal năduşit din nechezatul lui.
7 Chiar şi *asida* şi-a cunoscut în cer vremea ei,
porumbelul şi rândunica şi vrăbiile câmpului
şi-au păzit vremea sosirilor lor,
dar poporul Meu n-a cunoscut
hotărârile Domnului.

8 Cum veţi spune: «Noi suntem înţelepţi
şi Legea Domnului este cu noi»?
De nimic a ajuns condeiul mincinos pentru scribi.
9 S-au făcut de ruşine înţelepţii
şi s-au îngrozit şi au fost prinşi,
pentru că au lepădat cuvântul Domnului;
ce înţelepciune este în ei?
10 De aceea pe femeile lor le voi da altora
şi ogoarele lor – moştenitorilor [11-12]

8,7 *„asida"*: LXX transliterează ebr. *ḥasīdhāh*, „barză". ♦ „vrăbiile câmpului": TM are *'âghûr*, probabil „cocor". ♦ „hotărârile": gr. κρίματα, „judecăţile", „sentinţele"; TM are singularul. ♦ Comentând Evanghelia după Matei, Ioan Gură de Aur admiră înţelepciunea lui Iisus care dă ca exemplu de urmat păsările cerului etc. La fel, spune antiohianul, procedaseră şi profeţii Vechiului Testament. Dacă exemplele de urmat ar fi Moise, Ilie sau Ioan, atunci oamenii ar invoca imediat scuza următoare: noi încă n-am ajuns la nivelul lor de înduhovnicire. Aici însă profetul invocă rândunica, porumbelul, vrăbiile, adică nişte păsări care, pe scara creaturilor, se află sub om. Aşadar, dacă până şi aceste păsări *aloga*, lipsite de raţiune, îşi cunosc menirea, ce scuză mai poate avea însuşi poporul ales de Dumnezeu? (*Comentariu la Evanghelia după Matei* 21,4).

8,8 „De nimic a ajuns condeiul mincinos pentru scribi": TM are: „Dar, iată, spre înşelăciune a schimbat [legea] condeiul mincinos al scribilor".

8,[11-12] Lacună în LXX. TM are un text aproape identic cu 6,12-15 (vezi acolo şi notele): „[10b] căci de la cel mai mic dintre ei şi până la cel [mai] mare toţi sunt lacomi de câştig din silnicie, de la proroc până la preot, toţi au făptuit înşelăciune. [11] Ei îngrijeau rana poporului Meu cu uşurătate, spunând: «Pace! Pace!»; şi nu este pace. [12] S-au făcut de ruşine pentru că au făcut grozăvie; dar de ruşinat nu s-au ruşinat şi necinstirea lor nu şi-au cunoscut-o. De aceea, se vor prăbuşi între cei ce se prăbuşesc şi la vremea cercetării lor se vor poticni – spune Domnul". ♦ Ieronim şi Augustin comentează acest verset, care nu există în cele mai bune mss. din LXX. Ieronim îl cunoaşte din textul ebraic. El dezvoltă o teorie despre profeţii mincinoşi, care propovăduiesc şi prevestesc

[13] şi [aceia] le vor aduna roadele" – spune Domnul.
Nu se află ciorchine în vii
şi nu este smochină în smochini,
chiar şi frunzele au căzut.
[14] Pentru ce [mai] stăm liniştiţi?
Adunaţi-vă şi să mergem în cetăţile întărite
şi să fim aruncaţi afară,
căci Dumnezeu ne-a aruncat afară
şi ne-a adăpat cu apă de fiere,
pentru că am păcătuit înaintea Lui.
[15] Ne-am adunat spre pace şi n-au fost lucruri bune;
pentru vremea vindecării, şi iată, caznă!
[16] Din Dan vom auzi larma năvalei cailor lui;
de nechezatul cailor călărimii lui
s-a cutremurat tot pământul;
şi va veni şi va mistui ţara şi tot ce este în ea,

---

pacea când ştiu foarte bine că ea nu-i decât o iluzie. „Profeţii mincinoşi făgăduiesc întotdeauna lucruri plăcute şi aşteaptă recompensă. Adevărul însă e amar, iar cei care-l propovăduiesc sunt plini de amărăciune. Da, cu pâinea nedospită a sinceităţii şi a adevărului se petrece Paştele Domnului, şi se mănâncă împreună cu ierburi amare" (*Contra lui Iovinian* 2,37). Iar în *Epistole*, unde subiectivitatea e la ea acasă, autorul Vulgatei face distincţie între pacea autentică şi cea neautentică. Pacea autentică nu poate fi decât pacea întru Hristos, fără pic de ranchiună, fără ţinerea de minte a răului, o pace nu între adversari, ci între prieteni, o pace întemeiată pe iubire, nu pe interese diplomatice (82,2).

8,13 În LXX, începutul v. 13 se află în continuarea v. 10: „şi le vor aduna roadele – spune Domnul". TM are *litt.* „Adunând/îndepărtând îi voi nimici – oracol al lui *YHWH*". LXX a tradus primul verb cu un mod personal („vor aduna"), iar al doilea verb (care derivă de la rădăcina *SWP*, „a sfârşi/nimici", a fost considerat ca un derivat al rădăcinii *'SP*, „a aduna (roadele)" (de Waard, 36). ♦ TM are în plus, la sfârşitul versetului, o frază enigmatică: „şi le-am dat lor, ei vor trece". Targumul o explicitează astfel: „Îi voi distruge negreşit... pentru că le-am dat Legea Mea în Sinai, dar au nesocotit-o".

8,14 „să fim aruncaţi afară... ne-a aruncat afară": TM are: „să stăm în tăcere... ne-a redus la tăcere", ceea ce ar putea însemna: „să pierim... ne-a dat pieirii". ♦ Targumul: „pentru că Domnul Dumnezeu a adus nimicirea peste noi şi ne-a dat de ruşine".

8,15 „caznă": gr. σπουδή, „grabă", „râvnă", „strădanie", „efort epuizant". TM are „spaimă".

8,16 „larma năvalei": TM are „nechezatul". ♦ „de nechezatul": *litt.* „de sunetul nechezatului". ♦ „tot ce este în ea": *litt.* „plinătatea ei". ♦ „va veni şi va mistui": TM are pluralul.

cetatea şi pe cei care locuiesc în ea.
17 „Căci iată, Eu trimit peste voi şerpi ucigători,
care nu pot fi descântaţi,
şi vă vor muşca."

18 [Răni] de netămăduit,
cu durerea inimii voastre descumpănite.
19 Iată, glasul strigătului fiicei poporului meu
dintr-o ţară îndepărtată:
„Oare Domnul nu este în Sion?
Sau regele nu este acolo?"
„De ce Mi-au stârnit mânia cu statuile lor
şi cu deşertăciuni străine?"
20 S-a sfârşit vara, a trecut secerişul,
şi noi nu am fost izbăviţi.
21 Din pricina rănii fiicei poporului meu m-am întunecat,
în descumpănire, m-au cuprins dureri ca ale uneia ce naşte.
22 Oare nu este răşină în Galaad

8,17 „şerpi ucigători": pedeapsă clasică pentru neascultare, trimiţând la anii de peregrinare prin pustiu; *cf.* Num. 21,6-9; Deut. 32,24. ♦ În TM versetul se încheie cu: „oracol al lui *YHWH*", marcând sfârşitul mesajului; urmează o lamentaţie a profetului. ♦ Ioan Casian compară şerpii de aici cu şerpii invidiei, „boala fără leac". Dacă te muşcă invidia, nu mai ai scăpare sau scapi foarte greu, zice autorul *Convorbirilor duhovniceşti*. Şerpii invidici nu pot fi îmblânziţi, vrăjiţi (3,18,16).
8,18-23 Intensitatea durerii proroculuí este evocată într-o serie de versuri memorabile. El pare a împărtăşi durerea lui Dumnezeu Însuşi, ale cărui cuvinte le şi citează la un moment dat – v. 19 (*cf.* HarperCollins, nota *ad loc.*). Tonul plângerii proroculuí ar putea fi văzut ca o prefigurare a lamentaţiei lui Iisus pentru soarta Ierusalimului (Lc. 19,41-44).
8,18 Versetul în întregime presupune un text ebraic diferit de cel din TM, care la rândul lui e dificil; s-ar putea înţelege, *litt.*: „Bucuria mea împotriva mea este durere; inima asupra mea e descumpănită/sfârşită". E posibil ca gr. ἀνίατα, „de netămăduit / incurabil", din LXX să fie rezultatul citirii ebr. *mab'lîghîhî* ca două cuvinte (de Waard, 38; LEH, *s.u.*).
8,19 „glasul strigătului": TM are „strigătul de ajutor". ♦ „deşertăciuni străine": *i.e.* idoli, zei – *vide supra*, nota 2,5.
8,21 „ca ale uneia ce naşte": fără corespondent în TM.
8,22 „răşină": TM are „balsam". Galaadul apare în Biblie ca ţinut al balsamurilor şi aromatelor (*cf.* şi Gen. 37,25; 43,11). ♦ Targumul adaugă: „Prorocul Ieremia a zis: «Dacă eu nu am avut fapte bune ca să mijlocesc pentru casa lui Israel, oare nu aş fi dorit să le dau învăţătura lui Ilie, prorocul din Gilead, ale cărui cuvinte aduc vindecare? Dar

sau doctor nu este acolo?
De ce nu a venit vindecarea fiicei poporului meu?

23 Cine va da capului meu apă
şi ochilor mei izvor de lacrimi,
ca să plâng acest popor al meu zi şi noapte,
pe răniţii fiicei poporului meu?

9 1 Cine-mi va da în pustiu
un sălaş îndepărtat,
ca să-mi părăsesc poporul
şi să plec [departe] de el,
căci toţi sunt adulteri,
adunătură de trădători.
2 „Şi-au încordat limba ca pe un arc,

---

pentru că ei nu s-au căit/întors, de aceea nu a venit vindecare pentru rana adunării poporului Meu»". ♦ Vasile cel Mare invocă versetul într-o scrisoare (46,5) adresată unei „fecioare care a căzut". El vede în cuvintele Scripturii cele mai utile leacuri pentru vindecarea sufletului: „tainele care înconjoară moartea şi învierea, cuvintele despre judecata cea înfricoşătoare şi pedepsele veşnice, învăţăturile despre pocăinţă şi despre iertarea păcatelor; drahma, oaia, fiul care şi-a mâncat averile cu femeile desfrânate, care era pierdut, s-a aflat mort şi a înviat".
8,23 În unele ediţii ale LXX şi ale TM acesta este v. 9,1, iar decalajul continuă pe tot parcursul capitolului 9. ♦ „ca să plâng": *litt.* „şi voi plânge". ♦ „acest popor al meu": pare un dublet LXX; nu apare în TM.
9,1-15 Profeţie ce prevesteşte pedeapsa pentru apostazie. Unii comentatori şi-au pus problema identificării vorbitorului în prima parte (vv. 1-5): Dumnezeu sau prorocul Ieremia? De altfel, uneori, în literatura profetică, delimitarea precisă a vorbitorului este imposibilă, tocmai pentru a scoate în evidenţă identificarea completă a mesajului profetic cu Cuvântul Domnului. Aşadar, marcarea cu ghilimele, în acest pasaj, a cuvintelor care ar aparţine lui Dumnezeu este o simplă propunere.
9,1 „sălaş îndepărtat": TM are „sălaş de călători". ♦ „ca să-mi părăsesc... şi să plec": *litt.* „şi îmi voi părăsi... şi voi pleca". ♦ „trădători": gr. ἀθετέω, „a încălca un pact, o convenţie, un legământ" (*vide supra*, 3,20, pentru acelaşi termen din LXX, comparaţia poporului cu o „nevastă care îşi înşală soţul"; *cf.* şi 5,11, „şi-au călcat credincioşia"). TM are „trădători". ♦ Pasajul trimite prin temă la fuga lui Ilie în pustiu (3Rg. 19); *cf.* şi Ps. 54/55,7-8.
9,2 „credincioşia": *vide supra*, nota 5,1. ♦ Prima parte a versetului în TM: „Şi-au încordat limbile ca pe un arc [spre] minciună şi nu spre adevăr s-au întărit în ţară". ♦ La sfârşit, TM are în plus „oracol al lui *YHWH*".

minciuna şi nu credincioşia s-a întărit în ţară,
căci din ticăloşii în ticăloşii au mers
şi pe Mine nu M-au cunoscut."
[3] Feriţi-vă fiecare de aproapele său
şi în fraţii voştri nu vă încredeţi,
căci orice frate va prinde de călcâi
şi orice prieten va umbla cu vicleşug.
[4] Fiecare îşi va bate joc de prietenul său,
adevăr nu vor grăi nicidecum;
limba lor s-a învăţat să spună minciuni,
au făcut strâmbătate
şi nu s-au oprit ca să se întoarcă.
[5] „Camătă peste camătă, vicleşug peste vicleşug;
[pe Mine] nu au voit să Mă cunoască."

[6] Drept care, acestea le spune Domnul:
„Iată, Eu îi voi trece prin foc şi îi voi pune la încercare,
căci voi săvârşi [aceasta] din pricina ticăloşiei fiicei poporului Meu.
[7] Suliţă ce străpunge e limba lor,

9,3 „va prinde de călcâi": gr. πτέρνῃ πτερνιει; πτερνίζω, verb rar, aparţine vocabularului luptelor clasice, „a lupta / a da cu călcâiul", „a se furişa în spatele adversarului prinzându-l de călcâi". Aici însă expresia echivalează jocul de cuvinte din ebraică, *'āqōbh ya'aqobh*, cu un sens apropiat, care trimite la numele lui Iacob (*Ya'aqobh*), care, prins de călcâiul fratelui său la naştere, a reuşit în final să-i răpească acestuia dreptul de întâi-născut (Gen. 25,26 şi urm.). ♦ „va umbla cu vicleşug": TM are „va calomnia".
9,4 „şi nu s-au oprit...": finalul v. 4 şi începutul v. 5 apar diferit în cele două tradiţii. TM are: „s-au ostenit în fărădelege, [5] locuinţa ta [e] în mijlocul înşelăciunii, din pricina înşelăciunii au refuzat să Mă cunoască." În mod similar cu v. 2, expresia „oracol al lui *YHWH*" nu apare în LXX. ♦ „limba lor s-a învăţat să spună minciuni": Ioan Casian citează versetul ca atare, pentru a arăta condamnarea minciunii de către Dumnezeu, dar adaugă imediat observaţia că minciuna nu are nevoie neapărat de rostire; ea se poate manifesta şi prin tăcere. Tăcerea laşă, complice sau agresivă. De multe ori tăcerea insultă sau minte mai rău decât vorbele (*Convorbiri* 2,16,18). La rândul său, Augustin subliniază ambivalenţa „limbii": cu ea ne rugăm lui Dumnezeu; cu ea ne pocăim; cu ea cântăm cântări sfinte; cu ea dăm sfaturi bune; dar tot cu limba jignim ori spunem minciuni (*Omilii* 16A2).
9,6 „din pricina ticăloşiei fiicei...": TM are *litt.* „de la faţa fiicei" (= aici, „din pricina").
9,7 „Suliţă": gr. βολίς desemnează orice armă de aruncat. ♦ „duşmănie": TM are „capcană"; traducătorul va fi citit *'YB* în loc de *'RB*. ♦ Chiril al Alexandriei citează versetul

înşelăciuni, vorbele gurii lor;
către aproapele său [fiecare] vorbeşte de pace,
dar în sine ţine duşmănie.
[8] Oare pentru acestea să nu-i cercetez – spune Domnul –
ori pe poporul acesta să nu-l pedepsească sufletul Meu?
[9] Porniţi bocet pe munţi
şi pe cărările pustiului, jale,
pentru că au pierit, pentru că nu mai sunt oameni.
N-au auzit semn de viaţă;
de la păsările cerului şi până la vite
s-au îngrozit, s-au dus.
[10] Şi voi face Ierusalimul popas pentru străini
şi sălaş de balauri,
iar cetăţile lui Iuda le voi preface în pustiire,
să nu mai fie locuite."

[11] Cine [este] omul cel priceput?
Să priceapă aceasta!
Iar cel la care [a ajuns] cuvânt din gura Domnului
să vă dea de veste din ce pricină a pierit ţara,
a fost pârjolită ca pustiul,
aşa încât n-o mai străbate nimeni!

în comentariul scenei predării lui Iisus de către Iuda. El vede în salutul prefăcut al lui Iuda ascuţimea străpungătoare a limbii despre care vorbeşte Ieremia (*Comentariu la Evanghelia după Luca* 148).
9,8 Versetul se repetă identic în vv. 5,9 şi 5,29. „Cercetarea", adică vizita/inspecţia lui Dumnezeu, poate fi spre binefacere sau spre pedeapsă, în funcţie de purtarea celui „cercetat". ♦ „nu-l va pedepsi": gr. ἐκδικέω, *litt.* „a (se) răzbuna", are în Biblie sensul de „a acţiona spre a restabili dreptatea în faţa unei acţiuni vrednice de pedeapsă"; „a se ridica de partea celui nedreptăţit". L-am tradus în funcţie de context cu „a răzbuna", dar mai ales, referitor la Dumnezeu, cu „a pedepsi", „a osândi" (*e.g.* Iez. 5,15).
9,9 „semn de viaţă": gr. φονὴν ὑπάρξεως, *litt.* „glas/sunet de existenţă". ♦ În TM: „De pe munţi voi ridica plâns şi bocet şi peste sălaşurile din pustiu jelanie, pentru că au ars şi nu e om care să treacă şi nu se aude glas de vite, de la păsările cerului până la dobitoace au fugit, au plecat". ♦ Ne aflăm, probabil, în 605 î.H., în vremea primei campanii a lui Nabucodonosor împotriva Ierusalimului (*cf.* 4Rg. 24,1).
9,10 popas pentru străini": gr. μετοικία, *litt.* „rezidenţă pentru străini", „strămutare". TM are „mormane [de ruine]". ♦ „balauri" (gr. δράκοντες): TM are „şacali".

[12] Şi mi-a spus Domnul: „Pentru că ei au părăsit Legea Mea, pe care am
dat-o în faţa lor, şi n-au ascultat glasul Meu, [13] ci au umblat după placul
inimii lor rele şi după idoli, aşa cum i-au învăţat părinţii lor [14] de aceea –
acestea le spune Domnul Dumnezeul lui Israel – iată, Eu le voi dumica
nevoi şi-i voi adăpa cu apă de fiere [15] şi-i voi împrăştia printre neamuri pe
care nu le-au cunoscut [nici] ei [nici] părinţii lor şi voi trimite asupra lor
sabia până ce îi voi nimici cu ea."

[16] Acestea le spune Domnul:
„Chemaţi bocitoarele, şi să vină!
Trimiteţi după femeile pricepute,
şi să dea glas
[17] şi să ţină pentru voi bocet

9,12 După „ei n-au ascultat glasul Meu", TM are, în plus, „şi nu l-au urmat".
9,13 „după placul inimii lor rele şi după idoli": TM are „după încăpăţânările inimii lor şi după baali".
9,14 „Domnul": TM are „*YHWH* al oştirilor"; la fel la v. 16 etc. ♦ „le voi dumica": gr. ψωμίζω înseamnă literal „a hrăni cu îmbucături mici, cu dumicaţi". TM are „Eu hrănesc acest popor". ♦ „nevoi": TM are „pelin/absint". ♦ „apă de fiere": TM are „apă otrăvită". ♦ Targumul explicitează: „Iată, voi aduce nenorocire peste acest popor, amărăciune ca de pelin, şi-i voi adăpa din cupa blestemului, cu rău ca veninul şarpelui".
9,15 „şi-i voi împrăştia printre neamuri pe care nu le-au cunoscut...": exilul printre străini apare ca pedeapsă pentru încălcarea legământului în Deut. 4,27; 28,64; *cf.* Lev. 26,33. La v. 5,15, *supra*, descumpănirea este accentuată de necunoaşterea limbii, deci de imposibilitatea comunicării (*cf.* Lundbom, nota *ad loc.*).
9,16-25 Dezvoltare a versetului-cheie anterior, 9,15 („îi voi împrăştia printre neamuri"): motivul exilului şi al consecinţelor acestuia dă unitate acestui pasaj. În prima parte (16-21) Dumnezeu cheamă poporul să jelească: după numeroasele Lui avertismente, care aveau drept scop evitarea catastrofei, acum, când ea este iminentă, El împărtăşeşte plin de compătimire suferinţa oamenilor. Vv. 22-23 constituie o inserţie în care cuvântul divin cheamă la adevărata înţelepciune: cunoaşterea lui Dumnezeu. Apostolul Pavel apelează de două ori la acest pasaj când vrea să pună în constrast înţelepciunea oamenilor cu cea a lui Dumnezeu (*cf.* 1Cor. 1,31; 2Cor. 11,18). Vv. 24-25 reiau o altă temă favorită a profetului Ieremia, interiorizarea cultului, a relaţiei cu Dumnezeu: ca şi simpla existenţă materială a Templului, nici tăierea împrejur fizică nu garantează salvarea poporului, ci doar adevărata „tăiere împrejur", cea a „inimii", pe care o cere Dumnezeu.
9,16 În TM, cuvintele Domnului încep cu „Luaţi seama", fără echivalent în LXX. ♦ „şi să dea glas": TM are „şi să soscască".
9,17 În TM, versetul începe: „şi să se grăbească să înalţe pentru *noi* bocet".

şi ochii voştri să verse lacrimi
şi pleoapele voastre să reverse apă!
[18] Căci glas de jale s-a auzit în Sion:
«Cât am ajuns de chinuiţi,
grozav am fost ruşinaţi,
căci am părăsit ţara
şi ne-am doborât lăcaşurile.»"

[19] Auziţi deci, femeilor, cuvântul lui Dumnezeu
şi să primească urechile voastre cuvintele gurii Lui,
învăţaţi-le pe fiicele voastre o tânguire
şi [fiecare] femeie pe vecina ei, un bocet.
[20] Căci s-a suit moartea prin ferestrele voastre,
a intrat în ţara voastră,
ca să zdrobească pruncii de pe afară
şi tinerii de prin pieţe.
[21] Leşurile de oameni vor fi spre pildă
pe faţa câmpiei ţării voastre
şi ca spicele în urma secerătorului,
şi nu va fi cine să adune.

9,18 „ne-am doborât lăcaşurile": *litt.* „am azvârlit lăcaşurile". TM are „ni s-au doborât lăcaşurile" (= „am fost aruncaţi afară din lăcaşuri").
9,19 „cuvântul lui Dumnezeu": TM are „cuvântul lui *YHWH*" – echivalenţă rar întâlnită.
9,20 „voastre": TM are „noastre". ♦ „în ţara voastră": TM are „în palatele noastre". ♦ Părinţii au acordat o atenţie deosebită acestor „ferestre ale morţii". Origen vorbeşte despre ferestre ca despre simboluri ale simţurilor trupeşti, prin care moartea intră în fiinţa omului (*Comentariu la Cântarea cântărilor* 3,13). Pentru Theodoret, „ferestrele se referă la eroarea judecăţii lor", care-i duce la pierzanie (*Comentariu la Ieremia, ad loc.*). Ambrozie notează: „Printre atâtea pofte ale trupurilor noastre, printre atâtea necurăţenii ale lumii acesteia, cine oare-şi poate păstra urmele neatinse şi neîntinate?". Ochii ne readuc în minte imagini care ne tulbură, urechile ne distrag atenţia, o sărutare pe gură devine provocare la păcat etc. (*De fuga saeculi* 1,3). Ieronim echivalează direct „ferestrele" cu simţurile. Scrie în *Omilii despre Psalmi* (51): „O persoană are cinci ferestre: văzul, auzul, gustul, mirosul şi pipăitul. Dacă mă uit la o femeie ca să o doresc, am săvârşit deja adulter în inima mea, iar moartea a venit prin fereastra văzului. Dacă sunetul harpei, al ţiterei sau al flautului mă moleşeşte, atunci moartea a intrat în sufletul meu prin fereastra auzului ş.a.m.d.".
9,21 În TM versetul începe cu un „plus": „Grăieşte-le aşa: oracol al lui *YHWH*:" ♦ „spre pildă": TM are „ca gunoiul"; traducătorul LXX va fi citit *DMH* în loc de *DMN* (*vide supra*, 8,2).

[22] Acestea le spune Domnul:
„Să nu se laude înțeleptul cu înțelepciunea lui,
și nici cel puternic să nu se laude cu puterea lui,
și nici cel bogat să nu se laude cu bogăția lui,
[23] ci cu acestea să se laude cel care se laudă:
că înțelege și cunoaște că Eu sunt Domnul
care face milă și judecată și dreptate pe pământ,
pentru că întru acestea [e] voia Mea"
– spune Domnul.
[24] „Iată, vin zile – spune Domnul – când voi face cercetare asupra tuturor celor care și-au tăiat împrejur netăierea împrejur, [25] asupra Egiptului, și asupra Iudeei, și asupra Edomului, și asupra fiilor lui Ammon, și asupra fiilor lui Moab, și asupra oricui își rade fața, asupra celor care locuiesc în pustiu; căci toate neamurile [sunt] netăiate împrejur în carne, iar toată casa lui Israel [sunt] netăiați împrejur în inimile lor."

9,23 „cunoaște": TM are „Mă cunoaște". ♦ A-L cunoaște pe Domnul constituie adevărata înțelepciune, adevărata religie, insistă profeții (*e.g.* Os. 2,22) și în special Ieremia (*cf.* 2,8; 22,15-16; 24,7; 38[31],34). ♦ Părinții (Clement, Origen, Augustin, Ciprian, Vasile cel Mare) insistă asupra diferenței pauline între înțelepciunea pământească și cea de la Dumnezeu. Origen, de pildă, spune în *Comentariul la Evanghelia după Matei*, referindu-se la versetul nostru, că omul trebuie să fie mândru de propria lui înțelepciune sau inteligență nu pentru că e a lui, ci pentru că e dar venit de la Dumnezeu. Nimic din ce-i al omului nu vine de la om, ci de la Creatorul său (10,19). Ideea a fost pusă în legătură cu mântuirea, dat fiind că omul nu se poate mântui singur, prin propria inteligență, ci se mântuiește numai prin harul și prin voia lui Dumnezeu.
9,24 „voi face cercetare": despre sensul expresiei, vezi *supra*, nota 9,8.
9,25 „își rade fața": *litt.* „își taie/rad de jur-împrejur cele de-a lungul fetei". TM are *litt.* „își taie/rad colțurile/tâmplele". Expresia se referă la unele triburi arabe care aveau în această privință obiceiuri interzise în Israel (*cf.* Lev. 19,27 și nota *ad loc.*). ♦ „în carne": o clarificare a LXX, poate pentru accentuarea contrastului cu expresia de la finele versetului, „netăiați împrejur în inimile lor" (*cf.* de Waard, 44). ♦ „toată casa lui Israel [sunt] netăiați împrejur în inimile lor": una din ideile majore ale epistolelor pauline este circumcizia interioară, „a inimii". Nu ajunge să fii tăiat împrejur trupește, trebuie să fii și sufletește, altfel spus, legământul omului cu Dumnezeu trebuie să fie profund, nu formal, doar la nivelul cultului. Theodoret subliniază faptul că, din acest punct de vedere, evreii nu se deosebesc de păgâni. Ultimii nu au trupul circumcis, în vreme ce primii, îndepărtându-se de Dumnezeu, își lasă inima necircumcisă (*Comentariu la Ieremia, ad loc.*).

10 [1] Ascultați cuvântul Domnului pe care l-a grăit către voi, casă a lui Israel! [2] Acestea le spune Domnul:
„De la căile neamurilor să nu luați învățătură
și de semnele cerului să nu vă înspăimântați,
căci aceia se înspăimântă de ele când le văd.
[3] Într-adevăr, legiuirile neamurilor sunt deșarte;
este lemn tăiat din pădure,
lucrare a dulgherului și chip turnat:
[4] cu argint și cu aur sunt împodobite,
cu ciocane și cuie le-au întărit,
și nu se vor clinti;
[[5-8]]
[9] este argint lucrat – nu vor umbla;

10,1-16 Pasajul este considerat un *locus classicus* de denunțare a idolatriei, o repudiere vehementă a ei, foarte apropiată de Deutero-Isaia (Is. 40–55; *cf.* și „demonstrația" profetului Ilie din 3Rg. 18). Primejdia căderii în idolatrie avea să devină cu atât mai acută cu cât exilul iminent urma să-i împrăștie pe israeliți în mijlocul unor populații păgâne. Non-existența idolilor este afirmată într-o manieră concretă prin reducerea lor la materialul din care le sunt făcute statuile (*cf.* Ps. 113/115,12-15). Numai Domnul Dumnezeu, Creatorul a toate, este Cel viu și adevărat, vrednic de închinare.
10,2 „când le văd": gr. τοῖς προσώποις αὐτῶν, *litt.* „cu/de fețele lor", ar putea însemna și [căzând] cu fețele [la pământ] (*cf. e.g.* Brenton).
10,3 „și chip turnat": TM are „cu barda" – referire la „chipul cioplit" (*cf.* Ex. 20,4; Deut. 5,8 etc.).
10,4 „sunt împodobite": TM are „ei împodobesc".
10,[5-8] Versetele nu apar în LXX, cu excepția unei părți din v. 5, care e situată însă după v. 9. TM are: „[5] Ca niște sperietori într-un câmp de castraveți, ei nu vorbesc, sunt cărați pentru că nu umblă: nu vă temeți de ei, fiindcă nu fac rău, dar nici bine nu pot face. [6] Nu este nimeni ca Tine, *YHWH*, mare ești Tu și mare este numele Tău întru putere. [7] Cine nu se va teme de Tine, Împărate al neamurilor, căci Ție Ți se cuvine. Printre toți înțelepții neamurilor și în toate împărățiile nu este nimeni asemenea Ție. [8] Toți ca unul sunt proști și s-au prostit, învățătura deșertăciunilor (*litt.* aburilor) lemn este". ♦ Ebr. *hebhel*, „abur", „suflare", este folosit adesea pentru a desemna idolii. În LXX, echivalentul este, cel mai adesea, ματαιότης, „deșertăciune".
10,9 „Tarsis" (ebr. *Tarşīš*): încă se discută localizarea lui: fie tocmai pe coasta spaniolă din preajma Gibraltarului (identificat cu grecescul Tartessos), fie, pornind de la cuvântul fenician identic ce desemnează „topitoria de metale", o colonie feniciană din Sardinia sau Tunisia. Oricum, pentru evrei, toponimul are conotația de „capăt al lumii". ♦ „[din] Mophaz": TM are „din *'Ūphāz*"; prepoziția prefixată *mē-* a fost interpretată de traducător ca parte a substantivului propriu. Localitatea nu a putut fi identificată. În Dan. 10,5 apare „aurul de Ophaz".

argint bătut – va veni din Tarsis,
aur [din] Mophaz şi mâna aurarilor,
toate, lucrări de meşteri;
cu iacint şi purpură le vor înveşmânta.
5 Vor fi ridicate şi purtate,
pentru că nu vor umbla.
Nu vă temeţi de ele,
căci nu vor face rău,
şi [nici] bine nu este în ele.
[10]
11 Aşa să le spuneţi:
«Zei care n-au făcut cerul şi pământul
să piară de pe pământ şi de sub cerul acesta!»"
12 Domnul [e] cel care a făcut pământul cu puterea Sa,
Cel care a ridicat lumea cu înţelepciunea Sa
şi cu chibzuinţa Sa a întins cerul

10,[10] Nu apare în LXX. În TM: „Dar Domnul (*YHWH*) Dumnezeu este adevăr, Dumnezeul viu şi Împăratul veacurilor; de mânia Lui tremură pământul şi neamurile nu-l pot îndura supărarea".

10,11 În TM, acest verset este o inserţie în aramaică adresată neamurilor păgâne. ♦ Targumul precizează: „Aceasta reprezintă o copie a scrisorii trimisă de profetul Ieremia bătrânilor duşi în exil în Babilon. «Dacă popoarele la care aţi ajuns vă vor spune: 'Închinaţi-vă la idoli, casă a lui Israel!' aşa să le răspundeţi: 'Idolii la care vă închinaţi voi sunt doar idoli fără valoare. Ei nu pot aduce ploaia, şi nu pot face pomii pământului să rodească. Ei, împreună cu cei ce se închină înaintea lor, vor pieri de pe pământ şi vor fi nimiciţi fără urmă de sub ceruri'»".

10,12 „Domnul" e subînţeles în TM. ♦ Targumul inserează la începutul versetului: „Aşa să le ziceţi: «Noi ne închinăm Domnului care a făcut...»". ♦ *Cf.* Is. 45,18. ♦ Origen, în a opta omilie la Ieremia (Ier. 10,12-14), comentează: cele trei însuşiri ale Domnului enumerate de profet – puterea, înţelepciunea şi chibzuinţa – se adresează fiecare unui domeniu aparte. Astfel, „tăria" lucrează în cele ale pământului creat, „înţelepciunea" se manifestă în sfera oamenilor, iar „chibzuinţa" este pentru cele ale Cerului. ♦ „Domnul [e] cel care a făcut pământul cu puterea Sa": Părinţii invocă acest verset fie în tratatele dogmatice, în care se prezintă principiile credinţei creştine, subliniind rolul de Creator unic al adevăratului Dumnezeu (Ambrozie, Ioan Gură de Aur); fie în comentariile la primul capitol din Geneză (Ambrozie, *Cele şase zile ale creaţiei* 1,3,9), fie în polemicile antipăgâne sau antieretice. Pentru Ambrozie, arienii s-au întors la păgânism dat fiind că neagă rolul de Creator al Logosului (*De doctrina christiana* 4,4,48); de asemenea, Augustin spune că, deşi idolii au dispărut din temple, ei au rămas în inimile păgânilor sau ale falşilor creştini (*Despre Psalmi* 99,2).

13 şi mulţimea apei din cer
şi a înălţat norii de la marginea pământului;
fulgere făcut-a pentru ploaie
şi a scos lumina din vistieriile Sale.
14 Tot omul s-a prostit, [depărtat] de cunoaştere,
s-a făcut de ruşine tot aurarul, cu statuile lui,
căci minciuni au făurit,
în care nu este suflare:
15 deşarte sunt, lucrări de batjocură,
la vremea cercetării lor vor pieri.
16 Nu astfel e partea lui Iacob,
fiindcă Acela care a plăsmuit toate,
El însuşi [este] moştenirea lui –
Domnul [este] numele Său.

17 A adunat din afară fiinţa ta,
sălăşluită întru cele alese.
18 Căci acestea le spune Domnul:
„Iată, Eu voi doborî întru strâmtorare pe locuitorii acestei ţări
ca să fie aflată lovitura ta;

10,13 În TM, începutul versetului este: „când dă glas, e vuiet de ape în ceruri". ♦ „lumina": TM are „vântul". ♦ *Cf.* Deut. 28,12; Iov 38,34-35; Ps. 134/135,7; 146/147,8.

10,16 „El (= Domnul) însuşi este moştenirea lui (= Iacob/Israel)": TM are, invers: „şi Israel este seminţia moştenirii Lui". *Cf.* Deut. 4,20; 32,9. ♦ „Domnul [este] numele Său": *cf.* Ex. 15,3; Am. 4,13; 5,8; 9,5. ♦ „moştenirea": *vezi infra*, nota 27,11.

10,17-25 Pasajul se situează în continuarea fragmentului 9,9-21; plecarea în exil (cel din 587 î.H.) apare iminentă. El se încheie cu o rugăciune de mijlocire a profetului: o pedeapsă prea severă ar distruge poporul, în vreme ce popoarele care au fost instrumentul acestei distrugeri ar rămâne nepedepsite.

10,17 În TM: „Adună-ţi de pe pământ bocceaua, tu care locuieşti în loc asediat" – adresarea este la feminin, poporul şi cetatea fiind astfel personificate.

10,18 În TM, cuvintele spuse de Domnul sunt: „Iată, Eu îi voi arunca pe locuitorii ţării în vremea aceasta, îi voi face să îndure nenorocire, ca ei să găsească". Pentru ultimele cuvinte s-au propus mai multe interpretări: de pildă, verbul este interpretat ca pasiv, ca în LXX şi Vulg. (= „ca ei să fie găsiţi de duşmani şi să nu poată scăpa"); alţii însă presupun un complement direct subînţeles („să Mă găsească"), această temă a pedepsei ca ultim mijloc de trezire şi convertire fiind frecventă la profeţi (*cf.* 36[29],12-13; 38[31],16-19; Os. 5,14-15; Mich. 4,10-11; Is. 17,4-7; 30,20; Zah. 10,9; Bar. 30,32).

19 vai de rana ta,
[e] dureroasă izbitura ta!"
Şi eu am spus:
„Cu adevărat, aceasta [e] rana mea
şi m-a cuprins;
20 cortul meu e jalnic,
a pierit şi toate învelitorile mele au fost sfâşiate;
fiii mei şi turmele mele nu mai sunt,
nu mai este [nici] locul cortului meu,
locul învelitorilor mele.
21 Căci păstorii şi-au pierdut minţile
şi nu L-au căutat pe Domnul;
de aceea n-a priceput întreaga turmă
şi s-au risipit.
22 Glas de zvon, iată, vine
şi cutremur mare, dintr-un ţinut de la miazănoapte,
ca să rânduiască cetăţile lui Iuda spre nimicire
şi culcuş de struţi.

23 Ştiu, Doamne, că nu [este] al omului drumul său,

10,19 Ceea ce în LXX este o continuare a cuvintelor Domnului, în TM pare a fi o lamentaţie a profetului pentru destinul poporului: „Vai mie pentru lovitura mea! De nevindecat este rana mea! Şi am zis: cu adevărat aceasta este boala mea şi o voi duce".
10,20 „învelitorile": gr. δερρίς desemnează învelitoarea de piele a cortului (vezi şi *supra*, 4,20); TM are „funiile". ♦ „a pierit": fără corespondent în TM. ♦ „fiii mei şi turmele mele nu mai sunt": TM are „fiii mei au plecat de la mine; nu mai sunt". Traducătorul LXX va fi citit *WṬ'NY* (dedus de la *ṭo'n*, „turmă") în loc de *YṬ'NY* (de la *yāṭa'*) (*cf.* LEH, *s.u.* πρόβατον). ♦ „nu mai este [nici] locul cortului meu": TM are „nu mai este cine să ridice cortul meu".
10,21 „turmă": *litt.* „păşunea". ♦ În TM, a doua parte a versetului este: „de aceea [ei] n-au luat seama şi întreaga turmă s-a risipit". ♦ În *Comentariul* său (*ad loc.*), Theodoret spune că e vorba de regii şi preoţii care au condus „acest popor rătăcitor" departe de Dumnezeu. Plecând de la acest verset, Chiril afirmă că Iisus Hristos e singurul Păstor adevărat al întregii omeniri (*Comentariu la Evanghelia după Luca*, Omilia 126).
10,22 „culcuş de struţi": gr. στρουθός înseamnă „vrabie", dar ajunge să desemneze şi struţul, prin intermediul unor expresii ca μέγας/κατάγαιος („mare"/„umblător pe pământ") στρουθός. TM are „vizuină de şacali".
10,23 „nu [este] al omului drumul său": poate fi înţeles şi „omul nu e stăpân pe drumul lui" sau „nu se află în om reuşita parcurgerii drumului". ♦ Prosper din Aquitania comentează,

nici nu va umbla bărbatul şi nu-şi va îndrepta [singur] mersul.
24 Mustră-ne, Doamne, dar întru judecată şi nu cu mânie,
ca să nu ne împuţinezi!

25 Revarsă-ţi mânia asupra neamurilor, care nu Te cunosc,
şi peste generaţiile care n-au chemat Numele Tău,
pentru că l-au mâncat pe Iacob şi l-au mistuit cu totul
şi păşunea lui au pustiit-o.

11 1 Cuvântul care a fost de la Domnul către Ieremia zicând:
2 „Ascultaţi cuvintele acestui legământ! Şi grăieşte către bărbaţii din Iuda şi către cei ce locuiesc în Ierusalim 3 şi spune-le: «Acestea le zice Domnul Dumnezeul lui Israel: Blestemat omul care nu va asculta cuvintele acestui legământ, 4 pe care l-am poruncit părinţilor voştri în ziua în care i-am adus din ţara Egiptului, din cuptorul de fier, zicând: 'Ascultaţi glasul Meu şi

---

într-un tratat de la sfârşitul vieţii scris în nota lui Ioan Casian: „Dacă Dumnezeu nu lucrează în noi, noi nu ne putem împărtăşi din nici o virtute. Într-adevăr, fără Dumnezeu nimic nu este bun. Fără această Lumină, nimic nu străluceşte. Fără această Înţelepciune, nimic nu este drept". Apoi este citat versetul din Ieremia. Ideea este reluată şi dezvoltată în alt pasaj din acelaşi tratat, *Despre chemarea tuturor neamurilor* (1,8 şi 1,24).
10,24 „Mustră-ne... ca să nu ne împuţinezi": TM are „mustră-mă... ca să nu mă nimiceşti".
10,25 *Cf.* Ps. 13/14,4; 78/79,6-7.
11,1-17 Pasajul conţine numeroase accente deuteronomiste; se consideră că reflectă efervescenţa spirituală ocazionată de găsirea „Cărţii Legii" (*i.e.* a părţii centrale a Deuteronomului), relatată în 4Rg. 22,3–23,27, şi de reforma religioasă a regelui Iosia (în jur de 622 î.H.), al cărei inspirator a fost, de bună seamă, şi profetul. Din păcate, moartea prematură a regelui (609 î.H.) a fost urmată de dezamăgire şi de o recădere în vechile greşeli.
11,1 „Cuvântul care a fost...": pentru Origen, acest cuvânt nu este altul decât Cuvântul „care era întru început la Dumnezeu", adică Iisus Hristos. Acesta „a fost cu Moise, cu Ieremia, cu Isaia", acelaşi Cuvânt este acum în Biserică. Nu trebuie „tăiat în două", o parte pentru cei vechi şi o parte pentru creştini. Un singur Cuvânt străbate întreaga istorie a poporului lui Dumnezeu, care pe vremuri era Israel, acum este Biserica lui Hristos (*Omilii la Ieremia, ad loc.*).
11,2 „Acest legământ" este Legământul sinaitic (Ex. 19–24), reînnoit în câmpia Moabului (Deut. 28,69) şi reactualizat sub domnia lui Iosia.
11,4 „cuptorul de fier": arşiţa şi truda din Egipt au fost precum fierbinţeala dintr-un cuptor de topit fierul (*cf.* şi Deut. 4,20). ♦ „Ascultaţi... şi faceţi": *cf.* Mt. 7,24.

faceţi toate câte vi le voi porunci, şi veţi fi poporul Meu, iar Eu voi fi
Dumnezeul vostru', [5] ca să-Mi statornicesc jurământul pe care l-am jurat
părinţilor voştri: să le dau pământul ce şiroieşte de lapte şi miere, cum e şi
[în] ziua aceasta.»" Am răspuns şi am zis: „Să fie, Doamne!"
[6] Şi Domnul mi-a spus: „Citeşte cuvintele acestea în cetăţile din Iuda
şi afară din Ierusalim, spunând: Ascultaţi cuvintele acestui legământ şi
împliniţi-le!" [[7]] [8] Şi ei nu [le-]au împlinit.
[9] Şi mi-a spus Domnul: „S-a aflat o uneltire printre bărbaţii din Iuda
şi printre cei care locuiesc în Ierusalim: [10] ei s-au întors la strâmbătăţile
părinţilor lor de odinioară, care n-au vrut să dea ascultare cuvintelor Mele
şi, iată, ei umblă după zei străini ca să le slujească: şi casa lui Israel şi casa
lui Iuda au spulberat legământul Meu, pe care l-am încheiat cu părinţii lor."
[11] De aceea, acestea le spune Domnul: „Iată, Eu aduc peste poporul acesta
necazuri din care nu vor putea scăpa; vor striga către Mine, dar nu le voi da
ascultare. [12] Şi vor merge cetăţile lui Iuda şi cei care locuiesc în Ierusalim şi
vor striga către zeii cărora le ard ei tămâie: îi vor izbăvi cumva la vremea
necazurilor lor?

11,5 „jurământul...": *cf.* Gen. 26,3. ♦ „pământul ce şiroieşte de lapte şi miere": *cf.* Ex. 3,8; expresia este însă caracteristică mai ales Deuteronomului: *e.g.* Deut. 7,8; 11,9; 26,9.15; 27,3. ♦ „Să fie!": gr. γένοιτο, TM are *'āmēn*.

11,6 „Citeşte": TM are „Proclamă/Strigă"; verbul ebraic folosit aici, *qārā'*, are însă şi sensul de „a citi". ♦ „afară din Ierusalim": TM are „pe străzile din Ierusalim" – ebr. *ḥūṣ*, „[ce este] afară", la plural are sensul de „străzi". Echivalarea apare de mai multe ori în Ieremia.

11,[7] Versetul lipseşte din textul LXX, iar v. 8 este mult mai scurt. În TM, cuvântul Domnului către Ieremia include porunca dată de Domnul „părinţilor de odinioară" (*cf.* v. 10), identică celei pe care o auzea poporul contemporan cu Ieremia. Atât generaţia trecută, cât şi cea prezentă au refuzat să dea ascultare cuvintelor Legământului: „[7] Căci i-am avertizat stăruitor pe părinţii voştri, din ziua în care i-am scos din ţara Egiptului şi până în ziua aceasta, neîncetat (*litt.* sculându-Mă din zori) i-am avertizat zicând: Ascultaţi glasul Meu! [8] Dar ei n-au ascultat şi nu şi-au plecat urechea şi au umblat fiecare în îndărătnicia inimii lor rele; de aceea am adus împotriva lor toate cuvintele acestea ale Legământului pe care le poruncisem să le împlinească şi nu le-au împlinit".

11,9 „uneltire": gr. σύνδεσμος, „convenţie" – în sens rău, „conspiraţie". TM are „uneltire".

11,11 „nu le voi da ascultare": după multe avertismente, Domnul îi lasă să sufere consecinţele îndărătniciei cu care au continuat să se încreadă în idoli. *Cf.* şi 7,16 şi nota; 11,14; 14,11.

11,12 „îi vor izbăvi cumva...?": TM are „dar de izbăvit nu-i vor izbăvi...".

[13] Căci după numărul cetăţilor tale erau zeii tăi, Iuda,
şi după numărul ieşirilor din Ierusalim aţi rânduit altare să ardeţi
tămâie lui Baal.
[14] Iar tu să nu te rogi pentru poporul acesta şi să nu înalţi cerere şi implorare
pentru ei, fiindcă Eu nu voi da ascultare la vremea când Mă vor chema, la
vremea necazului lor.
[15] De ce a făcut cea iubită spurcăciune în Casa Mea?
Oare juruinţele şi cărnurile sfinte
vor îndepărta de la tine necazurile tale,
sau vei scăpa prin acestea?
[16] Măslin frumos la înfăţişare, cu umbră bună, te-a numit Domnul;
la sunetul tăierii lui s-a aprins foc împotriva lui.

11,13 „ieşirilor (din Ierusalim)": gr. ἐξοδοι; TM are *hūṣōth*, „străzi" (*cf.* şi nota la 11,6). ♦ „altare să ardeţi tămâie lui Baal": TM dublează expresia: „altare pentru Ruşine, altare să ardeţi tămâie lui Baal", text confirmat de Origen şi de recensiunea lucianică, precum şi de Aquila şi Theodotion (*cf.* de Waard, 52).

11,14 „la vremea (necazului lor)": lecţiune care presupune *B'T* în *Vorlage* (= textul ebraic pe care îl va fi avut în faţă traducătorul LXX); TM are „din pricina (necazului lor)", ebr. *B'D* (*cf.* de Waard, 53). ♦ „Iar tu să nu te rogi pentru poporul acesta": atitudine radicală, care nu i-a lăsat indiferenţi pe exegeţi. Dacă Dumnezeu vrea să-i mântuiască pe toţi, de ce-i interzice profetului să intervină în favoarea poporului care a păcătuit îndepărtându-se de El? Ioan Gură de Aur spune că Dumnezeu nu-i poate ierta pe cei care nu se convertesc ei înşişi; rugăciunea unui intermediar nu e suficientă din moment ce poporul nu s-a convertit (*Omilii la Evanghelia după Matei* 60,2).

11,15 „De ce a făcut cea iubită spurcăciune": LXX explicitează un text dificil. TM are *litt.* „Ce are iubitul [masc. – poate referindu-se la popor] Meu în Casa Mea? Ea a făcut [fem.] multe ticăloşii". Targumul: „Ce se va întâmpla cu poporul care era preaiubit de Mine? Ei au părăsit închinarea în casa sanctuarului Meu şi au transformat sfatul bun în păcat. Mulţi fac amestec din cărnuri obişnuite şi din cele sfinte, vor merge în exil din cauza răutăţii tale; vei fi tu oare tare atunci?".

11,16 „Măslin...": *cf.* Ps. 51/52,10; Os. 14,7. În greacă e feminin. ♦ „La sunetul tăierii lui s-a aprins foc": sensul nu e prea clar. TM are „în glas de vuiet mare i-a aprins foc"; „vuietul" (*hamûllāh*) se referă, de fapt, la trosnetul lemnului cuprins de flăcări. ♦ „frumos": gr. ὡραῖος se referă la ceva aflat în momentul optim al înfloririi, al frumuseţii. ♦ În TM: „Măslin bogat înfrunzit, frumos, cu roade alese te numise *YHWH*; cu trosnet mare a aprins focul asupra lui şi-i sfărâmă ramurile". ♦ Targumul: „Iată, ca şi măslinul care este puternic la arătare şi frumos în înfăţişare şi ale cărui ramuri sunt înălţate mai presus de cele ale altor copaci, tot aşa Domnul ţi-a ridicat un nume plin de demnitate între popoare; dar când calci Legea, armatele popoarelor tari ca focul vor veni împotriva ta şi alţii li se vor alătura".

Mare e strâmtorarea asupra ta,
au ajuns nefolositoare ramurile lui.
17 Şi Domnul, Cel care te-a sădit, a grăit împotriva ta rele, pentru răutatea
casei lui Israel şi a casei lui Iuda, pentru că şi-au făcut-o [singure] încât
M-au mâniat arzând tămâie pentru Baal."

18 Doamne, fă-mi cunoscut şi voi cunoaşte;
atunci am văzut făptuirile lor.
19 Dar eu, ca un miel nevinovat dus la jertfire, nu am ştiut;
[ei] au pus la cale cuget rău împotriva mea zicând:
„Haideţi să-i punem lemn în pâine
şi să-l ştergem de pe pământul celor vii
şi [nici] numele lui să nu se mai pomenească!"
20 Doamne, care judeci cele drepte,

11,17 *Cf.* Ier. 2,21; Is. 5,2. ♦ „Domnul": TM are „*YHWH* al oştirilor". La fel şi la 11,20 etc. ♦ „pentru răutatea casei lui Israel": „pentru", gr. ἀντί, conţine ideea de replică (aici, la ofensă). Dumnezeu „a grăit rele" ca replică la faptele rele săvârşite de Israel.

11,18-23 Este prima din aşa-numitele „confesiuni" ale profetului Ieremia (11,18–12,6; 15,10-21; 17,12-18; 18,18-23; 20,7-13). Dezastrul fiind iminent, profetul trebuia tot timpul să rostească mustrări şi să vestească pedepse, deşi acest lucru îi contrazicea puternic firea blândă şi iubitoare; mesajul încredinţat de Dumnezeu i-a atras ura concetăţenilor, iar el I se adresează lui Dumnezeu plângându-se, cerându-I să-i facă dreptate, uneori chiar reproşându-I suferinţele prin care trece, cu expresii puternice care arată în fond relaţia sa apropiată cu El. În pasajul de faţă, profetul aflase că bărbaţii din Anathoth urzesc un complot împotriva sa.

11,18 „fă-mi cunoscut şi voi cunoaşte; atunci am văzut": TM are „mi-ai făcut cunoscut şi am cunoscut; mi-ai arătat".

11,19 *Cf.* Is. 53,7-8, Ps. 26/27,13. ♦ „nevinovat": TM are „blând". ♦ „nu am ştiut; [ei] au pus": TM are „nu am ştiut că au pus". ♦ „să-i punem lemn în pâine": exegeţii consideră că ar fi vorba de o otravă obţinută din lemnul unui copac. TM are „să distrugem pomul cu rodul lui" (ebr. *'ēṣ*, „pom", dar şi „lemn"; ebr. *leḥem*, „rod", dar şi „pâine"). ♦ Targumul: „să-i punem otravă în mâncare..." – are deci o interpretare mai apropiată de LXX. ♦ „eu, ca un miel nevinovat dus la jertfire, nu am ştiut": după Ieronim, există un consens printre interpreţii antici cum că Iisus Însuşi ar fi vorbit aici prin gura lui Ieremia, la persoana I, profeţindu-Şi jertfa (*Şase cărţi despre Ieremia* 2,110,2-4). Interpretarea hristologică se întâlneşte la Chiril al Ierusalimului (*Cateheze* 13,19), Origen (*Comentariu la Evanghelia după Ioan* 1,23 şi 6,273), Lactanţiu (*Instituţii divine* 4,14) etc.

11,20 „dreptatea pricinii mele": gr. δικαίωμα, termen juridic cu sensul de „justificare", „cauză dreaptă", „sentinţă". TM are „pricina/cauza". ♦ *Cf.* Gen. 18,25; Ps. 7,9.

care cântăreşti rărunchii şi inimile,
de-aş vedea răzbunarea Ta asupra lor,
căci Ţie Ţi-am dezvăluit dreptatea pricinii mele.
21 De aceea, acestea le spune Domnul către bărbaţii din Anathoth care caută
viaţa mea spunând: „Să nu cumva să [mai] profeţeşti în numele Domnului,
iar de nu, vei muri de mâinile noastre!" – 22 „Iată, Eu îi voi cerceta: tinerii
lor vor muri de sabie, fiii şi fiicele lor vor pieri de foamete 23 şi nu va mai fi
[nici] rămăşiţă din ei, căci voi aduce rele peste locuitorii din Anathoth în
anul cercetării lor."

12 1 Drept eşti, Doamne,
de aceea mă voi apăra în faţa Ta;
totuşi despre judecăţi voi grăi în faţa Ta.
De ce calea celor necucernici propăşeşte?
Au sporit toţi cei care săvârşesc trădări.

11,21 „viaţa mea", *litt.* „sufletul meu": TM are „sufletul tău". ♦ „Anathoth": locul natal al lui Ieremia, *cf.* Ier. 1,1. ♦ Efrem Sirul îl pune pe Ieremia în compania lui Ilie, Elisei, Samuel şi Iisus, care n-au fost, nici ei, primiţi şi recunoscuţi ca profeţi în locurile lor de baştină (*Comentariu la Diatesaronul lui Taţian* 11,24).

11,22 Formula introductivă din TM: „De aceea, aşa spune Domnul oştirilor" nu are echivalent în LXX.

11,23 Despre urmările exilului babilonian pentru oamenii din Anathoth, vezi şi 2Ezr. 2,23; 17,27 (= Neh. 7,27 TM).

12,1-6 Majoritatea comentatorilor consideră că aceste versete sunt o continuare a paragrafului final din capitolul anterior. Profetul e tulburat la vederea prosperităţii celor răi. Această temă, pentru prima dată formulată aici, va fi amplu dezvoltată în cărţile sapienţiale, mai ales în Iov şi Psalmi.

12,1 *Cf.* Ps. 72/73. ♦ „de aceea mă voi apăra în faţa Ta": TM are: „cum să mă judec cu Tine?". ♦ Targumul – „totuşi, am o întrebare despre judecăţi" – oferă o soluţie mediană între tonul cvasiacuzator din TM şi cel moderat din LXX. ♦ „Au sporit toţi cei care săvârşesc trădări": unul din paradoxurile des exprimate în Biblie. De ce oamenii răi sau păcătoşi prosperă? Care este „logica" acestei situaţii văzute ca imorale? Părinţii s-au aplecat adeseori asupra tainei. Ei au furnizat două tipuri de răspunsuri. Unii susţin că intenţiile Domnului nu pot fi cunoscute de oameni; misterul trebuie să rămână ca atare. Ne resemnăm în faţa lui fără a încerca să-l înţelegem. Alţii, între care Irineu sau Efrem Sirul, în privinţa versetului de faţă, invocă imensa răbdare a lui Dumnezeu faţă de păcătoşi. El aşteaptă ca aceştia să se convertească, ba chiar îi ajută, sporindu-le averea, să o facă. Dar la un moment dat răbdarea Lui se va sfârşi, iar aceştia nu vor mai avea scăpare în veci. Pe cât de îndelungă e răbdarea acum, pe atât de lungă va fi pedeapsa lor la final (Efrem Sirul, *Comentariu la Ieremia* 12,1).

[2] Tu i-ai sădit şi ei au prins rădăcină,
au odrăslit şi au făcut rod.
Aproape eşti Tu de gura lor
şi departe de rărunchii lor.
[3] Dar Tu, Doamne, mă cunoşti,
ai pus la încercare inima mea înaintea Ta;
curăţeşte-i pentru ziua înjunghierii lor!
[4] Până când va jeli ţara
şi toată iarba câmpului se va usca de răutatea locuitorilor ei?
Au pierit vitele şi păsările,
căci [ei] au spus: „Nu va vedea Dumnezeu căile noastre."

[5] „[Dacă] picioarele tale aleargă şi te lasă,
cum te vei pregăti [să te întreci] cu caii?
Te-ai simţit încrezător într-o ţară a păcii:
ce vei face în vuietul Iordanului?
[6] Fiindcă şi fraţii tăi şi casa tatălui tău
şi aceştia te-au înşelat;
şi ei au strigat, s-au adunat în spatele tău:
să nu te încrezi în ei,
căci îţi vor grăi [vorbe] frumoase.
[7] Mi-am părăsit casa,

12,2 *Cf.* Ier. 17,7-8 şi Ps. 1,3-4. ♦ „au odrăslit": TM are „au crescut"; traducătorul va fi citit *YLDW* în loc de *YLKW*.
12,3 După „Tu... mă cunoşti", TM are în plus „Tu mă vezi". ♦ „înaintea Ta": TM are *'ittakh*, *litt.* „cu Tine", interpretat variat de traducători („în faţa Ta", „[că este] cu Tine"). ♦ „curăţeşte-i pentru ziua înjunghierii": sau „sfinţeşte-i pentru..."; TM are „scoate-i afară ca pe nişte oi de jertfit, pune-i deoparte / sfinţeşte-i pentru ziua înjunghierii". *Cf.* Ier. 1,5, Ps. 138/139.
12,4 „va jeli ţara": *cf.* Ier. 4,28; 23,10. ♦ În LXX, secvenţa „de răutatea locuitorilor ei?" face parte din fraza interogativă; în TM ea ţine de fraza următoare, arătând cauza morţii animalelor: „de răutatea locuitorilor ei au pierit vitele şi păsările". ♦ „căile noastre": TM are „sfârşitul/viitorul nostru".
12,5-6 Răspunsul lui Dumnezeu îi prevesteşte profetului greutăţi şi mai mari. În TM v. 5 este: „Dacă alergând cu pedestraşii osteneşti, cum te vei întrece cu caii? Pe pământ paşnic te simţi în siguranţă, dar ce vei face la viitura / în hăţişurile Iordanului?".
12,6 „şi ei au strigat, s-au adunat în spatele tău": *cf.* 11,19.21. TM are un text neclar, *litt.* „şi ei au strigat în spatele tău deplin".

Mi-am lepădat moştenirea,
am dat-o pe cea iubită de Mine
în mâinile duşmanilor săi.
[8] Moştenirea Mea a ajuns pentru Mine
ca leul în pădure;
şi-a ridicat glasul împotriva Mea –
de aceea am urât-o.
[9] Oare nu e peşteră de hienă moştenirea Mea pentru mine
sau peşteră de jur-împrejurul ei?
Veniţi, adunaţi toate fiarele câmpului,
să vină ele să o înghită!
[10] Păstori mulţi Mi-au stricat via,
Mi-au pângărit partea,
partea Mea dorită
au făcut-o pustiu neumblat.
[11] S-a prefăcut în pustiirea nimicirii,

12,7-13 La nedumerirea profetului în faţa prosperităţii celor răi (vv. 1-4), Dumnezeu răspunde printr-o lamentaţie în faţa nenorocirii pe care poporul şi-a atras-o prin păcatele lui (*cf.* Os. 11,8-9). Pentru că îi iubeşte pe oameni chiar şi când sunt păcătoşi, El întârzie până la ultima limită venirea catastrofei.
12,7 „Casa" Domnului este aici nu Templul, ci întreg teritoriul lui Israel; acest sens este indicat de paralelismul cu „moştenirea" (*cf.* şi Os. 8,1; 9,15; Zah. 9,8). ♦ „pe cea iubită de Mine": *litt.* „sufletul meu iubit". TM are „pe cea iubită a sufletului Meu"; poporul ales este simbolizat adesea printr-un personaj feminin, o logodnică, o mireasă, „fiica Sionului" etc. ♦ „Mi-am lepădat moştenirea": Lactanţiu interpretează în cheie mesianică (Împărăţia cerurilor). Din moment ce „moştenirea" nu e din această lume, profetul n-o poate detesta; el se ridică împotriva moştenitorilor care n-o merită. Creştinii au fost „adoptaţi" ca fii de către Dumnezeu, iar „moştenirea" va fi a lor (*Instituţii divine* 4,20).
12,8 „am urât-o": *cf.* Os. 9,15; Am. 6,8.
12,9 „peşteră de hienă... împrejurul ei": TM are „pasăre răpitoare bălţată e moştenirea Mea pentru Mine şi păsări răpitoare bălţate de jur-împrejur împotriva ei" – aluzie la incursiunile făcute de amoniţi, moabiţi şi edomiţi (sau, după alţii, de sirieni) asupra regatului lui Iuda după 602 î.H., *cf.* 4Rg. 24,1-2. ♦ „Oare nu e peşteră de hienă moştenirea Mea...?": Ieronim oferă o explicaţie deopotrivă „ştiinţifică" şi simbolică. El aminteşte că hiena e un animal al pustiului care nu umblă niciodată pe timp de zi, ci numai pe timp de noapte, ca răufăcătorii (*Omilii la Evanghelia după Marcu* 83,11,15-17).
12,10 „Păstori mulţi Mi-au stricat via": *cf.* 6,3.
12,11 „S-a prefăcut... întreaga ţară": TM are „Au preschimbat-o în pustiire, pustiită [ţara] plânge înaintea Mea; pustiită e întreaga ţară".

pentru Mine s-a pustiit cu totul întreaga țară,
pentru că nu este om care să [o] pună la inimă.
[12] La orice trecătoare în pustiu au venit cei chinuiți,
căci sabia Domnului va mistui
dintr-un capăt al țării până în [celălalt] capăt;
nu este pace pentru nimeni.
[13] Semănați grâu și culegeți mărăcini,
țarinile nu le vor fi de folos;
rușinați-vă de lăudăroșenia voastră,
de obrăznicia în fața Domnului."

[14] „Fiindcă acestea le spune Domnul despre toți vecinii cei răi care se ating de moștenirea Mea pe care am împărțit-o poporului Meu, Israel: «Iată, Eu îi voi smulge din țara lor și pe Iuda îl voi arunca din mijlocul lor. [15] Și va fi [așa]: după ce îi voi arunca, Mă voi întoarce și Mă voi milostivi de ei și-i voi sălășlui pe fiecare în moștenirea sa și pe fiecare în țara sa. [16] Și dacă vor învăța cu adevărat calea poporului Meu ca să jure pe numele Meu: 'Viu este Domnul!', așa cum îl învățaseră pe poporul Meu să jure pe Baal, atunci vor fi clădiți în mijlocul poporului Meu; [17] dar dacă nu se vor întoarce, voi dezrădăcina neamul acela spre pieire»."

12,12 „trecătoare": TM are „înălțimi pleșuve". ♦ „cei chinuiți": gr. ταλαιποροῦντες poate însemna fie „cei care suferă/sunt chinuiți/apăsați" (aici, cei care își caută scăparea la trecători, să fugă din țară), fie, tranzitiv, „cei care chinuie/aduc tulburare". TM are „nimicitori/asupritori".
12,13 „Semănați... culegeți": TM are „Au semănat... au cules"; *cf.* Lev. 26,16; Deut. 28,38. ♦ „țarinile nu le vor fi de folos": TM are „s-au istovit (*neḥ'lû*) și n-au avut folos"; traducătorul va fi derivat forma verbală de la rād. *NḤL*, pe când TM presupune *ḤLH* (de Waard, 63). ♦ „de lăudăroșenia voastră": TM are „de recoltele voastre". ♦ „de obrăznicia în fața Domnului": TM are „din cauza mâniei aprinse a Domnului".
12,14-17 Profeție împotriva neamurilor din jur, dar și făgăduință de mântuire pentru cele care se vor alipi de Domnul.
12,14-15 „voi smulge... voi arunca... voi arunca": în TM apare de trei ori același verb (*nāthaṣ*, „a smulge"). ♦ *Cf.* 1,10; 18,7-8.
12,16 „vor învăța cu adevărat": *litt.* „învățând vor învăța", semitism cu valoare intensivă.
12,17 „dacă nu se vor întoarce": TM are „dacă nu vor asculta". ♦ „voi dezrădăcina neamul acela spre pieire": *litt.* „voi ridica neamul acela cu ridicare și pieire" – calc după ebraică. La sfârșitul versetului, TM are în plus „oracol al lui *YHWH*".

13 [1] Acestea le spune Domnul: „Du-te și fă-ți rost de un brâu de in și încinge-te cu el peste mijloc; dar prin apă să nu treacă." [2] Și mi-am făcut rost de brâu, după cuvântul Domnului, și m-am încins cu el peste mijloc. [3] Și a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [4] „Ia-ți brâul de pe mijloc și scoală-te și mergi la Eufrat și ascunde-l acolo în crăpătura stâncii." [5] Și am mers și l-am ascuns la Eufrat, după cum mi-a poruncit Domnul. [6] Și a fost [așa]: după multe zile mi-a spus Domnul: „Scoală-te, mergi la Eufrat și ia brâul pe care ți-am poruncit să-l ascunzi acolo." [7] Am mers la râul Eufrat, am săpat și am luat brâul din locul unde îl îngropasem și, iată, era stricat de nu mai folosea la nimic.
[8] Și a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [9] „Acestea le spune Domnul: Așa voi strica trufia lui Iuda și trufia Ierusalimului, [10] trufia aceea

13,1-11 Unii profeți – mai ales Ieremia și Iezechiel – își însoțesc adesea mesajul prin gesturi profetice, inspirate tot de Dumnezeu. Pe de o parte, aceste gesturi ilustrează mai pregnant mesajul, dar nu numai atât: în mentalitatea contemporanilor (cu urme până în sistemele juridice de astăzi), gestul are rolul de a „sigila" mesajul făcându-l irevocabil.
13,1 „Brâul de in" amintește de vestimentația preoților, *cf.* Ex. 28,39; 39,27-29. ♦ „prin apă să nu treacă": TM are „în apă să nu-l bagi". ♦ Pentru Clement Alexandrinul, brâul de in simbolizează simplitatea vieții profetului, în general simplitatea vieții creștinești (*Pedagogul* 10,112-113).
13,3 În TM: „Și a fost cuvântul Domnului către mine *a doua oară*, zicând".
13,4 TM precizează: „brâul pe care l-ai cumpărat", fără corespondent în LXX. ♦ „Eufrat" (ebr. *P'rāth*): întrucât distanța dintre Anathoth și punctul cel mai apropiat al Eufratului este foarte mare, de aprox. 1.200 km, unii comentatori presupun că este un drum parcurs în „vedenie"; alții se gândesc că profetul este trimis la pârâul Pharah, aflat la doar 5 km de Anathoth, al cărui nume este foarte asemănător cu al Eufratului (*cf.* Aquila: εἰς Φαραν). Pe de altă parte, Eufratul sugerează lumea babiloniană, lumea cultelor păgâne și a exilului.
13,7 „era stricat de nu mai folosea la nimic": pentru Ieronim, întregul episod vorbește, tainic, despre dificultatea de a trăi în adevăr. Ieremia e trimis la Eufrat, în apropierea dușmanilor, tocmai pentru a-și testa credința (*Epistole* 40,1). În *Omilii la Psalmi* (45), Ieronim dă o altă interpretare episodului, punându-l în legătură cu semnificația botezului. Brâul trimite la „îmbrăcarea celui botezat în Hristos", după expresia paulină din Gal. 3,27. În fine, în cele șase cărți despre Ieremia, autorul Vulgatei propune alte două interpretări. Brâul ar simboliza, în plan istoric, poporul lui Israel care, din cauza păcatelor, va „putrezi" în mijlocul asirienilor. În plan spiritual, el reprezintă fiecare sfânt creștin care trăiește în unire cu Dumnezeu atâta vreme cât nu se molipsește de la păgâni sau de la eretici.
13,9 „trufia Ierusalimului": TM are „trufia Ierusalimului cea multă". Acest „plus" din TM se regăsește la începutul v. 10 în LXX, unde însă textul e foarte diferit de TM.

multă, pe cei care nu vor să dea ascultare cuvintelor Mele şi umblă după zei străini, ca să le slujească lor şi să li se închine: vor fi ca brâul acesta care nu va mai folosi la nimic. [11] Căci, după cum se lipeşte brâul de mijlocul omului,
tot aşa am lipit de Mine casa lui Israel şi toată casa lui Iuda, ca să fie
poporul Meu renumit şi spre laudă şi spre slavă; dar nu Mi-au dat ascultare.
[12] Şi să spui către poporul acesta: «Orice burduf se va umple cu vin»; şi,
dacă-ţi vor spune: «Nu ştim noi, oare, că orice burduf se va umple cu vin?»,
[13] să le spui: «Acestea le spune Domnul: Iată, pe locuitorii ţării acesteia şi
pe regii lor, fiii lui David, care şed pe tronul lui, şi pe preoţi, şi pe profeţi, şi
pe Iuda, şi pe toţi cei care locuiesc în Ierusalim Eu îi voi umple cu băutură
tare [14] şi îi voi risipi – pe [orice] bărbat şi pe fratele lui, pe părinţii lor şi pe
fiii lor de-a valma: nu-Mi va părea rău, spune Domnul, şi nu[-i] voi cruţa şi
nu Mă voi înduioşa de pieirea lor.»"

[15] Ascultaţi şi plecaţi urechea şi nu vă semeţiţi,

13,10 „trufia aceea multă": TM are „acest popor rău care umblă în încăpăţânarea inimii lor".

13,11 „după cum se lipeşte brâul... tot aşa am lipit de Mine...": alipirea Domnului de ai Săi este cea care determină alipirea omului de Domnul; în această alipire îşi află izvorul toate preceptele: frica, slujirea, iubirea, ascultarea cuvântului divin, păzirea poruncilor, urmarea Lui (*cf.* Deut. 10,20; 11,22; 13,5; 30,20). Cei care se alipesc de Domnul primesc pământul făgăduinţei (*cf.* Deut. 11,22-25), au viaţa, pe când cei care aleargă după idoli sunt nimiciţi (*cf.* Deut 4,3-4; 30,20). Această alipire înseamnă o aderare a întregii fiinţe a omului la voinţa lui Dumnezeu (*cf.* Ps. 62/63,9), iar vitalitatea interioară e reînnoită de Domnul Însuşi (*cf.* Ps. 42/43,4; 72/73,28; 102/103,4-5), ceea ce duce la adevăratul cult, ce implică întreaga viaţă (*cf.* Rom. 12,1; 1Cor. 6,17; 1Tes. 5,23-24) (TOB, nota *ad loc.*). ♦ În mijlocul versetului, TM are şi inserţia „oracol al lui *YHWH*".

13,12-14 Profetul rosteşte o expresie din viaţa de toate zilele, poate chiar o expresie proverbială. Din partea lui Dumnezeu însă, afirmaţia trimite la un alt registru: conţinutul burdufului – „băutura tare" – evocă pedeapsa divină.

13,12 Cuvintele pe care trebuie să le rostească profetul în faţa poporului încep în TM cu: „Aşa vorbeşte Domnul Dumnezeul lui Israel", fără echivalent în LXX, în Aquila, Vulgata sau Peshitta (*cf.* de Waard, 64).

13,13 „pe locuitorii": TM are „pe toţi locuitorii". ♦ „şi pe Iuda": nu are echivalent în TM.

13,14 „şi îi voi risipi": TM are „îi voi sfărâma", ceea ce explică sintagma care urmează, „unul de altul" (*litt.* „pe bărbat de fratele lui"). Traducătorul va fi pus în legătură forma *nippaṣ'tîm* (de la *NPŢ*, „a sfărâma") cu radicalul *PWŢ*, „a risipi" (*cf.* LEH, *s.u.* διασκορπίζω).

13,15-17 Îndemn presant la ascultarea de Dumnezeu ca unică şansă de salvare.

pentru că Domnul a grăit.
[16] Daţi slavă Domnului Dumnezeului vostru
înainte să aducă întunericul
şi înainte ca picioarele voastre să se poticnească
pe munţii întunecaţi:
veţi aştepta lumina
şi acolo [va fi] umbra morţii
şi vor fi aşezaţi în întuneric.
[17] Dacă nu ascultaţi,
sufletul vostru va plânge în ascuns din pricina trufiei
şi ochii voştri vor vărsa lacrimi
pentru că a fost zdrobită turma Domnului.

[18] Spuneţi regelui şi celor puternici:
„Smeriţi-vă şi aşezaţi-vă,
căci vi s-a luat de pe cap
coroana slavei voastre!
[19] Cetăţile dinspre miazăzi au fost închise
şi nu era cine să deschidă;
Iuda a fost surghiunit,
a împlinit surghiun deplin."

13,16 „şi vor fi aşezaţi în întuneric": TM are „El o va preface în negură" (forma scrisă – *ketiv*), sau „prefăcută în negură" (forma propusă pentru lectură – *qere*).

13,17 „sufletul vostru... ochii voştri": TM are însă „sufletul meu... ochii mei" – vorbeşte Dumnezeu, sau profetul, parafrazându-l cuvintele. ♦ „vor vărsa lacrimi": TM are „vor plânge în hohote (*litt.* plângere vor plânge) şi vor vărsa lacrimi". ♦ „a fost zdrobită": TM are „a fost dusă în robie (*niš'bāh*)". Traducătorul va fi citit *NŠBR* (*cf.* LEH, *s.u.* συντρίβω).

13,18-19 Ameninţări adresate direct regelui (probabil Ioakim/*Y'hōyākhīn*, *cf.* 4Rg. 24,8--12.27; acelaşi cu Iechonias din 1Par. 3,16; Mt. 1,11-12) şi reginei-mame (*cf.* nota la 13,18). Ambii au fost deportaţi în Babilon în 598 î.H.

13,18 „Spuneţi": pare a vorbi profetul, în vreme ce TM are „Spune" – poruncă a Domnului către profet. ♦ „celor puternici": TM are „reginei-mamă" (ebr. *g'bhīrāh*, de la *GBR*, „a fi puternic"); LXX presupune o formă *g'bhōrīm*. ♦ „de pe cap": TM are „diadema voastră", dar textul a primit interpretări diverse. *Cf.* şi Ps. 89,40 TM. ♦ „coroana slavei": TM are „coroana frumuseţii".

13,19 „Cetăţile dinspre miazăzi...": referire la incursiunile repetate ale edomiţilor, care au profitat de invaziile babiloniene pentru a jefui cetăţile vecine din Iuda.

[20] „Ridică-ți ochii, Ierusalime,
și vezi[-i] pe cei care vin de la miazănoapte:
unde este turma care ți-a fost dată,
oile slavei tale?
[21] Ce vei spune când te vor cerceta?
Și tu le-ai dat învățătură cum să te stăpânească.
Oare nu te vor cuprinde chinuri
ca pe femeia care naște?
[22] Și, de vei spune în inima ta:
«De ce au venit împotriva mea acestea?»,
pentru mulțimea strâmbătăților tale
ți s-au dezvelit cele din spate ale tale,
ca să ajungă de privelişte călcâiele tale.
[23] Când își va schimba etiopianul pielea
și leopardul petele,

13,20-27 Mustrări adresate Ierusalimului.
13,20 „cei care vin de la miazănoapte": *cf.* 1,13-15 și nota. ♦ „Ierusalime": nu apare în TM, vezi însă v. 27.
13,21 „cum să te stăpânească": *litt.* „spre stăpânire"; TM are un text dificil, care a primit interpretări variate: *e.g.* „for thou hast taught them *to be* captains, *and* as chief over thee" (KJV); „when they set as head over you those whom you yourself have taught to be friends to you" (RSV); „when they appoint as your heads those among you whom you trained to be tame" (TNK); „toi qui les avais formés? Contre toi, en tête, viendront les familiers" (BJ); „quand séviront contre toi ceux que tu as habitués pour ton malheur à une familiarité qui te sera fatale" (TOB).
13,22 „cele din spate": TM are „fustele". ♦ „călcâiele": exprimare eufemistică (și în LXX, și în TM); *cf.* și *infra*, v. 26.
13,23 „etiopianul": gr. αἰθίοψ, ebr. *kûšî*; teritoriul *Kûš* tradus de obicei, după greacă, cu „Etiopia" acoperea în Antichitate Sudanul de astăzi, între a doua și a șasea cataractă a Nilului. Mare parte din populație era, evident, de rasă neagră; această regiune și-a proclamat independența față de Egipt, constituindu-se în regat în jurul anului 1000 î.H.; ulterior, regatul s-a extins și asupra teritoriului egiptean din jurul Tebei. ♦ „să faceți binele după ce ați învățat cele rele": *cf.* 4,22. ♦ „Când își va schimba etiopianul pielea și leopardul petele, [atunci] veți putea și voi să faceți binele": nu fără un strop de ironie, Ieronim amintește că etiopianul despre care vorbesc Faptele Apostolilor „și-a schimbat pielea", adică s-a convertit, datorită lui Iisus Hristos. Așadar vremurile încă nu erau „coapte" pe vremea profeției lui Ieremia (*Epistole* 69,6). Ioan Gură de Aur interpretează moral: pentru unii practicarea virtuții este imposibilă, dat fiind că sunt lipsiți de voință (*Omilii la Evanghelia după Ioan* 68).

[atunci] veți putea și voi să faceți binele
după ce ați învățat cele rele.
[24] Și i-am risipit ca pe niște găteje
purtate de vânt în pustiu.
[25] Aceasta e partea ta
și porția neascultării voastre față de Mine
– spune Domnul –,
pentru că ai uitat de Mine
și ai nădăjduit în minciuni.
[26] Și Eu îți voi dezveli cele din spate dinaintea ta
și se va vedea necinstirea ta.
[27] Și adulterul tău și nechezatul tău
și înstrăinarea desfrânării tale,
pe dealuri și în câmpii am văzut spurcăciunile tale:
vai ție, Ierusalime,
că nu ai fost curățit pe urma Mea:
până când încă?"

14 [1] Și a fost cuvântul Domnului către Ieremia despre secetă:

13,24 „i-am risipit": acolo unde gr. are aoristul, TM are o construcție cu valoare de viitor: „îi voi risipi".
13,25 „porția neascultării voastre față de Mine": TM are „porția pe care ți-am măsurat-o" (poate o confuzie între *MDYK*, „măsura ta", și *MRD*, „a nu asculta", „a se răzvrăti"; *cf.* LEH, *s.u.* ἀπειθέω). ♦ „minciuni": TM are „amăgire/falsitate". În numele Adevărului, Ieremia denunță de-a lungul întregii cărți falsitatea idolilor (5,31; 10,14 etc.), falsele iluzii cu privire la o ocrotire divină necondiționată, datorată prezenței Templului (cap. 7), minciunile și jurămintele strâmbe (7,9; 9,1 etc.), ipocrizia preoților (6,13 etc.), înșelăciunea profeților mincinoși (14,14; 35[28],15 etc.), care amăgesc poporul cu speranțe false în loc să-l cheme la o dragoste autentică față de Dumnezeu și de aproapele.
13,27 „Și adulterul tău și nechezatul tău": *cf.* 2,23-24. ♦ Profeții echivalează de obicei idolatria cu desfrânarea sau cu adulterul. ♦ „pe urma Mea": TM are *'aḥarēy*, „apoi", „după aceea", „la sfârșit"; traducătorul LXX a interpretat forma ca prep. *'aḥar* urmată de sufixul pronominal de pers. I sing.
14,1–15,4 Dialogul dintre profet și Domnul amintește de o ceremonie de jeluire și implorare: descrierea nenorocirii – o secetă cumplită (14,2-6), rugăciunea poporului pentru iertare și izbăvire (14,7-9), răspunsul aspru al Domnului (14,10-12), rugăciune de mijlocire a lui Ieremia (14,13), răspunsul Domnului printr-o diatribă împotriva profeților mincinoși (14,14-16), altă plângere a profetului și a poporului, care își recunoaște păcatul (14,17-22) și un nou răspuns negativ al Domnului (15,1-4). Se presupune că

[2] „A jelit Iudeea
și porțile ei s-au golit
și s-au întunecat în țară
și s-a ridicat strigătul Ierusalimului.
[3] Mai-marii lui i-au trimis pe tinerii lor după apă;
au mers la puțuri și nu au găsit apă
și și-au adus înapoi vasele goale.
[4] Muncile câmpului s-au oprit
pentru că nu era ploaie;
au fost rușinați țăranii,
și-au acoperit capul.
[5] Ciutele și-au născut [puii] pe câmp și [i-]au părăsit,
pentru că nu era iarbă.
[6] Măgarii sălbatici s-au oprit în văile împădurite,
au sorbit vântul,
li s-au stins ochii, pentru că nu era iarbă,
din pricina poporului nedreptății."

---

pasajul a fost compus în timpul domniei lui Ioakim (ebr. *Y'hōyāqīm*), 609-598 î.H. Despre pedepsele pentru încălcarea Legământului, *cf.* Lev. 26,18-20; Deut. 28,22-24. Alte ceremonii de pocăință: Ioel 1–2; Ps. 73/74; 78/79.

14,1 Versetul este de fapt un titlu redacțional al dialogului care urmează.

14,2 „porțile": echivalează ebr. *ṣ'arīm*, „porți", dar și „cetăți". ♦ „s-au golit": TM are „au slăbit / s-au sfârșit". ♦ Targumul: „Bărbații casei lui Iuda jelesc și orașele lor sunt acoperite de pustiire; fețele lor sunt acoperite cu o crustă neagră, ca o oală pusă pe foc; au fost trântiți la pământ și s-a ridicat țipătul locuitorilor Ierusalimului".

14,3 „tinerii": în TM, *f'ōrīm*, „oameni mărunți/neînsemnați", „tineri (neluați în seamă)". ♦ În TM, versetul are la final un stih în plus: „au fost făcuți de rușine și au fost umiliți; și-au acoperit capul". Targumul concordă cu TM. E posibil ca traducătorii să fi considerat stihul un dublet, întrucât v. 4 se încheie cu un text aproape identic, prezent și în LXX. ♦ „și-au adus înapoi vasele goale": Ieronim aplică versetele ereticilor care degeaba încearcă să scoată apă din „puțul Scripturii": vor rămâne mereu cu „vasele goale", dat fiind că ei nu cred decât în propriile lor învățături, nu în cele divine (*Șase cărți despre Ieremia* 3,41,1-3).

14,4 „muncile câmpului (*litt.* «muncile pământului») s-au oprit": TM are „pentru că (ebr. *ba'abhūr*) pământul este crăpat". LXX presupune *B'BD* în loc de *B'BWR*.

14,6 „în văile împădurite": gr. ἐπὶ νάπας; TM are *'al ṣ'phāyīm*, „pe culmile pleșuve". ♦ După „au sorbit vântul", TM are în plus „precum șacalii". ♦ „din pricina poporului nedreptății": nu are corespondent în TM; de altfel, și pentru LXX sintagma apare în mss. Alexandrinus, dar nu în Vaticanus și în Sinaiticus.

[7] Dacă păcatele noastre ni s-au ridicat împotrivă,
Doamne, fă [ceva] pentru noi, de dragul Tău,
fiindcă multe sunt păcatele noastre înaintea Ta,
căci împotriva Ta am păcătuit.
[8] Așteptarea lui Israel [ești Tu], Doamne,
și [ne] mântuiești la vreme de necazuri;
de ce Te-ai făcut ca un venetic în țară
și ca un pământean ce se abate după un loc de popas?
[9] Oare vei fi cumva ca un om care doarme
sau ca un bărbat ce nu poate aduce izbăvire?
Dar Tu ești între noi, Doamne,
și numele Tău a fost chemat asupra noastră:
nu ne uita!

[10] Așa spune Domnul către poporul acesta:
„Le-a plăcut să umble încoace și încolo
și nu și-au cruțat picioarele
și Dumnezeu nu Și-a aflat plăcerea în ei;
acum Își va aminti de strâmbătățile lor."

[11] Și Domnul mi-a spus: „Nu te ruga pentru poporul acesta spre bine! [12] Căci, [și] de vor posti, nu voi da ascultare rugii lor; și de vor aduce arderi de tot și

---

14,7 „ni s-au ridicat împotrivă": TM are „dau răspuns/mărturie împotriva noastră". ♦ „fă [ceva] pentru noi, de dragul Tău": TM are „fă de dragul numelui Tău". ♦ „păcatele noastre înaintea Ta": TM are „lepădările/apostaziile noastre".

14,8 „Așteptarea": gr. ὑπομονή, „statornicie", „răbdare", „așteptare", „nădejde" (*cf.* 17,13). ♦ „Doamne": nu are corespondent în TM. ♦ „pământean": TM are „călător" (ebr. *'oreaḥ*); traducătorul va fi citit *'ZRḤ* în loc de *'RḤ* (*cf.* LEH, *s.u.* αὐτόχθων).

14,9 „care doarme": TM are „descumpănit". ♦ „ca un bărbat": LXX presupune ebr. *gebher*, în timp ce TM are „ca un viteaz" (*gibbōr*). ♦ „Tu ești între noi, Doamne": *cf.* Ex. 29,45; In. 1,26. ♦ „nu ne uita": TM are „nu ne părăsi". ♦ „ca un om care doarme": pentru Ioan Gură de Aur, „somnul" despre care vorbește Ieremia este simbolul răbdării lui Dumnezeu față de poporul Său păcătos. De fapt, e un somn-veghe (*Contra anomeenilor* 8,5).

14,10 „să umble încoace și încolo și nu și-au cruțat picioarele": *litt.* „să-și miște picioarele și nu au cruțat". ♦ TM are în plus, la final, „și va cerceta (cu pedeapsă) păcatele lor".

14,11 „Nu te ruga pentru poporul acesta": *cf.* 7,16; 11,14. ♦ „spre bine": la plural în grecește.

14,12 Cele trei forme de pedepsire „sabie... foamete... molimă" apar în prevederile Legământului, *cf.* Lev. 26,23-26. ♦ „molimă": gr. θάνατος, „moarte", are uneori în

jertfe, nu-Mi voi afla plăcerea în ele; căci Eu prin sabie şi prin foamete şi
prin molimă îi voi sfârşi."
[13] Şi am zis: „O, Doamne, iată, profeţii lor profeţesc şi zic: «Nu veţi vedea
sabie, nici foamete nu va fi între voi, căci voi pune adevăr şi pace în ţară şi
în locul acesta.»" [14] Şi Domnul mi-a spus: „Minciuni prorocesc profeţii în
numele Meu, [Eu] nu i-am trimis şi nu le-am poruncit şi nu am grăit către
ei; ei vă profeţesc vedenii mincinoase şi ghicituri şi potriveli după păsări şi
dorinţele inimii lor. [15] De aceea, acestea le spune Domnul despre profeţii
care prorocesc minciuni în numele Meu şi Eu nu i-am trimis, care spun:
«Sabie şi foamete nu vor fi în ţara aceasta»: Cu boală de moarte vor muri şi
de foamete se vor sfârşi profeţii; [16] şi poporul căruia ei i-au profeţit – vor fi
şi ei azvârliţi pe uliţele Ierusalimului, [zăcând] de sabie şi de foamete, şi nu
va fi cine să-i îngroape, şi femeile lor şi fiii lor şi fiicele lor; şi voi revărsa
peste ei răutăţile lor.

[17] Şi să le spui cuvântul acesta:

Biblie şi sensul specializat de „molimă aducătoare de moarte" (*cf.* LEH, *s.u.*). Tripleta „sabie, molimă/moarte şi foamete" pentru a caracteriza dezastrul apare foarte frecvent la Ieremia (vezi *infra*, 15,2 etc.), dar şi la Iezechiel (5,12; 6,11-12 etc.). Mai ales în Pentateuh, LXX evită traducerea ebr. *debher* („ciumă") cu λοιμός. ♦ „căci Eu prin sabie şi prin foamete şi prin molimă îi voi sfârşi": Ieronim transferă pedeapsa asupra Romei, cucerită, cum se ştie, de barbari, în timpul vieţii sale (*Epistole* 127,10). În tratatul *Despre puritate* (2), Tertulian scrie, invocând acest verset: „Deşi Dumnezeu este bun prin natură, El este şi drept, precum o cer împrejurările. El ştie cum să vindece, dar şi cum să lovească. Aduce pace, dar şi pedeapsă. Vrea pocăinţă, dar îi cere lui Ieremia să nu mijlocească pentru poporul său".

14,13 „O, (Doamne)": gr. Ω este opţiunea lui Rahlfs; manuscrisele însă au ὁ ὤν; aşadar, alte ediţii au „Cel care eşti, (Doamne)". ♦ „adevăr şi pace": TM are *şalom 'emeth*, *litt.* „pace/bunăstare adevăr/stabilitate", ceea ce ar putea însemna „pace adevărată". ♦ „pace în ţară şi în locul acesta": „în ţară" nu apare în TM; *cf.* 4,10; 6,13-14 şi nota; 8,10-12.

14,14 „Minciuni prorocesc profeţii": despre pedeapsa profeţilor mincinoşi, *cf.* Deut. 18,20. ♦ „potriveli după păsări": gr. οἰωνίσματα denumeşte ghicitul după zborul sau ţipătul păsărilor (lat. *augurium*); *cf.* şi 34[27],9. TM are „nimicnicie".

14,15 „Cu boală de moarte (*litt.* de moarte bolnavă) vor muri şi de foamete se vor sfârşi profeţii": TM are „de sabie şi de foamete vor muri profeţii aceştia".

14,17 „Şi să le spui cuvântul acesta": ceea ce urmează pare a reprezenta cuvintele profetului; de aceea începutul versetului pune probleme: după unii (*e.g.* BJ), pasaj redacţional inadecvat, după alţii (*e.g.* TOB), participare a Domnului la suferinţa poporului Său, ori chiar redare a cuvintelor divine (*e.g.* HarperCollins), pentru că, faţă de LXX „vărsaţi din ochii voştri", TM are „ochii Mei varsă / să verse".

«Vărsaţi din ochii voştri lacrimi, zi şi noapte,
să nu înceteze,
căci a fost lovită rău fiica poporului meu,
cu rană nespus de dureroasă.
[18] Dacă ies în câmp,
iată, răniţi de sabie!
Şi, dacă intru în cetate,
iată, chin de foamete!
Căci preotul şi profetul s-au dus într-o ţară
pe care n-o ştiau.»"

[19] L-ai lepădat Tu, oare, cu totul pe Iuda
şi s-a îndepărtat de Sion sufletul Tău?
De ce ne-ai lovit
şi nu este pentru noi vindecare?
Am aşteptat pace, dar nu era nimic bun;
vreme de vindecare, şi, iată, tulburare!
[20] Ne-am dat seama, Doamne, de păcatele noastre,
de strâmbătăţile părinţilor noştri,
căci am păcătuit înaintea Ta.
[21] Opreşte-Te, pentru numele Tău,
nu da pieirii tronul slavei Tale;
aminteşte-Ţi, nu spulbera Legământul Tău cu noi!
[22] Se află cumva printre idolii neamurilor [unul] care să dea ploaie,
oare cerul îşi va da belşugul?
Oare nu eşti Tu Însuţi acela?
Pe Tine Te vom aştepta,
căci Tu ai făcut toate acestea.

14,18 „s-au dus într-o ţară pe care n-o ştiau": TM are „cutreieră ţara şi nu cunosc".

14,19 „s-a îndepărtat de Sion sufletul Tău?": TM are „i s-a făcut silă sufletului Tău de Sion?".

14,20 „Ne-am dat seama... de": *litt.* „am cunoscut".

14,21 „Opreşte-Te": TM are „nu [ne] dispreţui". ♦ „nu spulbera Legământul Tău cu noi": *cf.* Lev. 26,44, Deut. 4,31.

14,22 „idolii": TM are „aburii" (*cf. supra*, nota 10,8). ♦ „belşugul": TM are „ploi bogate". ♦ După „oare nu eşti Tu Însuţi acela ?", TM are şi „Domnul Dumnezeul nostru".

15 [1] Şi Domnul mi-a spus: „Chiar dacă ar sta Moise şi Samuel în faţa Mea,
sufletul Meu nu este către ei: alungă poporul acesta, să plece! [2] Şi va fi [aşa]:
când îţi vor zice: «Unde să mergem?», să le spui: «Acestea le spune Domnul:
Câţi [sunt] pentru molimă, la molimă!
Câţi pentru sabie, la sabie!
Câţi pentru foamete, la foamete!
Câţi pentru robire, la robire!»
[3] Îi voi pedepsi în patru chipuri, spune Domnul: sabia ca să-i înjunghie,
câinii ca să-i sfâşie, fiarele pământului şi păsările cerului ca să-i mănânce şi
să-i strice. [4] Şi îi voi da să fie strâmtoraţi de toate împărăţiile pământului
din pricina lui Manase, fiul lui Ezekias, regele lui Iuda, pentru toate câte
le-a făcut în Ierusalim.

[5] Cine te va cruţa, Ierusalime?

15,1 „Moise şi Samuel": cei doi mijlocitori prin excelenţă pentru poporul Israel înaintea Domnului, *cf.* Ex. 32,11-14.30-34; 34,9 etc.; 1Rg. 7,5-9; 12,19.23; Ps 98/99,6-8. Şi de la Ieremia poporul aşteaptă mijlocire, dar acum este prea târziu, pedeapsa este inevitabilă. Tradiţia va considera că Ieremia continuă să mijlocească din ceruri pentru poporul său (*cf.* 2Mac. 15,12-16). ♦ „alungă": gr. ἐξαποστέλλω, „a trimite de la", „a da drumul", „a lăsa să plece", „a alunga". ♦ „sufletul Meu nu este către ei: alungă poporul acesta": TM are „sufletul Meu nu este către acest popor; alungă[-l] de la faţa Mea"; secvenţa „de la faţa Mea" se află în opoziţie cu cele spuse, la începutul versetului, despre Moise şi Samuel stând „în faţa Mea".

15,2 „Câţi [sunt] pentru...": *cf.* 14,12; 21,9; 24,10; Iez. 5,2.12; Zah. 11,9. Ordinea în enumerare (pentru sabie, pentru foamete) este inversă în TM. ♦ „molimă" – vezi *supra*, nota 14,12. ♦ „robire": gr. αἰχμαλωσία, *cf.* nota 1,3.

15,3 „Îi voi pedepsi în patru chipuri": TM are „voi strânge asupra lor patru cete". ♦ „să-i sfâşie": TM are „să-i târască". ♦ „câinii... fiarele... păsările": *cf.* Lev. 26,16-22; Deut. 28,26; Apoc. 6,8; 19,17.21.

15,4 „din pricina lui Manase": *cf.* 4Rg. 21,1-16. În alte locuri, Ieremia a combătut ideea tradiţională că Dumnezeu l-ar pedepsi pe om pentru păcatele părinţilor (38[31],29-30): chiar dacă generaţiile anterioare au păcătuit, contemporanii profetului sunt şi mai vinovaţi (16,10-13). Manase însă ajunge să fie un fel de exponent major, un simbol al apostaziei lui Israel (4Rg. 23,26; 24,3-4). ♦ „îi voi da să fie strâmtoraţi de toate împărăţiile pământului": Theodoret scrie că, aici, profetul le prezice şi chinurile viitoare, pe care le vor îndura sub macedoneni (Antiochus al IV-lea) şi sub romani; nu doar exilul babilonian (*Despre Ieremia* 4,15,4).

15,5-9 Nenorocirile ce vin asupra Ierusalimului, care L-a părăsit pe Dumnezeu. Pasajul pare a data din preajma asediului din 598 î.H.

Şi cine se va înspăimânta pentru tine?
Sau cine se va întoarce spre pace pentru tine?
[6] Tu te-ai abătut de la Mine – spune Domnul –
vei merge îndărăt
şi [Eu] Îmi voi întinde mâna şi te voi da pieirii
şi nu-i voi mai ierta.
[7] Şi-i voi risipi în împrăştiere;
la porţile poporului Meu au rămas lipsiţi de copii:
au nimicit poporul Meu pentru răutăţile lor.
[8] S-au înmulţit văduvele lor
mai mult decât nisipul mării;
peste mama unui tânăr
am adus nenorocire la amiază;
am aruncat peste ea deodată tremur şi nelinişte.
[9] A rămas pustie cea care a născut şapte,
a ajuns nenorocit sufletul ei,
i-a apus soarele în miezul zilei,

15,5 „se va înspăimânta": TM are „va jeli". ♦ „spre pace pentru tine": calc după expresia ebraică însemnând „să afle dacă îţi merge bine".

15,6-7 „Tu te-ai abătut de la Mine": şi în greacă, şi în ebraică, prezenţa pronumelui de pers. II constituie o accentuare = „tu eşti aceea care..."; *cf.* Deut. 32,15 etc. ♦ „vei merge... Îmi voi întinde mâna... te voi da... îi voi risipi": în TM, construcţia verbală indică acţiuni deja împlinite. ♦ „vei merge îndărăt": TM are „[Mi-]ai întors spatele". ♦ „nu-i voi mai ierta": TM are „am obosit să-Mi pară rău pentru ei".

15,7 „împrăştiere": gr. διασπορά, de unde termenul „tehnic" *diasporă*. Comunitatea evreiască din Babilon a dăinuit timp de secole, dobândind o mare importanţă culturală. ♦ În TM: „I-am vânturat cu vânturătoarea la porţile ţării, l-am lăsat fără copii, l-am nimicit pe poporul Meu; de la căile lor nu s-au întors". ♦ Pentru metafora vânturării, vezi şi Is. 41,15-16, precum şi, în Noul Testament, Mt. 3,12, Lc. 3,17.

15,8 „mai mult decât nisipul mării": o răsturnare a promisiunii făcute lui Avraam, *cf.* Gen. 22,17; 32,12. ♦ „nelinişte": gr. σπουδή, „grabă", „râvnă", „strădanie", de unde „agitaţie", „anxietate"; TM are „descumpănire".

15,9 „A rămas pustie": *litt.* „a fost golită/deşertată". ♦ „cea care a născut şapte": imaginea binecuvântării materne desăvârşite, *cf.* Rut 4,15; 1Rg. 2,5. ♦ „a ajuns nenorocit sufletul ei": TM are „îşi dă sufletul". ♦ În TM versetul se încheie cu secvenţa: „oracol al lui *YHWH*". ♦ „i-a apus soarele în miezul zilei": verset invocat de mai mulţi Părinţi în legătură cu moartea lui Iisus pe cruce. În celebrele *Testimonia* (2,23), Ciprian citează versetul din Ieremia alături de Am. 8,9-10 şi de Mt. 27,45. De asemenea, Lactanţiu (*Instituţiile divine* 4,19).

a rămas de ruşine şi de ocară;
pe cei rămaşi dintre ei
îi voi da sabiei înaintea duşmanilor lor."

[10] Vai mie, mamă! Drept ce m-ai născut?
Om care se ceartă şi e în răspăr cu ţara întreagă!
Nici n-am fost dator, nici mie nu mi-a fost dator nimeni;
puterea m-a părăsit printre cei care mă blestemă.
[11] Aşa să fie, Stăpâne, în vreme ce lor le merge bine;
de n-am stat eu înaintea Ta la vremea necazurilor lor
şi la vremea strâmtorării lor, spre cele bune,
în faţa duşmanului.
[12] „Oare se va cunoaşte fierul?
Şi învelitoare de aramă [13] [e] puterea ta.
Comorile tale le voi da spre jaf,
la schimb pentru toate păcatele tale, în toate hotarele tale.

15,10-21 Pasaj similar cu 11,18–12,6, o altă „confesiune" a profetului (vezi *supra*, notele 11,18-23 şi 12,1-6): cuvântul lui Dumnezeu este pentru profet izvor de bucurie, dar îi atrage şi prigoană. Domnul îi răspunde printr-o reiterare a chemării. Singura mângâiere este certitudinea sprijinului divin.

15,10 „Drept ce (*litt.* cine) m-ai născut? Om care se ceartă...": TM are „că m-ai născut ca om de ceartă...". ♦ „puterea m-a părăsit": nu are corespondent în TM, care are doar „toţi mă blestemă". ♦ Origen interpretează versetul în cheie martirologică. Hristos e judecat şi suferă cu fiecare martir al său. Cu fiecare martiriu se actualizează versetul lui Ieremia (*Omilii la Ieremia* 14,7). Grigore din Nazianz invocă versetul într-un discurs (19) rostit la moartea fratelui său Cezarie: „Astfel e viaţa noastră, a celor care avem o existenţă trecătoare. Acesta e jocul pe care-l jucăm pe pământ. Noi nu existăm, ne naştem şi, abia născuţi, ne descompunem şi dispărem. Suntem un vis iute, o nălucire fără conţinut, zborul unei păsări care trece, o corabie care nu lasă nici o urmă pe mare".

15,11 Versetul e neclar şi în TM. ♦ „Aşa să fie, Stăpâne": în TM, versetul începe cu „*YHWH* a spus (*'MR*)"; textul LXX presupune *'MD*, iar tetragramei îi corespunde în mod excepţional gr. δέσποτα. ♦ Targumul: „Şi Domnul a spus: «Sfârşitul vostru va fi spre bine; desigur, vor veni şi vor ridica rugăminţi când voi aduce duşmanii peste ei»".

15,12 „Oare se va cunoaşte fierul? Şi învelitoare de aramă [13] [e] puterea ta": secvenţa presupune un text ebraic diferit de TM: „poate oare fierul să sfărâme fierul de la miazănoapte şi arama?". Nu e clar dacă aceste cuvinte sunt rostite de Dumnezeu sau de profet. ♦ Targumul adaugă: „un împărat care este tare ca fierul va veni să ajute pe împăratul care este tare ca fierul şi arama; el va veni dinspre miazănoapte...".

15,13 În TM, „puterea ta" face parte din fraza următoare: „Tăria ta şi comorile tale...".

[14] Şi te voi face rob duşmanilor tăi de jur-împrejur
într-o ţară pe care nu ai cunoscut-o;
pentru că foc a izbucnit din mânia Mea
şi vă va pârjoli."

[15] Doamne, adu-Ţi aminte de mine şi mă cercetează
şi dezvinovăţeşte-mă în faţa celor ce mă prigonesc;
nu [înclina] spre îndelungă-răbdare;
cunoaşte că am primit pentru Tine ocară
[16] de la cei care nesocotesc cuvintele Tale:
pune-le capăt! Şi-mi va fi cuvântul Tău spre veselie
şi spre bucuria inimii mele,
căci s-a chemat numele Tău asupra mea,
Doamne Atotstăpânitorule.
[17] N-am şezut în adunarea lor când îşi băteau joc,

15,14 „Şi te voi face rob duşmanilor tăi": TM are „şi-i voi aduce pe duşmanii tăi", diferenţa rezultând din asemănarea între literele *R* şi *D* (*H'BDTY* – presupus de LXX, *H'BRTY* în TM, *cf.* LEH, *s.u.* καταδουλόω). Totuşi, traduceri importante ale Bibliei (*e.g.* RSV, HarperCollins, TOB, BJ) consideră că LXX oferă aici un text preferabil. ♦ „vă va pârjoli": *litt.* „va pârjoli asupra voastră".

15,15 În TM, versetul începe: „Tu ştii, Doamne...". ♦ „dezvinovăţeşte-mă în faţa celor ce mă prigonesc": TM are *litt.* „răzbună-Te pentru mine faţă de prigonitorii mei". Apelul la răzbunarea lui Dumnezeu înseamnă de fapt o cerere de restabilire a dreptăţii. LXX a atenuat sensul prea dur al verbului. ♦ „nu [înclina] spre îndelungă-răbdare": TM are „în încetineala mâniei Tale să nu mă iei [de pe pământ]".

15,16 În LXX, secvenţa „de la cei care nesocotesc cuvintele Tale: pune-le capăt!" continuă ideea versetului anterior; în TM, versetul este de sine stătător şi începe o idee nouă: *litt.* „S-au găsit cuvintele Tale şi le-am mâncat". Este posibil ca traducătorul să fi pus în legătură forma *nimᶜf'ū* (de la rădăcina *MṬ'*) cu rădăcina *NṬ*. ♦ „Şi-mi va fi cuvântul Tău spre veselie": Origen transferă sensul versetului în context apostolic. Apostolii s-au lăsat insultaţi şi bătuţi pentru numele lui Hristos. Au făcut-o fără să se revolte împotriva lui Dumezeu, pentru că El Însuşi i-a avertizat de chinurile care-i aşteaptă (*Omilii la Ieremia* 14,14,4-5). Nici un om sfânt nu caută în lumea asta altceva decât suferinţă, sperând veselie şi pace în lumea cealaltă. De pildă, poporul lui Dumnezeu iese din Egipt şi ajunge la locul numit „Mara", care înseamnă „amar"; iar de acolo intră în Sinai, care înseamnă „ispită". Parabola se aplică tuturor sfinţilor. Fericirea nu-i din lumea aceasta (*Omilii la psalmi* 39).

15,17 În TM: „N-am şezut în adunarea batjocoritorilor şi nu m-am veselit, din pricina mâinii Tale am stat însingurat, căci m-am umplut de indignare". „Batjocoritorii" sunt cei

ci am luat seama dinaintea mâinii Tale;
am şezut de unul singur,
căci m-am umplut de amărăciune.
[18] De ce sunt mai tari decât mine cei care mă necăjesc?
Rana mea e grea:
de unde voi primi vindecare?
A ajuns cu adevărat pentru mine ca o apă înşelătoare,
în care nu te [poţi] încrede.

[19] De aceea, acestea le spune Domnul:
„De te vei întoarce, Eu te voi aşeza iarăşi la loc
şi vei sta în faţa Mea;
şi, dacă vei scoate [lucru] de preţ din [lucru] netrebnic,
vei fi ca gura Mea;
ei se vor întoarce la tine,
nu tu te vei întoarce la ei.
[20] Şi te voi face pentru poporul acesta
ca un zid întărit de aramă:
[ei] se vor război cu tine,
dar nu vor avea putere împotriva ta,

---

care, întemeiaţi pe putere şi pe avuţie, nu au nimic sfânt; omul drept le evită tovărăşia. Ideea este frecventă în Psalmi; *cf.* şi Lc. 6,25; categoria opusă, pozitivă, apare, de exemplu, în Fericirile evanghelice (Mt. 5,3-4; Lc. 6,20-21).

15,18 „De ce sunt mai tari decât mine cei care mă necăjesc?": TM are „De ce a ajuns durerea mea veşnicie?". ♦ „A ajuns... pentru mine": TM are „Ai ajuns... pentru mine". LXX atenuează ceea ce ar putea suna ca o blasfemie. ♦ „ca o apă înşelătoare": Ciprian aplică versetul la botezul creştin, spunând că există mulţi care se botează de mântuială, nerespectând Evanghelia. Acolo unde nu există credinţă adevărată, harul nu mântuieşte (*Epistole* 72,5-6).

15,19 „dacă vei scoate [lucru] de preţ": Ioan Gură de Aur citează versetul într-o pledoarie despre interesul pe care fiecare creştin trebuie să-l aibă pentru mântuirea aproapelui său. Nu trebuie să ne mulţumim cu propria noastră salvare, spune Părintele antiohian, ci să-i ajutăm şi pe cei căzuţi ori disperaţi să-L găsească pe Dumnezeu (*Povăţuiri baptismale* 6,19). În comentariul său, Ieronim subliniază ideea că păcătoşii trebuie să ia exemplu de la cei virtuoşi (sau de la creştini), nu invers, chiar dacă primii sunt în număr mai mare decât ceilalţi (*Şase cărţi despre Ieremia* 3,59).

15,20 „zid întărit de aramă": *cf.* 1,18. ♦ „[Eu] sunt cu tine", *cf.* 1,17.19. ♦ „ca să te mântuiesc": TM are în plus „şi să te eliberez. Oracol al lui *YHWH*".

pentru că [Eu] sunt cu tine
ca să te mântuiesc
[21] şi să te smulg din mâna celor vicleni
şi te voi răscumpăra din mâna celor [răi] precum ciuma."

16 [1] „Iar tu, să nu-ţi iei nevastă – spune Domnul Dumnezeul lui Israel – [2] şi nu ţi se va naşte nici fiu, nici fiică în locul acesta." [3] Pentru că acestea le spune Domnul despre fiii şi fiicele care se vor naşte în locul acesta şi despre mamele lor, care le-au dat naştere, şi despre taţii lor, care i-au zămislit în ţara aceasta: [4] „De boală vor muri, nu vor fi jeliţi şi nu vor fi îngropaţi. Vor fi spre pildă pe faţa pământului şi pentru fiarele pământului şi pentru păsările cerului; de sabie vor cădea şi de foame se vor sfârşi."
[5] Acestea le spune Domnul: „Să nu intri la ospăţul lor de jale şi să nu te duci să-i boceşti şi să nu-i plângi, pentru că Mi-am îndepărtat pacea de la

---

16,1-13 Însăşi viaţa lui Ieremia devine semn profetic (*cf.* şi Os. 1 şi 3; Is. 8,18; Iez. 24,15-24): Dumnezeu îi porunceşte să nu se căsătorească, să nu aibă copii, să nu meargă la ospeţe sau la adunările de doliu, fiindcă nu mai e timp, catastrofa fiind iminentă. Structura pasajului este aceeaşi ca la gesturile profetice: porunca divină, descrierea gestului, de multe ori ieşit din comun, apoi explicarea de către Dumnezeu a semnificaţiei, către profet şi către popor.

16,1 În TM versetul este: „Şi a fost cuvântul lui *YHWH* către mine zicând", iar secvenţa „să nu-ţi iei nevastă" face parte din v. 2. ♦ „să nu-ţi iei nevastă": precum Ilie, Elisei, precum sfătuieşte Pavel în 1Cor. 7,29. De ce? Pentru că „vremea este scurtă", adică sfârşitul e aproape. Nu mai e „loc" pentru o nouă generaţie. La ce bun să naşti copii (scopul căsătoriei în Antichitate) din moment ce sfârşitul lumii bate la uşă? (Ieronim, *Epistole* 22,21).

16,2 „nici fiu, nici fiică": TM are „nici fii, nici fiice".

16,4 „De boală vor muri": *litt.* „de moarte [pricinuită] de boală vor muri". ♦ „Vor fi spre pildă": TM are *l'dhomen*, „drept gunoi" (radicalul *DMN*). Traducătorul LXX va fi citit aici *DMH* (*cf.* 8,2; 9,21). Ordinea elementelor prin care va veni pedeapsa diferă în LXX faţă de TM: ultimele două din TM, „vor fi drept hrană păsărilor cerului şi fiarelor pământului", ajung pe primele două poziţii în lista LXX, unde, de fapt, îndeplinesc o altă funcţie sintactică: „Vor fi spre pildă pe faţa pământului şi pentru fiarele pământului şi pentru păsările cerului". ♦ Lipsa ritualurilor funerare este socotită în toate culturile tradiţionale un blestem îngrozitor (*cf.* 22,18-19; 1Rg. 14,11; Iez. 29,5; Ps. 78/79,2-3).

16,5 „Să nu intri la ospăţul lor de jale": *cf.* Iez. 24,16-23. ♦ La sfârşitul versetului, TM are în plus: „– oracol al lui *YHWH* – bunăvoinţa (ebr. *ḥesedh*) şi îndurarea (ebr. *raḥamīm*)"; perechea de termeni *ḥesedh* (bunăvoinţa/iubirea ce decurge din fidelitatea faţă de Legământ) şi *raḥamīm* (afecţiunea tandră, maternă, cvasiviscerală) se întâlneşte

poporul acesta. [6] Nu-i vor mai boci nicidecum, nici nu-şi vor mai face tăieturi şi nu se vor mai rade [7] şi nu se va mai frânge pâine la jalea lor, ca mângâiere pentru cel mort; nu vor mai da de băut cupa de mângâiere pentru tatăl şi pentru mama lui. [8] În casa de ospăţ să nu intri ca să te aşezi şi să mănânci şi să bei cu ei." [9] Într-adevăr, acestea le spune Domnul Dumnezeul lui Israel: „Iată, Eu fac să înceteze din locul acesta, în faţa ochilor voştri şi în zilele voastre, glasul de bucurie şi glasul de veselie, glasul mirelui şi glasul miresei.

[10] Şi va fi [aşa]: când vei vesti poporului acestuia toate aceste cuvinte şi-ţi vor spune: «De ce a grăit Domnul către noi toate relele acestea? Care e strâmbătatea noastră? Şi care e păcatul nostru pe care l-am săvârşit înaintea Domnului Dumnezeului nostru?», [11] tu să le spui: «Pentru că părinţii voştri M-au părăsit – spune Domnul – şi s-au dus după zei străini şi le-au slujit şi li s-au închinat, iar pe Mine M-au părăsit şi Legea Mea n-au păzit-o, [12] iar voi v-aţi ticăloşit mai mult decât părinţii voştri şi, iată, umblaţi fiecare după cele plăcute inimii voastre rele, aşa încât nu-Mi daţi ascultare, [13] [de aceea] vă voi azvârli din ţara aceasta într-o ţară pe care n-o ştiaţi, [nici] voi, nici părinţii voştri, şi veţi sluji acolo unor zei străini, care nu vă vor arăta îndurare.»

şi în alte locuri la profeţi şi în Psalmi pentru a caracteriza atitudinea lui Dumnezeu faţă de om (*e.g.* Os. 2,21 şi nota *ad loc.*, Ps. 24/25,6 şi nota în prezenta ediţie).

16,6 În TM, versetul începe: „Vor muri mari şi mici în ţara aceasta şi nu vor fi îngropaţi". ♦ „nu-şi vor mai face tăieturi şi nu se vor mai rade": obiceiuri păgâne care însoţeau bocetul, interzise lui Israel, în special preoţilor (*cf.* Lev. 19,27-28; 21,5, Deut. 14,1), şi care totuşi au ajuns să fie practicate, *cf.* 48[41],5.

16,7 „nu se va mai frânge pâine la jalea lor": *cf.* Deut. 26,14, Iez. 24,17. Este vorba de ospăţul funerar, unde se oferea în special familiei mortului pâine şi vin.

16,9 „Eu fac să înceteze... glasul mirelui şi glasul miresei": expresie frecventă la Ieremia pentru jalea care nu mai lasă loc bucuriei (*cf.* 7,34; 25,10; 40[33],11; *cf.* şi Apoc. 18,23). ♦ „Domnul": TM are „Domnul (*YHWH*) oştirilor", echivalenţă frecventă în textul lui Ieremia.

16,10 „şi-ţi vor spune: «De ce a grăit Domnul către noi toate relele acestea?»": *cf.* Deut. 29,23; 3Rg. 9,8.

16,11 „Pentru că părinţii voştri M-au părăsit": *cf.* Deut. 29,24-25; 4Rg. 22,17.

16,12 „mai mult decât părinţii voştri": *cf.* 7,23-26.

16,13 „ţară pe care n-o ştiaţi": *cf. supra*, nota 9,15. ♦ „vă voi azvârli... şi veţi sluji acolo unor zei...": *cf.* Deut. 4,26-28; 28,64. ♦ „şi veţi sluji acolo unor zei străini, care nu vă vor arăta îndurare": TM are „şi veţi sluji acolo altor dumnezei zi şi noapte, căci nu vă voi arăta îndurare", care reia tema din v. 5 TM.

[14] De aceea, iată, vin zile – spune Domnul – [când] nu se va mai spune: «Viu este Domnul care i-a scos pe fiii lui Israel din ţara Egiptului», [15] ci «Viu este Domnul care a scos casa lui Israel din ţara de la miazănoapte şi din toate ţările unde fuseseră alungaţi»; îi voi aşeza iarăşi la loc în ţara lor, pe care le-am dat-o părinţilor lor.

[16] Iată, Eu trimit pescarii cei mulţi – spune Domnul – şi-i vor pescui; după aceea, voi trimite vânătorii cei mulţi şi-i vor vâna, pe orice munte înalt şi pe orice deal şi din crăpăturile stâncilor. [17] Pentru că ochii Mei [sunt] peste toate căile lor: n-au rămas ascunse strâmbătăţile lor de la ochii Mei. [18] Şi le voi plăti îndoit strâmbătăţile lor şi păcatele cu care au pângărit pământul Meu cu hoiturile spurcăciunilor lor şi cu fărădelegile lor cu care au greşit împotriva moştenirii Mele."

[19] Doamne, puterea mea şi ajutorul meu

16,14-15 Făgăduinţă de restaurare: evenimentul salvator tipic din trecut (Exodul) devine doar un termen de comparaţie pentru minunile şi mai mari pe care le va face Domnul pentru poporul Său, în cadrul unui nou Legământ (*cf. e.g.* 23,7-8; 38[31],8.31-34 etc.). Tema este reluată şi actualizată în Noul Testament (*cf.* Evr. 8,8-12).

16,16-18 Profeţie despre invazie (probabil înainte de 598 î.H.).

16,16 „pescarii... vânătorii": metaforă des folosită de profeţi cu referire la invadatori, *cf.* Av. 1,14-17; Am. 4,2. ♦ „Eu trimit pescarii cei mulţi – spune Domnul – şi-i vor pescui; după aceea, voi trimite vânătorii cei mulţi şi-i vor vâna": pentru Origen, peştii îi simbolizează pe creştini, care mor pentru lumea aceasta şi renasc pentru Împărăţia cerurilor (*Omilii la Ieremia, ad loc.*). Augustin propune o interpretare dezvoltată versetului. De ce „pescari" şi de ce „vânători", se întreabă el? Pentru că apostolii-pescari îi pescuiesc pe credincioşi din marea adâncă şi imensă a acestei lumi, scoţându-i la suprafaţă. Dar unii se rătăcesc pe munţi şi dealuri, adică devin eretici şi trebuie „vânaţi". „Munţii" simbolizează în acest context „mândria omenească". Augustin îi identifică fără ezitare cu ereziarhii: Arius, Donatus, Plotin, Novatus (*Despre folosul postului* 9).

16,17 După „peste toate căile lor" TM are în plus: „şi nu vor fi ascunse de la Faţa Mea".

16,18 „Şi le voi plăti": TM are în plus „mai întâi", ceea ce sugerează că după pedeapsă vine şi altceva. ♦ „îndoit": gr. διπλᾶς; în TM, ebr. *miš'neh* se poate referi la un păcat dublu sau la o pedeapsă dublă, cantitativ, sau în timp, aşa cum înţelege Targumul: „Şi le voi plăti până la a doua generaţie de oameni, pentru păcatele lor...". ♦ Expresiile „hoiturile spurcăciunilor" şi „fărădelegile" se referă la idolatrie (*cf.* 13,27; 4Rg. 23,13; Is. 44,19), cu care a fost pângărit pământul Ţării Sfinte (*cf.* Lev. 18,24-30; Iez. 36,18).

16,19-21 Profetul îşi exprimă în rugăciune încrederea că şi neamurile vor ajunge să-L cunoască pe Dumnezeul adevărat, iar Domnul îi răspunde printr-o făgăduinţă. Despre universalitatea chemării la mântuire, vezi şi 3,17; 12,14-17; Is. 2,1-5; 45,14-15; 49,6 etc.

şi scăparea mea în ziua nenorocirilor,
la Tine vor veni neamurile
de la capătul pământului şi vor spune:
„Cum şi-au dobândit părinţii noştri idoli mincinoşi
ce nu le sunt de folos!"
20 Oare-şi va face omul dumnezei pentru sine?
Aceştia nu sunt dumnezei!
21 „De aceea, iată, Eu le voi arăta la vremea aceasta mâna Mea
şi le voi face cunoscută puterea Mea
şi vor cunoaşte că numele Meu [este] Domnul."

17 [1-4] „ 5 Blestemat omul care îşi pune nădejdea în om
şi pe el îşi reazemă braţul său de carne,
iar inima îi stă departe de Domnul;
6 va fi ca un tamarisc sălbatic care e în pustiu:

16,19 „Doamne, puterea mea şi ajutorul meu": limbaj doxologic folosit frecvent în Psalmi, *cf. e.g.* 30/31,3-4.

16,21 „vor cunoaşte că numele Meu [este] Domnul": *cf.* 40[33],2; Iez. 5,13 etc.

17,[1-4] LXX nu conţine vv. 1-4. În TM, textul este, pe alocuri, dificil; *litt.*: „[1] Păcatul lui Iuda e scris cu condei de fier cu vârf de cremene, gravat pe tabla inimii lor şi pe coarnele altarelor voastre. [2] Ca amintirea fiilor lor sunt altarele lor şi Aşerele lor, lângă copac verde pe dealuri înalte. [3] Muntele meu din câmpie, avuţia ta, toate comorile tale le voi da spre jefuire, înălţimile tale pentru păcat în toate hotarele tale. [4] Şi vei pierde singur (masc.) din moştenirea pe care ţi-am dat-o ţie (fem.) şi te voi face să slujeşti duşmanilor tăi într-o ţară pe care tu (masc.) nu ai cunoscut-o, căci foc aţi aprins în mânia mea, în veac va arde".

17,5-11 Mesaj de factură sapienţială (în TM introdus cu „Aşa vorbeşte *YHWH*", în vreme ce în LXX originea divină a mesajului apare doar la v. 10) în care este dezvoltată marea temă a celor două căi – de această dată, în sensul încrederii: în Domnul sau numai în oameni şi realităţi pământeşti. *Cf.* Deut. 30,15-20; Ps. 1; 145/146,3; Prov. 4,18-19; 12,28; 15,24; Sir. 15,17; 33,14.

17,5 „şi pe el îşi reazemă braţul său de carne": *litt.* „îşi va rezema carnea braţului său pe el" – traducere cvasiliterală a textului ebraic; TM are *litt.* „îşi pune carnea ca braţ al său". ♦ „Blestemat omul care îşi pune nădejdea în om": plecând de la acest verset, Augustin pune faţă în faţă etica filozofiei păgâne şi cea a filozofiei creştine. Epicureicii, spune el, plasează binele suprem al fiinţei umane în trup (sau plăcerile trupeşti); stoicii, în raţiunea omului. Creştinul, în Dumnezeu. Ambele curente păgâne fixează ţelul ultim al omului în om, în vreme ce creştinismul vede omul însuşi ca pe un „dar al lui Dumnezeu" (*Omilii* 150,8).

nu va vedea când vin cele bune
şi se va sălăşlui în sărături şi în pustiu,
în pământ sărat şi nelocuit.

7 Dar binecuvântat omul care şi-a pus încrederea în Domnul
şi Domnul va fi nădejdea lui;
8 va fi ca un pom ce creşte bine lângă ape
şi-n umezeală îşi înfige rădăcinile
şi nu se va teme când vine arşiţa,
şi-i vor fi trunchiurile ca o dumbravă;
în an de secetă nu se va teme
şi nu va înceta să aducă rod.

9 Mai adâncă este inima decât toate:

17,6 „tamarisc sălbatic": gr. ἀγριομυρίκη; TM are *'ar'ār*, numele unui arbust, probabil ienupăr, *Iuniperus oxycedrus* sau *Iuniperus phoenicea* (*cf.* Halot, *s.u.*). ♦ „care e în pustiu": TM are „care e în stepă". ♦ „în sărături şi în pustiu": TM are „în ţinuturi arse în pustiu". ♦ Ieronim (*Şase cărţi despre Ieremia* 3,72,4-5) aminteşte numele ebraic al arbustului, *aroher*, tradus de Symmachos prin „arbore fără fruct". Pentru el, tamariscul sălbatic simbolizează aici poporul lui Israel „care nu e primit nici de Dumnezeu, nici de oştirea de îngeri, nici de harul Duhului Sfânt, nici de cunoaşterea celor învăţaţi". Pomul roditor din versetul următor e Biserica, cea care L-a recunoscut pe Iisus ca Mesia şi care sporeşte prin „feluritele haruri ale Duhului Sfânt" cu rădăcinile bine înfipte în Hristos. Vasile cel Mare vede în arbustul neroditor un simbol al omului trufaş, care-şi pune încrederea în sine însuşi, îndepărtându-se de Dumnezeu (*Regulile mari* 42).

17,7 „binecuvântat omul care şi-a pus încrederea în Domnul": temă favorită în cartea Psalmilor, *cf.* Ps. 2,13/12; 39/40,5; 117/118,8.

17,8 „ca un pom ce creşte bine lângă ape": TM are „ca un pom răsădit lângă ape". ♦ Pentru comparaţia cu pomul crescut lângă ape, *cf.* Ps. 1,3, dar în mod special Iez. 17,5-8; 31,3-9; 47,12. ♦ „trunchiurile ca o dumbravă": TM are „frunzişul bogat".

17,9 „Mai adâncă este inima decât toate: [aşa] e omul": TM are „mai înşelătoare este inima decât toate şi bolnavă este ea". Traducătorul va fi citit *'NWŞ*, „om", în loc de *'NŞ*, „slab, bolnav" (LEH). În consecinţă, interogaţia de la finalul versetului are ţinte diferite: LXX „cine îl poate (= pe om) înţelege?" şi TM „cine o poate înţelege (= inima)?". *Cf.* şi Ps. 63/64,9 şi nota în ediţia de faţă. ♦ „[aşa] e omul şi cine îl va cunoaşte?": Părinţii dezvoltă mai multe subiecte plecând de la acest verset. Ieronim (*Şase cărţi despre Ieremia* 3,74,2-5) îl interpretează astfel: nimeni, în afară de Dumnezeu, nu poate cunoaşte cu adevărat, în profunzime, inima omului. Nici un om, oricât de fin psiholog şi oricât de apropiat de altul, nu-l poate cunoaşte pe acesta în întregime. Alţi Părinţi, precum Tertulian

[aşa] e omul şi cine îl va cunoaşte?
10 Eu, Domnul, [sunt] Cel care cercetează inimile
şi cântăreşte rărunchii,
ca să dau fiecăruia după căile lui
şi după roadele făptuirilor lui.

11 A dat glas potârnichea,
a adunat ce nu a ouat;
[aşa şi] cel care-şi face averea nu după dreptate:
la jumătatea zilelor lui îl va părăsi
şi în [zilele] lui de pe urmă va ajunge fără de minte."

12 Tronul înălţat al slavei [este] locul nostru sfânt,
13 aşteptarea lui Israel, Doamne!

---

sau Augustin, invocă versetul pentru a sublinia „umanitatea" sau „carnalitatea" lui Iisus în controversele antidocetistă sau antimaniheistă (Tertulian, *De carne Christi* 15; *Contra lui Marcion* 3,7; Augustin, *Răspuns lui Faustus Maniheul* 13,8; 22,40).

17,10 „Eu, Domnul, [sunt] Cel care cercetează inimile": *cf.* 11,20; 20,12; temă dezvoltată amplu şi de apostolul Pavel în Noul Testament: Rom. 8,27; 1Cor. 2,10; 1Tes. 2,4.

17,11 „A dat glas potârnichea": secvenţa este, poate, rezultanta unei traduceri duble: TM are *qorē'*, „potârniche", care înseamnă şi „cea care strigă" (participiu activ de la *qārā'*). ♦ Potârnichea devine, la Părinţii Bisericii, unul dintre simbolurile diavolului sau Antihristului din cauza obiceiului ei de a imita cântecul altor păsări şi de a le fura puii. Vezi mai ales tratatul lui Hipolit *De Christo et Antichristo* 14, unde este citat chiar versetul din Ieremia.

17,12-18 Într-un limbaj propriu lamentaţiei profetice, Ieremia îşi reia confesiunile (*cf.*, *inter alia*, 11,18-20; 12,1-4). Profetul oscilează între suferinţa de a avea de vestit catastrofa, de a vedea anticipat chinurile care se vor abate asupra poporului şi exasperarea stârnită de opoziţia pe care o întâmpină mereu din partea concetăţenilor săi. Întemeiat pe o încredere profundă în Domnul, Îl roagă pe El să-i facă dreptate.

17,12 „Tronul înălţat al slavei": TM are în plus „de la început". Este vorba, probabil, de modelul ceresc după care Moise a construit, la porunca lui Dumnezeu, chivotul Legământului (*cf.* Ex. 25; Apoc. 11,19). ♦ După Augustin, tronul se referă aici la Biserica vizibilă a lui Hristos, în concordanţă şi cu spusele lui Pavel din 1Cor. 3,17.

17,13 „aşteptarea lui Israel": aceasta este punctuaţia ediţiei Rahlfs („tăria" s-ar referi deci la „tronul slavei"); ediţia Ziegler pune semicolon la sfârşitul v. 12 (deci „aşteptarea" începe o frază nouă). La fel în TM. ♦ „aşteptarea": gr. ὑπομονή, *cf. supra*, nota 14,8. ♦ „să fie făcuţi de ruşine... să fie scrişi": TM are „vor fi făcuţi de ruşine... vor fi scrişi". ♦ „s-au depărtat": TM are în plus „de la Mine", dar Vulg. are „de la Tine", ceea

Toţi cei care Te părăsesc să fie făcuţi de ruşine,
cei ce s-au depărtat să fie scrişi pe pământ,
pentru că au părăsit izvorul vieţii, pe Domnul.
14 Vindecă-mă, Doamne, şi voi fi vindecat,
mântuieşte-mă, şi voi fi mântuit,
căci lauda mea Tu eşti.
15 Iată, ei îmi spun:
„Unde este cuvântul Domnului?
Să vină!"
16 Dar eu n-am ostenit să Te urmez
şi ziua omului nu am dorit-o, Tu ştii;
cele ieşite dintre buzele mele
sunt înaintea feţei Tale.
17 Să nu te faci înstrăinare pentru mine,
ci cruţă-mă în ziua cea rea!
18 Să fie făcuţi de ruşine cei care mă prigonesc,
iar eu să nu fiu făcut de ruşine;
să se înspăimânte ei,
iar eu să nu mă înspăimânt;
adu peste ei o zi rea,
cu îndoită lovitură loveşte-i!

19 Acestea le spune Domnul: „Mergi şi opreşte-te la porţile fiilor poporului tău, pe unde intră regii lui Iuda şi pe unde ies, şi la toate porţile Ierusalimului

---

ce ar putea reprezenta o fază mai veche a textului, mai coerentă în context. ♦ „scrişi pe pământ": calc după ebraică; expresia ar însemna „scrişi în rândul celor morţi". Versetul a fost pus în legătură cu episodul „femeii adultere" din Evanghelia după Ioan, unde Iisus „înscrie pe pământ", după unii, numele acuzatorilor păcătoşi. ♦ „izvorul vieţii": TM are „izvorul de apă vie" (la 2,13 şi LXX are aceeaşi expresie).

17,16 „să Te urmez": secvenţa presupune o altă vocalizare a originalului ebraic decât cea din TM, care are „să fiu păstor". Aquila şi Symmachos au „nu m-am ferit de rău" (*cf.* de Waard, 84). ♦ „ziua omului...": presupune ebr. *'enōš*; TM are „ziua nenorocirii" (ebr. *'ānūš*). De altfel, prima parte a versetului e dificilă şi în TM. Traducătorul LXX va fi făcut o confuzie de termeni. ♦ „eu n-am ostenit să Te urmez": Ambrozie pune versetul în legătură cu urmarea fidelă a lui Hristos din partea preoţilor şi a diaconilor, chiar şi după ce şi-au isprăvit lucrarea liturgică. Nu ajunge să fii creştin doar între zidurile bisericii; credinţa creştină se manifestă în toate momentele existenţei (*Epistole* 30).

17,17 În TM: „Să nu-mi fii spre groază/prăbuşire, Tu-mi eşti scăpare în ziua cea rea".

[20] şi spune-le: «Ascultaţi cuvântul Domnului, regi ai lui Iuda, şi toată Iudeea
şi tot Ierusalimul, cei care intraţi pe porţile acestea; [21] acestea le spune
Domnul: Păziţi-vă sufletele şi nu căraţi poveri în ziua de sabat şi nu ieşiţi pe
porţile Ierusalimului; [22] nu căraţi poveri din casele voastre în ziua sabatului
şi nu faceţi nici o lucrare: sfinţiţi ziua sabatului precum am poruncit
părinţilor voştri!» Dar n-au ascultat şi nu şi-au plecat urechea [23] şi şi-au
întărit cerbicea mai mult decât părinţii lor, ca să nu Mă asculte şi să nu
primească mustrarea.
[24] Şi va fi [aşa]: «De Mă veţi asculta cu adevărat – spune Domnul – ca să nu
aduceţi poveri prin porţile cetăţii acesteia în ziua sabatului şi să sfinţiţi ziua
sabatului aşa încât să nu faceţi nici o lucrare, [25] vor intra pe porţile cetăţii
acesteia regi şi dregători şezând pe tronul lui David, suiţi în care şi pe caii
lor, ei şi dregătorii lor, bărbaţii din Iuda şi cei care locuiesc în Ierusalim, şi
va fi locuită cetatea aceasta în veac. [26] Şi vor veni din cetăţile lui Iuda şi din
jurul Ierusalimului, şi din ţinutul lui Beniamin, şi din câmpie, şi din munte,
şi din [ţinutul] de la miazăzi, aducând arderi de tot şi jertfă şi miresme şi
manaa şi tămâie, aducând laudă în Casa Domnului. [27] Dar va fi [aşa]: Dacă
nu-Mi veţi da ascultare ca să sfinţiţi ziua sabatului – aşa încât să nu purtaţi
poveri şi să nu intraţi pe porţile Ierusalimului în ziua sabatului – voi aprinde
foc la porţile lui şi va mistui casele Ierusalimului şi nu se va stinge.»"

18 [1] Cuvântul care a fost de la Domnul către Ieremia zicând: [2] „Scoală-te şi
coboară în casa olarului şi acolo vei auzi cuvintele Mele." [3] Şi am coborât

17,19-27 Unul din preceptele importante ale Legii este respectarea zilei Domnului (*cf.* Ex. 20,8-11; Deut. 5,12-15). Totuşi, acesta este singurul loc din Ieremia unde se insistă asupra sabatului, tema fiind specifică mai ales textelor de factură sacerdotală (*cf.* Iez. 20,20; 22,26; 44,24; 2Ezr. 23,15-22).
17,19 „porţile fiilor poporului tău": TM are „poarta fiilor poporului": ar putea fi chiar numele porţii mai des utilizate din Ierusalim.
17,22 „ziua sabatului": *litt.* „ziua sabatelor" (= „zilele de sabat"); la fel şi mai jos, vv. 24, 27 etc.
17,23 „mai mult decât părinţii lor": fără corespondent în TM.
17,25 „tronul lui David": *cf.* 2Rg. 7,14-16; Ps. 131/132,13-14.
17,26 „*manaa*": transliterare aproximativă în LXX a ebr. *min'ḥāh*, „ofrandă", mai ales de cereale.
17,27 „casele": gr. ᾱμφοδον, *litt.* „grupuri de case mărginite de străzi".
18,1-12 În afară de gesturile propriu-zise (*e.g.* 13,1-11 – „brâul"), mesajul profetic poate porni şi de la observarea unor întâmplări din viaţa cotidiană, ce se constituie în pilde.

în casa olarului şi, iată, el [îşi] făcea lucrarea pe pietre; [4] şi vasul pe care îl
făcea i s-a stricat în mâini şi el a făcut iarăşi din acela un alt vas, după cum
i-a plăcut să-l facă.
[5] Şi a fost cuvântul Domnului către mine zicând: [6] „Oare nu voi putea să fac
cu voi precum olarul acesta, casă a lui Israel? Iată, precum lutul olarului
sunteţi voi în mâinile Mele. [7] În sfârşit, [de] voi grăi împotriva unui neam
sau împotriva unei domnii – să fie îndepărtată şi dată pieirii – [8] [dacă] nea-
mul acela se va întoarce de la toate relele sale, Mă voi răzgândi în privinţa
relelor pe care cugetasem să le fac lor; [9] în sfârşit, [de] voi grăi asupra unui
neam sau asupra unei domnii – să fie zidită din nou şi să fie sădită –
[10] [dacă] acelea fac răutăţi înaintea Mea, neascultându-Mi glasul, Mă voi
răzgândi în privinţa binelui pe care grăisem că-l voi face pentru ei. [11] Şi

Domnul îl trimite pe profet să privească la munca olarului şi tot El îi interpretează simbolismul gesturilor acestuia. Mesajul datează, probabil, dinainte de prima deportare, petrecută în 598 î.H.
18,2 „vei auzi cuvintele Mele": TM are o formă factitivă a verbului: „te voi face să auzi cuvintele Mele".
18,3 „pe pietre": presupune vocalizarea ebr. *'ebhen*, „piatră"; TM are „la roată", cu vocalizarea *'obhen* (LEH, *s.u.* λίθος). ♦ „Şi am coborât în casa olarului şi, iată, el [îşi] făcea lucrarea pe pietre": Efrem Sirul spune, în *Comentariul la Ieremia* (18,1), că, aşa cum olarul poate face oricând orice vas doreşte, datorită măiestriei sale înnăscute, la fel Dumnezeu poate schimba oricând sensul istoriei, prefăcând necazul în bucurie. Ieronim, mai filolog, atrage atenţia că Septuaginta traduce „ambiguu", prin pietre, termenul ebraic *abanim*, care înseamnă „roata olarului". Apoi intepretează sensul versetului în termeni de teodicee: Dumnezeu stabileşte soarta tuturor, dar fără să anuleze voinţa proprie (liberul-arbitru). Dumnezeu schimbă sensul istoriei (pedeapsa în veselie) dacă poporul Său dă semne de pocăinţă şi de reapropiere de divinitate (*Şase cărţi despre Ieremia* 4,2,4-7). Pentru Ioan Gură de Aur, între Dumnezeu şi om, între Creator şi creatură, e aceeaşi distanţă („poate chiar mult mai mare") decât între olar şi lut. De aceea Dumnezeu poate schimba totul după voia Sa, iar omul nu pricepe mai nimic din intenţiile lui Dumnezeu (*Împotriva anomeenilor* 2,35-36).
18,4 „îl făcea": TM are „îl făcea din lut".
18,6 TM marchează discursul cu expresia „oracol al lui *YHWH*", fără echivalent în LXX. De asemenea, TM reia apelativul „casă a lui Israel" şi la sfârşitul versetului.
18,7-10 Versetele reiau una din temele majore din Ieremia, anunţată încă din 1,10. ♦ „să fie îndepărtată şi dată pieirii": TM are „să-l smulg, să-l surp şi să-l nimicesc".
18,8 „de la toate relele sale": TM are „de la răul împotriva căruia am vorbit".
18,11 TM include marcatorul de discurs „Aşa vorbeşte/grăieşte *YHWH*", absent în LXX. ♦ „Eu plăsmuiesc rele împotriva voastră": cum poate Dumnezeu să facă rele cuiva? Afirmaţia profetului, care va reveni şi în 19,3, poate şoca. Părinţii au propus o serie de

acum, spune bărbaților din Iuda și celor care locuiesc în Ierusalim: Iată, Eu plăsmuiesc rele împotriva voastră și urzesc gând împotriva voastră: să se întoarcă, dar, fiecare de la calea sa cea rea: faceți mai bune făptuirile voastre!"
12 Și [ei] au zis: „Să fim bărbați! După abaterile noastre vom merge și fiecare va face cele plăcute inimii sale rele."

13 De aceea, acestea le spune Domnul:
„Întrebați printre neamuri
cine a auzit astfel de grozăvii
cum a făcut din belșug fecioara lui Israel?
14 Oare vor lipsi colțurile de pe o stâncă
sau zăpada de pe Liban?
Oare nu se va abate apa
ce este împinsă cu putere de vânt?
15 Pentru că a uitat de Mine poporul Meu,

---

explicații, între care meritã citată aceea, foarte cumpănită, a lui Ioan Casian. Conform monahului scit, Scriptura folosește uneori termenul „rele" în loc de „suferințe" pentru a șoca, pentru a vorbi „pe limba oamenilor". Relele nu sunt făcute de Dumnezeu, ci de alți oameni, cărora Dumnezeu le îngăduie răul ca pedeapsă pentru păcatele poporului Său (*Convorbiri* 1,6,6).

18,12 „Să fim bărbați!": TM are „degeaba!" (*nō'āṣ*); traducătorul va fi raportat forma *NW'Ṣ* la rădăcina *'YṢ*, „bărbat", în loc de *Y'Ṣ*, „a deznădăjdui", de unde adverbul din TM (*cf.* LEH, *s.u.* ἀνδρίζομαι). *Cf.* și 2,25. ♦ „abaterile": gr. ἀποστροφαί; TM are „gândurile/planurile". ♦ „cele plăcute inimii sale rele": TM are „după încăpățânarea inimii sale rele".

18,13-17 *Cf.* 2,10-13: gravitatea îndepărtării de Domnul e subliniată prin comparație cu fidelitatea păgânilor față de zeii lor. Consecința va fi transformarea țării în pustiu neumblat.

18,14 „Oare vor lipsi colțurile de pe o stâncă sau zăpada de pe Liban?": TM are un text dificil: „Va părăsi oare zăpada Libanului stânca ogorului?". Traducătorul va fi citit *ṢDY*, „ridicătură, proeminență", în loc de *ŚDY*, „câmp, ogor" (*cf.* LEH, *s.u.* μαστός; cuvântul grecesc, care înseamnă la propriu „sân", a fost interpretat ca „proeminență", dar tot aici se sugerează o altă interpretare metaforică, mai aproape de TM, „fertilizing streams" – „șuvoaie aducătoare de rodnicie"). ♦ „Oare nu se va abate apa ce este împinsă cu putere de vânt?": TM are „se usucă / se părăsesc oare apele care vin de departe (*litt.* străine), reci, curgătoare?". ♦ Targumul transformă întrebările retorice în afirmații: „Așa cum nu este cu putință să se oprească apa din zăpada ce coboară pe dealurile Libanului...".

18,15 „în zadar": TM are „pentru zădărnicie (= pentru idoli)".

în zadar au ars tămâie.
Cuprinși vor fi de slăbiciune pe căile lor,
[au părăsit] cărările din veac
ca să umble pe poteci fără ieșire,
16 ca să-și rânduiască țara spre pieire
și fluierat veșnic;
toți cei care vor trece prin ea vor fi uluiți
și vor clătina din cap.
17 Ca vântul arzător îi voi risipi în fața dușmanilor lor,
le voi arăta ziua pieirii lor."

18 Și ei au zis: „Haideți să punem la cale împotriva lui Ieremia un plan, pentru că nu va pieri Legea de la preot și sfatul de la cel priceput, nici cuvântul de la profet; veniți să-l lovim cu limba și-i vom auzi toate cuvintele."

19 Ascultă-mă, Doamne,
și ascultă glasul pricinii mele!
20 Oare pentru cele bune se plătește cu rele?

18,16 „fluierat... vor clătina din cap": gesturi de stupoare, de groază, dar și, poate, practici apotropaice, de alungare a influențelor malefice.

18,17 „vântul arzător": TM are „vântul de răsărit". LXX explicitează pentru cei care nu cunosc geografia țării. ♦ „le voi arăta ziua pieirii lor": TM are „ceafa și nu fața le-o voi arăta în ziua pieirii lor". Se manifestă și aici tendința LXX de a elimina antropomorfismele referitoare la Dumnezeu.

18,18-23 O nouă „confesiune" a profetului: în fața uneltirilor puse la cale împotriva sa, el se dezvinovățește în fața lui Dumnezeu și, într-un limbaj apropiat de cel al psalmilor de imprecație, Îi cere să-i facă dreptate.

18,18 „preot... cel priceput... profet": sunt denumite categoriile de conducători spirituali și funcția lor: preotul se îngrijește de cunoașterea și respectarea Legii (ebr. *tōrāh* are mai mult conotația de „învățătură"), la „cel priceput" (gr. συνετός, „iscusit", „inteligent", „înțelept") vine lumea să ceară sfat (față de termenul grecesc, ebr. *ḥākhām* îl desemnează mai limpede pe înțeleptul recunoscut ca atare cu această funcție socială), iar profetul vestește „în timp real" cuvântul Domnului. Cuvintele lui Ieremia nu sunt însă recunoscute de dușmanii lui ca adevărate profeții. ♦ „și-i vom auzi...": TM are „și să nu luăm seama la...".

18,19 „pricinii mele": TM are „potrivnicilor mei".

18,20 LXX păstrează o formă mai lungă și diferită a textului. ♦ „Căci ei au grăit laolaltă vorbe împotriva sufletului meu și au ascuns pedeapsă pentru mine": TM are doar „au

Căci ei au grăit laolaltă vorbe împotriva sufletului meu
şi au ascuns pedeapsă pentru mine;
aminteşte-Ţi că am stat înaintea feţei Tale
ca să grăiesc despre ei lucruri bune,
ca să abat mânia Ta de la ei.
21 De aceea, dă-i pe fiii lor [pradă] foametei,
iar pe ei adună-i pentru sabie!
Să ajungă femeile lor lipsite de copii şi văduve
şi bărbaţii lor să fie nimiciţi de molimă,
iar tinerii lor să cadă de sabie în război!
22 Să fie ţipăt în casele lor,
să aduci fără de veste asupra lor tâlhari,
pentru că au pornit cuvânt ca să mă prindă
şi au ascuns laţuri împotriva mea.
23 Dar Tu, Doamne, ai cunoscut
tot sfatul lor împotriva mea, spre moarte:
să nu le dezvinovăţeşti nedreptăţile
şi păcatele lor de la faţa Ta să nu le ştergi;
să fie slăbiciunea lor înaintea Ta,
la vremea mâniei Tale, făptuieşte împotriva lor!

19 1 Atunci Domnul mi-a spus: „Du-te şi fă-ţi rost de un ulcior plăsmuit din lut şi adu dintre bătrânii poporului şi dintre bătrânii preoţilor 2 şi ieşi [cu ei]

---

săpat groapă pentru sufletul meu". Traducătorul LXX va fi citit *šīḥāh*, „cugetare", în loc de *şūḥāh*, „groapă" (*cf.* LEH, *s.u.* ῥῆμα).

18,21 „adună-i": TM are „aruncă-i". ♦ „pentru sabie": *litt.* „pentru mâinile sabiei" – calc după ebraică. ♦ „molimă": *vide supra*, nota 14,12.

18,22 „au pornit cuvânt": gr. λόγος, aici în sens de „plan/uneltire"; TM are „au săpat groapă" (*vide supra*, nota 18,20).

18,23 „să fie slăbiciunea lor înaintea Ta": TM are „să fie răsturnaţi înaintea Ta".

19,1–20,6 Un nou gest profetic, pe care Ieremia îl săvârşeşte la porunca Domnului în faţa câtorva martori de vază şi apoi îl explică în Templu, stârneşte mânia lui Paschor (ebr. *Paşᵉḥūr*), mai-marele Templului (probabil căpetenia gărzii).

19,1 „Atunci": TM are *koh*, „aşa"; în general, adverbului *koh* din formula introductivă a unui mesaj divin îi corespund în LXX τάδε, „acestea", dominant în prima parte a cărţii, şi οὕτως, „astfel", în a doua parte. LXX precizează suplimentar πρός με, *litt.* „către mine", fără corespondent în TM. ♦ „adu": nu are echivalent în TM, unde predicatul este subînţeles.

la locul de îngropare al fiilor copiilor lor, care este la intrarea porţii *harsit*, şi citeşte acolo toate cuvintele pe care ţi le voi grăi 3 şi spune-le: «Ascultaţi cuvântul Domnului, regi ai lui Iuda şi bărbaţi din Iuda şi [voi] care locuiţi în Ierusalim şi cei care intraţi pe porţile acestea! Acestea le spune Domnul Dumnezeul lui Israel: Iată, Eu aduc rele asupra locului acestuia, încât oricui le va auzi îi vor ţiui amândouă urechile, 4 pentru că M-au părăsit pe Mine şi au înstrăinat locul acesta şi au ars tămâie acolo pentru zei străini, pe care nu i-au cunoscut [nici] ei, nici părinţii lor; şi regii lui Iuda au umplut locul acesta de sânge nevinovat 5 şi au construit înălţimi pentru Baal, ca să-şi ardă fiii în foc, [lucruri] pe care nu le-am poruncit, nici nu le-am grăit, nici nu le-am gândit în inima Mea. 6 De aceea, iată, vin zile – spune Domnul – când nu i se va mai spune locului acestuia Surpătură şi locul de îngropare a fiului lui Enom, ci locul-de-îngropare-al-măcelului. 7 Şi voi măcelări planul lui Iuda şi planul Ierusalimului în locul acesta şi îi voi azvârli în sabie înaintea duşmanilor lor şi în mâinile celor ce caută [să] le [ia] viaţa. Şi voi da leşurile lor de mâncare păsărilor cerurilor şi sălbăticiunilor

---

19,2 Ca de multe ori în LXX, în acest capitol substantivele proprii din ebraică nu sunt percepute ca atare de traducători şi uneori sunt traduse *ad litteram*, iar alteori sunt doar transliterate. ♦ „locul de îngropare (πολυάνδριον) al fiilor copiilor lor": TM are *gēy Ben-Hinnom*, „valea Ben Hinnom"; vezi însă v. 19,6, unde echivalarea e diferită. În 7,31, aceluiaşi toponim îi corespunde în LXX „în râpa fiului lui Enom". Tot de la ebr. *gēy Ben-Hinnom* provine numele „Gheenă": vezi *supra*, nota 7,31. ♦ Al doilea toponim este „poarta *harsit*": TM are *Ša'ar haḤarᵉsīth*, „poarta cioburilor": locul unde se aruncau cioburile în valea Ben Hinnom; jocul de cuvinte între *hereś*, „oală de lut", şi numele porţii nu a putut fi redat în LXX. ♦ „citeşte": echivalează verbul ebraic *qārā'*, care are ca prim sens „a proclama", „a striga"; traducătorul a redat al doilea sens, ulterior, „a citi". ♦ „toate (cuvintele)": nu are corespondent în TM.

19,3 „bărbaţi din Iuda... cei care intraţi pe porţile acestea!": fără corespondent în TM. ♦ „Domnul": TM are „Domnul oştirilor".

19,4-5 Descrierea apostaziei lui Israel sub domnia lui Manase, *cf.* 4Rg. 21,1-18.

19,4 „pentru că M-au părăsit": *cf.* 2,13.17; Deut. 28,20; 4Rg. 21,6.

19,5 „şi au construit înălţimi pentru Baal": *cf.* 7,31; 4Rg. 21,5. ♦ „ca să-şi ardă fiii în foc": *cf.* Lev. 18,21, Deut. 18,10. TM are în plus „ca arderi de tot pentru Baal".

19,6 „Surpătură": gr. Διάπτωσις; LEH (*s.u.*) propune o corectură în Διάπτυσις, „scuipare", „loc de scuipat", care ar echivala o rădăcină aramaică *TWP*. TM are *Topheth* (*vide supra*, nota 7,31). Aceeaşi echivalare la vv. 12, 13 şi 14. ♦ Spre deosebire de v. 2, o parte din denumirea văii este păstrată aici ca substantiv propriu, „Enom". ♦ „locul-de-îngropare-al-măcelului": TM are „Valea/Râpa Măcelului".

19,7 „voi măcelări": TM are „voi goli/pustii".

pământului. [8] Şi voi rândui această cetate spre nimicire şi spre fluierat: oricine va trece pe lângă ea va privi mohorât şi va fluiera peste toate loviturile ei. [9] Şi vor mânca trupurile fiilor lor şi trupurile fiicelor lor; fiecare va mânca trupul aproapelui său, în împresurarea şi încercuirea cu care o vor strâmtora duşmanii lor.»

[10] Şi să sfărâmi ulciorul sub ochii bărbaţilor care vor fi ieşit cu tine [11] şi să le spui: «Acestea le spune Domnul: Aşa voi sfărâma poporul acesta şi cetatea aceasta precum e sfărâmat un vas de lut care nu mai poate fi dres. [12] Aşa voi face – spune Domnul – locului acestuia şi celor ce locuiesc în el, încât cetatea să fie lăsată ca una care se surpă. [13] Şi casele Ierusalimului şi casele regilor lui Iuda vor fi ca locul care se surpă de necurăţenii, în toate casele pe ale căror acoperişuri au ars tămâie pentru toată oştirea cerului şi au turnat libaţii pentru zei străini.»"

[14] Şi a venit Ieremia de la Surpătură, unde îl trimisese Domnul să profeţească, şi s-a oprit în curtea Casei Domnului şi a spus către tot poporul: [15] „Acestea le spune Domnul: «Iată, Eu aduc peste cetatea aceasta şi peste toate cetăţile ce ţin de ea şi peste satele ei toate relele pe care le-am rostit împotriva ei, pentru că şi-au învârtoşat cerbicea ca să nu dea ascultare cuvintelor Mele.»"

19,8 „va privi mohorât": gr. σκυθρωπάζω; TM are „va fi uluit/îngrozit". ♦ „va fluiera peste toate loviturile ei": *vide supra*, nota 18,16.

19,9 LXX are de două ori aceeaşi formă verbală ἔδονται, „vor mânca", unde TM are două forme verbale distincte: cauzativ „îi voi face să mănânce" şi forma de bază „vor mânca". ♦ TM are în plus, la final: „cei care caută [să le ia] viaţa". ♦ O foamete atât de cumplită încât se va recurge la canibalism apare ca pedeapsă pentru încălcarea Legământului în Deut. 28,53-57, şi e descrisă ca o realitate în 4Rg. 6,28-29. ♦ „încercuirea cu care o vor strâmtora": *litt.* „strâmtorarea cu care o vor strâmtora".

19,11 „Domnul": TM are „Domnul Oştirilor". ♦ „un vas de lut": TM are „un vas al olarului". ♦ La finalul versetului, TM are în plus: „şi în Topheth vor îngropa pentru că nu va mai fi loc de îngropare". ♦ „voi sfărâma poporul acesta": Origen pune versetul în legătură cu „vasele mâniei" din Rom. 9,22-23, spunând că Dumnezeu a împărţit poporul Său în două „vase", unul al mâniei, altul al recompensei. Biserica e comoara ascunsă în aceste vase, comoară care se va deschide la Judecata de Apoi (*Fragmente la Ieremia* 31).

19,12-14 LXX traduce substantivul propriu „Topheth" prin: „care se surpă" (vv. 12-13) şi „Surpătură" (v. 14); *cf.* v. 6.

19,15 „Domnul": TM are „Domnul Oştirilor, Dumnezeul lui Israel". ♦ „şi peste satele ei": un „plus" în LXX.

20 [1] Iar Paschor, preotul, fiul lui Emer, care fusese statornicit mai-marele Casei Domnului, l-a auzit pe Ieremia profeţind aceste cuvinte. [2] L-a lovit şi l-a aruncat în temniţa care era la poarta casei zise „de sus", care era lângă Casa Domnului. [3] Şi [când] Paschor l-a scos pe Ieremia din temniţă, Ieremia i-a spus: „Nu Paschor ţi-a chemat Domnul numele, ci Surghiunitul. [4] Într-adevăr, acestea le spune Domnul: «Iată, Eu te trimit în surghiun cu toţi prietenii tăi; ei vor cădea de sabia duşmanilor lor şi ochii tăi vor vedea; iar pe tine şi pe toţi cei din Iuda vă voi da în mâinile regelui Babilonului şi îi vor surghiuni şi îi vor lovi cu săbiile; [5] şi toată tăria cetăţii acesteia şi toate [roadele] trudelor ei şi toate comorile regelui lui Iuda le voi da în mâinile duşmanilor lui şi [aceia] îi vor duce în Babilon. [6] Iar tu şi toţi cei care locuiesc în casa ta

---

20,1-6 Respingerea efectivă şi violentă a mesajului divin de către un responsabil al Templului determină caracterul ineluctabil al pedepsei (*cf.* 43[36],22 şi urm., unde regele distruge sulul ce conţine mesajul divin).

20,1 „mai marele Casei Domnului": *cf.* 36[29],26-27; rang întrecut doar de cel al Marelui Preot. Targumul numeşte poziţia lui Paşhur „Prefectul (Marelui) Preot".

20,2 Pentru a evita o posibilă ambiguitate, TM reia ambele nume din v. 1: „Şi Paşhur l-a lovit pe profetul Ieremia", fără echivalent în LXX. ♦ „temniţa": gr. καταρράκτης; pe lângă sensul de bază, „cascadă", „şuvoi ieşit din stăvilar", termenul are şi sensurile „trapă", „butuci" (?) (LEH, *s.u.*: „some means of physical restraint – whether dungeon, stocks or other means"); se poate înţelege şi că Ieremia a fost pus în butuci (= la stâlpul infamiei), într-un loc deschis. ♦ „la poarta casei zise «de sus»": TM are „la poarta de sus a lui Beniamin". ♦ „zise": gr. ἀποτεταγμένου ar putea însemna şi „aşezate deoparte". Textul e dificil – pare a fi vorba de o temniţă deschisă, o cameră cu gratii deasupra porţii, încât toţi cei care treceau pe acolo îl vedeau pe condamnat. ♦ „care era lângă Casa Domnului": pentru a o deosebi de poarta cetăţii numită „poarta lui Beniamin".

20,3 În TM, versetul începe cu precizarea temporală „în ziua următoare". ♦ „Surghiunitul": TM are *māghōr missābhībh*, „Spaimă de jur-împrejur". Traducătorul va fi pus în legătură aici *māghōr* cu *gēr* „străin". În alte locuri sintagma apare în TM ca poreclă dată lui Ieremia – *vide supra*, nota 6,25.

20,4 „te trimit în surghiun": TM are „te fac [să fii] de spaimă"; aceeaşi relaţie de echivalare ca la versetul anterior. ♦ „pe tine şi pe toţi cei din Iuda": TM are doar „şi pe întregul Iuda". ♦ „îi vor surghiuni": TM are în plus „la Babilon". Pentru prima dată apare în Ieremia numele misteriosului duşman care vine de la miazănoapte. ♦ Targumul: „Numele tău nu este Paşhur, ci «Cei-ce-ucid-cu-sabia-se-vor-aduna-laolaltă-împotriva-ta»". Mesajul profetic către Paschor îşi găseşte împlinirea odată cu asedierea şi căderea Ierusalimului în 597 î.H.; *cf.* 36[29],25-26 şi 4Rg. 24,12-14.

20,5 „toată tăria": TM are „toată bogăţia". ♦ TM are în plus: „tot ce are ea [cetatea] mai de preţ" şi „aceia le vor jefui şi lua cu ei".

20,6 „Iar tu": TM menţionează din nou numele preotului, „şi tu, Paşhur". ♦ „robire": *cf.* nota 1,3. ♦ „minciuni": TM are „falsitate/amăgire". ♦ Probabil că Paşhur a fost deportat

veți merge în robire și în Babilon vei muri și acolo vei fi îngropat, precum
și toți prietenii tăi, cărora le-ai profețit minciuni.»"

[7] M-ai amăgit, Doamne,
și am fost amăgit,
ai fost puternic
și ai biruit;
ajuns-am de râs,
în fiece zi am fost de batjocură necontenit.
[8] Cu vorba-mi amară voi râde,
voi striga: „Trădare!" și „Nenorocire!"
Căci cuvântul Domnului mi-a fost spre ocară
și spre batjocură, în toată ziua.
[9] Și am zis: Nu voi mai numi nicicând numele Domnului

în primul val, din 597 î.H., fiindcă în 594 î.H. apare în aceeași funcție preotul Sophonias (ebr. *Ṣᵉphanyāh*), care, la rândul său, îi succedase preotului Iodae (ebr. *Yᵉhōyādhā'*), *cf.* 36[29],25-26 (TOB, nota *ad loc.*).

20,7-13 Ultimele „confesiuni" ale profetului (*cf.* 11,18–12,6; 15,10-21; 17,12-18; 18,18-23), într-un limbaj apropiat de cel al psalmilor de lamentație (*e.g.* Ps. 87/88): cu multă îndrăzneală, profetul pare a-i reproșa lui Dumnezeu prigonirile de care are parte din pricina mesajului; totuși, recunoaște că nu poate face altceva decât să-l vestească și își exprimă în fond încrederea în Cel care l-a trimis (vv. 11-13). Alternanța strigătelor de suferință cu accentele de încredere i-a făcut pe unii comentatori să presupună că este vorba de fragmente inițial diferite, care ar fi fost adunate aici.

20,7 „ajuns-am de râs...": *cf.* Ps. 43/44,14; Plâng. 3,14. ♦ „M-ai amăgit, Doamne": Dumnezeu poate fi mincinos, amăgitor?, se întreabă Origen. În nici un caz, răspunde el. Aici, ca și în alte părți, profetul adoptă felul de a vorbi al copiilor. Înaintea lui Dumnezeu suntem cu toții niște prunci, reproșându-i cu nevinovăție lui Dumnezeu toate neplăcerile pe care le îndurăm (*Omilii la Ieremia* 19,15,3-5). În altă parte, Alexandrinul propune o altă interpretare: de fapt, dezamăgirea profetului este dezamăgirea lui Dumnezeu, care nu vrea să-și mântuiască poporul tiranizându-l, obligându-l să se mântuiască, ci-i dă libertatea să aleagă singur (*ibidem*, 20,1,1-2).

20,8 „Cu vorba-mi amară voi râde, voi striga: «Trădare!» și «Nenorocire!»": TM are: „Ori de câte ori vorbesc, strig: «Violență și pustiire vestesc!»". Față de TM *middēy 'adhabbēr*, „ori de câte ori vorbesc", LXX presupune *mar dᵉbhārī*, „amară e vorba mea", iar față de *TM Z'Q*, „a striga", LXX presupune *ṬḤQ*, „a râde", cu grafii ce se pot confunda la un manuscris. ♦ Targumul îndulcește acuzația pe care profetul o rostește înaintea Domnului: „Când prorocesc îmi ridic vocea, plângând și strigând, și prorocesc împotriva celui violent și a prădătorului, întrucât Cuvântul Domnului a ajuns [să fie] pentru mine mustrare și batjocură în fiecare zi".

și nu voi mai grăi nicicând în numele Lui;
dar s-a făcut ca un foc ce arde cu văpaie în oasele mele
și am slăbit din toate părțile și nu pot îndura.
[10] Căci am auzit defăimarea multora care s-au adunat în jur:
„Adunați-vă și ne vom strânge și noi împotrivă-i,
toți bărbații prieteni cu el;
păndiți ce are de gând:
poate se va lăsa amăgit și-l vom înfrânge
și ne vom răzbuna pe el!"
[11] Dar Domnul [e] cu mine ca un luptător puternic:
de aceea m-au prigonit,
dar n-au fost în stare să-și dea seama;
au fost rușinați foarte,
pentru că nu și-au dat seama de necinstirea lor,
care în veac nu va fi uitată.
[12] Doamne, [Tu] care cântărești cele drepte,
care cunoști rărunchii și inimile,

20,9 „numele Domnului": un „plus" al LXX. ♦ „ca un foc ce arde cu văpaie (*litt.* pârjolind) în oasele mele": TM are „în inima mea ca un foc mistuitor închis în oasele mele". *Cf.* Ps. 38/39,4; Iov 32,18-19. ♦ „am slăbit din toate părțile": TM are „am ostenit să-l rabd (ebr. *kal'khēl*)"; „din toate părțile" presupune ebr. *KLYL* (*cf.* LEH, *s.u.* πάντοθεν). ♦ Tema imposibilității morale a profetului de a refuza să transmită cu orice risc mesajul divin, atracția pe care acesta o exercită asupră-i, prezentă și la Amos (3,7-8), reapare cu forță în NT: *cf.* Fp. 4,20; 1Cor. 9,16. ♦ „ca un foc ce arde cu văpaie în oasele mele": foc, prefigurare a Sfântului Duh care curățâ sufletul de păcate, arzându-le în flacăra lui mistuitoare (Ambrozie, *De officiis* 3,28,102). Tot pentru Ambrozie, dar în altă parte, focul e semn al iubirii lui Hristos față de „prietenii" Săi. De pildă, lui Moise, pe munte, i s-a arătat sub chip de foc; așijderea lui Ieremia, cum spune acest verset (*Despre Isaac* 8,77).

20,10 „care s-au adunat în jur": TM are „spaimă de jur-împrejur!" (ebr. *māghōr missābhībh*). Traducătorul va fi interpretat *māghōr* („spaimă") ca derivând de la *'āghar*, „a aduna"; *cf.* 6,25 și nota. ♦ „Adunați-vă și ne vom strânge și noi împotrivă-i": TM are: „Învinuiți-l! Să-l învinuim [și noi]!". ♦ „bărbații prieteni cu el": TM are *litt.* „bărbații păcii mele", cu același sens. ♦ „păndiți ce are de gând": TM are „au păndit poticnirea mea".

20,11 „Domnul... ca un luptător puternic": *cf.* Is. 42,13. ♦ „de aceea m-au prigonit, dar n-au fost în stare să-și dea seama... care în veac nu va fi uitată": TM are: „de aceea prigonitorii mei se vor poticni și nu vor izbândi; s-au făcut de rușine foarte, pentru că n-au luat seama / nu vor fi izbândit, necinstire veșnică, ce nu va fi uitată". *Cf.* Ps. 39/40,15.

20,12 „Doamne": TM are „Doamne al oștirilor". ♦ „cântărești cele drepte": TM are „cântărești pe cel drept". ♦ „temeiurile apărării mele": TM are „pricina/cauza mea".

de-aş vedea răzbunarea Ta asupra lor,
căci Ţie Ţi-am dezvăluit temeiurile apărării mele.

13 Cântaţi Domnului, lăudaţi-L,
căci a smuls sufletul celui sărman din mâna ticăloşilor.

14 Blestemată [fie] ziua în care m-am născut;
ziua în care m-a născut maica mea să nu fie dorită!
15 Blestemat omul care a adus veste bună tatălui meu
zicând cu bucurie: „Ţi s-a născut un băiat!"
16 Fie omul acela precum cetăţile pe care le-a răsturnat Domnul întru mânie
şi nu S-a răzgândit,
să audă strigăt dimineaţă
şi vaiet la amiază,
17 căci nu m-a ucis în sânul mamei
să-mi fie mormânt maica mea
şi pântecele, de zămislire veşnică.
18 De ce am ieşit din pântece
ca să văd trude şi necazuri
şi au ţinut-o într-o ruşine zilele mele?

21 [1] Cuvântul care a fost de la Domnul către Ieremia, când regele Sedekias a trimis la el pe Pashor, fiul lui Melchias, şi pe Sophonias, preotul, fiul lui

20,13 *Cf.* Ps. 95/96,1; 147/148,1; 96/97,10.
20,14-18 Dorinţa omului de a nu se fi născut apare extrem de rar în Biblie: *cf.* Iov 3,1-10. Este expresia unei situaţii insuportabile.
20,14 „dorită": TM are „binecuvântată". ♦ „Blestemată [fie] ziua în care m-am născut": copiii aşteaptă să devină tineri; tinerii aşteaptă să devină adulţi; adulţii tânjesc după înţelepciunea bătrâneţii; niciodată omul nu se mulţumeşte cu starea vârstei în care se află. La fel procedează şi sfinţii: ei nu se încred în plăcerile şi fericirea vieţii de pe pământ, ci tânjesc după viaţa viitoare (Ambrozie, *Despre fratele Satyrus* 2,124-125).
20,16 „întru mânie": nu apare în TM. ♦ „cetăţile pe care le-a răsturnat Domnul întru mânie": aluzie probabilă la distrugerea cetăţilor Sodoma şi Gomora, Gen. 19,24-25. ♦ „vaiet la amiază": TM are „strigăt de război la amiază".
20,17 „de zămislire veşnică": TM are „pe veci însărcinat".
21,1-10 Începutul unor oracole profetice adunate la un loc în cap. 21–23, referitoare la ultimii regi ai lui Iuda dinainte de exil. În final (23,1-8), în contrast cu nevrednicia celor care au păstorit poporul, Dumnezeu vesteşte că le va da un adevărat păstor, care va

Masaias, zicând: [2] „Întreabă-L despre noi pe Domnul, căci regele Babilonului s-a ridicat împotriva noastră: va face oare Domnul pe potriva tuturor faptelor Lui minunate şi acela va pleca de la noi?"
[3] Şi Ieremia le-a spus: „Aşa să-i spuneţi lui Sedekias, regele lui Iuda: [4] «Acestea le spune Domnul: 'Iată, armele de război cu care voi vă luptaţi împotriva chaldeilor care v-au împresurat din afara zidului Eu le întorc spre mijlocul cetăţii acesteia [5] şi Eu Mă voi război cu voi cu mână întinsă şi braţ puternic, cu mânie şi cu urgie şi cu înverşunare mare [6] şi îi voi lovi pe toţi cei care locuiesc în cetatea aceasta, oameni şi dobitoace, cu molimă grea, şi vor muri. [7] Şi după aceea – aşa spune Domnul – pe Sedekias, regele lui

întrupa dreptatea lui Dumnezeu. Oracolul de faţă îi este adresat lui Sedekias şi anunţă venirea chaldeilor ca instrument de pedeapsă hotărât de Dumnezeu.
21,1 Sedekias a fost ultimul rege al lui Iuda înainte de exilul babilonian (*cf.* 4Rg. 24,17–25,7). În martie 597 î.H. este pus pe tron de regele Babilonului, dar în urma politicii lui duplicitare faţă de Babilon, Nabucodonosor revine pentru a cuceri Ierusalimul în 587/586 î.H. ♦ „Pashor, fiul lui Melchias" nu trebuie confundat cu „Pashor, fiul lui Emer" din capitolul anterior (*cf.* 20,1-6). ♦ „Sophonias... fiul lui Masaias" (ebr. *Ṣ'phan'yāh ben Ma'aśēyāh*) mai apare şi la 36[29],24-26.
21,2 „regele Babilonului": TM are în plus numele acestuia; cunoscut îndeobşte ca Nabucodonosor, numele akkadian *Nabu-kudurri-uṣur* apare mai ales în Ieremia şi Iezechiel într-o transcriere apropiată: *N'bhūkhadh're'ṣṣār*. Forma cea mai frecventă în TM este însă *Nebhūkhadh'ne'ṣṣār*. Regele Babilonului Nabucodonosor al II-lea a domnit între 605 şi 562 î.H. ♦ „s-a ridicat împotriva noastră": TM are o expresie mai precisă: „poartă război împotriva noastră". Regele Babilonului a întreprins două campanii militare împotriva Ierusalimului: prima, din 597 î.H., este descrisă în 4Rg. 24,10-17, iar a doua, din 588/587 î.H., e descrisă în 4Rg. 25,1-21. ♦ După „va face oare Domnul", TM are în plus „cu noi".
21,3 „regele lui Iuda": fără corespondent în TM.
21,4 După „Domnul", TM are în plus „Dumnezeul lui Israel". ♦ După „armele de război", TM are în plus „care sunt în mâinile voastre". ♦ „împotriva chaldeilor": TM are „împotriva regelui Babilonului şi împotriva chaldeilor".
21,5 „cu mână întinsă şi braţ puternic": expresiile definitorii ale luptei lui Dumnezeu pentru eliberarea poporului Său din robia egiptenilor (*cf.* Deut. 4,34; 5,15; 26,8; Ier. 39[32],21) sunt aplicate acum războiului purtat de Dumnezeu pentru pedepsirea poporului Său.
21,6 „pe toţi": nu apare în TM. ♦ „molimă": vezi *supra*, nota 14,12. La fel în versetele următoare.
21,7 „slujitorii": gr. παῖδες ar putea însemna şi „copiii"; TM are aici „robii". ♦ Înainte de „în mâinile duşmanilor", TM are în plus „în mâna lui *Nebhūkhadh'ne'ṣṣār*, regele Babilonului". ♦ „nu-i voi cruţa şi nu Mă voi milostivi de ei": TM are „[el] nu se va

Iuda, şi pe slujitorii lui şi poporul care a rămas în cetatea aceasta – de la
molimă şi de la foamete şi de la sabie – îi voi da în mâinile duşmanilor lor,
care caută [să le ia] viaţa; [aceia] îi vor tăia în bucăţi cu tăişul sabiei: nu-i
voi cruţa şi nu Mă voi milostivi de ei.'
[8] Iar poporului acestuia spune-i: 'Acestea le spune Domnul: Iată, Eu am pus
în faţa voastră calea vieţii şi calea morţii; [9] cel ce rămâne în cetatea aceasta
va pieri de sabie şi de foamete, dar cel care va ieşi să meargă la chaldeii
care v-au împresurat va trăi şi viaţa îi va fi ca o pradă de război – şi va trăi.
[10] De aceea Mi-am îndârjit faţa împotriva cetăţii acesteia spre rele şi nu spre
bune: în mâinile regelui Babilonului va fi predată şi [el] o va arde cu foc.'»"
[11] [Voi, cei din] casa regelui lui Iuda, ascultaţi cuvântul Domnului:
[12] Casă a lui David, acestea le spune Domnul:

---

milostivi de ei, nu-i va cruţa şi nu va avea îndurare". Targumul susţine TM: cel necruţător este regele Babilonului.

21,8 „Iată, Eu am pus în faţa voastră calea vieţii şi calea morţii": tema celor două căi oferite alegerii omului (*cf.* Deut. 30,15-19) are aici o conotaţie mult mai concretă: rămânerea în ţară ducea la moarte, pe când plecarea în exil însemna viaţă (*cf.* ilustrarea din cap. 24). ♦ „calea vieţii şi calea morţii": *Didahia* dezvoltă acest laitmotiv în primele sale capitole, care ar merita citate integral. Iată numai câteva fragmente: „Sunt două căi: una a vieţii şi una a morţii şi mare e diferenţa între cele două. Calea vieţii e aceasta: mai întâi să iubeşti pe Dumnezeu care te-a făcut; în al doilea rând, pe aproapele tău ca pe tine însuţi, iar toate câte ai vrea să nu ţi se facă ţie, nu le face nici altora. [...] Iar calea morţii e aceasta: întâi de toate, este rea şi plină de blestem: ucideri, adultere, pofte, desfrânări, hoţii, idolatrii, vrăjitorii, răpiri, mărturii mincinoase, făţărnicii, duplicităţi, vicleşnie, trufie, răutate, aroganţă, lăcomie, vorbe de ruşine, gelozie, îndrăzneală, mândrie; prigonitorii celor buni, urâtorii adevărului, iubitorii minciunii, necunoscătorii răsplăţii dreptăţii, nealipiţi de bine, nici de judecata dreaptă, veghetorii nu pentru bine, ci pentru rău, cei departe de blândeţe şi răbdare, iubitorii de cele deşarte, urmăritorii răsplătirii, nemilostivii faţă de cel sărac, cei ce nu suferă pentru cel chinuit, cei ce nu-L cunosc pe Făcătorul lor, omorâtorii de copii, stricătorii făpturii lui Dumnezeu, cei ce întorc spatele celui lipsit, cei care-l chinuie pe cel necăjit, apărătorii celor bogaţi, judecătorii fără de lege ai celor sărmani, păcătoşii înrăiţi. Izbăviţi-vă, copii, de toţi aceştia!" (cap. I şi V, traducere de Ioan I. Ică jr.).

21,9 După „de foamete", TM are în plus „şi de molimă". ♦ „şi va trăi": fără corespondent în TM; ar putea avea rolul de a explicita metaforizarea vieţii salvate prin „prada de război".

21,10 TM are în plus, la mijlocul versetului, „oracol al lui *YHWH*".

21,11-14 „Casa lui David", dinastia regilor lui Iuda, are cu atât mai multă responsabilitate cu cât se bucură de un legământ special cu Domnul (*cf.* 2Rg. 7).

„Faceţi dimineaţa judecată
şi îndreptaţi-l şi scoateţi-l pe cel jefuit
din mâna celui care îl nedreptăţeşte,
ca să nu se aprindă ca focul mânia Mea;
va arde şi nu va fi cine să stingă!

[13] Iată, Eu [sunt] împotriva ta, cel care locuieşti în valea Sor, în câmpie,
voi care spuneţi: «Cine ne va înspăimânta?»
sau «Cine va veni până la sălaşul nostru?».
[14] Şi voi aprinde foc în pădurea lui
şi va mistui toate de jur-împrejur."

22 [1] Acestea le spune Domnul: „Mergi şi coboară în casa regelui lui Iuda şi
grăieşte acolo cuvântul acesta [2] şi spune: «Ascultă cuvântul Domnului, rege
al lui Iuda, care şezi pe tronul lui David, tu şi casa ta şi poporul tău şi cei ce
intră pe porţile acestea! [3] Acestea le spune Domnul: 'Faceţi judecată şi

---

21,12 „îndreptaţi-l": nu are echivalent în TM. ♦ La finalul versetului, TM are în plus „din pricina răutăţii faptelor voastre".

21,13 „cel care locuieşti": TM are participiul feminin, personificare a Ierusalimului. ♦ „în valea Sor, în câmpie": TM are „în vale, stâncă din câmpie". LXX consideră toponim ebr. *ţûr*, „stâncă". Unii presupun că este vorba de drumul duşmanului venit din nord către palatul regal: trebuia să treacă de înălţimea stâncoasă pe care erau construite Templul şi palatul, dominând valea Kedronului (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ În mijlocul versetului, TM are în plus „oracol al lui *YHWH*". ♦ Targumul: „Iată, Îmi voi trimite mânia Mea împotriva ta, cel care locuieşti în întăriturile, în cetăţi fortificate".

21,14 În TM versetul începe: „Vă voi pedepsi pe potriva roadelor faptelor voastre, oracol al lui *YHWH*", ceea ce face ecou expresiei din v. 2, „pe potriva tuturor faptelor Lui minunate". ♦ „pădurea": probabil aluzie la numeroasele coloane şi lucrări în lemn din palatul regal (*cf.* 3Rg. 7,39 şi nota, unde apare chiar expresia „casa pădurii Libanului" cu referire la mulţimea de coloane de cedru).

22,1-9 Oracol profetic adresat unui rege al cărui nume nu este pomenit, sau poate oricărui rege: principala menire a acestuia e instaurarea dreptăţii, ocrotirea celor săraci lipsiţi de apărare. Ascultarea de cuvântul Domnului va atrage binecuvântarea, în vreme ce încălcarea lui va atrage pedeapsa.

22,1 „Mergi şi coboară": TM are doar „coboară". Palatul regal era situat mai jos faţă de Templu.

22,2 „casa ta şi poporul tău şi cei ce intră...": TM are „slujitorii tăi şi poporul tău care intră...".

22,3 „nelegiuit": *litt.* „cu impietate". ♦ Străinul, orfanul şi văduva constituiau cele mai vulnerabile categorii sociale: de aceea Dumnezeu se declară adesea ca singurul apărător

dreptate şi scoateţi-l pe cel jefuit din mâna celui care îl nedreptăţeşte, iar pe străinul ce locuieşte la voi şi pe orfan şi pe văduvă să nu-i împilaţi şi să nu vă purtaţi nelegiuit şi sânge nevinovat să nu vărsaţi în locul acesta! [4] Fiindcă, dacă veţi împlini cu adevărat cuvântul acesta, vor intra pe porţile acestei case regi care şed pe tronul lui David şi urcaţi pe care şi pe cai, ei şi slujitorii şi poporul lor; [5] dar de nu veţi împlini cuvintele acestea, M-am jurat pe Mine Însumi – spune Domnul –, casa aceasta va ajunge pustie.'»"
[6] Într-adevăr, acestea le spune Domnul împotriva casei regelui lui Iuda:
„Galaad [de-ai fi] tu pentru Mine,
[ori] culmea Libanului:
voi face din tine pustiu,
cetăţi de nelocuit,
[7] şi voi mâna împotriva ta om nimicitor şi securea lui
şi vor tăia cedrii tăi aleşi şi-i vor arunca în foc.
[8] Şi vor trece neamuri prin cetatea aceasta şi va spune fiecare către vecinul său: «De ce a făcut Domnul aşa cu cetatea aceasta mare?» [9] Şi vor spune: «Pentru că au lepădat legământul Domnului Dumnezeului lor şi s-au închinat unor zei străini şi au robit la ei.»

[10] Nu-l plângeţi pe cel care a murit

al cauzei lor (*e.g.* Deut. 10,17-19), iar Legea are prevederi speciale cu privire la ei (*e.g.* Deut. 24,17-22).

22,4 Reluarea temei din 17,25.

22,5 „M-am jurat pe Mine Însumi": pentru a exprima caracterul irevocabil al hotărârii Sale, Domnul nu poate jura decât pe Sine Însuşi (30[49],13; Gen. 22,16; Is. 45,23; Evr. 6,13) sau „pe sufletul" Său (28[51],14; Am. 6,8), pe „sfinţenia" Sa (Am. 4,2; Ps. 88/89,36), pe „Mândria lui Iacob" – alt nume al lui Dumnezeu (Am. 8,7), pe „Numele Său cel mare" (51[44],26), pe „dreapta Sa şi pe braţul Său puternic" (Is. 62,8), pe „fidelitatea" Sa (Ps. 88/89,50) – *cf.* TOB, nota *ad loc.* ♦ „pustie": TM are „o dărâmătură".

22,6 Galaad este numele dat unei părţi a teritoriului transiordanian, ocupat de triburile lui Ruben, Gad şi jumătate din tribul lui Manase. Galaadul şi Libanul erau renumite pentru bogăţia şi frumuseţea pădurilor lor (*cf.* 2Rg. 5,11; 7,2; 3Rg. 5,6 etc.). ♦ „voi face din tine...": secvenţa greacească redă întocmai formula de jurământ din ebraică, *litt.* „...de nu voi face din tine...".

22,7 „voi mâna... om nimicitor şi securea lui": TM are „voi consacra... nimicitori, fiecare cu unealta sa". ♦ Targumul: „voi mâna împotriva ta pietre de poticnire [...] şi ei vor ucide pe cei mai buni dintre puternicii tăi, aşa cum se taie cedrii în pădure".

22,8-9 *Cf.* 5,19; Deut. 29,24-26, 2Par. 7,20-22.

22,10-12 Oracol profetic împotriva regelui Sellem (ebr. *Şallum*). Unii presupun că tot acestui rege îi este adresat şi oracolul anterior.

şi nu-l jeliţi:
plângeţi cu jale mare pe cel care pleacă,
pentru că nu se va mai întoarce
şi nu-şi va mai vedea pământul patriei."
[11] De aceea, acestea le spune Domnul către Sellem, fiul lui Iosia, care domneşte în locul lui Iosia, tatăl său, care a plecat din locul acesta: „Nu se va mai întoarce aici; [12] ci în locul în care l-am surghiunit, acolo va muri şi ţara aceasta nu o va mai vedea.

[13] Vai de cel ce-şi clădeşte casa fără dreptate
şi foişoarele, fără judecată,
la aproapele său va lucra pe degeaba
şi plata lui nu i-o va da.
[14] Ţi-ai clădit o casă bine măsurată,
cu foişoare aerisite, înzestrate cu ferestre
şi căptuşite cu cedru
şi vopsite în stacojiu.
[15] Oare vei fi tu rege,

22,10 „Cel care a murit" este regele Iosia (ebr. *Yo'şiyyāhū*), care murise de curând în bătălia de la Megiddo (609 î.H., *cf.* 4Rg. 23,29; 2Par. 35,20-25). ♦ „Cel care pleacă" este Sellem, numit şi Ioachas (ebr. *Yᵉhō'āhāz*), deportat în Egipt în acelaşi an (*cf.* 4Rg. 23,31-34; 1Par. 3,15).

22,11 După „fiul lui Iosia", TM are în plus „regele lui Iuda".

22,12 „l-am surghiunit": TM are „l-au surghiunit".

22,13-19 Oracol profetic împotriva regelui Ioakim (ebr. *Yᵉhōyāqīm*), a cărui domnie s-a caracterizat prin rapacitate, vărsare de sânge şi nedreptate. De aceea, la moartea lui nu va fi plâns.

22,13 „cel ce-şi clădeşte casa fără dreptate": *cf.* Av. 2,9-12. ♦ „la aproapele său va lucra pe degeaba": TM are, dimpotrivă: „aproapele său [îi] munceşte pe degeaba". ♦ „plata lui nu i-o va da": unul dintre păcatele strigătoare la cer (*cf.* Deut. 24,14-15). ♦ Ambrozie citează versetul în *Scrisoarea* 80, adăugând că „cine clădeşte case cu dreptate clădeşte în cer, nu pe pământ". Iar pentru Origen, singura temelie pentru casa (sufletului) omului drept este Iisus Hristos. Degeaba sporesc zidirile pompoase dacă înlăuntrul lor nu vibrează nici un suflet credincios (*Fragmente despre Ieremia* 12).

22,14 „Ţi-ai clădit... aerisite": TM are „îmi voi clădi... spaţioase"; cuvintele îi aparţin regelui, care îşi plănuieşte o casă măreaţă. ♦ „înzestrate cu ferestre...": TM are „şi el a străpuns ferestre...".

22,15 În TM: „Oare vei domni fiindcă te-ai întrecut în cedri (ebr. *'erez*)? Tatăl tău oare nu mânca şi nu bea, dar a făptuit judecată şi dreptate şi i-a fost bine". Secvenţa „Achaz, tatăl tău?" din LXX presupune citirea *'ḤZ* în loc de *'RZ*.

de vreme ce te-ai învrăjbit cu Achaz, tatăl tău?
Nu vor mânca şi nu vor bea;
ar fi mai bine ca tu să înfăptuieşti judecata
şi dreptatea cea bună.
16 N-au cunoscut,
n-au judecat pricina celui smerit,
nici pricina sărmanului:
oare nu înseamnă aceasta că tu nu Mă cunoşti? –
spune Domnul.
17 Iată, nici ochii tăi nu sunt [buni], nici inima ta nu e bună,
ci [sunt] spre lăcomia ta,
ca să verse sânge nevinovat
şi să facă nedreptate şi omor."
18 De aceea, acestea le spune Domnul către Ioakim, fiul lui Iosia, regele lui Iuda:
„Vai de bărbatul acesta!
Nu-l vor boci «O, frate!»,
nici nu-l vor plânge «Vai mie, stăpâne!».
19 Îngropare de măgar va primi,
va fi târât şi azvârlit în afara porţii Ierusalimului.

20 Suie-te către Liban şi strigă

22,16 În TM: „A judecat pricina celui smerit şi sărman; atunci [i-]a fost bine. Oare nu înseamnă aceasta a Mă cunoaşte? – oracol al lui *YHWH*". Diferenţele dintre texte sunt suficiente pentru a sugera existenţa unor tradiţii textuale independente (*cf.* de Waard, 97).
22,17 „Iată, nici ochii tăi nu sunt [buni], nici inima ta nu e bună, ci [sunt] spre lăcomia ta": TM „Într-adevăr, ochii tăi şi inima ta nu sunt decât pentru câştig necinstit". Ediţia Ziegler nu are καλή, „bună", aşadar sensul este ca în TM.
22,18 În TM, cuvintele Domnului sunt: „Nu-l vor boci «Vai, fratele meu, şi vai, sora mea!». Nu-l vor boci: «Vai, stăpâne! Vai, Maiestate!»" – cuvinte rituale în lamentaţia funebră (*cf.* 41[34],5; 3Rg. 13,30).
22,19 *Cf.* 43[36],30. Cărţile istorice nu pomenesc însă despre un sfârşit ieşit din comun al acestui rege (*cf.* 4Rg. 24,6; 2Par. 36,8, unde LXX chiar precizează „Ioakim s-a culcat lângă părinţii săi şi a fost înmormântat în Ganoza, lângă părinţii săi"). S-a presupus că Nabucodonosor îi va fi profanat mormântul (*cf.* 8,1-2; Is. 14,19) – *cf.* TOB, nota *ad loc.*
22,20-23 Oracol împotriva Ierusalimului personificat.
22,20 „cealaltă parte a mării": TM are „*'Abhārîm*", numele unor munţi aflaţi la răsărit de Iordan (*cf.* Num. 33,47). Sunt sugerate astfel înălţimi din afara ţării, către care Ierusalimul

şi către Basan dă glas
şi ţipă către cealaltă parte a mării,
căci s-au prăbuşit toţi iubiţii tăi.
21 [Eu] am grăit către tine în prăbuşirea ta
şi tu ai spus: «Nu voi asculta»;
aceasta e calea ta din tinereţea ta:
n-ai ascultat de glasul Meu.
22 Pe toţi păstorii tăi îi va păstori vântul
şi iubiţii tăi vor pleca în robie,
căci atunci vei fi făcută de ruşine şi dispreţuită
din pricina tuturor celor care te sărutau.
23 Tu, cea care locuieşti în Liban,
care-ţi faci cuib în cedri,
vei suspina când vor veni peste tine
dureri ca ale uneia care naşte.

24 Viu sunt Eu, spune Domnul: chiar dacă Iechonias, fiul lui Ioakim, regele lui Iuda, ar fi pecete pe mâna Mea dreaptă, [şi] de acolo te voi smulge 25 şi

este îndemnat să-şi strige durerea. ♦ „iubiţii": adesea metaforă pentru idoli (Os. 2,7-15; Zah. 13,6), însă aici este vorba mai degrabă fie de aliaţii lui Iuda împotriva Babilonului (Iez. 16,33.36-37; 23,5.9.22; Plâng. 1,19), fie chiar de regii lui (*cf.* v. 22).
22,21 „în prăbuşirea ta": TM are „în belşugul tău" (*i.e.* „pe când îţi era bine"). ♦ Targumul: „când te credeai în siguranţă".
22,22 „Păstorii" sunt conducătorii poporului, mai ales regii. ♦ „robie": gr. αἰχμαλωσία, „captivitate", tradus în alte locuri cu „robire", pentru a-l diferenţia de „sclavie". ♦ „celor care te sărutau": TM are „răutăţilor tale". Traducătorul va fi citit *R'YK* în loc de *R'TK*.
22,23 „vei suspina": TM are o formă verbală rară interpretată diferit de traducători: „vei fi plânsă / de plâns"; „vei fi graţioasă" (ironic), dar mulţi traducători ai TM apelează aici la LXX şi Vulg. (*congemuisti*).
22,24-30 Două oracole împotriva lui Iechonias. Atât el ca rege, cât şi poporul său vor fi deportaţi în ţara chaldeilor. Speranţele pentru o reîntoarcere timpurie din exil sunt fără fundament.
22,24 „Iechonias": TM are aici *Kon'yāhū*, hipocoristic de la *Y'hōyākhīn/Yōyākhīn* (*cf.* 4Rg. 24,8-9.14-17). În LXX, numele lui apare şi ca Ioakim, confundându-se cu numele tatălui său. ♦ „te voi smulge": trecerea de la pers. a II-a la adresarea directă intensifică ameninţarea.
22,25 „în mâinile chaldeilor": TM are „în mâna lui *N'bhūkhadh're'ṣṣar*, regele Babilonului, şi în mâna chaldeilor".

te voi da în mâinile celor care vor să-ți ia viața, în fața cărora umbli cu băgare de seamă, în mâinile chaldeilor; [26] și pe tine și pe mama ta care te-a născut vă voi azvârli într-o țară unde nu te-ai născut și acolo veți muri. [27] Iar în țara după care tânjesc sufletele lor nu se vor mai întoarce."

[28] Înjosit a fost Iechonias,
ca un vas care nu mai e de folos,
căci a fost aruncat și azvârlit
într-o țară pe care n-o cunoștea.
[29] Pământule, pământule,
ascultă cuvântul Domnului:
[30] Scrie-l pe bărbatul acesta
ca pe un om alungat,
pentru că nu se va mai ridica din sămânța lui
bărbat care să șadă pe tronul lui David,
[care să fie] iarăși cârmuitor în Iuda.

23 [1] „O, păstori care risipiți și nimiciți oile pășunii Mele!" [2] De aceea, acestea le spune Domnul către cei ce păstoresc poporul meu: „Voi ați risipit oile Mele și le-ați alungat și nu le-ați cercetat: iată, Eu vă voi pedepsi după

22,26 „într-o țară": TM are „în altă țară / într-o țară străină".
22,28 „ca un vas care nu mai e de folos": *cf.* 19,1-13.
22,29 „Pământule": de trei ori în TM.
22,30 Marcatorul de discurs „Așa spune Domnul" lipsește din LXX. ♦ „Scrie-l" – în registrele genealogice ale casei regale. ♦ „om alungat": TM are „sterp, om care nu a izbândit în zilele lui". ♦ „cârmuitor": nepotul lui Iechonias, Zorobabel, va fi doar guvernator în Iuda după întoarcerea din exil (*cf.* 2Ezr. 2,2; 22,47; 1Par. 3,19) și ulterior nu se va mai aminti nimic despre el.
23,1-8 Critica adusă conducătorilor poporului („păstorii"), care nu și-au făcut datoria (vv. 1-2), urmată de făgăduința de restaurare a poporului (vv. 3-4), se transformă în profeție mesianică (vv. 5-6).
23,1 „O, păstori...": TM are „Vai de păstorii...". ♦ „pășunii Mele": la fel în TM, dar mss. *Vaticanus* și *Sinaiticus* au „pășunilor". ♦ În TM, versetul se încheie cu marcatorul de discurs „oracol al lui *YHWH*". La fel și v. 2. ♦ Poporul lui Dumnezeu ca turmă de oi al cărei Păstor este Domnul este una dintre cele mai frecvente și mai îndrăgite metafore din VT, în special în contextul legământului davidic, *cf.* 2Rg. 7,7-8; Ps. 77/78,70-72; 22/23,1; 99/100,3.
23,2 După „Domnul", TM are în plus „Dumnezeul lui Israel". ♦ Targumul decodează: „Vai, vai, vai de cârmuitorii...".

faptuirile voastre cele rele. [3] Și Eu îi voi primi pe cei rămași din poporul Meu, din orice țară unde i-am alungat, și-i voi așeza în pășunea lor și vor crește și se vor înmulți; [4] și le voi ridica păstori care îi vor păstori și nu se vor mai teme, nici nu se vor mai înspăimânta" – spune Domnul.

[5] „Iată, vin zile – spune Domnul –
și-i voi ridica lui David odraslă dreaptă
și un rege va domni și va înțelege
și va face judecată și dreptate pe pământ.
[6] În zilele lui va fi mântuit Iuda
și Israel va locui cu încredere;
acesta [e] numele lui, pe care îl va chema Domnul:
Iosedek." [7-8]

[9] Printre profeți s-a zdrobit inima mea,

23,3 „îi voi primi... îi voi așeza...": *cf.* 38[31],7-9; 39[32],37. ♦ „îi voi primi": TM are „îi voi aduna". ♦ „pășunea": TM are „staulul". ♦ „vor crește și se vor înmulți": *cf.* Gen. 1,26-28 (crearea omului); 9,1-7 (legământul cu Noe).
23,4 *Cf.* 3,15; 36[29],10-14; 30,10 TM; Iez. 34,23. ♦ În TM, profeția are în plus la final „și nu vor lipsi".
23,5 „odraslă": gr. ἀνατολή, „răsărire" (de unde și „răsărit" ca punct cardinal, sau ca moment al zilei), „ceea ce răsare" (de unde „vlăstar/mlădiță", „odraslă"), echivalează ebr. *ṣemaḥ*, „lăstar". Termenul acesta sau sinonimul său, *nēṣer*, apar la profeți ca metaforă (Is. 11,1-6) sau chiar ca nume mesianic (*cf.* Zah. 3,8 și nota; 6,12). ♦ „Și-i voi ridica lui David odraslă dreaptă" (text reluat de TM și în 33,15, dar fără corespondent în LXX): ceea ce a fost interpretat inițial drept o făgăduință privind restaurarea dinastiei davidice ajunge treptat să fie văzut ca o profeție mesianică. ♦ „pe pământ": altă traducere posibilă „în țară" – atât gr. γῆ, cât și ebr. *'ereṣ* desemnează și „țara", și „pământul". ♦ „odraslă dreaptă": Theodoret cunoaște intrerpretarea tradițională, care-l identifică pe Zorobabel cu „odrasla dreaptă". Pentru el însă, ca și pentru alți Părinți (Leon cel Mare, de pildă), versetul se referă la Iisus Hristos, „din neamul lui David" (*Despre Ieremia* 5,23,5-6).
23,6 „Iuda... Israel": idealul restaurării monarhiei unite (*cf.* 3,18) apare și la Os. 2,1-2; Is. 11,1-4.10-12; Iez. 37,15-28. ♦ „acesta [e] numele lui, pe care îl va chema Domnul: *Iosedek*": TM are „acesta [e] numele cu care se va chema: *YHWH* [este] dreptatea noastră (ebr. *YHWH Ṣidḳ'qēnū*)", acest apelativ constituindu-se în nume mesianic. În Ier. 33,16 TM, acest nume este atribuit noului Ierusalim. (Pentru contemporani, acest nume putea constitui și o aluzie contrastantă la numele regelui Sedekias – ebr. *Ṣidḳ'qīyāhū*, „dreptatea mea este Domnul".)
23,7-8 În LXX, versetele se găsesc la sfârșitul capitolului.

în mine s-au cutremurat toate oasele,
am ajuns ca un bărbat zdrobit
și ca un om copleșit de vin,
din pricina Domnului
și din pricina măreției slavei Sale.
10 „Căci din pricina acestora a jelit pământul,
s-au uscat pășunile pustiului
și alergarea lor s-a făcut rea
și puterea lor – nu așa.
11 Căci preotul și profetul au fost pângăriți
și în Casa Mea am văzut ticăloșiile lor.
12 De aceea, să le fie calea
spre alunecare în întuneric,
pe ea se vor împiedica și vor cădea;
pentru că voi aduce peste ei rele
în anul cercetării lor" – spune Domnul.
13 „Și la profeții Samariei am văzut nelegiuiri:

23,9-40 O nouă serie de oracole de mustrare, adresate de această dată profeților mincinoși și preoților.

23,9 „Printre profeți": TM are: „Către / Cu privire la profeți", care apare ca un titlu. ♦ „s-a zdrobit inima mea, în mine s-au cutremurat toate oasele": *cf.* Hab. 3,16. ♦ „ca un bărbat zdrobit": TM are „ca un bărbat beat". Traducătorul LXX va fi citit *ŝ'bhūr*, „zdrobit", în loc de *ŝ'khūr*, „beat" (*cf.* LEH, *s.u.* συντρίβω). ♦ „și din pricina măreției slavei Sale": TM are „din pricina cuvintelor sfinteniei Sale". ♦ Aici vorbește profetul, cu o reacție parcă anticipată față de cuvintele Domnului din versetele următoare.

23,10 În TM, versetul începe cu „țara e plină de preacurvari/desfrânați", *cf.* 9,2, fără echivalent în LXX. ♦ „din pricina acestora": TM are „din pricina blestemului". Traducerea e rezultatul unei vocalizări diferite: *'ĕlleh*, „aceștia", față de *'ālāh*, „blestem" din TM (*cf.* de Waard, 100). ♦ „nu așa": lecțiune după ed. Rahlfs, însă mss. B și S au „așa"; TM are *lo' kēn*, „nu [e] dreaptă", însă expresia ar putea fi înțeleasă, cu celălalt sens al lui *kēn*, „nu așa".

23,11 Marcatorul de discurs de la finalul versetului, „oracol al lui *YHWH*", nu apare în LXX.

23,12 „cercetării": *cf. supra*, nota 9,8.

23,13 „Profeții Samariei" apar aici ca termen de comparație; ei au rătăcit poporul și și-au luat pedeapsa (*cf.* 3Rg. 18,16-40), dar au fost întrecuți în nelegiuire de cei ai Ierusalimului. Același gen de comparație între păcatele poporului din cele două regate, la Iez. 23. ♦ „nelegiuiri": TM are „absurditate/scârboșenie". ♦ „au profețit prin Baal": păcat de o deosebită gravitate, *cf.* Deut. 13,2-6.

au profețit prin Baal
și au rătăcit poporul Meu, Israel.
14 Și la profeții Ierusalimului am văzut grozăvii:
cum săvârșesc adulter și umblă în minciuni
și vin în ajutor mâinilor celor răi,
ca să nu se întoarcă nimeni de la calea sa cea rea;
toți au ajuns pentru Mine ca Sodoma
și locuitorii lui, ca Gomora."
15 De aceea, acestea le spune Domnul:
„Iată, Eu le voi dumica durere
și-i voi adăpa cu apă amară,
pentru că de la profeții Ierusalimului a ieșit
pângărirea în toată țara."

16 Așa spune Domnul Atotstăpânitor:
„Să nu ascultați cuvintele profeților,
căci își născocesc vedenii deșarte,
din inima lor vorbesc
și nu din gura Domnului."

23,14 „Sodoma și Gomora", prototipul decăderii morale și al pedepsei divine pentru aceasta (*cf.* Gen. 13,10-13; 18,16–19,29; Is. 1,9-10; 3,9; Ier. 20,16; 27,40; Am. 4,11; Sof. 2,9).

23,15 „spune Domnul": TM are „spune *YHWH* al oștirilor către profeți". ♦ „le voi dumica durere": TM are „îi voi face să mănânce pelin/absint". ♦ „apă amară": TM are „apă otrăvită", *cf. supra*, 9,14 și nota.

23,16-32 Continuarea oracolelor împotriva profeților, cu accentuarea obligației fiecărui profet de a rosti cuvintele Domnului și nicidecum de a vorbi pe placul poporului sau după așteptările acestuia.

23,16 „profeților": TM are „profeților care vă prorocesc". ♦ „născocesc vedenii deșarte": *litt.* „își zădărnicesc vedenia". ♦ „Să nu ascultați cuvintele profeților": falșii profeți, dezbinătorii pe criterii subiective, avizi de putere și slavă deșartă, care se vor găsi mereu și în sânul Bisericii. În *Scrisoarea* 43,5, Ciprian notează: „Dumnezeu este unul și Hristos, unul, Biserica este una și una *cathedra* stabilită pe [apostolul] Petru prin glasul Domnului". Într-o biserică, scrie mai departe Ciprian, nu pot exista două altare și nu pot exista două preoții. Chiril al Alexandriei (*Comentariu la Evanghelia după Luca* 63; 55 și 136) intră în adâncul psihologiei profeților mincinoși, ai propovăduitorilor falsei învățături. Aceștia nu pun preț pe Sfânta Scriptură, n-o studiază în adâncime: „Ei vorbesc numai din inima lor (se înțelege, numai după capul lor) și nu din gura Domnului, așa cum zice Scriptura".

17 Ei spun celor care aruncă de la ei cuvântul Domnului:
„Veți avea pace"
și tuturor celor care umblă după voile lor,
oricui umblă în rătăcirea inimii sale,
i-au spus: „Nu vor veni peste tine rele."
18 Fiindcă cine a stat în tabăra Domnului
și a văzut cuvântul Lui?
Cine și-a plecat urechea
și a ascultat?
19 Iată, cutremur de la Domnul,
urgie va veni să-i zguduie,
adunată peste cei nelegiuiți va veni.
20 Și nu se va îndepărta mânia Domnului
până ce nu va face aceasta
și până ce nu va statornici aceasta
după planul inimii Lui;
la capătul zilelor vor înțelege acestea.

21 „Nu-i trimiteam pe profeți,
ci ei [înșiși] alergau;
n-am grăit către ei,
ci ei de la sine profețeau.
22 Dacă ar fi stat în tabăra Mea
și Mi-ar fi ascultat cuvintele,

23,17 „Ei spun... «Veți avea pace»": *cf.* 4,10; 6,16. ♦ LXX păstrează un text mai lung: primul stih din paralelismul sinonimic, „și tuturor celor care umblă în voile lor", nu are corespondent în TM. ♦ „rătăcirea": TM are „încăpățânarea".
23,18 „în tabăra": TM are „în sfatul/consiliul/cercul de apropiați", *cf.* Is. 40,13-14. ♦ „și a văzut": TM are „și a văzut și a auzit".
23,19 „cutremur": TM are „furtună". ♦ „urgie": TM are „urgie și vijelie". ♦ *Cf.* Is. 29,6.
23,20 „vor înțelege": TM are „veți înțelege". ♦ „planul": gr. ἐγχείρημα, de la ἐγχειρέω, „a lua în mână", „a se apuca de (ceva)", „a întreprinde".
23,21 „ci ei [înșiși] alergau": imaginea purtătorului de mesaje din partea regelui, *cf. e.g.* 2Rg. 18,19; Av. 2,2.
23,22 „tabăra": gr. ὑπόστασις de aici este paralel cu ὑπόστημα de la v. 18; de aceea am preferat și pentru el sensul, mai rar, de „tabără". ♦ „Mi-ar fi ascultat cuvintele": TM are „Mi-ar fi făcut ascultate cuvintele". ♦ „de la făptuirile lui rele": TM are „de la căile lui rele și de la răutatea făptuirilor lui".

l-ar fi întors și pe poporul Meu
de la făptuirile lui rele.

23 Eu sunt «Dumnezeu-de-aproape» – spune Domnul –
și nu «Dumnezeu-de-departe».
24 Dacă omul se va ascunde în ascunzișuri,
oare Eu nu-l voi vedea?
Oare nu umplu Eu cerul și pământul?" – spune Domnul.

23,23 În TM: „Sunt Eu oare [doar] Dumnezeul-de-aproape, nu [și] Dumnezeul-de--departe?". Faptul că LXX are aici o propoziție afirmativă schimbă sensul și rupe legătura cu versetul următor. „Dumnezeul-de-aproape" ar putea desemna limitarea lui la un clan, un popor sau, după alte interpretări, la un timp anume, în vreme ce „Dumnezeul-de--departe" îl desemnează ca Dumnezeul universului și al veșniciei. ♦ „Eu sunt «Dumnezeu--de-aproape»": Dumnezeu este foarte aproape de omul drept (Ioan Gură de Aur, *Omilii despre Evanghelia după Matei* 54,8). Ciprian invocă versetul în legătură cu tema omniștiinței lui Dumnezeu, mai precis, a capacității Sale de a pătrunde în cele mai ascunse cotloane ale sufletelor: „El vede inima și mintea fiecărei persoane și nu va judeca doar faptele noastre, ci și vorbele și gândurile noastre" (*Despre cei căzuți* 27).
23,24 *Cf.* Ps. 138/139,1-10. ♦ În TM, după fiecare întrebare apare „oracol al lui *YHWH*". ♦ „Dacă omul se va ascunde în ascunzișuri, oare Eu nu-l voi vedea?": Ciprian al Cartaginei invocă acest verset în micul, dar importantul său tratat despre Rugăciunea domnească, în legătură cu discreția celui ce se roagă. Creștinul nu trebuie să-și strige rugăciunea către Dumnezeu, nu trebuie să se afișeze public, dat fiind că Dumnezeu vede totul și peste tot. Oriunde te-ai ruga, Dumnezeu e prezent (*Rugăciunea domnească* 4). Aceeași idee, în celebra pagină din *Confesiunile* lui Augustin (1,2,2). De asemenea, la Ambrozie, în *Epistole* 49: Dumnezeu pătrunde toate elementele naturii. Plecând de la versetul nostru, Grigore din Nazianz ajunge să enunțe principiile așa-zisei teologii apofatice. Dumnezeu este peste tot, dar El nu poate fi nici sesizat, nici înțeles de simțurile sau de mintea omenească. El nu poate fi „conținut" fizic de vreun spațiu, care, conținându-L, L-ar limita, sau de vreun gând care L-ar reduce la un fenomen inteligibil. „Ce este Dumnezeu după fire și ființă n-a aflat careva dintre oameni niciodată, nici nu va afla. [...] Tot ceea ce ajunge la mine este o iradiere scurtă și o mică lucire a unei mari lumini. Chiar dacă a cunoscut cineva pe Dumnezeu sau a mărturist că L-a cunoscut, L-a cunoscut cât numai să pară mai luminat altuia care nu a fost luminat deopotrivă" (*Cuvântări* 28,17, trad. D. Stăniloae). Dosarul poate fi completat cu următoarele referințe: Augustin, *Epistole* 187,14; *Omilii* 69,4; 174,1; Theodoret, *Despre divina providență* 10,16-17. În *Comentariul la Evanghelia după Ioan*, Origen spune că Iisus Hristos „umple cosmosul", identificându-L pe Mântuitor cu Logosul și Înțelepciunea din Proverbe, despre care se spune că a fost cu Tatăl la zidirea lumii (6,202).

[25] „Am auzit cele pe care le grăiesc profeții, minciunile pe care le-au profețit
în numele Meu spunând: «Am visat un vis.» [26] Până când vor fi minciuni în
inima profeților care profețesc, în vreme ce ei profețesc voile inimii lor?
[27] Ei, care socotesc să uite de Legea Mea pentru visele lor, pe care le
povestește fiecare aproapelui său, așa cum au uitat părinții lor de numele
Meu, pentru Baal? [28] Profetul în care este visul să-și povestească visul și cel
în care este cuvântul Meu să povestească cuvântul Meu întru adevăr.

Ce este pleava față de grâu?
Așa și cuvintele Mele – spune Domnul.
[29] Oare nu sunt cuvintele Mele ca un foc arzător – spune Domnul –
și ca o secure de tăiat piatra?
[30] De aceea, iată, Eu [sunt] împotriva profeților care fură cuvintele Mele, fie-
care de la aproapele său – spune Domnul Dumnezeu. [31] Iată, Eu [sunt]
împotriva profeților care aruncă prorociri din limbă și își moțăie moțăiala.
[32] Iată, Eu [sunt] împotriva profeților care prorocesc vise mincinoase și le
povestesc și au rătăcit poporul Meu cu minciunile lor și cu rătăcirile lor: Eu
nu i-am trimis și nu le-am poruncit și nu vor fi de nici un folos pentru
poporul acesta."

[33] „Și, dacă te va întreba poporul acesta, fie un preot, fie un profet, spunând:
«Care este sarcina Domnului?», să le spui: «Voi sunteți sarcina și Eu vă voi

23,25 „Am visat un vis": TM are „Am visat, am visat". ♦ Biblia menționează mesaje divine comunicate în vis (*e.g.* Num. 12,6; Mt. 1,20; 2,12.13), dar este nevoie de discernământ pentru a le determina originea. Oricum, aici este vorba de o pretenție mincinoasă.
23,26 „Până când vor fi minciuni în inima profeților...?": *cf.* 14,13-15.
23,27 „să uite de Legea Mea": TM are „să-l facă pe poporul Meu să uite Numele Meu".
23,28 „Așa și cuvintele Mele": fără corespondent în TM, constituie o „decodare" a metaforei anterioare. ♦ Targumul modifică imaginea înțelegând-o ca pe o comparație sapiențială: „Așa cum omul alege pleava de grâu, tot așa va fi depărtat cel rău de cel drept".
23,29 „Oare nu sunt cuvintele Mele ca un foc?": *cf.* 5,14; 15,14; 20,9; Lc. 12,49.
23,31 „aruncă proroci din limbă și își moțăie moțăiala": TM are „își iau limba lor și rostesc: «Oracol!»". Traducătorul LXX va fi citit *NWM*, „a dormi", în loc de *N'M*, „a rosti un oracol".
23,32 În TM, versetul are în plus, la mijloc și la sfârșit, marcatorul de discurs „oracol al lui *YHWH*".
23,33-40 Pasajul este construit pe dublul sens al ebr. *maśśā'*, *litt.* „ridicare (a unei poveri)", de unde „povară", „sarcină", dar și „rostire", „prevestire", „oracol" (de la „a

azvârli» – spune Domnul. [34] Și profetul și preotul și poporul care ar spune
«sarcina Domnului», îl voi pedepsi pe omul acela și casa lui. [35] Pentru că
așa veți spune fiecare către aproapele său și fiecare către fratele său: «Ce a
răspuns Domnul?» și «Ce a grăit Domnul?», [36] și «sarcina Domnului» să nu
o mai numiți, căci sarcină pentru om va fi cuvântul său; [37] și «De ce a grăit
Domnul Dumnezeul nostru?». [38] De aceea, acestea le spune Domnul Dum-
nezeu: Pentru că ați spus cuvântul acesta: «sarcina Domnului», iar [Eu] am
trimis la voi spunând «Nu [mai] ziceți 'sarcina Domnului'», [39] de aceea,
iată, Eu vă iau și vă zdrobesc pe voi și cetatea pe care v-am dat-o vouă și
părinților voștri [40] și voi da asupra voastră ocară veșnică și necinstire
veșnică, ce nu se va uita."
[7] „De aceea, iată, vin zile – spune Domnul – când nu vor mai spune «Viu
este Domnul care a scos casa lui Israel din țara Egiptului», [8] ci «Viu este
Domnul care a adunat toată sămânța lui Israel din ținutul de la miazănoapte
și din toate țările unde îi alungase și i-a așezat înapoi în țara lor.»"

24 [1] Domnul mi-a arătat două coșuri cu smochine, așezate în fața templului
Domnului, după ce Nabucodonosor, regele Babilonului, l-a surghiunit pe

ridica glas" sau „a primi o sarcină"?). LXX folosește un termen echivalent: gr. λῆμμα, *litt.* „ceea ce se ia/primește", „câștig", de aici „misiune (încredințată cuiva)", dar și „însărcinare", „sarcină". *Cf.* și nota la Zah. 9,1 din prezenta ediție (unde este mai accentuat sensul de „prevestire").
23,33 „să le spui: «Voi sunteți sarcina»": TM are „Să le spui: «Care sarcină?»".
23,34 Este un mod hiperbolic de a interzice profețiile (evident, se referă la cele ale prorocilor mincinoși).
23,36-37 Ultima parte a v. 36 și începutul v. 37 din TM nu apare în LXX: „și răsturnați astfel cuvintele Dumnezeului Viu, ale Domnului Oștirilor, Dumnezeul nostru. [37] Așa să-l întrebați pe proroc: «Ce ți-a răspuns Domnul?»". ♦ „De ce a grăit?": TM are „Ce a grăit?".
23,38 La începutul versetului, TM are în plus: „Dar dacă veți spune «sarcina Domnului»".
23,39 „iată, Eu vă iau": TM are un text dificil: „iată, vă voi uita și vă voi lepăda (?)" – confuzie între *NŠYTY*, „voi uita", și *NŚ'TY*, „vă iau" (*cf.* LEH, *s.u.* λαμβάνω). TM menționează suplimentar „de la Fața Mea".
23,7-8 *Cf. supra*, 16,14-15 și nota.
23,7 „a scos": gr. ἀνήγαγεν (*litt.* „a dus în sus") face joc de cuvinte cu συνήγαγεν, „a adunat" (*litt.* „a dus laolaltă"), din versetul următor.
23,8 „care a adunat toată sămânța lui Israel": TM are „care a scos (*litt.* a făcut să urce) și a adus [înapoi] sămânța casei lui Israel".
24,1-10 Vedenia profetică a celor două coșuri cu smochine. După deportarea din 597 î.H., iudeii rămași pe loc considerau că cei deportați sunt pedepsiți pentru păcatele lor, iar ei

Iechonias, fiul lui Ioakim, regele lui Iuda, şi pe dregători, şi pe meşteri, şi pe
prizonieri, şi pe cei bogaţi din Ierusalim şi i-a dus la Babilon: [2] un coş [cu]
smochine foarte bune, ca smochinele dintâi, iar celălalt coş [cu] smochine
foarte rele, care nu se puteau mânca de rele ce erau. [3] Şi Domnul mi-a spus:
„Ce vezi tu, Ieremia?" Şi I-am spus: „Smochine. Cele bune [sunt] grozav de
bune, iar cele rele, grozav de rele; nu se pot mânca de rele ce sunt."
[4] Şi a fost cuvântul Domnului către mine zicând: [5] „Acestea le spune
Domnul Dumnezeul lui Israel: «Ca aceste smochine bune, aşa îi voi socoti
spre bine pe cei surghiuniţi din Iuda, pe care i-am trimis din locul lor în ţara
chaldeilor. [6] Îmi voi aţinti ochii asupra lor spre bine şi îi voi aduce înapoi în
ţara aceasta spre bine; îi voi zidi iarăşi şi nicidecum nu-i voi dărâma, ci îi
voi răsădi şi nu-i voi [mai] smulge; [7] şi le voi da inimă ca să Mă cunoască

au fost cruţaţi pentru că ar fi mai buni. Mesajul lui Dumnezeu le răstoarnă aşteptările: El priveşte cu bunăvoinţă la cei exilaţi (smochinele bune) şi îi va călăuzi spre o renaştere atât materială, cât şi spirituală, pe când cei rămaşi în ţară şi cei fugiţi în Egipt (smochinele rele) vor avea mai mult de suferit; *cf.* şi 36[29],1-23; Am. 8,1-2; Is. 53; Ps. 112/113,9 118/119,22; Iez. 11,14-21.

24,1 Prima menţionare explicită în Ieremia LXX a regelui Babilonului, Ναβουχοδονοσορ, „Nabucodonosor". ♦ „dregători": gr. ἄρχοντες, ebr. *śarîm*, „căpetenii". Termenul îi desemnează pe cei care aveau diverse funcţii importante la curtea regelui: scribi, sfetnici, comandanţi militari etc. ♦ „pe prizonieri": TM are „pe fierari" poate din cauza unei interpretări diferite a ebr. *mas'ghēr*, „lăcătuş", „fierar", ca „loc ferecat", „închisoare". ♦ „pe cei bogaţi": nu are corespondent în TM. ♦ Iechonias a fost menţionat în câteva rânduri: 13,18; 22,25-26. 4Rg. 24,10-17 face referire la primul val de deportări, cel din 597 î.H. ♦ „două coşuri cu smochine": în contextul polemicii teologice, Cezarie de Arles interpretează cele două coşuri ca fiind Sinagoga şi Biserica (*Omilii* 106,4). Metodiu al Olimpului, în faimosul *Banchet* (10,5), notează că smochinul trimite cu gândul la grădina raiului, pentru că pomul interzis, din rodul căruia vor mușca Adam şi Eva, era un smochin. Raportul dintre smochinele foarte bune şi cele foarte rele simbolizează, de fapt, raportul dintre Dumnezeu şi diavol ca *simia Dei*, maimuţă a lui Dumnezeu. Tot după Metodiu, în timp ce viţa-de-vie Îl reprezintă pe Iisus, smochinul se referă la Sfântul Duh, dat fiind că Viţa „veseleşte inimile", iar Duhul le tămăduieşte.

24,3 „Ce vezi tu, Ieremia?": tiparul este identic cu cele două vedenii anterioare din 1,11 şi 1,13.

24,5 „spre bine": la plural în greacă.

24,6 Al doilea „spre bine" din LXX din acest verset nu are corespondent în TM. ♦ Versetul reaminteşte de învestirea în misiune a profetului, din 1,10, temă majoră a cărţii. ♦ *Cf.* 9,23; 38[31],31-34; 39[32],39; Iez. 36,26-28; 1In. 5,20.

24,7 Pasajul pregăteşte marea făgăduinţă a Noului Legământ din 38[31],31-34: interiorizarea religiei, relaţia individuală cu Dumnezeu, întoarcerea totală la Domnul.

pe Mine, că Eu sunt Domnul, şi vor fi poporul Meu, iar Eu voi fi
Dumnezeul lor, pentru că se vor întoarce la Mine din toată inima lor.»
[8] Iar despre smochinele cele rele, care nu se vor mânca de rele ce sunt,
acestea le spune Domnul: «Aşa îl voi preda pe Sedekias, regele lui Iuda, şi
pe mai-marii lui şi ce [va] mai rămâne în Ierusalim, pe cei care au fost lăsaţi
în ţara aceasta şi pe cei care locuiesc în Egipt, [9] şi îi voi da spre risipire în
toate împărăţiile pământului şi vor fi spre ocară şi spre pildă şi spre ură şi
spre blestem în tot locul unde îi voi fi alungat. [10] Şi voi trimite peste ei foametea şi molima şi sabia, până ce vor pieri din ţara pe care le-am dat-o.»"

25 [1] Cuvântul care a fost către Ieremia despre tot poporul lui Iuda, în anul al
patrulea al lui Ioakim, fiul lui Iosia, regele lui Iuda, [2] pe care l-a grăit către
tot poporul lui Iuda şi către cei care locuiau în Ierusalim, zicând: [3] „Din al

24,8 „cei care locuiesc în Egipt": ar putea fi vorba despre iudeii care s-au refugiat în Egipt de frica babilonienilor, încălcând porunca dată de Domnul prin Ieremia (*cf.* 2,18.36; 49[42],13-22).

24,9 „spre risipire": TM are „spre groază"; traducătorul LXX va fi confundat ebr. *ZW'H* cu *ZRH*, „a risipi/vântura" (*cf.* LEH, *s.u.* διασκορπισμός). ♦ TM are în plus „spre rău", ca pol opus faţă de „spre bine" din vv. 5-6. ♦ „spre ură": TM are „spre batjocură".

24,10 Instrumentele pedepsei apar în ordine diferită în cele două texte: LXX: „foametea şi molima şi sabia", TM: „sabia, foametea şi molima". ♦ În final, TM are în plus „lor şi părinţilor lor".

25 Istoria transmiterii capitolului 25 rămâne una dintre cele mai dificile şi controversate chestiuni de critică textuală a Vechiului Testament. Începând cu acest capitol, divergenţele între tradiţia ebraică şi cea greacă a textului devin tot mai pronunţate. Primele 13 versete îşi corespund în ambele tradiţii; dar apoi grupul de oracole împotriva neamurilor se află în LXX în continuare (25,14–32,38) – şi această poziţionare pare mai logică –, pe când în TM el se află la sfârşitul cărţii (46,1–51,64), decalându-se astfel toată numerotarea până la penultimul capitol inclusiv.

25,1 „Ioakim" (ebr. *Y'hōyāqīm*): 609-598 î.H. Detaliul de ordin istoric plasează mesajul în anul 605 î.H., când a avut loc bătălia de la Charchamis/Carchemiş (*cf.* Ier. 26[46],2), unde Nabucodonosor l-a învins decisiv pe faraonul Necho al Egiptului. TM are în plus „în primul an al domniei lui *N'bukhadreţţar*, regele Babilonului": într-adevăr, acesta a luat puterea în 605 î.H., după ce a condus oastea babilonienilor în bătălia menţionată.

25,2 „pe care l-a grăit": TM are „pe care l-a grăit Ieremia profetul".

25,3 „Amos": TM are, corect, „*'Āmōn*". ♦ Iosia a domnit între 640 şi 609 î.H. ♦ „[vreme de] douăzeci şi trei de ani": precizarea situează evenimentul în anul 627 î.H., anul chemării lui Ieremia la slujirea profetică (*cf.* 1,2). ♦ După „douăzeci şi trei de ani", TM are în plus „a fost cuvântul lui *YHWH* către mine". ♦ „din bună vreme, cu stăruinţă": gr. ὀρθρίζω echivalează ebr. *šākham*, „a se scula devreme / în zori", având conotaţia de

treisprezecelea an al lui Iosia, fiul lui Amos, regele lui Iuda, şi până în ziua aceasta, [vreme de] douăzeci şi trei de ani, v-am grăit din bună vreme, cu stăruinţă, [4] şi i-am trimis la voi pe robii Mei profeţi, trimiţându-i din bună vreme (dar nu i-aţi ascultat şi nu v-aţi plecat urechea), [5] zicând: «Întoarceţi-vă fiecare de la calea sa cea rea şi de la făptuirile sale cele rele şi veţi locui în ţara pe care v-am dat-o vouă şi părinţilor voştri, din veac şi până în veac; [6] nu umblaţi după zei străini, să le slujiţi şi să vă închinaţi lor, ca nu cumva să Mă mâniaţi cu faptele mâinilor voastre, încât să vă fac rău!» [7] Dar nu M-aţi ascultat."

[8] De aceea, acestea le spune Domnul: „Pentru că n-aţi dat crezare cuvintelor Mele, [9] iată, Eu trimit şi voi lua spiţa de la miazănoapte şi-i voi aduce peste ţara aceasta şi peste locuitorii ei şi peste toate neamurile din jurul ei; îi voi pustii şi îi voi da spre nimicire şi spre fluierat şi spre ocară veşnică. [10] Şi voi da pieirii de la ei glasul de bucurie şi glasul de veselie, glasul mirelui şi glasul miresei, mireasma mirului şi lumina lămpii. [11] Şi toată ţara va fi spre

acţiune repetată, insistentă; la fel ὄρθρου din versetul următor. ♦ La finalul versetului, TM are în plus „am grăit şi nu m-aţi ascultat".

25,4 „i-am trimis": în LXX se continuă vorbirea lui Dumnezeu începută în v. 3; în TM se continuă transmiterea ei prin Ieremia, deoarece la v. 2 apărea numele profetului (vezi nota); versetul începe: „Şi *YHWH* v-a trimis pe robii Săi proroci".

25,5 „v-am dat-o": TM are „*YHWH* v-a dat-o" (*cf.* nota anterioară).

25,6 „încât să vă fac rău" (pentru fapte rele, mai specific pentru idolatrie): TM are „şi nu vă voi face rău" (dacă veţi renunţa la păcate/idolatrie).

25,7 TM are un text mai lung: „Dar nu M-aţi ascultat, ci M-aţi mâniat cu faptele mâinilor voastre, spre rău pentru voi".

25,8 „Domnul": TM are „*YHWH* al oştirilor".

25,9 „spiţa": gr. πατριά, „familie", „clan", neam", echivalează ebr. *miš'pāḥāh*, cu acelaşi sens. ♦ „spiţa de la miazănoapte": *cf.* 1,13; 6,22-23. TM are „toate spiţele de la miazănoapte" şi adaugă, precizând, „oracol al lui *YHWH*, în jurul (*litt.* către) robului Meu, *N'būkhadre'ṣṣar*, regele Babilonului". Regele babilonian apare numit de Dumnezeu „robul Meu" pentru a arăta că Dumnezeu este unicul, Stăpânul istoriei, chiar şi păgânii luând parte, fără să ştie, la împlinirea planului Său cu omenirea. În acelaşi sens, Cyrus este numit „unsul" Domnului în Is. 45,1. ♦ „ocară veşnică": TM are „dărâmături pe veci". LXX presupune ebr. *ḤRPWT*, pe când TM are *ḤRBT* (*cf.* LEH, *s.u.* ὀνειδισμός).

25,10 *Cf.* 7,34; 16,9; 40[33],11. ♦ „mireasma mirului": TM are „uruitul (*litt.* glasul) morii". Traducătorul LXX va fi citit ebr. *RḤYM*, „moară", ca *RYḤ M(WR)*, „mireasma mirului" (*cf.* LEH, *s.u.* ὀσμή).

25,11 După „spre nimicire", TM are în plus „şi spre groază". ♦ „Vor fi robi printre neamuri şaptezeci de ani": TM are „şi neamurile acestea vor fi înrobite regelui

nimicire şi vor fi robi printre neamuri şaptezeci de ani. [12] Iar când se vor împlini cei şaptezeci de ani, voi pedepsi neamul acela – spune Domnul – şi îi voi pune spre nimicire veşnică; [13] şi voi aduce peste ţara aceea toate cele pe care le-am grăit împotriva ei, toate cele scrise în cartea aceasta."

[14 (49,34a)] Cele pe care le-a profeţit Ieremia asupra neamurilor din Ailam.
[15 (49,35)] Acestea le spune Domnul:
„Să fie sfărâmat arcul Ailamului, fruntea puterii lor,
[16 (36)] şi voi aduce peste Ailam patru vânturi din cele patru colţuri ale cerului
şi îi voi împrăştia în toate aceste patru vânturi
şi nu va fi neam unde să nu ajungă cei alungaţi din Ailam.
[17 (37)] Şi îi voi înspăimânta în faţa duşmanilor lor care caută [să] le [ia] viaţa
şi voi aduce peste ei rele după urgia mâniei Mele

Babilonului şaptezeci de ani". ♦ „şaptezeci de ani": această cifră rotundă, simbolizând o viaţă de om, ce indică durata exilului este menţionată aici pentru prima dată în Ieremia (*cf.* şi 36[29],10; 2Par. 36,21; Dan. 9,2); apare aşadar speranţa că această nenorocire nu va ţine la infinit.

25,12 „voi pedepsi neamul acela... şi îi voi pune": TM are „voi pedepsi pe regele Babilonului şi pe neamul acela... pentru nelegiuirea lor, şi ţara chaldeilor".

25,13 La sfârşitul versetului, TM are în plus „cele prorocite de Ieremia împotriva tuturor neamurilor".

25,14-20 Versetelor din LXX le corespund vv. 49,34-39 din TM. Aici începe în LXX seria de oracole împotriva neamurilor: 25,14–32,38. În TM, aceste profeţii sunt cuprinse între cap. 46 şi 51. Sfârşitul cap. 25 din TM cuprinde şi el un oracol împotriva „tuturor neamurilor", asupra cărora se revarsă „cupa mâniei Domnului"; acesta se regăseşte însă, în LXX, în cap. 32,13-38. S-ar putea ca plasarea acestor mesaje profetice din LXX să reflecte o situaţie mai veche a textului faţă de TM, unde vor fi fost deplasate către sfârşitul cărţii.

25,14 În 49,34 TM: „Ceea ce a fost cuvântul lui *YHWH* către Ieremia prorocul asupra *'Êylam*-ului la începutul domniei lui *Ṣidḳ'qiyāh*, regele lui Iuda"; precizarea cronologică apare în LXX la sfârşitul paragrafului (25,20). ♦ Elamul este un ţinut situat pe podişurile înalte din estul Mesopotamiei, având capitala la Susa. În 597 î.H., la data rostirii acestui oracol, reuşise să-şi redobândească independenţa faţă de asirieni, dar avea să fie cucerit, nu după multă vreme, de mezi şi perşi, iar Susa avea să devină una dintre capitalele noului imperiu persan.

25,15 „Să fie sfărâmat": TM are „Eu voi sfărâma". ♦ „arcul": Elamul era vestit pentru arcaşii săi.

25,17-18 Dubla menţionare „oracol al lui *YHWH*" din TM nu are corespondent în LXX.

şi voi trimite în urma lor sabia Mea,
până ce îi va sfârşi.
18 (38) Şi Îmi voi aşeza tronul în Ailam
şi îi voi alunga de acolo pe rege şi pe mai-marii [lui]
19 (39) şi va fi [aşa]: la sfârşitul zilelor, voi întoarce înapoi robirea Ailamului" –
spune Domnul. 20 (49,34b) La începutul domniei regelui Sedekias a fost cuvântul acesta despre Ailam.

26 (46 TM) [1] 2 Pentru Egipt,
privind puterea faraonului Nechao, regele Egiptului,
care se afla la râul Eufrat, la Charchamis,
pe care l-a lovit Nabucodonosor, regele Babilonului,
în anul al patrulea al lui Ioakim, regele lui Iuda:

3 „Luaţi arme şi scuturi
şi înaintaţi la război;
4 înşeuaţi caii,

25,19 „voi întoarce înapoi robirea": ebr. *şūbh ş'bhūth* (LXX traduce în mai multe feluri complementul: „robire", „surghiun" etc.): expresie întâlnită la profeţi (*e.g.* Ier. 26[46],27; 31[48],47; 37[30],3.18; 38[31],23; 39[32],44; 33[40],7.11.26; 41[48],47) şi în psalmi (*cf.* Ps. 84/85,2 şi nota; 125/126,1.4) pentru a indica eliberarea şi restaurarea unui popor. Merită remarcat faptul că Ieremia vorbeşte despre o astfel de restaurare şi cu privire la neamuri, nu numai la poporul ales, ceea ce conferă un caracter universalist profeţiilor sale.
25,20 Versetul numerotat astfel în ed. Rahlfs, pe bună dreptate, deoarece constituie concluzia profeţiei despre Elam, apare numerotat în ed. Ziegler ca 26,1. ♦ În TM, versetul corespunzător (49,34) este: „Cuvântul Domnului, care a fost spus profetului Ieremia, asupra Elamului, la începutul domniei lui *Ţidh'qīyāh*, regele lui Iuda".
26,[1] Lipseşte în LXX. 46,1 TM are: „Cuvântul lui *YHWH* care a fost către Ieremia profetul cu privire la neamuri".
26,2-12 Profeţie cu privire la Egipt.
26,2 „Nechao" (ebr. *N'khō*): a domnit între 609 şi 594 î.H. L-a înfrânt pe regele Iosia în bătălia de la Megiddo din 609 î.H. (*cf.* 4Rg. 23,29; 2Par. 35,20-24), l-a înlocuit pe regele Ioachas cu Eliakim, căruia i-a schimbat numele în Ioakim (*cf.* 4Rg. 23,33-35), a continuat să-i sprijine pe asirieni împotriva noii puteri, aflate în ascensiune, a Babilonului, dar a fost înfrânt definitiv de Nabucodonosor în bătălia de la Karchemiş, în 605 î.H. ♦ „Charchamis" (ebr. *Kar'k'miş*): oraş important aflat la nord-est de Alep, pe Eufrat (azi localitatea siriană Gerablus, la graniţa cu Turcia). ♦ „privind puterea faraonului Nechao": Theodoret aminteşte că faraonul l-a învins pe Iosia lângă Eufrat, fiind la rândul său ucis de regele Babilonului (*Despre Ieremia* 9,46).

încălecaţi, voi, călăreţi,
rânduiţi-vă, cu coifurile voastre;
azvârliţi sulițe
şi îmbrăcaţi-vă platoşele!
5 De ce sunt ei înspăimântaţi
şi dau înapoi?
Pentru că cei puternici ai lor vor fi izbiţi.
Au luat-o la fugă şi nu s-au întors,
fiind înconjuraţi din toate părţile" – spune Domnul.
6 Să nu fugă cel sprinten
şi să nu scape cel tare;
spre miazănoapte, în părţile Eufratului,
au slăbit, au căzut.

7 Cine e acesta care se va ridica precum un râu
şi precum râurile [îşi] învolburează apa?
8 Apele Egiptului ca un râu se vor ridica
şi [râul] a zis: „Mă voi ridica şi voi acoperi pământul
şi-i voi da pieirii pe cei care îl locuiesc."
9 Suiţi-vă pe cai, pregătiţi carele,

26,4 „azvârliţi sulițe": TM are „lustruiţi sulițele".
26,5 „De ce sunt ei...?": TM are „De ce îi văd eu...?". ♦ „fiind înconjuraţi din toate părţile": TM are „groază de jur-împrejur" (*cf.* 6,25; 20,10 şi nota).
26,6 *Cf.* Am. 2,15 etc.
26,7 „un râu": TM are „Nilul" (ebr. *ha-Y'ōr* – împrumut dintr-un cuvânt egiptean care înseamnă „râu", „şuvoi", Nilul fiind „Râul" prin excelenţă).
26,8 „Apele Egiptului ca un râu se vor ridica şi [râul] a zis": TM are „Egiptul se umflă precum Nilul şi precum râurile i se tălăzuiesc apele şi a zis". ♦ „Mă voi ridica şi voi acoperi pământul": Nilul este în Biblie unul dintre simbolurile Egiptului; aici simbolizează trufia acestei mari puteri. Dumnezeu a poruncit apelor să nu-şi iasă din matcă (*cf.* Ps. 103/104, 9; Iov 38,8-11, ambele dezvoltând Gen. 9,11.15 – legământul cu Noe), dar Egiptul se socoteşte mai presus de Dumnezeu. ♦ „pe cei care îl locuiesc": TM are „cetăţile (*litt.* cetate – generic) şi pe cei ce locuiesc în ele".
26,9 În TM: „Năpustiţi-vă, cai, şi daţi năvală, care! Ieşiţi, războinici! [Oameni din] Etiopia şi *Pūţ*, care ţineţi scutul, şi ludieni, care întindeţi arcul!". *Pūţ* desemnează, după unii, Libia, după alţii, Somalia; *Lūdh* desemnează o populaţie din Africa, neidentificată, şi apare întotdeauna împreună cu *Pūţ*, celebre prin arcaşii lor (*cf.* şi Is. 66,19; Iez. 27,10; 30,5). ♦ „înarmaţi până în dinţi": *litt.* „înarmaţi cu totul cu arme".

ieşiţi, războinici ai etiopienilor,
şi libieni înarmaţi până în dinţi;
şi voi, lydieni, ridicaţi, întindeţi arcul!

[10] Şi ziua aceea [e] pentru Domnul Dumnezeul nostru
zi de răzbunare,
pentru a-i pedepsi pe vrăjmaşii Lui,
şi sabia Domnului va mistui şi se va sătura
şi se va îmbăta de sângele lor,
căci [va fi] jertfă pentru Domnul Sabaot,
din ţinutul dinspre miazănoapte, la râul Eufrat.
[11] Scoală-te, Galaad, şi ia răşină
pentru fecioara, fiica Egiptului;
în zadar ţi-ai înmulţit leacurile:
n-ai nici un folos.
[12] Au auzit neamurile glasul tău
şi de strigătul tău s-a umplut pământul,
căci războinicul s-a arătat slab împotriva războinicului,
amândoi au căzut laolaltă.

[13] Cele pe care le-a grăit Domnul prin Ieremia
despre venirea lui Nabucodonosor, regele Babilonului,
ca să taie ţara Egiptului:

[14] Vestiţi în Magdolos şi daţi de ştire în Memphis!

26,10 „răzbunare... a-i pedepsi": *cf. supra*, nota 9,8. ♦ „sabia Domnului": TM are doar „sabia".

26,11 „Scoală-te, Galaad, şi ia răşină pentru fecioara...": TM are „Urcă în Galaad şi ia răşină, fecioară...". ♦ „răşină": *cf. supra*, 8,22 şi nota; Gen. 37,25.

26,12 „glasul tău": TM are „ruşinea ta"; traducătorul va fi citit *QWL* în loc de *QLWN*. ♦ „războinicul s-a arătat slab împotriva războinicului": TM are „războinicul s-a poticnit de / s-a prăvălit peste războinic".

26,13-28 Alt mesaj cu privire la Egipt, posterior celui precedent: invadarea Egiptului de către babilonieni a avut loc în 568/567 î.H., în vremea faraonului Amasis (*cf.* 50[43],10-13). Totuşi, Nabucodonosor nu a cucerit Egiptul (*cf.* şi 50[43],8-13; Iez. 29,19-21).

26,14 În TM, versetul are în plus la început: „Daţi de ştire în Egipt", iar după „Memphis" adaugă „şi la *Taḥ'pan'ḥēs*". ♦ „Magdolos": ebr. *Migh'dōl* apare în Biblie (Ex. 14,2) ca un oraş pe graniţa de nord a Egiptului; localizarea e însă nesigură. ♦ Memphis, ebr.

Spuneţi: „Pregăteşte-te şi fii gata,
căci sabia ţi-a mistuit desişul!"
[15] De ce a fugit Apis?
Viţelul tău cel ales n-a dăinuit, căci l-a betegit Domnul.
[16] Şi mulţimea ta a slăbit şi a căzut
şi au grăit unii către alţii:
„Să ne sculăm şi să ne întoarcem la poporul nostru,
în patria noastră,
de la faţa sabiei greceşti!"
[17] Puneţi-i faraonului Nechao, regele Egiptului,
numele Saon-esbi-emoed.

[18] „Viu sunt Eu – spune Domnul Dumnezeu –,
va veni precum Itabyrionul între munţi
şi precum Carmelul în mare.
[19] Fă-ţi bocceaua de pribegie,
fiică a Egiptului ce [încă] locuieşti acolo!
Căci Memphis va ajunge nimicire

Noph, la cca 20 km sud de Cairo, pe malul vestic al Nilului, era unul dintre cele mai vechi şi importante oraşe ale Egiptului antic, multă vreme capitală. *Vide supra*, nota 2,16. ♦ „desişul": gr. σῦλαξ are mai multe semnificaţii: „tisă", dar şi „volbură", „văsc de stejar" etc. TM are „de jur-împrejurul tău".

26,15 TM are un text dificil, care s-ar putea interpreta: „De ce au fost luaţi puternicii/taurii tăi? N-a rămas în picioare, căci *YHWH* l-a doborât". „Taurul" ar putea fi o aluzie la cultul egiptean al boului Apis. ♦ „l-a betegit": *litt.* „l-a paralizat".

26,16 „Şi mulţimea ta a slăbit şi a căzut şi au grăit unii către alţii": TM are „l-a înmulţit pe cei care s-au împiedicat şi au căzut unul peste altul şi au zis". ♦ „greceşti": TM are *hayyōnāh*, „cea asupritoare", confundat de trad. LXX cu *hayyawān*, „grecii".

26,17 „Saon-esbi-emoed" transliterează aproximativ ebr. *ṣā'ōn he'ebīr hamō'ēdh*, *litt.* „Zarva care a lăsat să treacă întâlnirea" (*i.e.* Gălăgiosul care a ratat ocazia). Interpretările sunt variate: faraonul a lăsat să treacă momentul când, potrivit astrelor, ar fi trebuit să atace (TOB); faraonul Hophra îi dăduse lui Sedekias speranţe deşarte în 588 î.H. (BJ); într-adevăr, acest faraon, atacându-i pe babilonieni, reuşise să-i facă să ridice pentru o vreme asediul asupra Ierusalimului.

26,18 „spune Domnul Dumnezeu": TM are „oracol al Regelui, *YHWH* al oştirilor este numele Lui". ♦ „va veni": nu este clar cine este subiectul – Nabucodonosor sau Domnul Însuşi? ♦ „Itabyrionul" : *i.e.* Taborul.

26,19 „şi se va numi «Vai»": aşa este în ed. Rahlfs, după toate mss. şi versiunile; la Ziegler: „şi va fi ars", după o conjectură.

şi se va numi «Vai», căci nu vor mai fi locuitori acolo.

[20] Ciută preafrumoasă, [ţara] Egiptului –
smulgere de către miazănoapte a venit asupra ei.
[21] Lefegiii săi în ea,
ca viţeii hrăniţi cu grâu în ea,
pentru că şi ei s-au întos şi au fugit într-un cuget,
n-au stat,
pentru că zi de pieire a venit asupra lor
şi vreme de pedeapsă pentru ei.

[22] Glas ca de şarpe şuierător,
pentru că vor umbla pe nisip;
cu securi vor veni împotriva ei,
ca tăietorii de lemne.
[23] Vor doborî pădurea ei – spune Domnul Dumnezeu –
pentru că nu va mai fi nimic asemenea,
căci se va umple [de vrăjmaşi] ca de lăcuste,
şi sunt fără de număr.
[24] A fost făcută de ruşine fiica Egiptului,
a fost dată în mâinile unui popor de la miazănoapte.

[25] Iată, Eu răzbun pe Amon, fiul ei,

26,20 „smulgere": traducătorul va fi citit *QR'* faţă de *QRŢ*, „insectă care înţeapă" (tăun?).
26,21 „pedeapsă": *cf. supra*, nota 9,8.
26,22 „şuierător": TM are „care umblă". ♦ „pe nisip": TM are „cu putere/oaste". ♦ Ar putea fi vorba de retragerea egiptenilor care dau înapoi pe tăcute dinaintea oştilor babiloniene.
26,23 „nu va mai fi nimic asemenea": TM nu e clar: *litt.* „el nu este cercetat" (= impenetrabil/nenumărat?).
26,25 În TM: „*YHWH* al oştirilor, Dumnezeul lui Israel, a zis: «Iată, Eu aduc pedeapsă asupra lui Amon din *No'* (= Teba) şi peste Faraon şi peste Egipt şi peste zeii lui şi peste regii lui – peste Faraon şi peste cei care se încred în el»". ♦ „Amon": mai întâi zeu al fertilităţii, ajunge să fie identificat cu zeul-soare (Ra), ocupând astfel locul central în panteonul egiptean; templul lui de la Karnak este unul dintre monumentele de seamă păstrate până astăzi. ♦ „Eu răzbun pe Amon": Theodoret explică, pentru publicul vremii sale, că „egiptenii îl numesc Amon pe Zeus", fapt pentru care Egiptul se numeşte „pământul amonian" (*Despre Ieremia* 9,46).

asupra lui Faraon şi asupra celor care se încred în el.
[[26]] [27] Iar tu să nu te temi, robul Meu, Iacob,
nici să nu te înspăimânţi, Israele,
căci, iată, Eu sunt Cel care te mântuieşte pe tine, de departe,
şi seminţia ta, din robirea lor,
şi Iacob se va întoarce şi se va linişti
şi va dormi şi nu va fi cine să îl tulbure.
[28] Nu te teme, slujitorul Meu, Iacob – spune Domnul –,
căci Eu sunt cu tine;
voi sfârşi orice neam unde te-am alungat,
iar pe tine nu te voi da pieirii nicicând;
dar te voi pedepsi după dreptate
şi nu te voi socoti cu totul nevinovat."

27 (50 TM) [1] Cuvântul Domnului pe care l-a grăit asupra Babilonului.

[2] Vestiţi între neamuri şi faceţi auzit

26,[26] Lipseşte din LXX. În TM (46,26): „Şi-i voi da în mâna celor care caută [să le ia] viaţa, în mâna lui Nebukhadreţar, regele Babilonului, şi în mâna slujitorilor lui; iar în cele din urmă se va aşeza ca în zilele de odinioară – oracol al lui *YHWH*". Ca şi în cazul Elamului (25,19 = 49,39 TM), apare şi pentru Egipt o făgăduinţă de restaurare. *Cf.* şi Is. 19,16-25; Iez. 29,13-15.
26,27-28 Acest mesaj de mântuire pentru Israel se regăseşte întocmai în TM la 30,10-11.
26,27 „robirea": vezi *supra*, nota 1,3. ♦ „va dormi": TM are „va fi în largul său".
26,28 „voi sfârşi orice neam": *litt.* „voi face sfârşit în orice neam". ♦ „voi sfârşi... nu te voi da pieirii": TM are „voi face nimicire... nu voi face nimicire".
27–28 În TM le corespund capitolele 50–51. În aceste capitole sunt grupate mai multe profeţii cu privire la Babilon, temele principale fiind căderea, mai apropiată sau mai îndepărtată, dar sigură, a acestei mari puteri şi întoarcerea exilaţilor în ţara pe care le-a dăruit-o Domnul.
27,1 TM are în plus, la sfârşitul versetului: „asupra ţării chaldeilor, prin Ieremia profetul".
27,2 „nu ascundeţi": TM are „înălţaţi stindard, faceţi auzit, nu ascundeţi". ♦ „Bel", „Marodach" au adjectivele la feminin, probabil cu aceeaşi conotaţie depreciativă ca şi în cazul lui Baal (*cf. supra*, nota 2,8). ♦ „a fost făcut de ruşine Bel cel neînfricat, răsfăţatul Marodach s-a predat": TM are „s-a făcut de ruşine Bel, s-a prăbuşit *M'rodhākh*, i s-au făcut de ruşine idolii, i s-au prăbuşit spurcăciunile". ♦ „Bel", cu sensul de bază „stăpân", ca şi aramaicul *Ba'al*, este folosit ca apelativ al mai multor zei, dar mai ales al lui Marduk, zeul principal din panteonul babilonian.

şi nu ascundeţi! Spuneţi:
E cucerită [cetatea] Babilonului,
a fost făcut de ruşine Bel cel neînfricat,
răsfăţatul Marodach s-a predat.
[3] Căci s-a suit asupră-i un neam de la miazănoapte: acesta va da ţara ei spre nimicire şi nu va fi locuitor în ea, de la om până la dobitoc.

[4] În zilele acelea şi la vremea aceea vor veni fiii lui Israel, ei şi fiii lui Iuda laolaltă; umblând şi plângând vor merge, căutându-L pe Domnul Dumnezeul lor.
[5] Vor întreba de calea până la Sion,
căci într-acolo îşi vor îndrepta faţa;
şi vor veni şi se vor adăposti la Domnul Dumnezeu,
căci legământul veşnic nu va fi uitat.

[6] Oi pierdute au ajuns [cei din] poporul meu,
păstorii lor i-au alungat, i-au rătăcit pe munţi,
au plecat de la munte la deal, au uitat de culcuşul lor.
[7] Toţi cei care i-au aflat i-au sfâşiat,
duşmanii lor au zis: „Să nu le dăm drumul:

27,3 TM are în plus la sfârşitul versetului: „au fugit, s-au dus". ♦ „un neam de la miazănoapte": expresia, folosită de obicei pentru a-i desemna pe babilonienii care vin asupra regatului lui Iuda, îi desemnează aici pe mezi şi perşi. Într-adevăr, Cyrus cel Mare (551-529 î.H.) avea să unifice cele două regate punând bazele imperiului persan; în 539 î.H. avea să cucerească Babilonul, iar în 538 î.H. le va da drumul evreilor să se întoarcă în ţara lor (*cf.* 2Ezr. 1).
27,4 „fiii lui Israel... fiii lui Iuda": la profeţi apare frecvent speranţa de reunificare a poporului (*cf.* Os. 2,2; Is. 11,13; Ier. 3,18; 23,6; 38[31],6; Iez. 37,15-28; Zah. 9,13; 10,6). „Israel" desemnează întregul popor, iar „Iuda" este adăugat aici ca să nu existe echivoc: nu este vorba doar de fostul Regat de Nord. În a doua parte a Cărţii lui Isaia, aceeaşi specificare se realizează prin paralelismul poetic Israel/Iacob (Is. 41,8; 43,1; 44,1.2; 45,4; 46,3 etc.).
27,5 „vor veni şi se vor adăposti": TM are *litt.* „Veniţi! şi se vor alipi", ceea ce este surprinzător. Traducătorii echivalează cele două verbe fie la imperativ („veniţi şi alipiţi-vă"), fie la indicativ („vor veni şi se vor alipi").
27,7 În TM, duşmanii spun: „Nu greşim, de vreme ce au păcătuit faţă de *YHWH*: Sălaşul dreptăţii şi Nădejdea părinţilor lor [este] *YHWH*". După unii (*e.g.* TOB), ultimele cuvinte îi aparţin profetului.

pentru păcatele pe care le-au făcut împotriva Domnului,
care îi adunase într-o păşune a dreptăţii pe părinţii lor."

[8] „Înstrăinaţi-vă din mijlocul Babilonului
şi din ţara chaldeilor ieşiţi
şi faceţi-vă ca nişte balauri în faţa oilor.
[9] Căci, iată, Eu trezesc împotriva Babilonului adunări de neamuri dintr-o ţară de la miazănoapte
şi se vor rândui de luptă împotriva lui;
de acolo va fi cucerit,
aşa cum o săgeată de războinic priceput nu se întoarce deşartă.
[10] Şi Chaldeea va ajunge de pradă,
toţi cei ce o jefuiesc se vor îndestula.

[11] Căci v-aţi bucurat şi v-aţi făl
când Îmi răpeaţi moştenirea,
pentru că aţi zburdat ca juncanii prin iarbă
şi aţi dat cu cornul ca taurii.
[12] Grozav a fost făcută de ruşine mama voastră,
mama [ce v-a născut] spre bine
[a ajuns] cel din urmă dintre neamuri, o pustietate.
[13] Din pricina urgiei Domnului nu va fi locuită
şi va ajunge toată o ruină;

27,8 „ca nişte balauri în faţa oilor": TM are „ca nişte ţapi în faţa turmei", îndemn la curaj şi iniţiativă pentru ieşirea din Babilon.
27,9 „săgeată": gr. βολίς desemnează orice armă de aruncat: săgeată, suliţă, piatră de praştie. ♦ „aşa cum o săgeată de războinic priceput... deşartă": TM are un text dificil, ce s-ar putea traduce „săgeată precum un războinic priceput [ce] nu se întoarce fără folos".
27,10 TM are în plus la finalul versetului: „oracol al lui *YHWH*".
27,11 „moştenirea": ebr. *naḥalāh*, ce se traduce de obicei cu „moştenire", se referă la posedarea stabilă a unor bunuri; aflându-se în relaţie cu legământul şi cu conştiinţa că Pământul făgăduinţei este darul pe care Dumnezeu i-l face poporului, termenul se situează în sfera sacrului. Întrucât *naḥalāh* desemnează o proprietate sacră şi inalienabilă, se spune şi despre poporul ales că este „moştenirea" lui Dumnezeu. ♦ „aţi dat cu cornul": TM are „aţi nechezat/mugit".
27,12 „mama [ce v-a născut] spre bine (*litt.* spre lucruri bune)": TM are „mama care v-a născut". ♦ „pustietate": TM are „deşert, uscăciune, pământ sterp".
27,13 „va privi mohorât": gr. σκυθρωπάζω; TM are „va fi uluit/îngrozit". ♦ „vor fluiera": *cf. supra*, nota 18,16.

oricine va trece prin [cetatea] Babilon va privi mohorât
şi vor fluiera peste toată rana ei.
[14] Rânduiţi-vă împotriva Babilonului jur-împrejur,
toţi cei care întindeţi arcul;
trageţi asupra ei, nu o cruţaţi cu săgeţile voastre!
[15] Bateţi din palme asupra ei:
«I-au înţepenit mâinile,
i-au căzut întăriturile
şi zidul i-a fost năruit!»;
pentru că e răzbunarea de la Dumnezeu,
răzbunaţi-vă asupra ei:
precum a făcut ea faceţi-i ei!
[16] Daţi pieirii sămânţa din Babilon
[şi] pe cel ce ţine coasa la vremea secerişului;
din faţa sabiei grecești,
fiecare se va întoarce la poporul său
şi fiecare va fugi în ţara sa."

[17] Oaie rătăcită – Israel, au alungat-o leii: cel dintâi a mâncat-o regele Asiriei, apoi acest rege al Babilonului – oasele ei. [18] De aceea, acestea le spune Domnul: „Iată, Eu Mă răzbun pe regele Babilonului şi pe ţara lui, precum M-am răzbunat pe regele Asiriei. [19] Şi-l voi aşeza la loc pe Israel în

27,14 La sfârşitul versetului, TM are în plus „căci a păcătuit împotriva lui *YHWH*".
27,15 „Bateţi din palme asupra ei": TM are „Înălţaţi strigăt împotriva ei de jur-împrejur". ♦ „I-au înţepenit mâinile": TM are „S-a predat (*litt.* a dat mâinile)". ♦ „Dumnezeu": gr. Θεός; TM are *YHWH*, care este echivalat de obicei cu Κύριος, „Domnul".
27,16 „sămânţa": TM are „pe cel ce seamănă". ♦ „sabiei grecești": TM are „sabiei asupritoare/asupritorului". Traducătorul a interpretat *yônāh* (scris *YWNH*) drept etnonimul *Yāwān*, care îi desemnează pe greci în Biblie (pornind de la numele ionienilor). ♦ „fiecare se va întoarce... ţara sa": vezi *supra*, nota 27,3.
27,17-20 Istoria zbuciumată a lui Israel şi intervenţia salvatoare a lui Dumnezeu.
27,17 „a mâncat-o regele Asiriei": aluzie la căderea Samariei, în 722 î.H., urmată de deportarea unei părţi a locuitorilor Regatului de Nord. ♦ „apoi acest rege al Babilonului – oasele ei": TM are „la urmă i-a sfărâmat oasele Nebukadreţar, regele Babilonului".
27,18 „mă răzbun": gr. ἐκδικέω echivalează aici ebr. *pāqadh*, „a cerceta" – vezi *supra*, nota 9,8.
27,19 „şi va paşte pe Carmel": TM are în plus „şi în *Bāşān*" (munţii din Transiordania). ♦ „Galaad": ca şi Başanul, ţinutul Galaad aflat la sud de acesta era celebru pentru păşunile sale (*cf.* Mich. 7,14; Ps. 21/22,13).

păşunea lui, şi va paşte pe Carmel şi pe muntele lui Efraim şi în Galaad şi se va îndestula sufletul lui. [20] În zilele acelea şi la vremea aceea, se va cerceta strâmbătatea lui Israel şi nu va [mai] fi, şi păcatele lui Iuda, şi nu se vor [mai] afla; pentru că voi fi iertător cu cei rămaşi în ţară" – spune Domnul.

[21] „Amarnic ridică-te asupra ei
şi asupra celor ce locuiesc în ea;
răzbună-te, sabie, şi nimiceşte – spune Domnul –
şi fă după toate câte ţi le poruncesc!"
[22] Larmă de război şi zdrobire mare
în ţara chaldeilor!
[23] Cum a fost sfărâmat şi zdrobit
ciocanul întregului pământ!
Cum a ajuns Babilonul
o ruină între neamuri!
[24] Vor veni peste tine şi vei fi cucerită, [cetate a] Babilonului,
şi nu-ţi vei da seama;
vei fi aflată şi cucerită,
pentru că te-ai împotrivit Domnului.
[25] Domnul Şi-a deschis vistieria

27,21-32 Prevestire despre distrugerea Babilonului.
27,21 „Amarnic ridică-te asupra ei şi asupra celor ce locuiesc în ea": TM are *litt.* „Asupra ţinutului *Mᶜrāthayim* ridică-te, asupra lui, şi asupra locuitorilor din *Pᶜqōdh* năpusteşte-te". Îndemnul e adresat unui popor care îi atacă pe babilonieni. Akkadianul *Marratu*, „lagună", desemnează teritoriul de la vărsarea Tigrului şi a Eufratului; numele a ajuns în ebraică, printr-o etimologie populară, *Mᶜrāthayim*, care înseamnă „dublă răzvrătire" sau „dublă amărăciune", de unde şi traducerea toponimului prin gr. πικρῶς. *Pᶜqōdh* desemnează o populaţie de pe malul răsăritean al Tigrului aproape de vărsare (*cf.* Iez. 23,23 şi nota în ed. de faţă); în ebraică este un joc de cuvinte între acest etnonim şi verbul *pāqadh*, „a cerceta", „a pedepsi" (vezi *supra*, nota 9,8). Traducătorul l-a interpretat în acest din urmă sens (ἐκδίκησον) şi l-a legat de stihul următor, iar verbul următor din ebraică, *harobh* („atacă/năpusteşte-te"), l-a citit ca *herebh*, „sabie".
27,22 „chaldeilor": un „plus" al LXX.
27,24 „Vor veni peste tine": TM are „Ţi-am întins cursă".
27,25 „vasele": gr. σκεύη echivalează ebr. *kᶜlīm*, „vase", dar şi, generic, „instrumente", „ustensile", „obiecte". ♦ „Domnul Dumnezeu": TM are *'Adhonāy YHWH Ṣᶜbhā'ōth*, „Stăpânul, Domnul oştirilor".

şi a scos vasele mâniei Sale
fiindcă Domnul Dumnezeu are o lucrare
în ţara chaldeilor,
[26] pentru că i-a venit ceasul.
Deschideţi-i hambarele,
scotociţi-o ca pe o peşteră şi daţi-o pieirii cu totul,
să nu mai fie nici rămăşiţă din ea!
[27] Uscaţi-i toate roadele
şi să cadă jos spre măcel;
vai de ei, căci le vine ziua
şi ceasul răzbunării asupra lor!

[28] Glas al celor ce fug şi scapă din ţara Babilonului, spre a vesti în Sion răzbunarea de la Domnul Dumnezeul nostru.

[29] Porunciţi multora să se adune împotriva [cetăţii] Babilonului, tuturor celor care întind arcul! Împresuraţi-o de jur-împrejur, ca să nu scape nimeni din ea; plătiţi-i după faptele ei, după toate câte a făcut faceţi-i, pentru că s-a împotrivit Domnului, Dumnezeului Sfânt al lui Israel! [30] De aceea, tinerii ei vor cădea în pieţe şi toţi războinicii ei vor fi azvârliţi [la pământ] – a spus Domnul.

[31] „Iată, Eu [vin] împotriva ta, trufaşo – spune Domnul –,

27,26 „i-a venit ceasul": TM are „Veniţi asupra ei de la margine/sfârşit". ♦ „scotociţi-o ca pe o peşteră": TM are „faceţi-o mormane".
27,27 „Uscaţi-i toate roadele": TM are „Nimiciţi-i toţi taurii". Traducătorul LXX a luat sensul verbului omonim al ebr. *hărēbh* (1. „a fi distrus"; 2. „a fi uscat"), întrucât a raportat ebr. *PRYH* la *p'rī*, „fruct(e)", şi nu la *par*, „taur", ca TM.
27,28 TM are în plus, la sfârşitul versetului: „răzbunarea Templului Său".
27,29 „multora": TM are *rabbīm*; ebraica are trei omonime însemnând, respectiv, „mulţi", „căpetenii", „arcaşi"; toţi traducătorii moderni ai TM optează aici pentru ultimul sens, datorită paralelismului cu a doua parte a stihului. ♦ „s-a împotrivit": gr. ἀνθίστημι echivalează aici ebr. *zīdh*, „a depăşi limitele", „a se trufi", „a fi obraznic". În vv. 31-32, substantivul *zādhōn*, din aceeaşi rădăcină, are în LXX un echivalent foarte apropiat ca sens, ὕβρις. ♦ Trufia, refuzul de a asculta de Dumnezeu, apare în Biblie ca izvor al tuturor păcatelor şi având consecinţe extrem de grave pentru om (*cf.* Gen. 3; 11,1-9; Is. 14,12-14; Iez. 28; Am. 4).
27,30 „vor fi azvârliţi": TM are „vor fi reduşi la tăcere în ziua aceea".
27,31 „răzbunării": TM are „cercetării" (vezi *supra*, nota 9,8).

căci a venit ziua ta
şi vremea răzbunării asupra ta;
[32] şi va slăbi trufia ta şi va cădea
şi nu va fi cine să o ridice;
şi voi aprinde foc în desişul ei
şi va mistui toate în jurul ei."

[33] Acestea le spune Domnul: „Fiii lui Israel şi fiii lui Iuda au fost asupriţi deopotrivă: toţi cei care i-au înrobit i-au asuprit, n-au vrut să le dea drumul. [34] Dar Răscumpărătorul lor [e] puternic, Domnul Atotstăpânitor este numele Lui; va intra la judecată cu potrivnicii Lui, ca să răstoarne pământul, şi va întărâta împotriva celor care locuiesc în Babilon.

[35] Sabie asupra chaldeilor
şi asupra celor ce locuiesc în [cetatea] Babilonului
şi asupra mai-marilor ei şi asupra înţelepţilor ei;
[36] sabie asupra războinicilor ei
şi vor înţepeni,
[37] sabie asupra cailor

27,32 „desişul": gr. δρυμός, „stejăriş", „desiş". TM are „cetăţile". Traducătorul LXX va fi citit *BY'RH* în loc de *B'YRYW* (*cf.* LEH, *s.u.*).
27,33-34 Domnul este salvatorul lui Israel.
27,33 „Domnul": TM are *YHWH Ṣ'bha'ōth* – corespondenţă frecventă în Cartea lui Ieremia. ♦ „n-au vrut...": *litt.* „pentru că n-au vrut...".
27,34 „ca să răstoarne pământul": TM are „ca să dea odihnă pământului/ţării". Rădăcina ebraică *RG'*, la forma din text, înseamnă „a face să se odihnească / a da odihnă". În unele locuri din Biblie însă, la forma de bază *qal* (poate de la o rădăcină omonimă) apare sensul de „a răscoli", „a îngrozi", pentru care a optat nu numai traducătorul LXX, ci şi Vulgata (*ut exterreat terram*) şi Targumul: „ca să-i zguduie pe cei răi de pe pământ". Comentatorii evrei medievali şi toţi cei moderni preferă sensul „a da odihnă (întregului pământ)", pentru că se află în contrast cu „întărâtarea" ce vine împotriva Babilonului (*cf.* Lundbom, nota *ad loc.*).
27,35-46 Profeţie în imagini poetice despre căderea Babilonului.
27,35 După „chaldeilor", TM are marcatorul de discurs „oracol al lui *YHWH*".
27,36 TM are la început un stih în plus: „Sabie asupra ghicitorilor (*litt.* vorbitorilor în zadar) şi vor înnebuni".
27,37 „sabie asupra războinicilor lor": „plus" al LXX, poate contaminare cu versetul anterior. ♦ „amestecăturii": se poate referi la trupe de mercenari în armata babiloniană sau/şi la nenumăraţii străini prezenţi în cetatea şi în imperiul cosmopolit al Babilonului.

şi asupra carelor lor;
sabie asupra războinicilor lor
şi asupra amestecăturii din mijlocul ei,
şi vor ajunge ca femeile;
sabie asupra vistieriilor ei,
şi vor fi risipite.
38 La apa ei s-au încrezut
şi vor fi făcuţi de ruşine,
pentru că e ţara [chipurilor] cioplite
şi în insule, unde s-au fălit.

39 De aceea, năluci vor locui în insule
şi vor locui [în cetatea Babilonului] fiicele sirenelor;
nu va mai fi locuită în veac.
40 După cum a răsturnat Dumnezeu Sodoma şi Gomora
şi cele din jurul lor – a spus Domnul –,
nu va [mai] locui om acolo
şi nu se va mai sălăşlui acolo fiu de om.

41 Iată, un popor vine de la miazănoapte,

♦ „vor ajunge ca femeile": pe atunci, cel mai mare blestem la adresa unui luptător. ♦ „risipite": TM are „prădate".

27,38 În TM: „Uscăciune peste apele ei şi au secat, pentru că e ţara chipurilor cioplite şi în spaimele lor / figurile lor înspăimântătoare au înnebunit / s-au fălit". ♦ „Insulele" din LXX vor fi apărut dintr-o lectură *'YYM-* în loc de *'YMYM* (*cf.* LEH, *s.u.* νῆσος).

27,39 „năluci... în insule": TM are *ţiyyīm 'eth 'iyyīm*, sensul celor doi termeni fiind nesigur; primul a fost pus în legătură cu *ţiyyāh*, „uscăciune", „pustiu", şi ar însemna deci „fiinţe ale pustiului", iar al doilea a fost pus de unii în legătură cu *'I*, „zonă de coastă/ insulă", de alţii cu un omonim care înseamnă „şacal". Oricum, cele două cuvinte par a fi fost alese pentru sonoritatea lor asemănătoare şi sugerează ruine, pustietate. ♦ „fiicele sirenelor": calc după ebr. „fiicele struţilor", expresie idiomatică (*cf.* „fiu de om" = „om", „fiii nunţii" = „nuntaşi" etc.). Gr. σειρήν echivalează în Biblie cuvinte ebraice care înseamnă „struţ", „bufniţă de deşert" şi „şacal" (*cf.* LEH, *s.u.*). În VT, „struţul" sugerează pustiul, singurătatea, tristeţea. *Cf.* şi Mich. 1,8 şi nota în ediţia de faţă. ♦ În TM, finalul e mai accentuat: „şi nu va mai fi în veac de veac populată, nici locuită din neam în neam".

27,40 „Sodoma şi Gomora": *cf. supra*, 23,14 şi nota.

27,41-42 Text aproape identic cu 6,22-23, unde ameninţarea este îndreptată asupra „fiicei Sionului". Se subliniază astfel răsturnarea de situaţie. Vezi şi *supra*, nota 6,23. ♦ „un popor vine de la miazănoapte": *cf. supra*, nota 27,3.

un neam mare şi regi mulţi
se vor ridica de la capătul pământului
42 având arc şi pumnal;
crud este şi nu se va îndura;
glasul lor va vui ca marea,
vor veni călări,
pregătiţi de luptă ca focul
împotriva ta, fiică a Babilonului.

43 A auzit regele Babilonului zvon despre aceştia
şi mâinile i-au înţepenit,
tulburare l-a cuprins,
dureri ca ale uneia care naşte.

44 Iată, precum leul se va ridica de la Iordan către un loc *Aitham*, pentru că repede îi voi fugări de acolo şi pe orice tânăr îl voi pune împotrivă-i. Căci cine [este] ca Mine? Şi cine Îmi va sta împotrivă? Şi cine e păstorul acela care va sta împotriva feţei Mele?" 45 De aceea, ascultaţi sfatul Domnului, pe care l-a hotărât împotriva Babilonului şi planurile pe care le-a socotit împotriva locuitorilor chaldei: „...De nu le vor fi ucişi mieii oilor, de nu li se va nimici păşunea... 46 Căci de vuietul cuceririi Babilonului se va cutremura pământul şi ţipăt se va auzi printre neamuri."

28 (51 TM) 1 Acestea le spune Domnul:
„Iată, Eu stârnesc împotriva Babilonului

27,44-46 Text aproape identic cu 30,13-16 (= 49,19-21 TM), unde profeţia se referă la nimicirea Edomului.

27,44 „se va ridica": subiectul nu este precizat; probabil „poporul de la miazănoapte"; în TM se poate înţelege „precum un leu care se ridică... Eu îi voi fugări". ♦ „către un loc *Aitham*": TM are *'el-n^{e}wēh 'ēythān*, „către sălaşe puternice/durabile". ♦ „pe orice tânăr": TM are „pe cine l-am ales"; traducătorul LXX va fi citit *b^{e}khōr* în loc de *bāḥūr*. ♦ „cine Îmi va sta împotrivă?": TM are „cine Mă va chema la judecată?".

27,45 „...De nu le vor fi ucişi..., de nu li se va nimici...": formulă de jurământ prescurtată.

27,46 „ţipăt": TM are „ţipătul ei" (al cetăţii Babilonului).

28,1 „chaldei": TM are *Lēbh-qāmāy*. Se presupune că este o transformare criptică a numelui chaldeilor (fiecare literă din alfabetul ebraic fiind înlocuită cu cea care îi corespunde în ordinea inversă a alfabetului). Acelaşi procedeu la 25,26 TM – vezi *infra*, nota 32,26.

şi împotriva locuitorilor chaldei
vânt de arşiţă nimicitor.
[2] Şi voi trimite asupra [cetăţii] Babilonului [oameni] batjocoritori
şi o vor batjocori
şi-i vor spurca ţara.
Vai asupra Babilonului, din toate părţile,
în ziua necazului ei!
[3] Împotriva ei să ţintească cel ce-şi întinde arcul
şi cel ce are armură să şi-o îmbrace!
Nu-i cruţaţi tinerii
şi nimiciţi-i toată oştirea!
[4] Şi vor cădea răniţi în ţara chaldeilor
şi străpunşi, afară din ea.
[5] Pentru că n-au fost văduvite Israel şi nici Iuda
de Dumnezeul lor,
de Domnul Atotstăpânitor;
fiindcă ţara lor s-a umplut de strâmbătate
împotriva celor sfinte ale lui Israel."

[6] Fugiţi din mijlocul [cetăţii] Babilonului
şi fiecare să-şi scape viaţa!
Să nu fiţi azvârliţi întru strâmbătatea ei,

28,2 „batjocoritori": TM are *zārīm*, „străini"; unii au propus vocalizarea *zōrīm*, „vânturători", cum au înţeles Aquila, Symmachos şi Vulgata. ♦ „o vor batjocori şi-i vor spurca ţara": TM are „o vor vântura şi îi vor goli ţara". ♦ „Vai asupra Babilonului": TM are „căci vor fi asupra ei". Traducătorul va fi citit *hōy* în loc de *hāyū*.
28,3 Primul stih este dificil în TM; s-au propus două interpretări: „Nu-l cruţaţi pe arcaşul care-şi întinde arcul, nici pe cel care se împopoţonează cu armura sa" sau „Arcaşul să nu-şi întindă arcul şi să nu se împopoţoneze cu armura sa" – interpretare prezentă şi în Targum (*i.e.* luptătorii chaldei sunt deja înfrânţi şi nu are rost să mai lupte).
28,4 „afară din ea": TM are „pe uliţele ei". Gr. ἔξωθεν αὐτῆς echivalează, mai ales în a doua parte a Cărţii lui Ieremia (40[33],10; 51[44],6.9.17.21) şi în Baruh (*cf.* 2,23 şi nota), ebr. *ḥûṣôth*, „exterior", „periferie", „străzi" (= ceea ce se află în exteriorul caselor/cetăţii).
28,5 Versetul e dificil şi în LXX, şi în TM din cauza conjuncţiei gr. ὅιότι... ὅτι, ebr. *kī*... *kī* („fiindcă"). Sensul pare a fi: deşi ţara e plină de păcate, Dumnezeu nu a părăsit-o definitiv. ♦ „celor sfinte ale lui Israel": TM are „Sfântului lui Israel".
28,6 *Cf.* Gen. 19,15-17; Apoc. 18,4. ♦ „să-şi scape viaţa": *litt.* „sufletul".

căci e vremea pedepsirii ei de Domnul,
El îi va da răsplata!
[7] Cupă de aur Babilonul în mâna Domnului,
îmbătând tot pământul;
din vinul ei au băut neamuri,
de aceea s-au clătinat.
[8] Şi dintr-odată a căzut [cetatea] Babilonului şi s-a sfărâmat;
jeliţi-o!
Aduceţi răşină pentru rana ei de moarte,
doar-doar s-o vindeca.
[9] Am îngrijit noi [cetatea] Babilonului,
dar nu s-a vindecat!
S-o părăsim şi să plecăm
fiecare în ţara sa,
căci s-a apropiat de cer judecata ei,
s-a ridicat până la stele.

[10] Domnul şi-a scos la iveală judecata:
veniţi să vestim în Sion
faptele Domnului Dumnezeului nostru!

[11] Pregătiţi săgeţile!

28,7 *Cf.* Ps. 74/75,9; Apoc. 14,8.
28,8 *Cf.* Apoc. 18,2.9. ♦ „răşină": TM are „balsam" (*cf.* şi *supra*, 8,22). ♦ „rana ei de moarte": *litt.* διαφθορά, „distrugere", „ruină", „rană", „moarte", „corupere". ♦ Aceeaşi metaforă din sfera medicală cu prognostic nefericit, despre Egipt, la 26[46],11, şi chiar despre Iuda, la 37[30],12-15.
28,9 *Cf.* Iona 1,2; Apoc. 18,5. ♦ Versetul e pus în gura unor eventuali aliaţi sau mercenari ai Babilonului, care vor fi încercat în zadar să-l apere.
28,10 „şi-a scos la iveală judecata": TM are „a scos la iveală îndreptăţirea noastră" (= a restabilit dreptatea salvându-ne de asupritori); aici vorbesc israeliţii, folosind „perfectul profetic" – lucrarea lui Dumnezeu, prevestită, e văzută ca şi înfăptuită. *Cf.* 27[50],2.28. ♦ „să vestim... faptele Domnului": îndemn frecvent în Psalmi – *cf.* Ps. 25/26,7; 36/37,6; 39/40,6 etc.
28,11 „Domnul a trezit duhul...": dincolo de acţiunile forţelor omeneşti se află lucrarea lui Dumnezeu, Stăpânul istoriei înfăptuindu-Şi planul prin acestea, chiar fără ştirea lor (*cf. supra*, 25,9 şi nota). ♦ „regelui": TM are „regilor". ♦ Aluzia la „mezi" ar putea fi un clişeu aici, pentru că mezii nu au atacat niciodată singuri Babilonul, ci doar în cadrul

Umpleți tolbele!
Domnul a trezit duhul regelui mezilor, căci spre Babilon [e] urgia lui, ca s-o
dea pieirii. Căci este răzbunarea Domnului, este răzbunarea poporului Său.
12 Pe zidurile Babilonului ridicați steag,
aşezați tolbe,
treziți străjile,
pregătiți arme,
căci Domnul a pornit şi va face
ceea ce a grăit asupra locuitorilor Babilonului,
13 cei care au sălaş lângă ape multe
şi lângă mulțimea comorilor ei –
ți-a venit cu adevărat sfârşitul,
în măruntaiele tale.
14 Căci a jurat Domnul pe brațul Său:
„De aceea te voi umple de oameni ca de lăcuste
şi vor da glas împotriva ta năvălitorii."

15 Cel care a făcut pământul întru puterea Sa,
a pregătit lumea întru înțelepciunea Sa,

---

imperiului persan, întemeiat de Cyrus (în Est. 10,2 şi Dan. 8,20 se spune, mai exact, „regii din Media şi Persia"; *vide* şi *supra*, nota 27,3). Aliați cu babilonienii, mezii contribuiseră la cucerirea oraşului Ninive, capitala Asiriei, în 612 î.H. ♦ „urgia": TM are „scopul/planul". ♦ „răzbunarea poporului Său": TM are, ca la v. 50,28, „răzbunarea Templului Său". Dumnezeu îi pedepseşte pe cei care s-au atins de poporul/Templul Său.
28,12 „ridicați steag": semn al biruinței. ♦ „aşezați tolbe": TM are „întăriți paza". ♦ „pregătiți arme": TM are „rânduiți pândari". ♦ „a pornit": TM are „a cugetat/plănuit".
28,13 „în măruntaiele tale": TM are o expresie neclară, interpretată variat: „măsura tăierii tale", din vocabularul țesătorilor („ți s-a tăiat firul", *cf.* Lundbom), sau „pe măsura câştigului tău necinstit" (TOB): tema bogățiilor adunate care nu-i folosesc la nimic celui care nu se gândeşte la Dumnezeu apare frecvent în Noul Testament (*cf.* Mt. 6,2.19.24; Lc. 12,20-21; 16,25; Iac. 5,1-5 etc.).
28,14 „a jurat Domnul pe brațul Său": TM are „a jurat *YHWH* al oştirilor pe Sine Însuşi". ♦ „de aceea": *litt.* „pentru că"; TM *kî 'im* (e concluzia amenințării). ♦ „năvălitorii": *litt.* „cei care vor coborî/descinde/se vor prăvăli" – traducătorul va fi citit *YRD*, „a coborî", în loc de *HYDD*, „strigăt", interpretând *H* ca articol (*cf.* LEH, *s.u.* καταβαίνω).
28,15-19 Imn adresat lui Dumnezeu, Creatorul a toate: ca atare, este Unicul, iar alți dumnezei nu există. Pasaj identic, în TM, cu 10,12-16. În LXX există unele diferențe între cele două pasaje, reflectate de traducerea românească. *Vide supra*, notele de la 10,12-16. *Cf.* şi Am. 9,5 şi nota.

în priceperea Sa a întins cerul,
16 a rânduit vuietul apei glas în cer
şi a înălțat norii de la marginea pământului,
fulgere făcut-a pentru ploaie
şi a scos lumina din vistieriile Sale.
17 Tot omul s-a prostit, lipsit de cunoaştere,
s-a făcut de ruşine tot aurarul din pricina statuilor lui,
căci minciuni au făurit,
în care nu este suflare:
18 deşarte sunt, lucrări de luat în râs,
la vremea cercetării lor vor pieri.
19 Nu astfel e partea lui Iacob,
fiindcă Acela care a plăsmuit toate,
El Însuşi este moştenirea lui,
Domnul e numele Său.

20 „Tu împrăştii pentru Mine arme de război,
şi Eu voi împrăştia în tine neamuri
şi voi nimici din tine regi
21 şi voi împrăştia întru tine cal şi călăreț
şi voi împrăştia întru tine care şi pe cei ce urcă în ele
22 şi voi împrăştia întru tine tânăr şi fecioară

28,20-23 Destinatarul pasajului a fost identificat diferit de exegeți: este vorba de un popor sau de un personaj prin care Dumnezeu Îşi împlineşte planul. În TM termenii pe care e construit întregul text sunt „ciocan/măciucă" (drept armă de luptă) şi verbul corespunzător („a lovi/bate cu ciocanul/măciuca"), cu prepoziția *b*^{e}-, „în", „cu", „prin", „printre" („voi lovi cu/în tine...") – deci destinatarul ar putea fi regele Babilonului sau regele persan Cyrus. În LXX însă, termenul echivalent este verbul διασκορπίζω, „a risipi", „a împrăştia" (traducătorul va fi citit *HPŢTYM* de la rădăcina *PWŢ* în loc de *NPŢTYM* de la *NPŢ* – *cf.* LEH, *s.u.*; vezi şi nota 13,14), iar prepoziția este ἐν. Dacă această „împrăştiere" este înțeleasă ca o pedeapsă nimicitoare, ar putea fi vorba de regii amintiți mai sus, dar şi de Israel, în(tru) care se petrec toate acestea. Dacă însă conotația verbului este de „a răspândi/a semăna", ar putea fi un mesaj de speranță adresat de Dumnezeu lui Israel.
28,20 „Tu împrăştii pentru Mine arme de război": TM are „Măciucă eşti tu pentru Mine, armă de război". ♦ „voi împrăştia în tine neamuri": TM are „voi lovi cu/prin/în tine neamuri" – aceeaşi structură în întregul pasaj.
28,22 TM are în plus, la mijloc, „şi voi lovi cu/prin/în tine bătrân şi tânăr".

şi voi împrăştia întru tine bărbat şi femeie
23 şi voi împrăştia întru tine păstor şi turma lui
şi voi împrăştia întru tine plugar şi ogorul lui
şi voi împrăştia întru tine conducătorii şi căpeteniile tale.

24 Voi plăti Babilonului şi tuturor locuitorilor chaldei toate relele pe care
le-au făcut împotriva Sionului, în faţa ochilor voştri" – spune Domnul.

25 „Iată, Eu [sunt] împotriva ta,
munte stricat care strici tot pământul,
şi-Mi voi întinde mâna împotriva ta
şi te voi rostogoli jos de pe stânci
şi te voi face ca un munte pârjolit;
26 nu vor mai lua din tine piatră pentru colţ
şi piatră de temelie,
căci vei ajunge o ruină în veac" – spune Domnul.

27 „Ridicaţi steag pe pământ,

28,23 „ogorul": TM are „boii de la jug".
28,24 Versetul apare ca o inserţie în care Dumnezeu se adresează poporului Său prevestindu-i pedepsirea Babilonului, care a întrecut măsura relelor săvârşite.
28,25 „munte stricat care strici tot pământul": TM are „munte care strici – oracol al lui *YHWH* – care strici tot pământul". ♦ „Muntele" nu are aici relevanţă geografică, ci este o metaforă pentru un popor trufaş. Acelaşi tip de invectivă apare în Iez. 35,3 (muntele Seir), iar în Apoc. 16,16 locul bătăliei eshatologice este „Armagedon", care transliterează aproximativ ebr. *hār Mᵉgiddō*, „muntele Megiddo"; cetatea Megiddo se află în plină câmpie, dar a fost locul mai multor bătălii crâncene (*cf.* Jud. 4,12-16; 4Rg. 23,29; Zah. 12,11).
28,27-33 Descrierea asaltului final asupra Babilonului capătă o dimensiune mondială şi chiar cosmică.
28,27 „sfinţiţi": gr. ἁγιάζω echivalează ebr. *qādhaş*, la forma intensivă (*pi'ēl*) „a consacra", însemnând, în context, „a pregăti de război sfânt". Vezi şi v. 28. ♦ „împotriva [cetăţii]": *litt.* „împotriva ei", *i.e.* Babilonului. ♦ „regatelor [din] Ararat, din partea Mea şi aşchenazilor": TM are „regatelor: *'Ărāraţ, Minnī* şi *'Aşᵉkᵉnāz*". (Traducătorul a interpretat *MNY* ca prepoziţia *min* + sufixul pronominal de pers. I.) Numele desemnează trei formaţiuni statale/populaţii cu renume războinic: Ararat (în sursele asiriene, Urartu) va fi mai târziu Armenia; Minni se afla la graniţa de nord a Asiriei, în zona lacului Van, iar „aşchenazii" sunt sciţii. ♦ „aşezaţi... maşini de război": TM are „puneţi... căpetenii". Ebr. *ţiphᵉsār*, „ofiţer superior cu atribuţii de scrib", cuvânt rar, împrumutat din

sunaţi din trâmbiţă între neamuri,
sfinţiţi neamuri împotriva [cetăţii],
vestiţi împotriva ei regatelor [din] Ararat,
din partea Mea şi aşchenazilor,
aşezaţi împotriva ei maşini de război,
mânaţi împotriva ei cai precum mulţime de lăcuste!
28 Sfinţiţi împotriva ei neamuri,
pe regele mezilor şi al întregului pământ,
pe conducătorii lui şi pe toate căpeteniile lui!
29 S-a cutremurat pământul şi s-a umplut de durere
pentru că gândul Domnului s-a ridicat împotriva Babilonului,
ca să dea ţara Babilonului spre nimicire
şi să nu mai fie locuită.
30 Războinicul din Babilon a încetat să lupte,
vor şedea acolo în împresurare,
a fost frântă stăpânirea lor,
au ajuns ca femeile,
i-au fost pârjolite sălaşele,
i-au fost sfărâmate zăvoarele;
31 urmăritorul va năvăli în întâmpinarea urmăritorului
şi vestitorul, în întâmpinarea vestitorului,
spre a vesti regelui Babilonului
că i-a fost cucerită cetatea.
32 Până şi cele mai îndepărtate trecători au fost luate
şi toate rezervoarele de apă au fost arse în foc,
iar războinicii lui pleacă."

---

akkadiană, nu a fost înţeles de traducătorul LXX, dar nici de Targum, care are „cei care fac război". ♦ „lăcuste": imaginea roiurilor ameninţătoare de lăcuste apare şi în Ioel 2,4 şi în Apoc. 9,7.
28,28 „regele": TM are „regii" (*cf.* şi *supra*, nota 28,11). ♦ „şi al întregului pământ... căpeteniile lui": TM are „pe guvernatorii şi cârmuitorii ei şi tot pământul stăpânirii lor".
28,29 „s-a umplut de durere": TM are „s-a înfiorat".
28,30 „a fost frântă stăpânirea lor": TM are „s-a istovit vitejia lor".
28,31 Repetarea termenilor care înseamnă „a urmări" şi „a vesti", şi în greacă şi în ebraică, sugerează panica celor cuceriţi.
28,32 „rezervoarele de apă": gr. σύστεμα poate însemna „adunare, comunitate", dar şi „sistem de aducţiune"; TM are „(trestiile din) mlaştini". Babilonul era înconjurat de mlaştini, care constituiau o apărare naturală. ♦ „pleacă": TM are „sunt descumpăniţi".

[33] De aceea, acestea le spune Domnul:
„Casele regelui Babilonului vor fi treierate
precum o arie la vremea ei;
încă puțin
și-i va veni secerișul."

[34] „M-a înghițit, m-a împărțit,
m-a apucat pe mine, vas subțire, Nabucodonosor, regele Babilonului;
m-a sorbit ca un balaur,
și-a umplut pântecele,
din desfătarea mea m-a alungat.
[35] Chinurile mele și nenorocirile mele [să fie] asupra Babilonului",
va spune cea care locuiește în Sion.
„Sângele meu, asupra locuitorilor chaldei" – va spune Ierusalimul.
[36] De aceea, acestea le spune Domnul:
„Iată, Eu o voi judeca pe potrivnica ta
și voi săvârși răzbunarea ta
și-i voi pustii marea
și-i voi seca izvorul
[37] și Babilonul va ajunge nimicire
și nu va mai fi locuit.

28,33 „Domnul": TM are „*YHWH* al oștirilor, Dumnezeul lui Israel" – încheiere solemnă a mesajului. ♦ „Casele regelui Babilonului": TM are „Fiica Babilonului". Traducătorul va fi citit *battēy*, „casele", în loc de *bath*, „fiică". ♦ Pentru metafora „secerișului/treieratului" iminent, *cf.* și Is. 21,10.
28,34-40 Israel se lamentează chemând pedeapsa lui Dumnezeu asupra Babilonului, iar Dumnezeu îi răspunde prevestind-o.
28,34 „m-a împărțit": TM are un verb cu sens nesigur, tradus în context fie „m-a zdrobit", fie „m-a zgâlțâit". ♦ „m-a apucat pe mine, vas subțire": TM are „m-a făcut vas gol". ♦ „și-a umplut pântecele, din desfătarea mea m-a alungat": am urmat punctuația ed. Rahlfs. Ed. Ziegler are „și-a umplut pântecele din desfătarea mea; [35] m-au alungat chinurile...". TM are „și-a umplut pântecele din desfătările mele; m-a alungat".
28,35 „Chinurile mele și nenorocirile mele": TM are „trupul meu chinuit (*litt.* silnicia mea și trupul meu – hendiadă)"; „trupul" este în paralelism cu „sângele".
28,36 „o voi judeca pe potrivnica ta": TM are „voi apăra pricina ta".
28,37 În TM: „Și va fi Babilonul morman (de ruine) și vizuină de șacali, uluire și fluierat, fiindcă nu va mai fi locuit".

[38] Precum leii se ridicaseră
și precum puii de leu.
[39] În fierbințeala lor le voi da de băut
și-i voi îmbăta ca să amețească
și să doarmă somn de veci și să nu se mai scoale – spune Domnul;

[40] îi voi doborî ca pe miei spre înjunghiere
și ca pe berbeci împreună cu iezii.

[41] Cum a fost cucerită
și luată pradă fala întregului pământ?
Cum a ajuns Babilonul
o ruină printre neamuri?
[42] Marea s-a ridicat asupra [țării] Babilonului
în vuietul valurilor ei
și a fost acoperită.
[43] Cetățile ei au ajuns pământ sterp și neumblat,
nu va mai locui acolo nimeni,
nici nu va poposi în ea fiu de om.

[44] Și voi arunca răzbunare asupra Babilonului
și-i voi scoate din gură ce a înghițit
și nu se vor mai aduna la ea neamurile.
[[45-48]]

28,38 În TM: „Împreună ca puii de leu vor rage, ca răcnetul leilor vor mârâi". *Cf.* Na. 2,12-13.
28,39 *Cf.* Na. 3,11.
28,40 „iezii": TM are „țapii".
28,41-43 Plângere asupra Babilonului, poate, ironică.
28,41 După „cum a fost cucerită", TM are *Šēšakh*, nume cifrat al Babilonului, după procedeul prin care literele ebraice sunt înlocuite cu corespondentele lor în ordinea inversă a alfabetului (*cf.* și *infra*, 32[25],26).
28,43 „nu va poposi": TM are „nu va trece".
28,44 „voi arunca răzbunare asupra Babilonului": TM are „voi cerceta/pedepsi pe Bel din Babilon" (ebr. *'al-Bēl b'Bhābhel*). Pentru „Bel", *cf. supra*, nota 27,2. ♦ La sfârșitul versetului, TM are în plus: „Chiar și zidul Babilonului cade".
28,[45-48] Versetele nu apar în LXX. În TM: „[45] Ieșiți din mijlocul ei, poporul Meu, și fiecare să-și scape viața de aprinderea mâniei lui *YHWH*. [46] Ca să nu slăbească inima

[49] Şi în Babilon vor cădea cei răniţi de pe tot pământul."

[50] Voi, cei izbăviţi din ţară,
mergeţi şi nu vă opriţi!
Voi, cei de departe, aduceţi-vă aminte de Domnul
şi Ierusalimul să se suie la inima voastră!
[51] Am fost făcuţi de ruşine pentru că ne-am auzit ocara,
necinstirea ne-a acoperit faţa,
au intrat străinii în cele sfinte ale noastre,
în Casa Domnului.

[52] „De aceea, iată, vin zile – spune Domnul –
şi voi arunca răzbunare asupra chipurilor ei cioplite
şi în toată ţara ei vor cădea cei răniţi.
[53] Căci, de s-ar înălţa Babilonul cât cerul
şi de şi-ar întări înălţimea puterii sale,
de la Mine vor veni cei care-o vor da pieirii
– spune Domnul."

[54] Larmă de strigăt în Babilon
şi prăbuşire mare în ţara chaldeilor,
[55] căci Domnul a dat pieirii Babilonul
şi a nimicit de acolo glasul cel mare ce răsuna ca apele multe,
i-a dat spre pieire glasul.

---

voastră şi să nu vă înspăimântaţi auzind zvonurile din ţară; într-un an vine un zvon, în alt an, altul, zvon de silnicie în ţară şi un cârmuitor împotriva unui cârmuitor. [47] De aceea, când voi cerceta/pedepsi idolii Babilonului, toată ţara lor va fi făcută de ruşine şi toţi cei străpunşi ai ei vor cădea în mijlocul ei. [48] Atunci vor striga de bucurie asupra Babilonului cerurile şi pământul şi tot ce este în ele, căci de la Miazănoapte vin spre ea nimicitorii – oracol al lui *YHWH*".

28,49 În TM, textul este mai lung şi dificil; *litt.* „Şi Babilonul – pentru căderea celor străpunşi ai lui Israel; şi din pricina Babilonului au căzut cei străpunşi de pe tot pământul".

28,50 „din ţară": TM are „de sabie".

28,52 „iată, vin zile": formulă specifică pentru Ieremia când vrea să accentueze importanţa unei făgăduinţe divine. ♦ *Cf. supra*, 51,47 TM. ♦ „vor cădea cei răniţi": TM are „vor geme cei străpunşi".

28,55 „i-a dat spre pieire glasul": TM are „şi dădea vuiet glasul lor".

[56] Căci a venit asupra Babilonului nenorocire,
au căzut prinşi luptătorii săi,
a înţepenit arcul lor;
căci Dumnezeu le răsplăteşte,
Domnul îi plăteşte răsplata;
[57] şi [El] va îmbăta cu beţie
pe conducătorii şi pe înţelepţii şi pe căpeteniile ei,
spune Împăratul; Domnul Atotstăpânitor [e] numele Său.

[58] Acestea le spune Domnul:
„Zidul Babilonului s-a lărgit
[dar] va fi surpat cu totul
şi porţile cele înalte
îi vor fi arse în foc
şi popoarele nu vor trudi în van
şi neamurile nu vor izbuti în cârmuire."

[59] Cuvântul pe care Domnul l-a poruncit lui Ieremia profetul ca să-l spună lui Saraias, fiul lui Nerias, fiul lui Masaias, când [acela] pornea din partea

---

28,56 „nenorocire": TM are „un nimicitor".

28,57 „va îmbăta...": TM are „Eu îi voi îmbăta". Babilonul va bea cupa mâniei Domnului, ca plată pentru faptele sale (*cf. supra*, v. 39 şi *infra*, 32[25],15-29). ♦ „pe căpeteniile ei": TM are în plus două categorii: „pe războinicii ei şi pe cârmuitorii ei", iar apoi „vor adormi somn veşnic şi nu se vor mai trezi".

28,58 „s-a lărgit": TM are „cel larg". ♦ „nu vor trudi": TM are „vor trudi". ♦ „nu vor izbuti în cârmuire": TM are „vor trudi pentru foc şi se vor sfârşi [de osteneală]". ♦ „în cârmuire": gr. ἐν ἀρχῇ, ar putea însemna şi „întru început". Traducătorul LXX va fi citit *BR'Š* în loc de *BDY-'Š* (*cf.* LEH, *s.u.* ἀρχή).

28,59-64 Gest profetic ce simbolizează pieirea Babilonului; Ieremia, care îi îndemna pe compatrioţii săi să nu opună rezistenţă cuceritorului babilonian (dându-şi seama că o revoltă nu ar fi făcut decât să înrăutăţească lucrurile), era totodată convins că Dumnezeu avea să intervină nimicind puterea Babilonului şi aducându-i înapoi pe exilaţi.

28,59 „Cuvântul pe care Domnul l-a poruncit lui Ieremia profetul ca să-l spună lui Saraias, fiul lui Nerias, fiul lui Masaias": TM are „Cuvântul pe care Ieremia profetul l-a poruncit lui *Śᵉrāyāh*, fiul lui *Nērīyāh*, fiul lui *Maḥᵃsēyāh*". LXX accentuează originea divină a cuvântului profetic. ♦ După genealogie, Saraias era frate cu Baruh, făcând parte deci dintr-o familie de scribi (*cf.* 39[32],12). ♦ „din partea lui Sedekias": TM are „împreună cu *Ṣidqīyāhū*". Targumul sprijină LXX; la fel şi comentariul exegetului evreu Qimhi (secolul al XII-lea). Indicaţia „anul al patrulea" trimite la 594/593 î.H. Nu

lui Sedekias, regele lui Iuda, spre Babilon, în anul al patrulea al domniei acestuia. Iar Saraias [era] dregător peste daruri. [60] Şi Ieremia a scris într-o singură carte toate relele care aveau să vină peste Babilon, toate cuvintele acestea scrise cu privire la Babilon.

[61] Şi Ieremia a spus către Saraias: „Când vei ajunge în Babilon, vezi şi citeşte toate cuvintele acestea [62] şi spune: «Doamne, Doamne, Tu ai grăit asupra locului acestuia să-l dai pierii şi să nu mai fie în el locuitori, de la om până la dobitoc, căci nimicirea va fi în veac.» [63] Şi va fi [aşa]: când vei sfârşi de citit cartea aceasta, să legi de ea o piatră, să o arunci în mijlocul Eufratului, [64] şi să spui: «Aşa se va scufunda Babilonul şi nu se va mai ridica, din pricina relelor pe care Eu le trimit asupră-i.»"

29 (47 TM) [1] Asupra Străinilor.

[2] Acestea le spune Domnul:
„Iată, ape se ridică dinspre miazănoapte
şi se vor face şuvoi ce se revarsă
şi va acoperi ţara şi tot ce este în ea,
cetatea şi pe cei care locuiesc în ea;
oamenii vor striga

---

există informaţii despre o astfel de călătorie a regelui. Sedekias trimisese la Babilon o delegaţie în 597 î.H.; cu această ocazie şi Ieremia le-a trimis evreilor exilaţi scrisoarea menţionată în cap. 36 (= 29 TM). ♦ „peste daruri": TM are „peste popasuri (ebr. *mᵉnūḥāh*)" – ar fi vorba deci de ofiţerul de intendenţă responsabil cu organizarea popasurilor alaiului regal în drum spre Babilon. Lecţiunea LXX, sprijinită de Targum şi de comentatorul evreu Raşi (secolul al XI-lea), presupune ebr. *minᵉḥāh*, „ofrandă"; în acest caz, misiunea lui va fi fost de a duce tributul la Babilon.

28,64 La finalul capitolului (care în TM este cap. 51, penultimul din carte, urmat doar de *appendix*-ul istoric), TM are „Până aici cuvintele lui Ieremia".

29 Profeţie cu privire la o invazie asupra cetăţilor filistene. S-au emis mai multe presupuneri: cea amintită de Herodot în *Hist.* 2.159, unde se spune că, după bătălia de la Megiddo, faraonul Nechao a cucerit Gaza, sau una presupusă pe baza relatărilor din *Hist.* 2,161 despre cucerirea Tyrului şi Sidonului de către faraonul Hophra (acesta i-ar fi putut ataca şi pe filisteni, la întoarcere), sau ar fi vorba de o invazie a lui Nabucodonosor din 604 î.H., după ce i-a înfrânt pe egipteni la Karkemiş.

29,1 „Străinii" (gr. ἀλλόφυλοι) echivalează adesea în LXX ebr. *pᵉlišᵉtīm*, „filisteni" (*cf.* Jud. 3,3 şi nota; 1Rg. 4,1 şi nota, în prezenta ediţie). ♦ În TM versetul este: „Cuvântul lui *YHWH* care a fost către Ieremia profetul despre filisteni, înainte ca Faraon să lovească Gaza".

şi vor urla toţi locuitorii ţării.
[3] De larma avântului lui, de copitele [cailor] lui
şi de zguduirea carelor lui, [de] vuietul roţilor lui
părinţii nu s-au întors după fii lor,
pentru că le-au slăbit mâinile
[4] în ziua ce vine
să-i nimicească pe toţi Străinii;
şi voi nimici Tyrul şi Sidonul
şi pe toţi cei rămaşi în ajutorul lor.
Pentru că Domnul îi va nimici
pe cei rămaşi în insule."
[5] A venit pleşuvia peste Gaza,
a fost aruncat afară Ascalonul
şi cei rămaşi dintre Enakim.
Până când vei izbi, [6] sabie a Domnului?
Până când nu te vei linişti?
Întoarce-te la loc în teaca ta,
odihneşte-te şi îndepărtează-te!
[7] Cum se va linişti,
când Domnul i-a poruncit să stea ridicată
împotriva Ascalonului şi împotriva [celor de pe] ţărmul mării,
împotriva celor rămase?

30 (49 TM) [1 (49,7)] Pentru Idumeea.

29,3 „De larma avântului lui, de copitele...": TM are „De larma tropotului copitelor armăsarilor". ♦ „pentru că le-au slăbit mâinile": *litt.* „din pricina slăbiciunii mâinilor lor".

29,4 „în ziua": TM are „din pricina zilei". ♦ „şi voi nimici Tyrul...": TM are „şi să nimicească Tyrul...". ♦ „în insule": TM are „din insula *Kaphtōr*" (= Creta, unul din locurile de unde veniseră filistenii – *cf.* Deut. 2,23; Am. 9,7).

29,5 „pleşuvia": aluzie la ritualul funerar (*cf.* 31[48],37; Is. 3,24; Am. 8,10). ♦ „a fost aruncat afară Ascalonul": TM are „a fost nimicit *'Aṣᵉqᵉlōn*". Gaza şi Aşkelon erau cele mai importante din cele cinci cetăţi filistene. ♦ „Enakim": în alte locuri din Biblie apar „fiii lui Anak", trib preisraelit din Canaan, văzuţi tradiţional ca nişte uriaşi (*cf.* Num. 13,22 şi nota în ediţia de faţă; Deut. 2,10.21; 9,2; Ios. Nav. 11,21-22, care îi plasează în teritoriul filistean etc.). TM are: *'imᵉqām*, „valea lor", dar mulţi traducători preferă lecţiunea LXX. ♦ „Până când vei izbi": în TM face parte din fraza anterioară: „cei rămaşi... până când îţi vei face tăieturi?" – aluzie la acelaşi ritual funerar.

29,7 „împotriva celor rămase": TM are „acolo i-a dat întâlnire".

Acestea le spune Domnul:
„Nu mai este înțelepciune în Thaiman,
a pierit sfatul de la cei pricepuți,
s-a dus înțelepciunea lor,
2 (8) a fost amăgit locul lor.
Tupilați-vă adânc în locuință,
voi care sălășluiți în Daidan,
căci a făcut tulburări:
le-am adus asupră-i
la vremea când am venit să-l cercetez.
3 (9) Căci ți-au venit culegătorii viei,
nu vor lăsa în tine rămășițe;
ca hoții în noapte vor pune mâna.
4 (10) Căci Eu l-am răvășit pe Esau,
am dezvelit ascunzișurile lui,

30,1-16 Pasajului îi corespunde 49,7-22 TM. Profeție asupra Edomului. *Cf.* Abd. 1-9 (vv. 3-5 sunt foarte apropiate de Abd. 5-6, iar 8-10, de Abd. 1-4). Unii comentatori plasează această profeție în jurul anului 605 î.H.

30,1 „Idumeea": forma din LXX pentru Edom. După Gen. 25,19-34; 27; 33, strămoșul eponim al edomiților este Esau, poreclit și „Edom" (= „Roșcatul"), fratele geamăn al lui Iacob, dezlocuit de acesta din statutul de întâi-născut. Teritoriul Edomului se afla la sud-est față de Israel, iar relațiile între cele două state au fost destul de încordate, ceea ce se reflectă și în mesajele mustrătoare ale profeților (*cf.* Ps. 136/137; Is. 11,14; 34,5-17; Iez. 35 etc.). La cucerirea Ierusalimului în 587 î.H. de către babilonieni, edomiții s-au alăturat cu entuziasm atacatorilor (*cf.* Plâng. 4,21-22; Abd. 10-16). Totuși, cartea Genezei vorbește de împăcarea dintre frați (33,1-11), iar în Deut. 23,8-9 se spune „să nu-ți fie silă de idumeu, fiindcă este fratele tău [...]; la al treilea neam să intre în adunarea Domnului", iar Domnul făgăduiește că se va îngriji El Însuși de orfanii și văduvele edomiților (*cf. infra*, 30,5). ♦ „Domnul": TM are „*YHWH* al oștirilor". ♦ „Thaiman": ebr. *Tēymān*, trib și ținut din Edom, vestit pentru înțelepții săi.

30,2 „a fost amăgit locul lor": text obscur. TM are „Fugiți, întoarceți-vă". ♦ „Daidan": ebr. *Dᵉdān*, localitate vestită pentru comerț (*cf.* Iez. 25,13). ♦ „căci a făcut tulburări": TM are „căci este tulburarea lui Esau". Traducătorul LXX a citit ebr. 'SW (*'Ēsāw*) ca verbul *'āsāh*, „a face".

30,3 În TM, versetul e construit din două construcții condiționale: „Dacă vin culegători... dacă vin hoții...".

30,4 „au pierit... și nu mai e": TM are „au fost pustiiți vlăstarul lui și frații lui și vecinii lui și nu mai sunt". În TM, fraza se termină aici. Pentru că în ediția Rahlfs la sfârșitul versetului nu este nici un semn de punctuație, iar fraza continuă în versetul următor, am suplinit legătura dintre idei.

nu s-au putut ascunde nicidecum;
au pierit [fiecare] de mâna fratelui
și a vecinului său
și nu mai e [chip]
5 (11) să fie lăsat orfanul tău să trăiască;
dar Eu voi trăi
și văduvele s-au încrezut în Mine."
6 (12) Căci acestea le-a spus Domnul: „Cei care nu aveau lege ca să bea cupa au băut-o; iar tu nu vei rămâne nepedepsită nicidecum, pentru că negreșit o vei bea. 7 (13) Căci am jurat pe Mine însumi – spune Domnul – că vei fi [ținut] neumblat, de ocară și de blestem în mijlocul ei și toate cetățile ei vor fi pustii în veac."

8 (14) Am auzit veste de la Domnul
și El a trimis soli la neamuri:
„Adunați-vă și veniți asupra ei,
ridicați-vă la război!
9 (15) Te-am făcut mic printre neamuri,
lesne de disprețuit printre oameni.
10 (16) Zeflemeaua ta a pus stăpânire pe tine,

30,5 În TM: „Lasă-i pe orfanii tăi: îi voi păstra în viață și văduvele tale să se încreadă în Mine". ♦ După mulți comentatori, începând cu Qimhi, Dumnezeu se adresează edomiților aflați în pragul morții, făgăduindu-le că va avea El grijă de cei lipsiți de apărare care rămân în urma lor. După alții (*e.g.* Rași), s-ar adresa poporului ales.

30,6 „Cei care nu aveau lege (οἷς οὐκ ἦν νόμος) ca să bea cupa": sensul pasajului fiind controversat, am preferat o traducere cât mai literală; TM are „cei care nu [aveau] sentință să bea cupa". Ca și în versetul anterior, „cei care nu aveau lege/sentință" ar fi, după unii, israeliții (dar, în contextul Cărții lui Ieremia, este mai puțin probabil), iar după alții, celelalte neamuri păgâne peste care s-a abătut deja pedeapsa, deși nu făcuseră atâta rău lui Israel (*e.g.* filistenii, amoniții etc.).

30,7 „am jurat pe Mine însumi": *cf. supra*, nota 22,5. ♦ „vei fi [ținut] neumblat, de ocară și de blestem în mijlocul ei": TM are „căci spre pustiire și spre ocară și spre prăbușire și spre blestem va fi *Boṣrāh*". Boțra era orașul cel mai important, fortificat, din nordul Edomului, poate chiar capitala țării.

30,10 „Zeflemeaua ta a pus stăpânire pe tine": atitudinea batjocoritoare, arogantă, de odinioară i s-a întors împotrivă. În TM versetul este: „Groaza ta! Te-a amăgit trufia inimii tale, tu care te-ai sălășluit în crăpăturile stâncii, care te agăți de înălțimea măgurii, fiindcă ți-ai așezat pe înălțime, asemenea vulturului, cuibul: de acolo te voi doborî – oracol al lui *YHWH*".

nesăbuința inimii tale a crăpat scobituri în stânci,
a prins putere de la un deal înalt;
căci s-a înălțat până unde își face cuib vulturul:
de acolo te voi doborî.

11 (17) Și Idumeea va ajunge de neumblat, tot cel ce va trece pe lângă ea va fluiera. 12 (18) Cum au fost răsturnate Sodoma și Gomora și cetățile dimprejur – a spus Domnul Atotstăpânitor –, nu se va mai așeza nicicând om acolo și nu va mai locui acolo fiu de om. 13 (19) Iată, ca leul se va ridica din mijlocul Iordanului către un loc *Aitham*, pentru că repede îi voi fugări de acolo; și puneți-i pe tineri împotrivă-i. Căci cine [este] ca Mine? Și cine Îmi va sta împotrivă? Și cine e păstorul acela care va sta împotriva feței Mele?" 14 (20) De aceea, ascultați sfatul Domnului pe care l-a hotărât împotriva Idumeii și planul pe care l-a socotit împotriva celor ce locuiesc în Thaiman: „De nu vor fi măturate și cele mai mici dintre oi, de nu va ajunge neumblat sălașul lor! 15 (21) Căci de vuietul căderii lor s-a cutremurat pământul și țipătul tău s-a auzit pe mare. 16 (22) Iată, ca un vultur va vedea și-și va întinde aripile peste întăriturile ei; și va fi inima celor puternici ai Idumeii, în ziua aceea, ca inima femeii care naște."

17 (49,1) Pentru fiii lui Amon.

30,11 „tot cel ce va trece... va fluiera": TM are „va fi uluit/îngrozit și va fluiera peste toate loviturile ei" – *cf.* 18,16 și nota; 19,8; 27,13 (mai aproape de TM).
30,12 *Cf. supra*, 27,40.
30,13-16 Text aproape identic cu 27,44-46; vezi notele.
30,13 „din mijlocul Iordanului": TM are „din puhoaiele/desișurile Iordanului".
30,14 „va ajunge neumblat": TM are „va fi răvășit".
30,15 „pe mare": TM are „pe Marea de Trestii" (= Marea Roșie) – *cf.* Ex. 10,19.
30,16 „va vedea și-și va întinde aripile peste întăriturile ei": TM are „se va înălța și se va năpusti și-și va întinde aripile peste *Boṣrāh*". Traducătorul va fi citit *R'H*, „a vedea", în loc de *D'H*, „a zbura repede / a se năpusti în zbor", iar toponimul îl va fi interpretat ca *B-ṢWRH*, „pe stânca/întăritura ei".
30,17-21 Le corespund 49,1-6 TM. Profeție cu privire la Ammon, regat din Transiordania, la nord-est de Marea Moartă, cu capitala la Rabbat-Ammon (astăzi Amman). În Gen. 19,38 este menționat *Ben 'Ammî*, strămoșul eponim al ammoniților, născut din fiica lui Lot. *Cf.* și Deut. 2,19, unde Dumnezeu spune că El însuși a dat fiilor lui Lot această țară. După căderea Asiriei, regatul a fost vasal babilonienilor și, când regele Ioakim s-a revoltat împotriva acestora, ammoniții au participat la represalii (*cf.* 4Rg. 24,2). Mai

Așa a spus Domnul:
„Oare nu [mai] sunt fii în Israel,
ori n-are cine să-i moștenească?
De ce Melcom a moștenit Gadul
și poporul lor va locui în cetățile acelora?
18 (2) De aceea, iată, vin zile – spune Domnul –
și voi face să se audă peste Rabbath zarva bătăliilor
și vor ajunge de netrecut și de pieire,
iar altarele ei vor fi arse în foc
și Israel va moșteni cârmuirea lui.

19 (3) Urlă, Eseboane, căci Gai a pierit!
Țipați, fiice ale Rabbathului,
încingeți-vă cu sac
și prăvăliți-vă,
jeliți pentru Melcom, căci va pleca în surghiun
[cu] preoții și dregătorii lui deopotrivă.
20 (4) De ce te vei veseli în câmpiile enakim[ilor],

---

târziu însă s-au alăturat regatului lui Iuda în conspirația împotriva Babilonului (*cf.* Ier. 34[27],3; Iez. 21,18-23) și chiar după căderea Ierusalimului au sprijinit partida care l-a asasinat pe Godolias (cap. 48[41]).
30,17 „Melcom": TM are *mal'khām*, „regele lor", dar se presupune că textul primar va fi avut *Mel'khom*, numele zeului național al ammoniților (*cf.* 1Rg. 11,5.7.33 TM; în 4Rg. 23,13 LXX are „Molchol"). ♦ „Gadul": ed. Rahlfs urmează *Codex Marchalianus*, în vreme ce mss. B, S și A au „Galaadul". ♦ Teritoriul lui Gad se afla la răsărit de Iordan, în fața Ierihonului (*cf.* Num. 21,24; 32,34-35; Iis. Nav. 13,24-28). Cucerirea lui de către ammoniți se va fi produs după căderea Samariei (721 î.H.).
30,18 „Rabbath": TM are „*Rabbāh* fiilor lui *'Ammôn*". ♦ „de netrecut și de pieire": TM are „morman de ruine". ♦ „altarele ei": TM are *litt.* „fiicele ei", cu sens de „cetățile mai mici". ♦ „va moșteni cârmuirea lui": TM are *litt.* „va moșteni pe moștenitorii lui" (= își va recupera proprietatea sacră). ♦ La final, TM are în plus: „oracol al lui *YHWH*".
30,19 „Esebon" (ebr. *Heṣ'bôn*), cetate moabită, probabil cucerită de ammoniți (*cf.* 31[48],2). ♦ „Gai" (ebr. *'Ai*, care înseamnă și „ruină") este numele mai multor orașe (*cf.* și Iis. Nav. 8,28); aici este vorba probabil de o cetate ammonită. ♦ „prăvăliți-vă, jeliți pentru Melcom, căci va pleca...": TM are „bociți, rătăciți printre ziduri, căci regele lor/Melkhom va pleca...".
30,20 Primul stih al versetului în TM: „De ce te fălești cu văile (ebr. *'amāqîm*), s-a scurs valea ta, fiică răzvrătită". „Valea" principală din Ammon este râul Yabboq. Traducătorul LXX va fi înțeles că e vorba de uriașii din v. 29,5. S-a propus și altă interpretare pentru *'MQ*, care ar însemna „putere".

fiică a nesăbuinței,
care te-ai încrezut în vistieriile tale,
care spui: «Cine va veni împotriva mea?»
21 (5) Iată, Eu aduc spaimă peste tine – a spus Domnul –
de pretutindeni dimprejurul tău,
și veți fi risipiți fiecare în fața lui
și nu va fi cine să adune."

[22] 23 (49,28) Pentru Kedar, regina curții,
pe care a lovit-o Nabucodonosor, regele Babilonului.

Așa a spus Domnul:
„Ridicați-vă și înaintați spre Kedar
și loviți-i pe cei din Kedem!
24 (29) Corturile și turmele le vor fi luate,
veșmintele și toate lucrurile lor
și cămilele lor le vor lua de la ei;
chemați asupra lor pieire de jur-împrejur.
25 (30) Fugiți tare, tupilați-vă adânc în locuință,
[voi,] care ședeți în curte,
pentru că regele Babilonului a pus la cale sfat împotriva voastră
și a cugetat împotriva voastră un gând.

30,22 Lipsește în LXX. În TM îi corespunde 49,6: „Apoi însă îi voi întoarce din robie pe fiii lui Ammon – oracol al lui *YHWH*".
30,23-28 Le corespund 49,28-33 TM. Profeții cu privire la triburile nomade din sud-est.
30,23 „Kedar": grup de triburi arabe nomade, la est de Edom, care controlau drumul comercial între teritoriul arab și Semiluna Fertilă; *cf.* și 2,10 și nota. Vestite pentru corturile din păr negru de capră (*cf.* Ps. 119/120,5). ♦ „regina curții": TM are „regatele (ebr. *mam'l'khōth*) din *Ḥāṣōr*" – nume colectiv ce desemnează niște triburi arabe semisedentarizate (*cf.* Gen. 25,16). Nu e vorba de localitatea omonimă din Galileea: în LXX „Asor" – Iis. Nav. 11,1. Traducătorul LXX va fi citit *mal'khet ḥēṣēr*. ♦ „cei din Kedem": *litt.* „fiii Kedem[ului]", calc după ebraică. Ebr. *qedhem* înseamnă „răsărit" și deci ar fi vorba aici de „cei din răsărit".
30,24 „chemați": TM are „vor striga / se va striga". ♦ „pieire de jur-împrejur": TM are „Spaimă de jur-împrejur (ebr. *māghōr missābhībh*)" – *cf.* 6,25; 20,10 și nota. Traducătorul echivalează sintagma de fiecare dată altfel, pentru că interpretează variat ebr. *MGR*.
30,25 *Cf.* 30,2[49,8]. ♦ „în curte": *vide supra*, nota 30,23.

26 (31) Ridică-te și înaintează asupra unui neam care o duce bine,
care șade în tihnă,
căci nu au porți, nici drugi, nici zăvoare:
locuiesc singuri.
27 (32) Și vor fi cămilele lor spre jaf
și mulțimea vitelor lor spre pieire
și-i voi vântura în fiece vânt
pe cei cu fața rasă,
le voi aduce răsturnare din orice parte – a spus Domnul.
28 (33) Și va fi curtea lor adăpost de struți
și neumblată până în veac,
nu se va mai așeza acolo om
și nu va mai locui nicicând acolo fiu de om."

29 (49,23) Pentru Damasc.

„Au fost rușinați Emathul și Arphadul
pentru că au auzit veste rea;
au fost uluiți, s-au mâniat,
nu mai pot nicicum să se potolească.
30 A slăbit Damascul,
a rupt-o la fugă, tremur l-a cuprins.
31 Cum nu a ocolit cetatea Mea?

30,26 „drugi... zăvoare": echivalează ebr. *b'rīyah*, care acoperă ambele sensuri. La mijlocul versetului TM are „oracol al lui *YHWH*". ♦ „singuri": TM are „deoparte/izolați".
30,27 „cu fața rasă": *litt.* „tunși/rași înaintea feței lor"; *cf. supra*, nota 9,25.
30,28 „struți": *cf. supra*, nota 10,22. Formula finală este tipică pentru distrugerea totală (*cf.* și 9,11; 27,39; 28,37 etc.).
30,29-33 Le corespund 49,23-27 TM. Profeție despre cetățile-state arameene/siriene. Acestea nu apar în lista neamurilor menite să bea „cupa mâniei" Domnului de la 32,15--29 (25,18-26 TM). Se presupune că profeția este imediat ulterioară bătăliei de la Karkemiș (605 î.H.), când Nabucodonosor i-a înfrânt pe egiptenii aliați cu asirienii și imediat după aceea a început cucerirea cetăților siriene (*cf.* și *supra*, nota 26,2).
30,29 „Emath": ebr. *Ḥamāth*, azi Hama, pe râul Oronte, în Siria. ♦ „Arphad": ebr. *'Ar'padh*, azi Tel Erfad, la cca 30 km nord de Alep. ♦ „au fost uluiți, s-au mâniat": TM are *litt.* „s-au topit, este neliniște în mare".
30,30 La sfârșitul versetului, TM are în plus „neliniște și durere o cuprind, ca pe una care naște" – comparație frecventă în profeții, *cf.* 27,43; 30,16 LXX etc.

Au îndrăgit satul.
[32] De aceea vor cădea tinerii în piețele tale
și toți războinicii tăi vor cădea – spune Domnul;
[33] și voi pune foc între zidurile Damascului
și va mistui ulițele fiului lui Ader."

31 (48 TM) [1 (48,1)] Pentru Moab
Așa a spus Domnul:
„Vai de Nabau, căci a pierit;
a fost luat Cariathaim,
a fost rușinat Amath și înjosit.
[2] Nu mai este lecuire pentru Moab,
[nici] fală în Esebon,
s-au plănuit rele împotriva lui:

30,31 În TM: „Cum nu e părăsită cetatea lăudată, orașul bucuriei mele?". Pentru că pasajul distonează în context, unii traducători recurg la mărturia oferită de unele versiuni vechi, de exemplu Vulg.: „Cum de au părăsit cetatea vrednică de laudă, cetatea veseliei?".
30,32 „piețele tale... războinicii tăi": TM are „piețele ei... războinicii". ♦ După „vor cădea", TM are în plus „în ziua aceea". ♦ „fiul lui Ader": TM are *Ben-Hadhādh*, *litt.* „fiul lui Hadad": trei regi ai Damascului au purtat acest nume, folosit aici în sens generic (*cf.* și nota la 3Rg. 15,18).
31,1-47 Ținutul învecinat cu Iuda la răsărit de Marea Moartă apare locuit de moabiți încă din secolul al XIII-lea î.H. Gen. 19,30-38 și Deut. 2,9 îi arată pe aceștia ca înrudiți cu israeliții, fiind descendenți ai lui Lot. Relațiile dintre Israel și Moab au cunoscut perioade de liniște, dar și de conflict. Când regele Ioakim s-a revoltat împotriva lui Nabucodonosor, au participat la represalii și moabiții (*cf.* 4Rg. 24,2), dar mai târziu s-au aliat cu Iuda în 595 î.H., în revolta antibabiloniană a regelui Sedekias (*cf.* cap. 34[27]). Profețiile cu privire la Moab, înrudite cu cele din Is. 15–16, sunt dificile și aproape imposibil de datat cu precizie. Textul profeției este compozit, cuprinzând repetiții și împrumuturi din alte texte similare (Num. 21,27-30; 24,17; Iez. 25,8-11; Sof. 2,8-11 etc.).
31,1 „Domnul": TM are *YHWH* al oștirilor, Dumnezeul lui Israel". ♦ „Nabau": ebr. *Nᵉbhō*, cetate moabită pe un versant al muntelui Nebo. ♦ „Cariathaim": *cf.* Is. Nav. 13,19; Num. 32,37. ♦ „Amath": mss. Sinaiticus are τὸ κραταίωμα, „întărirea" – ca în TM.
31,2 „lecuire": TM are „laudă". Traducătorul va fi citit *tᵉ'ālath* în loc de *tᵉhīllāth* (*cf.* Lundbom, nota *ad loc.*). ♦ „fală în Esebon... împotriva lui": TM are aici un joc de cuvinte: *bᵉ-Ḥeš'bōn ḥāšᵉbhū 'aleyhā rā'āh*, „la Heșbon s-a plănuit împotrivă-i rău". ♦ „Esebon": *cf.* nota la 30,19. ♦ „L-am retezat dintre neamuri": *litt.* „l-am tăiat de la [a fi] un neam". TM are: „tăiați-l...". ♦ „de tot se va opri": TM are „Și tu, *Madhᵉmēn*, să taci" (joc de cuvinte între toponim și verbul *dāman*, „a tăcea").

«L-am retezat dintre neamuri,
de tot se va opri,
în urma ta va păși sabia.»
[3] Căci [iată] glasul unora ce strigă din Oronaim,
pieire și zdrobire mare:
[4] «A fost zdrobit Moabul,
dați de veste la Zogora!»
[5] Căci Alaoth s-a umplut de plânset,
va urca plângând în drum spre Oronaim,
ați ascultat țipătul zdrobirii:
[6] «Fugiți și scăpați-vă viețile,
și veți fi ca măgarul sălbatic în pustie.»

[7] Pentru că te-ai încrezut în întăriturile tale
și tu vei fi luată;
Chamos va pleca în surghiun,
preoții lui și dregătorii lui deopotrivă.
[8] Și va veni pieirea peste toate cetățile
și [nici o] cetate nu se va izbăvi
și va pieri valea,
și va pieri cu totul câmpia,
precum a spus Domnul.

[9] Dați semne Moabului,

31,3 „Oronaim": ebr. *Horōnāym*, cetate din Moab, nelocalizată, ca și *Madhᵉmēn*, ca și *Lūḥīth* de mai jos.
31,4 „dați de veste la Zogora!": TM are „micuții ei țipă" (*litt.* „își fac auzit țipătul").
31,5 În TM: „Căci la suișul de la *Lūḥīth* cu plâns, cu plâns se suie, iar la coborâșul de la Oronaim, strâmtorarea țipătului de zdrobire se aude".
31,6 „scăpați-vă viețile": *litt.* „mântuiți-vă sufletele". ♦ „măgarul sălbatic": TM are *'Arō'ēr*, numele unei cetăți puternice din centrul Moabului, construită pe stâncă. Traducătorul LXX va fi citit *'ārōdh*, „măgar sălbatic".
31,7 „întăriturile": TM are „lucrările și comorile". ♦ „Chamos": ebr. *Kᵉmōš*, zeul național al Moabului (*cf.* Num. 21,29; Jud. 11,24; 3Rg. 11,7.33).
31,8 „pieirea": TM are „nimicitorul". ♦ „câmpia": cea mai mare parte a Moabului este un podiș.
31,9 „semne": TM are un cuvânt neașteptat în context, *ṣīṣ*, „floare", emendat de comentatori în diverse feluri, majoritatea înțelegând aici „aripi", în legătură cu hemistihul

căci cu vâlvătaie se va aprinde
şi toate cetăţile lui vor ajunge neumblate;
de unde locuitor pentru el?
10 Blestemat cel care face cu neîngrijire lucrările Domnului, ferindu-şi de sânge sabia.

11 A fost liniştit Moab încă de copil
şi se încredea în slava sa;
nu turna dintr-un vas în altul
şi în surghiun nu pleca;
de aceea i-a rămas gustul său în el
şi mireasma sa n-a pierit.
12 De aceea, iată, vin zile – spune Domnul – şi voi trimite la el [oameni] care răstoarnă şi îl vor răsturna şi vasele i le vor zdrobi şi coarnele [i] le vor rupe. 13 Moabul se va ruşina de Chamos, aşa cum s-a ruşinat casa lui Israel de Baithel, nădejdea lor, pentru că se încrezuseră în ele.

14 Cum veţi spune: «Suntem tari
şi puternici în ale războiului»?
15 A pierit Moabul,

---

următor, dificil, pe care-l interpretează „ca să poată zbura". Se presupune că traducătorul LXX va fi avut în faţă *ŢYWN*.

31,11 „şi se încredea în slava sa": TM are „se odihnea [precum vinul] în drojdia sa". ♦ „nu turna": TM are „nu era turnat". Simbolistica vinului trimite la una dintre activităţile importante ale locuitorilor Moabului: viticultura.

31,12 „[oameni] care răstoarnă şi-l vor răsturna": gr. κλίνω în sensul de „a apleca un vas până curge lichidul", ca în Ps. 74,9. ♦ „zdrobi": traducătorul LXX a citit *YDQW-*, de la rădăcina *DQQ*, ceea ce în TM este *YRYQW*, de la rădăcina *RYQ*, „ei vor goli" (*cf.* LEH, *s.u.* λεπτύνω). ♦ „coarnele": gr. κέρατα. LEH propune emendarea în κέραμα, „chiupuri", ca în TM.

31,13 „Baithel": după despărţirea celor două regate, regele Ieroboam făcuse, la Bethel şi la Dan, sanctuare „alternative" pentru a împiedica poporul să mai meargă la Ierusalim (*cf.* 3Rg. 12,26-28; Am. 7,10-17). După unii, *Bēyth-'ēl* (*litt.* „casa lui Dumnezeu") este şi un nume divin, care apare în papirii ebraici de la Elephantina (Egipt). ♦ „pentru că se încrezuseră în ele": un „plus" explicativ al LXX.

31,14 „puternici": *litt.* „om puternic"; TM are „oameni puternici".

31,15 „cetatea": TM are „cetăţile". ♦ La final, TM are în plus: „oracol al Regelui, *YHWH* al oştirilor este numele Lui".

cetatea lui şi tinerii lui aleşi au coborât la măcel;
16 aproape e să vină ziua Moabului,
răul lui [vine] grabnic foarte.
17 Mişcaţi-vă spre el cu toţii de jur-împrejurul lui,
toţi cei care îi ştiţi numele;
spuneţi: «Cum a fost sfărâmat toiagul cel vestit,
sceptrul măreţiei!»
18 Coboară-te din slavă
şi aşază-te pe pământul ud,
tu care locuieşti în Daibon;
zdrobiţi, căci a pierit Moabul,
s-a urcat spre tine cel care surpă întăritura ta!
19 Opreşte-te în drum şi priveşte,
[tu] care locuieşti în Aroer,
întreabă-l pe cel care fuge şi pe cel care scapă
şi zi: «Ce s-a întâmplat?»
20 «A fost făcut de ruşine Moabul, căci a fost zdrobit;
urlă şi ţipă,
dă de veste în Arnon
că a fost zdrobit Moabul!

21 Vine judecata în pământul lui Misor, peste Chailon, şi peste Iassa, şi peste Mophath, 22 şi peste Daibon, şi peste Nabau, şi peste casa Deblathaim,

---

31,16 „ziua Moabului... răul lui [vine] grabnic": TM are „pieirea Moabului... nenorocirea lui e grabnică". ♦ „răul": gr. πονηρία echivalează aici ebr. *rā'āh*, „rău" făptuit sau resimţit. Targumul are, de asemenea, un cuvânt bipolar, aram. *bīšāh*, „rău", „răutate", dar şi „suferinţă", „boală".

31,17 „Mişcaţi-vă spre el": TM are „Jeliţi-l". Traducătorul LXX a echivalat primul sens al ebr. *nûdh*.

31,18 „pe pământul ud": gr. ἐν ὑγρασίᾳ, „în umezeală"; TM are *litt.* „întru sete". ♦ „Daibon": ebr. *Dībhōn*, cetate importantă pe râul Arnon. La Dībhōn a fost descoperită stela regelui moabit Meşa (*cf.* 4Rg. 3,4-5 şi nota în prezenta ediţie), a cărei inscripţie oferă informaţii importante asupra regatului Israel, care sprijină datele biblice pentru perioada respectivă. ♦ „zdrobiţi...": lecţiune preferată de Rahlfs; unele mss. importante (*e.g.* Vaticanus) au „este zdrobit(ă)". Finalul versetului în TM este: „căci nimicitorul Moabului a urcat spre tine, a surpat întăriturile tale".

31,19 „Aroer": cetate întărită la cca 5 km de Dībhōn, pe Arnon. ♦ „pe cel care scapă": TM are „pe cea care scapă".

[23] şi peste Cariathaim, şi peste casa Gamol, şi peste casa Maon, [24] şi peste
Carioth, şi peste Bosor, şi peste toate cetăţile din Moab, cele de departe şi
cele de aproape. [25] A fost rupt cornul lui Moab şi braţul lui a fost zdrobit.
[26] Îmbătaţi-l, pentru că s-a preamărit împotriva Domnului şi Moab îşi va izbi
palmele şi va ajunge şi el de râs. [27] Iar de nu, de batjocură ţi-a fost oare Israel?
Dacă s-a aflat printre jafurile tale, [e] oare pentru că te-ai tot războit cu el?

[28] Şi-au părăsit cetăţile
şi s-au sălăşluit printre stânci locuitorii Moabului,
au ajuns ca turturelele care-şi fac cuib printre stânci,
la gura râpii.
[29] Am auzit de obrăznicia Moabului
– s-a obrăznicit tare –
de obrăznicia şi trufia lui i s-a semeţit inima.
[30] Dar Eu i-am cunoscut lucrările:
nu a fost destul pentru el,
nu a făcut aşa.
[31] De aceea, bociţi de pretutindeni pentru Moab,
strigaţi către bărbaţii din Kiradas, despre secetă.
[32] Ca şi cu plânsul pentru Iazer te voi plânge,

31,21-24 „pământul lui Misor": TM are *'ereṣ hammīšor*, „ţinutul de podiş". ♦ Numele cetăţilor din Moab peste care „vine judecata", în TM: *Ḥolōn, Yāhāṣ, Mēyphā'ath, Dībhōn, Nᵉbhō, Bēyt Dibᵉlāthīm, Qirᵉyāthaym, Bēyth Gāmūl, Bēyth Mᵉ'ōn, Qᵉrīyōth, Boṣᵉrāh.*
31,25 „braţul": gr. ἐπίχειρον, atestat cu acest sens în Ier. şi 2Mac., nu este cuvântul obişnuit pentru „braţ", sensul lui de bază fiind „plata pentru munca manuală".
31,26 „îşi va izbi palmele": TM are „se va trânti în vărsatul său", mergând pe asemănarea cu omul beat; ebr. *sāphaq* înseamnă, într-adevăr, „a izbi (palmele sau coapsele)", „a plesni (cu palma)", „a se trânti".
31,27 În TM: „Oare nu de batjocură ţi-a fost Israel? Oare printre hoţi s-a aflat, de clatini din cap ori de câte ori vorbeşti despre el?".
31,28 În TM verbele sunt la imperativ: „Părăsiţi...".
31,30 În TM: „Eu Însumi i-am cunoscut trufia – oracol al lui *YHWH* –, nu aşa [sunt] flecărelile lui, nu aşa faptele lui".
31,31 În TM: „De aceea urlu pentru Moab şi pentru întreg Moabul strig, pentru bărbaţii din *Qīr-Ḥereś* se suspină". *Qīr-Ḥereś* înseamnă „Cetatea Cioburilor", probabil o alterare voită de la un *Qīr-Ḥadaś*, „Cetatea Nouă", poate capitala ţării, atestat de LXX. ♦ „despre secetă": nu are corespondent în TM.
31,32 „Ca şi cu plânsul pentru Iazer": TM are „Mai mult decât cu plânsul pentru *Yaʿzēr*" (localitate din nordul Moabului identificată cu actualul Khirbet-Jazzīr). ♦ „Sebema": ebr.

o, vie Sebema:
mlădiţele tale au străbătut marea,
au ajuns până la Iazer;
peste rodul tău, peste culegătorii tăi
s-a prăvălit pieirea.
[33] Au fost măturate bucuria şi veselia
din Moabiţis
şi era vin în teascurile tale;
în zori nu l-au călcat, nici la amiază,
nici n-au făcut *aidad*.
[34] De la strigătul Esebonului până la Eleale, cetăţile lor au dat glas, de la
Zogor până la Oronaim şi Aglath-Salisia. Pentru că şi apa [de la] Nebrim va
ajunge [loc] pârjolit. [35] Şi voi da pieirii Moabul – spune Domnul – pentru că
se suie pe altar [păgân] şi aduce tămâie zeilor săi. [36] De aceea, inima mea,
Moab, [va geme] pentru tine precum gem fluierele, inima mea pentru oame-
nii din Kiradas ca fluierul va geme. De aceea, ce se câştigase a pierit de
[mână de] om.
[37] Orice cap şi-l vor rade în tot locul şi orice barbă va fi rasă şi orice mâini
vor avea tăieturi şi peste orice coapsă, sac. [38] Şi peste toate foişoarele
Moabului şi peste pieţele lui, fiindcă am zdrobit Moabul – spune Domnul –
ca pe un vas de care nu mai e nevoie. [39] Cum s-a schimbat? Cum a întors
spatele Moabul? A fost făcut de ruşine Moabul şi a ajuns de râs şi de furie
pentru cei dimprejur."

Śibhᶜmāh, oraş israelit din Transiordania, aparţinând iniţial tribului lui Ruben (*cf.* Num. 32,37-38; Iis. Nav. 13,17-19), ulterior cucerit de moabiţi. ♦ „marea": e vorba de Marea Moartă. ♦ „culegătorii... pieirea": TM are „recolta... nimicitorul".
31,33 „din Moabitis": TM are „din livada şi din pământul Moabului". ♦ Al doilea hemistih în TM: „Am pus capăt vinului din teascuri, [nimeni] nu-l [mai] calcă cu strigăt de bucurie, strigătul de bucurie nu mai este strigăt de bucurie". ♦ *„aidad"*: transliterare a ebr. *hēydādh*, „strigăt de bucurie"; la fel la 32,30.
31,34 Toponimele în TM: *Heşᵉbōn, 'Elᵉ'ālēh, Yahaṣ, Ṣo'ar, Horonaym, 'Eglᵉlat Ṣᵉlišīyāh* – nume de localităţi. ♦ „apa [de la] Nebrim": ebr. *Nimᵉrīm* – oază la sud-est de Marea Moartă.
31,36 „De aceea, ce se câştigase a pierit de [mână de] om": TM are „pentru că bogăţiile câştigate au pierit".
31,37 Gesturi de doliu (*cf.* 29[47],5).
31,38 După „pieţele lui", TM are în plus „totul e bocet", ceea ce întregeşte fraza dându-i sens.
31,39 „Cum s-a schimbat?": TM are: „Cum a fost zdrobită! – au urlat ei".

40 Pentru că așa a spus Domnul:
41 „A fost luat Accarioth
și întăriturile lui au fost cucerite;
42 Va pieri Moabul, [nu va mai fi] mulțime,
căci s-a preamărit pe sine împotriva Domnului.
43 Capcană și spaimă și groapă pentru tine,
cel care șezi în Moab;
44 cel ce fuge din fața spaimei
va cădea în groapă
și cel ce se ridică din groapă
va fi prins în capcană.
Fiindcă acestea le voi aduce peste Moab
în anul cercetării lui."

32 (25,13b.15-38 TM) [1-12] 13 Câte le-a profețit Ieremia cu privire la toate neamurile.
[14] 15 Așa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel:

31,40 TM are în plus, după „Domnul": „Iată, precum un vultur se va năpusti și-și va întinde aripile peste Moab".
31,41 „Accarioth": ebr. *q'rīyōth*, „orașe"; ar putea fi însă și un toponim. ♦ TM are un stih în plus: „Și va fi inima vitejilor ei ca inima uneia care naște" (*cf.* 27,43; 30,16; 30,30 și nota).
31,42 „Va pieri Moabul, [nu va mai fi] mulțime": *litt.* „Va pieri Moabul de la a fi mulțime".
31,43-44 La finalul acestor versete, TM are în plus „oracol al lui *YHWH*". Echivalentul TM (cap. 48) are în plus încă trei versete: „45 În umbra Heșbonului s-au oprit [sleiți] de puteri fugarii, căci foc a ieșit din Heșbon și văpaie din casa lui Sihon și a mistuit tâmpla Moabului și creștetul fiilor vuietului. 46 Vai ție, Moab! A pierit poporul lui Kemoș! Căci sunt luați fiii tăi robi și fiicele tale, în robie. 47 «Apoi însă voi întoarce din robie Moabul, în zilele de pe urmă» – oracol al lui *YHWH*. Până aici judecata Moabului" (*cf.* și 49,6 TM, despre amoniți). Despre mesajele de speranță pentru neamuri, vezi *supra*, nota 25,19 [49,39].
32,13.15-38 Le corespund în TM versetele 25,13b.15-38. După conținut, pasajul ar fi putut constitui o prefață la grupul de profeții împotriva neamurilor, ulterior distribuite diferit în LXX și în TM (*cf. supra*, nota 25,14-20). Ediția Rahlfs începe numărătoarea cu v. 13, în concordanță cu TM. NETS numerotează de la 1, punând între paranteze și cealaltă numerotare.
32,[14] Nu apare în LXX. În TM, versetul care i-ar corespunde, 25,14, este: „Căci multe neamuri și regi mari îi vor înrobi și pe ei și Eu le voi plăti după faptele lor și după lucrarea mâinilor lor".

„Ia cupa aceasta cu vin neamestecat din mâna Mea și adapă toate neamurile la care te trimit Eu: 16 vor bea și vor vărsa și vor înnebuni din fața sabiei pe care o trimit Eu în mijlocul lor."
17 Și am luat cupa din mâna Domnului și am adăpat neamurile la care m-a trimis Domnul, 18 Ierusalimul și cetățile din Iuda și pe regii lui Iuda și pe dregătorii lui, ca să ajungă pustiire și [cale] neumblată și fluierat, 19 și pe Faraon, regele Egiptului, și pe slujitorii lui și pe mai-marii lui și tot poporul lui 20 și toată amestecătura lui [de neamuri] și pe toți regii Străinilor – Ascalonul și Gaza și Accaronul și ce a mai rămas din Azot 21 și Idumeea, și Moabitis, și pe fiii lui Ammon 22 și pe toți regii Tyrului și pe regii Sidonului și pe regii de dincolo de mare 23 și Daidanul și Thaimanul și Ros și pe toți cei cu fața rasă 24 și toată amestecătura de neamuri care sălășluiesc în pustiu

---

32,15 „vin neamestecat": în zonele mediteraneene vinul era deosebit de dens și de tare, de aceea, în mod normal, se bea amestecat cu apă; vinul amețitor, aproape toxic, simbolizează mânia divină. TM are *litt.* „vinul-mânie". ♦ Imaginea „cupei" ce va fi băută ca pedeapsă este frecventă în textele de factură profetică (*cf.* 30,6 [49,12]; 28[51],7; Plâng. 4,21; Is. 51,17.22; Av. 2,15-16; Iez. 23,31-34; Ps. 10/11,6; 74/75,8; Apoc. 14,10; 16,19; 17,4; 18,6). ♦ Părinții interpretează „paharul mâniei Domnului" în sens eshatologic (Ieronim, *ad loc.*, sau Theodoret, *Comentariu la Psalmi* 11,4). Origen citește simbolul în cheie spirituală: e vorba de purificarea sufletului prin înghițirea paharului mâniei, ca un fel de purgativ cu efect imediat. Terapie spirituală de șoc! (*De principiis* 2,10,6).
32,16 „vor vărsa": TM are „se vor clătina".
32,18 „Ierusalimul...": lista „neamurilor" (*i.e.* a păgânilor) începe, în mod neașteptat, dar semnificativ, cu poporul din Iuda, care se abătuse de la Domnul. ♦ Unii comentatori (*e.g.* TOB) presupun că enumerarea neamurilor (până la v. 26) ar fi un adaos redacțional ulterior, un fel de „tablă de materii" a profețiilor cu privire la neamuri. ♦ „pustiire și [cale] neumblată și fluierat": TM are „pustiire și groază și fluierat și blestem, ca în ziua aceasta" (*cf.* 18,16 și nota; 51[44],22).
32,20 „amestecătura lui": Egiptul avea o populație semnificativă de alogeni: mercenari, negustori, coloniști, imigranți; după expresia lui Ieronim, *cunctusque qui non quidem est Aegyptus, sed in eius regionibus commoratur.* ♦ După Egipt, TM amintește și pe „toți regii din țara *'Ûf*" (= Edomul, dar acesta apare și în v. 21!). ♦ „Străinii": *cf.* notele la 21,1.5. ♦ Numele cetăților filistene în TM: *'Aṣ'q'lōn, 'Azzāh, 'Eq'rōn, 'Aṣ'dōdh.*
32,22 „de dincolo de mare": TM are *hā'Ī 'aṣer b'ʿēbher hayyām*, care ar putea însemna „insulele de dincolo de mare" sau „țărmul de dincolo de mare": ar fi vorba de coloniile feniciene din Mediterana, dintre care cea mai cunoscută este Cartagina (*cf.* Lundbom, *ad loc.*).
32,23 „Daidanul și Thaimanul": vezi notele la 30,1 și 2. ♦ „Ros": probabil citire greșită a ebr. *Bûz*, localitate aflată în apropiere de celelalte două. ♦ „cu fața rasă": *cf.* 9,25 și nota.
32,24 TM are „și toți regii Arabiei și toți regii amestecăturii...".

[25] şi pe toţi regii Ailamului şi pe toţi regii perşilor [26] şi pe toţi regii de către soare-răsare – pe cei de departe şi pe cei de aproape unul după altul – şi toate domniile de pe faţa pământului.
[27] „Şi să le spui: «Aşa a spus Domnul Atotstăpânitor: Beţi şi îmbătaţi-vă şi vărsaţi şi veţi cădea şi nu vă veţi mai ridica din faţa sabiei pe care Eu o trimit în mijlocul vostru.»
[28] Şi va fi [aşa]: Când nu vor vrea să ia cupa din mâna ta ca să bea, să le spui: «Aşa a zis Domnul: Beţi numaidecât! [29] Căci [şi] peste cetatea peste care s-a chemat numele Meu Eu încep să aduc rele, iar voi nu vă veţi curăţi defel, căci Eu chem sabia peste cei care s-au aşezat pe pământ.»

[30] Tu profeţeşte împotriva lor cuvintele acestea şi spune:
«Domnul va rosti cuvânt din înălţime,
din [locul] Său sfânt va da glas:
cuvânt va rosti peste locul acesta
şi *aidad* ca secerătorii vor răspunde;
şi peste cei care locuiesc pe pământ
[31] a venit pieirea peste o parte a pământului,
căci Domnul are judecată între neamuri,
El face judecată împotriva a tot trupul,
iar cei necucernici au fost daţi sabiei» – spune Domnul."

32,25 La începutul versetului, TM are în plus: „pe toţi regii lui *Zim^{e}rī*", secvenţă care nu are sens. Unii au propus emendarea în *Gim^{e}rī*, care i-ar desemna pe cimerieni, atestaţi în Gen. 10,2-3 şi în texte cuneiforme. ♦ „Ailam... perşi": *cf. supra*, nota 25,14.
32,26 „soare-răsare": gr. ἀπηλιώτης denumeşte vântul ce vine dinspre răsărit. TM are „miazănoapte". ♦ „unul după altul": *litt.* „pe fiecare către fratele său", calc după ebraică. ♦ La sfârşitul versetului, TM are în plus: „şi regele *Şēşakh* va bea după ei". Pentru *Şēşakh*, vezi *supra*, nota 28,41.
32,29 „nu vă veţi curăţi defel": *litt.* „cu curăţire nu vă veţi curăţi"; TM are „oare vă veţi curăţi deplin (*litt.* cu curăţire)? Nu vă veţi curăţi". ♦ TM are, la finalul versetului: „oracol al lui *YHWH* al oştirilor".
32,30 „va rosti cuvânt": gr. χρηματίζω, „a da un oracol"; TM are „va tuna/va rage [ca leul]". ♦ „cuvânt va rosti... şi peste cei care": în TM: „va tuna cu putere (*litt.* cu tunet) împotriva sălaşului Său, strigăt ca al celor ce calcă teascul peste cei care...". ♦ „*aidad*": transliterarea ebr. *hēydhādh*, „strigăt".
32,31 „a venit pieirea peste o parte a pământului": TM are „vuietul va ajunge până la marginea pământului". ♦ „tot trupul": gr. πᾶσα σάρξ echivalează în mod curent ebr. *kol bāśār*, care se referă la omenire privită sub aspectul ei concret, dar şi perisabil, efemer. ♦ „cei necucernici": gr. ἀσεβεῖς; TM are „cei ticăloşi".

[32] Aşa a spus Domnul:
„Iată, vin rele de la neam la neam
şi vijelie mare porneşte de la marginea pământului.
[33] Şi vor fi izbiţi de Domnul în ziua Domnului, dintr-o parte a pământului până în cealaltă parte a pământului: nu vor fi îngropaţi, [ci] vor fi ca bălegarul pe faţa pământului.
[34] Urlaţi, păstori, şi strigaţi
şi loviţi-vă, voi, berbeci ai oilor,
căci s-au împlinit zilele voastre spre înjunghiere
şi veţi cădea ca berbecii cei aleşi;
[35] şi va pieri fuga de la păstori
şi scăparea de la berbecii oilor.
[36] Larma strigătului păstorilor
şi ţipătul oilor şi al berbecilor,
căci Domnul a dat pieirii păşunile lor
[37] şi vor înceta rămăşiţele păcii
din faţa urgiei mâniei Mele.
[38] Precum un leu şi-a părăsit sălaşul
pentru că pământul lor a ajuns de neumblat
din faţa sabiei celei mari."

33 (26 TM) [1] La începutul [domniei] regelui Ioachim, fiul lui Iosia, a fost cuvântul acesta de la Domnul:

32,33 „nu vor fi îngropaţi": TM are „nu vor fi plânşi, nici adunaţi, nici îngropaţi".
32,34 „loviţi-vă, voi, berbeci ai oilor": TM are „tăvăliţi-vă, voi, stăpâni ai turmei"; la fel la v. 35. ♦ „şi veţi cădea ca berbecii cei aleşi": în TM „şi vă veţi risipi şi veţi cădea precum un vas de preţ". Traducătorul va fi citit *K'YLY-*, „ca berbecii", în loc de *KLY*, „vas".
32,36 „oilor şi al berbecilor": TM are „stăpânilor turmei".
32,37 „rămăşiţele": gr. κατάλοιπα – s-a propus emendarea în κατάλυμμα, „sălaş", ca în TM, care are: „sunt făcute să amuţească sălaşele prospere/paşnice".
32,38 În TM: „Precum puiul de leu şi-a părăsit desişul/vizuina, pentru că pământul lor a ajuns pustiu, din faţa urgiei apăsătoare, din faţa urgiei mâniei lui". Traducătorul va fi citit *ḥerebh*, „sabie", în loc de *ḥarōn*, „urgie".
33–37 Le corespund în TM capitolele 26–29. Text datorat, probabil, lui Baruh, „secretarul" lui Ieremia; el narează trei episoade conflictuale din viaţa profetului: primul (33,1-24) oferă fundalul istoric al mesajului din capitolul 7, îndreptat împotriva unei concepţii cvasi-magice asupra Templului; al doilea (34,1–35,17) relatează „scena jugului" – înfruntare cu falşii profeţi: Ieremia încearcă să împiedice atragerea lui Sedekias în coaliţia

[2] Aşa a spus Domnul: „Stai în curtea Casei Domnului şi rosteşte profeţie
tuturor iudeilor şi tuturor celor care vin să se închine în Casa Domnului,
toate cuvintele pe care ţi-am rânduit să le rosteşti. Să nu laşi deoparte nimic:
[3] poate vor auzi şi se vor întoarce fiecare de la calea sa cea rea şi Eu voi pune
capăt relelor pe care socotesc să le aduc [asupra] lor pentru făptuirile lor
rele. [4] Şi să le spui: «Aşa a spus Domnul: Dacă nu Mă veţi asculta să umblaţi
întru rânduielile Mele, pe care le-am dat în faţa voastră, [5] să daţi ascultare
cuvintelor slujitorilor Mei profeţi, pe care Eu îi trimit la voi din zori şi i-am
trimis, dar nu Mi-aţi dat ascultare, [6] voi face casa voastră precum Selomul şi
cetatea o voi înfăţişa ca un blestem tuturor neamurilor întregului pământ.»"
[7] Preoţii şi profeţii mincinoşi şi tot poporul l-au auzit pe Ieremia grăind
cuvintele acestea în Casa Domnului. [8] Şi a fost [aşa]: când Ieremia a încetat

---

antibabiloniană (Tyr, Sidon, Ammon, Moab, Edom); al treilea (36,1-32) conţine „cărţulia" adresată de Ieremia celor aflaţi în exil la Babilon.

33,1 „Ioachim, fiul lui Iosia": TM are „*Yᵉhōyāqīm*, fiul lui *Yoʾšīyāhū*, regele lui Iuda" – vezi *supra*, notele 1,2-3.

33,2 „curtea Casei Domnului": locul obişnuit în care Ieremia îşi rostea mesajele – *cf.* 19,14. În 7,2 TM, Domnul îi spune să stea „la poarta Casei Domnului", probabil poarta către curtea interioară. ♦ „rosteşte profeţie": termenul χρηματίζω, cu sensuri multiple, este specializat încă din Antichitate pentru răspunsurile date de oracole. În VT apare cu sensul de profeţie doar la Ieremia (*cf.* 36,23; 43,2). ♦ „tuturor iudeilor şi tuturor celor care vin...": TM are „tuturor cetăţilor din Iuda care vin..." (evident, metonimie pentru „toţi locuitorii din cetăţile..."). Mesajul va fi fost rostit cu ocazia unei sărbători de pelerinaj.

33,3 „voi pune capăt": TM are „Îmi va părea rău", în sensul de „Mă voi răzgândi". LXX încearcă să evite un antropomorfism prea marcat. La fel la v. 13. ♦ „poate vor auzi şi se vor întoarce": mai mulţi Părinţi insistă pe acest „poate", care probabil a fost interpretat de unii ca un semn al ignoranţei lui Dumnezeu (contradicţie, dat fiind că Dumnezeu este omniscient). De aceea Ieronim atrage atenţia asupra faptului că Dumnezeu, deşi omniscient, lasă totuşi deschisă portiţa liberului-arbitru, în aşa fel încât omul să se convertească prin conlucrarea harului divin cu voinţa proprie (*Şase cărţi despre Ieremia* 5,36,3-7). Alţi Părinţi, precum Theodoret al Cyrului (*Despre Ieremia* 6,26,3) şi Ioan Casian (*Convorbiri* 2,17,25), scot în prim-plan ideea posibilităţii schimbării planului divin ca o consecinţă a convertirii şi pocăinţei omului. Dumnezeu se poate răzgândi în măsura în care omul decide să se întoarcă la El.

33,4 „rânduielile": gr. τὰ νόμιμα, *litt.* „ceea ce este conform legii / după obiceiuri"; TM are *torāh*.

33,5 „din zori": gr. ὄρθρου calchiază ebr. *haṣᵉkēm*, infinitivul verbului „a se scula devreme"; la Ieremia apare adesea cu sensul de „insistent", „stăruitor". *Cf.* şi nota la 25,3.

33,6 „Selom": vezi *supra*, nota 7,12.

33,7 „profeţi mincinoşi": gr. ψευδοπροφῆται. TM are „profeţii". La fel la vv. 8, 11 etc.

a mai grăi toate câte i le rânduise Domnul să le grăiască întregului popor,
l-au înşfăcat preoţii şi profeţii mincinoşi şi tot poporul, zicând: „Cu moarte
vei muri, [9] căci ai profeţit în numele Domnului zicând: «Precum Selomul va
fi Casa aceasta şi cetatea va rămâne pustie, fără locuitori»"; şi s-a adunat tot
poporul împotriva lui Ieremia în Casa Domnului.
[10] Şi au auzit dregătorii lui Iuda faptul acesta şi din casa regelui s-au suit la
Casa Domnului şi s-au aşezat la intrarea porţii celei noi a Domnului. [11] Iar
preoţii şi profeţii mincinoşi au zis dregătorilor şi întregului popor: „Osândă
de moarte pentru omul acesta, pentru că a profeţit împotriva acestei cetăţi
precum aţi auzit cu urechile voastre."
[12] Şi Ieremia a spus dregătorilor şi întregului popor: „Domnul m-a trimis să
profeţesc împotriva Casei acesteia şi împotriva cetăţii acesteia toate cuvin-
tele pe care le-aţi auzit. [13] Şi acum, faceţi bune căile şi faptele [voastre] şi
ascultaţi glasul Domnului, iar Domnul va pune capăt relelor pe care le-a
grăit împotriva voastră. [14] Iată, eu [sunt] în mâinile voastre: faceţi cu mine
cum vă e de folos şi cum e mai bine pentru voi. [15] Dar să ştiţi bine că, dacă
mă ucideţi, veţi pune sânge nevinovat asupra voastră şi asupra cetăţii aces-
teia şi asupra celor care locuiesc în ea, căci cu adevărat m-a trimis Domnul
la voi să grăiesc în urechile voastre toate cuvintele acestea."
[16] Atunci dregătorii şi tot poporul au spus către preoţi şi către profeţii
mincinoşi: „Nu trebuie osândit la moarte acest om, pentru că în numele
Domnului Dumnezeului nostru a grăit către noi." [17] Şi s-au ridicat bărbaţi
dintre bătrânii ţării şi au spus întregii adunări a poporului: [18] „Michaias

---

33,8 „Cu moarte vei muri": calc după expresia cu valoare intensivă din ebraică, frecventă în Biblie (*e.g.* Ex. 21,15.16.17; 22,18; 1Rg. 14,44; 3Rg. 2,37.42). Mesajul de ameninţare menit să readucă poporul pe calea cea bună este perceput ca o imprecaţie.

33,9 „căci ai profeţit...": în TM propoziţia este interogativă: „De ce ai profeţit... ?".

33,10 „dregătorii": vezi *supra*, nota 24,1. ♦ „s-au aşezat la intrarea porţii...": expresia sugerează constituirea unui tribunal *ad-hoc* (locul obişnuit de judecată era la porţile cetăţii), în care preoţii şi profeţii mincinoşi sunt acuzatorii, iar dregătorii şi poporul constituie instanţa de judecată.

33,14 „cum vă e de folos şi cum e mai bine pentru voi": TM are „după cum [e] bun şi drept în ochii voştri".

33,15 În conformitate cu Deut. 18,15-22, erau pasibili de pedeapsa cu moartea cei care ar fi profeţit în numele unor zei străini sau s-ar fi prezentat în mod fals drept trimişi ai lui Dumnezeu. În versetul următor, instanţa acceptă argumentul lui Ieremia.

33,18 „Michaias morathitul": ebr. *Mikhāyāh/Mikhāh hammōraśᵉtî*. Moreşeth era locul natal al profetului (*cf.* Mich. 1,1 şi nota în ediţia de faţă). ♦ „va ajunge neumblat": TM

morathitul [care] era în zilele lui Ezekias, regele lui Iuda, a spus întregului
popor al lui Iuda: «Aşa a spus Domnul:
Sionul va fi brăzdat ca un ogor
şi Ierusalimul va ajunge neumblat
şi muntele Casei – ca desişul crângului.»
19 L-au ucis cumva Ezekias şi tot [poporul lui] Iuda? Nu, pentru că s-au
temut de Domnul, ci s-au rugat feţei Domnului şi Domnul a pus capăt
relelor pe care le grăise împotriva lor. Iar noi am săvârşit rele mari împo-
triva sufletelor noastre."
20 Şi [mai] era un om care profeţea în numele Domnului – Urias, fiul lui
Samaias, din Cariathiarim – şi a profeţit asupra ţării acesteia la fel cu toate
cuvintele lui Ieremia. 21 Regele Ioakim şi toţi dregătorii săi au auzit toate cuvin-
tele lui şi căutau să-l ucidă; dar Urias a auzit şi a plecat în Egipt. 22 Regele a
trimis oameni în Egipt 23 şi l-au scos de acolo şi l-au adus la rege, iar el l-a
lovit cu sabia şi l-a aruncat în mormântul fiilor poporului său.
24 Însă mâna lui Achicam, fiul lui Saphan, era cu Ieremia, ca să nu fie dat pe
mâna poporului şi să-l ucidă.

---

are „va ajunge morman de ruine". ♦ Cuvintele profeţiei citate de bătrâni sunt din Mich. 3,12 (vezi şi nota în prezenta ediţie). ♦ Ezekias (715-687/6 î.H.): *cf.* 4Rg. 18,1–20,21. Nu se cunoaşte exact momentul intervenţiei lui Michea. ♦ „desişul crângului": TM are „înălţimi împădurite" – poate fi şi o aluzie la locurile de închinare idoleşti.

33,19 „Nu, pentru că s-au temut..., ci s-au rugat feţei Domnului": TM are „Oare nu s-a temut [regele]... şi n-a îmblânzit oare faţa Domnului?". ♦ „Iar noi am săvârşit rele mari": TM are „noi acum săvârşim rele mari".

33,20 „asupra ţării acesteia": TM are „asupra cetăţii acesteia şi asupra ţării acesteia".

33,21 „toţi dregătorii": TM are „toţi războinicii şi toate căpeteniile". ♦ „căutau să-l ucidă": TM are „regele căuta să-l ucidă". ♦ „a auzit şi a plecat...": TM are „a auzit, s-a speriat, a fugit şi s-a dus...".

33,22 TM are în plus: „pe *'Elʿnāthān*, fiul lui *'Akhʿbōr*, şi oameni împreună cu el, în Egipt".

33,23 În TM: „Şi l-au scos pe *'Ūrīyāhū* din Egipt şi l-au adus la regele *Yʿhōyāqīm* şi l-au lovit cu sabia şi i-au aruncat leşul în mormintele fiilor poporului". E vorba de un cimitir pentru săraci (vezi nota la 4Rg. 23,6 în prezenta ediţie). Expresia din LXX sugerează un mormânt al familiei celui ucis.

33,24 Achicam, fiul lui Saphan (ebr. *'Ahīqām*, fiul lui *Ṣāphān*), este menţionat în 4Rg. 22,12. Tatăl său era „scribul Casei Domnului" în timpul regelui Iosia şi a luat parte la descoperirea Cărţii Legii în timpul lucrărilor de reparaţii la Templu (4Rg. 22,3.8-10), eveniment de care este legată reforma religioasă a lui Iosia. Fiul lui Achicam, Godolias

34 (27 TM) [1] 2 Aşa a spus Domnul: „Fă nişte legături şi juguri şi pune-ţi-le
în jurul grumazului; 3 şi trimite-le la regele Idumeii, şi la regele Moabului,
şi la regele fiilor lui Ammon, şi la regele Tyrului, şi la regele Sidonului,
prin mâinile solilor lor care vin să se întâlnească la Ierusalim, la Sedekias,
regele lui Iuda. 4 Şi să le rânduieşti să spună stăpânilor lor:
«Aşa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel: aşa să spuneţi stăpânilor voştri:
5 Eu am făcut pământul cu puterea Mea cea mare, cu braţul Meu înălţat, şi-l
voi da cui pare potrivit în ochii Mei. 6 Am dat pământul lui Nabucodonosor,
regele Babilonului, ca [toţi] să-i fie robi, şi fiarele câmpului, ca să lucreze
pentru el [7] 8 şi [orice] neam şi domnie câte nu-şi vor pune grumazul sub

---

(*Gʿdhalʿyāh*), a fost guvernatorul Iudeii după căderea Ierusalimului. Protecţia acestei familii puternice a fost importantă pentru Ieremia.

34,[1] Lipseşte din LXX. Cum textul din TM are o mare problemă de datare, s-a presupus că LXX reflectă o situaţie mai veche a textului, iar v. 1 din TM constituie un adaos ulterior. Numele regelui sub care se petrece acţiunea apare ca *Yʿhōyāqim* într-o mare parte a tradiţiei manuscrise şi în Targum, dar unele mss. ebraice, versiunile siriacă şi arabă şi mss. *Sinaiticus* al LXX atestă numele lui *Ṭidhʿqīyāhū*, care pare cu atât mai îndreptăţit cu cât în v. 3, precum şi în capitolul următor, unde se continuă nararea aceluiaşi gest profetic, se menţionează numele acestuia din urmă (35[28],1). În TM: „La începutul domniei lui *Yʿhōyāqim*, fiul lui *Yōʾşīyāhū*, regele lui Iuda, a fost acest cuvânt către Ieremia, de la *YHWH*, zicând". Vezi şi nota la 35,1.

34,2 „Aşa a spus Domnul": TM are „Aşa mi-a spus...". ♦ „juguri": gr. κλοιός înseamnă „zgardă", „ragilă", „colan", „colier", pluralul fiind aici influenţat de ebraică. TM are *mōṭōth*, care desemnează barele jugului şi, poate, jugul întreg, prin sinecdocă. Acesta alternează în această naraţiune cu *'ol*, cuvântul obişnuit pentru „jug" (28[35 LXX],2.4.10.11 TM). LXX păstrează diferenţa echivalându-l pe cel din urmă cu obişnuitul ζυγός.

34,3 La curtea din Ierusalim, partida pro-egipteană, încurajată de venirea la tron a faraonului Psammmetichos al II-lea (594-589 î.H.), pe al cărui ajutor se bizuia, îl sfătuia pe regele Sedekias să se alăture coaliţiei antibabiloniene; solii acesteia veniseră să-i ceară ajutorul.

34,4 „Domnul Dumnezeul lui Israel": TM are „*YHWH* al oştirilor, Dumnezeul lui Israel".

34,5 „braţul": *cf.* nota la 31,25. ♦ După „Eu am făcut pământul", TM are în plus „oamenii şi animalele care sunt pe faţa pământului".

34,6 „Am dat pământul lui Nabucodonosor... ca să-i fie robi": TM are „Şi acum, Eu am dat toate aceste ţări lui N. [...], robul Meu". În TM se accentuează caracterul provizoriu („şi acum") şi limitat („aceste ţări") al stăpânirii babiloniene, iar regele Babilonului apare doar ca un instrument în mâna Domnului („robul Meu").

34,[7] Lipseşte din LXX. În TM: „Şi îi vor sluji toate neamurile, lui şi fiului său şi fiului fiului său, până va veni vremea ţării lui; atunci îl vor înrobi neamuri multe şi regi mari". Expresia „lui şi fiului său şi fiului fiului său" nu trebuie luată literalmente, ci se referă la trecerea a trei generaţii (vezi Ex. 34,7, dar şi Dan. 5,2 şi nota din ediţia de faţă).

jugul regelui Babilonului le voi cerceta cu sabie şi cu foamete – a spus Domnul – până vor pieri în mâna lui. [9] Iar voi să nu-i ascultaţi pe profeţii voştri mincinoşi, şi pe ghicitorii, şi pe tălmăcitorii voştri de vise, şi potrivelile după păsări, şi pe vrăjitorii voştri care spun: 'Nicidecum să nu munciţi pentru regele Babilonului', [10] căci ei vă prorocesc minciuni aşa încât să vă îndepărteze de ţara voastră. [11] Dar neamul care îşi va pune grumazul sub jugul regelui Babilonului şi va munci pentru el, [Eu] îl voi lăsa în ţara lui şi va munci pentru el şi va locui în ea.»

[12] Iar lui Sedekias, regele lui Iuda, i-am grăit potrivit cu toate cuvintele acestea zicând: «Puneţi-vă grumazul [[13]] [14] şi munciţi pentru regele Babilonului, pentru că aceia vă prorocesc lucruri strâmbe: [15] nu i-am trimis [Eu] – zice Domnul –, iar ei prorocesc cu strâmbătate în numele Meu, aşa încât să vă ducă la pieire, şi veţi pieri, voi şi profeţii voştri care vă prorocesc cu strâmbătate minciuni.»"

[16] Vouă şi întreg poporului acestuia şi preoţilor le-am grăit zicând: „Aşa a spus Domnul: Să nu ascultaţi cuvintele profeţilor care vă prorocesc zicând:

34,8 „nu-şi vor pune grumazul...": TM are „nu-l vor sluji şi nu-şi vor pune grumazul...". ♦ După „cu foamete", TM are şi „cu molimă". ♦ „până vor pieri în mâna lui": TM are „până ce îi voi sfârşi prin mâna lui". LXX a vrut, probabil, să evite o „incriminare" directă a lui Dumnezeu.

34,9 *Cf. supra*, 14,14 şi nota. ♦ „tălmăcitorii de vise": gr. ἐνυπνιαζόμενοι; TM are „visele". ♦ „să nu munciţi": în gr. indicativ viitor cu valoare de imperativ. Pentru această sferă noţională, în Ier. 1–25 apare numai verbul δουλεύω, „a sluji", de obicei ca gest adresat divinităţii; în a doua parte a cărţii apare doar verbul ἐργάζομαι, pentru slujirea adusă oamenilor (cu excepţia vv. 37,9 şi 41,18), referitor mai ales la munca pământului (*cf.* Gen. 2,5.15; 3,23; 4,2.12; 29,27). În TM apare acelaşi verb, *'ābhadh*, folosit în ambele sensuri.

34,11 „îl voi lăsa în ţara lui şi va munci pentru el" (*i.e.* pentru regele Babilonului): TM are „îl voi lăsa în ţara lui şi o va lucra..." (*cf.* Gen. 2,5.15).

34,12-14 Cuvintele Domnului în TM: „Puneţi-vă grumazul sub jugul regelui Babilonului şi slujiţi-i lui şi poporului său şi trăiţi. [13] De ce să muriţi voi şi poporul vostru de sabie, de foamete şi de molimă, aşa cum a spus Domnului despre orice neam care nu va sluji regelui Babilonului? [14] Nu ascultaţi de cuvintele prorocilor care vă spun să nu slujiţi regelui Babilonului, pentru că aceia vă prorocesc amăgire".

34,15 „aşa încât să vă ducă la pieire, şi veţi pieri": TM are „aşa încât Eu să vă alung şi să pieriţi". ♦ „cu strâmbătate minciuni": nu apare în TM.

34,16 „lucruri strâmbe": TM are „amăgire", ca în v. 14. ♦ „odoarele Casei Domnului": prima jefuire a Templului, în 597 î.H., e descrisă în 4Rg. 24,10-13. ♦ „nu i-am trimis": lipseşte din TM.

«Iată, odoarele Casei Domnului se vor întoarce din Babilon», pentru că ei vă prorocesc lucruri strâmbe, nu i-am trimis [Eu]." [[17]] [18] Dacă sunt profeţi şi dacă este cuvântul Domnului în ei, să vină în faţa mea; [19] căci aşa a spus Domnul: „Şi din celelalte odoare [20] pe care nu le-a luat regele Babilonului când l-a surghiunit din Ierusalim pe Iechonias [[21]] [22] vor ajunge la Babilon" – spune Domnul.

35 (28 TM) [1] Şi a fost [aşa]: în al patrulea an al lui Sedekias, regele lui Iuda, în luna a cincea, Anania, fiul lui Azor, profetul mincinos din Gabaon, mi-a vorbit în Casa Domnului, în ochii preoţilor şi ai întregului popor, zicând: [2] „Aşa a spus Domnul: Am sfărâmat jugul regelui Babilonului: [3] încă doi ani de zile [şi] voi întoarce în locul acesta odoarele Casei

---

34,[17] În TM: „Nu-i ascultaţi; slujiţi regelui Babilonului şi trăiţi. De ce să ajungă cetatea aceasta o ruină?".

34,18 „să vină în faţa mea": TM are „să stăruie (*litt.* să vină) în faţa lui *YHWH* al oştirilor pentru ca vasele rămase în Casa Domnului, în casa regelui lui Iuda şi în Ierusalim să nu meargă în Babilon".

34,19-22 În TM: „[19] Căci aşa spune Domnul oştirilor despre stâlpi, mare, cărucioare şi celelalte odoare care au rămas în această cetate, [20] pe care regele Nebucadneţar al Babilonului nu le-a luat când l-a dus în surghiun din Ierusalim în Babilon pe regele Yehonia, fiul lui Yehoyaqim, din Iuda, şi pe toţi oamenii de vază din Iuda şi Ierusalim. [21] Fiindcă aşa spune *YHWH* al oştirilor, Dumnezeul lui Israel, despre odoarele rămase în Casa Domnului, în casa regelui lui Iuda şi în Ierusalim: [22] «În Babilon vor merge şi acolo vor sta până în ziua când voi lua seama la ele, spune Domnul. Atunci le voi scoate şi le voi aduce înapoi în locul acesta»". Pentru odoarele Templului, vezi 3Rg. 7,15-39. Stâlpii, „marea de aramă" şi cărucioarele aveau să fie sfărâmate şi, împreună cu celelalte obiecte mai mici rămase în Templu, aveau să fie duse în Babilon în 587 î.H. (vezi 4Rg. 25,13-17).

35,1 În TM (28,1), elementele de datare apar diferit: „În anul acela, la începutul domniei lui *Ţidhqīyāh*, regele lui Iuda, în anul al patrulea, în luna a cincea...". Textul pune o problemă insolubilă: începutul domniei (597 î.H.) sau anul al patrulea (594/593 î.H.)? LXX a eliminat dificultatea şi această datare este preferată de comentatori; ea ar trebui aşadar aplicată şi capitolului anterior (vezi nota la 34,1). ♦ „profetul mincinos": TM are „profetul"; ori de câte ori se relatează înfruntările lui Ieremia cu profeţii, întâlnim aceeaşi diferenţă între LXX şi TM (*cf.* şi *supra*, nota 33,7).

35,2 „Domnul": TM are „*YHWH* al oştirilor, Dumnezeul lui Israel" – diferenţa apare frecvent şi nu am semnalat-o la fiecare ocurenţă. În TM, formula este menită să dea mai multă solemnitate mesajului. La fel la v. 14.

35,3 La sfârşitul versetului, TM are în plus: „...pe care le-a luat regele N. al Babilonului din locul acesta şi le-a dus în Babilon".

Domnului [4] şi pe Iechonias şi pe surghiuniţii din Iuda, căci voi sfărâma jugul regelui Babilonului."
[5] Iar Ieremia a vorbit către Anania în ochii întregului popor şi în ochii preoţilor care stăteau în Casa Domnului [6] şi a spus Ieremia: „Adevărat: de-ar săvârşi aşa Domnul, de-ar face să stea cuvântul tău pe care îl proroceşti, ca să aducă înapoi odoarele Casei Domnului şi pe toţi surghiuniţii din Babilon în locul acesta! [7] Însă ascultaţi cuvântul Domnului pe care eu îl spun în urechile voastre şi în urechile întregului popor: [8] Profeţii care au fost înainte de mine şi înainte de voi, din vechime, au prorocit şi ei război, cu privire la ţări multe şi împărăţii mari; [9] dar profetul care a prorocit de pace, când i se împlineşte cuvântul, [atunci] îl vor recunoaşte pe profetul pe care l-a trimis la ei Domnul cu adevărat."
[10] Atunci Anania a luat în ochii întregului popor jugul de pe grumazul lui Ieremia şi l-a sfărâmat. [11] Şi a vorbit Anania în ochii întregului popor zicând: „Aşa a spus Domnul: Astfel voi sfărâma jugul regelui Babilonului de pe grumazul tuturor neamurilor." Şi Ieremia şi-a văzut de drum.
[12] Dar a fost cuvântul Domnului către Ieremia, după ce Anania a sfărâmat jugul de pe grumazul lui: [13] „Mergi şi spune-i lui Anania: «Aşa a spus Domnul:

35,4 TM are un text mai amplu, dar cu aceeaşi informaţie („Îl voi aduce înapoi şi pe I., fiul lui I."; „...care au mers în Babilon"). ♦ „surghiuniţii": *litt.* „surghiunul", ca termen generic.
35,5 „Ieremia... Anania": TM are în plus, alături de aceste nume, „profetul". La fel în tot restul capitolului.
35,8 „război, cu privire la ţări multe şi împărăţii mari": *litt.* „cu privire la pământ mult şi împărăţii mari, spre război", calc după ebraică. TM are „cu privire la ţări/pământuri multe... [de]spre război, foamete şi molimă".
35,9 „cu adevărat": gr. ἐν πίστει, *litt.* „întru (bună) credinţă", calchiază ebr. *be'emeth*, cu acest sens.
35,10 „jugul": la plural în greacă (*cf.* nota la v. 34,2). La fel în versetele următoare.
35,11 TM adaugă numele regelui (Nebukadneţar) şi răstimpul: „până în doi ani de zile".
35,13 „voi face": TM are „ai făcut"/„vei face". ♦ „Juguri de lemn ai sfărâmat, dar voi face în locul lor juguri de fier": Ieronim aplică pasajul „noilor profeţi mincinoşi", care sunt ereticii. „Profeţii mincinoşi prorocesc întotdeauna lucruri plăcute şi sunt pe placul [poporului] o vreme. Dar adevărul e amar şi cei care-l propovăduiesc sunt plini de amărăciune" (*Contra lui Iovinianus* 2,37). De asemenea, în comentariul său Ieronim atrage atenţia că Septuaginta omite „doi ani de zile" şi nu-l numeşte pe Anania profet. Un adevărat profet nu vorbeşte niciodată de la sine, cu voia sa, ci numai „cu voia lui Dumnezeu" şi la porunca Acestuia.

Juguri de lemn ai sfărâmat, dar voi face în locul lor juguri de fier», [14] căci aşa a spus Domnul: «Jug de fier am pus pe grumazul tuturor neamurilor, ca să muncească pentru regele Babilonului».» [15] Şi Ieremia i-a spus lui Anania: „Nu te-a trimis Domnul şi tu ai făcut poporul acesta să se încreadă în strâmbătate; [16] de aceea, aşa a spus Domnul: «Iată, Eu te înlătur de pe faţa pământului; în anul acesta vei muri.»" [17] Şi [Anania] a murit în luna a şaptea.

36 (29 TM) [1] Şi acestea sunt cuvintele cărţii pe care Ieremia le-a trimis din Ierusalim către bătrânii din surghiun şi către preoţi şi către profeţii mincinoşi, scrisoare la Babilon, către [cei din] surghiun şi către tot poporul [2] după ce regele Iechonias şi regina şi eunucii şi tot omul liber şi rob şi meşteşugar plecaseră din Ierusalim, [scrisoare trimisă] [3] prin Eleasa, fiul lui Saphan, şi

---

35,14 TM are, în plus, la sfârşitul versetului: „şi-i vor sluji/munci; ba chiar şi fiarele câmpului i le-am dat".
35,15 Cuvintele lui Ieremia în TM încep cu „Ascultă, *Hanan'yāh*". ♦ „strâmbătate": TM are „amăgire".
35,16 La final, TM are în plus: „pentru că răzvrătire/apostazie ai grăit împotriva lui *YHWH*", expresie care trimite la Deut. 13,6, unde e vorba de pedeapsa profetului mincinos.
35,17 „în luna a şaptea": la două luni aşadar de la momentul prevestirii; TM specifică în plus „în anul acela".
36[29] Profetul trimite o scrisoare iudeilor din primul val de exilaţi în Babilon (în 597 î.H.), avertizându-i să nu se lase amăgiţi de falşii profeţi care le făgăduiau o întoarcere grabnică în patrie: deşi nu definitiv, exilul va fi lung, aşa că ei trebuie să-şi organizeze viaţa acolo. Nu trebuie să-i considere mai norocoşi pe cei rămaşi în Iudeea, pentru că aceştia vor avea mult de suferit. După şaptezeci de ani, Dumnezeu Îşi va împlini făgăduinţa, adunându-i dintre neamuri şi redându-le ţara. Textul schiţează deja o „cartă" a iudaismului din diaspora.
36,1 „Cartea", gr. βίβλος, traduce ebr. *sepher*, care se referă la o scriere pe sul de papirus, trimisă de Ieremia iudeilor surghiuniţi în Babilon; conţinutul ei a inspirat textul mai târziu, deuterocanonic, numit „Scrisoarea lui Ieremia". ♦ „Şi acestea sunt cuvintele...": exprimarea trimite la primele cuvinte ale Deuteronomului. ♦ Destinatarii scrisorii în TM (*litt.*): „către rămăşiţa bătrânilor surghiunului şi către preoţi şi către profeţi şi către tot poporul pe care Nebukadneţar l-a surghiunit din Ierusalim în Babilon".
36,2 „şi regina şi eunucii şi tot omul liber şi rob şi meşteşugar": TM are „şi regina-mamă (*g'bhīrāh*) şi eunucii, căpeteniile din Iuda şi Ierusalim, meşteşugarii şi fierarii". ♦ „eunucii": termenul se referă şi la slujitori din palatul regal (vezi, de exemplu, Abdemelech din 45[38],7 şi 46[39],16), dar şi la dregători de rang înalt, civil sau militar, cum este cazul aici.
36,3 „Eleasa, fiul lui Saphan": ebr. *'El'āsāh*, fiul lui *Şāphān*, probabil fratele lui Achicam din 33,24. ♦ „Gamarias, fiul lui Chelkias": ebr. *G'mar'yāh*, fiul lui *Hil'qīyāh*, acesta din urmă fiind marele preot care a găsit Cartea Legii (*cf.* 4Rg. 22–23). Vezi *supra*, nota 33,24.

prin Gamarias, fiul lui Chelkias, pe care l-a trimis Sedekias, regele lui Iuda, la regele Babilonului, în Babilon:

[4] „Așa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel, către [cei din] surghiun, pe care i-am surghiunit din Ierusalim: [5] «Clădiți-vă case și locuiți-le, plantați grădini și mâncați roadele lor, [6] luați[-vă] femei și zămisliți fii și fiice, luați femei pentru fiii voștri și dați bărbați fiicelor voastre, înmulțiți-vă și nu vă împuținați [7] și căutați pacea țării în care v-am surghiunit și rugați-vă Domnului pentru [locuitorii] ei, fiindcă în pacea ei va fi pace [și] pentru voi.» [8] Căci așa a spus Domnul: «Să nu vă convingă profeții mincinoși, care [sunt] printre voi, să nu vă convingă prezicătorii voștri și să nu dați ascultare viselor pe care le visați, [9] căci ei vă prorocesc strâmbătăți în numele Meu și nu i-am trimis [Eu].» [10] Căci așa a spus Domnul: «Când vor urma să se împlinească pentru Babilon șaptezeci de ani, vă voi cerceta și voi așeza cuvintele Mele peste voi, spre a aduce înapoi poporul vostru în locul acesta; [11] și voi cugeta pentru voi gând de pace, și nu să aduc peste voi aceste rele. [12] Și rugați-vă către Mine, iar [Eu] vă voi asculta; [13] căutați-Mă și Mă veți găsi, pentru că Mă veți căuta cu toată inima [14] și Mă voi arăta vouă.»

Ieremia era deci sprijinit de două familii importante, care fuseseră implicate în reforma regelui Iosia. ♦ Ca de obicei, TM dă și numele regelui babilonian.

36,5 „grădini": gr. παράδεισος, împrumut din persană; apare mai ales în Geneză.

36,6 După „dați bărbați fiicelor voastre", TM are în plus „ca ele să nască fii și fiice".

36,7 „țării": gr. γῆ; TM are „cetății/orașului". ♦ „pentru [locuitorii] ei": TM are „pentru ea". ♦ „pacea": gr. εἰρήνη echivalează ebr. *șālōm*, care are un sens mai larg: „stare de bine", „prosperitate", „pace". Evreul din diaspora este îndemnat să acționeze spre binele țării în care se află. ♦ Augustin invocă versetul, alături de 1Tim. 2,2, pentru a justifica rugăciunile pentru căpeteniile politice. Când pacea domnește într-o țară, Biserica înflorește. Pacea seculară favorizează pacea Bisericii (*De civitate Dei* 19,26). În altă parte, marele African vede în figura regelui exilat la Babilon o prefigurare a lui Hristos, care n-a fost acceptat de evrei ca Mesia (Rege). Așa cum regele veterotestamentar a fost surghiunit printre păgâni, la fel Evanghelia lui Iisus s-a răspândit printre păgâni, aducând rod îmbelșugat (*Omilii* 1,14).

36,8 „să nu vă convingă": TM are „să nu vă amăgească".

36,10 „cuvintele Mele": TM are „cuvântul Meu cel bun".

36,11-12 În TM: „Pentru că Eu știu gândurile/planurile pe care le-am plănuit cu privire la voi – oracol al lui *YHWH* – gânduri de bunăstare (*șālōm* – vezi *supra*, nota 36,7) și nu de rău, ca să vă dau un viitor și o nădejde. [12] Și Mă veți chema și veți veni și vă veți ruga către Mine și Eu vă voi asculta".

36,13 „căutați-Mă": TM are „Mă veți căuta".

36,14 În TM: „Mă voi lăsa găsit de voi – oracol al lui *YHWH* – și vă voi întoarce [din] înrobire și vă voi aduna din toate neamurile și din toate locurile în care v-am împrăștiat – oracol al lui *YHWH* – și vă voi întoarce în locul din care v-am surghiunit".

[15] Pentru că ați spus: «Domnul ne-a rânduit profeți în Babilon», [16-20] [21] așa a spus Domnul despre Achiab și despre Sedekias: «Iată, Eu îi dau în mâinile regelui Babilonului și el îi va lovi în fața ochilor voștri. [22] Și de la ei se va trage un blestem între toți surghiuniții lui Iuda în Babilon; se va zice: 'Să facă Domnul cu tine cum a făcut cu Sedekias și cu Achiab, pe care i-a pârpălit în foc regele Babilonului', [23] pentru că au făcut nelegiuire în Israel și au săvârșit adulter cu nevestele concetățenilor lor și au profețit în numele Meu cuvânt pe care nu l-am poruncit lor și Eu sunt martor» – spune Domnul.

[24] Iar lui Samaias Nelamitul să-i spui: [25] «Nu te-am trimis în numele Meu.» Și lui Sophonias, preotul, fiul lui Maasaias, spune-i: [26] «Domnul te-a pus

---

36,16-20 Aceste versete, care nu apar în LXX, întrerup firul argumentației. Ele sunt importante pentru că descriu, ce-i drept cu formule stereotipe, nefericirile care se vor abate asupra celor rămași în țară (vezi și nota introductivă la capitolul de față). În TM: „[16] Fiindcă așa spune Domnul despre regele care stă pe tronul lui David și despre tot poporul ce locuiește în această cetate, frații voștri care nu au plecat cu voi în surghiun – [17] așa spune *YHWH* al oștirilor: «Iată, Eu voi trimite peste ei sabia, foametea și molima și-i voi face ca pe niște smochine putrede, care nu se pot mânca de rele ce sunt. [18] Și îi voi urmări cu sabie, cu foamete și cu molimă și-i voi face de groază pentru toate împărățiile pământului, spre blestem, pustiire și fluierat și ocară la toate neamurile unde i-am împrăștiat, [19] pentru că nu au ascultat cuvintele Mele – oracol al lui *YHWH* – pe care le-am trimis la ei din zori prin slujitorii Mei profeți, dar voi n-ați ascultat – oracol al lui *YHWH*. [20] Dar acum, ascultați cuvântul lui *YHWH*, voi, toți cei surghiuniți, pe care v-am trimis de la Ierusalim în Babilon!»".

36,21 „despre Achiab și despre Sedekias": TM are „despre *'Aḥ'ābh*, fiul lui *Qōlāyāh*, și despre *Ṣidh'qīyāhū*, fiul lui *Ma'aśēyāh*, care vă prorocesc în numele Meu amăgire".

36,23 „cuvânt...": finalul versetului în TM: „cuvânt de amăgire pe care nu l-am poruncit lor și Eu știu și sunt martor...".

36,24 Samaias (ebr. *Ṣ'ma'yāhū*) din Nehelam nu mai este menționat în altă parte; probabil că voise să-l arunce în închisoare pe Ieremia.

36,25-27 În TM, *litt.*: „Așa spune *YHWH* al oștirilor, Dumnezeul lui Israel: «Fiindcă tu ai trimis în numele tău scrisori către tot poporul care este în Ierusalim și către *Ṣ'phan'yāh*, fiul lui *Ma'aśēyāh*, preotul, și către toți preoții, zicând: [26] '*YHWH* te-a pus preot după (unii înțeleg „sub" – *n.n.*) preotul *Y'hōyādhā'*, ca să fie supraveghetori ai Casei Domnului, pentru orice om nebun și care profețește, ca să-l pui în butuci și cu zgardă. [27] Iar acum, de ce nu l-ai certat pe Ieremia din Anathoth, care vă prorocește? [28] Pentru că el ne-a trimis [scrisoare] în Babilon, zicând:...'»". Așadar, din TM rezultă că Dumnezeu îi trimite prin Ieremia un mesaj lui *Ṣ'ma'yāhū*, care se află în Babilon, mustrându-l fiindcă acesta îi trimisese o scrisoare, la Ierusalim, preotului *Ṣ'phan'yāh*, responsabil cu ordinea din Templu, îndemnându-l să-l pedepsească pe Ieremia pentru scrisoarea trimisă celor surghiuniți la Babilon. După textul mai scurt, din LXX,

preot în locul preotului Iodae, ca să fii mai mare în Casa Domnului peste tot omul care proroceşte şi peste tot omul care delirează: să-l pui în închisoare şi în loc umed. [27] Iar acum, de ce vă bateţi joc laolaltă de Ieremia din Anathoth, care v-a prorocit? [28] Oare nu de aceea a trimis la voi în Babilon zicând: 'Mai este mult, clădiţi[-vă] case şi locuiţi-le, sădiţi[-vă] grădini şi mâncaţi din rodul lor'?»"

[29] Iar Sophonias a citit cartea în auzul lui Ieremia. [30] Şi a fost cuvântul Domnului către Ieremia zicând: [31] „Trimite la [cei din] surghiun, zicând: Aşa a spus Domnul despre Samaias Nelamitul: «Pentru că Samaias v-a prorocit, [de]şi nu l-am trimis Eu, şi v-a făcut să vă încredeţi în strâmbătăţi», [32] de aceea, aşa a spus Domnul: «Iată, Eu voi face cercetare asupra lui Samaias şi asupra neamului lui şi nu va mai fi om dintre ei în mijlocul vostru să vadă cele bune pe care Eu le voi face cu voi: nu [le] vor vedea.»"

37 (30 TM) [1] Cuvântul care a fost către Ieremia de la Domnul ca să spună: [2] Aşa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel: „Scrie într-o carte toate cuvintele pe care ţi le-am rostit spre prorocire: [3] căci iată, vin zile – zice Domnul –

Dumnezeu afirmă doar calitatea de fals profet a lui Samaias, apoi se adresează direct preotului Sophonias în apărarea lui Ieremia.

36,25 „Sophonias": *cf.* 21,1; 44[37],3; 52,24 TM.

36,26 „loc umed": gr. καταρράκτη (*cf. supra*, nota 20,2). ♦ Despre Iodae (Iehoiada), vezi 4Rg. 11,17-18; 2Par. 23,16-18.

36,29 „cartea": este vorba de scrisoarea trimisă de Samaias.

36,32 „le voi face cu voi... vedea": TM are „le voi face cu poporul Meu, oracol al lui *YHWH*, pentru că răzvrătire/apostazie a grăit împotriva lui *YHWH*" (*cf.* 35,16 şi nota).

37,1–38,40 În 30,1–31,40 TM. Exegeţii numesc această parte a profeţiei lui Ieremia „Cartea mângâierii" sau „Cartea refacerii". Sunt adunate aici mesaje încurajatoare: Dumnezeu făgăduieşte că, după inevitabila pedeapsă „pedagogică", va interveni cu tărie în favoarea poporului aducându-l înapoi într-o patrie regenerată şi spre un legământ reînnoit. Majoritatea mesajelor sunt în versuri şi sunt comparabile cu cele din partea a doua a Cărţii lui Isaia. Datarea diferitelor poeme este departe de a întruni consensul comentatorilor (la începutul activităţii profetului, sau după distrugerea Ierusalimului din 587 î.H. sau chiar mai târziu). Este posibil ca o redactare ulterioară să le fi adunat aici într-un ansamblu coerent.

37,1-3 Versetele ar putea constitui o introducere „redacţională"; o a doua introducere, cea din v. 4, este, probabil, cea originară.

37,2 „Scrie într-o carte": poruncă similară la v. 43[36],2. ♦ „spre prorocire": nu apare în TM.

37,3 „voi aduce înapoi pe surghiuniţii (*litt.* surghiunul)": vezi *supra*, nota 25,19.

şi voi aduce înapoi pe surghiuniţii din poporul Meu Israel şi Iuda – a spus Domnul – şi-i voi aduce înapoi în ţara pe care am dat-o părinţilor lor, şi o vor stăpâni."

[4] Şi acestea sunt cuvintele pe care le-a grăit Domnul cu privire la Israel şi la Iuda:

[5] Aşa a spus Domnul:
„Veţi auzi zvon de spaimă;
spaimă şi nu este pace.
[6] Întrebaţi şi vedeţi dacă vreun bărbat a născut
şi despre spaima cu care se vor ţine de coapse [căutând] izbăvire;
pentru că am văzut pe tot omul cu mâinile pe coapse;
s-au schimbat la faţă, au îngălbenit.
[7] Căci este mare ziua aceea
şi [nimic] nu este asemenea [ei]
şi timpul e strâmt pentru Iacob,
dar de acesta va fi izbăvit.
[8] În ziua aceea – a spus Domnul – voi sfărâma jugul de pe grumazul lor şi legăturile lor le voi sfâşia şi ei nu vor mai munci pentru alţii; [9] ci vor munci pentru Domnul Dumnezeul lor şi li-l voi ridica pe David, regele lor." [[10-11]]

[12] Aşa a spus Domnul:

37,5 „spaimă... spaimă": TM foloseşte aici două sinonime.

37,6 „şi despre spaima cu care se vor ţine de coapse [căutând] izbăvire": fără echivalent în TM, unde, după „a născut", urmează „de ce am văzut pe tot viteazul/bărbatul cu mâinile pe coapse precum o femeie care naşte...".

37,7 „timpul e strâmt": TM are „e timp de strâmtorare".

37,8-9 „vor munci": *cf. supra*, nota 34,9. ♦ „li-l voi ridica pe David, regele lor": TM are „şi pentru David, regele lor, pe care li-l voi ridica". ♦ Ieronim spune, în comentariul său, că aşa cum există un prim Adam şi un al doilea Adam, Iisus, aşa există şi un prim David şi un al doilea David, tot Iisus. Iar jugul sfărâmat de pe grumaz se referă la Nabucodonosor, care este un simbol al diavolului. Prin urmare, profetul ar vorbi aici despre victoria lui Iisus asupra diavolului (*Şase cărţi despre Ieremia* 6,5,2-3). După Theodoret, venirea lui Hristos a fost împlinirea profeţiei. Iisus nu domneşte numai peste Israel, ci peste toate neamurile (*Despre Ieremia* 7,30).

37,[10-11] Versetele nu apar în LXX. În TM, textul este identic cu 26 LXX [46 TM],27-28 (vezi notele).

37,12-17 Dumnezeu apare ca vindecător; descrieri similare ale suferinţei Sionului, la 4,31; 8,18-21; 9,17-19.

37,12 „Am stârnit zdrobire": TM are „zdrobirea ta e de nevindecat". ♦ „Am stârnit": gr. ἀνέστησα, „am ridicat". Traducătorul LXX a citit *'NS'* în loc de *'NWŞ*, „incurabil".

„Am stârnit zdrobire:
dureroasă [e] rana ta;
13 Nu e cine să judece pricina ta,
spre durere ai fost doftoricit,
folos nu ai.
14 Toți prietenii tăi au uitat de tine,
nu vor [mai] întreba nicicând,
căci cu lovitura dușmanului te-am izbit,
certare aspră,
spre toată strâmbătatea ta ți s-au înmulțit păcatele.
[15] 16 Dar toți cei care mănâncă din tine vor fi mistuiți
și toți dușmanii tăi își vor mânca toată carnea;
spre mulțimea strâmbătăților tale ți s-au înmulțit păcatele,
ți-au făcut acestea;
și cei ce te-au sfâșiat
vor fi [dați] spre sfâșiere.

37,13 „spre durere ai fost doftoricit": pare a însemna că boala este atât de gravă încât până și strădaniile doctorilor n-au făcut decât să o înrăutățească. În TM: „Nu e nimeni care să judece judecata ta (*i.e.* să pună diagnostic?) pentru rană; vindecare, tămăduire nu este pentru tine" (text dificil, cu echivalări diverse).

37,14 „prietenii": gr. φίλοι; TM are „iubiții". Vezi *supra*, nota 22,20. ♦ „certare aspră": TM are „pedeapsa unui vrăjmaș nemilos". ♦ Finalul în TM: „Pentru că vina ta este mare și ți s-au înmulțit păcatele".

37,[15] Nu apare în LXX. În TM: „De ce strigi din pricina zdrobirii tale? De nevindecat e durerea ta; fiindcă multe sunt fărădelegile tale, numeroase păcatele tale, Eu ți-am făcut acestea".

37,16 „Dar...": gr. διὰ τοῦτο, „de aceea", echivalează ebr. *lākhēn*, cu același sens, ceea ce pune probleme de interpretare. De obicei, la profeți, expresia introduce enunțarea unei pedepse după ce a fost formulată învinuirea. Aici însă tocmai a fost vorba de pedeapsa divină asupra poporului infidel, iar acest verset se referă la condamnarea celor care au fost instrumentele pedepsei. Se pare că fragmentul care începe aici a fost inserat ulterior în contextul pericopei, constituind de fapt o făgăduință de restaurare. De aceea, pentru logica textului, am tradus expresia după sens, așa cum fac multe traduceri moderne (*e.g.* BJ, NSV, Cornilescu). ♦ „își vor mânca toată carnea": TM are „cu toții în robie vor merge". Traducătorul LXX va fi citit *BŠR*, „carne", în loc de *BŠBY*, „în robie", și *YKLW*, „vor mânca", în loc de *YLKW*, „vor merge". ♦ „spre mulțimea strâmbătăților tale ți s-au înmulțit păcatele": textul nu prea are sens, de altfel pare a fi un dublet al finalului v. 14; nu apare decât în unele mss., ed. Ziegler îl elimină, iar Brenton nu-l traduce. Nu se găsește nici în TM; s-ar putea ca traducătorul LXX să fi avut în față aici ceva apropiat de actualul v. 15 TM (vezi *supra*).

Și pe toți cei ce te jefuiesc
îi voi da spre jaf.
17 Pentru că [Eu] îți voi aduce vindecarea,
de lovitura dureroasă te voi tămădui – spune Domnul –,
căci ți s-a zis «Risipită:
[ea] este prada voastră, căci nu-i pasă nimănui de ea.»"

18 Așa a spus Domnul:
„Iată, Eu voi întoarce surghiunul lui Iacob
și de robirea lui Mă voi milui;
și se va zidi [fiecare] cetate pe înălțimea ei
și templul va sta la locul cuvenit lui.
19 Și vor ieși din ele cântăreți
și glasul celor ce se veselesc;
îi voi înmulți,
nu se vor împuțina.
20 Și vor veni fiii lor ca mai înainte
și mărturiile lor vor găsi încuviințare la Mine;
și îi voi cerceta pe cei care îi strâmtorează.
21 Și cei mai puternici ai lui vor fi peste ei

37,17 „este prada voastră": TM are „este Sionul". Și în TM, și în LXX textul pune probleme, iar traducătorii au propus diverse emendări pentru a da sens. Ed. Ziegler are „este prada noastră", ceea ce ar presupune un ebraic *ʾēdhēnū*. ♦ „nu-i pasă nimănui de ea": *litt.* „nu este cine să o caute".

37,18 „surghiunul lui Iacob": TM are „...din corturile lui Iacob". *Cf.* și 25,19 și nota. ♦ „de robirea lui": TM are „de sălașurile lui". *Cf.* și nota la 1,3. ♦ „templul": gr. ναός. TM are „[fiecare] cetățuie/fortăreață". ♦ „Eu voi întoarce surghiunul lui Iacob": după Ieronim, profeția s-a împlinit, parțial, după întoarcerea exilaților la Ierusalim și reconstruirea Templului, sub Zorobabel și Ezdra; integral, prin venirea lui Iisus Hristos, în Biserică (*Șase cărți despre Ieremia* 6,9,3-6).

37,19 „cântăreți": TM are *tōdhāh*, „aducere de laudă și mulțumire (amintind binefacerile lui Dumnezeu)". ♦ TM are în plus, la final: „îi voi cinsti și nu vor [mai] fi disprețuiți".

37,20 „vor veni fiii lor": TM are „fiii lui vor fi". ♦ „mărturiile lor vor găsi încuviințare": gr. ὀρθωθήσεται, *litt.* „vor fi puse/socotite drepte"; TM are „adunarea lui va fi statornicită". Traducătorul LXX a echivalat cu „mărturie" un cuvânt omonim (dar de la altă rădăcină) din ebraică (*ʿēdhāh*).

37,21 În TM, versetul are o încărcătură mesianică mai pronunțată: „Căpetenia lui va fi din el și conducătorul lui din mijlocul lui va ieși; îi voi deschide calea și el se va apropia de Mine, căci cine s-ar încumeta (*litt.* și-ar pune zălog inima) să se apropie de Mine? –

şi cârmuitorul lor va ieşi din el;
şi-i voi aduna şi ei se vor întoarce la Mine;
căci cine este cel care le-a întors inima la Mine?" – spune Domnul.

[22] 23 Căci urgia Domnului a ieşit mânioasă,
a ieşit urgia învârtejindu-se,
va veni peste cei necucernici.
24 Nicidecum nu se va întoarce urgia mâniei Domnului
până ce va făptui
şi până ce va împlini
ceea ce a pornit să facă inima Sa:
în zilele cele din urmă veţi cunoaşte acestea.

38 (31 TM) 1 În vremea aceea a spus Domnul: „Voi fi Dumnezeul seminţiei lui Israel şi ei vor fi poporul Meu."
2 Aşa a spus Domnul:
„L-am aflat cald [încă] în pustiu
alături de cei ucişi de sabie:

oracol al lui *YHWH*". Dumnezeu le făgăduieşte un conducător din neamul lor, nu un străin (*cf.* Deut. 17,15). A se apropia de Dumnezeu este, în sens propriu, o prerogativă sacerdotală (Ex. 29,4.8; 40,12.14; Lev. 7,35), extinsă aici şi asupra principelui mesianic (*cf.* Iez. 46 *passim*).

37,[22] Nu apare în LXX. În TM: „Şi veţi fi poporul Meu, iar Eu voi fi Dumnezeul vostru" – formula legământului (la fel şi în 11,4 etc.).

38[31],1-6 Profeţia se adresează celor din Regatul de Nord: vor fi pomeniţi „munţii Samariei" (v. 5) şi „munţii lui Efraim" (v. 6); în context şi „Israel" (vv. 1 şi 4) ar putea avea sensul conform realităţilor politice de după 931 (*cf.* 3Rg. 12). Se ştie că regele Iosia (640-609 î.H.) încercase o recucerire a unei părţi din teritoriul acestuia, profitând de declinul Asiriei. Profeţii au menţinut mereu vie speranţa reîntregirii şi restaurării regatului lui David şi al lui Solomon.

38,1 „seminţiei": gr. γένος; TM are „tuturor familiilor/clanurilor".

38,2 În TM, cuvintele Domnului sunt: „A aflat bunăvoinţă în pustiu poporul care a scăpat de sabie; va merge spre odihna sa Israel" (se mai poate înţelege şi „sunt pe cale să-i dau odihnă lui Israel"). Textul trimite la perioada de peregrinare prin pustiu, între ieşirea eliberatoare din Egipt şi intrarea în Pământul făgăduinţei, aşa cum este relatată în Exodul şi Numerii. Îndeosebi la Osea şi Ieremia, privirea retrospectivă asupra acestei perioade este pozitivă: acela a fost timpul celei mai mari apropieri a poporului de Dumnezeul său. ♦ „L-am aflat cald": traducătorul LXX va fi citit *ḤM-*, „cald", în loc de *ḤN*, „favoare", „har", „bunăvoinţă", „farmec".

Mergeţi şi nu-l daţi pieirii pe Israel!"
3 Dumnezeu i S-a arătat de departe:
„Cu iubire veşnică te-am iubit,
de aceea te-am atras întru îndurare.
4 Iarăşi te voi clădi şi vei fi clădită,
fecioară Israel;
iarăşi îţi vei lua tamburina
şi vei ieşi cu adunarea celor ce dănţuiesc.
5 Iarăşi veţi sădi vii pe munţii Samariei,
sădiţi şi lăudaţi!
6 Căci este zi când cheamă
apărătorii de pe munţii lui Efraim:
«Sculaţi-vă şi suiţi-vă în Sion
la Domnul Dumnezeul nostru!»"
7 Căci aşa i-a spus lui Iacob Domnul:
„Veseliţi-vă şi chiuiţi asupra capului neamurilor,
faceţi să răsune şi lăudaţi;
spuneţi: «Domnul a mântuit poporul Său,
rămăşiţa lui Israel.»
8 Iată, Eu îi aduc de la miazănoapte

38,3 „i S-a arătat": TM are „mi S-a arătat" – în acest caz, cuvintele ar fi rostite de profet sau de poporul întreg. ♦ „întru îndurare": TM are „întru bunătate (*ḥesedh*)" – pentru sensurile acestui cuvânt, *cf.* nota 2,2.

38,5 „sădiţi şi lăudaţi": TM are „vor sădi săditorii şi se vor folosi de roade". Traducătorul LXX va fi citit *HLLW*, „lăudaţi", în loc de *ḤLLW*, care înseamnă „a profana", „a socoti profan (= non-sacru)", de unde, referitor la vie, „a-i mânca roadele".

38,6 „zi când cheamă apărătorii": *litt.* „zi de chemare de către cei care apără". ♦ În TM: „Căci va fi o zi în care vor striga străjerii în muntele lui Efraim: «Sculaţi-vă, să ne urcăm în Sion...»". Lumea mântuită e caracterizată şi de unitatea poporului în jurul Prezenţei divine care se manifestă în Sion.

38,7-9 Celebrare imnică ce aminteşte de a doua parte din Cartea lui Isaia (44–55).

38,7 Începutul versetului în TM: „Căci aşa a spus *YHWH*: «Strigaţi [de] bucurie pentru Iacob, chiuiţi pentru căpetenia neamurilor...»". ♦ „Domnul a mântuit": TM are „Mântuieşte, Doamne". ♦ „Domnul a mântuit poporul Său, rămăşiţa lui Israel": după Ieronim, „rămăşiţa lui Israel" a fost adunată de apostoli, din toate colţurile lumii, în jurul Evangheliei (*Şase cărţi despre Ieremia* 6,15,2-4). Tertulian interpretează versetul în cheie baptismală, legându-l de sărbătoarea Paştelui şi a Cincizecimii, când toţi se adună pentru a-l proslăvi pe Iisus. Pentru el, „fiecare ceas, fiecare moment e potrivit pentru botez", stând sub revărsarea harului (*Despre botez* 19).

şi îi voi aduna de la capătul pământului,
la sărbătoarea *Phasek*;
şi vei da naştere unei mulţimi mari
şi se vor întoarce aici.
[9] În plânset au ieşit
şi în mângâiere îi voi aduce înapoi,
sălăşluindu-i lângă canalele de apă, pe cale dreaptă
şi nu vor mai rătăci nicicând pe ea;
căci m-am făcut Tată pentru Israel
şi Efraim este întâiul Meu născut."

[10] Ascultaţi, neamuri, cuvântul Domnului
şi vestiţi către insulele cele de departe; spuneţi:
„Cel ce l-a împrăştiat pe Israel îl va aduna
şi-l va păzi precum păstorul turma sa.
[11] Căci Domnul l-a răscumpărat pe Iacob,
l-a scos din mâna celor mai tari decât el.
[12] Şi vor veni şi se vor veseli pe muntele Sionului;
şi vor veni la bunătăţile Domnului,
la pământul cu grâu şi vin

38,8 „la sărbătoarea *Phasek*; şi vei da naştere unei mulţimi mari": TM are „între ei orb, şchiop (ebr. *phissēaḥ*), [femeie] însărcinată şi care naşte, adunare mare". Cum în alte locuri traducătorii LXX au transliterat numele Paştelui (ebr. *PSḤ*) ca *Phasech* (2Par. 35,1.6.7.8) sau *Phasek* (2Par. 30,1.2.5.15.17), vor fi interpretat la fel şi cuvântul ebraic care înseamnă „şchiop", care are acelaşi suport consonantic.
38,9 În TM: „Cu plânset vor veni şi întru implorări îi voi aduce înapoi, îi voi purta către şuvoaie de apă, pe cale dreaptă, pe care nu se vor poticni, căci M-am făcut pentru Israel Tată şi Efraim e întâiul Meu născut". ♦ Unde TM are *taḥanūnīm*, „implorări", Targumul sprijină LXX: „mângâieri". ♦ „Tată": mai ales în Deuteronom şi în profeţi, relaţia specială dintre Dumnezeu şi poporul ales este exprimată prin imaginea paternităţii (*cf.* Deut. 32,6; Is. 63,16; Ier. 3,4.19; Os. 2,1; 11,1-8; Mal. 1,6 etc.), Israel având poziţia privilegiată de „întâi născut" (*e.g.* Ex. 4,22): după Lege, acesta primea binecuvântarea părintească (*e.g.* Gen. 27,1–28,4), o parte dublă de moştenire faţă de ceilalţi fraţi (*cf.* Deut. 21,17; 4Rg. 2,9 şi nota) şi asupra lui trecea autoritatea în familie.
38,12 „se vor veseli": TM are „vor striga/chiui de bucurie". ♦ „vor veni la": TM are „se vor revărsa spre". ♦ „la pământul cu grâu şi vin şi roade şi vite şi turme": TM are „spre grâu şi must şi untdelemn (proaspăt), spre miei şi viţei (*litt.* spre fiii turmelor de oi şi de vite)". ♦ „pom bine roditor": TM are „grădină udată". ♦ „flămânzi": TM are „slăbi/tânji".

şi roade şi vite şi turme.
Şi va fi sufletul lor ca un pom bine roditor
şi nu vor mai flămânzi.
[13] Atunci se vor bucura fetele în adunarea tinerilor
şi bătrânii se vor bucura
şi voi întoarce jalea lor în bucurie
şi-i voi face să se veselească.
[14] Voi preamări şi voi îmbăta sufletul preoţilor, fiii lui Levi,
şi poporul Meu se va îndestula de bunătăţile Mele."

[15] Aşa a spus Domnul:
„Glas s-a auzit în Rama,
de bocet şi plânset şi jale:
Rachel nu vrea să se oprească din plâns pentru fiii ei,
căci nu [mai] sunt."
[16] Aşa a spus Domnul:
„Să înceteze glasul tău din plâns
şi ochii tăi din lacrimi,
căci vine răsplată pentru faptele tale

38,13 În TM: „Atunci se va bucura în dănţuire fecioara, tinerii şi bătrânii laolaltă; voi preface jalea lor în veselie şi-i voi alina şi le voi da bucurie după măhnirea lor".
38,14 „Voi preamări şi voi îmbăta sufletul preoţilor, fiii lui Levi": TM are „Voi sătura sufletul preoţilor cu grăsime". Vulgata are ambele imagini: *inebriabo animam sacerdotum pinguedine*. ♦ În TM, în finalul versetului apare formula de autentificare „oracol al lui *YHWH*".
38,15-22 Poporul e simbolizat de această dată de Rachel, soţia cea iubită a patriarhului Iacob-Israel (*cf.* Gen. 29–35), mama lui Iosif şi a lui Beniamin. În lista triburilor, Iosif este reprezentat de cei doi fii ai săi, Efraim şi Manase. „Efraim" e folosit de multe ori ca sinecdocă pentru Regatul de Nord. La jalea „mamei poporului" pentru fiii dispăruţi şi la căinţa lui Efraim, Dumnezeu răspunde cu făgăduinţe de răscumpărare.
38,15 „Rama": veche localitate la nord de Ierusalim, unde se pare că au fost adunaţi cei care urmau să fie deportaţi în Babilon (*cf.* 47[40],1.4). În TM, termenul pune probleme de interpretare: toponim sau substantiv comun însemnând „înălţime" (aşa îl interpretează, de exemplu, Targumul, mai ales deoarece toponimul este de obicei articulat, *hā-Rāmāh*). Pasajul este citat în Mt. 2,8 într-o traducere liberă din ebraică. În TM cuvintele Domnului sunt: „Glas se aude în Rama/pe înălţime, bocet şi plâns amar: *Rāḥēl* îşi plânge fiii; nu vrea să se mângâie pentru fiii ei, fiindcă nu [mai] sunt". ♦ Părinţii pun versetul în legătură cu uciderea pruncilor de către Irod cel Mare (de pildă, Theodoret, *Despre Ieremia* 7,31,15 sau Cezarie de Arles, *Omilii* 222,1). Efrem Sirul precizează că Rachel a fost înmormântată la Betleem, de aceea profetul vorbeşte aşa (*Comentariu la Ieremia* 31,15).

şi ei se vor întoarce din ţara duşmanilor,
17 statornică dăinuire va fi pentru copiii tăi.

18 Am auzit glasul lui Efraim care se jeluia:
«M-ai mustrat şi am fost mustrat,
neînvăţat eram ca un juncan;
întoarce-mă şi mă voi întoarce,
căci Tu eşti Domnul Dumnezeul meu.
19 Căci, după robirea mea, m-am căit
şi după ce am dobândit cunoaştere, am gemut pentru zilele de ruşine şi ţi-am arătat
că am primit ocară din tinereţea mea.»
20 Fiu iubit [este] Efraim pentru Mine,
un copilaş încântător,
căci, de când sunt în el cuvintele Mele,
Îmi voi aminti negreşit de el;
de aceea M-am grăbit pentru el,
cu îndurare îl voi milui – spune Domnul.

21 Pregăteşte-te, Sioane,

38,17 „statornică dăinuire": gr. μόνιμον, „care stă în acelaşi loc", „statornic". ♦ În TM: „Este nădejde pentru viitorul tău – oracol al lui *YHWH* – fiii tăi se vor întoarce în hotarele lor".

38,18 „întoarce-mă şi mă voi întoarce": faţă de pasajele în care căinţa omului este o condiţie pentru intervenţia salvatoare a lui Dumnezeu (*e.g.* 33[26],3; 43[36],3), la Ieremia şi apoi la Iezechiel se accentuează ideea că şi pentru a se converti sau a-şi întări convertirea omul are nevoie de iniţiativa lui Dumnezeu (*cf.* Ier. 24,6-7; 39[32],40; Plâng. 5,21; Iez. 18,59-63; 20,40-44; 36,22-32).

38,19 „robirea": gr. αἰχμαλωσία echivalează aici ebr. *şûbh*, „întoarcere", care are în context sensul de „abatere/deviere" (de la calea cea dreaptă). ♦ „după": gr. ὕστερον, „mai târziu", „ca urmare a". ♦ „am gemut pentru zilele de ruşine şi ţi-am arătat că am primit ocară din tinereţea mea": TM are „mi-am lovit coapsa; m-am ruşinat şi am fost umilit pentru că am purtat ocara tinereţii mele". *Cf.* şi Is. 54,4, unde Dumnezeu făgăduieşte că va îndepărta ocara tinereţii.

38,20 „de când sunt în el cuvintele Mele, Îmi voi aminti negreşit de el; de aceea M-am grăbit pentru el": TM are „ori de câte ori vorbesc împotriva lui/despre el(?), tot Îmi amintesc de el; de aceea, lăuntrul meu se înfioară pentru el…".

38,21 În TM, versetul se referă la pregătirea drumului de întoarcere în patrie: „Înfige-ţi semne, pune-ţi stâlpi, îndreaptă-ţi gândul (*litt.* inima) spre drum, [spre] calea pe care mergi; întoarce-te, fecioară Israel, întoarce-te spre acele cetăţi ale tale!". ♦ „Sioane": traducătorul va fi citit toponimul *ţîyōn* acolo unde TM are *ţîyūnîm*, „semne", „jaloane". ♦ „răzbunare": gr. τιμωρία, pentru ebr. *tamᵉrūrîm*, „borne", „semne indicatoare" – traducătorul, poate neînţelegând cuvântul ebraic, îl va fi redat cu un (relativ) omofon grecesc. ♦ „drumuri": textul LXX are ὦμους, „umeri", care nu are sens aici; s-a propus corectarea în οἴμους, „drumuri", ce corespunde cu TM. ♦ „jelind": traducătorul va fi citit *'BLH* în loc de *'LH*, „acelea" (*cf.* LEH, *s.u.* πενθέω).

fă răzbunare!
Îndreaptă-ţi inima spre drumuri;
pe calea pe care ai umblat întoarce-te,
fecioară Israel!
Întoarce-te spre cetăţile tale jelind.
22 Până când te vei [tot] suci,
fiică ruşinată?
Căci Domnul a creat mântuire spre sădire nouă,
întru mântuire vor umbla oamenii."

23 Aşa a spus Domnul: „Vor mai spune cuvântul acesta în ţara lui Iuda şi în cetăţile lui când îi voi întoarce pe cei robiţi ai lui:
«Binecuvântat [fie] Domnul
pe muntele Său drept şi sfânt!»
24 Şi [vor fi] locuitori în cetăţile lui Iuda şi în toată ţara lui, împreună cu plugarul, şi [păstorul] va fi pus pe cale cu turma.

38,22 „te vei [tot] suci": gr. ἀποστρέφω sugerează oscilarea, şovăirea. ♦ „ruşinată": gr. ἠτιμωμένη. TM are *şōbhēbhāh*, „care te tot întorci/abaţi". Aquila are o echivalare mai apropiată de ebraică, ῥεμβέουσα, iar Symmachos are ὑποστρεφομένη (*cf.* Lundbom, nota *ad loc.*). ♦ A doua parte a versetului în TM: „Căci *YHWH* a creat ceva nou: femeia (*litt.* partea feminească) stă împrejurul bărbatului/viteazului". Sensul ultimei propoziţii este discutat până astăzi; majoritatea consideră că este vorba de răsturnarea situaţiei aşa cum se întâmplă după un război: femeia îl ocroteşte pe bărbat, adică femeile preiau muncile grele pe care bărbaţii, împuţinaţi şi schilozi, nu le mai pot face. Altă interpretare: femeile ajung să facă curte bărbaţilor, fiindcă aceştia au rămas prea puţini. Există şi o interpretare spirituală potrivit căreia poporul (= femeia) va ajunge să-l caute pe Domnul (= bărbatul), spre deosebire de vremurile dinainte, când Dumnezeu căuta să-Şi apropie poporul. Traducerea LXX arată că de timpuriu versetului i s-a dat o interpretare pozitivă.

38,23-26 Mesaj privind restaurarea lui Iuda.

38,23 „Domnul": ca de foarte multe ori, LXX are o formulă mai scurtă faţă de TM: „*YHWH* al oştirilor, Dumnezeul lui Israel". ♦ A doua parte a versetului în TM: „Să te binecuvânteze *YHWH*, sălaş al dreptăţii, munte sfânt!".

[25] Căci am îmbătat tot sufletul însetat
şi tot sufletul flămând l-am săturat."
[26] De aceea m-am trezit şi am văzut:
somnul mi-a fost dulce.

[27] „De aceea, iată, vin zile – zice Domnul – când voi semăna [în] Israel şi în Iuda sămânţă de om şi sămânţă de dobitoc. [28] Şi va fi [aşa]: precum am vegheat peste ei ca să dărâm şi să aduc rele, la fel voi veghea peste ei ca să zidesc şi să sădesc – spune Domnul. [29] În zilele acelea nu vor mai spune:
«Părinţii au mâncat aguridă
şi copiilor li s-au strepezit dinţii»,
[30] ci fiecare va muri pentru păcatul său: cui a mâncat aguridă, aceluia i se vor strepezi dinţii.

[31] Iată, vin zile – spune Domnul – când voi încheia cu casa lui Israel şi cu casa lui Iuda legământ nou, [32] nu precum legământul pe care l-am încheiat

38,24 În TM: „Şi vor locui acolo (*litt.* în ea) [cei din] Iuda şi [din] toate cetăţile sale laolaltă cu plugarii şi vor porni cu turma" (dar Targumul şi Vulgata dau mărturie pentru lecţiunea „şi cei care umblă cu turmele"). ♦ „[vor fi] locuitori": gr. ἐνοικοῦντες, la participiu. ♦ „va fi pus pe cale": *litt.* „va fi ridicat/dus".
38,27-30 Răsplătirea faptelor este individuală. Faţă de opinia tradiţională care interpreta pedeapsa şi răsplata faptelor într-o solidaritate în timp (de exemplu, copiii plătesc pentru păcatele părinţilor) sau în colectivitatea simultană (de exemplu, poporul plăteşte pentru păcatele conducătorilor), profeţii afirmă responsabilitatea individuală a omului: fiecare va fi răsplătit sau pedepsit după faptele proprii (*cf.* şi Iez. 14,12-13; 18).
38,27 „Israel... Iuda": TM are „casa lui Israel... casa lui Iuda".
38,28 „să dărâm şi să aduc rele": TM are aceleaşi patru ameninţări ca la 1,10: „să smulg şi să dărâm, să dobor şi să nimicesc".
38,29 Expresie proverbială, citată ca depăşită şi de Iez. 18,2.
38,30 „fiecare va muri pentru păcatul său": verset dezvoltat de mai mulţi Părinţi, pentru care nu poate exista nici o legătură, de la cauză la efect, între păcatul părinţilor şi pedeapsa copiilor (Theodoret, *Despre Ieremia* 7,31; Augustin, *Contra lui Iulian* 6,25,82).
38,31-34 Legământul cel nou: aceste versete constituie punctul culminant al mesajului Cărţii lui Ieremia. Poporul a încălcat Legământul de la Sinai, dar Dumnezeu făgăduieşte un nou Legământ, în care Legea va fi înscrisă înlăuntrul omului, iar această interiorizare va crea posibilitatea de relaţie directă a fiecărui om cu Dumnezeu. Tema Noului Legământ va fi reluată în Noul Testament: 2Cor. 3,3-18; Evr. 8,8-12; 10,15-17; iar Iisus, la instituirea Euharistiei, arată împlinirea acestui Legământ în misterul pascal, pe care

cu părinţii lor în ziua când i-am luat de mână ca să-i scot din ţara Egiptului, căci ei n-au rămas în legământul Meu iar Eu i-am nesocotit – spune Domnul. [33] Acesta e legământul pe care îl voi încheia cu casa lui Israel după zilele acelea – spune Domnul: voi pune legile Mele în cugetul lor şi în inimile lor le voi scrie; şi Eu voi fi Dumnezeul lor, iar ei vor fi poporul Meu; [34] şi nu-l va mai învăţa fiecare pe semenul său şi fiecare pe fratele său zicând: «Cunoaşte pe Domnul!»: căci fiecare dintre ei Mă va cunoaşte, de la mic la mare, căci voi fi îndurător cu strâmbătăţile lor şi de păcatele lor nu-Mi voi mai aduce aminte.

[35] De s-ar ridica cerul întru înălţime – spune Domnul –

Euharistia îl face mereu prezent: „Acest potir este Legământul cel nou, în sângele meu, care se varsă pentru voi" (Lc. 22,20; *cf.* 1Cor. 11,25).
38,31 „Iată, vin zile": *cf.* 28,52 şi nota. ♦ „voi încheia cu casa lui Israel şi cu casa lui Iuda legământ nou": pentru Părinţi nu există nici o îndoială că aici profetul vorbeşte despre Noul Testament, încheiat prin Iisus Hristos (Augustin, *Despre duh şi literă* 33). Dar ei ţin să precizeze că nu e vorba de două legăminte complet diferite, cu atât mai puţin de doi Dumnezei diferiţi. Acelaşi Dumnezeu încheia şi Vechiul, şi Noul Legământ, doar că, prima dată, cu un singur popor, Israel, a doua oară, cu întreaga omenire (Irineu, *Adversus haereses* 4,9,1; Ioan Gură de Aur, *Omilii la Evanghelia după Matei* 16,8). Pentru Theodoret, Noul Legământ completează, desăvârşeşte Vechiul Legământ (*Despre Ieremia* 7,31-32). Prin încheierea Noului Legământ, în Iisus Hristos, credinţa înlocuieşte încrederea în sine (Augustin, *Despre duh şi literă* 35). Iar pentru Ambrozie, dacă cifra 7 simbolizează Vechea lege, Noua lege are ca simbol cifra 8, cifra desăvârşirii, a paradisului ceresc, a Împărăţiei (*Epistole* 50).
38,32 „i-am nesocotit": *cf.* 4,17 şi nota. TM are „Eu sunt stăpânul lor". Traducătorul LXX va fi citit *bāḫal'tī* în loc de *bā'al'ti*, „a fi stăpân".
38,33-34 „legile Mele": TM are „legea (*tōrāh*) Mea". ♦ „în inimile": inima era considerată sediul gândirii, al voinţei şi al afectelor superioare; aşadar simbolizează interioritatea omului. ♦ „semenul": gr. are πολίτης, „cetăţeanul", acolo unde TM are *rēa'*, „tovarăş", „prieten". ♦ *Cf.* 24,7; 32,38; Deut. 7,6-7; Iez. 36,26-28; 37,23; Os. 2,22-23; Zah. 8,8; Ps. 50/51,12. ♦ „voi pune legile Mele în cugetul lor şi în inimile lor le voi scrie": versetul a fost amplu dezvoltat de Părinţi: Ieronim, *Şase cărţi despre Ieremia* 6,26,5-8; Augustin, *Omilii* 155,3,6; *Epistole* 266. ♦ „fiecare dintre ei Mă va cunoaşte, de la mic la mare": Părinţii citează versetul în descrierea Împărăţiei lui Dumnezeu instaurată de Iisus. Unii, ca de pildă Ieronim, insistă pe egalitatea tuturor în Împărăţia divină, subliniind abolirea oricărei ierarhii umane (*Contra lui Iovinian* 2,27).
38,35-37 Domnul nu-l va părăsi niciodată pe Israel. Conţinutul versetelor corespunde în mare cu TM, dar în altă ordine.
38,35 Îi corespunde 31,37 TM. ♦ „s-ar ridica...": TM are „s-ar măsura". Traducătorul va fi citit *YRMW* în loc de *YMDW* (*cf.* LEH, *s.u.* ὑψόω). ♦ „de s-ar coborî întinsul

şi de s-ar coborî întinsul pământului în jos,
Eu [tot] nu voi lepăda seminţia lui Israel – spune Domnul –
pentru toate câte au făcut."

[36] Aşa a spus Domnul, Cel care a dat soarele spre lumină zilei,
luna şi stelele spre lumină nopţii,
şi strigăt în mare
de au vuit valurile ei,
Domnul Atotstăpânitor [este] numele Lui:
[37] „De vor înceta legile acestea
de la faţa Mea – spune Domnul –
va înceta şi seminţia lui Israel
să fie neam în faţa Mea, în toate zilele.

[38] Iată, vin zile – spune Domnul – şi va fi zidită cetate pentru Domnul de la turnul Anameel până la poarta Colţului. [39] Şi se va întinde funia de măsurat înaintea lor până la colinele Gareb şi va fi înconjurată de un cerc de pietre alese; [40] şi tot *asaremoth*-ul până la *nachal Kedron*, până în colţul porţii cailor, la răsărit [vor fi] lucru sfânt pentru Domnul şi niciodată nu va mai pieri şi nu va mai fi doborâtă în veac."

---

pământului": gr. ἔδαφος, *litt.* „podeaua", „solul"; TM are „de s-ar cerceta temeliile pământului". În ambele cazuri, traducerea lui Aquila sprijină TM.

38,36 Îi corespunde 31,35 TM. ♦ „luna şi stelele": TM are „rânduielile lunii şi stelelor". ♦ „strigăt în mare": TM are „Cel care a răscolit marea". ♦ Acest imn care laudă atotputernicia Creatorului trimite cu gândul la Gen. 1,14-18, precum şi la imnurile din Am. 5,8-27.

38,37 Îi corespunde 31,36 TM.

38,38-40 Profeţie despre reconstruirea şi sacralitatea Ierusalimului. ♦ „Anameel": ebr. *Ḥanane'ēl* – *cf.* 2Ezr. 13,1; Zah. 14,10. Turnul se află în partea de nord-est a oraşului. ♦ „Poarta Colţului" (*cf.* 4Rg. 14,13) se afla în partea de nord-vest. ♦ „va fi înconjurată de un cerc de pietre alese": TM are „se va întoarce spre / va ocoli *Go'āh*". În ciuda multor presupuneri, Gareb şi Goah rămân nelocalizate. ♦ În TM, v. 40 este mai lung: „Şi toată râpa leşurilor şi a cenuşii şi toate câmpurile (*haṣṣ'rēmōth* – text scris; *haṣṣ'dēmōth* – text pentru citit) până la râul (*naḥal*) *Qidh'rōn* etc...". Se vede cum traducătorul LXX a transliterat aproximativ cuvântul pe care nu l-a înţeles şi a considerat că *naḥal* face parte din toponim. ♦ „nu va mai pieri": TM are „nu va mai fi dezrădăcinată". ♦ „şi va fi zidită cetate pentru Domnul": Ieronim respinge intrepretarea literalistă a „iudeilor şi iudaizanţilor" şi afirmă că aici se vorbeşte despre Biserica lui Iisus, „cetate a lui Dumnezeu". Întrucât Îl are ca temelie pe Iisus, Biserica nu va putea fi distrusă niciodată (*Şase cărţi despre Ieremia* 6,29,6-11).

39 (32 TM) [1] Cuvântul care a fost de la Domnul către Ieremia, în anul al zecelea al regelui Sedekias – acesta [este] anul al optsprezecelea al regelui Nabucodonosor, regele Babilonului; [2] oastea regelui Babilonului ridicase o întăritură de pari împotriva Ierusalimului, iar Ieremia era păzit în curtea gărzii care este în casa regelui, [3] unde îl închisese regele Sedekias zicând: „De ce proroceşti tu spunând: «Aşa a spus Domnul: Iată, Eu dau cetatea aceasta în mâinile regelui Babilonului şi [el] o va lua, [4] iar Sedekias nu va scăpa nicidecum din mâna chaldeilor, pentru că va fi predat în mâinile regelui Babilonului şi vor grăi faţă în faţă şi se vor privi ochi în ochi [5] şi va merge Sedekias în Babilon şi va fi aşezat acolo»?"

39–51 Le corespund 32–45 TM. Ansamblu narativ în proză care, venind după făgăduinţele privind restaurarea şi încheierea Noului Legământ, din cap. 38 (31 TM), detaliază motivele pentru care Domnul a hotărât pedepsirea poporului şi pentru care împlinirea mântuirii va întârzia. Deşi capitolele se referă la momente diferite, ele sunt asamblate într-un tot redacţional care, în ciuda „salturilor" înainte şi înapoi în timp, oferă o semnificaţie unitară. Capitolele 39–40 (32–33 TM) prezintă un gest concret de speranţă – Ieremia este pus să-şi cumpere un ogor tocmai atunci când oştile regelui Babilonului asediau Ierusalimul; la rugăciunea de căinţă a profetului, Dumnezeu răspunde printr-un mesaj de mustrare pentru păcatele poporului, urmat de o serie de mesaje de salvare. Capitolele 41 (34 TM) şi 43 (36 TM) istorisesc două gesturi concrete de respingere a mesajului divin: readucerea în sclavie a robilor eliberaţi şi arderea sulului profetic de către rege. Între aceste două momente este situat modelul de supra-fidelitate a rechabiţilor – cap. 42 (35 TM). În 44–45 (37–38 TM) se narează relaţiile încordate dintre profet şi regele Sedekias: acesta din urmă respinge „fizic" mesajul în persoana celui care îl transmite. În 46 (39 TM) se povestesc împrejurările cuceririi Ierusalimului şi consecinţele ei. În 47–48 (40–41 TM) se petrece asasinarea guvernatorului Godolias, iar în 49–51 (42–44 TM) cei care au mai rămas în Ierusalim fac tocmai ceea ce Dumnezeu le interzisese să facă: se refugiază în Egipt, ca într-un fel de contra-Exod. Finalul capitolului 51 (45 TM) prezintă soarta lui Baruh ca pe un „studiu de caz": în mijlocul dezastrului general, va avea de suferit, dar va rămâne în viaţă, conform cuvintelor Domnului.

39,1 „regelui Sedekias": TM explicitează: „al lui Iuda"; în schimb, versetul se termină cu numele regelui babilonian. ♦ „Anul al zecelea" este 588 I.H., deci în timpul asedierii Ierusalimului.

39,2-5 Pasajul pare a fi o inserţie redacţională, pentru că motivul arestării lui Ieremia nu corespunde cu cel din restul cărţii: de fapt, el a fost arestat (*cf.* 44[37],12 şi urm.) când încercase să iasă din Ierusalim, într-un moment de încetare a asediului (*cf.* 44[37],5 şi 11), pentru a merge în ţinutul lui Beniamin. În v. 6 se trece la cuvintele profetului, care transmit mesajul Domnului.

39,2 „ridicase o întăritură de pari": gr. ἐχαράκωσεν.

39,5 În TM: „şi el îl va duce în Babilon pe *Ṭidh'qīyāhū* şi acolo va fi până când îl voi cerceta – oracol al lui *YHWH*; deşi vă luptaţi împotriva chaldeilor, nu veţi izbândi".

[6] Şi a fost cuvântul Domnului către Ieremia zicând: [7] „Iată, Anameel, fiul
lui Salom, fratele tatălui tău, vine la tine zicând: «Cumpără pentru tine ogo-
rul meu cel din Anathoth, căci e dreptul tău să-l dobândeşti.»" [8] Şi Ana-
meel, fiul lui Salom, fratele tatălui meu, a venit la mine în curtea gărzii şi
mi-a spus: „Cumpără pentru tine ogorul meu cel din ţinutul lui Beniamin, în
Anathoth, căci e dreptul tău să-l dobândeşti; tu eşti mai în vârstă!" Am
cunoscut că este cuvântul Domnului [9] şi am cumpărat ogorul lui Anameel,
fiul fratelui tatălui meu, şi i-am cântărit şaptesprezece sicli de argint; [10] şi
am făcut un înscris şi l-am pecetluit şi am luat martori şi am pus argintul pe
cântar. [11] Şi am luat înscrisul de cumpărare, pe cel pecetluit şi pe cel [de]
citit, [12] şi l-am dat lui Baruh, fiul lui Nerias, fiul lui Maasaias, sub ochii lui
Anameel, fiul fratelui tatălui meu, şi sub ochii celor care erau de faţă; şi au
semnat în înscrisul de cumpărare sub ochii iudeilor care erau în curtea gărzii.
[13] Şi i-am poruncit lui Baruh sub ochii lor, zicând: [14] „Aşa a spus Domnul
Atotstăpânitor: «Ia acest înscris de cumpărare şi înscrisul cel [de] citit şi
pune-l într-un vas de lut, ca să rămână vreme îndelungată.» [15] Căci aşa a
spus Domnul: «Se vor mai cumpăra ogoare şi case şi vii în ţara aceasta.»
[16] Şi, după ce i-am dat înscrisul de cumpărare lui Baruh, fiul lui Nerias,
m-am rugat către Domnul zicând: [17] Doamne, Tu ai făcut cerul şi pământul
cu puterea Ta cea mare şi cu braţul Tău înalt şi ridicat; nimic nu va sta

39,6 În TM: „Şi Ieremia a zis: a fost cuvântul lui *YHWH* către mine zicând".
39,7 „e dreptul tău să-l dobândeşti": TM are „tu ai dreptul de răscumpărare ca să-l cumperi" – ruda cea mai apropiată avea dreptul/datoria să (răs)cumpere pământul, pentru ca acesta să nu se înstrăineze în afara familiei (*cf.* Lev. 25,25-28).
39,8 TM are în plus afirmaţia că *Ḥanam'ʾēl*, fiul lui Şallum, a venit „după cuvântul Domnului". ♦ „tu eşti mai în vârstă": TM are, ca la v. 7, „tu ai dreptul de răscumpărare ca să-l cumperi". Se poate presupune că traducătorul LXX a încercat să evoce într-o formă inteligibilă o cutumă fără echivalent în lumea sa.
39,9 TM aminteşte încă o dată că ogorul se afla la Anathoth.
39,11 Despre „înscrisul de cumpărare", TM precizează: „cu stipulările şi clauzele lui". Este o insistenţă asupra legalităţii actului şi asupra seriozităţii gestului. ♦ La cumpărare, se făcea un exemplar oficial, care era făcut sul şi pecetluit, şi un exemplar deschis, la care se putea recurge mai uşor. ♦ Cumpărarea unui ogor în vreme de invazie străină manifestă speranţa lui Ieremia într-o intervenţie salvatoare a lui Dumnezeu.
39,12 „Baruh": ucenicul şi secretarul lui Ieremia; *cf.* şi cap. 43 (36 TM) şi 51,1-5 (= 45 TM).
39,14 „vreme îndelungată": *litt.* „zile mai multe".
39,16-25 Rugăciune în care Ieremia îi aduce laudă lui Dumnezeu pentru faptele Lui minunate (*cf.* 2Ezr. 19,5-38; Ps. 77/78; 104/105; 105/106; 134/135; 135/136).
39,17 „nimic nu va sta ascuns de Tine": TM are „nimic nu este peste puterile Tale".

ascuns de Tine, [18] care arăţi milă către mii, dar plăteşti păcatele părinţilor în
copiii lor după ei, Dumnezeul cel mare şi puternic, [19] Domn de mare sfat şi
puternic în fapte, Dumnezeul cel mare, cel atotstăpânitor, Domnul cu nume
mare: ochii Tăi [sunt aţintiţi] spre căile fiilor oamenilor, ca să dai fiecăruia
după calea sa: [20] [Tu,] care ai făcut semne şi minuni în ţara Egiptului până
în ziua aceasta şi în Israel şi între oamenii de pe pământ şi Ţi-ai făcut un
nume ca [până] în ziua aceasta [21] şi l-ai scos pe poporul Tău Israel din ţara
Egiptului cu semne şi minuni, cu mână tare şi cu braţ ridicat şi cu privelişti
măreţe [22] şi le-ai dat ţara aceasta pe care ai jurat-o părinţilor lor, ţară şiroind
de lapte şi miere, [23] şi au intrat şi au luat-o [în stăpânire], dar n-au ascultat
glasul Tău şi în rânduielile Tale n-au umblat; toate câte le-ai poruncit lor
nu le-au făcut; şi [de aceea Tu] ai făcut să li se întâmple toate relele acestea.
[24] Iată, a venit gloată către cetatea aceasta ca să o cucerească şi cetatea a
fost dată în mâinile chaldeilor, care se războiesc împotriva ei cu puterea
sabiei şi a foametei; după cum ai grăit, aşa s-a făcut. [25] Şi Tu îmi spui:
„Cumpără-ţi un ogor!" Şi am făcut un înscris şi l-am pecetluit şi am adus
martori; iar cetatea a fost dată în mâinile chaldeilor.
[26] Şi a fost cuvântul Domnului către mine zicând: [27] „Eu [sunt] Domnul
Dumnezeul a tot trupul: oare va fi ceva ascuns de Mine?" [28] De aceea, aşa a

39,18 *Cf.* Ex. 34,6-7. ♦ „plăteşti păcatele părinţilor...": în textul de rugăciune, mai arhaizant, răzbate formularistica tradiţională despre răsplata şi pedeapsa ce trec la generaţiile următoare; se manifestă însă un prim pas în pedagogia divină către afirmarea responsabilităţii individuale (vezi *e.g.* 38,27-30 şi nota, şi chiar *infra*, v. 19): dimensiunile răsplăţii sunt infinit mai mari. ♦ „în copiii": *litt.* „în sânul copiilor". ♦ TM are în plus, la final: „*YHWH* al oştirilor este numele Lui".
39,19 „Dumnezeul cel mare, cel atotstăpânitor, Domnul cu nume mare": plus al LXX. ♦ La final, TM are în plus: „şi după rodul faptelor sale". ♦ „ochii Tăi [sunt aţintiţi]": Tertulian face o paralelă între discernământul uman şi cel divin. Omul vede ce este în exterior, aparenţele; Dumnezeu priveşte direct în inima oamenilor şi a lucrurilor. El nu poate fi tras pe sfoară, nu poate fi amăgit de aparenţe înşelătoare (*Împotriva ereticilor* 3).
39,21 „cu privelişti măreţe": TM are: „cu spaimă mare". Traducătorul va fi citit *MR'H*, de la *R'H* („a vedea"), în loc de *MR'*, de la rad. *YR'*, „a se îngrozi" (la fel în Deut. 4,34; 26,8).
39,24 „gloată": gr. ὄχλος; TM are *soʿlōth* – termen ce desemnează movilele de pământ ridicate de asediatori ca să poată escalada zidurile. Pentru greacă s-a propus emendarea în ὁ χοῦς, cu un sens apropiat. ♦ La „sabie" şi „foamete", TM adaugă cel de-al treilea flagel, „molima". ♦ La final, TM are în plus: „şi iată, vezi!".
39,25 „Cumpără-ţi": *litt.* „Dobândeşte-ţi cu bani". ♦ „Şi am făcut un înscris şi l-am pecetluit şi am adus martori": în TM se continuă cuvintele Domnului: „şi pune-ţi martori".
39,26-44 Dumnezeu îi răspunde lui Ieremia amintind păcatele poporului care au dus la dezastru, dar făgăduind în final izbăvirea şi încheierea unui nou Legământ (*cf.* 38[31], 31-34).

spus Domnul Dumnezeul lui Israel: „Cu adevărat va fi predată cetatea aceasta în mâinile regelui Babilonului şi [el] o va lua; [29] şi vor veni chaldeii care se războiesc împotriva cetăţii acesteia şi vor arde cetatea aceasta cu foc şi vor pârjoli casele pe ale căror acoperişuri au ars tămâie pentru Baal şi au vărsat libaţii pentru zei străini încât Mi-au stârnit mânia; [30] căci fiii lui Israel şi fiii lui Iuda au făcut numai ce e rău în ochii Mei din tinereţea lor; [31] căci spre urgia Mea şi spre mânia Mea a fost cetatea aceasta din ziua în care au zidit-o şi până în ziua aceasta, încât [s-]a înstrăinat din faţa Mea [32] prin toate ticăloşiile fiilor lui Israel şi ai lui Iuda, pe care le-au făcut încât Mi-au stârnit mânia, ei şi regii lor şi cârmuitorii lor şi preoţii lor şi profeţii lor, bărbaţii din Iuda şi cei care locuiesc în Ierusalim; [33] şi-au întors spre Mine spatele şi nu faţa; [Eu] i-am învăţat din zori şi i-am [tot] învăţat, dar n-au ascultat ca să ia învăţătură; [34] şi şi-au pus murdăriile în Casa peste care s-a chemat Numele Meu, cu necurăţeniile lor, [35] şi au ridicat altarele lui Baal cele din râpa fiului lui Ennom, ca să-i aducă jertfă pe fiii şi pe fiicele lor regelui Moloch, lucruri pe care Eu nu le-am poruncit şi care nu s-au suit la inima Mea – ca ei să facă spurcăciunea aceasta încât l-au dus în păcat pe Iuda."

[36] Şi acum, aşa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel despre cetatea despre care tu spui: „Va fi predată în mâinile regelui Babilonului, întru sabie şi foamete şi surghiun": [37] „Iată, Eu îi adun din orice ţinut [unde] i-am împrăştiat în urgia şi mânia Mea şi în aprindere mare; şi îi voi întoarce în locul acesta şi îi voi aşeza în siguranţă [38] şi vor fi poporul Meu şi Eu voi fi Dumnezeul lor. [39] Şi le voi da altă cale şi altă inimă, ca să se teamă de Mine în toate

39,26 „către mine": TM are „către Ieremia".
39,27 „ascuns de Mine": TM are „prea greu pentru Mine" (*cf. supra*, 39,17).
39,28 „în mâinile regelui Babilonului": TM are „în mâna chaldeilor şi în mâna lui N., regele Babilonului".
39,30 „căci fiii lui Israel şi fiii lui Iuda au făcut numai ce e rău": *litt.* „numai fiii lui Israel şi fiii lui Iuda au făcut ce e rău".
39,34 „cu necurăţeniile lor": TM are „pângărind-o" (*litt.* „spre pângărirea ei") – *cf.* 7,30.
39,35 *Cf.* 7,31 şi nota.
39,36 „tu spui": TM are „voi spuneţi". ♦ „surghiun": TM are „molimă".
39,37 Despre tema întoarcerii şi restaurării, vezi şi 16,15; 23,6. ♦ „îi voi aşeza în siguranţă": gr. καθιῶ αὐτοὺς πεποιθότας, *litt.* „îi voi aşeza încrezători".
39,39 „altă cale şi altă inimă": „calea" simbolizează în Biblie modul de a gândi şi de a trăi (*e.g.* Deut. 8,6; 11,28 etc.; Ps. 1 etc.), iar „inima", interioritatea omului: este vorba aici de convertire. TM are „o singură inimă şi o singură cale", referindu-se la statornicia în fidelitate.

zilele, spre bine, pentru ei şi pentru copiii lor după ei. [40] Şi voi încheia cu ei legământ veşnic, pe care nu-l voi mai întoarce din urma lor, şi voi pune frica Mea în inimile lor, ca să nu se mai abată de la Mine. [41] Şi-i voi cerceta ca să le fac bine şi-i voi sădi în pământul acesta întru credinţă, cu toată inima şi cu tot sufletul." [42] Căci aşa a spus Domnul: „Am adus peste poporul acesta toate aceste rele mari; tot aşa voi aduce Eu asupra lor toate cele bune pe care le-am grăit către ei. [43] Şi se vor mai cumpăra ogoare în ţara despre care tu spui: «E nestrăbătută de oameni şi de dobitoace; au fost predaţi în mâinile chaldeilor.» [44] Şi vor cumpăra cu bani ogoare şi vei face un înscris şi-l vei pecetlui şi vei aduce martori, în ţinutul lui Beniamin, şi în jurul Ierusalimului, şi în cetăţile din Iuda, şi în cetăţile din munte, şi în cetăţile din Sephela, şi în cetăţile din Nagheb, căci voi aduce înapoi pe surghiuniţii lor."

40 (33 TM) [1] Şi a fost cuvântul Domnului către Ieremia a doua oară – [pe când] era el încă legat în curtea gărzii – zicând:
[2] Aşa a spus Domnul, Cel care face pământul şi-l plăsmuieşte ca să-l statornicească – Domnul este Numele Lui: [3] „Strigă către Mine şi-ţi voi răspunde şi-ţi voi vesti [lucruri] mari şi puternice, pe care nu le-ai cunoscut! [4] Căci aşa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel, despre casele cetăţii acesteia şi

39,40 „pe care nu-l voi mai întoarce din urma lor": TM are „astfel încât (*litt.* ceea ce) nu voi înceta (*litt.* nu Mă voi întoarce din urma lor) să le fac bine". Traducătorul a echivalat literal o turnură ebraică, iar „să le fac bine" lipseşte, textul devenind astfel obscur.
39,41 „Şi-i voi cerceta": TM are „Mă voi bucura". ♦ „cu toată inima şi cu tot sufletul": TM precizează: „cu toată inima Mea şi cu tot sufletul Meu".
39,43 „tu spui": TM are „voi spuneţi", ca la v. 36.
39,44 „vei face... vei pecetlui... vei aduce": TM are infinitive cu valoare impersonală, în concordanţă cu „vor cumpăra", cu aceeaşi valoare. ♦ „Sephela": ebr. *šᵉphēlāh*, „câmpie", e folosit şi ca toponim, desemnând zona de şes aflată la vest şi sud-vest de Ierusalim. ♦ „Nagheb": ebr. *neghebh*, „sud", este şi toponim care desemnează podişul din sudul Iudeii.
40[33] Făgăduinţe despre fericirea pe care o va aduce Dumnezeu poporului Său: vindecare şi prosperitate în cetăţi (1-13), restabilirea regalităţii davidice şi a preoţiei (33,14-22 TM), alegerea şi legământul vor fi veşnice (33,23-26 TM).
40,1 „legat": TM are „închis". ♦ „curtea gărzii": *cf. supra*, nota 39,2-5.
40,2 „Cel care face pământul...": TM are „Cel care l-a făcut...". Pasajul pare o formulă imnică preluată ca atare. *Cf.* 28,15-19 şi nota.
40,3 „puternice": TM are „ascunse". Aceeaşi diferenţă, dar în sens invers, la 39,17.27.
40,4 „casele regelui": TM are „casele regilor". ♦ „pentru [a face] pari şi întăriturî": TM are „pentru [a face] movile/rampe de acces şi pentru [a se apăra de] sabie". În timpul asediului (*cf.* 39[32],24), casele de lângă zidul Ierusalimului au fost dărâmate pentru a-l întări cu sfărâmăturile.

despre casele regelui lui Iuda, care au fost dărâmate pentru [a face] pari şi întăriturí, [5] ca să se lupte cu chaldeii şi să umple [cetatea] de leşurile oamenilor pe care i-am lovit în urgia şi mânia Mea şi de la care Mi-am întors faţa pentru toate ticăloşiile lor: [6] Iată Eu îi aduc alinare şi vindecare şi le voi arăta să asculte şi o voi tămădui şi voi face pentru ei pace şi credinţă; [7] şi voi întoarce pe cei surghiuniţi ai lui Iuda şi pe cei surghiuniţi ai lui Israel şi-i voi zidi ca mai înainte; [8] îi voi curăţi de toate strâmbătăţile lor cu care au păcătuit împotriva Mea şi nu-Mi voi mai aduce aminte de păcatele lor cu care au păcătuit împotriva Mea şi s-au abătut de la Mine. [9] Şi va fi spre bucurie şi spre laudă şi spre mărire pentru tot poporul pământului, când vor auzi despre toate cele bune pe care le voi face Eu; şi se vor teme şi se vor amărî pentru toate cele bune şi pentru toată pacea pe care o voi aduce asupra lor."

[10] Aşa a spus Domnul: „În locul acesta, despre care ziceţi voi «E pustiu de oameni şi de dobitoace», în cetăţile lui Iuda şi afară din Ierusalim, în [locuri] pustiite – pentru că nu sunt [acolo] nici oameni, nici dobitoace – se vor mai auzi [11] glas de bucurie şi glas de veselie, glasul mirelui şi glasul miresei, glasul celor care spun:

«Aduceţi mulţumire Domnului Atotstăpânitor,
căci bun [este] Domnul,
căci în veac [este] mila Lui!»

Şi vor aduce daruri în Casa Domnului, căci pe toţi surghiuniţii îi voi întoarce din ţara aceea ca mai înainte", a spus Domnul.

[12] Aşa a spus Domnul oştirilor: „În locul acesta pustiu, pentru că nu [sunt] nici oameni, nici dobitoace, şi în toate cetăţile lui, vor mai fi sălaşe de păstori care-şi odihnesc turmele; [13] în cetăţile din ţinutul muntos, şi în cetăţile din Sephela, şi în cetăţile din Nagheb, şi în ţinutul lui Beniamin, şi în cele din jurul Ierusalimului, şi în cetăţile lui Iuda vor mai trece turme pe sub mâna celui care le numără" – a spus Domnul. [14-26]

40,5 „ca să se lupte cu chaldeii": TM are „cei care vin / ei vor veni să se lupte cu chaldeii". Textul este neclar; probabil de aceea LXX a omis primul verb. Dificultatea rămâne însă aceeaşi şi în TM, pentru care comentatorul medieval Raşi a propus interpretarea: „au dărâmat ei casele, dar numai pentru ca ele să se umple de leşuri" (*cf.* Lundbom, nota *ad loc.*).

40,6 „alinare": *litt.* „cicatrizare". ♦ „să asculte": gr. εἰσακούειν lipseşte din *Vaticanus* şi din alte mss.; nici ediţia Ziegler nu-l reţine. ♦ „le voi arăta să asculte şi o voi tămădui şi voi face pentru ei pace şi credinţă": TM are „îi voi tămădui şi le voi arăta belşug de pace şi de adevăr". Gr. πίστις, „credinţă", „încredere", „fiabilitate", încearcă să redea o parte din sensul ebr. *'emeth.*

40,7 Despre tema recurentă a întoarcerii şi restaurării şi felul în care este exprimată, vezi şi 16,15; 23,6; 39[32],37.

40,9 În TM sunt mici diferenţe, care însă oferă în ansamblu un text clar: „Şi va fi pentru Mine nume/titlu de bucurie şi de laudă şi de frumuseţe înaintea tuturor neamurilor pământului, care vor auzi tot binele pe care Eu îl fac pentru ei; se vor teme şi se vor cutremura de tot binele şi toată pacea/bunăstarea pe care Eu o săvârşesc pentru ea (*i.e.* Ierusalim/Iuda)".

40,10 „afară din Ierusalim": *cf. supra*, nota 11,6.

40,11 Citatul este din Ps. 135/136,1, cu o mică diferenţă. ♦ „Aduceţi mulţumire": gr. ἐξομολογοῦμαι, *litt.* „a recunoaşte, a mărturisi, a fi recunoscător", redă stereotip ebr. *yādhāh* (de unde subst. *tōdhāh*), „a aduce laudă/mulţumire lui Dumnezeu, amintind

faptele Sale minunate". Sub influenţa limbajului biblic, cuvântul grecesc dobândeşte şi acest din urmă sens: mărturie stau diverse texte patristice, cum ar fi εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ καὶ ἐξομολογούμενοι ἐφ' οἷς εὐεργέτησεν ἡμᾶς ὁ θεός „aducând mulţumire lui Dumnezeu şi lăudându-L/dându-I mărturie pentru câte binefaceri ne-a dat Dumnezeu" (*Const. Ap.* 7,30,1); iar Ioan Gură de Aur afirmă explicit: „Sunt două feluri de *mărturisire*: recunoaşterea păcatelor proprii şi recunoaşterea binefacerilor lui Dumnezeu" (*Ex. Ps.* 9); la fel, Grigore al Nyssei: „'Εξομολόγησις are aici sensul de εὐχαριστία (aducere de mulţumire) şi nu de ἐξαγόρευσις (exprimarea greşelilor)" (Grigore al Nyssei, *Despre titlurile Psalmilor*, *SC* 466, 20). ♦ „îi voi întoarce din ţara aceea": TM are „voi întoarce (*i.e.* voi îndepărta) robia ţării".

40,13 „Sephela... Nagheb": vezi *supra*, nota 39,44.

40,[14-26] Versetele nu există în LXX. În TM, le corespund vv. 33,14-26: „[14] Iată, vin zile – oracol al lui *YHWH* – când voi împlini cuvântul cel bun pe care l-am grăit pentru casa lui Israel şi pentru casa lui Iuda. [15] În zilele acelea şi în vremea aceea îi voi ridica lui David Odraslă dreaptă şi el va face judecată şi dreptate în ţară. [16] În zilele acelea va fi izbăvit Iuda şi Ierusalimul va trăi în linişte şi acesta e numele cu care îl vor numi: *YHWH* – dreptatea noastră. [17] Căci aşa vorbeşte *YHWH:* «Nu-i va lipsi lui David bărbat care să şadă pe tronul casei lui Israel, [18] iar preoţilor levitici nu le va lipsi bărbat care să aducă în faţa Mea ardere de tot şi să jertfească ofrandă şi să săvârşească jertfă în toate zilele». [19] Şi a fost cuvântul lui *YHWH* către Ieremia zicând: [20] Aşa grăieşte *YHWH*: «De veţi [putea] rupe legământul Meu cu ziua şi legământul Meu cu noaptea astfel încât noaptea şi ziua să nu mai fie zi şi noapte la vremea lor, [21] doar atunci şi legământul Meu cu David, slujitorul Meu, se va rupe, aşa încât să nu mai aibă fiu care să domnească pe tronul lui şi nici leviţii preoţi să nu mai slujească. [22] După cum nu se [poate] număra oştirea cerului şi nu se [poate] măsura nisipul mării, tot astfel voi spori odrasla lui David şi pe slujitorii Mei leviţii care să-Mi slujească». [23] A fost cuvântul lui *YHWH* către Ieremia zicând: [24] «Oare n-ai văzut cum a zis poporul acesta: 'Cele două triburi pe care le-a ales *YHWH* [acum] le-a lepădat'? Ei au disprețuit poporul Meu, aşa încât nu mai este neam în faţa lor». [25] Aşa spune *YHWH*: «Dacă nu am aşezat Eu legământul Meu cu ziua şi cu noaptea şi rânduielile cerului şi ale pământului, [26] doar atunci voi lepăda

41 (34 TM) [1] Cuvântul care a fost către Ieremia de la Domnul [când] Nabucodonosor, regele Babilonului, şi toată oastea lui şi tot pământul stăpânirii lui se războiau cu Ierusalimul şi cu toate cetăţile lui Iuda. [2] Aşa a spus Domnul: „Du-te la Sedekias, regele lui Iuda, şi spune-i: «Aşa a spus Domnul: Va fi negreşit predată cetatea aceasta în mâinile regelui Babilonului şi [el] o va lua şi o va arde în foc: [3] nici tu însuţi nu vei fi izbăvit din mâna lui, ci vei fi prins şi vei fi dat în mâinile lui; ochii tăi vor privi în ochii lui şi vei grăi cu el faţă în faţă şi vei merge în Babilon.»" [4] „Ci ascultă cuvântul Domnului, Sedekias, rege al lui Iuda! Aşa spune Domnul: [5] «În pace vei muri şi cum i-au plâns pe părinţii tăi care au domnit înaintea ta te vor plânge şi pe tine şi se vor jeli pentru tine *O, Adon!*; căci Eu am grăit cuvânt» – a spus Domnul." [6] Şi Ieremia a grăit către regele Sedekias toate cuvintele acestea în Ierusalim; [7] iar oastea regelui Babilonului se războia împotriva Ierusalimului şi împotriva cetăţilor din Iuda, Lachis şi Azeka, pentru că [doar] acestea rămăseseră cetăţi întărite între cetăţile lui Iuda.

---

odrasla lui Iacob şi a slujitorului Meu, David, aşa încât să nu aleg din seminţia lor cârmuitori peste seminţia lui Avraam, Isac şi Iacob, căci voi întoarce robia lor şi Mă voi îndura de ei»". ♦ Theodoret comentează versetele care nu se află în LXX, subliniind faptul că Noul Legământ nu poate fi distrus deoarece „noul David", Iisus Hristos, va domni în veci (*Despre Ieremia* 7,33,18).

41,1-7 Mesaj adresat regelui Sedekias în timpul asediului Ierusalimului, în 588/587 î.H.: situaţia este fără ieşire, iar regele va fi luat prizonier şi dus în Babilon.

41,2 „Va fi negreşit predată (*litt.* cu predare va fi predată) cetatea": TM are: „Iată, Eu voi da cetatea". Probabil din scrupul teologic – pentru a nu-L incrimina pe Dumnezeu ca autor al dezastrului –, LXX a preferat construcţia pasivă.

41,3 „vei grăi cu el faţă în faţă": *litt.* „gura lui va grăi gurii tale".

41,4 La final, TM are în plus: „despre tine: nu vei muri de sabie".

41,5 „cum i-au plâns... te vor plânge": TM are „precum [au fost] arderi [de miresme]... se vor arde". Arderea de miresme făcea parte din ceremoniile de înmormântare a regilor (*cf.* 2Par. 16,14; 21,19 şi nota în ediţia de faţă). ♦ „se vor jeli": gr. κόπτομαι, *litt.* „a se lovi în piept sau în cap în semn de jale", a ajuns să însemne „a jeli", „a boci". ♦ „*O, Adon!*" transliterează exclamaţia din ebraică ce înseamnă „Vai, stăpâne!". ♦ Această profeţie relativ favorabilă lui Sedekias era implicit condiţionată de purtarea acestuia; după grava încălcare a Legii cu privire la sclavi, din episodul următor, cuvintele Domnului sunt mult mai aspre.

41,7 „Lachis" (ebr. *Lākhīš*), la sud-vest de Ierusalim, în secolele VII-VI î.H. era al doilea oraş ca importanţă după acesta. ♦ „Azeka": ebr. *'Azēqāh*, cetate la nord-est de Lachiş. La întoarcerea din exil, unele familii s-au aşezat în aceste cetăţi (*cf.* 2Ezr. 21,30 = Neh. 11,30 TM şi nota).

[8] Cuvântul care a fost către Ieremia de la Domnul după ce regele Sedekias încheiase legământ cu poporul să vestească o eliberare, [9] ca fiecare să-şi lase liberi robul şi roaba, evreu sau evreică, pentru ca nici un om din Iuda să nu mai fie rob; [10] dar toţi mai-marii şi tot poporul care intraseră în legământ să-şi lase liberi fiecare robul şi roaba s-au răzgândit [11] şi i-au silit iarăşi să fie robi şi roabe. [12] Şi a fost cuvântul Domnului către Ieremia zicând: [13] Aşa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel: „Eu am făcut legământ cu părinţii voştri în ziua în care i-am scos din ţara Egiptului, din casa robiei, spunând: [14] «Când se vor împlini şase ani, să laşi liber pe fratele tău evreu care ţi s-a vândut ţie: va munci pentru tine şase ani, apoi îl vei lăsa liber.» Dar nu M-au ascultat şi nu şi-au plecat urechea. [15] Astăzi [însă] se întorseseră ca să facă ce e drept în ochii Mei, să vestească eliberarea fiecare pentru aproapele său, şi încheiaseră legământ în faţa Mea, în Casa peste care s-a chemat Numele Meu. [16] Dar v-aţi răzgândit şi aţi întinat Numele Meu luându-vă înapoi fiecare robul şi roaba pe care îi lăsaseraţi liberi, [făcându-]vi-i [iar] robi şi roabe." [17] De aceea, aşa a spus Domnul: „Voi nu M-aţi ascultat vestind eliberare fiecare pentru aproapele său. Iată, Eu vă vestesc eliberare spre sabie şi spre molimă şi spre foamete şi vă voi trimite în împrăştiere la toate

---

41,8-22 Episodul se petrece în scurtul interval în care babilonienii ridicaseră asediul (*cf.* 44[37],5-11). Regele Sedekias, în încercarea de a câştiga bunăvoinţa Domnului, hotărâse ca toţi cei care deţineau sclavi evrei să-i elibereze, potrivit Legii. În momentul în care primejdia părea să se fi îndepărtat, foştii stăpâni de sclavi i-au luat înapoi, stârnind mânia divină.

41,8 „cu poporul": TM are în plus „din Ierusalim".

41,9 „rob... roabă": gr. παῖς... παιδίσκη desemnează mai degrabă slugile din casă; am tradus însă astfel din cauza contextului.

41,10-11 Din LXX nu rezultă dacă eliberarea jurată s-a împlinit efectiv. TM precizează: „[10] Şi au ascultat toate căpeteniile şi tot poporul care intraseră în legământ ca fiecare să-şi elibereze robul şi roaba, aşa încât să nu mai fie robi vreodată; au ascultat şi i-au eliberat. [11] Dar apoi s-au răzgândit (*litt.* s-au întors) şi şi-au luat înapoi (*litt.* şi-au întors) robii şi roabele cărora le dăduseră drumul şi i-au supus ca robi şi roabe".

41,14 Legea citată se află în Deut. 15,1.12 şi în Ex. 21,2. ♦ „Dar nu M-au ascultat...": TM are „Dar părinţii voştri nu M-au ascultat...".

41,15 „Astăzi [însă] se întorseseră ca să facă...": TM are „Dar voi vă întorseseraţi astăzi şi aţi făcut..." (în continuare, verbele sunt la pers. a II-a plural. LXX trece la această persoană doar de la v. 16).

41,16 După „liberi", TM are în plus „după dorinţa (*litt.* sufletul) lor".

41,17 „molimă": *litt.* „moarte" (vezi *supra*, nota 14,12). ♦ „vă voi trimite în împrăştiere": TM are „vă voi da spre groază" (vezi *supra*, nota 24,9).

împărăţiile pământului. [18] Şi pe bărbaţii care au încălcat legământul Meu, pe cei care n-au stăruit în legământul Meu pe care l-au făcut în faţa Mea [îi voi face precum] viţelul pe care l-au făcut spre a-i sluji lui, [19] pe conducătorii lui Iuda şi pe dregători şi pe preoţi şi poporul [20] şi îi voi da duşmanilor lor; iar leşurile lor vor fi hrană păsărilor cerului şi fiarelor pământului. [21] Şi pe Sedekias, regele Iudeii, şi pe dregătorii lor îi voi da în mâinile duşmanilor lor şi oastea regelui Babilonului pentru cei care fug de ei. [22] Iată, Eu dau poruncă – spune Domnul – şi-i voi întoarce în ţara aceasta şi se vor război împotriva ei şi o vor lua şi o vor pârjoli în foc precum şi cetăţile lui Iuda; şi le voi face pustii de locuitori."

42 (35 TM) [1] Cuvântul care a fost către Ieremia de la Domnul în zilele lui Ioakim, regele lui Iuda, zicând: [2] „Du-te în casa *archabin*-ilor şi adu-i în

41,18 „viţelul pe care l-au făcut spre a-i sluji lui": aluzie la episodul cu viţelul de aur din pustiu (Ex. 32,1-29) şi la viţeii (TM)/junincile (LXX) puse de Ieroboam în sanctuarele lui „alternative" (3Rg. 12,28-30). TM are însă „viţelul pe care l-aţi tăiat în două şi aţi trecut printre părţile lui": aluzie la ritul străvechi de încheiere a unui legământ, în care animalul jertfit era tăiat în două, iar părţile contractante treceau împreună printre jumătăţi, chemând divinitatea ca martoră şi chemând asupră-şi aceeaşi soartă ca a animalului în caz de încălcare a jurământului (*cf.* Gen. 15,7-21, unde însă numai Dumnezeu trece printre jumătăţi, subliniind că iniţiativa legământului Îi aparţine în totalitate).
41,19 TM are în plus, la final, „care au trecut printre părţile viţelului" – *cf.* nota anterioară.
41,20 „şi îi voi da duşmanilor lor": TM are „şi îi voi da în mâna duşmanilor lor, în mâna celor care caută să le ia viaţa". La fel şi la v. 21.
41,21 „şi oastea regelui Babilonului pentru cei care fug de ei": TM are „şi în mâna oştirii regelui Babilonului care se retrăsese (*litt.* urcase) de la voi" – aluzie la întreruperea asediului.
41,22 „ţara": TM are „cetatea".
42[35] Episodul relatat în acest capitol se petrece în vremea domniei lui Ioakim (*Yᵉhôyāqîm*) (609-598 î.H.): clanul rechabiţilor păstra cu radicalism, uneori extremist, idealul religios aşa cum fusese trăit în pustiu, respingând civilizaţia sedentară – locuirea în oraşe, agricultura, cultivarea viţei-de-vie – motivând aceasta prin fidelitatea faţă de strămoşul lor Ionadab, fiul lui Rechab, care a trăit în vremea regelui Iu/Yehu (843-815 î.H.) – *cf.* 4Rg. 10,15-16. Dumnezeu pune în opoziţie râvna acestora cu delăsarea iudeilor, care au încălcat nu o tradiţie omenească, ci Legământul Domnului.
42,1 „Ioakim": TM adaugă „fiul lui Iosia".
42,2 „*archabin*": transliterare aproximativă a ebr. *hārēkhābhîm* („rechabiţi"), în care *hā-* este articolul, iar *-îm*, marca de plural. ♦ „adu-i": TM are „vorbeşte cu ei şi adu-i".

Casa Domnului, într-una din curţi, şi dă-le să bea vin." [3] Şi l-am scos pe Iezonias, fiul lui Ieremin, fiul lui Chabasin, şi pe fraţii lui şi pe fiii lui şi toată casa *archabin*-ilor [4] şi i-am adus în Casa Domnului, în odaia fiilor lui Anania, fiul lui Godolias, omul lui Dumnezeu, care este aproape de casa dregătorilor, care se află deasupra casei lui Maasaias, fiul lui Selom, păzitorul curţii; [5] le-am pus în faţă un vas cu vin şi pocale şi le-am spus: „Beţi vin!" [6] Dar ei au spus: „Nu vom bea vin nicidecum, căci Ionadab, fiul lui Rechab, părintele nostru, ne-a poruncit zicând: «Nu cumva să beţi vin [nici] voi, nici fiii voştri, până în veac, [7] nici să nu vă clădiţi casă, nici sămânţă să nu semănaţi, nici vie să nu aveţi, ci în corturi să locuiţi în toate zilele voastre, ca să trăiţi zile multe în ţara în care vă duceţi traiul.» [8] Şi [noi] am ascultat de glasul lui Ionadab, părintele nostru, să nu bem vin în toate zilele noastre, [nici] noi, nici femeile noastre, nici fiii noştri şi fiicele noastre, [9] şi să nu ne clădim case spre a locui în ele; iar vie şi ogor şi sămânţă n-am avut, [10] ci am locuit în corturi şi am ascultat şi am făptuit întru toate după cum ne-a poruncit Ionadab, părintele nostru. [11] Şi a fost [aşa]: [doar] când s-a suit Nabucodonosor împotriva ţării am spus: «Veniţi să intrăm în Ierusalim din faţa oştirii chaldeilor şi din faţa oştirii asirienilor!» – şi [de aceea] locuim aici." [12] Şi a fost cuvântul Domnului către mine zicând: [13] Aşa spune Domnul: „Mergi şi spune celor din Iuda şi celor ce locuiesc în Ierusalim: Oare nu veţi lua învăţătură ca să ascultaţi de cuvintele Mele? [14] Fiii lui Ionadab, fiul

42,3 În ebraică, numele proprii sunt: *Ya'azanʿyāh, Yirʾmʿyāhū, Ḥabhaṣṣinʿyāh.*
42,4 „Anania, fiul lui Godolias": ebr. *Ḥănāh ben Yighʿdalʾyāhū.* ♦ Expresia „omul lui Dumnezeu" apare în general cu referire la profeţi (*cf.* 1Rg. 9,6-10, despre Samuel; 4 Rg. 1,9-13, despre Ilie, şi 4Rg. 4,7.9.16, despre Elisei). ♦ „Maasaias, fiul lui Selom": ebr. *Ma'asēyāhū ben Şallum.* ♦ „păzitorul curţii": TM are „păzitorul pragului". „Păzitorii pragului" erau înalţi demnitari ai Templului, a căror funcţie era să primească ofrandele aduse de popor: *cf. e.g.* 4Rg. 12,10 (cu o traducere diferită în LXX).
42,7 „ci în corturi să locuiţi": *litt.* „căci în corturi veţi locui".
42,8 „Ionadab, părintele nostru": TM are „*Yehônādhābh*, fiul lui *Rēkhābh*, părintele nostru, în toate câte ni le-a poruncit".
42,11 „asirienilor": TM are „arameilor/sirienilor"; aceştia erau, probabil, înrolaţi în armata babiloniană. ♦ „aici": TM are „în Ierusalim".
42,12 „către mine": TM are „către Ieremia".
42,13 „Domnul": TM are „*YHWH* al oştirilor, Dumnezeul lui Israel"; la fel la v. 17.18 etc. (diferenţă foarte frecventă în partea a doua a Cărţii lui Ieremia). ♦ „celor din Iuda": *litt.* „unui om din Iuda" – traducere literală a ebr. *ʾîsh yĕhûdhāh*, „fiecărui om".
42,14 „şi n-au băut": TM are „şi n-au băut până în ziua aceasta, căci au ascultat de porunca părintelui lor". ♦ „din zori": *cf. supra*, nota 33,5. ♦ „Fiii lui Ionadab, fiul lui

lui Rechab, au ţinut un cuvânt pe care l-a poruncit [acesta] copiilor săi: să nu bea vin şi n-au băut; iar Eu am grăit către voi din zori şi am [tot] grăit, dar n-aţi ascultat. [15] Şi am trimis la voi pe slujitorii Mei profeţi zicând: Întoarceţi-vă fiecare de la calea sa cea rea şi îmbunătăţiţi-vă făptuirile şi nu umblaţi după alţi dumnezei ca să le robiţi lor, şi veţi locui în ţara pe care v-am dat-o vouă şi părinţilor voştri; dar nu v-aţi plecat urechile şi n-aţi ascultat. [16] Fiii lui Ionadab, fiul lui Rechab, au stăruit în porunca părintelui lor, dar poporul acesta nu M-a ascultat." [17] De aceea, aşa a spus Domnul: „Iată, Eu aduc peste Iuda şi peste cei ce locuiesc în Ierusalim toate relele pe care le-am grăit împotriva lor."
[18] De aceea, aşa a spus Domnul: „Pentru că fiii lui Ionadab, fiul lui Rechab, au ascultat porunca părintelui lor să facă precum le-a poruncit părintele lor, [19] nu va lipsi nicicând bărbat dintre fiii lui Ionadab, fiul lui Rechab, care să stea în faţa Mea în toate zilele pământului."

43 (36 TM) [1] În anul al patrulea al lui Ioakim, fiul lui Iosia, regele lui Iuda, a fost cuvântul Domnului către mine spunând: [2] „Ia-ţi un sul de carte şi scrie în el toate cuvintele pe care ţi le-am rostit ca prorocie cu privire la Ierusalim şi la Iuda şi la toate neamurile din ziua în care ţi-am grăit, din zilele lui Iosia, regele lui Iuda, şi până în ziua aceasta; [3] poate va asculta

---

Rechab, au ţinut un cuvânt pe care l-a poruncit...": rechabiţii sunt, pentru unii Părinţi, modelul monahilor creştini, atât datorită felului lor de viaţă, foarte ascetic, dar mai ales datorită ascultării poruncii lui Dumnezeu (Ieronim, *Epistole* 125,7-8; Irineu, *Adversus haereses* 4,36,5; Theodoret, *Despre Ieremia* 7,35,6-7).

42,17 TM are în plus, la final: „pentru că le-am grăit şi ei n-au ascultat, i-am chemat şi ei nu au răspuns".

42,18 În TM versetul începe: „Dar casei rechabiţilor, Ieremia le-a spus: Aşa a spus...". ♦ În TM, adresarea este la persoana a II-a: „Pentru că aţi ascultat de porunca părintelui vostru... etc.".

42,19 La începutul versetului, TM întăreşte făgăduinţa: „De aceea, aşa spune *YHWH* al oştirilor, Dumnezeul lui Israel...". ♦ „în toate zilele pământului": TM are doar „în toate zilele". ♦ „A sta în faţa Domnului" este o expresie care se referă la cult. Purtarea plină de zel şi statornicie a rechabiţilor este asimilată unui act de cult.

43[36] Capitolul constituie atât o „istorie a redactării" Cărţii lui Ieremia, cât şi o relatare a respingerii ei explicite de către rege.

43,1 E vorba de anul 605-604 î.H., când Ioakim tocmai încheiase o înţelegere cu Nabucodonosor şi se simţea în siguranţă. ♦ „către mine": TM are „către Ieremia".

43,2 „le-am rostit ca prorocie": vezi *supra*, nota 33,2. La fel la v. 4. ♦ „regele lui Iuda": un „plus" al LXX.

43,3 *Cf.* 38,34.

casa lui Iuda toate relele pe care mă socotesc să le fac lor, şi astfel se vor întoarce de la calea lor cea rea, şi voi fi îndurător faţă de strâmbătăţile şi păcatele lor."
[4] Ieremia l-a chemat pe Baruh, fiul lui Nerias, şi [acela] a scris din gura lui Ieremia, pe un sul de carte, toate cuvintele Domnului pe care le rostise ca profeţie către el. [5] Şi Ieremia i-a poruncit lui Baruh zicând: „Eu sunt sub pază, nu voi putea nicidecum să intru în Casa Domnului; [6] dar să citeşti [tu] de pe sulul acesta în auzul poporului, în Casa Domnului, într-o zi de post: în auzul tuturor [celor din] Iuda care vin din cetatea lor să le citeşti; [7] poate vor avea parte de milă în faţa Domnului şi [ei] se vor întoarce de la calea lor cea rea, căci mare e mânia şi urgia Domnului pe care a grăit-o împotriva poporului acestuia." [8] Baruh a făcut toate precum i-a poruncit Ieremia – să citească din carte cuvintele Domnului în Casa Domnului.
[9] Şi a fost [aşa]: în anul al optulea al regelui Ioakim, în luna a noua, tot poporul din Ierusalim şi casa lui Iuda au vestit în adunare un post în faţa Domnului. [10] Şi Baruh a început să citească din carte cuvintele lui Ieremia în Casa Domnului, în încăperea lui Gamarias, fiul lui Saphan, scribul, în curtea de sus, în pridvorul porţii celei noi a Casei Domnului, în auzul întregului popor.
[11] Michaias, fiul lui Gamarias, fiul lui Saphan, a auzit toate cuvintele Domnului din carte; [12] a coborât în casa regelui, în încăperea scribului, şi, iată, acolo

---

43,4 Baruh, „secretarul" lui Ieremia, făcea parte dintr-o familie importantă din Ierusalim şi era unul dintre scribii regelui (36,32); despre fratele său Saraias (ebr. *Śᵉrāyāh*), vezi *supra*, nota 28,59.

43,6 „Plusuri" TM: „du-te să citeşti"; „(sulul acesta) pe care l-ai scris din gura mea".

43,7 „vor avea parte de milă": *litt.* „va cădea milă peste ei"; TM are: „va ajunge (*litt.* cădea) implorarea lor în faţa lui *YHWH*". Ebr. *tᵉḥinnāh* înseamnă „implorarea milei", dar şi „milă/favoare", de unde traducerea LXX.

43,9 „anul al optulea": mss. Alexandrinus are „anul al cincilea", ca şi TM, ceea ce se armonizează mai bine cu „anul al patrulea" din 43[36],1. Ţinând seama şi de indicaţia următoare, „în luna a noua", ar fi vorba de luna decembrie 604 î.H. În acel an, Nabucodonosor înaintase în câmpia Filistiei, cucerind Aşkelonul, eveniment după care regele Ioakim i-a declarat supunere (*cf.* 4Rg. 24,1). ♦ „şi casa lui Iuda": TM are „şi tot poporul care venise din cetăţile lui Iuda la Ierusalim". ♦ „tot poporul... un post": probabil, în faţa ameninţării babiloniene.

43,10 „încăperea": greaca are peste tot οἶκος, pe care l-am tradus, în funcţie de context, „încăpere" sau „casă". La fel şi în v. 12. ♦ „Saphan": vezi *supra*, nota 33[26],24.

43,12 Numele dregătorilor în TM: *'Elīšāmā'*, *Dᵉlāyāhū*, fiul lui *Šᵉmaʿyāhū*, *'Elʿnāthān*, fiul lui *'Akhʿbōr*, *Gᵉmarʿyāhū*, fiul lui *Šāphān*, *Ṣidhʿqīyāhū*, fiul lui *Ḥananʿyāhū*. Înşiruirea tuturor celor de faţă conferă realism naraţiunii.

şedeau toţi dregătorii, Elisama, scribul, şi Dalaias, fiul lui Selenias, şi Elnathan, fiul lui Achobor, şi Gamarias, fiul lui Saphan, şi Sedekias, fiul lui Anania, şi toţi dregătorii; [13] iar Michaias le-a dat de ştire toate cuvintele pe care le auzise când le citise Baruh în auzul poporului. [14] [Atunci] toţi dregătorii l-au trimis la Baruh, fiul lui Nerias, pe Iudin, fiul lui Nathanias, fiul lui Selenias, fiul lui Chusi, ca să-i spună: „Ia în mână sulul din care ai citit în auzul poporului şi vino!" Baruh a luat sulul şi a coborât la ei. [15] Şi i-au spus: „Citeşte din nou, în auzul nostru!" Iar Baruh a citit. [16] Şi a fost [aşa]: când au auzit toate cuvintele, s-au sfătuit între ei şi au zis: „Să-i dăm neapărat de veste regelui toate aceste cuvinte!" [17] Şi l-au întrebat pe Baruh zicând: „De unde ai scris toate aceste cuvinte?" [18] Iar Baruh a spus: „Ieremia mi-a vestit din gura sa toate aceste cuvinte şi [eu] le-am scris în carte." [19] Şi i-au spus lui Baruh: „Du-te şi te ascunde, tu şi Ieremia: să nu ştie nimeni unde sunteţi."
[20] Şi au mers la rege în curte, iar sulul l-au dat spre pază în casa lui Elisamas; şi ei i-au vestit regelui toate cuvintele. [21] [Atunci] regele l-a trimis pe Iudin să ia sulul şi [acela] l-a luat din casa lui Elisamas; Iudin l-a citit în auzul regelui şi în auzul tuturor dregătorilor care stăteau în jurul regelui. [22] Regele şedea în casa de iarnă şi în faţa lui era o vatră cu foc. [23] Şi

43,14 „Iudin... fiul lui Chusi": ebr. *Yehūdhī... ben Kûşî*; este neobişnuit să se menţioneze genealogia până la al treilea strămoş; s-a presupus că intenţia este de a accentua originea kuşită (*cf.* nota 13,23) a personajului; altă prezenţă kuşită benefică în viaţa lui Ieremia este *'Ebhedh Melekh* (*cf. infra*, 45[38],1-13); este şi acesta un mod de a sugera perspectiva universalistă a planului divin de mântuire.
43,15 „din nou": TM are „şezi" (*şēbh*). Traducătorul va fi citit *şubh*, „întoarce-te" (= „repetă acţiunea!").
43,16 „s-au sfătuit": TM are „s-au înspăimântat şi au zis". ♦ „între ei": *litt.* „fiecare cu aproapele său".
43,17 În TM, spusele dregătorilor sunt: „Spune-ne cum ai scris toate acestea din gura lui!" sau „Spune-ne: Cum ai scris toate acestea? Din gura lui?".
43,18 „le-am scris în carte": TM are „le-am scris în carte cu cerneală".
43,22 După „casa de iarnă", TM are în plus „în luna a noua".
43,23 „[regele] le tăia cu un cuţitaş de scrib şi le arunca în focul din vatră": Augustin citează gestul ca un exemplu de sacrilegiu, de întinare a cuvântului sacru (*Epistole* 51). Ioan Gură de Aur invocă scena pentru a susţine ideea că multe texte profetice s-au pierdut de-a lungul vremii (*Omilii despre Evanghelia după Matei* 9,6). Theodoret afirmă, în *Comentariul* său, că Legea divină rămâne oricum, chiar dacă o foaie a fost tăiată în bucăţi şi arsă. Imediat face conexiunea cu pătimirile lui Iisus pe cruce: „Trupul luat de Logos a suferit [pe cruce], dar Logosul a rămas liber" (*Despre Ieremia* 7,36).

a fost [aşa]: cum citea Iudin trei-patru coloane, [regele] le tăia cu un cuţitaş de scrib şi le arunca în focul din vatră, până când s-a sfârşit tot sulul în focul din vatră. [24] Şi nu s-au înspăimântat şi nu şi-au sfâşiat veşmintele, regele şi servitorii săi, auzind toate cuvintele acestea; [25] Elnathan şi Godolias şi Gamarias l-au sfătuit pe rege să nu ardă de tot sulul, [26] dar regele le-a poruncit lui Ieremeel, fiul regelui, şi lui Saraias, fiul lui Esriel, să-i prindă pe Baruh şi pe Ieremia; şi ei stăteau ascunşi.
[27] Şi a fost cuvântul Domnului către Ieremia, după ce regele a ars sulul, toate cuvintele pe care le scrisese Baruh din gura lui Ieremia: [28] „Ia alt sul şi scrie iarăşi toate cuvintele care erau pe sulul pe care l-a ars regele Ioakim. [29] Şi să spui: «Aşa a spus Domnul: Tu ai ars sulul acesta zicând: De ce ai scris pe el: Va veni negreşit regele Babilonului şi va da nimicirii ţara aceasta şi vor pieri din ea oameni şi dobitoace?»" [30] De aceea, aşa a spus Domnul despre Ioakim, regele lui Iuda: „Nu va [mai] avea pe nimeni care să şadă pe tronul lui David şi leşul lui va zăcea aruncat în arşiţa zilei şi în îngheţul nopţii; [31] şi voi face cercetare asupra lui şi asupra neamului lui şi asupra servitorilor lui şi voi aduce peste ei şi peste cei ce locuiesc în Ierusalim şi peste ţara lui Iuda toate relele pe care le-am grăit către ei, dar [ei] n-au ascultat."
[32] Şi Baruh a luat alt sul şi a scris pe el, din gura lui Ieremia, toate cuvintele cărţii pe care o arsese Ioakim; şi încă i-au fost adăugate mai multe cuvinte ca acelea.

43,24 „s-au înspăimântat": LXX are ἐζήτησαν, *litt.* „au căutat"; se poate presupune sensul „(nu) L-au căutat pe Domnul", dar s-a propus şi emendarea în ἐξέστησαν, *litt.* „(nu) şi-au ieşit din fire / (nu) au încremenit". TM are „(nu) s-au temut" (*cf.* LEH, *s.u.* ζητέω).
43,25 „Godolias": în TM „*D'lāyāhū*", ca în v. 12, *supra*. ♦ TM are în plus, la sfârşitul versetului: „dar nu le-a dat ascultare".
43,26 O atitudine similară a acestui rege, de refuz total al profeţiei, la 33[26],20-24. ♦ „şi ei stăteau ascunşi": TM are „dar i-a ascuns *YHWH*".
43,29 „Şi să spui": TM are „Şi despre *Y'hōyāqīm*, regele lui Iuda, să spui".
43,30 „nu va [mai] avea pe nimeni... pe tronul lui David": de fapt i-a urmat fiul său, *Y'hōyākhīn*, dar acesta nu a domnit decât trei luni (*cf. supra*, nota 1,2-3).
43,31 „voi face cercetare": *cf. supra*, nota 9,8. ♦ Despre sfârşitul acestui rege, vezi notele 22,18 şi 22,19.
43,32 Începutul versetului în TM: „Şi Ieremia a luat alt sul şi i l-a dat lui Baruh, care a scris...".

44 (37 TM) [1] Şi a ajuns rege în locul lui Ioakim Sedekias, fiul lui Iosia, pe care Nabucodonosor l-a pus rege ca să domnească peste Iuda; [2] şi n-au ascultat [nici] el, nici servitorii lui şi nici poporul ţării cuvintele Domnului pe care le grăise prin Ieremia.
[3] Şi regele Sedekias i-a trimis pe Ioachal, fiul lui Selemias, şi pe Sophonias, preotul, fiul lui Maasaias, la Ieremia zicând: „Roagă-te pentru noi la Domnul!"
[4] Ieremia a venit şi a trecut prin mijlocul cetăţii şi nu l-au dus în casa gărzii.
[5] Oştirea Faraonului ieşise din Egipt şi chaldeii auziseră zvonul despre ei şi plecaseră de la Ierusalim.
[6] Şi a fost cuvântul Domnului către Ieremia zicând: [7] „Aşa a spus Domnul: Aşa să-i spui regelui lui Iuda, care a trimis la tine să Mă întrebi: Iată, oştirea lui Faraon care a ieşit în ajutorul vostru se va întoarce în ţara Egiptului [8] şi se vor întoarce şi chaldeii şi se vor război cu cetatea aceasta şi o vor lua şi o vor arde în foc." [9] Căci aşa a spus Domnul: „Să nu socotiţi în sinea voastră zicând: «Vor pleca în fugă de la noi chaldeii», pentru că nu vor pleca nicidecum; [10] chiar dacă veţi lovi toată oastea chaldeilor care se războiesc cu voi şi vor rămâne [doar] câţiva [oameni] străpunşi, fiecare în locul său, aceştia se vor scula şi vor arde cetatea aceasta în foc."
[11] Şi a fost [aşa]: când a plecat oastea chaldeilor de la Ierusalim, dinaintea oastei lui Faraon, [12] Ieremia a ieşit din Ierusalim ca să meargă în ţinutul lui

---

44–45 Le corespund în TM capitolele 37–38. Relaţia complexă între Ieremia şi regele Sedekias în timpul asediului babilonian. Amăgit de speranţe deşarte, regele nu ascultă cuvintele de bun-simţ ale profetului, tolerează maltratarea acestuia de către concetăţeni, dar continuă să-l consulte în taină. Mesajul lui Ieremia însă e realist: opoziţia înverşunată va duce la pieirea întregului popor. Acceptând exilul, poporul va scăpa de la nimicire; la un moment dat exilaţii vor avea şansa de a se întoarce în patrie.
44,2 *Cf.* 1,2-3 şi notele.
44,3 *Cf.* 21,1-10.
44,4 În TM: „Ieremia intra şi ieşea în mijlocul cetăţii (*i.e.* umbla liber prin oraş – semitism), căci (*litt.* şi) nu fusese dus în temniţă". *Cf.* 39[32],2.
44,5 „Faraonul" este Hophra (589-570 î.H.); *cf.* şi 51[44], 30. ♦ După „chaldeii", TM are în plus „care asediau Ierusalimul".
44,7 „să-i spui... la tine să Mă întrebi": TM are „să-i spuneţi... care v-a trimis la Mine să Mă întrebaţi".
44,9 „Să nu socotiţi în sinea voastră": TM are „Să nu vă amăgiţi".
44,10 „în locul său": TM are „în cortul său".
44,11 „să cumpere": TM are „să primească parte" – probabil, o parte de moştenire. Evenimentul nu trebuie confundat cu cel descris în cap. 39 (32 TM).

Beniamin, să cumpere acolo, în mijlocul poporului. [13] Şi era el la poarta lui Beniamin şi acolo, un om la care a tras, Saruias, fiul lui Seremias, fiul lui Anania, a pus mâna pe Ieremia zicând: „Tu fugi la chaldei!" [14] Şi [Ieremia] a spus: „Minciună! Eu nu fug la chaldei!" Dar Saruias nu l-a ascultat şi a pus mâna pe Ieremia şi l-a dus la dregători. [15] Dregătorii s-au înfuriat pe Ieremia, l-au lovit şi l-au trimis în casa lui Ionathan, scribul, pentru că pe aceasta o făcuseră casă a gărzii. [16] Şi Ieremia a ajuns în casa rezervorului, în *chereth*, şi a rămas acolo zile multe.
[17] Sedekias a trimis de l-a chemat. Şi l-a întrebat regele în taină să-i spună dacă este vreun cuvânt de la Domnul. Iar [Ieremia] a zis: „Este: vei fi predat în mâinile regelui Babilonului." [18] Şi a [mai] spus Ieremia regelui: „Cu ce ţi-am greşit ţie şi servitorilor tăi şi poporului acestuia, că tu mă pui în casa gărzii? [19] Şi unde sunt profeţii voştri care vă proroceau zicând: «Nicidecum nu va veni regele Babilonului împotriva ţării acesteia!»? [20] Şi acum, stăpâne rege, să am parte de milă în faţa ta: de ce mă trimiţi înapoi în casa lui Ionathan, scribul? Nu cumva să mor acolo!" [21] Regele a dat poruncă şi l-au pus în casa gărzii şi i-au dat o pâine pe zi, de afară, de unde se cocea, până când au ajuns să lipsească pâinile din cetate; şi Ieremia a rămas în curtea gărzii.

45 (38 TM) [1] Saphatias, fiul lui Matthan, şi Godolias, fiul lui Paschor, şi Ioachal, fiul lui Selemias, au auzit cuvintele pe care le grăia Ieremia către popor zicând: [2] „Aşa a spus Domnul: «Cine rămâne în cetatea aceasta va

---

44,13 „un om la care a tras": TM are „o căpetenie a pazei", iar numele lui este *Yir'iyāh*, fiul lui *Şelem'yāh*.
44,15 „casă a gărzii": gr. οἰκία φυλακῆς. TM are „temniţă" (*litt.* casă de închisoare) – ca la 44,4.
44,16 „casa rezervorului": se presupune că era o groapă pentru depozitat apă sau cereale. ♦ *„chereth"*: transliterare aproximativă a ebr. *hānūth*, un *hapax* în VT, cu sens incert, probabil „celulă". Vulgata traduce cu *ergastulum*, „temniţă".
44,19 „împotriva ţării acesteia": TM are „împotriva voastră şi împotriva ţării acesteia".
44,21 „în casa gărzii": TM are „în curtea gărzii". Ieremia pare să fi fost mutat, dintr-o temniţă subterană, în curtea paznicilor, care se afla în palatul regelui (*cf.* 39[32],2); acolo se afla în siguranţă şi avea, evident, mai multă libertate. ♦ „de afară, de unde se cocea": TM are „de pe uliţa brutarilor". ♦ Despre foametea de la sfârşitul asediului, *cf.* 52,6.
45,1 În TM apare şi un al patrulea personaj, *Paş'hūr*, fiul lui *Mal'kīyāh*. *Cf.* 21,1 şi nota.
45,2 „rămâne": *litt.* „locuieşte" (κατοικῶν). Echivalentul ebraic are ambele sensuri, „a locui" şi „a sta", iar contextul prezintă opoziţia dintre soarta celor care rămân şi soarta celor care ies din cetate; de altfel şi Vulgata are *manserit*. ♦ În TM apare şi a treia cauză

muri de sabie şi de foamete, dar cine iese la chaldei va trăi şi îşi va primi
viaţa în dar şi va trăi»; [3] căci aşa a spus Domnul: «Cu adevărat cetatea
aceasta va fi predată în mâinile oştirii regelui Babilonului şi el o va lua.»"
[4] Şi [aceia] i-au spus regelui: „Să fie ucis omul acesta, pentru că el slăbeşte
mâinile războinicilor care au mai rămas în cetate şi mâinile întregului popor
grăindu-le astfel de cuvinte, căci omul acesta nu rosteşte prorocie de pace
pentru poporul acesta, ci [doar] lucruri rele." [5] Şi regele a spus: „Iată, el
[este] în mâinile voastre"; căci regele nu avea putere în faţa lor. [6] Şi l-au
aruncat în rezervorul lui Melchias, fiul regelui, care era în curtea gărzii, şi
l-au coborât cu funii în rezervor; iar în rezervor nu era apă, ci doar nămol; şi
el stătea în nămol.
[7] Şi a auzit Abdemelech etiopianul – om de casă al regelui – că l-au pus pe
Ieremia în rezervor; iar regele se afla la poarta lui Beniamin; [8] şi a ieşit la
rege şi a grăit către el zicând: [9] „Rău lucru ai săvârşit ca să-l omori pe omul
acesta cu foamea, căci nu mai sunt pâini în cetate." [10] Atunci regele i-a

---

a morţii obişnuită la Ieremia: „molima". ♦ „îşi va primi viaţa în dar": *litt.* „şi viaţa îi va fi ca un lucru găsit (pe neaşteptate)"; expresie similară la 46,18. TM are, ca şi la v. 21,9, „viaţa îi va fi pradă de război", dar aici, în a doua parte a cărţii, echivalarea greacească este diferită.

45,4 „nu rosteşte prorocie de pace..., ci [doar] lucruri rele": TM are „nu caută binele (*šālōm*) acestui popor, ci răul". În TM i se reproşează profetului intenţia, nu conţinutul profeţiei, ca în LXX.

45,5 „căci regele nu avea putere în faţa lor": TM are, în continuarea spuselor regelui: „căci regele nu poate nimic împotriva voastră".

45,6 „Şi l-au aruncat în rezervorul lui Melchias": Părinţii interpretează scena în două registre: veterotestamentar, punând-o frecvent în legătură cu scena profetului Daniel în groapa cu lei şi cu a celor trei tineri din cuptorul încins; şi hristologic: omul drept, credincios, trebuie să sufere. De asemenea, Ieronim vorbeşte despre singurătatea omului curajos şi drept, făcând din Ieremia, azvârlit în rezervorul cu mâl, un model străvechi al călugărului creştin (*Despre Evanghelia după Luca* 16,19-31).

45,7 „Abdemelech": ebr. *'Ebhedh Melekh*. Numele înseamnă „slujitorul regelui". ♦ „etiopianul": *cf. supra*, nota 43,12. ♦ „om de casă al regelui": *litt.* „şi el în casa regelui". TM are în plus specificarea funcţiei, *sārīs*, care poate însemna „eunuc", dar şi „căpetenie militară". ♦ „poarta lui Beniamin": de bună seamă, regele se afla la una din porţile cetăţii („tribunalul" din vremea aceea) pentru a împărţi dreptatea; Abdemelech profită de ocazie pentru a-i înfăţişa nedreptatea făcută lui Ieremia.

45,9 În TM: „Stăpâne rege, rău au făcut bărbaţii aceia în tot ce au săvârşit cu Ieremia profetul, pe care l-au aruncat în rezervor şi va muri acolo dedesubt de foame...".

45,10 „La cu tine": *litt.* „ia în mână". ♦ „treizeci": TM are „trei".

poruncit lui Abdemelech zicând: „Ia cu tine treizeci de oameni de aici şi
scoate-l din rezervor, ca să nu moară." [11] Abdemelech a luat oamenii, a
intrat în casa regelui, în încăperea de sub pământ, şi a luat de acolo zdrenţe
vechi şi funii vechi şi i le-a aruncat lui Ieremia în rezervor [12] şi [i-]a spus:
„Pune-ţi acestea sub funii"; şi Ieremia a făcut aşa. [13] Şi l-au tras cu funiile şi
l-au scos din rezervor; şi Ieremia a şezut în curtea gărzii.
[14] Iar regele a trimis să-l cheme la sine în încăperea *aselisi* din Casa
Domnului; şi regele i-a spus: „Te voi întreba un lucru şi să nu-mi ascunzi
nimic!" [15] Şi Ieremia i-a spus regelui: „Dacă îţi vestesc, oare nu mă vei
ucide? Şi de te voi sfătui, nu mă vei asculta." [16] Dar regele i-a jurat zicând:
„Viu este Domnul care ne-a dat viaţă! Nu te voi ucide şi nu te voi da în
mâinile acestor oameni."
[17] Atunci Ieremia i-a spus: „Aşa a spus Domnul: Dacă vei ieşi [să te predai]
la dregătorii regelui Babilonului, vei rămâne în viaţă şi cetatea aceasta nu
va fi nicidecum arsă în foc, ci vei trăi tu şi casa ta; [18] dar dacă nu vei ieşi,
cetatea aceasta va fi dată în mâinile chaldeilor şi o vor arde în foc şi tu nu
vei scăpa nicidecum." [19] Iar regele i-a spus lui Ieremia: „Eu sunt îngrijorat
de iudeii care au fugit la chaldei, să nu mă dea în mâinile lor, ca să-şi bată
joc de mine." [20] Ieremia i-a spus: „Nicidecum nu te vor preda; ascultă
cuvântul Domnului, pe care ţi-l spun eu, şi-ţi va fi mai bine şi vei rămâne în
viaţă. [21] Dar dacă tu nu vrei să ieşi, iată ce mi-a arătat Domnul: [22] iată, toate
femeile rămase în casa regelui lui Iuda erau duse la dregătorii regelui
Babilonului şi spuneau:

45,11 „zdrenţe vechi şi funii vechi şi i le-a aruncat lui Ieremia": TM are „cârpe şi zdrenţe (trad. conjecturală) pe care i le-a coborât lui Ieremia în rezervor cu funii".

45,12 „Pune-ţi acestea sub funii": TM are „Pune-ţi-le la subsuori, sub funii".

45,14 „regele": TM are „regele *Ţidh'qīyāhū*". ♦ „să-l cheme": TM precizează: „pe profetul Ieremia". ♦ „în încăperea *aselisi*": TM are „la intrarea a treia" (ebr. *haşş'līşī*).

45,16 „i-a jurat": TM are „i-a jurat lui Ieremia în taină". ♦ „care ne-a dat viaţă": *litt.* „ne-a făcut viaţa aceasta/sufletul acesta".

45,17 „vei rămâne în viaţă": *litt.* „va fi viu sufletul tău".

45,18 „nu vei ieşi": TM are în plus „la dregătorii regelui chaldeilor". ♦ „nu vei scăpa": TM adaugă „din mâna lor"; la fel la v. 23.

45,21 „iată ce mi-a arătat": *litt.* „acesta [este] cuvântul pe care mi l-a arătat".

45,22 „prietenii tăi": *litt.* „oamenii păcii tale", calc după ebraică. La 20,10, aceeaşi expresie ebraică a fost tradusă în LXX cu „bărbaţii prieteni (cu el)"; ca şi în alte ocazii, în LXX se observă opţiuni diferite de traducere între prima şi a doua parte a Cărţii lui Ieremia. ♦ „îţi vor afunda picioarele în alunecuşuri, s-au abătut de la tine": TM are „[de] ţi se înfundă în mocirlă picioarele, ei îţi întorc spatele".

«Te-au înşelat şi se vor înstăpâni peste tine
prietenii tăi
îţi vor afunda picioarele în alunecuşuri,
s-au abătut de la tine.»
[23] Şi pe femeile tale şi pe copiii tăi îi vor scoate la chaldei şi tu nu vei scăpa,
căci vei fi prins de mâna regelui Babilonului şi cetatea aceasta va fi pârjolită."
[24] Dar regele i-a spus: „Să nu ştie nimeni de cuvintele acestea şi [atunci] tu nu vei muri. [25] Dacă vor auzi dregătorii că am grăit cu tine şi vor veni la tine şi-ţi vor spune: «Dă-ne de ştire ce ţi-a grăit regele: nu ţine ascuns de noi, şi nu te vom ucide: aşadar ce a grăit către tine regele?», [26] să le spui: «Am căutat milă în ochii regelui, spre a nu mă [mai] întoarce în casa lui Ionathan să mor acolo.»" [27] Au venit toţi dregătorii la Ieremia şi l-au întrebat; iar el le-a răspuns după toate acele cuvinte pe care i le poruncise regele; iar ei au tăcut, pentru că nu se auzise vreun cuvânt al Domnului. [28] Ieremia a rămas în curtea gărzii până în vremea când a fost cucerit Ierusalimul.

46 (39 TM) [1] Şi a fost [aşa]: în anul al nouălea al lui Sedekias, regele lui Iuda, în luna a zecea, Nabucodonosor, regele Babilonului, a venit cu toată oştirea lui spre Ierusalim şi l-au împresurat. [2] Şi în anul al unsprezecelea al lui Sedekias, în luna a patra, în nouă ale lunii, cetatea a fost străpunsă. [3] Şi toţi dregătorii regelui Babilonului au intrat şi s-au aşezat la poarta din mijloc:

45,24 „nimeni": *litt.* „om" – semitism.
45,26 „Am căutat milă în ochii regelui": *litt.* „eu arunc mila mea în ochii regelui" – calc aproximativ după ebraică; în TM: „am lăsat să cadă ruga mea de milă în faţa regelui".
45,27 „nu se auzise vreun cuvânt al Domnului": TM are „nu se auzise cuvântul/ discuţia".
46[39] Evenimente din preajma căderii Ierusalimului: vv. 1-3 rezumă situaţia narată în 52,4-7a; vv. 4-13 (rezumat al relatărilor din 52,7b-27), care narează soarta regelui Sedekias, a familiei sale şi a celor rămaşi în Ierusalim, precum şi bunăvoinţa pe care regele babilonian i-o arată lui Ieremia, lipsesc din LXX; v. 14 rezumă soarta lui Ieremia, iar vv. 15-18 constituie un mesaj de mântuire pentru Abdemelech.
46,1 „În anul al nouălea...": în 52,4 se precizează „în ziua a zecea a lunii": e vorba de sfârşitul lui decembrie 589 î.H. (*cf.* 4Rg. 25,1).
46,3 Numele demnitarilor babilonieni sunt transliterate aproximativ după ebraică, dar şi în TM situaţia este confuză. Unii cercetători au încercat să despartă antroponimele de numele de funcţii, dar rezultatele sunt departe de a fi unanim acceptate.

Nargalasar şi Samagoth şi Nabusachar şi Nabusaris şi Nagargasnaser Rabamag şi ceilalţi dregători ai regelui Babilonului. [[4-13]] [14] Şi au trimis de l-au luat pe Ieremia din curtea gărzii şi l-au încredinţat lui Godolias, fiul lui Achicam, fiul lui Saphan; şi l-au scos şi [el] a rămas în mijlocul poporului.
[15] Şi către Ieremia a fost cuvântul Domnului [pe când era] în curtea gărzii spunând: [16] „Mergi şi spune-i lui Abdemelech etiopianul: Aşa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel: «Iată, Eu aduc cuvintele Mele asupra cetăţii acesteia, spre rău şi nu spre bine; [17] dar [pe tine] te voi scăpa în ziua aceea şi nu te voi da nicidecum în mâinile oamenilor de care te temi. [18] Negreşit te voi scăpa şi nu vei cădea de sabie, ci îţi vei primi viaţa în dar pentru că te-ai încrezut în Mine», spune Domnul."

47 (40 TM) [1] Cuvântul care a fost de la Domnul către Ieremia mai apoi, după ce Nabuzardan, căpetenia gărzii din Dama, l-a lăsat să plece, când

46,[4-13] Versetele nu apar în LXX. În TM: „[4] Când i-au văzut, regele *Ţidhᶜqīyāhū* al lui Iuda şi toţi războinicii [săi] au fugit noaptea din cetate pe la grădina regelui, pe poarta dintre cele două ziduri, şi au plecat spre *ʿArābhāh*. [5] Dar oastea chaldeilor i-au urmărit şi l-au prins pe *Ţidhᶜqīyāhū* în câmpia Ierihonului; l-au luat şi l-au dus la regele *Nᵉbhūkhadhᶜreʾṣṣar* al Babilonului la *Ribhᶜlāh*, în ţinutul *Ḥamāth*, şi acesta i-a rostit osânda. [6] Şi regele Babilonului i-a ucis pe fiii lui *Ţidhᶜqīyāhū* la *Ribhᶜlāh*, în faţa ochilor lui; şi pe toţi oamenii de seamă din Iuda i-a ucis regele Babilonului. [7] I-a scos ochii lui *Ţidhᶜqīyāhū* şi l-a legat în fiare ca să-l ducă la Babilon. [8] Iar casa regelui şi casele poporului le-au ars chaldeii în foc şi zidurile Ierusalimului le-au dărâmat. [9] Iar pe restul poporului, care mai rămăseseră în oraş şi pe cei care fugiseră la el – pe toţi cei rămaşi i-a surghiunit în Babilon *Nᵉbhūzar-ʾadhān*, căpetenia gărzii. [10] Iar pe cei săraci, care nu mai aveau nimic, *Nᵉbhūzar-ʾadhān*, căpetenia gărzii, i-a lăsat în ţara lui Iuda şi le-a dat vii şi ogoare în ziua aceea. [11] Regele *Nᵉbhūkhadhᶜreʾṣṣar* al Babilonului a dat poruncă în privinţa lui Ieremia prin *Nᵉbhūzar-ʾadhān*, căpetenia gărzii: [12] «Ia-l, stai cu ochii pe el şi nu-i fă nici un rău, ci aşa cum îţi va spune el, aşa să te porţi cu el». [13] Atunci, *Nᵉbhūzar-ʾadhān*, căpetenia gărzii, şi *Nᵉbhūşazᶜbān Rabh-Sārīs* şi *Nerᶜghal Śar-ʾEṣer Rabh-Māgh* şi toate căpeteniile regelui Babilonului au trimis [14] de l-au luat...".
46,14 „şi l-au scos": TM are „ca să-l scoată să-l ducă acasă".
46,16 TM are în plus, la finalul versetului: „şi vor fi în faţa ta în ziua aceea".
46,17 „de care te temi": *litt.* „de faţa cărora te temi".
46,18 „îţi vei primi viaţa în dar": vezi *supra*, nota 45,2.
47–48 Le corespund în TM capitolele 40–41. După cucerirea Ierusalimului, ţara, pustiită de război şi rămasă fără cei mai de seamă locuitori, a fost încorporată în imperiul babilonian. Nabucodonosor l-a pus guvernator pe Godolias (ebr. *Gᵉdhalᶜyāh*), fiul acelui Achicam care îi luase apărarea lui Ieremia şi nepotul lui Saphan, secretarul regelui Iosia (vezi 33[26],24 şi nota; 4Rg. 22). El şi-a fixat reşedinţa la Massepha (*Miṣpāh*), la nord

fusese luat în cătuşe în mijlocul surghiuniţilor lui Iuda care erau duşi în Babilon. [2] Căpetenia gărzii l-a luat şi i-a spus: „Domnul Dumnezeul tău a grăit aceste rele asupra locului acestuia; [3] [aşa] a făcut Domnul, pentru că aţi păcătuit împotriva Lui şi n-aţi ascultat de glasul Lui. [4] Iată, ţi-am desfăcut cătuşele de la mâini: dacă socoteşti că este bine să vii cu mine în Babilon, vino, şi-ţi voi purta de grijă; [5] iar de nu, pleacă şi mergi la Godolias, fiul lui Achicam, fiul lui Saphan, pe care regele Babilonului l-a statornicit în ţara lui Iuda; [rămâi să] locuieşti cu el în mijlocul poporului, în ţara lui Iuda. Oriunde crezi că e bine să mergi, du-te!" Şi căpetenia gărzii i-a dat daruri şi l-a lăsat să plece. [6] Iar [el] s-a dus la Godolias, la Massepha, şi a şezut în mijlocul poporului rămas în ţară.

[7] Au auzit toate căpeteniile oştirii care se afla în câmp [deschis], ei şi oamenii lor, că regele Babilonului l-a statornicit pe Godolias în ţară şi i-a dat în grijă pe bărbaţii şi pe femeile lor pe care nu-i surghiunise în Babilon. [8] Şi au mers la Godolias, la Massepha, Ismael, fiul lui Nathanias, şi Ioanan, fiul lui Caree, şi Saraias, fiul lui Thanaemeth, şi fiii lui Ophe din Nethophat, şi Iezonias, fiul celui din Mochat, ei şi oamenii lor. [9] Şi Godolias le-a jurat lor şi oamenilor lor zicând: „Să nu vă temeţi în faţa slujitorilor chaldeilor. Locuiţi în ţară şi munciţi pentru regele Babilonului, şi va fi mai bine pentru

---

de Ierusalim, pe graniţa dintre Iuda şi Beniamin, loc străvechi de adunare a triburilor israelite. Nu se ştie exact cât a durat guvernarea lui; oricum, înainte de 582 î.H. a fost asasinat de o coaliţie antibabiloniană. De teama represaliilor babiloniene, un grup mare de iudei s-a refugiat în Egipt, silindu-l pe Ieremia să plece cu ei (vezi capitolul următor).

47,1 „căpetenia gărzii": gr. ἀρχιμάγειρος, *litt.* „mai marele bucătarilor": titlu onorific, în Egipt şi în Babilon, pentru comandantul gărzii personale a regelui. Printre altele, el gusta bucatele de la masa regelui înainte ca acestea să fie servite – vezi şi nota de la 4Rg. 25,8. ♦ „Dama" este *Rămăh*, cetate la nord de Ierusalim (vezi *supra*, nota 38,15).

47,3 TM are în plus, la final: „şi vi s-a întâmplat lucrul acesta".

47,4 „şi-ţi voi purta de grijă": *litt.* „îmi voi pune ochii asupra ta". ♦ TM are în plus, la finalul versetului: „dacă socoteşti că este rău să vii cu mine în Babilon, rămâi: toată ţara e în faţa ta; unde ţi se pare bine şi drept să mergi, acolo să mergi".

47,5 „l-a statornicit": gr. κατέστησεν echivalează ebr. *hiph'qīdh*, „l-a pus să supravegheze" (= l-a numit guvernator). ♦ „în ţara lui Iuda": TM are „peste cetăţile lui Iuda". ♦ „Oriunde crezi că e bine să mergi": *litt.* „spre toate cele bune în ochii tăi a merge". ♦ „i-a dat daruri": TM are „i-a dat merinde şi un dar".

47,7 După „femeile lor", TM are în plus „pe copiii lor şi dintre săracii din ţară...".

47,8 *Cf.* 4Rg. 25,23.

47,9 „în faţa slujitorilor chaldeilor": TM are „de a sluji chaldeilor". ♦ „munciţi": *cf. supra*, nota 34,9.

voi. [10] Iată, eu şed înaintea voastră la Massepha ca să stau în faţa chaldeilor care ar putea veni asupra voastră; iar voi adunaţi vin şi poame şi adunaţi untdelemn şi puneţi-vi-l în vase şi locuiţi în cetăţile pe care le-aţi luat în stăpânire." [11] Toţi iudeii cei din ţara Moab şi de la fiii lui Ammon şi cei din Idumeea şi cei din orice [altă] ţară au auzit că regele Babilonului a lăsat o rămăşiţă lui Iuda şi că a statornicit peste ei pe Godolias, fiul lui Achicam. [12] Şi au venit la Godolias, în ţara lui Iuda, la Massepha, şi au adunat vin şi poamă foarte multă şi untdelemn.

[13] Ioanan, fiul lui Caree, şi toate căpeteniile oştirii celei din câmp [deschis] au venit la Godolias la Massepha [14] şi i-au spus: „Oare ai aflat tu că Belisa, regele fiilor lui Ammon, l-a trimis la tine pe Ismael ca să te doboare?" Dar Godolias nu i-a crezut. [15] Şi Ioanan i-a spus lui Godolias în taină, la Massepha: „Mă voi duce, aşadar, şi-l voi lovi pe Ismael, dar să nu ştie nimeni, ca nu cumva să te doboare şi să se risipească toţi [cei din] Iuda care s-au adunat la tine şi să piară cei rămaşi din Iuda." [16] Dar Godolias i-a spus lui Ioanan: „Să nu faci fapta aceasta, căci tu spui minciuni despre Ismael."

48 (41 TM) [1] Şi a fost [aşa]: în luna a şaptea, Ismael, fiul lui Nathanias, fiul lui Elasa, din neamul regelui, a venit cu zece bărbaţi la Godolias, la Massepha, şi au stat la masă împreună acolo. [2] Ismael s-a ridicat, şi cei zece bărbaţi care erau cu el şi l-au lovit pe Godolias, pe care regele Babilonului îl statornicise peste ţară, [3] şi pe toţi iudeii care erau cu el la Massepha şi pe toţi chaldeii aflaţi acolo.

47,10 În TM, versetul începe: „şi iată, eu voi rămâne la Miţpa, ca să stau...".

47,11 „o rămăşiţă lui Iuda": aici este vorba pur şi simplu de cei scăpaţi din dezastru; în alt loc (cap. 24), Ieremia accentuează că „rămăşiţa sfântă" cu care Dumnezeu Îşi va împlini planul de mântuire este constituită tocmai din cei surghiuniţi în 597 î.H.

47,12 În TM, versetul începe: „Şi s-au întors toţi iudeii din toate locurile unde fuseseră alungaţi...". ♦ „şi untdelemn": nu apare în TM.

47,13-16 Ioanan îi dă de ştire lui Godolias despre un complot urzit împotriva lui, dar nu este crezut.

47,14 „Belisa": în TM *Ba'alīs*. ♦ „Ismael": TM are „*Yiš'mā'ēl*, fiul lui *N'than'yāh*", pomenit şi la v. 8, *supra*. ♦ „să te doboare": *litt.* „să-ţi lovească sufletul/viaţa" – calc după ebraică.

48,1 „în luna a şaptea": septembrie sau octombrie, dar nu se precizează anul. *Cf.* nota la Zah. 7,5 în ediţia de faţă. ♦ După „din neamul regelui", TM are în plus: „dintre căpeteniile regelui". ♦ „au stat la masă": *litt.* „au mâncat pâine". ♦ *Cf.* 4Rg. 25,25.

48,2 „pe Godolias, pe care regele...": TM are „pe *G'dhal'yāh*, fiul lui *Aḥīqām*, fiul lui *Šāphān*, cu sabia şi l-a ucis, pe acela pe care regele...".

48,3 „şi pe toţi chaldeii": TM are „pe toţi războinicii chaldei i-a ucis *Yiš'mā'ēl*".

[4] Şi a fost [aşa]: a doua zi după ce l-a lovit pe Godolias – şi nu ştia nimeni –,
[5] au venit nişte bărbaţi de la Sichem şi de la Salem şi de la Samaria, optzeci de bărbaţi cu bărbile rase şi cu veşmintele sfâşiate şi jelind, cu *manaa* şi tămâie în mâini, ca să le ducă în Casa Domnului. [6] Ismael le-a ieşit în întâmpinare: ei mergeau şi plângeau, iar [el] le-a spus: „Intraţi la Godolias!"
[7] Şi a fost [aşa]: când au ajuns ei în mijlocul cetăţii, [el] i-a înjunghiat [şi i-a aruncat] în fântână. [8] S-au aflat acolo zece bărbaţi, care i-au spus lui Ismael: „Nu ne ucide, căci avem la câmp hambare, grâu şi orz, miere şi untdelemn"; şi [acela] a trecut pe lângă ei şi nu i-a ucis în mijlocul fraţilor lor.
[9] Iar fântâna în care i-a aruncat Ismael pe toţi cei pe care îi lovise este o fântână mare, pe care o făcuse regele Asa de frica lui Baasa, regele lui Israel; pe aceasta a umplut-o Ismael cu morţi. [10] Şi Ismael a mânat tot poporul rămas în Massepha şi pe fiicele regelui, pe care căpetenia gărzii i le încredinţase lui Godolias, fiul lui Achicam, şi a plecat de partea cealaltă, la fiii lui Ammon.
[11] Ioanan, fiul lui Caree, precum şi toate căpeteniile oştirii care erau cu el au auzit toate relele pe care le făcuse Ismael [12] şi şi-au adus toată oştirea şi au pornit să se lupte cu el şi l-au găsit la o apă mare la Gabaon. [13] Şi a fost [aşa]: când tot poporul care era cu Ismael i-a văzut pe Ioanan şi pe căpeteniile oştirii care [erau] cu el, [14] s-au întors la Ioanan. [15] Dar Ismael a scăpat

48,5 „jelind": *litt.* „lovindu-şi [faţa/pieptul]" – manifestare exterioară de doliu. Verbul a ajuns să însemne pur şi simplu „a boci, a jeli, a ţine doliu"; TM are „cu tăieturi [pe trup]" – tot gest de doliu. ♦ „*manaa*": vezi *supra*, nota la 17,26.
48,6 „în întâmpinare": TM are în plus: „de la Miţpa". ♦ „mergeau şi plângeau": în TM *Yiş'mā'ēl* este cel care plânge.
48,7 TM precizează cine a săvârşit fapta: „*Yiş'mā'ēl*, fiul lui *N'than'yāh*, şi oamenii care erau cu el". ♦ „[i-a aruncat]": e subînţeles aici, şi în greacă, şi în ebraică; apare însă în traducerea siriacă. De altfel, versetul 9 precizează acţiunea.
48,9 „de frica": *litt.* „de la faţa" (*cf.* 3Rg. 15,16-22). ♦ „morţi": *litt.* „răniţi". ♦ „Fântâna", element important pentru susţinerea vieţii, cu deosebită valoare simbolică în Biblie, este transformată de Ismael în loc al morţii (*cf.* Di Pede, p. 46).
48,10 „a mânat": *litt.* „a întors"; TM are „a luat prizonieri".
48,12 „la o apă mare": TM are „la apele multe". *Cf.* 2Rg. 2,13. Este vorba de un iaz săpat în stâncă ce făcea parte din străvechiul sistem de alimentare cu apă a oraşului (datând din epoca fierului). A fost descoperit de arheologi în 1959 (*cf.* Lundbom, nota *ad loc.*).
48,13 La sfârşitul versetului, TM are în plus: „s-au bucurat".
48,14 În TM: „Şi tot poporul pe care Ismael îl luase prizonier de la Miţpa a făcut cale întoarsă şi s-a întors şi s-a dus la *Yōḥānān*, fiul lui *Qārēaḥ*".

cu opt oameni şi a plecat la fiii lui Ammon. [16] Ioanan şi toate căpeteniile oştirii care erau cu el i-au luat pe toţi cei rămaşi din popor, pe care îi întorsese de la Ismael – bărbaţi puternici în război, şi pe femei şi celelalte şi pe eunuci, pe care îi întorsese de la Gabaon; [17] şi au plecat şi s-au aşezat la Gaberoth-Chamaam, lângă Bethleem, ca să se pornească să meargă în Egipt [18] din faţa chaldeilor, căci se temeau în faţa lor pentru că Ismael îl lovise pe Godolias, pe care regele Babilonului îl statornicise în ţară.

49 (42 TM) [1] Toate căpeteniile oştirii şi Ioanan şi Azarias, fiul lui Maasaias, şi tot poporul, de la mic la mare, au venit [2] la Ieremia profetul şi i-au spus: „Să avem parte de milă în faţa ta: roagă-te Domnului Dumnezeului tău pentru aceştia care au rămas, pentru că puţini am rămas din mulţi, după cum văd ochii tăi. [3] Şi să ne vestească Domnul Dumnezeul tău calea pe care să umblăm şi lucrul pe care să-l facem." [4] Ieremia le-a spus: „Am auzit; iată, eu mă voi ruga Domnului Dumnezeului nostru, după spusele voastre, şi va fi [aşa]: cuvântul pe care mi-l va răspunde Domnul vi-l voi vesti, nu voi ascunde nimic de voi". [5] Şi ei i-au spus lui Ieremia: „Să fie Domnul între noi martor drept şi de încredere, dacă nu [vom face] după tot cuvântul pe care ţi-l va trimite Domnul pentru noi [6] şi, fie bun, fie rău, glasul Domnului Dumnezeului nostru, pentru care te-am trimis la El, îl vom asculta, ca să ne fie mai bine, pentru că vom asculta de glasul Domnului Dumnezeului nostru."
[7] Şi a fost [aşa]: după zece zile a fost cuvântul Domnului către Ieremia. [8] Şi i-a chemat pe Ioanan şi pe căpeteniile oştirii şi tot poporul, de la mic la

48,16 „şi celelalte": TM are „şi pe copii". ♦ TM are în plus „după uciderea lui *G'dhal'yāh*".
48,17 „Gaberoth-Chamaam": ebr. *gĕrūth Kimehām* – probabil un sat denumit după acel Chamaam/*Kimehām* din 2Rg. 19,38.41, care a trecut Iordanul împreună cu David când acesta s-a întors la Ierusalim după răzvrătirea lui Absalom.
49–51 Le corespund în TM capitolele 42–44. Refugierea în Egipt, în ciuda numeroaselor avertismente divine, constituie un ultim refuz al Cuvântului transmis prin Ieremia.
49,1 „Azarias, fiul lui Maasaias": în TM „*Y'zan'yāh*, fiul lui *Hōşa'yāh*" – pomenit în 47[40],8; majoritatea comentatorilor preferă însă forma din LXX, identificând personajul cu cel din 50[43],2.
49,2-3 „Dumnezeul tău", repetat cu insistenţă, pare a sugera că interlocutorii profetului nu se mai considerau poporul Domnului. La v. 4, Ieremia îi corectează zicând „Dumnezeul nostru" (LXX), dar TM are „...vostru"!

mare, [9] şi le-a spus: „Aşa a spus Domnul: [10] «Dacă vă veţi aşeza cu temei în ţara aceasta, vă voi clădi şi nu vă voi nimici, vă voi sădi şi nu vă voi smulge. Căci voi înceta relele pe care vi le-am făcut. [11] Nu vă temeţi de faţa regelui Babilonului, de faţa căruia vă temeţi [acum]; nu vă temeţi, spune Domnul, căci Eu sunt cu voi ca să vă scap şi să vă izbăvesc din mâna lui; [12] vă voi arăta milă şi vă voi milui şi vă voi întoarce pe pământul vostru.» [13] Dar, dacă spuneţi: 'Nu vom rămâne nicidecum în ţara aceasta' – neascultând astfel de glasul Domnului – [14] 'pentru că vom pleca în ţara Egiptului şi nu vom mai vedea defel război şi glas de trâmbiţă nu vom auzi şi nu vom flămânzi de pâine şi vom locui acolo', [15] atunci ascultaţi glasul Domnului. Aşa a spus Domnul: «Dacă voi vă întoarceţi faţa spre Egipt şi mergeţi să locuiţi acolo, [16] va fi [aşa]: sabia de care vă temeţi vă va găsi în ţara Egiptului şi foametea de care vă îngrijoraţi vă va ajunge în Egipt şi veţi muri acolo. [17] Şi toţi oamenii şi toţi străinii care îşi îndreaptă faţa către Egipt ca să locuiască acolo vor pieri de sabie şi de foamete şi nu va fi între ei nimeni care să scape de relele pe care Eu le aduc peste ei.» [18] Căci aşa a spus Domnul: «Precum a picurat mânia Mea peste cei care locuiau în Ierusalim, la fel va picura mânia Mea peste voi, dacă mergeţi în Egipt; veţi ajunge [loc] neumblat şi sub mâna [altora] şi de blestem şi de ocară şi nu veţi mai vedea niciodată locul acesta»: [19] [pentru că] acestea le grăise Domnul asupra

49,9 „Aşa a spus Domnul": TM adaugă „...Dumnezeul lui Israel, la care m-aţi trimis să-I înfăţişez ruga voastră".
49,10 „vă veţi aşeza cu temei": *litt.* „aşezând vă veţi aşeza". ♦ „voi înceta relele...": TM are „Îmi pare rău pentru răul..." (*cf. supra*, nota 33,3). ♦ Cuvintele Domnului trimit la terminologia chemării lui Ieremia de la 1,10.8.
49,13 După „Domnului", TM are în plus „Dumnezeului vostru".
49,15 După „glasul Domnului", TM are în plus: „rămăşiţă a lui Iuda" (*cf. supra*, nota 47,11).
49,16 „de care vă temeţi... de care vă îngrijoraţi": *litt.* „de faţa căreia...", calc frecvent după ebraică.
49,17 „şi toţi străinii": nu apare în TM; s-a considerat totuşi că LXX reflectă aici o lecţiune mai veche, indicând că în grupul refugiaţilor erau şi neevrei, cum ar fi fost „Iezonias, fiul celui din Mochat", din v. 47,8 (*cf.* Lundbom, *ad loc.*). ♦ Alături de „sabie" şi „foamete", TM menţionează, ca de obicei, şi al treilea flagel, „molima"; la fel la v. 22, *infra*.
49,18 „a picurat": TM are „s-a revărsat". ♦ „veţi ajunge [loc] neumblat şi sub mâna [altora]": TM are „de afurisenie şi de groază". ♦ „[loc] neumblat": gr. ἄβατος folosit ca substantiv este specific, în LXX, pentru a doua parte din Ieremia şi prima parte din Baruh (*cf.* Bar. 2,4 şi nota).
49,19 „veţi şti bine": *litt.* „ştiind veţi şti". TM are în plus „că eu sunt martor împotriva voastră".

voastră, cei rămaşi din Iuda: nu mergeţi în Egipt. Iar acum veţi şti bine [20] că aţi fost vicleni în sufletele voastre când m-aţi trimis spunând: «Roagă-te pentru noi Domnului şi toate cele pe care ţi le va grăi Domnul le vom face.» [21] Dar [voi] nu aţi ascultat de glasul Domnului cu care m-a trimis pe mine la voi. [22] Iar acum veţi pieri de sabie şi de foamete în locul unde vreţi voi să mergeţi să locuiţi."

50 (43 TM) [1] Şi a fost [aşa]: când a sfârşit Ieremia de spus poporului toate cuvintele Domnului cu care îl trimisese Domnul la ei, toate cuvintele acestea, [2] Azarias, fiul lui Maasaias, şi Ioanan, fiul lui Caree, şi toţi bărbaţii care îi vorbiseră lui Ieremia au spus: „Minciuni! Nu te-a trimis Domnul la noi spunând: «Nu mergeţi în Egipt să locuiţi acolo», [3] ci Baruh, fiul lui Nerias, te stârneşte împotriva noastră, ca să ne dai în mâinile chaldeilor să ne ucidă ori să ne ia în surghiun în Babilon." [4] Şi Ioanan şi toate căpeteniile oştirii şi tot poporul nu au ascultat de glasul Domnului să se aşeze în ţara lui Iuda. [5] Ioanan şi toate căpeteniile oştirii i-au luat pe toţi cei rămaşi din Iuda care se întorseseră să se aşeze în ţară, [6] pe bărbaţii în putere şi pe femei şi pe copii şi pe fiicele regelui şi pe cei pe care Nabuzardan îi lăsase cu Godolias, fiul lui Achicam, şi pe Ieremia profetul şi pe Baruh, fiul lui Nerias, [7] şi au mers în Egipt, pentru că nu au ascultat de glasul Domnului: au mers la Taphnas. [8] Şi a fost cuvântul Domnului către Ieremia la Taphnas zicând: [9] „Ia-ţi nişte pietre mari şi ascunde-le în pridvor, la poarta casei lui Faraon, la Taphnas,

49,20 „aţi fost vicleni în sufletele voastre": TM are *litt.* „aţi dus în eroare sufletele/vieţile voastre", text interpretat diferit de traducători, *e.g.*: „you have gone astray at the cost of your lives" (RSV), „Vous vous êtes égarés vous-mêmes" (BJ), „Vous avez risqué votre propre vie" (TOB); „You have made a fatal mistake" (HarperCollins). ♦ „le vom face": TM are „spune-ni-le şi le vom face".
49,21 Versetul începe în TM: „Şi v-am vestit astăzi, dar...".
49,22 „Iar acum": TM are „Iar acum, să ştiţi bine că...".
50,2 „bărbaţii": TM are „bărbaţii obraznici".
50,5 TM are în plus la final: „de la toate ţinuturile unde fuseseră alungaţi"; e vorba de evreii care se refugiaseră în ţările vecine la venirea chaldeilor (*cf.* 47[40],11-12).
50,6 Printr-o ironie a soartei, Ieremia şi Baruh, care se opuseseră refugierii în Egipt, sunt luaţi cu forţa acolo de către concetăţenii lor.
50,7 „Taphnas": *cf. supra*, nota 2,16.
50,9 „în pridvor": în TM textul nu e prea clar; s-ar putea înţelege „în lutul pardoselii/cărămidăriei". Ca şi în alte dăţi, Ieremia este pus să săvârşească un gest profetic: zideşte anticipat un soclu pe care Nabucodonosor îşi va aşeza tronul când va pune stăpânire pe

în văzul bărbaților din Iuda, [10] și spune-le: «Așa a spus Domnul: Iată, Eu trimit și-l voi mâna pe Nabucodonosor, regele Babilonului, și [el] își va așeza tronul peste pietrele acestea, pe care le-ai ascuns; și-și va ridica armele împotriva [egiptenilor] [11] și va merge și va lovi țara Egiptului –

pe cei ce sunt pentru moarte, la moarte,
pe cei ce sunt pentru surghiun, la surghiun,
și pe cei ce sunt pentru sabie, la sabie.

[12] Și va arde foc în casele zeilor lor și le va pârjoli, iar pe ei îi va surghiuni și va despăduchea țara Egiptului așa cum își despăduchează păstorul haina și va pleca în siguranță. [13] Și va sfărâma stâlpii din Cetatea Soarelui, din On, și casele lor le va arde în foc.»"

51,1-30.31-35 (44,1-30; 45,1-5 TM) [1] Cuvântul care a fost către Ieremia pentru toți iudeii care locuiau în Egipt, pentru cei așezați în Magdolos și în Taphnas și în ținutul Pathures, zicând: [2] „Așa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel: «Voi ați văzut toate relele pe care le-am adus asupra Ierusalimului și

---

Egipt – așadar refugiații nu vor scăpa de babilonieni! Într-adevăr, Nabucodonosor a invadat Egiptul în 568/567 î.H., fără însă a-l cuceri (*cf.* Iez. 29,19 și nota).

50,10 După „regele Babilonului", TM are, în plus, „slujitorul Meu": fără să știe, chiar și regele Babilonului este sub mâna lui Dumnezeu, care Își realizează planul prin el. ♦ „își va așeza... le-ai ascuns": TM are „Eu îi voi așeza... le-am ascuns". Traducerile în greacă și în siriacă evită sugerarea unei implicări prea directe a lui Dumnezeu în succesele lui Nabucodonosor. ♦ „și-și va ridica armele împotriva [egiptenilor]": TM are „își va ridica stindardul/baldachinul asupra lor".

50,12 „va arde foc": TM are „[Eu] voi aprinde foc".

50,13 „Cetatea Soarelui... On": gr. Ἡλίου πόλις... Ων; TM are „Casa Soarelui, care este în Egipt". Heliopolis este numele grecesc al orașului egiptean On, în nord-estul orașului Cairo de azi. Era celebru pentru cultul zeului Soare, Re, și pentru obeliscurile lui de granit. ♦ „casele lor": TM are „casele zeilor Egiptului". ♦ Theodoret amintește că orașul avea două denumiri, On și Heliopolis, adică „Orașul Soarelui", și că Nabucodonosor e numit „servitor al lui Dumnezeu" nu pentru că i-ar fi credincios lui Dumnezeu, ci în calitate de simplă creatură a lui Dumnezeu (*Despre Ieremia* 8,43). Efrem Sirul vede în distrugerea obeliscurilor de la intrarea în Heliopolis, deasupra cărora se aflau idoli teriomorfi, o prefigurare a venirii lui Hristos, care va aboli idolatria, inclusiv zoolatria egiptenilor (*Comentariu la Ieremia* 43,13).

51,1 În TM, toponimele sunt: *Migʿdol*, *Taḥpanʿḥēs*, *Noph* (= Memphis); *cf. supra*, notele 2,16; 26,14. ♦ „ținutul Pathures": ebr. *Pathʿrōs*, Egiptul de Sus (= partea de sud) – *cf.* Gen. 10,14; Is. 11,11; Iez. 29,14; 30,14.

asupra cetăților lui Iuda: iată, sunt pustii de locuitori [3] din pricina ticăloșiei lor pe care au făcut-o încât Mi-au stârnit mânia, mergând să ardă tămâie pentru alți dumnezei, pe care nu i-ați cunoscut. [4] Și i-am trimis la voi pe slujitorii Mei profeți, [încă] din zori, i-am trimis zicând: Nu faceți lucrarea acestei întinări, pe care am urât-o! [5] Dar nu au ascultat de Mine și nu și-au plecat urechea ca să se întoarcă de la răutățile lor și să nu [mai] ardă tămâie altor dumnezei. [6] Și a picurat urgia Mea și mânia Mea și a făcut pârjol în cetățile lui Iuda și afară din Ierusalim; au ajuns pustiite și de nestrăbătut, ca în ziua aceasta.» [7] Și acum, așa a spus Domnul Atotstăpânitor: «De ce faceți voi rele mari împotriva sufletelor voastre, încât să vă nimiciți, bărbat și femeie, copil și prunc, din mijlocul lui Iuda, încât să nu vă mai fie lăsată nici o rămășiță, [8] să-Mi stârniți mânia prin faptele mâinilor voastre, arzând tămâie altor dumnezei în țara Egiptului, unde ați venit să locuiți, ca să fiți nimiciți și să ajungeți de blestem și de ocară la toate neamurile pământului? [9] Oare ați uitat voi de răutățile părinților voștri și de răutățile regilor lui Iuda și de răutățile dregătorilor voștri și de răutățile femeilor voastre, pe care le-au făcut în țara lui Iuda și afară din Ierusalim? [10] Și nu s-au potolit până în ziua aceasta și nu s-au ținut de poruncile Mele, pe care le-am dat în fața părinților lor.»

[11] De aceea, așa a spus Domnul: «Iată, Eu Îmi îndrept fața [12] ca să-i nimicesc pe toți cei rămași în Egipt, și vor cădea; de sabie și de foamete vor pieri, de la mic la mare, și vor fi spre ocară și spre nimicire și spre blestem. [13] Și voi face cercetare asupra celor ce șed în țara Egiptului, precum am făcut cercetare asupra Ierusalimului, cu sabie și cu foamete și cu molimă; [14] nu va fi izbăvit nici unul din cei rămași ai lui Iuda, cei care s-au sălășluit

---

51,3 „pe care nu i-ați cunoscut": TM are „pe care nu i-au cunoscut nici ei, nici voi și nici părinții voștri".

51,4 „din zori": *cf. supra*, nota 33,5.

51,6 „a picurat": TM are „s-a revărsat" – ca la 49,18. ♦ „afară din Ierusalim": TM are „pe străzile Ierusalimului" (vezi *supra*, nota 28,4). La fel la vv. 9, 17 și 21.

51,9 „dregătorilor voștri": TM are „femeilor lor, și de răutățile voastre".

51,10 În TM: „Și nu s-au căit până în ziua aceasta, și nu s-au temut și nu au umblat în Legea Mea și în îndreptările Mele, pe care le-am pus în fața voastră și în fața părinților voștri".

51,11 TM are în plus, la final: „spre rău și pentru a[-i] nimici pe toți [cei din] Iuda".

51,12 „ca să-i nimicesc pe toți cei rămași": TM are „și să iau rămășița lui Iuda, [pe cei] care și-au întors fața, ca să meargă în țara Egiptului să locuiască acolo".

în țara Egiptului, încât să se întoarcă în țara lui Iuda, unde nădăjduiesc ei în sufletele lor că se vor întoarce: nicidecum nu se vor întoarce, în afară de [câțiva] scăpați.»"
15 Și toți bărbații care știau că femeile lor ard tămâie pentru alți dumnezei și toate femeile, adunare mare, și tot poporul care ședea în țara Egiptului, la Pathure, i-au răspuns lui Ieremia zicând: 16 „[Cât despre] cuvântul pe care l-ai grăit către noi în numele Domnului, nu vom asculta de tine, 17 ci de făcut vom face tot ceea ce am spus cu gura noastră: să ardem tămâie pentru Regina cerului și să-i turnăm libații, precum am făcut noi și părinții noștri și regii noștri și dregătorii noștri în cetățile lui Iuda și afară din Ierusalim – și ne-am îndestulat de pâini și am dus-o bine și nu am văzut rele; 18 iar când am încetat să ardem tămâie pentru Regina cerului ne-am împuținat toți și am pierit de paloș și de foamete. 19 [Iar femeile au spus:] „[E drept că] ardem tămâie pentru Regina cerului și i-am turnat libații; dar oare fără bărbații noștri i-am făcut turte și i-am turnat libații?"
20 Atunci Ieremia a spus întregului popor, celor în putere și femeilor și tuturor celor care îi răspunseseră [aceste] cuvinte și a zis: 21 „Oare nu Și-a amintit Dumnezeu de tămâierea cu care ați tămâiat în cetățile lui Iuda și afară din Ierusalim, voi și părinții voștri, și regii voștri, și dregătorii voștri, și poporul țării și [oare] nu I s-a suit la inimă? 22 Domnul n-a mai putut să rabde din pricina ticăloșiei faptelor voastre, din pricina spurcăciunilor pe care le-ați făcut; și a ajuns țara voastră o pustiire și de nestrăbătut și un blestem ca în ziua aceasta; 23 din pricină că ați ars tămâie și ați păcătuit [împotriva] Domnului și nu ați ascultat de glasul Domnului și nu ați umblat întru poruncile Lui și întru Legea Lui și întru mărturiile Lui, [de aceea] v-au cuprins relele acestea."
24 Și Ieremia a spus poporului și femeilor: „Ascultați cuvântul Domnului!
25 Așa a spus Domnul Dumnezeul lui Israel: «Voi, femeilor, cu gura voastră

51,15 „femeile": TM are „femeile care stăteau [acolo]".
51,17 „tot ceea ce am spus cu gura noastră": *litt.* „tot cuvântul care va ieși din gura noastră" – calc după ebraică, unde însă verbul este la perfect („a ieșit"). ♦ „să ardem tămâie": gr. θυμιάω; TM are „vom aduce jertfă" – aceeași echivalare în versetele următoare. ♦ „Regina cerului": vezi *supra*, nota 7,18.
51,18 După „Regina cerului" TM are „și să-i vărsăm libații". ♦ „ne-am împuținat toți": TM are „am fost lipsiți de toate". ♦ „paloș": gr. ῥομφαία; de obicei apare μάχαιρα, „sabie".
51,19 „[Iar femeile au spus:]": apare numai în unele mss. grecești și în siriacă, dar rezultă din context. ♦ După „turte", TM are în plus „după chipul ei".
51,24 TM are în plus, la sfârșitul versetului: „toți iudeii care sunteți în țara Egiptului".

ați grăit și cu mâinile voastre ați împlinit zicând: 'Negreșit vom îndeplini făgăduințele pe care le-am făcut să ardem tămâie pentru Regina cerului și să turnăm libații pentru ea.'» Stăruiți deci în făgăduințele voastre și îndepliniți-le negreșit! 26 De aceea, ascultați cuvântul Domnului, toți [cei din] Iuda care v-ați așezat în țara Egiptului: «Iată, am jurat pe Numele Meu cel mare, a spus Domnul, nu va mai fi Numele Meu în gura nimănui din Iuda, ca să zică 'Viu este Stăpânul [meu], Domnul', în toată țara Egiptului. 27 Căci, iată, Eu stau de veghe asupra lor ca să le fac rău și nu ca să le fac bine. Și vor pieri toți [cei din] Iuda care locuiesc în țara Egiptului de sabie și de foamete, până când vor fi nimiciți. 28 Și cei scăpați de sabie se vor întoarce în țara lui Iuda, puțini la număr, iar cei rămași din Iuda care s-au așezat în țara Egiptului ca să locuiască acolo vor cunoaște al cui cuvânt va dăinui. 29 Și acesta vă [va fi] semnul că voi face cercetare asupra voastră, spre rău.» 30 Așa a spus Domnul: «Iată, Eu îl dau pe Uaphre, regele Egiptului, în mâinile dușmanului său, în mâinile celor ce caută [să-i ia] viața, după cum l-am dat pe Sedekias, regele lui Iuda, în mâinile lui Nabucodonosor, regele Babilonului, dușmanul său, cel care căuta [să-i ia] viața.»"
31 (45,1) Cuvântul pe care l-a grăit Ieremia profetul către Baruh, fiul lui Nerias, când [el] a scris cuvintele acestea din gura lui Ieremia, în anul al patrulea al lui Ioakim, fiul lui Iosia, regele lui Iuda: 32 (45,2) „Așa a spus Domnul cu privire la tine, Baruh: 33 (45,3) Pentru că ai spus «Vai mie, vai

51,25 „Voi, femeilor": TM are „Voi și femeile voastre".
51,26 Din pricina faptului că iudeii emigrați în Egipt au asociat cultului Dumnezeului lui Israel cultul zeiței cerului, nu mai au dreptul să se jure pe Numele Domnului. Într-adevăr, documentele din templul iudaic de la Elephantina, din Egiptul de Sus, doar cu puțin mai târzii decât vremea lui Ieremia, atestă asocierea cultului a două zeițe cu cultul lui *YHWH* (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).
51,28 După „se vor întoarce", TM are și „din țara Egiptului". ♦ La final, TM are în plus „al Meu sau al lor".
51,29 După „asupra voastră", TM are: „în locul acesta, ca să știți că se vor ridica împotriva voastră cuvintele Mele spre rău".
51,30 „Uaphre": faraonul Hophra (589-570 î.H.) a fost asasinat de Amasis în 570 î.H.; sub acesta din urmă va avea loc campania lui Nabucodonosor în Egipt (*cf.* 44[37],5; 50[43],11).
51,31-35 Le corespunde 45,1-5 TM. Cuvânt de mângâiere pentru Baruh, secretarul și tovarășul credincios al profetului (*cf.* 43[36]1-32; 50[43],3); se presupune și că acesta avusese un rol politic de oarecare importanță, dar asocierea cu profetul i-a năruit perspectivele omenești.
51,31 „a scris": TM are în plus „într-o carte" (= pe un sul). ♦ „anul al patrulea...": 605 î.H.
51,33 „m-am culcat": TM are „am ostenit".

mie, că Domnul a adăugat trudă la mâhnirea mea, m-am culcat în suspine, odihnă n-am aflat », [34 (45,4)] i-am spus: Aşa a spus Domnul: «Iată, pe cei pe care Eu i-am zidit, Eu îi voi dărâma, şi pe cei pe care Eu i-am sădit, Eu îi voi smulge; [35 (45,5)] iar tu cauţi pentru tine lucruri mari? Nu [le] căuta, căci, iată, Eu aduc rele peste tot trupul, spune Domnul, dar [ţie] îţi voi da viaţa ta în dar în orice loc unde vei merge.»"

52 [1] Sedekias avea douăzeci şi unu de ani când a ajuns rege şi a domnit unsprezece ani la Ierusalim. Numele mamei sale [era] Amitaal, fiica lui Ieremia din Lobena. [2-3]
[4] Şi a fost [aşa]: în al nouălea an al domniei lui, în luna a zecea, în [ziua] a zecea a lunii, Nabucodonosor, regele Babilonului, cu toată oştirea lui, a venit asupra Ierusalimului şi l-au înconjurat cu întăritură din pari şi cu zid din pietre în patru muchii. [5] Şi cetatea a fost împresurată până în al unsprezecelea an al regelui Sedekias. [6] În [ziua] a noua a lunii s-a înteţit foametea în cetate şi poporul ţării nu [mai] avea pâine. [7] S-a făcut o spărtură în cetate şi toţi războinicii au ieşit noaptea, pe drumul porţii între zid şi împrejmuirea din afară, care era pe lângă grădina regelui, iar chaldeii erau la cetate, de jur-împrejur. Şi au luat-o pe drumul spre Araba. [8] Oastea chaldeilor l-au fugărit din urmă pe rege şi l-au prins dincolo de Ierihon şi toţi slujitorii lui au fost împrăştiaţi. [9] L-au prins pe rege şi l-au dus la regele

---

51,34 „cei pe care...": LXX are pronumele masculin; în TM pronumele relativ este invariabil şi este unanim interpretat aici ca inanimat: „ceea ce...".
51,35 „viaţa ta în dar": *cf. supra*, 21,9 (cu altă traducere în greacă) şi nota; 45,2 şi nota; 46,18.
52 Capitolul reia, cu mici diferenţe, naraţiunea din 4Rg. 24,18–25,30. Este ca un adaos la Cartea lui Ieremia pentru a arăta împlinirea profeţiilor acestuia. Se încheie cu perspective de speranţă.
52,1 „Amitaal, fiica lui Ieremia din Lobena": ebr. „*Ḥamūṭal*, fiica lui *Yir'm'yāhū* din *Libh'nāh*".
52,[2-3] Versetele nu apar în LXX, ci doar în TM şi în textul paralel din 4Rg. 24,19-20.
52,4 Data: sfârşitul lui decembrie 589 î.H. ♦ „l-au înconjurat cu întăritură din pari": gr. περιχαρακέω.
52,5 „a fost împresurată": *litt.* „a ajuns la împresurare".
52,6 „în [ziua] a noua": TM are „în luna a patra, în [ziua] a noua". ♦ „pâine": la plural în greacă.
52,7 *Cf. supra*, nota 46[39],4-13.
52,9 „Deblatha": TM are „*Ribh'lāh*, în ţinutul *Ḥamāth*"; Ribla se afla la 75 km sud de Hama, oraş sirian pe râul Oronte.

Babilonului, la Deblatha, şi acela i-a rostit osânda. [10] Şi regele Babilonului i-a înjunghiat pe fiii lui Sedekias sub ochii lui şi pe toţi dregătorii lui Iuda i-a înjunghiat în Deblatha; [11] iar lui Sedekias i-a scos ochii şi l-a legat în obezi şi regele Babilonului l-a dus în Babilon şi l-a pus în casa morii până în ziua în care avea să moară.
[12] În luna a cincea, în [ziua] a zecea a lunii, a venit la Ierusalim Nabuzardan, căpetenia gărzii, cel care stătea în faţa regelui Babilonului, [13] şi a dat foc Casei Domnului şi casei regelui şi tuturor caselor din cetate: orice casă mare a ars-o cu foc. [14] Şi tot zidul Ierusalimului, de jur-împrejur, l-a dărâmat oştirea chaldeilor, care era cu căpetenia gărzii. [[15]] [16] Şi pe cei rămaşi din popor, căpetenia gărzii i-a lăsat să îngrijească viile şi să lucreze pământul.
[17] Iar stâlpii de aramă din Casa Domnului şi cărucioarele şi marea de aramă din Casa Domnului le-au sfărâmat chaldeii, le-au luat arama şi au dus-o în Babilon. [18] Şi cununa şi cânile şi cârligele pentru carne şi toate obiectele de aramă de care se foloseau la slujbe [19] şi *saphphoth*-urile şi *masmaroth*-urile şi cănile şi sfeşnicele şi cădelniţele şi polonicele, care erau cu totul de aur şi cele care erau cu totul de argint le-a luat căpetenia gărzii. [20] Şi cei doi stâlpi şi marea, una, şi cei doisprezece viţei de aramă de sub mare, pe care îi făcuse regele Solomon pentru Casa Domnului: nu se putea cântări [toată] arama lor. [21] Cât despre stâlpi, înălţimea unui stâlp era de treizeci şi cinci de coţi şi o funie de doisprezece coţi îl înconjura şi lăţimea îi [era] de patru degete de jur-împrejur. [22] Şi capitelul de pe ei [era] de bronz şi înălţimea

---

52,11 „în casa morii": TM are un *hapax*, *litt.* „casa cercetării", interpretat unanim ca „temniţă". Expresia din LXX sugerează că regele iudeu a fost osândit la muncă silnică, la râşniţă – fapt obişnuit în Mesopotamia pentru prizonierii de război. De altfel, şi filistenii făcuseră la fel cu Samson, după ce îi scoseseră ochii – *cf.* Jud. 16,21 (*cf.* Lundbom, *ad loc.*).
52,12 TM precizează şi anul: „în anul al nouăsprezecelea al domniei lui N., regele Babilonului".
52,[15] Versetul nu apare în LXX. În TM: „Iar pe unii dintre săracii poporului şi pe restul poporului care mai rămăseseră în oraş şi pe cei care fugiseră la regele Babilonului i-a surghiunit în Babilon *N'bhūzar-'adhān*, căpetenia gărzii, împreună cu restul meşteşugarilor".
52,16 „Şi pe cei rămaşi din popor": TM are: „Iar pe o parte dintre săracii poporului...".
52,18 „cununa": *cf.* Ex. 25,25. ♦ Lista obiectelor e mai amănunţită în TM.
52,19 „*saphphoth... masmaroth*": transliterare aproximativă a unor forme ebraice care nu apar ca atare în TM desemnând, de bună seamă, obiecte de cult din Templu. ♦ „cănile": vase pentru turnat untdelemn în lămpi. ♦ „cu totul de aur": *litt.* „de aur de aur".
52,21 „treizeci şi cinci": TM are „optsprezece".
52,22 „opt rodii la fiecare cot din cei doisprezece coţi": secvenţa nu apare în TM, care are „aceleaşi dimensiuni şi aceleaşi rodii".

unui capitel de cinci coți, și plasă și rodii pe capitel, de jur-împrejur, toate din aramă. Și la fel la stâlpul al doilea: opt rodii la fiecare cot din cei doisprezece coți. [23] Și rodiile erau nouăzeci și șase pe [câte] o parte și toate rodiile pe plasă erau o sută, de jur-împrejur.
[24] Și căpetenia gărzii i-a luat pe preotul dintâi, și pe cel de-al doilea preot, și pe cei trei care păzeau drumul, [25] și pe eunucul care era supraveghetor peste războinici, și pe șapte bărbați de vază care [stăteau] dinaintea regelui, aflați în cetate, și pe scribul oștilor, care făcea înscrisuri pentru poporul țării, și pe șaizeci de bărbați din poporul țării care au fost aflați în mijlocul cetății: [26] Nabuzardan, căpetenia gărzii, i-a luat și i-a dus la regele Babilonului, în Deblatha, [27] iar regele Babilonului i-a lovit în Deblatha, în ținutul Aimathului. [28-30]
[31] Și a fost [așa]: în anul al treizeci și șaptelea de când a fost surghiunit Ioakim, regele lui Iuda, în luna a douăsprecea, în [ziua] a douăzeci și patra a lunii, Ulaimaradach, regele Babilonului, în anul în care a ajuns rege, l-a luat pe regele Ioakim și l-a scos din casa în care era păzit; [32] i-a grăit cu bunăvoință și a pus scaunul lui mai presus de scaunele [celorlalți] regi care erau cu el în Babilon; [33] și i-a schimbat haina din temniță și el a mâncat mereu în fața [rege]lui în toate zilele pe care le-a [mai] trăit. [34] Și i s-a dat porție necontenit de la regele Babilonului, zi de zi, până în ziua în care a murit.

52,24 În TM apar și numele celor doi preoți: *Śᵉrāyāh* și *Ṣᵉphanʸyāh*. ♦ „care păzeau drumul": TM are „care păzeau pragul".
52,25 TM are la început: „Și din cetate a luat". ♦ „scribul oștilor, care făcea înscrisuri pentru poporul țării": TM are „scribul căpeteniei oștirii care recruta poporul țării".
52,27 TM are în plus, la final: „Iuda a plecat în surghiun, afară din țara sa".
52,[28-30] Aceste versete, care cuprind statistica celor trei deportări (597, 587, 582 î.H.), nu apar în LXX și nici în textul paralel din 4Rg. În TM: „[28] Acesta este numărul poporului pe care l-a luat în surghiun *Nᵉbhūkhadre'ṣṣar*: în anul al șaptelea, trei mii douăzeci și trei de iudei; [29] în anul al optsprezecelea al regelui N., a luat în surghiun din Ierusalim opt sute treizeci și două de suflete; [30] în al douăzeci și treilea an al lui *Nᵉbhūkhadre'ṣṣar*, Nebhuzaradan, căpetenia gărzii, a luat în surghiun șapte sute patruzeci și cinci de suflete dintre iudei. Cu totul patru mii șase sute de suflete". ♦ Cifrele sunt mai modeste și mai precise față de 4Rg. 24,14 („zece mii"!).
52,31-34 „Ioakim" (= Iechonias), care l-a ascultat pe Ieremia și s-a predat regelui Babilonului, ajunge să aibă parte de o soartă mai bună.
52,31 „în anul...": 561-560 î.H. ♦ „Ulaimaradach": în TM *'Ewīl Mᵉrodhakh*; în akkadiană *Amel Marduk*. Era fiul lui Nabucodonosor și a domnit doar doi ani. ♦ „l-a luat pe regele...": *litt.* „a luat capul regelui...". ♦ „casa în care era păzit": calc după expresia ebraică ce desemnează temnița.

BARUH

Traducere din limba greacă de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU şi MONICA BROŞTEANU

Introducere de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU şi MONICA BROŞTEANU, adaptare după
ISABELLE ASSAN-DHÔTE şi JACQUELINE MOATTI-FINE;
CRISTIAN BĂDILIŢĂ

Note de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU şi MONICA BROŞTEANU, adaptare după
ISABELLE ASSAN-DHÔTE şi JACQUELINE MOATTI-FINE

Introducere la Baruh

1. Autorul

Toate manuscrisele greceşti dau ca titlu/autor al cărţii numele „Baruh". Prima întrebare ar putea fi: cine este acest Baruh? Din Cartea lui Ieremia cunoaştem un Baruh, secretar al profetului, care a trăit aşadar în secolele VII-VI î.H. Legăturile Cărţii lui Baruh cu alte scrieri biblice târzii (Iov, Daniel, Sirah) nu îngăduie atribuirea ei acestui personaj. Istoria biblică şi tradiţia rabinică ne pot furniza unele motive pentru această atribuire.

În afară de secretarul profetului Ieremia, puţine personaje biblice poartă numele ebraic *Bārūkh*, „Binecuvântat" (doar două personaje, ambele aparţinând comunităţii care se întoarce din Exil: 2Ezd. 13,20; 21,5).

Cadrul istoric precizat din primele versete ale cărţii este cel al exilului: la cinci ani după căderea Ierusalimului, Baruh citeşte cartea în faţa celor deportaţi în Babilon, provocând astfel căinţa lor. Aşadar, textul trimite la personajul Baruh din Cartea lui Ieremia. Aici Baruh intervine în patru scene decisive. Prima dată (Ier. 39[32],12-16), în „al optsprezecelea an al lui Nabucodonosor", în timpul asediului Ierusalimului din 587 î.H.: în curtea închisorii unde a fost aruncat, din porunca lui Sedekias, Ieremia îi încredinţează lui Baruh, „fiul lui Nerias, fiul lui Maasaias", cele două exemplare ale actului de cumpărare a terenului de la Anathoth, ca să le păstreze pentru momentul întoarcerii exilaţilor în patrie. A doua scenă ne poartă cu optsprezece ani în urmă, „în al patrulea an al lui Ioakim", în 605 î.H. (Ier. 43[36],1-4): Ieremia, care nu mai are voie să intre în templu, îl trimite pe Baruh să citească acolo sulul unde acesta scrisese sub dictarea maestrului său „toate cuvintele Domnului". Citirea acestor profeţii, care cer o politică de supunere faţă de Babilon, provoacă indignarea ascultătorilor, aşa încât unii demnitari îl sfătuiesc pe Baruh să se pună la adăpost împreună cu Ieremia înainte să afle regele. O indignare similară e provocată de cealaltă intervenţie a lui Baruh pe scena politică (Ier. 50[43],3). După cucerirea Ierusalimului şi asasinarea lui Godolias, în 587 î.H., Ieremia îi repetă „rămăşiţei lui Iuda" că trebuie să se supună regelui Babilonului şi să nu fugă în Egipt:

ascultătorii îl acuză pe Baruh că ar fi instigatorul acestei atitudini defetiste. Ultima menţionare a lui Baruh apare la sfârşitul Cărţii lui Ieremia în versiunea LXX (51,31-35 [45,1-5 TM]), din nou cu optsprezece ani mai devreme, „când [el] a scris cuvintele acestea din gura lui Ieremia, în anul al patrulea al lui Ioakim". Profetul îi vesteşte secretarului său copleşit de mâhnire că Dumnezeu îi va păzi viaţa oriunde va merge. Aceste patru episoade sunt grupate în jurul a două evenimente decisive în istoria lui Israel: al doilea şi al patrulea datează de la înscăunarea lui Nabucodonosor, iar primul şi al treilea se petrec în timpul asedierii, apoi al cuceririi Ierusalimului de către acesta. În ambele ocazii se vede atmosfera de ostilitate stârnită de misiunea politică a lui Ieremia şi importanţa implicării lui Baruh alături de maestrul său. De fiecare dată Ieremia îşi desemnează secretarul drept garant în viitor pentru adevărul mesajului său: cartea care împrumută numele lui Baruh împlineşte această misiune.

Textul Cărţii lui Ieremia nu aminteşte însă de vreo prezenţă a lui Baruh la Babilon, ci ni-l arată însoţindu-l pe maestrul său în Egipt (Ier. 50[43],6-7). Pentru a imagina o astfel de prezenţă, redactorul Cărţii lui Baruh se va fi inspirat, poate, din episodul în care Ieremia, după ce a rostit oracolele împotriva Babilonului, le scrie într-o carte şi îl trimite pe „Saraias, fiul lui Nerias, fiul lui Maasaias", adică pe fratele lui Baruh, să meargă să le citească la Babilon (Ier. 28[51],59-62).

Flavius Iosephus (*AI* X, 9,7) afirmă că, după cucerirea Egiptului de către babilonieni, Baruh şi Ieremia au fost luaţi de aceştia la Babilon. O prezenţă a lui Baruh la Babilon este reluată în alte surse iudaice, *e.g. Seder Olam Rabba* 26 sau *Midraş Rabba* la Cânt. 5,5. Împotriva oricărei cronologii, el apare chiar ca maestrul cărturarului Ezra (*Megillah* 16b)[1].

Tradiţia rabinică îi recunoaşte lui Baruh titlul de profet: de pildă, în tratatul *Megillah* (14b) din Talmudul Babilonian, el este socotit printre „cei opt profeţi care se trag din desfrânata Rahab". Acelaşi şir de profeţi apare şi în alte tratate, de pildă *Sifre la Numeri* (§78) sau *Seder Olam Rabba* 20. Unul din manuscrisele latine ale Cărţii lui Baruh (La^L) poartă titlul *Prophetia Baruch*; *Baruch ho prophētēs* este şi titlul versiunii copte bohairice. În această tradiţie privind caracterul profetic al personajului nostru se situează şi mesajul de mântuire cu care se încheie cartea.

1. *Cf.* L. Ginsberg, *The Legends of the Jews*, Philadelphia, 1909, IV, pp. 354-355; VI, p. 399.

2. Istoria textului

Baruh apare după Ieremia în patru manuscrise unciale: Alexandrinus (A), Vaticanus (B), Marchalianus (Q) şi Venetus (23), precum şi în numeroase manuscrise cu minuscule. Lipseşte însă din Sinaiticus.

3. Datarea

Singurul reper temporal interior cărţii este constituit de ficţiunea istorică din primele două versete; restul pare a se petrece într-un timp nedefinit. De aici, existenţa unor ipoteze de datare foarte diverse, care merg de la perioada persană până la distrugerea celui de-al doilea Templu.

Dezvoltând o ipoteză a lui B.N. Wambacq, P.-M. Bogaert situează redactarea cărţii la sfârşitul domniei lui Augustus (către anul 17 d.H.), bazându-se pe unele indicii istorice din prefaţă (1,1-14): trimiterea de bani la Ierusalim spre a se face rugăciuni şi jertfe pentru regii păgâni, prezenţa, la Roma, a unor „fii de regi"[2].

Majoritatea cercetătorilor însă datează cartea din perioada Macabeilor: lipsa unor teme prezente în scrierile postbiblice mai târzii ar putea trimite la secolul al II-lea î.H. Într-adevăr, în Baruh nu se găseşte nici o urmă de demonologie, referirea la demoni în 4,7.35 fiind un împrumut din cărţile precedente; nu apare nici o perspectivă eshatologică, salvarea făgăduită exilaţilor constând doar în încetarea suferinţei şi întoarcerea în ţară, în lumea aceasta (4,22.29); nu se vorbeşte despre înviere, ci doar despre Hades (2,17; 3,11.19). În acelaşi timp, apelul fierbinte la fidelitate faţă de Torah sugerează o epocă în care Legea este violent contestată, iar naţionalismul iudaic foarte ataşat de ea trimite cu gândul la perioada luptei împotriva atracţiilor elenismului. Dar, contrar opţiunii pentru lupta armată din 1 Macabei, autorul urmează mai degrabă mesajul lui Ieremia: acceptaţi jugul ocupantului, rămâneţi credincioşi lui Dumnezeu şi aşteptaţi izbăvirea făgăduită. De aceea, sub figura marelui preot Ioakim din punerea în scenă istorică (2,7), unii cercetători văd personalitatea marelui preot Alkimos (161-159 î.H.), descrisă atât de negativ în 1 şi 2 Macabei: acolo apare ca un nelegiuit, colaborator cu ocupantul, potrivnic lui Iuda şi fraţilor săi; totuşi, faptul că

2. B.N. Wambacq, „L'unité du livre de Baruch", *Bi* 47, 1966, pp. 574-576; P.-M. Bogaert, „Le personnage de Baruch", pp. 78-80.

iudeii pioşi se adună în jurul acestuia (1Mac. 7,13) sugerează o altă imagine, aceea a unui mare preot care refuză lupta armată promovând loialitatea faţă de ocupant şi totodată fidelitatea faţă de Lege. În acest caz, pontificatul lui Alkimos ar putea fi un *terminus a quo* pentru redactarea Cărţii lui Baruh, subliniind în acelaşi timp importanţa marelui profet drept garant al partidei pacifiste.

4. Structura cărţii

Baruh cuprinde patru părţi clar delimitate prin tematică: o prefaţă istorică (1,1-14), o mărturisire colectivă (1,15–3,8) urmată de un îndemn la înţelepciune (3,9–4,4) şi de o profeţie de izbăvire (4,5–5,9). Primele două părţi sunt redactate în proză, în timp ce ultimele două sunt considerate poetice – majoritatea traducătorilor le prezintă în formă versificată, uneori structurată în strofe. Într-adevăr, îndemnul la înţelepciune apare ca un ansamblu în trei părţi: o introducere (3,9-14) şi o încheiere (4,2-4), marcate printr-o serie de imperative adresate lui Israel/Iacob, încadrează demonstraţia despre inaccesibilitatea înţelepciunii fără Dumnezeu, această parte centrală fiind la rându-i structurată prin două serii de întrebări: „Cine i-a aflat...?" (3,15), urmată de răspunsuri negative, apoi „Cine s-a suit la cer...?" (3,29-30), cu răspuns pozitiv. Îndemnul profetic final (4,5–5,9), având o structură şi mai repetitivă, se pretează mai bine unei decupări în strofe: patru mesaje de izbăvire, toate începând cu imperativul verbului *tharrein*, „a îndrăzni" – două rostite de purtătorul de cuvânt al lui Dumnezeu (4,5-20; 4,30–5,9), ce încadrează cele două chemări rostite de Ierusalim (4,21-26; 4,27-30). Diferiţi comentatori propun diverse împărţiri în şapte, unsprezece, opt, şase strofe. Un decupaj mai clar este propus de A. Kabasele Mukenge, în funcţie de protagonişti: Dumnezeu Îşi interpelează (direct sau indirect) poporul (4,5-9a), responsabil de nenorocirea Ierusalimului, ale cărui cuvinte le redă (4,9b-29); apoi Dumnezeu sau profetul vorbeşte din nou pentru a încuraja Ierusalimul (4,30–5,9). În interiorul acestui final, lunga personificare a Ierusalimului (4,9b-29) formează un ansamblu coerent.

Nu este vorba totuşi de poezie în sensul metricii greceşti, ci mai degrabă de o proză ritmată, ca şi alte traduceri în LXX ale unor texte poetice ebraice. Identificarea textelor din a doua partea a lui Baruh ca fiind poetice se bazează mai ales pe prezenţa unor secvenţe repetitive ce structurează textul. Această organizare apare însă şi în prima parte: mărturisirea colectivă poate

fi analizată la fel, în două mişcări: mărturisirea propriu-zisă (1,15b–2,10) şi implorarea adresată lui Dumnezeu (2,11–3,8), fiecare dintre ele putând fi decupată în secvenţe mai mici.

5. O rescriere de texte biblice

Referirea constantă la Scriptură este un principiu organizator al redactării cărţii Baruh.

În cadrul istoric ales (1,1-15), redactorul se situează în perspectiva Cărţii lui Ieremia, dar fără ca numele profetului să fie vreodată menţionat explicit, deşi este prezent continuu în filigran. Amintirea principalelor evenimente istorice (cucerirea Ierusalimului, deportarea în Babilon a regelui Iechonias împreună cu cei din jurul său), precum şi a unor personaje unanim cunoscute (Baruh, Iechonias, Sedekias, Nabucodonosor) cauţionează istoric ficţiunea narativă. Încă de la început apar şi alte rezonanţe ale textului biblic: în 2Ezr. 8,9, de pildă, se menţionează readucerea vaselor sfinte la Ierusalim şi primirea lor de către marele preot; ritualul pe care îl cere delegaţia – jertfă, rugăciune pentru regii păgâni, rugăciune de pocăinţă – este şi el similar.

Citirea făcută de Baruh în faţa comunităţii exilate în Babilon evocă lectura cu final dramatic pe care Ieremia i-o porunceşte lui Baruh în Ier. 43[36],6, repetând chiar şi expresia semnificativă „a citi în auzul (*litt.* în urechile)": scena de pocăinţă provocată de lectura cărţii în Babilon pare a repara gestul de refuz făcut la Ierusalim de regele Ioakim.

În cadrul mărturisirii colective din Bar. 1,15–3,8 există o asemănare frapantă între rugăciunea de pocăinţă (1,15–2,19) şi cea din Dan. 9,5-19. Pentru aceasta s-au oferit diverse explicaţii, cea mai răspândită considerând textul din Baruh o amplificare a textului din Daniel, care ar fi cu atât mai de înţeles dacă s-ar presupune existenţa unui original ebraic pentru Baruh[3]. Alţi cercetători explică legăturile printr-o sursă comună, exploatată în perspective diferite de fiecare dintre redactori[4]: într-adevăr, în frazele comune se regăsesc marile teme generale ale implorării: recunoaşterea vinovăţiei,

3. B.N. Wambacq, „Les prières de Baruch (1,15–2,19) et de Daniel (9,5-19)", *Bi* 40, 1959, pp. 463-475; E. Tov, „The Relation between the Greek Versions of Baruch and Daniel", M.E. Stone (ed.), *Armenian and Biblical Studies*, Jerusalem, 1976, pp. 27-34.

4. J.T. Marshall, „The Book of Baruch", *HDB* I, pp. 251-254; C.A. Moore, *Daniel, Esther and Jeremiah: the Additions.*

amintirea avertismentelor repetate ale lui Dumnezeu, manifestarea punitivă a dreptății divine, speranța în iertare și izbăvire.

În toate mărturisirile biblice, mărturisirea păcatelor este făcută prin referire la cuvântul divin (*cf.* 1,18; 2,10; 1,20-21); ceea ce este însă original în rugăciunea din Baruh este recurgerea constantă la citat[5]. Astfel:

- Bar. 2,2 apare și în Dan. 9,12-13;
- Bar. 2,3 trimite la Lev. 26,29, Deut. 28,53, Ier. 19,9 (un mod de „legitimare" a mesajului lui Ieremia prin referirea la Moise – la fel mai jos);
- Bar. 2,4 reia Ier. 24,9; 41[34],17; 49[42],18;
- Bar. 2,5 trimite la Deut. 28,13.

Al doilea „citat" (2,20-21) nu are un echivalent direct în restul Bibliei, dar toate poruncile amintite („Plecați-vă umărul", „munciți pentru regele Babilonului", „așezați-vă în țara...") sunt cele necontenit repetate și niciodată ascultate din mesajul lui Ieremia (37[27],9.11.13.14; 35[28],14; 47[40],9), iar pedeapsa prevestită în continuare (Bar. 2,23) apare cu o cauzalitate mai largă în Ier. 7,33; 16,9; 25,10. Pedeapsa constând din profanarea oseminte lor (Bar. 2,24-25) reia Ier. 8,1; 43[36],30.

Ultimul citat (Bar. 2,29-35) este introdus cu solemnitate (v. 28) printr-o referire la „Legea scrisă"; fără a trimite la un pasaj precis, reia marile făgăduințe (căință – iertare – restaurare) care încheie cuvântarea lui Moise din Deut. 30,1-10; toate acestea sunt reluate în capitolele din Ieremia ce făgăduiesc întoarcerea exilaților (37–39 [30–32]).

Ultima parte a implorării (3,1-8) este cea mai originală: în numele cuvântului divin, poporul Îl roagă pe Dumnezeu să-Și îndeplinească făgăduința.

Îndemnul la înțelepciune (3,9–4,4) are strânse legături cu Deuteronomul și cu Cartea lui Iov. Răspunsul la căință începe cu „Ascultă, Israele", formula solemnă care deschide discursurile importante din Deuteronomul. Opoziția marcată acolo între „viață", rezultat al ascultării față de Lege, și „moarte" încadrează oarecum pasajul. Bar. 3,29-30 reia Deut. 30,12-13, dar proximității Legii lui Dumnezeu pare a i se opune aici inaccesibilitatea înțelepciunii. Concluzia, însă, este similară: Legea lui Dumnezeu este aproape de om numai pentru că este un dar al lui Dumnezeu; fără El, înțelepciunea este inaccesibilă omului: se afirmă astfel o identificare între Lege și înțelepciune, identificare ce e proiectată asupra primelor cărți ale Bibliei. Întrebările asupra inaccesibilității înțelepciunii fac parte din retorica genului sapiențial – vezi

5. Despre utilizarea citatelor în Baruh, vezi A. Kabasele Mukenge, „Les citations internes en Ba 1,15–3,8, un procédé rédactionnel et actualisant", *Le Muséum* 108, 1995, pp. 211-237.

elogiul înțelepciunii din Sir. 1,1-6 sau poemul înțelepciunii din Iov (28,12.20). Răspunsul lui Baruh este cel din Iov: nimeni nu-i cunoaște calea (Bar. 3,31, Iov. 28,13), numai „Acela care știe toate o cunoaște" (Bar. 3,32, Iov 18,23--24). De asemenea, din răspunsul lui Dumnezeu către Iov (cap. 38) își ia redactorul lui Baruh tematica și vocabularul pentru a descrie puterea lui Dumnezeu: stihiile „Îi dau ascultare tremurând" (Bar. 3,33, Iov 38,34) și, când le cheamă, ele spun „Iată-ne" (Bar. 3,35, Iov 38,35). Dar, alegând ca exemple ale puterii lui Dumnezeu asupra elementelor „lumina" (Bar. 3,33), iar nu „fulgerele" (Iov 38,35), și „stelele" (Bar. 3,35) mai degrabă decât „norii" (Iov 38,34), autorul lui Baruh reia cuvinte-cheie din primul capitol al Genezei (1,1-16). La fel, „dobitoacele cu patru picioare" (Bar. 3,32) cu care Creatorul a umplut pământul evocă gestul creator din Geneză (1,24). Astfel, înlănțuirea referințelor contopește într-o unică imagine pe Dumnezeul Creator din Geneză cu Dumnezeul-Înțelepciune din Iov[6]. Ecourile Deuteronomului din final (Bar. 4,1-4) amintesc cartea Legii aflată la îndemâna lui Israel (Deut. 30,10) și exclamația de fericire din Deut. 33,29.

Profeția despre întoarcere (4,5–5,9), pe lângă ecourile deuteronomice, reia cuvinte din Is. 40–62. Dumnezeu care îl hrănise pe Israel a fost părăsit și uitat, iar poporul a jertfit idolilor (Bar. 4,7-8, Deut. 32,15-19); de aceea a fost pedepsit (Bar. 4,6.15, Deut. 28,49-50). Imaginea Ierusalimului este însă mai originală; de obicei cetatea e metaforizată în Biblie ca o femeie părăsită, pedepsită pentru păcatele ei; în Baruh însă apare ca mamă nevinovată, victimă a greșelilor fiilor ei, care așteaptă și nădăjduiește în mijlocul suferinței iertarea lui Dumnezeu și întoarcerea copiilor – imagine apropiată de cea din Is. 60,4. Într-adevăr, profeția de restaurare din finalul Cărții lui Baruh reia marile teme din finalul Cărții lui Isaia, adesea cu aceleași imagini: Bar. 4,30 trimite la Is. 40,1-2; Bar. 4,30-35 amintește Is. 47,3; Bar. 5,1 amintește de Is. 62,2; Bar. 5,7 face ecou la Is. 45,5; Bar. 5,1 folosește imagini din Is. 52,1, iar Bar. 5,5 – din Is. 5,17; Bar. 4,36 trimite la Is. 60,4, iar Bar. 5,6, la Is. 40,4; manifestarea slavei divine în Bar. 4,24.37 amintește de Is. 60,1-3, iar pe lângă numele, mai frecvent în Baruh, de „Cel veșnic", în ultimele versete (Bar. 4,22.37; 5,5) apare numele de „Cel Sfânt", caracteristic pentru Isaia.

Așadar, primele două părți din Baruh (1,1–3,8) evocă pe larg Cartea lui Ieremia; îndemnul de întoarcere la fidelitatea față de Lege (3,9–4,4) își

6. Vezi și G.T. Sheppard, *Wisdom as Hermeneutical Construct. A Study in Sapientializing of Old Testament*, BZAW 151, Berlin, 1980.

împrumută temele şi retorica din Iov şi din celelalte cărţi sapienţiale; profeţia întoarcerii (4,5–5,9) reia mesajul din Isaia. Dar întreaga carte e străbătută de glasul lui Dumnezeu din Geneza, Exodul, Leviticul şi mai ales din Deuteronomul, unde se enunţă marele principiu explicativ al întregii istorii a lui Israel şi al dialogului acestuia cu Dumnezeul său: ciclul păcat – căinţă – refacerea Legământului dintre Dumnezeu şi poporul Său, principiu pe care e construită Cartea lui Baruh.

6. Limba Cărţii lui Baruh

Mai mulţi cercetători au emis în ultima vreme ipoteza existenţei prealabile a unui text ebraic sau aramaic pentru o parte din Baruh sau pentru totalitatea lui. Este greu de afirmat ceva categoric, deoarece multele semitisme existente în text se pot datora faptului că, aşa cum am arătat mai sus, este vorba de aluzii sau chiar de împrumuturi din alte cărţi biblice, reflectând aşadar limbajul acestora; adesea, semitismele lexicale sunt expresii devenite deja curente în LXX: „după cum îi dădea mâna fiecăruia", *litt.* „după cum putea mâna fiecăruia" (1,6); „a afla bunăvoinţă/har înaintea cuiva" (1,12); „a se ruga feţei..." (2,8); „a călca peste grumaz" (4,25). Semitismele sintactice sunt puţine şi constituie expresii stereotipe, putând proveni şi ele din împrumuturi: „acolo unde i-a risipit Domnul", *litt.* „unde i-a risipit Domnul acolo" (2,4; *cf.* şi 2,13.29; 3,8); „Casa peste care s-a chemat numele Tău", *litt.* „Casa căreia i s-a chemat numele Tău peste ea" (2,26).

Dar unele semitisme mai rare ar putea sugera existenţa unui original ebraic: „sub tot cerul" (2,2); „unul... altul...", *litt.* „om... om..." (2,3); „pentru a slugări altor zei spre a face cele rele în ochii Domnului" (1,22); „Îşi va aminti de voi Cel care aduce", *litt.* „va fi amintirea voastră din partea Celui..." (4,27); „ruşinea feţelor" (Bar. 1,15; 2,6). Există, în cazul unor expresii biblice recurente, formulări proprii lui Baruh care ar putea fi rezultatul unei traduceri personale a unui original ebraic: *dianoia* („cugetarea/planul" – 1,22) sau *noemata* („gândurile" – 2,8) cu referire la încăpăţânarea inimii rele; „ne aruncăm [ruga de] îndurare" (2,19); „Ţi-ai azvârlit mânia şi urgia către noi" (2,20); de asemenea, unele apelative care nu apar decât în Baruh ar putea fi echivalări neobişnuite ale unor expresii ebraice: „izvorul înţelepciunii" (3,12); „poruncile vieţii" (3,9); „cartea rânduielilor" (4,1); „calea ştiinţei" (3,20).

Compararea cu alte cărţi din LXX arată un gust marcat pentru literalism (comparabil cu cel din Daniel Θ): *kata prōsōpon*, „în faţa [noastră]" (Bar. 1,18; Dan. Θ 9,18); *klinein to ous*, „a-şi pleca urechea" (Bar. 2,16; Dan. Θ 9,18); *ekzetein tēn synesin*, „a cerceta priceperea" (Bar. 3,23; Dan. Θ 8,15).

Pe de altă parte, se întâlnesc adesea în Baruh cuvinte greceşti rare (*epieikia*, „îngăduinţă" – 2,27; *theosebeia*, „cucernicie" – 5,4; *ametretos*, „nemăsurat" – 3,25; *makrothymein*, „a îndura cu răbdare" – 4,25), chiar *hapaxuri* în LXX (*mythologos*, „făuritori de basme" – 3,23; *polyochlia*, „popor mult / mulţime" – 4,34; *agauriama*, „trufie" – 4,34; *synanastrephein*, „a-şi duce traiul" – 3,38), neologisme (*bombesis*, „vuiet/murmur" – 2,29; *makrobiosis*, „longevitate" – 3,14), cuvinte poetice, construcţii sintactice îngrijite (folosirea subjonctivului eventual – 2,22, sau final – 2,11; 5,7; a optativului – 3,13; atracţia relativului – 1,18.21; 2,35; intercalarea atributului între articol şi substantiv – 4,9.35): impresia generală pe care o lasă textul este a unei limbi greceşti bine stăpânite.

Până acum nu s-a găsit o explicaţie unanim acceptată pentru existenţa unor diferenţe, mai ales de vocabular, între diferitele părţi ale cărţii: de pildă, numele divin este, în prima parte *Kyrios*, „Domnul", în a doua *Theos*, „Dumnezeu", iar în final *ho Aionios*, „Cel Veşnic". S-a propus aici ca explicaţie varietatea vocilor care intervin în text: exilaţii Îl imploră pe Domnul, „predicatorul" le răspunde în numele lui Dumnezeu Creatorul, iar glasul profetic lărgeşte orizontul, înfăţişându-L pe Dumnezeu ca pe Stăpânul istoriei. Tot astfel, exilaţii vorbesc de *apoikia*, „surghiun" (1,9; 2,14; 3,8), Ierusalimul evocă *aichmalōsia*, „prizonieratul/captivitatea" fiilor săi (4,10.14), iar glasul profetic vorbeşte de *douleia*, „robie" (4,32).

7. Comentariile patristice la Cartea lui Baruh

Singurul autor care oferă un comentariu continuu la Baruh este Theodoret al Cyrului; interpretări ale sale la diferite pasaje sunt menţionate în note.

Părinţii greci s-au referit mai ales la a treia parte din Baruh (3,9–4,5): îndemnul de a se întoarce spre înţelepciune, singurul izvor de viaţă pe care Dumnezeu l-a dat poporului Său Israel, a fost citit într-o dublă perspectivă, morală şi mesianică.

Lectura morală este privilegiată de Clement din Alexandria. El citează (*Pedagogul* II,36,1-3, SC 108, pp. 79-81), trimiţând la „dumnezeieştile Scripturi", Bar. 3,16-19, despre deşertăciunea căutării puterii sau a bogăţiei, pasaj pe care îl apropie de „legea categorică" a lui Platon, care afirmă că „nu trebuie să avem nici o bogăţie, nici argint, nici aur" (*Legile* VII,801),

şi de învăţătura lui Hristos: „Vinde ce ai şi dă săracilor şi urmează-Mă" (Mt. 19,21). Pentru a ilustra „blândeţea Logosului", el alege, printre alte texte biblice, Bar. 3,9 şi 4,4, care încadrează îndemnul la înţelepciune (*Pedagogul* I,X,1,89-93, SC 70, p. 273).

Pasajul Bar. 3,37-38 a fost citit în perspectivă mesianică: ştiinţa/înţelepciunea pe care Dumnezeu o trimite din cer a fost interpretată ca o prevestire a venirii lui Hristos (ba chiar traducerea latină a acordat formele participiale cu un presupus subiect masculin: *in terris visus est et cum hominibus conversatus est*).

Aproape fiecare cuvânt din aceste versete a dat naştere unui comentariu. Citând versetele despre atotputernicia lui Dumnezeu (3,29–4,1), Irineu al Lyonului explică: „Cel pe care textul îl numeşte Iacob şi Israel este Fiul lui Dumnezeu", El este Acela „care s-a arătat pe pământ şi printre oameni şi-a dus traiul" (*Dem.* 97). În *Adversus haereses* IV,20,4-5, comentatorul scoate în relief atotputernicia şi bunătatea lui Dumnezeu care îi îngăduie omului să-L vadă: „Încă de la început Cuvântul a vestit că Dumnezeu va fi văzut de oameni şi-Şi va duce traiul cu ei pe pământ" (*cf.* Bar. 3,38). Grigore din Nazianz are o interpretare aparte a v. 38. După ce a arătat că, în In. 17,3, „pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat", cuvintele „singurul Dumnezeu adevărat" nu-L exclud pe Hristos, pentru a demonstra reciprocitatea raţionamentului, se sprijină pe Baruh: afirmaţia din 3,36, „Acesta e Dumnezeul nostru, nu se va număra altul afară de El", ca şi cea din 3,38, „s-a arătat pe pământ şi printre oameni şi-a dus traiul", nu se pot referi decât la Fiul, dar ar fi o eroare să-L excludem pe Tatăl; trebuie excluşi doar „cei pe care unii îi consideră dumnezei" (*Orationes* 30,13).

Theodoret pune Bar. 3,38 în legătură cu Prov. 8,22, „Domnul m-a creat început al căilor Sale pentru lucrările Sale", pentru a-L identifica pe Hristos cu Înţelepciunea: „Acest cuvânt a arătat întruparea Unului-născut şi că El este Creatorul a toate şi Izvorul înţelepciunii".

Isabelle Assan-Dhôte, Jacqueline Moatti-Fine
Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu

*

Ciclul apocrifelor Baruh

Mai multe texte apocrife au circulat sub numele lui Baruh. Ele fac parte din corpusul scrierilor numite „intertestamentare". Cartea lui Baruh inclusă în canonul Septuagintei a fost numită de specialişti *1Baruh*. Pe lângă ea mai există o *Apocalipsă a lui Baruh* în siriacă, botezată *2Baruh* (tradusă şi amplu comentată de către P. Bogaert în *Sources chrétiennes* nr. 144-145, Paris, 1969). *3Baruh* este o altă apocalipsă, păstrată în greacă. Uneori se foloseşte denumirea de *4Baruh* pentru versiunea etiopiană a *Paralipomenelor lui Ieremia*.

Pentru exemplificare ne vom rezuma aici la *3Baruh*[7], care datează de la începutul secolului I d.H. Comunitatea unde se va fi zămislit textul pare ameninţată de o catastrofă de amploarea exilului babilonian. Reactualizând figura lui Baruh, membrii comunităţii îşi regăsesc un model vital, un model „de supravieţuire" sub teroarea istoriei. Deşi există o interpolare creştină, destul de amplă, în capitolul IV, avem de-a face cu o scriere iudaică. Câteva motive esenţiale (oamenii teriomorfi, din primele două ceruri, pasărea Phoenix şi călătoria Soarelui, din al treilea cer, demonul-şarpe identificat cu Hadesul) trimit la imaginarul egiptean.

Revelaţia (*apokalypsis*) are loc pe malul fluviului Gel, unde Baruh deplânge soarta Ierusalimului căzut în mâinile lui Nabucodonosor. Nedumerirea vizionarului este următoarea: de ce Dumnezeu n-a pedepsit altfel, prin intervenţie directă, poporul lui Israel, şi s-a folosit de un intermediar, Nabucodonosor, la fel de păcătos şi nelegiuit, ba poate chiar mai păcătos şi nelegiuit decât israeliţii? „Pentru ce, Doamne, nu ne-ai trimis o altă pedeapsă (*allai paideiai*), ci ne-ai dat pe mâna unor neamuri deopotrivă, care să-şi bată joc de noi zicând: «Unde este Dumnezeul lor?»." Poporului ales i se cuvine o pedeapsă aleasă. Cum a fost posibil ca Iahve să-l umilească într-un asemenea grad?

Pe fondul acestor întrebări disperate se produce viziunea. Un înger al Domnului i se înfăţişează lui Baruh, smulgându-l din istorie prin cuvintele: „Nu-ţi mai face atâtea griji pentru salvarea (*soterias*) Ierusalimului, fiindcă [...]

7. Pentru o analiză intertextuală, *cf.* studiul „Călătorii apocaliptice în jurul insulei Patmos", din vol. *Glafire. Nouă studii biblice şi patristice*, Iaşi, 2008. Textul de faţă este o prelucrare a unui subcapitol din studiul respectiv.

Dumnezeu Atotputernicul m-a trimis înaintea ta ca să-ţi vestesc cele de sus şi să-ţi arăt toate cele dumnezeieşti!". Aşadar viziunea (*apokalypsis*) constituie un leac la boala istoriei: cel întristat din pricina unui dezastru pământesc este consolat prin revelarea tainelor cereşti. Taine „de nespus" (în preambul se foloseşte cuvântul *arreton*); contemplaţia este singura cale de acces direct la ele („Vino şi-ţi voi arăta misterele – *mysteria* – lui Dumnezeu", I,8).

Însoţit de înger, Baruh urcă până la primul cer, „unde se află un fluviu pe care nimeni nu-l poate trece". Intrarea se face printr-o poartă imensă (*panmegethe*). În interior, o câmpie (*pedion*) populată de oameni cu chipuri monstruoase: „feţe de bou, coarne de cerb, picioare de capră, coapse de oaie" (II,3). Consternat, profetul întreabă cine sunt personajele, iar îngerul Phamael (poate Phanuel?) răspunde: „Cei care au construit turnul luptei împotriva lui Dumnezeu (*theomachias*)", altfel spus, ziditorii turnului Babel. În al doilea cer se pătrunde printr-o poartă asemănătoare cu prima. Distanţa dintre ceruri se măreşte la fiecare etapă a urcuşului. Dacă între pământ şi primul cer ea era de „treizeci de zile", acum, între primul şi al doilea cer, e de „şaizeci de zile", aşadar dublă. Şi iarăşi o câmpie plină de oameni: de data aceasta cu înfăţişare (*theoria*) canină şi picioare de cerb. Monştrii cu pricina sunt „proiectanţii" turnului Babel. În nemăsura orgoliului lor, aceştia au silit o femeie însărcinată să nască pe stiva de cărămizi, în timpul lucrului, căci socoteau că nici o clipă nu trebuia risipită aiurea. Dumnezeu i-a pedepsit, întâi prin orbire şi prin amestecarea limbilor, apoi prin transformarea lor în dobitoace.

Al treilea cer, de mijloc, „ascunde" tainele cele mai grozave. Chiar Baruh, ajuns la maximum de cele văzute până aici, exclamă către înger: „Şi acum, rogu-te, arată-mi *toate lucrurile*!. După trecerea porţii, a treia câmpie, unde stătea încolăcit un şarpe de dimensiuni enorme (*drakon*). Aflăm că şarpele cu pricina este Hadesul, că înghite trupurile tuturor morţilor păcătoşi şi, în acelaşi timp, menţine, sorbind la răstimpuri apa mării, echilibrul hidrologic al pământului. În pasajul despre Hades se găseşte o interpolare creştină. Baruh îl roagă pe îngerul Phamael să-i arate pomul care „l-a rătăcit pe Adam". Pomul „vinovat" era o viţă-de-vie, răsădită în Paradis de către îngerul Samael (în traducere, „Otrava lui Dumnezeu"). Văzând isprava, Dumnezeu îi blestemă pe amândoi: şi viţa, şi îngerul. De aceea îi interzice lui Adam să se apropie de fructul socotit, încă de la origine, spurcat. Pentru a se răzbuna, diavolul îl duce în ispită pe Adam cu rodul viei. Interpolarea creştină vizează rezolvarea unui paradox teologic: dacă viţa-de-vie a fost

blestemată de către Dumnezeu, atunci de ce vinul se foloseşte în Biserică (aluzie la taina euharistiei)? Iată răspunsul îngerului! În timpul potopului toată viaţa a fost distrusă, şi în primul rând cele patru sute nouă mii de giganţi născuţi din împreunarea îngerilor răzvrătiţi cu femeile pământene. Apa ajunsese de cincisprezece coţi deasupra celor mai înalţi munţi, în aşa fel încât a pătruns şi în Paradis, unde a răvăşit toate florile. A smuls din rădăcini viţa-de-vie (pricina răului) şi-a aruncat-o pe pământ. După încetarea ploilor şi uscarea pământului, Noe a ieşit din corabie şi a început să răsădească plantele salvate. Printre ele şi viţa-de-vie. Un înger (acelaşi Phamael) îi spune povestea şi-l pune pe gânduri: „Adam a pierit din cauza ei; eu, unul, nu vreau să stârnesc mânia lui Dumnezeu răsădind-o!". Şi după ce Noe s-a rugat cu lacrimi timp de patruzeci de zile, Domnul i-a trimis în ajutor un alt înger, cu următorul mesaj: „Ridică-te, Noe, răsădeşte viţa, căci aşa grăieşte Dumnezeu: amăreala ei se va preschimba în dulceaţă, iar blestemul [rostit asupra ei] va deveni binecuvântare; şi ce iese din ea va deveni sângele lui Dumnezeu" (V,15). Mai departe este invocat şi numele lui Iisus Hristos, Emmanuel, al doilea Adam, care, prin jertfa sa, a mântuit nu numai pe om, ci natura întreagă, preschimbând otrava în leac.

Părăsind Hadesul, Baruh şi îngerul se îndreaptă spre „locul de unde răsare soarele". Aşadar Hadesul şi Soarele sunt contrariile absolute care conviețuiesc în centrul universului (al treilea cer, *kosmos*-ul din *3Baruh* fiind alcătuit din pământ plus cinci ceruri suprapuse). După viziunea „nocturnă" urmează viziunea „diurnă", după şarpele uriaş încolăcit pe câmpia Hadesului, pasărea Phoenix însoţind cvadriga solară. Într-adevăr, Soarele – sub chipul unui bărbat cu o coroană de flăcări pe cap – călătoreşte prin cerul al treilea, de la răsărit spre apus, într-o cvadrigă trasă de patruzeci de îngeri. Înaintea cvadrigii, acoperind oarecum pământul, aleargă pasărea numită Phoenix (*Phoinix*). Dimensiunile ei sunt uriaşe (cât nouă munţi la un loc), iar îngerul o numeşte paznicul pământului (*ho phylax tes oikoumenes*), întrucât, desfăcându-şi aripile, apără pământul şi tot ce vieţuieşte pe el de dogoarea, altfel insuportabilă şi ucigătoare, a Soarelui. Pe aripa dreaptă a păsării, Baruh vede o inscripţie cu litere aurii: „Nici pământul, nici cerul nu mă zămisleşte (*tiktei*), ci aripile de foc mă zămislesc". După spusele îngerului, Phoenixul se hrăneşte „cu mana cerului şi cu roua pământului", iar după digestie elimină un vierme al cărui excrement devine scorţişoară (*kinamomon*), „folosită de către regi şi principi". Cu forfotă şi cutremur lumina se răspândeşte pe suprafaţa pământului. O nouă zi începe. Razele Soarelui se

rup de întuneric. Cocoşii pământeni răspund chemării păsării Phoenix. Aceasta îşi desface aripile maiestuos, spectacol în faţa căruia Baruh se simte copleşit: „Văzând o asemenea slavă (*doxan*), am fost lovit de spaimă mare (*phoboi megaloi*); şi am fugit şi m-am ascuns între aripile îngerului" (VII,5). Îngerul îl mai linişteşte: dacă vrea să ştie tot, trebuie să vadă şi apusul. La apus, patru îngeri scot coroana de pe capul Soarelui şi o duc în cer spre a fi curăţată de praful şi păcatele lumii. Pentru că, în timpul cursei cereşti, razele care au atins pământul şi oamenii s-au întinat. De aceea coroana trebuie spălată de către îngeri în fiecare noapte. Lângă cvadrigă, pasărea Phoenix îşi strânge aripile, frântă de oboseală. Dacă n-ar fi ea, lumea ar arde într-un ceas. Ecran gigantic între soare şi pământ, aripile păsării protejează vietăţile şi oamenii de arşiţa cotropitoare. Sacrificiul ei zilnic menţine viaţa pe pământ. Viziunea din al treilea cer se termină cu imaginea lunii, sub chipul unei femei. Luna este văzută ca descendenta femeii din Paradis, aliata îngerului Samael.

În mijlocul câmpiei din al patrulea cer, Baruh contemplă un lac populat de numeroase specii de păsări cu totul diferite de cele pământeşti, nu atât prin natură, cât prin dimensiuni incredibile (berzele, de pildă, sunt de mărimea boilor). Aici se află sălaşul sufletelor drepte. Din lac vin ploile ce umezesc pământul. Păsările constituie un fel de cor permanent slăvindu-L pe Dumnezeu.

Al cincilea cer este inaccesibil omului, oricât ar fi acesta de virtuos şi îndrăgit de Dumnezeu. Baruh şi îngerul său rămân dezamăgiţi şi melancolici înaintea porţii straşnic zăvorâte. Cheile se află la Mihail, care la răstimpuri coboară spre a culege rugăciunile oamenilor şi faptele lor bune. Iată-l! Cu scârţâit straşnic, precum bubuitul tunetului, porţile se dau în lături. Cei doi îngeri, „arhistrategul" Mihail şi „interpretul viziunilor", Phamael, se salută ceremonios. Apoi, cel dintâi ia o cupă imensă (*phialen megalen sphodra*), largă cât distanţa între Nord şi Sud, adâncă precum spaţiul cuprins între cer şi pământ. În acest vas arhanghelul culege „virtuţile dreptilor" (*hai aretai ton dikaion*). Ce se întâmplă mai departe? Trei categorii de îngeri suie de pe pământ la cer spre a-şi aduce „roadele". Prima categorie o formează îngerii celor drepţi. Ei vin încărcaţi de coşuri pline ochi cu flori. Arhanghelul primeşte coşurile şi răstoarnă florile în cupa cosmică. A doua categorie o formează îngerii păzitori ai celor „căldicei" (oameni nici prea-prea, nici foarte-foarte, nici drepţi, nici strâmbi). Coşurile lor sunt pe jumătate goale; contează însă jumătatea plină. Îngerii din „al treilea val" au chipurile posomorâte. Vor să-şi

dea pe loc „demisia", întrucât nu mai suportă compania unor nelegiuiţi. Cererea le va fi însă respinsă de către Dumnezeu însuşi, puţin mai târziu.

Aşadar Mihail reintră în cerul al cincilea ducând imensa cupă doar pe jumătate plină. Din tainicul dialog care se desfăşoară dincolo de poartă, zăvorâtă la loc, nu se aude decât... un tunet puternic. Apoi arhanghelul revine, de data aceasta aducând răsplată pentru cei merituoşi: ulei tămăduitor. Iar pentru îngerii „grevişti", cuvânt de mângâiere şi încurajare: păcătoşii fi-vor pedepsiţi cu război, invazie de lăcuste şi omizi, cu grindină şi trăsnete. Prin acest discurs ameninţător se încheie viziunea. Mihail reintră în al cincilea cer, iar Baruh este depus de către înger pe malul fluviului Gel, reinserat în istorie, dar în acelaşi timp vindecat de abisurile ei absurde.

Cristian Bădiliţă

Baruh

1 [1] Şi acestea sunt cuvintele cărţii pe care le-a scris Baruh, fiul lui Nerias, fiul lui Maasaias, fiul lui Sedekias, fiul lui Asadias, fiul lui Chelkias, la Babilon, [2] în anul al cincilea, în [ziua] a şaptea a lunii, în vremea când chaldeii au luat Ierusalimul şi l-au ars în foc.

[3] Şi Baruh a citit cuvintele cărţii acesteia în auzul lui Iechonias, fiul lui Ioakim, regele lui Iuda, şi în auzul întregului popor care venea pentru carte, [4] şi în auzul celor puternici şi al fiilor de regi, şi în auzul bătrânilor, şi în

---

1,1 „acestea sunt cuvintele cărţii": cu aceeaşi formulă este introdusă, la Ier. 36 [29 TM], scrisoarea pe care profetul o trimite deportaţilor din Babilon. ♦ „cărţii": gr. βίβλος, βιβλίον (ambele traducând ebr. *sepher*) înseamnă „carte", dar şi „scrisoare"; aici trebuie înţeles în primul rând „scrisoare". Cum rom. „carte" are şi acest din urmă sens, am păstrat termenul ca atare în traducere. ♦ „Baruh... Chelkias": această genealogie, care include cinci generaţii, e unică în LXX. În Ier. 39[32],12 apar doar numele tatălui şi al bunicului. ♦ „la Babilon": despre prezenţa lui Baruh la Babilon, *cf.* Introducerea.

1,2 După 4Rg. 25,8, cucerirea şi incendierea Ierusalimului din 587 î.H. a avut loc „în luna a cincea, în ziua a şaptea a lunii"; în Ier. 52,12 apare însă „luna a cincea, ziua a zecea a lunii". O comemorare la Babilon a acestui eveniment, după cinci ani, este confirmată de Zah. 7,3. Pentru menţionarea celui de-al cincilea an s-au propus mai multe ipoteze; de pildă, existenţa unui al treilea val de deportări, în 582 î.H., deci la cinci ani după incendierea Ierusalimului, amintită în Ier. 52,28-30 TM şi la Flavius Iosephus *AI* X,181-182. Istorică sau nu, această referinţă îi permite redactorului cărţii să justifice prezenţa lui Baruh la Babilon (*cf.* A. Kabasele Mukenge, *L'Unité littéraire du livre de Baruch*, Paris, 1988, pp. 82-84).

1,3 „a citit... în auzul (*litt.* în urechile)": ebraism ce apare în scene de lectură publică a cărţii Legii (Ex. 24,7; Deut. 31,11; Iis. Nav. 9,2; 4Rg. 23,2). Expresia e deosebit de frecventă în scena citirii sulului lui Ieremia (Ier. 43 [36 TM]). ♦ „Iechonias": prezenţa îndelungată a acestuia la Babilon e atestată în Ier. 52,31-34 şi 4Rg. 25,27-30. ♦ „venea pentru carte": expresia, unică în LXX, sugerează o lectură organizată a epistolei.

1,4 „cei puternici": gr. οἱ δυνατοί este cel mai des folosit în context militar ca echivalent al ebr. *gibbōr* (*e.g.* 4Rg. 24,14.16; Ier. 48[41],16 etc.). ♦ „fiilor de regi": unele mss. au singularul: „fiilor regelui"; la plural, expresia s-ar putea referi la toţi prinţii din casa lui David, sau la apropiaţii regelui. ♦ „răul Sud (Σουδ)": necunoscut, *hapax* în LXX.

auzul întregului popor, de la mic la mare, al tuturor care locuiau în Babilon, pe râul Sud.

[5] Şi plângeau şi posteau şi se rugau înaintea Domnului[6] [6] şi au adunat bani după cum îi dădea mâna fiecăruia [7] şi i-au trimis la Ierusalim, la preotul Ioakim, fiul lui Chelkias, fiul lui Salom, şi la preoţi şi la tot poporul aflat cu el la Ierusalim, [8] pe când primea el vasele Casei Domnului care fuseseră duse din templu, ca să le ducă înapoi în ţara lui Iuda, în [ziua] a zecea a [lunii] Siuan, vase de argint pe care le făcuse Sedekias, fiul lui Iosia, regele lui Iuda, [9] după ce Nabucodonosor, regele Babilonului, surghiunise pe

---

Prin analogie cu scena de lectură publică din 2Ezr. 8, unde deportaţii sunt adunaţi pe malul râului *'Ahawā'* (LXX Eui/Aue), râul din Baruh a fost pus în legătură cu acesta (*cf.* J.A. Bewer, „The River Sud in the Book of Baruch", *JBL* 43, 1924, pp. 226-227). S-a propus şi apropierea cu râul Sur, menţionat într-un fragment qumranic (4QpJer). Pentru adunarea deportaţilor pe malul unui râu, *cf.* şi Ps. 136/137,1; Iez. 1,1.

1,7 „Ioakim": în genealogia ultimilor preoţi ai Templului din Ierusalim figurează „Salom, care l-a născut pe Chelkias" (1Par. 5,39), străbunicul lui Iosadac, ultimul preot din Ierusalim deportat de Nabucodonosor. „Preotul Ioakim" ar putea fi un preot „de rangul al doilea" (*cf.* 4Rg. 25,18) rămas pe lângă ruinele Templului din Ierusalim, unde subzistă o oarecare formă de cult (vezi Ier. 48[41],5); s-a presupus şi că, de vreme ce e menţionat separat de „preoţi", l-ar putea desemna (ca în Num. 3,6; 4Rg. 11,9; 12,8) pe marele preot al timpului aceluia, chiar dacă numele lui Ioakim nu figurează pe lista marilor preoţi din epoca lui Baruh (1Par. 5,39-41); despre apropierea posibilă între acesta, marele preot din Iud. 4,6.8.14; 15,8, precum şi marele preot Alkimos din Cărţile Macabeilor, vezi Introducerea.

1,8 Versetul pare a fi o glosă secundară, deoarece rupe legătura între vv. 7 şi 9. ♦ „pe când primea el...": traducătorii oscilează în determinarea personajului – Baruh (*e.g.* BJ) sau Ioakim (*e.g.* BA). Cărţile istorice ale Bibliei nu atestă decât o singură restituire a vaselor luate din Templul de la Ierusalim, cea datorată edictului lui Cyrus din 537 î.H. (*cf.* 4Rg. 24,13; 2Par. 36,10; 2Ezr. 1,7-11). ♦ „vase... Sedekias": aceste obiecte nu sunt amintite decât aici în Biblie; se presupune că e vorba de nişte obiecte provizorii, autorul evitând astfel să contrazică informaţia din celelalte cărţi menţionate mai sus. ♦ „[luna] Siuan": *hapax* în LXX; *Sīwān*, a treia lună a anului, în decursul căreia se celebra *Şabhu'ōth*, sărbătoarea Săptămânilor, apare numită doar în Est. 8,9 TM (LXX are *Nisa*).

1,9 *Cf.* Ier. 24,1. ♦ „surghiunise": gr. ἀποικίζειν, „a deporta" (*cf.* şi Plâng. 4,22), este frecvent în LXX, mai ales în 4Rg. şi în Ier. ♦ „prizonieri": enunţarea acestei categorii e ciudată într-o listă de deportaţi, cu toţii prizonieri. Ea apare şi în enumerările paralele din Ier. 24,1; 36[29],2; acolo gr. δεσμώτης, echivalând ebr. *mas'gēr* („fierar, lăcătuş"), este asociat cu τέκτων, care echivalează ebr. *ḥārāš* („gravor în lemn sau fier"). În cealaltă ocurenţă a acestei perechi (4Rg. 24,14.16), *mas'gēr* este tradus printr-un neologism calchiat pe ebraică, συγκλείων, „cel care încuie". Prezenţa insolită a lui δεσμώτης

Iechonias şi pe dregători şi pe prizonieri şi pe cei puternici şi poporul ţării, din Ierusalim, şi îl dusese în Babilon.

[10] Şi au spus: „Iată, v-am trimis bani: cumpăraţi cu bani arderi de tot şi [jertfe] pentru păcat şi tămâie şi faceţi *manna* şi aduceţi[-le] pe altarul Domnului Dumnezeului nostru; [11] şi rugaţi-vă pentru viaţa lui Nabucodonosor, regele Babilonului, şi pentru viaţa lui Baltasar, fiul lui, să fie zilele lor ca zilele cerului pe pământ. [12] Şi Domnul ne va da putere şi ne va lumina ochii; şi vom trăi sub umbra lui Nabucodonosor, regele Babilonului, şi sub umbra lui Baltasar, fiul lui, şi le vom robi zile multe şi vom afla bunăvoinţă înaintea lor. [13] Rugaţi-vă pentru noi la Domnul Dumnezeul nostru, căci am păcătuit [împotriva] Domnului Dumnezeului nostru şi nu s-a abătut mânia

---

în Baruh şi Ieremia este un indiciu al înrudirii dintre cele două texte. ♦ „Poporul ţării" este adesea ultimul termen al unei enumerări a anturajului regelui, mai ales în Ieremia (1,18; 41[34],19; 44[37],25; 51[44],21), dar şi în Dan. 9,6 (versiunea Theodotion; în continuare citată sub sigla Θ).

1,10 *„manna"*: transliterare a ebr. *min'ḥāh*, „ofrandă vegetală". ♦ „aduceţi": gr. ἀναφέρειν echivalează atât ebr. *'ālāh*, „a înălţa", folosit pentru arderile de tot, cât şi ebr. *qāṭar*, „a arde", folosit cu privire la ofrandele vegetale sau animale. Chiar şi după căderea Ierusalimului continuă o formă de cult sacrificial: astfel, în Ier. 48[51],5, nişte oameni îndoliaţi aduc la Templul Domnului *„manaa* şi tămâie".

1,11 „rugaţi-vă pentru viaţa lui Nabucodonosor... şi pentru viaţa lui Baltasar": aici verbul gr. προσεύχεσθαι e construit în două feluri: mai întâi cu prep. περί, modul cel mai frecvent în LXX (*e.g.* în scena paralelă din Ier. 36[29],7), apoi cu prep. εἰς (construcţie ce mai apare numai în 2Ezr. 6,10). ♦ „Baltasar, fiul lui": numele acestuia mai apare numai în Dan. 5,1-30, unde e prezentat tot ca fiul lui Nabucodonosor; în realitate, el era fiul (şi, poate, coregentul fără titlu) lui Nabonides, ultimul rege al Babilonului. (*Cf.* şi nota la Dan. 5,2, în prezenta ediţie.) Prezenţa acestei „telescopări" cronologice în ambele texte a fost explicată fie printr-o interdependenţă, fie printr-o similitudine a mediului de origine al celor două cărţi. Totuşi, e de remarcat că, în Cartea lui Daniel, Baltasar este o figură total negativă. ♦ „ca zilele cerului...": *cf.* Deut. 11,21; Ps. 88/89,30.

1,12 *Cf.* Ps. 28/29,11; 12/13,4; 18/19,9; 38/39,8; 2Ezr. 9,8. ♦ „le vom robi": gr. δουλεύειν apare şi în 4,32, cu un sens mult mai clar de constrângere decât aici; în schimb, în Bar. 2,21.22.24 apare în context similar verbul ἐργάζεσθαι, „a lucra", „a munci", singurul folosit de traducătorul Cărţii lui Ieremia (34[27],9.11.14; 35[28],14; 47[40],9). *Cf.* şi *infra*, nota 1,22.

1,13 „mânia (θυμός)... urgia (ὀργή)": cuvinte deseori asociate pentru a exprima mânia lui Dumnezeu în Deuteronomul (9,19; 29,22.27) şi la profeţi (Ier. 21,5; 39[32],37; Iez. 5,15; 25,14). ♦ Versetul enunţă cele două teme, păcatul poporului şi mânia lui Dumnezeu, care vor fi dezvoltate de-a lungul rugăciunii colective (1,15–3,8).

Domnului şi urgia Lui de la noi până în ziua aceasta. [14] Şi citiţi cartea aceasta pe care am trimis-o la voi, ca să rostiţi în Casa Domnului, în ziua Sărbătorii şi în zilele potrivite.

[15] Şi spuneţi: «Domnului Dumnezeului nostru dreptatea, iar nouă ruşinea feţelor, ca [în] ziua aceasta bărbatului din Iuda şi celor ce locuiesc în Ierusalim, [16] şi regilor noştri, şi dregătorilor noştri, şi preoţilor noştri, şi profeţilor noştri, şi părinţilor noştri, [17] pentru păcatele pe care le-am săvârşit înaintea Domnului: [18] nu ne-am supus Lui şi n-am ascultat de glasul Domnului Dumnezeului nostru ca să umblăm în poruncile Domnului, pe

1,14 „să rostiţi": gr. ἐξαγορεύειν, „a spune cu glas tare", este cel mai adesea folosit în LXX cu privire la mărturisirea păcatelor, individuală (Lev. 5,5; 16,21; Num. 5,7; Dan. Θ 9,20) sau colectivă (2Ezr. 14,6; 19,2.3), cu un complement exprimând păcatul mărturisit. Construcţia intranzitivă de aici mai apare în 2Ezr. 10,1 şi 3Rg. 3,21. Unii traducători preferă însă sensul generic „a face o lectură publică". ♦ „ziua Sărbătorii": „Sărbătoarea", fără altă precizare, ar putea fi Sărbătoarea Corturilor sau, poate, în legătură cu v. 1,1, comemorarea distrugerii Templului. ♦ „zilele potrivite": *litt.* „zilele vremii potrivite (καιροῦ)", unica ocurenţă a acestei expresii în LXX. După H.St.J. Thackeray (*The Septuagint and Jewish Worship*, p. 93), καιρός trimite aici la ocurenţa din v. 2 (tradusă de noi cu „vremea"), momentul cuceririi şi incendierii Ierusalimului. „Zilele potrivite" s-ar referi deci la toată perioada din jurul acestui dezastru.

1,15–3,8 În această rugăciune de pocăinţă se pot distinge două mari momente: mărturisirea publică propriu-zisă (1,15–2,10) şi implorarea, introdusă prin tradiţionalul „Şi acum..." (2,11–3,8).

1,15 Versetul, repetat la 2,6, se regăseşte, cu mici variaţii, în Dan. 9,7. ♦ „ca [în] ziua aceasta": gr. ὡς ἡμέρα αὕτη, expresie frecventă în Baruh şi în toată LXX, cu excepţia Pentateuhului (*e.g.* 1Rg. 22,8.13; Ier. 11,5; Dan. Θ 9,7.15 etc.), echivalând literal ebr. *kāyyōm hazzeh*. ♦ „bărbatului din Iuda şi celor ce locuiesc în Ierusalim": această formulare, frecventă în Ier. TM (4,4; 11,2.9; 17,25; 18,11; 39[32],32), nu se regăseşte în LXX în aceiaşi termeni decât în Ier. 42[35],13; este un argument că atât partea a doua din Ieremia, cât şi prima parte din Baruh au avut acelaşi revizor al traducerii (*cf.* E. Tov, *The Septuagint Translation*, p. 115).

1,16 Aceeaşi listă de vinovaţi ca în marea rugăciune de pocăinţă din 2Ezr. 19,32 [= Neh. 9,32].

1,18 „glasul... ca să umblăm": construcţia (care apare şi în 2,10.22.24), calchiată după ebraică, e frecventă în LXX. ♦ „A nu asculta glasul Domnului" este un laitmotiv al acestei rugăciuni de căinţă (11 ocurenţe). ♦ „ca să umblăm în poruncile": gr. πορεύεσθαι τοῖς προστάγμασι este o echivalare literală foarte frecventă a ebr. *hālakh bᵉḥuqqōth* (*e.g.* Lev. 26,3; 3Rg. 3,3.61; Iez. 18,9.17; Ier. 51[44],23); pasajul asemănător din Dan. 9,10 are *hālakh bᵉthōrothayw*, „a umbla în legile Lui".

care le-a dat în faţa noastră. [19] Din ziua în care Domnul i-a scos pe părinţii noştri din ţara Egiptului şi până în ziua aceasta am fost nesupuşi faţă de Domnul Dumnezeul nostru şi am fost nesăbuiţi, neascultând de glasul Lui. [20] Şi s-au lipit de noi relele şi blestemul pe care le-a rânduit Domnul prin Moise, slujitorul Său, în ziua în care i-a scos pe părinţii noştri din ţara Egiptului ca să ne dea o ţară ce şiroieşte de lapte şi miere, ca astăzi. [21] Şi n-am ascultat de glasul Domnului Dumnezeului nostru potrivit cu toate cuvintele profeţilor pe care i-a trimis la noi. [22] Şi am plecat fiecare după cugetul inimii sale rele pentru a sluji altor zei spre a face cele rele în ochii Domnului Dumnezeului nostru.»"

1,19 „am fost nesupuşi": gr. ἤμεθα ἀπειθοῦντες este o construcţie perifrastică ce subliniază caracterul de durată al acestei atitudini. ♦ „am fost nesăbuiţi": gr. σχεδιάζειν, *hapax* în LXX, este atestat în greaca târzie cu sensul de „a schiţa", „a improviza", de unde „a acţiona cu uşurătate". Theodoret al Cyrului consideră că verbul s-ar interpreta „am inventat diverse forme de păcat". ♦ „neascultând": gr. πρὸς τὸ μὴ ἀκούειν, *litt.* „referitor la a nu asculta"; acelaşi tip de construcţie apare şi în 2,5 şi în partea a doua din Ieremia, fiind o caracteristică a revizorului celor două texte (E. Tov, *op. cit.*, pp. 49-50).

1,20 Tema şi lexicul acestui verset amintesc de ultima cuvântare a lui Moise din Deut. 29,19-20, unde sunt evocate nenorocirile pe care le va atrage idolatria. „Blestemul" va fi precizat în 2,2-3 cu elemente luate din Pentateuh (Lev. 26,14-39; Deut. 28,15-16). ♦ „slujitorul": în Baruh apare numai subst. παῖς cu privire la Moise (aici şi în 2,28), la profeţi (2,20.24) şi la Iacob (3,36). Termenul frecvent la profeţi, δοῦλος, „rob", absent la Baruh, e folosit în prima parte din Ieremia. ♦ „ţară ce şiroieşte de lapte şi miere": imagine biblică frecventă în Pentateuh, mai ales în Deuteronomul, şi rară în celelalte cărţi. În Ier. 11,5 e însoţită, ca şi aici, de formula „ca astăzi", care subliniază valoarea inalterabilă a acestui pământ.

1,21 „potrivit cu toate cuvintele profeţilor pe care i-a trimis la noi": aceiaşi termeni apar în Ier. 33[26],5; această temă, care subliniază gravitatea vinovăţiei lui Israel, este reluată cu variante în 2,20.24.

1,22 „am plecat fiecare după cugetul (*litt.* planul) inimii sale rele": *cf.* şi 2,8; tema „rătăcirii inimii rele" apare în ultima cuvântare a lui Moise din Deut. (29,18) şi este reluată frecvent în Ieremia Ebraicul *šᵉrirūth*, „înţepenire", „încăpăţânare" (a inimii), este echivalat în mai multe feluri în LXX: ἀποπλάνησις, „rătăcire" (Deut. 29,18), ἐνθύμημα, „gând/cugetare" (Ieremia 3,17; 7,24), τὰ ἀρεστά, „cele plăcute" (Ier. 9,13; 16,12; 18,12), θέλημα, „voie/voinţă" (Ier. 23,17); proprii lui Baruh sunt echivalările διανοία, „cuget/plan" şi νοήματα, „gânduri". ♦ „să slugărim": folosirea verbului ἐργάζεσθαι, „a munci", „a lucra", cu referire la un cult idolatru este unică în LXX. În 2,21.22.24 e folosit în contextul „muncii pentru regele Babilonului"; la fel în mai multe locuri din Ieremia.

2 [1] „«Şi Domnul Şi-a împlinit cuvântul pe care îl grăise împotriva noastră şi împotriva judecătorilor noştri care l-au judecat pe Israel, şi împotriva regilor noştri şi împotriva dregătorilor noştri şi împotriva omului [din] Israel şi Iuda. [2] Nu s-a făcut sub tot cerul precum [s-]a făcut în Ierusalim, potrivit cu cele scrise în Legea lui Moise, [3] încât să mâncăm unul carnea fiului său, altul carnea fiicei sale. [4] Şi i-a dat sub mâna tuturor împărăţiilor de jur-împrejurul nostru spre ocară şi oprelişte la toate popoarele din jur, acolo unde i-a risipit Domnul. [5] Şi au ajuns dedesubt şi nu deasupra, pentru că am păcătuit [împotriva] Domnului Dumnezeului nostru, neascultând de glasul Lui.

[6] Domnului Dumnezeului nostru dreptatea, iar nouă şi părinţilor noştri ruşinea feţelor, ca [în] ziua aceasta. [7] Cele pe care le-a grăit Domnul împotriva

---

2,1-2 Conţinutul acestor versete se regăseşte parţial în Dan. 9,12-13; versiunea lui Theodotion foloseşte chiar aceiaşi termeni.

2,1 „Şi-a împlinit": *litt.* „Şi-a ridicat". Gr. ἱστάναι încearcă să redea unul din sensurile ebr. *qûm*, „a ridica", „a împlini" (*cf.* şi Ruth 4,7; Ier. 35[28],6; 4Rg. 23,24; Dan. Θ 9,12). ♦ „judecătorilor... care l-au judecat pe Israel": sensul pare a fi aici cel vechi, de „cârmuitori/căpetenii", ca în Cartea Judecătorilor, deşi este folosit gr. δικασταί şi nu obişnuitul κριταί.

2,2 „sub tot cerul": traducere literală a unei expresii ebraice, ca în Dan. Θ 9,12 şi Iov 37,3; în alte locuri (Dan. LXX 9,12; Gen. 7,19; Deut. 2,25; 4,19) expresia e echivalată după sens prin „sub cer"; la fel în Bar. 5,3. ♦ „potrivit cu cele scrise în Legea lui Moise": blestemul foametei în vreme de asediu, ce duce la canibalism, este prevestit în Pentateuh (Lev. 26,29; Deut. 28,53), dar şi în Ier. 19,9 şi Plâng. 2,20; 4,10 (cu referire precisă la asediul Ierusalimului, ca şi aici).

2,3 Canibalismul era considerat o oroare absolută; Iosephus afirmă că era dezavuat „chiar şi de romani" (*BI* VI,201-219). ♦ „unul... altul": *litt.* „om... om" – ebraism. Un astfel de literalism, absent din textele paralele sau similare, ar putea sugera existenţa unui original ebraic.

2,4 „oprelişte": gr. ἄβατος, *litt.* „de netrecut", „inaccesibil", aici substantivat, este foarte frecvent în Ieremia (17 ocurenţe din totalul de 22 din LXX), unde echivalează constant ebr. *şammâh*, „pustietate", „pustiire"; folosirea adjectivului grecesc ca substantiv (aici şi în 2,23) e considerat de Thackeray ca proprie traducătorului celei de a doua părţi din Ieremia ♦ „unde i-a risipit Domnul": formulă stereotipă care mai apare în Baruh (2,13.29; 3,8).

2,5 „au ajuns dedesubt şi nu deasupra": expresia surprinde ratarea făgăduinţei făcute în Deut. 28,13 („tu vei fi deasupra [neamurilor] şi nu sub ele dacă vei asculta poruncile Domnului...").

2,6 „nouă şi părinţilor noştri": implorarea care începe la v. 11 va relua disocierea acestor două generaţii faţă de rest.

noastră, toate relele acestea au venit peste noi. [8] Şi nu ne-am rugat feţei Domnului ca să-l abată pe fiecare de la gândurile rele ale inimii sale. [9] Şi Domnul a vegheat peste rele şi [le-]a trimis Domnul peste noi, căci drept este Domnul în toate lucrările Sale pe care ni le-a poruncit. [10] Şi n-am ascultat de glasul Lui ca să umblăm în poruncile Domnului, pe care le-a dat în faţa noastră.

[11] Şi acum, Doamne, Dumnezeul lui Israel, care l-ai scos pe poporul Tău din ţara Egiptului cu mână tare, cu semne şi minuni, şi cu putere mare şi braţ ridicat şi Ţi-ai făcut un nume ca [în] ziua aceasta, [12] [noi] am păcătuit, am făcut nelegiuiri, am făcut strâmbătăţi, Doamne, Dumnezeul nostru, împotriva tuturor îndreptărilor Tale. [13] Să se abată de la noi mânia Ta, căci am fost lăsaţi puţini printre neamurile unde ne-ai risipit. [14] Ascultă, Doamne,

---

2,8 „ne-am rugat feţei": expresia echivalează frecvent în LXX ebr. *ḥālāh 'eth p^enēy*, *litt.* „a împăca faţa". ♦ „gândurile rele ale inimii sale": vezi *supra*, nota 1,22.

2,9 „a vegheat": Teodoret al Cyrului (*Comentariu la Baruch*, PG 81, col. 759-780) explică: „El numeşte pedeapsa «veghere» a lui Dumnezeu pentru că de obicei în dumnezeiasca Scriptură îndelunga răbdare a lui Dumnezeu este numită «somn»". *Cf.* şi Dan. Θ 9,14 şi nota la Plâng. 1,14.

2,10 Versetul reia întocmai începutul acestei mărturisiri.

2,11 „Şi acum": formula marchează schimbarea; după recunoaşterea păcatelor, urmează adresarea directă către Dumnezeu. Despre importanţa acestei articulări, vezi A. Laurentin, *„We 'atta, kai nûn*, formule caractéristique des textes juridiques et liturgiques", *Biblica* 45, 1964, pp. 168-197. ♦ „putere": gr. δύναμις se întâlneşte doar aici în acest context; celelalte aluzii la ieşirea din Egipt au sinonimul ἰσχύς asociat cu „braţ ridicat" (*e.g.* Ex. 32,11; Deut. 9,29; 2Rg. 17,36; Ier. 39[32]). Toate celelalte manifestări divine care însoţesc ieşirea din Egipt (semne, minuni, mână tare) apar frecvent în Biblie (*e.g.* Deut. 4,34; 7,19; 11,2; 26,8; Ier. 39 [32],21). ♦ „un nume ca [în] ziua aceasta": formula traduce literal o expresie ebraică ce se referă la faima neîntreruptă a numelui divin; *cf.*, în context similar, Ier. 39[32],20; Dan. 9,15; 2Ezr. 19,10.

2,12 „am păcătuit (ἡμάρτομεν), am făcut nelegiuiri (ἠσεβήσαμεν), am făcut strâmbătăţi (ἠδικήσαμεν)": aceeaşi „listă" în Dan. LXX 9,5, echivalând verbele ebraice *ḥāṭṭāh*, *'āwāh*, *rāṣā'*; secvenţa, mereu aceeaşi în ebraică, este redată diferit în LXX (*e.g.* 3Rg. 8,47; Ps. 106/107,6; 2Par. 6,37). ♦ „îndreptările": gr. δικαιώματα, aici şi în 4,13, are sensul pe care acest termen din vocabularul juridic al Egiptului ptolemaic l-a dobândit în LXX: reguli care trimit la noţiunea de justiţie, dar şi la sfera religioasă, pentru că sunt „regulile lui Dumnezeu".

2,13 „Să se abată de la noi mânia Ta": *cf.* Dan. 9,16. ♦ „am fost lăsaţi puţini": tema „rămăşiţei" evreilor risipiţi printre neamuri, ce urmează a fi izbăviţi, apare în aceiaşi termeni în Deut. 4,27 şi Ier. 49[42],2.

2,14 „rugăciunea... cererea": aceeaşi pereche de cuvinte în rugăciunea lui Daniel (9,17) şi în cea a lui Solomon (3Rg. 8,38.45.54). ♦ „dă-ne... bunăvoinţă": expresia este o traducere literală a ebr. *nāthan ḥēn*; *cf.* şi Gen. 39,21; Ex. 3,21; 11,3; 12,36.

rugăciunea noastră şi cererea noastră şi scapă-ne de dragul Tău şi dă-ne [să aflăm] bunăvoinţă în faţa celor ce ne-au surghiunit, [15] ca să cunoască tot pământul că Tu [eşti] Domnul Dumnezeul nostru; pentru că numele Tău a fost chemat peste Israel şi peste seminţia lui.

[16] Doamne, coboară-Ţi privirea din Casa Ta cea sfântă şi ia aminte la noi; pleacă-Ţi, Doamne, urechea şi ascultă! [17] Deschide-Ţi, Doamne, ochii şi vezi; căci nu cei din lăcaşul morţilor, cărora le-a fost luat duhul din măruntaie, vor da slavă şi dreptate Domnului, [18] ci sufletul mâhnit de mulţimea care umblă încovoiată şi slăbită şi ochii ce se sfârşesc şi sufletul înfometat Îţi vor da Ţie slavă şi dreptate, Doamne!

2,15 „numele Tău a fost chemat": *cf.* şi 2,26; „a chema numele lui Dumnezeu" asupra unei persoane, unui popor sau unui loc înseamnă a invoca prezenţa mântuitoare a divinităţii. Expresia este frecventă în Biblie, cel mai des cu privire la Ierusalim şi Templu (*cf.* Deut. 28,10; Ier. 7,10.11.14.30; 14,9; 39[32],34; 41[34],15; Dan. 9,18.19).

2,16 „din Casa Ta cea sfântă": în locurile paralele (Deut. 26,15; Is. 63,15), formula are în plus precizarea „de sus din cer", înlăturând orice ambiguitate; nici aici nu poate fi vorba de Templul din Ierusalim. ♦ „pleacă-Ţi... urechea": expresia, traducere literală din ebraică, este foarte frecventă în Biblie, mai ales în Psalmi, dar şi în alte texte de rugăciune.

2,17 „cei din lăcaşul morţilor": *litt.* „cei morţi din Hades"; revelaţia explicită despre învierea morţilor apare doar către sfârşitul VT (*e.g.* Dan. 12,2; 2Mac. 7,9.11.14.23.29; Înţ. 3–5), dar străfulgeră deja în (Deutero-)Isaia 53,10-12 şi Iov 19,25-27; până atunci se vorbeşte despre „lăcaşul morţilor" (ebr. *šᵉ'ôl*, gr. ᾅδης), descris mai degrabă negativ: cei de acolo nu au cunoaştere şi simţire, nu mai pot da slavă lui Dumnezeu. Faptul că o astfel de concepţie transpare din textul lui Baruh se poate opune unei datări târzii a acestei rugăciuni; totuşi, ar putea indica şi un mediu de origine tradiţionalist (*cf.* TOB, nota *ad loc.*, şi *Psalmii* în ediţia de faţă, notele 6,6; 29,10 etc.). ♦ Expresia „a da slavă Domnului" apare frecvent în Biblie; „a da dreptate", în acest context, apare numai aici, construită cu vb. δικαίωμα, şi în versetul următor, cu δικαιοσύνη.

2,18 „sufletul": am păstrat traducerea tradiţională a gr. ψυχή prin „suflet"; sensul termenului, în Biblie, este însă mai complex: el echivalează ebr. *nepheš*, care-l defineşte pe om sub aspectul de fiinţă vie, de persoană (*cf. e.g.* nota la Ps. 16,9 în ediţia de faţă). ♦ „mulţimea": gr. μέγεθος înseamnă mai degrabă „mărime", chiar „măreţie"; comentatorul BA înţelege că sufletul este mâhnit de amintirea măreţiei de odinioară; NETS admite ambele posibilităţi. ♦ „ochii ce se sfârşesc şi sufletul înfometat": această dublă imagine apare şi în Deut. 28,65 şi 1Rg. 2,33, pornind de la termeni ebraici identici (*kilᵉyôn 'ênaym wᵉdha'abhôn nāpheš*, *litt.* „sfârşirea ochilor şi slăbiciunea sufletului"). Imaginea „ochilor ce se sfârşesc" e redată în greacă în toate ocurenţele cu acelaşi verb, ἐκλείπειν, dar cea a slăbiciunii sufletului este tradusă variat: prin imaginea sufletului care „se topeşte" (Deut. 28,65), „se scurge" (1Rg. 2,33), e „înfometat" (= slăbit de foame) (Ier. 38[31],25 şi aici).

[19] Căci nu pe temeiul faptelor de dreptate ale părinţilor noştri şi ale regilor noştri ne aruncăm noi [ruga de] îndurare în faţa Ta, Doamne, Dumnezeul nostru, [20] fiindcă [Tu] Ţi-ai azvârlit mânia şi urgia către noi, după cum ai grăit prin slujitorii Tăi profeţi zicând: [21] Aşa a spus Domnul: 'Plecaţi-vă umărul şi munciţi pentru regele Babilonului şi aşezaţi-vă în ţara pe care am dat-o părinţilor voştri; [22] şi, dacă nu veţi asculta de glasul Domnului să munciţi pentru regele Babilonului, [23] voi face să se sfârşească din cetăţile lui Iuda şi afară din Ierusalim glasul de veselie şi glasul de desfătare, glasul mirelui şi glasul miresei, şi toată ţara va ajunge necălcată de locuitori.'

[24] Şi [noi] n-am ascultat de glasul Tău să muncim pentru regele Babilonului şi Tu Ţi-ai împlinit cuvintele pe care le-ai grăit prin slujitorii Tăi profeţi că aveau să fie luate din locul lor oasele regilor noştri şi oasele părinţilor noştri. [25] Şi, iată, stau aruncate în arşiţa zilei şi în îngheţul nopţii

---

2,19 „nu pe temeiul faptelor de dreptate": *cf.* Deut. 9,4; Dan. Θ 9,18. Singurul temei al rugăciunii este îndurarea şi fidelitatea lui Dumnezeu: *cf.* 2,14; Ex. 32,11-14; Rom. 5,18. ♦ „ne aruncăm... îndurare în faţa...": ebraismul *mapîl tᵉḥinnāh lipᶜnêy...* (*litt.* „a face să cadă [implorarea pentru] o favoare în faţa...") este echivalat în LXX cu ajutorul mai multor verbe: καταβάλλειν (în Bar.), ῥίπτειν (Dan. Θ 9,18; Ier. 45[38],26), πίπτειν (Ier. 43[36],7; 44[37],20; 49[42],2). Gr. ἔλεος, „milă", cu sensul de „cerere de îndurare" e specific Septuagintei, de bună seamă sub influenţa originalului ebraic.

2,20 „Ţi-ai azvârlit mânia": expresia ebraică „a-şi trimite mânia" este redată în alte locuri din LXX cu ajutorul unor compuşi ai verbului στέλλω, „a trimite"; verbul ἐνιέναι, „a arunca", nu apare în acest context decât aici şi în 4Mac. 4,10. ♦ „profeţi": în ciuda pluralului, urmează numai citate din Ieremia.

2,21-23 Aceste versete constituie de fapt o reformulare a mai multor pasaje din Ieremia (7,34; 16,9; 25,10-11).

2,21 „Aşa a spus Domnul": despre această formulă introductivă, specifică părţii a doua din Ieremia, vezi Introducerea. ♦ „Plecaţi-vă umărul": expresia ca atare apare numai aici în LXX, dar formulări similare se găsesc în Gen. 49,15; Ier. 34[27],8.11.12; Sir. 6,25; are sensul de „a se supune", „a accepta jugul".

2,23 Aceeaşi prevestire apare de trei ori în Ieremia (7,34; 16,9; 25,10-11) cu un vocabular grecesc diferit. ♦ „afară din Ierusalim": expresia desemnează periferia oraşului; apare în a doua parte din Ieremia (40[33],10; 51[44],6.9.17.21), echivalând ebr. *ḥûṣôth*, „exterior", „periferie", „străzi" (= ceea ce se află în exteriorul casclor/cetăţii); în prima parte din Ieremia (5,1; 7,17.34; 11,13; 14,16) termenul ebraic este echivalat cu ὁδός (sau compuşii), „stradă". ♦ „necălcată": vezi *supra*, nota 2,4, unde am tradus cu „oprelişte". Aceeaşi construcţie gr. în Ier. 39,43.

2,24 „aveau să fie luate... oasele": *cf.* Am. 2,1-3; Ier. 8,1; 16,4; 22,18-19.

2,25 „stau aruncate în arşiţa zilei şi în îngheţul nopţii": ceea ce prevestise Ieremia despre regele Ioakim (43[36],27-30) se arată aici ca împlinit pentru toată generaţia părinţilor.

şi [ei] au pierit în chinuri grele, de foame şi de sabie şi de alungare. [26] Şi ai făcut Casa peste care s-a chemat numele Tău ca [în] ziua aceasta, din pricina ticăloşiei casei lui Israel şi a casei lui Iuda.

[27] Şi ai făcut cu noi, Doamne, Dumnezeul nostru, după toată îngăduinţa Ta şi după toată milostivirea Ta cea mare, [28] precum ai grăit prin slujitorul Tău Moise în ziua în care ai poruncit să scrie Legea Ta înaintea fiilor lui Israel, zicând: [29] 'Dacă nu veţi asculta de glasul Meu, vuietul cel mare şi mult [al poporului] se va împuţina negreşit între neamurile unde îi voi împrăştia; [30] căci am cunoscut că nicidecum nu Mă vor asculta, pentru că e un popor tare de cerbice. Dar se vor întoarce asupra inimii lor în ţara surghiunului lor [31] şi vor cunoaşte că Eu [sunt] Domnul Dumnezeul lor. Şi le voi da inimă şi urechi ce ascultă [32] şi Mă vor lăuda în surghiunul lor şi-şi

♦ „de foame şi de sabie şi de alungare": enumerarea nenorocirilor în aceşti termeni apare doar aici; cu o singură excepţie, toate locurile similare din Cartea lui Ieremia au, în diverse succesiuni, „foamete, sabie şi moarte", acesta din urmă echivalând în majoritatea cazurilor ebr. *debher*, „molimă". În Ier. 39[32],36, *debher* este tradus însă cu ἀποστολή, „trimitere" (acelaşi cuvânt tradus aici cu „alungare"): ar putea fi vorba de un eufemism sau de ideea că molima e „trimisă" de Dumnezeu. Theodoret al Cyrului interpretează acest ἀποστολή prin αἰχμαλωσία, „prizonierat", „captivitate", făcându-l astfel sinonim cu „deportarea".

2,26 „Casa peste care s-a chemat numele Tău": vezi notele la Ier. 7,10 şi Bar. 2,15.

2,27 „după toată îngăduinţa (ἐπιείκεια) şi după toată milostivirea (οἰκτιρμός – frecvent în Psalmi)": *cf.* Dan. 3,42 (cântarea lui Azaria).

2,28 „precum ai grăit... Moise": formula introduce un discurs (vv. 29-35) care nu se regăseşte ca atare în Pentateuh, dar care reia teme deuteronomice.

2,29 „negreşit": am încercat să redăm astfel dubla particulă εἰ μήν, bine atestată în LXX ca echivalent al mai multor particule ebraice din formulele de jurământ. ♦ „vuietul": gr. βόμβησις este un *hapax*; verbul clasic βομβεῖν e folosit în LXX cu sensul obişnuit de „a face zgomot", despre valuri (1Par. 16,32 şi Ier. 38[31],35) şi despre fluier (Ier. 31[48],36).

2,30 „tare de cerbice": adjectivul gr. σκληροτράχηλος calchiază ebr. *q'şeh 'ōreph*, care apare numai în Pentateuh (cu o singură excepţie – Prov. 29,1); imaginea celui care refuză să-şi plece capul (*litt.* „grumazul") are sensul de respingere a autorităţii lui Dumnezeu. În v. 33 (*infra*) apare, cu acelaşi sens, sintagma „spinarea ţeapănă". ♦ „se vor întoarce asupra inimii lor": această formulare a conştientizării păcatului şi a convertirii este, în 3Rg. 8,47 (= 2Par. 6,37), traducerea literală a unui *hapax* TM.

2,31 „inimă... ce ascultă": expresia e insolită (în făgăduinţele de restaurare din Ier. 24,7 Dumnezeu le spune exilaţilor că le va da o inimă pentru a-L cunoaşte!). Totuşi, imaginea e adecvată într-un context în care ascultarea cuvântului lui Dumnezeu e primul pas spre dobândirea iertării.

vor aminti de numele Meu; [33] şi se vor abate de la spinarea lor ţeapănă şi de la faptele lor ticăloase, căci îşi vor aminti de calea părinţilor lor care au păcătuit înaintea Domnului. [34] Şi-i voi întoarce în ţara pe care am jurat[-o] părinţilor lor, lui Avraam şi lui Isaac şi lui Iacob, şi o vor stăpâni; şi-i voi înmulţi şi nu se vor împuţina nicidecum; [35] şi le voi aşeza legământ veşnic, ca Eu să fiu Dumnezeul lor şi ei să fie poporul Meu; şi nu-l voi mai clinti pe poporul Meu Israel din ţara pe care le-am dat-o.'»"

3 [1] „«Doamne Atotstăpânitorule, Dumnezeul lui Israel, sufletul aflat în strâmtorări şi duhul deznădăjduit au strigat către Tine. [2] Ascultă, Doamne,

2,33 „calea părinţilor": folosirea metaforică a „căii" revine de zece ori în carte: „calea lui Dumnezeu" (3,13), „calea (părinţilor)" (3,21), „calea ştiinţei" (3,20.27.37), „calea înţelepciunii" (3,23.31), „căile poruncilor" (4,13), „căi stâncoase" (4,26).

2,34 „lui Avraam şi lui Isaac şi lui Iacob": faţă de pasajul paralel din Ier. 37[30],3, acest „plus" trimite la o formulă deosebit de insistent repetată în Deuteronomul (vezi şi Introducerea). ♦ „îi voi înmulţi şi nu se vor împuţina": *cf.* Ier. 30,19 TM. O exprimare analoagă în Ier. 36[29],6.

2,35 Făgăduinţa unui nou legământ, unde se insistă asupra refacerii legăturii dintre Dumnezeu şi poporul Său şi care implică şi permanenţa poporului în pământul dăruit lui Israel, apare în Ier. 38[31],31-33.40 şi 39[32],38-43.

3,1 „în strâmtorări": gr. στενός, „îngust", „strâmtoare", „defileu", apare frecvent în LXX în sensul propriu, dar metaforic nu se mai găseşte decât în 2Rg. 24,14 şi Suz. Θ 22. ♦ „deznădăjduit": gr. ἀκηδιῶν este un termen rar în greaca clasică, desemnând lipsa de interes, indiferenţa; în LXX se întâlnesc zece ocurenţe ale verbului ἀκεδιάω sau ale substantivului corespunzător echivalând termeni ebraici diferiţi. Despre evoluţia sensului „akediei" spre ideea de „nepăsare vinovată", „lene spirituală" în comentariile patristice, vezi M. Harl, „Y a-t-il une influence du grec biblique sur la langue spirituelle des chrétiens?", *La Langue de Japhet*, Paris, 1992, pp. 196-199. *Akedia* este „boala anahoretică" prin excelenţă. Ea dispare din lista celor opt (mai târziu şapte) păcate capitale, metamorfozându-se, în mediul cenobitic, în „trândăvie", „langoare", „tânjală". Origen aşază ispita *akediei* între cea a somnului (*hypnou*) şi cea a laşităţii (*deilias*) (*Comentariu la Evanghelia după Luca* 19). Într-adevăr, *akedia* e un amestec de somnolenţă, silă, deznădejde şi trândăvie, care-l face pe călugăr să abandoneze lupta împotriva demonilor şi să se lase în mâna purei şi arbitrarei întâmplări. G. Bunge scrie în cartea consacrată acestei năprasnice boli: „Pe calea către Dumnezeu, *akedia* este poate vrăjmaşul cel mai de temut, întrucât ea riscă să înăbuşe intelectul, centrul persoanei umane". Iar în altă parte: „*Akedia* este expresia unei adânci *dezintegrări a persoanei umane* ca urmare a păcatului". (Gabriel Bunge, *Akedia, la doctrine spirituelle d'Evagre le Pontique sur l'acédie*, Abbaye de Bellefontaine, 1991. [*Akedia*, ediţie românească îngrijită de Ioan I. Ică jr., Sibiu, 1999.]) În *De octo spiritibus malitiae* (PG 79, 1157-1160), Evagrie completează

şi milostiveşte-Te, căci am păcătuit înaintea Ta; [3] căci Tu şezi în veac, iar noi pierim în veac. [4] Doamne Atotstăpânitorule, Dumnezeul lui Israel, ascultă

descrierea din *Tratatul practic*: „*Akedia* este vlăguirea (*atonia*) unui suflet, a unui suflet care nu rezistă prin fire şi nu stă drept, curajos, înaintea încercărilor. Ce este mâncarea pentru un trup sănătos este încercarea pentru un suflet curajos. Vântul de nord hrăneşte mugurii, încercările întăresc forţa sufletului. Norii fără apă sunt alungaţi de vânt, mintea (intelectul) fără stăruinţă (*hypomone*) e alungată de vântul *akediei*. Roua primăvăratică încolţeşte roadele ogorului, un cuvânt duhovnicesc înalţă sufletul. Valul *akediei* îl scoate pe călugăr afară din chilie, cel care stăruie îşi păstrează liniştea (*hesychazei*). Invocând nu ştiu ce vizite la fraţii bolnavi, akedicul îşi împlineşte, de fapt, propria-i voie. Monahul akedic e iute la slujire, dar socoteşte poruncă doar propria-i satisfacere. O boare lină de vânt apleacă o plantă, gândul hoinărelii îl bate pe akedic. Nici un vânt, oricât de puternic, nu mişcă un copac bine înrădăcinat, *akedia* nu smulge din ţâţâni un suflet bine clădit. [...] Ochiul akedicului e tot timpul aţintit asupra ferestrelor, iar mintea lui îşi închipuie musafiri. A scârţâit uşa, îndată iese afară. A auzit un glas, îndată se caţără la fereastră şi rămâne aşa până-i amorţesc mădularele. Când citeşte, akedicul cască neîntrerupt şi repede îl cuprinde somnul; se freacă pe la ochi, îşi întinde braţele şi, desprinzându-şi privirile de pe carte, începe să se uite pe pereţi, apoi iar mai citeşte puţin şi, reluând sensurile cuvintelor, îşi găseşte treabă, apoi începe să numere filele de măcar patru ori, strâmbă din nas la forma literei precum şi la lucrătură, iar la urmă, închizând cartea, o pune sub cap şi pică într-un somn nu foarte adânc". Pe lângă Origen şi Evagrie, boala mai este pomenită de Ioan Scărarul, Grigore de Nazianz, Grigore de Nyssa, Barsanufie, Ioan din Gaza, Marcu Călugărul, Maxim Mărturisitorul, Simeon Noul Teolog, Teodor Studitul, Casian, Ieronim etc., într-un cuvânt, de aproape toţi părinţii greci şi latini care au scris opere de edificare duhovnicească (C. Bădiliţă în Evagrie Ponticul, *Tratatul practic. Gnosticul*, Bucureşti, 2009, pp. 100-102).

3,4 Repetarea formulei iniţiale (v. 1) introduce o nouă rugăminte: ca Dumnezeu să uite păcatul părinţilor. ♦ „rugăciunea celor morţi ai lui Israel": ar putea fi vorba de strămoşii israeliţilor care mijlocesc pentru ei – în 2Mac. 15,11-14 Iuda îi vede în vis pe marele preot Onias şi pe profetul Ieremia rugându-se „pentru popor şi pentru oraşul sfânt"; Theodoret al Cyrului consideră că acest început de verset „arată limpede nemurirea sufletului". Pe de altă parte, la v. 3,11, deportaţii descurajaţi se compară cu morţii din Hades, comparaţie ce apare în mai multe locuri la profeţi (*e.g.* Iez. 37,11; Is. 59,10; Plâng. 3,6). Unii cercetători văd însă în această expresie („rugăciunea celor morţi") o eroare de lectură între ebr. *m'thēy*, „oamenii (= muritorii)", şi *mēthēy*, „morţii" (*cf.* C.A. Moore, *Daniel, Esther and Jeremiah: the Additions*, p. 290; J. Hadot, „Les morts d'Israël de I Ba 3,4 et le texte qûmranien de Is. 41,14", *REJ* 130, 1971, pp. 91-97). Această ipoteză ar presupune un original ebraic pentru rugăciunea din Baruh. ♦ „a fiilor celor ce au păcătuit": întrucât gr. υἱῶν nu are articol, comentariul BA consideră „fiii" ca apoziţie pe lângă „morţii lui Israel"; NETS însă traduce „and of the sons...". ♦ „celor ce au păcătuit": în gr. este un participiu prezent, accentuând valoarea durativă a acţiunii; Theodoret al Cyrului citează însă pasajul cu participiul perfect.

dar rugăciunea celor morţi ai lui Israel şi a fiilor celor ce au păcătuit înaintea Ta, care n-au ascultat de glasul Domnului Dumnezeului lor şi s-au lipit de noi relele. [5] Nu-Ţi aminti de strâmbătăţile părinţilor noştri, ci aminteşte-Ţi de mâna Ta şi de numele Tău în vremea aceasta; [6] căci Tu eşti Domnul Dumnezeul nostru şi Te vom lăuda, Doamne. [7] Căci pentru aceasta ai pus frica Ta în inima noastră – ca să chemăm numele Tău, şi Te vom lăuda în surghiunul nostru, căci am abătut de la inima noastră toată strâmbătatea părinţilor noştri, care au păcătuit înaintea Ta. [8] Iată-ne astăzi în surghiunul nostru, unde ne-ai împrăştiat spre ocară şi spre blestem şi spre plată, pe potriva tuturor strâmbătăţilor părinţilor noştri, care s-au abătut de la Domnul Dumnezeul nostru.»

[9] Ascultă, Israele, poruncile vieţii,

3,5 „strâmbătăţile": gr. ἀδικία apare pentru prima dată în această carte; va fi reluat la vv. 7 şi 8. La profeţi, termenul echivalează de obicei ebr. *'āwōn* ce denumeşte un act deliberat de încălcare a Legii. ♦ „mâna... numele": aluzie la semnele puterii divine manifestate la ieşirea din Egipt (*cf.* 2,11); rugătorii îi cer lui Dumnezeu o intervenţie similară. ♦ „în vremea aceasta": trimite la cucerirea Ierusalimului (1,2) şi la comemorarea acestui eveniment (vezi 1,14 şi nota).

3,6 Începând cu acest verset, reluarea profeţiei divine (*cf.* 2,29-35) arată împlinirea cuvântului lui Dumnezeu în inimile fiilor căiţi.

3,8 „pedeapsă": sensul etimologic al gr. ὄφλημα este „datorie", dar termenul este specializat în registrul juridic pentru a desemna „amenda", „plata" sau chiar „pedeapsa". BA traduce cu „dette"; NETS, cu „punishment".

3,9–4,4 Pericopa, cu un marcat caracter poetic, este o chemare la înţelepciune ce reia temele şi vocabularul literaturii sapienţiale (Iov, Ps., Prov., Înţ. şi Sir.).

3,9 Sintagma „Ascultă, Israele" face ecou cuvintelor „Ascultă, Doamne" din rugăciunea precedentă (2,14; 3,2); deschizând îndemnul prin formula solemnă caracteristică Deuteronomului (4,1; 5,1; 6,4; 9,1; 20,3), autorul pregăteşte încă de la început identificarea finală între înţelepciune şi Lege. ♦ „poruncile vieţii": aluzie la Deut. 30,15 („am pus dinaintea ta viaţa şi moartea"), reluată de toată tradiţia profetică şi sapienţială. ♦ „pleacă-ţi urechea": *litt.* „plecaţi-vă urechea" – acord după sens specific limbii ebraice. Gr. ἐνωτίζεσθαι este un neologism al LXX. ♦ „chibzuinţa": gr. φρόνησις nu apare în Pentateuh, e frecvent în 3Rg. ca echivalent al ebr. *ḥokhmāh*, „înţelepciune", şi în Prov. pentru ebr. *bīnāh*, „înţelegere". Spre deosebire de celelalte cărţi sapienţiale, unde de departe cel mai frecvent termen este σοφία, „înţelepciune", aici cei doi termeni, având o frecvenţă similară, par sinonimi; totuşi, comentatorul BA observă, pe bună dreptate, existenţa unei ierarhizări: „a cunoaşte chibzuinţa" înseamnă „a asculta poruncile vieţii", în timp ce „izvorul înţelepciunii" (3,12) este identificat cu „calea lui Dumnezeu" (3,13); astfel, „chibzuinţa" apare ca înţelepciunea practică a omului, iar „înţelepciunea" aparţine

pleacă-ţi urechea să cunoşti chibzuinţa!
10 Ce este, Israele, de ce eşti în ţara duşmanilor,
ai îmbătrânit în pământ străin,
11 ai fost pângărit laolaltă cu leşurile,
ai fost numărat cu cei din lăcaşul morţilor?
12 Ai părăsit izvorul înţelepciunii.
13 Pe calea lui Dumnezeu de-ai fi umblat,
ai locui în pace în veac.
14 Învaţă unde este chibzuinţa,
unde este tăria,
unde este înţelegerea,
ca să cunoşti deopotrivă
unde se află lungimea de zile şi viaţa,
unde se află lumina ochilor şi pacea.

15 Cine i-a aflat locul

lui Dumnezeu. ♦ Clement Alexandrinul (*Pedagogul* I,X,91,3) citează acest verset împreună cu 3,13 şi 4,4 sub numele profetului Ieremia pentru a arăta cum Logosul „caută să mântuiască omenirea".

3,10 „în ţara duşmanilor": Origen citează versetele 10-13 (*Hom. in Ier.* VII,3, *apud* SC 232, 238, pp. 350-351); pentru el, „ţara duşmanilor" este acest pământ unde am fost trimişi după căderea sufletelor: „Noi căutăm pe pământ străin locul unde să-L adorăm pe Domnul Dumnezeul nostru. [...] Care este acest loc?", spune el, citând 3,15: „Este Hristos Iisus".

3,11 „leşurile": gr. νεκροί, spre deosebire de οἱ τεθνηκότες, „cei morţi" (1,17; 3,4), s-ar putea referi la idoli (1,22; 4,7). Într-adevăr, în *Epistola lui Ieremia* idolii sunt comparaţi cu nişte leşuri (vv. 26.31.70); aceeaşi idee, în Înţ. 13,10-18. Pângărirea pricinuită de contactul cu idolii este o temă frecventă în VT (*e.g.* Ps. 105/106,39; Ier. 2,23). ♦ „numărat... lăcaşul morţilor": *cf.* Ps. 87/88,5. Expresia „a coborî în Hades/lăcaşul morţilor" e foarte frecventă în LXX; rugătorii, văzuţi ca nişte muribunzi (2,18; 3,1), se consideră deja morţi (3,4 – vezi şi nota).

3,12 „izvorul înţelepciunii": expresia pare a relua Ier. 17,13 („...izvorul vieţii"). În Prov. 18,4, „izvorul vieţii" echivalează ebr. *mᵉqōr ḥōkhmāh*, „izvorul înţelepciunii" – ca atare, σοφία echivalând aproape constant ebr. *ḥōkhmāh*, se poate vedea aici un indiciu al existenţei unui original ebraic pentru Baruh.

3,15 Întrebările retorice care exprimă inaccesibilitatea înţelepciunii, continuate în versetele următoare, se regăsesc în alte cărţi sapienţiale (*e.g.* Iov 28,12-23; Sir. 1,2-8) cu acelaşi răspuns, explicit sau implicit: adevărata înţelepciune se află numai la Dumnezeu, dar El o dăruieşte celor care o caută şi I-o cer.

şi cine a intrat în vistieriile ei?
16 Unde sunt dregătorii neamurilor
şi cei ce stăpâneau peste fiarele de pe pământ,
17 cei ce se jucau cu păsările cerului
şi adunau în vistierii argintul şi aurul,
în care îşi puneau încrederea oamenii
şi nu are capăt agonisirea lor,
18 cei ce lucrează argintul şi se îngrijorează
şi nu se [mai] descoperă lucrările lor?
19 Au pierit şi au coborât în lăcaşul morţilor
şi alţii s-au ridicat în locul lor.
20 Unii mai tineri au văzut lumina
şi au locuit pe pământ,
dar calea ştiinţei nu au cunoscut-o,
21 nici n-au înţeles cărările ei,
nici n-au dobândit-o;
fiii lor au ajuns să se îndepărteze de calea lor.
22 Nici nu a fost auzită în Canaan,
nici nu a fost văzută în Thaiman,
23 nici fiii lui Agar care cercetează priceperea pe pământ,

3,16-17 „cei ce stăpâneau fiarele... se jucau cu păsările cerului": expresiile constituie o imagine a puterii, în Dan. 2,38 şi Iud. 11,17, cu referire explicită la Nabucodonosor; aici însă par a ilustra orice formă de putere omenească.

3,18 „nu se [mai] descoperă (lucrările)": *litt.* „nu este descoperire (a lucrărilor)"; expresia similară din Is. 40,28 traduce literal ebr. *ʾēyn ḥēqer lᵉ*. Lucrările omeneşti, oricât de impresionante, sunt deşertăciune faţă de dezvăluirea de către Dumnezeu a căii adevăratei ştiinţe (*cf.* 3,32.37).

3,19 Clement Alexandrinul (*Pedagogul* II,36,2) citează Bar. 3,16-19 (fără a indica autorul) în sprijinul argumentării sale împotriva „celor care sunt plini de iubire de sine şi de aroganţă"; el vede aici o învăţătură despre dezlipirea de cele lumeşti comună Scripturii şi lui Platon (*Legile* VII,801).

3,20 „calea ştiinţei": expresia apare numai în Baruh, dar e apropiată de Is. 40,14 („calea înţelegerii").

3,22 „Canaan" ajunsese să desemneze Fenicia (*cf.* Sof. 2,5; Mt. 15,21-22); oraşele feniciene Tyr şi Sidon au în Biblie o reputaţie de înţelepciune (Iez. 28,4; Zah. 9,2). ♦ „Thaiman" desemnează Edomul, şi acesta având o reputaţie de înţelepciune (Ier. 28,8 [49,7 TM]; Iov 2,11; 4,1; Abd. 8). Faţă de curentul universalist din Biblie, Baruh minimalizează o înţelepciune pur omenească.

neguțătorii din Merran și Thaiman,
făuritorii de basme și cercetătorii priceperii,
calea înțelepciunii n-au cunoscut-o,
nici nu și-au amintit de cărările ei.

24 O, Israele, cât este de mare Casa lui Dumnezeu
și de întins locul stăpânirii Lui:
25 mare, și nu are capăt,
înalt și nemăsurat.
26 Acolo s-au născut uriașii cei vestiți de la început,
mari la statură, știutori la război.
27 Nu pe aceștia i-a ales Dumnezeu,
nici calea științei nu le-a dat-o;
28 și au pierit pentru că nu aveau chibzuință,
au pierit din pricina nesocotinței lor.

29 Cine s-a suit la cer de a luat-o

3,23 „fiii lui Agar": expresia apare numai aici în LXX; în rest, descendenții lui Agar sunt numiți „ismaeliți" (Gen. 37,25; Ps. 82/83,7) sau „agareni" (1Par. 5,20). ♦ „Merran": toponim necunoscut; majoritatea comentatorilor consideră că e vorba de o lectură greșită a ebr. *M'dhan*, numele unei cetăți din Arabia. ♦ „făuritorii de basme": gr. μυθολόγος, bine atestat în greacă, apare numai aici în LXX. Theodoret justifică folosirea termenului prin faptul că înțelepții „obișnuiesc să cuvânteze prin comparații".

3,24 „Casa lui Dumnezeu" nu desemnează aici, ca de obicei în Biblie, sanctuarul/templul, sau un loc anume marcat de prezența lui Dumnezeu, ci universul întreg. Acest sens a fost folosit ca argument pentru datarea Cărții lui Baruh după distrugerea Templului (H.St.J. Thackeray, „Baruch", p. 105; H.B. Swete, *Introduction*, p. 275; W.O.E. Oesterley, *The Book of the Apocriph*, pp. 504-506). S-ar putea vedea aici și un paralelism între „Casa lui Dumnezeu" = cerul și „locul stăpânirii Lui" = pământul.

3,25 „capăt": folosirea cu sens spațial a gr. τελευτή, „sfârșit", este unică în LXX; de obicei termenul are sens temporal, de „sfârșit al vieții".

3,26 „uriașii cei vestiți": *cf.* Gen. 6,4. ♦ „mari la statură": este o caracteristică a celei de a doua generații de giganți învinsă de Israel (Dan. 9,2; vezi și Num. 13,33; 1Par. 20,6; Is. 45,14). Uriașii sunt adesea menționați în scrierile iudaice târzii ca fiind pedepsiți de Dumnezeu pentru aroganța lor (Sir. 16,7; 3Mac. 2,4; Înț. 14,6). ♦ „știutori la război": vezi, mai frecvent, „învățați la război" (1Par. 5,18; Cânt. 3,8; 1Mac. 4,7). Aici, această „știință" e în opoziție cu știința dată de Dumnezeu, din v. 27.

3,28 „nesocotinței": gr. ἀβουλία nu mai apare în LXX decât în Prov. 14,17, unde echivalează ebr. *Twweleth*, „nebunie".

și a coborât-o din nori?
30 Cine a străbătut dincolo de mare de a găsit-o
și o va aduce [cu preț de] aur ales?
31 Nu e nimeni care să-i cunoască drumul,
nici care să cugete la cărarea ei.
32 Ci [doar] Acela care știe toate o cunoaște,
a descoperit-o cu priceperea Sa;
Cel care a pregătit pământul pentru timpul din veac,
l-a umplut de dobitoace cu patru picioare;
33 Cel ce trimite lumina și [ea] pornește,
a chemat-o și ea i-a dat ascultare tremurând;
34 iar stelele au strălucit în străjile lor și s-au bucurat,
35 [El] le-a chemat, iar [ele] au spus: «Iată-ne!»
Au strălucit cu veselie pentru Cel care le-a făcut.
36 Acesta e Dumnezeul nostru,
nu se va număra altul afară de El.
37 A descoperit toată calea științei
și i-a dat-o lui Iacob, slujitorul Său,
lui Israel, cel iubit de El;
38 după aceasta [ea] s-a arătat pe pământ

3,29-30 Aceste versete reiau Deut. 30,12-13 (vezi Introducerea). ♦ „aur ales": *cf.* comparații similare în Prov. 8,19 și mai ales Iov 28,12-20.

3,32 „a pregătit": folosirea gr. κατασκευάζω pentru actul creator al lui Dumnezeu mai apare în Is. 40,28; 43,7 și Înț. 9,1. ♦ „timpul din veac": gr. εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον; această expresie stranie, care alătură două substantive grecești referitoare la timp, mai apare în Ex. 14,13 și, frecvent, în Isaia (*e.g.* 13,20; 14,20), echivalând expresii ebraice ca „în veac", „din neam în neam". ♦ „dobitoace cu patru picioare": gr. κτῆνος desemnează animalele de turmă, dar și animalele în general, spre deosebire de păsări, reptile și pești (de aceea „cu patru picioare" e redundant!). Autorul folosește cuvinte-cheie din vocabularul creației (Gen. 1,24-25).

3,33 „Lumina", „stelele" evocă primul capitol din Geneză, dar majoritatea elementelor din verset trimit la Iov 38,34-35. (Despre funcția acestor aluzii combinate la texte din Scriptură, vezi Introducerea.)

3,34 „străjile": Theodoret spune că acestea desemnează aici timpurile (καιροί) stelelor, căci fiecare răsare la vremea stabilită. ♦ „s-au bucurat": în același context cosmic, *cf.* Is. 44,23; 49,13.

3,35 *Cf.* Is. 52,6; Iov 38,35 TM.

3,38 „și-a dus traiul": verbul gr. συναναστρέφειν, bine atestat în greaca târzie, nu mai apare în LXX decât în Sir. 41,5 și, problematic, în Gen. 30,8. ♦ Verbele din acest verset

şi printre oameni şi-a dus traiul."

4 [1] „Aceasta e cartea rânduielilor lui Dumnezeu
şi legea care dăinuie în veac:
toţi cei care o ţin [vor fi] spre viaţă,
dar cei care o părăsesc vor muri.
[2] Întoarce-te, Iacobe, şi dobândeşte-o;
străbate către strălucire în faţa luminii ei!
[3] Să nu dai altuia slava ta
şi cele ce-ţi sunt de folos – unui neam străin.
[4] Fericiţi suntem, Israele,
pentru că cele plăcute lui Dumnezeu ne sunt cunoscute.

[5] Îndrăzniţi, poporul meu,

au în mod logic ca subiect „ştiinţa", dar Vulg. le-a tradus la masculin, *visus est... conversatus est*, considerând că subiectul este „Dumnezeu". Oricum, exegeza creştină a aplicat acest verset Cuvântului întrupat, Hristos (vezi Introducerea).

4,1 Aceeaşi idee a identităţii dintre Lege şi înţelepciune, privilegiu al lui Israel, e exprimată clar şi în Sir. 24,23, dar cu alt lexic.

4,2 „dobândeşte-o": gr. ἐπιλαμβάνω, „a pune mâna (pe ceva)", „a apuca", „a prinde". În acest îndemn adresat lui Israel şi mai ales în atenţionarea împotriva străinilor, din versetul următor, majoritatea comentatorilor au văzut o reacţie împotriva elenismului (C.A. Moore, *Daniel, Esther and Jeremiah: the Additions*, p. 302; A. Kabasele Mukenge, *L'Unité littéraire*, pp. 251-252). Alţii, ca J.T. Marshall („The Book of Baruch", p. 253), atribuind textului o dată mai târzie, văd aici o aluzie la creştinii care resping Legea lui Moise. ♦ „strălucirea": gr. λάμψις este un *hapax* în LXX. Imaginea „luminii" Legii apare şi în alte locuri: Legea ca lumină a neamurilor, în Is. 51; „făclie este porunca Legii şi lumină", în Prov. 6,23; „lumina nestricăcioasă a Legii", în Înţ. 18,4.

4,4 „Fericiţi suntem, Israele": *cf.* Deut. 33,29, exclamaţia care încheie discursul lui Moise.

4,5–5,9 Finalul Cărţii lui Baruh constituie un îndemn în tonalitate profetică.

4,5 „Îndrăzniţi": gr. θαρσεῖν/θαρρεῖν; se repetă la vv. 21.27.30; zece din cele 12 ocurenţe din LXX care au corespondent ebraic echivalează expresia „Nu te teme / Nu vă temeţi", caracteristică mesajelor de mântuire. ♦ „amintire a lui Israel": gr. μνημόσυνον, „amintire", „memorial"; un popor este nimicit când îi dispare amintirea (*cf.* Deut. 32,26). Aici expresia evocă rămăşiţa iudeilor aflaţi în exil, pe care Dumnezeu, în semnul profetic al „smochinelor bune", a făgăduit să-i „răsădească" în ţara lor (Ier. 24,5-6). Expresia ar putea face aluzie şi la partea din jertfa vegetală oferită ca ardere de tot (*cf.* Lev. 2,2 şi nota: tradus acolo cu „pomenire").

amintire a lui Israel!
[6] Aţi fost vânduţi neamurilor
nu spre pieire,
ci pentru că L-aţi mâniat pe Dumnezeu
aţi fost predaţi potrivnicilor;
[7] într-adevăr, I-aţi stârnit mânia Celui care v-a făcut
aducând jertfe demonilor şi nu lui Dumnezeu.
[8] L-aţi uitat pe Dumnezeul veşnic, care v-a hrănit,
aţi mâhnit şi Ierusalimul, care v-a crescut;
[9] căci a văzut urgia care venea asupra voastră de la Dumnezeu
şi a spus:
«Ascultaţi, voi cele ce locuiţi lângă Sion,
Dumnezeu a adus peste mine jale mare,
[10] căci am văzut robirea fiilor mei şi fiicelor mele,

4,6 „Aţi fost vânduţi": pasivul verbului παραδίδωμι e folosit adesea în sensul de „a trimite în robie" (*e.g.* Is. 50,1; 52,3). ♦ „nu spre pieire": reluare în sens invers a cuvintelor Esterei (Est. 7,4); *cf.* şi Ier. 18,17; 51[44],12.

4,7 „I-aţi stârnit mânia": *cf.* Deut. 32,16.19. ♦ „aducând jertfe demonilor": *cf.* Deut. 32,17, unde δαιμόνια echivalează ebr. *şēdh*. Cealaltă ocurenţă a termenului, în Ps. 104/105,37, se referă la zei cărora li se aduceau ca jertfă copii.

4,8 „care v-a hrănit": *cf.* Ex. 2,7 – acelaşi verb despre doica lui Moise, iar (cu verbul simplu) în Deut. 32,18, aceeaşi acuzaţie împotriva lui Israel ca aici.

4,9 „şi a spus": expresia introduce, în îndemnul profetic, discursul în stil direct al Ierusalimului (4,9-29) văzut ca o femeie văduvă şi părăsită (numele cetăţii este de genul feminin!): este o lamentaţie însoţită de un ritual de doliu: îmbrăcată în veşmânt de sac (4,20), ea se adresează vecinelor sale (vv. 9 şi 23) şi putem presupune că zace trântită la pământ, de vreme ce este chemată să se ridice (5,5). ♦ „cele ce locuiţi lângă Sion": gr. πάροικος are sensul de „vecin" numai aici şi în Ier. 29 [49,19], unde echivalează ebr. *şākhēn* cu acest sens; în restul LXX, termenul are sensul precis de rezident străin fără drepturi politice, dar având un statut care îl ocroteşte. Theodoret rezumă pasajul spunând că Ierusalimul se adresează cetăţilor supuse, iar în legătură cu v. 24, aminteşte bucuria neamurilor vecine. Şi Vulg. traduce cu „vecine": *confines Sion*.

4,10 „robirea": Ierusalimul vorbeşte despre αἰχμαλωσία, „captivitatea/prizonieratul" fiilor săi (*cf.* şi vv. 16 şi 24), în timp ce rugătorii aflaţi la Babilon vorbesc de „surghiun", deportare (1,9; 2,14.30.32; 3,8). Acest punct de vedere al Ierusalimului este comun celor trei suplimente la Ieremia. ♦ „Cel Veşnic": folosirea acestei expresii fără obişnuitul Κύριος nu mai apare decât în această parte din Baruh (de încă şase ori) şi în 2Mac. 1,25. S-a emis ipoteza că şi acesta ar fi un echivalent al tetragramei *YHWH*, având în vedere tendinţa din textele târzii de a o înlocui cu alte apelative: *e.g.* „Cerul" (1Mac. 4,24); „alt

pe care a adus-o asupra lor Cel Veşnic;
11 căci i-am crescut cu veselie,
dar i-am trimis de la mine cu plâns şi bocet.
12 Nimeni să nu râdă de mine, cea văduvă şi părăsită de mulţi:
am rămas pustie din pricina păcatelor copiilor mei,
pentru că s-au abătut de la Legea lui Dumnezeu,
13 îndreptările Lui nu le-au cunoscut,
nici n-au umblat pe căile poruncilor lui Dumnezeu,
nici pe cărările învăţăturii întru dreptatea Lui nu au mers.
14 Să vină cele ce locuiesc lângă Sion!
Amintiţi-vă de robirea fiilor mei şi a fiicelor [mele],
pe care a adus-o asupra lor Cel Veşnic;
15 căci a adus asupra lor un neam de departe,
un neam neobrăzat şi cu grai străin,
care nu s-au ruşinat de bătrân,
nici de copil nu le-a fost milă
16 şi i-au luat pe cei preaiubiţi de la văduvă
şi de fiicele ei au lăsat-o pustie pe cea singuratică.

17 Dar eu cu ce aş putea să vă vin în ajutor?
18 Căci Acela care a adus relele peste voi
vă va scoate din mâna duşmanilor voştri.
19 Umblaţi, copii, umblaţi,
căci eu am fost lăsată pustie;
20 mi-am dezbrăcat veşmântul de pace

loc" (Est. 4,14); „Puterea" (Mt. 26,64) etc. (*cf.* D.G. Burke, *The Poetry of Baruch*, p. 164).

4,11 „veselie": gr. εὐφροσύνη, frecvent în Pentateuh, are un sens tehnic legat de festivităţi. ♦ „plâns şi bocet": cuvintele mai apar împreună doar în Deut. 34,8.

4,12 În Cartea lui Baruh, Ierusalimul apare ca o mamă nevinovată, victima păcatelor copiilor ei. Ierusalimul ca mamă se mai întâlneşte în partea finală a Cărţii lui Isaia (60,4). ♦ Theodoret comentează: este „văduvă", adică „lipsită de Providenţa divină". ♦ „pentru că s-au abătut... 13 ...nu le-au cunoscut": în LXX, pasajul este identic cu Iov 34,27b.

4,13 Expresia „învăţătura întru dreptate" se regăseşte în 2Tim. 3,16.

4,15 Reluare aproape exactă a Deut. 28,49-50. Aceeaşi ameninţare, cu un lexic grecesc diferit, în Ier. 5,15.

4,16 „cea singuratică": adjectivul μόνος substantivat mai apare doar în Est. 4,17.

4,17 Aici începe transformarea plângerii în mesaj de speranţă.

şi m-am îmbrăcat în sacul rugii mele,
voi striga către Cel Veşnic în zilele mele.

21 Îndrăzniţi, copii, strigaţi către Dumnezeu
şi [El] vă va scoate de sub stăpânire, din mâna duşmanilor.
22 Căci eu am nădăjduit de la Cel Veşnic mântuirea voastră
şi mi-a venit bucurie de la Cel Sfânt
pentru milostivirea care va veni la voi curând
de la Cel Veşnic, Mântuitorul vostru.
23 Căci v-am trimis de aici cu bocet şi plâns,
dar Dumnezeu vă va aduce înapoi la mine cu desfătare şi veselie în veac.
24 Fiindcă precum au văzut acum cele care locuiesc lângă Sion robirea voastră,
aşa vor vedea curând de la Dumnezeu mântuirea voastră,
care va veni la voi cu slavă mare şi cu strălucirea Celui Veşnic.
25 Copii, înduraţi cu răbdare urgia care a venit peste voi de la Dumnezeu:

4,20 Metafora „veşmântului" este frecventă în Biblie (*e.g.* Is. 61,10; Sir. 45,7; 50,11), precum şi în apocaliptica iudaică (Ps. Sol. 2,20.21; 11,8; 1Enoh 62,15-16; Testamentul lui Levi 8,5 etc.).

4,21 „vă va scoate de sub stăpânire, din mâna duşmanilor": *cf.* Ex. 6,6; 18,4.8.10. Analogia între robia evreilor în Egipt şi situaţia exilaţilor la Babilon arată că autorul Cărţii lui Baruh, ca şi autorul celei de a doua părţi din Isaia, vede întoarcerea exilaţilor ca un al doilea Exod.

4,22 „Cel Sfânt": desemnarea lui Dumnezeu ca „Sfânt" e foarte frecventă la Isaia, mai ales în expresia „Sfântul lui Israel". Expresia „Cel Sfânt", mai rar fără determinant, se găseşte în Is. 40,25, Av. 3,3 şi în texte fără echivalent ebraic ca Sir. 23,9; 48,20, Tob. 12,12.15, 2Mac. 14,36, 3Mac. 2,2. ♦ „milostivirea... Mântuitorul vostru": formulă apropiată de Ps. 23/24,5b, unde ἐλεημοσύνη, „milostivire", „compasiune", corespunde, în mod surprinzător, dar frecvent în LXX (9 ocurenţe), ebraicului *ṣ'dhāqāh*, „dreptate". Termenul reapare des în cărţile târzii (de 30 de ori în Sir. şi de 32 de ori în Tob.), unde capătă sensul mai concret de „pomană", „dar", sens pe care îl dobândeşte şi *ṣ'dhāqāh* în iudaismul postbiblic (dar deja în Dan. 4,24).

4,23 Versetul reia cuvintele din v. 11, inversate.

4,24 „slavă... strălucirea": această asociere (aici şi în 5,3) se întâlneşte în Is. 60,1-3 desemnând manifestarea prezenţei lui Dumnezeu ce călăuzeşte întoarcerea triumfală a poporului Său.

4,25 „peste grumazurile lor vei călca": gest simbolic de victorie – *cf.* Deut. 33,29; Iis. Nav. 10,24.

te-a fugărit duşmanul tău,
dar vei vedea pieirea lui curând
şi peste grumazurile lor vei călca.
[26] Răsfăţaţii mei au umblat pe căi stâncoase,
au fost luaţi ca o turmă răpită de duşmani.

[27] Îndrăzniţi, copii, şi strigaţi către Dumnezeu,
căci Îşi va aminti de voi Cel care aduce [aceasta].
[28] Precum a fost cugetarea voastră să rătăciţi de la Dumnezeu,
de zece ori mai mult întoarceţi-vă să-L căutaţi!
[29] Fiindcă Acela care a adus asupra voastră relele
vă va aduce bucuria veşnică odată cu mântuirea voastră.»

[30] Îndrăzneşte, Ierusalime:
te va mângâia Cel care te-a numit.
[31] Nenorociţi cei care te-au vătămat
şi s-au bucurat de căderea ta;
[32] nenorocite cetăţile cărora le-au fost robi copiii tăi,

4,26 „Răsfăţaţii": gr. τρυφερός „delicat", „gingaş" (Deut. 28,54.56), „încântător" (Is. 58,13) e folosit uneori ironic, ca aici, despre israeliţii puţin pregătiţi să înfrunte greutăţile („căi stâncoase").

4,27 „Îşi va aminti de voi Cel...": *litt.* „va fi amintirea voastră din partea Celui..." – construcţie stângace, care apare şi în Zah. 13,2; Is. 23,16; Iez. 21,37; 25,10, pentru a reda construcţia ebraică cu verbul *zākhar* la pasiv fără complement de agent.

4,28 „să rătăciţi": verbul gr. πλανᾶσθαι apare frecvent în Deuteronomul cu referire la îndepărtarea de Dumnezeul adevărat.

4,30–5,9 Dumnezeu răspunde Ierusalimului, prin Baruh.

4,30 „te va mângâia": gr. παρακαλεῖν, care în limba clasică înseamnă „a chema", „a invoca", „a îndemna", „a încuraja", „a ruga" dobândeşte tardiv şi sensul de „a mângâia". În LXX echivalează cel mai des ebr. *nāḥam*, „a încuraja", „a consola", adesea asociat cu metaforizarea Ierusalimului ca femeie îndurerată (*e.g.* Is. 51,3.12.19; 61,2; Iez. 14,23; Plâng. 1.2.9.16 etc.). ♦ „Cel care te-a numit": ideea că Dumnezeu a dat numele Ierusalimului apare în Is. 60,14; 62,2.4.10; Ps. 45/46,5.

4,31 „Nenorociţi": gr. δειλαιος, frecvent la autorii tragici, mai apare în LXX doar în Os. 7,13 şi Na. 3,7 (tradus în ediţia de faţă cu „urgisit"), într-o construcţie similară.

4,32 „nenorocite cetăţile... nenorocită cea...": textul se concentrează asupra unei singure cetăţi, care nu e numită, dar din context este evident că e vorba de Babilon (*cf.* Is. 47; Ier. 27–28 [50–51 TM]). Totuşi, în funcţie de data pe care o presupun pentru redactarea

nenorocită cea care i-a primit pe fiii tăi!
[33] Căci, precum s-a bucurat de căderea ta
şi s-a veselit de prăbuşirea ta,
tot astfel se va întrista de pustiirea ei.
[34] Şi-i voi lua încântarea că are popor mult,
iar trufia ei se va preschimba în bocet.
[35] Căci foc va veni peste ea de la Cel Veşnic, zile îndelungate,
şi va fi locuită de demoni vreme destul de multă.

[36] Priveşte spre răsărit, Ierusalime,
şi vezi veselia cea de la Dumnezeu venind la tine!
[37] Iată, vin fiii tăi pe care i-ai trimis de la tine,
vin adunaţi de la răsărit până la apus,
la vorba Celui Sfânt, bucurându-se de slava lui Dumnezeu."

5 [1] „Dezbracă-ţi, Ierusalime, veşmântul de jale şi de necaz

---

Cărţii lui Baruh, unii comentatori văd aici mai degrabă o aluzie la regatul seleucid, iar alţii chiar o aluzie la Roma.

4,34 „încântarea": gr. ἀγαλλίαμα, „veselie mare", „bucurie excesivă", e un neologism format de la un verb tardiv; apare rar în LXX.

4,35 Focul nimicitor apare în majoritatea mesajelor de distrugere: Gen. 19,24 (Sodoma şi Gomora), Ier.27 [50],32; 28[51],30.58 (Babilonul). ♦ „demoni": gr. δαιμόνια apare adesea în prevestiri despre nimicirea Babilonului; în Is. 13,21 echivalează ebr. *śā'îr*, „ţap", iar în Is. 34,14 TM are *ṭiyyîm*, cuvânt ce desemnează animale necunoscute şi e tradus în diverse feluri în LXX.

4,36 „răsărit": de acolo va veni mântuirea: *cf.* Is. 41,2.25; 46,11; Mt. 2,2. ♦ „Veselia cea de la Dumnezeu..." compensează „urgia..." de la 4,25.

4,37 „vin adunaţi de la răsărit până la apus": *cf.* Is. 43,5; 49,14-23; 60,4; Ps. 106/107,3; Zah. 8,7; dar şi Ps. Sol. 11,3-4. ♦ „vorba": am tradus astfel, pentru a-l diferenţia de λόγος, subst. ῥῆμα; până acum a apărut doar λόγοι, „cuvinte" (o singură dată la singular, în 2,1). ♦ „slava": imaginea slavei lui Dumnezeu ce însoţeşte şi călăuzeşte întoarcerea exilaţilor apare în a doua parte din Isaia (43,7; 58,8; 60,1; 66,18).

5 Această ultimă parte din Baruh prezintă legături semnificative cu Ps. Sol. 11. Unii cercetători chiar au presupus că ar fi vorba de un adaos târziu inspirat din acest Psalm. Totuşi este evidentă legătura strânsă cu restul poemului din Baruh (*cf.* W. Pesch, „Die Abhängigkeit des 11 salomonischen Psalms vom letzten Kapitel des Buches *Baruch*", *ZAW* 26, 1955, pp. 251-263).

5,1 „frumuseţea slavei": în greaca clasică, εὐπρέπεια înseamnă „înfăţişare frumoasă", „aspect plăcut"; în LXX, echivalând ebr. *hādhār*, „strălucire", „splendoare", are un sens

și îmbracă-te cu frumusețea slavei de la Dumnezeu în veac!
2 Învăluie-te în mantia dreptății celei de la Dumnezeu,
pune-ți pe cap diadema slavei Celui Veșnic!
3 Căci Dumnezeu va arăta la tot ce e sub cer strălucirea ta.
4 Fiindcă numele tău va fi chemat de Dumnezeu în veac:
«Pacea dreptății și slava cucerniciei.»
5 Ridică-te, Ierusalime, și stai pe înălțime
și privește spre răsărit
și vezi copiii tăi adunați de la apusul soarelui până la răsărit
de vorba Celui Sfânt,
bucurându-se de amintirea lui Dumnezeu.
6 Căci au plecat de la tine pe jos,
mânați de dușmani,
dar Dumnezeu îi aduce la tine
purtați cu slavă, ca un tron de domnie.
7 Căci Dumnezeu a poruncit să se plece tot muntele înalt

mai emfatic și e folosit adesea metaforic, însoțit uneori de un alt termen religios: *cf. e.g.* Ps. 103/104,1; 144/145,5; Prov. 31,26; Ier. 23,9 (fără echivalent în TM).

5,2 Imaginile din acest verset trimit la vocabularul folosit în Is. 61 pentru a exprima bucuria Ierusalimului. ♦ „mantia": gr. διπλοΐς, *litt.* „mantie dublă", „veșmânt amplu"; expresia „mantia dreptății" se regăsește în Is. 61,10 TM. ♦ „diadema": gr. μίτρα desemnează în Pentateuh o parte din acoperământul capului marelui preot; ea apare și ca podoabă pentru cap masculină (Is. 61,10; Iez. 26,16) sau feminină (Iud. 10,3; 16,8). În ediția de față termenul apare tradus, în funcție de context, cu „mitră" sau „diademă".

5,3 „tot ce e sub cer": Irineu al Lyonului (*Haer.* V,35,2) găsește în acest verset un argument pentru a afirma că profeția finală din Baruh se va împlini pe pământ, și nu „în locuri supracerești".

5,4 „Pacea dreptății": gr. εἰρήνη echivalează de obicei ebr. *šālōm*, care evocă a doua parte a numelui Ierusalimului; în Is. 1,26, Ierusalimul primește numele nou de „Cetatea dreptății". Asocierea celor doi termeni, „pace" și „dreptate", apare frecvent în Biblie (Ps. 71/72,7; 84/85,11; Is. 48,18; 60,17). ♦ „cucerniciei": gr. θεοσέβεια, „religiozitate", „slujirea/frica de Dumnezeu", termen clasic, e rar în LXX; din cele opt ocurențe, singurele care au corespondent în textul ebraic sunt Gen. 20,11 și Iov 28,28, echivalând expresia *yir'ath 'Elohîm/'Adhonāy*, „frica de Dumnezeu/Domnul".

5,5 „Ridică-te, Ierusalime, și stai...": *cf.* Is. 51,17. ♦ „de la apus... până la răsărit": această orientare, de la vest la est, rară în Biblie, e inversă față de cea din 4,37. ♦ „amintirea lui Dumnezeu": făgăduită la 4,27.

5,6 „purtați... ca un tron": fuseseră „luați ca o turmă" (4,26), iar acum se întorc cu slavă. În greceşte apare în ambele locuri verbul αἴρειν, *litt.* „a ridica".

și măgurile veșnice,
iar râpile să se umple, spre netezirea pământului,
ca Israel să pășească în siguranță întru slava lui Dumnezeu;
8 și l-au umbrit pădurile și tot copacul înmiresmat pe Israel
la porunca lui Dumnezeu.
9 Căci îl va călăuzi Dumnezeu pe Israel cu veselie
la lumina slavei Sale,
dimpreună cu milostivirea și dreptatea cea de la El.

5,7 „să se plece tot muntele înalt": *cf.* Is. 40,4 (asociat cu imaginea râpilor umplute), dar și Ps. Sol. 11,5. ♦ „măgurile veșnice": asociere a două cuvinte poetice, rare în LXX; în Gen. 49,26 echivalează ebr. *gibh'ōth 'ōlām*, expresie care mai apare (echivalată sinonimic în LXX) în Deut. 33,15; Av. 3,6. ♦ „netezirea pământului": în Is. 45,2, în același context de pregătire pentru întoarcere, Dumnezeu îi făgăduiește lui Cyrus că va netezi munții în calea lui.

5,8 Vocabularul e similar cu cel din Ps. Sol. 11,5. ♦ „l-au umbrit": folosirea unui timp trecut a dat naștere la numeroase comentarii; ca și aoristul de la v. 7 („a poruncit"), sugerează că Dumnezeu a prevăzut deja condițiile în care se va realiza întoarcerea.

5,9 „de la El": unele mss. au „de la Dumnezeu", reluând formula de la 4,36; 5,1.2.

PLÂNGERI

Traducere din limba greacă de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU şi MONICA BROŞTEANU

Introducere şi note de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU şi MONICA BROŞTEANU, adaptare după
ISABELLE ASSAN-DHÔTE şi JACQUELINE MOATTI-FINE

Introducere la Plângeri

În vreme ce în Biblia ebraică Plângerile îşi află locul printre „Scrieri", în LXX ele formează, împreună cu Cartea lui Baruh şi cu Epistola lui Ieremia, un fel de anexă la Cartea lui Ieremia.

1. Prezentarea textului grecesc

Conform tradiţiei ebraice de a denumi fiecare carte biblică prin primul cuvânt sau primele cuvinte, această carte apare în TM cu titlul *ʾēykhāh*, „Cum?". În Biblia greacă textul are titlul *Thrēnoi* (în mss. *Vaticanus* şi *Alexandrinus*) sau *Thrēnoi Ieremiou* (în *Sinaiticus* şi alte mss. importante), definind conţinutul şi specia literară a cărţii; este echivalat în latină cu *Lamentationes*. *Thrēnoi* ar putea fi o traducere a ebr. *qīnōth*, „lamentaţii", „plângeri", menţionat de Epifanie al Salaminei şi de Ieronim, titlu atestat ca atare în *Talmudul babilonian* (*Baba Bathra* 14b).

În Septuaginta, cartea începe cu un preambul (care nu apare în TM), unde se afirmă că profetul Ieremia a recitat aceste plângeri asupra Ierusalimului, după distrugerea cetăţii şi deportarea locuitorilor. Reprezentarea metaforică a cetăţii îndoliate este repetată, transpusă în imaginea profetului şezând şi plângând. Această punere în scenă sporeşte intensitatea dramatică şi determină caracterul de naraţiune al întregii colecţii. În acelaşi timp, prezenţa auctorială a profetului rezolvă dificultăţile create în text de trecerile de la persoana I la a III-a, de la singular la plural. Figura profetului se confundă uneori cu a cetăţii şi/sau a locuitorilor ei care suferă, iar alteori se manifestă ca un spectator şi martor al catastrofei, constituind astfel o sursă de unitate a cărţii. Aparenţa de traducere a preambulului i-a făcut pe unii să presupună existenţa pentru el a unui original ebraic pierdut; este însă greu de explicat dispariţia lui din TM, dată fiind tendinţa scribilor de a adăuga mai degrabă decât a suprima. Cum şi alte cărţi biblice au un preambul, atât în LXX, cât şi în TM (Jud., Rut, 2Rg.), se poate presupune că autorul preambulului la Plângeri s-a inspirat din acestea, redactându-l direct în greceşte,

dar păstrând caracteristicile traducerilor din ebraică. Tot din preambul se vede şi vechimea atribuirii acestei cărţi profetului Ieremia, atribuire atestată şi în Targum. Această atribuire va fi fost motivată de îndemnurile lui Ieremia de a jeli cetatea (Ier. 7,29; 9,9.19) şi de afirmaţia, din 2Par. 35,25, că Ieremia a rostit o plângere la moartea regelui Iosia, tradiţie atestată şi de Flavius Iosephus. Totuşi exegeţii moderni resping această atribuire din mai multe motive: învăţătura despre pedepsirea păcatelor părinţilor în urmaşi este contrazisă puternic de Ier. 38[31],29-30; Ieremia nu ar fi putut scrie v. 2,9, despre inexistenţa profeţiilor; felul de a-l caracteriza pe regele Sedekias în 4,20 (dacă admitem că versetul se referă la acest personaj) contrazice Ier. 24,8; ei presupun că poemele se vor fi născut în comunitatea celor rămaşi în Iudeea în timp ce compatrioţii lor erau exilaţi în Babilon şi au avut, probabil, mai mulţi autori.

În TM, fiecare din primele patru lamentaţii este construită în acrostih: fiecare din cele douăzeci şi două de strofe din plângerile 1, 2 şi 4 şi fiecare rând din grupurile de trei din plângerea a treia începe cu una din literele alfabetului ebraic, în ordinea lui obişnuită. Poemul al cincilea nu este acrostih, dar e alcătuit din douăzeci şi două de versete, numărul literelor alfabetului.

Majoritatea manuscriselor LXX, printre care şi unele dintre cele mai vechi, cuprind numele literelor ebraice transliterate cu caractere greceşti la începutul fiecărei strofe. Ediţia Rahlfs însă nu le cuprinde.

2. Specia literară *thrēnos*

În literatura greacă clasică, *thrēnos* este o lamentaţie ce face parte integrantă din ritualul funerar, fiind un element obligatoriu din cinstirea datorată celor morţi. Spre deosebire de manifestările spontane de jale de la înmormântare, *thrēnos* este un cântec pregătit dinainte şi executat de bocitoare de profesie, ceea ce îi dă un caracter de compoziţie alcătuită după anumite reguli. Devine astfel şi o formă a literaturii culte în care s-au ilustrat, de pildă, poeţii lirici Simonide şi Pindar. *Thrēnos* era cântat de două coruri, fiecare intonând alternativ câte un vers, apoi ambele reluând refrenul la unison. Există şi lamentaţii istorice rostite asupra unei cetăţi sau unui popor (de pildă, în tragedia greacă, *Perşii*, *Troienele*).

În Biblie, *thrēnos* ca lamentaţie funebră apare, de pildă, în 2Rg. 1,17 (asupra lui Saul şi Ionathan), în 2Par. 35,25 bis (asupra lui Iosia), în Iez. 19,1

asupra regilor Ioachaz şi Ioakim, dar desemnează şi plângeri ce urmează prevestirea de către profeţi a unor catastrofe (*e.g.* Am. 5,1; Ier. 7,29; 9,10 etc.).

Toate textele de acest tip cuprind mărci stilistice comune, traducerea greacă încercând să transpună unele caracteristici ale echivalentului ebraic: punerea accentului pe începutul fiecărei lamentaţii sau al fiecărei strofe se realizează prin repetarea unor cuvinte la început de verset sau stih, prin structura în formă de *descrescendo*, al doilea stih fiind mai scurt decât primul. O caracteristică prezentă şi în literatura greacă, şi în cea biblică o constituie prezenţa întrebărilor repetate („Cum?", „De ce?") exprimând durerea, uimirea, indignarea etc. O temă frecventă este contrastul între fericirea trecută şi nefericirea prezentă. Traducerea greacă nu a putut reda ritmica accentelor, dar s-a străduit să o sugereze cumva, iar dezechilibrul între situaţii este sugerat de faptul că al doilea stih este de regulă mai lung decât primul.

3. Tradiţia manuscrisă a Septuagintei

În tradiţia manuscrisă a Septuagintei se disting două tipuri de texte: unul reflectând forma veche a textului, reprezentat de *Vaticanus* (secolul al IV-lea), şi altul cu recensiunea antiohiană a textului, care a suferit revizuiri. Ediţiile principale se bazează pe textul vechi: Ziegler, pe *Vaticanus*, cu care coincid în mare măsură *Sinaiticus* şi câteva mss. minuscule, *Vetus Latina* şi versiunile coptă şi etiopiană. Ediţia Rahlfs privilegiază pe alocuri lecţiunile din *Alexandrinus* (secolul al V-lea), de care sunt apropiate alte mss. minuscule şi versiunea arabă; ea coincide însă, în majoritatea cazurilor, cu ed. Ziegler. Se presupune că substratul ebraic al traducerii LXX va fi fost cvasiidentic cu TM, fapt confirmat şi de fragmentele găsite la Qumran. Merită menţionat faptul că mss. 3QLm prezintă textul sub formă de strofe. Recensiunea antiohiană (indicată în ediţii cu sigla L) atestă pe alocuri o revizie stilistică unde formele elenistice sunt înlocuite cu forme clasice. Numeroase lecţiuni coincid în lexic cu variantele atribuite lui Symmachos. Apar şi adaosuri explicative, care ar putea proveni dintr-o utilizare liturgică a textului ebraic; acestea coincid uneori cu cele din Targum. De altfel, această carte face parte dintre *Megillōth*, cele cinci suluri care se citesc la diferite sărbători. Plângerile se citesc la 9 Av (Tişa be-Av), comemorarea distrugerilor repetate ale Templului.

A cincea lamentaţie are un statut aparte: toate manuscrisele oferă textul celor cinci, dar comentariile lui Origen şi Theodoret se încheie la sfârşitul

celei de-a patra; acesta din urmă chiar afirmă, în prefață, că Ieremia a compus patru plângeri, iar după comentariul de la 4,22 notează: „Așadar, profetul a încheiat aici Plângerile". În plus, această ultimă plângere e mai înrudită cu genul plângerilor colective, nu urmează ritmul specific și nu este acrostih. În unele manuscrise și versiuni antice poartă și un titlu: „Rugăciune", „Rugăciunea lui Ieremia", „Rugăciunea profetului" sau „Rugăciunea și plângerea lui Ieremia". Toate acestea ar putea sugera faptul că este vorba de un text care o vreme va fi circulat separat și care va fi fost adăugat ulterior grupului Plângerilor.

4. Istoria textului grecesc

Textul Septuagintei vechi manifestă procedee de traducere care permit identificarea traducătorului ca aparținând grupului numit de comentatori (începând cu Dominique Barthélemy) *kaige-Theodotion*. Este vorba de un grup de traducători din secolul I d.H. care au tradus texte biblice sau le-au revizuit pe cele deja existente în LXX, inspirându-se din principiile hermeneuticii literaliste ale rabinatului palestinian. O caracteristică este traducerea particulei ebraice *gam* prin gr. *kai ge*. Respectarea de către traducător a ordinii și chiar a numărului de cuvinte din original, prezența unor expresii calchiate după ebraică, acumularea parataxelor și frecvența frazelor nominale dau textului grecesc un aspect ebraizant. Traducerea calchiază textul mai des decât îl transpune, iar excepțiile de la acest literalism sunt cu atât mai remarcabile. Cele mai importante sunt semnalate în note.

5. Mesajul cărții

Aceste poeme aplică învățătura profeților la situația de criză pricinuită de invazia babiloniană și de deportarea majorității locuitorilor. Nimicirea orașului sfânt și a Templului nu înseamnă că Dumnezeu a fost învins de zeii babilonieni, nici că Și-a părăsit poporul; catastrofa a fost îngăduită de El ca pedeapsă pentru păcatele acestuia. Numai mărturisirea vinei și speranța în milostivirea și iertarea lui Dumnezeu îi poate aduce lui Israel supraviețuirea. Aceste teme sunt recurente și în literatura postexilică ulterioară și continuă să fie actuale de-a lungul timpului.

Dintre textele profetice, această carte e cea mai apropiată de Cartea lui Ieremia, iar traducerea grecească accentuează această apropiere, creând noi

corespondențe lexicale. De pildă, la 1,14, metafora „vigilenței" lui Dumnezeu trimite la Ier. 1,11-12 (Dumnezeu veghează la împlinirea cuvintelor Sale); iar folosirea gr. *lēmma* (2,14), „ceva luat, primit", „câștig", dar și „povară" ca echivalent al ebr. *maśśā'*, „povară", „oracol", amintește batjocura din Ier. 23,33-40 la adresa profeților mincinoși.

Ideea că exilul corespunde și unei îndepărtări a lui Dumnezeu în vederea unei viitoare apropieri este accentuată în textul grecesc prin echivalarea mai multor verbe ebraice cu același *apōthein*, „a respinge", „a alunga". Același gen de echivalare pentru „convertire", „întoarcere" (gr. *epistrephein*).

Exilul impus este prezentat în versiunea grecească drept o răsturnare de situație. O serie de cuvinte care exprimau în Exod pedeapsa exercitată de Dumnezeu asupra dușmanilor poporului ales sunt folosite aici pentru a exprima tocmai pedepsirea poporului: *gnophoō* din 2,1 trimite la bezna abătută asupra egiptenilor (Ex. 10,22; 14,20); *katapontizō* de la 2,2.5 trimite la aruncarea egiptenilor în mare (Ex. 15,4); în mod similar, *episkepazein* din 3,43.44 trimite la Ex. 12,13.27; 33,22, unde e vorba de modul în care Dumnezeu Își ocrotește poporul. Această accentuare a respingerii poporului de către Dumnezeu implică și făgăduința restaurării viitoare. Cuvinte care în Exod evocau pedepsele aplicate evreilor desemnează aici pedepsele care vor veni asupra celor care l-au chinuit pe Israel – de exemplu, *mochthos* (3,65; Ex. 18,8) sau *exanaliskein* (3,66; Exod 32.12). Unele divergențe de echivalare sunt menite să atenueze tonalitatea sumbră a cărții, sugerând mântuirea viitoare, uneori cu accente mesianice; acest rol îl are, de pildă, folosirea viitorului și alegerea cuvintelor *doxa*, „slavă", și *euphrosunē*, în 2,15, care amintesc pasaje din Isaia cu evocarea mesianică a Noului Ierusalim (33,17 LXX; 60,15; 61,9; 65,18). Același rol îl are echivalarea, la 4,19, a ebr. *qēṣ*, „sfârșit", cu *ho kairos* (vezi și notele la locurile respective).

Această accentuare a speranței într-o intervenție salvatoare a lui Dumnezeu este, de bună seamă, legată de împrejurările care vor fi provocat, sau cel puțin însoțit, traducerea cărții: în secolul I d.H., după distrugerea Ierusalimului de către romani, evreii aveau nevoie să fie întăriți în ideea că aceștia sunt simple instrumente ale unei pedepse divine, dar că Dumnezeu avea să le poarte mai departe de grijă și să-i scoată la liman.

6. Receptarea Plângerilor în iudaism şi în creştinismul antic

Interpretări iudaice

Targumul Plângerilor este unul dintre ultimele; cercetătorii îl datează între 600 şi 614 d.H., în epoca în care evreii vedeau în perşi pe eliberatorii lor de sub stăpânirea Bizanţului. Primele două plângeri sunt parafrazate pe larg, dar, începând cu a treia, traducerea textului ebraic este aproape literală. Parafrazarea vrea să convingă de faptul că nenorocirea care a lovit Ierusalimul este consecinţa păcatelor, dar nu înseamnă că Dumnezeu Şi-a părăsit poporul. Concordanţele de interpretare între Targum, recensiunea antiohiană a textului grecesc şi lecţiunile atribuite lui Symmachos sunt remarcabile şi presupun existenţa unor tradiţii exegetice comune.

Midraşul *'Eikaḥ Rabbātî* îşi ia numele de la primul cuvânt al cărţii („Cum") urmat de termenul „multă/plină", atribut al Ierusalimului în 1,1. El face parte din *Midraş Rabbāh*, care se referă la *Tōrāh* şi la cele cinci suluri liturgice. Va fi fost scris în Palestina în secolul al IV-lea sau în prima jumătate a secolului al V-lea d.H. şi comentează textul verset cu verset, oferind numeroase povestiri despre împrejurările celor două cuceriri ale Ierusalimului – de către babilonieni şi apoi de către romani – şi din timpul răscoalei lui Bar Kochba (132-135 d.H.). Concordă adesea cu interpretarea oferită de traducerea greacă a Plângerilor, în tendinţa de a-l încuraja şi a-l mângâia pe cititor.

Interpretări creştine

Michel Quesnel (v. Bibliografia) a văzut în Mt. 27,9-10, text care era de obicei apropiat de Zah. 11,12-13, o aluzie la Plâng. 4,1-2: „argintul" ar corespunde celor treizeci de arginţi, „fiii Sionului" ar corespunde „fiilor lui Israel", iar „ţarina olarului" s-ar regăsi în „olar"; aşadar, spune comentatorul, „nu persecutarea profetului ar prefigura-o pe cea a lui Iisus, ci figura întregului popor al lui Israel, preţios ca aurul şi argintul şi ajuns să fie socotit de nimic din vina conducătorilor săi". Jean Daniélou face legătura între Lc. 2,11 („Hristos Domnul") şi forma „creştinată" a expresiei din Plâng. 4,20 LXX (vezi nota).

În comentariile lor sistematice la această carte, Părinţii oferă diferite interpretări care au, pe de o parte, rolul de a clarifica textul trimiţând la evenimentele pe care le evocă sau arătându-le pe cele prevestite, iar, pe de altă parte, de a oferi chei exegetice cititorului.

Ni s-au păstrat lungi fragmente din comentariul lui Origen (*Fragmenta in Lamentationes*, GCS 6). Este extrem de utilă buna lui înţelegere a sintaxei şi a lexicului. El caută în primul rând sensul istoric şi profetic al textului grecesc, explicându-l cu referire la cucerirea Ierusalimului de către babilonieni, dar şi la distrugerea cetăţii de către romani în 70 d.H., bazându-se şi pe relatările lui Flavius Iosephus. Interpretarea lui alegorică pune în faţa cititorului catastrofa care a lovit Ierusalimul ca pe un exemplu: Ierusalimul simbolizează sufletul, umilirea şi luarea în captivitate a locuitorilor simbolizează situaţia sufletului care, prin păcat, s-a îndepărtat de Dumnezeu şi s-a lăsat înrobit de pasiuni; acesta, contemplativ prin natură, a ajuns să fie supus puterii duşmanului: pentru că s-a lăsat absorbit de cele pământeşti în loc să se consacre cunoaşterii şi contemplării, s-a prăbuşit în învălmăşeala simbolizată de Babilon, a ajuns lipsit de ajutorul Logosului şi nu poate fi eliberat decât de Hristos.

În comentariul său *Fragmenta in Ieremiae Lamentationes* (PG 93, 725-761), Olympiodor din Alexandria suprapune de asemenea unei lecturi istorice o interpretare profetică şi un comentariu alegoric, destul de apropiat de al lui Origen.

Theodoret al Cyrului (*In Threnos*, PG 81, 779-806) comentează recensiunea antiohiană, insistă asupra sensului istoric, dar are în vedere şi sensul spiritual: Plângerile au fost scrise pentru a arăta câte nenorociri poate provoca păcatul.

În unele versete ale traducerii greceşti, exegeţii creştini au găsit referiri la Hristos (vezi notele la 3,6 şi 3,58). Comentariile cele mai abundente în acest sens se referă însă la 4,20. Versetul face parte din *Testimonia*, mărturii scoase din Vechiul Testament de primii creştini atestând că făgăduinţele de mântuire s-au împlinit în Hristos. După cum arată Jean Daniélou, versetul a fost citat şi comentat de toţi marii scriitori între secolele al II-lea şi al IV-lea, care l-au pus în legătură cu trei teme: dumnezeirea lui Hristos, pătimirea, întruparea. Pentru Origen, textul arată că Duhul, care lucra în profeţi, era deja prezent în Hristos. Citând şi 2Cor. 3,14, el conchide că doar cei care au faţa descoperită pot spune „suflarea feţei noastre este Hristos Domnul"; aşa erau profeţii Vechiului Testament. Astfel, Ieremia putea afirma că el şi ceilalţi profeţi trăiau în umbra lui Hristos chiar şi printre neamuri. În *Peri Archon* (II, 6,7), Origen pune în legătură „umbra" de la sfârşitul versetului cu cea din Cânt. 2,3 („am dorit umbra lui") şi vede în această „umbră" trupul lui Hristos, întruparea Cuvântului: întruparea este umbră a dumnezeirii

Cuvântului, dar şi umbra slavei viitoare. Irineu (*Adversus Haereses* III,10,3, SC 211, t. 2, Paris, 1974) citează începutul versetului raportând „suflarea" la Hristos, care este putere dumnezeiască dătătoare de viaţă; „umbra" este imaginea trupului lui Hristos călcat în picioare în Pătimire, aşa cum „umbra este culcată la pământ" (*Demonstratio* 71, SC 406, Paris, 1995). Augustin, într-o notiţă despre profeţiile lui Ieremia (*De Civitate Dei* XVIII, 33, *CCL* 48, Turnhout, 1955, p. 626), citează versetul sub forma *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris.* Eusebiu al Cezareii foloseşte versetul pentru a arăta că profeţii ştiau că cuvintele lor „vor trăi printre neamuri" şi că Hristos, de la care îşi primiseră duhul profetic, va fi prins de iudei (*Demonstratio evangelica* IV,16,30, *GCS* 23, Leipzig, 1923, pp. 190-191).

Isabelle Assan-Dhôte, Jacqueline Moatti-Fine
Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu

Plângeri

1 Şi a fost [aşa]: după ce Israel a fost dus în captivitate şi Ierusalimul a fost pustiit, Ieremia s-a aşezat plângând şi a înălţat jelania aceasta asupra Ierusalimului şi a zis:

[1] Cum a şezut însingurată cetatea care se umpluse de popoare!

Preambulul nu apare în TM, ci doar în LXX şi Vulg. Formula introductivă face legătura cu Cartea lui Ieremia. ♦ „a fost dus în captivitate": gr. αἰχμαλωτίζειν este caracteristic cărţilor din LXX care nu au corespondent păstrat în TM (vezi şi nota la Bar. 4,10). Origen vede aici o evocare a sufletului ajuns în stăpânirea diavolului sau a oricăror puteri potrivnice: numai Hristos îl va elibera. Olympiodor din Alexandria consideră că menţionarea captivităţii este o aluzie „profetică şi adevărată" la ceea ce a îndurat Ierusalimul din partea romanilor, dar propune şi o interpretare alegorică: sufletul care s-a îndepărtat de virtute şi a decăzut. (Pentru citatele din autorii patristici, vezi Bibliografia cărţii.) ♦ „a înălţat jelania": *litt.* „a jelit jelania". Despre folosirea lui θρῆνος, θρηνεῖν în greaca clasică, vezi Introducerea. În Biblia greacească, această familie de cuvinte se referă la lamentaţii rostite asupra unui mort, dar mai ales la oracole de nimicire rostite împotriva unor cetăţi sau popoare. Verbul θρηνεῖν echivalează de obicei ebr. *qîn*, de unde titlul *Qînōth* dat cărţii de o parte a tradiţiei.

1,1 „Cum": gr. πῶς exprimă atât uimirea, cât şi suferinţa, redând bine pluralitatea de sensuri a ebr. *'ēykhāh*, cu care începe textul şi care dă numele cărţii în TM. ♦ „însingurată": această reprezentare a Ierusalimului apare şi în Bar. 4,16. ♦ „se umpluse... se înmulţise": în gr. este acelaşi verb, πληθύνω, la pasiv, care trimite la formulele de binecuvântare din Geneză, mai ales la binecuvântarea pe care Isaac i-o dă lui Iacob (Gen. 28,3). BA traduce „multipliée en peuples... multipliée parmi les nations". ♦ „de popoare": TM are *litt.* „(multă/abundentă) [în] popor", ceea ce ar putea însemna fie „cu popor numeros", fie „îmbelşugată în mijlocul poporului". Traducerea greacă dezambiguizează textul, exprimând mai ales contrastul între măreţia din trecut a Ierusalimului şi pustiirea de acum. ♦ După Origen, „se umpluse de popoare" se referă la israeliţi, iar „se înmulţise printre neamuri", la prozeliţi; în mod alegoric, aplicată sufletului, prima expresie s-ar referi la bogăţiile contemplaţiei, iar cea de-a doua, la domeniul practic – mulţimea faptelor bune. ♦ „ca o văduvă": după Origen, aceasta simbolizează sufletul privat de Logosul dumnezeiesc, din pricina păcatului. ♦ „printre ţări": s-ar putea înţelege şi „peste ţări"; prima opţiune e preferabilă prin analogie cu „printre neamuri", cu aceeaşi

A ajuns ca o văduvă cea care se înmulţise printre neamuri!
Căpetenie [odinioară] printre ţări, a ajuns [să plătească] bir.

[2] Mult a mai plâns în noapte şi lacrimile-i pe obrazul ei
şi nu e cine să o mângâie din toţi cei care o iubeau:
toţi cei ce o îndrăgeau au înşelat-o, i-au ajuns duşmani.

[3] A fost strămutată Iudeea pentru înjosirea ei şi pentru mulţimea robirii ei;

---

prepoziţie ἐν. ♦ „a ajuns [să plătească] bir": *litt.* „a ajuns la tribut / a ajuns tribut". Metonimia reprodusă de LXX insistă asupra caracterului straniu, nemaiauzit, al celor întâmplate. Targumul explică: odinioară provinciile plăteau tribut Ierusalimului, iar acum cetatea trebuie să le dea tribut. ♦ Origen compară răsturnarea de situaţie cu nestatornicia în virtute. ♦ Olympiodor interpretează şi el alegoric: sufletul, odinioară plin de gânduri bune şi dominând asupra viciilor, de când e lipsit de Logos, mirele său, a ajuns tributar viciilor.

1,2 „Mult a mai plâns": *litt.* „plângând a plâns" – reproduce figura etimologică intensivă din ebraică. Dar, în vreme ce în TM verbul predicativ este la aspectul neîndeplinit, putând fi interpretat ca o profeţie, în greacă aoristul sugerează o acţiune deja săvârşită. ♦ „nu e cine să o mângâie": midraşul trimite la Is. 51,12 („Eu sunt Cel ce te mângâie"). ♦ „o iubeau... o îndrăgeau": Origen, explicând că ἀγαπᾶν este „mai dumnezeiesc şi mai spiritual", pe când φιλεῖν este „mai trupesc şi mai omenesc", deduce că oamenii superiori n-au alinat suferinţele Ierusalimului, pe când cei inferiori l-au trădat şi i-au devenit duşmani. Explicaţia este apropiată de comentariile iudaice, care insistă asupra ideii că prietenia unui *'ōhēbh* („cel care iubeşte") este mai trainică decât a unui *rēa'* („tovarăş", „amic").

1,3 „A fost strămutată": gr. μετῳκίσθη introduce un joc de cuvinte pe rădăcina verbului cu κατοικεῖν, „a locui" (4,12.21; 5,19; *cf.* şi 1,7, dar vezi nota *ad loc.*), παροικεῖν, „a locui provizoriu" (4,15) şi substantivele corespunzătoare. ♦ „pentru înjosirea ei şi pentru mulţimea robirii ei": secvenţa gr. ἀπὸ ταπεινώσεως αὐτῆς καὶ ἀπὸ πλήθους δουλείας αὐτῆς pune mai multe probleme de interpretare, care sunt interdependente. Prepoziţia ἀπό, ca şi ebr. *min*, pe care îl echivalează, poate avea sens temporal sau cauzal; forma adjectivului pronominal αὐτῆς ar putea fi interpretată ca genitiv obiectiv sau subiectiv. Dacă este vorba de umilirea şi înrobirea suferite de către cetatea Ierusalimului, sensul prepoziţiei este temporal – după ce a îndurat umilire şi servitute, a fost deportată; dacă însă se amintesc înjosirea şi înrobirea la care i-a supus pe alţii, prepoziţia este cauzală: surghiunul este o pedeapsă pentru astfel de păcate. Aceasta din urmă este interpretarea oferită de midraş: Iuda primeşte pedeapsă pentru că a prelungit robia unor sclavi evrei peste cei şapte ani îngăduiţi de Lege. O expresie similară se întâlneşte în Na. 3,3 despre locuitorii din Ninive. În schimb, după Origen, Iudeea a fost deportată pentru că s-a umilit, adică şi-a pierdut demnitatea şi vigilenţa din vremea când Dumnezeu o ţinea în cinste, şi s-a înrobit punându-se în slujba patimilor.

s-a aşezat între neamuri, n-a aflat odihnă;
toţi cei care o prigoneau au prins-o în mijlocul asupritorilor ei.

[4] Drumurile [cetăţii] Sionului sunt cernite, pentru că nu vine nimeni la sărbătoare;
toate porţile ei sunt nimicite, preoţii ei suspină adânc,
fecioarele ei sunt duse [departe], iar ea se amărăşte în sine-i.

[5] Asupritorii ei au ajuns în frunte şi duşmanilor ei a început să le meargă bine,
căci Domnul a smerit-o pentru mulţimea necucericiilor ei;
pruncii i-au plecat în captivitate în faţa asupritorului.

[6] Şi s-a depărtat de fiica Sionului toată frumuseţea ei;
ajuns-au căpeteniile ei ca berbecii care nu găsesc păşune

1,4 „Drumurile [cetăţii] Sionului sunt cernite, pentru că nu vine nimeni la sărbătoare": Origen şi Olympiodor evocă cele trei mari sărbători anuale de pelerinaj la Ierusalim; în plus, Origen dă şi o interpretare alegorică: Sionul reprezintă puterea de a observa şi de a contempla, iar căile sunt diversele învăţături care duc la înţelegere şi contemplare; când omul se lasă aservit de pasiuni, aceste căi sunt în doliu. ♦ „sunt duse": gr. ἄγειν se foloseşte în contexte care vorbesc de luarea de prizonieri şi de prăzi după cucerirea unei cetăţi. TM are „sunt întristate" (*nūghōth*, de la *yāghāh*, „a fi trist"), dar traducătorul LXX a citit *n'hūghōth* (de la *nāhagh*, „a duce/a mâna"); la fel vor fi citit şi Aquila şi Symmachos, echivalând cu διοκώμενοι, „urmărite/gonite". ♦ „se amărăşte (*litt.* amărâtă) în sine-i": se poate înţelege şi „amărâtă/supărată pe sine însăşi". Aşa înţelege Origen.

1,5 „necucericiilor": gr. ἀσέβεια echivalează aici ebr. *peşa'*, pe care în 1,22 LXX îl redă cu ἁμάρτημα, „greşeală". Caracterul religios al greşelii e subliniat de comentatori. După Targum, pustiirea şi exilul au drept cauză ruperea Legământului. Symmachos traduce cu ἀσυνθεσία, „încălcare (a unei înţelegeri/unui pact)". Pentru Origen, expresia se referă la cei care nu au păstrat faţă de Dumnezeu „convenţiile sfintelor porunci".

1,6 „fiica Sionului": acest tip de expresii este frecvent în Plângeri, constituind personificarea cetăţii sub chipul unei femei. Origen are două linii de interpretare: „fiica Sionului" este Sinagoga, iar frumuseţea ei (gr. εὐπρέπεια are conotaţii multiple: „înfăţişare frumoasă", „ţinută demnă", „farmec", „măreţie, splendoare") desemnează bogăţiile pe care duşmanul i le-a jefuit; pe de altă parte, Sionul fiind prin excelenţă „înălţimea de unde se contemplă", sufletul, „fiica sa", este „apt pentru contemplaţie", frumuseţea ei reprezintă „bogăţia sfintelor învăţături meditate cu înţelepciune"; dacă sunt neglijate, podoaba se pierde. ♦ „berbecii": TM are *k'ayyālīm*, „ca cerbii"; traducătorul LXX va fi citit *k'ēylīm*. ♦ „lipsiţi de putere": *litt.* „în nu putere" – calc după ebraică.

şi umblau lipsiţi de putere în faţa prigonitorului.

[7] Şi-a amintit [cetatea] Ierusalimului, în zilele înjosirii şi lepădării ei,
de toate cele dorite ale ei câte erau din zilele de odinioară,
când a căzut poporul ei în mâinile asupritorului
şi nu era cine să-i vină în ajutor;
văzând, duşmanii ei au râs de strămutarea ei.

[8] Cu păcat a păcătuit [cetatea] Ierusalimului, de aceea a ajuns zbuciumare:
toţi cei ce o slăveau au înjosit-o, căci i-au văzut necuviinţa;
ea însăşi, suspinând, a dat îndărăt.

[9] Necurăţia ei îi [stă] la picioare, nu şi-a amintit de cele de pe urmă ale sale;

1,7 „Şi-a amintit... în zilele înjosirii...": se poate înţelege şi „Şi-a amintit... de zilele înjosirii..."; în acest caz „toate cele dorite" ar însemna „cu privire la toate...". ♦ Origen interpretează: când a fost pedepsit, sufletul (Ierusalimul) şi-a amintit de păcatul său (înjosirea), de îndepărtarea de Dumnezeu (lepădarea) şi de dorinţele vechi; prin neglijenţa sa, a pierdut contemplaţia (poporul ei), iar păcatele (asupritorul) au năvălit asupră-i, fără ca sufletul să primească ajutorul Logosului. ♦ „lepădării": gr. ἀπωσμός este un *hapax* în greacă, derivat de la ἀπωθεῖν, „a alunga", „a respinge", „a înlătura", frecvent în Plângeri. ♦ „strămutarea": gr. μετοικεσία în ed. Rahlfs; mss. importante ca *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au κατοικεσία, „locuire", adoptat şi de BA. TM are *miṣ'bātehā*, pe care LXX l-a pus în legătură cu verbul *yāṣābh*, „a şedea", „a locui", însă majoritatea traducătorilor din ebr., antici şi moderni, l-au legat de *ṣābhat*, „a înceta" (de exemplu, VL şi Vulg. traduc cu *sabbata eius*; Raşi spune că evreii au călcat sabatul în ţară, dar l-au respectat în exil, chiar dacă duşmanii râdeau de ei), de unde şi sensul de „a dispărea", „a fi nimicit" (traducerile moderne).

1,8 „a ajuns zbuciumare": gr. σάλος desemnează agitaţia mării sau cutremurarea pământului, dar şi tumultul interior. TM are „s-a făcut necurăţie" (*...ṭ'nūdhāh*), pe care traducătorul LXX l-a pus în legătură cu verbul *nūdh*, „a se agita", „a se rătăci".

1,9 „la picioare": TM are „pe poale". ♦ „[i-]a domolit": *litt.* „a adus în jos", „a făcut să coboare". Origen înţelege că subiectul verbului este Ierusalimul; totuşi, contextele în care apare gr. καταβιβάζειν în LXX (lamentaţii evocând coborârea în Hades, ca pedeapsă divină: Ier. 28[51],40; Iez. 26,20; 28,8 etc.) sugerează că subiectul este Dumnezeu. TM are „[ea] a coborât". ♦ „nemăsurarea": gr. ὑπέρογκος desemnează ceea ce este umflat, excesiv, la propriu sau la figurat. Substantivat înseamnă „lipsă de măsură, exagerare, trufie". Pentru Origen, expresia „a domolit nemăsurarea" înseamnă că Ierusalimul a înjosit „ceea ce avea măreţ şi minunat". Olympiodor, în schimb, explică astfel: dacă sufletul şi-ar fi amintit că urmează plata, şi-ar fi domolit trufia pentru a scăpa de pedeapsă. Theodoret al Cyrului, care citeşte recensiunea antiohiană, „[ea] a căzut în chip

[i-]a domolit nemăsurarea, nu este cine să o mângâie.
„Vezi, Doamne, înjosirea mea, căci s-a preamărit duşmanul!"

[10] Mâna şi-a răsfirat-o asupritorul peste toate cele dorite ale ei:
căci [ea] a văzut neamuri intrând în lăcaşul ei sfânt,
despre care ai dat poruncă să nu intre în adunarea Ta.

[11] Tot poporul ei suspinând, căutând pâine,
au dat cele dorite ale ei pe mâncare ca să-şi redobândească viaţa.
„Vezi, Doamne, priveşte, că am ajuns lipsită de cinstire!"

[12] Nu-i pentru voi, toţi cei care treceţi pe cale:
întoarceţi-vă şi vedeţi dacă este durere ca durerea ce m-a ajuns!
Dând glas spre mine m-a smerit Domnul în ziua urgiei mâniei Lui.

[13] Din înălţimea Lui a trimis foc, l-a coborât în oasele mele;
a întins plasă picioarelor mele, m-a întors îndărăt,
m-a dat nimicirii, ziua întreagă cuprinsă de chinuri.

[14] A vegheat peste necucericiile mele:

---

uimitor", subliniază că omul nu trebuie să se încredă în belşug, pentru că situaţia se poate schimba.

1,10 „să nu intre în adunarea Ta": expresia reia Deut. 23,4, despre interdicţia de a-i primi pe amoniţi şi pe moabiţi în adunarea sfântă. Midraşul povesteşte că, în timp ce alţii jefuiau tezaurul Templului, aceste două popoare s-au năpustit asupra sulurilor Torei pentru a scoate versetul care se referea la excluderea lor. Origen vede aici o imagine a asaltului cărnii împotriva spiritului.

1,11 „cele dorite ale ei": TM are „cele dorite ale lor", dar textul atestat la Qumran (4QLm) are tot singularul; la fel şi Peshitta. Theodoret interpretează „cele dorite" ca pe o referire la prunci, gândindu-se la scenele groaznice relatate despre asediul Ierusalimului.

1,12 „Nu-i pentru voi": această lecţiune, reţinută şi de Rahlfs, şi de Ziegler, apare numai în mss. 62 şi 407 ale LXX, dar concordă cu TM. Midraşul şi mulţi comentatori înţeleg expresia ca pe o urare: „Să nu vi se întâmple şi vouă ce ni s-a întâmplat nouă!". Majoritatea mss. LXX, însă, în loc de οὐ, „nu", au οἰ, „vai!". ♦ „m-a ajuns": LXX foloseşte verbul de existenţă γίγνεσθαι. TM are *'ālal*, „a face rău", „a jumuli", „a smulge (ultimii ciorchini din vie)", dar vocalizat ca pasiv: ambele exprimări ar putea constitui o evitare de a-i atribui lui Dumnezeu responsabilitatea pentru suferinţă. ♦ „Dând glas spre mine": nu apare în BA.

1,13 „cuprinsă de chinuri": gr. ὀδυνωμένην. În mss. *Alexandrinus*, ὀδυρομένην, „jelind".

în mâinile mele s-au împletit, mi s-au suit pe grumaz;
slăbit-a puterea mea, căci Domnul mi-a pus în mâini chinuri de nu voi putea sta drept.

[15] Domnul i-a luat pe toți vitejii mei din mijlocul meu,
chemat-a asupra mea vreme să-i zdrobească pe aleșii mei;
a călcat teasc Domnul pentru fecioara, fiica lui Iuda: pentru acestea plâng eu.

[16] Ochiul meu a vărsat lacrimi
căci e departe de mine cel care să mă mângâie, care să-mi readucă viața:
fiii mei au ajuns să fie nimiciți, căci s-a întărit dușmanul.

[17] Și-a întins Sion mâinile, [dar] nu e cine să o mângâie;
Domnul a dat poruncă pentru Iacob, în juru-i [sunt] asupritorii lui,
ajuns-a Ierusalimul dat deoparte în mijlocul lor.

[18] Drept este Domnul, pentru că gura [eu] i-am amărât-o:

1,14 „A vegheat peste...": TM are ebr. *niś'qadh 'ōl*, „a fost legat/însemnat jugul...". Traducătorul LXX a derivat *niś'qadh* de la verbul *śāqadh*, „a veghea" (la fel și Vulg.), iar în cuvântul următor a citit prepoziția *'al*, „peste". În schimb, majoritatea traducătorilor moderni văd în forma verbală, care este un *hapax*, *niphalul* de la *śāqadh*, „a lega", „a marca". Ebr. *'ōl*, așa cum a fost vocalizat de masoreți, înseamnă „jug". Origen comentează versetul pornind de la imaginea jugului: sufletul care a adormit în necucernicie pentru că a respins jugul sfințitor al Logosului a ajuns sub jugul păcatului. ♦ „mâinile mele": TM are „mâna Lui".

1,15 „vreme": gr. καιρός, „vreme potrivită", „timp fixat". TM are *mō'ēdh*, „dată fixată pentru întâlnire" și, de aici, „întâlnire", „adunare", sens adoptat de traducătorii moderni. Totuși, *Talmudul babilonian* (*Ta'anit* 29a) precizează că e vorba de data de 9 Av (data distrugerii primului și celui de-al doilea Templu). ♦ „a călcat teasc": Origen comentează expresia evocând imaginea lui Dumnezeu care calcă în teasc vinul mâniei Sale și citează Deut. 32,32-33 și Ier. 32,13.15-16 [25,27 TM].

1,16 „Ochiul meu": TM are „Ochiul meu, ochiul meu". În schimb, 4Q Lm, Vulg. și Peshitta concordă cu LXX. ♦ „a vărsat lacrimi": *litt.* „a făcut să cadă apă". TM are „se topesc în lacrimi".

1,17 „a dat poruncă pentru Iacob, în juru-i [sunt] asupritorii lui": în TM s-ar înțelege mai degrabă: „a poruncit [ca] în juru-i [să fie] asupritorii lui". ♦ „dat deoparte": verbul se folosește cu privire la femeia dată deoparte pentru că se află în stare de impuritate rituală.

1,18 „A amărî gura" calchiază expresia ebr. *mārār pī* cu sensul de „a se răzvrăti împotrivă".

ascultați, deci, toate popoarele, și vedeți durerea mea:
fecioarele mele și tinerii mei au plecat în captivitate.

[19] I-am chemat pe iubiții mei, dar ei m-au dezamăgit;
preoții și bătrânii mei s-au istovit în cetate,
căci și-au căutat hrană ca să-și redobândească viața și n-au găsit.

[20] Vezi, Doamne, că sunt asuprită: pântecele mi s-a tulburat
și inima s-a răsucit în mine, căci am pricinuit multă amărăciune:
din afară, sabia m-a lăsat fără copii, precum molima în casă.

[21] Ascultați, deci, că eu suspin [și] nu e cine să mă mângâie:
toți dușmanii mei au auzit necazurile mele și s-au bucurat căci Tu ai săvârșit;
ai adus o zi, ai chemat o vreme și au ajuns asemenea mie.

[22] Să vină toată răutatea lor în fața Ta

1,19 „iubiții": gr. ἐρασταί metaforizează în LXX idolii, idolatria fiind prezentată ca desfrânare sau adulter. Targumul trimite aici la romani; midrașul vede o aluzie la profeții mincinoși care îi îndemnau pe iudei la idolatrie. Pentru Origen, „iubiții" de aici sunt asirienii și babilonienii. ♦ „și n-au găsit": nu apare în TM.

1,20 „am pricinuit multă amărăciune": *litt.* „cu amărăciune am amărât" – redă expresia intensivă din ebraică. ♦ „sabia m-a lăsat fără copii": *cf.* Deut. 32,25, la care trimite și midrașul. ♦ „molima": gr. θάνατος, *litt.* „moarte", dar și „molimă aducătoare de moarte", „ciumă", cu precădere în triada „sabie, molimă, foamete" frecventă în Ier. (*e.g.* 14,12; 18,21 etc.).

1,21 LXX introduce versetul reluând chemarea adresată popoarelor în v. 18. TM are „Ei au auzit", dar Peshitta are imperativ pers. a II-a sing., „Ascultă" (așadar adresat lui Dumnezeu), iar traducătorii moderni ai TM emendează textul în acest sens. ♦ „ai adus o zi, ai chemat o vreme": TM are „ai adus o zi (pe care) ai chemat-o". ♦ „au ajuns": TM are „vor fi".

1,22 „smulge": verbul gr. ἐπιφυλλίζειν, derivat de la ἐπιφυλλίς, care în LXX înseamnă „ciorchine mic (lăsat pe viță pentru a fi cules de săraci)", apare numai în greaca biblică. Imaginea este a ciorchinelui de proastă calitate, rămas pe viță după cules, sugerând astfel micimea, neînsemnătatea. Verbul din TM, *'ālal*, la forma *pu'āl*, e înțeles aici de majoritatea traducătorilor *litt.* „a face și a tot face", adică „a face să sufere". Dar el înseamnă și „a culege ce a rămas în vie"; de unde „a extermina". Aici este imaginea pedepsei nimicitoare, pentru că ei nu au respectat prescripția de a lăsa ceva și pentru săraci în urma secerișului și a culesului viei. ♦ „au smuls ei": TM și mai multe mss. grecești au „ai smuls".

şi smulge-i aşa cum au smuls ei pentru toate greşelile mele,
căci multe sunt suspinele mele şi inima mi s-a mâhnit.

2 [1] Cum a pus-o în beznă, în urgia Sa, Domnul pe fiica Sionului?
A azvârlit din cer pe pământ slava lui Israel
şi nu Şi-a amintit de scăunelul picioarelor Sale în ziua urgiei Sale!

[2] A cufundat în valuri fără cruţare Domnul toate frumuseţile lui Iacob,
a răsturnat în mânia Sa întăriturile fiicei lui Iuda,
[le-]a lipit de pământ, i-a spurcat pe regele şi pe dregătorii ei!

[3] A sfărâmat în urgia mâniei Sale cornul lui Israel,
Şi-a întors îndărăt dreapta de la faţa duşmanului;
şi a aprins în Iacob ca pe un foc o văpaie de a mistuit toate cele dimprejur.

[4] Şi-a întins arcul ca un duşman, Şi-a întărit dreapta ca un potrivnic
şi a ucis toate cele dorite de ochii mei în cortul fiicei Sionului,

---

2,1 „a pus-o în beznă": gr. γνοφόω apare aici pentru prima dată în greacă, derivat de la γνόφος, „beznă". ♦ „slava": faţă de obişnuitul δόξα, desemnând mai degrabă prezenţa glorioasă a lui Dumnezeu, δόξασμα din text este mai concret, mai potrivit pentru aplicare la podoaba cuiva. ♦ „scăunelul picioarelor": calc după metafora ebraică ce se referă de obicei la Templu sau la Legământ, ca în Ps. 98/99,5; 109/110,1; Is. 66,1.
2,2 „A cufundat în valuri": gr. καταποντίζω corespunde aici ebraicului *billa'*, „a înghiţi dintr-o sorbire", „a înfuleca". LXX introduce metafora cu referire marină. Verbul apare şi în „Cântarea" lui Moise (Ex. 15,4). ♦ „frumuseţile": adjectivul ὡραῖος, aici substantivat, are ca prim sens „care se află la vremea lui"; în limba clasică primeşte sensul de „în floarea vârstei", de unde „frumos", „fermecător". TM are *n'ʾōth*, „locuinţe", „sălaşuri", „pajişti". Targumul propune o imagine ce asociază ambele cuvinte: „podoaba casei (lui Iacob)".
2,3 „cornul": *litt.* „tot cornul", metaforă a tăriei, puterii. *Cf.* Ps. 74/75,10. ♦ „toate": nu apare în TM.
2,4 „Şi-a întărit dreapta": TM are „dreapta Lui s-a întărit". ♦ „potrivnic": gr. ὑπεναντίος, „opus/opozant", are un sens mai vag decât ebr. *ţar*, „asupritor", din TM. Traducătorul LXX va fi vrut să evite imaginea unui Dumnezeu asupritor. Targumul parafrazează în acelaşi sens: „ca şi cum ar fi un duşman al casei lui Israel". ♦ „cele dorite": pentru Origen e vorba de idoli; Olympiodor spune că se referă la fiii şi fiicele Sionului, dar şi la poftele violente ale sufletului. ♦ „de ochii mei": TM are „de ochi". LXX îl face să intervină direct pe narator. Expresia „cele dorite de ochii mei" apare şi în Iez. 24,16 despre soţia profetului.

a revărsat ca focul mânia Sa.

[5] Făcutu-S-a Domnul ca un duşman, l-a cufundat în valuri pe Israel,
i-a cufundat toate fortăreţele, i-a dărâmat întăriturile
şi a înmulţit în fiica lui Iuda pe cea care este înjosită şi care a fost înjosită.

[6] Şi-a împrăştiat cortul ca pe o vie, i-a nimicit sărbătoarea,
a uitat Domnul de sărbătoarea şi de sabatul pe care le-a făcut în Sion
şi a stârnit cu furia urgiei Sale pe rege şi pe preot şi pe dregător.

[7] A lepădat Domnul altarul Său, Şi-a zguduit lăcaşul sfânt,
a sfărâmat în mâna duşmanului zidul fortăreţelor ei;
au dat glas în Casa Domnului ca în zi de sărbătoare.

[8] Şi S-a întors Domnul ca să dărâme zidul fiicei Sionului;
a întins funia de măsurat, nu Şi-a întors mâna de la nimicire
şi meterezul din faţă a jelit şi zidul a slăbit deopotrivă.

[9] S-au înfundat în pământ porţile ei, i-a nimicit şi i-a zdrobit zăvoarele,
pe regele ei şi pe dregătorii ei între neamuri;
nu [mai] este lege, nici prorocii ei n-au [mai] văzut vedenie de la Domnul.

2,5 „cea care este înjosită şi care a fost înjosită": construcţia caută să redea jocul paronimic analog din ebraică, de la un verb care înseamnă „a jeli".
2,6 „împrăştiat": ediţia Rahlfs are διαπετάννυμι, pe când Ziegler, urmat de BA, are διασπάω, „a trage/a smulge". TM are „Şi-a devastat". ♦ „vie": TM are „grădină". ♦ „sărbătoarea": despre sensurile ebr. *mō'ʿēdh*, vezi *supra*, nota 1,15. ♦ „a stârnit": TM are „a disprețuit". ♦ „dregător": nu are echivalent în TM.
2,7 „a zguduit": TM are „a disprețuit"; traducătorul va fi citit *N'R* în loc de *N'R*. ♦ „a sfărâmat în mâna": TM are „a dat pe mâna". ♦ „au dat glas": toţi comentatorii consideră că subiectul este „duşmanii", bucuroşi de victorie.
2,8 „S-a întors": TM are „a cugetat". Întorsătura greacă ar putea fi semnul unei actualizări a textului, cu referire la distrugerea Ierusalimului de către romani în 70 d.H. – o a doua distrugere, după cea săvârşită de babilonieni în 586 î.H. Targumul şi comentariile midraşice pun în legătură cele două evenimente. ♦ „nu Şi-a întors mâna": este lecţiunea majorităţii mss. greceşti. Însă *Vaticanus*, *Sinaiticus* şi Origen au „nu Şi-a retras mâna". ♦ „şi meterezul... a jelit şi zidul...": TM are „a făcut să jelească fortăreaţă şi zid...".
2,9 „S-au înfundat": midraşul spune că s-au cufundat în pământ şi astfel au scăpat de nimicire. ♦ „n-au [mai] văzut": TM are „n-au găsit".

[10] S-au aşezat pe pământ, au tăcut bătrânii fiicei Sionului,
şi-au ridicat ţărână pe cap, s-au încins cu sac,
le-au coborât la pământ pe fecioarele de neam mare din Ierusalim.

[11] S-au sfârşit de lacrimi ochii mei, s-a tulburat inima mea,
s-a vărsat la pământ slava mea, de zdrobirea fiicei poporului meu
când se sfârşeau pruncul şi sugarul în pieţele cetăţii.

[12] Mamelor lor le-au zis: „Unde [e] grâu şi vin?"
când se istoveau ca doborâţi în pieţele cetăţii,
când îşi dădeau sufletele la sânul mamelor lor.

[13] Ce-ţi voi aduce mărturie, sau cu ce te voi asemui, fiică a Ierusalimului?
Cine te va mântui şi te va mângâia, fecioară, fiica Sionului?
Căci s-a sporit paharul zdrobirii tale: cine te va vindeca?

[14] Prorocii tăi au văzut pentru tine deşertăciuni şi nechibzuinţă
şi nu ţi-au dezvăluit strâmbătatea ca să întoarcă robia ta,
au văzut pentru tine prevestiri deşarte şi alungări.

2,10 „S-au aşezat... au tăcut... etc.": în TM, verbele sunt la aspectul neîndeplinit, aşadar cu deschidere spre viitor. Gesturile descrise sunt cele ale doliului în Biblie. ♦ „le-au coborât la pământ pe fecioarele de neam mare": TM are „şi-au plecat la pământ capul fecioarele".

2,11 Metafora ochilor care se sfârşesc de plâns e calchiată după ebraică şi apare de zece ori în LXX (vezi Deut. 28,65, cu acelaşi verb, ἐκλείπω). ♦ „slava mea": TM are „ficatul meu": traducătorul va fi citit *kᵉbhodhī* în loc de *kᵉbhēdhī*. Astfel traducerea greacă întrerupe seria de metafore corporale concrete pentru sugerarea durerii. ♦ „zdrobirea": gr. σύντριμμα are sensul tehnic de „fractură", apoi şi de „zgârietură", „sfâşiere".

2,12 „doborâţi": gr. τραυματίας, *litt.* „rănit", înseamnă în LXX „rănit de moarte", „mort".

2,13 „paharul zdrobirii tale": TM are „ca marea e zdrobirea ta". Expresia din LXX are ecou în v. 4,21, despre pedepsirea Edomului.

2,14 „deşertăciuni": cuvântul trimite în LXX, mai ales în Cartea lui Ieremia, la idoli. ♦ „nechibzuinţă": TM are *tāphēl*, „văruială" sau „cu gust searbăd". În Iez. (13,10.11.15; 22,28) este metaforă pentru iluziile aduse de profeţii mincinoşi. ♦ „prevestiri": gr. λῆμμα desemnează ceva luat, primit; în general „câştig", dar şi „povară". În LXX echivalează ebr. *maśśā'*, „oracol", cu aceeaşi evoluţie de sens. *Cf.* şi Ier. 23,33; Zah. 9,1 etc. ♦ „alungări": echivalentul din TM, *maddûḥīm*, a primit diverse interpretări. (Targumul, midraşul şi traduceri moderne: „ademeniri".)

[15] Au bătut din palme asupră-ţi toţi cei care treceau pe drum,
au fluierat şi au dat din cap asupra fiicei Ierusalimului:
„Oare aceasta e cetatea pe care o vor numi cununa slavei, veselia întregului pământ?"

[16] Şi-au deschis asupra ta gura toţi duşmanii tăi,
au fluierat şi au scrâşnit din dinţi; au zis: „Am înghiţit-o:
dar aceasta e ziua pe care am aşteptat-o, am aflat-o, am văzut-o."

[17] A săvârşit Domnul cele pe care Şi le-a pus în gând, Şi-a împlinit cuvintele
pe care le poruncise din zilele de demult, a doborât şi nu a cruţat
şi l-a veselit asupră-ţi pe duşman, a înălţat cornul celui care te asuprea.

[18] Strigat-a inima lor spre Domnul:
Ziduri ale Sionului, vărsaţi şuvoaie, lacrimi ziua şi noaptea,
să nu-ţi îngădui ostoire, să nu tacă, o, fiică, ochiul tău!

[19] Ridică-te, tresaltă în noapte la începuturile vegherii tale,
revarsă-ţi inima ca apa înaintea feţei Domnului,
înalţă-ţi mâinile spre El pentru viaţa pruncilor tăi
care se istovesc de foame la capătul oricărei ieşiri.

2,15 „o vor numi": viitorul din LXX redă aspectul neîndeplinit din TM, sugerând speranţa unei viitoare restaurări. VL şi Vulg. au un participiu prezent. ♦ „cununa slavei": TM are „desăvârşirea frumuseţii".

2,16 „Am înghiţit-o": pronumele nu are echivalent în TM .

2,17 „celui care te asuprea": TM are „asupritorilor tăi"; punând singularul, LXX evită echivocul posibil cu privire la grupul următor (inima cui?).

2,18 „inima lor": din cele ce urmează rezultă că pronumele se referă la locuitorii Ierusalimului. ♦ „ale Sionului": TM are „ale fiicei Sionului". ♦ „vărsaţi şuvoaie, lacrimi": TM are singularul. ♦ „ostoire": *litt.* „trezire din beţie"; la fel la 3,49. ♦ „să nu tacă, o, fiică, ochiul tău!": TM are „să nu se liniştească pupila ochiului (*litt.* fiica ochiului) tău".

2,19 „în noapte": pentru Origen, expresia se referă la „noaptea timpului de faţă"; el citează Mc. 3,35. ♦ „vegherii": termenul se referă la unitatea de timp în care se face de strajă, „cart". ♦ Substantivul „ieşire" echivalează ebr. *ḥûṣôth* (sg. *ḥûṣ*, „exteriorul", ce este afară din casă), la pl. „stradă" (această echivalare pare a fi caracteristică la traducătorii grupului *kaige*).

[20] Vezi, Doamne, şi priveşte pentru cine ai smuls aşa!
Oare vor mânca femeile rodul pântecelui lor?
Smulgere a făcut casapul: fi-vor ucişi pruncii ce sug la sân?
Vei ucide în locul cel sfânt al Domnului preot şi profet?

[21] S-au culcat la ieşiri copilaşul şi bătrânul;
fecioarele Mele şi tinerii Mei au plecat în captivitate;
cu sabie şi foamete i-ai ucis, în ziua urgiei Tale i-ai căsăpit, nu ai cruţat.

[22] A chemat [ca la] zi de sărbătoare sălăşluirile mele dimprejur
şi n-a fost în ziua urgiei Domnului [nimeni] mântuit, nici rămas;
pe cât am stăpânit, mi-am şi înmulţit toţi duşmanii.

3 [1] Eu sunt bărbatul care a văzut sărăcia sub toiagul mâniei Lui asupra mea;
[2] m-a apucat şi m-a purtat spre întuneric şi nu [spre] lumină;
[3] doar înspre mine Şi-a [tot] abătut mâna ziua întreagă.

[4] El mi-a îmbătrânit carnea şi pielea, oasele mi le-a zdrobit;

2,20 „ai smuls": vezi *supra*, nota 1,22. ♦ „rodul pântecelui lor": TM are „rodul lor". Targumul reflectă imaginea din LXX. *Cf.* Deut. 28,53 şi Bar. 2,2. ♦ „Smulgere a făcut casapul": TM are *'olalēy* („pruncii") *ṭippuḥīm* (cuvânt obscur, cu diverse interpretări: „înfăşaţi", „cât palma", „dezmierdaţi").

2,22 „A chemat": TM are „vei chema". Targumul şi Raşi văd aici o prevestire a întoarcerii captivilor în vremurile mesianice, în timp ce pentru Părinţii greci aoristul evocă o chemare pe care Dumnezeu a adresat-o exilaţilor ca să se întoarcă. ♦ „sălăşluirile mele dimprejur": expresia poate însemna fie „cei la care eu locuiesc provizoriu", referindu-se la popoarele vecine pe care Dumnezeu le-a chemat împotriva ludeii ca pedeapsă, fie „cei dintre ai mei care locuiesc provizoriu primprejur", adică exilaţii. Pentru Origen, Olympiodor şi Theodoret este vorba de locuitorii dimprejur veniţi să se refugieze în interiorul fortificaţiilor Ierusalimului. ♦ „pe cât am stăpânit, mi-am şi înmulţit toţi duşmanii": TM are „pe cei pe care i-am luat în braţe şi i-am înmulţit i-a lichidat duşmanul meu". Diferenţa semnificativă nu a fost explicată în întregime.

3,1 „a văzut": *litt.* „a privit".

3,2 „m-a apucat şi m-a purtat spre întuneric": verbele evocă prinderea şi ducerea în captivitate, iar împreună cu întunericul imaginea aminteşte de pedeapsa celor răzvrătiţi din Ps. 106/107,10.

3,3 „Şi-a [tot] abătut (*litt.* şi-a întors) mâna": TM are o construcţie intensivă cu două verbe sinonime cu sensul „a întoarce". Se poate înţelege însă, aşa cum face Origen, că Dumnezeu „Şi-a inversat mâna": odinioară le aducea binefaceri, iar acum, pedeapsă.

[5] a înălţat zid împotriva mea şi a încercuit capul meu şi m-a pus la chinuri,
[6] în locuri întunecate m-a aşezat, ca pe morţii din veac.

[7] A înălţat zid împotriva mea şi nu voi mai ieşi; mi-a îngreunat fiarele;
[8] chiar de voi urla şi voi striga, mi-a îngrădit rugăciunea;
[9] mi-a zidit drumurile, mi-a astupat potecile, a făcut tulburare.

[10] Ursoaică ce stă la pândă [este] El pentru mine, leu în ascunzişuri:
[11] m-a urmărit când stăteam deoparte şi m-a oprit în loc, m-a nimicit cu totul.
[12] Şi-a întins arcul şi m-a pus ca pe o ţintă pentru săgeată.

[13] Străpunsu-mi-a rărunchii cu săgeţile tolbei Sale;
[14] am ajuns de râs pentru tot poporul meu, cântecul lor ziua întreagă;
[15] m-a săturat cu amărăciune, m-a îmbătat cu fiere.

[16] Mi-a scos dinţii cu piatra, mi-a dumicat cenuşă
[17] şi a alungat sufletul meu de la pace, am uitat de cele bune
[18] şi am zis: „A pierit biruinţa şi nădejdea mea de la Domnul."

3,6 „ca pe morţii din veac": *cf.* Ps. 87/88,8. Pornind de la această formulă, Origen afirmă că Plângerile i s-ar putea aplica şi lui Hristos în Pătimirile Sale: ca şi profetul de aici, a fost aşezat în mormânt.

3,8 „mi-a îngrădit rugăciunea": gr. ἀποφράσσω, preverbul ἀπο- sugerând că rugăciunea e respinsă departe de Dumnezeu. Origen pune versetul în legătură cu Ier. 14,11-12 („Nu te ruga pentru poporul acesta spre bine! Căci, [şi] de vor posti, nu voi da ascultare rugii lor").

3,9 În TM: „mi-a zidit drumurile cu pietre cioplite, cărările mi le-a încălcit". *Cf.* Os. 2,8.

3,10 „Ursoaică": TM are „urs". ♦ Midraşul vede în „urs" o aluzie la Nabucodonosor şi, profetic, la Vespasian, iar în „leu", o referire la Nebuzaradan (vezi 4Rg. 25,8 şi urm.) şi la Traian. Simbolistică paralelă, amplu comentată de Părinţi, în Cartea lui Daniel.

3,11 „m-a urmărit când stăteam deoparte": TM are „mi-a abătut căile". ♦ „m-a nimicit cu totul": *litt.* „m-a făcut nimicită". TM are masculinul. LXX suprapune cele două figuri: a profetului şi a cetăţii.

3,13 „săgeţile": gr. ἰούς, dar unele mss. au aici „fiii" (υἱούς), reproducând semitismul din TM „fiii tolbei", *i.e.* „săgeţile".

3,16 „Mi-a scos": TM are „mi-a zdrobit". Traducătorul a citit verbul *gāraṣ* în loc de *gāras*. ♦ „mi-a dumicat": TM are *kāphaṣ* la *hiphil*, un *hapax* interpretat fie „a cufunda, a îngropa", fie „a încovoia", fie „a sfărâma".

3,18 „biruinţa": gr. νῖκος; ed. Rahlfs are aici νεῖκος („vrajbă"), dar tardiv formele se confundă, iar vrajba nu are aici nici un sens. TM are *nēṣaḥ*, „dăinuire", „perpetuitate".

[19] Mi-am amintit, dintru sărăcia şi din alungarea mea, de amărăciunea şi de fierea mea,
[20] îşi va aminti şi va cugeta plecându-se sufletul meu;
[21] voi rândui aceasta în inima mea; de aceea voi sta în aşteptare.

[[22-24]] [25] Bun este Domnul cu cei care-L aşteaptă, cu sufletul care Îl va căuta pe El, Cel bun,
[26] şi-L va aştepta şi va sta liniştit până la mântuirea Domnului.
[27] Bine e pentru om când poartă jug în tinereţea sa.

[28] Va şedea singuratic şi va tăcea, pentru că şi l-a ridicat asupră-şi;
[[29]] [30] îşi va întinde obrazul spre cel care-l loveşte, se va sătura de ocări.

♦ „şi nădejdea mea de la Domnul": secvenţa poate să depindă de verbul anterior, „a pierit", dar se poate înţelege şi ca o propoziţie nominală: „nădejdea mea [este] de la Domnul".

3,19 „Mi-am amintit, dintru sărăcia...": TM are „Aminteşte-ţi de sărăcia...", adresându-se lui Dumnezeu. ♦ „de amărăciunea şi de fierea mea": TM are *litt.* „spre amărăciune şi fiere".

3,20 „va cugeta plecându-se": gr. καταδολεσχέω; gr. ἀδολεσχέω înseamnă, în *koine*, „a vorbi mult", „a flecări", dar în LXX apare cu sensul „a vorbi", „a se plânge", „a medita"; e posibil ca traducătorul să fi folosit verbul cu prefixul *kata-*, „în jos", pentru a reda ambele idei din ebraică, unde forma scrisă înseamnă „a medita" (*ketib*), iar cea recomandată pentru citire (*qere*) înseamnă „a fi încovoiat".

3,21 „voi rândui": TM are „voi readuce". ♦ „aceasta": pare a avea aici un sens mai larg, referindu-se la toate cele „amintite". ♦ „voi sta în aşteptare": gr. ὑπομένω redă, aici şi în v. 3,26, ebr. *yāḥal*, „a aştepta", „a nădăjdui", iar în v. 3,25 – *qāwāh*, „a aştepta". Se vede insistenţa asupra temei aşteptării pline de speranţă a intervenţiei lui Dumnezeu.

3,22-24 Aceste versete nu apar în manuscrisele ce reprezintă textul cel mai vechi, poate din cauza finalului identic, în ebraică, între v. 21 şi v. 24. În TM: „[22] Milostivirile lui *YHWH* – pentru că nu s-au sfârşit, pentru că nu s-au terminat îndurările Lui. [23] Sunt noi în fiecare dimineaţă: multă este fidelitatea Ta! [24] Partea mea este *YHWH*, a zis sufletul meu, de aceea Îl voi aştepta".

3,25 „Cel bun": BA mută secvenţa în v. 26, conform TM.

3,27 „jug": Targumul parafrazează prin „jugul poruncilor [divine]".

3,28 „Va şedea singuratic": evocă şi postura profetului Ieremia care „s-a aşezat plângând" (prolog), şi pe cea a cetăţii mâhnite din 1,1. Expresia apare şi în Ier. 15,17.

3,29 Versetul nu apare în mss. ♦ În TM: „Să-şi pună în ţărână gura: poate mai e nădejde!".

3,30 Augustin interpretează versetul în sens hristologic, ca profeţie a răbdării lui Hristos în Pătimirea Sa (*Ennar. in Ps.* 119,1).

[31] Fiindcă nu pe vecie va lepăda Domnul;
[32] fiindcă Cel care a smerit se va îndura după mulţimea milei Sale,
[33] fiindcă nu a răspuns după inima Sa şi a smerit fii de om.

[34] A smeri sub picioarele sale pe toţi prinşii din ţară,
[35] A abate pricina omului înaintea feţei Celui preaînalt,
[36] A osândi un om când e judecat, Domnul nu a spus.

[37] Cine a spus aşa şi s-a făcut? Domnul n-a poruncit –
[38] din gura Celui Preaînalt nu vor veni cele rele [precum] şi binele?
[39] De ce să cârtească omul viu, un om cu privire la păcatul său?

[40] Cercetată a fost calea noastră şi privită cu de-amănuntul: să ne întoarcem la Domnul,
[41] să ne ridicăm pe mâini inimile către Cel Preaînalt din cer:

3,32 „Cel care a smerit": TM are „deşi a adus mâhnire".

3,33 În TM: „nu a umilit din inimă şi [nu] a mâhnit fii de om".

3,34-36 Cele trei infinitive cu care încep versetele depind de secvenţa finală „Domnul nu a spus" (BA are „Oare Domnul nu a văzut?" – întrebare retorică). Pentru Origen, textul înseamnă că Domnul nu este răspunzător de nedreptăţile pe care oamenii şi le fac unii altora, căci El iubeşte dreptatea.

3,37 „Cine a spus aşa şi s-a făcut?": aluzie la crearea lumii prin porunca lui Dumnezeu (*cf.* Gen. 1,3 şi urm.).

3,38 Origen şi Olympiodor citesc acest verset ca pe o afirmaţie: de la Dumnezeu *nu vin* cele rele.

3,39 După Olympiodor, omul nu-l poate considera pe Dumnezeu responsabil pentru păcatul propriu, pentru că omul păcătuieşte din voia proprie şi poate să se convertească dacă vrea.

3,40 „Cercetată a fost calea noastră şi privită cu de-amănuntul": TM are „Să cercetăm căile noastre şi să le privim cu de-amănuntul": îndemn la pocăinţă. În LXX este o justificare a pedepsei, urmată în finalul versetului de îndemnul la pocăinţă.

3,41 „să ne ridicăm pe mâini inimile": s-au dat variate explicaţii acestei expresii; după Origen, trebuie să ne luăm inima în mâini ca să ne cercetăm gândurile şi să vedem dacă sunt curate; Olympiodor o înţelege ca pe un îndemn de a înlătura din suflet cele pământeşti pentru a-l aduce lui Dumnezeu ca pe o ofrandă prin faptele noastre; Targumul traduce prepoziţia *'el* („în", „spre") prin „cu", iar comentariul reflectă ideea că postul (în speţă cel din 9 Av), pentru a fi rodnic, trebuie să implice purificarea inimii. Talmudul (*Ta'anit* 8a) afirmă că rugăciunea omului nu este ascultată decât dacă acesta „îşi ia inima în mâini", adică dacă e sincer.

42 „Am păcătuit, am făptuit necucernicie şi nu Te-ai îmblânzit.

43 Ne-ai învăluit în mânie şi ne-ai prigonit; ai ucis, n-ai cruţat.
44 Te-ai învăluit cu nor din pricina rugăciunii
45 spre a-mi închide ochii şi spre alungare ne-ai pus în mijlocul popoarelor.

46 Şi-au deschis gura asupra noastră toţi duşmanii noştri:
47 spaimă ne-a fost şi mânie, înălţare şi zdrobire;
48 râuri de apă va revărsa ochiul meu pentru frângerea fiicei poporului meu."

49 Ochiul meu a fost mistuit, nu voi tăcea, ca să nu fie ostoire
50 până ce Domnul Se va pleca şi va vedea din cer.
51 Ochiul meu mă va chinui pentru toate fiicele cetăţii.

52 Vânând m-au vânat ca pe o vrabie duşmanii mei pe degeaba,
53 au dat morţii în groapă viaţa mea şi au pus piatră peste mine,
54 s-a revărsat apă peste capul meu; am zis: „Lepădat am fost!"

55 Chemat-am numele Tău, Doamne, din adâncul gropii;

3,42 „am făptuit necucernicie şi nu Te-ai îmblânzit": TM are „noi... ne-am răzvrătit şi Tu nu ai iertat".
3,43 „Ne-ai învăluit în mânie": TM are „Te-ai învăluit în mânie".
3,44 „din pricina rugăciunii": TM are *litt.* „de la trecerea rugăciunii". După Origen, păcatele oamenilor formează un nor care se înalţă ca un zid şi îl despart pe om de Dumnezeu, împiedicând rugăciunea să străbată. El aminteşte că oamenii nu au „aripi ca de porumbel" (Ps. 54/55,7) ca să zboare deasupra şi să spună: „întru Dumnezeul meu voi trece zidul" (Ps. 17/18,30).
3,45 „spre a-mi închide ochii": gr. καμμύσαι; ed. Ziegler corectează în καμψαι, „a face să se aplece", „a încovoia". În TM versetul este: „măturătură şi gunoi ne-ai pus...".
3,47 „mânie": gr. θυμός; ed. Ziegler are βόθυνος, „groapă", analog cu Is. 24,17-18; Ier. 31[48],43-44. TM are aici o asonanţă: *paḥadh wăphaḥath*, „spaimă şi groapă". ♦ „înălţare": TM are „pustiire". Origen interpretează „înălţarea" ca orgoliu ce duce la pieire.
3,49 În TM: „Ochiul mi s-a revărsat, nu va tăcea, fiindcă nu e ostoire". ♦ „ostoire": *cf. supra*, nota 2,18.
3,51 „mă va chinui": *litt.* „îmi va smulge sufletul" (*cf. supra*, nota 1,22).
3,52 „vrabie": Origen pune în legătură imaginea păsării urmărite de vânător cu Ps. 123/124,7.
3,53 „au pus piatră peste mine": TM are „au aruncat [cu] piatră în mine". Traducătorul va fi fost influenţat de Dan. 6,18 (versiunea Theodotion).
3,54 Întregul verset evocă rugăciunea lui Iona din burta peştelui (Iona 2,5-6).

56 glasul meu l-ai auzit: nu-ţi astupa urechile de la ruga mea!
57 Spre ajutorul meu Te-ai apropiat în ziua când Te-am chemat; mi-ai spus: „Nu te teme!"

58 Apărat-ai, Doamne, pricinile sufletului meu, mi-ai răscumpărat viaţa;
59 ai văzut, Doamne, tulburările mele, ai judecat pricina mea;
60 ai văzut toată răzbunarea lor, toate urzelile lor împotriva mea.

61 Ai auzit ocara lor, toate urzelile lor împotriva mea,
62 buzele celor ce se ridică împotriva mea şi cugetările lor împotriva mea ziua întreagă,
63 şederea lor şi scularea lor; caută la ochii lor.

64 Le vei da îndărăt, Doamne, după faptele mâinilor lor,
65 le vei da îndărăt împlătoşarea inimii, truda Ta pentru ei;
66 îi vei urmări întru urgie şi-i vei da pieririi de sub cer, Doamne!

4 [1] Cum se va întuneca aurul, se va strica argintul cel bun!

3,55 „din adâncul gropii": *cf.* Ps. 87/88,7.
3,56 „de la ruga mea": TM are „spre uşurarea mea". Traducătorul va fi fost influenţat de formula recurentă din Psalmi (*cf.* 27/28,2; 30/31,23 etc.).
3,57 „Spre ajutorul meu": TM are „la strigătul meu (de ajutor)" şi pune secvenţa în finalul v. 56.
3,58 „ai răscumpărat": verbul λυτρόω, care înseamnă, la propriu, „a elibera plătind o răscumpărare", traduce adesea ebr. *gā'al*. Apare frecvent în Psalmi, referitor la Dumnezeu ca eliberator al lui Israel. *Cf.* şi nota la Deut. 7,8. Olympiodor vede aici şi o prevestire a învierii lui Hristos.
3,61 După „ocara lor", recensiunea origeniană şi familia manuscriselor antiohiene restabilesc lecţiunea Κύριε, „Doamne", conformă cu textul ebraic care are aici *YHWH*.
3,62 „cugetările": gr. μελέτη înseamnă „grijă" şi, de aici, „exercitare", „practică", îndeosebi cea oratorică, „declamare", dar şi „studiu". În LXX înseamnă de obicei „meditaţie". Aici corespunde ebr. *higgayōn*, „modulaţie sonoră", dar şi „cugetare".
3,63 Ed. Ziegler, urmând sensul dat de accentele din TM, optează pentru o altă frazare a primei părţi din verset: „Priveşte şederea şi ridicarea lor". ♦ „la ochii lor": TM are „eu [sunt] cântecul lor (de batjocură)". Traducătorul va fi citit *M'YNYHM* în loc de *MNGYNTM*. Ed. Ziegler are aici: „Eu sunt psalmul lor".
3,65 Midraşul înţelege că e vorba de o inimă învârtoşată; Raşi, dimpotrivă, de o inimă zdrobită; Targumul, de angoasa inimii. Iar Origen parafrazează: „Le vei pricinui chin arătându-le cât de mult i-ai ocrotit". ♦ „truda Ta": TM are *ta'alāh*, „blestemul Tău".

Pietrele sfinte au fost vărsate la începutul fiecărei ieşiri.

[2] Fiii Sionului cei de preţ, cei ce fuseseră înălţaţi în aur,
cum au fost socotiţi ca vase de lut, lucrarea unor mâini de olar?

[3] Chiar şi balaurii şi-au dezgolit ţâţele, [de] au supt puii lor:
fiicele poporului meu [sunt] fără de leac, ca vrabia în pustie.

[4] De sete, limba sugarului i s-a lipit de gâtlej,
pruncii au cerut pâine: nu e cine să le-o frângă.

[5] Cei care mâncau feluri alese au fost nimiciţi la ieşiri,
cei care fuseseră alăptaţi pe purpură s-au învăluit în scârnă.

[6] Şi s-a mărit nelegiuirea fiicei poporului meu mai mult decât nelegiuirea Sodomei

---

4,1 „se va întuneca... se va strica": timpul viitor din LXX e, ca în multe locuri, o transpunere automată a imperfectivului din ebraică. Traducătorii moderni ai TM le atribuie aici valoarea de prezent sau de trecut. Recensiunea antiohiană are verbele la aorist. ♦ „argintul": TM are *kethem*, cuvânt rar şi poetic pentru a desemna aurul curat. ♦ După Raşi, această elegie ar fi fost rostită asupra regelui Iosia, aşa cum se spune în 2Par. 35,25.
4,2 „înălţaţi în aur": Origen propune două interpretări: cei care se trufesc cu bogăţia lor sau cei care sunt mai de preţ decât aurul. TM are aici un *hapax* interpretat ca „a fi de acelaşi preţ" sau „a fi cântărit cu aur". Expresia din greacă aminteşte de Sof. 1,11 (vezi nota).
4,3 „balaurii": gr. δράκων trimite la un animal fabulos sau echivalează diverse nume de animale, cel mai adesea şerpi sau crocodili, dar şi şacali, lei sau ţapi, atribuindu-le o putere misterioasă; apare mai ales în contexte ce descriu un ţinut pustiit unde bântuie numai animale sălbatice (*e.g.* Ier. 9,11). TM are aici „şacalii". ♦ „fiicele poporului meu [sunt] fără de leac, ca vrabia...": TM are „fiica poporului meu a devenit crudă ca struţii...". ♦ „balaurii... fără de leac": *cf.* Deut. 32,33. ♦ „vrabia": gr. στρουθίον apare de mai multe ori în contexte unde metaforizează omul urmărit de duşmani, dreptul prigonit (vezi şi *supra*, nota 3,52; Ps. 10/11,2; 123/124,7 etc.). El echivalează cel mai adesea ebr. *ṣippōr*, care desemnează o pasăre de talie mică. TM are „struţii", evocând Iov 39,16. Unii traducători moderni echivalează aici şi cuvântul grecesc cu „struţ" (Brenton, NETS, LEH).
4,5 „feluri alese": *litt.* „desfătările". Textul evocă paradisul din Gen. 3,23. ♦ „ieşiri": vezi *supra*, nota 2,19.
4,6 „nelegiuirea... nelegiuirea": TM are „fărădelege... păcat". Folosind acelaşi cuvânt, LXX pune pe acelaşi plan vinovăţia Ierusalimului cu cea a Sodomei. ♦ „ca în grabă": TM are „ca într-o clipă".

celei răsturnate ca în grabă, fără să-şi fi trudit [cineva] asupra ei mâinile.

[7] Nazireii ei ajunseseră mai curaţi decât zăpada, străluceau mai mult decât laptele;
se împurpuraseră mai mult decât pietrele, de safir [era] desprinderea lor.

[8] S-a întunecat mai mult decât funinginea chipul lor, n-au mai fost recunoscuţi la ieşiri,
li s-a înţepenit pielea pe oase, s-au uscat, au ajuns ca lemnul.

[9] [Mai] frumoşi cei răniţi de săbii decât cei răniţi de foame;
au plecat străpunşi departe de roadele ogoarelor.

[10] Mâini de femei miloase şi-au [pus la] fiert copiii,
le-au fost spre hrană lor la zdrobirea fiicei poporului meu.

[11] Şi-a împlinit Domnul mânia, Şi-a revărsat mânia urgiei Sale,
a aprins foc în Sion şi i-a mistuit temeliile.

[12] N-au crezut regii pământului, nimeni dintre locuitorii lumii,
că va intra duşmanul şi asupritorul pe porţile Ierusalimului.

[13] Din pricina păcatelor profeţilor ei, a strâmbătăţilor preoţilor ei
care vărsau sângele celor drepţi în mijlocul ei.

[14] S-au clătinat veghetorii ei la ieşiri, s-au pângărit cu sânge;

4,7 „pietrele": TM are *pᵉnînîm*, cuvânt rar, interpretat de obicei ca desemnând „coralii" sau „perlele" şi tradus în greacă în alte locuri cu „pietre de preţ". ♦ „desprinderea": termenul ar putea desemna aici fie viaţa ascetică a nazireilor, fie grupul acestora, separat de ceilalţi oameni.
4,9 „răniţi": vezi *supra*, nota 2,12. ♦ „au plecat": TM are „s-au scurs".
4,10 Origen trimite la asediul Ierusalimului de către romani povestit de Flavius Iosephus (*BI* VI, 3,208-211); corespondenţele sunt nu numai de conţinut, ci chiar de termeni.
4,12 „duşmanul şi asupritorul": Targumul trimite la Nabucodonosor şi Nebuzaradan; Origen, la egipteni şi Nabucodonosor.
4,14 „veghetorii": TM are „orbii", înţeles de obicei în traduceri ca apoziţie pe lângă „drepţii" din versetul precedent. Origen identifică „veghetorii" cu îngerii, trimiţând la Dan. 4,10 (versiunea Theodotion). În apocrifele intertestamentare, aceştia sunt îngeri

pe când nu puteau le-au atins veşmintele.

15 Îndepărtaţi-vă de cei necuraţi – numiţi-i – îndepărtaţi-vă, îndepărtaţi-vă, nu[-i] atingeţi,
pentru că s-au aprins, ba chiar s-au zguduit! Spuneţi între neamuri: „Nu vor mai sălăşlui."

16 Faţa Domnului [era] partea lor: nu va mai privi la ei;
la faţa preoţilor n-au luat seama, de bătrâni nu le-a fost milă.

17 Pe când mai eram [în viaţă], ni s-au sfârşit ochii după ajutor, în zadar;
pe când pândeam am stat la pândă spre un neam ce nu mântuieşte.

18 I-am vânat pe cei mici ai noştri ca să nu meargă în pieţele noastre;
ni s-a apropiat vremea, ni s-au împlinit zilele, ne-a venit vremea.

19 Uşori au ajuns cei ce ne prigonesc, mai mult decât vulturii cerului,
pe munţi s-au aprins, în pustiu ne-au întins curse.

20 Suflarea feţei noastre, unsul Domnului, a fost prins în distrugerile lor,

---

căzuţi în ispită şi deveniţi corupători, conform Gen. 6 (*e.g.* 1Enoh 1,5.6 B bis; 10,7.9.15; *Testamentul lui Ruben* 5,6.7). ♦ Partea a doua a versetului este obscură atât în LXX, cât şi în TM.

4,15 „numiţi-i": TM are „ei le strigau" (*cf.* Lev. 13,46). ♦ „s-au aprins": TM are „rătăcesc". ♦ „Nu vor mai sălăşlui": vezi *supra*, notele 2,22 şi 1,3.

4,16 „Faţa Domnului [era] partea lor": TM are „Faţa lui *YHWH* i-a împrăştiat". Traducătorul va fi raportat *ḥilʾqām* nu la verbul *hālaq*, „a împrăştia", ci la *hēleq*, „parte". ♦ „la faţa preoţilor n-au luat seama": *litt.* „faţa preoţilor n-au luat-o/ridicat-o" – calc după o expresie ebraică ce înseamnă „a lua în consideraţie", „a acorda importanţă".

4,18 „I-am vânat pe cei mici ai noştri": TM are „Ne-au vânat paşii". TM descrie urmărirea locuitorilor Ierusalimului de către duşmani, pe când din LXX reiese că locuitorii Ierusalimului şi-au împiedicat copiii să iasă, ca să nu vadă prăpădul. ♦ „s-a apropiat": perfectul exprimă caracterul inevitabil al intervenţiei divine; aceeaşi construcţie cu un perfect rezultativ, în Deut. 31,14; Is. 56,1; Ier. 28[51],9 etc. ♦ „vremea... vremea": echivalarea ebr. *qēṣ*, „sfârşit", cu gr. καιρός este excepţională în LXX şi accentuează că e vorba de intervenţia divină.

4,19 „s-au aprins": exprimarea poate fi figurată, evocând violenţa duşmanilor, dar s-ar putea referi şi la incendierea Ierusalimului.

[cel] despre care am spus: „În umbra lui vom trăi printre neamuri."

21 Bucură-te şi te veseleşte, fiică a Idumeii, care locuieşti în ţară,
căci şi la tine va veni paharul Domnului şi te vei îmbăta şi vei vărsa.

22 S-a sfârşit nelegiuirea ta, fiică a Sionului: nu te va mai surghiuni.
A cercetat nelegiuirile tale, fiică a Edomului, a dezvăluit faptele tale necucernice.

5 1 Aminteşte-Ţi, Doamne, ce ni s-a întâmplat;
priveşte şi vezi ocara noastră!

2 Moştenirea noastră a fost trecută la străini,
casele noastre, la oameni din alte părţi.

3 Am ajuns orfani, nu avem tată,
mamele noastre – ca văduvele.

4 Din zilele noastre, lemnele ni s-au dus la schimb.

4,20 „Suflarea feţei noastre": TM are „Suflarea nărilor noastre". Opţiunea traducătorului LXX aminteşte de episodul creării omului din Gen. 2,7 (de vreme ce, după cum se ştie, termenul πνεύμα, „suflare", s-a specializat pentru „suflarea/Duhul/Spiritul" lui Dumnezeu). ♦ Părinţii raportează versetul la Hristos; Origen comentează aici: cei care sunt iubiţi de Dumnezeu îl respiră necontenit pe Hristos, căci îl au pururi în faţa lor. ♦ „unsul Domnului": toate mss. au aici χριστὸς κύριος, *litt.* „unsul Domnul", urmat de versiunile latine cu *Christus Dominus*. Rahlfs, bazat pe versiunile arabă şi etiopiană, reconstituie ca formă originară χριστὸς κυρίου, socotind că lecţiunea din mss. este o corectură creştină. Jean Daniélou o consideră un „targum iudeo-creştin", caracterul ei arhaic fiind dovedit de folosirea expresiei în Lc. 2,11. Comentariile ebraice raportează textul la regele Iosia. Mai mulţi comentatori moderni afirmă însă că expresia se referă la fuga şi prinderea regelui Sedekias (*cf.* 4Rg. 25,4-7) – faptul că este prezentat în aceşti termeni constituie unul din motivele care îi fac pe mulţi să respingă paternitatea ieremiană a Plângerilor.

4,21 „Idumeea": numirea grecească a „ţării Edomului", aflată la sud de Iudeea. Midraşul şi Raşi văd aici o aluzie la romani. ♦ „locuieşti în ţară": TM are „locuieşti în ţara 'Ûṣ", teritoriu situat între Edom şi nord-vestul Arabiei. ♦ „vei vărsa": TM are „te vei dezgoli".

4,22 „faptele... necucernice": TM are „greşelile". Traducătorul LXX accentuează caracterul religios al greşelilor duşmanului; el sporeşte astfel efectul de mângâiere, sugerând întoarcerea situaţiei.

5,2 *Cf.* Ps. 78/79,1.

[5] Pe grumazul nostru am fost prigoniți;
am trudit și n-am avut odihnă.

[6] Egiptul a dat mâna,
Asur, pentru săturarea lor.

[7] Părinții noștri au păcătuit, nu [mai] sunt;
noi am îndurat nelegiuirile lor.

[8] Niște robi s-au înstăpânit peste noi,
nu este cine să ne răscumpere din mâna lor.

[9] Cu prețul vieții ne vom aduce pâinea
din fața sabiei pustiului.

[10] Pielea ni s-a înnegrit ca un cuptor;
s-au strâns din pricina vijeliilor foamei.

[11] Pe femei le-au înjosit în Sion,
pe fecioare, în cetățile lui Iuda.

[12] Dregătorii au fost spânzurați de mâini,

5,4 „Din zilele noastre": TM are „Apa noastră cu [preț de] argint am băut-o". Traducătorul a citit *MYMYNU* drept *mēyāmēynū*, de la *yōm*, „zi", precedat de prepoziția *mē* și urmat de pronumele sufix *-nū*, în vreme ce TM vocalizează *mēymēynū* – de la *mayim*, „ape". ♦ Locuitorii Ierusalimului ajunseseră constrânși să-și cumpere apa și lemnul de la dușmani. Astfel de situații sunt atestate și în alte perioade de ocupație.
5,6 TM are: „Egiptului i-am dat mâna, Asiriei – spre săturare cu pâine". Traducerea LXX îi exonerează pe iudei de inițiativa unor alianțe cu foștii dușmani, menționând în schimb alierea celor două puteri străine pentru foloase materiale. ♦ „săturarea lor (αὐτῶν)": ed. Ziegler are ἄρτων, „de pâini" (ca în TM).
5,8 „să ne răscumpere": vezi *supra*, nota 3,58.
5,9 „Cu prețul vieții": *litt.* „Cu viețile noastre". Referire la asediații care se strecurau în afara zidurilor pentru a-și procura hrană. ♦ „din fața sabiei pustiului": calc după ebraică. ♦ Olympiodor interpretează „sabia pustiului" ca o aluzie la neamurile care au luptat împotriva iudeilor, dar și la „păcatul crud și sălbatic".
5,10 „s-a înnegrit... s-au strâns": traducere dublă a ebr. *kāmar* la *niphal*, care înseamnă, la propriu, „a se încinge", „a fi ars", iar la figurat, „a se înflăcăra", „a se tulbura".

bătrânii n-au aflat mărire.

[13] Cei aleși au înălțat plânset
și tinerii s-au vlăguit sub lemn.

[14] Și bătrânii au încetat [să șadă] la porți,
cei aleși și-au încetat psalmii.

[15] A încetat bucuria inimii noastre,
ni s-a schimbat în jale dănțuirea.

[16] A căzut cununa de pe capul nostru:
vai nouă, că am păcătuit!

[17] Pentru aceasta ni s-a îndurerat inima,
pentru aceasta ni s-au întunecat ochii;

[18] pe muntele Sion, fiindcă a fost nimicit,
vulpile au străbătut prin el.

[19] Dar Tu, Doamne, vei locui în veac,
tronul Tău, din neam în neam.

[20] De ce spre biruință ai uitat de noi?

5,12 „de mâini": TM are „de mână". Pluralul din LXX ar putea trimite la imaginea răstignirii, la care se referă și Targumul.
5,13 „Cei aleși au înălțat plânset": TM are „Tineri aleși au cărat [piatră de] moară" (la fel în BA). Raşi spune că dușmanii puneau pietre de moară pe umerii adolescenților ca să-i chinuie. Conform Midrașului, cum în Babilon nu se găseau pietre mari pentru măcinat, Nabucodonosor i-a pus pe iudei să-i care pietre de moară din țara lor. O altă tradiție midrașică interpretează expresia ca un eufemism pentru a spune că tinerii au fost constrânși la relații sexuale; Vulgata a preluat această interpretare: *adulescentibus inpudice abusi sunt*.
5,16 „cununa de pe capul nostru": Midrașul *Lekah Tob* și Olympiodor spun că expresia se referă la *Tōrāh*.
5,19 „Dar": nu apare în TM. O adăugire cu același sens e atestată în Peshitta. Se subliniază astfel mai puternic diferența între situația locuitorilor și veșnicia lui Dumnezeu: de aici, speranța izbăvirii.

Ne vei părăsi pentru lungime de zile?

21 Întoarce-ne, Doamne, la Tine şi ne vom întoarce,
şi înnoieşte-ne zilele precum odinioară!

22 Pentru că de tot ne-ai lepădat,
Te-ai mâniat pe noi din cale-afară.

5,20 „spre biruinţă": TM are „pe vecie" – vezi *supra*, nota 3,18.
5,21 „Întoarce-ne... şi ne vom întoarce": *cf.* Ier. 38[31],18; expresia subliniază o idee foarte importantă, asupra căreia profeţii insistă mai ales începând cu Ieremia: iniţiativa convertirii omului îi se datorează lui Dumnezeu.
5,22 „Pentru că": TM are „chiar dacă". ♦ „de tot ne-ai lepădat": *litt.* „lepădând ne-ai lepădat". ♦ Manuscrisele Targumului reiau în final v. 21, în virtutea obiceiului străvechi de a evita încheierea unui text biblic pe cuvinte de mustrare.

EPISTOLA LUI IEREMIA

Traducere din limba greacă de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU şi MONICA BROŞTEANU

Introducere şi note de
FRANCISCA BĂLTĂCEANU şi MONICA BROŞTEANU, adaptare după
ISABELLE ASSAN-DHÔTE şi JACQUELINE MOATTI-FINE

Introducere la Epistola lui Ieremia

Ca şi Cartea lui Baruh şi Plângerile, Epistola lui Ieremia îşi împrumută cadrul istoric din cartea profetului Ieremia; îşi ia de acolo şi două elemente esenţiale: forma epistolară şi satira împotriva idolatriei.

1. Modelul epistolar

În cartea profetului, acesta, rămas la Ierusalim, trimite comunităţii iudeilor exilaţi la Babilon o scrisoare spre a-i avertiza împotriva făgăduinţelor înşelătoare ale profeţilor mincinoşi. El li se adresează direct, spunându-le că exilul va fi lung, aşadar ei să se instaleze cât pot de bine în ţara străină. Nu pomeneşte nimic despre primejdia idolatriei şi tocmai în acest punct s-a inserat autorul Epistolei.

În Biblia ebraică sunt puţine texte desemnate în mod expres ca „scrisori", conţinând un mesaj în stil direct: 2Sam. (2Rg. LXX) 11,15; 1Rg. 21 (3Rg. 20 LXX), 8-9; 2Rg. (4Rg. LXX) 5,6; 10,2-3.6; 19,10-14; Neh. 6 (2Ezr. 16 LXX), 5-7; 2Par. 2,10-15; 21,12-15; 30,6-9; 36,22-23; Ier. 29 (36 LXX), 4-23. Li se mai adaugă câteva texte desemnate ca scrisori, dar al căror conţinut este relatat în stil indirect (Est. 1,22; 3,13; 9,20-21; 2Par. 30,1). Ele sunt numite de obicei *sepher*, „scrisoare", „carte", de unde echivalarea greacă τὸ βιβλίον sau ἡ βίβλος. Fiind inserate în naraţiuni, ele nu cuprind elementele formale ale scrisorii (adresarea autorului către destinatar, salutul final). Epistola noastră se conformează acestui model, spre deosebire de cel atestat în cărţile LXX fără substrat ebraic (suplimentele la Estera şi Daniel, Macabei). Într-adevăr, conform modelului grecesc, acestea includ formula introductivă tipică: numele trimiţătorului şi al destinatarului, formula de salut (*cf.* 1Mac. 12,6; 20,14.20; 15,2.15; 2Mac. 1,10) şi se încheie cu urările de sănătate şi elementul de datare (*cf.* 2Mac. 11,21.33.38).

Aşadar, chiar dacă în secolul al XIX-lea cercetătorii erau siguri că textul originar va fi fost scris direct în greacă, C.J. Ball[1] a demonstrat existenţa

1. „Epistle of Jeremy", *APOT* I, pp. 596-611.

unui original ebraic (pierdut) pentru Epistola lui Ieremia, întrunind actualmente consensul majorității cercetătorilor. În afară de respectarea modelului ebraic, alte argumente pentru aceasta sunt: formula νυνὶ δὲ, acomodată după obișnuitul καὶ νῦν, „și acum", ce echivalează ebr. *w^e 'attāh*, formula curentă de tranziție între fraza de prezentare și corpul scrisorii; ebraisme curente, de tipul „a păcătui păcate" (v. 1), dar și altele mai rare – „om judecător" (v. 13); cuvinte/expresii stranii în context, care se explică cel mai bine printr-o confuzie de lectură în ebraică – *e.g.* „pisicile" (v. 21 – vezi nota), „marmura" care putrezește (v. 71 – vezi nota).

Ce-i drept, în Epistola lui Ieremia, ficțiunea „scrisorii" se menține doar în primele șase versete și va fi reluată abia în final (v. 68), iar aceea a adresării directe apare doar punctual, în formulele de la început și sfârșit de verset (14, 22, 28, 64, 68), apoi, în final, în v. 71. După M.W. Roth[2], satirele la adresa idolilor, care în textele biblice apar adesea inserate în imnuri de laudă adusă Dumnezeului creator[3], ar putea fi numite „contra-imnuri", constituind un fel de contrapunct la enumerarea atributelor divine. Un astfel de „imn negativ" este și Epistola; îndărătul neputinței acestor chipuri de aur, argint și lemn, care se degradează și se distrug, de care nu trebuie să ne temem, se profilează puterea amenințătoare, dar și benefică, a Dumnezeului adevărat.

2. Relația cu Cartea lui Ieremia

În Ier. 29,36, profetul trimite o scrisoare comunității deja aflate în exil în urma primei deportări (597 î.H.), insistând asupra lungimii exilului. Subtitlul Epistolei („către cei care urmau să fie duși în surghiun") trimite deci la o etapă anterioară, de vreme ce insistența asupra lungimii exilului (v. 2) face ecou celei din cartea profetului.

În Ieremia găsim mai multe denunțări ale idolatriei: în 28 [51 TM], în mijlocul oracolelor împotriva Babilonului, în 15,19, unde slava Dumnezeului lui Israel, Creator și Stăpân al universului, este pusă în opoziție cu deșertăciunea idolilor; mai mult, capitolul se termină cu trimiterea acestui document la Babilon; solul trebuie să-l citească, apoi să-l arunce în Eufrat (v. 60). Dar

2. M.W. Roth, „For Life, He Appeals to Death (Wis 13,18); A Study of Old Testament Idol Parodies", *CBQ* 37, 1975, pp. 21-47.
3. *Cf.* Is 40,18-19; 44,9-21; 46,1-7; Ier. 10,2-14; 16,19-20; Iez. 16,17-18; Hab. 2,18-19; Ps. 113,12-16 (115,4-8), 134/135,15-18.

sursa cea mai probabilă a Epistolei este invectiva împotriva cultelor babiloniene din cap. 10 (de altfel, parafraza Targumului la v. 11 îl transformă într-o Epistolă în miniatură – vezi și nota). În acest capitol apar două teme rare în textele împotriva idolatriei. Prima (care se regăsește doar în Is. 44,18-20) este ignoranța ca sursă a nebuniei închinării la idoli: „Tot omul s-a prostit, [depărtat] de cunoaștere" (Ier. 10,14); a doua este respingerea spaimei: „și de semnele cerului să nu vă înspăimântați" (doar în Ier. 10,2 – și în cap. 5 TM). Acest avertisment împotriva fricii de idoli constituie însăși armătura Epistolei, iar autorul combină cele două teme: apelul la rațiune, cunoașterea adevăratei naturi a idolilor trebuie să înlăture teama: „De aici se poate cunoaște că nu sunt dumnezei: așadar, nu vă temeți de ei!" (v. 14: cu câteva variante și în 22, 28, 64, 68).

Există însă și unele motive care nu apar în altă parte: degradarea acelor zei prăfuiți, înnegriți de fum, putrezi, maltratați de animale (vv. 15-22); ritualurile scandaloase (vv. 29-44), inutilitatea lor în univers, în comparație cu aștrii (vv. 57-64). Dar mai ales avertizarea tinde spre a demonstra falsitatea denumirii de θεοί, „(dumne)zei", pentru a alunga primejdia ca Israel în exil să se asimileze cu neamurile idolatre. Iar în spatele îndemnului „nu vă temeți" se profilează porunca „De Domnul Dumnezeul tău să te temi" (Deut. 6,13), ce străbate întreaga Biblie.

3. Structura Epistolei

La prima vedere, ea pare repetitivă până la saturație; totuși, prin întrețeserea temelor și formulelor repetate se conturează treptat o mișcare ce tinde spre desființarea „(dumne)zeilor de aur, de argint și de lemn", iar frazele ce ritmează textul slujesc de criterii formale pentru a înțelege compoziția argumentării.

O introducere (vv. 1-6) pune față în față două lumi: mulțimea idolatră, înfricoșată de zeii săi, și credincioșii Dumnezeului unic.

Un prim ansamblu, de trei paragrafe (7-14; 15-22; 23-28), are ca temă neputința zeilor față de ei înșiși: așadar ei nu sunt dumnezei, oamenii nu trebuie să se teamă de ei.

Al doilea ansamblu face apel la rațiunea omului: de vreme ce ritualurile ce se fac pentru ei sunt scandaloase (29-39), ei nu au nici o putere asupra vieții omului (40-44), ci sunt lucrarea mâinilor omenești, trecători și lipsiți de putere asupra evenimentelor (45-56): cum ar putea fi dumnezei?

Al treilea ansamblu lărgeşte condamnarea acestor chipuri: sunt inferioare obiectelor, aştrilor, elementelor naturii (56-64), ba chiar şi animalelor sălbatice (65-67): deci nu sunt de temut.

Încheierea este o deschidere către viitorul grotesc al acestor idoli: sunt comparaţi cu o „sperietoare", cu un „mărăciniş", cu un „mort aruncat" (69-72), iar „ocara" evocă pedeapsa divină ce-i aşteaptă pe idolatri.

Nenumăratele repetiţii produc de fapt necontenite variaţii în exprimare, care fixează ideile şi alcătuiesc tranziţia de la un paragraf la altul. Unii termeni se constituie într-o reţea ce străbate tot textul, accentuând anumite idei: „sentiment", „simţire" (αἰσθάνεσθαι, 19; 23; 40; 41; 49), „moarte" (26; 31; 70), „rege" (1; 32; 52; 55; 65; 50), „ocară" (43; 47; 71; 72).

4. Data şi locul compunerii. Atestarea textului

În 2Mac. 2,1-4, autorul afirmă că „în [depozitele de] scrieri" se află un avertisment adresat de Ieremia exilaţilor, „ca să nu uite de poruncile Domnului şi să nu rătăcească în cuget văzând statuile de aur şi de argint [ale idolilor] şi podoabele cu care erau înveşmântate". Dacă într-adevăr este o aluzie la Epistolă, ea ar data cel mai târziu din secolul I î.H. Un mic fragment descoperit la Qumran (grota 7) confirmă existenţa Epistolei la această dată.

Alţi cercetători pornesc de la afirmaţia din v. 2, că exilul va dura „şapte generaţii": cel mai probabil este vorba de un număr simbolic; totuşi, unii, ca C.J. Ball[4], datează Epistola, pe această bază, în jurul anului 317 î.H., socotind 40 de ani pentru o generaţie, pornind de la prima deportare (597 î.H.).

De vreme ce are ca scop combaterea idolilor babilonieni, Epistola nu conţine nici o aluzie la cultele cananeene sau egiptene. În schimb ea dovedeşte o bună cunoaştere a ritualurilor din Babilon. Conform *Ritualurilor accadiene*, zeii erau îmbrăcaţi fastuos, li se aduceau îngrijiri (*cf.* Ep. Ier. 12.71.32.57). Prostituţia sacră (vv. 42-43) practicată în Babilon este atestată de Herodot (I,199), Strabo (XVI,20,745) şi Lucian (*De Dea Syria* 6); după acesta din urmă, ea era o pedeapsă impusă femeilor care refuzau să-şi radă capul în semn de doliu pentru moartea lui Tammuz. Probabil că despre ritualul de doliu pentru acest zeu este vorba în Ep. Ier. 30-32. Totuşi, pornind doar de la astfel de indicii este greu de stabilit locul alcătuirii Epistolei.

Ca şi celelalte suplimente la Ieremia, textul Epistolei din forma veche a LXX este atestat în mss. *Vaticanus* şi în mss. înrudite cu el; recensiunea

4. *Op. cit.*; *cf.* şi G.W.E. Nickelsburg, 1981, pp. 35-41.

lucianică (L) prezintă puţine variante; diferenţele faţă de celelalte versiuni nu sunt semnificative: Vulg. şi Syro-hexaplara sunt traduceri literale ale LXX. Un mic fragment, conţinând câteva litere din vv. 43 şi 44, a fost descoperit la Qumran (7Q2 şi R 804): fragmentul datând din anul 100 î.H. pare a oferi o variantă lucianică[5].

5. Limba textului Epistolei

Vocabularul este, în mare, cel uzual în LXX; există, totuşi, legături privilegiate cu unele cărţi. De pildă, apare un număr însemnat de termeni comuni cu Iov şi Proverbe şi mai ales cu cărţile deutero-canonice, cum ar fi Iudit, Sirah, Înţelepciunea lui Solomon şi 2-4 Macabei: de exemplu, νομίζειν, „a crede/socoti/considera", mai apare doar în Înţ., Sir., 3-4 Mac.; αἰσθάνεσθαι, „a simţi" – în Iov, Prov., Înţ., 4Mac.; ἀντίγραφον, „copie", e frecvent în Est. şi 1Mac.; ἀδύνατος, „fără putere", şi σήπειν, „a putrezi" – frecvente în Iov; καθιδρύειν, „a aşeza/întemeia", şi περικεῖσθαι – doar în Mac. Aceste apropieri ar putea sugera o datare apropiată.

Limba are multe caracteristici *koine*, care constituie *hapax*-uri septuagintale (ἐφίπτασθαι, „a zbura"; προβασκάνιον, „sperietoare"; σικυήρατον, „câmp de castraveţi" etc.), dar şi termeni rari, căutaţi (συλάω, „a jefui"; εὐήκοος, „ascultător" etc.). Sintaxa este îngrijită (folosirea subjonctivului eventual în subordonatele temporale, a genitivului absolut, inserarea pronumelui reflexiv între articol şi nume etc.).

Impresia generală este de text elaborat, chiar pretenţios, oarecum straniu prin excesul de retorică, ceea ce ar putea explica absenţa comentariilor patristice asupra lui.

Isabelle Assan-Dhôte, Jacqueline Moatti-Fine
Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu

5. M. Baillet, J.T. Milik, R. de Vaux, „Les *Petites Grottes* de Qumran", *DJDJ*, III, Oxford, 1962, pp. 27-30.

Epistola lui Ieremia

Copie a scrisorii pe care a trimis-o Ieremia către cei care urmau să fie duşi în surghiun la Babilon de către regele babilonienilor, pentru a le vesti după cum îi fusese poruncit de Dumnezeu.

[1] Pentru păcatele pe care le-aţi săvârşit înaintea lui Dumnezeu, veţi fi duşi în surghiun la Babilon de către Nabucodonosor, regele babilonienilor. [2] Aşadar, ajungând în Babilon, veţi sta acolo mai mulţi ani şi timp îndelungat, până la şapte generaţii, dar după aceea vă voi scoate de acolo în pace. [3] Acum însă veţi vedea în Babilon zei de argint şi de aur şi de lemn, purtaţi pe umeri, pricinuind frică oamenilor. [4] Luaţi, deci, seama ca nu cumva şi voi să vă asemănaţi întru totul străinilor şi să vă cuprindă frica de aceia [5] văzând cum mulţimea din faţa şi din spatele lor li se închină; ci spuneţi în cuget: „Ţie trebuie să Ţi se aducă închinare, Stăpâne." [6] Căci îngerul Meu este cu voi şi el cercetează vieţile voastre.

[7] Într-adevăr, limba lor a fost lustruită de un meşteşugar, iar ei sunt [obiecte] aurite şi argintate, dar sunt mincinoase şi nu pot vorbi. [8] Ca pentru

---

1-6 Singurele versete în care profetul se adresează direct, în numele lui Dumnezeu, celor ce aveau să fie duşi la Babilon.

1 „păcatele pe care le-aţi săvârşit": *litt.* „păcatele pe care le-aţi păcătuit" – semitism.

2 „şapte generaţii": durata prezisă a exilului este în contradicţie cu cei şaptezeci de ani prevestiţi în alte locuri (*cf.* Zah. 1,12; 7,5; Ier. 25,12; 36[29],10). Unii exegeţi explică această diferenţă printr-o confuzie între literele ebraice cu valoare numerică *gimel* (3) şi *zayin* (7).

3 „pricinuind (*litt.* arătând) frică": expresie insolită, *hapax* în LXX. Pentru tema spaimei deşarte pe care o provoacă idolii, *cf.* Ier. 10.

5 „Stăpâne": apelativul δέσποτα adresat lui Dumnezeu, rar în LXX, este de obicei asociat cu κύριε; apare singur doar în patru locuri din Dan. 9 (LXX).

6 „cercetează vieţile (*litt.* sufletele) voastre": gr. (ἐκ)ζητεῖν ψυχάς este traducerea literală a unei expresii ebraice frecvente, care are de multe ori sens de ameninţare (*cf.* Ier. 4,30; 11,21; 19,7 etc.).

7-28 „Nu vă temeţi": ansamblu de trei paragrafe ritmat de repetarea temei: „De aici se poate cunoaşte că nu sunt dumnezei: aşadar, nu vă temeţi de ei" (vv. 14.22.28).

o fată căreia îi plac gătelile, luând aur, [ei] făuresc cununi pe capetele zeilor lor; [9] dar se [mai] întâmplă ca preoții, luând pe ascuns aur și argint de la zeii lor, să-l cheltuiască pentru ei înșiși, ba vor da din ele și desfrânatelor casei. [10] Îi împodobesc și cu veșminte, ca pe oameni, pe zeii de argint, de aur sau de lemn; dar aceia nu sunt feriți de rugină și de viermi. [11] Fiind ei înfășurați în veșmânt de purpură, [oamenii] le curăță fața de praful din casă, că se adună mult peste ei. [12] Ba [câte unul] ține și sceptru ca un om judecător al unei țări, el care nu-l va ucide pe cel care îi greșește. [13] Ține pumnal în mâna dreaptă și secure, dar pe sine nu se va [putea] feri de război sau de tâlhari. [14] De aici se poate cunoaște că nu sunt dumnezei: așadar, nu vă temeți de ei!

[15] Într-adevăr, după cum o unealtă a omului, [odată] stricată, ajunge nefolositoare, așa sunt [și] zeii lor, [odată] așezați în lăcașuri. [16] Ochii lor sunt plini de praf, de la picioarele celor care intră. [17] Și, după cum unuia care a făcut o strâmbătate împotriva regelui îi sunt ferecate curțile, ca unui osândit la moarte, preoții le întăresc lăcașurile cu porți mari și cu încuietori și cu zăvoare, ca să nu fie jefuiți de tâlhari. [18] Aprind lămpi, mai multe decât pentru ei înșiși, dar aceia nu pot vedea nici una dintre ele. [19] Sunt ca o bârnă a casei; dar se spune că inimile le sunt roase: ei nu simt târâtoarele ieșite din pământ care îi mănâncă și pe ei, și veșmântul lor. [20] Fețele li s-au înnegrit de la fumul din lăcaș. [21] Pe corp și pe cap le zboară lilieci, rândunici

8 „căreia îi plac gătelile": gr. φιλόκοσμος, bine atestat în *koine*, este un *hapax* în LXX. ♦ În ed. Ziegler și în BA, versetul se încheie la „luând aur", după care începe v. 9 – de aici încolo delimitarea versetelor este diferită față de ed. Rahlfs, până la v. 14 inclusiv.

9 „casei": *litt.* „acoperișului".

12 „om judecător": expresia presupune ebr. *'îš šōphēṭ*; începând cu Cartea Judecătorilor desemnează cârmuitorul în general, nu doar judecătorul.

13 „pumnal": gr. ἐγχειρίδιον, rar în LXX, mai apare doar în Iez. 21,8.9.10 ca o armă redutabilă în mâna Domnului. ♦ „secure": gr. πέλεκυς desemnează securea cu două tăișuri, ce poate fi unealtă, armă sau instrument în ritualul de jertfă. Apare numai de patru ori în LXX. Nu e clar la ce zeu trimit aceste arme.

15-16 Segmentarea în versete este din nou diferită (vezi *supra*, nota 8).

16 „praf": comentând Lev. 19,30, Rași citează printre semnele de lipsă de respect față de Dumnezeu faptul de a intra în sanctuar cu picioarele prăfuite.

19 „roase": gr. (ἐκ)λείχειν, *litt.* „a linge", se folosește cu privire la iarba păscută (Num. 22,4), apa „înghițită" de foc (3Rg. 18,38) sau în expresia „a linge țărâna" (Ps. 72,9; Mich. 7,17; Is. 49,23). Cu referire la „inimă" nu se mai întâlnește.

21 „pisicile": gr. αἴλουροι este un *hapax* în LXX și nici nu se potrivește în context. După unii este vorba de o glosă egipteană (W. Naumann, „Untersuchungen über den

și [alte] păsări, precum și pisicile. [22] De aici veți cunoaște că nu sunt dumnezei: așadar, nu vă temeți de ei!

[23] Cât privește aurul cu care sunt acoperiți spre înfrumusețare, dacă nu-i curăță cineva rugina, ei nu vor străluci; într-adevăr, nici când erau turnați nu simțeau. [24] Sunt lucruri cumpărate pe orice preț, în care nu este suflare. [25] Neavând picioare, sunt purtați pe umăr, arătându-și oamenilor nevrednicia. Se rușinează chiar și cei care îi îngrijesc, pentru că, de ar cădea la pământ, vor [trebui] să-i ridice ei; [26] dacă cineva îl așază drept, nu se va mișca de la sine, iar de va fi pus culcat, nu se va îndrepta, ci ca pentru morți li se pun lângă ei daruri. [27] Cât despre jertfele lor, preoții lor, vânzându-le, dobândesc câștig; tot așa și femeile lor pun la păstrare din ele fără să facă parte unui sărman sau neputincios; se ating de jertfele lor și cea care șade deoparte, și lăuza. [28] Cunoscând, așadar, din acestea, că [ei] nu sunt dumnezei, nu vă temeți de ei!

[29] Atunci, cum au fost numiți dumnezei? Pentru că femeile aduc daruri unor zei de argint și de aur și de lemn! [30] Iar în lăcașurile lor preoții se așază

apokryphen Jeremiasbrief", BZAW 25, 1913, p. 29); după G.M. Lee („Apocryphal Cats", *VT* 21,1971, pp. 111-112) ar fi o transcriere greșită a unui cuvânt rar desemnând păsări. În sfârșit, C.J. Ball („The Epistle of Jeremy", R.H. Charles, ed., *APOT* I, Oxford, 1913, pp. 596-611) are avantajul că ține seama de context, presupunând o confuzie între ebr. *'ayyāh*, care desemnează o pasăre impură, și *'iyīm*, „hienă", „șacal". În Is. 34,14, unde apar aceste animale, Targumul traduce cu aram. *ḥătulīm*, „pisici", ceea ce ar putea constitui un indiciu pentru limba originară a Epistolei.

23 „rugina": asocierea aurului cu rugina este neobișnuită. O imagine asemănătoare apare și în NT, în Iac. 5,3: „Aurul vostru și argintul au ruginit". Gr. ἰός înseamnă „rugină", dar și „cocleală", „patină". Aurul pur, după cum se știe, nu ruginește și nici nu se corodează, dar atunci când este prelucrat în diverse obiecte, în aliaj cu argintul, cuprul etc., e posibilă apariția fenomenului de coroziune.

25 „nevrednicia": eufemism pentru goliciune. La fel în Ex. 20,26; Ier. 13,26 etc.

26 *Cf.* Is. 46,7; Înț. 13,16. ♦ Compararea idolilor cu cadavrele trimite la nemișcarea și insensibilitatea lor, în opoziție cu Dumnezeul cel viu. ♦ „daruri": desemnează aici orice fel de ofrande – animale, vegetale și libații, spre deosebire de „jertfele" din versetele următoare, care se referă doar la sacrificiile de animale.

27 „la păstrare": *litt.* „la sărat" – *hapax* în LXX. ♦ „și cea care șade deoparte, și lăuza": două cazuri de impuritate rituală („cea care șade deoparte" – eufemism pentru femeia aflată în perioada ciclului) – *cf.* Lev. 12,2-5; 15,19-20.

29-56 „Atunci, cum au fost numiți dumnezei?": întrebarea cu care începe v. 29 revine ca un laitmotiv la sfârșitul fiecărui grup de argumente (vv. 39.44.51.56).

cu cămăşile sfâşiate, cu capetele şi cu bărbile rase, şi cu capetele descoperite [31] urlă zbierând înaintea zeilor lor ca la ospăţul pentru mort. [32] Dezbrăcându-se de mantii, preoţii îşi îmbracă femeile şi copiii. [33] Nici dacă cineva le face rău, nici dacă [le face] bine, nu vor putea plăti îndărăt; nu pot nici să pună un rege, nici să-l înlăture. [34] La fel, nu pot nicidecum să dea nici avere, nici bănuţi; dacă cineva care le-a făcut o jurământă nu le-o împlineşte, nu-i vor [putea] cere socoteală. [35] Nu vor izbăvi omul de la moarte, nici nu-l vor scăpa pe cel mai slab de cel puternic. [36] Omului orb nu-i vor reda vederea, pe omul aflat la necaz nu-l vor scăpa. [37] De văduvă nu se vor milui, nici orfanului nu-i vor face bine. [38] Pietrelor de pe munte s-au asemuit [aceste lucruri] de lemn şi cele aurite şi cele argintate, iar cei care le îngrijesc vor fi făcuţi de ruşine. [39] Aşadar, cum s-ar putea crede sau spune că aceia sunt dumnezei?

[40] Ba chiar şi chaldeii îi necinstesc, ei care, văzând un mut ce nu poate vorbi, [îl] aduc la Bel şi îi cer să-i dea grai, ca unuia care e în stare să simtă, [41] dar [nici] ei nu sunt în stare, cugetând, să-i părăsească [pe zei], pentru că n-au simţ; [42] iar femeile, încinse cu funii, se aşază pe uliţe ca să pună la fumegat tărâţe; [43] iar când una din ele, trasă de vreun trecător, se culcă cu

29 „femeile aduc daruri": gesturile de cult împlinite de femei îi discreditează pe zei în faţa cititorului iudeu.

30 „se aşază": gr. διφρεύειν, *litt.* „a conduce un car", este un *hapax* în LXX, glosat de Hesychius cu sensul de „a se aşeza deoparte" – unii îl interpretează ca un ritual de doliu, interzis preoţilor în Legea iudaică, alţii îl apropie de prescripţia din Deut. 23,14 legată de păstrarea purităţii taberei. Într-adevăr, expresia πρὸς διφρους καθέσθαι, *litt.* „a se aşeza pe scaune", echivalează în Jud. 3,24 eufemismul ebraic „a-şi acoperi picioarele" = „a-şi face nevoile". Oricare ar fi aici sensul verbului, vv. 30-32 descriu practici rituale care îi scandalizau pe evrei.

31 Ar putea fi o aluzie la ritualurile de doliu pentru moartea zeilor, ca în cultul lui Adonis, în Siria, al lui Osiris, în Egipt, şi al lui Baal, în Canaan. În Iez. 8,14, profetul vede în templu femeile care îl plângeau pe Tammuz.

33 Începe o acumulare de exemple ale neputinţei idolilor, la antipodul concepţiei biblice despre atotputernicia lui Dumnezeu.

34 „bănuţi": *litt.* „aramă".

40-44 Baal şi prostituţia sacră.

40 „[îl] aduc": complementul direct lipseşte în greacă; se poate înţelege şi „îl aduc pe Bel". • „Bel" este unul din numele lui Marduk, zeul Babilonului, menţionat astfel în Is. 46,1; Ier. 27[50],2 şi în Bel şi balaurul.

42 „tărâţe": gr. πίτυρον, *hapax* în LXX, e atestat în textele medicale, dar şi în Theocrit (2,33) ca ingredient în practicile magice.

el, o ocărăşte pe vecina [sa] pentru că n-a fost cerută ca şi ea, nici funia nu i-a fost ruptă. [44] Toate câte li se întâmplă sunt minciuni: aşadar, cum s-ar putea crede sau spune că aceia sunt dumnezei?

[45] Au fost lucrate de lemnari şi aurari: nu [pot] ajunge altceva decât ceea ce vor meşteşugarii. [46] Înşişi cei care le lucrează nu vor ajunge nicidecum la o viaţă lungă; atunci cum vor ajunge cele pe care le-au lucrat să fie dumnezei? [47] Căci au lăsat [doar] minciuni şi ocară urmaşilor. [48] Într-adevăr, când ar veni asupra acelora războaie şi rele, preoţii cugetă în sinea lor unde să se ascundă cu ele. [49] Aşadar, cum nu se poate simţi că nu sunt dumnezei cei care nici pe ei nu se izbăvesc de războaie sau de rele? [50] Fiind acestea din lemn şi aurite şi argintate, se va cunoaşte de aici că sunt mincinoase; tuturor neamurilor şi regilor le va fi limpede că nu sunt zei, ci lucrări ale unor mâini omeneşti şi nici o lucrare dumnezeiască nu este în ele. [51] Aşadar, cui [nu-]i va fi cunoscut că nu sunt dumnezei?

[52] Într-adevăr, nu vor [putea] aşeza nicidecum un rege într-o ţară, nici nu vor da ploaie oamenilor, [53] nici pricina lor nu o vor judeca, nici nu-l vor izbăvi pe cel nedreptăţit, căci sunt neputincioşi: [sunt] precum ciorile între cer şi pământ. [54] Şi dacă ar cădea foc peste casa zeilor de lemn, sau aurîţi sau argintaţi, preoţii lor o vor lua la fugă şi vor scăpa, dar ei, ca nişte bârne, vor arde cu totul în mijloc. [55] Unui rege şi unor duşmani nu li se [pot] împotrivi. [56] Atunci cum s-ar putea socoti sau gândi că [aceia] sunt dumnezei?

[57] Nici de hoţi, nici de tâlhari nu vor [putea] scăpa zeii de lemn şi argintaţi şi aurîţi; cei puternici din aceia îi vor despuia de aur şi de argint şi vor pleca cu veşmântul ce-i învăluia, fără ca ei să se [poată] ajuta pe ei înşişi. [58] Aşadar, e mai de preţ un rege care îşi arată vitejia, sau un vas de folos în casă, de care se va folosi cel ce l-a dobândit, decât zeii mincinoşi; sau o poartă care ţine în siguranţă cele ce se află în casă, decât zeii mincinoşi; sau un stâlp de lemn în palate, decât zeii mincinoşi.

45 „aurari": acelaşi gr. χρυσοχόος apare în Ier. 10,9.14 şi 28[51],17, în acelaşi context de denunţare a imposturii idolilor.

46 Despre antiteza dintre meşterul muritor şi pretenţia lui de a fabrica un zeu, vezi mai pe larg în Înţ. 15.

50 „lucrări ale unor mâini omeneşti": expresie stereotipă, totdeauna fără articol şi la plural; apare în Deut. 4,28; 2Rg. 19,8; 2Par. 32,19; Ps. 113,12 [115,4 TM]; 134/135,15; Is. 37,19; Înţ. 13,10.

51 „nu-i va fi...": lecţiune după ed. Ziegler.

52-56a Din nou o diferenţă de delimitare a versetelor faţă de BA.

53 „ciorile": gr. κορώνη mai apare în LXX doar în Ier. 3,2.

[59] Căci soarele şi luna şi stelele care strălucesc şi au fost trimise spre folos sunt ascultătoare; [60] asemenea şi fulgerul, când se arată, e frumos la vedere; aşijderea şi vântul [ce] suflă în orice ţinut; [61] şi norii, când primesc poruncă de la Dumnezeu să umble peste toată lumea, împlinesc ce le-a fost poruncit; şi focul trimis de sus să mistuie munţi şi păduri împlineşte ce i-a fost poruncit. [62] Dar acele [lucruri] nu li se aseamănă nici prin înfăţişări, nici prin puteri. [63] De aici, nu trebuie să se creadă sau să se spună că aceia sunt dumnezei, de vreme ce ei nu pot nici să judece o pricină, nici să facă bine oamenilor. [64] Ştiind, deci, că nu sunt dumnezei, nu vă temeţi de ei!

[65] Într-adevăr, ei nu [pot] nici să-i blesteme pe regi, nici să-i binecuvânteze. [66] Nu vor arăta neamurilor semne în cer, nici nu vor străluci ca soarele, nici nu vor lumina ca luna; [67] fiarele sunt mai presus de ei, pentru că pot, alergând la adăpost, să se ajute pe ele însele. [68] În nici un fel, deci, nu ni se vădeşte că sunt dumnezei. De aceea, nu vă temeţi de ei!

[69] Ca o sperietoare care nu păzeşte nimic într-un câmp de castraveţi, la fel sunt zeii lor de lemn şi auriţi şi argintaţi. [70] Unui mărăciniş dintr-o grădină pe care se aşază orice pasăre, dar şi unui mort aruncat în întuneric i se aseamănă zeii lor de lemn şi auriţi şi argintaţi. [71] După purpura şi marmura care putrezeşte pe ei veţi şti că nu sunt dumnezei. În cele din urmă vor fi şi ei mistuiţi şi va fi ocară în ţară. [72] Aşadar, e mai de preţ un om drept care nu are idoli, căci va rămâne departe de ocară.

59-64 Zeii sunt mai prejos decât elementele universului. Puterea lui Dumnezeu care a creat armonia şi frumuseţea cosmosului este o temă predilectă la profeţi (*e.g.* Ier. 10,13), în Psalmi (*e.g.* 134/135,6-7; 135/136,1-9; 146; 147) şi în scrierile sapienţiale (*e.g.* Sir. 43; Înţ. 13).

68 „nu ni se vădeşte": autorul se asociază cu destinatarii Epistolei sau cu toţi oamenii în general.

69 Comparaţia cu „sperietoarea" apare în diatriba lui Ieremia împotriva idolilor numai în TM (10,5); lipsa acestui verset în LXX este un argument pentru a presupune că Epistola depinde de textul lung din Ier. 10, atestat în TM. ♦ „câmp de castraveţi": gr. σικυήρατον mai apare în Is. 1,8; este atestat în papiri.

71 „Marmura" care putrezeşte este o imagine stranie; de aceea unii au presupus că este vorba aici de o traducere greşită a ebr. *şēš*, tradus cel mai adesea în LXX cu „in", dar există şi omofonul acestuia, tradus în LXX cu „marmură", de exemplu, în Cânt. 5,15.

72 „idoli": gr. εἴδωλον desemnează o formă fără consistenţă; în LXX echivalează mai mulţi termeni ebraici desemnând obiecte ce închipuie zeităţi (*terāpîm*, *p*^{e}*sîlîm*) sau falşi dumnezei (*'elîlîm*, *gilûlîm*), ori „zei străini" (*'elōhîm*). Alegerea termenului grecesc are deci conotaţie polemică. ♦ „ocară": gr. ὀνειδισμός trimite la osânda rostită de Dumnezeu asupra Babilonului în Ier. 25,9.

INDICE DE NUME PROPRII

Indice de nume proprii*

A

Achaz (*'Āḥāz*) Is.1,1; 7,1.3.10.12; 14,28
Achor (*'Ākhōr*) Is. 65,10
Adama (*'Adhāmāh*) Is. 15,9
Adramelech Is. 37,38
Agalim (*'Egh'layim*) Is. 15,8
Aggai (*'Ayyath*) Is. 10,28.29
Aggai (*Gebha'*) Is. 10,29
Ailim (*'Êylīm*) Is. 15,8
Aimath (*Ḥamāth*) Is. 36,19; 37,13
Ammon (*'Ammōn*) Is. 11,14
Amos (*'Āmōṣ*) Is. 1,1; 2,1; 13,1; 37,2.21; 38.1; Ier. 1,2; 25,3
Anag Is. 37,13
Anathoth (*'Anāthōth*) Is. 10,30; Ier. 1,1; 11,21.23; 36,27; 39,7.8
Arabia (*'Arābhāh*) Is. 10,9; 11,11
Aram (*'Arām*) Is. 7,1.2.5.8
Ariel (*'Ari'ēl*) Is. 15,9; 29,1.2.7
Armenia Is. 37,38
Arna Is. 20,1
Arnon (*'Ar'nōn*) Is. 16,2
Aroniim (*Hōronayim*) Is. 15,5
Arphath (*'Ar'pādh*) Is. 36,19; 37,13
Asaf (*'Asāph*) Is. 36,3; 36,22
Asiria (*'Aşūrāh*) Ier. 2,18; 27,17.18
Asordan (*'Esar-Ḥaddon*) Is. 37,38
Asur (*'Aşşūr*) Is. 31,8; Ier. 2,36
Avraam (*'Abh'rāhām*) Is. 29,22; 41,8; 51,2; 63,16
Azotos (*'Aş'dōdh*) Is. 20,1

B

Baal (*Ba'al*) Ier. 2,8.23.28; 7,9; 11,13.17; 12,16; 19,5; 23,13.27; 39,29.35
Babilon (*Bābhel*) Is. 10,9; 13,1.19; 14,4; 21,9; 39,3.6; 43,14; 47,1; 48,14.20
Babilonia Is. 14,22; 39,1
Barachias (*Y'bherekh'yāhū*) Is. 8,2
Basan (*Bāşān*) Is. 2,13
Bel (*Bel*) Is. 46,1
Beniamin (*Bin'yāmīn*) Ier. 1,1; 6,1; 17,26; 39,8.44; 40,13; 44,12.13; 45,7
Bosor (*Bof'rāh*) Is. 34,6; 63,1

C

Canaan (*K'na'an*) Is. 19,18; 23,11
Carchedon Is. 23,1.6.10.14
Carmel (*Kar'mel*) Is. 32,16; 33,9; 35,2; Ier. 2,7; 4,26; 26,18; 27,19
Chalanne (*Kalno*) Is. 10,9
Chelkias (*Hil'qīyāh*) Ier. 1,1; 36,3
Chermel (*Kar'mel*) Is. 29,17; 32,15
Chettiim (*Kittiyyim*) Ier. 2,10
Cyrus (*Kōreş*) Is. 44,28; 45,1

D

Dagon (*Dāghōn*) Is. 46,1
Daidan (*D'dhānīm*) Is. 21,13

---

* Între paranteze sunt trecute numele sau termenii corespondenți în TM.

Damasc (*Dameşeq*) Is. 7,8; 8,4; 10,9; 17,1.3
David (*Dāwidh*) Is. 7,2.13; 9,6; 16,5; 22,9. 22; 29,1.3; 38,4; 55,3
Debon (*Dībhon*) Is. 15,2
Deseth Is. 16,7
Domnul (*YHWH, 'Adhon, 'Adhonāy, 'Elohīm*) Is. 1,2.4.10.11.18.20.28; 2,1.2.3.5. 10.11.17.19.21; 3,8.13.14.16.17.18; 4,4; 5,12.13; 6,1.8; 7,3.10.11.13.14.17.18. 20; 8,1.3.5.7.10.11.13; 9,3.7.12.13.18; 10,12; 11,9.11.15; 12,2.4.5; 13,5.6.9.19; 14,1.3.22.26.32; 16,12; 17,6.10; 18,4; 19,1.14.16.18.19.20.21.22; 20,2.3; 21,6. 8.16.17; 22,25; 23,18; 24,1.3.14.15.21. 23; 25,8; 26,8.10.20.21; 27,4.12.13; 28. 2.13.14.16; 29,10.13.15.19.22; 30,1.12. 15.18.20.26.27.29.31.33; 31,3.4.5.9; 32,6; 33,10.21.22; 34,2.6.8.16; 35,2.10; 36,7. 10; 37,1.4.6.14.15.21.24.33.34.36; 38,1. 2.4.5.7.14.22; 39,6.8; 40,2.3.5.10.13. 18; 41,17.20.21; 42,5.6.8.10.13.21; 43,1.3. 10.12.14.15.16; 44,2.14.24; 45,1.3.5.6. 7.8.11.17.18.19.25; 48,1.16.17.20.22; 49,1. 4.5.7.8.14.15.18.22.23.25.26; 50,4. 5.7.9.10; 51,1.3.11.16.17.20.22; 52,3.4. 5.8.9.10.11.12; 53,1.6.10; 54,1.5.6.8.10. 17; 55,7.8.13; 56,1.3.4.6.8; 57,15.19. 21; 58,6.14; 59,1.15.19.21; 60,1.2.6.9. 14.16.19.20.22; 61,1.2.3.6.8.10.11; 62,2. 3.5.6.8.9.11.12; 63,7.9.14; 64,1; 65,7. 8.13.15.25; 66,1.2.5.6.9.12.14.15.16.17. 20.21.22.23; Ier. 1,4.6.7.8.9.11.12.13. 14.15.17.19; 2,2.3.4.5.6.8.9.12.17.19.22. 29.31.37; 3,1.6.11.12.13.14.16.17.19.20. 22.23.25; 4,1.2.3.8.9.10.17.26.27; 5,1.2. 3.4.5.9.10.11.12.13.14.15.18.19.22.24.29; 6,6.9.10.12.15.16.21.22.30; 7,2.3.4.11. 19.20.21.28.29.30.32; 8,1.4.7.8.9.13.19; 9,6.8.11.12.14.16.22.23.24; 10,1.2.12. 16.18.21.23.24; 11,1.3.5.6.9.11.16.17. 18.20.21; 12,1.3.12.13.14.16; 13,1.2.3. 5.6.8.9.13.14.15.16.17.25; 14,1.7.8.9. 10.11.13.14.15.20; 15,1.2.3.6.15.16.19; 16,1.3.5.9.10.11.14.15.16.19.21; 17,5.7. 10.13.14.15.19.20.21.24.26; 18,1.5.13. 19.23; 19,1.3.6.11.12.14.15; 20,1.2.3.4. 7.8.9.11.12.13.16; 21,1.2.4.7.8.11.12; 22,1.2.3.5.6.8.9.11.16.18.24.29; 23,2.4. 5.6.7.8.9.12.15.16.17.18.19.20.23.24.28. 29.30.33.34.35.36.37.38; 24,1.3.4.5.7.8; 25,8.12.15.19; 26,5.10.13.15.18.23.28; 27,1.4.5.7.13.18.20.21.24.25.28.29.30.3 1.33.34.40.45; 28,1.5.6.7.10.11.12.14. 19.24.26.29.33.36.39.50.51.52.53.55.56. 57.58.59.62; 29,2.4.6.7; 30,1.6.7.8.12. 14.17.18.21.23.27.32; 31,1.8.10.12.26. 35.38.40.42; 32,15.17.27.28.30.31.32. 33.36; 33,1.2.4.7.8.9.10.12.13.15.16.18. 19.20; 34,2.4.8.15.16.18.19.22; 35,1.2. 3.5.6.7.9.11.12.13.14.15.16; 36,4.7.8.10. 15.21.22.23.26.30.31.32; 37,1.2.3.4.5.8. 9.12.17.18.21.23.24; 38,1.2.6.7.10.11. 12.15.16.18.20.22.23.27.28.31.32.33.34. 35.36.37.38.40; 39,1.3.6.8.14.15.16.17. 19.26.27.28.36.42; 40,1.2.4.10.11.12.13; 41,1.2.4.5.8.12.13.17.22; 42,1.2.4.12.13. 17.18; 43,1.4.5.6.7.8.9.10.11.27.29.30; 44,2.3.6.7.9.17; 45,2.3.14.16.17.20.21. 27; 46,15.16.18; 47,1.2.3.5; 49,2.3.4.5. 6.7.9.11.13.15.18.19.20.21; 50,1.2.4.7. 8.10; 51,2.7.11.16.22.23.24.25.26.30. 32.33.34.35; 52,13.17.20
Domnul Savaot (*YHWH ṣ'bhā'ōth*) Is. 1,9. 24; 2,12; 3,1; 5,7.9.16.24.25; 6,3.5; 7,7; 8,18; 9,6; 10,16.24.33; 13,4.13; 14,22. 24; 17,3.7; 19,4.12.16.25; 21,10; 22,5. 12.14.15.17.25; 23,9.11; 25,6; 28,5.22. 29; 29,6; 31,4; 37,16.32; 39,5; 45,13. 14; 47,4; 48,2; 51,15; 54,5
Dumnezeu (*'Elohīm, 'El, YHWH*) Is. 1,10; 2,3; 3,17; 4,2; 5,16; 6,12; 7,11; 8,8. 10.17.18.19; 9,10.16; 10,20.21.23.26; 11,2.3; 12,2; 13,6; 14,2.5.27; 17,6.10; 21,10.17; 23,17; 24,15; 25,1.8.9.10; 26,4.9.12.13; 27,1.4; 28,13.26; 29,23; 30,9.18.29.30; 31,1.3; 33,5.22; 35,2.4; 36,7.15.18.20; 37,4.10.16.17.20.21.22; 38,5.7.11.20.22; 39,6; 40,1.3.5.8.9.27. 28.31; 41,4.10.13.14.17.21; 42,5.6.8.12. 13.19.21.24; 43,1.3.10.11.12.14.15; 44,2. 5.6.8.23; 45,1.3.5.6.7.11.14.15.18.21.22. 23.25; 46,9; 48,1.2.17; 49,4.5.7.13; 50,10; 51,13.15.20.22; 52,7.10.12; 54,5.6.13; 55,5.6; 57,21; 58,2.8.9.11.13; 59,2.13; 60,16.19; 61,6.9; 62,3; 64,3, 65,16.23; Ier. 1,1.2; 2,17.19; 3,13.19.21.22.23.25; 4,2.4; 5,4.5.18.19.24; 7,3.23; 8,14; 9,14. 19; 11,3.4; 12,4; 13,16; 14,10; 16,1.9. 10; 19,3; 22,9; 23,23.30.37.38; 24,5.7; 26,10.18.23; 27,4.5.15.25.28.29.40; 28,5. 10.56; 32,15.16; 34,4; 36,4; 37,1.9; 38,1. 3.6.18.33; 39,18.19.27.28.36.38; 40,4; 41,13; 42,4; 46,16; 47,2; 49,2.3.4.6; 51,1.21.25
Dumnezeu Savaot (*YHWH ṣ'bhā'ōth*) Is. 44,6

E

Edom (*'Edhōm*) Is. 63,1
Efraim (*'Ephrāyim*) Is. 7,2.8.9.17; 9,8.20; 11,13; 17,3; 28,1.3
Egipt (*Miṣrayim*) Is. 7,18; 10,24.26; 11,15. 16; 19,1.4.12.13.14.17.18.19.20.23.25; 20,4.5; 23,5; 27,13; 30,2.3; 31,1; 36,6; 43,3; 45,14; 52,3; Ier. 2,6.18.36; 7,22. 25; 9,25; 11,4; 16,14; 23,7; 24,8; 26,2. 8.11.13.17.19.20.24; 32,19; 33,21. 22; 38,32; 39,20.21; 41,13; 44,5.7; 48,17; 49,14.15.16.17.18.19; 50,2.7.11.12; 51,1. 8.12.13.14.15.26.27.28.30
Elcalc (*'Elʿālēh*) Is. 15,4; 16,9
Eliakim (*'Elyāqīm*) Is. 22,20; 36,3.11.22; 37,2
Emmanuel (*'Immānū-'ēl*) Is. 7,14
Esebon (*Heşbōn*) Is. 15,4; 16,8.9
Etiopia (*Kūş*) Is. 18,1; 43,3
Ezekias (*Yḥizqīyāhū*) Is. 1,1; 36,1.2.4. 14.15.16.18.21; 37,1.3.9.10.14.15.21; 38,1.2.3.5.9.21.22; 39,1.2.3.4.8

F

Faraon (*Parʿoh*) Is. 30,2.3; 36,6
Fenicia (*Kᵉnā'an*) Is. 23,2
Fortuna Is. 65,11

G

Gabaon (*Gibhʿōn*) Is. 28,21
Gaipha (*Ĕyphāh*) Is. 60,6
Galileea (*Gālīl*) Is. 8,23; 33,9
Gallim (*Gallīm*) Is. 10,30
Gheon (*Gīḥōn*) Ier. 2,18
Gibbir Is. 10,31
Gomora (*'Amorāh*) Is. 1,9.10; 13,19
Gozan (*Gōzān*) Is. 37,12

H

Harran (*Ḥārān*) Is. 37,12
Helchias (*Ḥilqīyāhū*) Is. 22,20; 36,3.22
Hellada Is. 66,19

I

Iacob (*Ya'aqobh*) Is. 2,3.5; 8,14.17; 9,7; 10,20.21; 14,1; 17,4; 27,6.9.22; 29,23; 40,27; 41,8.14.21; 42,1.24; 43,1.22.28; 44,1.2.5.21.23; 45,4.19; 46,3; 48,1.12. 20; 49,5.6.26; 58,1.14; 59,20; 65,9
Iassa (*Yahaṣ*) Is. 15,4
Iasub-cel-Rāmas (*Šᵉ'ār-Yāşūbh*) Is. 7,3
Iazer (*Yaʿzēr*) Is. 16,8.9
Idumeea (*'Edhōm*) Is. 11,14; 21,11; 34,5.6

Ieremia (*Yir'mi'yāhū*) Ier. 1,1.11; 11,1; 14,1; 18,1.18; 19,14; 20,1.3; 21,1.3; 24,3; 25,1. 14; 26,13; 28,59.60.61; 32,13; 33,7. 8.9.12.20.24; 35,5.6.10.11.12.15; 36,1. 27.29.30; 37,1; 39,1.2.6; 40,1; 41,1.6. 8.12; 42,1; 43,4.5.8.10.18.19.26.27.32; 44,2.3.4.6.12.13.14.15.16.17.18.21; 45,1. 7.11.12.13.15.17.19.20.27.28; 46,14.15; 47,1; 49,2.4.5.7; 50,1.2.6.8; 51,1.15.20. 24.31; 52,1
Ierusalim (*Y'rūṣālāim*) Is. 1,1; 2,1.3; 3,1. 8; 4,3; 5,3; 7,1; 8,14; 10,10.11.12.32; 22,10.21; 24,23; 27,13; 28,14; 29,7; 30,19; 31,5.9; 33,20; 36,2.20; 37,10. 22.32; 40,2.9; 41,27; 44,26.28; 51,9.17; 52,1.2.9; 60,1; 62,1.6.7; 64,9; 65,18.19; 66,10.13.20.23; Ier. 1,3.15; 2,28; 3,17; 4,2.3.4.5.10.11.14.16; 5,1; 6,1.6.8; 7,17. 34; 8,1; 9,10; 11,2.6.9.12.13; 13,9.13. 20.27; 14,2.16; 15,3.5; 17,19.20.21.25. 26.27; 18,11; 19,3.7.13; 22,19; 23,14.15; 24,1.8; 25,2; 28,34.50; 32,18; 33,18; 34,3.20; 36,1.2.4; 39,2.32.44; 40,10.13; 41,1.6.7; 42,11.13.17; 43,2.9.31; 44,5. 11.12; 45,28; 46,1; 49,18; 51,2.6.9.13. 17.21; 52,1.4.12.14
Iesai (*Yiṣay*) Is. 11,1.10
Ioach (*Yō'āḥ*) Is. 36,3.11.22
Ioakim (*Y'hōyāqīm*) Ier. 1,3; 22,18.24; 24,1; 25,1; 26,2; 33,21; 42,1; 43,1.9.27. 30.32; 44,1; 51,31; 52,31
Ioatham (*Yōthām*) Is. 1,1; 7,1
Iordan (*Yar'dēn*) Is. 8,23; 35,2
Iosia (*Yo'ṣiyāhū*) Ier. 1,2.3; 3,6; 22,11.18; 25,1.3; 33,1; 43,1.2; 44,1; 51,31
Isaia (*Y'ṣa'yāhū*) Is. 1,1; 2,1; 7,13; 13,1; 20,2.3; 37,2.5.6.21; 38,1.4.21; 39,3.4.5.8
Israel (*Yiś'rā'ēl*) Is. 1,3.4.24; 2,6; 4,2; 5,7. 19.24; 7,1; 8,17; 9,7.11.13; 10,17.20.22; 11,12.16; 12,6; 14,1; 17,3.6.7.9; 19,24. 25; 21,10.17; 24,15; 27,6.12; 29,22.23; 30,11.12.15.29; 31,1; 37,16.21.23; 40,27; 41,8.14.16.17.20; 42,1.24; 43,1.3.14.15. 22.28; 44,1.2.5.6.21.23; 45,3.4.11.15. 17.25; 46,3.13; 47,4; 48,1.2.12.17; 49,3. 5.6.7; 52,12; 54,5; 55,5; 56,8; 60,9.14. 16; 63,7.16; 66,20; Ier. 2,2.3.4.14.26. 31; 3,6.8.11.12.16.18.20.21.23; 4,1; 5,11. 15; 6,9; 7,3.12; 9,14.25; 10,1; 11,3.10. 17; 12,14; 13,11; 14,8; 16,1.9.14.15; 17,13; 18,13; 19,3; 23,6; 23,7.8.13; 24,5; 26,27; 27,4.17.19.20.29.33; 28,5; 30,17.18; 31,13.27; 32,15; 34,4; 36,4. 23; 37,2.3.4; 38,1.2.4.7.9.10.21.27.31. 33.35.37; 39,20.21.28.30.32.36; 40,4.7; 41,13; 46,16; 48,9; 51,2.25
Iuda (*Y'hūdhāh*) Is. 5,3.7; 7,1.17; 9,20; 11,12.13; 22,8.21; 26,1; 40,9; 48,1; 65,9; Ier. 1,2.3.15.18; 2,28; 3,7.8.10.11. 18; 4,3.4.5.15; 5,11.20; 7,17.30.34; 8,1; 9,10; 10,22; 11,2.6.9.10.12.13.17; 12,14; 13,9.11.13.19; 14,2.19; 15,4; 17,19.20. 25.26; 18,11; 19,3.4.7.13; 20,4.5; 21,3. 7.11; 22,1.2.6.18.24.30; 23,6; 24,1.5.8; 25,1.2.3; 26,2; 27,4.20.33; 28,5.59; 32,18; 33,10.18.19; 34,3.12; 35,1.4; 36,3.22; 37,3.4; 38,23.24.27.31; 39,30.32.35; 39,44; 40,4.7.10.13; 41,1.2.4.7.9.19.22; 42,1.13.17; 43,1.2.3.6.9.30.31; 44,1.7; 45,22; 46,1; 47,1.5.11.12.15; 49,19; 50,4. 5.9; 51,2.6.7.9.14.17.21.26.27.28.30.31; 52,10.31
Iudeea Is. 1,1; 2,1; 3,1.8; 7,6; 8,8.23; 36,1; 37,10.31; 38,9; 44,26

K

Kedar (*Qēdhār*) Is. 21,16.17; 42,11; 60,7; Ier. 2,10; 30,23

L

Laadan (*Baṯ'adhān*) Is. 39,1
Lachis (*Lākhīṣ*) Is. 36,2

Laconia Is. 3,22
Laisa (*Lāy'ṣ*) Is. 10,30
Liban (*L'bhānōn*) Is. 2,13; 10,34; 14,8; 29,17; 33,9; 35,2; 37,24; 40,16; 60,13
Lomna (*Libh'nāh*) Is. 37,8
Lud (*Lûdh*) Is. 66,19
Luith (*Lûḥīth*) Is. 15,5

M

Machmas (*Mikh'māṣ*) Is. 10,28
Madebena Is. 10,31
Madiam (*Midh'yān*) Is. 9,3; 10,26; 60,6
Maghedo (*Migh'rōn*) Is. 10,28
Marodach (*M'rodhakh*) Is. 39,1
Memphis (*Noph* sau *Moph*) Is. 19,13; Ier. 2,16; 26,14.19
Moab (*Mō'ābh*) Is. 11,14; 15,9; 16,2.4.6. 7.11.12.13.14; 29,1
Moabitida Is. 15,1.4.5.8; 25,10
Moabitis Is. 15,1.2; 16,7
Moise (*Moṣeh*) Is. 63,12
Mosoch Is. 66,19

N

Nabaioth (*N'bhāyōth*) Is. 60,7
Nabau (*N'bhō*) Is. 15,2
Nasarach Is. 37,38
Neftalim (*Naph'tālī*) Is. 8,23
Nemrim (*Nim'rīn*) Is. 15,6
Ninive (*Nīn'wēh*) Is. 37,37
Noe (*Noaḥ*) Is. 54,9

O

Orion Is. 13,10
Ozia (*'Uzzīyāh*) Is.1,1; 6,1
Ozias (*'Uzīyāhū*) Is. 7,1

P

Phakee (*Peqaḥ*) Is. 7,1
Phud (*Pūṭ*) Is. 66,19
Polis-asedec Is. 19,18

R

Raasson (*R'ṣīn*) Is. 7,1; 8,6
Rama (*Rāmāh*) Is. 10,29
Raphes (*Reṭeph*) Is. 37,12
Rapsakes (*Rabh-Ṣāqēh*) Is. 36,2.4.12.13. 22; 37,4.8
Remmon (*Dīmōn*) Is. 16,9
Rhinocorura Is. 27,12
Romelias (*R'maṯ'yāhū*) Is. 7,1.5.9; 8,6

S

Saba (*Ṣ'bhā'*) Is. 60,6
Samaria (*Ṣom'rōn*) Is. 8,4; 9,8; 10,9.10. 11; 36,19
Sarasar (*Sare'eṭer*) Is. 37,38
Saron (*Ṣārōn*) Is. 33,9
Sarra (*Sārāh*) Is. 51,2
Saul (*Ṣā'ūl*) Is. 10,29
Sebama (*S'bham*) Is. 16,8.9
Sedekias (*Ṭidh'qiyāh*) Ier. 1,3; 21,1.3.7; 24,8; 25,20; 28,59; 34,3.12; 35,1; 36,3. 21.22; 39,1.3.4.5; 41,2.4.6.8.21; 43,12; 44,1.3.17; 46,1.2; 51,30; 52,1.5.10.11
Segor (*Ṣo'ar*) Is. 15,5
Seir (*Sē'īr*) Is. 21,11
Sennacherim (*San'ḥērībh*) Is. 36,1; 37,17.21
Seppharim (*S'phar'wāyim*) Is. 36,19; 37,13
Sfântul lui Israel Is. 5,19.24; 10,20; 12,6, 17,7; 30,11.12.15; 31,1; 37,23; 41,20; 43,3.14; 45,11; 47,4; 48,17; 49,7; 55,5; 60,9.14; Ier. 2,2; 3,16
Sidon (*Ṭidhōn*) Is. 23,4.12
Siloam (*Ṣiloaḥ*) Is. 8,5

Sion (*Ṣiyōn*) Is. 1,8.21.26; 2,3; 3,16.17; 4,2.4.5; 8,18; 9,10; 10,12.24.32; 12,6; 14,32; 16,1; 18,7; 22,1.5; 24,23; 25,5; 28,16; 29,8; 30,19; 31,4.9; 32,2; 33,5. 14.20; 34,8; 35,10; 37,22.32; 40,9; 41,27; 46,13; 49,14; 51,11.16; 52,2.7.8; 59,20; 60,14; 61,3; 62,1.11; 64,9; 66,8
Siria (*'Aram*) Is. 9,11
Sodoma (*S'dhom*) Is. 1,9.10; 3,9; 13,19
Soene Is. 43,3
Somnas (*Ṣebh'nā'*) Is. 22,15; 36,3.11.22; 37,2
Somoron Is. 7,9
Străini (*P'liṣ'tīm*) Is. 2,6; 11,14; 14,29.31
Suphir (*'Ophīr*) Is. 13,12

T

Tabeel Is. 7,6
Tanathan Is. 20,1
Tanis (*Ṣo'an*) Is. 19,11.13; 30,4
Taphnas Ier. 2,16; 50,7.8.9; 51,1
Tarsis (*Tar'ṣīṣ*) Is. 60,9; 66,19
Thaiman (*Tēymā'*) Is. 21,14
Tharaka (*Tir'haqāh*) Is. 37,9
Themad (*T'la'śśār*) Is. 37,12
Thobel (*Tubhāl*) Is. 66,19
Tyr (*Ṣor*) Is. 23,1.5.8.15.17

U

Ugaua (*'hwwāh*) Is. 37,13
Urias (*'Ūrîyāh*) Is. 8,2; 21,8

Z

Zabulon (*Z'bhūlun*) Is. 8,23
Zacharias (*Z'khar'yāhū*) Is. 8,2

BIBLIOGRAFIE

I. Sigle şi abrevieri bibliografice generale

AB	*The Anchor Bible*, New York, 1964-
BA	*La Bible d'Alexandrie*, Paris, 1986-
BJ	*La Bible de Jérusalem*, Paris, 1986, 1988
BZAW	*Beihefte zur Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft*
ESV	*English Standard Version* (2001)
JBL	*Journal of Biblical Literature*
JPS	Jewish Publication Society OT (1917)
JSJ	*Journal for the Study of Judaism*
JSOT	*Journal for the Study of the Old Testament*
JTS	*Journal of Theological Studies*
LEH	Lust, J., Eynickel, E., Hauspie, K., *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Deutsche Bibelgeselschaft, Stuttgart (ed. I: vol. 1, 1992; vol. 2, 1996), 2003
LSJ	Liddell, H.G., Scott, R., Jones H.S., *A Greek-English Lexicon*, Oxford University Press, Oxford, 1996
LXX	Septuaginta (ed. Alfred Rahlfs)
LXX-A	*Codex Alexandrinus* (A)
LXX-B	*Codex Vaticanus* (B)
LXX-S	*Codex Sinaiticus* (S)
LXX-L	LXX *recensio Luciani*
LXX-O	LXX *recensio Origenis*
NETS	Pietersma, A., Wright, B.G., *A New English Translation of the Septuagint*, Oxford University Press, Oxford, 2007
NIV	*New International Version* (1984) US
NRSV	*New Revised Standard Version*, Cambridge, 1993
NT	Noul Testament
PG	*Patrologia greacă* (ed. J.-P. Migne)
PL	*Patrologia latină* (ed. J.-P. Migne)
Q	Manuscrisele de la Qumran
RB	*Revue Biblique*
REJ	*Revue des études juives*
RSV	*Revised Standard Version* (1952) sau/şi *The Holy Bible, Revised Standard Version, An Ecumenical Edition* (1973), Collins, New York – Glasgow – Londra – Toronto – Sydney – Auckland

SBS	Stuttgarter Bibelstudien
SC	Sources chrétiennes
SVT	Supplements to Vetus Testamentum
TM	Textul Masoretic
TNK	Jewish Publication Society Tanakh (1985)
TOB	*Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament*, Paris, 1983
Vet Chr	Vetera Christianorum
VL	*Vetus Latina*
VT	Vechiul Testament
VT	*Vetus Testamentum*
Vulg.	Vulgata – *Biblia sacra iuxta Vulgatam uersionem*, Stuttgart, 1983
WUNT	Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament
ZAW	*Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft*
ZNW	*Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft*

II. Bibliografie generală*

Ediții biblice și traduceri

Biblia, adică Dumnezeeasca Scriptură a Legii Vechi și a celei Nouă, tipărită în zilele majestății sale Carol I, ediția Sfântului Sinod, București, 1914.

Biblia de la Blaj (1795), ediție jubiliară, Roma, 2000.

Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002.

Brenton, L., *The Septuagint Version of the Old Testament and Apocrypha, Greek and English*, Londra, 1851 (retipărită în 1980).

Brunello, A., *La Bibbia secondo la versione dei Settanta*, I-II, Roma, 1960.

Harl, M., Dorival, G., Munnich, O. (eds.), *La Bible d'Alexandrie*, Paris, 1986-.

Monumenta Linguae Dacoromanorum, Biblia 1688, vol. I-VII, XI, Iași, 1988-.

Mortari, L. (ed.), *La Bibbia dei LXX*, Roma, 1999.

Rahlfs, A. (ed.), *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, Stuttgart, 1935.

Septuaginta 1. Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2004.

* Bibliografia cvasicompletă despre Septuaginta este conținută în două volume: pentru studiile publicate până în 1969 – S.P. Brock, C.T. Fritsch, S. Jellicoe, *A Classified Bibliography of the Septuagint*, Brill, Leiden, 1973; pentru studiile publicate din 1970 până în 1993 – C. Dogniez, *Bibliography of the Septuagint / Bibliographie de la Septante (1970-1993)*, Brill, Leiden, 1995. Bibliografia prezentată în acest volum este sintetică și orientativă.

Septuaginta 2. Iisus Nave, Judecătorii, Ruth, 1-4 Regi, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2004.

Septuaginta 3. 1-2 Paralipomene, 1-2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1-4 Macabei, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2005.

Septuaginta 4/I. Psalmii, Odele, Proverbele, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2006.

Septuaginta 4/II. Iov, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Iisus Sirah, Psalmii lui Solomon, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2007.

Septuaginta 5. Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdias, Iona, Naum, Avacum, Sophonia, Aggeu, Zaharia, Malachia, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2009.

Septuaginta 6/II. Iezechiel, Daniel, Suzana, Bel și balaurul, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2008.

Swete, H.B. (ed.), *The Old Testament in Greek According to the Septuagint*, I-III, Cambridge, 1887-1894.

Wevers, J.W. (ed.), *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum*, Göttingen, 1974.

Volume și articole

Aejmelaeus, A., *On the Trail of the Septuagint Translators. Collected Essays*, Kok, Kampen, 1993.

Amphoux, C.B., Margain, J., *Les premières traductions de la Bible*, Éditions du Zèbre, Lausanne, 1996.

Barr, J., *The Semantics of Biblical Language*, Oxford University Press, Londra, 1961.

Barthélemy, D., *Études d'histoire du texte de l'Ancien Testament*, Universitätsverlag – Vandenhoeck & Ruprecht, Freiburg – Göttingen, 1978.

Bădiliță, C., Bădiliță, S., „Septuaginta sau Biblia de la Alexandria", *Altarul Banatului*, 1-3, 1999, pp. 100-135.

Bădiliță, C., „Septuaginta în limba română", *România literară*, 10-11, 2004.

Benoit, P., „La Septante est-elle inspirée?", în *Exégèse et Théologie I*, Paris, 1951, pp. 13-28.

Benoit, P., „L'inspiration des Septante d'après les Pères", în *L'homme devant Dieu. Mélanges offerts au Père Henri de Lubac*, Aubier, Paris, 1963-1964, pp. 169-187.

Bogaert, P.-M., „Les études sur la Septante. Bilan et perspectives", *Revue de Théologie de Louvain*, 16, 1985, pp. 174-200.

Botte, B., Bogaert, P.-M., „Septante et versions grecques", în *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 12, col. 536-692, 1993.

Bouhot, J.-P., „Le Pentateuque chez les Pères", în *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 7, col. 687-708, 1966.

Broșteanu, M., *Numele lui Dumnezeu în Coran și în Biblie*, Polirom, Iași, 2005.

Carbone, S.P., Rizzi, G., *Le Scritture ai tempi di Gesù. Introduzione alla LXX e alle antiche versioni aramaiche*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 1992.

Cimosa, M., *Guida allo studio della Bibbia greca (LXX)*, Società biblica britannica & forestiera, Roma, 1995.

Colceriu, Şt., „O nouă traducere a Bibliei", *Origini. Caiete silvane*, 3-4, 2003, pp. 68-70.
Conybeare, F.C., George Stock, St., *Grammar of Septuagint Greek*, Hendrickson Publishers, Peabody, 1995.
Daniel, S., *Recherches sur le vocabulaire du culte dans la Septante*, Klincksieck, Paris, 1966.
Devreesse, R., *Anciens commentateurs grecs du Pentateuque*, Roma, 1959.
Fernández, Marcos N., *La Septuaginta en la investigación contemporánea*, CSIC, Madrid, 1985.
Fernández, Marcos N., *Introducción a las versiones griegas de la Biblia*, CSIC, Madrid, 1998².
Field, F., *Origenis Hexaplorum quae supersunt*, I-II, Oxonii, 1875 (reed. Hildesheim, 1964).
Galbiati, E.R., „La versione dei LXX: influsso sui Padri e sulla liturgia greca e latina", în *Annali di Scienze Religiose*, I, 1996, pp. 57-70.
Harl, M., *La langue de Japhet, quinze études sur la Septante et le grec des chrétiens*, Cerf, Paris, 1992.
Harl, M., Dorival, G., Munnich, O., *La Bible grecque des Septante. du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Cerf, Paris, 1994².
Hatch, E., Redpath, H.A., *A Concordance to the Septuagint and other Greek Versions of the Old Testament (Including Apocryphal Books)*, Graz (ed. I: Oxford, 1897), 1975.
Hengel, M., *Judaism and Hellenism*, Londra, 1974.
Hengel, M., *The Septuagint as Christian Scripture: Its Prehistory and the Problem of Its Canon*, T&T Clark, Edinburgh, New York, 2001.
Jellicoe, S. (ed.), *Studies in the Septuagint: Origins, Recensions and Interpretation*, Ktav, New York, 1974.
Kraus, W., Wooden, R.G. (eds.), *Septuagint Research: Issues and Challenges in the Study of the Greek Jewish Scriptures*. Brill, Leiden, 2006.
Le Déaut, R., *La nuit pascale*, Pontifical Biblical Institute, Roma, 1975.
Le Déaut, R., „La Septante, un Targum?", în R. Kuntzmann, J. Schlosser (eds.), *Études sur le judaïsme hellénistique*, Cerf, Paris, 1984, pp. 147-195.
Lee, J.A.L., *A Lexical Study of the Septuagint Version of the Pentateuch*, Scholars Press, Chico, 1983.
Lust, J., Eynikel, E., Hauspie, K. (eds.), *Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Deutsche Bibelgeselschaft, Stuttgart (ed. I: vol. 1, 1992; vol. 2, 1996), 2003².
Martone, C., „I LXX e le attestazioni testuali ebraiche di Qumran", în *Annali di Scienze Religiose*, II, 1997, pp. 159-174.
Mélèze-Modrzejewski, J., „La Septante comme *nomos*. Comment la Torah est devenue une loi civique pour les Juifs d'Egypte?", în *Annali di Scienze Religiose*, II, 1997, pp. 143-158.
Mélèze-Modrzejewski, J., *Les Juifs d'Égypte de Ramses II à Hadrien*, PUF, Paris, 1997.
Morrish, G., *A Concordance of the Septuagint*, Grand Rapids, Michigan (ed. I: 1887), 1987.
Mortari, L., *Il Salterio della tradizione*, Gribaudi, Torino, 1983.
Oden, T.C. (ed.), *Ancient Christian Commentary on Scripture, „Old Testament"*, vol. I-III, InterVarsity, Downers Grover, 2001, 2002.
Olofsson, S., *The LXX Version. A Guide to the Translation Technique of the Septuagint*, Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1990.

Orlinsky, H.M., „I LXX: punto d'arrivo e di partenza per diversi ambiti di ricerca", în *Annali di storia dell'esegesi*, I, 1996, pp. 17-31.
Peters, F.E., *Termenii filozofiei greceşti*, trad. Drăgan Stoianovici, Humanitas, Bucureşti, 1993.
Pietersma, A., Cox, C., *De Septuaginta. Studies in Honour of John William Wevers on His Sixty-Fifth Birthday*, Benben Publications, Mississauga, Ontario, 1984.
Rahlfs, A., *Septuaginta-Studien*, Göttingen, 1904, 1911.
Rose, A., „L'influence des Septante sur la tradition chrétienne" (I-II), *Questions liturgiques et paroissiales*, 44, 1965, pp. 192-211, 284-301.
Simon, M., „La Bible dans les premières controverses entre Juifs et Chrétiens", în Cl. Mondésert (ed.), *Bible de tous les temps*, I. *Le monde grec ancien et la Bible*, Paris, 1984, pp. 107-125.
Swete, H.B., Ottley, R.R., *An Introduction to the Old Testament in Greek*, Cambridge University Press, Cambridge, 1900 (reed. Ktav, New York, 1968).
Tabachovitz, D., *Die Septuaginta und das Neue Testament*, Gleerup, Lund, 1956.
Tov, E., „Some Thoughts on a Lexicon of the LXX", în *Bulletin of the IOSCS IX*, 1976, pp. 14-46.
Tov, E., *The Text-Critical Use of the Septuagint in Biblical Research*, Simor, Ierusalim, 1981.
Tov, E., *A Classified Bibliography of Lexical and Grammatical Studies on the Language of the Septuagint and its Revisions*, Ierusalim, 1982.
Trebolle Barrera, J., *La Biblia judia y la Biblia cristiana. Introducción a la historia de la Biblia*, Trotta, Madrid, 1993.
Taylor, B., *The Analytical Lexicon to the Septuagint*, Zondervan, Grand Rapids, 1994.
Vian, G.M., „Le versioni greche della Scrittura nella polemica fra giudei e cristiani", în *Annali di storia dell'esegesi*, I, 1996, pp. 39-54.
Walters, P., *The Text of the Septuagint. Its Corruptions and their Emendation*, Cambridge University Press, Cambridge, 1973.

III. Bibliografie la Isaia

Ediţii biblice şi dicţionare

Anania = *Biblia sau Sfânta Scriptură*. Ediţie jubiliară a Sfântului Sinod. Versiune întocmită de Î.P.S. Bartolomeu Valeriu Anania. Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2001.
BA = *La Bible d'Alexandrie*, traduction et annotation des livres de la Septante sous la direction de Marguerite Harl, Gilles Dorival et Olivier Munnich Paris, 1986-.
BB = *Bibliia adecă Dumnezeiasca Scriptură ale cei vechi şi ale cei noao Leage* [...], Bucureşti, 1688. Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1988.
BJ = *La Bible de Jérusalem*, traduite en français sous la direction de l'École Biblique de Jérusalem, Les Éditions du Cerf, Paris, 1988.

BS = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită [...] cu aprobarea Sfântului Sinod, Bucureşti, 1968.

DB = *Dicţionar Biblic*, J.D. Douglas, Ed. Cartea Creştină, Oradea, 1995.

LEH = *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, compiled by J. Lust, E. Eynickel, K. Hauspie, 2 vol., Stuttgart, 1992, 1996.

LSJ = *A Greek-English Lexicon*, compiled by Henry George Liddell and Robert Scott, revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones [...] with a revised supplement, Oxford, 1996.

NETS = *A New English Translation of the Septuagint and the other greek translations traditionally included under that title*, Albert Pietersma and Benjamin G. Wright (editors), International Organization for Septuagint and Cognate Studies, Oxford University Press, 2007.

Rahlfs = *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, edidit Alfred Rahlfs, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1979.

RSV = *The Holy Bible, Revised Standard Version, An Ecumenical Edition*, 1973.

TM = *Biblia Hebraica Stuttgartensia* quae antea cooperantibus A. Alt, O. Eissfeldt, P. Kahle ediderat R. Kittel [...]. Editio funditus renovata [...] ediderunt K. Elliger et W. Rudolph. Textum Masoreticum curavit H.P. Rüger. Masoram elaboravit G.E. Weil, Stuttgart, 1977.

TOB = *Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament*, édition intégrale, Paris, 1988.

Vulgata = *Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem*, editio tertia emendata, Deutsche Bibel-gesellschaft, Stuttgart, 1983.

Ziegler = Ziegler, J. (ed.), *Isaias*. Vetus Testamentum Graecum, auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum, 14; Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1939, 1983.

Comentarii

ACCS = *Ancient Christian Commentary on Scripture. Old Testament*, general editor Thomas Oden, InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois. Vol. X, *Isaiah 1-39*, edited by Steven A. McKinion, 2004. Vol. XI, *Isaia 40-66*, edited by Mark W. Elliott, 2009.

Ambrozie, *Despre Duhul Sfânt*, trad. de pr. Vasile Răducă, Anastasia, Bucureşti, 1997.

Chiril al Alexandriei, *Commentarii in Isaiam*, PG 70, 68D.

Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, în vol. *Scrieri. Partea întâi*, traducere, introducere şi note de D. Fecioru, PSB 4, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982.

Clement Alexandrinul, *Stromatele*, traducere de pr. D. Fecioru, PSB 5, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982.

Grigore al Nyssei, *Cuvânt apologetic la Hexaimeron, Omilii la Eclesiast, Despre iubirea faţă de săraci, Marele cuvânt catehetic*, în vol. *Scrieri exegetice, dogmatico-polemice şi morale*, traducere şi note de pr. Teodor Bodogae, PSB 30, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1998.

Grigore al Nyssei, *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor*, în vol. *Scrieri. Partea întâi*, traducere de pr. Dumitru Stăniloae şi pr. Ioan Buga, PSB 29, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982.

Grigore Taumaturgul, în vol. Grigore Taumaturgul şi Metodiu de Olimp, *Scrieri*, studiu introductiv, traduceri şi note de pr. Constantin Corniţescu, PSB 10, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1984.

Filocalia sau Culegere din scrierile Sfinţilor Părinţi, care arată cum se poate omul curăţi, lumina şi desăvârşi, vol. I-XII, traduceri, introduceri şi note de pr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, Bucureşti, 1946-1991.

Flavius Iosephus, *Antichităţi iudaice*, 2 vol., prefaţă de Răzvan Theodorescu, traducere şi note de Ion Acsan, Bucureşti, 1999 [= *AI*].

Ieronim, *Commentarii in Isaiam*, PL 28.

Ioan Casian, *Aşezăminte mănăstireşti şi Convorbiri duhovniceşti*, trad. de Vasile Cojocaru şi David Popescu, prefaţă şi note de Nicolae Chiţescu, PSB 57, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1990.

Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, traducere, studiu introductiv, note de pr. D. Fecioru, vol. I-II, PSB 21-22, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, 1989.

Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, traducere de pr. D. Fecioru, PSB 23, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1994.

Macarie Egipteanul, *Omilii duhovniceşti*, traducere de pr. Constantin Corniţescu, introducere de pr. N. Chiţescu, PSB 34, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1992.

Metodiu de Olimp, *Banchetul sau Despre castitate*, în vol. Grigore Taumaturgul şi Metodiu de Olimp, *Scrieri*, studiu introductiv, traduceri şi note de pr. Constantin Corniţescu, PSB 10, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1984.

Origen, *Contra lui Celsus*, studiu introductiv, traducere şi note de pr. T. Bodogae, în colaborare cu N. Chircă şi Teodosia Laţcu, PSB 9, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1984.

Origen, *Filocalia*, în vol. *Exegeze la Noul Testament. Despre rugăciune. Filocalia*, traducere de pr. Teodor Bodogae, pr. Nicolae Neaga şi Zorica Laţcu, studiu introductiv şi note de pr. Teodor Bodogae, PSB 7, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982.

Origen, *Omilii la Numerii*, în vol. *Din lucrările exegetice la Vechiul Testament*, traducere de pr. T. Bodogae, pr. Nicolae Neaga şi Zorica Laţcu, studiu introductiv şi note de pr. Teodor Bodogae, PSB 6, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981.

Origen, *Peri arhon (Despre principii)*, studiu introductiv, traducere şi note de pr. Teodor Bodogae, în vol. *Peri arhon (Despre principii). Convorbiri cu Heraclide. Exortaţie la martiriu*, PSB 8, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1984.

Theodoret de Kyr, *Tâlcuire la Cartea Proorocului Daniel*, trad. de Adrian Tănăsescu-Vlas, Sophia, Bucureşti, 2004.
Théodoret de Cyr, *Commentaire sur Isaïe*, introduction, texte critique, traduction et notes par Jean-Noël Guinot, Sources chrétiennes 276, 295, 315, Cerf, Paris, 1980, 1982, 1984.
Vasile cel Mare, *Commentarii in Isaiam prophetam*, PG 30.
Velimirovici, Nicolae, *The Prologue from Ochrid*, vol. 1-4, trad. Mother Maria, Lazarica Press, Birmingham.

Studii

Abadie, Philippe; Verkindèr, Gérard, *Le Deuxième Isaïe (Isaïe 40–55)*, în M. Quesnel, Ph. Gruson (dir.), *La Bible et sa Culture, I. Ancien Testament*, Desclée de Brouwer, Paris, 2001, pp. 330-340.
Amsler, Samuel, *Les derniers prophètes*, Cahiers Évangile no. 90, 1994.
Asurmendi, Jesus-Maria, *Isaïe 1–39*, Cahiers Évangile no. 23, 1978.
Blenkinsopp, Joseph, *Une histoire de la prophétie in Israel. Depuis le temps de l'installation en Canaan jusqu'à la période hellénistique*, trad. par M. Desjardins, Lectio Divina 152, Cerf, Paris, 1993.
Blenkinsopp, Joseph, *Isaiah 1-39, A New Translation with Introduction and Commentary*, Anchor Bible, Doubleday, London Bible College, 2000.
Blenkinsopp, Joseph, *Isaiah 40-55, A New Translation with Introduction and Commentary*, Anchor Bible, Doubleday, London Bible College, 2002.
Blenkinsopp, Joseph, *Isaiah 56-66, A New Translation with Introduction and Commentary*, Anchor Bible, Doubleday, London Bible College, 2003.
Cocagnac, Maurice, *Simboluri Biblice. Lexic teologic*, trad. de Micaela Slăvescu, Humanitas, Bucureşti, 1997.
Dieterlé, Christiane, *Les prophètes du VIIIe siècle*, în M. Quesnel, Ph. Gruson (dir.), *La Bible et sa Culture, I. Ancien Testament*, Desclée de Brouwer, Paris, 2001, pp. 285-300.
Janthial, Dominique, *Le livre d'Isaïe ou la fidélité de Dieu à la maison de David*, Cahiers Évangile no. 142 (Nouvelle Série), Cerf, Paris, 2007.
Mello, Alberto, *Isaia. Commento esegetico-spirituale*, Qiqajon, 1986.
Petercă, Vladimir, *Mesianismul*, Polirom, Iaşi, 2003.
Petite Encyclopédie Biblique, dirigée par É. Charpentier, A. Paul. Vol. II, Amsler, S., Asurmendi, J., Auneau, J., Martin-Achard, R., *Les prophètes et les livres prophétiques*, Desclée de Brouwer, Paris, 1985.
Westermann, Claus, *Sprache und Struktur der Profetie Deuterojesajas*, Calwer, Stuttgart, 1981.
Wiéner, Claude, *Le deuxième Isaïe*, Cahiers Évangile no. 20 (Nouvelle Série), Cerf, Paris, 1977.
Word Biblical Commentary (24 = vol. I, *Isaiah 1-33*; 25 = vol. II, *Isaiah 34-66*), editor John D.W. Watts, Word Books, Publisher WACO, Texas, 1985.

IV. Bibliografie la Ieremia

Ediţii biblice şi dicţionare

BJ = *La Bible de Jérusalem*, Paris, 1986, 1988.
HarperCollins = *HarperCollins Study Bible: New Revised Standard Version (with the Apocryphal / Deuterocanonical Books)*, Harold W. Attridge (ed.), HarperCollins Publishers, 2006.
LEH = Lust, J., Eynickel, E., Hauspie, K. (eds.), *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Deutsche Bibelgeselschaft, Stuttgart (ed. I: vol. 1, 1992; vol. 2, 1996), 2003.
McKenzie, John, *Dictionary of the Bible*, Published by Simon & Schuster, New York – London – Toronto – Sydney, 1995.
NETS = *A New English Translation of the Septuagint and the Other Greek Translations Traditionally Included Under that Title*, A. Pietersma, B.G. Wright (eds.), Oxford University Press, 2007.
RSV = *The Holy Bible, Revised Standard Version, An Ecumenical Edition*, 1973.
TOB = *Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament*, Paris, 1983.
VTB = Léon-Dufour, Xavier *et al.* (coord.), *Vocabulaire de Théologie Biblique*, Cerf, Paris, 1991[7] (trad. rom. *Vocabular de teologie biblică*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice Bucureşti, 2001).

Texte patristice

Grigore al Nyssei, *Tractatus prior et tractatus alter in psalmorum inscriptiones*, PG 44; *Sur les titres des Psaumes* – Introduction, texte critique, traduction, notes et index par Jean Reynard, SC 466, Cerf, Paris, 2002.
Ioan Gură de Aur, *Expositiones in Psalmos*, PG 55, 39-528.
Wenthe, Dean O., *Jeremiah & Lamentations. Ancient Christian Commentary on Scripture*, Thomas C. Oden (general ed.), InterVarsity Press, Illinois, 2009.

Studii

Auneau, J., „Jérémie", în S. Amsler, J. Asurmendi, J. Auneau, R. Martin-Achard, *Les prophètes et les livres prophétiques*, Desclée de Brouwer, Paris, 1985.
Blenkinsopp, Joseph, *Une histoire de la prophétie en Israel. Depuis le temps de l'installation en Canaan jusqu'à la période hellénistique*, trad. par M. Desjardins, Lectio Divina 152, Cerf, Paris, 1993.
Bogaert, Pierre-Maurice, „La datation par souscription dans les rédactions courte (LXX) et longue (TM) du livre de Jérémie", *L'apport de la Septante aux études sur l'antiquité*, Paris, 2005, pp. 137-159.
Briend, Jacques, *Le livre de Jérémie*, Cahiers Évangile 40, Cerf, Paris, 1982.

Brueggemann, Walter, *The Theology of the Book of Jeremiah*, Cambridge University Press, 2006.

Carroll, R., „Arguing about Jeremiah: Recent Studies and the Nature of a Prophetic Book", în *Congress Volume Leuwen 1989*, ed. by J.A. Emerton, Brill, 1989, pp. 222-235.

Carroll, R., „The Polyphonic Jeremiah: A Reading the Book of Jeremiah", în *Reading the Book of Jeremiah. A Search for Coherence*, ed. by Martin Kessler, Eisenbrauns, Winona Lake Indiana, 2004, pp. 77-85.

Craigie, Peter C., Kelley, Page H., Drinkard, Jr. Joel F., *Jeremiah 1-25. Word Biblical Commentary* Vol. 26, Word Books Publisher, Dallas, 1991.

Cross, Frank M. Jr., „Evolution of the Theory of Local Texts", în Cross Frank M. Jr. and Shemaryahu Talmon (eds.), *Qumran and the History of the Biblical Text*, Harvard University Press, Cambridge, Londra: 1975, pp. 306-320.

De Waard, Jan, *A Handbook on Jeremiah*, Scanlin H.P., Eisenbrauns, 2003.

Di Pede, Elena, *De Jérusalem à l'Égypte ou le refus de l'Alliance (Jr 32–45)*, coll. „Connaitre la Bible", 45, Lumen Vitae, Bruxelles, 2006.

Domeris, William R., „Jeremiah and the Poor", în *Uprooting and Planting. Essays on Jeremiah for Leslie Allen*, ed. by J. Goldingay, Library of Hebrew Bible / Old Testament Studies, T&T Clark, New York, Londra, 2007, pp. 45-58.

Dubbink, Joep, „Getting closer to Jeremiah: the Word of YHWH and the Literary-Theological Preson of a Prophet", în *Reading the Book of Jeremiah. A Search for Coherence*, ed. by Martin Kessler, Eisenbrauns, Winona Lake Indiana, 2004, pp. 25-39.

Duhaime, Jean, Legrand, Thierry, *Les Rouleaux de la mer Morte*, Cahiers Évangile supplément 152, Cerf, Paris, 2010.

Fretheim, Terence E., *Jeremiah*, Smyth & Helwys Bible Commentary, Smyth & Helwys, Macon, GA, 2002.

Goldingay, J., „Jeremiah and the Superpower", în *Uprooting and Planting. Essays on Jeremiah for Leslie Allen*, ed. by J. Goldingay, Library of Hebrew Bible / Old Testament Studies, T&T Clark, New York, Londra, 2007, pp. 59-77.

Goldman, Yohanan, Prophétie et royauté au retour de l'exil. Les origines littéraires de la forme massorétique du livre de Jérémie, Orbis Biblicus et Orientalis 118, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1992.

Hill, John, „The Book of Jeremiah (MT) and its Second Temple Background", în Uprooting and Planting. Essays on Jeremiah for Leslie Allen, ed. by J. Goldingay, Library of Hebrew Bible / Old Testament Studies, T&T Clark, New York, Londra, 2007, pp. 153-171.

Holt, Else K., „Word of Jeremiah – Word of God. Structures of Authority in the Book of Jeremiah", în Uprooting and Planting. Essays on Jeremiah for Leslie Allen, ed. by J. Goldingay, Library of Hebrew Bible / Old Testament Studies, T&T Clark, New York, Londra, 2007, pp. 172-189.

Janzen, J. Gerald, *Studies in the Text of Jeremiah*, Harvard University Press, Cambridge MA, 1973.

Johnstone, W., „1 and 2 Chronicles, 2: 2Chron. 10–36: Guilt and Atonement", JSOT suppl. 254, Sheffield Academic Press, 1998.

King, Philip, *Jeremiah. An Archaeological Companion*, Westminster/John Knox Press, Louisville, Kentucky, 1993.

Koehler, L., Baumgartner, W., *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament* (HALOT), M.E.J. Richardson (Translator), Brill Academic Publishers, 2002.

La Bonnardière, A.-M., *Biblia Augustiniana. Le livre de Jérémie*, Études Augustiniennes, Paris, 1972.

Lundbom, J.R., *Jeremiah 1–20: A New Translation with Introduction and Commentary*, Anchor Bible, 21A, Doubleday, New York, 1999; *Jeremiah 37–52: A New Translation with Introduction and Commentary*, Anchor Bible, 21C, Doubleday, New York, 2004.

Lust, J., „Messianism and the Greek Version of Jeremiah. Jer. 23,5-6 and 33,14-26", în K. Hauspie (ed.), *Messianism and the Septuagint: Collected Essays*, Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium CLXXVIII, Peeters, 2004, pp. 40-67.

Mazurel, J.W., „Citations from the Book of Jeremiah in the New Testament", în *Reading the Book of Jeremiah. A Search for Coherence*, ed. by Martin Kessler, Eisenbrauns, Winona Lake Indiana, 2004, pp. 181-189.

McKane, W., *A Critical and Exegetical Commentary on Jeremiah*, Vol. I: *Introduction and Commentary on Jeremiah I-XXV*; Vol II: *Cap. XXVI-LII*. The International Critical Commentary on the Holy Scriptures of the Old and New Testaments, J.A. Emerton, C.E.B. Cranfield (eds.), T&T Clark Ltd, Edinburgh, 1986, 1996.

Quesnel, M., Gruson, Ph. (dir.), *La Bible et sa Culture, I. Ancien Testament*, Deselée de Brouwer, Paris, 2000.

Shead, Andrew G., *Jeremiah 32 in Its Hebrew and Greek Recensions: The Prophet, the Text, Its Translator and His Critics*, unpublished Ph.D. thesis, University of Cambridge, 1998.

Shead, Andrew G., „The Open Book and the Sealed Book. Jeremiah 32 in its Hebrew and Greek Recensions", *Journal for the Study of the Old Testament*, supplement Series 347. The Hebrew Bible and its Versions 3, Sheffield Academic Press, 2002.

Shead, Andrew G., „Jeremiah", în *A Handbook of the Septuagint*, ed. by James Aitken, T&T Clark, Londra, 2010.

Smelik, Klaas A.D., „An Approach to Jeremiah", în *Reading the Book of Jeremiah. A Search for Coherence*, ed. by Martin Kessler, Eisenbrauns, Winona Lake Indiana, 2004, pp. 1-11.

Soderlund, Sven, „The Greek Text of Jeremiah: a Revised Hypothesis", *Journal for the Study of the Old Testament*, supplement series, JSOT Press, 1985.

Stulman, Louis, „Jeremiah the Prophet. Astride two Worlds", în *Reading the Book of Jeremiah. A Search for Coherence*, ed. by Martin Kessler, Eisenbrauns, Winona Lake Indiana, 2004, pp. 41-55.

Thompson, John Arthur, *The Book of Jeremiah*, The New International Commentary of the Old Testament, Grand Rapids, Michigan, 1980.

Tov, Emanuel, The Septuagint Translation of Jeremiah and Baruch – A Discussion of an Early Revision of the LXX of Jeremiah 29-52 and Baruch 1,1–3,8, Harvard Semitic Monographs 8, Missoula, Harvard Semitic Museum and Scholars Press, 1976.

Tov, Emanuel, „Three Fragments of Jeremiah from Qumran Cave 4", *RQ* 60, 1992, pp. 531-541.

Tov, Emanuel, „Jeremiah", în Qumran Cave 4. X: The Prophets. *DJD* 15, E. Ulrich *et al.* (eds.), Clarendon Press, Oxford, 1997, pp. 145-207.

Ziegler, Joseph (ed.), *Ieremias – Baruch – Threni – Epistula Ieremiae*, Einleitung, Texte. Septuaginta vol. XV, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1957.

V. Bibliografie la Baruh

Texte antice

Seder Olam Rabba, B. Rotner, Vilna, 1897.

Sifre sur les Nombres, K.G. Kuhn, *Der Tanaistische Midrash sifre zu Numeri übersetz und erklärt*, Stuttgart, 1959.

The Targum of Jeremiah, the Aramaic Bible, vol. 12, Edinburgh, 1987.

Theodoret al Cyrului, *Comentariu la Baruch*, PG 81, 1859, col. 759-780.

Traduceri şi comentarii

Moore, C.A., *Daniel, Esther and Jeremiah: the Additions. A New Translation with Introduction and Commentary*, The Anchor Bible 44, New York, 1977, pp. 258-358.

Thackeray, H.St.J., „Baruch", *A New Commentary on Holy Scripture Including the Apocrypha*, C. Gore (ed.), Londra, 1928, pp. 102-111.

Studii

Babut, J.-M., *Les Expressions idiomatiques de l'hébreu biblique*, Paris, 1995.

Bewer, J.A., „The River Sud in the Book of Baruch", *JBL* 43, 1942, pp. 226-227.

Burke, D.G., *The Poetry of Baruch. Reconstruction and Analysis of the Original Hebrew Text of Baruch 3,9–5,9*, SCS 10, Chico, CA., 1982.

Dhorme, E., *L'Emploi métaphorique des noms de parties du corps en hébreu et en akkadien*, Librairie orientaliste P. Geuthner, Paris, 1963.

Gilbert, M., *La Critique des dieux dans le livre de la Sagesse* (Sg. 13-15), Roma, 1973.

Ginsberg, L., *The Legends of the Jews*, Philadelphia, 1909, IV şi VI.

Goldstein, J.A., „The Apocryphal Book of I Baruch", *Proceedings of the American Academy for Jewish Research. Jubilee Volume* (1928-29/1978-79), vol. I, S.W. Baron, I.E. Barzilay (eds.), Ierusalim, 1980, pp. 179-199.

Hadot, J., „Les Morts d'Israël de I Baruch 3,4 et le texte qûmranien d'Isaïe 41,14", *REJ* 130, 1971, pp. 91-97.

Harl, M., „Y a-t-il une influence du grec biblique sur la langue spirituelle des chrétiens?", *La Langue de Japhet*, Paris, 1992.

Kabasele Mukenge, A., „La Structure littéraire de Ba 1,15–3,8", *Le Museon* 106, 1993, pp. 211-236.

Kabasele Mukenge, A., „Les Citations internes en Ba 1,15–3,8, un procédé rédactionnel et actualisant", *Le Museon* 108, 1995, pp. 211-237.

Kabasele Mukenge, A., „Les Particularités des témoins latins de Baruch, étude d'un phénomène de réception scripturaire", *RB* 2000, tome 107-I, pp. 25-41.

Laurentin, A., „*We 'atta, kaî nûn*, formule caractéristique des textes juridiques et liturgiques", *Biblica* 45, 1964, pp. 168-197.

Lipinsky, E., *La Liturgie pénitentielle dans la Bible*, LD 52, Paris, 1969.

Marshall, J.T., *Hastings Dictionary of the Bible*, New York, 1902, I, pp. 251-254.

Martin R.A., „Syntax Criticism of Baruch", *VII Congress of the IOSCS*, C.E. Cox (ed.), Leuven, 1989, pp. 361-371.

Moore, C.A., „Toward the Dating of the Book of Baruch", *CBQ* 36, 1974, pp. 312-320.

Nickelsburg, G.W.E., *Jewish Writings of the Second Temple Period*, M.E. Stone (ed.), Philadelphia, 1984.

Oesterley, W.O.E., *The Books of the Apocrypha, Their Origin, Teaching and Contents*, Londra, 1916.

Pesch, W., „Die Abhängigkeit des 11 salomonischen Psalms vom letzen Kapitel des Buches *Baruch*", *ZAW* 67, 1955, pp. 251-263.

Rofé, A., „The Covenant in the Land of Moab (Dt. 28,69–30,20): Historico-Literary, Comparative and Formcritical Considerations", *Das Deuteronomium*, N. Lohfink (ed.), Louvain, 1985.

Sheppard, G.T., *Wisdom as Hermeneutical Construct. A Study in the Sapientializing of the Old Testament*, BZAW 151, Berlin, 1980.

Steck, H., *Das Apokryph Baruchbuch. Studien zu Rezeption und Konzentration „kanonischer" Ueberlieferung*, FRLANT, 160, Göttingen, 1993.

Tov, E., „The Relation between the Greek Versions of Baruch and Daniel", *Armenian and Biblical Studies*, M.E. Stone (ed.), Ierusalim, 1976, pp. 27-34.

Tov, E., *The Book of Baruch also Called I Baruch* (Greek and Hebrew edition reconstructed and translated), SBL, Pseudepigraphica Series 6, Missoula, MT, 1976.

Wambacq, B.N., „Les Prières de Baruch (1,15–2,19) et de Daniel (9,5-19)", *Biblica* 40, 1959.

Wambacq, B.N., „L'Unité du livre de Baruch", *Biblica* 47, 1966, pp. 574-576.

Wénin, A., „Y a-t-il un «Livre de Baruch»?", *Lectures et relectures de la Bible. Festschrift P.-M. Bogaert*, „Bibliotheca Ephrem. Theol. Lov.", J.-M. Auwers, A. Wénin (eds.), 144, Louvain, 1999, pp. 231-243.

VI. Bibliografie la Plângeri

Ediţii biblice

BA = *La Bible d'Alexandrie* 25.2 – *Baruch, Lamentations, Lettre de Jérémie*, traduction du texte grec de la Septante, Introduction et notes par Isabelle Assan-Dhôte et Jacqueline Moatti-Fine, Cerf, Paris, 2005.

Texte patristice şi literatură rabinică

Alexander, P.S., „Textual Tradition of Targum Lamentations", *Abr-Nahraim* 24, 1986, pp. 1-6.

Komlosh, V., *Miqrah be'or ha-Targum*, Ierusalim, 1973.

Levine, E., *The Arameic Version of Lamentations*, New York, 1967.

Levine, E., *The Targum of the Five Megillot*, Jerusalem, 1977.

Midrash Leqah Tob = Greenup, A. W., *The Commentary of R. Tobia ben Eliezer on Echach*, London, 1908.

Midrash Rabbah = *Midrash Rabbah, Lamentations*, A. Cohen (ed.), trad. anglaise de H. Freedman et M. Simon, Londres, 1939, 1951², 1961³.

Olympiodor din Alexandria, *Fragmenta in Jeremiae Lamentationes*, PG 93, col. 725-761.

Origenes Werke III, *Klageliederkommentar*, GCS 6, E. Klostermann (ed.), Leipzig, 1901; P. Nautin (ed.), Berlin, 1983, pp. 235-278.

Theodoret al Cyrului, *In Threnis Jeremiae*, PG. 81, col. 779-806.

Van de Heide, A., *Targum of Lamentations*, Leyde, 1981.

Zlotowitz, M., *EIKAH, Les Lamentations, traduction et compilation des commentaires*, Paris, 1987.

Studii

Barthélémy, D., *Critique Textuelle de l'Ancien Testament. 2. Isaïe, Jérémie, Lamentations*, Orbis Biblicus et Orientalis (OBO) 50/2, Fribourg-Göttingen, 1986.

Daniélou, J., *„Christos Kyrios.* Une citation des *Lamentations de Jérémie* dans les Testimonia", *Mélanges J. Lebreton* 1, *Recherches de science religieuse* 39, Paris, 1951, pp. 338-352.

Daniélou J., „Nous vivrons à son ombre", *Études d'exégèse judéo-chrétienne*, Paris, 1966, pp. 76-95.

Quesnel, M., „Les citations de Jérémie dans l'Évangile selon saint Matthieu", *Estudios Biblicos* 47/4, 1989, pp. 513-527.

VII. Bibliografie la Epistola lui Ieremia

APOT = Ball, C.J., „The Epistle of Jeremy", în R.H. Charles (ed.), *The Apocryphal and Pseudoepigraphia of the Old Testament in English with Introduction and Critical and Explanatory to the Several Books*, vol. I, Oxford, 1913.

Baillet, M., Milik, J.T., Vaux, R. de, „Les *Petites Grottes* de Qumran", *Discoveries in the Judaean Desert of Jordan (DJDJ)*, III, Oxford, 1962.

Lee, G.M., „Apocryphal Cats: Baruch 6,21", *Vetus Testamentum (VT)* 21, 1971, pp. 111-112.

Naumann, N., „Untersuchungen über den apokryphen Jeremiasbrief", *Beihefte zur Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft (BZAW)* 25, 1913, p. 29.

Nickelsburg, G.W.E., „The Epistle of Jeremy", *Jewish Literature between the Bible and the Mishnah*, Philadelphia, 1981, pp. 35-41.

Roth, M.W., „For Life, He Appeals to Death (Wis. 13,18): a Study of Old Testament Idol Parodies", *Catholic Biblical Quarterly (CBQ)* 37, 1975, pp. 21-47.

Cuprins

Despre profeția biblică 5

*

ISAIA
Introducere 13
Isaia 59

IEREMIA
Introducere 305
Ieremia 333

BARUH
Introducere 553
Baruh 569

PLÂNGERI
Introducere 597
Plângeri 605

EPISTOLA LUI IEREMIA
Introducere 631
Epistola lui Ieremia 637

*

Indice de nume proprii 643

Bibliografie 651
I. *Sigle şi abrevieri bibliografice* 653
II. *Bibliografie generală* 654
III. *Bibliografie la Isaia* 657
IV. *Bibliografie la Ieremia* 661
V. *Bibliografie la Baruh* 664
VI. *Bibliografie la Plângeri* 665
VII. *Bibliografie la Epistola lui Ieremia* 666

www.polirom.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

Septuaginta / coord.: Cristian Bădiliţă, Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu, Dan Sluşanschi; în colab. cu pr. Ioan-Florin Florescu. – Iaşi: Polirom, 2004-
6 vol.; h.; 24 cm
ISBN 973-681-768-7

Vol. 6. Tomul I: Isaia, Ieremia, Baruh, Plângeri, Epistola lui Ieremia / coord.: Cristian Bădiliţă, Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu; în colab. cu pr. Ioan-Florin Florescu; trad. de Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu, Ioan Pătrulescu. – 2011. – Bibliogr. –
Index. – ISBN 978-973-46-1925-2

I. Bădiliţă, Cristian (coord.)
II. Băltăceanu, Francisca (coord.; trad.)
III. Broşteanu, Monica (coord.; trad.)
IV. Florescu, Ioan-Florin
V. Pătrulescu, Ioan (trad.)

222/224=135.1

Printed in ROMANIA

www.polirom.ro

Redactor: Cezar Petrilă
Coperta: Radu Răileanu
Tehnoredactor: Constantin Mihăescu

Bun de tipar: iunie 2011. Apărut: 2011
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53 • C.P. 15-728
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la S.C. LUMINA TIPO s.r.l.
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, Bucureşti
Tel./Fax: 211.32.60, 212.29.27, E-mail: office@luminatipo.com

SEPTUAGINTA

IEZECHIEL
SUZANA
DANIEL
BEL ȘI BALAURUL

COLEGIUL NOUA EUROPĂ
POLIROM

SEPTUAGINTA 6/II

Proiect realizat în cadrul
COLEGIULUI NOUA EUROPĂ
sub patronajul lui
ANDREI PLEŞU
cu sprijinul
FUNDAŢIEI ANONIMUL

© 2008 by NEC
© 2008 by Editura POLIROM
BUCUREŞTI, IAŞI

SEPTUAGINTA

IEZECHIEL
SUZANA
DANIEL
BEL ŞI BALAURUL

Volum coordonat de:
CRISTIAN BĂDILIŢĂ, FRANCISCA BĂLTĂCEANU,
MONICA BROŞTEANU
în colaborare cu
IOAN-FLORIN FLORESCU

Traduceri şi note de:
FLORICA BECHET şi IOANA COSTA

COLEGIUL NOUA EUROPĂ
POLIROM
2008

Despre profeția biblică

În Biblia ebraică, Isaia, Ieremia, Iezechiel și cei Doisprezece Profeți Mici alcătuiesc grupul „Profeților ulteriori" și fac parte din secțiunea *Nᵉbhī'īm*, imediat după Iosua, Judecători, Samuel și cele două Cărți ale Regilor, care formează grupul „Profeților anteriori". Cartea lui Daniel, cu un statut incert și controversat în tradiția iudaică, figurează în cadrul secțiunii Scrieri (*Kᵉthubhīm*), după cele „cinci suluri", mai precis, după Ester și înaintea lui Ezdra. Tot aici, în cadrul celor „cinci suluri", dar înaintea Cărții Esterei, se găsesc Plângerile.

Septuaginta propune o ordine diferită. Ediția lui Alfred Rahlfs, pe care o urmăm în traducerea noastră, grupează Profeții Mari (numiți astfel datorită întinderii textelor) după cei Doisprezece Profeți Mici. Imediat după Psalmii lui Solomon, care încheie în ediția Rahlfs cărțile poetice și sapiențiale, urmează cei Doisprezece Profeți Mici, apoi, în ordine exactă: Isaia, Ieremia, Baruch, Plângerile lui Ieremia, Epistola lui Ieremia, Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel și balaurul. (La Rahlfs, ordinea profeților o urmează pe cea din *Codex Vaticanus*. În celălalt codice complet al Septuagintei, *Alexandrinus*, cărțile profetice sunt aduse mai în față, după modelul Bibliei ebraice: după 1-2 Paralipomene urmează Profeții Mici, apoi Isaia, Ieremia, Baruch, Plângerile, Epistola lui Ieremia, Daniel, Iezechiel, cărțile poetice și sapiențiale fiind plasate la sfârșit.) Față de Biblia ebraică, Septuaginta conține, în grupul profetic, următoarele texte suplimentare: Cartea lui Baruch, Epistola lui Ieremia, precum și cele două „anexe" la Cartea lui Daniel, redactate cel mai probabil direct în greacă, Suzana și Bel și balaurul. Vulgata a păstrat conținutul Septuagintei, dar, în ce privește cărțile profetice, a revenit la ordinea Bibliei ebraice, așezând Profeții Mici după Profeții Mari (plasând însă la sfârșitul acestora Cartea lui Daniel), și a adăugat Epistola lui Ieremia la Cartea lui Baruch.

*

În mai multe religii ale Antichității se manifestă fenomene atribuite unei inspirații divine, dar profeția biblică își are trăsăturile sale specifice. Inspirația poate fi legată de anumite rituri de inițiere sau de experiențe onirice, de participarea la anumite sărbători religioase ori de anumite practici divinatorii. Cazuri de indivizi inspirați sunt atestate încă din secolul al XVIII-lea î.H., la Mari, pe Eufrat, sau, în secolul al VIII-lea î.H., la Hama, pe Oronte. E cert că profetismul exista în vechea Mesopotamie și în Canaan. În Israel este menționat încă din timpul lui Moise

(Num. 11,26-29; Deut. 18,15-22; 34,10; dar și Avraam însuși este numit profet! – *cf.* Gen. 20,7), iar din secolul al XI-lea î.H., o dată cu Samuel, profetismul apare și în formă „instituționalizată" (*cf.* 1Rg. 10,5-6.11 LXX; 2Par. 29,25).

Deosebirea dintre profetismul biblic și fenomenele – mai degrabă divinatorii – amintite mai sus constă, la o rapidă evaluare, în caracterul public și dezinteresat al celui dintâi. În vreme ce oracolul delphic, de exemplu, răspunde unor curiozități personale, profeții biblici interpelează, în numele lui Dumnezeu, cu autoritate, întreg poporul lui *YHWH*, pentru a-i corecta prezentul și a-i configura viitorul.

Biblia cunoaște trei categorii de personaje inspirate, cu trei denumiri specifice: *ḥozeh*, „vizionar" (sau *ro'eh*, cu aproximativ același sens); *'îš ha'elōhīm*, „omul lui Dumnezeu" și *nabhī'*, „profet". Termenul „vizionar" indică faptul că profetul are privilegiul unic de a vedea sau prevedea lucrurile ascunse îndeobște muritorilor de rând. Expresia „omul lui Dumnezeu", aplicată, de pildă, lui Elisei, Ilie, Moise ori Samuel, trimite la intimitatea dintre persoanele respective și *YHWH*, dar și la înzestrarea lor taumaturgică. Termenul cel mai folosit rămâne însă *nabhī'*: el nu are o valoare strict pozitivă, desemnându-i și pe falșii profeți din Israel, sau pe alți profeți, ai lui Baal, de exemplu; sensul de bază rămâne acela de a transmite cuvântul unei persoane, al unei divinități și în special cuvântul lui *YHWH*; *nabhī'* operează solitar sau în grup (primele atestări îl prezintă în grup); au existat și femei profetese (Miriam, Debora, Hulda). Profeția presupune uneori o atmosferă specială (acompaniament muzical: *cf.* 4Rg. 3,15 LXX), o gestică simbolică, ce pare absurdă la prima vedere (Is. 20,2-4); de asemenea, profeții pot să aibă comportamente ciudate ori să treacă prin stări psihologice anormale, dar toate aceste aspecte, deși fac parte din recuzita fenomenului, nu-i definesc esența. Profeții sunt, în primul rând, mediatori între Dumnezeu și poporul Său. La început, inspirația profetică s-a manifestat și la unii cârmuitori (nu întâmplător Cartea lui Iosua, Cărțile Judecătorilor, cărțile Regilor, cum am văzut, sunt catalogate, în canonul ebraic, sub rubrica „Profeți anteriori"). Totuși, conform Deuteronomului (18,18), profetul rămâne alesul direct și legitim al lui *YHWH*: „Voi ridica un profet pentru ei din rândul fraților lor și-i voi da pe buze cuvântul Meu și le va vorbi așa cum îi voi porunci Eu". Prin urmare, profetul nu vorbește în numele său personal, ci în numele lui Dumnezeu, de unde și formulele introductive: „Cuvântul Domnului" sau „Oracolul Domnului" sau „Așa vorbește Domnul" etc. Mesajul, primit de cele mai multe ori printr-o inspirație resimțită lăuntric, este transmis în diverse moduri: sub formă poetică sau în limbaj simplu, de proză, în parabole sau direct, fără ocolișuri; tonul poate fi satiric, critic, șfichiuitor, demolator chiar, sau, dimpotrivă, consolator, sapiențial, încurajator. Tipul mesajului depinde și de temperamentul fiecărui profet în parte. Profetul nu este o simplă conductă prin care se scurge cuvântul lui Dumnezeu. Cuvântul respectiv, deși inspirat în privința conținutului, se transmite, în ceea ce privește „ambalajul retoric", conform personalității transmițătorului. Nu trebuie pierduți din vedere nici publicul, nici contextul istoric, dat fiind că mesajul profetic, în Biblie, nu se adresează decât foarte rar unui singur individ, el vizând, aproape întotdeauna,

un întreg popor (alteori chiar mai multe). Mesajul respectiv se referă la prezent și la viitor. Profetul e trimis în mijlocul poporului pentru a reaminti și actualiza „cuvântul lui *YHWH*", în cazul în care poporul l-a uitat sau nu-l mai respectă; pentru a-i pune în gardă pe necredincioși, anunțând pedepse divine teribile; pentru a rezolva o criză prezentă fie prin intervenții directe, fie prin amenințări terapeutice. Multe profeții au în vedere nu numai soarta „poporului ales", ci și destinul „neamurilor păgâne" din vecinătate, cu care conviețuiește „poporul ales". Prin urmare, mesajul profetic înglobează istoria „universală".

Există o doctrină anume a profetismului biblic? Termenul însuși de „doctrină" vine în contradicție cu acest fenomen caracterizat prin spontaneitate și oportunitate (*YHWH* intervine în istoria poporului Său atunci când crede El de cuviință, în înțelepciunea Sa). Se poate însă vorbi de o tematică recurentă, specifică profeților, care vizează trei aspecte fundamentale: monoteismul, moralismul și așteptarea sau pregătirea mântuirii. *YHWH*, Dumnezeul unic, nu lasă nici un loc altor dumnezei alături de El. Profeții nu prididesc să explice și să reamintească unicitatea, caracterul transcendent și sfințenia Dumnezeului lui Israel. Sfințeniei lui *YHWH* i se opune păcătoșenia făpturii umane, în general, și a fiilor lui Israel, în particular (Is. 6,5). Dumnezeu este polul absolut față de care muritorii nu pot fi altceva decât „praf și cenușă". Ieremia își centrează discursul profetic pe tema păcatului: întregul popor e pervertit, atins de imoralitate, „spurcat". Răul ajunge la ultima limită, insuportabilă, fapt ce provoacă mânia lui Dumnezeu. Acesta intervine în istorie pentru a-Și chema la judecată poporul și a-l pedepsi cu asprime („Ziua lui *YHWH*", Is. 2,6-22). Din perspectiva acestui „monoteism etic", profeții critică aspru situația prezentă în raport cu Legea lui Dumnezeu, reactualizată la fiecare generație. Menirea lor este să reînsufletească Legea și, o dată cu ea, să reamintească termenii Legământului încheiat de *YHWH* cu poporul Său. Critica nu este motivația principală a profetului, deși ea îi conferă o anumită legitimitate; ea intervine în situații de criză, când catastrofa e iminentă, iar salvarea nu poate veni decât de la Dumnezeu. Ziua lui *YHWH* este ziua judecății, dar și a izbăvirii. Dumnezeu păstrează o „rămășiță" (Is. 4,3; Am. 5,15), un grup de „aleși între aleși", care-l vor fi credincioși până la capăt. Regele *YHWH* își va instaura domnia pe pământ prin intermediul unui „uns" (Mesia). Mesajul profeților orientează așadar istoria lui Israel către un punct-țintă, aflat la capătul istoriei. Viziunea temporală inaugurată și susținută de profeți este cea în care trăim, practic, și astăzi. E vorba de o viziune lineară, ce tinde spre un punct *terminus* pozitiv și înglobant. Pentru creștini, acest *terminus* este, de fapt, un *medianum*, Iisus încarnând centrul Istoriei sacre a omenirii. Dar profeții sunt cei care inaugurează această nouă paradigmă, abolind vechea paradigmă a temporalității ciclice păgâne. Timpul capătă sens, devenind Istorie sacră, tocmai datorită faptului că el se orientează către împărăția mesianică. „Epoca de aur" a profetismului rămâne secolul al VIII-lea. Amos, Osea, Isaia și Michea formează o echipă redutabilă. Ei denunță idolatria și pervertirea cultului lui *YHWH*, critică politica internă și externă a regilor, se ridică împotriva nedreptăților sociale, biciuiesc

imoralismul. Urmează o perioadă de tăcere, după care profeții reapar în prim-plan la sfârșitul secolului al VII-lea, apoi la începutul secolului al VI-lea, când regatul lui Iuda se află pe buza prăpastiei (Sophonia, Avacum, Ieremia, Iezechiel). O dată cu exilul babilonian se încheie așa-zisa „profeție a nenorocirilor" sau „de osândire". Accentul se schimbă, generând un curent denumit convențional „profeția mântuirii" sau „de mângâiere". Speranța ia locul deznădejdii și pedepsei; optimismul detronează pesimismul. E vorba de un optimism născut în însuși miezul dezastrului: mai rău decât atât nu se poate! Profeții exilului combină acest optimism „împotriva oricărei speranțe" cu mesianismul teologic și cu nostalgia alinătoare. După ce și-a împlinit amenințările, *YHWH* promite iertarea și mântuirea. Iezechiel și Deutero-Isaia, urmați de Aggeu, Zaharia și Trito-Isaia vor aborda o tematică mesianică sistematică, agrementată de apeluri insistente spre împăcare, iubire și cordialitate. Xenofobia și naționalismul sunt denunțate, pentru prima dată, ca fenomene incompatibile cu credința în *YHWH*. Profetismul postexilic produce o literatură consolatoare și profund umanistă, cu deschidere universală, prefigurând principalele idealuri ale creștinismului de mai târziu.

•

Reamintim în continuare structura ediției noastre, precum și normele mai importante de redactare:

Norme de redactare

I. Siglele, abrevierile și trimiterile bibliografice la scrierile antice și moderne citate în note și comentarii sunt menționate în Bibliografia volumului.

II. Titlurile întregi ale cărților biblice au fost scrise cu litere drepte.

- În citările prescurtate, virgula (,) desparte capitolul de verset, punctul (.) și liniuța (-) delimitează versete, iar linia mai lungă (–), capitole. Minusculele (a, b, c,...) notează stihurile în cadrul aceluiași verset sau, după caz, versetele suplimentare din ediția Rahlfs.
- Abrevierile pentru cărțile biblice sunt următoarele (în ordinea alfabetică a prescurtărilor):

  Pentru VT: Abd. (Abdias); Agg. (Aggeu); Am. (Amos); Av. (Avacum); Bar. (Baruch); Bel (Bel și balaurul); Cânt. (Cântarea Cântărilor); Dan. (Daniel); Deut. (Deuteronomul); Ecl. (Ecleziastul); Ep. Ier. (Epistola lui Ieremia); Est. (Ester); Ex. (Exodul); 1Ezr. (1 Esdra); 2Ezr. (2 Esdra = Ezra și Nehemia TM); Gen. (Geneza); Ier. (Ieremia); Iez. (Iezechiel); Iis. Nav. (Iisus/Iosua Nave); Ioel; Iona; Iov; Is. (Isaia); Iud. (Iudit); Înț. (Înțelepciunea lui Solomon); Jud. (Judecătorii); Lev. (Leviticul); 1,2,3,4Mac. (1, 2, 3, 4 Macabei); Mal. (Malachia); Mich. (Michea); Na. (Naum); Num. (Numerii); Od. (Odele); Os. (Osea); 1,2Par. (1, 2 Paralipomene = 1, 2 Cronici TM); Plâng. (Plângerile lui Ieremia); Prov. (Proverbele/Pildele lui Solomon); Ps. (Psalmii); Ps. Sol. (Psalmii lui Solomon); 1,2Rg. (1, 2 Regi = 1, 2 Samuel TM); 3,4Rg. (3, 4 Regi = 1, 2 Regi TM); Ruth; Sir. (Înțelepciunea lui Iisus Sirah); Sof. (Sophonia); Suz. (Suzana); Tob. (Tobit); Zah. (Zaharia).
  Pentru NT: Apoc. (Apocalipsa); Col. (Coloseni); 1,2Cor. (1, 2 Corinteni); Ef. (Efeseni); Evr. (Evrei); Flm. (Filimon); Flp. (Filipeni); Gal. (Galateni); Fp. (Faptele Apostolilor); Iac. (Iacob); In. (Ioan); 1,2,3In. (1, 2, 3 Ioan); Iuda; Lc. (Luca); Mc. (Marcu); Mt. (Matei); 1,2Pt. (1, 2 Petru); Rom. (Romani); 1,2Tes. (1, 2 Tesaloniceni); 1,2Tim. (1, 2 Timotei); Tit.

  În unele cazuri, numele aceleiași cărți este citat în mod diferit, după versiunea greacă, respectiv textul ebraic la care se face referire: de exemplu, Par. (Paralipomene pentru cartea din LXX), dar Cron. (Cronici pentru cea din TM), 1Rg. (1 Regi LXX), dar 1Sam. (1 Samuel TM) etc.

III. Reguli de transliterare:

- Cuvintele sau expresiile grecești din note s-au scris cu caractere grecești. Corespondentele latine sunt: α, A = a, A; β, B = b, B; γ, Γ = g, G; δ, Δ = d, D; ε, E = e, E; ζ, Z = z, Z; η, H = e, E; θ, Θ = th, Th; ι, I = i, I; κ, K = c, C (dar k, K înainte de *e* și *i*); λ, Λ = l, L; μ, M = m, M; ν, N = n, N; ξ, Ξ = x, X; ο, O = o, O; π, Π = p, P; ρ, P = r, R; σ, ς, Σ = s, s, S; τ, T = t, T; υ, Υ = u (în diftongi), y, U (în diftongi), Y; φ, Φ = ph, Ph; χ, X = ch, Ch; ψ, Ψ = ps, Ps; ω, Ω = o, O.
- Termenii ebraici s-au transliterat după următoarele reguli:
  א = ' (stop glotal); בּ = b; ב = bh (pronunțat spirant, aprox. ca [v]); גּ = g; ג = gh (pronunțat spirant); דּ = d; ד = dh (pronunțat spirant, aprox. ca engl. „th" sonor); ה = h; ו = w; ז = z; ח = ḥ; ט = ṭ; י = y; כּ = k; כ = kh (pronunțat spirant, aprox. ca [h]); ל = l; מ = m; נ = n; ס = s; ע = ‘ (guturală); פּ = p; פ = ph (pronunțat spirant, aprox. ca [f]); צ = ṣ; ק = q; ר = r; שׁ = ś; שׂ = ṣ; תּ = t; ת = th (pronunțat spirant, aprox. ca engl. „th" surd); ָ = ā (în silabă închisă, înainte de accent: o); ֵ = ē; ִ = ī; ֹ = ō; ֻ = ū; ַ = a; ְ = ᵉ (pentru simplificare, am transliterat la fel *șwa mobile* și *șwa quiescens*); ֶ = e; ִ = i; ֹ = o; ֻ = u.
- Transcrierea numelor proprii (inclusiv a etnonimelor): s-a plecat de la forma lor greacă, din LXX, și s-a transliterat cât mai aproape de această formă. Singura excepție a fost transliterarea diftongului „ou": nu s-a

transliterat Iouda, Routh, Saoul, ci Iuda, Ruth, Saul; aşadar „ou" s-a redat peste tot cu „u". În cazul numelor foarte cunoscute, s-a preluat forma românească tradiţională (exemplu: Avram sau Avraam, nu Abram sau Abraham; Goliat, nu Goliath; filisteni, nu philisteni etc.; dar Iisus Nave, nu Iosua Navi; Phinees, nu Finees; cheteu, nu heteu etc.); acolo unde s-a impus folosirea altei forme decât cea curentă, s-a dat o notă explicativă.

- Acolo unde nu este menţionată o altă semnificaţie a lor, parantezele drepte [ ] semnalează cuvintele care s-au adăugat în traducere, pentru clarificarea sensului, şi care nu există în textul original.
- Cuvintele ebraice care au fost transliterate ca atare în textul grecesc au fost date în caractere italice şi explicate în note.
- Notele s-au numerotat cu numărul capitolului şi versetului respectiv, date în bold. În cadrul aceleiaşi note, comentariile diferite se evidenţiază printr-un romb plin (♦).

Structura ediţiei*

Volumul I: Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul.
Volumul II: Iisus Nave/Iosua, Judecătorii, Ruth, 1–4 Regi.
Volumul III: 1–2 Paralipomene, 1–2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1–4 Macabei.
Volumul IV/1: Psalmii, Odele, Proverbele lui Solomon, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor.
Volumul IV/2: Iov, Înţelepciunea lui Solomon, Înţelepciunea lui Iisus Sirah, Psalmii lui Solomon.
Volumul V: Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdias, Iona, Naum, Avacum, Sophonia, Aggeu, Zaharia, Malachia.
Volumul VI/1: Isaia, Ieremia, Baruch, Plângerile lui Ieremia, Epistola lui Ieremia.
Volumul VI/2: Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel şi balaurul.

Cristian Bădiliţă

* Din motive obiective, vol. VI/2 a apărut înaintea volumelor V şi VI/1, aflate în lucru.

IEZECHIEL

Traducere, introducere şi note de IOANA COSTA

Introducere la Iezechiel

I. Timpul

Contextul istoric al cărţii lui Iezechiel este dramatic[1]: exilul reprezintă momentul de maximă criză din istoria fiilor lui Israel, în care se punea sub semnul întrebării chiar supravieţuirea poporului. Istoria părea să se repete; Regatul de Nord (Israel) trecuse printr-o experienţă similară cu un secol şi jumătate mai înainte şi nu supravieţuise. Faptul că regatul lui Iuda a supravieţuit se datorează în mare măsură profeţilor din exil, precum şi celorlalţi conducători religioşi ai poporului. Iezechiel pare să fi reprezentat tradiţia preoţească, pentru care prezenţa lui Dumnezeu în Templu era importantă, iar sistemul de sărbători şi jertfe constituia esenţa religiei. Iuda trebuia să-şi analizeze capacitatea de a se susţine pe sine şi relaţia cu Dumnezeu în condiţiile în care nu mai avea Templul şi era alungat din cetatea sfântă şi din ţara sfântă într-un loc în care cultul obişnuit se dovedea imposibil[2].

Cartea lui Iezechiel, chiar dacă acceptă explicit că poporul aflat în exil poate cunoaşte prezenţa divină şi poate fi credincios voinţei divine, este construită pe temeiuri deuteronomice; nici pentru Iezechiel şi nici pentru tradiţia deuteronomistă nu este suficientă credinţa manifestată în cadrul

---

1. Schiţă cronologică a contextului în care se plasează cartea lui Iezechiel:
   609 î.H. – bătălia de la Megiddo, moartea lui Iosia;
   605 î.H. – bătălia de la Carchemiş; supremaţia Babilonului;
   597 î.H. – deportarea lui Ioakim (Iechonias) în Babilon;
   592 î.H. – învestirea lui Iezechiel ca profet;
   588 î.H. – revolta lui Sedekias;
   586 î.H. – căderea Ierusalimului;
   571 î.H. – ultima profeţie datată a lui Iezechiel (29,17-20);
   562 î.H. – moartea lui Nabucodonosor;
   560 î.H. – eliberarea lui Ioakim (*vide* 4Rg. 25,27-30);
   538 î.H. – cucerirea Babilonului de către Cyrus.
2. *Vide* McKeating (1993, pp. 11-12).

domestic, iar cartea lui Iezechiel își atinge punctul culminant în restaurarea centrului vital al lui Israel, Templul.

Cartea lui Iezechiel include numeroase indicații cronologice: se află aici nu mai puțin de paisprezece date precise pentru profeții individuale, viziuni sau relatări ale unor experiențe profetice, dintre care douăsprezece sunt datări autentice și numai două reprezintă un simplu *appendix* la o datare precedentă: 1,1 (clarificată de 1,2; reluarea din 3,16 pornește de aici); 8,1; 20,1; 26,1; 29,1; 29,17; 30,20; 31,1; 32,1; 32,17; 33,21; 40,1. Prin această datare exactă, un număr considerabil de oracole profetice din cartea lui Iezechiel se aseamănă cu cărțile profetice ale lui Aggeu și Zaharia: în vreme ce profeția preexilică tinde către o precizie crescândă a datării, această trăsătură nu se mai poate găsi după vremea lui Aggeu și Zaharia (*e.g.* la Malachia și Ioel). Cartea lui Daniel atestă, în cap. 7–10, o datare ce se referă strict la an. Astfel, din datele înregistrate în cartea lui Iezechiel, termenul *a quo* ar fi epoca lui Ieremia, termenul *ad quem*, epoca lui Aggeu-Zaharia. E remarcabil cât de des apar datele în profețiile împotriva neamurilor păgâne și, în mod deosebit, în profețiile împotriva Egiptului: nu mai puțin de jumătate din datele autentice pot fi găsite în cap. 29–32. În afara acestora, mai cu seamă viziunile de mare însemnătate sunt introduse prin date precise, *cf.* 1,1 (și 3,16a; 22); 8,1 și 40,1[3].

Secvența finală a cărții lui Iezechiel (cap. 40–48) ține de o retorică teritorială[4]. Aceste capitole au fost scrise ca răspuns retoric la crizele sociale și istorice ale comunității aflate în exil; criza s-a concentrat asupra problemei prezenței lui Dumnezeu pe pământ. Solomon îndeplinise rolul tipic al regilor din Orientul Apropiat al Antichității, construind Templul pentru divinitatea poporului său; dimpotrivă, narațiunea din Iezechiel arată un templu construit de Regele divin, *YHWH*.

Evenimentele relevante nu se petrec numai sub ochii israeliților, ci și ai neamurilor păgâne, reflectându-se asupra amândurora. Și evenimentele exodului se desfășuraseră în chip voit sub ochii egiptenilor; Ierusalimul se află așezat în mijlocul păgânilor și este pedepsit sub privirile lor. Păgânii „funcționează" de multe ori ca instrumente de pedepsire și umilire a poporului sfânt, ca agenți ai justiției și geloziei divine. Ei au posibilitatea de a percepe, în evenimentele la care asistă ori sunt implicați, prezența divină.

3. *Vide* Zimmerli (1979, vol. 1, p. 9).
4. *Vide* Stevenson (1996, pp. 161 *sqq.*).

Istoria profană este obiectul viziunii profetului; din datele oferite de cartea lui poate fi dedus felul în care Iezechiel percepe timpul. El concepe durata nu într-o manieră abstractă, ci ca pe o desfășurare de fapte concrete, după un anumit ritm, în planuri diverse, care țin de mersul astrelor, de succesiunea vârstelor omenești, de intervenția divină. În centrul viziunii lui stă Templul, manifestare spațio-temporală a relației cu Dumnezeu[5].

Viziunea istorică a lui Iezechiel nu se întemeiază pe aceleași baze ca ale vechilor religii ale Orientului[6]: pentru el, ca și pentru alți profeți biblici, istoria nu decurge din principiul moral al justiției divine imanente, ci dintr-un plan de mântuire pe care Dumnezeul lui Israel l-a inițiat odinioară cu strămoșii poporului și l-a împlinit de-a lungul generațiilor. Pentru că Dumnezeul cel viu care îi vorbește lui Iezechiel vrea să-și atingă țelul, întru slăvirea numelui Său, istoria nu se îndreaptă către disoluție. Chiar dacă poporul este veșnic răzvrătit și merită să fie pedepsit, istoria se reia.

II. Omul

Indicația cronologică din versetul de început („în anul al treizecilea") a fost interpretată variat de comentatori, rămânând o problemă care nu și-a găsit rezolvarea. Citirea ei în cheie istorică (al treizecilea an al domniei lui Manase, a lui Nabopolassar sau de la reforma lui Iosias) este contrazisă de datele existente sau, în cazul celei din urmă, pare să fie o simplă presupunere cu șanse nesigure de a fi corectă. Citirea în notă personală (al treizecilea an al vieții lui Iezechiel) este plauzibilă doar în afara textului ebraic. Citirea în cheie editorială (data publicării cărții încheiate) este contrazisă de faptul că, în unele manuscrise antice, astfel de indicații apar într-un colofon plasat la sfârșitul textului, nu la începutul lui. Renunțarea la toate aceste interpretări se poate concretiza în emendarea textului (chiar dacă nu există variante manuscrise care să o susțină): „treizeci" devine în felul acesta

5. O rețea de elemente oferă repere ale plasării cronologice; între acestea, un loc de seamă îl ocupă profețiile împotriva neamurilor păgâne. Din punctul de vedere al surselor colaterale antice, segmentul Egiptului din cartea lui Iezechiel (cap. 29–32) este relevant; *vide* teza de doctorat a lui Joseph Plessis, *Les prophéties d'Ézéchiel contre l'Égypte (XXIX-XXXII)*, Paris, 1912, pp. 95-102; sunt luate, ca repere, texte din literatura antică (Herodot, Diodor din Sicilia, Flavius Iosephus) și mărturii epigrafice aflate la Luvru (A 90) și British Museum (tăbliță babiloniană descoperită în 1878).
6. *Vide* Savoca (1976, pp. 194 *sqq.*).

„trei" (al treilea an al lui Sedekias, care nu era totuşi al cincilea an al captivităţii lui Ioakim) sau „treisprezece" (al treisprezecelea an al domniei lui Nabucodonosor).

Grigore cel Mare, în omilia sa (cap. 3), interpretează fără ezitări indicaţia cronologică, atât de disputată de comentatorii moderni, drept un fapt biografic; el se concentrează asupra vârstei împlinite, mature, la care profetul poate purta cuvântul Domnului (*in aetate perfecta*): aceasta este şi o vârstă la care profetul are autoritatea de a rosti profeţii, fiind pregătit în duh şi viaţă (*cum uita et spiritu*); trimiterea la In. 6,63 indică viaţa spirituală profundă, a cărei atingere nu depinde de vreo ştiinţă dobândită ori de arta de a vorbi. Vârsta la care îşi rosteşte profeţia îl deosebeşte pe Iezechiel de profeţi ca Ieremia ori Daniel, care au primit darul profeţiei mai devreme. În omilia lui Grigore cel Mare se suprapun explicit două imagini: la treizeci de ani Iezechiel vede cerurile deschizându-se, la râul Chobar; la treizeci de ani Domnul vine la râul Iordan, iar cerurile se deschid deasupra Lui.

Numele profetului[7] apare numai de două ori (în titlu, v. 1,1 şi în adresarea lui Dumnezeu către Israel prin intermediul profetului, v. 24,24). În rest, de nouăzeci şi trei de ori, Dumnezeu i se adresează ca unui muritor, „fiu al omului" sau „fiu de om"[8]. Înţelesul numelui Iezechiel („Dumnezeu este puternic" sau „Dumnezeu întăreşte") nu este niciodată invocat; poate fi, pur şi simplu, numele pe care i l-au dat părinţii. Despre familia lui Iezechiel nu ştim aproape nimic. Existenţa unei soţii reiese din 24,15-24 (moartea soţiei lui devine prilejul unei acţiuni simbolice, *vide infra*). Situaţia contrastează cu informaţiile referitoare la soţia (sau soţiile) lui Osea, în a cărui carte este marcat rolul proeminent pe care îl joacă neliniştea publică legată de infidelitatea ei (lor); pe de altă parte, în cazul lui Ieremia (16,2) se specifică limpede că i s-a poruncit să nu se căsătorească şi să nu aibă copii. Pentru alte date legate de persoana profetului, *vide* nota la 1,3.

Faptul că profetul îndeplinea funcţia de preot este atestat cert de textul grecesc al cărţii: „Iezechiel, preotul, fiul lui Buzi"[9]; textul grecesc este lipsit de ambiguitatea celui ebraic, în care „preot" ar putea fi ori Iezechiel, ori Buzi. Se poate spune aşadar că Iezechiel era preot sau, în varianta unui acord gramatical diferit, era fiul unui preot numit Buzi. A fost unul dintre

7. *Vide* Klein (1988, p. 3).

8. Gr. υἱὲ ἀνθρώπου.

9. V. 1,3: gr. πρὸς Ιεζεκιηλ υἱὸν Βουζι τὸν ἱερέα.

cei trei mii – ori mai mulţi (Ier. 52,28) – de cetăţeni de seamă ai regatului lui Iuda exilaţi în 597 î.H., o dată cu regele Ioakim, dar nu ştim dacă el îndeplinea funcţia de preot mai înainte de aceste evenimente şi nici ce vârstă avea în anul 597 î.H. (dacă nu interpretăm biografic indicaţia din v. 1,1, *vide supra*). El nu indică numele vreunui alt preot exilat contemporan. Pe de altă parte, chiar dacă nu menţionează nici o singură dată numele lui Ieremia, există numeroase indicii că îi erau cunoscute profeţiile acestuia. Nu ştim dacă Iezechiel l-a întâlnit pe Ieremia când se afla încă la Ierusalim. Este posibil ca tot ce ştia Iezechiel din spusele lui Ieremia să fi provenit din tradiţia orală din Iudeea şi Babilon. El a continuat să transmită mesaje încă un deceniu după Ieremia, dar ultima datare care i se poate atribui este cu vreo douăzeci şi cinci de ani (sau mai mult) înainte de Deutero-Isaia. Iezechiel şi Deutero-Isaia reprezintă de fapt două generaţii diferite ale experienţei exilului: menirea lui Iezechiel a fost să condamne cetatea Ierusalimului în ultimii ei ani, să trateze chestiunea păcatului şi a inocenţei înainte şi după căderea cetăţii şi să aducă argumente pozitive pentru un nou exod, în vreme ce îngrijorările lui Deutero-Isaia reflectă situaţia unui profet de la sfârşitul perioadei exilice, când căderea Ierusalimului era aproape o amintire ştearsă şi când descurajarea provocată de influenţa divinităţilor babiloniene era predominantă.

Grigore cel Mare (Omilia I,1, cap. 6) exploatează onomastica, toponimia şi etnonimia (folosindu-se, probabil, de etimologiile din Ieronim, *In Ez.* 1,3): Chobar înseamnă „greutate", „îngreunare" (*grauitudo uel grauitas*), Iezechiel înseamnă „tăria lui Dumnezeu" (*fortitudo Dei*), Buzi este „cel privit de sus", „dispreţuit" (*despectus uel contemptus*), caldeii sunt „cei ce înrobesc", „aproape nişte demoni" (*captiuantes, uel quasi daemones*). Pornind de la aceste echivalări lexicale, Grigore cel Mare construieşte un tablou încărcat de semnificaţii[10].

Textele biblice nu oferă informaţii gratuite asupra vieţii unui profet. Autorii şi editorii lor nu par să fi fost preocupaţi de biografiile profeţilor. Orice informaţie înregistrată este dată cu un anumit scop, fiind de obicei

10. Iezechiel, fiul lui Buzi – cel dispreţuit –, anunţă că Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat într-un neam care îl dispreţuia pe Dumnezeu: tăria lui Dumnezeu s-a născut aşadar din dispreţ, pentru că a voit să-şi asume trăsăturile de om ale unui popor lipsit de credinţă şi dispreţuitor. El a venit în ţinutul caldeilor, care sunt asemenea demonilor, pentru că îi împing pe ceilalţi să săptuiască nedreptăţi şi să arate necredinţă.

relevantă pentru misiunea profetică. Tocmai de aceea informația biografică tinde să fie fragmentară.

În cazul lui Iezechiel avem doar câteva elemente răzlețe de biografie. Nu ne putem folosi de ele pentru a contura un tablou complet, atât al evenimentelor din timpul vieții lui, cât și al trăsăturilor sale de caracter. Nici nu putem ști dacă imaginea pe care aceste elemente o permit este una echilibrată. Multe dintre ele provin din feluritele gesturi profetice pe care le-a săvârșit profetul. De aceea e greu să luăm *ad litteram* absența durerii, manifestată la moartea soției lui (24,15 *sqq.*), și, în orice caz, nu putem extrage de aici informații asupra relațiilor lui familiale. Acest pasaj, vv. 24,15-21, reprezintă singurul loc din carte unde e adusă la suprafață viața domestică a profetului. El nu se află în recluziune, așa cum par să o sugereze viziunile lui, ci este un om devotat familiei sale. Moartea „desfătării ochilor săi" (ca și adulterul pentru Osea) se transformă într-o lecție și trebuie să servească drept semn că Templul și cetatea vor cădea acum (*vide* și nota la 1,1, despre datele referitoare la persoana lui Iezechiel).

Mărturiile interne ale cărții pot fi rezumate astfel: misiunea lui Iezechiel durează mai bine de două decenii, între 594 și 571 î.H. A fost învestit ca profet probabil la treizeci de ani. Tinerețea sa coincide cu epoca regelui reformator Iosias (639-609 î.H.), Iezechiel fiind în mare parte influențat de importantele reforme politice și cultice întreprinse de rege în anul 621 î.H. Numele cu care i se adresează Dumnezeu constant, în locul propriului său nume, este „fiu de om" (tradus de noi prin „fiu al omului"; *vide* explicația la nota 2,1). Această consecvență în utilizarea unui singur termen este unică și reprezintă o marcă a cărții lui Iezechiel. Nu este improbabil ca Iezechiel însuși să-și fi adunat scrierile și să le fi ordonat pentru a forma din ele o carte, după cum par să indice datele exacte risipite prin toată cartea și care formează anumite secțiuni. Datele oferite de el sunt aranjate într-o succesiune specială: *e.g.* în cap. 26–32, care cuprind profețiile împotriva neamurilor străine, datele sunt la fel de numeroase ca în tot restul cărții, adică șapte. Aceste profeții se întind pe o perioadă mai mare decât cei doi ani de asediu al Ierusalimului.

Evenimentul istoric major pe care l-a trăit profetul ne dă un cadru al vieții lui. Prima cădere a Ierusalimului s-a petrecut în 597 î.H. și a avut ca urmare prima deportare (*cf.* 4Rg. 24,8-17). Când se deschide cartea lui Iezechiel, profetul se află în Babilon, iar din 1,1, 33,21 și 40,1 rezultă că se afla printre primii deportați. În 1,1, anul 593 î.H. pare să fie descris drept anul al treizecilea,

reprezentând poate vârsta lui: în conformitate cu Num. 4,23, vârsta de treizeci de ani este adecvată pentru asumarea însărcinărilor preoțești/levitice (deși Num. 8,24 indică 25 de ani).

Din 3,15 (TM) rezultă că trăia într-un loc numit *Tēl 'Abhībh*, unde avea o casă (8,1), lângă râul Chobar; din 1,1-3 reiese că și-ar fi primit învestirea ca profet la 31 iulie 593; în 1,3 e descris ca preot: este evident din restul cărții, precum și din familiaritatea cu care Iezechiel descrie Ierusalimul și Templul, că făcea parte din preoțimea de la Ierusalim. Cât privește condițiile în care trăia Iezechiel, știm numai că avea o casă unde bătrânii poporului veneau uneori să-l întâlnească (8,1; 14,1; 20,1; *cf.* 33,21-22). După informația din 4Rg. 6,32, profetul Elisei din Regatul de Nord îi primea de asemenea pe bătrâni la el acasă.

În 3,25-27 se spune că imediat după chemare a devenit mut; mutenia i-a fost ridicată după cinci ani, când a ajuns la el vestea celei de-a două căderi a Ierusalimului (587/586 î.H.: 33,21-22; *cf.* 24,27). Sunt multe neclarități legate de mutenia lui; v. 3,27 pare să sugereze că, deși era mut în viața obișnuită, vocea îi revenea periodic, doar pentru a-i îngădui să profețească. Pentru mulți comentatori pare greu de crezut ca Iezechiel să fi fost cu adevărat afectat de mutenie toată această perioadă; îi sunt atribuite profeții în perioada în care se presupune că nu putea vorbi și de aici se poate deduce că mutenia lui fusese de scurtă durată. Versetul 4,27 a fost uneori interpretat ca o încercare editorială de a armoniza realitatea muteniei și rostirea profețiilor. Mutenia lui Iezechiel[11] poate fi pusă în legătură cu înghițirea sulului de carte în momentul învestirii ca profet: ar putea însemna (fără ca aceasta să fie singura interpretare plauzibilă) că la el au ajuns cuvintele lui Dumnezeu într-o formă scrisă, iar mutenia ar echivala cu obligația lui Iezechiel de a transmite mesajul în formă scrisă, diferită de cea a profeților anterioare.

În v. 3,25 profetul apare legat cu funii. Pare să fie o formă figurată de a spune că el fusese atins, pe lângă mutenie, de o stare de paralizie. Episodul poate fi pus în legătură cu gestul profetic din capitolul 4, unde Iezechiel rămâne nemișcat pe o parte și apoi pe cealaltă, vreme îndelungată. Zimmerli sugerează că tovarășii de exil i-ar fi impus nemișcarea, ceea ce ar reflecta o clară opoziție la profețiile lui Iezechiel. Altă legătură posibilă se găsește în v. 3,26: i s-ar fi impus să se închidă în casă (aceasta ar putea fi o

11. *Vide* McKeating (1993, p. 24).

trăsătură permanentă a misiunii lui Iezechiel, de vreme ce nu ni se prezintă niciodată apariția lui sau vorbirea în public). Când se specifică locul unde se află, acesta este de obicei propria lui casă: acolo este consultat (8,1; 14,1; 20,1; 33,30-31), de acolo își face călătoria vizionară (8,1 *sqq.*; 37,1 *sqq.*; 40,1 *sqq.*); totuși, viziunea inaugurală are loc pe câmp (1,1-3), iar în 37,1, deși viziunea începe acasă, el contemplă valea oaselor într-un loc deschis.

Viziunea Ierusalimului a fost interpretată de unii ca o călătorie reală a profetului de la Babilon la Ierusalim. În timpul celui de-al doilea asediu al Ierusalimului, în 586 î.H., îi moare soția (cap. 24), iar Dumnezeu îi impune să nu jelească și să nu țină doliu, pentru a arăta că era vorba de un semn divin. După căderea orașului și după ce veștile au ajuns la comunitatea din Babilon, Iezechiel a fost dezlegat de mutenia sa. În acest moment, tonul mesajului lui apare schimbat. Pentru ultima parte a vieții lui Iezechiel deținem puține informații. Dacă avea treizeci de ani în 593 î.H. e greu de presupus că a mai trăit să vadă ridicarea lui Cyrus și începuturile întoarcerii; de altfel, nimic din carte nu sugerează așa ceva. Nu există nici o mărturie că Iezechiel s-ar fi întors vreodată în țara sa de origine.

În privința personalității lui Iezechiel, comentatorii au ajuns la concluzii foarte diferite. Dacă ținem seama doar de istoria textului și de straturile redacționale, cu intervenții și adăugiri, atunci rămâne prea puțin material pentru un portret credibil. Iezechiel, așa cum capătă contur în cartea sa, apare ca un extatic cu viziuni elaborate și stranii, pe care le descrie cu o forță teribilă. El se exprimă adesea prin puneri în scenă care merg de la reprezentații scurte și simple (cum ar fi bătutul din palme și bătutul din picior în v. 6,11) până la unele de durată, foarte bizare (*e.g.* asediul din cap. 4 și episodul tăierii și împărțirii firelor de păr – cap. 5).

S-a sugerat chiar[12] că unele comportamente stranii atribuite lui Iezechiel în carte ar face dovada unei personalități psihotice și dizarmonice. Un indiciu ar fi mutenia care, dacă luăm textul în sens propriu, pare să-l fi caracterizat vreme îndelungată (3,25-26; *cf.* 33,21-22). Relevant din acest punct de vedere ar putea fi episodul 4,4-8, unde se presupune că profetul a stat pe partea stângă o sută cincizeci sau trei sute nouăzeci de zile (*vide* nota *ad loc.*), iar apoi pe partea dreaptă încă patruzeci; episodul a fost interpretat ca descriind simptome de paralizie. Profetul împlinește o serie de acțiuni simbolice, dintre care unele sunt bizare ori chiar respingătoare. Toate aceste

12. *Ibidem*, p. 28.

elemente au fost văzute ca reflectare a unei personalități dezechilibrate, căreia unii comentatori au încercat să-i pună un nume: afazie, catatonie, catalepsie, hipergrafie, epilepsie, schizofrenie – toate aceste diagnostice au fost propuse, fără a fi până la urmă nici confirmate, nici infirmate, pe fondul frecventei asocieri dintre maladie și inspirație. Avem de-a face cu simple speculații, generate în cea mai mare parte de incertitudinile legate de istoria redacțională a cărții. Exegeții recenți nu agreează asemenea interpretări. Pentru ei, conținutul mesajului lui Iezechiel este în întregime rațional, provenit de la un gânditor puternic, profund și energic, care a jucat un rol important în remodelarea religiei ebraice pentru a răspunde nevoilor epocii postexilice. Walther Zimmerli (1979, vol. 1, p. 18) consideră că în încercarea de a interpreta personalitatea lui Iezechiel și structura lui mentală merită să fie luate în considerație în primul rând două elemente. Această carte a avut parte de o editare târzie și, în forma sa actuală, nu poate nicicum să provină de la profetul însuși. Observația se aplică mai cu seamă la Iez. 40–48; la acestea se adaugă acțiunile simbolice: în 4,4-8, un element (socotirea diferită a timpului petrecut în nemișcare, pe o parte și pe cealaltă) a fost cu siguranță adăugat ulterior compoziției celor trei semne. Al doilea element este faptul că textul de bază al viziunilor și acțiunilor simbolice prezintă deja o formă puternic stilizată, care nu poate fi citită ca o simplă descriere a unei situații biografice. Viziunile și acțiunile simbolice sunt prezentate cu scopul transmiterii unui mesaj. Ele sunt stilizate într-o formă reflexivă, astfel încât experiența și acțiunea puse în lumină uneori nici nu mai pot fi identificate cu limpezime. Elementul biografic este integrat în transmiterea mesajului. Orice evaluare directă a unei situații – privind viziunile și semnele – care nu ține seama de această trăsătură a stilizării puse în serviciul mesajului se dovedește insuficientă.

III. Misiunea

Informațiile din interiorul cărții conturează precis momentul chemării profetice a lui Iezechiel: la vremea exilului, aflat departe de Ierusalim, între exilați; mesajul pe care trebuie să-l transmită are un conținut nou, adecvat situației exilice – responsabilitatea individuală, a cărei asumare permite revigorarea speranței istorice, încununată spațio-temporal prin Templul reconstruit.

Pasajul inițial, al învestirii profetice, este comparabil cu chemarea lui Isaia. La ambii profeți se conturează o viziune a lui Dumnezeu pe tron,

slujit de făpturi cereşti înaripate; ambele texte conţin o pregătire simbolică pentru rostirea profeţiilor: curăţirea buzelor prin foc, la Isaia, şi înghiţirea sulului scris, la Iezechiel. Ambii profeţi urmează să se adreseze unui popor care nu dă ascultare mesajului (*vide* şi Fp. 9, convertirea lui Saul pe calea Damascului: o îmbinare, comparabilă cu cea din Iezechiel, de viziune cerească şi misiune divină, de asemenea cu o pregătire simbolică – pierderea vremelnică a vederii).

Grigore cel Mare îşi începe seria omiliilor dedicate lui Iezechiel cu o prezentare generală a profetului şi a cărţii acestuia, pornind de la o etimologie proprie a termenului *prophetia*: pentru că există trei segmente distincte ale profeţiei (formulare care se referă la trecut, la prezent, la viitor)[13], la două dintre ele sensul propriu al cuvântului se pierde, spune el, căci înţelesul cuvântului ar fi de prevestire a ceea ce se va petrece în viitor: *prophetia dicta sit quod futura praedicat*. De aici s-ar deduce că, atunci când se referă la trecut sau la prezent, profeţia nu şi-ar merita numele; în aceste situaţii ar fi vorba de evocarea unor evenimente din trecut sau indicarea unora din prezent. Exemplele citate de Grigore cel Mare sunt însă din Is. 7,14 (profeţie privind spre viitor), Gen. 1,1 (profeţie despre trecut) şi 1Cor. 14,24-25 (despre prezent). Sensul deplin al termenului „profeţie" nu este aşadar numai ţintirea către viitor, ci unul cu mult mai cuprinzător, şi anume aducerea în centrul atenţiei a ceva ascuns (1,25: *quia prodit occulta*). Profeţia despre prezent se poate referi la un fapt necunoscut nu pentru că ar fi ascuns cu vreo intenţie, ci pentru că se petrece la mare distanţă. Confirmarea unei profeţii se plasează într-un timp diferit de enunţarea profeţiei: trecutul îşi poate găsi confirmarea în viitor, tot aşa cum viitorul poate fi confirmat de trecut; profeţia despre prezent este singura care nu are nevoie de o confirmare într-un alt timp: fiind dezvăluirea unui fapt ascuns vederii, ea se regăseşte chiar în realitatea pe care o pune în lumină.

Când episodul învestirii lui profetice s-a încheiat, Iezechiel s-a întors, marcat de ceea ce văzuse, în locul unde se aflau exilaţii, fără a fi în stare – la început – să dea glas mesajului pe care îl primise. Misiunea îl încarcă de o responsabilitate apăsătoare, dar învestirea în sine este în acelaşi timp autorizarea şi temeiul tuturor acţiunilor lui viitoare. Repetarea, pe ton aprig,

13. *Vide* referirea homerică (trad. de Dan Sluşanschi, Paideia, Bucureşti, 1998) la *Calchas, feciorul lui Thestor, mai bun printre toţi ghicitorii* (*Iliada* 1,70): „cel ce ştia câte sunt şi-apoi câte-or mai fi, câte fost-au", gr. ὃς ἤδη τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα.

a avertismentelor divine este semnul lipsei de rezonanţă a mesajului profetic în rândul exilaţilor. Episodul de maximă autentificare a previziunilor lui Iezechiel este în acelaşi timp momentul cel mai dureros pentru viaţa lui individuală: moartea soţiei lui, prevestită o dată cu căderea Ierusalimului, împlinită în acelaşi timp (dar în alt spaţiu, cu o diferenţă care se transferă într-un potenţial decalaj temporal pentru exilaţi).

IV. Cartea

Cartea lui Iezechiel poate fi cercetată, editorial, din două puncte de vedere, cu şanse diferite de evaluare corectă: în devenirea ei şi în forma în care a ajuns la noi. Mai multe cărţi profetice tind către o structură cu trei faţete, trăsătură pe care cartea lui Iezechiel o exemplifică perfect. Schema începe cu profeţii sumbre împotriva poporului, urmate de profeţii împotriva neamurilor străine, urmate la rândul lor de profeţii de speranţă şi izbăvire. În Iezechiel, prima secţiune (judecata asupra lui Iuda şi asupra Ierusalimului) se desfăşoară de la cap. 1 la 24; a doua, împotriva neamurilor străine, e reprezentată de cap. 25–32; mesajul de mântuire şi speranţă apare în cap. 33–48. Demarcaţia nu este rigidă. Prima secţiune conţine posibile profeţii de restaurare (11,14-21; 16,60-63; 17,22-32). În afara profeţiilor împotriva neamurilor, există o condamnare extinsă a Edomului în secţiunea a treia, în cap. 35. Aceste excepţii nu încalcă însă definirea generală a celor trei secţiuni.

Structura cărţii lui Iezechiel, aşa cum arată ea acum, ar putea fi reprezentată prin această schemă:

A. cap. 1–3,21: chemarea lui Iezechiel:
   a. 1: teofania;
   b. 2–3,21: învestirea profetului;

B. 3,22–24,27: profeţiile despre căderea Ierusalimului:
   a. 3,22–7,27: mesajele iniţiale privind judecata;
   b. 8–19: păcatul Ierusalimului;
   c. 20–23: sminteala Ierusalimului;
   d. 24: semnul căderii Ierusalimului (moartea soţiei);

C. 25–32: profeţiile împotriva neamurilor:
   a. 25: vecinii lui Iuda;
   b. 26–28: Tirul;
   c. 29–32: Egiptul;

D. 33–39: profeţiile privind restauraţia:
   a. 33: menirea profetului;
   b. 34: trecutul şi viitorul conducătorilor;
   c. 35: duşmanii lui Israel;
   d. 36: noul legământ;
   e. 37: redeşteptarea poporului;
   f. 38–39: ultimii duşmani;

E. 40–48: poporul lui Dumnezeu:
   a. 40–43: Templul;
   b. 44–46: cultul;
   c. 47,1–12: râul;
   d. 47,13–48,35: ţara şi cetatea.

V. Textul

Conform tradiţiei talmudice, Rabbi Hananiah ben Hezekiah, un învăţat din secolul I d.H., a consumat trei sute de amfore de untdelemn când a încercat să explice pasajele dificile din cartea lui Iezechiel: din pricina discrepanţelor ei cu învăţăturile Torei, cartea se afla în pericol de a fi îndepărtată din canon, de n-ar fi fost strădaniile migăloase ale lui Hananiah ben Hezekiah. Din păcate, roadele muncii lui nu ne-au fost păstrate; scopul a fost însă atins, altminteri am şti acum mult mai puţin despre acest capitol al tradiţiei profetice. Cartea lui Iezechiel se caracterizează nu doar printr-o forţă aparte, ci şi prin originalitate, manifestată atât în conţinutul gândirii sale, cât şi în limbajul adoptat. Într-o oarecare măsură, chiar situaţia în care se afla impunea – ori cel puţin favoriza – noi forme de comunicare. Exilul i-a obligat pe profeţi să se folosească mai mult de textul scris. Ieremia a recurs la scris pentru a se adresa poporului deportat (Ier. 29,1-32; 30,1-2). După mai mulţi comentatori, Iezechiel pare să fi fost primul profet care şi-a pus extensiv cuvintele în scris. Multe din profeţiile lui par să fi fost concepute ca formă literară de comunicare. Cartea îl prezintă ca profet, dar îl descrie în v. 1,1 ca preot: dubla raportare se află în armonie cu tipul de materiale pe care le conţine cartea, căci acestea par să ţină atât de tradiţiile profetice, viziunile profetice, gesturile simbolice profetice etc., cât şi de cele ale comportamentului preoţesc (decizii şi formulări de legi). Iezechiel dezvoltă formele pe care tradiţiile profetice şi preoţeşti i le puneau la dispoziţie, iar pe baza lor îşi creează mesajul propriu.

Înclinaţiile lui sunt predominant dramatice, cu atât mai mult cu cât o parte însemnată a misiunii profetice trebuie să şi-o desfăşoare în „muţenie". Când încearcă să-şi transmită mesajul celor din jur, el recurge nu la mesajul verbalizat, ci la gestica profetică, de care pare să se fi folosit mai mult decât oricare altul dintre predecesorii săi. Parabolele lui sunt în esenţă dramatice, iar viziunile sunt desfăşurări ample, descrise în detaliu, alcătuind un spectacol grandios. Fie că este vorba de imaginea lui Dumnezeu pe tron în slavă (cap. 1), de bărbatul cu haină lungă şi cingătoare de safir, care ia cărbuni aprinşi din tronul Slavei (cap. 9–10), de corabia Tirului în splendoarea sa (cap. 27) sau de drama văii cu oase uscate (cap. 37), toate sunt spectaculare.

Unii savanţi au atribuit aproape întreaga carte profetului însuşi; alţii i-au negat paternitatea aproape asupra întregii cărţi; extremele sunt evitate de învăţaţi precum Zimmerli, care atribuie cartea profetului şi şcolii lui: ei ar fi terminat opera în linii mari înainte de încheierea exilului.

Din punctul de vedere al istoricului interpretării textului, există câteva faze bine definite. McKeating[14] distinge trei faze mari; chiar dacă nu pot fi net delimitate, ele funcţionează ca repere majore. În prima fază, al cărei final corespunde cu sfârşitul secolului al XIX-lea, cartea nu părea să ridice probleme de interpretare. Chiar după ce critica biblică a început să capete forţă şi a fost aplicată multor cărţi ale Vechiului Testament, cea a lui Iezechiel nu părea să ridice vreo problemă critică acută. În mod repetat s-a afirmat că nu poate fi pus sub semnul întrebării autorul cărţii, întregul ei, de la început până la sfârşit, purtând semnul cert al unităţii de compoziţie. Faza a doua a fost reprezentată de o serie de studii dedicate lui Iezechiel care produceau teorii radicale. În prima decadă a secolului XX exista o uluitoare diversitate de teorii asupra cărţii lui Iezechiel, până acolo încât aproape că rămăsese un singur element asupra căruia cercetătorii se arătau de acord: cartea nu are nici o unitate de compoziţie. Faza aceasta, depăşită acum, a avut răsunet până la mijlocul secolului trecut. Chiar dacă nici acum nu există unanimitate, disparitatea dintre punctele de vedere ale savanţilor este mai puţin marcantă.

A doua fază a criticii lui Iezechiel a fost dominată de recurgerea la tehnicile criticii literare. Aceste tehnici, care au produs rezultate semnificative atunci când au fost aplicate la Pentateuh şi la alte piese de literatură narativă, s-au dovedit mai puţin folositoare în cazul literaturii profetice şi e

14. McKeating (1993, pp. 30 *sqq.*).

cert că au fost insuficiente în elucidarea cărții lui Iezechiel. În ultimele decenii, aplicarea criticii formale și studierea tradiției textului au fost mai rodnice și a început să se contureze un consens al comentatorilor: aceasta ar reprezenta a treia fază a criticii asupra cărții lui Iezechiel.

McKeating[15] explică problemele apărute în faza a doua[16] prin prisma punctelor de vedere dominante, în acea perioadă, asupra naturii religiei israelite. Ideea unei „revelații progresive" începuse să domine gândirea multor biblişti, iar religia Vechiului Testament tindea să fie văzută ca o înțelegere tot mai rafinată a ideii de Dumnezeu. Iezechiel, prin câteva aspecte ale textului, intră greu în acest tipar. Sublinierea responsabilității

15. *Ibidem*, p. 40.

16. Faza criticii radicale (a doua fază) începuse o dată cu secolul XX, prin opera lui Kraetzschmar, care a folosit distincția dintre persoana I și a III-a ca o cheie a originii multiple a cărții; nu era contestată autenticitatea nici unuia dintre straturi, ci erau doar identificate două recensiuni. El a remarcat prezența unor dublete din carte care îi confirmau presupunerea că ar fi contopite aici două forme paralele ale cărții. O teorie de felul acesta generează firesc interpretări complexe, cu mai multe straturi de recensiuni, eventual combinate. Prima contestare severă a autenticității datează din 1924, când Hölscher a afirmat că profetul a fost un poet și, în consecință, opera lui autentică trebuie căutată în oracolele poetice. El considera și anumite segmente de proză ca autentice, și anume episodul chemării profetice și descrierea gesturilor profetice și a viziunilor; respingea în schimb pasaje poetice ca nefiind în metrul folosit de obicei de Iezechiel. A mai folosit și alte criterii (de pildă, a respins întregul material referitor la revigorarea speranței ca fiind neoriginal, excluzând așadar cap. 33–48, precum și tot ce considera o reminiscență a Deuteronomului, căruia îi atribuia o dată târzie). A păstrat un nucleu de 170 de versete pe care îl considera autentic. La acesta presupunea o adăugire din secolul al V-lea, datorată unui redactor sadocit, urmat de o serie de alți redactori care au suplimentat textul; după el, redactorul din secolul al V-lea este principalul responsabil pentru carte așa cum o avem noi acum. La jumătatea secolului trecut, Pfeiffer identifică de asemenea trei stadii distincte în construirea cărții, vorbind concret de trei „volume", dar îl consideră pe Iezechiel autorul tuturor acestora. Lasă deschisă chestiunea dacă Iezechiel a îmbinat el însuși cele trei volume într-unul singur ori altcineva a făcut-o mai apoi. El acceptă relativ puține adăugiri la carte, suspiciunile îndreptându-i-se mai cu seamă asupra cap. 38–39. Critica lui Pfeiffer este mai reținută. El consideră că profetul și-a împlinit misiunea la Ierusalim, chiar dacă din carte reiese altceva; admite un proces de compilație în mai multe etape, precum și operațiuni editoriale și adăugiri ulterioare epocii lui Iezechiel. Cea mai mare parte din material ar reprezenta însă în mod autentic gândirea lui Iezechiel, privit ca un profet din perioada exilică, aparținând chiar perioadei în care cartea se presupune că și-a împlinit misiunea. Punctul de vedere al lui Pfeiffer nu a fost împărtășit de toți cercetătorii.

individuale era cu siguranță văzută ca un element „de progres", dar alte trăsături ale operei lui păreau să țină de un fond „reacționar". Supunerea la legi și interesul față de cult nu erau evaluate pozitiv. Preocuparea serioasă pentru ritualuri precum cel al purificării și incapacitatea de a distinge între ofensele morale și cele cultice erau văzute ca exemple ale unui tip de atitudine religioasă de care „profeții luminați" se îndepărtaseră. „Monoteismul etic" nu este o etichetă convingătoare pentru ceea ce se predică în Iezechiel. Cercetătorii au fost înclinați să vadă un contrast clar între religia profetică (pozitivă) și religia preoțească (în ansamblu privită ca negativă, prohibitivă). De pe o asemenea poziție, ei erau mai degrabă stânjeniți de Iezechiel, care, după cum îl prezintă cartea, este în același timp și profet, și preot; chiar în context profetic, Iezechiel era privit cu reținere, întrucât unele trăsături precum extazul ori gesturile profetice par să fie de rang inferior. Acestea erau percepute de savanții generației respective (faza a doua a criticii) ca unele dintre cele mai primitive forme de profeție, depășite ulterior. La Iezechiel însă, asemenea fenomene abundă, iar el manifestă extazul în forme extreme și adoptă un comportament mai degrabă bizar. Concluzia lui McKeating este că problemele referitoare la Iezechiel, în prima jumătate a secolului XX, proveneau în cea mai mare parte a lor nu de la carte, ci de la presupozițiile exegeților moderni.

Faza a treia, reprezentată de comentariile din a doua jumătate a secolului trecut, se definește prin trăsături care o delimitează net de faza anterioară. Cea mai evidentă este acceptarea informațiilor furnizate de carte, acestea plasându-l pe Iezechiel în contextul exilului. Implicit, avem de-a face cu o tendință de abandonare a teoriilor care plasau activitatea lui Iezechiel în altă parte decât în Babilon. La acestea se adaugă o reținere față de tehnicile de critică literară (exploatate din plin în faza a doua), care sunt abandonate acum în favoarea metodelor de critică formală și de tradiție istorică. Comentatorii acceptă în general că există o parte însemnată de material provenind de la profetul însuși ori, cel puțin, din perioada exilică apropiată de timpul vieții lui; ei recunosc în același timp faptul că, în afara materialului extins datorat profetului și perioadei exilice, textul a primit adăugiri și extinderi ulterioare. Pentru demonstrația lui Zimmerli[17] este fundamentală existența unei „școli a lui Iezechiel": el consideră că numai în acest context poate fi înțeles procesul de compoziție a cărții. Dificultatea de

17. Zimmerli (1979, vol. I, p. 49).

a distinge între contribuţia lui Iezechiel şi cea a şcolii sale[18] poate fi surmontată prin detectarea semnelor unei remanieri, mai ales în pasajele care vorbesc despre noua ordine viitoare. Căderea Ierusalimului reprezintă un punct important: se plasează între învestirea ca profet (593-586 î.H.) şi ultima perioadă a misiunii profetice. Chiar dacă Iezechiel ar fi putut să-şi reediteze singur scrierile şi să le dezvolte, cum a făcut Ieremia, pare imposibil să explicăm cartea, aşa cum o avem noi, fără să postulăm existenţa unei şcoli care a finisat-o, adaptându-i învăţămintele la noile situaţii. Probabil acestei şcoli îi datorăm remarcabila unitate arhitectonică a cărţii. Organizarea ei într-o schemă tripartită se poate datora unui proces de restructurare.

În privinţa redactării cărţii lui Iezechiel există, în linii mari, patru tipuri de opinii[19]: conservatoare (cartea, unitară, scrisă în exil), pseudepigrafice (cartea, unitară, scrisă după exil), radicale (cartea redactată după exil), intermediare (cartea scrisă în exil, dar redactată după aceea). Ceva mai amănunţită era schema oferită la Johan Lust în introducerea la volumul *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation*, 1986, în care sunt publicate lucrările colocviului dedicat lui Iezechiel în anul precedent (Colloquium Biblicum Lovaniense 35, 27-29 august 1985): o atitudine agnostică şi de respingere a chestiunilor istorico-literare (considerate ipotetice); recunoaşterea lui Iezechiel ca autor al celei mai mari părţi din carte, cu intervenţii ale unor editori de mai târziu; caracterul editorial al multor secţiuni din carte, implicând mai multe straturi, provenite din perioade diferite; o poziţie intermediară între precedentele două; într-o ultimă abordare, cartea lui Iezechiel este o compoziţie uniformă editorial şi pseudepigrafică. O trăsătură comună a abordărilor divergente este interesul crescând faţă de aspectele formale, fiind exprimate întrebări noi legate de forma finală a textului: cel păstrat de Masoreţi sau cel din Septuaginta şi Vetus Latina, ori, într-un cadru mai larg, un text care poate fi reconstituit cu ajutorul metodelor criticii de text, în funcţie de martorii textului şi de valoarea lor.

Este cert că, pentru cartea lui Iezechiel, Septuaginta rămâne un martor major al textului, cu numeroasele sale manuscrise precedând cu sute de ani manuscrisele masoretice. Traducerea cărţii nu este în mod obligatoriu

18. *Vide* Blenkinsopp, (1993, pp. 235 *sqq.*).
19. *Vide* Duguid (1994).

rezultatul muncii unui singur traducător. J. Herrmann şi H.St.J. Thakeray au împărţit traducerea grecească a cărţii lui Iezechiel în trei părţi, pe care le-au atribuit unui număr de doi sau trei traducători. Criteriul lor major a fost traducerea numelui divin *'Adhōnāy YHWH* în părţile respective. Soliditatea acestui argument este însă puternic subminată de Papirusul 967 (*vide infra*).

Septuaginta nu oferă un corpus omogen de texte: cărţile Vechiului Testament par să indice modalităţi diferite de traducere, iar uneori chiar diferitele manuscrise ale aceleiaşi cărţi par să conţină traduceri diferite. În cartea lui Iezechiel[20], capitolul 16 pare să se deosebească de textul care-l înconjoară, iar în această evaluare, un rol considerabil l-a jucat Papirusul clasificat de Rahlfs cu numărul 967: descoperit la începutul anilor 1930, textul a fost publicat de F. Kenyon într-o serie de fascicule intitulate „The Chester Beatty Biblical Papyri: Description and Texts of Twelve Manuscripts on Papyrus of the Greek Bible" (din 1937 până în 1941)[21]. Pare să fie de provenienţă egipteană şi a fost datat în secolul al III-lea d.H.; sunt 21 de foi (42 pp.), dintre care nouă foarte bine conservate, iar două incomplete. Papirusul conţinea şi părţi din cartea lui Iezechiel (alături de Daniel, Suzana, Bel şi balaurul, pasaje fără atribuire certă): cea mai mare parte din cap. 11–17, scrise pe 16 pagini de codex. Kenyon publicase acest text în 1937, fără a formula însă o evaluare amănunţită a aportului ca manuscris-martor.

Pentru cartea lui Iezechiel, mărturiile provenite din peşterile de la Qumran sunt relativ puţine: doar câteva fragmente ale textului ebraic. Cu toate acestea, descoperirile qumranice au avut o influenţă indirectă asupra evaluării textului grecesc al cărţii: ele au condus, în ansamblu, la o estimare superioară a Septuagintei în critica de text. Unele lecturi impuse de manuscrisele ebraice de la Qumran par să concorde cu LXX împotriva TM, indicând aşadar că unele diferenţe prezentate de LXX faţă de TM provin mai degrabă dintr-o ediţie diferită decât din idiosincrasiile traducătorilor.

Cercetarea mărturiilor oferite de Septuaginta pentru textul cărţii lui Iezechiel trebuie să ţină seama de câteva elemente indicate de Lust[22]: mai înainte de utilizarea ei ca martor al textului ebraic, LXX trebuie să fie supusă unui studiu de critică de text în sine; în această operaţie de critică de

20. *Vide* McGregor (1985, pp. 10 *sqq.*).
21. *Vide* şi Johnson, Snyder Gehman şi Kase (1938).
22. Lust (1986, p. 19).

text, o atenție aparte merită secțiunile care deconspiră prezența mai multor traducători; traducerea literală este relevantă atunci când intervin minusuri extinse (în acest caz, originea lor poate fi căutată în etapele de editare a traducerii); în încercările de recuperare a textului originar se ridică întrebări privitoare la identitatea acestui text, de vreme ce textul fiecărei cărți a Bibliei cunoaște o lungă istorie de formare și transmitere – de aceea este posibil ca mai multe forme finale ale textului să fi coexistat o vreme; evaluarea diferențelor dintre TM și arhetipul LXX trebuie să se bazeze pe criterii formale, în condițiile în care se face cu dificultate distincția între critica de text și critica literară.

În editarea unui text critic al LXX[23] sunt de mare utilitate versiunile latinești antice. Vechile traduceri latinești îngăduie lămurirea unor probleme delicate ale istoriei tradiției manuscrise și ale revizuirilor LXX. Unul din martorii prețioși ai textului lui Iezechiel a apărut o dată cu editarea, în 1871, a palimpsestului de la Würzburg, în unciale, din secolul al V-lea[24]. Acesta conținea traducerile vechi latinești ale Profeților; una dintre ele avea finalul capitolul 37 și începutul capitolului 40 din Iezechiel. Presupunerea absenței capitolelor 38–39 nu este însă strict necesară, pentru că o foaie disparată conținea o parte din capitolul 38. Din această mărturie se poate reține doar o incertitudine legată de succesiunea capitolelor 37–40.

VI. Conținutul

Cu foarte puține excepții (vv. 1,3 și 24,24), ansamblul cărții este redat la persoana I a singularului sub forma unor relatări ale profetului Iezechiel. El prezintă revelațiile divine pe care le avusese cu puțin timp înainte, dar și după căderea Ierusalimului în mâinile babilonienilor (587 î.H.). După sistemul cronologic al cărții, aceste revelații au început în 593 î.H., al cincilea an al deportării lui Ioakim (1,2), și au durat până în 573 î.H. (40,1) sau 571 î.H. (29,17), data ultimei revelații a lui Iezechiel.

23. *Vide* Bogaert (1978, pp. 384 *sqq.*).

24. *Vide*: Ernestus Ranke, *Par palimpsestorum Wirceburgensium. Antiquissimae veteris testamenti versionis latinae fragmenta e codd. rescriptis* eruit edidit explicuit E.R., Vienne 1871, in 4°, XVI-432 p., 2 pl.; E.A. Lowe, *Codices Latini Antiquiores*. Part IX, Oxford, 1959, p. [51], n° 1420.

O parte din profețiile transmise de Iezechiel constituie viziuni grandioase ale divinității și ale cetății sfinte (cap. 1–3; 8–11; 37,1-14; 40–48); experiențele extatice implică o deplasare fizică sau spirituală a profetului (3,12-15; 8,1-3.7.14.16; 11,1.24; 37,1-2). Acțiunea lui Dumnezeu asupra profetului este redată uneori prin formula „mâna lui Dumnezeu a fost asupra mea" (*e.g.* 1,3; 3,14; 8,1) sau, reluând o tradiție a primilor profeți (*e.g.* 1Rg. 10,6; 3Rg. 18,12; 19,12), prin formulări ce-l au ca subiect pe „duhul lui Dumnezeu" (*e.g.* 3,12.14; 8,3). Cea mai frecventă formulă este însă: „A fost cuvântul Domnului către mine".

Pasajul din cartea lui Iezechiel care pare să fi intrat cu precădere în conștiința populară este tabloul din cap. 37, valea oaselor uscate. Unii cititori moderni au considerat cartea greoaie ca stil și conținut, puțin atrăgătoare. Într-adevăr, ea abundă în descrieri lungi, amănunțite, de o verbozitate obositoare (cum este cap. 18), sau chiar în complicate alegorii fantastice (marele vultur din cap. 17), cu un înțeles care se lasă greu deslușit. Profețiile precise, directe, sunt mult mai puține decât la alți profeți (*e.g.* 23,32--34; 24,3-6). Chiar dacă Iezechiel se folosește din plin de imagini dramatice ce se regăsesc la profeții anteriori lui, atât în forma viziunilor, cât și în parabole, ele sunt dezvoltate diferit. Acolo unde profeții anteriori se mulțumesc să schițeze conținutul viziunii fără a o descrie în amănunt, reducând-o așadar la esențial (firul cu plumb TM / diamantul LXX în Am. 7,8; toiagul de migdal în Ier. 1,11), la Iezechiel se vede strădania de a traduce în cuvinte o experiență a divinului receptată la un prim nivel prin viziuni deosebit de complexe, pe care încearcă să le transmită cu cât mai multă precizie, refuzând identificările simplificatoare („și am văzut... ca o înfățișare/asemănare/chip": 1,5.10.16). Din punctul de vedere al viziunilor, sunt folositoare comparațiile dintre Iez. 1,1–3,15 și Is. 6 sau – într-o formă și mai concisă – Am. 9,1; dintre parabole, Os. 1 și 3 trimit la Iez. 16 și 23. Descrierea sau explicitarea amănunțită nu oferă însă un plus de claritate.

Una dintre trăsăturile specifice ale cărții este limbajul. Isaia este în esență o carte de poezie, cu puține și destul de scurte pasaje în proză, Ieremia este mai apropiat de o împărțire echilibrată între proză și poezie, chiar dacă aceasta din urmă pare să predomine. Iezechiel, dimpotrivă, este, în substanță, o carte de proză, cu pasaje poetice ocazionale, dintre care puține au o întindere oarecare; dar nu preponderența prozei e trăsătura distinctivă, ci calitatea ei specifică. Avem de-a face cu o proză repetitivă și cu reminiscențe puternice din pasajele de cult ale Pentateuhului, încărcată de expresii caracteristice și idiosincratice. Iată câteva dintre ele:

Adresarea către profet este cel mai adesea „fiu al omului"; apare de aproape o sută de ori în carte. Nu apare altundeva în VT, cu excepția unui pasaj din Daniel. Adresarea către Dumnezeu sau referirea la El se face cu „Domnul Dumnezeu"; acest dublu titlu nu este specific cărții lui Iezechiel, dar aici apare frecvent (*e.g.* de numai douăsprezece ori la Ieremia, de mai bine de două sute de ori la Iezechiel). „Casă care [Mă] întărâtă" este, în această formă, proprie lui Iezechiel. „(Sunt) împotrivă" – expresia nu se limitează la Iezechiel (apare relativ frecvent și la Ieremia), dar îi este specifică prin frecvență și mesaj. „Eu, Domnul, am grăit" – uneori urmat de „și am făcut" sau „voi face"; apare ca formulă conclusivă ori de încheiere a unei profeții. Altă formulă caracteristică, de asemenea frecventă în finalul profețiilor: „Și vor cunoaște că Eu sunt Domnul". Profetul este îndemnat de câteva ori să-și „atîntească" fața către cineva sau ceva, într-un preambul sever al unei înfăptuiri divine. Caracteristic pentru stilul lui Iezechiel este obiceiul de a introduce o temă prin intermediul unei întrebări, care este de obicei formulată de Dumnezeu; cap. 8 oferă o serie de exemple: 8,6; 8,12; 8,15; 8,17. Printre alte trăsături specifice se înscrie faptul că Iezechiel folosește anumite cuvinte pentru „conducător" și „idol"; cu toate că aceste cuvinte sunt recognoscibile numai în ebraică, traducerile oferă turnúri care mențin distincțiile originare. Viziunile profetice, chiar dacă apar și în alte cărți, au la Iezechiel o ordine diferită a descrierii; *cf.* această particularitate în Iez. 1 și Is. 6, unde este descris în esență același tablou: viziunea lui Dumnezeu pe tron, în slavă. Viziunile lui Iezechiel sunt dominate de trăsături supranaturale, fantastice: cea a văii cu oase uscate din cap. 37 are aceste calități, precum și viziunea inaugurală din cap. 1. Nu sunt lipsite de echivalent în literatura profetică, dar pasajele paralele se găsesc în literatura profeților postexilici, ca în seria Zah. 1,7–6,8. Forma parabolelor și forma viziunilor se apropie mult una de cealaltă. Relatarea despre vulturul cel mare din cap. 17 este prezentată ca o ghicitoare și ca o alegorie (17,2), dând însă senzația că un asemenea conținut este compatibil cu viziunile lui Iezechiel și că ar fi putut fi prezentat în formă vizionară. Există însă și parabole de tip diferit. În alte secțiuni din literatura profetică se află pasaje care cu greu pot fi descrise drept parabole, fiind mai degrabă scurte comparații (doar ceva mai mult decât *similia*), cu puține excepții, cum ar fi Cântecul Viei în Is. 5; forma de parabolă este ocazional exemplificată în literatură în afara profeției oraculare – *e.g.* Jud. 9,7 *sqq*. Parabolele lui Iezechiel sunt însă compoziții extinse. Mai semnificative, din acest punct de vedere, decât parabola vulturului mare sunt parabola copilei găsite, din cap. 16, și cea a

Oholei și Oholibei, din cap. 23. În ambele parabole, profetul spune o poveste amplă, al cărei înțeles se explică ulterior. În seria parabolelor se poate înscrie și profeția împotriva păstorilor lui Israel, din cap. 34.

Forma cărții, în sine, este singulară[25], pentru că nu avem de-a face cu o simplă colecție de profeții, ci cu o implicare autobiografică elaborată cu grijă. Profetul se exprimă într-o manieră criptică și indirectă, prin parabole și alegorii, acordând un loc privilegiat descrierii unor fenomene de tip extatic. Prin numeroase aspecte ale sale (*e.g.* bogăția imaginilor fantastice, prezența personajului interpret, modul de a descrie lumea mântuită etc.), cartea lui Iezechiel anticipează tradiția apocaliptică, pe care o va influența în felul acesta profund. Ansamblul cărții apare tot mai mult ca una din reflecțiile cele mai profunde asupra semnificației exilului și asupra implicațiilor acestuia în definirea identității lui Israel, asupra dreptății divine și restaurării comunității postexilice.

Mesajul lui Iezechiel e mai aspru decât mesajul contemporan al lui Ieremia (aflat la Ierusalim), care – *vide* Ier. 38,17 – nu excludea posibilitatea cruțării lui Israel, chiar în timpul asediului final, cu condiția unei capitulări. Întregul efort al lui Ieremia se concentrează asupra încercărilor de a-i convinge pe cetățenii Ierusalimului să accepte jugul lui Nabucodonosor, un fapt de acum împlinit. Absența acestor trăsături din Iezechiel e o mărturie decisivă[26] *împotriva* plasării lui Iezechiel și a acțiunilor lui simbolice în Ierusalim. Mai mult, în severitatea extremă a mesajului se face auzită vocea profetului exilat, care știe că judecata asupra lui Israel este iminentă. Din 597 î.H. va fi cunoscut el însuși (în interpretarea cea mai plauzibilă a textului cărții lui Iezechiel) experiența exilului.

Mesajul lui Iezechiel comportă două puncte centrale: caracterul inevitabil și irevocabil al judecății, care urmează să fie totală, și convingerea că judecății i se putea supraviețui și că Dumnezeu dorește ca poporul Său să supraviețuiască. Responsabilitatea individuală este elementul central al acestui mesaj. Păcatul și ispășirea, judecata și speranța sunt în ansamblul lor potențate de ceea ce fiecare om în parte poate face. În linii mari, păcatul e denunțat și de profeții de mai înainte, Amos și Isaia (*e.g.* diatriba împotriva păstorilor din Iez. 34). În sfera religiei, cartea cataloghează aceleași vechi ofense aduse de idolatrie și de apostazie, ca și predecesorii lui Iezechiel

25. *Vide* Thomas Römer, Jean-Daniel Macchi, Cristophe Nihan (eds.), *Introduction à l'Ancien Testament*, Labor et Fides, Geneva, 2004, *ad loc.*
26. *Vide* Zimmerli (1979, vol. 1, p. 177).

(*e.g.* cap. 8). Formele de idolatrie variază puţin de la o generaţie la alta, iar acuzaţiile de bază rămân aceleaşi. Diferenţa ce se remarcă în cartea lui Iezechiel ţine de accentul pus pe respectarea sabatului şi a regulilor de puritate. Iezechiel se deosebeşte esenţial de literatura profetică anterioară nu în înserierea păcatelor, ci în limbajul folosit în legătură cu ele. Cartea preferă utilizarea limbajului preoţesc-cultic de acuzare. Păcatele sunt repetat descrise ca „urâciuni", cu trimitere directă la ceea ce stârneşte dezgustul. Termenul nu este strict sacerdotal (fiind folosit şi în alte texte, *e.g.* în cartea lui Daniel sau în cartea Proverbelor), dar apare predominant cu această interpretare; este atestat şi în Is. 1,13, într-o formulare ironică; Ieremia foloseşte şi el cuvântul de câteva ori. În schimb, la Iezechiel apare de patruzeci de ori.

Publicul cărţii lui Iezechiel reprezintă elementul-cheie pentru înţelegerea mesajului, iar codul pare să fie memoria trecutului[27]. Iezechiel proiectează capacitatea de a cunoaşte viitorul asupra celor care îi ascultă profeţia sau o percep într-o reprezentare. Comunitatea exilică trebuie să se definească pe sine nu prin trecut, ci prin viitorul promis de Dumnezeu. Autorul îi disociază pe exilaţi de trecutul lor motivându-i să privească prăbuşirea Ierusalimului ca pedeapsă meritată pentru infidelitatea pe care Israel a manifestat-o în trecut, oferindu-le totodată speranţa în intervenţia mântuitoare a lui Dumnezeu.

O componentă proeminentă a cărţii lui Iezechiel este reprezentată de profeţiile jucate, mimate, puse în scenă – pe care le-am putea numi profeţii întrupate sau profeţii mute. Ele au o contribuţie însemnată la specificitatea stilului. Profeţia mută este o trăsătură vădit endemică în profetismul biblic. În naraţiunile despre profeţii timpurii găsim numeroase exemple, dintre care probabil mai bine cunoscut este 4Rg. 11,29 *sqq*. Căsătoria lui Osea este văzută de comentatori ca un fel de profeţie întrupată, ca şi, mai târziu, refuzul lui Ieremia de a se căsători (Ier. 16,1-4).

În cartea lui Ieremia există câteva profeţii întrupate, prezentate detaliat: 19; 27–28; 35 şi (un exemplu bizar) 13,1-11. Iezechiel se foloseşte mai mult şi într-o formă mai elaborată decât Ieremia de aceste modalităţi. Mimarea asediului aşteptat al Ierusalimului, în cap. 4, constituie un bun exemplu, ca şi (mai scurt, dar mai ciudat) tăiatul părului la începutul cap. 5. Alte exemple: 12,1-16; 12,17-20, probabil 21,6-7; 21,18-20; 24,15-24; 37,15-23.

27. *Vide* Lapsley (2000, pp. 187-189).

Indiferent de motivele care se află la originea acestor profeţii mute, mesajul convertit în gestică este încărcat de mister şi simbolistică, gestul sugerând în vremea aceea un caracter de irevocabilitate. Mai presus de toate, e vorba aici de impresionarea publicului, cu scopul de a-i trezi adeziunea.

Absenţa verbalizării se poate transforma într-o modalitate de protejare a mesajului, care îşi dezvăluie sensurile doar celor care vor să-l înţeleagă, şi îl lasă pe autor la adăpost de interpretările *ad litteram*. Totodată, în Iezechiel există şi formulări care par să-i îngăduie profetului acelaşi tip de protecţie. Interpretarea în notă cifrată a pasajului Iez. 38–39 (Gog şi Magog) pare plauzibilă, chiar dacă demonstrarea ei este anulată tocmai de mecanismul de funcţionare[28]. Formal, acestea ar putea fi enumerate între profeţiile împotriva neamurilor străine, abundente în cartea lui Iezechiel. Stilul lor este însă distinct; în plus, în forma actuală a cărţii, ele nu se află între profeţiile împotriva neamurilor şi este evident că nu sunt percepute ca parte a lor. S-au formulat numeroase întrebări legate de profeţiile respective, între care unele ţin de plasarea în corpus, iar altele, de istoricul redacţional şi, implicit, de atribuirea lor lui Iezechiel însuşi sau celor care au adus adăugiri cărţii. În afara chestiunilor exterioare, profeţiile împotriva lui Gog şi Magog rămân greu de interpretat, cu precădere datorită potenţialei lor dimensiuni eshatologice, cu un material apocaliptic ce pare să fi fost adăugat ulterior, când iudaismul manifestă un interes crescând pentru acest subiect. Numele însele, Gog şi Magog, au fost diferit interpretate (*vide infra*, notele *ad loc.*). În varianta cel mai larg răspândită, Gog ar fi identificat cu regele lydian Gyges, un personaj care nu putea reprezenta o ameninţare istorică. Magog pare să derive dintr-o tradiţie prezentă şi în Gen. 10. Citirea în notă cifrată identifică ţinutul lui Gog cu Babilonul, iar distrugerea este un mesaj codificat dens privind nimicirea puterii babiloniene. Păstrând această linie de interpretare, „Magog" ar echivala cu Babel (termenul ebraic pentru Babilon), prin înlocuirea fiecărei litere cu următoarea şi citirea inversă. Ipoteza, oricât de atrăgătoare ar fi, este imposibil de verificat: textul nu poate conţine cheia cifrului.

Altă trăsătură neobişnuită a cărţii lui Iezechiel este frecvenţa cu care vorbeşte despre translocări rapide[29]. Cea mai neaşteptată dintre ele apare la începutul capitolului 8, unde Iezechiel este apucat de părul din creştet de o

28. *Vide* McKeating (1993, pp. 114 *sqq*.).
29. *Ibidem*, pp. 20-21.

ființă din sfera divină și dus din Babilon la Ierusalim. În 11,1, aflat încă la Ierusalim, el este ridicat de Duhul lui Dumnezeu. În 11,24, e întors în același chip în Babilon. Ceva similar se petrecuse în 3,12 și 14; *vide* și 37,1. În 40,1-2 profetul merge din nou la Ierusalim, dar de data aceasta expresiile folosite diferă. Aici nu mai vorbește direct de translocație, ci spune: „mâna Domnului a fost asupra mea". Pare greu de spus dacă expresiile descriu același tip de experiență.

Dintre temele mitice care pot fi identificate în cartea lui Iezechiel se disting muntele sacru și *hybris*-ul regal[30]. Și lumea extra-biblică, și VT cunosc un munte sacru pe care îl numesc în chip diferit. Chiar dacă munții respectivi sunt indicați cu nume precise, ei nu par să aibă adevărate corespondențe geografice, ci sunt mai degrabă simboluri literare, sălașuri ale divinității; regele Tyrului, pe de altă parte, ale cărui trăsături preeminente fuseseră înțelepciunea și nemurirea, se semețește, făcându-se vinovat de *hybris*, și se prăbușește de pe Muntele Sacru în lăcașul morților (Iez. 28,6.16-18).

Cartea lui Iezechiel formează o unitate retorică[31]. Părțile sale componente nu ating situații retorice diferite, ci sunt menite în ansamblul lor să contureze conștiința de sine a unei comunități aflate în criză; unitatea retorică a cărții nu echivalează cu definirea ei ca întreg literar. Coerența cărții lui Iezechiel poate fi înțeleasă prin actul de comunicare pentru care a fost compusă cartea.

Rezumând, elementele novatoare ale cărții lui Iezechiel ar fi: modul de raportare la trecut, Legământul de la Sinai fiind un punct de referință pe care noua intervenție salvatoare a lui Dumnezeu îl va depăși (16,60); această intervenție nu este declanșată de convertirea poporului, ci izvorăște din pura bunăvoință a lui Dumnezeu („pentru Numele Meu cel sfânt" – 36,22), iar căința omului îi urmează (16,62.63; 36,30-31), în virtutea schimbării interioare pe care o înfăptuiește duhul lui Dumnezeu (18,31; 11,19; 36,27); insistența asupra responsabilității individuale este legată și de tema convertirii, oricând posibilă și dorită de Dumnezeu (18,23.32 etc.); în privința regelui davidic al viitorului, personajul „mesianic", accentul este pus asupra dependenței de Dumnezeu (este numit doar „căpetenie" – 34,24 etc.) și asupra responsabilității (este numit „păstor" – 34,23; 37,24); chiar dacă statutul sacerdotal îl face pe Iezechiel deosebit de sensibil față de soarta

30. *Vide* Pennachini (1973, pp. 83 *sqq*. și 99 *sqq*.).
31. *Vide* Renz (1999, pp. 249 *sqq*.).

Templului, el are conștiința vie că prezența lui Dumnezeu nu depinde de acesta („slava" părăsește Templul, pare a-i însoți pe exilați, și se întoarce o dată cu ei în sanctuarul restaurat – 43,2-5); finalul cărții, așa cum apare în TM și în unele manuscrise grecești ale LXX, exprimă esența fericirii poporului mântuit: „Domnul este acolo". Aceste idei centrale, chiar dacă sunt presimțite sau chiar exprimate și de alți profeți, sunt puternic subliniate în cartea lui Iezechiel.

VII. Relația cu alte texte profetice

Deși prezintă particularitățile ei, cartea lui Iezechiel are puncte de legătură cu alte texte profetice. Relația cu Ieremia este vădită. Cadrul general dezvăluie similitudini și deosebiri: pentru Ieremia, problema exilului și a înstrăinării de Templu și de Pământul făgăduinței se punea mai puțin dramatic. El părea gata să admită posibilitatea unei religii în care chivotul (simbolul vechi al prezenței divine în sanctuar) ar fi putut lipsi (Ier. 3,16). Pe de altă parte, similitudinile pot fi văzute ca manifestări de dependență[32]. Cartea lui Iezechiel dezvoltă adesea ceea ce la Ieremia e doar sugestie ori metaforă; construcțiile lui Iezechiel sunt cu mult mai ample. *E.g.*, Iez. 18 pare să ia ca punct de pornire Ier. 31,29-30, citarea proverbului despre aguridă; refuzul lui Iezechiel de a jeli la moartea soției lui (v. 24,16) poate fi văzut ca o extindere a pasajului Ier. 16,5; Iez. 37, viziunea văii oaselor, își poate avea originea în meditația lui Ieremia din 8,1-3.

La nivel formal, Iezechiel se prezintă mai omogen decât Ieremia; el este însă mult mai opac în privința originii elementelor componente. Cartea poartă o marcă distinctivă, conferită de dominația omniprezentă a glasului unui *ego*, insistența asupra unor date și cifre precise și asupra unei cronologii secvențiale aproape pure, precum și de caracterul specific, literar și livresc, al limbajului[33].

Redactarea cărții lui Iezechiel prezintă numeroase puncte comune cu redactarea cărții lui Isaia[34], mai ales în ceea ce privește rolul acordat profețiilor împotriva neamurilor păgâne în structurarea cărții. Asemănările pregnante cu oracolele lui Isaia și Ieremia împotriva Egiptului[35] sugerează că profeții

32. *Vide* McKeating (1993, p. 95).
33. *Vide* Alter și Kermode (1987, p. 194).
34. *Vide* Gosse (1997, p. 27).
35. *Vide* Boadt (1980, pp. 174 *sqq*.).

majori au împărtăşit un fond comun de teme în privinţa Egiptului: secarea Nilului: Is. 19,5; Iez. 30,12; Egiptul ca toiag frânt: Is. 36,6; Iez. 29,6 *sq.*; Egiptul dat pe mâna unui stăpân aspru: Is. 19,4; Iez. 29,17 *sq.*; Egiptul va învăţa să-L cunoască pe *YHWH*: Is. 19,21; Iez. 29,21; Egiptul va fi mai târziu mântuit: Is. 19,22; Iez. 29,15 *sq.*; apele Egiptului vor seca: Is. 19,6; Iez. 32,2; ţara Egiptului căzută în ruină: Iez. 29,10; Ier. 44,6; cetăţi părăsite: Iez. 30,12; Ier. 46,8; sabie şi foc deodată asupra Egiptului: Iez. 30,16 *sq.*; Ier. 43,11; monologul trufaş al faraonului: Iez. 29,3.9; Ier. 46,8.

O deosebire majoră dintre Iezechiel şi Isaia o constituie absenţa profeţiilor împotriva Babilonului la cel dintâi. Explicaţia se află probabil în contextul istoric şi în definirea spaţială a misiunii lui Iezechiel. Dificultatea de a insera oracole împotriva Babilonului a putut provoca dezvoltarea din episodul Gog şi Magog (*vide supra*).

Cartea lui Iezechiel se referă la o perioadă relativ puţin întinsă în timp, întreaga redactare a cărţii fiind centrată pe distrugerea primului Templu şi pe perspectivele de reconstrucţie. Dincolo de valoarea sa referenţială, sistemul cronologic în sine serveşte în egală măsură la sublinierea acestui lucru. Sanctuarul deţine la Iezechiel o poziţie mai însemnată decât la Isaia, fapt explicabil prin calitatea sacerdotală a lui Iezechiel (*vide* v. 1,3).

VIII. Comentarii patristice

Cartea lui Iezechiel este reflectată în două serii de comentarii patristice: omiliile lui Origen şi ale lui Grigore cel Mare[36], importante deopotrivă prin conţinut şi prin autoritatea celor care le-au compus.

Istoria formei în care omiliile lui Origen au ajuns la noi ţine de complexitatea relaţiilor nu doar culturale, ci şi lingvistice care îi sunt caracteristice. Origen este deţinătorul unui renume incontestabil prin *Hexapla*, operă de critică de text; chiar dacă nu s-a păstrat în întregime, rămâne un reper fundamental în istoria textului Vechiului Testament. S-a

36. Pentru a nu încărca notele infrapaginale, referinţele la omiliile lui Origen şi ale lui Grigore cel Mare au fost grupate într-o secţiune aparte, „Note complementare", la sfârşitul traducerii. Trimiterile la aceste două serii de omilii respectă numerotarea impusă de cele două ediţii din SC: Grégoire le Grand, *Homélies sur Ézéchiel*, texte latin; Introduction, traduction et notes par Charles Morel; vol. I (c. I), Cerf, Paris, 1986; vol. I (c. II), Cerf, Paris, 1990; Origène, *Homélies sur Ézéchiel*, texte latin; Introduction, traduction et notes par Marcel Borret, Cerf, Paris, 1989.

păstrat într-o formă abreviată, *Tetrapla*, care conţine numai traducerile VT (fără cele două serii de texte ebraice, cu caractere ebraice şi cu caractere greceşti): Septuaginta, Aquila, Symmachus, Theodotion. Origen a alcătuit omilii pentru cea mai mare parte a textului biblic. În ceea ce priveşte cărţile profetice, s-au păstrat omiliile la Isaia (9), Ieremia (21[37]) şi Iezechiel (14[38]).

Omiliile şi comentariile la cartea lui Iezechiel erau extinse, fiind împărţite în douăzeci şi cinci de volume, despre care se spune că ar fi fost compuse în Cezareea Palestinei şi la Atena, aşadar în a doua parte a vieţii sale. Din tot acest ansamblu de texte în limba greacă s-a păstrat un singur fragment, şi anume o parte din volumul al XXI-lea. Ieronim a tradus în limba latină paisprezece dintre omiliile lui Origen, pentru care nu ni s-a păstrat nici o sursă grecească. Atunci când şi-a asumat traducerea omiliilor la Iezechiel ale lui Origen (...Origenem faciam Latinum), Ieronim a lucrat parcurgându-le pe rând (*...per interualla dictaui*), nu în dezordine, cum lucrase la omiliile la Ieremia (*confuso ordine*). Rufinus, contemporanul şi, ulterior, inamicul lui Ieronim, vorbeşte fără echivoc despre intervenţiile masive în text ale traducătorului, care va fi îmbogăţit textul cu adăugiri şi explicaţii ori de câte ori considera că este necesar pentru a fi mai bine înţeles.

Cealaltă serie de omilii i se datorează lui Grigore cel Mare. Ele sunt împărţite în două cărţi: primele douăsprezece omilii (care formează cartea I) comentează capitolele 1–4 din Iezechiel, iar ultimele zece (cartea a II-a) prezintă conţinutul capitolului 40. Intenţia lui Grigore cel Mare este de a explica în detaliu, ordonat, întreaga carte a lui Iezechiel; are însă nevoie de opt omilii pentru a parcurge numai primul capitol şi justifică (Omilia I,9, cap. 1) această amploare prin caracterul ermetic, marcat de pasaje obscure (*magnis obscuritatibus clausum*), în a cărui ţesătură par să se vadă noduri de mistere (*quibusdam mysteriorum nodis ligatum*). O singură omilie (a noua) atinge ritmul dorit de autorul ei, acoperind un capitol întreg al cărţii lui Iezechiel (cap. 2). Această aparent nedorită zăbovire asupra unor pasaje dificile, numeroase în Iezechiel, explică ruperea ordinii de desfăşurare a omiliilor. Cartea a doua începe de-a dreptul de la cap. 40 (fără a reuşi însă să comenteze textul până la capăt). Minuţiozitatea comentariului este impresionantă şi compensează din plin restrângerea la o zecime din textul cărţii lui Iezechiel.

37. Dintre acestea, 7 sunt păstrate în limba greacă, 2 în latină, 12 în greacă şi latină.
38. *Vide infra*.

Un detaliu iconografic vrea să sugereze caracterul inspirat al omiliilor la Iezechiel. Papa Grigore cel Mare este reprezentat cu un porumbel, simbol a cărui origine va fi relatată de Petrus Diaconus (*Vita*, XXVIII): Grigore cel Mare îşi dicta omiliile la Iezechiel având între el şi secretarul său o draperie trasă; pentru că adesea papa rămânea tăcut vreme îndelungată, secretarul, cuprins de curiozitate, a făcut o despicătură în draperie. Astfel a văzut un porumbel pe creştetul papei, cu ciocul aşezat între buzele lui: când porumbelul îşi retrăgea ciocul dintre buzele papei, acesta vorbea, iar secretarul îi nota vorbele. Tabloul aminteşte discret cartea cu gust de miere pe care a înghiţit-o Iezechiel şi care s-a transformat mai apoi în cuvânt divin, transmis oamenilor.

*

Exegeza modernă a cărţii lui Iezechiel este dominată de două nume: Walther Zimmerli şi Johan Lust. Zimmerli (*vide* Bibliografia) este autorul unui comentariu riguros, în două volume masive, care şi-a pus amprenta asupra cercetărilor ulterioare. Johan Lust este în prezent personalitatea dominantă a studiilor dedicate lui Iezechiel, ca autor al unui număr covârşitor de articole şi studii, precum şi în calitate de coordonator al volumelor de specialitate. Între acestea se distinge *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation*, dedicat memoriei lui Walther Zimmerli. Apărută în 1986, această carte conţine lucrările colocviului „Iezechiel", ţinut la Leuven în 1985.

Ioana Costa

Iezechiel

1 [1] Şi a fost [aşa:] în anul al treizecilea, în luna a patra, [în ziua] a cincea a lunii, mă aflam eu în mijlocul celor robiţi la râul Chobar; şi s-au deschis

---

1,1-3 Cele trei versete introductive (1-3) îndeplinesc o dublă funcţie: ele prefaţează viziunile măreţe ale profetului şi formulează o încadrare cronologică; în acelaşi timp, dau anumite informaţii biografice referitoare la profet, care echivalează în conţinut cu pasajele ce stau în fruntea celorlalte cărţi profetice. După introducerea simplă, la persoana întâi, care concordă în stil cu descrierile ulterioare din vv. 4 *sqq*., se produce o schimbare neaşteptată, de formulare la persoana a treia (*cf.* Zimmerli, *ad loc.*). Diferenţa de raportare faţă de Iezechiel – persoana I sg., în primul verset, şi a III-a sg., în ultimul – pare să indice o suprapunere de texte, survenită probabil în cursul redactărilor succesive ale cărţii. ♦ Wevers constată că versetele 1,1-28 constituie unul dintre cele mai dificile pasaje din VT, atât din pricina conţinutului său simbolic, cât şi din pricina transmiterii textului; comentatorii presupun că textul originar era cu mult mai redus cantitativ şi, poate, mai limpede. ♦ Primele două capitole sunt comparabile cu chemarea lui Isaia. La ambii profeţi se conturează o viziune a lui Dumnezeu şezând pe tron, slujit de făpturi cereşti înaripate; ambele texte conţin o pregătire simbolică pentru rostirea profeţiilor: curăţirea buzelor prin foc la Isaia şi înghiţirea sulului scris la Iezechiel (2,8). Amândoi profeţii urmează să se adreseze unui popor care nu dă ascultare mesajului. *Vide* şi Fapte 9, convertirea lui Saul pe calea Damascului, o îmbinare, comparabilă cu cea din Iezechiel, de viziune cerească şi misiune divină, de asemenea cu o pregătire simbolică: pierderea vremelnică a vederii. *Vide* Wevers, *ad loc.*

1,1 Această structură a frazei (formulă introductivă, referire la dată, *apodosis*) este frecventă la Iez., *cf.* 3,16; 8,1; 20,1; 26,1; 29,17; 30,20; 31,1; 32,1.17; 33,21; *vide* şi 16,23 *sq*. ♦ „în anul al treizecilea": indicaţia cronologică din acest verset de început a fost felurit interpretată de comentatori, rămânând o problemă care nu şi-a găsit rezolvarea. Citirea ei în cheie istorică (al treizecilea an al domniei lui Manasse, a lui Nabopolassar sau de la reforma lui Iosias) este contrazisă de datele existente sau, în cazul celei din urmă, pare să fie o simplă presupunere cu şanse nesigure de a fi corectă. Citirea în cheie editorială (data publicării cărţii încheiate) este contrazisă de prezenţa acestor indicaţii în unele manuscrise antice, într-un colofon plasat la finele textului, nu la începutul lui. Renunţarea la toate aceste interpretări se poate concretiza în emendarea textului (chiar dacă nu există variante manuscrise care să o susţină): „treizeci" devine în felul acesta „trei" (al treilea an al lui Sedekias, care nu era totuşi al cincilea an al captivităţii

cerurile şi am văzut vedenii ale lui Dumnezeu: [2] [în ziua] a cincea a lunii ([era] acesta anul al cincilea al robiei regelui Ioakim), [3] a fost cuvântul

lui Ioakim, *cf.* 1,2) sau „treisprezece" (al treisprezecelea an al domnici lui Nabucodonosor). Fixarea cronologică a prorocirilor nu era o caracteristică a profeţilor timpurii (*vide* Amos, Osea, Michea); din acest punct de vedere, situaţia este diferită la Ieremia, precum şi în literatura postexilică (Aggeu şi Zaharia). *Vide e.g.* Wevers, *ad loc.* ♦ „mă aflam eu": pentru că Iezechiel cunoaşte evenimentele curente din Iuda (citează vorbe ale celor ce încă trăiesc acolo în 11,3.15; 12,22; 18,2; 33,24), pentru că un om din Ierusalim, pe nume Pelatiah (LXX, Phaltias), moare în timpul unei cuvântări de-a lui (11,13) şi pentru că publicul căruia i se adresează include uneori şi cetăţeni ai Ierusalimului, unii savanţi au presupus că personajul istoric şi-ar fi rostit profeţiile la Ierusalim, fie în întregime, fie măcar în parte. Cartea îl plasează însă constant în Babilon, Ierusalimul apărându-i în vedenii profetice. S-au emis şi explicaţii de tip raţionalist: faptul că el cunoştea Ierusalimul contemporan s-ar putea datora fie propriei sale experienţe, fie relatărilor care ajungeau la exilaţi în Mesopotamia datorită unei corespondenţe, aparent foarte activă, dintre ţinutul exilaţilor şi patrie; moartea lui Pelatiah este o problemă istorică pentru orice comentator, indiferent de plasarea geografică a profetului – ea poate reprezenta doar o dovadă simbolică a îndeplinirii efective a cuvântului divin (*cf.* cap. 3). În ce priveşte condiţiile în care trăia Iezechiel, ştim numai că avea o casă unde bătrânii poporului veneau uneori să-l întâlnească (8,1; 14,1; 20,1; *cf.* 33,21-22). După informaţia din 4Rg. 6,32, şi profetul Elisei din Regatul de Nord îi primea pe bătrâni la el acasă. ♦ „în mijlocul celor robiţi", *litt.* „în mijlocul robiei" sau „în mijlocul grupului de prizonieri"; secvenţa pare să fie în contradicţie cu 3,15. Gr. αἰχμαλωσία înseamnă „prizonierat", „captivitate", dar şi „grup de prizonieri" (*cf.* LSJ). Am păstrat termenul „robie" (şi în versetul următor) pentru că este tradiţional, dar condiţia evreilor în Babilon a fost aceea de deportaţi, nu de sclavi. TM are *gōlāh*, „deportare", „exil". ♦ „Chobar": ebr. *K^ebhār*. Ar putea fi vorba de canalul lateral al Eufratului, care porneşte din Babilon spre Warkha.

1,2-3 Aceste versete conţin singura referire la Iezechiel la persoana a treia (atestarea din 24,14 este parte a unui citat) şi, cu un substanţial consens al comentatorilor premoderni şi moderni, se poate spune că reprezintă o glosă.

1,2 „Ioakim": LXX numeşte astfel două personaje diferite, care s-au succedat la tron: primul este *Y^ehōyāqīm* (609-598), iar al doilea, fiul acestuia, *Y^ehōyākīn*, zis şi Iechonias (598-597) – *cf.* 4Rg. 24,6; 1Par. 3,16 etc. ♦ Oricare ar fi fost sistemul de datare folosit în primul verset, în al doilea indiciul este clar în concordanţă cu sistemul uzual de datare al acestei cărţi, care are ca punct de pornire deportarea lui „Ioakim" (Iechonias). Data exactă a acesteia este cunoscută din Cronica Babiloniană: 22 aprilie 597 î.H. „Ioakim" este numit rege, cu toate că nu mai domnea; el fusese recunoscut oficial ca rege al lui Iuda (chiar în captivitate) atât de babilonieni, cât şi de Iuda; Sedekias era mai degrabă regentul lui decât rege în nume propriu (*vide* Wevers, *ad loc.*).

1,3 „Iezechiel": Klein (1988, p. 3) observă că numele profetului apare doar de două ori în text (titlu, 1,3 şi adresarea lui Dumnezeu către Israel prin intermediul profetului, 24,24). În rest, de nouăzeci şi trei de ori, Dumnezeu i se adresează ca unui muritor, „fiu

Domnului către Iezechiel, preotul, fiul lui Buzi, în ţara caldeilor, la râul Chobar. Şi a fost asupra mea mâna Domnului, [4] şi am privit şi, iată, o

al omului" (*vide* nota la 2,1). Numele lui este format pe un imperfect verbal, care poate fi interpretat ca exprimarea unei dorinţe a părinţilor: „să-l întărească Dumnezeu". Înţelesul numelui Iezechiel („Dumnezeu întăreşte/să întărească"), chiar dacă nu este nepotrivit pentru tipul de relaţie pe care Dumnezeu îl are cu profetul, nu este totuşi niciodată invocat pentru a clarifica această relaţie. Pare să fie, pur şi simplu, numele pe care i l-au dat părinţii. ♦ Numele lui Iezechiel mai apare însă, de pildă, şi în 1Par. 24,16 ca nume al celui de-al douăzecilea preot din cele douăzeci şi cinci de clase preoţeşti care îşi împărţeau îngrijirea templului. Chiar dacă în Paralipomene se consideră că împărţirea în clase preoţeşti ar fi avut loc în vremea davidică, este posibil să avem aici numele unei clase preoţeşti postexilice. Nu se poate stabili însă cu certitudine dacă Iezechiel, care provenea dintr-o familie preoţească din Ierusalim, se afla într-o legătură strânsă cu această clasă preoţească. Vezi şi nota 1,1. ♦ „Iezechiel... fiul lui Buzi": ebr. *Y^hez^eqē'l... ben Būzī*. ♦ Despre familia lui Iezechiel nu ştim aproape nimic. Existenţa unei soţii reiese din 24,15-24 (moartea soţiei se transformă în prilejul unei acţiuni simbolice, *vide infra*). Situaţia contrastează puternic cu informaţiile referitoare la soţia (sau soţiile) lui Osea, în a cărui carte este marcat rolul proeminent pe care îl joacă neliniştea publică legată de infidelitatea ei (lor); pe de altă parte, în cazul lui Ieremia (16,2) se specifică limpede că i s-a poruncit să nu se căsătorească şi să nu aibă copii. ♦ „Iezechiel, preotul, fiul lui Buzi": textul grecesc este lipsit de ambiguitatea celui ebraic, în care „preot" ar putea fi ori Iezechiel, ori Buzi. A fost unul dintre cei trei mii (ori mai mulţi) (Ier. 52,28) de cetăţeni de seamă ai Iudeei exilaţi în 597 î.H., o dată cu regele Iechonias, dar nu ştim dacă el îndeplinea funcţia de preot înainte de aceste evenimente şi nici ce vârstă avea în 597. El nu indică numele vreunui alt preot exilat contemporan. Pe de altă parte, chiar dacă nu menţionează nici o singură dată numele lui Ieremia, există numeroase indicii că îi erau cunoscute profeţiile acestuia. Nu ştim dacă Iezechiel l-a întîlnit pe Ieremia câtă vreme era încă la Ierusalim. Este posibil ca tot ce ştia Iezechiel din spusele lui Ieremia să fi provenit din tradiţia orală din Iudeea şi Babilon. El a continuat să transmită mesaje încă un deceniu după Ieremia, dar ultima datare care i se poate atribui este cu vreo douăzeci şi cinci de ani (sau mai mult) înainte de Deutero-Isaia. Iezechiel şi Deutero-Isaia reprezintă două generaţii diferite ale experienţei exilului. Menirea lui Iezechiel a fost să tragă un semnal de alarmă pentru cetatea Ierusalimului în ultimii ei ani, să afirme răspunderea individuală a omului pentru păcat şi posibilitatea convertirii şi să trezească nădejdea unui nou exod. Îngrijorările din Deutero-Isaia reflectă situaţia unui profet de la sfârşitul perioadei exilice, când căderea Ierusalimului era aproape o amintire ştearsă şi când descurajarea şi/sau alunecarea sub influenţa divinităţilor babiloniene constituia primejdia majoră. ♦ „asupra mea": TM are „asupra lui".

1,4-28 Această vedenie, în mod firesc obscură în amănunte, deoarece încearcă să sugereze măreţia tainică a dumnezeirii, exprimă imagistic un aspect esenţial al mesajului întregii cărţi: prezenţa lui Dumnezeu nu este legată de templu sau de vreun alt loc – ea este universală şi de aceea îşi însoţeşte şi poporul în exil.

suflare ridicându-se s-a pornit dinspre miazănoapte, şi un nor mare în ea, şi o strălucire de jur-împrejurul ei, şi un foc străfulgerând, iar în mijlocul lui – ca o vedenie de aur cu argint în mijlocul focului şi o strălucire în el. [5] Iar în

1,4 „suflare": gr. πνεῦμα; poate fi înţeles şi ca „vânt", aşa cum s-a tradus la 1,12 (*vide infra*, nota *ad loc.*). Asocierea unei manifestări a lui Dumnezeu cu o furtună cu vânt puternic, tunet şi fulger mai apare şi în alte locuri în Vechiul Testament, *e.g.* pe muntele Sinai (Ex. 19,16); în 3Rg. 19,11 furtuna e însă disociată clar de „trecerea Domnului", aceasta având loc într-un „freamăt de adiere lină". ♦ „în ea": nu apare în TM. Zimmerli (*ad loc.*) consideră că plasarea norului în furtună, aşa cum apare în traducerea grecească, nu este convingătoare şi trebuie privită ca o asimilare ulterioară la ceea ce urmează (restul vv. 4 şi 5). ♦ „aur cu argint": *electrum* (gr. ἤλεκτρον) era un aliaj de aur şi argint; *vide* Pliniu, *Naturalis historia*, 33,81. LEH îi dă aici această interpretare, ca şi în celelalte două pasaje din cartea lui Iezechiel în care mai apare, 1,27 şi 8,2; termenul grecesc poate desemna însă şi chihlimbarul, echivalare prezentă în Biblia de la 1688 („chehribariu"). Sensul ebr. *ḥaṣ'mal* este incert, dar termenul acadian înrudit, *elmeşu*, este de asemenea folosit pentru a descrie o apariţie strălucitoare a lui Dumnezeu (*vide* Greenberg, 1983, p. 43). Interpretările patristice ale pasajului indică fără echivoc sensul „aliaj de aur şi argint". ♦ „şi o strălucire în el": nu apare în TM. Formularea din Vulgata, *id est de medio ignis*, „adică din mijlocul focului", pune bine în evidenţă faptul că este o adăugire (*vide* Zimmerli, *ad loc.*).

1,5 „înfăţişare": gr. ὁμοίωμα, „reprezentare a ceva real, asemănare, imagine". ♦ „ca o înfăţişare": expresia e frecventă la Iezechiel, arătând sfiala lui în descrierea teofaniilor, pentru care simte că nu are cuvinte. ♦ „înfăţişare de om pe ele": calc sintactic după ebraică. ♦ Imaginea carului de foc şi a celor patru făpturi cereşti a fost intens exploatată de artele plastice (deopotrivă cu tabloul oaselor uscate ce prind viaţă, din cap. 37). Apariţia lui în viziunea lui Iezechiel este redată sub forma unui tetramorf cu roţi: aşa apare în Biblia de la Winchester (sec. XII; New York), într-o iniţială miniată; la Hans Holbein cel Tânăr, într-o ilustraţie biblică, *Icones Historiae*, apărută în 1574, la Lyon; la Fra Angelico, San Marco, Florenţa. Cele patru făpturi sunt prezente alături de Iisus Hristos, în scena înălţării la cer, într-o reprezentare timpurie din arta răsăriteană, în *Codex Rabbula* (cca 586, Florenţa) – *vide* Bocian *et al.*, 1996, pp. 153-154. ♦ Wevers (*ad loc.*) constată că definirea îngerilor ca „vietăţi" apare numai la Iezechiel. Nici făptura cu patru feţe nu este atestată mai înainte în VT; Wevers observă că, fără a fi în mod necesar de origine păgână, această trăsătură este impusă de prezenţa roţilor care merg în toate cele patru direcţii. ♦ Viziunea este generată probabil de vechea imagine a lui *YHWH* „Cel ce stă în tron pe heruvimi"; *vide* numele complet de cult, cu referire la heruvimii de pe capacul chivotului: 2Rg. 6,2; 4Rg. 19,15 („Doamne, Dumnezeul lui Israel, care şezi pe heruvimi"). ♦ Descrierea celor patru vietăţi din vv. 5-12, aduse de suflul ce părea o furtună, pune multe probleme. Schema de prezentare a viziunii nu este limpede: după o indicare sumară a contururilor umane ale acestor vietăţi în v. 5, v. 6 le descrie faţa şi aripile, v. 7 le descrie picioarele, v. 8 le descrie mâinile; v. 9 indică felul în care ele se mişcau, după care v. 10 reia, cu detalii, descrierea feţelor, v. 11 indică

mijloc, ca o înfăţişare a patru vietăţi: şi aceasta [era] arătarea lor: [aveau o] înfăţişare de om pe ele, [6] şi patru feţe [avea] fiecare, şi patru aripi fiecare. [7] Şi

dispunerea aripilor, iar v. 12 (în finalul acestei secvenţe) descrie încă o dată felul în care vietăţile se mişcau, cu o reluare literală a termenilor din v. 9, într-o reordonare şi detaliere. Descrierea pare dezordonată şi editorii se întreabă dacă nu cumva ordinea originară a versetelor a avut de suferit pe parcursul transmiterii textului (*vide* Zimmerli). ♦ Walther Zimmerli (*ad loc.*) remarcă, punând în paralel pasajul cu Is. 6, că la Iezechiel lipseşte a treia pereche de aripi a vietăţilor, cea cu care ele îşi acopereau ochii; comentatorul explică deosebirea, pe de o parte, prin importanţa acordată de Iezechiel numărului patru (două perechi) şi, pe de altă parte, prin constatarea plauzibilă că aceste creaturi, care susţineau tronul divin de dedesubtul platformei lui, nu aveau nevoie să-şi protejeze ochii de strălucirea divină. Mai presus de orice însă, e limpede că pasajul Is. 6 se distinge de Iez. 1 prin faptul că este în totalitate dominat de prezenţa Celui Sfânt şi Unic. Diferenţa îşi găseşte o explicaţie plauzibilă în plasarea celor două scene: Is. 6 în templu, Iez. 1 undeva departe de templu. ♦ J. Wevers (*ad loc.*) atrage atenţia asupra faptului că vv. 5-6 şi 7-8 atestă, în TM, o incoerenţă de gen gramatical: primele două indică femininul (creaturile vii), în vreme ce vv. 7-8 au referiri la masculin. ♦ Pericopa Iez. 1,1-5 este subiectul Omiliei I,2 a lui Grigore cel Mare (*vide* Notele complementare la Iezechiel). Viziunea i-a apărut lui Iezechiel într-al „treizecilea an". Grigore cel Mare interpretează fără ezitări indicaţia cronologică, atât de disputată de comentatorii moderni, drept un fapt biografic; aceasta se referă la vârsta împlinită, matură (*in aetate perfecta*), la care profetul poate purta cuvântul Domnului; în acelaşi timp, este o vârstă la care profetul are autoritatea de a rosti profeţii, fiind pregătit în duh şi viaţă (*cum uita et spiritu*). Grigore cel Mare (Omilia I,1, cap. 6) exploatează onomastica, toponimia şi etnonimia (folosindu-se, probabil, de etimologiile din Ieronim, *In Ez.* 1,3): Chobar înseamnă „greutate", „îngreunare" (*grauitudo uel grauitas*), Iezechiel înseamnă „tăria lui Dumnezeu" (*fortitudo Dei*), Buzi este „cel privit de sus", „dispreţuit" (*despectus uel contemptus*), caldeii sunt „cei ce iau libertatea", „aproape nişte demoni" (*captiuantes, uel quasi daemones*). Vedenia strălucitoare din mijlocul focului, în Omilia I,2 a lui Grigore cel Mare (cap. 14), *species electri*, este însuşi *Christus Iesus Mediator Dei et hominum*, mijlocitorul între Dumnezeu şi oameni. Cele patru făpturi sunt identificate, fără ezitare ori îndoială, ca fiind cei patru evanghelişti (cap. 15). Prin cei patru evanghelişti (cap. 18) este reprezentată chiar mulţimea celor desăvârşiţi, pentru că toţi cei care au mers pe calea desăvârşirii, aşa cum este ea arătată de Biserică, au atins-o prin cele patru evanghelii.

1,7 TM are „Picioarele le erau drepte, labele precum copitele unui viţel scăpărând ca strălucirea aramei lustruite". ♦ „sprintene": traducătorul va fi citit *QLWT* în loc de *QLL*, „arzând", „scăpărător", cum este în TM (*cf.* LEH, *s.u.* ἐλαφρός). ♦ Pericopa iniţială a cărţii lui Iezechiel (1,1-16) reprezintă materialul pe care îşi construieşte Origen prima omilie dedicată acestui profet (*vide* Notele complementare la Iezechiel). Prima parte a omiliei explică existenţa a două categorii distincte de captivi. Unii se află în captivitate (cap. 1) din pricina păcatelor făptuite, a doua categorie de captivi fiind cei care suferă robia nu din pricina păcatelor lor, ci pentru a-i sprijini pe ceilalţi să nu se prăbuşească în

picioarele le [erau] drepte, labele le [erau] înaripate, şi scântei ca arama ce străfulgeră, iar aripile lor [erau] sprintene. [8] Şi [câte] o mână de om se afla sub aripile lor, pe cele patru părţi ale lor: iar feţele lor, ale celor patru, [9] nu se întorceau când ele [se aflau] în mişcare, [ci] fiecare [vietate] mergea drept înainte. [10] Iar asemănarea feţelor lor: faţă de om şi faţă de leu din partea dreaptă la tuspatru, şi faţă de viţel din partea stângă la tuspatru, şi

păcat crezând că au fost părăsiţi. Iezechiel, aflat în robie împreună cu ceilalţi israeliţi (cap. 3), vede cerurile deschizându-se deasupra sa şi zăreşte realităţile celeste, care i se dezvăluie. Cap. 4 al omiliei lui Origen este o interpretare a lui Iezechiel ca prefigurare a lui Hristos.

1,8 „feţele lor": TM are în plus „şi aripile lor".

1,9 TM are în plus, la începutul versetului: „aripile li se atingeau". ♦ „drept înainte", *litt.* „înaintea feţei". Pentru formularea cu prepoziţii diferite (v. 9 κατέναντι τοῦ προσώπου, „înaintea"; v. 12 κατὰ πρόσωπον, „în faţa", *vide* Notele complementare la Iezechiel, comentariul lui Grigore cel Mare la 1,10-12, Omilia I,4, cap. 8). ♦ Pericopa Iez. 1,6-9 este pentru Grigore cel Mare punctul de plecare al Omiliei I,3 (*vide* Notele complementare la Iezechiel). Cele patru făpturi sunt descrise prin feţele lor şi prin aripile lor (cap. 1): chipul simbolizează aici cunoaşterea (*notitia*), iar aripa simbolizează zborul (*uolatus*). Fiecare făptură are patru chipuri: explicaţia la care recurge Grigore cel Mare reia tema celor patru evanghelişti.

1,10-12 Pe această pericopă se întemeiază Omilia I,4 a lui Grigore cel Mare (*vide* Notele complementare). Sub inspiraţia divină a profeţiei (cap. 1) sunt descrise în detaliu făpturile înaripate, lăsând să fie recunoscute, fără vreo urmă de îndoială – după cum crede Grigore cel Mare –, chipurile celor patru evanghelişti. Cum însă cei aleşi sunt părţi ale Domnului, ei pot fi deopotrivă, împreună, un simbol al Lui.

1,10 „din partea dreaptă... din partea stângă": aceste precizări pot fi adăugiri survenite în tradiţia textului; J. Wevers presupune că, dacă procesul de editare antică a textului ar fi continuat, acestora li s-ar fi adăugat şi precizările „din faţă" şi „din spate". ♦ V. 6 părea să sugereze existenţa a patru feţe omeneşti; v. 10 (care poate aparţine unei tradiţii ulterioare) le identifică însă ca aparţinând unor specii diferite, alese pentru valoarea lor simbolică: omul (creaţia supremă a lui Dumnezeu), leul (întâiul dintre animalele sălbatice), viţelul (întâiul dintre animalele domestice), vulturul (întâia dintre păsări). Descrierea din acest verset a fost probabil influenţată de statuile acelor *Karibū* asirieni (al căror nume este înrudit cu cel al heruvimilor de pe chivot), pe care profetul le va fi văzut în exil, fiinţe cu cap de om, trup de leu, copite de taur şi aripi de vultur, ce străjuiau templele din Babilon. Slujitorii zeilor păgâni apar aici înhămaţi la carul lui Dumnezeu, subliniind atotstăpânirea Lui (*cf.*, de exemplu, BJ, *ad loc.*). *Vide* şi tronul dumnezeiesc din Apoc. 4, cu menţionarea (v. 7) celor patru făpturi pline de ochi, asemănătoare celor patru făpturi indicate aici, dar într-o altă ordonare: leu, viţel, om, vultur. Autorii creştini timpurii au interpretat cele patru feţe din Iez. 1,10 ca fiind cei patru evanghelişti (*vide* Notele complementare, comentariile patristice, Origen şi Grigore cel Mare).

faţă de vultur la tuspatru. [11] Iar aripile le [erau] întinse în sus la tuspatru, [la] fiecare, două erau prinse una de alta şi două le acopereau [de] sus trupul. [12] Şi fiecare mergea în faţa sa: oriîncotro mergea duhul, mergeau şi nu se întorceau.

[13] Iar în mijlocul vietăţilor – o vedenie ca de cărbuni ce ard în foc, precum arătarea unor făclii ce se mişcă încoace şi-ncolo în mijlocul vietăţilor, şi strălucirea focului, şi din foc ţâşnea fulger. [[14]].

[15] Şi am privit şi, iată, [era] pe pământ [câte] o roată lângă [fiecare din] cele patru vietăţi. [16] Iar chipul roţilor [era] în chipul [pietrei de] *tharsis* şi

1,11 Segmentul 1,11-12 este atestat în manuscrisele de la Qumran – *vide* J. Lust, „Ezekiel Manuscripts in Qumran. Preliminary Edition of 4Q Ez a and b", 1986, pp. 94-95.

1,12 „duhul": gr. πνεῦμα traduce ebr. *ruaḥ*, „vânt, suflare, respiraţie", specializându-se pentru a denumi „suflarea" lui Dumnezeu, „duhul" lui Dumnezeu, care dă viaţă (*cf.* Gen. 1,2; Iez. 37), îi întăreşte pe cei învestiţi cu o misiune (Jud. 3,10; 14,6 etc.; 1Rg. 10,1), îi inspiră pe profeţi (Iez. 3,12 etc.) şi care se odihneşte asupra lui Mesia (Is. 11,2). Aceste personificări ale „suflării" divine au hrănit reflecţia Părinţilor despre Duhul Sfânt (*cf.* nota la Ps. 103,30; *vide* şi nota la 2,2).

1,13 Natura de foc a vietăţilor aminteşte de serafimii din Is. 6. ♦ Omilia I,5 a lui Grigore cel Mare o continuă pe precedenta (I,4, Iez. 1,10-12), cercetând tot trei versete, cu o revenire la v. 12 (vv. 12-14). Cărbunii (cap. 6) ce ard în foc (lat. *...carbonum ignis ardentium*) sugerează efectul pe care îl are asupra cuiva atingerea unui om sfânt, care face să se aprindă dorinţa de lumină şi să ardă iubirea adevărată. „Focul" este folosit, în scrierile sacre, cu referire la Duhul Sfânt (*sanctus Spiritus*).

1,14 Versetul („Şi vietăţile alergau încoace şi încolo, ca un chip de *bezek*" – transliterare a ebr. *bāzāq*, „lucire de fulger") este o adăugire târzie, ulterioară întocmirii Septuagintei, reprezentând probabil o reluare explicativă a versetului precedent. Apare doar în *Codex Alexandrinus* şi la Origen, cu asterisc. ♦ V. 14 apare şi în Vulgata: *Et animalia ibant et reuertebantur, in similitudinem fulguris coruscantis*, „şi vieţuitoarele mergeau şi se întorceau, asemenea unui fulger scânteietor"; Grigore cel Mare îl comentează în cap. 12, pornind de la aparenta contradicţie cu v. 13, în care mişcarea nu era de du-te-vino, ci încoace şi încolo (*vide* Notele complementare).

1,15 Pericopa 1,15-21 introduce noi trăsături în descrierea viziunii lui Iezechiel. Alături de fiecare dintre făpturi, profetul vede câte o roată, cu o structură complexă; referirea la „o roată într-o altă roată" (*cf.* 1,16, dar şi 10,10) poate corespunde unui ansamblu de două roţi dispuse concentric sau în unghi drept. Făpturile şi roţile se mişcă în acelaşi timp, atât în plan orizontal, cât şi vertical. Vedenia poate fi un simbol al lui Dumnezeu ca rege, aflat într-un car asemănător celor folosite de regii lui Israel sau Iuda (*vide* 3Rg. 22,35; 4Rg. 9,27; 9,16). Într-un alt pasaj profetic (Av. 3,8), Dumnezeu apare într-un car al victoriei sau (în Is. 66,15) însoţit de care de luptă iuţi ca vijelia.

1,16 „chipul": gr. εἶδος, *litt.* „formă", „figură", „aspect". După „chipul roţilor", TM are în plus „şi lucrătura/structura lor". ♦ „[pietrei de] *tharsis*": denumire prin antonomază.

toate patru [aveau] o [singură] înfăţişare şi lucrau de parcă ar fi fost o roată
într-[altă] roată. [17] Înaintau în cele patru părţi, nu se întorceau în timp ce
înaintau [18] [şi] nici obezile lor; şi erau înalte; le-am privit şi obezile lor
[erau] pline de ochi de jur-împrejur la toate patru. [19] Şi când vietăţile
înaintau, înaintau şi roţile de lângă ele, iar când vietăţile se ridicau de la
pământ, se ridicau şi roţile. [20] [Şi] oriunde era norul, acolo [era] şi duhul ca
să înainteze: înaintau vietăţile şi roţile [o dată,] şi se ridicau o dată cu
acelea, pentru că era duh de viaţă în roţi. [21] Când înaintau [vietăţile], înain-
tau şi ele, când se opreau, se opreau şi ele, iar când se ridicau, se ridicau şi
roţile de la pământ o dată cu acelea, pentru că era duh de viaţă în roţi. [22] Şi

---

Tharsis era un oraş-port la Mediterană (probabil în zona Gibraltarului de astăzi), de unde se aduceau pietre preţioase, argint, staniu şi plumb. Ca nume propriu este menţionat de mai multe ori în VT: Ps. 71,10 (LXX); Is. 66,19; Iez. 27,16; Iona 1,3 etc. Ca nume comun apare în LXX transliterat ca atare (de exemplu, Dan. 10,6) sau cu diferite echivalări (beril – Ex. 28,20; Iez. 28,13; granat – Iez. 10,9 etc.) (*cf. Eerdmans Dictionary of the Bible*, 2000, *s.u.* „Tharshish"). ♦ „lucrau": gr. τὸ ἔργον αὐτῶν ἦν, *litt.* „lucrul lor era".

1,17 „în timp ce înaintau", *litt.* „în înaintarea lor". ♦ Segmentul 1,16-17 este atestat în manuscrisele de la Qumran, *vide* J. Lust, „Ezekiel Manuscripts in Qumran. Preliminary Edition of 4Q Ez a and b", 1986, p. 95.

1,18 „[şi] nici obezile lor; şi erau înalte": TM are „şi obezile lor erau înalte şi înfricoşătoare". ♦ „ochi": traduce ebr. *'ayin*, cu acelaşi sens, dar care are şi sensul figurat de „sclipire", „străfulgerare", cum este tradus în alte locuri (de exemplu, la 1,4.7 etc.). ♦ Grigore cel Mare îşi construieşte Omilia 1,6 pe pericopa 1,15-18 (*vide* Notele complementare). Primul verset are un conţinut diferit în textul latinesc: *cumque aspicerem animalia, apparuit rota una super terram iuxta animalia, habens quatuor facies*, „cum priveam vieţuitoarele, a apărut o roată, [una] singură, pe pământ, lângă vieţuitoare, care avea patru feţe". Simbolistica roţii (cap. 2) trimite la textele sacre, care „se rotesc", dezvăluindu-se deplin şi fără să păstreze vreun unghi al greşelii.

1,20 „[Şi] oriunde era norul, acolo [era] şi duhul ca să înainteze: înaintau vietăţile": TM are „Acolo unde [voia] duhul să meargă, într-acolo mergea". ♦ „o dată cu acelea": TM are „deopotrivă". ♦ „duh de viaţă": πνεῦμα ζωῆς, de pus în relaţie cu ζῷα, „vietăţile"; la fel în versetul următor. TM are aici „duhul vietăţii". ♦ Versetele 20 şi 21 (cu excepţia segmentului „pentru că era duh de viaţă în roţi") sunt o reluare lărgită a v. 19. ♦ Segmentul 1,20-24 este atestat în manuscrisele de la Qumran – *vide* J. Lust, „Ezekiel Manuscripts in Qumran. Preliminary Edition of 4Q Ez a and b", 1986, pp. 95-96.

1,22 În secvenţa 1,22-28 se lămureşte rostul pe care îl aveau cele patru făpturi din viziune: ele susţin o platformă pe care este un tron de safir; pe tron se află o fiinţă cu înfăţişare de om, pe care profetul n-o poate descrie decât în termeni vagi, admirativi, recurgând la expresiile tradiţionale prin care se semnalează prezenţa lui Dumnezeu, gloria şi splendoarea Lui. Punctul culminant al viziunii este atins în momentul în care

[era] o înfăţişare deasupra capului vietăţilor, [ceva] ca tăria cerului, ca o
arătare de cleştar desfăşurat pe aripile lor, pe deasupra; [23] şi pe sub [acea
înfăţişare precum] tăria cerului [erau] desfăşurate aripile lor, fâlfâind una
către alta, prinse câte două, acoperindu-le trupurile. [24] Şi am auzit zgomotul

---

profetul înţelege ce vede: „slava lui Dumnezeu" este o expresie specializată pentru a desemna manifestarea glorioasă şi binefăcătoare a prezenţei lui Dumnezeu. Este important de remarcat că această viziune a slavei lui Dumnezeu pare să i se arate lui Iezechiel în Babilon. Profetul se afla la mare distanţă de Ierusalim şi de ţara poporului lui Dumnezeu. Tocmai prin această deplasare a slavei din locul tradiţional în cel al exilului i se transmite poporului ales mesajul că Dumnezeu nu e departe de el: viziunea este în sine un mesaj de speranţă. Dintr-o altă perspectivă, este remarcabil faptul că profetul îl vede pe Dumnezeu ca pe o realitate nelegată de un anumit spaţiu geografic, de o anumită regiune a lui Israel. Dumnezeu este văzut în afara limitelor geografice, putând veni la profetul aflat în Babilon şi poruncind-i să le vorbească celor ce se aflau împreună cu el în exil. Această prezenţă divină efectivă se regăseşte şi în alte pasaje din cartea lui Iezechiel, *e.g.* 20,5-7.8-9.11-17; profeţiile împotriva neamurilor străine (cap. 25–32) proclamă voinţa lui Dumnezeu şi împlinirea ei; prezenţa nelimitată a lui Dumnezeu este fundamentală, deopotrivă, în credinţa creştină. ♦ „tăria cerului": gr. στερέωμα desemnează în general o structură solidă: fundaţie, temelie, bază etc. În LXX desemnează frecvent bolta cerească, firmamentul Creaţiei: *cf.* Gen. 1,6 *sq.*, Ex. 24,10, Deut. 33,26 etc. ♦ „cleştar": gr. κρύσταλλος; termenul înseamnă fie „gheaţă" (ca în Iov 6,16), fie „cristal" (piatră); LEH identifică pentru acest verset sensul din urmă. ♦ „ca o arătare de cleştar": TM are „ca o sclipire de cleştar înfricoşătoare". ♦ „pe deasupra": tronul dumnezeiesc este deasupra vietăţilor, nu este tras de ele, *cf.* expresia „Domnul care şade peste heruvimi" (*e.g.* 1Rg. 4,4 etc.).

1,23 Grigore cel Mare, în Omilia 1,7, interpretează pericopa 1,18-23, revenind la v. 18 (despre care vorbise în omilia precedentă). Viaţa celor sfinţi este o viaţă *circumspecta*, care priveşte cu atenţie de jur-împrejur. V. 19 (cap. 8) este interpretat ca o descriere a efectului pe care îl are citirea Scripturii: vietăţile înaintează când cei sfinţi ştiu să desluşească din Scripturi care este purtarea corectă. Vietăţile se ridică de la pământ atunci când cei sfinţi se lasă cuprinşi de contemplaţie şi se înalţă. Cu cât un om sfânt ajunge mai departe în citirea Scripturii, cu atât Scriptura însăşi ajunge mai departe o dată cu el. Revelaţiile divine sporesc o dată cu cel care le înţelege: cu cât el îşi înalţă mai tare privirea, cu atât înţelegerea devine mai profundă (*vide* Notele complementare la Iezechiel).

1,24 În TM: „Şi am auzit zgomotul glasului lor ca glas de ape multe, ca glasul lui *Şaddai*; când mergeau, era glas de furtună, ca vuietul dintr-o tabără ostăşească; şi când se opreau, îşi strângeau aripile". Versiunea din *Codex Alexandrinus*: „Şi am auzit zgomotul aripilor lor când înaintau, ca vuietul de apă multă, ca glasul Celui atotputernic (gr. ἱκανός, *litt.* „suficient", „îndestulător – traducătorul gr. a citit *ŞRY* în loc de *ŞDY* – *cf.* LEH, *s.u.*) când înaintau, glasul cuvântului ca glasul taberei". ♦ „zgomot", gr. φωνή, *vide infra*, „glas" (v. 28). ♦ „se linişteau": mişcare şi sunet, probabil (se lăsau în jos, în linişte).

aripilor lor când înaintau, ca vuietul de apă multă; şi, când se opreau [vietăţile], aripile lor se linişteau. [25] Şi, iată, [se auzea] un zgomot de deasupra tăriei ce era peste capul lor. [26] Ca arătarea unei pietre de safir, o înfăţişare a unui tron [era] deasupra [tăriei], iar pe înfăţişarea tronului – o înfăţişare ca un chip de om, [acolo] sus. [27] Şi am văzut ca o arătare de aur cu argint din [acea] vedenie de la mijloc în sus, iar de la mijloc în jos, din [acea] vedenie, am văzut ca o vedenie de foc şi strălucirea împrejurul ei. [28] Ca vedenia unui curcubeu, când e în nor într-o zi cu ploaie, tot aşa aşezarea strălucirii de jur-împrejur. Aceasta [era] vedenia înfăţişării slavei Domnului; şi am văzut şi am căzut cu faţa [la pământ] şi am auzit un glas [al cuiva] care grăia.

1,26 În TM versetul are în plus, la început: „Şi deasupra boltei de peste capetele lor...". ♦ „...unei pietre de safir", gr. λίθου σαπφείρου – *vide* Ex. 24,10. J. Wevers (*ad loc.*) crede că ar fi mai potrivit „lapislazuli".

1,27 „vedenie de la mijloc în sus", *litt.* „vedenia mijlocului şi mai sus"; *idem*: „de la mijloc în jos", *litt.* „mijlocului şi mai jos". ♦ „aur cu argint": *cf.* nota 1,4.

1,28 „aşezarea": gr. στάσις, *litt.* „poziţie", „statură". S-a propus emendarea în ὅρασις, „vedere", „înfăţişare", corespunzând ebr. *mar^{e}'eh*. ♦ Vedenia „carului" e întreruptă de vedenia cărţii, care ar putea reprezenta învestirea lui Iezechiel cu misiunea profetică; ea se continuă apoi începând cu 3,12. ♦ „am căzut cu faţa [la pământ]", *litt.* „am căzut pe faţa mea". ♦ „Slava" (ebr. *kābhōdh*) lui *YHWH* (*vide* Blenkinsopp, 1993, p. 236) desemnează manifestarea misterioasă a prezenţei divine în cult. Ea ajunge până la urmă, în mentalităţi, să fie legată strict de templul din Ierusalim şi mai ales de sanctuarul interior, Sfânta Sfintelor. Într-o altă viziune (cap. 8–11), profetul vede această „slavă" părăsind templul cu cinci ani înainte de distrugerea lui şi ajungând (în cele din urmă) pe Muntele Măslinilor (11,22-23). Întrucât este aceeaşi manifestare care îi apăruse lui Iezechiel în Babilon, ea poate constitui şi un indiciu al aşezării lui printre exilaţi. În viziunea finală (cap. 40–48), datată în al douăzeci şi cincilea an al exilului sau la jumătatea anului jubileului, profetul vede slava Domnului întorcându-se pe acelaşi drum (43,1-5), încheind astfel ciclul exilului cu restaurarea şi ciclul absenţei – cu întoarcerea. ♦ Reacţia lui Iezechiel la această experienţă copleşitoare a dezvăluirii slavei lui Dumnezeu a fost fizică, într-un gest pe care, în simbolistica lui, îl regăsim ca răspuns la chemarea profetică a lui Isaia (6,5): umilinţa lui Iezechiel care cade cu faţa la pământ are aceeaşi origine cu teama lui Isaia pentru buzele sale necurate. Ambii profeţi aşteaptă un semn de la Dumnezeu pentru a ieşi din starea de umilinţă şi nemişcare: buzele lui Isaia sunt curăţite de un serafim cu un cărbune încins (v. 7), iar pe Iezechiel Duhul divin îl ridică în picioare. ♦ Grigore cel Mare ajunge la capătul primului capitol din cartea lui Iezechiel cu Omilia I,8 (versetele 1,24-28). Primul capitol al cărţii lui Iezechiel a fost cercetat în detaliu de Grigore cel Mare în primele opt omilii dedicate acestui text profetic. Autorul justifică dimensiunile ample ale acestor interpretări (*vide* Omilia I,9, cap. 1) prin caracterul ermetic, marcat de pasaje obscure, al textului (*magnis obscuritatibus clausum*), în a cărui ţesătură par să se vadă noduri de mistere (*quibusidam mysteriorum nodis ligatum*).

2 [1] Şi mi-a spus: „Fiu al omului, stai pe picioarele tale şi îţi voi grăi." [2] Şi a venit asupra mea [un] duh şi m-a luat şi m-a ridicat şi m-a pus în picioare; şi L-am auzit grăindu-mi; [3] şi mi-a spus: „Fiu al omului, Eu te trimit către casa lui Israel, cei care Mă întărâtă, care M-au întărâtat, ei şi părinţii lor, până în ziua de azi. [4] Şi să le zici: «Acestea le spune Domnul.» [5] Poate

---

2,1 Versetul acesta reprezintă începutul unei lungi adresări care cuprinde chemarea profetului şi învestirea lui, ce se defăşoară pe un spaţiu întins al cărţii (până la 3,11) şi care este întreruptă doar de scurtul pasaj narativ din 2,9–3,3. ♦ „Fiu al omului" (υἱὲ ἀνθρώπου): sintagma este folosită pe parcursul întregii cărţi a lui Iezechiel, ca formulă introductivă de adresare a lui Dumnezeu către profet. Traducerea exactă este „fiu de om", un calc după expresiile, ebraică şi aramaică, *ben-'adham*, *bar-'enāş*, ambele sinonime pentru „om". Folosirea acestei expresii subliniază precaritatea fiinţei umane în raport cu Dumnezeu. Ea îşi modifică sensul în literatura apocaliptică, de pildă, în Cartea lui Daniel 7, unde „Fiul omului" desemnează un personaj celest călătorind pe nori. În fine, Iisus Hristos îşi atribuie sieşi numele „Fiul Omului" (gr. ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου), atât în Sinoptice, cât şi în Ioan. ♦ Omilia (I,9) în care Grigore cel Mare interpretează cel de-al doilea capitol al cărţii lui Iezechiel este construită pe versetele numerotate în versiunea latinească 2,1-9 (în Septuaginta, cap. 2 are zece versete). Primul capitol (1,1-28) fusese explicat în opt omilii, din pricina caracterului complex şi, uneori, obscur al textului. Întregul capitol al doilea (vv. 1-9/10) este cuprins în această omilie, pentru că sunt lucruri mai „netede" şi mai puţin dificile (*planiora sunt et minus difficilia*). Echivalarea o omilie = un capitol rămâne însă singulară în această serie, cu toate că Grigore cel Mare simte că acum, după pădurile încâlcite pe care le-a străbătut (*tot opaca siluarum*), a ajuns în câmp deschis (*ad campos exiuimus*), unde pasul îi poate fi mai uşor şi mai iute (*vide* Notele complementare).

2,2 „m-a luat şi m-a ridicat": nu apare în TM. ♦ „L-am auzit grăindu-mi": TM are „L-am auzit pe Cel care îmi grăia".

2,3 Chemarea lui Iezechiel capătă forma unei însărcinări: i se cere să meargă la israeliţii răzvrătiţi („care Mă întărâtă", *vide infra*, nota 2,5) şi să le transmită cuvântul Domnului (v. 2,4): profetul este aşadar un mesager pentru poporul lui. Însărcinarea este limpede din acest punct de vedere, cu trei segmente distincte: Eu te trimit – tu le spui – ei vor şti. Prin intermediul profetului, oamenii ascultă cuvântul lui Dumnezeu pentru ei, iar formula însăşi de recunoaştere a cuvintelor divine („acestea le spune Domnul") funcţionează în egală măsură ca formulă de identificare a lui Iezechiel ca profet.

2,4 La începutul versetului, TM are în plus: „şi la fiii cu feţele încruntate şi cu inimile învârtoşate, la ei te trimit...". Completarea apare şi în *Codex Alexandrinus*. ♦ „Domnul": în *Alexandrinus*, κύριος κύριος „Stăpânul [meu], Domnul" – *cf.* nota la 12,10.

2,5 „ori se vor înfricoşa": TM are *litt.* „ori de vor înceta", cu sensul de a nu face ceva. Traducătorul LXX a citit probabil *DHL* (care, în aramaică, înseamnă „a se înfricoşa") în loc de *HDL*; la fel şi la v. 7. ♦ „casă care [Mă] întărâtă": gr. οἶκος παραπικραίνων. Sintagma apare de mai multe ori (*e.g.* 2,5.6.7.8; 3,9), conferind unitate temei. Sunt

vor asculta ori se vor înfricoşa – căci este o casă care [Mă] întărâtă –, şi vor cunoaşte că tu eşti proroc în mijlocul lor. [6] Iar tu, fiu al omului, să nu te temi de ei şi nici să nu te pierzi cu firea în faţa lor, pentru că ei se vor înfuria şi se vor ridica roată împotriva ta şi vei locui în mijlocul scorpionilor;

posibile două traduceri ale verbului παραπικραίνω: „a amărî" şi „a provoca" (*vide* LSJ, *s.u.*). Biblia de la 1688 a tradus literal: „casă amărâtoare", iar Anania: „neam de răzvrătiţi". Totuşi, ambele echivalări pierd o conotaţie importantă a termenului original: a incita la un lucru, a determina o reacţie, un răspuns. Dumnezeu nu se simte doar „amărât" de faptele rele ale lui Israel, ci şi provocat să reacţioneze pentru îndreptarea lucrurilor (*cf. Septuaginta* 4/I, Ps. 94,8 şi nota *ad loc.*). ♦ „tu eşti proroc": TM are „este un proroc" – expresie curentă în scrierile profetice. ♦ „proroc": gr. προφήτης. Prima omilie (I,1) a lui Grigore cel Mare dedicată lui Iezechiel este o prezentare generală a profetului şi a cărţii acestuia. Partea de început se concentrează asupra etimologiei termenului *prophetia*: *prophetia futura praedicat* („profeţia vesteşte cele viitoare"). Sensul deplin al termenului „profeţie" nu este cel rigid impus de etimologie, ci unul cu mult mai cuprinzător, şi anume aducerea în centrul atenţiei a ceva ascuns (1,25: *quia prodit occulta*). *Vide* Notele complementare la Iezechiel.

2,6 Formula de recunoaştere (a cuvintelor lui Dumnezeu şi a însărcinării oficiale a lui Iezechiel, ca profet) nu garantează în sine ascultarea, nu implică faptul că poporul lui Israel urmează să asculte, să accepte şi să se supună. Reacţia lui va fi, dimpotrivă, de obstinaţie şi respingere, atât a profetului, cât şi a cuvintelor lui. Cei din jurul lui Iezechiel, răzvrătiţi şi îndepărtaţi de credinţă, îl pot înspăimânta cu privirile şi cu vorbele lor. De aceea porunca lui Dumnezeu este ca profetul să vorbească, indiferent dacă este ascultat sau nu, pentru a-şi duce la capăt menirea de mesager. Cuvinte asemănătoare de încurajare îi sunt adresate lui Ieremia (1,7-8), iar Isaia (6,9-10) fusese prevenit că poporul la care era trimis nu avea să primească ceea ce le va spune el. ♦ Sunt numeroase mărturiile privind respingerea largă a lui Iezechiel. Calificarea lui Israel ca o „casă" care îl „întărâtă" pe Dumnezeu (proprie limbajului lui Iezechiel) se referă atât la păcatele lui Israel împotriva lui Dumnezeu, cât şi la respingerea profetului şi a mesajului lui. Chemându-l pe profet, Dumnezeu i-a cerut să fie aspru şi să ducă mesajul, fie că oamenii vor asculta, fie că vor refuza să asculte. Cuvintele folosite în carte, aspre, sugerează că mulţi din Israel nu voiau cu adevărat să asculte, unii din cauza aroganţei care îi împiedica să-şi vadă greşelile (11,2-12.14-17; 12,21-25; 18,1-9; 33,23-29), alţii pur şi simplu pentru că inimile lor înspăimântate refuzau să creadă ce li se prevestea (12,26-28; 20,32-34; 33,10-20; 37,11-13). Cu toate acestea, rugăciunea lui Ieremia pentru răzbunare împotriva celor care îl persecutau (Ier. 17,18; 18,21-23) nu găseşte nici un ecou în disputele din cartea lui Iezechiel (*cf.* Klein, 1988, pp. 4-5). ♦ „să nu te pierzi cu firea", gr. μὴ ἐκστῇς: vb. ἐξίστημι înseamnă literalmente „a-şi ieşi din fire", ceea ce se poate manifesta fie prin gesturi şi/sau cuvinte de o exuberanţă deosebită, fie, mai ales, printr-un fel de încremenire uluită; de aici şi termenul „extaz". TM are „şi nici de cuvintele lor". ♦ „se vor înfuria... scorpionilor": TM are „vor fi spini şi mărăcini şi pe scorpioni vei şedea".

de cuvintele lor să nu te temi şi în faţa lor să nu te pierzi cu firea, pentru că este o casă care [Mă] întărâtă. [7] Şi să le rosteşti cuvintele Mele, doar-doar vor asculta ori se vor înfricoşa, căci este o casă care Mă întărâtă. [8] Iar tu, fiu al omului, ascultă-L pe Cel care îţi grăieşte: nu Mă întărâta, precum casa care [Mă] întărâtă: deschide-ţi gura şi mănâncă ce-ţi dau Eu." [9] Şi am privit, şi iată: o mână întinsă către mine, şi în ea – un sul de carte. [10] Şi l-a desfăşurat dinaintea mea, iar în el era scris [şi] pe spate şi pe faţă şi era scris în el bocet şi cânt şi vai.

3 [1] Şi mi-a spus: „Fiu al omului, mănâncă sulul acesta şi du-te şi grăieşte-le fiilor lui Israel." [2] Şi mi-am deschis gura şi mi-a dat să mănânc

2,7 Sunt adăugate aici îndemnuri de stăpânire în faţa fricii, de comportament netulburat, similare celor pe care le primise Ieremia (1,8.17) şi care, în cazul lui, reprezentau esenţa învestiturii ca profet.

2,8 „nu Mă întărâta", *litt.* „nu te fă [unul] care întărâtă". ♦ V. 8 formează o tranziţie către încredinţarea cuvântului lui Dumnezeu sub forma unui sul de carte; *vide* şi Ier. 1,9, unde mâna lui Dumnezeu atinge buzele lui Ieremia; în schimb, învestirea lui Moise (Ex. 4,12: gr. ἐγὼ ἀνοίξω τὸ στόμα σου, „Eu îţi voi deschide gura") ţine de o verbalizare a mesajului divin şi nu se concretizează într-un act vizibil. Poate că şi trăsătura aparte a atingerii buzelor lui Isaia cu un cărbune din focul de pe altar (Is. 6,6 *sq.*) reprezintă o prelucrare a unui element ce nu putea lipsi dintr-o relatare a învestiturii; transferarea cuvântului lui Dumnezeu asupra lui Isaia prin atingerea buzelor se transformă (Is. 6) într-o pregătire a buzelor pentru a primi cuvântul divin. *Vide*, dimpotrivă, 3Rg. 22,22 („voi merge şi voi fi duh mincinos în gura tuturor profeţilor lui").

2,9 „sul": termenul κεφαλίς (diminutiv al lui κεφαλή, „cap") mai apare cu înţelesul de „sul" în 1Ezd. 6,2; sensul uzual, atestat în Ex. 26,24.32.37 *e.a.*, este: „extremitate", „capitelul sau baza unei coloane". ♦ Rolul mesagerului de a transmite cuvintele cuiva către altcineva este simbolizat printr-o imagine memorabilă, realizată în doi timpi: lui Iezechiel i se încredinţează un sul pe care este înscris mesajul divin: mesajul are trei componente (v. 10): gr. θρῆνος καὶ μέλος καὶ οὐαί; i se cere apoi (*vide infra*, 3,1 *sqq.*) să mănânce sulul.

2,10 „pe spate şi pe faţă", *litt.* „cele de dinapoi şi cele de dinainte". Este neobişnuit ca un sul să fie scris pe ambele părţi. Se poate înţelege şi „cele de pe urmă şi cele de dinainte".

3,1 Misiunea de mesager a lui Iezechiel este desăvârşită simbolic prin înghiţirea sulului pe care este înscris mesajul divin. Porunca de a-l mânca echivalează cu transformarea sulului într-o parte componentă a lui Iezechiel, care îşi va purta mesajul pe toată durata misiunii sale. Chemarea lui Iezechiel este asemănătoare cu cea a lui Ieremia (Ier. 1,9; *vide* şi Deut. 18,18), dar scena este mai dinamică. Referirea la profetul care înghite cuvintele Domnului se găseşte şi în Ier. 15,16: Ieremia a descoperit şi el dulceaţa cuvântului divin. ♦ Omilia I,10 compusă de Grigore cel Mare explică pericopa 3,1-14.

sulul. [3] Şi mi-a spus: „Fiu al omului, gura ta va mânca şi pântecele tău se va umple de sulul acesta dat ţie." Şi l-am mâncat şi a fost în gura mea ca mierea care îndulceşte.

[4] Şi mi-a spus: „Fiu al omului, du-te [şi] mergi către casa lui Israel şi grăieşte-le cuvintele Mele; [5] căci tu nu eşti trimis către un popor cu vorbă ascunsă şi cu limbă greoaie, [ci] către casa lui Israel, [6] nici la popoare multe de alte graiuri şi de alte limbi, şi nici la [unele] ce sunt aspre la limbă, de să nu le înţelegi cuvintele; şi de te-aş fi trimis către unii de felul acesta, ei ţi-ar fi dat ascultare. [7] Dar casa lui Israel nu va voi să-ţi dea ascultare, pentru că ei nu vor să[-Mi] dea Mie ascultare: căci toată casa lui Israel este iubitoare de sfadă şi cu inima învârtoşată. [8] Şi iată: am dat feţei tale putere împotriva feţelor lor şi îndârjirea ta o voi întări împotriva îndârjirii lor. [9] Şi va fi

---

V. 3,1 are (în traducerea latinească) în prima parte o secvenţă suplimentară faţă de textul grecesc: *fili hominis, quodcumque inueneris, comede; comede uolumen istud...*, „fiu al omului, orice vei fi găsit, mănâncă; mănâncă sulul acesta...". Scriptura este (cap. 3) pentru oameni hrană deplină, mâncare şi băutură (*cibus noster et potus est*). Prin glasul unui alt profet, Amos (8,11), Dumnezeu a vestit că va aduce pe pământ nu foamea de pâine şi setea de apă, ci foamea de a auzi cuvântul divin (*vide* Notele complementare).

3,2 „mi-a dat să mănânc": verbul folosit este ψωμίζω, *litt.* „a dumica", „a hrăni pe cineva cu îmbucături", aşa cum îşi hrănesc mamele pruncii.

3,3 Cuvintele lui Dumnezeu sunt ca mierea (ὡς μέλι γλυκάζον) – *vide* Ps. 118,103 (ὡς γλυκέα... ὑπὲρ μέλι). ♦ „care îndulceşte", gr. γλυκάζον: termenul grecesc apare numai în cartea lui Iezechiel.

3,4 Profetul este trimis să ducă mesajul divin la casa lui Israel: Iezechiel foloseşte, în mod tradiţional, termenul „Israel" pentru a desemna poporul ales, cel cu care Dumnezeu a încheiat legământul şi care, la vremea învestirii lui ca profet, se află în exil (*vide* vv. 10-11). Mesajul este unul de acuzare, de judecată şi de pedeapsă pentru poporul neascultător. Scopul este încurajarea lui, îndemnul de a se căi pentru a fi iertat şi a-şi reînnoi legământul cu Dumnezeu.

3,5 „popor cu vorbă ascunsă (gr. βαθύχειλος, *litt.* «cu buză adâncă») şi cu limbă greoaie (βαρύγλωσσος)": echivalarea din Biblia de la 1688: „adânc la buze şi greu la limbă". *Vide* Is. 33,19 (βαθύφωνος, „cu glas adânc" = gutural?, *cf.* LEH *s.u.*); *vide* şi Ier. 5,15 (οὐκ ἀκούσῃ τῆς φωνῆς τῆς γλώσσης αὐτοῦ, „nu-i vei înţelege – *litt.* «auzi» – glasul limbii").

3,7 Inima „învârtoşată" a lui Israel este o temă recurentă la toţi profeţii mari; *vide e.g.* Is. 6,10.

3,8 „am dat feţei tale putere", *litt.* „am dat faţa ta puternică". ♦ „îndârjirea": gr. νεῖκος, *litt.* „ceartă, vrajbă, dispută" (joc de cuvinte cu φιλόνεικος, *litt.* „iubitor de vrajbă/sfadă" din v. 7). TM are „frunte".

3,9 „Şi va fi pentru totdeauna mai tare decât stânca": TM are „ca diamantul, mai tare decât cremenea". ♦ *Vide supra*, nota la 2,5-8.

pentru totdeauna mai tare decât stânca: nu te teme de ei şi nu te înspăimânta în faţa lor, căci este o casă care [Mă] întărâtă."

[10] Şi mi-a spus: „Fiu al omului, toate cuvintele pe care ţi le-am grăit ia-le în inima ta şi ascultă-le cu urechile tale; [11] du-te şi mergi la cei robiţi, la fiii poporului tău, grăieşte-le şi spune-le: «Acestea le spune Domnul», poate că vor asculta, poate se vor înmuia."

[12] Şi duhul m-a ridicat şi am auzit în spatele meu un glas [ca] de cutremur mare: „Binecuvântată [fie] slava Domnului din locul Lui!" [13] Şi am văzut zgomotul aripilor vietăţilor, izbindu-se una de alta, şi zgomotul roţilor o dată cu el şi glasul [ca] de cutremur. [14] Şi duhul m-a ridicat şi m-a luat şi am pornit în avântul duhului meu, iar mâna Domnului a fost asupra mea, puternică. [15] Şi am plecat prin văzduh la cei robiţi şi am înconjurat pe la cei ce locuiau la râul Chobar, care erau acolo, şi am rămas acolo şapte zile, stând în mijlocul lor.

[16] Iar după şapte zile a fost către mine cuvântul Domnului, zicând: [17] „Fiu al omului, te-am pus străjer pentru casa lui Israel: vei auzi cuvânt

---

3,10 Vv. 10 şi 11 sunt o concluzie a însărcinării lui Iezechiel, cu reluarea pe scurt a misiunii lui: el trebuie să asculte, să primească în inimă cuvintele divine, să meargă la tovarăşii săi aflaţi în exil şi să le spună cuvintele Domnului. Chiar dacă mesajul se referă uneori la Iuda şi Ierusalim, această formulare arată că el este menit exilaţilor.

3,11 „cei robiţi": *vide* nota la 1,1. ♦ „Domnul": în *Codex Alexandrinus*, κύριος κύριος, *cf.* notele 2,4 şi 12,10. ♦ „poate că te vor asculta, poate se vor înmuia": se poate înţelege şi: „fie că vor asculta, fie că nu" (cum este în TM).

3,13 „am văzut", gr. εἶδον: profetul „vede" zgomotul – verbul ne aminteşte că e vorba de o vedenie. În TM versetul nu are verb, ţinând de „am auzit" din v. 12.

3,14 „Şi duhul": în *Codex Alexandrinus*, „şi duhul Domnului". ♦ „în avântul duhului meu": TM are „cu amărăciunea şi furia duhului meu".

3,15 „am plecat prin văzduh": TM are „am ajuns". ♦ „cei robiţi": *vide* nota la 1,1. ♦ După „cei robiţi", TM are „de la *Tēl 'Abhībh*"; în loc de *'BB*, traducătorul LXX a citit *'SB* – „a merge împrejur". Pentru Tel Abhībh nu se cunosc datele geografice exacte. Sensul în ebraică ar fi „dealul spicului", dar s-au căutat şi alte etimologii: echivalentul babilonian al numelui (*vide* Klein, 1988, p. 6) înseamnă aproximativ „colina potopului", sugerând că exilaţii iudei fuseseră aşezaţi într-un loc devastat, socotit de nelocuit din pricina potopului biblic. ♦ „stând": gr. ἀναστρεφόμενος, *litt.* „învârtindu-mă". TM are „încremenit/răvăşit"; *vide infra*, nota la 3,25.

3,16 Aici se încheie o secţiune care începuse în primul verset (1,1–3,15): W. Zimmerli observă că în forma actuală a textului aceste două capitole şi jumătate reprezintă o unitate. Iezechiel, care era printre exilaţii din Babilon, fusese atins de forţa cu care i se arătase Dumnezeu. Prin cuvintele divine pe care le-a primit şi totodată prin experienţa

din gura Mea şi-i vei ameninţa pe aceia din partea Mea. [18] Şi când Eu îi spun nelegiuitului: «De moarte vei muri», dar tu nu i-ai dat de ştire aceluia

simbolică de care a avut parte, el a fost chemat să devină profet pentru casa lui Israel. Când evenimentul a trecut, el s-a întors, marcat de ceea ce văzuse, fără a fi în stare – la început – să dea glas mesajului pe care îl primise. Versetul 3,16 este începutul, cu o nouă introducere, al prezentării unui eveniment care a avut loc şapte zile mai târziu. ♦ „Cuvântul Domnului" care vine la Iezechiel (sau asupra lui Iezechiel) este o imagine emblematică a acestei cărţi profetice. Johan Lust dedică un articol paralelismelor dintre adresarea divină către Iezechiel şi pasajul Ex. 6,2-8, în care Dumnezeu îi vorbeşte lui Moise („Exodus 6,2-8 and Ezekiel", 1996). În Exod, pasajul în chestiune este prima parte dintr-o secţiune extinsă (6,2–7,13) recunoscută în general ca provenind dintr-o sursă sacerdotală. Cartea lui Iezechiel şi stratul sacerdotal general sunt strâns legate între ele, atât prin subiectele abordate, cât şi prin frazeologia folosită. Problema-cheie asupra căreia se concentrează articolul lui J. Lust este direcţia în care s-a exercitat această dependenţă. Iezechiel este adesea văzut ca părintele sau sursa redactării sacerdotale. Lust redeschide această chestiune (pp. 210 *sqq.*) folosind pasajul din Exod. Este evident că, în ceea ce priveşte stratul sacerdotal al Pentateuhului, pasajul acesta din Exod – şi numai el – manifestă afinităţi remarcabile cu oracolele din Iezechiel. Conexiunile sunt prea evidente pentru a fi întâmplătoare, numai că este greu de indicat precedenţa unuia sau altuia dintre texte. Poate că un argument decisiv împotriva antecedenţei Ex. 6,2-8 este acela că autorul lui a adaptat unele elemente nu numai din frazeologia, ci şi din stilul şi genurile literare din cartea lui Iezechiel. ♦ W. Zimmerli consideră că, în forma de acum, secţiunea 3,16.22–5,17 şi-a pierdut claritatea prin plasarea unei separări între capitolele 3 şi 4. Nu există însă nici o îndoială asupra părţii finale, datorită prezenţei unei formule de încheiere (5,15.17). Schema urmată este frecventă în cartea lui Iezechiel (*vide* 14,1 *sqq.*, 20,1 *sqq.*): o introducere narată la persoana a treia (3,22-24); adresarea lui Dumnezeu faţă de profet (3,24–5,4), secvenţă secţionată în 4,14 de un scurt dialog între Dumnezeu şi profet; îndemnuri ca Iezechiel să predice casei lui Israel (5,4-17). ♦ Pentru această a doua secţiune (3,16.22–5,17), Zimmerli (1979, pp. 176-177) respinge categoric plasarea compunerii la Ierusalim; în opinia multor exegeţi, Iezechiel a suferit el însuşi exilul începând cu 597 î.H. Adăugirile la textul de bază (3,25-27; 4,3.4-8.12-15.16-17; 5,3-4) indică de asemenea perioada exilului, probabil nu mult după 587 î.H. ♦ Misiunea profetului ca paznic al poporului său apare în vv. 16-21 cu toate componentele ei ingrate: el urmează să răspundă pentru soarta celor pe care nu i-a avertizat că pentru relele pe care le fac vor avea parte de judecata divină (*vide* şi 33,1-9). Se poate face o legătură cu tema profetică din cărţile Regilor: de-a lungul istoriei monarhiei, Dumnezeu le-a vorbit profeţilor pentru a-l preveni pe Israel de urmările neascultărilor lui şi ale apostaziei (*e.g.* 4Rg. 17,13). Portretul lui Iezechiel se înscrie în această linie şi are trăsăturile unei personalităţi care şi-a împlinit menirea, rostindu-şi avertismentele.

3,18 „de moarte vei muri": semitism, cu valoare intensivă şi efect stilistic intens, intrat ca atare în multe comentarii patristice asupra tipologiei morţii. ♦ „dat de ştire... să ia

şi nici nu i-ai grăit nelegiuitului ca să ia seama, să se întoarcă din căile lui, ca să trăiască – [atunci] nelegiuitul acela va muri în fărădelegea sa şi sângele lui îl voi cere din mâna ta. [19] Dacă tu [însă] i-ai dat de ştire nelegiuitului şi el nu s-a întors de la nelegiuirea sa şi de la calea sa, nelegiuitul acela va muri în fărădelegea sa şi tu îţi vei izbăvi sufletul. [20] Şi dacă un om drept se întoarce de la faptele lui drepte şi săvârşeşte încălcare şi [Eu] voi aduce cercetare dinaintea lui: acela va muri, pentru că nu i-ai dat de ştire, şi va muri în păcatele sale, pentru că faptele lui drepte pe care le-a săvârşit nu se vor mai aminti; şi sângele lui îl voi cere din mâna ta. [21] Dacă tu însă îi dai de ştire celui drept să nu păcătuiască, iar el nu păcătuieşte, cel drept cu viaţă va fi viu, pentru că i-ai dat de ştire; şi tu îţi vei izbăvi sufletul."

[22] Şi a fost asupra mea mâna Domnului şi [El] mi-a spus: „Scoală-te şi mergi în câmpie şi acolo ţi se va grăi." [23] Şi m-am sculat şi am mers în

seama": gr. διαστέλλω, „a avertiza", „a atrage atenţia" – l-am tradus diferit în cele două locuri pentru a acoperi aria semantică. ♦ „sângele lui îl voi cere din mâna ta", *id est*: „pentru sângele lui îţi voi cere ţie socoteală" – la fel la 3,20.

3,20 Deoarece verbul este în greacă la infinitiv, traducătorii Bibliei de la 1688 au echivalat: „Şi când vei întoarce pe cel drept...", dar contextul nu este favorabil acestei interpretări. ♦ „faptele lui drepte", *litt.* „dreptăţile". ♦ „cercetare", gr. βάσανος: termenul desemna la origine piatra pe care se încerca aurul, iar de aici a fost folosit cu sensul de „încercare", „punere la încercare", „cercetare (sub tortură)" (*cf.* LSJ, *s.u.*).

3,21 „cu viaţă va fi viu": semitism, ca un ecou la avertismentul din 3,18 („de moarte vei muri"); *vide infra*, comentariul din nota 18,9. ♦ Pericopa 3,15-21 este explicată de Grigore cel Mare în Omilia I,11 (*vide* Notele complementare). Dumnezeu îl pune pe Iezechiel să vegheze asupra casei lui Israel (cap. 4); termenul latinesc folosit este *speculator* (echivalentul grecesc este σκοπός), al cărui înţeles implică plasarea într-un loc înalt, pentru că, spune Grigore cel Mare, *non est enim speculator qui in imo est*, „căci nu este supraveghetor cine stă într-un loc jos". Interpretarea transferă „înălţimea" asupra planului moral: cel ce predică se cuvine să se ridice pe sine dedicându-se binelui şi depăşindu-i prin faptele sale virtuoase pe cei aflaţi în grija sa.

3,22 „Şi a fost asupra mea mâna Domnului": TM are „Şi a fost *acolo* mâna Domnului asupra mea" – ceea ce sugerează că 3,16-21 este o inserţie.

3,22-27 Pasajul conţine unele asemănări cu alte părţi ale cărţii: mâna Domnului asupra profetului (v. 1,3), slava lui Dumnezeu (v. 1,28), râul Chobar (vv. 1,1.3), ridicarea în picioare a profetului (v. 2,2). Legarea lui se aseamănă într-o oarecare măsură cu acţiunea simbolică din 4,4-8. Incapacitatea lui de a vorbi (v. 26) este de asemenea parte componentă a experienţei profetice privind căderea Ierusalimului (24,15-27; 33,21-22). Vv. 22-27 formulează apăsat chemarea profetului de a rosti cuvântul lui Dumnezeu către poporul cel răzvrătit: pasajul formează o punte de legătură între relatarea viziunii şi chemării lui Iezechiel, pe de o parte, şi condamnarea poporului, pe de altă parte (cap. 4–24). ♦ Abordarea

câmpie şi iată: slava Domnului stătea acolo întocmai ca vedenia şi întocmai ca slava pe care am văzut-o la râul Chobar; şi am căzut cu faţa [la pământ]. [24] Şi a venit asupra mea duh şi m-a pus în picioare şi mi-a grăit şi mi-a spus: „Intră şi închide-te în mijlocul casei tale. [25] Şi tu, fiu al omului, iată: ţi s-au pus legători şi te vor lega cu ele şi nu vei ieşi din mijlocul lor. [26] Şi limba ţi-o voi lega şi vei surzi şi nu vei [mai] fi pentru ei un om care mustră, căci este o casă care [Mă] întărâtă. [27] Dar când Eu îţi voi grăi, îţi voi deschide gura şi le vei zice: «Acestea le spune Domnul: 'Cel care aude să audă şi cel nesupus să fie nesupus, pentru că [aceasta] este o casă care [Mă] întărâtă.'»"

4 [1] „Iar tu, fiu al omului, ia-ţi o cărămidă, pune-ţi-o dinainte şi scrijeleşte pe ea cetatea, Ierusalimul; [2] şi pune împresurare împotriva ei şi ridică

istorico-critică a explicat textul, în forma lui prezentă, ca rezultat al unor „accidente" în redactarea finală. Mulţi exegeţi consideră că pasajul cu paralizia şi muţenia şi-ar avea locul în preajma celor relatate începând cu 33,21.

3,23 Al doilea act al întâlnirii este de asemenea diferit faţă de Is. 6 – *vide* nota la 1,5.

3,24-27 În cartea lui Iezechiel, transmiterea multor mesaje divine e precedată de anumite acte simbolice pe care profetul trebuie să le împlinească şi cărora Dumnezeu le dezvăluie după aceea, în general, sensul (3,24-27; 4,1–5,4; 6,11; 12,1-20; 21,11-17.19-28; 24,15-23; 33,10-11.17-20; 37,15-20). Este aici cel dintâi dintre aceste gesturi simbolice pe care le face/le suferă Iezechiel la porunca divină; Bernhard Lang (1986, pp. 297-316), preluând observaţii din G. Fohrer (*Die symbolischen Handlungen der Propheten*, Zürich, 1968², pp. 47-71), înregistrează douăsprezece asemenea gesturi care pot fi catalogate drept teatru spontan („street theater").

3,25 „nu vei ieşi din mijlocul lor": TM are „nu vei ieşi printre ei".

3,26 „limba ţi-o voi lega": TM are „limba ţi-o voi lipi de cerul gurii". ♦ „vei surzi": TM are „vei amuţi"; verbul gr. ἀποκωφόομαι, un neologism care apare în VT numai la Iezechiel (3,26 şi 24,27) şi Mich. 7,16, este echivalat cu „a surzi" atât în LEH, cât şi în dicţionarele uzuale ale limbii vechi greceşti (LSJ; nuanţat în Bailly: „a deveni surdomut"); versetul din Michea este, de altfel, fără echivoc: τὰ ὦτα αὐτῶν ἀποκωφωθήσονται („urechile lor..."). În mod curent însă (pe baza textului ebraic, şi nu a Septuagintei), se face referire la „muţenia" impusă lui Iezechiel.

3,26-27 Omilia 1,12 a lui Grigore cel Mare explică finalul capitolului 3 (vv. 22-27) şi primele trei versete ale capitolului următor. De data aceasta, atenţia se concentrează asupra adevărului istoric atestat de cărţile sfinte în indicarea timpului sau a locului desfăşurării unor episoade (*vide* Notele complementare).

3,27 „Domnul": *cf.* notele 2,4 şi 12,10.

4 Capitolele 4 şi 5 conţin o serie de acţiuni profetice ale lui Iezechiel, precum şi interpretările lor. Profeţii obişnuiau să îndeplinească acţiuni dramatice pentru ca mesajul lor să aibă un impact mai puternic. Isaia a umblat gol şi desculţ, pentru a vesti robia şi exilul

întărituri împotriva ei şi înalţă împrejur val de pământ împotriva ei; şi aşază tabere împotriva ei şi rânduieşte catapulte de jur-împrejur. [3] Iar tu ia-ţi o tigaie de fier şi fă-ţi-o zid de fier între tine şi cetate şi întoarce-ţi faţa

în care urma să cadă poporul neascultător (Is. 20); Ieremia a spart un vas de lut pentru a arăta cum va fi zdrobit Ierusalimul şi locuitorii lui de către Dumnezeu (Ier. 19). În acţiunile pe care le îndeplineşte Iezechiel pot fi identificate câteva trăsături specific profetice (*vide* Biggs, 1996, pp. 13 *sq.*). În primul rând, acţiunile sunt împlinite de o persoană care a primit învestitura printr-o relaţie deosebită, apropiată, cu Dumnezeu: din această relaţie provin atât obligaţia de a rosti cuvintele divine, cât şi puterea de a o face. Acţiunea profetului se transformă, în această perspectivă, într-un semn pentru ceea ce Dumnezeu doreşte să le transmită, într-o imagine a ceea ce urmează să se întâmple, cu certitudinea că, o dată ce acţiunea profetică s-a desfăşurat, împlinirea în fapt este inevitabilă. În al doilea rând, acţiunea profetică era asumată la porunca lui Dumnezeu. În al treilea rând, o acţiune profetică avea loc o singură dată, marcând relaţia specială a poporului ales cu Dumnezeu la un moment dat. Cu toate acestea, relatarea acţiunilor profetice permite o împrospătare constantă a efectelor iniţiale. În al patrulea rând, de obicei era formulată o explicaţie a acţiunilor, precum şi o relatare a circumstanţelor în care erau înfăptuite. *Cf.* şi Ier. 13,1-11; 3Rg. 11,29-39; Os. 1; 3. *Vide* şi nota la 3,24. ♦ Lawrence Boadt (1986, p. 188) consideră că secvenţa 4,1–5,4 constituie o unitate prin faptul că lui Iezechiel i se cere să îndeplinească trei acţiuni simbolice. Nici una din aceste trei acţiuni (trasarea unei hărţi la care să privească stând legat, 4,1-8; mâncatul unor pâini coapte pe excremente, 4,9-17; tăiatul părului şi al bărbii şi despărţitul firelor în trei părţi, 5,1-3) nu prezintă aspectele formale ale unei profeţii de judecată tipice; ar putea constitui eventual o excepţie vv. 4,16-17, în care explicaţia este dezvoltată cu anunţarea unei pedepse.

4,1 „cărămidă": cărămida nearsă (*vide* Douglas, 1995, p. 205), uscată la soare, a reprezentat materialul de construcţie uzual; era materialul cel mai răspândit în Mesopotamia (spre deosebire de cărămizile arse în cuptor, folosite pentru faţade şi pavaj); în Egipt erau de asemenea folosite preponderent cărămizile uscate la soare, în vreme ce cărămizile arse erau rezervate clădirilor importante, menite să dureze; Ex. 5,6-10 atestă procesul de fabricare a cărămizilor în Egipt. ♦ V. 11,3 din Geneză este o mărturie că pentru israeliţi acest tip de cărămidă era specific câmpiei babiloniene. Zimmerli (*ad loc.*) observă că folosirea cărămizii ca suport pentru schiţarea unor case, temple ori ambarcaţiuni este atestată la Babilon dintr-o epocă timpurie. În Palestina nu se cunosc asemenea schiţe pe cărămizi: erau folosite în schimb ostraca şi foi de papirus.

4,1-3 Primele trei versete ale acestui capitol sunt cercetate de Grigore cel Mare în omilia care încheie cartea I din *Homiliae in Hiezechielem Prophetam* (I,12: vv. 32,2-4,3). Întregul pasaj este o reprezentare simbolică a asedierii şi căderii Ierusalimului (cap. 20). Imaginea terifiantă fusese pregătită de versetele precedente, pentru că purtarea răzvrătită a lui Israel cerea o pedeapsă pe măsură. Faptele istorice recognoscibile aici sunt îmbinate cu elemente misterioase, care nu îngăduie o transpunere literală în plan concret (*vide* Notele complementare la Iezechiel).

4,3 „întoarce-ţi faţa", *litt.* „pregăteşte-ţi faţa"; la fel şi la v. 7.

împotriva ei: [ea] va fi în împresurare şi tu o vei împresura; acesta este semn pentru fiii lui Israel. [4] Iar tu să stai culcat pe partea stângă şi să pui peste ea fărădelegile casei lui Israel, după numărul celor o sută cincizeci de zile cât vei sta pe [partea stângă] şi vei purta fărădelegile lor. [5] Şi Eu am pus

4,4-8 *Vide supra*, nota la 3,22-27. ♦ Pericopa 4,4-8 conţine prefigurarea unei acţiuni simbolice cu o componentă cronologică explicită. Profetul trebuie să zacă pe partea stângă un număr de zile (390 în TM), apoi pe partea dreaptă, vreme de 40 de zile (v. 6). Fiecare zi are rostul de a semnifica un an de pedeapsă pentru Israel şi Iuda. Acţiunea simbolică are de asemenea menirea de a arăta că profetul urma să poarte pedeapsa poporului (v. 5), concept care pare să se fi conturat în faza târzie a perioadei exilice (*vide* şi Is. 52,13–53,12). Cei patruzeci de ani nu corespund perioadei exacte a pedepsirii lui Iuda cu exilul (587-538 î.H.); ei reprezintă însă un număr tradiţional care indică răstimpul în care se petrec evenimente importante în relaţia lui Israel cu Dumnezeu: cei patruzeci de ani petrecuţi în pustie (Num. 14,33-35; 32,13), un interval temporal suficient pentru ca o generaţie să dispară şi să fie înlocuită de alta; cele patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi ale potopului (Gen. 7,4-7; 8,6). Perioada pedepsei lui Israel (390 de ani) ridică probleme mult mai mari. Dacă pedeapsa s-a încheiat o dată cu exilul, în 538 î.H., începutul ei putea fi marcat de împărţirea lui Israel în două regate (Israel şi Iuda), pe la 920 î.H. Din această perspectivă, se poate presupune că perioada de separaţie a Regatului de Nord de Iuda era înţeleasă ca exil al poporului acelui regat. Cronicile descriu istoria Regatului de Nord din punctul de vedere al regatului lui Iuda şi interpretează ruptura ca un act de rebeliune al lui Ieroboam, care a uzurpat tronul Regatului de Nord, împotriva regelui davidic legitim. Cum Regatul de Nord a continuat să fie condus de regi care nu erau din linia davidică, regatul a fost considerat rebel. În plus, numai Iuda a păstrat în cadru legal cultul lui Dumnezeu. Textul grecesc înregistrează aici 190 de zile, faţă de 390 din TM. Dacă aceasta este varianta originară, atunci exilul lui Israel era socotit de la căderea Samariei, în 722 î.H. Charles R. Biggs (1996, p. 16) consideră că este puţin plauzibil ca o asemenea diferenţă de date să se datoreze unei erori de copiere: el presupune că fiecare număr în parte a fost ales pentru a sugera o ruptură în relaţia dintre Israel (Regatul de Nord) şi Dumnezeu. Vezi şi *infra*, nota 4,5. ♦ J. Van Goudoever (1986, p. 345) interpretează indicaţiile cronologice din acest pasaj printr-o echivalare ingenioasă a zilei cu anul: cele 390 de zile (în varianta TM) care simbolizează pedeapsa lui Israel, însumate cu cele 40 de zile care simbolizează pedeapsa lui Iuda, într-o citire a zilei ca an, trimit la totalul de 430 de ani, care reprezintă anii sclaviei egiptene; acelaşi număr poate fi însă explicat ca sumă a 360 de zile, durata unui an, şi 70 de zile, citite de data aceasta ca referire la cei 70 de ani ai exilului babilonian. Scopul unei asemenea îmbinări de referiri cronologice ar fi, după autorul articolului, asocierea intenţionată făcută de Iezechiel între sclavia egipteană şi exilul babilonian.

4,4 „după numărul celor o sută cincizeci de zile": TM are „după numărul zilelor".

4,5 „cele două fărădelegi": TM are „anii fărădelegii lor": ebr. *ʿ*ōnēy*, „ani", în *status constructus* este omograf cu numeralul „doi" – aşa cum l-a citit traducătorul în greacă.

peste tine cele două fărădelegi ale lor, pentru un număr de zile, o sută nouăzeci de zile. Şi vei purta fărădelegile casei lui Israel; [6] şi să împlineşti acestea toate; şi [apoi] să stai culcat pe partea dreaptă şi să porţi fărădelegile casei lui Iuda, [vreme de] patruzeci de zile. Ţi-am dat o zi pentru [fiecare] an. [7] Şi întoarce-ţi faţa către împresurarea Ierusalimului şi întăreşte-ţi braţul şi proroceşte împotrivă-i. [8] Iar Eu – iată, am pus peste tine legători, să nu te întorci de pe o parte pe alta până ce nu se împlinesc zilele împresurării tale.

[9] Şi tu ia-ţi grâu şi orz şi bob şi linte şi mei şi ovăz; şi pune-le într-un singur vas de lut şi fă-ţi-le pâini, după numărul zilelor în care vei sta culcat pe o parte, [şi vreme de] o sută nouăzeci de zile le vei mânca. [10] Şi hrana pe care o vei mânca [să fie] după cântar, douăzeci de sicli pe zi; din vreme în vreme să le mănânci. [11] Şi apa să o bei cu măsură, a şasea parte dintr-un *hin*; din vreme în vreme să bei. [12] Şi [pâinile] să le mănânci [pregătite ca] turtele de orz; în bălegar de scârnă de om să le coci, sub ochii lor [13], şi să zici: «Acestea le spune Domnul Dumnezeul lui Israel: 'Astfel vor mânca fiii lui Israel necurăţenii între neamuri.'»" [14] Şi [atunci] am spus: „Nu aşa,

♦ TM are 390 de zile, iar comentatorii încearcă să facă lumină. Este limpede că pentru calcularea acestor ani (în echivalarea: zi pentru Iezechiel = an pentru Israel-Iuda), trebuie să se privească îndărăt, în trecut. După calculele cronologice ale lui Joachim Begrich (*Die Chronologie der Könige von Israel und Juda und die Quellen des Rahmens der Königsbücher*, Tübingen, Mohr [Siebeck], 1929), urcarea pe tron a lui Solomon a avut loc în anul 975/974. Datarea indică 387/388 de ani înainte de distrugerea Ierusalimului, iar acesta este punctul cel mai jos al plasării cronologice pentru cartea lui Iezechiel. Rămân desigur semne de întrebare dacă nu cumva această cronologie târzie este în acord cu calculele cronicilor templului, care trebuie să fi avut autoritate în cercurile preoţeşti din preajma lui Iezechiel şi de după el (*cf.* Zimmerli, *ad loc.*).

4,7 „întăreşte-ţi braţul": TM are „cu braţul dezgolit".

4,9 Grăunţele de soiuri amestecate sunt un semn al sărăciei.

4,9-17 *Vide supra*, nota la 3,22-27.

4,10 „douăzeci de sicli": ceva mai puţin de 200 de grame.

4,11 *hin*: LXX transcrie ιν ebr. *hīn*, unitate de măsură a capacităţii de peste şase litri, care desemna la origine un vas de măsurat, *vide* Lev. 19,36. Era folosit pentru măsurarea apei (pasajul de faţă din Iezechiel), a untdelemnului (Ex. 29,40), a vinului (Lev. 23,13).

4,12 „să le coci": gr. ἐγκρύψεις, „să le ascunzi" – turtele se coceau în spuză (*cf.* gr. ἐγκρυφίας, „turtă coaptă în spuză"); balega uscată se folosea curent drept combustibil.

4,13 „necurăţenii între neamuri": TM are „pâine necurată între neamurile pe unde îi voi risipi".

4,14 „Nu aşa, Doamne, Dumnezeule al lui Israel!": TM are „Vai, Stăpâne *YHWH*!". ♦ „n-am pus gura pe", *litt.* „nu a intrat în gura mea". ♦ „carne stricată": κρέας ἔωλον, carne care nu mai este proaspătă, carne mai veche de o zi.

Doamne, Dumnezeule al lui Israel! Iată, sufletul nu mi s-a pângărit în necurăţenie şi nu am mâncat mortăciune şi nici [ce-a fost] sfâşiat de sălbăticiuni, de când m-am născut şi până acum; şi nici n-am pus gura pe vreun fel de carne stricată." [15] Şi mi-a spus: „Iată, ţi-am îngăduit bălegar de vită în loc de bălegar de om şi să-ţi faci pâinile pe el." [16] Şi mi-a spus: „Fiu al omului, iată, Eu voi spulbera sprijinul de pâine din Ierusalim şi [ei] vor mânca pâinea după cântar şi în neîndestulare; iar apa o vor bea după măsură şi în prăpădenie, [17] ca să fie neîndestulaţi de pâine şi apă; şi se va prăpădi omul şi fratele său şi se vor mistui în fărădelegile lor."

5 [1] „Iar tu, fiu al omului, ia-ţi o sabie [mai] ascuţită decât un brici de bărbier; ia-ţi-o şi trece-ţi-o peste cap şi peste barbă. Şi ia şi un cântar cu talgere şi împarte-ţi [părul]. [2] O pătrime să o arzi în foc, în mijlocul cetăţii, la împlinirea zilelor de împresurare; şi să iei o pătrime şi să o arzi [de tot] şi

4,16-17 *Vide supra*, nota la 4,1. ♦ Segmentul 4,16–5,1 este atestat în manuscrisele de la Qumran, *vide* J. Lust, „Ezekiel Manuscripts in Qumran. Preliminary Edition of 4Q Ez a and b", 1986, p. 90.

4,16 „sprijinul": gr. στήριγμα, *litt.* „suport", „sprijin", „toiag", „provizie"; la fel şi la 14,13. TM are „băţ/toiag": pâinile se puteau păstra sau transporta înşirate pe un băţ. ♦ „neîndestulare": TM are „nelinişte". ♦ „prăpădenie": TM are „spaimă".

4,17 „ca să fie neîndestulaţi... se va prăpădi...": TM are „pentru că pâinea şi apa vor lipsi, vor fi îngroziţi...".

5,1 „ia-ţi-o", *litt.* „o vei achiziţiona" (vb. κτάομαι); în acelaşi verset am tradus tot prin „a lua" verbul λαμβάνω. ♦ „o sabie [mai] ascuţită decât un brici de bărbier": TM are „o sabie ascuţită, un brici de bărbieri". ♦ Pentru părul ras ca semn de sclavie, *vide* Is. 7,20; mai frecvent este un simbol al ruşinii (2Rg. 10,4-5; 1Ezd. 9,3) ori al doliului (Is. 15,2; Ier. 41,5-6; 48,37). ♦ Împărţirea firelor de păr pare să răspundă nevoii de precizie a lui Iezechiel, pentru care numerele amplu corelate sunt o caracteristică; este posibil ca această meticulozitate să fie în acord cu deprinderile sale preoţeşti. Împărţirea, numărarea şi cântărirea sunt acţiuni ce fac parte din judecată (*vide* Dan. 5,26 *sqq.*). ♦ Chiar dacă mesajul primit de Iezechiel este straniu, înţelesul se dezvăluie limpede. Profetul indică două elemente distincte prin acţiunile sale şi prin suferinţele sale: Dumnezeu a scos sabia împotriva lui Israel, iar acesta îşi va pierde slava şi bucuria.

5,1-17 *Vide supra*, nota la 3,22-27.

5,2 „să o arzi... să o arzi [de tot]": două verbe derivate cu preverbe diferite în greacă: ἀνακαίω, „a aprinde", „a da foc", şi κατακαίω, „a arde [complet]". ♦ „voi scoate paloşul din teacă": μάχαιραν ἐκκενώσω, *litt.* „voi dezgoli un paloş/o sabie"; *vide infra*, 5,12. ♦ TM vorbeşte de împărţire în trei, în vreme ce în LXX părţile sunt patru la număr (de aceea LXX repetă prima acţiune şi pentru al doilea sfert), cu o alunecare la sfârşitul versetului ce pare să fie provocată de suprapunerea „sabie", „paloş"; la fel şi la 5,12.

pe ea în mijlocul acesteia; şi o pătrime să o tai cu sabia împrejurul [cetăţii]; iar o pătrime să o împrăştii în vânt şi voi scoate paloşul din teacă în urma lor. [3] Şi să iei de acolo [fire] puţine la număr şi să ţi le înfăşori în haină. [4] Să mai iei şi din acestea şi să le arunci în mijlocul focului şi să le arzi [de tot] în foc; de acolo se va înălţa foc.

Şi să spui întregii case a lui Israel: [5] «Acestea le spune Domnul: 'Acesta [este] Ierusalimul; l-am aşezat în mijlocul neamurilor, [pe el] şi ţinuturile dimprejurul lui.'» [6] Şi să-i spui îndreptările Mele celui fără de lege dintre neamuri şi legiuirile Mele celui din ţinuturile dimprejurul lui, pentru că [ei,

5,3 „[fire] puţine": acestea îi simbolizează pe cei care aveau să fie izbăviţi. Tema „rămăşiţei", deja prezentă la Amos (3,12; 5,15; 9,8-10), străbate mesajele profeţilor dezvoltându-se: sunt cei puţini care au rămas credincioşi („rămăşiţa sacră"), care vor scăpa din dezastru şi pe temeiul cărora Dumnezeu Îşi va ţine făgăduinţele făcute strămoşilor. De la Sophonia, „rămăşiţa" este echivalată cu „săracii Domnului", poporul care trăieşte în aşteptarea mesianică (Sof. 2,3; 3,12-13). Începând cu Ieremia, dar mai ales la Iezechiel (*cf.*, de exemplu, 6,8-10; 9,4; 12,16), ea se află printre cei care au plecat în exil: acolo Dumnezeu îi va purifica şi de acolo îi va aduce înapoi pentru restaurarea mesianică.

5,4 „se va înălţa foc. Şi să spui întregii case...": TM are „se va înălţa foc spre întreaga casă...".

5,5 „Domnul": TM are „Stăpânul meu *YHWH*", redat în unele manuscrise greceşti „*Adonai* Domnul". La fel şi la 5,7.8.11; 6,2; 8,1 etc. ♦ L. Boadt (1986, p. 189) observă o dispunere ascendentă a oracolelor de judecată, care conţin mereu o sporire a ameninţărilor de pedeapsă din partea lui Dumnezeu: 5,5-17 anunţă distrugerea cetăţii şi a ţării, fără a menţiona însă exilul; 6,1-14 adaugă la seria pedepselor exilul; 7,1-27 anunţă catastrofele cosmice ale zilei din urmă, a judecăţii finale. Aceste trei prorociri au ca element comun formula de recunoaştere (5,13; 6,10; 7,9). ♦ Vv. 5-17 conţin jurământul profetic împotriva Ierusalimului. Acuzarea şi judecarea poporului neascultător sunt descrise în detaliu, cu consecinţele lor. Neamurile vor vedea în ce fel îi pedepseşte Dumnezeu pe cei răzvrătiţi şi vor batjocori cetatea căzută (vv. 8-9; 15-16). Poporul va ajunge la canibalism şi va fi împrăştiat în cele patru vânturi (v. 10). Ceea ce face Dumnezeu împotriva Ierusalimului Îl va face cunoscut între neamurile păgâne (v. 13). Cuvintele judecăţii (vv. 16-17) formează o concluzie la capitolele 4–5. Aici apare un termen nou în vocabularul judecăţii: săgeţile, cu înţelesul evident de mijloc de distrugere. Încheierea („Eu, Domnul, am grăit") arată fără echivoc că judecata a fost făcută de Dumnezeu şi că poporului i-a fost trimis mesajul încheierii judecăţii, cu un rezultat pe măsura neascultării lui. Mesajul păstrează însă un nucleu de speranţă: vv. 5,3-4 arată că o parte, mică, urmează să fie salvată.

5,6 În TM: „El s-a răzvrătit împotriva judecăţilor Mele cu mai multă răutate decât neamurile şi împotriva rânduielilor Mele [mai rău] decât ţinuturile dimprejurul lui, pentru că [ei] au lepădat...".

i.e. Israel] au lepădat îndreptările Mele şi n-au umblat după legiuirile Mele.
[7] De aceea spune Domnul: «Pentru că [v-aţi luat] imbold de la neamurile dimprejurul vostru şi nu aţi umblat după legiuirile mele şi nu aţi împlinit îndreptările mele, ba nu aţi împlinit [fapte] nici după îndreptările neamurilor dimprejurul vostru, [8] de aceea, spune Domnul: 'Iată, Eu [sunt] împotriva ta şi voi face în mijlocul tău judecată, sub ochii neamurilor; [9] şi voi face în tine [lucruri] pe care nu le-am făcut şi nici nu voi [mai] face [lucruri] asemenea acestora, pe potriva tuturor spurcăciunilor tale. [10] De aceea părinţii îşi vor mânca în mijlocul tău copiii şi copiii îşi vor mânca părinţii. Şi voi face în tine judecăţi şi voi împrăştia toate rămăşiţele tale în toate vânturile.'
[11] De aceea, 'Viu sunt Eu', spune Domnul, 'fiindcă ai pângărit cele sfinte ale Mele cu toate spurcăciunile tale, şi Eu te voi izgoni, nu va avea îndurare ochiul Meu şi Eu nu Mă voi milostivi. [12] O pătrime din tine va fi lovită de molimă şi o pătrime din tine va pieri de foame în mijlocul tău; şi o pătrime din tine o voi împrăştia în toate vânturile; şi o pătrime din tine va cădea sub sabie împrejurul tău şi voi scoate paloşul din teacă în urma lor. [13] Şi se va plini mânia Mea şi urgia Mea asupra lor, şi vei cunoaşte că Eu, Domnul, am grăit în râvna Mea, atunci când Îmi voi plini urgia împotriva lor. [14] Şi te voi

5,7 „imbold": gr. ἀφορμή, termen complex, care poate însemna „punct de plecare", „origine", „pretext", „pricină" (în Biblia de la 1688) etc. ♦ „Pentru că [v-aţi luat] imbold de la neamurile...": TM are „Din pricina zarvei voastre, [mai rea] decât a neamurilor...".
5,10 Canibalismul mai este menţionat în contextul foametei extreme aduse de asedierea unei cetăţi, *vide* 4Rg. 6,28-29, sau ca pedeapsă divină, *vide* Lev. 26,29; Ier. 19,7.
5,11 „Viu sunt Eu": formulă biblică de jurământ. ♦ „cele sfinte ale Mele": expresie recurentă la Iezechiel (LXX) pentru a desemna templul cu tot ce este în el. TM are „locul Meu cel sfânt". ♦ După „spurcăciunile", TM are în plus „şi ticăloşiile". ♦ „izgoni": TM are „rade", mergând pe simbolistica gestului profetic de la 5,1-4.
5,12 „molimă": gr. θάνατος, „moarte", are uneori în Biblie şi sensul specializat de „molimă aducătoare de moarte" (*cf.* LEH *s.u.*). ♦ În TM, o treime sunt nimiciţi de molimă şi foamete, a doua treime, de sabie, iar a treia e împrăştiată în toate vânturile. Enumerarea „sabie, molimă/moarte şi foamete" pentru a caracteriza dezastrul apare foarte frecvent la Ieremia. ♦ „şi voi scoate paloşul din teacă în urma lor", *cf.* 5,2.
5,13 „mânia... urgia": gr. θύμος... ὀργή. ♦ „vei cunoaşte": TM are „vor şti". ♦ „Eu, Domnul, am grăit": gr. ἐγὼ κύριος λελάληκα. Aici apare pentru prima dată formula de recunoaştere, reluată mai apoi frecvent în cartea lui Iezechiel. ♦ „râvna": gr. ζῆλος, „zel", „emulaţie", „gelozie". „Gelozia" lui Dumnezeu apare deseori în Biblie; metafora, luată din viaţa conjugală, e menită să sublinieze gravitatea idolatriei ca trădare a legământului şi ca dispreţuire a iubirii lui Dumnezeu.
5,14 „şi pe fiicele tale dimprejurul tău": TM are „şi ocară printre neamurile dimprejur".

face pustiu pe tine şi pe fiicele tale dimprejurul tău, sub ochii oricărui trecător; [15] şi vei fi de plâns şi nenorocită printre neamurile dimprejurul tău când Îmi voi săvârşi asupra ta judecăţile, în răzbunarea mâniei Mele. Eu, Domnul, am grăit. [16] Când Îmi voi trimite săgeţile foametei asupra lor, ei vor ajunge să se stingă şi [Eu] voi spulbera sprijinul tău de pâine. [17] Şi voi trimite asupra ta foamete şi sălbăticiuni rele şi te voi pedepsi şi vor trece peste tine molima şi sângele şi voi aduce sabie asupra ta, de jur-împrejur. Eu, Domnul, am grăit.'»"

6 [1] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [2] „Fiu al omului, aţinteşte-ţi faţa înspre munţii lui Israel şi proroceşte împotriva lor; [3] şi

5,15 „vei fi de plâns şi nenorocită": TM are „vei fi de ocară şi de batjocură, mustrare şi groază". ♦ „răzbunarea": gr. ἐκδίκησις, verbul ἐκδικέω semnifică „a acţiona spre a restabili dreptatea în faţa unei acţiuni vrednice de pedeapsă"; „a se ridica de partea celui nedreptăţit". L-am tradus, în funcţie de context, cu „a răzbuna", dar mai ales, referitor la Dumnezeu, cu „a pedepsi", „a osândi".
5,16 „ei vor ajunge să se stingă": ἔσονται εἰς ἔκλειψιν, *litt.* „vor ajunge la distrugere". ♦ „sprijinul... de pâine", *vide supra*, 4,16.
5,17 „asupra ta": TM are „împotriva voastră". ♦ „şi te voi pedepsi": TM are „şi te vor lăsa fără copii". ♦ Lista plăgilor trimise asupra poporului este diferită de cea anunţată în v. 12, atât în ordinea lor, cât şi în conţinut.
6 Formula narativă iniţială introduce secvenţa 6,1-14; sfârşitul ei este limpede marcat de 7,1, care formează o introducere analoagă la secvenţa următoare.
6,2 „aţinteşte-ţi": vb. στηρίζω înseamnă „a întări", „a consolida", „a fixa", aici cu sensul de „a fixa cu privirea". ♦ „munţii": sanctuarele canaanene se aflau „pe înălţimi". Proorocirile împotriva munţilor lui Israel (*vide* Boadt, 1986, p. 190) îi prilejuiesc lui Iezechiel o suită de imagini elaborate, care captează atenţia publicului şi transmit în felul acesta un mesaj puternic împotriva idolatriei. ♦ Profetului i se cere de mai multe ori să privească intens într-o anumită direcţie (13,17: împotriva profeteselor false; 21,2: împotriva Ierusalimului, ca şi în 21,7; 25,2: împotriva lui Ammon; 28,21: împotriva Sidonului; 29,2: împotriva Faraonului; 35,2: împotriva munţilor Seirului; 38,2: împotriva lui Gog). La început expresia însemna doar întoarcerea într-o anumită direcţie, spre care urma să fie formulat un mesaj. În 4,7, gestul se transformă într-o ameninţare mută simultană cu asedierea. Contactul vizual era considerat fundamental, aşa cum reiese din Num. 23,13, unde se vorbeşte despre convingerea lui Balac că Balaam nu era în stare să blesteme cu adevărat pentru că nu putea vedea întregul popor, ci doar o parte a lui. Num. 24,2 pare să spună că duhul lui Dumnezeu a coborât asupra lui Balaam atunci când acesta l-a văzut pe Israel. La fel este considerat necesar contactul vizual dintre omul lui Dumnezeu şi cei la adresa cărora îşi rosteşte cuvintele puternice. Se văd, poate, aici urme ale unor credinţe străvechi privitoare la contactul vizual direct, păstrate de-a lungul timpului şi

spune: «Munţi ai lui Israel, ascultaţi cuvântul Domnului: acestea le spune Domnul munţilor şi dealurilor şi râpilor şi văilor: 'Iată, Eu aduc asupra voastră sabie şi se vor nimici înălţimile voastre [4] şi se vor spulbera altarele voastre şi sanctuarele voastre şi-i voi arunca pe cei loviţi dintre voi înaintea idolilor voştri; [5] şi vă voi împrăştia oasele împrejurul altarelor voastre. [6] În orice aşezare a voastră, cetăţile vor fi pustiite şi înălţimile vor fi pustiite, pentru ca altarele să vă fie nimicite şi să vă fie spulberaţi idolii şi sanctuarele voastre să fie şterse; [7] şi vor cădea cei loviţi în mijlocul vostru şi veţi cunoaşte că Eu [sunt] Domnul. [8] [Şi] când vor scăpa [unii] dintre voi de sabie printre neamuri şi vor fi împrăştiaţi [unii] dintre voi prin ţări, [9] [atunci] îşi

---

foarte persistente (*e.g.* deochiul). W. Zimmerli se întreabă dacă există vreo legătură între această acţiune profetică şi „întoarcerea feţei" lui Dumnezeu împotriva cuiva. Se vede însă clar, în 29,2, când Iezechiel trebuie să-şi întoarcă faţa împotriva lui Faraon, că gestul nu mai poate semnifica un contact vizual direct, ci pur şi simplu întoarcerea feţei într-o anumită direcţie: o expresie care avea înţeles concret ajunsese să fie folosită în sens larg (*cf.* dezvoltarea analoagă, în actul de rugăciune, a întoarcerii către templu, înţeleasă la origine în sens propriu, ca îndreptare a privirii înspre locul sfânt cu scopul de a-l vedea cu adevărat; gestul devine ulterior o simplă întoarcere, de la orice distanţă, într-o anume direcţie – *vide* 3Rg. 8,44; Dan. 6,11; *Qibla* musulmană). De aceea, pasajele ca 6,2, unde profetul este îndemnat să privească spre munţii lui Iuda, nu constituie un argument pentru o prezenţă fizică a profetului acolo.

6,3 „Domnului... Domnul": *cf.* nota 5,5. ♦ „se vor nimici": TM are „voi nimici". ♦ „înălţimile": *vide supra*, nota 6,2.

6,4 „altarele": gr. τὰ θυσιαστήρια, *vide* Glosar la *Septuaginta* 1, nota 1, unde erau indicate o excepţie din Pentateuh (Num. 3,10) şi una din Iis. Nav. (22,10). ♦ Johan Lust („The Vocabulary of LXX Ezekiel and its Dependence upon the Pentateuch", 1997, p. 535) observă, pe de o parte, că în Pentateuh este practicată distincţia θυσιαστήριον (exclusiv pentru altarul lui Dumnezeu) *vs* βωμός (pentru altarul păgân), iar pe de altă parte, că această distincţie nu se regăseşte în câteva dintre cărţile ulterioare, printre care şi cartea lui Iezechiel. În ameninţările din vv. 6,4.5.6.13, profetul foloseşte numai termenul θυσιαστήριον, în vreme ce βωμός nu face parte din vocabularul lui. ♦ „sanctuarele": gr. τὰ τεμένη, „incinte sacre". TM are „căţui (pentru tămâiere)". La fel la 6,6. ♦ „pe cei loviţi dintre voi": gr. τραυματίας, *litt.* „rănit, mort, căzut în luptă". Imaginea poate sugera şi neputinţa idolilor de a-şi apăra adepţii.

6,6 Am păstrat în traducere punctuaţia ed. Rahlfs; Brenton însă separă: „...în orice aşezare a voastră. Cetăţile voastre...".

6,8 „[Şi] când vor scăpa [unii] dintre voi de sabie": TM are „Eu voi lăsa să rămână între voi [unii] scăpaţi de sabie".

6,9 „am jurat [împotriva] inimii... şi împotriva ochilor": TM are „voi zdrobi inima lor... şi ochii lor" – expresie metaforică din sfera vocabularului convertirii (*cf.* Ps. 50,19).

vor aminti de Mine aceia dintre voi care au scăpat între neamuri, când vor fi luaţi robi acolo; am jurat [împotriva] inimii lor care [se abate] de la mine desfrânându-se şi împotriva ochilor lor, care se desfrânează după năravurile lor: şi îşi vor lovi feţele pentru toate spurcăciunile lor. [10] Şi vor cunoaşte că Eu, Domnul, am grăit.'»"

[11] Acestea le spune Domnul: „Loveşte cu palma şi bate din picior şi zi: Bine, bine, pentru toate spurcăciunile [celor din] casa lui Israel: de sabie şi de molimă şi de foamete vor cădea. [12] Cel de aproape va cădea de sabie, cel de departe se va sfârşi de molimă, iar cel aflat în împresurare se va sfârşi de foamete şi Îmi voi plini urgia împotriva lor. [13] Şi veţi cunoaşte că Eu [sunt] Domnul când cei loviţi dintre voi vor zăcea în mijlocul idolilor voştri împrejurul altarelor voastre, pe fiecare deal înalt şi pe sub fiecare copac umbros, acolo unde au adus ei mireasmă bine mirositoare pentru toţi idolii lor. [14] Şi Îmi voi întinde mâna împotriva lor şi voi face pământul [lor]

♦ „desfrânându-se": idolatria este adesea asimilată simbolic cu desfrânarea, iar de la Osea, cu adulterul. Aceasta deoarece ea presupune infidelitate faţă de Dumnezeu, dar şi practici licenţioase (*cf.* Iez. 16 şi 23). ♦ „îşi vor lovi feţele": TM are „îşi vor urî feţele", *i.e.* le va fi silă de ei înşişi.

6,10 În TM: „Şi vor cunoaşte că Eu sunt *YHWH*: nu în zadar am grăit să le fac acest rău".

6,11-12 „molimă": *vide* nota la 5,12.

6,13 „vor zăcea", *litt.* „vor fi". ♦ „bine mirositoare": TM are „îmblânzitoare". ♦ „mireasmă bine mirositoare": gr. ὀσμὴ εὐοδίας – termen tehnic de cult care arată că jertfa e bine primită de Dumnezeu (*cf.* Lev. 1,9 etc.).

6,14 „de la pustiul Deblatha": TM are „din pustiu şi până la *Dibḥ'lāh*". *Dibḥ'lāh* trebuie citit, probabil, *Ribḥ'lāh*, localitate în apropiere de Aimath (Hamath), unde, la a doua invazie babiloniană, au fost prinşi mai-marii poporului (4Rg. 25,6.20-21). ♦ Judecata împotriva cetăţii Ierusalimului este extinsă în capitolele 6–7 asupra pământului lui Israel; această secvenţă este pusă în legătură cu cap. 4–5 prin referirea la sabie, molimă/moarte şi foamete (vv. 6,11-12; 7,15) şi conduce la viziunea plecării slavei lui Dumnezeu, din cap. 10. Munţii menţionaţi în 6,3 sunt o referire simbolică la toate locurile de cult ale apostaziei lui Israel. Acestea urmează să fie distruse; mai mult, nu numai locurile vor fi distruse, ci şi închinătorii lor, iar trupurile neînsufleţite vor păngări altarele şi idolii (vv. 4-6). Va fi îndepărtat astfel cultul străin (v. 6) şi se va împlini judecata lui Dumnezeu asupra poporului lui Israel. Prin această acţiune, Israel va cunoaşte că Domnul este unicul Dumnezeu (v. 7). Indicarea judecăţii lui Dumnezeu sugerează că reforma care avusese loc sub regele Iosias în 621 î.H. nu îndepărtase, probabil, toate altarele cultelor străine. Câteva dintre ele vor fi reprezentat centre de renaştere a idolatriei după moartea lui Iosias. Profetul vorbeşte împotriva acestor manifestări, dar vedem în cuvintele lui şi o adresare generală către trecutul lui Israel, în care poporul a uitat adesea de Dumnezeu, căzând în idolatrie.

pustiire şi nimicire, de la pustiul Deblatha, din toate aşezările [lor]: şi veţi cunoaşte că Eu [sunt] Domnul."

7 [1] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [2] „Şi tu, fiu al omului, zi: «Acestea le spune Domnul către ţara lui Israel:

'Un sfârşit vine, sfârşitul vine
peste cele patru aripi ale ţării:
[3] vine sfârşitul
[4] peste tine, care locuieşti în ţară,
vine vremea, s-a apropiat ziua,
nu cu larmă şi nici cu chinuri.
[5] Acum Eu Îmi voi revărsa de aproape urgia asupra ta

7 J. Wevers consideră că acest al şaptelea capitol este unul dintre cele mai frumoase poeme ale cărţii lui Iezechiel – şi, deopotrivă, un text de o mare dificultate, datorată probabil unor adăugiri în tradiţia manuscrisă. Versiunea grecească este diferită de TM şi pare să conţină un text mai coerent, rezultat în urma rearanjării versetelor existente. ♦ Pentru textul ebraic, W. Zimmerli consideră că acest capitol este divizat în două secţiuni, vv. 2-4 şi 5-27; demarcatorii sunt reprezentaţi de formula care se repetă şi care îi este proprie mesagerului (v. 2 şi v. 5); îl plasează cronologic în anii de dinainte de 587 î.H. ♦ Johan Lust („Major Divergences between LXX and MT in Ezekiel", 2004, p. 203) cercetează segmentul 7,1-11 din punctul de vedere al diferenţelor cantitative dintre LXX şi TM; acesta reprezintă cel mai important set de „minusuri" şi transpoziţii. Capitolul aparţine primei părţi a cărţii lui Iezechiel, care nu este păstrată în Papirusul 967. Capitolul a beneficiat de o analiză aprofundată din partea lui P.-M. Bogaert (1986).

7,1 „Domnului": TM are „Stăpânul meu *YHWH*".

7,2-4 Primul poem, adresat ţării lui Israel, spune că sfârşitul este aproape. Va fi sfârşitul întregului pământ. „Cele patru aripi" (*i.e.* colţuri) se referă la lume, dar în contextul de faţă înţelesul pare limitat la Israel, văzut în întregul lui. Utilizarea termenului „sfârşit" aminteşte viziunea lui Amos (8,2), coşul cu fructe (coşul de păsărar, în LXX), cu jocul de cuvinte ebraic între „fructe de vară" şi „sfârşit", care a devenit pentru Amos proclamarea sfârşitului lui Israel. Dumnezeu nici nu va arăta milă faţă de Israel, nici nu îl va cruţa (v. 4).

7,2 „aripi", *litt.* gr. πτέρυγας; cu sens metaforic, termenul sugerează ideea de „ocrotire", „acoperire" (*cf.* LSJ, *s.u.*, III).

7,3-9 Rahlfs adoptă ordinea versetelor dată de *Vaticanus* şi alte manuscrise; celelalte manuscrise mari aşază versetele în altă ordine, corespunzătoare celei din TM: după v. 3 (care corespunde, în mare, cu v. 6 TM), Vaticanus 4-6 corespunde cu TM 7-9, iar Vaticanus 7-9 – cu TM 3-5.

7,4 „vremea": gr. καιρός, „momentul potrivit", „ocazia". ♦ „nu cu larmă şi nici cu chinuri": TM are „tulburare şi nu strigăte de bucurie pe munţi".

şi-Mi voi plini mânia asupra ta
şi te voi judeca pe căile tale
şi voi pune asupra ta toate spurcăciunile tale.
[6] Nu va avea îndurare ochiul Meu şi nici nu Mă voi milostivi,
căci îţi voi da [pe măsura] căilor tale;
şi spurcăciunile tale vor fi în mijlocul tău
şi vei cunoaşte că Eu sunt Domnul care loveşte.
[7] Acum sfârşitul [a ajuns] la tine
şi Eu voi trimite [judecată] asupra ta
şi te voi pedepsi după căile tale
şi voi pune asupră-ţi toate spurcăciunile tale.
[8] Nu va avea îndurare de tine ochiul Meu şi nici nu Mă voi milostivi,
căci îţi voi da [pe măsura] căii tale;
şi spurcăciunile tale vor fi în mijlocul tău.
Şi vei cunoaşte că Eu [sunt] Domnul.'»
[9] Pentru că acestea le spune Domnul:
[10] «Iată sfârşitul vine,
iată ziua Domnului:
dacă şi toiagul a înflorit, trufia s-a ridicat.
[11] Şi va frânge sprijinul nelegiuitului,
dar nu cu larmă şi nici cu grabă.

7,5 Al doilea poem (vv. 7,5-9 TM şi mss. greceşti care au aceeaşi ordine a versetelor) face explicit mesajul implicit din vv. 2-4, sfârşitul care va fi deopotrivă al ţării şi al poporului. Ca dezvoltare ulterioară a vv. 2-4, acest poem formulează ideea sfârşitului, cu adresare directă către cei ce rămăseseră în Iuda şi Ierusalim după căderea Ierusalimului în 587 î.H.: sugerează aşadar că rămăşiţa poporului lui Dumnezeu putea fi găsită în exilul babilonian.

7,6 „căci îţi voi da [pe măsura] căilor tale", *litt.* „căile tale le voi da asupra ta".

7,7 „te voi pedepsi după...": gr. ἐκδικήσω poate fi redat aproximativ prin: „voi echilibra balanţa judecăţii obligându-te la plata unei amenzi".

7,8 „spurcăciunile tale vor fi în mijlocul tău": aproape aceeaşi formulare ca mai sus (7,6), fiind diferite numai formele verbului (plural în v. 6, singular în v. 8). Pedeapsa păcatului este chiar persistenţa lui, însoţită de efectele lui distrugătoare (*vide* şi Rom. 1,18-32).

7,10 „dacă şi...": se poate înţelege şi „chiar dacă". ♦ „toiagul a înflorit": înţeles obscur, ca şi în TM.

7,11 „sprijinul nelegiuitului": *vide supra*, 4,16 („voi frânge sprijinul tău de pâine"; poate fi o atracţie). ♦ Versetul a fost discutat de C.M.L. Verdegaal (1986, pp. 116-117) din punctul de vedere al comentariului rabinic care a influenţat traducerile moderne (*e.g.* RSV: „Violence has grown up into a rod of wickedness; none of them shall remain, nor their abundance, nor their wealth; neither shall there be preeminence among them").

12 Vine vremea, iată ziua:
să nu se bucure cel ce cumpără şi să nu jelească cel ce vinde.
13 Că cine cumpără nu se va mai întoarce nicicând la cel ce vinde
şi omul nu se va înstăpâni cu ochiul pe viaţa sa.
14 Sunaţi din trâmbiţă şi cumpăniţi-le pe toate.
15 Războiul cu sabie în afară,
foametea şi molima înăuntru;
cel din câmpie va pieri de sabie,
iar pe cei din cetate foametea şi molima îi vor nimici.
16 Iar cei care vor scăpa de ele vor fi mântuiţi
şi vor fi în munţi;
îi voi ucide pe toţi [ceilalţi], pe fiecare în nelegiuirea lui.
17 Mâinile toate vor fi fără vlagă,
iar coapsele toate se vor mânji cu umezeală,
18 şi se vor înfăşura în saci
şi-i va acoperi uluirea;
şi pe fiece chip [va fi] la ei ruşinea,
şi pe fiece creştet, pleşuvia.
19 Argintul lor va fi azvârlit prin pieţe

7,12 TM are în plus, la sfârşitul versetului: „Căci mânia aprinsă este împotriva întregii mulţimi". ♦ Vv. 12-15 descriu consecinţele împlinirii vremii, ale venirii „zilei": reacţiile normale ale oamenilor se anulează, sentimentele lor obişnuite încetează, dispar bucuria celui ce cumpără, tristeţea celui ce se desparte de obiectul vândut, teama faţă de unul mai puternic; „ziua" aduce nimicirea prin sabie, molimă/moarte şi foamete, deopotrivă a celor din oraşe şi din afara lor.
7,13-14 În TM: „Căci cel ce vinde nu se va mai întoarce la marfa lui, chiar dacă mai e în viaţă, căci vedenia ce stă peste toată mulţimea nu se va schimba, fiecare va trăi în fărădelegea lui, nu se vor mai întări. Se sună din trâmbiţe, totul e pregătit, dar nimeni nu merge la luptă, căci mânia Mea aprinsă este peste toată mulţimea".
7,16 „îi voi ucide... nelegiuirea lui": TM are „vor geme ca turturelele din văi, fiecare pentru fărădelegea sa".
7,17 „coapsele toate se vor mânji cu umezeală": TM are „toţi genunchii se vor preschimba în apă".
7,18 „îi va acoperi uluirea": TM are „îi va cuprinde tremurul". ♦ „pleşuvia": pentru părul ras ca semn de sclavie, *vide* Is. 7,20; mai frecvent este un simbol al ruşinii (2Rg. 10,4-5; 1Ezd. 9,3) ori al doliului (Is. 15,2; Ier. 41,5-6; 48,37).
7,19 TM are „Îşi vor azvârli argintul pe străzi şi aurul va fi pentru ei murdărie. Argintul şi aurul lor nu-i vor putea izbăvi în ziua urgiei lui *YHWH*: sufletele lor nu se vor sătura şi pântecele lor nu se vor umple, căci au fost [pricină de] poticnire pentru păcatul lor".

şi aurul lor va fi dispreţuit.
Sufletele lor nu-şi vor găsi saţul,
iar pântecele lor nu se vor umple:
căci [aceasta] era cazna pentru nelegiuirile lor. 20 Podoabele alese le-au folosit spre fală, şi au făcut din ele chipuri ale spurcăciunilor lor; de aceea le-am dat lor [podoabele] ca [să le fie] spurcăciune.
21 Şi le voi da în mâinile străinilor ca să le jefuiască
şi ciumelor pământului, ca să le fie prăzi:
şi le vor spurca.
22 Îmi voi întoarce faţa de la ei
şi vor pângări veghea Mea
şi vor intra la ele fără pază
şi le vor spurca;
23 şi vor face neorânduială,
pentru că ţara este plină de popoare
şi cetatea este plină de nelegiuire.
24 Şi voi întoarce neobrăzarea puterii lor
şi li se vor pângări cele sfinte.
25 Împăcare va veni şi va căuta pacea,
dar nu va fi.

♦ Decăderea aurului şi argintului este semnul disperării şi se transformă într-un punct de plecare pentru explicarea felului în care oamenii vor fi loviţi de nenorocire.
7,22 „veghea": ἐπισκοπή, *litt.* „supraveghere", „inspectare" sau „cercetare"; desemnează aici obiectul „supravegherii" divine, acum abandonat. TM are „comoara Mea". Posibilă referire la Ierusalim. ♦ „vor intra... spurca": TM are „şi vor intra tâlharii şi o vor pângări".
7,23 „şi vor face neorânduială (φυρμόν)": TM are „fă un lanţ". Φυρμός înseamnă „amestec", „mixtură", „frământare", folosit în unele contexte biblice pentru a sugera relaţiile sexuale promiscue. *Cf. Septuaginta* 4/II, Psalmii lui Solomon 2,13 şi nota *ad loc.* ♦ „plină de popoare": TM are „plină de judecăţi sângeroase".
7,24 TM are în plus, la început: „Îi voi aduce pe cei răi dintre neamuri şi le vor lua în stăpânire casele".
7,25 „Împăcare": TM are „cutremurare". Traducătorul LXX a citit *KPR* în loc de *QPD* (*cf.* LEH, *s.u.* ἐξιλασμός).
7,25-27 Imaginea terifiantă a pedepsei este dominată de absenţa păcii: o dată cu pacea sunt luate bunăstarea, sănătatea, ordinea unei societăţi aşezate. Nu mai pot fi de nici un ajutor cei de la care poporul aşteaptă întotdeauna salvarea: profetul, preotul, bătrânii, căpeteniile. Se vesteşte apropierea unor vremuri când poporul nu va găsi mângâiere şi sprijin în cuvintele profeţilor.

26 Vai peste vai va fi,
şi veste [rea] peste veste [rea] va fi;
şi vor căuta vedenie de la proroc;
dar legea va pieri de la preot
şi sfatul de la bătrâni.
27 Căpetenia se va îmbrăca de moarte,
iar mâinile poporului din ţară vor amorţi.
După căile lor voi face cu ei
şi după judecăţile lor îi voi pedepsi;
şi vor cunoaşte că Eu [sunt] Domnul.»"

8 [1] Şi a fost în anul al şaselea, în luna a cincea, în [ziua] a cincea a lunii: eu şedeam în casă, iar bătrânii din Iuda şedeau dinaintea mea; şi a fost asupra mea mâna Domnului [2] şi am privit şi, iată: o înfăţişare de bărbat, de la mijloc şi până jos [era] foc, iar de la mijloc în sus, ca o vedenie de aur cu argint. [3] Şi a întins o înfăţişare de mână şi m-a apucat de creştet; şi duhul

---

7,27 „de moarte": gr. ἀφανισμός, „distrugere", „exterminare". ♦ „vor amorţi": gr. παραλυθήσονται, „vor fi slăbite", „vor fi paralizate". ♦ Termenul ebraic prin care este denumită „căpetenia", *nāśî'*, *litt.* „prinţ", este folosit frecvent în cartea lui Iezechiel. Cuvântul e folosit în cărţile postexilice pentru a desemna un conducător al lui Israel după restauraţie.

8,1 Capitolele 8–11 formează o unitate, în care este relatată viziunea măreaţă a profetului aflat în extaz. La o stare extatică similară se făcea aluzie în 3,12.14.22 *sqq.*; *cf. infra*, 37,1. ♦ „anul al şaselea": e vorba de al şaselea an al exilului regelui Iehonia (august-septembrie 592); *cf.* şi 1,2 (4Rg. 24,10-15). ♦ Textul grecesc şi cel ebraic diferă în privinţa indiciilor cronologice: TM are „într-a şasea [lună]". Varianta greacească ar putea fi coruptă, schimbând numărul lunii sub influenţa numărului zilei „a cincea". Unii comentatori au presupus însă că LXX păstrează data originară, în vreme ce TM a operat o schimbare de editare pentru a lăsa spaţiul necesar celor 390 de zile din vv. 4,5.9, la care se adăugau cele şapte zile din 3,16. J. Wevers observă totuşi că explicaţia nu este coerentă, de vreme ce nu înglobează şi cele patruzeci de zile din 4,6.

8,2 „bărbat": TM are *'ēş*, „foc". În ebraică, „foc" şi „bărbat" (*'iš*) au acelaşi schelet consonantic. Se consideră că vocalizarea TM e o contaminare, în vreme ce LXX reflectă forma originară. Bibliile moderne traduc aici „bărbat".

8,3 „m-a apucat... m-a ridicat": am tradus diferit acelaşi verb grecesc, ἀνέλαβεν. ♦ TM are „m-a apucat de un smoc de păr"; aici apare pentru prima dată gestul apucării de păr într-o viziune extatică. *Vide infra*, Bel 36 (ὁ ἄγγελος κυρίου τοῦ Αμβακουμ τῆς κόμης αὐτοῦ τῆς κεφαλῆς ἔθηκεν αὐτόν). ♦ „Stâlpul Cumpărătorului", gr. ἡ στήλη τοῦ κτωμένου: TM are „lăcaşul statuii geloziei care stârneşte gelozia" – expresia pare să se

m-a ridicat între pământ şi cer şi m-a dus la Ierusalim, într-o vedenie a lui Dumnezeu, în pridvorul porţii dinăuntru, care dă către miazănoapte, unde era Stâlpul Cumpărătorului. [4] Şi, iată, acolo era slava Domnului Dumnezeului lui Israel, după vedenia pe care o văzusem pe câmpie. [5] Şi mi-a spus: „Fiu al omului, ridică-ţi ochii către miazănoapte." Şi mi-am ridicat ochii către miazănoapte şi, iată: [am privit] de la miazănoapte până la poarta de la răsărit. [6] Şi mi-a spus: „Fiu al omului, ai văzut ce fac aceştia? Nelegiuiri mari săvârşesc ei aici, ca să se depărteze de cele sfinte ale Mele; şi vei vedea nelegiuiri încă şi mai mari."

[7] Şi m-a adus în pridvorul curţii [8] şi mi-a spus: „Fiu al omului, sapă." Şi am săpat şi, iată: o uşă. [9] Şi mi-a spus: „Intră şi priveşte nelegiuirile pe care le săvârşesc aceştia aici." [10] Şi am intrat şi am privit şi, iată: spurcăciuni

---

refere la un idol, eventual la statuia Astartei (LXX „chip al dumbrăvii") pe care regele Manase o adusese în templu (4Rg. 21,7) sau la un chip al lui Thammuz (*cf. infra*, v. 14); ultimele cuvinte par să fie o simplă glosă. Referirea la un idol se reia în TM, în finalul v. 5. ♦ Gestul apucării de creştet (prin care ar trebui să înţelegem: „de păr") aduce multă culoare în relatarea experienţei extatice a profetului. Intensitatea acestei imagini provine din faptul că nu ne aflăm în faţa unui clişeu. W. Zimmerli ordonează experienţele extatice ale lui Iezechiel după intensitate: de la 3,23; 37,1; la 3,12.14, până la 40,1 *sqq.* şi, în cele din urmă, 8,1 *sqq.* De fiecare dată, fenomenul extatic înseamnă nu numai o experienţă fizică, ci şi traversarea spirituală a unei graniţe care desparte percepţia obiectivă normală de realitatea subiacentă ce nu poate fi distinsă la lumina zilei. Capitolul 8 este plin de elemente obiective pe care oricine din Ierusalim le putea discerne în egală măsură; este însă deopotrivă dominat de glasul lui Dumnezeu, ce nu poate fi auzit de urechea omului obişnuit.

8,5 După „şi, iată" TM are „la miazănoapte de poartă era altarul cu statuia geloziei, şi aceasta la intrare", completare care apare şi în *Codex Alexandrinus*.

8,6 „aceştia": nu există un antecedent pentru acest pronume; TM are mai departe, în locul pronumelui, sintagma „casa lui Israel". ♦ „cele sfinte": gr. τὰ ἅγια echivalează la Iezechiel ebr. *miqᵉdāş*, „locul cel sfânt", „sanctuarul". ♦ V. Spottorno (1986, p. 81) remarcă prezenţa temenului gr. ἁμαρτία în *Codex Alexandrinus*, pe care editorii (Rahlfs, în primul rând) o socotesc mai puţin justificată decât a gr. ἀνομία, mai bine reprezentat în traducerea greacească. Situaţia este identică în v. 16,51.

8,7 „pridvorul", *litt.* „pridvoarele". La fel şi în vv. 8,14.16.

8,8 „sapă": TM are „sapă în perete".

8,10 „deşarte": gr. μάταια, termen utilizat frecvent în LXX pentru desemnarea idolilor şi a idolatriei. *Cf.*, de exemplu, Psalmii 23,4; 30,7; 95,5; 143,8 etc. ♦ Nu se ştie în ce constau „spurcăciunile deşarte" menţionate aici; J. Wevers (1969, p. 81) indică propunerile de identificare făcute: un cult babilonian, influenţe egiptene, o ceremonie de *hieros gamos*, ritul unei divinităţi vegetale. ♦ TM are, înainte de „spurcăciuni": „toate chipurile de târâtoare şi de dobitoace".

deşarte şi toţi idolii casei lui Israel [erau] zugrăviţi acolo, de jur-împrejur;
[11] şi [erau acolo] şaptezeci de bărbaţi dintre bătrânii casei lui Israel, şi Iezonias al lui Saphan, între ei, stătea în faţa lor, şi fiecare ţinea în mână o căţuie, iar fumul de tămâie se înălţa. [12] Şi mi-a spus: „Fiu al omului, ai văzut ce fac bătrânii casei lui Israel, fiecare dintre ei în cămara lui cea de taină? Căci au zis: «Domnul nu vede, Domnul a părăsit ţara.»" [13] Şi mi-a spus: „Vei vedea nelegiuiri încă şi mai mari, pe care le fac aceştia."

[14] Şi m-a adus la pridvorul porţii de la casa Domnului, [poarta] care dă spre miazănoapte, şi iată: nişte femei şedeau acolo jelindu-l pe Thammuz;
[15] şi mi-a spus: „Fiu al omului, ai văzut? Şi vei vedea năravuri încă şi mai rele decât acestea."

[16] Şi m-a adus în curtea dinăuntru a casei Domnului, şi iată: în pridvorul de la templul Domnului, între *ailam* şi altar, [erau] vreo douăzeci de bărbaţi, cu spatele la templul Domnului şi cu feţele în partea cealaltă; iar aceştia se închinau soarelui; [17] şi mi-a spus: „Ai văzut, fiu al omului? Oare

---

8,11 „Iezonias" (Ιεζονιος): aşa în Rahlfs; *Codex Vaticanus* atestă însă grafia χ în loc de ζ. Ebr. *Ya'azanyāhū*, fiul lui *Şāphān*. ♦ „stătea în faţa lor", gr. ειστήκει πρὸ προσώπου αὐτῶν: poziţia este un indiciu clar al desfăşurării unei slujbe religioase.

8,14 Thammuz/Tamuz (Dumuzi) era o zeitate sumeriană al cărei cult este atestat din mileniul al III-lea şi se caracteriza prin jertfe rituale şi bocete. Cultul lui Tamuz este insuficient cunoscut. Legenda îl prezintă ca pe un păstor şi domnitor sumerian, căsătorit cu zeiţa Iştar. La moartea lui, zeiţa l-a urmat în lumea subpământeană, iar fertilitatea a încetat pe pământ. Moartea şi învierea lui Tamuz, pentru câte o jumătate de an, coincid cu ritmul vegetaţiei. Scrierile babiloniene conţin cântări şi bocete pentru Tamuz; nu se ştie dacă ziua în care era jelit era ziua a patra a lunii care îi purta numele. Cultul lui s-a răspândit în Fenicia şi Siria, unde s-a conturat o legendă oarecum asemănătoare despre Adonis (identificat de egipteni cu Osiris) şi rivalitatea dintre Afrodita şi Persefona, *vide* Ovidiu, *Metamorfoze*, 10,298-559, 708-739. Byblos a fost centrul de cult asociat în chip special cu Adonis. Cultul acestuia se celebra exclusiv împreună cu cel al Afroditei, căreia, numai în această conjunctură, i se sacrifica un porc. La Alexandria, ritul consta în oficierea căsătoriei dintre Adonis şi Afrodita, după care, a doua zi, femeile purtau, cu bocete, chipul lui la ţărmul mării. La Atena, celebrarea consta în jelania femeilor şi alcătuirea „Grădinilor lui Adonis" ('Αδώνιδος κῆποι), nişte plante aşezate în vase.

8,15 „şi mai rele": în text μείζονα, „mai mari" (ca şi mai sus).

8,16 *ailam*: LXX αιλαμ; traducătorul a transliterat aproximativ ebr. *'ūlam*, „pridvor". ♦ „douăzeci": TM are „douăzeci şi cinci". ♦ „în partea cealaltă": TM are „spre răsărit".

8,17 „nelegiuire": TM are „silnicie". ♦ „aduc batjocură": gr. μυκτηρίζοντες; verbul are înţelesul „a strâmba din nas", „a dispreţui". *Cf.* 3Rg. 18,27; 4Rg. 19,21; 2Par. 36,16; Is. 37,22; Ier. 20,7; Prov. 12,8 *e.a.* TM are în plus „şi îşi ridică mlădiţa de viţă la nări";

[este] puţin lucru pentru casa lui Iuda să săvârşească nelegiuirile pe care le-au săvârşit aici? Căci au umplut pământul de nelegiuire; şi, iată: aceştia [sunt] ca unii care aduc batjocură. [18] Şi Eu cu mânie Mă voi purta cu ei; nu va avea îndurare ochiul Meu şi nici nu Mă voi milostivi."

9 [1] Şi a strigat în urechile mele [cu] glas puternic, zicând: „S-a apropiat pedepsirea cetăţii." Şi fiecare avea în mână uneltele nimicirii. [2] Şi iată: şase bărbaţi veneau de pe drumul de la poarta cea înaltă, care dă spre miazănoapte; şi fiecare [avea] o secure în mână; şi, în mijlocul lor, un bărbat

---

„ramura de viţă" apare şi în 15,2 (TM) şi Num. 13,23 (LXX: κλῆμα). În Is. 17,10 pare să fie pusă în legătură cu cultul unei divinităţi vegetale.

8,18 TM are în plus, la sfârşit: „Şi vor striga în urechile Mele cu glas mare şi nu-i voi asculta".

9,1 Relatarea viziunii profetice, începută în capitolul precedent, continuă cu un episod de un puternic dramatism, care trebuie să fi avut un impact memorabil asupra publicului. ♦ „glas puternic", *litt.* „glas mare". ♦ „pedepsirea... fiecare avea...": TM are „cercetările/ pedepsirile... fiecare cu...".

9,2 LXX indică „şase" oameni, în vreme ce TM indică „şapte". J. Wevers (*ad loc.*), comentând textul ebraic, observă că numărul şapte atribuit îngerilor care duc la îndeplinire judecata divină apare aici pentru prima dată, devenind mai apoi uzual (*cf.* Tob. 12,15; Apoc. 8,2.6; 15,6-8; 16). ♦ Pentru trimişii divini ai pieirii, *vide* Ex. 12,23; 2Rg. 24,16; 4Rg. 19,35. Episodul relatat în Ex. 12 are mai multe trăsături în comun cu cel de faţă: un semn distinctiv – sângele de pe uşă – făcea ca o casă să fie cruţată; un înger al nimicirii trecea prin sabie un întreg ţinut. ♦ „cămaşă până la călcâie": gr. ποδήρης, *vide* Ex. 25,7. TM are „[veşmânt de] in"; la fel şi la vv. 3 şi 11. ♦ „cingătoare de safir": gr. ζώνη σαπφείρου; textul ebraic are aici *qeseth hassophēr*, „călimară de scrib": *qeseth* e un cuvânt împrumutat din egipteană (*gštj*), înţeles greşit de traducătorul în greacă şi corectat în două codice καστυ γραμματέως (în care primul termen este transliterarea ininteligibilului termen egiptean), iar într-altul πινακίδιον γραφέως, „tăbliţă de scrib" (*vide* Zimmerli, 1979, p. 224). „Safirul" trebuie să fie o transliterare a ebr. *sophēr*, „scrib" (la fel şi la vv. 3 şi 11). Un personaj definit printr-un element propriu scribului trebuia să aibă rolul de a-i marca pe cei ce aveau să fie cruţaţi în ziua judecăţii. Ex. 21,6 atestă marcarea unei persoane în primul rând ca semn că este proprietatea altcuiva. Herodot (2,13) menţionează un templu din Egipt în care sclavii refugiaţi acolo pentru a găsi azil erau marcaţi cu στίγματα ἱερά („amprente sacre") şi deveneau în felul acesta de neatins; *vide* şi episodul Cain (Gen. 4,15). ♦ Făpturile divine se apropie venind dinspre miazănoapte, pe drumul pe care fusese adus şi profetul. Acei trimişi poartă însemne ale distrugerii, iar unul singur este înveşmântat în haine preoţeşti (*vide* Lev. 16,4) şi are menirea de a-i însemna pe cei drepţi, ca să fie deosebiţi de nelegiuiţi. Ei îndeplinesc funcţia unor îngeri ai distrugerii, amintind de 2Rg. 24,16 şi 4Rg. 19,35.

îmbrăcat în cămaşă până la călcâie şi cu cingătoare de safir peste mijloc: şi au venit şi au stat lângă altarul de aramă. [3] Şi slava Dumnezeului lui Israel s-a ridicat de pe heruvimii peste care era către curtea [din mijlocul] casei. Şi l-a strigat pe bărbatul cel îmbrăcat în cămaşă până la călcâie, care avea peste mijloc cingătoarea, [4] şi i-a spus: „Treci prin mijlocul Ierusalimului şi pune semnul pe frunţile bărbaţilor care gem şi suferă pentru toate nelegiuirile

9,3 „slava... s-a ridicat de pe heruvimii peste care era către curtea [din mijlocul] casei", *litt.* „slava... s-a ridicat de pe heruvimi, care era [*i.e.* slava] peste ei către curtea casei". Sintaxa în gr. urmează sintaxa textului ebraic. Slava lui Dumnezeu locuieşte peste heruvimii de pe capacul chivotului. *Cf.* şi 10,4. ♦ „heruvimii" – singular în TM. ♦ „curtea [din mijlocul] casei": gr. τὸ αἴθριον τοῦ οἴκου, *vide* P. Chantraine (*Dictionnaire étymologique de la langue grecque*), „curte interioară de unde vine lumina la încăperile din preajmă". Iez. 10,4; 40,14.15 (bis). TM are „pragul Casei". La fel şi la 10,4.

9,4 „Semnul" (gr. σημεῖον) pe care trimisul divin urmează să-l pună pe frunţile unor bărbaţi este, în ebraică, *taw*, ultima literă a alfabetului, care avea în vremea lui Iezechiel formă de cruce. Textul nu indică limpede cine anume trebuie însemnat în felul acesta; Charles R. Biggs (1996, p. 29) înregistrează trei posibilităţi de cruţare a celor aflaţi în Ierusalim în momentul acela: însemnul putea să-i pună la adăpost de pedeapsă pe preoţii urmaşi ai lui Ţadoq (*vide infra*, Iez. 44,15); ori pe Ieremia şi pe susţinătorii lui; ori pe cei care au fost mai târziu luaţi în exil şi care s-au dovedit a fi instrumentele prin care poporul lui Dumnezeu a fost salvat, nefiind prinşi în distrugerea Ierusalimului şi a templului. Făptura cu haine preoţeşti din viziunea lui Iezechiel primeşte porunca de a străbate Ierusalimul pentru a-i găsi pe cei ce meritău să fie însemnaţi: pare să se înţeleagă de aici că cei scoşi din oraş, duşi în exil, aveau să fie cei salvaţi de la nimicire. ♦ Paul M. Joyce (1986, pp. 318-319) interpretează semnul pe care omul îmbrăcat în veşmânt de in urmează să-l pună pe fruntea celor drepţi în termenii responsabilităţii individuale. Articolul lui are ca fundal general cercetarea rapidă a istoricului responsabilităţii în Vechiul Testament, pornind de la observaţia generală că pentru perioada veche este caracteristic episodul din Iisus Nave (cap. 7) în care întreaga familie a lui Achar este nimicită, iar proprietăţile îi sunt în totalitate distruse ca pedeapsă pentru o vină personală; perioada ulterioară, a profeţilor, marchează o schimbare a raportării la vina personală; cartea lui Iezechiel conţine câteva pasaje semnificative, între care unele se referă explicit la acest subiect. Episodul deosebirii între cei care vor scăpa şi cei sortiţi pieirii poate fi privit ca parte componentă a temei vinovatului ce urmează să primească o pedeapsă iminentă, gravă. În episodul de faţă sunt însemnaţi numai cei care se deosebesc de ceilalţi prin gemete şi suferinţă, disociindu-se prin aceste manifestări de nelegiuiţii din jurul lor. Toţi ceilalţi urmează să fie nimiciţi o dată cu cetatea (în capitolul următor, acelaşi om îmbrăcat în veşmânt de in se dovedeşte a fi instrumentul divin al distrugerii). Totuşi, v. 6 vorbeşte despre uciderea, în pedeapsa generală, a pruncilor: imaginea aminteşte de Iis. Nav. 7 (şi de Num. 16,32). ♦ Imaginea mâniei revărsate a lui Dumnezeu apare frecvent în cartea lui Iezechiel; *vide infra*, nota la 39,29.

ce se petrec în mijlocul lui." [5] Şi [celorlalţi] le-a spus în auzul meu: „Porniţi în urma lui spre cetate şi loviţi; ochii voştri să nu aibă îndurare şi să nu vă milostiviţi. [6] Ucideţi până la nimicire bătrân şi tânăr şi fecioară şi prunci şi femei, dar de nici unul dintre cei pe care este semnul să nu vă apropiaţi. Începeţi de la cele sfinte ale Mele." Şi au început de la bărbaţii cei bătrâni, care erau înăuntrul casei. [7] Şi le-a spus: „Pângăriţi casa şi ieşiţi să umpleţi drumurile de leşuri şi loviţi!" [8] Şi a fost [aşa:] când loveau, eu am căzut cu faţa [la pământ] şi am strigat şi am spus: „Vai, Doamne, vei nimici Tu ce a mai rămas din Israel, revărsându-Ţi mânia asupra Ierusalimului?" [9] Şi mi-a spus: „Nelegiuirea casei lui Israel şi a lui Iuda a crescut tot mai mult, pentru că s-a umplut ţara de popoare multe şi cetatea s-a umplut de nelegiuire şi de necurăţie; căci ei au spus: «Domnul a părăsit ţara, Domnul nu vede.» [10] Nu va avea îndurare ochiul Meu şi nici nu Mă voi milostivi; am pus pe capetele lor [pedeapsă pe măsura] căilor lor." [11] Şi iată: [s-a întors] bărbatul cel îmbrăcat în cămaşă până la călcâie şi încins cu cingătoare peste mijloc şi I-a răspuns zicând: „Am făcut după cum mi-ai poruncit."

10 [1] Şi am privit şi, iată: mai sus de tăria de deasupra capului heruvimilor [era] ca o piatră de safir, înfăţişarea unui tron peste ei. [2] Şi i-a spus

9,7 La sfârşit, TM are în plus: „şi au lovit prin cetate".

9,8 *Vide* 1,28 („am căzut cu faţa [la pământ]").

9,9 „popoare multe": TM are „sânge".

9,10 În *Codex Alexandrinus*, versetul începe cu cuvintele: „Şi Eu sunt". TM are la începutul versetului: „Eu, de asemenea" / „Cât despre Mine". Prezenţa pronumelui de pers. I singular ar putea sugera şi sensul echivalat de *Alexandrinus*.

10 Viziunea din cap. 10 este o prelungire a relatării din capitolele precedente; bărbatul în veşminte preoţeşti primeşte porunca de a împrăştia cărbuni încinşi, care să ducă la distrugerea prin foc a Ierusalimului. La acest nucleu al viziunii au fost adăugate elemente care ţin de descrierea tronului susţinut de heruvimi; pasajul aminteşte, prin componenţa sa, de cap. 1 (viziunea iniţială a profetului, căruia i se arată slava lui Dumnezeu). Nimicirea cetăţii este rezultatul acţiunii divine directe, de vreme ce cărbunii încinşi sunt luaţi „din mijlocul heruvimilor" aflaţi în vecinătatea nemijlocită a lui Dumnezeu. ♦ Viziunea tronului din acest capitol poate fi interpretată, din punctul de vedere al istoriei textului, ca o dublare a viziunii din cap. 1. Moshe Greenberg (1986, pp. 134-135), într-o cercetare echilibrată a indiciilor interne oferite de text, admite că în acest caz este plauzibilă presupunerea unei intervenţii străine de profet, chiar dacă în ansamblu înclină către respingerea teoriei conform căreia cartea lui Iezechiel ar fi fost supusă unei prelucrări editoriale extinse.

10,1 „tăria": *vide supra*, 1,22 şi nota.

bărbatului îmbrăcat în haină [lungă]: „Mergi în mijlocul roților de sub heruvimi și umple-ți pumnii cu cărbunii de foc din mijlocul heruvimilor și împrăștie-i peste cetate." Și a plecat sub ochii mei.

[3] Iar heruvimii stăteau în dreapta casei, când a intrat bărbatul; și norul a umplut curtea dinăuntru. [4] Și s-a ridicat slava Domnului de la heruvimi spre curtea [din mijlocul] casei și norul a umplut casa, iar curtea s-a umplut de strălucirea slavei Domnului. [5] Și zgomotul aripilor heruvimilor se auzea până în curtea din afară ca glasul Dumnezeului *Saddai* grăind. [6] Și a fost [așa:] când i-a poruncit bărbatului îmbrăcat cu haina cea sfântă, zicând: „Ia foc din mijlocul roților, din mijlocul heruvimilor", [el] a venit și a stat lângă roți. [7] Și [un heruvim] și-a întins mâna în mijlocul focului care era între heruvimi și a luat și a pus în mâinile celui îmbrăcat în haina cea sfântă: și [acela] a luat și a plecat. [8] Și am văzut [că] heruvimii [aveau] o înfățișare de mâini de oameni pe sub aripile lor. [9] Și am privit și, iată: patru roți stăteau lângă heruvimi, câte o roată lângă fiecare heruvim, iar înfățișarea roților [era] ca înfățișarea unei pietre de granat. [10] Înfățișarea lor [era] aceeași la toate patru, în felul în care ar fi o roată în mijlocul altei roți. [11] Când ele mergeau, mergeau în cele patru părți; nu se întorceau când mergeau, căci, oriîncotro privea cea care era prima, ele mergeau și nu se întorceau mergând. [12] Iar spinările [heruvimi]lor și mâinile lor și aripile lor și roțile [erau] pline de ochi de jur-împrejurul celor patru roți ale lor; [13] iar roțile acestea au

10,2 „haină [lungă]": στολή. TM are „[veșmânt de] in".

10,4 „curtea [din mijlocul] casei": *vide supra*, nota la 9,3. ♦ Distrugerea cetății este asociată cu plecarea slavei lui Dumnezeu din templu.

10,5 „zgomotul... glasul": în greacă este un singur termen, φωνή, *litt.* „sunet". ♦ „*Saddai*": gr. Σαδδαι, transliterare a numelui divin *Șadday*, tradus în alte locuri cu ὕψιστος, „Preaînalt" (*cf.*, de exemplu, Gen. 14,18). ♦ Segmentul 10,5-15 este atestat în manuscrisele de la Qumran – *vide* J. Lust, „Ezekiel Manuscripts in Qumran. Preliminary Edition of 4Q Ez a and b", 1986, pp. 96-97.

10,6 „îmbrăcat cu haina cea sfântă": TM are „îmbrăcat în in"; la fel și la v. 7.

10,7 Acesta este versetul care înregistrează actul final al distrugerii divine a cetății: omul în haină sfântă (TM „de in") primește în mâini foc luat „din mijlocul heruvimilor" ce susțineau tronul. ♦ „[un heruvim] și-a întins mâna": TM are, explicit: „Heruvimul și-a întins mâna".

10,9 „granat": piatră prețioasă din familia carbunculului, înrudită cu rubinul, de culoare roșu închis. TM are „ca scânteierea unei pietre de hrisolit" (după cum arată numele, e vorba de o piatră prețioasă de culoare aurie).

10,10 „Înfățișarea lor [era] aceeași", *litt.* „o [singură] înfățișare".

10,13 *Gelgel* transliterează ebr. *gal*ᵉ*gal*, „roată", „vârtej", „învolburare".

fost numite *Gelgel*, în auzul meu. [[14]] [15] Și [s-]au ridicat heruvimii. [Era] aceeași vietate pe care am văzut-o la râul Chobar. [16] Și când mergeau heruvimii, mergeau [și] roțile; și acestea erau pe lângă ei; iar când heruvimii își ridicau aripile ca să se înalțe de la pământ, roțile lor nu se întorceau. [17] Când ei se opreau, se opreau [și roțile] și când ei se înălțau, se înălțau [și roțile] după ei, pentru că era duh de viață în ele.

[18] Și a ieșit slava Domnului din Casă și s-a suit peste heruvimi. [19] Și și-au ridicat heruvimii aripile și s-au înălțat de la pământ în fața mea: când mergeau, și roțile erau lângă ei, și s-au oprit în pridvorul porții din față de la Casa Domnului; iar slava Dumnezeului lui Israel era peste ei, deasupra. [20] Aceasta este vietatea pe care o văzusem sub Dumnezeul lui Israel la râul Chobar. Și am cunoscut că sunt heruvimi. [21] Fiecare [avea] patru fețe și fiecare opt aripi și [ca] o înfățișare de mâini de om sub aripile lor. [22] Iar asemănarea fețelor lor – erau aceleași fețe pe care le-am văzut sub slava Dumnezeului lui Israel la râul Chobar: și ele mergeau fiecare drept în fața sa.

11 [1] Și m-a ridicat [un] duh și m-a adus pe poarta din față a casei Domnului, care dă spre răsărit. Și iată: în pridvorul porții [erau] vreo douăzeci și

10,14 V. 14 nu există în LXX, fiind probabil o adăugire ulterioară; TM: „Și fiecare din ei avea patru fețe: întâia față era față de heruvim, iar a doua față era față de om, iar a treia [era] față de leu, iar a patra [era] față de vultur". *Cf.* v. 1,10 (acolo este indicat chipul de vițel, iar aici apare chipul unui heruvim).

10,17 Segmentul 10,17–11,11 este atestat în manuscrisele de la Qumran – *vide* J. Lust, „Ezekiel Manuscripts in Qumran. Preliminary Edition of 4Q Ez a and b", 1986, pp. 97-98.

10,18 „a ieșit": TM are „s-a ridicat". ♦ Vv. 18-19 încheie episodul din viziunea lui Iezechiel în care slava lui Dumnezeu părăsește templul; mișcarea este dinspre pridvor spre poarta de răsărit, intrarea principală a templului.

10,20 „sunt heruvimi": gr. χερουβιν ἐστίν: este deopotrivă de legitimă traducerea prin singular („este heruvim"), substantivul fiind folosit ca neutru, cu acordul posibil: subiect la plural, predicat la singular.

10,21 „opt aripi": TM are „patru aripi".

10,22 „sub slava Dumnezeului lui Israel": nu apare în TM.

11,1 „pridvorul", *litt.* „pridvoarele". ♦ „Iezonias al lui Ezer": în TM, *Ya'azan*ᵉ*yāh* fiul lui *'Azur*. ♦ „Phaltias al lui Banaias": în TM, *P*ᵉ*lath*ᵉ*yāhū*, fiul lui *B*ᵉ*nāyāhū*. ♦ „mai-marii poporului": sintagma din TM desemnează, la singular, guvernatorul unui oraș (Jud. 9,30; 1Rg. 22,26 TM; *vide infra*, 12,10), dar în acest context se referă la un fel de „funcționari publici", oficiali de rang înalt care făceau parte din „sfatul bătrânilor" (Block, 1997, vol. I, p. 332). ♦ J. Wevers consideră că pasajul 1-13 își dezvăluie caracterul secundar prin faptul că este total lipsit de legătură cu contextul. ♦ Charles R. Biggs (1996, p. 31)

cinci de bărbaţi şi i-am văzut în mijlocul lor pe Iezonias al lui Ezer şi pe Phaltias al lui Banaias, mai-marii poporului. [2] Şi mi-a spus Domnul: „Fiu al omului, aceştia [sunt] bărbaţii care cugetă deşertăciuni şi dau sfaturi rele în cetatea aceasta, [3] cei care spun: «N-au fost înălţate de curând casele? Aceasta este căldarea, iar noi [suntem] cărnurile.» [4] De aceea să proroceşti împotriva lor, să proroceşti, fiu al omului." [5] Şi a căzut peste mine [un] duh al Domnului şi mi-a zis: „Spune: «Acestea le spune Domnul: 'Aşa aţi vorbit, casă a lui Israel, şi Eu ştiu urzelile duhului vostru. [6] V-aţi înmulţit morţii în cetatea aceasta şi i-aţi umplut drumurile cu cei loviţi.' [7] De aceea acestea le spune Domnul: 'Morţii voştri, pe care i-aţi lovit în mijlocul ei, aceştia sunt cărnurile, iar aceasta este căldarea, dar pe voi vă voi scoate din ea. [8] Vă temeţi de sabie şi voi aduce sabie asupra voastră', spune Domnul. [9] 'Şi vă voi

---

consideră că viziunea relatată în 11,1-13 este una nouă, diferită de cea în care este formal integrată (cap. 8–11). Substanţa celor două viziuni este asemănătoare, fără a fi însă identică, pentru că profetul fusese deja purtat de „duh" în templu (v. 1). Se stabileşte o similitudine între aducerea profetului la poarta de răsărit şi v. 8,3, care iniţiază relatarea viziunii din cap. 8–11. În ambele pasaje, profetul este purtat de „duhul" care îl duce la templu. Viziunea particulară din cap. 11 se referă la un act de abatere severă de la cultul datorat lui Dumnezeu; autorii lui sunt douăzeci şi cinci de conducători din Ierusalim, care nu mai apar în vreun alt segment al cărţii lui Iezechiel.

11,2 „Domnul": TM are „duhul". ♦ „cugetă deşertăciuni": TM are „pun la cale ticăloşii".

11,3 Cuvintele rostite de bărbaţii din viziunea profetică sunt dificil de interpretat în TM: *litt.* „Nu aproape construire de case...", ceea ce a fost înţeles fie „Nu e vremea de construit case..." (Ierusalimul suferise multe distrugeri deja la invazia din 598/597 î.H., iar Babilonul continua să fie în plină expansiune), fie „Nu e aproape (nenorocirea): să construim case..." (cei scăpaţi din prima încercare se credeau la adăpost). Varianta grecească desface în două secţiuni fraza, transformând prima parte într-o interogaţie, al cărei sens sugerează încrederea în viitorul cetăţii, de vreme ce Dumnezeu nu ar fi îngăduit să fie înălţate acolo clădiri noi dacă avea de gând să le distrugă în scurt timp. Pe acest fundal, a doua secţiune întăreşte sentimentul de siguranţă: cetatea este o căldare care ţine în ea cărnurile şi nu le lasă să se reverse. Această falsă certitudine este însă spulberată: profetului i se porunceşte să vorbească împotriva bărbaţilor. Imaginea vasului de gătit nu este un simbol al siguranţei, ci al distrugerii, de vreme ce trimite la fărâmiţarea cărnurilor puse pe foc.

11,6 „morţii... cei loviţi": e vorba de cei căzuţi în luptă, dar şi de abuzurile şi crimele întâi-stătătorilor cetăţii, comparaţi în 22,27 cu „lupii care-şi răpesc prada ca să-i verse sângele" (Eissfeldt, 1964, p. 80; Block, 1997, vol. I, p. 335).

11,7 „i-aţi lovit": TM are „i-aţi pus".

11,9-10 Textul ar putea face aluzie la evenimentele din 587 î.H., când mulţi dintre conducătorii poporului au fost duşi la Ribhlah (Deblatha în LXX), în nordul Israelului

scoate din [cetate] şi vă voi da în mâinile străinilor şi voi face judecăţi asupra voastră. [10] Veţi cădea de sabie, pe munţii lui Israel vă voi judeca: şi veţi cunoaşte că Eu [sunt] Domnul. [11] Aceasta nu va fi pentru voi căldare, iar voi nu veţi fi în ea carne: pe munţii lui Israel vă voi judeca, [12] şi veţi cunoaşte că Eu [sunt] Domnul.'»" [13] Şi a fost [aşa:] pe când proroceam eu, Phaltias al lui Banaias a murit şi eu am căzut cu faţa [la pământ] şi am strigat cu glas mare şi am spus: „Vai, vai, Doamne, Tu dai pieirii pe cei rămaşi ai lui Israel."

[14] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [15] „Fiu al omului, fraţii tăi şi bărbaţii [aflaţi] cu tine în robie şi toată casa lui Israel a ajuns la

---

(*vide* 4Rg. 25,18-21); cele întâmplate atunci s-ar interpreta ca o împlinire a acestor cuvinte profetice.

11,10 „pe munţii": TM are „pe teritoriul"; la fel şi la v. 11.

11,12 TM adaugă: „în ale Cărui îndreptări nu aţi umblat şi ale Cărui judecăţi nu le-aţi împlinit, ci aţi făcut după judecăţile neamurilor care vă înconjoară".

11,13 Moartea lui Phaltias al lui Banaias are o puternică încărcătură simbolică. Numele *P^elath^eyāhū... B^enāyāhū* se pot traduce „*YHWH* a izbăvit... *YHWH* a zidit", ceea ce ar explica reacţia profetului: el vede ameninţată speranţa „celor rămaşi ai lui Israel" (Block, 1997, vol. I, p. 338).

11,14-21 Secvenţa 11,14-21 pare să fi fost la origine o profeţie independentă (nefăcând aşadar parte din viziunea templului), menită să dea speranţă exilaţilor. Articulaţia o reprezintă răspunsul pe care îl primeşte profetul la strigătul lui de disperare; se produce o suprapunere între exilaţi şi partea poporului ales care urma să fie speranţa pentru viitorul lui Israel. Ei sunt cei cărora „rămăşiţele" din Ierusalim şi nou-veniţii voiau să le ia locul, înstăpânindu-se pe proprietăţile lăsate în urmă; ţara făgăduită şi Dumnezeu sunt în mod tradiţional văzute ca fiind inseparabile, iar consecinţa pentru exilaţi părea a fi pierderea simultană a proprietăţii şi a legăturii cu Dumnezeu (*vide* şi 1Rg. 26,19; Os. 9,3); reversul îl reprezintă convingerea celor rămaşi în Ierusalim că ei sunt moştenitorii ţării şi instrumentul prin care Dumnezeu va restaura Israelul. Răspunsul divin înregistrat de Iezechiel aici (v. 15) are ca punct central expresia „toată casa lui Israel" (gr. πᾶς ὁ οἶκος τοῦ Ισραηλ); acest tip de referire la exilaţi arată limpede că profetul îi desemnează (în viziunea sa) ca poporul menit să ducă mai departe relaţia specială cu Dumnezeu. Ei au fost îndepărtaţi de ţara lor, dar nu de Dumnezeu, care a continuat să le fie alături chiar şi în locurile îndepărtate unde au ajuns. Înnoirea legământului dintre Dumnezeu şi poporul ales se îndreaptă înspre exilaţi, în vreme ce locuitorii Ierusalimului sunt condamnaţi pentru nesupunerea lor.

11,15 „bărbaţii [aflaţi] cu tine în robie", *litt.* „bărbaţii robiei tale". TM are *'an^eşēy ghe'ullāthekā*, *litt.* „bărbaţii rudeniei tale"; s-a propus însă şi lecţiunea *gālūth^ekā*, „pribegiei tale". ♦ „a ajuns la sfârşit" (gr. συντετέλεσται): TM are „întreagă". ♦ Departe sunteţi...": Ţara făgăduită şi prezenţa lui Dumnezeu erau în mod tradiţional văzute ca fiind inseparabile – *vide supra*, nota la 11,14-21.

sfârşit, [ei] cărora cei ce locuiesc în Ierusalim le-au spus: «Departe sunteţi de Domnul; nouă ne-a fost dată ţara ca moştenire.» [16] De aceea, zi: «Acestea le spune Domnul: 'Îi voi izgoni la neamuri şi-i voi risipi pe tot pământul, şi le voi fi ca un mic [lăcaş] sfinţit în ţările în care vor intra.'» [17] De aceea, zi: «Acestea le spune Domnul: 'Şi îi voi primi dintre neamuri

11,16 „Îi voi izgoni... îi voi risipi... şi le voi fi...": uşor anacronism al textului grecesc, în care verbele sunt la viitor, dar e vorba de cei aflaţi *deja* în exil. În TM verbele sunt la perfect. ♦ „[lăcaş] sfinţit": sensul de bază al gr. ἁγίασμα este „sfinţire/sfinţenie", „consacrare"; „strugurele consacrării" (Lev. 25,5), „ţinutul sfinţeniei [Domnului]" (Ps. 77,54) etc., dar termenul desemnează frecvent în LXX lăcaşul lui Dumnezeu (Ex. 15,17; 25,8; 1Par. 22,19 etc.), locul prezenţei Sale (*cf. Septuaginta* 1, Glosar, *s.u.* „sfinţenie" şi „a sfinţi"). ♦ „le voi fi ca un mic [lăcaş] sfinţit": TM are „întru câtva un sanctuar" (dar conotaţiile adverbului sunt intenţionat ambigue: el poate fi interpretat şi adjectival, „un mic sanctuar", sau temporal, „sanctuar pentru un răstimp"; în schimb, Targumul referă adverbul la popor, nu la sanctuar: „pentru că ei sunt câţiva [la număr], le voi fi..." – *vide* Block, 1997, vol. I, pp. 341, 349). Deşi se vor afla în exil, Dumnezeu va rămâne alături de ei ca odinioară în sanctuarul de la Ierusalim, idee ce poate fi considerată fără precedent în teologia mozaică veterotestamentară, în care templul este semnul vizibil al prezenţei şi legăturii lui *YHWH* cu poporul ales. Comentatorii moderni au observat că „abstractizarea" lăcaşului de cult în persoana lui *YHWH* nu are paralele în VT (însă o analogie interesantă se regăseşte în textul neotestamentar al Evangheliei după Ioan 2,19-21: „Iar El [*i.e.* Iisus] vorbea despre templul Trupului Său"). În concepţia mozaică, sanctuarul este *un lăcaş* consacrat de prezenţa şi manifestarea divină, „Casa Domnului". Considerând probabil prea îndrăzneaţă ideea din textul lui Iezechiel, Targumul parafrazează în acest loc: „Pentru că i-am risipit pe pământ, le-am dat lor sinagogi, [cu puţin] mai prejos decât Templul Meu Sfânt" (*cf.* Block, 1997, vol. I, p. 349, nota 31), un argument în plus asupra originii sinagogii încă din timpul exilului babilonian.

11,17 Acesta este primul pasaj din cartea lui Iezechiel în care se conturează imaginea reunirii poporului ales după risipirea lui prin lume. Johan Lust analizează în repetate rânduri subiectul (*vide* şi nota la 34,13); în articolul „Exile and Diaspora. Gathering from Dispersion in Ezekiel" (1999) urmăreşte înţelesurile termenilor care înseamnă „exil" şi „risipire". În această carte profetică este de mai multe ori menţionată împrăştierea israeliţilor printre păgâni, fie ca ameninţare, fie ca fapt împlinit. Ideea este frecvent urmată de o promisiune de reunire şi de intrare în ţara făgăduită. Interpretarea uzuală este că Iezechiel se referă la exilul în Babilon şi la eliberarea din robia babiloniană; consecinţa acestei interpretări este echivalarea exilului cu diaspora, sau risipirea printre păgâni, iar eliberarea exilaţilor aflaţi în Babilon, cu reunirea finală. Lust analizează această suită de interpretări urmărind relaţia dintre termenii *golah*, „exil", şi *galut*, „împrăştiere", termen căruia în greacă îi corespunde într-o oarecare măsură διασπορά, „diseminare". ♦ „îi voi primi... îi voi strânge...": TM are „vă voi aduna... vă voi strânge...".

şi-i voi strânge din ţările în care i-am risipit şi le voi da pământul lui Israel. [18] Şi vor intra acolo şi vor ridica de pe el toate spurcăciunile lui şi toate nelegiuirile lui. [19] Şi le voi da o altă inimă şi duh nou voi pune în ei şi voi scoate inima de piatră din carnea lor şi le voi da o inimă de carne, [20] ca să umble în rânduielile Mele şi să păzească îndreptările Mele şi să le împlinească. Şi Îmi vor fi Mie popor şi Eu le voi fi lor Dumnezeu. [21] Iar pentru inima spurcăciunilor lor şi a nelegiuirilor lor, după cum umbla inima lor, le-am dat asupra capetelor lor [pedeapsă pe măsura] căilor lor', spune Domnul.»"

[22] Şi şi-au ridicat heruvimii aripile şi roţile [erau] lângă ei, iar slava Dumnezeului lui Israel [era] peste ei, deasupra lor; [23] şi slava Domnului s-a ridicat din mijlocul cetăţii şi a stat pe muntele care era în faţa cetăţii. [24] Şi m-a ridicat [un] duh şi m-a adus în ţara caldeilor, în robie, în vedenie, în duhul lui Dumnezeu; şi m-am ridicat din vedenia pe care o văzusem, [25] şi am grăit către [cei din] robie toate cuvintele Domnului, pe care mi le arătase.

12 [1] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [2] „Fiu al omului, tu trăieşti în mijlocul nelegiuirilor acestor [oameni], care au ochi să vadă şi nu

11,19 „o altă inimă": TM are „o inimă – una" (= fidelă, neîmpărţită). *Cf.* Ier. 39,39: „Şi le voi da lor o altă cale (o singură cale – TM) şi o altă inimă (o singură inimă – TM) ca să se teamă de Mine în toate zilele...". ♦ „voi pune (în ei)", *litt.* „voi da".

11,20 „Şi Îmi vor fi Mie popor şi Eu le voi fi lor Dumnezeu" – formula legământului.

11,22 Viziunea se încheie cu plecarea slavei lui Dumnezeu (vv. 22-23) şi întoarcerea profetului printre exilaţii din Babilon (vv. 24-25). Ceea ce le relatează profetul oamenilor din jurul său are rostul de a-i încuraja să se concentreze asupra lor înşile, începând să mai spere în salvarea Ierusalimului, cetate condamnată de Dumnezeu. Exilaţii suferiseră judecata şi pedeapsa divină, dar ei sunt cruţaţi, rămân cei în care îşi pune speranţa Israel. Speranţa poporului ales se împlineşte în succesiunea de evenimente simbolizate de judecată, pedeapsă, înnoirea legământului.

11,23 Muntele din faţa cetăţii este Muntele Măslinilor. ♦ *Vide supra*, nota la 1,28.

11,24 „în robie", *i.e.* „în mijlocul celor robiţi" – *vide supra*, nota la 1,1. ♦ „vedenie... vedenia", gr. ὅρασις: este termenul tehnic folosit în mod consecvent pentru „viziune extatică". ♦ „m-am ridicat din vedenia": TM are „s-a ridicat de deasupra mea vedenia".

11,25 „cuvintele": gr. λόγοι traduce ebr. *d^ebhārîm*, care înseamnă şi „cuvinte", şi, generic, „lucruri".

12,1 Comentatorii din secolul trecut (*apud* Zimmerli, 1979, p. 267: Gustav Hölscher, *Hesekiel, der Dichter und das Buch*, Töpelmann, Giessen, 1924; G.A. Cooke, *A Critical and Exegetical Commentary of the Book of Ezekiel*, Clarke, Edinburgh, 1936; A. van der

văd şi au urechi să audă şi nu aud, pentru că este o casă care [Mă] întărâtă.
[3] Iar tu, fiu al omului, pregăteşte-ţi boccea de robie ziua, sub privirile lor; şi
vei fi luat în robie din locul tău într-un alt loc, sub privirile lor, ca să vadă,
căci este o casă care [Mă] întărâtă. [4] Şi să-ţi scoţi bocceaua ca boccea de
robie, ziua, sub ochii lor: iar tu să porneşti [la drum] seara, cum pleacă un
rob; [5] sub privirile lor să-ţi faci o spărtură în zid şi să ieşi pe acolo. [6] Sub
privirile lor vei fi luat pe umeri şi vei ieşi pe ascuns; să-ţi acoperi faţa şi să
nu vezi pământul: căci te-am dat pe tine semn pentru casa lui Israel." [7] Şi
am făcut aşa în toate, după cum mi-a poruncit, şi mi-am scos bocceaua ca
boccea de robie, ziua, iar seara mi-am făcut o spărtură în zid şi am ieşit pe
ascuns: am fost luat pe umeri sub privirile lor.

Born, *Die historische Situatie van Ezechiels prophetie*, Bijbels Seminarie, Leuven, 1947; Georg Fohrer, *Die symbolischen Handlungen der Propheten*, Zwingli, Zürich, 1968[2]) sunt de acord că relatarea acţiunii simbolice din 12,1-16, unde Iezechiel anunţă deportarea locuitorilor din Ierusalim, a suferit unele prelucrări, contaminări cu elemente dintr-o altă relatare, despre soarta personală a lui Sedekias la căderea Ierusalimului (4Rg. 25,4-7; Ier. 39,4-7; 52,7-11). Iezechiel a primit misiunea să dezvăluie la lumina zilei evenimentele care urmează să aibă loc, pentru ca şi cei ce nu înţeleg cu mintea ce se întâmplă să vadă cu ochii; există însă indicii ale unei prezentări nocturne, corespunzând fugii la vreme de noapte a lui Sedekias. Datarea lui W. Zimmerli (1979, pp. 281-282) plasează secţiunea 12,21-25 în perioada imediat precedentă evenimentelor din 587 î.H., care au confirmat profeţia.

12,1-15 *Vide supra*, nota la 3,22-27.

12,3 „boccea", *litt.* „lucruri, bagaje"; gr. σκεύη desemnează generic orice fel de obiecte, unelte etc.; echivalare sugestivă în Biblia de la 1688: „dichise de robire". O serie de basoreliefuri asiriene înfăţişează prizonieri de război purtând pe umeri astfel de bagaje din care, după o precizare din Talmud (*B. Ned.* 40b-41a), nu trebuia să lipsească un felinar, un vas şi o rogojină pentru dormit (*vide* Block, 1997, vol. I, p. 369, nota 37). ♦ „ca să vadă, căci...": din TM se poate înţelege şi „ca să vadă (= să-şi dea seama) că...".

12,5 În Babilon, zidurile caselor erau făcute din cărămizi uscate la soare, putând fi străpunse cu uşurinţă; pentru utilizarea cărămizilor nearse ca material de construcţie, *vide supra*, nota la cap. 4. ♦ „să ieşi": TM are „să scoţi [bocceaua]"; la fel şi la v. 6.

12,6 „vei fi luat pe umeri": TM are „vei lua [bocceaua] pe umeri". *Vide infra*, nota la 12,12. ♦ Segmentul 12,3-6 prezintă o separare diferită în versete în ed. Brenton, având ca rezultat un v. 6 mai logic, dar care pare rupt de precedentele („sub privirile lor" rămâne în v. 5). ♦ „pe ascuns": TM are „pe beznă"; la fel şi la vv. 7 şi 12. ♦ „semn": gr. τέρας, semn miraculos (de obicei prevestitor de rău). Ca şi la Osea, Isaia şi Ieremia, însăşi viaţa profetului este grăitoare pentru lucrarea lui Dumnezeu.

12,7 „mi-am făcut o spărtură": TM are „mi-am făcut cu mâna o spărtură". ♦ „am fost luat pe umeri": TM are „am luat [bocceaua] pe umeri". La fel şi la v. 12, „va lua pe umeri".

[8] Şi a fost cuvântul Domnului către mine dimineaţa, zicând: [9] „Fiu al
omului, nu ţi-a spus casa lui Israel, casa care [Mă] întărâtă: «Ce faci?»
[10] Spune-le: «Acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: [Către] cârmuitorul şi mai-marele din Ierusalim şi toată casa lui Israel, câţi sunt în ea, [11] spune
că Eu făptuiesc semne în [cetate]; cum am făcut, aşa se va întâmpla cu ei,

---

12,8-12 Vv. 8-12 oferă o interpretare a acţiunii profetice. Gesturile pe care le îndeplineşte Iezechiel sunt un semn vizibil pentru cei din jurul lui, din care ei pot înţelege ce urmează să li se întâmple şi mai cu seamă că exilul este actul prin care Dumnezeu îi pedepseşte. Destinatarii profeţiei: cei aflaţi încă în Ierusalim; ea funcţionează însă şi ca o rememorare pentru cei deja exilaţi a faptului că propriul lor exil era urmarea îndepărtării de Dumnezeu.

12,9 „nu ţi-a spus", *litt.* „nu ţi-au spus" – acord după sens, ca în ebraică. ♦ Comentatorii din ultimele decenii (spre deosebire de predecesorii lor) sunt convinşi că aceste acţiuni ale lui Iezechiel nu erau doar enunţate, ci cu adevărat înfăptuite; Moshe Greenberg (1983, p. 122) observă că anticiparea explicită a reacţiei publicului la acte de acest fel exclude interpretarea lor ca viziuni.

12,10 „Stăpânul [meu], Domnul", gr. κύριος κύριος, *litt.* „Domn Domn" echivalează ebr. *'Adhōnay YHWH*. La fel şi la 13,20 etc. ♦ „cârmuitorul": TM are *nāśī'*, „principe", cu referire mai precisă la rege. ♦ „mai-marele": *vide supra*, nota 11,1; probabil traducătorul LXX a citit *MŞL* în loc de *MŚ'*, „oracol". ♦ „Cârmuitorul şi mai-marele": aceasta este punctuaţia lui Rahlfs. Problema este că sunt în nominativ, ceea ce l-a determinat pe Brenton să le socotească apoziţii pe lângă „Domnul". Aceeaşi problemă există şi în TM, unde *hannāśī'*, „principele", apare la început de frază fără nici o prepoziţie (*litt.* versetul sună „principele oracolul acesta la Ierusalim şi toată casa lui Israel..."). De aceea, unii îl omit la traducere socotindu-l o ditografie (*e.g.* BJ: „Cet oracle est prononcé à Jérusalem et dans toute la maison d'Israel"), în vreme ce majoritatea traducătorilor îl mută după „oracol" („Acest oracol este pentru principele..."). În schimb, Daniel Block respinge echivalarea ebr. *hammassā'* cu „oracol", termen care nu mai apare în cartea profetului Iezechiel. În context, el interpretează ebr. *massā'* ca „sarcină", „povară", şi pune utilizarea sa în paralel cu o expresie din Ier. 23,33: „Care este povara lui *YHWH*? Tu eşti povara (*hammassā'*)". În consecinţă, traducerea propusă de Block este: „Principele este această povară [*i.e.* bocceaua profetului, simbolul exilului] în Ierusalim, împreună cu toată casa lui Israel...". *Vide* Block, 1997, vol. I, pp. 363, 373. ♦ „în ea", *litt.* „în mijlocul lor".

12,11 „spune că Eu făptuiesc semne": lecţiunea ediţiei Rahlfs. TM are „spune: Eu [sunt] semn pentru voi". Comentatorii moderni atât ai textului grecesc, cât şi ai celui ebraic consideră însă că aceste cuvinte urmează a fi spuse de Iezechiel despre sine: „spune: «Eu [*i.e.* Iezechiel] făptuiesc semne / Eu sunt semn»" (NETS, NRSV, Block, *ad loc.*). *Vide supra*, v. 6: „te-am dat pe tine semn pentru casa lui Israel". ♦ „în [cetate]", *litt.* „în mijlocul ei".

vor pleca în pribegie şi în robie, [12] iar cârmuitorul din mijlocul lor va fi ridicat pe umeri şi va ieşi pe ascuns prin zid şi-şi va săpa o spărtură ca să iasă pe acolo: îşi va acoperi faţa ca să nu fie văzut cu ochiul şi nici el nu va vedea pământul. [13] Şi-Mi voi arunca năvodul peste el şi-l voi prinde în plasa Mea şi-l voi duce la Babilon, în ţara caldeilor, dar el n-o va vedea şi va muri acolo. [14] Şi pe toţi din jurul lui, ajutoarele lui, şi pe toţi cei care-l sprijină îi voi risipi în toate vânturile şi voi scoate sabia din teacă în urma lor. [15] Şi vor cunoaşte că Eu [sunt] Domnul, atunci când îi voi împrăştia între neamuri şi-i voi risipi prin ţări. [16] Şi voi lăsa dintre ei bărbaţi [puţini] la număr, în urma sabiei şi a foametei şi a molimei, ca să-şi povestească toate fărădelegile între neamuri, pe unde vor ajunge; şi vor cunoaşte că Eu [sunt] Domnul.»"

[17] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [18] „Fiu al omului, mănâncă-ţi pâinea în durere şi bea-ţi apa în chin şi tulburare. [19] Şi zi către

12,12 Vv. 12-15 reprezintă o a doua interpretare a gesturilor profetice îndeplinite de Iezechiel (*vide supra*, nota la 12,8). Aici aluzia se îndreaptă spre regele Sedekias, care a încercat să fugă din Ierusalim la sfârşitul asediului babilonian, dar a fost prins, orbit şi dus în robie. Descrierea aminteşte îndeaproape pasajele 4Rg. 25,4-7 şi Ier. 39,4-7. ♦ „şi-şi va săpa o spărtură ca să iasă": TM are „va ieşi printr-o spărtură pe care o vor săpa". ♦ „ca să nu fie văzut cu ochiul şi nici el nu va vedea": TM are „ca să nu vadă cu ochiul lui" – aluzie la modul în care Sedekias a fost prins şi dus în robie (*cf.* 4Rg. 25,1-7).

12,13 „năvodul": expresia nu e doar metaforică – termenul se referă şi la un mod de a-i prinde şi duce pe prizonieri (*cf.* Av. 1,15-17); pe „stela vulturilor" apare un zeu mesopotamian care îi prinde în plasă pe duşmanii regelui. În Biblie, „năvodul" apare ca o armă a lui Dumnezeu numai la Iezechiel (*cf.* şi 17,20; 32,3) şi în Iov 19,6 TM (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

12,14 „cei care-l sprijină": TM are „oştirile/trupele lui". ♦ „şi voi scoate sabia din teacă în urma lor": *cf.* 5,2.12.

12,16 Pentru „voi lăsa dintre ei bărbaţi [puţini] la număr...", *vide supra*, nota la 5,3; pentru altă imagine a rămăşiţei, *vide infra*, nota la 39,28.

12,17 Aici este începutul unui scurt pasaj (17-20) referitor la o viitoare acţiune simbolică a profetului. W. Zimmerli remarcă faptul că în textul masoretic structura metrică de *parallelismus membrorum* poate fi limpede urmărită în porunca divină (v. 18, fără adresare) şi în interpretarea ei (vv. 19 şi 20). Pasajul a fost sporit prin adăugarea unor formule de adresare, a unei glose explicative şi a unei formule de recunoaştere.

12,18 „în durere... în chin şi tulburare": TM are „cu cutremur... cu freamăt şi teamă". P.C. Craigie (*Ezekiel*, Philadelphia, 1983, p. 83, *apud* Lang, 1986) vizualizează scena în care profetul duce cana la gură cu o mână tremurândă, iar apa se varsă mai înainte de a-i ajunge la buze şi pâinea se fărâmiţează neîndestulătoare; tabloul ar avea rostul de a-i

poporul ţării: «Acestea le spune Domnul celor ce locuiesc în Ierusalim, pe pământul lui Israel: 'Îşi vor mânca pâinile în neîndestulare şi-şi vor bea apa în prăpădenie, ca să se prăpădească ţara cu tot ce e în ea, căci în impietate [trăiesc] toţi cei ce locuiesc în ea. [20] Şi cetăţile lor locuite vor fi pustiite şi ţara va ajunge la prăpăd: şi veţi cunoaşte că Eu [sunt] Domnul.'»"

[21] Şi a fost cuvântul Domnului către mine zicând: [22] „Fiu al omului, ce [înseamnă] pentru voi zicala aceasta pe pământul lui Israel, cum zic ei: «Departe [sunt] zilele, vedenia a pierit»? [23] De aceea să le spui: «Acestea le spune Domnul: 'Voi întoarce zicala aceasta şi niciodată să nu mai spună casa lui Israel zicala aceasta'; căci tu le vei zice: 'S-au apropiat zilele şi [împlinirea] cuvântului tuturor vedeniilor.' [24] Căci nu va mai fi nici o vedenie mincinoasă şi nimeni care să ghicească după plac în mijlocul fiilor

arăta publicului ce asistă la scenă starea înspăimântătoare a locuitorilor Ierusalimului, care s-ar stinge cuprinşi de frică la căderea cetăţii lor. ♦ „şi tulburare": pare să fie o adăugire, probabil o glosă la „în chin" (gr. μετὰ βασάνου καὶ θλίψεως).

12,19 „Domnul": *vide supra*, nota la 5,5. ♦ „în neîndestulare... în prăpădenie": TM are „cu nelinişte... cu groază". ♦ „prăpădenie": gr. ἀφανισμός, *litt.* „distrugere", „nimicire". ♦ „ca ţara să se...": în TM conjuncţia *l'ma'an* tradusă în greacă prin ὅπως poate indica şi cauza, nu numai scopul. ♦ „tot ce e în ea": gr. πλήρωμα, *litt.* „plinătate". ♦ „impietate": gr. ἀσεβεία; verbul σέβω (mai frecvent la forma medie) înseamnă „a aduce cinstea cuvenită", „a aduce cult", „a venera" – mai ales divinitatea; de aici derivatele cu α-privativ ἀσεβής, „lipsit de evlavie", „nelegiuit", ἀσεβεία, „impietate", „faptă care manifestă refuzul de a venera divinitatea". ♦ „ţara cu tot ce e în ea, căci în impietate [trăiesc] toţi cei ce locuiesc în ea": TM are „ţara pentru plinătatea violenţei tuturor celor care locuiesc în ea".

12,21 Dumnezeu i se adresează profetului întrebându-l de rostul unei zicale din ţara lui Israel; vv. 18,1-3 atestă faptul că aceasta este o formulă introductivă la o prorocire. De vreme ce nu există motive întemeiate care să plaseze acţiunile lui Iezechiel la Ierusalim, putem accepta fie că informaţiile referitoare la spusele celor rămaşi în ţară ajunseseră la el în felul descris în Ier. 29 TM (= 36 în LXX), fie că el se gândea la întreaga istorie a lui Israel şi avea în minte dispreţul cu care Israel îi tratase întotdeauna pe profeţi.

12,22 „zicala": gr. παραβολή. ♦ „Departe [sunt] zilele, vedenia a pierit": TM are „Zilele [sunt] îndelungate şi fiecare vedenie piere".

12,23 „[împlinirea] cuvântului tuturor vedeniilor", *litt.* „cuvântul a toată vedenia".

12,24 „care să ghicească după plac": gr. μαντευόμενος τὰ πρὸς χάριν, *litt.* „care face divinaţie după plac", *i.e.* favorabilă, linguşitoare („flattering divination" – NRSV; *cf.* Block, 1997, vol. I, p. 390). *Vide infra*, 13,3, „prorocesc după inima lor". Procedeele divinatorii (*e.g.* hepatoscopia – *cf.* Iez. 21,26, necromanţia – *cf.* 1Rg. 28,8, astrologia, rabdomanţia – *cf.* Iez. 21,26 etc.) urmăreau să determine voinţa şi hotărârile divinităţii. Practicile de acest tip erau strict interzise de legea mozaică (*cf.* Deut. 18,10-14).

lui Israel, [25] pentru că Eu, Domnul, voi rosti cuvintele Mele, voi rosti şi voi făptui şi nu voi mai zăbovi, căci în zilele voastre – casă care [Mă] întărâtă – voi rosti cuvânt şi voi făptui», spune Domnul."

[26] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [27] „Fiu al omului, iată: casa lui Israel care [Mă] întărâtă spune mereu: «Vedenia pe care o vede acesta [se va împlini] peste multe zile şi pentru vremuri îndepărtate proroceşte el.» [28] De aceea spune-le: «Acestea le spune Domnul: 'Nu vor mai zăbovi nicidecum cuvintele Mele, pe care le voi rosti: voi rosti şi voi făptui', spune Domnul»."

13 [1] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [2] „Fiu al omului, proroceşte împotriva profeţilor lui Israel, proroceşte şi spune-le: «Ascultaţi

12,26 Aici începe un scurt pasaj (vv. 26-28) care nu poate fi privit ca o repetiţie redacţională a vv. 21-25 şi nici ca un *appendix*. W. Zimmerli îl interpretează ca o prorocire independentă, care introduce, printr-un citat, un element diferit din punct de vedere tematic. W. Zimmerli (1979, p. 283) plasează vv. 26-28 înainte de începerea asedierii Ierusalimului, în 589 î.H. ♦ Johan Lust („Major Divergences between LXX and MT in Ezekiel", 2004, pp. 203-204) analizează segmentul 12,26-28 din perspectiva diferenţelor cantitative de text dintre Septuaginta şi modelul ebraic. El consideră pasajul ca o inserţie, sprijinindu-se pe absenţa lui din Papirusul 967. Adăugirea putea reprezenta răspunsul la obiecţiile privind acceptarea cărţii lui Iezechiel, cu viziunile ei în notă apocaliptică.

12,27 „spune mereu", *litt.* „spunând spune".

13 Capitolul 13 în TM prezintă un text profund afectat de transmiterea manuscrisă. ♦ Graham Davies (1994) preia ideea unui „comentariu arheologic", după cum mărturiseşte, de la Philip King şi cercetează din acest punct de vedere datele oferite de Iez. 13. Capitolul are un conţinut care nu ridică probleme complexe din punctul de vedere al structurii şi al temelor majore. Prezenţa unei formule introductive în interiorul capitolului îl desparte fără echivoc în două segmente distincte: vv. 2-16 sunt împotriva profeţilor lui Israel, iar vv. 17-23 sunt împotriva unor femei care profeţesc. Examinate îndeaproape, cele două segmente arată că au fost concepute într-un mod asemănător. Ambele prezintă în structura lor expresii recurente la Iezechiel, care servesc la marcarea unor subdiviziuni. Ambele încep cu o adresare către profet şi o indicare a celor pentru care trebuie să rostească profeţia (vv. 2 şi 17). Urmează o acuzaţie, o identificare preliminară a celor cărora li se adresează (vv. 3-7 şi 18-19), o formulă de mesager şi un strigăt de lamentaţie. În interiorul vestirilor de judecată sunt de remarcat două trăsături de formulare: acuzaţiile sunt reluate (aşa cum se mai întâmplă şi în alte pasaje), iar anunţurile în sine implică o dezvoltare în două etape, foarte asemănătoare în cele două segmente ale capitolului. Ele încep cu o declaraţie a plasării lui Dumnezeu „împotriva" celor cărora li se adresează profeţia, conţin anunţarea intervenţiei divine directe (vv. 9 şi 20-21) şi

cuvântul Domnului. [3] Acestea le spune Domnul: 'Vai de cei care prorocesc după inima lor şi care nu văd defel.' [4] Prorocii tăi, Israele, [sunt] ca vulpile în pustiuri: [5] n-au stat pe loc tare şi au adunat turme împotriva casei lui

formula de recunoaştere. Această dezvoltare este urmată de o elaborare a acuzaţiilor precedente, introduse printr-o construcţie cauzală („pentru că") şi o nouă vestire a judecăţii, care se concentrează de data aceasta pe soarta celor vizaţi (vv. 14 şi 23). Graham Davies porneşte de la presupunerea că această dezvoltare în două etape poate fi indiciul că fiecare segment al capitolului are în spate o istorie literară complexă. Indiferent de istoria precedentă a materialului, capitolul are – în forma sa actuală – o structură bine definită de „diptic". Legăturile dintre cele două segmente ţin de paralelismul structurii şi al vocabularului; ele trec dincolo de deosebirea de temă dintre cele două segmente. Vv. 2-16 cuprind tema comună a profeţiei clasice, recurentă cu precădere la Ieremia, şi anume confruntarea dintre profeţia pedepsei şi profeţii care vestesc un final fericit, indiferent de comportarea contemporanilor. Critica lui Iezechiel (reluată în vv. 22,28-30) ţine atât de negarea autenticităţii acestor profeţi ai salvării, cât şi de eşecul lor în îndrumarea contemporanilor, astfel încât i-au lipsit de apărare împotriva dreptei judecăţi a lui Dumnezeu. Pe de altă parte, femeile împotriva cărora profeţeşte Iezechiel în vv. 17-23 sunt implicate nu în adresarea către întregul popor, ci către persoane individuale. ♦ Origen se referă la cap. 13 în două omilii: Omilia III (dedicată versetelor 13,1.17-22 şi 14,1-8) şi Omilia II, care comentează secvenţa omogenă 13,1-19. Omilia III se concentrează, în prima sa parte, asupra expresiei *obfirma faciem tuam*, pe care i-a adresat-o Dumnezeu lui Iezechiel, *Sermo Dei*. Omilia II a lui Origen începe cu afirmaţia că nu există specie de păcătoşi asupra căreia Scriptura să păstreze tăcerea (lat. *nullam speciem peccatorum Scriptura reticet, de qua non doceat legentes*). *Vide* Notele complementare la Iezechiel.

13,1 Versetele 13,1-23 sunt identificate ca o secvenţă de sine stătătoare, delimitată prin formula introductivă şi, la v. 14,1, printr-un element introductiv de naraţie comparabil. W. Zimmerli (1979, p. 298) lasă deschisă chestiunea datării secvenţei, eventual înainte de căderea Ierusalimului (dar precizarea din v. 9, „în ţara lui Israel nu vor intra", pare a se referi la profeţii din exil şi nu la cei din Ierusalim).

13,2 „proroceşte... proroceşte şi spune-le": în greceşte, primul verb este la imperativ, iar următoarele două la viitor cu valoare de imperativ. ♦ După „spune-le", TM are în plus „celor care prorocesc după inima (= mintea) lor".

13,3 „cei care prorocesc după inima lor": TM are „prorocii nechibzuiţi care îşi urmează duhul lor".

13,4 „vulpile în pustiuri": TM are „vulpile/şacalii între ruine". Pasajul este interpretat ca un posibil indiciu al plasării în vremea când Iuda era în ruine, *i.e.* după 586 î.H. Termenul ebraic *şū'āl* înseamnă „vulpe", dar şi „şacal"; asocierea cu „ruinele" e mai potrivită însă pentru „şacali" (Block, 1997, vol. I, p. 401, nota 51).

13,5 În TM versetul este complet diferit: „Nu v-aţi suit la spărturi ca să construiţi zid pentru casa lui Israel, aşa încât să stea în picioare în luptă în ziua Domnului", conţinând

Israel, nu s-au ridicat cei care spun: 'În ziua Domnului'; [6] au văzut [vedenii] mincinoase, au ghicit deşertăciuni cei care spun: 'Domnul spune', şi Domnul nu-i trimisese, şi au început să ridice cuvânt. [7] N-aţi văzut vedenie mincinoasă şi n-aţi rostit oracole deşarte?» [8] De aceea, zi: «Acestea le spune Domnul: 'Pentru că vă [sunt] mincinoase cuvintele şi deşarte oracolele, de aceea, iată: Eu [sunt] împotriva voastră', spune Domnul.» [9] Şi-Mi voi întinde

imaginea zidului ce trebuie construit pentru casa lui Israel; secvenţa este coerentă cu referirea la „ruine" în versetul precedent. Tabloul în ansamblul său este dominat de apărătorii care ar trebui să se grăbească să repare zidul stricat, punând pietrele la loc (zidul de apărare al cetăţii era făcut din pietre fără mortar, iar stricăciunile erau frecvente şi impuneau o refacere periodică). ♦ Articolul lui Graham Davies (*vide supra*, nota 13) se concentrează asupra unor exemple de mărturii arheologice care pot elucida elemente de *realia* incluse în cap. 13. Ca şi alţi autori biblici, Iezechiel era conştient de forţa pe care o aveau imaginile familiare în dezvăluirea, prin comparaţie, a sensului adevărat al unei situaţii. Imaginea din vv. 4-5 (diferită în TM faţă de cea a Septuagintei) este una familiară: ziduri în ruine, printre care se zăresc animale sălbatice. Termenul ebraic folosit pentru a indica zidul nu este cel uzual (*ḥōmāh*, ca în 26,4 *e.a.*), ci mai puţin obişnuitul *gādhēr*, împreună cu verbul înrudit, cu înţelesul de „a repara". Cuvântul *gādhēr* acoperă un set cuprinzător de înţelesuri: zidul care înconjoară via pentru a ţine departe animalele (*e.g.* Is. 5,5; Ps. 80,13; Num. 22,24), zidul care blochează un drum (Os. 2,8; verbul e atestat în Iov. 19,8; Plâng. 3,9), zidul cetăţii (Mich. 7,11). Referirea la acţiunea de luptă poate sugera că Iezechiel avea în minte imaginea unui zid defensiv, de cetate: tocmai de aceea spărturile din el au nevoie grabnic să fie reparate. Există mărturii arheologice ale unor astfel de reparaţii la ziduri. Materialul din care erau făcute zidurile (cărămizi, cel mai adesea de grosime medie) favoriza stricăciunile şi impunea repetate lucrări de întreţinere.

13,6 „au văzut... au ghicit", *litt.* „văzând... ghicind". ♦ „şi au început să ridice cuvânt": TM are „şi aşteaptă să le fie întărit cuvântul".

13,7 „oracole": gr. μαντείας, *litt.* „divinaţii", *vide supra*, nota la 12,24. ♦ În TM versetul continuă: „voi care spuneţi «Cuvântul lui *YHWH*», iar Eu nu am grăit".

13,9 În cartea lui Iezechiel, mâna aşezată „asupra" indică de obicei o viziune extatică (*vide* 1,3: ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ κυρίου); în v. 13,9 gestul este însă de ameninţare la adresa profeţilor mincinoşi: ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τοὺς προφήτας. ♦ „îndrumarea": gr. παιδεία, *litt.* „educaţie", „instruire". TM are „sfat, consiliu" (NRSV: „in the council of my people"). Traducătorul în greacă subliniază faptul că apartenenţa la comunitatea poporului lui Israel are la bază ascultarea de poruncile şi rânduielile lui *YHWH*, „educarea/instruirea" divină. Cel exclus din „instruirea" divină nu mai este în comuniune nici cu *YHWH*, nici cu poporul ales (Block, 1997, vol. I, p. 404). ♦ „în cartea", *litt.* „în scrierea", gr. ἐν γραφῇ. Termenul ebraic folosit (*kᵉthābh*) înseamnă pur şi simplu scriere şi este folosit în relaţie cu diferite tipuri de documente. Graham Davies deduce din această formulare existenţa, în vremea lui Iezechiel, a unei liste cu membrii comunităţii

mâna împotriva profeţilor care au văzut [vedenii] mincinoase şi au glăsuit deşertăciuni; în îndrumarea poporului meu nu vor avea loc şi nici în cartea casei lui Israel nu vor fi scrişi şi în ţara lui Israel nu vor intra. Şi vor cunoaşte că Eu [sunt] Domnul. [10] Pentru că ei Mi-au dus poporul în rătăcire, spunând: «Pace, pace», şi nu era pace; şi acesta înalţă zid şi ei îl spoiesc – de se va prăbuşi. [11] Spune-le celor care spoiesc: «Va cădea» şi va fi potop de ploaie şi voi trimite pietre ca din praştie peste îmbinările lui şi vor cădea; şi [voi trimite] vânt năprasnic şi se va frânge. [12] Şi iată: a căzut zidul şi oare nu vă vor întreba: «Unde este tencuiala voastră, cu care aţi tencuit?» [13] De aceea, acestea le spune Domnul: «Şi voi revărsa suflare năprasnică şi mânie şi va fi potop de ploaie în urgia Mea şi pietre ca din praştie voi aduce întru mânia [Mea], spre nimicire. [14] Şi voi surpa zidul pe care l-aţi tencuit şi va cădea. Şi-l voi pune la pământ şi i se vor dezgoli temeliile – şi va cădea şi

israelite. Pasajul cel mai apropiat de cel de faţă este o referire la lista celor care s-au întors din exil, care apare în 2Ezd. 2,59-63: aici sunt menţionaţi membrii a trei familii preoţeşti, despre care se spune că au fost căutaţi în registre, dar nu erau trecuţi acolo. Listele de tipul acesta, atestate arheologic, erau făcute pe principiul unităţilor economice, indicându-se ocupaţia capului de familie; erau luaţi în calcul toţi membrii familiei, dar apăreau cu numele doar cei de parte bărbătească.

13,10 „spoiesc", gr. ἀλείφουσιν: verbul grecesc înseamnă *litt.* „a unge". TM are „spoiesc cu var", dar termenul ebraic pentru „var" (*tāphēl*) desemnează mai degrabă o substanţă lipsită de consistenţă, de trăinicie. Targumul parafrazează: „lut simplu, neamestecat cu paie"; la fel în Vulgata. Unii comentatori moderni au văzut în această expresie o metaforă a ipocriziei, dar şi a zădărniciei. Oracolele despre pace ale profeţilor mincinoşi nu fac decât să ascundă („să spoiască") deficienţele fundamentale ale societăţii („zidul") şi să încurajeze iluzia unei bunăstări viitoare (Block, 1997, vol. I, p. 407). ♦ „de se va prăbuşi", gr. εἰ πεσεῖται: TM are „cu var". Probabil traducătorul LXX a interpretat ebr. *tāphēl*, „var", ca derivat de la verbul *nāphal*, „a cădea". ♦ După Graham Davies (*vide supra*), imaginea metaforică a tencuirii zidului, din vv. 10-16, conţine o serie de diferenţe faţă de v. 5 TM. De data aceasta e vorba de construirea unui zid (şi nu de neglijarea reparării acestuia); cei care o duc la îndeplinire nu sunt însă profeţi, ci oameni obişnuiţi. Profeţii (mincinoşi) sunt mustraţi pentru ceea ce fac – „spoirea" zidului –, altfel spus, acoperirea deficienţelor sale; zidul nu mai este unul de apărare a cetăţii, ci mai degrabă zidul unei clădiri: acesta este sensul obişnuit al termenului ebr. *qīr*, folosit în vv. 12, 14 şi 15.

13,11 „potop de ploaie", *litt.* „ploaie potopind". ♦ „voi trimite", *litt.* „voi da". ♦ „pietre ca din praştie": gr. λίθοι πετροβόλοι sunt pietrele azvârlite cu praştia sau catapulta. ♦ „vânt năprasnic", *litt.* „suflare/duh (πνεῦμα) care se înalţă". ♦ După „potop de ploaie", TM are „şi voi, pietre de grindină, veţi cădea şi vânt de furtună se va isca".

13,14 „în ocară", *litt.* „în reproşuri", „în mustrări". TM are „în mijlocul lui".

veți sfârși în ocară. Și veți cunoaște că Eu [sunt] Domnul.» [15] Și-Mi voi împlini mânia asupra zidului și asupra celor ce-l tencuiesc; și va cădea. Și v-am spus: «Nu [mai] este zidul și nici cei care-l tencuiesc, [16] profeții lui Israel care profețesc asupra Ierusalimului și cei care văd pentru el pace – și pace nu este», spune Domnul.

[17] Iar tu, fiu al omului, ațintește-ți fața împotriva fiicelor poporului tău, care profețesc după inima lor, și profețește împotriva lor. [18] Și zi: «Acestea le spune Domnul: 'Vai de cele care cos pernițe pe fiecare încheietură de mână și fac năframe [de pus] pe orice cap pentru orice vârstă, ca să strâmbe sufletele; sufletele poporului Meu au fost strâmbate și [cele care profețesc] și-au câștigat suflete. [19] Și M-au întinat dinaintea poporului Meu pentru un

---

13,17-23 Ultima parte a cap. 13 reia într-o oarecare măsură, formal, desfășurarea de subiecte din prima parte. Cele două secvențe referitoare la profeții mincinoși (vv. 1-9 și 10-16) au paralele în cele două secvențe îndreptate împotriva femeilor care profețesc (vv. 17-21 și 22-23). ♦ O parte din Omilia III a lui Origen explică pericopa 13,17-22. *Vide* Notele complementare.

13,17 „ațintește-ți" – *vide supra*, nota la 6,2.

13,18 „pernițe": TM are „panglici". ♦ „năframe [de pus] pe orice cap pentru orice vârstă": TM are „văluri pe capul [celor] de orice statură". ♦ „să strâmbe", *litt.*, „să sucească", „să îndrepte în altă direcție", cu sensul metaforic „să pervertească". ♦ „[cele care profețesc] și-au câștigat suflete": text dificil, atât în LXX, cât și în TM. Gr. ψυχή („suflet") traduce ebr. *nepheș*, care înseamnă „ființă vie, viață, suflet, persoană". Verbul περιποιέω la diateza medie înseamnă „a dobândi" sau „a câștiga (pentru sine)". În LXX, este folosit frecvent atât cu sensul de „a câștiga ceva pentru sine" (*e.g.* Gen. 31,18; 36,6), cât și cu sensul de „a cruța" sau „a(-și) salva viața" (*e.g.* Gen. 12,12; Ex. 1,16; 22,17 etc.), încât propoziția în greacă poate fi citită: „[cele care profețesc] au câștigat/cruțat sufletele [victimelor lor]" sau „[cele care profețesc] și-au câștigat/cruțat sufletele [lor]". NETS: „they maintain their own souls". TM are *litt.* „spre a vâna suflete/vieți: vânați sufletele/ viețile celor din poporul Meu și vă veți păstra suflete/vieți" (ceea ce ar putea însemna că vor să-și păstreze propriile suflete/vieți sau că vor să le păstreze pe unele pentru ele însele). ♦ Ultima parte a cap. 13 aduce în prim-plan practici magice ale căror detalii ne rămân necunoscute (vv. 18-21); textul ebraic este marcat de două cuvinte-cheie, care apar numai în acest pasaj: *kᵉsāthōth* și *misᵉpāḥōth*; cel dintâi numește ceva ce se coase la brațe, iar al doilea indică un obiect care se pune pe cap. Și unele, și altele urmează să fie smulse. Cercetările arheologice moderne (îmbinate cu observații lingvistice asupra unor spații învecinate) au adus ceva mai multă lumină în identificarea acestor obiecte. Pentru *kᵉsāthōth*, articolul lui G. Davies presupune identificarea cu niște fire răsucite în jurul brațelor; *misᵉpāḥōth* ar fi, pe baza mărturiei unor texte magice descoperite în Babilon, obiecte magice care aveau rostul de a „lega" și a „dezlega", fiind folosite în vrăji ofensive sau defensive. Acest sens pare să fie coerent cu pasajul din Iezechiel.

13,19 În TM este o adresare la persoana a II-a plural.

pumn de orz și pentru dumicați de pâine, ca să ucidă suflete care nu trebuia să moară și să câștige suflete care nu trebuia să trăiască, atunci când voi rostiți [prorociri] unui popor ce dă ascultare unor rostiri deșarte.' [20] De aceea, acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: 'Iată: Eu [sunt] împotriva perniților voastre cu care legați voi sufletele, și le voi smulge de pe brațele voastre și voi slobozi sufletele, sufletele lor pe care voi le-ați stricat spre împrăștiere. [21] Și vă voi smulge năframele și-Mi voi izbăvi poporul din mâna voastră și [ei] nu vor mai fi niciodată în mâinile voastre legați la un loc; și veți cunoaște că Eu [sunt] Domnul. [22] Pentru că ați strâmbat pe nedrept inima celui drept, și Eu nu l-am strâmbat, și ați întărit brațele nelegiuitului, ca să nu se întoarcă nicidecum de la calea sa cea rea și să trăiască, [23] de aceea nu veți mai vedea [vedenii] mincinoase și nu veți mai rosti oracole: și Îmi voi izbăvi poporul din mâna voastră. Și veți cunoaște că Eu [sunt] Domnul.'»"

14 [1] Și au venit la mine [câțiva] bărbați dintre bătrânii lui Israel și au șezut dinaintea mea. [2] Și a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [3] „Fiu

---

13,21 „legați la un loc": gr. εἰς συστροφή, *litt.* „spre adunare". Este din aceeași familie cu verbul συστρέφω pe care, în v. 20, l-am tradus cu „legați" și care înseamnă *litt.* „a răsuci" sau „a lega un sul", dar care este larg folosit cu sensul figurat de „a aduna laolaltă" (*cf.* LSJ, *s.u.*).

13,22 „ați strâmbat pe nedrept": TM are „ați descurajat cu înșelăciune". ♦ „Eu nu l-am strâmbat": TM are „Eu nu l-am îndurerat". ♦ „ați întărit", *litt.* „spre a întări", care reproduce întocmai construcția din ebraică.

14,1 „dinaintea mea", *litt.* „înaintea feței mele". ♦ Sosirea la profet a bătrânilor lui Israel este prilejul ca Iezechiel să vorbească despre starea religiei la poporul aflat în exil. Exilații se aflau acum printre babilonienii victorioși, ai căror zei puteau fi socotiți mai puternici decât Dumnezeu, de vreme ce le asiguraseră supremația; Dumnezeu rămânea divinitatea la care se închina un popor înfrânt, dus în robie, departe de patria promisă. V. 3 este o referire clară la exilații care cedaseră influențelor religioase ale babilonienilor. Vizita bătrânilor la Iezechiel mai are o componentă importantă, de principiu: generează întrebarea dacă se cuvine ca Dumnezeu să dea răspuns unor asemenea întrebări. Desfășurarea pare să sugereze că Dumnezeu nu are de ce să le dea răspunsul cerut, dar o va face totuși. ♦ Pericopa 14,1-8 este explicată în ultima parte a Omiliei III a lui Origen; *vide* Notele complementare la Iezechiel.

14,3 „cugetările", gr. διανόηματα: TM are „idolii". Probabil că traducătorul LXX a citit *'LYLH*, față de TM *GLWLY*, „idoli" (*cf.* LEH *s.u.*). La fel și la 14,4.7. ♦ „pedeapsa pentru fărădelegile lor": TM are „piatră de poticnire pentru păcatul lor"; la fel și la v. 4. ♦ „le voi răspunde": gr. ἀποκρινόμενος ἀποκριθῶ, *litt.* „să le răspund răspunzând" – semitism cu valoare intensivă.

al omului, bărbaţii aceştia şi-au aşezat cugetările în inimile lor şi şi-au pus în faţă pedeapsa pentru fărădelegile lor; oare le voi răspunde? [4] De aceea grăieşte cu ei şi spune-le: «Acestea le spune Domnul: 'Orice om din casa lui Israel care-şi va aşeza cugetările în inima sa şi-şi va rândui în faţă pedeapsa pentru nelegiuirea sa şi va merge la un proroc – Eu, Domnul, îi voi răspunde după cele în care e prinsă cugetarea lui, [5] încât va abate casa lui Israel, după inimile lor, care s-au înstrăinat de Mine în gândurile lor.'»

[6] De aceea, zi-i casei lui Israel: «Acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: 'Îndreptaţi-vă şi întoarceţi-vă de la năravurile voastre şi de la toate impietăţile voastre şi îndreptaţi-vă feţele. [7] Căci orice om din casa lui Israel şi dintre străinii care s-au aşezat în Israel care se va înstrăina de Mine şi-şi va pune gândurile sale în inimă şi-şi va rândui în faţă pedeapsa pentru nelegiuirea sa şi va merge la un proroc ca să-l întrebe întru Mine – Eu, Domnul, îi voi răspunde după cele în care este prins el. [8] Şi-Mi voi aţinti faţa împotriva acelui om şi-l voi aşeza spre pustiu şi prăpăd şi-l voi smulge

14,4 „Orice om": gr. ἄνθρωπος ἄνθρωπος, *litt.* „un om, un om" (la fel în 14,7, *vide* nota) – semitism. ♦ „după cele în care e prinsă cugetarea lui": TM are „după mulţimea idolilor lui". ♦ Structura răspunsului pe care Dumnezeu îl transmite bătrânilor (*vide supra*, nota la 14,1) aminteşte de legea sacră, *vide* Lev. cap. 17-26 (cu precădere 17,20-12; 20,2-5).

14,5 TM are „ca să-i prind de inimă pe [cei din] casa lui Israel, care s-au înstrăinat de Mine cu toţi idolii lor". În vreme ce din LXX pare a rezulta o pedeapsă definitivă, din TM reiese limpede că scopul ameninţărilor a fost în ultimă instanţă o chemare la convertire, aşa cum se explicitează în versetul următor.

14,6 „năravurile... impietăţile": TM are „idolii... urâciunile".

14,7 „străinii care s-au aşezat": gr. ...τῶν προσηλύτων τῶν προσηλυτευόντων. ♦ „gândurile": TM are „idolii". ♦ „Eu, Domnul... prins": TM are „Eu, *YHWH*, îi voi răspunde Eu însumi". Dumnezeu refuză să le răspundă prin profet; o va face direct, pedepsindu-i. ♦ „orice om": gr. ἄνθρωπος ἄνθρωπος, *litt.* „om om" – semitism. Acesta este reprodus ca atare şi în traducerea latinească atestată de textul omiliei lui Origen aşa cum a ajuns la noi: *propter quod homo homo de domo Istrahel (sic) et de proselytis qui adueniunt in Istrahel, quicumque abalienatus fuerit*, „pentru că omul-om din casa lui Israel şi prozeliţii care vin în Israel, oricine se va fi înstrăinat...". Comentariul lui Origen arată că se poate întâmpla ca omul-om, care a fost creat ca om-om sau a devenit om-om prin felul în care a progresat el însuşi, să se îndepărteze de Domnul, tot aşa cum se poate îndepărta şi un om drept (*iustus*, *vide* Iez. 3,20); dacă un astfel de om îşi pune gândurile în inima sa şi pedeapsa pentru păcatele sale şi-o pune dinaintea ochilor şi vine la profet ca să-l întrebe despre Domnul, atunci chiar Domnul îi va răspunde, îndreptându-Şi faţa asupra lui.

14,8 „pustiu şi prăpăd": TM are „semn şi [de] poveste".

din mijlocul poporului Meu. Şi veţi cunoaşte că Eu [sunt] Domnul.' [9] Iar dacă prorocul se lasă dus în rătăcire şi grăieşte, Eu, Domnul, l-am dus pe prorocul acela în rătăcire şi-Mi voi întinde mâna împotriva lui şi-l voi nimici din mijlocul poporului Meu, Israel. [10] Şi-şi vor purta fărădelegea; după strâmbătatea celui ce întreabă, şi după strâmbătatea [sa], la fel îi va fi şi prorocului, [11] ca să nu mai rătăcească de la Mine casa lui Israel şi să nu se mai pângărească în toate abaterile lor; şi Îmi vor fi Mie popor şi Eu le voi fi lor Dumnezeu», spune Domnul."

[12] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [13] „Fiu al omului, dacă o ţară păcătuieşte împotriva Mea săvârşind vreo abatere, atunci Îmi voi întinde mâna împotriva ei şi-i voi spulbera sprijinul de pâine şi voi trimite asupra ei foamete şi voi smulge din ea om şi dobitoc. [14] Şi dacă ar fi cei trei

14,9 „Eu, Domnul, l-am dus pe prorocul acela în rătăcire": în concepţia lui Iezechiel, Dumnezeu se foloseşte de fapta ticăloasă a profetului ce se lasă amăgit spre a-l pedepsi. ♦ Vv. 9-10 reprezintă o posibilă adăugire, al cărei rost este punerea în gardă împotriva profeţilor mincinoşi (*vide* şi Deut. 13,1-5); pasajul îi atribuie lui Dumnezeu intenţia de a-Şi pune la încercare poporul, punându-l în situaţia de a alege între semnele false şi credinţa adevărată.

14,12 Aici plasează W. Zimmerli (1979) graniţa dintre două scurte secvenţe, diferite în timp: 14,1-11 şi 14,12-23. Spre deosebire de prima jumătate, vv. 12-23 conţin o adresare divină lipsită de orice poruncă explicită de a proroci. Datările pe care le propune (vol. I, pp. 306 şi 313) sunt: pentru 1-11 fie înainte, fie după 587 î.H.; pentru 12-23, cu siguranţă înainte de 587 î.H. (W. Zimmerli respinge interpretarea pasajului ca profeţie simulată). ♦ Dacă, într-o perioadă mai veche, se manifestă cu precădere o mentalitate corporatistă, în care individul e privit mai ales ca membru al colectivităţii, motiv pentru care consecinţa faptelor bune sau rele ale fiecăruia se răsfrânge în mod firesc asupra tuturor (*e.g.* Gen. 18,22-32; Ex. 20,5; Lev. 26,39; 2Rg. 24), profeţii, începând cu Ieremia (*vide* Ier. 31,29-30), se concentrează asupra responsabilităţii individuale şi a caracterului non-transferabil al meritelor de la o generaţie la alta; *cf.* şi Iez. 18 şi 33,10-20 (*vide e.g.* Begg, 1986, p. 341).

14,12-23 Profeţia lui Iezechiel este asemănătoare cu cea a lui Ieremia: sunt indicate succesiv patru pedepse (foametea, fiarele sălbatice, sabia şi molima), numai că la Iezechiel ordinea este diferită şi apar fiarele sălbatice în locul robiei indicate de Ieremia; ambele profeţii includ personaje exemplare – Moise şi Samuel la Ieremia, Noe, Daniel şi Iov la Iezechiel. ♦ Omilia IV a lui Origen este construită pe pericopa finală a capitolului 14 (12-23); *vide* Notele complementare.

14,13 „săvârşind vreo abatere": gr. παραπεσεῖν παράπτωμα, *litt.* „a cădea pe alături în cădere pe alături" – semitism. ♦ „voi spulbera sprijinul de pâine": *vide* 4,16. ♦ Origen explică în Omilia V pericopa 14,13-21, *vide* Notele complementare.

14,14 „Daniel": gr. Δανιηλ (*vide* şi 28,3). TM atestă o grafie distinctă, *DN'L* (*Dan'ēl*), care apare numai în cele două pasaje din cartea lui Iezechiel şi care sugerează că s-ar

bărbați în mijlocul ei, Noe și Daniel și Iov, ei întru dreptatea lor ar fi mântuiți", spune Domnul. [15] „Și, dacă voi aduce asupra țării sălbăticiuni rele și o voi pedepsi și va fi spre pieire și nu va fi [nimeni] să străbată prin fața sălbăticiunilor, [16] și acești trei bărbați ar fi în mijlocul ei, viu sunt Eu, – spune Domnul –, nici fiii, nici fiicele nu se vor mântui, ci doar aceia singuri vor fi mântuiți, iar țara va fi spre pieire. [17] Ori sabie de voi aduce asupra țării aceleia și voi spune: «Să treacă sabia peste țară» și voi smulge din ea om și dobitoc, [18] iar acești trei bărbați [ar fi] în mijlocul ei, viu sunt Eu, – spune Domnul –, ei nu[-i] vor izbăvi nici pe fii și nici pe fiice, [ci] ei singuri vor fi mântuiți. [19] Ori molimă de-aș trimite asupra țării aceleia și Mi-aș revărsa mânia asupra ei în sânge, nimicind din ea om și dobitoc, [20] iar Noe și Daniel și Iov [ar fi] în mijlocul ei, viu sunt Eu, – spune Domnul –, nu [le] vor fi cruțați fii și nici fiice, [ci numai] ei, întru dreptatea lor, își vor izbăvi sufletele."

[21] Acestea le spune Domnul: „Dacă-Mi voi trimite asupra Ierusalimului cele patru pedepse cumplite – sabie și foamete și sălbăticiuni rele și molimă – ca să nimicesc din el om și dobitoc, [22] și, iată: au fost lăsați în [cetate] cei din ea care au fost mântuiți, care [își] scot din ea fii și fiicele; iată: ei pornesc spre voi și voi veți vedea căile lor și gândurile lor și vă veți căi pentru relele pe care le-am adus asupra Ierusalimului, toate relele pe care le-am adus

referi la o persoană diferită de cea din cartea lui Daniel (*DNY'L*); Charles R. Biggs (1996, p. 44) presupune că acest *Danel* (Iez. 14,14 și 28,3) ar fi mai degrabă un fenician, tatăl lui Aqhat, care era descris într-un poem ugaritic ca un conducător înțelept și drept, care se îngrijea să li se facă dreptate văduvelor și orfanilor. Menționarea lui în legătură cu mai-marele Tyrului (28,1-3) ar fi un argument în favoarea conexiunii cu tradiția feniciană. ♦ „dreptatea": „drept", în Biblie, este cel care împlinește legea/voința lui Dumnezeu. ♦ *Vide infra*, nota la pericopa 40,9-12 (Omilia II,4 a lui Grigore cel Mare). Grigore cel Mare interpretează figura lui Noe ca simbol al predicatorului (*praedicans*), pentru că el a dus arca pe ape, fiind omul ce avea misiunea de a conduce; Daniel, aflându-se la curtea regală, s-a dedicat unei vieți de înfrânare, fiind așadar întruchiparea unui *continens*; Iov, la rândul său, ducând o viață de bărbat însurat, s-a îngrijit de bunul mers al casei sale și i-a fost pe plac Domnului, simbolizând categoria soților fideli (*bonorum coniugum ordo*).

14,15 În TM: „Dacă trimit vietăți rele în țară pentru a o lăsa fără copii și să ajungă pustietate, fără să o mai străbată cineva din pricina vietăților".

14,19 „molimă", *litt.* „moarte", *vide* nota la 5,12.

14,22 „cei din ea care au fost mântuiți": TM are „o rămășiță" – pentru tema rămășiței, *vide* 5,3. ♦ „vă veți căi": TM are „veți fi mângâiați".

asupra lui; [23] și ei vă vor mângâia pentru că veți vedea căile lor și gândurile lor și veți cunoaște că nu în zadar am făcut toate câte le-am făcut în [Ierusalim]", spune Domnul.

15 [1] Și a fost cuvântul Domnului către mine, zicând:
[2] „Fiu al omului, ce este lemnul viței

15,1 W. Zimmerli (1979, p. 319) plasează secvența 15,1-8 în perioada precedentă anului 587 î.H. Consideră că pasajul este o pildă obișnuită, care prezintă o unică particularitate: în locul succesiunii expunere-sentință, aici succesiunea este de tipul imagine-semnificat. ♦ Numeroase profeții (*vide* Nihan, 2004, pp. 359-378) sunt prezentate sub forma unor alegorii mai mult sau mai puțin dezvoltate unde limbajul metaforic împrumută cel mai adesea termeni din regnul animal sau vegetal. Unele dintre aceste alegorii se regăsesc în genuri literare specifice, în general puțin atestate în literatura profetică: enigme (*ḥīdhāh*, *cf.* 17,2), parabole (*māṣāl*, 17,2; 24,3; vezi și 21,5), precum și plângerile funerare (bocetele) (*qīnāh*, 19,1.14; 26,17; 27,2.32; 28,12; 32,2). Mai multe proorociri își găsesc de asemenea loc în contextul disputelor împotriva unor credințe populare. Acest motiv ocupă de altfel o poziție importantă în cartea lui Iezechiel. Profeția divină începe întotdeauna citând o vorbă din popor, apoi dezvoltă o învățătură (cu rol inițiatic) care reia și corijează sistematic această vorbă (11,2-12.14-21; 12,21-25.26-28; 18,1-4.19-20.25-32; 20,32-38; 33,10-11.17-20.23-29.30-33; 37,1-14). ♦ Vița-de-vie, strugurii și via erau în mod tradițional folosite ca simboluri pentru Israel. Pasajul Num. 13,17-24 poate reprezenta un punct de pornire al acestei tradiții: cercetașii trimiși de Moise în țara făgăduită pentru a vedea dacă este un pământ bun s-au întors de acolo cu viță și cu un ciorchine atât de mare încât l-au pus pe prăjini; profeții Osea, Isaia și Ieremia folosesc simbolul pentru a arăta că Israel era necredincios față de Domnul: Osea vorbește despre o viță îmbelșugată care-și dă rodul pentru ca oamenii să-l închine în practici păgâne de cult (Os. 10,1-2); Isaia îl compară pe Israel cu o viță plantată și îngrijită atent, dar care face struguri sălbatici și, de aceea, va avea parte de distrugere (Is. 5,1-7); Ieremia recurge și el la comparația cu o viță aleasă care devine viță sălbatică (Ier. 2,21). Iezechiel prelucrează tradiția într-o manieră proprie. Atenția lui se concentrează mai mult asupra lemnului viței decât asupra rodului ei, ceea ce-i prilejuiește afirmația că Israel a devenit nefolositor în planurile lui Dumnezeu, din pricina neascultării lui. ♦ O revenire ulterioară la tradiția viței se găsește în Evanghelia după Ioan (15,1-14). ♦ Origen explică pericopa 15,1-4 în finalul Omiliei V pornind de la aspectul de parabolă al acestei secvențe din cartea lui Iezechiel; *vide* Notele complementare.

15,2 „Fiu al omului", *litt.* „Și tu, fiu de om..." (*cf.* și nota 2,1). ♦ „lemnul viței... copacii": în gr. ξύλον are sensul generic de „lemn", dar poate însemna și „copac", la fel ca ebr. *'ēṣ*. ♦ „față de toate...", *litt.* „din toate...": gr. ἐκ traduce ebr. *min* care, în afară de sensul „din", constituie și marca pentru comparativ. ♦ Imaginea viței-de-vie apare frecvent în VT, nu numai la profeți (Os. 10,1; Is. 5,1-7; Ier. 2,21), ci și în alte cărți (Jd. 9,8-13; Ps. 80,8-16). În cartea lui Iezechiel există trei pasaje care se referă la vița-de-vie: cel de

față de toate lemnele ramurilor care sunt în copacii pădurii?
3 Ar lua [ei] lemn din ea să facă un lucru [de folos]?
Ar lua din ea un țăruș pe care să anine vreun vas?
4 Este dat numai să fie mistuit în foc –
focul mistuie ce se curăță din [vie] în fiecare an – și piere cu totul;
oare va fi bun pentru vreun lucru [de folos]?
5 Nici când este încă întreg nu va fi [bun] pentru un lucru [de folos].
Cu atât mai mult, dacă focul îl va mistui cu totul,
va mai fi [bun] pentru un lucru [de folos]?
6 De aceea, zi: «Acestea le spune Domnul: 'Ca lemnul viței între lemnele pădurii, pe care l-am pus pe foc spre a fi mistuit, tot așa i-am dat pe cei care locuiesc în Ierusalim. 7 Și-Mi voi pune fața împotriva lor: vor ieși din foc, dar focul îi va înghiți și vor cunoaște că Eu [sunt] Domnul, când Îmi voi aținti fața împotriva lor. 8 Și voi da pieirii țara, pentru că ei au săvârșit abatere'»", spune Domnul.

16 1 Și a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: 2 „Fiu al omului, dă mărturie Ierusalimului despre nelegiuirile lui. 3 Și să zici: «Acestea le spune

---

față (15,1-5), 17,1-24 și 19,10-14. L. Boadt (1986, p. 197) consideră că legătura dintre aceste trei pericope o constituie tema *hybris*-ului: viața umilă este binecuvântată să crească grabnic, dar jinduiește să devină ceea ce nu este, un copac înalt.

15,4 „focul mistuie... cu totul": TM are „focul mistuie cele două capete și mijlocul e ars".

15,7 „voi pune", *litt.* „voi da". ♦ „voi aținti fața", *litt.* „voi întări", *cf.* nota la 6,2; *vide* traducerea lui Anania: „fața Mi-o voi stâlpi împotriva lor". ♦ „vor cunoaște": TM are „veți cunoaște".

16,1 W. Zimmerli (1979, p. 348) consideră că elementele pe care le conține pasajul nu indică neapărat un anume loc al compunerii (simpla adresare către Ierusalim la persoana a doua nu implică plasarea compunerii la Ierusalim). Cronologic, plasează textul înainte de 587 î.H. ♦ Imaginea căsătoriei dintre Dumnezeu și poporul Său a fost folosită pentru prima dată în mod amplu de Osea (Os. 2). Ieremia, puternic influențat de profeții vechi, a recurs și el la simbolul infidelității conjugale.

16,2 Origen, în Omilia VI, explică pasajul Iez. 16,2-16; *vide* Notele complementare.

16,3 „[cetății] Ierusalimului": am adăugat în traducere „[cetate]" pentru a justifica folosirea genului feminin în pasajele care urmează, ori de câte ori este explicită reprezentarea Ierusalimului ca femeie. ♦ Comentariul lui J. Wevers (*ad loc.*) este construit pe ideea că Ierusalimul are origini păgâne amestecate (LXX folosește termenul „rădăcină", ῥίζα, iar TM „origini", *litt.* „locurile în care se sapă"). Iezechiel vorbește de amestecul amorit-hitit: amoriții erau locuitorii pre-israeliți ai Canaanului (*vide* Gen. 15,16; 48,22), o populație semitică bine atestată de sursele cuneiforme; lor li s-a datorat înrădăcinarea

Domnul [cetății] Ierusalimului: rădăcina ta și nașterea ta [sunt] din pământul Canaanului, tatăl tău [era] amoreu și mama ta, hitită. 4 Și nașterea ta: în ziua [în care] te-ai născut nu ți-au legat sânii, nici cu apă nu ai fost spălată, nici cu sare nu ai fost sărată și nici în scutece nu ai fost înfășată; 5 nici nu s-a îndurat de tine ochiul Meu, să facă pentru tine una din toate acestea, să simtă ceva pentru tine, și ai fost aruncată pe fața câmpiei pentru strâmbătatea sufletului tău, în ziua [în care] te-ai născut.
6 Și am trecut pe lângă tine și te-am văzut mânjită în sângele tău și ți-am spus: 'Din sângele tău [să fie] viață. 7 Împlinește-te!' Ca răsăritura câmpului te-am făcut. Și te-ai împlinit și ai crescut și ai mers spre cetățile cetăților. Sânii ți s-au întărit și părul ți-a crescut, dar tu erai goală și rușinată. 8 Și am trecut pe la tine și te-am văzut și, iată: [era] vremea ta, vremea celor ce au răgaz. Și Mi-am întins aripile peste tine și ți-am acoperit rușinarea. Și ți-am făcut jurământ: și am intrat în legământ cu tine, – spune Domnul –, și ai fost a Mea. 9 Și te-am spălat cu apă și ți-am curățat sângele de pe tine și te-am

---

primei dinastii babiloniene, din care cel mai faimos rege a fost Hammurapi. Supremația lor s-a încheiat o dată cu ridicarea hitiților. Hitiții erau un neam indo-european; după prăbușirea regatului lor, la începutul secolului al XII-lea, s-au răspândit spre sud, în Siria și Palestina, amestecându-se cu populațiile locale. În VT termenul ajunge să desemneze generic populația păgână din Canaan (*e.g.* Gen. 15,20).

16,4 „nu ți-au legat sânii", gr. οὐκ ἔδησαν τοὺς μαστούς; TM are „nu ți-au legat buricul". Traducătorul LXX a citit *ŞD* în loc de ebr. *ŞR*, „cordon ombilical". Literele ebraice confundate sunt foarte asemănătoare grafic.

16,5 „ochiul Meu": TM are „vreun ochi". ♦ După „toate acestea" TM are în plus „din milă pentru tine". ♦ „pentru strâmbătatea sufletului tău", gr. τῇ σκολιότητι τῆς ψυχῆς: sau „...vieții/persoanei tale"; TM are „de silă față de tine" (*litt.* „de sufletul...").

16,6 „mânjită": TM are „zvârcolindu-te". ♦ „ți-am spus: 'Din sângele tău [să fie] viață...'": aceasta este frazarea lui Rahlfs; TM are „ți-am spus în sângele tău: «Trăiește!»".

16,7 „cetățile cetăților", *i.e.* „cetățile cele mai mari": TM are *litt.* „podoaba podoabelor", cu sensul „(ai ajuns) în culmea frumuseții". Traducătorul LXX a citit *'R*, „cetate", în loc de *'D*, „podoabă, ornament". ♦ „ți s-au întărit", *litt.* „ți s-au îndreptat". ♦ „rușinată": TM are un sinonim pentru „goală". La fel și *infra*, la 16,22.

16,8 „vremea": gr. καιρός, „momentul potrivit, ocazia". ♦ „celor ce au răgaz": gr. καιρὸς καταλυόντων; TM are „vremea iubirilor". Traducătorul a citit *'D DRYM-* cu rădăcina *DWR*, „a se așeza, a locui", în loc de *'D DDYM* (*cf.* LEH, *s.u.* καταλύω). ♦ „aripile": gr. τὰς πτέρυγας; diminutivul τὸ πτερύγιον (*vide* Rut 3,9) înseamnă „poala/marginea/faldul hainei". Gestul acoperirii cu poala hainei este un simbol pentru căsătorie, la fel ca și acoperirea goliciunii (după cum descoperirea goliciunii este semnul că femeia iese de sub protecția bărbatului ei). TM are aici „aripa" – simbol al ocrotirii (*cf.* Exod. 19,4). ♦ „rușinarea": TM are „goliciunea".

uns cu untdelemn [10] şi te-am îmbrăcat în [veşminte] brodate şi te-am încălţat [cu sandale de culoare] viorie şi te-am încins cu in subţire şi te-am înfăşurat în [văl de] lână. [11] Şi te-am împodobit cu podoabe şi ţi-am pus brăţări pe braţe şi colan la gât; [12] şi ţi-am pus inel în nară şi cercei în urechi şi coroană de fală pe capul tău. [13] Şi ai fost împodobită cu aur şi cu argint, şi veşmintele [ţi-au fost] de in subţire, şi [văluri de] lână şi broderii. Ai mâncat făină albă şi untdelemn şi miere şi te-ai făcut frumoasă tare. [14] Şi ţi-a mers numele între păgâni pentru frumuseţea ta, pentru că era desăvârşită în măreţia [ei şi] în splendoarea pe care am pus-o în tine – spune Domnul.

[15] Dar te-ai încrezut în frumuseţea ta şi te-ai desfrânat [pe măsura] renumelui tău; şi ţi-ai revărsat desfrânarea asupra oricărui trecător, ceea ce nu va [mai] fi. [16] Şi ai luat din veşmintele tale şi ţi-ai făcut idoli cusuţi şi te-ai desfrânat peste ei; dar nu vei [mai] intra, nici nu se va [mai] întâmpla [aşa ceva]. [17] Şi ţi-ai luat lucrurile cele de fală din aurul Meu şi din argintul Meu, din care ţi-am dat, şi ţi-ai făcut chipuri bărbăteşti şi te-ai desfrânat cu ele. [18] Şi ţi-ai luat veşmântul brodat şi i-ai înveşmântat [pe idoli] în el şi le-ai pus dinainte untdelemnul Meu şi tămâia Mea. [19] Şi pâinile Mele, pe care ţi le-am dat – te-am hrănit cu făină albă şi untdelemn şi miere –, le-ai pus dinaintea lor, spre mireasmă bine-mirositoare. Şi [aşa] a fost – spune Domnul.

16,10 „brodate": gr. ποικίλος înseamnă mai ales „multicolor, bălţat". Biblia de la 1688 traduce: „te-am îmbrăcat cu împistrite". ♦ „te-am încălţat [cu sandale de culoare] viorie": verbul ὑποδέω înseamnă exact „a încălţa pe cineva". La fel şi în NETS, dar LEH nuanţează sensul: „to put on something as shoes on somebody (τινά τι)"; TM are „te-am încălţat cu sandale din piele fină". ♦ „viorie": gr. ὑάκινθος, LEH „a hyacinth-coloured cloth". ♦ „[văl de] lână": gr. τὸ τρίχαπτον, LEH „fine veil of hair". ♦ TM are „ţesătură preţioasă"/„mătase".

16,13 Versetul are în TM o secvenţă în plus faţă de LXX, în final: „ai devenit regină". Bijuteriile enumerate în vv. 11-13 (cu precădere coroana) sunt podoabe de mireasă, dar se potrivesc deopotrivă de bine unei regine.

16,14 „măreţia": gr. εὐπρέπεια, „înfăţişare potrivită, cuviinţă; frumuseţe; maiestate": nu apare în TM.

16,15 „ceea ce nu va [mai] fi": nu apare în *Codex Vaticanus*, nici în TM. În alte manuscrise apar alte finaluri de verset.

16,16 „idoli cusuţi şi te-ai desfrânat peste ei": TM are „înălţimi viu colorate şi te-ai desfrânat pe ele". ♦ Finalul versetului e dificil şi în TM. Unii înţeleg că aşa ceva nu s-a mai întâmplat niciodată (Vulg.), alţii, că nu se va mai întâmpla sau nu trebuie să se mai întâmple (majoritatea traducerilor moderne). ♦ Pericopa 16,16-30 este explicată de Origen în Omilia VII, *vide* Notele complementare.

[20] Şi i-ai luat pe fiii tăi şi pe fiicele tale, pe care i-ai născut, şi i-ai adus jertfă acestora, spre mistuire, ca şi cum [ar fi fost] puţin [lucru că] te-ai desfrânat. [21] Şi ţi-ai înjunghiat copiii şi i-ai dat ca să îndepărtezi răul cu ei. [22] Aceasta, pe lângă toată desfrânarea ta, şi nu ţi-ai amintit de zilele prunciei tale, când erai goală şi ruşinată – şi, mânjită cu sângele tău, ai trăit.

[23] Şi a fost [aşa]: după toate relele tale, – spune Domnul –, [24] ţi-ai durat şi casă de desfrânare şi ţi-ai făcut vestire în fiece piaţă; [25] şi în fiece cap de drum ţi-ai durat [case de] desfrânare şi ţi-ai părăduit frumuseţea şi ţi-ai desfăcut picioarele pentru orice trecător şi ţi-ai înmulţit desfrânarea. [26] Şi te-ai desfrânat după fiii Egiptului, vecinii tăi cei vârtoşi; şi te-ai desfrânat iar şi iar, ca să Mă mânii. [27] Şi dacă-Mi voi întinde mâna împotriva ta, voi lua [de la tine] cele ce-ţi sunt rânduite şi te voi lăsa la bunul-plac al celor ce te urăsc, la fetele Străinilor care te-au abătut de la calea ta, pe care ai întinat-o. [28] Şi te-ai desfrânat după fiicele lui Assur, şi nici aşa nu te-ai

---

16,20 „i-ai născut": TM are „Mi i-ai născut Mie".

16,21 „ca să îndepărtezi răul cu ei": verbul ἀποτροπιάζομαι apare numai în acest pasaj din LXX. TM are „ca să fie trecuţi [prin foc] pentru ei".

16,22 În TM: „În toate urâciunile şi desfrânările tale nu ţi-ai amintit de zilele prunciei tale când erai goală şi te zvârcoleai în sîngele tău".

16,23 După „relele tale", TM are în plus „vai, vai!".

16,24 „casă de desfrânare şi ţi-ai făcut vestire": TM are „movilă/încăpere boltită şi loc înălţat".

16,26 „cei vârtoşi": gr. τοὺς μεγαλοσάρκους; LEH îl traduce prin „great of flesh, with a great member" şi indică acest pasaj a fiind unica ocurenţă LXX. NETS: „who were great in flesh".

16,27 „voi lua [de la tine] cele ce-ţi sunt rânduite": TM are *litt.* „am micşorat ce-ţi era rânduit", ceea ce e interpretat de traducători „j'ai coupé tes vivres" (TOB), „I have diminished your allotted portion" (RSV) etc. ♦ „bunul-plac": gr. εἰς ψυχάς, *litt.* „la sufletele". ♦ „Străinilor", *i.e.* filistenii, *cf. Septuaginta* 2, 1 Regi, nota 4,1, p. 277. ♦ „...Străinilor, care te-au abătut de la calea ta, pe care ai întinat-o": TM are „...filistenilor, ruşinate de calea răutăţii tale". Cetăţile filistene de pe coastă au profitat adesea de perioadele grele ale lui Iuda – *cf.*, de exemplu, 2Par. 28,18; Ier. 13,19. ♦ „întinat": gr. ἠσέβησας, *litt.* „ai săvârşit impietate".

16,28-29 Ca şi predecesorii săi, Isaia (30–32) şi Ieremia (*e.g.* 37,7; 42,13 *sqq.* TM), Iezechiel arată ce greşeală făceau concetăţenii săi punându-şi nădejdea în alianţele cu marile puteri ale vremii, în loc să se încreadă în Legământul cu Domnul. ♦ „Assur": pentru relaţiile cu Asiria, *cf.* 4Rg. 15,19; 16,10-11; Os. 7,8-12; 8,8-10. ♦ „legămintele cu ţara caldeilor": TM are „desfrânarea cu ţara negustorilor, Caldeea" – ebr. *K'na'an* este omonim cu numele ţării Canaan.

săturat: şi te-ai desfrânat şi nu aveai saţ. [29] Şi ţi-ai înmulţit legămintele cu ţara caldeilor, şi nici de aceştia nu te-ai săturat.

[30] De ce să închei [Eu] legământ cu fiica ta – spune Domnul –, în vreme ce tu faci toate acestea, treburi de femeie desfrânată? Şi te-ai desfrânat întreit [31] în fiicele tale. Ţi-ai durat casă de desfrânare în fiece cap de drum şi ţi-ai făcut piedestal în fiece piaţă; şi ai ajuns ca o desfrânată care adună plăţi. [32] Îţi este asemenea femeia adulteră, care ia plată de la bărbatul ei. [33] Ea dă plată tuturor celor care se desfrânează cu ea, iar tu ai dat plată tuturor iubiţilor tăi şi i-ai încărcat ca să vină la tine din toate părţile, să se desfrâneze cu tine. [34] Şi a fost în tine lucru strâmb mai mult decât la [alte] femei, în desfrânarea ta: s-au desfrânat cu tine, dându-le tu plată pe deasupra, dar tu plată nu ai primit, şi astfel s-au petrecut lucruri strâmbe în tine.»

[35] De aceea, desfrânato, ascultă cuvântul Domnului: [36] «Acestea le spune Domnul: pentru că ţi-ai revărsat arama, îţi va fi dezvăluită ruşinea, în desfrânarea ta cu iubiţii tăi şi în toate scornelile nelegiuirilor tale şi pentru sângele copiilor tăi, pe care l-ai dat acelora. [37] De aceea, iată: Eu îi adun la tine pe toţi iubiţii tăi, cu care te-ai împreunat, şi pe toţi cei pe care i-ai iubit, laolaltă cu cei pe care i-ai urât; şi-i voi aduna pe aceştia la tine, din toate părţile, şi voi dezvălui răutăţile tale dinaintea lor şi vor privi toată ruşinea ta. [38] Şi te voi pedepsi cu pedeapsa femeii adultere şi a celei vărsătoare de sânge şi te voi aşeza în sângele mâniei şi al geloziei. [39] Şi te voi da pe mâinile lor şi ei îţi vor pune la pământ casa de desfrâu şi-ţi vor nimici

16,30 În TM: „Cât era de slabă inima ta [text neclar, pe care unii îl înţeleg corectând vocalizarea: «Cât sunt de mânios împotriva ta»] – spune Stăpânul meu, *YHWH* – când făceai toate aceste fapte de desfrânată poruncitoare". ♦ Origen, în Omilia VIII, explică pericopa 16,30-33; *vide* Notele complementare. ♦ Segmentul 16,30-33 este atestat în manuscrisele de la Qumran, *vide* J. Lust, „Ezekiel Manuscripts in Qumran. Preliminary Edition of 4Q Ez a and b", 1986, p. 90.
16,31 „casă de desfrânare": TM are „movilă/încăpere boltită" – ca la v. 24, *supra*; la fel şi la v. 38, *infra*. ♦ „ai ajuns ca o desfrânată care adună plăţi": TM are „n-ai fost ca o desfrânată, căci ai disprețuit plata".
16,32 „plată", *litt.* „plăţi". ♦ În TM: „femeie adulteră, care în loc de soţul ei primeşte străini".
16,33 „Ea dă plată tuturor celor care se desfrânează cu ea": TM are „Oricărei desfrânate i se dă plată". ♦ „să se desfrâneze cu tine", *litt.* „în desfrânarea ta".
16,36 „scornelile": TM are „idolii". ♦ „sângele": plural în text (ἐν τοῖς αἵμασιν).
16,37 „răutăţile... ruşinea": în TM este în ambele locuri acelaşi cuvânt: „goliciunea".
16,38 „mânie" etc. – *vide* 5,13.

piedestalul; şi te vor dezbrăca de veşmântul tău şi-ţi vor lua lucrurile de fală şi te vor lăsa goală şi ruşinată. [40] Şi vor aduce asupra ta mulţimi şi te vor lovi cu pietre şi te vor străpunge cu săbiile lor. [41] Şi-ţi vor arde cu foc casele şi-ţi vor da pedepse dinaintea multor femei; şi te voi întoarce de la desfrânarea ta şi plată nu vei mai da niciodată. [42] Şi-Mi voi descărca mânia împotriva ta, apoi gelozia Mi se va îndepărta de la tine şi Mă voi linişti şi nu-Mi voi mai face griji defel. [43] Pentru că nu ţi-ai amintit de ziua prunciei tale şi M-ai întristat cu acestea toate, atunci, iată, şi Eu, am îngrămădit asupra capului tău [pe măsura] căilor tale», spune Domnul. «Şi aşa ai săvârşit impietatea peste toate nelegiuirile tale. [44] Acestea sunt toate câte le-au spus împotriva ta într-o zicală, spunând: 'Cum [e] mama, [aşa] şi fiica.' [45] Tu eşti fiica mamei tale, care şi-a lepădat bărbatul şi copiii; şi sora surorilor tale, care şi-au părăsit bărbaţii şi copiii. Mama voastră hitită, iar tatăl vostru – amoreu. [46] Sora voastră cea mare [este] Samaria – ea şi fiicele ei – care locuieşte în stânga ta; şi sora ta cea mică, cea care locuieşte în dreapta, este Sodoma şi fiicele ei. [47] Şi nu [doar] ai umblat pe căile lor şi ai făptuit după nelegiuirile lor; cu puţin le-ai şi întrecut pe toate căile tale. [48] Viu sunt eu, – spune Domnul –, sora ta Sodoma, ea şi fiicele sale, n-a făcut aşa cum ai făcut tu şi fiicele tale. [49] De altfel, acesta [a fost] păcatul Sodomei, sora ta – trufia; în belşug de pâine şi în preaplin de vin s-au desfătat, ea şi fiicele ei; aşa a fost cu ea şi cu fiicele ei; şi n-au întins o mână celui sărac şi nevoiaş. [50] Şi s-au făli şi au făcut nelegiuiri dinaintea Mea şi [Eu] le-am smuls, aşa

16,42 „nu-Mi voi mai face griji": TM are „nu Mă voi mai mânia".
16,44 „zicală": παραβολή, ca şi mai sus, v. 12,22.
16,44-52 Wevers (*ad loc.*) consideră că pasajul este o diatribă profetică, diferită în mare măsură de stilul oracular al lui Iezechiel. Compararea purtării nedemne a Ierusalimului cu cea a cetăţilor surori, Samaria şi Sodoma, este reluată mai apoi în cap. 23 (Ierusalimul şi Samaria). Nu este formulată nici o prevestire a unei judecăţi, fiind doar enunţat un îndemn la răbdare în purtarea pedepsei.
16,45 Origen explică secvenţa 16,45-52 în Omilia IX; *vide* Notele complementare.
16,46 „Sora voastră": TM are „sora ta". ♦ „stânga... dreapta": pentru cel care se orientează stând cu faţa către răsărit.
16,47 Alţii frazează: „Şi nu în mică măsură ai umblat pe căile lor şi ai făptuit..., ci le-ai întrecut...". ♦ „cu puţin": aceasta e frazarea în Rahlfs; TM are: „nu... puţin" în prima parte a frazei.
16,49 „în preaplin de vin s-au desfătat": TM are „în nepăsare liniştită".
16,50 „am socotit", *litt.* „am văzut".

cum am socotit. [51] Iar Samaria n-a săvârşit nici jumătate din păcatele tale. Şi tu ţi-ai înmulţit nelegiuirile mai presus de ele şi le-ai făcut pe surorile tale [să pară] drepte cu toate fărădelegile pe care le-ai făptuit. [52] Iar tu, poartă-ţi osânda, fiindcă le-ai stricat pe surorile tale cu păcatele tale, cu care te-ai abătut de la Lege mai presus de ele şi le-ai făcut să pară drepte pe lângă tine. Aşadar ruşinează-te şi poartă-ţi înjosirea, pentru că le-ai făcut să pară drepte pe surorile tale.

[53] Şi voi întoarce rătăcirile lor, rătăcirea Sodomei şi a fiicelor ei, şi voi întoarce rătăcirea Samariei şi a fiicelor ei, şi voi întoarce rătăcirea ta în mijlocul lor, [54] ca să-ţi porţi osânda şi să fii înjosită după toate câte le-ai făcut mâniindu-Mă. [55] Şi sora ta Sodoma şi fiicele ei vor fi aşezate la loc, cum erau la început; şi Samaria şi fiicele ei vor fi aşezate la loc, cum erau la început; şi tu şi fiicele tale veţi fi aşezate la loc aşa cum eraţi la început. [56] Şi sora ta Sodoma nu [şi-a aflat] oare numele în gura ta în zilele trufiei tale [57] mai înainte să-ţi fie dezvăluite răutăţile, în felul în care tu eşti acum de ocară pentru fiicele Siriei şi pentru toate cele dimprejurul ei, pentru fiicele Străinilor care te înconjoară? [58] Impietăţile tale şi nelegiuirile tale tu le-ai purtat», spune Domnul.

[59] «Acestea le spune Domnul: 'Şi voi face cu tine după cum ai făcut [şi tu], căci ai disprețuit acestea, încălcând legământul cu Mine. [60] Apoi Eu Îmi

16,51 Pentru variantele textului grecesc ἁμαρτία *vs* ἀνομία, „nelegiuire" – *vide supra*, nota la 8,6.

16,52 „le-ai stricat": TM are „le-ai îndreptăţit".

16,53 „voi întoarce rătăcirile": gr. ἀποστρέψω τὰς ἀποστροφάς, *litt.* „voi întoarce întoarcerile", care traduce literal expresia ebraică. Aceasta din urmă este echivalată de obicei cu „voi schimba soarta". ♦ Origen, în Omilia X, explică pericopa 16,53-63. Termenul care domină această secvenţă este rătăcirea, *confusio*. *Vide* Notele complementare.

16,54 „mâniindu-Mă": TM are „spre alinarea lor".

16,57 „Străinii": TM are „filistenii" – *vide supra*, 16,27. ♦ După „care te înconjoară" TM are „care te disprețuiesc de jur-împrejur".

16,59-63 Pericopa prezintă unele afinităţi cu Ier. 31,31-34, în LXX 38,31-34 (*vide* Renaud, 1986, pp. 336-339), pasaj ce conţine singura atestare veterotestamentară a expresiei διαθήκη καινή („legământ nou", cu bogată moştenire creştină, *e.g.* 1Cor. 11,25; Lc. 22,20). Capitolul Iez. 16, în stadiul în care se află el acum, nu provine dintr-o îmbinare de elemente cu o independenţă anterioară, ci reprezintă rezultatul unei creşteri organice, în care fiecare adăugire are rostul de a completa şi a reinterpreta datele precedente (*vide* şi Zimmerli, 1979, pp. 341-345); versetele 44-58 s-au ataşat textului iniţial (1-43), apoi 59-63 au desăvârşit sporul; v. 59, un verset de tranziţie, sintetizează întreaga istorie

a trădării cetăţii Ierusalim, soţie necredincioasă, în termenii unei ruperi a alianţei („ca să încalci legământul cu Mine", τοῦ παραβῆναι τὴν διαθήκην μου, *cf.* Iez. 16,8). Prin contrast, versetul deschide calea unei promisiuni de legământ nou, eshatologic. Această promisiune începe o dată cu v. 60, printr-o formulă singulară în ebraica biblică (pronumele personal separat, adăugat unei forme verbale finite, subliniază emfatic pronumele personal şi, implicit, persoana pe care o reprezintă – aici *YHWH*: *wᵉzākartī 'anī*, „Eu Îmi voi aminti"). Fenomenul se regăseşte în v. 62 (*wahaqīmōthī 'anī*, „Eu voi statornici"); coincidenţa poate fi interpretată ca inserare a unor marcatori ai discursului, reprezentând formule ce deschid o promisiune exprimată în termenii unei alianţe. Pericopa 59-63 atestă o serie de similitudini semnificative cu Ier. 31[38],32. În primul rând, cele două pasaje conţin o sinteză concentrată a istoriei sacre, în patru etape, articulate pe tema legământului. Timpul întâi evocă primul legământ, cel de la muntele Sinai (Iez. 16,60, *cf.* Iez. 16,8; Ier. 31(38),32); acesta este legământul pe care Dumnezeu, în cele două texte, îl numeşte „legământul Meu". Timpul al doilea este cel al ruperii legământului de către Israel; lexical este vorba de aceeaşi sintagmă, în ambele pasaje: *fᵉhāphēr bᵉrīth* în Iez. 16,59 şi *hēphērū bᵉrīthī* în Ier. 31,32. Timpul al treilea, cel al judecăţii divine, numeşte consecinţele dramatice asupra poporului lui Dumnezeu. Timpul al patrulea formulează promisiunea unui legământ în viitor, Ier. 31(38),31-33 şi Iez. 16,60-63. Cele două serii de asemănări nu au un caracter general, de vreme ce acestea sunt singurele texte referitoare la legământul eshatologic în care este condensată istoria sacră în forma schemei dominate de *bᵉrīth*. Cele două texte menţionează deopotrivă iertarea păcatelor, chiar dacă termenii la care recurg sunt diferiţi, diferenţa rezultând din limbajul specializat utilizat de Iezechiel. Din punct de vedere teologic, se remarcă în aceste două texte caracterul gratuit al iertării divine, care nu este condiţionată de căinţa lui Israel (în Iez. 16,53, mărturisirea păcatelor nu apare ca o condiţie a îndurării divine, ci mai degrabă ca un efect al ei). Ultimul element comun al acestor două pericope constă în asocierea intimă a legământului viitor cu cunoaşterea lui Dumnezeu. Pe de altă parte, deosebirile dintre cele două prorociri sunt dominate de substituirea sintagmei lui Ieremia *bᵉrīth ḥadāṣāh* prin *bᵉrīth 'ōlām*, la Iezechiel; substituirea indică mai mult decât o simplă opţiune de lexic: concepţia lui Iezechiel se distanţează de cea a lui Ieremia. Acesta din urmă opune viguros legământul viitor celui din trecut, marcând ruptura. La Iezechiel însă evoluţia este mai nuanţată: Israel a rupt legământul sinaitic (Iez. 16,59), dar profetul priveşte legământul numai din punctul de vedere al divinităţii, schimbând în felul acesta perspectiva; fără ca legământul să fie anulat, aspectul de reciprocitate se subordonează iniţiativei gratuite a lui *YHWH*. Chiar dacă Israel s-a dovedit lipsit de credinţă şi a rupt legământul, *YHWH* a rămas credincios legământului, care acum se plasează în prelungirea celui iniţial, legământul eshatologic avându-şi rădăcinile în amintirea legământului dintâi. Memoria divină este creatoarea viitorului. Pentru Dumnezeu, proiectul rămâne neschimbat, cu singura deosebire că de data aceasta legământul va fi veşnic, *id est* imposibil de rupt. Bernard Renaud îşi încheie articolul (1986, p. 339) afirmând că semnificativele convergenţe ale celor două texte sugerează faptul că Iezechiel (în 16,59-63) cunoştea prorocirea lui Ieremia din 31(38),31-34, pe care a folosit-o cu bună ştiinţă ca

voi aminti de legământul Meu cu tine, din zilele prunciei tale, şi voi statornici cu tine legământ veşnic. [61] Şi-ţi vei aminti de calea ta şi vei fi foarte umilită când îţi vei primi surorile cele mari laolaltă cu cele mici şi ţi le voi da spre zidire, dar nu pe temeiul legământului cu tine. [62] Şi Eu voi statornici legământul Meu cu tine şi vei cunoaşte că Eu [sunt] Domnul, [63] ca să-ţi aminteşti şi să te ruşinezi şi ca să nu mai poţi nici să-ţi deschizi gura din pricina înjosirii tale, când Eu Mă voi fi împăcat cu tine după toate câte le-ai făcut', spune Domnul.»"

17 [1] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [2] „Fiu al omului, povesteşte [o] poveste şi spune [o] parabolă pentru casa lui Israel [3] şi zi: „Acestea le spune Domnul:

---

sursă de inspiraţie; preluând tema legământului eshatologic, Iezechiel a adaptat-o în funcţie de propriile sale perspective teologice, marcate de tradiţia sacerdotală.

16,61 „spre zidire": TM are „ca fiice". Traducătorul LXX a interpretat *LBNWT*, „ca fiice", drept derivat de la rădăcina *BNH*, „a zidi". ♦ „nu pe temeiul legământului cu tine", *litt.* „nu din legământul tău".

17,1 W. Zimmerli (1979, p. 361) plasează secvenţa 17,1-24 între datele la care se referă 8,1 şi 20,1. Formulările care apar în acest capitol sunt în mare măsură explicabile prin contactul real al profetului cu Babilonul văzut ca o cetate a negoţului. ♦ Capitolul 17 reprezintă o îmbinare de alegorie şi prorocire; structura complexă a acestui capitol a atras atenţia comentatorilor. ♦ J. Wevers (*ad loc.*) atrage atenţia că fabula din acest capitol aminteşte într-o oarecare măsură de fabula istorisită de Ioatham în Jud. 9,8-15 (copacii vor să-şi găsească un rege; măslinul, smochinul şi viţa refuză pe rând; mărăcinele primeşte, punând condiţii tiranice). *Vide* şi 4Rg. 14,9 (fabula lui Ioas, despre spinul din Liban care a cerut-o de soţie pe fiica cedrului din Liban). Fabula lui Iezechiel are ca personaje doi vulturi, un cedru şi o viţă. Vulturul cel mare este Nabucodonosor, celălalt este Hophra, regele Egiptului; ramura cea mai aleasă a cedrului este Iehonia, iar viţa sădită de primul vultur este Sedekias. Horacio Simian-Yofre („Ez. 17,1-10 como enigma y parábola", în *Biblica* 65, 1984, pp. 27-43, *apud* Simian-Yofre, 1986, p. 234) consideră că pericopa 17,1-10 nu este o alegorie, ci o parabolă de felul celor care se întâlnesc în Noul Testament. Din această perspectivă, pasajul prezintă un sens circumscris, rămânând totuşi deschis unor noi interpretări. Iez. 17,11-15 şi 17,22-24 nu sunt decât două interpretări distincte ale acestei parabole, cea dintâi în notă politică, iar a doua în notă teologică. Situaţia are o paralelă în Iez. 15 – *vide supra*, nota. Moshe Greenberg (1983, pp. 317-324) interpretează textul ca o intensificare în spirală a tensiunii dramatice: porneşte de la o fabulă despre cele pământeşti (17,1-10), explicată apoi la nivel omenesc, istoric (17,11-18), apoi interpretată printr-o cauzalitate la nivel teologic (17,19-21), ajungând în final o fabulă a palierului divin (17,22-24). După L. Boadt (1986, pp. 193-194), Iezechiel recurge la mituri vechi, sugerând o comparaţie între Sedekias şi faraonul

«Vulturul cel mare, cel cu aripi mari, cel care le întinde până departe, cu
multe gheare,
el care şi-a pus în gând să intre în Liban,
şi-a luat ce [era mai] ales din cedru;
4 a rupt vârfurile [ramurilor] fragede
şi le-a adus în ţara Canaanului,
le-a pus în cetatea înconjurată de zid.
5 Şi a luat din sămânţa pământului
şi-a pus-o într-o câmpie,
răsad [udat] de apă multă;
a aşezat-o în loc la vedere.
6 Şi a răsărit şi s-a făcut o viţă firavă
şi micuţă la înfăţişare;
mlădiţele îi erau pe ea
şi rădăcinile sub ea;
şi s-a făcut viţă

---

egiptean: amândoi s-au făcut vinovaţi de *hybris*. Capitolul 31 va contura limpede imaginea copacului divin (cedrul/chiparosul, *vide infra*, 31,3) care, oricât de viguros şi de înalt ar fi, dând umbră întinsă şi adăpostind mulţimi de vieţuitoare, poate fi culcat la pământ de securea tăietorului de lemne şi se scufundă în moarte. Faraonul se crede părtaş la dumnezeire, dar pentru Dumnezeu el nu este mai presus de vreo altă făptură; în egală măsură, Sedekias şi-a depăşit rolul încălcând înţelegerea cu regele babilonian care îl pusese pe tron şi căruia îi jurase fidelitate (17,11-18.19-21): de aceea, soarta lui va fi deopotrivă cu cea a faraonului din cap. 31. Mesajul teologic al profetului se foloseşte de alegorie şi de imagistică într-un scop care depăşeşte efectul pur retoric. ♦ Origen explică, în Omilia XI, pasajul 17,1-7 – *vide* Notele complementare.

17,2 „povesteşte [o] poveste": TM are „spune o ghicitoare". ♦ Aici am tradus παραβολή prin „parabolă", spre deosebire de 12,22 şi 16,44, unde era mai potrivit „zicală". ♦ *Vide supra*, nota la 15,1.

17,3 „cu multe gheare, şi-a pus în gând să intre": TM are „cu penaj bogat şi bălţat vine". ♦ „ce [era mai] ales din cedru", *litt.* „cele alese ale cedrului"; TM are „vârful cedrului".

17,4 „în ţara Canaanului": în TM *'ereṣ kᵉna'an*, „ţară de negustori", dar *kᵉna'an* „Canaan" este şi numele vechi al Pământului făgăduinţei. ♦ „cetatea înconjurată de zid": TM are „cetate de neguţători".

17,6 „firavă": TM are „stufoasă/înfloritoare". ♦ „micuţă la înfăţişare", *litt.* „mică în mărime după cum se arăta". ♦ „pe ea": TM are „către el (vultur)". ♦ „butuc înalt": gr. ἀναδενδράς, LEH: „vine that grows up trees"; mai apare în LXX doar în Ps. 79(80),11. Pentru viţa care se prinde de arbori, *vide* Pliniu, *Naturalis historia*, 17,207 (*arbusta uitis*).

şi a dat vlăstare
şi şi-a întins butuc înalt.
7 Şi a fost un alt vultur mare,
cu aripi mari, cu multe gheare,
şi, iată: viţa aceasta [era] răsucită înspre el,
şi rădăcinile ei [răsucite] înspre el
şi mlădiţele ei s-au întins spre el
ca să o ude o dată cu stratul în care era sădită.
8 Într-o câmpie frumoasă, la apă multă,
ea sporeşte ca să facă muguri
şi să poarte rod,
ca să fie o viţă puternică.»
9 De aceea, zi: «Acestea le spune Domnul:
'Oare îi va merge bine?
Oare rădăcinile tulpinii fragede şi rodul nu vor fi vătămate?
Şi nu i se vor usca toate vlăstarele timpurii?
Şi nu printr-un braţ puternic şi nici cu popor mult
[va fi] smulgerea ei din rădăcini.
10 Şi, iată: sporeşte. Oare îi va merge bine?
Nu se va usca de tot
de îndată ce-o va atinge vântul fierbinte?
Se va usca o dată cu stratul în care a răsărit.'»"
11 Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: 12 „Fiu al omului, spune-i casei care [Mă] întărâtă: «Nu ştiţi ce erau acestea?»; zi: «Când va veni regele Babilonului asupra [cetăţii] Ierusalimului, îl va lua pe regele ei

17,7 „un alt vultur": TM are „un vultur", ceea ce ar putea însemna fie că e vorba de acelaşi vultur, fie de un altul; versiunile rezolvă ambiguitatea. Al doilea vultur simbolizează Egiptul (*vide supra*, nota la 17,1). ♦ „gheare": TM are „pene". ♦ „o dată cu stratul": TM are „din stratul".
17,8 „sporeşte": TM are „a fost răsădită".
17,9 „nu vor fi vătămate": TM are „nu le va smulge el (= vulturul)".
17,10 „usca de tot", *litt.* „usca de uscăciune" – semitism. ♦ „vântul fierbinte": gr. ὁ καύσων, „arşiţă"; echivalează de obicei ebr. *ruaḥ haqqādhīm*, „vântul de răsărit".
17,12 „care [Mă] întărâtă": *vide supra*, 2,3 şi nota 2,5. ♦ „Când va veni": construcţia gr. ὅταν cu subj. are valoare de eventualitate, referindu-se la viitor. TM are „Iată, a venit...". Şi la v. 13 în TM toate se petrec în trecut. ♦ Pericopa 17,12-24 este explicată de Origen în Omilia XII – *vide* Notele complementare.

şi pe mai-marii ei şi-i va duce la sine, în Babilon. 13 Şi va lua din sămânţa regească şi va statornici legământ cu el şi-l va lega cu jurământ. Şi pe cârmuitorii pământului îi va lua, 14 ca [Iuda] să ajungă un regat slab, să nu se [mai] ridice niciodată, ca să-şi păstreze legământul şi să-l statornicească. 15 Dar [acesta] se va răzvrăti împotriva lui şi-şi va trimite soli în Egipt, ca să-i dea cai şi oştire multă. Oare îi va merge bine? Oare va scăpa cel ce face lucruri potrivnice? Şi [cel] care încalcă legământul oare se va izbăvi? 16 Viu [sunt] Eu, – spune Domnul –, chiar în locul în care se află regele care l-a făcut rege pe acesta care a înjosit jurământul Meu şi care a încălcat legământul Meu, va muri cu el în mijlocul Babilonului. 17 Şi nu cu oştire mare şi nici cu gloată multă se va război Faraon pentru el, la ridicarea de întăritură şi la zidirea de turnuri pentru ţintaşi, ca să smulgă vieţi. 18 Şi a dispreţuit juruinţa încălcând legământul şi, iată: dăduse mâna cu acela şi i-a făcut lui acestea toate; oare va găsi scăpare?»

19 De aceea, zi: «Acestea le spune Domnul: 'Viu [sunt] Eu, legământul Meu, pe care l-a încălcat, şi juruinţa Mea, pe care a dispreţuit-o: acestea i le voi pune asupra capului său. 20 Şi-Mi voi întinde năvodul asupra lui şi va fi prins în strânsoarea lui. 21 În orice înfruntare de-a lui, vor cădea de sabie şi pe cei care vor mai rămâne îi voi împrăştia în toate vânturile. Şi veţi cunoaşte că Eu, Domnul, am grăit.'»

22 De aceea, acestea le spune Domnul:

17,13 „va statornici legământ cu el": regele învins, ajuns vasal, e pus să jure fidelitate cuceritorului; jurământul presupune invocarea divinităţii drept garant şi blesteme arătând nenorocirile ce se vor produce drept pedeapsă pentru încălcare (*cf.* şi v. 18).
17,15 „Dar", *litt.* „şi". ♦ „oştire", *litt.* „popor".
17,16 „care a înjosit... va muri cu el în mijlocul Babilonului": TM are: „care şi-a dispreţuit jurământul şi a rupt legământul său cu el în mijlocul Babilonului va muri".
17,17 Nici în LXX, nici în TM nu e clar cine ridică întăritură şi zideşte turnuri. ♦ „turnuri pentru ţintaşi": βελόστασις, *litt.* „amplasament de artilerie", „maşină de război".
17,18 „dăduse mâna": *Vaticanus* are „dădusem mâna".
17,20-21 După „strânsoarea lui", TM are: „îl voi duce la Babilon, îl voi judeca acolo pentru necredinţa pe care a săvârşit-o faţă de Mine 21 şi toţi fugarii lui şi toate cetele lui...". De fapt, judecarea lui Sedekias a avut loc la Riblah, în Israel (*cf.* 4Rg. 25 = Ier. 52); probabil din acest motiv LXX omite indicarea localităţii.
17,22-24 După decodarea fabulei, în proză, se reia forma de poem pentru a vesti o restaurare viitoare, ca lucrare a lui Dumnezeu, cu accente mesianice.
17,22 „cele alese": TM are „vârful" – *cf.* nota la 17,3. ♦ „din vârful inimii lor voi tăia şi Eu voi răsădi pe un munte înalt; şi îl voi atârna": TM are „din vârful ramurilor voi tăia o

«Iar Eu voi lua
din cele alese ale cedrului,
din vârful inimii lor
voi tăia
şi Eu voi răsădi
pe un munte înalt;
şi îl voi atârna
23 pe un munte înalt în Israel
şi voi răsădi
şi va da vlăstar şi va aduce rod
şi va ajunge un cedru mare
şi-şi va găsi tihna sub el orice sălbăticiune
şi orice pasăre îşi va găsi tihna la umbra lui
şi vlăstarele îi vor fi aşezate la loc.
24 Şi vor cunoaşte toţi copacii câmpiei
că Eu [sunt] Domnul,
Cel care înjoseşte copacul cel înalt
şi Cel care înalţă copacul înjosit

mlădiţă fragedă şi o voi răsădi pe un munte înalt şi măreţ...". LEH caută o explicaţie *s.u.* καρδία: fie că e vorba de „inima" copacului, fie s-a propus o corectare în κράδη, „rămurică din vârful unei crengi". Lecţiunea din TM („mlădiţa" răsădită pe muntele înalt, *i.e.* Sion) a fost interpretată în Targum ca o referire la restabilirea dinastiei davidice (*cf.* Block, 1997, vol. I, p. 550, n. 145). ♦ „îl voi atârna": în gr. verbul are un complement, un pronume masculin, care s-ar putea referi la un ἐπίλεκτος, „ales". ♦ Pentru posibila aluzie mesianică din vv. 17,22-24, *vide* J. Lust, „Le messianisme et la Septante d'Ézéchiel", 2004, pp. 32 şi 37-40. Pasajul prezintă deosebiri importante în manuscrise faţă de Papirusul 967. Lust se concentrează asupra articulării dintre vv. 22 şi 23: în lectura uzuală, finalul v. 22 se leagă de începutul v. 23, iar prin aceasta se produce o fractură sintactică: obiectul verbelor nu mai este la plural, ci la singular; Lust găseşte o explicaţie urmărind jocul formelor verbale: participiul care se referă la munte în textul conservat de papirus este transformat într-o formă verbală de indicativ viitor, la persoana întâi, care numeşte o acţiune a lui Dumnezeu. În felul acesta, în lectura textului grecesc, Dumnezeu este cel care va lua crenguţele (formă de plural), ducându-le pe munte. Imaginea crenguţelor „atârnate" (vb. κρεμάζω) pe „muntele înalt din Israel", într-un context de restauraţie şi înnoire, este (cel puţin pentru creştini) o evocare a morţii lui Hristos pe cruce. ♦ Pentru interpretarea mesianică a pasajului, *vide* şi McKeating (1993, pp. 105-106).

17,23 „sălbăticiune... pasăre": TM are „păsările... înaripatele". ♦ „şi vlăstarele îi vor fi aşezate la loc": nu apare în TM.

şi care usucă pomul verde
şi face să înfrunzească pomul uscat;
Eu, Domnul, am grăit
şi voi făptui.»"

18 [1] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [2] „Fiu al omului, ce [înseamnă] pentru voi zicala aceasta, între fiii lui Israel, care spun: «Părinţii au mâncat aguridă şi copiilor li s-au strepezit dinţii»? [3] Viu [sunt] Eu – spune Domnul –, această zicală nicidecum nu se va mai spune în Israel. [4] Căci toate sufletele sunt ale Mele; aşa cum [este] sufletul tatălui, aşa şi sufletul fiului, ale Mele sunt; sufletul care păcătuieşte, acela va muri. [5] Iar omul care va fi drept, care va împlini judecata şi dreptatea, [6] [care] nu va mânca pe înălţimi şi ochii nu şi-i va ridica la scornelile casei lui Israel şi pe nevasta aproapelui său n-o va pângări şi de femeia aflată în timpul necurăţeniei ei

18,1 W. Zimmerli (1979, pp. 377-378) indică pentru plasarea cronologică a secvenţei 18,1-32 situaţia creată de catastrofa din 587 î.H. ♦ Capitolul de faţă întrerupe referirile ample la regi din cap. 17 şi 19; subiectul lui este responsabilitatea individuală a omului în relaţia cu Dumnezeu (*cf.* nota 14,12). Problema este pusă mai acut din perspectiva societăţii exilice, care vrea să ştie în ce măsură este responsabilă pentru starea în care se află: generaţia aflată în exil este pedepsită pentru propriile-i greşeli ori ispăşeşte, fără a avea vreo vină, păcatele generaţiilor anterioare. Plasarea între cap. 17 şi 19 poate fi în sine un comentariu la faptele ultimilor regi ai lui Iuda de dinainte de exil. ♦ Blenkinsopp (1993, p. 242) ia pasajele 14,12-23 şi întreg cap. 18 ca exemple pentru învăţăturile morale ale lui Iezechiel şi ale discipolilor lui. Impresia generală pe care o lasă cartea luată în ansamblul său este că directivele morale sunt în raport direct cu tipul de comunitate ce trebuia să fie Israel. Punctul de plecare este în mod cert relaţia specială pe care Israel trebuia să o aibă cu Dumnezeu, în care primul imperativ este respingerea idolatriei (*vide* 5,11; cap. 6–8; 14,1-11; 16; 23). Conform eticii sacerdotale din Pentateuh şi Codului de Sfinţenie (Lev. 17–26), nu există distincţie între moral şi cultual. Idolatria este direct legată de violenţă, moarte, adulter şi alte fărădelegi. Unul dintre atacurile cele mai caracteristice din Iez. (22,6-12) plasează incestul şi relaţiile sexuale la vremea menstruaţiei laolaltă cu moartea, adulterul, sperjurul şi fărădelegile de acelaşi fel. ♦ Paul M. Joyce (1986, pp. 320-321; 1979, pp. 185-186) interpretează pasajul din cartea lui Iezechiel în termenii responsabilităţii care îi revenea întregii case a lui Israel din vremea aceea, mai degrabă decât fiecărui individ în parte.

18,6 „nu va mânca pe înălţimi": aluzie la ospeţele care făceau parte din cultul adus idolilor. ♦ „scornelile": gr. ἐνθύμημα, „gând, argument, născocire, închipuire"; *vide supra*, 14,7 (acolo tradus prin „gând"). TM are „idolii"; la fel şi la v. 15, *infra*; *vide* şi 14,7, *supra*.

nu se va apropia [7] şi pe [nici un] om nu va împila, ci-i va da îndărăt datornicului chezăşia şi nu va făptui nici o hoţie, va da [din] pâinea sa celui nevoiaş şi îl va îmbrăca pe cel gol; [8] banii nu şi-i va da cu camătă şi nu va lua nimic pe deasupra şi-şi va întoarce mâna de la nedreptate, va face judecată dreaptă între om şi aproapele lui; [9] şi întru poruncile Mele va umbla şi îndreptările Mele le va păzi, ca să le împlinească – acesta este [om] drept şi negreşit va fi viu", spune Domnul.

[10] „Iar dacă i se va naşte un fiu [rău] ca şi ciuma, care varsă sânge şi face păcate, [11] care nu umblă pe calea tatălui său celui drept, ci pe înălţimi a mâncat şi nevasta aproapelui a pângărit-o; [12] şi pe sărac şi pe nevoiaş i-a împilat şi hoţie a făptuit şi chezăşia n-a dat-o îndărăt şi şi-a îndreptat ochii spre idoli; a făcut nelegiuire, [13] cu camătă a dat şi [câştig] pe deasupra a luat, acesta nicicum nu va fi viu: a făcut toate nelegiuirile acestea, cu moarte va muri, sângele lui va fi asupra sa.

[14] Dar dacă i se va naşte [acestuia un] fiu, iar [fiul] va vedea toate păcatele tatălui său pe care le-a făptuit şi se va teme şi nu va făptui după ele; [15] şi pe înălţimi nu s-a înfruptat şi ochii nu şi i-a ridicat la scornelile casei lui Israel; şi pe nevasta aproapelui n-a pângărit-o, [16] pe [nici un] om n-a împilat şi chezăşia n-a oprit-o şi hoţie n-a făptuit; [din] pâinea sa a dat celui nevoiaş şi pe cel gol l-a îmbrăcat [17] şi şi-a întors mâna de la nedreptate; camătă sau câştig pe deasupra n-a luat, a împlinit dreptatea şi în poruncile Mele a umblat: [acesta] nu va pieri în nelegiuirile tatălui său, [ci] negreşit va fi viu. [18] Dar tatăl lui, dacă împilează cumplit şi săvârşeşte hoţie, a făptuit [fapte] potrivnice în mijlocul poporului Meu şi va muri în nedreptatea sa. [19] Şi veţi spune: «De ce n-a purtat fiul nedreptatea tatălui său?» Pentru că fiul s-a purtat cu dreptate şi îndurare, a ţinut toate legile Mele şi le-a făptuit, negreşit

18,8 Legea interzicea camăta între evrei (*cf.* Lev. 25,35-37; Ps. 14,5 etc.), dar în practică era adesea încălcată, iar dobânda în Orientul antic era foarte mare.
18,9 „ca să le împlinească": TM are „spre a făptui adevărul/fidelitatea". ♦ „negreşit va fi viu", gr. ζωῇ ζήσεται, *litt.* „cu viaţă va fi viu"; la fel şi la vv. 17.19.21.28, *infra*; similar v. 13, *litt.* „cu viaţă nu va fi viu... cu moarte va muri". ♦ „Viaţa" ca răsplată pentru cel drept a fost interpretată fie ca viaţă lungă (în opoziţie cu o moarte prematură), fie ca o promisiune de participare la o eră mesianică; J. Wevers (1969, p. 143) consideră însă că nici una dintre aceste interpretări nu acoperă în întregime intenţia lui Iezechiel: viaţa nu este o simplă echivalare a faptului de a trăi, ci implică o comuniune adevărată cu Dumnezeu, *cf.* Ps. 73,27-28.
18,14 „se va teme": TM are din nou „le-a văzut".
18,19 „s-a purtat cu dreptate şi îndurare", *litt.* „a făptuit dreptate şi îndurare"; la fel v. 21.

va fi viu. [20] Iar sufletul care a păcătuit va muri: fiul nu va purta nelegiuirea tatălui său şi nici tatăl nu va purta nelegiuirea fiului său. Dreptatea celui drept va fi asupra sa şi nelegiuirea nelegiuitului va fi asupra sa.

[21] Dar dacă nelegiuitul se va întoarce de la toate nelegiuirile lui pe care le-a făptuit şi va păzi toate poruncile Mele şi se va purta cu dreptate şi îndurare, negreşit va fi viu, nicidecum nu va muri. [22] Toate încălcările lui, câte le-a săvârşit, nu vor [mai] fi pomenite; în dreptatea lui pe care a făptuit-o va trăi. [23] Oare voiesc Eu moartea nelegiuitului, – spune Domnul –, aşa cum [doresc] ca acela să se întoarcă de pe calea rea şi să fie viu? [24] Iar când cel drept se întoarce de la dreptatea lui şi făptuieşte nedreptatea, după toate nelegiuirile pe care le-a făptuit nelegiuitul, toate faptele lui de dreptate pe care le-a făptuit nu vor [mai] fi pomenite. În încălcarea lui pe care a săvârşit-o şi în păcatele lui în care a păcătuit, în acelea va muri. [25] Şi [voi] aţi spus: «Nu este dreaptă calea Domnului.» Ascultaţi acum, [voi,] toată casa lui Israel: oare calea Mea nu este dreaptă? Nu cumva calea voastră nu este dreaptă? [26] Atunci când cel drept se va întoarce de la dreptatea lui şi va săvârşi încălcare şi va muri, în încălcarea pe care a săvârşit-o, în aceea va muri. [27] Şi când nelegiuitul se va întoarce de la nelegiuirea lui pe care a făptuit-o şi se va purta cu judecată şi dreptate, acesta şi-a păzit sufletul [28] şi se va întoarce de la toate impietăţile lui pe care le-a făptuit: negreşit va fi viu, nicicum nu va muri. [29] Şi spun [cei din] casa lui Israel: «Nu este dreaptă calea Domnului.» Oare calea Mea nu este dreaptă, casă a lui Israel? Nu cumva calea voastră nu este dreaptă? [30] Vă voi judeca pe fiecare după calea sa, casă a lui Israel, – spune Domnul –; îndreptaţi-vă şi întoarceţi-vă de la toate impietăţile voastre şi [ele] nu vă vor fi spre pedeapsă a nelegiuirii. [31] Lepădaţi de la voi toate impietăţile voastre pe care le-aţi săvârşit faţă de Mine şi faceţi-vă inimă nouă şi duh nou. De ce să muriţi, casă a lui Israel? [32] Pentru că [Eu] nu vreau moartea celui care moare", spune Domnul.

18,21 E caracteristică pentru Iezechiel insistenţa asupra posibilităţii convertirii individuale, pe care Dumnezeu o doreşte şi o aşteaptă; totodată profetul avertizează serios asupra riscului pervertirii: cel drept se poate corupe pierzând astfel orice răsplată.
18,23 „voiesc...", *litt.* „cu voie voiesc...": TM are „Oare cu bucurie mă bucur de moartea celui rău – cuvântul Stăpânului meu *YHWH* – şi nu de întoarcerea lui ca să fie viu?".
18,24 După „nelegiuitul", TM are în plus „le va face şi va fi viu?".
18,30 „spre pedeapsă a nelegiuirii": TM are „piatră de poticnire spre păcat".
18,31 „faţă de Mine": nu apare în TM.
18,32 Multe manuscrise greceşti şi TM au în plus, la final: „Întoarceţi-vă, aşadar, şi fiţi vii!".

19 [1] „Iar tu porneşte [un] bocet pentru mai-marele lui Israel [2] şi zi:
«Ce [este] mama ta?

19 W. Zimmerli (1979, p. 396) indică pentru secvenţa 19,1-14 perioada imediat anterioară anului 587 î.H., cel puţin ca fundal al vv. 2-9. ♦ Capitolul este alcătuit din două părţi (vv. 2-9 şi 10-14) şi reprezintă în întregul său o lamentaţie, un bocet, aşa cum se formulează explicit în versetul de deschidere şi în cel de încheiere. Structura metrică a TM (*vide* Biggs, 1996, pp. 56-57) este tipică. Cartea Plângerilor recurge la această formă literară în legătură cu tragedia naţională a exilului. Profeţii foloseau uneori tiparul lamentaţiei pentru a pune dinaintea poporului o nenorocire care urma să se petreacă în viitor ca o deplângere a faptelor din trecut în care poporul îşi arătase neascultarea faţă de Dumnezeu (*e.g.* Amos 5,2; Ier. 7,29; 8,18-23; 9,10-11); procedeul putea fi folosit şi pentru a face referiri la soarta altor neamuri (*e.g.* Is. 14; Iez. 26–28). ♦ J. Wevers (*ad loc.*) consideră că secvenţa 19,1-14 conţine două poeme, dintre care al doilea (vv. 10-14) ar fi ulterior primului, de care pare să depindă. Comentatorii textului ebraic constată că ambele poeme sunt bocete, având în mod uzual al doilea hemistih mai scurt decât primul; asemenea lamentaţii erau rostite frecvent de bocitoare profesioniste (*vide* Ier. 9,17), care le învăţau mai departe pe fiicele lor (*vide* Ier. 9,20).

19,1 „porneşte", *litt.* „ia". ♦ „mai-marele": gr. ἄρχων, cu înţelesul alternativ de „prinţ". Se referă probabil la Sedekias, pentru că pe Iehonia Iezechiel de obicei îl numeşte „rege" (*melek*); termenul este însă interpretabil. TM are „principii".

19,2 „Mama" este – într-o interpretare probabilă – cetatea Ierusalimului ca sediu al familiei regale şi ca „mamă" a locuitorilor ei (*cf.* Iez. 16,1-63); casa regală a lui Iuda apare sub chipul unor lei, tradiţie fundamentată în Gen. 49,9. ♦ În TM: „Ce este mama ta? O leoaică este, culcată printre lei; în mijlocul puilor de lei îşi creştea puii". ♦ Identificarea personajelor reprezentate în fabulă de leoaică şi doi dintre puii ei este dificilă. Biggs (1996, p. 57) ia în consideraţie posibilitatea ca leoaica să o simbolizeze pe Amital, soţia lui Iosias: după moartea lui Iosias (609), fiul ei, Ioachas, a domnit vreme de trei luni, iar al doilea fiu, Sedekias, a domnit în răstimpul dintre prima invazie babiloniană (597) şi cea de a doua (587). Ioachas a fost exilat în Egipt (v. 4; *vide* 4Rg. 23,31-34), iar Sedekias – în Babilon (v. 9; *vide* 4Rg. 24,8-15). Ar trebui totuşi luat în consideraţie şi Iehonia (care a domnit trei luni după moartea lui Ioakim, mai înainte de a fi îndepărtat de Nabucodonosor şi înlocuit cu Sedekias), care a fost de asemenea exilat în Babilon (4Rg. 24,8-15). El nu a fost însă fiul lui Amital, şi nici nepotul ei. Lamentaţia lui Iezechiel din vv. 2-9 pare să se refere la Amital şi la cei doi fii ai ei, în vreme ce vv. 10-14 se referă evident la Sedekias. Dacă cele două segmente sunt luate împreună, imaginea devine una singură, şi atunci mama (leoaica) este Iuda, iar prinţii sunt cei care au jucat un rol în perioada de dinainte de exil: Ioachas, Iehonia şi Sedekias. În felul acesta, bocetul din vv. 2-14 poate fi perceput şi ca un cânt de jale pentru sfârşitul dinastiei davidice. Imaginea leului era caracteristică pentru regii lui Iuda (apărea ca detaliu decorativ al tronului, 3Rg. 10,18-20; ca parte a simbolisticii regale, 4Rg. 1,23; Prov. 19,12; 20,2; ca însemn al tribului lui Iuda, Gen. 49,9).

Pui de leu.
În mijlocul leilor s-a născut,
în mijlocul leilor şi-a înmulţit puii.
[3] Iar unul dintre puii ei a ţâşnit,
a ajuns leu
şi-a învăţat să prindă prăzi,
a mâncat oameni.
[4] Şi-au auzit neamurile despre el,
în zdrumicarea lor a fost prins
şi l-au dus cu botniţă
în ţara Egiptului.
[5] Şi [leoaica] a văzut că a fost alungat de la ea
şi că sprijinul ei a pierit;
şi a luat pe altul dintre puii ei
şi l-a rânduit leu.
[6] Şi a trăit în mijlocul leilor,
a ajuns leu
şi a învăţat să prindă prăzi,
a mâncat oameni.
[7] Şi, în îndrăzneala lui, s-a înfruptat
şi le-a golit cetăţile
şi a pustiit pământul şi plinătatea lui
cu răsunetul răgetului său.
[8] Şi s-au pus [pe urmele lui] neamurile
din ţinuturile dimprejur
şi şi-au întins peste el plasele,
în zdrumicarea lor a fost prins.

19,3 „să prindă prăzi": gr. ἁρπάζειν ἁρπάγματα, *vide supra*, *e.g.*, 18,12: ἅρπαγμα ἥρπασεν (tradus prin „hoţie a făptuit").

19,4 „zdrumicarea": gr. διαφθορά, „distrugere", „stricăciune", transpunere stereotipă în greacă a ebr. *şaḥath*, „groapă" (*vide* Ps. 15[16],10). ♦ „botniţă": gr. κημός. ♦ E vorba, probabil, de Ioachas, dus în Egipt de faraonul Nechao în 609 – *vide* 4Regi 23,31-34.

19,5 „că a fost alungat de la ea şi că sprijinul ei a pierit": TM are „că a aşteptat şi nădejdea ei a pierit". Traducătorul LXX va fi citit ebr. *nōḥalāh* (de la *yāḥal*, „a aştepta") ca *nahalā'āh* (de la *hāla'*, „a îndepărta").

19,7 „s-a înfruptat": vb. νέμω, care înseamnă atât „a distribui", „a împărţi", cât şi „a paşte", are în context sensul metaforic „a devora", „a înghiţi cu lăcomie" (*cf.* LSJ, *s.u.*, B). Biblia 1688: „păştea cu îndârjirea lui".

9 Şi l-au dus cu botniţă şi în cuşcă;
a ajuns la regele Babilonului
şi acesta l-a pus sub pază,
ca să nu i se audă glasul
până în munţii lui Israel. –
10 Mama ta [era] ca o viţă-de-vie,
ca o floare într-un rodiu sădit lângă apă,
rodul ei şi mlădiţa ei
răsăreau din belşug de apă.
11 Şi i s-a făcut ei toiag de putere
peste seminţia cârmuitorilor
şi a fost înălţată în măreţia ei
între trunchiuri,
şi şi-a văzut măreţia
în mulţimea ramurilor ei.
12 Dar a fost doborâtă în mânie,
a fost culcată la pământ,
iar vântul fierbinte i-a uscat [roadele] cele alese.
A fost osândit
şi a fost uscat toiagul puterii ei,
focul a mistuit-o.
13 Iar acum au răsădit-o în pustie,
în pământ fără apă.
14 Şi a pornit foc din toiagul [ramurilor] ei celor alese

19,9 Probabil Iechonias – *cf.* 4Rg. 24,8-17; *vide* nota la 4Rg. 24,17.

19,10 În a doua lamentaţie, imaginea viţei-de-vie (*vide supra*, cap. 15 şi 17) o înlocuieşte pe cea a leoaicei cu pui. ♦ „ca o floare într-un rodiu": TM are „în sângele tău", care nu are sens în context; diferenţa se datorează asemănării grafice dintre *RMN*, „rodiu", şi *DMK*, „sângele tău". Traducătorii moderni urmează Targumul şi traduc „este asemenea". ♦ „răsăreau din belşug de apă", *litt.* „se făceau din apă multă".

19,11 „Şi i s-a făcut ei": traducere literală cu subiectul incert. *Codex Alexandrinus* are „s-au făcut", subiectul putând fi „rodul şi mlădiţa" din versetul anterior. NETS: „a rod of strength became for it". ♦ „măreţie": gr. μέγεθος, *litt.* „mărime". ♦ „seminţia": gr. φυλή, *litt.* „trib" (la fel la v. 14, *infra*); pentru opţiunile de traducere din ebraică în greacă prin φυλή sau σκῆπτρον, *vide infra*, nota la 21,15.

19,12 „vântul fierbinte": *vide supra*, nota la 17,10. ♦ „[roadele] cele alese": TM are „roadele care s-au rupt". ♦ „A fost osândit": nu apare în TM.

19,13 „pământ fără apă": TM are „pământ de uscăciune şi de sete".

şi a mistuit-o,
şi nu [mai] era în ea toiag de putere.
Seminţia ei este spre pildă de bocet şi va fi spre bocet.»"

20 [1] Şi a fost [aşa:] în anul al şaptelea, în luna a cincea, în [ziua] a zecea a lunii, au venit bărbaţi dintre bătrânii casei lui Israel să-L întrebe pe

19,14 „Seminţia ei este spre pildă": TM are „sceptru de cârmuire". ♦ Pentru „seminţia spre pildă" (concurenţa termenilor greceşti φυλή şi σκῆπτρον), *vide infra*, nota la 21,15. ♦ Ronald E. Clemens (1986, pp. 291-292) detectează o deosebire de raportare la dinastia davidică în v. 19,14 faţă de 17,23-28; el consideră această diferenţă ca relevantă pentru istoricul redactării cărţii lui Iezechiel: absenţa aşteptărilor optimiste privind viitorul dinastiei şi al regalităţii davidice (19,14) ar aparţine unei prime etape, în vreme ce o elaborare ulterioară a textului ar fi introdus o notă optimistă (17,24-28); în aceeaşi linie, e semnificativ şi faptul că nu se mai vorbeşte de „rege", ci de „prinţ" (TM *nāśî'*, tradus cu un termen mai generic în greacă, ἡγούμενος) în Iez. 45,7.

20 Capitolul 20 al cărţii lui Iezechiel a reprezentat subiectul tezei de doctorat a lui Johan Lust (*Traditie, Redactie en Kerygma bij Ezechiël. Een Analyse van Ez. 20*, Paleis der Academien, Bruxelles, 1969); în articolul „Ezekiel Salutes Isaiah. Ezekiel 20,32-44" (1997), el face referiri la unele observaţii din teza de doctorat şi se raportează direct la articolul lui W. Beuken „Thematiek en literaire vormgeving in onderling verband" (în *Bijdragen*, 33/1972, pp. 39-64). Lust rezumă observaţiile lui Beuken (p. 368) după cum urmează: Iez. 20 conţine două pericope: (1) cererea bătrânilor de a-L consulta pe Dumnezeu şi refuzul Lui, în forma unei istorii a lui Israel, vv. 1-31; (2) un plânset pentru soarta lui Israel, care poate ajunge asemenea neamurilor, dar căruia i se anunţă mântuirea şi întoarcerea la închinarea adevărată, pe muntele sfânt, vv. 32-44. Cele două părţi ale capitolului constituie profeţii independente, cu o unitate interioară construită pe structură şi subiect propriu. Lust analizează cu precădere partea secundă a capitolului. El arată că tiparul este dat de un citat urmat de o respingere, alcătuind în succesiunea lor o controversă. Şi în prima parte a cărţii lui Iezechiel pot fi găsite asemenea controverse, *e.g.* 11,1-13.14-21; 12,21-25.26-28; 18,1-32. Citatul din 20,32 este adesea interpretat ca o parodiere a dorinţei poporului ales de a fi asemenea neamurilor. Esenţa respingerii pare să fie v. 33: „voi domni peste voi". Următoarele trei secţiuni – fiecare încheindu-se cu formula de recunoaştere – prelucrează respingerea de bază (vv. 34-38; 39-42; 43-44): prima ilustrează domnia lui Dumnezeu care, într-un nou exod, Îşi va aduna poporul şi îl va judeca; a doua descrie intrarea în ţara făgăduită; a treia se referă la recunoaşterea greşelilor. Lust se concentrează asupra v. 32, remarcând cele două lecturi posibile: una apropie versetul de 1Rg. 8,20, în care poporul cere un rege (şi, în această situaţie, este explicabil răspunsul lui Dumnezeu, care rosteşte cu putere: „Eu... voi domni peste voi"); sau, a doua variantă, versetul este mai apropiat de vv. 33,10 şi 37,11, în care poporul îşi exprimă disperarea (şi, în acest caz, este comparabil cu 25,8). Zimmerli şi Beuken (precum şi alţi cercetători) înclină către a doua interpretare, a cărei notă de disperare este indusă de impresia că Dumnezeu Şi-a părăsit poporul. Cei mai mulţi cercetători însă (între care

Domnul şi au şezut dinaintea mea. [2] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [3] „Fiu al omului, grăieşte-le bătrânilor lui Israel şi spune-le: «Acestea le spune Domnul: 'Voi aţi venit să Mă întrebaţi? Viu [sunt] Eu, nu vă voi răspunde', spune Domnul.» [4] Oare cu osândă să-i osândesc? Fiu al

Greenberg şi Pons) preferă prima variantă, care detectează nota arogantă a dorinţei pe care şi-o formulează poporul ales. Lust (p. 375) consideră că citatul din v. 20,32 trebuie atribuit exilaţilor care stau aşezaţi dinaintea lui Iezechiel (v. 20,1), cu scopul de a-L consulta pe Dumnezeu. Este de presupus însă că disputa din 20,32 *sqq*. fusese construită ca o unitate independentă şi, în consecinţă, identificarea opozanţilor profetului ar trebui să se facă în interiorul aceleiaşi unităţi. În concordanţă cu v. 38, aceştia erau locuitorii ţinutului lui Iuda. În compoziţia finală, interlocutorii lui Iezechiel sunt identificaţi ca un grup de bătrâni care au venit la profet pentru a-i pune întrebări despre Dumnezeu. De vreme ce introducerea cărţii îl situează pe Iezechiel printre exilaţi, se consideră că aceşti bătrâni ar fi şi ei exilaţi; nu poate fi însă exclusă posibilitatea ca ei să fi fost vizitatori veniţi din Israel (*cf.* venirea fugarului care anunţă căderea Ierusalimului, 14,22-23; 24,27; 33,21-22). Primul verset al celei de-a doua secţiuni (v. 39) ar părea să sugereze – în textul ebraic – că Dumnezeu încurajează slujirea idolilor; Beuken (şi, mai târziu, Greenberg) consideră că este o ironie. Varianta grecească a textului este diferită; Lust deduce de aici, în această perspectivă, simplificarea textului ebraic dificil la traducerea în greacă. Terminologia folosită pentru a arăta că Israel Îi va sluji lui Dumnezeu pe muntele cel sfânt este oarecum neobişnuită: este singurul pasaj în care Iezechiel vorbeşte despre locul unde va fi aşezat templul ca „muntele Meu sfânt". Expresia este tipică pentru secvenţe mai târzii din Isaia (11,9; 56,7; 57,13; 65,11.25; 66,20). Între cei doi profeţi există totuşi, din acest punct de vedere, deosebiri semnificative: în cartea lui Isaia, toate neamurile sunt chemate să-L venereze pe Dumnezeu pe muntele Lui (Is. 56,6-7; 66,20), în vreme ce la Iezechiel slujirea lui Dumnezeu îi este rezervată casei lui Israel. În compoziţia finală (32-44), controversa, cu perspectiva ei plină de speranţă, se află la mare distanţă de felul în care prezentase Iezechiel trecutul ruşinos al lui Israel, în prima parte a capitolului (vv. 1-31). Absenţa formulelor de introducere la începutul celei de-a doua secţiuni indică faptul că redactorul final a considerat că cele două părţi ale capitolului sunt inseparabile. Lust sugerează, în finalul articolului său, că trebuie făcută o distincţie între circumstanţele în care a trăit redactorul final şi cele în care a trăit Iezechiel. Este plauzibil ca primul să se fi aflat în diaspora; atunci când, în ficţiunea literară, îl face pe Iezechiel să-şi formuleze în public părerea despre diaspora, el recurge la stilul şi vocabularul lui Iezechiel, dar îşi dezvăluie, prin câteva trăsături, propriile coordonate.

20,1 E vorba de iulie-august 591 î.H. Indicaţiile de cronologie sunt diferit transmise în codici; am păstrat în traducere lecţiunea lui Rahlfs, faţă de care *Vaticanus* are „...anul al şaptelea, [ziua] a cincisprezecea a lunii". ♦ W. Zimmerli (1979, p. 406), sprijindu-se pe v. 20,1, plasează secvenţa 20,1-44 în anul 591 î.H. J. Wevers (1969) oferă alternativa august 591 sau 590 î.H., înclinând către prima variantă.

20,4 „Oare cu osândă să-i osândesc? Fiu al omului...": TM are „Oare îi vei judeca pe ei, îi vei judeca, fiu de om?".

omului, dă-le lor mărturie despre nelegiuirile părinţilor lor [5] şi zi-le: «Acestea le spune Domnul: din ziua în care am ales casa lui Israel, M-am făcut cunoscut seminţei casei lui Iacob şi am fost cunoscut de ei în ţara Egiptului şi i-am sprijinit cu mâna Mea spunând: 'Eu [sunt] Domnul, Dumnezeul vostru.' [6] În ziua aceea i-am sprijinit cu mâna Mea, ca să-i duc din ţara Egiptului în ţara pe care am pregătit-o pentru ei, ţară unde curg lapte şi miere – fagure este, mai presus de orice ţară. [7] Şi le-am spus: 'Fiecare să arunce de la sine spurcăciunile ochilor săi şi nu vă mai pângăriţi cu năravurile Egiptului; Eu [sunt] Domnul, Dumnezeul vostru.'» [8] Dar [ei] s-au îndepărtat de Mine şi n-au voit să-Mi dea ascultare, n-au aruncat de la ei spurcăciunile ochilor lor şi n-au părăsit năravurile Egiptului. Şi le-am spus că-Mi vărs mânia asupra lor ca să-Mi împlinesc urgia între ei, în mijlocul ţării Egiptului. [9] Şi am făcut ca numele Meu să nu fie nicidecum întinat dinaintea neamurilor [păgâne] în mijlocul cărora sunt ei, între care M-am făcut cunoscut lor, dinaintea acelora, ca să-i scot din ţara Egiptului. [10] Şi i-am scos din ţara Egiptului şi i-am dus în pustie; [11] şi le-am dat

20,5 „M-am făcut cunoscut": TM are „am jurat" (*litt.* „am ridicat mâna", gestul care simbolizează jurământul). ♦ „i-am sprijinit cu mâna Mea": TM are, din nou, expresia „am ridicat mâna pentru ei"; la fel şi la începutul v. 6. ♦ „Eu [sunt] Domnul, Dumnezeul vostru": Iezechiel foloseşte formula numai în acest capitol, unde apare de multe ori (vv. 7.12.19 etc.); ea este frecventă în Levitic (*e.g.* 18,1.4.5 etc.) – *cf.* TOB, *ad loc.* Se ştie că, faţă de Ieremia, care este mai apropiat de teologia şi terminologia Deuteronomului, Iezechiel are mai multe puncte comune cu Leviticul şi, în general, cu filonul sacerdotal.

20,6 „fagure": gr. κηρίον, „fagure de miere", „ceva ales" (*vide* 1Rg. 14,27). Cu acelaşi sens metaforic apare mai jos, în v. 15. TM are *ṣ'bhî*, „gazelă", ca simbol al frumuseţii şi graţiei.

20,7-8 „năravurile": TM are „idolii". Iezechiel este singurul care îl acuză pe Israel că ar fi practicat idolatria încă din vremea robiei egiptene. În unele texte din Pentateuh se găsesc episoade idolatre în perioada drumului prin pustiu (Ex. 32–34), în vreme ce profetul Osea (9,10) leagă apariţia idolatriei de intrarea în Canaan (*cf.* TOB, *ad loc.*). Porunca adresată lui Israel să respingă orice formă de idolatrie este o constantă a textului biblic – *vide* Deut. 29,16. J. Pons (1986, pp. 220-221) constată că, din acest punct de vedere, Iezechiel se plasează pe teren deuteronomic, de vreme ce pedeapsa care urmează să vină este precedată de enunţarea limpede a regulilor ce trebuie respectate. Legile sunt formulate cu claritate (*vide* Deut. 4,5-9). În Iez. 20, legile menţionate în v. 11 apar pe fundalul condamnării idolatriei, care condiţionează alegerea lui Israel şi făgăduinţa făcută lui de Dumnezeu.

20,9 „dinaintea acelora": TM are „în ochii acelora".

20,10 Pustia este menţionată în acest capitol al cărţii lui Iezechiel de zece ori; din totalul de cincisprezece menţionări în ansamblul cărţii, numai cele din cap. 20 se referă la

poruncile Mele şi le-am făcut cunoscute îndreptările Mele, pe care să [le] împlinească omul şi să aibă viaţă prin ele. [12] Şi le-am dat sabaturile Mele să le fie ca semn între Mine şi ei, ca să cunoască ei că Eu [sunt] Domnul, care îi sfinţesc. [13] Şi i-am spus casei lui Israel în pustie: «Umblaţi în poruncile Mele.» Şi n-au umblat şi au lepădat îndreptările Mele, [date] să le împlinească omul şi să aibă viaţă prin ele; şi sabaturile Mele le-au întinat grozav. Şi le-am spus că-Mi vărs mânia asupra lor în pustie, ca să-i risipesc cu totul. [14] Şi am făcut ca numele Meu să nu fie nicidecum întinat dinaintea neamurilor [păgâne], dintre care i-am luat, sub ochii lor. [15] Şi Eu Mi-am

deşertul Egiptului. J. Pons (1986, pp. 222-223) interpretează pustia din Iez. 20 ca un spaţiu închis al confruntării dintre Israel şi Dumnezeu: răzvrătirea lui Israel (v. 13), mânia lui Dumnezeu (v. 13), oprirea de a intra în ţara făgăduită (v. 15), ultimul avertisment (v. 18), vestirea risipirii (v. 23), o altă ieşire (v. 35), menită unei noi judecăţi (v. 36). În Deuteronom, dimpotrivă, sunt menţionate deşerturi diferite: Araba în 1,1, Moab în 2,8, Kedamoth în 2,26; deşertul este acolo locul în care Dumnezeu îl duce pe Israel (Deut. 1,31; 8,15; 11,5); răzvrătirea este urmată de căinţă (1,41); este locul de punere la încercare şi de educare a poporului ales (Deut. 8,2.16), iar aceasta nu reprezintă nicidecum o pedeapsă în sine, ci o pregătire pentru ceea ce urmează (Deut. 8,16). Episodul vițelului de aur (omis de Iezechiel) este semnificativ: Dumnezeu a fost gata să-l şteargă pe Israel de pe faţa pământului (Deut. 9,8), dar, datorită intervenţiei lui Moise (care nu este amintit de Iezechiel), aduce iertarea şi table noi de legi (10,1-2). Pentru Iezechiel, deşertul este locul veşnicei răzvrătiri, care are ca urmare pedepsirea: în locul intrării în Canaan este anunţată risipirea (v. 23).

20,11 *Vide supra*, nota la 20,7.

20,12 J. Wevers (*ad loc.*) aminteşte că instituirea sabatului ca zi de odihnă îşi are originea într-o societate agricolă; treptat a evoluat spre statutul unei zile de închinare, iar această transformare a fost, fără îndoială, accelerată de exil. În exil, departe de templul din Ierusalim, sabatul era una dintre puţinele practici de cult ce puteau fi respectate. ♦ Insistenţa lui Iezechiel asupra sabatului e tipic sacerdotală şi anunţă importanţa care i se va acorda sabatului în iudaismul postexilic.

20,13 *Vide supra*, nota la 20,10. ♦ „Şi i-am spus casei lui Israel în pustie: «Umblaţi în poruncile Mele»": TM are „Dar casa lui Israel s-a răzvrătit în pustie".

20,15 „Mi-am ridicat mâna împotriva lor": TM are „am ridicat mâna către ei" = „le-am jurat", ca la vv. 5 şi 6, *supra*. ♦ „amarnic": am redat aici astfel adverbul τὸ παράπαν, „cu totul", „foarte tare"; în versetul precedent (şi mai sus), în secvenţa τὸ παράπαν μὴ βεβηλωθῇ, am recurs la traducerea „nicidecum". ♦ „fagure": *vide* nota la 20,6. ♦ Ţara unde curg lapte şi miere este în concordanţă cu textul deuteronomic (*vide* Deut. 6,3; 11,9; 26,9.15; 27,3; 31,20) care, la rândul său, este coerent cu întreaga tradiţie. Imaginea lipseşte la ceilalţi profeţi (cu excepţia pasajelor deuteronomice din Ieremia: 11,5; 32,22).

ridicat mâna împotriva lor în pustie, amarnic, ca să nu-i aduc în ţara pe care le-am dat-o, ţară unde curg lapte şi miere – fagure este, mai presus de orice ţară: [16] pentru că au încălcat îndreptările Mele şi în poruncile Mele nu au umblat, şi sabaturile Mele le-au întinat şi au umblat după scornelile inimilor lor. [17] Dar ochiul Meu s-a îndurat de ei, să nu-i nimicească, şi nu i-am dat de tot pieirii în pustie.

[18] Şi am vorbit către copiii lor în pustie: «Nu umblaţi după legiuirile părinţilor voştri şi nu păziţi îndreptările lor; şi nu vă amestecaţi în năravurile lor şi nu vă pângăriţi. [19] Eu [sunt] Domnul, Dumnezeul vostru, umblaţi în poruncile Mele şi păziţi îndreptările Mele şi împliniţi-le; [20] şi sfinţiţi sabaturile Mele, şi aceasta să fie ca semn între Mine şi voi, ca să se ştie că Eu [sunt] Domnul, Dumnezeul vostru. [21] Dar m-au supărat şi copiii lor: în poruncile Mele n-au umblat şi n-au păzit îndreptările Mele, ca să le împlinească: pe acestea [de] le va împlini omul, va avea viaţă prin ele – şi sabaturile Mele le-au întinat. Şi le-am spus că-Mi vărs mânia asupra lor în pustiu, ca să-Mi împlinesc urgia împotriva lor. [22] Şi am făcut ca numele Meu să nu fie nicidecum întinat dinaintea neamurilor [păgâne], dintre care i-am scos, sub ochii acelora. [23] Şi Mi-am ridicat mâna asupra lor în pustie, ca să-i risipesc între neamuri [păgâne] şi să-i împrăştii prin ţări, [24] pentru că îndreptările Mele nu le-au împlinit şi poruncile Mele le-au încălcat şi sabaturile Mele le-au întinat, iar ochii le-au fost după scornelile părinţilor lor. [25] Şi Eu le-am dat porunci care nu [erau] bune şi îndreptări prin care să

J. Pons (1986, p. 219) remarcă însă contextul neobişnuit în care apare formula la Iezechiel, stând sub semnul unui umor negru. ♦ *Vide supra*, nota la 20,10.

20,16 „scornelile": TM are „idolii"; la fel la v. 24, *infra*.

20,18 *Vide supra* nota la 20,10. ♦ „năravurile": TM are şi aici „idolii".

20,22 În TM, versetul are în plus, la început: „Dar Mi-am luat mâna şi...". ♦ Recurgând la imaginea scoaterii poporului ales din Egipt, Iezechiel (*vide* Pons, 1986, p. 219) nu se abate de la viziunea deuteronomică: versetele 6.9.10.14.22 din acest capitol sunt în concordanţă cu Deut. 1,35; 6,10; 26,3; 34,4, respectând de altfel tradiţia.

20,23 *Vide supra*, nota la 20,10. ♦ „Mi-am ridicat mâna asupra lor": *vide supra*, nota la v. 15.

20,25-26 „prin care să nu aibă viaţă": în strădania de a reduce totul la Dumnezeu ca singură cauză, o teologie primitivă îi atribuie chiar şi evenimente sau tradiţii de care sunt răspunzători oamenii. Iezechiel se referă la obiceiul jertfirii primilor născuţi, pe care uneori l-au practicat şi israeliţii sub influenţa popoarelor vecine. În Lev. 18,21 se dă însă un sens spiritual acestei „consacrări", prescriindu-se jertfirea unui animal ca înlocuitor.

nu aibă viaţă. [26] Şi-i voi pângări în darurile lor, trecând peste tot întâiul-
-născut, ca să-i nimicesc.»

[27] De aceea, grăieşte către casa lui Israel, fiu al omului, şi spune-le:
«Acestea le spune Domnul: 'Până acum m-au umplut de mânie părinţii voş-
tri, cu încălcările lor, cu care M-au nesocotit. [28] Şi i-am adus în ţara pentru
care Mi-am ridicat mâna ca să le-o dau şi ei s-au uitat la orice deal înalt şi la
orice copac umbros şi au adus acolo jertfă pentru zeii lor şi au rânduit acolo
mireasmă bine-mirositoare şi şi-au turnat acolo libaţiile. [29] Şi le-am spus: ce
este Abama, de vă îndreptaţi voi într-acolo? Şi i-au pus numele Abama
până în ziua de azi.'» [30] De aceea, zi către casa lui Israel: «Acestea le spune
Domnul: 'Oare vă pângăriţi în nelegiuirile părinţilor voştri şi vă desfrânaţi
după spurcăciunile lor? [31] Şi cu pârga darurilor voastre, cu [ofrande] puse

---

20,26 „Şi-i voi pângări": singurul loc din VT în care Dumnezeu apare ca subiect al vb. ebr. *tāmmē'*, „a pângări". *Cf.* Block (1997, vol. I, p. 636). ♦ „trecând peste": traduce literal ebr. *ha'ābhīr*, „a face să treacă [prin foc]", termen tehnic pentru sacrificiile de copii în cultul lui Moloch. ♦ „tot întâiul-născut": gr. πᾶν διανοῖγον μήτραν, *litt.* „tot cel care a deschis pântecele" – semitism. ♦ TM are în plus, la finalul versetului: „pentru ca ei să ştie că Eu sunt *YHWH*".

20,27 „încălcările lor, cu care M-au nesocotit": gr. παραπτώμασιν... παρέπεσον... – verbul şi substantivul au aceeaşi rădăcină.

20,28 „Mi-am ridicat mâna": *vide* nota la vv. 5-6. ♦ „pentru zeii lor": TM are „ca să Mă mânie prin ofranda lor".

20,29 „Abama": ebr. *habbāmāh* (*bāmāh*, „loc înalt", cu articol). Pentru cultul idolatru pe înălţimi, vezi, de exemplu, nota la 3Rg. 3,2. În TM este aici un joc de cuvinte: *māh habbāmāh 'aşer , 'atem habbā'īm*, „ce este locul înalt unde intraţi voi".

20,31 „[ofrande] puse deoparte": *cf.* Ex. 29,24; Lev. 10,14 etc.; TM are „cu trecerea fiilor voştri prin foc". ♦ „scornelile": TM are „idolii", ca în celelalte locuri. ♦ „nici nu va sui aceasta la duhul vostru": în TM aici începe v. 32: „Şi ceea ce se ridică la duhul vostru (= ceea ce gândiţi voi) nu va fi (aşa cum spuneţi... etc.)". ♦ Pentru termenii *împrăştiere* şi *reunire* din pericopa 20,31-48, *vide supra*, nota la 11,17. Pericopa de faţă reprezintă partea secundă a cap. 20, a cărei formă aminteşte de vv. 11,14-21. Ambele pasaje sunt relatări ale disputei dintre Dumnezeu, care vorbeşte prin gura profetului, şi un grup de oameni din poporul ales. În ambele situaţii, relatarea se deschide prin citarea celor ce I se opun lui Dumnezeu. În 11,15, despre aceştia se spune că sunt locuitori ai Ierusalimului; în 20,32 nu se face nici o identificare explicită. În contextul capitolului în întregul lui, ei par să se identifice cu bătrânii care stăteau dinaintea lui Iezechiel pentru a-L întreba pe Dumnezeu (v. 20,1). În contextul cărţii în întregul ei, Iezechiel este plasat în exil, iar despre cei care îl vizitează în cap. 20 se sugerează implicit că sunt conducătorii poporului aflat în exil. Interpretarea aceasta nu este însă în mod necesar impusă de structura originară a dialogului. V. 38 vorbeşte despre răzvrătiţi, care vor fi scoşi din

deoparte vă pângăriţi în toate scornelile voastre, până în ziua de azi. Şi Eu
să vă răspund vouă, casă a lui Israel? Viu [sunt] Eu, spune Domnul, nu vă
voi răspunde şi nici nu va sui aceasta la duhul vostru.' [32] Şi nu va fi aşa cum
spuneţi: 'Vom fi ca neamurile şi ca seminţiile pământului, să ne închinăm la
lemne şi la pietre.' [33] De aceea, viu [sunt] Eu – spune Domnul –, voi domni
peste voi cu mână puternică şi cu braţ ridicat şi cu mânie revărsată. [34] Şi vă

---

sălaşurile lor şi nu vor intra în Israel. O lectură superficială pare să confirme că răzvrătiţii se află acum în exil şi că, atunci când vremea exilului se va încheia, lor nu li se va îngădui să intre în ţara lor. Lectura este însă diferită dacă se ţine cont de faptul că în Biblie tabloul ţinutului în care ei stau ca străini este de obicei o aluzie la Canaan mai înainte de intrarea în ţara făgăduită. Această identificare este explicită în Ex. 6,4, un pasaj care aminteşte Gen. 17,8; 28,4; 36,7; 37,1; 47,9. Expresia nu pare să se refere vreodată la exil. Concluzia lui Lust este că Iez. 20,38 este o referire la Canaan de dinainte de intrarea în ţara făgăduită: în viziunea lui Iezechiel, această intrare în Pământul făgăduinţei este un eveniment eshatologic plasat în viitor.

20,32-33 *Cf.* 1Rg. 8,5. Incluziune – versetele se referă la începutul şi sfârşitul regalităţii. ♦ J. Wevers (*ad loc.*) consideră că versetul îşi datorează existenţa unui redactor care a căutat să corecteze vv. 30-31. Dimpotrivă, J. Pons (1986, p. 227) interpretează versetul mai degrabă ca manifestare a reacţiei profetului însuşi la o anumită tendinţă deuteronomică, în care denunţarea idolatriei din epoca regalităţii este urmată, după speranţele de îndreptare aduse de Iosias, de resemnarea de a vedea poporul într-o stare de decădere, o scufundare în idolatrie, care nu îi mai deosebeşte de restul neamurilor.

20,33 „cu mână puternică şi cu braţ ridicat": gr. ἐν χειρὶ κραταιᾷ καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ – *vide* Deut. 4,34; 5,15; 7,19; 11,2; 26,8. ♦ L. Boadt (1986, pp. 199-200) consideră că întreaga carte a lui Iezechiel are ca subiect confruntarea între credinţa în *YHWH* şi credinţa în diversele divinităţi: pentru profet, încheierea înfruntării este lipsită de echivoc: „voi domni peste voi", spune Domnul. Fiecare secvenţă a cărţii este parte a programului stabilit de profet. Planul lui este să remodeleze tradiţia religioasă a lui Israel pentru a restabili autoritatea lui *YHWH* ca unic Dumnezeu, care nu poate fi aşezat într-o egalitate cu Baal, Marduk, Amon sau vreo altă zeitate a lumii antice. Tocmai de aceea, limbajul mitologic al lui Iezechiel nu este mitopoetic, ci reprezintă un atac voit la adresa miturilor divine comune ale Orientului Apropiat, văzute ca ameninţări directe pentru credinţa lui Israel. Programul de restaurare pe care îl desfăşoară Iezechiel este evident în recurgerea la formula – caracteristică acestui profet – „fiu al omului", care are rostul de a arăta autoritatea deplină a lui Dumnezeu, transmisă prin cuvânt uneia dintre creaturile Lui; în acelaşi fel, folosirea formulei de recunoaştere („veţi cunoaşte că Eu sunt Domnul") îl face pe Israel să vadă puterea lui Dumnezeu de a distruge miturile false, arătându-Se ca singura putere divină autentică. Tot parte a programului lui Iezechiel este şi integrarea, în viziunea lui profetică, a tradiţiei legământului divin din pustiu şi a legilor; legile purităţii şi sfinţeniei, ca şi legăturile impuse de legământ devin o pavăză împotriva înclinaţiei lui Israel de a sluji alte divinităţi şi de a se îndepărta de calea sa.

voi lua dintre popoare şi vă voi primi din ţările prin care v-aţi risipit, cu mână puternică şi cu braţ ridicat şi cu mânie revărsată. [35] Şi vă voi duce în pustia popoarelor şi Mă voi judeca acolo cu voi faţă către faţă. [36] Aşa cum M-am judecat cu părinţii voştri în pustia ţării Egiptului, aşa vă voi judeca pe voi – spune Domnul. [37] Şi vă voi trece pe sub toiagul Meu şi vă voi aduce la numărul [cuvenit] [38] şi-i voi alege dintre voi pe cei lipsiţi de credinţă şi pe răzvrătiţi, căci îi voi scoate din pribegia lor, dar ei nu vor intra în ţara lui Israel; şi veţi cunoaşte că Eu [sunt] Domnul.»" [39] [Cât despre] voi, casă a lui Israel, acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: „Lăsaţi-vă deoparte fiecare apucăturile sale: iar după aceasta, nu cumva să nu-Mi daţi ascultare şi numele Meu sfânt nu-l veţi mai întina cu darurile voastre şi cu apucăturile voastre. [40] Căci pe muntele Meu sfânt, pe muntele înalt, – spune Stăpânul [meu], Domnul –, acolo Îmi va sluji toată casa lui Israel, până la capăt, şi

20,35-36 *Vide supra*, nota la 20,10.

20,37 „toiag": gr. ῥάβδος; pentru opţiunile de traducere din ebraică în greacă prin φυλή sau σκῆπτρον, *vide infra*, nota la 21,15. „Trecerea pe sub toiag" se referă la o practică păstorească de numărare a oilor. Imaginea lui Dumnezeu ca păstor apare pe larg în cap. 34, cu o deschidere mesianică.

20,37-38 Termenul ebraic folosit de Iezechiel pentru a indica alegerea (*bārar*) este un cuvânt târziu, care evocă purificarea. J. Pons (1986, p. 231) detectează aici o decizie implacabilă, în care alegerea îşi arată o altă faţă: nu mai este vorba de poporul ales (20,5), ci de nimicirea răzvrătiţilor. Aşa cum ieşirea din Egipt nu a fost urmată nemijlocit de intrarea în Canaan, ci de o risipire, nici ieşirea din Babilon nu este o garanţie a întoarcerii, ci numai o etapă a procesului de purificare. ♦ „vă voi aduce la număr": gr. ἐν ἀριθμῷ. LEH îl interpretează „conform cu numărul [tău] = excluzându-i pe alţii"; presupune că traducătorul LXX va fi citit *MSPR* (aram. „înscris") în loc de *MSRT*, „legătură". TM are „vă voi aduce sub legătura Legământului".

20,38 „lipsiţi de credinţă": gr. ἀσεβεῖς – *vide* nota la 12,19. ♦ „pribegia": gr. παροικεσία, *litt.* „locuire în ţinut străin" (NETS: „sojourn"; Biblia 1688: „nemernicirea"). Johan Lust (1996, p. 215) observă că una dintre expresiile împărtăşite de Exod şi Iezechiel este cea referitoare la pământul în care au pribegit ca străini (ebr. *māgūr*). În scrierile sacerdotale, această expresie apare relativ frecvent, folosită despre Canaan înainte de intrarea evreilor în ţara făgăduită (Gen. 17,8; 28,4; 36,7; 37,1; 47,9; *vide* şi Ps. 119,54; Iov. 18,19; Plâng. 2,22). Iezechiel foloseşte acest termen o singură dată, aplicându-l la ţară în timpul exilului şi în perioada următoare: în viziunea sa, poporul care trăieşte acolo în vremea aceea trăieşte în „pustiul neamurilor" şi nu a intrat în ţara făgăduită.

20,39 „Lăsaţi-vă deoparte fiecare apucăturile sale": TM are „fiecare să meargă şi să-şi slujească idolul".

20,40 „pe muntele înalt": TM are în plus „al lui Israel". ♦ „până la capăt": TM are „în întregime în ţară".

acolo voi primi şi acolo voi lua în seamă pârga voastră şi pârga [ofrandelor] puse deoparte, în toate cele sfinte ale voastre. [41] În mireasmă bine-mirositoare vă voi primi, când vă voi scoate dintre popoare şi vă voi aduna din ţările prin care aţi fost risipiţi şi Mă voi sfinţi în voi, sub ochii popoarelor. [42] Şi veţi cunoaşte că Eu [sunt] Domnul, când vă voi aduce în ţara lui Israel, în ţara pentru care Mi-am ridicat mâna ca să le-o dau părinţilor voştri. [43] Şi vă veţi aminti acolo căile voastre şi apucăturile cu care v-aţi pângărit şi vă veţi jeli pentru toate răutăţile voastre. [44] Şi veţi cunoaşte că Eu [sunt] Domnul atunci când voi face astfel cu voi, pentru ca numele Meu să nu fie întinat după căile voastre rele şi după apucăturile voastre stricate, spune Domnul."

21 [1] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [2] „Fiu al omului, aţinteşte-ţi faţa împotriva Thaimanului şi priveşte către Darom şi proroceşte

20,41 „Mă voi sfinţi în voi": *i.e.* „Îmi voi arăta sfinţenia prin ceea ce fac cu voi" (*cf.* Block, *ad loc.*: „I will manifest my holiness through you"; NETS: „I will be hallowed among you"). Puterea mântuitoare a lui Dumnezeu va fi recunoscută şi de neamurile păgâne.

20,42 Iezechiel foloseşte în repetate rânduri imaginea (şi formula) mâinii ridicate a Domnului (*vide* Lust, 1996, pp. 219-221). Formula este adesea înţeleasă (greşit, după părerea lui Lust) şi tradusă în consecinţă ca un gest ritual de jurământ. De fapt, gestul poate fi înţeles ca semn care introduce o acţiune. Pasajele în care este atestată formula au conţinuturi felurite. Traducătorul textului grecesc al Exodului (v. 6,8) a înţeles perfect lucrul acesta. Traducerea este literală în Iez. 20,28.42; 47,14 (*vide* şi 20,15; 36,7) – ἐξαίρω τὴν χεῖρα; în schimb, în Exod, termenul ebraic este echivalat prin ἐκτείνω, „a întinde" – această formulă apare frecvent în Exod, indicând o acţiune (*vide* Ex. 3,20). În toate situaţiile, cu excepţia Ex. 6,8, subiectul este Moise. Cel mai adesea, mâna lui se întinde *împotriva* cuiva, într-o acţiune de pedepsire; în câteva pasaje îşi întinde mâna *către* (εἰς) cer, nu în semn de jurământ, ci pentru a produce întuneric (în 10,21.22) sau tunet şi grindină (în 9,22.23).

20,43 „vă veţi jeli", *litt.* „vă veţi lovi peste feţe", cu referire la gesturile de manifestare a părerii de rău, a doliului. TM are „vă veţi scârbi de voi înşivă".

20,44 „pentru ca numele Meu să nu fie întinat după căile voastre rele şi după apucăturile voastre stricate": TM are „de dragul numelui Meu şi nu după căile voastre rele şi după faptele voastre stricate, casă a lui Israel". Faţă de Judecători, unde căinţa omului precedă intervenţia lui Dumnezeu, părând a o provoca, începând cu Ieremia (*e.g.* 31,18-19.34), intervenţia lui Dumnezeu, iar căinţa omului vine abia apoi, ca o consecinţă a înţelegerii bunătăţii lui Dumnezeu.

21 Numerotarea este diferită la Rahlfs faţă de ed. Brenton, în care aici continuă cap. 20, până la „20,49" (care la Rahlfs este 21,5).

împotriva dumbrăvii stăpânitoare, Nageb; [3] şi spune-i dumbrăvii Nageb: «Ascultă cuvântul Domnului: acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: 'Iată, Eu aprind în tine [un] foc şi va mistui din tine tot copacul verde şi tot copacul uscat, flacăra cea aprinsă nu se va stinge şi va mistui în ea orice faţă, de la miazăzi la miazănoapte. [4] Şi va cunoaşte tot trupul că Eu, Domnul, l-am aprins şi nu se va stinge.'»" [5] Şi am spus: „Nicidecum, Stăpâne Doamne; ei îmi vor spune: «Nu este o parabolă aceasta, făcută din vorbe?»." [6] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, spunând: [7] „De aceea să proroceşti, fiu al omului, şi să-ţi aţinteşti faţa împotriva Ierusalimului; şi să priveşti către cele sfinte ale lor şi să proroceşti împotriva ţării lui Israel [8] şi să spui către ţara lui Israel: «Iată, Eu [sunt] împotriva ta şi-Mi voi scoate pumnalul din teacă şi-l voi nimici din tine pe nedrept şi pe nelegiuit; [9] pentru că îl voi nimici din tine pe nedrept şi pe nelegiuit, de aceea va ieşi pumnalul Meu din teacă împotriva a tot trupul, de la miazăzi până la miazănoapte. [10] Şi va cunoaşte tot trupul că Eu, Domnul, Mi-am tras pumnalul

21,2 „Thaiman... Darom": transcrieri ale ebr. *thēymān* şi *dārōm*, ambele desemnând „sudul"; traducătorul LXX le-a considerat toponime. De altfel şi ţinutul Nageb (Negebh) se află la sud de teritoriul Israelului, desemnând şi el adesea acest punct cardinal. La vv. 3 şi 9, LXX îl traduce cu ἀπηλιώτης, *litt.* „vântul de răsărit"; am păstrat însă traducerea „miazăzi" fiindcă reiese evident din context. ♦ „dumbrăvii stăpânitoare": δρυμὸς ἡγούμενος, „de căpetenie", „care are întâietate". Echivalare sugestivă în Biblia de la 1688: „dumbrava cea povăţuitoare". TM are „dumbrăvii [din] câmpie": traducătorul LXX a citit *śārāh* (*ŚRH*), „stăpână, prinţesă", în loc de *śādeh* (*ŚDH*), „câmpie". ♦ W. Zimmerli (1979, p. 422) indică pentru 21,1-12 cu certitudine un alt spaţiu decât Ierusalimul; faptul că profetului i se cere să privească spre sud este interpretat ca un indiciu că se afla la nord de Ierusalim. Cronologic, W. Zimmerli plasează secvenţa înainte de 589 î.H. (De altfel, şi babilonienii veneau în Iudeea „dinspre miazănoapte".)

21,3 „de la miazăzi la miazănoapte", *litt.* în Biblia de la 1688: „de la austru până la crivăţ". *Vide supra.*

21,4 „trupul", *litt.* „carnea"; gr. σάρξ traduce ebr. *baśar*, care se referă la om privit sub aspectul său fizic, pieritor.

21,5 „Nicidecum": TM are „Vai!". ♦ „făcută din vorbe", *litt.* „spusă" (gr. λεγομένη). ♦ „Nu este o parabolă aceasta, făcută din vorbe?": TM are „Oare nu este el un rostitor de parabole?". ♦ *Vide supra*, nota la 15,1.

21,7 „cele sfinte": *vide* nota la 5,11; TM are „sanctuarele".

21,8 „pumnalul": τὸ ἐγχειρίδιον denumeşte o sabie mai mică, un pumnal, spre deosebire de gr. ῥομφαία, „sabie", la v. 14, *infra*. ♦ „pe nedrept şi pe nelegiuit": TM are „pe cel drept şi pe cel nelegiuit", părând să contrazică astfel cele spuse la 14,12 şi cap. 18; ar putea fi însă un mod propriu limbii ebraice de a indica totalitatea folosind două antonime. La fel şi în versetul următor.

din teacă şi nu se va mai întoarce.» [11] Iar tu, fiu al omului, gemi frângându-ţi mijlocul şi gemi în chinuri sub ochii lor. [12] Şi va fi aşa: dacă îţi vor spune: «De ce gemi?», să le spui: «Pentru vestire, căci vine şi orice inimă se va zdrobi şi toate mâinile vor amorţi şi se va stinge tot trupul şi toată suflarea, şi coapsele toate se vor mânji cu umezeală. Iată: vine şi va fi, spune Stăpânul [meu], Domnul.»"

[13] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [14] „Fiu al omului, profeţeşte şi zi: «Acestea le spune Domnul.» Spune:

«Sabie, sabie, ascute-te şi mânie-te,

[15] ca să înjunghii ce e de înjunghiat, ascute-te

21,11-12 *Vide supra*, nota la 3,22-27.

21,12 *Vide supra*, 7,17. ♦ „se va stinge... umezeală": TM are „orice duh se va întuneca şi toţi genunchii se vor muia" (*litt.* „vor ajunge apă").

21,13-22 W. Zimmerli (1979, p. 432) consideră că fragmentul 21,13-22 nu conţine informaţii care să permită determinarea locului în care a fost compus. Cronologic pare să se plaseze înainte de căderea Ierusalimului. ♦ Textul acestui „Cântec al sabiei" este dificil în TM, permiţând numai interpretări incerte. Puţinele cunoştinţe referitoare la metrul ebraic nu favorizează reconstituirea versurilor.

21,14 „ascute-te şi mânie-te": TM are „ascuţită şi lustruită"; în v. următor TM continuă să vorbească despre sabie la persoana a III-a.

21,15 „ascute-te ca să străluceşti": TM are „lustruită ca să străfulgeri". Al treilea şi al patrulea stih sunt obscure în TM. ♦ Johan Lust analizează versetele 21,15 şi 18 în articolul „Messianism in Ezekiel in Hebrew and Greek. Ezek. 21,15(10) and 18(13)" (2004). Porneşte de la constatarea generală că Septuaginta conţine indicii ale unei dezvoltări a mesianismului, cu precădere pe linia mesianismului regal. Într-o primă analiză – a textului ebraic – Lust aminteşte că mai mulţi savanţi recunosc în vv. 21,15 şi 18 o aluzie la Mesia. După A. van den Born (*Ezechiël: uit de grondtekst vertaald en uitgelegd*, Romen & Zonen, Roermond, 1954, pp. 135-136, *apud* Lust, 2004, p. 191), ambele texte trebuie înţelese ca o aluzie la formularea mesianică din Gen. 49,8-12. Versetele fac parte din aşa-numitul „Cântec al sabiei": acesta este alcătuit din două strofe (14-18 şi 19-22), marcate prin formulele de recunoaştere a unei profeţii. Presupusele aluzii mesianice din vv. 15 şi 18 aparţin primei strofe. În TM, contextul indică limpede că sabia trebuie interpretată ca sabie a lui Dumnezeu (v. 21,10), care acţionează prin intermediul regelui Babilonului (21,24). Publicul profetului este reprezentat de cei care îl întreabă de ce geme. Profeţia din 21,13-18 îi explică purtarea: războiul este aproape. Profeţia este rostită (în TM) de Domnul, care spune: „sceptrul fiului Meu..."; imaginea este cea a lui Mesia care îi va înfrânge pe toţi duşmanii lui Israel. În Septuaginta, prima parte a „Cântecului sabiei" (21,13-18) prezintă subdiviziuni uşor diferite faţă de cele din TM. În structura segmentului grecesc, vv. 15 şi 18 nu sunt formulate ca aluzii la Mesia, ci sunt încorporate în adresarea directă a lui Dumnezeu către sabie şi în întrebarea retorică din

ca să strălucești, gata să înjunghii spre istovire,
dispreţuieşte, doboară orice lemn.»
16 Şi a pregătit-o ca să o stăpânească mâna Lui;
s-a ascuţit sabia, gata este
să-i fie pusă în mână celui ce străpunge.
17 Înalţă strigăt şi jeluieşte-te, fiu al omului,
căci [sabia] a ajuns în poporul Meu,
aceasta [a ajuns] printre toţi mai-marii lui Israel;
ei se vor aşeza în sabie,
a ajuns în poporul Meu;
de aceea, loveşte-te peste mână!
18 Căci a fost îndreptăţit: şi ce dacă tribul a fost lepădat? Nu va fi, – spune Stăpânul [meu], Domnul.

---

final. Diferenţa majoră este aşadar absenţa în LXX a aluziei la sceptrul regal sau la Mesia. ♦ J. Lust (în articolul citat mai sus, pp. 196-197) arată că traducerea greacească a versetului nu are un corespondent în TM (TM: „...sau ne vom veseli; sceptrul fiului meu dispreţuieşte orice lemn"); la această absenţă se adaugă o trăsătură importantă: versetul are un stil şi o structură care îl individualizează, care se pot datora unei lecturi proprii a textului ebraic din partea traducătorului. Versetul conţine şi un hapax biblic: παράλυσις; construcţia εἰς παράλυσιν (tradusă prin „spre istovire") putând fi echivalarea unui termen ebraic cu sensul „a topi", „a dizolva". Verbul „să înjunghii" (gr. σφάζε) pare să fie în locul cuvântului care în ebraică indică „sceptrul", substantiv încărcat cu sensuri teologice. Următoarele două cuvinte din TM au paralele neaşteptate în gr. ἐξουδένει, „dispreţuieşte", pentru ebr. *bᵉnî*, „fiul meu", şi gr. ἀπωθοῦ, „doboară", pentru ebr. *mo'eseth*, „care dispreţuieşte". Finalul versetului este însă echivalent: gr. πᾶν ξύλον, „orice lemn" – cu precizarea că, în contextul Septuagintei, unde nu se face nici o referire la „sceptru", menţiunea vizează probabil idolii de lemn (*vide* 20,32, unde TM pare să se refere mai degrabă la sceptrele conducătorilor).

21,16 „a pregătit-o": TM are „a dat-o la lustruit". ♦ „s-a ascuţit sabia": TM are în plus „s-a lustruit".

21,17 „căci [sabia] a ajuns", *litt.* „căci aceasta s-a făcut". ♦ „ei se vor aşeza... poporul Meu": TM are „ei au fost aruncaţi în sabie împreună cu poporul Meu". ♦ „loveşte-te peste mână": gr. κρότησον ἐπὶ τὴν χεῖρά σου. TM are „bate-ţi coapsele". Traducătorul a citit *YD* în loc de *YR*, poate sub influenţa v. 19 unde, într-o expresie similară, în loc de „coapse" apare „palmă". Expresia în greacă este apropiată de sensul „a aplauda în batjocură", „a dezaproba" (*cf.* LSJ, *s.u.*, 2.b). În gestica semită, lovirea coapselor este un gest de suferinţă şi durere extremă.

21,18 „a fost îndreptăţit": sau „a fost găsit drept", *cf.* NETS, „for it has been deemed just". Pentru gr. δικαιόω, *vide Septuaginta* 1, „Indice tematic şi de termeni", *s.u.* „a în-

19 Iar tu, fiu al omului, proroceşte
şi loveşte-ţi mâinile una de alta
şi ia a doua sabie.
A treia sabie este a celor loviţi,
sabia cea mare a celor loviţi,
şi-i va împietri în uluire,
20 ca să se frângă inima [în ei]
şi cei istoviţi să se înmulţească la fiecare poartă de-a lor;

---

dreptăţi". ♦ „tribul": pentru relaţia traducerii greceşti cu textul ebraic, *vide supra*, nota la 21,15. ♦ Versetul este afectat de ambiguitatea termenului ebraic, care apare redat în traducerea greacească fie prin σκῆπτρον, „sceptru/toiag", fie prin φυλή, „trib", „seminţie". Alegerea termenului φυλή în acest verset putea fi favorizată de menţionarea lui Israel în v. 17. În TM, versetul are înţelesul: „«Şi ce dacă sceptrul care dispreţuieşte nu va fi?» spune Domnul Dumnezeu". În contrast cu „sceptrul" din textul ebraic, „tribul" din traducerea greacească nu dispreţuieşte, ci suferă el însuşi dispreţul şi este doborât. ♦ Termenul ebraic este ambiguu: la origine pare să se fi referit la bețe sau la ramuri de copac din care se putea face o nuia folosită pentru pedepsire ori un sceptru. Un conducător putea fi definit prin sceptrul său: într-un sens derivat, poporul pe care el îl guverna putea fi cunoscut ca poporul aflat sub sceptrul lui. De aici provine sensul cel mai răspândit al termenului în VT, de „trib". Pe de altă parte, cuvântul păstrează o semnificaţie teologică puternică, reprezentând un termen de autoritate, care se referă atât la instrumentul de pedepsire, cât şi la sceptrul unui rege sau la Mesia. Traducătorii Bibliei greceşti au folosit numeroase cuvinte pentru a reda cuvântul ebraic. În absenţa unui echivalent grecesc care să acopere toate sensurile, detectarea înţelesului dominant într-un pasaj sau altul ducea la opţiuni lexicale greceşti diferite şi care nu dezvăluie întotdeauna direcţia de interpretare. În 1Rg. şi 3Rg., de exemplu, termenul ebraic este aproape întotdeauna tradus prin σκῆπτρον, chiar dacă din context reiese de multe ori limpede că se face referire la un trib (1Rg. 2,28; 9,21; 10,19.20.21; 15,17; 3Rg. 8,15; 11,13.31.32.35.35; 12, 20.21; o excepţie este 3Rg. 18,31, unde este preferat termenul φυλή). În 2Rg. şi 4Rg. situaţia este complet diferită: în contexte similare este folosit φυλή (2Rg. 5,1; 7,7; 15,2.10; 18,14; 19,10; 20,14; 24,2; 4Rg. 17,18; 21,7).

21,19 „loveşte-ţi mâinile una de alta", *litt.* „loveşte mână pe mână". Gest de suferinţă extremă (*vide supra*, nota la 21,17), mânie sau poate gesticulaţie războinică (*cf.* Block, 1997, vol. I, p. 679, n. 131). ♦ „ia a doua sabie": LEH trimite la acest pasaj din Iez. 21,19(14) pentru a exemplifica sensul verbului διπλασιάζω, „a dubla" (~ ῥομφαίαν, „a ascuţi sabia pe ambele laturi"). Aici am preferat însă referirea la o a doua sabie, pentru că altfel nu s-ar justifica apariţia în text a celei de-a treia săbii. TM este şi aici neclar; Block propune lecţiunea: „[19] ...let the sword strike twice, thrice! [20] It is a slaughtering sword...". ♦ „celor loviţi": la nivelul medicinei de atunci, „loviţi", „răniţi" înseamnă de obicei „ucişi". ♦ „şi-i va împietri în uluire": TM are „care îi împresoară".

21,20 „pentru a fi înjunghiaţi de sabie", *litt.* „pentru înjunghierea sabiei".

au fost dați
pentru a fi înjunghiați de sabie:
e bună să înjunghie,
e bună să strălucească.
21 Străbate, ascute-te pe dreapta și pe stânga,
oricum ți se va îndrepta fața.
22 Și Eu Îmi voi lovi mâinile una de alta
și Îmi voi slobozi mânia.
Eu, Domnul, am grăit."

23 Și a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: 24 „Și tu, fiu al omului, pregătește-ți două căi [pe care] să intre sabia regelui din Babilon: dintr-o singură țară vor porni cele două și [pune o] mână în capul drumului cetății: în capul 25 drumului să rânduiești [drumul pe unde] să intre sabia spre Rabbath, [cetatea] fiilor lui Ammon, și spre Iudeea și spre Ierusalim, în mijlocul lui. 26 Căci regele Babilonului va sta pe drumul vechi, la capătul celor două drumuri, ca să cerceteze sorții, să arunce în sus toiagul și să întrebe chipurile cioplite și să cerceteze ficații [jertfelor] din dreapta lui.

21,23 W. Zimmerli (1979, p. 441) plasează secvența 21,23-37 într-un spațiu aflat la mare distanță de Ierusalim; cronologic, profeția aparține perioadei premergătoare anului 589 î.H., când Nebuchadnezzar, după revolta lui Sedekias, a pornit cu oștirea spre apus (*cf.* 4Rg. 25).

21,24 „mână": la fel în TM. Probabil un indicator de direcție sub formă de mână. În TM termenul desemnează uneori un monument comemorativ (*cf. Septuaginta* 2, 1Rg. 15,12 și nota *ad loc.*; 2Rg. 18,18 etc.).

21,25 „în mijlocul lui": TM are „cetatea întărită".

21,26 „drumul vechi": TM are *litt.* „mama drumului", cu sensul „locul de unde pornește drumul", „răspântie". ♦ „să cerceteze sorții": gr. μανθεύσασθαι μαντεῖαν, *litt.* „să practice divinația". *Cf.* nota 12,24. ♦ Cele trei forme de divinație sunt aruncatul toiagului (sau al săgeții, *vide* TM), terafimii („chipurile cioplite" în LXX) și cercetarea ficatului. Cea dintâi este bine cunoscută din Arabia preislamică și pare să fi fost modalitatea prin care beduinii încercau să primească răspunsul de la divinități folosind săgeți inscripționate diferit. Nu se știe exact în ce consta a doua formă de divinație (*cf.* Zah. 10,2, unde sunt menționați terafimii alături de ghicitori și de cititorii de vise); în restul VT, terafimii apar ca idoli sau, în Gen. 31,19.32.34-35, ca divinități protectoare ale casei; ei sunt de mici dimensiuni (dar în 1Rg. 19,13.16 sunt de mărimea unui om). Cercetarea ficatului jertfelor în scop divinatoriu era specific babiloniană; în siturile arheologice din zona Tigru-Eufrat au fost descoperite numeroase reprezentări de lut ale ficatului, folosite probabil ca material de studiere a tehnicilor de divinație.

27 Sorțul a fost împotriva Ierusalimului: să pună val de pământ, să deschidă gura în strigăt, să ridice glasul în țipăt; să pună val de pământ la porțile lui, să pună ridicătură de pământ și să clădească turnuri pentru țintași. 28 Și el [va fi] pentru ei ca unul care cercetează sorții dinaintea ochilor lor și el le va aduce aminte de nelegiuirile lui, ca să-și amintească.

29 De aceea, acestea le spune Domnul: «Pentru că v-ați amintit nelegiuirile voastre – când au fost dezvăluite impietățile voastre, încât vi s-au văzut păcatele, în toate impietățile voastre și în apucăturile voastre – pentru că le-ați amintit, în ele veți fi prinși.»

30 Iar tu, întinată, nelegiuită căpetenie a lui Israel,
pentru care a sosit ziua,
în vremea coaptă a nedreptății [duse până] la capăt,
31 acestea le spune Domnul:
«Ți-ai lepădat mitra și ți-ai pus coroana:
aceasta nu va mai fi la fel;
ai înjosit ce [era] înalt
și ce [era] înjosit ai înălțat.
32 Strâmbătate, strâmbătate –
o voi rândui:

21,27 „val de pământ": TM are „berbeci [de asalt]". ♦ „ridicătură de pământ": gr. χῶμα, pe care LEH îl explică pentru Iez. 21,27 ca fiind o movilă de pământ ridicată lângă zidul de apărare al unei cetăți, pentru a-l escalada; în Iov. 17,16 are înțelesul „tumul funerar". ♦ „turnuri pentru țintași": *vide supra*, nota la 17,17.

21,28 Text obscur. TM are: „Aceasta va fi în ochii lor o ghicitură deșartă, [doar] li s-au făcut făgăduințe; [dar] va fi amintirea fărădelegii lor, spre a fi făcuți prizonieri".

21,29 „impietățile": TM are „răzvrătirile". ♦ „în ele veți fi prinși": TM are „cu palma veți fi prinși".

21,30 „Căpetenia" este Sedekias. ♦ „vremea coaptă", *litt.* „momentul adecvat", gr. καιρός. ♦ Pentru posibila aluzie mesianică din vv. 21,30-32, *vide* J. Lust, „Le messianisme et la Septante d'Ézéchiel", 2004, p. 32.

21,31 „mitra": gr. κίδαρις, acoperământul purtat pe cap de marele preot (*cf.* Ex. 28,4.39.40, unde a fost tradus prin „bonetă"). ♦ „Ți-ai lepădat mitra și ți-ai pus coroana": TM are *litt.* „scoaterea mitrei/turbanului și îndepărtarea coroanei" – și în continuarea versetului, verbele sunt tot la infinitiv absolut.

21,32 „strâmbătate": ebr. *'awwāh* (repetat de trei ori în TM) are, pe lângă sensul de „strâmbătate", și pe acela de „ruinare/prăbușire", mai adecvat în context. ♦ „căruia i se cade", *litt.* „îi aparține". TM are „a căruia este judecata". Versetul, care la un prim nivel se referă la regele Babilonului ca instrument al pedepsirii, a primit și o interpretare mesianică; *cf.* Gen. 49,10.

şi nici aceasta nu va mai fi astfel
până va veni acela căruia i se cade [judecata]
şi i-o voi da în seamă.»
33 Şi tu, fiu al omului, proroceşte şi zi: «Acestea le spune Domnul către
fiii lui Ammon şi către ocara lor»; şi să spui:
«Sabie, sabie, scoasă pentru înjunghiere
şi scoasă pentru nimicire,
trezeşte-te, ca să străluceşti –
34 în vedenia deşartă
şi în ghicitul mincinos despre tine –
ca să te aşezi pe grumajii nelegiuiţilor [care au fost] loviţi,
cărora le-a venit ziua,
în vremea coaptă a nelegiuirii [duse] la capăt.
35 Întoarce-te, nu zăbovi
în locul acesta în care te-ai născut:
chiar în ţara ta te voi judeca
36 şi-Mi voi vărsa urgia asupra ta;
cu focul urgiei Mele voi sufla peste tine
şi te voi da pe mâinile bărbaţilor barbari
ce pun la cale stricăciune.
37 În foc vei fi pradă de mistuit,
sângele tău va fi [vărsat] în mijlocul ţării tale.
Nu va mai rămâne nici amintirea ta,
pentru că Eu, Domnul, am grăit.»"

22 1 Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: 2 „Şi tu, fiu al omului, oare vei judeca cetatea [plină de] sânge? Arată-i toate nelegiuirile

21,33 „trezeşte-te": nu apare în TM.
21,35 În TM: „Întoarce-o [la loc] în teacă; în locul în care ai fost creat, în ţara obârşiei tale te voi judeca".
21,37 „pradă de mistuit": gr. κατάβρωμα, „ceea ce urmează să fie devorat". ♦ „Nu va mai rămâne nici amintirea ta", *litt.* „nu ţi se va face amintire/pomenire".
22 W. Zimmerli (1979, pp. 455-456) lasă deschisă chestiunea datării secvenţei 22,1-16, fie înainte, fie după catastrofa din 587 î.H. Totuşi, mesajele de mustrare ale profeţilor se situează cu precădere înainte de căderea Ierusalimului, după această dată predominând cele de încurajare şi speranţă. ♦ Capitolul de faţă pune alături mai multe elemente care ţin de tema Ierusalimului păcătos. Cetatea este plină de sânge (vv. 1-16), idolatră şi

ei 3 şi zi: «Acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: 'O! Cetate care varsă sânge în mijlocul ei ca să vie vremea ei şi care făureşte scorneli împotriva ei ca să se pângărească! 4 În sângele lor pe care l-ai vărsat ai călcat strâmb şi în scornelile tale, pe care le-ai făurit, te-ai pângărit şi ţi-ai apropiat zilele [de pe urmă] şi ţi-ai adus sorocul anilor tăi. De aceea te-am făcut de ocară între păgâni şi de batjocură în toate ţările, 5 cele ce sunt aproape de tine şi cele ce sunt la mare depărtare de tine; şi ei te vor batjocori [spunându-ţi]: «Necurata cea vestită şi plină de nelegiuiri.»
6 Iată: cârmuitorii casei lui Israel s-au unit în tine, fiecare cu neamurile lui, ca să facă vărsare de sânge. 7 Şi-au ocărât în tine tată şi mamă; în tine s-au întors cu fărădelegi împotriva străinului, în tine i-au împilat pe orfan şi pe văduvă. 8 În tine au înjosit cele sfinte ale Mele şi sabaturile Mele le-au întinat. 9 Tâlhari [sunt] în tine, [gata] să verse sânge în tine, pe munţi au mâncat în tine, au săvârşit prihăniri în mijlocul tău. 10 În tine au dezgolit ruşinea tatălui şi în tine au înjosit-o pe cea care şedea deoparte [la vremea] necurăţeniei [ei]. 11 Fiecare s-a purtat nelegiuit cu femeia aproapelui său şi fiecare şi-a pângărit nora întru impietate şi în tine şi-a înjosit fiecare sora, pe fiica tatălui său. 12 În tine au primit daruri ca să verse sânge, în tine au primit camătă şi câştig pe deasupra; în împilare ţi-ai împlinit până la capăt răutatea, iar de Mine ai uitat – spune Domnul.
13 Şi dacă Îmi voi lovi palmele una de alta pentru cele pe care le-ai săvârşit, pe care le-ai făptuit, şi pentru sângele vărsat în mijlocul tău, 14 va îndura

merită să primească judecata care o va face bătaia de joc a neamurilor din preajmă, martore ale decăderii şi prăbuşirii ei (vv. 3-5); păcatele sunt numeroase, iar făptuitorii lor provin din trei categorii: conducătorii lui Israel (v. 6), cei care şi-au încălcat jurământul (v. 9) şi cei care au primit plată necuvenită (v. 12) – fiecare dintre aceste păcate este condamnat de Lege (*vide* Lev. 17–26).
22,2 „cetatea [plină] de sânge", *litt.* „cetatea sângiurilor"; la fel şi la vv. 3, 4, 13 etc.
22,3 „scorneli": TM are „idoli"; la fel şi la v. 4.
22,6 „cu neamurile lui": TM are „cu puterea lui"; în ebr. sunt două omografe (*ZR'*) cu aceste sensuri. ♦ „s-au unit", *litt.* „s-au amestecat", „s-au frământat laolaltă".
22,9 „tâlhari": gr. ἄνδρες λῃσταί, *litt.* „bărbaţi tâlhari". TM are „calomniatori". ♦ „pe munţi au mâncat": *vide* nota la 18,6. ♦ „prihăniri": gr. ἀνόσια, *litt.* „profanări".
22,10 „pe cea care şedea deoparte [la vremea] necurăţeniei [ei]": gr. ἐν ἀκαθαρσίαις ἀποκαθημένην – *cf.* Lev. 18,19.
22,11 „Fiecare... fiecare... fiecare" redă ebr. *'iş... 'iş..., 'iş* (*litt.* „om"), care înseamnă „unul... altul..., iar altul".
22,13 „Îmi voi lovi palmele una de alta": gest de mânie, *vide* şi 21,19, *supra*.

oare inima ta? Oare braţele tale vor avea putere în zilele pe care Eu le aduc peste tine? Eu, Domnul, am grăit şi voi făptui. [15] Te voi risipi între neamuri şi te voi împrăştia prin ţări şi necurăţenia ta va fi ştearsă din tine; [16] şi voi moşteni în tine sub ochii neamurilor; şi veţi cunoaşte că Eu [sunt] Domnul.'»"

[17] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [18] „Fiu al omului, iată: [cei din] casa lui Israel au ajuns pentru Mine cu toţii amestec de aramă şi fier şi cositor şi plumb; sunt amestecaţi în mijlocul argintului. [19] De aceea, zi: «Acestea le spune Domnul: 'Pentru că aţi ajuns toţi o singură amestecătură, de aceea Eu vă voi aduna în mijlocul Ierusalimului. [20] Aşa cum se adună argint şi aramă şi fier şi cositor şi plumb în mijlocul cuptorului ca să se aţâţe focul în el, să se topească, tot aşa vă voi aduna în urgia Mea şi vă voi strânge şi vă voi topi; [21] şi voi sufla asupra voastră cu focul urgiei Mele şi vă veţi topi în mijlocul lui. [22] Aşa cum se topeşte argintul în mijlocul cuptorului, tot aşa vă veţi topi [şi voi] în mijlocul lui; şi veţi cunoaşte că Eu, Domnul, Mi-am revărsat mânia asupra voastră.'»"

[23] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [24] „Fiu al omului, spune-i [ţării]: «Tu eşti pământul cel neudat, nici ploaia n-a venit asupra ta în ziua urgiei; [25] cârmuitorii din mijlocul lui rag ca leii răpindu-şi prada,

22,14 „le aduc peste tine", *litt.* „le fac în tine".
22,16 „voi moşteni": TM are „te vei păngări". Traducătorul LXX a dedus forma din text a verbului *ḥālal*, „a păngări" (*nihal'th*), ca derivând de la *nāḥal*, „a moşteni".
22,18 TM are în plus „într-un cuptor". Imaginea topirii metalelor este folosită de Iezechiel (vv. 17-22) pentru a spune încă o dată că judecata lui Dumnezeu îi va pune pe toţi laolaltă, fără deosebire. Arderea metalelor este o cale de purificare, prin care sunt îndepărtate elementele lipsite de valoare. Nu este totuşi limpede dacă Iezechiel se referă aici la purificarea unui metal sau la obţinerea unui aliaj.
22,19 „amestecătură": gr. σύγκρασις; termenul apare numai aici în LXX; este folosit însă în NT.
22,21 „în mijlocul lui", *litt.* „în mijlocul ei", cu referire la Ierusalim care, în ebraică, este de gen feminin.
22,23 W. Zimmerli (1979, p. 467) plasează secvenţa 22,23-31 în perioada de după 587 î.H. El nu li se adresează celor rămaşi în ţară, ci ţării înseşi, care a ajuns un pustiu.
22,24 „neudat": TM are „nepurificat".
22,25 „cârmuitorii": TM are „conspiraţia profeţilor", dar e ciudat că profeţii apar de două ori – aici şi la v. 28. De aceea unii traducători moderni ai TM optează aici pentru varianta LXX (*e.g.* BJ, RSV, Cornilescu). ♦ „cinstiri în nelegiuire": TM are în plus „avuţie". ♦ J. Wevers (*ad loc.*) aminteşte că în cartea profetului Sophonia (3,3-4) se vorbeşte de patru clase de oficialităţi în cetăţile care s-au abătut de la lege: conducătorii, judecătorii, profeţii şi preoţii. În aceste versete din Iez. (25-28) sunt înseriaţi „cârmuitorii"

înghiţind vieţi în împilare, luându-şi cinstiri în nelegiuire; văduvele tale au ajuns tot mai multe în mijlocul tău. [26] Iar preoţii ei Mi-au disprețuit Legea şi au întinat cele sfinte ale Mele; n-au deosebit între [ce este] sfânt şi [ce este] întinat şi n-au deosebit între necurat şi curat; şi şi-au acoperit ochii de la sabaturile Mele şi Eu am fost pângărit în mijlocul lor. [27] Căpeteniile ei, din mijlocul ei, [sunt] ca lupii care-şi răpesc prada ca să-i verse sângele, ca să înşface cu lăcomie. [28] Iar prorocii ei care-i văruiesc vor cădea, cu vedenii deşarte, ghicind mincinos, spunând: 'Acestea le spune Domnul' – dar Domnul n-a grăit. [29] Ei storc poporul ţării întru nedreptate şi îl jefuiesc luând prăzi, împilându-l pe sărman şi pe nevoiaş şi nu se întorc să judece [drept] pe cel străin. [30] Şi am căutat între ei un bărbat care să se poarte cu dreptate şi să stea desăvârşit dinaintea Mea la vremea [de cumpănă a] ţării, ca să nu o nimicesc până la capăt, şi nu am găsit. [31] Şi Mi-am vărsat mânia asupra ei în focul urgiei Mele, ca să isprăvesc; le-am dat asupra capetelor lor [pedeapsă pe măsura] căilor lor»", spune Stăpânul [meu], Domnul.

23 [1] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [2] „Fiu al omului, erau două femei, fiice ale aceleiaşi mame, [3] şi se desfrânau în Egipt, în

(gr. οἱ ἀφηγούμενοι), preoţii (gr. οἱ ἱερεῖς), conducătorii („căpeteniile", gr. οἱ ἄρχοντες) şi profeţii (gr. οἱ προφῆται). Asemănările dintre pasajele celor doi profeţi merg mai departe: căpeteniile sunt ca leii care rag (Sof. 3,3), cârmuitorii („judecătorii", la Sof. 3,3) sunt ca lupii, preoţii profanează cele sfinte (Sof. 3,4), prorocii sunt mincinoşi (Sof. 3,4: „care poartă vânt", gr. πνευματοφόροι).
22,26 „întinat": gr. βέβηλος, „profan", antonimul lui „sacru", „pus deoparte pentru divinitate"; de aici, „profanat", „pângărit".
22,27 După „să-i verse sângele", TM are în plus „să nimicească vieţi". ♦ „să înşface cu lăcomie": gr. πλεονεξίᾳ πλεονεκτῶσιν, *litt.* „să înşface lacom în lăcomie".
22,28 „care-i văruiesc": gr. ἀλείφοντες, de la ἀλείφω, „a unge", dar şi „a tencui un perete". TM are „văruiesc pentru ei" – adică le ascund nelegiuirile. *Cf.* 13,10 şi nota *ad loc.* ♦ „vor cădea": nu apare în TM.
22,29 În TM: „Poporul ţării asupreşte şi jefuieşte...".
22,30 „desăvârşit": gr. ὁλοσχερῶς, „complet", „întreg"; apare în LXX doar aici şi în Ezd. 6,27. ♦ „care să se poarte cu dreptate şi să stea desăvârşit dinaintea Mea": TM are „care să ridice zidul şi să stea în picioare la spărtură, în faţa Mea".
22,31 Versetul aminteşte de Sof. 3,8.
23 W. Zimmerli (1979, pp. 482-493) consideră că secvenţa 23,1-49 poate fi datată într-o perioadă în care dependenţa lui Iuda de Egipt era puternică: după revolta lui Sedekias împotriva Babilonului (cap. 17), dar înainte de cucerirea Ierusalimului, în 587 î.H. ♦ În opinia lui J. Wevers (*ad loc.*), cap. 23 (vv. 1-49) reprezintă o unitate, cu o unică formulă

tinereţea lor; acolo le-au căzut sânii, acolo şi-au pierdut fecioria. [4] Şi numele lor erau Oola, cea mai vârstnică, şi Ooliba, sora ei. Şi au ajuns ale Mele şi au născut fii şi fiice. Şi numele lor: Samaria [este] Oola, şi Ierusalim – Ooliba. [5] Şi Oola s-a îndepărtat de Mine desfrânându-se şi s-a aprins după iubiţii ei, după asirienii care îi erau vecini, [6] înveşmântaţi în haine viorii, cârmuitori şi căpetenii; toţi tineri aleşi, călăreţi ce călăreau pe cai. [7] Şi i-a îmbiat cu desfrânarea ei: toţi fii aleşi ai asirienilor, şi cu toţi după care s-a aprins, cu toţi s-a pângărit în scornelile ei. [8] Şi nici desfrânarea ei din Egipt nu şi-a lăsat-o deoparte, căci cu ea se destrăbălaseră aceia în tinereţea ei şi ei o făcuseră să-şi piardă fecioria şi îşi revărsaseră desfrânarea asupra ei. [9] De aceea am dat-o în mâinile iubiţilor ei, în mâinile fiilor asirienilor, după care se aprinsese. [10] Ei i-au dezvelit ruşinea, i-au luat fiii şi

introductivă (v. 1) şi cu o temă unitară (surorile idolatre). Alegoria este comparabilă cu cap. 16, chiar dacă temele sunt diferite (cap. 16 este o condamnare a nerespectării cultului la Ierusalim, iar cap. 23 este condamnarea politicii de alianţe a lui Israel). Ca şi Isaia şi Ieremia, Iezechiel condamnă încrederea oarbă în marile puteri ale vremii, care nu aveau ca scop binele Ierusalimului, ci îşi urmăreau propriile interese; salvarea nu poate sta decât în încrederea totală în Dumnezeu.

23,3 Traducătorul LXX oferă eufemisme faţă de imaginile foarte directe din ebraică. La fel şi la v. 8.

23,4 „Oola... Ooliba": ebr. *'Ohōlāh*, „cortul ei" – ar putea fi un nume simbolic pentru Samaria, care aducea cult la sanctuare proprii, „schismatice" faţă de cultul legitim de la Ierusalim, la care ar trimite numele *'Oholībāh*, „cortul Meu [este] în ea" (*cf.* BJ, *ad loc.*). J. Wevers (*ad loc.*) atrage atenţia asupra faptului că alegoria numelor celor două surori rămâne obscură. Probabil că erau menite să sune asemănător, aşa cum se obişnuieşte în cazul gemenilor. Aici similitudinea numelor sugerează comportamentul identic al celor două femei. Însă ordinea indicată („Oola, cea mai vârstnică...") corespunde realităţii geografice şi istorice: Regatul de Nord încorpora teritoriul a zece triburi, faţă de cel de sud, constituit doar din două. ♦ „au ajuns ale Mele": metafora cununiei dintre Dumnezeu şi poporul Său şi a idolatriei ca adulter, *cf.* Os. 1–3; Ier. 2,2.

23,5 „s-a îndepărtat de Mine desfrânându-se", *litt.* „s-a desfrânat de la mine". ♦ „s-a aprins", *litt.* „s-a pus peste"; la fel şi la vv. 7, 12 etc. ♦ „vecini": în TM unii citesc, cu o emendare, „războinicii" (la fel şi la v. 12); sunt numite patru clase distincte de asirieni: cei îmbrăcaţi în vioriu (războinici), cârmuitorii (gr. ἡγουμένους), căpeteniile (gr. στρατηγούς), călăreţii (gr. ἱππεῖς).

23,7 „scornelile": TM are „idolii".

23,9 Aluzie la cucerirea Samariei de către asirieni şi la deportarea locuitorilor ei (4Rg. 17).

23,10 „şi [aceia] s-au răzbunat pe ea în fiicele [ei]": TM are „şi s-a împlinit în ea judecată/osândă".

fiicele şi pe ea au ucis-o cu sabia; şi a fost de poveste între femei şi [aceia] s-au răzbunat pe ea în fiicele [ei].

[11] Şi a văzut sora ei Ooliba şi aprinderea ei a fost mai stricată decât a aceleia, iar desfrânarea ei, [mai rea] decât desfrânarea surorii ei. [12] S-a aprins după fiii asirienilor, cârmuitori şi căpetenii, care-i erau în vecinătate, înveşmântaţi în veşminte tivite cu purpură, călăreţi călărind pe cai: toţi tineri aleşi. [13] Şi am văzut că s-au pângărit; [pe] aceeaşi cale amândouă. [14] Şi ea a [tot] adăugat la desfrânarea ei şi a văzut bărbaţi zugrăviţi pe perete, chipuri de-ale caldeilor, zugrăviţi cu condeiul, [15] încinşi peste mijloc cu cingători pestriţe şi [având] pe capetele lor tiare colorate, părând toţi de rang înalt, aidoma fiilor caldeilor din ţara în care s-au născut ei. [16] Şi s-a aprins după ei, cum i se înfăţişau ochilor, şi le-a trimis soli în ţara caldeilor. [17] Şi au venit la ea fiii Babilonului, în patul celor care au răgaz, şi au pângărit-o în desfrânarea ei şi [ea] s-a pângărit cu ei; apoi sufletul ei s-a îndepărtat de ei. [18] Şi şi-a dezvăluit desfrânarea şi şi-a dezvăluit ruşinea; şi sufletul Meu s-a îndepărtat de ea, întocmai cum se îndepărtase sufletul Meu de la sora ei.

[19] Şi ţi-ai sporit desfrânarea, ca să aminteşti de zilele tinereţii tale, când te-ai desfrânat în Egipt; [20] şi te-ai aprins după caldei, care au trupurile ca ale măgarilor şi bărbăţiile ca ale cailor.

23,12 „tivite cu purpură": gr. εὐπάρυφα; pentru acest pasaj (singurul în care apare termenul în LXX), LEH generalizează sensul: „fine garments".

23,14-18 Segmentul 23,14-18 este atestat în manuscrisele de la Qumran, *vide* J. Lust, „Ezekiel Manuscripts in Qumran. Preliminary Edition of 4Q Ez a and b", 1986, pp. 98-99.

23,15 „tiară": gr. τιάρα; LEH dă aproape acelaşi înţeles („tiara, kind of headdress") ca pentru κίδαρις – *vide supra*, nota la 21,31. ♦ „părând toţi de rang înalt": gr. ὄψις τρισσὴ αὐτῶν, *litt.* „înfăţişare/vedere întreită a tuturor". Τρισσός are sensul de „întreit", dar, traducând ebr. *şālīş*, termenul poate fi apropiat de subst. τριστάτης, folosit în LXX cu sensul „al treilea în rang (sau în carul de luptă)", *scil.* curtean de rang înalt (*cf.* 4Rg. 7,2; 10,25 etc.). În Iezechiel mai apare cu acest sens în 23,23 şi 42,3.

23,16 „cum i se înfăţişau ochilor": gr. τῇ ὁράσει ὀφθαλμῶν αὐτῆς, *litt.* „în privirea/înfăţişarea ochilor ei". Nu se ştie la ce se referă Iezechiel aici: poate la alegerea lui Ioachas după moartea lui Iosias (*cf.* 4Rg. 23,30-34).

23,17 „patul celor care au răgaz": în TM „patul de dragoste". *Vide supra*, 16,8, „vremea celor ce au răgaz".

23,19-20 În TM se trece la persoana a II-a abia începând cu v. 21. ♦ Pentru Iezechiel, Egiptul este simbolul depravării, în vreme ce Babilonul era doar instrumentul păgân de care se slujea Dumnezeu pentru a-l pedepsi pe Iuda (*vide* Wevers, *ad loc.*).

[21] Şi ai privit la fărădelegea tinereţii tale, la ce ai făcut în Egipt în locul tău de popas, unde [ţi-au căzut] sânii tinereţii tale. [22] De aceea, Ooliba, acestea le spune Domnul: «Iată: Eu îi ridic împotriva ta pe iubiţii tăi, de la care s-a îndepărtat sufletul tău, şi-i voi aduce împotriva ta de jur-împrejur, [23] pe fiii Babilonului şi pe toţi caldeii, Phakud şi Sue şi Kue şi pe toţi fiii asirienilor cu ei, tineri aleşi, cârmuitori şi căpetenii cu toţii, de rang înalt şi cu renume, călărind pe cai. [24] Şi toţi vor veni împotriva ta de la miază-noapte, care şi roţi, cu mulţime de popoare, scuturi lungi şi scuturi uşoare, şi ei vor ridica pază împotriva ta, de jur-împrejur; şi voi lăsa judecata pe seama lor şi ei te vor osândi după judecăţile lor. [25] Şi-Mi voi revărsa gelozia asupra ta şi ei se vor purta cu tine întru urgia mâniei; îţi vor tăia nările şi urechile şi îi vor doborî cu sabia pe cei ce au mai rămas dintre ai tăi. Îi vor lua pe fiii tăi şi pe fiicele tale, iar pe cei rămaşi dintre ai tăi, focul îi va mistui. [26] Şi te vor dezbrăca de veşmântul tău şi-ţi vor lua lucrurile cele de falâ. [27] Atunci voi întoarce de la tine impietăţile şi desfrânarea ta din ţara Egiptului şi nu-ţi vei mai ridica ochii asupra lor şi nu-ţi vei mai aminti nicidecum de Egipt.»

[28] De aceea, acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: «Iată: Eu te dau în mâinile celor pe care-i urăşti, de la care s-a îndepărtat sufletul tău. [29] Şi se vor purta cu tine cu ură şi-ţi vor lua toate [roadele] strădaniilor tale şi ale

---

23,23 „Phakud... Sue... Kue": ebr. *Peqōdh* (menţionat şi în Ier. 50,21 TM, era un trib arameean care locuia la răsărit de Babilon); pentru celelalte două, ebr. *Şūa'* şi *Qōa'*, s-a propus identificarea cu Sūtu şi Qutu, alte triburi din aceeaşi regiune (*cf.* BJ, nota *ad loc.*). ♦ „de rang înalt": *vide supra*, 23,15 şi nota *ad loc.*

23,24 „scuturi lungi şi scuturi uşoare": gr. θυρεός, πήλτη. ♦ „voi lăsa judecata pe seama lor", *litt.* „voi da sentinţa către faţa lor", *scil.* „le voi îngădui să dea sentinţa". ♦ „după judecăţile (*litt.* «sentinţele») lor": acuzatul era de obicei judecat după dreptul ţării sale de origine, dar de această dată femeia care a ajuns din vina ei printre străini este lăsată la bunul-plac al acelora (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

23,25 „voi revărsa", *litt.* „voi da". ♦ „îţi vor tăia nările şi urechile": pedeapsa femeii adultere după legile asiriene (*cf. Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, Princeton, 1969, p. 181). ♦ Atrocităţile enumerate în vv. 24-26 sunt confirmate de descrierile consemnate în relatările asiriene de război. Daniel Block citează din analele lui Aşurnasirpal II (883-859 î.H.) episodul cuceririi cetăţilor Kinabu şi Tela: „Am trecut prin sabie 800 de luptători dintre ai lor, am ars 3.000 de prizonieri. Nu am lăsat unul în viaţă. Din cadavrele lor am ridicat o stivă uriaşă. Le-am trecut prin foc băieţii şi fetele... [La Tela] am luat mulţi prizonieri: unora le-am tăiat mâinile, altora nasul şi urechile, pe alţii i-am orbit..., le-am trecut prin foc copiii..." (A.K. Grayson, *Assyrian Royal Inscriptions*, 1976, *apud* Block, 1997, vol. I, pp. 751-752).

trudei tale; şi vei fi goală şi ruşinată şi ruşinea desfrânării tale va fi dezvăluită [precum] şi impietatea ta. Desfrânarea ta [30] le-a adus pe acestea asupră-ţi, când te-ai desfrânat în urma neamurilor şi te-ai pângărit în scornelile lor. [31] Ai umblat pe calea surorii tale şi voi pune cupa ei în mâinile tale.»

[32] Acestea le spune Domnul: «Bea cupa surorii tale, cea adâncă şi largă, cea plină, spre a duce până la capăt [33] beţia şi a te umple de ameţeală. Şi [ia] cupa nimicirii, cupa surorii tale Samaria, [34] şi bea-o: şi voi abate de la ea sărbătorile şi [zilele] ei de lună nouă. Căci Eu am grăit, spune Domnul.»

[35] De aceea, acestea le spune Domnul: «Pentru că ai uitat de Mine şi M-ai aruncat la spate, de aceea să-ţi iei [răsplata pentru] impietatea şi desfrânarea ta.»"

[36] Şi a spus Domnul către mine: „Fiu al omului, nu le vei judeca oare tu pe Oola şi pe Ooliba? Să le dai de ştire despre fărădelegile lor, [37] că au preacurvit şi era sânge pe mâinile lor; au preacurvit cu scornelile lor şi pe copiii lor, pe care i-au născut pentru Mine, i-au trecut prin foc pentru ei. [38] Până şi acestea Mi le-au făcut: cele sfinte ale Mele le-au pângărit şi sabaturile Mele le-au întinat. [39] Şi când aceia îi jertfeau idolilor pe copiii lor, mergeau [apoi] în locurile Mele sfinte, ca să le întineze; şi aşa făceau în mijlocul casei Mele. [40] Şi [o făceau] pentru bărbaţi veniţi de departe, la care trimiseseră soli: de îndată ce ei veneau, pe loc te spălai şi îţi boiai ochii şi cu podoabe te împodobeai [41] şi te aşezai pe un pat aşternut şi masa [era] întinsă dinaintea lui. Iar tămâia Mea şi untdelemnul Meu – se desfătau cu ele. [42] Şi înălţau glas de muzici; şi dinaintea unor bărbaţi veniţi din pustie, dintr-o mulţime

---

23,32 „cea plină": TM are „ea va fi spre râs şi spre batjocură, [fiindcă] încape mult în ea". Imaginea cupei devine curentă începând cu Ier. 25,15-18.

23,33 „ameţeală", *litt.* „slăbiciune", „leşin". TM are „jale".

23,34 „[zilele] ei de lună nouă", *litt.* „lunile noi ale ei". Prima zi a lunii după calendarul lunar folosit de poporul lui Israel. *Cf.* Ex. 40,2.15; Num. 10,10; 1Rg. 20,5 şi nota *ad loc.* ♦ „şi voi abate de la ea sărbătorile şi [zilele] ei de lună nouă": TM are „şi o vei goli; o vei sfărâma în cioburi şi-ţi vei zgâria sânii".

23,35 „la spate", *litt.* „îndărătul trupului tău".

23,37 „scornelile": TM are „idolii"; la fel la v. 49. ♦ „i-au trecut prin foc pentru ei": TM are *litt.* „i-au trecut spre mâncare lor" (*sc.* „idolilor").

23,38 „cele sfinte ale Mele le-au pângărit...": TM are „cele sfinte ale Mele le-au pângărit în ziua aceea". La fel în versetul următor.

23,41 „masa... întinsă", *litt.* „masă împodobită". ♦ „dinaintea lui": *sc.* „dinaintea patului". ♦ „se desfătau cu ele": TM are „le puseseşi pe ea". Poporul infidel oferă idolilor darurile primite de la Dumnezeu – *cf.* Os. 2,8.

23,42 „Şi înălţau glas de muzici": TM are „Şi zgomot de mulţime nepăsătoare acolo".

de oameni, îşi puneau brăţări pe braţe şi cunună de fală pe capetele lor. [43] Şi am spus: «Oare nu cu aceştia preacurvesc?» Şi s-a desfrânat şi ea după felul unei desfrânate. [44] Şi au pornit-o către ea, aşa cum merg [bărbaţii] la o femeie desfrânată, aşa s-au pornit către Oola şi către Ooliba, ca să facă fărădelege. [45] Şi bărbaţi drepţi le vor osândi cu osânda pentru adultere, şi cu osânda pentru sânge, căci sunt adultere, iar sângele [curge] pe mâinile lor.

[46] Aşa spune Stăpânul [meu], Domnul: «Adu gloată asupra lor şi dă-le tulburare şi jaf [47] şi aruncă asupra lor cu pietrele gloatelor şi străpunge-le cu săbiile lor; pe fiii lor şi pe fiicele lor îi vor ucide şi le vor pârjoli casele. [48] Şi voi îndepărta impietatea din ţară şi toate femeile se vor învăţa minte şi nu vor mai făptui după impietăţile acelora. [49] Şi va fi aşezată peste voi impietatea voastră şi păcatele scornelilor voastre le veţi purta; şi veţi cunoaşte că Eu [sunt] Domnul.»"

24 [1] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, în anul al nouălea, în luna a zecea, în [ziua] a zecea a lunii, zicând: [2] „Fiu al omului, scrie-ţi în [fiecare] zi, [începând] din ziua aceasta, în care regele Babilonului s-a ridicat împotriva Ierusalimului, chiar din ziua aceasta, [3] şi spune o parabolă către casa care [Mă] întărâtă şi zi-le: «Acestea le spune Domnul:

23,43 „Şi s-a desfrânat şi ea după felul unei desfrânate", *litt.* „şi cu faptele desfrânatei s-a desfrânat şi ea".
23,44 „ca să facă fărădelege": TM are „femei ticăloase".
23,45 „bărbaţi drepţi": în comparaţie cu păcatele celor două, bărbaţii trimişi către ele să împlinească judecata lui Dumnezeu apar ca fiind drepţi, aşa cum, la 16,52, Samaria şi Sodoma „par drepte" pe lângă Israel.
23,47 Pentru pedepsirea femeii adultere, *cf.* Lev, 20,10; Deut. 22,22; Iez. 16,40; In. 8,5.
23,48 „Şi voi îndepărta", *litt.* „şi voi întoarce".
24 W. Zimmerli (1979, pp. 497-498) datează vv. 24,1-14 sprijinindu-se pe mărturia vv. 24,1-2, care plasează textul originar într-o perioadă de la începutul asedierii Ierusalimului. J. Wevers (care indică data: ianuarie 588 î.H.) observă că indicarea lunii în TM diferă de modelul obişnuit la Iezechiel, fiind un ecou al datării din 4Rg. 25,1.
24,2 „în [fiecare] zi, [începând] din ziua aceasta": TM are „numele zilei, al însuşi zilei de astăzi". Expresia εἰς ἡμέραν mai e folosită în Jud. 17,10, unde calchiază ebr. *la-yāmīm*, cu sensul „pe un an de zile" sau „de-a lungul anului". ♦ Datarea din acest verset (*vide* Lemaire, 1986, p. 364) coincide cu formulele administrative atestate de *ostraca*, prin faptul că era indicată o anumită zi. Apropierea pe care o face A. Lemaire între Iez. 24,2 şi *ostracon* nr. 1 de la Arad (din „arhivele lui Elyashib"), care conţine un text administrativ aproximativ contemporan, databil la distanţă de un deceniu, este un argument în favoarea caracterului comun, uzual, al datărilor precise din cartea lui Iezechiel.
24,3 „casa care [Mă] întărâtă": *vide supra*, 2,5 şi nota *ad loc.*

'Pune oala şi toarnă în ea apă
4 şi pune în ea bucăţile [de carne],
fiece bucată bună,
picior şi umăr –
cărnuri desprinse de pe oase,
5 luate din vite alese,
şi încinge oasele pe dedesubt.
Au fiert, au fiert
şi s-au copt oasele ei în mijlocul ei.'
6 De aceea, acestea le spune Domnul:
'O, cetate a sângelui,
oală în care este cocleală,
şi cocleala [încă] n-a ieşit din ea;
bucată cu bucată s-a scos din ea,
nu a căzut sorţ asupra ei.
7 Căci sângele ei este în mijlocul ei,
l-am pus pe piatră netedă:
nu l-am vărsat pe pământ
aşa încât pământul să-l acopere.
8 Ca să se ridice mânia Mea spre a pedepsi cu pedeapsă,
am lăsat sângele ei
pe piatră netedă,
ca să nu-l ascundă.'
9 De aceea, acestea le spune Domnul:

24,3-14 *Cf.* 11,3-7; dar aici gestul profetic se constituie într-o interpretare diferită a zicalei: sentimentul de siguranţă (ca bucăţile de carne în oală!) al locuitorilor Ierusalimului e înşelător, căci vor fi îndepărtaţi unul câte unul, fără alegere.
24,4 „cărnuri desprinse de pe oase": TM are „umple cu oasele cele mai bune".
24,5 „în mijlocul ei": acest pronume feminin neaşteptat apare şi în TM; nu e clar la ce se referă, toate antecedentele fiind la masculin. Poate vorbitorul are în minte cetatea Ierusalimului, cum se întâmplă clar la v. 6. ♦ „Au fiert, au fiert": TM are: „Fierbe-le bine".
24,6 „a sângelui", *litt.* „a sângiurilor". ♦ „cocleala": gr. ἰός, „otravă", „rugină", „cocleală", „murdăria rămasă pe oalele insuficient frecate". ♦ „s-a scos": TM are „se va scoate". ♦ „nu a căzut sorţ asupra ei": traducere literală din ebraică, unde se poate înţelege, însă: „fără tragere la sorţi".
24,7 „l-am pus... l-am vărsat...": TM are „l-au pus... l-au vărsat...", subiectul subînţeles fiind locuitorii cetăţii. Nefiind înghiţit sau acoperit de pământ, sângele vărsat „strigă la cer".
24,9 În TM şi unele versiuni greceşti, versetul are la începutul cuvintelor lui Dumnezeu, ca şi în v. 6: „O, cetate a sângelui...".

'Şi Eu voi spori jarul
10 şi voi înmulţi lemnele şi voi aţâţa focul,
ca să se topească bucăţile de carne
şi să scadă zeama
11 şi [oala] să stea pe cărbuni,
până ce ajunge arsă şi încinsă arama ei
şi se topeşte în mijloc murdăria ei şi i se duce cocleala,
12 dar nu mai iese din ea cocleala ei cea multă,
se va umple de ruşine cocleala ei,
13 pentru că tu te-ai pângărit.
Şi ce dacă nu te vei mai curăţi
până nu-Mi voi împlini mânia?
14 Eu, Domnul, am grăit şi va veni [vremea] şi voi făptui, nu voi deosebi şi nici nu mă voi îndura; după căile tale şi după scornelile tale te voi judeca, spune Domnul. De aceea Eu te voi judeca după sângele [vărsat] de tine şi după scornelile tale te voi judeca, cea necurată, cea vestită şi de atâtea ori [pusă pe] întărâtare.'»"

15 Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: 16 „Fiu al omului, iată: Eu iau de la tine desfătarea ochilor tăi, cu o lovitură; să nu te jeluieşti

---

24,10 În TM: „Înmulţeşte lemnele, aţâţă focul, ca să se facă bine carnea şi drege-o cu mirodenii şi să se ardă oasele". ♦ „să scadă zeama": traducătorul LXX a interpretat ebr. *har^eqāḥ* de la *RQḤ* („a drege cu mirodenii") ca derivând de la *RYQ*, „a fi golit".
24,11 După „cărbuni", TM are în plus „goală". ♦ „şi se topeşte în mijloc murdăria ei", *litt.* „se topeşte în mijlocul murdăriei ei".
24,12 „se va umple de ruşine cocleala ei": nu apare în TM.
24,13 În TM: „În necurăţia ta este destrăbălare; întrucât Eu te-am curăţit, dar tu nu te-ai curăţit, nu vei fi curăţită de necurăţia ta înainte ca Eu să-Mi potolesc mânia împotriva ta".
24,14 În TM, versetul se termină la „spune Domnul".
24,15-27 W. Zimmerli (1979, pp. 504-505) consideră că pentru această secvenţă plasarea în timp şi spaţiu se poate face cu destulă precizie: profetul trebuie să fi fost în mijlocul unui grup de oameni care sufereau dezastrul aflându-se la o mare distanţă de Ierusalim (*vide* şi v. 21: copiii rămaşi în urmă).
24,15-21 Este singurul pasaj din carte unde e adusă la suprafaţă viaţa domestică a profetului. Aflăm că este însurat şi că de soţia sa îl leagă o dragoste profundă. Moartea „desfătării ochilor" lui se transformă într-o lecţie şi trebuie să servească drept semn că cetatea mult iubită şi templul vor cădea acum. Profetului i se porunceşte să nu arate nici un semn de tristeţe atunci când soţia îi va muri pe neaşteptate; el se supune poruncii (v. 16,18) şi purtarea lui ieşită din comun atrage atenţia. Oamenii înţeleg că îşi vor pierde templul, cel mai preţios semn al prezenţei lui Dumnezeu printre ei, şi că fiii lor

şi nici să nu plângi. 17 Suspin al sângelui, al şalelor, al doliului este: părul să nu-ţi fie împletit şi [să ai] sandale în picioare, să nu fii nicidecum mângâiat de buzele lor şi pâinea bărbaţilor să n-o mănânci." 18 Am grăit către popor dimineaţa, întocmai cum îmi poruncise, şi nevasta mi-a murit seara, şi am făcut dimineaţa întocmai cum mi se rânduise. 19 Şi mi-a spus poporul: „Nu ne desluşeşti ce înseamnă cele pe care le faci tu?" 20 Şi le-am spus: „Cuvântul Domnului a fost către mine, zicând: 21 «Spune casei lui Israel: 'Acestea le spune Domnul: Iată, Eu Îmi pângăresc cele sfinte ale Mele, fala tăriei voastre, desfătarea ochilor voştri şi de care se îngrijesc sufletele voastre; iar fiii voştri şi fiicele voastre pe care i-aţi lăsat [la Ierusalim] de sabie vor cădea.'» 22 Atunci veţi face întocmai cum am făcut eu: de la gura lor nu veţi găsi mângâiere şi pâinea bărbaţilor nu o veţi mânca; 23 [veţi fi] cu pletele pe cap şi cu sandalele în picioare. Nici nu vă veţi jelui, nici nu veţi plânge, veţi lâncezi în nelegiuirile voastre şi veţi mângâia fiecare pe fratele său. 24 «Iar Iezechiel va sta ca semn pentru voi; toate câte le-a făcut le veţi face [şi voi], când vor veni acestea. Şi veţi cunoaşte că Eu [sunt] Domnul.»"

---

vor pieri de sabie; şi Ieremia (16,5-9) îi avertizase pe oameni că nenorocirea va fi atât de mare, încât nu va putea fi cuprinsă în manifestările şi ritualurile obişnuite de jale.
24,16 „desfătarea", *litt.* „dorinţele", „cele dorite". La fel şi la vv. 21 şi 25. ♦ „cu o lovitură", *litt.* „în linie de luptă" traduce ebraicul *maghēphāh*, „lovitură"; este frecvent folosit pentru moartea neaşteptată, năprasnică (în luptă, de boală etc.). ♦ „să nu te jeluieşti": gr. κόπτω, „a lovi", are, încă de la Homer, şi sensul de „a se lovi în piept sau în cap în semn de durere"; de aici ajunge să însemne „a boci, a jeli", implicând şi gesturile tipice de doliu.
24,17 „Suspin al sângelui, al şalelor, al doliului este": TM are „suspinul în tăcere"; traducătorul a vocalizat *dam*, „sânge", pentru ebr. *dom*, „tăcere", şi, pornind de aici, a completat figura de stil, sângele şi şalele fiind sugestia intimităţii profunde. ♦ „şale": TM are „morţi"; traducătorul a citit *MTNYM* în loc de *MTYM*, iar textul s-ar traduce: „să nu ţii doliu ca după morţi". ♦ „părul să nu-ţi fie împletit": TM are „să-ţi legi turbanul pe cap". ♦ „să nu fii nicidecum mângâiat de buzele lor": TM are: „să nu-ţi acoperi mustăţile"; la fel şi la v. 22. ♦ „pâinea bărbaţilor" este pomana pe care o primeau oamenii în doliu.
24,18 „întocmai cum îmi poruncise": nu apare în TM.
24,20 „Îmi pângăresc cele sfinte ale Mele": gr. βεβηλῶ τὰ ἁγιά μου. TM este mai explicit: „Îmi pângăresc sanctuarul".
24,21 „se îngrijesc", *litt.* „cruţă".
24,23 „pletele": TM are „turbanele". ♦ „veţi mângâia fiecare pe fratele său": TM are „fiecare va suspina pentru fratele său".
24,24 „ca semn": gr. εἰς τέρας. La fel şi la v. 27. Termenul grecesc poate însemna „semn prevestitor", „semn ceresc" sau „miracol", „lucru minunat/neobişnuit".

[25] „Iar tu, fiu al omului – oare nu în ziua când iau tăria de la ei, înălțarea falei lor, desfătarea ochilor lor și înălțarea sufletului lor, pe fiii lor și pe fiicele lor, [26] în ziua aceea [oare nu] va veni la tine [un om] care a fost scăpat, să-ți vestească în auz? [27] În ziua aceea gura ta se va deschide către cel care a fost scăpat și vei grăi și nu vei mai fi nicidecum surd. Atunci vei sta ca semn pentru ei și vor cunoaște că Eu [sunt] Domnul."

25 [1] Și a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [2] „Fiu al omului, ațintește-ți fața înspre fiii lui Ammon și proorocește către ei [3] și spune-le fiilor lui Ammon: «Ascultați cuvântul Domnului: 'Acestea le spune Domnul: pentru că v-ați bucurat că cele sfinte ale Mele au fost întinate și că țara lui Israel a fost pustiită și casa lui Iuda a plecat în robie, [4] de aceea, iată: Eu vă dau pe

---

24,26 „[un om] care a fost scăpat": *vide supra*, 6,8-9: „[Și] când vor scăpa [unii] dintre voi... [9] [atunci] își vor aminti de Mine aceia dintre voi care au scăpat...". *Cf.* „pasivul divin" la 14,22: „iată: *au fost lăsați* în [cetate] cei din ea care au fost mântuiți...".

24,27 „surd": TM are „mut"; *vide* și nota la 3,26.

25 Cu capitolul 25 începe o serie de prorociri împotriva neamurilor străine, pe care J. Wevers le consideră introduse aici de editorul cărții lui Iezechiel. ♦ Seria profețiilor împotriva neamurilor învecinate se deschide cu fiii lui Ammon, o secvență realizată în două părți (vv. 2-5 și 6-7), separate prin formula de recunoaștere. Ammon și Iuda se aflau în vecinătate nemijlocită, iar istoria neînțelegerilor dintre aceste țări este îndelungată, datând din vremea așezării triburilor lui Israel în Canaan (*cf.* Num. 21,24; Deut. 2,19-21); conflictul este față în timpul regelui David (2Rg. 10) și în ultimii ani ai regatului, când Ammon a făcut parte din grupul care s-a opus atunci când Iuda s-a revoltat împotriva Babilonului, în 598 î.H. (4Rg. 24,1-2). Mai târziu, Ammon și alte neamuri păgâne au fost alături de Iuda într-o nouă revoltă împotriva Babilonului, în 593 î.H. (Ier. 27,1-8 TM). Ammon a supraviețuit și s-a implicat în asasinarea lui Godolias, guvernatorul numit de babilonieni după căderea Ierusalimului, în 587 î.H. (Ier. 40–41 TM). Aici, condamnarea lui Ammon e pricinuită de manifestările sale de bucurie la distrugerea templului și exilarea poporului din Iuda. Pedeapsa de care va avea parte va fi să cadă în mâinile triburilor de la răsărit, popoare ale deșertului, care se vor înstăpâni pe pământul lui. ♦ W. Zimmerli (1983, pp. 11-12) se sprijină în datarea secvenței 25,1-17 pe faptul că toate prorocirile împotriva neamurilor păgâne din acest capitol presupun sfârșitul catastrofal al Ierusalimului. Din faptul că profeția împotriva lui Ammon este plasată pe primul loc și apare chiar în formulare dublă, W. Zimmerli deduce că textul ar fi fost compus imediat după prăbușirea din 587 î.H.

25,2 „ațintește-ți": *vide supra*, nota la 6,2.

25,3 „v-ați bucurat": TM are „ați spus: «Aha!»" – exclamație de luare în râs.

25,4 „fiilor lui Kedem": TM are *bnēy qedem*, „fiii răsăritului"; traducătorul a transcris numele ebraic al punctului cardinal ca pe un antroponim. Acești „fii ai răsăritului" erau

voi fiilor lui Kedem ca moștenire și ei se vor așeza la tine cu toate bunurile lor și își vor pune la tine corturile; ei vor mânca roadele tale și vor bea untdelemnul tău. [5] Și voi da cetatea lui Ammon ca pășuni pentru cămile și pe fiii lui Ammon ca pășune pentru oi. Și veți cunoaște că Eu [sunt] Domnul.'

[6] De aceea, acestea le spune Domnul: 'Pentru că ai bătut din palme și ai lovit cu piciorul și te-ai bucurat în sufletul tău de [necazul] pământului lui Israel, [7] de aceea Îmi întind mâna asupra ta și te dau pradă pentru neamurile [păgâne] și te voi nimici dintre popoare și te voi stârpi cu totul dintre țări; și vei cunoaște că Eu [sunt] Domnul.'»

[8] «Acestea le spune Domnul: pentru că Moab a spus: 'Iată: casa lui Israel și Iuda este întru toate deopotrivă cu neamurile', [9] de aceea, iată: Eu voi slăbănogi umărul lui Moab din cetățile lui de hotar, ținut ales, casa lui Asimuth de mai sus de izvorul cetății, lângă mare. [10] I-am dat pe ei fiilor lui Kedem, pe lângă fiii lui Ammon, ca moștenire, ca să nu [mai] fie nici amintirea fiilor lui Ammon; [11] și voi săvârși pedeapsă în Moab și vor cunoaște că Eu [sunt] Domnul.»

[12] «Acestea le spune Domnul: pentru câte a făcut Idumeea atunci când [locuitorii ei] s-au răzbunat amarnic asupra casei lui Iuda și au ținut minte

---

niște triburi de beduini nomazi (*cf.* Iov 1,3). ♦ „bunurile lor": gr. ἐν τῇ ἀποστάσει, *litt.* „cu averea lor mobilă". ♦ „untdelemnul": gr. πιότης, „grăsime", „untdelemn de măsline", „abundența roadelor pământului". TM are „laptele".

25,5 „cetatea lui Ammon": în TM este numele cetății: *Rabbāh*.

25,6 „ai bătut din palme": *vide supra*, nota la 21,17. ♦ După „te-ai bucurat", TM are în plus „cu dispreț".

25,8 „pentru că Moab... Iuda": TM are „pentru că Moab și *Sē'īr* au spus: «Iată, asemenea tuturor neamurilor este casa lui Iuda»". *Sē'īr* este, de obicei, un alt nume pentru Edom. Se presupune că aici LXX dă mărturie pentru o formă mai veche a textului. ♦ Moab era situat la răsărit de Iuda. Istoria relațiilor acestuia cu Israel și Iuda este similară celei a lui Ammon, dar acuzația formulată împotriva Moabului este că nu a recunoscut faptul că numai Iuda era poporul ales al lui Dumnezeu. Ca și pentru Ammon, pedeapsa va fi să cadă în stăpânirea triburilor de la răsărit.

25,9 „voi slăbănogi umărul": TM are „voi deschide latura lui Moab". ♦ „casa lui Asimuth... mare": TM are „*Bēyth Ha-Y'ṣīmoth, Ba'al M'ʿōn* și *Qir'yāthāyim*".

25,12 „s-au răzbunat amarnic": ἐκδικῆσαι... ἐκδίκησιν, *litt.* „s-au răzbunat cu răzbunare" – semitism; *cf.* și nota la 5,15. ♦ „au cerut pedeapsă pe măsură": ἐξεδίκησαν δίκην. ♦ Idumeea (Edom) se afla la sud-est de Iuda. Există o legătură între cele două neamuri, așa cum o arată identificarea lui Esau ca strămoș al Edomului (Gen. 36,1); istoria relațiilor dintre ele este însă dominată de antagonisme. Regele Edomului i-a împiedicat pe israeliți să treacă prin ținutul său atunci când se îndreptau spre Canaan după

răul şi au cerut pedeapsă pe măsură, [13] de aceea, acestea le spune Domnul: 'Îmi voi întinde mâna peste Idumeea şi voi nimici din ea om şi dobitoc şi o voi preschimba în pustie, iar cei ce vor fi fugăriţi din Thaiman de sabie vor cădea; [14] şi voi da pedeapsa Mea asupra Idumeei pe mâna poporului Meu Israel, şi ei vor face în Idumeea pe măsura urgiei Mele şi a mâniei Mele; şi vor cunoaşte pedeapsa Mea, spune Domnul.'»

[15] «De aceea, acestea le spune Domnul: pentru câte au făcut Străinii când s-au răzbunat şi şi-au ridicat răzbunarea bucurându-se în suflet să-i şteargă [de pe faţa pământului] în veac, [16] de aceea, acestea le spune Domnul: 'Iată: Eu Îmi voi întinde mâna asupra Străinilor şi-i voi nimici cu

---

plecarea din Egipt (Num. 20,14-21); pasaje din cărţile Regilor (2Rg. 8,13-14 şi 3Rg. 11,15-16) vorbesc despre acţiunile sângeroase ale regelui David îndreptate împotriva edomiţilor. Ca şi Ammon şi Moab, Edomul a fost dintre cei care l-au îndemnat pe Iuda să se elibereze de Babilon în 593 î.H. (Ier. 27,1-8), dar a scăpat de distrugerea care a lovit Iudeea şi a reuşit chiar să ocupe părţi din teritoriul acesteia când Ierusalimul a căzut în mâinile babilonienilor. Edomul a fost condamnat în manieră profetică de Isaia (34,5--17), Ieremia (49,7-22 TM), Amos (1,11-12) şi Malachia (1,2-5). Iezechiel îl acuză că s-a răzbunat împotriva lui Iuda (cu referire la ocuparea teritoriului), iar pedeapsa va fi distrugerea totală (a oamenilor, a animalelor şi a ţinutului).

25,13 „iar cei ce vor fi fugăriţi din Thaiman": TM are „din *Tēymān* până în *Dᵉdān*". *Tēymān* era o regiune din partea de nord a Edomului, iar *Dᵉdān* era un ţinut locuit de arabi la sud-est de Edom.

25,15 „Străinii" (nume dat în LXX filistenilor) ajunseseră în zonă venind dinspre mare cam în vremea când triburile israelite s-au aşezat în Canaan după plecarea din Egipt şi rătăcirea prin deşert. Ei au ocupat zona de coastă, la apus de Iuda. Cei doi vecini au avut conflicte pentru pământ până când regele David i-a înfrânt pe filisteni şi a făcut ca zona să nu mai fie primejdioasă pentru Israel (2Rg. 5,17-25; 8,1). Cu toate acestea, filistenii au continuat să ocupe zona de coastă, iar ostilităţile au fost puternice până în vremea exilului, după cum o arată cărţile profetice (Is. 14,28-32; Ier. 47; Amos 1,6-8; Ioel 3,4-8). Filistenii au avut şi ei de suferit de pe urma babilonienilor, dar, după căderea Ierusalimului, au reuşit să ocupe o parte din teritoriul lui Iuda. Acuzaţia pe care o formulează Iezechiel împotriva lor este, ca şi în cazul Edomului, că s-au răzbunat pentru a-şi satisface o ură veche; pedeapsa lor va fi distrugerea, împlinită de Dumnezeu ca răzbunare, cu mânie. ♦ După „răzbunarea", TM are „cu dispreţ în suflet spre nimicire [din] duşmănie veşnică".

25,16 „cretani", gr. Κρῆτα: termenul este folosit ca sinonim pentru filisteni (neamurile străine, gr. τοὺς ἀλλοφύλους) şi este o referire la originea egeeană a tribului. Aceştia, împreună cu *pheletiţii* (gr. φελεττι, ebr. *pᵉlēthī*), un alt trib filistin, formau garda personală a regelui David – *cf.* nota la 2Rg. 8,18, unde apar sub numele χελεθθι, *cf.* 3Rg. 1,38.44; 1Par. 18,17, unde apar ca χερεθθι; ebr. *kᵉrēthī*).

totul pe cretani şi-i voi da pieirii pe cei care-au mai rămas să locuiască pe coastă; [17] şi voi săvârşi asupra lor pedepse mari şi vor cunoaşte că Eu [sunt] Domnul atunci când voi aduce pedeapsa Mea asupra lor.'»"

26 [1] Şi a fost [aşa:] în anul al unsprezecelea, în prima [zi] a lunii, a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [2] „Fiu al omului, pentru că Sor a vorbit împotriva Ierusalimului:

26,1 „anul al unsprezecelea" = 587-586 î.H. *Alexandrinus* şi alte manuscrise au „anul al doisprezecelea". ♦ W. Zimmerli (1983, pp. 39-40) arată că secvenţa 26,1-21 nu provine dintr-un strat unic: este de presupus că profeţiei originare din 26,1-5, extinsă cu v. 6, i-ar fi fost adăugată expunerea suplimentară din vv. 7-14; la aceasta s-ar fi adăugat alte două secţiuni, lamentaţia neamurilor în vv. 15-18 şi călătoria Tyrului (Sor, în LXX) către lumea de dincolo (vv. 19-21). Pentru profeţia originară, W. Zimmerli propune datarea 587 î.H., în preajma căderii Ierusalimului, în vreme ce adăugirile sunt datate diferit – forma finală a capitolului 26 poate să se fi conturat înainte de ziua anului nou dintr-al douăzeci şi şaptelea an al lui Ioakim (Iechonias) (29,17), aşadar înainte de 26 aprilie 571 î.H. ♦ J. Wevers (*ad loc.*), într-un comentariu amplu, subliniază poziţia aparte a Tyrului, care era de secole principala cetate a Feniciei. Aşezarea ei pe o insulă stâncoasă, fără legătură cu uscatul, o făcea inexpugnabilă; se bucura de faima unui centru comercial, a cărui putere se baza pe supremaţia navală. O alianţă matrimonială cu dinastia Omrizilor a conferit Tyrului influenţă în Israel. Izabela, fiica lui Ethbaal din Tyr, a încercat să impună cultul tyrian al lui Baal în Regatul de Nord şi, chiar dacă nu a reuşit din cauza acţiunii profeţilor, cultul lui Baal a rămas prezent în Israel şi, într-o mai mică măsură, în Iuda. Pe de altă parte, în pofida poziţiei sale geografice favorabile, Tyrul a fost silit să plătească un tribut greu asirienilor în timpul dominaţiei lor şi s-a bucurat de căderea imperiului. Succesorii babilonieni nu s-au dovedit însă mai buni pentru Tyr, care a iniţiat în cele din urmă o conspiraţie, împreună cu Sidon, Iuda, Edom, Moab şi Ammon, în 593 î.H., împotriva lui Nabucodonosor. Între timp, Egiptul a atacat în 588 î.H. Tyrul şi Sidonul, pentru a se asigura de sprijinul lor împotriva Babilonului. Nabucodonosor s-a îndreptat întâi împotriva Ierusalimului, care a fost distrus în 586 î.H., după care a început un asediu de treisprezece ani împotriva Tyrului (586-573 î.H.) – *vide* Flavius Iosephus (*Antichităţi iudaice* X,XI,1; *Contra Apionem* 1,21). Nici un alt text profetic nu vorbeşte atât de mult despre Tyr precum cel al lui Iezechiel; el crede că Nabucodonosor era instrumentul de care se slujea Dumnezeu pentru a pedepsi întreaga lume mediteraneană, în care Tyrul şi Egiptul păreau să fie forţele cele mai însemnate. ♦ J. Wevers (*ad loc.*) consideră că istoria literară a acestei colecţii de patru prorociri este complicată de faptul că prima şi a doua sunt versiuni-dublet. Prima este modelată pe prorocirea din cap. 25, dar se bazează material pe a doua, care este cu mult mai amănunţită. Autenticitatea celei de-a treia este pusă la îndoială de absenţa unei formule de încheiere. Este în mod evident apropiată de prorocirea din 27,32-36; dintre cele două, prorocirea din 26 poate fi considerată o adăugire ulterioară.

«Bine că [cetatea] e spulberată, neamurile sunt nimicite,
[ea] s-a întors către mine,
cea plină s-a pustiit»,
3 de aceea, acestea le spune Domnul:
«Iată: Eu [sunt] împotriva ta, Sor,
şi voi ridica împotriva ta neamuri multe,
aşa cum se înalţă marea cu valurile ei.
4 Şi vor doborî zidurile Sorului
şi-ţi vor doborî turnurile
şi voi scutura praful de pe [cetate]
şi o voi face stâncă golaşă;
5 va fi în mijlocul mării
[un loc] de uscat năvoade:
căci Eu am grăit, spune Domnul.
Şi va fi pradă pentru neamuri,
6 şi fiicele ei cele din câmpie
vor fi spintecate cu sabia;
şi vor cunoaşte că Eu [sunt] Domnul.»

7 Căci acestea le spune Domnul: «Iată, Eu îl voi aduce împotriva ta, Sor, pe Nabucodonosor, regele Babilonului, de la miazănoapte (este regele regilor), cu cai şi care şi călăreţi şi cu adunare de neamuri foarte multe.

26,2 „Sor": gr. Σορ transcrie aproximativ forma ebraică a numelui cetăţii Tyr (Ţor). ♦ „Bine": gr. εὖγε; la fel în 6,11 şi 36,2. ♦ După această exclamaţie, TM are *litt.* „sunt sfărâmate porţile popoarelor, s-a întors spre mine mă voi umple (= mi-a venit rândul să mă umplu?), este spulberată". ♦ Prima profeţie împotriva Tyrului (vv. 2-6) este prilejuită de bucuria pe care acesta o manifestase la căderea Ierusalimului, care însemna şi şansa unor avantaje proprii. Profetul rosteşte pedeapsa divină în termeni care se referă la aşezarea insulară a cetăţii. Imaginea numeroaselor neamuri ridicate împtriva Tyrului ca nişte valuri ale mării sugerează amploarea distrugerii ce urmează să lovească cetatea. Nimicirea este totală, transformând insula într-o stâncă goală, bună numai pentru a pune la uscat acolo plasele pescarilor.
26,6 „fiicele ei cele din câmpie": oraşe de pe coastă vasale Tyrului.
26,7 Celelalte trei profeţii rostite împotriva Tyrului (în cap. 26) nu sunt precedate de indicarea păcatelor ce urmează să fie pedepsite; este plauzibil ca motivul formulat în v. 2 să fie valabil pentru toate profeţiile. Cea de-a doua (vv. 7-14) este asemănătoare celei dintâi, dar mai extinsă, include numeroase detalii şi are aspectul unei versiuni lărgite a primei profeţii împotriva Tyrului. Descrierea începe cu o referire precisă la Nabucodonosor, ca rege mare şi puternic care urmează să fie în fruntea trupelor ce vor distruge

8 Cu sabia le va spinteca pe fiicele tale din câmpie
şi va pune strajă împotriva ta
şi va construi ziduri împrejurul tău
şi va înălţa val de pământ în jurul tău şi împresurare de arme
şi va ridica împotrivă-ţi sulițele sale;
9 zidurile tale şi turnurile tale
vor cădea sub săbiile lui.
10 De la mulţimea cailor lui,
colbul te va acoperi,
şi de la zarva călăreţilor lui şi a roţilor de la carele lui
zidurile tale se vor cutremura,
când va intra el pe porţile tale,
aşa cum intră [cineva] în cetate dinspre câmpie.
11 Cu copitele cailor lui
îţi va bate toate străzile;
poporul ţi-l va omorî cu sabia
şi temelia tăriei tale o va culca la pământ.
12 Şi-ţi va prăda puterea
şi-ţi va jefui avuţiile
şi-ţi va doborî zidurile,
casele cele râvnite ţi le va dărâma
şi pietrele şi lemnele tale şi pulberea
în mijlocul mării le va azvârli.

Tyrul; aceasta pare să fie o referire la asedierea vreme de treisprezece ani a Tyrului de către babilonieni, începută în 585 î.H. Detaliile ţin de procedurile de asediere: distrugerea cetăţilor de coastă şi înălţarea unor dispozitive de asediere a Tyrului, intrarea călăreţilor în cetate şi distrugerea ei, pierderea bogăţiilor şi a semnelor de civilizaţie, transformarea oraşului în pietriş şi a insulei într-o stâncă goală.
26,8 „şi va pune strajă împotriva ta": nu apare în TM. ♦ „împresurare de arme... sale": TM are „şi va înălţa împotriva ta apărătoare (= gard de scuturi fixe şi mari împotriva proiectilelor)".
26,9 În TM: „Va lovi, cu berbecele va izbi zidurile tale şi turnurile tale le va dărâma cu topoarele sale". „Topor", ebr. *herebh*, înseamnă în primul rând „sabie", apoi orice obiect ascuţit de cioplit piatra.
26,10 „dinspre câmpie": TM are *me-bhuqā'āh*, „printr-o spărtură". Traducătorul LXX a vocalizat *mi-bhiq^{e}'āh* (*cf.* LEH, *s.u.* πεδίον).
26,11 „temelia tăriei tale": TM are „stâlpii tăriei tale". S-a presupus că e vorba de cele două coloane aflate la intrarea templului zeului Melkart (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

13 Şi va risipi mulţimea cântăreţilor tăi
şi sunetul harfelor tale nu se va mai auzi.
14 Şi te voi face stâncă golaşă,
vei fi [loc] de uscat năvoade;
nu vei mai fi nicicând durată [la loc],
căci Eu am grăit, spune Domnul.»
15 De aceea, acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul, către Sor: «Oare nu se vor cutremura insulele la vuietul prăbuşirii tale, când gem cei loviţi, când [se] va scoate sabia în mijlocul tău? 16 Şi vor coborî de pe tronurile lor toţi mai-marii din neamurile mării şi îşi vor da jos mitrele de pe cap şi îşi vor dezbrăca veşmântul cel brodat; de mare uluire vor fi cuprinşi, pe pământ se vor aşeza şi se vor înspăimânta de pieirea lor şi vor geme pentru tine. 17 Şi vor porni bocet pentru tine şi-ţi vor spune:
'Cum ai fost nimicită din mare,
[tu] cetatea cea lăudată,
care i-a umplut de spaimă
[chiar şi] pe toţi cei care o locuiesc?'
18 Atunci se vor înspăimânta insulele
de ziua căderii tale.»

26,13 „va risipi mulţimea cântăreţilor tăi": TM are „voi pune capăt zarvei cântărilor tale". ♦ „harfe": gr. ψαλτήριον, „instrument muzical cu coarde; liră, harpă".
26,15 „când [se] va scoate sabia": TM are „în măcelul ce se va petrece". ♦ A treia profeţie (vv. 15-18) are forma unei relatări a felului în care va fi primită de către vecini şi parteneri de negoţ vestea distrugerii Tyrului: bocetul funebru, similar vv. 27,32-36, este precedat de semne de teamă şi jale din partea celor care văd distrugerea. Cutremurele care lovesc zonele de coastă şi insulele sunt semne ale spaimei resimţite de cei ce se vor gândi că o asemenea distrugere ar putea veni şi peste ei; actele împlinite de regii mării sunt rituri funerare ce urmează să fie îndeplinite de conducătorii popoarelor aflate în relaţii de negoţ cu Tyrul. Plânsetul lor este o recunoaştere indirectă a faimei şi influenţei pe care o avusese Tyrul.
26,16 „mitrele de pe cap": TM are „mantiile". ♦ „de mare uluire vor fi cuprinşi": gr. ἐκστάσει ἐκστήσονται, *litt.* „cu uluire vor fi uluiţi" – semitism. TM are „se vor înveşmânta în fiori". ♦ „se vor înspăimânta de pieirea lor": TM are „vor tremura clipă de clipă".
26,17 „bocet": *vide supra*, nota la 15,1. ♦ „care i-a umplut de spaimă [chiar şi] pe toţi cei care o locuiesc": TM are „care a fost puternică pe mare, ea şi locuitorii ei, care băgau spaima în toţi cei care locuiau [împrejur]".
26,18 TM adaugă: „şi se vor înspăimânta ţărmurile de sfârşitul tău" – textul apare şi în câteva manuscrise greceşti.

19 Căci acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: «Când voi face din tine cetate pustiită, precum cetăţile care nu vor [mai] fi [niciodată] locuite, aducând asupra ta adâncul şi acoperindu-te de apă multă, 20 atunci te voi coborî la cei ce se coboară în groapă, la poporul din veac, şi te voi sălăşlui în adâncul pământului, ca în pustia din veac, cu cei care coboară în groapă, ca să nu [mai] fii locuită şi nici să nu [mai] stai deasupra, pe pământul vieţii. 21 Te voi face nimicire şi nu vei mai rămâne în veac, spune Stăpânul [meu], Domnul.»"

27 1 Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: 2 „Fiu al omului, porneşte bocet pentru Sor 3 şi spune-i lui Sor, care locuieşte la intrarea mării, târgului popoarelor din multe insule: «Acestea le spune Domnul către Sor:

26,19-20 Ultima dintre profeţiile împotriva Tyrului (vv. 19-21) arată legături cu vv. 32,17-32, de unde transferă asupra distrugerii Tyrului imaginea coborârii în tărâmul subpământean al morţilor (v. 20), precedată de năvălirea apelor primordiale (*cf.* Gen. 1,2; Ps. 103,6 etc.). Acesta urmează să fie sfârşitul Tyrului, care nu va mai fi văzut în lumea celor vii. ♦ „şi nici să nu [mai] stai deasupra, pe pământul vieţii": TM are *litt.* „şi voi da frumuseţe/strălucire pe pământul celor vii" – text straniu, interpretat în diferite feluri.
26,21 În TM: „Te voi face spaimă şi nu vei mai fi, te vor căuta şi nu te vor mai găsi până în veac – cuvântul Stăpânului meu, *YHWH*".
27 W. Zimmerli (1983, pp. 70-71) analizează în detaliu datele oferite de secvenţa 27,1-36, în condiţiile în care comentatorii sunt de acord că lamentaţia lui Iezechiel a fost supusă unor revizuiri şi lărgiri care au lăsat urme atât în stil, cât şi în conţinut. Admite în final că lipsesc datele pentru o plasare cronologică pozitivă, avansând însă cu prudenţă o datare anterioară anului 587 î.H.
27,2 „porneşte bocet", *litt.* „ia bocet"; la fel şi la 28,12.
27,3 „târgului": TM are „care negustoreşte". ♦ Majoritatea comentatorilor acceptă că partea de început a lamentaţiei asupra Tyrului (v. 3) a suferit modificări din cauza unor erori de copiere şi că înţelesul era „Tyrule, tu eşti o corabie de o frumuseţe desăvârşită". Lamentaţia vv. 3-11.25-36 porneşte de la imaginea Tyrului ca o corabie construită pentru a naviga pe mări îndepărtate. Corabia era făcută din materialele cele mai bune, fiind în acelaşi timp o alcătuire de o frumuseţe aparte, care se folosise de tot ce aveau mai preţios cetăţile învecinate. Corabia este imaginea cetăţii: ea atrage în port mulţi negustători. Bogăţiile îi erau atât de mari, încât şi-a putut angaja mercenari care să o apere, oameni adunaţi de pe coastele răsăritene ale Mediteranei. Lamentaţia (vv. 25-36) revine la imaginea cetăţii ca o corabie: această reluare a temei poate sugera faptul că vv. 9-11 se datorează unei adăugiri târzii, menită să pună în valoare forţa Tyrului şi, ca în vv. 8-9, să arate că Tyrul şi-a putut aduna oameni din zone îndepărtate care să îl slujească. Lamentaţia se referă la corabia complet echipată şi încărcată, ajunsă în largul mării, unde a fost scufundată de vântul de răsărit. Toţi cei care navigau pe mare i-au jelit

'Tu ai spus:
eu m-am înveşmântat în frumuseţea mea.
4 În inima mării, pentru Beelim,
fiii tăi te-au înveşmântat în frumuseţe.
5 [Din] cedru de Sanir ţi s-a construit,
grinzi din lemn de chiparos ţi-au fost aduse din Liban
ca să-ţi faci catarge de pin.
6 Ţi-au făcut vâslele din [lemn] de Basan,
ţi-au făcut cele sfinte din fildeş,
casele din dumbrăvi – din [lemn din] insulele Chetiin.
7 In subţire cu broderii, din Egipt,
ţi-a fost aşternut,
ca să te învelească în slavă
şi să te înveşmânteze în iacint şi purpură,

pieirea, cu semne de mare durere. Aceasta este aşadar o lamentaţie aflată înăuntrul unei lamentaţii, care descrie gloria apusă a Tyrului şi nefericirea lui prezentă.

27,4 „pentru Beelim": text dificil. NETS (după ediţia Ziegler, care citeşte Γοβελιν unde Rahlfs are τῷ Βεελιμ): „In the heart of *the sea of Gobelin* (s.n.), your sons wrapped you with beauty". Brenton: „In the heart of the sea thy sons have *put beauty upon thee for Beelim* (s.n.)". În TM: „În inima mării [sunt] hotarele tale (ebr. *g^ebhūlāyk*, rad. *GBL* fiind înţeles de LXX ca nume propriu), cei ce te-au zidit au desăvârşit frumuseţea ta". În continuare, traducătorul LXX a interpretat ebr. *BNYK* ca *b^enēyk*, „fiii tăi", dar TM vocalizează *bonayk*, „constructorii tăi/cei ce te-au zidit".

27,5 În TM: „Din chiparos de Senir ţi-au construit tot bordul, au luat un cedru din Liban spre a-ţi face catarg deasupra ta". ♦ „Sanir" (ebr. *S^enīr*): alt nume, amoreu, pentru muntele Hermon (*vide* Deut. 3,9).

27,6 „cele sfinte..., casele din dumbrăvi...", gr. τὰ ἱερά..., οἴκους ἀλσώδεις...: în TM *litt.* „au făcut [din] fildeş bănci/punte/podoabe (ebr. *QRS*) [încrustate] în merişor/chiparos din insulele *Kittīm*" – text dificil, opţiunea de traducere fiind orientată după Targum. Dacă nu e vorba de o simplă confuzie între ebr. *QRS* şi *QDS*, „sfânt", traducătorul LXX cunoştea probabil semnificaţia cultică a termenului ugar. *qrs*, care desemna un fel de pavilion pentru idoli (Block, 1998, vol. II, p. 59), echivalându-l perifrastic: „cele sfinte... case din dumbrăvi". Adjectivul ἀλσώδης (*litt.* „ţinut păduros") este derivat de la ἄλσος, „dumbravă", care desemnează în LXX exclusiv locurile de închinare idoleşti, „dumbrăvile" sfinte (4Rg. 16,4; 17,10, 2Par. 28,4 etc.) sau orice loc (chiar fără copaci) consacrat unui idol (*vide* LSJ, *s.u.* ἄλσος). ♦ „Chetiin/*Kettīm*" desemnează în primul rând Ciprul, dar şi insulele învecinate.

27,7 „aşternut, ca să te învelească în slavă": TM are „vele, ca să-ţi fie pavilion". ♦ „şi să te înveşmânteze... acoperitori": TM are „iacint şi purpură din insulele *Elīšāh* ţi-au fost acoperământ".

din insulele Elisai:
şi ţi-au fost acoperitori.
8 Iar mai-marii tăi care locuiau în Sidon
şi cei din Arad au ajuns vâslaşii tăi:
înţelepţii tăi, Sor, cei care erau în tine,
aceştia îţi [erau] cârmaci.
9 Bătrânii din Byblos şi înţelepţii lor [care] erau în tine,
aceştia îţi întăreau sfatul;
şi toate corăbiile mării şi vâslaşii lor
lucrau pentru tine până în apusul îndepărtat.
10 Perşi şi lidieni şi libieni
erau în oastea ta,
războinicii tăi
aninau în tine scuturi şi coifuri:
aceştia ţi-au dat slava.
11 Fiii celor din Arad şi oastea ta
erau pe ziduri,
străji în turnurile tale;
îşi aninau tolbele pe creneluri de jur-împrejur:
aceştia ţi-au desăvârşit frumuseţea.
12 Carchedonienii făceau negoţ cu tine, pentru mulţimea puterii tale întregi, argint şi aur şi fier şi cositor şi plumb ţi-au dat pentru târgul tău. 13 Toată

27,8 „cei din Arad", gr. Αραδιοι: *'Ar^ewadh* şi Sidon erau cetăţi feniciene de pe coastă, aflate o vreme sub dominaţia Tyrului. ♦ În TM: „Locuitorii din Sidon şi din *'Ar^ewadh* îţi erau vâslaşi, iar înţelepţii tăi, Tyrule, îţi erau ei înşişi marinari".

27,9 „Bătrânii din Byblos": traducătorii Bibliei de la 1688 au fost induşi în eroare de forma specifică în genitiv a numelui propriu, Βυβλίων, şi au interpretat: „cei bătrâni ai cărţilor". ♦ „îţi întăreau sfatul": TM are „îţi reparau spărturile". ♦ „lucrau", *litt.* „erau" (gr. ἐγένοντο). ♦ „în apusul îndepărtat": ἐπὶ δυσμὰς δυσμῶν, *litt.* „apusurile apusurilor": TM are „pentru a-ţi duce mărfurile".

27,10 „războinicii tăi", *litt.* „bărbaţii tăi războinici"; la fel 27,27. ♦ „slava": TM are „splendoarea".

27,12 Prima parte a versetului în TM: „Tarşiş făcea negoţ cu tine pentru belşugul tuturor avuţiilor tale: argint...". Tarşiş: loc geografic identificat nesigur, cel mai probabil în zona Gibraltarului – denumeşte generic ţinuturile aflate la capătul pământului. ♦ „făceau negoţ cu tine", *litt.* „erau negustorii tăi / partenerii tăi de negoţ"; la fel şi *infra*, vv. 15; 17; 18; 20-23. ♦ Adăugirea majoră care separă cele două părţi ale lamentaţiei (vv. 12-24) reprezintă o listă de nume ale popoarelor cu care făcea negoţ Tyrul, popoare aşezate în jurul

Elada şi [ţinuturile] din lungul coastei – acestea negustoreau cu tine suflete de oameni şi-ţi aduceau marfă vase de aramă. [14] Cai şi călăreţi din casa Thergama ţi-au dat pentru târgul tău. [15] Fiii rodienilor făceau negoţ cu tine din insule, [şi] ţi-au sporit marfa, colţi de elefanţi: celor care au venit [la tine] le-ai dat îndărăt plăţile tale, [16] oameni ca marfă pentru tine, din mulţimea negoţului tău, smirnă şi broderii din Tharsis şi Ramoth şi Chorchor ţi-au dat pentru târgul tău. [17] Iuda şi fiii lui Israel făceau negoţ cu tine, în vânzarea de grâu şi de miruri şi de scorţişoară, şi ţi-au dat mierea dintâi şi untdelemn şi răşină pentru piaţa ta. [18] Damascul a făcut negoţ cu tine, pentru mulţimea puterii tale întregi; vin din Chelbon şi lâneturi din Milet. [19] Şi vin ţi-au dat pentru târgul tău. Din Asel a venit fier lucrat şi este [mişcare de] roată în

Mediteranei şi care se întindeau spre răsărit până în Mesopotamia. Scopul listei era acela de a arăta importanţa Tyrului ca putere comercială. Neamurile păgâne sunt indicate fie ca sursă a bunurilor, fie ca origine a unor ofrande dăruite Tyrului. Alcătuirea listei sugerează că Tyrul dezvoltase o politică de comerţ care făcea ca partenerii săi să fie dependenţi de el, iar pieirea cetăţii însemna cu siguranţă o pierdere ireparabilă pentru toţi. Pasajul este dificil atât în LXX, cât şi în TM, iar traducerea este pe alocuri conjecturală.

27,13 „Toată Elada": gr. ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ σύμπασα, *litt.* „Elada şi cea întreagă". TM are aici termenul folosit pentru greci în general, dar care în accepţiune restrânsă se referă la ionieni (*yāwān*). ♦ „Toată... şi [ţinuturile] din lungul coastei": TM are „*Tubhal* şi *Meşekh*", ţinuturi din Asia Mică, probabil Cilicia şi Frigia; alţii însă le identifică cu populaţii din sudul Caucazului.

27,14 „Cai şi călăreţi": TM are „Cai şi armăsari şi catâri". ♦ „casa Thergama": ebr. *Bēyth- Tōgar^{e}māh* – probabil Armenia.

27,15-16 În TM: „Fiii Dedanului făceau negoţ cu tine, mărfurile din multe insule treceau prin mâna ta; îţi aduceau în schimb daruri colţi de fildeş şi [lemn de] abanos. [16] Aram schimba cu tine mulţimea celor lucrate de tine; îţi dădeau ca marfă smaralde, purpură, broderii, in subţire, coral şi agate" (traducere conjecturală a unor termeni rari).

27,16 „oameni": traducătorul LXX a citit *'adam* în loc de *'Aram*. ♦ „din mulţimea negoţului tău", *litt.* „din mulţimea amestecăturii tale". Gr. σύμμικτος înseamnă literal „amestecătură", fiind tradus, în funcţie de context, „piaţă" (de mărfuri amestecate) sau „negoţ" (v. 16; 17; 19; 25; 27; 34).

27,17 „grâu şi de miruri": TM are „grâu de *Minnīth*".

27,18 „pentru mulţimea puterii tale întregi": TM are „pentru mulţimea belşugului bunurilor tale". ♦ Vinul din Chelbon era celebru: apare citat în documente asiriene (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).

27,19 În TM, începutul versetului e neclar, probabil corupt. ♦ „este [mişcare de] roată în piaţa ta": traducere conjecturală, *litt.* „este roată (rotire?) în amestecătura ta". NETS: „...and casting are among your sundries". ♦ „[mişcare de] roată": TM are „casie şi trestie".

piaţa ta. [20] [Locuitorii din] Daidan făceau negoţ cu tine, cu vite alese pentru care. [21] Arabia şi toţi mai-marii din Kedar făceau negoţ cu tine prin mâna ta, negustoreau cu tine cămile şi berbeci şi miei. [22] Negustorii din Saba şi Ragma făceau negoţ cu tine cu cele dintâi mirodenii şi pietre nestemate: ei ţi-au dat aur pentru târgul tău. [23] Charran şi Channa făceau negoţ cu tine. Assur şi Charman făceau negoţ cu tine, [24] aducând ca marfă [veşminte] viorii şi comori alese prinse în funii şi [lemn de] chiparos. [25] Corăbii, în care [navigau] carchedonienii, negustorii tăi, cu mulţime de negoţ, şi erai plină şi mult încărcată în inima mării.

[26] În apă adâncă te-au dus vâslaşii tăi:
suflarea vântului de miazăzi te-a frânt în inima mării.
[27] Erau oştirile tale şi câştigul tău şi al pieţelor tale,
şi vâslaşii tăi şi cârmacii tăi şi sfetnicii tăi
şi tot negoţul pentru pieţele tale
şi toţi războinicii tăi care erau în tine
şi toată adunarea din mijlocul tău
vor cădea în inima mării în ziua prăbuşirii tale.
[28] La răsunetul strigătului tău,
cârmacii tăi se vor înspăimânta cu [mare] spaimă
[29] şi vor coborî din corăbii;
toţi vâslaşii tăi şi năierii şi cârmacii mării vor sta pe uscat.
[30] Şi se vor tângui pentru tine cu glasul lor
şi vor striga amarnic
şi-şi vor pune ţărână pe cap
şi se vor culca în cenuşă. [[31]]
[32] Şi vor porni fiii lor bocet pentru tine
şi te vor boci:

27,20 „vite alese pentru care": TM are „ţesături pentru şei de călărit".

27,24 În TM, mărfurile sunt: „veşminte alese, mantii viorii, broderii, covoare/sipete (?) colorate, legate şi întărite cu funii".

27,25 Pentru vv. 25-36, *vide supra*, nota la 27,3. ♦ Primul stih în TM: „Corăbii de Tarşiş îţi purtau mărfurile"; al doilea nu apare în TM.

27,26 „de miazăzi": TM are „de la răsărit".

27,28 În TM: „De glasul strigătului marinarilor tăi se va cutremura uscatul".

27,30 „se vor culca în cenuşă", *litt.* „vor aşterne sub ei cenuşă".

27,31 Întregul verset e dat de Rahlfs în subsol: „Se vor rade în cap pentru tine, se vor încinge cu sac şi vor plânge asupra ta în amărăciunea sufletului, cu jale amară".

27,32 „fiii lor": TM are „în jalea lor" (ebr. *b^{e}-nīhem*); traducătorul LXX a citit *b^{e}nēyhem*.

33 Cât câştig ai agonisit din mare?
Ai umplut neamurile din belşugul tău
şi din negoţul tău i-ai îmbogăţit pe toţi regii pământului.
34 Acum eşti frântă în mare
în apă adâncă:
negoţul tău şi toată adunarea din mijlocul tău au căzut,
toţi vâslaşii tăi.
35 Toţi cei care locuiesc în insule
s-au înspăimântat pentru tine
şi regii lor au fost cuprinşi de mare uluire
şi faţa lor s-a udat de lacrimi.
36 Neguţătorii din neamuri au fluierat [a mirare] spre tine:
de pieire ai avut parte
şi nu vei mai fi, în veac.'»"

28 [1] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [2] „Iar tu, fiu al omului, spune-i mai-marelui din Tyr: «Acestea le spune Domnul:

27,33 „Cât câştig ai agonisit din mare?": TM are „Cine [e] ca Tyrul, pustiită în mijlocul mării?".
27,34 „toţi vâslaşii tăi": nu apare în TM.
27,36 „de pieire ai avut parte", *litt.* „ai ajuns pieire".
28 W. Zimmerli (1983, p. 76) presupune că secvenţa 28,1-10 a fost compusă în vremea când cetatea Tyrului se afla încă sub asediu. ♦ Vv. 1-10 pot fi puse în relaţie cu bocetul din vv. 11-19; reprezintă însă o profeţie independentă, aşa cum o indică secţiunea de formule introductive din vv. 1 şi 11. Profeţia originară apare aici într-o formă extinsă, în care secvenţa vv. 3-5 ar putea fi o adăugire care separă cele două părţi ale profeţiei prin explicarea felului în care regele Tyrului a dobândit o asemenea poziţie încât îndrăzneşte să se considere o divinitate. Cetatea, identificată cu regele său, a comis un *hybris*: pretinde să depăşească limitele condiţiei umane – *vide* şi Gen. 3. ♦ Structura judecăţii formulate în vv. 1-10 este similară profeţiilor rostite împotriva neamurilor păgâne în cap. 25, începând cu motivaţia judecăţii (vv. 2-5) şi trecând apoi la cuvintele judecăţii (vv. 6-10). Acuzaţia este aceea că mai-marele (conducătorul), în aroganţa sa, s-a crezut zeu şi s-a întronat ca un zeu. Unele culturi ale Antichităţii orientale considerau că regele este un zeu, dar o asemenea concepţie şoca tradiţia monoteistă iudaică. Se admite (vv. 3-5) că regele era înţelept şi că înţelepciunea l-a făcut să câştige bogăţie şi faimă, dar trufia conducătorului avea să-i atragă judecata divină. „Neamurile" aveau să-l atace şi să-l nimicească, demonstrând că nu era un zeu (vv. 6-10). Scopul judecăţii lui Dumnezeu asupra Tyrului este formulat în v. 10, în fraza conclusivă. Domnul lui Israel are puterea de a rosti judecata asupra Tyrului şi conducătorului lui şi de a o împlini.

Pentru că inima ta s-a semeţit
şi ai spus 'Dumnezeu sunt eu,
m-am sălăşluit în sălaşul lui Dumnezeu,
în inima mării',
[în vreme ce] tu eşti om şi nu Dumnezeu,
dar ţi-ai aşezat inima de parcă [era] inima lui Dumnezeu...
3 Eşti tu cumva mai înţelept decât Daniel?
Nu te-au învăţat cei înţelepţi cu ştiinţa lor?
4 Oare în ştiinţa ta ori în chibzuinţa ta
ţi-ai dobândit puterea şi aurul şi argintul din cămările tale?
5 Prin ştiinţa ta multă şi prin negoţul tău
ţi-ai sporit puterea:
inima ta s-a semeţit în puterea ta.
6 De aceea, acestea le spune Domnul:
Fiindcă ţi-ai aşezat inima
de parcă [era] inima lui Dumnezeu,
7 de aceea, iată: Eu aduc asupra ta
molime străine de la neamuri:
îşi vor scoate săbiile împotriva ta
şi împotriva frumuseţii ştiinţei tale
şi-ţi vor aşterne frumuseţea întru nimicire
8 şi te vor doborî
şi vei muri de moartea celor loviţi
în inima mării.
9 Vei vorbi [atunci] cumva, zicând: 'Dumnezeu sunt eu',
dinaintea celor care te nimicesc?

28,2 „ţi-ai aşezat", *litt.* „ţi-ai dat". ♦ În mitologia canaanită, sălaşul divin este desemnat în mod obişnuit prin „muntele de la miazănoapte"; *vide* Ps. 47,2; Is. 14,13.
28,3 În TM: „Iată, tu eşti mai înţelept decât *Dan'el* şi nici o taină nu-ţi este ascunsă". Pentru *Dan'el*, *vide* nota la 14,14.
28,4 „puterea": gr. δύναμις echivalează ebr. *hayil*, „putere", „bogăţie". La fel şi la vv. 4-5. Mai sus (27,10) am tradus termenul gr. prin „oaste".
28,5 Unii editori (NETS, de exemplu) adoptă şi pentru acest verset punctuaţia interogativă.
28,7 „molime străine de la neamuri": TM are „străini, cele mai înfricoşătoare neamuri". La fel la v. 30,11.
28,8 „te vor doborî": TM are „te vor coborî în groapă".
28,9 TM are în plus, la final: „în mâna celor care te străpung".

Tu eşti om, nu Dumnezeu.
În gloata [10] celor netăiaţi împrejur
vei pieri în mâinile străinilor:
căci Eu am grăit», spune Domnul."
[11] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [12] „Fiu al omului, porneşte bocet pentru mai-marele Tyrului şi spune-i: «Acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul:

28,11 W. Zimmerli (1983, p. 89) datează secvenţa 28,11-19 considerând că aici Iezechiel aşteaptă căderea cetăţii Tyr, contopită cu figura regelui ei. ♦ În această lamentaţie, regele Tyrului este comparat cu omul primordial – *vide* Gen. 2 şi 3. În ambele episoade este vorba despre o stare originară de perfecţiune, despre o grădină a lui Dumnezeu, despre un păcat şi o izgonire în moarte, despre un heruvim. Diferenţele sunt însă semnificative: faţă de cuplul paradiziac, lamentaţia lui Iezechiel are un singur personaj; imaginea grădinii apare în ambele episoade, dar la Iezechiel atenţia se concentrează asupra muntelui; regele din Tyr este, în faza perfecţiunii lui, bogat împodobit, în vreme ce Adam şi Eva sunt goi; la Iezechiel pedeapsa constă nu doar în alungarea din paradis, ci şi în mistuirea prin foc. ♦ În contrast cu secvenţa vv. 1-10, personajul dominant aici pare să fie regele însuşi, nu cetatea reprezentată de el. ♦ Printr-o utilizare acomodată a textului, tradiţia creştină a aplicat acest pasaj lui Lucifer, îngerul căzut. *Cf.* şi Is. 14,12-15, unde este vorba de regele Babilonului.

28,12 *Vide supra*, nota la 15,1. ♦ Tyrul constituie singura excepţie între cele şapte neamuri menţionate de Iezechiel în profeţiile împotriva neamurilor străine, prin aceea că motivele condamnării lui nu sunt acţiuni negative împotriva lui Iuda. Tyrul şi Iuda nu au avut graniţe comune şi au întreţinut relaţii bune de-a lungul celei mai mari părţi a istoriei lor. Cu toate acestea, Tyrul apare într-o serie de profeţii împotriva neamurilor păgâne care îi include pe cei mai răi duşmani ai lui Iuda: Ammon, Moab, Edom şi cetăţile filistene, iar cele trei capitole dedicate acestei cetăţi sunt mai lungi decât profeţiile împotriva celor patru neamuri puse laolaltă. Numai profeţiile împotriva Egiptului din capitolele 29-32 sunt mai lungi decât ele, formulând clar motivul condamnării: Egiptul a fost un aliat politic pe care nu se putea conta. Motivaţia oracolelor împotriva Tyrului este complexă, implică factori economici, politici, sociali şi religioşi; restrângerea negoţului lui Iuda şi stagnarea economică au fost rezultatul direct al politicilor economice şi al practicilor comerciale ale Tyrului. Metalele şi caii erau bunurile de care Iuda avea cel mai mult nevoie, iar Tyrul exercita practic un monopol asupra negoţului lor. Tyrul a colaborat cu Asiria, Egiptul şi Babilonul, imperii care şi-au exercitat puterea asupra regatelor evreieşti de la mijlocul secolului al VII-lea până în prima jumătate a secolului al VI-lea. A intrat în relaţii de parteneriat cu filistenii, a întreţinut relaţii economice cu Edomul şi a fost parte a comerţului arab. Faptul că regatul lui Iuda era lipsit deopotrivă de metale strategice (fier, cupru, nichel) şi de metale de tribut (argint, aur), laolaltă cu controlul Tyrului asupra traseelor pe uscat şi pe mare şi monopolul lui asupra materiilor prime şi accesoriilor i-au

Tu [ai fost] pecetea asemănării
şi cununa frumuseţii,
[13] în desfătarea grădinii lui Dumnezeu erai;
ţi-ai pus toate pietrele nestemate,
sardiu, şi topaz, şi smarald,
şi granat, şi safir, şi iaspis,
şi argint, şi aur, şi liguriu,
şi agat, şi ametist,
şi chrisolit, şi beril, şi onix,
şi ţi-ai umplut de aur cămările şi tainiţele din tine,
din ziua când ai fost zidit.
[14] Lângă heruvim te-am aşezat,
pe muntele sfânt al lui Dumnezeu,
erai în mijlocul pietrelor de foc.
[15] Tu erai fără cusur în zilele tale,
din ziua în care ai fost zidit
până când s-au găsit nelegiuiri în tine.
[16] De la belşugul negoţului tău
ţi-ai umplut cămările de nelegiuire şi ai păcătuit:
şi ai fost rănit [de moarte] de la muntele lui Dumnezeu
şi heruvimul te-a scos din mijlocul pietrelor de foc.
[17] Inima ta s-a semeţit din pricina frumuseţii tale,

permis acestuia să blocheze accesul lui Iuda la resursele de care avea nevoie. ♦ Origen explică pericopa 28,12-23 în Omilia XIII; *vide* Notele complementare la Iezechiel.

28,13 Lista pietrelor preţioase e mai scurtă în TM, dar identificarea lor este, oricum, dificilă. ♦ „granat" – *vide* nota la 10,9. ♦ „liguriu": termenul λιγύριον mai apare în LXX numai în Ex. 28,19 (*vide* nota) şi 36,19(39,12); LEH îl echivalează cu sintagma „stone of Liguria". ♦ Finalul versetului e dificil în TM; după „aur", care e plasat la sfârşitul enumerării pietrelor, textul s-ar putea traduce: „lucrătura tamburinelor şi flautelor tale ţi-a fost pregătită în ziua în care ai fost creat".

28,14 „Lângă heruvim te-am aşezat", *litt.* „cu heruvimul"; se poate înţelege şi „împreună cu heruvimul". TM are „Tu [erai] un heruvim cu aripile întinse (trad. conj.; alţii traduc «uns») ocrotitor".

28,16 „şi heruvimul te-a scos din mijlocul...": TM are „te-am alungat pe tine, heruvim ocrotitor, din mijlocul...".

28,17 „pentru mulţimea greşelilor tale": nu apare în TM. ♦ „spre pilduire": gr. παραδειγματισθῆναι, „a pedepsi public pentru a da un exemplu", „a expune pe cineva oprobriului public".

s-a stricat ştiinţa ta din pricina frumuseţii tale;
pentru mulţimea greşelilor tale te-am aruncat la pământ,
te-am aşezat dinaintea regilor spre pilduire.
18 Prin mulţimea păcatelor tale
şi a strâmbătăţilor din negoţul tău,
ai întinat cele sfinte ale tale;
voi scoate foc din mijlocul tău
şi el te va mistui;
şi te voi preface în cenuşă pe pământul tău,
dinaintea tuturor celor care te privesc.
19 Şi toţi cei care te cunosc dintre neamuri
se vor înspăimânta pentru tine:
de pieire ai avut parte
şi nu va mai rămâne nimic, în veac.»"

20 Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: 21 „Fiu al omului, aţinteşte-ţi faţa înspre [cetatea] Sidon, proroceşte împotriva ei 22 şi grăieşte: «Acestea le spune Domnul:
Iată: Eu [sunt] împotriva ta, Sidoane,

28,19 „de pieire ai avut parte", *litt.* „ai ajuns pieire"; TM are „ai ajuns de spaimă".
28,20 W. Zimmerli (1983, p. 99) consideră că secvenţa 28,20-26 este apropiată, prin limbaj şi opţiunile imagistice, de profeţiile mai vechi ale lui Iezechiel, manifestând în acelaşi timp trăsăturile caracteristice şi originare ale limbajului acestuia. ♦ Sidonul (astăzi Saida) era o cetate feniciană pe coasta mediteraneană, la nord de Tyr. Nu există indicii ale vreunei acţiuni întreprinse de Sidon care să justifice judecarea cetăţii şi condamnarea ei la distrugere. A făcut parte dintre neamurile care au plănuit, împreună cu Iuda, eliberarea de Babilon, în 593 î.H. (Ier. 27,1-8). Este posibil ca secvenţa construită în jurul Sidonului să fie o adăugire menită să completeze profeţiile rostite împotriva vecinilor lui Iuda.
28,22 Recurenţa formulelor introductive în vv. 22, 23, 24 şi 26 dezvăluie caracterul compozit al acestei secţiuni (*vide* J. Wevers, *ad loc.*). Prima secvenţă este o profeţie împotriva Sidonului, lipsită însă de invectiva care apare de obicei la Iezechiel în profeţiile împotriva neamurilor (*cf.* 25,3.6.8.12.15; 26,2; 28,2); profeţia aceasta este de mici dimensiuni: un singur verset (de adresare directă), în care este inclusă formula de recunoaştere. Adăugirile din finalul vv. 22 şi 23 sunt compuse din expresii tipice lui Iezechiel, care se încheie cu formula de recunoaştere. V. 24 este la rândul său o adăugire care nu se mai referă strict la Sidon, ci este concluzia seriei de prorociri din capitolele 25–28 referitoare la neamurile vecine cu casa lui Israel. Secţiunea se încheie (v. 25) cu o profeţie, probabil de dată târzie, care se întemeiază cu precădere pe pasaje din capitolele 34–39, asupra reunirii lui Israel, într-un viitor al siguranţei şi prosperităţii.

şi Mă voi preamări în tine
şi vei cunoaşte că Eu sunt Domnul
atunci când voi face judecăţi asupra ta
şi Îmi voi arăta sfinţenia întru tine.
23 Sânge şi moarte
pe străzile tale
şi vor cădea în tine cei răniţi de sabie
jur-împrejurul tău;
şi vor cunoaşte că Eu sunt Domnul.

24 Şi nu vor mai fi pentru casa lui Israel ghimpe de amărăciune şi spin de durere de la nici unul dintre cei din jurul lor, care i-au disprețuit; şi vor cunoaşte că Eu sunt Domnul.»" 25 Acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: „Şi-l voi aduna pe Israel dintre neamurile [păgâne] pe la care a fost risipit, şi-Mi voi arăta sfinţenia întru el dinaintea popoarelor şi a neamurilor [păgâne]. Şi [cei din casa lui Israel] vor locui pe pământul lor, pe care l-am dat robului meu Iacob, 26 şi vor locui pe el întru nădejde şi vor dura case şi vor sădi vii şi vor locui întru nădejde când voi face judecată pentru toţi cei dimprejurul lor care i-au disprețuit: şi vor cunoaşte că Eu sunt Domnul Dumnezeul lor şi Dumnezeul părinţilor lor."

29 1 În anul al zecelea, în luna a zecea, în prima [zi] a lunii, a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: 2 „Fiu al omului, aţinteşte-ţi faţa

28,24 „ghimpe de amărăciune": TM are „ghimpe înţepător".
28,25 „întru el": greaca are pluralul, traducând literal din ebraică, unde acordul se face după sens.
28,26 „şi Dumnezeul părinţilor lor": nu apare în TM.
29,1 „anul al zecelea..." = decembrie 588 – ianuarie 587 î.H. ♦ W. Zimmerli (1983, pp. 115-116) plasează secvenţa 29,1-16 în mediul refugiaţilor la Babilon. ♦ Editorul cărţii lui Iezechiel a adunat în pericopa 29,1–32,32 (*vide* J. Wevers, *ad loc.*) şapte prorociri împotriva Egiptului, dintre care una singură este lipsită de indicaţia de datare (30,1-19), iar una se află în afara secvenţei cronologice (29,17-21). Ca şi Ieremia, Iezechiel formulează împotriva Egiptului mai multe profeţii decât împotriva oricărui alt neam; o explicaţie poate fi faptul că Egiptul era duşmanul cel mai puternic al lui Nabucodonosor, iar acesta din urmă reprezenta instrumentul prin care Dumnezeu Îşi pedepsea poporul ales, dar şi pe vecinii lui Israel. ♦ „prima [zi]": TM are „a douăsprezecea zi". ♦ Pentru interpretarea indicaţiilor cronologice din profeţiile împotriva Egiptului în funcţie de ciclul pascal, *vide* Van Goudoever (1986, p. 344).
29,2 Prima dintre prorocirile împotriva Egiptului (vv. 2-6) arată că destinatarul este Faraonul, simbolizat de un monstru care îşi avea sălaşul în Nil. Monstrul acvatic ar

înspre Faraon, regele Egiptului, şi proroceşte împotriva lui şi împotriva
întregului Egipt şi grăieşte: [3] «Acestea le spune Domnul:
Iată: Eu [sunt] împotriva lui Faraon,
balaurul cel mare ce şade în mijlocul râurilor lui
spunând: 'Ale mele sunt râurile
şi eu le-am făcut.'
[4] Iar Eu îţi voi pune laţuri la fălci
şi voi lipi peştii râului tău de coastele tale,
şi te voi scoate din mijlocul râului tău
pe tine şi pe toţi peştii râului tău,
[5] şi te voi arunca degrabă pe tine
şi toţi peştii râului tău.
Pe faţa câmpiei vei cădea şi nu vei fi adunat şi nu vei fi acoperit,
[ci] te-am dat sălbăticiunilor pământului şi păsărilor cerului drept
mâncare.
[6] Şi vor cunoaşte toţi cei care locuiesc în Egipt
că Eu sunt Domnul,
pentru că ai fost toiag de trestie
pentru casa lui Israel.
[7] Când te prindeau în mână, te frângeai;

---

putea fi crocodilul, dar ar putea fi şi unul dintre monştrii legendari în care erau concentrate puterile duşmane lui Dumnezeu (*vide* Ps. 73,13-14). Judecata formulată este prilejuită de mândria Faraonului, care pretindea că este creatorul Nilului şi proprietarul lui. De aceea el urmează să fie tras afară pentru a fi devorat de fiare. În felul acesta, el va fi dezonorat în moartea sa şi, pentru că nu va avea parte de o înmormântare după cuviinţă, i se va refuza viaţa de apoi. Dumnezeu va fi atunci recunoscut de Egipt ca Domn. ♦ Faraonul de atunci era Hophra (588-570 î.H.).

29,3 „râurilor": ebr. *y^e'orīm*, „braţele (Nilului)" – împrumut din egipteană. La fel şi în versetele următoare. ♦ „eu le-am făcut": TM are „eu m-am făcut". Expresie unică în ebraică; se presupune că traduce o formulă egipteană clasică în care zeul Soare, căruia îi este asimilat Faraonul, proclamă că a început să existe prin sine însuşi. Textul însă nu e foarte sigur; la v. 9 şi în siriacă formularea este ca în LXX (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ Pentru monologul împotriva Faraonului, *cf.* Ier. 46,8 TM.

29,4 „coastele": gr. πτέρυγες, *litt.* „aripi", „înotătoare". TM are „solzii".

29,5 „te voi arunca degrabă": TM are „te voi lepăda în pustiu".

29,6 Pentru imaginea Egiptului ca toiag ce se frânge, *cf.* Is. 36,6. ♦ A doua profeţie de distrugere prin sabie şi pustiire a pământului este formulată împotriva Egiptului (vv. 6-9) pentru că acesta l-a sprijinit făţarnic pe Israel, fără să-i ofere însă ajutorul de care avea nevoie.

iar când fiece mână se strângea împotriva lor şi ei se sprijineau pe
tine,
te rupeai şi le frângeai mijlocul.»
[8] De aceea, acestea le spune Domnul: «Iată: Eu aduc sabie împotriva ta
şi voi nimici din tine oameni şi dobitoace; [9] şi va fi ţara Egiptului nimicită
şi pustie şi vor cunoaşte că Eu sunt Domnul, pentru că tu ai spus: 'Râurile
ale mele sunt şi eu le-am făcut.' [10] De aceea, iată: Eu [sunt] împotriva ta şi
împotriva tuturor râurilor tale şi voi da ţara Egiptului la pustiire şi la sabie şi
la nimicire de la Magdol şi Syene şi până la hotarele etiopienilor. [11] Nu va
mai trece prin ea picior de om şi nici picior de dobitoc nu o va străbate şi nu
va fi locuită patruzeci de ani. [12] Şi voi da pământul în paragină, în mijlocul
unei ţări pustiite; şi cetăţile ei vor fi printre cetăţile pustiite patruzeci de ani;
şi-i voi împrăştia pe egipteni printre neamuri şi-i voi vântura prin ţări.»
[13] Acestea le spune Domnul: «[Dar] după patruzeci de ani îi voi aduna
pe egipteni dintre neamurile [păgâne] pe la care au fost risipiţi, [14] şi voi

---

29,7 „iar când fiece mână se strângea împotriva lor": TM are „şi le sfâşiai tot umărul". J. Wevers (*ad loc.*) observă că este mai logică lecţiunea Septuagintei, pentru că din pricina toiagului şubred are de suferit doar mâna care îl prinde.

29,9 A treia profeţie antiegipteană (vv. 9-12) este îndreptată împotriva pretenţiei trufaşe a Faraonului că ar fi fost creatorul Nilului. De aceea Egiptul urmează să fie distrus şi transformat în deşert de la Magdol (v. 29,10; *vide infra*, 30,6), în partea de nord-est, până la Syene (astăzi – Assuan), în sud, adică pe toată întinderea lui. Pământul va rămâne pustiit vreme de patruzeci de ani şi poporul lui va fi risipit printre neamuri, pedeapsă pe care o împărtăşeşte cu Iuda.

29,10 Pentru prorocirea că ţara Egiptului va ajunge în paragină, *cf.* Ier. 44,6 TM.

29,11 O pedeapsă cu durata de patruzeci de ani fusese menţionată în 4,6, iar aici este reluată cu aplicare la Egipt; Wevers (*ad loc.*) pune în legătură cele două pasaje, atribuindu-le aceluiaşi redactor.

29,12 „Şi voi da pământul în paragină, în mijlocul unei ţări pustiite": TM are „Şi voi face din ţara Egiptului pustiire în mijlocul unor ţări pustiite". ♦ „pe egipteni", *litt.* „Egiptul". La fel şi la 30,23.

29,13 Vv. 13-16 conţin o încheiere care are rolul de a preciza sfârşitul pedepsei pentru Egipt, după patruzeci de ani. Ca şi Iuda, Egiptul urmează să fie restabilit, iar poporul lui va fi adus îndărăt. Egiptul nu va mai fi niciodată un neam însemnat, ci va rămâne un regat umil, care să nu-l mai ispitească pe Israel să-i ceară ajutorul. Această notă sugerează că scopul divin nu era numai distrugerea celor care din trufie se declaraseră divinităţi creatoare, ci şi reechilibrarea dreptăţii şi readucerea acasă a celor pedepsiţi.

29,14 „Pathure": TM are „Pathros" – transcriind eg. *Po-to-resi*, ţinut din sudul Egiptului (*cf.* TOB, nota *ad loc.* şi la Gen. 6,14, unde greaca are o transcriere mai apropiată de

întoarce robia egiptenilor şi-i voi sălăşlui în ţinutul Pathure, în ţinutul de unde au fost luaţi; şi va fi un regat umil, [15] mai prejos de toate regatele, nicicum nu se va mai semeţi asupra neamurilor; şi îi voi împuţina, ca să nu fie mai mulţi între neamuri. [16] Şi nu vor mai fi nicidecum pentru casa lui Israel temei de încredere care să amintească de nelegiuirea [săvârşită] atunci când umblau după ei: şi vor cunoaşte că Eu sunt Domnul.»"

[17] Şi a fost [aşa:] în anul al douăzeci şi şaptelea, în prima [zi] a lunii întâi: a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [18] „Fiu al omului, Nabucodonosor, regele Babilonului, şi-a pus oastea la trudă grea împotriva Tyrului: fiece cap [ajunsese] pleşuv şi fiece umăr julit, dar n-a avut plată nici el şi nici oastea lui de pe urma Tyrului pentru truda grea cu care au trudit." [19] Acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: „Iată, îi dau lui Nabucodonosor, regele Babilonului, ţara Egiptului şi va jefui ce e de jefuit în ea şi va prăda ce e de prădat în ea şi [aceasta] va fi plata pentru oastea lui. [20] Pentru slujba cu care a trudit împotriva Tyrului, i-am dat ţara Egiptului." Acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: [21] „În ziua aceea se va ridica o putere pentru toată casa lui Israel şi ţie îţi voi da să deschizi gura în mijlocul lor şi vor cunoaşte că Eu sunt Domnul."

---

forma ebraică). ♦ „regat": gr. ἀρχή înseamnă *litt.* „început", „origine", dar are frecvent şi sensul de „primă putere", *i.e.* stăpânire, guvernare, regat, armată etc.

29,16 „temei de încredere": ca şi predecesorii săi (Os. 7,11; Is. 30,2-3; Ier. 2,18; 42,15 TM etc.), Iezechiel critică politica alianţelor cu Egiptul: falsele nădejdi puse în marile puteri vecine indică lipsa de încredere în Domnul.

29,17 W. Zimmerli (1983, p. 118) se foloseşte în datarea secvenţei 29,17-21 de un argument intern: începutul celui de-al douăzeci şi şaptelea an al lui Iehonia (26 aprilie 571 î.H.). ♦ Secvenţa vv. 17-21 conţine atât o formulă conclusivă (v. 20), cât şi o formulă de recunoaştere (v. 21); J. Wevers (*ad loc.*) consideră că v. 21 este o extindere târzie, care interpretează distrugerea Egiptului ca vremea restauraţiei pentru Israel şi recunoaşterea deplină a misiunii profetului. ♦ Pentru imaginea Egiptului încredinţat unui stăpân aspru, *cf.* Is. 19,4.

29,18 „julit": gr. μοδῶν – transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic. ♦ La finalul versetului, TM are în plus „împotriva ei (= cetăţii)". ♦ Asedierea Tyrului a durat treisprezece ani, dar oştirea babiloniană nu a reuşit să-l cucerească.

29,19 Nabucodonosor nu a reuşit să cucerească Egiptul, dar, în campania pe care a dus-o împotriva faraonului Amosis, armata lui a jefuit tot ce s-a putut.

29,20 TM are în plus, la final, „[truda pe] care au săvârşit-o pentru Mine".

29,21 „putere", *litt.* „corn" – semitism. ♦ Pentru prorocirea că Egiptul va învăţa să-l cunoască pe Dumnezeu, *cf.* Is. 19,21.

30 [1] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [2] „Fiu al omului, proroceşte şi zi: «Acestea le spune Domnul:

Vai, vai, ziua [aceea]!

[3] Căci este aproape ziua Domnului,
ziua [care] va fi capătul neamurilor.

[4] Şi va ajunge sabia asupra egiptenilor
şi va fi tulburare în Etiopia;
şi răniţi vor cădea în Egipt
şi se vor prăbuşi temeliile.

[5] Perşi şi cretani şi lydieni şi libieni şi toţi cei amestecaţi

---

30 Pentru pasajul 30,1-19, W. Zimmerli (1983, pp. 127-128) îl citează pe Gustav Jahn (*Das Buch Ezechiel auf Grund der Septuaginta hergestellt, übersetzt und kritisch erklärt*, Pfeiffer, Leipzig, 1905, p. 213), care consideră că pasajul prezintă repetiţii şi imitaţii ale altor pasaje; ar putea fi adăugirea unei mâini de mai târziu, pentru care descrierea prăbuşirii Egiptului din cap. 29 părea insuficientă. W. Zimmerli consideră că cel puţin profeţia din vv. 10-12 datează din timpul vieţii lui Nabucodonosor, presupunând că este chiar anterioară campaniei din al treizeci şi şaptelea an al lui. ♦ Profeţiile împotriva Egiptului prezintă indicaţii cronologice cu excepţia celei de faţă (1-19) – *vide supra*, nota la v. 29,1. Analizând dispunerea formulelor de recunoaştere şi a celor conclusive, J. Wevers (*ad loc.*) identifică prima profeţie din această secvenţă în vv. 2-9, aceasta fiind o profeţie încheiată cu două formule conclusive; a doua profeţie este formulată în vv. 10-12: pare o prelucrare întemeiată pe cap. 29 (menţionarea lui Nabucodonosor reflectă profeţia din 29,17-21, iar secarea Nilului este o reluare a vv. 29,9-12); ultima profeţie, vv. 13-19, reprezintă un catalog erudit, dar confuz al unor cetăţi din Egipt (o listă similară apare în Mich. 1,10-15): ordinea în care se succedă cetăţile enumerate aici nu are nici o legătură cu dispunerea lor geografică şi pare să indice o cunoaştere vagă a acestui spaţiu.

30,2 Secvenţa 30,2-4.6 este un poem (*vide* Biggs, 1996, p. 92) care proclamă „ziua Domnului" pentru Egipt. Aceasta ar fi o zi de judecată şi pustiire pentru Egipt, aşa cum prevestise profetul şi pentru Iuda (vv. 7,5-14). Întregul Egipt urmează să fie nimicit, laolaltă cu cei care l-au susţinut. Referirea la tulburarea ce urma să se producă în Etiopia este o recunoaştere a relaţiilor strânse dintre Egipt şi această ţară, pe care nimicirea prorocită ar fi lăsat-o fără protecţie şi fără sprijin în comerţ. V. 5 este interpretat ca o adăugire a cărei apariţie a fost determinată tocmai de menţionarea Etiopiei: perşii, cretanii, lydienii şi libienii sunt înşiraţi aici sub capul de serie reprezentat de Etiopia, ca neamuri pe care căderea Egiptului le-ar şubrezi cu totul, aducându-le pieirea.

30,3 „ziua [care] va fi capătul neamurilor": TM are „ziua înnorată, vremea neamurilor".

30,4 După „Egipt", TM are în plus „îi vor fi jefuite bogăţiile".

30,5 În TM: „Etiopieni, Put şi Lud [= populaţii de pe teritoriul Libiei de azi], tot amestecul [dar *'RB* s-ar putea referi şi la arabi], Kubh [necunoscut, s-a propus emendarea în *Lubh* = Libia] şi fiii ţării legământului [ţării aliate?] vor cădea de sabie împreună cu ei".

şi dintre fiii legământului Meu vor cădea de sabie, atunci.
6 Şi vor cădea sprijinitoarele Egiptului
şi se va coborî sfruntarea tăriei lui
de la Magdol până la Syene;
vor cădea de sabie atunci – spune Domnul.
7 Şi va fi pustiit în mijlocul ţinuturilor pustiite
şi cetăţile lor vor fi în mijlocul cetăţilor pustiite.
8 Şi vor cunoaşte că Eu sunt Domnul,
când voi trimite foc asupra Egiptului
şi [când] vor fi sfărâmaţi toţi cei care-i veneau în ajutor.
9 În ziua aceea vor porni soli grăbindu-se să nimicească Etiopia şi va fi tulburare între ei în ziua Egiptului, căci, iată: a sosit.»" 10 Acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul:
„Voi da pieirii mulţimea egiptenilor
prin mâna lui Nabucodonosor, regele Babilonului,

30,6 TM atestă în acest verset o formulă introductivă; Wevers consideră (*ad loc.*) că are caracter secundar, de vreme ce nu se reflectă în traducerea greacească.
30,7-8 O dezvoltare a poemului de la începutul capitolului; v. 7 reia datele topografice din v. 29,12, într-o subliniere puternică a caracterului total pe care îl va avea nimicirea Egiptului şi a celor ce îi erau alături; aceeaşi intensificare prin revenire se obţine, în interiorul versetului, din dublarea expresiilor, într-un stil caracteristic cărţii lui Iezechiel; varianta greacească (ἐρημωθήσεται ἐν μέσῳ χωρῶν ἠρημωμένων... αἱ πόλεις... ἐν μέσῳ πόλεων ἠρημωμένων...) este încărcată de termeni care se repetă, echivalând în felul acesta un model ebraic marcat el însuşi de simetrii şi repetiţii: „...cele mai pustii dintre ţinuturile pustii... cele mai părăsite dintre cetăţile părăsite"; Amos 1,4 recurge la termeni asemănători pentru a prezice pedepsirea neamurilor străine, în urma căreia Dumnezeu va fi recunoscut ca Domn.
30,9 În TM: „În ziua aceea vor ieşi soli de la Mine în corăbii ca să îngrozească Etiopia [ce se simte] în siguranţă şi va fi groază la ei în ziua Egiptului, căci, iată, a sosit". ♦ V. 9 aduce o nouă lărgire a poemului despre pieirea Egiptului, cu o revenire la Etiopia. Pentru episodul solilor trimişi pe mare din Etiopia la Ierusalim, *vide* Is. 18; în pasajul de faţă, direcţia soliei este schimbată: solii pleacă din preajma Domnului spre Etiopia, iar călătoria lor este asociată cu vestirea distrugerii Egiptului, căruia i se apropiase ceasul din urmă.
30,10 Vv. 10-12 au aspectul unui poem care reia teme din cap. 29; segmentul descrie felul în care este nimicit Egiptul. Sfârşitul îi este adus de Nabucodonosor, care, mânat de Dumnezeu, distruge ţara cu sabia (*vide supra*, 29,17-21), şi direct de Dumnezeu, care seacă Nilul şi aduce uscăciune ţării (*cf.* 29,9-12): în ambele situaţii este recognoscibilă intervenţia divină.

11 a acestuia şi a poporului său;
molime [sunt] trimise de la neamuri, ca să dea pieirii ţara;
şi vor scoate toţi săbiile împotriva Egiptului
şi se va umple ţara de cei loviţi.
12 Şi le voi face râurile pustii
şi voi da pieirii ţara
şi [îi voi da] belşugul în mâinile străinilor.
Eu, Domnul, am grăit."
13 Căci acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul:
„Îi voi da pieirii pe cei mari de la Memphis
şi pe întâi-stătătorii din ţara Egiptului
şi nu vor mai fi.
14 Şi voi da pieirii ţinutul Pathure
şi voi trimite foc asupra Tanisului
şi voi împlini pedeapsă în Diospolis.
15 Şi Îmi voi revărsa mânia asupra Saisului,
tăria Egiptului,
şi voi da pieirii mulţimea din Memphis.
16 Şi voi trimite foc asupra Egiptului

30,11 „molime [sunt] trimise de la neamuri": *vide* nota la 28,7.
30,12 După „pustii", TM are în plus „şi voi vinde ţara în mâna celor răi". ♦ Pentru prorocirea că cetăţile Egiptului vor fi părăsite şi îşi vor pierde locuitorii, *cf.* Ier. 46,8 TM.
30,13 În TM stihul al doilea: „Voi da pieirii idolii şi voi nimici zeii din Noph (= Memphis)". ♦ „întâi-stătătorii": TM are „prinţul". La sfârşitul versetului, TM are în plus: „voi da spaimă în ţara Egiptului". ♦ „pe cei mari": gr. μεγιστᾶνας; termenul, folosit mai ales la plural, desemnează nobilii; mărturia TM indică aici posibila lui interpretare ca „zei", „imagini ale zeilor". ♦ Pentru lista cetăţilor Egiptului, *cf.* Is. 19,13 şi Ier. 44,1 TM. ♦ Poemul final (vv. 13-19) al acestei secţiuni reia ideea că Egiptul va fi nimicit fără a mai rămâne nimic de pe urma lui. Lista cetăţilor lui şi a regiunilor este marcată de indicarea precisă a soartei fiecăreia. Cele mai multe sunt plasate geografic în delta Nilului, dar imaginea este de acoperire totală a teritoriului egiptean. Punctul central de interes al poemului este afirmaţia că judecata şi distrugerea care îi urmează sunt rezultatul direct al intervenţiei lui Dumnezeu, cel ce stăpâneşte cursul istoriei. Textul afirmă cu putere că Dumnezeul lui Israel este stăpân şi peste celelalte neamuri. Distrugerea unui neam străin se transformă încă o dată în mesaj de speranţă pentru poporul aflat în exil.
30,14 „Tanis", ebr. *Ţo'an*: oraş din delta Nilului; „Diospolis", ebr. *No'* = Teba.
30,15 „Îmi voi revărsa mânia": imaginea apare frecvent în cartea lui Iezechiel; *vide infra*, nota la 39,29. ♦ „Sais", ebr. *Sîn*: fortăreaţă din deltă. ♦ „Memphis": în TM este iarăşi *No'* (= Teba).

şi Syene se va tulbura amarnic
şi în Diospolis va fi prăbuşire
şi apele se vor revărsa.
17 Tinerii din Heliopolis şi Bubastos vor cădea de sabie
şi femeile vor porni în robie.
18 Şi în Taphne se va întuneca ziua
când voi zdrobi acolo sceptrele Egiptului
şi îi va pieri acolo sfruntarea tăriei;
[un] nor o va acoperi,
iar fiicele ei vor fi luate roabe.
19 Şi voi face judecată în Egipt;
şi vor cunoaşte că Eu sunt Domnul."

20 Şi a fost [aşa:] în anul al unsprezecelea, în luna întâi, în [ziua] a şaptea a lunii: a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: 21 „Fiu al omului, am

30,16 Pentru prorocirea că asupra Egiptului se vor abate focul şi sabia deodată, *cf.* Ier. 43,11 TM.

30,17 „Heliopolis" (ebr. *'On*, vocalizat în TM ca *'āwen* = „ticăloşie") şi „Bubastos" (ebr. *Pī-Bheseth*): oraşe din Egiptul de Jos.

30,18 „Taphne", ebr. *Tahpanhes*: oraş la răsărit de deltă.

30,20 W. Zimmerli (1983, p. 139) analizează pasajul 30,20-26 din punct de vedere cronologic, detaliind informaţiile interne: v. 20 se plasează în ultima fază a asediului Ierusalimului, iar vv. 25-26, în care ameninţarea se extinde asupra Egiptului şi conturează imaginea unei împrăştieri a populaţiei după modelul lui Israel, pot fi datate într-o perioadă din preajma campaniei lui Nabucodonosor împotriva Egiptului. ♦ Pentru secarea Nilului, *cf.* Is. 19,5.

30,21 Secţiunea vv. 20-26 aduce alături două profeţii privind distrugerea armatei lui Faraon. Datarea plasează această profeţie la trei luni de la prima profeţie rostită împotriva Egiptului (29,1) şi cu trei luni înainte de căderea Ierusalimului. Prima profeţie anunţă frângerea braţului lui Faraon de către Dumnezeu, astfel încât Faraon să devină incapabil să se apere (v. 21). Trimiterea istorică se referă la înfrângerea forţelor egiptene de către Nabucodonosor, atunci când Egiptul a vrut să dea ajutor Ierusalimului aflat sub asediu (*vide* Ier. 37,5-10). Eşecul nu a însemnat numai pierderea speranţei de salvare, ci şi anularea oricărui temei de încredere în ajutorul Egiptului; Iuda a primit un avertisment să nu-şi mai pună speranţele în sprijinul neamurilor străine, sfat esenţial şi pentru comunităţile din exil şi pentru cele postexilice. A doua profeţie (vv. 22-26) se referă la căderea Egiptului în mâinile lui Nabucodonosor: este mai degrabă o ameninţare la adresa Egiptului decât un avertisment pentru Iuda să nu se încreadă în neamurile străine; articulaţia cu profeţia precedentă pare să se fi făcut prin menţionarea braţelor lui Faron, cel sănătos şi cel frânt (*vide* TM). Faraon a ajuns neajutorat, cu braţele frânte, nemaiputând purta

zdrobit braţele lui Faraon, regele Egiptului, şi, iată: nu i-a fost legată [rana] ca să i se dea tămăduire, să i se pună alifie ca să i se dea putere să ridice sabia." 22 De aceea, acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: „Iată: Eu [sunt] împotriva lui Faraon, regele Egiptului, şi voi zdrobi braţele lui cele puternice şi întinse şi îi voi doborî sabia din mână; 23 şi-i voi împrăştia pe egipteni printre neamurile [păgâne] şi-i voi vântura prin ţări. 24 Dar voi întări braţele regelui Babilonului şi îi voi da paloşul Meu în mână şi el îl va duce asupra Egiptului şi va jefui ce e de jefuit şi va prăda ce e de prădat. 25 Şi voi întări braţele regelui Babilonului, iar braţele lui Faraon vor cădea; şi vor cunoaşte că Eu sunt Domnul, când voi da paloşul Meu în mâinile regelui Babilonului şi el îl va întinde peste ţara Egiptului. 26 Şi îi voi împrăştia pe egipteni printre neamuri [păgâne] şi-i voi vântura prin ţări. Şi vor cunoaşte toţi că Eu sunt Domnul."

31 1 Şi a fost [aşa:] în anul al unsprezecelea, în luna a treia, în prima [zi] a lunii: a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: 2 „Fiu al omului, spune-i lui Faraon, regele Egiptului, şi mulţimii alor săi:

sabia, în vreme ce regele Babilonului va avea braţele întărite de Dumnezeu, care Îşi va pune sabia în mâna lui.

30,22 „voi zdrobi braţele lui cele puternice şi întinse": TM are: „Îi voi zdrobi braţele: cel puternic şi cel frânt".

30,24 „şi el îl va duce asupra Egiptului... prădat": TM are: „şi voi sfărâma braţele faraonului şi el va geme în faţa lui cu gemete de [om] străpuns".

30,26 Vv. 23 şi 26 sunt adăugiri care folosesc aproape aceleaşi cuvinte. Ele au rolul de a da amploare înfrângerii Egiptului de către Babilon prin efectele pe care evenimentul le-a avut asupra locuitorilor, ajunşi să se risipească printre neamuri. Intervenţia divină a decis aşadar soarta Egiptului.

31,1 „în anul al unsprezecelea..." = mai-iunie 587 î.H. (*cf.* BJ, *ad loc.*). W. Zimmerli (1983, p. 148), discutând pasajul 31,1-18, afirmă că informaţia conţinută în v. 1 nu poate fi relaţionată cu evenimente istorice; presupune doar că profeţia îşi are originea în Babilon. ♦ Pentru referirea la Faraon, *vide supra*, nota la 17,1. ♦ Secvenţa 31,1-18 conţine un poem (de la sfârşitul v. 2 până la v. 9) şi două interpretări în proză (vv. 10-14 şi 15-18). Este posibil ca poemul să fi fost, în forma sa originară, o piesă independentă, la care se vor fi adus apoi adăugiri. Mitul copacului cosmic avea o largă răspândire în Antichitate; acesta se afla în centrul pământului, cu vârful în cer şi cu rădăcinile udate de apele primordiale de sub pământ. Se înălţa deasupra tuturor celorlalţi copaci, în ramurile lui îşi făceau cuib toate păsările, sub coroana lui se adăposteau toate animalele şi toţi oamenii. Această imagine a copacului cosmic poate fi pusă în legătură cu cea a pomului vieţii din grădina Edenului (Gen. 3,22-24) – *cf.* J. Wevers (*ad loc.*).

«Cu cine te-ai asemănat tu în semeția ta?
3 Iată: Assur [era un] chiparos din Liban
și [era] frumos în mlădițe și semeț în înălțime:
vârful lui ajungea în mijlocul norilor.
4 Apa l-a hrănit,
adâncul l-a înălțat,
i-a adus râurile sale de jur-împrejurul lăstarilor
și și-a trimis apele la toți copacii din câmpie.
5 De aceea, înălțimea lui s-a semețit
peste toți copacii câmpiei
și crengile i s-au întins
de la apa cea multă.
6 În lăstarii lui și-au făcut cuib toate păsările cerului
și sub crengile lui puiau toate sălbăticiunile câmpiei,
în umbra lui și-a făcut adăpost toată mulțimea neamurilor.
7 Și era frumos în semeție,
de mulțimea crengilor lui,
căci rădăcinile îi erau în apă multă.
8 Astfel de chiparoși nu erau [nici] în grădina lui Dumnezeu,

31,3 „Assur (*i.e.* Asiria) chiparos", care apare ca atare și în TM, i-a nedumerit pe mulți comentatori care au considerat ca nepotrivită referința la Asiria într-un oracol destinat Egiptului. S-a propus emendarea lui *'aṣṣūr 'erez* în *te'aṣṣūr*, un soi de cedru cu conuri foarte mici și cu ramurile orientate în sus; denumirea find rară, copistul va fi adăugat-o și pe cea comună pentru „cedru" – *'erez*. Ulterior, transformarea în *'aṣṣūr*, cuvânt mult mai cunoscut, ar constitui o eroare de transmitere (*cf.* BJ, *ad loc.*). Împotriva emendării propuse, Daniel Block, traducătorul lui Iezechiel în *New International Commentary on the Old Testament*, este de părere că referirea la decăderea Asiriei, a cărei măreție imperială este comparabilă cu cea a Egiptului, reprezintă un avertisment pentru acesta din urmă. Asiria mai este pusă în paralel cu Egiptul și în alte texte profetice: Is. 19,23, Os. 7,11 ș.a. (*cf.* Block, 1998, vol. II, pp. 184-187). ♦ „chiparos": gr. κυπάρισσος. LEH înregistrează termenul numai cu sensul evident de „chiparos", fără a indica vreo suprapunere cu „cedrul" din TM; numai că trimiterile nu cuprind și pasajul din cartea lui Iezechiel (2Rg. 19,23; Is. 37,24; 41,19; 55,13; 60,13, Cânt. 1,17). Versetul din Cântarea Cântărilor conține ambii termeni (κέδροι, κυπάρισσοι): *vide* nota *ad locum* în prezenta ediție (*Septuaginta* 4/I). ♦ „vârful lui ajungea în mijlocul norilor", *litt.* „la mijlocul norilor a fost capătul (ἡ ἀρχή) lui". La fel la vv. 10 și 14.
31,4 „apele": gr. συστέματα; LEH echivalează termenul în acest pasaj din Iezechiel prin „sistem de canalizare".
31,5 După „câmpie", TM are în plus „ramurile i s-au înmulțit".

și nu [erau] pini pe măsura lăstarilor lui
și nu erau brazi pe măsura crengilor lui:
nici un pom din grădina lui Dumnezeu nu-i era asemenea în frumusețe
9 pentru mulțimea crengilor sale:
iar pomii din grădina desfătării lui Dumnezeu erau geloși pe el.»
10 De aceea, acestea le spune Domnul: «Pentru că te-ai sporit în înălțime
și ți-ai pus vârful în mijlocul norilor, iar Eu l-am văzut când s-a semețit,
11 l-am dat în mâinile mai-marelui neamurilor [păgâne] și el l-a dat pieirii.
12 Și străini [răi] ca molima, dintre neamuri, l-au nimicit și l-au azvârlit pe munți: crengile lui au căzut prin toate râpile și ramurile i-au fost sfărâmate în toate câmpiile pământului și au coborât din umbra lor toate popoarele neamurilor și l-au doborât. 13 Iar pe [trunchiul] lui căzut s-au odihnit toate păsările cerului și pe ramurile lui au venit toate sălbăticiunile câmpului, 14 ca să nu

31,8 „chiparoși... pini... brazi": TM are „cedri... chiparoși/brazi... platani". ♦ „nu erau": negația a șocat probabil, și de aceea *Vaticanus* și alte manuscrise nu o au.
31,9 „pentru mulțimea...": TM are „frumos l-am făcut prin mulțimea...". ♦ „pomii din grădina desfătării lui Dumnezeu": TM are „pomii desfătării (ebr. *'ēden*) din raiul/grădina lui Dumnezeu".
31,10-14 Vv. 10-14 cuprind prima interpretare a poemului 2-9. Poemul este, formal, răspunsul cerut de întrebarea din v. 2, dar unii sunt de părere că el ar fi fost o unitate independentă, pe care profetul a integrat-o în profețiile împotriva Egiptului. Prima interpretare se face în termenii unei judecăți asupra Egiptului: pricina pentru care acesta merita să fie judecat era mândria, care sporise așa cum crescuse copacul (copacul simbolizându-l pe Faraon). Dumnezeu a dat copacul pe mâna „mai-marelui neamurilor" (Nabucodonosor, care a atacat Egiptul în 568 î.H. – *cf.* 29,19 și Ier. 43,12 TM) ca să-l doboare la pământ și să-l risipească pe munți, văi și albii de torente – în tot locul. V. 14 aduce două comentarii adresate conducătorilor pe care mândria îi putea pune în primejdie: li se amintește că sunt muritori, meniți tărâmului subpământean.
31,10 De la „ți-ai pus vârful", TM trece la persoana a III-a: „și-a înălțat vârful în mijlocul ramurilor dese și s-a ridicat inima lui întru înălțime".
31,11 În TM: „l-am dat în mâna mai-marelui neamurilor păgâne, care va face cu el după răutatea lui; [Eu] l-am lepădat".
31,12 „străini [răi] ca molima": gr. ἀλλότριοι λοιμοί; λοιμός poate fi (*vide* LEH *s.u.*) atât substantivul care înseamnă „molimă", ca în Iez. 7,21 sau 28,7, cât și adjectivul corespunzător, așa cum este indicat pentru Iez. 18,10. ♦ În TM frazarea e diferită: după „l-au tăiat/nimicit și l-au părăsit", „pe munți" face parte din propoziția următoare. ♦ „câmpiile": TM are „albiile/râpile". ♦ „din umbra lor toate popoarele neamurilor și l-au doborât": TM are „din umbra lui toate popoarele pământului și l-au părăsit".
31,14 „nu le-au [mai] stat dinainte": după Rahlfs, dar lecțiunea din *Alexandrinus* pare mai logică în context: „nu i-a mai stat dinainte".

se mai semeţească în înălţimea sa nici unul dintre pomii de pe lângă apă; şi nu au [mai] ajuns cu vârful în mijlocul norilor şi nu le-au [mai] stat dinainte cu semeţia lor nici unul dintre cei care beau apă, toţi au fost daţi morţii în adâncul pământului, în mijlocul fiilor oamenilor, împreună cu cei care coboară în groapă.» [15] Acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: «În ziua în care a coborât în sălaşul morţilor, adâncul l-a plâns şi Eu i-am oprit râurile şi i-am împuţinat belşugul de apă, iar Libanul s-a întunecat pentru el, toţi copacii câmpiei s-au sfârşit pentru el. [16] La zgomotul căderii lui s-au cutremurat neamurile [păgâne], când l-am coborât în sălaşul morţilor împreună cu toţi cei care se coboară în groapă, şi îi dădeau mângâiere în pământ toţi pomii desfătării şi toţi [copacii] aleşi ai Libanului, toţi cei care beau apă. [17] Căci şi ei au coborât o dată cu el în sălaşul morţilor, între cei loviţi de sabie, iar sămânţa lui, cei ce şi-au făcut adăpost în umbra lui, în mijlocul vieţii lor au pierit.

[18] Cu cine te-ai asemănat? Coboară şi fii dus în jos laolaltă cu pomii desfătării, în adâncul pământului: în mijlocul celor netăiaţi împrejur te vei

31,15 „în sălaşul morţilor": sintagma echivalează gr. εις ᾅδου, *litt.* „la Hades". ♦ După „sălaşul morţilor", în TM subiectul tuturor acţiunilor este Dumnezeu la persoana I: „am pus să fie jelit, am închis/silit adâncul etc.". ♦ Vv. 15-18 oferă a doua interpretare a poemului, *vide supra*, nota la 31,10. Aceasta duce mai departe imaginea tărâmului subpământean din versetul precedent. Copacul nu se prăbuşeşte, ci se scufundă în adânc, în locuinţa morţilor; urmarea acestui fapt neaşteptat este spaima uriaşă care i-a cuprins pe toţi copacii. Neamurile păgâne se cutremură de frică, iar copacii toţi se coboară alături de copacul cel falnic, într-un tablou care se lasă interpretat ca adunarea laolaltă a tuturor conducătorilor, ajunşi printre morţi. Judecata la care a fost supus Egiptul este în acelaşi timp judecata pregătită pentru toate neamurile, de la care nimeni nu va avea scăpare, aşa cum nu a putut avea scăpare nici copacul cel mai falnic, imagine a lui Faraon.

31,16 „s-au cutremurat": TM are „am cutremurat". ♦ „groapă": gr. λάκκος, sinonim cu βόθρος, *vide supra*, v. 14. ♦ „îi dădeau mângâiere în pământ": TM are „se mângâiau în adâncurile pământului".

31,17 „sămânţa": TM are „braţul lui". ♦ „în mijlocul vieţii lor": TM are „în mijlocul neamurilor".

31,18 „Cu cine te-ai asemănat? Coboară şi fii dus în jos laolaltă cu pomii desfătării": TM are „Cu cine te-ai asemănat astfel în slavă şi măreţie între pomii desfătării? Te-am coborât...". ♦ „în mijlocul celor netăiaţi împrejur te vei culca": Daniel Block se întreabă de ce i-ar şoca pe egipteni alăturarea de cei netăiaţi împrejur şi vede aici un indiciu despre circumciderea practicată în unele cazuri de egipteni, ca şi de alte popoare orientale (Block, 1998, vol. II, p. 218; *cf. infra*, notele 32,29 şi 32,30, referinţele la Edom şi sidonieni). Şi Flavius Iosephus dă mărturie despre circumcizie la alte popoare din

culca, alături de cei loviţi de sabie. Aşa [şi] Faraon şi mulţimea tăriei lui», spune Stăpânul [meu], Domnul."

32 [1] Şi a fost [aşa:] în anul al unsprezecelea, în luna a douăsprezecea, în prima [zi] a lunii: a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [2] „Fiu al omului, porneşte un bocet pentru Faraon, regele Egiptului, şi spune-i:

«Cu un leu al neamurilor ai fost asemănat,
iar tu ca balaurul din mare
împungeai cu râurile tale

Orient: „Şi fenicienii, şi sirienii din Palestina au învăţat de la egipteni să se taie împrejur" (*Antichităţi iudaice* VIII,X,3, Hasefer, 1999, trad. de Ion Acsan). Spre deosebire de circumcizia evreilor, semn al apartenenţei la comunitatea Legământului, la egipteni circumcizia era practicată în cadrul unor ceremonii în masă şi împrumutase mai degrabă semnificaţia unui anumit statut social: o inscripţie de la Naga ed-Der, din sec. XXIII î.H., conţine mărturia unui tânăr care a fost circumcis „împreună cu alţii o sută douăzeci" şi care se prezintă drept „un om de rând cu bună reputaţie, care-şi duce viaţa pe bucata sa de pământ, ară pământul cu boii săi etc." (*Ancient Near Eastern Texts...*, p. 326). ♦ Ultimul verset al capitolului este implicit un răspuns la întrebarea din v. 2, pe care o reia într-o formă uşor diferită.

32,1-16 W. Zimmerli (1983, p. 158) analizează pasajul 32,1-16 într-o încercare de plasare cronologică: absenţa referirilor la evenimente istorice este slab suplinită de presupunerea că vv. 11-14 pot fi anterioare domniei lui Nabucodonosor sau măcar anterioare campaniei lui în Egipt, din al treizeci şi şaptelea an al acestei domnii (568/567 î.H.). ♦ J. Wevers (*ad loc.*) consideră că pericopa 32,1-16 este, din punct de vedere formal, o colecţie de şase piese, după cum o indică formulele introductive din vv. 3 şi 11, cele conclusive din vv. 8, 14 şi 16, precum şi formula de recunoaştere din v. 15. Cele şase părţi distincte ar fi aşadar: v. 2, vv. 3-8, vv. 9-10, vv. 11-14, v. 15 şi v. 16. Secţiunea originară poate fi detectată în primele două părţi şi este interpretabilă ca fragment dintr-o lamentaţie îmbinată cu o profeţie de judecată (care funcţionează ca un comentariu al lamentaţiei). A treia parte, vv. 9-10, renunţă cu totul la figura balaurului; prin lipsa legăturii cu segmentul precedent şi schimbarea de stil îşi vădeşte caracterul de adăugire ulterioară.

32,1 „anul al unsprezecelea": în *Vaticanus* şi alte câteva manuscrise apare varianta: „al doisprezecelea" – ca în TM, ceea ce ar însemna februarie-martie 585 î.H. (BJ, *ad loc.*); variante apar şi în indicarea lunii („a zecea").

32,2 „leu": simbol frecvent al regalităţii în iconografia egipteană. Ramses III, de exemplu, este comparat în inscripţii cu „un leu înfuriat", iar pe portretul său sunt înscrise cuvintele „leul, stăpânul victoriei..." (*Ancient Near Eastern Texts...*, p. 263). ♦ „împungeai": verbul κερατίζω înseamnă exact „a împunge cu coarnele". ♦ „râurile tale": TM are „râurile lor". ♦ Pentru prorocirea că apele Egiptului vor fi pângărite, *cf.* Is. 19,6 (*vide* şi Boadt, 1980, p. 174).

şi tulburai apa cu picioarele tale
şi călcai pe râurile tale.»
3 Acestea le spune Domnul:
«Voi arunca peste tine năvoade de multe popoare
şi te voi trage în cârligul Meu
4 şi te voi întinde la pământ:
câmpiile se vor umple de tine
şi voi aşeza pe tine toate păsările cerului
şi voi sătura cu tine toate sălbăticiunile de pe întregul pământ.
5 Şi-ţi voi azvârli cărnurile pe munţi
şi [îi] voi sătura cu sângele tău
6 şi pământul va musti de scârnele tale,
de la mulţimea ta din munţi:
voi umple râpile cu tine.
7 Şi voi acoperi [cu văl] cerul când tu te vei stinge
şi stelele lui le voi întuneca,
soarele îl voi învălui în nor
şi luna nu-şi va mai arăta lumina.
8 Toţi luminătorii cerului se vor întuneca asupră-ţi
şi voi aduce întuneric peste ţara ta» – spune Stăpânul [meu], Domnul.
9 «Şi voi înverşuna inima multor popoare,
când te voi duce în robie între neamuri,
într-o ţară pe care nu ai cunoscut-o.
10 Şi se vor mohorî din pricina ta neamuri multe
şi regii lor de mare uluire vor fi cuprinşi
când paloşul Meu va zbura în faţa lor,

32,3 „năvoade de multe popoare şi te voi trage în cârligul Meu": TM are „năvodul Meu, în mijlocul a multe popoare, [ele] te vor trage în năvodul Meu".
32,4 „câmpiile se vor umple de tine": TM are „pe faţa câmpiei te voi azvârli".
32,5 „şi [îi] voi sătura cu sângele tău": TM are „voi umple văile cu rămăşiţele tale". Traducătorul LXX a citit *dam...*, „sânge", în loc de *ram...*
32,6 „scârnele": gr. προχώρημα, „excrement", este un hapax în LXX.
32,8 „Toţi luminătorii cerului", *litt.* „Toate care arată lumina în cer".
32,9 „când te voi duce în robie", *litt.* „când voi duce robia ta". TM are *litt.* „când voi duce sfărâmarea ta". ♦ „într-o ţară": TM are „în ţări".
32,10 „de mare uluire vor fi cuprinşi": gr. ἐκστάσει ἐκστήσονται. TM are „li se va zbârli părul". ♦ „aşteptându-şi [şi ei] căderea": TM are „vor tremura clipă de clipă fiecare".

din ziua căderii tale aşteptându-şi [şi ei] căderea.»
11 Căci acestea le spune Domnul:
«Paloşul regelui Babilonului va veni [asupra] ta
12 cu săbiile uriaşilor
şi voi doborî tăria ta;
[răi] ca molima [sunt ei] toţi între neamuri
şi vor nimici sfruntarea Egiptului
şi va fi sfărâmată întreagă tăria lui.
13 Şi-i voi da pieirii toate dobitoacele
de lângă apa multă,
şi defel nu-l va mai tulbura picior de om
şi pas de dobitoace nu-l va mai călca.
14 Aşa li se vor linişti atunci toate apele
şi râurile lor vor curge ca untdelemnul», spune Domnul.
15 «Când voi da pieirii Egiptul
şi ţara va fi pustiită laolaltă cu tot ce este în ea,
când îi voi împrăştia pe toţi cei care locuiesc în ea,
[atunci] veţi cunoaşte că Eu sunt Domnul.
16 Bocet este şi tu îl vei boci
şi fiicele neamurilor îl vor boci:
pentru [ţara] Egiptului şi pentru întreagă tăria ei vor boci»,
spune Stăpânul [meu], Domnul."
17 Şi a fost [aşa:] în anul al doisprezecelea, în luna întâi, într-a cincisprezecea [zi] a lunii, a fost cuvântul Domnului către mine, zicând:

32,12 „uriaşilor": TM are „vitejilor", *vide infra*, nota la 32,27. ♦ „tăria": TM are „mulţimea"; la fel şi la v. 18. 26 etc., *infra*.
32,14 În TM subiectul este tot Dumnezeu.
32,15 „pieirii": TM are „pustiirii". ♦ „tot ce este în ea", *litt.* „plinătatea ei". ♦ „împrăştia": TM are „lovi".
32,16 „tu îl vei boci": TM are „îl vor boci" (impersonal).
32,17-32 W. Zimmerli (1983, p. 139) datează secvenţa 32,17-32 la puţin timp după căderea Ierusalimului, pentru că prorocirea conţine ameninţarea unei căderi ruşinoase a Egiptului. ♦ J. Wevers comentează secvenţa 32,17-32 ca pe o prezenţă singulară în cartea lui Iezechiel, o jelanie în formă determinată (forma verbală atestată în Septuaginta aici este θρήνησον, în legătură evidentă cu substantivul θρῆνος, termen înregistrat în 2Rg. 1,17; 2Par. 35,25; Is. 14,4; Ier. 7,29; şi, la plural, οἱ θρῆνοι, în 2Par. 35,25); observă însă că, din păcate pentru studierea acestei specii literare, pasajul de faţă reprezintă unica ilustrare limpede a unui cânt de jale de felul acesta în Vechiul Testament.

18 „Fiu al omului, boceşte pentru tăria Egiptului,
[căci] neamurile le vor coborî pe fiicele ei moarte
în adâncul pământului,
la cei care coboară în groapă. [19]
20 În mijlocul celor loviţi de sabie vor cădea împreună cu el şi întreagă
tăria lui va fi culcată [în groapă]. 21 Şi-ţi vor spune uriaşii: «În adâncul
gropii să fii, decât cine eşti mai presus?» Coboară-te şi culcă-te laolaltă cu
cei netăiaţi împrejur, în mijlocul celor loviţi de sabie. 22 Acolo [sunt] Assur
şi toată adunarea lui: toţi cei loviţi acolo au ajuns: şi mormântul lor [se află]
în adâncul gropii şi s-a aşezat adunarea lui împrejurul mormântului, toţi cei
loviţi, care au căzut de sabie, 23 cei care aduceau spaima pe pământul vieţii.
24 Acolo [este] Ailam şi toată oastea sa împrejurul mormântului său, toţi
cei loviţi care au căzut de sabie şi cei care au coborât netăiaţi împrejur în

---

Iezechiel se mai referise la lamentaţie în 2,10, în legătură cu sulul pe care l-a primit cu porunca de a-l înghiţi. J. Wevers face distincţie între lamentaţiile menţionate mai înainte şi acest cânt de jale. Conţinutul cântului de jale de aici a suferit de pe urma transmiterii textului şi, ca o consecinţă a deteriorării, a fost supus unor adăugiri ce par să fi fost la început comentarii ale cântului originar: Wevers consideră că finalul cântului originar era v. 28. ♦ Pentru echivalarea poetică dintre Faraon şi Egipt, *cf.* Is. 30,2 şi Ier. 46,2 TM (*vide* şi Boadt, 1980, p. 174).

32,17 „luna întâi": nu apare în TM. ♦ „anul al doisprezecelea...": dacă datările sunt corecte, indicaţia se referă la martie-aprilie 586 î.H., deci anterior profeţiei precedente (*cf.* BJ, *ad loc.*).

32,18 „neamurile... groapă": în TM textul e corupt şi traducerile sunt conjecturale; s-ar putea înţelege: „coboar-o împreună cu fiicele neamurilor, măreţe, în adâncurile pământului, împreună cu cei care coboară în groapă".

32,19 Verset corupt în prima parte şi pe care Origen îl propune spre scoatere; partea a doua e asemănătoare cu TM: „coboară şi culcă-te împreună cu cei netăiaţi împrejur". LXX l-a deplasat la sfârşitul v. 21.

32,21 „îţi vor spune uriaşii": TM are „au spus mai-marii vitejilor". Şi în TM vv. 19-21 sunt foarte neclare. Pentru „uriaşii", *vide infra*, nota la 32,27. ♦ „cei netăiaţi împrejur": *vide supra*, nota la 31,18. ♦ „în mijlocul celor loviţi de sabie": insistenţa asupra acestei categorii alăturate celei a „netăiaţilor împrejur" (*vide supra*, 31,18 şi *infra*, 32,25.28.30 etc.) sugerează că e vorba de o moarte dezonorantă, probabil de executarea criminalilor şi a făcătorilor de rele (*cf.* Is. 14,19), spre deosebire de moartea eroică a războinicilor care coboară în Şeol „cu săbiile sub capete" (Block, 1998, vol. II, p. 218; *vide infra*, nota la 32,27).

32,23 „aduceau spaima", *litt.* „dădeau spaima lor/de ei". La fel şi la vv. 24, 26 etc. ♦ „pământul vieţii": TM are „pământul celor vii"; la fel şi la vv. 24, 27 etc.

32,24 „Ailam" = Elamul, străvechi teritoriu situat la nord-est de Tigru şi Eufrat, atestat încă din mileniul III î.H., în munţii Zagros; capitala sa de mai târziu, Susa, a devenit

adâncul pământului, cei care aduceau spaima pe pământul vieţii: şi şi-au primit pedeapsa laolaltă cu cei care au coborât în groapă, 25 în mijlocul celor loviţi.
26 Acolo au fost puşi Mosoch şi Thobel şi întreagă tăria lor împrejurul mormântului său, toţi cei loviţi ai săi, toţi cei netăiaţi împrejur loviţi de sabie, care aduceau spaima pe pământul vieţii. 27 Şi au fost culcaţi laolaltă cu uriaşii care au căzut din veac, care au coborât în sălaşul morţilor cu armele lor de război şi şi-au pus săbiile sub capete: şi nelegiuirile le erau în

---

unul dintre oraşele de căpetenie ale imperiului pers. Contingentele elamite s-au alăturat armatei asiriene în campaniile împotriva regatului Iuda (Is. 22,6). *Vide* şi profeţia lui Ieremia împotriva Elamului, Ier. 25,15-20 LXX (= TM 49,35-39).

32,25 În TM: „În mijlocul celor străpunşi i-au pus culcuş cu toată mulţimea lui cu mormintele lor de jur-împrejur, toţi netăiaţi împrejur străpunşi de sabie pentru că au adus groază pe pământul celor vii şi au purtat ocara cu cei care coboară în groapă, au fost puşi în mijlocul celor străpunşi".

32,26 „Mosoch şi Thobel": ebr. *Meşekh* şi *Tubhal* – *vide* nota la 27,13. ♦ „întreagă tăria lor împrejurul mormântului său": TM are „toată mulţimea lui cu mormintele lor de jur-împrejur" (ca la v. 25).

32,27 În TM versetul începe: „*Nu* au fost culcaţi, ei cei netăiaţi împrejur, laolaltă cu vitejii...". Negaţia este esenţială în acest context: războinicii neamurilor nu vor împărtăşi soarta „vitejilor"/„uriaşilor", adică a acelor războinici care au parte de o moarte eroică şi de funeralii onorante. Înmormântarea soldaţilor „cu săbiile sub capete" este atestată în Orientul antic (Block, 1998, vol. II, p. 228). ♦ „uriaşii": gr. γίγαντες echivalează aici ebr. *gibbōrīm*, „cei puternici/viteji"; în Gen. 6,4, acelaşi cuvânt grecesc traduce ebr. *nᵉphilīm* („uriaşi") în episodul atât de controversat în exegeza biblică al relaţiilor dintre „fiii lui Dumnezeu" şi „fiicele oamenilor" de pe urma cărora s-au născut „uriaşii de odinioară, oamenii cei vestiţi". Între aceştia, Gen. 10,8-9 îl aminteşte cu admiraţie pe Nebrod (Nimrod TM), „primul uriaş de pe pământ, un uriaş vânător înaintea Domnului Dumnezeu". Ulterior, termenul este aplicat exclusiv neamurilor păgâne şi desemnează luptători de elită (Gen. 14,5; 2Rg. 20-22; Is. 3,2; 13,3) sau chiar „oameni nemăsurat de mari" (Num. 13,32-33). TM, unde „vitejii" *nu* împărtăşesc după moarte soarta categoriilor ignobile (cei netăiaţi împrejur, cei loviţi de sabie), pare să dea mărturie despre o veche tradiţie iudaică în care personajele antediluviene erau percepute în mod pozitiv (Block, 1998, vol. II, p. 228). Dimpotrivă, traducerea greacă a versetului, din care lipseşte negaţia (deşi inclusiv începutul versetului următor, v. 28, „şi tu/iar tu...", presupune prezenţa unei negaţii în versetul anterior!), este tributară unei percepţii total negative a figurilor antediluviene, contaminată în cazul lui Flavius Iosephus de mitologia greacă: „Căci mulţi dintre îngerii Domnului, unindu-se cu femeile pământene, au zămislit feciori nelegitimi..., şi ei au săvârşit isprăvi asemănătoare cu cele pe care au cutezat să le înfăptuiască, după spusele grecilor, Giganţii" (*Antichităţi iudaice* I,III,1).

oase, pentru că i-au înfricoşat pe uriaşi pe pământul vieţii. [28] Şi tu vei fi culcat în mijlocul celor netăiaţi împrejur, laolaltă cu cei loviţi de sabie.

[29] Acolo au fost puşi mai-marii lui Assur, cei care şi-au dat tăria pe o lovitură de sabie; ei au fost culcaţi laolaltă cu cei loviţi, laolaltă cu cei ce coboară în groapă.

[30] Acolo [sunt] toţi mai-marii de la miazănoapte, toate căpeteniile lui Assur, care au coborât loviţi, cu [toată] spaima lor şi cu tăria lor, au fost culcaţi [acolo], netăiaţi împrejur, laolaltă cu cei loviţi de sabie, şi şi-au primit pedeapsa laolaltă cu cei care au coborât în groapă.

[31] Pe aceia îi va vedea regele Faraon şi va fi mângâiat de întreagă tăria lor", spune Stăpânul [meu], Domnul. [32] „Căci am adus spaima de el pe

32,29 „Assur": TM are „Edom". În TM: „Acolo e Edom, regii şi principii lui, care au fost puşi cu [toată] vitejia lor laolaltă cu cei străpunşi de sabie, şi ei sunt culcaţi laolaltă cu cei netăiaţi împrejur, cu cei care coboară în groapă".
32,30 „toate căpeteniile lui Assur": TM are „toţi sidonienii". ♦ „şi-au primit pedeapsa": TM are „şi-au purtat ocara".
32,31 „tăria": ca şi mai sus, TM are „mulţimea". Apoi TM are în plus „străpunşi de sabie, Faraon şi toată oastea lui". ♦ Ultimele două versete ale capitolului par să fie o adăugire. Cel dintâi este afirmaţia divină că Faraon va găsi mângâiere numai în faptul că soarta Egiptului va fi împărtăşită de toate celelalte neamuri măreţe ale trecutului. Al doilea se articulează slab prin referirea la neamurile glorioase care au părut tari la vremea lor; chiar dacă au crezut că sunt puternice şi că sunt mai presus de Israel, tot ce au împlinit a fost rezultatul planului divin. Această ultimă afirmaţie face să reiasă clar că rostul profeţiilor împotriva neamurilor străine este acela de a le da exilaţilor siguranţa că totul se află în mâna lui Dumnezeu, că cele ce se petrec cu ei fac parte din planul divin. Chiar dacă poporul ales se află în exil, el nu a fost înfrânt de zeii altor neamuri, ci a fost pedepsit de Dumnezeu, care urmează să îi judece şi să îi pedepsească pe cei ce au acţionat împotriva poporului lui Dumnezeu. Neamurile străine nu vor putea împiedica restaurarea poporului lui Dumnezeu şi nici nu vor putea face ca Dumnezeu să nu se mai îngrijească de poporul Său, pe care îl va aşeza iarăşi în Pământul făgăduinţei. ♦ Seria de profeţii împotriva neamurilor păgâne îşi are originea în perioada din preajma căderii Ierusalimului. Mai mult ca oricând, sunt semnificative indicaţiile de datare, abundente în cartea lui Iezechiel (şi specifice ei). Cadrul strict istoric este întărit şi de prezentările neamurilor care sunt judecate, din perspectiva vinei fiecăruia faţă de Israel. Dumnezeu pregăteşte soarta fiecăruia acţionând în exclusivitate în interesul lui Israel. Exilul în Babilon nu este singurul eveniment care afectează planul concret, prezent, al poporului ales. El trecuse prin experienţe dramatice, la care îl supuseseră neamurile învecinate. Fiecare dintre aceste popoare contribuise în vreun fel la soarta prezentă a lui Israel şi acum avea interesul de a o menţine. Iezechiel înţelege această situaţie (politică, economică şi militară) şi o defineşte în termenii atitudinii neamurilor respective faţă de Israel

pământul vieţii, dar a fost culcat în mijlocul celor netăiaţi împrejur, laolaltă cu cei loviţi de sabie, Faraon şi toată mulţimea lui", spune Stăpânul [meu], Domnul.

33 [1] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [2] „Fiu al omului, grăieşte-le fiilor poporului tău şi spune-le: «[Dacă] Eu Îmi aduc sabia peste

şi faţă de Dumnezeu. În aceeaşi dezvoltare a analizei, el vesteşte ce va face Dumnezeu; scopul este explicit: să le dea încredere israeliţilor că se vor întoarce acasă, în ţara lor, fără să fie în vreun fel împiedicaţi de neamurile care li se opuseseră mai înainte. Profeţiile adresate neamurilor păgâne sunt în acelaşi timp o declaraţie autoritară privind puterea Dumnezeului lui Israel şi felul în care El poate decide soarta altor neamuri. Căderea Ierusalimului este o dovadă a puterii lui Dumnezeu, iar prin aceasta se garantează împlinirea profeţiilor împotriva neamurilor păgâne. Această desfăşurare de raţionament este garanţia viitorului lui Israel. Cum neamurile păgâne vor fi nevoite să Îl recunoască pe Dumnezeu ca Domn, ele nu Îl vor putea împiedica să acţioneze în favoarea lui Israel (*vide* şi Is. 40,21-31; 43,1-15; 45,7-12).
33 În mod obişnuit, capitolele 33–48 sunt considerate a treia (şi cea din urmă) parte a cărţii (ce se poate subîmpărţi, la rându-i în 33–39 şi 40–48), conţinând un *corpus* de profeţii de mântuire pentru Israel, de un radicalism fără precedent. Două atitudini distincte faţă de mântuire par să stea alături: judecata divină asupra celor drepţi şi nedrepţi din Israel şi o atitudine generală de binecuvântare divină condiţionată, care continuă şi după refacerea destinului poporului (*e.g.* 35,17-22; 43,11). Aşa cum dezastrul a fost cândva necesar pentru a crea condiţiile de pocăinţă şi de convertire, acum o mântuire nemeritată, din pură bunăvoinţă divină, e aşteptată să producă acelaşi efect.
33,1-20 W. Zimmerli (1983, pp. 189-190) analizează secvenţa 33,1-20 şi constată că ne aflăm în faţa unui adăugiri târzii; tematic, pasajul îşi propune să dezvăluie o altă faţetă a îndatoririlor profetului, faţetă care trebuie să fi căpătat o însemnătate aparte în vremea de după căderea Ierusalimului.
33,2 Cel pus să stea de strajă este o figură importantă la vreme de război; el are responsabilitatea de a avertiza atunci când se produce un atac, astfel încât toţi să se poată adăposti în cetate şi să o apere. Lui Iezechiel i s-a poruncit să-i amintească poporului rolul şi responsabilitatea celui pus să vegheze; în măsura în care poporul îşi înţelege rolul, stând singur de veghe la împlinirea propriilor sale îndatoriri, Iezechiel nu mai este răspunzător pentru soarta fiecăruia în parte. Ca şi în pasajul 3,16-19 (care reprezintă un preludiu al segmentului de faţă), profetului îi revine obligaţia de a-i avertiza pe oameni cu privire la judecata lui Dumnezeu, care i-a condamnat pentru nelegiuirile lor; rolul pozitiv al profetului în această desfăşurare cu final sumbru ţine de străduinţa de a-i convinge pe oameni să se căiască; dacă o face, atunci profetul îşi salvează propria viaţă; dacă nu îi avertizează, el va fi considerat vinovat pentru moartea nelegiuiţilor. În contextul cap. 3, referirea la cel pus de strajă putea fi o trimitere la evenimentele anunţate în cap. 4–24. Revenirea la această temă în cap. 33 poate fi interpretată ca o afirmare a

o țară și poporul țării își ia un om dintre ei și-l pune străjer pentru ei [3] și
[acela] va vedea sabia venind peste țară și va trâmbița din trâmbiță și-i va
da semn poporului, [4] și va auzi cel ce aude sunetul trâmbiței, dar nu se va
păzi și sabia va veni și-l va lua, [atunci] sângele îi va fi asupra capului său.
[5] Pentru că auzind sunetul trâmbiței nu s-a păzit, sângele său va fi asupră-i,
iar cel care s-a păzit și-a izbăvit sufletul. [6] Și dacă străjerul vede sabia
venind și nu dă semn cu trâmbița și poporul nu se păzește și, venind sabia,
ia pe unul dintre ei, acesta este luat din pricina nelegiuirii sale, dar sângele
îl voi cere din mâna străjerului.»

[7] Și tu, fiu al omului, pe tine te-am pus străjer pentru casa lui Israel și
vei auzi cuvânt din gura Mea. [8] Când Eu îi spun păcătosului: «De moarte
vei muri», iar tu nu vorbești, pentru ca necredinciosul să se păzească de
calea sa, nelegiuitul va muri din pricina nelegiuirii sale, dar sângele lui îl
voi cere din mâna ta. [9] Dacă tu însă îi dai de veste necredinciosului să se
întoarcă de la calea sa și el nu se întoarce de la calea sa, acesta va muri din
pricina impietății sale, dar tu ți-ai izbăvit sufletul.

[10] Și tu, fiu al omului, spune-i casei lui Israel: «Așa ați vorbit, spunând:
'Rătăcirile noastre și nelegiuirile noastre sunt asupra noastră, și în ele ne
mistuim. Și cum vom trăi?'» [11] Spune-le: «Viu [sunt] Eu, acestea le spune
Domnul: 'Nu voiesc moartea celui fără de lege, cât să se întoarcă cel fără de
lege de la calea sa și să fie viu. Întoarceți-vă cu totul de la calea voastră – de
ce [să] muriți, casă a lui Israel?'»

[12] Spune-le fiilor poporului tău: «Dreptatea celui drept nu-l va scăpa în
ziua în care va rătăci, iar nelegiuirea celui fără de lege nu-i va dăuna în ziua

---

faptului că profetul își împlinise misiunea, îi avertizase pe oameni, dar ei nu se căiseră și tocmai de aceea se aflau în exil. Această interpretare a pasajului, cu accentuarea fermă a împlinirii mesajului profetic, aruncă o lumină asupra speranțelor întemeiate pentru viitor, de întoarcere la credință și în patria făgăduită.

33,7 La sfârșit, TM are în plus: „și le vei da de știre din partea Mea".

33,10-20 Pentru interpretarea pericopei 33,10-20 din punctul de vedere al responsabilității individuale, *vide supra*, nota la 14,12. ♦ Avertismentul celui pus de strajă către nelegiuiți amintește cadrul discuției despre omul drept și omul nedrept din cap. 18.

33,11 „Întoarceți-vă cu totul", *litt.* „întoarceți-vă cu întoarcere" – semitism. TM are aici: „Întoarceți-vă, întoarceți-vă".

33,12 „iar cel drept nicidecum nu se va putea izbăvi": TM are „iar cel drept nu va putea trăi din ea (= din dreptatea sa) în ziua în care va păcătui". Tema căinței din vv. 12-16 amintește îndeaproape pasajul 18,21-24: aici este însă discutat mai întâi cazul celui drept

când se va întoarce de la nelegiuirea sa; iar cel drept nicidecum nu se va
putea izbăvi. [13] Când Eu îi spun celui drept: ['cu viață vei trăi'] [și] acesta
se încrede în dreptatea sa, și săvârșește nelegiuire, toate faptele lui de drep-
tate nu se vor mai aminti; în nelegiuirea pe care a săvârșit-o, în aceea va
muri. [14] Și când Eu îi spun celui necredincios: 'Cu moarte vei muri', și el se
întoarce de la păcatul lui și săvârșește judecată și dreptate [15] și dă zălogul
înapoi și plătește îndărăt ce a jefuit și umblă după poruncile vieții, încât să
nu săvârșească strâmbătate, [atunci] negreșit va fi viu și nu va muri. [16]
Toate păcatele lui, cu care a păcătuit, nu vor mai fi amintite. Pentru că a
săvârșit judecată și dreptate, întru acestea va fi viu.»

[17] Și vor spune fiii poporului tău: «Nu este dreaptă calea Domnului.»
Dar însăși calea lor nu este dreaptă. [18] Când cel drept se întoarce de la drep-
tatea sa și săvârșește nelegiuiri, [atunci] va muri întru ele; [19] iar când
păcătosul se întoarce de la nelegiuirea sa și săvârșește judecată și dreptate,
întru acestea el va fi viu. [20] Și aceasta ați spus: «Nu este dreaptă calea
Domnului.» Vă voi judeca pe fiecare după căile sale, casă a lui Israel."

[21] Și a fost [așa:] în anul al doisprezecelea al robiei noastre, în luna a
douăsprezecea, în [ziua] a cincea a lunii, a venit la mine unul care scăpase
din Ierusalim, zicând: „A căzut cetatea." [22] Și fusese mâna Domnului asupra
mea în seara dinainte de a veni acela și îmi deschisese gura, până să vină
[el] la mine dimineața și gura mi-era deschisă, nu mai era ținută închisă.

---

care greșește și abia apoi al celui ticălos care se întoarce la calea cea bună. Faptele drepte, convertirea aduc viața în locul morții: acesta este mesajul important pe care Iezechiel îl transmite exilaților din Babilon, care ajunseseră în nenorocire din pricina abaterilor și a greșelilor. Chiar dacă judecata poate părea nedreaptă (cel drept este condamnat dacă greșește, cel ticălos este salvat dacă se căiește), mesajul spune limpede că Dumnezeu îl va judeca pe fiecare în parte (v. 20; *cf.* 18,25-30).

33,13 Versetul pare incomplet; punctuația din ediția Rahlfs impune o completare cu expresia ce apare în pasajul similar din 3,21 „cu viață vei trăi", prezentă în TM și într-un paralelism perfect cu „Cu moarte vei muri" din v. 14. De altfel, ζωὴ ζήσῃ καὶ apare în unele manuscrise, iar în recensiunea lui Origen e marcat cu asterisc.

33,21 „a douăsprezecea": TM are „a zecea". ♦ „unul", *litt.* „acela". ♦ Segmentul 33,21-22 conține continuarea directă a celor spuse la 24,25-27. ♦ Indicația „în anul al doisprezecelea" a fost contestată, pentru că presupune că fugarului i-ar fi trebuit optsprezece luni pentru a ajunge de la Ierusalim la Babilon; or, unei caravane îi trebuiau aproximativ patru luni (*cf.* 2Ezd. 7,9; 9,31). Unele manuscrise par să susțină citirea „al unsprezecelea an", care ar reduce la șase luni durata călătoriei (*cf. e.g.* BJ, TOB, *ad loc.*; Biggs, 1996, p. 106). Această dată este coroborată și de 4Rg. 25,2-3 și Ier. 39,2 TM.

[23] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [24] „Fiu al omului, cei care locuiesc în ţinuturile pustiite din ţara lui Israel spun: «Unul era Avraam şi a avut în stăpânire ţara, iar noi suntem mai mulţi, nouă ne-a fost dată ţara în stăpânire.»

[25] De aceea, grăieşte-le: «Acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: [[26]] [27] 'Viu [sunt] Eu; cei din [locurile] pustiite vor cădea de sabie şi cei de pe faţa câmpiei vor fi daţi spre mâncare sălbăticiunilor câmpului; şi pe cei din [cetăţile] întărite şi pe cei din peşteri cu molimă îi voi da morţii. [28] Şi voi preface ţara în pustie şi se va stinge sfruntarea tăriei acesteia şi munţii lui Israel vor fi pustiiţi ca să nu [mai] fie cine să-i străbată. [29] Şi vor cunoaşte că Eu sunt Domnul; şi le voi face ţara o pustietate şi va fi pustiită pentru toate spurcăciunile lor, pe care le-au făcut.'»

[30] Şi tu, fiu al omului, [iată,] fiii poporului tău grăiesc despre tine pe lângă ziduri şi la porţile caselor şi grăiesc unul către altul, zicând: «Să ne

---

33,23 Segmentul 33,23-29 conţine acuzaţii formulate împotriva celor rămaşi în Ierusalim după căderea oraşului şi deportarea unei părţi a locuitorilor acestuia. Cei rămaşi pretindeau (v. 24) că ei sunt stăpânitorii de drept ai ţării, aducând ca argument (pe lângă absenţa oricărora care să ridice pretenţii) că Avraam primise ţara pe care Dumnezeu i-o promisese şi că lui i se vestiseră numeroşi urmaşi (Gen. 12,1-3,7; 13,14-17; 15,17-21; 17,5-8; 22,15-18; Deut. 9,5); ei erau descendenţii lui Avraam şi ei se aflau în ţara făgăduită, aşadar ţara era a lor; pretenţia pe care o ridicau asupra pământului avea o componentă implicită: cei aflaţi în Ierusalim erau cei care continuau poporul ales, fiind în relaţie directă cu Dumnezeu. Iezechiel respinge ferm această pretenţie, aducând ca argument faptul că ei nu se comportă ca popor al lui Dumnezeu. ♦ Pentru „amuţirea" lui Iezechiel, vezi 3,24-27 şi 24,27.

33,24 Versetul acesta conţine singura referire a lui Iezechiel la Avraam; *vide* şi Is. 51,2. ♦ J. Pons (1986, p. 218) remarcă, pe de o parte, absenţa din textul lui Iezechiel a referirilor la patriarhi (cu excepţia menţionării ruperii de descendenţă din v. 20,5) şi, pe de altă parte, absenţa menţionării dreptului de proprietate a lui Israel asupra ţării pe care i-a dăruit-o Dumnezeu, prin deposedarea neamurilor (a căror vinovăţie justifică pedepsirea). Vv. 24-26 conţin în egală măsură o referire la patriarhul Avraam şi la stăpânirea asupra ţării, dar pericopa stă sub semnul ironiei.

33,25-26 *Codex Alexandrinus* are în plus: „Mâncaţi pe sânge şi vă ridicaţi ochii spre idolii voştri şi vărsaţi sânge: şi veţi [mai] moşteni ţara? [26] V-aţi sprijinit pe sabia voastră, aţi făcut spurcăciune şi fiecare l-a pângărit pe aproapele său [alte manuscrise: «a pângărit-o pe femeia aproapelui său»]: şi veţi [mai] moşteni ţara astfel? [27] De aceea, spune-le: «Aşa spune Stăpânul meu, Domnul. Viu sunt Eu...»". În TM, v. 25 este la fel ca în *Alexandrinus*, iar v. 26 este: „Vă sprijiniţi pe sabie, voi, femeile, aţi făcut spurcăciune, voi, bărbaţilor, aţi pângărit fiecare pe femeia aproapelui vostru: şi veţi moşteni ţara?".

33,30-33 Bernhard Lang (1986) foloseşte acest grupaj de versete pentru a arăta că profetul nu este doar comparabil cu un actor care evoluează în spaţiul public, ci el efectiv

adunăm şi să ascultăm cele ce vin de la Domnul»; [31] ei vin la tine aşa cum se adună poporul şi se aşază dinaintea ta şi ascultă cuvintele tale, dar nu le împlinesc, căci este minciună în gura lor şi inima lor [se ia] după cele pângărite. [32] Şi tu vei fi pentru ei ca un sunet de harfă cu glas dulce, [cu strunele] bine potrivite; şi îţi vor asculta vorbele, dar nu le vor împlini. [33] Dar atunci când vor veni [acestea], ei vor spune: «Iată, au venit»; şi vor cunoaşte că era un profet în mijlocul lor."

34 [1] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [2] „Fiu al omului, proroceşte împotriva păstorilor lui Israel, proroceşte şi spune-le păstorilor:

---

cânta din gură şi din instrument pentru a atrage mulţimea şi a-i transmite mesajul său. Din acest punct de vedere, profetul se aseamănă cu barzii ori rapsozii Antichităţii. ♦ Adresarea directă a profetului, într-un moment de criză maximă, se face de pe o poziţie de autoritate: căderea Ierusalimului era confirmarea prorocirii lui, Iezechiel îşi dovedise prin aceasta autenticitatea misiunii, iar cuvântul lui trebuia să fie ascultat, pentru că urma să se adeverească în scurt timp. Era un personaj care îşi câştigase popularitatea, despre care oamenii vorbeau şi la care se adunau, ca să-l audă vorbind – şi, cu toate acestea, îi dădeau prea puţină ascultare, nu îşi schimbau modul de viaţă aşa cum le-o cerea el. Situaţia îi provoca exasperare profetului, fără îndoială; era însă încurajat de Dumnezeu să-şi ducă până la capăt misiunea, pentru că, atunci când cuvintele lui aveau să se împlinească, poporul avea să-şi aducă aminte că existase un profet care îl prevenise. Isaia (8,16.18) vorbeşte într-un mod similar despre el însuşi şi copiii săi ca semne trimise de Dumnezeu pentru Israel. Mesajul profetic este aşadar recunoscut abia când se transformă în fapt (*cf.* şi Is. 55,10-11; Ier. 28,9 TM; Deut. 18,21-22). Cuvintele de acum ale lui Iezechiel (vv. 30-33) pot avea mai multă greutate, pentru că au în spate prestigiul altor cuvinte profetice care tocmai se împliniseră; el poate spera mai mult ca oricând că cei care îl aud îi vor da ascultare şi se vor converti.

33,30 „unul către altul", *litt.* „un om către fratele său".

33,31 „căci este minciună... cele pângărite": TM are „căci gura lor e plină de patimi, pe acestea le înfăptuiesc, iar inima lor umblă după câştig nedrept".

33,32 „ca un sunet de harfă": TM are „ca un cântec pătimaş".

33,33 „vor veni [acestea]", *litt.* „va veni". ♦ „ei vor spune: «Iată, au venit»; şi vor cunoaşte": TM are „Şi când vor veni, şi iată, vin, vor şti...".

34 W. Zimmerli (1983, pp. 221-222) consideră că acest capitol (34,1-31) păstrează urmele unei remanieri redacţionale; el reprezintă încă una dintre mărturiile procesului de expansiune până la forma finală. Ca şi în alte situaţii, nu se poate decide cu certitudine care cuvinte îi aparţin profetului însuşi şi unde încep adăugirile „şcolii" acestuia. Ambele profeţii aparţin perioadei de după 587 î.H., de vreme ce ele nu vorbesc atât despre judecata asupra păstorilor nevrednici, cât mai mult despre adunarea laolaltă a turmei risipite.

34,2 Desemnarea conducătorilor ca păstori era o imagine larg răspândită în Antichitatea orientală; titulatura aceasta este atestată din perioada sumeriană până în cea neo-babiloniană,

«Acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: 'O, păstori ai lui Israel, oare se duc păstorii la păscut pe ei înşişi? Nu pe oi le duc păstorii la păscut? [3] Iată: laptele îl mâncaţi şi cu lâneturile vă înfăşuraţi şi pe cea grasă o înjunghiaţi, dar oile Mele nu le duceţi la păscut; [4] pe cea slabă n-aţi întărit-o, pe cea bolnavă nu aţi vindecat-o, pe cea rănită nu aţi oblojit-o, pe cea rătăcită nu aţi întors-o, pe cea pierdută nu aţi căutat-o, pe cea puternică aţi sleit-o cu truda. [5] Şi s-au risipit oile Mele pentru că păstori nu erau şi au ajuns mâncare pentru toate sălbăticiunile câmpului; [6] şi s-au împrăştiat oile Mele pe fiece munte şi pe fiece deal înalt şi pe faţa întregului pământ s-au împrăştiat şi nu era cine să le caute şi nici cine să le întoarcă.'

[7] De aceea, păstori, ascultaţi cuvântul Domnului: [8] 'Viu [sunt] Eu – spune Stăpânul [meu], Domnul –, pentru că oile Mele au ajuns pradă şi oile Mele au ajuns mâncare pentru toate sălbăticiunile câmpului; fiindcă păstori nu erau şi păstorii nu căutau oile Mele şi păstorii se duceau pe ei [înşişi] la păscut, dar pe oile Mele nu le-au dus la păscut', [9] de aceea, păstori, [10] acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: 'Iată, Eu [sunt] împotriva păstorilor şi Îmi voi cere oile din mâinile lor şi-i voi întoarce pe ei, ca să nu [mai] păstorească oile Mele, şi păstorii nu le vor mai duce la păscut; şi Îmi voi scoate oile din gura lor şi [ele] nu vor mai fi mâncare pentru ei.'

[11] De aceea, acestea le spune Domnul: 'Iată, Eu Îmi voi căuta oile şi le voi cerceta. [12] Aşa cum păstorul îşi caută turma în ziua când este întuneric

---

atât pentru regi, cât şi pentru zei. Lui *YHWH* i se atribuie acest titlu în Gen. 48,15. David, regele ideal, fusese păstor în tinereţe. Ieremia foloseşte termenul pentru a-i indica pe conducătorii lui Israel (2,8; 3,15; 10,21; 22,22; 23,1-4; 25,34-37; 50,6); Noul Testament reia aceeaşi imagine adaptând-o (*vide* Mt. 9,36; 18,12-14; Mc. 6,34; 14,27; Lc. 15,4-7; In. 10,1-18). ♦ „Păstori ai lui Israel, oare se duc păstorii la păscut pe ei înşuşi?": TM are „Vai de păstorii lui Israel, care se pasc pe ei înşişi".

34,3 „laptele": ebr. *ḥālābh*; TM vocalizează însă *ḥēlebh*, „grăsime".

34,4 „pe cea puternică aţi sleit-o cu truda": TM are „şi cu silnicie le stăpâniţi şi cu asprime".

34,6 „pe fiece munte şi pe fiece deal înalt" – ar putea fi o aluzie la cultul idolatru de pe înălţimi.

34,9 TM are în plus, la final: „ascultaţi cuvântului lui *YHWH*!". ♦ Vv. 9-10 reprezintă judecata – aşteptată într-un text profetic – după indicarea faptelor rele ce trebuie pedepsite. Judecata este formulată în termenii opoziţiei lui Dumnezeu faţă de păstori; lor li se ia însărcinarea pe care nu o putuseră îndeplini. Ei urmează să fie respinşi de Dumnezeu, iar turma va fi salvată.

34,10 „păstorii nu le vor mai duce la păscut": TM are „păstorii nu se vor mai duce pe ei înşişi la păscut".

34,11-16 Segmentul vv. 11-16, care încheie acest subiect, este parte a mesajului lui Dumnezeu către oameni, dar conţinutul diferă de al segmentului precedent: este un me-

şi nor, printre oile răzleţite, aşa Îmi voi căuta oile Mele, şi le voi aduce de prin tot locul pe unde au fost împrăştiate în ziua cu nor şi întuneric. [13] Şi-i voi scoate dintre neamuri şi îi voi aduna de prin ţări şi-i voi aduce în ţara lor; şi-i voi paşte pe munţii lui Israel şi în văi şi în fiece sălaş din ţară. [14] Pe pajişte bună îi voi paşte, iar stânile lor vor fi pe muntele cel înalt al lui Israel: acolo se vor culca şi acolo se vor odihni, în bună desfătare, şi vor paşte pe pajişte grasă, pe munţii lui Israel. [15] Eu Însumi Îmi voi paşte oile şi Eu le voi da odihnă şi vor cunoaşte că Eu sunt Domnul.' Acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: [16] 'Pe cea pierdută o voi căuta, pe cea rătăcită o voi întoarce, pe cea lovită o voi obloji, pe cea slăbită o voi întări şi pe cea tare o voi păzi şi le voi paşte cu judecată.'

[17] Iar vouă, oilor, acestea vi le spune Stăpânul [meu], Domnul: 'Iată: Eu voi deosebi între oaie şi oaie, între berbeci şi ţapi. [18] Nu v-a fost de ajuns că

---

saj de speranţă pentru poporul risipit şi ajuns în exil. Nu doar soarta conducătorilor este în contrast cu cea a poporului, ci şi purtarea lor primeşte un element de contrast în gestul divin, care repară stricăciunile păstorilor răi şi adună turma la loc şi o salvează. În termenii istoriei israelite, parabola e citită fără echivoc: faptele conducătorilor preexilici au provocat dezastrul, dar acţiunea adevăratului păstor, Dumnezeu, va aduce o viaţă nouă. ♦ Pentru tema risipirii şi reunirii din pericopa 34,11-17, *vide supra*, nota la 11,17. ♦ Cap. 34 este împărţit în patru secţiuni (vv. 1-10; 11-16; 17-24; 25-31). Prima este o mustrare a păstorilor răi, simboluri ale conducătorilor lui Israel; în partea a doua (vv. 11-16) se trece de la păstori la Dumnezeu, care este păstorul cel bun, care Îşi adună turma risipită şi o duce în ţara ei. Descrierea acestei intervenţii divine permite interpretarea ei şi ca eveniment eshatologic: risipirea avusese loc într-o zi de întuneric dens: acelaşi limbaj este folosit în Ioel 2,2, care se referă la ziua de pe urmă. Lust (1999, p. 118) consideră că, dincolo de întoarcerea din exilul babilonian, editorul cărţii lui Iezechiel va fi avut în minte reunirea finală a evreilor risipiţi prin toată lumea.

34,12 „când este întuneric şi nor": nu apare în TM. ♦ „cu nor şi întuneric": *cf.* Amos 5,18, despre „ziua Domnului".

34,13 „îi voi scoate... îi voi aduna...": traducătorul pare a-i avea deja în minte pe israeliţii simbolizaţi prin oi.

34,16 „pe cea tare o voi păzi": TM are „pe cea grasă şi pe cea puternică o voi da pieirii", anticipând judecata „între oaie şi oaie" din v. 17 şi, mai ales, vv. 21 *sqq*.

34,17 „voi deosebi": TM are „judec". De fapt şi gr. διακρίνω, „a discerne", are conotaţie juridică. Judecata divină face deosebirea între oameni după purtările lor şi după felul în care au răspuns la ce primiseră; în turmă, cei puternici – berbecii şi ţapii – avuseseră parte de hrana şi apa cea mai bună, şi încă mai şi părăduiseră ce rămânea de pe urma lor. Contrastul dintre oaia cea tare şi oaia cea slabă este parte a acestui tablou în care mâna lui Dumnezeu va readuce echilibrul.

34,17-19 Secţiunea 34,17-31 reprezintă, pentru J. Wevers (*ad loc.*), o suită de cel puţin şase adăugiri, ale căror limite sunt trasate (cu o singură excepţie) de formule. Prima

păşteaţi pajiştea bună, ci [mai] şi bătătoreaţi cu picioarele ce mai rămânea din pajişte; şi că beaţi apa limpezită, ci o [mai] şi tulburaţi cu picioarele pe cea rămasă. [19] Şi oile Mele păşteau ce călcaseţi voi în picioare şi beau apa tulburată de picioarele voastre.'

[20] De aceea, acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: 'Iată: Eu voi deosebi între oaia puternică şi oaia slabă. [21] Voi împingeaţi cu coastele şi cu umerii şi împungeaţi cu coarnele şi o apăsaţi pe cea slăbită. [22] Şi Îmi voi mântui oile şi nu vor mai fi spre pradă; şi voi judeca între berbec şi berbec. [23] Şi voi ridica deasupra lor un singur păstor care le va păstori, pe robul

adăugire ar fi cea a vv. 17-19, marcată printr-o formulă introductivă, ca şi următoarea. Este păstrată imaginea oii, fiind însă abandonată imaginea păstorului; relaţia de aici nu este cea dintre păstor şi oaie, ci dintre o oaie şi alta. Pasajul va fi inspirat parabola din Noul Testament despre despărţirea oilor de capre (Mt. 25,31-33).

34,19 „ce călcaseţi voi": gr. τὰ πατήματα, *litt.* „cele călcate"; termenul mai apare (la singular), în Septuaginta, numai în 4Rg. 19,26.

34,21 „şi o apăsaţi pe cea slăbită": TM are „pe cele bolnave şi le alungaţi afară".

34,23-31 Pasajul vv. 23-31 conţine câteva elemente semnificative pentru felul în care înţelegea Iezechiel relaţia dintre Dumnezeu şi poporul ce urma să fie restabilit. Primul element ţine de natura relaţiei: Dumnezeu cere să fie Domnul poporului, iar prin aceasta este formulată implicit o promisiune, fiind un temei de speranţă pentru popor şi o continuitate faţă legământul divin. Al doilea element este desemnarea lui David, slujitorul lui Dumnezeu, ca păstor care să se îngrijească de turmă. Referirea la David prin sintagma „slujitor" al Domnului este în sine o plasare pe o poziţie foarte înaltă, pentru că termenii sunt folosiţi ca titlu de onoare pentru cei care au binemeritat prin credinţa lor: sunt numiţi aşa Avraam (Gen. 26,24), Moise (Ex. 14,31; Deut. 34,5; Iis.Nav. 24,29; 8,31.33 *a.*), Iisus Nave (Iis.Nav. 24,29) şi David (2Rg. 3,18; 3Rg. 11,13.32-38); toţi aceşti oameni avuseseră o relaţie apropiată cu Dumnezeu şi fuseseră buni conducători ai poporului ales. Utilizarea sintagmei în acest context sugerează că poporul restabilit va avea un conducător în linia davidică, marcat de credinţa şi ascultarea lui David faţă de Dumnezeu, ceea ce înseamnă în acelaşi timp că el va fi un păstor grijuliu, bun şi drept (în relaţia cu poporul şi în relaţia cu Dumnezeu). Al treilea element este promisiunea că David va fi dintre ei, păstorul şi prinţul, amintind de tradiţia păstorului David, pe care Dumnezeu îl luase pentru a cârmui poporul lui Israel (2Rg. 7,8); textul ebraic foloseşte termenul care înseamnă „prinţ", „conducător", poate într-o intenţie de ruptură faţă de perioada preexilică, pentru care ar fi fost caracteristic termenul „rege". Pasajul nu poate fi înţeles în sensul că David va redeveni el însuşi păstor, ci se referă la linia davidică, un moştenitor al făgăduinţei lui David şi al tradiţiei conducătorului credincios. Al patrulea element este indicarea unui singur păstor, cu înţelesul că va fi un singur regat; Israel este restabilit în întregul său, ca regat în care nu există divizare (*vide* Biggs, 1996, pp. 110-111). Descrierea cârmuirii acestuia sugerează o epocă mesianică, în care Dumnezeu însuşi domneşte

Meu David; şi va fi păstorul lor. [24] Şi Eu, Domnul, le voi fi lor Dumnezeu şi David [va fi] cârmuitor între ei. Eu, Domnul, am grăit. [25] Şi voi face cu David legământ de pace şi voi stârpi sălbăticiunile rele din ţară şi se vor sălăşlui în pustie şi vor dormi în păduri. [26] Şi-i voi aşeza de jur-împrejurul muntelui Meu; şi le voi da ploaie, ploaia binecuvântării. [27] Şi pomii din câmpie îşi vor da rodul şi pământul îşi va da tăria şi [ei] vor locui pe pământul lor întru nădejdea păcii; şi vor cunoaşte că Eu sunt Domnul atunci când Eu le voi zdrobi jugul; şi-i voi scoate din mâna celor ce i-au robit. [28] Şi nu vor mai fi pradă pentru neamuri şi sălbăticiunile pământului nu-i vor mai mânca şi vor locui întru nădejde şi nu va mai fi cine să-i înspăimânte. [29] Şi voi ridica pentru ei lăstar de pace şi nu vor mai muri de foame în ţară şi nu vor mai purta ocara neamurilor. [30] Şi vor cunoaşte că Eu sunt Domnul, Dumnezeul lor, iar ei, poporul Meu, casa lui Israel, spune Domnul.' [31] 'Oile Mele sunteţi şi oile turmei Mele, şi Eu [sunt] Domnul, Dumnezeul vostru', spune Stăpânul [meu], Domnul.»"

35 [1] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [2] „Fiu al omului, întoarce-ţi faţa spre muntele Seir şi proroceşte împotriva lui [3] şi zi: «Acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul:

prin Unsul Său (*vide* şi J. Lust, „Le messianisme et la Septante d'Ézéchiel", 2004, p. 32; McKeating, 1993, p. 106).

34,25 „cu David": TM are „cu ele" (= „cu oile"). ♦ „se vor sălăşlui": TM are „se vor sălăşlui în siguranţă", referindu-se la oi, în vreme ce în textul LXX referirea este ambiguă. Ambiguitatea dispare însă la v. 26, unde e vorba de membrii poporului lui Dumnezeu. ♦ Vv. 25-30 descriu condiţiile în care va trăi poporul ales împreună cu Dumnezeu, ştiind că El este Domnul său, iar David este prinţul şi păstorul. Enumerarea bucuriilor de care va avea parte îşi are originea în făgăduinţele divine făcute celor ce-şi păstrează credinţa, în Lev. 26,3-13. În legământul cel nou, Dumnezeu aduce pacea şi belşugul pentru popor, ferindu-l de fiare şi de duşmani şi îngrijindu-Se să aibă tot ce îi trebuie pentru a trăi.

34,26 În TM: „Şi le voi face, pe ele şi împrejurimile muntelui Meu, binecuvântare şi voi aduce ploaie la vremea ei, ploi de binecuvântare vor fi".

34,27 „întru nădejdea păcii": TM are „în siguranţă". La fel la v. 28.

34,29 „lăstar de pace": TM are *litt.* „plantare pentru [re]nume".

34,30 După „Dumnezeul lor", TM are în plus „cu ei". ♦ Capitolul se încheie cu promisiunea unui nou legământ. Acesta funcţionează, în cartea lui Iezechiel, ca bază a speranţelor poporului aflat în exil, căruia i se promite restabilirea ca popor al lui Dumnezeu întors în Pământul făgăduinţei.

35 W. Zimmerli (1983, p. 234) afirmă cu fermitate că secvenţa 35,1–36,15 îşi are originea în perioada de după 587 î.H. ♦ J. Wevers (*ad loc.*) consideră că editorul cărţii

'Iată, Eu [sunt] împotriva ta, munte Seir,
și Îmi voi întinde mâna asupra ta
și te voi preschimba în pustiu
și vei fi pustiit.
4 Și cetățile tale le voi preface [în] pustie
și tu vei fi pustiu.
Și vei cunoaște că Eu sunt Domnul.
5 Pentru că ai fost pururea dușman și ai stat la pândă cu viclenie
împotriva casei lui Israel, cu mâna dușmanilor, cu sabie, la vremea strâmbătății, la urmă, 6 de aceea, Viu [sunt] Eu – spune Stăpânul [meu], Domnul –;
de vreme ce ai păcătuit [până] la sânge, sângele te va urmări. 7 Și voi
preschimba muntele Seir în pustiu și pustiire și voi nimici de pe el om și
dobitoace 8 și voi umple de [oamenii] tăi loviți înălțimile și văile tale și pe
toate câmpiile tale cei loviți de sabie vor cădea în tine. 9 În pustie veșnică te
voi preface și cetățile tale nu vor mai fi locuite nicicând. Și vei cunoaște că
Eu sunt Domnul. 10 Pentru că tu ai spus: «Cele două neamuri și cele două

lui Iezechiel a plasat alături două secțiuni disparate, 35,1-15 și 36,1-15, care au în comun faptul că sunt adresate munților.

35,2 Termenul Seir denumește în VT un munte (în versetul de față și în Gen. 14,6) și o regiune, ambele din ținutul Edomului (Gen. 36,21; Num. 24,18). Referirea la Seir (vv. 1-15) pare să fie o intruziune în text, pentru că nimic nu justifică această întrerupere a mesajului de speranță pentru exilați. După alții, mustrările la adresa Seirului (= Edomului) se află aici, și nu alături de mustrările adresate celorlalte neamuri, tocmai pentru paralelismul pe care îl realizează cu mesajul următor, adresat „munților lui Israel" (*cf. e.g.* BJ, nota 35). ♦ Adresarea către muntele Seir (vv. 2-15) este articulată în patru părți, precedate de o introducere în care lui Iezechiel i se cere să privească înspre Seir și să profețească împotriva lui (formularea prin care se introduce o sentință divină). Prima parte (vv. 3-4) afirmă că Dumnezeu va acționa împotriva muntelui Seir (și ținutului din preajmă), pe care îl va distruge cu totul; cauzele unei asemenea nimiciri apar în segmentul următor (v. 5): menținerea discordiei vechi dintre Esau și Iacob (*vide* Gen. 24,19-34) și folosirea de către Edom a acestui pretext pentru a se răzbuna asupra Ierusalimului atunci când s-a ivit ocazia.

35,5 „pururea dușman", *litt.* „ură de-a pururi". ♦ În TM: „Pentru că ai avut dușmănie îndelungată și i-ai aruncat pe fiii lui Israel în mâna sabiei la vremea nenorocirii, la vremea când nelegiuirea [era ajunsă] la capăt".

35,6 „de vreme ce ai păcătuit... te va urmări": TM are „spre sânge te voi da și sângele te va urmări: fiindcă nu ai urât sângele, sângele te va urmări".

35,10 A treia parte a adresării către Seir este acuzația că a ridicat pretenții teritoriale asupra lui Israel și Iuda (vv. 10 și 12) – de fapt, după 587 î.H., Edomul nu a ocupat decât

țări ale mele vor fi și le voi avea moștenire», și Domnul este acolo, 11 de aceea, Viu [sunt] Eu – spune Domnul –, voi face cu tine după vrăjmășia ta și Mă voi face cunoscut ție când te voi judeca; 12 și vei cunoaște că Eu sunt Domnul. Am auzit glasul hulelor tale, când spuneai: «Munții pustii ai lui Israel ne-au fost dați nouă ca mâncare»; 13 și te-ai semețit împotriva Mea cu gura ta: Eu am auzit.' 14 Acestea le spune Domnul: 'În bucuria întregului pământ te voi preface în pustiu; 15 pustiu vei fi, munte Seir, și toată Idumeea va fi nimicită; și vei cunoaște că Eu sunt Domnul, Dumnezeul lor.'»"

36 1 „Iar tu, fiu al omului, proorocește împotriva munților lui Israel și spune munților lui Israel: «Ascultați cuvântul Domnului: 2 acestea le spune

sudul Palestinei și nu pare a fi intenționat să cucerească întregul teritoriu; exilații, însă, au interpretat știrea ca pe o amenințare totală (*cf.* BJ, nota *ad loc.*). Promisiunea lui Dumnezeu, întărită prin jurământ, este că Seirul va suferi soarta pe care acesta o rezervase celor două regate. Ultima parte (vv. 13-15) conține o amenințare asemănătoare, provocată de data aceasta de acuzația că Seirul se ridicase împotriva Domnului și de aceea urma să sufere pentru orgoliul său. Fiecare din aceste patru părți se încheie cu formula de recunoaștere (vv. 4.9.12.15). Forța cu care este formulată această profeție – și, într-o oarecare măsură, poziția aparte pe care o ocupă, separată de celelalte profeții împotriva neamurilor – o transformă într-o acțiune exemplară, prin care Dumnezeu dă măsura pedepsei ce se va abate asupra celor ce Îl nesocotesc.

35,11 „după vrăjmășia ta": TM are „după mânia și gelozia pe care le-ai arătat în ura ta față de ei".

35,13 După „gura ta", TM are în plus „și ați înmulțit împotriva Mea cuvintele voastre".

35,15 TM are în plus, la începutul versetului: „Pentru că te-ai bucurat că moștenirea casei lui Israel a fost pustiită, așa te voi nimici și pe tine...".

36,1-15 Secțiunea 36,1-15 este perechea capitolului 6, în care sunt condamnați munții lui Israel. Istoria redactării capitolului de față este însă dificilă, incluzând probabil numeroase adăugiri ulterioare. J. Wevers (*ad loc.*) afirmă că v. 15 nu reprezintă concluzia originară a pasajului, ci este o reluare a v. 14, care a primit o adăugire. Vv. 13-14 constituie din punct de vedere formal o profeție de tipul „cauză-efect": tema este a munților acuzați de păcatele neamurilor și a promisiunii că viitorul va fi altul.

36,2 „Pustiuri veșnice": armonizare subtilă cu expresia similară din 35,9. TM are „înălțimi". ♦ „Bine!": strigătul victorios al dușmanilor împotriva celor pe care îi învinseseră declanșează mânia divină. Umilirea poporului ales este provocată, indirect, de desconsiderarea lui Dumnezeu de către neamurile străine, iar această vină va genera judecata și pedeapsa. Acuzații asemănătoare fuseseră formulate în capitolele 25, 26 și 28 (vv. 2 și 6, despre orgoliul Tyrului). Cap. 36 aduce reversul înjosirii lui Israel, transformându-se într-un mesaj de speranță că va veni vremea când poporul ales va ajunge mai presus de neamurile păgâne.

Stăpânul [meu], Domnul: Pentru că dușmanul a zis împotriva voastră: 'Bine! Pustiuri veșnice au ajuns în stăpânirea noastră!'», [3] de aceea proroceşte şi spune: «Acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: Pentru că ați fost înjosiți și ați fost urâți de cei dimprejurul vostru astfel încât să fiți în stăpânirea celorlalte neamuri şi ați ajuns de poveste şi de ocară pentru neamuri, [4] de aceea, munți ai lui Israel, ascultați cuvântul Domnului: Acestea le spune Domnul către munți şi către dealuri şi către râpi şi către șuvoaie şi către [locurile] pustiite şi nimicite şi către cetățile părăsite care au ajuns să fie prădate şi călcate în picioare de neamurile rămase împrejur. [5] De aceea, acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: 'În focul mâniei Mele am grăit împotriva celorlalte neamuri şi împotriva Idumeei întregi, pentru că şi-au luat pentru ei pământul Meu, să-l stăpânească în veselie, nepunând preț pe vieți, să[-l] nimicească [făcându-l] pradă.'»

[6] De aceea, proroceşte împotriva țării lui Israel şi spune către munți şi către dealuri şi către râpi şi către văi: «Acestea le spune Domnul: 'Iată, Eu am grăit în râvna Mea şi în mânia Mea, pentru că ați purtat asupra voastră ocările neamurilor. [7] De aceea, Eu Îmi voi ridica mâna împotriva neamurilor dimprejurul vostru; ei înşi vor primi ocara. [8] Iar strugurii voştri şi roadele voastre, munți ai lui Israel, le va mânca poporul Meu, pentru că ei sunt gata să vină. [9] Căci iată: Eu [mă îndrept] către voi şi voi privi la voi şi veți fi arați şi semănați. [10] Şi voi spori pe voi oamenii, toată casa lui Israel, până la capăt, şi cetățile vor fi locuite şi ce [a fost] pustiit va fi zidit [iarăşi]. [11] Şi

36,3 „înjosiți şi... urâți": TM are „distruse şi strivite/râvnite" (verbe omografe). ♦ „ați ajuns de poveste", *litt.* „ați ridicat grăire limbii (*i.e.* neamurilor)".
36,5 „mâniei": TM are „râvnei". ♦ Cuvintele lui Dumnezeu sunt precedate în TM de o formulă eliptică de jurământ („dacă nu...") redată doar parțial în greacă („dacă într-adevăr").
36,7 „Îmi voi ridica mâna împotriva": TM are „Eu Mi-am ridicat mâna spre jurământ (*litt.* «dacă nu»)" – *cf.* nota la 36,5. ♦ „ocara": gr. ἀτιμία, *litt.* „lipsă de cinstire"; la fel mai jos, 36,15.
36,8 „strugurii... roadele": la singular în text. ♦ „sunt gata": gr. ἐγγίζουσιν, *litt.* „se apropie"; manuscrisele dau aici ἐλπίζουσιν („speră"); Rahlfs preia conjectura lui Grabe şi face o trimitere la Ps. 68(69),4. ♦ În TM versetul începe: „Iar voi, munți ai lui Israel, veți da ramuri şi veți aduce rod pentru poporul Meu...". ♦ Vv. 8-11 aduc proclamarea revanşei lui Israel, o dată cu întoarcerea în țara făgăduită. În contrast cu muntele Seir, munții lui Israel vor fi din nou rodnici şi îmbelşugați, ca semn al unei restaurații ce i-a purificat de păcate.
36,11 După „dobitoace", TM are în plus „şi se vor înmulți şi vor rodi". ♦ „aşa cum [v-am făcut] mai înainte": TM are „mai mult decât la începuturile voastre".

voi spori pe voi oameni şi dobitoace şi vă voi face locuiți ca la începuturile voastre şi vă voi face bine, aşa cum [v-am făcut] mai înainte. Şi veți cunoaşte că Eu sunt Domnul. [12] Şi voi aduce pe lume la voi oameni, pe poporul Meu Israel, şi vă vor moşteni şi voi le veți fi în stăpânire; şi nu veți mai fi lipsiți de copii de la ei.' [13] Acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: Pentru că ți s-a spus: '[Pământ] mâncător de oameni eşti şi ai ajuns ca neamul tău să te lipsească de copii,' [14] de aceea nu vei mai mânca oameni şi nu-ți vei mai lipsi neamul de copii, spune Stăpânul [meu], Domnul. [15] Şi nu se va mai auzi ocara neamurilor asupra voastră şi batjocurile popoarelor nu le veți mai purta, spune Stăpânul [meu], Domnul.»"

[16] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [17] „Fiu al omului, [cei din] casa lui Israel au locuit în țara lor şi au pângărit-o pe calea lor şi cu idolii lor şi cu necurățeniile lor; şi ca necurățenia unei [femei] ce trebuie să stea deoparte a ajuns calea lor dinaintea Mea. [18] Şi Mi-am revărsat mânia asupra lor [19] şi i-am împrăştiat printre neamuri şi i-am vânturat prin țări;

36,12 „voi aduce pe lume": gr. γεννάω, „a naşte"; TM are „voi face să umble". Traducătorul LXX a citit *HWLDTY* în loc de *HWLKTY* (*cf.* LEH, *s.u.*).
36,13 „ai ajuns ca neamul tău să te lipsească de copii": TM are „tu ți-ai lipsit neamul tău de copii". S-au propus mai multe explicații, care nu se exclud reciproc: e vorba de sărăcia solului care osândeşte la foamete, la practicarea jertfelor de copii, sub influența cultelor popoarelor vecine, sau, în general, de păcatele poporului care au dus la catastrofă.
36,16-38 W. Zimmerli (1983, pp. 245-246) consideră că, pentru secvența 36,16-38, este de presupus o anumită stare de tulburare a exilaților. Pe de altă parte, profețiile din acest pasaj se apropie mult de problemele care se întrezăresc în predicile din Deutero-Isaia; răspunsul din Is. 43,25 este în esență similar cu cel din vv. 22 şi 32. Tot cadrul secvenței Iez. 36,16-38 presupune plasarea profetului în mijlocul exilaților: W. Zimmerli remarcă, de asemenea, că referirea la numeroasele sacrificii de animale din Ierusalim nu presupune imaginea Ierusalimului de după 587 î.H., ci se datorează amintirii vii a marilor festivități desfăşurate în templul încă intact. ♦ Exilul pe care îl trăieşte acum Israel a fost adus de întinarea acestui popor; a adus însă şi o nedorită profanare a numelui lui Dumnezeu (*vide* Wevers, *ad loc.*), pentru că în ochii neamurilor apărea ruptă triada Dumnezeu-popor-țară (*vide infra*, nota la 36,20). Israeliții erau poporul lui Dumnezeu, iar țara lor le aparținea – acum însă neamurile păgâne văd că poporul lui Dumnezeu este exilat din țara sa. Acesta fusese de altfel şi argumentul folosit de Moise atunci când divinitatea voise să nimicească poporul răzvrătit, în pustie (Num. 14,13-19).
36,17 „pe calea lor şi cu idolii lor şi cu necurățeniile lor": TM are „cu calea lor şi cu faptele lor rele". ♦ „unei [femei] ce trebuie să stea deoparte": *vide* nota la 22,10.
36,18 TM are în plus „din pricina sângelui pe care l-au vărsat asupra țării şi a idolilor cu care au spurcat-o". ♦ Imaginea mâniei revărsate a lui Dumnezeu este o constantă a cărții lui Iezechiel; *vide* şi *infra*, nota la 39,29.

după calea lor şi după păcatul lor i-am judecat. [20] Şi s-au dus la neamuri, acolo unde s-au dus, şi Mi-au întinat numele Meu cel sfânt când aceia au spus: «Aceştia [sunt] poporul Domnului şi din ţara Lui au ieşit.» [21] Dar M-am îndurat de ei pentru numele Meu cel sfânt, pe care l-au întinat ei, casa lui Israel, între neamuri, acolo unde s-au dus. [22] De aceea, spune-i casei lui Israel: «Acestea le spune Domnul: 'Nu pentru voi fac Eu [aceasta], casă a lui Israel, ci pentru numele Meu cel sfânt, pe care l-aţi întinat între neamuri, acolo unde v-aţi dus. [23] Şi Îmi voi sfinţi numele Meu cel mare,

36,20 „şi Mi-au întinat numele Meu cel sfânt": faptul că Dumnezeu Îşi împrăştiase poporul printre neamuri făcuse ca numele Lui să fie desconsiderat, înjosit; israeliţii aflaţi în exil, departe de ţara făgăduită lor, puteau fi văzuţi de neamurile străine ca un semn al slăbiciunii Dumnezeului lor, de vreme ce în gândirea religioasă a Orientului antic relaţia divinitate-popor-ţară ocupa un loc central. Numele lui Dumnezeu avea de suferit de pe urma purtării nechibzuite a israeliţilor – *vide* şi 20,8-9. De altfel, Targumul sesizează şi interpretează corect „naţionalismul teocentric" din context, punând sub semnul interogaţiei retorice reacţia neamurilor la vederea lui Israel aflat în exil: „Aceştia [sunt] poporul Domnului? Şi [totuşi] au ieşit (*i.e.* au fost alungaţi) din ţara Lui?" (Block, 1998, vol. II, pp. 344, 347). (Re)Sfinţirea numelui Domnului este anunţată în termenii aceleiaşi relaţii teocentrice divinitate-popor-ţară: „vă voi scoate dintre neamuri... vă voi aduna din toate ţările... vă voi aduce pe pământul vostru" (v. 24).

36,22 Restabilirea casei lui Israel este un act pe care Dumnezeu îl împlineşte nu pentru meritele poporului, ci „pentru numele Său", din pura Sa bunăvoinţă; noul început de care va avea parte poporul este în întregime venit de la Dumnezeu şi datorat lui Dumnezeu, în acord cu natura Lui (*vide* şi Num. 14,11-23).

36,23 Pentru tema risipirii şi reunirii din pericopa 36,23-38, *vide supra*, nota la 11,17. Referirea de aici (v. 36,24) la tema reunirii este parte componentă a unei inserţii târzii în cartea lui Iezechiel: vv. 36,23-38. Pasajul nu este atestat în Papirusul grecesc 967, din secolul al II-lea sau al III-lea. Mai înainte de editarea completă a acestui papirus, comentatorii observaseră deja (*vide* Lust, 1999, pp. 118 *sq.*) că secvenţa este deosebită de tot restul textului lui Iezechiel, având aspectul unui fragment independent. V. 24 prezintă, în analiza lui Lust, asemănări evidente cu celelalte pasaje ale reunirii (*vide supra*, nota la 11,17), dar şi importante deosebiri. Menţionarea obişnuită a reunirii se referă la adunarea poporului din ţările unde fusese risipit. În versetul de faţă nu există menţionarea directă a risipirii. Mai mult, aici (şi numai aici) se specifică adunarea poporului din toate ţările; o formulare asemănătoare se găseşte în Ier. 29,14 (pasajul acesta din Ieremia este în general considerat o adăugire târzie; nu este atestat în Septuaginta). Aluzia la prezenţa evreilor printre toate neamurile se potriveşte cu descrierea unui eveniment eshatologic. ♦ Johan Lust („Major Divergences between LXX and MT in Ezekiel", 2004, pp. 206-207) analizează pasajul 36,23-38 din perspectiva diferenţelor cantitative dintre textele ebraic şi grecesc. Absenţa acestui segment în Papirusul 967 a fost folosită ca un argument în favoarea caracterului său de „plus" al

care a fost întinat între neamuri, pe care l-aţi întinat în mijlocul lor, şi vor cunoaşte neamurile că Eu sunt Domnul când Mă voi sfinţi întru voi, sub ochii lor. [24] Şi vă voi scoate dintre neamuri şi vă voi aduna din toate ţările şi vă voi aduce pe pământul vostru. [25] Şi voi stropi asupra voastră [cu] apă curată şi veţi fi curăţiţi de toate necurăţiile voastre şi de toţi idolii voştri, şi vă voi curăţi. [26] Şi vă voi da inimă nouă şi duh nou voi pune în voi; şi voi lua inima de piatră din trupul vostru şi vă voi da o inimă de carne. [27] Şi duhul Meu îl voi pune în voi şi vă voi face să umblaţi după rânduielile Mele şi judecăţile Mele să le păziţi şi să le împliniţi. [28] Şi veţi locui pe pământul pe care l-am dat părinţilor voştri şi veţi fi poporul Meu, iar Eu voi fi Dumnezeul vostru. [29] Şi vă voi mântui din toate necurăţiile voastre şi voi

Septuagintei. Lust apără autenticitatea versiunii scurte (aşa cum o făcuse şi în articolul „Ezekiel 36-40 in the Oldest Greek Manuscript", în *Catholic Biblical Quarterly* 43/1981, pp. 517-531), dar argumentele sale sunt combătute la fel de solid de alţi savanţi (*vide* discuţia în Block, 1998, vol. II, pp. 337-342).

36,25-32 Acţiunea prin care Dumnezeu îl va salva pe Israel (vv. 25-32) este detaliată în descrierea felului în care va fi purificat poporul şi, deopotrivă, pământul. Poporul urmează să se întoarcă în ţara sa, ieşind dintre neamurile unde fusese risipit (v. 24), apoi va parcurge trei etape de purificare rituală prin care se va înnoi, pentru a-I putea da ascultare lui Dumnezeu. Stropirea cu apă curată (v. 25) sugerează un asemenea ritual de purificare, care aminteşte de Ps. 50(51),7, dar abluţiunile erau deja prescrise şi de Ex. 29,4, Num. 8,7 („apa curăţirii"), Lev. 16,4 etc. Urmează să primească o inimă nouă şi un duh nou; ca şi în 11,19-20, promisiunea de înnoire are menirea de a-l face un popor supus şi ascultător (v. 26). În cele din urmă, spiritul care le va fi dăruit *în mod lăuntric, organic* (se insistă asupra acestui lucru în vv. 26, 27), va fi al lui Dumnezeu, pentru ca ei să I se poată supune lui Dumnezeu în împlinirea tuturor cerinţelor legământului. Poporul mântuit al lui Israel urmează să aibă un pământ roditor, în care Dumnezeu va da belşug de grâne şi de fructe.

36,26 „inimă nouă şi duh nou": *cf.* Ps. 50(51),12.

36,26-27 „Duhul" sau suflarea lui Dumnezeu (gr. πνεῦμα, ebr. *rūaḥ*) creează şi însufleţeşte fiinţele (Gen. 1,2; 2,7; 6,17), dăruieşte oamenilor o putere deosebită pentru a-şi împlini misiunea (Gen. 41,38; Ex. 31,3; Jud. 3,10; 1Rg. 16,13), mai ales profeţilor (Iez. 3,12; 8,3; Neh. 9,30; Zah. 7,12). Vremurile mesianice vor fi caracterizate printr-o revărsare extraordinară a Duhului asupra tuturor (Zah. 4,6; 6,8; Num. 11,29; Ioel 3,1-2; Fp. 2,16-21). Duhul va fi pentru fiecare principiul lăuntric de reînnoire care îi va face în stare să împlinească voinţa lui Dumnezeu, să fie „prieteni ai lui Dumnezeu" (Înţ. 7,27; Iez. 11,19; 37,14; 39,29; Is. 32,15-19; Zah. 12,10), fiind astfel principiul Noului Legământ (Ier. 31,31; *cf.* 2Cor. 3,6). Această revărsare a Duhului se va înfăptui prin intermediul lui Mesia, asupra căruia „odihneşte" Duhul (Is. 11,1-3; 42,1; 61,1; *cf.* Mt. 3,16; Lc. 4,18 etc. – *cf.* şi BJ, nota *ad loc.*).

după calea lor şi după păcatul lor i-am judecat. [20] Şi s-au dus la neamuri, acolo unde s-au dus, şi Mi-au întinat numele Meu cel sfânt când aceia au spus: «Aceştia [sunt] poporul Domnului şi din ţara Lui au ieşit.» [21] Dar M-am îndurat de ei pentru numele Meu cel sfânt, pe care l-au întinat ei, casa lui Israel, între neamuri, acolo unde s-au dus. [22] De aceea, spune-i casei lui Israel: «Acestea le spune Domnul: 'Nu pentru voi fac Eu [aceasta], casă a lui Israel, ci pentru numele Meu cel sfânt, pe care l-aţi întinat între neamuri, acolo unde v-aţi dus. [23] Şi Îmi voi sfinţi numele Meu cel mare,

36,20 „şi Mi-au întinat numele Meu cel sfânt": faptul că Dumnezeu Îşi împrăştiase poporul printre neamuri făcuse ca numele Lui să fie desconsiderat, înjosit; israeliţii aflaţi în exil, departe de ţara făgăduită lor, puteau fi văzuţi de neamurile străine ca un semn al slăbiciunii Dumnezeului lor, de vreme ce în gândirea religioasă a Orientului antic relaţia divinitate-popor-ţară ocupa un loc central. Numele lui Dumnezeu avea de suferit de pe urma purtării nechibzuite a israeliţilor – *vide* şi 20,8-9. De altfel, Targumul sesizează şi interpretează corect „naţionalismul teocentric" din context, punând sub semnul interogaţiei retorice reacţia neamurilor la vederea lui Israel aflat în exil: „Aceştia [sunt] poporul Domnului? Şi [totuşi] au ieşit (*i.e.* au fost alungaţi) din ţara Lui?" (Block, 1998, vol. II, pp. 344, 347). (Re)Sfinţirea numelui Domnului este anunţată în termenii aceleiaşi relaţii teocentrice divinitate-popor-ţară: „vă voi scoate dintre neamuri... vă voi aduna din toate ţările... vă voi aduce pe pământul vostru" (v. 24).

36,22 Restabilirea casei lui Israel este un act pe care Dumnezeu îl împlineşte nu pentru meritele poporului, ci „pentru numele Său", din pura Sa bunăvoinţă; noul început de care va avea parte poporul este în întregime venit de la Dumnezeu şi datorat lui Dumnezeu, în acord cu natura Lui (*vide* şi Num. 14,11-23).

36,23 Pentru tema risipirii şi reunirii din pericopa 36,23-38, *vide supra*, nota la 11,17. Referirea de aici (v. 36,24) la tema reunirii este parte componentă a unei inserţii târzii în cartea lui Iezechiel: vv. 36,23-38. Pasajul nu este atestat în Papirusul grecesc 967, din secolul al II-lea sau al III-lea. Mai înainte de editarea completă a acestui papirus, comentatorii observaseră deja (*vide* Lust, 1999, pp. 118 *sq.*) că secvenţa este deosebită de tot restul textului lui Iezechiel, având aspectul unui fragment independent. V. 24 prezintă, în analiza lui Lust, asemănări evidente cu celelalte pasaje ale reunirii (*vide supra*, nota la 11,17), dar şi importante deosebiri. Menţionarea obişnuită a reunirii se referă la adunarea poporului din ţările unde fusese risipit. În versetul de faţă nu există menţionarea directă a risipirii. Mai mult, aici (şi numai aici) se specifică adunarea poporului din toate ţările; o formulare asemănătoare se găseşte în Ier. 29,14 (pasajul acesta din Ieremia este în general considerat o adăugire târzie; nu este atestat în Septuaginta). Aluzia la prezenţa evreilor printre toate neamurile se potriveşte cu descrierea unui eveniment eshatologic. ♦ Johan Lust („Major Divergences between LXX and MT in Ezekiel", 2004, pp. 206-207) analizează pasajul 36,23-38 din perspectiva diferenţelor cantitative dintre textele ebraic şi grecesc. Absenţa acestui segment în Papirusul 967 a fost folosită ca un argument în favoarea caracterului său de „plus" al

care a fost întinat între neamuri, pe care l-aţi întinat în mijlocul lor, şi vor cunoaşte neamurile că Eu sunt Domnul când Mă voi sfinţi întru voi, sub ochii lor. [24] Şi vă voi scoate dintre neamuri şi vă voi aduna din toate ţările şi vă voi aduce pe pământul vostru. [25] Şi voi stropi asupra voastră [cu] apă curată şi veţi fi curăţiţi de toate necurăţiile voastre şi de toţi idolii voştri, şi vă voi curăţi. [26] Şi vă voi da inimă nouă şi duh nou voi pune în voi; şi voi lua inima de piatră din trupul vostru şi vă voi da o inimă de carne. [27] Şi duhul Meu îl voi pune în voi şi vă voi face să umblaţi după rânduielile Mele şi judecăţile Mele să le păziţi şi să le împliniţi. [28] Şi veţi locui pe pământul pe care l-am dat părinţilor voştri şi veţi fi poporul Meu, iar Eu voi fi Dumnezeul vostru. [29] Şi vă voi mântui din toate necurăţiile voastre şi voi

Septuagintei. Lust apără autenticitatea versiunii scurte (aşa cum o făcuse şi în articolul „Ezekiel 36-40 in the Oldest Greek Manuscript", în *Catholic Biblical Quarterly* 43/1981, pp. 517-531), dar argumentele sale sunt combătute la fel de solid de alţi savanţi (*vide* discuţia în Block, 1998, vol. II, pp. 337-342).

36,25-32 Acţiunea prin care Dumnezeu îl va salva pe Israel (vv. 25-32) este detaliată în descrierea felului în care va fi purificat poporul şi, deopotrivă, pământul. Poporul urmează să se întoarcă în ţara sa, ieşind dintre neamurile unde fusese risipit (v. 24), apoi va parcurge trei etape de purificare rituală prin care se va înnoi, pentru a-I putea da ascultare lui Dumnezeu. Stropirea cu apă curată (v. 25) sugerează un asemenea ritual de purificare, care aminteşte de Ps. 50(51),7, dar abluţiunile erau deja prescrise şi de Ex. 29,4, Num. 8,7 („apa curăţirii"), Lev. 16,4 etc. Urmează să primească o inimă nouă şi un duh nou; ca şi în 11,19-20, promisiunea de înnoire are menirea de a-l face un popor supus şi ascultător (v. 26). În cele din urmă, spiritul care le va fi dăruit *în mod lăuntric, organic* (se insistă asupra acestui lucru în vv. 26, 27), va fi al lui Dumnezeu, pentru ca ei să I se poată supune lui Dumnezeu în împlinirea tuturor cerinţelor legământului. Poporul mântuit al lui Israel urmează să aibă un pământ roditor, în care Dumnezeu va da belşug de grâne şi de fructe.

36,26 „inimă nouă şi duh nou": *cf.* Ps. 50(51),12.

36,26-27 „Duhul" sau suflarea lui Dumnezeu (gr. πνεῦμα, ebr. *rūaḥ*) creează şi însufleţeşte fiinţele (Gen. 1,2; 2,7; 6,17), dăruieşte oamenilor o putere deosebită pentru a-şi împlini misiunea (Gen. 41,38; Ex. 31,3; Jud. 3,10; 1Rg. 16,13), mai ales profeţilor (Iez. 3,12; 8,3; Neh. 9,30; Zah. 7,12). Vremurile mesianice vor fi caracterizate printr-o revărsare extraordinară a Duhului asupra tuturor (Zah. 4,6; 6,8; Num. 11,29; Ioel 3,1-2; Fp. 2,16-21). Duhul va fi pentru fiecare principiul lăuntric de reînnoire care îi va face în stare să împlinească voinţa lui Dumnezeu, să fie „prieteni ai lui Dumnezeu" (Înţ. 7,27; Iez. 11,19; 37,14; 39,29; Is. 32,15-19; Zah. 12,10), fiind astfel principiul Noului Legământ (Ier. 31,31; *cf.* 2Cor. 3,6). Această revărsare a Duhului se va înfăptui prin intermediul lui Mesia, asupra căruia „odihneşte" Duhul (Is. 11,1-3; 42,1; 61,1; *cf.* Mt. 3,16; Lc. 4,18 etc. – *cf.* şi BJ, nota *ad loc.*).

chema grâul şi-l voi spori şi nu voi aduce foametea asupra voastră. [30] Şi voi spori rodul pomului şi roadele câmpului, ca să nu purtaţi ocara foametei între neamuri. [31] Şi vă veţi aminti de căile voastre rele şi de năravurile voastre care nu [erau] bune; şi vă veţi scârbi de voi înşivă pentru nelegiuirile şi spurcăciunile voastre. [32] Nu pentru voi fac Eu [aceasta], spune Stăpânul [meu], Domnul, să vă fie ştiut; ruşinaţi-vă şi roşiţi pentru căile voastre, casă a lui Israel.' [33] Acestea le spune Domnul: 'În ziua în care vă voi curăţi de toate nelegiuirile voastre, [atunci] voi face să fie locuite cetăţile şi cele pustii vor fi zidite [iarăşi]. [34] Şi pământul nimicit va fi lucrat, în vreme ce ajunsese pustiu în ochii oricărui trecător. [35] Şi vor spune: 'Pământul acela nimicit a ajuns ca o grădină a desfătării şi cetăţile pustii şi nimicite şi dărâmate s-au aşezat puternice.' [36] Şi vor cunoaşte neamurile, câte vor mai fi lăsate împrejurul vostru, că Eu, Domnul, le-am zidit pe cele pustiite şi am sădit iarăşi cele nimicite. Eu, Domnul, am grăit şi voi făptui.'

[37] Acestea le spune Domnul: 'Încă şi pentru aceasta voi fi căutat de casa lui Israel, ca să făptuiesc pentru ei: îi voi spori pe oameni ca pe oi. [38] Ca oile sfinte, ca oile Ierusalimului la sărbătorile lui, aşa vor fi cetăţile cele pustii pline de turme de oameni. Şi vor cunoaşte că Eu [sunt] Domnul.'»"

37 [1] Şi a fost asupra mea mâna Domnului şi m-a scos Domnul în duh şi m-a aşezat în mijlocul câmpiei; şi aceea era plină de oase de oameni; [2] şi

36,35 „o grădină a desfătării": *vide* Is. 51,3 şi 28,13. ♦ „s-au aşezat puternice": se poate înţelege şi „sunt întărite [şi] locuite", ca în TM.

36,38 „oile sfinte": oile consacrate pentru jertfele rituale.

37 W. Zimmerli (1983, p. 258) datează secvenţa 37,1-14 în faza anterioară secvenţei 36,16 *sqq*. ♦ Tabloul descris în capitolul de faţă este cel mai faimos din întreaga carte a lui Iezechiel, fiind semnificativ pentru felul în care profetul percepe puterea înnoitoare a lui Dumnezeu. Capitolul, tocmai datorită dramatismului său, a fost intens folosit de artişti ca sursă de inspiraţie: arta creştină timpurie preia imaginea (*e.g.* un pahar de aur din Köln, sec. III-IV, Londra); Renaşterea o foloseşte din plin, motivul scheletelor care prind viaţă fiind integrat în reprezentările Judecăţii de Apoi: Luca Signorelli, frescă în Capela San Bricio, Orvieto; Michelangelo, Capela Sixtină. W. Jacob, profesor de orgă la Conservatorul din Stuttgart, a compus pe această temă *De uisione resurrectionis* (*vide* Bocian *et al.*, 1996, pp. 153-154). ♦ Viziunea este alcătuită din două părţi distincte: vv. 1-10 descriu o câmpie pe care sunt risipite oase omeneşti uscate, care se recompun şi prind viaţă atunci când profetul invocă asupra lor Duhul lui Dumnezeu; a doua parte (vv. 11-14) este interpretarea viziunii pentru exilaţii cuprinşi de disperare. Punctul de pornire (şi, poate, elementul care a generat viziunea) este expresia metaforică a disperării din v. 11. Imaginea descrisă pare sugerată de un câmp de luptă pe care au rămas

trupurile celor căzuţi, lăsate pradă animalelor şi păsărilor, fără să fi avut parte de îngropare (semn al nenorocirii totale, care nu a lăsat în urmă supravieţuitori în stare să se îngrijească de cei morţi). Un asemenea tablou, chiar dacă are o bază reală, nu impune o identificare precisă cu un anumit eveniment istoric (în Targumul palestinian, preluat şi de Talmud, se spune că oasele văzute de Iezechiel erau rămăşiţele unei mulţimi de efraimiţi care încercaseră să scape de robia egipteană „înainte de vreme", dar au fost urmăriţi şi măcelăriţi prin văile Palestinei – *vide* Block, 1998, vol. II, pp. 388-389). ♦ Viziunea este dominată de trei elemente care corespund unei suite de sentimente intense. În primul rând, disperarea poporului este cronică (oasele sunt foarte uscate, v. 2); în al doilea rând, poporul este măcinat de nesiguranţă şi se întreabă dacă există speranţă de schimbare pentru el (v. 3); în al treilea rând, puterea cuvântului profetic (inspirat de Dumnezeu) face ca oasele uscate să audă cuvântul şi să se supună (vv. 7-8), apoi lucrarea Duhului lui Dumnezeu le dă iarăşi viaţă (vv. 9-10). ♦ Bernhard Lang se foloseşte de capitolul 37 pentru a argumenta deschiderea către nou a profetului Iezechiel. Mare parte din exegeza precritică a pasajului Iez. 37 considera că această revelaţie se referea la învierea oamenilor la sfârşitul istoriei omeneşti. O mărturie timpurie a acestui tip de lectură ar fi un pergament cu manuscrisul capitolului 37, găsit la Masada, îngropat sub pardoseala celei mai vechi sinagogi scoase la lumină de arheologi (*vide* Y. Yadin, *Masada*, Londra, 1967, pp. 187-189, *apud* Lang, 1986, p. 308); este posibil ca pergamentul să fi fost îngropat de rebelii evrei care rezistau asediului armatei romane – dacă aşa stau lucrurile, atunci viziunea lui Iezechiel a fost ultimul text pe care l-a citit unul dintre rebeli mai înainte de a se sinucide, în 74 d.H., înfruntându-şi moartea cu speranţa învierii. O mărturie similară a fost descoperită într-o carieră de piatră din Dara (nordul Siriei): un basorelief ce reproduce scene din viziunea lui Iezechiel comemorează înfrângerea garnizoanei bizantine, la 573, într-o bătălie cu perşii în urma căreia cadavrele învinşilor au fost lăsate mai multe zile pe câmpul de luptă, după un obicei al luptătorilor perşi (*apud* Block, 1998, vol. II, p. 391). Critica modernă propune ca o primă interpretare a cap. 37 faptul că Dumnezeu are puterea să-i reaşeze pe exilaţi într-o nouă viaţă, în patria lor de origine (P.C. Craigie, *Ezekiel*, Philadelphia, 1983, p. 83, *apud* Lang, *ibidem*). Profetul încheagă într-un tablou memorabil speranţa întoarcerii din exilul babilonian; sursa acestei imagini neobişnuite poate fi găsită în jelania populară citată în v. 11: „Uscate au ajuns oasele noastre, a pierit nădejdea noastră, ne-am stins". Viziunea a fost interpretată ca o vestire a ieşirii exilaţilor din nenorocire şi a întoarcerii lor acasă, înzestraţi de Dumnezeu cu darul unei noi vieţi. Lang aduce în discuţie şi posibile influenţe zoroastriene.

37,1 „m-a scos Domnul în duh... câmpiei": se poate înţelege şi în sens instrumental: „m-a scos Domnul cu duhul...". Biblia de la 1688: „a scos pre mine cu Duhul Domnului". TM are „m-a scos în Duhul Domnului... văii". Valea e amintită la 3,22-23.

m-a purtat la ele de jur-împrejur şi, iată: [erau] foarte multe pe faţa câmpiei, uscate tare. [3] Şi a spus către mine: „Fiu al omului, oare vor [mai] fi vii oasele acestea?" Iar [eu] am spus: „Doamne, Tu ştii acestea." [4] Şi a spus către mine: „Proroceşte asupra acestor oase şi spune-le: «Oase uscate, ascultaţi cuvântul Domnului: [5] acestea le spune Domnul oaselor acestora: 'Iată: Eu aduc la voi duh de viaţă [6] şi voi pune pe voi vine şi voi aduce pe voi carne şi voi întinde pe voi piele şi voi pune duhul Meu peste voi şi veţi fi vii; şi veţi cunoaşte că Eu sunt Domnul.'»"

[7] Şi am prorocit după cum îmi poruncise. Şi a fost [aşa:] pe când proroceam, iată: cutremurare şi oasele s-au apropiat fiecare de încheietura sa. [8] Şi am privit şi, iată: creşteau pe ele vine şi carne şi a venit peste ele piele, pe deasupra – dar duh nu era în ele. [9] Şi mi-a spus: „Proroceşte, fiu al omului, proroceşte asupra duhului şi spune-i duhului: «Acestea le spune Domnul: 'Din cele patru vânturi vino şi suflă asupra morţilor acestora ca să fie vii.'»"

[10] Şi am prorocit după cum îmi poruncise; şi a intrat în ei duhul şi au fost vii şi au stat pe picioarele lor, adunare nespus de multă. [11] Şi a grăit

---

37,3 „Doamne, Tu ştii": deşi revelaţia cu privire la soarta omului după moarte se clarifică abia către sfârşitul VT (vedem că profetul nu neagă, dar nici nu afirmă învierea, lăsând totul în seama lui Dumnezeu), această vestire a restaurării lui Israel orientează deja către ideea unei învieri individuale, întrezărite în Iov 19,25 TM şi în Isaia 53,10 etc., dar vestite explicit în Dan. 12,2; 2Mc. 7,9-14.23-26; 12,43-46.

37,4 „Oase uscate": articulat în original.

37,6 „vine": gr. νεῦρα, *litt.* „tendoane, nervi" (*vide* Gen. 32,33: „nerv" şi 49,24: „vlagă"). ♦ „voi pune", *litt.* „voi da"; la fel la v. 14. ♦ „duhul Meu": TM are „duh".

37,7 „pe când proroceam": TM are „şi a fost un zgomot pe când proroceam".

37,9 „vânturi": gr. πνεῦμα; în acest capitol am tradus termenul prin „duh" şi „vânt". Poate avea şi sensul de „suflare". ♦ „morţilor acestora": în TM „leşurilor ucise", indiciu al unei morţi violente, probabil în urma unei bătălii.

37,10 „adunare": TM are „oştire". ♦ Învăţaţii evrei s-au întrebat ce s-a întâmplat cu mulţimea înviată sub ochii lui Iezechiel. Talmudul (*Sanhedrin* 92 b) consemnează răspunsuri diferite: cei înviaţi au cântat Domnului un imn de slavă apoi au murit imediat; cei înviaţi s-au reîntors în ţara lui Israel şi şi-au întemeiat familii; în fine, un alt învăţat e de părere că episodul este o parabolă (*apud* Block, 1998, vol. II, p. 388).

37,11 Interpretarea viziunii profetice se face în două etape: în vv. 11 şi 14, care închid între ele interpretarea vv. 12-13. Prima interpretare se aplică la relatarea viziunii către exilaţii cuprinşi de disperare pentru situaţia în care se aflau. Ei erau fără speranţă, fără viaţă, tot aşa cum fără viaţă erau oasele uscate. Profetul le spune însă că Dumnezeu, care poate pune viaţă în oasele uscate, poate însufleţi şi vieţile lor, făcându-i să se întoarcă în

Domnul către mine, zicând: „Fiu al omului, oasele acestea sunt toată casa lui Israel; ei spun: «Uscate au ajuns oasele noastre, a pierit nădejdea noastră, ne-am stins.» [12] De aceea, proroceşte şi zi: «Acestea le spune Domnul: 'Iată, Eu deschid mormintele voastre şi vă voi scoate din mormintele voastre şi vă voi duce pe pământul lui Israel; [13] şi veţi cunoaşte că Eu sunt Domnul când vă voi deschide mormintele ca să adun din morminte poporul Meu. [14] Şi voi pune duhul Meu în voi şi veţi fi vii şi vă voi aşeza pe pământul vostru şi veţi cunoaşte că Eu, Domnul, am grăit şi voi făptui, spune Domnul.»"

[15] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [16] „Fiu al omului, ia-ţi un toiag şi scrie pe el «Iuda şi fiii lui Israel care s-au unit cu el.» Şi ia-ţi un

---

patrie. Îndemnul la speranţă este articulat în doi paşi: Dumnezeu, care le-a adresat cuvântul, îl va transforma în fapt. A doua interpretare schimbă încadrarea imaginii, pentru că oasele uscate risipite pe câmpie sunt văzute acum în morminte; este o interpretare ulterioară, care proclamă puterea lui Dumnezeu de a da viaţă exilaţilor israeliţi, chiar dacă ei sunt ca nişte cadavre închise în morminte (*vide* Biggs, 1996, pp. 118-119). Caracterul celor două interpretări poate atesta o lipsă de coerenţă a alăturării lor (*vide infra*, nota la 37,12-13) sau poate fi acceptat ca semnul unor semnificaţii complexe, concentrice.

37,12 După „vă voi scoate din mormintele voastre", TM are în plus „poporul Meu".

37,12-13 Cele două versete conturează un tablou diferit de cel al câmpului acoperit de oseminte (*vide supra*, nota la 37,1); cele două imagini puteau să coexiste în viziunea lui Iezechiel sau, din punctul de vedere strict al tradiţiei manuscrise, avem de-a face aici cu o adăugire; în sprijinul acestei a doua interpretări stă faptul că îndepărtarea celor două versete nu afectează textul rămas.

37,15-28 W. Zimmerli (1983, pp. 272-273) situează datarea pasajului 37,15-28 la o anumită distanţă faţă de distrugerea Ierusalimului; este de remarcat însă şi prezenţa unei adăugiri, în vv. 24-28, datorate poate autorului vv. 28,25 *sq.*, precum şi o apropiere lingvistică aparte între vv. 24.27 şi Lev. 26. ♦ Pentru tema risipirii şi reunirii din pericopa 37,15-28, *vide supra*, nota la 11,17. Cele două toiege sunt o reprezentare metaforică a lui Israel şi Iuda, iar scena este simbolul reunirii lor de către Dumnezeu. În vv. 20-24, accentul cade pe tema adunării poporului lui Israel dintre neamuri. ♦ O interpretare mesianică a pasajului se găseşte şi la McKeating (1993, pp. 107-108). Imaginea reunificării ţării fusese o constantă, încă din vremea lui Iosias; *vide* şi Ier. 3,6 *sqq.*; cap. 30–31. Concluzia lui McKeating, după cercetarea celor trei pasaje semnificative în căutarea unui posibil mesianism (din cap. 17, 34 şi 37), este că acestea au statutul unor inserţii, care fie dezvoltă ideea de bază a contextului, fie au o legătură extrem de slabă cu el, fie sunt un transfer de idei într-o zonă neaşteptată. Datorită acestei particularităţi şi tiparului pe care par să fie construite, pasajele pot fi atribuite (pp. 108-109) unui stadiu ulterior al textului.

al doilea toiag şi scrie pe el «Pentru Iosif – toiagul lui Efraim şi toţi fiii lui Israel care ţin de el.» [17] Şi ţine-ţi-le laolaltă, ca să se lege într-un singur toiag, şi ele să fie în mâna ta. [18] Şi va fi aşa: când îţi vor spune fiii poporului tău: «Nu ne desluşeşti ce sunt aceste lucruri la tine?» [19] să le zici: «Acestea le spune Domnul: 'Iată: Eu voi lua seminţia lui Iosif, cea din mâna lui Efraim, şi seminţiile lui Israel unite cu el, şi le voi adăuga la seminţia lui Iuda; şi vor fi un singur toiag în mâna lui Iuda.'» [20] Şi toiegele pe care ai scris să fie în mâna ta, dinaintea lor, [21] şi să le zici: «Acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: 'Iată: Eu iau toată casa lui Israel din mijlocul neamurilor, pe unde s-au dus, şi îi voi aduna de la toţi cei dimprejurul lor şi îi voi duce în ţara lui Israel. [22] Şi le voi da [să fie] un singur neam pe pământul Meu şi în munţii lui Israel şi unul [singur] va fi cârmuitorul lor; nu vor mai fi două neamuri şi nicidecum nu vor mai fi despărţiţi în două regate, [23] ca să nu se mai pângărească ei cu idolii lor. Şi-i voi izbăvi de toate nelegiuirile lor, în care au păcătuit, şi îi voi curăţi. Şi Îmi vor fi popor şi Eu le voi fi lor Dumnezeu. [24] Şi robul Meu David [va fi] cârmuitor în mijlocul lor şi va fi un [singur] păstor pentru toţi; căci vor umbla întru poruncile Mele şi vor păzi judecăţile Mele şi le vor împlini. [25] Şi vor locui în ţara lor, pe care Eu i-am dat-o robului Meu Iacob, unde au locuit părinţii lor; şi vor locui în ea, şi David, robul Meu, va fi cârmuitorul lor în veac. [26] Şi voi face cu ei legământ de pace, legământ veşnic va fi cu ei; şi Îmi voi aşeza cele

37,19 „seminţia": gr. φυλή; TM are *litt.* „lemnul". Pentru opţiunile de traducere din ebraică în greacă prin φυλή sau σκῆπτρον, *vide supra*, nota la 21,15. ♦ „vor fi un singur toiag în mâna lui Iuda": TM are „vor fi una în mâna Mea".

37,21 „în ţara lui Israel": TM are „pe pământul lor".

37,22 „pe pământul Meu şi în munţii lui Israel": TM are „în ţară şi în munţii lui Israel". ♦ „cârmuitor": gr. ἄρχων; TM are „rege"; la fel şi la v. 24. ♦ Pentru posibila aluzie mesianică din vv. 37,22-25, *vide e.g.* J. Lust, „Le messianisme et la Septante d'Ézéchiel", 2004, p. 32.

37,23 În TM: „Şi nu se vor mai pângări cu idolii lor şi cu urâciunile lor şi cu toate răzvrătirile lor şi îi voi izbăvi de toate lăcaşurile lor în care au păcătuit şi îi voi curăţi şi Îmi vor fi popor...". ♦ TM „lăcaşurile": ebr. *mōšᵉbhōth*; unele manuscrise şi Symmachus presupun vocalizarea *mᵉšūbhōth*, „nelegiuiri" (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).

37,25 După „vor locui în ea", TM are în plus „ei şi fiii lor şi fiii fiilor lor în veac". ♦ „cârmuitor": gr. ἄρχων echivalează aici ebr. *nāśī'*, „prinţ".

37,26 După „legământ veşnic va fi cu ei", TM are în plus „îi voi statornici şi îi voi înmulţi". ♦ „cele sfinte": gr. τὰ ἅγια; ca şi în alte pasaje (24,20; 37,28), expresia poate fi echivalată prin „templul/sanctuarul (Meu)".

sfinte în mijlocul lor, în veac. [27] Şi va fi sălăşluirea Mea întru ei şi Eu le voi fi lor Dumnezeu şi ei Îmi vor fi popor. [28] Şi vor cunoaşte neamurile că Eu sunt Domnul, Cel care îi sfinţeşte pe ei, când cele sfinte ale Mele vor fi în mijlocul lor în veac.'»"

38 [1] Şi a fost cuvântul Domnului către mine, zicând: [2] „Fiu al omului, aţinteşte-ţi faţa înspre Gog şi ţinutul lui Magog, căpetenia Rhos [peste]

37,27 „sălăşluirea": gr. κατασκήνωσις, *cf.* „templul sălăşluirii", în Tob. 1,4. ♦ „întru ei": se poate înţelege şi „printre ei"; în TM „peste ei".

37,28 „care îi sfinţeşte pe ei": TM are „care sfinţeşte pe Israel". ♦ Pasajul vv. 15-28 implică două aspecte (vv. 18-19 se referă la reunirea celor două regate; vv. 20-23 se referă la intenţia divină de a-i restabili pe exilaţi din nou în patria lor). V. 23 vesteşte o nouă relaţie între Dumnezeu şi poporul Său, după întoarcerea în ţara făgăduită; atunci urmează să fie îndepărtate toate elementele care îl tulbură pe Israel şi îl abat din drumul drept, iar legământul se formulează din nou, complet: „poporul Meu" şi „Dumnezeul lor" sunt cele două faţete ale apartenenţei reciproce şi ale îndatoririlor reciproce. Identificarea regelui promis cu David se face în termenii pasajului 34,23-24. Caracterul permanent al restabilirii este marcat de menţionarea ţării făgăduite lui Iacob şi urmaşilor lui (Gen. 35,12), a liniei davidice neîntrerupte şi a legământului făcut pe vecie: fiecare din aceste trei elemente reprezintă o garanţie a faptului că ceea ce va dărui Dumnezeu poporului ales va fi pentru totdeauna; întregul pasaj aminteşte de legământul necondiţionat cu Noe (Gen. 9,16) şi Avraam (Gen. 17,7). Semnul fizic al legământului este sanctuarul ridicat în mijlocul lor şi care va adăposti prezenţa neîntreruptă a lui Dumnezeu.

38 W. Zimmerli (1983, pp. 302-304) analizează pasajul 38,1–39,29 raportându-se la opinia generală care îi refuză lui Iezechiel paternitatea profeţiei despre Gog; derivarea profeţiei despre Gog dintr-o predică târzie a lui Iezechiel rămâne posibilă. ♦ Pasajul formează o unitate în opinia lui J. Wevers (*ad loc.*), care se sprijină pe unica formulă introductivă, din 38,1. Profeţii precedenţi (Is. 5,26-30; Ier. 1,13-15; 4–6) făcuseră prorociri referitoare la un duşman însemnat despre care se spunea, vag, că urma să vină de la miazănoapte. Acest flagel al nordului este unul care distruge neamurile păgâne, un leu care iese din bârlogul său. Soseşte ca un nor (v. 16). Cruzimea îi este bine ştiută, iar atunci când vin zvonurile despre apropierea lui, spaima îi cuprinde pe toţi. Iezechiel foloseşte aici această temă, transformând-o din proclamarea agresivităţii duşmanilor, ca modalitate prin care Dumnezeu Îşi pedepseşte poporul, în afirmarea ocrotirii de care va avea parte Israel – înnoit şi supus – când va fi restaurat.

38,2 „Gog... Magog": Henry McKeating (1993, pp. 114-122) cercetează îndeaproape sintagma „Gog şi Magog" din Iez. 38–39. Aceste capitole diferă de literatura profetică anterioară perioadei exilice. Ele sunt comparabile, la suprafaţă, cu profeţiile rostite împotriva neamurilor străine, atestate abundent în cartea lui Iezechiel (dar şi în alte cărţi profetice), însă nu sunt plasate laolaltă cu acestea. Secţiunea cuprinde profeţii împotriva unui „prinţ", unui „mai-mare" (gr. ἄρχων), numit Gog, care îl ameninţă – sau îl va ameninţa – pe Israel. Acesta va fi distrus împreună cu armata lui. Identificarea lui Gog

ca figură istorică este problematică, tot aşa cum problematică este şi interpretarea cuvintelor lui Iezechiel ca referire la o autentică ameninţare de atac armat în prezent sau în viitor. Alternativa este interpretarea acestui personaj în dimensiune eshatologică, Gog devenind astfel o figură simbolică: personificare a întunericului (după termenul sumerian *gûg*, „întunecime"), zeul Gaga, menţionat în textele ugaritice, sau chiar o lăcustă uriaşă apocaliptică (*cf. infra*, v. 16; Block, 1998, vol. II, p. 433). Dintre identificările lui Gog ca personaj istoric merită amintite câteva: un ofiţer din armata lui Cyrus, pe la 400 î.H.; Alexandru cel Mare; un „macedonean", etnonim care ar fi fost înţeles greşit până la alterarea fonetică în „gog"; „Gog" putea aminti numele unui trib din Asia Mică sau din Asiria; în fine, interpretarea cea mai acceptată: Gyges al Lydiei, al cărui nume apare în anale ca Gugu, personaj istoric care a trăit în secolul al VII-lea şi care a primit, în textele ulterioare, dimensiuni legendare, încă înainte de perioada exilului lui Iuda. În această interpretare, ameninţarea pe care o reprezintă Gog nu este una reală, imediată, nici măcar istorică. McKeating apreciază prezenţa lui Gog în cartea lui Iezechiel ca rezultat al influenţelor exercitate de textul lui Ieremia – aşa cum se mai întâmplase cu parabola celor două surori, din cap. 23, care ar fi o prelucrare a pericopei Ier. 3,6-10, sau parabola celui ce stă de veghe, atestată la Iezechiel în cap. 3 şi 33, şi care poate proveni din Ier. 1,5; 6,17. Ameninţarea care vine dinspre miazănoapte nu apare însă la Ieremia, ci în Isaia (*vide* Is. 10,5 *sqq.*). Pasajul apare în carte într-un loc surprinzător, de vreme ce tema judecăţii fusese deja tratată, iar desfăşurarea naraţiei mergea în direcţia speranţei şi a restauraţiei. Ca despre orice secvenţă care se abate de la firul cărţii, şi despre aceasta se poate presupune că a pătruns în tradiţia manuscrisă la o dată ulterioară sau cel puţin că reprezintă o dezvoltare ulterioară a unui nucleu originar. Rezolvarea pe care o propune McKeating este ingenioasă (pp. 121-122) şi porneşte de la observaţia că în seria de profeţii împotriva neamurilor nu există nici una împotriva Babilonului, care este principalul vinovat pentru suferinţele lui Iuda. Dacă Iezechiel se afla cu adevărat în Babilon atunci când îşi compunea cartea, absenţa nu este nicidecum surprinzătoare, fiind un act de prudenţă din partea profetului. Din această dublă perspectivă, ţinutul lui Gog poate fi văzut ca o referire criptică la Babilon, iar profeţiile de distrugere pot fi interpretate ca ameninţări la adresa puterii babiloniene. Teoria lui McKeating nu poate fi demonstrată, de vreme ce este menită – în secolul nostru, ca şi în secolul profetului – unei lecturi în subtext. Un posibil cod de interpetare este dat de termenul „Magog", pe care McKeating îl pune în legătură de echivalenţă cu Babel (Babilon), prin înlocuirea fiecărei litere cu cea care o precedă în alfabetul ebraic. Legătura cu figura legendară a regelui lidian Gyges nu este anulată de lectura în cheie conspirativă, tot aşa cum dezvoltările ulterioare au plasat personajul Gog într-o dimensiune eshatologică. ♦ Magog apare şi în Gen. 10,2 ca unul dintre fiii lui Iafet (alături de Gomer, Madai, Iavan, Thobel, Mosoch şi Tiras – dintre care trei sunt menţionaţi în pasajul de faţă: Gomer, Mosoch şi Thobel). Magog nu a putut fi identificat fără echivoc, cu toate că Flavius Iosephus consideră că termenul se referă la sciţi (*Antichităţi iudaice* I,VI,1), ceea ce contrazice Gen. 10 (unde sciţii sunt ataşaţi ramurii lui Gomer). De fapt, în ebraică, *Magog* înseamnă „ţinutul lui Gog". Locul în care se afla casa lui Gog, Magog – dacă aceasta este interpretarea cea mai plauzibilă –, este necunoscut (*vide* Gen. 10,2). ♦ Apocalipsul reia tema în cheie proprie, dar face din

Mosoch şi Thobel, şi proroceşte împotriva lui [3] şi spune-i: «Acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: 'Iată: Eu [sunt] împotriva ta, Gog, căpetenie Rhos [peste] Mosoch şi Thobel; [4] şi te voi aduna pe tine şi toată oştirea ta, cai şi călăreţi, toţi îmbrăcaţi în platoşe, adunare mare, scuturi şi coifuri şi săbii, [5] perşi şi etiopieni şi libieni, toţi cu coifuri şi scuturi, [6] Gomer şi toţi cei din preajma lui, casa lui Thergama, de la capătul miazănopţii, şi toţi cei din jurul lui, şi neamuri multe împreună cu tine. [7] Fii pregătit, pregăteşte-te – tu şi toată adunarea ta, care s-a strâns cu tine, şi să-Mi fii de strajă. [8] După multe zile va fi pregătit şi în anii de pe urmă va veni şi va ajunge în ţara care a fost întoarsă de la sabie, fiind ei adunaţi dintre multe neamuri pe pământul lui Israel, care ajunsese în întregime pustietate; şi acesta a ieşit dintre neamuri şi [în vremea aceea] toţi îşi vor duce traiul în pace. [9] Şi te vei înălţa ca o ploaie şi vei veni ca un nor, să acoperi pământul, şi vei fi tu şi toţi cei din jurul tău şi neamuri multe împreună cu tine.'»

[10] Acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: «Şi va fi [aşa] în ziua aceea: se vor sui vorbe în inima ta şi gânduri rele vei gândi [11] şi vei spune: 'Mă voi sui într-o ţară care a fost lepădată, voi veni peste unii ce se odihnesc în tihnă şi sălăşluiesc în pace, locuind cu toţii o ţară în care zid nu este

Magog un al doilea personaj ostil poporului lui Dumnezeu (Apoc. 20,8-10). Despre recuperarea motivului în literatura patristică antihristologică, vezi C. Bădiliţă, *Les métamorphoses de l'Antichrist chez les Pères de l'Eglise*, Paris, 2005, *passim*. ♦ „căpetenia Rhos": TM are *nᵉśî' ro'š*, „prinţul de frunte"; traducătorul LXX l-a considerat antroponim. La fel şi la v. 3.

38,4 TM începe: „Te voi întoarce îndărăt şi-ţi voi pune belciug în fălci şi te voi scoate pe tine şi toată oştirea ta...". ♦ „Belciugul" li se punea prinşilor în război pentru a fi duşi ca nişte vite.

38,6 „toţi cei din jurul": TM are „şi toate oştile"; la fel la v. 9. ♦ Gomer îi denumeşte, probabil, pe cimerieni, una din populaţiile venite de la nord de Marea Neagră. Unii scriitori antici (*e.g.* Strabo) îi confundă cu sciţii. Cert este că, sub presiunea triburilor scite, cimerienii au migrat în Anatolia în secolul al VIII-lea î.H., cucerind Urartu şi ameninţând regatul lui Gyges (*vide supra*, nota la 38,2). În cele din urmă, triburile cimeriene au fost anihilate de asirieni (*vide* Block, 1998, vol. II, p. 440, n. 80). ♦ Pentru „casa lui Thergama", *vide supra*, 27,14 şi nota *ad loc.*

38,7 „să-Mi fii": TM are „să le fii", lecţiune prezentă şi în Targum.

38,8 „va fi pregătit... va veni": TM are „vei fi cercetat... vei veni". ♦ „a fost întoarsă de la sabie", *i.e.* izbăvită de primejdia sabiei. ♦ „pământul lui Israel": TM are „munţii lui Israel". ♦ „şi acesta", *i.e.* Israel.

38,9 „şi vei fi": alte manuscrise greceşti au „şi vei cădea [asupra lor]".

38,11 „zăvoare": gr. μοχλοί, *vide* Ex. 26,26.27.28.29.

şi nici zăvoare şi porţi nu au aceia, [12] pentru a face jaf şi pentru a lua prăzile, ca să-ţi întorci mâna împotriva [pământului cândva] pustiit, care este [acum] locuit, şi împotriva unui neam care a fost adunat de la multe neamuri, [împotriva celor] care au dobândit averi, care sălăşluiesc în buricul pământului.' [13] Saba şi Daidan şi negustorii carchedonieni şi toate satele lor îţi vor spune: 'Tu ai venit ca să faci jaf şi să iei prăzile? Ţi-ai strâns adunarea ca să iei argint şi aur, să scoţi avuţia, să iei prăzile?'»

[14] De aceea, proroceşte, fiu al omului, şi spune-i lui Gog: «Acestea le spune Domnul: 'Oare nu te vei porni în ziua aceea, când poporul Meu Israel se va sălăşlui în pace? [15] Şi vei veni din locul tău, de la capătul miazănopţii, şi neamuri multe împreună cu tine, toţi suiţi pe cai, adunare mare şi oştire multă. [16] Şi te vei ridica împotriva poporului Meu, Israel, precum un nor ca să acoperi pământul; în zilele de pe urmă va fi [aceasta] şi te voi aduce asupra ţării Mele, ca să Mă cunoască toate neamurile când Mă voi sfinţi întru tine dinaintea lor.'»

[17] Acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul, lui Gog: «Tu eşti cel despre care am grăit în zilele de mai înainte, prin robii Mei, prorocii lui Israel,

38,12 „să-ţi întorci mâna": varianta lui Rahlfs, pe baza unui singur manuscris grecesc şi în conformitate cu TM, împotriva lecţiunii unanime din celelalte manuscrise, în care se continuă monologul lui Gog: „să-mi întorc mâna"; *cf.* şi NETS: „to turn my hand". ♦ „au dobândit averi": TM are „se ocupă cu vitele şi cu câştigul". ♦ „buricul pământului": după o concepţie străveche, diverse locuri au fost considerate centrul lumii, loc de întâlnire cu divinul (Delphi, Atena, Mecca etc.). Pentru evrei, acesta este, evident, Ierusalimul (*cf.* 5,5, *supra*). Dar expresia ebraică poate desemna pur şi simplu un loc înălţat, o colină sau un deal, ca în Jud. 9,37 (*vide* nota *ad loc.* în *Septuaginta* 2). Targumul echivalează termenul cu „fortăreaţă", „loc întărit/înălţat", sensul cel mai probabil în acest context (Block, 1998, vol. II, p. 448).

38,13 În TM: „*Ś'bhā'* şi *D'dhān* şi cei care călătoresc (fac negoţ) în Tarşiş şi toţi puii de lei...". ♦ „avuţia": TM are „turmele şi bunurile".

38,14 „te vei porni": TM are „vei cunoaşte". În context, LXX pare a fi păstrat o lecţiune mai bună (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

38,16 „Mă voi sfinţi", gr. ἁγιασθῆναι με: se poate înţelege şi „Îmi voi arăta sfinţenia": sintagmă des folosită pentru a rezuma sensul intervenţiilor divine – fie de pedepsire, fie de izbăvire. În „anii de pe urmă", inclusiv neamurile păgâne vor fi locul revelaţiei divine spre cunoaşterea universală a Domnului (*vide infra*, 38,23; 39,6.7.28 etc.). Gr. ἅγιος traduce ebr. *qādhōš*, care se referă la alteritatea, la transcendenţa lui Dumnezeu.

38,17 „în zilele de mai înainte", *litt.* „înainte de zilele de mai înainte". ♦ „prin robii Mei", *litt.* „prin mâna robilor Mei". ♦ Sunt şi alţi proroci care au vorbit de o invazie (*e.g.* Ier. 3–6), dar aici Iezechiel pare a se gândi la profeţi mai vechi (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).

[care au prorocit] în zilele acelea şi în anii [aceia], că te aduc împotriva lor. [18] Şi va fi [aşa:] în ziua aceea, în ziua în care Gog va veni împotriva ţării lui Israel, spune Stăpânul [meu], Domnul, se va ridica mânia Mea [19] şi râvna Mea. În focul urgiei Mele am grăit: 'Chiar în ziua aceea va fi cutremur mare în ţara lui Israel, [20] şi se vor cutremura dinaintea Domnului peştii mării şi păsările cerului şi sălbăticiunile câmpului şi toate târâtoarele ce se târăsc pe pământ şi toţi oamenii cei de pe faţa pământului şi se vor sfărâma munţii şi se vor prăbuşi râpile şi fiece zid de pe pământ se va prăbuşi. [21] Şi voi chema asupra sa fiece spaimă, spune Domnul; sabia fiecăruia va fi asupra fratelui său. [22] Şi îl voi judeca prin molimă şi sânge şi ploaie în şiroaie şi pietre de grindină şi voi ploua foc şi pucioasă asupra lui şi asupra tuturor celor dimpreună cu el şi asupra neamurilor multe dimpreună cu el. [23] Şi voi fi preamărit şi voi fi sfinţit şi voi fi slăvit şi voi fi cunoscut dinaintea multor neamuri, şi vor cunoaşte că Eu sunt Domnul.'»"

39 [1] „Şi tu, fiu al omului, proroceşte împotriva lui Gog şi spune: «Acestea le spune Domnul: 'Iată: eu [sunt] împotriva ta, Gog – căpetenie Rhos, [peste] Mosoch şi Thobel, [2] şi te voi aduna şi te voi călăuzi şi te voi ridica de la capătul miazănopţii şi te voi duce împotriva munţilor lui Israel. [3] Şi-ţi voi nimici arcul din mâna stângă şi săgeţile din mâna dreaptă şi te voi prăvăli [4] pe munţii lui Israel şi vei cădea tu şi toţi cei din jurul tău şi neamurile cele dimpreună cu tine vor fi date la mulţimi de păsări de pradă; te-am dat la orice zburătoare şi la toate sălbăticiunile câmpului ca să fii

38,21 În TM, versetul începe: „Şi voi chema sabia împotriva lui [Gog] pe toţi munţii". ♦ „sabia fiecăruia", *litt.* „sabia omului" – semitism.

38,22 „ploaie în şiroaie", *litt.* „ploaie care inundă" (termenul apare şi în 13,11.13). ♦ „celor dimpreună cu el": TM are „cetelor lui".

39 A doua profeţie referitoare la Gog revine asupra intenţiei lui Dumnezeu, aşa cum fusese ea formulată în 38,1-9. Dumnezeu îl aduce pe Gog din ţinutul lui îndepărtat spre munţii lui Israel, unde urmează să fie cu totul nimicit, laolaltă cu aliaţii săi, iar oasele le vor rămâne pradă pentru păsări şi fiare. ♦ Victoria lui Dumnezeu are urmări însemnate pentru Israel: în primul rând, israeliţii urmează să ia armele celor învinşi şi să le distrugă, topindu-le într-un foc care va arde vreme de şapte ani (vv. 9-10): se recunoaşte aici tradiţia pacifistă a arderii armelor şi straielor ostăşeşti (*vide* Is. 2,4; 9,4). În al doilea rând, se pregăteşte un mare loc de îngropăciune (v. 11); afirmaţia pare să vină în contradicţie cu vv. 4 şi 17-20, care arătau că leşurile vor rămâne pradă animalelor şi păsărilor.

39,1 „căpetenie Rhos": *vide* nota la 38,2.

39,2 „împotriva munţilor": sau „pe munţii",

mistuit. [5] Vei cădea pe fața câmpiei, căci Eu am grăit, spune Domnul. [6] Și voi trimite foc asupra lui Gog și insulele își vor duce traiul în pace; și vor cunoaște că Eu sunt Domnul. [7] Și numele Meu cel sfânt va fi cunoscut în mijlocul poporului Meu Israel și nu va mai fi întinat numele Meu cel sfânt; și vor cunoaște neamurile că Eu sunt Domnul sfânt în Israel. [8] Iată: vine și vei cunoaște că va fi, spune Stăpânul [meu], Domnul; aceasta este ziua despre care am grăit.

[9] Și vor ieși cei care locuiesc în cetățile lui Israel și vor face foc din arme, [din] scuturi și sulițe și arcuri și săgeți și din toiegele din mâini și din lănci și vor arde din acestea foc șapte ani. [10] Și nu vor lua lemne de pe câmp și nici nu vor tăia din păduri, ci armele și le vor arde în foc. Și-i vor prăda pe cei care i-au prădat pe ei și-i vor jefui pe cei care i-au jefuit, spune Domnul. [11] Și va fi [așa:] în ziua aceea îi voi da lui Gog un loc cu faimă, mormânt în Israel, locul de îngropare al celor ce au venit către mare: și vor zidi de jur-împrejur gura văii și îl vor îngropa acolo pe Gog și toată

39,6 „asupra lui Gog": TM are „în Magog". ♦ „și insulele își vor duce traiul...": TM are „și asupra locuitorilor din insule care își duc traiul...". În TM pedeapsa focului este extinsă și asupra insulelor care s-au aliat cu Gog.
39,7 „va fi cunoscut": TM are „îl voi face cunoscut... etc.".
39,8 „vei cunoaște că": nu apare în TM.
39,11 „un loc cu faimă": TM are „un loc acolo". Însă gr. ὀνομαστός poate avea și sensul „numit", „[cunoscut] sub numele de": „loc numit «mormânt întru Israel»" (Biblia de la 1688). ♦ „locul de îngropare": gr. τὸ πολυάνδριον, *litt.* „plin de bărbați", atestat însă și cu sensul „loc comun de înmormântare", „groapă comună" (*cf.*, de exemplu, 2Mac. 9,4). TM are „valea *'obhᵉrīm*". Locul de îngropare nu este bine definit în text. TM ar putea fi citit, cu o modificare de vocalism, *'abharīm*, numele unui șir de munți la răsărit de Marea Moartă (*cf.* Num. 27,12 TM), însă masoreții au vocalizat și aici, ca și mai jos, *'obhᵉrīm*, cu înțelesul *litt.* „(valea) celor ce trec". De altfel, nici marea indicată în text nu a fost identificată, aluzia la Marea Moartă fiind susținută doar de citirea *'Abharīm*. Este de presupus că locul de îngropăciune urma să fie în Israel; dacă acesta este înțelesul, atunci locul este impur și trecătorii nu l-ar putea străbate. Denumirea locului (de la v. 16, *vide infra*, nota) ar putea fi o citire alternativă a toponimului „Valea fiului lui Hinom" (*vide* Biggs, 1996, p. 124), un loc asociat cu un cult păgân și desacralizat de regele Iosias prin transformarea lui într-un loc în care a aruncat cenușa spurcăciunilor – *vide* 4Rg. 23,8. ♦ „ce au venit către mare": TM are „la răsărit de mare". ♦ „și vor zidi de jur-împrejur gura văii": TM are „ea oprește trecătorii (*'obhᵉrīm*)". S-a presupus (*e.g.* BJ, nota *ad loc.*) că valea care oprește trecătorii este valea Arnonului, adâncă și abruptă. ♦ *Gai*: gr. Τὸ γαι. Γαι transcrie ebr. *gēy'*, „vale". ♦ „*Gai* locul-de-îngropare-a-lui-Gog": TM are *Gēy' hamōn Gōgh*, ceea ce ar putea însemna „valea hoardei lui Gog". La fel la v. 15.

mulțimea lui; și se va numi *Gai* locul-de-îngropare-a-lui-Gog. [12] Și îi vor îngropa [cei din] casa lui Israel, ca să se curățească pământul în șapte luni. [13] Și-i vor îngropa tot poporul țării și va fi pentru ei spre faimă în ziua în care am fost slăvit, spune Domnul. [14] Și vor trimite fără încetare bărbați care să meargă prin țară să-i îngroape pe cei rămași pe fața pământului, ca să-l curățească după cele șapte luni, și vor cerceta. [15] Și oricine va merge prin țară și va vedea un os de om va zidi semn lângă el până când cei ce îngroapă îl vor îngropa în *Gai* locul-de-îngropare-a-lui-Gog. [16] Căci și numele cetății [va fi] Loc-de-îngropare. Și se va curăți pământul.'»

[17] Și tu, fiu al omului, zi: «Acestea le spune Domnul: spune fiecărei păsări ce zboară și tuturor sălbăticiunilor câmpului: 'Adunați-vă și veniți, adunați-vă din toate [locurile] dimprejur la jertfa Mea, pe care v-am jertfit-o, jertfă mare pe munții lui Israel: carne veți mânca și sânge veți bea. [18] Carne de uriași veți mânca și sânge de la căpeteniile pământului veți bea, berbeci și viței și țapi și toți viteii îngrășați. [19] Și veți mânca grăsime până la sat și veți bea sânge până la beție din jertfa Mea, pe care v-am jertfit-o. [20] Și vă veți sătura la masa Mea din cal și călăreț, din uriaș și orice războinic', spune Domnul.

[21] Și voi pune slava Mea în voi și vor privi toate neamurile judecata Mea, pe care am făptuit-o, și mâna Mea, pe care am pus-o asupra lor. [22] Și din ziua aceea și de aici înainte vor cunoaște [cei din] casa lui Israel că Eu sunt Domnul, Dumnezeul lor. [23] Și vor cunoaște toate neamurile că din

39,15 „oricine va merge...": din TM se înțelege referitor la cei însărcinați cu această misiune de curățire. ♦ „semn": e vorba de o movilă de pietre.
39,16 TM are „și de asemenea numele unei cetăți [va fi] Hamōnāh. Și vor curăți pământul". Ebr. *hamōnāh* înseamnă „mulțime"; cum nu există o cetate cu acest nume, a fost pusă în legătură cu *gēy Hinōm* (de unde „gheena") – *cf. supra*, finalul notei la 39,11.
39,17 „sânge veți bea": e un mod de a vorbi de nimicirea definitivă, pentru că sângele era considerat purtătorul vieții.
39,18 „berbeci și viței și țapi și toți viteii îngrășați": TM are „berbeci, miei, țapi, tauri – cu toții vite îngrășate din Bașan".
39,21-29 Segmentul vv. 21-29 formulează o concluzie la capitolele 38–39 și o prezentare succintă a exilului și a restabilirii lui Israel de către Dumnezeu însuși. Soarta lui Gog manifestă prezența glorioasă a lui Dumnezeu și îi face pe israeliți să-l înțeleagă puterea (vv. 21-22). Vv. 23-24 explică exilul ca o urmare a necredinței lui Israel, ca pedeapsă meritată.
39,21 „în voi": TM are „printre neamuri".
39,23 „din pricina păcatelor lor": *sc.* ale celor din „casa lui Israel".

pricina păcatelor lor au fost luați în robie [cei din] casa lui Israel: pentru că s-au răzvrătit împotriva Mea și Mi-am întors fața de la ei și i-am dat în mâinile dușmanilor lor și au căzut toți de sabie. [24] După necurățeniile lor și după fărădelegile lor le-am făcut și Mi-am întors fața de la ei.»

[25] «De aceea, acestea le spune Stăpânul [meu], Domnul: 'Acum voi întoarce robia lui Iacob și Mă voi îndura de casa lui Israel și voi fi plin de râvnă pentru numele Meu cel sfânt. [26] Și își vor lua [plata pentru] ocara și nelegiuirea pe care au făptuit-o când își duceau traiul în țara lor în pace, și nu va [mai] fi cine să [îi] înspăimânte. [27] Când îi voi întoarce Eu dintre neamuri și-i voi aduna Eu din țările neamurilor, voi fi sfințit întru ei dinaintea neamurilor; [28] și vor cunoaște că Eu sunt Domnul, Dumnezeul lor, când Mă

39,26 „își vor lua": sau „vor purta"; la fel în TM, însă majoritatea traducătorilor moderni (*e.g.* BJ, TOB, RSV) propun altă vocalizare a aceluiași schelet consonantic, cu sensul „vor uita". ♦ „când își duceau traiul în țara lor în pace, și nu va [mai] fi cine să [îi] înspăimânte": se poate interpreta și „când își vor duce traiul...". Aceeași ambiguitate și în TM.
39,27 „țările neamurilor": TM are „țările vrăjmașilor lor". ♦ „dinaintea neamurilor": TM are „în ochii multor neamuri".
39,28 „când Mă voi dezvălui lor între neamuri": TM are: „când, [după ce] i-am surghiunit la neamuri, îi voi aduna pe pământul lor și nu va rămâne nimeni dintre ei acolo". ♦ Versetul este minuțios cercetat de Johan Lust („The Final Text and Textual Criticism: Ez. 39,28", 1986, pp. 48-54) din punctul de vedere al transmiterii textului. Cartea lui Iezechiel în întregul ei este tradusă cvasiliteral în Septuaginta; traducătorul recurge cel mai adesea la o transpunere a originalului ebraic cuvânt cu cuvânt, respectând topica; este important de remarcat însă că nu întotdeauna folosește același cuvânt (sau radical) grecesc pentru a reda același cuvânt ebraic. Diferențele semnificative dintre TM și LXX constau în așa-numitele „plusuri" și „minusuri". Septuaginta omite cuvinte și fraze din textul ebraic mai adesea decât adaugă; aceste „minusuri" se pot datora fie traducătorului (și copiștilor textului grecesc), fie modelului ebraic pe care acesta l-a folosit. În cazul unei traduceri literale, cum este cea a cărții lui Iezechiel, omisiunile de o oarecare întindere și care nu pot fi explicate printr-un accident intră mai degrabă în a doua categorie. Versetul de față este, din acest punct de vedere, un exemplu interesant. El face parte dintr-o prezentare sintetică a mesajului lui Iezechiel, care este plasată după „apocalipsa" lui Gog, fără a fi însă în mod necesar strâns legată de ea. Funcționează mai degrabă ca o concluzie a întregii cărți redactate până în acest punct (cap. 1–39), precedând viziunea finală a noului templu și a țării ideale (cap. 40–48). Cea mai mare parte a versetului din textul ebraic nu se regăsește în varianta greacească; ce rămâne din acest verset este o traducere care pare să respecte textul ebraic consonantic, dar nu coincide cu textul vocalizat masoretic. Textul ebraic are secvența, mai lungă, „[după ce] i-am surghiunit la neamuri, îi voi aduna pe pământul lor și nu va rămâne nimeni dintre ei acolo". Aceasta pare să fie o repetiție a v. 27 („și îi voi aduna din țările neamurilor") și este posibilă interpretarea

voi dezvălui lor între neamuri. [29] Și nu Îmi voi mai întoarce fața de la ei, pentru că Mi-am revărsat mânia asupra casei lui Israel, spune Stăpânul [meu], Domnul.'»"

absența ca o decizie a traducătorului în greacă de a evita o exprimare redundantă; este de remarcat totuși faptul că în general traducătorul nu ezită să păstreze repetițiile. ♦ Terminologia ebraică a versetului dezvăluie o trăsătură aparte: verbul tradus prin „a aduna" nu este *qibbeṣ*, cel folosit de Iezechiel în contexte similare, ci *kinnes*. A. Hurvitz („A Linguistic Study of the Relationship between the Priestly Source and the Book of Ezekiel", *Cahiers de la Revue Biblique*, 20, Paris, 1982, p. 124, *apud* Lust, *ibidem*, p. 49) observă că termenul apare numai în cărțile incontestabil târzii, așa cum sunt Ecleziastul, Ester, Nehemia (2Ezd. 11–23), Paralipomene, sau în texte care ridică probleme de cronologie (Ps. 33,7; 147,2); concluzia lui A. Hurvitz este că prezența termenului în literatura biblică echivalează cu un indiciu credibil pentru datarea târzie (în textul ebraic al cărții lui Iezechiel termenul mai apare în v. 22,21, fără a avea însă acolo un corespondent în greacă). Pentru A. Hurvitz, care abordează holistic cartea lui Iezechiel, atestarea aici a termenului *kinnes*, laolaltă cu alte fenomene lingvistice similare, este o marcă a unui limbaj care anticipează ebraica biblică târzie și ebraica post-biblică. Din punctul de vedere mai nuanțat al cercetătorilor care studiază istoria alcătuirii textului, interpretarea este diferită. Prezența termenului *kinnes* în v. 28 și absența corespondentului acestuia în restul Septuagintei trebuie să fie (Lust, *ibidem*, p. 50) manifestarea explicită a caracterului adițional al verbului și al contextului căruia îi aparține, el nefăcând parte din modelul ebraic folosit de traducătorul în greacă. ♦ Al doilea verb omis de Septuaginta este forma *hiphil* a lui *YTR*: „nu voi lăsa pe nici unul dintre ei să rămână". Verbul mai apare în alte două pasaje din această carte, în proorociri, cu referire la cei pe care Dumnezeu îi lasă ca martori ai pedepsei sale (6,8, numai în textul ebraic, și 12,16, deopotrivă în traducerea greacească). Contextul v. 39,28 este diferit, el fiind cel al salvării, nu al pedepsei; verbul se referă aici nu la supraviețuitori, ci la cei din diaspora, din care nimeni nu va fi lăsat în urmă. Ideea aceasta lipsește în restul textului ebraic al VT, fiind formulată numai în versiunea greacească a Zah. 10,10, un pasaj care atestă similitudini remarcabile cu Iez. 39,28. Faptul că speranța într-o reunire a celor împrăștiați prin toată lumea era puternică în perioada intertestamentară ar fi un argument (*vide* Lust, *ibidem*, p. 51) în favoarea interpretării secvenței ca o adăugire târzie, absentă în modelul Septuagintei.
39,29 „Mi-am revărsat mânia", gr. ἐξέχεα τὸν θυμόν μου: TM are „Îmi voi fi revărsat Duhul". Revărsarea Duhului are ca efect apropierea supremă dintre om și Dumnezeu („vederea Feței"). Opțiunea terminologică a Septuagintei pare să ascundă o variație terminologică ebraică. Textul ebraic oferă aici *ṣaphakh^{e}tī 'et rūḥī*, „Mi-am revărsat duhul", o alternativă a expresiei recurente *ṣaphakh^{e}tī 'et ḥamatī*, „Mi-am revărsat mânia", care apare frecvent în cartea lui Iezechiel (*e.g.* 20,8.13.21.33.34 *e.a.*), transformând astfel tonul amenințător într-unul optimist, de speranță; *rūaḥ*, de altfel, apare uneori și ca sinonim al lui *ḥēmāh*: această paletă semantică explică traducerea greacească prin θυμός. Lust (*ibidem*, pp. 52-53) respinge însă o explicație de felul acesta, care justifică regularizările

prin recurgerea la idiomul cărții lui Iezechiel, argumentând că, pe de o parte, traducătorul în greacă nu obișnuiește să extindă regularizările în detrimentul varietății lexicale (ci tocmai dimpotrivă, printr-o recurgere la sinonimie în încercarea de a evita repetițiile și stereotipiile), iar pe de altă parte, mărturia Papirusului 967 atestă un termen diferit: Papirusul (*vide* J. Ziegler, „Die Bedeutung des Chester Beatty-Scheide Papyrus 967 für die text überlieferung des Ezechiel-Septuaginta", *ZAW* 61, 1945/48, pp. 76-94, *apud* Lust, *ibidem*), folosit ca un martor credibil al unei forme timpurii a Septuagintei, oferă o succesiune diferită a capitolelor, cap. 37 urmând capitolului 39; or, în cap. 37, *rūaḥ* sau πνεῦμα joacă rolul major de a aduce la viață osemintele uscate; traducătorul ar fi pus în legătură expresia din 39,29 cu *rūaḥ* din cap. 37 și l-ar fi tradus, evident, prin πνεῦμα. Recurgerea la termenul θυμός este indiciul sigur al faptului că în modelul ebraic traducătorul în greacă nu a găsit *rūaḥ*, care urma să apară abia ulterior. Concluzia lui Lust (*ibidem*, p. 53) asupra secvenței 39,28-29, cu consecințe însemnate pentru istoricul textului, este că diferențele dintre TM și LXX, ca și cele dintre textul ebraic vocalizat și cel consonantic, se repartizează pe trei paliere. Septuaginta, bine reprezentată de Papirusul 967, a avut un model diferit de textul ebraic cunoscut nouă; acesta era mai scurt și prezenta unele diferențe de conținut. Septuaginta oferă o traducere apropiată, aproape literală, a acestui model. Într-o perioadă ulterioară, textul ebraic a fost reelaborat cu unele modificări, adăugiri cu încărcătură optimistă, astfel încât expresii ale mâniei divine au ajuns să fie înlocuite de manifestări dătătoare de speranță; aceste adăugiri pot fi plasate în perioada ebraicii post-biblice, după cum o atestă utilizarea unor termeni specifici. În cele din urmă, tradiția masoretică a acceptat cele mai multe dintre aceste schimbări, fără a adopta însă și aceeași succesiune a capitolelor. ♦ Secțiunea capitolelor 33–39 este dominată de speranță (*vide* Biggs, 1996, pp. 125-126). Sursa speranței este Dumnezeu, care va acționa în interesul poporului Său. Substanța speranței este iertarea, restabilirea poporului în țara făgăduită, înnoirea vieții lui și a relației cu Dumnezeu. Mesajul de speranță al lui Iezechiel vine ca un răspuns direct la starea de disperare în care se scufundase poporul după căderea Ierusalimului și exilarea în Babilon. Capitolele conțin referiri la diferite aspecte ale vieții lui Israel, menționate și mai înainte: avertismente, judecata asupra Ierusalimului și asupra conducătorilor poporului, pedeapsa, speranța iertării; fiecare dintre aceste aspecte amintește acțiuni divine din istoria relației dintre Israel și Dumnezeu. Se definește în felul acesta o continuitate a relației, iar pe baza ei apare speranța. Dumnezeu, care i-a judecat și i-a pedepsit, Se mai îngrijește încă de ei și acționează în favoarea lor. Faptele viitoare ale lui Dumnezeu sunt precis indicate: îi va îndepărta pe păstorii cei răi (cârmuitorii răi), care nu s-au îngrijit de turmă (de popor); va numi un prinț, din linia regelui ideal David, care să se îngrijească de popor; va face un legământ prin care să asigure pacea și belșugul; va aduna poporul, îl va purifica prin apă și îi va da o nouă inimă și un duh nou, ca să-I poată răspunde lui Dumnezeu; va pune carne pe oasele uscate și duh în trupurile lor, ca să-i aducă la viață; va așeza îndărăt poporul în patria lui și va stabili cu el un legământ pe vecie; îl va respinge și distruge pe dușmanul cel mare, Gog din Magog. Încrederea în faptele divine nu anulează însă necesitatea căinței. Aceasta reprezintă o parte însemnată a restabilirii relației cu Dumnezeu.

40 [1] Și a fost [așa:] în anul al douăzeci și cincilea al robiei noastre, în luna întâi, în [ziua] a zecea a lunii, în anul al paisprezecelea de la luarea

40-48 Ultima parte a cărții lui Iezechiel oferă un plan detaliat de reconstrucție religioasă și politică pentru societatea postexilică, încercând să adapteze legislația tradițională la noile condiții; scopul este de a evita pe viitor abuzurile care au dus la catastrofă. Această „cartă a iudaismului" a fost numită de exegeți și „Tora lui Iezechiel". ♦ W. Zimmerli (1983) analizează (pp. 327-328; în detaliu: 329-553) secvența majoră reprezentată de capitolele 40–48, care formează o unitate, similară celei a capitolelor 8–11: ambele secvențe majore descriu câte o viziune extatică măreață. Aici profetul este purtat în templul ridicat în țara lui Israel; slava lui Dumnezeu se întoarce în templu, iar profetului îi sunt încredințate, prin cuvânt, legile templului. Urmează o descriere a templului, a împrejurimilor și a cetății în toată splendoarea ei. Această viziune finală funcționează ca o contrapondere a viziunii din 8–11, în care profetul, purtat la Ierusalim (ca în cap. 40) din locul său de exil și dus să privească templul mai întâi din exterior, iar apoi din interior, vede cum slava lui Dumnezeu părăsește locul ce devenise necurat, acoperit de păcate. Corespondențele sunt bine echilibrate printr-un set consistent de deosebiri. În vreme ce secvența 8–11 se rotunjește prin aducerea profetului îndărăt în locul exilului lui, în cap. 40–48 lipsește referirea la o încheiere a viziunii. Diferențele sunt însă în cea mai mare parte de conținut: câtă vreme capitolele 8–11, cel puțin în forma lor originară, sunt dominate de mișcare și sunt compuse într-un stil narativ, capitolele 40–48 conțin lungi descrieri ale unei situații statice, în care profetul observă (și revelează) numai ceea ce se află lângă el. Sunt formulate aici rânduieli detaliate care amintesc stilul prescripțiilor legislative din Pentateuh. ♦ W. Zimmerli observă (1983, p. 328) că secțiunea Iez. 40–48 nu poate proveni dintr-o singură sursă; este de acord cu Hartmut Gese (*Der Verfassungsentwurf des Ezechiel [Kap. 40-48] traditionsgeschichtlich untersucht*, Beiträge zur historische Theologie 25, Mohr, Tübingen, 1957), care a arătat că sub textul ajuns până la noi se pot detecta câteva straturi consistente de adăugiri și redactări. ♦ Henry A. Redpath (1907) este unul dintre savanții care au încercat să creeze grafic un plan al templului din viziunea lui Iezechiel, urmărind îndeaproape indicațiile profetului; o altă încercare îi aparține lui Jonathan Z. Smith (1987), care întocmește o suită de figuri explicative: ierarhia de putere, așa cum este dispusă ea în sferele de activitate rituală, Iez. 40,1–44,3 (p. 58); ierarhia de putere, așa cum este dispusă în cele trei zone de sacralitate relativă, Iez. 40,1–44,3 (p. 59); ierarhia de statut, așa cum este dispusă în așezarea în spațiu a celor ce îndeplinesc ritualul, Iez. 44,4-31 (p. 64); împărțirea egalitară a pământului, Iez. 45,1-8 și 47,13–48,35 (p. 67); segmentul central al pământului, Iez. 45,1-8 și 47,13–48,35 (p. 67); traseele rectificate ale principilor și poporului, Iez. 46 (p. 71). Mai recent, și Daniel Block (*The Book of Ezekiel*, NICOT, Eerdmans, 1998, pp. 508-509) a încercat atât redarea grafică a planului templului din viziunea lui Iezechiel, cât și schițarea traseului pe care a fost purtat profetul în templu. ♦ Jon Douglas Levenson (1975, pp. 161-163) consideră că programul de restaurare din Iez. 40–48 manifestă o tensiune între „mit" și istorie, între ceea ce Dumnezeu face singur, adesea în legătură cu omul, și ceea ce face în colaborare cu omul. Se întâlnesc aici două tradiții: Sionul și

Edenul. Sionul semnifică, printre altele, siguranța muntelui lui Dumnezeu, liniștit în inviolabilitatea sa; Edenul este și el simbolul omului netulburat de asprimea naturii, aflată în chip misterios în slujba lui, ori de durerile și constrângerile existenței sociale, care apar numai după alungarea lui din Grădina lui Dumnezeu. La fel ca Sionul și Edenul, muntele unde este purtat Iezechiel este un simbol al făgăduinței dumnezeiești, al unei siguranțe care în mediul omenesc este de neatins (dar la care se speră mereu), al harului care produce o schimbare în însăși structura caracterului omenesc. Capitolele 40–48 descriu detaliat societatea ce fusese vestită în profețiile – mai convenționale, de restaurație – din cap. 33–37, care promiteau că Dumnezeu îi va da lui Israel o inimă nouă și un duh nou, înlocuindu-i inima de piatră cu o inimă de carne (36,26). Experiența extatică a profetului include revelarea legii, căci muntele este conceput și cu trăsăturile proprii Sinaiului, care semnifică, între altele, strădaniile omului de a împlini voința lui Dumnezeu. ♦ Frederic Raurell (1986) constată fractura cărții lui Iezechiel în 1–39 *vs* 40–48, din punctul de vedere al utilizării unor termeni distincți: ἄρχων și ἀφηγούμενος sunt două cuvinte cu nuanțe teologice distincte. Cel dintâi apare numai în cap. 1–39, de douăzeci și cinci de ori, ca echivalent grecesc a șase termeni ebraici diferiți. F. Raurell (1986, pp. 86-87) observă că nu este folosit niciodată termenul βασιλεύς pentru a-l indica pe regele din Ierusalim sau Iuda, cu excepția v. 1,2, care este o introducere istorică stereotipă la episodul chemării profetice. Datorită frecvenței cu care este folosit, cât și nuanțelor semantice predominant negative pe care termenul ἄρχων le are în cartea lui Iezechiel, se constată unele afinități cu Isaia (LXX), cartea în care apare des, alături de 1Par. În Isaia, ἄρχων este termenul preferat pentru indicarea conducătorului lui Iuda descris ca un tiran străin, nedrept și necredincios. Pe de altă parte, termenul ἀφηγούμενος (care apare de șase ori și în secțiunea 1–39; la aceste ocurențe se adaugă forma simplă, ἡγούμενος, de cinci ori) este tipic pentru Iezechiel: din treizeci și una de ocurențe în LXX, douăzeci și trei aparțin cărții lui Iezechiel. Încărcătura semantică este similară celei a lui ἄρχων din prima secțiune, pe care îl înlocuiește cu totul în a doua secțiune. Această netă separare a utilizării termenilor ἄρχων și ἀφηγούμενος nu corespunde unei diferențieri existente în TM. Explicarea printr-o ipotetică diversitate a traducătorilor este respinsă categoric de F. Raurell (1986, pp. 88-89), care pune în valoare diferența teologică esențială: regele ideal din viitor, conturat în cap. 40–48, nu poate fi indicat prin termenul folosit pentru regele din 1–39, conotat negativ (chiar dacă TM nu impune această distincție). Utilizarea constant pozitivă a lui ἀφηγούμενος în cap. 40–48 face ca figura definită prin acest termen să fie identificată cu viitorul monarh ideal, care nu-și încalcă îndatoririle nici în sfera rituală, nici în cea socială. Opoziția dintre cei doi termeni este tensionată de înțelesul negativ pe care îl are același termen ἀφηγούμενος în cele șase ocurențe din cap. 1–39, echivalent cu ἄρχων. Este trasată în felul acesta o antiteză între cei doi termeni. Pentru Iezechiel (LXX), singurul βασιλεύς („rege") al Ierusalimului și al lui Iuda este Domnul, în vreme ce conducătorii omenești sunt fie ἄρχοντες (cu încărcătură negativă), fie ἀφηγούμενοι (cu aureola conducătorului ideal).

40,1 „în luna întâi": TM are „la începutul (*litt.* capul) anului". ♦ Capitolele finale ale cărții (40–48) dau cheia privitoare la datare: „în anul al douăzeci și cincilea al robiei noastre", *id est* în 573 î.H. (*vide e.g.* Alter, Kermode, 1987, pp. 203-204). Și completarea „în anul

cetății: [chiar] în ziua aceea a fost asupra mea mâna Domnului și m-a dus, [2] într-o vedenie a lui Dumnezeu, în țara lui Israel, și m-a așezat pe un munte foarte înalt și pe el [era] ca o zidire de cetate în față. [3] Și m-a dus acolo și,

al paisprezecelea de la luarea cetății" (asaltul armatelor lui Nabucodonosor asupra Ierusalimului) corespunde anului 573 î.H. Poate fi preluată o sugestie simplă, dar semnificativă, din exegeza ebraică medievală: Rași (comentatorul cel mai de seamă al Bibliei – *Commentary on Ezekiel*, cap. 40–48, Abraham J. Levy [ed.], Philadelphia, 1931) observă la 1,1 că misteriosul an al treizecilea face parte din jubileul israelit inițiat o dată cu reforma lui Iosias – jubileu început, dar neterminat în patrie. Treizeci de ani înainte de viziunea inaugurală din 593 î.H. (*vide* 1,1) înseamnă 623 î.H.: ajunul reformei lui Iosias. Douăzeci de ani după viziunea inaugurală a avut loc viziunea lui Iezechiel asupra templului. Este parcursul complet al unui interval jubiliar. Sunt bine cunoscute afinitățile lui Iezechiel cu „Codul Sfințeniei", iar în acel document (în Lev. 25) sunt formulate legile privitoare la Sabat și Jubileu. Acolo (25,9) se spune că Jubileul trebuie să înceapă în ziua Judecății, adică în ziua a zecea a lunii a șaptea (sau a Noului An). Viziunea lui Iezechiel din 40–48 („în anul al douăzeci și cincilea al robiei noastre, la începutul anului, în ziua a zecea a lunii") este așadar datată într-un an jubiliar, dacă se susține ipoteza intervalului jubiliar (623-573) inaugurat de reforma lui Iosias. Mai mult: „în ziua a zecea a lunii" trebuie să însemne 10 Nisan, conform calendarului iudaic tradițional, în care Anul Nou corespunde lunii Nisan. (28 aprilie 573 este data calculată de Daniel Block.) Simbolismul datării este evident: pe de o parte, în anul Jubileului, pământul și orice proprietate trebuia să se întoarcă la proprietarul său originar, iar evreii vânduți ca robi erau eliberați. Pe de altă parte, 10 Nisan este data tradițională a Paștelui (*cf.* Ex. 12,2-3 *sq.*): viziunea lui Iezechiel este promisiunea unei viitoare eliberări comparabile cu eliberarea din robia egipteană. ♦ Pentru o discuție asupra datării viziunii templului, *vide* J. Van Goudoever (1986). Autorul articolului pornește de la constatarea că toate indiciile de datare din cartea lui Iezechiel, ca și din alte scrieri profetice (cărțile lui Aggeu, Zaharia, Daniel) pot fi înțelese prin plasarea pe un fundal liturgic; chiar dacă sunt date ce reflectă evenimente istorice, ele reprezintă în același timp (predominant) indicații liturgice; în întregul lui, acest sistem de datare este parte a stilului profetic. Patru dintre profețiile lui Iezechiel (împotriva Egiptului și a Faraonului) sunt datate în funcție de ciclul pascal. Data pe care o indică Iezechiel în versetul de față pentru a marca viziunea templului corespunde atât începutului unui an jubiliar, cât și datei tradiționale a Paștelui (*vide* Lev. 25,9; Ex. 12,2-3).

40,2 „în față": sau „dinainte". TM are „spre miazăzi".

40,3 „bărbat": personajul supranatural (= un înger) care apare în vedenii ca interpret al acestora este tipic pentru profetismul târziu și pentru apocalipse (*cf.*, *e.g.* Daniel 8,16; Zah. 1,8 *sq.*; Apoc. 1,1 etc.) ♦ „sfoară de zidar": TM are „sfoară de in". ♦ Prima omilie din cea de-a doua serie pe care Grigore cel Mare a dedicat-o cărții profetului Iezechiel (Omilia II,1) explică pericopa 40,1-3. Profeția care urmează să fie rostită (cap. 1) are un conținut misterios, dar cadrul ei este riguros din punct de vedere cronologic. Planul acestei cetăți (cap. 3) nu poate fi înțeles în litera lui (*iuxta litteram*): dimensiunile indicate de

iată: [un] bărbat, iar înfățișarea lui era ca o înfățișare de aramă strălucitoare
și în mâna lui era o sfoară de zidar și o trestie de măsurat și el stătea la
poartă. [4] Și a spus bărbatul către mine: „Ai văzut, fiu al omului? Cu ochii
tăi privește și cu urechile tale ascultă și rânduiește-ți în inimă toate câte ți le
arăt; fiindcă tu ai venit aici ca să-ți arăt și tu le vei arăta pe toate câte le vezi
casei lui Israel."

[5] Și, iată: [era] un zid pe dinafară, împrejurul Casei. Și în mâna băr-
batului [era] o trestie, cu măsura de șase coți, în cot [întrând] și palma; și a
măsurat zidul din față: lățimea [era] cât trestia și înălțimea lui [era] cât
trestia. [6] Și a intrat, prin poarta care caută spre răsărit, pe șapte trepte, și a

---

Iezechiel nu își corespund unele altora, poarta sau pilaștrii fiind supradimensionați față de construcția întreagă. Înțelesul este însă de ordin spiritual, chiar și atunci când sunt indicate elemente inteligibile la nivelul istoriei. *Vide* Notele complementare la Iezechiel.

40,5 „un zid pe dinafară": acest zid avea menirea de a separa zona sacră de cea profană (*cf.* 42,20, *infra*). ♦ „Casei": e vorba de Templu, care e adesea numit astfel (*cf. e.g.* 2Par. 6,2 *sqq.*; Is. 56,7 etc.). ♦ „în cot [întrând] și palma": erau mai multe feluri de coți: cotul utilizat în vremea lui Iezechiel măsura șase palme (= cca 0,450 m); cotul mare, de șapte palme (cca 0,525 m), fusese folosit la măsurarea Templului lui Solomon; în Deut. 3,11 se vorbește de „cot de om" (probabil măsura veche din Canaan), iar Talmudul amintește de „cotul lui Moise", măsură folosită în construcțiile de cult. ♦ Planul templului fusese schițat în fața profetului prin intermediul măsurătorii părților lui componente, începând de la zidul exterior al templului și de la poarta de răsărit. În viziunea profetului, zona templului era mărginită de un zid care avea înălțimea de aproximativ trei metri (echivalentul a șase coți lungi). Poarta de răsărit, intrarea principală în spațiul templului, a fost și ea măsurată și au fost indicate dimensiunile. Era de o mărime impresionantă și avea încăperi pentru cei care vegheau intrarea în spațiul templului. ♦ Grigore cel Mare își începe Omilia II,2 cu o mărturisire de umilință în fața misterelor textului sacru, care i se dezvăluie în prezența fraților săi; cap. 1 este o mărturie prețioasă pentru o lectură biblică făcută în comun, cu precădere în context liturgic (*vide* E. Gandolfo, *Omelie sur Ezekiele*, *apud* Charles Morel, *ad loc.*). Lectura în intimitate și lectura publică își au fiecare rostul său, una fiind menită perfecționării sinelui, cealaltă – îndrumării mulțimii. Ochii și urechile (cap. 2) sunt nu numai organe ale simțurilor fizice, ci și – pentru cei ce ating cunoașterea spirituală – instrumente prin care pot percepe realitățile invizibile, auzind o laudă a lui Dumnezeu rostită fără glas (*laudem Dei sine sono audiunt*). *Vide* Notele complementare.

40,6 „poarta care caută spre răsărit": Grigore cel Mare explică în Omilia II,3 pericopa 40,6-8. Primul verset al secvenței (cap. 1) este lipsit, în varianta latinească, de precizarea treptelor parcurse la intrarea pe poartă (*et uenit ad portam quae respiciebat uiam orientalem, et ascendit per gradus eius*, „și a venit la poarta care caută către drumul de răsărit și a intrat pe treptele ei"). Poarta însăși este un simbol al lui Hristos, care este pentru oameni poartă de intrare în împărăția cerurilor. *Vide* Notele complementare. ♦ „pe șapte trepte": TM are „și i-a urcat treptele". ♦ Am tradus prin „pridvor" termenul αλαμ, care

măsurat pridvorul porții, cât trestia, [7] și încăperea [era] cât trestia în lungime
și cât trestia în lățime, iar pridvorul dintre încăperi [era] de șase coți și
încăperea a doua [era] cât trestia în lățime și cât trestia în lungime și
pridvorul [era] de cinci coți. [8] Iar încăperea a treia [era] cât trestia în lățime
și cât trestia în lungime [9] și pridvorul portalului, lângă pridvorul porții, [era]
de opt coți și stâlpii de doi coți și pridvorul porții [era] înăuntru: [10] și
încăperile porții, cele din față, [erau] trei pe o parte și trei pe cealaltă, iar
măsura [era] una singură la [toate] trei și o singură măsură pentru pridvoare,
de o parte și de cealaltă. [11] Și a măsurat lățimea ușii portalului, zece coți, și
lărgimea portalului, treisprezece coți. [12] Și [partea] din fața încăperilor [era]
îngustată la un cot de o parte și de cealaltă, iar încăperea [era] de șase coți
pe o parte și de șase coți pe cealaltă. [13] Și a măsurat poarta de la un zid la
altul al încăperii: lățimea [era] de douăzeci și cinci de coți, [de la] o poartă
la [cealaltă] poartă. [14] Și locul deschis al pridvorului porții [era] de șaizeci
de coți, douăzeci [la] încăperile dimprejurul porții. [15] Și locul deschis al porții
din afară până la locul deschis al pridvorului porții dinăuntru [era] de cinci-
zeci de coți. [16] Și ferestre ascunse la încăperi și la pridvoarele dinăuntrul

---

apare de mai multe ori începând cu acest verset; *vide* și 3Rg. 6,3.36; 7,43.44; *ailam* transcrie ebr. *'ēylām*, variantă pentru *'ūlām*, „pridvor", „vestibul". TM are însă aici *saph*, „prag". ♦ TM are în plus, la sfârșit: „...în lărgime, fiecare prag în lărgime cât trestia".

40,7 „încăperea": LXX are θεε, ce transcrie ebr. *tā'*, „sală, cameră" – *vide* și 3Rg. 14,28. ♦ „iar pridvorul dintre încăperi... etc.": TM are „și spațiul dintre încăperile [laterale], cinci coți; iar pragul porții de lângă pridvorul porții dinspre înăuntru, o trestie". ♦ Am tradus prin „dintre încăperi" un termen cu înțeles nesigur, θαηλαθα, întâlnit numai aici în LXX, care transliterează, probabil, ebr. *tā' l'thā'*, „de la cameră la cameră".

40,9 „stâlpii": LXX are αιλευ, termen care apare numai în acest capitol (v. 9.21.24. 26.29) și transliterează ebr. *'ēylō*, „stâlpul lui"; în forma αλ apare și la 41,3. ♦ Pericopa 40,9-12 este explicată de Grigore cel Mare în Omilia II,4. V. 9 (cap. 1) se încheie cu precizarea plasării în interior a pridvorului porții (în traducerea latinească: *uestibulum autem portae erat intrinsecus*). Acest pridvor interior simbolizează spațiile întinse ale vieții veșnice care, în spațiul strâmt al vieții lumești, sunt prezente în mintea omului, ca o speranță. *Vide* Notele complementare.

40,10 „din față": TM are „dinspre răsărit".

40,11 „lățimea", „lărgimea": gr. τὸ πλάτος, τὸ εὖρος.

40,12 „încăperilor": LXX are τευμ, care transcrie o formă de plural ebr. de la *tā'*, „încăpere".

40,14 „locul deschis": gr. αἴθριον, *litt.* „curtea de lumină" (în 9,3; 10,4 și, mai jos, la 47,1 l-am tradus „curtea [din mijlocul] Casei"). TM are „pragul Casei". La fel și la 47,1.

40,16 „ferestre ascunse": gr. θυρίδες κρυπταί; LEH sugerează aici două variante de interpretare, ambele marcate cu semnul întrebării: „nișe", „ferestre late în interior, îngustate

porţii, de jur-împrejurul curţii, şi tot astfel de ferestre la pridvoarele dinăuntru, de jur-împrejur; iar pridvorul [era împodobit cu] finici de o parte şi de cealaltă.

[17] Şi m-a adus în curtea dinăuntru şi, iată: odăi şi colonade împrejurul curţii, treizeci de odăi între colonade. [18] Şi [la] porticurile din spatele porţilor, după lungimea porţilor [era] colonada de jos. [19] Şi a măsurat lăţimea curţii de la locul deschis al porţii din afară, înăuntru, până la locul deschis al porţii care caută în afară, o sută de coţi, [până la poarta] care caută spre răsărit, şi m-a adus la miazănoapte, [20] şi, iată: [o] poartă care caută spre miazănoapte, a curţii din afară, şi a măsurat-o, şi lungimea ei, şi lăţimea.

în exterior"; *cf.* 3Rg. 6,4. Sintagma apare şi mai jos, în 41,26. Aceste ferestre au rolul de a permite supravegherea accesului în sanctuar; la fel şi „pridvoarele", singurele intrări posibile, spre a păstra puritatea lui absolută. ♦ Pericopa 40,12-16 este cercetată de Grigore cel Mare în Omilia II,5 (care continuă comentariul omiliei precedente, construită pe secvenţa vv. 9-12). *Vide* Notele complementare.

40,17 „curtea dinăuntru": TM are „curtea din afară"; la fel şi la v. 34, *infra*. ♦ „odăi": gr. παστοφόρια, o formă de neutru plural. Posibil neologism, apare de peste zece ori în VT (în Ier. 42,4, 1Mac. 4,38.57; Is. 22,15, Paralipomene); înţelesul este „cameră utilitară (în templu)". ♦ „colonade": gr. περίστυλα, TM are „pavaj"; la fel la v. 18. ♦ Porţile de pe laturile de miazănoapte şi miazăzi sunt similare celei de la răsărit (care rămâne totuşi poarta principală). Aceste porţi duc la curtea exterioară, care era locul de cult pentru oamenii de rând. Zidul de apus nu avea poartă, pentru că acolo era plasată clădirea. În interiorul zidului exterior se afla un alt zid, care delimita curtea interioară; zidul interior avea porţi similare ca dimensiuni şi formă celor din zidul exterior. ♦ Grigore cel Mare îşi construieşte Omilia II,6 pe segmentul 40,17-19. V. 17 (cap. 2) înregistrează un termen aparte în traducerea latinească: *gazophylacia*, căruia îi corespunde în textul grecesc παστοφόρια (*vide supra*). Termenul *gazophylacia* se compune din verbul grecesc φυλάττειν, „a păzi" (*seruare*), şi cuvântul împrumutat din limba persă *gaza*, care desemnează „bogăţiile" (Pomponius Mela, 1,64, *apud* Chantraine, *ad loc.*, apropie termenul grecesc γάζα de persanul *ganğ*; latina a preluat termenul din limba greacă). „Camerele tezaurului" simbolizează inimile celor învăţaţi, pline de bogăţiile înţelepciunii şi ale ştiinţei. *Vide* Notele complementare.

40,18 Textul grecesc este simetric: αἱ στόαι κατὰ νώτου τῶν πυλῶν, κατὰ τὸ μῆκος τῶν πυλῶν..., „porticurile [în/spre] spatele porţilor"; este însă posibilă o altă interpretare: „porticurile [erau] după partea din spate a porţilor, după lungimea porţilor...".

40,20-26 Omilia II,7 a lui Grigore cel Mare explică pericopa 40,20-26. Primul capitol are, ca în cele mai multe dintre omiliile lui, un caracter general: de data aceasta, atenţia lui se îndreaptă asupra termenilor care nu îşi păstrează sensul neschimbat de la un pasaj la altul şi, cu atât mai mult, nu au aceeaşi simbolistică. Primul exemplu pe care îl dă este *sol*, „soare", luat uneori în sens pozitiv, alteori în sens negativ; soarele este uneori un simbol pentru Domnul, alteori pentru cei care L-au persecutat. *Vide* Notele complementare.

[21] Iar încăperile, trei pe o parte şi trei pe cealaltă, şi stâlpii şi pridvoarele şi finicii de acolo; şi erau după măsurile porţii care caută spre răsărit: lungimea de cincizeci de coţi şi lărgimea, de douăzeci şi cinci de coţi. [22] Şi ferestrele ei şi pridvoarele ei şi finicii ei [erau] ca la poarta care caută spre răsărit; şi urcau spre ea pe şapte trepte, iar pridvoarele ei [erau] înăuntru. [23] Şi [era] o poartă a curţii dinăuntru, care caută spre poarta de miazănoapte, la fel ca poarta care caută spre răsărit; şi a măsurat curtea de la poartă la poartă: o sută de coţi.

[24] Şi m-a adus către miazăzi şi, iată: o poartă care caută spre miazăzi şi a măsurat-o; şi încăperile, şi stâlpii, şi pridvoarele erau după aceste măsuri. [25] Şi ferestrele ei şi pridvoarele dimprejur [erau] la fel ca ferestrele pridvorului [de mai înainte]: lungimea ei de cincizeci de coţi, iar lărgimea ei, de douăzeci şi cinci de coţi. [26] Şi [avea] şapte trepte şi pridvoarele [erau pe] înăuntru, şi finici avea, unul de o parte şi unul de cealaltă parte, pe stâlpi. [27] Şi [o] poartă faţă în faţă cu poarta de la curtea dinăuntru, [cea] către miazăzi. Şi a măsurat curtea de la poartă la poartă, o sută de coţi [era] lărgimea spre miazăzi.

[28] Şi m-a adus în curtea dinăuntru a porţii dinspre miazăzi şi a măsurat poarta după aceste măsuri; [29] şi încăperile şi stâlpii şi pridvoarele [erau] după aceste măsuri; şi ea şi pridvoarele ei [aveau] ferestre de jur-împrejur. Lungimea ei [era] de cincizeci de coţi şi lărgimea de douăzeci şi cinci de coţi. [[30]] [31] Şi pridvoarele spre curtea din afară şi finici pe stâlp şi opt trepte.

[32] Şi m-a adus la poarta care caută spre răsărit şi a măsurat-o după aceste măsuri; [33] şi încăperile şi stâlpii şi pridvoarele [erau] după aceste măsuri; şi ea şi pridvorul ei aveau ferestre de jur-împrejur; lungimea ei [era] de cincizeci de coţi şi lărgimea de douăzeci şi cinci de coţi. [34] Şi pridvorul ei

---

40,21 „pridvoarele": gr. αιλαμμω (faţă de αιλαμ mai sus, cu sufixul pronominal ebraic); la fel mai jos: 40,22(bis).24.25.

40,22 „înăuntru": TM are „în faţă"; la fel la v. 26.

40,27-38 Grigore cel Mare explică pericopa 40,27-38 în Omilia II,8. Porţile sunt simboluri ale predicatorilor, Biserica fiind una singură, pentru Vechiul Testament şi pentru Noul Testament. Porţile au opt trepte, pentru că predică în acord cu harul septiform al Duhului (*sancti Spiritus septiformem gratiam concorditer praedicant*), anunţând însă treapta a opta, harul răsplăţii veşnice. *Vide* Notele complementare.

40,28 „a porţii dinspre miazăzi": TM are „prin poarta dinspre miazăzi".

40,30 Versetul lipseşte din LXX. În TM: „şi pridvoare de jur-împrejur, de douăzeci şi cinci de coţi lungime şi cinci coţi lăţime", dar mulţi specialişti, printre care şi Rahlfs, consideră că acest verset nu ţine de fapt de prototipul ebraic.

[dădea] către curtea dinăuntru şi [erau] finici pe stâlpul [porţii] de o parte şi de cealaltă şi ea [avea] opt trepte.

[35] Şi m-a adus la poarta dinspre miazănoapte şi a măsurat-o după aceste măsuri; [36] şi încăperile şi stâlpii şi pridvoarele; şi ea şi pridvorul ei [aveau] ferestre de jur-împrejur; lungimea ei [era] de cincizeci de coţi şi lărgimea, de douăzeci şi cinci de coţi. [37] Şi pridvoarele ei [erau] spre curtea din afară; şi [erau] finici pe stâlpul [porţii] de o parte şi de cealaltă şi ea [avea] opt trepte. [38] Odăile ei şi uşile ei şi pridvoarele ei spre poarta [39] a doua [aveau] un canal de scurgere, ca să fie înjunghiate acolo [jertfele] cele pentru păcate şi pentru [greşelile din] neştiinţe. [40] Şi în spatele scurgerii pentru arderile-de-tot, care caută spre miazănoapte, [erau] două mese spre răsărit şi în spatele celei de-a doua şi al pridvorului de la poartă [erau] două mese spre răsărit. [41] Patru pe o parte şi patru pe cealaltă, în spatele porţii, pe care se înjunghie jertfele [aduse] în faţa celor opt mese pentru jertfe. [42] Şi patru mese cioplite în piatră, pentru arderile-de-tot, cu lăţimea de un cot şi jumătate şi lungimea de doi coţi şi jumătate şi înălţimea de un cot: pe ele vor pune uneltele cu care înjunghie acolo arderile-de-tot şi jertfele. [43] Şi vor

40,37 Continuarea versetului se află la v. 47; vv. 38-43 constituie o inserţie despre pregătirea jertfelor, iar vv. 44-46 o alta, despre cele două „sacristii" (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).

40,38-40 Descrierea înaintării profetului însoţit de călăuza lui fusese întreruptă de pasajul referitor la purificarea jertfelor şi sacrificarea lor. La poarta de sud şi la poarta de nord erau rezervate două încăperi: una pentru preoţii urmaşi ai lui Sadoc, iar cealaltă pentru leviţi. ♦ În TM: „[38] O încăpere dădea spre pridvorul porţii; acolo se spală arderea-de-tot. [39] Iar în pridvorul porţii erau două mese de o parte şi de alta, pe care se înjunghie arderea-de-tot şi jertfa pentru păcat şi jertfa pentru vină. [40] Şi în partea din afară a pridvorului, la intrarea pe poarta dinspre miazănoapte, erau două mese; iar de cealaltă parte a pridvorului porţii, două mese".

40,39 „canal de scurgere": gr. ἔκρυσις. ♦ „[greşelile din] neştiinţe": încălcări ale Legii făcute din neştiinţă. Formula liturgică pe care o rostesc şi astăzi preoţii, „păcatele noastre şi neştiinţele poporului", reia această deosebire. ♦ Pericopa 40,39-43 este cercetată de Grigore cel Mare în Omilia II,9. Poarta interioară (cap. 2) este pentru noi Noul Testament, iar poarta exterioară este Vechiul Testament. Cele două mese aflate de o parte şi de cealaltă simbolizează statornicia credinţei şi a vieţii (*fides et uita*) şi faptul că în iubirea faţă de aproapele se cuvine să ne păstrăm răbdarea şi bunătatea (*patientia et benignitas*). *Vide* Notele complementare.

40,40 Am tradus prin „scurgere" gr. ῥόαξ, înrudit etimologic cu ἔκρυσις de mai sus. Traducătorul LXX a citit *MRWŢH* în loc de *MḤWŢH*, „din afară".

40,42 În TM, lungimea şi lăţimea sunt egale: un cot şi jumătate.

40,43 În TM, versetul este foarte diferit şi obscur. Partea privind acoperitorile nu apare.

avea înăuntru un brâu de o palmă de [piatră] cioplită, de jur-împrejur, şi pe mese, deasupra, acoperitori care să ferească de umezeală şi de uscăciune.

[44] Şi m-a adus în curtea dinăuntru şi, iată: două cămări în curtea dinăuntru, una în spatele porţii care cată spre miazănoapte, dând spre miazăzi, şi una în spatele porţii care caută înspre miazăzi, [dând] însă spre miazănoapte. [45] Şi mi-a spus: „Cămara aceasta care caută spre miazăzi [este] pentru preoţii care fac de strajă Casei, [46] iar cămara care caută spre miazănoapte [este] pentru preoţii care fac de strajă altarului; aceştia sunt fiii lui Sadduk, cei care, din [neamul lui] Levi, se apropie de Domnul ca să-I slujească." [47] Şi a măsurat curtea: lungimea de o sută de coţi şi lărgimea de o sută de coţi, pe cele patru laturi ale ei; iar altarul dinaintea Casei.

[48] Şi m-a adus la pridvorul Casei. Şi a măsurat [fiecare] stâlp de la pridvor: lăţimea de cinci coţi pe o parte şi cinci coţi pe cealaltă şi lărgimea

40,44 „cămări": gr. ἐξέδραι, „camere cu arcade", „bolte" (Biblia de la 1688); la fel la 41,10.11; 42,1.4.9.10.12.13. ♦ „două cămări în curtea dinăuntru": TM specifică faptul că erau destinate cântăreţilor. Mulţi traducători omit însă indicaţia, pentru că vine în contradicţie cu versetele următoare. ♦ Ultima (II,10) dintre omiliile pe care Grigore cel Mare le-a scris pentru a explica profeţiile lui Iezechiel este construită pe pericopa 40,44-47. Textul latinesc este obscur, aşa cum fusese şi segmentul folosit în Omilia II,9. Sadduk (cap. 15), în varianta latinească *Sadoch*, este interpretat etimologic: *Latine dicitur iustus*, „latineşte înseamnă cel drept". Levi, celălalt nume propriu care apare în versetul 46, este tradus în latină prin *assumptus*, „cel pus deoparte", „asumat". Slujitorii Domnului (cap. 16) sunt cei care citesc, care predică, îşi dăruiesc bunurile materiale şi spirituale. *Vide* Notele complementare.

40,45 „care fac de strajă Casei", *litt.* „care păzesc paza Casei", *i.e.* care veghează în serviciile de veghe. Serviciul de strajă la temple, organizat pe ore şi zile şi inspirat, se pare, de practicile corăbierilor de a organiza carturi de veghe, era cunoscut încă din Egiptul vechiului regat. *Vide Septuaginta* 3, 1Par. 23,32 şi nota *ad loc.*

40,46 „Sadduk": sau Sadoc (ebr. *Ṣādhōq*) este descendentul lui Eleazar, al treilea fiu al lui Aaron. A fost preot la curtea lui David şi a participat la ungerea lui Solomon ca succesor. Urmaşii lui Sadoc au deţinut, atât până la exil, cât şi după întoarcerea din exil, funcţia de mare preot. *Vide Septuaginta* 2, 2Rg. 8,17; *Septuaginta* 3, 1Par. 16,39 şi notele *ad loc.*

40,48 „stâlp": gr. τὸ αλ, faţă de αλευ, folosit până aici; termenul mai apare doar în 41,3. ♦ „şi lărgimea portalului de paisprezece coţi, iar canaturile": nu apare în TM. ♦ Sunt măsurate diferitele părţi ale templului. Acesta este alcătuit, ca şi Templul lui Solomon, dintr-un pridvor (vestibul – ebr. *'ulām*) (vv. 40,48-49), un sanctuar (sau „Sfânta" – ebr. *hēykhāl*) (vv. 41,1-2) şi un sanctuar interior, numit Sfânta Sfintelor (ebr. *d'bhīr*) (vv. 41,3-4). Iezechiel, în calitate de preot, avea acces în toate zonele templului cu excepţia sanctuarului interior (Sfânta Sfintelor): de aceea călăuza lui Iezechiel intră singură acolo (41,3-4).

portalului de paisprezece coți, iar canaturile ușii pridvorului – trei coți de o parte și trei coți de cealaltă. [49] Și lungimea pridvorului [era] de douăzeci de coți și lărgimea, de doisprezece coți; și urcau pe zece trepte la el: și erau stâlpi la pridvor, unul de o parte și unul de cealaltă.

41 [1] Și m-a adus în templu: i-a măsurat pridvorul – șase coți lățime de o parte și șase coți lărgimea pridvorului de cealaltă parte, [2] și lărgimea portalului de zece coți și canaturile portalului de cinci coți de o parte și cinci coți de cealaltă; și i-a măsurat lungimea: patruzeci de coți, iar lărgimea, douăzeci de coți. [3] Și a mers în curtea cea dinăuntru și a măsurat stâlpul portalului: doi coți; și ușa, șase coți; iar canaturile portalului, șapte coți de o parte și șapte coți de cealaltă. [4] Și a măsurat lungimea ușilor, patruzeci de coți, și lărgimea, douăzeci de coți, în fața templului. Și a spus: „Aceasta [este] Sfânta Sfintelor." [5] Și a măsurat zidul Casei: șase coți; și lărgimea [fiecărei odăi] lăturalnice: patru coți de jur-împrejur. [6] Și [odăile] lăturalnice [erau] [odaie] lăturalnică peste [odaie] lăturalnică, de două ori treizeci și trei; și un spațiu în zidul Casei în [odăile] lăturalnice dimprejur, ca să fie pentru cei ce se îngrijesc, ca să vadă, încât să nu se atingă nicidecum de zidurile Casei. [7] Și lărgimea părții de sus a [odăilor] lăturalnice

40,49 „zece trepte": gr. ἀναβαθμός; mai sus, *e.g.* v. 37, era folosit un alt termen: κλιμακτήρ. ♦ „zece": nu apare în TM.

41,1 „templu": gr. ναός; TM are *hēykhāl*, care se va numi mai târziu „Sfânta". ♦ „pridvorul": LXX are αιλαμ, dar TM are *'ēylīm*, „stâlpi". ♦ Templul din viziunea lui Iezechiel are arcade și încăperi pe părțile laterale, amintind de templul lui Solomon (3Rg. 6,5-10).

41,3 Segmentul 41,3-6 este atestat în manuscrisele de la Qumran, *vide* J. Lust, „Ezekiel Manuscripts in Qumran. Preliminary Edition of 4Q Ez a and b", 1986, p. 99.

41,4 „lungimea ușilor": TM nu precizează aici a cui lungime, dar din cele ce urmează se înțelege că e vorba de „Sfânta Sfintelor".

41,5 Am tradus gr. πλευρόν prin „[odaie] lăturalnică". ♦ Nu este limpede rostul fiecăreia dintre încăperile descrise.

41,6 „de două ori treizeci și trei": TM are „de trei ori treizeci". Apoi TM are în continuare: „erau adâncituri de jur-împrejur în zidul Casei ca să sprijine odăile lăturalnice, ca ele să nu fie sprijinite de peretele templului". Peretele templului este sacru; dimpotrivă, zidul exterior al anexei, care nu face parte propriu-zis din templu, poate fi redus după voie. Anexa ce înconjoară din trei părți sanctuarul este împărțită într-o serie de cămăruțe, care se prelungesc până în zidul exterior, iar grosimea acestuia (de cinci coți – v. 9) se reduce treptat pe măsură ce se înalță construcția (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

41,7 „ieșiturii": gr. πρόσθημα, echivalat în LEH prin: „anexă, extensie (a unei clădiri)"; termenul mai apare în LXX doar în Lev. 19,25, unde are înțelesul de „spor", „adaos".

[era] pe măsura ieșiturii din zid înspre partea de sus de jur-împrejurul Casei, așa încât ea se lărgea în sus și se urca de la [odăile] de jos la cele de sus și de la cele din mijloc la [cele de pe] catul al treilea. [8] Partea de sus a Casei [era] de jur-împrejur un spațiu între [odăile] lăturalnice cât o trestie, un spațiu de șase coți. [9] Și lărgimea zidului [odăii] lăturalnice pe dinafară [era] de cinci coți; iar [spațiile] lăsate între [odăile] lăturalnice ale Casei [10] și cămări [avea] lărgimea de douăzeci de coți, pe distanța de jur-împrejurul Casei. [11] Și ușile cămărilor [dădeau] înspre [locul] lăsat de singura ușă care [dădea] înspre miazănoapte; și singura ușă care [dădea] înspre miazăzi și lărgimea [locului] lăsat pentru lumină [avea] lățimea de cinci coți de jur-împrejur. [12] Și [zidul] despărțitor din fața [locului] lăsat [liber], ca înspre apus, [era] de șaptezeci de coți, lățimea [zidului] despărțitor [era] de cinci coți, lărgimea de jur-împrejur, iar lungimea lui [era] de nouăzeci de coți. [13] Și a măsurat în fața casei o lungime de o sută de coți, și [locurile] lăsate [libere] și despărțiturile și zidurile lor, o lungime de o sută de coți; [14] și lărgimea din fața Casei și [locurile] lăsate [libere] din față: o sută de coți. [15] Și a măsurat lungimea [locului] despărțitor din fața [locului] lăsat în părțile din spatele Casei aceleia și [locurile] lăsate de o parte și de cealaltă [aveau] lungimea de o sută de coți.

Templul și colțurile și pridvorul din afară [16] [erau] acoperite, și ferestrele zăbrelite, dând lumină de jur-împrejur spre cele trei [caturi], ca să se poată privi prin ele. Și Casa și [părțile] lăturalnice erau îmbrăcate în lemn de jur-împrejur, [tot așa] și podeaua și de la podea până la ferestre; iar ferestrele se dădeau la o parte în trei, ca să se privească prin ele. [17] Și

41,8 „partea": LXX are θραελ (care apare numai aici), cu sens neidentificat. Block (1998, vol. II, p. 545) îl consideră un termen arhitectural și propune următoarea traducere pornind de la TM: „the temple had a raised platform all around – the foundations of the side chambers". Însă termenul poate fi și rezultatul unei citiri greșite a ebr. *R'YTY L*, „am privit la", pe care traducătorul l-a înțeles ca o parte a templului.

41,12 „înspre apus": gr. πρὸς θάλασσαν, *litt.* „spre mare"; *vide* Gen. 12,8; Dan. 8,4.

41,15 „Templul...": TM are „Templul pe dinăuntru și pridvoarele dinspre curte". ♦ Secvența vv. 15-26 descrie decorațiile sanctuarului interior. Pridvorul (vestibulul) și cele două încăperi interioare ale templului aveau lambriuri, pe care erau sculptați heruvimi și palmieri; *vide* și 3Rg. 6,29 (un pasaj de care pare să depindă cel de față). Altarul amintește și el de 3Rg. 6,20-22.

41,16 „zăbrelite": gr. δικτυωταί, *litt.* „având un fel de plasă". ♦ În TM: „Pragurile și ferestrele zăbrelite și galeriile de jur-împrejur, din trei [părți], din fața pragului, erau de lemn, de jur-împrejur, de la pământ până la ferestre și ferestrele erau acoperite".

aproape de-a lungul întregii părți dinăuntru și până la cea din afară și pe tot
zidul de jur-împrejur, înăuntru și în afară, [18] [erau] sculptați heruvimi și
finici între un heruvim și [alt] heruvim; două chipuri [avea fiecare] heru-
vim. [19] Un chip de om către un finic de o parte și de alta și un chip de leu
către un finic, de o parte și de alta; [așa era] sculptată toată Casa, de
jur-împrejur; [20] de la podea până în tavan [erau] sculptați heruvimi și finici.
[21] Și [locul] sfânt și templul se deschideau în patru părți. În fața celor sfinte
se vedea ceva care arăta ca [22] un altar de lemn; înălțimea lui [era] de trei
coți și lungimea de doi coți și lărgimea de doi coți; și avea coarne, iar
postamentul lui și pereții lui [erau] din lemn. Și mi-a spus: „Aceasta [este]
masa cea din fața Domnului." [23] Și două uși [aveau] templul și [locul] sfânt.
[24] Două uși cu doi batanți care se rotesc, doi la una și doi la ușa a doua. [25] Și
[era] sculptură pe ele; și pe ușile templului [se aflau] heruvimi și finici,
[întocmai] după sculptura celor sfinte; și lemn migălit în fața pridvorului
din afară [26] și ferestre ascunse. Și a măsurat de o parte și de cealaltă, înspre
acoperișul pridvorului; și [părțile] lăturalnice ale Casei [erau] strâns îmbinate.

42 [1] Și [omul] m-a adus în curtea cea din afară, spre răsărit, din fața
porții celei spre miazănoapte; și m-a adus și, iată: cinci cămări lângă [locul]

41,21 „[locul] sfânt și templul se deschideau în patru părți": TM are *„hēykhal*-ul avea stâlpi pătrați".
41,22 „lărgimea de doi coți": nu apare în TM.
41,25 „lemn migălit": TM are un termen tehnic care s-ar putea referi la un baldachin sau la o barieră escamotabilă înaintea fațadei (*cf.* TOB, *ad loc.*).
41,26 „ferestre ascunse": TM are „ferestre zăbrelite". ♦ În continuare, TM are un pasaj neclar, iar traducerile sunt conjecturale.
42,1 Secvența 42,1-14 reprezintă o adăugire; *vide infra*, nota la 46,19. ♦ Pasajul vv. 1-14 are un text dificil, care impune mai întâi o reconstituire și abia apoi o interpretare. Sunt descrise două clădiri aflate pe laturile de nord și de sud ale clădirii aflate la vest de templu. Ele par să fi fost alcătuite din câte trei blocuri paralele, reprezentând fiecare o ridicătură față de bază, în așa fel încât să aibă înfățișarea unor trepte; detaliile arhitectonice sunt însă obscure. Menirea încăperilor din interiorul clădirilor era aceea de a le oferi preoților un spațiu unde să mănânce ofrandele cuvenite, un spațiu de depozitare a acestor ofrande mai înainte de a fi folosite și un spațiu în care să-și pună și să-și scoată veșmintele înainte și după ce slujeau la altar. Încăperile asigurau de asemenea un spațiu de protecție între laici și preoți, necesar în ambele direcții, atât pentru oamenii de rând care nu aveau voie să intre în contact cu preoții aflați în stare de sfințenie, cât și pentru aceștia din urmă, care în această stare trebuiau să evite atingerea profanilor. Zidurile exterioare aveau și ele această menire, protejând clădirile din curtea exterioară și oferind

rămas și lângă [zidul] despărțitor dinspre miazănoapte, [2] pe o lungime de o
sută de coți spre miazănoapte și o lățime de cincizeci de coți: [3] împodobite
în felul porților curții dinăuntru și în felul colonadelor curții din afară, cu
trei porticuri rânduite unul în fața altuia. [4] Și în fața cămărilor – un loc de
trecere lat de zece coți, pe o lungime de o sută de coți. Și ușile lor [dădeau]
spre miazănoapte. [5] Și locurile de trecere de sus erau asemenea: întrucât
colonada se ridica din el, peste colonada de mai jos, și deschizătură: așa
[erau] colonada și deschizătura și așa [erau] porticurile. [6] Căci erau întreite
și nu aveau coloane așa cum [erau] coloanele din afară, de aceea se ridicau
peste cele de mai jos și peste cele mijlocii, de la pământ. [7] Și lumina
[venea] din afară, în felul cămărilor din curtea din afară, care caută în fața
cămărilor dinspre miazănoapte; lungimea [era] de cincizeci de coți; [8] căci
lungimea cămărilor care caută spre curtea din afară [era] de cincizeci de
coți și ele sunt așezate în fața acelora; întregul [are] o sută de coți. [9] Și
[erau] uși la cămările acestea de la intrarea dinspre răsărit, ca să se intre
prin ele din curtea cea din afară, [10] cum [venea] lumina de la capătul locului
de trecere. Și spre miazăzi, cu fața spre miazăzi, în fața [locului] lăsat
[liber] și în fața [zidului] despărțitor, [erau] cămări. [11] Iar locul de trecere
[era] în fața lor, după măsurile cămărilor celor dinspre miazănoapte și după
lungimea lor și după lărgimea lor și după toate deschiderile lor și după toate
răsucirile lor și după luminile lor și după portalurile lor, [12] ale cămărilor
celor dinspre miazăzi și dinspre portalurile de la capătul locului de trecere,
ca o deschizătură de o trestie [de măsurat] pentru lumină, către răsărit, față
de cel care intra prin ele. [13] Și mi-a spus: „Cămările dinspre miazănoapte și
cămările dinspre miazăzi, care sunt cu fața spre deschizături, acestea sunt

intrări dinspre curtea exterioară. ♦ În TM, textul dintre vv. 1-12 este la fel de neclar, dar foarte diferit de LXX. Și la restul versetelor din acest capitol se manifestă doar o asemănare generală între LXX și TM.
42,1 „[omul]" – *cf.* 40,3. ♦ „spre răsărit, din fața porții celei spre miazănoapte": TM are „spre miazănoapte".
42,5 În finalul versetului, *Codex Vaticanus* are un cuvânt în plus: δύο στοαί, așadar *„două* porticuri".
42,10 În TM: „pe lărgimea zidului curții, spre răsărit, în fața curții și în fața clădirii erau camere".
42,13 „[jertfele] cele mai sfinte", *litt.* „sfintele sfintelor". În funcție de context, același termen desemnează uneori atât Sanctuarul, cât și obiectele sacre și jertfele care veneau în contact cu acesta (*vide Septuaginta* 1, Num. 4,4 și nota *ad loc.*). ♦ „pentru [greșelile din] neștiință": *vide supra*, nota la 40,39. ♦ „fiii lui Sadduk": nu apare în TM.

cămările [locului] sfânt, unde preoții, fiii lui Sadduk, cei care se apropie de Domnul, mănâncă [jertfele] cele mai sfinte. Şi acolo vor pune [jertfele] cele mai sfinte şi jertfa şi [ofrandele] pentru păcat şi pentru [greşelile din] neştiinţă; pentru că locul [este] sfânt. [14] Nu va intra acolo [nimeni] în afara preoţilor; [şi nici ei] nu vor ieşi din [locul] sfânt spre curtea cea din afară, ca să fie cu totul sfinţi cei care se apropie [de Mine] şi să nu-şi atingă veşmintele în care slujesc, căci sunt sfinte; şi vor îmbrăca alte haine când se ating de popor.

[15] Şi s-a împlinit măsurătoarea Casei pe dinăuntru. Şi m-a scos pe drumul porţii ce caută spre răsărit şi a măsurat planul Casei de jur-împrejur, în rânduială. [16] Şi s-a oprit în spatele porţii care caută spre răsărit şi a măsurat cinci sute [de coţi] cu trestia de măsurat. [17] Şi s-a întors către miazănoapte şi a măsurat din faţa [laturii] de miazănoapte cinci sute de coţi cu trestia de măsurat; [18] şi s-a întors către apus şi a măsurat din faţa [laturii] de apus cinci sute [de coţi] cu trestia de măsurat; [19] şi s-a întors către miazăzi şi a măsurat în faţa [laturii] de miazăzi cinci sute [de coţi] cu trestia

42,14 În TM: „Când intră, preoţii nu vor ieşi din locul sfânt spre curtea din afară, ci îşi vor lăsa acolo veşmintele cu care slujesc, căci sunt sfinte; vor îmbrăca alte veşminte şi [aşa] se vor apropia de locul unde e poporul".

42,15 Măsurătorile întregului spaţiu al templului încheie schiţarea planului pentru templu şi curţile lui. Măsurătorile finale arată un spaţiu total al complexului de cult de aproximativ cinci sute de coţi. Indică, de asemenea, că zidul exterior reprezenta despărţirea dintre aria sacră a templului şi aria seculară, exterioară. ♦ Planul schiţat pentru templul din viziunea lui Iezechiel prezintă similarităţi cu planul templului construit de Solomon (3Rg. 6-7; 2Par. 3) şi cu cortul pe care i s-a poruncit lui Moise să-l construiască (Ex. 25–31). Aceste observaţii sugerează că Iezechiel cunoştea bine tradiţia cortului şi dimensiunile lui sau că, cel puţin, avea acces la înregistrarea dimensiunilor templului în tradiţia păstrată în 3Rg. sau 2Par. (ori că văzuse el însuşi templul). Similitudinile indică importanţa pe care o acordă Iezechiel templului în proiectul de reconstrucţie a lui Israel. În relatarea istoriei lui Israel, a formării lui ca popor al legământului cu Dumnezeu, fusese rezervat un spaţiu anume pentru cult (Ex. 25-31). Aşezând viziunea templului la începutul planului de reconstrucţie a lui Israel, textul accentuează importanţa templului în viaţa celor ce se vor întoarce din exil. Restaurarea şi înnoirea sunt prezentate în termenii tradiţionali ai începuturilor lui Israel ca popor al lui Dumnezeu. Similitudinile cu cortul din pustiu şi cu templul lui Solomon asigură continuitatea tradiţiilor legământului şi ale aşezării în Canaan pentru cei întorşi din exil. Aceia se vor recunoaşte ca moştenitori ai făgăduinţelor lui Dumnezeu faţă de poporul lui Israel. Continuitatea era importantă pentru Iezechiel, aşa cum o arată şi schema distribuţiei loturilor de pământ către triburi, din cap. 47–48.

42,16 „în spatele porţii care caută spre răsărit": TM are „spre răsărit".

de măsurat. [20] Cele patru laturi [le-a măsurat] cu aceeaşi trestie. Şi a rânduit [planul] şi circumferinţa părţilor de jur-împrejur, cinci sute [de coţi] spre răsărit şi o lărgime de cinci sute de coţi, ca să despartă între cele sfinte şi zidul din afară, care [ţinea] de rânduiala Casei.

43 [1] Şi m-a adus la poarta care caută spre răsărit şi m-a scos [2] şi, iată: slava Dumnezeului lui Israel venea pe calea porţii ce caută spre răsărit şi glasul oştirii [era] ca glasul de două ori [mai puternic decât] al unor mulţimi şi pământul strălucea ca o lumină de la slava dimprejur. [3] Şi vedenia pe care am văzut-o [era întocmai] ca vedenia pe care am văzut-o când am venit să ung cetatea, şi vedenia carului pe care l-am văzut [era întocmai] ca vedenia pe care am văzut-o la râul Chobar. Şi am căzut cu faţa [la pământ]. [4] Şi slava Domnului a intrat în Casă pe calea porţii ce caută spre răsărit. [5] Şi m-a ridicat duhul şi m-a adus în curtea cea dinăuntru şi, iată: Casa [era] plină de

43,1 Pericopa 1-12 prezintă consacrarea noului templu. După ce au fost delimitate dimensiunile templului ideal, spaţiul este gata pentru întoarcerea slavei lui Dumnezeu, care părăsise templul (11,23), ca simbol al judecăţii; acum se întoarce ca simbol al restauraţiei. În mod adecvat, „omul" care îl călăuzeşte pe Iezechiel îl aduce la poarta de răsărit (*cf.* 42,15), prin care urmează să intre slava lui Dumnezeu. Pasajul este încărcat de ecouri: ca şi în viziunea inaugurală, profetul este copleşit (*cf.* 1,28); ca şi în v. 8,3, el este ridicat şi purtat în stare de extaz (fără să fie doar călăuzit, cu toate că omul din viziune este încă alături de el): el ajunge de data aceasta în curtea interioară; ca şi în viziunea de la început, profetul aude un glas care îi vorbeşte (*cf.* v. 2,2), şi care este cu certitudine glasul lui Dumnezeu, care promite că va rămâne pentru totdeauna în mijlocul lui Israel. Restul secvenţei (vv. 7-12) pare să fie o adăugire (*vide* J. Wevers, *ad loc.*). *Vide infra*, nota la 43,12. ♦ Întoarcerea slavei constituie punctul culminant al viziunii, pentru că aici Domnul ia în stăpânire templul, care fusese construit la porunca Sa şi pentru a-l sluji. Era semnul că Israel a fost restaurat. Slava plecase pe poarta de răsărit (v. 11,23), aşa încât urmează să se întoarcă pe aceeaşi poartă, venind dinspre răsărit. Profetul recunoaşte slava lui Dumnezeu din ceea ce i se arătase în celelalte viziuni.

43,1-5 *Vide supra*, nota la 1,28.

43,1 „şi m-a scos": nu apare în TM.

43,2 „pe calea porţii... unor mulţimi": TM are „de pe drumul răsăritului şi sunetul ei [era] ca glas de ape multe". ♦ „glasul de două ori [mai puternic decât] al unor mulţimi", *litt.* „ca glasul multora care dublează", ceea ce ar putea însemna şi „ca glasul unor mulţimi care strigă de două ori mai tare"; TM are „glas de ape multe".

43,3 „când am venit să ung cetatea": TM are „la venirea pentru dărâmarea cetăţii". Traducătorul LXX a citit *LMŞḤT*, de la *māšaḥ*, „a unge", în loc de *LŠḤT*, „la dărâmarea". ♦ „vedenia carului": TM are doar „vedenia".

cămările [locului] sfânt, unde preoții, fiii lui Sadduk, cei care se apropie de Domnul, mănâncă [jertfele] cele mai sfinte. Şi acolo vor pune [jertfele] cele mai sfinte şi jertfa şi [ofrandele] pentru păcat şi pentru [greşelile din] neştiinţă; pentru că locul [este] sfânt. [14] Nu va intra acolo [nimeni] în afara preoţilor; [şi nici ei] nu vor ieşi din [locul] sfânt spre curtea cea din afară, ca să fie cu totul sfinţi cei care se apropie [de Mine] şi să nu-şi atingă veşmintele în care slujesc, căci sunt sfinte; şi vor îmbrăca alte haine când se ating de popor.

[15] Şi s-a împlinit măsurătoarea Casei pe dinăuntru. Şi m-a scos pe drumul porţii ce caută spre răsărit şi a măsurat planul Casei de jur-împrejur, în rânduială. [16] Şi s-a oprit în spatele porţii care caută spre răsărit şi a măsurat cinci sute [de coţi] cu trestia de măsurat. [17] Şi s-a întors către miazănoapte şi a măsurat din faţa [laturii] de miazănoapte cinci sute de coţi cu trestia de măsurat; [18] şi s-a întors către apus şi a măsurat din faţa [laturii] de apus cinci sute [de coţi] cu trestia de măsurat; [19] şi s-a întors către miazăzi şi a măsurat în faţa [laturii] de miazăzi cinci sute [de coţi] cu trestia

42,14 În TM: „Când intră, preoţii nu vor ieşi din locul sfânt spre curtea din afară, ci îşi vor lăsa acolo veşmintele cu care slujesc, căci sunt sfinte; vor îmbrăca alte veşminte şi [aşa] se vor apropia de locul unde e poporul".

42,15 Măsurătorile întregului spaţiu al templului încheie schiţarea planului pentru templu şi curţile lui. Măsurătorile finale arată un spaţiu total al complexului de cult de aproximativ cinci sute de coţi. Indică, de asemenea, că zidul exterior reprezenta despărţirea dintre aria sacră a templului şi aria seculară, exterioară. ♦ Planul schiţat pentru templul din viziunea lui Iezechiel prezintă similarităţi cu planul templului construit de Solomon (3Rg. 6-7; 2Par. 3) şi cu cortul pe care i s-a poruncit lui Moise să-l construiască (Ex. 25–31). Aceste observaţii sugerează că Iezechiel cunoştea bine tradiţia cortului şi dimensiunile lui sau că, cel puţin, avea acces la înregistrarea dimensiunilor templului în tradiţia păstrată în 3Rg. sau 2Par. (ori că văzuse el însuşi templul). Similitudinile indică importanţa pe care o acordă Iezechiel templului în proiectul de reconstrucţie a lui Israel. În relatarea istoriei lui Israel, a formării lui ca popor al legământului cu Dumnezeu, fusese rezervat un spaţiu anume pentru cult (Ex. 25-31). Aşezând viziunea templului la începutul planului de reconstrucţie a lui Israel, textul accentuează importanţa templului în viaţa celor ce se vor întoarce din exil. Restaurarea şi înnoirea sunt prezentate în termenii tradiţionali ai începuturilor lui Israel ca popor al lui Dumnezeu. Similitudinile cu cortul din pustiu şi cu templul lui Solomon asigură continuitatea tradiţiilor legământului şi ale aşezării în Canaan pentru cei întorşi din exil. Aceia se vor recunoaşte ca moştenitori ai făgăduinţelor lui Dumnezeu faţă de poporul lui Israel. Continuitatea era importantă pentru Iezechiel, aşa cum o arată şi schema distribuţiei loturilor de pământ către triburi, din cap. 47–48.

42,16 „în spatele porţii care caută spre răsărit": TM are „spre răsărit".

de măsurat. [20] Cele patru laturi [le-a măsurat] cu aceeaşi trestie. Şi a rânduit [planul] şi circumferinţa părţilor de jur-împrejur, cinci sute [de coţi] spre răsărit şi o lărgime de cinci sute de coţi, ca să despartă între cele sfinte şi zidul din afară, care [ţinea] de rânduiala Casei.

43 [1] Şi m-a adus la poarta care caută spre răsărit şi m-a scos [2] şi, iată: slava Dumnezeului lui Israel venea pe calea porţii ce caută spre răsărit şi glasul oştirii [era] ca glasul de două ori [mai puternic decât] al unor mulţimi şi pământul strălucea ca o lumină de la slava dimprejur. [3] Şi vedenia pe care am văzut-o [era întocmai] ca vedenia pe care am văzut-o când am venit să ung cetatea, şi vedenia carului pe care l-am văzut [era întocmai] ca vedenia pe care am văzut-o la râul Chobar. Şi am căzut cu faţa [la pământ]. [4] Şi slava Domnului a intrat în Casă pe calea porţii ce caută spre răsărit. [5] Şi m-a ridicat duhul şi m-a adus în curtea cea dinăuntru şi, iată: Casa [era] plină de

43,1 Pericopa 1-12 prezintă consacrarea noului templu. După ce au fost delimitate dimensiunile templului ideal, spaţiul este gata pentru întoarcerea slavei lui Dumnezeu, care părăsise templul (11,23), ca simbol al judecăţii; acum se întoarce ca simbol al restaurării. În mod adecvat, „omul" care îl călăuzeşte pe Iezechiel îl aduce la poarta de răsărit (*cf.* 42,15), prin care urmează să intre slava lui Dumnezeu. Pasajul este încărcat de ecouri: ca şi în viziunea inaugurală, profetul este copleşit (*cf.* 1,28); ca şi în v. 8,3, el este ridicat şi purtat în stare de extaz (fără să fie doar călăuzit, cu toate că omul din viziune este încă alături de el): el ajunge de data aceasta în curtea interioară; ca şi în viziunea de la început, profetul aude un glas care îi vorbeşte (*cf.* v. 2,2), şi care este cu certitudine glasul lui Dumnezeu, care promite că va rămâne pentru totdeauna în mijlocul lui Israel. Restul secvenţei (vv. 7-12) pare să fie o adăugire (*vide* J. Wevers, *ad loc.*). *Vide infra*, nota la 43,12. ♦ Întoarcerea slavei constituie punctul culminant al viziunii, pentru că aici Domnul ia în stăpânire templul, care fusese construit la porunca Sa şi pentru a-I sluji. Era semnul că Israel a fost restaurat. Slava plecase pe poarta de răsărit (v. 11,23), aşa încât urmează să se întoarcă pe aceeaşi poartă, venind dinspre răsărit. Profetul recunoaşte slava lui Dumnezeu din ceea ce i se arătase în celelalte viziuni.

43,1-5 *Vide supra*, nota la 1,28.

43,1 „şi m-a scos": nu apare în TM.

43,2 „pe calea porţii... unor mulţimi": TM are „de pe drumul răsăritului şi sunetul ei [era] ca glas de ape multe". ♦ „glasul de două ori [mai puternic decât] al unor mulţimi", *litt.* „ca glasul multora care dublează", ceea ce ar putea însemna şi „ca glasul unor mulţimi care strigă de două ori mai tare"; TM are „glas de ape multe".

43,3 „când am venit să ung cetatea": TM are „la venirea pentru dărâmarea cetăţii". Traducătorul LXX a citit *LMŞḤT*, de la *māšaḥ*, „a unge", în loc de *LŠḤT*, „la dărâmarea". ♦ „vedenia carului": TM are doar „vedenia".

slava Domnului. [6] Şi m-am oprit şi, iată: glas din Casă, al cuiva care îmi grăia; şi bărbatul s-a oprit lângă mine. [7] Şi [glasul] mi-a spus: „Ai văzut, fiu al omului, locul tronului Meu şi locul urmei picioarelor Mele, unde se va sălăşlui numele Meu în mijlocul casei lui Israel, în veac. Şi nu vor mai întina [cei din] casa lui Israel numele Meu cel sfânt, ei şi cârmuitorii lor, în desfrânarea lor şi în omorurile cârmuitorilor lor în mijlocul lor, [8] când au aşezat ei tinda Mea alături de tindele lor şi pragurile Mele lângă pragurile lor şi Mi-au făcut zidul ca şi cum al Meu şi al lor ar fi alăturate şi au întinat numele Meu cel sfânt în fărădelegile lor, pe care le făptuiau; şi i-am spulberat cu mânia Mea şi cu ucidere. [9] Dar acum să-şi lepede de la Mine desfrânarea lor şi uciderile cârmuitorilor lor şi [Mă] voi sălăşlui în mijlocul lor în veac. [10] Şi tu, fiu al omului, arată-i casei lui Israel Casa şi ei să înceteze cu păcatele lor; şi [arată-le] înfăţişarea ei şi rânduiala ei; [11] şi ei îşi vor purta pedeapsa pentru toate câte le-au făcut. Şi să descrii Casa şi ieşirile ei şi planul ei şi toate poruncile şi toate legiuirile cu privire la ea să le faci cunoscute lor şi să [le] scrii dinaintea lor şi ei să păzească toate îndreptările Mele şi toate poruncile Mele şi să le înfăptuiască; [12] şi descrierea Casei de pe vârful muntelui: toate hotarele ei de jur-împrejur [vor fi] cu totul sfinte.

43,6 „m-am oprit": TM are „am auzit".

43,7 „unde se va sălăşlui numele Meu": TM are „unde Mă voi sălăşlui", *litt.* „care Mă voi sălăşlui acolo (*şām*)": traducătorul LXX a citit *şem*, „nume". ♦ „cârmuitorii": TM are „regii". ♦ „omorurile cârmuitorilor lor în mijlocul lor": TM are „cadavrele regilor lor pe înălţimile lor". Necropola regală, aflată în interiorul cetăţii lui David (3Rg. 2,10; 11,43), în dependinţele palatului, în imediata apropiere a templului, constituia, prin simpla ei prezenţă, o profanare a locului sacru, aşa cum atingerea unui cadavru îl face pe preot impur (Iez. 44,25-26). În cetatea profetică de Iezechiel, palatul regal se află în altă parte, iar colina Sionului este rezervată templului (*cf.* TOB, *ad loc.*).

43,9 „uciderile cârmuitorilor": TM are „cadavrele regilor".

43,11 „şi ei îşi vor purta pedeapsa": TM are „şi, dacă se vor ruşina". ♦ „descrii... scrii": e vorba de acelaşi termen grecesc, vb. διαγράφω, dar cu nuanţe importante: poate desemna schiţarea unui plan, a unei hărţi etc. sau elaborarea unui document legislativ (*vide* LSJ, *s.u.*). Sensul din urmă e mai potrivit în acest context: Iezechiel nu face o descriere orală, nici „însemnări" de moment, ci consemnează noile instrucţiuni (în v. 12, *infra*, termenul grecesc traduce ebr. *tōrāh*!) privind templul, cultul etc. În comentariile moderne, această secţiune din cartea profetului a primit denumirea simbolică de Tora lui Iezechiel sau „Noua Toră". ♦ „ieşirile": TM are în plus „şi intrările". ♦ „planul": gr. ὑπόστασις; poate avea aici şi sensul de „structură", „fundaţie".

43,12 „descrierea": TM are „legiuirea (*tōrāh*)". ♦ „cu totul sfinte", *litt.* „sfintele sfintelor". ♦ Spre deosebire de comentatorii care consideră acest verset epilogul descrierii

[13] Şi acestea [sunt] măsurile altarului, în coţi de un cot şi o palmă: scobitura, adâncă de un cot şi largă de un cot, şi un brâu pe marginea ei, de jur-împrejur, de o palmă. Şi aceasta [va fi] înălţimea altarului: [14] de la capătul de unde începe scobitura lui până la capacul împăcării cel mare de jos, doi coţi, şi lărgimea de un cot; şi de la capacul împăcării cel mic la capacul împăcării cel mare, patru coţi, şi lărgimea de un cot. [15] Şi *ariel*-ul – de patru coţi şi de la *ariel* până deasupra coarnelor, un cot. [16] Şi *ariel*-ul – de doisprezece coţi în lungime, pe o lăţime de doisprezece coţi, în patru muchii în cele patru laturi ale lui. [17] Şi capacul împăcării – de paisprezece coţi în lungime pe paisprezece coţi lărgime, pe cele patru laturi ale lui; şi brâul lui care-l înconjoară de jur-împrejur – de o jumătate de cot; şi marginea de un cot de jur-împrejur; şi treptele caută spre răsărit."

[18] Şi [bărbatul] mi-a spus: „Fiu al omului, acestea le spune Domnul, Dumnezeul lui Israel: «Acestea sunt poruncile [cu privire la] altar în ziua facerii sale ca să se aducă pe el arderi-de-tot şi să se verse pe el sânge. [19] Şi preoţilor leviţi, celor din seminţia lui Sadduk, care se apropie de Mine să-Mi slujească, spune Domnul Dumnezeu, să le dai un viţel din cireadă [jertfă] pentru păcat. [20] Şi să ia din sângele lui şi să pună pe cele patru

---

templului sau chiar un adaos târziu, Daniel Block (1998, vol. II, p. 590) îl plasează ca preambul al secţiunii 43,12–46,24, pe care o denumeşte în mod simbolic „The New Torah": „Aceasta este Tora Casei de pe vârful muntelui:...".

43,13 Cu acest verset (sau cu cel anterior, în opinia altor comentatori – *vide supra*) începe seria de rânduieli pentru templu şi buna lui funcţionare. Altarul are trepte, fiind asemănător (*vide* Biggs, 1996, p. 134) unui turn cu trepte, un zigurat, folosit în cultul babilonian. Treptele nu erau admise în perioada străveche (*vide* Ex. 20,26). ♦ „(un cot şi o) palmă": gr. παλαιστή, echivalentul unui lat de palmă (lăţimea a patru degete); *cf.* 40,5. ♦ „(de o) palmă": gr. σπιθάμη, echivalentul unui lat de mână, între degetul mare şi cel mic, răsfirate – 22-24 cm.

43,14 „de la capătul": TM are „sânul pământului" – denumire care se referă la scobitura sau şanţul din jurul altarului. ♦ „capacul împăcării": gr. ἱλαστήριον, *vide Septuaginta* 1, Ex. 25,17 *e.a.* şi notele *ad loc.* E vorba de acoperământul aflat deasupra chivotului mărturiei (Lev. 16,2), în Sfânta Sfintelor. TM are „soclu". La fel şi la vv. 17 şi 20.

43,15 „*ariel*-ul": traducătorul translitează ebr. *har 'El*, „muntele lui Dumnezeu", termen tehnic de origine babiloniană ce desemnează partea superioară a altarului. ♦ „şi de la *ariel* până deasupra coarnelor, un cot": TM are „şi, deasupra muntelui, cele patru coarne".

43,17 „marginea", *litt.* „circumferinţa"; TM are „sânul" (*cf.* v. 14, *supra*).

43,19 „viţel": TM are „taur" – la fel la vv. 21, 22, 23, *infra*.

43,20 „postament": TM are „margine". ♦ În TM toate verbele de la vv. 20-25 sunt la imperativ persoana a II-a masculin singular. ♦ „să facă [slujba de] împăcare (gr. ἐξιλάσονται)

coarne ale altarului şi pe cele patru colţuri ale capacului împăcării şi pe postament de jur-împrejur şi să facă [slujba de] împăcare pentru el. [21] Şi să ia viţelul cel pentru păcat şi să-l ardă în locul deoparte al Casei, în afara celor sfinte. [22] Şi în ziua a doua să ia doi iezi de la capre, fără meteahnă, [jertfă] pentru păcat şi să facă împăcare pentru altar, întocmai cum au făcut împăcare cu viţelul. [23] Şi după ce tu vei fi împlinit împăcarea, ei să aducă un viţel fără meteahnă de la cireadă şi un berbec fără meteahnă de la turme. [24] Şi să-i aduceţi dinaintea Domnului şi preoţii să presare peste ei sare şi să-i aducă ardere-de-tot Domnului. [25] Şapte zile să aduci un ied pentru păcat, în fiecare zi, şi [ei] să aducă un viţel de la cireadă şi un berbec din turmă, toate fără meteahnă, [26] şapte zile; şi să facă împăcare pentru altar şi să-l curăţească şi să-şi plinească mâinile. [27] Şi va fi [aşa:] din ziua a opta şi mai apoi, să aducă preoţii pe altar arderile-de-tot ale voastre şi [ofrandele] voastre pentru mântuire. Şi Eu vă voi primi, spune Domnul.»"

44 [1] Şi m-a adus îndărăt pe calea porţii [lăcaşului] sfânt, cea din afară, care caută spre răsărit, şi ea era închisă. [2] Şi mi-a spus Domnul: „Poarta

pentru el": TM are „să-l purifici şi să faci împăcare". Termenul grecesc ἱλασμός, „împăcare", echivalează un termen ebraic provenind de la radicalul *KPR*, care poate fi interpretat atât ca „ştergere, curăţire", cât şi ca „acoperire". Ritualul de „împăcare" avea ca scop împăcarea/îmblânzirea lui Dumnezeu printr-o jertfă care să cureţe şi să „acopere" păcatele. *Vide Septuaginta* 1, Leviticul, nota la 4,20.

43,21 „locul deoparte al Casei": locul special amenajat pentru aruncarea cenuşii jertfelor, considerat spaţiu tabu pentru întreaga comunitate. *Cf.* Lev. 4,12.

43,22 „doi iezi": TM are „un ţap".

43,25 „ied": TM are „ţap".

43,26 „să-şi plinească mâinile": sensul expresiei este „să-şi sfinţească mâinile prin purtarea rituală a jertfei", „să se consacre pentru slujire". *Vide Septuaginta* 1, Exodul, nota la 28,41.

43,27 „pentru mântuire": TM are „de pace". *Vide Septuaginta* 1, Leviticul, nota la 3,1.

44,1-2 „[lăcaşului] sfânt", *litt.* „celor sfinte". ♦ „porţii... care caută spre răsărit": importanţa porţii de răsărit ca poartă prin care se întoarce slava lui Dumnezeu în templu este marcată prin rânduiala ca aceasta să fie în permanenţă închisă. Nimeni nu o poate folosi pentru a intra în sanctuar. Prinţului îi este îngăduit să-şi mănânce masa sacrificială în clădirea porţii, dar i se cerea să intre acolo din curtea exterioară (v. 3). Faptul că poarta rămâne mereu închisă, gata oricând a sluji trecerii Domnului, este şi un simbol al prezenţei perpetue a lui *YHWH* în templu. Unii comentatori au citit în subtext şi o aluzie polemică la ritualul „deschiderii porţii" de Anul Nou babilonian, când poarta templului era deschisă şi străbătută de procesiunea care purta statuia zeului Marduk (Block, 1998, vol. II, p. 615). ♦ În ultima sa omilie dedicată profetului Iezechiel (Omilia XIV), Origen

aceasta va fi închisă, nu se va deschide, şi nimeni nu va trece prin ea, pentru că Domnul, Dumnezeul lui Israel, va intra prin ea; şi va fi închisă. [3] Deoarece cârmuitorul, el va şedea acolo, ca să mănânce pâine dinaintea Domnului; va intra pe calea pridvorului porţii şi tot pe calea aceea va ieşi."

[4] Şi m-a adus pe calea porţii celei dinspre miazănoapte, din faţa Casei, şi am privit şi, iată: Casa Domnului era plină de slavă şi am căzut cu faţa [la pământ]. [5] Şi Domnul mi-a spus: „Fiu al omului, rânduieşte-ţi în inima ta şi priveşte cu ochii tăi şi ascultă cu urechile tale toate câte le grăiesc Eu cu tine, despre toate poruncile [cu privire la] Casa Domnului şi despre toate legiuirile ei; şi rânduieşte [în] inima ta [cele cu privire] la intrarea Casei, după toate ieşirile ei, în tot [lăcaşul] sfânt. [6] Şi să-i spui casei care [Mă] întărâtă, casei lui Israel: «Acestea le spune Domnul, Dumnezeu: 'Ajungă-vă toate fărădelegile voastre, casă a lui Israel, [7] că aţi adus fii străini, netăiaţi

explică pericopa 44,1-3. Poarta închisă (cap. 2) este una singură, pentru că există realităţi neştiute pentru toate făpturile, pe care Unul singur le cunoaşte (lat. *uni tantummodo nota*). Editorul omiliilor lui Origen observă (nota 1 la p. 436) tema constantă a Scripturii ca o carte închisă şi încuiată, a cărei cheie este Hristos; în *Comentariul la Psalmii 1-25*, Origen trimite la câteva pasaje importante pentru această temă: Apoc. 3,7, Ex. 28,36 şi Apoc. 3,7-8 şi 5,1-5, Is. 29,11-12, Lc. 11,52. *Vide* Notele complementare la Iezechiel. ♦ În literatura patristică omiletică „poarta închisă" care „nu se va deschide" şi prin care „va intra Domnul Dumnezeu" a fost interpretată şi ca profeţie a naşterii Mântuitorului din Fecioara Maria.

44,3 „Deoarece cârmuitorul": TM are „Însă prinţul, pentru că e prinţ". ♦ „să mănânce pâine": e vorba de masa rituală ce urmează după ofranda de pace (*cf.* Lev. 7,15; Deut. 12,7.18).

44,5 „intrarea": TM are „intrările".

44,6 „casei care [Mă] întărâtă": *vide supra*, nota la 2,5. ♦ Pericopa vv. 44,6-16 este formulată ca o profeţie, cu invective profetice în vv. 6.8 şi cu o consecinţă profetică în vv. 9-16. Distincţia dintre cele două secvenţe se realizează şi în adresarea verbală, la persoana a II-a plural în vv. 6-8 şi la persoana a III-a în secvenţa următoare.

44,7 „fii străini": secţiunea vv. 4-14 se referă la intrarea în templu a străinilor şi a leviţilor. Termenul „străini", în acest context, poate însemna: străini de neam, străini de descendenţa preoţească sau pur şi simplu „necunoscuţi". Aceşti străini locuiesc „în mijlocul casei lui Israel" (v. 9) şi au ajuns chiar „să stea de pază la [lăcaşul] sfânt" (v. 8). Versetele evocă probabil situaţia din 4Rg. 11,4 *sq.*, când preotul Iodae i-a însărcinat pe carieni, corpuri de mercenari originari din Asia Mică şi naturalizaţi în Ierusalim, cu paza templului şi a palatului regal. ♦ Israeliţilor li se cere să nu le îngăduie străinilor şi celor care nu erau circumcişi la inimă şi la trup să intre în sanctuar ori să se îngrijească de sanctuar. Expresia „inimă netăiată împrejur" semnifică încăpăţânarea şi răzvrătirea (*vide* Deut. 10,16; 30,6; Ier. 4,4; 9,26), iar interdicţia formulată în felul acesta nu se mai referă

împrejur la inimă şi netăiaţi împrejur la trup, ca să fie în [lăcaşul] Meu sfânt, şi ei l-au întinat când voi aduceaţi [dar de] pâini, grăsime şi sânge; şi încălcaţi legământul Meu cu toate fărădelegile voastre [8] şi aţi rânduit [străini] să stea de pază la [lăcaşul] Meu sfânt.' [9] De aceea, acestea le spune Domnul, Dumnezeu: 'Nici un fiu străin netăiat împrejur la inimă şi netăiat împrejur la trup să nu intre la [lăcaşul] Meu sfânt, din toţi fiii străini care sunt în mijlocul casei lui Israel. [10] Cât despre leviţi, care s-au îndepărtat de Mine când Israel a rătăcit de la Mine [umblând] după scornelile lor, ei îşi vor purta nelegiuirea [11] şi vor fi slujitori în [lăcaşul] Meu sfânt, portari la porţile Casei şi slujind Casei; ei vor înjunghia arderile-de-tot şi jertfele pentru popor şi ei vor sta dinaintea poporului ca să-i slujească. [12] Pentru că au slujit [pentru fiii lui Israel] în faţa idolilor lor şi [aceasta] a ajuns pentru casa lui Israel pedeapsă pentru strâmbătate, de aceea Mi-am ridicat mâna asupra lor, spune Domnul, Dumnezeu. [13] Şi ei nu se vor apropia de Mine să-Mi slujească preoţeşte, nici nu se vor apropia de cele sfinte ale fiilor lui Israel, nici de cele mai sfinte; şi îşi vor purta necinstirea pentru rătăcirea în care au rătăcit. [14] Şi-i vor rândui să se îngrijească de paza Casei în toate treburile ei şi în toate câte [trebuie] să le facă.

[15] Preoţii leviţi, fiii lui Sadduk, cei care au făcut de pază la cele sfinte ale Mele când a rătăcit de la Mine casa lui Israel, ei vor veni la Mine să-Mi

numai la străini, ci şi la israeliţii nesupuşi. Interdicţia se extinde şi asupra leviţilor care se îndepărtaseră de Dumnezeu, prin idolatrie.

44,8 În TM: „nu aţi rânduit paza celor sfinte ale Mele, ci aţi pus [pe alţii] să păzească cele sfinte ale Mele în locul vostru".

44,10 „scornelile": TM are „idolii". ♦ Se consfinţeşte diferenţierea între preoţi, urmaşii lui Sadoc (ebr. *Ţādhōq*), şi leviţi; în urma reformei lui Iosias, preoţimea care oficia în sanctuarele heterodoxe de provincie, desfiinţate de către acesta, rămâne într-o situaţie incertă: cei dintre ei care sunt admişi să slujească la Ierusalim se vor afla într-o situaţie de inferioritate (*cf.* şi Deut. 18,5-8; de pe poziţia leviţilor, *vide* 2Ezd. 2,40; 8,18-19).

44,12 „a ajuns pentru casa lui Israel pedeapsă pentru strâmbătate": TM are „au fost pentru casa lui Israel piatră de poticnire, spre fărădelege". La sfârşit, TM are în plus „îşi vor purta nelegiuirea".

44,13 „cele mai sfinte": *vide* nota la 42,13. ♦ „ale fiilor lui Israel": TM are „ale Mele".

44,14 „să se îngrijească de paza Casei": de paza exterioară la templu, dar nu şi de paza lăcaşului sfânt, sarcină încredinţată exclusiv preoţilor din spiţa lui Sadduk (*vide infra*, v. 16).

44,15 „au făcut de pază", *litt.* „au păzit pazele" – la fel şi în TM. La fel şi la v. 16. ♦ Preoţii urmaşi ai lui lui Sadoc, socotiţi drepţi în faţa lui Dumnezeu, aveau să fie preoţii templului şi să Îl slujească pe Dumnezeu aducând ofrandele şi ocupându-se de cele sfinte din sanctuar.

slujească şi vor sta dinaintea feţei Mele să-Mi aducă jertfă, grăsime şi sânge, spune Domnul, Dumnezeu. [16] Ei vor intra în [lăcaşul] Meu sfânt şi se vor apropia de masa Mea ca să-Mi slujească şi Îmi vor face de pază. [17] Şi va fi [aşa:] când ei vor intra pe poarta curţii celei dinăuntru, să se înveşmânte în veşminte de in; să nu fie înveşmântaţi în lână când vor sluji [trecând] de poarta curţii celei dinăuntru. [18] Şi să aibă bonete de in pe cap şi să aibă nădragi de in peste şale şi să nu-şi strângă tare brâul. [19] Şi când pornesc spre curtea cea din afară, spre popor, să-şi scoată veşmintele în care au slujit şi să le pună în cămările [lăcaşului] sfânt; şi să se îmbrace cu alte veşminte, ca nu cumva să sfinţească poporul cu veşmintele lor. [20] Şi capetele să nu şi le radă şi părul să nu şi-l smulgă, ci să-şi acopere cu grijă capetele. [21] Şi vin să nu bea nici un preot când intră în curtea cea dinăuntru. [22] Nici să nu-şi ia de nevastă o văduvă ori o femeie izgonită, ci numai fecioară din sământa lui Israel; dacă însă este o văduvă de preot, [pot] să o ia. [23] Şi să înveţe pe

44,17 TM adaugă la final „şi în Casă". ♦ Secţiunea 44,17-31 are un conţinut amalgamat, în care vv. 20-24 constituie o mică grupare de reguli ce par să aparţină unei compoziţii unice, sugerate de dispunerea lor formală. Fiecare dintre aceste versete începe cu un verb la persoana a III-a plural. ♦ Versetul 17 (împreună cu v. 19) este comentat de Grigore cel Mare în Omilia I,11 (dedicată pericopei 3,15-21). Înţelesul pe care îl dă precizărilor din viziunea lui Iezechiel ţine de comportamentul preoţilor faţă de cei pe care îi îndrumă: preoţii au datoria de a-şi modela severitatea spiritului prin compasiune şi de a-şi adapta atitudinea după firea omului care se află în faţa lor. Hainele de lână din viziunea lui Iezechiel sunt semnul purtării aspre; însă când preoţii săvârşesc slujba se cuvine ca hainele să le fie mai subţiri, iar gândirea mai subtilă; iar când ies în faţa mulţimii podoabele lor trebuie să rămână deoparte, iar hainele să le fie altele.

44,18 „bonete... nădragi..."; *vide Septuaginta* 1, Leviticul, notele la 6,3 şi 8,13. ♦ „să nu-şi strângă tare brâul": „tare", gr. βιᾳ, e corectat de ed. LXX Göttingen în βτζα, transliterare a ebr. *BYZ'*, „cu ceva care face să transpire", cum este în TM (*cf.* LEH, *s.u.* βια).

44,19 „ca nu cumva să sfinţească poporul": conform reprezentărilor arhaice, „sfinţenia" era ca o forţă redutabilă ce se transmitea de la divinitate la obiectele de cult şi la persoanele care le atingeau; ea putea astfel să-i nimicească pe cei care se apropiau fără pregătire rituală (*cf.* TOB, nota *ad loc.*) – *vide*, de exemplu, Ex. 19,10 *sqq.*; 2Rg. 6,7. Totuşi, în Israel, poporul întreg este considerat „sfânt", datorită alegerii lui de către Dumnezeu (Ex. 19,6). Acest fapt îi conferă o demnitate care îl obligă la o sfinţenie morală: „Fiţi sfinţi, căci sfânt sunt Eu, Domnul Dumnezeul vostru!" (Lev. 19,2 etc.). Aici însă Iezechiel vorbeşte de „sfinţenie" în sensul transcendenţei lui Dumnezeu.

44,20 „părul să nu şi-l smulgă, ci să-şi acopere": TM are „părul să nu şi-l lase în voie, ci să şi-l tundă".

44,22 „femeie izgonită": expresia se referă la femeile repudiate de soţi.

poporul Meu [să deosebească] între sfânt şi întinat şi să le facă cunoscută [deosebirea] între necurat şi curat. [24] Iar la judecata sângelui ei să stea să hotărască: să rânduiască [după] îndreptările Mele şi [cu] judecăţile Mele să judece; şi legiuirile Mele şi poruncile Mele să le păzească în toate sărbătorile Mele şi sabaturile Mele să le sfinţească. [25] Şi la om mort să nu intre ca să se pângărească, ci numai la tată ori la mamă ori la fiu ori fiică ori frate ori soră care nu a fost măritată, [poate să intre] să se pângărească. [26] Şi după ce s-a curăţit, să-şi numere şapte zile. [27] Şi în ziua în care intră în curtea cea dinăuntru ca să slujească în [lăcaşul] sfânt, să aducă [jertfă de] împăcare, spune Domnul, Dumnezeu.

[28] Şi le va fi lor moştenire: Eu [sunt] moştenirea lor; şi nu le va fi dată moşie între fiii lui Israel, pentru că Eu le [sunt] moşie. [29] Şi ei vor mânca jertfele şi cele pentru păcat şi cele pentru [greşelile din] neştiinţă; şi orice este pus deoparte [pentru Domnul] în Israel, al lor va fi. [30] Şi pârga din toate şi primii născuţi din toate şi toate punerile deoparte din toată pârga voastră vor fi ale preoţilor. Şi să daţi întâile voastre roade preotului, ca să vă pună binecuvântări asupra caselor voastre. [31] Şi preoţii să nu mănânce vreo mortăciune ori ceva ucis de fiare dintre păsări sau dintre dobitoace.'»"

44,25 „la om mort": gr. ἐπὶ ψυχὴν ἀνθρώπου, *litt.* „la suflet de om".

44,27 „[jertfă de] împăcare": TM are „jertfă pentru păcat".

44,29-30 „[29] ...şi orice este pus deoparte... [30] ...şi toate punerile deoparte": gr. πᾶν ἀφόρισμα... τὰ ἀφαιρέματα πάντα. LEH arată că primul termen apare de zece ori în Pentateuh, cu sensul: „darurile aparte (sau speciale), ceea ce este pus deoparte (pentru Domnul)". Termenul grecesc ἀφαίρεμα, „lucru prelevat ca parte aleasă pentru jertfă sau consacrare" (*vide* LEH, *s.u.* şi J. Lust, „The Vocabulary of LXX Ezekiel and its Dependence upon the Pentateuch", 1997), este un neologism şi s-a presupus că a fost creat de traducătorii cărţilor Exodului, Leviticului şi Numerilor (*vide Septuaginta* 1, Leviticul, nota la 7,14); cum Iez. 44,30 este singurul pasaj din Biblie, în afara Pentateuhului, în care apare, această coincidenţă a făcut să fie folosit ca argument în sprijinul impactului pe care Pentateuhul l-a avut asupra traducerii cărţilor ulterioare. Situaţia este însă complexă, aşa cum o dezvăluie Papirusul 967: acesta reprezintă cel mai adesea versiunea originară, iar prezenţa în v. 44,30 a unui termen diferit are consecinţe asupra istoriei textului. Papirusul 967 atestă aici ἀφόρισμα, nu ἀφαίρεμα: pe această bază, se poate trage concluzia că un copist (ori cineva care a revizuit ulterior cartea lui Iezechiel) a adaptat textul originar (cel pentru care stă mărturie papirusul) şi i-a aliniat vocabularul la cel al Pentateuhului. În felul acesta, impactul Petateuhului se plasează într-o altă perspectivă: el putea fi folosit ca dicţionar nu de un traducător, ci de un editor (ori copist) al cărţii lui Iezechiel. ♦ „întâile... roade": TM are „fruntea frământăturii".

44,31 „mortăciune": gr. θνησιμαῖον, „leş, animal mort de la sine (nu ucis)".

45 [1] „«Şi când măsuraţi pământul pentru moştenire, să puneţi deoparte pârga pentru Domnul, [un loc] sfânt din pământ, douăzeci şi cinci de mii [de coţi] în lungime, iar în lărgime douăzeci de mii; sfânt va fi în toate hotarele lui, de jur-împrejur. [2] Şi va fi din acesta, pentru sanctuar, un pătrat de cinci sute [de coţi] pe cinci sute, de jur-împrejur, şi o fâşie liberă de cincizeci [de coţi] de jur-împrejurul lui. [3] Şi din această parte măsurată vei măsura o lungime de douăzeci şi cinci de mii şi o lăţime de zece mii, şi în ea va fi sanctuarul, [locul] cel mai sfânt. [4] Din pământul [acesta] să fie [o parte] pentru preoţii care slujesc în [locul] sfânt şi să fie pentru cei care se apropie să slujească Domnului: să le fie loc pentru case, puse deoparte pentru [slujba lor] sfântă. [5] Douăzeci şi cinci de mii în lungime şi o lăţime

---

45 Istoria literară a secţiunii 45,1-25 este complicată: se pot identifica în interiorul capitolului segmente de origine diferită, cu o interrelaţionare aproximativă. ♦ Împărţirea pământului (*vide* Smith, 1987, p. 66) este făcută în notă egalitară, dominată însă de o dispunere ierarhică. Componenta egalitară este evidentă în împărţirea pământului după cele douăsprezece triburi, fiecăruia revenindu-i un lot egal (v. 47,14). În ansamblul lor însă, loturile sunt dispuse în trei segmente: la extremitatea nordică, într-o zonă centrală şi la extremitatea sudică. Cele două extremităţi sunt descrise într-o ordine topografică aparent neutră, de la nord la sud: este însă o ordine crescătoare a prestigiului, care merge de la nord spre centru în primul segment şi de la sud spre centru în al treilea. Extremitatea nordică este împărţită între şapte triburi, iar cea sudică revine unui număr de cinci triburi (*vide infra*, 48,1-7.23-29). Zona centrală prezintă modificări ale graniţelor. Tribul regal sudic al lui Iuda a fost plasat în capul segmentului tribal nordic (în vecinătatea segmentului central); tribul nordic, deopotrivă regal, dar ambiguu, al lui Beniamin a fost plasat în capul segmentului tribal sudic (de asemenea în imediata vecinătate a zonei centrale). Inversarea acestor poziţii fixate prin tradiţie reprezintă, în interpretarea lui Jonathan Smith, în egală măsură o recunoaştere a tensiunilor politice şi o încercare de neutralizare a lor. ♦ „douăzeci de mii": TM are „zece mii".

45,2 „sanctuar": gr. ἁγίασμα.

45,3 Lăţimea de „zece (gr. δέκα) mii de coţi" este o lecţiune diferită de cea a codicelor principale (BA): „douăzeci..." (gr. εἴκοσι), care păstrează numeralul şi în v. 5. ♦ „[locul] cel mai sfânt": *vide* nota la 42,13.

45,5 Louis Monloubou (1986, p. 326) constată că în cartea lui Iezechiel prezenţa cultului atestă tendinţe contradictorii, plasându-se sub semnul separării şi al comunicării, deopotrivă. Separarea este geografică, aşa cum reiese din versetul de faţă: Iezechiel are viziunea unui sanctuar izolat de teritoriul triburilor printr-un spaţiu rezervat preoţilor care îl slujesc; dincolo de acest domeniu preoţesc se află, la nord, zona rezervată leviţilor (45,5; 48,13), iar la sud, zona cetăţii (45,6; 48,15-18). Separarea este fizică: sanctuarul este înconjurat de un zid puternic (*vide* v. 40,5), care are menirea de a despărţi sacrul de profan (*vide* v. 42,20). Separarea este în egală măsură rituală, în sensul că există

poporul Meu [să deosebească] între sfânt şi întinat şi să le facă cunoscută [deosebirea] între necurat şi curat. [24] Iar la judecata sângelui ei să stea să hotărască: să rânduiască [după] îndreptările Mele şi [cu] judecăţile Mele să judece; şi legiuirile Mele şi poruncile Mele să le păzească în toate sărbătorile Mele şi sabaturile Mele să le sfinţească. [25] Şi la om mort să nu intre ca să se pângărească, ci numai la tată ori la mamă ori la fiu ori fiică ori frate ori soră care nu a fost măritată, [poate să intre] să se pângărească. [26] Şi după ce s-a curăţit, să-şi numere şapte zile. [27] Şi în ziua în care intră în curtea cea dinăuntru ca să slujească în [lăcaşul] sfânt, să aducă [jertfă de] împăcare, spune Domnul, Dumnezeu.

[28] Şi le va fi lor moştenire: Eu [sunt] moştenirea lor; şi nu le va fi dată moşie între fiii lui Israel, pentru că Eu le [sunt] moşie. [29] Şi ei vor mânca jertfele şi cele pentru păcat şi cele pentru [greşelile din] neştiinţă; şi orice este pus deoparte [pentru Domnul] în Israel, al lor va fi. [30] Şi pârga din toate şi primii născuţi din toate şi toate punerile deoparte din toată pârga voastră vor fi ale preoţilor. Şi să daţi întâile voastre roade preotului, ca să vă pună binecuvântări asupra caselor voastre. [31] Şi preoţii să nu mănânce vreo mortăciune ori ceva ucis de fiare dintre păsări sau dintre dobitoace.'»"

44,25 „la om mort": gr. ἐπὶ ψυχὴν ἀνθρώπου, *litt.* „la suflet de om".

44,27 „[jertfă de] împăcare": TM are „jertfă pentru păcat".

44,29-30 „[29] ...şi orice este pus deoparte... [30] ...şi toate punerile deoparte": gr. πᾶν ἀφόρισμα... τὰ ἀφαιρέματα πάντα. LEH arată că primul termen apare de zece ori în Pentateuh, cu sensul: „darurile aparte (sau speciale), ceea ce este pus deoparte (pentru Domnul)". Termenul grecesc ἀφαίρεμα, „lucru prelevat ca parte aleasă pentru jertfă sau consacrare" (*vide* LEH, *s.u.* şi J. Lust, „The Vocabulary of LXX Ezekiel and its Dependence upon the Pentateuch", 1997), este un neologism şi s-a presupus că a fost creat de traducătorii cărţilor Exodului, Leviticului şi Numerilor (*vide Septuaginta* 1, Leviticul, nota la 7,14); cum Iez. 44,30 este singurul pasaj din Biblie, în afara Pentateuhului, în care apare, această coincidenţă a făcut să fie folosit ca argument în sprijinul impactului pe care Pentateuhul l-a avut asupra traducerii cărţilor ulterioare. Situaţia este însă complexă, aşa cum o dezvăluie Papirusul 967: acesta reprezintă cel mai adesea versiunea originară, iar prezenţa în v. 44,30 a unui termen diferit are consecinţe asupra istoriei textului. Papirusul 967 atestă aici ἀφόρισμα, nu ἀφαίρεμα: pe această bază, se poate trage concluzia că un copist (ori cineva care a revizuit ulterior cartea lui Iezechiel) a adaptat textul originar (cel pentru care stă mărturie papirusul) şi i-a aliniat vocabularul la cel al Pentateuhului. În felul acesta, impactul Petateuhului se plasează într-o altă perspectivă: el putea fi folosit ca dicţionar nu de un traducător, ci de un editor (ori copist) al cărţii lui Iezechiel. ♦ „întâile... roade": TM are „fruntea frământăturii".

44,31 „mortăciune": gr. θνησιμαῖον, „leş, animal mort de la sine (nu ucis)".

45 [1] „«Şi când măsuraţi pământul pentru moştenire, să puneţi deoparte pârga pentru Domnul, [un loc] sfânt din pământ, douăzeci şi cinci de mii [de coţi] în lungime, iar în lărgime douăzeci de mii; sfânt va fi în toate hotarele lui, de jur-împrejur. [2] Şi va fi din acesta, pentru sanctuar, un pătrat de cinci sute [de coţi] pe cinci sute, de jur-împrejur, şi o fâşie liberă de cincizeci [de coţi] de jur-împrejurul lui. [3] Şi din această parte măsurată vei măsura o lungime de douăzeci şi cinci de mii şi o lăţime de zece mii, şi în ea va fi sanctuarul, [locul] cel mai sfânt. [4] Din pământul [acesta] să fie [o parte] pentru preoţii care slujesc în [locul] sfânt şi să fie pentru cei care se apropie să slujească Domnului: să le fie loc pentru case, puse deoparte pentru [slujba lor] sfântă. [5] Douăzeci şi cinci de mii în lungime şi o lăţime

---

45 Istoria literară a secţiunii 45,1-25 este complicată: se pot identifica în interiorul capitolului segmente de origine diferită, cu o interrelaţionare aproximativă. ♦ Împărţirea pământului (*vide* Smith, 1987, p. 66) este făcută în notă egalitară, dominată însă de o dispunere ierarhică. Componenta egalitară este evidentă în împărţirea pământului după cele douăsprezece triburi, fiecăruia revenindu-i un lot egal (v. 47,14). În ansamblul lor însă, loturile sunt dispuse în trei segmente: la extremitatea nordică, într-o zonă centrală şi la extremitatea sudică. Cele două extremităţi sunt descrise într-o ordine topografică aparent neutră, de la nord la sud: este însă o ordine crescătoare a prestigiului, care merge de la nord spre centru în primul segment şi de la sud spre centru în al treilea. Extremitatea nordică este împărţită între şapte triburi, iar cea sudică revine unui număr de cinci triburi (*vide infra*, 48,1-7.23-29). Zona centrală prezintă modificări ale graniţelor. Tribul regal sudic al lui Iuda a fost plasat în capul segmentului tribal nordic (în vecinătatea segmentului central); tribul nordic, deopotrivă regal, dar ambiguu, al lui Beniamin a fost plasat în capul segmentului tribal sudic (de asemenea în imediata vecinătate a zonei centrale). Inversarea acestor poziţii fixate prin tradiţie reprezintă, în interpretarea lui Jonathan Smith, în egală măsură o recunoaştere a tensiunilor politice şi o încercare de neutralizare a lor. ♦ „douăzeci de mii": TM are „zece mii".

45,2 „sanctuar": gr. ἁγίασμα.

45,3 Lăţimea de „zece (gr. δέκα) mii de coţi" este o lecţiune diferită de cea a codicelor principale (BA): „douăzeci..." (gr. εἴκοσι), care păstrează numeralul şi în v. 5. ♦ „[locul] cel mai sfânt": *vide* nota la 42,13.

45,5 Louis Monloubou (1986, p. 326) constată că în cartea lui Iezechiel prezenţa cultului atestă tendinţe contradictorii, plasându-se sub semnul separării şi al comunicării, deopotrivă. Separarea este geografică, aşa cum reiese din versetul de faţă: Iezechiel are viziunea unui sanctuar izolat de teritoriul triburilor printr-un spaţiu rezervat preoţilor care îl slujesc; dincolo de acest domeniu preoţesc se află, la nord, zona rezervată leviţilor (45,5; 48,13), iar la sud, zona cetăţii (45,6; 48,15-18). Separarea este fizică: sanctuarul este înconjurat de un zid puternic (*vide* v. 40,5), care are menirea de a despărţi sacrul de profan (*vide* v. 42,20). Separarea este în egală măsură rituală, în sensul că există

de zece mii să fie pentru leviții care slujesc în Casă, în stăpânirea lor, cetăți ca să locuiască. [6] Și să dai în stăpânirea cetății [pământ] în lărgime de cinci mii [de coți] și în lungime de douăzeci și cinci de mii: la fel cu [partea de] pârgă a [lăcașului] sfânt, să fie pentru întreaga casă a lui Israel. [7] Și cârmuitorul [să aibă parte] din amândouă părțile: dinspre [partea care e] pârga pentru cele sfinte [și] dinspre [partea care e în] stăpânirea cetății, de-a lungul pârgii pentru cele sfinte și de-a lungul [părții în] stăpânirea cetății: cele spre apus și de la cele dinspre apus spre răsărit; și lungimea [să fie] egală cu cea a părților de la hotarele de apus, iar lungimea [să fie] la hotarele dinspre răsărit ale țării. [8] Și el să aibă stăpânire în Israel și cârmuitorii lui Israel să nu mai împileze poporul Meu; și [cei din] casa lui Israel vor moșteni pământul după seminții le lor.»

[9] Acestea le spune Domnul Dumnezeu: «Ajungă-vă, cârmuitori ai lui Israel! Îndepărtați strâmbătatea și ticăloșia și faceți judecată și dreptate; ridicați împilarea de pe poporul Meu, spune Domnul Dumnezeu. [10] Să aveți

---

reglementări de cult pentru toate momentele, astfel încât asistența se află în permanență ținută la distanță (*vide* v. 44,23).

45,7 În TM: „[7] Și pentru prinț va fi, de o parte și de alta a părții consacrate și a celei stăpânite de cetate, de-a lungul părții consacrate și de-a lungul părții stăpânite de cetate, în partea de apus către apus și în partea de răsărit către răsărit și lungimea cât a uneia dintre părți [date fiecărui trib], de la hotarul de apus la hotarul de răsărit [8] al țării". ♦ „cârmuitorul": gr. ἡγούμενος echivalează ebr. *nāśî'*, „prințul" – *vide* notele la 19,14 și 34,23.

45,9 Rânduielile pentru conducători încep cu impunerea bunei păstrări a dreptății, a unor raporturi corecte cu poporul; aceste recomandări sunt o referire indirectă la experiența conducătorilor (regilor) precedenți – *vide* 22,6; 34,1-10. Dreptatea urmează să fie păstrată și prin unitățile juste de măsură folosite pentru a cântări ofrandele aduse de popor la templu.

45,10 „măsură": TM are *'ēyphāh* (măsură de capacitate de 45 litri, pentru materii uscate). ♦ „oca": gr. χοῖνιξ, denumirea unei unități de capacitate, folosită pentru a echivala ebr. *bath* (măsură de capacitate de 45 litri, pentru materii lichide). Această formă a termenului apare numai în Iezechiel (aici și de două ori în versetul următor), dar mai apare o dată sub forma χοεύς în 3Rg. 7,24(38) și o dată sub forma χοῦς (Lev. 19,36). ♦ În Orientul Apropiat antic, standardele metrologice erau diferite de la un district la altul și de la o cetate la alta și nu există nici o dovadă că Israelul ar fi folosit un sistem integrat. David (4Rg. 14,26) și Iezechiel (45,10) au decretat anumite standarde fundamentale de greutate și de măsură (*vide* Douglas, 1995, pp. 504-509). Tradiția rabinică potrivit căreia măsurile standard erau păstrate în templu nu a fost confirmată (*cf.* 1Par. 23,29). Totuși, Legea prevedea ca evreii să folosească greutăți și măsuri drepte și o

cumpănă dreaptă și măsură dreaptă și oca dreaptă. [11] Măsura și ocaua [să fie] la fel când le luați: ocaua [să fie] a zecea parte dintr-un *gomor* și a zecea parte dintr-un *gomor* măsura; față de *gomor* să fie egală. [12] Și greutatea [de cântar să fie] douăzeci de oboli; cinci sicli [să fie] cinci și zece sicli [să fie] zece, iar cincizeci de sicli să fie la voi o *mină*.

[13] Și aceasta este pârga pe care să o puneți deoparte: a șasea parte a măsurii din *gomor*-ul de grâu și a șasea parte dintr-o *efă* dintr-un cor de orz. [14] Și [măsura] poruncită pentru untdelemn: o cană de untdelemn din zece căni, pentru că zece căni sunt un *gomor*. [15] Și o oaie din zece oi ca punere deoparte de la toate spițele lui Israel, ca jertfe și pentru arderi-de-tot și pentru [jertfa] de mântuire, spre a face împăcare pentru voi, spune Domnul, Dumnezeu. [16] Și tot poporul va da această pârgă cârmuitorului lui Israel. [17] Și

---

cumpănă dreaptă (Lev. 19,35-36; Iez. 45,10). În VT li se reproșează uneori negustorilor mărirea sau micșorarea greutăților (Deut. 25,13), folosirea unor greutăți false (Mich. 6,11) sau a unor cumpene falsificate (Prov. 11,1; 20,23); în Antichitate, cumpenele aveau un interval de eroare de până la 6%, iar dintre greutățile evreiești găsite până în prezent și care aveau înscrise pe ele aceeași greutate doar câteva s-au dovedit a fi riguros identice; tocmai de aceea, greutățile și măsurile antice pot primi numai un echivalent aproximativ în unitățile de măsură moderne. Reformele metrologice ale lui Iezechiel au inclus redefinirea minei ca 60 sicli (45,12, TM 20+25+15). Astfel, mina evreiască nouă, formată din 20 (ghera) × 60 (sicli), păstra valoarea minei neschimbată în raport cu mina babiloniană, care conținea 24 (*girū*) × 50 (*šiqlu*) = 1.200 ghera.

45,11 „gomor": gr. γομορ, unitate de capacitate (a solidelor) echivalând cu zece efe (*vide infra*, 45,13) sau aproximativ 450 litri.

45,12 „oboli": gr. ὀβολός, cea mai mică monedă, echivalând și cu greutatea cea mai mică, reprezenta a cincea parte dintr-o drahmă. ♦ Textul din finalul versetului este corupt în manuscrise, de unde și variantele de editare (*e.g.* Brenton: „fifteen shekels and fifty shekels"). ♦ În TM: „Șekelul să fie de douăzeci de ghere; douăzeci de șekeli plus douăzeci și cinci de șekeli plus cincisprezece șekeli fac o mină".

45,13 „efă": gr. οιφι, transliterare a ebr. *'ēyphāh*, unitate de măsurare a grânelor; *vide* Lev. 5,11; 6,13 *e.a.* ♦ „cor": *cf. Septuaginta* 1, nota la Lev. 27,16.

45,14 „cană": gr. κοτύλη, unitate de măsură pentru lichide, de cca 0,27 litri; *vide* Lev. 14,10.12.15.21.24. ♦ În TM: „Și prescripția pentru untdelemn – *bathul* de untdelemn: a zecea parte (= 4,5 litri) dintr-un *bath* (= 45 litri) la fiecare *cor* (= 450 litri); zece *bath* fac un *homer* (= 450 litri material uscat), pentru că zece *bath* fac un *cor*".

45,15 „o oaie din zece": TM are „o oaie dintr-o turmă de două sute de capete". ♦ „spițele": gr. πατριά, „descendență în linie paternă".

45,17 „Și prin cârmuitor vor fi arderile-de-tot...": cârmuitorul (TM „prințul") nu are rol de preot sacrificant, ci este doar cel care procură ofrandele, garantul și administratorul lor pentru templu. Acesta este și sensul lui ποιήσει, tradus aici „se va îngriji de". La fel

prin cârmuitor vor fi arderile-de-tot şi jertfele şi libaţiile [care] vor fi la sărbători şi [în zilele] de lună nouă şi la sabaturi şi la toate sărbătorile casei lui Israel. El se va îngriji de [jertfele] pentru păcat şi jertfa şi arderile-de-tot şi cele pentru mântuire, spre a face împăcare asupra casei lui Israel.»

[18] Acestea le spune Domnul Dumnezeu: «În luna întâi, în prima [zi] a lunii, să luaţi un viţel din cireadă, fără meteahnă, spre a face împăcare pentru [locul] cel sfânt. [19] Şi preotul să ia din sângele de împăcare şi să pună pe stâlpii porţilor Casei şi în cele patru colţuri ale templului şi pe altar şi pe stâlpii porţii de la curtea cea dinăuntru. [20] Şi aşa să faci în luna a şaptea, în prima [zi] a lunii: să iei parte de la fiecare şi să faceţi împăcare pentru Casă. [21] Şi în luna întâi, în [ziua] a paisprezecea a lunii, să fie la voi sărbătoarea

trebuie înţeles şi v. 22, *infra*. ♦ „sărbători": gr. ἑορτή: termenul grecesc traduce prima dată ebr. *hag*, ce desemnează sărbătorile de pelerinaj, iar a doua oară ebr. *mō'ēdh*, „timp/loc de adunare (festivă)".

45,18 „viţel": TM are „taur"; la fel la v. 22, *infra*. ♦ Rânduielile de purificare a sanctuarului (vv. 18-20) sunt similare celor formulate pentru purificarea altarului (43,18-27). Îngrijirea templului impune o ceremonie anuală de purificare ce include aducerea de jertfă şi atingerea rituală cu sânge a unor părţi din templu, altar şi curtea interioară. Precizarea (v. 20) că acţiunea trebuie făcută la fel şi în a şaptea lună, în prima zi a lunii (gr. ἐν τῷ ἐβδόμῳ μηνὶ μιᾷ τοῦ μηνός; TM: „în a şaptea zi a lunii") sugerează momentul final al purificării (*vide* Lev. 23,8).

45,19 „de împăcare": TM are „pentru păcat". ♦ „templu": gr. ἱερόν; am tradus tot prin „templu" gr. ναός (*e.g.* 41,1), care desemnează mai exact partea principală a templului. ♦ „colţuri ale templului şi pe altar": TM are „colţuri ale marginii de jos a altarului".

45,20 „în luna a şaptea, în prima [zi] a lunii: să iei parte de la fiecare": TM are „în a şaptea zi a lunii pentru cine a păcătuit din neştiinţă sau neatenţie". ♦ Formula folosită pentru datare diferă în indicarea zilei; *cf.* 45,21; 45,25; 46,1.4.6.13. A. Lemaire (1986, p. 365) constată că aceste devieri ale formulei uzuale de datare sunt grupate în finalul cărţii lui Iezechiel, înscriindu-se probabil într-o secvenţă ceva mai târzie a cărţii, în care s-au produs adăugiri şi refaceri.

45,21 Prescripţiile pentru sărbătoarea pascală sunt formulate cu grija de a defini rolul conducătorului şi importanţa purificării comunităţii. Sărbătoarea celebra eliberarea poporului lui Israel din sclavia egipteană şi trecerea îngerului lui Dumnezeu pe lângă casele israeliţilor atunci când au fost ucişi toţi întâi-născuţii egiptenilor (Ex. 12,1-13). La origine, Paştele era sărbătorit în mediul familial (Ex. 12,1-2), dar, o dată cu prescripţiile Deuteronomului (16,1-2), a devenit un pelerinaj anual pe care îl îndeplineau toţi adulţii de parte bărbătească. Aici apare asociat cu Sărbătoarea azimelor (ca în Deut. 16,1-8), o sărbătoare în care, vreme de şapte zile, se mânca numai pâine nedospită (Ex. 23,15). Pe toată desfăşurarea sărbătorii, conducătorul avea datoria să asigure animalele nece-

Paştelui; şapte zile să mâncaţi azime. [22] Şi cârmuitorul să se îngrijească în ziua aceea de [jertfa] pentru păcat: un viţel, pentru el şi pentru Casă şi pentru tot poporul ţării. [23] Şi în cele şapte zile ale sărbătorii se va îngriji de arderi-de-tot pentru Domnul, şapte viţei şi şapte berbeci fără meteahnă în fiecare zi, în cele şapte zile, şi pentru păcat, un ied de la capre în fiecare zi. [24] Şi să aduci ca jertfă o turtă pe lângă viţel şi o turtă pe lângă berbec şi un *hin* de untdelemn pe lângă turtă. [25] Şi în luna a şaptea, în [ziua] a cincisprezecea a lunii, la sărbătoare, să aduci la fel, şapte zile, întocmai după [rânduiala de jertfe] pentru păcat şi întocmai după [rânduiala la] arderile-de-tot şi întocmai după [rânduiala la] *manaa* şi întocmai după [rânduiala la] untdelemn.»"

46 [1] „Acestea le spune Domnul Dumnezeu: «Poarta de la curtea de dinăuntru, cea care caută spre răsărit, să stea închisă şase zile, cele lucrătoare, însă în ziua sabatului să fie deschisă şi să fie deschisă şi în ziua de lună nouă. [2] Şi cârmuitorul să intre prin pridvorul de la poarta cea din afară şi să se oprească la intrarea porţii şi preoţii să împlinească arderile-de-tot ale lui şi [jertfele] lui pentru mântuire. Şi să se închine la intrarea porţii şi să iasă, iar poarta să nu fie închisă până seara. [3] Şi poporul ţării să se închine la intrarea acelei porţi [în zilele] de sabat şi de lună nouă dinaintea Domnului. [4] Şi cârmuitorul să aducă arderi-de-tot Domnului: în ziua de sabat şase miei

sare pentru sacrificii. Paştele este văzut în pasajul de faţă ca prilej pentru o ofrandă de purificare.

45,22 „pentru Casă": nu apare în TM.

45,23 „viţei... ied": TM are „tauri... ţap".

45,24 „să aduci": TM are „să aducă"; la fel la v. 25. ♦ „turtă": TM are „*efă* de făină". ♦ *hin*: în LXX ιν, transliterare a ebr. *hīn*, unitate de măsură pentru lichide (aproximativ 9 litri); *vide* Ex. 29,40; 30,24; Lev. 23,13 *e.a.*

45,25 *manaa*: în LXX τὸ μανααθ, transliterare a ebr. *min'ḥāh*, „dar, prinos"; *vide infra*, 46,5 *e.a.*; *vide* şi 4Rg. 8,8.9; 17,3.4; 20,12 *e.a.* ♦ *Vide supra*, nota la 45,20.

46,1 „Poarta de la curtea de dinăuntru": poarta exterioară de răsărit a templului urmează să rămână închisă în permanenţă (*vide* 44,1-3), în vreme ce poarta interioară de răsărit este închisă în toate zilele, cu excepţia sabatului şi la luna nouă.

46,2 „pridvorul": în text *ailam* – *vide* nota la 40,6. ♦ „intrarea": la plural în text, *i.e.* pragurile porţii. ♦ „pentru mântuire": TM are „de pace"; la fel şi mai jos, *passim*.

46,4 „cârmuitorul să aducă": cârmuitorul este cel căruia îi revine datoria de a asigura sacrificiile pentru sabat şi luna nouă (*vide supra*, nota la 45,17, şi *infra*, 46,18). Acestea erau reprezentate de ofrande de animale, grâne şi untdelemn. Cerinţele sunt mai însemnate

fără meteahnă şi un berbec fără meteahnă [5] şi *manaa* de turtă pe lângă berbec şi, pe lângă miei, jertfă dăruită de mâna lui, şi un *hin* de untdelemn pe lângă turtă. [6] Iar în ziua de lună nouă – un viţel fără meteahnă şi şase miei, şi să fie un berbec fără meteahnă [7] şi să fie o turtă pe lângă berbec şi o turtă pe lângă viţel, ca *manaa*, şi pentru miei, după cât îi dă mâna; şi *hinul* de untdelemn pe lângă turtă. [8] Şi când intră cârmuitorul, să intre prin pridvorul porţii şi pe poartă să [şi] iasă. [9] Şi când va intra poporul ţării dinaintea Domnului la sărbători, cel care intră să se închine pe poarta dinspre miazănoapte să iasă pe poarta dinspre miazăzi, iar cel care intră pe poarta dinspre miazăzi să iasă pe poarta dinspre miazănoapte; să nu se întoarcă la poarta pe care a intrat, ci să iasă pe partea cealaltă. [10] Şi cârmuitorul din mijlocul lor să vină o dată cu ei când intră ei şi să plece atunci când ies ei. [11] Şi în sărbători şi la adunări să fie [drept] *manaa* o turtă pe lângă viţel şi o turtă pe lângă berbec şi pentru miei după cum îi dă mâna; şi un *hin* de untdelemn pe lângă turtă. [12] Iar dacă, drept mulţumire, cârmuitorul va împlini o ardere-de-tot de mântuire pentru Domnul, [atunci] să-şi deschidă poarta cea dinspre răsărit şi să-şi împlinească arderea-de-tot şi [jertfele] de mântuire, întocmai cum face în ziua de sabat; şi să iasă şi să închidă [poarta] după ce a ieşit. [13] Şi să aducă [jertfă] un miel de un an ca ardere-de-tot în

---

decât cele înscrise în prescripţiile din Num. 28,9-15. Nu se pot aduce explicaţii mulţumitoare pentru aceste deosebiri.

46,5 „turtă": TM are „făină"; la fel la v. 7.

46,6 „viţel": TM are „taur".

46,7 „o turtă": TM are „o efa"; la fel şi la v. 11.

46,8 Vv. 8-10 formulează precizări privind felul în care cârmuitorul şi oamenii de rând („poporul ţării", care traduce expresia ebr. *'am hā-'āreṣ*) se pot mişca în interiorul sanctuarului. Prescripţiile din acest pasaj funcţionează în egală măsură ca mecanisme de control asupra mulţimii aflate în incinta sacră şi ca eventuale limpeziri ale regulilor referitoare la conducător şi poarta interioară de răsărit. Prinţul nu poate intra în curtea interioară, aşa încât va intra pe poarta dinspre curtea exterioară şi, după ce s-a închinat, urmează să plece pe aceeaşi cale. În zilele de sărbătoare, când mulţi oameni vin să se închine, mulţimea intră în curtea exterioară pe o poartă şi iese pe cea din partea opusă. Formularea potrivit căreia cârmuitorul urmează să fie împreună cu ei, să intre o dată cu ei şi să iasă o dată cu ei (v. 10) sugerează tabloul unei procesiuni conduse de prinţ.

46,11 „sărbători": TM are *haghīm*, „sărbători de pelerinaj".

46,12 „de mântuire": TM are „de bunăvoie"; apoi are, în plus, „sau o jertfă de pace, de bunăvoie".

46,13 Secvenţa vv. 13-15 fixează rânduielile privind ofrandele de miel şi grâne. Acestea sunt zilnice, urmând să fie date în fiecare dimineaţă; prescripţia este diferită de impu-

fiecare zi Domnului; dimineaţa să-l aducă. [14] Şi să aducă [drept] *manaa* pe lângă el, dimineaţa, a şasea parte dintr-o măsură [de făină] şi a treia parte dintr-un *hin* de untdelemn ca să-l amestece cu lamura făinii, [drept] *manaa* pentru Domnul: poruncă în veac. [15] Aduceţi mielul, *manaa* şi untdelemnul, să-l aduceţi [în fiecare] dimineaţă ardere-de-tot, în veac.»

[16] Acestea le spune Domnul Dumnezeu: «Dacă va da cârmuitorul, din moştenirea sa, un dar unuia dintre fiii săi, acesta va fi pentru fiii lui ca avuţie prin moştenire. [17] Dacă însă îi va da un dar unuia dintre slujitorii săi, atunci va fi al aceluia până la anul de slobozenie şi [apoi] îl va da îndărăt cârmuitorului; numai [partea de] moştenire [dată] fiilor lui va fi a acestora. [18] Iar cârmuitorul să nu ia nimic din moştenirea poporului, ca să-i împileze; [ci] din ce are el în stăpânire să le dea moştenire fiilor săi, pentru ca poporul Meu să nu fie împrăştiat din stăpânirea lui.»"

---

nerile preoţeşti (Num. 28,3-8), în care se cerea să fie sacrificaţi doi berbeci de un an (unul dimineaţa, unul seara), împreună cu ofrande de grâne. Nu este specificată datoria conducătorului de a asigura şi aceste ofrande, dar ea poate fi subînţeleasă prin plasarea prescripţiilor în acest segment al textului, alături de alte îndatoriri similare. Această ofrandă zilnică a fost practicată cu asiduitate în perioada celui de-al doilea Templu şi nu a încetat decât în ultimele zile ale asedierii Ierusalimului de către romani, în 70 d.H.

♦ „să aducă": TM are „să aduci"; la fel şi la v. 14.

46,16-17 Aceste versete conţin prescripţiile privind felul în care cârmuitorul îşi poate folosi pământul: acesta poate fi dat cu titlu permanent numai fiilor săi, pentru a rămâne în familie. Orice alt dar are caracter temporar, urmând să se anuleze în anul jubiliar, când proprietatea se întoarce la posesorul de drept (Lev. 25,8-17).

46,17 „(anul de) slobozenie": gr. ἄφεσις, „anul jubiliar", *vide Septuaginta* 1, nota la Lev. 25,10.

46,18 Încheierea seriei de prescripţii pentru cârmuitor formulează interdicţia ca acesta să ia din pământul care aparţine poporului: pământul aparţine familiilor şi nu poate fi luat de nimeni, pământul respectiv trebuind să fie îndestulător pentru un om şi familia lui. Cârmuitorul, pe de altă parte, este supus unor reguli care se pot grupa în trei categorii: el are o poziţie de onoare, după cum o arată locul pe care îl ocupă în desfăşurarea ritualurilor în templu; are un rol important în funcţionarea cultului (fără a fi preot, aşadar fără a îndeplini el însuşi sacrificiul, dar având obligaţia de a asigura animalele, grânele şi untdelemnul necesare sacrificiilor); lui i se atribuie un lot aparte, anume pentru el şi familia lui, ceea ce îi asigură independenţă în absenţa taxelor, dar îl şi limitează, în măsura în care nici nu poate dispune de pământul său după cum doreşte şi nici nu poate lua din pământul celorlalţi. Prin această ultimă serie de reguli, cârmuitorul se deosebeşte de regele preexilic; menirea lui este să slujească templului şi să împlinească ceea ce este drept şi corect (*vide* v. 45,9).

[19] Şi m-a adus la intrarea din spatele porţii, în cămara celor sfinte ale preoţilor, cea care caută spre miazănoapte, şi iată: era acolo un loc aparte. [20] Şi mi-a spus: „Acesta este locul unde preoţii vor fierbe [jertfele] pentru [greşelile din] neştiinţă şi cele pentru păcat şi acolo vor coace *manaa* întotdeauna, ca să nu le aducă în curtea cea din afară [şi] să sfinţească poporul."

[21] Şi m-a scos în curtea cea din afară şi m-a dus împrejurul celor patru părţi ale curţii, şi iată: o curte pe fiecare latură a curţii; [22] în cele patru laturi ale curţii [câte] o curte mică, cu lungimea de patruzeci de coţi şi lărgimea de treizeci de coţi, o singură măsură pentru [toate] patru. [23] Şi [erau] cămări de jur-împrejur în ele, de jur-împrejurul celor patru, şi cuhnii erau mai jos de cămări, de jur-împrejur. [24] Şi mi-a spus: „Acestea sunt casele bucătarilor, unde cei ce slujesc Casei vor fierbe jertfele poporului."

47 [1] Şi m-a adus la intrarea Casei şi, iată: apă ieşea de sub curtea [din mijlocul Casei], spre răsărit, căci faţa Casei caută spre răsărit, şi apa cobora

46,19-24 Această secvenţă revine formal la viziunea originară: profetul este călăuzit de mesagerul divin în cele două spaţii din curtea interioară şi cea exterioară, unde erau pregătite bucatele sacrificiale pentru preoţi şi, respectiv, pentru oamenii de rând. Separarea netă dintre preoţi şi laici funcţionează în ambele sensuri: preoţii se ocupă de cele sfinte, care nu pot fi atinse de profani şi, prin aceasta, pângărite; în egală măsură, sfinţenia nu poate fi transmisă poporului, pentru că l-ar pune în primejdie; aşa se explică separarea proviziilor pentru pregătirea hranei. J. Wevers (*ad loc.*) interpretează logic acest pasaj ca o adăugire la viziunea originară, din care nu putea face parte. Un indiciu ar fi absenţa totală a detaliilor de măsurători, cu evidenta dependenţă de o adăugire la viziune, prezentă în 42,1-14. Viziunea originară nu atesta prezenţa camerelor pentru preoţi (*cf.* 42,1-14).
46,19 TM are în plus, la sfârşitul versetului: „spre apus".
47,1 „intrarea", *vide supra*, 46,2. ♦ „curtea [din mijlocul Casei]": *vide* nota la 40,14. ♦ „de sub curtea...": TM are „de sub pragul...". ♦ Apa curgătoare este parte componentă a viziunii templului, pentru care reprezintă o imagine de încheiere. Viziunea propriu-zisă fusese întreruptă de includerea rânduielilor pentru funcţionarea templului (44,3–46,24). În această parte finală a viziunii sale, Iezechiel oferă tabloul unui curs de apă care începe la intrarea de răsărit a templului şi curge către răsărit, spre Marea Moartă, devenind tot mai bogat pe măsură ce se îndepărtează, astfel încât udă deşertul, face să crească acolo vegetaţie abundentă, iar când ajunge la Marea Moartă are atât de multă apă încât înviorează apa sărată: aduce viaţă acolo unde era moarte. Relatarea originară pare să fi fost îmbogăţită de autori care au dorit să arate în ce fel templul urmează să schimbe viaţa lui Israel. Pe malurile râului vor creşte copaci, din el se vor adăpa spre viaţă animale, iar Marea Moartă va avea peşte din belşug. Templul este aşadar cel care aduce o viaţă nouă, tot aşa cum Duhul pusese viaţă în oasele uscate din cap. 37. ♦ Secţiunea 47,1-12

din partea dreaptă dinspre miazăzi către altar. [2] Şi m-a dus prin poarta cea spre miazănoapte şi m-a dus împrejur pe dinafară, spre poarta curţii ce caută spre răsărit şi, iată: apă venea în jos din partea dreaptă. [3] Tot atunci ieşea un om din partea cealaltă şi [avea] o măsurătoare în mână şi a măsurat o mie [de coţi] cu măsura [lui] şi a trecut prin apă, apă de izvor. [4] Şi a măsurat o mie şi a trecut prin apă: apa [era] până la coapse; şi a măsurat o mie şi a trecut [prin apă:] apa [era] până la mijloc; [5] şi a măsurat o mie: şi nu a putut să treacă, pentru că se învolburase apa ca repejunea unui şuvoi care nu se poate trece. [6] Şi mi-a spus: „Ai văzut, fiu al omului?" Şi m-a dus pe malul râului. [7] Când m-am întors, iată: pe malul râului, copaci foarte mulţi de o parte şi de cealaltă. [8] Şi mi-a spus: „Apa aceasta iese spre Galileea, cea

reprezenta, în forma originară, concluzia la viziunea lui Iezechiel. Ca şi viziunea introductivă din capitolul 1, această secţiune a fost favorizată în tradiţia manuscrisă, iar adăugirile (cu precădere de tip apocaliptic) au fost atât de numeroase, încât au făcut greu recognoscibil nucleul originar. Forma compozită este evidentă prin dubletele, repetiţiile şi limbajul folosit. Vv. 1 şi 2 sunt exemplare din acest punct de vedere: amândouă vorbesc despre călăuza divină şi ambele indică prezenţa apei care curge din latura răsăriteană a templului. ♦ Tradiţia literară abundă în relatări privind un râu prin care Dumnezeu îşi binecuvântează poporul (*vide* Biggs, 1996, p. 142). Cel dintâi este râul care izvorăşte din Eden şi care nu era doar sursa de apă a grădinii, ci şi originea celor patru mari râuri care udau pământul. Psalmul 46,4 vorbeşte despre râul care aduce bucurie cetăţii lui Dumnezeu. Iezechiel preia această tradiţie şi o foloseşte pentru a formula ideea că poporul pe care Dumnezeu îl reface, după exil, va avea certitudinea prezenţei divine în templu; i se va permite să îi răspundă lui Dumnezeu prin celebrarea bine orânduită a cultului şi, în consecinţă, să îşi păstreze intactă relaţia cu El: aceasta este sursa binecuvântării prin care Dumnezeu îi va ţine pe pământul transformat de trecerea unui râu al vieţii. Iezechiel construieşte tabloul unui popor într-o ţară înnoită, care devine un al doilea Eden; *vide* şi Ioel 3,18; Zah. 13,1; 14,8; Apoc. 22,1-2.
47,3 În TM versetul începe: „A ieşit omul spre răsărit cu trestia [de măsurat] în mână". Este vorba de acelaşi personaj care îl călăuzeşte pe profet. ♦ „a trecut": TM are „m-a pus să trec". La fel la v. 4. ♦ „apă de izvor": gr. ὕδωρ ἀφέσεως, *litt.* „apă de ieşire/liberare/slobozire" (*cf.* Biblia de la 1688, „apă de iertare"). TM are „apă [până la] glezne". Traducătorul LXX a echivalat ebr. *'āph'sāym*, „glezne", prin omofonie, probabil necunoscându-i sensul, sau a vrut să sugereze măsurarea adâncimii apei în prima parte, cea mai apropiată de izvor.
47,5 „nu a putut să treacă": TM are „nu am putut să trec". ♦ „se învolburase apa": gr. ἐξύβριζεν τὸ ὕδωρ; verbul înseamnă exact „a se obrăznici"; *vide* Gen. 49,4: ἐξύβρισας ὡς ὕδωρ, „ai dat pe de lături, ca apa".
47,8 „spre Galileea, cea dinspre răsărit": TM are „spre ţinutul dinspre răsărit". În ebraică, *g'līlāh* înseamnă şi „ţinut", şi „Galileea"; în acest context se impune logic primul sens;

dinspre răsărit, şi coboară spre Arabia şi a ajuns până la mare, până la apa de la vărsare; şi va însănătoşi apele. [9] Şi va fi [aşa:] fiece suflet de vieţuitoare din cele ce mişună pretutindeni pe unde va trece râul va fi viu şi va fi acolo peşte foarte mult, pentru că a ajuns acolo apa aceasta şi [le] va însănătoşi şi vor fi vii. Orice [fiinţă], pe unde va trece râul, va fi vie. [10] Şi vor sta acolo pescarii, de la Aingadin până la Ainagalim; va fi un [loc] de uscat năvoade, va fi deoparte. Şi peştii lui [vor] fi ca peştii din marea cea mare, mulţime foarte numeroasă. [11] Dar la vărsarea [râu]lui şi la cotitura lui şi la revărsarea lui, [apele lui] nu vor însănătoşi, [căci] au fost lăsate pentru sare. [12] Şi pe malul râului se va înălţa, de o parte şi de cealaltă, tot pomul cu rod bun: nu se va [mai] învechi pe el nicicând, nici nu va lipsi rodul lui: îşi va da pârga din rodul său cel nou, pentru că apele lor vin din [lăcaşul] sfânt. Şi va fi rodul lor spre hrană şi frunzişul lor spre însănătoşire." [13] Acestea le

---

în cel de-al doilea sens apare întotdeauna cu articol. ♦ „Arabia": TM are *'Arābhāh*, care desemnează valea Iordanului, spre vărsare. ♦ „mare" = Marea Moartă. ♦ „apa de la vărsare": τὸ ὕδωρ τῆς διεκβολῆς, *litt.* „apa estuarului"; *vide* Zah. 9,10: διεκβολὰς γῆς, „capetele pământului".

47,10 „Aingadin... Ainagalim": ebr. *'Eyn Gedhī... 'Eyn 'Egelīm*. ♦ „un [loc] de uscat năvoade": *vide supra, e.g.*, 26,5. ♦ „marea cea mare" = Mediterana.

47,11 În TM, începutul versetului este: „Dar mlaştinile lui şi bălţile lui nu vor fi însănătoşite...".

47,12 „nu se va [mai] învechi pe el": *i.e.* pe malul râului, gr. ἐπ' αὐτοῦ reluând ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ de la început. ♦ „rodul său cel nou": gr. καινότης, *litt.* „noutate"; termenul mai apare în 3Rg. 8,53a (TM 8,13). TM are: „la fiecare lună nouă va da pârgă". ♦ „[lăcaşul] sfânt", *litt.* „cele sfinte".

47,13 „adăugire unei măsurători", *litt.* „adăugare prin măsurarea [lotului]"; TM are: „Iosif, două loturi". (Alocarea a două loturi pentru urmaşii lui Iosif, Manase şi Efraim, este tradiţională şi are ca efect păstrarea unui total de douăsprezece „triburi" – mai precis, unsprezece triburi, dintre care unul este reprezentat de două jumătăţi – în condiţiile în care tribul lui Levi are un statut special, cu moştenire în spaţiul sacru.) În ebraică, antroponimul *Yōsīf* înseamnă „el sporeşte", iar traducătorul LXX l-a tradus prin substantivul comun „sporire, adăugire", considerând, probabil, prematură referirea la Iosif în acest context. ♦ Versetul face abrupt trecerea de la tabloul râului care aduce viaţa la prescripţii amănunţite privind distribuirea pământului ca moştenire, în mod egal între cele douăsprezece triburi. Schimbarea de subiect este marcată de formula introductivă, care are şi rolul de a asigura autoritatea prescripţiilor. Hotarele ţinutului sunt ideale, aflate într-o relaţie directă cu Num. 34,1-12. Cea mai importantă deosebire faţă de pasajul corespunzător din Pentateuh este faptul că în viziunea lui Iezechiel graniţa răsăriteană o constituie Iordanul, în vreme ce prescripţiile din textele tradiţiei sacerdotale includ un spaţiu la răsărit dincolo de Iordan, unde să se stabilească două triburi şi

spune Domnul Dumnezeu: „Veţi împărţi ca moştenire hotarele acestea ale ţării, celor douăsprezece triburi ale fiilor lui Israel, adăugire unei măsurători. [14] Şi veţi moşteni, fiecare întocmai ca fratele său, [ţara] pentru care Mi-am ridicat mâna [jurând] s-o dau părinţilor voştri şi pământul acesta va fi moştenirea voastră. [15] Şi acestea [sunt] hotarele ţării spre miazănoapte; de la marea cea mare care coboară şi despică intrarea de la Emath Seddada, [16] Berotha, Sebraim, Eliam, între hotarele Damascului şi hotarele Emathului, ocolul de la Saunan, [locuri] care sunt mai sus de hotarele Auranitidei. [17] Acestea [sunt] hotarele de la mare, de la ocolul din Ainan, hotarele Damascului şi cele spre miazănoapte. [18] Şi cele spre răsărit: între Auranitis şi Damasc şi între Galaaditis şi ţara lui Israel, Iordanul stă hotar spre marea [aflată] la răsărit de Cetatea Palmierilor. Acestea [sunt] hotarele spre răsărit. [19] [Hotarele] dinspre miazăzi şi dinspre apus [sunt] de la Thaiman şi Cetatea Palmierilor până la apa Marimoth Kades, întinzându-se până la marea cea mare. Aceasta [este] partea de miazăzi şi apus. [20] Aceasta [este] partea de la

---

jumătate (urmaşii lui Ruben, Gad şi jumătatea de trib a lui Manase; *vide* Num. 34,13-15). Hotarele ţinutului delimitat de Iezechiel sunt Iordanul, la răsărit, şi Marea Mediterană, la apus; sunt neclare graniţele de miazănoapte şi miazăzi. Indicaţia geografică pentru graniţa de nord pare să sugereze, în TM (*vide* Iez. 6,14), spaţiul de lângă Riblah/Deblatha (la nord de Damasc). La sud, graniţa ţine de la Marea Moartă la Tamar, Cades (*vide* episodul „apei de sfadă" din Num. 20,2-13) şi Mediterana.

47,14 „va fi moştenirea voastră", *litt.* „vă va cădea ca moştenire", ceea ce presupune o tragere la sorţi a loturilor.

47,15b-20 În TM: „...marea cea mare, drumul Hethlonului care merge la Ṭedādh, [16] Ḥamāh, Bērōtāh, Sibhrayim, care este între teritorului Damascului şi teritoriul Ḥamāthului, Ḥāṣēr ha-Tīkhōn, care este către teritoriul Ḥawrānului. [17] Astfel, hotarul va fi de la mare până la Ḥaṣar 'Eynōn, [având] la miazănoapte ţinutul Damascului şi ţinutul Ḥamāthului: aceasta este latura dinspre miazănoapte. [18] La răsărit, între Ḥawrān şi Damasc, între Gil'ādh şi ţinutul lui Israel, Iordanul va fi hotar, până la marea de la răsărit (= Marea Moartă). Aceasta este latura de răsărit. [19] Şi către Neghebh, spre miazăzi, de la Tamar până la apele de la Meriba Qādēṣ-ului, către Nahal (= Torent), până la marea cea mare (= Mediterana). Aceasta este latura de miazăzi, spre Neghebh. [20] Şi latura de către apus, marea cea mare, va fi drept hotar până în drept de intrarea în Ḥamāh: aceasta este latura de apus".

47,16 „ocolul": gr. αὐλή, *litt.* „curtea" (dar şi orice loc de locuit); la fel *infra*, vv. 17 şi 48,1. Termenul ebraic corespunzător e greu de echivalat: Targumul a tradus „heleşteul agibiţilor", Vulg. „*domus Tichon*". *Cf.* Block (1998, vol. II, p. 706).

47,19 „apus": gr. λίψ; termenul indică sudul în Palestina (Gen. 13,14) şi vestul, Libia, în Egipt (Ex. 27,9).

marea cea mare: stă hotar până în faţa intrării de la Emath, până la intrarea lui. Acestea [sunt părţile] spre apus de Emath.

21 Şi le veţi împărţi această ţară triburilor lui Israel. 22 O veţi trage la sorţi pentru voi şi pentru străinii care sălăşluiesc în mijlocul vostru, cei care au adus pe lume fii în mijlocul vostru. Şi ei vor fi pentru voi ca [locuitori] de baştină între fiii lui Israel: vor mânca laolaltă cu voi în moştenire, în mijlocul triburilor lui Israel. 23 Şi [ei] vor fi într-un trib al străinilor, între străinii care [sunt] cu voi, acolo le veţi da lor moştenire", spune Domnul Dumnezeu.

48 1 „Şi acestea [sunt] numele triburilor: de la capătul dinspre miazănoapte de-a lungul coborâşului care desparte intrarea din Emath la ocolul lui Ainan, hotarul Damascului [fiind] la miazănoapte înspre curtea Emathului;

47,22 „străinii": porunca de împărţire a pământului între triburi este formulată în v. 21, dar descrierea modalităţii de distribuire este amânată prin referirea la includerea străinilor în repartizarea pământului. Străinii care locuiau în Israel mai înainte de exil nu aveau permisiunea de a deţine pământ în proprietate, dar se aflau sub protecţia Legii (Ex. 22,21; 23,9; Deut. 14,29; 24,14-15.17-22). Coduri ulterioare de legi prescriu ca ei să fie trataţi ca israeliţi nativi (Lev. 19,34; 24,22; Num. 15,29); pasajul de faţă este singurul care sugerează ca străinii care locuiesc în Israel (şi care, probabil, îmbrăţişaseră credinţa israelită) să fie incluşi în alocarea de terenuri. ♦ „vor mânca": TM are „vor trage la sorţi".

47,23 În TM: „Şi în tribul în care s-a sălăşluit străinul, acolo îi veţi da partea lui...". Nu exista un „trib al străinilor"! Pentru statutul imigrantului, *vide* Deut. 23,3-8; Ex. 12,48-49.

48,1 „de-a lungul coborâşului... hotarul Damascului": TM are „de-a lungul drumului Hetlonului către Ḥamāth [şi] Haṣar 'Eynān". ♦ Pământul urmează să fie împărţit în fâşii paralele pe toată lărgimea sa de la răsărit la apus; este repartizat într-o ordine bine fixată, de la miazănoapte la miazăzi. Această distribuire este diferită de cea înregistrată în Iis. Nav. 13–19, deosebire dominată de patru elemente. În primul rând, triburile situate mai înainte la răsărit de Iordan vor fi plasate între graniţele noi; în al doilea rând, spaţiul sacru reprezintă o trăsătură nouă, care impune o schimbare în alocarea loturilor; în al treilea rând, spaţiul sacru influenţează poziţia triburilor, care se raportează geografic la acesta (fiii soţiilor lui Iacob sunt plasaţi în vecinătatea spaţiului sacru – Iuda, Ruben, Efraim şi Manase la nord de el, Beniamin, Simeon, Issachar şi Zabulon la sud; fiii concubinelor lui Iacob primesc pământuri la extremităţi – Dan, Aser şi Neftali la nord, Gad la sud); în al patrulea rând, pentru a păstra spaţiul sacru în centru, unele triburi aflate mai înainte la nord de Ierusalim vor fi plasate la sud (Beniamin, Issachar şi Zabulon).

vor avea cele dinspre răsărit până la mare [cei din tribul lui] Dan, o [parte]. 2 Şi de la hotarele lui Dan, de la cele dinspre răsărit până la cele dinspre apus, lui Aser, o [parte]. 3 Şi de la hotarele lui Aser, de la cele dinspre răsărit până la cele dinspre apus, lui Neftali, o [parte]. 4 Şi de la hotarele lui Neftali, de la cele dinspre răsărit până la cele dinspre apus, lui Manasse, o [parte]. 5 Şi de la hotarele lui Manasse, de la cele dinspre răsărit până la cele dinspre apus, lui Efraim, o [parte]. 6 Şi de la hotarele lui Efraim, de la cele dinspre răsărit până la cele dinspre apus, lui Ruben, o [parte]. 7 Şi de la hotarele lui Ruben, de la cele dinspre răsărit până la cele dinspre apus, lui Iuda, o [parte].

8 Şi de la hotarele lui Iuda, de la cele dinspre răsărit până la cele dinspre apus, va fi pârga punerii deoparte, douăzeci şi cinci de mii [de coţi] lărgime şi lungimea cât una dintre părţile cele dinspre răsărit şi până la cele dinspre apus, şi va fi [locul] cel sfânt în mijlocul lor. 9 [Iar] pârga pe care o vor pune deoparte pentru Domnul [va avea] lungimea de douăzeci şi cinci de mii [de coţi] şi lărgimea de douăzeci şi cinci de mii. 10 Va fi pârga lor pentru cele sfinte [astfel]: pentru preoţi, spre miazănoapte douăzeci şi cinci de mii şi spre apus lăţime de zece mii şi spre răsărit lăţime de zece mii şi spre miazăzi lungime de douăzeci şi cinci de mii, iar muntele [lăcaşului] sfânt va fi în mijlocul lor. 11 Preoţii cei sfinţiţi, fii ai lui Sadduk, care se îngrijesc de paza Casei, cei care nu s-au rătăcit în rătăcirea fiilor lui Israel în felul cum s-au rătăcit leviţii, 12 vor avea pârga dată din pârgile ţării, [partea] cea mai sfântă dinspre hotarele leviţilor. 13 Iar ale leviţilor [vor fi] cele de lângă hotarele preoţilor, [în] lungime de douăzeci şi cinci de mii şi lărgime de zece mii. Toată lungimea [va fi] de douăzeci şi cinci de mii şi lărgimea de zece mii. 14 Nu se va vinde nimic din aceasta, nici nu se va măsura [pentru schimb], nici nu vor fi date ca punere-deoparte primele

---

48,8 „pârga punerii deoparte": gr. ἡ ἀπαρχὴ τοῦ ἀφορισμοῦ (*vide* 44,29).

48,10 „muntele": nu apare în TM; s-ar putea datora unei lecturi greşite a textului ebraic (*HHR* în loc de *HYH*) – *cf.* LEH, *s.u.* ὄρος.

48,11 Menţionarea preoţilor sadociţi (chiar dacă pasajul pare o adăugire) este o precizare aşteptată (*vide* vv. 9-10). Relaţia preoţilor sadociţi cu leviţii nu este întru totul limpede. Preoţii au menirea să se îngrijească de sfinţenia templului şi să protejeze poporul de atingerea cu cele sfinte, de vreme ce ei slujesc în templu şi intră în contact cu obiectele de cult; leviţii au însărcinarea de a se ocupa de treburile de rang inferior legate de templu.

48,12 „pârga... din pârgile": gr. ἡ ἀπαρχὴ... ἐκ τῶν ἀπαρχῶν.

48,13 „cele de lângă hotarele...": TM are „la fel cu hotarele...".

roade ale pământului, căci este [lucru] sfânt pentru Domnul. [15] Cele cinci mii [de coți] rămase în lățime pe lângă cele douăzeci și cinci de mii – vor fi un zid din afară al cetății, pentru locuit și pentru islaz și cetatea va fi în mijlocul lor.

[16] Și acestea [sunt] măsurile ei: dinspre miazănoapte, patru mii cinci sute, și de la cele dinspre miazăzi patru mii cinci sute, și de la cele dinspre răsărit patru mii cinci sute, și de la cele dinspre apus patru mii cinci sute. [17] Și islazul din fața cetății va fi înspre miazănoapte de două sute cincizeci și înspre miazăzi două sute cincizeci și înspre răsărit două sute cincizeci și înspre apus două sute cincizeci. [18] Și ce rămâne din lungime, aflat lângă pârga celor sfinte, [va fi] de zece mii înspre răsărit și zece mii înspre apus și va fi pârga [lăcașului] sfânt și roadele ei le vor fi hrană celor care lucrează pentru cetate. [19] Iar cei care lucrează pentru cetate, din toate triburile lui Israel, o vor lucra. [20] Toată pârga [va fi] douăzeci și cinci de mii pe douăzeci și cinci de mii; veți pune deoparte din [ce este în] stăpânirea cetății un pătrat din el, pârga [lăcașului] sfânt. [21] Iar ce rămâne va fi a cârmuitorului, de o parte și de cealaltă din pârgile [lăcașului] sfânt, și spre stăpânirea cetății, pe douăzeci și cinci de mii lungime, până la hotarele cele dinspre răsărit și dinspre apus, și pe douăzeci și cinci de mii până la hotarele cele dinspre apus aflate lângă părțile cârmuitorului. Și pârga celor sfinte și [locul] cel sfânt al Casei vor fi în mijloc. [22] Și [o parte] din stăpânirea

48,15 „(vor fi) un zid din afară": gr. προτείχισμα; TM are „spațiu profan/neconsacrat". ♦ „islaz": gr. διάστημα, „spațiu liber"; la fel și la v. 17, *infra*; *vide* 41,6; în 40–48 termenul grecesc apare de mai multe ori, fiind folosit pentru a traduce mai mulți termeni tehnici referitori la arhitectura templului.

48,16 „patru mii...": numeralul apare de patru ori în acest verset, în două forme distincte: prima și ultima dată este *litt.* „de patru ori o mie" (gr. τετρακισχίλιοι), a doua și a treia oară este *litt.* „patru mii" (gr. τέσσαρες χιλιάδες). În alte pasaje (*e.g.* vv. 30-34) apare numai formația τετρακισχίλιοι, cu deosebirea că acolo succesiunea este τετρακισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι, în vreme ce în 48,16 este πεντακόσιοι καὶ τετρακισχίλιοι.

48,18 „hrană", *litt.* „pâine" – semitism.

48,20 „un pătrat": ebr. *r'bhī'īth* poate desemna și „un sfert". ♦ În TM textul e neclar și greu de împăcat cu contextul. Unii (*e.g.* BJ, TOB) înțeleg că din partea sacră trebuie luat un sfert/un pătrat pentru oraș.

48,21 „din pârgile... spre stăpânirea": TM are „din pârgile... din stăpânirea"; în LXX, aceeași prepoziție este tradusă diferit. ♦ „aflate lângă părțile cârmuitorului": TM are „de-a lungul celorlalte părți / la fel cu celelalte părți va fi a prințului".

leviților și din stăpânirea cetății va fi în mijlocul celei a cârmuitorilor; între hotarele lui Iuda și hotarele lui Beniamin va fi [partea] cârmuitorilor.

[23] Și celelalte triburi: de la [hotarele] dinspre răsărit până la cele dinspre apus, lui Beniamin, o [parte]. [24] Și de la hotarele lui Beniamin, de la cele dinspre răsărit până la cele dinspre apus, lui Simeon, o [parte]. [25] Și de la hotarele lui Simeon, de la cele dinspre răsărit până la cele dinspre apus, lui Issachar, o [parte]. [26] Și de la hotarele lui Issachar, de la cele dinspre răsărit până la cele dinspre apus, lui Zabulon, o [parte]. [27] Și de la hotarele lui Zabulon, de la cele dinspre răsărit până la cele dinspre apus, lui Gad, o [parte]. [28] Și de la hotarele lui Gad până la cele dinspre miazăzi vor fi hotarele lui de la Thaiman și apa Marimoth Kades, ca moștenire, până la marea cea mare.

[29] Aceasta [este] țara pe care o veți trage la sorți pentru triburile lui Israel și acestea sunt măsurătorile lor", spune Domnul Dumnezeu.

[30] „Și acestea [sunt] ieșirile cetății: spre miazănoapte, patru mii și cinci sute [de coți], pe măsurătoare; [31] iar porțile cetății [sunt numite] după numele triburilor lui Israel; trei porți înspre miazănoapte: poarta lui Ruben, una, și poarta lui Iuda, una, și poarta lui Levi, una. [32] Și spre răsărit, patru mii și cinci sute și trei porți: poarta lui Iosif, una, și poarta lui Beniamin, una, și poarta lui Dan, una. [33] Și spre miazăzi, patru mii și cinci sute, pe măsurătoare, trei porți: poarta lui Simeon, una, și poarta lui Issachar, una, și poarta lui Zabulon, una. [34] Și spre apus, patru mii și cinci sute, pe

48,28 În TM: „Pe hotarul lui Gadh până la marginea Negebhului, spre miazăzi, hotarul va fi de la Tamar, apele Meribei Kadeșului, torentul [Egiptului]/Nahalāh până la marea cea mare [este] hotarul". ♦ „apus": aici (ca și în 47,19) este folosit termenul λίψ, poate pentru a evita o posibilă confuzie, de vreme ce în mod obișnuit vestul se indică prin sintagma πρὸς θάλασσαν, *litt.* „spre mare", iar acest verset se încheie cu o referire la „marea cea mare".

48,30 Vv. 30-35 par să reprezinte o adăugire la viziunea templului, în care sunt înregistrate măsurătorile hotarelor cetății și numele porților ce duc la cetate. Există câte trei porți în fiecare din cele patru ziduri ale cetății; porțile poartă numele celor douăsprezece triburi. Este de remarcat că numele porților corespund exact celor doisprezece fii ai lui Iacob (Iosif și Levi înlocuind numele lui Manase și Efraim), chiar dacă situația nu corespunde exact distribuirii pământului. Această diferență ar putea sugera proveniența pasajului dintr-o altă tradiție de text, înscrisă în linia Gen. 49,2-27 (binecuvântarea lui Iacob către fiii săi), și care ar reprezenta aici un indiciu al continuității în primirea binecuvântării lui Dumnezeu de către Israel, care primește ceea ce i se promisese în trecut.

măsurătoare, trei porți: poarta lui Gad, una, și poarta lui Aser, una, și poarta lui Neftali, una. [35] Și măsura de jur-împrejur [este] de optsprezece mii. Iar numele cetății, din ziua când va fi făcută, va fi numele ei.

48,35 „măsura de jur-împrejur": gr. κύκλωμα, *litt.* „circumferința". ♦ „va fi numele ei": TM are *YHWH šammâh*, „*YHWH* este acolo". Rahlfs a urmat lecțiunea din *Vaticanus* și recensiunea lucianică, unde s-a citit și s-a echivalat *YHYH ŠMH*, „va fi numele ei". *Alexandrinus* oferă ambele redări, punând κύριος ἐκεῖ înainte de ἔσται τὸ ὄνομα αὐτῆς, „Domnul [este] acolo va fi numele ei". Prezența lui Dumnezeu alături de poporul Său înnoit constituie temeiul speranței și al credinței. Această învățătură despre locuirea lui Dumnezeu cu oamenii, izvorul binecuvântării și al mântuirii, consună cu celebrul nume mesianic *'Immanū-'El*, „Dumnezeu-cu-noi" (Is. 7,14), și are ecou în Apocalipsă, cap. 21, mai ales v. 3: „Iată locuirea lui Dumnezeu cu oamenii". ♦ Partea finală a cărții lui Iezechiel (*vide* Biggs, 1996, pp. 145-146) reprezintă formularea felului în care Israel înțelege relația sa cu Dumnezeu în perspectiva experienței de dinainte de exil, din timpul exilului și ca popor care urmează să se întoarcă din exil. Întreaga viziune a lui Iezechiel are menirea de a vorbi despre faptul că Dumnezeu se află în mijlocul poporului restaurat și înnoit; poporul ales își va găsi împlinirea slujindu-L pe Dumnezeu. Acest răspuns, pentru Iezechiel, se concretizează în venerarea lui Dumnezeu în templu: acela este spațiul în care poporul va vedea întorcându-se slava lui Dumnezeu; acolo va fi conștient de prezența Lui și Îi va aduce jertfe, după rânduielile fixate în detaliu. Templul este o realitate centrală a viziunii lui Iezechiel, iar templul ca zidire se află în centrul pământului lui Israel. Construcția lui este descrisă în amănunt, cu indicarea spațiilor de depozitare și a rezervelor de ofrande. Cel însărcinat să se îngrijească de furnizarea ofrandelor este conducătorul lumesc, prințul; referirile la el se fac în termenii relației acestuia cu templul și cu felul în care se îndeplinea cultul. Ansamblul reglementărilor comportamentale reprezentat de cartea lui Iezechiel poartă marca formației lui preoțești și, probabil, a celor din cercul lui (care au putut avea un rol în elaborarea și, ulterior, transmiterea textului).

Note complementare la Iezechiel

1 Prima omilie (I,1) a lui Grigore cel Mare dedicată lui Iezechiel este o prezentare generală a profetului și a cărții acestuia. Partea de început propune o etimologie proprie a termenului *prophetia*: *prophetia futura praedicat* („profeția vestește cele viitoare"). De aici s-ar deduce că, atunci când se referă la trecut sau la prezent, profeția nu și-ar merita numele pe care îl poartă; în aceste situații, este vorba de evocarea unor evenimente din trecut sau de indicarea unora din prezent. Exemplele pe care le dă Grigore cel Mare sunt însă Is. 7,14 (profeție privind spre viitor), Gen. 1,1 (profeție despre trecut) și 1Cor. 14,24-25 (despre prezent). Așadar sensul deplin al termenului „profeție" nu este unul rigid, ci unul cu mult mai cuprinzător, și anume aducerea în centrul atenției a ceva ascuns (1,25: *quia prodit occulta*). Spiritul profetic, la rândul său (cap. 4), se manifestă în moduri diferite, fie de la un profet la altul, fie de la un moment la altul; profetul poate avea o viziune asupra prezentului fără să privească înspre viitor (ca Ioan Botezătorul, In. 1,29; cap. 5) sau, dimpotrivă, se poate referi la viitor fără să atingă prezentul (ca Isaac, care și-a dat binecuvântarea, prevestind viitorul, fără a ști că nu îl are în față pe fiul său Esau – Gen. 27,1-29; cap. 6).

1,1-5 Pericopa Iez. 1,1-5 este subiectul Omiliei I,2 a lui Grigore cel Mare. Prima întrebare pe care și-o pune (cap. 2) este legată de cuvântul care deschide cartea lui Iezechiel și care poate părea surprinzător în această poziție: „și", un cuvânt care face legătura cu ce s-a spus mai înainte. Explicația o găsește în tipul specific de percepere a realității profetice: așa cum oamenii de rând percep realitatea corporală, profetul percepe realitatea spirituală, iar aceasta este prezentă pentru el chiar dacă celor din jur nu li se dezvăluie. În felul acesta, spiritul profetului leagă realitatea interioară de realitatea exterioară, văzându-le pe amândouă în același timp, dincolo de cuvintele pe care cei din jur le aud, el privind deopotrivă înăuntrul și în afara acestor cuvinte; de aceea profetul care nu a spus nimic mai înainte începe ca și cum ar continua: cuvintele pe care le rostește vin în continuarea viziunii pe care el a avut-o. Observația este interesantă, chiar dacă nu ține seama de faptul că formula de debut calchiază o expresie ebraică frecventă, a cărei prezență la începutul unei cărți este menită să facă legătura cu cartea precedentă, ca semn al inserării într-o lungă istorie, aflată în plină desfășurare. ♦ Viziunea lui Iezechiel i-a apărut într-al „treizecilea an". Acesta este al doilea element asupra căruia se oprește Grigore cel Mare în omilia sa (cap. 3); el interpretează fără ezitări indicația cronologică, atât de disputată de comentatorii moderni, drept un fapt biografic; aceasta se referă la vârsta împlinită, matură (*in aetate perfecta*), la care profetul poate purta cuvântul Domnului; în același timp, este o vârstă la care profetul are autoritatea de a rosti profeții, fiind pregătit în duh și viață (*cum uita et spiritu*); trimiterea la In. 6,63 indică viața spirituală profundă, a cărei atingere nu depinde de vreo știință dobândită ori de arta de a vorbi. Iezechiel nu este doar purtătorul cuvintelor Domnului, ci el îl și prefigurează prin vârsta sa. ♦ Grigore cel Mare (Omilia I,1 cap. 6) exploatează onomastica, toponimia și etnonimia (folosindu-se, probabil, de etimologiile din Ieronim, *In Ez.* 1,3):

Chobar înseamnă „greutate", „îngreunare" (*grauitudo uel grauitas*), Iezechiel înseamnă „tăria lui Dumnezeu" (*fortitudo Dei*), Buzi este „cel privit de sus", „disprețuit" (*despectus uel contemptus*), caldeii sunt „cei ce iau libertatea", „aproape niște demoni" (*captiuantes, uel quasi daemones*). Pornind de la aceste echivalări lexicale, Grigore cel Mare construiește un tablou încărcat de semnificații. Răul marcat de povară și împovărare nu poate fi altceva decât neamul omenesc. De când apare, de la izvor, neamul omenesc se îndreaptă către moarte și se împovărează singur cu păcatele sale, pe care le făptuiește și le poartă (*et perpetrat et portat*). „Domnul" este Hristos, Puterea lui Dumnezeu și Înțelepciunea lui Dumnezeu (*Dei uirtus et Dei sapientia, vide* 1Cor. 1,24), iar Iezechiel, „tăria lui Dumnezeu", vine la malul Chobarului vestind misterul întrupării, prin care Domnul se apropie de oamenii împovărați de păcatele lor, care se îndreptau spre moarte. Iezechiel, fiul lui Buzi – „cel disprețuit" –, vestește că Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat într-un neam care îl disprețuia pe Dumnezeu: tăria lui Dumnezeu s-a născut așadar din dispreț, pentru că a voit să-și asume trăsăturile de om ale unui popor lipsit de credință și disprețuitor. El a venit în ținutul caldeilor, care sunt asemenea demonilor, pentru că îi împing pe ceilalți să făptuiască nedreptăți și să arate necredință. ♦ Aceeași omilie (cap. 8-10) interpretează vântul puternic despre care vorbește viziunea lui Iezechiel, așezându-l în contextul pericopei: cerurile se deschiseseră, iar mâna Domnului a fost asupra lui Iezechiel. Jocul de persoană gramaticală între Iezechiel la persoana a III-a și Iezechiel vorbind la persoana I este un semn că Duhul Sfânt (*Spiritus sanctus*) vorbește prin gura profetului, dar și prin Sine. Vântul de nord (*Aquilo*) amintește de Is. 14,13, unde munții înalți dinspre miazănoapte sunt sălașul celui rău, care își așază tronul, orgolios, deasupra norilor, vrând să fie mai sus decât Dumnezeu. De aceea, și în Cântarea Cântărilor (v. 4,16; *vide* nota *ad loc.* în *Septuaginta* 4/I), mireasa alungă vântul de miazănoapte și cheamă vântul de miazăzi. Privind înspre viitor, profetul a văzut venind dinspre nord un vânt puternic pentru că în ceasul din urmă al omenirii spiritul răului va căuta mai mult ca oricând să se înstăpânească pe sufletele oamenilor și să le supună frigului. Norul cel mare pe care îl vede Iezechiel este cruzimea (cap. 11) care îi orbește pe oameni, scufundându-i în ignoranța lor. Focul (cap. 12) îl simbolizează uneori pe Duhul Sfânt, alteori sugerează răutatea inimii. Focul cel bun este, de pildă, cel din Lc. 12,49; focul cel rău (*vide* Is. 26,11) mistuie, așa cum o inimă stricată se înspăimântă de propria ei răutate (*cor pessimum ex sua malitia pauescit*). ♦ Vedenia strălucitoare din mijlocul focului, în Omilia 1,2 a lui Grigore cel Mare (cap. 14), *species electri*, este însuși *Christus Iesus Mediator Dei et hominum*, mijlocitorul între Dumnezeu și oameni. *Electrum* este făcut din aur și argint: în acest amestec, argintul primește ceva din lucirea aurului, iar aurul își îmblânzește strălucirea alături de argint. În Fiul lui Dumnezeu, natura umană se unește cu cea divină, iar din această unire omenescul se înalță înspre gloria divină, în timp ce divinul își estompează puterea strălucirii, pentru a putea fi contemplat de ochii oamenilor. Cele patru făpturi sunt identificate fără ezitare ori îndoială de Grigore cel Mare ca fiind cei patru evangheliști (cap. 15). Făpturile au înfățișare omenească (cap. 19), în v. 1,5; numai că mai departe se dezvăluie fiecare sub un alt chip, una semănând cu un om, alta cu un leu, alta cu un vițel, alta cu un vultur.

1,1-16 Pericopa inițială a cărții lui Iezechiel (1,1-16) reprezintă materialul pe care își construiește Origen prima omilie dedicată acestui profet. Prima parte a omiliei explică

existența a două categorii distincte de captivi. Unii se află în captivitate (cap. 1) din pricina păcatelor făptuite – așa a fost mulțimea care, abătându-se din drumul său, a fost părăsită de Dumnezeu și a ajuns în robia lui Nabucodonosor, iar mai apoi, alungată din țara sfântă, a fost dusă în Babilon. Între ei se aflau și oameni drepți, în număr mic: ei reprezintă a doua categorie de captivi, fiind cei care suferă robia nu din pricina păcatelor lor, ci pentru a-i sprijini pe ceilalți să nu se prăbușească în păcat crezând că au fost părăsiți. Dacă cei drepți ar fi rămas în țara lor, atunci prizonierii ajunși în Babilon nu și-ar mai fi găsit în veci salvarea. Dumnezeu s-a purtat cu poporul Său ca un părinte, care pedepsește faptele rele, lăsându-le totuși celor ce au greșit putința de a se îndrepta. Între captivi au fost numai patru profeți, iar unul dintre ei era Iezechiel. Mânia lui Dumnezeu, spune Origen, se dovedește a fi nu o mânie adevărată, ci o metodă necesară (*non tam iram esse iram Dei quam necessariam dispensationem*), menirea mâniei divine fiind de a mustra și de a pedepsi îndreptând, așa cum se înțelege și din Psalmul 6,2: *Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me* („Doamne, în mânia Ta să nu mă mustri, nici în urgia Ta să nu mă pedepsești"). ♦ Iezechiel, aflat în robie împreună cu ceilalți israeliți (cap. 3), vede cerurile deschizându-se deasupra sa și zărește realitățile celeste, care i se dezvăluie: o asemănare a slavei lui Dumnezeu și patru făpturi. El zărește carul celor patru făpturi și roțile care se cuprind una pe alta (*rotas se inuicem continentes*). Arătarea este de foc, dar nu în întregime, ci doar de la picioare până la șale, iar de acolo în sus are strălucire de aur cu argint (*electri fulgore rutilat*). Dumnezeu îi pedepsește pe păcătoși doar prin cele ce se află în partea de jos (*ministeria quae deorsum sunt*); profetul nu a văzut foc în partea de sus, la cap, și nici mai sus de șale. Dumnezeu este de foc, dar numai de la șale în jos, pentru a arăta că de foc au nevoie cele care țin de zămislire (*ut demonstret eos qui in generatione uersantur igne indigere; renis quippe coitus significatio est*). Strălucirea de *electrum* a lui Dumnezeu, de la șale în sus, este semnul unei bunăvoințe de preț, așa cum mai prețios este *electrum* și decât argintul, și decât aurul. Focul este semnul pedepsei pe care Dumnezeu a rezervat-o purificării păcatelor; așa spune Isaia (10,17) vorbind despre sfințirea lui Israel printr-un foc asemenea celui care mistuie pădurea de parcă ar fi fân (*sanctificauit eum in igni ardente, et uorauit tamquam fenum siluam*), și, încă și mai explicit, în 10,16, despre Domnul oștirilor care aprinde foc pentru gloria lui Israel (*sic*, în interpretarea lui Origen, cu toate că sensul pasajului indică mai degrabă ostilitatea, o amenințare): *emittet Dominus Sabaoth in tuum honorem contumeliam et in tuam gloriam ignis ardens accendetur*. Captivitatea în Babilon este semnul tulburărilor sufletești, în vremuri de confuzie (Origen face trimiterea tradițională la etimologia *Babylon confusio interpretatur*). ♦ Cap. 4 al omiliei lui Origen este o interpretare a lui Iezechiel ca prefigurare a lui Hristos. Primul indiciu de care se folosește este precizarea cronologică: anul al treizecilea menționat la începutul cărții lui Iezechiel este pus alături de v. 3,23 din Evanghelia lui Luca, care vorbește despre vârsta lui Iisus la vremea când a început să predice, „cam treizeci de ani" (*Iesus incipiens erat quasi triginta annorum*); El se afla la râul Iordan, așa cum Iezechiel era la râul Chobar; pentru amândoi, cerurile s-au deschis; de-a lungul întregii cărți a lui Iezechiel, Dumnezeu i se adresează spunându-i *fili hominis*, „fiul omului". „Fiul omului" este, în tradiția patristică, Hristos. Denumirea râului menționat în cartea lui Iezechiel este de asemenea interpretată etimologic: *Chobar*

quod interpretatur grauitudo („Chobar, care se tălmăceşte apăsare"); iar „apăsarea" este a cursului acestui veac (*huius saeculi fluuius*, în sensul de generaţie omenească, omenire, lume). ♦ Cap. 8 al omiliei încearcă să explice cele două indicaţii cronologice din vv. 1 şi 2, al treizecilea an al vieţii lui Iezechiel (acesta este înţelesul pe care, fără echivoc, îl dă Origen primelor cuvinte ale cărţii) şi al cincilea an de robie. „Anul al cincilea" este indiciul bunăvoinţei lui Dumnezeu, care nu îi lasă pe robi să rămână vreme îndelungată fără un sprijin. Cuvântul lui Dumnezeu (cap. 9) i se face auzit lui Iezechiel: Origen echivalează acest cuvânt (*sermo*) cu *uerbum*, cel care stă la originea Creaţiei: *qui in principio erat apud Patrem Deus Verbum* (*cf.* In. 1,1), Cuvântul despre care se crede că i-a îndumnezeit pe cei credincioşi (*sermo qui credentes efficit deos*); dacă cei la care ajunge Cuvântul sunt dumnezei, atunci şi Iezechiel a fost dumnezeu (*Ezechiel quoque Deus fuit*). Cuvântul vine asupra lui Iezechiel (cap. 10) în ţara caldeilor, iar simbolistica ţine de trăsăturile proprii ale acestui neam, faimos pentru atenţia cu care studiază chestiunile cereşti şi cu care ia în calcul ora naşterii. ♦ Opt sunt elementele (cap. 11) pe care le cercetează separat Origen în viziunea lui Iezechiel: vântul de miazănoapte (*spiritus surgens ueniebat ab Aquilone*), norul (*nubes magna*), strălucirea (*splendor in circuitu eius*), focul (*ignis refulgens*), vedenia de *electrum* (*sicut uisio electri*), lumina (*lumen in eo*; Septuaginta foloseşte aici acelaşi termen ca în prima parte a versetului, φέγγος, „strălucire"), „asemănarea" cu cele patru vietăţi (*similitudo quattuor animalium*), focul de cărbuni din mijlocul vietăţilor (v. 13: *et in medio animalium quasi carbones ignis*, o variantă diferită de cea a textului grecesc). Din aceste opt elemente distincte Origen încearcă să scoată înţelesul adânc al viziunii lui Iezechiel. Vântul (cap. 11) stârneşte tot ce este rău, pleava, lăsându-i pe cei buni. Cel care este purificat de vânt vede un nor mare: norul acesta aminteşte de cel din Mt. 17,5, norul din care s-a auzit glasul lui Dumnezeu (*et ecce uox de nube*), rostind: *Hic est Filius Meus, in quo bene complacui*, „acesta este Fiul Meu în care mi-am aflat desfătarea" (*sic*; faţă de Vulgata: *Filius Meus dilectus*, „Fiul Meu iubit"). Strălucirea, focul şi lucirea de *electrum* (cap. 13) sunt semne ale celeilalte căi de purificare: răul poate fi îndepărtat din sufletul omului prin Spirit (vântul din viziunea lui Iezechiel) ori prin foc. Oamenii care se lasă instruiţi prin preceptele divine se mântuiesc prin lucrarea Spiritului, aşa cum stă scris în Rom. 8,13. Dar dacă sufletul nu se înalţă, atunci este nevoie de foc. De aceea, atrage atenţia Origen, sunt importante legătura dintre vânt şi nor (*coniunctio spiritus et nebulae*) în primul rând, legătura dintre foc şi lumină (*ignis et luminis*) într-al doilea şi – în al treilea rând – legătura dintre *electrum* şi strălucire (*splendoris*). Fiecare dintre aceste elemente apare cu o contrabalansare care îi schimbă chipul trist printr-o vecinătate mai îmbucurătoare. Vântul (cap. 14) se ridicase dinspre miazănoapte, pentru că de acolo vin relele împotriva celor ce locuiesc pământul. Acolo este locul unde s-a aşezat tribul lui Dan (*cf.* Num. 2,25). Vietăţile din viziunea lui Iezechiel (cap. 15) sunt heruvimi, iar heruvimul înseamnă „deplinătatea cunoaşterii" (*cherubin interpretatur plenitudo cognitionis*; *vide* Philon, *De uita Mosis*, 2, 97): aşadar, oricine se umple de cunoaştere devine un heruvim dinaintea Domnului. Cele patru feţe ale vietăţilor (cap. 16) sunt un simbol al sufletului alcătuit din trei părţi (*tripertitam animam significet*), la care se adaugă a patra parte, care este tăria. Prin „om" este indicată componenta raţională, prin „leu", cea irascibilă, prin „viţel", cea concupiscentă. Vulturul este menţionat şi în alt

pasaj (*cf.* Iez. 1,4.10) pentru a indica spiritul ce domină sufletul, spiritul propriu omului (*spiritum autem hominis dico, qui in eo est*).

1,6-9 Pericopa Iez. 1,6-9 este pentru Grigore cel Mare punctul de plecare al Omiliei I,3. Cele patru făpturi sunt descrise prin feţele lor şi prin aripile lor (cap. 1): chipul simbolizează aici cunoaşterea (*notitia*), iar aripa simbolizează zborul (*uolatus*). Prin chip poate fi cunoscut un om, iar prin aripi se înalţă trupurile păsărilor. În consecinţă, chipul se raportează la cunoaştere, iar aripa la contemplaţie. Prin credinţa noastră îi suntem cunoscuţi lui Dumnezeu, iar prin contemplaţie ne ridicăm mai presus de noi înşine. Fiecare făptură are patru chipuri: explicaţia la care recurge Grigore cel Mare reia tema celor patru evanghelişti. Chipurile evangheliştilor (cap. 2) ţin de natura omenească a Domnului, iar aripile lor sunt un fel de a arăta divinitatea Lui. Picioarele le erau drepte (cap. 3), ca simbol al acţiunilor lor: evangheliştii şi toţi cei care au atins desăvârşirea merg pe calea cea dreaptă. Textul latinesc al v. 1,7 (cap. 4) diferă considerabil de cel al Septuagintei: *planta pedis eorum quasi planta pedis uituli*, „talpa piciorului lor [era] ca talpa piciorului de viţel". Copita despicată este semnul puterii de discernământ, în absenţa căreia forţa nu are nici un efect. Arama, la rândul său (cap. 5), are caracteristica unui metal cu mare sonoritate, iar glasul predicatorilor este comparabil cu sunetul aramei. Scânteierile aramei (*scintillae*) sunt cuvintele, delicate şi mărunte: atunci când predicatorii vorbesc despre cer, cuvintele lor nu pot face lumina pe care ei şi-o doresc cu înflăcărare. De pe buzele lor vin către noi scântei, căci glasul lor ne dezvăluie abia o mică parte din întinderea cerului, din gloria celestă. Bunătatea divină face însă ca aceste scântei să aprindă o flacără în inima celui care ascultă. Mâna de om aflată sub aripile lor, pe cele patru părţi, poate fi o referire (cap. 7) la trimiterea predicatorilor în cele patru părţi ale lumii. Acestei interpretări simple Grigore cel Mare îi adaugă (cap. 8) identificarea cu cele patru virtuţi cardinale (*uidelicet prudentiam, fortitudinem iustitiam atque temperantiam*, „şi anume, prudenţa, tăria, dreptatea şi cumpătarea"), din care se desprind şi celelalte virtuţi. Mâna de om şi aripile (cap. 9) sunt o referire la viaţa activă şi la viaţa contemplativă; dintre acestea două, viaţa contemplativă este superioară, pentru că nu are durată omenească. Cele patru făpturi (cap. 15) aveau chipuri care priveau drept înainte, în toate cele patru direcţii, fără să se întoarcă: acesta este semnul că cei care vestesc cuvântul Domnului îl fac cunoscut în toate cele patru părţi ale lumii, vestind că Dumnezeu s-a întrupat; ei prezintă câte un chip în fiecare din cele patru părţi ale lumii. Făpturile merg drept înainte (cap. 16), fără să se întoarcă, pentru că cei ce predică merg mereu înainte, fără întoarcere, trecând de la faptele vieţii pământeşti la cele ale spiritului, fără a se lăsa abătuţi din drum de cele rămase în urmă. Dinaintea noastră (cap. 17) sunt cele veşnice (*aeterna*), îndărătul nostru sunt cele trecătoare (*temporalia*).

1,10-12 Pe această pericopă se întemeiază Omilia I,4 a lui Grigore cel Mare. Spiritul sacru al profeţiei (cap. 1) descrie în detaliu făpturile înaripate, lăsând să fie recunoscute, fără vreo urmă de îndoială – după cum crede Grigore cel Mare –, chipurile celor patru evanghelişti. Mărturia o dă, pentru fiecare dintre cei patru, chiar începutul evangheliei. Începând cu genealogia omenească, Matei are dreptul de a fi indicat printr-un om; începând cu un strigăt în deşert, Marcu pe bună dreptate este simbolizat printr-un leu; semnul lui Luca este viţelul, pentru că el îşi începe evanghelia cu o jertfă; afirmând de la început natura divină a Cuvântului, Ioan merită să fie echivalat cu un vultur. Cum însă

cei aleşi sunt părţi ale Domnului, ei pot deopotrivă să fie, împreună, un simbol al Lui. Cele patru chipuri sunt dispuse însă de o parte şi de alta (cap. 3): cel de om şi de leu la dreapta, cel de viţel la stânga şi, încă şi mai surprinzător, vulturul nu este nici la dreapta, nici la stânga, ci deasupra tuturor (*facies aquilae desuper ipsorum quatuor*). Repartizarea în dreapta sau în stânga corespunde conotaţiei pozitive sau negative a actelor simbolizate: la dreapta se află ce este îmbucurător, la stânga – ce este trist. Grigore cel Mare recurge aici la simbolistica arhaică a dreptei (*vide, e.g.*, Bouché-Leclercq, 1999, p. 119) ca domeniu al forţei şi îndemânării şi, în interpretare augurală, favorabil, şi a stângii ca domeniu al nefastului; augurul (cel puţin în ritualul grecesc) se aşeza cu faţa spre miazănoapte, având la stânga apusul. ♦ Versetul 1,11 revine parţial la o precizare care apăruse şi în v. 9 din textul latinesc: *iunctaeque erant pennae eorum alterius ad alterum*, „aripile lor erau unite una de alta"; în textul latinesc, v. 11 aduce un element în plus: *facies eorum et pennae...*, „chipurile lor şi aripile...". Feţele şi aripile îndreptate în sus (cap. 4) sunt semnul contemplaţiei şi al concentrării atenţiei asupra realităţilor superioare, din ceruri. Cele patru aripi ale fiecărei făpturi (cap. 5) sunt interpretate ca o referire la cele patru virtuţi care îi înalţă de la pământ pe toţi cei înaripaţi (*omne pennatum animal*): iubirea şi speranţa în viitor, teama şi căinţa în trecut. Aripile unite se desfac în înalt pentru că cei aleşi iubesc realităţile celeste la care speră, iar ei speră la ceea ce iubesc. Două aripi le acoperă trupul, pentru că teama şi căinţa ascund de ochii lui Dumnezeu atotputernicul rău pe care l-au făcut cândva. Oricât de mult s-ar apropia de sfinţenie (cap. 6), oamenii au ceva de ascuns de ochii Domnului în viaţa aceasta, pentru că nu este cu putinţă să nu fi greşit cu ceva în faptă, în vorbă sau în gând.

1,12-14 Omilia I,5 a lui Grigore cel Mare o continuă pe precedenta (I,4, Iez. 1,10-12), cercetând tot trei versete, cu o revenire la v. 12 (vv. 12-14). Cele patru făpturi (cap. 2) erau purtate de Duh: *ubi erat impetus spiritus* (gr. τὸ πνεῦμα), *illuc gradiebantur*. Duhul împinge spre iubirea faţă de realităţile celeste, spre dispreţuirea celor lumeşti, din care pot fi alese doar cele necesare, nu şi cele ce ţin de plăcere. Trupul (cap. 3) împinge într-o altă direcţie; numai că uneori chemarea trupului se ascunde sub vălul unei chemări a Spiritului şi se amăgeşte singură că acţionează sub impulsul Spiritului. Făpturile din viziune merg fără a se întoarce îndărăt (cap. 5), iar aceasta înseamnă că cei aleşi se îndreaptă către bine şi nu se mai întorc pentru a săvârşi fapte rele. Cărbunii (cap. 6) ce ard în foc sugerează efectul pe care îl are asupra cuiva atingerea unui om sfânt, care face să se aprindă dorinţa de lumină şi să ardă iubirea adevărată. Făcliile îşi aruncă lumina până departe şi, asemenea lor, un om înzestrat cu spiritul profeţiei rosteşte cuvinte care dau învăţătură, iar renumele i se răspândeşte pretutindeni. Strălucirea focului le îngăduie făpturilor din viziune să se aprindă: este focul adevărului, care încălzeşte şi aprinde. *Spiritus* (cap. 10) este în acelaşi timp mobil şi stabil (*simul et mobilis et stabilis dicitur*): este stabil, pentru că prin natura sa le ţine laolaltă pe toate, şi este mobil, pentru că se află pretutindeni, chiar dinaintea unora care nu-l recunosc. Focul străluceşte între făpturile înaripate, pentru că Spiritul li se arată – fiecăreia dintre ele şi tuturor în acelaşi timp. Mobilitatea Spiritului poate fi înţeleasă (cap. 11) şi dintr-un alt punct de vedere: în inimile celor sfinţi, Spiritul se află în permanenţă; în inimile celorlalţi, vine, urmând să plece mai apoi, şi pleacă, urmând să vină din nou. De aceea se spune că Spiritul este mobil, pentru că nimeni nu-l poate ţine la sine după plac. ♦ Versetul 14 din Vulgata este absent în LXX (*et animalia ibant et reuertebantur, in similitudinem fulguris coruscantis*, „şi vieţuitoarele mergeau şi se întorceau, asemenea unui fulger scânteietor"); Grigore cel Mare îl comentează în cap. 12, pornind de la aparenta contradicţie cu v. 13, în care mişcarea nu era de dus-întors, ci încoace şi încolo. Explicaţia constă în distincţia dintre viaţa activă şi cea contemplativă: în cea dintâi ne este cu putinţă să rămânem în acelaşi loc, în cealaltă ne este cu neputinţă să ne menţinem atenţia fixată asupra unui element. Spiritul nostru nu este capabil să rămână în contemplaţie pentru mult timp, el vede tot ce percepe din eternitate ca într-o oglindă şi într-un chip neclar, de aceea este necesară întoarcerea la viaţa activă şi, prin faptele bune, se poate redobândi forţa de a contempla realităţile celeste. Fulgerul scânteietor (cap. 13) este o comparaţie justă pentru făpturile înaripate aflate într-o continuă mişcare. Cei sfinţi se înalţă în zbor, pentru a contempla realităţile de sus atunci când spiritul lor îi duce în patria celestă, de care sunt legaţi prin iubire; îngreunaţi însă de îndeletnicirile omeneşti, revin la ele. Ei le vorbesc fraţilor lor despre bunurile cereşti şi aprind în inimile lor această strălucire; vorbind, cuvintele lor ating inimile celor care îi ascultă: atunci ei se întorc ca un „fulger scânteietor".

1,15-18 Grigore cel Mare îşi construieşte Omilia I,6 pe pericopa 1,15-18. Primul verset are un conţinut diferit în textul latinesc: *cumque aspicerem animalia, apparuit rota una super terram iuxta animalia, habens quatuor facies*, „cum priveam vieţuitoarele, a apărut o roată, una [singură], pe pământ, lângă vieţuitoare, care avea patru feţe". Simbolistica roţii (cap. 2) trimite la textele sacre, care se rotesc, dezvăluindu-se deplin şi fără să păstreze vreun unghi al greşelii. Învăţăturile Scripturii sunt ca un cerc, când îndreptate în sus, când îndreptate în jos: pentru cei mai apropiaţi de desăvârşire, ele sunt bunuri spirituale, rămânând pentru ceilalţi mai aproape de litera lor; iar ceea ce oamenii de rând înţeleg la propriu reprezintă pentru învăţaţi o înălţare în plan spiritual. În cap. 10, Grigore cel Mare îşi concentrează discursul asupra diferenţei numerice dintre v. 15 şi v. 16: în primul este vorba despre o singură roată (cu o subliniere lexicală a numărului gramatical: *rota una*), iar în versetul următor roţile sunt mai multe. Singularul din v. 15 este interpretat ca trimitere la Vechiul Testament, care a fost unul singur şi care, rotindu-se (*uolueretur*, termen folosit şi pentru a indica desfăşurarea unui sul scris) ca o roată, dădea învăţătură. ♦ Versetul 16 (cap. 12; 14; 15) indică termeni diferiţi de comparaţie în textul grecesc şi în cel latinesc: comparaţia nu se face aici cu piatra de beril (ὡς εἶδος θαρσις), ci cu marea: *quasi uisio maris*. Acea singură roată despre care fusese vorba în versetul precedent se dovedeşte acum a fi o multiplicitate cu aspect unitar, căci roţile par a fi dispuse una în mijlocul alteia: pentru Grigore cel Mare, înţelesul este lipsit de echivoc, fiind o trimitere la textul Vechiului Testament în care Părinţii considerau că se ascunde, prin alegorie, Noul Testament. Roata care a apărut alături de făpturile înaripate este descrisă ca având patru feţe pentru că Scripturile sunt împărţite de cele două Testamente în patru părţi: în Vechiul Testament, Legile şi Profeţii, iar în Noul Testament, Evangheliile şi Faptele (şi spusele) apostolilor. Înfăţişarea roţilor aminteşte de mare (cap. 13) pentru că Scrierile sacre amintesc de mare, având în ele talazuri de învăţăminte, valuri de înţelesuri (*uolumina sententiarum, cumuli sensuum*). ♦ Versetul 18 are în textul latinesc un început diferit: *statura quoque erat rotis, et altitudo, et horribilis aspectus; et totum corpus oculis plenum...*, „şi roţile erau drepte şi înalte, iar înfăţişarea era înspăimântătoare; şi corpul tot era plin de ochi..." (cap. 18). Statura

dreaptă sugerează conduita fermă a omului (*cf.* Flp. 4,1; 4Rg. 3,14); ea corespunde preceptelor caracterizate prin rectitudine, înălțimea corespunde promisiunilor de înălțare, iar aspectul înfricoșător aminteşte frica de pedeapsa iminentă. Scriptura își arată statura dreaptă în educarea moravurilor, înălțimea și-o arată în făgăduințele răsplății, iar chipul terifiant, în amenințarea pedepsei.

1,18-23 Grigore cel Mare, în Omilia I,7, interpretează pericopa 1,18-23, revenind la v. 18 (despre care vorbise în omilia precedentă). Prima observație pe care o face (cap. 2) ține de genul gramatical al unei forme pronominale: *in circuitu ipsorum quatuor*, „de jur-împrejur la tuspatru"; LXX atestă aceeași formă de masculin-neutru pronominal: κυκλόθεν τοῖς τέσσαρσιν, în vreme ce Vulgata oferă un feminin (*in circuitu ipsarum quatuor*), în acord cu femininul *rotae*. Grigore cel Mare atrage atenția asupra acordului cu „vietățile" (*animalia*, substantiv neutru) – observația nu poate fi făcută la fel de precis și pentru textul grecesc, unde acordul gramatical trimite fie către ζῷα (neutru, plural), fie către τροχός, „roată", masculin. Prin această identificare a referinței pronominale, trăsătura definitorie a mulțimii de ochi este plasată asupra vietăților, și nu asupra roților. Mai departe, această particularitate este folosită ca un nou argument în identificarea vietăților cu cei sfinți, pentru că aceștia privesc de jur-împrejurul lor, cu atenția concentrată asupra a tot ceea ce produce binele și, mai cu seamă, asupra a ceea ce s-ar putea ascunde sub aparența binelui fiind totuși o sursă de rău. Viața celor sfinți este așadar o viață *circumspecta*, care privește cu atenție de jur-împrejur. ♦ Cap. 7 atrage atenția asupra unei lecțiuni diferite în textele vechi ale cărții lui Iezechiel, lecțiune care corespunde de altfel Septuagintei: în traducerea veche, spune Grigore cel Mare, stătea scris *dorsa eorum plena oculis*, „spinările lor [erau] pline de ochi", față de: *totum corpus eorum plenum oculis in circuitu*, „întregul lor corp [era] plin de ochi de jur-împrejur". Învățătura care se poate trage din această deosebire este următoarea: prudența față de răul evident este o caracteristică de care pot da dovadă chiar și păcătoșii, în vreme ce starea de veghe împotriva răului ce nu se arată încă în față, la vedere, este o trăsătură a celor drepți. ♦ Versetul 19 (cap. 8) este interpretat ca o descriere a efectului pe care îl are citirea Scripturii: vietățile înaintează când cei sfinți știu să desluşească din Scripturi care este purtarea corectă. Vietățile se ridică de la pământ atunci când cei sfinți se lasă cuprinși de contemplație și se înalță. Cu cât un om sfânt ajunge mai departe în citirea Scripturii, cu atât Scriptura însăși ajunge mai departe o dată cu el. Revelațiile divine sporesc o dată cu cel care le înțelege: cu cât el își înalță mai tare privirea, cu atât înțelegerea devine mai profundă (*tanto illa quisque altius intellegit, quanto in eis altius intendit*). ♦ Versetul 20 (discutat în cap. 9) nu conține, în varianta latinească, nici o referire la „nor": *quocumque ibat spiritus, illuc eunte spiritu et rotae pariter leuabantur, sequentes eum*, „oriunde mergea duhul, într-acolo, cât mergea duhul, se ridicau și roțile, urmându-l". Interpretarea lui Grigore cel Mare se concentrează tot asupra legăturii dintre textul sacru și cel care îl citește: încotro se îndreaptă atenția celui ce citește, acolo se înalță textul sacru. Dacă spiritul celui ce citește caută fapte de istorie ori înțelesul lor moral, semnificația morală a istoriei i se dezvăluie de îndată. ♦ Versetul 21 (cap. 15) este o reluare a imaginilor precedente; conține un singur element nou: „când [vietățile] stăteau, stăteau și acelea" (*cum stantibus stabant*). Grigore cel Mare interpretează segmentul ca pe o referire la cei care știu să înainteze până în locul în care se pot lipsi de

bunurile lumești pentru a se dedica operelor de binefacere. ♦ Versetul 22 este interpretat în capitolele 18-20 ale omiliei în două modalități diferite. Prin tăria cerului, firmament (*firmamentum*), pot fi înțelese puterile cerești; seamănă cu un *crystallus*: termenul are (ca și cel grecesc corespunzător, κρύσταλλος) înțelesul de „cristal" sau „gheață", iar Grigore cel Mare înclină către acesta din urmă. Tăria cerului (cap. 18), văzută ca „de gheață", este în același timp dură, dar și formată din apă care se solidifică. Natura angelică, la crearea ei, a primit puterea de a-și alege menirea: să rămână cu umilință în prezența lui Dumnezeu cel atotputernic ori să alunece în orgoliu și să decadă din starea de beatitudine. Îngerii sfinți, pe când alți îngeri căzuseră, s-au păstrat în starea lor de beatitudine și au primit darul de a nu cădea niciodată; natura lor este neschimbătoare, este tare de parcă ar fi făcută din gheață. Aceasta este tăria cerului, ca gheața, de deasupra făpturilor înaripate. Firmamentul însuși (cap. 19) este un simbol al lui Hristos tocmai prin faptul că pare să fie de gheață: natura umană, fragilă și supusă suferinței, este comparabilă cu mobilitatea apei, dar prin gloria învierii slăbiciunea s-a transformat în tărie, așa cum apa se transformă în gheață. Gheața înspăimântă prin răceala ei, dar are și o frumusețe aparte (cap. 20). Prin aceste două trăsături ale ei, gheața aminteşte de Judecătorul neamului omenesc, care îi privește cu blândețe pe cei drepți și îi înspăimântă pe păcătoși, punându-le în fiecare zi sub ochi motivele spaimei lor. ♦ Versetul 23 (cap. 21) aduce din nou o lecțiune ușor diferită a textului latinesc față de cel grecesc: LXX are αἱ πτέρυγες αὐτῶν ἐκτεταμέναι, „aripile lor [erau] desfășurate" („întinse"), iar Vulgata are *pennae eorum rectae alterius ad alterum*, „aripile lor erau drepte, ale unuia către celălalt". Aripile virtuții sunt drepte atunci când omul face ca un altul să se împărtășească din bunul său. Corpurile pe care le acoperă aripile (cap. 22) sunt un simbol al acțiunii, tot așa cum aripile sunt semnul virtuții. Tot aici, observă o diferență față de variantele anterioare ale traducerii latinești (și care se apropie de forma versetului în Septuaginta): *singulis duae coniunctae et tegentes corpora eorum*, față de textul pe care îl comentează (*unumquodque duabus alis uelabat corpus suum et alterum similiter uelabatur*, „fiecare își acoperea corpul cu două aripi și celălalt se acoperea la fel"). Adăugirea (cap. 23) față de versiunea veche („și celălalt se acoperea la fel") nu se regăsește în nici una din versiunile pe care Grigore cel Mare le-a cercetat: Septuaginta, Aquila, Theodotion, Symmachus; el a găsit însă indiciul prezenței acestui segment la Ieronim, identificându-i astfel originea în textul ebraic, într-o formă foarte apropiată. Dificultatea de interpretare constă în aparenta inutilitate a adăugirii, de vreme ce *unumquodque*, „fiecare", nu pare să accepte o continuare de tipul „celălalt". Grigore cel Mare face aici distincția între viața celor desăvârșiți și strădaniile celor ce tind către desăvârșire (*perfectorum uitam et proficientium merita*): cei care își plâng greșelile și își întind aripile către cei de alături, dându-le un exemplu, sunt fără îndoială *perfecti*. Alături de ei se află însă, în număr mare, cei care le privesc lacrimile și se străduiesc să le urmeze pilda.

1,24-28 Grigore cel Mare ajunge la capătul primului capitol din cartea lui Iezechiel cu Omilia I,8 (versetele 1,24-28). Pilda pe care o dau cei desăvârșiți celorlalți fusese concluzia omiliei precedente; subiectul este reluat aici. Zgomotul aripilor ca vuietul de ape multe (*sonum alarum quasi sonum aquarum multarum*) este interpretat (cap. 1) ca simbolizând pildele care îi îndrumă pe cei mulți; în scrierile sfinte apele simbolizează cel mai adesea mulțimea de oameni – *vide* Apoc. 17,15 (*aquae uero sunt populi*, „apele

sunt popoarele"). Aripile făpturilor înaripate sunt, aşa cum arătase în omiliile precedente, virtuţile celor sfinţi. Versetul are în traducerea latinească un segment în plus faţă de LXX: *quasi sonum sublimis Dei*, „ca glasul Dumnezeului preaînalt"; acest segment este cercetat în cap. 2. Aripile vietăţilor sună ca glasul divin pentru că Dumnezeu le-a umplut inimile de iubire. Definirea lui Dumnezeu ca *sublimis*, „preaînalt" (cap. 3) este necesară pentru că, observă Grigore cel Mare, în Scriptură termenul *deus* este folosit fie în sens propriu, fie printr-un transfer. Un exemplu pentru situaţia din urmă este Ex. 7,1: *ecce constitui te deum Pharaonis*, „te-am făcut ca un dumnezeu al lui Faraon". Cu valoarea sa lexicală absolută, *Deus* apare, de pildă, atunci când Domnul îi vorbeşte lui Moise (Ex. 22,8): *Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob.* ♦ Cap. 4 al omiliei atrage atenţia asupra succesiunii semnificative a secvenţelor din acest verset: sunetul pe care îl scot aripile făpturilor înaripate se transformă în sunet de ape întinse, pentru a deveni în cele din urmă glasul Dumnezeului preaînalt. Textul v. 24 (cap. 5) este mai amplu în varianta latinească faţă de cea a Septuagintei: *cum ambularent, quasi sonus erat multitudinis, ut sonitus castrorum*, „când mergeau, era ca un vuiet de mulţime, ca un răsunet de oşti". Mulţimile care se alătură predicatorilor formează oştiri, gata de luptă pentru apărarea credinţei. Aripile se lasă în jos (*demittebantur pennae eorum*) atunci când făpturile se opresc (cap. 11): oprirea coincide cu contemplarea lui Dumnezeu, într-o nemişcare concentrată. Glasul de deasupra firmamentului (cap. 12) făcea ca făpturile să se oprească – textul latinesc atestă din nou un segment suplimentar: *stabant et submittebant alas suas*, „se opreau şi îşi lăsau în jos aripile". Firmamentul poate indica (aşa cum arătase Grigore cel Mare în omilia precedentă) puterile cereşti, dar poate fi şi o referire la Fiul întrupat, în care natura umană a fost menită veşniciei, aşa cum apa se întăreşte devenind gheaţă. Glasul care se aude de deasupra firmamentului (cap. 16) vine de dincolo de întreaga creaţie. La auzul lui (cap. 17), vietăţile înaripate se opresc în contemplaţie. Vietăţile pot simboliza aici oamenii învăţaţi: ei meditează în tăcere la înţelepciunea inefabilă a lui Dumnezeu, care le dă oamenilor învăţătură fără risipă de cuvinte, în vreme ce glasurile maeştrilor nu reuşesc să-i înveţe pe oameni. Vietăţile îi pot simboliza, de asemenea, pe profeţi: când se gândesc în tăcere că profeţiile lor nu pot pătrunde toate misterele divinităţii, ei înţeleg că tot ceea ce văd este numai o parte din întreg, este puţin. Strângându-şi aripile şi lăsându-le în jos, se umplu de umilinţă. ♦ Cap. 19 aduce o suită de pilde de oameni care şi-au recunoscut nimicnicia în faţa lui Dumnezeu: Avraam, Moise, Isaia, Ieremia, Iov etc. ♦ Tronul din v. 26 (cap. 20) simbolizează puterile îngereşti (*uirtutes angelicae*) care se află chiar mai sus decât îngerii. Îngerii sunt numiţi „soli" (*nuntii*; Grigore cel Mare face o aluzie la etimologia termenului grecesc ἄγγελος) pentru că poartă veştile pentru oameni; apostolul Pavel (Col. 1,16) vorbeşte despre tronurile din ceruri, numindu-le pe acestea înaintea puterilor cereşti. Tronul este din safir, pentru că aceasta este culoarea văzduhului. Vedenia de om pe care Iezechiel o zăreşte pe tron este, pentru Grigore cel Mare, slava lui Hristos. Ordinea în care se succed elementele din această viziune este o gradaţie: deasupra făpturilor înaripate este firmamentul, deasupra firmamentului se află un tron, pe tron se zăreşte un om. Interpretarea ţine de echivalările pe care le propusese mai înainte: deasupra celor sfinţi, care trăiesc încă în trupurile lor trecătoare, se află îngerii;

deasupra îngerilor sunt puterile îngereşti superioare, apropiate de Dumnezeu; deasupra lor este ridicat un om, Hristos, mijlocitor între Dumnezeu şi oameni. Este însă cu putinţă (cap. 21) ca firmamentul să fie el însuşi un simbol pentru Hristos (aşa cum arătase Grigore cel Mare în Omilia I,7); nu este neobişnuit ca spiritul profetic să desemneze mai multe realităţi printr-un singur element. În acest caz, glasul de dincolo de firmament este cel care s-a făcut auzit la botezul în apa Iordanului, spunând „Tu eşti Fiul Meu preaiubit, în Tine mi-am aflat desfătarea". Mai departe, rămâne întrebarea (cap. 23): oare ceea ce se află dincolo de firmament, tronul de safir ca simbol al puterilor îngereşti, poate fi mai presus de Hristos? Şi dacă firmamentul este un simbol pentru Hristos, atunci poate fi tot Hristos şi omul aflat pe tron? Răspunsul stă în natura dublă a Fiului care, întrupat, s-a aflat mai prejos de îngeri (*vide* şi Ps. 8,6: „cu puţin mai prejos decât îngerii"), dar, după înviere, s-a înălţat (*vide* şi Ps. 8,7: „toate le-ai aşezat sub picioarele lui"). Strălucirea de *electrum* (cap. 25) este explicată, ca şi în Omilia I,2, prin felul în care se influenţează aurul şi argintul unul pe celălalt, alcătuind împreună o materie unică. *Electrum* este, prin această calitate a sa, simbolul potrivit pentru Hristos, în care strălucirea naturii divine a fost temperată pentru a putea fi văzută de ochii omeneşti, iar natura umană a fost ridicată la splendoarea divină. ♦ Vedenia de la mijloc în sus şi de la mijloc în jos (cap. 26) se arată ca o arătare de foc: textul latinesc comentat de Grigore cel Mare este diferit de cel al Septuagintei: *uelut aspectus ignis intrinsecus eius per circuitum a lumbis eius et desuper; et a lumbis eius usque deorsum uidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu*, „ca o arătare de foc înăuntru-i, de jur-împrejur, de la mijloc şi până sus; şi de la mijloc până jos am văzut ca o arătare de foc strălucitor, împrejur". Prin „mijloc", Grigore cel Mare înţelege un simbol al perpetuării vieţii omeneşti. Focul vedeniei este strălucitor de la mijloc pentru că, după ce Fiul s-a întrupat, învăţătura sfântă a luminat în toate părţile lumii, fără a mai rămâne închisă în Iudeea (care este sugerată de prima parte a descrierii: „arătare de foc înăuntru-i"). Cap. 28 aduce o altă interpetare, posibilă în egală măsură: Hristos S-a făcut cunoscut oamenilor prin natura Sa umană, fiindu-le însă cunoscut îngerilor mai înainte de întrupare, prin natura Sa divină. Aşadar El răspândeşte lumină strălucitoare de la mijloc în jos pentru oameni, care L-au cunoscut ca om. Curcubeul (cap. 29) este constant văzut ca semn pus de Dumnezeu în amintirea înţelegerii pe care a încheiat-o cu oamenii, un semn al legământului (Gen. 9,13-15). În culorile curcubeului se regăsesc deopotrivă culorile apei şi ale focului. Slava Domnului (cap. 30–31) nu poate fi văzută cu adevărat, de aceea este doar o asemănare (*uisio similitudinis gloriae Domini*; formularea este echivalentă celei greceşti: ἡ ὅρασις ὁμοιώματος δόξης κυρίου). ♦ Primul capitol al cărţii lui Iezechiel a fost cercetat în detaliu de Grigore cel Mare în primele opt omilii dedicate acestui text profetic. Autorul justifică dimensiunile ample ale acestor interpretări (*vide* Omilia I,9, cap. 1) prin caracterul ermetic, marcat de pasaje obscure, al textului (*magnis obscuritatibus clausum*), în a cărui ţesătură par să se vadă noduri de mistere (*quibusidam mysteriorum nodis ligatum*).

2 Omilia I,9, în care Grigore cel Mare interpretează cel de-al doilea capitol al cărţii lui Iezechiel, este construită pe versetele numerotate în versiunea latinească 2,1-9 (în Septuaginta, cap. 2 are zece versete). Primul capitol (1,1-28) fusese explicat în opt

omilii, din pricina caracterului complex şi, uneori, obscur al textului. Întregul capitol al doilea (vv. 1-9/10) este cuprins în această omilie, pentru că sunt lucruri mai „netede" şi mai puţin dificile (*planiora sunt et minus difficilia*). Echivalarea o omilie = o carte rămâne însă singulară în această serie, cu toate că Grigore cel Mare simte că acum, după pădurile încâlcite pe care le-a străbătut (*tot opaca siluarum*), a ajuns în câmp deschis (*ad campos exiuimus*), unde pasul îi poate fi mai uşor şi mai iute. Profetul căzut cu faţa la pământ (cap. 2) este readus în simţiri; traducerea latinească de care se foloseşte Grigore cel Mare este diferită aici de Septuaginta: „şi a intrat Spiritul în mine, după ce mi-a vorbit, şi m-a aşezat pe picioarele mele". Glasul divin i-a poruncit profetului să se ridice de la pământ, dar acesta nu putea face nimic fără ajutorul lui Dumnezeu. Porunca pe care o aude Iezechiel (cap. 4) de a sta drept când i se vorbeşte este interpretată de Grigore cel Mare ca semn al faptului că există cuvinte pe care trebuie să le ascultăm prosternaţi, tot aşa cum există cuvinte pentru care stăm în picioare. Acela care stă prosternat, în umilinţa slăbiciunii omeneşti, nu poate primi însărcinarea de a predica, fiind lipsit de autoritatea de a predica. Această succesiune de gesturi este necesară: profetului (aflat în picioare, *stans... propheta*) i se arată o viziune şi el cade cu faţa la pământ (*uidit et cecidit*); căzut (*cadens*), i se cere să se ridice; ridicat (*surgens*), i se porunceşte să predice (*praeceptum audiuit ut predicaret*). Cad cu faţa la pământ (cap. 5) şi Iezechiel şi Pavel (Fp. 9,4), dar pe spate se prăvăleşte călăreţul din Gen. 49,17 şi cei ce-l persecută pe Iisus (In. 18,6): cei drepţi se aruncă la pământ, cu umilinţă, nelegiuiţii cad la pământ pe spate, fără să ştie ce se află dinapoia lor (*in inuisilibus cadunt*, „cad în necunoscut"). ♦ Cap. 7 explică secvenţa care cuprinde finalul v. 3 şi începutul v. 4 într-o formă diferită de cea din Septuaginta: *patres eorum praeuaricati sunt pactum meum usque ad diem hanc, et filii dura facie et indomabili corde sunt, ad quos ego mitto te*, „părinţii lor Mi-au încălcat înţelegerea până în ziua de azi, iar fiii lor – la care Eu te trimit – sunt cu chipul aspru şi cu inima neîmblânzită". Fiii au feţele neclintite, semn că nu se ruşinează pentru răul făcut şi nici nu se pleacă în pocăinţă, pentru că inimile lor sunt neîmblânzite. Versetul 5 (cap. 8) aduce o formulare surprinzătoare: fraza este pusă sub semnul ipoteticului, dar incertitudinea nu poate proveni de la Dumnezeul atotştiutor. Formularea sugerează punerea la încercare a celor aleşi. „Casa" (cap. 10) la care îl trimite Domnul pe Iezechiel este *domus exasperans*, pentru că este o casă care îl alungă de la sine pe Cel pe care l-a primit prin credinţă. Este o „casă" pentru că Dumnezeu a locuit acolo la început, datorită credinţei lor; dar a fost alungat de deprinderile stricate, iar acum a rămas goală (*ut uacua remaneat*) casa care mai înainte era plină de oaspetele ceresc. Scorpionii sunt imaginea oamenilor cu chip surâzător şi aparent lipsiţi de răutate, dar care au în vârful cozii otravă de moarte. Răul este molipsitor (cap. 23), iar exemplul celor răi este o primejduire. Îşi urmăresc cu obstinaţie deprinderile rele şi îi atrag la ei pe cei de care sunt legaţi. Oamenii desăvârşiţi însă nu au motive să fugă de apropierea celor pervertiţi, pe care îi pot aduce pe calea cea dreaptă; dimpotrivă, cei slabi au motive să se teamă de o vecinătate proastă, care îi poate atrage. Lui Iezechiel, Domnul îi spune (cap. 27) să nu fie asemenea casei la care îl trimite să predice (*noli esse exasperans, sicut domus exasperatrix est*). Dacă Iezechiel nu s-ar fi supus poruncii de a transmite cuvântul, L-ar fi mâniat cu tăcerea sa pe Domnul: aşa cum cei răi Îl mânie pe Domnul făcând sau spunând răutăţi, tot aşa cei buni Îl supără uneori tăcând atunci când ar fi bine

să vorbească. Sulul (cap. 29) pe care îl primeşte profetul din mâna Domnului este Scriptura însăşi: el este înfăşurat, aşadar conţine textul închis al scrierilor sacre, în care inteligenţa comună nu poate pătrunde cu uşurinţă. Sulul se desfăşoară însă sub ochii profetului, pentru că pasajele obscure ale scrierilor sfinte se limpezesc dinaintea predicatorilor. Sulul era scris (cap. 30) pe ambele părţi, iar Grigore cel Mare interpretează că înăuntru era scris alegoric, iar pe dinafară era istoria omenească; sau, mai departe, înăuntru sulul era scris cu înţelegerea spirituală, iar în exterior – cu sensul simplu al literelor, pe măsura celor încă slabi, ce nu şi-au căpătat vigoarea. Cântul (cap. 32) scris pe sulul lui Iezechiel poate fi un cântec de bucurie ori un cânt de jale. Scriptura aşază cântul cel mai adesea în context fericit, de bucurie, şi de aceea versetul comentat ar părea să îndemne către această interpretare. Grigore cel Mare înţelege *carmen* din acest verset în sensul pozitiv al termenului, de cânt de bucurie: „Aşadar, pentru că aproape întotdeauna sfânta Scriptură obişnuieşte să aşeze cântul întru bine, aşa trebuie să-l înţelegem noi şi aici". Bocetele (*lamentationes*), cântul (*carmen*) şi imprecaţia (*uae*) (cap. 34) sunt parte a sulului pe care l-a primit profetul; bocetul este adus de căinţa pentru păcatele săvârşite; cântul vesteşte bucuriile de care vor avea parte cei drepţi; imprecaţiile sunt menite condamnării păcătoşilor.

3,1-14 Omilia I,10 compusă de Grigore cel Mare explică pericopa 3,1-14. Versetul 3,1 are (în traducerea latinească) în prima parte o secvenţă suplimentară faţă de textul grecesc: *fili hominis, quodcumque inueneris, comede; comede uolumen istud...*, „fiule de om, orice vei fi găsit, mănâncă; mănâncă sulul acesta...". Scriptura este (cap. 3) pentru oameni hrană deplină, mâncare şi băutură (*cibus noster et potus est*). ♦ Versetul 3 (cap. 6) îi prilejuieşte din nou lui Grigore cel Mare un comentariu comparativ al traducerilor latineşti: versiunile vechi nu aveau *uenter tuus comedet, et uiscera tua replebuntur uolumine isto...*, „pântecele tău va mânca şi măruntaiele tale se vor umple de sulul acesta..." (ca în textul pe care se bazează Grigore cel Mare), ci: *os tuum comedet, et uiscera tua...*, „gura ta va mânca şi măruntaiele tale..."; Septuaginta susţine această din urmă variantă. Grigore cel Mare observă că gura noastră mănâncă scrierile atunci când citim cuvintele lui Dumnezeu; preferă însă varianta cealaltă, pe care o socoteşte mai subtilă, operând echivalarea „pântece"/„suflet" (*uenter pro mente*), aducând în sprijin un pasaj din Ieremia: *uentrem meum, uentrem meum doleo* (4,19), în care profetul nu vorbeşte de un rău fizic, ci de unul spiritual, aşa cum reiese din adăugirea: *sensus cordis mei conturbati sunt*, „simţurile inimii mele sunt tulburate". Se înţelege aşadar că Iezechiel primeşte scrierile sacre în sufletul său, iar acestea sunt hrană sătioasă a vieţii (*alimento uitae satiata*). Scrierile sunt hrănitoare (cap. 7), numai că nu toţi cei care le citesc simt saţul. Căci mulţi dintre ei citesc, dar rămân nemâncaţi (*et ab ipsa lectione ieiuni sunt*); pântecele lor mănâncă, dar măruntaiele nu li se umplu. Aceştia percep cu mintea înţelesul cuvintelor sacre, dar – fie că le uită, fie că nu sunt atenţi la ce au citit – nu şi le pun la adăpost în adâncul sufletului. ♦ Din finalul v. 6 (cap. 15), *et si ad illos mittereris, ipsi audirent te*, „dacă te-aş fi trimis la aceia, ei te-ar fi ascultat", Grigore cel Mare extrage afirmarea limpede a viitoarei supuneri a neamurilor păgâne la glasul predicatorilor; bariera lexicală nu există, dimpotrivă – pare să funcţioneze aici mai

degrabă în sens invers, pentru că Israel înțelege, dar nu vrea să audă. Casa lui Israel (cap. 16) este „iubitoare de sfadă" (termenul grecesc φιλόνεικος este un *hapax* în LXX); traducerea latinească recurge la o sintagmă sugestivă: *attrita fronte*, „cu fruntea bătucită". Îndărătnicia se regăsește în inima aspră (*duro corde*): amândouă sunt semnul cramponării de viața lumească, ce i-a deprins cu păcatul până într-atât încât nu se mai rușinează din pricina lui. Fața puternică a profetului, *faciem... ualentiorem* (cap. 17), este un semn diferit. Dumnezeu i-a făcut fața (cap. 18) ca diamantul și ca piatra de cremene (*ut adamantem et ut silicem dedi faciem tuam*; segmentul nu există în Septuaginta). Diamantul și cremenea sunt amândouă de o duritate care le face speciale, numai că unul este prețios, celălalt e lipsit de valoare, unul este folosit pentru giuvaeruri, celălalt – pentru pavaj. ♦ Profetul este trimis (cap. 21) la poporul aflat în robie. Pentru Grigore cel Mare, situația este una simbolică, fiind vorba de o deportare în sens moral, nu în sens fizic. Poporul a ajuns de la Ierusalim la Babilon, altfel spus, de la „viziunea păcii" (*uisio pacis*) la „confuzie" (*confusio*). Finalul v. 11, *si forte audiant et quiescant* (cap. 23), aduce încă o dată întrebarea asupra incertitudinii divine (*vide supra*, Omilia I,9, cap. 8). Oamenii care ascultă cuvintele sfinte se comportă diferit: unii le primesc în inima lor, alții le resping, tot așa cum Domnul face, prin glasul profetului Amos (4,7), să cadă ploaie peste o cetate, iar peste alta să nu cadă ploaie. Grigore cel Mare vorbește în acest context de seninătatea spiritului (*mentis tranquillitatem*), iar editorul Charles Morel se întreabă (vol. I, p. 412) dacă nu poate fi identificată aici o reminiscență din Seneca (*vide* chiar titlul opusculului *De tranquillitate animi*). ♦ Imaginea aripilor care bat, din v. 13 (cap. 30), este dominată de ambiguitate: sunetul de aripi poate proveni de la fiecare dintre făpturi în parte, sau ele își ating aripile una de alta. Ambiguitățile și pasajele obscure (cap. 31) din textul sacru sunt însă fertile, pentru că lasă loc mai multor interpretări. Omiliile lui Grigore cel Mare au arătat în repetate rânduri că aripile făpturilor sunt simboluri ale virtuților celor sfinți. Aripile care se bat unele de altele pot sugera virtutea care face să apară o altă virtute, întrecându-se una pe alta. ♦ Roțile (cap. 37) sunt, așa cum s-a văzut mai sus (Omilia I,6, cap. 2 și 12), simbolurile celor două Testamente. Sunetul lor este mesajul pe care Vechiul și Noul Testament îl fac să se audă. ♦ Versetul 14 are în traducerea latinească un segment diferit (cap. 43), în partea centrală: *et abii amarus in indignatione spiritus mei*, „și am plecat, cuprins de amărăciune, în mânia duhului meu" (față de „am pornit în avântul duhului meu", gr. καὶ ἐπορεύθην ἐν ὁρμῇ τοῦ πνεύματός μου). Grigore cel Mare explică tristețea profetului ca pe o stare firească a omului care, după ce a simțit gustul divinității, se întoarce la lumea sa. ♦ Finalul versetului 14 (cap. 45) prezintă de asemenea diferențe față de textul Septuagintei: *manus enim Domini erat mecum, confortans me*, „mâna Domnului era cu mine, întărindu-mă", față de LXX: „mâna Domnului a fost asupra mea, puternică".

3,15-21 Pericopa 3,15-21 este explicată de Grigore cel Mare în Omilia I,11. Începutul (cap. 1) este diferit în traducerea latinească față de cea grecească; acolo unde Septuaginta dă μετέωρος, „prin văzduh", Vulgata are o echivalare amplă a ebr. *Tēl 'abhībh*, „colina spicelor": *ad aceruum nouarum frugum*, „la movila roadelor noi". Interpretând roadele ca o referire la oamenii buni, Grigore cel Mare amintește un pasaj din Ieremia (2,3), în care Israel apărea ca „pârga Domnului" (*sanctus Israel Domino, primitiae frugum eius*, „Israel, sfânt pentru Domnul, pârga roadelor Lui"). După ce au trecut șapte zile (cap. 3), pe care Iezechiel le petrecuse în tristețe, simțind compasiune pentru poporul său (*maerens*, precizare absentă în LXX, care are ἀναστρεφόμενος, interpretat în LEH, pentru acest verset, ca „a trăi", „a locui"), a auzit din nou cuvântul Domnului. Cele șapte zile și le petrecuse, poate, în tăcere; două sunt argumentele aduse în favoarea acestei lecturi: impunerea tăcerii se transformă în hrană pentru vorbire (*quoddam nutrimentum uerbi est censura silentii*); în al doilea rând, mărturia versetului 3,7 din Ecleziastul, *tempus tacendi et tempus loquendi*, în care ordinea desfășurării acțiunilor este sugestivă (mai întâi tăcerea, abia apoi vorbirea). Dumnezeu îl pune pe Iezechiel să vegheze asupra casei lui Israel (cap. 4); termenul latinesc folosit este *speculator* (echivalentul grecesc este σκοπός), al cărui înțeles implică plasarea într-un loc înalt, pentru că, spune Grigore cel Mare, *non est enim speculator qui in imo est*, „căci nu este supraveghetor cine stă într-un loc jos". Interpretarea transferă „înălțimea" asupra planului moral: cel ce predică se cuvine să se ridice pe sine dedicându-se binelui și depășindu-i prin faptele sale virtuoase pe cei aflați în grija sa. ♦ Versetul 18 (cap. 9) este cercetat din două puncte de vedere: necredinciosul merită să moară, dar cel pus să vegheze are datoria de a-i arăta calea vieții și de a-l îndepărta de necredința lui. Dacă însă *speculator* tace, necredinciosul moare în nevrednicia sa, fără să poată beneficia de cuvântul pe care i l-ar fi spus cel rânduit să vegheze. Tăcând, acesta l-a menit morții pe necredincios, de aceea Domnul îl găsește vinovat pe paznic; *vide* Fp. 20,26-27. Vegheторul (cap. 11) rămâne însă fără vină pentru sfârșitul nelegiuitului dacă s-a străduit să-l smulgă morții. ♦ Versetul 20 (cap. 21) ridică o problemă de adecvare a discursului predicatorului (*id est*, „vegheторului") la momentul în care cei aflați în grija lui comit fapte rele: cel pus să vegheze are menirea de a le vorbi mai înainte ca ei să cadă în păcat, câtă vreme sunt încă oameni drepți (*iusti*)? Grigore cel Mare răspunde răspicat: predicatorul trebuie să vegheze pentru ca acela să nu cadă, să vorbească mai înainte ca acela să ajungă la piatra de poticnire (*offendiculum*).

3,22-27 Omilia I,12 a lui Grigore cel Mare explică finalul capitolului 3 (vv. 22-27) și primele trei versete ale capitolului următor. Primul capitol al omiliei reprezintă, după obiceiul autorului, o introducere cu caracter general. De data aceasta, atenția se concentrează asupra adevărului istoric atestat de cărțile sfinte în indicarea timpului sau a locului desfășurării unor episoade. Precizarea locului este interpretată în aceste cazuri ca diferențiere între poruncile superioare, care sunt transmise pe înălțimi, și cele menite mulțimii, care se dau într-un relief plan; urcarea pe munte este în același timp semnul lăsării în urmă a împovărării pământești a omului. Porunca de care ascultă Iezechiel aici (v. 22; cap. 2 al omiliei) este citită de Grigore cel Mare în perspectivă creștină: profetul este scos din mijlocul israeliților pentru a ieși în câmpie; câmpia poate fi văzută ca simbol al mulțimii neamurilor, pentru ca profeția să fie auzită în întreaga lume. Slava care îi apare lui Iezechiel (cap. 3) aici, în câmpie, este deopotrivă de maiestuoasă cu slava care îi apăruse pe malul Chobarului, în mijlocul israeliților, semn al transferării bunăvoinței divine. ♦ Lui Iezechiel i se cere să se închidă în casa sa (cap. 10), ca semn al faptului că predicatorul trebuie în egală măsură să meargă în mijlocul mulțimii (în câmpie), purtat de viziunea sa, pentru a duce lumină în ignoranță, și să se retragă în sine (închizându-se

în casă), pentru a se privi pe sine însuşi, fără să se lase pradă unei glorii trecătoare. De această casă a inimii, spune Grigore cel Mare (cap. 11), era vorba în Mc. 2,11: *tolle grabatum tuum et uade in domum tuam*, „ia-ţi patul şi mergi la casa ta": „patul" semnifică aici locul în care trupul îşi află odihna, iar „casa" este conştiinţa omului. ♦ Muţenia la care Dumnezeu îl constrânge pe profet îl pune la adăpost de vorbirea excesivă; profetul îi datorează Domnului supunerea absolută (cap. 15), şi atunci când i se cere să iasă în câmpie şi să intre în casă, şi atunci când i se cere să rămână mut şi să vorbească; Iezechiel îşi înfrânge propria voinţă pentru a se supune poruncilor divine. Grigore cel Mare desprinde patru interpretări distincte ale acestui verset. Uneori (cap. 16) puterea de a rosti cuvântul divin le este luată învăţaţilor din cauza răutăţii oamenilor care îi aud vorbind fără să îi asculte; alteori le este dăruită chiar unor oameni răi datorită celor buni care îi ascultă; uneori are rostul de a-i face mai buni şi pe învăţaţi, şi pe cei care îi ascultă; alteori, în sfârşit, nu sunt demni de cuvintele divine nici cei ce le rostesc, nici cei ce le aud. Cazul lui Iezechiel exemplifică prima dintre aceste situaţii; *vide* şi Fp. 22,18; 16,6. ♦ Versetul 27 (cap. 18) prezintă o diferenţă semnificativă de conţinut: traducerea latinească are *qui quiescit quiescat*, „cine stă liniştit (tăcut), să stea liniştit (tăcut)", faţă de varianta Septuagintei: ὁ ἀπειθῶν ἀπειθείτω. Fraza poate fi interpretată ca un îndemn la făptuiri bune, de îndată ce cuvintele adevărului ajung la urechile oamenilor; sau, dintr-o altă perspectivă (cap. 19), se poate referi la felul diferit în care ajung la oameni cuvintele: unii aud doar glasul care le vorbeşte, fără a-l lăsa să le pătrundă în inimi şi să-i smulgă dintre cele lumeşti; alţii stau deoparte fără a putea să se liniştească întru totul, fiind tulburaţi în continuare de treburile omeneşti.

4,1-3 Primele trei versete ale acestui capitol sunt cercetate de Grigore cel Mare în omilia care încheie cartea I din *Homiliae in Hiezechielem Prophetam* (I,12: vv. 3,22-4,3). Întregul pasaj este o reprezentare simbolică a asedierii şi căderii Ierusalimului (cap. 20). Imaginea terifiantă fusese pregătită de versetele precedente, pentru că purtarea răzvrătită a lui Israel cerea o pedeapsă pe măsură. Faptele istorice recognoscibile aici sunt îmbinate cu elemente misterioase, care nu îngăduie o transpunere literală în plan concret. Faptul că profetul îşi îndreaptă privirile către locuitorii asediaţi ai Ierusalimului arată că el nu se află de faţă, cu atât mai mult cu cât şi tigaia de fier aşezată între el şi cetate pare să se transforme într-un zid de fier, care separă impenetrabil. Lecţia pe care o extrage Grigore cel Mare (cap. 21) priveşte cele două feţe ale profeţiei lui Iezechiel: o parte a ei s-a împlinit în plan istoric, aşa cum asedierea Ierusalimului, în sens literal, a fost un fapt înregistrat de istorie; asediul Ierusalimului s-a împlinit însă şi în plan figurat, aşa cum sugerează cuvintele şi actele profeţiei. Din acest punct de vedere, este un asediu interior. Cărămida pe care şi-o luase Iezechiel (cap. 23), modelată din pământ, poate fi o aluzie la inima de pământ a celor pe care îi învaţă, străduindu-se să-i ridice la înălţimi celeste. Profetul desenează în inimile celor care îl ascultă viziunea păcii din înalturi (*uisio pacis supernae*), cetatea Ierusalimului, ca o răsplată ce îi aşteaptă în patria cerească (*retributio caelestis patriae*). Dacă prin cărămidă se înţelege inima celui de alături, atunci asediul (cap. 25) vine din partea ispitelor şi a păcatelor. Împrejmuirea pe care profetul o desenează pe cărămidă (cap. 26) este, pentru Grigore cel Mare, predica prin

care li se dezvăluie oamenilor în ce fel dorinţele lumeşti îi pot lua prin surprindere, găsindu-i nepregătiţi. Tigaia de fier (cap. 30) ridicată între cetate şi profet este pavăza de care are nevoie la vremea războinării (*ultionis tempus*; editorul Charles Morel, nota 1 *ad loc.*, subliniază că *ultio* este un termen biblic care trimite la judecata prin care Dumnezeu va restabili ordinea stricată de păcat; *vide* Ier. 51,6). Suferinţa prin care trece inima cuprinsă de focul spiritual aminteşte de o poruncă a Legii (Lev. 6,21-22): ofranda se înalţă cu miros plăcut Domnului (*in odorem suauissimum Domino*). Chipul sever pe care profetul trebuie să îl întoarcă spre Ierusalimul desenat pe cărămidă (cap. 31) este interpretat în spiritul severităţii pe care Siracidul (7,24) o recomandă părinţilor, sfătuiţi să nu li se arate fiicelor lor cu chipul vesel: *non ostendas hilarem facem tuam ad illas* (gr. μὴ ἱλαρώσῃς πρὸς αὐτὰς τὸ πρόσωπόν σου).

13 Origen se referă la cap. 13 în două omilii: Omilia III (dedicată versetelor 13,1.17-22 şi 14,1-8) şi Omilia II, care comentează secvenţa omogenă 13,1-19. Omilia III se concentrează, în prima sa parte, asupra expresiei *obfirma faciem tuam*, pe care i-a adresat-o Dumnezeu lui Iezechiel, *Sermo Dei*. ♦ Omilia II a lui Origen începe cu afirmaţia că nu există nici o specie de păcătoşi asupra căreia Scriptura să păstreze tăcerea (*nullam speciem peccatorum Scriptura reticet, de qua non doceat legentes*). Cuvântul Domnului (cap. 2) îi porunceşte lui Iezechiel să profeţească împotriva profeţilor mincinoşi, care rostesc după inima lor (*de corde suo*); textul latinesc din comentariul lui Origen (cap. 3) este diferit de versiunea Septuagintei: v. 3 *uae iis qui prophetant de corde suo, qui ambulant post spiritum suum*, „vai de cei care profeţesc după inima lor şi umblă după spiritul lor" (textul Vulgatei este diferit prin conţinutul său şi prin variantele sinonimice: *uae prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum et nihil uident*, „vai de profeţii nesăbuiţi, care îşi urmează spiritul şi nimic nu văd"). Sunt două păcate distincte, unul al inimii, celălalt, al spiritului. Profetul mincinos vorbeşte urmându-şi propriul său spirit, nu pe al lui Dumnezeu, el nu vede nimic „întru totul"; comentariul lui Origen aduce în sprijin termenul grecesc pentru lat. *omnino*, καθόλου, care lasă versetului un înţeles ambiguu: fie este pierdut din vedere ansamblul (καθολικά), privind dintr-o singură parte, fie (şi Origen înclină către această interpetare) ei nu văd absolut deloc, chiar dacă li se pare că văd dintr-o parte (*siue, quod ego melius reor, omnino non uident, licet sibi uideantur ex parte quadam uidere*). ♦ Cap. 4 cercetează sensul imaginii vulpilor din pustie. Vulpea este, spune Origen, un animal de nimic, viclean, de neîmblânzit, fioros (*uulpes animal nequam est, uersutum est, indomabile est, ferum est*). Vulpea apare în episodul războinării lui Samson împotriva neamurilor, la care trimite vulpi cu torţe aprinse legate de cozi, în număr de trei sute (*vide* Jud. 15,45).

13,17-22 După Origen, chipul pe care Iezechiel trebuie să-l îndrepte către israeliţi (cap. 1) este diferit de chipul lui obişnuit; există şi alte pasaje biblice care atestă existenţa unei feţe diferite de cea corporală (*alia facies praeter hanc corporis nostri faciem*): 2Cor. 3,18 arată că toţi oamenii au, în esenţă (*reuelatam*), acelaşi chip trupesc; la cei mai mulţi însă, chipul este acoperit, rămânând descoperit la foarte puţini. Stau cu faţa dezvelită (*vide* 2Cor. 3,16.18), gata să contemple slava lui Dumnezeu, cei care duc o viaţă fără pată, care au simţurile sănătoase şi credinţa adevărată. Faţa pe care Iezechiel este

îndemnat să o îndrepte împotriva fiicelor poporului său (v. 17) este simbolul trăsăturii fundamentale a sufletului nostru (*ista facies... est principale cordis nostri*); interpretarea arată că ceea ce este privit nu este văzut (*illud quod adspicitur non uidetur*). ♦ Detaliile din v. 18 (cap. 3) sunt interpretate de Origen ca referiri la grija excesivă pentru hrana trupului, fără nici o preocupare pentru trăsăturile spirituale, așa cum se spune și în Ps. 36,4 (*delectare in Domino et dabit tibi petitiones cordis tui*). Capul acoperit la orice vârstă (*amictus ad uelandum caput omnis aetatis*) este un păcat asupra căruia Origen se apleacă prudent, pentru că înțelesul versetului pare surprinzător. Cel care are încredere și este cu adevărat un bărbat (*qui fiduciam habet et uere uir est*) nu are acoperitoare pe cap, ci cu capul descoperit se roagă lui Dumnezeu și profețește, indicând printr-un semn al trupului, fără a fi nevoie să spună ceva, o realitate spirituală (*per signum corporalis rei etiam spiritalem latenter ostendens*): el arată în felul acesta că, așa cum capul nu îi este acoperit, nici inima nu îi este acoperită. Lui Iezechiel i se cere să se îndrepte împotriva fiicelor neamului său, fără să fie însă vorba și despre fiii care profețesc (*et potuit quidem dicere propheta: super filios populi tui qui prophetant*). Explicația lui ține de caracterul efeminat al tuturor celor ce poartă podoabe, astfel încât devine firească referirea la ei prin genul feminin. ♦ Versetul 22 (cap. 6) are în varianta latinească a omiliei lui Origen următoarea formă: *et ego non auertebam ad confortandas manus iniquorum*, „și Eu nu mă întoarceam ca să întăresc mâinile nelegiuiților" (diferită atât de Septuaginta, cât și de Vulgata). Dimpotrivă, profetesele mincinoase se întorc pentru a face mai puternice mâinile nelegiuiților.

14,1-8 Pericopa 14,1-8 este explicată în ultima parte a Omiliei III a lui Origen. În acest pasaj, viziunea lui Iezechiel se referă la preoți. Versetul 3, *uiri isti posuerunt cogitationes suas in cordibus suis, et poenam iniquitatum suarum posuerunt ante faciem suam* (cap. 7), este interpretat ca semnul pedepselor pe care oamenii și le pregătesc ei înșiși: nu Dumnezeu face pedepsele, ci toate câte le pătimim ni le facem singuri (*Deus non facit poenas, sed ea quae patimur ipsi nobis praeparamus*). ♦ Versetul 7 prezintă ușoare diferențieri în traducerea latinească (atestată de textul omiliei așa cum a ajuns la noi) față de Septuaginta, între care cea mai interesantă este dublarea termenului *homo*, „om" (reproducând de fapt semitismul care înseamnă „fiecare om"): *propter quod homo homo de domo Istrahel (sic) et de proselytis qui adueniunt in Istrahel, quicumque abalienatus fuerit*, „pentru că omul-om din casa lui Israel și prozeliții care vin în Israel, oricine se va fi înstrăinat...". Comentariul lui Origen arată că se poate întâmpla ca omul-om, care a fost creat ca om-om sau a devenit om-om prin felul în care a progresat el însuși, să se îndepărteze de Domnul, tot așa cum se poate îndepărta și un om drept (*iustus*, *vide* Iez. 3,20); dacă un astfel de om își pune gândurile în inima sa și pedeapsa pentru păcatele sale și-o pune dinaintea ochilor și vine la profet ca să-l întrebe despre Domnul, atunci chiar Domnul îi va răspunde, îndreptându-Și fața asupra lui.

14,12-23 Omilia IV a lui Origen este construită pe pericopa finală a capitolului 14 (12-23). Cuvântul divin îi vorbește lui Iezechiel despre un ținut care păcătuiește (*de peccatrice terra loquitur*). Origen explică în detaliu (cap. 1) prezența celor trei personaje în al doilea verset al pericopei, pornind de la observația că textul nu indică niște locuitori

ai unei cetăți ori vreo așezare care să se fi dovedit păcătoasă, ci pământul însuși (*terra*); el respinge echivalarea facilă dintre *terra* și orice se poate afla pe ea, fie oameni, fie așezări. Temeiul unei asemenea interpretări stă tocmai în desfășurarea textului, pentru că pedeapsa divină nu vine asupra oamenilor ori a așezărilor, ci asupra pământului însuși. Având o existență care îl face deopotrivă cu ființele vii, pământul poate avea în egală măsură calități și defecte și poate făptui deopotrivă fapte bune și rele. Origen mai dă însă o explicație: pământul poate fi văzut ca un simbol al sufletului omenesc, ca în parabola din Noul Testament, Mt. 13,3 *sq*. Pământul, văzut în felul acesta, uneori păcătuiește, alteori nu (*saepe peccat, saepe non peccat*). ♦ Cap. 4 aduce întrebarea firească a concomitenței, pe un pământ păcătos, a celor trei oameni virtuoși pe care îi include Iezechiel în viziunea sa: Noe, Daniel și Iov. Desfășurarea biblică îi plasează în epoci complet diferite: Noe este omul din vremea potopului, Daniel a trăit printre captivii din Babilon, iar Iov a trăit pe timpul patriarhilor și al lui Moise. Explicația pe care o găsește Origen ține de terminologie: așa cum un om face să se nască un alt om, tot așa Israel face să se nască Israel: Israel, pe vremea când era Iacob, a făcut să se nască poporul Israel (*Istrahel quippe cum esset Iacob, generauit populum Istrahel*); așa se face că în Scriptură se găsește sub numele de Israel fie un singur om, fie un popor întreg. Mai mult decât atât, nu numai Israel a făcut să se nască Israel, ci și Ruben l-a născut pe Ruben (*i.e.* tribul), Simeon l-a născut pe Simeon, Levi l-a născut pe Levi, toți cei din tribul lui Iuda au fost numiți Iuda, iar Scriptura folosește mereu apelativul Iuda pentru tribul lui Iuda. Revenind la cele trei nume din v. 14, este firească interpretarea că Noe a dat naștere lui Noe; numai că, pe de altă parte, Seth a fost al lui Noe, dar Cham nu a fost al lui Noe (*vide* Gen. 4,25; 5,31), pentru că nu semăna cu tatăl său. Și, de asemenea, nu toți fiii lui Avraam au fost ai lui Avraam, chiar dacă erau din aceeași sămânță, pentru că nu toți semănau cu Avraam, fiind păcătoși. Tot așa, cel ce seamănă la fapte cu Daniel este Daniel, iar cel ce imită răbdarea lui Iov devine Iov. ♦ Amenințările (cap. 8) au un conținut diferit. În prima amenințare, cu foametea (v. 14,14), Dumnezeu anunță că vor fi salvați numai Noe, Daniel și Iov; în cea de-a doua însă, unde sunt trimise fiarele, sunt menționați fiii și fiicele (v. 14,15). Origen interpretează v. 16 în două feluri: într-o abordare comună – *vide* Iez. 18,20.22.24 –, fiecare urmează să moară în propriul său păcat și va trăi după propria sa dreptate. Pe de altă parte, cum Noe, Daniel și Iov sunt salvați singuri, fără fiii ori fiicele lor, speranța toată trebuie să fie în Dumnezeu; *vide* Ps. 26,3: *si constiterint aduersum me castra, non timebit cor meum*. ♦ Către finalul omiliei, Origen se întreabă de ce numai trei oameni drepți sunt numiți aici. Un prim răspuns fusese dat cândva de un *Hebraeus* (la care mai face referire și în *In Ex. hom.* 11,4,39): Noe a fost un om atât de drept, încât i-a fost dat să vadă lumea de dinainte de potop (de dinainte de distrugere), lumea din timpul potopului (la vremea stricăciunii și a morții celor păcătoși) și va veni din nou la învierea tuturor păcătoșilor (*rursum uidebit mundum in resurrectione omnium peccatorum*). Noe a văzut așadar trei epoci (*tria tempora uiderit*). Daniel, la rândul său, avea o viață înfloritoare, în noblețe, în patria sa, mai înainte de robie; mai apoi a ajuns în Babilon și a fost făcut eunuc, după cum se poate înțelege din cartea sa; a trăit să vadă întoarcerea în Ierusalim. A văzut și el trei epoci: înainte de robie, în vremea robiei, după robie – atât de drept a fost (*talis iustus est*).

Ultimul dintre ei, Iov, a trăit în binecuvântarea lui Dumnezeu la început, apoi a căzut pradă încercărilor, a îndurat suferințe și cruzimi; în cele din urmă, bogățiile i-au fost uriașe și i s-au născut șapte fii și trei fiice (Iov 42,13). Cei drepți au parte de trei epoci: prezentul, apoi vremea schimbării, când va fi judecata lui Dumnezeu, și, a treia, viitorul, după învierea morților, când vor cunoaște viața cerească în Hristos (*tria uident iusti tempora, praesens, et commutationis quando iudicaturus est Deus, et futurum post resurrectionem morturum, id est uitae caelestis perpetuitatem in Christo Iesu*).

14,13-21 Origen explică în Omilia V pericopa 14,13-21. Foametea (*fames*) trimisă ca pedeapsă (cap. 1) pentru pământul cel păcătos (*peccatrix terra*) fusese interpretată în omilia precedentă (Omilia IV, cap. 7-8). Celelalte două pedepse anunțate sunt sabia (*romphaea*) și moartea (*mors*). La început nu sunt amintiți fiii și fiicele, însă ei apar menționați în a doua și a treia amenințare divină. Sabia care se transformă în instrument al pedepsei este văzută de Origen ca elementul a cărui proprietate esențială este de a tăia și a despărți; este însă dureroasă chiar simpla atingere a lamei de sabie. O pedeapsă prin sabie devine astfel dublă. Pasajul fundamental pe care îl aduce în sprijin este faimosul verset din Geneză (3,24): *statuit igneam romphaeam et Cherubin custodire uiam ligni uitae*. Sabia de foc aduce o îndoită vătămare, pentru că taie și arde (*dum adurit et diuidit*). Pilda tratamentelor medicale aduce însă din nou în discuție efectele pozitive ale unor proceduri care aparent sunt dureroase și, prin aceasta, negative. Rănile vechi au uneori nevoie ca medicul să taie și să ardă locul cangrenat. În această succesiune de imagini introduce Origen versetele Mt. 10,34 (*non ueni mittere pacem super terram, sed gladium*) și Lc. 12,49 (*ignem ueni mittere super terram, et utinam ut ardeat*). Hristos aduce deopotrivă sabia și focul, și botează cu sabie și foc. Dumnezeu pedepsește ca un părinte, îndepărtând păcatul din inimile oamenilor. Foametea pe care o trimite pe pământ (cap. 2) nu este aducătoare de moarte, tot așa cum sabia nu omoară întotdeauna. Chiar în pedepsele cele mai grele, există oameni ca Noe, Daniel sau Iov care sunt salvați. O pedeapsă (cap. 3) împătrită va trimite Dumnezeu nu asupra pământului, ci asupra Ierusalimului: sabia, foametea, fiarele și moartea (*quattuor uindicatas Meas pessimas, romphaeam et famem et bestias pessimas et mortem immisero*). Pentru pământul care păcătuiește este de ajuns o singură pedeapsă; pentru Ierusalimul păcătos este însă nevoie de patru pedepse, deodată. Ierusalimul este (cap. 4) locul în care trăim cu toții, cu care ne identificăm (*Hierusalem sumus*): dacă viața pe care o ducem este trăită rău, atunci meritām pedeapsa împătrită; dacă trăim după cuviință, suntem Ierusalimul care se odihnește la sânul Domnului (*illa Hierusalem quae in Dei sinu requiescit*). Ca și în cuprinsul pământului, în Ierusalim sunt deosebiri mari dintr-o parte într-alta. Căci toți cei care au ascultat cuvântul lui Dumnezeu, dar l-au încălcat, merită să fie pedepsiți, numai că fiecăruia pedeapsa i se dă pe măsură. De pedeapsa cea mai grea are parte cel ce se află în capul Bisericii și greșește; credinciosul (*fidelis*) merită mai puțină îngăduință decât catehumenul (*catechumenus*), laicul (*laicus*) este mai degrabă iertat decât diaconul (*diaconus*), diaconul – decât preotul (*presbyter*). Origen continuă echivalarea dintre Ierusalim și oamenii de pretutindeni amintind că cetatea era a tribului lui Beniamin și că acolo se aflau preoții templului și leviții (*et sacerdotes templi, et leuitae*). Toate cele patru pedepse s-au abătut asupra cetății, dar ele nu au fost deopotrivă pentru locuitorii ei.

15,1-4 Origen explică pericopa 15,1-4 în finalul Omiliei V, pornind de la aspectul de parabolă al acestei secvențe din cartea lui Iezechiel (*in parabola audierit propheta*): această caracteristică îi lasă libertatea de a se referi numai la înțelesul parabolei, fără a urma cursul versetelor. Vița-de-vie este, datorită fructului său, mai presus de toate celelalte – lemnul ei, spune Origen, este mai demn de cinstire decât celelalte lemne (*lignum uitis... in frustu est honorabilius lignis omnibus*); cu toate acestea, este mai nefolositor decât toate celelalte în restul întrebuințărilor (*sic ad cetera opera inutilius omnibus lignis est*). Din lemnul viței nu se poate face nici măcar un vas, oricât de umil. De aceea cuvântul lui Dumnezeu spune că, așa cum i se cuvine mai multă cinstire decât tuturor, vița va fi socotită mai prejos de toate (*sic ab omnis inferior iudicetur*). Se înțelege de aici că cei care au avut parte de cuvântul Domnului sunt mai demni de cinstire decât toți ceilalți și sunt așezați cumva într-o ierarhie a viței (*quocumque modo in uineae positos dignitate*), purtând strugurii mântuirii (*fructus botros salutis*); *vide* Ier. 2,21 (*ego uero te plantaui uineam fructiferam, totam ueram*); Is. 5,7 (*uinea Domini domus Istrahel*); Ps. 79,9 (*uineam de Aegypto transtulisti*); Ier. 2,21 (*quommodo conuersa es in amaritudinem, uitis aliena?*). Pasajul din cartea profetului este interpretat de Origen în strânsă legătură cu In. 15,1 *sq.*: Hristos este *uitis*, Tatăl este *agricola*; mlădițele care poartă rod sunt lăsate, pentru ca strugurii să crească mari; cele sterpe sunt tăiate și aruncate în foc.

16,2-16 Origen, în Omilia VI, explică pasajul Iez. 16,2-16. Partea introductivă a omiliei (cap. 1) este un elogiu al profeților, care s-au încrezut total în Dumnezeu, fără să se teamă de ce ar putea suferi de pe urma oamenilor din jurul lor. Isaia este cel dintâi pe care îl admiră, cu precădere pentru curajul de a rosti cuvântul divin (Is. 1,10.11). Admirația pentru Iezechiel se datorează fidelității cu care a făcut cunoscut cuvântul Domnului, arătându-i Ierusalimului nedreptățile pe care le făptuise și avertizându-l ce îl așteaptă. ♦ Vorbele pe care le-a adresat Ierusalimului au fost dure, punându-i dinainte imaginea purtării desfrânate (*fornicationis illam arguit... diuaricauerit pedes suos omni transeunti*; Iez. 16,15.25); profetul și-a ridicat glasul rostind invective și blesteme; fiind încredințat că împlinește voința lui Dumnezeu, era pregătit fie să moară, fie să trăiască, vorbind cu curaj. Iezechiel (cap. 3) hotărăște să-i vorbească Ierusalimului. La origine, soarta cetății este plină de promisiuni, întrucât crede în Dumnezeu, dar o dată ce păcătuiește, suportă pedeapsa: tatăl ei nu mai este Dumnezeu, ci un amoreu (*pater enim eius Amorrhaeus, iam non Deus*); o dată ce păcătuiește, nu-i mai este tată Sfântul Duh, ci are ca mamă o hitită (*quamdiu non peccauit, pater eius Spiritus sanctus fuit; quando peccauit, mater eius facta est Chettaea*). Era descendentă din Avraam, Isaac și Iacob, dar, o dată ce a păcătuit, rădăcina i-a fost canaanită (*quando peccauit, radix eius Chananaea facta est*). Cum păcatele Ierusalimului sunt multe, profetul îi află cetății trei origini, nu doar două. În Geneză (15,20), Dumnezeu enumeră șapte neamuri pentru locul în care îi așază pe fiii lui Israel: *in terram Chananaeorum, et Chettaeorum et Amorrhaeorum et Pheresaeorum et Euaeorum et Gergesaeorum et Iebusaeorum* (versetul din Geneza prezent ca argument în versiunea latinească a omiliei lui Origen este diferit atât de Septuaginta, cât și de Vulgata). ♦ Versetul 4 (cap. 4) prezintă de asemenea unele diferențe de conținut în raport cu Septuaginta și de sinonimie în raport cu Vulgata: la Origen este citat: *in qua die nata es... non est excissus umbilicus tuus*, „în ziua în care

te-ai născut... nu ţi-a fost tăiat buricul" (precizând că acesta este conţinutul versetului în textul ebraic), iar în Vulgata este: *in die ortus tui, non est praecisus umbilicus tuus*, „în ziua naşterii tale nu ţi-a fost retezat buricul". *Vmbilicus* este, aşa cum se vede şi din Iov 40,16, un simbol al forţei fizice: forţa balaurului stă în buric, iar puterea îi vine de deasupra buricului pântecelui său (*uirtus eius in umbilico et fortitudo eius super umbilicum uentris*). Echivalarea răului cu *umbilicus* ţine de identificarea principiului răului cu zona şalelor, a zămislirii (*nec dubium, nam principium malorum omnium in lumbo uersatur... quia in lumbo semina humana collecta sunt*). Forţa răului care acţionează împotriva bărbaţilor stă în şale (*aduersum masculos uirtus eius in lumbo est*), iar împotriva femeilor – este cea din buricul pântecelui (*aduersum feminas uirtus eius in umbilico uentri est*). Formulările acestea, observă Origen, sunt echivalările discrete pe care le oferă Scriptura pentru organele genitale bărbăteşti şi femeieşti. El extrage de aici referirea la circumcizie, pentru bărbaţi, şi la retezarea cordonului ombilical la femei, dacă sunt virtuoase; dacă ele se scufundă însă în păcat, atunci buricul nu este tăiat (*si uero peccauit, non est umbilicus eius abscisus*). Mai departe, Origen se raportează la Septuaginta; expresia „nu ţi-au legat sânii" (*non alligauerunt ubera tua*) aminteşte de Cântarea Cântărilor, unde sânii sunt simboluri pentru gânduri şi putere de înţelegere (v. 1,1: *bona ubera tuum super uinum*). Ierusalimul păcătos (cap. 5) nu fusese spălat în apă, ca să fie salvat (*aqua non es lota in salutem*); Origen vede aici o trimitere la apa botezului, care nu este însă o garanţie a salvării. Sarea (cap. 6) este numită aici pentru că Ierusalimul nu a fost demn de sarea Domnului: sarea este un simbol al harului divin (*grande opus est insaliri; qui sale conditur, gratia plenus est*). Ierusalimul cel păcătos din viziunea lui Iezechiel nu avusese parte nici de scutece. Interpretarea lui Origen conturează imaginea sufletului care renaşte (*anima renascens*) şi este de îndată înfăşurat în scutece, tot aşa cum fusese înfăşat şi Hristos la naştere (*vide* Lc. 2,7.12); cel născut în felul acesta, din nou, pentru Hristos, doreşte laptele curat al spiritului (*in Christo renascentem, rationale et sincerum lac desiderare*). Pentru că nu a meritat nici unul din toate aceste gesturi care simbolizează grija (cap. 7), Ierusalimul din viziunea profetică (simbol al oamenilor păcătoşi) a fost aruncat în câmp, departe de Dumnezeu şi de Biserica Lui (*proiciamur a te et ab Ecclesia tua in faciem campi*). Bunăvoinţa divină face ca părăsirea să nu fie totală: Dumnezeu trece pe lângă cel păcătos, nevoind să-l lase în uitare. Întinarea cu sânge (cap. 8) aminteşte de pământul care este pângărit de vărsarea de sânge. Bunăvoinţa divină şterge însă chiar şi păcatul cel mai mare, iar Ierusalimul are parte de viaţă, de creştere şi de înmulţire: căci măreţia înseamnă creştere, care duce totodată la înmulţire: *per id quod crescimus, et multiplicamur*. Cetatea devine din nou înfloritoare, iar semnele sunt vizibile (v. 7: *mammae tuae erectae sunt, et capillus tuus exortus est*). Pentru a doua oară, bunăvoinţa divină trece pe lângă ea; traducerea latinească este diferită de textul Septuagintei (v. 8): acolo unde aceasta din urmă are καιρὸς καταλυόντων, „vremea celor ce au răgaz", traducerea latinească atestă *tempus tuum et tempus deuertentium* (iar Vulgata are aici: *et ecce tempus tuum, tempus amantium*). Inul subţire (cap. 10) din v. 10 (*et praecinxi te bysso*) este un simbol al adevărului şi al adevăratei neprihăniri. Coroana de slavă din v. 12 (*et corona glorificationis super caput tuum*) este simbolul desăvârşirii în căutarea adevărului. Dumnezeu se îngrijeşte aşadar de Ierusalim (de om) dându-i hrană aleasă (*alit... delicatis cibis*), care nu este simpla hrană de care are nevoie pentru a trăi, ci mult mai mult: *vide* v. 13: *similam et mel et oleum manducasti*. Frumuseţea îi creşte, dar îi cresc deopotrivă păcatele. Veşmintele (cap. 11) din v. 16 sunt simboluri ale scrierilor sacre şi ale înţelesului lor (*et sensus qui est in eis*). Ereticii au destrămat hainele, le-au cusut vorbă lângă vorbă, au alăturat cuvânt la cuvânt, dar nu au păstrat înţelesul (*sed non cum opportuna aptaque iunctura*). Rezultatul a fost că şi-au creat simulacre necurate (*impia... simulacra*), la care au început să se închine şi pe care le-au cultivat (*et fictam suscipere disciplinam*).

16,16-30 Pericopa 16,16-30 este explicată de Origen în Omilia VII. Lista păcatelor săvârşite de Ierusalim (cap. 1) are rostul de a-l întări pe cel care ascultă. Pilda pe care o dă Origen e luată din experienţa gospodăriilor: stăpânul care îl mustră, dinaintea tuturor sclavilor, pe unul care a greşit îi dă în acelaşi timp un avertisment unui sclav de curând intrat în gospodăria sa. Reluând observaţia din finalul omiliei precedente, Origen aminteşte că hainele sunt simbolul Scripturii. Toate podoabele de preţ le avem din scrierile sacre; dacă le schimbăm înţelesul, atunci vătămăm cuvintele sacre şi schimbăm realităţile divine în alte imagini. Instrumentele gloriei noastre (*uasa gloriationis nostrae*) sunt Legea şi Profeţii. Tămâia (v. 18) este un simbol (cap. 4) al rugăciunilor sfinţilor, *Scriptura docente didicimus quia sanctorum oratio sit incensum*. Untdelemnul este o referire la elementul prin care a fost uns Omul, untdelemnul lui Hristos şi al sfintei învăţături. Pâinile sunt simboluri ale adevărurilor înscrise în Scripturi. Sacrificarea (cap. 5) fiilor şi fiicelor este semnul că cei care primiseră credinţa au fost înstrăinaţi, căzând pradă ereziilor. Fiii egiptenilor (cap. 8) reprezintă forţele contrare. Desfrânarea cu ei a fost o provocare a mâniei lui Dumnezeu, care îşi întinde mâna asupra Ierusalimului, în semn de pedeapsă. Egiptenilor li s-au adăugat fiii lui Assur, într-o înseriere de păcate de soiuri diferite; *vide* Ef. 6,12. Desfrânarea întreită pe care o menţionează Iezechiel în v. 30 (cap. 10) este interpretată de Origen ca o desfrânare a trupului, a inimii şi a spiritului (*fornicationem carnis et animae et spiritus*); pe de altă parte, întreita neprihănire (*qui uero tripliciter castus est*) apare în 1Tes. 5,23, cu referire explicită la spirit, inimă şi trup: *integrum spiritum uestrum et animam et corpus sine querela*.

16,30-33 În Omilia VIII, explică pericopa 16,30-33. Lupanarele (cap. 2) de la fiecare capăt de drum (*lupanar... in capite omnis uiae*) sunt interpretate de Origen într-o altă perspectivă spaţială: la intrarea în toate drumurile; în felul acesta, păcatul este îndoit. Drumurile sunt simboluri ale căilor Domnului, pe care oamenii trebuie să se îngrijească să le respecte. Moise este o asemenea cale şi, tot aşa, fiecare dintre profeţi. *Meretrix Hierusalem* (cap. 2), instalându-se la fiecare intrare de drum, îl cerceta pe cel ce intra întâia dată în Biserică, având doar primele elemente ale credinţei şi fiind lipsit de experienţa riturilor sacramentale. Origen explică aici termenul *fornicatio*, „desfrânare", care apare frecvent în scrierile sacre. *Ecclesiastici* – care sunt, în Biserică, învăţătorii – se îngrijesc să ţină nepângărite deprinderile, atât ale lor, cât şi ale credincioşilor lor; prin aceasta, ei întăresc casa Domnului, iar lucrarea lor este zidirea lui Dumnezeu (*et opus eorum aedificatio Dei est*). Ereticii zidesc lupanare pe toate drumurile. Scriptura avertizează însă asupra primejdiilor ce vin dinspre casele de plăceri: *mel enim distillat de labiis mulieris meretricis* (Prov. 5,3).

16,45-52 Origen explică secvența 16,45-52 în Omilia IX. El atrage mai întâi atenția (cap. 1) că începutul profeției de față (originea Ierusalimului din ținutul Canaanului, din tată amoreu și mamă hitită) și pericopa de față au un înțeles diferit, ele nefiind variațiuni ale unei teme unice. Aici nu mai este menționată rădăcina canaanită, iar adresarea se face la plural. Multitudinea este locul în care se produc schismele, ereziile, disensiunile – multitudinea apare acolo unde sunt păcatele (*ubi peccata sunt, ibi est multitudo, ibi schismata, ibi haereses, ibi dissensiones*); dimpotrivă, virtutea este locul unității (*ubi autem uirtus, ibi singularitas, ibi unio*). Originea tuturor relelor este, în formularea explicită pe care o oferă aici Origen, multitudinea, în vreme ce originea binelui este retragerea departe de mulțime, într-o viață solitară. Atunci când cetatea Ierusalimului era la începutul vieții sale de păcate, ea nu avea încă o soră mai mare, Samaria, și nici o soră mai mică, Sodoma (*soror uestra senior Samaria... et soror tua iunior... Sodoma*; Vulgata nu face diferențierea de număr, înregistrând aici, spre deosebire de Septuaginta, *soror tua maior... soror autem tua minor...*); pe măsură ce a înaintat în greșelile ei (*cum uero processit in scelere*), s-a găsit în mijlocul celor două surori ale sale. Origen explică aici că schisma și separarea poporului a făcut să apară Samaria. Păcatul Samariei (cap. 2) este orgoliul. Păcatele sunt de grade diferite, dar, fără îndoială, cel mai mare dintre toate este cel care l-a făcut pe diavol să cadă – *vide* 1Tim. 3,6 (*elatus in iudicium incidat diaboli*). Orgoliul este păcatul care le întrece pe toate (*superbia peccatis omnibus maior est*), este păcatul de căpătâi al diavolului (*ipsius diaboli principale peccatum*). Îndreptățirea (cap. 3) pe care păcatele Ierusalimului o acordă Sodomei și Samariei face ca omilia lui Origen să aducă în prim-plan figura Anticristului, pentru că acesta singur poate îndreptăți păcatul cel mai mare, care devine inferior prin comparație (*sic est quiddam iustificandus ab Antichristo qui ad illum comparatur et illius iniquitate ac sceleribus minor repperitur*). Pe de altă parte, așa cum nedreptatea îndreptățește (*iniquitas iustificat*), tot așa și dreptatea condamnă (*quemadmodum dicatur condemnare iustitia*). Așa cum nedreptatea unui om devine dreptate în comparație cu un altul mai păcătos decât el, tot așa dreptatea unui om devine nedreptate în comparație cu altul mai bun decât el. Acesta este înțelesul Psalmului 142 (v. 2): *non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens*. Chiar dacă au fost oameni drepți, Avraam, Moise sau alți bărbați de seamă nu sunt drepți în comparație cu Hristos (*lux eorum cum eius luce composita tenebrae repperiuntur*). Orgoliul nu este singurul păcat al Sodomei (cap. 5): plină de belșugul ei, nu a dat ajutor celui nevoiaș (v. 49), ci s-a fălit (v. 50). ♦ În Omilia X, explică pericopa 16,53--63. Termenul care domină acestă secvență este rătăcirea, *confusio*. Pedeapsa (cap. 2) primită este meritată, pentru că prin actele ei a îndreptățit păcatele altora, ce par mai mărunte. Fiecare își primește pedeapsa după măsura păcatului său. Singurul care poate judeca păcatele este Dumnezeu, pentru că numai El vede limpede. Versetul 55 aduce însă o îndreptățire chiar din partea Domnului, pentru că mânia Lui este provocată de păcatele Ierusalimului (*uide e contrario satisfacientem Deum et quodammodum per haec uerba testantem quia iram ipse non habeat, sed peccator sibi ad iram concitet Deum*).

17,1-7 În introducerea omiliei următoare (XI, cap. 1) Origen abordează subiectul acuității simțurilor, cu atât mai fine cu cât organele respective sunt mai bine folosite. Deprinderile fizice nu sunt însă importante pentru atingerea vieții veșnice. Dimpotrivă, exercitarea simțurilor sufletești este o cale de apropiere de cele cerești, tot așa cum reprezintă și un bun sprijin pentru viața lumească. Enigmele și parabolele din scrierile sacre au tocmai rostul de a-i deprinde pe oameni să pătrundă dincolo de cuvinte, îndepărtându-se de păcatele trupului, pentru a cuprinde adevărul și a-și îndrepta într-acolo cursul vieții. ♦ Vulturul cel mare (cap. 2) este descris ca având gheare multe (*plena unguibus*) sau, după alți traducători, așa cum observă Origen, „cu multe pene" (*plena plumis*). Nu doar prin descrierea sa este impresionant, ci și prin acțiunea pentru care se pregătește: el are de gând să intre în Liban. Vârfurile de cedru pe care le-a rupt de acolo le-a dus în țara Canaanului, în cetatea pe care Septuaginta (din nou Origen observă deosebirile de traducere) o indică prin lat. *muratam*, „cu ziduri", iar la alți traducători apare ca: *negotiatorum*, „a negustorilor", sau *negotiatricem*, „neguțătoare", sau *translatorum*, „de comercianți". Vița care a răsărit este slabă și măruntă. Când apare un al doilea vultur, vița se îndreaptă spre el, rupându-și alianța dintâi, cu copacul spre care se înclinase la început. Interpretarea tradițională, la care face referire aici Origen, este echivalarea primului vultur cu Nabucodonosor, *rex Babylonis*, care a intrat în Liban (*id est Hierusalem*) și a luat din ramurile din vârf (*id est regem Hierusalem et principes eius*) și le-a dus în țara Canaanului (*scilicet in Babylonem*). El i-a așezat pe fiii lui Israel, captivi, și i-a statornicit pe pământul acesta. Mai apoi însă, după mlădița regală, a mai fost adusă o mare mulțime, care a devenit o viță-de-vie, mai puțin viguroasă decât fusese mai înainte, în via Domnului. Atunci a izbucnit războiul dintre *Pharao*, regele Egiptului, și Nabucodonosor, regele Babilonului. Poporul, care își avea regii săi și vlăstarele sale nobile, s-a folosit de prilej pentru a se scutura de jugul lui Nabucodonosor: s-a îndreptat înspre al doilea vultur, Faraonul. Dumnezeu nu îi dăduse însă în mâna Faraonului, ci într-a lui Nabucodonosor: de aceea s-a abătut asupra lor mânia divină și au ajuns să sufere amarnic de pe urma îndărătniciei lor.

17,12-24 Cap. 2 al Omiliei reia istoria reală la care se referă parabola (Nabucodonosor a ajuns la Ierusalim, de unde i-a luat în robie pe Sedekias, regele Iudeei, pe principii din jurul lui și o parte a poporului, ducându-i pe toți în Babilon), repovestind-o apoi în sens figurat. Dacă cei ce conduc Biserica păcătuiesc, atunci îi dau lui „Nabucodonosor" prilejul de a intra în cetatea sfântă și de a lua robi. Cei înfrânți sunt duși în Babilon, dar nu în locul aflat undeva pe pământ, ci în Babilonul sufletului (*non in locum amplum alicuius terrae, sed in Babylonem animae, id est confusionem*), adică într-un loc al confuziei. ♦ Omului îi este cu neputință (cap. 3) să rămână în afara unei alianțe: omul care are în sine alianța cu Dumnezeu nu se poate alia cu Nabucodonosor; dacă însă omul respinge alianța cu Dumnezeu încălcând poruncile divine, atunci acceptă alianța cu Nabucodonosor. Cea dintâi este o alianță în binecuvântare, cealaltă – în blestem (*Deus in benedictione nobiscum testamentum facit, Nabuchodonosor uero testamentum suum in maledictione constituit*). Dumnezeu a vrut însă ca alianța lui Israel să fie blestem la Nabucodonosor (*testamentum Istraheli maledictionem esse apud Nabuchodonosor*), iar pentru că regele Ierusalimului a voit să încalce alianța cu Nabucodonosor și și-a trimis solii în Egipt, pentru a se alia cu Faraon, cuvântul divin a hotărât (v. 15): „nu se îndreaptă, nu va fi salvat", *non dirigit, non saluabitur*.

28,12-13 Origen explică pericopa 28,12-23 în Omilia XIII. De la bun început (cap. 1), Origen impune interpretarea simbolică a profeției împotriva mai-marelui din Tyr, pentru că acesta, om fiind, nu putea fi în mijlocul heruvimilor, în grădina lui Dumnezeu. Versetul 13 apare (cap. 2) în traducerea latinească atestată la Origen într-o formă diferită de cea a Septuagintei: *in deliciis paradisi Dei tui inquinatus es.* Podoabele de pietre prețioase (cap. 3) își găsesc cu greu o interpretare: Origen crede că fiecare piatră simbolizează altceva, în funcție de natura ei, de culoare și de proprietăți; abia după o asemenea cercetare poate fi interpetat pasajul în întregime, înțelegând de ce anume fusese aleasă fiecare piatră în parte. El regăsește aceleași douăsprezece pietre prețioase, înseriate în aceeași succesiune ca și cea comentată aici (diferită totuși de cea a Septuagintei), în Apocalipsă (21,10); acolo ele sunt menționate în legătură cu porțile Ierusalimului ceresc.

40,1-3 Prima omilie din cea de-a doua serie pe care Grigore cel Mare a dedicat-o cărții profetului Iezechiel (Omilia II,1) explică pericopa 40,1-3. Profeția care urmează să fie rostită (cap. 1) are un conținut misterios, dar cadrul ei este riguros din punct de vedere cronologic. Planul acestei cetăți (cap. 3) nu poate fi înțeles în litera lui (*iuxta litteram*): dimensiunile indicate de Iezechiel nu își corespund unele altora, poarta sau pilaștrii fiind supradimensionați față de construcția întreagă. Înțelesul este însă de ordin spiritual, chiar și atunci când sunt indicate elemente inteligibile la nivelul istoriei. În interpretarea lui Grigore cel Mare, indiciul clar al dimensiunilor strict simbolice este faptul că „mâna Domnului" nu l-a dus pe Iezechiel „acolo", într-un loc anume, ci într-o arătare, în vedeniile Domnului (*adduxit me illuc in uisionibus Domini*). Profetul este dus pe un munte înalt (cap. 4), care îl simbolizează, pentru Grigore cel Mare, pe mijlocitorul dintre Dumnezeu și oameni, Hristos-Omul. Versetul 2 (cap. 5) aduce însă un argument în sprijinul lecturii simbolice a viziunii lui Iezechiel: textul nu precizează că ar fi fost vorba de o zidire de cetate, ci aproximează: „ca o zidire de cetate" (*quasi aedificium ciuitatis*); în felul acesta, profetul face ca atenția celor ce-l ascultă să se concentreze asupra unui edificiu spiritual – *vide* Ps. 121,3. Versetul 2 are în traducerea latinească un element suplimentar (*ad Austrum uergentem*, „întoarsă spre miazăzi"), pe care Grigore cel Mare îl interpretează simbolic: în mod tradițional, vântul de miazăzi (*Auster*) este asociat cu Sfântul Duh; dimpotrivă, vântul de miazănoapte (*Aquilon*) îl indică adesea pe diavol; cel dintâi este un vânt cald, al doilea este rece. ♦ Bărbatul din viziunea lui Iezechiel (cap. 8) are același simbolism ca și muntele pe care a fost dus profetul: Hristos. El pare de bronz (cap. 9) pentru că acesta este un metal dur și de o sonoritate puternică. Natura Lui omenească a căpătat tărie, *vide* Rom. 6,9, iar glasul Lui a fost puternic ca răsunetul bronzului. Omul acesta avea în mână (cap. 10) o sfoară de in (*et funiculus lineus in manu eius*); Grigore cel Mare discută diferența de lecțiune față de Septuaginta: „sfoară de zidar" (*funiculus caementariorum*, gr. σπαρτίον οἰκοδόμων). Varianta LXX permite echivalarea zidarilor, a celor ce construiesc casele, cu învățătorii cei sfinți (*sancti doctores*), care, în planul realității spirituale, așază sufletele alese ca pietre vii în zidirea cerească; toate învățăturile Părinților, ale profeților, ale apostolilor, ale urmașilor apostolilor, nu înseamnă altceva decât o construcție ce se înalță în fiecare zi. Zidarii folosesc sfoara pentru ca zidul pe care îl construiesc să fie egal și vertical; dacă o piatră este adâncită, ei o scot în afară, iar dacă este ieșită, ei o împing înăuntru. Grigore cel Mare preferă însă varianta *funiculus lineus*, pe care o consideră identică celei ebraice. Sfoara de in este mai fină decât sfoara făcută din orice alt material, de aceea simbolizează o propovăduire subtilă, spirituală. Legea nu putea fi văzută ca o sfoară de in, pentru că un popor aspru nu putea fi domolit cu o propovăduire subtilă: Legea pedepsea faptele, nu și gândurile păcătoase; *vide* Mt. 5,27-28. ♦ Prăjina de măsurat (cap. 11), prin termenul folosit pentru a o desemna (*calamus mensurae*, gr. κάλαμος μέτρου), amintește de instrumentul cu care se scrie, fiind în felul acesta un simbol al celor ce scriu. Bărbatul din viziunea lui Iezechiel, pe care Grigore cel Mare îl interpretează ca Hristos, ține în mână *calamus*, pentru că vrea ca învățătorii să păstreze în scris cuvintele Sale. Cineva care stă la poartă (cap. 15) se află înăuntru, dintr-o parte, iar din cealaltă parte se află în afară. Întrupat printr-un mister divin, Hristos s-a păstrat în fața oamenilor de parcă ar fi fost la poartă, fiind vizibil prin natura Sa omenească și de nevăzut prin natura Sa divină.

40,4-5 Grigore cel Mare își începe Omilia II,2 cu o mărturisire de umilință în fața misterelor textului sacru, care i se dezvăluie în prezența fraților săi; cap. 1 este o mărturie prețioasă pentru o lectură biblică făcută în comun, cu precădere în context liturgic (*vide* E. Gandolfo, *Omelie su Ezekiele, apud* Charles Morel, *ad loc.*). Lectura în intimitate și lectura publică își au fiecare rostul său, una fiind menită perfecționării sinelui, cealaltă – îndrumării mulțimii. ♦ Ochii și urechile (cap. 2) sunt nu numai organe ale simțurilor fizice, ci și – pentru cei ce ating cunoașterea spirituală – instrumente prin care pot percepe realitățile invizibile, auzind o laudă a lui Dumnezeu rostită fără glas (*laudem Dei sine sono audiunt*). ♦ Porunca pe care o primește Iezechiel de a-și rândui inima (cap. 4) prezintă o ușoară deosebire între cele două versiuni: *pone cor tuum in omnia quae ego ostendam tibi*, „pune-ți (rânduiește-ți) inima în toate cele pe care ți le voi arăta", față de textul grecesc: „rânduiește-ți în inimă toate câte ți le arăt". ♦ Zidul care i se arată lui Iezechiel (cap. 5) este interpretat de Grigore cel Mare cu simbolistica tradițională: Hristos întrupat, văzut ca un zid puternic de apărare; *vide* Is. 26,1. ♦ Prăjina de măsurat din mâna bărbatului (cap. 7) semnifică, așa cum arătase Grigore cel Mare în omilia precedentă, scrierile sfinte: cu ele își măsoară oamenii toate faptele vieții, aflând dacă au mers mai departe, apropiindu-se de ținta lor, sau au rămas în urmă. Măsura aceasta se află în mâinile omului din viziunea lui Iezechiel, fie ca semn al faptului că textul sacru este în puterea Celui ce mijlocește între Dumnezeu și oameni, fie pentru că El a împlinit ceea ce stătea scris. Prăjina avea lungimea de șase coți și o palmă (*calamus mensurae sex cubitorum et palmo*; Septuaginta oferă aici o variantă cu referire la o măsură diferită, cotul mare sau cotul sacru, mai lung cu patru degete decât cotul obișnuit). Grigore cel Mare își concentrează comentariul asupra celui de-al șaptelea cot, incomplet, al lungimii, care are o simbolistică diferită față de cei șase coți întregi: scrierile sfinte dau învățături pentru două tipuri distincte de viață, cea activă și cea contemplativă. Cei șase coți întregi simbolizează viața activă, tot așa cum Dumnezeu și-a încheiat lucrarea în ziua a șasea (*vide* Gen. 2,1). Palma care se adaugă măsurii celor șase coți este parte din ziua a șaptea, fără a fi însă întreagă, este doar o parte dintr-un cot: oamenii își duc până la capăt viața activă, dar ating doar în parte viața contemplativă. Lățimea și înălțimea zidului din față (cap. 15) sunt egale cu o prăjină; lățimea se referă, în interpretarea lui Grigore cel Mare, la iubirea față de aproapele, iar înălțimea sugerează cunoașterea lui

Dumnezeu. Amândouă au însă aceleaşi dimensiuni, iar înţelesul este acesta: cu cât un suflet cuprinde mai multă iubire pentru aproapele său, cu atât se înalţă spre cunoaşterea lui Dumnezeu.

40,6-8 Grigore cel Mare explică în Omilia II,3 pericopa 40,6-8. Primul verset al secvenţei (cap. 1) este lipsit, în varianta latinească, de precizarea treptelor parcurse la intrarea pe poartă (*et uenit ad portam quae respiciebat uiam orientalem, et ascendit per gradus eius*, „şi a venit la poarta care caută către drumul de răsărit şi a intrat pe treptele ei"). Poarta însăşi este un simbol al lui Hristos, care este pentru oameni poartă de intrare în împărăţia cerurilor. Hristos era însă simbolizat, deopotrivă, de omul din viziunea lui Iezechiel care intră acum pe poartă. Cele două interpretări nu se exclud una pe cealaltă, spune Grigore cel Mare, pentru că El însuşi spune, în In. 10,1-2, că „cel ce intră pe poartă este păstorul oilor" (*qui autem intrat per ostium, pastor est ouium*), adăugând mai apoi (In. 10,9): *Ego sum ostium*, „Eu sunt poarta" şi (In. 10,14): *Ego sum pastor bonus*, „Eu sunt păstorul cel bun". Poarta aceasta priveşte către Răsărit, iar în Zah. 6,12 este scris: *ecce uir, Oriens nomen eius*, „iată bărbatul, Răsăritul este numele lui" (versiunea greacă are aici: ...' Ανατολὴ ὄνομα...); omul îi apare lui Iezechiel la poarta ce priveşte spre răsărit pentru că el este cel ce arată drumul spre lumină. Poarta (cap. 2) îl mai poate simboliza pe predicator, pentru că orice om care ne deschide prin cuvântul său calea spre împărăţia cerească este o poartă. Treptele porţii (cap. 3) sunt meritele virtuţilor (*merita uirtutum*). Oamenii urcă, aşa cum urcă pe treptele unei scări, prin cunoaşterea Celui ce este mijlocitor între Dumnezeu şi oameni sau prin cunoaşterea cuvântului divin sau prin credinţa pe care o primim din acesta; nimeni nu se poate desăvârşi dintr-odată; despre aceste trepte se vorbeşte în Ps. 47,4: *Deus in gradibus eius dignoscetur...*, „Dumnezeu Se dezvăluie în treptele ei..." (Grigore cel Mare se foloseşte aici de o versiune latinească diferită de Vulgata: *Deus in domibus eius cognoscetur...*, care concordă cu Septuaginta: „Dumnezeu în palatele ei Se face cunoscut"); *vide* şi Iov 31,37: *per singulos gradus meos pronuntiabo illum*, „la fiecare treaptă a mea îl voi vesti" (versiunea Vulgatei diferă aici de cea a Septuagintei). ♦ Omul a măsurat (cap. 7) pragul porţii: *limen*, în Vulgata, faţă de αλῳ în traducerea greacă (*vide supra*, nota la v. 40,6); textul Vulgatei diferă însă în continuarea versetului, pentru că aduce o precizare surprinzătoare prin aparenta ei inutilitate (cu aspect de glosă): *et mensus est limen portae calamo uno in latitudinem, id est limen unum calamo uno latitudinem*, „şi a măsurat pragul porţii, o prăjină în lăţime, adică un prag are lăţimea de o prăjină". Grigore cel Mare atrage atenţia asupra acestei adăugiri, înţelegând din ea că se sugerează prezenţa unui al doilea prag în viziunea lui Iezechiel, şi anume pragul de jos (*inferius limen aliud*). O poartă, pentru a fi poartă, se defineşte pornind de la pragul ei; dacă poarta este Domnul, atunci pragul îl reprezintă Părinţii din vechime, într-a căror descendenţă s-a întrupat Hristos. Pragul acesta are lăţimea de o prăjină pentru că Părinţii din vechime, cei care vestiseră venirea lui Hristos, au dus viaţa dreptilor, aşa cum o sugerează măsura de şase coţi şi o palmă, ca indiciu al vieţii active desăvârşite şi a începutului de viaţă contemplativă. ♦ Încăperea (cap. 8) măsurată în continuarea viziunii profetice este indicată în versiunea latinească prin termenul *thalamus*, împrumut latinesc din greacă, utilizat cu sensul general de „încăpere", „cameră" (aşa cum apare şi în Septuaginta, *vide supra*, nota), potrivit pentru a indica spaţiul destinat paznicilor de la poartă; Grigore cel Mare preferă să comenteze

sensul special al termenului, „cameră nupţială". Interpretarea se fixează în felul acesta pe legământul de iubire dintre soţi ca simbol al legământului dintre Dumnezeu şi Biserică; pornind de aici, comentariul se sprijină (cap. 8-10) pe versete din Cântarea Cântărilor (2,5) şi din Epistola lui Pavel către filipeni (1,21.23.24). Încăperea (cap. 11) are lungimea deopotrivă cu lăţimea, câte o prăjină. Lungimea este interpretată ca o referire la răbdarea de a aştepta, iar lărgimea, la amploarea iubirii: de aceea dimensiunile camerei nupţiale arată că, pe cât este de aprins sufletul de iubirea cerească, pe atât îşi manifestă aşteptarea răbdătoare de a ajunge la Dumnezeu. Într-o altă interpretare, lungimea încăperii ar putea fi o trimitere la răbdarea pe care omul trebuie să o arate faţă de aproapele său, iar dimensiunile răbdării sunt pe măsura iubirii pe care o are în inimă; fiecare îl suportă pe cel de alături atât cât îl iubeşte. ♦ Restul v. 7 prezintă deosebiri importante faţă de textul Septuagintei: după indicarea dimensiunilor încăperii, se notează: *et inter thalamos quinque cubitos*, „şi între camerele nupţiale [erau] cinci coţi" (textul grecesc are mai multe detalii, iar cei „cinci coţi" din final se referă la alte elemente arhitectonice). Profetul (cap. 12) vorbise mai înainte despre o singură cameră nupţială, iar acum indică spaţiul aflat între camerele nupţiale: Grigore cel Mare găseşte explicaţia acestei multiplicări în esenţa Bisericii, care, una singură fiind, cu caracter universal (*una Catholica*), include în sine Bisericile particulare. Sunt însă în ele oameni care nu pot pătrunde cu claritate înţelesul învăţăturilor sfinte şi care, cufundaţi în cele cinci simţuri ale lor, simt faţă de Cel ce le-a făcut pe toate cu atât mai puţină iubire cu cât se simt mai legaţi de cele lumeşti. Oamenii de felul acesta nu sunt camere nupţiale: ei îşi află locul într-un spaţiu situat între camerele nupţiale. Spaţiul acesta are cinci coţi, după numărul simţurilor exterioare, peste care ei nu s-au putut încă ridica. ♦ Versetul 8 (cap. 16) are un conţinut diferit în traducerea latinească: *et limen portae iuxta uestibulum portae intrinsecus, calamo uno*, „iar pragul porţii de lângă pridvorul porţii, de dinăuntru, [era] de o prăjină". Grigore cel Mare interpretează adverbul *intrinsecus* ca pe o referire la *limen* şi, mai departe, foloseşte aceasta ca argument pentru a susţine că expresia *id est limen unum...* din v. 6 (*vide supra*) întregeşte imaginea celor două praguri, unul exterior, iar celălalt interior. Fiecare prag este semnul trecerii printr-o poartă; cele două praguri de aici sunt cele două Testamente; cel din exterior este al Părinţilor din vechime, care au precedat întruparea lui Hristos; prin faptul că ei nu L-au văzut întrupat, s-au plasat în afară, fără a fi totuşi separaţi de Biserică. Vorbind despre templul din viziunea lui Iezechiel (cap. 17), Grigore cel Mare aminteşte Cortul (*cf.* Ex. 27,17-19): coloanele de argint erau în interior, dar de jur-împrejur erau mici stâlpi de bronz, care ţineau cortul bine întins. Coloanele din interior sunt stabile datorită stâlpilor de bronz din exterior (simbol al Părinţilor din vechime) şi funiilor care sunt prinse de ei (simbolizând cuvintele acelora).

40,9-12 Pericopa 40,9-12 este explicată de Grigore cel Mare în Omilia II,4. Versetul 9 (cap. 1) se încheie cu precizarea plasării în interior a pridvorului porţii (în traducerea latinească: *uestibulum autem portae erat intrinsecus*). Acest pridvor interior simbolizează spaţiile întinse ale vieţii veşnice care, în spaţiul străint al vieţii lumeşti, sunt prezente în mintea omului, ca o speranţă. Cei opt coţi ai pridvorului (cap. 2) sunt purtătorii semnificaţiei numărului opt. Timpul creaţiei este cuprins în şapte zile, dar ziua eternă care le urmează acestora este a opta. Prefigurarea zilei a opta este duminica,

consacrată învierii lui Hristos, simbol al odihnei veşnice a spiritului şi a trupului. Pridvorul are aşadar opt coţi pentru că, o dată cu lumina ce urmează zilei a şaptea, s-au deschis dinaintea noastră spaţiile întinse ale veşniciei. Nimeni nu poate ajunge însă aici (cap. 3) fără să fi primit în inima sa iubirea faţă de Dumnezeu: de aceea uşorul este de doi coţi (în varianta latinească: *et frontem eius duobus cubiti*; termenul latinesc înseamnă *litt.* „frunte"; în textul original este o formă de plural, care desemnează pilaştrii ce încadrează deschiderea porţii, în schimb cuvântul latinesc pare să sugereze mai degrabă ansamblul format de pilaştri cu partea de deasupra porţii; pentru termenul grecesc corespunzător, *vide supra*, nota la 40,9). În măsura în care pridvorul interior simbolizează odihna veşnică, uşorul porţii indică în mod necesar calitatea vieţii vizibile. El măsoară doi coţi pentru că orice om care se străduieşte să-şi cultive în suflet iubirea pentru Dumnezeu şi pentru aproapele său ajunge în pridvorul veşniciei (*ipse ad aeternitatis atrium pertingit*). Fără cei doi coţi nu există iubirea adevărată. ♦ Versetul 10 (cap. 4) în varianta latinească prezintă mici deosebiri (la care se adaugă particularitatea comentariului lui Grigore cel Mare, care dă termenului *thalamus* înţelesul de „cameră nupţială"; *vide supra*, interpretarea din Omilia II,3): *porro thalami portae ad uiam orientalem, tres hinc, et tres inde, et mensura una trium*, „apoi camerele nupţiale ale porţii care caută spre calea de răsărit, [erau] trei aici şi trei acolo şi [era] o singură măsură pentru cele trei". Înţelesul „camerei nupţiale" îl tălmăcise Grigore cel Mare în Omilia II,3; aici îşi continuă seria interpretării simbolisticii numerelor, concentrându-se asupra triadei. Camerele nupţiale aşezate lângă calea de răsărit sunt inimile cuprinse de iubire faţă de Dumnezeu: fie că este vorba de sufletele alese ale Vechiului Testament ori de cele ale Noului Testament, este cert că ele au fost pline de iubire pentru *Trinitas*. Întrupându-se între Părinţii din vechime şi cei noi, Domnul s-a arătat lângă calea ce duce la răsărit, acolo unde sunt trei încăperi nupţiale de o parte şi trei de cealaltă, deopotrivă, ca simbol al Treimii. Trei este şi numărul virtuţilor celor aleşi, în absenţa cărora omul nu poate fi mântuit, oricare i-ar fi meritele în sfera acţiunii omeneşti: *fides, spes, caritas* („credinţa", „speranţa", „iubirea"); Părinţii din vechime şi cei ai Noului Testament aveau aceeaşi credinţă, aceeaşi speranţă şi aceeaşi iubire faţă de Dumnezeu: acesta este înţelesul celor trei camere nupţiale de o parte şi de cealaltă, alături. Din această simbolistică a numărului trei, Grigore cel Mare extrage imaginea a trei tipuri de credincioşi: fie că este vorba de Vechiul sau de Noul Testament, există cinul predicatorilor (*ordo praedicantium*), al celor ce se înfrânează (*continentium*) şi al soţilor fideli (*bonorum coniugum*). Grigore cel Mare cercetează cu atenţie (cap. 6) expresia *mensura una trium*, „o singură măsură la [toate] trei". Soţii cei buni îşi împlinesc bine datoria faţă de familia lor şi au în suflet dorinţa de a-l vedea pe Dumnezeu; ei sunt însă dominaţi de grijile domestice şi, fără ca ei să aibă vreo vină, gândurile lor se împart în două; cei ce se înfrânează s-au aşezat departe de cele lumeşti şi îşi refuză plăcerile trupului, chiar şi pe cele îngăduite, ale căsătoriei: nu au soţii, nu au copii, nu au grijile constante şi mărunte ale gospodăriei; predicatorii nu se mulţumesc să se apere pe sine împotriva păcatelor, ci îi împiedică şi pe alţii să greşească, îi aduc pe calea credinţei, îi învaţă cum să trăiască o viaţă bună. Diferiţi cum sunt, ei nu par să se potrivească unei singure măsuri pentru tustrei; explicaţia pe care o dă Grigore cel Mare înglobează marea diversitate a celor trei tipuri, în spatele căreia stă credinţa, ce le pune în mişcare strădaniile şi care este una

singură. Cei ce culeg via, la orice oră ar veni, tot un dinar primesc ca plată; oricât de feluriţi ar fi cei vrednici de Împărăţia cerească, răsplata lor, pentru veşnicie, este una singură: pacea (*una quies aeternae retributionis*). ♦ Dumnezeu era pentru Părinţii din vechime (cap. 7) Treime, iar afirmaţia lui Grigore cel Mare (prilejuită de cele două serii de trei încăperi din viziunea lui Iezechiel, având toate aceeaşi măsură) se sprijină pe strigătul lui Isaia din v. 6,3: *sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth* (în Septuaginta: ἅγιος ἅγιος ἅγιος κύριος σαβαωθ): profetul îl strigă de trei ori pe Domnul, pentru a arăta trinitatea (*ut enim personarum trinitas monstraretur, tertio sanctus dicitur*); tot aşa David, în Psalmul 66 (vv. 7-8), îl cheamă de trei ori pe Dumnezeu: *benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus* (în Septuaginta pasajul este echivalent: εὐλογήσαι ἡμᾶς ὁ θεὸς ὁ θεὸς ἡμῶν. εὐλογήσαι ἡμᾶς ὁ θεός). ♦ Finalul versetului (cap. 8) este diferit în cele două traduceri: *et mensura una frontium ex utraque parte*, „...de ambele părţi", καὶ μέτρον ἓν τοῖς αιλαμ ἔνθεν καὶ ἔνθεν; traducerea latinească recurge la termenul *frons* acolo unde greaca preia cuvântul ebraic αιλαμ, pentru care în v. 6 se făcuse echivalarea cu *limen*, iar în v. 9 se folosise *uestibulum*; *frons*, pe de altă parte, este utilizat cu sensul de „uşori" – *vide supra*. Măsura pilaştrilor (în varianta comentată de Grigore cel Mare) este indicată de o parte şi de cealaltă pentru că Părinţii din vechime şi cei ai Noului Testament se întâlnesc, prin credinţa lor, în Mijlocitorul dintre oameni şi Dumnezeu. Omul din vedenia lui Iezechiel (cap. 9) „a măsurat lăţimea pragului de la poartă" (*mensus est latitudinem liminis portae*, faţă de varianta greacă: διεμέτρησεν τὸ πλάτος τῆς θύρας τοῦ πυλῶνος). Poarta, aşa cum arătase Grigore cel Mare în Omilia II,3 (cap. 2), poate fi un simbol al lui Hristos; dimensiunile indicate în acest verset (lăţimea, *latitudinem*, de zece coţi şi lungimea, *longitudinem*, de treisprezece coţi) sunt interpretate neclar în omilia de faţă: Grigore cel Mare echivalează „lungimea" cu înălţimea (*hoc autem loco longitudo portae altitudo dicitur*, „în locul acesta înălţimea porţii este numită lungime"), folosind argumentul că nu se poate vorbi de lungime în sens transversal (*nam longitudo portae dici in transuersum non potest*) de vreme ce este indicată dimensiunea de zece coţi. În plan simbolic, lăţimea pragului porţii (*latitudo liminis portae*) este Legea Vechiului Testament, iar lungimea (*longitudo portae*) este harul Noului Testament. ♦ Cap. 10 aduce lămuriri în privinţa unei aparente inconsecvenţe a Vulgatei: v. 6 (explicat în Omilia II,3, cap. 15) indica mărimea pragului porţii (*limen*, faţă de gr. αιλαμ) ca fiind egală cu o prăjină, iar acum (v. 11) se vorbeşte de zece coţi şi de treisprezece coţi; prăjina, aşa cum stătea scris limpede, avea şase coţi şi o palmă (v. 40,5: *sex cubitos habet et palmam*; *vide supra*, comentariul lui Grigore cel Mare la vv. 40,4-5, în Omilia II,2). Dimensiunile, ordonate crescător, sunt următoarele (în varianta latinească, pe care o comentează aici Grigore cel Mare): pragul (*limen portae*) are o prăjină, adică şase coţi şi o palmă, lăţimea (*latitudo eius*) are zece coţi, lungimea la capătul porţii (*ad extremum* [...] *longitudo portae*) are treisprezece coţi. Interpretarea se axează pe progresia dimensiunilor: patriarhii, despre care ne spune Scriptura că au trăit înainte de Lege, l-au cunoscut pe Dumnezeu, unul şi atotputernic (*unum quidem omnipotentem Deum*), ca Treime, fără a predica însă deschis Treimea (*sed eamdem Trinitatem quam cognouerunt aperte minime praedicauerunt*). Supunându-l-se lui Dumnezeu şi păstrându-şi curăţia, au dus o viaţă desăvârşită, pentru care este adecvată măsura de şase coţi. Adeseori, îngerii le-au arătat

ceva din viaţa contemplativă, „cât măsura unei palme". Când i s-a dat Legea, poporul lui Israel s-a străduit să respecte poruncile Decalogului; el nu a putut distinge însă adevărul Treimii. Noul Testament (cap. 11) le-a dezvăluit credincioşilor că Dumnezeu unic este Treime (*unum Deum Trinitatem esse cognouit*), iar această cunoaştere a dus la împlinire puterea Decalogului: de aceea poarta are la capătul ei lungimea de treisprezece coţi, în care stă simbolul Decalogului desăvârşit prin cunoaşterea misterelor Treimii (*sanctae Trinitatis sacramenta cognoscit*). Dumnezeu li Se dezvăluise treptat (cap. 12) Părinţilor din vechime şi celor noi, care L-au cunoscut mai bine de la o generaţie la alta. Moise ajunsese în cunoaşterea lui Dumnezeu mai departe decât Avraam, profeţii au ştiut mai mult decât Moise, iar apostolii au ştiut mai mult decât profeţii. ♦ Partea (cap. 13) din faţa camerelor nupţiale (*marginem ante thalamos cubiti unius*, cu interpretarea specializată pe care o dă Grigore cel Mare termenului *thalamus*, „cameră nupţială" – *vide supra*, comentariul la v. 40,9 din Omilia II,3) este un spaţiu rezervat, simbolic, inimilor celor aleşi; *margo*, aflată în faţa încăperii, este credinţa de dinaintea iubirii (*non enim caritas fidem, sed fides caritatem praecedit*). ♦ Comentariul se concentrează mai departe (cap. 14) pe precizarea, uşor diferită de cea din Septuaginta: „de un cot era capătul şi de o parte, şi de cealaltă" (*et cubitus unus finis utrumque*). *Cubitus unus* este (cap. 15) simbolul viziunii celui Unic (*uisio unius*). Aşa cum Vechiul Testament s-a împlinit în misterul întrupării şi în perfecţiunea naturii omeneşti a Fiului, tot aşa făgăduinţele Noului Testament se vor împlini în dezvăluirea gloriei Lui (*per ostensam gloriam claritatis suae*). Aceeaşi măsură de un cot apare în indicaţiile pe care le primeşte Noe pentru a construi arca (*vide* Gen. 6,15-16): are trei sute de coţi în lungime, şaizeci de coţi în lăţime (Vulgata, ca şi textul Septuagintei, atestă aici lăţimea de cincizeci de coţi), treizeci în înălţime; se încheie însă într-un cot (*in uno est cubito consummata*). Arca este, pentru Grigore cel Mare, un simbol al Bisericii, a cărei bază este cuprinzătoare, iar vârful îi este îngustat. Cum arca se îngusta în partea de sus la un singur cot, se înţelege că acolo se aflau omul şi păsările, tot aşa cum în Biserica universală, în care jos se află cei mulţi, sus sunt puţinele spirite alese. Cum ea se adună pe sine într-un singur om, cel fără păcat, pare să se încheie în partea de sus în lărgimea unui singur cot. Pentru comentarea ultimei părţi a versetului 12, *vide infra*, comentariul la v. 16 (Omilia II,5).

40,12-16 Pericopa 40,12-16 este cercetată de Grigore cel Mare în Omilia II,5 (care continuă comentariul omiliei precedente, construită pe secvenţa vv. 9-12). Încăperile, camerele nupţiale (cap. 1) aveau şase coţi de o parte şi de cealaltă (traducerea latinească folosită aici, în acord cu Vulgata, este uşor diferită de Septuaginta: *thalami sex cubitorum erant hinc et inde*). Comentariul lui Grigore cel Mare atrage atenţia asupra unei aparente contradicţii: un verset precedent precizase că încăperea avea dimensiunea prăjinii (*id est* şase coţi şi o palmă), iar versetul de faţă (12) vorbeşte numai de şase coţi: diferenţa este aşadar de o palmă. Camerele nupţiale sunt însă sentimentele şi gândurile credincioşilor, prin care inimile lor pure se unesc în dragoste cu Creatorul lor, iar cei şase coţi sunt semnul desăvârşirii în viaţa activă, în vreme ce palma era începutul vieţii contemplative: privind părţile ce compun Biserica universală, înţelegem că unele dintre ele măsoară şase coţi şi o palmă, iar altele, doar şase coţi: căci unii credincioşi îl iubesc pe Dumnezeu într-atât încât sunt deopotrivă oameni desăvârşiţi şi statorniciţi în contemplaţie, în vreme ce alţi credincioşi Îl iubesc pe Dumnezeu, dar se mulţumesc cu

faptele bune, fără a şti să-I contemple măreţia. ♦ Versetul 13 din Vulgata (cap. 3) este calchiat pe textul ebraic: *et mensus est portam a tecto thalami usque ad tectum eius, latitudinem uiginti et quinque cubitorum*, „şi a măsurat poarta de la acoperişul camerei nupţiale până la acoperişul ei (*i.e.* porţii): lăţime de douăzeci şi cinci de coţi". Poarta din v. 13 poate simboliza, după cum a arătat în omiliile precedente, credinţa, ori pe Hristos, ca mijlocitor între oameni şi Dumnezeu; poarta este deopotrivă văzută ca Scriptura, care ne deschide calea credinţei. Camera nupţială are un acoperiş pentru că inima celui ce iubeşte este acoperită, iar fervoarea iubirii este tainică. Poarta are şi ea un acoperiş, pentru că Scriptura a fost în întregime scrisă, dar oamenii nu îi pot pătrunde în întregime înţelesul. Multe dintre paginile ei (cap. 4) sunt atât de limpezi, că ar putea fi hrană pentru copilaşi; altele, în schimb, au expresii obscure, pentru a-i pune la încercare pe cei puternici, care, suferind umilinţa de a încerca să înţeleagă textul, se bucură în cele din urmă şi mai mult de el. ♦ Simbolul celor douăzeci şi cinci de coţi (cap. 5) este dat de cele cinci simţuri, văzul, gustul, mirosul, auzul şi pipăitul. Numărul lor, multiplicat cu el însuşi, se ridică la douăzeci şi cinci. Noi nu putem duce la îndeplinire în exterior nici una dintre poruncile cereşti fără să ne folosim de cele cinci simţuri ale corpului. Sufletul le prezidează din interior buna funcţionare, ca un judecător, deosebind între actele exterioare ale dreptăţii sau ale îndurării. ♦ Măsura (cap. 6) se întinde de la acoperişul camerei nupţiale la acoperişul porţii, pentru că, între iubire şi ştiinţă, stă mărturie fapta bine împlinită (*inter caritatem et scientiam testis est bona operatio*); iar ce ne rămâne ascuns din Scriptură ne dă măsura umilinţei noastre, pentru că nu putem să ne transformăm în critici trufaşi, ci doar să adorăm cu umilinţă ceea ce nu înţelegem. Spaţiul dintre acoperişul camerei nupţiale şi acoperişul porţii este cel dintre adâncul tainic al iubirii şi umilinţa ştiinţei. Poarta (cap. 7) mai poate fi văzută şi ca simbol al intrării în Împărăţia cerească. Camera nupţială are un acoperiş şi poarta are un acoperiş: acesta este semnul că iubirea noastră pentru Dumnezeu şi pentru aproapele rămâne neştiută, tot aşa cum neştiut ne rămâne momentul în care părăsim lumea aceasta pentru a intra în odihna vieţii veşnice. Creatorul nostru a vrut ca ziua morţii să ne fie necunoscută ca să o credem mereu aproape. Cei şase coţi ai camerelor nupţiale (traducerea latinească diferă de cea a Septuagintei numai în numărul plural al acestui termen: *thalami autem sex cubitorum erant hinc et inde*, „camerele nupţiale erau de şase coţi de o parte şi de cealaltă") amintesc de faptul că omul a fost creat în ziua a şasea şi că, tot în acea zi, Domnul şi-a încheiat lucrarea. Şase este un număr care simbolizează desăvârşirea. Înmulţind acest număr cu patru, câte Evangheliі sunt, se obţine douăzeci şi patru – la care se adaugă unitatea, pentru că prin unitate toată lucrarea omului este bună; în felul acesta se explică cei douăzeci şi cinci de coţi. ♦ Versetul 13 se încheie (cap. 8) cu secvenţa „şi o poartă în faţa unei porţi" (în varianta latinească: *et ostium contra ostium*, în greacă: αὕτη πύλη ἐπὶ πύλην). O poartă se află faţă în faţă cu o altă poartă atunci când se trece direct dintr-o intrare exterioară într-una interioară. Când este vorba de cunoaşterea lui Dumnezeu, prima poartă prin care trecem este credinţa, iar cea de-a doua este viziunea la care ajungem înaintând în credinţă. ♦ Versetul 14 (cap. 12) atestă înregistrarea unor dimensiuni diferite în Vulgata faţă de Septuaginta: traducerea latinească are *et fecit frontes per sexaginta cubitos, et ad frontem atrium portae undique per circuitum*, „şi a făcut pilaştri de şaizeci de coţi, iar lângă pilastru [a făcut] pridvorul porţii, peste tot, de jur-împrejur";

aici termenul latinesc *frontes* este echivalentul gr. αλαμι, „pridvor" (*vide supra*, nota la 40,6). Interpretarea porneşte tot de la caracterul perfect al numărului şase, care aminteşte de ziua în care Dumnezeu şi-a împlinit lucrarea (Gen. 1,31; 2,1). Dumnezeu i-a dat însă omului o Lege care are zece porunci: în felul acesta, din înmulţirea celor două numere se ajunge la numărul care simbolizează perfecţiunea bunelor făptuiri: *recte per sexaginta cubitos bonorum operum perfectio designatur*. Pilaştrii edificiului, a căror desăvârşire este sugerată de cei şaizeci de coţi, sunt lucrări care se văd din exterior: pilaştri ai zidirii cereşti sunt cuvintele împărtite prin predică, hrana dată celor flămânzi, hainele pentru cei ce suferă de frig, răbdarea în încercările grele. Frumuseţea lucrărilor exterioare împodobeşte lăcaşul lui Dumnezeu, care rămâne încă neştiut, în interior. Numai că aceşti pilaştri au în jurul lor un pridvor, pentru că făptuirile devin măreţe doar dacă mintea se deschide pentru a cuprinde iubirea cea mare (*quia in hoc magna sunt opera, si haec in mente dilatat amplitudo caritatis*). ♦ Iubirea (cap. 13), *quomodo lata est caritas*, este un subiect de meditaţie asupra căruia se opreşte dintr-odată Grigore cel Mare. Povara pe care ne-o dă Dumnezeu este uşoară în momentul în care o purtăm în numele Lui şi transformă orice suferinţă în dulceaţă pentru suflet: inima ştie că în schimbul suferinţelor trecătoare primeşte bucuriile veşnice. Există aşadar un pridvor în faţa pilaştrilor, este iubirea cea mare manifestată în perfecţiunea faptei. Expresia *undique per circuitum* (cap. 14) este interpretată ca o referire la amploarea iubirii şi la profunzimea ei: dacă gura rosteşte cuvântul lui Dumnezeu fără ca inima să îl păstreze în ea, atunci pilastrul zidirii este fără pridvor în faţa sa. ♦ Locul deschis al pridvorului (cap. 15), cel din faţa porţii (*ante faciem portae*), descrie un spaţiu aflat dinaintea porţii, nu în exterior, ci în interior, de vreme ce acest spaţiu se întinde spre pridvorul porţii dinăuntru. Din această perspectivă este interpretat numărul „cincizeci": acesta este un simbol al odihnei veşnice. Numărul şapte îşi datorează perfecţiunea faptului că reprezintă zilele Creaţiei, desăvârşite cu ziua odihnei; înmulţit cu el însuşi, numărul „şapte" ajunge la „patruzeci şi nouă", la care se adaugă unitatea: perfecţiunea fiinţei omeneşti stă în contemplarea Celui Unic; prezenţa Lui face ca nimic să nu lipsească vieţii şi bucuriei noastre. Este motivul pentru care ne-a fost dat anul jubileului (*iubilaeus*), al cincizecilea, ca an de odihnă. Acest spaţiu (cap. 16), întins pe cincizeci de coţi, se află în faţa pridvorului porţii interioare. El simbolizează speranţele noastre, care – în căutarea odihnei veşnice – conduc sufletul până la pridvorul porţii interioare. Pentru oameni, căutarea bunurilor cereşti, a bucuriilor promise, a odihnei veşnice înseamnă o apropiere de pridvorul interior. Poarta este simbolul credinţei (*vide supra*, comentariul la 40,3, Omilia II,1), pridvorul este simbolul iubirii, iar spaţiul aflat în faţa pridvorului porţii interioare sugerează speranţa. Fără aceste trei virtuţi, omul nu poate intra în Împărăţia cerească. ♦ Ferestrele din v. 16 (cap. 17) sunt indicate diferit în traducerea latinească şi în cea grecească: *fenestras obliquas in thalamis*, „ferestre oblice în camerele nupţiale", faţă de θυρίδες κρυπτὰι ἐπὶ τὰ θεῖμ, „ferestre ascunse la încăperi"; textul ebraic pare să se refere la ferestre cu grilaj. Ferestrele oblice, aşa cum sunt ele descrise de Grigore cel Mare, au în exterior o deschidere îngustă, care se lărgeşte în interior, lăsând să treacă lumina. Spiritele contemplative văd doar o geană de lumină adevărată, cu toate că dincolo de fereastră există un spaţiu întins, de lumină. În contemplaţie se vede numai o frântură din veşnicie, dar aceasta sporeşte în sine, din iubire. Cum amploarea contemplaţiei nu poate apărea în

absenţa iubirii, ferestrele oblice din camerele nupţiale sau din spaţiile alăturate se află în interior, nu în exterior. Ferestrele acestea se aflau (cap. 18) „şi în pilaştrii care erau în interiorul porţii, pretutindeni, de jur-împrejur" (*et in frontibus eorum quae erant intra portam undique per circuitum*). Imaginea simbolizează faptul că omul care îşi ţine inima în el însuşi (*qui cor intus habet*) primeşte lumina contemplaţiei de jur-împrejurul său. Cel care se gândeşte la realităţile vizibile nu lasă să-i pătrundă în suflet lumina invizibilă (*dum sola uisibilia cogitantur, lumen inuisibile ad mentem non admittitur*). Cel aflat în contemplaţie se străduieşte să se păstreze mereu în umilinţă, fără să se semeţească pentru harul pe care l-a primit: de aceea ferestrele oblice simbolizează spiritele contemplative. Prin ele, lumina poate pătrunde, dar nu intră niciodată un fur. În afară de ferestrele din pilaştri, Iezechiel adaugă aici (cap. 20) că „erau, tot astfel, ferestre în pridvoare, de jur-împrejur, înăuntru" (*similiter autem erant et in uestibulis fenestrae per gyrum intrinsecus*). Lumina contemplaţiei este un har de care se bucură membrii Bisericii, dar şi cei care au în ei sclipirea dorinţei de ajunge la cele mai înalte (*ad summa micant*): aceştia sunt ferestre oblice, dar nu cele din pilaştri (care îi simbolizează pe cei aşezaţi de Biserică în poziţii înalte), ci din pridvoare. ♦ Imaginea finicului (cap. 22), zugrăvit pe pilaştri (în traducerea latinească: *et ante frontes pictura palmarum*), este interpretată, într-o lungă tradiţie a Antichităţii, ca însemn al premiului pentru o victorie. Ramurile de finic din mâna cuiva sunt semnul că a dobândit o victorie prin faptele sale. Finicul pictat pe pilaştri arată că acolo va fi locul bucuriei veşnice (*ibi enim uictoriae palma uidebitur, ubi iam sine fine gaudebitur*). Faptele pe care le vedem în lumea din jurul nostru pot fi făptuite deopotrivă de cei aleşi sau de nevrednici, de aceea nu aduc finic adevărat, ci numai finic zugrăvit pe ziduri. Când cei aleşi înfăptuiesc miracole, ei se lasă mânaţi de iubire, nu de orgoliu, ca nevrednicii: cei aleşi ştiu că pentru faptele lor nu merită finic adevărat, ci numai finic zugrăvit. Finicul adevărat va fi acolo unde nu va mai fi înfruntare cu moartea (*ibi autem eis palma erit, ubi iam mortis contentio non erit*). Ori de câte ori suntem martorii unui miracol care este un semn, vedem nu victoria, ci numai imaginile victoriei (*non iam ipsam uictoriam, sed adhuc imagines uictoriae uidemus*).

40,17-19 Grigore cel Mare îşi construieşte Omilia II,6 pe segmentul 40,17-19. Versetul 17 (cap. 2) înregistrează un termen aparte în traducerea latinească: *gazophylacia*, căruia îi corespunde în textul grecesc παστοφόρια (*vide supra*, nota la 40,17). Termenul se compune din verbul grecesc φυλάττειν, „a păzi" (*seruare*), şi cuvântul împrumutat din limba persă *gaza*, care desemnează „bogăţiile" (Pomponius Mela, 1,64, *apud* Chantraine, 1980, *ad loc.*, apropie termenul grecesc γάζα de persanul *gang*; latina a preluat termenul din limba greacă). „Camerele tezaurului" simbolizează inimile celor învăţaţi, pline de bogăţiile înţelepciunii şi ale ştiinţei. Într-o altă interpretare, cel care trăieşte după cuviinţă şi predică plin de înţelepciune poate fi numit *gazophylacium* dintr-un edificiu spiritual, căci de pe buzele lui se revarsă bogăţiile cereşti. ♦ Încăperile care adăpostesc tezaurul (cap. 3) au totuşi o pardoseală simplă (*pauimentum stratum lapide in atrium per circuitum*, „pardoseală făcută din piatră înspre pridvor, de jur-împrejur"). Pardoseala este semnul publicului umil care ascultă cuvintele înţelepţilor. Inimile lor sunt prinse între ele, ca dalele de piatră, în spaţiul cuprinzător al iubirii, sugerat de pridvor. Sunt numiţi „pietre" datorită credinţei lor trainice, iar dispunerea lor alăturată este semnul coeziunii în umilinţă. ♦ Porţile acestei Biserici (cap. 4) sunt făcute din pietre sculptate, pentru că

oamenii al căror glas îl ascultăm pentru a intra în viaţa veşnică dau prin ei înşişi un exemplu al faptelor poruncite de Dumnezeu, de parcă ei le-ar avea în sine dăltuite în piatră. Pe de altă parte, arătând că ei trăiesc ceea ce spun, se dezvăluie ca nişte porţi, care lasă liberă calea, şi ca nişte porţi sculptate, care pun în viaţă ceea ce le spun altora. ♦ Aceste încăperi care adăpostesc tezaurul (cap. 5) sunt în număr de treizeci (*triginta gazophylacia in circuitu pauimenti*, „treizeci de camere de tezaur împrejurul pardoselii"). Numărul „zece" este un simbol al perfecţiunii, pentru că Legea s-a exprimat în zece porunci. Viaţa activă şi cea contemplativă se află alături în poruncile Decalogului, care impun iubirea faţă de Dumnezeu şi faţă de aproapele; pentru ca faptele să fie bine săvârşite în viaţa activă, iar sufletul să se înalţe prin viaţa contemplativă, învăţatul are nevoie de credinţa în Treime: de aceea camerele tezaurului sunt treizeci la număr. ♦ Precizarea (cap. 6) pe care o face profetul, că pardoseala se află de jur-împrejur (*pauimentum per circuitum*), la care adaugă plasarea camerelor de tezaur împrejurul pardoselii (*in circuitu pauimenti*), este interpretată de Grigore cel Mare ca simbol al reciprocităţii dintre camere şi pardoseală, astfel încât camerele sunt aşezate în intervalul pardoselii, iar pardoseala e aşternută în intervalul camerelor. Simbolistica este evidentă (*sine magno mysterio est*): cuvintele învăţătorilor se transformă, fiecare, într-o lecţie de viaţă şi o pavăză pentru cei ce le ascultă, tot aşa cum, pe de altă parte, cei care simt că au un public bun, care trăieşte după cuviinţă, progresând de la o predică la alta, se simt pe un teren stabil: învăţătorii se simt la adăpost atunci când privesc viaţa bine trăită a celor pe care îi îndrumă. ♦ Versetul 18 (cap. 8) este diferit în traducerea latinească faţă de Septuaginta: *et pauimentum in fronte portarum secundum longitudinem portarum erat inferius*, „şi pardoseala, în dreptul porţilor, era de lungimea porţilor, mai jos". Interpretarea lui Grigore cel Mare porneşte de la raportarea lungimii porţilor la spaţiul pe care erau construite porţile („lungimea" fiind aici o noţiune în plan orizontal): din această perspectivă, pardoseala avea lungimea porţilor şi se afla ceva mai jos decât ele. Lungimea pardoselii nu era diferită de cea a porţilor. Simbolistica pe care o extrage din aceste câteva elemente este următoarea: viaţa oamenilor de rând şi a învăţătorilor se aseamănă prin aceea că şi unii, şi alţii tind către Împărăţia cerească, având aceeaşi răbdare; vieţile lor sunt însă diferite, pentru că nu au aceleaşi preocupări. Lungimea pardoselii este deopotrivă cu lungimea porţilor pentru că speranţa şi credinţa sunt aceleaşi; pavimentul este însă mai jos, pentru ca oamenii de rând să recunoască meritele predicatorilor, mai înalte decât ale lor. ♦ Versetul 19 (cap. 16) are un final diferit în traducerea latinească: *...centum cubitos ad orientem et ad aquilonem*, „...o sută de coţi spre răsărit şi spre miazănoapte"; la această deosebire adaugă detaliul identificării reperelor: prima poartă din acest verset (τῆς πύλης τῆς ἐξωτέρας) este „poarta de jos" (*portae inferioris*), în vreme ce a doua (τῆς πύλης τῆς βλεπούσης ἔξω) este înlocuită cu *...atrii interioris*, „...al pridvorului dinăuntru". Dacă semnificaţia de aici a porţii este locul prin care se deschide accesul la cunoaşterea lui Dumnezeu, atunci poarta de jos (inferioară) este credinţa, iar pridvorul dinăuntru este contemplaţia. Dinaintea porţii inferioare se deschide un spaţiu larg, ca simbol al faptului că, sub ochii aproapelui, credinţa lucrează prin iubire. Pridvorul interior are şi el o faţadă (*habet quoque atrium interius frontem*), pentru că viaţa contemplativă se dezvăluie prin anumite semne. Numărul „o sută" este un simbol al desăvârşirii, fiind decada înmulţită cu ea însăşi.

Perfecţiunea numărului „o sută" sugerează un întreg, la a cărui împlinire este promisă viaţa veşnică – *vide* Mt. 19,29. Orientarea porţii (cap. 20) către răsărit şi către miazănoapte este interpretată prin echivalări etnice: răsăritul este spaţiul locuit de poporul lui Israel, şi, deopotrivă, simbolizat prin soarele dreptăţii care a răsărit din poporul acesta; dimpotrivă, nordul simbolizează neamurile, care au rămas vreme îndelungată în frigul necredinţei lor. Într-o altă interpretare (cap. 24), cele două puncte cardinale îi indică pe drepţi şi pe păcătoşi: cei drepţi s-au născut în lumina credinţei (răsăritul este semnul lor), iar păcătoşii şi-au lăsat inimile cuprinse de gheaţă, scufundându-se în noaptea păcatului (sunt simbolizaţi de miazănoapte). Bunăvoinţa lui Dumnezeu îi iartă însă pe cei ce se căiesc şi îi ridică la gloria perfecţiunii: de aceea, distanţa de o sută de coţi se întinde (în varianta latinească pe care o comentează Grigore cel Mare) atât înspre răsărit, cât şi înspre miazănoapte.

40,20-26 Omilia II,7 a lui Grigore cel Mare explică pericopa 40,20-26. Primul capitol are, ca în cele mai multe dintre omiliile lui, un caracter general: de data aceasta, atenţia lui se îndreaptă asupra termenilor care nu îşi păstrează sensul neschimbat de la un pasaj la altul şi, cu atât mai mult, nu au aceeaşi simbolistică. Primul exemplu pe care îl dă este *sol*, „soare", luat uneori în sens pozitiv, alteori în sens negativ; soarele este uneori un simbol pentru Domnul, alteori pentru cei ce L-au persecutat; „leul" poate fi o trimitere la tribul lui Iuda sau la figura diavolului. Observaţiile îi fuseseră prilejuite de finalul omiliei precedente (şi de cele de dinainte), în care interpreta poarta ca un simbol al lui Hristos sau al predicatorilor, sau al scrierilor sfinte, sau al credinţei; atunci când alte porţi sunt menţionate în textul sacru, înţelesurile pot fi altele. Descrierea din vv. 20-22 (cap. 2) reia detalii din versetele precedente. O poartă priveşte către miazănoapte atunci când un predicator care cunoaşte viaţa de păcate a unui om i se adresează şi îi deschide calea accesului la adevărul de dincolo. Despre această poartă se spune că ţine de pridvorul exterior: el reprezintă viaţa prezentă, în care toate acţiunile sunt împlinite cu trupul şi percepute cu simţurile; poarta este măsurată în lungime şi în lăţime, pentru că, dacă un păcătos este adus pe calea credinţei, cel care îl îndrumă îi măsoară progresul cu lungimea speranţei şi lăţimea iubirii. Aşa cum spusese şi într-o omilie precedentă (II,4, cap. 5), există trei categorii de oameni care duc o viaţă cuviincioasă: soţii fideli, cei ce se înfrânează şi predicatorii. În zidirea spirituală, aceşti oameni sunt camerele nupţiale, unde sufletul aflat în meditaţie se uneşte cu perechea sa cerească. Cele trei categorii de oameni nu s-au dezvăluit doar Bisericii neamurilor, ci ele există şi în Sinagogă: tocmai de aceea poarta zidirii cereşti are trei camere nupţiale de o parte şi alte trei de cealaltă. Numărul „cincizeci" (cap. 4) este simbolul odihnei, tot aşa cum anul jubiliar i-a fost dat poporului vechi pentru a se odihni. Numărul reprezintă în acest verset o lungime, pentru că la anul de odihnă nu se poate ajunge decât cu aşteptare răbdătoare. Imaginea cortului (*vide* Ex. 26,1) este marcată de prezenţa numărului „cincizeci": sunt zece scoarţe prinse laolaltă, având fiecare cincizeci de cheutori şi cincizeci de inele de aur în partea de sus. Celor cincizeci de coţi lungime le sunt puşi alături (cap. 5) douăzeci şi cinci de coţi lăţime: lăţimea este un simbol al iubirii pentru aproapele, iar faptele împlinite pentru el sunt dominate de cele cinci simţuri, multiplicate prin ele însele. ♦ Versetul 22 (cap. 6) prezintă în traducerea latinească o mică deosebire faţă de Septuaginta: nu menţionează finicul (gr. οἱ φοινικες) alături de sculpturile porţii (*sculpturae*). Elementele enumerate

aici (ferestrele, pridvorul – *sic*, formă de singular – şi sculpturile) amintesc de poarta care dădea spre răsărit: ferestrele contemplaţiei, pridvorul umilinţei şi sculpturile faptelor bune. Poarta dinspre miazănoapte seamănă cu cea dinspre răsărit, semn că păcătoşii care se căiesc se îmbogăţesc cu virtuţi deopotrivă cu cei care sunt bogaţi pentru că s-au ferit să cadă în păcat. ♦ Cele şapte trepte (cap. 7) sunt semnul că intrarea în viaţa veşnică ne este deschisă de harul septiform al Duhului (*per sancti Spiritus septiformem gratiam*). Isaia (11,2-3) înşiră cele şapte forme pe care le ia Duhul, fie în mintea noastră, fie în corp: înţelepciunea (*sapientia*) şi înţelegerea (*intellectus*), sfatul (*consilium*) şi tăria (*fortitudo*), ştiinţa (*scientia*) şi pietatea (*pietas*), toate pline de frica de Domnul (*timor Domini*). ♦ Versetul 23 (cap. 10) este în traducerea latinească mai concentrat (şi, implicit, mai obscur) decât în Septuaginta: *et porta atrii interioris contra portam aquilonis, et orientalem*, „şi poarta pridvorului interior, în faţa porţii de miazănoapte şi [a celei] de răsărit". Grigore cel Mare înţelege versetul ca pe descrierea unei porţi (a pridvorului interior) aflate exact în faţa celei de miazănoapte şi celei de răsărit, astfel încât accesul se făcea în linie dreaptă. Distanţa (cap. 11) de la o poartă la alta măsura o sută de coţi. Numărul acesta, aşa cum arătase în mai multe rânduri, este un număr perfect: de la pridvorul interior, omul parcurge o viaţă de perfecţiune pentru a ajunge la intrare. Poarta exterioară avea şapte trepte, după măsura fixată de providenţa divină; mulţi au intrat pe acolo, umili (*humiles*) din frică de Dumnezeu, generoşi (*misericordes*) din zel şi pietate, prudenţi (*discreti*) prin ştiinţă, liberi (*liberi*) prin forţa spiritului, circumspecţi (*cauti*) din chibzuială, prevăzători (*prouidi*) din cunoaştere, temperaţi (*maturi*) prin înţelepciune; prinşi însă de constrângeri felurite, ei se mulţumesc să se dedice activităţilor lumeşti, fără a mai privi către cele cereşti. Spaţiul (cap. 12) de strădanii în care sunt constrânşi să aştepte, de la poarta exterioară până la poarta interioară, are lungimea de o sută de coţi, pentru că aşteptarea îi face să progreseze în fiecare zi către perfecţiune. Calea de miazăzi (cap. 13) este cea a fervorii spirituale. Poarta de răsărit este a celor iniţiaţi în misterele credinţei şi care, fără a se lăsa atinşi de păcat, au ajuns la bucuriile tainice; poarta de miazănoapte este pentru cei care au pornit la drum în căldură şi lumină, dar au căzut în păcate, scufundându-se în întuneric şi frig: ei pot dobândi iertarea prin căinţă. Poarta de miazăzi, la rândul său, este poarta fervorii celor sfinţi, care, practicând virtutea în fiecare zi, pot ajunge mai aproape de misterele bucuriei interioare. Întrebarea pe care o formulează Grigore cel Mare în continuare e firească: pentru cele patru părţi ale lumii, zidirea din viziunea lui Iezechiel are numai trei porţi; edificiul este însă unul spiritual, nu material, iar Biserica are doar trei porţi, prin care se ajunge la bucuriile tainice (*ad secreta gaudia*): de răsărit pentru credinţă, de miazănoapte pentru speranţă, de miazăzi pentru iubire. ♦ Finicul (cap. 14) apare diferit în v. 26 în traducerea latinească şi în Septuaginta: *caelatae palmae*, „pomi de finic sculptaţi", faţă de gr. φοίνικες. Grigore cel Mare atrage atenţia că mai înainte fusese vorba de zugrăveli (*vide supra*, comentariul la v. 40,16: *pictura palmarum*), iar acum este o sculptură. Dăltuite, pietrele par să prindă relief. Finicul pictat sugera prezenţa miracolelor, în vreme ce sculptura simbolizează faptele bune care se oferă privirii. Finicii (cap. 15) sunt aşezaţi de o parte şi de cealaltă (*una hinc et altera inde*): cel din dreapta este semnul omului care nu se lasă cuprins de trufie de pe urma succesului; cel din stânga este semnul omului care nu se lasă descurajat de greutăţi.

40,27-38 Grigore cel Mare explică pericopa 40,27-38 în Omilia II,8. Versetul care lipseşte în totalitate din textul grecesc (v. 30) are, în traducerea latinească, următorul conţinut: *longitudine uiginti quinque cubitorum et latitudine quinque cubitorum, et uestibulum eius ad atrium exterius*, „în lungime de douăzeci şi cinci de coţi şi în lăţime de cinci coţi, şi pridvorul îi [era] lângă curtea exterioară"; Vulgata oferă un text care diferă doar prin segmentarea versetelor: *et uestibulum per gyrum longitudine... quinque cubitorum*; spre deosebire de Vulgata, textul citat de Grigore cel Mare include şi începutul versetului următor din Septuaginta. Poarta de la curtea interioară (cap. 2) nu este una dintre cele trei porţi interioare (*vide* Omilia II,7, cap. 10). Porţile sunt simboluri ale predicatorilor, Biserica fiind una singură, pentru Vechiul Testament şi pentru Noul Testament. Porţile au opt trepte, pentru că predică în acord cu harul septiform al Duhului (*sancti Spiritus septiformem gratiam concorditer praedicant*), anunţând însă treapta a opta, harul răsplăţii veşnice. Porţile exterioare sunt Părinţii din vechime, care ştiau să respecte poruncile Legii, îngrijindu-se de făptuirile poporului lui Israel. Porţile interioare sunt predicatorii Bisericii, care se îngrijesc de inimile discipolilor lor, prin învăţături spirituale. Pentru primele porţi se urcau şapte trepte (în număr egal cu zilele creaţiei), iar porţile interioare au opt trepte, pentru că în Noul Testament ziua a opta, ziua care urmează celei de odihnă, are caracter sacru. ♦ Ziua a opta (cap. 5) simbolizează în egală măsură ziua judecăţii veşnice şi a învierii. Grigore cel Mare citează Psalmul 6 (v. 2). Cei care ascultă predicile (cap. 11) sunt ca pridvoarele (*uestibula*) porţii, cu măsura de douăzeci şi cinci de coţi, ca semn al răbdării lor (ei aşteaptă a opta zi, cu credinţa în Treime, iar Treimea este Dumnezeu unic, adăugând astfel, în numărătoarea simbolică, unitatea la triplarea numărului opt). Poarta dinspre răsărit (cap. 13) poate fi un simbol al Domnului, cea de miazăzi poate simboliza poporul iudeu, cea de miazănoapte – neamurile convertite la credinţă. ♦ Versetul 38 (cap. 14) are un conţinut diferit în traducerea latinească: *et per singula gazophylacia ostium in frontibus portarum*, „şi pentru fiecare cameră de tezaur [era] o intrare în pilaştrii porţilor". Grigore cel Mare explicase mai înainte (Omilia II,6, cap. 1-2) că aceste camere unde se ţineau tezaurele erau un simbol al învăţaţilor, care păstrează bogăţiile cunoaşterii. Pilaştrii de la porţi sunt cuvintele şi faptele predicatorilor. Fiecare învăţat deschide mintea celor ce îl ascultă pentru cuvintele şi lucrările Părinţilor – de aceea există câte o intrare pentru fiecare cameră în pilaştrii porţilor. Partea finală a v. 38 (cap. 15) lipseşte în Septuaginta (putând fi o glosă): *ibi lauabant holocaustum*, „acolo spălau arderea-de-tot". Legămintele pe care le fac oamenii, temându-se de Dumnezeu, nu se transformă pe dată în ardere-de-tot, pentru că rămân impurităţi în gândurile lor, din cauza slăbiciunii omeneşti. Atunci când cuvintele învăţătorilor îi fac să înţeleagă învăţăturile Părinţilor, atunci când îşi înţeleg greşelile şi se căiesc, atunci ei spală arderea-de-tot, la intrarea pe poartă (*holocaustum in ostio portarum lauant*). Diferenţa (cap. 16) dintre sacrificiu (*sacrificium*) şi ardere-de-tot (*holocaustum*): orice ardere-de-tot este un sacrificiu, nu orice sacrificiu este o ardere-de-tot.

40,39-43 Pericopa 40,39-43 este cercetată de Grigore cel Mare în Omilia II,9. Poarta interioară (cap. 2) este pentru noi Noul Testament, iar poarta exterioară este Vechiul Testament. Cele două mese aflate de o parte şi de cealaltă simbolizează statornicia credinţei şi a vieţii (*fides et uita*) şi faptul că, în iubirea faţă de aproapele, se cuvine să ne păstrăm răbdarea şi bunătatea (*patientia et benignitas*). Cele patru mese din pridvorul

aici (ferestrele, pridvorul – *sic*, formă de singular – şi sculpturile) amintesc de poarta care dădea spre răsărit: ferestrele contemplaţiei, pridvorul umilinţei şi sculpturile faptelor bune. Poarta dinspre miazănoapte seamănă cu cea dinspre răsărit, semn că păcătoşii care se căiesc se îmbogăţesc cu virtuţi deopotrivă cu cei care sunt bogaţi pentru că s-au ferit să cadă în păcat. ♦ Cele şapte trepte (cap. 7) sunt semnul că intrarea în viaţa veşnică ne este deschisă de harul septiform al Duhului (*per sancti Spiritus septiformem gratiam*). Isaia (11,2-3) înşiră cele şapte forme pe care le ia Duhul, fie în mintea noastră, fie în corp: înţelepciunea (*sapientia*) şi înţelegerea (*intellectus*), sfatul (*consilium*) şi tăria (*fortitudo*), ştiinţa (*scientia*) şi pietatea (*pietas*), toate pline de frica de Domnul (*timor Domini*). ♦ Versetul 23 (cap. 10) este în traducerea latinească mai concentrat (şi, implicit, mai obscur) decât în Septuaginta: *et porta atrii interioris contra portam aquilonis, et orientalem*, „şi poarta pridvorului interior, în faţa porţii de miazănoapte şi [a celei] de răsărit". Grigore cel Mare înţelege versetul ca pe descrierea unei porţi (a pridvorului interior) aflate exact în faţa celei de miazănoapte şi celei de răsărit, astfel încât accesul se făcea în linie dreaptă. Distanţa (cap. 11) de la o poartă la alta măsura o sută de coţi. Numărul acesta, aşa cum arătase în mai multe rânduri, este un număr perfect: de la pridvorul interior, omul parcurge o viaţă de perfecţiune pentru a ajunge la intrare. Poarta exterioară avea şapte trepte, după măsura fixată de providenţa divină; mulţi au intrat pe acolo, umili (*humiles*) din frică de Dumnezeu, generoşi (*misericordes*) din zel şi pietate, prudenţi (*discreti*) prin ştiinţă, liberi (*liberi*) prin forţa spiritului, circumspecţi (*cauti*) din chibzuială, prevăzători (*prouidi*) din cunoaştere, temperaţi (*maturi*) prin înţelepciune; prinşi însă de constrângeri felurite, ei se mulţumesc să se dedice activităţilor lumeşti, fără a mai privi către cele cereşti. Spaţiul (cap. 12) de strădanii în care sunt constrânşi să aştepte, de la poarta exterioară până la poarta interioară, are lungimea de o sută de coţi, pentru că aşteptarea îi face să progreseze în fiecare zi către perfecţiune. Calea de miazăzi (cap. 13) este cea a fervorii spirituale. Poarta de răsărit este a celor iniţiaţi în misterele credinţei şi care, fără a se lăsa atinşi de păcat, au ajuns la bucuriile tainice; poarta de miazănoapte este pentru cei care au pornit la drum în căldură şi lumină, dar au căzut în păcate, scufundându-se în întuneric şi frig: ei pot dobândi iertarea prin căinţă. Poarta de miazăzi, la rândul său, este poarta fervorii celor sfinţi, care, practicând virtutea în fiecare zi, pot ajunge mai aproape de misterele bucuriei interioare. Întrebarea pe care o formulează Grigore cel Mare în continuare e firească: pentru cele patru părţi ale lumii, zidirea din viziunea lui Iezechiel are numai trei porţi; edificiul este însă unul spiritual, nu material, iar Biserica are doar trei porţi, prin care se ajunge la bucuriile tainice (*ad secreta gaudia*): de răsărit pentru credinţă, de miazănoapte pentru speranţă, de miazăzi pentru iubire. ♦ Finicul (cap. 14) apare diferit în v. 26 în traducerea latinească şi în Septuaginta: *caelatae palmae*, „pomi de finic sculptaţi", faţă de gr. φοίνικες. Grigore cel Mare atrage atenţia că mai înainte fusese vorba de zugrăveli (*vide supra*, comentariul la v. 40,16: *pictura palmarum*), iar acum este o sculptură. Dăltuite, pietrele par să prindă relief. Finicul pictat sugera prezenţa miracolelor, în vreme ce sculptura simbolizează faptele bune care se oferă privirii. Finicii (cap. 15) sunt aşezaţi de o parte şi de cealaltă (*una hinc et altera inde*): cel din dreapta este semnul omului care nu se lasă cuprins de trufie de pe urma succesului; cel din stânga este semnul omului care nu se lasă descurajat de greutăţi.

40,27-38 Grigore cel Mare explică pericopa 40,27-38 în Omilia II,8. Versetul care lipseşte în totalitate din textul grecesc (v. 30) are, în traducerea latinească, următorul conţinut: *longitudine uiginti quinque cubitorum et latitudine quinque cubitorum, et uestibulum eius ad atrium exterius*, „în lungime de douăzeci şi cinci de coţi şi în lăţime de cinci coţi, şi pridvorul îi [era] lângă curtea exterioară"; Vulgata oferă un text care diferă doar prin segmentarea versetelor: *et uestibulum per gyrum longitudine... quinque cubitorum*; spre deosebire de Vulgata, textul citat de Grigore cel Mare include şi începutul versetului următor din Septuaginta. Poarta de la curtea interioară (cap. 2) nu este una dintre cele trei porţi interioare (*vide* Omilia II,7, cap. 10). Porţile sunt simboluri ale predicatorilor, Biserica fiind una singură, pentru Vechiul Testament şi pentru Noul Testament. Porţile au opt trepte, pentru că predică în acord cu harul septiform al Duhului (*sancti Spiritus septiformem gratiam concorditer praedicant*), anunţând însă treapta a opta, harul răsplăţii veşnice. Porţile exterioare sunt Părinţii din vechime, care ştiau să respecte poruncile Legii, îngrijindu-se de făptuirile poporului lui Israel. Porţile interioare sunt predicatorii Bisericii, care se îngrijesc de inimile discipolilor lor, prin învăţături spirituale. Pentru primele porţi se urcau şapte trepte (în număr egal cu zilele creaţiei), iar porţile interioare au opt trepte, pentru că în Noul Testament ziua a opta, ziua care urmează celei de odihnă, are caracter sacru. ♦ Ziua a opta (cap. 5) simbolizează în egală măsură ziua judecăţii veşnice şi a învierii. Grigore cel Mare citează Psalmul 6 (v. 2). Cei care ascultă predicile (cap. 11) sunt ca pridvoarele (*uestibula*) porţii, cu măsura de douăzeci şi cinci de coţi, ca semn al răbdării lor (ei aşteaptă a opta zi, cu credinţa în Treime, iar Treimea este Dumnezeu unic, adăugând astfel, în numărătoarea simbolică, unitatea la triplarea numărului opt). Poarta dinspre răsărit (cap. 13) poate fi un simbol al Domnului, cea de miazăzi poate simboliza poporul iudeu, cea de miazănoapte – neamurile convertite la credinţă. ♦ Versetul 38 (cap. 14) are un conţinut diferit în traducerea latinească: *et per singula gazophylacia ostium in frontibus portarum*, „şi pentru fiecare cameră de tezaur [era] o intrare în pilaştrii porţilor". Grigore cel Mare explicase mai înainte (Omilia II,6, cap. 1-2) că aceste camere unde se ţineau tezaurele erau un simbol al învăţaţilor, care păstrează bogăţiile cunoaşterii. Pilaştrii de la porţi sunt cuvintele şi faptele predicatorilor. Fiecare învăţat deschide mintea celor ce îl ascultă pentru cuvintele şi lucrările Părinţilor – de aceea există câte o intrare pentru fiecare cameră în pilaştrii porţilor. Partea finală a v. 38 (cap. 15) lipseşte în Septuaginta (putând fi o glosă): *ibi lauabant holocaustum*, „acolo spălau arderea-de-tot". Legămintele pe care le fac oamenii, temându-se de Dumnezeu, nu se transformă pe dată în ardere-de-tot, pentru că rămân impurităţi în gândurile lor, din cauza slăbiciunii omeneşti. Atunci când cuvintele învăţătorilor îi fac să înţeleagă învăţăturile Părinţilor, atunci când îşi înţeleg greşelile şi se căiesc, atunci ei spală arderea-de-tot, la intrarea pe poartă (*holocaustum in ostio portarum lauant*). Diferenţa (cap. 16) dintre sacrificiu (*sacrificium*) şi ardere-de-tot (*holocaustum*): orice ardere-de-tot este un sacrificiu, nu orice sacrificiu este o ardere-de-tot.

40,39-43 Pericopa 40,39-43 este cercetată de Grigore cel Mare în Omilia II,9. Poarta interioară (cap. 2) este pentru noi Noul Testament, iar poarta exterioară este Vechiul Testament. Cele două mese aflate de o parte şi de cealaltă simbolizează statornicia credinţei şi a vieţii (*fides et uita*) şi faptul că, în iubirea faţă de aproapele, se cuvine să ne păstrăm răbdarea şi bunătatea (*patientia et benignitas*). Cele patru mese din pridvorul

dinăuntru (cap. 3) erau menite jertfelor pentru arderile-de-tot (şi, deopotrivă, pentru sacrificii, care sunt cuprinse generic în „arderile-de-tot" – *vide supra*, comentariul la 40,38, finalul Omiliei II,8); păcatul şi încălcarea se deosebesc prin faptul că păcatul este o faptă rea (*peccatum est mala facere*), în vreme ce *delictum* este omiterea faptei bune (*bona derelinquere*); păcatul stă în faptă, încălcarea este în gând (*peccatum in opere est, delictum in cogitatione*). ♦ Versetul 42 (cap. 5) aduce imaginea pietrelor tăiate din care erau construite mesele de jertfă (*...mensae... de lapidibus quadris extructae*). Aceste pietre tăiate sunt un simbol al celor sfinţi, a căror viaţă arată un curaj statornic, în ceasurile de bucurie şi în cele de încercare. O piatră tăiată, cubică, este stabilă, oricum ar fi întoarsă. Dimensiunile meselor din v. 42 sunt înregistrate diferit în traducerea latinească şi în Septuaginta: în vreme ce în varianta grecească mesele sunt dreptughiulare (lăţimea de un cot şi jumătate şi lungimea de doi coţi şi jumătate), textul pe care îl interpretează Grigore cel Mare (cap. 9-11), în acord cu Vulgata, indică mese pătrate: *Longitudine unius cubiti et dimidii. Et latitudine cubiti unius et dimidii. Et altitudine cubiti unius*, „în lungime, un cot şi jumătate. Şi în lăţime, un cot şi jumătate. Şi în înălţime, un cot". El revine la o simbolistică expusă deja în Omiliile II,2 (cap. 15); 3 (cap. 11); 8 (cap. 11): lungimea raportată la durata speranţei, iar lăţimea, la amploarea iubirii. Lungimea de un cot şi jumătate sugerează că Părinţii şi învăţătorii au încercat să pătrundă în intimitatea speranţei prin viaţa lor virtuoasă, care este desăvârşită după măsura omenească, dar imperfectă prin raportare la misterele divine. De aceea au atins mărimea de un cot în sine, dar nu şi în Dumnezeu. Mesele au lăţimea (cap. 10) de un cot şi jumătate pentru că inimile celor sfinţi cuprind o iubire desăvârşită în perspectivă omenească. Pe aproapele lor îl iubesc în întregime, în măsură de un cot, pentru că îl pot vedea. Pe Dumnezeu Îl iubesc din tot sufletul, dar nedesăvârşit, pentru că nu Îl pot vedea: de aceea este doar o jumătate de măsură, o jumătate de cot. Înălţimea meselor (cap. 11) este de un cot. Înălţimea celor sfinţi reprezintă credinţa lor în ceea ce nu le este vizibil. Înălţimea meselor este de un singur cot pentru că una singură este credinţa, şi la Părinţii Vechiului Testament, şi la cei ai Noului Testament. ♦ Versetul 42 (cap. 12) se încheie cu secvenţa (uşor diferită în latină faţă de Septuaginta): *super quas ponunt uasa in quibus immolatur holocaustum et uictima*, „pe care pun vasele în care este jertfită arderea-de-tot şi victima". Interpretarea lui Grigore cel Mare se sprijină pe echivalarea *uasa*, „vase", chiar dacă înţelesul (susţinut şi de gr. τὰ σκεύη) se referă mai degrabă la „unelte", „ustensile". Vasele sacre sunt un simbol al inimilor credincioşilor; *vide* şi Fp. 9,15. Bordura de o palmă (cap. 13) îi prilejuieşte lui Grigore cel Mare un elogiu al mâinii omeneşti; măsura de o palmă este cuprinsă între degetul mare şi cel mic, la maxima lor deschidere, iar simbolul este cel al punerii alături, în conlucrare, a unui element important şi a unuia mărunt. Bordura însăşi este numită *labia*, „buze", iar imaginea se transferă într-un cadru fabulos, în care buzele învăţătorilor dobândesc palmă, degete, pentru a capta cu totul atenţia celor care îi ascultă şi a-i îndemna să făptuiască deopotrivă lucruri însemnate, dar şi lipsite de importanţă, care nu trebuie trecute cu vederea. Bordurile acestea (cap. 15) sunt răsfrânte în interior (*interius sunt reflexa*). Marginile mesei sunt îndoite spre interior atunci când învăţătorii, în tăcerea meditaţiei, îndreaptă asupra sinelui ceea ce le-au spus altora, cercetând dacă predica lor

a fost bine spusă. Cercetarea aceasta se cuvine să privească ansamblul predicii, nu doar părţi ale ei: de aceea marginile sunt răsfrânte „de jur-împrejur" (*per circuitum*).

40,44-47 Ultima (II,10) dintre omiliile pe care Grigore cel Mare le-a scris pentru a explica profeţiile lui Iezechiel este construită pe pericopa 40,44-47. Textul latinesc este obscur, aşa cum fusese şi segmentul folosit în Omilia II,9. Sadduk (cap. 15), în varianta latinească *Sadoch*, este interpretat etimologic: *Latine dicitur iustus*, „latineşte înseamnă cel drept". Levi, celălalt nume propriu care apare în versetul 46, este tradus în latină prin *assumptus*, „cel pus deoparte", „asumat". Slujitorii Domnului (cap. 16) sunt cei care citesc, care predică, îşi dăruiesc bunurile materiale şi spirituale. Dimensiunile exemplare ale curţii (cap. 17-18) se lasă intrepretate ca semn al perfecţiunii, atât în planul aşteptării răbdătoare (cei o sută de coţi ai lungimii), cât şi în planul amplorii iubirii (cei o sută de coţi ai lăţimii). Numărul „o sută" era în sine un simbol al perfecţiunii, ca multiplicare prin sine a decadei poruncilor Legii. Curtea aceasta (*atrium*), parte a edificiului spiritual, este ansamblul popoarelor de credincioşi (*amplitudo fidelium populorum*). Virtuţile unui popor credincios se măsoară într-un spaţiu pătrat (*in quadrum*), pentru că fiecare credincios care se dedică exerciţiului vieţii active are deopotrivă dimensiunea vieţii contemplative, el crede, iubeşte şi nădăjduieşte (*credit, amat et sperat*). Spaţiul pătrat al curţii (cap. 18) este un simbol al virtuţilor cardinale: credincioşii se arată a fi prudenţi (*prudentes per intellegentiam*), puternici (*fortes in aduersitatibus*), drepţi (*iusti in operatione*), cumpătaţi (*temperantes a uoluptatibus*). Altarul (cap. 19) se află în faţa edificiului (*et altare ante faciem templi*); templul este, pentru Grigore cel Mare, poporul credincios (*fidelis populus*); în felul acesta, altarul este sufletul celor care duc o viaţă cuviincioasă (*et quid est altare Dei, nisi mens bene uiuentium?*).

44,1-3 În ultima sa omilie dedicată profetului Iezechiel (Omilia XIV), Origen explică pericopa 44,1-3. Poarta închisă (cap. 1) este una dintre porţile pe care Iezechiel le descrie relatând viziunea Templului. Aceasta rămâne închisă pentru că este poarta pe care intră şi iese Dumnezeu; mai este însă un motiv pentru ca ea să nu fie niciodată deschisă: mai-marele va sta acolo şi va mânca pâine. (Editorul omiliilor lui Origen observă, nota 1 p. 436, tema constantă a Scripturii ca o carte închisă şi încuiată, a cărei cheie este Hristos; în *Comentariul la Psalmii 1-25*, Origen trimite la câteva pasaje importante pentru această temă: Apoc. 3,7, Ex. 28,36 şi Apoc. 3,7-8; 5,1-5, Is. 29,11-12, Lc. 11,52). Poarta închisă (cap. 2) este una singură, pentru că există realităţi neştiute pentru toate făpturile, pe care unul singur le cunoaşte (*uni tantummodo nota*). Aceasta este poarta exterioară, care deschide realităţile de dincolo de lume, care nu sunt alcătuite din corp şi materie (*quae extramundanas res et incorporeas et, ut ita dicam, immateriales aperit*). Este o poartă închisă pentru că prin ea intră şi iese numai Dumnezeu: El iese pentru a se face cunoscut celui ales, „mai-marelui". Mai-marele porţii închise este, în interpretarea lui Origen, Mântuitorul, cel care mănâncă pâine, care închide poarta împreună cu Tatăl, care Se hrăneşte cu hrană spirituală (*vide* In. 4,34). Fiecare dintre noi (cap. 3) îşi cere „pâinea cea de toate zilele" (*panem cotidianum*; *vide* Mt. 6,11) şi nu primeşte nici aceeaşi pâine, nici aceeaşi măsură de pâine (*non eundem nec eiusdem mensurae accipit*). Domnul ne dă însă „pâinea cea vie" (*panem uiuentem*; *cf.* In. 6,51).

SUZANA

Traducere, introducere şi note de FLORICA BECHET

Introducere la Suzana

Povestea Suzanei conţine scurta, dar îngrozitoarea experienţă de viaţă a unei foarte bune şi iubitoare evreice, Suzana, fiica lui Chelkias. Fără intervenţia, în ultima clipă, a tânărului Daniel, ea ar fi fost omorâtă pentru un păcat pe care nu-l făptuise. Această poveste, în linii mari aceeaşi, ni s-a transmis atât într-un text grecesc mai vechi, numit convenţional al Septuagintei (şi notat în traducerea noastră LXX), cât şi în traducerea, posterioară, a lui Theodotion (notată Θ). Cele două versiuni greceşti se deosebesc una de alta în foarte multe locuri. Dar, pentru că versiunea lui Theodotion, la Daniel, a înlocuit textul Septuagintei în creştinismul timpuriu până într-atât încât nici un manuscris al cărţii lui Daniel din Septuaginta nu a fost publicat înainte de 1772, majoritatea traducerilor şi ediţiilor acestei cărţi iau ca text de bază sau ca punct de plecare textul lui Theodotion.

Deşi povestea este scurtă, atât în LXX, cât şi la Theodotion, personajele principale şi evoluţia lor sunt bine desenate, intriga este simplă şi directă, cu suspans crescător şi cu rezolvare venită pe neaşteptate. Povestea este o bine închegată împletire a trei dintre cele mai importante şi universale elemente care-l fascinează pe om: Dumnezeu, păcatul trupesc şi moartea.

I. Povestea şi textul: comparaţie între LXX şi Theodotion (Θ)

Deosebirea între cele două traduceri este cât se poate de limpede. Mai neclar este motivul acestei deosebiri. În contrast cu celelalte adaosuri la Daniel, în care deosebirile între LXX şi Θ sunt minime, în Suzana acestea sunt considerabile. Se pare însă că exegeţii au fost cu mult mai frapaţi de asemănări decât de deosebiri. De multe ori, cele două texte nu pot fi citite în paralel, pentru a observa cum îşi corespund, deoarece fiecare text conţine versete întregi care lipsesc din celălalt. Θ conţine numeroase „plusuri" (vv. 11, 15-18, 20-21, 24-27, 31b, 36b, 39, 41b, 46-47, 49-50, 63). Unele dintre acestea îmbunătăţesc dezvoltarea logică a naraţiunii; mai mult, nu puţine dintre ele sporesc caracterul dramatic şi tensiunea povestirii. Versetul 52a

din LXX a fost probabil şters de Θ. Versetele 30 şi 62 trebuie să fi fost condensate de Θ (sau, mai degrabă, de autorul acelei *Vorlage* semitice pe care ar fi folosit-o Theodotion); iar ultimul verset din LXX a fost complet transformat de Θ.

Codexul Chisianus 87, publicat la Roma în 1772, este, pentru textul Suzanei, ca şi pentru cel al lui Daniel, singura autoritate manuscrisă a LXX. Această recensiune reprezintă textul scurt al tradiţiei greceşti. Cum primele cinci versete ale textului sunt literalmente identice cu varianta lui Theodotion şi cum o potrivire asemănătoare între cele două recensiuni nu se regăseşte nicăieri în altă parte, se poate presupune că în codicele Chisianus s-a împrumutat începutul lui Theodotion (de aceea ele nu figurează nici în ediţia Rahlfs). Se presupune, de asemenea, că versetul 2 începea cu câteva observaţii referitoare la cei doi judecători. E posibil ca legenda populară iniţială să nu fi avut epilog şi fiecare să fi tras concluzia dorită. Theodotion, a cărui recensiune este mai lungă, pare să se fi servit de unele tradiţii orale care circulau printre evrei, pentru a amplifica şi a remania textul LXX.

În pofida acestor modificări, intriga rămâne, în esenţă, aceeaşi. Inevitabil, există deosebiri de detaliu. Dar cea mai importantă deosebire este una de accent: în Θ, Daniel apare drept o figură cu mult mai proeminentă decât în LXX.

Cele două traduceri au în comun şaizeci de versete, dar numai aproximativ 23% din textul lor au o corespondenţă totală (vv. 29, 33-34, 40, 48, 52, 57-58) ori semnificativ parţială (vv. 5b, 10a, 22b, 23a, 36a, 41a). Paralelele de conţinut (nu de expresie) nu sunt prea numeroase (vv. 46-47, 49-50, 63). Ebraismele sunt cu mult mai uzuale în Θ.

De bună seamă, asemenea deosebiri au ridicat mai multe probleme: 1) Dacă LXX este cea mai veche traducere, atunci Θ nu este decât o *recensiune* sau reeditare a LXX, sau este o *traducere separată* a unui presupus text semitic? 2) Dacă Θ este o traducere separată a unei *Vorlage* semitice, a fost acest prototip acelaşi şi pentru LXX? 3) Prototipul unic era în aramaică sau în ebraică? Este extrem de greu de răspuns la aceste întrebări. Comparaţia dintre cele două texte relevă deosebiri suficient de mari pentru a putea presupune că avem de-a face cu două traduceri separate care pleacă de la două texte semitice similare, dar nu identice. În acest caz, putem oare explica existenţa unor părţi care corespund *ad litteram*?

În afara celor două variante greceşti mai există patru versiuni în siriacă: versiunea siro-hexaplară (care reproduce textul LXX), o a doua versiune publicată în *Polyglotta* lui Walton (care urmează, destul de aproape, textul

lui Theodotion), o a treia versiune publicată în *Polyglotta*, destul de deosebită de celelalte, şi o a patra versiune, din care Lagarde a oferit câteva extrase: *Libri Veteris Testamenti Apocryphi Syriace*, Leipzig, 1861, pp. 132 *sqq*. Originalul – consideră, între alţii, M. Delcor – este ebraic (a se vedea argumentul lui καί introductiv, care corespunde ebraicului *waw* consecutiv, dar şi multe expresii idiomatice ebraice).

II. Caracterul canonic al cărţii Suzanei

Se mai pune şi întrebarea cum de a intrat Suzana în canonul creştin al Vechiului Testament, dar nu şi în cel ebraic? O explicaţie, plauzibilă: Suzana nu a făcut niciodată parte din canonul ebraic, ci a fost scrisă direct în greacă şi, în mod eronat, a fost ataşată cărţii canonice a lui Daniel.

Alţi savanţi explică această situaţie prin faptul că Suzana a fost, la un moment dat, respinsă de rabini deoarece contrazice o *halakhah* din *Mişnah* – *cf.* Zeitlin (1950, p. 236) şi Hoenig (*IDB*, *s.v.* „Susanna").

O altă explicaţie ar fi că povestea Suzanei a fost văzută ulterior ca o introducere nepotrivită la cartea canonică a lui Daniel, fundalul povestirii fiind diferit, iar Daniel fiind prezentat foarte sumar.

Plauzibilă este şi părerea lui Hipolit (I), care crede că vechii evrei au respins cartea deoarece arunca o lumină nefavorabilă asupra anumitor aspecte ale vieţii poporului ales. Este şi părerea lui David M. Kay, care afirmă, nuanţând: „The story would not be popular with elders; and it was elders who fixed the canon" (*APOT*, p. 642).

Un lucru e sigur: Suzana nu este citată ca parte a Scripturii de nici un scriitor evreu din vechime. Nici unul dintre adaosurile la Daniel nu este folosit de Flavius Iosephus, posibil pentru că nu existau în vremea lui (cca 93-94 d.H.) sau, mai degrabă, pentru că acestea circulau ca poveşti independente ori nu existau în manuscrisele greceşti pe care le avea la dispoziţie Flavius Iosephus. Nici Aquila nu include Suzana în traducerea grecească a Bibliei ebraice care i se datorează.

Cea mai veche citare a Suzanei apare la Irineu al Lyonului (cca 140-202) în *Aduersus Haereses* (PG, VI, 1054). În listele întocmite de Părinţii Bisericii şi de Concilii, printre cărţile canonice nu este citat decât Daniel. Pe de altă parte, nu se cunoaşte nici o reţinere de ordin creştin în privinţa Suzanei, până la scrisoarea lui Iulius Africanus şi Origen. Problema este reluată mai târziu, de către Porfir (233-304), în *Aduersus Christianos* XII, apoi de Rufinus şi Ieronim.

III. Limba originară în cartea Suzanei

Nu există nici o dovadă externă că Suzana greacă este traducerea unui text semitic. Am arătat că nu există nici un element care să trimită la adaosurile la Daniel nici în scrierile de la Marea Moartă (papirii de la Qumran), nici la autori antici ca Flavius Iosephus, Origen sau Aquila. Dintre adaosuri, numai Suzana a pătruns în lucrările Părinților și numai în versiunea Tetraplară a lui Origen. Totuși, în secolul al XIX-lea, savanți precum Moses Gaster au descoperirit urme ale adaosurilor la Daniel în lucrări evreiești din secolele al X-lea și al XI-lea, datorate lui Iosippon și Ierahmeel (*cf.* Gaster, 1894, pp. 280-290, 312-317), numai că despre amintitele lucrări s-a demonstrat că sunt traduceri medievale ale versiunilor grecești și latine ale Suzanei (*cf.* Lévi, 1933, pp. 157-171).

S-au propus unele dovezi interne ale existenței unui prototip semitic pentru Suzana, chiar dacă este imposibil de spus dacă aceasta a fost tradusă din ebraică sau din aramaică. Exegeții au arătat că LXX și, mai ales, Θ sunt, în general, atât de simple și de clare încât ar fi putut fi traduse în ebraică cu mult mai ușor decât alte lucrări grecești. Traducerea Suzanei în ebraică este ușurată de mulțimea propozițiilor care încep prin conjuncția καί „și" (într-un procent mult mai mare decât în alte cărți ale Vechiului și Noului Testament), urmată imediat de verb, construcție foarte asemănătoare cu construcția cu *waw* consecutiv din ebraica biblică. La acestea se adaugă mai multe ebraisme/aramaisme, cum ar fi: expresii idiomatice semitice, precum καὶ ἐγένετο, „și a fost [așa]/s-a întâmplat" (ebr. *wa-'ihī*) – vv. 7, 15, 19, 28 din Θ, ἰδοῦ, „iată!" (ebr. *hinnēh*) – vv. 13 și 44 din LXX, vv. 20 și 43 din Θ, și altele, folosirea unor radicale grecești cu sensuri diametral opuse – v. 11 Θ, „să se împreuneze cu ea" (συγγενέσθαι αὐτῆς) și v. 30 Θ, „rudele ei" (συγγενεῖς αὐτῆς), folosirea articolului hotărât cu vocativul – v. 42 Θ (Ὁ θεὸς ὁ αἰώνιος ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης) și v. 48 Θ (οἱ υἱοὶ Ισραηλ).

Mai sugestive pentru posibila, dar incerta existență a unui prototip semitic sunt deosebirile dintre LXX și Θ, care pot proveni din redarea diferită a aceluiași text semitic:

- v. 23: LXX κάλλιον δὲ με μὴ πράξασαν..., „E mai bine ca, fără s-o fac..."; Θ αἱρετόν μοί ἐστιν μὴ πράξασαν..., „E de preferat pentru mine ca, fără s-o fac...";
- v. 53: LXX καὶ τὸν μὲν ἀθῷον κατέκρινας, τοὺς δὲ ἐνόχους ἠφίεις, „și pe cel fără vină îl osândeai, iar pe cei vrednici [de osândă] îi lăsai slobozi"; καὶ τοὺς μὲν ἀθῴους κατακρίνων ἀπολύων δε τοὺς αἰτίους, „osândindu-i pe cei fără vină, iar celor vinovați dându-le drumul".

Cele mai semnificative mărturii au fost considerate încâlcitele expresii grecești care ar dovedi neînțelegerea prototipului semitic. Astfel, v. 10 are κατανενυγμένοι περὶ αὐτῆς, *litt.* „străpunși în privința ei"; se presupune că traducătorul grec a confundat verbul ebraic *HLH*, „a fi bolnav/a boli (din dragoste)", cu *LH*, „a fi rănit".

Pe de altă parte, nu putem trece peste un contraargument la care au făcut apel atât comentatorii antici (precum Iulius Africanul), cât și cei moderni (E.B. Pusey, A.H.H. Kamphausen): este vorba de paronomază. Textul grec prezintă mai multe jocuri de cuvinte (vv. 54-55: Ὑπὸ σχῖνον... σχίσει σε μέσον, „Sub un pom de fistic... te va despica pe mijloc"; vv. 58-59: Ὑπὸ πρῖνον... πρῖσαι σε μέσον, „Sub un stejar... să te taie pe mijloc"), iar jocul de cuvinte ar pleda pentru scrierea cărții Suzanei direct în greacă.

IV. Originea poveștii Suzanei. Istoricitate și datare

Comentatorii moderni și-au pus întrebări în legătură cu istoricitatea poveștii Suzanei încă din anul 1770 (J.D. Michaelis). În general, aceasta a fost negată, socotindu-se că nu avem de-a face decât cu una dintre numeroasele povestiri care circulau în epoca elenistică. Deja Iulius Africanus se îndoia de istoricitatea acestui capitol din Daniel. Între altele, el nu admitea că evreii exilați în Babilon ar fi putut avea drept de viață și de moarte asupra compatrioților lor. Se pare totuși că dispariția regalității le conferise șefilor diverselor comunități evreiești – probabil după luptă înverșunată – mai multă importanță.

Trecem în revistă unele dintre cele mai aparte interpretări. Johann G. Eichborn și Gustav Jahn consideră Suzana „o ficțiune morală". La începutul secolului XX, Suzana a fost considerată „un mit istoricizat", personajul feminin fiind zeița fecioară Phryne (Karl Fries), Fata Lebădă (Wolfgang Schultz) sau zeița soarelui (Ernest Siecke). Este totuși posibil – afirmă Delcor – ca povestea să aibă la origine evenimente reale.

Cu mai multă justificare, alți savanți, între care Fritzsche (1851, p. 185), văd în Suzana o poveste legendară și apocrifă prin care este descris *modus operandi* și, în consecință, nimicirea unei cunoscute perechi de falși profeți adulteri, Ahab ben Qolaiah și Ţidkiyah ben Maaseyah, menționați în Ier. 29,21-23 TM. Iar la versetul 28, Ieremia spunea că exilul va mai dura și

e cazul să se planteze grădini şi să li se mănânce roadele. Delcor e de părere că, plecând de la acest text, autorul Suzanei a născocit grădina de agrement, plantată cu tot felul de copaci, aflată lângă casa lui Ioakim, care joacă un rol atât de important în povestire. Chiar şi lui Origen (*Epistula ad Africanum*) şi Ieronim (*Commentarium ad Ieremia*) le era cunoscută următoarea poveste relatată în Talmudul Babilonian (*Sanhedrin* 93a):

După ce se purtaseră ca nişte smintiţi în Israel şi săvârşiseră adulter cu soţiile vecinilor lor, cei doi s-au dus la fiica lui Nabucodonosor (alte surse ebraice, care relatează aceeaşi poveste, vorbesc de soţia lui Nabucodonosor, Semiramis). Iar Ahab i-a spus: „Dumnezeu a zis: «Lasă-te în voia poftelor lui Ahab!»". Fata s-a dus şi i-a spus regelui. Acesta a sfătuit-o ca, dacă cei doi vin încă o dată, să-i trimită la el. Ceea ce s-a şi întâmplat. Regele i-a întrebat cine le-a spus să facă acest lucru, iar ei i-au răspuns că au fost trimişi de Dumnezeu. Atunci regele le-a spus că i-a consultat pe Anania, Misail şi Azaria, care i-au spus că un asemenea lucru este interzis. Cei doi s-au semeţit, pretextând că şi ei sunt profeţi, la fel ca Anania, Misail şi Azaria, dar lor li se arată Dumnezeu, pe când celorlalţi, nu. Atunci, regele a vrut să-i pună la încercare, aşa cum îi pusese şi pe cei trei tineri (este vorba de proba cuptorului încins). Ticăloşii au protestat, spunând că acuzatorii lor sunt trei, pe când ei nu sunt decât doi. Regele le-a îngăduit să-şi aleagă pe cine vor ei, care să le fie alături. Cei doi l-au ales pe Iosua, marele preot. Preotul a fost chemat şi a fost aruncat împreună cu cei doi în cuptorul aprins. Numai veşmintele lui Iosua cântau.

Comentatorii care consideră istoria Suzanei o poveste apocrifă despre nimicirea lui Ahab şi Ţidkiyah recurg la argumente *ex silentio*: faptul că, în cartea Suzanei, bătrânii nu sunt numiţi, putând fi astfel uşor identificaţi cu falşii profeţi libidinoşi, iar în unele tradiţii ebraice Suzana apare ca soţie sau fiică de rege. Numai că bătrânii din cartea Suzanei nu sunt profeţi, ci judecători. În plus, această teorie nu explică cea de-a treia parte a Suzanei, rolul lui Daniel în poveste.

Cum vedem, sunt dificil de stabilit cea mai veche formă a poveştii Suzanei în LXX şi data apariţiei ei. Ar putea fi ulterioară compunerii cărţii lui Daniel. În schimb, se cunosc destul de bine stadiile postbiblice ale acesteia. Versiunea samariteană vorbeşte despre fiica marelui preot Amram, de pe muntele Gerizim, acuzată pe nedrept de păcate trupeşti de către doi peţitori respinşi. Tatăl ei reuşeşte să demonstreze perfidia ticăloşilor, care sunt omorâţi (*cf.* Gaster, 1925-1928, pp. 199-210). Bernard Heller a arătat

că Daniel a fost exclus automat ca salvator al fiicei lui Amram, deoarece samaritenii nu puteau avea drept erou un personaj biblic, după vremurile lui Iosuah ben Nun, menţionat în cărţile biblice scrise după Pentateuh.

Povestea Suzanei apare şi în opera lui Iosippon, din secolul al X-lea, numai că toate numele personajelor sunt schimbate. Eroina se numeşte Anna, soţia lui Hannaneh, preot trimis la Roma de Herodes Agrippa al II-lea (56-100 d.H.); numele eroului este Nahman şi este pus de rege să cerceteze trei înţelepţi. O formă ebraică a Suzanei, care corespunde în chip miraculos cu Θ, poate fi găsită în opera lui Ierahmeel din secolul al XI-lea, iar Lévi a demonstrat că această poveste se bazează pe Vulgata latină.

Probabil că unul dintre cele mai târzii stadii ale evoluţiei poveştii Suzanei este versiunea falaşică. Conform acestui text, provenit de la vechea comunitate ebraică de rasă neagră din Etiopia, Suzana era fiica unui rege şi văduva unui rege (combinând astfel două tradiţii ebraice contradictorii). Trei dintre peţitorii acesteia, respinşi, pun la cale s-o acuze de păcat trupesc. Tânăra urma să fie lapidată, când îngerul Mihail i-a venit în ajutor sub chipul unui muritor. Despărţindu-i pe cei trei acuzatori, Mihail le-a pus fiecăruia, în faţa unui juriu format din tatăl fetei şi şaptezeci şi şapte de regi, aceleaşi întrebări: „Unde ai văzut-o pe Suzana păcătuind cu trupul?" şi „În ce moment al zilei se petrecea acest lucru?". La prima întrebare răspunsurile au fost: „Sub un smochin", „În palat" şi „În odăile femeilor" şi nici ora la care s-a petrecut fapta nu s-a potrivit. Scăpată de la moarte, Suzana este răsplătită fiind încoronată regină.

Astfel, caracterul de legendă sau poveste apocrifă al Suzanei se potriveşte mai degrabă evoluţiei poveştii şi istoriei de după versiunile greceşti decât fazelor de dinaintea acestora.

Teoria care susţine că Suzana era, la origine, o lucrare polemică fariseică, datând din secolul I d.H., care ataca procedurile judiciare şi teoria saduceilor (*cf.* Brüll, 1877, pp. 1-69) încă mai are adepţi. Argumentele lui Brüll se bazează pe bine cunoscute dovezi istorice referitoare la conflictele dintre farisei şi saducei şi la faptul că aceştia se despărţeau categoric în interpretarea legislaţiei mozaice din Deut. 19,18-21. Saduceii acţionau strict după principiul din v. 21: „Ochiul tău să nu aibă milă de el: viaţă pentru viaţă, ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, mână pentru mână, picior pentru picior", în timp ce fariseii puneau accentul pe intenţia acuzatorului, aşa cum apare în vv. 18-19: „[dacă se dovedeşte că] martorul nedrept a adus mărturie nedreaptă şi a stat împotriva fratelui său, atunci voi să faceţi

împotriva lui după cât de netrebnic s-a purtat el împotriva fratelui său şi să-l alungi pe cel rău dintre voi". Între farisei se află şi Simeon ben Şatah, cumnatul regelui Alexander Ianneus (104-78 î.H.) şi om al legii, şi fiul acestuia, acuzat pe nedrept de crimă capitală şi care – conform legendei – i-a cerut tatălui său să lase legea să-şi desfăşoare cursul, adică să îngăduie ca el să fie omorât, pentru ca acuzatorii săi să pătească la fel şi să fie omorâţi. Prin aceasta, tatăl şi fiul voiau să scoată în evidenţă îngrozitoarea nedreptate ce se ascundea în interpretarea saduceică a pedepsei.

Aşadar, după Brüll, povestea Suzanei reprezenta un argument narativ în sprijinul părerilor fariseului Simeon ben Şatah cu privire la problema falşilor acuzatori. Ea întăreşte: (1) necesitatea interogării bătrânilor cu scepticism, grijă şi inteligenţă; (2) pedepsirea falşilor acuzatori în acord cu intenţiile lor faţă de cel acuzat, mai degrabă decât cu soarta de care a avut parte acuzatul. Teoria lui Brüll a fost susţinută de C.J. Ball, J.T. Marshall, D.M. Kay şi W.O.E. Oesterley. Cu toate acestea, teoria prezintă o seamă de puncte slabe: judecata lui Daniel nu este fără cusur – conform procedurii judiciare, publicul ar fi trebuit să cunoască toate amănuntele tehnice implicate de pilda poveştii (*cf.* Pfeiffer, 1952, p. 452).

În secolul trecut, Gedeon Huet (1912, pp. 277-284) a sugerat că Suzana aparţine genului literar al poveştilor populare, ilustrând motivul popular al copilului înţelept care intervine şi îndreaptă o hotărâre nedreaptă, temă întâlnită şi în *O mie şi una de nopţi* (Poveştile lui Sinbad), şi în varianta mongolă a *Tronului lui Vikramaditya* (regele legendar din cetatea indiană Uijain). Teoria lui Huet a fost revizuită de propriul ei autor (în 1917) şi de Walter Baumgartner, care a luat în considerare mai multe poveşti folclorice vechi şi a arătat că, deşi eroul povestirii este adesea un copil, nu este neapărat nevoie să aibă această vârstă, existând multe exemple în care el este fie un bătrân, fie un rege, fie chiar o femeie care acţionează ca un judecător înţelept. Suzana ar fi fost la origine o poveste profană, rezultatul combinaţiei dintre două motive folclorice: 1) judecătorul înţelept; 2) tema „Genovevei", şi anume „the widespread tale of the chaste wife falsely accused and repudiated, generaly on the word of a rejected suitor" (*cf.* „Genevieve, Genoveva", *Enciclopaedia Britannica*, 11th ed., XI, p. 594), motivul legendei medievale (probabil de origine celtică – secolul al VIII-lea) a Genovevei, cu multiple forme în folclorul întregii Europe, dar şi cu forme literare (cum ar fi, între altele, piesa lui Ludwig Tieck *Leben und Tod der heiligen Genoveva* sau lucrarea lui Mihail Sadoveanu *Genoveva de Brabant*)

sau muzicale (opera *Genoveva* de Robert Schumann). Mai recent, mulţi alţi savanţi, între care Pfeiffer şi Eissfeldt, împărtăşesc părerea lui Baumgartner, socotind, la origine, povestea Suzanei o poveste seculară, posibil creată în afara comunităţii ebraice, dar integral ebraizată, căpătând în cele din urmă o puternică şi distinctă turnură etnică şi religioasă iudaică.

V. Elementele religioase ale poveştii

Chiar dacă, la origine, Suzana a fost o poveste populară laică, cam în vremea traducerii ei în greacă a căpătat un caracter profund religios. Se face aluzie la Dumnezeu sau este direct menţionat în text în 64 de versete. De fapt, cu excepţia celor doi ticăloşi, toată lumea din poveste îl pomeneşte pe Dumnezeu: naratorul (vv. 5, 9, 44, 45 Θ şi v. 62 LXX), Daniel (vv. 53, 55, 59), sfatul bătrânilor (v. 50), părinţii Suzanei şi rudele ei (v. 63), adunarea (v. 60) şi, bineînţeles, Suzana însăşi, care se teme de Dumnezeu (vv. 2, 23), se încrede în El (v. 35), I se roagă (v. 42) şi astfel este izbăvită. Nu este doar o simplă coincidenţă faptul că numai bătrânii ticăloşi nu pronunţă numele Domnului. Chiar aceasta era problema lor: nu ţineau seama de Dumnezeu (*cf.* v. 9).

Cu excepţia celor răi, întreaga comunitate evreiască pare religioasă. Există un puternic simţ al identităţii etnice şi mândria apartenenţei la un anumit grup, astfel trebuind interpretate cuvintele lui Daniel: „Sământă a lui Canaan şi nu a lui Iuda" (v. 56 Θ) şi „aşa le făceaţi fiicelor lui Israel şi ele, de teamă, se împreunau cu voi; dar o fiică a lui Iuda n-a răbdat ticăloşia voastră" (v. 57 Θ). Suzana însăşi era „cu frică de Domnul; iar părinţii ei erau [oameni] drepţi şi o învăţaseră pe fiica lor după Legea lui Moise" (vv. 2-3 Θ). De două ori sunt citate sau parafrazate scripturile ebraice (vv. 5 şi 53 Θ). Legea lui Moise era privită cu mare respect şi, lucru şi mai important, era urmată cu strictеţe; bunăoară comunitatea ebraică socotea mărturia mincinoasă (v. 62 Θ), ca şi adulterul (v. 41 Θ), drept păcate capitale. Comunitatea ura vărsarea de sânge (*cf.* vv. 48-49) şi se bucura de izbăvirea unui nevinovat (v. 60) şi de pedepsirea celui ticălos (vv. 61-62).

Iată aşadar cum o poveste la origine profană şi noniudaică ajunge să fie saturată de elemente religioase iudaice.

VI. Scopul poveştii

Cei care caută noima compunerii acestei poveşti se împart în două grupuri. După unii, povestea a fost scrisă cu un scop didactic. Pentru ceilalţi însă, povestea nu are mai multă valoare didactică decât au cele *O mie şi una de nopţi*. Desigur, povestea conţine, împletite, cel puţin două teme folclorice, dar aceasta nu exclude învăţătura morală care se degajă din ea, şi anume: Providenţa nu-l părăseşte pe cel acuzat pe nedrept. Unii exegeţi au văzut în poveste şi un scop juridic, aceasta fiind – cum am arătat –, în viziunea lor, un pamflet politic compus de farisei şi îndreptat împotriva saduceilor. S-a pretins şi că Suzana ar reflecta epoca unui anume ben Zakkai, identificat în Talmud cu Johanan ben Zakkai (cca 80 d.H.), care examina cu cea mai mare grijă depoziţia martorilor în procesele de crimă; când un martor declara că omorul s-a comis sub un smochin, acesta voia tot felul de detalii legate de copac şi de culoarea fructelor lui. În acest caz, povestea Suzanei ar trebui plasată la sfârşitul secolului I d.H., dacă nu mai târziu, ceea ce e destul de puţin probabil.

Alcătuită, la început, pentru a face plăcere prin farmecul şi drama sa intrinsecă, povestea Suzanei a ajuns probabil să facă parte dintr-o variantă semitică a lui Daniel, cel puţin în momentul traducerii ei în Septuaginta. Chiar dacă alte poveşti de la începutul lui Daniel (cap. 1–6) puteau avea o existenţă anterioară separată (Pfeiffer, 1952, pp. 766-769), Suzana nu este câtuşi de puţin compatibilă cu acestea, în forma lor actuală, astfel încât pare să reprezinte o intruziune sau o adăugire mai târzie.

Aşa cum arată în versiunea sa greacă, povestea pare a fi plasată greşit, dacă este citită imediat înaintea capitolului 1 al textului canonic (ca în Θ, *Vetus Latina*, versiunile coptă, etiopiană şi arabă) sau după Dan. 12 (ca în LXX, versiunea siro-hexaplară şi Vulgata). Chiar dacă, la origine, povestea Suzanei preceda Dan. 1 (în cel mai vechi text grecesc al lui Daniel, Papirusul 967 – poate un manuscris al LXX –, Suzana este plasată înainte de Dan. 1) şi servea drept introducere la Daniel, unde eroul nu era pe atunci decât un adolescent (*cf.* v. 45), aceasta tot pare substanţial diferită de celelalte poveşti din Dan. 1–6. Un singur exemplu: Daniel însuşi nu este menţionat înaintea versetului 45 şi, cu siguranţă, nu este eroul poveştii Suzanei: eroina este Suzana. În LXX, Daniel este puţin mai mult decât o reprezentare a tinereţii sensibile şi idealiste. Mai mult, plasarea fizică în

Suzana este complet diferită de a celorlalte poveşti: incidentul are loc în Babilon, dar nu la curtea regelui, ca în celelalte poveşti din Daniel, ci în zona suburbană sau la ţară. Şi mai important este faptul că, în povestea Suzanei, comunitatea ebraică lasă impresia că este independentă şi că se conduce singură, având chiar dreptul de a-i executa pe călcătorii de lege. Însă lucrul cel mai important, în contrast cu poveştile din Dan. 1–6, este că aici comunitatea ebraică apare neamenințată – cu alte cuvinte, asupra evreilor nu se face nici o presiune să părăsească religia strămoşească sau să venereze alţi dumnezei.

Roderick A.F. McKenzie acceptă originile laice şi folclorice ale Suzanei, dar observă şi că povestea se potriveşte bine cu alte poveşti din Dan. 1–6 prin faptul că înfăţişează intervenţia divină atunci când un martir condamnat este salvat de la moarte, categoria femeilor fiind adăugată celei a bărbaţilor şi a copiilor. Evident că nu toată lumea poate fi de acord cu această potrivire, primii care au negat-o fiind rabinii, care au ajuns la concluzia că Suzana nu poate face parte din canon.

VII. Locul poveştii şi data compunerii

Este imposibil să se stabilească exact de când datează Suzana (Pfeiffer, 1952, p. 449). Savanţii din zilele noastre consideră că plasarea poveştii în Babilon nu este originară; astfel, ei stabilesc că povestea Suzanei este de proveniență palestiniană. Concluzia îi aparţine lui McKenzie, care mai degrabă afirmă decât dovedeşte că povestea provine de la o comunitate evreiască cu mult mai izolată de influenţele greceşti decât una din Egipt, lucru care ar indica sudul Palestinei.

Nu se poate stabili cu destulă certitudine un *terminus a quo* pentru poveste, deşi e posibilă perioada persă, perioadă în care comunitatea ebraică din Palestina se bucura de independenţă şi autoguvernare moderată şi în care religia ei nu era ameninţată din afară. Drept *terminus ad quem* este stabilită de către toţi comentatorii, de la Blundau la Plöger, data traducerii greceşti a cărţii lui Daniel din LXX (probabil, cu destulă aproximaţie, în jurul anului 100 î.H.).

VIII. Alte versiuni vechi

Exceptând versiunea siro-hexaplară şi a celei mai vechi ediţii din *Vetus Latina*, toate versiunile vechi ale cărţii lui Daniel se bazează pe recensiunea lui Theodotion, şi nu pe LXX. Acelaşi lucru ar trebui spus şi despre Suzana: Peşitta siriacă, versiunea coptă (atât în dialectul sahidic din sud, cât şi în cel bohairic din nord), cea etiopiană, Vulgata, varianta arabă şi cea armeană sunt reproduceri literale ale textului Θ, nu ale LXX, şi contribuie prea puţin la explicarea textului. Numai versiunile siriace oferă variante interesante, deşi secundare.

Florica Bechet

Suzana

	LXX	Θ
[1-5]		1 Şi era un bărbat care locuia în Babilon, iar numele lui era Ioakim.

Între multele poveşti pe care înţelepciunea ebraică le-a creat pentru a slăvi anumite virtuţi şi a le arăta credincioşilor răsplata pe care Dumnezeu o rezervă acelora care, încercaţi, îi rămân credincioşi, cea a Suzanei, deşi între cele mai scurte, este considerată cea mai delicată, realistă şi emoţionantă (Bernini, 1984, p. 307). S-a discutat mult despre adevărul istoric şi despre datarea povestirii Suzanei. Însă toate opiniile au dovedit că sunt criticabile. S-a încercat şi să se stabilească învăţătura centrală a întregii poveşti, dar şi în această privinţă opiniile sunt împărţite şi toate prezintă şi aspecte mai puţin convingătoare (*vide* Introducere la Suzana).

1-5 Aceste versete lipsesc din LXX. În continuare, LXX prezintă o recensiune mai scurtă a textului originar.

1 „locuia în Babilon": poate în timpul exilului (*cf.* 4Rg. 24,10-12), poate şi după aceea, deoarece în Babilon sau în alte regiuni ale imperiului pers rămăseseră oameni din popor şi din familii vestite (*cf.*, de exemplu, Zah. 6,9-14). Despre descrierea Babilonului, bazată pe descrierile antice şi pe mărturiile arheologice, *cf.* note Dan. 4,30. ♦ „Ioakim" era un nume destul de comun. În orice caz, purtătorul acestui frumos nume evreiesc (gr. Ιωακιμ, ebr. *Y'hōyāqīm*, „Dumnezeu va statornici") nu trebuie identificat cu Ioakim, marele preot evreu din vremea Iuditei (*cf.* Idt. 4,6-8.14; 15,8). N-ar trebui să fie identificat nici cu regele iudeu Ioakim (Yehoiakhin, Iechonias) – aşa cum o fac Hipolit, Iulius Africanus şi alţi scriitori antici – care a fost luat rob în Babilon de către Nabucodonosor şi a fost eliberat din închisoare mai târziu (*cf.* 4Rg. 24,15; 25,27), nici cu Ioakim, tatăl acestuia, chiar dacă, după 2Par. 36,5-7, şi el ar fi fost luat prizonier în Babilon (*cf.* Bright, 2000, pp. 324-327).

2 „Suzana": gr. Σουσαννα, *Susanna*, apare ca nume de persoană în Noul Testament, dar nu în Vechiul Testament (*cf.* Lc. 8,3; 1Par. 2,31-35 are numele de persoană masculin); este numele ebraic al crinului, *šōšannāh* (*cf.* Gen. 2,1-2,16; 2Par. 4-5; Cânt. 2,2; Os. 14,5 şi în special în Psalmi: 45,1; 60,1; 80,1), conform obiceiului de a da femeilor nume de plante, precum *Tamar*, *Cassia*; acest nume de floare, care evocă prospeţimea şi frumuseţea miresei din Cântarea Cântărilor, trebuie pus în legătură cu însuşi conţinutul poveştii şi nu este exclus să aibă o valoare simbolică. ♦ „Chelkias": un foarte popular nume

ebraic, *Hil^eqīyāhū*, „partea mea este *YHWH*"; este numele a cel puțin nouă personaje biblice, în afara celui al tatălui Suzanei; după Hipolit (12), Chelkias era preotul care a găsit cartea Legii în casa Domnului, când regele Iosias poruncise să se purifice Sfânta Sfintelor (*cf.* 4Rg. 22,10; 2Par. 34,14); tot Hipolit spune că fratele Suzanei era profetul Ieremia, care rămăsese laolaltă cu cei duși în robie la Babilon, apoi, ajungând în Egipt și profețind la Tafnai, fusese lapidat. După el, din Suzana s-ar fi născut Iechonias, prin urmașii căruia vița din care se trage Mântuitorul a rămas pură: intenția lui Hipolit este de a demonstra că se trecea astfel „de la o sămânță dreaptă la altă sămânță dreaptă". Această genealogie este cu totul fantezistă, numele Chelkias fiind extrem de comun; cu toate acestea, identitatea personajelor este admisă de mulți autori antici, precum Clement Alexandrinul (*Stromate*, 1,21,120), Ieronim și câțiva rabini.

3 „o învățaseră... după Legea lui Moise": precizarea nu este numai un elogiu adus părinților Suzanei, ci redă și idealul unei familii religioase iudaice; Hipolit (13) comentează aici că „după rodul adus de ei se recunoaște cu ușurință pomul".

4 „Și Ioakim era foarte bogat": un asemenea înalt standard de viață era posibil pentru evreii exilați în Babilon (*cf.* Ier. 29,5, unde Ieremia îi sfătuiește pe evreii exilați în Babilon: „Clădiți case și locuiți în ele, sădiți grădini și mâncați din roadele lor"); conform mentalității patriarhale, bogăția era un semn al binecuvântării lui Dumnezeu (*cf.* Iov 1,3; Idt. 8,7). ♦ „grădină", gr. παράδεισος: împrumut din persa veche (*pairidaēza*, „grădină" sau „parc"), cuvânt intrat mai târziu în ebraica biblică sub forma *pardēs* (*cf.* 2Ezd. 8 = Neemia 2,8; Ecl. 2,5; Cânt. 4,13). În LXX, παράδεισος e folosit și pentru a desemna Grădina Edenului (Gen. 2-3), iar în cărțile intertestamentare (*cf.* Ps. Sol. 14,2) și în Noul Testament (Lc. 23,43; 2Cor. 12,3) desemnează și lăcașul veșnic al celor drepți. ♦ „cel mai de vază": comparativul ἐνδοξότερον are valoare de superlativ; altă formă a binecuvântării divine pentru omul virtuos (*cf.* Iov 1,3).

5 „fuseseră numiți judecători": *cf.* Ier. 29,21-23; era un vechi obicei israelit de a avea în fiecare oraș judecători inferiori (reprezentând o adevărată instituție, un fel de consiliu municipal) care rezolvau problemele mai puțin importante ivite între concetățenii lor (*cf.* Deut. 19,12; 21,3-8); în timpul exilului, o asemenea instituție a rămas în vigoare (*cf.* Ier. 29,1; Iez. 8,1; 14,1; 20,1). Probabil că și după aceea coloniile iudaice rămase în imperiul pers au păstrat acest drept. Hipolit (13), alături de Iulius Africanus, își pune întrebarea cum de evreii, robi în Babilon, aveau libertatea de a se întruni, iar răspunsul este dat de Origen în *Epistula ad Africanum*, 13, de unde aflăm și motivul pentru care cartea Suzanei, deși nu figura printre cărțile sfinte ale evreilor, a fost acceptată de Biserică. ♦ „bătrâni": Bernini e de părere că termenul pare să indice mai degrabă îndatorirea de judecători a celor doi, decât vârsta lor (*cf.* Deut. 19,12; Rut 4,4-12); dar în tribunalele mesopotamiene, bătrânii jucau un rol important, atât în vremea lui Hammurabi, cât și în perioada neobabiloniană, ceea ce pare să relativizeze părerea lui Bernini. ♦ „Stăpânul" (δεσπότης): titlu onorific rezervat lui Dumnezeu (*cf.* Dan. 3,37) și frecvent în textele din Noul Testament (*cf.* Lc. 2,29; Fapte 4,24 etc.). ♦ „A venit nelegiuire dinspre Babilon... îndrumători ai poporului": deși nu este foarte sigur, se pare – potrivit mai multor exegeți, între care Moore și Bernini – că aici se face aluzie la Ier.

LXX

..... [6]și, din alte cetăți, au venit pricini în fața lor.

[7-8] Aceștia, văzând o femeie distinsă la înfățișare, femeia unui frate al lor dintre fiii lui Israel, pe nume Suzana, fiica lui Chelkias, nevasta lui Ioakim, pe când se plimba, în amurg, prin grădina bărbatului ei, și dorind-o,

Θ

[2] Și și-a luat femeie, pe nume Suzana, fiica lui Chelkias, frumoasă foarte și cu frică de Domnul;
[3] iar părinții ei erau drepți și o învățaseră pe fiica lor după Legea lui Moise.
[4] Și Ioakim era foarte bogat, și avea o grădină în vecinătatea casei lui; și la el se adunau iudeii, pentru că era cel mai de vază dintre toți.
[5] În anul acela fuseseră numiți judecători doi bătrâni din rândul poporului; despre aceștia a grăit Stăpânul: „A venit nelegiuire dinspre Babilon, de la bătrânii judecători, care treceau drept îndrumători ai poporului."
[6] Aceștia stăteau adesea în casa lui Ioakim și veneau la ei toți cei care se judecau.
[7] Și se-ntâmpla că, atunci când poporul se îndepărta, la amiază, Suzana ieșea și se plimba prin grădina bărbatului ei.

29,21-23, unde sunt menționați, printre deportații din Babilon, doi falși profeți care, pe de o parte, vorbeau în numele Domnului, iar pe de altă parte, făptuiau nelegiuirea adulterului; totuși, pasajul ca atare nu există în Biblie.

6 Acest verset se deosebește total în cele două variante: LXX are „și, din [multe – Papirul 967] alte cetăți, au venit pricini în fața lor", în timp ce Θ numește casa lui Ioakim drept locul în care cei doi bătrâni împărțeau dreptatea; de fapt, în general, judecățile se țineau la poarta cetății (*cf.* Deut. 21,3-8); Vetus Latina și varianta etiopiană au „la el".

7 „Și se-ntâmpla că" (Θ): gr. καὶ ἐγένετο, redarea grecească standard a ebr. *w^e yihī*, „și a fost/s-a întâmplat"; la fel la vv. 15, 19 și 28. Faptul că o versiune greacă mai recentă,

LXX

[9] şi-au abătut mintea şi şi-au întors ochii, de n-au [mai] privit către Cer,

Θ

[8] Şi cei doi bătrâni priveau la ea, în fiecare zi, cum ieşea şi se plimba, şi au fost cuprinşi de poftă pentru ea.
[9] Şi şi-au abătut mintea şi şi-au întors ochii, de n-au [mai] privit

cum este Θ, are atâtea ebraisme, în timp ce mai vechea LXX nu are, dovedeşte – după unii – existenţa unui text de bază semitic, care a stat la baza traducerii; este posibil însă ca acest număr mare de ebraisme să ilustreze efortul lui Theodotion de a arhaiza textul. ♦ „când poporul se îndepărta, la amiază": era, de fapt, ora obişnuită a mesei de prânz (*cf.* v. 13).

8 „au fost cuprinşi de poftă pentru ea": *litt.* „erau cu dorinţă (gr. ἐπιθυμία) pentru ea"; folosirea substantivului ἐπιθυμία cu un sens peiorativ, aici şi în vv. 14 şi 56 din Θ, ca şi folosirea verbului corespunzător, ἐπιθυμέω, cu un sens neutru în v. 15 din Θ, reprezintă probabil traducerea unui original semitic în care sunt folosite mai multe rădăcini (*vide* Introducerea şi Daubney, 1906, p. 134); variantele bohairică, siriacă şi etiopiană adaugă aici „în grădină". ♦ În vv. 7-8 din LXX nu există nici o menţionare – aşa cum se face în v. 6 din Θ – a faptului că bătrânii, în mod regulat, împărţeau dreptatea în casa lui Ioakim (a se vedea însă v. 28 din Θ) sau că o vedeau mereu pe Suzana; totuşi, vv. 7-8 din LXX se potrivesc cu v. 28 din LXX, unde se poate interpreta că cei doi bătrâni locuiau într-o altă cetate decât Ioakim şi că împărţeau judecata în sinagogă (Moore, 1977, p. 96; textul grec are συναγωγήν, pe care noi l-am tradus, etimologic şi neutru, prin „adunare", dar instituţia sinagogii este deja menţionată în inscripţii aramaice şi greceşti din perioada elenistică – *cf.* Ecl. 8,10 şi nota *ad loc.*), nu, ca în v. 28 din Θ, în casa lui Ioakim. Cât priveşte poftele bătrânilor, Hipolit (14) comentează arătând că evreii se ruşinau de această întâmplare, motiv pentru care au scos-o din Scriptură, deoarece „ei nu recunoşteau iconomia (οἰκονομία) Domnului. Dar Sfintele Scripturi creştine nu ascund nimic şi povestesc tot, cu sinceritate, atât faptele drepte, cât şi nelegiuirile, pentru ca şi unele şi celelalte să fie pildă pentru credincioşi". ♦ Hipolit are şi o interpretare simbolică: Suzana ar fi chipul Bisericii, iar soţul ei, Ioakim, cel al lui Iisus; grădina de lângă casa lor ar înfăţişa comunitatea sfinţilor, sădiţi precum pomii roditori, în mijlocul Bisericii; cei doi bătrâni ar fi cele două neamuri care uneltesc împotriva Bisericii, neamul celor circumcişi şi cel al păgânilor, iar cuvintele „judecători, doi bătrâni din rândul poporului" înseamnă că aceştia „au puterea şi porunca în lume şi fac judecăţi nedrepte împotriva celor drepţi". Spionajul bătrânilor este interpretat (15) ca spionare zilnică şi răutăcioasă supraveghere a Bisericii de către cei care vor să aducă împotriva ei mărturii mincinoase (*cf.* Gal. 2,4). La vremea când scrie Hipolit (sec. III d.H.), persecuţia era încă recentă şi putea reîncepe oricând; de semnalat că printre prigonitori sunt enumeraţi şi evreii (*cf.* Iustin, *Dialogi*, 16, 47, 93, 95 etc.; *Martyr. Polyc.*, 12,2; *Acta Pionii*, 3; Origen, *Contra Cels.*, 6,27).

9 „către Cer": către Dumnezeu; în scrierile biblice târzii se evită în diverse moduri folosirea numelui lui Dumnezeu (*cf.* Dan. 4,23.31.34; Rom. 1,18; Lc. 5,18; iar în Evanghelia după Matei „împărăţia Cerului" înlocuieşte „împărăţia lui Dumnezeu").

LXX

nici nu şi-au [mai] amintit de dreptele judecăţi.
[10-11] Şi erau amândoi [cu inima] străpunsă după ea, dar nici nu şi-au dezvăluit unul altuia [gândul] rău pe care i-l puseseră; nici femeia nu a aflat acest lucru.
[12] Şi, când mijeau zorii, venind [ei], se ascundeau unul de altul, grăbindu-se care să o vadă cel dintâi şi să-i vorbească.
[13-14] Şi, iată, aceasta se plimba ca de obicei şi unul dintre bătrâni venise, şi iată, cel de-al doilea se-nfăţişă [şi el] şi vorbi către celălalt, zicând: „De ce-ai venit aşa de dimineaţă fără să mă iei şi pe mine?"; şi şi-au mărturisit unul altuia, fiecare, chinul său.
[[15-18]]

Θ

către Cer, nici nu şi-au [mai] amintit de dreptele judecăţi.
[10] Şi erau amândoi [cu inima] străpunsă după ea şi nu-şi împărtăşiseră unul altuia chinul lor, [11] pentru că se ruşinau să-şi mărturisească pofta că voiau să se împreuneze cu ea.
[12] Şi pândeau cu jind în fiecare zi s-o vadă.

[14] [Apoi], întorcându-se, s-au dus în acelaşi loc şi, vrând şi unul şi altul să ştie pricina, şi-au mărturisit dorinţa; şi atunci au pus împreună la cale o vreme în care o puteau afla singură.

[15] Şi a fost [aşa:] pe când pândeau ei o zi potrivită, [Suzana] a ieşit, la fel ca ieri şi ca alaltăieri, împreună doar cu două fete, şi a dorit să se îmbăieze în grădină, pentru că era arşiţă.

10 „[cu inima] străpunsă după ea": gr. κατανενυγμένοι περὶ αὐτῆς, *litt.* „străpunşi în privinţa ei".

11 „să se împreuneze cu ea" (Θ): *litt.* „să fie cu ea" (συγγενέσθαι); verbul este folosit într-un sens ruşinos şi acuzator, ca şi în v. 39 (*cf.* Gen. 19,5; 39,10), dar într-un sens total nevinovat în vv. 30 şi 63; s-a presupus că diferenţa ar proveni din existenţa a două radicale ebraice diferite – *vide* Introducerea).

13 Moore este de părere că în textul originar trebuie să fi existat o formulare care, în traducere, să apară sub forma „într-o zi" (posibil o exprimare haplologică de tipul καθ' ἡμέραν, „zi de zi", *cf.* v. 12).

15-18 Lipsesc total din LXX. Hipolit (16) consideră că „ziua băii" nu poate fi alta decât ziua de Paşti (care trebuie să-i răcorească pe cei care ar merita să fie mistuiţi de flăcări), ziua în care Biserica, spălată la fel ca Suzana, stă în faţa Domnului ca o mireasă tânără şi curată; ea este însoţită de cele două slujnice, credinţa şi iubirea, care pregătesc pentru cei ce se îmbăiază untdelemnul şi săpunurile (prin săpunuri înţelegându-se poruncile Cuvântului, iar prin ulei – puterea Sfântului Duh) cu care se vor unge credincioşii, după baia Botezului.

LXX

[16] Şi nu era nimeni acolo, decât cei doi bătrâni ascunşi, care o pândeau.
[17] Şi ea le-a spus fetelor: „Aduceţi-mi ulei şi săpun şi închideţi porţile grădinii, ca să mă spăl."
[18] Şi ele au făcut cum le-a spus şi au închis porţile grădinii şi au ieşit pe o uşă lăturalnică, să aducă cele poruncite; şi nu i-au văzut pe bătrâni, căci erau ascunşi.
[19] Şi a fost [aşa:] când au plecat fetele, s-au şi ridicat cei doi bătrâni şi s-au năpustit înspre ea

[19] Şi au spus unul către celălalt: „Să mergem la ea!" Şi, căzând la învoială, s-au apropiat de ea şi au încercat să o silească.
[[20-21]]

Θ

[20] şi au spus: „Iată, porţile grădinii sunt închise şi nimeni nu ne priveşte; suntem cuprinşi de poftă pentru tine; de aceea, învoieşte-te şi culcă-te cu noi.
[21] Iar de nu, vom mărturisi împotriva ta: că era cu tine un flăcău şi de aceea le-ai trimis pe fete de lângă tine."
[22] [Atunci] a suspinat Suzana şi a spus: „Sunt strâmtorată din toate părţile: căci dacă fac aceasta, mă aşteaptă moartea, iar dacă n-o fac, nu voi scăpa din mâinile voastre.
[23] E de preferat pentru mine ca, fără

15 „la fel ca ieri şi ca alaltăieri": expresie idiomatică având sensul „ca de obicei" (*cf.* Gen. 31,2.5; Ex. 5,7.14; 4Rg. 13,5; 1Mac. 9,44), ceea ce pledează pentru un original ebraic sau aramaic la baza textului grecesc al cărţii Suzana. Hipolit (17) consideră grădina simbolul Edenului, al grădinii spirituale. El „transplantează" în această grădină toate elementele care se întâlnesc, prin tradiţie, în Grădina Raiului, chiar dacă textul biblic nu le aminteşte (bunăoară, râul sau pârâul, care nu apare în descrierea grădinii).
17 „ulei şi săpun": *cf.* Est. 2,3.9.12, unde σμῆγμα este folosit pentru a traduce ebraicul *tam^{e}rūq*. Nu se poate spune cu precizie dacă este vorba de „săpun", „alifii" sau „cosmetice" în general (*cf.* Ball, 1888, p. 335).
18 „au ieşit pe o uşă lăturalnică": Hipolit (18) comentează: „Cine vrea să aibă parte de Apa care curge prin Grădină (aceasta putând simboliza şi apa botezului – *n.n.*) trebuie să renunţe la poarta largă (*cf.* Mt. 7,14) şi să intre pe uşa cea strâmtă". ♦ „nu i-au văzut pe bătrâni": după Hipolit, aici, ca odinioară în Grădina Raiului, diavolul este ascuns, ca un şarpe, în cei doi bătrâni, pentru a-şi satisface propriile pofte; în acelaşi timp, deşi recunoaşte calomnia, Hipolit afirmă prezenţa unui tânăr alături de Suzana: este un tânăr venit din cer, un înger, cum va apărea mai târziu, pentru a o apăra.
19 „s-au năpustit": gr. ἐπέδραμον, *litt.* „au alergat către" (*cf.* 1Mac. 6,45). În LXX, unde nu există scena băii, verbul corespunzător e pus în gura bătrânilor: „Să mergem la ea!".
20-21 Aceste versete, care lipsesc din LXX, reprezintă o foarte dramatică extindere şi o îmbunătăţire a poveştii din Septuaginta. ♦ „învoieşte-te şi culcă-te cu noi", gr. διὸ συγκατάθου ἡμῖν καὶ γενοῦ μεθ' ἡμῶν: *cf.* Ex. 23,1; Gen. 39,7.10.12; Tob. 3,8 din LXX; sunt aceleaşi propuneri ca ale nevestei lui Putifar către Iosif şi ale lui Amnon către Tamar (*cf.* 2Rg. 13,11). În alte locuri din cartea Suzana în care naratorul vorbeşte despre

LXX

Θ

[22] Iar evreica le-a spus: „Ştiu că dacă fac aceasta mă aşteaptă moartea, iar dacă n-o fac, nu voi scăpa din mâinile voastre.

[23] E mai bine ca, fără s-o fac, să cad

actul sexual sau în care bătrânii depun mărturie apar şi alte expresii (συγγενέσθαι, „a avea relaţii cu", vv. 11.39; ἀνέπεσε μετά, „s-a culcat cu", v. 37; ὁμιλοῦντας, „făcând dragoste", v. 54).
21 „vom mărturisi împotriva ta": pentru adulter era prevăzută pedeapsa cu moartea (*cf.* Lev. 20,10; Deut. 22,22).
22 Situaţia se aseamănă cu aceea a celor trei tovarăşi ai lui Daniel în faţa poruncii lui Nabucodonosor de a venera statuia (*cf.* Dan. 3,15), a lui Daniel însuşi în faţa interdicţiei de a se ruga lui Dumnezeu (*cf.* Dan. 6,11) şi, în general, a tuturor celor încercaţi pentru credinţă. Pentru credincios nu există scăpare; acesta trebuie să facă faţă foarte des unei alternative fundamental antonimice: fie să cedeze ademenirilor păcatului şi să-şi atragă pedeapsa divină, fie să reziste ademenirilor şi să accepte condamnarea oamenilor. ♦ „evreica": gr. ἡ Ἰουδαία. ♦ „Sunt strâmtorată din toate părţile", gr. Στενά μοι πάντοθεν: este evident un ebraism, însemnând „a se afla într-o dilemă" (*cf.* 2Rg. 24,14 LXX); Hipolit ia această expresie *ad litteram*, văzând în cele două părţi cei doi mari vrăjmaşi care strâng în cleşti Biserica: evreii şi acei păgâni care-şi spun creştini şi, de fapt, nu sunt. ♦ „mă aşteaptă moartea": pentru că fie Domnul o va pedepsi, fie comunitatea iudaică o va lapida (*cf.* Deut. 22,21-24; Lev. 20,10; In. 8,4-5); Hipolit (20) vede aici reprezentarea celor două categorii de prigonitori, amintite mai sus, care nu ezită să apeleze la condamnarea la moarte: gândurile şi cuvintele lui sunt ecoul persecuţiilor la care erau încă supuşi creştinii.
23 „E de preferat pentru mine": respectarea Legii Domnului este un lucru mai preţios decât orice bogăţie (*cf.* Ps. 18,11). Răspunsul Suzanei aminteşte de răspunsul lui Iosif către soţia lui Putifar, dar şi de cel al profetului Gad din 2Rg. 24,14. ♦ Hipolit (22)

LXX

în mâinile voastre, decât să păcătuiesc în faţa Domnului."

[24-27]

28 Cei doi bărbaţi nelegiuiţi s-au întors, ameninţând în sinea lor şi

Θ

s-o fac, să cad în mâinile voastre, decât să păcătuiesc în faţa Domnului."

24 Şi a strigat cu glas mare Suzana, dar au ţipat şi cei doi bătrâni la ea.

25 Şi, dând fuga, unul a deschis porţile grădinii.

26 De cum au auzit larma din grădină cei din casă au năvălit pe poarta lăturalnică, pentru a vedea ce i se-ntâmplă.

27 Când bătrânii şi-au spus povestea, slugile s-au ruşinat foarte, pentru că niciodată nu se spusese aşa ceva despre Suzana.

28 Şi a fost [aşa:] a doua zi, când s-a adunat poporul în faţa bărbatului ei,

compară opţiunea Suzanei cu aceea a lui Hristos, „care a murit şi a înviat pentru a-Şi începe domnia asupra viilor şi a morţilor" (*cf.* Rom. 14,9); în tiradele prin care îndeamnă la imitarea Suzanei, el face aluzie şi la altă primejdie care-i pândeşte pe creştini: gnosticismul, ai cărui propovăduitori sunt numiţi „înşelători mincinoşi".

25 „dând fuga, unul a deschis porţile grădinii": în interpretarea sa alegorică, Hipolit consideră că, prin deschiderea porţilor, cei doi corupători „arată astfel calea largă şi spaţioasă care-i duce la pierzanie pe cei care îi ascultă", spre deosebire de slujnice, care ne-au arătat uşile înguste, aflate lăturalnic.

28 Cele două variante greceşti se deosebesc: din versiunea Θ rezultă că scena se petrece în casa lui Ioakim, unde cei doi ţineau judecăţile în mod obişnuit, în timp ce LXX are συναγωγήν, cuvânt interpretat de mulţi exegeţi drept „sinagogă"; am tradus συναγωγή în modul cel mai neutru permis de etimologie: „adunare", ceea ce apropie traducerea textului LXX de traducerea celui din Θ. ♦ „au venit cei doi bătrâni": nu în calitate de judecători, ca să împartă dreptate poporului, ci în calitate de martori, aşa cum cere Legea (*cf.* Lev. 20,10; Deut. 22,22). După Lege, procesele care puteau implica pedeapsa capitală trebuia să fie bine cumpănite, ca să se vadă, mai ales, dacă martorii nu comiseseră nici o nedreptate (*cf.* Deut. 19,15-19; 17,6). ♦ În LXX, acest verset este foarte diferit, atât în ceea ce priveşte formularea, cât şi în ceea ce priveşte conţinutul. Prin plasarea acţiunii în acelaşi loc în care se săvârşise nelegiuirea, Theodotion (sau autorul variantei semitice traduse de Theodotion) amplifică drama: oricine îşi poate imagina uşor ce s-a întâmplat, iar rumoarea stârnită sporeşte resentimentele faţă de Suzana; în plus, prin

LXX

punând la cale s-o dea morţii. Şi, ducându-se ei la adunarea cetăţii unde sălăşluiau, au stat la sfat toţi fiii lui Israel care se aflau acolo;

29 şi, ridicându-se, cei doi bătrâni [care erau] şi judecători au spus: „Trimiteţi după Suzana, fiica lui Chelkias, cea care este soţia lui Ioakim"; iar ei au chemat-o pe dată.

30 Când s-a înfăţişat femeia, împreună cu tatăl şi cu mama ei, o însoţeau slujitorii şi slujnicele ei care erau în număr de cinci sute, şi cei patru copii ai Suzanei;

31 iar femeia era foarte gingaşă.

32 Şi au cerut nelegiuiţii să se dezvelească, pentru ca ei să se

Θ

Ioakim, au venit cei doi bătrâni, plini de cuget nelegiuit împotriva Suzanei, ca s-o dea morţii,

29 şi au spus în faţa poporului: „Trimiteţi după Suzana, fiica lui Chelkias, cea care este soţia lui Ioakim"; şi au trimis [după ea].

30 Iar ea a venit, şi părinţii ei şi copiii ei şi toate rudele ei;

31 iar Suzana era foarte gingaşă şi frumoasă la înfăţişare.

32 Nelegiuiţii au poruncit ca ea să se dezvelească – fiindcă era acoperită

plasarea acţiunii la locul „crimei", Theodotion este mai logic, deoarece, atunci când Daniel va demonta falsa acuzaţie, tribunalul va verifica „la faţa locului" că mărturiile celor doi bătrâni se contrazic (vv. 54 şi 58).

29-41 Varianta propusă de LXX pentru versetele 29-41 este o poveste bine spusă, care ar fi supravieţuit şi fără îmbunătăţirile aduse de Theodotion. Fără rugăciunea Suzanei, cele două variante au aproape aceeaşi lungime. Găsim şi în această parte multe deosebiri de detaliu. Ca şi până acum, Θ oferă amănunte menite să sporească interesul cititorului. Pe de altă parte, în v. 30, autorul textului Θ pare să fi condensat materialul din LXX fără vreun motiv întemeiat.

29 „Trimiteţi după Suzana": Hipolit (25) compară situaţia Suzanei cu ceea ce li se întâmplă sfinţilor din vremea lui, târâţi la tribunalul în faţa căruia se îngrămădeşte toată gloata.

31 „foarte gingaşă (τρυφερά) şi frumoasă la înfăţişare (καὶ καλὴ τῷ εἴδει)": se reamintesc aceste calităţi pentru a evidenţia încă o dată motivul josnic pentru care era condamnată Suzana. Pentru Hipolit (25), Suzana nu are frumuseţea sulemenită a prostituatei Iezabel (Apoc. 2,20), ci frumuseţea credinţei, înţelepciunii şi sfinţeniei.

32 „au poruncit ca ea să se dezvelească": Legea nu prevedea nimic în acest sens. De fapt, era mai mult decât atât, deoarece din textul LXX se poate înţelege „să se dezgolească" (ca în Iez. 16,37-39: acest lucru făcea parte din pedeapsa pentru adulter, *cf.* Os.

LXX

îndestuleze cu poftă de frumusețea ei.
33 Și au plâns toți cei de lângă ea și toți câți o cunoșteau.
34 Și, ridicându-se acei bătrâni [care erau] și judecători, și-au pus mâinile pe capul ei;
35 dar inima ei se încredea în Domnul Dumnezeul ei și, ridicând capul, a plâns, spunând în sinea ei:
35a „Doamne, Dumnezeule veșnic, care știi toate mai înainte ca ele să fie! Tu știi că nu am făptuit cele ce au ticluit cu rea-credință acești nelegiuiți despre mine." Și a ascultat Domnul rugăciunea ei.
36 Iar cei doi bătrâni au spus: „Noi

Θ

cu văl –, ca să se îndestuleze cu frumusețea ei.
33 Atunci au început să plângă cei de lângă ea și toți cei care o vedeau.
34 Și, ridicându-se cei doi bătrâni în mijlocul poporului, și-au pus mâinile pe capul ei;
35 iar ea, plângând, a privit către cer, căci inima ei se încredea în Domnul.

36 Iar [cei doi] bătrâni au spus: „Pe

2,3.10). Frank Zimmermann (1957/1958, pp. 236-237) a atras atenția asupra tratamentului prevăzut în Mișnah (*Sotah* I 5) pentru o femeie acuzată de adulter: părul îi este despletit în dezordine, iar veșmintele îi sunt sfâșiate și rupte până i se văd sânii, cu excepția cazului în care – spune Rabbi Judah – femeia este frumoasă.

34 „și-au pus mâinile pe capul ei": cum prevedea Legea pentru martori (*cf.* Lev. 24,14); dar aici descrierea gestului pare să intenționeze a-i acoperi de ridicol pe cei doi bătrâni care, aproape repetând gestul prescris de ritual preotului în ritul geloziei față de o femeie bănuită de adulter (*cf.* Num. 5,11-31), își atribuie un rol aproape sacru, prin care speră să-și ascundă poftele; tehnic vorbind, din punct de vedere procedural, acest lucru nu este corect, pentru că bătrânii nu puteau acționa simultan și ca judecători, în acest caz ei fiind martori (precum se spune în *Kam* 90b din Talmudul Babilonian).

35a LXX introduce aici rugăciunea Suzanei; la Theodotion sau, mai degrabă, la autorul prototipului semitic, această rugăciune apare în momentul în care Suzana este găsită vinovată și e condamnată la moarte (vv. 42-44 din Θ); într-o versiune siriacă, rugăciunea apare în ambele locuri. ♦ „mai înainte ca ele să fie" (LXX): gr. πρὶν γενέσεως αὐτῶν, *litt.* „înainte de nașterea/apariția lor" (la fel la 42 Θ).

36 „ne plimbam prin grădina bărbatului ei" (LXX), „ne plimbam singuri prin grădină" (Θ): sensul este același, formularea însă diferă: în Θ este un genitiv absolut, construcție cât se poate de caracteristică pentru greaca clasică standard, în timp ce LXX are o propoziție principală; de aici, acei savanți care au ajuns la concluzia că autorul textului

LXX

ne plimbam prin grădina bărbatului ei

37 și, umblând noi de jur-împrejurul locului, am văzut-o pe aceasta lungită cu un bărbat și, oprindu-ne, i-am privit cum se drăgosteau;
38 iar ei nu știau că stăteam [acolo]. Atunci ne-am vorbit unul cu altul, spunând: «Să aflăm cine sunt aceștia.»
39 Și, apropiind[u-ne], pe ea am recunoscut-o, dar flăcăul a fugit acoperindu-se;

40 iar pe ea, înșfăcând-o, am întrebat-o: «Cine [este] omul?»
41 Și nu ne-a spus cine era. Pentru acestea dăm mărturie." Și i-a crezut întreaga adunare, fiind ei bătrâni și judecători ai poporului.

Θ

când ne plimbam singuri prin grădină, ea a ieșit împreună cu două slujnice și a închis porțile grădinii și a dat drumul slujnicelor;
37 și a venit la ea un flăcău, care era ascuns, și s-a culcat cu ea.

38 Iar noi, care ne aflam într-un colț al grădinii, văzând nelegiuirea, am dat fuga la ei;

39 și, văzându-i îmbrățișați, pe el nu l-am putut prinde, pentru că era mai puternic decât noi și, deschizând porțile, s-a năpustit [afară];
40 dar pe ea, înșfăcând-o, am întrebat-o cine era flăcăul;
41 și n-a vrut să ne spună. Pentru acestea dăm mărturie." Și i-a crezut adunarea, ca pe niște bătrâni ai poporului și judecători, și au osândit-o la moarte.

Θ a intenționat să arhaizeze un original narativ compus în greacă sunt puși în situația să se întrebe de ce ar fi introdus acest autor un genitiv absolut.

40 „pe ea, înșfăcând-o": așa cerea Legea în asemenea cazuri și așa s-a întâmplat și alteori (*cf.* Lev. 24,12; Num. 15,33-34), așa se va întâmpla și cu păcătoasa din Evanghelie (*cf.* In. 8,3). Conform Legii, trebuiau omorâți amândoi (*cf.* Lev. 20,10; Deut. 22,22-23; *cf.* și Iez. 16,38-40; In. 8,5).

41 „Pentru acestea dăm mărturie": *litt.* „acestea mărturisim"; era formula folosită de martori (*cf.* Num. 5,23; Deut. 19,15-21). ♦ „ca pe niște bătrâni ai poporului și judecători": cei doi erau cu desăvârșire în afara oricărei bănuieli și de aceea nu au fost supuși cercetării suplimentare, așa cum se prevede în Deut. 19,15-20. ♦ „au osândit-o la moarte": nu este de necrezut ca, dată fiind marea autonomie a coloniilor iudaice din diversele regiuni ale imperiului pers, tribunalele iudaice să fi avut și dreptul de a condamna la moarte.

LXX

[42-43]

44-45 Şi, iată, un înger al Domnului, pe când aceasta era dusă să fie

Θ

42 Atunci a strigat cu glas mare Suzana şi a spus: „Dumnezeule veşnic, care cunoşti cele ascunse, care ştii toate mai înainte ca ele să fie!
43 Tu ştii că ei au dat mărturie mincinoasă împotriva mea; şi iată că mor, deşi nu am făcut nimic din cele ce-au ticluit aceştia cu rea-credinţă împotriva mea."
44 Şi Domnul a ascultat glasul ei.
45 Şi, pe când era dusă să fie

42 „Dumnezeule veşnic": expresie nu prea frecventă în invocaţiile din Vechiul Testament (*cf.* Gen. 21,33; Is. 40,28), în timp ce în cartea lui Daniel ἀιώνιος este mai degrabă apelativul împărăţiei Lui (*cf.* Dan. 3,33; 7,27), al dreptăţii Lui (*cf.* Dan. 9,24) şi al vieţii rezervate celor drepţi (*cf.* Dan. 12,1). ♦ „cunoşti cele ascunse... ştii toate mai înainte ca ele să fie": afirmare frecventă a omniscienţei divine (*cf.* Deut. 29,29; Dan. 2,22; Ps. 138,1-6.13-16). ♦ Această rugăciune, strămutată în mod evident din locul său originar din LXX (v. 35 – vezi nota), este asemănătoare în spirit, dar nu în formulare, cu rugăciunea din LXX. În versiunea sa, Θ a adăugat rugăciunii două propoziţii: „care cunoşti cele ascunse" şi „iată că mor" (după alte versiuni: „Trebuie să mor?"), ambele aducând un plus de dramatism situaţiei.
45 „era dusă să fie omorâtă": era dusă în afara cetăţii sau într-un alt loc decât cel al judecăţii (*cf.* Fapte 7,58); conform tratatului Sanhedrin din Mişnah (*cf. Sanh.* 6,1), cât dura drumul, un crainic mergea înaintea cortegiului întrebând dacă cineva poate depune mărturie în favoarea condamnatului şi îndemnându-l să iasă în faţă şi să vorbească. ♦ „Dumnezeu a trezit duhul cel sfânt al unui băieţandru" (Θ): autorul textului Θ modifică substanţial LXX: astfel, în LXX, un înger îi dă unui tânăr, numit Daniel, aşa cum i se poruncise, duh de pricepere, gr. πνεῦμα συνέσεως (*cf.* Is. 11,2 şi Deut. 34,9); această condiţie corespunde perfect cu Dan. 9,21 şi 10,5, unde un înger îi vine în ajutor adultului Daniel; varianta propusă de Θ s-ar putea să se afle sub influenţa altor pasaje din Daniel: Dan. 4,9.18 şi 5,11, unde Daniel are în el „duhul sfânt dumnezeiesc". ♦ Despre „duhul sfânt" care se află în Daniel, Ieronim (*Comment. in Daniel.*, 13,44 – PL, 25,582) scrie: *Quo sermone ostenditur non intrasse in Danielem Spiritum sanctum, sed eum qui erat in illo et quiescebat propter aetatis infirmitatem, nec sua poterat opera demonstrare, data occasione pro sancta femina a Domino suscitatum* („Din poveste reiese că Duhul Sfânt nu a intrat în Daniel, ci că, aflându-se deja în el, dar stând liniştit, din cauza fragezimii vârstei, şi neputându-şi arăta lucrarea, cu acest prilej a fost trezit de Domnul pentru [ajutorarea] sfintei femei"). ♦ „al unui băieţandru": gr. παιδαρίου νεωτέρου, *litt.* „copilaş tânăr": după Θ, Daniel era foarte tânăr, un băieţandru (gr. παιδάριον este

LXX

omorâtă; şi îngerul a dat, cum i se rânduise, duh de pricepere unui tânăr, care era Daniel.
[46-47]

Θ

omorâtă, Dumnezeu a trezit duhul cel sfânt al unui băieţandru, pe nume Daniel.
46 Şi el a strigat cu glas mare: „Curat sunt eu de sângele acesteia!"

diminutivul lui παῖς, „copil"), şi nu, ca în LXX, un tânăr (νεώτης); dacă se înţelege că, la acea vreme, Daniel nu era decât un băieţandru, acest lucru justifică Θ, Vetus Latina şi versiunea arabă, care plasează povestea Suzanei înaintea capitolului I al cărţii canonice Daniel – cum face şi Rahlfs –, şi nu la sfârşitul cărţii lui Daniel (cap. 13), aşa cum fac LXX şi Vulgata; pe baza acestui παιδαρίου νεωτέρου din Θ, Gedeon Huet (1912, pp. 277-284) susţine că povestea Suzanei era un exemplu dintr-un bine cunoscut gen literar antic, şi anume îndreptarea unei nedreptăţi prin intervenţia unui copil: povestea Suzanei putea fi, într-adevăr, un astfel de exemplu, dar, aşa cum este nevoit să accepte mai târziu (*RHR* 76 [1917], pp. 129-130) însuşi Huet, Septuaginta foloseşte ocazional cuvântul παιδάριον pentru a desemna un tânăr ajuns la vârsta însurătorii (ca în Tob. 5,17), deci o expresie care trebuie luată în sens generic. Versiunea siriacă adaugă „avea doisprezece ani". ♦ „Daniel": nume care înseamnă „Dumnezeu e judecătorul meu", purtat de mai mulţi evrei, printre care un fiu al lui David (1Par. 3,1), un preot din perioada postexilică (2Ezd. 8,2; 20,7) şi socrul lui Enoh (Jub. 4,20); este şi un foarte vechi nume canaanean, datând cel puţin din perioada ugaritică (1550-1350 î.H.), când un rege *DN'L* figurează în Legenda lui Aqhat, nume ilustru, simbolizând dreptatea şi înţelepciunea (*cf.* Iez. 14,14; 28,3). ♦ În comunitatea de la Qumran, de la Marea Moartă, Daniel era subiect de mare interes, aici fiind descoperite, în Grota IV, trei manuscrise aramaice care, deşi fragmentare, conţin în mod limpede o istorioară ebraică, povestită unui rege, al cărei subiect este Daniel. Chiar dacă aceste naraţiuni necunoscute până acum (numite *Pseudo-Daniel a, b, c*) nu conţin nici o aluzie directă la povestea Suzanei, prezenţa unor asemenea poveşti în aramaică întăreşte posibilitatea existenţei unui prototip (*Vorlage*) semitic al cărţii Suzana.
46 „Curat sunt eu de sângele acesteia!": afirmarea disocierii lui Daniel de omuciderea pe care era pe cale să o comită mulţimea şi, în acest chip, recunoaşterea nevinovăţiei Suzanei; cuvintele lui Daniel amintesc de Pontius Pilatus (*cf.* Mt. 27,24; Fapte 18,6), fapt semnalat şi de Hipolit (27). Daniel acţionează aici potrivit cutumei, deoarece, conform cu Mişnah, „când cel care urmează să fie lapidat este scos afară, un crainic trebuie să meargă în faţă şi să strige: «Cutare (numele), fiul lui (numele), este pe cale să fie lapidat pentru crima de (specificare), pe baza mărturiei lui (numele) şi a lui (numele); oricine îi poate dovedi nevinovăţia, să se apropie şi să-şi prezinte argumentele». Dacă nu apărea nimeni, când ajungeau la zece coţi de locul lapidării, condamnatului i se cerea să mărturisească, practică inspirată de Iosua 7,19 (*Sanh.* 6,1-2). Condamnatul era dezbrăcat şi, fie era suit pe un eşafod înalt de şase coţi, fie era împins într-o prăpastie de către unul dintre martori; celălalt martor arunca prima piatră (*cf. Sanh.* 6,3-4).

LXX

48 Daniel, despicând mulțimea și
stând în mijlocul ei, a zis: „Atât de
nebuni [sunteți], fii ai lui Israel?
Fără să fi cercetat, fără să știți
[nimic] limpede, judecați pe o fiică
a lui Israel?
[49-50]

51 Și acum, duceți-mi-i departe unul
de celălalt, ca să-i cercetez."

52 Îndată ce au fost despărțiți, a spus

Θ

47 Atunci s-a întors întregul popor
către el și a zis: „Ce este cuvântul
acesta pe care l-ai rostit?"
48 Iar el, stând în mijlocul lor, a zis:
„Atât de nebuni [sunteți], fii ai lui
Israel? Fără să fi cercetat, fără să
știți [nimic] limpede, osândiți pe o
fiică a lui Israel?

49 Întoarceți-vă la [locul de] jude-
cată; căci aceștia au dat mărturie
mincinoasă despre ea."
50 Și s-a întors întregul popor în
grabă. Și i-au spus bătrânii: „Vino,
stai în mijlocul nostru și spune-ne;
căci ție ți-a dat Dumnezeu darul
bătrânilor."
51 Și a grăit către ei Daniel: „Du-
ceți-i departe unul de celălalt și-i
voi cerceta."
52 Îndată ce au fost despărțiți unul

48 „nebuni", gr. μωροί: în Vechiul Testament, cuvântul μωροί este folosit numai în sens religios, adică cu referire la cei care se îndepărtează de Lege (*cf.* Ps. 93,8). ♦ „Fără să fi cercetat": trecând și peste foarte amănunțitele prescripții din Mișnah pentru o dreaptă judecată și peste invectivele profetice atât de frecvente împotriva corupției judecătorilor (*cf.* Am. 2,6-7; 4,1; 8,4-8 etc.); prescripțiile Deuteronomului sunt cât se poate de precise în această privință (*cf.* Deut. 17,2-7.8-13; 19,15-21); or, nimic din toate acestea nu se făcuse în cazul Suzanei, ci vorbiseră numai cei doi acuzatori (*cf.* vv. 34-40).

49 „aceștia au dat mărturie mincinoasă despre ea": *litt.* „căci mincinos aceștia au mărturisit despre ea".

50 „i-au spus bătrânii": este vorba despre toți cei care se bucurau de cinstire în rândul poporului, dintre care, în fiecare an sau din când în când, se alegeau judecători, precum cei de acum (*cf.* v. 5). ♦ „stai în mijlocul nostru": bătrânilor le era rezervat un loc aparte, pentru îndatorirea pe care o îndeplineau în adunare (*cf.* Lc. 2,46).

51 „Duceți-i departe unul de celălalt": precauțiune proprie oricărui interogatoriu, pentru a înlătura primejdia ca părțile în cauză să se înțeleagă între ele sau să fie influențate din exterior.

LXX

Daniel adunării: „Acum să nu vă
uitați că aceștia sunt bătrâni, zicând:
«Nu vor minți nicidecum»; ci-i voi
judeca după cum mi se pare mie cu
cale." Și l-a chemat pe unul dintre
ei, și l-au adus pe bătrân în fața
tânărului; și Daniel i-a spus: „As-
cultă, ascultă, învechitule în zile
rele! Acum te-au ajuns păcatele pe
care le-ai făcut mai-nainte,
53 încredințându-ți-se să asculți și să
judeci învinuiri care duc la moarte,
și pe cel fără vină îl osândeai, iar pe
cei vrednici [de osândă] îi lăsai slo-
bozi, deși Domnul a zis: «Pe cel fără
vină și pe cel drept să nu-l ucizi!»
54 Iar acum, sub ce pom și în ce loc
din grădină i-ai văzut, fiind ei

Θ

de celălalt, l-a chemat pe unul
dintre ei și i-a spus: „Tu, învechitule
în zile rele, acum [te-]au ajuns păca-
tele tale, pe care le-ai făcut mai-
-nainte

53 făcând judecăți strâmbe și osân-
dindu-i pe cei fără vină, iar celor
vinovați dându-le drumul, deși
Domnul a zis: «Pe cel fără vină și
pe cel drept să nu-l ucizi!»

54 Așadar, acum, dacă ai văzut-o pe
aceasta, spune: sub ce pom i-ai

52 „Acum să nu vă uitați că... după cum mi se pare mie cu cale": LXX are un foarte semnificativ „plus", despre care mulți sunt de părere că nu reprezintă o extindere, ci Θ sau, mai degrabă, prototipul (*Vorlage*) lui Θ va fi omis materialul din LXX, despre care autoritățile de mai târziu au simțit că se referă nu numai la cei doi ticăloși în cauză, ci la autorități în general. ♦ „acum [te-]au ajuns": gr. νῦν ἥκασιν, *litt.* „acum au venit".

53 Învinuirile pe care Daniel i le aduce se referă la încălcarea Legii lui Moise cu privire la judecători (*cf.* Deut. 16,19; Mich. 2,1; Ps. 57,2-6; 81,2). ♦ „Pe cel fără vină și pe cel drept să nu-l ucizi!": *cf.* Ex. 23,7; textul face parte din „codul elohist/codul Legământului" (*cf.* Ex. 21-23).

54-55 „fistic... despica": autorul face un joc de cuvinte între numele copacului și termenii sentinței de condamnare: gr. σχῖνος, „fistic" (*Pistacia lentiscus*), și σχίζω, „a despica". La fel la vv. 58-59: πρῖνος, „stejar verde" (*Quercus ilex*), și πρίζω, *litt.* „a tăia cu fierăstrăul". Acest gen de calambur e frecvent în literatura populară biblică, mai ales în etimologia numelor proprii (*cf.*, de exemplu, Gen. 29,32–30,24 etc.). ♦ Gr. σχῖνος („fistic") apare în Biblia greacă doar în acest text. În echivalarea numelor celor doi pomi menționați de cei doi ticăloși aici și în v. 58, traducătorul trebuie să hotărască între două opțiuni: va traduce corect numele pomilor, pierzând astfel jocul de cuvinte din vv. 55 și 59, sau va folosi alte nume de pomi astfel încât să obțină un posibil joc? Una din presupuneri este că, față de un original semitic, traducătorul grec a ales cea de-a doua

împreună?" Şi a spus nelegiuitul: „Sub un pom de fistic."

55 Iar tânărul a zis: „Drept ai minţit împotriva sufletului tău; căci îngerul Domnului îţi va despica sufletul astăzi."

56 Şi, dându-i drumul, a spus să-i fie adus celălalt; şi i-a spus şi lui: „De văzut drăgostindu-se?" Iar acesta a zis: „Sub un pom de fistic."

55 Iar Daniel a zis: „Drept ai minţit împotriva capului tău; căci îngerul lui Dumnezeu, primind poruncă de la Dumnezeu, te va despica pe mijloc."

56 Şi, dându-i drumul, a poruncit să fie adus celălalt; şi i-a spus:

opţiune, deoarece probabil paronomaza era, din punct de vedere literar, mai importantă pentru el decât identificarea propriu-zisă a pomilor (o soluţie asemănătoare se găseşte în versiunea siriacă, unde apar *pāstēqā*, „arbore de fistic" şi *pēsaq*, „a spinteca", *rummānā*, „rodier" şi *rumchā*, „a spinteca"; este calea urmată şi de Martin Luther, care face să rimeze *Linden* din v. 54 cu *finden* din v. 58 şi *zeichen* din v. 59 cu *Eiche* din v. 58; traducerile englezeşti au mai multe propuneri: *clove* şi *cleave* – Ball, 1888, p. 341, *pine tree* şi *pine away, ash tree* şi *turn to ash* – Pfeiffer, 1952, p. 433, n. 10; autorii francezi par să nu fi găsit nici o paronomază posibilă). Până în vremea lui Iulius Africanus, aceste jocuri de cuvinte din cartea Suzana au fost sursa unei mari controverse, Africanus susţinând, bazat pe ele, că, la origine, Suzana a fost compusă în greacă; începând cu Origen, exegeţii care credeau că Suzana a avut un prototip semitic au oferit o mulţime de soluţii în legătură cu ce ar fi putut fi cuvintele originare (*PSTQ'*, „arbore de fistic" şi *PSQ*, „a spinteca" – varianta siriacă şi Brüll; *PRSQ*, „piersic" şi *YPSQD*, „vă va tăia" – Zimmermann).

55 „împotriva capului tău": cel care a spus, cu bună ştiinţă, o minciună într-un proces cu referire la pedeapsa capitală, prin legea talionului (*cf.* Deut. 19,21), primea aceeaşi pedeapsă. ♦ „te va despica pe mijloc": de la verbul grec σχίζειν, „a separa", care consună cu numele copacului (*vide supra*, nota 54-55).

56 „sămânţa, ca a Sidonului" (LXX), „Sămânţă a lui Canaan" (Θ): poate o referire la Gen. 9,25, unde canaanenii sunt blestemaţi, ca şi strămoşul lor Ham; acest dispreţ s-a perpetuat prin secole, în asemenea măsură încât termenul *canaanean* a ajuns să însemne „evreu stricat şi blestemat de Dumnezeu" în special pentru necinste în relaţiile sociale (*cf.* Zah. 11,7; Os. 12,8), aplicabil şi încălcărilor în materie sexuală, la fel cum *Zimri* (LXX *Zambri*) se aplica asasinilor şi oportuniştilor care omorâseră pentru o poziţie politică (*cf.* 4Rg. 9,31). Pe de altă parte, Sidonul era strămoşul multor ticăloşi, între care Iezabel, soţia regelui Achaab (*cf.* 3Rg. 16,31), şi fiica lor Athalia (LXX *Gotholia*), soţia regelui Ioram (2Par. 21,6; 22,10-12), amândouă regine în Israel care, asemenea celor doi bătrâni, abuzaseră de puterile de care dispuneau, făcând mari nedreptăţi. ♦ Pentru Hipolit (29) lucrurile sunt mai simple, el socotind că, prin această formulare, Daniel vrea să spună că bătrânul s-a purtat ca un păgân.

ce ţi s-a abătut sămânţa, ca a Sidonului şi nu ca a lui Iuda? Frumuseţea te-a amăgit, pofta cea spurcată;

57 aşa le făceaţi fiicelor lui Israel şi ele, de teamă, se împreunau cu voi; dar o fiică a lui Iuda n-a răbdat să îndure în ticăloşie boala voastră.

58 Iar acum, spune-mi: sub ce pom şi în ce loc din grădină i-ai prins drăgostindu-se?" Iar el i-a zis: „Sub un stejar."

59 Şi i-a spus Daniel: „Păcătosule, acum îngerul Domnului stă cu sabia [în mână], până ce poporul vă va nimici, ca să te spintece.

60-62 Şi întreaga adunare a strigat către tânăr, că din gura lor, după

„Sămânţă a lui Canaan şi nu a lui Iuda, frumuseţea te-a amăgit şi pofta ţi-a abătut inima;

57 aşa le făceaţi fiicelor lui Israel şi ele, de teamă, se împreunau cu voi; dar o fiică a lui Iuda n-a răbdat ticăloşia voastră.

58 Iar acum spune-mi: sub ce pom i-ai prins drăgostindu-se?" Iar el i-a zis: „Sub un stejar."

59 Şi i-a spus Daniel: „Drept ai minţit şi tu împotriva capului tău; căci îngerul lui Dumnezeu, cu sabia [în mână], aşteaptă să te taie pe mijloc, ca să vă nimicească."

60 [Atunci] toată adunarea a strigat cu glas mare şi L-au binecuvântat

57 „fiicelor lui Israel... o fiică a lui Iuda": poate este un ecou al dispreţului iudeilor faţă de cei din Regatul de Nord, deportaţi în Asiria, în 721 î.H. (*cf.* 4Rg. 17,5-6), sau mai degrabă o atitudine mai târzie a evreilor reîntorşi în Iudeea faţă de vecinii lor din nord, samaritenii, care se considerau moştenitorii Regatului de Nord, Israel (Pfeiffer, 1952, p. 454). Totuşi, însuşi Daniel s-a referit anterior la Suzana ca la o „fiică a lui Israel" (v. 48).

58 „Sub un stejar": şi acest cuvânt, gr. πρῖνος, este un *hapax* în Biblia greacă; folosirea lui se justifică la fel cu aceea a termenului σχῖνος.

59 „să te taie": gr. πρίζειν, consunând cu cuvântul precedent (*cf.* v. 58); o imagine similară în Num. 22,31; 1Par. 21,16.

60-64 Povestea se încheie cu recunoaşterea nevinovăţiei Suzanei (v. 63) şi cu faima dobândită de Daniel (v. 64). Astfel a fost respectată cu fidelitate Legea lui Moise şi a fost cruţat sângele nevinovat (v. 62). Teme care confirmă încă o dată faptul că povestea Suzanei are drept perspectivă principală o învăţătură pentru comunitatea sfântă aflată în pământ străin, unde se putea pierde mai uşor simţul sfinţeniei şi conştiinţa calităţii de popor al lui Dumnezeu. Aceasta pare să fie şi părerea lui Hipolit, care, în ultimul capitol închinat cărţii Suzana (33), reţine numai morala unei vieţi fără pată, spălată de Apa nepieritoare, cu inima veşnic trează, în spiritul Grădinii, cu trupul pur, scăldat în Untdelemn ceresc.

cum au recunoscut ei înşişi, i-a dovedit ca martori mincinoşi. Şi, cum orânduieşte Legea, au făcut cu ei aşa cum uneltiseră cu rea-credinţă împotriva surorii [lor]. Şi, astupându-le gura, i-au scos de acolo şi i-au aruncat într-o râpă. Atunci, îngerul Domnului a aruncat foc în mijlocul lor. Şi a fost izbăvit sângele nevinovat în ziua aceea.

[63] De aceea tinerii [îi sunt] dragi lui Iacob în simplitatea lor, iar noi să fim cu băgare de seamă faţă de [acei] fii tineri înzestraţi; căci tinerii vor fi cucernici; şi va fi în ei duh de ştiinţă şi de pricepere în veacul veacului.

pe Dumnezeu, Cel care izbăveşte pe cei ce nădăjduiesc în El.

[61] Şi s-au ridicat împotriva celor doi bătrâni, pentru că-i dovedise Daniel, chiar prin gura lor, că mărturisiseră strâmb; şi au făcut cu ei aşa cum uneltiseră cu rea-credinţă împotriva aproapelui [lor];

[62] au făcut cu ei după Legea lui Moise şi i-au omorât; şi a fost izbăvit sângele nevinovat în ziua aceea.

[63] Iar Chelkias şi nevasta lui L-au lăudat pe Dumnezeu pentru fiica lor, Suzana, împreună cu Ioakim, bărbatul ei, şi cu toate rudele, pentru că nu s-a aflat în ea faptă de ruşine.

60 „L-au binecuvântat pe Dumnezeu": *cf.* Dan. 2,19; 3,24.51; în acest verset, Theodotion este mai teocentric şi îmbunătăţeşte textul LXX.

61 „au făcut cu ei aşa cum uneltiseră cu rea-credinţă împotriva aproapelui [lor]": era aplicarea legii talionului (*cf.* Deut. 19,21), într-o împrejurare atât de gravă, prevăzută mai ales de legea martorilor (*cf.* Deut. 19,15-21); în privinţa aplicării acestei legi, fariseii şi saduceii se deosebeau fundamental (*vide* Introducerea şi Mişnah, *Makkoth* 1,6).

62 „i-au omorât" (Θ): autorul textului Θ, din raţiuni cunoscute numai de el, alege să-şi scutească cititorii de detaliile sângeroase existente în LXX; aducerea la tăcere (ἐφίμωσαν) presupune faptul că executorul le-a închis gura, punând capăt protestelor lor (*cf.* Mt. 22,34); unii consideră că li s-a pus căluş în gură, fapt care ar fi împotriva practicilor reflectate în Talmud, care-l încurajează pe cel condamnat să-şi mărturisească vinovăţia măcar în ultima clipă.

63 „pentru că nu s-a aflat în ea faptă de ruşine (ἄσχημον πράγμα)": în Septuaginta, cuvântul ἄσχημον este folosit pentru a califica nu numai o încălcare capitală, ca violarea Dinei de către Sichem (Gen. 34,7), ci şi motivele de divorţ (Deut. 24,1), dintre care unele se refereau precis la adulter, iar altele reprezentau chestiuni foarte generale.

[64] Şi Daniel a ajuns mare în ochii poporului începând din ziua aceea, neîncetat.

64 „a ajuns mare în ochii poporului": ultimul verset se deosebeşte substanţial în Θ faţă de LXX, textul LXX părând corupt; acest lucru constituie pentru unii un argument în favoarea presupunerii că povestea Suzanei nu a fost scrisă direct în greacă. Vulgata adaugă un alt verset: *Et rex Astyages adpositus est ad patres suos et suscepit Cyrus Perses regnum eius* („Şi regele Astyages a fost aşezat lângă părinţii săi, iar Cyrus persul i-a preluat domnia"). Adaosul reflectă o eroare cronologică, de vreme ce înţelegem că în 550 î.H. Daniel era foarte tânăr; acest verset pare luat din Bel şi balaurul, nu din Suzana. Conform Bibliei greceşti, care pune acest ultim episod la începutul cărţii lui Daniel, se voieşte ca Daniel să fie prezentat ca înţelept recunoscut în mijlocul poporului, înainte de a deveni astfel între păgâni, acolo unde l-a dus exilul.

DANIEL

Traducere, introducere şi note de FLORICA BECHET

Introducere la cartea lui Daniel

I. Conţinutul cărţii lui Daniel

Cartea lui Daniel, păstrată în ebraică şi în aramaică, se compune din două părţi distincte. Prima (cap. 1–6) cuprinde povestiri al căror erou este Daniel, iar a doua (cap. 7–12) descrie o serie de viziuni ale eroului şi explicarea lor.

Biblia greacă, în afara celor douăsprezece capitole ale textului semitic, mai conţine o serie de adaosuri (pe care le reproduce şi Vulgata): cântarea lui Azaria şi cântarea celor trei tineri în cuptorul încins (3,24-90), povestea Suzanei şi povestea despre Bel şi balaur. Povestea Suzanei este plasată înaintea textului propriu-zis al cărţii lui Daniel şi totul se termină cu Bel şi balaurul. Aceste adaosuri în greacă au fost ataşate cărţii lui Daniel pentru că au acelaşi erou: în povestea Suzanei, Daniel intervine pentru a o salva pe tânăra femeie de la pieire, în timp ce în Bel şi balaurul acelaşi personaj îi dezvăluie regelui înşelătoria preoţilor lui Bel.

II. Locul cărţii lui Daniel în canon

Această problemă este importantă datorită indicaţiilor pe care le oferă cu privire la genul literar al cărţii şi la data compunerii ei.

În canonul ebraic, cartea lui Daniel se găseşte în cea de-a treia serie de cărţi, denumite, cu un termen destul de vag, *K^ethubhīm*, „(alte) scrieri", adică acele cărţi care nu fac parte nici din *Torāh*, nici din *Nebhīyīm*, „Profeţii". Ea este plasată între cartea Esterei şi grupul cărţilor Ezra-Neemia şi Cronici (Paralipomene), care încheie canonul. Poziţia sa pare să indice fie că această carte nu a fost considerată una profetică, fie că, dacă a fost considerată astfel, nu mai era cu putinţă să fie inserată în corpusul profetic, deja încheiat în momentul în care a apărut cartea (*cf.* Delcor, 1971, p. 10). De asemenea, caracterul său apocaliptic va fi trezit o anume suspiciune, căci o apropia de multe alte scrieri neadmise în canon (*cf.* Porteous, 1965, p. 8).

În Septuaginta, cartea lui Daniel apare după cei trei profeţi mari, Isaia, Ieremia şi Iezechiel. Ea închide canonul „grecesc".

Aceeaşi aşezare şi aceeaşi compoziţie o are cartea lui Daniel şi în Vulgata, iar Ieronim, când a tradus-o în latină, a avut grijă să precizeze care era textul ebraic şi care părţile adăugate din Biblia greacă, specificând că, pentru ele, urmează traducerea lui Theodotion. Cât despre povestea Suzanei, aceasta este aşezată după textul ebraic al lui Daniel, fiind urmată de Bel şi balaurul. Adaosurile din Biblia greco-latină fac parte din scrierile sfinte numite în tradiţia ortodoxă *anaginoskomena*, „bune de citit", în cea catolică, „deuterocanonice", iar în cea protestantă, „apocrife".

III. Împărţirea cărţii lui Daniel

În general, cartea lui Daniel este împărţită în trei secţiuni: 1) povestirile (Dan. 1–6); 2) viziunile (Dan. 7–12) şi 3) adaosurile deuterocanonice (povestea Suzanei şi Bel şi balaurul). Dar, dacă se ţine seama de limba în care sunt scrise diferitele secţiuni, ea se împarte astfel: 1) introducere – în ebraică (1,1–2,4a); 2) ciclul aramaic (2,4b–7,28); 3) viziunile lui Daniel – în ebraică (8–12); 4) ciclul deuterocanonic (despre acesta din urmă, *cf.* Introducerile la cartea Suzanei şi la Bel şi balaurul).

1. *Introducerea*

Scrisă, la origine, în limba ebraică şi la persoana a treia, aceasta rezumă cadrul istoric al povestirii următoare. În anul 605 î.H. au fost deportaţi în Babilon, de către Nabucodonosor, împreună cu alţi evrei, tânărul Daniel şi trei tovarăşi de aceeaşi vârstă: Anania, Misael şi Azaria. Din porunca regelui, aceştia au fost aleşi ca, după o pregătire de trei ani, să facă parte din personalul curţii. În timpul celor trei ani, ei şi-au dovedit credinţa faţă de Dumnezeu refuzând să mănânce bucatele aduse de la curte, impure conform prescripţiilor legii mozaice. Dumnezeu i-a răsplătit, făcându-i să sporească în înţelepciune şi în bunul nume de care se bucurau la curte. Un vis al lui Nabucodonosor i-a oferit lui Daniel ocazia să intervină şi să-şi demonstreze înţelepciunea deosebită, mai presus de puterile omeneşti.

2. *Ciclul aramaic*

Scrise şi păstrate în limba aramaică şi la persoana a treia, aceste capitole (Dan. 2,4b–7,28) povestesc şase episoade în care, cu excepţia unuia singur, Daniel este protagonist. Aceste episoade sunt: a) 2,4b-49: Daniel interpretează visul lui Nabucodonosor; b) 3,1-30: Anania, Misael şi Azaria, refuzând

să se închine statuii lui Nabucodonosor, sunt aruncaţi într-un cuptor, dar Dumnezeu îi scapă în chip miraculos din flăcări; c) 3,31–4,34: scrisoarea lui Nabucodonosor despre cum i-a interpretat Daniel visul; d) 5,1–6,1: banchetul sacrileg al lui Baltasar, urmaşul lui Nabucodonosor; e) 6,2-29: Daniel în groapa leilor; f) cap. 7: după o scurtă introducere la persoana a treia (7,1), urmează o scriere în care Daniel povesteşte, la persoana întâi, un vis cu patru fiare urmat de o teofanie.

3. *Viziunile*

Scrise în limba ebraică, capitolele 8–11 conţin trei viziuni ale lui Daniel, povestite la persoana I. Numai Dan. 10,1 are o scurtă introducere la persoana a III-a.

4. *Adaosurile deuterocanonice*

Primele două adăugiri sunt inserate între vv. 23 şi 24 ale textului aramaic din Dan. 3. Prima (3,24-45), în proză ritmică, este rugăciunea lui Azaria în cuptor. Limba originară va fi fost ebraica sau aramaica, dar textul nu s-a păstrat decât în greacă. A doua, tot în proză ritmică (3,46-90), este o cântare a celor trei tovarăşi ai lui Daniel în cuptor, prin care Îi mulţumesc lui Dumnezeu. Originalul va fi fost semitic, dar imnul pare a fi fost la origine independent de episodul din Daniel.

Despre povestirile cu Suzana, cu Bel şi cu balaurul – *cf.* Introducerile respective.

IV. Unitatea literară a cărţii lui Daniel

În afara părţilor deuterocanonice, am semnalat deja existenţa a două secţiuni distincte: pe de o parte, povestirile, pe de alta, viziunile. Acest lucru, corelat cu folosirea succesivă a două limbi, ebraica şi aramaica, ridică problema unităţii. Într-adevăr, deşi întreaga carte îl are ca protagonist pe Daniel, în diversele secţiuni se află multe elemente care sugerează mai degrabă că este vorba de o culegere de scrieri ale unor autori diferiţi şi de faze succesive de redactare, fenomen literar propriu multor cărţi biblice.

În privinţa celor două limbi originare, din Vechiul Testament numai cartea lui Ezdra se află într-o situaţie similară: capitolele 4,8–6,18 şi 7,12-16 sunt în aramaică. Dar aici problema se pune cu totul altfel: aceste părţi din Ezdra reproduc documente de arhivă scrise în aramaică: scrisoarea guvernatorului

Samariei către Artaxerxes şi răspunsul acestuia; raportul făcut lui Darius şi răspunsul acestuia; decretul lui Cyrus. Or, în cartea lui Daniel, nu avem de-a face cu documente de arhivă; partea scrisă în ebraică ar coincide aproximativ cu capitolele pe care marea majoritate a autorilor le datează din perioada macabeică, în vreme ce secţiunea aramaică acoperă prima parte, pe care cei mai mulţi exegeţi o plasează în perioada premacabeică; primul capitol constituie o introducere, în ebraică, pentru întreaga carte.

A. Date ce contrazic unitatea literară

1) Întinderea diferită a celor două tradiţii. Chiar dacă originea pericopelor deuterocanonice (Dan. 3,24-90, cartea Suzanei, Bel şi balaurul) este semitică, nici una dintre acestea nu are o motivaţie intrinsecă în textul protocanonic. Într-adevăr, rugăciunea lui Azaria se referă la situaţia unui popor care se simte vinovat şi acceptă martiriul ca ispăşire şi gest de îmblânzire a divinităţii. Apoi, imnul de slavă al celor trei tineri nu conţine nici o referire la împrejurările mântuirii din flăcări. Cât priveşte povestea Suzanei, dacă exilul este contextul în care se dezvoltă aceasta, totuşi interesul ei se leagă de colonia iudaică din diaspora; nu există nici o referire la situaţia lui Daniel la curtea regelui; în fine, legenda despre Bel şi balaur trimite la literatura antiidolatrică (Epistola lui Ieremia) şi pare a ţine de epoca elenistică.

2) Folosirea a două limbi. Acesta este – cum am văzut – aspectul cel mai caracteristic al cărţii lui Daniel, ceea ce ne-ar putea face, iniţial, să considerăm introducerea ca un adaos marginal intrat ulterior în text. Fenomenul de bilingvism din cartea lui Daniel a fost explicat în diverse moduri:

a) Redactorul final, trăitor în vremea lui Antiochos Epiphanes, a găsit în tradiţie capitolele 1–7 sau 1–6, în aramaică, şi le-a păstrat în această limbă, cu excepţia primului capitol, pe care l-ar fi tradus în ebraică, limbă în care a compus capitolele 8–12 (*cf. e.g.* Rowley, 1932, pp. 256-268; Eissfeldt, 1964). Folosirea limbii ebraice de către autorul celei de-a doua părţi s-ar explica prin renaşterea limbii sacre în perioada macabeică, aşa cum o demonstrează, de altfel, şi faptele: superinscripţionarea în paleoebraică a monedelor evreieşti din acestă epocă, literatura eseniană scrisă, în mare parte, în ebraica clasică. Astfel ar avea suport şi explicaţia celor care presupun că limba originară a cărţii lui Daniel a fost aramaica, textul fiind tradus parţial în ebraică în perioada macabeică, mai precis între 161 şi 153 î.H.

b) Unii exegeţi, printre care şi Young, au propus o altă explicaţie. Ei observă că aramaica începe o dată cu răspunsul chaldeilor dat lui Nabucodonosor în pasajele privind soarta păgânilor, întrucât această limbă le era

comună, în vreme ce ebraica este rezervată secţiunilor care se referă la soarta evreilor. Ipoteza nu se verifică în toate pasajele.

c) O altă explicaţie, susţinută mai ales de Charles în comentariul său şi reluată de Zimmermann (*JBL*, 1938, pp. 255 *sq.*; 1939, pp. 349 *sq.*) şi de Ginsberg (1948, pp. 41-61), presupune că partea care acum este în ebraică ar fi fost tradusă din aramaică de trei traducători: primul, pentru 1,1–2,4a; al doilea, pentru 8–10 (poate şi 12); al treilea, pentru capitolul 11. Şi această ipoteză plasează traducerea în perioada macabeică. Traducerea s-ar fi făcut cu scopul de a pune textul în acord cu situaţia actuală a poporului evreu. Printre altele, noua situaţie cerea ca opera să fie în limba ebraică, pentru ca ea să fie acceptată printre cărţile sacre. Rămâne însă întrebarea de ce autorul nu a mers până la capăt cu traducerea?

Bentzen refuză însă ideea unei traduceri în ebraică în vederea canonizării. În plus, este mai uşor de presupus existenţa unui autor căruia îi era mai familiară aramaica decât ebraica şi care ar fi scris direct în ebraică (*cf.* Rowley şi De Menasce, *apud* Delcor, 1971, p. 11).

d) Oricare ar fi explicaţia, problema bilingvismului cărţii lui Daniel pare legată de aceea a formării sale. Teoria cea mai acceptată astăzi de către critici vede în cartea lui Daniel, sub forma ei actuală, rezultatul a cel puţin două stadii. Un evreu din perioada macabeică ar fi compus, pentru coreligionarii săi, o serie de viziuni apocaliptice (Dan. 7–12), pe care le-ar fi avut un anume Daniel, trăitor în perioada exilului din Babilon (secolul al VI-lea î.H.). Autorul evreu ar fi cunoscut o scriere redactată în aramaică (Dan. 2–6), compusă în perioada dintre epoca persă şi începutul celei greceşti, dar formată din unităţi literare independente la origine, care povesteau întâmplări al căror erou era Daniel. Pentru a unifica opera din punct de vedere literar, autorul s-ar fi gândit să scrie în aramaică şi prima viziune (Dan. 7) şi să plaseze înaintea legendelor aramaice despre Daniel o altă legendă, din acelaşi ciclu, dar în ebraică. Prima parte, ebraico-aramaică (Dan. 1–6), ar fi o *haggada*, în care Daniel deţinea rolul înţeleptului care interpretează vise; în schimb, partea a doua l-ar prezenta pe Daniel ca un profet primind viziuni complexe, pe care trebuie să i le desluşească un înger. Aşadar, această a doua parte ar fi o apocalipsă. Unitatea literară a cărţii lui Daniel ar fi astfel asigurată, în pofida împărţirii în două (*cf.* Delcor, 1971, p. 13; Bernini, 1984, pp. 18-19).

Şi această explicaţie, legată de unitatea literară a lui Daniel, le pare multora neverosimilă. Dezbaterile pe această temă sunt ample şi departe de a-şi găsi o soluţie unanim acceptată. M. Delcor (1971, p. 13) presupune că:

- capitolul 7 reprezintă un punct de articulație între cele două părți, fiind, în egală măsură, legat de capitolele precedente, prin faptul că este scris în aramaică, și de cele următoare, cu care are în comun o anumită frazeologie subliniată de Rowley: cele „patru vânturi" (*cf.* 7,2.8; 8,8; 11,4), cărțile judecății (*cf.* 7,10; 12,1), „adevărul" din 7,16.19 care își găsește corespondentul în 11,2; „sfârșitul" (*cf.* 7,26.28; 6,27; 12,4.6.9.13). Dacă anumite expresii din capitolul 7, precum „popoare, seminții și limbi" din versetul 14, se găsesc și în Dan. 3,4, acest lucru nu dovedește neapărat că ar exista un autor comun al celor două părți – așa cum susține Rowley (1952, p. 260) –, ci, mai degrabă, că autorul celei de-a doua secțiuni a reluat anumite expresii din prima secțiune, pentru a conferi ansamblului o anume unitate;
- Rowley a atras atenția și asupra faptului că cele două părți prezintă aceeași concepție anistorică potrivit căreia Baltasar ar fi fost rege (5,7-8). Dar și în acest caz se poate presupune că autorul din perioada macabeică a preluat indicația din capitolul 5. Pentru el era o altă modalitate de a lega cele două părți între ele. De fapt, nici unul din argumentele invocate de diferiți exegeți (Charles, Oesterley-Robinson, Pfeiffer, Lods) pentru a dovedi existența unui autor unic al cărții nu este suficient și nu o dovedește în întregime.

B. Elemente de unitate literară

1. *Structura literară unitară în Dan. 2–7*

Acestui subiect i-a dedicat un studiu important A. Lenglet (1972, pp. 169--190), studiu în care demonstrează structura unitară a acestei părți. Astfel, deși Dan. 2–7 conține materiale de origine mai veche, este structurat de autor în mod concentric și unitar, pentru a exprima o unică idee comună. Într-adevăr, în Dan. 2–7 sunt dezvoltate trei teme generale care, două câte două, își corespund în mod concentric: Dan. 2 îi corespunde lui Dan. 7, Dan. 3 – lui Dan. 6 și Dan. 4 – lui Dan. 5. Paralelismul cel mai ușor de recunoscut este între Dan. 3 și Dan. 6, capitole pe care Lenglet (1972, pp. 182-185) le intitulează „faptele martirilor". Acestui episod îi seamănă și cel din Bel și balaurul (23-42), care însă a rămas în afara cărții lui Daniel, deoarece nu intra în structura concentrică din cap. 2–7. Dan. 3 și 6 constituie două piese de literatură haggadică menite să demonstreze cum, în mijlocul lumii păgâne, unii evrei, rămași credincioși lui Dumnezeu, sunt denunțați din invidie și, fiind condamnați la moarte, sunt scăpați în mod miraculos de Dumnezeu.

Mai complexe și mai greu de descoperit sunt paralelismele dintre Dan. 2 și Dan. 7, precum și dintre Dan. 4 și Dan. 5. Dificultatea provine din aceea că Dan. 7 are în comun cu partea a doua a cărții faptul că visul este povestit la persoana întâi, ca în Dan. 8–12, iar Daniel nu mai este interpretul viselor, ca în Dan. 2–6, ci depozitarul revelațiilor divine, ca în Dan. 8–12. Cu toate acestea, pe lângă prezența limbii aramaice există și alte asemănări dintre Dan. 7 și Dan. 2 ce nu pot fi negate. Astfel, Dan. 2 este prima povestire a unui vis (*cf.* 2,1), după cum Dan. 7 este ultima povestire de acest fel (*cf.* 7,1). Această asemănare, împreună cu aceea a limbii, leagă Dan. 7 mai strâns de secțiunea Dan. 2–6, decât de Dan. 8–12. Alte asemănări dovedesc și mai limpede paralelismul dintre Dan. 2 și Dan. 7. Lenglet enumeră cinci: contextul istoric (*cf.* 2,31-33; 7,2-8.17), primul regat și regele lui (*cf.* 2,23--32a.37-38; 7,4), stăpânirea mezilor și a perșilor (*cf.* 2,32b-33a.39; 7,5-6), stăpânirea grecească și regii ei, în special Antiochos al IV-lea Epiphanes (*cf.* 2,33.40.43; 7,7-8.19-25) și, în cele din urmă, împărăția cerului (*cf.* 2,34--35.44-45a; 7,9-14.26-27). Așadar elementele paralele din Dan. 2 și Dan. 7 sunt redate de autorul biblic într-o interdependență reciprocă, fiind construite parțial în paralel, parțial în contrast.

Cel mai puțin evident este paralelismul dintre Dan. 4 și Dan. 5. Cele două povestiri au aceeași schemă generală: un semn din cer (*cf.* 4,1-5; 5,5) îi tulbură pe cei doi regi (*cf.* 4,1.25-26; 5,6). Magii nu reușesc să-l explice (*cf.* 4,4; 5,7-8). Numai Daniel, „în care se află duhul lui Dumnezeu" (4,5-6.15; 5,14), e capabil să explice întâmplarea misterioasă (*cf.* 4,5.15-24; 5,17-28). Lenglet arată că în aceste două capitole paralelismul se manifestă progresiv, Dan. 5 fiind continuarea și complinirea episodului din Dan. 4.

Așadar în Dan. 2–7 descoperim nu o serie de episoade oarecare din ciclul aramaic al lui Daniel, ci o serie de șase evenimente înlănțuite, care își corespund două câte două, în formă concentrică. Descoperim și tema pe care autorul biblic a intenționat să o dezvolte cu această triplă succesiune a celor șase episoade paralele concentrice: de la începutul exilului poporului lui Dumnezeu, pe pământ se succed patru împărății până să apară împărăția eshatologică, a lui Dumnezeu. Aceste împărății sunt: babiloniană, medă, persă și greacă (2,7). Acestea se luptă între ele și toate se opun împărăției lui Dumnezeu, oprimându-i și martirizându-i pe credincioșii Lui, pe care însă El nu-i părăsește (3,6). Dar domnia și orgoliul lor se vor sfârși prin intervenția lui Dumnezeu (4–5). Triumful lui Dumnezeu coincide cu venirea împărăției eshatologice, când stăpânirea va fi dată poporului sfinților lui Dumnezeu (7,18.27).

Această parte a cărții rămâne o *haggada*, care se adapă din filonul doctrinei sapiențiale, transferată în profetismul referitor la realitățile eshatologice.

2. *Structura literară unitară în Dan. 8–12*

În cazul acestei secțiuni problema este mai puțin dificilă. Ea fost studiată de O. Plöger (1965, pp. 24-119) și O. Eissfeldt (1964, pp. 716-717). Genul literar din Dan. 8–12 diferă de cel din Dan. 2–7. Aici întâlnim viziuni explicate de un înger, cu excepția capitolului 9, unde îngerul vine să explice mai degrabă sensul unui text din Scriptură, caracteristică a literaturii apocaliptice.

Structurarea este de alt tip decât în prima parte. Aici apare un triptic, care are în centru cap. 9, lucru confirmat de nota cronologică. În timp ce viziunea din Dan. 9 este plasată în primul an al lui Darius medul (*cf.* 9,1), cea din cap. 8 este situată în al treilea an al lui Baltasar (*cf.* 8,1), iar cea din cap. 10–12, în cel de-al treilea an al regelui pers Cyrus (*cf.* 10,1). Viziunea din Dan. 9 are drept cadru topografic sfântul munte al Ierusalimului (*cf.* 9,21), pe când cea din Dan. 8 se desfășoară pe malul fluviului Ulai din provincia Elam (*cf.* 8,2), iar cea din Dan. 10–12, de-a lungul malului „fluviului celui mare", Tigrul (*cf.* 10,4). Caracterul central al capitolului 9 rezultă din locul pe care-l ocupă în el tema-cheie a celor trei viziuni – și anume momentul sfârșitului domniilor care oprimă poporul lui Dumnezeu și venirea timpurilor eshatologice. În Dan. 8, o enunță însuși Gabriel (*cf.* 8,17-19), repetând ce spusese mai înainte o altă făptură misterioasă (*cf.* 8,13-14); în Dan. 9 o prezintă Daniel (*cf.* 9,2), iar în Dan. 10–12, o dată o prezintă Gabriel (*cf.* 10,14) și altă dată întreabă Daniel (*cf.* 12,6-7.8-11). Dar, în vreme ce tema respectivă este dezvoltată cu imagini apocaliptice în Dan. 8 și în 10–12, ea se prezintă ca un răspuns matematic al îngerului Gabriel în cap. 9 (*cf.* 9,24-27).

Chiar dacă Dan. 9 constituie centrul tripticului apocaliptic, prezentarea literară a viziunilor se dezvoltă totuși într-un *crescendo* continuu. Așadar tema centrală comună celor trei tablouri ale tripticului rămâne revelarea sfârșitului oprimării poporului lui Dumnezeu. Pentru a se înțelege dacă „sfârșitul" se referă la un moment sau la o perioadă, trebuie să avem în minte faptul că perioada de oprimare cuprinde epoca dinastiei perse și cea a dinastiei grecești. În Dan. 10–12 și în Dan. 8 acest lucru este indicat limpede cu privire la dinastia persă (10,13; 11,1-2) sau medo-persă (8,20). În Dan. 9, punctul de plecare este stabilit în perioada reconstruirii templului

(9,25a). Apare indicată clar și perioada următoare, cea greacă, în 8,21 și 11,3. Mai puțin clară este aluzia la aceasta în Dan. 9. Dacă se compară însă 9,25 cu ce știm despre epoca persă în legătură cu evenimentele restaurării iudaice, așa cum apar ele în cărțile lui Ezdra, putem regăsi cu ușurință aceleași evenimente, cel puțin în aluzii fugare. Cât privește perioada greacă, aceasta este împărțită destul de limpede, în 8,10-12, într-un triptic: epoca lui Alexandru, cea a Diadohilor și cea a lui Antiochos al IV-lea Epiphanes. În 8,22, cele patru regate simbolizate de cele patru coarne răsărite din cornul țapului sunt, cu siguranță, cele patru entități statale care s-au format din dezmembrarea regatului lui Alexandru cel Mare. La fel, în Dan. 11,4, sfărâmarea și împrăștierea în cele patru vânturi a marelui regat grec este o aluzie evidentă la cele patru regate principale care au moștenit puterea lui Alexandru cel Mare.

Istoria Diadohilor, asupra căreia nu se insistă, constituie subiectul celei de-a treia viziuni, în care sunt descrise pe larg înfruntările dintre regele de la miazăzi și cel de la miazănoapte, adică dintre Lagizii din Egipt și Seleucizii din Siria (11,5-20). Interesul față de aceștia se datorează, poate, faptului că, în Dan. 10–12, se scoate și mai tare în evidență primejdia ce amenință permanent poporul lui Dumnezeu din partea puterilor vrăjmașe (10,13.21; 12,1).

În schimb, un interes constant se manifestă față de întâmplările legate de Antiochos al IV-lea. În Dan. 9, într-o descriere enigmatică, sunt grupate, în tablouri succesive, ticăloșiile persecutorului și chinurile pricinuite de el (v. 26), „urâciunea pustiirii" înălțată în templu, după întreruperea brutală a cultului legiuit (v. 27). În Dan. 8 capătă relief și portretul politic al lui Antiochos, intrigile acestuia și dorințele de mărire, răutățile puse la cale împotriva celorlalte popoare, inclusiv împotriva poporului lui Dumnezeu (8,23-25); accentul cade asupra distrugerilor făcute în cetatea sfântă (8,10), precum și asupra înlăturării cultului (8,11-12). În această lucrare de profanare nelegiuită, care atinge culmea în abolirea jertfei neîncetate și instalarea „urâciunii pustiirii" (11,31), Antiochos găsește sprijin chiar la membrii ticăloșiți ai poporului lui Dumnezeu, situație care va prilejui ridicarea unui șir întreg de contestatari (11,31-36), care vor plăti cu martiriul fidelitatea lor față de legământul lui Dumnezeu (11,32-35). Chiar și sfârșitul lui Antiochos al IV-lea este pus în legătură cu politica lui religioasă (11,36-39) și cu hotărârea lui obstinată de a cuceri regatul Egiptului (11,40-45).

În cap. 10–12, descrierea evenimentelor care vor însoți sfârșitul se îmbogățește cu amănunte. Este descrisă vremea mântuirii (12,1-4).

Cele trei viziuni au în comun și răspunsul referitor la durata opririi jertfei. Aceasta este indicată clar în Dan. 9 – o jumătate de săptămână –, însă este doar menționată în Dan. 8 și doar sugerată în Dan. 10–12. Răspunsurile referitoare la această perioadă diferă: în 8,14 este indicată o perioadă de 2.300 de seri și dimineți, deci 1.150 de zile, în timp ce în Dan. 9 apare acea „jumătate de săptămână de ani", adică trei ani și jumătate (9,27), iar în Dan. 12 mai întâi este indicată „o vreme, vremi și o jumătate de vreme" (12,7), apoi una de 1.290 de zile. Principala cronologie este dată în Dan. 9; ea oferă cheia și pentru celelalte două. Desigur, indicațiile cronologice rămân într-o oarecare măsură simbolice. În realitate, 1.150 de zile (8,14) sunt mai puțin decât 3 ani și jumătate (1.260 de zile), iar cele 1.290 de zile (12,11) sunt mai mult decât 3 ani și jumătate (*cf.* Schein, 1964, pp. 101-104). De altfel, aproximația caracterizează profeția și se regăsește și în formularea „trei ani și jumătate", și cu privire la încetarea jertfei neîntrerupte și la instituirea „urâciunii pustiirii", care poate fi situată în 15 ale lunii Casleu din anul 145 î.H. (*cf.* 1Mac. 4,12) și pare a fi durat trei ani încheiați (*cf.* și 2Mac. 10,3).

Ultimul element comun al celor trei profeții îl constituie prevestirea sfârșitului persecutorului, la fel de imprecisă.

3. *Motive pentru folosirea celor două limbi*

Din perspectiva unității tematice a celor două secțiuni ale cărții lui Daniel se poate deduce motivul folosirii celor două limbi. S-a formulat ipoteza că autorul, vorbitor de ebraică, ar fi ajuns să cunoască materialul aramaic al ciclului 2–7 din Daniel. Păstrarea sau compunerea în limba oficială a imperiilor babilonian și medo-pers a povestirilor care îi prezintă pe suveranii imperiilor respective ca principali actori este utilă pentru a transmite mai nemijlocit și mai concret mesajul, cu atât mai mult cu cât poporul evreu ajunsese să folosească această limbă chiar și în împrejurările vieții interne a comunității.

Acest motiv nu mai era însă valabil pentru partea a doua a cărții lui Daniel, în care nu mai apăreau imperiile și suveranii lor ca actori principali, ci însuși „poporul sfinților Celui Preaînalt" (*cf.* Dan. 7,25.27), cărora Dumnezeu, prin intermediul lui Daniel și cu ajutorul îngerilor, le anunță apropiata mântuire.

Dar, pentru a sugera că întregul mesaj e destinat poporului sfinților, autorul adaugă o introducere (1,1–2,4a) unde așteptarea mântuirii lui Israel își adâncește rădăcinile istorice în certitudinea grijii veșnic treze pe care Dumnezeu o poartă exilaților rămași credincioși Legământului. Dintre aceștia El îi alege pe unii, personificați aici de Daniel, pentru a fi interpreți înțelepți ai istoriei mântuirii și depozitari ai făgăduinței.

Așadar – e de părere Bernini (1984, p. 35) –, Dan. 1,1–2,4a, și nu Dan. 7 (cum spun unii, ca Delcor) constituie pecetea unității interne a cărții. Unitatea este confirmată și de recurența unei anumite frazeologii comune și a unor incoerențe istorice, care apar în ambele părți (*cf.* Rowley, 1950-1951, pp. 233-273). La aceasta s-ar putea adăuga și apariția, în ambele părți, a unor frecvente pericope ritmice, chiar poetice: Dan. 2,20-23; 3,33 TM; 4,7-9.11-14.22.29.31b-32.34; 6,27-28; 7,9-10.13-14.23-27; 8,23-25; 9,24--27; 12,1-3. Acestea amintesc oarecum de pericopele oraculare ale vechilor profeți. Deosebirea lor față de pericopele ritmice deuterocanonice (3,26--45.52-90) confirmă acest lucru.

Cele două adaosuri deuterocanonice (cartea Suzanei și Bel și balaurul) nu se încadrează în această unitate literară, chiar dacă se leagă de ciclul aramaic al lui Daniel. Ele reflectă condiția lui Israel în diaspora, atât referitor la viața din interiorul comunității, cât și în relație cu lumea înconjurătoare. Transmise într-un mediu elenistic, au ajuns, treptat, să se adauge textului cărții lui Daniel, dar fără să-i modifice structura originară.

V. Data compunerii cărții

Este problema cel mai larg dezbătută de critica de text. Opinia tradițională, unanim acceptată până nu demult, susținea că Daniel a fost compus în timpul exilului sau în primii ani ai domniei lui Cyrus. Astăzi, majoritatea exegeților plasează redactarea finală a cărții în perioada macabeică.

La această concluzie s-a ajuns pe diverse căi convergente. Prima privește multele și gravele incongruențe istorice care se întâlnesc în carte cu privire la perioada babiloniană și la cea persă. De pildă, existența unei deportări a iudeilor în Babilon în al treilea an al lui Ioachim (1,2; *cf.* 4Rg. 24,1-7; 2Par. 36,5-7, unde este vorba de o invazie, dar nu de o deportare), precum și indicarea lui Baltasar ca ultim rege al Babilonului (*cf.* Dan. 5,1.30), în vreme ce ultimul rege, conform documentelor istorice, a fost Nabonides. Asupra informațiilor de mai sus s-ar fi putut naște eventual o

îndoială din precaritatea cunoştinţelor noastre cu privire la această epocă (*cf.* McNamara, 1970, pp. 131-149). Alte informaţii sunt însă cu siguranţă false: cea referitoare la boala lui Nabucodonosor (Dan. 4), confundată cu boala lui Nabonides, pe care o cunoaştem din cronicile istorice (*cf.* Delcor, 1971, pp. 120-124); cronologia lui Baltasar (*cf.* 7,1; 8,1), care, pentru că doar l-a înlocuit pe tatăl său, Nabonides, în timpul şederii acestuia la Teiman, nu a avut de fapt o cronologie a domniei (*cf.* Delcor, 1971, p. 143). Şi mai nepotrivită este apariţia lui „Darius Medul, fiul lui Artaxerxes" (9,1), rege care ar fi nimicit dinastia babiloniană (6,1-2; *cf.* Delcor, 1971, pp. 131-132).

De altfel, întreaga poveste din Dan. 4 conform căreia Nabucodonosor ar fi recunoscut public că a fost pedepsit de Dumnezeul lui Daniel pentru orgoliul său şi ar fi făcut profesiune de credinţă monoteistă nu are nici o atestare în documentele babiloniene.

De aici rezultă nu numai că autorul viziunilor nu a trăit în perioada persă, ci şi că materialul de care s-a servit în prima parte (Dan. 1–6) provenea din tradiţii care se formaseră cu mult timp după perioada exilului, mai precis spre sfârşitul epocii perse şi în perioada elenistică.

Dacă se recunoaşte o unitate literară internă pentru întreaga carte şi se admite că Dan. 7–12 a apărut în perioada macabeică, rezultă că Dan. 1–6, cel puţin în forma sa definitivă actuală, provine din aceeaşi perioadă. Termenul *ad quem* pentru Dan. 7–12 este intervalul de trei ani şi jumătate (7,25; 12,7), care trebuie înţeles cu aproximaţie, ca şi alte două indicaţii: 1.150 (8,14) sau 1.290 de zile (12,11) şi acea jumătate de săptămână (9,27). Toate cronologiile se referă la durata perioadei cruciale din vremea persecuţiei lui Antiochos al IV-lea Epiphanes, caracterizată de încetarea jertfei zilnice oferite lui *YHWH* în templu şi înlocuirea ei cu un cult păgân (*cf.* 7,25; 8,11-12; 9,27; 11,31; 12,7). Această perioadă, în lumina celor relatate în cărţile Macabeilor, ţine de la 7 decembrie 167 î.H. (*cf.* 2Mac. 10,5; *cf.* şi 1Mac. 1,59) la 1 decembrie 164 î.H. (*cf.* 1Mac. 4,12 şi 2Mac. 10,1-8; *cf.* Delcor, 1971, pp. 246-247).

Aşadar autorul îşi va fi terminat apocalipsa în timpul acestei perioade, dar înainte ca încercarea cumplită să ia sfârşit. E adevărat că el anunţă sfârşitul persecutorului (*cf.* 11,40-44), care are loc înainte de data purificării templului (1 decembrie 164 î.H.), dar caracterul general al relatării cu privire la moartea lui Antiochos ne obligă să vedem aici mai degrabă o vestire profetică decât descrierea unui fapt istoric.

VI. Problema autorului şi a istoriei textului

Multă vreme tradiţia exegetică, influenţată în bună măsură de Flavius Iosephus (*AI* X,XI,7), l-a identificat pe autorul cărţii cu personajul ei principal – tânărul Daniel deportat în Babilon în 606 î.H., ajuns într-o funcţie înaltă sub o serie de regi babilonieni şi perşi, până după cucerirea Babilonului de către Cyrus (539 î.H.), al cărui sfetnic privilegiat apare a fi (*cf.* 1,21; 6,29; 10,1). O analiză internă a textului arată însă că informaţiile autorului despre această perioadă sunt extrem de vagi şi pline de inadvertenţe istorice (*vide supra*); pe măsură ce prevestirile înaintează în epoca greacă, amănuntele sunt tot mai multe, culminând cu o descriere minuţioasă a celor întâmplate între anii 167 şi 164 î.H., deci în timpul prigoanei religioase declanşate de Antiochos al IV-lea Epiphanes împotriva iudeilor. Unitatea de autor este pusă hotărât sub semnul întrebării şi de prezenţa, în original, a celor două limbi, aramaică şi ebraică (*vide supra*), precum şi de coexistenţa mai multor specii literare: povestirea moralizatoare care ilustrează o temă biblică (*haggada*), interpretarea unui text profetic anterior (cei şaptezeci de ani), apocalipsa.

Cine a fost Daniel? Numele este rar în Biblie; un fiu al lui David apare numit astfel în 1Par. 3,1 (dar nu şi în 2Rg. 3,3); este şi numele unui cap de familie dintre cei întorşi din exil (2Ezd. 8,2; 20,7). Este clar că aceştia nu au nici o legătură cu eroul nostru.

În Iezechiel (14,14.20; 28,3) numele apare într-o listă cu trei „drepţi din vechime", personaje vestite prin înţelepciunea, evlavia şi fidelitatea lor faţă de Dumnezeu: Noe, Iov şi *DN'L (Dan'ēl)*, însă grafia acestuia din urmă este diferită de cea a numelui eroului din cartea lui Daniel (*DNY'L*); personajul lui Iezechiel sugerează mai degrabă o apropiere cu un rege fenician, tatăl lui Aqhat, descris într-un poem ugaritic ca un conducător înţelept şi drept (*cf.* şi nota la Iez. 14,14).

Eroul cărţii lui Daniel este pomenit numai în 1Mac. 29,60, alături de cei trei tovarăşi ai săi; lipseşte însă din seria înaintaşilor glorioşi preamăriţi în capitolele 44–50 din Înţelepciunea lui Iisus Sirah. Un larg consens al exegeţilor plasează aşadar redactarea finală a textului în epoca greacă, mai precis în anii de criză naţională şi religioasă din timpul domniei lui Antiochos al IV-lea. Capitolele cu tentă apocaliptică (8–12) scrise în ebraică reflectă tendinţa evreilor pioşi din vremea Macabeilor de întoarcere la „limba sacră"; autorul însă va fi apelat şi la un corpus deja existent de

povestiri pilduitoare, în aramaică, limba curentă după întoarcerea din Babilon, povestiri foarte potrivite pentru a încuraja efortul de păstrare, în condiţii vitrege, a valorilor tradiţiei strămoşeşti (de remarcat faptul că Daniel şi cei trei tovarăşi ai săi sunt prezentaţi fără genealogie, contrar uzanţei semitice). În felul acesta viziunile eshatologice din partea a doua ajung să-i fie atribuite de către autor personajului din prima parte, conferind unitate întregului. Acest procedeu – al pseudonimiei – este, de altfel, bine atestat în literatura antică, intertestamentară şi mai ales în genul sapienţial şi apocaliptic (*vide infra*, cap. VII, pct. 2. *Apocalipsa*).

Cartea trebuie să fi fost deci compusă pe la 165 î.H., în orice caz înainte de moartea lui Antiochos al IV-lea Epiphanes sau cel puţin înainte de aflarea ştirii despre ea (în v. 11,45 se prezice moartea persecutorului nelegiuit în Ţara Sfântă, „între mări, către muntele *sabi* cel sfânt", în vreme ce ea s-a petrecut în 164 î.H., în Persia). De altfel, însăşi plasarea cărţii în Biblia ebraică în categoria „Scrierilor" sugerează originea ei târzie (*cf.* cap. II).

Data prezumtivă a compunerii celei de-a doua părţi, şi mai ales mentalitatea care o inspiră, i-a făcut pe unii exegeţi să presupună că scrierea ar putea fi un produs al grupării „hasizilor". Părerea, împărtăşită de mai mulţi autori încă înaintea descoperirii manuscriselor de la Marea Moartă, a căpătat apoi mai multă credibilitate (*cf.* Pfeiffer, 1952, p. 773; Lods, 1950, p. 846; Montgomery, 1927, p. 87; Russell, 1964, p. 16). Hasizii (ebr. *ḥasidim*, devenit în greacă *Asidaioi*) reprezentau gruparea celor „pioşi". Se poate presupune că erau organizaţi în confrerii (1Mac. 2,42 vorbeşte despre συναγωγὴ Ἀσιδαίων). Se vor fi constituit ca atare probabil atunci când Ierusalimul a devenit o cetate greacă, în 174 î.H., după urcarea pe tron a lui Antiochos al IV-lea Epiphanes, în septembrie 175 î.H. Ei s-au aliat cu preotul Mattathias şi cu fiul acestuia în lupta împotriva elenizării; apar ca „trupe de şoc" ale lui Iuda Macabeul, în 2Mac. 14,6 (*cf.* Abel, 1949).

Lods arată că autorul cărţii a fost prezentat adesea pe nedrept ca unul dintre promotorii insurecţiei macabeice. Chiar dacă lucrarea va fi contribuit la acest rezultat, lucrul s-a întâmplat fără intenţia autorului. Într-adevăr, autorul propovăduieşte aşteptarea plină de încredere în Dumnezeu ca atitudine în faţa năpastelor (*cf.* 12,12), nu lupta cu arma în mână. Revolta Macabeilor nu reprezintă decât un slab ajutor pentru înţelepţii „care Îl cunosc pe Dumnezeu" (*cf.* 11,39), destinaţi să-i înveţe pe „cei mulţi" (*cf.* 11,33) şi cărora le este promisă o soartă măreaţă la învierea de obşte (*cf.* 12,3). Se pare că acest grup constituie ceea ce Daniel numeşte „sfântul Legământ", expresie legată de 1Mac. 1,15.63; într-adevăr, prin „sfântul Legământ" trebuie înţeles nu numai Legământul dintre Dumnezeu şi poporul Său, ci şi comunitatea care respecta preceptele Legământului.

Ipoteza unei origini hasidice a fost întărită de descoperirea manuscriselor de la Qumran. Într-adevăr, este aproape unanim admis faptul că mişcarea esenianã, căreia îi aparţin aceste manuscrise, îşi întinde rădăcinile în mişcarea hasidică. Se impun unele apropieri. După 1Mac. 2,42, „asideii" au devenit ἐκουσιαζόμενοι, „devotaţi (Legii)", termen care, în LXX, traduce verbul *NDB* caracteristic manuscriselor I QS (*cf.* 1,7.11; 5,1.6.8.10.21.22; 6,13) pentru a-i descrie pe membrii comunităţii angajaţi voluntar şi generos în slujba Torei. 1Mac. 1,42 vorbeşte de „gruparea" acestora, συναγωγή, termen grec ce traduce în LXX ebr. *ʿēdhāh* (la Qumran, termenul desemnează comunitatea esenianã – *cf.* IV Qp Ps 37,11;16; 1 QS 5,20). Delcor (1971, pp. 17-19) prezintă următoarele argumente pentru legătura dintre cartea lui Daniel şi textele qumraniene: a) apropieri de vocabular, cum ar fi „înţelepţii" sau „cei pricepuţi" care-i învaţă pe cei mulţi; b) modul de a explica „profeţia săptămânilor" lui Ieremia este înrudit cu *peşarîm* de la Qumran (*cf.* Dan. 9,2 şi nota *ad loc.*); c) prezenţa printre scrierile qumraniene a unor fragmente din *Cartea lui Enoh*, din *Jubilee*, *Testamentele patriarhilor* şi din alte texte cu caracter apocaliptic întăreşte, dar e departe de a garanta presupunerea că efervescenţa apocaliptică din secolul al II-lea î.H. poate fi atribuită esenienilor; d) *Imnul Sionului din grota 11 de la Qumran* (publicat de Sanders) confirmă afinităţile cărţii lui Daniel cu predecesorii esenienilor. Acest imn, în care apare un grup de evrei credincioşi Legii, numiţi pe rând „pioşii", „preaiubiţii", „desăvârşiţii", care doresc din tot sufletul izbăvirea Sionului, pare să se refere la luptele din mediul hasidic împotriva elenizării. El pare să emane din perioada preeseniană, din mediile hasidice, deoarece lipsesc marile teme ale teologiei eseniene. Imnul pare a cuprinde ecouri din cartea lui Daniel, mai ales din capitolul 9.

VII. Genurile literare în cartea lui Daniel

Pentru a determina genul literar trebuie să ţinem seama, în primul rînd, de următoarele elemente: folosirea de către autor a două limbi, natura materialului din Dan. 2–6, pseudonimia (atribuirea revelării evenimentelor, prezente în timpul real al autorului, unui autor fictiv, trăitor cu multe secole înainte). Dintre toate aceste elemente, cel cu adevărat nou este ultimul. În nici o altă carte profetică din Biblie nu se întâmplă să fie înfăţişată ca profeţie vestirea unui eveniment trecut faţă de epoca celui care o proclamă.

Materialul luat din ciclul aramaic al lui Daniel reflectă atitudinea scriitorilor sapienţiali cărora, ca în cartea lui Iov, le place să se refere şi la tradiţii din afara poporului evreu. Şi în unele cărţi profetice (Isaia sau Zaharia), materialul adunat provine din perioade şi din surse diferite. Dar acest lucru se datorează nu profetului, ci redactorilor finali.

Fenomenul pseudonimiei se regăseşte şi în cărţile sapienţiale. Într-adevăr, autorul Ecleziastului se ascunde sub numele regelui Solomon, deoarece Solomon este considerat prototipul adevăratului înţelept din toate timpurile şi al tuturor popoarelor (*cf.* 3Rg. 4,9-14). Avem de-a face, încă o dată, cu aspectul universalist sapienţial. În Daniel, pseudonimia nu trebuie căutată în nevoia de a se ascunde în faţa persecutorilor, ci în interesul autorului pentru acel personaj drept şi înţelept din tradiţia universală. Deutero-Isaia (Is. 40–55) şi Trito-Isaia (Is. 56–66) sunt, într-o oarecare măsură, continuatorii gândirii profetului Isaia, vechiul profet din secolul al VIII-lea î.H. Deutero-Zaharia (Zah. 9–14) rămâne legat de profetul Zaharia prin înrudirea tematică.

Alte elemente, cu adevărat noi, caracterizează cartea lui Daniel. Mai întâi de toate, caracterul personajului. Daniel este un om drept şi înţelept, credincios lui Dumnezeu (*cf.* Dan. 1,4.8; 6,12-14). Este dăruit de Dumnezeu cu o înţelepciune superioară, nu numai pentru a rezolva situaţiile mai grele de viaţă (*cf.* Suzana), dar şi pentru a cunoaşte şi a interpreta „tainele Domnului" (*cf.* Dan. 1,16-17.20; 2,18.26-28; 4,5-6.15; 5,11-12.14-17). Sub acest aspect, figura lui Daniel se apropie de a lui Iosif, în Egipt (*cf.* Gen. 39–50), dar o depăşeşte, deoarece misiunea sa este cunoşterea şi interpretarea tainelor lui Dumnezeu. El este un profet, om însufleţit de duhul lui Dumnezeu, care primeşte viziuni şi explicarea lor.

Cartea dezvoltă aşadar următoarele trăsături ale lui Daniel:

a) *Credinţa.* Dan. 1,6-20, Dan. 6, Bel şi balaurul etc. sunt povestiri exemplare de factură midraşică, exemplificând învăţătura că Dumnezeu îi ajută pe cei care-I rămân credincioşi în orice împrejurare.

b) *Înţelepciunea.* În episodul Suzanei, Daniel apare asemănător cu Solomon (*cf.* 3Rg. 3,16-28). Această istorisire, care ilustrează înţelepciunea lui Daniel, se revendică de la un oracol al lui Ieremia (*cf.* Ier. 29,21-23).

c) *Daniel interpretează tainele lui Dumnezeu.* Este vorba de episoade alegorice, care au scopul de a revela sensul istoriei împărăţiilor pământeşti din perioada exilului babilonian până la venirea împărăţiei eshatologice a lui Dumnezeu. În plus, în Dan. 4 se întrevede o metodă specifică de interpretare a unei scrieri, numită *peşer*, unde un text profetic anterior este interpretat pentru explicarea unei situaţii actuale. Alegoria copacului uriaş văzut de Nabucodonosor, din Dan. 4, ce reprezintă istoria regatului său, pare transpunerea unui fapt real de la un personaj la altul, mai bine cunoscut de către cititori. Într-adevăr, în grota 4 de la Qumran s-a descoperit o rugăciune a lui Nabonides afectat de o boală în timpul unei vizite la Teiman, boală care a durat trei ani şi a cărui semnificaţie i-o înfăţişează un *gazir* (*cf.* Dan. 4,7 şi nota *ad loc.*).

Aşadar, în toate aceste cazuri, visele alegorice sau scrierea tainică au o funcţie profetică, chiar dacă numai cele din Dan. 2 şi din Dan. 7 se referă, cel puţin parţial, la viitor, anunţând venirea împărăţiei eshatologice (Dan. 2) şi „împărăţia sfinţilor Celui Preaînalt" (Dan. 7); în schimb, alegoriile din Dan. 4–5 sunt în totalitate profeţii *post eventum*, anunţând ca viitoare evenimente trecute sau prezente.

d) *Viziunile* se deosebesc de genul precedent al viselor, deoarece sunt toate relatate la persoana întâi, iar Daniel nu mai este interpretul, ci depozitarul lor (*cf.* Dexinger, 1969, pp. 21-26). O deosebire majoră între vise şi viziuni constă în faptul că, în cazul celor din urmă, un înger este trimis să le interpreteze, iar angelofania se produce într-un context măreţ şi misterios (ca în Iezechiel). Însă, ceea ce deosebeşte cu precădere visele de viziuni este „obiectul" lor: viziunile anunţă şi iminenţa sfârşitului, pregătind aşteptarea acestei lucrări a lui Dumnezeu.

În concluzia analizei tuturor elementelor care conturează genurile literare în cartea lui Daniel, Bernini (1984, p. 50) afirmă că ea nu poate fi definită nici ca simplă profeţie, nici ca scriere sapienţială, nici ca pură apocalipsă, ci reprezintă o sinteză a tuturor acestor genuri literare. Ea ţine de genul profetic deoarece vesteşte venirea mântuirii şi a împărăţiei eshatologice a lui Dumnezeu în lume. Dar acestui gen literar profetic cartea lui Daniel îi adaugă un element nou. Cursul istoriei trecute şi prezente apare ca prevestire a unui eveniment viitor, iar acestui aspect i se alătură elementul sapienţial. Reprezentarea cursului istoriei pune în evidenţă locul pe care-l ocupă în cadrul acesteia regii pământeşti, locul lui Dumnezeu şi al poporului lui Dumnezeu.

Atât elementul profetic, cât şi elementul sapienţial dobândesc o coloratură nouă, specială, rezultată din trăsăturile analizate mai sus: bilingvismul, pseudonimia, prezenţa midraşului, visele şi viziunile alegorice, modalităţile aparte de interpretare a Scripturilor etc. În Daniel, mântuirea se

concretizează în nimicirea puterilor vrăjmaşe lui Dumnezeu şi poporului Său, însoţită de participarea poporului credincios la împărăţia pe care o instituie Dumnezeu peste cenuşa împărăţiilor nimicite. Când această aşteptare va constitui unicul obiect al mesajului, se va putea vorbi de genul apocaliptic pur; pentru aceasta, pe lângă obiect, e nevoie şi de alte elemente specifice acestui gen literar, ca în literatura apocaliptică posterioară, ca în Apocalipsa lui Ioan.

Grupând caracteristicile sus-amintite, M. Delcor afirmă însă că în cartea lui Daniel se pot distinge, în mare, două genuri literare: 1) *midraş* şi 2) *apocalipsa*. Trebuie remarcat că, la sfârşitul perioadei veterotestamentare şi la începutul perioadei creştine, apocaliptica este apropiată de midraş; de altfel, midraşul şi apocaliptica sunt mai strâns înrudite decât s-ar crede la prima vedere: în pofida unei prezentări diferite, în ambele se poate constata aceeaşi psihologie manifestată de aceleaşi preocupări şi aceleaşi procedee. De notat, în special, o imaginaţie debordantă şi o înclinaţie către miraculos. Ca în *maşal*, care foloseşte comparaţia, se procedează în chip voalat, prin aluzii. În sfârşit, cele două genuri au drept scop să instruiască şi să edifice, cu acelaşi interes pentru trecutul îndepărtat, văzut nu pentru el însuşi, ci în legătură cu prezentul şi cu viitorul.

1) *Midraş*. Povestirile din prima parte (capitolele 1–6) formează un ansamblu complex de istorii cu scop edificator. Acest lucru este bine marcat chiar din capitolul introductiv: Daniel, în pofida faptului că se află în ţară străină, ascultând de prescripţiile alimentare ale Torei, se dovedeşte, cu ajutorul lui Dumnezeu, superior magilor din Babilon. Capitolul 2, explicând viziunea statuii compozite din visul lui Nabucodonosor, ţine în acelaşi timp de midraş şi de apocalipsă. Sub formă alegorică, autorul prezintă ca pe o profeţie succesiunea istorică a celor patru împărăţii, dintre care ultima va sfârşi prin statornicirea eshatologică a împărăţiei lui Dumnezeu. Această povestire se apropie de viziunea apocaliptică din capitolul 7. Aşadar şi ea prezintă, în acelaşi timp, caracteristici midraşice şi apocaliptice.

În povestea statuii de aur din capitolul 3 se afirmă şi caracterul edificator al istoriei: Dumnezeu răsplăteşte întotdeauna credinţa faţă de legile Sale: însuşi genul midraşic al acestei povestiri a încurajat un autor să adauge rugăciunea lui Azaria şi cântarea celor trei tineri.

În capitolul 5, interpretarea misterioasei scrieri apărute pe peretele sălii de banchet ţine de genul midraşic şi de procedeele exegetice regăsite în

peşarim, în vreme ce povestea din capitolul 6 se înrudeşte, în spirit, cu cea din capitolul 3. Povestea Suzanei şi cea despre Bel şi balaur ilustrează şi ele genul literar al primelor şase capitole. Prima poveste este un midraş inspirat de Epistola lui Ieremia, iar povestea despre Bel şi balaur a suferit, în mod evident, influenţa capitolului 6. În orice caz, ambele povestiri deuterocanonice dovedesc că, plecând de la povestirile protocanonice din prima parte, s-a dezvoltat un întreg ciclu ai cărui autori sunt anonimi.

2) *Apocalipsa*. Capitolele 7 şi 12 aparţin genului apocaliptic. Aceste viziuni, atribuite lui Daniel, se prezintă, din punct de vedere literar, ca adevărate parabole sau alegorii ce trebuie neapărat explicate, de acest lucru ocupându-se „îngerul interpret". Limbajul simbolic este luat cel mai adesea din Vechiul Testament, dar poate păstra şi elemente de origine mitologică, bunăoară înfruntarea dintre Dumnezeu şi monştrii din haos (Delcor, 1968, pp. 290-312). La fel ca în celelalte apocalipse, sunt folosite pe scară largă figuri simbolice de animale.

Revelaţia apocaliptică este prezentată ca o profeţie în parte fictivă şi în parte reală, având aşadar un autor real şi un altul prezentat ca atare. Autorului real – care, conform ipotezei propuse mai sus, ar putea fi un hasid – îi aparţine profeţia propriu-zisă. Autorului declarat, aici Daniel, care este plasat într-un punct din trecut, îi aparţine profeţia „fictivă", descriind evenimente deja întâmplate. Cum am mai spus, una dintre caracteristicile importante ale apocalipticii este pseudonimia, profeţiile fiind atribuite unor personaje celebre din trecut: Enoh, cei doisprezece patriarhi, Moise, Isaia etc. Procedeul literar al pseudonimiei nu este un procedeu propriu-zis ebraic. El se întâlneşte în multe literaturi. Unii pretind că exista în scrierile vechilor egipteni, din Dinastia a XII-a, dar şi în perioada care precedă imediat eflorescenţa apocaliptică ebraică – de pildă, în cronica demotică, datând de la jumătatea secolului al III-lea î.H. (*cf.* Russell, 1964, p. 128). Antichitatea greco-latină folosea şi ea procedeul pseudonimic în literatura mitologică, în colecţiile profetice, juridice şi în scrierile orfice, hermetice etc. Dar pentru a explica originea pseudonimiei în apocaliptica ebraică nu este neapărat necesar să se apeleze la un împrumut străin.

Au fost propuse diferite explicaţii pentru pseudonimia apocalipselor în general şi, în special, cea din cartea lui Daniel. S-a invocat nevoia autorului de a-şi ascunde identitatea în vremea persecuţiei. Alţii au vorbit despre farmecul exercitat asupra cititorilor evrei de către vechimea personajelor

principale. Tora avea o autoritate atât de mare, încât era greu să se propună noi revelaţii neconţinute în Lege, dacă nu erau puse pe seama unor prestigioase figuri din trecut. Rowley a propus pentru cartea lui Daniel o soluţie acceptabilă în linii mari. Alegerea lui Daniel drept beneficiar al viziunilor şi al revelaţiilor avea drept scop sublinierea identităţii lui cu autorul sau autorii anonimi ai relatărilor referitoare la Daniel din ciclul aramaic (*cf.* Rowley, 1963, p. 40). În favoarea acestei explicaţii Delcor aduce argumentul că înrudirea dintre genurile literare midraşic şi apocaliptic uşura această atribuire unui unic autor fictiv, Daniel.

Mai nuanţat, Bernini (1984, pp. 52-54) opinează că, atunci când profetismul se apropie de sfârşit şi cel care vorbeşte în numele lui Dumnezeu, profetul, tace (*cf.* 1Mac. 9,27), apare, o dată cu Daniel, literatul, cel care pune în scris viziunile de la Dumnezeu (*cf.* Dan. 7,1.28; 12,4), care pecetluieşte într-o carte, la porunca lui Dumnezeu, cele ce se vor întâmpla la sfârşitul vremurilor (*cf.* Dan. 12,4). Acest nou instrument al revelaţiei divine este „scriitorul apocaliptic", iar scrierea lui este o apocalipsă, o „dezvăluire". El nu deschide cărări complet noi, ci, prin intermediul oracolelor vechilor profeţi (*cf.* Dan. 9; *cf.* şi Os. 14,10), se opreşte asupra elementelor care pot să-i lumineze pe cititorii săi într-un moment de criză şi de încercare (*cf.* Dan. 11–12). Scriitorul apocaliptic se prezintă ca discipol al profeţilor, pentru a fi un autentic învăţător de înţelepciune; căci lumea în care trăieşte nu este numai o lume de neînţeles, ci este şi o lume în care este greu şi dureros să trăieşti. O domină cei puternici, care se pretind stăpâni absoluţi nu numai asupra teritoriilor lor, ci şi asupra oamenilor şi asupra conştiinţelor acestora (*cf.* 2,37-38; 4,19-20; 5,22-23). Pentru a încuraja rezistenţa în vreme de încercare, autorul aminteşte exemple edificatoare (*cf.* Dan. 3; 6), anunţă iminentul sfârşit al persecuţiei şi venirea triumfului lui Dumnezeu (*cf.* Dan. 12,2-3.12).

Dacă se pune întrebarea de unde dobândeşte scriitorul apocaliptic certitudinea sfârşitului lumii actuale şi apariţia lumii noi, se pare că trebuie să se răspundă, ca în cazul lui Iov (*cf.* Iov 28; 38–41), că scriitorul apocaliptic, întorcându-se la originile creaţiei, la perfecţiunea originară a lucrurilor voită de Dumnezeu (*cf.* Gen. 1,31), descoperă necesitatea unei răsturnări a ordinii istorice actuale, răsturnare ce poate fi realizată numai de bunătatea şi puterea Creatorului. De aceea naraţiunea lui este solemnă; reprezentările alegorice ale împărăţiilor pământeşti sunt măreţe (*cf.* Dan. 2; 4); simbolurile regilor în lupta dintre ei şi împotriva lui Dumnezeu sunt animale monstruoase

şi puternice (*cf.* Dan. 7; 8); aparţiile angelice scânteiază ca o fulguraţie cerească (*cf.* Dan. 8,15-19; 10,1-19), iar Cel Vechi de zile şade, ca Dumnezeu-Creatorul (*cf.* Gen. 1,26-31), pe tronul Său, înconjurat de curtea cerească (*cf.* Dan. 7,9-10). Toate arată că scriitorul evocă situaţia actuală prin imaginile şi culorile prin care povestirile originilor descriu haosul primordial, peste care puterea lui Dumnezeu a ridicat lucrarea unei creaţii perfecte, pentru a-i asigura pe cititori de venirea lumii noi, vestită de el ca iminentă.

VIII. Stilul şi limba cărţii lui Daniel

Autorul cărţii lui Daniel manifestă calităţi literare ieşite din comun. Fantezia sa în crearea de alegorii şi simboluri este fecundă. Scenele, evenimentele se desfăşoară într-o formă atât de bine construită, încât ne rămân imprimate în memorie. Capacitatea sa de a actualiza materialul anterior pentru a exprima o situaţie nouă, care îi provoacă pe cititori, este deosebită. Alegoria uriaşei statui pe care o visează Nabucodonosor, compusă din materiale diferite, sugerând astfel soarta marilor imperii, este un prodigiu de arhitectură istorico-religioasă (Dan. 2). Ficţiunea alegorică a lui Nabucodonosor povestind supuşilor, într-o scrisoare oficială, peripeţiile cârmuirii sale, simbolizate în vis de un copac măreţ, aduce în memorie texte similare din cartea lui Iezechiel (Iez. 31; 17), însă are o căldură umană şi religioasă inedită (Dan. 4). Şi mai încărcată de dramatism este descrierea banchetului funest al lui Baltasar (Dan. 5), transformat în judecată a lui Dumnezeu. Am putea spune acelaşi lucru despre visul lui Daniel (Dan. 7) şi despre viziunile lui (Dan. 8; 10–12), în care evocarea tronului Celui Vechi de zile (Dan. 7) şi a îngerului interpret (Dan. 10) sunt proiectate viu pe scena unei lumi în care oamenii se sfâşie între ei (Dan. 7; 8), se luptă (Dan. 11) pentru dominarea unui pământ care nu le aparţine şi care, în mod inexorabil, va fi scos de sub puterea lor de către un Dumnezeu pe care ei nu Îl cunosc sau Îl combat. Şi peste toate aceste evenimente mondiale se înalţă figurile pure şi nobile ale lui Daniel şi ale celor trei tovarăşi ai săi de exil (Dan. 1; 3; 6), eroii adevăratei credinţe.

Scriind într-o epocă în care aramaica era limba comună, autorul originalului semitic se străduieşte totuşi să contribuie la înviorarea limbii ebraice, ca şi alţi scriitori din vremea sa. Există totuşi multe indicii care arată că aramaica îi era mai familiară decât ebraica. Exegeţii au studiat vocabularul cărţii, în special al părţii aramaice, pentru a dobândi un argument în plus

pentru datarea ei. În această secțiune a cărții apar cuvinte de origine akkadiană, persă și greacă (*cf.* Ellenbogen, 1962). Contrar așteptărilor, cele mai puține sunt cuvintele de origine greacă. Unii specialiști explică acest lucru prin faptul că autorul cărții este un antielenist atât de înverșunat, încât evită cuvintele din această limbă, cuvinte care, în viața de toate zilele, trebuie să se fi aflat pe buzele tuturor. Cuvintele grecești vor fi pătruns – după părerea lui S.D. Driver – numai după cuceririle lui Alexandru cel Mare și o dată cu extinderea influențelor grecești. În cartea lui Daniel nu există decât trei cuvinte de certă origine greacă, termeni destul de speciali, desemnând instrumente: συμφωνία, ψαλτήριον și κίθαρις. Acest lucru îl conduce pe Rowley la concluzia că redactarea finală a cărții trebuie plasată în perioada luptelor împotriva lui Antiochos Epiphanes, lipsa cuvintelor grecești fiind tocmai o marcă a rezistenței evreilor la elenizare.

Mai frecvente sunt, în schimb, cuvintele de origine persă (vreo douăzeci). Același fenomen se regăsește și în papirii aramaici de la Elephantina, datând din secolul al V-lea î.H. De aici tentația de a folosi asemănarea pentru a trage concluzia că originea lui Daniel ar trebui plasată în secolul al V-lea î.H. Cu toate acestea, deoarece, în rest, limba aramaică din Daniel este foarte asemănătoare cu cea a documentelor de la Qumran și, în primul rând, cu cea din apocrifa Genezei, adevărata explicație trebuie să fie alta. De fapt, prima parte din cartea lui Daniel pare să se fi înfiripat în perioada persă, lucru pe care îl admite și Delcor.

Puțin deosebită este situația cuvintelor akkadiene, tot în jur de douăzeci. Influențe ale limbii akkadiene se găsesc și în papirii de la Elephantina, ca și în inscripțiile nabateene sau de la Palmyra ori în targumuri, așadar în întreaga perioadă persă, greacă și romană, semn evident al unei îndelungi persistențe a influențelor limbii akkadiene în literaturile și în culturile tuturor acestor epoci. Sensul cuvintelor de origine akkadiană nu este totdeauna ușor de stabilit, în primul rând din cauza condițiilor istorice: pătrunderea arameenilor, începând de la Eufratul mijlociu până în Babilon, a început cel puțin în secolul al XII-lea î.H. și a ținut șase sau opt secole. În tot acest timp s-au produs împrumuturi din aramaică în akkadiană și din akkadiană în aramaică. Majoritatea acestor cuvinte este reprezentată de termeni tehnici, desemnând funcții sau îndeletniciri, construcții sau veșminte specifice: guvernator, prefect, cetățuie, mină, olar, exorcist etc.

Și în lumina acestor argumente se poate trage concluzia că autorul nostru folosește „aramaica medie", cunoscută astăzi prin intermediul multor documente de origine iudaică, datând aproximativ din perioada cuprinsă între anii 300 î.H. și 200 d.H.

IX. Epoca istorică

Stabilirea epocii în care a fost scrisă cartea lui Daniel poate contribui la mai buna descifrare a mesajului pe care autorul a vrut să-l transmită cititorilor săi. În Orientul Apropiat, scena politică s-a schimbat radical o dată cu victoriile lui Alexandru (336-323 î.H.), care, în 330 î.H., l-a învins pe regele pers Darius al III-lea Codomanes (336-330 î.H.) (*cf.* 1Mac. 1,1; Dan. 2,40). Alexandru, „tare ca fierul, care zdrobește, a zdrobit toate acele regate" (*cf.* 1Mac. 1,2-5; Dan. 2,40; 7,7; 8,5.21; 11,3) și a introdus în lumea orientală cultura lumii elenistice, noi obiceiuri, noi idei religioase.

Totuși acestea nu au pătruns imediat în Iudeea. Situația a început să se înrăutățească după moartea lui Alexandru, când marele imperiu a fost împărțit între urmașii acestuia, Diadohii, dintre care însă, până pe la sfârșitul secolului al IV-lea î.H., după bătălia de la Ipsos (301 î.H.), au mai rămas doar trei stăpâni: regii Macedoniei, regii Seleucizi în Asia și Ptolemeii în Egipt. Evreii au avut legături numai cu două dinastii: a Ptolemeilor din Egipt și a Seleucizilor din Asia. Despre aceștia, autorul primei cărți a Macabeilor va spune, pe la anul 100 î.H., că „s-au înscăunat... timp de mulți ani, și au înmulțit relele pe pământ" (1Mac. 1,9).

Pătrunderea lentă, dar implacabilă, a elenismului în Iudeea a luat o nouă întorsătură o dată cu venirea pe tronul Siriei a seleucidului Antiochos al IV-lea Epiphanes (175-163 î.H.), simbolizat de cel de-al unsprezecelea corn, mic, răsărit în locul a trei coarne dintre cele zece ale celei de-a patra fiare din vedenie (Dan. 7). Intrigant abil și blasfemator arogant (*cf.* Dan. 7,8.25), acesta, după ce și-a asigurat tronul în propriul regat (*cf.* Dan. 11,21), a încercat să pună stăpânire și pe regatul Ptolemeilor din Egipt (*cf.* 1Mac. 1,16-20; Dan. 11,25-26). Pentru realizarea planului, el s-a putut sluji de disputele care sfâșiau comunitatea iudaică (*cf.* 1Mac. 1,11-15). Într-adevăr, aceste dispute erau deja aprinse în vremea tatălui său, Antiochos al III-lea cel Mare (223-168 î.H.) și a fratelui său, Seleukos al IV-lea Philopator (187-185 î.H.). Dar marele preot Onias al III-lea reușise până atunci să evite înrăutățirea situației (*cf.* 2Mac. 3). Lucrurile s-au precipitat o dată cu venirea la tron a lui Antiochos al IV-lea, care și-a găsit cei mai buni aliați în cei care se luptau pentru succesiunea la funcția de mare preot, luptă

căreia i-a căzut victimă însuşi Onias al III-lea (*cf.* 2Mac. 4; Dan. 9,26; 11,22). La întorcerea din campania sa din Egipt, Antiochos al IV-lea a jefuit templul din Ierusalim (*cf.* 1Mac. 1,20-24; 2Mac. 5,11-20). Dar abia cu ocazia celei de-a doua campanii în Egipt (*cf.* Dan. 11,27-30), Antiochos al IV-lea, trecând prin Iudeea, a impus religia păgână, abolind orice formă de cult al lui *YHWH* (*cf.* 1Mac. 1,4-51.60-61; 2,32-38; *cf.* şi Dan. 7,25; 8,14; 11,31-39). Victimele cele mai de seamă, al căror martiriu l-a consemnat cartea a doua a Macabeilor, au fost bătrânul Eleazar şi cei şapte fraţi împreună cu mama lor (*cf.* 2Mac. 6–7). Cu siguranţă vor fi fost mult mai mulţi, atât printre învăţătorii poporului, cât şi printre oamenii de rând, dacă e să dăm crezare celor spuse în cartea lui Daniel (*cf.* Dan. 11,32.35; 12,2). Au fost însă şi foarte mulţi care au cedat în faţa ameninţărilor şi amăgirilor persecutorului (*cf.* 1Mac. 2,16.23; Dan. 11,32-35). Alţii, pentru a rămâne credincioşi religiei, au fugit în pustiu (*cf.* 1Mac. 2,29-38). Mattatias şi fiii săi au iniţiat o revoltă armată împotriva ocupantului. Ei au izbutit să înfrângă armata siriană, condusă mai întâi de Gorgias şi Nicanor, apoi de Lysias (*cf.* 1Mac. 3,10–4,35; 2Mac. 8). Astfel, după doi ani şi ceva, când garnizoana a fost alungată din cetăţuie, s-a putut face purificarea templului şi s-a reinstaurat cultul zilnic al lui *YHWH* (*cf.* 1Mac. 4,36-61; 2Mac. 10,1-8). Erau primele zile ale lunii Kislew (gr. Casleu), adică primele zile ale lui decembrie, anul 164 î.H. (*cf.* 1Mac. 4,36-61; 2Mac. 10,1-8). Dar în acest punct se încheie relatarea lui Daniel, înainte de sfârşitul persecutorului (*cf.* 1Mac. 6,1-13; 2Mac. 9), prezentat ca sigur şi iminent (*cf.* Dan. 11,40-45). Moartea lui Antiochos al IV-lea avea să se petreacă la scurtă vreme, dar el nu a murit în „ţara sfintei străluciri", adică în Iudeea, cum prevestise autorul lui Daniel, ci în timpul campaniei întreprinse în răsărit.

X. Sursele cărţii lui Daniel

Una din particularităţile genului apocaliptic care se prezintă ca o literatură erudită, cu interes faţă de trecut, este aceea de a fi receptaculul unor influenţe variate provenind din medii sau culturi diferite. Într-adevăr, în principal în cartea lui Daniel, se pot decela influenţe profetice, sapienţiale şi străine.

1. *Daniel şi profeţii*

Profetul este înainte de toate omul cuvântului lui Dumnezeu, pe care el trebuie să-l transmită viu, într-un mesaj direct, şi nu va fi scriitor decât în subsidiar. Apocalipsa, însă, este în primul rând un text care descrie şi explică vedenii. Există totuşi numeroase elemente de legătură între apocalipsă şi profeţie.

a) Cartea lui Daniel, ce conţine şi prima apocalipsă propriu-zisă, apare într-un moment în care profeţia intră în declin. Din 1Mac. 9,27 rezultă că trecuseră mulţi ani de când profeţii dispăruseră din Israel. În scrierile biblice răzbate totuşi aşteptarea unui profet (*cf.* 1Mac. 4,46; 14,41), aşteptare împărtăşită de comunitatea de la Qumran (*cf.* I QS 9,11) şi care s-a concretizat în Noul Testament prin aşteptarea întoarcerii lui Ilie (*cf.* Mc. 9,11; In. 1,21 etc.).

b) Apocaliptica este o continuare a filonului profetic. Autorii erau convinşi că se plasează în tradiţia profetică şi că, la fel ca profeţii, au de transmis un mesaj divin. Unul dintre elementele importante ale profeţiilor din Vechiul Testament îl constituie prezicerile. Or, autorii de apocalipse s-au referit la cele nerealizate *ad litteram*, străduindu-se să le găsească sensuri ascunse şi simbolice. De pildă, textul lui Ieremia (25,11 şi 29,10 TM) prevestea că exilul avea să dureze şaptezeci de ani, până la refacerea definitivă a Ierusalimului, iar autorul lui Daniel reinterpretează prevestirea: cei şaptezeci de ani reprezintă „şaptezeci de săptămâni" de ani (9,24; *cf.* notele *ad loc.*). Această reinterpretare a Scripturii se prezintă ca o actualizare. Tot astfel ar putea fi înţeleasă aluzia din Dan. 12,3 la Isaia 53,11.12b (din ultimul cânt al Slujitorului): autorul lui Daniel îl identifică pe Slujitor cu un mic grup de evrei, poate acei *hasidim*, iar „cei mulţi" ar fi vrăjmaşii partidei eleniste. Pentru sensul altor aluzii profetice din Daniel (*cf.* Is. 8,7-8a şi Dan. 11,10; Is. 10,23 şi Dan. 11,36), vezi notele. De asemenea, însăşi expresia „Fiul Omului" din Daniel ar putea fi preluată din Iezechiel, chiar dacă îmbracă alt sens. Însuşi Daniel e prezentat ca un „cercetător al Scripturilor" şi, mai ales, al Profeţilor (*cf.* Dan. 9,2).

Faptul că se poate observa o continuitate între Daniel şi profeţi nu înseamnă că nu există diferenţe între profeţie şi apocaliptică. Flavius Iosephus a intuit-o foarte bine în *Antichităţile iudaice* (X,XI,7), mai ales în legătură cu Daniel: pe când profeţii nu făceau decât să vestească evenimente viitoare, Daniel – spune Iosephus – le precizează şi data. În vreme ce profeţii preziceau mai ales dezastre, Daniel este un profet al fericirii. În

ochii lui Iosephus, caracterul propriu apocalipselor îl constituie conştiinţa faptului că lumea este guvernată după un *plan determinat*, argument folosit de acesta împotriva epicureilor, care respingeau ideea de Providenţă.

Sabatier formulează astfel relaţia dintre profeţie şi apocaliptică: „Apocalipsa este faţă de profeţie ceea ce este Mişna faţă de Torah". Apocaliptica este o încercare de sistematizare a profeţiei ca prezicere (*cf.* Manson, 1950, pp. 139-145). Mesajul apocaliptic îl continuă şi îl dezvoltă pe cel profetic în trei puncte esenţiale: unitatea istoriei, concepţiile despre eshatologie şi credinţele privind formele inspiraţiei divine.

c) Istoria: Amos şi Deutero-Isaia, între alţii, înţeleseseră bine că Dumnezeu are controlul asupra ei. Dar autorii de apocalipse merg mai departe. Daniel, de pildă, vede evenimentele istorice *sub specie aeternitatis*, recunoscând în dezordinea aparentă a faptelor un scop şi o ordine. Dar ce-l interesează în această perioadă de criză şi de persecuţie este momentul sfârşitului, când se va instaura definitiv împărăţia lui Dumnezeu (*cf.* 11,27.40). S-ar putea pune în gura autorului lui Daniel ceea ce se citeşte în Apocalipsa siriacă a lui Baruh: „Prezentul nu e nimic, dar viitorul e foarte mare... E de dorit viitorul" (44,8-11). Într-adevăr, în pofida modificărilor şi dezvoltărilor, apocaliptica a păstrat marile linii ale eshatologiei profetice despre refacerea lui Israel şi despre mesianism (*cf.* domnia Fiului Omului identificată cu a Sfinţilor, adică a poporului lui Israel, din Dan. 7). La fel, judecata finală nu se va face în planul istoriei, ca la profeţi, ci dincolo şi deasupra istoriei, căci îi va îngloba nu numai pe cei vii, ci şi pe morţi (*cf.* Dan. 12,2 *sqq.*, cu referire la învierea morţilor).

d) Ideea profetică potrivit căreia un om poate fi stăpânit de duhul lui Dumnezeu se regăseşte în apocalipse. Însă, în vreme ce profeţii semnalează de obicei experienţa pe care au avut-o în privinţa inspiraţiei divine prin fraza stereotipă: „aşa vorbeşte *YHWH*", autorii apocaliptici vor spune cel mai des „Am văzut" (*cf.* Dan. 7,2; 8,1).

2. *Daniel şi înţelepţii*

Nu toţi exegeţii acceptă legătura dintre apocaliptică şi profeţie. Unii (precum von Rad) consideră că dualismul, determinismul şi pesimismul literaturii apocaliptice reprezintă o falie care le separă, iar tărâmul spiritual al apocalipticii trebuie căutat la înţelepţi. Astfel, Daniel, la fel ca Enoh şi Ezdra, este caracterizat drept înţelept (*cf.* Dan. 1,4 *sqq.*; 2,48; Enoh 32,2-4; Ezd. 14,50). La sfârşitul cărţii lui Daniel asistăm la un fel de apoteoză a

învăţătorilor de înţelepciune (Dan. 12,3). Explicarea viselor şi a enigmelor ţine de domeniul înţelepţilor. Pentru a demonstra acest lucru, von Rad compară interpretările viselor lui Daniel cu cele ale lui Iosif (Dan. 2,19 şi Gen. 41,25 *sqq.*); amândoi interpretează vremurile: pe de o parte, vacile şi spicele reprezintă anii, pe de alta, diferitele elemente ale statuii – imperiile. Totuşi, la înţelepţi nu se întâlneşte nici cel mai mic element eshatologic, lucru esenţial pentru apocaliptică.

Trebuie acceptată aşadar existenţa unor legături strânse între profeţie şi apocalipsă, admiţând totodată şi influenţe sapienţiale asupra acesteia din urmă. De altfel, se poate sesiza influenţa înţelepţilor asupra unor scrieri profetice precum Amos, Isaia etc.

3. *Daniel şi influenţele străine*

Una din caracteristicile apocalipticii este imaginaţia debordantă, care se exprimă printr-un simbolism exuberant. Acest simbolism nu provine totdeauna din imaginaţia autorilor, ci este preluat de la autorii biblici anteriori sau îşi găseşte originea în vechea mitologie orientală. În Dan. 7,2, cele patru vânturi ale cerului care răscolesc „marea cea mare" constituie cu siguranţă un ecou din cosmogonia babiloniană *Enuma Eliş*, unde cele patru vânturi sunt enumerate în ordinea următoare: vântul de miazăzi, vântul de miazănoapte, vântul de răsărit şi vântul de apus, peste care se înstăpâneşte Marduk. Această apropiere pare cu atât mai probabilă cu cât cele patru fiare, care desemnează cele patru mari imperii situate în cele patru părţi ale lumii, sunt enumerate în aceeaşi ordine ca şi cele patru vânturi: Babilonul la sud, Media la nord, Persia la est şi imperiul întemeiat de greci la vest.

În v. 7,3, „marea cea mare" de unde se înalţă cele patru vânturi desemnează nu Mediterana, ca în alte locuri, ci o forţă mitică, ostilă lui Dumnezeu şi generatoare de monştri, echivalentul „adâncului" din Geneză şi, mai ales, al lui Tiamat din epopeea babiloniană a creaţiei (I,333; II,27); este un receptacul al monştrilor şi mai ales al Leviathanului, şi simbolul forţelor malefice pe care numai *YHWH* le poate îmblânzi (*cf.* Is. 17,12-14; 27,1; Ps. 73,13-14 şi 103,25-26). Dar, în Biblie, marea sau „adâncul" sunt demitizate: deşi ostile lui Dumnezeu, ele îi sunt totuşi supuse. Este oare de presupus că autorul lui Daniel se referă direct la mitul lui Tiamat în luptă cu Marduk? *A priori* nu este imposibil. Dar, mai probabil, această influenţă străină s-a exercitat prin intermediul literaturii canaanene. Într-adevăr, în literatura ugaritică există tema cosmică a luptei dintre Baal şi apele neîmblânzite.

Există, de asemenea, în alte texte, ecouri ale diverşilor monştri asociaţi apelor, prezentaţi drept vrăjmaşi ai lumii orânduite, ai cosmosului. Acest aspect al literaturii din vechiul Canaan prezintă cele mai multe afinităţi cu mitologia cosmică a Mesopotamiei, în special cu *Enuma Eliş*. Influenţa religiei şi a literaturii din Canaan asupra Israelului, care va fi început, desigur, cu mult înaintea exilului, trebuie să fi continuat să se exercite şi după exil, aşa cum au subliniat mai mulţi autori.

XI. Influenţa cărţii lui Daniel asupra literaturii apocaliptice ulterioare

Se cuvine subliniată importanţa capitală a cărţii lui Daniel în istoria dezvoltării apocalipticii. Într-adevăr, pseudonimia care, în Daniel, era motivată literar a devenit după aceea un lucru obişnuit. Dacă „apocalipsa lui Daniel" a intrat în canonul Scripturii probabil fiindcă s-a născut într-un mediu hiperortodox, literatura apocaliptică ulterioară n-a avut aceeaşi şansă. Rabinismul nu a recunoscut niciodată masa de scrieri apocaliptice iudaice şi nu se găseşte nici un citat din această literatură noncanonică în scrierile rabinice. Această literatură a fost atribuită fie fariseilor (Bousset, Charles), fie zeloţilor (Herford), fie esenienilor (Kohler); după descoperirea manuscriselor de la Marea Moartă, teza eseniană a căpătat un plus de credibilitate. Biblioteca de la Qumran a păstrat multe şi ample fragmente din principalele apocalipse, precum şi din cartea lui Daniel (*cf.* Delcor, 1971, pp. 48-49). Este de ajuns să amintim *Cartea lui Enoh*, *Cartea Jubileelor* şi *Testamentele celor doisprezece Patriarhi* (atestat numai în versiunea greacă).

O situaţie asemănătoare vor avea apocalipsele în creştinism, deşi cartea lui Daniel a influenţat Apocalipsa lui Ioan, iar fragmente apar citate şi în alte scrieri ale Noului Testament. Însuşi Iisus face aluzie la prevestirea danielică a „urâciunii pustiirii" aşezată în locul cel sfânt ca semn al imineţei sfârşitului (*cf.* Mt. 24,15) şi-şi proclamă în faţa Sinedriului calitatea de Judecător universal, evocând viziunea Fiului Omului din Daniel (Mt. 26,64; *cf.* Dan. 7,13).

Multe dintre scrierile apocaliptice respinse de iudaismul oficial au fost păstrate şi transmise de Biserica primară, mai ales în mediile iudeo-creştine, lucru uşor de înţeles deoarece apocalipsele, prin învăţătura lor, vestesc Împărăţia mesianică, Judecata şi Învierea.

Creştinii au produs la rândul lor o serie de apocalipse, singura admisă în canon fiind cea a lui Ioan, amintită mai sus. Unele s-au pierdut, altele nu mai sunt cunoscute decât cu numele sau păstrate fragmentar. Există însă şi apocalipse care ne-au parvenit în întregime, precum *Apocalipsa lui Petru*, *Păstorul lui Hermas*, *Epistola Apostolilor*, *Apocalipsa lui Pavel* sau o inedită *Apocalipsă a lui Ioan*. Deşi se deosebesc de apocalipsele iudaice prin locul pe care îl acordă hristologiei, în ele se regăsesc totuşi trăsături familiare apocalipticii iudaice: limbajul simbolic, imaginaţia fantastică, angelologia, învierea, judecata, împărăţia mesianică, lumea ce va să vină.

XII. Versiunile greceşti ale cărţii lui Daniel

a) *Septuaginta*

Până nu demult, versiunea greacă numită convenţional *Septuaginta* (spre a fi deosebită de versiunea Theodotion, posterioară) era cunoscută dintr-un manuscris extrem de corupt, *Codex Chisianus*, datat între secolele al IX-lea şi al XI-lea, dar şi din unele fragmente din papirusul Chester Beatty, datând din prima jumătate a secolului al III-lea, precum şi, indirect, din textul versiunii siro-hexaplare, făcut după textul grec al Hexaplei lui Origen. Sărăcia mărturiilor manuscrise ale versiunii greceşti a Septuagintei ilustrează puţina importanţă pe care i-a acordat-o Biserica. O atestă şi Ieronim care, în introducerea traducerii sale la cartea lui Daniel, afirmă: „Bisericile nu-l citesc pe profetul Daniel după traducerea Septuagintei... nu ştiu de ce s-a întâmplat astfel... Pot doar să afirm că aceasta se deosebeşte mult de adevăr [*i.e.* de originalul semitic] şi de aceea a fost respinsă pe bună dreptate" (PL, 28, col. 1291). El revine asupra subiectului în *Comentariul la Dan. 4,6*, afirmând: „După judecata Învăţătorilor Bisericii, traducerea lor [adică aceea a Septuagintei] a fost respinsă în acest volum" (PL, 23, col. 514).

Această judecată severă asupra traducerii greceşti a Septuagintei este confirmată de învăţaţii moderni. Într-adevăr, faţă de original, ea conţine contrasensuri şi infidelităţi de tot felul. Acest lucru se întâmplă mai ales în cap. 4–6, considerate de mulţi mai degrabă o rescriere decât o traducere. De aceea, foarte de timpuriu, Biserica a renunţat la versiunea Septuagintei, în favoarea celei a lui Theodotion. Din aceste motive, nu pare deloc fundamentată judecata lui Charles, care atribuie textului Septuagintei o inestimabilă valoare pentru reconstituirea originalului, în special în cap. 3–6.

Judecata negativă a Bisericii antice şi a criticilor moderni faţă de cartea lui Daniel după Septuaginta nu s-a schimbat chiar şi în urma descoperirii unei recensiuni diferite a textului. Este vorba de papirusul 967 de la Köln, conţinând întreaga parte protocanonică a lui Daniel, cu excepţia cap. 3–5, precum şi părţile deuterocanonice, chiar dacă într-o stare foarte fragmentară. Conform editorilor, ar fi vorba de o recensiune anterioară Hexaplei lui Origen, mai veche decât cea din Codicele Chisianus. Este, poate, o traducere foarte liberă a unui original ebraico-aramaic, diferit de textul masoretic (*cf.* Delcor, 1971, pp. 21-22, cu bibliografie).

b) *Versiunea greacă a lui Theodotion*

După mărturia lui Ieronim, Biserica antică a preferat traducerea lui Theodotion, deoarece „concordă cu originalul şi cu alte versiuni" (PL, 25, col. 514; *cf.* şi PL, 28, col. 1291). Chiar şi citatele din cartea lui Daniel prezente în Noul Testament provin din versiunea lui Theodotion. Intenţia acestuia a fost să redea într-un mod cât mai fidel, adesea literal, originalul, dar fără exagerarea la care a ajuns Aquila. O problemă încă nesigură este aceea a perioadei în care s-a făcut revizia-traducere. O informaţie dată de Epifanie al Salaminei spune că Theodotion şi-a publicat opera în timpul domniei lui Commodus (180-192 d.H.). În general, astăzi se consideră că Theodotion nu a trăit în secolul al II-lea d.H., aşadar după Aquila şi Symmachos, ceilalţi doi traducători ai Vechiului Testament, cum se credea până nu demult, ci anterior acestora, compunându-şi opera în jurul anului 50 d.H. (*cf.* Delcor, 1971, p. 22).

Vechimea atât de mare a traducerii lui Theodotion a condus, mai recent, la o nouă ipoteză, conform căreia nu Theodotion ar fi autorul acestei traduceri, ci un alt evreu, necunoscut, care a trăit în primele decenii ale creştinismului (*cf.* Schmitt, 1966).

Dar ceea ce contează cu adevărat în această controversă este consensul unanim asupra utilităţii unei asemenea traduceri greceşti pentru verificarea, completarea şi, eventual, pentru corectarea textului original al cărţii lui Daniel. Traducerea lui Theodotion (păstrată în principal în codicii *Alexandrinus*, *Vaticanus* şi *Marchalianus*) şi a Septuagintei au în comun faptul că acoperă în mare acelaşi text al Bibliei ebraice, adăugând originalului fragmentele deuterocanonice 3,24-90, cartea Suzanei şi Bel şi balaurul.

Tot ca versiuni greceşti ale cărţii lui Daniel mai pot fi amintite traducerile lui Aquila şi Symmachos, păstrate fragmentar în Hexapla origeniană, precum şi o traducere medievală transmisă prin intermediul codicelui Graeco-Venetus (*cf.* Montgomery, 1950, pp. 24-29).

XIII. Mesajul cărţii lui Daniel

Fiind o carte târzie, conţine o serie de teme care vor fi dezvoltate în scrierile Noului Testament. Este vorba, mai ales, de tema împărăţiei lui Dumnezeu, de aceea a „Fiului Omului", de tema îngerilor şi de cea a învierii.

a) *Dumnezeu şi împărăţia Sa*

Apelativele cu care este numit Dumnezeu, chiar dacă se regăsesc în toată literatura din aceste ultime secole precreştine (Ester, Tobit, Ezdra-Neemia, Macabeii), în cartea lui Daniel slujesc la înţelegerea mai bună a temei principale a întregului, şi anume sensul şi măreţia împărăţiei lui Dumnezeu.

Expresia „Domnul Dumnezeu" (9,3) indică natura Sa perfectă şi transcendenţa Sa absolută. El este „Dumnezeul cerului" (2,18-19; *cf.* 2,28; 5,23), „Regele cerului" (4,37), ce-Şi întinde domnia asupra oricărei făpturi, chiar şi asupra celor din sfera suprapământească. Cu o expresie superlativă semitică, El este numit „Dumnezeul dumnezeilor" (2,47; 3,90; 11,36), dar şi „Căpetenia oştirilor" (8,11), adică a îngerilor. În acelaşi timp, El este şi Domnul întregului pământ. Această concepţie despre Dumnezeu se regăseşte pe tot parcursul revelaţiei precedente: El este Creatorul universului fizic (2,21) şi Dumnezeul poporului evreu (2,23); Lui I se înalţă imnuri de binecuvântare şi de slavă (2,20-23; 3,26-45.52-90), rugăciuni de penitenţă (3,26-45; 9,4-19); pentru El se săvârşeşte cultul în templul din Ierusalim (9,21) sau oriunde, dar cu faţa îndreptată spre templu şi la ore stabilite de ritualul templului (6,11; 9,22). Această concepţie tradiţională despre Dumnezeu este îmbogăţită de autorul cărţii lui Daniel: stăpânirea lui Dumnezeu se întinde nu numai asupra poporului lui Israel (3,26-45), ci şi asupra tuturor neamurilor pământului; Domnul Dumnezeu care administrează cu adevăr şi dreptate soarta poporului pogorâtor din Avraam (3,27.35-36) este şi Domnul Dumnezeul cârmuitorilor (8,25) şi al tuturor regilor pământului (2,47), care doboară şi ridică (2,21). Această suveranitate universală a lui Dumnezeu, o taină până acum ascunsă (2,18.22), este dezvăluită ca desfăşurare a unui plan al înţelepciunii divine. Ca rege al întregului pământ, Dumnezeu dăruieşte oamenilor cârmuirile (2,37), după cum voieşte (4,22), fără ca nimeni să I se poată împotrivi, nici în cer, nici pe pământ (4,32.34). Regii

pământeşti se succed unii altora, deposedându-se reciproc, combătându-se cu armele şi cu abilitatea lor. Această înfruntare din istoria regatelor pământeşti apare în special în simbolismul celor patru fiare (Dan. 7), al celor două fiare (Dan. 8) şi în descrierea vicisitudinilor regatelor Seleucizilor şi Ptolemeilor (Dan. 11). Dar şi în aceste împrejurări se împlineşte o judecată a lui Dumnezeu, care pedepseşte greşelile regilor pământeşti în virtutea suveranităţii Sale universale şi absolute. Lucrul apare direct în întâmplările din timpul domniei lui Nabucodonosor, Baltasar şi Antiochos al IV-lea.

Este limpede că această suveranitate a lui Dumnezeu se exercită într-un mod special asupra poporului lui Israel, asupra căruia numai El este rege. Acest concept apare atât în textul deuterocanonic al rugăciunii lui Azaria (3,26-45), cât şi în rugăciunea lui Daniel (9,4-19). Şi asupra poporului Său Dumnezeu Îşi împlineşte judecata, prin exil şi suferinţele prezentului (9,24). Dar tocmai din întrepătrunderea acestor două tipuri de suveranitate a lui Dumnezeu asupra pământului se dezvoltă în cartea lui Daniel, într-o manieră nouă, doctrina despre împărăţia eshatologică. Cum se realizează ea pe pământ?

Dacă privim prima prezentare a acestei împărăţii în Dan. 2, împărăţia eshatologică are ca principală caracteristică misterul. Chiar şi apariţia ei este misterioasă: o mică piatră care se rostogoleşte din munte, fără efortul nici unei mâini, şi nimiceşte puterea regatelor pământeşti, devenind ea însăşi un munte (2,35.45). Este în exclusivitate lucrarea lui Dumnezeu, aşa cum apare şi în alegoria Fiului Omului, Care primeşte direct din mâna lui Dumnezeu stăpânirea universală (7,13-14). Judecata care decretează sfârşitul împărăţiilor pământeşti se împlineşte nu prin forţa materială a unei armate, ci de către Dumnezeu şi îngerii Săi.

Un alt aspect al misterului împărăţiei eshatologice a lui Dumnezeu îl constituie modalitatea istorică în care se realizează aceasta. Cu siguranţă această împărăţie este mai întâi restaurarea poporului evreu, care apare ca „poporul sfinţilor Celui Preaînalt" (7,25-27), „poporul Legământului", împotriva căruia se ridică vrăjmaşii lui Dumnezeu (11,30.32). Cât durează stăpânirile pământeşti, „poporul sfinţilor Celui Preaînalt" nu scapă de soarta celorlalte popoare (Dan. 7). El aşteaptă ca Dumnezeu să împlinească judecata împotriva vrăjmaşilor (7,9-12), dar nu vede cui îi va fi încredinţată săvârşirea ei. Se arată că îngerul Gabriel, ajutat de îngerul Mihail, se luptă pentru realizarea acestei împărăţii, dar nu se spune în ce chip vor izbândi (10,13-14.20-21).

În schimb, ceea ce se afirmă cu insistenţă este că această izbândă are un caracter final şi definitiv. Acelaşi concept este exprimat într-un mod şi mai explicit prin intermediul unor formulări care indică sfârşitul temporal al situaţiei prezente, ca să înceapă noul curs al împărăţiei lui Dumnezeu: „sfârşitul zilelor" (2,28; 19,14; 12,13), „sfârşit" (9,27), „sfârşitul vremii" (8,17; 11,40), la „sfârşitul lucrurilor uimitoare" (12,6).

Autorul încearcă şi o precizare cronologică, vorbind despre „şaptezeci de săptămâni de ani" (Dan. 9), ca intervalul dintre începutul exilului şi sfârşitul împărăţiei pământeşti (*cf.* Ier. 25,11-12; 29,10 TM). În schimb, în alte locuri se vorbeşte despre durata ultimei perioade a împărăţiilor, indicată uneori prin expresia „o vreme, vremuri şi o jumătate de vreme" (7,25; 12,7), iar alteori prin expresii echivalente cu 1.150 (8,13) sau cu 1.290 de zile (12,11).

Toate precizările de mai sus atestă convingerea că va veni împărăţia eshatologică, dar şi tensiunea aşteptării unei realizări foarte apropiate, chiar dacă momentul exact al împlinirii acesteia este necunoscut. Vizionarului nu-i rămâne decât să păstreze în suflet aceste lucruri (7,28), să scrie şi să pecetluiască aceste cuvinte şi cartea care le conţine (12,4), deoarece încă nu a venit vremea lor (8,26).

În schimb, cu adevărat sigur este faptul că împărăţia eshatologică a lui Dumnezeu va fi veşnică şi universală. Cele două afirmaţii se combină în toate textele. Deja în Dan. 2,35.44-45 piatra, care se rostogoleşte din munte şi nimiceşte împărăţiile simbolizate de statuie, e descrisă ca fiind destinată să devină munte care umple întregul pământ (2,35), deoarece împărăţia pe care o va înălţa Dumnezeu din cer nu va mai fi nimicită şi nu va trece la un alt popor. Aceeaşi idee revine în viziunea despre Fiul Omului din cap. 7. Acesta va primi puterea, cinstea şi domnia asupra tuturor popoarelor, neamurilor şi limbilor şi împărăţia sa nu se va sfârşi niciodată, nici nu va fi nimicită (7,14.27). Veşnicia împărăţiei eshatologice este afirmată şi în textele care vorbesc despre calitatea caracteristică ei, şi anume dreptatea, care va fi veşnică (9,24), precum veşnică va fi şi viaţa celor care vor învia strălucind pentru credinţa şi pentru martiriul lor (12,2-3).

b) *„Fiul Omului"*

Bogata literatură exegetică referitoare la această temă prezentă în cartea lui Daniel indică limpede interesul pe care l-a stârnit, mai ales cu privire la identificarea „Fiului Omului", la originea expresiei şi la dezvoltarea

semnificației simbolului în apocaliptica ulterioară și în evanghelii. Părerile referitoare la identificarea „Fiului Omului" merg, în general, în două direcții. Unii, între care și Feuillet (1953, pp. 321-246), plecând de la expresia din Iezechiel, „ca un fiu al omului" (Iez. 1,26), asemănătoare celei din Dan. 7,14, au văzut în ea indicarea unei făpturi de natură divină. Alții, în schimb, păstrându-se mai aproape de text (*cf.* mai ales Delcor, 1968, pp. 39-41, 162-167), văd aici simbolul unei realități umane căreia Cel Vechi de zile îi încredințează stăpânirea asupra împărățiilor lumii. Într-adevăr, în text apar, pe de o parte, Cel Vechi de zile și curtea lui (7,9-10), iar pe de altă parte, regii pământești, simbolizați de cele patru fiare (7,11-12). Atunci se înfățișează un personaj „ca un Fiu al Omului", căruia îi este dată ca moștenire împărăția (Dan. 7,13-14), fără a se indica explicit că ar fi vorba de o ființă într-adevăr divină. Imaginea este paralelă cu aceea a celor patru fiare, doar că noul rege este prezentat printr-o expresie mai nobilă („Fiul Omului"). Primirea împărăției își găsește în continuare un paralelism în afirmația că împărățiile pământești sunt date „sfinților celui Preaînalt" (7,17-18.23-27). După unii, această expresie ar indica la origine îngerii (*cf.* Coppens, 1955, pp. 35-37), dar, în general, expresia a fost referită la comunitatea poporului lui Dumnezeu. Paralelismul dintre imaginea „Fiului Omului" și „poporul sfinților lui Dumnezeu" se naște din concepția biblică tradițională a „personalității corporative", prin care se exprimă raporturile organice între o comunitate și un individ care o reprezintă. În virtutea acestei unități vii, gândirea și limbajul trec, în chip fluid, de la grup la individ și invers, fără ca, prin aceasta, să fie negat un termen când este prezent celălalt (*cf.* A.M. Dubarle, în *Dictionnaire de la Bible – Supplément*, col. 744, *apud* Fraine, 1959, pp. 172-175).

Rugăciunea lui Daniel (Dan. 9,4-20), ca și aceea a lui Azaria (Dan. 3,26-45) au mereu această deschidere a viziunii: toți cei credincioși Domnului sunt chemați să se împărtășească din împărăția mesianică.

De fapt, cele două interpretări sunt complementare. Ca de foarte multe ori în Biblie, trimiterea la un personaj uman sau la un anumit moment al contemporaneității se deschide către sensul plenar, mesianic. Acceptarea mai multor niveluri de sens, caracteristică analizei moderne de text, este, de altfel, și o caracteristică a interpretărilor patristice.

c) *Tema învierii*

Răsplata credincioșilor, slava rezervată împărăției sfinților Celui Preaînalt este descrisă în ultima parte a viziunii finale (cap. 12). Contextul istoric de criză și de prigoană a favorizat reflecția asupra realităților ultime. Este perioada marii persecuții declanșate de Antiochos al IV-lea (11,40-45). Totul se prezintă ca un triumf pentru persecutor (11,40-45), dar în apărarea poporului lui Dumnezeu vine Mihail, „marele cârmuitor" (12,1), și astfel persecutorul, rămas fără ajutor, se îndreaptă spre destinul său final (11,45), iar poporul va scăpa de nimicire – mai precis, vor fi cruțați de moarte cei care sunt scrișI în Cartea Vieții (*cf.* 12,1). Pentru ei, venirea împărăției slăvite este trecerea de la o perioadă de persecuție și de încercare la aceea de libertate și de pace. Cu toate acestea, mulți vor fi murit de sabie, de foc sau în robie, deși L-au cunoscut pe Dumnezeu și I-au rămas credincioși (11,32-33). Chiar și printre învățătorii poporului mulți vor fi spălați cu sângele martiriului. Pentru aceștia nu există nici o răsplată? De aceștia se interesează acum naratorul (12,2-3). Într-adevăr, el nu vorbește de toți cei care au murit în timpul războaielor lui Antiochos, ci de „mulți", de cei care au fost martirizați pentru credința lor. Încă nu se afirmă explicit ideea unei învieri universale. Drepții mărturisitori ai adevăratei credințe nu sunt de fapt morți, ci „dorm", imagine care va deveni atât de familiară în limbajul ulterior, mai ales în cel creștin (*cf.* Mt. 9,24; In. 11,11-13). Ei se vor trezi, spre viața veșnică (12,2b). Așadar, când va începe împărăția eshatologică a lui Dumnezeu, martirii vor fi înviați de puterea Lui și vor avea parte, împreună cu cei care au scăpat de moarte, de o viață nouă, fără de sfârșit. Cei necredincioși vor rămâne însă supuși morții, semn al necredinței lor.

Aceasta pare a fi concepția autorului nostru, îndemn la fidelitate față de Dumnezeu în așteptarea sfârșitului persecuției și a manifestării împărăției eshatologice: „Fericit cel care stăruie și ajunge la o mie trei sute treizeci și cinci de zile" (12,12). În cărțile Macabeilor (mai ales 2Mac. 7) și în Cartea Înțelepciunii (4,20–5,23), învățătura despre înviere se va afirma mai explicit și mai cuprinzător, apropiindu-se de cea cuprinsă în scrierile Noului Testament.

d) *Îngerii*

Chiar în scrierile anterioare exilului se întâlnește credința în existența unor făpturi spirituale, intermediare între Dumnezeu și oameni, însă prezența lor

alături de poporul lui Dumnezeu apare tot mai frecvent începând cu perioada exilului. Îngerii sunt înfățișați ca făpturi ce înconjoară tronul lui Dumnezeu (Iov 1,6; Is. 6,6) și îndeplinesc sarcina de soli pe lângă oameni (*e.g.* Gen. 28,12; 3Rg. 22,19-23; Tob. 12,15). Cartea lui Daniel a contribuit mult la dezvoltarea acestei credințe. Aici, rolul principal este acela de a interpreta viziunile divine, rol pe care îl avuseseră, de altfel, și în cartea lui Zaharia (*cf.* Zah. 1–6). În Daniel, îngerul însărcinat să explice viziunile poartă un nume: Gabriel (8,16). Numele teoforic îi exprimă misiunea. Într-adevăr, Gabriel înseamnă „puterea mea este Dumnezeu", puterea care zdrobește forțele vrăjmașe (*cf.* Dan. 9,20). Gabriel îi apare lui Daniel cu înfățișare umană fiindcă îndatorirea pe care o îndeplinește este pe lângă oameni, capabili de a-i înțelege numai pe semenii lor. Totuși măreția sa îi dezvăluie natura superioară până într-atât încât, la apariția lui, Daniel este cuprins de spaimă și cade la pământ aproape mort (8,17-18).

Îngerul îi dezvăluie semnificația simbolică a viziunilor, precum și sensul ascuns al Scripturilor (Dan. 9). El este o făptură înaripată, ca în Is. 6,6 și în Iezechiel (*cf.* Iez. 1,3-12), căci „vine în zbor" (9,21), sugerând libertatea și mobilitatea.

Deși nu se indică în mod explicit, și în ultima viziune (cap. 10–12) îngerul interpret pare a fi tot Gabriel. Apariția lui este mult mai solemnă decât cea anterioară, acest lucru fiind în armonie cu tonul mai dramatic și cu adevărurile mai dureroase și mai solemne ce urmează a fi vestite.

Această funcție a îngerului Gabriel, creionată în cartea lui Daniel, va rămâne și în literatura ulterioară, mai ales apocaliptică, dar și în Evanghelie: în vestea adusă lui Zaharia (Lc. 1,19) și Fecioarei Maria (Lc. 1,26). Și aici Gabriel revelează aceeași putere și bunătate divină pe care o revelase și în fața lui Daniel (*cf.* 8,18; 10,15.18; 9,23; 10,11.19). O trăsătură comună a acestor texte este faptul că apariția se petrece în timpul rugăciunii (*cf.* Dan 9,20-21; Lc. 1,8-23).

Îngerul Gabriel, interpret al viziunilor de la Dumnezeu, îi descoperă lui Daniel și numele unui alt înger, funcțiile lui, și îl lasă să întrevadă o anume ierarhie în lumea îngerilor. Și Mihail (10,13.21; 12,1) este un nume teoforic: „cine este ca Dumnezeu". Unii cercetători (*e.g.* Delcor, 1968, pp. 46-47) consideră că ar putea fi vorba de asimilarea reinterpretată a unei realități preebraice, punându-l în legătură cu numele unei divinități canaanene, *MKL*, ce apare la Beisan, pe o stelă din secolul al XV-lea î.H., dar și în Cipru și în inscripții feniciene. În cartea lui Daniel însă, el este prezentat ca un duh slujitor, îngerul protector al poporului lui Dumnezeu, aflat în

luptă cu îngerii care ocrotesc și apără poporul Persiei (*cf.* 10,13) sau pe cel al Greciei (*cf.* 10,20-21).

Pentru această funcție de luptător, Mihail este numit *árchon*, „Cârmuitorul" (*cf.* 10.13.21; 12,1), și este chiar unul dintre principalii cârmuitori (*cf.* 10,13), „cârmuitorul cel mare" (12,1), în cea mai înaltă ierarhie, dar supus Cârmuitorului Cârmuitorilor, adică lui Dumnezeu (*cf.* 8,25). Pentru prima dată se face referire la ordinele îngerești; cei doi vor fi ulterior numiți „arhangheli" (1Tes. 4,16), primul dintre toți fiind arhanghelul Mihail (*cf.* Iuda 9).

Concepția potrivit căreia fiecare popor își are propriul înger se întâlnește deja în Deut. 32,8-9 (LXX și Qumran) și se va dezvolta, după Daniel, în *Cartea Jubileelor* (15,31), în *Cartea lui Enoh* (89,59) etc. După cum s-a remarcat, ea apare în texte din a doua parte a cărții lui Daniel, operă de influență hasidică. Se știe că esenienii, probabil urmași sprituali ai acelor *ḥasidim*, au cultivat în mod deosebit angelologia, lucru atestat de Flavius Iosephus, conform căruia esenianul jură, între altele, să respecte cărțile grupării sale, precum și numele îngerilor (*Războiul iudaic*, II,VIII,142). Textele de la Qumran, și în special *Sulul Războiului*, atestă într-adevăr o mare dezvoltare a angelologiei: arhanghelul Mihail este calificat aici drept „Cârmuitorul luminii" (XIII,10; XVII,6-8) și principalul ajutor al lui Israel împotriva lui Belial (XVI,6-8).

XIV. Receptarea și interpretarea cărții lui Daniel

Cei mai vechi interpreți ai cărții lui Daniel sunt autorii Noului Testament (*cf.* în special Mt. 24,15) și Flavius Iosephus (37-100 d.H.). Ultimul îl vede pe Daniel ca pe „unul dintre cei mai mari profeți" care „nu numai că avea darul de a prevedea cele viitoare, cum făceau restul profeților, ci și stabilea timpul în care acestea aveau să se întâmple". Vorbind despre cuprinsul capitolelor 11–12, el comentează: „Și aceste nenorociri le-a cunoscut poporul nostru sub Antiochos Epiphanes, așa cum Daniel, cu mulți ani înainte, a scris că se vor întâmpla" (*AI* X,XI,7). Combătând punctul de vedere epicureic, care nega faptul că o ființă înțeleaptă ar putea cârmui treburile omenești, Flavius Iosephus arată că, dacă aceștia ar avea dreptate, „nu am fi văzut aceste lucruri întâmplându-se conform profeției lui" (*ibidem*, X,XI,9). În Talmud, învățații iudei își arată prețuirea față de Daniel. Astfel, Zechariah ben Kabutal, vorbind despre pregătirea marelui preot pentru Ziua Iertării, spune: „Am citit de multe ori înaintea lui din Daniel". Daniel era văzut ca un exemplu de urmat, chiar dacă nu era o sursă autorizată de învățătură. Cartea

lui Daniel, cum am văzut, nu face parte dintre cărţile profetice, în Biblia ebraică fiind plasată în rândul celei de-a treia categorii, a „Scrierilor".

Primul comentator al cărţii lui Daniel, în integralitate, după versiunea lui Theodotion, a fost Hipolit, probabil un exeget trăitor în Orient (secolul al III-lea), care nu trebuie confundat cu „Hipolit al Romei", deşi au fost contemporani. El deschide seria marilor şi profundelor comentarii, care articulează o adevărată filozofie a istoriei sacre, plecând de la viziunile din capitolele 2 şi 7. De asemenea, plecând tot de la cartea lui Daniel şi de la câteva capitole din Apocalipsa lui Ioan, el încheagă primul scenariu eshatologic şi anticristologic coerent, care se va perpetua peste timp. După Hipolit, cele patru fiare „care urcă din mare" simbolizează marile imperii pământeşti; „cornul cel mic" simbolizează împărăţia Anticristului, iar „piatra din munte" care dărâmă statuia cu picioare de lut prefigurează puterea nimicitoare a lui Iisus Hristos, la a doua Sa venire. Hipolit combină interpretarea istorică şi cea alegoric-eshatologică. Pentru el, sfârşitul lumii se află încă departe (faţă de epoca sa, firească).

La fel de interesantă este interpretarea cărţii Suzanei în cheie baptismală. Hipolit vede în figura femeii frumoase, dar batjocorite, o prefigurare a Bisericii; soţul ei, Ioakim, îl prefigurează pe Iisus; grădina în care se desfăşoară drama simbolizează „adunarea sfinţilor"; Babilonul este simbolul „acestei lumi", iar bătrânii, persecutorii Bisericii din vremea lui Hipolit. Baia prefigurează imersiunea baptismală, purificarea şi unirea cu Iisus în noaptea de Paşti.

Ieronim (cca 345 – cca 429 d.H.) ne-a lăsat la rându-i un *Comentariu* vast al cărţii. El respinge acuzele – îndreptăţite, recunoaştem astăzi – lansate de către neoplatonicianul Porfir (232 – cca 305 d.H.), în *Contra Christianos*. Porfir demonstrase, cu argumente istorice şi filologice, faptul (admis azi de toată lumea) că autorul scrierii nu poate fi în nici un caz Daniel, vizionarul din vremea exilului babilonian, ci un personaj mult mai recent. Polemica se cuvine revizuită cu toată seriozitatea, întrucât ea scoate în evidenţă două lucruri: încă în secolul al IV-lea d.H. Daniel era socotit autor de fapt şi de drept al scrierii; scrierea prezenta o reală importanţă şi se bucura de ecou în lumea antică, dat fiind că până şi un păgân o cunoştea foarte bine (probabil interesat de teoria succesiunii imperiilor).

Florica Bechet

Daniel

LXX	Θ
1 [1] În vremea regelui Ioakim al Iudeei, în anul al treilea, sosind	**1** [1] În cel de-al treilea an al domniei lui Ioakim, regele lui Iuda, a venit

1 Primul capitol se prezintă sub forma unei naraţiuni bine articulate, menită să-i aducă pe Daniel şi pe tovarăşii lui la curtea regelui Nabucodonosor. Acest prim episod serveşte drept introducere întregii cărţi, sau cel puţin primei părţi (Dan. 1–7), atât prin cadrul său istoric, cât şi prin episodul însuşi, care prezintă împrejurările în care Daniel a dobândit înaltul rang pe care l-a ocupat la curtea din Babilon pe întreaga durată a exilului şi a fost pregătit pentru importantul său rol de profet. Toate episoadele cărţii lui Daniel au drept cadru istoric fie epoca lui Nabucodonosor însuşi, fie a altor suverani posteriori lui. Cele două fire conducătoare ale episodului, credinţa faţă de Dumnezeu a celor patru tineri deportaţi şi înţelepciunea, dăruită lor ca răsplată a unei asemenea credinţe, sunt cele două motive fundamentale ale întregii cărţi. Motive care leagă cartea lui Daniel de „monografiile" altor personaje ale istoriei mântuirii, bunăoară Iosif (Gen. 37,39-40), Moise (Ex. 1–2), Samuel (1Rg. 1–2), David (1Rg. 16–30), care încep cu descrierea împrejurărilor istorice şi biografice ale fiecărui personaj. Episodul are scopul de a-i încuraja şi a-i susţine pe toţi cei care, dominaţi de opresiune, sunt tentaţi să se lepede de legea Domnului. ♦ Deoarece versiunea lui Theodotion (Θ) este cea mai asemănătoare cu TM, în note vor fi semnalate numai diferenţele semnificative dintre acestea două.

1,1 „În cel de-al treilea an al domniei lui Ioakim" (Θ): anul 606 î.H., deoarece Ioakim fusese pus pe tron de faraonul Neko (Nechao), în anul 609 î.H., după ce fratele său mai mare, Ioachas, fusese deportat şi apoi murise, la abia trei luni după alegerea sa (*cf.* 4Rg. 23,33-34). Datarea din Daniel (606 î.H.) a declanşat numeroase controverse în rândul specialiştilor, deoarece Ieremia (25,1) plasează invazia lui Nabucodonosor în al patrulea an al domniei lui Ioakim, deci 605. S-au încercat mai multe explicaţii pentru rezolvarea acestei nepotriviri, mai ales că în 606 (data din Daniel) Nabucodonosor nu era încă „regele Babilonului", ci doar prinţ regent. Ieremia s-ar fi referit la al patrulea an al domniei lui Ioakim după calculul palestinian şi egiptean, în timp ce, după sistemul babilonian, din perspectiva căruia scrie Daniel, anii domniei se numărau, *după anul încoronării*, începând cu prima zi a anului nou civil (dacă urcarea pe tron a lui Nabucodonosor a avut loc spre sfârşitul anului 605, după moartea tatălui său, anul următor se poate

LXX

Nabucodonosor, regele Babilonului, la Ierusalim, l-a împresurat.
[2] Şi l-a dat Domnul în mâinile lui, şi pe Ioakim, regele Iudeei, şi o parte din odoarele sfinte ale Domnului şi el le-a dus la Babilon şi le-a pus în templul său idolesc.

socoti ca fiind primul an de domnie). *Cf.* Montgomery (1950, pp. 117-119). Ioakim a murit în 598, la tron urmându-i fiul său, Ioiakin (Iechonias). Nepotrivirea cu Ieremia mai poate fi rezolvată dacă se consideră că al treilea an al lui Ioakim nu este data sosirii lui Nabucodonosor la Ierusalim, ci data plecării lui din Babilon, un an scurgându-se cu războiul împotriva Egiptului şi cu asedierea Ierusalimului (*cf.* 4Rg. 24,7). De fapt, nu sunt excluse mai multe incursiuni ale chaldeilor în Iudeea, cronicile regilor chaldeeni arătând că Nabucodonosor, chiar în anul urcării sale pe tron, a revenit în ţara *Hatti*. Mai sunt semnalate şi alte campanii, între care una în al doilea an al lui Nabucodonosor, campanie în care regele a folosit maşini de război, necesare, cu siguranţă, împotriva unei cetăţi puternic fortificate, aşa cum se presupune a fi fost Ierusalimul. Nu este exclus şi ca autorul cărţii lui Daniel să fi interpretat cei trei ani în care Ioakim i-a fost supus regelui babilonian (2Par. 36,5a) drept „cel de-al treilea an al domniei lui Ioakim" (*cf.* Delcor, 1971, p. 62). ♦ „Nabucodonosor, regele Babilonului": fiul lui Nabopolassar – *Nabû-apil-uşur* (612-609 î.H.), care a cucerit Asiria –, Nabucodonosor II a urcat pe tronul Babilonului în 605 î.H. şi a domnit până în 562 î.H., ducând imperiul babilonian pe cea mai înaltă culme a puterii şi gloriei, devenind astfel şi simbolul biblic al celor mai mari forţe pământeşti care se opun lui Dumnezeu. Din vremea domniei sale datează marele exil al evreilor, care va dura aproape şaptezeci de ani (*cf.* 4Rg. 25,1-26). Numele regelui apare în Iezechiel TM (26,7) şi în Ieremia TM (21,2.7) ca *Nᵉbhūkhadhᵉre'ṣṣar*, reproducând originalul babilonian *Nabû-kudurri-uṣur*, „Nabu îmi păzeşte piatra de hotar". Pronunţia ebraică *Nᵉbhukhadhᵉne'ṣṣar*, deci cu *n*, apare în 2Rg. (*e.g.* 24,1) şi este urmată de numele grec Ναβουχοδονοσορ. ♦ „a venit... la Ierusalim şi l-a împresurat" (gr. ἐπολιόρκει): conform mărturiilor biblice, Nabucodonosor a asediat Ierusalimul prima dată în 598-597 î.H., în timpul domniei lui Ioiakin (Iechonias), urmaşul lui Ioakim, apoi în 587 î.H., când a distrus cetatea şi templul şi a ordonat exilarea evreilor (*cf.* 4Rg. 24–25). Totuşi, precizările din primul verset al cărţii lui Daniel (susţinute şi de 2Par. 36,5a) lasă de înţeles că şi în timpul domniei lui Ioakim, în al treilea an al domniei acestuia, mai precis în 605, însuşi Nabucodonosor ar fi asediat Ierusalimul. Din acel an se cunoaşte cu certitudine doar campania victorioasă împotriva faraonului Neko. De asemenea, cert este că regele Babilonului, în marşul spre Egipt, a trimis împotriva lui Iuda trupe de chaldei, arameeni, moabiţi şi amoniţi (*cf.* 4Rg. 24,1-2), dar prezenţa sa directă la porţile Ierusalimului rămâne discutabilă.

1,2 „Şi l-a dat Domnul în mâna lui pe Ioakim" (Θ): nu în sensul că l-a luat captiv, ci în sensul că Ioakim a trebuit să i se supună; nici aici, nici în 2Par. 36,6 nu se spune destul de limpede că regele a fost prins: după 2Par. 36,6, Nabucodonosor l-a pus în lanţuri, ca să-l ducă în Babilon; în 4Rg. 24,6 se spune că a murit în Iudeea, Nabucodonosor

LXX Θ

Nabucodonosor, regele Babilonului, la Ierusalim şi l-a împresurat.
[2] Şi l-a dat Domnul în mâna lui pe Ioakim, regele lui Iuda, şi o parte din odoarele casei lui Dumnezeu şi el le-a dus în ţinutul Sennaar, [în] casa dumnezeului său; iar odoarele le-a dus în casa vistieriei dumnezeului său.

răzgândindu-se şi lăsându-l să guverneze Iudeea în calitate de rege tributar. Mărturia documentelor biblice (4Rg. 24,8-16, 2Par. 36,9-10) şi babiloniene arată că fiul lui Ioakim, pe care LXX îl numeşte tot Ioakim (ebr. *Yᵉhōyāqhīn*) sau Iechonias, a fost deportat în Babilon. Într-adevăr, unele documente găsite în palatul regal din Babilon, datând din timpul lui Nabucodonosor, menţionează un *Ja-u-ki-nu*, rege al lui Iuda. Hipolit însă (I,7) spune că Nabucodonosor l-a dus pe Ioakim la Babilon, împreună cu alţi două mii de prizonieri, şi l-a înlocuit cu fratele tatălui său, căruia i-a schimbat numele în Sedekias. Acesta este – spune el – Ioakim, soţul Suzanei, eroare cunoscută de Origen (*Epistula ad Africanum*, 14), care nu se opreşte asupra ei pentru a o respinge. ♦ „o parte din odoarele", gr. μέρους τῶν σκευῶν: acest tribut de obiecte preţioase (*litt.* „vase") din templu trebuie să fi fost preţul pentru ca Nabucodonosor să ridice asediul capitalei. Nu era prima dată când se întâmpla acest lucru. Deja urmaşul lui Solomon, fiul său Roboam, plătise acest tribut faraonului Şeşonq (LXX Susakim – *cf.* 3Rg. 14,25-26). Informaţia capătă aici o semnificaţie specială, creându-se un contrast cu falsele divinităţi (vasele sunt depuse în templul zeului protector al lui Nabucodonosor, Bel-Merodac, ca trofeu al victoriei obţinute de acesta asupra Dumnezeului poporului lui Iuda). Rabinii insistă asupra faptului că numai o parte dintre odoare au fost duse în Babilon. ♦ „în ţinutul Sennaar" (Θ): în TM este folosit vechiul nume al Babilonului, *Şinᵉ'ār* (*cf.* Gen. 10,10), arhaism menit să dea culoare babiloniană povestirii, dar nu numai atât: e numele locului unde s-a zidit turnul Babel (Gen. 11,2; Zah. 5,11). *Şinᵉ'ār* avea o conotaţie negativă, fiind sinonim cu opoziţia faţă de Dumnezeu, locul în care fărădelegea era la ea acasă (Zah. 5,11); aşa este numit întinsul ţinut al Mesopotamiei inferioare, unde Babilonul este una dintre cetăţile principale, însăşi capitala de la care şi-a luat numele imperiul lui Nabucodonosor (*cf.* Gen. 10,10). Menţionarea acestei regiuni evocă ideea de idolatrie şi de pângărire. ♦ „le-a dus în casa vistieriei dumnezeului său" (Θ): menţionarea veselei templului pregăteşte cititorul pentru actul profanator al lui Baltasar din cap. 5. În această cetate existau temple ridicate pentru multe divinităţi. Între altele, era vestit tezaurul templului lui Bel-Merodac/Marduc. În comentariul său, Hipolit pune în legătură permanent textul lui Daniel cu cărţile profeţilor Ieremia şi Isaia, povestind minunea făptuită de Dumnezeu în clipa însănătoşirii regelui Iezekias (anunţată de Isaia – v. 38,8), în urma căreia magii chaldeeni, trimişi de stăpânul lor, s-au dus la Ierusalim, cu daruri pentru regele capabil să oprească soarele în loc şi să întoarcă luna din drumul ei; cu această ocazie, regele, mândru de asemenea cinstire, le arată odoarele Templului. Isaia îi prevesteşte răpirea odoarelor de către babilonieni şi căderea în robie a casei regale (Hipolit I,7-10).

LXX

3 Şi i-a spus regele lui Abiesdri, mai-marele eunucilor săi, să-i aducă dintre fiii mai-marilor din Israel, şi de neam regesc şi dintre cei aleşi,
4 tineri fără cusur şi chipeşi şi ştiutori de orice înţelepciune şi cu carte,

Θ

3 Şi i-a spus regele lui Asphanez, mai-marele eunucilor săi, să aducă dintre fiii prinşilor lui Israel, şi de viţă regească şi dintre *phorthommim*,
4 tineri care n-au nici un cusur şi frumoşi la chip şi iscusiţi în orice

---

1,3 „Asphanez" (Θ), nume de persoană de origine persă, *Ashpazanda*: în TM *'Aš^{e}p^{e}naz*, în LXX „Abiesdri", în versiunea sirohexaplară „Abiezer". ♦ „mai-marele eunucilor": gr. ἀρχιεύνουχος, termen tehnic prin care este desemnat majordomul palatului regal, care se ocupa mai ales de personalul curţii (echivalează aram. *rabh sārīsīn*); termenul „eunuc" are sensul general de înalt funcţionar al curţii regale (*cf.* Gen. 37,36; 39, unde găsim, în persoana lui Putifar, un „eunuc" căsătorit). ♦ „de viţă regească": cum era vorba de persoane destinate curţii regelui Babilonului, ca primă cerinţă trebuiau să fie ori de un rang egal ori cel puţin de rangul unei familii nobile. Nici unul dintre cei patru tineri evrei despre care se vorbeşte nu pare să fie de sânge regesc. Totuşi, după Flavius Iosephus (*AI* X,X,1), cei patru „erau înrudiţi cu regele Sedekia", iar Hipolit (I,6) spune că, o dată cu Daniel şi cei trei tovarăşi ai săi, a fost dus la Babilon şi fiul lui Ioakim. ♦ „dintre *phorthommim*": Θ transliterează termenul semitic (gr. φορθομμιν, ebr. *par^{e}t^{e}mīm*), în timp ce LXX are „aleşi". Symmachos traduce cu „parţi". Cel mai probabil termenul desemna o categorie de demnitari de la curtea regelui pers. ♦ În tradiţia iudaică (*cf.* Is. 39,7; *Sanhedrin* 93,b) se consideră că Daniel şi tovarăşii săi au fost făcuţi eunuci o dată cu introducerea lor în palatul regal (Montgomery, 1950, pp. 119-120). Targumul la Ester 4,5 îl identifică pe eunucul Hatakh (TM) cu Daniel. Flavius Iosephus este însă mai nuanţat: el spune că Nabucodonosor „i-a făcut *pe unii* [dintre fiii iudeilor] eunuci..." (*AI* X,X,I), fără a se referi în mod expres la Daniel. Origen însă (*Hom. in lez.*, IV,5), citând tradiţia iudaică, consideră că cei patru tineri au fost făcuţi eunuci în sens propriu. Comentatorii moderni sunt de părere că acest lucru nu era necesar şi, în plus, ar contrazice cerinţele din v. 4 (Montgomery, 1950, p. 119).

1,4 Pe lângă proveniența dintr-o familie nobilă, cei aleşi să stea la curtea lui Nabucodonosor trebuiau să aibă calităţi deosebite: tinereţe, prestanţă fizică, cultură generală şi iniţiere specială la şcoala înţelepciunii. S-ar putea spune: iniţiere în ştiinţele liberale, filozofice şi religioase sau teologice. Termenul referitor la vârstă, gr. νεανίσκους, se aplică adolescenţilor: după Ibn Ezra (unul dintre marii comentatori medievali ai Bibliei), Daniel avea atunci în jur de 15 ani. (Se ştie că, la perşi, educaţia copiilor nobili începea la 14 ani, pentru a putea fi prezentaţi regelui la 17 ani.) ♦ „cunoscători de ştiinţă şi deprinşi cu buna cugetare", gr. γιγνώσκοντας γνῶσιν καὶ διανοουμένους φρόνησιν (Θ): în special este vorba de impactul moral al ştiinţei acestor tineri; într-adevăr, aceasta trebuia să-i facă să cunoască ce e bine şi ce e rău din punct de vedere moral. Θ este aici mai aproape de TM. ♦ „plini de putere", gr. καὶ οἷς ἐστιν ἰσχὺς ἐν αὐτοῖς (Θ): este vorba de robusteţea fizică, astfel încât tinerii să poată îndeplini diferitele activităţi fără

LXX

şi pricepuţi şi înţelepţi şi puternici, ca să stea în casa regelui şi să înveţe literele şi graiul chaldean;

5 şi să li se dea parte de la casa regelui, în fiecare zi, şi de la masa regească, şi din vinul pe care-l bea regele, şi să-i educe timp de trei ani, după care să stea în faţa regelui.
6 Şi se aflau [acolo], din neamul fiilor lui Israel cei din Iudeea, Daniel, Anania, Misael şi Azaria.

Θ

înţelepciune şi cunoscători de ştiinţă şi deprinşi cu buna cugetare şi plini de putere, ca să stea în casa regelui şi să înveţe literele şi limba chaldeilor.
5 Şi le-a rânduit regele [porţie] zilnică de la masa regelui şi vin din băutura lui, să-i îngrijească [acolo] trei ani pentru ca, după aceea, să stea dinaintea regelui.
6 Şi au fost printre ei, din fiii lui Iuda, Daniel şi Anania şi Misael şi Azaria.

---

să dea semne de slăbiciune, oboseală sau lene; LXX are ἰσχύοντας. ♦ „casa regelui": redă ebr. *hēykhal hammelek*; *hēykhal* desemnează de obicei mai degrabă un templu decât un palat: se sugerează astfel bivalenţa funcţiei lui Daniel: administrativă şi religioasă. ♦ „literele şi graiul/limba chaldeilor", gr. γράμματα καὶ διάλεκτον/γλῶσσαν: nu este vorba de limba şi scrierea folosite în Babilon în vremea lui Nabucodonosor (chaldeana acelei epoci semăna destul de mult cu ebraica; or, tinerii au avut nevoie de trei ani pentru a o învăţa); este vorba de o limbă şi de o scriere mai vechi, păstrate ca lucru de taină de către casta sacră a magilor numiţi „chaldei" (în prezent, se afirmă că aceşti magi erau urmaşii sau, cel puţin, moştenitorii tradiţiilor unei populaţii foarte vechi, probabil de neam turanic, situată în vechime la confluenţa fluviilor Tigru şi Eufrat). Scrierea este cea numită „cuneiformă", necunoscută în Palestina; limba era cea a semiţilor de est, akkadiană. În această limbă erau scrise cărţile sacre sau erau consemnate formulele magice, regulile pentru descifrarea viselor, observaţiile astronomice sau de fizică etc.

1,5 Aceşti tineri şi-au făcut ucenicia timp de trei ani, la un fel de colegiu ţinut pe cheltuiala regelui, la fel ca toate celelalte categorii de persoane care compuneau curtea regală. Cu privire la obiceiuri similare, aflăm de la Xenofon (*Cyr.* 1,2) că, la perşi, băieţii intrau în clasa adolescenţilor la vârsta de şaisprezece sau şaptesprezece ani, în timp ce Platon (1 *Alc.* 1,121e) ne informează că „la de două ori şapte ani" fiii de rege erau daţi în grija a patru preceptori. ♦ „de la masa regească/a regelui", gr. ἀπὸ τῆς βασιλικῆς τραπέζης/τοῦ βασιλέως: TM are „din bucatele regelui". Hrănirea cu bucate de la masa regelui era un semn de cinstire în Mesopotamia (*cf.* 4Rg. 25,30), ca şi în Israel (*cf.* 2Rg. 11,8).

1,6 „neamul fiilor lui Israel cei din Iudeea": gr. ἐκ τοῦ γένους... (LXX), *litt.* „din descendenţa fiilor...". Precizarea tribului lui Iuda nu este întâmplătoare: regele ceruse tineri de „neam regesc" – or, în tradiţia iudaică (*cf.* Gen. 49,10; Num. 24,17 etc.), Iuda

LXX

[7] Şi le-a pus mai-marele eunucilor nume: lui Daniel, Baltasar, lui Anania, Sedrach, iar lui Misael, Misach şi lui Azaria, Abdenago.

era tribul regal, aşa cum Levi era cel preoţesc. După Flavius Iosephus (*AI* X,X,1), cei patru „erau înrudiţi cu regele Sedekia" (*v. supra*, 1,3). ♦ Numele celor patru tineri evrei sunt destul de frecvente în onomastica biblică: ebr. *Dānīy'el* („Judecătorul meu e Dumnezeu"), *Ḥanan'yāh* („Domnul S-a milostivit"), *Mīšā'ēl* („Cine este ce e Dumnezeu?") şi *'Azar'yāh* („Domnul ajută"). Primul, la fel ca şi cel al lui Iov, are chiar o rezonanţă extrabiblică şi legendară. Numele „Daniel" este purtat şi de un personaj din trecut, citat de Iezechiel (14,14.20; 28,3), un om foarte drept şi deosebit de înţelept, dar care nu poate fi asimilat cu acest Daniel. Personajul citat de Iezechiel ar putea fi identificat cu un Danel din textele de la Ras Şamra – *cf. ketib* (forma scrisă pentru care se indică în textul ebraic o altă lectură, *qere'*) în TM: *Dan'ēl* – un rege care judeca la porţile oraşului, în mijlocul nobililor săi, făcând dreptate văduvelor şi orfanilor. Cei patru tineri sunt prezentaţi fără genealogie, sau măcar numele tatălui, contrar obiceiului semitic, ceea ce sugerează că fac parte dintr-o tradiţie destul de îndepărtată.

1,7 În concepţia semitică, schimbarea numelui presupune schimbarea condiţiei individului însuşi. Aici, în plus, acest lucru indică voinţa regelui Nabucodonosor de a-i desnaturaliza, folosindu-se de un drept, recunoscut atunci, acela de a-i face pe învinşi proprietatea sa. Fireşte, numele sunt toate de origine şi cu semnificaţie babiloniană. Baltasar: forma aramaică, *Bēl'ṭ̲ša'aṭṭar*, redă probabil un nume akkadian, mai mult sau mai puţin deformat, *balatšu-uṣur* („ocroteşte viaţa"), numele zeului fiind subînţeles. (Se putea presupune, de exemplu, *Marduk balatšu-uṣur*, „Marduk îi ocroteşte viaţa".) Precizarea din 4,8 pusă în gura lui Nabucodonosor, „[Daniel], al cărui nume [este] Baltasar, după numele dumnezeului meu", sugerează prezenţa numelui divinităţii Bal (sau Bel) în numele *Bēl'ṭ̲ša'aṭṭar*, dar comentatorii moderni resping o asemenea interpretare (*cf.* Montgomery, 1950, p. 123). Acest nume, dat lui Daniel de către mai-marele eunucilor, pentru a indica schimbarea sorţii acestuia, apare ca *nomen omen*. Sedrach (TM *Šadh'rakh*) înseamnă, poate, „Slujitorul-regelui-(zeului)-Aku", Misach (TM *Mīšakh*) este interpretat uneori drept „Cine-este-Aku?". Abdenago (TM *'Abhēdh N'ghō*, cu o componentă existentă şi în numele lui *Nabu*codonosor), „Slujitorul-(zeului)-Nebo". Asemenea schimbări de nume se practicau destul de curent în Orientul antic. De pildă, regele Babilonului îi schimbă numele lui Maththanias în Sedekias (*cf.* 4Rg. 24,17). În perioada greacă, mai ales în vremea Macabeilor, se întâlnesc frecvent evrei care-şi grecizează numele. Ieronim vede în această schimbare de nume o veche tradiţie cu conotaţii religioase, schimbarea numelui indicând, mai mult sau mai puţin, o schimbare de statut, credinţă care străbate Cartea Cărţilor, de la LXX (Gen. 17) până la NT (Mc. 3,16 *sq.*).

LXX Θ

[7] Şi mai-marele eunucilor le-a pus nume: lui Daniel, Baltasar, lui Anania, Sedrach, lui Misael, Misach şi lui Azaria, Abdenago.

[8] Şi s-a gândit Daniel în inima lui să nu se întineze cu ospăţul regelui şi cu vinul pe care-l bea [acesta], şi i-a cerut mai-marelui eunucilor [să-i îngăduie] să nu se pângărească.
[9] Şi i-a dat Domnul lui Daniel [să afle] cinstire şi har înaintea mai-marelui eunucilor.
[10] Şi i-a spus mai-marele eunucilor lui Daniel: „Mi-e grijă ca nu cumva domnul meu, regele, care a rânduit hrana voastră şi băutura voastră, să vadă că feţele voastre [sunt] schimbate şi mai slăbite decât [cele ale] tinerilor de alt neam care mănâncă laolaltă cu voi, şi să-mi primejduiesc grumazul."
[11] Iar Daniel i-a zis lui Abiesdri, mai-marele eunucilor, cel ce-i avea

[8] Însă Daniel şi-a pus în inimă să nu se întineze defel cu masa regelui şi cu vinul din băutura lui, şi i-a cerut mai-marelui eunucilor [să-i îngăduie] să nu se întineze defel.
[9] Şi i-a dat Dumnezeu lui Daniel [să afle] milostivire şi bunăvoinţă dinaintea mai-marelui eunucilor.
[10] Şi i-a zis mai-marele eunucilor lui Daniel: „Mă tem ca domnul meu, regele, care a rânduit hrana voastră şi băutura voastră, să nu vadă cumva că feţele voastre [sunt] mai pământii decât [ale] băieţandrilor de vârsta voastră; să nu aduceţi asupra capului meu pedeapsa regelui."

[11] Şi a spus Daniel către Amelsad, pe care mai-marele eunucilor îl

1,8 „să nu se întineze... cu ospăţul/masa regelui" (*cf.* Iud. 12,2): exista pericolul ca printre alimentele păgânilor să se găsească şi carnea unor animale impure, interzise de Lege (*cf.* Lev. 11) sau sacrificate neconform regulilor prescrise de Deut. 12,23.24 (sângele animalelor trebuia să se verse pe pământ, pentru a nu se consuma carne cu sânge). Se putea bănui şi că acestea fuseseră mai întâi oferite unor idoli (*cf.* Deut. 32,38), ca şi vinul. *Cf.* şi exemplul lui Eleazar (2Mac. 6,18-31) şi al lui Iuda Macabeul (2Mac. 5,27). Petru va avea nevoie de o poruncă precisă de la Dumnezeu pentru a se sustrage acestei interdicţii (*cf.* Fp. 10,3-16) şi de o intervenţie energică a lui Pavel (*cf.* Gal. 2,11-14). Iudeii cucernici, creştini sau nu (*cf.* Fp. 15,19; Flavius Iosephus, *Vita*, § 3), au rămas multă vreme credincioşi acestei prescripţii. ♦ „vinul": este vorba de băuturile folosite mai întâi în sacrificiile idolatre (*cf.* Deut. 32,38). Θ foloseşte de două ori dubla negaţie, pe care am încercat s-o traducem adverbial. Cei cinci tineri preferă roadele pământului, care nu puteau fi impure. Hipolit le interpretează drept „pâine" (I,11).

1,9 Pentru formulare, *cf.* Gen. 19,4.21; Ex. 2,9.

1,10 Hrana exclusiv vegetariană ar fi putut duce la slăbirea lor.

1,11 În TM apare aici un personaj cu o funcţie intermediară între mai-marele eunucilor şi tinerii evrei (TM are „a zis pazniculuí"). Termenul babilonian care desemna această funcţie, redat de TM ca *mel'ṭar*, le-a pus probleme traducătorilor. Theodotion îl redă

în grijă pe Daniel, Anania, Misael şi Azaria:
12 „Încearcă-i pe slujitorii tăi zece zile; să ni se dea din boabele pământului, ca să ne înfruptăm, şi să bem apă;
13 şi, dacă se va arăta chipul nostru schimbat faţă de al celorlalţi tineri care mănâncă de la ospăţul regelui, cum îţi va fi voia aşa să faci cu slugile tale."
14 Şi a făcut cu ei în felul acesta şi i-a încercat zece zile.
15 Iar după cele zece zile, a apărut chipul lor frumos şi starea trupului mai bună decât a celorlalţi tineri care mâncau [de la] ospăţul regelui.
16 Şi Abiesdri ridica ospăţul lor şi vinul lor şi le dădea în schimb boabe.

pusese peste Daniel, Anania, Misael şi Azaria:
12 „Încearcă-i pe slujitorii tăi zece zile; să ni se dea din seminţe, şi le vom mânca, şi vom bea apă.

13 Şi să se arate dinaintea ta înfăţişările noastre şi înfăţişările băieţilor care mănâncă de la masa regelui; şi, cum vei vedea, aşa să faci cu slujitorii tăi."
14 Şi i-a ascultat şi i-a încercat timp de zece zile.
15 Iar la sfârşitul celor zece zile, înfăţişările lor arătau mai bine şi cu carnea mai pietroasă decât slujitorii care mâncau de la masa regelui.
16 Şi a fost [aşa:] Amelsad ridica hrana lor şi vinul lor de băut şi le dădea seminţe.

prin Αμελσαδ, din care face un nume propriu, ca Αβιεσδρι din LXX. Exegeza modernă încearcă să-l lege de babilonianul *maţţaru*, „paznic". ♦ S-ar putea ca textul să provină din două tradiţii, pe care redactorul final le va fi reunit. În prima, interlocutorul lui Daniel era mai-marele eunucilor, în timp ce, în a doua, era subalternul acestuia.

1,12 Hipolit (I,10) interpretează în cheie hristologică cererea celor patru tineri: „Ei vor să dovedească astfel că «omul nu trăieşte doar cu pâine» (Deut. 8,3; *cf.* Mt. 4,4). Nu hrana pământească dă omului frumuseţe şi tărie, ci harul lui Dumnezeu dăruit prin Cuvântul Său... Au cerut un răgaz de zece zile, pentru a dovedi prin aceasta că omul nu poate dobândi harul lui Dumnezeu decât prin credinţa în cuvântul vestit de Iisus". ♦ „boabe" (LXX), „seminţe" (Θ): TM are „legume".

1,16 Hipolit (I,10) aduce un amplu elogiu sobrietăţii tinerilor, în parte ca pretext pentru a vedea în gestul lor împlinirea unei profeţii a lui Ieremia (15,19): „O, preafericiţi copii, care vor păzi legământul părinţilor lor şi nu vor încălca Legea care le fusese dată de Moise, ci s-au temut de Dumnezeul care le fusese vestit de el! Aceştia, deşi robi într-un ţinut străin, nu s-au lăsat atraşi de bucatele de tot felul, nici nu au fost robi vinului desfătării, nici nu s-au lăsat momiţi, nici pătrunşi de cinstirea regală, ci şi-au păstrat gura castă şi curată, pentru ca un cuvânt curat să iasă din gura celor curaţi şi să-L slăvească

17 Iar tinerilor le-a dat Domnul ştiinţă şi pricepere şi chibzuinţă în orice meşteşug al literelor.

18 Iar după zilele acestea, a poruncit regele să i se înfăţişeze aceia şi au fost înfăţişaţi, de către mai-marele eunucilor, regelui Nabucodonosor.
19 Şi a stat de vorbă cu ei regele, şi nu s-a găsit printre înţelepţi [nici

17 Cât despre băieţii aceştia, cei patru, le-a dat Dumnezeu pricepere şi chibzuinţă la orice scriere şi înţelepciune. Iar Daniel se pricepea la orice vedenie şi la vise.
18 La sfârşitul zilelor după care spusese regele să-i fie înfăţişaţi aceştia, mai-marele eunucilor i-a înfăţişat dinaintea lui Nabucodonosor.
19 Şi a grăit cu ei regele, şi nu s-au găsit dintre toţi [nici unul] asemenea

pe Tatăl ceresc, precum e scris: «Dacă tu vei osebi lucrul de preţ de cel fără de preţ, vei fi ca gura Mea». Înţelege, aşadar, omule, ce s-a spus. Gura Tatălui a zămislit un Cuvânt curat; apare un al doilea Cuvânt, născut din sfinţi; născând mereu sfinţi, este el însuşi renăscut de sfinţi". Acest verset face, într-o oarecare măsură, apologia ascezei indispensabile pentru a obţine revelaţii divine, credinţă universală în religiile lumii.

1,17 În comparaţie cu v. 4, aici se pare că se face aluzie la învăţarea deosebită a scrierii şi a limbii chaldeene. Şi prin aceasta, deci din punct de vedere cultural, ei îi întreceau pe cei de aceeaşi vârstă. ♦ Cuvântul „înţelepciune" (σοφία) reprezintă o sumă a celor trei termeni din v. 4: „înţelepciune" (σοφία), „cunoaştere" (γνῶσις), „bună cugetare" (*litt.* „chibzuinţă") (φρόνησις). ♦ Daniel este singularizat printr-un dar special. Prin înţelegerea vedeniilor şi viselor, el are parte de harisma profetică, deoarece, prin mijlocirea viselor şi a viziunilor, Dumnezeu Îşi face cunoscută profeţilor voinţa (*cf.* Num. 12,6). Şi Iosif fusese binecuvântat cu acest dar (*cf.* Gen. 40). Profeţii nu condamnă decât impostorii (*cf.* Ier. 23,28-32; Zah. 10,2), iar Ioel anunţă că, în perioada eshatologică, harisma viselor va fi larg răspândită (*cf.* 3,1). Dar, cum visele nu sunt ale sale, ci el doar le interpretează, harisma lui Daniel seamănă mai degrabă cu aceea a înţeleptului, al cărui scop este să indice norme de viaţă. Aşadar, în prima parte, cartea lui Daniel seamănă mai mult cu o carte sapienţială decât cu una profetică. Robinson observă că Daniel are calităţile şi trăsăturile înţeleptului din Ecleziast, dar şi din Sir. 39.

1,18-20 Darurile divine căpătate de cei patru tineri sunt evidente şi constatate de însuşi regele Nabucodonosor, chiar dacă acesta nu le cunoaşte originea. Ele îi plasează pe tinerii evrei într-o poziţie de superioritate, atrăgându-le simpatia regelui. Este izbitoare asemănarea situaţiei lor cu aceea a lui Iosif în faţa lui Faraon (*cf.* Gen. 41,37-43). Tinerii sunt mai presus decât ghicitorii (descântătorii/solomonarii – ἐπαοιδοί) şi magii babilonieni, renumiţi pentru puterile lor taumaturgice şi divinatorii. Exegeţii semnalează că termenul ebraic folosit pentru a-i desemna pe magicieni (*ḥarᵉṭumīm*) este de origine egipteană. Unii văd aici sugerarea faptului că, în raport cu păgânismul babilonian, Daniel are rolul jucat, în vechime, de Iosif, Moise şi Aaron faţă de păgânismul egiptean.

LXX

unul] asemenea lui Daniel şi Ananiaşi Misael şi Azaria; şi ei erau în preajma regelui.
[20] Şi în orice problemă şi chibzuinţă şi instruire pentru care căuta [răspuns] la ei regele, i-a aflat de zece ori mai înţelepţi decât înţelepţii şi decât filozofii din întreaga sa împărăţie; şi i-a lăudat regele şi i-a făcut dregători şi i-a arătat înţelepţi pe lângă toţi ai lui, pentru lucrările din întreaga lui ţară şi împărăţie.
[21] Şi trăia [aşa] Daniel, până în primul an al domniei lui Cyrus, regele perşilor.

2 [1] În cel de-al doilea an al domniei lui Nabucodonosor, s-a întâmplat

Θ

lui Daniel şi Anania şi Misael şi Azaria; şi au stat [ei] înaintea regelui.
[20] Şi în orice lucru de înţelepciune şi de ştiinţă pentru care căuta [răspuns] la ei regele, i-a găsit de zece ori mai buni decât toţi solomonarii şi magii care se aflau în întreaga sa împărăţie.

[21] Şi a trăit [aşa] Daniel până în primul an al regelui Cyrus.

2 [1] În cel de-a doilea an al domniei lui Nabucodonosor, a visat

---

1,21 „Şi trăia..." (LXX), „Şi a trăit..." (Θ), *litt.* „şi era... şi a fost". ♦ Activitatea lui Daniel la curtea din Babilon va dura până în primul an al regelui Cyrus (539 î.H.). Formularea nu presupune că activitatea eroului se va încheia atunci, ci doar că Daniel va apuca, în această funcţie, începutul domniei lui Cyrus. Acest lucru ar putea să însemne că, pentru credinţa lui, Daniel a apucat să vadă edictul de eliberare promulgat în acel an: cei care, mai târziu, vor fi urmat exemplul lui Daniel vor putea avea o viaţă similară, ca să vadă emanciparea evreilor de sub jugul seleucid.

2 Visul lui Nabucodonosor prezintă cele patru monarhii mari care se succed pentru a face loc, în cele din urmă, împărăţiei lui Dumnezeu. Subiectul este reluat şi dezvoltat de viziunea din capitolul 7. S-ar putea spune chiar că, de vreme ce revelaţiile primite de Daniel în continuare nu sunt, toate, decât o dezvoltare a acesteia, capitolul 2 constituie baza părţii a doua a cărţii lui Daniel. Faptul că nu profetul evreu, ci regele păgân a primit această revelaţie este semnificativ: prin persoana primului rege care a reprezentat monarhia universală, prin persoana celui care tocmai pusese capăt regalităţii în Israel, puterea din lumea aceasta te învaţă că totul e trecător şi că orice putere trebuie să facă loc, la rândul ei şi pentru totdeauna, împărăţiei lui Dumnezeu. ♦ Daniel apare în aceeaşi lumină ca Iosif în Egipt (*cf.* Gen. 41), amândoi interpreţi de vise în ţara exilului lor, cu deosebirea că, în povestirile din Geneză, scopul este de a-l slăvi pe Iosif ca salvator al fraţilor lui, în vreme ce, în Daniel, scopul este direct slăvirea lui Dumnezeu, visul fiind instrumentul prin care este revelat Dumnezeu care intervine în istorie. ♦ Episodul

---

conţine o seamă de anomalii. În primul rând, faptul că data prezentată în 2,1 se află în contradicţie cu cea din 1,5.18, unde ni se spune că Daniel şi tovarăşii lui nu au fost aduşi în faţa regelui Nabucodonosor decât după ce au primit o educaţie de trei ani. S-au încercat mai multe soluţii, chiar şi corectarea textului; e de preferat să considerăm, alături de cei mai mulţi exegeţi, că această dată (al doilea an al domniei lui Nabucodonosor) figura în documentul de bază, independent de capitolul 1. Versetele 14 şi 24 pun probleme şi, la prima vedere, dau impresia unui adaos, deoarece, după v. 16, Daniel obţinuse de la rege răgazul necesar pentru aflarea şi descifrarea visului, aşa că, aparent, nu mai era nevoie să-i ceară acest lucru lui Arioches, în v. 24. De fapt, reluările sunt în spiritul textului şi nu avem nici un motiv să nu le punem pe seama autorului însuşi (respectiv, cel care a redactat textul final al cărţii lui Daniel). S-au semnalat, de asemenea, repetiţiile şi prolixitatea versetelor 27-30, în contrast cu simplitatea restului povestirii. În vv. 41-43 adaosurile şi repetiţiile sunt evidente, în special „degetele", care nu figurează în descrierea iniţială a statuii, unii văzând aici o intenţie sarcastică.

2,1 „În cel de-al doilea an" (la fel TM; unii propun „în cel de-al doisprezecelea an", în sincronie cu 1,3; 5,18): această datare contrastează cu cronologia din povestea precedentă (Dan. 1,1), conform căreia cei patru tineri evrei deportaţi în Babilon în vremea domniei lui Nabucodonosor (*cf.* Dan. 1,1) ar fi trebuit să aştepte trei ani până să fie admişi la curte (*cf.* Dan. 1,5.18). S-au propus mai multe soluţii pentru această nepotrivire. Una din ele ar fi – aşa cum am arătat mai sus – acceptarea unei origini diferite pentru cele două povestiri. O altă explicaţie are în vedere diferenţele între sistemul babilonian şi cel egiptean (sau palestinian) de calcul al anilor (*vide supra*, nota 1,1). Nabucodonosor a domnit din toamna anului 605 î.H., când a murit tatăl său, până în 562 î.H. Dacă anii se numără *după anul încoronării*, începând cu prima zi a anului nou civil, primul an de domnie a lui Nabucodonosor a început în primăvara lui 604. Astfel, „cel de-al doilea an" la care se face referire în acest verset s-ar întinde din primăvara anului 603 până în primăvara lui 602. Captivitatea lui Daniel şi a tovarăşilor săi a început în anul 605 (*v. supra*, 1,1). Or, din 605 până în 602 sunt trei ani, anii pregătirii tinerilor pentru a fi înfăţişaţi regelui. ♦ „vedenii şi vise" (LXX): faţă de vedenie, visul era socotit o formă inferioară de revelaţie; chaldeii dădeau însă viselor o importanţă deosebită şi le atribuiau sens profetic. ♦ „a fost tulburat în visul lui" (LXX), „duhul i s-a neliniştit" (Θ), gr. ταραχθῆναι ἐν τῷ ἐνυπνίῳ αὐτοῦ, ...ἐξέστη τὸ πνεῦμα αὐτοῦ: tulburarea se datorează faptului că regele recunoaşte în vis, ca aproape toţi anticii, prezenţa şi intenţia lui Dumnezeu de a-i dezvălui o anume taină; o expresie similară (ἐταράχθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ) se găseşte în Gen. 41,8, în povestirea visului lui Faraon interpretat de Iosif. Această similitudine lingvistică subliniază paralelismul dintre cele două poveşti. Autorul lui Daniel imită Geneza. Însăşi folosirea, în TM, a termenului care-i desemnează pe magicieni (*ḥarᵉṭumīm* – *cf.* nota la 1,18-20), termen egiptean care, în afara acestui pasaj, nu mai apare decât în Geneză şi în Exod, conduce către ideea unui împrumut literar conştient din Geneză, pentru a sublinia identitatea rolurilor jucate de Iosif în Egipt şi de Daniel în Babilon. Este posibil însă şi ca folosirea acestui termen să indice numai prezenţa egiptenilor la curtea din Babilon, ca interpreţi de vise.

LXX

că regele a avut parte de vedenii şi vise; şi a fost tulburat în visul lui şi somnul a fugit de la el.

[2] Şi a poruncit regele să fie aduşi solomonarii şi magii şi vracii chaldeenilor, ca să-i povestească regelui visele lui; şi au venit şi au stat lângă rege.

[3] Şi le-a spus regele: „Am văzut un vis şi mi s-a zguduit duhul; vreau aşadar să descopăr ce e cu visul."

Θ

Nabucodonosor un vis; duhul i s-a neliniştit, iar somnul a fugit de la el.

[2] Şi a spus regele să-i cheme pe solomonari şi pe magi şi pe vraci şi pe chaldei, ca să-i povestească regelui visele lui; şi au venit şi au stat dinaintea regelui.

[3] Şi le-a zis regele: „Am visat, şi duhul îmi este neliniştit să cunosc visul."

2,2 „solomonari... magi... vraci... chaldei" (Θ): cele patru categorii de persoane care constituiau cercul înţelepţilor la curtea Babilonului; primele două sunt menţionate şi în 1,20. Solomonarii (ἐπῳοιδούς, „descântători") par să fie cei care, cu jocuri abile, fac să apară un lucru în locul altuia (*cf.* 4Rg. 9,22; Is. 47,9; Mich. 5,11; Naum 3,4), ca magii din Egipt (*cf.* Ex. 7,11), pe care Legea îi contrapune profeţilor (*cf.* Deut. 18,10; Ier. 27,9; 28,8-9) şi de aceea cere să fie omoraţi (*cf.* Ex. 22,17; Mal. 3,5). TM are *ḥarᵉṭummīm*, termen derivat de la un cuvânt care înseamnă „stilet" şi care-i desemnează pe scribii sacri, a căror funcţie era să scrie gravând şi să interpreteze cărţile de magie (o altă interpretare le derivă numele de la bagheta folosită în actele de magie). Al doilea cuvânt din TM este *'aṣṣāphīm*; sensul acestuia pare să fie „cei care suflă", fiind exorcişti care, prin formule de conjurare şi imprecaţie pronunţate cu glas scăzut, pretindeau că alungă demonii şi feresc oamenii de loviturile acestora. Urmează practicanţii de incantaţii (*mᵉkhaṣᵉphīm*), foarte bine reprezentaţi în Babilon. Chaldeii (*kaśᵉdīm*), adică semiţii din sudul Mesopotamiei, sunt – după Herodot şi Diodor din Sicilia – preoţi provenind din cel mai vechi neam din acest ţinut; ca atare, erau însărcinaţi cu oficiile sacerdotale propriu-zise şi erau mai presus de celelalte clase de magi, vorbind, de obicei, în numele tuturor. Acum sunt chemaţi deoarece aceştia, în mod deosebit, practicau magia, folosindu-se mai ales de mersul aştrilor (*cf.* vv. 4-5.10; 4,4; 5,7.11); termenul îi desemna pe astrologi. Cum toate aceste clase se completau, Nabucodonosor le cheamă pe toate. În cazul în care visul anunţa nenorociri, toţi aceşti magicieni trebuiau să găsească mijloacele pentru a-i face binevoitori pe zei, prin sacrificii şi rugăciuni, şi a îndepărta primejdia. ♦ „ca să-i povestească (gr. ἀναγγέλλω) regelui visele": sarcina magiei nu era aceea de a readuce în memorie visele uitate, ci de a le interpreta (*cf.* vv. 7-11). Acelaşi lucru i-l va cere Nabucodonosor lui Daniel (*cf.* Dan. 4,5-15) şi la fel procedase Faraon cu Iosif (*cf.* Gen. 41). Dar acum scopul povestirii este de a demonstra concret că Daniel posedă înţelepciunea divină, singura în stare de a dezvălui visele (*cf.* v. 11).

LXX

[4] Şi au grăit chaldeii către rege în siriacă: „Rege, măria ta, să trăieşti în veac! Povesteşte-le visul tău slugilor tale, iar noi îţi vom deslui tâlcul lui."

[5] Iar regele, răspunzând, le-a spus chaldeilor: „Dacă nu-mi veţi povesti cu adevărat visul şi nu-mi veţi lămuri

Θ

[4] Iar chaldeii i-au grăit regelui în siriacă: „O, rege, să trăieşti în veci! Spune-le tu visul slugilor tale, şi îţi vom da de ştire tâlcul."

[5] A răspuns regele şi le-a spus chaldeilor: „Cuvântul meu este fără întoarcere: dacă nu-mi veţi arăta

2,4 „în siriacă": unii consideră acest cuvânt un adaos, care trebuie să fi înlocuit un originar „şi au spus". Din punct de vedere gramatical, TM are un adjectiv feminin, care presupune substantivul „limba"; aici însă adjectivul feminin este folosit adverbial, ca în 4Rg. 18,26; Is. 36,11; 1Ezd. 4,7. Probabil cuvântul a intrat în text pentru a indica faptul că de aici povestea continuă în aramaică (până la 7,28), devenită limbă a relaţiilor internaţionale, a diplomaţiei (Is. 36,11) şi a comerţului în Orientul Mijlociu încă din sec. VIII. „Limba chaldeilor" (*cf.* 1,4) era akkadiana, care nu se mai folosea în vremea lui Nabucodonosor, dar pe care Daniel şi tovarăşii săi o învăţaseră. Aramaica sau siriaca, pe care o folosesc aici magii, este limba populaţiilor semitice din zona numită Siria Mare. Există numeroase tipuri de inscripţii gravate în ambele limbi, aramaică şi asiriană. Se ştie că la Babilon existau doi secretari ai regelui, unul pentru problemele care se tratau în asiriană şi altul pentru cele în aramaică. Prin urmare, astfel de texte bilingve nu au nimic neobişnuit. ♦ „O, rege, să trăieşti în veci!" (Θ): formulă augurală pentru regele Babilonului (*cf.* şi 3,9; 5,10; 6,7.22), rămasă în uz încă multe secole, chiar şi la curtea persă. Folosită la persoana a III-a, era o formulă uzuală pentru regii lui Israel (*cf.* 3Rg. 1,31); pentru regii perşi, se folosea la persoana a II-a (*cf.* Neh. 2,3 TM = 2Ezd. 12,3 şi Elian, *Hist. var.* 1,31: Βασιλεῦ' Ἀρταξέρξης δι' αἰῶνος βασιλεύοις). ♦ Anticii credeau că visele erau trimise de divinitate; când visul era un mesaj, interpretarea apărea limpede de la sine, cum îi apare lui Solomon (*cf.* 3Rg. 3,4-15); dar dacă în vis apărea o vedenie, numai profeţii şi, la popoarele păgâne, magii îi puteau dezvălui conţinutul (*cf.* Num. 11,6). Răspunsul unanim al magilor le restrânge calităţile la interpretarea viselor. Hipolit consideră că visul i-a fost ascuns regelui pentru ca Daniel, alesul Domnului, să se manifeste ca profet (2,2).

2,5 „Cuvântul meu este fără întoarcere", *litt.* „Cuvântul de la mine s-a depărtat", adică e irevocabil, aşa cum era la perşi şi la mezi (*cf.* 6,9). TM are „cuvântul de la mine e sigur". ♦ Nici una dintre variantele greceşti nu indică felul morţii care îi aşteaptă pe magi; în schimb, TM are „veţi fi făcuţi bucăţi", iar apoi vorbeşte de ruinarea caselor celor vinovaţi, ceea ce ar presupune că şi familiile lor vor suferi aceeaşi pedeapsă, conform concepţiei antice a personalităţii corporative (*cf.* Num. 16). Este posibil ca ameninţarea cu moartea să-i fi fost inspirată autorului de amintirea exterminării magilor sub Darius I, povestită de Herodot 3,79 şi păstrată de perşi în sărbătoarea „magophoniei".

tâlcul lui, veți ajunge de pomină și avutul vostru va fi luat pentru vistieria regelui;
6 dar dacă îmi veți desluși visul și veți povesti tâlcul acestuia, veți primi daruri de tot felul și veți fi cinstiți de mine; lămuriți-mi visul și judecați."
7 Și au răspuns iarăși, spunând: „Rege, spune vedenia, și slugile tale vor judeca despre acestea."
8 Iar regele le-a spus: „Într-adevăr, știu că voi [vreți să] câștigați timp, fiindcă ați văzut că lucrul e fără întoarcere din parte-mi; așadar, precum am rânduit, așa va fi;
9 dacă nu-mi veți povesti visul cu adevărat și nu-mi veți lămuri tâlcul lui, veți avea parte de moarte: căci v-ați înțeles să mă lucrați cu vorbe mincinoase, până se schimbă vremea; acum deci, dacă îmi spuneți lucrul pe care l-am văzut noaptea, voi cunoaște că-mi veți lămuri și înțelesul acestuia."

visul și tâlcul lui, veți fi dați pieirii, iar casele voastre vor fi jefuite;

6 dar dacă îmi veți arăta visul și tâlcul lui, veți primi din partea mea prinosuri și daruri și multă cinstire: numai să-mi povestiți visul și tâlcul lui."
7 [Ei] au răspuns a doua oară și au zis: „Să spună regele slugilor lui visul și îi vom vesti tâlcul lui!"
8 A răspuns regele și a spus: „Într-adevăr, eu văd că voi [vreți să] câștigați timp, pentru că știți că lucrul este fără întoarcere din parte-mi;
9 așadar, dacă nu-mi veți povesti visul, [voi] știți că v-ați vorbit să spuneți în fața mea un lucru mincinos și stricat, până ce va veni vremea potrivită. Spuneți-mi visul și voi pricepe că-mi veți vesti [și] tâlcul lui."

2,6 Hotărârea suveranului nu este conformă cu echitatea sau cu tradiția țării sale, ci depinde în exclusivitate de puterea sa absolută și fără drept de apel. Regele promite cele mai mari daruri și avantaje cu putință, la fel ca Balac în confruntarea cu ghicitorul Balaam (*cf.* Num. 22,7.17). „Prinosurile și darurile" (termenii sunt sinonimi: δόματα καὶ δωρεάς) sunt exemplificate de hainele scumpe, inelele și colanul de metal prețios pe care le primește Daniel (*cf.* 5,16), iar cinstirea se poate concretiza într-o înălțare în grad, cum i se va întâmpla și lui Daniel (*cf.* v. 48).
2,8 „să câștigați timp", *litt.* „să cumpărați timp".
2,9 După „povesti visul", TM are în plus: „o singură pedeapsă vă așteaptă". ♦ Sensul v. 9 nu este limpede. Poate că regele cere să i se spună visul drept garanție a unei interpretări obiective și adevărate; oricum, îi ironizează, socotind că le-a descoperit înșelătoria pe care i-o servesc, de comun acord, pentru a trage de timp.

10 Și au dat răspuns chaldeii către rege: „Nimeni dintre cei de pe pământ nu va putea să-i spună regelui ce a văzut, cum ai întrebat tu, și nici un rege și nici un stăpânitor nu întreabă asemenea lucru pe nici un înțelept, mag sau chaldeu;
11 iar lucrul pe care-l cauți, rege, este greu și neobișnuit, și nu e nimeni care să-i lămurească acestea regelui, dacă nu cumva vreun înger, care nu-și are locul de viețuire laolaltă cu tot trupul; de aceea nu se poate să fie așa cum crezi."
12 Atunci, regele, întunecându-se și amărându-se, a poruncit să fie alungați toți înțelepții Babiloniei;
13 și a dat decret să fie toți omorâți; și erau căutați [și] Daniel, și toți cei

10 Au răspuns chaldeii dinaintea regelui și au spus: „Nu există om pe pământ care să poată arăta lucrul regelui, de vreme ce nici un rege mare și puternic nu a întrebat asemenea lucru pe vreun solomonar, mag sau chaldeu;
11 căci lucrul pe care îl întreabă regele este greu; nu este nimeni care să-l [poată] povesti dinaintea regelui, ci doar zeii, care nu-și au lăcașul laolaltă cu tot trupul."

12 Atunci regele, mâniat și cu furie mare, a spus să fie omorâți toți înțelepții Babilonului;
13 și decretul a ieșit, iar înțelepții erau duși la moarte; și i-au căutat

2,10 „pe pământ", *litt.* „pe uscat" în Θ. Toate afirmațiile următoare sunt menite să releve faptul că până și Nabucodonosor, atât de mândru de puterea lui (*cf.* 4,26-27), nu poate scăpa de această limită omenească și depinde de Dumnezeu; magii nu-și pot stăpâni câteva săgeți care incriminează absurditatea și singularitatea cerinței regelui.
2,11 Aceste cuvinte nu sunt numai o afirmare a originii divine a viselor, cum se credea în general în Antichitate, ci și o mărturie solemnă a imposibilității lumii păgâne de a comunica cu propriii săi zei. Totodată, suntem în fața unei dezaprobări indirecte a idolatriei și a religiilor păgâne, aflate în netă opoziție cu religia lui Israel, al cărui Dumnezeu sălășluiește în mijlocul său (*cf.* Num. 5,5). LXX dă textului un sens iudaic, deoarece înlocuiește cuvântul „zeii" (așa cum apare în TM) cu „înger"; Theodotion și Vulgata echivalează fidel textul aramaic.
2,12 Regele s-a mâniat nu numai pentru că nu a obținut ceea ce dorea, ci și pentru că nu a înțeles ironia din cuvintele magilor; într-adevăr, regele Babilonului se considera asemenea unui zeu (*cf.* Is. 14,4.21). S-a pus întrebarea de ce regele a cerut să fie omorâți toți înțelepții din Babilon și nu i s-a adresat lui Daniel. Probabil și această nepotrivire își are originea în faptul că Dan. 1 și Dan. 2, la origine, erau independente.
2,13 Și acest verset pare să conțină o incongruență cu ceea ce s-a spus mai înainte (*cf.* v. 5). S-ar putea găsi însă o legătură logică între cele două versete, în v. 5 făcându-se cunoscută

LXX

[care erau] cu el, ca să fie daţi pieirii laolaltă.
14 Atunci Daniel i-a spus, [cu] sfatul şi [cu] judecata pe care le avea, lui Arioches, mai-marele casapilor regelui, căruia i se rânduise să-i alunge pe înţelepţii Babiloniei,
15 şi l-a întrebat, spunând: „De ce s-a dat decret cu [atâta] cruzime din partea regelui?" Atunci Arioches i-a lămurit lui Daniel porunca.
16 Iar Daniel s-a dus repede la rege şi a cerut să i se dea timp din partea regelui, şi va desluşi toate câte îl privesc pe rege.
17 Atunci, ducându-se Daniel acasă

Θ

[şi] pe Daniel şi pe prietenii lui ca să-i ucidă.
14 Atunci Daniel i-a răspuns [cu] sfat şi [cu] judecată lui Arioches, mai-marele casapilor regelui, care ieşise să-i ridice pe înţelepţii Babilonului:
15 „Căpetenie a regelui, de ce a ieşit părerea cea fără-de-ruşine din gura regelui?" Iar Arioches i-a lămurit lui Daniel lucrul.
16 Atunci Daniel s-a dus şi i-a cerut regelui să-i dea timp şi-i va vesti regelui tâlcul [visului] lui.

17 Şi s-a dus Daniel la casa lui şi a

---

voinţa regelui care, după refuzul magilor de a-i rezolva problema visului, devine decret executoriu (*cf.* Dan. 6,9). Unii văd în acest verset încăpăţânarea funcţionarilor şi chiar a regelui de a-i pune pe cei patru evrei (*cf.* 1,20) laolaltă cu ceilalţi magi. Posibil însă ca această frază să fie o modalitate literară prin care autorul introduce povestea lui Daniel, aflat în primejdie de moarte, pentru ca misterioasa intervenţie a lui Dumnezeu care îl salvează să iasă şi mai tare în evidenţă.

2,14 ♦ „mai marele casapilor", *litt.* „mai marele bucătarilor", titlu onorific pentru şeful gărzii personale a regelui – *cf.* nota la 4Rg. 25,8. Arioches este pomenit doar aici (şi, evident, în vv. 24-25), dar se regăseşte în apocrifa Genezei de la Qumran (21,23), ca nume al regelui Cappadociei, şi în textele de la Mari, ca nume al fiului lui Zimrilim (*cf. Archives Royales de Mari*, II, 63-64), într-o formă puţin diferită. Este considerat un nume de origine hurrită, fiind întâlnit în textele de la Mari sub forma Arrīwūk, Ariūkki. Personajul este, în TM, mai-marele gărzii regale, deci şeful poliţiei, însărcinat cu executarea pedepsei capitale (cuvântul *ṭabbāḥ*, care apare şi în Gen. 39,1, înseamnă bucătar, care era şi măcelar, dar şi gardian, care era şi călău. Hipolit (II,4) explică: „Daniel îl numeşte «bucătar-şef» pentru că avea puterea de a omorî. Aşa cum bucătarul omoară şi găteşte animalele de tot felul, principii acestei lumi omoară oamenii ca pe nişte animale necuvântătoare şi îi pun la fiert". Vulgata optează pentru sensul militar: *principe militiae regis*. Am încercat să împăcăm etimologia şi toate aceste sensuri traducând termenul grec prin „mai-marele casapilor". Înţelepciunea lui Daniel constă în faptul că reuşeşte să-l convingă pe călău chiar în momentul în care acesta se pregătea să îndeplinească porunca regelui.

LXX

la el, le-a înfăţişat toate lui Anania, Misael şi Azaria, tovarăşii lui;
18 şi le-a vestit post şi rugăciune spre a cere ajutor la Domnul cel Preaînalt în legătură cu această taină, ca să nu fie daţi la pieire Daniel şi cei [care erau] cu el, laolaltă cu înţelepţii din Babilon.
19 Atunci, lui Daniel, printr-o vedenie chiar în acea noapte, i s-a arătat limpede taina regelui; atunci, Daniel L-a binecuvântat pe Domnul cel Preaînalt
20 şi, glăsuind, a spus: „Să fie numele Domnului celui Preamărit binecuvântat în veac,

Θ

înfăţişat lucrurile lui Anania, Misael şi Azaria, prietenii lui;
18 şi ei au început să ceară îndurare de la Dumnezeul cerului în legătură cu această taină, ca să nu fie omorâţi Daniel şi prietenii lui, dimpreună cu ceilalţi înţelepţi din Babilon.

19 Atunci, în vedenie de noapte, lui Daniel i s-a dezvăluit taina; şi l-a binecuvântat pe Dumnezeul cerului

20 Daniel, şi a spus:
„Fie numele lui Dumnezeu binecuvântat din veac şi până-n veac,

---

2,18 „Dumnezeul cerului" este unul dintre numele divine cele mai frecvente din textele biblice târzii pentru a-l desemna pe Dumnezeul evreilor, în special în faţa unui ne-evreu (*cf.* şi vv. 19,37-44; Iud. 5,8; 2Ezd. 5,12; 6,9-10 etc.; Tob. 7,12). ♦ „taină": cuvântul aramaic *raz*, de origine persă, nu apare în VT decât în cartea lui Daniel (*cf.* vv. 19,27-30.47; 4,6); semnificaţia originară este de lucrare, îndeobşte reală, care rămâne ascunsă altora; apoi, în comunitatea de la Qumran (şi mai ales echivalentul grecesc μυστήριον la Pavel) a căpătat o semnificaţie religioasă, indicând prezenţa şi acţiunea lui Dumnezeu, ascunsă nouă, de a conduce omenirea spre scopul ei final. Chiar în cartea lui Daniel cuvântul are o coloratură în acest sens, deoarece, folosindu-l, Daniel vrea să desemneze prezenţa activă a lui Dumnezeu care, prin intermediul visului regelui, îşi dezvăluie intenţia tainică pentru binele aleşilor săi.

2,19 „vedenie de noapte" (Θ): în Daniel, viziunea (*cf.* vv. 28; 4,2.7.10; 7,1), în special nocturnă (*cf.* 7,2.7.13), este modalitatea proprie prin care i se dezvăluie Dumnezeu. Acelaşi fel de revelaţie apare şi la profeţii anteriori, mai ales la Zaharia (*cf.* Zah. 1,7–6,8) şi Iezechiel (*cf.* Iez. 7,26; 12,22-23.27 etc.). Dumnezeu îşi dezvăluie planul („taina") mântuirii nu puternicului rege al Babilonului, nu magilor aroganţi, ci umilului tânăr Daniel. Se întrevede aici deja învăţătura evanghelică (*cf.* Mt. 11,25; Lc. 10,21). Binecuvântarea lui Daniel este un imn de mulţumire, dar mai ales unul de laudă.

2,20-23 Imnul se compune din trei strofe (vv. 20-21, 22, 23), recognoscibile destul de bine, de lungime inegală, dar formate din versuri paralele. Se recunosc în el motive de laudă comune şi altor texte biblice. Totuşi imnul are o savoare aparte, legată de tema revelării tainei.

LXX

căci a Lui este înţelepciunea şi mărirea;
21 şi El schimbă timpurile şi vremile, înălţându-i pe regi şi coborându-i, dându-le celor înţelepţi înţelepciune şi înţelegere celor ce au parte de cunoaştere;
22 dezvăluind cele adânci şi întunecate şi cunoscând cele din întuneric şi cele din lumină, şi la El este izbăvirea;

Θ

căci a Lui este înţelepciunea şi priceperea;
21 şi El schimbă timpurile şi vremile, coboară regi şi-i ridică, dând înţelepciune celor înţelepţi şi chibzuinţă celor ce ştiu înţelegerea;

22 El dezvăluie cele adânci şi tăinuite, cunoscând cele din întuneric, şi lumina se află cu El;

2,20 „numele lui Dumnezeu" (Θ): Dumnezeu în esenţa perfecţiunii Sale, perfecţiune pentru care numele Lui este demn de slavă neîntreruptă („din veac şi până-n veac": ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος); *cf.* Ps. 40,14. Cele două atribute au variante, în locul cunoaşterii aflându-se puterea (ἰσχύς, în *Codex Alexandrinus*); această variantă ni se pare mai plauzibilă decât cea aleasă de Rahlfs, deoarece atributele divine sunt dezvoltate în v. 21 în manieră chiastică: mai întâi este slăvită puterea lui Dumnezeu în istorie (v. 21a), apoi înţelepciunea Sa, pe care o împărtăşeşte oamenilor (v. 21b), *cf.* Apoc. 5,12. Ambele atribute sunt în legătură cu taina dezvăluită lui Daniel (*cf.* v. 19). Tradiţia greacă a LXX pune accentul pe măreţie (μεγαλωσύνη), în timp ce Theodotion (Θ) evidenţiază cunoaşterea şi priceperea (σύνεσις) pe care le dă oamenilor. Dar şi în Iov atributul puterii este asociat înţelepciunii: „La Dumnezeu este înţelepciunea şi puterea, al Lui este sfatul şi priceperea" (12,13); acelaşi lucru şi în Prov. 8,14: „Ale Mele sunt sfatul şi temeinicia, a Mea este chibzuinţa, a Mea, puterea". Însă mai des, puterea sau tăria sunt slăvite împreună cu măreţia (*cf.* Ps. 20,14; 67,33-34; 1Par. 29,10-12). De altfel, TM are „înţelepciunea şi puterea".
2,21 Lumea fizică este concepută în Biblie ca o alternanţă de anotimpuri şi condiţii ale vremii (*cf.* Gen. 8,22) care sunt în mâna lui Dumnezeu. Şi regii sunt mereu supuşi vicisitudinilor istoriei, care îşi au raţiunea lor – tainică, dar reală – în intervenţia atotputernică a lui Dumnezeu (*cf.* Rom. 13,1). Se afirmă, totodată, solemn doctrina înţelepţilor conform căreia înţelepciunea vine de la Dumnezeu (*cf.* Prov. 2,6). ♦ „chibzuinţă": gr. φρόνησις; TM are „cunoaştere", termen care în apocaliptica iudaică se referă la cunoaşterea tainelor divine primite prin revelaţie (*cf.* TOB, *ad loc.*).
2,22 În imaginea „celor tăinuite" se regăseşte comparaţia cu lucrurile aflate sub pământ sau ascunse vederii omului; însă darul înţelepciunii care vine de la Dumnezeu (*cf.* v. 21) nu dă automat şi cunoaşterea lucrurilor ascunse, mai ales în gândul lui Dumnezeu (*cf.* v. 19): pentru aceasta este nevoie ca însuşi Dumnezeu să i le dezvăluie omului. *Cf.* şi Iov (12,22): „El vădeşte din întuneric tainice adâncuri, el aduce la lumină umbra morţii". Nimic nu-i poate fi ascuns Domnului (*cf.* Ps. 138,11-12), El fiind înconjurat de lumină

LXX

23 Ţie, Doamne al părinţilor mei, Îţi aduc mulţumire şi laudă, pentru că mi-ai dat înţelepciune şi chibzuinţă şi acum mi-ai tâlcuit câte Ţi-am cerut să se lămurească pentru rege despre acestea."
24 Şi, ducându-se Daniel la Arioches, cel pus de rege să-i omoare pe toţi înţelepţii Babiloniei, i-a spus: „Pe înţelepţii Babiloniei să nu-i dai pieirii, ci du-mă la rege, şi-i voi lămuri totul de-a fir a păr."
25 Atunci, Arioches l-a dus în grabă pe Daniel la rege şi i-a spus acestuia: „Am găsit un om înţelept dintre robii fiilor Iudeei, care-i va lămuri regelui totul de-a fir a păr."
26 Iar regele, răspunzând, i-a spus lui Daniel, supranumit cu numele

Θ

23 Ţie, Dumnezeul părinţilor mei, Îţi aduc mulţumire şi laudă, pentru că mi-ai dat înţelepciune şi putere şi acum mi-ai arătat cele pe care le-am cerut de la Tine, şi vedenia regelui mi-ai arătat-o."
24 Şi s-a dus Daniel la Arioches, pe care-l pusese regele să-i dea pieirii pe înţelepţii din Babilon, şi i-a spus: „Să nu-i dai pieirii pe înţelepţii Babilonului, ci du-mă înaintea regelui şi-i voi vesti regelui tâlcul [visului]."
25 Atunci, Arioches l-a dus în grabă pe Daniel înaintea regelui şi i-a spus acestuia: „Am găsit un bărbat dintre fiii robilor din Iudeea, care-i va vesti regelui tâlcuirea."
26 Şi a răspuns regele şi i-a spus lui Daniel, al cărui nume [era] Baltasar:

(*cf.* Ex. 24,17; Iez. 1,27; Av. 3,4; Ps. 103,1), ba chiar El însuşi fiind lumină (*cf.* Is. 60,19-20; Sof. 7,26), temă reluată mai limpede în NT (*cf.* 1In. 1,5-7; 1Tim. 6,16; Iac. 1,17).
2,23 „Dumnezeul părinţilor mei" este altă expresie pentru a-l desemna pe adevăratul Dumnezeu, dar care, mai ales în cartea lui Daniel, conţine şi un alt concept fundamental: solidaritatea istorică şi spirituală a unei generaţii cu generaţiile trecute. ♦ „Mulţumirea şi lauda", motiv recurent, sunt răspunsul omului religios la planul divin al mântuirii. Totodată, asupra lui Daniel se reflectă atributele divine: tăria se manifestă în curajul lui de a se înfăţişa puternicului şi trufaşului suveran (*cf.* vv. 37-38; 3,1-7) pentru a-i vesti că Dumnezeu îi va nimici domnia şi puterea (*cf.* vv. 44-45). Θ este mai limpede decât textul aramaic, care vorbeşte despre „lucrul" regelui (ὅρασις la Theodotion).
2,24 LXX, Θ şi Vg. au doar un singur verb de mişcare, cu semnificaţia „a se duce", faţă de TM, în care există şi „a intrat", fără a fi redundant (a te duce la cineva nu înseamnă neapărat a şi intra la acea persoană, mai ales dacă aceasta este rege, monarh oriental; traducerile vin oare cu o altă mentalitate?). Conform v. 14, Daniel află de la Arioches sentinţa de moarte dată de rege şi se duce la acesta din proprie iniţiativă.
2,25 Termenul „în grabă" corespunde cu dispoziţia regelui din v. 15, prin care acesta cere ca pedeapsa să fie executată repede (termenul tradus prin ἀναιδῆς este considerat a însemna, în acelaşi timp, „sever" şi „grabnic").
2,26 Numai sub numele Baltasar (*cf.* v. 7) putea Daniel să discute cu regele Nabucodonosor.

LXX

chaldeu Baltasar: „Vei putea să-mi lămurești vedenia pe care am văzut-o și tâlcul acesteia?"

[27] Și, dând glas Daniel, i-a spus regelui: „Taina pe care a văzut-o regele, lămurirea [ei] nu stă în puterea înțelepților, vracilor, solomonarilor sau a cititorilor în stele,

[28] ci este un Dumnezeu în cer care dezvăluie tainele, care i-a lămurit

Θ

„Poți oare să-mi povestești visul pe care l-am văzut și tâlcul lui?"

[27] Și a răspuns Daniel înaintea regelui și spune: „Taina despre care întreabă regele nu este [dat] înțelepților, magilor, solomonarilor sau cititorilor în stele să o povestească regelui,

[28] ci este [un] Dumnezeu în cer care dezvăluie tainele; și i-a arătat regelui

2,27 „Taina": pentru Daniel, în urma viziunii nocturne pe care a avut-o, visul este o taină dezvăluită de Dumnezeu, pe care trebuie să i-o dezvăluie regelui, împreună cu interpretarea celor visate (*cf.* vv. 18-19; 16,24-25). ♦ „înțelepți, magi, solomonari... cititori în stele": al doilea și al treilea termen sunt aceiași cu cei din Dan. 1,20; 2,2.10; primul îi cuprinde pe toți și substituie termenul „chaldei" din Dan. 2,2.10; ultimul, care revine în Dan. 4,4; 5,7.11 și al cărui sens etimologic este „cei care împart" sau „care desfac" (gr. γαζαρηνοί/αι, aram. *gaz^{e}rīn*), i-ar putea desemna pe aceia care, din mersul astrelor sau din zborul păsărilor ori lucruri similare prezic viitorul, sau, după alții, pe ghicitorii care citeau viitorul în măruntaiele victimelor (de la *gazar*, „a tăia"). Toate aceste clase sunt cuprinse în termenul generic „înțelepți" (*cf.* 12; 18; 4,6; Ier. 50,35). După Diodor din Sicilia, formau cu toții un colegiu aflat sub conducerea unui șef care, dată fiind importanța acordată atunci magiei în Babilon, ocupa o poziție înaltă în stat.

2,28 Expresia lui Daniel referitoare la „Dumnezeul cerului" este clar una monoteistă și se deosebește fundamental de cea a înțelepților (*cf.* v. 11), care recunosc că știința și interpretarea visului stau doar în puterea divinității, numai că zeii păgâni nu comunică în nici un chip cu oamenii, spre deosebire de Dumnezeul lui Daniel, care Își revelează planurile misterioase și intervențiile în lume. Nabucodonosor nu este singurul interesat de mesajul divin, dar lui îi este trimis mesajul, deoarece cu el începe epoca istorică, obiect al tainei anunțate. ♦ Expresia „sfârșitul zilelor" are conotație eshatologică. Evenimentul eshatologic este unul al salvării, al mântuirii. Apocalipsa (gr. ἀποκαλύπτων, „cel care dezvăluie") despre care vorbește Daniel acoperă atât visul și semnificația lui, cât și intervenția salvatoare a lui Dumnezeu, ca desăvârșire a întregii istorii omenești (*cf.* Apoc. 1,1.19; 4,1).

2,29 După unii, acest verset redundant este un adaos. „Tu, rege" (*i.e.* „în ceea ce te privește pe tine, rege") apare în opoziție cu începutul v. 30; la rege se referă mesajul divin și el trebuie să acționeze corespunzător (*cf.* vv. 46-49); mintea, gândurile lui au fost impresionate și orientate într-o anumită direcție: gândurile au năvălit în pat (ἐπὶ τῆς κοίτης σου ἀνέβησαν) peste rege, asemenea unui dușman care-și atacă vrăjmașul și îl

LXX

regelui Nabucodonosor cele ce trebuie să se întâmple la sfârșitul zilelor. O, rege, să trăiești în veac! Visul și vedenia din capul tău [ce ți s-au arătat] în așternutul tău, iată ce sunt:

[29] Tu, rege, culcat în așternutul tău, ai văzut toate câte trebuie să se întâmple la sfârșitul zilelor, și Cel care dezvăluie tainele ți-a lămurit ce trebuie să se întâmple.

[30] Iar mie nu din înțelepciunea ce se află în mine mai presus de toți oamenii mi s-a arătat această taină, ci pentru a lămuri regelui mi-a fost dat să înțeleg cele ce le-ai primit în inima ta spre cunoaștere.

[31] Tu, rege, stăteai privind și, iată, un chip, și era chipul acela foarte mare, iar înfățișarea lui neasemuită stătea dinaintea ta, și înfățișarea chipului [era] înspăimântătoare;

[32] și era capul lui de aur curat, pieptul și brațele, de argint, pântecele și coapsele, de aramă,

Θ

Nabucodonosor cele ce trebuie să se întâmple la sfârșitul zilelor. Visul tău și vedeniile din capul tău, [ce ți s-au arătat] în așternutul tău, iată ce sunt:

[29] O, rege, gândurile ți s-au iscat în așternut despre ce trebuie să se întâmple după aceasta și Cel care dezvăluie tainele ți-a arătat ce trebuie să se întâmple.

[30] Iar mie nu printr-o înțelepciune ce s-ar afla în mine [mai presus] decât în toți cei vii mi s-a dezvăluit această taină, ci pentru a arăta regelui tâlcul, ca să cunoști gândurile inimii tale.

[31] Tu, rege, priveai și, iată, un chip; mare [era] chipul acela, iar înfățișarea lui neasemuită stătea în fața ta și vederea ei [era] înspăimântătoare;

[32] chipul [avea] capul de aur curat, mâinile și pieptul și brațele, de argint, pântecele și coapsele, de aramă,

ține captiv; de aici, tulburarea regelui. Oricum, Daniel insistă asupra faptului că nu el, ci Dumnezeu, căruia îi aparține planul mântuirii, este Cel care-i dezvăluie regelui taina istoriei până la sfârșitul lumii (*cf.* v. 28).

2,30 „gândurile inimii tale": inima este considerată de semiți sediul inteligenței (*cf.* vv. 28-29), nu numai al sentimentelor.

2,31 „iată, un chip (εἰκών)": în general, în redarea unei viziuni se descrie mai întâi apariția neașteptată a obiectului principal, apoi se trece la descrierea altor elemente care o compun și care constituie fundamentul semnificației sale alegorice. Fiind vorba de o statuie antropomorfă (*cf.* vv. 33-34), spaima se naște din dimensiunile ei extraordinare și din uluirea pe care trebuie să o fi inspirat.

2,32 Capul de aur al statuii: capul este partea cea mai nobilă a trupului. Părțile cele mai apropiate de cap – pieptul și brațele –, cu semnificație identică în alegorie, sunt din metalul a cărui noblețe urmează imediat aurului. Pântecele și coapsele întregesc trunchiul și

LXX

[33] pulpele, de fier, iar picioarele, parte de fier, parte din lut.
[34] Stăteai privind, până când o piatră s-a desprins din munte neatinsă de mână şi a lovit chipul pe picioarele de fier şi de lut şi le-a sfărâmat.
[35] Atunci s-au făcut mici fărâme laolaltă fierul şi lutul şi arama şi argintul şi aurul, şi s-au făcut fărâme mai mici decât pleava de pe arie, şi le-a împrăştiat vântul, de n-a mai rămas nimic din ele; iar piatra care a lovit chipul s-a făcut un munte mare şi a lovit întreg pământul.
[36] Aceasta [este] vedenia; iar tâlcul îl vom spune către rege.

Θ

[33] pulpele, de fier, iar picioarele, parte de fier, parte din lut.
[34] Tu priveai, până când o piatră s-a desprins din munte, neatinsă de mână, şi a lovit chipul pe picioarele de fier şi de lut şi le-a făcut fărâme.
[35] Atunci s-au fărâmiţat dintr-o dată lutul, fierul, arama, argintul, aurul, şi s-au făcut ca ţărâna de pe arie vara; tăria vântului le-a spulberat şi nu s-a mai aflat nici locul lor; iar piatra care a lovit chipul s-a făcut un munte mare şi a umplut întreg pământul.
[36] Acesta este visul tău; iar tâlcul lui îl vom spune în faţa regelui.

formează, ca şi cele două părţi precedente, o unică realitate alegorică. Această combinaţie de metale era cunoscută şi mult folosită în Antichitate, de la sfârşitul mileniului al II-lea î.H.

2,34 „din munte": nu apare aici în TM, dar se regăseşte la v. 45. ♦ „neatinsă de mână" (*litt.* „...de mâini"): în original „care nu cu mâini", ca în Is. 31,8, adică printr-o voinţă superioară celei umane. Despre viziunea colosului cu picioare de lut în scenariul anticristologic al Părinţilor, *cf.* Bădiliţă (2006, capitolul despre cartea lui Daniel, *passim*).

2,35 „ţărâna" (Θ): TM are „pleava", ca şi LXX. ♦ Trei imagini succesive (transformarea statuii în pulbere, împrăştierea acesteia de către vânt şi faptul că din colos nu a mai rămas nici o urmă) indică în mod expresiv nimicnicia puterii umane în timp. Transformarea pietrei într-un munte mare este un nou element misterios, precum misterioasă e şi semnificaţia pietrei; muntele „a umplut pământul" nu numai prin înălţime (*cf.* Is. 2,1), ci şi prin întindere, ceea ce se reflectă asupra misterului pietrei. În unele texte mesianice, piatra este simbolul regelui Mesia: în alegoria pietrei unghiulare (*cf.* Ps. 117,22) şi a pietrei de temelie (*cf.* Is. 28,16) recunoaştem însăşi lucrarea Domnului. În Daniel există un ecou din Isaia, deoarece în ambele locuri este vorba despre o piatră care îl zdrobeşte pe cel asupra căruia cade. Ideea va fi reluată de Iisus, care va aplica imaginea la Sine Însuşi (*cf.* Mt. 21,42-44; Lc. 20,17-18). Pentru unii Părinţi (Irineu, Hipolit), piatra Îl simbolizează pe Iisus, Cel care spulberă dintr-o lovitură împărăţia pământească pentru a întemeia apoi împărăţia cerească. În imnografia răsăriteană, piatra desprinsă din munte, neatinsă de mână, este şi simbolul naşterii Domnului din Fecioara Maria.

2,36-43 După modelul marilor speculaţii indo-europene şi mesopotamiene, autorul a folosit alegoria statuii formate din metale diferite pentru a descrie, descrescător, patru

LXX

[37] Tu, rege, regele regilor, ţie ţi-a dat Domnul cerului cârmuirea şi domnia şi puterea şi cinstirea şi slava,
[38] în orice sălaş locuit de oameni, de fiarele sălbatice, de zburătoarele cerului şi de peştii mării, a pus în

Θ

[37] Tu, rege, regele regilor, căruia Dumnezeul cerului i-a dat domnie tare, şi puternică şi cinstită,
[38] în tot locul în care sălăşluiesc fiii oamenilor şi fiarele câmpului şi zburătoarele cerului, a dat [toate] în

mari imperii, întrupate de diversele metale şi de lut. Numai că, spre deosebire de concepţiile ciclice din Antichitate, acest text descrie cele patru imperii în succesiune cronologică. Intenţia nu este de a emite o judecată referitoare la caracterul lor mai mult sau mai puţin bun, ci de a afirma inevitabilul lor declin şi dispariţia lor. Dintre cele patru imperii, numai primul, reprezentat de aur, este identificat cu imperiul babilonian al lui Nabucodonosor (*cf.* vv. 37-38). Mai greu de identificat sunt următoarele trei imperii (*cf.* vv. 39-43). Despre al doilea nu se spune decât că este inferior primului, în timp ce al treilea este caracterizat de faptul că ocupă întregul pământ. Ceva mai puţin precizat este al patrulea, atât prin duritatea fierului, cât şi prin combinaţia de fier cu lut, din care sunt făcute picioarele. Nu este de mirare că identificarea lor este diferită, în funcţie de interpreţi. Comparând însă această alegorie a statuii cu aceea a celor patru fiare (*cf.* Dan. 7) şi cu cea a celor două fiare (*cf.* Dan. 8), ca şi cu descrierea şi mai limpede a diferitelor domnii din Dan. 10–11, se pare că aici a doua împărăţie este cea a mezilor, a treia, a perşilor, iar a patra, a grecilor, care cuprinde la un loc atât imperiul lui Alexandru cel Mare (336-323 î.H.), cât şi regatele urmaşilor acestuia, Diadohii, în special Seleucizii din Siria şi Lagizii sau Ptolemeii din Egipt (*cf.* Dan. 7,7-8; 8,5-12.21-22; 10,20–11,39). În schimb, alţii identifică al doilea imperiu cu cel med şi pers la un loc, al treilea, cu cel al lui Alexandru, şi al patrulea, cu cel al Diadohilor. În ambele interpretări, termenii extremi sunt aceiaşi. Astfel, alegoria reprezintă perioada istorică ce se întinde între Nabucodonosor, care i-a exilat pe evrei şi a distrus templul din Ierusalim, şi vremurile Lagizilor şi Seleucizilor, aceştia din urmă, în prima jumătate a secolului al II-lea î.H., oprimând cumplit poporul evreu. Pentru prima dată în această carte găsim viziunea unitară a perioadei istorice cuprinse între exilul în Babilon şi vremurile opresiunii greceşti, elementul unificator fiind ideea cursului istoriei imperiilor şi domniilor omeneşti.

2,37 „regele regilor": acest titlu era folosit mai ales la curţile perse ale Ahemenizilor şi Sassanizilor. În Egipt, apare în uz începând cu Dinastia a XXVIII-a, adică din secolul al XVI-lea î.H. Puterea conferită regelui babilonian de către „Dumnezeul cerului" este descrisă din punct de vedere geografic („domnie" – βασιλείαν), politic („tare" – ἰσχυράν), militar („puternică" – κραταιάν) şi social („cinstită" – ἔντιμον): până şi Nabucodonosor, regele regilor, depinde de Dumnezeul lui Daniel.

2,38 „oameni, fiarele sălbatice, zburătoarele cerului, peştii mării" (LXX): expresia indică universalitatea şi exclusivitatea absolută a împărăţiei lui Nabucodonosor (*cf.* Ier. 27,6; 28,14 TM; 34,6; 35,14 LXX; Iud. 3,8; 6,2; 11,7).

mâinile tale [puterea de] a domni peste toate, tu eşti capul cel de aur.
39 Şi după tine se va ridica o împărăţie mai prejos decât a ta, şi o alta, a treia, de aramă, care va stăpâni întreg pământul.

40 Şi cea de-a patra împărăţie, tare ca fierul care supune toate şi doboară orice copac, şi se va cutremura întregul pământ.
41 Şi, aşa cum ai văzut picioarele lui, o parte lut de oale, o parte de fier, această altă împărăţie va fi în sine din două părţi, la fel cum ai văzut fierul amestecat laolaltă cu lutul cel tinos;
42 şi degetele de la picioare [sunt] în parte de fier, în parte de lut: o parte din împărăţie va fi puternică, iar o parte va fi sfărâmată.
43 Şi aşa cum ai văzut fierul amestecat laolaltă cu lutul cel tinos, mâna ta şi te-a pus domn peste toate, tu eşti capul cel de aur.
39 Şi în urma ta se va ridica o altă împărăţie, mai slabă decât a ta, şi o a treia împărăţie, care este cea de aramă, care va stăpâni întreg pământul.
40 Şi a patra împărăţie va fi tare ca fierul; aşa cum fierul sfărâmă şi supune toate, la fel va sfărâma şi va supune toate.
41 Şi, cum ai văzut picioarele şi degetele în parte de lut, în parte de fier, împărăţia va fi împărţită; şi va avea în ea ceva din stirpea cea de fier, la fel cum ai văzut fierul amestecat cu lutul;
42 şi degetele de la picioare [sunt] în parte de fier, în parte de lut: o parte din împărăţie va fi puternică şi ceva din ea va fi sfărâmicios.
43 Cum ai văzut fierul amestecat cu lut, amestecate vor fi prin sămânţa

2,40 Din compararea acestui verset cu Dan. 7,7-8; 8,5-12.21-22; 11,3-4 rezultă identificarea acestui al patrulea imperiu cu cel grec (al lui Alexandru sau al Diadohilor); importantă este caracteristica sa principală: duritatea de fier. Imperiul lui Alexandru, prin asimilarea multor elemente, a făcut să dispară orice urmă politică şi culturală a imperiilor precedente, instaurând o nouă cultură, elenistică.
2,41 Împărăţia care manifestă, în acelaşi timp, tăria fierului şi fragilitatea lutului, împărăţie în acelaşi timp compusă şi dezbinată, s-ar potrivi cel mai bine urmaşilor lui Alexandru; caracteristicile indicate de text s-au manifestat imediat după moartea macedoneanului şi, în bună parte, au fost pregătite de el. Tăria fierului trimite, în special, la principalele două regate greceşti, cel al Lagizilor sau Ptolemeilor (Egiptul) şi cel al Seleucizilor (Siria). Îmbinarea dintre fier şi lut trimite şi la sistemul de alianţe, mai ales între Seleucizi şi Lagizi, pentru a-şi întări puterea. Acest sistem se bazează pe căsătorii („prin sămânţa oamenilor" – ἐν σπέρματι ἀνθρώπων, *cf.* Dan. 11,6.17-18). Alianţele matrimoniale s-au dovedit fragile.

amestecate vor fi în neamuri de oameni; dar nu vor avea nici înţelegere, nici bunăvoinţă unii cu alţii, aşa cum nici fierul nu poate să se amestece cu lutul.
44 Şi în vremurile regilor acelora, va ridica Dumnezeul cerului o altă împărăţie, care va fi în veci şi nu se va strica, iar această împărăţie nu va mai lăsa alt neam, ci va lovi şi va şterge împărăţiile acestea, iar ea va dura în veci;
45 precum ai văzut că din munte s-a desprins o piatră neatinsă de mână şi a făcut pulbere lutul, fierul şi arama, şi argintul, şi aurul, Dumnezeul cel mare i-a dat semn regelui de cele ce se vor întâmpla până la

44 Şi în zilele regilor acelora, va înălţa Dumnezeul cerului o împărăţie care nu va fi nimicită în veci, iar împărăţia Lui nu va fi lăsată altui popor; va sfărâma şi va spulbera toate împărăţiile, iar ea va dăinui în veci,
45 aşa cum ai văzut că o piatră se desprindea din munte neatinsă de mână şi sfărâma lutul, fierul, arama, argintul, aurul. Dumnezeul cel mare i-a arătat regelui ce trebuie să se întâmple după aceasta; adevărat este

2,44 În concepţia autorului, epoca lui Antiochos al IV-lea (175-164/163 î.H.) apare urmată de venirea împărăţiei mesianice. Desfăşurarea istoriei imperiilor se opreşte aici, nu pentru că se sfârşeşte istoria omenirii sau lumea, ci pentru că Dumnezeu va ridica în locul lor o nouă împărăţie, care nu va mai fi niciodată înlocuită de alta, deoarece este veşnică. Este ultima domnie din istorie, a cărei venire este vestită aici. În lumina dezvăluirilor profetice (*cf.* Is. 2; Mich. 4; Zah. 14) se conchide cu uşurinţă că această împărăţie prevestită de Daniel este împărăţia mesianică, mai exact, împărăţia eshatologică a lui Dumnezeu. Ceea ce scoate în evidenţă Daniel, pe lângă noutatea imaginii pietrei, este ideea că împărăţia mesianică înlocuieşte toate împărăţiile pământeşti, deschizând în lume o eră nouă, opusă epocilor de sclavie şi opresiune, caracteristice împărăţiilor pământeşti. Nu se precizează un popor anume căruia îi va fi încredinţată această împărăţie; „va sfărâma şi va spulbera toate împărăţiile", deoarece, conform concepţiilor din vremea autorului, războiul este singurul mijloc de trecere de la o împărăţie la alta (*cf.* vv. 37-43); şi „va dăinui în veci", aşa cum s-a prevestit deja în profeţia lui Natan (*cf.* 2Rg. 7,16), profeţie reluată de Luca (*cf.* Lc. 1,33).
2,45 „ce trebuie să se întâmple după aceasta" (Θ): se referă la sfârşitul timpurilor (*cf.* vv. 28.44). ♦ „adevărat este visul" (Θ): deoarece corespunde întru totul cu ceea ce visase Nabucodonosor, iar interpretarea lui este demnă de crezare, fiind garantată de veracitatea visului.

LXX

sfârşitul zilelor; întocmai [este] vedenia şi vrednic de crezare tâlcul acesteia."
46 Atunci regele Nabucodonosor, căzând cu faţa la pământ, i s-a închinat lui Daniel şi a poruncit să se săvârşească pentru el jertfe şi libaţii.
47 Şi, glăsuind regele către Daniel, a spus: „Cu adevărat, Dumnezeul vostru este Dumnezeul dumnezeilor şi Domnul regilor, singurul care vădeşte tainele ascunse, pentru că ai putut să lămureşti taina aceasta."
48 Atunci regele Nabucodonosor, preamărindu-l pe Daniel şi dându-i

Θ

visul, iar tâlcul lui, vrednic de crezare."

46 Atunci regele Nabucodonosor a căzut cu faţa [la pământ] şi i s-a închinat lui Daniel şi a poruncit să i se aducă *manaa* şi [prinosuri] de bună mireasmă.
47 Şi, răspunzând, regele i-a spus lui Daniel: „Cu adevărat, Dumnezeul vostru, El este Dumnezeul dumnezeilor şi Domnul regilor şi dezvăluitorul tainelor, pentru că ai putut să dezvălui taina aceasta."
48 Şi l-a preamărit regele pe Daniel şi i-a dat daruri mari şi multe şi l-a

2,46-49 A-l determina pe Nabucodonosor să-L recunoască pe Dumnezeul lui Israel şi să proclame misterul mântuirii manifestat în vis este scopul ultim al întregii poveşti (v. 47). Înălţarea în rang a lui Daniel şi, în plan secund, a tovarăşilor săi (*cf.* vv. 48-49) este epilogul obligatoriu al povestirii sapienţiale, ca în cazul lui Iosif (*cf.* Gen. 41,37-49).
2,46 „a căzut cu faţa [la pământ]", *litt.* „a căzut pe faţa sa": gr. ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον: gest de reverenţă în faţa unei persoane superioare; regele „se prosternează" în faţa lui Daniel ca în faţa unei fiinţe din sfera celestă (*cf.* Gen. 5,14). Astfel, Nabucodonosor recunoaşte că Daniel are o înţelepciune nu numai superioară tuturor magilor (*cf.* v. 1,20), ci şi de natură divină (*cf.* vv. 10-11). Deşi toate acestea se fac în cinstea lui Daniel, intenţia regelui este de a-L slăvi pe Dumnezeul lui Daniel (*cf.* v. 47). ♦ „să i se aducă" (Θ): gr. σπένδω este verbul folosit cu privire la libaţii (*litt.* „a turna"). ♦ „*manaa*": traducătorul LXX transliterează aramaicul *min^{e}ḥāh*, „ofrandă", „dar" (*cf.* şi nota la 4Rg. 17,3).
2,47 În gura lui Nabucodonosor, expresia „Dumnezeul dumnezeilor" indică faptul că Dumnezeul lui Daniel este Dumnezeul suprem; în gura unui yahwist, această expresie afirmă transcendenţa divină (*cf.* 3,90; 11,36; Deut. 10,17; Ps. 135,2; 1Tim. 6,15). ♦ „Domnul regilor": formulă similară cu „Domnul domnilor" (Deut. 10,17), „Regele regilor" (1Mac. 13,4; 1Tim. 6,15; Apoc. 17,14; 19,16), prin care se afirmă superioritatea lui Dumnezeu faţă de toate puterile pământeşti.
2,48 Tradiţia iudaică a văzut în această preamărire un fel de divinizare a lui Daniel (*cf.* Flavius Iosephus şi tratatul talmudic *Bereşit Rabba*). ♦ „mai-marele satrapilor" (Θ):

LXX

daruri mari şi multe, l-a pus peste treburile Babiloniei; şi l-a desemnat mai-mare şi căpetenie a tuturor înţelepţilor Babiloniei.
49 Şi Daniel l-a rugat pe rege să-i rânduiască peste treburile Babiloniei pe Sedrach, Misach şi Abdenago; iar Daniel stătea la curtea regească.

3 1 Într-al optsprezecelea an, regele Nabucodonosor, care cârmuia cetăţi

Θ

pus peste întregul ţinut al Babilonului; şi l-a făcut mai-marele satrapilor peste toţi înţelepţii din Babilon.

49 Şi Daniel a cerut de la rege şi [acesta] i-a rânduit peste treburile ţinutului Babilonului pe Sedrach, Misach şi Abdenago; iar Daniel stătea la curtea regelui.

3 1 Într-al optsprezecelea an, regele Nabucodonosor a făcut un chip de

TM are *rabh-sig^{e}nīn*, „şeful prefecţilor" – titlu mai degrabă onorific decât real (*cf.* şi 4,6; 5,11).
2,49 Daniel locuia la curtea regelui (ἐν τῇ αὐλῇ) pentru a-şi ajuta coreligionarii şi a fi, în orice moment, la dispoziţia regelui (*cf.* Est. 2,21; 3,2-3 etc.).
3 Episodul statuii uriaşe ridicate de Nabucodonosor în câmpia Deira (TM *Dūrā'*), în apropierea Babilonului, în cinstea divinităţilor sale, se leagă de episodul anterior (*cf.* Dan. 2) prin tema statuii, dar, prin natură şi stil, este mai apropiat de episoadele următoare. Cea de-a doua parte a capitolului (vv. 24-90) nu se găseşte în textul aramaic, ci provine din tradiţia greacă a Septuagintei şi de la Theodotion, texte care se deosebesc între ele foarte puţin. Această parte este constituită aproape în întregime dintr-un psalm de penitenţă al lui Azaria (vv. 26-45) şi dintr-un imn de laudă înălţat de cei trei tineri (vv. 52-90). Episodul statuii ridicate de Nabucodonosor poate că ascunde un fapt similar din timpul lui Antiochos al IV-lea Epiphanes (*cf.* Dan. 9,27; 11,31; 12,11; 1Mac. 1,57), la care au reacţionat mulţi iudei, de orice condiţie, hotărâţi să sufere orice supliciu (*cf.* Dan. 11,33-35) mai degrabă decât să se întineze prin păcatul idolatriei. Episodul este impregnat de un profund sentiment de încredere în Dumnezeu şi de supunere faţă de voinţa Lui, asemenea episodului lui Daniel în groapa cu lei (*cf.* Dan. 6,2-29), celui despre Suzana şi chiar unor fapte istorice ce caracterizează epoca zbuciumată şi eroică a persecuţiilor lui Antiochos al IV-lea (*cf.* 1–2Mac.).
3,1 „Într-al optsprezecelea an": regele este acelaşi Nabucodonosor din primele două episoade (*cf.* Dan. 1–2), dar, spre deosebire de acestea, în TM nu se indică aici nici o datare; LXX, Θ şi versiunea siriacă indică însă al optsprezecelea an al domniei suveranului, cu un an înainte ca acesta să intre în Ierusalim şi să incendieze templul (*cf.* 4Rg. 25,8). Dar în alt loc se spune că, într-al optsprezecelea an al domniei sale, Nabucodonosor a trimis în exil locuitorii Ierusalimului (*cf.* Ier. 52,29): se presupune însă că diferenţa vine din două sisteme de socotire a anilor de domnie. Oricum, versiunea greacă pare a vrea să facă să coincidă ridicarea nelegiuitei statui cu momentul culminant al

puterii şi al succeselor militare ale suveranului. LXX conţine şi un alt adaos, probabil de origine midraşică, prin care evenimentul este plasat în momentul în care regele Babilonului îşi organiza (διοικῶν) imperiul, de la Indus până în Etiopia. ♦ „Chipul de aur" – consideră unii comentatori – probabil nu era o statuie de aur masiv, ci una de lemn sau alt material acoperită cu aur, ca altarul sanctuarului din pustiu (*cf.* Ex. 37,25; 39,38), din lemn de salcâm aurit (*cf.* Ex. 30,1-3), dar nici nu era un simplu stâlp, cum sunt înclinaţi să creadă unii comentatori (*cf.* Clark, *ad loc.*). În legătură cu statuia se pun două probleme: explicarea dimensiunilor ei colosale şi determinarea semnificaţiei ei. Cotul babilonian măsura 525 mm (*cf.* Iez. 40,5); aşadar înălţimea statuii era de aproximativ 34 m şi 50 cm, iar grosimea (textul gr. are εὖρος/πλάτος, *litt.* „lăţime"), 3 m şi 15 cm, semănând mai degrabă cu un obelisc decât cu o statuie; toate comentariile semnalează lipsa de proporţie dintre înălţime şi grosime. Pentru a salva disproporţia dintre cele două măsuri, s-a presupus că grosimea era numai a statuii, în timp ce înălţimea corespundea statuii cu piedestal cu tot. Oricum, statuia era impunătoare, aşa cum apăruse în visul lui Nabucodonosor (*cf.* Dan. 2,31). Dimensiunile statuii lui Nabucodonosor pot fi comparate cu cele ale colosului din Rhodos, înalt de şaptezeci de coţi, şi cu cele trei statui de aur din vârful templului lui Bel, dintre care una, conform mărturiei lui Diodor din Sicilia (II,9), avea o înălţime de patruzeci de picioare. Montgomery adaugă acestor exemple statuia de aur „cu o greutate infinită", pe care Antiochos al IV-lea Epiphanes a ridicat-o la Daphne în cinstea lui Zeus Olimpianul (*cf.* Iustin, *Hist.* XXXI, 2, şi Ammianus Marcellinus, XXII, 13), fapt din care poate s-a inspirat autorul acestei povestiri, care însă transferă episodul într-o epocă anterioară cu patru secole. Aşadar ridicarea unor statui colosale nu era un lucru neobişnuit la popoarele antice, mai ales la egipteni şi mesopotamieni, care le înălţau mai cu seamă în cetăţile cucerite. Este posibil însă ca, prin aceste dimensiuni neobişnuite şi incongruente, autorul să fi dorit să sugereze orgolioasa putere a lui Nabucodonosor, văzută ca *hybris*, în sensul spuselor lui Theodoret al Cyrului care, în comentariul său, subliniază faptul că regele pune să se facă o statuie aidoma celei din vis, dar cu dimensiuni colosale, aşezată în loc întins, „ca să se înalţe peste toate şi să fie văzută de toţi", şi nu din materii diferite, ca aceea din vis, ci în întregime din aur, „socotind... să arate mincinoase în acest chip prezicerile lui Dumnezeu". Cât priveşte semnificaţia monumentului, s-a pus întrebarea dacă statuia reprezenta un zeu sau un rege. Părerile exegeţilor sunt împărţite. Autorii antici, probabil influenţaţi de cultul închinat Cezarilor divinizaţi, s-au gândit la statuia unui rege. Găsim această interpretare la Hipolit, care – plecând de la faptul că Daniel, în explicarea visului avut de Nabucodonosor, îi spune acestuia: „Tu, rege,... eşti capul cel de aur" – socoate că, în orgoliul său nemăsurat, regele a pus să fie reprezentat sub forma unei statui aidoma celei din vis, căreia să i se închine toţi ca unui zeu. Aceeaşi interpretare şi la Ieronim: *Nunc autem statuam sibi fieri iubet ut ipse adoretur in statua* (*Comment. in Dan.*, în PL, vol. 25, col. 505) şi la Ioan Chrysostomul (*Comment. in Dan.*, în PG, vol. 56, col. 210), dar şi la o seamă de exegeţi moderni: S.R. Driver, Trochon, Young, care se bazează pe practicile regilor mesopotamieni amintite mai sus. Dimpotrivă, alţi exegeţi, între care W. Porteous,

LXX

şi ţări şi pe toţi locuitorii de pe pământ, din India până în Etiopia, a făcut un chip de aur: înălţimea lui [era] de şaizeci de coţi, iar lăţimea lui, de şase coţi; şi l-a aşezat în câmpia dimprejurul ţinutului Babiloniei.

[2] Şi regele Nabucodonosor, care împărăţea şi domnea peste întregul

Θ

aur: înălţimea lui [era] de şaizeci de coţi, iar lărgimea lui, de şase coţi; şi l-a aşezat în câmpia Deira, în ţinutul Babilonului.

[2] Şi a trimis să-i adune pe dregători şi pe căpeteniile de oşti şi pe

Aage Bentzen, Montgomery, consideră că statuia reprezenta un zeu venerat de rege. Se pare că vv. 12, 14, 18 sugerează faptul că statuia reprezenta puterea imperiului babilonian personificată de divinitatea supremă a acestui popor, zeul Bel. Textul aramaic, Peşitta şi Θ sprijină această interpretare, vv. 12 şi 14 nepermiţând identificarea statuii cu efigia lui Nabucodonosor. În LXX, textul este interpretabil. Atenţia exegeţilor se concentrează asupra posesivului σου, inexistent în textul aramaic, care poate sugera faptul că statuia îl reprezenta pe rege. Faptul lingvistic este coroborat cu realitatea istorică a epocii redactării finale a cărţii lui Daniel, şi anume faptul că Ptolemeii şi Seleucizii, pe urmele lui Alexandru, se socoteau zei (*cf.* Delcor, 1971, pp. 93-95). ♦ Locul, câmpia Deira (Δεϊρα) / *Dūrā'* (TM), nume care în babiloniană înseamnă „(împrejmuit cu) zid", este greu de stabilit, deoarece mai multe localităţi din vecinătatea Babilonului purtau acest nume: la 8 km sud-est de Babilon se află localitatea *Tolul Dura*, iar la sud, la vreo 10 km, un şir de dealuri numite *Dura*, lângă râul cu acelaşi nume; orientalistul Oppert a semnalat faptul că protuberanţa cea mai mică din acest şir nu este altceva decât un cub de cărămizi nearse cu baza de 14 m şi înălţimea de 6 m, şi a presupus că acesta ar putea fi piedestalul statuii despre care se vorbeşte în cartea lui Daniel.

3,2 „închinarea", *litt.* „înnoirea", *i.e.* ceremonia consacrării. Nabucodonosor îi invită la inaugurarea statuii pe toţi funcţionarii, lucru obişnuit cu ocazia unei *dedicatio*. TM conţine o enumerare a acestora, se pare în ordinea descrescătoare a importanţei funcţiei lor (cel puţin pentru primii termeni: satrapii, guvernatorii şi prefecţii); primele trei nume desemnează funcţionari civili şi militari, ultimele patru, funcţionari din justiţie şi finanţe. Satrapul (v. persă *khşathrapavan*) era conducătorul unei satrapii, provincie datând din vremea organizării asiriene; guvernatorii (aram. *peḥāh*) erau funcţionari administrativi ai imperiului, inferiori satrapilor; prefecţii (aram. *s^{e}gan*), inferiori guvernatorilor, administrau o regiune sau o provincie mai mică. În TM urmează consilierii (TM *'adargāzēr*, din pers. *adargazrayya*, termen care nu apare decât în Daniel) – funcţionari neadministrativi, membri ai consiliului coroanei, trezorierii (TM *g^{e}dabar*, din pers. *gedābrayya*), legiştii (TM *d^{e}tābar*, din pers. *detābrayya*) – funcţionarii care administrau justiţia, şi magistraţii din provincii (aram. *tiptāyya*, termen care apare numai în Daniel şi în documentele aramaice din sec. VI-V î.H.) – autorităţile locale din oraşe şi sate. Deşi

LXX

pământ, a trimis să se adune toate neamurile şi seminţiile şi limbile, satrapii, căpeteniile de oşti, mai-marii locurilor şi dregătorii, administratorii şi cei cu autoritate în fiecare ţinut şi pe toţi de pe întregul pământ, să vină la închinarea chipului celui de aur pe care îl ridicase regele Nabucodonosor;

[3] şi au stat mai sus numiţii înaintea chipului.

[4] Şi crainicul a vestit mulţimilor: „Vouă vi se porunceşte, neamuri şi ţări, popoare şi limbi!

Θ

mai-marii locurilor, pe guvernatori şi pe principi şi pe toţi cei cu autoritate şi pe toţi diriguitorii ţinuturilor, să vină la închinarea chipului pe care îl ridicase regele Nabucodonosor;

[3] şi s-au adunat mai-marii locurilor, dregătorii, căpeteniile de oşti, guvernatorii, principii cei mari, cei cu autoritate şi toţi diriguitorii ţinuturilor la închinarea chipului pe care îl ridicase regele Nabucodonosor; şi au stat înaintea chipului pe care îl ridicase Nabucodonosor.

[4] Şi crainicul a strigat cu putere: „Vouă vi se spune, popoare, seminţii şi limbi!

Bernini pare foarte sigur de această interpretare a termenilor, este destul de greu – aşa cum afirmă M. Delcor (1971, p. 95) – să se identifice exact aceste funcţii. Considerăm că acest lucru îşi găseşte ecou în traducerile greceşti: Theodotion foloseşte, în ordine, următorii termeni: τοὺς ὑπάτους (magistraţi supremi), καὶ τοὺς στρατηγοὺς (şefi civili şi militari ai unei regiuni), καὶ τοὺς τοπάρχας (cei ce comandă asupra unui teritoriu), ἡγουμένους (conducători), καὶ τυράννους (principi, despoţi), καὶ τοὺς ἐπ' ἐξουσιῶν (cei cu putere, potentaţi), καὶ πάντας τοὺς ἄρχοντας (cârmuitori), τῶν χωρῶν, probabil negăsind un echivalent potrivit pentru fiecare dregătorie, dar cu un evident efort de plasare a termenilor greceşti în sfera semantică cerută de original. În LXX se foloseşte termenul de origine persă σατράπας, ca în TM, ἡγουμένους fiind înlocuit de la fel de neutrul ὑπάτους, iar τυράννους, cu o coloratură puternic negativă pentru un grec, de mai estompatul διοικητάς, „administrator, intendent, vătaf".

3,4 Crainicul era funcţionarul însărcinat cu transmiterea poruncilor regelui. ♦ „neamuri şi ţări, popoare şi limbi!" (LXX), „popoare, seminţii şi limbi!" (Θ): expresie convenţională pentru a indica totalitatea celor care formează o imensă entitate politic unitară, dar extrem de diferită din punct de vedere etnic. Prin aceasta se scoate în evidenţă puterea lui Nabucodonosor şi vastitatea imperiului său (*cf.* Dan. 2,37-38).

LXX

[5] Când veţi auzi glasul trâmbiţei, al fluierului şi al lăutei, al cinghiei şi al harfei, al cimpoiului şi a tot soiul de muzici, căzând la pământ, închinaţi-vă chipului celui de aur pe care l-a ridicat regele Nabucodonosor!

[6] Şi [pe] oricine care nu va cădea la pământ să se închine, îl vor arunca în cuptorul cu focul arzând."

Θ

[5] În ceasul în care veţi auzi glasul trâmbiţei şi al fluierului şi al lăutei, al cinghiei şi al harfei, al cimpoiului şi a tot soiul de muzici, căzând la pământ, închinaţi-vă chipului celui de aur pe care l-a ridicat regele Nabucodonosor!

[6] Iar cel care nu va cădea la pământ să se închine, chiar în acea clipă va fi aruncat în cuptorul cu focul arzând."

3,5 Fiind vorba despre un act de cult, acesta se desfăşoară în sunetul instrumentelor muzicale. Lunga enumerare, caracteristică stilului autorului, este menită să sublinieze importanţa şi solemnitatea evenimentului. Numele instrumentelor sunt aproape toate de origine greacă (lăuta: κιθάρα – aram. *qaṯ'rōs*, harfa: ψαλτήριον – aram. *p'santērīn*, cimpoiul: συμφωνία – aram. *sūmpōn'yāh*). Σαμβύκη (aram. *sabb'kā'*), echivalat aici cu „cinghie" (împrumut din limba turcă atestat în traducerile biblice româneşti din secolul al XVII-lea), este un instrument muzical sirian, dar nu se ştie dacă originea cuvântului este greacă sau semitică; are forma unei mici harfe triunghiulare, cu şapte coarde (cel puţin la origine). Trâmbiţa (σάλπιγξ) (aram. *qarnā', litt.* „corn"), instrument de origine semitică, făcut din cornul unui animal; era mult folosit în actele liturgice ebraice (*cf.* Lev. 25,8). Flautul, fluierul (σύριγξ) este tot un instrument de origine semitică, dar, la origine, cu utilizare profană (*cf.* Iud. 5,16). Lăuta este un instrument cu coarde, de origine greacă, folosit de obicei în împrejurări vesele, ca acompaniament al dansului. Harfa (ψαλτήριον), instrument de origine greacă şi cu utilizare profană, are o formă asemănătoare, după unii, lăutei triunghiulare, după alţii, ţiterei. Şi cimpoiul este un instrument de origine greacă (συμφωνία, numit şi astăzi, în Italia, *samponga*). La Platon şi Aristotel, cuvântul συμφωνία are un sens abstract, însemnând „concordie", „armonie"; cu sensul „cimpoi" se întâlneşte pentru prima dată la Polibiu, într-o anecdotă referitoare la Antiochos Epiphanes (XXVI, 10). Printre exegeţi există părerea că şi termenul συμφωνία desemnează un instrument de percuţie sau că nu desemnează nici un instrument, ci are aici sensul „la unison" (*cf.* Mitchell şi Joyce, 1965, pp. 19-27; Coxon, 1973-1974 [1976]). Enumerarea se încheie cu expresia redundantă „tot soiul de muzici", menită să indice fastul şi solemnitatea ceremoniei. Mulţimea numelor de instrumente de origine greacă a fost socotită o dovadă a compunerii cărţii lui Daniel în timpul dominaţiei greco-siriene. Este posibil însă ca aceste instrumente să fi ajuns în Orient încă dintr-o perioadă anterioară.

3,6 „Cuptorul cu focul arzând" este o formulă redundantă, explicată fie prin aceea că se voieşte ca pedeapsa să fie bine înţeleasă, fie prin faptul că ar putea fi o expresie tehnică. Pedeapsa are scopul să indice supunerea absolută faţă de Nabucodonosor a tuturor popoarelor, deoarece a se supune zeilor lui însemna a se supune regelui, care primise

LXX

[7] Şi, în timpul acela, când au auzit toate neamurile glasul trâmbiţei şi sunet de orice muzici, căzând la pământ toate neamurile, seminţiile şi limbile, s-au închinat chipului de aur pe care îl ridicase Nabucodonosor, înaintea acestuia.

[8] În timpul acela, apropiindu-se, nişte bărbaţi chaldei i-au pârât pe iudei
[9] şi, grăind, au spus: „Rege, Măria Ta, în veci să trăieşti!
[10] Tu, rege, ai rânduit şi ai hotărât ca orice om care ar auzi glasul trâmbiţei şi sunet de orice muzici să cadă la pământ şi să se închine chipului celui de aur,

Θ

[7] Şi a fost [aşa:] când au auzit popoarele glasul trâmbiţei, fluierului şi lăutei, al cinghiei şi al harfei, al cimpoiului şi a tot soiul de muzici, căzând la pământ toate popoarele, seminţiile şi limbile, se închinau chipului celui de aur pe care îl ridicase regele Nabucodonosor.
[8] Atunci s-au apropiat nişte bărbaţi chaldei şi i-au pârât pe iudei

[9] regelui Nabucodonosor: „O, rege, în veci să trăieşti!
[10] Tu, rege, ai dat poruncă: orice om care ar auzi glasul trâmbiţei, fluierului şi lăutei, al cinghiei şi al harfei şi al cimpoiului şi a tot felul de muzici

domnia de la aceştia. Unii comentatori (Bernini) consideră că, printre cuptoarele în care se ardea cărămidă, se va fi aflat unul destinat pedepsirii celor care încălcau legea (Ier. 29,21-23 TM o afirmă pentru epoca lui Nabucodonosor, iar un text cuneiform face acelaşi lucru pentru cetatea Larsa, în epoca lui Hammurabi, dar există şi reprezentări plastice mai târzii). Pentru alţii (Delcor), nu departe de statuie trebuie să se fi aflat un cuptor pentru arderea ofrandelor, după cum, la cartaginezi – conform mărturiei lui Diodor din Sicilia – se afla o statuie de bronz a lui Cronos (Baal Hammon), ale cărei picioare alcătuiau un fel de cuptor în care se aruncau copii vii; *cf.* şi Dan. 2,5, unde, în TM, se vorbeşte despre tăierea în bucăţi a celor condamnaţi la moarte. Se ştie că, în vremea lui Antiochos al IV-lea Epiphanes, au fost supuşi la martiriul prin foc o mamă şi cei şapte fii ai acesteia (*cf.* 2Mac. 7,5); de aceea, faptul că tinerii evrei preferau să ardă în cuptor decât să devină idolatri trebuie să fi avut un ecou deosebit în perioada persecutării evreilor de către acest rege, constituind chiar o încurajare în faţa adversităţilor. Theodoret vede în gestul idolatrilor „robia fricii şi a plăcerilor" oferite de muzica atâtor instrumente.

3,8 „nişte bărbaţi chaldei": nu se precizează cine erau; denunţarea persoanelor care-şi practicau religia strămoşească era frecventă şi în timpul lui Antiochos al IV-lea (*cf.* 1Mac. 1,41-64).

3,10-11 La sfârşitul versetului 10, TM are în plus: „să cadă la pământ şi să se închine chipului de aur"; iar v. 11 începe cu „şi oricine...".

LXX

[11] şi cel care nu ar cădea la pământ şi nu s-ar închina, va fi aruncat în cuptorul cu focul arzând;
[12] sunt însă nişte bărbaţi iudei, pe care i-ai rânduit peste ţinutul Babiloniei, Sedrach, Misach şi Abdenago: oamenii aceia nu s-au temut de porunca ta şi idolului tău nu i-au slujit şi chipului tău de aur, pe care l-ai ridicat, nu i s-au închinat."

[13] Atunci Nabucodonosor, mâniat cu furie, a poruncit să-i aducă pe Sedrach, Misach şi Abdenago; atunci oamenii au fost aduşi înaintea regelui.
[14] Şi, văzându-i pe aceştia, regele Nabucodonosor le-a spus: „Pentru ce, Sedrach, Misach, Abdenago, nu le slujiţi dumnezeilor mei şi chipului de aur pe care l-am ridicat nu vă închinaţi?
[15] Şi acum, dacă sunteţi pregătiţi ca, în vreme ce auziţi trâmbiţa şi sunet

Θ

[11] şi nu ar cădea la pământ şi nu s-ar închina chipului celui de aur, va fi aruncat în cuptorul cu focul arzând;
[12] sunt nişte bărbaţi iudei, pe care i-ai rânduit peste treburile ţinutului Babilonului, Sedrach, Misach şi Abdenago; bărbaţii aceia nu au ascultat, o, rege, de porunca ta, dumnezeilor tăi nu le slujesc şi chipului celui de aur pe care l-ai ridicat nu i se închină."
[13] Atunci Nabucodonosor, cu mânie şi cu furie, a spus să-i aducă pe Sedrach, Misach şi Abdenago; şi au fost aduşi înaintea regelui.

[14] Şi a prins a vorbi Nabucodonosor şi le-a spus: „Sedrach, Misach, Abdenago, oare cu adevărat nu slujiţi dumnezeilor mei şi nu vă închinaţi chipului celui de aur pe care l-am ridicat?
[15] Aşadar, dacă acum sunteţi pregătiţi ca, de cum veţi auzi glasul

3,12 „dumnezeilor tăi" (Θ): în TM, se indică citirea (*qērē'*) „dumnezeul tău", dar textul scris (*k'thībh*) are „dumnezeii tăi", variantă respectată de Theodotion. Pluralul se regăseşte atât în LXX, cât şi în Θ, în v. 14: se marchează astfel clar opoziţia dintre monoteismul lumii ebraice şi politeismul lumii păgâne. Întrucât tinerii evrei erau înalţi funcţionari ai administraţiei regale, ei erau ţinuţi, în virtutea decretului dat de rege, să respecte cultul oficial. Daniel, în aceeaşi calitate, ar fi trebuit să participe la ceremonie. Faptul că el nu este de faţă se explică fie prin motive literare (distribuirea, în măsură egală, a episoadelor între Daniel şi tovarăşii lui), fie prin originea diferită a episoadelor care se referă la cei patru tovarăşi (*cf.* Dan. 1–2), la Daniel (*cf.* Dan. 4–6) şi la tovarăşii acestuia (*cf.* Dan. 3).

3,15 „dacă sunteţi pregătiţi...": desigur, fraza poate fi completată prin „veţi scăpa"; elipsa se întâlneşte şi în alte locuri din Biblie. ♦ „ce fel de dumnezeu...": la fel se lăuda Sennacherim, prin intermediul solilor săi, dinaintea zidurilor Ierusalimului (*cf.* 4Rg.

de orice organe muzicești, căzând la pământ, să vă închinați chipului de aur, pe care l-am ridicat... Iar de nu, să știți că aceia dintre voi care nu se închină pe dată vor fi aruncați în cuptorul cu focul arzând; și ce fel de dumnezeu vă scapă din mâinile mele?"

[16] Răspunzând însă Sedrach, Misach și Abdenago, i-au spus regelui Nabucodonosor: „O, rege, noi nu avem nevoie să-ți dăm răspuns despre această poruncă;
[17] căci este un Dumnezeu în ceruri, singurul nostru Domn, de care ne temem, care poate să ne scape din cuptorul cu foc, și ne va izbăvi din mâinile tale, o, rege;
[18] și atunci îți va fi limpede că nici idolului tău nu-i slujim, nici chipului

trâmbiței, al fluierului și al lăutei, al cinghiei și al cimpoiului și a tot soiul de muzici, căzând la pământ, să vă închinați chipului pe care l-am făurit... Iar dacă nu vă veți închina, chiar în acea clipă veți fi aruncați în cuptorul cu focul arzând; și cine este dumnezeul care vă va scăpa din mâinile mele?"
[16] Și au răspuns Sedrach, Misach și Abdenago, spunându-i regelui Nabucodonosor: „Noi nu avem nevoie să-ți dăm răspuns despre acest lucru;
[17] căci este un Dumnezeu, căruia noi Îi slujim, care poate să ne scape din cuptorul cu focul arzând și ne va izbăvi și din mâinile tale, o, rege;

[18] și chiar de nu, să-ți fie cunoscut, o, rege, că dumnezeilor tăi nu le

18,33-35). Regele Babilonului se pune pe picior de egalitate cu Dumnezeul cel adevărat, comițând cel mai grav păcat (*cf.* Is. 13). Totodată, regele pare a fi uitat că în trecut L-a mărturisit pe Dumnezeul celor trei tineri (*cf.* 2,47).

3,16 „Noi nu avem nevoie...": acest răspuns dat de tinerii evrei regelui Nabucodonosor a fost înțeles uneori ca disprețuitor, chiar arogant, dar se pare că această interpretare nu este justificată. De fapt, răspunsul calchiază perfect interpelarea regelui și nu are nimic ireverențios. M. Delcor (1971, p. 99) socotește că expresia aramaică folosită și tradusă în greacă prin ἀποκριθῆναι este echivalentul exact al grecescului ἀποδοῦναι λόγον, cu sensul „a se apăra", deci sensul v. 16 ar fi: „Nu trebuie să ne apărăm de tine"; cei trei tineri acceptă pedeapsa, încrezători în ajutorul lui Dumnezeu, așa cum vor face mai târziu martirii creștini. Theodoret interpretează: „De prisos este să ne iei la întrebări: ceea ce cugetam mai înainte, aceea cugetăm și acum, și nu ne vom răzgândi".

3,18 „și chiar de nu": nici LXX, nici Θ nu se aseamănă întocmai cu TM, care conține o dificilă și problematică propoziție condițională și în prima parte a răspunsului tinerilor evrei. În textele grecești, tinerii nu se îndoiesc nici de existența lui Dumnezeu, nici de puterea Acestuia de a-i scăpa, dar Îl lasă pe Domnul să facă ce este mai bine pentru ei

tău de aur pe care l-ai ridicat nu ne închinăm."
[19] Atunci Nabucodonosor s-a umplut de mânie și înfățișarea feței sale s-a schimbat; și a poruncit să se încingă cuptorul de șapte ori mai mult decât trebuiau să-l încingă;

[20] și bărbaților celor mai puternici din oștire le-a poruncit ca, legându-i fedeleș pe Sedrach, Misach și Abdenago, să-i arunce în cuptorul cu focul arzând.
[21] Atunci bărbații aceia au fost legați fedeleș, având [pe ei] încălțări și turbanele pe cap, dimpreună cu

slujim și chipului de aur pe care l-ai ridicat nu ne închinăm."
[19] Atunci Nabucodonosor s-a umplut de mânie și chipul feței sale s-a schimbat către Sedrach, Misach și Abdenago, și a spus să încingă cuptorul de șapte ori mai mult, încât să se încingă până la capăt;
[20] și le-a spus unor bărbați puternici, dintre cei mai voinici, ca, legându-i pe Sedrach, Misach și Abdenago, să-i arunce în cuptorul cu focul arzând.
[21] Atunci bărbații aceia au fost legați cu [tot cu] șalvarii lor, cu turbanele, obielele și hainele lor, și au

acum. Baldwin (1978, p. 105) e de părere că răspunsul tinerilor se vrea o replică perfectă a cuvintelor regelui: „dacă sunteți pregătiți..., iar dacă nu...". Acel „dacă nu" (ἐὰν μή) din răspunsul tinerilor, singurul rămas din dubla condițională și doar la Theodotion, se poate explica și prin această simetrie. Oricum, tinerii refuză categoric idolatria, iar expresia „dacă nu" poate arăta, ca în interpretarea lui Theodoret, faptul că tinerii Îl slujesc pe Dumnezeu nu pentru vreun câștig, ci pentru că Îl iubesc și pun mai mult preț pe slujirea Lui decât pe orice altceva.

3,19 „să încingă cuptorul de șapte ori mai mult": cât se poate de tare (cifra reprezintă aici, ca și în alte locuri, măsura completă, *cf.* Gen. 4,21; Lev. 26,18; autorul folosește o expresie proverbială, *cf.* Prov. 24,16; 26,16). ♦ „decât trebuiau să-l încingă" (LXX): aici LXX, nu Θ, concordă cu TM.

3,20 „puternici, dintre cei mai voinici" (Θ), *litt.* „tari întru tărie" – semitism. TM are „puternici din oștire", ca LXX.

3,21 Traducerea greacă a termenilor care desemnează diferitele piese de îmbrăcăminte nu este tocmai sigură, de aceea LXX preferă o prezentare mai succintă. Termenul aramaic *sarbal*, cu sens nesigur (poate „mantie", poate „papuc"), este redat de Theodotion prin σαράβαρα (asemănător cu persul *șalvār* sau *șulvār*, „izmene, șalvari", veșmânt care acoperea în întregime gambele, până peste glezne); Vg. are *braccis*. LXX l-a echivalat însă cu ὑποδήματα, „încălțări". Cuvântul aramaic care desemnează acoperământul pentru cap, de origine mesopotamiană, apare numai aici, și se presupune că este numele unui fel de turban. Cei trei evrei sunt aruncați în foc în costumul lor oficial și cu toate însemnele demnității lor (*cf. infra*, v. 94).

LXX

veşmântul lor, şi au fost aruncaţi în cuptor.
22 Fiindcă porunca regelui [îi] zorea şi cuptorul era încins de şapte ori [mai mult] decât mai-nainte, iar bărbaţii care au pus mâna pe ei, legându-i fedeleş şi ducându-i la cuptor, i-au aruncat în el.
23 Atunci, pe bărbaţii care i-au legat fedeleş pe cei care erau cu Azaria, ieşind flacăra din cuptor, i-a aprins şi i-a omorât, în vreme ce aceia au fost feriţi.
24 Astfel deci L-au lăudat Anania şi Azaria şi Misael şi I-au înălţat cântări Domnului, când regele a poruncit ca ei să fie aruncaţi în cuptor.
25 Şi, stând în picioare, Azaria s-a rugat astfel şi, deschizându-şi gura,

Θ

fost aruncaţi în mijlocul cuptorului cu focul arzând.
22 Deoarece cuvântul regelui era straşnic, şi cuptorul era încins peste măsură.

23 Iar cei trei, Sedrach, Misach şi Abdenago, legaţi, au căzut în mijlocul cuptorului cu focul arzând.

24 Şi păşeau prin mijlocul flăcării, înălţând cântări lui Dumnezeu şi binecuvântând pe Domnul.

25 Şi, stând în picioare, Azaria s-a rugat astfel şi, deschizându-şi gura,

3,23 „pe bărbaţii... i-a omorât" (LXX): aici LXX este cea care concordă cu TM. Acest verset subliniază faptul că tinerii au căzut legaţi (cuvântul este repetat), în mijlocul cuptorului, pregătind episodul din v. 92 (25 în TM), în care regele vede patru persoane umblând libere prin mijlocul flăcărilor.
3,24 „înălţând cântări lui Dumnezeu şi binecuvântând pe Domnul": primul termen indică genul poetic (*litt.* „imnuri"), cel de-al doilea, pe cel al rugăciunii, care este, în acelaşi timp, binecuvântare şi recunoştinţă.
3,25-90 Aceste versete reprezintă una dintre cele trei adăugiri mai târzii la cartea lui Daniel, care nu apar în TM (*cf.* Introducerea). Pericopa se ocupă numai de soarta celor trei tineri, nevătămaţi în mijlocul flăcărilor, care, aproape în extaz, Îl laudă şi-L binecuvântează pe Domnul. Rugăciunea este în proză ritmată. Nu există o adevărată împărţire în strofe, dar se desprind anumite idei de tipul celor din rugăciunile de penitenţă şi de laudă din Psalmii 105 şi 106. Între textul lui Theodotion şi LXX diferenţele sunt mici. În unele locuri pare păstrat mai bine textul LXX, în altele, cel al lui Theodotion. În textul lui Theodotion numai Azaria se roagă în mijlocul flăcărilor, în timp ce, în LXX, toţi tinerii aruncaţi în cuptor din porunca regelui îşi unesc rugăciunea. ♦ Trei argumente, nici unul decisiv prin sine însuşi, sunt aduse în sprijinul teoriei că rugăciunea lui Azaria era o entitate separată şi independentă, care la origine nu avea nici o legătură cu

LXX

Îi aducea laudă Domnului dimpreună cu tovarăşii săi, în mijlocul focului din cuptorul aprins cu putere de chaldei, şi au zis:
26 „Binecuvântat eşti, Doamne,
Dumnezeul părinţilor noştri,
şi lăudat şi preaslăvit [este] numele
Tău în veci;
27 căci drept eşti întru toate cele pe care ni le-ai făcut,
şi toate lucrările Tale [sunt] adevărate şi căile Tale, drepte,

Θ

în mijlocul focului, a zis:

26 „Binecuvântat eşti, Doamne,
Dumnezeul părinţilor noştri,
şi lăudat 27 şi preaslăvit [este]
numele Tău în veci,
căci drept eşti întru toate cele pe care ni le-ai făcut,
şi toate lucrările Tale [sunt] adevărate, şi drepte, căile Tale,

povestea cuptorului aprins: (1) caracterul stângaci şi repetitiv al începutului rugăciunii (vv. 24-25); (2) folosirea în v. 24 a numelor ebraice ale celor trei eroi, în timp ce în episodul cuptorului aprins din TM se folosesc totdeauna numele schimbate în Babilon; (3) o anume nepotrivire a rugăciunii cu situaţia contextuală. ♦ Nu se cunoaşte data la care a fost compusă rugăciunea, dar câteva elemente trimit la persecuţiile lui Antiochos Epiphanes (167-165 î.H.). Autorul psalmului s-a inspirat din Psalmi, Isaia, Ieremia şi Paralipomene.
3,25 „Azaria s-a rugat...": în pofida faptului că Azaria şi tovarăşii săi se află într-o situaţie cumplită, chiar dacă nu sunt atinşi de flăcările şi de arşiţa cuptorului aprins, ei nu se roagă pentru salvarea lor (vv. 41-44), ci mărturisesc păcatele poporului (vv. 27-32; 37-38). Versetele 29-30 oferă tema de bază a rugăciunii: „poruncile Legii Tale nu le-am ascultat, nici nu le-am păzit, nici nu le-am împlinit precum ne-ai poruncit, ca să ne fie bine". Sunt multe exemple în Biblie în care cel drept se roagă pentru comunitate, asumându-şi, într-o solidaritate afirmată, vinovăţia acesteia (*cf. e.g.* Ex. 32,32; Is. 53). În mod limpede, rugăciunea seamănă cu acele plângeri ale poporului prezente în Psaltire (de exemplu, Ps. 43, 73, 77, 78) sau în texte în proză (*cf.* Dan. 9,4-19; 2Ezd. 9,6-15; 19,6-37).
3,26 „Binecuvântat eşti, Doamne...": expresia se întâlneşte de nenumărate ori în rugăciunile ebraice (*cf. e.g.* 1Par. 29,10; Ps. 40,14). Unele imnuri de la Qumran încep în acelaşi fel (*cf.* V,20; X,14). Dar formula obişnuită în acest tip de text este „Îţi aduc laudă, Doamne". Theodoret al Cyrului, în *Tâlcuire la Cartea Proorocului Daniel*, apreciază înţelepciunea acestui început, căci nu în tihnă şi bunăstare şi în curgerea obişnuită a vieţii, ci într-un asemenea pârjol Îl slăveşte Azaria pe Dumnezeul tuturor şi Îl numeşte „Dumnezeul părinţilor". El este Dumnezeul istoriei mântuirii poporului său, motiv de încredere în momentul de faţă (*cf.* Ex. 3,6). Numele Său reprezintă însăşi esenţa Sa, în conformitate cu care Domnul lucrează totdeauna.
3,27 Se recunoaşte faptul că dreptatea lui Dumnezeu s-a manifestat în toate momentele istoriei poporului evreu, dreptate fiind – după Theodoret – şi exilul, şi anii de pribegie.

şi toate judecăţile Tale, adevărate;
28 şi judecăţi ale adevărului ai făcut
în cele pe care le-ai adus peste noi,
şi asupra sfintei Tale cetăţi, a părinţilor noştri, Ierusalimul,
fiindcă întru adevăr şi judecată ai făcut toate acestea pentru păcatele noastre.
29 căci am greşit în toate şi fărădelegi săvârşit-am depărtându-ne de Tine,
şi greu am greşit în toate şi poruncile Legii Tale nu le-am ascultat,
30 nici nu le-am păzit, nici nu le-am împlinit

şi toate judecăţile Tale [sunt] adevăr;
28 şi judecăţi ale adevărului ai făcut
în cele pe care le-ai adus peste noi,
şi asupra sfintei cetăţi a părinţilor noştri, Ierusalimul,
căci întru adevăr şi judecată ai adus toate acestea pentru păcatele noastre.

29 Căci am greşit şi fărădelegi săvârşit-am depărtându-ne de Tine,
şi greu am greşit întru toate şi poruncile Tale nu le-am ascultat,

30 nici nu le-am păzit, nici nu le-am împlinit

3,28 „Cetatea cea sfântă" este apelativul frecvent al Ierusalimului (*cf.* Dan. 9,24; Is. 48,2; 51,1; 2Ezd. 21,1). ♦ Formularea „întru adevăr şi judecată ai făcut toate acestea" poate fi interpretată şi ca o hendiadă şi tradusă prin „întru adevărată dreptate", aşa cum are textul aramaic din Daniel (T.H. Gaster). Theodoret, punând în evidenţă redundanţa voită şi necesară a textului, subliniază faptul că, lăudând dreapta judecată a lui Dumnezeu, autorul imnului nu lasă nici un loc nerecunoştinţei, arătând imediat şi pricina pedepsei, motivul ultim şi, de fapt, unic al tuturor răsturnărilor trecute şi prezente prin care trece poporul ales.

3,29 Sentimentul vinovăţiei colective şi, de aici, mărturisirea vinei se dezvoltă mai cu seamă în textele postexilice (*cf.* Is. 59,12-13; Iez. 9,6-8.13; 2Ezd. 11,7; 19,2-3; Bar. 1,15-22; Tob. 3,3; Dan. 9,5-7.15). ♦ Termenul ἡμάρτομεν, „am greşit", este considerat de O. Fritzschie o glosă care trebuie înlăturată din text, în timp ce Kuhl pledează pentru păstrarea lui, fiind necesar ritmului. Textul grec redă bine cunoscuta triadă ebraică a păcatului, verbele ebraice *RŞ'* „(a) fi rău, a săvârşi răul", *'WN* „a acţiona cu perversitate", *ḤṬ'* „a nu nimeri", „a păcătui" (*cf.* Dan. 9,5; Ps. 105,6; 3Rg. 8,47; 2Par. 6,37). ♦ „depărtându-ne de Tine": expresie frecventă la profeţi, pentru care păcatul lui Israel consta în îndepărtarea de voinţa lui Dumnezeu (*cf.* Ier. 5,25; 17,5; 32,40; 33,8 etc.; Iez. 6,9; 17,5 etc.). Theodoret precizează că această „îndepărtare de Tine" înseamnă: „de la Făcătorul şi Ziditorul, de la Izbăvitorul din robia egipteană, de la Cel ce a despărţit marea şi a dus poporul Său prin adânc, de la Cel care a făcut piatra seacă să izvorască apă prin lovire şi toate celelalte bunătăţi nemaipomenite".

3,30 În acest verset se recunoaşte, în modalităţi echivalente celor din versetul precedent, că păcatul lui Israel constă într-o neîntreruptă neascultare de preceptele divine. Textul

precum ne-ai poruncit, ca să ne fie bine.
31 Şi acum, toate câte ni le-ai adus,
şi toate câte ni le-ai făcut,
întru adevărată judecată le-ai făcut;
32 şi ne-ai dat pe noi în mâinile vrăjmaşilor noştri cei fără de lege şi ale celor mai răi răzvrătiţi
şi regelui celui nedrept şi celui mai ticălos de pe întregul pământ.
33 Şi acum nici că putem deschide gura,
ruşine şi ocară întâmplatu-s-a robilor Tăi şi celor ce Te cinstesc.
34 Nu ne da până la sfârşit, pentru

precum ne-ai poruncit, ca să ne fie bine.
31 Şi toate câte ni le-ai adus, şi toate câte ni le-ai făcut,
întru adevărată judecată le-ai făcut;
32 şi ne-ai dat pe noi în mâinile vrăjmaşilor cei fără de lege, cei mai răi răzvrătiţi,
şi regelui celui nedrept şi celui mai ticălos de pe întregul pământ.
33 Şi acum nici că putem deschide gura,
ruşine şi ocară întâmplatu-s-a robilor Tăi şi celor ce Te cinstesc.
34 Ci nu ne da până la sfârşit, pentru

grec redă o altă bine cunoscută triadă ebraică: verbele *ŞM'* „a asculta", *ŞMR* „a păstra" şi *'ŚH* „a face" (*cf.* Deut. 4,1; 5,1; 6,3; 7,12; 3Rg. 11,38). Condiţia prosperităţii lui Israel, conform legământului, era respectarea poruncilor Domnului (*cf.* Deut. 4,40; 5,16.29; 6,3.18; 12,25.28 etc.). Theodoret ţine să explicitеze: „Păzirea legilor şi poruncilor nu-Ţi aducea nimic Ţie, Legiuitorului, în timp ce nouă ne mijlocea belşug de bunătăţi: de aceea ai şi pus legile acelea, dându-ne temeiuri de mântuire".

3,32 „vrăjmaşilor...": aluzie directă la babilonienii lui Nabucodonosor. Dar pentru contemporanii autorului putea fi şi o aluzie la partizanii lui Antiochos al IV-lea Epiphanes din sânul poporului evreu (*cf.* 1Mac. 1,11-15.41-43.52-61). ♦ „răzvrătiţi": gr. ἀποστατῶν redă ebraicul *MRD*, „a se răzvrăti", folosit deja în Num. 14,9 (*cf.* nota respectivă din ediţia *Septuaginta* 1). Răzvrătiţi sunt aici păgânii, iar pentru contemporanii autorului „cei mai răi" dintre ei puteau fi apostaţii de la legea lui *YHWH*, adică evreii elenizanţi care au renunţat la legea iudaică în timpul lui Antiochos al IV-lea (*cf.* 1Mac. 1,11-15). ♦ „Regele cel nedrept şi mai ticălos de pe întreg pământul" este, în context literar, Nabucodonosor, dar, în context istoric, Antiochos al IV-lea, căruia apelativul de rege nedrept i se potriveşte perfect, atât pentru că oprimă poporul lui Dumnezeu, cât şi pentru că acţionează împotriva drepturilor lui Dumnezeu asupra lui Israel.

3,33 „nici că putem deschide gura", *litt.* „nu ne este a deschide gura", ebraism care redă *'ēyn lānū* (*cf.* 2Rg. 21,4; 2 Par. 35,3); a deschide gura pentru a se apăra în faţa celor care îi asupresc şi pentru a spune celor care-i năpăstuiesc că nu merită asemenea pedeapsă. „Mulţimea nelegiuirii ne astupă gura" – comentează Theodoret. Poporul ales a ajuns de batjocură (αἰσχύνη καὶ ὄνειδος, „ruşine şi ocară"), redus la sclavie şi prigonit, dar acest lucru este meritat (*cf.* Dan. 28,37; 4Rg. 17,4-6; 25,7.11; Os. 2,12; Iez. 16,37).

numele Tău,
şi nu-Ţi strica legământul
35 şi nu depărta îndurarea Ta de la noi,
pentru Avraam cel iubit de Tine
şi pentru Isaac, robul Tău,
şi Israel, sfântul Tău,
36 fiindc-ai grăit către ei zicând
că le vei înmulţi sămânţa ca stelele cerului
şi ca nisipul de la marginea mării.
37 Căci, Stăpâne, am ajuns mai mici decât toate neamurile
şi smeriţi suntem pe tot pământul astăzi, pentru păcatele noastre;
38 şi nu se află la vremea aceasta domn şi profet, nici căpetenie,

numele Tău,
şi nu-Ţi strica legământul
35 şi nu depărta îndurarea Ta de la noi,
pentru Avraam cel iubit de Tine
şi pentru Isaac, robul Tău,
şi Israel, sfântul Tău,
36 cărora le-ai grăit zicând către ei
că le vei înmulţi sămânţa ca stelele cerului
şi ca nisipul cel de la marginea mării.
37 Căci, Stăpâne, am ajuns mai mici decât toate neamurile
şi smeriţi suntem pe tot pământul astăzi, pentru păcatele noastre,
38 şi nu se află la vremea aceasta domn şi profet şi căpetenie,

3,34 „Nu ne da (*litt.* preda) până la sfârşit (= pentru totdeauna)": formulă asemănătoare celei din Av. 1,2: „Până când, Doamne?". ♦ „nu-Ţi strica legământul": *cf.* Gen. 17,14; Lev. 26,15; Deut. 31,16-20 etc.; legământul instituit pe muntele Sinai (*cf.* Ex. 19,20-24) şi a cărui înnoire e profeţită să se înfăptuiască după exil (*cf.* Ier. 38[31 TM],31-34; Iez. 36,24-28; Zah. 8,1-17) este un alt motiv pentru a cere şi a spera încetarea situaţiei actuale.
3,35 Apelativul „Avraam cel iubit de Tine", „Avraam, iubitul Domnului" se regăseşte în Is. 41,8 şi în NT, în Epistola lui Iacob (Iac. 2,23), dar şi în scrierile musulmane (Coran. 4,125). ♦ „Israel, sfântul Tău" nu este un apelativ insolit în Biblie pentru Iacob-Israel, care este uneori caracterizat prin epitetul „sfânt" (*cf.* Ex. 19,6; Deut. 7,6). Pentru această caracterizare, *vide* Hicks, „Jacob (Israel)", în *IDB*, II, pp. 782-787. Israel este numit cel mai adesea „slujitorul Domnului" (*cf.* Is. 41,8; 42,19; 43,10; 44,1-2; 45,4; 48,20).
3,37 Theodoret rescrie ideea acestui verset: „Fiind nenumăraţi, precum făgăduiseşi Tu, prin încălcarea poruncilor Tale am ajuns puţini din mulţi ce eram".
3,38 Acest verset combină două motive: cel al lipsei oricărei instituţii, politice şi de cult, şi cel al imposibilităţii de a oferi Domnului jertfe pentru a obţine iertare şi milă. Lipsa, în egală măsură, a domnului, a profetului şi a cârmuitorului s-a manifestat în timpul exilului (*cf.* Plâng. 2,9), aşa cum prevesteau predicatorul deuteronomist (*cf.* Deut. 28,36) şi Iezechiel (*cf.* Iez. 7,26). Dar şi în timpul persecuţiilor lui Antiochos al IV-lea fruntaşii trebuiseră să fugă (*cf.* 1Mac. 2,39-48), iar profetismul a fost înlocuit de scrieri apocaliptice. ♦ Enumerarea jertfelor are un sens absolut, fiind menţionate toate tipurile de sacrificii levitice, sângeroase sau nesângeroase (*cf.* Lev. 1–5); arderea de tămâie

nici ardere de tot, nici jertfă, nici prinos, nici tămâiere
nici loc s-aducem roade înainte-Ţi
şi să aflăm îndurare;
39 ci, cu suflet zdrobit şi duh smerit, să fim primiţi
ca întru ardere de tot de berbeci şi de tauri
şi ca întru mii şi mii de miei graşi;
40 astfel să fie jertfa noastră înaintea Ta, astăzi,
şi să afle-ngăduinţă în urma[rea] Ta – căci nu este ruşinare pentru cei care se încred în Tine –
şi să se-mplinească înaintea Ta.
41 Şi acum, Te urmăm din toată inima şi ne temem de Tine

nici ardere de tot, nici jertfă, nici prinos, nici tămâiere
nici loc s-aducem roade înainte-Ţi
şi să aflăm îndurare;
39 ci, cu suflet zdrobit şi în duh de smerenie, să fim primiţi
ca întru ardere de tot de berbeci şi de tauri
şi ca întru mii şi mii de miei graşi;
40 astfel să fie jertfa noastră înaintea Ta, astăzi,
şi să se-mplinească în urma[rea] Ta, căci nu este ruşinare pentru cei care se încred în Tine.

41 Şi acum, Te urmăm din toată inima şi ne temem de Tine

(θυμίαμα) însoţea orice sacrificiu (*cf.* Mal. 1,11), în afara celui pentru păcat. Atât în vremea lui Nabucodonosor, cât şi în cea a lui Antiochos al IV-lea, în urma profanării templului, iudeii au fost obligaţi să renunţe la cultul sacrificial (*cf.* 1Mac. 1,21.22.54; Ier. 41,5). Dată fiind înalta idee de sfinţenie legată de templu, orice jertfă a încetat până la purificarea acestuia (*cf.* 1Mac. 2,7; 3,43; 2Mac. 13,11). Termenii folosiţi sunt: arderea de tot (ὁλοκαύτωσις, ebr. *'ōlāh*), sacrificiile de animale (θυσία, ebr. *z'bhaḥ*), ofranda (προσφορά, ebr. *min'hāh* – *cf.* Ps. 40[39],7), tămâia (θυμίαμα, ebr. *q'tōrāh*), „aducerea de roade" (καρπῶσαι, *cf.* Lev. 2,10, unde verbul acesta este folosit pentru „a arde o ofrandă de cereale"). Despre acest subiect, *vide* Gaster, „Sacrifices and Offerings, OT", în *IDB*, IV, pp. 147-159.
3,39 „Duhul de smerenie" (πνεύματι τεταπεινωμένῃ) sau „spiritul umilinţei" este un ebraism. Lipsa unui sanctuar pentru sacrificiile rituale conduce la ideea importanţei jertfelor sincere şi personale. De fapt, profeţii arătaseră deja că Dumnezeu priveşte mai degrabă la dispoziţia sufletească decât la sacrificiile rituale (*cf.* Os. 6,6; Mich. 6,7-8). Pocăinţa şi umilinţa au valoare sacrificială în faţa Domnului. Theodoret trimite la Ps. 49,14-16.24; 50,17-18, în care aceleaşi idei apar exprimate mai explicit. Aici sacrificiul de sine ţine loc de jertfă, în timp ce în psalmul apocrif 2 de origine esenianã sau protoesenian, prezent în ms. 11Q Ps a, însăşi rugăciunea ţine loc de sacrificiu ritual.
3,40 Termenul ὄπισθεν („în urma") a fost pus în legătură cu expresia „a merge în urma" unui dumnezeu, de unde „a-l sluji" (*cf.* Num. 14,24; 32,11-12; Deut. 1,36 etc.). Textul pare corupt; s-au făcut mai multe încercări de traducere, dar nici una nu este mulţumitoare.

LXX

şi căutăm faţa Ta: să nu ne dai de ruşine,
42 ci fă cu noi după bunăvoinţa Ta
şi după mulţimea îndurării Tale;
43 şi eliberează-ne după faptele Tale minunate
şi dă slavă numelui Tău, Doamne!
44 Şi să dea înapoi toţi cei ce urzesc răul robilor Tăi,
şi să fie ruşinaţi, lipsiţi de orice stăpânire
şi tăria lor să se sfărâme;
45 să afle că Tu singur eşti Domnul Dumnezeu
şi preamărit peste întreaga lume!"
46 Şi slujitorii regelui care-i aruncaseră nu încetau să încingă cuptorul.

Θ

şi căutăm faţa Ta: să nu ne dai de ruşine,
42 ci fă cu noi după bunăvoinţa Ta
şi după mulţimea îndurării Tale;
43 şi eliberează-ne după faptele Tale minunate
şi dă slavă numelui Tău, Doamne!
44 Şi să dea înapoi toţi cei ce urzesc răul robilor Tăi,
şi să fie ruşinaţi, lipsiţi de orice putere şi orice stăpânire,
şi tăria lor să se sfărâme;
45 să afle că Tu singur eşti Domnul Dumnezeu
şi preamărit peste întreaga lume!"
46 Şi slujitorii regelui care-i aruncaseră [în cuptor] nu încetau să încingă

3,41 „căutăm faţa Ta": expresie biblică pentru a exprima dorinţa de comuniune cu Dumnezeu (*cf.* Os. 5,15; 2Rg. 21,1; 1Par. 6,11; Ps. 23,6; 26,8; 104,4). Theodoret consideră că „prin faţa lui Dumnezeu se înţelege aici bunăvoinţa Lui, şi dăruirea slobozeniei, şi recăpătarea purtării Lui de grijă, de care se putea vedea că se bucură dumnezeiescul Templu, precum şi închinarea săvârşită acolo".

3,43 „eliberează-ne după faptele Tale minunate", gr. ἐξελοῦ ἡμᾶς κατὰ τὰ θαυμάσιά σου: plăgile trimise asupra Egiptului în vremea lui Moise sunt numite θαυμάσια (*cf.* Ex. 3,20). ♦ „dă slavă numelui Tău": istoria poporului ales e plină de intervenţii eliberatoare ale lui Dumnezeu, care Îşi manifestă astfel în lume slava (δόξαν τῷ ὀνόματί σου), pe care toţi o vor recunoaşte cândva. Expresie frecventă atunci când se cere ca Dumnezeu să intervină în favoarea cuiva sau a poporului Său (*cf.* Ps. 29,1; 96,7; 115,1; Iis. Nav. 7,19; 1Rg. 6,5).

3,45 Theodoret glosează: „că făcând Tu cu noi această îndurare, obrăznicia potrivnicilor se va curma, şi se va stinge turbarea lor, şi cugetarea lor semeaţă se va sfărâma, şi vor cunoaşte că Tu eşti singurul Domn şi Dumnezeu, vrednic a fi lăudat de întreaga lume – şi cei ce se închină la mulţi dumnezei acum vor cunoaşte neputinţa lor şi se vor închina puterii Tale."

3,46-50 Nici acest text nu se găseşte în originalul aramaic, ci a ajuns până la noi prin intermediul celor două traduceri greceşti şi prin tradiţia siriacă. Parţial, aceste versete nu sunt necesare în economia naraţiunii, pentru că menţionează încă o dată omorârea călăilor. Se insistă astfel asupra unei noi înfruntări între Nabucodonosor şi Dumnezeu,

LXX

Şi, cum i-au aruncat pe cei trei laolaltă în cuptor, şi cuptorul era de şapte ori mai încins faţă de căldura lui, când i-au aruncat, cei care i-au aruncat erau deasupra lor, iar alţii, dedesubt, puneau pe foc, de jos, naftă, câlţi, smoală şi vreascuri.
47 Şi s-a înălţat flacăra deasupra cuptorului patruzeci şi nouă de coţi;
48 şi s-a întins în afară şi i-a ars pe chaldeii pe care i-a găsit în jurul cuptorului.
49 Dar un înger al Domnului s-a pogorât o dată cu cei aflaţi împreună cu Azaria în cuptor, şi a împins flacăra focului afară din cuptor,
50 şi a făcut mijlocul cuptorului ca şi cum ar fi foşnit prin el o adiere rourată; şi nu i-a atins deloc focul şi nu i-a chinuit, nici nu i-a supărat.

Θ

cuptorul cu naftă şi smoală, câlţi şi vreascuri.
47 Şi s-a înălţat flacăra deasupra cuptorului patruzeci şi nouă de coţi;
48 şi s-a întins şi i-a ars pe chaldeii pe care i-a găsit în jurul cuptorului.
49 Dar îngerul Domnului s-a pogorât o dată cu cei aflaţi împreună cu Azaria în cuptor, şi a împins flacăra focului afară din cuptor,
50 şi a făcut mijlocul cuptorului ca şi cum ar fi foşnit prin el o adiere rourată; şi nu i-a atins deloc focul şi nu i-a chinuit, nici nu i-a supărat.

pentru că, în timp ce regele îşi intensifică lucrarea de nimicire a tinerilor evrei, focul îi arde pe chaldei, dar îi cruţă pe tineri. Textul LXX este amplificat faţă de Θ, distingându-i pe cei care i-au aruncat pe tineri în cuptor de cei care ating focul. În felul acesta apare mai necesară intervenţia îngerului. În textul aramaic, în v. 25 (= 92 LXX) se indică doar prezenţa unei fiinţe divine alături de tineri, fără să i se precizeze rolul: acţiunea lui benefică este subînţeleasă.

3,47 „patruzeci şi nouă de coţi": cca 22 m.

3,49 „îngerul Domnului": relaţia dintre Înger şi *YHWH* apare sub trei aspecte: fie se vede în înger manifestarea sensibilă a Dumnezeului invizibil (*cf. e.g.* Gen. 16,11; 21,17 etc.), fie se insistă asupra distincţiei dintre Dumnezeu şi solul Lui, fie prezenţa îngerului este socotită o inserţie târzie, pentru a da suport transcendenţei divine. Solii unei divinităţi inaccesibile joacă un rol special în literatura ugaritică, în care îşi găseşte multe paralele tradiţia biblică, după cum arată H. Cazelles. În cartea lui Daniel, îngerul apare reprezentat la fel ca la ieşirea din Egipt, când ocroteşte drumul lui Israel (*cf.* Ex. 12,23). Manifestare vizibilă a lui Dumnezeu, îngerul a devenit treptat persoană distinctă (ca în Tob. 5,4 sau Zah. 1,7-6,8, dar şi în Dan. 7–10).

LXX

[51] Iar cei trei au început, într-un singur glas, să înalțe cântări și să-L slăvească și să-L binecuvânteze pe Dumnezeu în cuptor, zicând:
[52] „Binecuvântat ești, Doamne Dumnezeul părinților noștri,
și lăudat și preaînălțat în veci,
și binecuvântat numele sfânt al slavei Tale
și prealăudat și preaînălțat în toți vecii.

Θ

[51] Atunci cei trei, într-un singur glas, înălțau cântări și-L slăveau și-L binecuvântau pe Dumnezeu în cuptor, zicând:
[52] „Binecuvântat ești, Doamne Dumnezeul părinților noștri,
și lăudat și preaînălțat în veci,
și binecuvântat numele sfânt al slavei Tale
și prealăudat și preaînălțat în veci.

3,51-90 Oda (vv. 52-56) este un imn compus din șase versete sau *bicola*. Primul colon/stih Îl binecuvântează pe Dumnezeu, în timp ce al doilea este mereu un refren. Sensul acestuia este, în esență, același, dar expresia diferă în fiecare verset. Mulți exegeți nu fac deosebire între partea numită Odă și Imnul/Psalmul care urmează. ♦ Psalmul (vv. 57-90) este format din cinci strofe și evocă mesajul psalmilor propriu-ziși, mai ales al Ps. 148; ca structură, seamănă cu Psalmul 135, al cărui refren apare în cel de-al doilea stih din toate cele douăzeci și șase de versete. Aici, refrenul „cântați-L și preaînălțați-L în veci!" apare, neschimbat, de treizeci și una de ori. În privința conținutului, psalmul este bine structurat. Nici conținutul, nici contextul Imnului nu se leagă direct de episodul cuptorului aprins, acest lucru putând să indice că el va fi circulat ca o entitate independentă. Imnul întrerupe istorisirea faptelor lui Nabucodonosor și reamintește măreția și puterea Dumnezeului lui Israel. În TM martirii sunt modele *prin ceea ce au făcut*. Prin semnificațiile adăugirilor sale, LXX scoate în evidență *ceea ce erau aceștia* (*cf.* Moore, 1977, p. 44). ♦ Există mai multe argumente pe baza cărora se poate demonstra că atât rugăciunea lui Azaria, de mai sus, cât și Imnul de aici au fost compuse în ebraică. Mai mult, aceste poeme, păstrate doar în greacă, pot fi transpuse destul de ușor în ebraică, literal și fără prea multe libertăți față de textul grec. Părerile exegeților moderni despre meritul literar, estetic al poemelor sunt diferite. Folosirea lor îndelungată și popularitatea lor – dovedită de aluziile și citatele frecvente – indică însă faptul că, în vechime, s-au bucurat de apreciere. Conform Părinților Bisericii, Oda și Psalmul apăreau atât în slujbele Bisericii Răsăritene, cât și în cele ale Bisericii Occidentale, Oda fiind și azi folosită de Biserica Catolică, în rugăciunea liturgică a Laudelor de dimineață. Francisc din Assisi s-a inspirat din acest imn pentru a compune *Cantico di Fratre Sole*.
3,52 Theodoret sesizează caracterul excepțional al acestui pasaj, din punctul de vedere al vocabularului, afirmând: „Cuvinte pline de dragoste preafierbinte și fără saț: că de aceasta fiind străpunși, căutau nume în stare să arate vrednicia Celui Iubit și, neaflând, le alcătuiesc cu prefixul covârșirii – «prea» –, numindu-L *prealăudat* și *preaînălțat* – și nu numai pe El, ci și numele slavei Lui".

LXX

[53] Binecuvântat ești în templul sfintei Tale slave
și mult cântat și preaslăvit în veci.
[54] Binecuvântat ești pe tronul domniei Tale
și cântat și preaînălțat în veci.
[55] Binecuvântat ești, Cel ce privești adâncurile așezat pe heruvimi,
și lăudat și preaslăvit în veci.
[56] Binecuvântat ești în tării
și cântat și preaslăvit în veci.
[57] Binecuvântați, toate lucrările Domnului, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[58] Binecuvântați, îngeri ai Domnului, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[59] Binecuvântați, ceruri, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!

Θ

[53] Binecuvântat ești în templul sfintei Tale slave
și mult cântat și preaslăvit în veci.
[54] Binecuvântat ești pe tronul domniei Tale
și mult cântat și preaînălțat în veci.
[55] Binecuvântat ești, Cel ce privești adâncurile așezat pe heruvimi,
și lăudat și preaînălțat în veci.
[56] Binecuvântat ești pe tronul domniei Tale
și mult cântat și preaînălțat în veci.
[57] Binecuvântat ești în tăria cerului
și cântat și slăvit în veci.
[57] Binecuvântați, toate lucrările Domnului, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[59] Binecuvântați, ceruri, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!

[58] Binecuvântați, îngeri ai Domnului, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!

3,53 *Cf.* Ps. 10,4. Templul fiind lăcașul Domnului, în el se manifestă slava și sfințenia Lui. Aici, templul este mai degrabă lăcașul ceresc (*cf.* Ps. 17,7; 29,9; Mich. 1,2; Av. 2,20), decât sanctuarul din Ierusalim, despre care se vorbește în v. 55. Theodoret comentează: „Căutând spre Templul unde obișnuia să se arate slava Ta, aducem Ție această laudă: că de-ar fi ars chiar în nenumărate rânduri, de sfințenia Ta tot se împărtășește".
3,54 „tronul domniei Tale": expresia face referire la stăpânirea universală a lui Dumnezeu (*cf.* Ps. 92,1; 96,1; 98,1). Theodoret consideră că acest verset, ca și cel anterior, sunt o precizare, „ca să nu bănuiască cineva că Îl mărginesc la un loc pe Dumnezeu, Cel Netrupesc și Nemărginit".
3,55 În Θ, acest verset precede v. 54. Există câteva diferențe de același fel: la vv. 59, 71, 78. ♦ „așezat pe heruvimi": este unul dintre apelativele cu care este invocat Dumnezeu în fața chivotului legământului (*cf.* 1Rg. 4,4; 2Rg. 6,2). Deasupra chivotului erau așezați doi heruvimi, ca un tron al Dumnezeului nevăzut (*cf.* Ex. 25,18).
3,57 „cântați": gr. ὑμνεῖτε, *litt.* „cântați imnuri/laude". ♦ Amintindu-se toate lucrările lui Dumnezeu (*cf.* Ps. 102,22), se realizează o introducere la întregul cânt următor: s-a încheiat Oda, începe Psalmul în care, rând pe rând, toate creaturile sunt chemate să-L laude pe Domnul.

LXX

[60] Binecuvântați, toate apele de deasupra cerului, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[61] Binecuvântați, toate oștirile Domnului, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[62] Binecuvântați, soare și lună, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[63] Binecuvântați, stele ale cerului, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[64] Binecuvântați, toată ploaia și roua, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[65] Binecuvântați, toate vânturile, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[66] Binecuvântați, foc și arșiță, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[67] Binecuvântați, ger și frig, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!

Θ

[60] Binecuvântați, toate apele de deasupra cerului, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[61] Binecuvântați, toate oștirile [Domnului], pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[62] Binecuvântați, soare și lună, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[63] Binecuvântați, stele ale cerului, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[64] Binecuvântați, toată ploaia și roua, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[65] Binecuvântați, toate vânturile, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[66]Binecuvântați, foc și arșiță, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[67] Binecuvântați, frig și arșiță, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!

3,60 „apele de deasupra cerului", gr. τὰ ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ: în cosmologia biblică, bolta cerească este solidă („tăria"), iar deasupra ei se află mari rezervoare cu apă, care se revarsă periodic pe pământ sub formă de ploaie etc. (*cf.* și nota la Ps. 103,3 în *Septuaginta* 3).

3,66 Cuvintele „foc și arșiță" pot fi interpretate ca o hendiadă: „arșița focului", sau cei doi termeni pot indica unul focul care ia naștere din arderea unui combustibil, celălalt căldura care emană din soare (*cf.* Ps. 19,7). După Theodoret, focul și arșița „sunt fire și lucrare, că «foc» este nume al unei firi, iar «arșița» nu mai arată firea, ci lucrarea focului".

3,67 Acest verset și v. 68 lipsesc din versiunea lui Theodotion din codicele B, din Vulgata și din codicele *syro-hexaplaris Ambrosianus*. LXX are „ger și frig" (ῥῖγος καὶ ψῦχος), în timp ce Θ după *Alexandrinus* are „frig și arșiță" (ψῦχος καὶ καύσων). G. Bernini consideră că, deși textul nu este sigur în amănunt, prin alăturarea de termeni se indică „la totalità e l'intensità del rigore invernale" (1984, p. 149).

LXX

[68] Binecuvântați, rouă și ninsori, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[69] Binecuvântați, îngheț și frig, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[70] Binecuvântați, brume și zăpezi, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[71] Binecuvântați, nopți și zile, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[72] Binecuvântați, lumină și întuneric, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[73] Binecuvântați, fulgere și nori, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[74] Să-L binecuvânteze pământul pe Domnul;
să-L cânte și să-L preaînalțe în veci!
[75] Binecuvântați, munți și dealuri, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[76] Binecuvântați, toate câte creșteți pe pământ, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!

Θ

[68] Binecuvântați, rouă și ninsori, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[71] Binecuvântați, nopți și zile, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[72] Binecuvântați, lumină și întuneric, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[69] Binecuvântați, îngheț și frig, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[70] Binecuvântați, ghețuri și ierni, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[73] Binecuvântați, fulgere și nori, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[74] Să-L binecuvânteze pământul pe Domnul;
să-L cânte și să-L preaînalțe în veci!
[75] Binecuvântați, munți și dealuri, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!
[76] Binecuvântați, toate câte creșteți pe pământ, pe Domnul;
cântați-L și preaînălțați-L în veci!

3,71 „nopți și zile": Theodoret comentează: „...cheamă apoi nopțile și zilele, precum și cele care le fac pe acestea, adică lumina și întunericul – că unele sunt nume, iar celelalte lucruri, precum se vede și din Scriptură: *A numit Dumnezeu lumina ziuă și întunericul l-a numit noapte* (Gen. 1,5); că deși umbră este întunericul, iar nu fire, totuși este ceva ce se întâmplă și alcătuiește noaptea".

3,73 „Fulgerele și norii" sunt fenomene ce sugerează în mod deosebit prezența și puterea lui Dumnezeu.

3,74 Construcția este puțin diferită de celelalte (cu îndemnul la persoana a III-a singular), fără un motiv evident.

3,75 *Cf.* Ps. 148,9.

3,76 *Cf.* Ps. 103,10.

77 Binecuvântaţi, izvoare, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
78 Binecuvântaţi, mări şi râuri, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
79 Binecuvântaţi, balene şi toate câte mişcă în ape, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
80 Binecuvântaţi, toate zburătoarele cerului, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
81 Binecuvântaţi, vite şi fiare ale pământului, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
82 Binecuvântaţi, fii ai oamenilor, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
83 Binecuvântează, Israele, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!

78 Binecuvântaţi, mări şi râuri, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
77 Binecuvântaţi, izvoare, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
79 Binecuvântaţi, balene şi toate câte mişcă în ape, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
80 Binecuvântaţi, toate zburătoarele cerului, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
81 Binecuvântaţi, toate fiarele şi dobitoacele, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
82 Binecuvântaţi, fii ai oamenilor, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
83 Binecuvântează, Israele, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!

3,81 *Cf.* Ps. 148,10. G. Bernini traduce τετράποδα καὶ θηρία prin „patrupede şi reptile", probabil pentru că pasajul trimite la cea de-a şasea zi a creaţiei (*cf.* Gen. 1,24-25); Theodotion face mai clar deosebire între fiare şi animalele domestice (τὰ θηρία καὶ τὰ κτήνη). ♦ În comentariul la versetul 87, Theodoret trece din nou în revistă toate elementele chemate să aducă laudă Domnului, prin care cei trei îşi arată recunoştinţa, dar şi încearcă să-i înveţe pe chaldei, care ascultau, că stihiile cărora li se închinau aceştia sunt făpturi ale lui Dumnezeu, în speranţa că-i vor determina să nu se mai închine la cele văzute şi să-L cunoască pe Stăpânul acestora, aducându-I slujirea cuvenită.
3,82 „Fii ai oamenilor", cu articol hotărât în textul grec (οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων), are conotaţie universală, ca în Ps. 8,5-9: omul este creaţia lui Dumnezeu, imagine a Lui, constituit ca stăpân al lumii create (*cf.* Gen. 1,26-31). Theodoret arată că ordinea invocărilor respectă ordinea stabilită de Moise, ordine care începe cu plantele („verdeaţa") şi se termină cu omul.
3,83 „Binecuvântează, Israele...", *litt.* „Binecuvântaţi, Israele". ♦ „Chemând cei trei la cântare firea omenească – spune Theodoret –, iarăşi îndeamnă să se aducă laudă Făcătorului pe împărţituri. Mai întâi şi mai întâi îndeamnă să facă asta pe fiii lui Israil – şi pe aceştia îi împart în mai multe rânduri, punând la început pe preoţi, ca pe cei cărora li s-a încredinţat slujba dumnezeiască." Israel este ca o nouă creaţie a lui Dumnezeu (*cf.* Ex. 19,5-6; Ps. 95,7).

84 Binecuvântaţi, preoţi, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
85 Binecuvântaţi, robi, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!

86 Binecuvântaţi, duhuri şi suflete ale dreptilor, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
87 Binecuvântaţi, voi cei credincioşi şi smeriţi cu inima, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
88 Binecuvântaţi, Ananie, Azarie, Misaele, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci,
căci ne-a smuls din lăcaşul morţilor
şi ne-a mântuit din mâna morţii
şi ne-a izbăvit din mijlocul flăcării aprinse
şi din foc ne-a eliberat.
89 Aduceţi mulţumire Domnului,

84 Binecuvântaţi, preoţi ai Domnului, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
85 Binecuvântaţi, robi ai Domnului, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
86 Binecuvântaţi, duhuri şi suflete ale dreptilor, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
87 Binecuvântaţi, voi cei credincioşi şi smeriţi cu inima, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
88 Binecuvântaţi, Ananie, Azarie, Misaele, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci,
căci ne-a smuls din lăcaşul morţilor
şi din mâna morţii ne-a mântuit
şi ne-a izbăvit din mijlocul flăcării aprinse a cuptorului
şi din mijlocul focului ne-a izbăvit.
89 Aduceţi mulţumire Domnului,

3,84 *Cf.* Ps. 135,19.
3,85 *Cf.* Ps. 133,1-3; 134,1-2.20. „Robi ai Domnului" pare o reminiscenţă sacerdotală a instituirii leviţilor (*cf.* Num. 3–4; 7,5-23; Lev. 8). Theodoret consideră că prin acest verset se arată că şi celor lipsiţi de preoţie le este cu putinţă a-L sluji cu dragoste pe Domnul.
3,86 *Cf.* Ps. 1,6. „Duhuri şi suflete ale dreptilor" – sintagmă prin care este desemnat omul, adăugându-se adesea cuvântul „trup" (*cf.* Gen. 2,7; Ps. 103,29-30). Theodoret consideră că acest verset vesteşte Învierea, vorbind de sufletele înduhovnicite ale dreptilor, care s-au făcut mai presus de patimile omeneşti, şi care au primit harul Duhului.
3,87 *Cf.* Mt. 5,3; Sof. 2,3. Cei „smeriţi" sunt, în limbajul multor psalmi (*cf.* Ps. 21,27; 33,3-4.18; 36,11-12 etc.) şi al Profeţilor (*cf.* Sof. 2.3; 3,11-12; Is. 49,13; 66,2), cei săraci, blânzi şi care aşteaptă totul de la Dumnezeu. Cei trei termeni traduc nuanţele ebraicului *ʿănāwīm*. Apelativul va fi preluat de Iisus (*cf.* Mt. 11,29).
3,88 „lăcaşul morţilor": gr. ᾅδης, „Hades", traduce ebr. *šᵉʾōl*, văzut, înainte de revelarea clară despre învierea morţilor, ca un loc în care omul dăinuie cu o existenţă diminuată; totuşi, Dumnezeu este stăpân şi peste acesta (*cf.* şi nota la Ps. 6,6, în *Septuaginta* 3).
3,89 *Cf.* Ps. 105,1; 135,1-2. Imnului de laudă şi binecuvântare (*cf.* v. 88) cei trei tineri îi adaugă imnul de mulţumire, pentru că ei simt deja intervenţia salvatoare a Domnului. Cu acest verset încep Psalmii de mulţumire 105 şi 135. „Căci în veac [este] îndurarea Lui" este şi refrenul liturgic intercalat în fiecare verset al Ps. 135.

căci [este] bun,
căci în veci [este] îndurarea Lui.
90 Binecuvântați, toți cei ce-L cinstiți pe Dumnezeul dumnezeilor;
cântați și aduceți mulțumire, căci în veac [este] îndurarea Lui și în vecii vecilor."
91 Și a fost [așa:] când i-a auzit regele cântând și stătea și-i vedea în viață, atunci regele Nabucodonosor s-a minunat și s-a sculat grăbit și le-a spus însoțitorilor săi:

92 „Iată, eu văd patru bărbați dezlegați umblând prin foc; nu li s-a întâmplat nici o vătămare, iar înfățișarea celui de-al patrulea [este] asemănarea unui înger al lui Dumnezeu."
93 Și, apropiindu-se regele de ușa cuptorului celui cu focul arzând, i-a

căci [este] bun,
căci în veac [este] îndurarea Lui.
90 Binecuvântați, toți cei ce-L cinstiți pe Domnul, pe Dumnezeul dumnezeilor;
cântați și aduceți mulțumire, căci în veac [este] îndurarea Lui."
91 Iar Nabucodonosor i-a auzit cântând și s-a minunat, s-a ridicat în grabă și le-a spus dregătorilor săi: „Oare nu trei bărbați am aruncat legați în mijlocul focului?" Și i-au zis regelui: „Adevărat, rege!"
92 Și a spus regele: „Iată, eu văd patru bărbați dezlegați și umblând în mijlocul focului, și n-au nici o vătămare, iar înfățișarea celui de-al patrulea [este] asemănătoare cu a unui fiu al lui Dumnezeu."
93 Atunci s-a apropiat Nabucodonosor de ușa cuptorului de foc care

3,90 Ultimul verset are o conotație universalistă, eshatologică, salvatoare. „Toți cei ce-L cinstiți pe Dumnezeul dumnezeilor" sunt toți cei care aparțin poporului lui Dumnezeu, precum și cei care nu-i aparțin, dar cred în El (*cf.* Apoc. 13,14; 17,4.17). „Dumnezeul dumnezeilor" – sintagmă prin care este indicat adevăratul Dumnezeu (*cf.* Dan. 2,47; 11,36; Ps. 135,2). Theodoret interpretează forma literară a acestui ultim verset în LXX considerând că folosirea repetată a substantivelor „veci", „vecilor" este o consecință a sarcinii excepționale pe care o au tinerii martiri: aceea de a arăta nemărginirea bunătății lui Dumnezeu.
3,91-97 Aici se reia textul aramaic. Dar legătura nu se face direct cu v. 23, de unde a început textul grec, ci cu vv. 23-24 și 49-50.
3,92 „înfățișarea celui de-al patrulea": în LXX, al patrulea personaj este asemenea unui înger al Domnului, în timp ce la Theodotion este „asemănătoare cu a unui fiu al lui Dumnezeu", sintagmă prin care erau desemnate ființele cerești, îngerii trimiși să nimicească (*cf.* Ex. 12,23; 4Rg. 19,35; Iez. 9,1; Ps. 78,49) sau să ocrotească popoare și indivizi (*cf.* Ex. 23,20; Dan. 10,13; Tob. 5,4). TM are „fiu de *'elahīn* (zei)".
3,93 Înfrângerea lui Nabucodonosor duce la recunoașterea publică a puterii lui Dumnezeu și a ocrotirii pe care o oferă celor care se încred în El (*cf.* vv. 16-18, 40). ♦ „robi ai Dumnezeului Celui Preaînalt": sintagma apare des în Psalmi, dar și rostită de personaje care nu sunt evrei (*cf.* vv. 32; 5,18.21; Num. 24,16; Deut. 32,8; Gen. 14,18; Is. 14,14),

chemat pe nume: „Sedrach, Misach și Abdenago, slujitori ai Dumnezeului dumnezeilor Cel Preaînalt, ieșiți din foc!"; astfel au ieșit bărbații din mijlocul focului.
94 Și s-au adunat dregătorii, mai-marii locurilor și căpeteniile neamurilor și însoțitorii regelui, și-i priveau pe oamenii aceia, cum nu se atinsese focul de trupul lor, și perii lor nu arseseră, și șalvarii lor erau neschimbați, și nici nu se afla pe ei mirosul focului.
95 Iar regele Nabucodonosor, răspunzând, a zis: „Binecuvântat [fie] Domnul Dumnezeul lui Sedrach, Misach și Abdenago, care l-a trimis pe îngerul Său și i-a mântuit pe slujitorii Săi care au nădăjduit în El, iar porunca regelui au nesocotit-o și și-au dat trupurile în vâlvătaie, pentru a nu sluji și a nu se închina unui alt dumnezeu decât Dumnezeului lor;
96 iar acum eu hotărăsc ca orice neam și toate seminții și toate

ardea și a zis: „Sedrach, Misach, Abdenago, robi ai Dumnezeului Celui Preaînalt, ieșiți și veniți încoace!" Și au ieșit Sedrach, Misach și Abdenago din mijlocul focului.
94 Și se adunară satrapii și căpeteniile de oști și mai-marii locurilor și dregătorii regelui, și-i priveau pe bărbați, cum n-a avut putere focul asupra trupului lor, iar părul de pe capul lor nu s-a aprins, și șalvarii lor erau neschimbați, și nu se afla pe ei miros de foc.
95 Și a prins a grăi Nabucodonosor și a zis: „Binecuvântat [fie] Dumnezeul lui Sedrach, Misach și Abdenago, care l-a trimis pe îngerul Său și i-a scăpat pe slujitorii Săi, pentru că s-au încrezut în El și cuvântul regelui l-au schimbat și și-au dat trupurile focului, ca să nu slujească, nici să nu se închine vreunui dumnezeu în afară de Dumnezeul lor;
96 iar eu dau poruncă: «Orice popor, seminție, limbă, care ar rosti vreo

fiind un apelativ frecvent și în lumea păgână. LXX o întărește prin formula „Dumnezeul dumnezeilor" (θεοῦ τῶν θεῶν).
3,94 „șalvarii": TM are „mantia". ♦ Demnitarii lui Nabucodonosor participaseră la actul de cult instituit de rege pentru statuie și, totodată, fuseseră martori ai nesupunerii tinerilor și ai condamnării acestora. Prezența lor este o confirmare a victoriei Dumnezeului Adevărat asupra nemăsuratului orgoliu al regelui și contribuie la slăvirea lui Dumnezeu.
3,95 „și-au dat trupurile": expresie devenită comună în scenele de martiriu; ea exprimă generozitatea martirului, care preferă ca trupul său să fie supus chinurilor de orice fel, decât să se lepede de Dumnezeu.
3,96 Proclamarea miracolului este însoțită de adeziunea totală la Dumnezeul celor trei tineri a regelui Nabucodonosor și a întregului său regat. Acest lucru nu s-a întâmplat nici în vremea lui Nabucodonosor, nici sub Antiochos Epiphanes. Textul are sens în plan

LXX

limbile care ar huli împotriva Domnului Dumnezeului lui Sedrach, Misach şi Abdenago, să fie rupt în bucăţi, iar casa lui să fie luată, căci nu este alt dumnezeu care să poată elibera astfel."

97 În felul acesta, aşadar, regele, dându-le lui Sedrach, Misach şi Abdenago putere peste întregul ţinut, i-a făcut din nou cârmuitori.

4 [1-3]

Θ

hulă împotriva Dumnezeului lui Sedrach, Misach şi Abdenago, va fi dat pieirii, iar casele lor, jafului, pentru că nu este alt dumnezeu care să poată izbăvi astfel.»"

97 Atunci regele i-a pus iarăşi în drepturi pe Sedrach, Misach şi Abdenago în ţinutul Babilonului şi i-a învrednicit să cârmuiască peste toţi iudeii ce se aflau în împărăţia lui.

4 1 „Regele Nabucodonosor, către toate popoarele, seminţiile şi limbile

eshatologic: la sfârşitul veacurilor, în lume, toţi vor crede în Dumnezeu, pentru că este singurul Dumnezeu mântuitor.

3,97 În TM, versetul se termină la „ţinutul Babilonului", iar capitolul se încheie cu ceea ce este v. 4,3 în ediţia Rahlfs.

4 Nabucodonosor şi-a atras pedeapsa în ciuda profesiunii de credinţă din vv. 28-29, deoarece sufletul regelui fusese impresionat, dar nu schimbat de evenimentele precedente şi nimeni nu era mai expus decât el tentaţiei trufiei şi a autoidolatrizării. Pare ciudat, în economia naraţiunii, faptul că regele a făcut public acest trist episod din viaţa lui. Numai că evenimentul nu putea fi ignorat de supuşii lui, iar o proclamaţie oficială în momentul în care regele revenea la cârma imperiului putea fi dictată de o înţelepciune politică, precum şi de recunoştinţa faţă de divinitatea care-şi făcuse simţită puterea asupra lui. De altfel, se ştie că anunţarea publică a visurilor profetice era obişnuită la regii Asiriei şi Babilonului. ♦ Nici un document babilonian nu ne informează despre un asemenea eveniment în viaţa regelui Nabucodonosor; dar analele amuţesc în ultimii treizeci de ani ai domniei lui. Se cunoaşte doar o boală a urmaşului acestuia, Nabonides (559-538 î.H.). Dar, pe urmele lui Megasthenes, Eusebiu al Cezareii (*Praeparatio Evangelica*, în *PG*, XXI, 762 A) şi Flavius Iosephus (*Impotriva lui Apion*, I, 20) amintesc un pasaj din Abydenos în care se vorbeşte de o boală ce l-a cuprins pe rege; acesta părea posedat de o divinitate, ceea ce ar putea fi o aluzie la nebunia acestuia (PG, XXI, 762 A). ♦ Cei care plasează compoziţia cărţii lui Daniel în vremurile Macabeilor socotesc că autorul a vrut să-i ofere lui Antiochos al IV-lea Epiphanes un avertisment împotriva trufiei, prezentându-i exemplul smeririi lui Nabucodonosor.

LXX

Θ

care locuiesc pe întreg pământul: Pacea să vă fie îmbelşugată!

2 Semnele şi minunile pe care le-a făcut cu mine Dumnezeul Preaînalt mi-a plăcut să vi le vestesc [şi] vouă,

3 că mari şi puternice [sunt]; împărăţia Lui [este] împărăţie veşnică, şi stăpânirea Lui, în neam şi în neam.

4 În cel de-al optzecelea an al domniei, Nabucodonosor a spus: „Trăiam în pace în casa mea şi eram înfloritor pe tronul meu.

4 Eu, Nabucodonosor, înfloream în casa mea şi îmi mergea bine.

5 Am văzut un vis şi m-am îngrijorat şi m-a năpădit frica.

[6-9]

5 Am văzut un vis şi m-a înfricoşat, şi m-am neliniştit în aşternutul meu, iar vedeniile din capul meu m-au tulburat.

6 Şi s-a dat poruncă de la mine să fie aduşi în faţa mea toţi înţelepţii Babilonului, pentru a-mi face cunoscut tâlcul visului.

4,1-3 În TM, ca şi în mai multe versiuni vechi, aceste trei versete fac parte din capitolul precedent, spre deosebire de traducerile greceşti şi de Vulgata, care au aici o delimitare mai logică a capitolelor. ♦ Vv. 1-3 lipsesc din LXX.

4,1 „pe întreg pământul", gr. ἐν πάσῃ τῇ γῇ: expresie hiperbolică pentru a desemna dimensiunile geografice ale imperiului; această expresie, ca şi precedenta, reflectă stilul şi mentalitatea orgolioasă a regelui babilonian, pregătind tema suveranităţii divine asupra regatului (*cf.* 2,38). ♦ „Pacea să vă fie îmbelşugată!": formulă convenţională comună în scrisori, mai ales ale personajelor biblice, corespunzând dorinţei poporului de a se bucura de ordine şi linişte, garantate de eficienţa cârmuitorilor.

4,2 „Semnele şi minunile" (τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα) sunt termeni caracteristici limbajului deuteronomic pentru a indica lucrările divine de mântuire (*cf.* Deut. 4,34; 6,22; 7,19; 26,8; 29,2; 34,11; Ex. 7,3).

4,3 Acest verset constituie o intercalare imnică ce indică gratitudinea regelui şi subliniază scopul povestirii: slăvirea lucrărilor de mântuire ale Domnului şi recunoaşterea atotputerniciei Sale. Expresiile sunt din repertoriul imnic convenţional (*cf.* Ps. 144,11; 71,5; Dan. 7,14.27).

4,5-9 LXX se deosebeşte destul de mult de Θ: v. 5 corespunde doar parţial, iar vv. 6-9 lipsesc.

[7] Şi au venit solomonarii, magii, gazarenii şi chaldeii, şi eu [mi-]am spus visul înaintea lor, dar tâlcul lui nu mi l-au făcut cunoscut,
[8] până când [nu] a venit Daniel, al cărui nume [este] Baltasar, după

4,7 „solomonarii, magii, gazarenii şi chaldeii": *cf.* Dan. 2,2. În Antichitate, visele erau considerate un mijloc de comunicare cu divinitatea. Această credinţă era împărtăşită atât de greci, cât şi de chaldei, egipteni şi israeliţi. (În VT – *cf.* Gen. 20,3; 28,12; 31,24; 1Rg. 3,5). TM enumeră patru categorii de înţelepţi: *ḥarṭumayya'*, *'aşpayya'*, *kaśdayē'* şi *gazrayya'*; în textul grec, aceştia apar ca ἐπαοιδοί, μάγοι, γαζαρηνοί, Χαλδαῖοι. ♦ „gazareni": Theodotion, care nu mai înţelegea termenul aramaic, l-a transcris; în versiunea greacă a lui Symmachos, este tradus prin θύται, „sacrificatori"; în Vulgata, prin *haruspices*; Peşitta, varianta siriacă, are *meguše*, „magi"; iar manuscrisul *graecus Venetus 7*, ἀποτελεσταί, „astrologi". Aceste interpretări se înţeleg pornind de la diferitele sensuri ale rădăcinii *GZR*, „a tăia", cu sensul figurat „a hotărî, a decreta". *Gazir* se poate traduce prin „vrăjitor", el fiind cel care îndepărtează soarta rea, porunceşte duhurilor rele (cu un sens derivat de la „a hotărî, a decreta"). Termenul se regăseşte în Rugăciunea lui Nabonides, descoperită în grota 4 de la Qumran: regele Nabonides s-a trezit cu o inflamaţie malignă; un evreu, calificat drept *gazir*, îi spune că această boală îi este trimisă de Cel Preaînalt.
4,8 Intră în scenă Daniel, care este prezentat ca în Dan. 1,17-20. ♦ „Baltasar": *cf.* Dan. 1,7. Nabucodonosor spune că Daniel se numeşte Baltasar, „după numele dumnezeului meu" (κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ μου), ceea ce reprezintă o eroare, deoarece numele nu este derivat din numele lui Bel (*cf.* nota 1,7). Nu trebuie confundat numele babilonian al lui Daniel cu cel al regelui Baltasar (*vide infra*, Dan. 5,1 – aram. *Bēl'ṣa'ṛṛar*), care presupune akkadianul *Bel-šar-uṛṛur*, nume teoforic, în compunerea căruia intră numele zeului Bel. LXX transcrie Βαλτασαρ atât numele lui Daniel, cât şi pe cel al regelui (*cf.* Delcor, 1971, pp. 111-112). Din acest fapt, mai mulţi critici au tras concluzia că această carte a fost compusă într-o epocă foarte târzie, când autorul ei nu mai înţelegea semnificaţia numelor proprii, forjând etimologii populare. De fapt, textul aramaic nu confundă niciodată cele două nume. ♦ „duh sfânt al lui Dumnezeu", gr. πνεῦμα θεοῦ ἅγιον: în textul grec al lui Theodotion a dispărut politeismul exprimat în textul aramaic, care are „duhul dumnezeilor sfinţi", Nabucodonosor exprimându-se ca un evreu. Această idee este luată din Gen. 41,38, unde, în împrejurări similare, Faraon îl numeşte la fel pe Iosif. ♦ Comentând faptul că regele face apel la Daniel, care, prin calităţile primite de la Dumnezeul lui, îl ajutase cu ocazia celuilalt vis, Theodoret spune: „Pe cei mai mulţi dintre oameni, bunăstarea îi face să uite de binefăcători, iar nevoile îi silesc să-şi amintească de ei. Cel sănătos cu trupul nu-şi aduce aminte de doctor, însă căzând în boală îndată se gândeşte cum s-a însănătoşit cândva prin cutare doctor. Nici Nabucodonosor

numele dumnezeului meu, care are în el duh sfânt al lui Dumnezeu, şi [mi-]am spus visul în faţa lui.
[9] «Baltasare, mai-mare al solomonarilor, despre care am cunoscut că [ai] în tine duh sfânt al lui Dumnezeu şi nici o taină nu-ţi rămâne ascunsă, ascultă vedenia din visul pe care l-am văzut şi spune-mi tâlcul lui!
[10] Priveam, din aşternutul meu, şi, iată, un copac în mijlocul pământului, şi multă-i [era] înălţimea.

[10] Dormeam şi, iată, un copac înalt crescând din pământ; înfăţişarea lui [era] măreaţă, şi nu era altul asemenea lui.

nu şi-a amintit de binefacerea lui Daniil când i-a aruncat în văpaie pe cei trei sfinţi; iar după ce a văzut visul şi i-a intrat tulburarea în suflet şi-a adus aminte de înţelepciunea lui şi de felul în care îi spusese şi-i tâlcuise visul dintâi. De aceea şi spune că are Duhul lui Dumnezeu în el şi tâlcuieşte orice taină, rugându-l să îi desluşească şi visul cel din urmă".
4,9 „mai-mare al solomonarilor": aşa fusese numit Daniel după interpretarea visului cu statuia (*cf.* Dan. 2,48). ♦ „ascultă vedenia": TM are „spune vedenia", ceea ce nu e logic aici şi pare influenţat de 2,6-10.
4,10-17 Avem de-a face cu o alegorie, ale cărei elemente se precizează pas cu pas. Imagistica este împrumutată parţial din Iez. 31,3-4, unde Assur este comparat cu un cedru puternic, cu coroana până la cer; în ramurile lui îşi făceau cuib păsările, iar umbra lui ocrotea fiarele câmpului. Acest copac, la fel ca acela din viziunea lui Nabucodonosor, a fost brusc doborât. Plantat în mijlocul pământului, acesta putea fi văzut până la marginile lumii, amintind mitul oriental al copacului lumii. De altfel, textul grec al LXX a păstrat – aşa cum a arătat Bentzen – urme ale acestei concepţii mitice, deoarece soarele şi luna îşi au sălaşul în acest copac şi luminează întregul pământ. Montgomery a apropiat acest vis de visul lui Astyages (Herodot I, 108) şi de cel al lui Xerxes (VII, 19), în care dominaţia asupra unei părţi a pământului este simbolizată de un copac care creşte. Bentzen citează chiar o inscripţie pusă de Nabucodonosor, în care Babilonul este comparat cu un copac mare care face umbră popoarelor. Prin acest ultim argument dovedeşte faptul că povestirea despre copac comportă motive orientale destinate să-i dea culoare locală, dar el nu poate fi folosit pentru a dovedi istoricitatea poveştii. Trebuie amintit, de asemenea, că imaginea copacului aplicată unor persoane sau unei comunităţi este obişnuită în Biblie (*cf.* Ps. 1,3; 36,35; Is. 10,19; 61,3).

LXX

[12] Ramurile lui – în lungime ca la treizeci de stadii, şi sub el găseau umbră toate fiarele pământului, şi în el zburătoarele cerului îşi făceau cuibul; rodu-i [era] bogat şi frumos şi dădea hrană pentru toate vieţuitoarele.

[11] Şi înfăţişarea lui [era] măreaţă; creştetul lui ajungea până aproape de cer şi cuprinderea lui, până la nori, umplea tot ce se află sub cer; soarele şi luna îşi aveau sălaş în el şi luminau întregul pământ.

[13] Priveam în somnul meu, şi, iată, un înger a fost trimis întru putere, din cer,

Θ

[11] S-a mărit copacul şi a crescut în putere,
iar înălţimea lui a ajuns până la cer şi cuprinderea, până la marginile întregului pământ;

[12] frunzele-i [erau] frumoase şi rodul lui bogat, şi [era] hrană pentru toţi în el; şi la umbra lui se adăposteau fiarele sălbatice, iar în ramurile lui sălăşluiau păsările cerului, şi din el se hrănea tot trupul.

[13] Priveam în vedenie de noapte, din aşternutul meu, şi, iată, [un] *ir* şi sfânt din cer a pogorât

4,10 „un copac în mijlocul pământului": apare mai clară trimiterea la puterea lui Nabucodonosor. Într-adevăr, stăpânirea lui se întinde asupra întregului pământ şi adună toţi oamenii (*cf.* Dan. 2,38; 3,4). ♦ „multă-i [era] înălţimea": ca aceea a statuii (*cf.* Dan. 2,31).

4,12 Theodoret comentează: „*Frunze* numeşte podoaba văzută, cea prin veşminte, prin tron, prin semnele domniei, prin straja împărătească, iar *roadă* birul primit din toate părţile. Drept aceea, *roada lui multă*, dar nu şi bună, zice, că nu era după dreptate". ♦ „Fiarele pământului" (LXX coincide cu TM) apare explicat la Theodotion („fiarele sălbatice"). Iar Theodoret comentează: „...fiindcă [atât] barbarii, care trăiau ca fiarele, cât şi cei mai înţelegători şi blânzi, mai ageri şi înaripaţi la cuget, sub stăpânirea lui petreceau".

4,13 „un înger (gr. ἄγγελος)" (LXX), „[un] *ir*" (gr. ιρ) (Θ): ιρ transliterează aram. *'ir*, care se poate traduce prin „veghetor". „Veghetorul" este o făptură care nu doarme niciodată, ci se află necontenit în slujba Domnului, având ochii permanent deschişi asupra destinelor oamenilor. Termenul se va specializa în literatura apocaliptică. ♦ Theodoret explică: „*Ir* înseamnă «neadormit», fiindcă aşa se tâlmăceşte pe greceşte, şi îl

LXX

[14] şi a strigat şi a zis despre el: «Doborâţi-l şi nimiciţi-l; căci a fost rânduit de Cel Preaînalt să fie dezrădăcinat şi să rămână nefolositor.»

[15] Şi a spus astfel: «O singură rădăcină lăsaţi-i în pământ, încât, laolaltă

Θ

[14] şi a dat glas cu tărie şi a zis astfel: 'Doborâţi copacul şi despuiaţi-l de crengi şi scuturaţi-i frunzele şi risipiţi-i rodul; să fie scuturate fiarele de sub el şi păsările, de pe ramurile lui!

[15] Doar stirpea rădăcinilor lui s-o lăsaţi în pământ, cu o legătură de

numeşte astfel pe înger, arătând firea lui cea fără de trup – că cel îmbrăcat cu trup este rob somnului, iar cel ce biruie somnul este cel slobod de trup". Un alt termen prin care este desemnat îngerul în Θ este „sfânt" (*cf.* Iov, 5,1; 15,15; Ps. 88,6.8; Zah. 14,5, dar şi Enoh 9,3; 12,2; 14,23 etc. şi documentele de la Qumran: 1QH,III,22; X,34; 1QM, XII,4). Formularea „sfânt din cer" poate fi o glosă explicativă. Identificarea veghetorului cu îngerul este întărită şi de formularea „din cer a pogorât" (Θ). Această făptură celestă joacă rolul de intermediar între Dumnezeu şi om. ♦ Numele „veghetor", care îi este dat aici şi în 4,23, nu mai apare în alt loc din Biblie. În schimb, se regăseşte în cartea etiopiană a lui Enoh (12,2), unde sunt numiţi, printre îngerii veghetori: Uriel, Rafael, Raghel, Michael, Sarachiel, Gabriel, Remeiel, care sunt cei şapte arhangheli. Funcţia fiecăruia dintre ei este foarte bine definită. O tradiţie eronată a făcut uneori din aceştia îngeri căzuţi (*cf.* Enoh 10,15; 12,4; 13,10; 16,2; *Testamentul lui Ruben*, 5,7; *Testamentul lui Nephtali*, 3,5; *Cartea Jubileelor*, 4,15). *Cf.* C. Bădiliţă, „Jean Cassien et le mythe des anges déchus", în Bădiliţă şi Jakab (2003, pp. 221-239). ♦ *Documentul de la Damasc*, 2,18, cunoaşte şi el tradiţia căderii „veghetorilor" (ἐγρήγοροι). Se crede că originea acestora se află în religia asiro-babiloniană. „Veghetorii" ar fi spiritele stelelor care veghează toată noaptea. Într-adevăr, în unele texte din Enoh, stelele sunt încă prezentate ca fiinţe vii. Chaldeii admiteau existenţa a numeroase genii sau semizei, subordonaţi divinităţilor planetare. Rolul lor era să supravegheze pământul şi să fie intermediari între lume şi divinităţile superioare, slujind drept consultanţi. Chiar dacă originea „veghetorilor" este politeistă, în cartea lui Daniel această făptură joacă rolul îngerului lui *YHWH* din textele vechi, acela de a rosti un oracol.

4,14 Oracolul pronunţat de „veghetor" se inspiră, în ceea ce priveşte imaginea, în acelaşi timp din Iez. 31,10-14, pasaj rezumat în cartea lui Daniel, şi din Is. 6,13. În Iezechiel nu se vorbeşte distinct despre trunchi şi rădăcini, care-i sunt lăsate copacului, la Daniel. Este vorba doar de „căderea" (πτῶσιν) acestuia.

4,15 „Doar stirpea rădăcinilor" (Θ): şi Israel, în exil, va fi redus la o buturugă, din care va renaşte planta cea nouă (*cf.* Is. 6,13). ♦ „cu o legătură de fier şi de aramă" (Θ): Bentzen observă că acest detaliu nu se potriveşte cu dezvoltarea parabolei copacului, trădând aici realitatea ascunsă în spatele imaginii, şi anume faptul că trunchiul lui Nabucodonosor va fi protejat. Evident, aceste legături metalice nu erau destinate să susţină trunchiul copacului tăiat, ci mai degrabă să ţină prizonier acel trunchi, ca într-o închisoare. Astfel

cu fiarele pământului din munți, să pască iarbă, ca boul;

[16] și de la roua cerului trupul să i se schimbe, și șapte ani să se hrănească împreună cu ele,

[17] până ce va cunoaște că Domnul cerului are putere peste toate cele din cer și cele de pe pământ, și câte voiește face cu ele.»

fier și de aramă; și în iarba fragedă de afară și în roua cerului va zăcea, și cu fiarele va fi partea lui din iarba pământului.
[16] Inima lui, față de cea a oamenilor, se va schimba, și inimă de fiară i se va da, și șapte cruguri se vor perinda pe deasupră-i.
[17] Din porunca [venită de la] *îr* [este] cuvântul, și lucru al sfinților [este] răspunsul, ca să cunoască cei vii că Domn este Cel Preaînalt peste împărăția oamenilor, și cui va voi

trunchiul se transformă într-o imagine umană. Conform altor comentarii, „legăturile" sunt imaginea stării de nebunie de care au fost încătușate o vreme rațiunea și voința regelui. Această interpretare apare deja la Theodoret: „că fiind cuprins de nebunie și turbând împotriva tuturor, a fost pus în lanțuri".

4,16 „inimă de fiară": în Orientul antic, inima era considerată sediul rațiunii (*cf.* Ier. 5,21; Os. 7,11). A spune despre rege că inima i s-a schimbat într-o inimă de fiară înseamnă a spune că și-a pierdut mințile. Acest verset va fi lămurit de explicațiile lui Daniel. ♦ Nebunia lui Nabucodonosor a făcut obiectul analizei unor medici psihiatri. Doctorul M.G. Barker arată că boala regelui consta în faptul că el își închipuia că este un animal. Această boală este cunoscută sub numele de lycantropie și se remite după câțiva ani (Baldwin, 1978, p. 109). Alte boli similare identificate în comportamentul lui Nabucodonosor sunt zoantropia și cynantropia. ♦ „șapte ani" (LXX), „șapte cruguri" (*litt.* „vremi") (Θ): Steinmann (1950, p. 82) se întreabă dacă cele „șapte cruguri" nu simbolizează cele șapte perioade care, conform magilor elenizați, ne separă de sfârșitul lumii, ceea ce ar putea corespunde celor șaptezeci de săptămâni de ani din Dan. 9. După Theodoret, este vorba de trei ani și jumătate, „că Dumnezeiasca Scriptură nu împarte anul în patru anotimpuri, ci în două mai de obște: iarna și vara; iar șapte asemenea despărțituri fac trei ani și jumătate". Oricum, este vorba de șapte perioade de lungime egală. Esențială este cifra șapte, care desemnează o totalitate, ceea ce înseamnă până la măsurarea completă a timpului indicat de Dumnezeu pentru această umilință.

4,17 „ca să cunoască cei vii": văzând transformarea copacului în buturugă / a omului în fiară, oamenii ar fi îndemnați să vadă în aceasta o intervenție divină. Descifrarea semnificației nu este numai pentru Nabucodonosor, ci pentru toți. ♦ „cui va voi [El] i-o va da": formula are sensul „celui pe care îl iubește"; corespunde unei formule juridice care se regăsește în papirii aramaici.

[El] i-o va da și pe cel de nimic în fața oamenilor îl va ridica până la ea.'

[17a] În fața mea a fost doborât într-o singură zi, și stricarea lui, într-un singur ceas din zi, și ramurile lui au fost duse în toate vânturile, și a fost smuls și aruncat; și mânca iarba pământului laolaltă cu fiarele pământului și spre veghe a fost dat și în piedici și în cătușe de aramă a fost legat de ei. Foarte m-am minunat de toate acestea, și somnul s-a îndepărtat de ochii mei.
[18] Și, sculându-mă dis-de-dimineață din așternutul meu, l-am chemat pe Daniel, mai-marele înțelepților și căpetenia tălmăcitorilor de vise, și i-am povestit visul, și mi-a arătat întrega lui tâlcuire."

[19] Mare i-a fost mirarea lui Daniel, și presimțirea îl încolțea, și, înfricoșându-se, cuprins de tremur și schimbându-se la față, clătinând din cap de uluire o vreme, mi-a răspuns cu glas blând: „O, rege, visul acesta [să fie] pentru cei ce te urăsc, iar tâlcuirea lui să vină peste vrăjmașii tăi!

[18] Acesta [este] visul pe care l-am văzut eu, regele Nabucodonosor, iar tu, Baltasare, spune tâlcuirea, căci toți înțelepții din împărăția mea nu pot să-mi lămurească tâlcuirea lui; însă tu, Daniel, poți, căci duh sfânt al lui Dumnezeu [se află] în tine.»"
[19] Atunci Daniel, al cărui nume [era] Baltasar, a rămas mut o vreme, și gândurile îl tulburau. Și a prins a grăi regele și a zis: „Baltasare, visul și tâlcuirea să nu te apese!" Iar Baltasar a răspuns și a spus: „Stăpâne, visul [să fie] pentru cei ce te urăsc și tâlcuirea lui, pentru vrăjmașii tăi!

4,18 „duh sfânt al lui Dumnezeu": pentru TM, *cf.* nota la 4,8.

4,19-27 Explicarea visului făcută de Daniel, cu tonalitate narativă, este aproape în întregime în proză (vv. 19-24, 26-31), cu intercalarea unor părți ritmate (vv. 25, 32). Tâlcuirea visului se încheie cu semnele adeveririi lui (v. 33).

4,19 „visul [să fie] pentru cei ce te urăsc și tâlcuirea lui, pentru vrăjmașii tăi!" (Θ): interpretul folosește în răspuns o formulă de politețe, cerând ca visul să se întoarcă asupra dușmanilor regelui; reprezintă un fel de scuză pentru lucrurile sinistre din vis care-l privesc pe rege.

[20] Copacul care a crescut în pământ, a cărui înfăţişare [era] mare, tu eşti, o, rege!

[21] Şi toate zburătoarele cerului care îşi făceau cuib în el: puterea pământului şi a neamurilor şi a tuturor limbilor, până la marginile pământului, şi toate ţinuturile ţie îţi slujesc.
[22] Ridicarea copacului aceluia şi apropierea lui de cer şi cuprinderea lui care a atins norii: tu, rege, te-ai înălţat deasupra tuturor oamenilor care se află pe faţa întregului pământ, s-a înălţat inima ta cu fală şi putere peste ale Celui Sfânt şi peste îngerii Lui; lucrările tale s-au văzut, cum ai pustiit casa Dumnezeului Celui Viu pentru păcatele poporului celui sfinţit.

[20] Copacul pe care l-ai văzut, care s-a mărit şi a crescut în putere, iar înălţimea i-a ajuns până la cer şi cuprinderea pe tot pământul,
[21] şi frunzele-i [erau] învoalte şi rodul bogat, şi [era] hrană pentru toţi în el, sub el sălăşluiau fiarele sălbatice, iar în ramurile lui se adăposteau păsările cerului,

[22] tu eşti, rege, căci ai crescut în mărire şi putere; şi măreţia ta a sporit şi a ajuns până la cer, iar domnia ta, până la marginile pământului.

4,20 Daniel interpretează alegoria copacului, care se referă la mărirea (τὸ μεγαλυνθέν, fastul şi strălucirea) şi puterea (τὸ ἰσχυκός, în sens geografic şi etnic) lui Nabucodonosor, descrise cu formule hiperbolice, ca în interpretarea visului anterior cu statuia cu capul de aur, scoţând însă în evidenţă şi trufia ce decurge din acestea, ca în apostrofarea din Is. 14,13-14. Copacul care a crescut până la cer este semn că regele a fost atins de *hybris*, atitudine condamnată în Biblie mai ales la suverani. Regele Babilonului descris de Is. 14,13 avea pretenţii destul de asemănătoare cu cele ale lui Nabucodonosor. După Iez. 6 şi 17, trufia l-a dus la pieire şi pe regele Tyrului. În 1Mac. 1,5 se spune că Alexandru cel Mare şi-a înălţat inima şi s-a umplut de trufie, ceea ce ar putea fi o aluzie la pretenţiile regelui de a fi divinizat (*cf.* Quintus Curtius, VIII, 5,6). Divinizarea lui Antiochos al IV-lea Epiphanes, decurgând din *hybris*, este şi ea scoasă în evidenţă de Dan. 11,37-38. ♦ Traducătorul LXX introduce în v. 22 un puternic accent teologic iudaic, vorbind de „Cel Sfânt", „Dumnezeul Cel Viu", „îngerii Lui", ca şi de „poporul sfinţit". În felul acesta se face legătura cu prezenţa îngerului, ca mesager al Domnului, din versetul următor.

[23] Şi vedenia pe care ai văzut-o, că un înger întru putere a fost trimis de la Domnul şi că a spus să fie smuls copacul şi să fie tăiat: judecata Dumnezeului Celui Mare va veni peste tine,

[24] şi Cel Preaînalt şi îngerii Lui sunt pe urmele tale.

[25] Te vor duce în temniţă şi într-un loc pustiu te vor trimite.

[26] Şi rădăcina copacului cea cruţată, aşadar, nu va fi dezrădăcinată; locul tronului tău îţi va fi păstrat pentru o vreme şi un timp. Iată, împotriva ta se pregătesc şi te vor biciui şi vor porni cele judecate împotriva ta.

[23] Şi [faptul] că regele a văzut [un] *ir* şi [un] sfânt pogorând din cer, care a zis: «Despuiaţi copacul şi nimiciţi-l, numai stirpea rădăcinilor lui lăsaţi-o în pământ şi în legătură de fier şi de aramă şi în iarba de afară şi în roua cerului va sta, şi partea lui va fi cu fiarele sălbatice, până ce şapte cruguri se vor perinda peste el»,
[24] aceasta [este] tâlcuirea lui, o, rege, şi este hotărârea Celui Preaînalt, care a ajuns până la stăpânul meu, regele:
[25] şi pe tine te vor alunga dintre oameni, şi cu fiarele sălbatice va fi sălaşul tău, şi iarbă ca unui bou îţi vor da să mănânci, şi în roua cerului vei sta, şi şapte cruguri se vor perinda peste tine, până când vei cunoaşte că Cel Preaînalt domneşte peste împărăţia oamenilor, şi cui va voi [El] i-o va da.
[26] Şi pentru că au spus: «Lăsaţi stirpea rădăcinilor copacului», domnia ta îţi va rămâne ţie, de când vei cunoaşte puterea cerească.

4,25 „până când vei cunoaşte": timpul cât durează o asemenea condiţie, de exil şi cruntă separare, este necesar pentru ca regele să înţeleagă acţiunea lui Dumnezeu în ceea ce i s-a întâmplat. Este un alt aspect al motivului pustiului, aşa cum apare şi la Oseea (*cf.* Os. 2,4-25).
4,26 „de când vei cunoaşte puterea cerească": pedeapsa are scop pur pedagogic (*cf.* paralelismul cu „până când vei cunoaşte că Cel Preaînalt domneşte peste împărăţia oamenilor" din v. 25). Acest mod de a-L desemna pe Dumnezeu în VT se mai întâlneşte în cărţile Macabeilor: 1Mac. 3,18.19.50; 4,10.24.53; 12,15; 2Mac. 7,11; 8,20; 9,4.20. Va fi folosit din plin de NT şi de literatura rabinică (Delcor, 1971, p. 116).

LXX

[27] Domnul trăieşte în cer, şi puterea Lui [se întinde] peste întregul pământ; de El să te rogi pentru păcatele tale şi toate nedreptăţile tale răscumpără-le prin milostenii, ca să ţi se dea iertare şi să ai parte de multe zile pe tronul împărăţiei tale, şi să nu fii nimicit. Aceste cuvinte să le primeşti cu drag; căci neabătut [este] cuvântul meu, iar timpul tău, deplin."

[28] Şi, când vorbele lui s-au încheiat, Nabucodonosor, care a ascultat tălmăcirea vedeniei, a păstrat vorbele în inimă. –

[29] Şi, după douăsprezece luni, regele se preumbla pe zidurile cetăţii, cu toată slava lui, şi mergea prin turnurile ei;

Θ

[27] De aceea, o, rege, să-ţi fie plăcut sfatul meu, păcatele răscumpără-ţi-le prin milostenii, şi nedreptăţile, prin îndurări faţă de cei sărmani! Poate va fi îndelung-răbdător Dumnezeu faţă de rătăcirile tale!" –

[28] Toate acestea l-au ajuns pe regele Nabucodonosor.

[29] După douăsprezece luni, plimbându-se în sanctuarul palatului său, în Babilon,

4,27 Pentru a-şi răscumpăra (gr. λυτρόω, lat. *redimere*) păcatele, Nabucodonosor trebuie să facă fapte bune. LXX, Theodotion şi Vulgata văd în aceste manifestări chiar milostenia (ἐλεημοσύνη), care traduce un mai general termen aramaic. Şi în Tobit (4,11; 12,9) se exprimă ideea că milostenia răscumpără orice păcat. Ecleziastul (3,3) afirmă şi el învăţătura despre eficacitatea faptelor bune. Orice profet, după ce şi-a transmis oracolele judecăţii şi le-a explicat, invită la pocăinţă şi la convertire, cu făgăduinţa că Dumnezeu nu va împlini pedeapsa anunţată. ♦ „Poate... rătăcirile tale!": TM are „poate va fi o prelungire a bunăstării tale", ceea ce ar arăta că Θ a avut în faţă un text uşor diferit de cel protomasoretic.

4,29 „după douăsprezece luni", gr. μετὰ μῆνας δώδεκα / μετὰ δωδεκάμηνον: nu este limpede de ce este fixată această dată. Adesea, între vestirea pedepsei şi împlinirea ei se află un interval de timp, pentru ca păcătosul să aibă posibilitatea să se căiască. Potopul a avut loc la şapte zile după anunţarea lui (*cf.* Gen. 7,4). Iona (3,4) a anunţat că nimicirea cetăţii Ninive va avea loc după patruzeci de zile. ♦ „în sanctuarul palatului său" (Θ): *cf.* 2Rg. 11,2; TM are *litt.* „peste palatul". Cum acelaşi cuvânt, *hēykhal*, înseamnă şi „palat", şi „templu", Theodotion a înţeles că era vorba de un sanctuar (ναός) în palat; LXX vorbeşte despre zidurile cetăţii.

LXX

[30] şi, prinzând a grăi, a zis: „Acesta este Babilonul cel mare, pe care eu l-am întemeiat, şi se va numi casa împărăţiei mele, prin tăria puterii mele, spre cinstea slavei mele."

Θ

[30] a prins a grăi regele şi a spus: „Oare nu este acesta Babilonul cel mare, pe care eu l-am construit spre [a fi] casă regească prin tăria puterii mele, spre cinstea slavei mele?"

4,30 „Babilonul cel mare": cum apare şi Ninive (*cf.* Iona 1,1; 3,2). Epitetul „mare" se regăseşte la scriitorii antici (Xenofon, Pausanias şi Strabo) şi pare să fi fost unul dintre calificativele obişnuite ale unei cetăţi. De aici a luat autorul Apocalipsei numele „Babilonul cel mare" care apare de mai multe ori în carte (Apoc. 16,19). ♦ „pe care eu l-am întemeiat / construit": întemeierea Babilonului datează, după tradiţie, din vremurile ce au urmat potopului (*cf.* Gen. 11,1-5); Nabucodonosor înfrumuseţase considerabil vechiul oraş şi, în plus, construise un nou oraş pe malul sudic al Eufratului. Flavius Iosephus (*Împotriva lui Apion*, I, 138) a păstrat un fragment din Berosos, preot al templului lui Bel din Babilon (330-250 î.H.), în care Nabucodonosor este înfăţişat drept un mare constructor. Din inscripţii, al căror stil îl imită textul din Daniel, aflăm despre imensele lucrări pe care regele le-a făcut în Babilon şi în jurul acestuia. Ruinele care acoperă pământul sunt alcătuite din cărămizi marcate cu numele său. Toţi scriitorii antici ne dau mărturie despre măreţia acestei cetăţi. Isaia (13,19) o numeşte „podoaba împărăţilor, mândra coroană a chaldeilor". ♦ Oraşul propriu-zis era aşezat pe cele două maluri ale Eufratului. Era traversat de la nord la sud de 25 de străzi paralele, largi de 50 m, care se încrucişau în unghi drept cu alte 25 de străzi paralele, ceea ce însemna 50 de străzi, care se terminau cu 100 de porţi de bronz; din intersectarea acestor străzi rezultau 625 de pieţe şi 675 de cvartale pline de locuitori. Casele aveau 3-4 etaje. Străzile perpendiculare pe fluviu erau închise la ţărm cu porţi de bronz; de-a lungul fluviului se aflau ziduri de cărămidă. Cele două părţi ale oraşului comunicau printr-un pod cu picioare de cărămidă, lung de 185 m. Podul, făcut din bârne de lemn, era ridicat seara, pentru a împiedica tâlhăriile nocturne. Pe malul stâng (spre răsărit) s-au găsit urmele cetăţuii regale, palatul lui Nabucodonosor, ridicat în 15 zile, după cum spun Flavius Iosephus şi inscripţiile. Această clădire acoperea 13 ha. Lângă ea se aflau faimoasele grădini suspendate (15 ha), construite de Nabucodonosor pentru soţia sa Amyntis, pentru a-i oferi imaginea munţilor natali. Lângă acestea se afla marele templu al lui Merodac, iar pe malul drept (spre apus) se afla templul lui Bel-Nebo, un turn uriaş, de şapte etaje (80 m înălţime). De aici se inspiră povestea turnului Babel (*cf.* Gen. 11,1-9). Măreţia Babilonului, ca o cetate a răului, va ajunge în literatura apocaliptică, mai ales în Apoc. 14,8; 16,9; 17,5; 18,2.10.21. ♦ Zidurile de incintă erau tot ce poate fi mai prodigios; grecii le considerau una dintre cele şapte minuni ale lumii. Construite din cărămizi legate cu bitum, acestea aveau – după spusa lui Herodot, care vizitase Babilonul după ce acesta fusese cucerit de perşi – aproape 100 m înălţime, 24 m lăţime şi 90 km circumferinţă. Două care cu câte patru cai puteau trece pe el unul lângă altul. Avea o suprafaţă de 513 km^2, mai mare decât a Parisului; aceasta era ocupată, în cea mai mare parte, de câmpuri cultivate, care o făceau inexpugnabilă în caz de foamete.

LXX

[31] Şi, cum şi-a sfârşit vorba, a auzit un glas din cer: „Ţie ţi se vorbeşte, rege Nabucodonosor, împărăţia Babilonului ţi se ia şi i se dă altuia, un om socotit de nimic din casa ta; iată, Eu îl statornicesc în împărăţia ta, şi el va primi puterea şi slava şi fala ta, ca să cunoşti că Dumnezeul cerului are puterea asupra împărăţiei oamenilor, şi cui va voi [El] i-o va da; până la răsăritul soarelui, alt rege se va bucura de casa ta şi va pune mâna pe slava ta şi pe tăria ta şi pe puterea ta.

[32] Şi îngerii te vor urmări şapte ani, şi nu vei fi nicicum văzut, nici nu vei vorbi cu vreun om; iarbă îţi vor da să mănânci, ca unui bou, şi iarba verde a pământului va fi păşunea ta; iată, în locul slavei tale, te vor lega, şi casa falei tale şi împărăţia ta le va avea altul.

[33] Iar până în zori toate se vor sfârşi cu tine, Nabucodonosor, rege al

Θ

[31] Încă se mai afla vorba în gura regelui, [când] a fost un glas din cer: „Ţie ţi se vorbeşte, rege Nabucodonosor! Împărăţia a fost luată de la tine;

[32] şi te vor alunga dintre oameni, şi cu fiarele sălbatice [va fi] sălaşul tău; şi iarbă, ca unui bou, îţi vor da să mănânci şi şapte cruguri se vor perinda peste tine până când vei cunoaşte că Cel Preaînalt domneşte peste împărăţia oamenilor, şi cui va voi [El] i-o va da."

[33] Chiar în acea clipă s-a împlinit hotărârea asupra lui Nabucodonosor:

4,32 În pasajul din Abydenos preluat de Eusebiu se spune că, după ce a încetat să facă război în răsărit (*cf.* v. 4), suit pe acoperişul palatului său (*cf.* v. 29), Nabucodonosor fusese cuprins de o inspiraţie venită de la un zeu şi prevestise babilonienilor nimicirea imperiului lor de către „catârul pers" (Cyrus, aliat cu mezii). Acestui duşman îi urează cele mai mari nenorociri (*cf.* v. 19), să piară în apele mării sau să rătăcească în pustiu, departe de oameni, printre fiare (*cf.* v. 33). După această profeţie, Nabucodonosor a dispărut subit. Nu se poate să nu vedem aici o apropiere cu cartea lui Daniel. În textul lui Abydenos avem forma legendară pe care a căpătat-o această poveste în tradiţia babiloniană după cucerirea persă. După unii, aici se găsesc ecouri ale unei probleme istorice pe care o prezintă inscripţiile: o tentativă de uzurpare din această perioadă a domniei lui Nabucodonosor, care nu se putea petrece decât în împrejurări ca acelea menţionate în cele două istorisiri.

4,33 „până când perii lui au crescut ca ai leilor şi unghiile lui, ca [ghearele] păsărilor": în TM, îi cresc perii ca penele de vultur, iar în LXX, perii îi cresc ca penele de vultur şi

LXX

Θ

Babilonului, şi nu va mai rămâne din toate acestea nimic." –

[33a] „Eu, Nabucodonosor, regele Babilonului, şapte ani am stat legat; iarbă ca unui bou mi-au dat să mănânc, şi cu iarba verde a pământului mă hrăneam. Şi, după şapte ani, mi-am îndreptat sufletul spre rugăciune şi am înălţat rugă pentru păcatele mele în faţa Domnului Dumnezeului cerului şi pentru neştiinţele mele m-am rugat Dumnezeului dumnezeilor celui mare.

[33b] Şi perii mei s-au făcut ca penele de vultur, unghiile mele precum [ghearele] de leu; s-a schimbat carnea mea şi inima mea, gol umblam laolaltă cu fiarele pământului. Am văzut un vis şi presimţirile m-au cuprins; şi de la o vreme m-a luat un somn greu şi m-a năpădit toropeala.

[34] Şi, la sfârşitul celor şapte ani, a venit vremea răscumpărării mele, şi

şi a fost alungat dintre oameni şi mânca iarbă ca un bou; şi trupul lui se scălda în roua cerului, până când perii lui au crescut ca ai leilor şi unghiile lui, ca [ghearele] păsărilor.

[34] „Iar după ce s-au sfârşit zilele, eu, Nabucodonosor, mi-am ridicat ochii

unghiile, ca ghearele de leu. Această imagine sugerează viaţa sălbatică a lui Nabucodonosor, condiţia lui, de neglijenţă şi delăsare, creată de separarea de comunitatea umană şi de lipsa conştiinţei propriei naturi, echivalentă cu nebunia.

4,34 „şi [pentru] păcatele şi neştiinţele mele s-a împlinit [ispăşirea]", *litt.* „şi păcatele şi neştiinţele mele s-au umplut/împlinit". ♦ Nabucodonosor îl slăveşte pe Dumnezeu la fel ca tinerii din cuptorul aprins (*cf.* 3,24-51). ♦ „Cel care trăieşte în veci" trimite la formula augurală adresată suveranilor (*cf.* 2,4). ♦ În LXX lipseşte imnul de la sfârşitul versetului 34, continuat în v. 35. În schimb, apare din nou mesagerul Domnului, îngerul, care-l anunţă pe Nabucodonosor că, dacă se căieşte, se converteşte şi Îl slujeşte pe Dumnezeu, i se va reda domnia. Există obiecţii împotriva autenticităţii acestui pasaj şi a versetului următor, pentru că edictul lui Nabucodonosor seamănă izbitor cu formulările

[pentru] păcatelele şi neştiinţele mele s-a împlinit [ispăşirea] dinaintea Dumnezeului cerului; şi m-am rugat pentru neştiinţele mele Dumnezeului dumnezeilor celui mare, şi, iată, un înger m-a chemat din cer, zicând: «Nabucodonosor, slujeşte-I Dumnezeului cerului, celui sfânt, şi dă slavă Celui Preaînalt: domnia asupra neamului tău ţi se dă înapoi.»
[35]

[36] În acea vreme, mi s-a înapoiat împărăţia, şi slava mi-a fost dată înapoi.

spre cer, şi mi s-au întors minţile, şi L-am binecuvântat pe Cel Preaînalt şi L-am lăudat şi L-am slăvit pe Cel care trăieşte în veci: căci puterea Lui [este] putere veşnică şi împărăţia lui, din neam în neam,

[35] şi toţi locuitorii pământului ca nimic au fost socotiţi, şi face după voia Lui cu oştirea din cer şi cu sălaşul de pe pământ;
şi nu este nimeni care să stea împotriva mâinii Lui şi să-I spună:
«Ce ai făcut?»

[36] Chiar în clipa aceea mi s-au întors minţile şi am venit iarăşi la cinstea împărăţiei mele; şi mi-am recăpătat chipul, iar principii mei şi dregătorii mei mă căutau ; şi am fost întărit în împărăţia mea, şi mi s-a adăugat şi mai multă mărire.

din psalmi. Dar, după Lenormand, aproape toate frazele acestui pasaj (vv. 31-36) se regăsesc în inscripţiile asiriene şi în imnuri, care au asemănări izbitoare cu psalmii.

4,35 Transcendenţa absolută a lui Dumnezeu apare ca o temă dominantă o dată cu sfârşitul exilului. ♦ „să stea împotriva mâinii": TM are „să-L lovească cu mâna / să-i lovească mâna".

4,36 „am venit iarăşi la cinstea împărăţiei mele; şi mi-am recăpătat chipul (*litt.* forma)": TM are „pentru cinstea împărăţiei mele, mi s-au întors măreţia şi strălucirea". ♦ Aşa cum se spune în vis, Nabucodonosor nu-şi recapătă numai sănătatea, ci şi împărăţia şi slava de mai înainte. Repetiţia are scopul de a lega de căinţa şi convertirea lui Nabucodonosor noua stăpânire a regatului său. Mai înainte au fost subliniate efectele spirituale ale pedepsei, aici sunt marcate efectele ei lumeşti. După Steinmann (1950, p. 86), Nabucodonosor, simbolul trufiei omeneşti din Babel, devine simbolul unei umanităţi mai bune, pregătită să-l primească pe „Fiul omului", căruia i s-a făgăduit împărăţia mesianică.

[37] Celui Preaînalt Îi aduc mulţumire şi Îl laud pe Cel care a întemeiat cerul şi pământul şi marea şi râurile şi toate cele [ce se află] în ele; Îi aduc mulţumire şi Îl laud, căci El este Dumnezeul dumnezeilor şi Domnul domnilor şi Împăratul împăraţilor; căci El face semne şi minuni şi schimbă vremurile şi timpurile, luând regilor împărăţia şi aşezându-i pe alţii în locul lor.
[37a] De acum Lui Îi voi sluji, şi de teama Lui m-a cuprins tremurul, şi pe toţi cei sfinţi ai Săi îi laud; căci dumnezeii neamurilor nu au în ei puterea să întoarcă împărăţia unui rege spre alt rege şi să ucidă şi să dea viaţă şi să facă semne şi fapte minunate mari şi înspăimântătoare şi să schimbe lucruri preamari, aşa cum a făcut cu mine Dumnezeul cerului, şi a schimbat cu privire la mine lucruri mari. Eu, în fiecare zi a domniei mele, voi aduce jertfe Celui Preaînalt pentru sufletul meu, spre miros de bună mireasmă Domnului, şi ce este plăcut în ochii Lui voi face, eu şi poporul meu, neamul meu şi ţinuturile mele cele de sub puterea mea. Şi câţi au grăit împotriva Dumnezeului cerului, şi câţi ar

[37] Acum, eu, Nabucodonosor, Îl laud, Îl înalţ şi Îl slăvesc pe Regele cerului, căci toate lucrările Lui [sunt] adevărate, şi căile Lui, dreptate, iar pe toţi cei care umblă cu trufie poate să-i smerească."

4,37 Acest verset, ca şi vv. 34-35, conţine elementele unui imn. Este un imn de slavă, în care se recunoaşte dreptatea lucrărilor Domnului în ceea ce-l priveşte pe Nabucodonosor, mai ales pentru că i-a smerit trufia. Dumnezeu este numit aici „Regele cerului", expresie rară în Biblie (*cf.* Tob. 13,6). Regele a primit domnia de la „Regele cerului", nu a dobândit-o prin forţa sa. Expresia „Regele cerului" aminteşte de o altă expresie caracteristică epocii perse, „Dumnezeul cerului".

fi prinşi grăind ceva, pe aceştia îi voi osândi la moarte." –
[37b] Iar regele Nabucodonosor a scris o scrisoare circulară tuturor neamurilor, după loc, şi ţinuturilor şi limbilor toate care locuiesc în toate ţinuturile, din neam în neam: „Domnului Dumnezeului cerului aduceţi-I laudă şi jertfă şi prinos aduceţi-I cu slavă; eu, regele regilor, Îi aduc mulţumire cu slavă, căci aşa a făcut cu mine; în ziua aceea m-a aşezat pe tronul meu şi mi-am luat în stăpânire puterea şi domnia peste poporul meu şi măreţia mea mi-a fost dată înapoi.
[37c] Regele Nabucodonosor către toate neamurile şi toate ţinuturile şi toţi cei care locuiesc în ele: Pacea să vă fie îmbelşugată în toată vremea. Şi acum, vă voi arăta lucrările pe care le-a făcut cu mine Dumnezeul cel mare şi am găsit de cuviinţă să vă dezvălui vouă şi învăţaţilor voştri că există Dumnezeu, şi faptele Lui minunate [sunt] mari, împărăţia Lui [este] împărăţie în veac, puterea Lui, din neam în neam."
Şi a trimis scrisori despre toate cele ce i se întâmplaseră în timpul domniei lui, tuturor neamurilor ce se aflau sub stăpânirea lui.

5 Regele Baltasar a făcut petrecere mare în ziua închinării palatului său şi a chemat dintre dregătorii săi două mii de bărbaţi. În ziua aceea, Baltasar, bine dispus după vin şi fălindu-se, i-a lăudat pe toţi zeii neamurilor, cei turnaţi şi cei ciopliţi din ţinutul lui; iar Dumnezeului Preaînalt nu i-a adus laudă. În aceeaşi noapte au ieşit nişte degete ca de om şi au scris pe peretele casei lui, pe tencuiala din faţa lămpii, *Mane phares thekel*. Iar tălmăcirea lor este: *mane* – a fost numărat, *phares* – a fost ridicat din loc, *thekel* – a fost statornicit.

5

[1] Regele Baltasar a făcut un praznic mare pentru tovarăşii săi şi a

[1] Regele Baltasar a făcut un ospăţ mare pentru cei o mie de dregători

---

5 În acest capitol, textul LXX este destul de diferit şi mai scurt faţă de TM.

5,1-6 Episodul banchetului nelegiuit îl are drept protagonist pe Baltasar (aram. *Bēl'ṣa'ṭṭar*), care presupune akkadianul *Bel-šar-uṭṭur*, nume teoforic, în compunerea căruia intră numele zeului Bel, „Bel, ocroteşte-l pe rege!" (*cf.* şi nota la 4,8), prezentat ca fiu al lui Nabucodonosor şi cel din urmă rege al Babilonului. Baltasar mai este menţionat ca fiu al lui Nabucodonosor şi în Baruch 1,11. Genealogia însă nu corespunde realităţii istorice, deoarece Baltasar a fost fiul ultimului rege al Babilonului, Nabonides (556-538 î.H.), iar nu al lui Nabucodonosor. Dar cum, în realitate, în timpul unei lungi călătorii a lui Nabonides la Teiman, în Arabia (unde a locuit cca nouă ani!), regenţa a fost asigurată de fiul său Baltasar, episodul a fost legat de numele acestuia. ♦ Episodul are o fizionomie proprie, dar se pretează aceluiaşi scop ca şi cel precedent (visul cu copacul uriaş, *cf.* Dan. 4). În locul trufiei lui Nabucodonosor, aici se află profanarea, de către Baltasar, a vaselor sfinte răpite din templul din Ierusalim. ♦ Motivul acestui episod, mai mult decât cel al lui Nabucodonosor, pare să aibă legătură şi cu vremurile lui Antiochos al IV-lea, profanator al templului şi al obiectelor sacre (*cf.* Dan. 8,9-12.25; 9,26-27; 11,31-39).

5,1 „Regele Baltasar": acesta nu a fost niciodată încoronat ca rege cu puteri depline, iar documentele nu-i dau niciodată acest titlu. A exercitat însă funcţiile regale ca înlocuitor al tatălui său, Nabonides, care a lipsit vreme îndelungată din capitală. Mai mult, unii cercetători sunt de părere, pe baza analizei minuţioase a documentelor babiloniene, că

băut vin.

[2] Şi s-a semeţit inima lui şi a spus să se aducă vasele de aur şi cele de argint din casa lui Dumnezeu pe care le adusese Nabucodonosor, tatăl său, de la Ierusalim, şi să se toarne vin în ele tovarăşilor săi.

ai săi; şi în faţa celor o mie [a fost pus] vinul, şi, bând,
[2] Baltasar a spus, în timp ce gusta vinul, să se aducă vasele de aur şi de argint pe care le luase Nabucodonosor, părintele său, din templul din Ierusalim; să bea din ele regele şi dregătorii săi şi ţiitoarele şi soţiile sale.

lui Baltasar i-au fost conferite puteri similare unei coregenţe pe aproape toată durata domniei lui Nabonides (Montgomery, 1950, p. 67). Astfel se explică faptul că diferite documente îl arată pe Baltasar asociat tatălui său în rugăciuni, jurăminte etc. ♦ „ospăţ mare pentru cei o mie de dregători ai săi" (Θ): expresie generică pentru a indica totalitatea membrilor curţii şi ai administraţiei imperiale; LXX are, mai concis, „pentru tovarăşii săi". De fapt, numărul convivilor nu trebuie să ne mire. Biblia cunoaşte banchetul lui Xerxes sau Assuerus, la care a fost invitat întregul popor din Susa timp de şapte zile (*cf.* Est. 1,5), iar comentatorii citează numeroase exemple din autorii clasici. ♦ „a băut vin" (LXX), „[a fost pus] vinul, şi, bând" (Θ): TM scoate în evidenţă starea de beţie a lui Baltasar, vorbind de abundente libaţii de vin. Despre beţie şi orgiile babilonienilor în vremea lui Alexandru, se citează, de obicei, Quintus Curtius: *Babylonii maxime in vinum et quae ebrietatem sequuntur effusi sunt* (V,1).

5,2 „Nabucodonosor, părintele său": trebuie înţeles în sens larg, ca strămoş (*cf.* Gen. 28,13), aşa cum Iu este numit fiul lui Omri, întemeietorul Samariei, în timp ce, în realitate, el este fiul lui Iosafat (*cf.* 4Rg. 9,2). După Nabucodonosor – aşa cum menţionează Berosos şi Canonul lui Ptolemeu – au mai fost alţi trei regi: Evil Merodach (LXX Euilmarodach, 4Rg. 25,27), Neriglissar, Labaşi-Marduk înainte de Nabonides, tatăl lui Baltasar. În Rugăciunea lui Nabonides, acesta vorbeşte de fiul său mai mare, Baltasar. Iar o inscripţie ce făcea parte din analele regale spune că, în al şaptesprezecelea an al domniei (539), Nabonides a fost înfrânt de către Cyrus la Sepharvim (Sippar), de unde se trage concluzia că fiul regelui (Baltasar) cârmuia în capitală. Pe de altă parte, Xenofon vorbeşte despre un rege al Babilonului, nenumit, tânăr desfrânat, crud şi nelegiuit, ajuns repede la putere, care a pierit în timp ce chefuia, chiar în noaptea în care Cyrus a cucerit cetatea, detalii care frapează prin conformitatea cu textul din Daniel. ♦ Repetata formulă care-l face pe Baltasar fiul lui Nabucodonosor scoate în relief strânsa legătură dintre primul mare monarh al Babilonului şi cel din urmă rege. ♦ „şi ţiitoarele şi soţiile": acestea, probabil, benchetuiau într-o sală separată (*cf.* v. 10); TM are două cuvinte cu semnificaţie nesigură; se presupune că primele sunt „soţii" (deşi cu titlu deplin nu era decât una), iar celelalte sunt slujnice. Babilonienii, spre deosebire de perşi şi de alte neamuri orientale, admiteau femeile la banchetele lor, care au devenit proverbiale prin licenţiozitate.

[3] Şi au fost aduse şi au băut din ele

[4] şi i-au binecuvântat pe idolii lor cei făcuţi de mână de om, iar pe Dumnezeul cel Veşnic nu L-au binecuvântat, pe Cel ce are putere asupra duhului lor.
[5] Chiar în acea clipă, au ieşit nişte degete ca de mână de om şi au scris pe peretele casei lui, pe tencuiala din faţa luminii, înaintea regelui Baltasar; şi el a văzut mâna scriind.

[6] Şi înfăţişarea i s-a schimbat, şi spaime şi presimţiri îl năpădeau. Aşadar, regele s-a zorit şi s-a ridicat şi se tot uita la scrierea aceea, [în vreme ce] însoţitorii din jurul lui se veseleau.
[7] Şi regele a strigat cu glas mare să-i cheme pe solomonari şi pe

[3] Şi au fost aduse vasele cele de aur şi de argint pe care le adusese din templul lui Dumnezeu din Ierusalim; şi au început să bea din ele regele şi dregătorii lui şi ţiitoarele şi soţiile lui;
[4] au băut vin şi i-au lăudat pe zeii cei de aur şi de argint şi de aramă şi de fier şi de lemn şi de piatră.

[5] Chiar în acea clipă au ieşit nişte degete de mână de om şi au început să scrie în faţa sfeşnicului, pe tencuiala de pe peretele casei regelui; şi regele privea la încheieturile degetelor mâinii care scria.
[6] Atunci, chipul regelui s-a schimbat, şi gândurile au prins a-l cutremura, şi încheieturile şalelor i se desfăceau, şi genunchii i se ciocneau unul de altul.

[7] Şi a strigat regele cu putere să fie aduşi înăuntru magii, chaldeii şi

5,5 „să scrie în faţa sfeşnicului": sfeşnicul sau candelabrul care, în timpul nopţii, trebuia să lumineze încăperea. Acesta, plasat pe masă sau atârnat în mijlocul încăperii, trebuie să se fi aflat între invitaţi şi perete, iar lumina lui cădea pe peretele „din faţa luminii". ♦ „pe tencuiala": peretele nu era lambrisat, ci doar tencuit şi, poate, din loc în loc, împodobit cu picturi, cum erau apartamentele palatului descoperit la Ninive.
5,7 „solomonari... vraci... chaldei" (LXX), „magii, chaldeii şi gazarenii" (Θ): *vide supra*, Dan. 1,20; 2,2; 4,7. Mai des sunt numite patru categorii (*cf.* Dan. 2,2.27; 4,7) sau numai două (*cf.* Dan. 1,20), ori chiar una singură, adică „înţelepţii" (*cf.* Dan. 2,12.24.48; 4,5) sau „chaldeii" (*cf.* Dan. 2,4.10). ♦ „purpura": culoarea regală atât la perşi (*cf.* Est. 8,15) şi la mezi (*cf.* Xenofon, *Cyropaedia*, 1,3,2), cât şi în epoca greacă (*cf.* 1Mac. 10,20). În Antichitate, Babilonul era vestit, alături de Tyr, pentru ţesăturile sale de purpură (*cf.* Iez.

vraci şi pe chaldei şi pe gazareni, ca să-i vestească tâlcul scrierii. Şi au venit la privelişte să vadă scrierea, şi tâlcul scrierii nu i l-au putut desluşi regelui. Atunci, regele a dat poruncă, zicând: „Orice bărbat care va lămuri tâlcul scrierii, va îmbrăca purpura şi i se va pune colan de aur; şi i se va da putere peste a treia parte din împărăţie."

[8] Şi au intrat solomonarii şi vracii şi gazarenii, şi n-a putut nici unul să vestească tâlcul scrierii.

[9] Atunci, regele a chemat-o pe regină în legătură cu semnul şi i-a arătat că este [lucru] mare, şi că nici un om nu poate să-i vestească regelui tâlcul scrierii.

[10] Atunci, regina i-a amintit acestuia de Daniel, care era dintre cei

gazarenii, şi le-a spus înţelepţilor Babilonului: „Cel care va desluşi această scriere şi-mi va face cunoscut tâlcul va fi înveşmântat în purpură, şi colanul cel de aur [va atârna] pe grumazul lui; şi va cârmui ca cel de-al treilea în împărăţia mea."

[8] Şi au intrat toţi înţelepţii regelui şi n-au putut să desluşească scrierea, nici să-i facă regelui cunoscut tâlcul.

[9] Iar regele Baltasar s-a tulburat foarte, şi chipul i s-a schimbat, şi dregătorii lui s-au tulburat [şi ei].

[10] Şi a intrat regina în sala ospăţului şi i-a spus: „O, rege, să trăieşti în

27,24; Ios. 7,21). ♦ Colanul de aur aminteşte de cel pe care Faraon i l-a dat drept răsplată lui Iosif (*cf.* Gen. 41,42). Termenul *ham*^{e}*nīk*, „colan", este de origine persă şi a ajuns şi în greacă (μανιάκης). ♦ „i se va da putere peste a treia parte din împărăţie" (LXX), „va cârmui ca cel de-al treilea în împărăţia mea" (Θ): posibil ca această magistratură să se explice prin faptul că, la acea vreme, în regat existau doi suverani, Nabonides şi Baltasar; acestora li s-ar fi alăturat un al treilea.

5,8 „n-a putut să desluşească...": s-a presupus că acele cuvinte erau scrise cu caractere feniciene sau ebraice. Dar aceste caractere nu ar fi trebuit să fie necunoscute învăţaţilor din Babilon. Trebuie atunci să ne gândim mai degrabă la o scriere ideografică, ce redă ideile în maniera hieroglifelor, deosebită de orice alfabet şi, în situaţia de faţă, indescifrabilă fără o iluminare divină.

5,10 În TM, versetul începe: „Regina, la cuvintele regelui şi ale dregătorilor, a intrat...". ♦ „regina": cu siguranţă este vorba de regina-mamă, care, după rege, avea totdeauna o mare influenţă la curţile din Orientul Apropiat antic; pentru Israel, ştim acest lucru din Biblie (*cf.* 3Rg. 15,12; 4Rg. 10,13; 24,12.15; Ier. 13,18; 29,2; 2Par. 15,16). Textul grec are acelaşi termen (βασίλισσα) pentru a o desemna pe regină, soţia regelui, şi pe regina-mamă.

duşi în robie din Iudeea,

[11] şi i-a spus regelui: „Omul [acela] era învăţat şi înţelept şi mai-mare peste toţi înţelepţii Babilonului.

[12] Şi duh sfânt este în el, şi în zilele părintelui tău, regele, tâlcuiri preagrele i-a lămurit lui Nabucodonosor, tatăl tău."

[13] Atunci, Daniel a fost adus în faţa regelui, şi, prinzând a grăi, regele i-a zis:

[14-15]

veci! Să nu te tulbure gândurile tale, şi chipul să nu ţi se schimbe!

[11] Este un bărbat în împărăţia ta în care [se află] duh al lui Dumnezeu; în zilele părintelui tău s-a aflat în el cuget treaz şi pricepere, iar regele Nabucodonosor, tatăl tău, l-a pus mai-mare peste solomonari, magi, chaldei, gazareni,

[12] căci [se afla] în el duh din belşug şi chibzuinţă şi pricepere, tâlcuind [el] visele şi vestind lucruri tăinuite şi dezlegând legături: [îl cheamă] Daniel, dar regele i-a pus numele Baltasar. Să fie deci chemat acum, şi îţi va vesti tâlcuirea lui."

[13] Atunci Daniel a fost adus înaintea regelui; şi i-a spus regele lui Daniel: „Tu eşti Daniel, dintre cei luaţi în robie din Iudeea, pe care i-a adus regele, părintele meu?

[14] Am auzit despre tine că [ai] duh al lui Dumnezeu în tine, şi cuget treaz, pricepere şi înţelepciune din

Este normal ca regina-mamă să-l cunoască bine pe Daniel, pentru că acesta jucase un rol deosebit în timpul „părintelui" lui Baltasar. Regina-mamă vorbeşte cu o autoritate pe care nu o aveau în Orient soţiile suveranilor şi care nu aparţinea decât reginelor văduve ale monarhilor defuncţi şi mame ale suveranilor aflaţi la domnie. Prin urmare, nu putea fi decât ori soţia lui Nabonides şi, după unii, fiica lui Nabucodonosor ori văduva acestuia din urmă.

5,12 „duh sfânt" (LXX), „duh din belşug" (Θ): *vide supra*, Dan. 1,20. ♦ „lucruri tăinuite": gr. κρατούμενα, *litt.* „lucruri ţinute sub stăpânire/control". ♦ „dezlegând legături": gr. λύειν συνδέσμους; termenul aramaic din TM, *qiṭ*^{e}*rīn*, înseamnă „probleme", „legături, noduri", ceea ce permite traducerea grecească, similară celei latine (*solutio ligatorum*). Plecând de aici, unii autori au crezut că este vorba despre legături magice prin care un vrăjitor îşi lega victimele în cadrul unor ritualuri.

5,13 „cei luaţi în robie", *litt.* „fiii captivităţii" – semitism.

belşug s-a găsit în tine. [15] Şi acum, au venit în faţa mea înţelepţii, magii şi gazarenii, ca să desluşească scrierea aceasta şi tâlcul ei să mi-l facă cunoscut; dar n-au putut să mi-l vestească.
[16] Iar eu am auzit despre tine că poţi tâlcui judecăţi; acum deci, dacă poţi desluşi scrierea, şi tâlcul ei să mi-l faci cunoscut, vei fi înveşmântat în purpură, şi colanul cel de aur se va afla pe grumazul tău, şi vei cârmui ca cel de-al treilea în împărăţia mea."
[17] Atunci a răspuns Daniel şi a spus în faţa regelui: „Păstrează-ţi darurile pentru tine, iar dăruirea casei tale dă-o altuia! Eu însă voi desluşi regelui scrierea şi tâlcul ei ţi-l voi face cunoscut.

[18] O, rege, Dumnezeul cel Preaînalt i-a dat împărăţia şi mărirea şi cinstea şi slava lui Nabucodonosor, părintele tău,
[19] şi, datorită măririi pe care i-a dat-o, toate popoarele, seminţiile şi limbile tremurau şi se temeau în faţa lui: pe cei pe care voia el îi scăpa şi pe cei pe care voia el îi lovea, şi pe

[16] „O, Daniele, poţi să-mi limpezeşti tâlcul scrierii? Şi te voi îmbrăca în purpură şi colan de aur îţi voi pune, şi vei avea putere peste a treia parte a împărăţiei mele."

[17] Atunci Daniel s-a oprit în faţa scrierii şi a citit-o şi i-a răspuns regelui astfel: „Aceasta [e] scrierea: «A fost numărat, a fost socotit, a fost ridicat [din loc]»; şi s-a oprit mâna care a scris. Şi acesta [este] tâlcul lor.
[18-22]

5,17 „dăruirea casei tale": TM are „răsplăţile". ♦ Intervenţia profetului nu poate fi influenţată de nici un dar, aşa cum încercase să facă Balac cu Balaam (*cf.* Num. 24,11-13), şi de nici o ameninţare, cum voise să facă regele lui Israel cu Michea (*cf.* 3Rg. 22,13-28).
5,18-19 Daniel afirmă universalitatea domniei lui Nabucodonosor, ca în Dan. 2,38; regele babilonian e descris ca acţionând total după bunul său plac şi atribuindu-şi aceleaşi puteri ca ale lui Dumnezeu (*cf.* Deut. 32,39; 1Rg. 1,6-8; Sof. 16,13).

cei pe care voia el îi înălţa, şi pe cei pe care voia el îi înjosea.
[20] Şi, pentru că s-a semeţit inima lui şi duhul lui s-a întărit până la sfruntare, a fost dat jos de pe tronul împărăţiei sale; şi i s-a luat cinstirea,
[21] şi a fost alungat dintre oameni,
şi inima lui s-a dat după cea a fiarelor;
şi împreună cu măgarii sălbatici îi [era] sălaşul,
şi iarbă, ca unui bou, îi dădeau să mănânce;
şi din roua cerului trupul lui se scălda,
până când a cunoscut că Dumnezeul cel Preaînalt domneşte peste împărăţia oamenilor,
şi cui voieşte i-o va da.
[22] Dar tu, fiul lui, Baltasar, nu ţi-ai smerit inima, măcar că ştiai toate acestea,
[23] şi te-ai ridicat împotriva Domnului Dumnezeului cerului; vasele din casa Lui au fost aduse dinaintea ta, iar tu şi dregătorii tăi şi ţiitoarele şi soţiile tale aţi băut vin din ele; şi i-ai lăudat pe zeii cei de aur şi de argint şi de aramă şi de fier şi de lemn şi de piatră, care nu văd şi nu aud şi nu cunosc, iar pe Dumnezeul în a cărui mână [se află] suflarea ta şi toate căile tale, pe El nu l-ai slăvit.

[23] O, rege, tu ai făcut un praznic pentru prietenii tăi şi ai băut vin, şi ţi-au fost aduse vasele din casa Dumnezeului celui Viu, şi aţi băut din ele, tu şi dregătorii tăi, şi aţi lăudat toţi idolii cei făcuţi de mână de om; şi pe Dumnezeul cel Viu nu l-aţi binecuvântat, [de]şi duhul tău [se află] în mâna lui, şi domnia ta El ţi-a dat-o; şi nu L-ai binecuvântat şi nu L-ai lăudat.

5,20 „s-a semeţit inima lui": expresie care îl desemnează pe cel care se opune lui Dumnezeu (*cf.* Deut. 8,14; 17,20; Os. 13,6). Ideea aceasta apare, în LXX, în v. 23.

LXX

[24] De aceea, de la faţa Lui a fost trimisă încheietura degetelor unei mâini şi a rânduit scrierea aceasta.
[25] Şi aceasta [este] scrierea cea rânduită: *mane thekel phares.*

[26-28] Acesta este tâlcul scrierii: s-a numărat timpul împărăţiei tale, se sfârşeşte împărăţia ta, a fost tăiată şi a fost încheiată împărăţia ta, şi le este dată mezilor şi perşilor."

[26] Acesta [e] tâlcul cuvintelor: *mane* – a măsurat Dumnezeu împărăţia ta şi i-a pus capăt;

[27] *thekel* – a fost cântărită în balanţă şi s-a aflat cu lipsă;
[28] *phares* – a fost împărţită împărăţia ta şi a fost dată mezilor şi perşilor."

[29] Atunci regele Baltasar l-a îmbrăcat pe Daniel în purpură şi i-a pus

[29] Atunci Baltasar a spus şi l-au îmbrăcat pe Daniel în purpură şi

5,25 TM are „*mᵉnē', mᵉnē', tᵉqēl ū pharᵉsīn*". Unii văd în aceşti termeni numele a trei monede: mina, siclul şi jumătate de mină (*pharas*). Dacă acesta este sensul originar al inscripţiei, autorii nu cad de acord asupra sensului secvenţei, despre ale cărei elemente, în număr de trei sau patru, unii au presupus că ar reprezenta regi sau imperii. Pentru regi, s-au propus: Nabucodonosor, Evil Merodach, Baltasar (*cf.* Ginsberg), sau Nabucodonosor, Baltasar şi regii mezi sau perşi, sau Nabucodonosor, Nabonides, Baltasar (*BASOR*, nr. 145, p. 32). S-a propus şi succesiunea imperiilor babilonian, med şi pers (pentru diferitele interpretări, *cf.* Krealing, pp. 11-18). De fapt, nu interesează sensul primitiv al textului, ci doar cel dat de Daniel. ♦ *mᵉnē'*, „măsurat" sau „numărat": forma participiului pasiv al verbului *mᵉnāh*, „a socoti, a măsura, a număra" sau „măsură". În TM, acest termen este repetat pentru a indica faptul că socoteala este bine făcută; repetiţia formează prima jumătate a hemistihului în care a doua jumătate este reprezentată de ceilalţi doi termeni. Conform textului aramaic, termenul ar putea însemna şi „mina (monedă semitică) a fost numărată sau măsurată". ♦ *tᵉqēl*: formă neregulată a participiului pasiv al verbului *tᵉqal*, „a cântări", dar şi „siclu". ♦ *pharᵉsīn, litt.* „jumătate" (de siclu sau de mină); altă interpretare: cuvântul *ūpharᵉsīn*, compus din copula *ū*, „şi", şi participiul activ al verbului *pᵉras*, la plural, „cei ce rup în două", cu aluzie la numele *pāras*, „pers" – de aici interpretarea lui Daniel; acest mod de a explica se aseamănă mult cu acela al comentariilor descoperite la Qumran (*cf.* Daumas, 1961, pp. 203-221). ♦ Semnificaţia celor trei cuvinte scrise pe perete este dată în funcţie de o etimologie populară semită, construită pe asonanţa între semnificatul originar al cuvântului şi cel simbolic al lucrului semnificat.

LXX

colan de aur şi i-a dat putere peste a treia parte a împărăţiei sale.

[30] Şi tâlcul a venit peste regele Baltasar, şi domnia a fost luată de la chaldei şi a fost dată mezilor şi perşilor.

6 [1] Şi Artaxerxes al mezilor a luat împărăţia.
Iar Darius [era] plin de zile şi vestit la bătrâneţea sa;

i-au pus colanul de aur în jurul grumazului, şi crainicii au vestit despre el că este al treilea cârmuitor din împărăţie.
[30] Chiar în acea noapte a fost omorât Baltasar, regele chaldeilor.

6 [1] Şi Darius, medul, a luat împărăţia la vârsta de şaizeci şi doi de ani.

5,30 „Chiar în acea noapte" (Θ): conform istoriografilor greci Xenofon (*Cyropaedia*, VII,5) şi Herodot (I, 191), Babilonul a fost cucerit noaptea, pe neaşteptate, în timp ce în oraş se benchetuia la o sărbătoare. Probabil că povestea se inspiră din aceste amintiri. În aşa-numita cronică a lui Nabonides se menţionează lacunar: „În luna Marşesvan, în noaptea de 11 Ugbaru... regelui a murit". Unii savanţi cred că textul lipsă se referea la „fiul regelui", *i.e.* Baltasar (Montgomery, 1950, p. 68).
6 Evenimentele povestite în acest capitol prezintă numeroase analogii cu subiectul capitolului 3. Inserat într-un cadru istoric în care credincioşii israeliţi se află în mijlocul popoarelor păgâne, episodul relevă şi modul în care adevăratul Dumnezeu este cunoscut în mijlocul neamurilor. Analiza exegetică şi examinarea istorică a acestui capitol arată că este vorba despre o poveste haggadică, împănată cu câteva amintiri istorice. Învăţătura pe care autorul vrea s-o propună cititorilor săi prevalează asupra istoriei, el neavând intenţia de a scrie istorie în sensul pe care aceasta îl are pentru moderni. Analogiile cu capitolul 3 întăresc această concluzie, ca şi numeroasele aluzii la persecutarea evreilor de către Antiochos Epiphanes. Evident, personajul Darius nu poate fi identificat cu regele Antiochos: slăbiciunea de care dă dovadă Darius nu se potriveşte cu bine cunoscuta obstinaţie a monarhului sirian; de asemenea, este greu de crezut că un autor din perioada macabeică va fi putut pune în gura persecutorului său cuvintele lui Darius din vv. 26-28.
6,1 „Darius, medul" (Θ): existenţa lui „Darius medul" printre regii care au domnit asupra Babilonului a fost adesea negată. Herodot, Berosos, Canonul lui Ptolemeu nu amintesc numele acestui Darius, ultimul monarh chaldeu fiind urmat imediat de către Cyrus. Pe de altă parte, există indicii că între cucerirea Babilonului de către Cyrus şi proclamarea sa ca rege al acestuia s-a scurs un interval de doi ani. Lenormant arată că, în contractele babiloniene în scriere cuneiformă, Cyrus nu apare calificat drept „rege al Babilonului, rege al popoarelor" decât începând din al treilea an după cucerirea cetăţii, în timp ce, în primii doi ani, este numit numai „rege al popoarelor". Aşa se explică de ce, după unii

[2] şi a rânduit o sută douăzeci şi şapte de satrapi peste întreaga sa împărăţie

[3] şi peste aceştia, trei bărbaţi care-i cârmuiau, şi Daniel era unul dintre

[2] Şi a găsit de cuviinţă Darius să pună peste împărăţie o sută douăzeci de satrapi, pentru ca ei să fie în toată împărăţia sa,
[3] şi, peste aceştia, trei demnitari, unul dintre ei fiind Daniel, cărora să

autori, Cyrus a domnit şapte ani (Xenofon), după alţii, nouă (Abydenos, Canonul lui Ptolemeu). S-a presupus deci o dominaţie medă de doi ani asupra Babilonului, „Darius medul" fiind identificat cu regele med Cyaxares al II-lea. Deşi Cyrus ar fi cucerit Babilonul în calitate de vasal al regelui med, prin tradiţie se consideră că ar fi domnit imediat. Formularea din TM, „a primit împărăţia" (6,1), dacă nu este înţeleasă în sensul că a primit-o de la Dumnezeu (*cf.* 9,1), se potriveşte perfect cu pasivitatea lui Cyaxares care, deşi suveran şi unchi al lui Cyrus, nu a participat efectiv la campania împotriva Babilonului, dar şi cu pasajul din *Cyropaedia* lui Xenofon în care Cyrus îl anunţă că i-a pregătit un palat în Babilon; traducerile greceşti au „a luat" (παρέλαβεν) împărăţia. ♦ „Artaxerxes al mezilor a luat împărăţia " (LXX), „Darius medul a luat împărăţia" (Θ): în realitate, nu un rege med, nici Artaxerxes, nici Darius, ci regele Persiei, Cyrus, a intrat triumfător în Babilon în 539 î.H. LXX aminteşte de Artaxerxes, după care trece brusc la Darius. Dar regele Darius I sau Darius cel Mare a domnit după Cyrus (550-529 î.H.) şi Cambyse (529-522 î.H.), adică începând din 522 î.H. Astfel, s-a presupus că autorul lui Daniel, ca urmare a vreunei interpretări a vechilor profeţii, confunda cucerirea Babilonului din 539 î.H. cu intervenţia lui Darius din 520 î.H. (pentru reprimarea unei revolte). Într-adevăr, Ieremia prezisese că Babilonul va cădea sub loviturile unei coaliţii de popoare venite din nord (50,9), şi mai ales a mezilor (Ier. 51,11.28). Totodată, Isaia anunţase dărâmarea Babilonului de către mezi (*cf.* Is. 13,17). În aceste condiţii, se înţelege de ce autorul lui Daniel a atribuit mezilor distrugerea Babilonului şi de ce a făcut din Darius un med. În orice caz, ştim de la Herodot (III, 89) că Darius Hystaspes a reorganizat imperiul pers, punând în fruntea provinciilor satrapi.

6,2 „o sută douăzeci şi şapte" (LXX), „o sută douăzeci de satrapi" (Θ): versiunea greacă a lui Theodotion concordă cu textul aramaic. Aceşti funcţionari exercitau o adevărată putere regală şi erau un fel de viceregi însărcinaţi cu securitatea imperiului şi cu strângerea tributului anual. Nu este imposibil ca numărul de 120/127 de satrapi, care nu corespunde datelor istorice, să fie influenţat de Ester 1,1 *sq.*, care-i atribuie lui Assuerus (Xerxes) un imperiu de 127 de provincii. În acelaşi sens, lui Xenofon i s-a reproşat faptul că nu vorbeşte decât de şase satrapi trimişi de Cyrus în provincii, dar în pasajul din *Cyropaedia* în care se aminteşte de aceşti satrapi (8,6) nu este vorba decât de provinciile din Asia Mică şi din Arabia. Obiecţii există şi la adresa lui Herodot, care spune (3,89) că Darius, fiul lui Hystaspes, a împărţit regatul în douăzeci de regiuni administrative sau satrapii, iar inscripţiile perse din vremea acestui rege dau aceeaşi cifră. Herodot vorbeşte desigur de acea nouă împărţire, bazată pe impozite, realizată de Darius, amintită mai sus.

cei trei bărbaţi,

[4] având putere peste toate în împărăţie. Şi Daniel era îmbrăcat în purpură şi [era] mare şi vestit înaintea regelui Darius, fiind el vestit şi învăţat şi iscusit, şi cu duh sfânt în el, şi cu izbândă în treburile regelui pe care le făcea. Atunci, regele a hotărât să-l pună pe Daniel peste întreaga sa împărăţie şi pe cei doi bărbaţi, pe care i-a pus împreună cu el, şi o sută douăzeci şi şapte de satrapi.
[5] Dar, când a vrut regele să-l pună pe Daniel peste întreaga sa împărăţie,

le dea socoteală satrapii, astfel încât regele să nu fie împovărat.
[4] Daniel însă era mai presus de aceştia, căci [avea] în el duh din belşug; iar regele l-a rânduit peste întreaga sa împărăţie.

[5] Atunci demnitarii şi satrapii căutau să găsească o pricină împotriva

6,3 „demnitari": gr. ταχτικοί; în TM apare *sārᵉkīn*, cuvânt de origine persă, care nu se mai găseşte în altă parte, nefiind prea uşor să se precizeze configuraţia acestui consiliu suprem de miniştri ai regatului. Nu găsim nici o paralelă a acestei situaţii: Daniel este „arhisatrap", amintind de Iosif, care era vizir în Egipt; dar el mai are încă doi tovarăşi de funcţie (în 1Ezd. 8,11 sunt menţionaţi şapte consilieri ai regelui Artaxerxes). Cei trei exercitau puterea în mod colegial, constituind consiliul coroanei, un fel de triumvirat, pe care unii îl compară cu situaţia de la sfârşitul perioadei babiloniene (*cf.* Dan. 5,16.29). Rolul lor era să vegheze ca regele să nu fie deranjat. Un motiv asemănător este invocat şi în Ezdra.

6,4 „l-a rânduit": TM are „se gândea să-l rânduiască". Se înţelege mai bine ce a stârnit invidia celor doi colegi ai săi, ca şi a celorlalţi satrapi; şi Theodoret pune la baza planului ticălos al dregătorilor „pizma". ♦ „mai presus de aceştia": din expresiile folosite în ambele variante se desprind însuşirile excepţionale de care se bucura Daniel, care derivă dintr-un dar divin, menţionat încă de la începutul cărţii (*cf.* 1,17-20).

6,5 „împotriva lui Daniel": TM adaugă aici „cu privire la domnie". Motivul acuzării putea fi ori neglijenţa, incapacitatea (la care poate trimite „pricină" – πρόφασις, *litt.* „pretext"), ori corupţia (la care ar putea trimite „greşeala", παράπτωμα), sau infidelitatea lui Daniel faţă de rege (sugerată de „vină" – ἁμβλάκημα). Hipolit (19) generalizează, glosând: „De îndată ce un om pios şi cu frica lui Dumnezeu este înzestrat de Dumnezeu cu har şi cu înţelepciune, este urât de ceilalţi oameni, deoarece aceştia nu au fost socotiţi demni de acelaşi har. Astfel, satrapii şi miniştrii îl detestă pe Daniel din invidie, pentru că el era cel mai înţelept şi cel mai fidel dintre toţi".

LXX

atunci cei doi tineri s-au vorbit şi au pus la cale sfat şi hotărâre, zicând unul către altul, deoarece nu găseau nici o greşeală şi nici o neştiinţă împotriva lui Daniel, de care să-l pârască în faţa regelui,

6 şi au spus: „Hai să ticluim noi înşine o oprelişte, ca nici un om să nu aducă cinstire şi să nu înalţe rugă la nici un dumnezeu, vreme de treizeci de zile, fără numai către regele Darius; iar de nu, să fie omorât": ca să-l ponegrească pe Daniel în faţa regelui şi să fie aruncat în groapa leilor. Căci ştiau că Daniel se roagă şi se închină Domnului Dumnezeului său de trei ori pe zi.

7 Atunci s-au dus oamenii aceia şi au grăit către rege:

Θ

lui Daniel; şi nici o pricină, nici o greşeală, nici o vină n-au găsit împotriva lui, căci era credincios.

6 Şi au spus demnitarii: „Nu vom găsi împotriva lui Daniel vreo pricină decât în legile Dumnezeului său."

7 Atunci demnitarii şi satrapii i s-au înfăţişat regelui şi i-au spus: „Rege Darius, în veci să trăieşti!

6,6 „să nu aducă cinstire şi să nu înalţe rugă", *litt.* „să nu cinstească cu cinstire şi să nu se roage cu rugă" – semitisme ce conferă un ton solemn. ♦ „legile Dumnezeului său": sub noua putere, acestea puteau fi practicate liber. ♦ În cartea lui Daniel, personajul regelui Darius, lipsit de voinţă şi destul de şters, nu corespunde câtuşi de puţin cu ceea ce ne prezintă istoria. Decretul lui Darius implica faptul că regele avea un caracter divin, concepţie care, după unii, nu se potrivea cu perioada persă, ci cu epoca elenistică, vreme în care suveranii erau divinizaţi. Alţii evocă unii autori antici care afirmă că regele pers era venerat ca *fiu* şi *chip al zeilor*, şi chiar ca *zeu*. Aceeaşi situaţie se întâlnea la egipteni şi etiopieni, lucru care trebuie să-l fi influenţat pe Alexandru cel Mare de vreme ce acesta, în Egipt, a cerut onoruri divine. Din vremea primului rege med, Deioces, legea regală, promulgată de rege, care era un personaj sacru, avea un caracter irevocabil, aşa cum se poate vedea şi din Est. 1,19; 8,8, ca şi din Diodor din Sicilia, 17,30 (conform acestuia, Darius al III-lea, după ce a pronunţat o sentinţă de moarte împotriva lui Charidemos, s-a răzgândit imediat, părându-i rău, şi s-a acuzat pentru greşeala sa, dar nu era cu putinţă să anuleze cele hotărâte prin autoritate regală). Încălcarea unui decret regal era pedepsită cu moartea.

6,7 La acest verset, TM şi versiunile greceşti sunt apropiate, chiar dacă TM are „s-au năpustit" faţă de „s-au înfăţişat". În schimb, Vulgata anticipează înşelăciunea; verbul folosit este *surripuerunt*: pizmaşii i-au extorcat regelui legea de care aveau nevoie pentru a-l pierde pe Daniel.

LXX

8 „O oprelişte şi o rânduială am statornicit, ca orice om care va înălţa rugă ori va aduce vreo cinstire oricărui dumnezeu, vreme de treizeci de zile, fără numai regelui Darius, să fie aruncat în groapa leilor."

Θ

8 Au ţinut sfat toate căpeteniile de oşti şi satrapii, dregătorii şi mai-marii locurilor din împărăţia ta, pentru a statornici o rânduială regească şi a întări o oprelişte, astfel încât cel care ar rosti o rugăciune către orice dumnezeu ori om, vreme de treizeci de zile, fără numai către tine, o, rege, să fie aruncat în groapa leilor.

6,8 Sunt enumerate diferite categorii de funcţionari ai regatului, dar mai puţini decât în Dan. 3,2-3. Într-un cuvânt, întreaga ierarhie medo-persă se ridică împotriva lui Daniel. Adjectivul „toate" dă mai multă greutate propunerii acestora, înlăturând orice idee de excepţare referitoare la Daniel. Este o minciună, pentru că Daniel nu fusese consultat, iar regele putea crede că Daniel e şi el de aceeaşi părere cu restul satrapilor. ♦ „căpeteniile de oşti (στρατηγοί) şi satrapii": ultimii sunt mai mari în grad decât primii (*cf.* Dan. 3,2.94). ♦ „dregătorii (ὕπατοι) şi mai-marii locurilor (τοπάρχαι)": ambele categorii desemnau mai degrabă funcţionari de la curte decât din provinciile regatului. ♦ „pentru a statornici o rânduială regească": gr. στῆσαι στάσει βασιλικῇ, *litt.* „a rândui rânduială..." (semitism solemn): este vorba de un proiect de lege iniţiat de funcţionari, care doar trebuia ratificat pentru a căpăta putere de lege, aşa cum rezultă şi din Est. 1,19; 8,8. TM are *litt.* „să scrie scrierea" (ceea ce, la Theodotion, apare în v. 9): regele trebuia să pună să fie redactat documentul scris de către funcţionarii săi şi să-l întărească aşa cum era nevoie pentru ca legea să intre în vigoare. ♦ Theodoret interpretează, în egală măsură, din punct de vedere religios şi practic: „Şi nu au priceput cei ce şi-au dat vederea cugetului în stăpânirea pizmei, n-au priceput că nu-i în stare împăratul să împlinească toate cererile fiindcă nici sănătate, nici viaţă, nici prunci, nici bogăţie de ploi nu primim de la altcineva, fără numai de la Dumnezeu; dar cei ce îşi pierduseră judecata pun pe seama împăratului cele cuvenite lui Dumnezeu şi îl înduplecă pe nătâng să se învoiască la sfatul lor să se întărească cererea lor cea rău credincioasă". ♦ „groapa leilor": asirienii şi urmaşii lor, perşii, aveau obiceiul să prindă lei vii, pe care îi puneau în cuşti; leii erau ţinuţi în gropi săpate în pământ, fiind destinaţi, în general, partidelor de vânătoare regale; basoreliefurile lui Assurbanipal înfăţişează lei captivi, duşi la Ninive pentru rege; călătorul Höst a descris o groapă pentru lei din Maroc, asemănătoare gropii cu urşi din Berna. Este însă istoric atestat că perşii pedepseau la grămadă soţiile şi copiii celor condamnaţi (*cf.* Herodot, III, 119).

LXX

[9] Şi l-au rugat pe rege să statornicească opreliştea şi să n-o schimbe, pentru că ştiau că Daniel se roagă şi se închină de trei ori pe zi, ca să fie ponegrit la rege şi să fie aruncat în groapa leilor.
[10] Şi astfel regele Darius a statornicit şi a întărit.
[11] Aflând însă Daniel opreliştea pe care o statornicise [Darius] împotriva

Θ

[9] Aşadar, acum, o, rege, statornicește opreliştea şi pune să fie scrisă, ca să nu se schimbe pravila mezilor şi perşilor."

[10] Atunci regele Darius a poruncit să se scrie pravila.
[11] Iar Daniel, când a aflat că a fost rânduită pravila, a intrat în casa lui;

6,9 „pravila mezilor şi perşilor": formulă convenţională, ce atestă anexarea regatului med de către cel pers. Se sugerează aici că persecutarea iudeilor, în general, îşi avea originea în intrigile funcţionarilor şi nu se datora regelui care, în întreaga perioadă persă, s-a dovedit tolerant, chiar generos, cu privire la sentimentele religioase ale tuturor popoarelor şi, în special, ale evreilor (*cf.* şi 1Ezd. 4; 2Ezd. 13,33–17,4). Prin acest decret, regele nu voia decât ca popoarele supuse să îndeplinească un act prin care îl recunoşteau drept încarnare a zeului suprem, victorios asupra zeilor lor naţionali, ceea ce corespundea perfect cu noţiunea antică de monarh universal.
6,11 Fereastra deschisă nu înseamnă că Daniel vrea să arate că nu se ascunde – cum spune cu insistenţă Theodoret –, ci reprezenta o particularitate a încăperii de la etaj, ale cărei ferestre nu aveau zăbrele. Locul lui de rugăciune se afla fie într-o cameră de pe acoperiş (ὑπερῷον), fie într-un colţ al terasei, unde se amenajau de obicei spaţii destinate odihnei, reculegerii, actelor de devoţiune (*cf.* Is. 22,1; Tob. 3,10; Iud. 8,5). Acest loc apare aici în greacă ἐν τοῖς ὑπερῴοις, în timp ce Ieronim traduce prin *in coenaculo*, comentând că Daniel se roagă *in coenaculo*, aşa cum, tot *in coenaculo* Iisus sărbătoreşte Paştele. Obiceiul de a se îndrepta către Ierusalim în timpul rugăciunii s-a format, probabil, o dată cu plecarea în exil (*cf.* Ps. 27,2); se va fi practicat până la sfârşitul exilului. ♦ „de trei ori pe zi": ca în Ps. 54,18, dar probabil că uzanţa varia în funcţie de epocă (în Ps. 118, 164 rugăciunea se face de şapte ori pe zi), mai ales în lipsa sacrificiilor; important este că obiceiul se păstrează neschimbat şi în timpul exilului; precizări pentru continuarea obiceiului în creştinism, învestit cu o nouă semnificaţie, apar în comentariul lui Ieronim: *Tria autem sunt tempora quibus Deo flectenda sunt genua: tertiam horam, sextam et nonam ecclesiastica traditio intelligit. Denique tertia hora descendit Spiritus sanctus super Apostolos. Sexta volens Petrus comedere, ad orationem ascendit in coenaculum. Nona, Petrus et Ioannes pergebant ad templum* („Trei sunt ceasurile când trebuie să ne plecăm genunchii în faţa lui Dumnezeu: tradiţia bisericească vorbeşte despre ceasul al treilea, al şaselea şi al nouălea. La ceasul al treilea s-a pogorât Duhul Sfânt peste apostoli. La al şaselea, Petru vrând să ia masa, a urcat să se roage în sala de mâncare. La al nouălea, Petru şi Ioan mergeau la templu"). ♦ „stătea îngenuncheat", *litt.* „stătea îndoit pe genunchi" (*cf.* 2Par. 6,13; 1Ezd. 9,5). ♦ „rugându-se şi aducând laudă în

LXX

lui, a deschis ferestrele la catul său de sus, care priveau spre Ierusalim, şi, căzând cu faţa la pământ de trei ori pe zi, cum făcuse şi înainte, se închina.

[12] Şi aceia l-au pândit pe Daniel şi l-au prins rugându-se de trei ori pe zi, în fiecare zi.

[13] Atunci, oamenii aceia s-au întâlnit cu regele şi au zis: „Rege Darius, nu ai statornicit o opreliştе ca nici un om să nu înalţe rugă, nici să nu aducă cinstire vreunui dumnezeu, vreme de treizeci de zile, fără numai ţie, o, rege, iar de nu, să fie aruncat în groapa leilor?" Răspunzând, regele le-a spus: „Întocmai e cuvântul, şi opreliştea va rămâne."
[13a] Şi i-au spus: „Te juruim cu privire la pravilele mezilor şi perşilor, să nu schimbi rânduiala, nici să nu iei în seamă persoana, şi să nu ştirbeşti cu nimic cele spuse şi să-l pedepseşti pe omul care nu a ascultat de opreliştea aceasta." Şi a zis: „Aşa voi face precum spuneţi, şi am statornicit aceasta."
[14] Atunci au zis: „Iată, l-am găsit pe Daniel, prietenul tău, rugându-se şi

Θ

ferestrele de la catul de sus îi erau deschise înspre Ierusalim şi, de trei ori pe zi, stătea îngenuncheat, rugându-se şi aducând laudă în faţa Dumnezeului său, cum făcuse şi mai înainte.
[12] Atunci bărbaţii aceia au stat la pândă şi l-au găsit pe Daniel aducând cinstire şi rugându-se Dumnezeului său.
[13] Şi apropiindu-se, îi spun regelui: „O, rege, n-ai rânduit oare o opreliştе ca orice om care ar rosti către orice dumnezeu ori om o rugăciune, vreme de treizeci de zile, fără numai către tine, o, rege, să fie aruncat în groapa leilor?" Şi a zis regele: „Adevărat [e] cuvântul, şi pravila mezilor şi perşilor nu se va încălca."

[14] Atunci, au răspuns şi au spus în faţa regelui: „Daniel, dintre cei luaţi

---

faţa Dumnezeului său": invocaţia şi lauda sunt formele de rugăciune cele mai obişnuite şi în Psaltire; acest mod de exprimare este târziu (*cf.* Dan. 2,9); se întâlneşte constant în Targumul Onkelos. Acest verset a devenit axiomatic pentru rabini, deoarece ei atribuiau această instituţie a rugăciunii practicilor lui Moise.
6,12 „au stat la pândă": TM are „s-au năpustit". ♦ TM adaugă rugăciunii şi ruga de implorare.

LXX

închinându-se în faţa Dumnezeului lui de trei ori pe zi."

15 Şi, amărându-se, regele a spus să fie aruncat Daniel în groapa leilor, cum cerea oprelişte pe care o statornicise împotriva lui. Atunci, regele tare s-a amărât din pricina lui Daniel şi a tot încercat să-l scape, până la apusul soarelui, din mâinile satrapilor;
16 şi n-a putut să-l scape de ei.

17 Strigând însă regele Darius, i-a zis lui Daniel: „Dumnezeul tău, Căruia Îi slujeşti fără încetare de trei ori pe zi, El te va izbăvi din ghearele leilor; până dimineaţă să ai îndrăzneală!"

Θ

în robie din Iudeea, nu s-a supus pravilei tale privitoare la oprelişte pe care ai rânduit-o, şi de trei ori pe zi îşi rosteşte rugăciunile către Dumnezeul său."
15 Atunci regele, când a auzit fapta, s-a amărât mult în sinea sa şi se străduia pentru Daniel să-l scape şi, până seara, s-a tot străduit să-l scape.

16 Atunci bărbaţii aceia i-au spus regelui: „Să ştii, o, rege, că pravila mezilor şi perşilor cu privire la orice oprelişte şi rânduială pe care regele a statornicit-o nu trebuie schimbată."
17 Atunci regele a spus şi l-au adus pe Daniel şi l-au aruncat în groapa leilor; şi i-a spus regele lui Daniel: „Dumnezeul tău, Căruia tu Îi slujeşti fără încetare, El te va izbăvi."

6,14 „dintre cei luaţi în robie", *litt.* „dintre fiii robiei" – semitism. ♦ „nu s-a supus pravilei tale": TM are „nu te-a respectat pe tine şi pravilele tale".
6,15 „se străduia...": TM are „se tot gândea" (*litt.* „şi-a pus mintea").
6,16 „i-au spus": TM are „s-au năpustit şi i-au spus". ♦ Versetul 16 din Θ corespunde, din punctul de vedere al formei şi funcţiei, versetului 13a din LXX.
6,17 Verset important, în primul rând, pentru că ilustrează încrederea regelui păgân în puterea Dumnezeului lui Daniel şi tăria încrederii acestuia în Dumnezeul său; în al doilea rând, pentru că schiţează omenia regelui şi, poate, lipsa lui de curaj (cum remarcă Theodoret, care-l caracterizează ca fiind „om de treabă, şi blând, şi înclinat spre blagocestie, dar totuşi cam fricos şi foarte lesne de amăgit"). Ieronim motivează încrederea regelui în Dumnezeul lui Daniel prin istoria celor trei tineri din cuptorul aprins, pe care Darius ar fi cunoscut-o, dar şi prin multele taine dezvăluite până atunci de Daniel.

LXX

18 Atunci, Daniel a fost aruncat în groapa leilor; şi a fost adusă o piatră şi a fost pusă pe gura gropii, şi a pecetluit-o regele cu inelul său şi cu inelele dregătorilor săi, astfel încât Daniel să nu fie scos de către aceştia ori regele să-l tragă din groapă.
19 Atunci s-a întors regele la palatul său şi şi-a petrecut noaptea nemâncat; şi era amărât din pricina lui Daniel. Atunci, Dumnezeul lui Daniel, arătându-Şi pronia faţă de el, a zăvorât gurile leilor, şi nu l-au supărat pe Daniel.
20 Şi regele Darius s-a trezit în zori şi i-a luat cu el pe satrapi şi, mergând, s-a oprit la gura gropii leilor.
21 Atunci, regele l-a strigat pe Daniel cu glas mare, zicând cu bocet: „O, Daniele, oare trăieşti, şi Dumnezeul tău, Căruia Îi slujeşti fără încetare, te-a scăpat de lei, şi nu te-au hărtănit?"
22 Atunci, Daniel a auzit glasul cel mare şi a zis: „O, rege, încă sunt viu,

Θ

18 Şi au adus o piatră şi au pus-o pe gura gropii, şi a pecetluit-o regele cu inelul său şi cu inelele dregătorilor săi, ca să nu se schimbe ceva în privinţa lui Daniel.

19 Şi a plecat regele la casa lui şi s-a culcat fără să cineze; şi bucate nu i-au fost aduse, iar somnul s-a îndepărtat de el. Şi a zăvorât Dumnezeu gurile leilor, şi nu l-au supărat pe Daniel.

20 Atunci regele s-a sculat în zori, cum s-a luminat [de ziuă], şi în grabă s-a dus la groapa leilor;
21 şi, cum se apropia el de groapă, a strigat cu glas tare: „Daniele, robul Dumnezeului celui Viu, Dumnezeul tău, Căruia tu Îi slujeşti fără încetare, a putut oare să te izbăvească din gura leilor?"
22 Şi i-a spus Daniel regelui: „O, rege, în veci să trăieşti!

6,18 „au adus o piatră şi au pus-o pe gura gropii": Hipolit spune că demnitarii au procedat asemenea capilor preoţimii şi fariseilor în cazul Mântuitorului, când au pus să se pecetluiască lespedea mormântului şi au pus străji. Ieronim consemnează cu astuţie: *et qui de leonibus securus est, de hominibus pertimescit* („cel pus la adăpost de lei se teme îngrozitor de oameni").
6,19 LXX şi Θ sunt destul de asemănătoare, amintind întoarcerea acasă şi neliniştea regelui; la Theodotion apare în plus afirmaţia „bucate (ἐδέσματα) nu i-au fost aduse" (la fel în Vulgata): Theodotion a citit *dahawān*, pe care l-a tradus cu ἐδέσματα, în vreme ce TM are *daḥawān*, „instrumente muzicale, dansatoare, concubine, lucruri plăcute", de unde, în BJ găsim „nu a cerut să-i fie aduse concubine"; în Evul Mediu, Ibn Ezra a tradus acest termen prin „instrumente muzicale", Raşi prin „mese", iar Saadia prin „dansatoare"; şi acest pasaj ar putea oferi un argument că LXX, Theodotion şi TM au avut prototipuri diferite. ♦ „somnul s-a îndepărtat de el": în TM, versetul se termină cu aceste cuvinte.

LXX

[23] şi m-a scăpat Dumnezeu de lei, de vreme ce s-a aflat în mine dreptate înaintea Lui; iar înaintea ta, o, rege, nici neştiinţă, nici greşeală nu s-a aflat în mine; tu însă ai dat ascultare unor oameni care-i amăgesc pe regi şi m-ai aruncat în groapa leilor, spre pieire."

[24] Atunci s-au adunat toţi cei puternici şi l-au văzut pe Daniel, că nu l-au supărat leii.

[25] Atunci acei doi oameni care dăduseră mărturie strâmbă împotriva lui Daniel au fost aruncaţi la lei, ei şi nevestele lor şi copiii lor; şi leii i-au omorât şi le-au sfărâmat oasele.

[26] Atunci Darius a scris tuturor neamurilor şi ţinuturilor şi limbilor

Θ

[23] Dumnezeul meu l-a trimis pe îngerul Său şi a astupat gura leilor, şi nu m-au vătămat, căci dinaintea Lui mi s-a aflat dreptatea; iar în faţa ta, o, rege, [nici o] greşeală n-am făcut."

[24] Atunci regele s-a bucurat mult în sinea lui şi a spus ca Daniel să fie scos din groapă; şi a fost scos Daniel din groapă; şi nu s-a găsit pe el nici o vătămare, căci s-a încrezut în Dumnezeul lui.

[25] Atunci regele a grăit şi au fost aduşi bărbaţii care-l pârâseră pe Daniel, şi au fost aruncaţi în groapa leilor, ei şi fiii lor şi nevestele lor; şi nu ajunseseră [bine] pe fundul gropii că i-au şi înşfăcat leii şi le-au zdrobit toate oasele.

[26] Atunci regele Darius a scris tuturor popoarelor, seminţiilor şi limbilor

6,23 „Dumnezeul meu l-a trimis pe îngerul Său": *cf.* Dan. 3,28. ♦ „s-a aflat în mine dreptate" (LXX), „mi s-a aflat dreptatea" (Θ): expresie din limbajul juridic pentru a indica lipsa vinovăţiei.

6,24 „toţi cei puternici", *litt.* „toate puterile".

6,25 „ei şi fiii lor şi nevestele lor": conform vechii mentalităţi a răspunderii juridice în baza personalităţii corporative (*cf.* Is. 7,24-25; Est. 9,13-14), împotriva căreia protestează Deut. 24,16. ♦ „nu ajunseseră [bine] pe fundul gropii": Hipolit, în interpretarea sa simbolică, conchide în cazul acestei pedepse că aceia care îşi pun speranţa într-un rege omenesc şi sapă o groapă pentru aproapele lor vor cădea ei singuri în ea. Babilonul este lumea, satrapii sunt puterile publice, Darius este regele lor, groapa este Infernul, leii sunt îngerii pedepsitori (*ad loc.*).

6,26 „regele Darius a scris": nou edict al regelui; şi regele med, ca şi cel babilonian (*cf.* Dan. 3,31), văzând miracolul, se converteşte la credinţa în Dumnezeul cel Adevărat şi devine un propagator al acesteia. ♦ Conţinutul edictului seamănă foarte bine cu Dan. 3,98-99; decretul lui Darius conţine un imn (vv. 27-28) a cărui gândire şi frazeologie sunt ebraice.

LXX

care locuiau pe întregul său pământ, spunând:

[27] „Toţi oamenii care se află în împărăţia mea să se închine şi să-I slujească Dumnezeului lui Daniel, căci El este Dumnezeul ce dăinuie şi e viu, în neam şi în neam, până în veac;

[28] Eu, Darius, Îi voi fi închinător şi slujitor în toate zilele mele, căci idolii cei făcuţi de mână de om nu pot să mântuiască, aşa cum l-a izbăvit Dumnezeul lui Daniel pe Daniel."

[29] Şi regele Darius s-a adăugat la neamul său, şi Daniel a fost pus iarăşi în drepturi sub domnia regelui Darius; şi Cyrus persul a luat domnia acestuia.

Θ

care locuiau pe întregul pământ: „Pacea să vă fie îmbelşugată!

[27] Din gura mea s-a pus pravilă ca în toată stăpânirea împărăţiei mele [oamenii] să se cutremure şi să se teamă în faţa Dumnezeului lui Daniel,
căci El este Dumnezeul cel Viu şi care dăinuie în veci,
şi împărăţia Lui nu va fi nimicită,
iar domnia Lui [va fi] până la capăt;

[28] El izbăveşte şi mântuieşte
şi face semne şi minuni
în cer şi pe pământ,
[El,] Cel care l-a scos pe Daniel din ghearele leilor."

[29] Iar lui Daniel i-a mers tot mai bine sub domnia lui Darius şi sub domnia lui Cyrus persul.

6,27 „Din gura mea s-a pus pravilă": *cf.* Dan. 3,29 şi nota la 2,15. ♦ „El este Dumnezeul cel Viu": de aici începe profesiunea de credinţă a lui Darius în Dumnezeul lui Daniel; sunt motive care apar şi în profesiunea de credinţă a lui Nabucodonosor, atât după miracolul celor trei tineri (*cf.* Dan. 3,33), cât şi după explicarea visului cu copacul (*cf.* Dan. 4,31-32; 34).

6,28 „El izbăveşte şi mântuieşte": cei doi termeni, în istorie, se completează (*cf.* Est. 6,6-8); în acelaşi timp, mântuirea exprimă scopul sau rezultatul lucrării eliberatoare a lui Dumnezeu; de aceea, aceste două verbe, în cartea lui Daniel, se întâlnesc întotdeauna împreună (*cf.* Dan. 3,15; 17; 28-29; 6,15; 17; 21; 28).

6,29 Ca o consecinţă a nevinovăţiei sale, Dumnezeu nu numai că l-a eliberat pe Daniel (*cf.* v. 28), ci i-a şi acordat împlinirea, atât în timpul întregii domnii a lui Darius, cât şi a urmaşului acestuia, Cyrus, chiar dacă această afirmaţie este, din punct de vedere istoric, anacronică, pentru că Cyrus a domnit între 550 şi 529 î.H., pe când „Darius medul" probabil că n-a existat, iar Darius I Hystaspes a domnit între 522 şi 485 î.H. (*cf.* v. 2). ♦ „sub domnia lui Cyrus persul": aceste cuvinte apar ca o clausulă a povestirii activităţii lui Daniel în Babilon, după cea din Dan. 1,21; într-adevăr, începând cu Dan. 7,1 activitatea lui Daniel se desfăşoară din nou în perioada babiloniană. Cu capitolul 6 se încheie o primă parte a cărţii lui Daniel, cea care furnizează înţelegerea teologică pe care se grefează revelaţiile descrise în a doua parte.

LXX

7 [1] În primul an când domnea Baltasar peste ţara Babiloniei, Daniel a

Θ

7 [1] În primul an al lui Baltasar, regele chaldeilor, Daniel a văzut un

7 Acest capitol este primul din partea apocaliptică, dar este scris tot în aramaică (deşi capitolele următoare, care conţin tot viziuni ale lui Daniel, la fel ca acesta, sunt scrise în ebraică) şi ar putea fi considerat ca formând concluzia grupului de capitole 1–6. Dublează vedenia statuii din capitolul 2. În orice caz, el este pandantul capitolului 2, comentatorii fiind în general de acord că vedenia celor patru fiare corespunde celor patru părţi ale statuii din visul lui Nabucodonosor şi ar trebui interpretată în acelaşi fel.
Până nu demult, se considera în mod aproape unanim (preluându-se părerea lui Porphyrios) că în cele patru părţi ale statuii şi în cele patru fiare trebuie văzute cele patru monarhii: babiloniană, medo-persă, greacă şi romană. Sunt însă din ce în ce mai multe voci care – plecând de la părerea avansată în comentariul lui Ieronim – contestă ipoteza că picioarele statuii şi cea de-a patra fiară ar putea reprezenta imperiul roman. Plecând de la ideea că, în forma ei finală, cartea lui Daniel este opera unui scriitor evreu din perioada Macabeilor, şi se referă la evenimente nu atât prevestindu-le, cât arătându-le în desfăşurarea lor istorică, un mare număr de exegeţi au căutat să demonstreze că emblema celor patru fiare trebuie aplicată imperiilor care s-au succedat până la epoca în care trăia autorul, deci numai de la Nabucodonosor până la Antiochos Epiphanes. Cele patru viziuni care formează a doua parte a cărţii sunt prezentate în ordine cronologică, la fel ca povestirile din prima parte: neîndoios, există o corespondenţă între cele două părţi. Capitolele 7 şi 8, a căror acţiune se desfăşoară în primul şi cel de-al treilea an al domniei lui Baltasar, se plasează cronologic între capitolele 4 şi 5; iar capitolul 9 se petrece aproximativ în acelaşi timp cu evenimentele din capitolul 6, în timp ce ultima viziune (capitolele 10-12) sunt, ca dată, ultimele din cartea lui Daniel. Astfel, gruparea materialului în două părţi pare a fi fost deliberată. ♦ Cititorul este confruntat cu simboluri misterioase, cu aluzii, expresii şi numere enigmatice, care i-au nedumerit pe exegeţi secole de-a rândul şi au dat naştere multor scheme interpretative. Capitolul poate fi considerat o apocalipsă, o revelare a luptei istorice dintre Dumnezeu şi forţele răului, descrisă prin intermediul alegoriei şi al unor imagini care încearcă să-l facă pe cititor să înţeleagă uriaşa armonie cosmică, astfel încât, făcând parte din ea, nimeni să nu-şi piardă încrederea în dreptatea şi în puterea lui Dumnezeu şi să aştepte cu încredere epilogul unei asemenea lupte.
7,1 „În primul an al lui Baltasar" (Θ): *vide supra*, notele 5,1-6 şi 5,1; viziunea este datată cronologic înaintea banchetului lui Baltasar, care a avut loc în ultima zi a vieţii regentului (*cf.* Dan. 5,1), după cincizeci de ani de la deportarea lui Daniel în Babilon. ♦ „regele chaldeilor": TM are „regele Babilonului". ♦ „a scris vedenia" (LXX), „a scris visul" (Θ): o împrejurare nouă, care se va repeta şi în Dan. 12,4, caracteristică apocalipselor, care trebuie să fie păstrate pentru cititorii viitori; cuvintele sunt menite să indice conformitatea esenţială a relatării cu viziunea. ♦ TM are în plus, la sfârşitul versetului: „Începutul povestirii", iar v. 2 începe cu „a vorbit la rându-i Daniel şi a zis", aceste „plusuri" fiind interpretate de exegeţi ca o notă marginală care a ajuns să intre în text.

LXX

văzut o vedenie din capul său, în aşternutul său; atunci, Daniel a scris vedenia pe care a văzut-o, lucrurile cele mai însemnate.
[2] „În aşternutul meu priveam, în somn de noapte, şi, iată, patru vânturi ale cerului s-au lăsat pe marea cea mare.
[3] Şi patru fiare au început să iasă din mare, deosebite una de cealaltă.

Θ

vis, şi vedeniile din capul său [le-a avut] în aşternutul său, şi a scris visul:

[2] „Eu, Daniel, priveam în vedenia mea de noapte şi, iată, cele patru vânturi ale cerului se năpusteau spre marea cea mare.
[3] Şi patru fiare mari au început să iasă din mare, deosebite între ele.

7,2 „cele patru vânturi ale cerului": *cf.* şi Apoc. 7,1, „cele patru vânturi ale pământului". Ieronim oferă o interpretare metaforică: *Quatuor ventos coeli, quatuor arbitror angelicas potestates* („Cele patru vânturi ale cerului presupun că sunt patru puteri îngereşti"). Delcor (1971, p. 143) crede că acestea sunt cele patru vânturi din cosmogonia babiloniană numite în *Enuma Eliş* (IV, 49): vântul de miazăzi, vântul de miazănoapte, vântul de răsărit şi vântul de apus (*cf.* Labat, 1935, p. 125); după exil, expresia „cele patru vânturi" este folosită de multe ori pentru a desemna cele patru puncte cardinale (*cf.* Zah. 2,6; 6,5; Dan. 8,8; 11,4 etc.); la fel, la v. 3, cele patru fiare desemnează cele patru mari imperii aflate în cele patru părţi ale lumii: cel babilonian la sud, cel med la nord, cel pers la răsărit şi cel întemeiat de greci la apus; şi numărul patru este simbolic, reprezentând totalitatea (în contex: „întregul pământ": *cf.*, de exemplu, Baldwin, 1978, p. 138). ♦ „s-au lăsat pe marea cea mare" (LXX), „se năpusteau spre marea cea mare" (Θ): în acest fel este desemnată de obicei Marea Mediterană; stabilirea vedeniei deasupra Mării Mediterane nu înlătură imaginea haosului primordial: ca imagine a confuziei, aceasta reprezintă forţele ostile lui Dumnezeu şi poporului Său (*cf.* Iov 7,12; Ps. 17,5; Is. 8,7; 17,12; Apoc. 17,15); TM are „răscoleau marea cea mare". De fapt, Daniel vede un ocean fără margini: pentru evrei, marea era, în egală măsură, primejdioasă şi misterioasă, un element fără tihnă (Is. 57,20), dar nu în afara puterii lui Dumnezeu pentru a fi îmblânzită (Ps. 106,23-29), neamurile fiind ca marea (Is. 17,12-13). ♦ Hipolit (IV,1) descriptează astfel simbolurile: marea este „întreaga lume", vânturile semnifică cele „patru părţi ale lumii", iar fiarele sunt imperiile universale care s-au succedat. Şi pentru Ieronim marea este lumea zbuciumată în care trăim, locul confruntării dintre forţele cereşti şi cele demonice.
7,3 „patru fiare mari au început să iasă din mare": marea agitată de vânt reprezintă – după Delcor (1971, p. 144) – o forţă mitică ostilă lui Dumnezeu şi generatoare de monştri, evocând miturile orientale ale originilor. Monştrii reprezintă forţele oarbe ale naturii, îmblânzite de atotputernicia creatoare a lui Dumnezeu: ne putem gândi la *T'hōm* („adâncul") din Geneză (1,2) şi Tiamat din epopeea babiloniană a creaţiei (I, 133; II, 27). Literatura biblică a păstrat amintirea abisului sau a mării unde bântuie monştri, între care se disting Leviatanul sau Rahab (*cf.* Is. 17,12-14; 27,1; Ps. 73,13-14; 88,10-11;

LXX

[4] Cea dintâi [era] ca o leoaică, având aripi ca de vultur; am privit până ce i s-au jumulit aripile, şi a fost săltată de pe pământ; şi a fost pusă pe picioare ca un om, şi inimă omenească i s-a dat.

Θ

[4] Cea dintâi [era] ca o leoaică, şi avea aripi ca de vultur; am privit până ce i s-au smuls aripile şi a fost ridicată de pe pământ; şi a fost pusă pe picioare ca un om, şi inimă de om i s-a dat.

103,25-26; *cf.* Kaiser, 1959, pp. 140 *sqq.*); după *Enuma Eliş* (II, 26 *sqq.*), Tiamat a zămislit năpârca, dragonul-roşu, *lahamu*, marele leu, copoiul-turbat, omul-scorpion, furtunile furioase, omul-peşte, centaurul, dar aceşti monştri nu corespund câtuşi de puţin fiarelor descrise de Daniel. În timp ce numărul patru răspunde ideii de totalitate pe care vrea s-o exprime vedenia, reprezentarea şi numele lor provin fie din străvechi reprezentări mitologice orientale, fie, mai degrabă, din diferitele semne ale zodiacului, cunoscut astrologilor mesopotamieni. Figurile animaliere sunt un procedeu curent în apocaliptica ebraică. Astfel, în apocrifa Enoh 88,90, dreptii lui Israel sunt simbolizaţi de oi albe, în vreme ce apostaţii sunt reprezentaţi de oi negre. Viziunea celor patru fiare va fi reluată şi de autorul Apocalipsei, pentru a indica în general totalitatea forţelor potrivnice lui Dumnezeu (*cf.* Apoc. 13,1-18).

7,4 *Cf.* Apoc. 13,1-18; prima fiară combină maiestatea leului cu forţa vulturului (aram. *n^{e}şar*); vulturul şi leul sunt amândoi folosiţi de Ieremia în descrierea lui Nabucodonosor (Ier. 49,19-22 TM; Iez. 17,3 etc.). ♦ „[era] ca o leoaică": acest animal, regele pădurii, este simbolul puterii, caracteristică şi capului de aur al uriaşei statui din visul lui Nabucodonosor (*cf.* Dan. 2,37-38). ♦ După Hipolit, leoaica înaripată trimite la orgoliul lui Nabucodonosor, care a vrut să se măsoare cu Dumnezeu (IV,2). Ieronim explică şi genul feminin al fiarei: Babilonul ar fi comparat cu o leoaică, nu cu un leu, dat fiind că leoaica este şi crudă, şi mereu dornică de împreunare (*semper gestire ad coitum*). TM are însă masculinul, „leu". ♦ „aripi ca de vultur": alt simbol al puterii (la Ieronim, şi al trufiei: *superbiam significat regni potentissimi*), dar care face mai monstruoasă reprezentarea primei fiare. Zoologii din Antichitate nu făceau deosebirea dintre pajură şi vultur, în vreme ce astăzi, în Palestina, se disting opt specii de pajură şi patru de vultur; cum, în majoritatea cazurilor, se vorbeşte despre frumuseţea şi maiestatea acestei păsări de pradă, se consideră că aceste caracteristici se potrivesc mai bine pajurei. Această pasăre este potrivită să reprezinte imperiul asirian, deoarece – spune Ieronim – „vulturul trăieşte multă vreme, iar împărăţia asirienilor a stăpânit multă vreme". ♦ „i s-au smuls aripile": nu se indică de către cine. După Hipolit, pierderea aripilor înseamnă pierderea oştirilor de către Nabucodonosor (IV,2). ♦ „inimă de om i s-a dat": inima era considerată a fi sediul inteligenţei (*cf.* Dan. 4,13; 31). Smulgerea aripilor şi aşezarea în poziţie omenească sunt reminiscenţe din capitolul 4, când trufaşul şi autosuficientul rege este pus în situaţia de a-şi aminti de slăbiciunea sa (*cf.* Ps. 48,20). ♦ „pe picioare ca un om", *litt.* „pe picioare de om".

LXX

[5] Şi, iată, după ea, o altă fiară, având asemănare cu un urs: ea stătea într-o rână şi trei coaste erau în gura ei; şi [i s-]a zis: «Scoală, înfulecă multe cărnuri!»
[6] Şi, după acestea, priveam altă fiară ca un leopard, şi patru aripi fluturau

Θ

[5] Şi, iată, a doua fiară asemenea unui urs: ea stătea pe o parte, cu trei coaste în gură, între dinţi; şi i s-a spus aşa: «Scoală-te, mănâncă multe cărnuri!»
[6] După aceasta, priveam şi, iată, altă fiară ca un leopard, şi aceasta avea

7,5 „o altă fiară" (LXX), „a doua fiară" (Θ): aceasta desemnează imperiul mezilor, conform concepţiei cărţii, pentru care imperiul med îi urmează celui babilonian; corespunde pieptului şi braţelor de argint ale statuii (*cf.* 2,32). Desigur, nu trebuie să se facă o separaţie totală între puterea mezilor şi cea a perşilor: Cyrus, din dinastia persă, este regele perşilor şi al mezilor; se vorbeşte de mai multe ori de domnia mezilor şi a perşilor, de legea mezilor şi a perşilor, dualitatea acestui imperiu fiind sugerată şi de cele două braţe de argint ale statuii din capitolul 2, de cele două laturi, din capitolul 7, dintre care una este mai ridicată, de cele două coarne, din capitolul 8, dintre care unul este mai lung, simbolizându-i pe perşi, care căpătaseră mai multă importanţă decât mezii. ♦ „stătea [aşezată] pe o parte": nu e limpede ce anume reprezintă această precizare, poate slăbiciunea puterii sale (cum crede Theodotion). Unii văd pur şi simplu poziţia ursoaicei gata să se năpustească după pradă. ♦ „trei coaste în gură": poate o aluzie la faptul că atunci când o fiară îşi prinde prada între dinţi, cu greu reuşeşti să-i smulgi câteva rămăşiţe dintre fălci (*cf.* Am. 3,12). Baldwin (1978, p. 139) spune că ursul brun sirian are mai mult de 250 kg şi o voracitate extraordinară şi că prin cele trei coaste se sugerează că prada pe care a vânat-o nu i-a astâmpărat foamea. TM are „între dinţi", cuvinte care lipsesc în textul LXX. ♦ Hipolit identifică cele „trei coaste" cu imperiile învinse de Persia: med, asirian, babilonian. Ieronim ia în considerare numai numărul „trei", văzând în cele trei coaste cele trei părţi (*principes*) în care fusese împărţit imperiul pers, dar şi cei mai cruzi trei regi care i-au urmat lui Cyrus. ♦ „mănâncă multe cărnuri": aluzie la voracitatea sălbăticiunii şi a celui pe care-l simbolizează (*cf.* v. 17), deci la agresivitatea celui de-al doilea imperiu. Se socoteşte şi că aceste cuvinte sunt un îndemn la îndeplinirea rolului său în istorie. ♦ După Hipolit, Persia a devastat imense ţinuturi („a devorat lumea"), dominaţia ei întinzându-se pe o perioadă de 230 sau chiar 255 de ani (IV,3).

7,6 „altă fiară": aşa au ambele variante greceşti, ca şi versiunea siriacă – TM nu are decât „alta". ♦ „ca un leopard": este cel mai primejdios dintre animalele din câmpie, cunoscut pentru atacul său rapid şi neaşteptat. Leopardul împreună cu leul şi cu ursul sunt animale numite deseori de profeţi pentru a simboliza o calitate a puterii divine (*cf.* Os. 13,7) sau umane (*cf.* Ier. 5,6). ♦ Hipolit scrie că profetul compară imperiul lui Alexandru cel Mare cu un leopard, deoarece grecii au mintea ascuţită, dar inima neîndurătoare. Petele de pe blana leopardului sugerează rafinament şi inteligenţă, dar ambele calităţi sunt puse în slujba crimei. Ieronim ezită aici între imperiul lui Cyrus şi

pe ea; şi patru capete avea fiara, şi i s-a dat limbă.
[7] Iar după acestea, priveam în vedenie de noapte o a patra fiară patru aripi de pasăre peste ea; şi patru capete avea fiara, şi i s-a dat putere.
[7] După aceasta, priveam şi, iată, a patra fiară înfricoşătoare şi uluitoare

cel al lui Alexandru. ♦ „patru aripi": probabil simbolul iuţelii şi al mişcării uşoare a leopardului şi a tot ce reprezintă el (*cf.* v. 17; Av. 1,8), respectiv repeziciunea cuceririlor lui Cyrus (*cf.* Is. 41,3), ca şi extinderea rapidă a imperiului lui Alexandru cel Mare (*cf.* 1Mac. 1,3; Dan. 8,5-8). ♦ „patru capete": reprezentau, probabil, patru personaje din împărăţia simbolizată de leopard (*cf.* v. 17) sau, după unii, pe cei patru regi perşi cunoscuţi de autor: Cyrus, Assuerus (Xerxes) din cartea Esterei, Artaxerxes şi Darius, pomeniţi în cărţile Ezdra-Neemia. Dacă „patru" simbolizează totalitatea, înseamnă că fiara priveşte în toate direcţiile imperiului. Adesea, aceste patru capete au fost puse în legătură cu Cyrus, care s-a desemnat, într-o inscripţie, ca „monarhul celor patru ţinuturi", deşi, după Dan. 8,4, berbecul, care reprezintă imperiul pers, nu-şi extinde cuceririle decât în trei direcţii: vest, nord şi sud. Pentru cei care identifică a treia fiară cu imperiul lui Alexandru cel Mare, cele patru capete ar desemna regatele Diadohilor. Ieronim socoteşte că este vorba de patru dintre urmaşii lui Alexandru: Ptolemaios, Seleukos, Philippos şi Antigonos. ♦ „i s-a dat putere": un exemplu de „pasiv divin" folosit pentru a evita rostirea numelui lui Dumnezeu. De Dumnezeu depind împărăţiile de pe pământ (*cf.* Dan. 2,37; 4,14 *sqq.*); de pus în legătură cu ceea ce se spune în descrierea statuii din v. 2,39, unde al treilea regat va domina întreg pământul.
7,7 Cea de-a patra fiară din viziune este mai bogată în elemente simbolice şi e şi mai înfricoşătoare decât celelalte. Ea corespunde celui de-al patrulea regat, cel de fier, din v. 2,40. Hipolit identifică această fiară cu Roma, care încarnează culmea violenţei. Imperiul roman îi prigoneşte pe sfinţi, fiind precursorul Anticristului, simbolizat de cornul mic (IV,5). ♦ După „priveam", TM are în plus: „în vedeniile de noapte". ♦ Prima fiară se caracteriza prin maiestate, a doua, prin voracitate, a treia, prin iuţeală, a patra printr-o brutalitate şi o ferocitate fără egal. ♦ „rămăşiţele le călca în picioare": la fel ca împărăţia reprezentată de picioarele de fier ale statuii (*cf.* Dan. 2,40). ♦ „se deosebea nemăsurat de toate fiarele dinaintea ei" (Θ): se referă, după unii (cei care văd în a treia fiară imperiul pers), la imperiul lui Alexandru cel Mare şi al urmaşilor lui, imperiu care se deosebea de celelalte prin faptul că Alexandru venea din Occident, iar domnia lui se va întinde spre Orient (deci mediul cultural este diferit de cel al babilonienilor, mezilor şi perşilor). ♦ „nemăsurat": nu apare în TM. ♦ „zece coarne": cornul este simbolul puterii (*cf.* Deut. 33,17; 1Rg. 2,10; 3Rg. 22,11; Ps. 74,5; 88,18; 91,11; Lc. 1,69), al forţei de autoapărare şi de atac (Zah. 1,18-21). Cele zece coarne ar putea simboliza zece ramificaţii ale aceleiaşi împărăţii, în sensul simultaneităţii sau al succesiunii. În primul caz i-ar putea simboliza pe Diadohi, urmaşii lui Alexandru cel Mare; în cel de-al doilea, zece urmaşi ai lui Alexandru până la ultimul corn, cel din v. 8. Un pasaj din oracolele sibiline (III, 388-400), în care este vorba despre cele zece coarne din Daniel 7, atestă una

înfricoşătoare, frica de ea fiind peste măsură de puternică, [şi] având dinţi de fier mari, mânca şi sfărâma, jur-împrejur strivea cu picioarele, purtându-se deosebit faţă de toate fiarele de dinaintea ei: avea zece coarne,
[8] şi vreri multe în coarnele ei. Şi, iată, un alt corn a crescut în mijlocul
şi puternică peste măsură: [avea] dinţi de fier, mari, mânca şi fărâmiţa şi rămăşiţele le călca în picioare; şi aceasta se deosebea nemăsurat de toate fiarele dinaintea ei; şi avea zece coarne.
[8] Cercetam coarnele ei şi, iată, încă un corn mic a ieşit în mijlocul lor; şi

dintre cele mai vechi identificări ale celui de-al patrulea imperiu cu cel al grecilor. În această scriere (despre care se presupune că ar fi fost compusă puţin după 140 î.H.) se regăsesc aluzii la Antiochos al IV-lea Epiphanes, cel care a vrut să nimicească stirpea fratelui său Seleukos al IV-lea Philopator (187-150 î.H.); dar, la rândul său, fiul acestuia din urmă, Demetrios I (162-150 î.H.), va ucide singura „rădăcină" lăsată de Antiochos, pe Antiochos al V-lea Eupator (164-162 î.H.); despre această rădăcină, Sibylla zice că „Distrugătorul" o va tăia dintre cele zece coarne.
7,8 „un corn mic": poate fi o aluzie la începutul regatului Seleucizilor din Siria, care s-a mărit după aceea pe seama celorlalte regate greceşti, mai ales al Ptolemeilor din Egipt (*cf.* Dan. 11,21). De obicei, în acest corn se vede (chiar de la Porphyrios, combătut de Ieronim) o aluzie la Antiochos al IV-lea Epiphanes: cornul e mai mic pentru că acesta nu dobândeşte importanţă decât prin campaniile împotriva Egiptului (170-168 î.H.), cu scopul de a impune dominaţia seleucidă în Siria *Koile*, şi prin expediţia pe care a condus-o în Armenia şi în Persia (*cf.* Bouché-Leclercq, 1913, pp. 247 *sqq.*). Hipolit vorbeşte clar despre Anticrist, prevestit de infamiile lui Antiochos. Imperiul roman, contemporan cu el, reiterează agresiunile lui Antiochos şi anunţă, în acelaşi timp, domnia Anticristului (IV,5 *sq.*). ♦ „trei dintre coarnele de dinaintea lui au fost dezrădăcinate" (Θ): în ipoteza simultaneităţii simbolului celor zece coarne (*cf.* v. 7), cornul cel mic se măreşte în dauna a trei dintre cele zece regate greceşti rezultate din împărţirea imperiului grec al lui Alexandru cel Mare. În cealaltă ipoteză, al unsprezecelea rege al regatului selucid se afirmă în dauna altora trei. ♦ „o gură care rostea grozăvii": atributul este interpretat de unii drept „[cuvinte] arogante", pline de trufie (*cf.* Ps. 130,1; Av. 14), ca în cazul regelui Babilonului, care se semeţea făcându-se egalul lui Dumnezeu (*cf.* Is. 14,13-14). La fel este prezentat şi Antiochos al IV-lea Epiphanes în 1Mac., ca şi în Dan. 7,25; 11,36, unde regele este caracterizat prin *hybris*. Ieronim spune despre acest personaj: *Est enim homo peccati, filius perditionis, ita ut in templo Dei sedere audeat, faciens se quasi Deum* („E omul păcatului, fiul pierzării, încât îndrăzneşte să şadă în Templul lui Dumnezeu şi să se considere dumnezeu"). ♦ Pentru cei care văd în a treia fiară imperiul lui Alexandru şi al urmaşilor lui, a patra fiară reprezintă imperiul roman. Cele zece coarne ar reprezenta destrămarea, după invaziile barbare acest imperiu fiind împărţit într-o mulţime de state (a se vedea şi cele zece degete de la picioarele statuii). În

LXX

lor, mic între coarnele ei; şi trei dintre coarnele cele dintâi au fost scoase de el; şi, iată, ochi ca ochii de om [erau] pe cornul acesta şi o gură care rostea grozăvii; şi se războia cu sfinţii.
9 Pe când priveam,
au fost puse tronuri,
şi Cel vechi de zile S-a aşezat
având haină cum este neaua,
şi părul de pe capul Său, precum lâna albă curată,
tronul, precum para de foc;

10 şi se pornea din faţa Lui râu de foc,

Θ

trei dintre coarnele de dinaintea lui au fost dezrădăcinate din faţa lui; şi, iată, ochi precum ochii de om [se aflau] pe acest corn şi o gură care rostea grozăvii.

9 Pe când priveam,
au fost puse tronuri,
şi Cel vechi de zile S-a aşezat;
şi veşmântul Său [era] ca neaua de alb,
şi părul de pe capul Său, precum lâna curată,
tronul Său, pară de foc,
roţile lui, foc arzător;
10 un râu de foc curgea în faţa Lui,
mii de mii Îi slujeau,

vremea acestui imperiu apare împărăţia mesianică (*cf.* 2,44); într-adevăr, când imperiul roman atingea apogeul, a apărut Mesia, a cărui împărăţie a crescut pe măsură ce imperiul se diviza.

7,9 „Pe când priveam", *litt.* „priveam până când". ♦ „Cel vechi de zile": reprezentare a lui Dumnezeu văzut ca un om bătrân, prin aceasta sugerându-se veşnicia Sa; expresia „vechi de zile" a fost apropiată de textul ugaritic în care se spune despre zeul *'El* că este *mlk ab şnm*, ceea ce unii autori traduc prin „rege tatăl anilor" (*cf.* Gordon, *Ugaritic Handbook* 49, I, 8; 51, V, 24, 2 Aqht VI, 49), expresie apropiată, la rândul ei, de cea aplicată regelui mesianic, „părinte al veşniciei", din Is. 9,5 TM. În vechea literatură orientală unele divinităţi apar cu atributul de judecător în paralel cu cel de rege. ♦ Celelalte tronuri sunt pentru sfinţi şi pentru îngeri, care, conform tradiţiei ebraice, sunt chemaţi să judece împreună cu Dumnezeu (*cf.* Enoh 1,3-9; 90,20 *sqq.*). ♦ „veşmântul Său [era] ca neaua de alb": simbol al purităţii (*cf.* Is. 1,18) şi al luminozităţii cereşti (Enoh 14,20) şi, prin aceasta, al transcendenţei şi sfinţeniei lui Dumnezeu (*cf.* Mt. 17,2; 28,3). ♦ „părul... precum lâna curată": indică bătrâneţea (cum spune Ieronim: *Senex quoque describitur, ut maturitas comprobetur sententiae*), albul strălucitor fiind aşadar şi simbol al echităţii în judecată (*cf.* Apoc. 1,14). Bătrâneţea era apanajul unor divinităţi din panteonul canaanean (zeul *'El* avea barba şi părul cenuşii). În Apoc. 1,14, Fiul Omului, Hristos, este descris cu părul alb pentru că a primit de la Tatăl funcţia de judecător. ♦ „tronul Său, pară de foc": aşa cum era carul slavei lui Dumnezeu la Iezechiel (*cf.* Iez. 1,15-28); se exprimă astfel, pe lângă caracterul misterios al lui Dumnezeu, absoluta Lui libertate şi putere.

LXX

mii de mii Îl slujeau
şi miriade de miriade stăteau în preajma Lui;
şi curtea de judecată s-a aşezat
şi au fost deschise cărţi.

Θ

şi miriade de miriade stăteau în preajma Lui;
curtea de judecată s-a aşezat
şi au fost deschise cărţi.

7,10 „râu de foc": focul, mai ales sub înfăţişarea flăcării şi a fulgerului, este frecvent în reprezentările teofanice (*cf.* Ps. 17,13-14; 49,3; 96,3; Iez. 1,4.13.27 etc.; Apoc. 1,14-15); descrierea din Daniel a fost comparată cu aceea din cartea etiopiană a lui Enoh (14,18--22): „Eu priveam şi am văzut în această casă un tron înalt a cărui înfăţişare era de cristal şi a cărui aură era ca soarele strălucitor, şi glasul heruvimilor (se auzea). De sub tron ieşeau râuri de foc arzător, şi eu nu (le) puteam privi. Marea slavă şedea pe acest tron şi veşmântul său era mai strălucitor decât soarele şi mai alb decât orice zăpadă". ♦ „se pornea (ἐξεπορεύετο) din faţa Lui" (LXX), „curgea (εἵλεν) în faţa Lui" (Θ): variantele greceşti înlocuiesc printr-un singur verb paralelismul creat de cele două verbe din TM: „curgea şi ţâşnea". ♦ „mii de mii Îl slujeau": *cf.* Apoc. 5,11: alături de Dumnezeu şi de tronul Său, credinţa ebraică imaginează prezenţa unei mulţimi fără număr de fiinţe spirituale, care adesea sunt numite îngeri (*cf.* Deut. 33,3; 3Rg. 22,19; Iez. 1,5-14; Zah. 14,5). Cartea lui Daniel a contribuit mult la dezvoltarea acestei credinţe, trecută apoi în creştinism. ♦ „cărţi": *cf.* Apoc. 20,12; simbolul atotcunoaşterii lui Dumnezeu. Dumnezeu cârmuieşte istoria lumii. Acest lucru va fi preluat de întreaga apocaliptică iudaică intertestamentară, mai cu seamă de autorul cărţii lui Enoh (14,18-22 etc.). La fel în Apocalipsa lui Ioan (*cf.* Apoc. 1,13-16 etc.). Trebuie însă făcută distincţia între aceste cărţi (sau tăbliţe) cereşti şi Cartea Vieţii, despre care vorbeşte Noul Testament, unde sunt scrişi toţi cei care se nasc, fiindcă ei sunt destinaţi de Dumnezeu vieţii fericite (*cf.* Apoc. 3,5; 20,12; 21,27; Flp. 4,3). La aceeaşi carte se face aluzie când se spune că numele creştinilor credincioşi sunt scrise în cer (*cf.* Lc. 10,20; Evr. 12,23). În Noul Testament, această Carte a Vieţii nu este o carte a Destinului, în sensul acelui *Fatum* al anticilor; nu este nici cartea judecăţii; în Noul Testament, „Viaţa" se referă la viaţa harului. Şi în Vechiul Testament e menţionată „cartea celor vii" din care unii ajung să fie şterşi (*cf.* Ps. 68,29), sau „cartea lui Dumnezeu" (*cf.* Ex. 32,32); această „carte a lui Dumnezeu" sau pur şi simplu „cartea" (*cf.* Dan. 12,1) este aceeaşi cu Cartea Vieţii. În acest ultim pasaj, ea este pusă în legătură cu cei care, la sfârşit, sunt înscrişi printre cei mântuiţi. În Ps. 138,16, într-un pasaj dificil, este posibil să fie menţionată cartea Destinului (unică atestare a acesteia în Vechiul Testament), dar nu în sens determinist, ci în sensul atotştiinţei lui Dumnezeu: zilele psalmistului sunt înscrise aici chiar înainte ca el să se fi născut; iar în Mal. 3,16 se vorbeşte despre „cartea amintirii", desemnând cartea în care sunt înscrise în cer faptele oamenilor, la fel ca în cărţile menţionate în Dan. 7,10.

LXX

[11] Priveam atunci vuietul cuvintelor
celor grozave pe care le rostea
cornul; şi fiara a fost dată la chinuri,
şi a pierit trupul ei şi a fost dat să
ardă în foc.
[12] Şi pe cele din jurul ei le-a lipsit
de puterea lor, şi li s-a dat timp de
viaţă până la un timp şi o vreme.
[13] Priveam în vedenie de noapte

Θ

[11] Priveam atunci din pricina vuie-
tului cuvintelor celor grozave pe
care le rostea cornul acela, până ce
a fost înlăturată fiara şi omorâtă, şi
trupul ei a fost dat să ardă în foc.
[12] Şi domnia celorlalte fiare le-a fost
luată, şi li s-a dat lungime de viaţă
până la o vreme şi o vreme.
[13] Priveam în vedenie de noapte

7,11 Acest verset a ajuns până la noi într-o stare imperfectă, fără a exista posibilitatea de a-l reconstitui în forma originară, lucru demonstrat de cele două afirmaţii care se repetă la mică distanţă în TM: „Priveam... Priveam", repetiţie eliminată în variantele greceşti, dar care se regăseşte în Peşitta şi în Vulgata. ♦ „până ce a fost înlăturată fiara şi omorâtă" (Θ): TM are doar „a fost omorâtă". ♦ „să ardă în foc": unii autori, bazându-se pe pasaje din cartea etiopiană a lui Enoh, cred că aici este vorba despre focul veşnic, lucru destul de puţin probabil, în Daniel nefăcându-se nici o aluzie la infern (*cf.* 12,2). ♦ Ieronim, care vede în cea de-a patra fiară imperiul roman, scrie: *In uno Romano imperio propter Antichristum blasphemantem, omnia simul regna delenda sunt, et nequaquam terrenum imperium erit, sed sanctorum conversatio, et adventus Filii Dei triumphantis* („Prin Imperiul roman, din pricina Anticristului hulitor, toate împărăţiile trebuie să fie distruse, şi niciodată nu va mai fi o împărăţie pământească, ci adunarea sfinţilor şi venirea Fiului lui Dumnezeu biruitor").

7,13 Cu acest verset începe vedenia cu „Fiul omului", relatată sub formă poetică. În ochii vizionarului apare o figură omenească: „ca un fiu al omului" (gr. υἱὸς ἀνθρώπου, *litt.* „fiu de om"). Expresia este considerată un împrumut din cartea lui Iezechiel, în care se întâlneşte mai mult de o sută de ori aplicată profetului de către Dumnezeu (*cf.* Iez. 2,1.3.6.8 etc.). Particula „ca" indică aici asemănarea cu o fiinţă omenească, dar care nu se limitează la ea. Şi în capitolul întâi din Iezechiel, din care pare a se fi inspirat aici autorul cărţii lui Daniel, se întâlneşte de mai multe ori această particulă sau expresia echivalentă „semănând cu". Expresia „fiu de om" precizează mai bine că este vorba despre o realitate care aparţine stirpei omeneşti, deosebindu-se atât de cele patru fiare, cât şi de „Cel vechi de zile" care tocmai a făcut judecata. ♦ Cele două cărţi apocrife, posterioare cărţii lui Daniel, *Cărţile lui Enoh* şi *4 Ezdra*, au dat un sens individual sintagmei danielice „fiul omului". Iisus însuşi şi-a aplicat acest titlu (însă dublu articulat, gr. ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου), al cărui sens era, fără îndoială, cunoscut ascultătorilor săi. ♦ Lectura patristică este unanimă: Fiul omului care vine pe nori este Iisus, iar Domnia Lui nu va avea sfârşit. Împărăţia lui Iisus aboleşte pentru totdeauna puterea politică terestră. ♦ „cu norii...": în Θ şi în TM, Fiul omului vine „cu norii cerului", expresie mai vagă, ce poate trimite la prezenţa divină în „stâlpul de nor" din Ex. 13,21 etc. Regăsim aceeaşi formulare şi în Vulgata, în timp ce LXX şi Peşitta au „pe norii cerului", *lectio facilior*. Formularea din TM se regăseşte în Mc. 14,62 şi Apoc. 1,7, iar cea din LXX, în

LXX

şi, iată, pe norii cerului
venea ca un fiu al omului
şi [Cel] ca [unul] vechi de zile se
afla acolo,
şi cei de faţă s-au apropiat de el.
[14] Şi i s-a dat puterea şi toate nea-
murile pământului, pe seminţii, şi
întrega slavă erau în slujba lui;
şi puterea lui [este] putere veşnică,
ce nicicând nu va fi luată;
şi împărăţia lui nicicând nu se va
strica. –
[15] Şi, istovit, eu, Daniel, din pricina
acestor [lucruri] din vedenia de
noapte,
[16] m-am apropiat de unul dintre cei
ce stăteau acolo şi am cerut de la el
înţelesul amănunţit cu privire la
toate acestea. Iar [el], răspunzând,
îmi vorbeşte şi mi-a lămurit tâlcul
lucrurilor:

Θ

şi, iată, cu norii cerului
venea ca un fiu al omului;
şi a înaintat până la Cel vechi de
zile
şi a fost adus în faţa Lui.
[14] Şi i s-a dat domnia şi cinstirea şi
împărăţia, şi toate popoarele, semin-
ţiile şi limbile îi vor sluji;
puterea lui [este] putere veşnică,
ce nu va trece,
şi împărăţia lui nu va fi nimicită.

[15] Mi se înfiora duhul în fiinţa mea,
mie, Daniel, şi vedeniile din capul
meu mă tulburau.
[16] Şi m-am apropiat de unul din cei
ce stăteau [acolo] şi am cerut de la
el înţelesul amănunţit cu privire la
toate acestea; şi [el] mi-a spus înţe-
lesul amănunţit şi mi-a făcut cunos-
cută tâlcuirea lucrurilor:

Mt. 24,30; 26,64 şi Apoc. 14,16. ♦ În literatura ugaritică, Baal este „călăreţ al norilor", iar în literatura biblică, *YHWH* urcă pe aripile vântului (*cf.* Ps. 17,11). De altfel, în general, norii însoţesc teofaniile (Ex. 19,18; 3Rg. 8,10).

7,14 „îi vor sluji" (Θ): termenul aramaic (*palah*) indică propriu-zis cultul adus lui Dumnezeu (*cf.* Dan. 3,12.14.17-18.28; 6,17-18.21). Dar la v. 27 termenul exprimă şi obedienţa datorată suveranului, care acolo este întregul popor sfânt. Toate neamurile de pe pământ care făcuseră parte din imperiul babilonian (*cf.* Dan. 3–4) şi medo-pers (*cf.* Dan. 6,8.12), ca şi din imperiile precedente, acum ajung supuşii împărăţiei Fiului omului, care apare la un prim nivel de lectură ca un reprezentant al personajului colectiv ce primeşte domnia (vv. 18.22.27), însă modul de învestire şi întregul context ce îl apropie de slava divină îi accentuează un aspect transcendent (*cf.* şi nota la v. 18). ♦ „puterea": gr. ἐξουσία implică ideea de „autoritate".

7,15 „fiinţa": gr. ἕξις, *litt.* „stare", „alcătuire"; TM are *litt.* „înveliş/teacă". Trupul văzut ca un receptacul al suflării/duhului se regăseşte la Qumran, în apocrifa Genezei (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

[17] «Aceste fiare mari sunt patru împărăţii care vor pieri de pe pământ;

[18] şi vor primi împărăţia sfinţii Celui Preaînalt şi vor stăpâni împărăţia

[17] «Aceste fiare grozave, cele patru: patru împărăţii se vor ridica pe pământ şi vor fi înlăturate;

[18] şi vor primi împărăţia sfinţii Celui Preaînalt şi o vor stăpâni în

7,17 „patru împărăţii": TM are „patru regi"; elementele care le descriu (*cf.* vv. 4-8) nu sunt suficiente pentru a înţelege despre ce împărăţii sau regi este vorba. Bernini (1984, p. 223) este de părere că numai unele elemente din descrierea celei de-a patra fiare (*cf.* vv. 7-8) şi din identificarea ei (*cf.* vv. 19-27) ne permit să presupunem că aceasta reprezintă imperiul grec, respectiv domnia lui Alexandru cel Mare şi a urmaşilor săi, fie luaţi împreună, fie în succesiunea lor în ramura Seleucizilor, fie în persoana lui Antiochos al IV-lea Epiphanes (175-164/163 î.H.). Identificarea primelor trei fiare este mai dificilă. Dar, ţinând cont de faptul că împărăţiile din vis sunt patru, câte sunt şi punctele cardinale de pe pământ şi câte sunt vânturile care suflă din fiecare punct cardinal (*cf.* v. 2), Bernini crede că în primele trei fiare poate recunoaşte imperiile babilonian, med şi pers care, împreună cu cel grec, corespund, în acelaşi timp, celor patru împărăţii simbolizate de marea statuie din Dan. 2. Imperiul babilonian reprezintă imperiul din sud, cel med, imperiul din nord, cel pers, imperiul din est şi cel al lui Alexandru, imperiul din vest, acestea fiind imperiile cu care poporul ales a avut de a face. ♦ „şi vor fi înlăturate": nu apare în TM.
7,18 „sfinţii Celui Preaînalt": conform vv. 13-14, împărăţia celor patru fiare îi este încredinţată Fiului omului. S-ar deduce de aici că el este simbolul sau reprezentantul acestei colectivităţi. Nu este vorba doar de grupul celor pioşi, *qaddīšīn/qᵉdōšīm*, din psalmii legaţi de practicile Legii, nici de îngeri, ca în Sir. 42,17; Jubilee 15,15; Zah. 14,5, ci despre totalitatea membrilor poporului. Sunt aceiaşi cu „sfinţii" din Dan. 7,21.25 sau cu „poporul sfinţilor Celui Preaînalt" din v. 7,22. În limbajul biblic, sfinţii şi poporul sfinţilor reprezintă comunitatea fiilor lui Israel (*cf.* Lev. 1,44; Ps. 15,3; 33,10), datorită faptului că este poporul „pus deoparte" pentru Dumnezeu (*cf.* Ex. 19,6; Lev. 11,44-45 etc.). Este evidentă paralela cu „Fiul omului", aici cu valoare colectivă, în vreme ce mai sus, în versetul 14, în virtutea învestiturii primite de la Dumnezeu, se referă limpede la un individ şi pare să-l desemneze pe regele mesianic. De altfel, noţiunile de rege/împărat şi regat/împărăţie sunt indisolubil legate, iar pentru antici, între noţiunea de colectiv şi cea de individual relaţia este biunivocă. Autorul cărţii lui Daniel foloseşte nediferenţiat cuvintele „rege" (sau „împărat") şi „regat" (sau „împărăţie"): în v. 7,23, a patra fiară este o „împărăţie", în timp ce în versetul 17 cele patru fiare sunt „regi" (*cf.* Dan. 8,20). În timp ce Dan. 8,21 vorbeşte despre un „rege", versetul următor menţionează patru împărăţii rezultate din poporul acestuia, având de-a face, de bună seamă, cu identificarea „corporativă" („corporative personality", în terminologia lui Wheeler Robinson) a Regelui-Mesia cu poporul său (*cf.* Fraine, 1959, pp. 172 *sqq.*). ♦ „în veacul vecilor": este forma preferată de variantele greceşti (probabil şi pentru că se putea folosi o structură sintactică grecească), în vreme ce TM are „în veci şi în vecii vecilor", formulă redundantă, dar care corespunde cu această îmbucurătoare vestire a speranţei viitoare pentru sfinţi, reluată şi de Apocalipsa creştină (*cf.* Apoc. 1,6.18; 4,9-10; 7,12 etc.).

până în veac şi până în veacul vecilor.»

[19] Atunci am vrut să aflu amănunţit despre fiara cea de-a patra, cea care nimicea toate şi [era] înfricoşătoare; şi, iată, dinţii ei de fier şi ghearele ei de aramă mistuind toate în jur şi strivindu-le cu picioarele;

[20] şi despre cele zece coarne de pe capul ei, şi acel un altul, care creştea, de au căzut din pricina lui trei, iar cornul acela avea ochi şi gură ce rostea grozăvii, şi înfăţişarea lui le întrecea pe celelalte.
[21] Şi luam seama cum cornul acela purta război împotriva sfinţilor şi-i punea pe fugă
[22] până la venirea Celui vechi de zile, care le-a făcut judecată [dreaptă] sfinţilor Celui Preaînalt; şi s-a dat vremea şi împărăţia au dobândit-o sfinţii.
[23] Şi mi s-a vorbit despre fiara cea de-a patra,
că va fi cea de-a patra împărăţie pe pământ,
care va fi deosebită faţă de întregul pământ

veacul vecilor.»

[19] Şi am cercetat cu de-amănuntul cu privire la cea de-a patra fiară, căci era deosebită întru totul de orice fiară, înfricoşătoare peste măsură; dinţii îi [erau] de fier şi ghearele de aramă, mânca şi fărâmiţa, şi rămăşiţele le călca în picioare;
[20] şi cu privire la cele zece coarne de pe capul ei şi la celălalt care ieşise şi care alungase trei din cele de mai înainte: cornul acela, care avea ochi şi gură ce rostea grozăvii, iar chipul lui era mai mare decât al celorlalte.
[21] Priveam, şi cornul acela se războia cu sfinţii; şi a fost mai tare decât ei,
[22] până ce a venit Cel vechi de zile şi le-a dat hotărâre [dreaptă] sfinţilor Celui Preaînalt; şi a venit vremea şi împărăţia au dobândit-o sfinţii.
[23] Şi a zis:
«A patra fiară
va fi cea de-a patra împărăţie de pe pământ,
care va întrece toate împărăţiile
şi va mânca tot pământul

7,19 „ghearele de aramă": această particularitate nu se găseşte în v. 7, nici în descrierea celei de-a patra împărăţii simbolizate de statuie (*cf.* Dan. 2,40-42).
7,22 „le-a făcut judecată" (LXX), *litt.* „a dat judecată"; gr. κρισις: „discernere, hotărâre, judecată, osândă". ♦ „hotărâre": gr. κρίμα, *litt.* „judecată, sentinţă". Vulgata are *iudicium*.
7,23 „va mânca tot pământul" (Θ): această precizare priveşte extinderea impresionantă a cuceririlor lui Alexandru cel Mare, despre care tradiţia biblică spune „că a ajuns la marginile pământului" (*cf.* 1Mac. 1,3); domnia acestuia se va întinde până la hotarele Indiei, la răsărit, şi se va înstăpâni asupra întregii Grecii, la apus.

şi-l va răscoli şi-l va măcina.

[24] Şi cele zece coarne ale împărăţiei
[sunt] zece regi [care] se vor scula;
şi celălalt rege se va scula după aceştia,
şi el se va deosebi prin rele mai presus de cei dinainte;
şi trei regi va pune la pământ;
[25] şi vorbe împotriva Celui Preaînalt va rosti

şi-l va călca în picioare şi-l va sfărâma.
[24] Şi cele zece coarne ale ei
[sunt] zece regi [care] se vor ridica;
şi, după ei, se va ridica altul
care-i va întrece în rele pe toţi cei de mai-nainte,
şi trei regi va pune la pământ;

[25] şi cuvinte împotriva Celui Preaînalt va rosti

7,24 Cele „zece coarne" i-ar putea simboliza pe regii seleucizi, dar autorii nu sunt întru totul de acord când trebuie să li se precizeze lista. Contrar părerii unor exegeţi, Alexandru nu trebuie inclus pe listă, deoarece se menţionează că regii au „ieşit" din el. Primii şapte sunt: Seleukos I Nikator, Antiochos I Soter, Antiochos al II-lea Theos, Seleukos al II-lea Kallinicos, Seleukos al III-lea Soter, Antiochos al III-lea cel Mare, Seleukos al IV-lea Philopator; divergenţele apar în privinţa ultimilor trei regi. Destul de des sunt identificaţi cu Heliodor, Demetrios şi Ptolemeu Philometor sau Demetrios, Antiochos şi Ptolemeu Philometor, dar în legătură cu fiecare dintre ei există obiecţii. ♦ „care-i va întrece în rele pe toţi cei de mai-nainte": TM are doar „se va deosebi de cei dinainte"; variantele greceşti ţin să precizeze în ce constă această deosebire; termenul „rele" (κακοῖς) a fost particularizat mai înainte prin „grozăviile" rostite împotriva Celui Preaînalt (*cf.* vv. 8.11) şi prin războiul purtat împotriva sfinţilor (*cf.* v. 21). Acest al unsprezecelea rege este de obicei identificat cu Antiochos al IV-lea Epiphanes, căruia i se reproşează pe drept că profera „grozăvii" la adresa Domnului şi persecuta poporul sfinţilor printr-o politică de elenizare. Primul reproş face aluzie la cunoscuta *hybris*, cutezanţă trufaşă şi nemăsurată a suveranului, şi, poate, la zeificarea lui, ca în Dan. 11,36 (în 2Mac. 9,10 se spune că Antiochos poate apuca stelele cerului, aşa cum se putea constata pe emisiile lui monetare, unde deasupra efigiei lui se afla o stea, de unde şi numele Antiochos Theos Epiphanes, iar în 1Mac. 1,24, după jefuirea templului „grăise cu mare trufie"). ♦ „trei regi va pune la pământ", *litt.* „va înjosi"; mărirea lui Antiochos al IV-lea a fost dobândită cu preţul înlăturării lui Demetrios, a fratelui acestuia, Antiochos, şi a lui Ptolemeu Philometor, toţi trei nepoţii lui Antiochos al IV-lea (*cf.* Dan. 11,21-26).

7,25 „îşi va pune în gând să schimbe vremile şi legea": primul termen face aluzie probabil la introducerea unui nou calendar, ceea ce merge mână-n mână cu încercarea lui Antiochos de a înlocui în Templul din Ierusalim cultul lui *YHWH* cu cel al lui *Baal Ŝ'mayin*; *cf.* Dan. 9,27 (nota *ad loc.*). Calendarul reprezenta unul dintre elementele de rezistenţă ale Legii iudaice (*cf.* 1Mac. 1,43 *sqq.*) şi a-l modifica reprezenta o atingere

şi pe sfinţii Celui Preaînalt îi va sfărâma
şi va găsi cu cale să schimbe vremile şi legea,
şi toate vor fi date în mâinile lui
până la o vreme şi vremuri şi o jumătate de vreme.
[26] Şi se va aşeza judecata
şi puterea o vor curma;
şi vor pune la cale s-o spurce şi s-o dea pieirii până la capăt.
[27] Şi împărăţia şi puterea
şi măreţia lor şi cârmuirea tuturor împărăţiilor de sub cer
le-a dat poporului sfânt al Celui Preaînalt,
ca să stăpânească împărăţie în veci;
şi toate puterile îi vor fi supuse
şi vor asculta de el.

şi pe sfinţii Celui Preaînalt îi va istovi.
şi-şi va pune în gând să schimbe vremile şi legea,
şi [puterea] va fi dată în mâinile lui
până la o vreme şi vremuri şi o jumătate de vreme.
[26] Şi se va aşeza curtea de judecată
şi îi va lua cârmuirea,
spre a o nimici şi a o da pieirii până la capăt.
[27] Şi împărăţia şi puterea
şi măreţia regilor de sub întregul cer
a fost dată sfinţilor Celui Preaînalt:
împărăţia Lui [este] împărăţie veşnică,
şi toate domniile Îl vor sluji
şi Îi vor da ascultare.»

gravă adusă libertăţii religioase. Cam în aceeaşi perioadă, textele de la Qumran înregistrează ecoul unor schimbări de acest fel: în locul calendarului lunar al iudaismului oficial, comunitatea de la Qumran urma un calendar solar asemănător celui presupus de Cartea Jubileelor 6,32-38 şi care era, fără îndoială, un vechi calendar de origine sacerdotală (*cf.* Jaubert, 1957, pp. 15 *sqq.*); al doilea termen se referă la încercările de elenizare (*cf.* şi 1Mac. 1,41-42). ♦ „o vreme şi vremuri şi o jumătate de vreme": dacă termenul „vreme" are sensul de „an" (*cf.* Dan. 4,13.22.29), la plural (pentru că aramaica nu are dual) pare să indice o secvenţă temporală dublă, deci doi ani, în timp ce jumătatea de vreme reprezintă o jumătate de an. Se descrie astfel, printr-o circumlocuţiune potrivită cu aspectul apocaliptic al viziunii, intervalul de trei ani şi jumătate cât trebuie să fi durat stăpânirea lui Antiochos al IV-lea asupra „sfinţilor": cei trei ani şi jumătate de persecuţii încep cu ridicarea altarului păgân în Templu, în anul 168 î.H., urmată de trei ani de profanare, până la moartea lui Antiochos, din toamna anului 164 î.H. Apocalipsa creştină se va inspira din această circumlocuţiune pentru a indica recurenţa calamităţilor şi a persecuţiilor împotriva aleşilor lui Dumnezeu de-a lungul secolelor (*cf.* Apoc. 11,2-3; 12,14; 13,5). Pentru Hipolit (*De Christo et Antichristo*) şi pentru ceilalţi Părinţi care au scris despre sfârşitul lumii, trei ani şi jumătate este durata domniei Anticristului (*cf.* Bădiliţă, 2006, *passim*).

LXX

[28] Până la încheierea povestirii, eu, Daniel, am fost cuprins de o uluire grozavă, şi starea mi s-a schimbat, şi am statornicit cuvântul în inima mea."

8 [1] În cel de-al treilea an când domnea Baltasar, am văzut o vedenie, eu, Daniel, după ce am văzut-o pe cea dintâi.
[2] Şi am văzut în vedenia din visul meu – eu aflându-mă în cetatea

Θ

[28] Aici este sfârşitul povestirii. [Cât despre] mine, Daniel, gândurile mele mult m-au tulburat, şi înfăţişarea mi s-a schimbat, şi am păstrat cuvântul în inima mea."

8 [1] În anul al treilea al domniei regelui Baltasar, mie, Daniel, mi s-a arătat o vedenie, după aceea care mi se arătase la început.
[2] Eram în cetăţuia Susa, care se află în ţinutul Ailam; am văzut în

---

7,28 „cuvântul": gr. ῥῆμα, *litt.* „cuvânt", „lucru", „chestiune".

8 Chiar dacă această viziune este, din punct de vedere structural, deosebită de aceea cu cele patru fiare (*cf.* Dan. 7), ea are totuşi aceeaşi semnificaţie generală. În cadrul istoric al epocii postexilice, autorul vrea să scoată şi mai mult în evidenţă figura lui Antiochos al IV-lea Epiphanes, blasfematorul lui Dumnezeu şi persecutorul poporului Lui sfânt (*cf.* vv. 23-26). Succesul politic al lui Antiochos, abilitatea sa de a-şi atrage mulţi iudei oportunişti şi cruzimea sa împotriva oricui îndrăznea să-i opună rezistenţă, în sfârşit, orgoliul său nelegiuit sunt scoase în evidenţă cu eficientă veridicitate.

8,1 De aici reîncepe în TM textul în limba ebraică. ♦ „În anul al treilea al domniei regelui Baltasar": la doi ani după viziunea precedentă (*cf.* Dan. 7,1): astfel, pare să se indice o legătură între cele două viziuni. ♦ „eu, Daniel": în viziunea precedentă introducerea era la persoana a III-a (*cf.* Dan. 7,2), în timp ce aici însuşi personajul principal precizează la persoana I împrejurările în care a avut noua viziune.

8,2 TM are, la început: „Priveam în vedenie şi, iată, în timp ce priveam...". ♦ „în cetatea Susa" (LXX), „în cetăţuia Susa" (Θ): Daniel este transportat, în viziunea sa (*cf.* TM), la Susa, în Elam (Ailam); aceasta este menţionată şi în amintirile lui Neemia (*cf.* 2Ezd. 11,1) şi, mai ales, în cartea Esterei (*cf.* Est. 1,2.5; 2,3.5.8 etc.). După Herodot şi conform inscripţiilor asiriene, Susa era un oraş foarte vechi. Darius I Hystaspes a făcut din el capitala imperiului său, mărindu-l şi înfrumuseţându-l, de unde părerea unor moderni că Susa va fi fost întemeiată de acest rege. Deja Cyrus, conform relatărilor lui Xenofon, îşi avea reşedinţa aici trei luni pe an. Centru al puterii perse, capitală a Elamului, Susa devenise capitala de iarnă a curţii ahemenide. Epitetul „cetăţuie, fortăreaţă" însoţeşte constant numele acestui oraş în cartea Esterei. Theodotion o numeşte βάρις, ca în textul ebraic, termenul desemnând nu o parte a oraşului, ci întreaga cetate, care era fortificată (*cf.* Delcor, 1971, p. 169). Se crede că urmele aşezării se găsesc în ruinele numite Şuş, aflate între două râuri, Dizful şi Kercha (anticul Choaspes). Există însă o tradiţie întâlnită deja la Flavius Iosephus (*AI* X,XI,7), conform căreia Daniel ar fi trăit la Ecbatana,

LXX

Susa, care se află în ţinutul Elymaida, pe când eram încă în faţa porţii Ailam –:
[3] privind în sus, am văzut un berbec mare stând înaintea porţii, şi avea coarne; şi unul era mai înalt decât

Θ

vedenie, şi eram pe Ubal
[3] şi mi-am ridicat ochii şi am văzut şi, iată, un berbec stând în faţa Ubalului; el avea coarne, şi coarnele

---

în Media, unde chiar ar fi construit un turn ce slujea drept mormânt regilor mezi, perşi şi parţi. ♦ „Elymaida" (LXX), „Ailam" (Θ): indicat şi în Gen. 10,22; Is. 11,11; 21,2; 22,6; Ier. 25,25 TM; Iez. 32,24 etc. Ieronim spune că termenul folosit în LXX indică ţinutul elamiţilor. ♦ „pe Ubal": TM are *'al 'ūbhal 'Ūlāy*. Ulay este un modest curs de apă care străbate Susa. Râul este menţionat în inscripţii sub numele Ula (*U-la-a-a*), iar la autorii antici sub cel de Eulaeus (Εὐλαῖος). Ar putea fi identificat cu actualul Dizful, afluent al Kuranului (Pasitigris), deşi ar putea fi identificat şi cu râul Choaspes, dacă luăm în considerare afirmaţiile lui Herodot şi Strabon, care spun că Susa este aşezată pe râul Choaspes. Sensul cuvântului *'ūbhal* nu poate fi determinat decât conjectural, deoarece apare doar aici şi la vv. 3 şi 6. Majoritatea traducătorilor TM îl echivalează cu „râu" sau „mal", alţii însă, sprijinindu-se pe versiuni, cu „poartă" (*cf. e.g.* BJ). LXX îl echivalează cu „poartă", modificând însă toponimul (*Ailam* în loc de *Ulay*; *cf.* şi Ier. 40,6, unde *ailam* are sensul de „pridvor"), în timp ce Θ îl interpretează ca toponim. Hipolit traduce „Şi eram peste Uval", adăugând: „«Mi se părea că stau lângă poartă», zice, că aşa au şi pus unii tălmăcitori". Astfel, în textul lui Hipolit se regăseşte inclusă şi varianta din LXX.

8,3 „un berbec": pentru că berbecul merge în fruntea turmei, el este simbolul căpeteniei (*cf.* Ier. 50,8); la fel şi ţapul. În Is. 14,9, expresia „ţapii pământului" îi desemnează pe regii străini, iar în Iez. 34,17, ţapii şi berbecii îi simbolizează pe regii răi ai lui Israel (*cf.* Zah. 10,3). Conform principiilor geografiei astrologice care atribuia un anume animal din zodiac unei anume ţări, berbecul era simbolul Persiei. Mai trebuie însă adăugat că, după mărturia lui Ammianus Marcellinus (19,1), însuşi regele perşilor mergea în fruntea oştirilor sale purtând în chip de diademă imaginea unui berbec din aur presărat cu pietre preţioase. Coarnele berbecului nu sunt numai o podoabă a animalului, ci şi organele forţei sale combative (aşa cum rezultă din VT, unde cornul este simbolul forţei). ♦ „Ubal": *vide supra*, nota 8,2. ♦ „avea coarne": TM are „două coarne înalte", epitet care nu apare în LXX, dar asupra căruia insistă Theodotion pentru semnificaţia sa simbolică, cele două coarne reprezentând două domnii (*cf.* v. 20). Este vorba de imperiul (cu două componente) medo-pers. Prin această figură este reprezentat spiritul care păzeşte regatul pers în cartea sacră *Bundahişn*. De asemenea, când se afla în mijlocul armatei, regele pers purta pe cap, în locul diademei, un chip de berbec. Şi Hipolit vede în cele două coarne familia regală persă a lui Cyrus şi familia regală medă a lui „Darius medul". ♦ „unul... mai înalt decât celălalt": simbolismul ia cu totul locul realităţii naturale. Hipolit exemplifică, arătând că imperiul s-a mărit mai mult sub Darius şi sub Xerxes, care „a încercat să subjuge şi Europa" (*ad loc.*).

celălalt, şi cel mai înalt [tocmai] se ridica.

[4] Iar după acestea, am văzut berbecul împungând spre răsărit şi spre miazănoapte şi spre asfinţit şi spre miazăzi; şi nici o fiară nu i-a stat înainte, şi nimeni nu putea izbăvi de sub puterea lui; şi a făcut cum a voit şi s-a înălţat.
[5] Şi eu chibzuiam şi, iată, un ţap a venit dinspre asfinţit pe faţa

[erau] înalte, iar unul [era] mai înalt decât celălalt, şi cel mai înalt s-a ridicat ultimul.
[4] Am văzut berbecul împungând către asfinţit şi către miazănoapte şi către miazăzi; şi nici o fiară nu-i va sta înainte, şi nimeni nu putea scăpa de sub puterea lui; şi făcea după voia lui şi îşi sporea mărirea.

[5] Şi stăteam eu şi cugetam şi, iată, un ţap a venit dinspre asfinţit pe faţa

8,4 „către asfinţit... miazănoapte... miazăzi" (Θ), *litt.* „către mare... vântul de miazănoapte... vântul de miazăzi" – indicarea obişnuită a punctelor cardinale în ebraică. ♦ „împungând către asfinţit...": o altă imagine al cărei simbolism are acelaşi referent cu cele trei coaste pe care ursul le ţine în gură (*cf.* v. 7,5). Regatul med şi, mai ales, cel pers, în cuceririle lor, au înaintat de la est spre vest, cucerind Babilonia şi Lydia, dar şi spre sud, cucerind Siria şi Egiptul, şi spre nord, întinzându-se peste Armenia şi Bactriana, şi reunind într-un singur imperiu, mai ales sub conducerea lui Cyrus, din Persia până la Mediterana, toate popoarele din aceste regiuni. Berbecul nu împunge decât în trei direcţii, fie pentru că expediţiile perse în răsărit nu au dus la nici o cucerire importantă, fie pentru că berbecul pers este reprezentat venind din Orient şi ţinând piept Occidentului (*cf.* Huart şi Delaporte, 1943, p. 256). ♦ „nici o fiară nu-i va sta înainte": în accepţiunea lui Hipolit, „celelalte împărăţii mai mici – a sirienilor, a cilicienilor, a arabilor, a egiptenilor". ♦ „de sub puterea lui", *litt.* „din mâna lui" (Θ), „din mâinile lui" (LXX).
8,5-8 Descrierea ţapului este mai complexă şi mai articulată decât cea precedentă, a berbecului (*cf.* vv. 2-4), semn al interesului deosebit al autorului în confruntările sale pe plan istoric. Acesta apare ca un animal fantastic, deoarece nu are decât un singur corn plasat între ochi. S-a încercat să i se găsească acestui animal fantastic un corespondent în reprezentările plastice. Animalul unicorn are un prototip în monumentele asiro-babiloniene. Numai că procedeul perspectivei adoptat de artişti face ca, atunci când două obiecte simetrice sunt aşezate unul în spatele celuilalt, cel care se află în plan secund să dispară, fiind acoperit de cel aflat în prim-plan. Când traducătorii greci ai Bibliei folosesc cuvântul μονοκέρος referitor la ebraicul *re'em*, ei au avut în minte, cu siguranţă, aceste reprezentări; de aici provine, probabil, conceperea licornei, animal fantastic înzestrat cu un singur corn între cei doi ochi. Cornul unic al ţapului îl reprezintă aici pe Alexandru cel Mare. Drept explicaţie, autorii antici au invocat rolul ţapului în legendele lui Alexandru şi în compunerea numelor de locuri macedonene. Poate că acest simbol

pământului şi nu atingea pământul, şi un corn al ţapului se afla între ochii lui.
[6] Şi s-a dus împotriva berbecului celui care avea coarne, pe care îl văzusem stând în faţa porţii, şi s-a năpustit spre el cu mânie înverşunată.
[7] Şi l-am văzut îndreptându-se spre berbec; şi era înfuriat împotriva lui şi l-a izbit şi i-a sfărâmat cele două coarne; şi berbecul nu avea putere să stea înaintea ţapului; [acesta] l-a sfâşiat pe pământ şi l-a zdrobit; şi nimeni nu-l putea izbăvi pe berbec de ţap.

întregului pământ, şi nici nu atingea pământul; şi ţapul avea un corn ce i se vedea între ochi.
[6] Şi s-a dus până la berbecul care avea coarne, pe care îl văzusem stând în faţa Ubalului, şi s-a năpustit spre el cu avântul tăriei sale.

[7] Şi l-am văzut ajungând până la berbec, şi era înverşunat împotriva lui; şi l-a lovit pe berbec şi i-a sfărâmat amândouă coarnele, şi berbecul n-a avut putere să-i stea înainte; l-a trântit la pământ şi l-a călcat în picioare; şi nimeni nu-l putea scăpa pe berbec de sub puterea lui.

trebuie legat de geografia astrologică, unde ţapul desemna Siria (*cf.* Delcor, 1971, p. 171). Ţapul vine din Occident, în sens opus berbecului, care înaintează dinspre Orient.
8,5 „un ţap", *litt.* „ţap de capre"; calc după ebr. *ʿphīr hā-ʿizzīm*. Cuvântul ebraic folosit pentru a indica ţapul, *ţāphīr*, nu este prea frecvent (*cf.* 2Par. 29,21; Ezd. 8,35); cuvântul mai des utilizat este *ʿattūdh*, care se foloseşte şi metaforic pentru a-i indica pe principi, regi şi pe cei ce domină (*cf.* Is. 14,9 TM; 34,6; Iez. 34,17; 39,18; Zah. 10,3). Venirea sa din vest indică nu numai locul de origine, ci şi o provenienţă diferită de a tuturor celor precedente. ♦ „pe faţa întregului pământ": expresie hiperbolică prin care se indică întinderea cuceririlor acestui cârmuitor (cu sensul „după ce a străbătut întregul pământ"). ♦ „nici nu atingea pământul": formularea, aproape identică în variantele greceşti şi în TM, aminteşte de aripile leopardului (*cf.* 7,6 şi nota aferentă), prin care se sugerează înaintarea lui Alexandru cel Mare, ca un imens zbor rapid din Grecia până în Persia. Anticii au fost uluiţi de rapiditatea şi de întinderea cuceririlor lui Alexandru: *cf.* 1Mac. 1,3; astfel, pentru a marca viteza deplasării lui, autorul lui Daniel reia ce se scrie despre Cyrus: „nu atingea pământul".
8,6 „Ubal": *vide supra*, nota 8,2.
8,7 „i-a sfărâmat cele două coarne": cum acestea îi reprezintă pe mezi şi perşi, care – în formularea lui Hipolit – „erau atunci două nume ale aceluiaşi popor: că primul a împărăţit peste dânşii Chiros, care dinspre mamă era med, iar dinspre tată era pers", expresia semnifică supunerea acestora de către personajul întruchipat de ţap.

LXX

[8] Şi ţapul s-a întărit peste poate, dar, când s-a întărit, i s-a sfărâmat cornul cel mare, şi i s-au ridicat alte patru coarne de sub el către cele patru vânturi ale cerului.
[9] Şi dintr-unul din ele a răsărit un singur corn tare; şi s-a întărit şi s-a

Θ

[8] Şi ţapul şi-a sporit mărirea până peste poate, dar, când era mai tare, i s-a sfărâmat cornul lui cel mare, şi, de sub el, i s-au ridicat patru coarne către cele patru vânturi ale cerului.
[9] Şi, dintr-unul din ele, a ieşit un singur corn tare; şi şi-a sporit peste

8,8 „când era mai tare" (Θ): tăria ar fi trebuit să-i asigure supravieţuirea. Cornul cel mare, adică Alexandru, a fost sfărâmat tocmai când se afla în plină expansiune. Aşadar există ceva mai presus de această putere pământeană, decât *orice* putere, ceva care le condiţionează tuturor durata şi permanenţa (*cf.* Dan. 4,11.14.21). ♦ „de sub el, i s-au ridicat patru coarne": TM are *litt.* „patru măreţe"; în conformitate cu imaginea puterii semnificată de acest corn de sub care au crescut alte patru, şi acestea reprezintă patru puteri diferite, care se substituie imperiului precedent, reprezentat de cornul ţapului (*cf.* vv. 6-7). Diadohii simbolizaţi de cele patru coarne nu sunt la fel de puternici. De aceea, unii comentatori (precum Driver) preferă lecţiunea „alte", urmându-l pe Theodotion şi LXX, iar alţii (precum Bentzen şi Plöger) nu traduc acest epitet. ♦ „către cele patru vânturi ale cerului": aşadar, un regat pentru fiecare parte a imperiului precedent. V. 8 pare a exprima alegoric moartea subită a lui Alexandru, imediat după cuceririle lui rapide, şi împărţirea imperiului în patru monarhii. În realitate, împărţirea nu a avut loc decât după douăzeci şi doi de ani de la moartea lui Alexandru. Lui Lysimah i-au revenit Tracia şi Bithynia, lui Cassandros, Macedonia şi Grecia, lui Seleukos, Siria, Babilonia şi Persia; lui Ptolemeu, Egiptul, Palestina şi Arabia. Trebuie remarcat faptul că Alexandru este desemnat drept prim rege al monarhiei, ceea ce dovedeşte că, în intuiţia autorului, regii, succesorii acestuia din cele patru regate simultane, ţin încă de monarhia lui Alexandru, prin urmare şi cornul cel tare care va urma.
8,9 „a ieşit un singur corn tare": TM se referă la „un corn mic", probabil sub influenţa cornului celui mic răsărit dintre cele zece coarne, din viziunea precedentă (*cf.* Dan. 7,8.20-24), de care aminteşte imaginea din acest verset. Aproape toţi exegeţii sunt de acord că acest corn îl simbolizează pe Antiochos Epiphanes (175-164 î.H.). Părinţii îl identifică, după cum am spus, cu Anticrist. ♦ „şi-a sporit peste măsură mărirea": Antiochos Epiphanes a fost cel dintâi rege păgân care nu şi-a propus numai să cucerească Ţara Sfântă, ci şi să nimicească ceea ce îl deosebea pe Israel de toate celelalte popoare: cultul lui Dumnezeu. De aceea este numit în 1Mac. 1,10 „un vlăstar păcătos". Din Antiohia, capitala sa, a făcut expediţii în sud, în Egipt, şi în răsărit, în Babilonia şi în Persia. ♦ „către miazănoapte" (LXX), „până spre oştire" (Θ): TM are „spre [ţara] splendorii", în concordanţă cu Dan. 11,16.42, unde această expresie numeşte în mod limpede Palestina; traducătorul a citit *ŢW'* în loc de *ŢBY*. Întregul interes al autorului se concentrează asupra sorţii Palestinei sub Antiochos al III-lea şi Antiochos al IV-lea.

LXX

abătut către miazăzi şi către răsărit şi către miazănoapte;
[10] şi s-a înălţat până la stelele cerului, şi a izbit înspre pământ [unele] dintre stele şi [pe acelea] dintre ele le-a strivit în picioare,
[11] până ce marea Căpetenie [a oştirii] îi va izbăvi pe cei robiţi; şi, din

Θ

măsură mărirea înspre miazăzi şi spre răsărit şi până spre oştire;
[10] şi-a sporit mărirea până la oştirea cerului, şi a doborât la pământ [o parte] din oştirea cerului şi dintre stele, şi le-a călcat în picioare,
[11] şi [va fi] până ce marea Căpetenie [a oştirii] îi va izbăvi pe cei robiţi;

Hipolit nu se miră de ce aceasta este numită „oştire [a cerului]", explicând: „din pricina harului dumnezeiesc ce înflorea în Templu".
8,10 „s-a înălţat până la stelele cerului" (LXX), „şi-a sporit mărirea până la oştirea cerului" (Θ): „oştirea cerului" desemnează stelele, care, la păgânii vecini, erau divinizate (*cf.* Deut. 4,19; Ier. 8,2; 33,22). Autorul face aluzie la divinizarea lui Antiochos al IV-lea, ale cărui etape către zeificare sunt bine marcate de emisiile monetare ale atelierului din Antiohia. Dacă, din 175 până în 169 î.H., el este, simplu, „Regele Antiochos", către sfârşitul acestei perioade deasupra capului său apare o stea, simbol al ridicării la rangul divin (*cf.* Abel, 1952, vol. I, p. 127). A doua carte a Macabeilor (9,10) face aluzie la divinizarea lui Antiochos printr-o frazeologie foarte apropiată de cea din cartea lui Daniel. Despre regele bolnav se spune că „odinioară părea că atinge stelele cerului" (πρότερον τῶν οὐρανίων ἄστρων ἅπτεσθαι δοκοῦντα). A locui în cerul înstelat este privilegiul zeilor (*cf.* Is. 14,13). Autorul cărţii lui Daniel avea poate în memorie textul din Isaia, citat mai sus, unde profetul ironizează starea de *hybris* a regelui din Babel, care voia să urce în ceruri, deasupra stelelor. Se ştie că Antiochos, după victoria asupra regelui Egiptului dintre 169 şi 166 î.H., pune să i se înscrie pe monede titlurile divine: *Regele Antiochos Theos Epiphanes*, pe fruntea cu diademă apărând în continuare steaua, iar reversul tetradrahmelor purtând chipul lui Zeus Nikephoros aşezat pe un tron. Între 166 şi 163 î.H. îşi adaugă şi titlul zeului, *Nikephoros*. LXX este aici mai aproape de TM, care vorbeşte tot de stele, care sunt oştirea cerului (*cf.* Dan. 4,32); „oştirea cerului" sunt însă şi îngerii (*cf* Is. 24,21; Ps. 102,20), ceea ce ar explica şi traducerea „oştirea cerului" din Θ. Orgoliul cornului celui nou este nemăsurat (*cf.* Is. 14,13). ♦ „a doborât la pământ [o parte] din oştirea cerului": cu alte cuvinte, i-a înlăturat pe toţi slujitorii de la Templu care se opuneau cornului (*cf.* 2Mac. 4).
8,11-12 Constituie un *crescendo* în raport cu versetele precedente; se descrie aici politica antireligioasă a lui Antiochos al IV-lea Epiphanes în ce-i priveşte pe evrei.
8,11 TM are: „S-a înălţat până la căpetenia oştirii şi arderea de tot neîntreruptă i-a fost luată [aceluia] şi a răsturnat temelia lăcaşului lui sfânt". ♦ „jertfa a fost răsturnată" (Θ): din prima carte a Macabeilor (1,45) aflăm că Antiochos al IV-lea a interzis săvârşirea în templu a arderii de tot, a jertfelor şi libaţiilor (κωλῦσαι ὁλοκαυτώματα καὶ θυσίαν καὶ σπονδὴν ἐκ τοῦ ἁγιάσματος). Prin acest act, regele abroga charta lui Antiochos al III-lea

pricina lui, munţii cei din veac au fost izbiţi; şi au fost luate de acolo locul lor şi jertfa, şi a pus-o jos, la pământ, şi i-a mers bine şi a ajuns; dar lăcaşul sfânt se va pustii;
[12] şi s-au făcut, în locul jertfei, păcate, şi a fost aruncată pe jos dreptatea, şi a făptuit şi i-a mers bine.
[13] Şi îl auzeam pe celălalt sfânt grăind; şi a zis celălalt către cel

şi, din pricina lui, jertfa a fost răsturnată [la pământ], şi el a ajuns să propăşească; dar lăcaşul sfânt se va pustii;

[12] şi s-a adus, în locul jertfei, păcat, şi a fost aruncată pe jos dreptatea, şi a făptuit şi i-a mers bine.
[13] Şi am auzit un sfânt grăind; şi a zis un sfânt către *phelmouni* care

care le permitea evreilor să trăiască după legea lor, acordându-le şi o autonomie civilă şi religioasă, mergând până la a le furniza animale pentru sacrificii, untdelemn şi vin pentru libaţii (*cf.* Flavius Iosephus, *AI* XII,III,3). ♦ „Marea Căpetenie (gr. ἀρχιστράτηγος) [a oştirii]" este Dumnezeu: aroganţa lui Antiochos atinge gradul său cel mai înalt, deoarece se ridică împotriva lui Dumnezeu însuşi şi împotriva cultului Său. Textul originar nu este cu desăvârşire sigur; în toate variantele însă se vorbeşte de „mai-marele puterii/oştirii", care este, fără îndoială, Dumnezeu, nu atât pentru că este căpetenia oştirii cereşti (*cf.* Dan. 7,9-10), cât pentru că este şi căpetenia „oştirii" aducătoare de cult. ♦ Hipolit explică: „până ce vor primi ajutorul dumnezeiesc şi vor avea parte de mântuire prin arhanghelul rânduit spre ajutorul nostru", adăugând că, în continuare, Daniel se referă la ticăloşiile săvârşite de Antiochos, care a propăşit pentru că nu i-a stat încă nimeni în cale.

8,12 Şi acest verset se deosebeşte de TM, care are un text greu de interpretat (*litt.* „şi oştirea; peste jertfa neîntreruptă a fost dată nelegiuirea şi adevărul/fidelitatea a fost aruncat/ă la pământ; a făptuit şi i-a mers bine"). ♦ „a fost aruncată pe jos dreptatea": termenul se referă la adevărata religie, păstrată în Torah. Antiochos poruncise să fie aruncate în foc cărţile Legii după ce au fost rupte (*cf.* 1Mac. 1,56). ♦ „a făptuit şi i-a mers bine": este triumful cornului celui tare, cum fusese şi cel al berbecului (*cf.* v. 4) şi al cornului ţapului (*cf.* v. 7). Prosperitatea nelegiuitului este o temă asupra căreia meditează îndelung înţelepciunea ebraică, mai ales după exil. Aceasta este motiv de încercare şi piatră de poticnire pentru cel drept; de aceea, este înţelept ca el să aştepte sfârşitul.

8,13 „către *phelmouni* care grăia": φελμουνι transliterează ebr. *pal'mōni*, „un anume/oarecare" (*cf.* LEH, *s.u.*). ♦ „păcatul pustiirii": gr. ἁμαρτία ἐρημώσεως (Vulgata traduce prin *peccatum desolationis*): se referă la o acţiune sau un obiect care stârneşte mânia divină şi astfel atrage distrugerea (*cf.* Num. 1,53; 18,5). Ar putea fi o aluzie la noile jertfe sacrilege instituite în templu de „cornul cel tare" (*cf.* v. 12), dar mai probabil se face aluzie la un element de construcţie pe care Antiochos al IV-lea îl va fi ridicat în templu (*cf.* Dan. 9,27; 12,11). Prima carte a Macabeilor (6,7) precizează că Antiochos ridicase „spurcăciunea/urâciunea" (τὸ βδέλυγμα) pe altarul din Ierusalim. Unii comentatori antici, precum Porphyrios şi Ieronim, s-au gândit că agenţii lui Antiochos instalaseră în

care grăia: „Cât vor dăinui arătarea şi jertfa care a fost luată şi păcatul pustiirii care a fost dat, şi cele sfinte vor fi pustiite până la călcare în picioare?"
[14] Şi i-a spus: „Până când, seara şi dimineaţa, zilele [vor fi] două mii trei sute, şi lăcaşul sfânt va fi curăţit."
[15] Şi a fost aşa: pe când priveam, eu, Daniel, arătarea, căutam să pricep şi, iată, a stat înaintea mea [ceva] ca vedenia unui om.
[16] Şi am auzit un glas de om în mijlocul Ulaiului, care a chemat şi a

grăia: „Până când va dăinui vedenia: jertfa care a fost luată şi păcatul pustiirii care a fost dat, şi lăcaşul sfânt şi oştirea vor fi călcate în picioare?"
[14] Şi i-a spus: „Până când, seara şi dimineaţa, zilele [vor fi] două mii trei sute, şi lăcaşul sfânt va fi curăţit."
[15] Şi a fost [aşa:] pe când vedeam, eu, Daniel, vedenia şi-i căutam înţelesul, iată, a stat înaintea mea [ceva] ca vedenia unui bărbat.
[16] Şi am auzit un glas de bărbat în mijlocul Ubalului, care a chemat şi

templu o imagine de cult a lui Zeus Olimpianul şi statui ale lui Antiochos (*cf. Comment. in Dan.* 11,23; 8,14), idee admisă încă, în Evul Mediu, de Raşi. De fapt, se pare că „urâciunea pustiirii" nu este nici o statuie a lui Antiochos, nici un idol al lui Zeus, ci un altar construit peste altarul arderii de tot (*cf.* τὸν βωμὸν ὃς ἦν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου – 1Mac. 1,59; 4,44), idee împărtăşită şi de Flavius Iosephus, care adaugă că pe acest altar „regele sacrifică porci" (*AI* XII,V,4; *cf.* şi 2Mac. 14,33).

8,14 „două mii trei sute": această cifră poate fi înţeleasă în două feluri: fie este vorba de 2.300 de zile, indicând ziua prin „seara şi dimineaţa", fie că se numără separat serile şi dimineţile, când se aducea jertfa neîncetată, fiind deci vorba de 1.150 de zile. În această a doua ipoteză durata impietăţii cornului celui tare va fi cu puţin mai mică decât cea indicată în Dan. 7,25 prin misterioasa expresie „o vreme şi vremi şi o jumătate de vreme", adică trei ani şi jumătate (reprezentând 1.260 de zile, cifră preluată de Apoc. 12,6 pentru a indica timpul şederii în pustiu a femeii, corespunzând ca durată celor 42 de luni de lucrare a fiarei – *cf.* Apoc. 13,5). Toate sunt expresii voit misterioase, pentru a indica o durată limitată, dar încă necunoscută. Oricum, de la 25 ale lunii Kisleu din anul 168 î.H., data ridicării altarului păgân peste altarul de jertfă, până la 25 ale lunii Kisleu din anul 165 î.H., data consacrării noului altar, sunt trei ani şi zece zile. Încetarea jertfelor, aşa cum se spune în acest verset, durează puţin mai mult de trei ani. ♦ „lăcaşul sfânt va fi curăţit": TM are „va fi îndreptăţit (= repus în drepturi) lăcaşul sfânt"; dreptatea o va face Dumnezeu, judecătorul tuturor.

8,16 „în mijlocul Ubalului": TM are „pe Ulai" (*cf.* nota la 8,2). ♦ „a chemat şi a spus": glasul pare a fi al lui Dumnezeu, căci numai El porunceşte îngerilor. ♦ „Gabriel": va apărea şi în Dan. 9,21, ca să-i explice lui Daniel o altă viziune misterioasă. E vorba cu siguranţă de un înger, al cărui nume înseamnă „puterea lui Dumnezeu"; el apare aici

spus: „Gabriele, ajută-l să înțeleagă vedenia!" Și, strigând, omul a zis: „Despre această rânduială este vedenia."

[17] Și a venit și a stat aproape de locul unde stăteam eu; și, pe când venea, m-am tulburat și am căzut cu fața [la pământ]; și mi-a zis: „Înțelege, fiu al omului, căci această arătare [este] chiar pentru ceasul vremii cuvenite."

[18] Și, pe când grăia el cu mine, m-am culcat cu fața la pământ, dar el, atingându-mă, m-a sculat pe loc

[19] și mi-a zis: „Iată, eu îți vestesc cele ce vor fi la sfârșitul urgiei

a spus: „Gabriele, ajută-l să înțeleagă vedenia!"

[17] Și a venit și a stat aproape de locul unde stăteam eu, și, pe când venea, m-am înspăimântat și am căzut cu fața [la pământ]; și [el] a zis către mine: „Pricepe, fiu al omului, căci vedenia [este] chiar pentru sfârșitul vremii."

[18] Și, în vreme ce el grăia cu mine, am căzut cu fața la pământ, dar el m-a atins și m-a pus pe picioare

[19] și a zis: „Iată, eu îți fac cunoscute cele ce vor fi la sfârșitul urgiei: căci

---

pentru prima dată, dar în literatura apocaliptică ulterioară va fi întâlnit foarte des. Va reapărea și în NT vestind întruparea Fiului lui Dumnezeu (*cf.* Lc. 1,19.26). Literatura apocaliptică folosește din abundență nume de îngeri (*cf.* Flavius Iosephus, *Războiul iudaic*, II,142), iar descoperirea manuscriselor de la Qumran a confirmat acest lucru. Gabriel și Mihael sunt, împreună cu Rafael și Phanuel, cele patru Prezențe/Fețe care stau dinaintea Domnului duhurilor și care au funcții proprii (*cf.* Enoh, 40). Examinarea scrierilor qumraniene arată că esenienii trebuie să fi contribuit la dezvoltarea angelologiei (*cf.* Delcor, 1962, pp. 40-44).

8,17 „vedenia [este] chiar pentru sfârșitul vremii": în v. 19 se va preciza mai bine ce este acest sfârșit. Tema reapare și în toate viziunile următoare (*cf.* Dan. 9,26; 11,35.40; 12,4.9), legate așadar toate de momentul sfârșitului, ca și viziunea precedentă (*cf.* Dan. 7,25). „Sfârșitul vremii" desemnează ultima perioadă dinaintea intervenției divine ce va instaura dreptatea și va crea „ceruri noi și un pământ nou" (*cf.* Is. 65,17; 66,22; Iez. 7,2-3 etc.). Tema va fi reluată de Iisus în discursul eshatologic (*cf.* Mt. 14,6.14).

8,18 „am căzut": TM are „am căzut în toropeală". Expresia denumește o stare apropiată extazului, pe care o cunoaște uneori omul înaintea unei intervenții divine importante (*cf. e.g.* Gen. 2,21; 15,12). ♦ „m-a sculat pe loc" (LXX), „m-a pus pe picioare" (Θ): Daniel trebuie să stea în picioare pentru a asculta mesajul divin. Acest pasaj amintește de Iez. 2,1-2, cu deosebirea că rolul jucat de duhul în Iezechiel este îndeplinit aici de Gabriel.

8,19 „la sfârșitul urgiei": mânia lui Dumnezeu împotriva poporului Său păcătos, pedepsit prin nenorociri, în special prin persecuție (*cf.* Dan. 11,36; Is. 10,25; 26,20; 1Mac. 1,64). Convingerea că persecuția e o urmare a infidelității poporului este o convingere de credință

pentru fiii poporului tău; căci va rămâne pentru ceasul vremii cuvenite a împlinirii.

[20] Berbecul pe care l-ai văzut, care avea coarne, este regele mezilor și al perșilor.

[21] Iar țapul este regele grecilor; și cornul cel mare, cel dintre ochii lui, însuși regele dintâi.

[22] Și cele patru coarne ale sale, sfărâmate și înălțate după aceea:

vedenia [este] chiar pentru sfârșitul vremii.

[20] Berbecul pe care l-ai văzut, care avea coarne, [este] regele mezilor și al perșilor.

[21] Iar țapul, regele grecilor; și cornul cel mare care se afla între ochii lui – acesta este regele dintâi.

[22] Și, sfărâmându-se el, de acolo s-au ridicat patru coarne de dedesubt:

---

a iudaismului postexilic. Aceasta se regăsește, de exemplu, în rugăciunea lui Azaria (*cf.* Dan, 3,26-41), în cele ale Iuditei (*cf.* Iud. 9) și Esterei (*cf.* Est. 4,17k-z), ale lui Ezdra și Neemia. ♦ „[este] chiar pentru sfârșitul vremii": TM are „căci pentru o vreme anume este sfârșitul".

8,20 „Berbecul... [este] regele mezilor și al perșilor": spre deosebire de simbolismul statuii (*cf.* Dan. 2,31-43) și de acela al celor patru fiare (*cf.* Dan. 7,3-8), acum domnia mezilor și a perșilor este considerată o identitate unică. Acest lucru se datorează faptului că, pe de o parte, alegoria este constituită numai din două animale, pe de alta, interesul se concentrează tot mai mult asupra epocii de redactare finală a cărții, adică cea greacă. Același lucru se va regăsi și în ultima viziune din Dan. 10–12, unde interesul este concentrat mai ales asupra Greciei (*cf.* Dan. 11,20-45). Așadar, identitatea celor doi regi ai Mediei și Persiei reprezintă pentru autor un punct de pornire al istoriei recente, a cărui semnificație este deja indicată în termenii viziunii (*cf.* vv. 3-4).

8,21 „țapul, regele grecilor": TM are „țapul păros... regele *Yāwānului*"; *Yāwān* este transcrierea ebraică a numelui grecesc al Ioniei, regiune a Greciei identificată aici cu Grecia însăși, ca în Gen. 10,2.4; 1Par. 1,5.7; Is. 66,19; Iez. 27,13. Nu se vorbește despre un rege anume, ci despre toate monarhiile din perioada în care s-a menținut imperiul întemeiat de Alexandru cel Mare. Acesta a traversat Hellespontul în primăvara anului 334 î.H. și, în noiembrie 333 î.H., l-a învins pe Darius Codoman la Issos, în Cilicia. ♦ „cornul cel mare... este regele dintâi": fără îndoială, Alexandru cel Mare.

8,22 „sfărâmându-se el... s-au ridicat patru coarne de dedesubt": cornul sfărâmat îl reprezintă pe Alexandru cel Mare, care a murit în 323 î.H., în floarea vârstei, la 32 de ani, dar și puterea sa militară, pentru că-și dusese oștile din Macedonia până la Indus. TM are „patru coarne dedesubt/în locul lui", având sensul „cele patru coarne care au răsărit din cornul sfărâmat". Aceste coarne îi reprezintă pe cei patru urmași sau diadohi care și-au împărțit marele imperiu al lui Alexandru. Se pare însă că apariția celor patru coarne se referă nu atât la persoane, cât la cvadrupla monarhie care a continuat lumea elenistică după dispariția lui Alexandru.

LXX

patru regi ai neamului său se vor ridica, nu pe măsura tăriei lui.
[23] Şi, la sfârşitul domniei lor,
când se vor împlini păcatele lor,
se va ridica un rege fără ruşinea obrazului,
care pricepe şarade.
[24] Şi i se va întări puterea,
dar nu cu tăria lui,
şi uimitor va prăpădi
şi-i va merge bine şi va făptui
şi va prăpădi oameni puternici
şi norodul sfinţilor.
[25] Şi cugetarea lui [va fi] împotriva sfinţilor,

Θ

patru regi din neamul lui se vor ridica, dar nu cu tăria lui.
[23] Şi, la sfârşitul domniei lor,
când se vor împlini păcatele lor,
se va ridica un rege fără ruşinea obrazului
şi priceput la tertipuri.
[24] Şi mare [va fi] puterea lui,
dar nu prin tăria lui,
şi va nimici [lucruri] uimitoare
şi va propăşi şi va făptui
şi va nimici oameni tari
şi poporul sfânt.
[25] Şi jugul legăturii sale va propăşi;
înşelăciune în mâna lui,

8,23-25 Ca în Dan. 7,23-27, şi oracolul referitor la cornul cel tare este misterios şi încărcat de dramatism. Este istoria persecuţiei instituite de Antiochos al IV-lea împotriva comunităţii iudaice din Ierusalim.

8,23 „când se vor împlini păcatele lor": cu sensul „păcatele lor vor atinge apogeul", deci când dreptatea lui Dumnezeu va fi nevoită să intervină (*cf.* Gen. 15,16). Însă ale cui păcate? Nu pare că aici s-ar face referire, ca în v. 19, la păcatele poporului lui Dumnezeu. Acum sunt descrise păcatele lui Antiochos, care atrag intervenţia divină. ♦ „fără ruşinea obrazului": TM are „cu înfăţişare cruntă". ♦ „care pricepe şarade (gr. αἰνίγματα)": textul LXX e aici identic cu TM: formularea este folosită în sensul abilităţii în intrigi pentru a-şi atinge scopurile (*cf.* 1Mac. 1,30), după cum interpretează Theodotion traducând prin „priceput la tertipuri (gr. προβλήματα)". Este o aluzie la machiavelismul lui Antiochos, maestru al disimulării, capabil să-şi ascundă jocul, înşelându-i pe evrei.

8,24 „dar nu prin tăria lui": dacă expresia este originară (ea lipseşte în unele variante ale LXX şi ale lui Theodotion), autorul vrea să afirme că puterea lui Antiochos este mai degrabă rodul voinţei divine, care se slujeşte de el pentru a-Şi încerca poporul. ♦ „uimitor" (LXX), „uimitoare" (Θ): puterea dată de Dumnezeu persecutorului se vădeşte prin aceea că faptele acestuia par miraculoase, aşa cum numai Dumnezeu poate realiza.

8,25 „cugetarea lui [va fi] împotriva sfinţilor" (LXX), „jugul legăturii sale va propăşi" (Θ): TM are „prin iscusinţa lui înşelăciunea va propăşi"; această diferenţă semnificativă vădeşte din nou existenţa a două prototipuri ebraice care vor fi stat la baza celor două traduceri greceşti. Oricum, textul se referă la mijloacele viclene prin care Antiochos al IV-lea a reuşit să răspândească elenismul în Palestina (*cf.* 1Mac. 1,10-15). ♦ „prin înşelăciune": TM are „în plină pace". ♦ „pe pieirea multora se va ridica" (Θ): TM are „se va ridica

LXX

şi va spori minciuna în mâinile lui,
şi inima i se va înălţa,
şi prin înşelăciune pe mulţi va stârpi
şi pe pieirea bărbaţilor se va ridica
şi va face strângerea mâinii şi i se va răsplăti.
[26] Arătarea cea de seară şi de dimineaţă s-a aflat adevărată; şi acum, arătarea e ferecată, căci [este] pentru încă multe zile."
[27] Eu, Daniel, am fost fără vlagă zile multe; apoi, sculându-mă, m-am

Θ

şi în inima lui îşi va spori mărirea
şi prin înşelăciune pe mulţi îi va nimici
şi pe pieirea multora se va ridica
şi ca pe nişte ouă îi va sfărâma în mână.
[26] Şi vedenia de seară şi de dimineaţă care a fost spusă este adevărată; iar tu, pecetluieşte vedenia, căci [este] pentru multe zile."
[27] Şi eu, Daniel, m-am culcat şi am lâncezit zile [întregi]; apoi m-am

împotriva Căpeteniei căpeteniilor", prin care este desemnat Dumnezeu însuşi, „marea Căpetenie [a oştirii]" de la v. 11. ♦ „va face strângerea (gr. συναγωγή) mâinii" (LXX): traducătorul LXX va fi citit *'SP* în loc de *'PS*, „fără"; TM are *litt.* „fără mână [de om] va fi zdrobit". Nici una dintre variantele greceşti nu corespunde textului ebraic, mai coerent cu ideile exprimate anterior. Dumnezeu îi va nimici pe toţi duşmanii Săi (*cf.* Dan. 7,11-12). Neintervenţia unei mâini omeneşti poate fi însă şi o aluzie la moartea nesângeroasă, dar mârşavă a lui Antiochos al IV-lea, aşa cum este descrisă în 1Mac. 6,8-16; 2Mac. 9 (*cf.* şi Dan. 11,45). Poate că lipsa intervenţiei vreunei mâini în pedepsirea nelegiuitului trimite la piatra care se desprinde singură şi loveşte statuia, sfărâmând-o.

8,26 „vedenia de seară şi de dimineaţă": viziunea este numită astfel deoarece durata persecuţiei este indicată de numărul zilelor exprimate prin această formulă enigmatică (*cf.* vv. 13-14). ♦ „este adevărată": expresie frecventă în revelaţiile apocaliptice (*cf.* Apoc. 19,9; 21,5; 22,6). Este ca un răspuns dat nevoii omului de a fi sigur că a înţeles semnificaţia celor ce i-au fost explicate, asigurare pe care numai Dumnezeu i-o poate da (*cf.* Dan. 2,3-13.17-28; 4,1-6.15; 5,6-16). ♦ „arătarea e ferecată" (LXX), „iar tu, pecetluieşte vedenia" (Θ): TM are „ţine ascunsă" – formulări apropiate. ♦ „căci [este] pentru încă multe zile": împlinirea nu va fi imediată. Autorul îl face depozitarul acestor taine pe Daniel, care trăieşte la sfârşitul imperiului babilonian, pe când împlinirea va fi după multe secole, adică în vremea lui Antiochos al IV-lea. Majoritatea exegeţilor consideră astăzi că e vorba de o ficţiune proprie literaturii apocaliptice, mai ales pentru a arăta că toată istoria, trecută sau contemporană, este în mâna lui Dumnezeu.

8,27 „am fost fără vlagă zile multe" (LXX), „m-am culcat şi am lâncezit zile [întregi]" (Θ): TM are „am rămas sfârşit şi bolnav multe zile". ♦ „nu era nimeni care s-o înţeleagă": TM reia o parte din v. 26 („păstrând tăcerea asupra vedeniei") şi adaugă „pe care nu reuşeam s-o înţeleg". În realitate, atât viziunea (*cf.* vv. 9-12), cât şi explicarea lui Gabriel (*cf.* vv. 23-25) nu sunt ininteligibile. De aici, poate, forma schimbată din variantele greceşti: nimeni nu o înţelegea în afară de Daniel. ♦ Caracterul apocaliptic al acestei viziuni este evident. Autorul o plasează în vremea regelui Baltasar, sub domnia căruia, printr-o

LXX

îndeletnicit iarăşi cu îndatoririle pentru rege. Şi eram chinuit de arătare, şi nu era nimeni care s-o înţeleagă.

9 [1] În primul an al lui Darius al lui Xerxes, din neamul mezilor care au domnit peste regatul chaldeilor,

Θ

sculat şi am împlinit treburile regelui; şi mă minunam de vedenie, şi nu era cine să o priceapă.

9 [1] În anul întâi al lui Darius, fiul lui Assueros, din sămânţa mezilor, care a domnit peste regatul chaldeilor,

convenţie literară, s-a primit revelaţia evenimentelor din secolele viitoare; mai întâi nimicirea imperiului pers de către Alexandru cel Mare, apoi, după moartea acestuia, împărţirea imperiului lui de către urmaşi, în cele din urmă acţiunile lui Antiochos Epiphanes împotriva lui Dumnezeu şi a poporului Său. Anunţarea sfârşitului „vremii mâniei", adică a persecuţiei lui Antiochos Epiphanes, constituie esenţa acestui capitol, care se prezintă astfel ca un text de consolare.

9 Plasat istoric după sfârşitul perioadei babiloniene (*cf.* v. 9,1), acest nou episod nu este o viziune, ci un midraş la un oracol al lui Ieremia legat de durata exilului şi de restaurarea Ierusalimului (*cf.* Ier. 25,11-12; 29,10). Acest midraş va fi foarte folosit în exegeza iudaică, aşa cum apare, de pildă, în textele de la Qumran; astfel interpretat, oracolul lui Ieremia se putea aplica perioadei care se prelungeşte până în epoca lui Antiochos al IV-lea. Ieremia prezisese că nenorocirea va lua sfârşit după şaptezeci de ani. Eroul cărţii lui Daniel tocmai văzuse căderea imperiului babilonian (538 î.H.) şi pe cel al mezilor şi perşilor ridicându-se pe ruinele lui. Această schimbare de dinastie l-a făcut să fie atent la profeţiile lui Ieremia care anunţau refacerea materială şi spirituală a poporului lui Dumnezeu după căderea Babilonului. În plus, el putea considera că intervalul de şaptezeci de ani desemnat de Ieremia ca perioadă de devastare a lui Iuda (începută în 605 î.H.) se apropia de sfârşit. Profeţia din capitolul 9 este astfel pandantul celei din capitolul 7: în aceasta din urmă, Daniel a contemplat succesiunea monarhiilor terestre, prin urmare viitorul politic al lumii până la Mesia, care vine ca rege; în capitolul 9, îi este revelată soarta poporului lui Dumnezeu până la împlinirea mântuirii spirituale pe care o va aduce Unsul nimicit, Mesia dat morţii. ♦ Rugăciunea lui Daniel evocă o liturghie penitenţială comunitară, care se regăseşte şi în alte texte postexilice (*cf.* 2Ezd. 9,6-15; 19,5-37). Asemănarea cea mai frapantă este, neîndoios, aceea cu rugăciunea lui Baruh, 1,15–3,8. În comentariul lui S.R. Driver (1905, p. LXXIV) se găseşte o listă a acestor coincidenţe. Driver nu se pronunţă asupra sensului acestor paralelisme şi ia în considerare cele trei ipoteze evidenţiate de obicei de către criticii literari într-un asemenea caz: rugăciunea lui Baruh ar putea fi o extindere, cu unele omisiuni, a rugăciunii lui Daniel; rugăciunea lui Daniel ar putea fi o prescurtare şi o adaptare a rugăciunii lui Baruh; în sfârşit, cele două rugăciuni ar putea deriva dintr-o veche formă tradiţională de confesiune păstrată într-o formă mai apropiată de cea originară în Daniel. În orice caz, versetele 16-18 referitoare la Ierusalim şi la templul devastat se potrivesc cu situaţia istorică creată de persecuţia lui

LXX

[2] în timpul primului an al domniei lui, eu, Daniel, cumpăneam în cărţi

Θ

[2] în primul an al domniei lui, eu, Daniel, am [căutat să] pricep din cărţi

Antiochos. (În favoarea autenticităţii rugăciunii şi, în consecinţă, a unităţii capitolului – *cf.* Jones, 1968, pp. 488-493.)

9,1 „În anul întâi al lui Darius, fiul lui Xerxes/Assueros": LXX are „Xerxes", în timp ce Theodotion şi Vulgata au „Assueros". Dar Xerxes (486-465 î.H.) nu este tatăl, ci fiul lui Darius I (522-486 î.H.) şi amândoi sunt perşi, nu mezi. Inexactitatea se datorează mai degrabă cunoaşterii confuze a acestei perioade istorice din partea autorului, care trăia într-o epocă mult posterioară. Din paralela cu Dan. 5,31–6,1, autorul pare a se referi la „Darius medul", care i-ar fi urmat ultimului rege babilonian; aşadar episodul de aici nu ar fi plasat în anul 538 î.H., anul sfârşitului exilului în Babilon (*cf.* 2Par. 36,22-23). S-a presupus că personajul despre care este vorba în acest verset este cel care, la Xenofon, poartă numele de Cyaxares, care a fost fiul lui Astyages, în timp ce autorul cărţii lui Daniel îi dă alt nume. S-a emis ipoteza că această diferenţă se poate explica prin faptul că şi Astyages şi Assueros par să fie titluri onorifice ale regilor medo-perşi, mai degrabă decât nume proprii. Aşadar nu există în această deosebire privitoare la numele tatălui un motiv suficient împotriva identificării personajului „Darius medul" cu Cyaxares al II-lea. Dacă autorul insistă, în v. 2, asupra acestei date, o face pentru că, o dată cu nimicirea regatului chaldean şi căderea capitalei lui, Babilonul, evreii puteau spera în propria lor refacere.

9,2 „am [căutat să] pricep...": studierea Scripturilor de către Daniel, aici a profeţilor, şi interpretarea care va fi dată profeţiei lui Ieremia trimit la *peşarim* (texte exegetice, specifice comunităţii de la Qumran, care încearcă să descifreze tainele ascunse în textele profetice, comentându-le verset cu verset în cheie eshatologică şi cu aplicare la viaţa comunităţii). *Peşer* şi exegeza oferită de Cartea lui Daniel profeţiei lui Ieremia au în comun faptul că ambele sunt o actualizare a Scripturii. Un gen literar foarte apropiat de *peşer* se găseşte în exegeza din Dan. 5 făcută inscripţiei apărute pe perete (*cf.* şi Szörényi, 1966, pp. 278-294). ♦ „din cărţi": sunt cărţile profetice, adunate deja în canonul cărţilor sfinte (*cf.* Mal. 3,22). Pentru prima dată se găseşte referirea la lectura unui text profetic pentru a se descoperi mesajul divin, chiar dacă, adesea, profeţii avertizaseră deja asupra faptului că ar trebui să se acorde atenţie celor spuse de profeţii precedenţi (*cf.* Zah. 1,6; 7,7-14). Se poate remarca faptul că, în vremea vechilor profeţi, fiecare dintre ei citează, mai mult sau mai puţin textual, scrierile înaintaşilor săi. Astfel, Ioel îl citează pe Abdias, Amos pe Ioel, Isaia pe Michea, Ieremia, un mare număr de profeţi anteriori. Aşadar aceştia posedau o culegere de scrieri ale profeţilor care îi precedaseră. Prin termenul „cărţi" ar fi deci desemnate scrierile profetice. ♦ „către profetul Ieremia": care vorbise despre durata exilului în Babilon (*cf.* 25,11-12; *cf.* şi Ier. 29,7; 2Par. 36,21). ♦ „şaptezeci de ani": cifră rotundă, deoarece, pornind de la 538 î.H., anul sfârşitului exilului (*cf.* 2Par. 36,22-23), intervalul nu este exact de şaptezeci de ani nici din anul în care a fost pronunţat oracolul (605 î.H.; *cf.* 4Rg. 25,1), nici din cel al domniei lui Ioakim (din 609 î.H.; *cf.* 4Rg. 24,8-17), nici din cel al căderii Ierusalimului (587 î.H.; *cf.* 4Rg.

numărul anilor când a fost poruncă pe pământ către Ieremia prorocul să se scoale pentru împlinirea ocării Ierusalimului, şaptezeci de ani.
3 Şi mi-am întors faţa la Domnul Dumnezeu, ca să aflu rugă şi milostivire, cu posturi şi sac şi cenuşă.
4 Şi m-am rugat Domnului Dumnezeu şi am mărturisit şi am zis: « Iată, Doamne, Tu eşti Dumnezeul cel mare şi puternic şi înfricoşător, care ţii legământul şi mila faţă de cei care Te iubesc şi păzesc rânduielile Tale;
5 am săvârşit păcate, strâmbătăţi, nelegiuiri şi ne-am îndepărtat şi am

numărul anilor [despre] care a fost cuvântul Domnului către profetul Ieremia spre împlinirea pustiirii Ierusalimului: şaptezeci de ani.
3 Şi mi-am întors faţa spre Domnul Dumnezeu, ca să cercetez [în] rugă şi închinare, [în] posturi, sac şi cenuşă.
4 Şi m-am rugat Domnului Dumnezeului meu şi am mărturisit şi am zis: „Doamne, Dumnezeule mare şi minunat, care păzeşti legământul Tău şi mila faţă de cei ce Te iubesc şi păzesc poruncile Tale,

5 am săvârşit păcate, strâmbătăţi, fărădelegi şi ne-am îndepărtat şi

25,8-21). Cele două profeţii ale lui Ieremia, în care este vorba despre cei şaptezeci de ani, se găsesc în cap. 25,11-12 şi 29,10. Punctul de plecare al acestei perioade se pare că este prima venire a lui Nabucodonosor la Ierusalim, al patrulea sau, cel mult, al cincilea an al domniei lui Ioakim (606 sau 605 î.H.). Într-adevăr, numai în 587 î.H. Ierusalimul a fost transformat în ruine, iar masa poporului a fost dusă în captivitate, dar pedeapsa a început din momentul în care ţara a fost jefuită şi o parte dintre vasele sacre au fost duse la Babilon. Cât priveşte sfârşitul celor şaptezeci de ani, după capitolul 25 din Ieremia, acesta trebuia să fie marcat de căderea puterii chaldeene (babiloniene).

9,3 „mi-am întors faţa spre Domnul Dumnezeu", *litt.* „mi-am dat faţa spre...". Aceasta înseamnă că s-a întors spre Ierusalim (*cf.* Dan. 6,11), poziţia obişnuită pentru rugăciune.

9,4 „m-am rugat Domnului Dumnezeului meu": în textul ebraic al cărţii lui Daniel, numele revelat al Dumnezeului lui Israel, *YHWH*, apare în TM numai în această rugă. Tetragrama mai apare şi în v. 2, dar acolo avem de-a face cu un citat din Ieremia. ♦ „am mărturisit": nu este vorba de recunoaşterea unor păcate personale, ci de tot ceea ce, în întreaga istorie a poporului evreu, se recunoştea drept cauză a prezentei calamităţi, în solidaritate cu generaţiile trecute. ♦ „Dumnezeul cel mare şi puternic şi înfricoşător" (LXX), „Dumnezeule mare şi minunat" (Θ): TM are „Dumnezeule mare şi înfricoşător", formulă de care se apropie textul LXX; sunt două apelative ale lui *YHWH*, mai ales în imnurile de slavă, care reamintesc transcendenţa şi sfinţenia lui Dumnezeu. Traducătorii greci au încercat să redea prin mai multe adjective întreaga încărcătură semantică a formulei ebraice.

9,5 Acest verset prezintă tema generală a mărturisirii, iar păcatul poporului este exprimat prin trei verbe, ca în rugăciunea lui Solomon din 3Rg. 8,47. În cinci termeni

încălcat poruncile Tale şi judecăţile Tale
6 şi nu am ascultat de slujitorii Tăi, prorocii, în cele ce au grăit în numele Tău către regii noştri şi dregătorii noştri şi părinţii noştri şi către orice neam de pe pământ.
7 A Ta, Doamne, [este] dreptatea, şi a noastră ruşinea obrazului, aşa cum este în ziua aceasta, pentru oamenii lui Iuda şi cei aşezaţi în Ierusalim şi pentru întregul popor al lui Israel, pentru cel apropiat şi cel îndepărtat, din toate ţinuturile în care i-ai împrăştiat, acolo, pentru greşeala cu care au greşit dinaintea Ta.

ne-am abătut de la poruncile Tale şi de la judecăţile Tale;
6 şi nu am dat ascultare robilor Tăi, prorocii care grăiau în numele Tău în faţa regilor noştri şi a cârmuitorilor noştri şi a părinţilor noştri şi a întregului popor al ţării.
7 A Ta, Doamne, [este] dreptatea, şi a noastră ruşinea obrazului, precum [în] ziua aceasta, pentru [tot] bărbatul din Iuda şi pentru locuitorii din Ierusalim şi pentru întregul Israel, pentru cei de aproape şi cei de departe, de pe tot pământul, acolo unde i-ai risipit pentru necredinţa lor prin care ţi-au fost necredincioşi.

este cuprinsă întreaga doctrină a păcatului, conformă cu doctrina profetică. Textul ebraic are şi „ne-am răzvrătit", expresie concretă pentru a indica mai ales revoltele poporului în timpul drumului prin pustiu (*cf.* Num. 14,9) şi în timpul greutăţilor întâmpinate la aşezarea în Canaan (*cf.* Iis. Nav. 22,16; 18-19; 29).

9,6 Doctrina complicităţii în vină este exprimată aici numind principalele categorii sociale ale poporului vinovate de a nu fi ascultat de profeţi. Versetul evocă din nou mai ales stilul lui Ieremia (Ier. 35,15; 25,4). ♦ „a părinţilor noştri": mai degrabă decât strămoşii în general, sunt avuţi în vedere capii diferitelor familii şi case ale poporului (*cf.* Ier. 44,17; 21). În Ier. 44,21, enumerarea începe prin capii familiilor. În 2Ezd. 19,32.34, cârmuitorilor li se adaugă preoţii. ♦ „popor al ţării": TM *'am hā-'āreṣ*; deşi, în alte locuri, expresia are o semnificaţie peiorativă, referindu-se la populaţia rămasă în Iuda după căderea Ierusalimului (spre deosebire de cei exilaţi în Babilon), aici ea pare să indice totalitatea poporului. Pentru că LXX foloseşte termenul ἔθνη, sintagma ar putea avea şi o conotaţie universală.

9,7 „A Ta, Doamne, [este] dreptatea": acţionând astfel, Dumnezeu a împlinit regula dreptei răsplătiri (*cf.* Dan. 3,31; Ps. 50,6). ♦ „a noastră ruşinea obrazului" (*litt.* „feţei"): expresie ebraică; se regăseşte aidoma în 2Ezd. 19,7 (ἡ αἰσχύνη τοῦ προσώπου). ♦ „Bărbatul din Iuda şi locuitorii din Ierusalim" apar sub formă inversată în Is. 5,3. ♦ „din toate ţinuturile în care i-ai împrăştiat" (LXX): textul LXX este mai apropiat de TM (Θ spune mai concis: „acolo unde i-ai risipit"). Reminiscenţă din limbajul lui Ier. 16,15; 23,3.8; 32,37; dar paralelismul cel mai frapant se întâlneşte în Bar. 1,15-16. Precizarea priveşte mai degrabă epoca elenistică decât cea imediat următoare exilului (*cf.* Is. 57,19).

LXX

[8] Stăpâne, a noastră [este] ruşinea obrazului şi a regilor noştri şi a dregătorilor şi a părinţilor noştri, căci am păcătuit faţă de Tine.

[9] Ale Domnului [sunt] dreptatea şi mila, căci ne-am depărtat de Tine

[10] şi nu am ascultat de glasul Domnului Dumnezeului nostru, ca să urmăm Legea Ta, pe care ai dat-o în faţa lui Moise şi a noastră, prin slujitorii Tăi, prorocii.

[11] Şi întregul Israel s-a lepădat de Legea Ta şi s-au depărtat ca să nu audă glasul Tău; şi au venit peste noi blestemul şi jurământul cel scris în Legea lui Moise, slujitorul lui Dumnezeu, căci am păcătuit faţă de el.

Θ

[8] Doamne, a noastră [este] ruşinea obrazului şi a regilor noştri şi a cârmuitorilor noştri şi a părinţilor noştri, cei care am păcătuit faţă de Tine.

[9] Ale Domnului Dumnezeului nostru [sunt] îndurările şi îmblânzirile, căci ne-am îndepărtat

[10] şi nu am dat ascultare glasului Domnului Dumnezeului nostru, ca să umblăm în legile Lui, pe care le-a dat în faţa noastră prin robii Săi, prorocii.

[11] Şi întregul Israel a încălcat Legea Ta şi s-a abătut de la ascultarea glasului Tău; şi au venit peste noi blestemul şi jurământul cel scris în Legea lui Moise, robul lui Dumnezeu, căci am păcătuit faţă de el.

9,9 *Cf.* Ps. 129,4.

9,10 „nu am ascultat de glasul Domnului Dumnezeului nostru" (LXX) : *cf.* Deut. 4,30; 8,20; Ier. 3,13; 7,28; 9,13. ♦ „prin robii", *litt.* „prin mâna robilor" – semitism.

9,11 „Legea Ta... Legea lui Moise": folosindu-se, dar la singular, acelaşi cuvânt ca în v. 10. „Legea" – în ebraică, „Torah" – este învăţătura de viaţă pe care Dumnezeu a dat-o poporului Său, a cărei trăire înseamnă rămânerea în legământul Lui. ♦ „s-a abătut de la ascultarea glasului Tău", *litt.* „s-a abătut ca să nu asculte"; expresie tipic ieremiană, pentru indicarea voinţei poporului care stăruie în neascultare (*cf.* Ier. 18,10; 42,13). ♦ „au venit peste noi": TM are „s-au revărsat peste noi"; verbul *nāthakh*, care trimite la metalul topit, se regăseşte în TM la v. 9,27, faptul fiind invocat ca un argument în favoarea unităţii acestui capitol. *Cf.* şi Ier. 7,20; 42,18; 44,6 TM. ♦ „blestemul şi jurământul": *cf.* Deut. 27,16-26; 28,15-68. ♦ „cel scris în Legea lui Moise": referinţă precisă la Deut. 29,20. Întregul pasaj al mărturisirii aminteşte uzanţa comună tratatelor de alianţă din Orientul antic: o secţiune a documentului scris conţinea blestemele cele mai cumplite împotriva partenerilor sperjuri. Deut. 28 şi Lev. 26 conţin o listă de blesteme pentru cei care încalcă Legământul cu Dumnezeu, care-şi găsesc ecoul în blestemele din rechizitoriile profeţilor referitoare la călcarea Legământului.

LXX

[12] Şi a întărit pentru noi rânduielile sale, câte le-a rostit împotriva noastră şi împotriva judecătorilor noştri, câte ni le-ai hotărât, ca să aducă împotriva noastră rele grozave, cum nu s-au [mai] aflat sub cer precum s-a întâmplat în Ierusalim.

[13] După cele scrise în legământul lui Moise, toate relele au venit peste noi, dar [noi] n-am căutat faţa Domnului Dumnezeului nostru, ca să ne îndepărtăm de păcatele noastre şi să cugetăm la dreptatea Ta, Doamne.

[14] Şi a stat de veghe Domnul la rele şi le-a adus peste noi, căci drept [este] Domnul Dumnezeul nostru în toate câte va să facă, iar [noi] nu am ascultat de glasul Lui.

[15] Şi acum, Stăpâne, Doamne, Dumnezeul nostru, cel care ai scos poporul

Θ

[12] Şi a întărit cuvintele sale pe care le rostise împotriva noastră şi împotriva judecătorilor noştri care ne-au judecat, ca să aducă împotriva noastră rele grozave, cum nu s-au [mai] întâmplat sub întregul cer ca acelea petrecute în Ierusalim.

[13] Precum este scris în Legea lui Moise, toate relele acestea au venit peste noi, dar noi nu am înălţat rugă în faţa Domnului Dumnezeului nostru, ca să ne întoarcem de la strâmbătăţile noastre şi să luăm aminte la tot adevărul Tău.

[14] Şi a stat treaz Domnul şi le-a adus peste noi, căci drept [este] Domnul Dumnezeul nostru în toată lucrarea Sa pe care a făcut-o, iar [noi] n-am dat ascultare glasului Său.

[15] Şi acum, Doamne Dumnezeul nostru, care ai scos poporul Tău din

---

9,12 „judecătorilor noştri care ne-au judecat": cu sensul „cârmuitorilor noştri care ne-au cârmuit", ca în Cartea Judecătorilor. Dar, cu siguranţă, aici nu se face referire numai la epoca judecătorilor, ci la întreaga perioadă a istoriei lui Israel.

9,13 „Precum este scris în legea lui Moise" (Θ): *cf.* Deut. 28,15 *sq.* Este pentru prima dată când în VT apare expresia „precum este scris", a cărei recurenţă în NT este bine cunoscută: καθὼς γέγραπται introduce un citat din Scriptură (*cf.* Lc. 2,23; Mc. 7,6 etc.). Acest verset se face ecoul unei doctrine deuteronomice conform căreia poporul aflat în exil trebuie să se pocăiască pentru ca Dumnezeu să-l readucă în patrie (*cf.* Deut. 28,49-57; 3Rg. 8,46-51). ♦ „nu am înălţat rugă în faţa Domnului": TM are „nu am îmblânzit faţa lui *YHWH*". Pedeapsa divină abătută asupra poporului nu l-a făcut încă să se întoarcă. ♦ Termenii „dreptate" (LXX) şi „adevăr" (Θ) încearcă să echivaleze ebr. *'emeth*, „adevăr", „stabilitate", „fidelitate".

9,14 „a stat de veghe Domnul la rele": expresie caracteristică lui Ieremia (*cf.* Ier. 1,11-12; 31,28; 44,27, unde se spune: „Iată, Eu veghez asupra lor spre nenorocire"), pentru a indica faptul că Dumnezeu chiar va trimite pedepsele cu care Şi-a ameninţat poporul.

9,15-19 Rugăciunea pentru iertare şi pentru eliberarea de toate relele este structurată în două părţi, separate prin formula de invocare „şi acum, Stăpâne, Doamne, Dumnezeul nostru"

Tău din Egipt cu brațul Tău înălțat și Ți-ai făcut un nume așa cum este în ziua aceasta, am păcătuit, n-am înțeles.
16 Stăpâne, după dreptatea Ta, să se întoarcă mânia și urgia Ta de la cetatea Ta Ierusalimul, muntele Tău sfânt, căci în păcatele noastre și în neștiințele părinților noștri, Ierusalimul și norodul Tău, Doamne, [au ajuns] de ocară la toți cei din jurul nostru.
17 Și acum, ascultă, Stăpâne, rugăciunea slujitorului Tău și cererile mele, și să caute fața Ta către muntele Tău sfânt cel pustiit, de dragul robilor Tăi, Stăpâne.
18 Pleacă-Ți, Doamne, urechea și ascultă-mă! Deschide-Ți ochii și

țara Egiptului cu mână tare și Ți-ai făcut un nume precum [în] ziua aceasta, [iată,] am făcut păcate și nelegiuiri.
16 Doamne, întru toată mila Ta, să se abată acum mânia și urgia Ta de la cetatea Ta, Ierusalimul, muntele Tău sfânt, căci am păcătuit și, în strâmbătățile noastre și ale părinților noștri, Ierusalimul și poporul Tău au ajuns de ocară la toți cei din jurul nostru.
17 Și acum, dă ascultare, Doamne Dumnezeul nostru, rugăciunii robului Tău și cererilor lui și arată-Ți fața peste lăcașul Tău sfânt cel pustiit, de dragul Tău, Doamne!
18 Pleacă-Ți, Dumnezeul meu, urechea și ascultă! Deschide-Ți ochii și

(v. 15). Există multe asemănări cu rugăciunea finală din Baruh (*cf.* Bar. 2,11–3,8); „cu brațul Tău înălțat" (LXX), „cu mână tare" (Θ): reminiscențe ale narațiunilor din Ex. 3,19; 7,5; Deut. 6,21 etc.
9,16 „după dreptatea Ta" (LXX), „întru toată mila Ta" (Θ): TM are „după faptele dreptății Tale".
9,17 „arată-Ți fața" (Θ): TM are „luminează-Ți fața" – semn al bunăvoinței divine, asemenea luminii soarelui care înveselește toate (*cf.* Num. 6,25; Ps. 66,1; 79,3-7.19; 118,135). ♦ „peste lăcașul Tău sfânt cel pustiit": *cf.* Plâng. 5,18 cu referire la distrugerea Templului de către chaldei, dar și 1Mac. 4,38, despre vremea lui Antiochos al IV-lea. ♦ „de dragul Tău" (Θ): TM are „de dragul Domnului", în timp ce în LXX găsim „de dragul robilor Tăi", ca într-un text analog din Is. 63,17; trecerea de la persoana a doua la cea de-a treia este ciudată și, de bună seamă, este de preferat lecțiunea lui Theodotion (ἕνεκέν σου).
9,18 „asupra căreia s-a chemat numele Tău": se spune că numele Domnului a fost invocat peste un lucru pentru a indica faptul că acesta este proprietatea Lui (*cf.* Am. 9,12; Is. 63,19; Ier. 7,10). Sensul expresiei apare clar în 2Rg. 12,28, unde Ioab îi cere lui David să cucerească el însuși cetatea pe care a asediat-o generalul său, „ca să nu pun eu mai întâi stăpânire pe cetate și să-și ia numele de la numele meu". În ebraică, „a-și pune numele pe" numele unei țări înseamnă a o lua în posesie. ♦ „faptele noastre de dreptate",

vezi pustiirea noastră și a cetății Tale, asupra căreia s-a chemat numele Tău! Căci nu pentru faptele noastre de dreptate cerem în rugăciunile noastre înaintea Ta, ci întru mila Ta,
19 Doamne, fii binevoitor! Doamne, ascultă și făptuiește și nu zăbovi, de dragul Tău, Stăpâne, căci numele Tău s-a chemat peste cetatea Ta, Sionul, și peste poporul Tău, Israel!" –

20 Și pe când grăiam eu rugându-mă și mărturisind păcatele mele și păcatele poporului meu, Israel, și cerând în rugăciuni înaintea Domnului Dumnezeului meu pentru muntele cel sfânt al Dumnezeului nostru,
21 și în vreme ce eu încă grăiam în rugăciunea mea, iată, bărbatul pe

vezi nimicirea noastră și a cetății Tale, asupra căreia s-a chemat numele Tău! Căci nu pentru faptele noastre de dreptate ne aruncăm plângerea înaintea Ta, ci pentru îndurările Tale cele multe.
19 Doamne, dă ascultare! Doamne, împacă-Te [cu noi]! Doamne, ia aminte și făptuiește! Nu zăbovi, de dragul Tău, Dumnezeul meu, căci numele Tău s-a chemat peste cetatea Ta și peste poporul Tău!" –
20 Și, în vreme ce eu încă grăiam și mă rugam și-mi destăinuiam păcatele mele și păcatele poporului meu, Israel, și îmi aruncam [ruga de] milostivire înaintea Domnului Dumnezeului meu, pentru muntele cel sfânt al Dumnezeului meu,
21 în vreme ce eu mai grăiam în rugăciune, iată, Gabriel, bărbatul pe

litt. „dreptățile noastre" – semitism. ♦ „ne aruncăm (ῥιπτοῦμεν) plângerea (τὸν οἰκτιρμόν) înaintea Ta", *litt.* „ne aruncăm îndurarea", expresie foarte intensă ce ia naștere din gestul rugătorului de a se prosterna înaintea lui Dumnezeu (*cf.* Ps. 94,6; Ier. 38,26; 42,2). Pasajul este apropiat de Bar. 2,19: οὐ... καταβάλλομεν τὸν ἔλεον.
9,20 „eu încă grăiam și mă rugam" (Θ): este pusă în evidență promptitudinea cu care Dumnezeu ascultă rugăciunea; această promptitudine este sugerată și de reluarea aceleiași formule la începutul versetului următor.
9,21 „venind în grabă (τάχει φερόμενος)" (LXX), „în zbor (πετόμενος)" (Θ): cele două variante grecești acoperă textul ebraic care spune *litt.* „zburând cu zbor"; cel puțin acesta pare să fie sensul expresiei ebraice obscure, tradusă în mod diferit (versiunea siriacă merge alături de LXX, iar Vulgata, prin *cito uolans*, e aproape de traducerea lui Theodotion). Ideea pare să se refere la faptul că îngerul Gabriel este înfățișat ca un om (*cf.* Dan. 8,16), dar înaripat, așa cum erau serafimii din viziunea lui Isaia (*cf.* Is. 6,2) sau din cartea lui Enoh (61,1). ♦ „ceasul jertfei de seară": unul dintre momentele în care Daniel își făcea rugăciunea (*cf.* Dan. 6,11), la ora la care, în templu, se ofereau odinioară jertfe zilnice (*cf.* Num. 28,3-8; 4Rg. 16,15; 2Ezd. 9,4; Ps. 140,2).

LXX

care îl văzusem în visul meu, la început, Gabriel, venind în grabă, s-a apropiat de mine, la ceasul jertfei de seară.

22 Şi a înaintat şi a grăit cu mine şi a zis: „Daniele, tocmai am ieşit să-ţi dăruiesc înţelegere.

23 La începutul rugii tale a ieşit poruncă de la Domnul, şi eu am venit să-ţi arăt, căci eşti vrednic de milostivire; şi cugetă la poruncă:

24 Şaptezeci de săptămâni au fost hotărâte

Θ

care îl văzusem în vedenia de la început, venind în zbor, m-a atins, cam pe la ceasul jertfei de seară.

22 Şi m-a învăţat şi a grăit cu mine şi a zis: „Daniele, acum am ieşit să-ţi aduc lămurire.

23 La începutul rugii tale, a ieşit [un] cuvânt, şi eu am venit să ţi-l vestesc, căci tu eşti bărbat al dorirorilor; ia aminte la cuvânt şi înţelege arătarea.

24 Şaptezeci de săptămâni au fost tăiate

9,22-23 În scrierile profetice mesajul este dat direct; aici însă avem de-a face cu genul apocaliptic, iar mesajul este mijlocit de viziune.

9,22 „să-ţi aduc lămurire": Theodotion, spre deosebire de LXX, coincide cu TM; cuvintele lui Gabriel se referă la semnificaţia tainică a profeţiei celor şaptezeci de săptămâni. ♦ „să-ţi dăruiesc" (LXX), *litt.* „să-ţi arăt".

9,23 „La începutul rugii tale": aşadar răspunsul divin era hotărât dinainte. ♦ „[un] cuvânt" (Θ): astfel este numit în limbajul profetic un oracol divin (*cf.* Is. 55,11). ♦ „bărbat al dorirorilor": gr. ἀνὴρ ἐπιθυμιῶν echivalează ebr. *hamūdhōth*, „dorinţe" („bărbat" fiind aici subînţeles). Vulgata traduce *uir desideriorum*. Exegeţii au interpretat că este vorba de atitudinea faţă de Daniel a lui Dumnezeu, căruia acesta îi e deosebit de drag (*cf. e.g.* BJ, nota *ad loc.*). Expresia revine la 10,11.19.

9,24 „Şaptezeci de săptămâni": se leagă de profeţia lui Ieremia privitoare la cei şaptezeci de ani (*cf.* Ier. 25,12); cuvintele îngerului pot fi înţelese mai degrabă ca indicând „şaptezeci de săptămâni" de ani, adică 70 × 7 = 490 de ani. Exegeţii au făcut, de-a lungul timpului, nenumărate eforturi pentru a decripta semnificaţia cifrelor din cartea lui Daniel; nu trebuie însă văzută în ele de fiecare dată o referire istorică precisă, ele ţinând adesea de o simbolistică a numerelor proprie gândirii iudaice şi genului apocaliptic. ♦ „au fost tăiate": gr. συντέμνω – se poate înţelege şi că au fost scurtate de Dumnezeu. TM are „au fost hotărâte" (ca în LXX); ebr. *ḥāraṣ* înseamnă şi „a tăia", şi „a hotărî". ♦ „păcatul": TM are „nelegiuirea". ♦ „să se împace": termen din vocabularul „tehnic" al Leviticului (v. nota 4,20 la Levitic, în *Septuaginta* 1); sensul este de împăcare/îmblânzire a lui Dumnezeu prin aducerea de jertfe pentru păcatele şi nedreptăţile săvârşite (*cf.*, de exemplu, Rom. 5,1, unde se spune că „împăcarea cu Dumnezeu" a venit prin Iisus Hristos). TM are „să se acopere". ♦ De remarcat faptul că imnul către Sion din

LXX

pentru poporul tău şi pentru cetatea Sionului
ca păcatul să ajungă la capăt
şi să lipsească nedreptăţile
şi să se şteargă strâmbătăţile
şi să se înţeleagă arătarea
şi să se dea dreptate veşnică
şi să se împlinească arătarea
şi să se bucure un Sfânt al sfinţilor.

25 Să cunoşti şi să cugeţi

Θ

pentru poporul tău şi pentru cetatea ta sfântă,
ca păcatul să ajungă la capăt
şi să se pecetluiască păcatele
şi să se şteargă fărădelegile
şi să se împace strâmbătăţile
şi să se aducă dreptate veşnică
şi să se pecetluiască vedenia şi profetul
şi să se ungă Sfânta sfintelor.
25 Să cunoşti şi să înţelegi:

grota 11 de la Qumran (11 Q Ps a; ed. J.A. Sanders) şi datând, poate, din epoca hasizilor, constituie o paralelă exactă a acestui pasaj conţinând profeţia săptămânilor, ca şi imnul către Sion din grota 4 de la Qumran. ♦ „să se pecetluiască vedenia şi profetul": interpretând expresia ca o hendiadă, s-ar putea înţelege că vedenia profetului va fi autentificată prin împlinire. ♦ „şi să se ungă Sfânta sfintelor": profetul pare a viza restaurarea cultului. La întoarcerea din exil, templul fusese renovat (*cf.* 1Ezd. 4,47-57) şi reconsacrat în 515 (*cf.* 1Ezd. 5,54-57); iar apoi, după profanarea lui de către Antiochos, a fost resfinţit de Iuda Macabeul la 14 decembrie 164 (*cf.* 1Mac. 4,36-39). Vulgata aplică expresia unei persoane, traducând *et ungatur sanctus sanctorum* (interpretare posibilă şi pentru textul grecesc: ἅγιον poate fi şi neutru, dar şi masculin, la acuzativ), iar Hipolit (IV, 32) o consideră o profeţie despre venirea Fiului lui Dumnezeu, Mesia.

9,25 „pentru răspuns": TM are „pentru reîntoarcere", referindu-se la epoca întoarcerii exilaţilor şi a reconstrucţiei Ierusalimului (*cf.* Ier. 25,12). ♦ „până la unsul cârmuitor" (Θ): LXX se deosebeşte destul de mult, traducând doar al doilea cuvânt din textul ebraic, Κύριος, şi punându-l în legătură cu Ierusalimul, în timp ce Θ corespunde exact cu TM. Vulgata are *usque ad christum ducem*. Termenul ebraic *māšīaḥ*, „uns", de unde „Mesia", desemnează o persoană a cărei învestire în funcţie este de fapt o consacrare prin ungere cu untdelemn. Cuvântul „uns" se poate aplica fie unui rege, fie unui preot (*cf.* Lev. 4,3; 1Rg. 16,13), dar e folosit metaforic şi cu referire la patriarhi (*cf.* Ps. 104,15; 1Par. 16,22). Ca titlu cvasipersonal, acesta ajunge să fie rezervat descendentului lui David care urma să vină la sfârşitul vremurilor (*cf.* Ps. 2,2; 1Rg. 2,10). Datorită misiunii ce-i este încredinţată de Dumnezeu, aceea de a-I elibera poporul, este numit „Mesia" şi regele perşilor, Cyrus (*cf.* Is. 45,1), care în 538 î.H. a proclamat eliberarea evreilor deportaţi în exil de către Nabucodonosor. ♦ „şapte săptămâni": de ani, adică patruzeci şi nouă de ani. Punctul de plecare ar fi deci oracolul lui Ieremia şi începutul exilului (*cf.* Ier. 25,12). Vezi şi nota 9,24. ♦ „şaizeci şi două de săptămâni": de ani, deci

LXX Θ

şi să fii bucuros
şi vei găsi rânduielile pentru răspuns
şi pentru a [re]zidi Ierusalimul,
cetate pentru Domnul.

[26] Şi, după şapte şi şaptezeci

de când a ieşit cuvântul
pentru răspuns şi pentru [re]zidirea Ierusalimului,
şi până la unsul cârmuitor,
[vor trece] şapte săptămâni
şi şaizeci şi două de săptămâni;
şi se va întoarce
şi vor fi [re]zidite piaţa şi zidul,
şi se vor deşerta vremurile.
[26] Şi, după cele şaizeci şi două de

un interval de 434 de ani, adică din 538 până în 104 î.H., ceea ce depăşeşte cu mult datele prigoanei din timpul lui Antiochos al IV-lea. S-a considerat şi că cele şaizeci şi două de săptămâni nu indică un moment care urmează celor şapte săptămâni, ci că acestea formează o unitate de „şaizeci şi nouă de săptămâni" de ani, adică patru sute optzeci şi trei de ani, rotunjit, o jumătate de mileniu. S-ar indica astfel intervalul dintre anul edictului lui Cyrus (538 î.H.) şi venirea lui Hristos, la aproape o jumătate de mileniu după aceea. Conform teoriilor moderne de interpretare de text, în acord, de altfel, cu vechile principii despre sensurile Scripturii, profeţiile admit interpretări multiple la diferite niveluri de înţelegere şi raportare istorică. ♦ „piaţa şi zidul": cele două cuvinte desemnează împreună cetatea în totalitate şi se referă la reconstruirea Ierusalimului după întoarcerea exilaţilor. ♦ „se vor deşerta vremurile": TM are *litt.* „întru strâmtarea vremurilor"; la fel Vulgata, iar versiunea siriacă are „la sfârşitul timpurilor", sub influenţa v. 26. Împrejurările ostile care au însoţit, mai întâi, reluarea cultului, apoi, reconstruirea templului şi, în cele din urmă, reconstruirea zidului Ierusalimului, sunt descrise pe larg în cartea lui Ezdra (*cf.* 2Ezd. 4,5-22; 10,15-18; 11,1-6).

9,26 „[o] ungere": TM are „un uns": sensul este că va fi omorât „unsul" din v. 25; se presupune că este vorba de marele preot Onias al III-lea, omorât, în jurul anului 170 î.H., prin intrigile lui Menelaos şi ale propriului său frate Iason, care voiau să pună mâna pe funcţia de mare preot (*cf.* 2Mac. 4,1-7.30-38). Onias al III-lea apare ca un om extrem de pios, modest, integru, respectând dreptatea după legea părinţilor, duşman declarat al manevrelor elenizante ale lui Antiochos al IV-lea. ♦ „osândă nu este în ea": TM are „şi nu este pentru el"; se presupune că în acest loc a dispărut un cuvânt. ♦ „cetatea şi lăcaşul sfânt le va nimici": jefuirea nelegiuită a templului după dispariţia lui Onias (*cf.* 1Mac. 1,21-24) şi devastarea Ierusalimului (*cf.* 1Mac. 1,29-35) de către Antiochos al IV-lea şi reprezentanţii săi, petrecute în 169 şi, respectiv, 167 î.H., prefaţează marea persecuţie izbucnită între 167 şi 164 î.H. ♦„dimpreună cu cârmuitorul ce va veni": TM are „poporul unui cârmuitor ce va veni" (traducătorul a citit *'im*, „cu", iar TM a vocalizat *'am*, „popor"); „cârmuitorul" este, de bună seamă, Antiochos al IV-lea. În TM este mai

LXX Θ

şi şaizeci şi două,
va fi îndepărtată [o] ungere
şi nu va [mai] fi,
şi împărăţia neamurilor va nimici cetatea
şi lăcaşul sfânt dimpreună cu cel uns;
şi va veni sfârşitul lui cu urgie
şi până la vremea sfârşitului:
şi se va face război împotrivă-i.
[27] Şi legământul va stăpâni pentru

săptămâni,
va fi nimicită [o] ungere, dar osândă nu este în ea;
iar cetatea şi lăcaşul sfânt le va nimici
dimpreună cu cârmuitorul ce va veni,
şi vor fi seceraţi în potop,
şi până la sfârşitul unui război tăiat vor fi rânduite pustiiri.
[27] Şi va întări legământ cu mulţi,

limpede că el şi ai săi vor nimici cetatea şi lăcaşul sfânt. Din LXX însă, care are „cel uns", rezultă că acesta va fi nimicit împreună cu templul. ♦ „vor fi seceraţi în potop": expresia evocă judecata divină. TM este aici neclar. ♦ „tăiat": se poate înţelege şi „rânduit" (*cf.* nota 9,24).

9,27 „va întări legământ cu mulţi": se indică astfel acţiunea lui Antiochos al IV-lea de a atrage pe cât mai mulţi, cu promisiuni şi şiretlicuri, la ideile sale elenizante (*cf.* 1Mac. 1,37.45.55; 2Mac. 4,12-13). Subiectul expresiei „a întări legământ" este, evident, cârmuitorul din v. 26, Antiochos, iar câştigarea de adepţi este interpretată ca un „legământ". Din textele de la Qumran se cunoaşte sensul tehnic al expresiei „cei mulţi": în mai multe pasaje (*cf.* 1 QS 6,1.8), ea se referă la totalitatea comunităţii reunite în adunare. În acest text din Daniel sunt vizaţi evreii necredincioşi, care trebuie să fi fost foarte numeroşi şi despre care este vorba în alte locuri (*cf.* Dan. 11,30.32). ♦ „o săptămână": persecuţia dezlănţuită de Antiochos al IV-lea a durat aproximativ şapte ani, din 170 până în 164/163 î.H., anul morţii lui. ♦ „la mijlocul săptămânii": după trei ani şi jumătate. Această perioadă concordă cu datele furnizate de autorul primei cărţi a Macabeilor. ♦ „vor înceta jertfa Mea şi libaţia": orice act de cult din templul lui *YHWH*. *Vide supra*, nota 8,11. ♦ „în templu": TM are „pe aripă"; unii traducători leagă „aripa" direct de cuvântul următor (de exemplu, „pe aripa urâciunii va veni un pustiitor" – TOB); majoritatea însă consideră că trebuie să ne gândim la aripa templului (*cf.* Mt. 4,5; Lc. 4,9), adică partea mai înaltă a templului; ori, poate, la coarnele altarului (Bernini). ♦ „urâciunea pustiirilor": *cf.* Mt. 24,15; Mc. 13,14. După 1Mac. 1,59, în locul altarului de jertfă a fost aşezat unul pe care se aduceau jertfe divinităţilor păgâne, ceea ce va fi dus la sfărâmarea coarnelor vechiului altar (*cf.* Iud. 9,8). Or, coarnele altarului reprezentau partea cea mai sfântă, deoarece pe aceste patru coarne se punea sângele jertfelor. Însă, în mod concret, cuvântul „urâciune" (tradus adesea şi „spurcăciune") pare să evoce imaginea unui idol (*cf.* Ier. 4,1; 7,30 etc.). ♦ „pustiirilor": TM are *mᵉşomēm* (participiu de la verbul *şāmēm*, „a fi pustiit"), pe care unii traducători îl echivalează cu „pustiire",

LXX

mulţi,
dar [acela] iarăşi se va întoarce
şi se va înălţa
în lung şi-n lat;
şi la încheierea vremurilor
şi după şapte şi şaptezeci de vremi
şi şaizeci şi doi de ani,
până la vremea încheierii războiului,
se va sfârşi pustiirea
prin întărirea legământului întru multe săptămâni;
şi la sfârşitul săptămânii
se va încheia jertfa şi libaţia,
şi în templu va fi urâciunea pustiirilor până la sfârşit;
şi se va pune capăt pustiirii."

10 [1] În anul dintâi al lui Cyrus, regele perşilor, i s-a arătat poruncă lui

Θ

o săptămână;
şi la mijlocul săptămânii
vor înceta jertfa Mea şi libaţia,
şi în templu [va fi] urâciunea pustiirilor,
şi, până la sfârşitul vremii, se va pune capăt pustiirii."

10 [1] În cel de-al treilea an al lui Cyrus, regele perşilor, [un] cuvânt i

iar alţii cu „pustiitor". Este o aluzie ironică la numele zeului sirian *ba'al şāmēm*, adică „stăpânul cerurilor", identificat şi cu Zeus Olimpianul. ♦ „se va pune capăt pustiirii": TM are „până ce nimicirea hotărâtă se va abate asupra pustiitorului". După Hipolit, „urâciunea pustiirii" îl numeşte pe Anticrist (*ad loc.*).

10-12 Daniel redă pe larg cele dezvăluite de un înger, care i-a apărut într-o viziune măreaţă (10,1-19). Îngerul îi prezintă profetului o cronică minuţioasă a ultimelor momente ale imperiului pers şi ale celui grecesc (10,20–11,4), şi mai ales războaiele dintre Seleucizii din Siria şi Lagizii din Egipt (11,5-20), insistând asupra domniei lui Antiochos al IV-lea Epiphanes (11,21-25). Spre deosebire de viziunile precedente, aceasta din urmă ridică un nou văl de pe istoria poporului ales. Pe de o parte, ni se înfăţişează tabloul prezenţei unor forţe misterioase, care se adaugă celor pământeşti în lupta împotriva poporului lui Dumnezeu; pe de altă parte, la încheierea luptei apare perspectiva unei renaşteri, nu numai materiale, ci şi spirituale, laolaltă cu o perspectivă a judecăţii proiectată în veşnicie.

10,1 „În anul dintâi al lui Cyrus": lecţiunea LXX trimite la Dan. 1,21. TM indică, la fel ca Θ, anul al treilea: viziunea se plasează deci în anul 536 î.H. ♦ „i s-a arătat poruncă lui Daniel" (LXX), „[un] cuvânt i s-a dezvăluit lui Daniel" (Θ): la fel ca Dan. 7,1, şi această

LXX

Daniel, supranumit cu numele Baltasar, şi adevărate [erau] arătarea şi porunca, şi mulţimea cea puternică va înţelege porunca, şi am înţeles-o în arătare.
[2] „În zilele acelea, eu, Daniel, ţineam doliu trei săptămâni;
[3] pâine după pofta [inimii] n-am mâncat, carne şi vin nu s-au apropiat de gura mea, şi cu untdelemn nu [m-]am uns până ce nu am încheiat cele trei săptămâni de zile.
[4] Şi era în ziua a douăzeci şi patra din luna cea dintâi, şi eu mă aflam pe malul râului celui mare, care este Tigrul;
[5] şi mi-am ridicat ochii şi m-am uitat şi,

Θ

s-a dezvăluit lui Daniel, supranumit cu numele Baltasar, şi adevărat [era] cuvântul, şi putere mare şi pricepere i s-au dat în vedenie.

[2] „În zilele acelea, eu, Daniel, ţineam doliu trei săptămâni de zile:
[3] pâine după pofta [inimii] n-am mâncat, carne şi vin nu s-au apropiat de gura mea, şi cu mireasmă nu m-am uns până la împlinirea celor trei săptămâni de zile.
[4] În ziua a douăzeci şi patra din luna întâi, mă aflam lângă râul cel mare – acesta este Eddekel.

[5] Mi-am ridicat ochii şi m-am uitat şi,

introducere la persoana a III-a e considerată de unii ca un indiciu că Dan. 7–9 şi Dan. 10–12 ar forma două unităţi distincte şi paralele. „Cuvântul", la fel ca în cazul viziunilor precedente, desemnează un mesaj divin comunicat lui Daniel. ♦ „adevărate [erau] arătarea şi porunca" (LXX), „adevărat [era] cuvântul, şi putere..." (Θ): TM are „cuvânt adevărat şi luptă mare". Ebr. *ţābhā'* înseamnă „oştire", „luptă", „război". La Θ apare echivalat cu „putere" şi e pus în legătură cu propoziţia următoare.

10,3 „pâine după pofta [inimii]": gr. ἄρτον ἐπιθυμιῶν, *litt.* „pâine a dorinţelor" – semitism, care poate desemna orice mâncare gustoasă. ♦ „mireasmă" (*litt.* unguent, alifie): un alt obicei pentru împrejurările vesele este folosirea uleiurilor parfumate (*cf.* Ps. 22,5; Ruth 3,3; 2Rg. 14,2; Is. 61,3), care erau evitate în zilele de doliu.

10,4 „luna întâi": luna Nisan. ♦ „râului celui mare... Tigrul" (LXX), „râul cel mare... Eddekel" (Θ): în TM numele râului este *Hiddeqel*, numele ebraic al Tigrului (akkad. *Idqilat*), care apare şi în Gen. 2,14.

10,5 „în in" (LXX): Θ are βαδδιν, care transliterează forma aramaică de plural de la *bad*, „in subţire" (*cf.* LEH, *s.u.*). TM are forma ebraică *baddīm*. Hipolit (IV, 36), care vede în acest text prevestirea venirii lui Hristos, presupune că tunica celui ce i se arată lui Daniel era vârstată, multicoloră, simbolizând mulţimea harurilor Lui. ♦ „aur de Ophaz": ca de obicei, Theodotion concordă cu TM (care are *'Uphāz*, toponim neidentificat), în timp ce în LXX cingătoarea este tot de in. Hipolit, la fel ca Aquila şi Ieronim, interpretează etimologic acest nume, ajungând la concluzia că înseamnă „aur curat": Cuvântul trebuie să ne poarte în jurul trupului Său prin iubire, ca pe un brâu.

iată, un om înveşmântat în in
şi cu coapsele încinse cu cingătoare de in
şi din mijlocul lui [izvora] lumină;
6 şi trupul îi [era] ca de *tharsis*,
şi chipul lui, precum vederea fulgerului,
ochii lui, ca nişte făclii de foc,
şi braţele şi picioarele, ca arama strălucitoare,
şi glasul vorbirii sale, ca glas de larmă.
7 Şi am văzut, eu, Daniel, această arătare măreaţă, iar oamenii care erau cu mine nu au văzut arătarea aceasta; şi o aprigă spaimă s-a lăsat peste ei, şi au luat-o la fugă în grabă;
8 iar eu am rămas singur şi am văzut vedenia aceea măreaţă, şi n-a mai rămas în mine vlagă; şi iată, duhul mi s-a preschimbat în nimicnicie, şi n-am [mai] avut putere.
9 Şi nu am auzit glasul vorbirii lui, ci eram căzut cu faţa la pământ.

iată, un bărbat înveşmântat în *baddin*,
şi coapsele îi [erau] încinse cu aur de Ophaz,
6 trupul îi [era] ca de *tharsis*,
şi chipul lui, precum vederea fulgerului,
ochii lui, ca nişte făclii de foc,
şi braţele şi picioarele lui erau ca vederea aramei sclipitoare,
şi glasul cuvintelor lui, ca glasul mulţimii.
7 Şi am văzut numai eu, Daniel, vedenia, iar bărbaţii care [erau] cu mine nu au văzut vedenia, ci o uluire mare s-a lăsat peste ei, şi au fugit înfricoşaţi;
8 iar eu am rămas singur şi am văzut vedenia aceea măreaţă, şi n-a mai rămas în mine vlagă; şi slava mi s-a schimbat în nimicnicie, şi n-am [mai] avut nici o vlagă.
9 Şi am auzit glasul cuvintelor lui şi, când îl ascultam, stăteam încremenit şi cu faţa la pământ.

10,6 „*tharsis*": transliterare a ebr. *thar^{e}şîş*, numele unei pietre preţioase de culoarea aurului. ♦ „vederea fulgerului... făclii de foc... arama strălucitoare": imagini prezente şi în descrierile din Iezechiel (1,7.13.14). ♦ „glasul cuvintelor lui, ca glasul mulţimii": pentru Hipolit, glasul mulţimii îi prefigurează pe toţi cei care cred în Hristos şi Îi rostesc cuvintele.
10,7 „am văzut numai eu, Daniel, vedenia" (Θ): Theodotion concordă cu TM. Precizarea „numai" e confirmată şi de continuarea versetului. ♦ „au fugit înfricoşaţi" (Θ): TM are „au fugit şi s-au ascuns".
10,9 „încremenit" (Θ): TM are „toropit"; cuvântul denumeşte o stare apropiată extazului, pe care o cunoaşte uneori omul înaintea unei intervenţii divine importante (*cf. e.g.* Gen. 2,21; 15,12; Dan. 8,18).

10 Şi, iată, mi-a întins o mână şi m-a ridicat în genunchi, pe tălpile picioarelor mele.
11 Şi mi-a spus: «Daniele, eşti un om vrednic de milostivire; cugetă la poruncile pe care eu le grăiesc către tine, şi stai pe locul tău, căci tocmai am fost trimis la tine!» Şi, pe când grăia cu mine porunca aceasta, m-am ridicat tremurând.
12 Şi a vorbit către mine: «Nu te teme, Daniele! Căci, din ziua cea dintâi în care ţi-ai îndreptat faţa spre a cugeta şi a te smeri dinaintea Domnului Dumnezeului tău, a fost ascultată vorba ta, iar eu am venit pentru vorba ta.
13 Însă căpetenia regelui perşilor a stat împotriva mea douăzeci şi una de zile, şi iată, Mihail, unul dintre

10 Şi, iată, o mână m-a atins şi m-a ridicat în genunchi.

11 Şi mi-a spus: «Daniele, bărbat al dorirorilor, înţelege cuvintele pe care le voi rosti către tine, şi stai pe picioarele tale, căci acum am fost trimis la tine!» Şi, pe când grăia către mine cuvântul acesta, m-am ridicat cuprins de tremur.
12 Şi a vorbit către mine: «Nu te teme, Daniele! Căci, din prima zi în care ţi-ai închinat inima să înţelegi şi să te mâhneşti dinaintea Dumnezeului tău, au fost ascultate cuvintele tale, iar eu am venit pentru cuvintele tale.
13 Dar cârmuitorul împărăţiei perşilor s-a pus să-mi stea împotrivă douăzeci şi una de zile şi, iată,

10,10 „o mână m-a atins": Hipolit vede în acest gest o aluzie la întruparea Cuvântului.
10,11 „bărbat al dorirorilor": *cf.* nota la 9,23. ♦ „stai pe picioarele tale": sau „stai la locul tău/stai pe poziţie"; este poziţia omului care ascultă mesajul lui Dumnezeu.
10,12 „din prima zi": răspunsul lui Dumnezeu la rugăciunea lui Daniel este prompt, cum fusese de fiecare dată când se îndreptase cu credinţă către El (*cf.* Dan. 2,18-23). ♦ „să te mâhneşti": TM are „să te smereşti".
10,13 „douăzeci şi una de zile": paralelă la cele trei săptămâni de „doliu" ale lui Daniel (*cf.* 10,2). ♦ „cârmuitorul împărăţiei perşilor": pare a-l desemna aici pe îngerul căruia îi este încredinţată ocrotirea imperiului pers. Din textul aproape contemporan al Siracidului (*cf.* Sir. 17,17) se vede că în iudaism era răspândită convingerea că orice popor îşi are propriul înger păzitor, iar luptele de pe pământ îşi au paralela între îngerii popoarelor respective. ♦ Numele îngerului „Mihail" (ebr. *Mîkha'ēl*), care înseamnă „Cine este ca Dumnezeu?", apare aici pentru prima dată. Acesta este îngerul ocrotitor al lui Israel (*cf.* v. 21) şi va apărea ca atare în NT (*cf.* Apoc. 12,7). ♦ „dintre cârmuitorii de frunte": aluzie la o ierarhie a grupurilor de îngeri; Mihail face parte din rangul superior, care va fi numit apoi al arhanghelilor (*cf.* Enoh 20,1-8). ♦ „cu cârmuitorul împărăţiei perşilor": TM are „lângă regii perşilor".

cârmuitorii de frunte, a venit să mă ajute; şi acolo l-am lăsat cu căpetenia regelui perşilor.»

14 Şi mi-a spus: «Am venit să-ţi arăt ce va veni peste poporul tău la sfârşitul zilelor, căci [mai este] vedenie şi pentru [acele] zile.»
15 Şi, în timp ce el grăia cu mine porunca aceasta, mi-am pus faţa la pământ şi am tăcut.
16 Şi, iată, ca o asemănare de mână de om mi-a atins buzele; şi mi-am deschis gura şi am grăit şi am zis către cel ce stătea în faţa mea: «Doamne, când s-a întors vedenia spre mine, spre coasta mea, nu mai era în mine vlagă.
17 Şi cum va putea slujitorul să grăiască Domnului său? Căci eu am slăbit, şi nu este în mine vlagă, şi duh n-a mai rămas în mine.»

18 Şi s-a apropiat şi m-a atins ca o vedenie de om şi mi-a dat putere;
19 şi mi-a spus: «Eşti un om vrednic

Mihail, unul dintre cârmuitorii de frunte, a venit să mă ajute; şi l-am lăsat acolo cu cârmuitorul împărăţiei perşilor;
14 şi am venit să te lămuresc despre câte vor veni peste poporul tău în zilele de pe urmă, căci vedenia mai [este] şi pentru [acele] zile.»
15 Şi, în timp ce grăia el cu mine cuvintele acestea, mi-am pus faţa la pământ şi am încremenit.
16 Şi, iată, ca o asemănare a [unui] fiu al omului mi-a atins buzele; şi mi-am deschis gura şi am grăit şi am zis către cel ce stătea în faţa mea: «Doamne, la vederea ta s-au tulburat toate înlăuntrul meu şi nu [mai] aveam vlagă;
17 şi cum va putea oare slujitorul tău, Doamne, să grăiască acestui Domn al meu? Căci eu, de acum înainte nu va mai fi în mine vlagă, şi suflare nu a mai rămas în mine.»
18 Şi s-a apropiat şi m-a atins ca o vedenie de om şi m-a întărit
19 şi mi-a zis: «Nu te teme, bărbat al

10,14 „vedenie şi pentru [acele] zile": *cf.* Av. 2,3.
10,16 „ca o asemănare a [unui] fiu al omului": expresie caracteristică lui Iezechiel (*cf.* Iez. 1,5.8.10.13; 8,2; 10,1). ♦ „mi-a atins buzele": pentru ca, deşi copleşit fizic, să-şi poată exprima gândurile (*cf.* Ier. 1,9); în alt sens, de purificare, *cf.* Is. 6,7. ♦ „Doamne": formulă de respect pe care omul o foloseşte când vorbeşte cu un trimis al lui Dumnezeu (*cf.* Zah. 1,9; 4,4-5.13). ♦ „s-au tulburat toate înlăuntrul meu": TM are „m-au cuprins durerile", expresie referitoare de obicei la durerile facerii (*cf.* 1Rg. 4,19; Is. 21,3).
10,19 „pace ţie!" (Θ): ebr. *şālōm lakh* – salutul ebraic obişnuit (redat în LXX prin salutul grecesc obişnuit ὑγίαινε), ce implică predilecţia divină faţă de cel către care se adresează (*cf.* Deut. 31,6-7 etc.). ♦ „m-ai întărit": cuvintele lui Dumnezeu şi ale trimisului

de milostivire, nu te teme, fii sănătos! Îmbărbătează-te şi întăreşte-te!» Şi, în timp ce grăia el cu mine, am prins putere şi am spus: «Să grăiască Domnul meu, căci m-a întărit!»
20 Şi a zis către mine: «Ştii de ce am venit la tine? Acum mă voi întoarce să mă lupt cu căpetenia regelui perşilor; şi eu stau să plec şi, iată, căpetenia grecilor stă să intre.
21 Şi mai multe îţi voi desluşi despre cele dintâi din înscrisul adevărului; şi nu era nimeni cu mine care să fie de ajutor pentru acestea, decât îngerul Mihail.»"

11 1 „Şi în anul dintâi al regelui Cyrus, mi-a spus să mă întăresc şi să mă îmbărbătez. –
2 Şi acum am venit să-ţi arăt adevărul. Iată, trei regi s-au ridicat

doririlor, pace ţie! Îmbărbătează-te şi întăreşte-te!» Şi, în timp ce grăia el cu mine, am prins putere şi am spus: «Grăiască Domnul meu, căci m-ai întărit!»
20 Şi a zis : «Ştii oare pentru ce am venit la tine? Acum mă voi întoarce să mă războiesc cu cârmuitorul perşilor; şi eu stau să plec şi cârmuitorul grecilor stă să vină.
21 Dar îţi voi vesti ce s-a rânduit în scrierea adevărului, şi nu e nimeni care să stea împotrivă împreună cu mine cu privire la acestea, decât Mihail, cârmuitorul vostru.»"

11 1 „Iar eu, în cel dintâi an al lui Cyrus, am stat întru putere şi tărie. –

2 Şi acum îţi voi vesti adevărul. Iată, încă trei regi se vor ridica în Persia,

Său nu numai că îl îndeamnă la tărie şi curaj, ci i le şi dăruieşc. Hipolit observă aici că, într-adevăr, Hristos ne întăreşte, ne dă mâna şi ne scoală din morţi, ne readuce la viaţă.
10,20 „cârmuitorul grecilor stă să vină": după convenţia literară a textului, îngerul şi-a întrerupt lupta pentru a-i vorbi lui Daniel. De acum înainte îi va dezvălui urmarea evenimentelor în epoca greacă (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).
10,21 „în scrierea adevărului": imagine inspirată din existenţa, la asirieni şi babilonieni, a unor cronici regale şi referită în Biblie la Dumnezeu, în a cărui gândire eternă sunt prezente, înainte de a exista (*cf.* Ps. 138,16), toate evenimentele (*cf.* Is. 34,16; Ps. 86,6). Imagine devenită frecventă în literatura iudaică apocaliptică (*cf.* cartea lui Enoh) şi în Apocalipsa lui Ioan (*cf.* Apoc. 3,5; 13,6; 20,12-15).
11,1 „în cel dintâi an al lui Cyrus": TM are „în primul an al lui Darius medul". Pentru traducerile greceşti, se poate presupune fie o reluare a începutului capitolului 10, fie un original ebraic diferit; oricum, este vorba, probabil, de anul în care perşii au cucerit Babilonul. ♦ „am stat întru putere şi tărie": TM are „am stat ca să-l sprijin şi să-l întăresc" – se înţelege că Gabriel l-a întărit pe regele care avea să cucerească Babilonul şi astfel să-i elibereze pe iudei.

LXX

în Persia, şi cel de-al patrulea se va înavuţi cu avuţie mai mare decât toţi; şi, în sporul său de putere, în avuţia sa, se va ridica împotriva oricărui rege al grecilor.
[3] Şi se va aşeza un rege puternic şi va domni cu domnie multă şi va face precum voieşte.

Θ

iar cel de-al patrulea se va înavuţi cu avuţie mai mare decât toţi; şi, după ce va fi el puternic prin avuţia sa, se va ridica împotriva tuturor regatelor greceşti.
[3] Şi se va ridica un rege puternic şi va domni cu domnie multă şi va face după voia sa.

11,2-45 În această lungă pericopă sunt descrise evenimentele din vremea stăpânirii greceşti, într-un mod cât se poate de special. Evenimentele istoriei lui Israel apar estompate. Identificarea acestor evenimente este posibilă doar cu aproximaţie.
11,2 „trei regi se vor ridica în Persia" (în LXX verbul apare la forma de aorist): viziunea fiind datată în al treilea sau în primul an al lui Cyrus (*cf.* Dan. 10,1), cei trei regi perşi se află printre urmaşii acestuia. Dar, cum în Persia s-au succedat mai mult de trei regi între Cyrus (555-529 î.H.) şi Darius al III-lea Codoman (336-330 î.H.), cel învins de Alexandru cel Mare, nu este uşor de precizat cine sunt cei despre care este vorba. Probabil că se face aluzie mai ales la acei regi care vor avea de-a face cu comunitatea postexilică din Ierusalim, cum aflăm şi din cărţile lui Ezdra. În afară de Cyrus, Biblia îi aminteşte doar pe Darius I, Xerxes şi un singur Artaxerxes; se presupune că autorul biblic, având prea puţine informaţii despre lumea babiloniană şi persă, îi suprapune pe Artaxerxes I (465-424 î.H.), contemporan cu Neemia (*cf.* 2Ezd. 11,1), cu Artaxerxes al II-lea (404-359 î.H.), sub care s-ar plasa misiunea lui Ezdra (*cf.* 2Ezd. 18–19). ♦ „al patrulea": Darius I a iniţiat primul război cu grecii; aici însă perspectiva istorică e simplificată şi toate războaiele dintre perşi şi greci, terminate prin pacea de la Callias din 449-448 î.H. sub Artaxerxes I, sunt amalgamate într-unul singur şi se trece direct la Alexandru Macedon (v. 3) – *cf.* TOB, nota *ad loc.* ♦ „împotriva tuturor regatelor greceşti" (Θ): TM are „...regatului *Yāwān*" (numele ebraic al Ioniei, zona grecească cea mai apropiată geografic de lumea biblică). Termenul „regat" este un anacronism înainte de Alexandru cel Mare, când Grecia comporta un număr de cetăţi independente, de democraţii şi de oligarhii. Acest anacronism a fost observat poate de Theodotion, care parafrazează „împotriva tuturor regatelor greceşti".
11,3 „un rege puternic": aici este vorba, cu siguranţă, despre Alexandru cel Mare, cum se deduce din versetul următor, dar şi din simbolul ţapului cu cornul strălucitor din Dan. 8,5.21 (*cf.* şi Dan. 3,40). ♦ „va domni cu domnie multă" – semitism. ♦ „va face după voia sa": TM are „după placul său" – expresie frecventă pentru a indica puterea absolută a suveranului (*cf.* vv. 16; 36; *cf.* şi Dan. 8,4). În 1Mac. 1,3 se spune că pământul s-a liniştit în faţa lui. Textul biblic este pus în paralel, de obicei, cu textul lui Quintus Curtius 10,5,36b: *Expectauere eum fata, dum Oriente perdomito aditoque Oceano quidquid mortalitas capiebat impleret* („L-a aşteptat ursita şi nu i s-a împlinit până când,

LXX

[4] Şi când se va ridica, va fi sfărâmată împărăţia lui şi va fi împărţită în cele patru vânturi ale cerului, nu după puterea lui, nici după domnia lui cu care stăpânise, căci va fi luată împărăţia lui, şi pe alţii îi va învăţa aceste lucruri.

[5] Şi se va întări regatul Egiptului; şi unul dintre stăpânitori va fi mai puternic decât el şi va stăpâni; stăpânire mare [va fi] stăpânirea lui.

Θ

[4] Şi când se va statornici, împărăţia va fi sfărâmată şi împrăştiată în cele patru vânturi ale cerului şi nu [va ajunge] la urmaşii săi, nici [nu va fi] precum [era] domnia lui cu care domnise, căci va fi smulsă împărăţia lui şi [va ajunge] la alţii decât aceştia.
[5] Şi se va întări regele de la miazăzi; şi unul dintre cârmuitorii lui va ajunge mai tare decât el şi va domni cu domnie multă peste puterea lui.

supunând întreg Orientul şi ajungând până la ocean, n-a isprăvit tot ce-i este dat unui muritor să făptuiască" – trad. Radu Albala, în *Proză istorică latină*, ELU, Bucureşti, 1962, p. 260). ♦ Hipolit interpretează capitolul 11 din Daniel cu ajutorul 1Macabei. „Regele puternic" este Antiochos al IV-lea (IV, 41 *sq.*).
11,4 Toate reprezentările lui Alexandru din cartea lui Daniel scot în evidenţă dispariţia sa timpurie, precum şi împărţirile succesive ale imperiului său (*cf.* Dan. 2,41; 7,7; 8,8). ♦ „se va statornici", *litt.* „va sta". ♦ „nu [va ajunge] la urmaşii săi", *litt.* „nu până la cele din urmă ale sale". Într-adevăr, cei patru urmaşi ai lui Alexandru cel Mare sau Diadohii erau patru generali din armata sa, dat fiind că cei doi fii ai lui Alexandru, Alexandru şi Heracles, fuseseră ucişi în 310, respectiv 309 î.H. ♦ „nici [nu va fi] precum [era] domnia lui": *cf.* Dan. 8,22. Regatul lui Alexandru nu numai că nu va ajunge la urmaşii acestuia, ci va fi şi guvernat altfel. ♦ „şi [va ajunge] la alţii decât aceştia": cei patru generali, Cassandros, Lysimachos, Seleukos şi Ptolemaios.
11,5-9 Dezinteresându-se de cele două regate minore, Macedonia şi Tracia, cu care evreii nu au avut de-a face, îngerul se opreşte asupra descrierii evenimentelor din Egipt, unde se afla dinastia Lagizilor sau a Ptolemeilor, şi din Siria, unde domnea dinastia Seleucizilor.
11,5 „regele de la miazăzi": Ptolemaios I Soter (323-283 î.H.), unul dintre cei mai capabili generali ai lui Alexandru. La împărţirea imperiului, el a ales Egiptul, unde va lua titlul de rege, cu toate privilegiile tradiţionale ale vechilor faraoni. Se va numi „Ptulmis, preferatul lui Amen, fiul lui Re". ♦ „unul dintre cârmuitorii lui": Seleukos I Nicator (305-281 î.H.). În 321 î.H., la Convenţia de la Triparadeisos, din Siria, Seleukos a primit puternica satrapie a Babilonului şi devenea strateg general al armatelor din Asia. ♦ „va ajunge mai tare decât el": învingător al lui Ptolemeu la Gaza, Seleukos s-a îndreptat spre Babilon şi, după ce l-a cucerit, şi-a întemeiat un regat întins din Pendjab până în Hellespont. Conform lui Arrian (7,22), Seleukos a domnit peste cel mai întins teritoriu după Alexandru cel Mare.

LXX

[6] Şi la sfârşitul anilor îi va aduna şi se va porni regele Egiptului către regele de la miazănoapte, ca să facă înţelegeri; şi nu[-l] va supune, căci braţul lui nu va rămâne tare, ci braţul lui va amorţi, [la fel] şi al celor porniţi împreună cu el, şi va rămâne o vreme.
[7] Şi se va ridica un lăstar din rădăcina lui împotriva lui, şi va veni la oştirea lui în puterea lui regele de la miazănoapte şi va face tulburare şi[-l] va supune.

Θ

[6] Şi după anii lui se vor amesteca, şi fiica regelui de la miazăzi va intra la regele de la miazănoapte, ca să facă înţelegeri cu el; dar nu va rămâne stăpână pe puterea braţului, şi nu va dăinui sămânţa lui, şi va fi predată ea şi cei care o aduseseră, tânăra şi cel care o stăpânea în acele vremuri.
[7] Şi va sta [cineva] din floarea rădăcinii ei cea pregătită lui, şi va veni spre oştire şi va intra în fortăreaţa regelui de la miazănoapte şi va făptui împotriva lor şi se va înstăpâni.

11,6 „după anii lui": TM are „la capătul [câtorva] ani". ♦ „se vor amesteca" (Θ la fel ca în textul ebraic; LXX are o formulare mai obscură): e vorba de încercările de alianţă între Lagizi şi Seleucizi. ♦ „fiica regelui de la miazăzi": Berenice, fiica lui Ptolemeu al II-lea Philadelphos (285-247 î.H.), regele Egiptului. ♦ „regele de la miazănoapte": Antiochos al II-lea Theos (261-246 î.H.), regele seleucid care s-a însurat cu Berenice. ♦ „nu va rămâne stăpână pe puterea braţului" (la fel în TM; Vulgata are „puterea braţului ei"; posesivul se regăseşte, într-o formă modificată, în LXX): Berenice nu va reuşi să păstreze pentru ea şi urmaşii ei puterea obţinută prin căsătoria cu Antiochos al II-lea. ♦ „nu va dăinui sămânţa lui" (la fel în Vulgata; TM are „braţul lui"; tot despre braţ vorbeşte şi LXX): repetare a aceleiaşi idei. ♦ „tânăra": gr. ἡ νεανίς. TM are o formă participială activă, pe care traducerile vechi o echivalează „cel/cea care a zămislit-o", dar majoritatea traducătorilor actuali o redau prin „fiul ei"; LEH o interpretează: „cea care a născut-o". ♦ „va fi predată...": după moartea tatălui ei, Ptolemeu, Berenice a fost repudiată de Antiochos, instigat de prima sa soţie, Laodike, care a revenit pe tron şi a pus să fie omorâţi Berenice, fiul acesteia şi întreaga suită, dar l-a otrăvit şi pe Antiochos. ♦ „cel care o stăpânea": soţul ei.

11,7 „un lăstar" (LXX; textul Θ are o formulare mai criptică, dar sugerând aceeaşi idee): un urmaş. ♦ „se va ridica... din rădăcina lui" (LXX): TM are *kannō*, care poate însemna „pe temeiul lui", dar şi „în locul lui", cum echivalează majoritatea traducătorilor: e vorba de Ptolemeu al III-lea Evergetul (247-221 î.H.), fratele Berenicei. ♦ „va veni la oştirea lui" (LXX): Ptolemeu l-a atacat foarte curând pe Seleukos al II-lea Callinicos (246-226 î.H.), fiul Laodikei, pe care l-a înfrânt. ♦ „va intra în fortăreaţa (*litt.* întăriturile) regelui" (Θ): este vorba de Antiohia, capitala Seleucizilor.

LXX

[8] Şi pe zeii lor îi va răsturna, cu chipurile lor turnate, şi mulţimile lor, cu vasele lor cele râvnite, cel de argint şi cel de aur, le va duce de acolo în robie în Egipt; şi va avea un an regele de la miazănoapte.
[9] Şi va intra în împărăţia Egiptului vreme de [câteva] zile; şi se va întoarce în ţinutul lui
[10] şi fiul lui. Şi se va stârni şi va aduna strânsură de gloată multă şi

Θ

[8] Şi chiar pe zeii lor, cu [chipurile] lor turnate, toate vasele lor râvnite, de argint şi de aur, dimpreună cu robii, le va duce în Egipt; şi el va dăinui mai mult decât regele de la miazănoapte.
[9] Şi va intra în împărăţia regelui de la miazăzi; şi se va întoarce în ţinutul lui.
[10] Şi fiii lui vor strânge o gloată de oşti multe, şi [ea] va veni înaintând

---

11,8 Pe lângă o pradă uriaşă, învingătorul va duce cu el ca trofeu chipurile divinităţilor poporului învins, împreună cu obiectele lor de cult. Aluzie ironică la ceea ce făcuseră babilonienii cu templul lui *YHWH* şi cu obiectele sacre (*cf.* Dan. 5,2.23). După Ieronim, care îl citează pe Porphyrios, prada conţinea 40.000 de talanţi de argint şi 2.500 de obiecte preţioase: însemne divine şi vasele sacre. Conform mentalităţii răspândite în Antichitate, zeii duşmanului erau socotiţi părtaşi la înfrângere şi luaţi „prizonieri". Aceste practici explică de ce arheologii au descoperit atât de puţine statui de divinităţi *in situ*, în cadrul săpăturilor din Siria şi din Palestina. ♦ „dimpreună cu robii": se poate înţelege şi „cu (= în) robie", ca în TM. ♦ „va dăinui mai mult decât regele de la miazănoapte" (Θ, substanţial diferit de LXX): TM are „va sta [câţiva] ani departe de regele de la miazănoapte", ceea ce ar indica un soi de armistiţiu prelungit, dar temporar. Dar expresia ar putea însemna şi că, în pofida succesului său, Ptolemeu nu a reuşit să cucerească regatul din nord.

11,9 Incertitudinea de la sfârşitul versetului anterior se răsfrânge şi asupra începutului acestui verset. Într-adevăr, textul se poate referi atât la Ptolemeu care, după înfrângerea lui Seleukos, s-a întors în regatul său, cât şi la Seleukos care, învins, va fi încercat încă o dată, deşi fără succes, să se măsoare cu regele Egiptului.

11,10 Sunt descrise primele succese răsunătoare ale lui Antiochos al III-lea. ♦ „fiii lui": TM are „fiul lui", cu indicaţia de a se citi „fiii lui". Fiii lui Seleukos al II-lea Callinikos sunt Seleukos al III-lea Soter (226-223 î.H.) şi Antiochos al III-lea (223-187 î.H.). ♦ „vor strânge...": TM are „vor stârni [război] şi vor strânge...". ♦ „va porni... împotriva ei" (LXX): la fel în textul ebraic: împotriva împărăţiei lui Ptolemeu al III-lea. ♦ „se va întoarce" (LXX): la fel în textul ebraic: sunt redate diferitele etape ale campaniei. Prin trădarea lui Theodotos Etolianul, Antiochos a putut cuceri Ptolemais, dar a eşuat când a asediat Dora; după ce a iernat la Ptolemais, a reluat lupta împotriva Egiptului în primăvara anului 217 î.H. ♦ „cât [îl va ţine] puterea sa", *litt.* „până la puterea sa"; TM are „până aproape de cetăţuia lui"; probabil este vorba de cetăţuia Gaza, care reprezenta

LXX

se va porni vajnic împotriva ei; va trece şi se va întoarce şi se va întărâta mult.
11 Şi se va mânia regele Egiptului şi se va război cu regele de la miazănoapte, şi va fi dată strânsura [aceea] în mâinile lui;

12 şi va lua strânsura, şi se va semeţi inima lui, şi-i va tulbura pe mulţi şi nici că se va teme.
13 Şi se va întoarce regele de la miazănoapte şi va aduna din cetate mult mai multă strânsură decât cea dinainte, la încheierea vremii anului;

Θ

şi potopind; şi se va duce şi va rămâne şi se va bate cât [îl va ţine] puterea sa.
11 Şi se va înfuria regele de la miazăzi şi va ieşi şi se va război cu regele de la miazănoapte; şi se va ridica gloată multă, şi va fi dată gloata în mâna lui;
12 şi va lua gloata şi se va semeţi inima lui, şi va doborî mii şi mii, dar nu va izbândi.
13 Şi se va întoarce regele de la miazănoapte şi va aduce gloată mai multă decât cea dintâi şi, la capătul vremurilor de ani, va năvăli [cu]

punctul cel mai înaintat al regatului egiptean şi una dintre cele mai puternice fortificaţii. Şi Polibiu (5,80,4) este de părere că este vorba despre Gaza, cetatea fidelă Lagizilor în toate timpurile şi care fusese ocupată de trupele lui Antiochos.

11,11 Reacţia lui Ptolemeu al III-lea nu se lasă aşteptată, iar cuceririle lui Antiochos sunt în primejdie. ♦ „va fi dată... în mâinile lui" (LXX): ale lui Ptolemeu al IV-lea Philopator (221-205 î.H.). Pare o aluzie la rapida înfrângere a lui Antiochos al III-lea de la Raphia (217 î.H.), bătălie în care ambii regi au recurs la o desfăşurare de forţe impresionantă: armata lui Antiochos al III-lea se compunea din 62.000 de pedestraşi, 6.000 de călăreţi şi 102 elefanţi indieni, iar cea egipteană avea 72 de elefanţi africani, 70.000 de pedestraşi şi 5.000 de călăreţi. Autorul biblic pune iniţiativa luptei pe seama lui Ptolemeu Philopator, la fel ca Polibiu. Sfârşitul versetului este extrem de ambiguu. Relatarea bătăliei se găseşte la Polibiu (5,95) şi în cartea a treia a Macabeilor (1).

11,12 „va lua gloata" (Θ): TM are „gloata va fi luată pe sus/nimicită". ♦ „nu va izbândi" (Θ): TM are „nu se va întări"; Ptolemeu nu a ştiut să fructifice victoria de la Raphia.

11,13 De lipsa de îndrăzneală a lui Ptolemeu al IV-lea şi a urmaşului acestuia, Ptolemeu al V-lea Epiphanes (205-180 î.H.), va profita Antiochos al III-lea, care, în momentul cel mai propice, va încerca să răzbune înfrângerea de la Raphia. ♦ „la capătul vremurilor de ani": sau „la capătul unui şir de ani"; aluzie probabilă la cucerirea Gazei fără luptă, în 201 î.H., după invadarea Siriei *Koile*, moment care marchează reluarea ostilităţilor împotriva Egiptului. ♦ „va năvăli [cu] intrări": termenul grecesc poate însemna în context şi „năvălitori", „oaspeţi nepoftiţi". TM are *litt.* „va intra cu intrare" – expresie cu valoare intensivă ce s-ar traduce „va năvăli".

LXX

şi se va porni împotriva ei el însuşi cu gloată mare şi cu multe bunuri.
14 Şi, în vremurile acelea, se vor ridica gânduri împotriva regelui Egiptului; şi va clădi iarăşi cele căzute ale poporului tău şi se va ridica spre a ridica profeţia, şi se vor împotrivi.
15 Şi se va porni regele de la miazănoapte şi îşi va întoarce sulițele; şi va lua cetatea întărită, şi braţele regelui Egiptului se vor împotrivi laolaltă cu cei puternici ai lui, dar nu va avea tărie să-i stea împotrivă.

Θ

intrări de oaste mare şi cu înzestrare multă.
14 Şi, în vremurile acelea, mulţi se vor ridica împotriva regelui de la miazăzi; şi fiii ciumelor din poporul tău se vor stârni spre a întări vedenia, dar vor fi fără vlagă.

15 Şi va veni regele de la miazănoapte şi va îngrămădi val de pământ şi va lua cetăţi întărite şi braţele regelui de la miazăzi nu-i vor [putea] sta [împotrivă]; şi se vor ridica aleşii lui, dar nu vor avea tărie să-i stea [împotrivă].

11,14 În mijlocul acestor tulburări a fost implicată şi Palestina, iar urmările acestui fapt vor avea o repercusiune decisivă asupra destinului poporului ales. ♦ „în vremurile acelea": când Antiochos a pornit împotriva Egiptului şi a teritoriilor acestuia din Siria şi Palestina. ♦ „mulţi se vor ridica": pe lângă intrigile lui Filip al Macedoniei şi ale lui Antiochos, care plănuiau să-şi împartă posesiunile exterioare ale Egiptului şi poate chiar Egiptul însuşi, se vor înregistra cam peste tot, în ţinutul regatului egiptean, răscoale, revolte şi insurecţii. ♦ Cele două variante greceşti diferă destul de mult; ca de obicei, Θ este mai aproape de textul ebraic, care are „unii violenţi din poporul tău"; în general, se pare că se face referire la o mişcare, poate favorabilă lui Antiochos al III-lea, pusă într-o lumină proastă poate pentru că se referă la cei care l-au trădat pe Ptolemeu trecând de partea lui Antiochos, fiind astfel cauza îndepărtată a acţiunilor lui Antiochos al IV-lea împotriva Legământului. ♦ „se vor stârni spre a întări vedenia" (LXX diferă puţin, dar conţine tot ideea întăririi unei profeţii): Bernini e de părere că, probabil, răscoala anti-egipteană era motivată de raţiuni religioase, oferite de vreun vizionar. Ieronim vede aici o aluzie la construirea templului de la Leontopolis, pentru a realiza profeţia din Is. 19,19. ♦ „se vor împotrivi" (LXX), „vor fi fără vlagă" (Θ): TM are „se vor poticni".

11,15 Planurile lui Antiochos sunt încununate de succes. ♦ „cetatea întărită" (LXX, ca în textul ebraic), „cetăţi întărite" (Θ): este vorba fie despre Gaza, asediată şi învinsă în 201 î.H., fie despre Sidon, cetate cucerită în 198 î.H. de Antiochos al III-lea, după bătălia decisivă de la Paneion, în urma căreia Iudeea trece sub dominaţie seleucidă. ♦ „se vor împotrivi laolaltă cu cei puternici ai lui" (LXX), „se vor ridica aleşii lui" (Θ): poate o aluzie la Scopas şi mercenarii lui etolieni, care luptau pentru Egipt.

LXX

[16] Şi cel ce porneşte asupra acestuia va face după voia lui; şi nu va fi cine să stea împotrivă dinaintea lui; şi se va opri în ţară, şi toate se vor împlini în mâinile lui.
[17] Şi-şi va îndrepta faţa spre a-şi porni cu tărie întreaga lucrare şi va face înţelegeri cu el; şi-i va da lui o fiică de om, ca să o strice, dar nu se va încrede şi nu va fi [a lui].
[18] Şi-şi va întoarce faţa spre mare şi va lua multe şi va întoarce mânie

Θ

[16] Şi cel ce porneşte împotriva acestuia va face după voia lui; şi nu va fi [nimeni] care să-i stea în faţă; şi se va opri în ţara *sabi*, şi-şi va găsi sfârşitul în mâna lui.
[17] Şi-şi va rândui faţa ca să intre cu puterea întregii lui împărăţii şi de îndată toate vor lucra cu el: şi îi va da lui o fiică a femeilor, ca să o strice, dar nu va rămâne şi nu va fi a lui.
[18] Şi-şi va întoarce faţa spre insule şi va cuceri multe şi va pune capăt

---

11,16 „cel ce porneşte împotriva acestuia": Antiochos care acum, după cucerirea Sidonului, înaintează şi mai mult spre sud. Polibiu (16,39,3-4) spune: „Antiochos, după ce l-a învins pe Scopas, a cucerit Bataneea, Samaria, Abila şi Gadara. La puţin timp după aceea, evreii care locuiau în jurul sanctuarului numit Ierusalim s-au predat şi ei". ♦ „nu va fi cine să stea împotrivă" (LXX): într-adevăr, nici o forţă nu a putut opune rezistenţă înaintării seleucide spre Egipt. ♦ „se va opri în ţara *sabi*" (Θ): *sabi* (preferat de Rahlfs) apare doar în *Complutense*; Vaticanus are „sabeir", iar Alexandrinus, „sabbeir". La fel la vv. 41 şi 45. TM are *'ereṣ haṣṣᵉbhī* (*ṣᵉbhī* = „frumuseţe", „splendoare"), „ţara strălucirii", cum este numită Palestina şi în Dan. 8,9 (vezi şi nota). ♦ „îşi va găsi sfârşitul în mâna lui": text ambiguu; TM are *litt.* „şi nimicirea în mâna lui".
11,17 „Îşi va rândui faţa" (Θ): semitism ce evocă hotărârea de a acţiona. Acest verset vorbeşte despre hotărârea lui Antiochos de a ocupa regatul lui Ptolemeu şi despre căsătoria fiicei sale cu suveranul egiptean, pentru a ajunge să anexeze Egiptul. ♦ „să intre cu puterea întregii lui împărăţii": *cf.* Titus Livius (33,19): *Omnibus regni uiribus connixus, cum ingentes copias terrestres maritimasque comparasset*, „După ce-şi pregăti uriaşe forţe terestre şi maritime, folosind toate resursele regatului său". ♦ „va face înţelegeri cu el" (LXX): de la tactica militară, Antiochos trece la cea politică. ♦ „o fiică de om" (LXX), „o fiică a femeilor" (Θ) – semitism: este vorba de Cleopatra, fiica lui Antiochos, care este dată în căsătorie lui Ptolemeu al V-lea în iarna anului 193 î.H. la Raphia. ♦ „ca să o strice": se pare că intenţia lui Antiochos ar fi fost să distrugă astfel rezistenţa Egiptului (pronumele feminin se referă probabil la Egipt, substantiv feminin). ♦ „nu se va încrede şi nu va fi" (LXX), „nu va rămâne şi nu va fi a lui" (Θ): TM are „dar nu va sta (în picioare) şi nu va fi"; Cleopatra va trece de partea Egiptului şi chiar îi va chema în ajutor pe romani împotriva Siriei.
11,18 Aflat în imposibilitatea de a înainta spre sud, Antiochos se întoarce spre apus. Dar şi aici se va izbi de Roma, care-i va împiedica înaintarea. ♦ „spre insule" (Θ): Theodotion

LXX

ocării [aduse] de ei cu jurământ potrivit cu ocara lui.
[19] Îşi va întoarce faţa spre a-şi întări ţara şi se va poticni şi va cădea şi nu i se va mai da de urmă.
[20] Şi se va ridica din rădăcina lui un vlăstar al domniei, spre ridicare, un

Θ

ocării din partea cârmuitorilor, însă ocara lui se va întoarce asupră-i.
[19] Şi-şi va întoarce faţa către tăria ţării lui, dar va slăbi şi va cădea şi nu i se va mai da de urmă.
[20] Şi se va ridica din rădăcina lui un vlăstar al domniei pe [tronul]

---

vorbeşte de insule, la fel ca textul ebraic; sunt numite astfel coastele Asiei Mici şi ale Greciei (*cf.* Is. 20,6; 23,2.6). Între 196 şi 191 î.H., Antiochos al III-lea a întreprins campanii în Asia Mică, în Chersones şi în Grecia. ♦ „va pune capăt ocării din partea cârmuitorilor" (Θ; *litt.* „va opri pe cârmuitorii ocării lor"): TM are „un cârmuitor va pune capăt ocării aduse de el, fără ca acesta să-i [poată] întoarce ocara": se presupune că se face referire la Lucius Cornelius Scipio, amintit şi de Titus Livius (37,39-44), care, în 190 î.H., la Magnesia, lângă Smyrna, a nimicit armata lui Antiochos al III-lea. Ieronim îl numeşte, în Vulgata, *princeps*. Finalul e obscur, dar se poate înţelege că Antiochos nu a putut să se răzbune. Într-adevăr, el a fost constrâns să accepte tratatul de la Apameea, care impunea regelui învins condiţii draconice şi îl respingea dincolo de Taurus. Ocara s-ar putea referi la un fapt povestit de Titus Livius (33,40): regele a pus să li se răspundă solilor romani că, dacă aceştia înţelegeau să conducă Europa, nu aveau voie să se amestece în treburile Asiei.
11,19 „spre a-şi întări ţara" (LXX), „îşi va întoarce faţa către tăria ţării lui" (Θ): TM are „...către fortăreţele ţării lui". Lui Antiochos nu i-a mai rămas decât posibilitatea de a se îndrepta către regiunile răsăritene ale regatului său, Mesopotamia şi Persia, pentru a încerca să ţină supuse populaţiile în rândul cărora sporea fermentul revoltei. Cu atât mai mult cu cât trebuia să găsească bani pentru a acoperi obligaţiile stipulate de tratatul cu Roma. ♦ „se va poticni" (LXX şi TM), „va slăbi" (Θ): istoricii spun că Antiochos al III-lea a stârnit nemulţumire şi revolte, mai ales pentru că, amintindu-şi cum a luat cândva 4.000 de talanţi din templul lui Anais din Ecbatana, a început să jefuiască sanctuarele pentru a face rost de bani. Diodor din Sicilia, Strabon, Iustin şi Eusebiu concordă în afirmaţia că Antiochos a vrut să jefuiască templul lui Bel din Elymais. ♦ „va cădea": după spusele istoricilor, Antiochos al III-lea şi-a găsit moartea în timp ce, în toiul nopţii, trupele lui asediau sanctuarul lui Bel de la Elymais. Locuitorii, veniţi în apărarea sanctuarului, l-au masacrat pe el şi trupele sale.
11,20 Întregul verset pare un rezumat al scurtei şi puţin glorioasei domnii a lui Seleukos al IV-lea Philopator (187-175 î.H.), urmaşul lui Antiochos al III-lea cel Mare, care totuşi a influenţat destinul poporului ales. Acesta fusese asociat la domnie de către tatăl său, înainte de a pleca la Elymais, deoarece figurează alături de rege în documentele cuneiforme din 187/186 î.H. ♦ Versetul e confuz; sensul, atât cât se poate intui, diferă de TM, care are: „Apoi se va ridica în locul lui (*litt.* asupra feţei lui) unul care va trimite un

LXX

bărbat care să lovească slava regelui; şi în zilele de pe urmă va fi sfărâmat, dar nu prin urgie, nici în război.
[21] Şi se va ridica pe locul lui unul vrednic de dispreţ, şi nu i se va încredinţa slavă de rege; şi va veni pe neaşteptate, regele va izbândi în moştenirea lui.
[22] Şi braţele sfărâmate le va sfărâma de la faţa lui;

Θ

pregătit lui, dând [pe alţii] deoparte [şi vrând] să câştige slava domniei; şi în zilele acelea va fi sfărâmat, dar nu pe faţă, nici în război.
[21] Va sta [altul] pe [tronul] pregătit lui: a fost socotit de nimic, şi nu i-au încredinţat slava domniei; dar va veni în [vreme de] belşug şi va lua în stăpânire domnia pe căi alunecoase.
[22] Şi braţele potopitorului vor fi potopite dinaintea lui şi vor fi sfărâmate, [precum] şi o căpetenie a legământului;

---

strângător de biruri în Splendoarea regatului, dar peste puţine zile va fi sfărâmat, dar nu de mânie şi nici în război". „Strângătorul de biruri" pare să-l indice pe Heliodor, trimis de Seleukos al IV-lea să jefuiască templul din Ierusalim („Splendoarea regatului"), după cum se arată pe larg în 2Mac. 3. ♦ „va fi sfărâmat": într-adevăr, Seleukos a fost asasinat în anul 175 î.H. prin intrigile urzite împotriva lui de către acelaşi Heliodor, aşa cum arată Appian în *Syriaka* 45. ♦ „dar nu pe faţă (*litt.* în feţe)" (Θ): referire la complotul în urma căruia a fost asasinat regele; aceeaşi idee se desprinde şi din textul LXX, mai apropiat de TM.
11,21-24 De aici până la v. 45 sunt relatate pe larg întâmplări din timpul domniei lui Antiochos al IV-lea Epiphanes (167-164 î.H.).
11,21 „unul vrednic de dispreţ" (LXX): şi autorul primei cărţi a Macabeilor îl califică pe Antiochos al IV-lea drept un „vlăstar păcătos" (1Mac. 1,10). Apelativul e în contrast cu supranumele pe care şi-l arogase acesta: *Epiphanes* [*theos*], „[zeul] manifestat". ♦ „nu i se va încredinţa slavă de rege" (LXX): într-adevăr, lui Antiochos al III-lea trebuia să-i urmeze fiul său Demetrios I Soter; însă acesta se afla atunci la Roma, ca ostatec, în locul unchiului său după tată, viitorul Antiochos al IV-lea. ♦ „va veni pe neaşteptate" (LXX), „în [vreme de] belşug" (Θ): TM are *bᵉ-šal'wāh*, care poate însemna „în liniştе/pe nesimţite" sau „cu uşurinţă", sau „în [vreme de] pace/siguranţă"; la fel şi la v. 24. ♦ „pe căi alunecoase" (*litt.* „în alunecări"): TM are „cu linguşeli/intrigi". Antiochos al IV-lea a complotat pentru a ajunge la tron; când a fost omorât Seleukos al IV-lea, fratele său, a venit în grabă de la Atena, unde se afla, şi, ajutat de Attalizii Eumenes şi Attalos, l-a alungat pe Heliodor şi a luat coroana (*cf.* şi 1Mac. 1,10; 2Mac. 4,7).
11,22 „braţele... potopite": *cf.* nota la 11,15. Imaginea (*cf.* şi vv. 15-31) evocă ideea unei lupte crâncene. Se consideră că este vorba de adepţii lui Heliodor, care vor fi încercat să se răzbune, înainte de a fi învinşi definitiv. ♦ „o căpetenie a legământului": în general, se consideră că se face aluzie la marele preot Onias al III-lea, înlăturat de Antiochos în

LXX

[23] şi împreună cu legământul şi cu poporul adunat cu el va face înşelăciune şi [va veni] împotriva unui neam puternic cu popor puţin numeros.
[24] Pe neaşteptate va pustii cetatea şi va face câte n-au făcut părinţii lui, nici părinţii părinţilor lui; jaf şi prăzi şi bunuri le va da lor şi va face planuri împotriva cetăţii celei tari, dar socotelile lui [vor fi] în zadar.

Θ

[23] şi, din [pricina] legăturilor cu el, va lucra cu viclenie şi se va ridica şi-l va copleşi cu puţin popor.

[24] Şi în [vreme de] belşug şi în ţinuturi roditoare va veni şi va face ce n-au făcut părinţii lui şi părinţii părinţilor lui; jaf şi prăzi şi bogăţie le va împărţi [alor săi] şi împotriva Egiptului îşi va urzi planurile, dar până la o vreme.

---

174 î.H. şi asasinat, prin trădare, la Daphne, în 170 î.H. (*cf.* v. 9,26; *cf.* şi 2Mac. 4,30-38). El este numit „căpetenie a legământului", prin elipsă, din „căpetenie a poporului legământului". Textele de la Qumran au aceeaşi modalitate de exprimare.
11,23 „legământul" (LXX), „legăturilor" (Θ): linguşelile şi promisiunile au atras repede de partea lui alte grupuri, ca acela al lui Iason, care pune mâna pe pontificat (*cf.* 1Mac. 4,7). Ieronim, în Vulgata, parafrazează spunând: *et post amicitias cum eo*. Totuşi, semnificaţia precisă este greu de stabilit. Se poate înţelege şi că, după ce încheie o serie de alianţe, Antiochos îşi întoarce viclenia împotriva propriilor aliaţi. ♦ „puţin popor" (Θ): cum ajunsese regatul Siriei, după dezmembrările operate de romani, în comparaţie cu întinsul regat al lui Antiochos al III-lea (*cf.* vv. 15-18).
11,24 Acest verset pare descrierea pe scurt a favorurilor şi darurilor pe care Antiochos al IV-lea le-a făcut în toate părţile. Astfel, autorul pregăteşte concluzia despre caracterul efemer al domniilor omeneşti, oricât ar fi de strălucitoare şi bogate. ♦ „în [vreme de] belşug": *cf.* nota la 11,21. ♦ *Cf.* 1Mac. 3,30-3: „S-a temut că nu va mai avea cu ce plăti ca înainte cheltuielile şi darurile pe care le dădea odinioară cu mână largă, întrecându-i pe regii dinaintea sa; fiind foarte descumpănit în sufletul său, a hotărât să pornească spre Persia şi să ia dările provinciilor şi să adune mulţi bani". ♦ „va face ce n-au făcut părinţii lui" (Θ): aceeaşi idee la Polibiu (*Historiae* 26,10-11): *spectaculorum quoque omnis generis magnificentia superiores reges uincit*, „prin măreţia a tot felul de spectacole i-a întrecut pe regii dinaintea lui" (*cf.* şi 1Mac. 3,30). ♦ „jaf şi prăzi şi bogăţie le va împărţi" (Θ): după istoricii antici, el a împărţit fiecăruia dintre acoliţii săi câte o monedă de aur. ♦ „împotriva cetăţii celei tari" (LXX; TM are „împotriva unor fortăreţe"): amănuntul este confirmat şi de 1Mac. 1,19; se referă, poate, la campaniile din Egipt încununate de succes, aşa cum se spune în textul lui Theodotion.

LXX

25 Şi se va trezi tăria lui şi inima lui împotriva regelui Egiptului cu gloată multă, şi regele Egiptului se va stârni la război cu gloată puternică, multă foarte; dar nu va [putea] sta [împotrivă], căci se va cugeta împotriva lui cu chibzuinţă;
26 şi-l vor mistui grijile şi-l vor întuma, şi va porni şi se va târî şi vor cădea răniţi mulţi.
27 Şi cei doi regi singuri vor prânzi laolaltă şi la o masă vor mânca şi

Θ

25 Şi se va trezi tăria lui şi inima lui împotriva regelui de la miazăzi cu oştire mare, iar regele de la miazăzi se va arunca în război cu oaste mare şi puternică foarte; dar nu va [putea] sta [împotrivă], căci vor urzi planuri împotriva lui;
26 şi [cei care] îi vor mânca cele de trebuinţă îl vor sfărâma şi-i vor potopi oştile, şi vor cădea răniţi mulţi.
27 Şi amândoi regii, [cu] inimile [pline] de răutate, la aceeaşi masă

11,25 Theodotion are, ca în TM, „împotriva regelui de la miazăzi", în timp ce LXX precizează „împotriva regelui Egiptului": este prima campanie a lui Antiochos al IV-lea împotriva Egiptului, în 170-169 î.H, obiectul ei fiind stăpânirea Siriei *Koile* care, împreună cu Fenicia, Iudeea şi Samaria, fusese dată Cleopatrei, fiica lui Antiochos al III-lea, la căsătoria acesteia cu Ptolemeu al V-lea Epiphanes în 193 î.H. După moartea acesteia, Antiochos al IV-lea pretindea să recapete stăpânirea asupra acestor ţinuturi. ♦ „vor urzi planuri împotriva lui": probabil este vorba despre Ptolemeu al VI-lea Philometor (180-141 î.H.), nepotul lui Antiochos al IV-lea, pe care acesta din urmă a reuşit să-l ia prizonier şi astfel să câştige războiul.
11,26 Versetul descrie ruinarea lui Ptolemeu care, prost sfătuit, în special de către eunucul Eulaeus, s-a refugiat în Samothrake, lăsându-şi trupele în derută şi Siria *Koile* în mâinile lui Antiochos. ♦ „cele de trebuinţă": TM are „bucatele alese". ♦ „îi vor potopi", *litt.* „va potopi", dar contextul arată că e vorba de o înfrângere. Unele mss. ebraice, precum şi versiunile siriacă şi latină au verbele la pasiv (*cf.* şi TOB, *ad loc.*). ♦ „vor cădea răniţi mulţi": pierderile uriaşe suferite de armata egipteană în această primă campanie sunt amintite şi în 1Mac. 1,18.
11,27 După bătălia de la Pelusion, Ptolemeu Philometor căzuse în mâinile lui Antiochos. Din nou înşelăciuni şi intrigi din partea lui Antiochos, dar fără succes deplin. ♦ „cei doi regi": Antiochos al IV-lea şi nepotul lui, Ptolemeu al VI-lea. De la Polibiu (28,19) aflăm că, în faţa unei solii a rhodienilor, care voiau să-l împace cu Ptolemeu, Antiochos a pretins că domnia îi aparţine acestuia, că s-au înţeles de mult în această privinţă şi că sunt prieteni. ♦ „cu inimile [pline] de răutate" (Θ, la fel ca TM): cu gând să-şi facă rău reciproc. ♦ „la o masă" (LXX), „la aceeaşi masă" (Θ): de obicei simbol al prieteniei şi al loialităţii, de data aceasta masa e folosită pentru o înşelătorie reciprocă. Într-adevăr, Antiochos l-a invitat pe Ptolemeu la câteva banchete unde, tot chefuind şi închinând în cinstea lui, l-a făcut să semneze o pace umilitoare. ♦ „nu le va merge bine" (LXX), „nu

LXX

vor spune minciuni şi nu le va merge bine, căci capătul tot va fi la vremea [cuvenită].
28 Şi se va întoarce în ţara lui cu bunuri multe, dar [cu] inima împotriva legământului celui sfânt; va făptui şi se va întoarce în ţara lui
29 la timpul [cuvenit]. Şi va intra în Egipt, dar cea din urmă [zi] nu va fi precum cea dintâi.
30 Şi vor veni romanii şi-l vor izgoni şi îl vor mustra aprig; şi el se

Θ

vor grăi minciuni, dar nu le va reuşi: căci sfârşitul tot va fi la vremea [cuvenită].
28 Şi se va întoarce în ţinutul lui cu avuţie multă, dar [cu] inima împotriva legământului sfânt; va făptui şi se va întoarce în ţinutul lui.
29 La [o] vreme, se va întoarce şi va porni spre miazăzi, dar cea din urmă [zi] nu va fi precum cea dintâi.
30 Şi vor veni împotriva lui kitienii cei care ies [pe mare], şi va fi înjosit;

le va reuşi" (Θ): textul lui Theodotion pare mai corect; într-adevăr, cei doi Ptolemei (al VI-lea şi al VII-lea, fiul acestuia) au căzut de acord să guverneze în comun Egiptul, zădărnicind astfel planul lui Antiochos. ♦ „căci sfârşitul tot va fi la vremea [cuvenită]" (Θ): autorul sacru raportează la un plan superior, divin, cursul evenimentelor omeneşti, mai ales când acestea au o evoluţie deosebită de cea dorită de oameni. Antiochos nu trebuia încă să dispună de soarta Egiptului.
11,28 Întoarcerea lui Antiochos spre nord îl interesează pe autor în mod deosebit, deoarece în această împrejurare regele îşi va manifesta intenţiile cu privire la poporul ales. ♦ „împotriva legământului sfânt" (Θ): expresie identică celei din 1Mac. 1,15.63 pentru a numi comunitatea celor credincioşi legământului cu *YHWH*. Aceasta apare şi în textele de la Qumran (*cf.* IQS b I, 2). Antiochos, profanând şi jefuind templul (în 169 î.H.), insultă şi această comunitate de oameni pioşi.
11,29-35 După o scurtă prezentare a celei de-a doua campanii a lui Antiochos împotriva Egiptului, începută bine, dar încheiată prost (v. 29), autorul descrie pe larg nelegiuirile săvârşite de el în Iudeea. Avem informaţii destul de complete despre aceste evenimente, pe de o parte, de la Titus Livius (*cf.* 45,11-13), utilizat de Polibiu (*Historiae* 29,11), pe de alta, din cartea Macabeilor.
11,29 „la [o] vreme" (Θ): cea de-a doua campanie a lui Antiochos împotriva Egiptului începe în primăvara anului 168 î.H. (*cf.* 2Mac. 5,1-14). ♦ „nu va fi precum cea dintâi" (Θ), *litt.* „nu va fi precum cea dintâi şi [nici] precum cea din urmă". Chiar dacă începutul a fost favorabil, Ptolemeu Macron, strateg al insulei Cipru în numele lui Ptolemeu Philometor, a trecut de partea lui Antiochos (*cf.* 2Mac. 10,13) care, astfel, a pus stăpânire pe insulă şi a înaintat până la Rinocolura, Memphis, Alexandria.
11,30 „romanii" (LXX), „kitienii cei care ies [pe mare]" (Θ): TM are „corăbiile [din] *Kittîm*"; Theodotion va fi pus în legătură ebr. *ţiyim*, „corăbii", cu verbul *yāṣā'*, „a ieşi" (*cf.* LEH, *s.u.*). Numele *Kittim* desemnează în general Ciprul şi în special regiunile adiacente Mediteranei (*cf.* Gen. 10,4; Num. 24,24; Is. 23,1.12 etc.). Aici numele îi

LXX

va întoarce şi se va mânia împotriva legământului celui sfânt; va făptui şi se va întoarce şi le va pune gând [rău], fiindcă au lepădat legământul cel sfânt.

31 Şi puteri din partea lui se vor ridica şi vor pângări [lăcaşul] sfânt al fricii şi vor îndepărta jertfa şi vor aduce urâciunea pustiirii.

32 Şi prin păcate [săvârşite împotriva] legământului vor întina poporul

Θ

şi se va întoarce şi se va mânia împotriva legământului sfânt; şi va făptui şi se va întoarce şi va pricepe [lucrarea] celor care părăsesc legământul sfânt.

31 Şi seminţe din el se vor ridica şi vor întina lăcaşul sfânt al puterii şi vor pune capăt [jertfei] necontenite şi vor aşeza urâciunea cea nimicitoare.

32 Şi cei fără de lege vor duce legământul pe căi alunecoase, iar

---

desemnează pe romani, lucru confirmat de Titus Livius şi de Polibiu şi consemnat ca atare de LXX. Într-adevăr, la Eleusis, la câţiva kilometri de Alexandria, Popilius Laenas, comandantul flotei romane, îi înfăţişează lui Antiochos condiţiile Romei, care îl constrâng să se înapoieze în Siria. Popilius îi cere regelui să citească hotărârile senatului înainte de a-i strânge mâna. Şi cum, la vederea condiţiilor, regele vrea să discute cu sfatul său, solul trasează un cerc în jurul lui, spunându-i: „Nu vei ieşi din acest cerc până nu vei da răspunsul". Regele a trebuit să cedeze. ♦ Textul lui Theodotion este, într-o oarecare măsură, redundant: conform cu 2Mac. 5,5-20, Antiochos, luând drept pretext răscoala lui Iason împotriva lui Menelaos (2Mac. 5,5-10), s-a pornit împotriva locuitorilor în chip sălbatic, aşa cum confirmă şi Polibiu (*cf. Historiae* 29,11; *cf.* şi 2Mac. 5,11). ♦ „Cei care părăsesc legământul sfânt" sau „călcătorii de Lege" (παράνομοι), cum îi numeşte 1Mac. 1,11, sunt cei care au îmbrăţişat politica de elenizare a lui Antiochos al IV-lea. Conform 2Mac. 4,7, principalul instigator la încălcarea Legii a fost marele preot Iason, care a obţinut de la rege îngăduinţa de a trăi ca grecii; li s-a construit la Ierusalim un gimnaziu precum cele greceşti; au refuzat tăierea împrejur şi au renegat Legământul (*cf.* 1Mac. 1,14-15).

11,31 Profanarea templului, despre care se vorbeşte, a avut loc după prima campanie împotriva Egiptului (*cf.* 1Mac. 1,20-24). Dar şi autorul din 2Mac. 5,11-16 cade în anacronism. ♦ „seminţe" (Θ): traducătorul a citit *ZR'* în loc de *ZRW'*, „braţ/tărie". ♦ „[lăcaşul] sfânt al fricii" (LXX), „lăcaşul sfânt al puterii" (Θ): TM are „sanctuarul fortăreaţă". Templul este numit astfel din pricina fortificaţiilor construite pentru apărarea lui (*cf.* 2Ezd. 12,8; 1Mac. 1,31.33). ♦ „vor pune capăt [jertfei]" (Θ): printr-un decret al lui Antiochos (*cf.* Dan. 8,11; 1Mac. 1,45) se interzice jertfa perpetuă (arderea de tot zilnică) în toamna anului 167 î.H. ♦ „vor aduce urâciunea pustiirii" (LXX): variantă foarte apropiată la Theodotion; *cf.* şi Dan. 9,27; 1Mac. 41,46; 2Mac. 6,2.

11,32 „vor întina poporul [aducându-l] la împietrire", *litt.* „vor întina întru popor împietrit". Termenul σκληρός, „tare", „aspru", dar şi „îndărătnic", „încăpăţânat",

LXX

[aducându-l] la împietrire, dar poporul care cunoaşte acestea se va întări şi va făptui.

33 Şi cei chibzuiţi din popor vor pricepe pentru mulţi; dar se vor poticni de sabie şi vor îmbătrâni întru aceasta şi în robie şi se vor murdări de prădarea zilelor.

Θ

poporul, cei care-L cunosc pe Dumnezeul lor, se vor întări şi vor făptui.

33 Şi cei pricepuţi din popor vor pricepe despre multe; dar vor fi slăbiţi de sabie şi de flacără şi de robie şi de jefuirea zilelor.

împreună cu întregul său câmp lexical, caracterizează adesea rătăcirea şi neascultarea poporului ales (*cf.* Deut. 9,27; 31,27; Num. 16,26; Ier. 4,4 etc.). Păcatele cârmuitorului împotriva legământului vor aduce rătăcirea şi împietrirea poporului. Ediţia de la Göttingen propune versiunea: „vor aduce întinare moştenirii (κληροδοσία)", termen rar (doar trei ocurenţe în VT) care se referă, probabil, în mod simbolic, la poporul evreu sau la Legea lui Moise (această ultimă interpretare apare într-un midraş la Ecl. 7,12). Acest verset şi versetele următoare descriu tensiunea religioasă pe care au creat-o în mijlocul poporului evreu faptele precedente (*cf.* v. 31). Textul ebraic şi variantele greceşti se deosebesc destul de mult. TM are „prin ademeniri i-a pângărit pe călcătorii de lege". Ademenirea, linguşirea au fost mereu armele principale ale lui Antiochos al IV-lea, ca în povestea lui Mattatias şi a fiilor săi (*cf.* 1Mac. 2,18). ♦ „vor întina" (LXX): Antiochos a obligat oamenii, sub pedeapsa cu moartea, să adopte obiceiurile greceşti şi să renunţe la anumite practici religioase, care sunt enumerate în 1Mac. 1,45-47. Şi, tot conform mărturiei din 1Mac. 1,52, apostaţii au fost mulţi. ♦ „cei care-L cunosc pe Dumnezeul lor" (Θ): expresia îi desemnează pe toţi cei care au rămas credincioşi Legământului şi care se găseau cu precădere printre cei numiţi *hasidim* sau „pioşii". ♦ „se vor întări şi vor făptui": expresie semitică cu sensul de „vor acţiona cu tărie"; tot conform cu 1Mac. 1,62, aceştia au fost mulţi şi s-au purtat eroic, sfidând martiriul şi moartea, sau organizându-se pentru revoltă. Sensul versetului este aşadar următorul: cu cât persecuţia e mai violentă, cu atât poporul se întăreşte mai mult în credinţă.

11,33 „cei pricepuţi": Theodotion are συνετοί, iar Vulgata, *docti*; expresia nu are o semnificaţie exactă şi de aceea suscită multe interpretări. Pare foarte probabil că sunt desemnaţi astfel „cei care-L cunosc pe Dumnezeu" din versetul precedent, aşadar cel dintâi grup hotărât să nu cedeze nici ameninţărilor, nici ademenirilor lui Antiochos, ci să-şi apere obiceiurile religioase. ♦ „vor pricepe pentru mulţi" (LXX), „vor pricepe despre multe" (Θ): TM are „îi vor învăţa pe mulţi" (Theodotion va fi atribuit o valoare activă unei forme verbale cauzative: *litt.* „vor face să priceapă"). *Cf.* şi 1Mac. 2,42-43, despre mulţimea care s-a adunat în jurul lui Mattatias. ♦ „prădarea zilelor" (LXX), „jefuirea zilelor" (Θ, ca în TM): expresie imprecisă şi generică, indicând probabil „scurtarea zilelor", moartea.

LXX

[34] Şi când vor fi sfărâmaţi, vor aduna ceva putere, şi li se vor alătura mulţi în cetate şi mulţi ca la moştenire.
[35] Şi dintre cei care pricep se vor gândi să se curăţească şi să fie aleşi şi să se curăţească până la vremea împlinirii; căci mai [este] vreme până la ceasul [cuvenit].
[36] Şi regele va face după voia sa şi va fi cuprins de furie; şi va fi înălţat mai presus de orice zeu şi împotriva Dumnezeului dumnezeilor va grăi lucruri nemaipomenite şi-i va

Θ

[34] Şi când vor slăbi, vor fi sprijiniţi cu ajutor puţin, şi li se vor adăuga mulţi cu viclenii.
[35] Şi dintre cei care pricep unii vor slăbi, ca să fie lămuriţi în foc şi să fie aleşi şi să fie dezvăluiţi, până la vremea sfârşitului: căci mai [este] până la vremea [cuvenită].
[36] Şi regele va face după voia sa şi va fi înălţat şi preamărit mai presus decât orice zeu şi va grăi lucruri fără de măsură şi va propăşi până ce se va împlini mânia: căci se apropie

11,34 „când vor fi sfărâmaţi, vor aduna ceva putere" (LXX), „când vor slăbi, vor fi sprijiniţi cu ajutor puţin" (Θ): iniţiată de Mattatias, revolta şi-a găsit repede sprijinitori în chiar fiii acestuia, hotărâţi să se opună edictului lui Antiochos, omorând chiar un oficial al acestuia (*cf.* 1Mac. 3,15-28). Totuşi, în opinia autorului (ce pare a face parte din cercurile pioase, probabil din gruparea hasizilor), acţiunea militară are un rol minor, pentru izbândă fiind esenţial doar ajutorul divin, care trebuie cerut în rugăciune. ♦ „li se vor alătura mulţi în cetate" (LXX), „li se vor adăuga mulţi cu viclenii" (Θ): la fel în TM. Cum se arată în 1Mac. 3,5.8, foarte mulţi dintre cei care aderaseră la mişcarea Macabeilor au dat repede înapoi. Autorul cărţii lui Daniel îi acuză pe aceşti dezertori că au aderat la revoltă numai pentru foloase personale. În realitate, mulţi s-au speriat de severitatea şi intransigenţa lui Iuda Macabeul în confruntările cu elenismul (*cf.* 1Mac. 7,24).
11,35 „vor slăbi" (Θ, mai aproape de TM, care are „vor cădea"): prin mâna persecutorului (*cf.* vv. 33-34). ♦ Textul LXX este mai concis, dar explicit, în vreme ce Theodotion menţionează încercarea/proba credinţei („să fie lămuriţi în foc"); Dumnezeu nu-i încearcă decât pe cei pe care îi consideră demni de El prin credinţa lor, precum Daniel, tovarăşii lui, Iov etc. TM foloseşte, pentru a desemna această purificare, trei verbe preluate din limbajul tehnic al topirii metalelor: „să fie lămuriţi, purificaţi şi albiţi".
11,36 „va fi... preamărit mai presus decât orice zeu" (Θ): Antiochos a fost cel dintâi care şi-a luat titlul de θεός. La toate nelegiuirile lui Antiochos se adaugă cea a propriei divinizări. Numai despre regele Babilonului se spune că îndrăznise aşa ceva (*cf.* Is. 13–14). Hipolit construieşte scenariul anticristologic: Antiochos este un model istoric al Anticristului eshatologic. ♦ „va grăi lucruri nemaipomenite" (LXX), „va grăi lucruri fără de măsură" (Θ): TM are „uimitoare" (*cf.* Dan. 7,8.11.25). ♦ „până ce se va împlini mânia": cu sensul „până ce mânia divină va atinge apogeul"; Antiochos va triumfa până ce îl va ajunge vremea pedepsei. TM are „până când cele hotărâte se vor împlini".

LXX

merge bine până ce se va împlini mânia, căci asupra lui vine împlinirea.
[37] Şi la zeii părinţilor săi nu va lua seama, [nici] la dorirea femeii nu va lua aminte, căci se va semeţi în toate, şi i se vor supune neamuri puternice;
[38] în lăcaşul lui îl va cinsti şi pe un dumnezeu pe care nu l-au cunoscut părinţii săi îl va cinsti cu aur şi argint şi piatră scumpă. Şi cu [lucruri] vrednice de dorit
[39] ale cetăţilor va făptui şi va merge împotriva unei fortăreţe puternice; cu un dumnezeu străin, de-l va recunoaşte, va înmulţi slava şi va stăpâni până departe şi ţinutul îl va împărţi în dar.

Θ

de împlinire.

[37] Şi de nici un zeu al părinţilor săi nu-i va păsa, nici de dorirea femeilor şi de nici un zeu nu-i va păsa, căci se va preamări mai presus de toţi;

[38] şi pe zeul *maozin* îl va slăvi în lăcaşul lui şi pe un dumnezeu pe care nu l-au cunoscut părinţii lui îl va slăvi cu aur şi argint şi piatră scumpă şi cu [lucruri] vrednice de dorit.
[39] Şi va făptui [în privinţa] cetăţilor de scăpare cu un dumnezeu străin şi [celor care îl vor recunoaşte le] va înmulţi slava şi pe mulţi îi va supune acestora şi va împărţi pământul în dar.

11,37 „zeu al părinţilor săi": urmaşii lui Seleukos I îl cinsteau în special pe Apollo; Antiochos însă a manifestat o devoţiune aparte faţă de Zeus Olimpianul, căruia i-a ridicat multe temple. ♦ „nu-i va păsa", *litt.* „nu va pricepe". ♦ „dorirea femeilor": probabil zeul Tammuz, Adonis al grecilor (*cf.* Iez. 8,14), care este numit τριπόθητος, „cel de trei ori dorit".
11,38 „un dumnezeu pe care nu l-au cunoscut părinţii săi" (LXX), „pe zeul *maozin*" (Θ): TM are *'Eloah mā'uzzīm*, „zeul cetăţilor/fortăreţelor", adică Zeus Olimpianul (*cf.* v. 36). ♦ „lăcaşul", *litt.* „locul". ♦ „îl va cinsti": textul grecesc are κινήσει, *litt.* „va mişca", ceea ce nu are sens; de aceea a fost propusă emendarea în τιμήσει, „va cinsti", ceea ce corespunde ca sens cu TM *y'khabbēdh* (*cf.* LEH, *s.u.* κινέω). ♦ „cu aur şi argint şi piatră scumpă şi cu [lucruri] vrednice de dorit": după mărturia lui Titus Livius (40,20), Antiochos a construit un templu măreţ pentru Iuppiter Capitolinul (= Zeus Olimpianul) în Antiochia.
11,39 „[în privinţa] cetăţilor de scăpare" (Θ): *cf. Septuaginta* 2, Iis. Nav. 20,2-9 şi notele *ad loc.* ♦ „cu un dumnezeu străin": acesta, devenit apărător al Ierusalimului, în concepţia păgânilor devine şi stăpânul lui, în locul lui *YHWH*. ♦ TM are „va umple de cinstire pe cei pe care-i va recunoaşte", cu referire la partizanii politicii sale (*cf.* v. 30). ♦ „pe mulţi îi va supune acestora": după 1Mac. 3,36, Antiochos l-a însărcinat pe Lysias să-i aşeze pe străini pe întregul teritoriu iudaic şi să împartă ţara între aceştia.

LXX

40 Şi la ceasul sfârşitului se va lua
în coarne cu el regele Egiptului, şi
va fi cuprins de furie împotriva lui
regele de la miazănoapte, cu care şi
cai mulţi şi cu corăbii multe, şi va
intra în ţara Egiptului
41 şi se va porni împotriva ţării mele,

42 şi în ţara Egiptului nu va scăpa
[nimeni].

43 Şi va stăpâni peste locul aurului
şi peste locul argintului şi peste
toată dorirea Egiptului; şi libienii şi
etiopienii vor fi în gloata lui.

44 Şi un zvon îl va tulbura dinspre
răsărit şi miazănoapte, şi se va porni

Θ

40 Şi la sfârşitul vremii se va lua în
coarne cu regele de la miazăzi, dar
regele de la miazănoapte va aduna
împotriva lui care şi călăreţi şi
corăbii multe, şi va intra în ţară şi
[o] va sfărâma şi va trece peste ea.
41 Şi va intra în ţara *sabi*, şi mulţi
vor slăbi; şi aceştia vor scăpa din
mâinile lui: Edomul şi Moabul şi
fruntea fiilor lui Ammon.
42 Şi-şi va întinde mâna asupra ţării,
şi ţara Egiptului nu va fi spre iz-
băvire.
43 Şi va domni peste tainiţele cu aur
şi cu argint şi peste toate [lucrurile]
vrednice de dorit din Egipt şi din
Libia şi din Etiopia, din fortăreţele
lor.
44 Dar zvonuri şi temeri dinspre
răsărit şi de la miazănoapte îl vor

11,40 TM are: „La vremea sfârşitului se va război cu el regele de la miazăzi şi se va năpusti împotriva lui regele de la miazănoapte cu care şi călăreţi şi corăbii multe şi va intra în ţinuturi şi le va copleşi şi va trece peste ele". ♦ „va fi cuprins de furie împotriva lui" (LXX), „va aduna împotriva lui..." (Θ): Antiochos, care de-acum se consideră mai presus de orice divinitate (*cf.* v. 36), nu-l aşteaptă pe atacator, ci se năpusteşte asupra lui, chiar pe teritoriul acestuia.

11,41 *sabi*: *cf.* nota la 11,16. ♦ „Edomul şi Moabul şi fruntea fiilor lui Ammon" (Θ): expresie frecventă pentru a indica popoarele vecine, vrăjmaşe ale poporului ales (*cf.* Am. 9,12; Ier. 25,20; 40,15; Iez. 9,8 etc.). Aceste popoare nu au fost în relaţii proaste cu Antiochos (*cf.* 2Mac. 4,26; 5,7; 1Mac. 4,61). De remarcat faptul că autorul, în această parte profetică, renunţând la procedeul criptogramic folosit în tablourile istorice din trecut, numeşte direct diferitele popoare, inclusiv egiptenii, libienii şi etiopienii.

11,42 „ţării": TM are „ţinuturilor".

11,43 „libienii şi etiopienii vor fi în gloata lui" (LXX), „din Libia şi din Etiopia, din fortăreţele lor" (Θ): TM are „libienii şi etiopienii în urma lui". Aceştia erau vecinii Egiptului, primii la vest, ceilalţi la sud.

11,44 „zvonuri şi temeri" (Θ): TM are doar „zvonuri". Ultimii ani din viaţă Antiochos şi i-a petrecut luptând în Armenia şi împotriva parţilor. ♦ „să-i dea pieirii" (Θ): gr. ἀναθεματίζω, ebr. *ḥāram*, „a distruge ca urmare a unei anateme" (*cf. Septuaginta* 1, nota la Deut. 7,26).

LXX

cu mânie puternică şi cu sabia, ca
să nimicească şi să ucidă pe mulţi.

45 Şi atunci îşi va pune cortul între
mări şi muntele voinţei Celui sfânt;
şi va veni ceasul sfârşitului său; şi
nu va fi cine să-l ajute."

12 1 „Şi în ceasul acela va veni
Mihail,

Θ

tulbura, şi va veni cu mânie multă
să-i nimicească şi să-i dea pieirii pe
mulţi.
45 Şi-şi va înfige cortul *ephadano*
între mări, către muntele *sabi* cel
sfânt; şi va ajunge până la [sfârşitul]
sortit lui; şi nu va fi cine să-l scape."

12 1 „Şi, în vremea aceea, se va
ridica Mihail,

11,45 „(Cortul) *ephadano*" transliterează ebr. (*'āhāley*) *'apaḏnō*, *litt.* „(corturile) palatului său" = „corturile regeşti". ♦ „între mări": adică de-a lungul coastei Mării Mediterane, ca în Jud. 5,17. ♦ „muntele *sabi*": în ebraică, „muntele sfintei Străluciri": este lanţul muntos unde se găseşte Ierusalimul, paralel cu coasta Mediteranei. *Cf.* şi nota la 11,16. ♦ „va veni ceasul sfârşitului său" (LXX): Polibiu (*cf.* 31,11) afirmă că Antiochos a murit în cetatea persă Tabae. Tradiţia spune că ar fi murit în timp ce asedia un templu pentru a-l jefui (*cf.* 1Mac. 6,1-16; 2Mac. 1,10-16; 9,2-5). Moartea acestuia intervine în toamna anului 164 î.H. ♦ Foarte probabil, textul din Daniel, combinat cu amintirea evenimentelor importante care au avut loc la Megiddo, localitate aflată pe drumul către ţărmul palestinian, trebuie să fi contribuit la crearea temei Armagedonului din Apoc. 16,16. Este evident caracterul pur imaginar al acestei ultime secţiuni din Dan. 11,40-45, care se plasează în perspectiva apocaliptică tradiţională. E cu putinţă, de altfel, ca sfârşitul tiranului să fi fost considerat o împlinire a cuvintelor din Is. 10,28-34, iar cele spuse acolo despre Senacherib (Is. 36–39) să fi exercitat o influenţă asupra lui Daniel. Lipsa de precizie asupra locului realizării profeţiei referitoare la moartea lui Antiochos constituie, cum a arătat Montgomery, o indicaţie preţioasă pentru stabilirea datei la care a fost compusă cartea lui Daniel, adică înaintea morţii lui Antiochos la Tabae, în Persia, în anul 164 î.H.

12 Primele patru versete ale acestui capitol se plasează în perspectiva profetică şi eshatologică din secţiunea precedentă (vv. 40-45), a cărei concluzie sunt.

12,1-3 În perspectiva sfârşitului persecutorului (*cf.* Dan. 11,40-45), izbăvirea nu este numai făgăduită, ci şi vestită efectiv şi clar. Nu se anunţă doar mântuirea de sub opresiunea persecutorului, ci şi instaurarea unei ere noi, luminoase, veşnice. Este renaşterea în glorie a celor care au suferit cu răbdare, dar şi condamnarea apostaţilor şi a trădătorilor. Structura ritmică a pericopei face şi mai solemnă vestirea mesajului.

12,1 „în ceasul/în vremea aceea": referire clară la moartea lui Antiochos (*cf.* Dan. 11,45). Despre rolul jucat de Mihail, vezi comentariul la 10,13. De semnalat titlul pe care acesta îl primeşte la Theodotion, de „cârmuitorul cel mare"; mai târziu, va fi numit arhanghel, dar nici Theodotion, nici LXX nu folosesc încă acest termen. Θ echivalează ebr. *śar* cu ἄρχων. ♦ „veghează asupra", *litt.* „stă asupra", ca în TM. ♦ „va fi vreme de

LXX

îngerul cel mare,
care veghează asupra fiilor poporului tău;
aceea [va fi] zi de strâmtorare, cum nu a [mai] fost de când s-au născut până în ziua aceea;
şi în ziua aceea va fi înălţat tot poporul
care se va afla scris în carte.

[2] Şi mulţi dintre cei ce dorm
pe întinsul pământului
se vor ridica,
unii spre viaţă veşnică,
iar alţii spre ocară,
şi alţii spre risipire şi ruşine veşnică.

Θ

cârmuitorul cel mare,
care veghează asupra fiilor poporului tău;
şi va fi vreme de strâmtorare, strâmtorare cum n-a [mai] fost de când s-a născut neam pe pământ
până în vremea aceea;
şi, în vremea aceea, se va mântui poporul tău,
tot cel care se află scris în carte.
[2] Şi mulţi dintre cei ce dorm
în ţărâna pământului
se vor trezi,
unii spre viaţă veşnică
şi alţii spre ocară şi ruşine veşnică.

---

strâmtorare" (Θ): formulă tipică pentru a exprima o mare nenorocire, mai ales în bătălia eshatologică (*cf.* Ier. 30,7 TM). Pare o referire la tulburările politice care au izbucnit în Iudeea după moartea lui Antiochos al IV-lea şi sub Ionatan (*cf.* 1Mac. 9,27). ♦ „se va mântui poporul tău" (Θ): LXX are „va fi înălţat tot poporul", în sensul că „îşi va redobândi libertatea"; mântuirea este lucrarea lui Dumnezeu prin Mihail. ♦ „scris în carte": *cf.* nota la 7,10. Imaginea, deja consacrată (*cf.* Is. 4,3; Mal. 3,16; Dan. 7,10), va apărea de mai multe ori şi în Apocalipsă (*cf.* Apoc. 3,5; 13,8; 17,8; 20,15).

12,2 Într-un context de mântuire eshatologică apare una dintre revelaţiile esenţiale de la sfârşitul VT şi care constituie o culme a profeţiei în cartea lui Daniel: e vorba de exprimarea fără echivoc a credinţei în învierea morţilor, urmată de răsplată sau pedeapsă veşnică. ♦ „mulţi": cum reiese şi din alte texte, se pare că şi aici sensul este de „mulţime". De multe ori, termenul „mulţi" este folosit pentru „toţi", aşa cum înţeleg şi Theodoret şi vechea exegeză ebraică (*cf. e.g.* Sutcliffe, 1946, p. 140). ♦ „se vor ridica" (LXX), „se vor trezi" (Θ): expresia, care apare ca metaforă a restaurării în Is. 26,19, indică aici certitudinea întoarcerii la viaţă, în contrast cu mentalitatea tradiţională că morţii nu se mai trezesc din somnul lor (*cf.* Iov 14,12; Ier. 51,39.57 TM). ♦ „viaţă veşnică": temă deja schiţată în Iov (*cf.* Iov 19,26-27), afirmată în 2Mac. 7,9-14.23.29.36; 12,43-46 şi dezvoltată pe larg în Înţ. 3. ♦ „ocară": TM are „mustrări". ♦ „ruşine veşnică": şi pentru cei răi, durata este fără limite temporale; în schimb, condiţia lor este infamia. ♦ Mulţimea aprofundărilor exegetice cu privire la învierea de apoi ar putea fi rezumată în următoarele concluzii: (1) Învierea vizată în v. 2 nu poate fi considerată o simplă metaforă pentru restabilirea politică a poporului ales; (2) Moartea este comparată

LXX

[3] Şi cei care înţeleg se vor arăta
ca luminătorii cerului
şi cei care întăresc cuvintele mele,
precum stelele cerului în veacul veacului.
[4] Iar tu, Daniele, acoperă poruncile şi pecetluieşte cartea până la vremea

Θ

[3] Şi cei care înţeleg vor străluci
ca strălucirea tăriei [cerului]
şi dintre drepţii cei mulţi,
precum stelele în veci de veci.

[4] Iar tu, Daniele, astupă cuvintele şi pecetluieşte cartea, până la vremea

---

cu somnul, imagine care apare şi în 2Mac. 12,45, In. 11,11. Astfel, învierea este descrisă de către autorul lui Daniel prin verbul „a se trezi"; (3) Cei înviaţi se împart în două grupuri: unii care sunt destinaţi vieţii veşnice, alţii destinaţi unui chin şi oprobriu veşnic (*cf.* Is. 66,24). Hipolit (56) comentează: cei morţi vor învia, unii recăpătându-şi sufletul în trupuri curate şi strălucitoare, „spre învierea vieţii" (In. 5,29), alţii spre învierea judecăţii, cu trupurile pregătite pentru pedeapsa veşnică. Vor învia pentru viaţă cei ce au crezut în viaţa adevărată şi sunt înscrişi în cartea vieţii, iar spre ocară vor învia cei ce sunt de partea lui Anticrist şi vor fi aruncaţi împreună cu el în pedeapsa veşnică. El îl citează pe Isaia (14,19-21).

12,3 „cei care înţeleg": sunt înţelepţii („cei care pricep") indicaţi în Dan. 11,33. Ei sunt cei care i-au învăţat pe cei credincioşi din Israel să se păstreze în dreptate, adică să rămână fideli Legii. ♦ „dintre (*litt.* de la) drepţii cei mulţi": TM are „cei care i-au îndreptat pe mulţi"; traducătorul grec va fi interpretat forma de participiu cauzativ *maśkīlīm* ca un adjectiv substantivat („drepţi") precedat de prepoziţia *mi*, „de la". Titlul de „învăţătorii dreptăţii" (*cf.* şi Dan. 11,33) era folosit de gruparea de la Qumran. Vulgata traduce prin *qui ad iustitiam erudiunt multos*, „cei care îi învaţă pe mulţi dreptatea". Daniel 12,3 pare a fi una dintre cele mai vechi interpretări ale poemului Slujitorului suferind (*cf.* Is. 53,11). ♦ „precum stelele cerului" (LXX): expresie paralelă celei precedente („ca luminătorii cerului"). Imaginea va fi reluată în continuare de apocaliptica iudaică (*cf.* Enoh 39,7; 43; 104,2; Înţ. 3,7; Mt. 13,43). Hipolit (56) citează cuvintele Mântuitorului (Mt. 13,43): „Atunci drepţii vor străluci precum soarele în slava sa". ♦ „în veci de veci", *litt.* „în veci şi încă" – la fel în TM.

12,4 „acoperă poruncile" (LXX), „astupă cuvintele" (Θ): poruncă frecventă în profeţii (*cf.* Is. 8,16-18; Dan. 8,26-27; Apoc. 22,10). În acest fel se garantează adevărul conţinutului profeţiei înseşi, altfel de necrezut prin conţinutul ei şi prin epoca viitoare la care se referă, dar şi inviolabilitatea acestuia. ♦ „pecetluieşte cartea": referitor la această profeţie sau poate la toate viziunile (Dan. 7–11; *cf.* Dan. 7,1). ♦ „împlinirii": gr. συντέλεια, „împlinire", „sfârşit", „capăt". ♦ Sfârşitul versetului se deosebeşte fundamental în cele două variante greceşti: „până ce se vor sminti cei mulţi şi se va umple pământul de strâmbătate" (LXX), „până ce vor primi mulţi învăţătură şi va spori cunoaşterea" (Θ): ca de obicei, Theodotion e mai aproape de TM, care spune literal „mulţi vor alerga de colo-colo şi va spori cunoaşterea". Ieronim traduce prin *transibunt*, „vor trece/străbate",

LXX

împlinirii, până ce se vor sminti cei mulţi şi se va umple pământul de strâmbătate." –

5 „Şi eu, Daniel, am văzut şi, iată, alţi doi stăteau, unul de o parte a râului şi unul de cealaltă.

6 Şi i-am spus unuia, celui învăluit în [haină de] in, celui de deasupra: «Când [va fi] aşadar sfârşitul lucrurilor uimitoare despre care mi-ai vorbit şi curăţirea acestora?»

7 Şi l-am auzit pe cel învăluit în [haine de] in, care era deasupra apei

Θ

împlinirii, până ce vor primi mulţi învăţătură şi va spori cunoaşterea. "–

5 „Şi eu, Daniel, am văzut şi, iată, alţi doi stăteau, unul aici, pe un mal al râului, şi altul dincolo, pe celălalt mal al râului.

6 Şi i s-a spus bărbatului celui îmbrăcat în *baddin*, care era deasupra apei râului: «Pe când sfârşitul lucrurilor uimitoare despre care ai vorbit?»

7 Şi l-am auzit pe bărbatul îmbrăcat în *baddin*, care era deasupra

arătând că aceasta înseamnă „a parcurge", pentru că obişnuim să spunem „a parcurge o carte". Este posibil să se înţeleagă şi că vor fi învăţaţi prin cartea lui Daniel, care va fi citită, pagină cu pagină, când va fi deschisă, la vremea sfârşitului. Unii dau alt înţeles acestui pasaj, şi anume că, în pofida mesajului divin din această carte, mulţi vor continua să rătăcească în căutarea cuvântului lui Dumnezeu.

12,5 „alţi doi": îngeri, ca aceia văzuţi pe malurile Ulaiului (*cf.* Dan. 8,2 *sqq.*). Hipolit (57) identifică aceste două personaje cu Legea şi Profeţii. ♦ „pe un mal al râului": trebuie să fie vorba tot despre Tigru (*cf.* Dan. 10,4).

12,6 „i s-a spus", *litt.* „i-a spus", subiectul nefiind precizat, ca şi în TM. S-ar părea că acum dialogul se poartă între cele două personaje necunoscute şi omul îmbrăcat în in, ca în Dan. 8,13-16. ♦ *baddin*: *cf.* 10,5 şi nota. ♦ „uimitoare" (gr. θαυμάσια): cu sensul de „înfricoşătoare". Pentru Hipolit (57), cel de deasupra apei nu este altul decât cel despre care Dumnezeu va da mărturie la sfârşit, cel arătat poporului de către Ioan, cel ce poartă în jurul coapselor „călimara de scrib" (*cf.* Iez. 9,2-3), brâul de in şi tunica vârstată în multe culori, Hristos. Lui I se vor pune întrebări, pentru că Lui I s-a dat întreaga cârmuire şi putere (*cf.* Mt. 28,18) şi El poate spune când va judeca lumea şi când I se vor împlini cuvintele. ♦ „despre care ai vorbit": nu apare în TM.

12,7 „şi-a ridicat dreapta şi stânga spre cer": nu numai o singură mână, ca în cazul jurămintelor obişnuite (*cf.* Gen. 14,22; Ex. 6,8; Deut. 32,40 etc.), ci amândouă, semn al solemnităţii jurământului. ♦ „pe Cel Viu în veac" (Θ): mai explicit în LXX: „pe Dumnezeul cel viu în veac" (*cf.* Dan. 4,31; Deut. 32,40; Sir. 18,1). Jurământul pe „Cel Viu în veac" se regăseşte în Apoc. 10,6, într-un pasaj asemănător cu textul lui Theodotion: afirmare puternică a caracterului irevocabil al jurământului făcut. Hipolit

LXX

râului: «Până la vremea sfârşitului»; şi [el] şi-a ridicat dreapta şi stânga spre cer şi a jurat pe Dumnezeul cel viu în veac că [va fi] la vreme şi vremi şi o jumătate de vreme sfârşitul tăriei alungării poporului sfânt, şi se vor împlini toate acestea.

8 Iar eu am auzit şi nu am priceput cu privire la timpul cuvenit şi am zis: «Doamne, care[-i] dezlegarea acestui cuvânt, şi ale cui [sunt] parabolele acestea?»

9 Şi mi-a zis: «Fugi, Daniele, căci acoperite şi pecetluite [sunt] poruncile, până ce

10 vor fi încercaţi şi vor fi sfinţiţi mulţi, şi vor păcătui cei păcătoşi; şi

Θ

apei râului, şi [el] şi-a ridicat dreapta şi stânga spre cer şi a jurat pe Cel Viu în veac: «La vremea vremilor şi jumătate de vreme; când se va sfârşi risipirea tăriei poporului sfânt, se vor cunoaşte toate acestea.»

8 Eu am auzit, dar nu am înţeles şi am zis: «Doamne, care va fi sfârşitul acestora?»

9 Şi [el] a zis: «Până aici, Daniele, căci astupate şi pecetluite [sunt] cuvintele, până la vremea sfârşitului;

10 vor fi aleşi şi vor fi albiţi şi vor fi trecuţi prin foc mulţi, iar cei

(57) spune că acesta este Fiul care a jurat pentru Tatăl, afirmând ca Tatăl este „viu în veac". ♦ „vreme şi vremi şi o jumătate de vreme" (LXX), „la vremea vremilor şi jumătate de vreme" (Θ): exprimare cronologică identică celei din Dan. 7,27. După Hipolit (57), „vreme" înseamnă „an", „vremuri" înseamnă „doi ani", iar „o jumătate de vreme", „o jumătate de an": aşadar trei ani şi jumătate, cât va dura domnia Anticristului, înainte de a fi biruit de Iisus. ♦ „când se va sfârşi risipirea tăriei poporului sfânt" (Θ): „tăriei", *litt.* „mâinii"; TM are „sfărâmarea (în bucăţi) a mâinii...", pe care Θ l-a interpretat ca „împrăştiere", „risipire". Hipolit (58) vede în aceste cuvinte faptul că Domnul li S-a arătat, dar ei nu L-au recunoscut şi atunci au fost risipiţi în lumea întreagă, pentru ca Evanghelia Domnului să ajungă să fie vestită pretutindeni, când se va putea spune că vremurile s-au împlinit şi nu a mai rămas decât „o săptămână".

12,8 „am auzit, dar nu am înţeles" (Θ): Hipolit explică această afirmaţie prin cuvintele din 1Cor. 2, 9: „Ceea ce ochiul n-a văzut şi urechea n-a auzit şi la inima omului nu s-a suit, acestea le-a pregătit Dumnezeu pentru cei care Îl iubesc". ♦ „sfârşitul", *litt.* „sfârşiturile". Delcor (1971, p. 258) consideră că Theodotion a tradus bine textul ebraic, vorbind de τὰ ἔσχατα.

12,10 „mulţi": este mulţimea (*cf.* v. 1), preludiu la nemărginitul număr al celor mântuiţi, aşa cum apare în Apocalipsă (*cf.* Apoc. 22,11).

LXX

nu vor pricepe toţi cei păcătoşi, şi cei care pricep vor lua aminte.

[11] De când va fi dată la o parte jertfa neîncetată şi se va pregăti să se pună urâciunea pustiirii, o mie două sute nouăzeci de zile.
[12] Fericit cel ce va rămâne statornic şi va ajunge până la o mie trei sute treizeci şi cinci de zile!
[13] Iar tu mergi de te odihneşte! Căci încă mai sunt zile şi ceasuri până la

Θ

nelegiuiţi vor face nelegiuiri; şi nici un nelegiuit nu va înţelege, dar cei care cugetă vor înţelege.
[11] Şi, de la vremea când va înceta jertfa cea necontenită, şi va fi pusă urâciunea pustiirii, o mie două sute nouăzeci de zile.
[12] Fericit cel care stăruie şi ajunge la o mie trei sute treizeci şi cinci de zile!
[13] Iar tu du-te şi te odihneşte! Căci încă [mai sunt] zile până la împlinirea

12,11 Acest verset creează dificultăţi în comparaţie cu versetele precedente. Într-adevăr, în vreme ce în vv. 8-9 se refuză răspunsul, acum se precizează intervalul de timp cât va dura încercarea. După unii este vorba de un adaos ulterior, prelungind durata încercării chiar după dispariţia lui Antiochos al IV-lea. După alţii, în schimb, acelaşi autor al cărţii lui Daniel ar fi adăugat aceste ultime versete într-o a doua etapă, sporind obscuritatea cu privire la durata chinului şi la venirea, mai îndepărtată, a timpului mântuirii şi al învierii. Totuşi, mesajul rămâne clar: chiar dacă sfârşitul încercării este ascuns ochilor oamenilor, mântuirea, împlinirea fericirii este sigură. ♦ „o mie două sute nouăzeci de zile": trei ani şi jumătate – *cf.* cele o mie două sute şaizeci de zile din Dan. 7,25; 9,27; cele o mie două sute nouăzeci de zile de aici sunt zilele scurse între aşezarea „urâciunii pustiirii" şi sfârşitul încercării.
12,12 „o mie trei sute treizeci şi cinci de zile": acest număr apare în apocrifa *Înălţarea lui Isaia* 4,12, pentru a desemna perioada în care va domni Anticristul. Diferenţa dintre acest număr de zile şi cel din versetul precedent ar putea indica aşteptarea dintre moartea lui Antiochos al IV-lea şi realizarea speranţelor cuprinse în vv. 1-3.
12,13 „du-te şi te odihneşte... până la împlinirea sfârşitului, şi te vei ridica": TM are „Iar tu, du-te către sfârşit şi te vei odihni şi te vei ridica", la fel ca în v. 9. ♦ „te vei odihni" (LXX), ca în TM: moartea este un somn (*cf.* v. 2), care poartă în el certitudinea trezirii. ♦ „te vei ridica" (gr. ἀναστάσῃ): spre viaţa veşnică (*cf.* v. 3); verbul este altul decât cel folosit în v. 2 (gr. ἐξεγείρομαι, „a se trezi"). Ziua Învierii Mântuitorului este împlinirea profeţiei şi chezăşia învierii morţilor (*cf.* 1Cor. 15). ♦ „moştenirea": răsplata pe care Daniel a meritat-o de la Dumnezeu, cum a apărut chiar de la începutul cărţii (*cf.* Dan. 1,8). Hipolit (60) vede la sfârşit cartea vieţii deschisă pentru cei vrednici de ea, purtând titlul în latină, greacă şi ebraică, pentru ca romanii, grecii şi evreii să ia din ea învăţătura, pentru ca în aşteptarea fericirii ce va să vină oamenii să creadă în ceea ce a fost scris în cartea vieţii şi vestit în lumea întreagă. El speră ca oamenii să se teamă de judecată şi

LXX

Θ

împlinirea sfârşitului, şi te vei odihni şi te vei ridica spre slava ta, la sfârşitul zilelor.»"

sfârşitului, şi te vei ridica pentru [a primi] moştenirea ta, la sfârşitul zilelor.»"

astfel să scape de pedeapsa veşnică, să nu adoarmă şi să nu cadă din înaltul vieţii veşnice. Numai Dumnezeu îi poate ţine treji asupra viitorului, îi poate reîntregi, mântui, ierta, păstra, păzi de orice ispită şi de orice chin, pentru a-i scăpa de judecata prin foc şi a-i înălţa în bucurie, până la venirea Mântuitorului.

BEL ȘI BALAURUL

Traducere, introducere şi note de FLORICA BECHET

Introducere la Bel şi balaurul

Acest adaos deuterocanonic al cărţii lui Daniel este compus din două episoade edificatoare, asemănătoare, chiar mai mult decât episodul Suzanei, cu cele din prima parte a cărţii (Dan. 1; 3; 4–6). Într-adevăr, primul episod povesteşte cum Daniel, omul de încredere al regelui pers Cyrus, demascând înşelăciunile preoţilor din templul lui Bel din Babilon, i-a demonstrat regelui că unicul Dumnezeu adevărat este Dumnezeul evreilor (vv. 1-22). În al doilea episod, eroul, aruncat în groapa leilor, pentru că a omorât balaurul venerat drept zeu de babilonieni, este salvat de Dumnezeu, care îi trimite hrană prin profetul Avacum şi îl păstrează nevătămat; regele ajunge astfel să proclame că Dumnezeul evreilor este singurul Dumnezeu adevărat (vv. 23-42). Deşi eficiente pentru a pune în lumină adevărul religiei poporului evreu în contrast cu falsitatea idolatriei, din punct de vedere literar şi religios cele două episoade nu au încărcătura dramatică şi spirituală a naraţiunilor înrudite din cartea lui Daniel.

I. Problema textului original

Bel şi balaurul există numai în cele două versiuni greceşti, care prezintă numeroase deosebiri între ele. Un studiu amănunţit al acestora a dus la concluzia că este vorba de redactări independente.

Bel şi balaurul nu apare în nici unul dintre exemplarele cărţii lui Daniel găsite la Marea Moartă, nu este parafrazat şi nici nu se face vreo aluzie la el în lucrările lui Flavius Iosephus. Mai mult, atât Origen, cât şi Ieronim spun, *expressis uerbis*, că, în vremea lor, nu exista nici un text ebraic al acestor poveşti. Aşa stând lucrurile, singura dovadă a existenţei unui original semitic pentru Bel şi balaurul ar putea fi de natură internă, deşi nimeni nu poate garanta că semitismele nu constituie o trăsătură stilistică a limbii greceşti în care s-a redactat fragmentul[1]. Traducătorul (sau mai degrabă

1. Există totuşi un text aramaic al poveştii balaurului (nu şi a lui Bel), pe care Ierahmeel l-a încorporat în cronicile sale adăugate la traducerea ebraică a lui Bel şi balaurul

autorul poveştii în greacă) va fi copiat „ticurile" semitice ale altor traduceri din LXX: ebraisme precum καὶ ἐγένετο (*cf.* vv. 14,18 şi 28 Θ; vv. 15 şi 33 LXX); predominarea versetelor care încep cu καί + un verb la un timp trecut (douăzeci şi opt din cele patruzeci şi două de versete din Θ); o preferinţă pentru καί la început de frază (folosit de opt ori în fiecare dintre cele două texte, cum ar fi în vv. 14 Θ şi 27) şi folosit cu toate nuanţele semantice pe care le are ebr. *wa*, „şi"; expresii nefireşti în greacă (de exemplu, οὐδὲ εἷς, „nici un", din v. 18, sau „în avântul duhului său" din v. 36).

Ar mai trebui adăugate două lucruri. Ambele versiuni greceşti ale povestirii Bel şi balaurul sunt scrise într-un stil literar atât de simplu, încât e posibil (dar nu cert) ca ele să fie traduceri ale unui prototip semitic. Alt argument îl constituie faptul că nu există deosebiri vizibile între greaca din părţile deuterocanonice şi cea folosită în textul canonic al cărţii lui Daniel; se poate presupune deci că traducătorul grec al lui Daniel va fi găsit în textul semitic pe care l-a folosit şi aceste adaosuri[2]. Dar este imposibil de spus dacă Bel şi balaurul a fost scris la origine în ebraică (cum presupun Brüll, Davies, Oesterley şi Torrey), în aramaică (Gaster, Ball, Marshall, Toy, Daubney şi Zimmermann), sau dacă dreptatea este de partea lui Origen şi Ieronim, care consideră acest text un adaos scris direct în greacă. Până când nu se va descoperi un manuscris vechi semitic, sunt greu de contrazis opiniile celor doi Părinţi ai Bisericii.

II. Originea povestirilor

Fragmentul Bel şi balaurul este, din punct de vedere tipologic, asemănător cu Dan. 1–6. Cele două grupuri de povestiri au următoarele elemente comune: 1) eroul este, cu o singură excepţie, Daniel; 2) cel mai important personaj cu care eroul are de-a face în fiecare povestire este regele care domneşte în acel moment; 3) pentru fidelitatea faţă de cerinţele religiei sale, eroul se află mereu într-o situaţie periculoasă; 4) credinţa eroului se vede

atribuită lui Iosippon, dar este vorba de atestări medievale, asupra vechimii cărora cercetătorii nu s-au putut pronunţa (*cf.* http://www.jewishencyclopedia.com, art. „Bel and the Dragon").

2. Acest argument poate fi însă foarte bine folosit şi în sprijinul tezei tradiţionale, a redactării fragmentului în greacă. Nu există nici un decalaj stilistic între cele două blocuri narative tocmai pentru că autorul lui Bel şi balaurul a imitat stilemele din cartea lui Daniel, altfel spus, i-a folosit ebraismele ca pe un „dat natural".

răsplătită de Dumnezeu, care Îşi dovedeşte în felul acesta puterea şi fidelitatea faţă de cei care se încred în El; 5) vrăjmaşii eroului primesc pedeapsa cuvenită; 6) la sfârşitul fiecărei povestiri regele înţelege că Dumnezeul eroului este adevăratul Dumnezeu.

Savanţii datează redactarea finală a cărţii lui Daniel aproximativ în jurul anilor 167-163 î.H., iar povestirile din cap. 1–6, în secolul al III-lea î.H., socotindu-le ca având, iniţial, o circulaţie separată şi independentă încă din perioada persă.

Este evident că şi povestea lui Bel a fost, la origine, independentă de ceea ce o precedă (indiferent dacă o preceda Dan. 12, ca în Θ, sau Suzana, ca în LXX şi Vulgata), deoarece, în v. 2 din LXX, autorul găseşte necesar să-l prezinte integral pe Daniel cititorilor săi, ca şi cum aceştia n-ar fi auzit de el. Cât priveşte forma actuală a textului Bel şi balaurul, în afara faptului că cele două povestiri îşi corespund ca temă, legătura dintre ele este atestată în v. 23 din LXX, unde apare formularea „în acelaşi loc" (cu referire la Babilon), şi în v. 28, unde se regăseşte o scurtă referire la incidentul cu Bel. Exegeţii sunt de acord astăzi că povestirile din Bel şi balaurul şi cele din Dan. 1–6 nu intenţionează să aibă un caracter istoric, chiar dacă vor fi pornit de la elemente reale. Există discrepanţe verificabile: astfel, în v. 22 se spune că Daniel este responsabil de nimicirea lui Bel şi a templului său, pe când Herodot, Strabon şi Arrian afirmă, toţi trei, că regele pers Xerxes I este cel care poartă responsabilitatea pentru acest act. Contrar v. 1 din Θ, Cyrus persul nu i-a urmat lui Astyages, iar plasarea profetului Avacum în vremea lui Cyrus reprezintă un anacronism. Nici Ieronim nu credea în canonicitatea fragmentului, deoarece, în Prefaţa la *Comentariul Cărţii lui Daniel*, el se referă la poveştile din Bel şi balaurul ca la nişte istorioare (*fabulae*)[3].

Una dintre teoriile moderne referitoare la originea acestor povestiri (Brüll şi Ball) susţine că acestea sunt naraţiuni iudaice, reprezentând anecdote populare sau preoţeşti inspirate de câteva versete din capitolul 51

3. Trebuie precizat că Ieronim se înscrie într-o tradiţie exegetică deja venerabilă (Origen, Eusebiu), care socotea Bel şi balaurul un adaos necanonic la cartea lui Daniel (Origen îl marcase, în Hexapla, cu un *obelos*, considerând-ul un „plus"). Dar nu numai atât: Porfir, filozoful păgân cu care polemizează Ieronim în *Comentariul* său, încerca să anuleze canonicitatea întregii cărţi a lui Daniel, plecând de la observaţia că Bel şi balaurul e o „fabulă": aşadar, spunea el, de vreme ce o parte nu valorează nimic, înseamnă că nici întregul nu poate fi valabil. Ieronim preferă să sacrifice partea, Bel şi balaurul, pentru a salva întregul (cartea lui Daniel).

din Ieremia (vv. 34-35 şi 44). Este evidentă elaborarea şi înfrumuseţarea midraşică, proces care a continuat în perioada postbiblică. Astfel, detaliul din v. 27 (cocoloaşele de smoală, seu şi păr cu care Daniel omoară balaurul) devine în *B'reşith Rabbah* un amestec făcut cu gheare ascuţite, la Iosephus ben Gorion (Iosippon), piepteni cu dinţi de oţel, în *Cronicile lui Ierahmeel*, ţepuşe de fier, iar în Talmudul palestinian, *Nedarim* 37*d*, şarpele a fost hrănit cu piei de cămilă umplute cu cărbuni încinşi. Elaborarea midraşică atât a textelor biblice, cât şi a unora necanonice este un proces continuu şi legitim inclusiv în cazul lui Bel şi balaurul.

O a doua teorie, care s-a bucurat de mare popularitate la începutul secolului trecut, susţine că Bel şi balaurul reprezintă o versiune „iudaizată", demitizată a celebrului poem *Enuma Eliş*, despre lupta dintre Marduk, divinitatea tutelară a Babilonului, şi Tiamat, zeiţa primordială a mării. Vechii evrei cunoşteau acest mit cosmogonic sau o versiune siro-palestiniană a lui, dat fiind că în Vechiul Testament există reminiscenţe ale unei înfruntări primordiale dintre Dumnezeu şi un monstru malefic, numit în felurite chipuri: Rahab (Iov 9,13; 26,12; Ps. 88,10), Leviathan (Ps. 73,14; Is. 27,1), Yam (Iov 7,12).

O altă teorie, avansată de Wolfgang M.W. Roth (1975, pp. 21-47), susţine că specia literară cunoscută sub numele de „parodia idolului", creată de evreii babilonieni în perioada exilului, suferă o istoricizare în Bel şi balaurul; această poveste a fost scrisă pentru a combate riscul sincretismului cu idolatria şi, mai ales, cu zoolatria la evreii egipteni din secolul I î.H. (unde exista o lungă tradiţie a venerării şerpilor). Roth consideră Bel şi balaurul o scriere redactată direct în greacă, nu o traducere din aramaică sau din ebraică.

Cât priveşte episodul cu Avacum, acesta este cu siguranţă un adaos târziu, fapt demonstrat, între altele, de existenţa, în cadrul lui, a unei mult mai mari concordanţe între LXX şi Θ decât în rest.

III. Locul şi data compunerii

Terminus a quo pentru Bel şi balaurul este acelaşi ca pentru cartea canonică a lui Daniel, secolul al III-lea î.H. E greu de presupus că ar fi vorba de elaborări haggadice la Ier. 51,34-35.44, datând din perioada persă.

De vreme ce Bel şi balaurul nu făcea parte din cartea canonică a lui Daniel, este posibil ca povestirile să fi căpătat forma sub care sunt cunoscute acum

şi să fi fost adăugate textului semitic al lui Daniel la câteva zeci de ani după 163 î.H., data aproximativă a textului canonic. *Terminus ad quem* pentru Bel şi balaurul este sfârşitul secolului al II-lea sau începutul secolului I î.H., aceasta fiind data presupusă pentru traducerea lui Daniel în greacă.

Cât priveşte locul în care a fost compus Bel şi balaurul, în trecut s-a invocat fiecare areal major ebraic: Babilon (Bissell, Oesterley), Egipt (Fritzsche), Palestina (Brüll, Davies). În urma descoperirilor de la Qumran, a fost socotită mai probabilă o proveniență palestiniană.

IV. Canonicitatea

Dacă Bel şi balaurul făcea parte din ceea ce acum se numeşte cartea lui Daniel, se pune întrebarea de ce nu a fost inclus în canonul ebraic stabilit de Conciliul de la Iamnia (cca 90 d.H.). Un răspuns ar putea fi că Bel şi balaurul va fi fost adăugat cărţii lui Daniel la o dată ulterioară. Numai că nu există nici o deosebire între traducerea greacă a cărţii canonice a lui Daniel şi traducerea adăugirilor, iar traducerea greacă a cărţii lui Daniel este unanim recunoscută ca datând de la începutul secolului I î.H.

Cel mai probabil răspuns ar fi că Bel şi balaurul este o adăugire pre-Iamnia la versiunea palestiniană a lui Daniel, plasată acolo unde se află şi acum, dar conciliul va fi preferat un text mai vechi şi deci mai respectat al cărţii lui Daniel.

O altă întrebare ar fi de ce s-au adăugat poveştile despre Bel şi balaur la cartea lui Daniel. Cyrus H. Gordon (1953, pp. 72 *sqq.*) sugerează că aranjamentul lingvistic ebraică-aramaică-ebraică din cartea canonică a lui Daniel reprezintă un efort conştient al autorului său de a urma o convenţie literară de mult stabilită, schema A-B-A, care se regăseşte, de exemplu, în Codul lui Hammurabi (1728-1686 î.H.), unde prologul şi epilogul sunt scrise într-un stil semipoetic, în timp ce cuprinsul codului este în proză. Aceeaşi schemă A-B-A se găseşte în cartea lui Iov, unde prologul şi epilogul sunt în proză, iar dialogul (dezbaterea) este poezie. În cazul adaosului la Daniel, Moore (1977, p. 126) sugerează că autorul târziu a vrut să facă o amplificare a tiparului, astfel încât Daniel să aibă un prolog şi un epilog constând din povestiri edificatoare.

Bel şi balaurul era socotit scriere canonică de către evreii din Alexandria şi apoi de creştini. Părinţii Bisericii nu-l menţionează separat în lista cărţilor canonice, ci ca pe o parte a cărţii lui Daniel. Este citat de Irineu al Lyonului,

în *Adversus Haereses*, IV,2 şi IV, 26,3, de Clement Alexandrinul în *Stromata*, 1,21, de Tertulian în *De idolatria*, XVIII, de Ciprian în *Ad Fortunatum*, II. Totdeauna a fost folosit textul lui Theodotion (Θ), niciodată LXX.

V. Ideile religioase din Bel şi balaurul

Ideile religioase din povestea lui Bel sunt sintetizate în două afirmaţii ale lui Daniel: „Nu-i cinstesc pe idolii făcuţi de mână de om" (v. 5) şi „acesta pe dinăuntru este lut, iar pe dinafară aramă" (v. 7). Aceste expresii ale credinţei monoteiste a lui Daniel erau esenţiale pentru el, de vreme ce îşi riscă viaţa pentru a le susţine. Aceleaşi idei religioase sunt exprimate de Daniel şi în povestea balaurului: „Domnului Dumnezeului meu mă voi închina, căci El este Dumnezeul cel Viu, dar tu, rege, dă-mi îngăduinţă, şi voi omorî balaurul fără sabie şi fără ciomag" (v. 25). Povestea balaurului are două trăsături suplimentare: 1) regele însuşi sfârşeşte prin a recunoaşte existenţa unui singur Dumnezeu (v. 41); 2) Dumnezeu răsplăteşte credinţa lui Daniel scăpându-l din groapa leilor.

VI. Alte traduceri

Cu excepţia versiunii siro-hexaplare, ce urmează îndeaproape textul LXX, toate versiunile antice se bazează pe Θ. Între acestea se numără: *Peshitta* (siriacă), cu adăugiri la vv. 6 („Bel este viu"), 14 („şi cu pecetea lui Daniel") şi 16 („şi ei au mers acolo"). Vulgata urmează foarte îndeaproape Θ, dar ataşează la v. 42 o doxologie asemănătoare celei din Dan. 6,26-27. *Vetus Latina*, fragmentară, versiunea etiopiană şi cea bohairică nu aduc nimic în plus pentru înţelegerea textului. Traducerea arabă este literală şi destul de târzie (secolul al IX-lea).

Florica Bechet

Bel şi balaurul

LXX	Θ
Din profeţia lui Avacum, fiul lui Iisus din tribul lui Levi.	
[1]	[1] Şi regele Astyages s-a adăugat la părinţii săi, iar Cyrus persul a luat împărăţia lui.
[2] Era un preot, un om pe nume Daniel, fiul lui Abal, sfetnic de taină al regelui Babilonului.	[2] Şi era Daniel sfetnicul de taină al regelui şi cel mai de seamă dintre toţi prietenii lui.

1 „Din profeţia lui Avacum, fiul lui Iisus din tribul lui Levi": această trimitere la profetul Avacum nu există decât în LXX, lipsind la Theodotion. Probabil că este vorba de profetul cu acelaşi nume, deşi această identificare a fost contestată, din următoarele motive: nu se cunoaşte nici numele, nici tribul profetului Avacum; acesta e dificil de plasat cu certitudine în timp, deşi o foarte târzie dată preexilică pare a fi cea mai potrivită. Această notiţă introductivă nu afirmă explicit că Avacum a scris *Bel şi balaurul*. Fraza de început din textul lui Theodotion stabileşte o plasare în timp asemănătoare celor relatate în cartea lui Daniel. ♦ „regele Astyages": este ultimul rege med, învins de Cyrus în 550 î.H., după spusele lui Herodot (I,130). ♦ „Cyrus persul": *cf.* Dan. 1,21; 10,3: Cyrus cel Mare (550-530 î.H.), întemeietorul dinastiei Ahemenizilor şi a imperiului pers. În Biblie, Cyrus este amintit drept cuceritor al Babilonului în 539 î.H., după care, prin edictul din 538 î.H., le îngăduie evreilor să se întoarcă în Ierusalim şi să-şi reconstruiască templul. ♦ „a luat împărăţia lui": în realitate, o ocupase înainte de moartea acestuia; Cyrus nu a moştenit regatul bunicului său, ci l-a luat cu forţa de la Astyages (*cf.* Herodot I,130), chiar dacă unii istorici mai vechi încă mai menţin informaţia că regele Cyrus a fost urmaşul lui Astyages. F. Zimmermann consideră verbul grec folosit aici (παρέλαβε) drept un aramaism, care ar traduce aram. *qabbēl*, „a urmat", ca în Dan. 6,1 şi 7,18.

2 „Daniel": *cf.* nota la Dan. 1,6. ♦ „sfetnicul de taină": gr. συμβιώτης, *litt.* „tovarăş de viaţă", desemnează în context funcţia cea mai importantă pe lângă rege; pentru demnităţile înalte la care a fost ridicat Daniel, *cf.* şi Dan. 1,19-21; 2,48; 6,4, dar cu referire la imperiul babilonian. Astfel, după părerea lui Carey Moore (1977, p. 132), povestea lui

LXX

[3] Şi era un idol, Bel, pe care îl cinsteau babilonienii; se risipeau pentru el, în fiecare zi, douăsprezece *artabe* de lamură de făină şi patru oi şi şase măsuri de untdelemn.
[4] Şi regele îl cinstea; şi se ducea regele în fiecare zi şi i se închina. Însă Daniel se ruga Domnului.

Θ

[3] Şi babilonienii aveau un idol, pe nume Bel; şi se cheltuiau pentru el, în fiecare zi, douăsprezece *artabe* de lamură de făină şi patruzeci de oi şi şase măsuri de vin.
[4] Şi regele îl cinstea şi se ducea în fiecare zi să i se închine. Daniel însă I se închina Dumnezeului său.

Bel se plasează corect la sfârşitul cărţii lui Daniel, adică la sfârşitul unei lungi cariere în intimitatea regilor. În LXX, Daniel este „preot", „fiul lui Abal, sfetnic de taină al regelui Babilonului". Faptul că Daniel este prezentat ca un personaj nou, necunoscut cititorilor, ar putea arăta că povestea lui Bel era, la origine, independentă de cartea canonică a lui Daniel. Mai mult: Daniel din cartea canonică e prezentat ca făcând parte din tribul lui Iuda (*cf.* Dan. 1,6), nu din cel preoţesc al lui Levi; a existat însă un preot postexilic cu numele Daniel, care apare în Ezdra 8,2 TM (= 2Ezd. 8,2 LXX) şi Neemia 10,6 TM. Ieronim (*Prefaţa la Daniel*) spune că tatăl lui Daniel era Abda, în timp ce Epifanie (*Adversus Haereses* 55,3) spune că era Sabaan. Cât priveşte calitatea de preot, A. Blundau (1897, p. 192) crede că termenul grec ἱερεύς ar fi o traducere eronată a ebr. *kōhēn* care, deşi de obicei înseamnă „preot", poate să desemneze şi un înalt demnitar laic, ca în 2Rg. 8,18. ♦ „prietenii lui" (Θ): expresia îi desemnează pe curteni.

3 „un idol": Herodot (I,183) vorbeşte de o statuie uriaşă antropomorfă aflată într-un templu, în vremea lui Cyrus, statuie distrusă de Xerxes, fiul lui Darius, care l-a omorât şi pe preotul acestei divinităţi. ♦ „Bel": akkad. *belu*, „stăpân", unul dintre numele lui Marduk (sau Merodakh, cum era numit de evrei, divinitatea protectoare a Babilonului) (*cf.* Is. 46,1; Ier. 50,2 TM; 51,44 TM; Bar. 6,40). Marduk era socotit, până în zilele lui Hammurabi (1728-1686 î.H.), creatorul universului. ♦ *artabă*: măsură persă de capacitate (*cf.* Herodot I,192) folosită apoi în lumea elenistică, echivalentul a circa 56 de litri; mai apare în LXX la Is. 5,10, traducând ebr. *ḥomer*. ♦ „lamură de făină": gr. σεμίδαλις – făina cea mai fină; aceasta se aducea ca jertfă. ♦ „şase măsuri": gr. μετρητής, măsură ateniană pentru lichide = cca 39 litri; termenul este folosit în LXX pentru a echivala două măsuri ebraice de capacitate diferită: *s^e'āh* (cca 12,5 litri) sau *bath* (45 litri). Stabilirea echivalenţelor dintre diferitele unităţi de măsură este în general dificilă şi incertă. Aici însă, probabil că autorul lui Bel nu vrea să indice o măsură precisă, ci doar să sugereze o mare cantitate. Marea cantitate de mâncare oferită zeului Bel şi varietatea acesteia sunt ilustrate pe un cilindru de argilă din vremea lui Nabucodonosor. Ofranda menţionată în Bel trimite la cele trei ofrande de bază din Biblie: cereale, carne, libaţii. Versiunea siro-hexaplară, care de obicei concordă cu LXX, aici merge alături de Theodotion, menţionând patruzeci de oi şi vin, nu untdelemn.

4 „regele îl cinstea": Cyrus a acceptat şi zeii popoarelor cucerite. Atenţia deosebită acordată de Cyrus lui Marduk este atestată de documentele vremii. O inscripţie babiloniană

LXX

[5] Şi i-a zis regele lui Daniel: „De ce nu i te închini lui Bel?" Şi a zis Daniel către rege: „Eu nu mă închin nimănui decât Domnului Dumnezeu, care a zidit cerul şi pământul şi are stăpânire peste toate trupurile."

[6] Iar regele i-a zis: „Atunci acesta nu este dumnezeu? Nu vezi câte se cheltuiesc pentru el în fiecare zi?"

[7] Şi i-a zis Daniel: „Câtuşi de puţin; să nu te înşele nimeni! Căci acesta pe dinăuntru este de lut, iar pe dinafară, de aramă; îţi jur pe Dumnezeul dumnezeilor că acesta n-a mâncat nimic niciodată."
[8] Atunci, mâniindu-se, regele i-a chemat pe mai-marii templului şi le-a zis: „Arătaţi-l pe cel care mănâncă

Θ

[5] Şi i-a zis regele: „De ce nu i te închini lui Bel?" Iar acesta i-a zis: „Pentru că nu-i cinstesc pe idolii făcuţi de mână de om, ci pe Dumnezeul cel Viu, cel care a zidit cerul şi pământul şi are stăpânire peste toate trupurile."
[6] Şi i-a zis regele: „Tu socoteşti că Bel nu este dumnezeu viu? Oare nu vezi câte mănâncă şi bea în fiecare zi?"
[7] Şi i-a zis Daniel râzând: „Nu te amăgi, rege! Căci acesta pe dinăuntru este lut, iar pe dinafară aramă, şi n-a mâncat, nici n-a băut vreodată."

[8] Atunci, mâniindu-se, regele i-a chemat pe preoţii acestuia şi le-a zis: „Dacă nu-mi spuneţi cine [este]

---

pe un cilindru de argilă pomeneşte de restaurarea cultului unor zei, precum şi de alte fapte bune făcute de Cyrus cu binecuvântarea lui Marduk, „marele Stăpân" (*cf. e.g.* „Israël et les nations d'après les textes du Proche-Orient ancien, présentés par Jacques Briend", *Suppl. Cahiers Évangile*, 69, 1989, pp. 98-99). Biblia spune despre Cyrus că, inspirat de „Domnul Dumnezeul cerului", i-a lăsat pe evrei să se întoarcă la Ierusalim şi să reconstruiască templul (*cf.* 2Par. 36,22-23; 2Ezd. 1,1-3).

5 „făcuţi de mână de om": doar la Θ, care este mai explicit; acest aspect al polemicii antiidolatrice, despre originea idolilor, s-a întărit în perioada exilului şi după exil (*cf.* Is. 44,9-19; Ier. 2,20; 10,3-4; Epistola lui Ieremia 7-8; Deut. 4,16-18; Înţ. 13-15; Ps. 114,4; 134,15). ♦ „are stăpânire peste toate trupurile": gr. σάρξ (*litt.* „carne") echivalează, în limbaj biblic, ebr. *baśar*, care se referă la orice fiinţă vie văzută sub aspectul materialităţii ei.

6 Polemica se continuă. Idolatrii, care în general nu asistau la sacrificiile oferite divinităţilor lor de către preoţi, erau convinşi că ofrandele credincioşilor reprezentau hrana divinităţii. La evrei, rostul aducerii de jertfe şi prinoase este spiritualizat (*e.g.* „mireasmă de bună mirosire" – Num. 28,2), iar profeţii afirmă explicit că Dumnezeu nu le voieşte decât ca expresie a unei atitudini interioare (*cf.* Is. 1,11-17; 66,1-3 etc.; Ps. 49,8-13).

LXX

cele pregătite pentru Bel! Iar de nu, veţi muri [voi], sau Daniel, care spune că acestea nu sunt mâncate de el." Iar ei i-au zis: „Bel însuşi este cel care le mănâncă."

[9] Însă Daniel a zis către rege: „Aşa să fie! Dacă nu voi arăta că nu Bel este cel care le mănâncă, voi muri, [eu] şi toţi cei [ce sunt] cu mine." Iar Bel avea şaptezeci de preoţi, pe lângă femei şi copii.

[10] L-au dus pe rege la templul idolului.

[11] Şi au fost puse bucatele în faţa regelui şi a lui Daniel, şi a fost adus vinul amestecat şi i-a fost pus lui Bel. Şi Daniel a zis: „Tu însuţi, rege, vezi că acestea se află [aici]; aşadar, pecetluieşte tu încuietorile templului, după ce a fost încuiat."

Θ

cel care înghite această cheltuială, veţi muri; însă dacă veţi arăta că Bel le mănâncă, va muri Daniel, pentru că a hulit împotriva lui Bel."

[9] Şi i-a zis Daniel regelui: „Să fie după cuvântul tău!" Şi erau şaptezeci de preoţi ai lui Bel, în afară de femei şi copii.

[10] Şi s-a dus regele împreună cu Daniel la casa lui Bel.

[11] Şi au zis preoţii lui Bel: „Iată, noi ieşim afară, iar tu, rege, pune bucatele şi pune şi vinul, după ce l-ai amestecat, şi încuie uşa şi pecetluieşte[-o] cu inelul tău; şi, când vei veni dimineaţă, dacă nu le vei găsi pe toate mâncate de Bel, să murim [noi], sau [de nu,] Daniel, care spune minciuni împotriva noastră."

9 Daniel consimte să fie omorât dacă preoţii izbutesc să demonstreze că Bel mănâncă, aşa cum Ilie, în faţa poporului, acceptase provocarea profeţilor lui Baal, sigur de credinţa sa (*cf.* 3Rg. 18,20-24). ♦ „şaptezeci": numărul este dat pentru a se arăta cât erau de numeroşi cei care trăiau pe spezele publice (*cf.* vv. 3.11).

10-12 Propunerea făcută de preoţi regelui, deşi avea în întregime aerul unei provocări, în realitate este şireată ticluire pentru a-l înşela pe suveran şi pentru a susţine cultul idolului. Stratagema nu e nouă, iar istoria idolatriei cunoaşte şi altele, asemănătoare cu aceasta. A se vedea, de exemplu, Aristofan, *Plutos* III,2. LXX prescurtează v. 10. ♦ Theodotion pare mai aproape de substratul ebraic, folosind semitismul „casa lui Bel".

11 LXX are o inconsecvenţă, întrucât mai înainte vorbise de untdelemn (*cf.* v. 3), iar aici vorbeşte de vin, care putea fi consumat chiar în templu. Amestecarea vinului ar putea indica obişnuita diluare a acestuia cu apă, dar şi adăugarea de condimente (*cf.* Cântarea Cântărilor 8,2).

LXX

[12]

[13] Vorba i-a plăcut regelui.

[14] Iar Daniel a poruncit ca, după ce i-a scos pe toţi din templu, cei din jurul lui, să presare tot templul cu cenuşă, fără să ştie nimeni în afară de el. Apoi a poruncit să se pecetluiască templul cu inelul regelui şi cu inelele unora dintre preoţii de vază. Şi a fost aşa.

[15-17] Şi a fost [aşa:] a doua zi au venit la faţa locului; dar preoţii lui Bel, intrând pe uşiţa tainică, mâncaseră toate cele puse pentru Bel şi băuseră vinul. Şi Daniel a zis: „Vedeţi, o, preoţi, dacă peceţile voastre sunt neatinse; iar tu, o, rege, cercetează ca nu cumva să se fi întâmplat ceva potrivnic [voinţei] tale." Şi au aflat pecetea cum fusese, şi au îndepărtat pecetea.

Θ

[12] Lor însă puţin le păsa, căci făcuseră sub masă o intrare ascunsă şi pe ea pătrundeau mereu şi le luau.

[13] Şi a fost [aşa:] când au ieşit aceia, regele i-a pus dinainte lui Bel bucatele.

[14] Şi le-a dat poruncă Daniel slujitorilor săi şi au adus cenuşă şi au presărat tot templul [fiind] de faţă numai regele; şi, ieşind, au încuiat uşa şi au pecetluit-o cu inelul regelui, şi au plecat.

[15] Însă preoţii au venit noaptea, după obiceiul lor, şi femeile şi copiii lor, şi au mâncat şi au băut totul. [16] Şi s-a sculat regele dis-de-dimineaţă şi Daniel împreună cu el. [17] Şi a zis regele: „Sunt întregi peceţile, Daniele?" Iar acesta a zis: „Întregi, o, rege."

12 Formularea explicită apare numai la Theodotion, în LXX ideea rămânând implicită în îndemnul adresat regelui de a pecetlui templul după ce a fost zăvorât. Existenţa unei intrări secrete, cunoscută numai de preoţii unui templu, este un motiv frecvent în înfruntările dintre laici şi preoţime în diferite religii antice.

14 Textul LXX oferă o măsură de securitate în plus: alături de pecetea regelui este pusă şi pecetea unora dintre preoţi, la fel cum este pecetluită piatra de pe groapa leilor, unde este aruncat Daniel (Dan. 6,18), cu pecetea regelui şi cu cele ale dregătorilor săi. LXX prezintă o inadvertenţă, deoarece, deşi iniţial se puseseră pe zăvoare atât pecetea regelui, cât şi cele ale preoţilor, la deschiderea uşilor se vorbeşte de o singură pecete (vv. 15-17).

LXX

[18] Şi, deschizând uşile, au văzut că toate cele puse acolo fuseseră mâncate, iar mesele [erau] goale; şi s-a bucurat regele şi a zis către Daniel: „Mare este Bel, şi nu este în el vicleşug."
[19] A râs cu poftă Daniel şi i-a zis regelui: „Vezi aici vicleşugul preoţilor!" Şi a zis Daniel: „O, rege, urmele acestea ale cui sunt?"
[20] Regele a zis: „Ale unor bărbaţi şi femei şi copii."
[21] Şi s-a dus în casa în care locuiau preoţii, şi a găsit bucatele lui Bel şi vinul; şi Daniel i-a arătat regelui uşiţele tainice prin care pătrundeau preoţii de mâncau cele puse pentru Bel.
[22] Şi regele i-a scos din templul lui Bel şi i-a dat pe mâna lui Daniel; şi cheltuiala pentru acesta i-a dat-o lui Daniel, iar pe Bel l-a nimicit.
[23] Şi era un balaur în acelaşi loc, pe care îl cinsteau babilonienii.

Θ

[18] Şi a fost [aşa:] o dată ce s-au deschis uşile, privind regele către masă, a strigat cu glas mare: „Mare eşti, o, Bel, şi nu este în tine nici un vicleşug."

[19] Şi a râs Daniel şi l-a ţinut pe rege să nu intre înăuntru şi a zis: „Acum uită-te la pardoseală şi dă-ţi seama ale cui sunt urmele acestea!"
[20] Regele a zis: „Văd urme de bărbaţi şi de femei şi de copii."
[21] Şi, înfuriindu-se regele atunci, i-a adunat pe preoţi şi pe femeile şi pe copiii lor, şi [ei] i-au arătat uşile ascunse prin care pătrundeau şi mâncau cele de pe masă.

[22] Şi regele i-a omorât şi l-a dat pe Bel în seama lui Daniel, care l-a nimicit, pe el şi templul lui.

[23] Şi era un balaur mare, pe care îl cinsteau babilonienii.

18 „Mare este Bel" (LXX), „Mare eşti, o, Bel" (Θ): eficienţa literară mai mare a textului lui Theodotion rezultă şi din faptul că aici regele vorbeşte *către* Bel, nu *despre* Bel.
19 „l-a ţinut pe rege să nu intre înăuntru" (numai în Θ): Theodotion este, ca de obicei, mai narativ şi mai explicit; Daniel face acest gest pentru a-l împiedica pe rege să-i distrugă stratagema.
22 „l-a nimicit, pe el şi templul lui" (Θ): la fel ca Ilie (*cf.* 3Rg. 18,40), Iehu/Iu (*cf.* 4Rg. 10,18-27), sau pe vremea reformei lui Ezekias (*cf.* 4Rg. 18,24), în conformitate cu prescripţia mozaică (*cf.* Num. 33,52). După autorii greci, Xerxes I (486-465 î.H.) a distrus Esagila, marele templu al lui Bel de la Babilon (*cf.* Strabo XVI,1,5 şi Arrian, *Expediţia lui Alexandru* VII, 17).
23 „un balaur": deşi gr. δράκων trimite mai degrabă la monstrul mitologic al haosului primordial (*cf.* Iov 4,10; 7,12; Ps. 73,13), aici trebuie să ne gândim mai degrabă la un

LXX

[24] Regele i-a zis lui Daniel: „Nu cumva vei spune că şi acesta este de aramă? Iată, trăieşte şi mănâncă şi bea; închină-te lui!"
[25] Şi a zis Daniel: „O, rege, dă-mi îngăduinţa, şi-l voi ucide pe balaur fără fier şi fără ciomag."

[26] Regele a încuviinţat şi i-a zis: „Ţi-am dat-o."
[27] Şi, luând Daniel treizeci de mine de smoală şi grăsime şi păr, le-a fiert laolaltă şi a făcut un cocoloş şi l-a aruncat în gura balaurului; şi [acesta], mâncând[u-l], a crăpat. Şi [Daniel] i l-a arătat regelui, zicând: „Oare nu acestea le cinstiţi, o, rege?"
[28] Şi toţi cei din ţară s-au supărat pe Daniel şi au zis: „S-a făcut iudeu

Θ

[24] Regele i-a zis lui Daniel: „Nu poţi zice că acesta nu este dumnezeu viu; închină-te, aşadar, lui!"
[25] Şi a zis Daniel: „Domnului Dumnezeului meu mă voi închina, căci El este Dumnezeul cel Viu; dar tu, rege, dă-mi îngăduinţă, şi voi omorî balaurul fără sabie şi fără ciomag."
[26] Şi a zis regele: „Îţi dau."

[27] Şi a luat Daniel smoală şi grăsime şi păr, şi le-a fiert laolaltă, şi a făcut cocoloaşe şi le-a aruncat în gura balaurului; şi balaurul, mâncând[u-le], a crăpat. Şi [Daniel] a zis: „Iată la ce vă închinaţi!"

[28] Şi a fost [aşa:] când au auzit, babilonienii s-au înfuriat tare şi s-au

şarpe de dimensiuni gigantice (*cf.* Ex. 7,9-11), chiar dacă termenul grecesc pentru „şarpe" este ὄφις. El nu este descris, aşa cum nu este descris nici Bel, în prima povestire.
24 „regele": din contex pare să fie vorba tot despre Cyrus.
25 „Domnului Dumnezeului meu mă voi închina": *cf.* Ex. 20,3; Deut. 6,13. ♦ „fără fier/sabie şi fără ciomag": sunt cuvinte care le evocă pe cele ale lui David către Goliat: „Tu vii împotriva mea cu sabie, cu suliţă şi cu scut, iar eu vin spre tine în numele Domnului Sabaoth, Dumnezeul oştirii lui Israel" (1Rg. 17,45). Totuşi, în cazul lui Daniel, se scoate în evidenţă mai degrabă faptul că el îşi va folosi isteţimea pentru a-şi atinge scopul şi a depăşi provocarea.
27 „Iată la ce vă închinaţi!", *litt.* „iată închinăciunile/cinstirile voastre", ironie acidă la adresa idolatrilor.
28 „S-a făcut iudeu regele": după ceea ce s-a întâmplat cu Bel (*cf.* v. 22), regele Cyrus pare deja convertit la iudaism, aşa cum îl va arăta sfârşitul povestirii (*cf.* v. 42) şi cum apare Nabucodonosor în episoadele din prima parte a cărţii lui Daniel. O asemenea afirmaţie poate avea un îndepărtat punct de plecare în istoria regelui Nabonides, care intrase în conflict cu preoţimea babiloniană pentru că îl preferase pe zeul lunii, Sin, din Harran; de aceea Cyrus a putut cuceri Babilonul fără dificultate, fiind aclamat ca trimisul lui Marduk, aşa cum rezultă din Cilindrul lui Cyrus.

LXX

regele; l-a nimicit pe Bel şi pe balaur l-a omorât."

[29]

30 Şi, văzând regele că s-a supărat mulţimea din ţară pe el, i-a chemat pe sfetnicii săi de taină şi a zis: „Îl dau pe Daniel spre pieire!"
31-32 Era o groapă în care erau hrăniţi şapte lei, cărora li se dădeau cei ce unelteau împotriva regelui, şi li se aruncau în fiecare zi trupurile a doi osândiţi la moarte. Şi mulţimile l-au aruncat pe Daniel în acea groapă, ca să fie sfârtecat şi să nu aibă parte de mormânt. Şi a stat în groapă Daniel şase zile.
33 Şi în ziua a şasea a fost aşa: Avacum avea pâini fărâmiţate într-o

Θ

întors împotriva regelui şi au zis: „S-a făcut iudeu regele; pe Bel l-a dat jos şi pe balaur l-a omorât şi pe preoţi i-a măcelărit."
29 Şi, ducându-se la rege, au zis: „Dă-ni-l pe Daniel! Că de nu, te vom omorî pe tine şi casa ta."
30 Şi a văzut regele că-l strâng tare cu uşa, şi, neavând încotro, li l-a dat pe Daniel.

31 Iar aceştia l-au aruncat în groapa leilor, şi a stat acolo şase zile. 32 Se aflau în groapă şapte lei, şi li se dădeau pe zi două trupuri şi două oi; atunci însă nu li s-au dat, ca să-l mănânce pe Daniel.

33 Iar profetul Avacum era în Iudeea, şi el fiersese o fiertură şi

30 „îl strâng tare cu uşa... neavând încotro": spre deosebire de LXX, Theodotion insistă asupra constrângerii la care este supus regele; şi Darius a tergiversat timp de o zi înainte de a ceda cererii funcţionarilor invidioşi (*cf.* Dan. 6,15).
31 „în groapa leilor": *cf.* Dan. 6,17. Deşi leul, cel mai mare şi mai de temut carnivor din Orientul Apropiat, a avut o lungă istorie în arta şi literatura mesopotamiană şi palestiniană, acesta a căpătat foarte rar semnificaţii religioase, întâlnindu-se în special în literatura apocaliptică (*cf.* Iez. 1,10; Dan. 7,1-4; Apoc. 4,7; 9,8.17).
33-39 Este partea cea mai stranie a poveştii. Polemica antiidolatrică lasă loc temei mântuirii de către Dumnezeu a celor credincioşi Lui, ca în Dan. 3 şi 6. Povestea pare să se inspire din Iez. 8,3, unde o mână îl apucă de păr pe profet şi el este dus de Duhul Domnului, din Babilon la Ierusalim. Dar modelul narativ pare apropiat şi de episodul în care Ilie primeşte în mod miraculos pâine şi apă (*cf.* 3Rg. 19,8-18), iar în final este răpit în cer de un car de foc (*cf.* 4Rg. 2,1-18). Şi în literatura iudaică şi creştină nonbiblică se întâlnesc episoade de acest gen.

LXX

strachină, în fiertură, şi o stacană de vin amestecat şi pornea la câmp, către secerători.
34 Şi îngerul Domnului a grăit către Avacum, zicând: „Acestea ţi le spune Domnul Dumnezeu: «Prânzul pe care-l ai du-i-l lui Daniel la groapa leilor în Babilon.»"
35 Şi a zis Avacum: „Doamne Dumnezeule, nu am văzut Babilonul şi groapa nu ştiu unde este."
36 Atunci îngerul Domnului, apucându-l pe Avacum de părul capului, l-a pus deasupra gropii din Babilon.

37 Şi a zis Avacum către Daniel: „Scoală-te de mănâncă prânzul pe care ţi l-a trimis Domnul Dumnezeu!"
38 Şi a zis Daniel: „[Cu adevărat] Şi-a adus aminte de mine Domnul Dumnezeu, care nu i-a părăsit pe cei care-L iubesc!"

Θ

fărâmiţase pâini într-o strachină şi se pornea la câmp să [o] ducă secerătorilor.
34 Şi îngerul Domnului i-a zis lui Avacum: „Du prânzul pe care-l ai la Babilon, lui Daniel, la groapa leilor."

35 Şi a zis Avacum: „Doamne, Babilonul nu l-am văzut şi groapa n-o cunosc."
36 Atunci îngerul Domnului l-a apucat de creştet şi, ţinându-l de părul capului, l-a pus în Babilon deasupra gropii, în avântul duhului său.
37 Şi a strigat Avacum, zicând: „Daniele, Daniele, ia prânzul pe care ţi l-a trimis Dumnezeu!"

38 Şi a zis Daniel: „[Cu adevărat] Ţi-ai adus aminte de mine, Dumnezeule, şi nu i-ai părăsit pe cei care Te iubesc!"

33 „Avacum": gr. Αμβακουμ (Habaqūq în TM) a trăit pe la sfârşitul secolului al VII-lea î.H. Nu se cunoaşte motivul pentru care numele lui a intrat în această poveste. Poate avea o legătură cu rugăciunea lui de laudă (*cf.* Av. 3) către Dumnezeu mântuitorul, care străbate întinderi uriaşe pentru a le veni în ajutor fiilor săi aflaţi în primejdie.
35 „Babilonul nu l-am văzut": în vremea lui Avacum, pe scena politică se află încă asirienii (*cf.* Av. 1,5-11; 2,6-20).
36 „în avântul duhului său": se poate înţelege fie că e vorba de suflarea vântului care îl ia pe sus pe profet, fie de râvna profetului, fie de lucrarea minunată a Duhului lui Dumnezeu (de fapt sensurile nu se exclud, căci realitatea fizică o sugerează pe cea spirituală).
38 „Ţi-ai adus aminte de mine" (*cf.* Dan. 6,23): expresia este caracteristică rugăciunilor de implorare, pentru a indica efectul încrederii în Dumnezeu (*cf.* Ps. 9,13; 135,23 etc.). ♦ „nu i-ai părăsit pe cei care Te iubesc!": altă expresie din rugăciunile de implorare (*cf.* Ps. 9,11; 26,9-10 etc.).

LXX

39 Şi a mâncat Daniel; iar îngerul Domnului l-a aşezat pe Avacum de unde îl luase chiar în ziua aceea. Iar Domnul Dumnezeu şi-a adus aminte de Daniel.
40 A ieşit regele după acestea, jelindu-l pe Daniel, şi, aplecându-se peste groapă, îl vede şezând [acolo].

41 Şi, strigând, regele a zis: „Mare este Domnul Dumnezeu, şi nu este altul afară de El!"
42 Şi regele l-a scos pe Daniel din groapă, iar pe cei care-i voiseră pieirea i-a aruncat în groapă în locul lui Daniel; şi au fost sfârtecaţi.

Θ

39 Şi, ridicându-se, Daniel a mâncat; iar îngerul lui Dumnezeu l-a pus pe Avacum de îndată la locul lui.

40 Regele a mers, în cea de-a şaptea zi, să-l jelească pe Daniel; şi s-a dus la groapă şi a privit înăuntru, şi iată, Daniel şedea [acolo].
41 Şi, strigând cu glas mare, a zis: „Mare eşti, Doamne Dumnezeul lui Daniel, şi nu este altul afară de Tine!"
42 Şi l-a tras sus, iar pe cei care-i voiseră pieirea i-a aruncat în groapă; şi au fost sfârtecaţi pe dată în faţa lui.

40-42 Epilogul este identic ca tematică celui din Dan. 6,28-32.
41 „strigând cu glas mare": în semn de bucurie şi, mai ales, ca expresie a credinţei în Dumnezeul lui Daniel (*cf.* Dan. 13,24.42.60).

INDICE DE NUME PROPRII

Indice de nume proprii*

A

Abal Bel 2 (LXX)
Abama (*habbāmāh*) Iez. 20,29
Abdenago (*'Abhēdh N^eghō*) Dan. 1,7; 2,49; 3,12-14.16.20.93.95-97 (LXX); 1,7; 2,49; 3,12-14.16.19-20.23.93.95-97 (Θ)
Abiesdri (*'Aṣ^ep^enaz*) Dan. 1,3.11.16 (LXX)
Ailam (*'Êylām*) Iez. 32,24; Dan. 8,2 (LXX); 8,2 (Θ)
Ainagalim (*'Eyn 'Egh^elayim*) Iez. 47,10
Ainan (*Ḥaṣar 'Eynōn*) Iez. 47,17; 48,1
Aingadim (*'Eyn Gedhī*) Iez. 47,10
Amelsad Dan. 1,11.16 (Θ)
Ammon (*'Ammōn*) Iez. 21,25.33; 25,2--3.5.10; Dan. 11,41 (Θ)
Anania (*Ḥanan^eyāh*) Dan. 1,6-7.11.19; 2,17; 3,24.88 (LXX); 1,6-7.11.19; 2,17; 3,88 (Θ)
Arabia (*'Arabh*) Iez. 27,21; 47,8
Arad (*'Ar^ewadh*) Iez. 27,8.11
Arioches (*'Ar^eyōkh*) Dan. 2,14-15.24-25 (LXX); 2,14-15.24-25 (Θ)
Artaxerxes Dan. 6,1 (LXX)
Asel ('Uzāl) Iez. 27,19
Aser (*'Aṣēr*) Iez. 48,2-3.34
Asimuth (*Bēyth ha-Y^eṣīmoth*) Iez. 25,9
Asphanez (*'Aṣ^ep^enaz*) Dan. 1,3 (Θ)
Assueros (*'Aḥaṣwēroṣ*) Dan. 9,1 (Θ)
Assur (*'Aṣṣūr*) Iez. 16,28; 27,23; 31,3; 32,22.29-30
Astyages Bel 1 (Θ)
Auranitis (*Ḥawrān*) Iez. 47,16.18
Avacum Bel 1.33-37.39 (LXX); 33-35. 37.39 (Θ)
Avraam (*'Abh^erāhām*) Iez. 33,24; Dan. 3,35 (LXX); 3,35 (Θ)
Azaria (*'Azar^eyāh*) Dan. 1,6-7.11.19; 2,17; 3,23-25.49.88 (LXX); 1,6-7.11. 19; 2,17; 3,25.49.88 (Θ)

B

Babilon (*Bābhel*) Iez. 12,13; 17,12.16; 19,9; 21,24.26; 23,17.23; 24,2; 26,7; 29,18-19; 30,10.24-25; 32,11; Suz. 1.4 (Θ); Dan. 1,1-2; 2,12.14. 18.24.48-49; 3,1.12; 4,30-31.33. 33a; 5,11; 7,1 (LXX); 1,1; 2,12.14.18.24.48-49; 3,1.12.97; 4,6.29-30; 5,7 (Θ); Bel 2.34-36 (LXX); 34-36 (Θ)
Baltasar (*Bēl^eṭ^eṣa'ṭṭar*) Dan. 1,7; 2,26; 10,1 (LXX); 1,7; 2,26; 4,8-9.18-19; 10,1 (Θ)
Baltasar, regele (*Bēl^eṣa'ṭṭar*) Dan. 5,1.5. 29-30; 7,1; 8,1 (LXX); Dan. 5,1-2.9. 22.29-30; 7,1; 8,1 (Θ)
Banaias (*B^enāyāhū*) Iez. 11,1.13
Basan (*Bāṣān*) Iez. 27,6
Beelim ((*g^ebhūlāyk*) Iez. 27,4
Bel Bel 3.5.8-9.11.15-18.21-22.28 (LXX); 3.5-6.8-11.13.18.22.28 (Θ)
Beniamin (*Bin^eyamin*) Iez. 48,22-24.32
Berotha (*Bērōtāh*) Iez. 47,16
Bubastos (*Pī-Bheseth*) Iez. 30,17

* Între paranteze sunt trecute numele sau termenii corespondenți în TM.

Buzi (*Būzī*) Iez. 1,3
Byblos (*Gᶜbhal*) Iez. 27,9

C

Canaan (*Kᶜna'an*) Iez. 16,3; 17,4; Suz. 56 (Θ)
Cetatea Palmierilor Iez. 47,18-19
Channa (*Kannēh*) Iez. 27,23
Charman (*Kilᶜmadh*) Iez. 27,23
Charran (*Hārān*) Iez. 27,23
Chelbon (*Helᶜbōn*) Iez. 27,18
Chelkias Suz. 7-8.29 (LXX); 2.29.63 (Θ)
Chetiin (*Kettīm*) Iez. 27,6
Chobar (*Kᶜbhār*) Iez. 1,1.3; 3,15.23; 10,15. 20.22; 43,3
Chorchor Iez. 27,16
Cyrus (*Kōreş*) Dan. 1,21; 6,29; 10,1; 11,1 (LXX); 1,21; 6,29; 10,1; 11,1 (Θ); Bel 1 (Θ)

D

Daidan (*Dᶜdhān*) Iez. 27,20; 38,13
Damasc (*Dammeseq*) Iez. 27,18; 47,16--18; 48,1
Dan (*Dān*) Iez. 48,1-2.32
Daniel (*Dan'ēl*) Iez. 14,14.20; 28,3
Daniel (*Dānīyē'l*) Suz. 44-45.48.52.59 (LXX); 45.51.55.59-60.64 (Θ); Dan. 1,6-11.19.21; 2,13-19.24-27.46-49; 4,18--19; 5,10.13.16-17.29; 6,3-6.9.11-12. 14-15.17-19.21-22.24-25.27-29; 7,1.15. 28; 8,1.15.27; 9,2.22; 10,1-2.7.11-12; 12,4-5.9 (LXX); 1,6-11.17.19.21; 2,13--20.24-27.46-49; 4,6.18-19; 5,12-13.17. 29; 6,3-6.11-12.14-15.17-19.21-22.24--25.27-29; 7,1-2.15.28; 8,1.15.27; 9,2. 22; 10,1-2.7.11-12; 12,4-5.9 (Θ); Bel 2.4-5.7-9.11.14-19.21-22.24-25.27-28.30-32.34.37-40.42 (LXX); 2.4.7-11.14.16--17.19.22.24-25.27.29-31.34.37-41 (Θ)
Darius (*Darᶜyāweş*) Dan. 6,1.4.6.8.10-11. 13.17.20.26.28-29; 9,1 (LXX); 6,1-2.7. 10.26.29; 9,1 (Θ)
Darom (*dārōm*) Iez. 21,2
David (*Dāwīdh*) Iez. 34,23-25; 37,24-25
Deblatha (*Dibhᶜlāthāh*) Iez. 6,14
Deira (*Dūrā'*) Dan. 3,1 (Θ)
Diospolis (*No'*) Iez. 30,14.16
Domnul (*YHWH*) Iez. 1,3.28; 2,4; 3,11 -12.14.16.22-23.27; 5,5.7-8.11.13.15.17; 6,1.3.7.10-11.13-14; 7,1-2.6.8-10.27; 8,1.-12.14.16; 9,9; 10,4.18-19; 11,1-2.5.7-8. 10.12.14-17.21.23.25; 12,1.8.10.15-17. 19-21.23.25-26.28; 13,1-3.5-6.8-9.13-14. 16.18.20-21.23; 14,2.4.6-9.11-12.14.16. 18.20-21.23; 15,6-8; 16,1.3.8.14.19.23. 30.35-36.43.48.58-59.62-63; 17,1.3.9. 11.16.19.21-22.24; 18,1.3.9.23.25.29--30.32; 20,1-3.5.12.27.30-31.33.36.38--39.41-42.44; 21,1.3-4.6.10.12-14.18. 22-23.29.31.33.37; 22,1.3.12.14.16-17. 19.22-23.28.31; 23,1.22.28.32.34-36. 46.49; 24,1.3.6.9.14-15.20-21.24.27; 25,1.3.5-8.11-17; 26,1.3.5-7.14-15.19. 21; 27,1.3; 28,1-2.6.10-12.20.22-25; 29,1.3.6.8-9.13.16-17.19-21; 30,1-3.6. 8.10.12-13.19-20.22.25-26; 31,1.10.15. 18; 32,1.3.8.11.14-17.31-32; 33,1.11. 17.20.22-23.25.29-30; 34,1-2.7-8.10--11.15.17.20.24.27.30-31; 35,1.3-4.6.9--12.14; 36,1-6.11.13-16.20.22-23.32-33. 36-38; 37,1.4-6.9.11-15.19.21.28; 38,1. 3.10.14.17-18.20-22; 39,1.5-8.10.13.17. 20.25.29; 40,1.46; 41,22; 42,13; 43,4--5.24.27; 44,2-5.29; 45,1.4.23; 46,3--4.9.12-14; 48,9.14; Suz. 23.35a.44--45.53.55.59-62 (LXX); 2.23.35.44.53 (Θ); Dan. 1,2.9.17; 2,18-20.37.47; 3,24-25.49.57-89; 4,17.23.27.33.37.37a; 9,9.14.23.25; 10,17.19 (LXX); 1,2; 2,47; 3,24.49.57-90; 4,17; 9,2.14; 10,17.19 (Θ); Bel 4.34.36.39 (LXX); 34.36 (Θ)
Domnul Dumnezeu (*'Adhonāy YHWH*) Iez. 4,13-14; 8,4; 20,5.7.19-20; 28,26; 34,30-31; 35,15; 39,22.28; 43,18-19; 44,2.6.9.12.15.27; 45,9.15.18; 46,1.16; 47,13.23; 48,29; Suz. 35.35a. (LXX);

Dan. 3,26.45.52.95-96; 4,37b; 6,6; 9,3--4.10.13-15.20; 10,12 (LXX); 3,26.45. 52; 5,23; 9,3-4.9-10.13-15.20 (Θ); Bel 5.34-35.37-39.41 (LXX); 25.41 (Θ)
Dumnezeu (*'Elohīm*) Iez. 1,1; 8,3; 9,3; 10,5.19-20.22; 11,20.22.24; 14,11; 28,2. 6.9.13-14.16.26; 31,8-9; 34,24; 36,28; 37,23.27; 40,2; 43,2; Suz. 42.45.50.55. 59-60.63 (Θ); Dan. 2,28.44-45.47; 3,17. 51.90.92-93.95-96; 4,22-23.31.33a.34. 37.37a-c; 5,2.4.23; 6,14.17.19.21.23.27--28; 9,4.11.20; 11,36; 12,7 (LXX); 1,2. 9.17; 2,18-20.23.28.37.44-45.47; 3,17. 24.51.90.92-93.95-96; 4,2.8-9.18.27; 5,3. 11.14.18.21.23.26; 6,6.11-12.14.17.19. 21.23-24.27; 9,11.18-20; 10,12; 11,32 (Θ); Bel 7 (LXX); 4-5.25.37-39 (Θ)

E

Eddekel (*Hiddeqel*) Dan. 10,4 (Θ)
Edom (*'Edhōm*) Dan. 11,41 (Θ)
Efraim (*'Ephrayim*) Iez. 37,16.19; 48,5-6
Egipt (*Mifrayim*) Iez. 16,26; 17,15; 19,4; 20,5-10.36; 23,3.8.19.21.27; 27,7; 29,2. 6.9-10.19-20; 30,4.6.8-9.11.13.15-16.18--19.21-22.24-25; 31,2; 32,2.12.15-16.18; Dan. 9,15; 11,5-6.8-9.11.14-15.25.29.40. 42-43 (LXX); 9,15; 11,8.24.42-43 (Θ)
Elada (*Yāwān*) Iez. 27,13
Eliam Iez. 47,16
Elisai (*'Elīşāh*) Iez. 27,7
Elymaida (*'Ēylām*) Dan. 8,2 (LXX)
Emath (*Hamāth*) Iez. 47,15.16
Etiopia (*Kūş*) Iez. 30,4.9; Dan. 3,1 (LXX); 11,43 (Θ)
Ezer (*'Azzur*) Iez. 11,1

G

Gabriel (*Gabhᶜrī'ēl*) Dan. 8,16; 9,21 (LXX); 8,16; 9,21 (Θ)
Gad (*Gādh*) Iez. 48,27-28.34
Gai (*gēy'*) Iez. 39,11.15
Galaaditis (*Gilᶜ'ādh*) Iez. 47,18
Galileea Iez. 47,8
Gelgel (*Galᶜgal*) Iez. 10,13
Gog (*Gōgh*) Iez. 38,2-3.14.17-18; 39,1.6. 11.15
Gomer (*Gomer*) Iez. 38,6

H

Heliopolis (*'On*) Iez. 30,17

I

Iacob (*Ya'aqobh*) Iez. 20,5; 28,25; 37,25; 39,25; Suz. 63 (LXX)
Idumeea (*'Edhōm*) Iez. 25,12-14; 35,15; 36,5
Ieremia (*Yirᶜmīyāh*) Dan. 9,2 (LXX); 9,2 (Θ)
Ierusalim (*Yᶜrūşālaim*) Iez. 4,1.7.16; 5,5; 8,3; 9,4.8; 11,15; 12,10.19; 13,16; 14,21. 22-23; 15,6; 16,2-3; 17,12; 21,7.25.27; 22,19; 23,4; 24,2.21; 26,2; 33,21; 36,38; Dan. 1,1; 3,28; 5,2; 6,11; 9,2.7.12.16.25 (LXX); 1,1; 3,28; 5,2-3; 6,11; 9,2.7. 12.16.25 (Θ)
Iezechiel (*Yᶜhezᶜqē'l*) Iez. 1,3; 24,24
Iezonias (*Ya'azanᶜyāhū*) Iez. 8,11
Iezonias (*Ya'azanᶜyāh*) Iez. 11,1
Iisus Bel 1 (LXX)
India Dan. 3,1 (LXX)
Ioakim (*Yōyākhīn*) Iez. 1,2;
Ioakim (*Yᶜhōyāqīm*) Dan. 1,1-2 (LXX); 1,1-2 (Θ)
Ioakim Suz. 7-8.29 (LXX); 1.4.6.28-29.63 (Θ)
Iordan (*Yarᶜdēn*) Iez. 47,18
Iosif (*Yōsēph*) Iez. 37,16.19; 48,32
Iov (*'Iyyōbh*) Iez. 14,14.20
Isaac Dan. 3,35 (LXX); 3,35 (Θ)

Israel (*Yiś^{e}rā'ēl*) Iez. 2,3; 3,1.4-5.7.17; 4,3--5.13-14; 5,4.6; 6,2-3.11; 7,2; 8,4.10--12; 9,3.8-9; 10,19-20.22; 11,5.10-11.13.15.17.22; 12,6.9-10.19.22-24.27; 13,2.4-5.9.16; 14,1.4-7.9.11; 17,2.23; 18,2--3.6.15.25.29-31; 19,1.9; 20,1.3.5.13.27.30-31.38-40.42; 21,7-8.17.30; 22,6.18; 24,21; 25,3.6.8.14; 27,17; 28,24-25; 29,6.16.21; 33,7.10-11.20.24.28; 34,2.13-14.30; 35,5.12; 36,1.4.6.8.10.12.17.21-22.32.37; 37,11-12.16.19.21-22; 38,8.14.16-19; 39,2.4.7.9.11-12.17.22-23.25.29; 40,2.4; 43,2.7.10.18; 44,2.6.9-10.12-13.15.22.28-29; 45,6.8-9.15-17; 47,13.18.21-22; 48,11.19.29.31; Suz. 7-8.28.48.57 (LXX); 48.57 (Θ); Dan. 1,3.6; 3,35.83; 9,7.11.19-20 (LXX); 1,3; 3,35.83; 9,7.11.20 (Θ)
Issachar (*Yeśāskhār*) Iez. 48,25-26.33
Iuda (*Y^{e}hūdhāh*) Iez. 4,6; 8,1.17; 9,9; 17,14; 25,3.8.12; 27,17; 37,16.19; 48,7-8.22.31; Suz. 56-57 (LXX); 56-57 (Θ); Dan. 9,7 (LXX); 1,1-2.6; 9,7 (Θ)
Iudeea (*Y^{e}hūdhāh*) Iez. 21,25; Dan. 1,1-2.6; 2,25; 5,10 (LXX); 2,25; 5,13; 6,14 (Θ)

K

Kedar (*Qēdhār*) Iez. 27,21
Kedem (*qedem*) Iez. 25,4.10
Kue (*Qōa'*) Iez. 23,23

L

Levi (*Lēwī*) Iez. 40,46; 48,31; Bel 1 (LXX)
Liban (*L^{e}bhānōn*) Iez. 17,3; 27,5; 31,3.15-16
Libia (*Lubh*) Dan. 11,43 (Θ)

M

Magdol (*Migh^{e}dol*) Iez. 29,10; 30,6
Magog (*Māghōgh*) Iez. 38,2
Manasse (*M^{e}nasseh*) Iez. 48,4-5
Marimoth Kades (*M^{e}rībhōth Qādhēṣ*) Iez. 47,19; 48,28
Memphis (*No'*) Iez. 30,13.15
Mihail (*Mīkha'ēl*) Dan. 10,13.21; 12,1 (LXX); 10,13.21; 12,1 (Θ)
Milet (*Ṭāḫar*) Iez. 27,18
Misach (*Mīṣakh*) Dan. 1,7; 2,49; 3,12--14.16.20.93.95-97 (LXX); 1,7; 2,49; 3,12-14.16.19-20.23.93.95-97 (Θ)
Misael (*Mīṣā'ēl*) Dan. 1,6-7.11.19; 2,17; 3,24.88 (LXX); 1,6-7.11.19; 2,17; 3,88 (Θ)
Moab (*Mō'ābh*) Iez. 25,8-9.11; Dan. 11,41 (Θ)
Moise (*Moṣeh*) Suz. 3.62 (Θ); Dan. 9,10--11.13 (LXX); 9,11.13 (Θ)
Mosoch (*Meṣekh*) Iez. 32,26; 38,2-3; 39,1

N

Nabucodonosor (*N^{e}bhūkhadh^{e}re'ṣṣar*) Iez. 26,7; 29,18-19; 30,10; Dan. 1,1.18; 2,1.28.46.48; 3,1-2.5.7.13-14.16.19.91.95; 4,4.28.31.33.33a.34.37b-c; 5,2.12 (LXX); 1,1.18; 2,1.28.46; 3,1-3.5.7.9.13-14.16.19.91.93.95; 4,1.4.18.28.31.33-34.37; 5,2.11.18 (Θ)
Nageb (*Neghebh*) Iez. 21,2-3
Neftali (*Naph^{e}tālī*) Iez. 48,3-4.34
Noe (*Noaḫ*) Iez. 14,14.20

O

Oola (*'Ohālāh*) Iez. 23,4-5.36.44
Ooliba (*'Ohālībhāh*) Iez. 23,4.11.22.36.44
Ophaz (*'Uphāz*) Dan. 10,5 (Θ)

P

Pathure (*Pathros*) Iez. 29,14; 30,14
Persia (*Pāras*) Dan. 11,2 (LXX); 11,2 (Θ)

Phakud (*Peqōdh*) Iez. 23,23
Phaltias (*P^{e}lath^{e}yāhū*) Iez. 11,1.13

R

Rabbath (*Rabbāh*) Iez. 21,25
Ragma (Ra'^{e}*māh*) Iez. 27,22
Ramoth Iez. 27,16
Rhos (*n^{e}śī' ro'ṣ*) Iez. 38,2-3; 39,1
Ruben (*R^{e}'ūbhēn*) Iez. 48,6-7.31

S

Saba (*Ṣ^{e}bhā'*) Iez. 27,22; 38,13
Saddai (*Ṣadday*) Iez. 10,5
Sadduk (*Ṣādhōq*) Iez. 40,46; 42,13; 43,19; 44,15; 48,11
Sais (*Sīn*) Iez. 30,15
Samaria (*Ṣom^{e}rōn*) Iez. 16,46.51.53.55; 23,4.33
Sanir (*S^{e}nīr*) Iez. 27,5
Saphan (*Ṣāphān*) Iez. 8,11
Saunan (*Hāṭēr ha-Tīkhōn*) Iez. 47,16
Sebraim (*Sibhrayim*) Iez. 47,16
Seddada (*Ṭedādh*) Iez. 47,15
Sedrach (*Ṣadh^{e}rakh*) Dan. 1,7; 2,49; 3,12--14.16.20.93.95-97 (LXX); 1,7; 2,49; 3,12-14.16.19-20.23.93.95-97 (Θ)
Seir (*Śē'īr*) Iez. 35,2-3.7.15
Sennaar (*Ṣin^{e}'ār*) Dan. 1,2 (Θ)
Sidon (*Ṭīdhōn*) Iez. 27,8; 28,21-22; Suz. 56 (LXX)
Simeon (*Ṣim^{e}'ōn*) Iez. 48,24-25.33
Siria (*'Arām*) Iez. 16,57
Sodoma (*S^{e}dhom*) Iez. 16,46.48-49.53.55--56.
Sor (*Ṭor*) Iez. 26,2-4.7.15; 27,2-3.8
Stâlpul Cumpărătorului Iez. 8,3
Sue (*Ṣūa'*) Iez. 23,23
Susa (*Ṣūṣan*) Dan. 8,2 (LXX); 8,2 (Θ)
Suzana Suz. 7-8.29-30 (LXX); 2.7.15.22.24.27-29.31.42.63 (Θ)
Syene (*S^{e}wēnēh*) Iez. 29,10; 30,6.16

T

Tanis (*Ṭo'an*) Iez. 30,14
Taphne (*Taḫpanḫes*) Iez. 30,18
Thaiman (*thēymān*) Iez. 21,2; 47,19; 48,28
Thaiman (*Tēymān*) Iez. 25,13
Thammuz (*Tammūz*) Iez. 8,14
Tharsis (*Thar^{e}ṣīṣ*) Iez. 27,16
Thergama (*Tōgar^{e}māh*) Iez. 27,14; 38,6
Thobel (*Tubhal*) Iez. 32,26; 38,2-3; 39,1
Tigrul (*Ḥiddeqel*) Dan. 10,4 (LXX)
Tyr (*Ṭor*) Iez. 28,2.12; 29,18.20

U

Ubal (*'ūbhal*) Dan. 8,2-3.6.16 (Θ)
Ulai (*'Ūlāy*) Dan. 8,16 (LXX)

X

Xerxes Dan. 9,1 (LXX)

Z

Zabulon (*Z^{e}bhūlūn*) Iez. 48,26-27.33

BIBLIOGRAFIE

I. Sigle şi abrevieri bibliografice

AB	*The Anchor Bible*, New York, 1964-.
AI	Flavius Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*
ANET	*Ancient Near Eastern Texts relating to the Old Testament*
BA	*La Bible d'Alexandrie*, Paris, 1986-.
BJ	*La Bible de Jérusalem*, Paris, 1986, 1988.
Ep.	*Epistulae*
LEH	Lust, J., Eynickel, E., Hauspie, K., *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Deutsche Bibelgeselschaft, Stuttgart (ed. I: vol. 1, 1992; vol. 2, 1996), 2003.
LSJ	Liddell, H.G., Scott, R., Stuart Jones, H., *A Greek-English Lexicon*, Oxford University Press, Oxford, 1996.
LXX	Septuaginta (ed. Alfred Rahlfs)
LXX-A	*Codex Alexandrinus* (A)
LXX-B	*Codex Vaticanus* (B)
LXX-S	*Codex Sinaiticus* (S)
LXX-L	LXX *recensio Luciani*
LXX-O	LXX *recensio Origenis*
NETS	Pietersma, A., Wright, B.G., *A New English Translation of the Septuagint*, Oxford University Press, Oxford, 2007.
NRSV	*New Revised Standard Version*, Cambridge, 1993.
NT	Noul Testament
PG	*Patrologia greacă* (ed. J.-P. Migne)
PL	*Patrologia latină* (ed. J.-P. Migne)
Q	Manuscrisele de la Qumran
RSV	*The Holy Bible, Revised Standard Version, An Ecumenical Edition*, 1973.
SC	*Sources chrétiennes*
Serm.	*Sermones*
TM	Textul Masoretic
TOB	*Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament*, Paris, 1983.
VL	*Vetus Latina*
VT	Vechiul Testament
Vulg.	Vulgata – *Biblia sacra iuxta Vulgatam uersionem*, Stuttgart, 1983.

II. Bibliografie generală*

Ediții și traduceri

Biblia, adică Dumnezeeasca Scriptură a Legii Vechi și a celei Nouă, tipărită în zilele majestății sale Carol I, ediția Sfântului Sinod, București, 1914.

Biblia de la Blaj (1795), ediție jubiliară, Roma, 2000.

Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002.

Brenton, L., *The Septuagint Version of the Old Testament and Apocrypha, Greek and English*, Londra, 1851 (retipărită în 1980).

Brunello, A., *La Bibbia secondo la versione dei Settanta*, I-II, Roma, 1960.

Harl, M., Dorival, G., Munnich, O. (eds.), *La Bible d'Alexandrie*, Paris, 1986-.

Monumenta Linguae Dacoromanorum, Biblia 1688, vol. I-VI, Iași, 1988-.

Mortari, L. (ed.), *La Bibbia dei LXX*, Roma, 1999.

Rahlfs, A. (ed.), *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, Stuttgart, 1935.

Septuaginta 1. Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2004.

Septuaginta 2. Iisus Nave, Judecătorii, Ruth, 1-4 Regi, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2004.

Septuaginta 3. 1-2 Paralipomene, 1-2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1-4 Macabei, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2005.

Septuaginta 4/I. Psalmii, Odele, Proverbele, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2006.

Septuaginta 4/II. Iov, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Iisus Sirah, Psalmii lui Solomon, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași, 2007.

Swete, H.B. (ed.), *The Old Testament in Greek According to the Septuagint*, I-III, Cambridge, 1887-1894.

Wevers, J.W. (ed.), *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum*, Göttingen, 1974.

* Bibliografia cvasicompletă despre Septuaginta este conținută în două volume: pentru studiile publicate până în 1969 – S.P. Brock, C.T. Fritsch, S. Jellicoe, *A classified Bibliography of the Septuagint*, Brill, Leiden, 1973; pentru studiile publicate din 1970 până în 1993 – C. Dogniez, *Bibliography of the Septuagint / Bibliographie de la Septante (1970-1993)*, Brill, Leiden, 1995. Bibliografia prezentată în acest volum este sintetică și orientativă.

Volume și articole

Aejmelaeus, A., *On the Trail of the Septuagint Translators. Collected Essays*, Kok, Kampen, 1993.

Amphoux, C.B., Margain, J., *Les premières traductions de la Bible*, Éditions du Zèbre, Lausanne, 1996.

Barr, J., *The Semantics of Biblical Language*, Oxford University Press, Londra, 1961.

Barthélemy, D., *Études d'histoire du texte de l'Ancien Testament*, Fribourg – Éditions universitaires, Göttingen – Vandenhoeck & Ruprecht, 1978.

Bădiliță, C., Bădiliță, S., „Septuaginta sau Biblia de la Alexandria", *Altarul Banatului*, 1-3, 1999, pp. 100-135.

Bădiliță, C., „Septuaginta în limba română", *România literară*, 10-11, 2004.

Benoit, P., „La Septante est-elle inspirée?", în *Exégèse et Théologie I*, Paris, 1951, pp. 13-28.

Benoit, P., „L'inspiration des Septante d'après les Pères", în *L'homme devant Dieu. Mélanges offerts au Père Henri de Lubac*, Aubier, Paris, 1963-1964, pp. 169-187.

Bogaert, P.-M., „Les études sur la Septante. Bilan et perspectives", *Revue de Théologie de Louvain*, 16, 1985, pp. 174-200.

Botte, B., Bogaert, P.-M., „Septante et versions grecques", în *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 12, col. 536-692, 1993.

Bouhot, J.-P., „Le Pentateuque chez les Pères", în *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 7, col. 687-708, 1966.

Broșteanu, Monica, *Numele lui Dumnezeu în Coran și în Biblie*, Polirom, Iași, 2005.

Carbone, S.P., Rizzi, G., *Le Scritture ai tempi di Gesù. Introduzione alla LXX e alle antiche versioni aramaiche*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 1992.

Cimosa, M., *Guida allo studio della Bibbia greca (LXX)*, Società biblica britannica & forestiera, Roma, 1995.

Colceriu, Șt., „O nouă traducere a Bibliei", *Origini. Caiete silvane*, 3-4, 2003, pp. 68-70.

Conybeare, F.C., George Stock, St., *Grammar of Septuagint Greek*, Hendrickson Publishers, Peabody, 1995.

Daniel, S., *Recherches sur le vocabulaire du culte dans la Septante*, Klincksieck, Paris, 1966.

Devreesse, R., *Anciens commentateurs grecs du Pentateuque*, Roma, 1959.

Fernández, Marcos N., *La Septuaginta en la investigación contemporánea*, CSIC, Madrid, 1985.

Fernández, Marcos N., *Introducción a las versiones griegas de la Biblia*, CSIC, Madrid, 1998[2].

Field, F., *Origenis Hexaplorum quae supersunt*, I-II, Oxonii, 1875 (reed. Hildesheim, 1964).

Galbiati, E.R., „La versione dei LXX: influsso sui Padri e sulla liturgia greca e latina", în *Annali di Scienze Religiose*, I, 1996, pp. 57-70.

Harl, M., *La langue de Japhet, quinze études sur la Septante et le grec des chrétiens*, Cerf, Paris, 1992.

Harl, M., Dorival, G., Munnich, O., *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Cerf, Paris, 1994[2].

Hatch, E., Redpath, H.A., *A Concordance to the Septuagint and other Greek Versions of the Old Testament (Including Apocryphal Books)*, Graz (ed. I: Oxford, 1897), 1975.

Hengel, M., *Judaism and Hellenism*, Londra, 1974.

Hengel, M., *The Septuagint as Christian Scripture: Its Prehistory and the Problem of Its Canon*, T&T Clark, Edinburgh, New York, 2001.

Jellicoe, S. (ed.), *Studies in the Septuagint: Origins, Recensions and Interpretation*, Ktav, New York, 1974.

Kraus, W., Wooden, R.G. (eds.), *Septuagint Research: Issues and Challenges in the Study of the Greek Jewish Scriptures*, Brill, Leiden, 2006.

Le Déaut, R., *La nuit pascale*, Pontifical Biblical Institute, Roma, 1975.

Le Déaut, R., „La Septante, un Targum?", în R. Kuntzmann, J. Schlosser (eds.), *Études sur le judaïsme hellénistique*, Cerf, Paris, 1984, pp. 147-195.

Lee, J.A.L., *A Lexical Study of the Septuagint Version of the Pentateuch*, Scholars Press, Chico, 1983.

Lust, Johan, Eynikel, Erik, Hauspie, Katrin (eds.), *Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Deutsche Bibelgeselschaft, Stuttgart (ed. I: vol. 1, 1992; vol. 2, 1996), 2003[2].

Martone, C., „I LXX e le attestazioni testuali ebraiche di Qumran", în *Annali di Scienze Religiose*, II, 1997, pp. 159-174.

Mélèze-Modrzejewski, J., „La Septante comme *nomos*. Comment la Torah est devenue une loi civique pour les Juifs d'Egypte?", în *Annali di Scienze Religiose*, II, 1997, pp. 143-158.

Mélèze-Modrzejewski, J., *Les Juifs d'Égypte de Ramses II à Hadrien*, PUF, Paris, 1997.

Morrish, G., *A Concordance of the Septuagint*, Grand Rapids, Michigan (ed. I: 1887), 1987.

Mortari, L., *Il Salterio della tradizione*, Gribaudi, Torino, 1983.

Oden, Thomas C. (ed.), *Ancient Christian Commentary on Scripture, „Old Testament"*, vol. I-III, InterVarsity, Downers Grover, 2001, 2002.

Olofsson, S., *The LXX Version. A Guide to the Translation Technique of the Septuagint*, Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1990.

Orlinsky, H.M., „I LXX: punto d'arrivo e di partenza per diversi ambiti di ricerca", în *Annali di storia dell'esegesi*, I, 1996, pp. 17-31.

Peters, Francis E., *Termenii filozofiei greceşti*, trad. Drăgan Stoianovici, Humanitas, Bucureşti, 1993.

Pietersma, A., Cox, C., *De Septuaginta. Studies in Honour of John William Wevers on His Sixty-Fifth Birthday*, Benben Publications, Mississauga, Ontario, 1984.

Rahlfs, A., *Septuaginta-Studien*, Göttingen, 1904, 1911.

Rose, A., „L'influence des Septante sur la tradition chrétienne" (I-II), *Questions liturgiques et paroissiales*, 44, 1965, pp. 192-211, 284-301.

Simon, M., „La Bible dans les premières controverses entre Juifs et Chrétiens", în Cl. Mondésert (ed.), *Bible de tous les temps*, I. *Le monde grec ancien et la Bible*, Paris, 1984, pp. 107-125.

Swete, H.B., Ottley, R.R., *An Introduction to the Old Testament in Greek*, Cambridge University Press, Cambridge, 1900 (reed. Ktav, New York, 1968).

Tabachovitz, D., *Die Septuaginta und das Neue Testament*, Gleerup, Lund, 1956.

Tov, E., „Some Thoughts on a Lexicon of the LXX", în *Bulletin of the IOSCS IX*, 1976, pp. 14-46.

Tov, E., *The Text-Critical Use of the Septuagint in Biblical Research*, Simor, Ierusalim, 1981.

Tov, E., *A Classified Bibliography of Lexical and Grammatical Studies on the Language of the Septuagint and its Revisions*, Ierusalim, 1982.

Trebolle Barrera, J., *La Biblia judía y la Biblia cristiana. Introducción a la historia de la Biblia*, Trotta, Madrid, 1993.

Taylor, B., *The Analytical Lexicon to the Septuagint*, Zondervan, Grand Rapids, 1994.

Vian, G.M., „Le versioni greche della Scrittura nella polemica fra giudei e cristiani", în *Annali di storia dell'esegesi*, I, 1996, pp. 39-54.

Walters, P., *The Text of the Septuagint. Its Corruptions and their Emendation*, Cambridge University Press, Cambridge, 1973.

III. Bibliografie la Iezechiel

***, *Oxford Bible Commentary*, 2001.

***, *The Interpreter's Dictionary of the Bible. An Illustrated Encyclopedia*, Nashville, 1991.

***, *Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament*, Paris, 1989.

Anchor Bible: *Ezekiel 1-20*. A New Translation with Introduction and Commentary by Moshe Greenberg, Doubleday & Company, Garden City, New York, 1983.

Anchor Bible: *Ezekiel 21-37*. A New Translation with Introduction and Commentary by Moshe Greenberg. Doubleday & Company, Garden City, New York, 1997.

Biblia sau Sfânta Scriptură, text revizuit de Ioan Gagiu, Teodor M. Popescu şi Dumitru Radu, Bucureşti, 1968.

Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediţie jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2002.

Akroyd, Peter R., *Exile and Restauration. A Study of Hebrew Thought of the Sixth Century BC* (Old Testament Library), SCM Press, Londra, 1968, cap. VII: The Book of Ezekiel, pp. 103-117.

Alter, Robert, Kermode, Frank (eds.), *The Literary Guide to the Bible*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts), 1987.

Andrew, Maurice E., *Responsability and Restoration. The Course of the Book of Ezekiel*, University of Otago Press, Dunedin (Noua Zeelandă), 1985.

Bădiliţă, Cristian, *Manual de anticristologie. Studii, dosar biblic, traduceri şi comentarii*, Polirom, Iaşi, 2002.

Bădiliță, Cristian, *Metamorfozele Anticristului la Părinții Bisericii*, trad. de Teodora Ioniță, Polirom, Iași, 2006.

Begg, Christopher T., „The Non-mention of Ezekiel in Deuteronomistic History, the Book of Jeremiah and the Chronistic History", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 340-343.

Biggs, Charles R., *The Book of Ezekiel* („Epworth Commentaries"), Epwoorth Press, Londra, 1996.

Blenkinsopp, Joseph, *Une histoire de la prophétie en Israël. Depuis le temps de l'installation en Canaan jusqu'à la période hellénistique*, trad. din engl. de Maurice Desjardins, Cerf, Paris, 1993.

Block, Daniel I., *The Book of Ezekiel*, 2 vol., Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1997, 1998.

Boadt, Lawrence, *Ezekiel's Oracles against Egypt. A Literary and Philological Study of Ezekiel 29-32*, Biblical Institute Press, Roma, 1980.

Boadt, Lawrence, „Rhetorical Strategies in Ezekiel's Oracles of Judgment", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 182-200.

Bocian, Martin, Kratu, Ursula, Lens, Iris, *Dicționar enciclopedic de personaje biblice*, tard. Gabriela Dantiș, Herta Spuhn, Editura Enciclopedică, București, 1996.

Bodi, Daniel, *The Book of Ezekiel and the Poem of Erra* (Orbis Biblicus et Orientalis, 104), Universitätsverlag, Vandenhoeck und Ruprecht, Freiburg – Göttingen, 1991.

Bogaert, Pierre-Maurice, „Le témoignage de la *Vetus Latina* dans l'étude de la tradition des Septante Ezéchiel et Daniel dans le Papyrus 967", *Biblica*, 59 (1978), pp. 384-395.

Bogaert, Pierre-Maurice, „Les deux rédaction conservées (LXX et TM) d'Ézéchiel 7", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 21-47.

Bouché-Leclercq, A., *Istoria divinației în Antichitate. I. Introducere. Divinația elenică (Metode)*, trad. de Cristina Dinescu și Raluca Popescu, Symposion, București, 1999.

Brenton, Lancelot C.L., *The Septuagint Bible* (on line), „Jezekiel".

Broșteanu, Monica, *Numele lui Dumnezeu în Coran și în Biblie*, Polirom, Iași, 2005.

Brownlee, William H., *Ezekiel 1-19* (Word Biblical Commentary), Word Books, Waco, Texas, 1986.

Carley, Keith W., *Ezekiel Among the Prophets* (Studies in Biblical Theology, 2nd Series 31), Allenson-Breckinridge Books, Naperville, 1974.

Chantraine, P., *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, 2 vol., Klincksieck, Paris, 1980.

Childs, Brevard S., *Introduction to the Old Testament as Scripture*, Augsburg Fortress Publishers, Philadelphia, 1979, pp. 357-360.

Clemens, Ronald E., „The Chronology of Redaction in Ezekiel 1-24", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 283-294.

Corral, Martin Alonso, *Ezekiel's Oracles against Tyre. Historical Reality and Motivations* (Biblica et Orientalia, Sacra scriptura antiquitatibus orientalibus illustrata, 46), Editrice Pontificio Istituto Biblico, Roma, 2002.

Davies, Graham, „An Archaeological Commentary on Ezekiel 13", în Michael D. Coogan, J. Cheryl Exum, Lawrence E. Stager (eds.), *Scripture and Other Artifacts. Essais on the Bible and Archaeology in Honor of Philip J. King*, Westminster John Knox Press, Louisville (Kentucky), 1994 (452 pp.), pp. 108-125.

Dijkstra, Meindert, „The Glosses in Ezekiel Reconsidered. Aspects of Textual Transmission in Ezekiel 10", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 55-77.

Douglas, J.D. (coord.), *Dicționar biblic*, trad. Liviu Pup, John Tipei, Editura „Cartea creștină", Oradea, 1995.

Duguid, Iain M., *Ezekiel & the Leaders of Israel*, E.J. Brill, Leiden, New York, Köln, 1994.

Eichrodt, Walther, *Ezekiel. A Commentary* (Old Testament Library), trad. din germ. în engl. de Cosslett Quin (*Der Prophet Hesekiel*, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen, 1965-1966), SCM Press LTD, Londra, 1986[4] (ed. I engl. 1970).

Eliade, Mircea (ed.), *The Encyclopedia of Religion*, Macmillan, New York, 1995.

Ellison, H.L., *Ezekiel. The Man and His Message*, The Paternoster Press, Londra, 1956.

Goshen-Gottstein, Moshe H.; Shemaryahu, Talmon (ed.), associate editor Galen Marquis, *The Book of Ezekiel*, The Hebrew University Magnes Press, The Hebrew University Bible, Ierusalim, 2004: Introduction (XI-XLVIII), Appendix (XLIX-LXI).

Gosse, Bernard, *Structuration des grands ensembles bibliques et intertextualité à l'époque perse. De la rédaction sacerdotale du livre d'Isaïe à la contestation de la Sagesse*, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 1997.

Gosse, Bernard, „Le Livre d'Ezéchiel et Ex. 6,2-8 dans le cadre du Pentateuch", *Biblische Notizen. Beiträge zur exegetischen Diskussion*, Heft 104, München, 2000, pp. 20-25.

Gosse, Bernard, „Le rédaction du Livre d'Ézéchiel en rapport avec celles du Livre d'Isaïe", *Transeuphratène*, 26, Gabalda, Paris, 2003, pp. 33-45.

Gosse, Bernard, „Le prophète Jérémie selon le psautier et selon le livre d'Ézéchiel", *Revue Biblique*, 112, Gabalda, Paris, 2005, pp. 511-520.

Greenberg, Moshe, „What are Valid Criteria for Determining Inauthentic Matter in Ezekiel?", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 123-135.

Grégoire le Grand, *Homélies sur Ézéchiel*, texte latin; introduction, traduction et notes par Charles Morel; vol. I (c. I), Cerf, Paris, 1986; vol. I (c. II), Cerf, Paris, 1990 (Sources Chrétiennes, 327; 360).

Halperin, David, J., *Seeking Ezekiel. Text and Psychology*, Pennsylvania State University, Pennsylvania, 1993.

Hengstenberg, E.W., *The Prophecies of the Prophet Ezekiel Elucidated*, trad. din germ. în engl. de A.C. Murphy, J.G. Murphy, T&T Clark, Edinburgh, 1869.

Hermas, *Le Pasteur*, introduction, texte critique, traduction et notes par Robert Joly, Cerf, Paris, 1997 (ed. I: 1958) (Sources Chrétiennes, 53 bis).

Johnson, Allan Chester, Snyder Gehman, Henry, Kase, Edmund Harris (eds.), *The John H. Scheide Biblical Papyri. Ezekiel*, Princeton University Press, Princeton, 1938.

Joyce, Paul M., „Individual Responsability in Ezekiel 18?", *Studia Biblica 1978*, Sheffield, 1979, pp. 185-186.

Joyce, Paul M., „Ezekiel and Individual Responsability", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 317-321.

Klein, Ralph W., *Ezekiel. The Prophet and His Message*, University of South Carolina Press, Columbia (South Carolina), 1988.

Lampe, G.W.H. (ed.), *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford University Press, Oxford, 1961.

Lang, Bernhard, „Street Theater, Raising the Dead, and the Zoroastrian Connection in Ezekiel's Prophecy", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 297-316.

Lapsley, Jacqueline E., *Can These Bones Live? The Problem of the Moral Self in the Book of Ezekiel*, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 2000.

Lellison, H.L., *Ezekiel. The Man and His Message*, The Paternoster Press, Londra, 1956.

Lemaire, André, „Les formules de datation dans Ézéchiel à la lumière des données épigraphiques récentes", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 359-366.

Levenson, Jon Douglas, *Theology of the Program of Restoration of Ezekiel 40-48* (Harvard Semitic Monograph Series, 10), Scholars Press, Missoula (Montana), 1975.

Liddell, Henry George, Scott, Robert, Stuart Jones, Henry (eds.), *A Greek-English Lexicon*, Oxford University Press, Oxford, 1990[9].

Lust, Johan (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986.

Lust, Johan, „Ezekiel Manuscripts in Qumran. Preliminary Edition of 4Q Eza and b", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 48-54.

Lust, Johan, „The Final text and Textual Criticism: Ez. 39,28", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 48-54.

Lust, Johan, „Exodus 6,2-8 and Ezekiel", în Marc Vervenne (ed.), *Studies in the Book of Exodus. Redaction – Reception - Interpretation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, CXXVI), Leuven University Press, Leuven, 1996, pp. 209-224.

Lust, Johan, „Ezekiel Salutes Isaiah. Ezekiel 20,32-44", în J. Van Ruiten, M. Vervenne (eds.), *Studies in the Book of Isaiah. Festschrift Willem A.M. Beuken*, Leuven University Press, Leuven, 1997, pp. 367-382.

Lust, Johan, „*Gathering and Return* in Jeremiah and Ezekiel", în P.-M. Bogaert (ed.), *Le livre de Jérémie* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LIV), Leuven University Press, Leuven, 1997, pp. 119-142.

Lust, Johan, „The Vocabulary of LXX Ezekiel and its Dependence upon the Pentateuch", în J.-M. Auwers, A. Wénin (eds.), *Deuteronomy and Deuteronomic Literature. Festschrift C.H.W. Brekelmans* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, CXLIV), Leuven University Press, Leuven, 1997, pp. 529-546.

Lust, Johan, „Exile and Diaspora. Gathering from Dispersion in Ezekiel", în J.-M. Auwers, A. Wénin (eds.), *Lectures et relectures de la Bible. Festschrift P.-M. Bogaert* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, CXLIV), Leuven University Press, Leuven, 1999, pp. 99-122.

Lust, Johan, „The *pisqah be'emṣa'pasuq*, the Psalms, and Ezekiel 3,16", în Robert J.V. Hiebert, Claude E. Cox, Peter J. Gentry (eds.), *The Old Greek Psalter. Studies in Honour of Albert Pietersma*, Sheffield Academic Press, Sheffield, 2001, pp. 149-161.

Lust, Johan, Eynikel, Erik, Hauspie, Katrin (eds.), *Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Deutsche Bibelgeselschaft, Stuttgart (ed. I: vol. 1, 1992; vol. 2, 1996), 2003[2].

Lust, Johan, „Le messianisme et la Septante d'Ézéchiel", în J. Lust, K. Hauspie (eds.), *Messianism and the Septuagint. Collected Essays* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, CLXXVIII), Leuven University Press, Leuven, 2004, pp. 27-40.

Lust, Johan, „Major Divergences between LXX and MT in Ezekiel", în J. Lust, K. Hauspie (eds.), *Messianism and the Septuagint. Collected Essays* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, CLXXVIII), Leuven University Press, Leuven, 2004, pp. 201-209.

Lust, Johan, „Messianism in Ezekiel in Hebrew and Greek. Ezek. 21,15(10) and 18(13)", în J. Lust, K. Hauspie (eds.), *Messianism and the Septuagint. Collected Essays* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, CLXXVIII), Leuven University Press, Leuven, 2004, pp. 189-200.

Marcos, Natalio Fernández, *The Septuagint in Context. Introduction to the Greek Versions of the Bible*, trad. din spaniolă în engl. de Wilfred G.E. Watson, E.J. Brill, Boston, Leiden, 2001.

Matties, Gordon H., *Ezekiel 18 and the Rhetoric of Moral Discourse* (Dissertation Series, 126), Scholar Press, Atlanta (Georgia), 1990.

McGregor, Leslie John, *The Greek Text of Ezekiel. An Examination of Its Homogeneity* (Septuagint and Cognate Studies, 18), Scholars Press, Atlanta (Georgia), 1985.

McKeating, Henry, *Ezekiel* (Old Testament Guides), Sheffield Academic Press, Sheffield, 1993.

Monloubou, Louis, *Un prêtre devient prophète: Ézéchiel* (Lectio divina, 73), Cerf, Paris, 1972.

Monloubou, Louis, „Signification du Culte selon Ézéchiel", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 322-329.

Nihan, Cristophe, „Ezéchiel", în Thomas Römer, Jean-Daniel Macchi, Cristophe Nihan (eds.), *Introduction à l'Ancien Testament* (Le Monde de la Bible, 49), Labor et Fides, Geneva, 2004, pp. 359-378.

Origène, *Homélies sur Ézéchiel*, texte latin; introduction, traduction et notes par Marcel Borret, Cerf, Paris, 1989 (Sources Chrétiennes, 352).

Pennachini, Bruno, *Temi mitici in Ezechiele 28, 1-19* (Collectio Assisniensis, 9), Studio Teologico „Porziuncola", Assisi, 1973.

Petuchowski, Jakob, Thoma, Clemens, *Lexiconul Herder al întâlnirii iudeo-creştine. Substraturi, clarificări, perspective*, trad. Dumitru Ionescu-Stăniloae, Humanitas, Bucureşti, 2000.

Pietersma, A., Wright, B.G. (eds.), *A New English Translation of the Septuagint*, Oxford University Press, Oxford, 2007.

Plessis, Joseph, *Les prophéties d'Ézéchiel contre l'Égypte (XXIX-XXXII)* (Thèse pour le doctorat présentée a la Faculté de Théologie d'Angers), Letouzey et Ané, Paris, 1912.

Pons, Jacques, „Le vocabulaire d'Ézéchiel 20: le prophète s'opose à la vision deutéronomiste de l'histoire", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 214-233.

Pritchard, James B. (ed.), *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, ed. a III-a, Princeton University Press, Princeton, 1969.

Raurell, Frederic, „The Polemical Role of the ARCONTES and AFHGOUMENOI in Ez. LXX", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 85-89.

Redpath, Henry A., *The Book of the Prophet Ezekiel, with Introduction and Notes*, Methuen, Londra, 1907.

Renaud, Bernard, „L'alliance éternelle d'Éz. 16,59-63 et l'alliance nouvelle de Jér. 31,31-34", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 336-339.

Renz, Thomas, *The Rhetorical Function of the Book of Ezekiel* (Supplements to *Vetus Testamentum*, 76), E.J. Brill, Leiden, Boston, Köln, 1999.

Rosenberg, Joel, „Jeremiah and Ezekiel", în Robert Alter, Frank Kermode (eds.), *The Literary Guide to the Bible*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts), 1987, pp. 184-206.

Rowley, H.H., *Men of God. Studies in Old Testament History and Prophecy*, Thomas Nelson and Sons, Londra, 1963.

Savoca, Gaetano, *La visione della storia in Ezechiele* (estratto della Tesi di Laurea in S. Scrittura), Pontificio Istituto Biblio Roma, Napoli, 1972.

Savoca, Gaetano, *Un profeta interroga la storia. Ezechiele e la teologia della storia*, Herder, Roma, 1976.

Simian-Yofre, Horacio, „Le métaphore d'Ézéchiel 15", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 234-247.

Smith, James, *The Book of the Prophet Ezekiel: A New Interpretation*, Londra, 1931.

Smith, Jonathan Z., *To Take Place. Toward Theory in Ritual*, The University of Chicago Press, Chicago, Londra, 1987.

Spottorno, Victoria, „Some Lexical Aspects in the Greek Text of Ezekiel", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 78-84.

Stevenson, Kalinda Rose, *The Vision of Transformation. The Territorial Rhetoric of Ezekiel 40-48* (SBL Dissertation Series, 154), Scholars Press, Atlanta (Georgia), 1996.

Terrien, Samuel, *The Elusive Presence: Toward a New Biblical Theology*, Harper and Row, San Francisco, 1978.

Torrey, Charles Cutler, *Pseudo-Ezekiel and the Original Prophecy* (1930, reeditat în 1970, împreună cu „Critical Articles by Shalom Spiegel and Charles Cutler Torrey"), Prolegomenon by Moshe Greenberg, New York.

Tromp, Nicholas J., „The Paradox of Ezekiel's Prophetic Mission. Towards a Semiotic Approach of Ezekiel 3,22-27", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 201-213.

Van Goudoever, J., „Ezekiel Sees in Exile a New Temple-city at the Beginning of a Jobel Year", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 344-349.

Verdegaal, C.M.L., „The Jewish Influence on the Ezekiel Translation of the English and Dutch Authorized Versions", în Johan Lust (ed.), *Ezekiel and His Book. Textual and Literary Criticism and Their Interrelation* (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, LXXIV), Leuven University Press, Leuven, 1986, pp. 111-119.

Wevers, John W., *Ezekiel* (New Century Bible), Nelson, Londra, 1969.

Ziegler, Joseph (ed.), *Ezechiel* (*Septuaginta: Vetus Testamentum Graecum Auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum*, vol. 16, pars 1: Vandenhoeck und Ruprecht, 1952; ed. a II-a: 1977).

Zimmerli, Walther, *Erkenntnis Gottes nach dem Buche Ezechiel. Eine Theologische Studie*, Zwingli-Verlag, Zürich, 1954.

Zimmerli, Walther, *Ezechiel*, seria *Biblischer Kommentar altes Testament*, Neukirchener Verlag des Erziehungsvereins, Neukirchen-Vluyn, 1969, 2 vol. (*Ezechiel 1*: 1-24; *Ezechiel 2*: 25-48) (*Ezekiel 1. A Commentary on the Book of the Prophet Ezekiel,*

Chapters 1-24, traducere din germană în engleză de Roland E. Clements, 1979; *Ezekiel 2. Chapters 25-48*, trad. de James D. Martin, 1983, Fortress Press, Philadelphia).

IV. Bibliografie la Suzana, Daniel, Bel şi balaurul

Sigle şi abrevieri

AfR	*Archiv für Religionswissenschaft*
ANET	*Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, ed. 2, edited by J.B. Pritchard, 1955 (ed. 3, 1969)
APOT	*The Apocrypha and Pseudoepigrapha of the Old Testament*, ed. R.H. Charles, 2 vol., Clarendon Press, Oxford, 1913
BASOR	*Bulletin of the American Schools of Oriental Research*
BZ	*Biblische Zeitschrift*
BZAW	*Beihefte zur Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft*
CBQ	*Catholic Biblical Quarterly*
CJT	*Canadian Journal of Theology*
HDB	*Hastings' Dictionary of the Bible*, 5 vol., Scribner, New Work, 1901
IDB	*The Interpreter's Dictionary of the Bible*, ed. G.A. Buttrick *et al.*, 4 vol., Abingdon, New York, 1962
JBL	*Journal of Biblical Literature*
JJGL	*Jahrbuch für jüdische Geschichte und Literatur*
PSBA	*Proceedings of the Society of Biblical Archaeology*
RB	*Revue Biblique*
REJ	*Revue des Études Juives*

Volume şi articole

Abel, F.M., *Les livres des Macchabées*, Gabalda, Paris, 1949.

Abel, F.M., *Histoire de la Palestine depuis la conquête d'Alexandre jusqu'à l'invasion arabe*, Librairie Lecoffre, Paris, 1952.

Allegro, J.M., „An Astrological Cryptic Document from Qumran", *Journal of Semitic Studies*, 9 (2), 1964, pp. 291-294.

Asurmendi, J., *Le prophétisme*, Nouvelle Cité, Paris, 1985.

Baldwin, J.G., *Daniel. An Introduction and Commentary*, Leicester, 1978.

Ball, W.H., „The Additions to Daniel", în *Apocrypha of the Speaker's Commentary*, ed. Henry Wace, John Murray, Londra, 1888.

Barr, J., „Daniel", în *Peake's Commentary* (ed. nouă 1962).

Barthélemy, D., *Les devanciers d'Aquila* (Supplements to *Vetus Testamentum*, 10), E.J. Brill, Leiden, 1963.

Baumgartner, W.I., „Susanna – Die Geschichte einers Legende", *AfR*, 24 (1926), pp. 259-280.

Bădiliţă, C., Jakab, A. (ed.), *Jean Cassien entre l'Orient et l'Occident*, Beauchesne, Paris – Polirom, Iaşi, 2003.

Bădiliţă, C., *Metamorfozele Anticristului la Părinţii Bisericii*, Polirom, Iaşi, 2006.

Beale, G.K., *The Use of Daniel in Jewish Apocalyptic Literature and in the Revelation of St. John*, Boston, 1964.

Becquet, G., Dumortier, F., Jacob, M., *La fosse aux lions. Lecture du livre de Daniel*, Les Éditions Ouvrières, Paris, 1993.

Behrmann, G., *Das Buch Daniel (Handkommentar zum Alten Testament)*, Göttingen, 1894.

Bentzen, A., *Daniel*, Mohr, Tübingen, 1952.

Bernini, G., *Daniele*. Versione, introduzione, note di Giuseppe Bernini, Edizioni Paoline, Roma, 1984.

Bissel, E.C., *Additions to Daniel* (The Apocrypha of the Old Testament), Scribner, New York, 1880.

Blundau, A., „Die alexandrinische Übersetzung des Buches Daniel und ihr Verhältnis zum massoretischen Texten", în *BSt*, 2 (1897), 1-30, pp. 140-200, 330-368.

Bouché-Leclercq, A., *Histoire des Séleucides*, Paris, 1913.

Braverman, J., *Jerome's Commentary on Daniel: A Study of Comparative Jewish and Christian Interpretations of the Hebrew Bible* (The Catholical Quarterly Monograph Series 7), Washington, 1978.

Bright, J., *A History of Israel*, ed. a IV-a, Westminster John Knox Press, Louisville, 2000.

Brown, F., Driver, S.R., Briggs, C.A. (eds.), *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Oxford University Press, Oxford, 1955.

Brüll, N., „Das apokryphische Susanna Buch", *JJGL*, 3 (1877), pp. 1-69.

Caquot, A., „Les quatre bêtes et le «Fils d'Homme» (Daniel 7)", *Semitica*, 17 (66), 1967, pp. 37-71.

Cerani, U., *Translatio syra Peshitto Veteris Testamenti ex cod. Ambrosino*, Milano, 1876.

Charles, R.H., *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Daniel*, Clarendon Press, Oxford, 1929.

Coppens, J., „Le messianisme sapientiel et les origines littéraires du fils de l'homme daniélique", în *Vetus Testamentum* – Suppl. III, 1955, pp. 35-37.

Coxon, P.W., „Greek Loan-Words and alleged Greek Loan Translations in the Book of Daniel", *Transactions of Glasgow University Oriental Society*, 25, 1973-1974 (1976).

Dancy, J.C., *The Shorter Book of the Apocrypha. Tobit, Judith, Best of Esther, Baruch, Letter of Jeremiah, Additions to Daniel and Prayer of Manasseh*, Commentary by J.C. Dancy, Cambridge University Press, Cambridge, 1972.

Darby, J.N., *Etude sur Daniel*, Éditions Bibles et Traités Chrétiens, Vevey, 1985.

Daubney, W.H., *The Three Additions to Daniel*, Deighton Bell, Cambridge, 1906.

Daumas, F., „Littérature prophétique et exégétique égyptienne et commentaires esséniens", în *A la rencontre de Dieu: Mémorial Albert Gelin*, Le Puy, 1961, pp. 203-221.

Davies, W., „Bel and the Dragon", *APOT*, I, pp. 652-664.

Delcor, M., *Les Hymnes de Qumrân (Hodayot)*, Letouzey et Ané, Paris, 1962.

Delcor, M., „Recherches sur un horoscope en langue hébraïque provenant de Qumrân", *Revue de Qumrân*, 1966, pp. 521-542.

Delcor, M., „Les sources du chapitre VII de Daniel", în *Vetus Testamentum*, 18 (1), 1968, pp. 290-312.
Delcor, M., *Le livre de Daniel*, Gabalda, Paris, 1971.
De Menasce, P.J., *Daniel dans la Sainte Bible*, Paris, 1964.
Dexinger, F., *Das Buch Daniel und seine Probleme* (Stuttgarter Bibel Studien), Stuttgart, 1969.
Dheilly, J., *Les Prophètes*, Librairie Athème Fayard, Paris, 1960.
Driver, S.R., *The Book of Daniel* (The Cambridge Bible for Schools and Colleges), Cambridge, 1905.
Eissfeldt, O., *Einleitung in das Alte Testament*, Mohr, Tübingen, 1964.
Ellenbogen, M., *Foreign Words in the Old Testament. Their Origin and Ethimology*, Luzac and Co., Ltd., Londra, 1962.
Feuillet, A., „Le Fils de l'Homme de Daniel et la tradition biblique", *RB*, 1953, pp. 180 *sqq*.
Fraine, J. de, *Adam et son lignage*, Desclée de Brouwer, Paris, 1959.
Fritzsche, O.F., „Zusätze zu dem Buche Daniel", în O. Fritzsche şi C. Grim (eds.), *Kurzgefasstes exegetisches Handbuch zu den Apocryphen des Alten Testaments*, Leipzig, Hirzel, 1851.
Garcia Cordero, M., *Biblia Comentada*. Texto de la Nácar-Colunga III Libros Proféticos por Maximiliano Garcia Cordero, O.P., Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 1961.
Gaster, M., „The Unknown Aramaic Original of Theodotion's Additions to the Book of Daniel", *PSBA*, 16 (1894), pp. 280-317.
Gaster, M., „The Story of the Daugther of Amram", în *Studies and Texts in Folklore, Magic, Medieval Romance, Hebrew Apocrypha, and Samaritan Archaeology*, 3 vol., Maggs Bros., Londra, 1925-1928, vol. I, pp. 199-210.
Gaster, T.H., „Sacrifices and Offerings, OT", *IDB*, IV, pp. 147-159.
Ginsberg, H.L., *Studies in Daniel*, Jewish Theological Seminary, New York, 1948.
Ginsberg, H.L., „The composition of the Book of Daniel", în *Vetus Testamentum*, 4 (1954), pp. 246-275.
Gordon, C.H., *Introduction to Old Testament Times*, Ventnor Press, Ventnor, 1953.
Grelot, P., „*Daniel* VI dans la Septante", în ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ Ο' *Selon les Septante*. Trente études sur la Bible grecque des Septante. En hommage à Marguerite Harl, Cerf, Paris, 1995, pp. 103-118.
Hammer, R., *The Book of Daniel*, Cambridge University Press, Cambridge, 1976.
Hartman, L.F., „Daniel", în *The Jerome Bible Commentary*, Londra, 1968.
Heaton, E.W., *The Book of Daniel* (Torch Bible), Londra, 1956.
Heller, B., „Die Suzannerzälung: ein Märchen", *ZAW*, 54 (1936), pp. 281-287.
Hicks, L., „Jacob (Israel)", *IDB*, II, pp. 782-787.
Hippolyte, *Commentaire sur Daniel*. Introduction de Gustave Bardy. Texte établi et traduit par Maurice Lefèvre, Sources Chrétiennes, Cerf, Paris, 1947.
Hoenig, S.B., *IDB*, IV, *s.v.* „Susanna".
Hooker, M.D., „The «One like a son of man» in Daniel 7", în *The Son of Man in Mark*, SPCK, Londra, 1967.

Huart, Cl., Delaporte, L., *L'Iran antique – Élam et Perse – et la civilisation iranienne*, Paris, 1943.
Huet, G., „Daniel et Susanne: Note de littérature comparée", *RHR*, 65 (1912), pp. 277-284.
Jaubert, A., *La date de la Cène. Calendrier biblique et liturgique chrétien*, Gabalda, Paris, 1957.
Jones, B.N., *The Prayer in Dan IX*, în *Vetus Testamentum*, 18 (1968), pp. 488-493.
Kaiser, O., *Die Mythische Bedeutung des Meeres, in Ägypten, Ugarit und Israel*, Berlin, 1959.
Kay, D.M., „Susanna", *APOT*, I, pp. 638-651.
Kelly, W., *Le livre du prophète Daniel*, Éditions Bibles et Traités Chrétiens, Vevey, 2000.
Koch, K., *The Rediscovery of Apocalyptic* (Studies in Biblical Theology), SCM Press, Londra, 1972.
Krealing, E.G.H. „The Handwriting of the Wall", *JBL*, pp. 11-18.
Kuhl, C., „Die drei Männer im Feuer", *BZAW*, 55, Giessen, 1930.
Labat, R., *Le Poème babylonien de la Création*, A. Maisonneuve, Paris, 1935.
Labourt, M., *Le Christianisme dans l'empire perse*, Lecoffre, Paris, 1904.
Lacocque, A., *Le livre de Daniel*, Delachaux et Niestlé, Neuchâtel – Paris, 1976.
Landersdorfer, S., „Der Drache von Babylon", *BZ*, 11 (1913), pp. 1-4.
Lenglet, A., „La structure de Daniel 2-7", *Biblica*, 54 (1972), pp. 169-190.
Lévi, I., „L'Histoire «de Suzanne et les deux vieillards» dans la littérature juive", *REJ*, 95 (1933), pp. 157-171.
Linder, J., *Commentarius in Librum Daniel* (Cursus Scripturae Sacrae), Parisiis, 1939.
Lods, A., *Histoire de la littérature hébraïque et juive*, Payot, Paris, 1950.
Macalister, R.A.S., *The Excavations of Gezer*, Murray, Londra, 1912.
MacKenzie, R.A.F., „The Meaning of the Susanna Story", *CJT*, 3 (1957), pp. 211-218.
Manson, S., „Some Reflection on Apocalyptic", în *Mélanges Gogyel, Aux sources de la tradition chrétienne*, Neuchâtel – Paris, 1950, pp. 139-145.
Manson, T.W., „The Son of Man in Daniel, Enoch and the Gospels", *Bulletin of the John Rylands Library*, 1950, p. 174.
Marshall, J.T., „Bel and the Dragon", *HDB*, I, pp. 267-268.
Marshall, J.T., „Susanna", *HDB*, IV, pp. 630-632.
Marshall, J.T., „Song of the Three Children", *HDB*, IV, pp. 754-756.
McCullough, W.S., *Jewish and Mandaean Incantation Bowls in the Royal Ontario Museum*, University of Toronto Press, Toronto, 1968.
McNamara, M., „Daniel", în *The New Catholic Commentary on Holy Scripture*, Nelson, Londra, 1969.
McNamara, M., „Nabonidus and the Book of Daniel", *Irish Theological Quarterly*, 37 (1970), pp. 131-149.
Mitchell, T.C., Joyce, R., „The Musical Instruments in Nebuchadrezzar's Orchestra", *Notes on Some Problems in the Book of Daniel*, Tyndale, Londra, 1965, pp. 19-27.
Montgomery, J.A., *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Daniel*, T&T Clark, Edinburgh, 1927.
Montgomery, J.A., *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Daniel*, ed. a II-a, T&T Clark, Edinburgh, 1950.

Moore, C.A., *Daniel, Esther, and Jeremiah: the Additions. A New Translation with Introduction and Commentary by Carey A. Moore, The Anchor Bible*, Doubleday, New York – Londra – Toronto – Sydney – Auckland, 1977.

Munnich, O., „Les *nomina sacra* dans les versions grecques de *Daniel* et leurs suppléments deutérocanoniques", în KATA ΤΟΥΣ Ο' *Selon les Septante*. Trente études sur la Bible grecque des Septante. En hommage à Marguerite Harl, Cerf, Paris, 1995, pp. 145-167.

Noth, M., „History in Old Testament Apocalyptic", în *The Laws in the Pentateuch and Other Essays*, Oliver & Boyd, Edinburgh, 1966.

Oesterley, W.O.E., *The Books of the Apocrypha*, Revell, New York, 1914.

Oesterley, W.O.E., *An Introduction to the Books of Apocrypha*, Macmillan, New York, 1935.

Pfeiffer, R.H., *History of New Testament Times, with an Introduction to the Apocrypha*, Harper, New York, 1949.

Pfeiffer, R.H., *Introduction to the Old Testament*, A&C Black, Londra, 1952.

Plöger, O., *Das Buch Daniel*, Gütersloh, Mohn, 1965.

Plöger, O., „Historische und legendarische Erzählungen. Zusätze zu Daniel", în *Jüdische Schriften aus hellenistisch-römischer Zeit*, I/1, Mohn, Gütersloh, 1973.

Porteous, N.W., *Daniel: A Commentary*, Westminster Press, Philadelphia, 1965 (trad. lucrării *Das Danielbuch*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1962).

Porter, A.P., *Metaphors and Monsters: A literary-critical study of Daniel 7 and 8*, CWK Gleerup, Lund, 1983.

Posener, G., *Princes et pays d'Asie et de Nubie. Textes hiératiques sur les figurines d'envoûtement du Moyen Empire, suivis de remarques paléographiques sur les textes similaires de Berlin par R. Van de Walle*, Fondation Egyptologique Reine Elisabeth, Bruxelles, 1940.

Pritchard, J.B. (ed.), *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, ed. a II-a, Princeton University Press, Princeton, 1955.

Pusey, E.B., *Daniel the Prophet*, Funk & Wagnalis, New York, 1886.

Reddit, P.J., *Daniel*. Bases on the New Revised Standard Version, Sheffield Academic Press, Sheffield, 1999.

Robinson, B., „Daniel", în *Scripturae Discussion Commentary. Prophets II: Ezekiel – Francis McDonagh, Minor prophets – Hamish Swanston, Daniel – Bernard Robinson*, Sheed and Ward, Londra, 1972.

Roth, W.M.W., „For Life, He Appeals to Death (Wis 13:18): A Study of Old Testament Idol Parodies", *CBQ*, 37 (1975), pp. 21-47.

Rowley, H.H., „The bilingual Problem of Daniel", *ZAW*, 50, 1932, pp. 256-268.

Rowley, H.H., „The Unity of the Book of Daniel", în *The Hebrew Union College Annual*, XXIII, 1950-1951, pp. 233-273.

Rowley, H.H., „The unity of the Book of Daniel", în *The Servant of the Lord and Other Essays*, ed. a II-a, Lutterworth Press, Londra, 1952.

Rowley, H.H., *Darius the Mede and the four World Empires in the Book of Daniel*, University of Wales Press, Cardiff, 1959.

Rowley, H.H., *The Relevance of Apocaliptic*, Lutterworth Press, Londra, 1963.

Russell, D.S., *The Method and Message of Jewish Apocalyptic* (Old Testament Library), Londra, 1964.

Sanders, J.A., „The Psalms Scroll of Qumran Cave 11 (11 Q Ps a)", în *Discoveries in the Judaean Desert of Jordan IV*, Oxford, 1965, p. 87.

Schein, C., „Mytische Aritmetik oder geschichtliche Zahlen? Daniel 8,14; 12,11-13", *Biblische Zeitschrift*, 8 (1964), pp. 101-104.

Schmitt, A., *Stammt der sogenannte Θ - Text bei Daniel wirklich von Theodotion?*, Göttingen, 1966.

Schökel, L., Mateos, J., *Nueva Biblia Española*. Version de los textos originales... Comentario. Profetas. Introducciones y comentario por L. Alonso Schökel y J.L. Sicre Diaz con la colaboracion de S. Breto y E. Zurro, II Ezequiel – Doce Profetas Menores – Daniel – Baruc – Carta de Jeremias, Ediciones Cristianidad, Huesca, Madrid, 1980.

Schürer, E., *Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi*, ed. a IV-a, vol. III, Leipzig, 1909.

Souzenelle, A. de, *Le symbolisme du corps humain*, Albin Michel, Paris, 2000.

Starcky, J., *Les livres des Macchabées*, Paris, 1961.

Steinmann, J., *Daniel*, „Témoins de Dieu", Cerf, Paris, 1950.

Sutcliffe, E., *The Old Testament and the Future Life*, Burns Oates & Washbourne, Londra, 1946.

Szörényi, A., „Das Buch Daniel, ein kanonisierter Pescher?", în *Vetus Testamentum* – Suppl. XV, 1966, pp. 278-294.

Theodoret al Cyrului, *Tâlcuire la Cartea Proorocului Daniil*. Traducere din limba greacă veche şi note de Adrian Tănăsescu-Vlas, Editura Sofia, Cartea Ortodoxă, Bucureşti, 2004.

Torrey, C.C., *The Apocryphal Literature*, Yale University Press, New Haven, 1945.

Toy, C.W., „Bel and the Dragon", în *The Jewish Encyclopaedia*, ed. I. Singer (Funk and Wagnalls, New York, 1905), vol. II, pp. 650-651.

Wambacq, B.N., „Les prières de Baruch (1,15-2,19) et de Daniel (9,5-19)", *Biblica*, 1959, pp. 463-475.

Whitcomb, J.C., *Daniel. Commentaire biblique*, Clé, Villeurbanne, 1991.

Yamauchi, M., *Mandaic Incantation Texts* (American Oriental Series, 49), American Oriental Society, New Haven, 1967.

Young, E.J., *The Prophecy of Daniel: A Commentary*, Wm. B. Eerdmans, Grands Rapids, 1949.

Zeitlin, S., „The Alleged Antiquity of the Scrolls", *JQR*, 40 [1950], p. 236.

Ziegler, J., *Susanna, Daniel, Bel et Draco* (*Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum auctoritate Societatis Gottingensis editum*, ed. J. Ziegler, XVI/2, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1954).

Zimmermann, F., „The Story of Susanna and Its Original Language", *JQR*, 48 (1957/1958), pp. 236-241.

Zimmermann, F., „Bel and the Dragon", în *Vetus Testamentum*, 8 (1958), pp. 438-440.

Cuprins

Despre profeția biblică 5

*

IEZECHIEL

Introducere 13

Iezechiel 41

SUZANA

Introducere 291

Suzana 303

DANIEL

Introducere 325

Daniel 363

BEL ŞI BALAURUL

Introducere 521

Bel şi balaurul 527

*

Indice de nume proprii 537

*

Bibliografie 545

I. *Sigle şi abrevieri bibliografice* 547

II. *Bibliografie generală* 548

III. *Bibliografie la Iezechiel* 551

IV. *Bibliografie la Suzana, Daniel, Bel şi balaurul* 558

www.polirom.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

BIBLIA. V.T. (română; Septuaginta; 2004)

Septuaginta / coord.: Cristian Bădiliţă, Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu, Dan Sluşanschi; în colab. cu pr. Ioan-Florin Florescu. – Iaşi: Polirom, 2004-
6 vol.
ISBN 973-681-768-7.

Vol. 6. Tomul 2: Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel şi balaurul /
vol. coord. de: Cristian Bădiliţă, Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu; în colab. cu Ioan-Florin Florescu;
trad. şi note de Florica Bechet şi Ioana Costa – 2008. – Bibliogr. – Index.
ISBN 978-973-46-0886-7

I. Bădiliţă, Cristian (coord.)
II. Băltăceanu, Francisca (coord.; trad.)
III. Broştcanu, Monica (coord.; trad.)
IV. Sluşanschi, Dan (coord.)
V. Florescu, Ioan-Florin
V. Bechet, Florica (trad.)
VI. Costa, Ioana (trad.)

222/224=135.1

Printed in ROMANIA

www.polirom.ro

Redactor: Cezar Petrilă
Coperta: Radu Răileanu
Tehnoredactor: Constantin Mihăescu

Bun de tipar: august 2008. Apărut: 2008
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33,
O.P. 37 • P.O. Box 1-728, 030174
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la S.C. LUMINA TIPO s.r.l.
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, Bucureşti
Tel./Fax: 211.32.60, 212.29.27, E-mail: office@luminatipo.com

SEPTUAGINTA 6/II

Sigle şi abrevieri mai frecvente*

AB	*The Anchor Bible*, 1964-, New York
AI	Flavius Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*
APOT	*Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament*
BA	*La Bible d'Alexandrie*, 1986-, Paris
BJ	*La Bible de Jérusalem*, 1986, 1988, Paris
CSEL	*Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*
Hebr.	F. Vattioni, 1968, *Ecclesiastico...*
LEH	Lust, J.; Eynickel, E.; Hauspie, K., 2003, *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Stuttgart (ed. I: vol. I, 1992, vol. 2, 1996)
LSJ	Liddell, H.G.; Scott, R.; Jones, H.S., 1996, *A Greek-English Lexicon*, Oxford
LXX	Septuaginta (ed. Alfred Rahlfs)
LXX-A	*Codex Alexandrinus* (A)
LXX-B	*Codex Vaticanus* (B)
LXX-S	*Codex Sinaiticus* (S)
LXX-L	LXX *recensio Luciani*
LXX-O	LXX *recensio Origenis*
OBO	*Orbis Biblicus et Orientalis*
NETS	*New English Translation of the Septuagint*, 2000-, Oxford
NRSV	*New Revised Standard Version*, 1993, Cambridge
NT	Noul Testament
PG	Patrologia greacă (ed. J.-P. Migne)
PL	Patrologia latină (ed. J.-P. Migne)
Q	Manuscrisele de la Qumran
SC	*Sources chrétiennes*
TM	Textul Masoretic
TOB	*Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament*, 1983, Paris
VL	*Vetus Latina*
VT	Vechiul Testament
Vulg.	Vulgata (*Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem*, 1983, Stuttgart)

* Lista completă se află în Bibliografia volumului.

Transliterarea alfabetului grecesc

α, A = a, A; β, B = b, B; γ, Γ = g, G; δ, Δ = d, D; ε, E = e, E; ζ, Z = z, Z; η, H = e, E; θ, Θ = th, Th; ι, I = i, I; κ, K = c, C (dar k, K înainte de *e* şi *i*); λ, Λ = l, L; μ, M = m, M; ν, N = n, N; ξ, Ξ = x, X; ο, O = o, O; π, Π = p, P; ρ, P = r, R; σ, ς, Σ = s, s, S; τ, T = t, T; υ, Υ = u (în diftongi), y, U (în diftongi), Y; φ, Φ = ph, Ph; χ, X = ch, Ch; ψ, Ψ = ps, Ps; ω, Ω = o, O.

Transliterarea alfabetului ebraic

א = ʾ (stop glotal); בּ = b; ב = bh (pronunţat spirant, aprox. ca [v]); גּ = g; ג = gh (pronunţat spirant); דּ = d; ד = dh (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th" sonor); ה = h; ו = w; ז = z; ח = ḥ; ט = ṭ; י = y; כּ = k; כ = kh (pronunţat spirant, aprox. ca [h]); לּ = l; מ = m; נ = n; ס = s; ע = ʿ (guturală); פּ = p; פ = ph (pronunţat spirant, aprox. ca [f]); צ = ṣ; ק = q; ר = r; שׁ = ś; שׂ = ş; תּ = t; ת = th (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th" surd); ָ = ā (în silabă închisă, înainte de accent: o); ֵ = ē; ִ = ī; וֹ = ō; וּ = ū; ַ = a; ֲ = ᵃ (pentru simplificare, am transliterat la fel *şwa mobile* şi *şwa quiescens*); ֶ = e; ִ = i; ֳ = o; ֻ = u.

Abrevieri pentru cărţile biblice

– VT: Abd. (Abdias); Agg. (Aggeu); Am. (Amos); Av. (Avacum); Bar. (Baruch); Bel (Bel şi balaurul); Cânt. (Cântarea Cântărilor); Dan. (Daniel); Deut. (Deuteronomul); Ecl. (Ecleziastul); Ep. Ier. (Epistola lui Ieremia); Est. (Ester); Ex. (Exodul); 1Ezr. (1 Esdra); 2Ezr. (2 Esdra = Ezra şi Nehemia TM); Gen. (Geneza); Ier. (Ieremia); Iez. (Iezechiel); Iis. Nav. (Iisus/Iosua Nave); Ioel; Iona; Iov; Is. (Isaia); Iud. (Iudit); Înţ. (Înţelepciunea lui Solomon); Jud. (Judecătorii); Lev. (Leviticul); 1,2,3,4Mac. (1, 2, 3, 4 Macabei); Mal. (Malachia); Mich. (Michea); Na. (Naum); Num. (Numerii); Od. (Odele); Os. (Osea); 1,2Par. (1, 2 Paralipomene = 1, 2 Cronici TM); Plâng. (Plângerile lui Ieremia); Prov. (Proverbele/Pildele lui Solomon); Ps. (Psalmii); Ps. Sol. (Psalmii lui Solomon); 1,2Rg. (1, 2 Regi = 1, 2 Samuel TM); 3,4Rg. (3, 4 Regi = 1, 2 Regi TM); Ruth; Sir. (Înţelepciunea lui Iisus Sirah); Sof. (Sophonia); Suz. (Suzana); Tob. (Tobit); Zah. (Zaharia).

– NT: Apoc. (Apocalipsa); Col. (Coloseni); 1,2Cor. (1, 2 Corinteni); Ef. (Efeseni); Evr. (Evrei); Flm. (Filimon); Flp. (Filipeni); Gal. (Galateni); Fp. (Faptele Apostolilor); Iac. (Iacob); In. (Ioan); 1,2,3In. (1, 2, 3 Ioan); Iuda; Lc. (Luca); Mc. (Marcu); Mt. (Matei); 1,2Pt. (1, 2 Petru); Rom. (Romani); 1,2Tes. (1, 2 Tesaloniceni); 1,2Tim. (1, 2 Timotei); Tit.